

GLOSSARIUM
MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS

TOMUS V.

SIGLÆ BENEDICTINORUM :

- † Præponitur vocabulis de novo additis.
- ☞ Præponitur explicationibus quibus aut apertius Cangii sententia explanatur, aut emendatur opinio.
- [] Includuntur quæ in ipsum textum Cangii inserta sunt.

SIGLÆ EDITIONIS DIDOTIANÆ :

- * Additamenta CARPENTERII separatim posita.
- [*] Additamenta CARPENTERII Cangiano textui inserta.
- ** Voces novæ quæ in hac editione accesserunt.
- [**] Additamenta Editoris suis locis inserta.
Iis quæ sunt Adelungii subjectum ADEL.

SIGLÆ NOSTRÆ EDITIONIS :

- * Additamenta Editoris suis locis inserta.
Iis quæ sunt DIEFENBAGHI subjectum DIEF.
Iis quæ sunt ALVISII FRATI, Eq. Biblioth. municip. Bonon. Præf., subjectum FR.

GLOSSARIUM

MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS

CONDITUM A CAROLO DU FRESNE

DOMINO DU CANGE

AUCTUM

A MONACHIS ORDINIS S. BENEDICTI

CUM SUPPLEMENTIS INTEGRIS

D. P. CARPENTERII

ADELUNGII, ALIORUM, SUISQUE

DIGESSIT

G. A. L. HENSCHEL

SEQUUNTUR

GLOSSARIUM GALLICUM, TABULÆ, INDICES AUCTORUM ET RERUM, DISSERTATIONES

EDITIO NOVA aucta pluribus verbis aliorum scriptorum

A

Léopold FAVRE

Membre de la Société de l'Histoire de France et correspondant de la Société des Antiquaires de France.

TOMUS QUINTUS

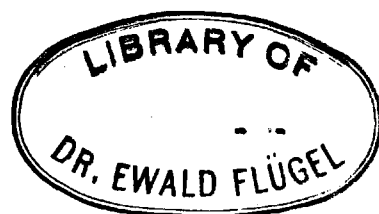
GRANDS MOUTONS

NIORT

L. FAVRE, IMPRIMEUR-ÉDITEUR

1885

TOUS DROITS RÉSERVÉS

GLOSSARIUM

AD SCRIPTORES

MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS

L

LAA

L. LITTERA numeralis, quæ 50. denotat, unde versus:

Quinques L. denos numero designat habendos.

Eidem literæ si recta linea superaddatur, 50. millia significat.

L. in superscriptione cantilenæ, levare latatur. Ita Notkerus Balbulus Opusc. Quid singulæ literæ significant in superscript. cantilenæ. Vide A.

* L. littera interdum pro D. ponitur, ut Latum pro Datum, Calamitas pro Cadamitas. Pro N. vetustissimi Græcorum scribebant; unde signum Quinquaginta, quod illi per N. nos per L. scribimus: Limpha pro Nimpha. Glossar. Vetus ex Cod. reg. 7613.

* L. pro R. sæpius occurrit; Blanda, Blando, pro Branda, Brando, etc.

A. Græcum pro L. occurrit in aliquot vet. Inscript. 98. 2. 793. 5. 741. 9.

* LAANCCHIL, perperam pro Launchild, Reciprocum donum, seu pretium quodammodo rei donatæ. Vide Launchilde. Charta ann. 1095. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1534: Et ad hanc confirmandam promissionis cartulam accepi ego, qui supra Fulco, exinde Laancchil a te jam dicto Ugo crosinam unam, ut hæc mea promissio in te, cui supra Ugo tuisque heredibus, per omnibus temporibus firma permaneat.

LAB

* LAASUM dicitur Parisiis locus, ubi constructa ecclesia parochialis S. Andree, in Charta ann. 1228. ex Chartul. AD. S. Germ. Prat.: Sanctus Andreas in Laaso. Alia ann. 1250. ibid. habet, in arcubus. Denique in alia ann. 1254. ibidem legitur: Parochia S. Andree in assiciis.

* LABA. [Labina. DIEF.]

* LABACENSIS, Moneta Carinthiæ. Comput. decimæ collectæ ann. 1278. pro subsidio T. S. ex Cod. reg. 5376. fol. 228. vº: Marchas alij. et denarios xxxix. ad computum in Vrisacensibus, Labacensibus et aliis diversis monetis Carinthiæ.

* LABACIUM, TIUM. [Lapathum. DIEF.]

* LABAMNI, nunc Libies, quondam putei vocabantur. Glossar. vetus ex Cod. reg. 7613.

LABANDAGO. Lucifer Calaritanus lib. Moriendum esse pro Dei Filio pag. 337: Nihil refert... an securi caput auferas, an ad palum me, an ad crucem alliges, igne torreas, an vivum humo condas, saxo præcipites, an in maria mergas, Labandagine magnis viribus conatus uno vastissimo ictu longe a me meum caput excutias, etc. Ubi Tillius Meldensis Episcopus: Dictio barbara, pro forma quadam instrumenti, quod vi ducebatur: unde etiam apud nos illud, quo balistæ tenduntur, vocatur Bendage. Sed vocis Gallicæ istius alia est originatio, de qua

LAB

in Binda. Quid si legas, an a pendigine, i. e. a reliquo corpore: est enim pendigo idem quod πῆγμα, compago, ita ut bifariam hic sumi possit id vocabuli, vel pro machina lignea, seu tabulato, quod πῆγμα etiam Græci vocant, a quo caput longius excutitur: vel pro ipsa reliqui corporis compactione, a qua caput evellatur: (quemadmodum catapultæ tortilibus nervis, ut est apud Ammianum lib. 15.) qua postrema notione Pendiginem interpretatur Salmasius apud Arnobium lib. 6: O utinam liceret in simulacri alicujus medias introire Pendigines: immo utinam liceret Olympiacos illos et Capitolinos Joves deducere... in membra solutos, omnesque illas partes, quibus summa concluditur corporum, discretas ad singulas contueri. Gariopontus lib. 5. Passionarii cap. 23. Pendiginem strictius interpretatur, ubi de apostemate: Si vero non dissolutum et solutum videris apostema factum, id est, quod non facile possit adherere, fit enim per nimiam suppurationem, quando cutis ipsi ut pannus contritus nimium succum vivacem emittit, et dicitur colpus, id est, quasi sinus quidam pendens intus, non in suo tempore sectus... tunc debemus mulsa lavare aquata, ut Pendiginem vel colpum ipsum purges, etc. Infra: Ideoque utilissima sunt talia ad paracolesin, vel

Pendiginum, vel aliorum vulnere. Qua notione vocem usurpasse videtur Vegetius lib. 2. Artis veterin. cap. 44: *Quod si jumento scapulae fuerint dissolutae, diligenter inspicias, ne quas inter nervos et commissuras Pendigines faciat.* Ad priorem significationem referri potest locus iste ex Paulo Warnefrido lib. 5. de Gest. Longobardorum. cap. 8: *Jussu Imperatorum caput ejus abscissum est, atque in belli machina, quam Petriariam vocant, in urbem projectum est.* Matth. Silvatic.: *Pendigo, id est colopus vulneris.* Vide *A pendice cedri.*

† **LABANDRIA**, Ad lavandum data, in Vocabulario Srsannae et in Amalthea. Melius *Lavandria*. Vide *Lavandria*.

* **LABANUM**. [Labarum. DIF.]

* **LABARDI**. Liber cens. eccl. Rom.: *Quidam milites, qui dicuntur Labardi, Crossetanensis diocesis, tenentur solvere annualim xx. solidos Pissanorum, pro Buriano et quibusdam aliis castris.*

LABARUM, Signum militare Romanorum, pensile, ex panno aut serico confectum, fimbriis ac aliis ornamentis instructum, et transversario antennae specie ligno affixum a suprema conti parte pendens. Glossae MSS.: *Labarus, lata lancea vel vexillum.* Glossae Idonis: *Labarum, vexillum vel frenum.* Id vero non nuperum, et Constantini dumtaxat aeo cognitum, quo appellationem ejusmodi vexilli tum primum apud Scriptores constat reperiri, sed et Republica stante et sub Imperatoribus Romanis, ut in nummis Consulium et Imperatorum passim videre est: quod quidem velum, *siparum vexillorum* vocat Tertullianus in Apologetico. Ita porro appellatur praesertim sub Constantino vexillum, in quo Christianus factus, Christi monogramma describi curavit: quod quidem τὸν ἀλιὸν τιμιώτερον, ceteris pretiosius ac sanctius haberi, Imperatorem semper praecedere, et a militibus adorari, et in praелиis a fortioribus exercitus militibus ambiri et stipari praecipit, ut habent auctor Vitae Constantini lib. 2. cap. 8. et Sozomenus lib. 1. cap. 4. quos quidem milites eos esse plerique autumant, quos *Prepositus Laborum* vocat Codex Theodosianus. Nam quod *Labarum* Ambrosius lib. 6. Epist. 29. Prudentius lib. 1. contra Symmachum, et alii, *Laborum* vocant Sozomenus loco citato, veteres Glossae apud Turnebum lib. 15. cap. 16. Acta secundae Synodi Nicenae, Althelmus de Laud. virginis. etc.

Sed unde utraque haec nomenclatura ortum habeat, multa multi hariolati sunt, nec quicquam certi aut sani tradidere. Hos consule, si lubet, et quod de Labaro scribi potest, in iis inspicere, ne aliorum dicta hic congeram, Turnebum loco laudato, Fullerum lib. 2. Miscell. sacrar. cap. 1. lib. 4. cap. 12. Steuchium ad Vegetium lib. 3. cap. 17. d'Orleans ad 1. Annal. Taciti, Baronium ann. 312. n. 23. et seq. Gretzerum lib. 1. de Sancta Cruce cap. 4. Tristanum tom. 3. Commentar. pag. 484. denique Jacobum Gothofredum ad tit. Cod. Th. de Praepositis laborum. (6. 25.)

Verum si cum aliis licet conjecturae indulgere, ut Labarum veterum Germanorum, Dacorum, Pannonum et Armeniorum fuisse vexillum prorsus existimo, ita et vocabulum. Ut sic putem, faciunt Imperatorum numismata, in quibus ferme semper inter earumdem gentium spolia effingitur, cum eo clypeorum genere, quod iis proprium fuisse satis iidem nummi declarant: atque in

primis Augusti, Neronis, Claudii Drusi, Domitiani, Nervae, Trajani, Antonini, Veri, etc. Apud Jacobum Bigum post Augustini Dial. pag. 10. 17. 24. 31. 34. 40. 46. 50. adeo ut ab iis gentibus illud mutuatos Romanos prorsus existimandum sit. Certe *Labarum* Danorum vexillum appellatum fuisse, videtur innuere auctor miraculorum S. Bertini lib. 2. cap. 11: *Pagani in antefati collis cacumine principale vexillum, quod Labarum vocari fertur, alto stipiti pro terrore infixerunt.* Subdam praeterea quaedam de Labaro ab aliis ommissa: ac primum ex Althelmo de Laude Virgin. cap. 10:

Cuspide vexilli scrobem sulcare memento,
Labara sic equitans per terram tendito dextra.

Cap. 4:

Denique cum voti remeasset compos ad urbem,
Compta triumphorum sortitus Labbara princeps,
Inclia Romanis revehens ex hoste trophaea.

Et cap. 44:

Attamen ad colli scandunt spiracula sedes,
Absque chao densis gestantia Labbara turmis.

Addo etiam Labari Romani figuram servatam postmodum in vexillis nostris Ecclesiasticis, quibus perinde *Labari* nomen tribuit Eckerardus Junior de Casibus S. Galli cap. 3: *Sonatur continuo ad concursum et laudes Caesaris abituri: arripit ille infelix futurus Labarum eo die ordinis sui dominum antecedendi, etc.* Sed et *Labarum* pro hasta usurpavit Anselmus in Actis S. Guigneri et sociorum n. 4.

☞ Scribecius in Originum Indice 2. Miscello *Labarum* deducit a *Lab-hair* vel *Hair-lab*: quod luce clarius, inquit, Celtis est *Panniculus exercitus*.

LABARUS, mascul. gen. dixit S. Fulgentius Homil. 60. de S. Laurentio: *Super Labaros fulget terreni Regis triumphus Martyris Confessoris; non enim in triumpho ejus fulgent margaritae et gemmae, sed corruscant caeci videntes, et satiati panibus indigentes.* O *Labarum dominice Crucis, quem partabat cervicibus suis, et imponebat oculis clausis, portas aperiens caecitatis. Labarum enim non gemmis inficit pannum habebat purpureum, sed cum vulneribus Salvatoris in sanguine uvae purpuratum.*

† **LABARUM**, nude pro Cruce sive Crucis signo saepius usurpant Scriptores inferioris aevi; atque hinc est quod signum Crucis in literis sive diplomatis hac aetate apponi solitum Labari nomine donabant. Vita S. Cassiani metro descripta apud Ill. Fontaninum de Antiq. Hortae pag. 360.

Felix caelilibus postquam fuerat comitatus,
Saxo candenti mandatis artubus ejus,
Insculpit Labarum roseo fulgore decussum.
..... Res hic arcana probatur:
Candor enim lapidis splendorem corporis albi
Praeclue sterna Crucis roseo fulgore rubentis.

Vita S. Romani Archiep. Rotom. itidem metrica scripta, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1656:

Territus exanguis vis illico perdidit anguis
Ad Christi Labarum quo deposuit dominatum.

† **LABARUM IMPERIALE**, in Epitome Chron. Casinens. auctore Anastasio Biblioth. apud Murator. tom. 2. pag. 365: *Dans ei potestatem bibendi in auro, et lectum ipsius unius coloris operire purpura; et in processionebus ante se ferre hastam puram deargenteam, et Labarum Imperiale, id est, Crucem auream cum gemmis et unionibus.*

* **LABATORIUM**. Vide infra *Lavatorium* 1.

† **LABCEAP**. Vide *Landceap*.

† **LABDACISMUS** est, si pro uno *L* duo pronuntientur, ut *Afri* faciunt, sicut *Colloquium* pro *Conloquium*; vel quoties unum *L* exilius, duo largius proferimus, quod contra est; nam unum largius, duo exilius proferre debemus. Isid. lib. 1. cap. 31. Adde Martianum Capellam lib. 5. et Papiam.

† **LABDAREUS**, seu **LAMDAREUS**, Species machinae bellicae ad instar *Labdae* seu *Lambdae* Graecorum ex ligno constructae et ad sustinendam saxorum atque missilium vim accomodate. Hero lib. 1. de Machinis bellicis cap. 1: *Adversus haec autem repugnantes murices ligneos construere oportet quinque cubitorum, Labdareos a quibusdam vocatos: quorum unumquodque crus gyrum quasi duorum pedum habeat, ne frangantur vel disrumpantur; sed resistent ponderibus, quae deorsum feruntur.* Hujuscemodi machinas ad resistendum delineavit Franciscus Barocius ad hunc Heronis locum.

* **LABDARIUS**. [Qui labdacismo utitur. DIF.]

* **LABEA**, Tegulae lignae species. Stat. Montis-reg. pag. 271: *Item statutum est, quod dom. vicarius teneatur facere, quod omnes furni seu aedificia in quibus sunt, debeant cooperiri per illos fornarios qui eos tenent, de copis, tegulis, vel scandalis vel Labets, etc.*

* **LABEFICERE**. [Labefactare. DIF.]

† **LABELINTUS**, Ital. et Hisp. *Laberinto*, Joanni de Janua, *Laberintus*, *Labyrinthus*. Litterae ann. 1345. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 513: *Ne forsitan dispersus populus, desititulus pastore, in scandalosum caderet Labelintum, etc.*

* **LABELLA**. [Oscula quae dantur pueris. DIF.]

† **LABELLULUS**. Vide in *Labello*.

† 1. **LABELLUM**, vel **LABELLUS**, Loculus, arca sepulchralis, Ital. *Labello*. Acta S. Bernardi Menticonensis, tom. 2. Junii pag. 1085: *Inter cetera quidam civium Labellum sibi donavit, in quo sancta membra recondentur.* Vide *Labellum*.

2. **LABELLUM**. Veteres Chartae apud Ughellum tom. 7. pag. 396. et 397: *Et palmentum, et Labellum, seu et una cisterna.* Ubi idem Ughellus pag. 411: *Labellum ad mustum recipiendum a labendo dictum est, locus ex palmento seu torculari labens; est autem Labellum instar piscinae, et ab aliis locus dicitur Analfico vocabulo Labellum.*

LABELLUM sumitur pro *Cantharo*, in quo reponitur aqua benedicta. Vetus Inquesta apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 1157: *Et multoties vidi custodes Monachorum, et non alios accendere, et extinguere cicendile... et portare aquam in Labello, qui est in Ecclesia S. Satyri.*

† **LABELLUS**, Parmae limbus tesserae, Gall. *Lambel*, Angl. *Label*. Charta ann. 1394. apud Rymer. tom. 7. pag. 763: *Habeat justum titulum hereditarium ad portandum pro cresta sua unum leopardum de auro, cum uno Labello albo.* V. *Labellus* et *Lambellus*.

† **LABELLULUS**. Vide in *Labello*.

† 1. **LABEO**, Cui magna sunt labia, Plinio lib. 11. cap. 37. *Tabernarius vel leccator*, Joan. de Janua; *Tavernier ou Lecheur*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. Papias editus: *Labones dicuntur qui saepe per injuriam cadunt.* Melius in MS. *Qui saepe in perjuriam cadunt*: quod posterius *Tabernarius* et *Leccatoribus* haud male convenit. Vide *Labio*.

* 2. **LABEO**, Piscis genus. Tract. MS. de Pisc. cap. 116. ex Cod. reg. 6838. C.: *Labeo, nostris chaluca, labra crassa, spissa, prominentia habet, unde Labeonis nomen. Lineas nigricantes a branchiis ad caudam, æqualibus spatiis distantes, protensas habet; unde vergadelle a quibusdam vocatur.*

* **LABERE**, [Labi. DIF.]

* **LABERINTUS**, [Labyrinthus. DIF.]

† 1. **LABERNA**, *Ferramenta latronum, vel grassatorum, vel furum.* Gloss. Isid. ubi rursus: *Laberna, Gladiator. Laberna, latro aut qui filios alienos seducit. Laberna scribitur pro Laverna, Dea latronum satis nota. Vide Martinium. Pro Ferramentum legendum videtur Dea, vel Dæmonium, et pro Gladiator restituendum Grassator secundo loco; nisi, inquit Grævius, Gladiator hic accipias pro sceleratissimo homine, ut sæpissime accipitur apud Ciceronem. Qui filios alienos seducit, i. e. seorsum ducit ad auferendum: quod non male congruit Plagiario seu furi alienorum operum, ut apud Ausonium ubi de Poeta plagiario:*

Nec jam post metues ubique dictum:
Hic est ille Theo Poeta falsus,
Bonorum mala carminum Laverna.

* 2. **LABERNA**, [Laverna. DIF.]

LABES, Clades. Glossæ antiquæ MSS.: *Labina, hoc est calamitas, Labes, ægritudines, morbus.* Aurelius Victor Schotti in Vespasiano: *Cum satis constet ærarii inopia, ac Labe urbium, novas eum neque aliquandiu postea habitas, vectigalium pensiones exquisivisse.* In Severo: *Labes publica.* In Gallieno: *Quas Labes Mursina reliquos fecerat.* Usum etiam Ennium et Plautum observatum ab aliis.

LABES, pro *Lapsus*, habetur in Vita S. Deicoli Abbatis Lautrensis n. 45. [et in Vita S. Sulpitii Pii, tom. 2. Jan. pag. 174.]

* **LABESCERE**, [Labe maculare. DIF.]

* **LABETEN**, [Timon d'un char. DIF.]

* **LABI**, [Cæspitare. DIF.]

† **LABIALIS** POSSESSIO, Ore tantum firmata, non scripto. Compendiosa beneficiorum expositio fol. 57: *Labialem, non realem, nec corporalem possessionem tradere debent.*

* **LABIFACERE**, [Labefacere. DIF.]

LABILICIDIUM, *Gallice corba, vel trididium.* Ita Glossæ MSS. ad Disticha Magistri Cornuti.

* **LABILIS** PORTA, Cataracta, vulgo *Herse.* Vide infra in Porta 6.

* **LABILITAS**, Levitas, inconstantia, instabilitas. Joan. de Cardalh. serm. in Nativ. Dom.: *Secundo attende homo ad vitæ instabilitatem et Labilitatem, cum dicit: Brevi vivens tempore.* Andr. Bilii hist. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 37: *Incertum facit quid in his probem ipsa fortunæ varietas, tum nostræ spei Labilitas. Labilitas memoriæ, in Stat. crimin. Saonæ cap. 31. pag. 62. B. de Amoribus in Speculo sacerdot. MS. cap. 28:*

Si bene concernas mundanam Labilitatem.

* **LABILLUS**, [Lapillus. DIF.]

LABINA, [* Idem quod *Pasturagium*, Pascuum, pratium. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 274: *Cum in Labina seu pasturagio ac communi dictæ villæ spaciamentum causa spatiandi visent, etc.] Vide Lavina.*

LABIO, Tabernarius, vel Lecator, apud Ugutionem. [Vide *Labeo*.]

* **LABITA**, [Imber. DIF.]

* **LABITINA**, [Lubitina. DIF.]

* 1. **LABIUM**, perperam pro Labrum,

Gall. *Bord. Bulla Lucii III. PP. ann. 1181. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 413: A prato Bovini, sicut dicitur Labium memoris, quod dicitur Forest, usque ad viam ovium: . . . ab eodem prato Bovini, sicut dicitur Labium Chelme, usque ad fontem Beliardis.*

* 2. **LABIUM**, [Carduus fullonum. DIF.]

LABLELLUS, seu potius *Labellus*, nam sic legendum apud Helgaldum in Roberto Rege: *Qui non obliuosus factus ornamentum quod erat in sex unciis auri dependens a genibus, et quod nos lingua rustica Labello vocamus, ipso conspiciente, cullello diripuit quantocius discessurus.* Ita appellabant nostri lacinias, quæ a sago militari pendebant, vulgo *Lambeaux*, vel *Labeaux*, quas *Pittaciola* nuncupat Monachus Sangallensis lib. 1. de Carolo M. cap. 36. quod *pittaciorum* formam, de qua suo loco, referrent. Fortescutus de Laudibus Legum Angliæ cap. 51. describens habitum *Servientium ad legem: Serviens ad legem ipse existens roba longa ad instar Sacerdotis cum capitis penulato circa humeros ejus, et desuper collobo, cum duobus Labelulis, qualiter uti solent Doctores legum in Universitatibus quibusdam, cum supra descripto birrelo vestiebantur.* [Sermo Rabodi Episc. Noviom. de Annuntiatione ann. 1081. in veteri Lectionario S. Eligii: *In conspectu adstantium Labellulo vinculum misericorditer excussit.*] A *Limbis* vox videtur deducta, quos sagis militaribus adscribit Sidonius lib. 4. Epist. 20: *Viridantia saga Limbis marginata puniceis.* Vide quæ de *Labellis* observamus in Dissert. 1. ad Joinvillam pag. 139.

* **LABOLODIUM**, [Anaboladium. DIF.]

1. **LABOR**, Vexillum ita dictum quidam eruditi censent, eujus meminit Gregorius Nazianzenus Orat. in Julianum, quod vim habeat solvendorum laborum. Exstat in Cod. Theod. lib. 6. titulus (25.) de *Præpositis Laborum*, ubi sic: *Præpositi Laborum nostro iudicio et stipendorum sudoribus promoventur.* Atque ita legi in omnibus Codd. MSS. observant viri docti, licet quidam rependant *labororum*, eoque versus hosce Tertulliani, Carmine de Jona referendos putant:

Palpitat antenna stridens, Labor horret ab allo,
Ipsa etiam infringi dubitans inflectitur arbor.

Vide *Laburum*.

2. **LABOR**, Quod quis labore suo ac industria quæsitum, quæsitum, acquisitum, *Aquest. Lex. Longobard. lib. 2. tit. 23. [** Liutpr. 133. (6, 80.)]: Nam si de illo Labore comparaverit, quod postea laboravit aut fecit, postquam in ipsa causa ad censum reddendum introierit, in ipso cespite dimittat, ubi laboravit.* Traditiones Fuldenses lib. 2. trad. 15: *Trado ad Monasterium S. Bonifacii... pecuniam meam, quicquid fuerit in domibus, ædificiis, et omnem Laborem meum, totum et integrum, et unum puerum nomine Otger cum omni Labore suo.* Tradit. 35: *Cum mobilibus et immobilibus, cum omni adjacentia eorum, et cum Monasterio superposito, quæ ego ipsa proprio Labore construxi et ædificavi, etc.* Quod vero hic *Labor*, Tradit. 119. *Acquisitio dicitur: Trado ancillam ad S. Bonifacium... cum omni Acquisitione sua, etc.*

LABORARE, Acquirere, labore suo ac industria acquisitionem facere. Formulæ vet. *Et quidquid pariter in conjugium positi Laboravimus. Alia: Et quidquid Laborare potuerint, cessum habeant.*

Alibi: Peculiare quod habet, aut inantea Laborare potuerit, cessum in perpetuum habeat. Vide Gregor. Turon. de Gloria Confess. cap. 82. Gesta Regum Francor. cap. 13. Formulam 7. ex Baluzianis, etc.

ELABORARE, Eadem notione. *Lex Salica tit. 47. § 2: Et si ibi aliquid Elaboravit, quia legem noluit audire, amittat.* Vita S. Desiderii Episc. Cadurc. cap. 13: *Aurum et argentum, quod ex successione parentum habeo, vel quod in Regis aula, et in principum Elaboravi.*

ELABORATUS, Idem quod *Labor*: quod quis sua industria acquisivit, comparavit. Tradit. Fuld. lib. 1. trad. 15: *Quicquid mihi pater meus et mater mea et fratres hæreditaverunt, et proprio Elaboratu acquisivi.* Occurrit ibi pluries trad. 59. 68. 93. 109. 128. lib. 2. trad. 26. 40. 42. 68. 120. 175. 235. et in *Fragm. Capit. editis a Baluzio cap. 9.*

ELABORATUM, in iisdem Traditionibus lib. 1. trad. 23. *Charta Adalasiæ Comitissæ ann. 1075: Dum et offero a præsentis die... medietatem de manso uno cum omnibus rebus ac medietatem ipso manso pertinentem, jacet in vico Pinoralio, vel in ejus territorio, prope Ecclesiam sancti Martini, et est rectum Elaboratum.*

LABORATUS, in Capitulari Caroli M. ann. 807. cap. 7. in Capitulari Pipini Regis Italiæ cap. 4. in *Charlis Alamannicis Goldasti cap. 74. in Lege Longob. lib. 3. tit. 4. § 5. [** Pippin. 16.]*

LABORARIUM, Quæsitum. *Charta Adalberti Episcopi Pergamensis: Sive sint de meis propriis domiciliis præsentibus, sive colendis futuris, sive de meis successoribus, Coepiscopis, vel et de meis, seu et omnium ipsorum successorum meorum Laborariis.*

† **LAVORATIO**, Acquisitum. *Charta XI. sæc. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Forojul. n. 10: Omne decimum suæ Lavorationis amplo animo tribuit S. Victori Goirandus de Gonfano. Vide Laboratio in Labor 3.*

CONLABORATIO, Acquisitio, quæ fit a conjugibus stante matrimonio; *Gallis Conquest. Lex Ripuariorum tit. 37: Tertiam partem de omni re, quam simul Conlaboraverint, sibi studeat evendicare.* Capit. Caroli M. lib. 4. cap. 9: *Volumus, ut uxores defunctorum post obitum maritorum tertiam partem Conlaborationis, quam simul in beneficio Conlaboraverunt, accipiant.* Tradit. Fuld. lib. 2. cap. 11: *Quantum nobis genitores nostri dimiserant, et nos ipsi Conlaborati habemus, donamus atque transcribimus, et post nostrum amborum discessum, quantum Conlaboravimus, etc.* Tertiam porro conlaborationis partem uxoribus cesserisse testantur præterea Appendix Gregor. Turon. cap. 85. Aimoins lib. 4. cap. 36. Marculfus, Gesta Dagob. cap. 47. Can. 5. Synodi Meldensis, etc.

CONLABORATIO, Decimæ conlaborationum, in Capitulari Caroli C. tit. 41. cap. 11. Vide *Conlaboratio* seu ordine.

COLLABORATUS, **COLLABORATUM**, Eadem notione. *Polyptychum S. Remigii Remensis: Donant araticum de omni Conlaboratu.* Hincmarus Laudun. ad Remensem: *Obsecrantes et contestantes nihilominus, ut nihil de suo Collaborato perciperet.* Capitulare de Villis cap. 6: *Volumus, ut iudices nostri decimam ex omni Conlaboratu pleniter donent ad Ecclesias.* Adde cap. 30. Vita S. Winoci Abb. cap. 11. *Adeo erat devotus, ut impensas magna ex parte ex Collaboratu pro-*

prio pro restaurando sancti viri administraret Oratorio. Vide in Labor 3.

3. LABOR, Agri cultura, Gall. *Labour*. Virgilius :

Sternit agros, sternit sata læta, boumque Labores.

Pactus Legis Salicæ tit. 10. § 6: *Si cujus pecora de damno, cum alios Labores vastantur, aut includantur, aut in domum minantur* § 8. *Si quis... in quemlibet Laborem pecora immiserit, ille cujus est Labor, testibus eum convincat, etc.* Capitulare de Villis cap. 5: *Quando iudices nostri Labores nostros facere debent, seminare, aut arare, messes colligere, etc. Laborem suum facere, in Lege Longob. lib. 1. tit. 17. § 4. [*** Liutpr. 134. (6, 81.)] Faire son Labour, Agrum suum colere. Hist. Wambæ Regis: *Collecta dein manu, cives depopulantur, Labores exhaustiunt, omnisque provincia Galliæ deprædatur.* [S. Sturmii Consuetud. Fuld. : *Secunda feria eunt cum cruce et patrocinio et aqua sancta per singulos Labores.*] Cultura Laboris, apud Gregor. M. lib. 7. Ind. 2. Epist. 66. Vide Leg. Bajwar. tit. 16. cap. 1. § 2. Legem Longob. lib. 1. tit. 15. § 3. tit. 16. § 7. [*** Roth. 29. Liutpr. 146. (6, 93.)] Leges Luitprandi Regis tit. 65. 115. [*** 89. (6, 36.)] Gregor. Turon. lib. 7. cap. 22. etc. Hinc vulgaris formula in Bullis PP. pro Monasteriis: *Sane Laborum vestrorum, quos propriis manibus, aut sumtibus colitis... nullus decimas a vobis exgere præsumat.* Vide Chron. Reichersp. pag. 172.*

TERRA LABORIS, Campania felix, in Italia ita nuncupata, quod agriculturæ, seu labori peridonea sit. Appellationem istam haud adeo recentem arguit S. Martinus PP. in Epistola de exilio suo: *Et pervenimus Kl. Junii Messanam, in qua erat navis id est, carcer; non autem Messanæ tantum, sed in Terra Laboris; et non tantum in Terra Laboris, quæ subdita est magnæ urbi Romanorum, sed et in plurimis insularum, in quibus ne nos transissemus, peccata impediunt, nullam compassionem adeptus sum.*

† LABORABILES TERRÆ, Arabiles, cultura idoneæ, Gall. *Terres labourables*. Index MS. beneficiorum Eccl. Constant. fol. 3: *Cum 36. virgatis terræ, vel eo circa Laborabiles.* Charta ann. 1482. ex Archivo B. M. de Bono-Nuntio Rotomagens. : *Quod si omnes terræ Laborabiles ejusdem parochiæ sine cultura manerent, etc.*

† LABORANTICIÆ TERRÆ, Eodem significato, in Chartario Ecclesiæ Auxitanæ cap. 136.

† LABORATICA TERRA, in Chronico Farfensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 591.

LABORATORIÆ TERRÆ, apud Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 65. [in Addit. ad Chronicon Casaur. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 940. Adde Tabul. S. Cyrici Nivern. n. 7. Nicol. de Jamsilla, apud eumd. Murator. tom. 8. col. 558. etc.]

LABORIOSÆ, in veteri Charta apud Sammarthanos in Abbatibus S. Trinitatis Exaquensis: *Silvam de Catis, et terram Laboriosam et inlaboriosam, molendinum, etc.*

† LABORAGIUM, Terræ cultæ. Charta ann. 1455. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Prior deportabit decimas Laboragii et pastorgagii.* Vide vocem suo loco.

† LABORANTIA, Eadem notione. Consuet. Auscicorum ann. 1301. MSS. art. 54: *Item est consuetudo ibidem, quod homines de Auscio habeant usum et expletam... depascendi cum animalibus suis... per omnes pertinentias et Laborantias*

civitalis. Rursum occurrit art. 85. [*Charta ann. 1177. in Chartul. Cluniac. : *Item partem suam de tasquis et decimis, quæ sunt in termino de Caunis, . . . excepta Laborantia sua (concedit).* Vide supra Laboragium 1.]

† LABORANTIA, f. Agrarium, campi pars, terragium, Gall. *Champart, terrage*. Litteræ Officialis Valbrensis ann. 1342: *Item dicit præfatus nomine quo supra quintum et Laborantiam campi mansi S. Johannis de Balmis cum omnimoda jurisdictione ad dictum prioratum de Roserio pertinere.*

† LABORANZA, Ager cultus, apud Moretum Antiq. Navarræ pag. 413: *Offero Deo et S. Juliano de Labasal monasterio ego Tota Regina matre de Rege Garsea Sancionis, illa decima et primitia de tota illa Laboranza, quæ laborant homines de Ardenes.* Testam. Ranimiri Regis Aragon. æra 1099. in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 38: *Similiter de pane et vino de meas Laboranzas, et radizes et totos meos peculiares, etc.*

LABORARE, Agrum colere, *Labourer*. *Labourare terram*, in Lege Longob. lib. 1. tit. 9. § 22. [*** Liutpr. 91. (6, 38.)] Capitul. Caroli C. tit. 23. cap. 14: *Laborent et excolant terras et vineas in tempore cum debita sollicitudine: salvent et dispensent Laborata cum fidei discretionem, facient nutrimenta congrua et necessaria.* Præceptum Caroli M. pro Hispanis ann. 812: *Dicunt etiam, quod aliquas villas, quas ipsi Laboraverunt, Laboratas illis eis abstractas habeatis.* *Locus Laboratus*, in Constit. Sicul. lib. 3. tit. 38. § 4. Odoarius Episcopus Lucensis, de Restauratione ejusdem urbis a se facta: *Fecimus de nostra familia possessores per undique partes, et dedimus illis boves ad Laborandum.* Infra: *Excivimus per terras civitatis ad inquirendum, ut Laborassent illas.* Charta ann. 1038. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Dono foris ista termina de terra erma, quantum homines supra-dicte Ecclesie potuerint Laborare.* Alia ann. 1455. ex eodem Archivo: *Laborando et cultivando terram hermam.* Petrus de Vineis lib. 5. Epist. 85: *Certas possessiones ipsorum secure et quiete Laborandi, et ex iis fructus et redditus percipiendi, etc.* Vide Franciscum Mariam in Mathildi lib. 3. pag. 117. Probat. Histor. Saubaud. pag. 15.

LABORICARE, pro Laborare, in laudato Præcepto Caroli M. pro Hispanis.

† LABORATIO, Aratio, Gall. *Labourage*. *Poterunt... facere eorum culturas et Laborationes*, in Litteris ann. 1413. apud Rymer. tom. 8. pag. 772.

† LABORATIO, Ager cultus. Charta Betonis Episcopi Lingon. ann. 794. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 128: *Et de villis unde nonæ et decimæ domui homines reddere debent... per legem et consuetudinem de ipsis rebus, sicuti exactum fuit, id est, omnes Laborationes, vinum, annonas, etc.* Rolandinus de factis in marchia Tarvisina lib. 5. cap. 10. apud Murator. tom. 8. col. 240: *Devastatæ sunt arbores et vineæ et Laborationes cunctæ. Decimæ Laborationum, apud Moretum Antiq. Navarræ pag. 657. [*** Fruges agri culti. Adalh. Stat. S. Petri Corb. lib. 2. cap. 9: *Quidquid in diversis Laborationibus quolibet modo acquiritur . . . similiter fenum vel quæ in arboribus gratis nascuntur, etc.* Infra: *Si omnis illa Laboratio quæ per manipulos decimari potest, etc.]**

LABORATOIRES, Agricola, coloni. [Gall. *Labourers*. Saisimentum Comitatus Tolosani ann. 1271. apud la Faille in Pro-

bat. Annal. Tolos. pag. 19: *De quolibet Laboratore habente aratrum boum, unam eminam frumenti.* Occurrit in Chronico Farfensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 491. in Histor. Dalphin. tom. 1. pag. 64. *Laborator vinearum*, in Charta ann. 1351. ex Regesto 80. Chartophylacii Regii.] Vide *Medium plantum*, in *Complan-*

† LABORIOSUS, Eadem notione. Miracula S. Stanislai Episc. tom. 2. Maii pag. 278: *Valentini Golay Laboriosi in Pistravin Sebastianus filius animam agens, etc.*

† LABORIOSÆ BESTIÆ, Quæ deputantur agriculturæ. Ordinatio Curia Caroli Regis Siciliae ann. 1278. ex MS. D. Brunet fol. 68. vº: *Ille extraneus possit in tenemento Arelatis tenere bestias Laboriosas necessarias agriculturæ.*

* 1. LABORAGIUM, Ager cultus, seu agri fructus. Charta Guill. archiep. Senon. pro libert. villæ S. Julian. ann. 1259. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 561: *Nullus de burgensibus. . . solvet tonleium vel costumam de nutritura sua, nec minagium de suo Laboragio.* Vide in Labor 3.

* 2. LABORAGIUM, Labor, opus quodvis, Gall. *Ouvrage, travail*, alias *Labourage*. Lit. remiss. ann. 1357 in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 65: *Qui serviens, dum esset certa die in dicta villa, non invenit ibidem nisi dumtaxat mulieres, quia earum viri ierant ad eorum Laboragia facienda.* Alia ann. 1391. in Reg. 141. ch. 171: *Drieuvel Potée poure jeune homme vivant du mestier et Labourage de mer, etc.* Stat. ann. 1382. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 744. art. 10: *Les gardes le pourront et son Labourage aussi bien visiter comme ailleurs.* Vila J. C. MS. :

En sa chambre avoit une ymage,
Quant aloit a son Labourage
Cascun matin, si l'auraoit.

Labour, eodem sensu, ibid. :

Jouste la mer de Galilée
Trouva trois freres pescheours,
Illuc faisoient lor Labours.

* *Labourage* præsterea appellatur Tributum, quod pro doliis vinariis e nave in terram adductis episcopo Noviomensi pensabatur. Charta Caroli VI. reg. Franc. ann. 1408. : *Tantost que les vins amenez par ladite riviere et arrivez audit port (du Pont l'èveque) sont lirez et mis hors des nefes ou des bateaulx, et assis à terre sur ledit port, nostre dit conseiller doit avoir et a accoustumé recevoir, pour chacune piece de vin, trois poitevines de Labourage.*

* LABORAMEN. [Labor. DIF.]

† LABORANTES, Vespillones. Vetus Interpres Epistolæ S. Ignatii ad Antiochenos: *Saluto hypodiaconos, lectores, janitores, Laborantes, exorcistas, confessores.*

† 1. LABORARE, Acquirere. Vide in Labor 2.

† 2. LABORARE, Agrum colere. Vide Labor 3.

3. LABORARE, Negotium alicui facesere: Galli dicunt, *Travailler qu'elqu'un*. Anonymus Barencis in Chron. ann. 1012: *Mesardoniti Laboravit castello Domino. An. 1094: Bisantius Archiepiscopus dirupavit Episcopum Barinum, et cepit Laborare.* Vide Miracula S. Ludgeri Episc. Mimigard. n. 57.

* Sic nostri *Labourer* dixerunt. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 1: *Pour la presumption et renommée, qui contre lui Labouroient estre coupable et participant de la perpétration*

dudit fait. Atraveiller, eodem sensu, in Consolat. Boëtii MS. lib. 1 :

Encor ne te dois merveiller,
Se mauvais te portent envie,
Et s'il te font Atraveiller.

4. **LABORARE**, Fatigari, *Travailler*. Innocentius III. PP. in Gestis ejusdem pag. 110: *Cum difficile sit tuæ jurisdictioni subjectis pro singulis quæstionibus ad sedem Apostolicam Laborare super appellationibus, etc.* Eadem Gesta pag. 129: *Laborans ultra nisi ad utramque partem viros venerabiles, etc.* id est, cum multo labore ac cura. Infra: *Laboravius interim adinvenire viam pacis, etc.*

5. **LABORARE**, Periclitari, in periculo esse, in l. 2. D. ad Leg. Rhod. (14, 2.) et in l. 4. Cod. Th. de Operib. publ. (15, 1.) Siculus Flaccus de Condit. agror.: *De superioribus vicinisque agris defluentes aquas excipiunt, ne inferiores terræ Laborarent.*

6. **LABORARE**, Operari, fabricare, conficere, *Travailler*. Constitut. Siculæ lib. 3. tit. 36. § 1: *Nullus in Regno nostro Laboret aurum, quod per libram de puro auro minus habeat, quam octo uncias, etc.*

* *Hinc Pain bien labouré*, in Stat. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 554. art. 1. Vide supra *Labragium* 2.

LABORARE ALIQUEREM, Operi faciendo destinare, vel ad laborem mittere, *Envoyer au travail*, ut vulgo dicimus. Statuta Corbeiensia lib. 2: *Ut Fratres, qui eos Laborare debent, sine molestia, vel aliqua incommoditate inhonesta possint in eis officium sibi commissum ad communem explere utilitatem: constituimus, etc.*

LABORARIUM, Locus laborantium. Ugu-toni: operatorium, officina, ἐργαστήριον. [Vide alia notione supra in *Labor* 2.]

LABORARIUS, Operarius, Angliis, a *Labourer*. Amalarius lib. 3. de Eccl. Offic. cap. 5: *Operarii Laborarii Christi*. Knighton. ann. 1340: *Exceptis mendicis, et Laborariis ad prædictam quintadecimam non taxatis*. Alibi: *Rex fecit attachiare Laborarios quamplures, et misit eos in carcerem.*

† **LABORATIO**. Vide in *Labor* 3.

* **LABORATIVUS**, Arabilis, culturæ idoneus. Charta ann. 1368. apud Corbinel. inter Probat. Hist. domus de Gondi pag. 156: *Item plures petias terrarum Laborativarum, etc. Terras buschivas, saldivas, prativas, neque Laborativas spectantes*, in Stat. Castri Redaldi lib. 3. pag. 49. rº. Vide in *Labor* 3.

* **LABORATOR**, Opifex, Gall. *Ouvrier*. Stat. Cadubr. pag. 52. rº: *Item quod nullus buscherius et Laborator lignaminis, etc. Laboureur de vins*, Qui vineas colit, in Lit. remiss. ann. 1373. ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 3. *Labourier*, pro *Laboureur*, Agricola, colonus, in Reg. 13. Corb. sign. *Habacuc* ad ann. 1518. fol. 207: *Ont accordé qu'il puist commettre et ordonner un Labourier pour entretenir, labourer et messonner les terres et choses dessusdites.*

† **LABORATOIRES**, Agricolæ. Vide in *Labor* 3.

† 1. **LABORATORIUM**, ut *Laborarium*. Buschius de Reformatione Monast. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 868: *Quomodo in claustris et dormitorio, in ambitu et Laboratorio se habere deberent, declaravi*. Gall. *Laboratoire*.

* 2. **LABORATORIUM**, Opus quodvis. Charta ann. 1347. apud Lamium in Dedic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 1. pag. 62: *Quæ quidem*

constructio fiat et fieri debeat expensis communibus dictorum communium Florentini et S. Miniatis. Et quod habentes seu habituri terrena occuparentur, etc. prædicto Laboratorio occuparentur, etc. Vide Laborerium 1.

* 3. **LABORATORIUM**. [Ergastulum. DIEF.]

† **LABORATUM**, Acquisitum. Vide in *Labor* 2.

* **LABORATURA**. [Ut *Laborerium*: « Yello memorato pro hujusmodi (ensis) Laboratura. (Mandat. camer. Apostol. arch. vatic. 1417-21. f. 30.) »]

† **LABORATUS**, Labor humilis, servilis opera. Miracula S. Zitaæ tom. 3. Aprilis pag. 525: *Quia debebat... trebbiare milium et alios eorum Laboratus facere.*

† **LABORERIA**, Officina, Gallic. *Manufacture*. Mantissa adjecta ad Chron. Mon. Patavini, apud Murator. tom. 8. col. 739: *Quo anno facti fuerunt fulli omnium Sanctorum et Laboreris pannorum lanæ et papyri chartarum.*

1 **LABORERIUM**, Italis *Lavoriero*, Opus agriculturæ, vel quodvis aliud. Statuta Venetor. ann. 1242. lib. 2. cap. 5: *Si opus vel Laborerium factum fuerit supra possessione, etc.* Adde lib. 3. cap. 57. lib. 6. cap. 18. Vitam B. Justine de Areto num. 8. Vitam B. Ægidii Minoritæ num. 5. et Rollandinum in Summa Notariæ cap. 8. Sumitur præterea pro quovis opere, ut in Hist. Cortusiorum lib. 8. cap. 2. 5. Sanutus l. 1. part. 1. cap. 3: *Laboratur etiam Laborerium solius serici: et quamvis sericum cum nullis partibus non nascatur, tamen ipsum linum, et Laboreria ac mercimonia supradicta ad partes Tramontanæ... deportantur.* [Regimina Paduæ apud Murator. tom. 8. col. 385: *Completum fuit Laborerium castri Baldi.* Adde Memoriale Potestatum Regens. ad ann. 1293. ibid. col. 1108. Chronicon Estense apud eundem Murator. tom. 15. col. 404. etc. *Bestiamina a Laborerio, Aratorij Boves vel equi, in Chronico Bergom.* tom. 6. col. 979. Gall. *Bêtes de Labour.*] Vide Hist. Eccles. Placent. lib. 15. pag. 77.

* 2. **LABORERIUM**, Opificium, artificis opera. Charta ann. 1351. in Reg. N. Chartoph. reg. ch. 26: *Item unum nappum seu ciphum a tribus pedibus cum tribus servientibus, et unam cuppinam de argento ejusdem facturæ et Laborerii, etc.*

* 3. **LABORERIUM**, Officium, obsequium, Gall. *Service*. Mirac. B. Margar. Favent. tom. 5. Aug. pag. 853. col. 1: *Cum vindemiarum tempore pro civitatem et comitatum Florentiæ pro Laborerio monasterii ambularet, etc.*

* **LABORIA**, Ager cultus, territorium. Charta ann. 1157. inter Probat. Hist. Occit. tom. 2. col. 565: *Ego Sicardus de Laurac et uxor mea donamus et concedimus Deo et S. Mariæ et tibi Gausberto abbati Candelii et monachis... quidquid habemus in Laboria de Lagajaria.* Vide in *Labor* 3.

* **LABORINTUS**. [Labyrinthus. DIEF.] **LABORIOSUS**, Æger, invalidus: qui patitur Laborem, inquit Ugu-toni: qui multo labore victum sibi quærit, μωθηρός, in Gloss. Græc. Lat. In Lat. Gr. κωποπαθής. Occurrit apud Avitum Vienn. Ep. 39. 77. et aliis locis. Vide Savaron. lib. 3. Ep. 9. [et supra in *Labor* 3.]

† **LABORIOSUS SERMO**, Oratio de Passione Domini. Rob. Goulet in Compendio Jurium et Consuetud. Universitatis Paris. fol. 10: *Fit die Veneris Sancta Laboriosus sermo ad populum per Doctorem Theologum de Passione Domini, et*

est sermo Universitatis, ubi tenetur dominus Rector adesse.

LABORITUM, ut *Laborerium*, in Vita B. Ægidii n. 7. 10. [et in Actis S. Isidori Agricolæ, tom. 3. Mail pag. 518.]

† **LAVORITUM**, Eadem notione. Acta S. Francisæ Rom. tom. 2. Martii pag. 146. *: *Voluit quod ille secundus Angelus mutaret suum Laboritum.*

* **LABORITIUS**, Arabilis, culturæ idoneus. Charta ann. 1181. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 151: *Ego Eliasiarius Poscheriensis... dono D. Deo et B. Mariæ Francarum vallium... omnes terras Laboritias, quas habeo et possideo in territorio de Villanova.* Vide supra *Laborativus*.

LABORIVUM, Ager cultus, *Terre à labour*. Pactum nuptiale Guillelmi Montispessulani cum Malthide filia Ducis Burgundiæ, 5. Kal. Mart. 1156: *Dono et mitto tibi eidem Matildi uxori meæ in sponsalium seu donationem propter nuptias, Castrum scilicet de Monteferrario... et totum meum Laborivum de Arneir.*

* **LABORUSCA**. [Labrusca. DIEF.]

* **LABORUSCUS**. [Diabolus. DIEF.]

LABRA. Vide in *Laura*.

* **LABRANA**. [Ut *LABINA*. DIEF.]

† 1. **LABRATORIUM**, πλυσίριον, *Balneare labrum*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

* 2. **LABRATORIUM**. [Ut *LABORATORIUM*. DIEF.]

LABRATUM. Vide *Lavratum*.

* **LABRILLA**, [r. Librille; n. Instrumentum ad projiciendos lapides. DIEF.]

* **LABRO**. [Labeo. DIEF.]

* **LABROCERA, TERA**. [Imber. DIEF.]

† **LABRORES**, Armigerorum genus apud Anglos. Charta ann. 1284. apud Rymer. tom. 2. pag. 265: *Recepimus de pecunia domini nostri Regis Angliæ illustris 2270. libras Turon. pro soldo 41. Milium de quibus erant septem Banereti; et pro soldo 50. Labror. et 9. Scuteriorum pro 60. diebus... dando 8. solidos Turon. pro Milite et 6. solidos pro Scutario.*

* **LABROSCA**. [Labrusca. DIEF.]

LABROSUS, πρόχειλος, in Gloss. Græc. Lat.

† 1. **LABRUM**, Isidoro lib. 20. cap. 6. *vocatum, eo quod in eo lavationem solitum est fieri infantum, cujus diminutivum Labellum. Idem et Alveum, quod in ablu-tionem fieri solitum sit.* Vox Latinis non ignota, et ab Anastasio in S. Silvestro PP. usurpata ad indicandam fontis baptismalis concham, in qua continebatur aqua ad baptismum necessaria; ab Ambrosio autem ad significandum vas sepulchrale aptum condendo cadaveri. Sic S. Doctor Epist. 34: *Est hic porphyreticum Labrum pulcherrimum et in usus hujusmodi aptissimum; nam et Maximianus Diocletiani socius ita humatus est.* Ead. notione Leo Ostiensis lib. 2. Chron. Casin. cap. 9: *Otho II. Romam rediens eodem tempore defunctus est, atque in Labro porphyretico sepultus in atrio Ecclesiæ B. Petri Apostoli.* Vide *Lavellum*. Pro fossa *Labrum* dixit Ausonius:

Meniaque in valli formam circumdata Labro.

* 2. **LABRUM**. [Labarum. DIEF.]

* **LABRUSCETUM**, Locus ubi multa labrusca, apud Laur. in Amalth. ex Catholico, ubi scribitur *Labrustetum, Labrustotum*. Hinc *Labruscus*, pro *Stolidus, agrestis*.

† **LABRUSCUS**, Stolidus, agrestis. Epistola ann. 1466. in Actis SS. Mail tom. 2. pag. 273: *Sane ruditati meæ hunc per te de Vita B. P. nostri Stanislai editum*

disertissima libellum dignatus es dedicare, meque Labruscum, nedum lectorem, magis rigidum per omnia delegisti censorem.

* **LABRUTUS**. [Ut LABORUSCUS. DIEF.]

† **LABS**, *Olla ænea*. Papias MS. Bituric.

* **LABULA**. [Ut LABRILLA. DIEF.]

LABULUM. Vita S. Hermelandi Abbat. num. 25: *Instigatus facinore cupiditatis quidam rusticus Labulum de sella viri Dei præcidens, in sinum abdidit*. Ubi viri docti ad marg. an *Lapillum*? Forte pro *Labellum*, i. vasculum, vel potius pro *Labellum*, i. lacinia. Vide *Labellus*.

* **LABUNCULA**. [Laguncula. DIEF.]

† **LABURA**, Cultura. *Terra ad laburam*, Gall. *Terre en Labeur*, Arvum, ager cultus, in Tabulario S. Petri de Cella-Froini Engolism. Vide *Labor* 3.

* **LABURNA**. [Ut LABERNA. DIEF.]

LABUS, pro *Labor*. Columella in Horto:

Ne Labus hausturis tendentibus illa vellat.

Utitur et Vegetius lib. 3. de Re veterin. cap. 23.

* **LABUSTR**. [Ut LABRUSCA. DIEF.]

LABYRINTHUS, una ex notis apponi solitis marginibus librorum, de quibus Isidorus, qua locum difficilem esse ostendit. Marius Mercator. pag. 164. Edit. Baluzianæ: *Ad cuius loca pervidenda, quæ hic exponere curavimus, signa Labyrinthorum apposita Lector inveniet*.

LAC AUFERRE per veneficium, lactiferis scilicet animalibus in Addit. 2. Lud. Imp. cap. 18. [*] Vide Grimm. Mythol. Germ. pag. 605.]

† **LACA**, **LACCA**, Gall. *Lacque*, Ital. *Lacca*, Hisp. *Lacra*, Species resinæ, de qua Salmasius ad Solinum, Martinius in Lexico, et Dictionarium Universale in voce *Lacque*. Epistola Bajuli Regis Majoricæ ad Massilienses ann. 1327: *Facit caricari... tria pondera de mostayla, et duas sarricas de orchica, et I. duodenas de Laca, et duas botas de aleofol*.

* **LACAIUS**. [Pedissequus, *Laguais*. DIEF.]

* **LACANAR**. [Lacunar. DIEF.]

* **LACANVANDA**, Vox lectu difficilis et, ut opinor, corrupta, cuius sensum, quantum nihil melius mihi præsto sit, haud intellexisse videtur D. *Secousse*, cum de præstatione, quæ domino feudi exsolvitur pro facultate alienandi fundum, explicat. Libert. Salvat. ann. 1369. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 694. art. 2: *Concedimus quod ipsi consules et universitates dicti loci possint et valeant edificare quandam ecclesiam in dicto loco, et cloquerium, in quo sint campanæ, Lacanvanda ecclesie prædictæ reddantur ex integro dictæ ecclesie libere*. Rursum eodem Literæ occurrunt in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 223. ubi voci *Lacanvanda* præpositur particula *et*; sed distinctius non scribitur.

* **LACATA**. [Locata. DIEF.]

† **LACATISMUS**. Vide *Lacuetismus*.

LACCA. Auctor Mamotrecti ad 15. Judic. *Sura, est tibia sive Lacca*. Vox Italica. [Vegetio *Lacca in gambis*, nodus est in cruribus: hunc vide lib. 1. cap. 27. lib. 3. cap. 19. Vide *Laca*.] [*] Conf. Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1286. et infra *Lagi*.]

LACCARIUS, qui *Laccam* conficit, in Gloss. vet. *λακκάριος*, alias *λακκαίος*. De lacca, fuse Salmasius ad Solinum. Adde Meursium in *Δάκκα*. Vel

LACCARIUS idem est ac *λακκάριος*, *Lacunararius*. Est enim in iisdem Glossis, et apud Græcos, *λάκκος*, *lacina*, fossa. Sic Cujacius *Laccarios*, qui fossas vel puteos

fodiunt, interpretatur in l. 1. Cod. de Excusat. artific. lib. 10. (66.)

* **LACCIA**, Piscis genus. Vide supra *Alosa*.

* **LACCINIA**. [Lacinia. DIEF.]

* **LACCINIUM**. [Lacticinium. DIEF.]

* **LACCIUOLUS**, Laqueus, pedica, tendicula, Ital. *Lacciuolo*, Gall. *Lacet*. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 177. ex Cod. reg. 4621: *Nullus capiat cum rete, vel Lacciuolo, vel aliquo alio artificio aliquos columbos, vel starnas, etc.*

* **LACCIZZA**, Piscis genus. Vide infra *Pastinaca*.

LACEATUS. Vide *Laqueatus*.

1. **LACEBRA**, pro *Illecebra*. Althelmus de Virgin. :

Qui modo dirumpunt connubia nexa thororum, Et demunt proprias devota mente Lacebras.

Vosius *latebras* legendum putat.

* 2. **LACEBRA**. [Latebra. DIEF.]

* **LACENA**. [Brochet. DIEF.]

* **LACENARE**. [Lacerare. DIEF.]

* **LACERA**. [Ut LACENA. DIEF.]

† **LACERABILIS**, Qui lacerari facile potest, apud Ausonium Idill. 15. 17.

† **LACERAMEN**, Laceratio. Gloss. Lat. Gall. Sangerman. : *Laceramen, Decopemens, Dessicemens*.

† **LACEROSITAS**, Eadem notione, Joh. de Janua.

† **LACERATOR**, Qui lacerat, S. Augustino de mor. Eccl. Cath. cap. 1. *Laceratrix*, Macro l. 2. cap. 6.

* **LACERATURA**. [Déchirure. DIEF.]

† **LACERDUS**, *Clades imaginaria*. Papias. [*] Rectius, *Clades inguinaria*, in vet. Glossar. ex Codd. reg. 7613. et 7641.]

* **LACEREUS**. [Lacer. DIEF.]

* **LACERNA**. [1. Laterna. — 2. Latrina. DIEF.]

* **LACERNIA**. [Lacrime. DIEF.]

† **LACEROLUS**. Ignota vox, in *Torsatorio*.

* **LACEROSUS**. [Lacertosus. DIEF.]

LACERTI, Vires, Copiæ militares. Isidorus Pacensis Episcopus in Chron. æra 754: *Hujus tempore Alaor per Hispaniam Lacertos judicium mittit, atque debellando et pacificando pæne per 3. annos Galliam Narbonensem petit, etc.* Utitur præterea semel.

LACERTINA AVIS. Andreas aulæ Regiæ Capellanus in Amatoriis: *Licet falco a Lacertina quandoque ave fugetur, nihilominus tamen falco inter falcones, et Lacertina avis inter Lacertinas computabitur, etc.* Infra: *Inter Larcentinas (sic) fertur aves nasci quasdam, quantum quæ sua ferocitate capiunt perdices, etc.*

† **LACERTIOR**, Latior. Lit. Phil. Pulc. ann. 1239. inter Consuet. Genoves. MSS. fol. 35. v. : *Omnia alia ingenia piscatoriæ, qui de filo sunt, volumus quod fiant ad modulum nostrum, videlicet ad amplitudinem unius Turonis grossi quælibet medella; poterunt tamen fieri Lacertiora propter grossos pisces capiendos.*

* **LACERTUOSUS**. [Lacertosus. DIEF.]

* **LACERUS**, Laceratus, discerptus. Hymn. de S. Potito tom. 1. Jan. pag. 765. col. 1:

Carcerum vinculis puor arctus, unciis
Pectinum clavibus Lacerus, lebetem
Intrat ignitum.

† **LACESSITIO**, Actus lacessendi, apud Ammianum lib. 19. et 25. edit. Valesii.

† **LACHA**, ut *Laca*. Charta pro Communia Balneoli ex Schedis D. *Lancelot*: *De quintali Lachæ IV. denar.*

† **LACHALIS AVERA**, Animal ex quo lac exprimitur. Charta ann. 1330. ex Archivo S. Victor. Massil. armar. Aq. n.

37: *Primitiæ dentur de caseis et de toto lacte unius quiræ integræ totius averæ Lachalis.*

* **LACHANA**, Olera, e Gr. *Λάχανα*, apud Liutpr. Antapod. lib. 5. cap. 23: *Dulces adsunt fabæ, Lachana porrique recentes, ubi Glossa i. e. herbæ.*

* **LACHINONES**. Vide *Lacinones*.

† **LACHRIMABILITER**, *Lachrymas* fundendo. Gloss. super tres lib. S. Nom. in Bibl. Heilsbr. pag. 62. *Flens Lachrimabiliter, Cum gemitu clamare*. Vide *Lachrymabiliter*.

LACHUS, [Teuton. *Lachen*, ut est apud Schilterum, in *Lachbuche*, Incisio arborum, divisio, scil. agrorum, qui hisce incisionibus terminantur. Donatio Canonis Comitum Rhenensis ann. 770. apud Tolnerum Hist. Palatinæ pag. 4. Probat et] Chron. Laurishamense pag. 57: *Sicut ipsa incisio arborum in ipsa die facta fuit, quæ vulgo Lachus appellatur, sive divisio*. Mox: *Et inde per ipsam incisionem arborum sive Lachum*. Rursum: *Quidquid infra illam divisionem arborum, seu Lachum, sive divisionem*. [Diploma Conradi II. Imp. apud Eccardum Hist. geneal. Landgravorum Turing. col. 314: *Omnia quæcumque his Lachis et terminis circumdata sunt cum villulis infra positis*. Præceptum Henrici IV. Imper. ann. 1103. in Vendemiis Litter. pag. 109: *Prædium unum concedentes... quod his Lachis concluditur, etc.* Aliud ejusd. Imp. Præceptum ann. 1111. ibid. pag. 112: *Quod (prædium) superscriptis Lachis circumseptum videtur*.] Spelmannus ejusdem originis censet, cuius *Laha*, de qua voce infra. Vide *Arbor finalis*. [*] Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 544. et Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 100. voce *Lath*.]

* **LACIMARE**, [Lacunar. DIEF.]

LACINA VIA. Titulus 34. Pacti Legis Salicæ, est de *Via Lacina*, ubi editio Pithœi habet de *Via Lacina*, ut et titulus 82. Legis Ripuariæ apud Heroldum, quo loco Editio Lindenbrogii tit. 80. habet de *Via Lacina*. In hisce Legibus *Via Lacina*, aut *Lacinia*, aut *Via Lacina*, *obstaculum viæ*, seu itineris esse dicitur. In Lege Salica d. tit. : *Si quis Baroniam suam obstaverit, aut impinxerit, etc.* Lex Ripuaria: *Si quis ingenuus ingenuum Ripuarium de via obstaverit, etc.* Ita *viam Lacinam facere*, est impedire *viam*, et eunti *moram facere*, quod Græca interpretatio vetus Legis Longobardicæ, ait Salmasius, *ὄδοσπαροῦν* vertit. Hinc *Lacinosa vestis*, *ὄδοσπαροῦσα*, eidem. Pactus Legis Salicæ tit. 16. § 4. *Restare facere*, sistere habet: ubi Editio Pithœi, *Viam Lacinam facere*. Eadem Editio tit. 15. § 4: *Si quis hominem præceptum Regis habentem contra ordinationem Regis adsalire, vel viæ Lacinam et facere præsumperit, etc.* Editio vero Heroldi: *Si quis hominem, qui alicubi migrare disponit, et dirigere habet præceptum Regis, et si aliunde ierit in mallum publicum, et aliquis extra ordinationem Regis restare eum facit, aut adsalire præsumperit, etc.* [*Lacina* vel *Lachina*, idem est Eccardo ac *Laging* vel *Legung*, Positio, impedimentum, a *Legen*, Ponere, impedire.] Wendelinus purum putum esse Theutonismum, ait, *weghe laghen*, i. viæ obstaculum, quod fit per latrones aut improbos homines insidiantes: unde *weghe laeghen* dicuntur insidias viarum. Utunque sit de Wendelini conjectura, vix crediderim ad *lacinias* Agrimenorum pertinere, licet id rentur viri magni: in *lacinias* enim assignari agri dicuntur apud auctorem de Coloniis,

qui non per universitatem, sed viritum et per portuiculas assignantur. Gloss. Lat. Gr.: *Lacinia*, ἀπόσταμα. [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 632.]

* Aperto sensu Codex Estens. Leg. Sal. tit. 15. cap. 4. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 287. pro *Si quis hominem, etc. adsallire vel viâ Laciniam ei facere præsumerit*; habet: *Adsallierit vel violentiam ei facere præsumpserit*.

LACINA, Eadem, ut videtur, notione, in Lege Ripuar. tit. 71: *De quacunq[ue] causa fistuca intercesserit, Lacina interdicitur se cum sacramento idoneare*. Edit. Heroldi tit. 73: *De quacunq[ue] causa fistuca interfecerit, Lacina interdicitur; sed cum sacramento se idoneare*. Perperam: Legis enim sensus est, ut si de quacunq[ue] re traditio intervenerit, omnis via intercludatur ei, qui ut suam repetit, per sacramentum id affirmandi. *Lacinam* Suavorum aut Sueonum quemdam Regem habent Annales nostri tom. 3. Hist. Francor. pag. 345.

LACINONES, LACHINONES. Concilium Tolosanum ann. 1228. cap. 86. Edit. Acherianæ: *Nullus etiam latrones, raptarios, vel Laciniones recipiat, sed ab omnibus abjiciantur*. Nupera ex MSS. Editio habet *Lacinones*; [Stephanotius in Fragmentis MSS. tom. 10. pag. 54. *Lathiniones*.] Vide an hoc loco *Lacinones* sint latrones, qui in viis publicis transeuntibus insidias tendunt ac struunt. [Id assertit Eccardus ad Pactum Legis Salicæ pag. 40. Vide *Lacina*.]

* Balistariorum seu sagittariorum genus; idem qui *Alacays*, *Alagues*, *Halagues*, *Lacays* et *Laquaz* appellabantur. Lit. remiss. ann. 1470. in Reg. 196. Chartoph. reg. ch. 222: *En l'année dernière ment passée, ou derrenier voyage de l'armée de Catheloigne, le suppliant eut charge de par son capitaine de mener et conduire certain nombre de gens arbalestiers, appelez Laquaz, ou dit voyage*. Aliæ ann. 1477. ex Reg. 201. ch. 56: *Deux hommes de guerre qui selon l'usage du temps présent en fait de guerre, on nomme Halagues*. Infra: *Alagues*, *Alacays* et *Lacays*. Unde a voce Gallica *Alecret*, lorica, thorax, vel a *Laches*, eadem acceptione, quod laminis ferreis, *Laisches* dictis, contexta esset lorica, sic nuncupati videntur. Chron. Caroli VIII. ad 1515. fol. 120. vº: *Plusieurs Alecrets et utilices pour le fait de la guerre*. Lit. ann. 1459. ex Reg. 189. ch. 369: *Les supplians fichèrent leurs espieux en la poitrine d'icellui le Vague, sachans que en sadite poitrine ils ne le pouvoient queres blecer, pour ce qu'ilz savoient bien qu'il avoit toujours vestu ung Laches ou armures*. An quis *Lacinones* mallet accersere a Gallico *Lancegay*, quæ spiculi seu jaculi species erat, qua ii fortean in prælio potissimum utebantur? Vide infra *Lancea*.

* *Alquant* vero militem vel famulum sonat, in Fragg. traduct. Passion. D. N. J. C. tom. 17. Comment. Acad. Inscript. pag. 725: *Dons encomencerent li Alquant scupir en lui*. Ubi S. Marcus cap. 14. v. 65: *Et cæperunt quidam conspuere eum*.

* **LACISCA**. [Phoque. DIEF.]

* **LACISCERE**. [Lacessere. DIEF.]

* **LACISSCA**. [Gaine de couteau. DIEF.]

* **LACOCULA**. [Cibus; *laidhver* ex Zeuss, in gram. celt. DIEF.]

* **LACONE**. [Lacuna. DIEF.]

LACOPUM. Leges Ethelredi Regis apud Wanetyngum editæ § 3: *Et Landcopum, et domini donum, quod per rec-*

tum habeat dari, et Lacopum, et Witword, Gewitnessa, hoc ita permaneat, ut nullus evertat. Ubi Somnerus *Lacopum* vocem formatam existimat ex Saxon. *lag*, *Lex*, et *ceape*, *emptio*. Ita *Lacopum* erit *redemptio Legis*, seu purgationis: nisi (subdit ille) sit pactio de litibus redimendis vel componendis inita. Vide *Lagam emere*. [*] Thorpio ad hunc locum *Lahcop* est *Redemptio privilegiorum*, quæ per *ullagationem* fuerint amissa. Schmidius vertit *Inlagatio*.]

LACORA. Vide *Lacus*.

* **LACOSTRATOR**. [Carreleur. DIEF.]

* **LACRIMA**. Charta ann. 1320. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 876: *Super duobus molendinis, sitis et positus supra pontem Xantonensem, ante Lacrimas dicti pontis, etc.* Vox architectonica, Supercilium, nostris *Larme* vel *Larmier*.

* **LACRIMABILITER**, Deploranda ratione. Chron. W. Godelli tom. 10. Collect. Hist. Franc. pag. 260: *Johannes vero XVI. papa Romanus post decem menses Lacrimabiliter satis vitam finivit*.

* **LACRIMALE**, Glandula oculi, per quam exprimuntur lacrymæ, ut notant docti Editores ad Mirac. S. Fiacrii tom. 6. Aug. pag. 616. col. 2: *In parochia S. Michaelis de Divione Isabellis neptis Haymonini de Moolani aurifabri habebat fistulam in Lacrimati*.

* **LACRIMENA**. [Régliisse. DIEF.]

† **LACRYMABILITER**, Lacrymas effundendo, apud S. Hieronymum lib. 2. adv. Rufinum cap. 7. et Epist. 139. in Cantatorio MS. Monasterii S. Huberti fol. 17. etc.

† **LACRYMATOR**, Qui lacrymatur, S. Augustino.

1. **LACRYMATORIUM**, *Locus lacrymarum*, Johan. de Janua; *Ploreux*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.

* 2. **LACRYMATORIUM**, Linteum, quo oculi abstergantur. Stat. MSS. eccl. S. Petri Insul. ann. 1388. ex Tabul. ejusd.: *Nullus etiam existens in sacris præsumat... manus tergere ad manutergia altarium aut ad Lacrymatoria sacerdotum, sub pœna privationis chori*.

† **LACRYMATORIUS**, *Quasi tristis, lacrymas commovens*, eidem de Janua; *Pleurables, tristes*, in iisdem Glossis Lat. Gall. Sangerman.

1. **LACTA**, Defectus ponderis in moneta, ut *Lactare*, deficere in pondere. Assisa ann. 6. Joannis Regis Angl. de moneta: *Assisum est de moneta, quod velus moneta currat, unde quælibet libra sit Lacta 2. sol. 6. den. ad plus: et illa libra, quæ plus Lactavit, et denarii, qui plus Lactaverint, perforentur et reddantur, sicut alias provisum est*.

LACTUM, Eadem notione. Leges Ethelredi Regis editæ apud Wanetyngum § 28: *Et diximus de mercatoribus, qui falsum et Lactum afferunt ad Portum, vel eadem lada se innocient, quam prædiximus, quod in ipsa pecunia nil immundum sciebant, unde suam negotiationem exeruerunt*. Ex his emendandus locus in Fleta lib. 1. cap. 22. § 6: *Sunt monetarii Regis, qui ultra assisam licitam argento Lacum imponunt, quidam autem debitum pondus libræ non apponunt*. Legendum enim *Lactum*, Anglis *Lacke*, est defectus: *to Lack*, deficere, unde forte vocis origo.

* 2. **LACTA**. [Lacerta. DIEF.]

† **LACTÆ**, Asserculi. Vide *Lactæ*.

* **LACTÆGO**. [Herba, germanis *Zungenblat*. DIEF.]

* **LACTAMA**. [Lacuna. DIEF.]

LACTANIA. Charta ann. 1246. in Tabulario Comitatus Tolosæ Cameræ Com-

put. Paris. fol. 114: *Leudis, pedagiis, bannis, laudimis, et terrenis servitiis, censibus, dominis seu dominationibus, vel dominicaturis, et feudis, et feudatis, firmanciis, justitiis sanguinis, et commisionibus... et Lactamiis, adultiis, (f. adulteris) et in omnibus ad me vel ad dictam senioriam pertinentibus, etc.*

* **LACTANDA, ARIA**. [Lathyrus. DIEF.]

* **LACTANEUS**, *Nutritores Lactanei*, Qui infantes lactant vel nutriunt, in vet. Inscript. apud Murator. tom. 3. Inscript. pag. 1477. 2.

LACTANS, *Papiae, quæ lac præbet: Lactens, cui præbetur*. Lex Alem. tit. 72. § 2: *Alia autem jumenta de grege, quæ Lactantia sunt, etc.* Gloss. Gr. Lat.: Γαλαθνός, *Lactantia, Lactans*. In aliis Glossis περί κρεάτων: *Caro porcina, χοιρεῖον. Lactantia, γαλαθνόν*. Ubi *Lactans* est tener porculus, quomodo a Lampridio et S. Hieronymo usurpatam hanc vocem docuit Salmasius ad eundem Lampridium pag. 203. [eadem notione usurpatur in Libertatibus Habitatium villæ de Villerays ann. 1253. apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 193.]

* Nostris *Laictiere*, eodem intellectu. Lit. Remiss. ann. 1480. in Reg. 208. Chartoph. Reg. ch. 118: *Deux beufs, trois vaches, ... une desdites vaches qui estoit Laictiere, etc. Bœuf arable ny vache Laictiere*, apud Math. de Couciaco in Carolo VII. pag. 610. *Lechiere* vero, quæ lac sugit, in Lit. Phil. ducis Aurel. ann. 1361. ex Reg. 124. ch. 357: *Iceulx habitans... peuvent melleir et avoir dès la feste S. Michier jusques au jour de Noël, une truye et sa signance d'une Lechiere, née depuis le Noël précédens ou deux porceaulx tant seulement*.

LACTANTIA, ita Lactaria et Lacticia, seu cibus ex lacte confectos vocant Celsus lib. 2. cap. 7. et Apicius lib. 7. cap. 10. Eadem notione

LACTATUM, Joanni de Janua, *Cibus, qui fit ex Lacte amygdalorum*. [Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Lactatum, Viande faicte de lact comie d'amendres ou d'autres*.] Papias: *Lactentia, quasi succo lacteo plena*. At Isidoro lib. 20. cap. 3. *Lactatum, est Potio et lacte*. [Hinc emendandus Papias; apud quem perperam: *Laplatum, Potio et lacte*.]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Lactatum, quod ex lacte fiat amidalarum, et omnis cibus sic factus potest sic dici, Aneat, Prov.*

LACTARIUM, Qui Lactaria, de quibus Cornelius Celsus, seu opus pistorium, vel cibus ex lacte conficiunt. Lampridius in Heliogabalo: *Dulciarios et Lactarios tales habuit, ut quæcumque coqui de diversis edulibus exhibuissent, vel structores, vel pomarii, illi modo de dulciis, modo de Lactariis exhiberent*.

LACTARIUS, γαλακτοπώλης, in Gloss. Gr. Lat.

* **LACTATUS**. [Lactatum. DIEF.]

1. **LACTENA**, *Malleum*, in Glossis Isid. *Lactina*, in Excerptis Pithœan. [Chironium ulcus est, inquit Grævius, cui ego sanando non sum.]

* 2. **LACTENA**. [Lacticinium. DIEF.]

* **LACTENDERIUM**, Jus tendendi lacuos animalium capiendorum causa. Charta Mariæ reg. Sicil. ann. 1399. ex Reg. Cam. Comput. Prov. sign. *Lind* fol. 52: *Cum dicti castrî (de Turretis) fortalicio, hominibus, vassallis... silvis, nemoribus, arbutis, micelletis, (f. nuculetis)... piscationibus, venationibus, Lactenderis, etc.*

* **LACTENUS**, Lacteus, in Regula S. Cæsarii tom. 1. Jan. pag. 734. col. 1. et

2. ubi *Lactinus* legit Cangius. Vide in hac voce et *Laius*. Hinc *Laitisse*, Pellitii genus, a colore *lacteno* sic dictum, in Lit. remiss. ann. 1370. ex Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 915: *Un timbre de vairs, quatre Laitisses et deux bourses*. Costumæ Paris. ex Reg. sign. *Noster* Cam. Comput. fol. 35. vº: *Peleterie... Le cent de Letices et ermines, iij. den. Lettice et Lettiche*, in Pedag. Peron. ann. 1295. ex Chartul. 21. Corb. fol. 355. vº. *Lestiche*, in Lit. remiss. ann. 1454. ex Reg. 184. ch. 476.

* **LACTERIDIA, DOS.** [Lathyrus. DIEF.]
* **LACTERO.** [Endive. DIEF.]
* **LACTIARIDA.** [Lathyrus. DIEF.]
* **LACTIBUSIA.** [Vulgo fleur de beurre. DIEF.]

* **LACTICAPEUM, IUM, UM.** [Vas lactis. DIEF.]

* **LACTICELLA.** [Endive. DIEF.]
* 1. **LACTICINA CARO, Junior,** teneior, Gall. *Viande de Lait*. Stat. Cadubr. cap. 4. pag. 54: *Quod aliquis terrigena non possit nec debeat vendere nec alio modo dare alicui forensi carnes Lacticinas, videlicet agnos, ædos, vitulos, etc. Laitianz, nude, appellantur in Libert. villæ de Tannay ann. 1352. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 63. Vide Lactans.*

* 2. **LACTICINA.** [Lacticinium. DIEF.]
* **LACTICINATOR, TRIX.** [Qui, quæ mulget. DIEF.]

† **LACTICINIA,** Lactaria, Gall. *Laitage*, in Laudibus Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 37. in Epistola Sixti IV. PP. ann. 1475. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1480. in Consilio Hisp. ann. 1512. in Charta ann. 1550. apud Rymer. tom. 15. pag. 207. Adde pag. 210. et 211. Vide *Lactantia*. [*Gloss. Philox.: *Laticina, ὄβγαλα*. Acad. Matrit: *Lactincio, cibus ex lacte*. Vox sæpe occurrit in dispensationibus quoad cibos per quadragessimam.]

* **LACTICINIUS.** [Petit lait. DIEF.]
† **LACTICOLOR,** in Excerptis vett. Auctorum apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 59:

Flammivolum vincens rutilans in curribus aurum
Strato solo recubat, Lacticolor Amat.

Id est, Amethysti. Vide *Lactinus*.

* **LACTICOPIUM.** [Vas lactis. DIEF.]
LACTICULARIUS, Gloss. Gr. Lat.: *Λακτογάλακτος, Laticularius, Laticulosus*. Sic in MS. Sed legendum *Lacticularius* et *Lacticulosus*. In Gloss. Lat. Gall. Gr. *Lacticulosus* perperam scribitur, [Pro *λακτογάλακτος* Martinius legit *ἀπογάλακτος*: quod eodem redit quoad significationem; utraque enim Græca vox eum indicat vel qui caret lacte, vel qui parum lactis habet.]

* **LACTIGUS.** [Lectica. DIEF.]
* **LACTIDAVIS.** [Latum atrium. DIEF.]
* **LACTIDES.** [Endive. DIEF.]

† 1. **LACTINA.** Vide *Lactena*.
* 2. **LACTINA.** [Lactina. DIEF.]
* **LACTINIA.** [Lacuna. DIEF.]
LACTINUS COLOR, in Regula S. Cæsarii cap. 12. et aliorum, qui *Lactineus* dicitur in Vita S. Fulgentii Episc. Rusp. cap. 18: *Casulam pretiosam... ut ipse habuit, nec Monachos suos habere permisit. Subtus casulam nigello vel Lactineo pallio circumdatus incessit*. Ausonius:

Aut cunctis pariter versibus oblinas
Fulvam Lacticolor spongia sæpiam.

Vide *Laius* et *Pseudolactinus*.

* **LACTIOPIUM.** [Vas lactis. DIEF.]
* **LACTIPA.** [Laitier. DIEF.]

* **LACTIPHAGUS.** [Qui lacte vescitur. DIEF.]

* **LACTIRIA.** [Lathyrus. DIEF.]
* **LACTIS,** *Laitanse de poisson*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. *Leste de harenc*, in altero Lat. Gall. ex Cod. 7692.

* **LACTISCERE.** [Lacessere. DIEF.]
LACTORONES. Ruffinus in Vitis Patrum lib. 3. n. 200: *Unus quidem deferebat nuces, alius Lactorones*. Ubi forte leg. *Lactoriones*, ut fuerint fructus arboris, quam *Lactorim* vocat Plinius l. 24. cap. 18: *Æque nota Lactoris vulgo est, plena lactis, quod degustatum vomitiones concitat*.

† **LACTOSUS,** *γαλακτώδης*. Gr. Lat. Gr. *Lacteus*.

* **LACTRUM,** Vasis genus. Charta Eduardi reg. Angl. pro castro Bellim. in agro Petragor. in Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 266: *De onere vierrorum (f. vitrorum) videlicet de onere hominis, unum denarium, aut unum Lactrum valens unum denarium*.

† **LACTUCATUS,** Crispatus ad instar lactucæ capitata. Synodus Limensis ann. 1582: *Nec (Clerici) manicas thoracis gerant oculis expositas aut Lactucatas seu crispas*. Alia Terracon. ann. 1591: *Nullus Clericus subuculam collari et manicis rugatis seu Lactucalis deferat*.

* 1. **LACTUCELLA,** Lactuca tenerior. Alex. Jatrosof. MS. lib. 1. Passion. cap. 32: *Succo ptysanæ dabis et viella ovorum et malvas juscellatas et Lactucellas*.

* 2. **LACTUCELLA.** [Endive. DIEF.]
LACTUM. Vide *Lacta*.

† **LACTURCIA,** Dea lactescentium frumentorum, apud S. Augustinum de Civit. Dei l. 4. cap. 8. Vide *Lacturnus*.

* **LACTURIUS,** Porcellus nondum ablactatus, apud Lindembrogium in Glossis ad Codic. Leg. antiquarum.

* **LACTURIUS.** Vide *Lacturium*.
† **LACTURNUM** Pagani aiunt, dum mensis adhuc lactescens est. Gloss. Sangerman. n. 501.

† **LACTURNUS,** Deus qui præest segeti lactanti. Johannes de Janua. Vide *Lacturcia*.

† **LACUALIS,** Qui habitat in lacubus. Aves *Lacualis et morinæ*, in Opusculo Gualvanei Flammei apud Murator. tom. 12. col. 1011.

* *Lacualis et infernalis eques*, in Vita S. Walth. tom. 1. Aug. pag. 264. col. 2.
* **LACULA.** [Laculata vestis. DIEF.]

LACULATA VESTIS, Isidorus lib. 19. cap. 22. et Papiæ, *Quæ lacus quadratos quosdam cum pictura habet intextos, aut additos acu*. Sunt autem *Lacus*, Columellæ lib. 1. cap. 6. spatia quædam quadrada, quibus distinguuntur granaria, ubi separatim reponuntur quæque legumina. Vide *Salsasium* ad *Vopiscum* pag. 513.

* **LACULUS.** [Loculus. DIEF.]
† **LACUM.** Vide *Lactum* in voce *Lacta*.
* **LACUMAR.** [Lacunar. DIEF.]
* **LACUMARE.** [Lacunar. DIEF.]
* **LACUMIA.** [Baculum. DIEF.]

† 1. **LACUNA,** pro *Lacunar*, ut videtur. Litteræ Regis Angliæ ad Innocentium V. PP. apud Rymer. tom. 2. pag. 63: *Rex Regum... personam vestram, tamquam lampadem oleo sacræ doctrinæ refertam, in ejus (Ecclesiæ) Lacuna sublimiori constituit, ut igne divinæ charitatis accensa, non diutius lucerna ipsius claritatis sub minoris status modio celaretur abdita, sed ut luceat, etc.* Lampades Ecclesiarum e lacunari vulgo dependentes attendit. Glossar. Græc. Lat.: *Ὀροπή, Lacunar, laquearium, fastigium, eulmen*.

† 2. **LACUNA,** LAGUENA, Lagena, vas vinarium. Chronicon Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 545: *Hordei et spelix modium 1. musti Lacunas xx*. Et col. 564: *Ad pensionem in menses septem Lacunas LX. musti mundi... de vindemia musti mundi Laguenas x. justas et operas tras*. Vide *Lagena*.

3. **LACUNA,** Festo, *Aquæ collectio*. Will. Brito in Vocabul. MS: *Lacuna, quæ alio nomine dicitur Lacus, est receptaculum aquarum*. Ugutio et Jo. de Janua: *Lacuna, quæ alio nomine dicitur Lacus, et est fossa, ubi remanent aquæ post effusionem inbrium, vel ad quem confluit immunditia: Et est proprie intra fores, sicut forica extra*. Gloss. Græc. Lat.: *Λάκκος, Lacuna, lacus, cisterna*. Alibi: *Υδροστάσιον, stagnum, Lacuna*. S. Augustin. l. 3. contra Crescon. cap. 48: *Fustibus cæsus, in Lacuna lutulenta volutatus*. Charta Caroli C. ann. 23. Ind. 10. in Tabulario S. Dionysii n. 31: *Videlicet ad pisces comparandos, vel in piscatoriis seu Lacunis congruenti ingenio acquirendos*. Charta Philippi Comitiss Flandrensis pro Cenobio Marclanensi apud Buzelinum pag. 351: *Excepto eo, quod ibi habet Aquicintensis Ecclesia a rascia Pomerii, usque ad rasciam Rullagii, et quod domino Warlemii in angulo suo licet habere tres tantummodo Lacunas, talis (f. palis) et viminibus compositas; sed nullam ex jure licet ei exercere piscationem per decurrentes aquas. [In aliqua spiritali Lacuna procul a tempestatibus conquescere, in Epistola Gozechini Scholastici sub ann. 1060. apud Mabillon. tom. 4. Analect. pag. 372. *Lacuna ventris*, in Charta Roberti Fr. Regis apud Doubletum Histor. San-Dionys. pag. 825. *Ingluvies et Lacuna avaritiæ*, apud Rolandinum Patav. de factis in Marchia Tarvisina lib. 11. cap. 17. tom. 8. Muratorii col. 340. ubi Cl. Editor annotat *Latrocinium* haberi in uno Codice Ambrosiano.]*

Interdum *Lacuna* est aqua viva, non vero restagnans. Incertus Agrimensor: *Stagnum finale aliquoties direximus, et Lacunam, quæ interpretabitur aqua viva, unde ipsum stagnum exiit*.

* **LACUNARIUS,** Qui lacunas expurgat. Julius Firmicus lib. 8. Math. cap. 21: *Operarios faciet, Lacunarios, et perpetuo infelicitatis onere gravatos*. Lib. 4. cap. 6: *Aut jubebuntur assidue Lacunas cloacasque purgare*. In Gloss. Græc. Lat.: *Lacunarius*, exponitur *λακκοποιος*, [Qui lacunas effodit.]

† **LACUNARIUM,** ὀροφήσις *Laquear*, in Supplemento Antiquarii. In alijs Glossis: *Lacunarium, λίμνη*, (Lacus) ὀροφήσις. Genitivo plurali *Lacunariorum* usus est Vitruvius lib. 4. cap. 3.

* **LACUNULA,** Parva lacuna. Versus de Excid. Aquiletæ apud Endlich. Catal. Bibl. Vindob. tom. 1. pag. 301:

Semper ibi colubres et ranæ degent in Lacunulis.

LACUS, Piscina. Glossæ Isidori: *Terripiscinæ, (ita Papias MS. pro terrigiponæ) quæ terra capiunt, id est, piscinæ, quas et Lacus rustici vocant*. Sulpitius Severus lib. 1. Hist. de Josepho: *Sed existente Ruben, cui a tanto facinore abhorrebant animus, in Lacum demissus, etc.* ubi Gen. 37. habet in *Cisternam*. Sanctus Hieronymus in cap. 6. Ezechiel: *Hoc autem Latinus lector intelligat, ut semel dixisse sufficiat, Lacum, non stagnum, sonare juxta Græcos, sed cisternam*. Græc. *Λάκκος* est fovea, fossa, *ράσπος*. Vide *Lacta* [et *Laitseria*.]

* **LACORA,** pro *Lacus*, enuntiatione

Longobardica. Charta Aistulfî Reg. Longobard. ann. 758. apud Ughell. tom. 2. pag. 106: *Et omnes Lacoras usque ad grumam seu silvam, etc.* Vide Bullarium Casinense tom. 2. pag. 17. Vett. Glossæ editæ ab H. Stephano pag. 327. [et Janus Laurenberg. in Supplemento Antiquarii.] *Læcoras*, λῆρον, leg. *Lacoros*.

1. **LADA**, Purgatio, qua quis per legem se purgat ab illato crimine. Est enim *Lada*, idem quod *lex*; quæ vox posterior pro ipsa purgatione canonica et vulgari crebro usurpatur, ut in voce *Lex* docemus. Capitula Ethelredi Regis § 1: *Et si domino ejus accusetur, quod consilium ejus fregerit, et antea malum fecerit, assumat secum 5. Thainos, et idem sit sextus, et laidat se: et si Lada procedat, sit weræ suæ dignus: si non procedat, habeat Rex weram, et sit ipse fur utlagatus apud populum.* Mox: *Si Laga frangat ei, etc.* Idem Ethelredus in Legibus apud Wanetyngum editis § 17: *Et ubi Thaynus habet duas optiones amicitiz vel Lagæ, et amicitiam elegerit, stet hoc ita firmum sicut et ipsum iudicium.* [** Vide Phillips. Hist. Jur. Anglici tom. 2. pag. 264. sqq. Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 856. et 908.]

Lada autem seu *purgatio*, alia simplex, alia triplex. Simplicem vocabant, quæ adhibebatur in levioribus criminibus, vel quæ exigebatur a viris nullo antea crimine infamatis: ita ut qui sacramenti seu juramenti iudicium subibat, siquidem vir erat famæ integrioris, aut de leviori accusaretur crimine, solus juraret: si vero antea fuisset de aliquo crimine incusatus, aut si accusaretur de graviore delicto, tunc cum certo *consacramentalium* definito numero jurabat. Hæc distinctio utriusque *ladæ* diserte habetur in Legibus Henrici I. cap. 64: *Sacerdos qui regularem vitam ducat, in simplici accusatione solus, in triplici cum duobus sui ordinis juret... et sit homo credibilis, qui non fuit accusationibus infamatus, et neutrum ejus fregerit, vel juramentum, vel ordalium in hundredo simplici Lada dignus. In credibili, eligatur simplex Lada in tribus hundredis, et triplex Lada tantum late sicut ad ipsam Curiam obeditur, vel eat ad ordalium, et judicatur simplex Lada simplici præjuramento, triplex Lada perjuracione, et nullum unquam antejuramentum condonetur.* [** Legendum *Incredibili* eligatur, etc. Vide Phillips. de Jur. Anglos. not. 515.] Quæ quidem obscuriora sic interpretor, *Ladam simplicem* in credibili et non infamato, seu, qui nec in juramento, nec in purgatione vulgari reus inventus est, requiri: id est, ut in tribus *hundredis*, sive locis juridicis sacramento edito solus a se crimen diluat: quod repetitur cap. 67: *Sit omnis homo qui non fuerit accusationibus infamatus, simplici Lada dignus, sicut prædiximus, in credibili eligatur simplex Lada in tribus hundredis.* Mox hæc de triplici *lada* ingeruntur, ex quibus percipi fortean poterunt, quæ habentur dicto cap. 64: *Triplex Lada tam late sicut ad ipsam Curiam obeditur, et de omnibus unde accusatus juraret se sexto, sit iudicium 20. solidorum. In triplici Lada ferrum iudiciale triplex sit, i. 60. solid.* quam *triplicem Ladam* intelligit Spelmanus de triplici ordalio, scilicet de ferro calido pensante 60. solid. id est, 3. libras. Verum *triplex Lada* non solum examen ferri candentis spectavit; sed et quamvis purgationem, atque adeo etiam purgationem per juramentum, quod

cap. 65. *triplex accusatio* appellatur, in qua nulla fit mentio ferri candentis: *Sacerdos, qui regularem vitam ducit, in simplici accusatione solus, in triplici cum duobus ordinis sui juret, etc.* Ubi *simplex accusatio* est, quod mox *simplex Lada* dicitur, quæ *judicatur simplici perjuramento*, seu præjuramento. Eodem cap. 65. *simplex et triplex ordalium* appellatur: *Si quis adeo sit incredibilis hundredo, et a tribus tunc incusetur, tunc nihil aliud interveniat, quin ad triplex ordalium eat, et eligat accusatus alterutrum quod velit sive simplex ordalium, sive jurisjurandum unius liberi in tribus hundredis super triginta denarios: et si jurare prævideant cum eo, eat ad triplex ordalium, et inducatur (f. judicatur) triplex ordalium hoc modo: sumat quinque, et ipse sit sextus, si dominus compelleret, quod suorum aliquis prælatorum consilio suo fugerit, et antea malum fecerit, et assumat secum quinque credibiles Thaynos, et idem sit sextus, et inde se purget. Si quis amicis destitutus, vel alienigena ad tantum laborem veniat, ut amicum non habeat, in prima accusatione ponatur in Hengen, et ibi sustineat, donec ad Dei iudicium vadat. Et cap. 66: Si quis a Vicecomite, vel Justitia Regis legitime implicetur de furto, de incendio, de robaria, vel similibus, ad triplicem Ladam jure sit applicandus, tunc oportet ut die congruo 30. Consacramentales habeat, quorum nullus in aliquo reculpanus sit, et cum quindecim ex eis, quos Justitia elegerit, sextus decimus juret, sicut eam dictabit. Ubi observandum, triplicem Ladam subisse graviorum criminum reos. Neque aliter simplex et triplex ordalium intelligunt Leges Saxonice, a Lambardo editæ, in quibus simplex ordalium occurrit in Legibus Æthelstani §. 7. Ethelredi §. 1. et Canuti cap. de Jurib. politicis §. 20. 27. triplex vero in Legibus ejusdem Ethelredi §. 1. in Legibus Canuti eod. cap. §. 27. 54. quod triplex accusatio dicitur in Legibus Edmundi. Frustra autem his locis Lambardus et Spelmanus simplex ordalium, ferrum unius libræ, triplex, ferrum trium librarum interpretantur. Nam triplex ordalium, vel triplex Lada, spectavit quasvis purgationes, ac purgationem quidem per juramentum, ut ex locis laudatis satis constat, quæ quidem perjuratio dicitur dicto capite 64. extremo Legum Henrici I. ubi definitur *judicari simplicem Ladam* Præjuramento, *triplicem Ladam* perjuracione. Perperam enim perjuramento editum, quod mox antejuramentum vocatur, id est, sacramentum a solo reo factum, cum perjuratio appelletur sacramentum, quod reus cum Consacramentalibus pergit.*

Atque ut in purgatione per juramentum in triplici *lada* vel ordalio augebatur Consacramentalium numerus, pro gravitate criminis, vel infamatione personæ, ita in purgatione per ferrum candens augebatur ferri igniti pondus. Leges Henrici cap. 67. laudato: *Et de omnibus unde accusatus juraret se sexto, sit iudicium 20. solid.* in triplici vero *Lada*, ferrum iudiciale triplex sit, i. 60. solid. Quorum quidem verborum eum esse sensum arbitror, ut simplex *lada* adhibeatur in criminibus, quæ eluuntur compositione simplici, quæ fuit 20. solidorum; triplex vero in majoribus delictis pro quibus mulcta triplex, 60. solid. sit solidorum, irrogari solet a iudice, quam *triplicem compositionem* appellatam alibi ostendimus.

Jam vero ferri pondus auctum in triplici *lada* docet præterea Formula adjurationis ferri candentis apud Lindenbergium et alios: *Incipit adjuratio ferri vel aquæ ferventis, in simplo unum pondus, in triplo tria ferrum æquiparet pondera, etc.* Quod vero pondus hoc loco, *pensa* appellatur in Decretis S. Ladislai Regis Hungar. lib. 1. cap. 28.

Sed et in iudicio aquæ ferventis lapis fune suspensus in cacabum et aquam ferventem altius immittebatur, si triplex *lada* esset, quem reus extraheret. Eadem formula: *In aqua fervente accipiat homo lapidem, qui per funem suspendatur in simplo probatione per mensuram palmæ, in tripla autem unius ulnæ; manus vero sigilletur, et aperitur, ut supra dicimus in consecratione ferri.*

LADA PLENA, Eadem, quæ triplex. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 11: *Qui ordinatum occiderit, et malignaverit, emendet ei sicut rectum sit, . . . vel plena Lada neget.* Cap. 65: *Si quis furem gratis dimittat, emendat secundum weram ipsius furis, aut plena Lada perneget, quod cum eo falsum nescivit.* Et cap. 18: *Francigena compellatus, juret se sexto: Anglicus liber triplici Lada, plane, (f. plana) vel simplici exigenti, vel iudicio neget.* Ubi quod plena *Lada* dicitur, plener lei, appellatur in Legibus Wilhelmi Nothi vernaculis cap. 48. Vide easdem Leges Henrici cap. 64. 66 et 70.

LADARE, LAIDARE, LADIARE, Purgare, a Saxon. *ladian*, Purgare, per translationem Excusare, crimen eluere. Capitula Ethelredi Regis Angliæ cap. 1: *Et si domino ejus accusetur, quod consilium ejus fregerit, et antea malum fecerit, assumat secum quinque Thaynos, et idem sit sextus, et Laidat se: et si Lada procedat, sit weræ suæ dignus, etc.* Infra: *Et si dominus accusetur, quod consilio suo fugerit, Laidiet se cum quinque Thaynis, et ipse sit sextus.* Leges Henrici I. cap. 65: *Si quis audito clamore, non exterrit, reddat owerseesse Regis, aut plane se Ladiet.*

A *Lada*, et *Ladare*, vel *Laidare*, deductæ voces nostris olim familiares, *Laid*, et *Lait*, *Laidir*, et *Laidange*. *Laid* enim et *Lait*, turpitudinem seu potius injuriam notat; sic *faire lait* à quelqu'un, est injuriam alicui inferre. Injuriam enim inferit, qui alium accusat, et ad *Ladam*, id est, ad purgationem adigit. Usatici MSS. urbis Ambianensis: *Qui-conques che soit à qui on fache Lait, et chil à qui on fait le Lait, se deffent encontre chelui qui li fait le Lait, il ne doit point d'amende portant qu'il li ait fait le Lait, ne fourfait, ne cose qui monte à plus haute amende, n'a plus haut furfait, que chil li avoit anchois fait, etc.* Alibi: *Cil amendera pour tous les Laidis, et pour tous les fourfais, pour la cuellée qui ara esté faite, etc.* Charta ann. 1247. in Tabular. Campaniæ ex Bibl. Regia fol. 343: *S'aucuns dit Lait à l'autre dans la ville . . . il paiera pour l'amende, etc.* [Le Roman d'Athis MS.:

Et je ainsi le vous otroy,
Dites sans mesparler de moy,
Ne tenroye pas à raison
Dire moy Lait en ma maison.]

Assisiæ Hierosol. MSS. cap. 88: *Mette sus moult de Lait et de vilainie.* Cap. 209: *Ou consent ou seufre que li fu ferus, ou Laidis, et le peut defendre.* Le Voyage d'outremer du Comte de Ponthieu MS.: *Petit demora après ke li Soudans ot affaire, car un Soudans, qui à lui marct-soit, si li feist sa terre Luide, et il pour*

vengier manda gent, etc. Ita etiam *Laidir*, pro aliquem maledictis incessere usurpat le Roman de *Garin* :

Sire, dist ele, com poés le sofir,
Que li véez vos Chevalier Laidir.

Hinc *Laidange*, injuria, convicium. [Ordinatio Galerii Domini Commercialii ann. 1263. ex MS. ejusd. urbis fol. 90 : *Item la femme qui dira Laidange à l'aultre . . . payera v. sols à nous*, IV. *sols au Maire*. Chartularium Calense pag. 32 : *De legiere bateure sans sanc, de Ledenges, comme de vilaines paroles dire . . . de la Lesdengueur l'Abesse connoitra en sa court.*] Guill. Guiart ann. 1298 :

Vers Ypre cheminant grant erre,
Pour faire au Comte Gui Laidanges.

Le Miroir : *Soufri moult de Laidanges et de reproches vilaines*. Adde veterem Consuetud. Normanniæ cap. 86. Monstrelletum 1. vol. cap. 40. et Consuetud. Normanniæ cap. 51. 53. 86. et Pictavens. art. 17. *Laidanger*, in Chronico Flandriæ cap. 60. *Le Roman de Garin* :

Sira, fit ele, dant Bernard de Nessil
M'a Lesdangée devant le Roy Pepin.

* Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 216 : *Si lor sirent et dirent moult de Laidure et de blasphemés. Vituperes et Laidures*, in Vita ejusd. reg. ibid. pag. 305. *Laidoier*, apud Petr. de Font. cap. 11. art. 2. pag. 88 : *Et ne quit pas aucuns amparliers ke s'onneurs soit amenuisée, s'il est Laidoiers pour soutenir loiaument le droiture de se partie*. *Lédangier*, in Lit. remiss. ann. 1409. ex Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 483 : *Lesquelz compaignons se prindrent à défouler, vitupérer et Lédangier de paroles le suppliant*. *Deslengier*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 152. ch. 290 : *Laquelle Jehanne eust Deslengiers lesdittes trois jeunes filles, pour ce qu'elles mengeoient du fruit de laditte Jehanne*.

2. *LADA*, pro *Via*. Vide *Leda* 3.

† 1. *LADARE*, *LADIARE*. Vide in *Lada* 1.

* 2. *LADARE*, perperam pro *Lodare*, quod Italis *Laudare*, probare sonat, in Decreto ann. 1191. inter Stat. Saonæ pag. 98 : *Lectis etiam dictis litteris, quibus Ladat proclama in sententiam dictæ formulæ fieri et publicari, etc. f. mendum est pro Laudat*.

† *LADMEN*, *LADMONES*, f. *Corvata*, seu opera, quam dominis suis debent mulieres servæ, a Saxon. *Lade*, *Onus* et *Mennen*, *Verna*, ancilla. [*] Guerdardo in Glossar. Irminon. *Ladmo* est *Pensum textile*, mulieribus *lidis* vel *obnoxiiis* impositum, velut confectio *camsilium* et *sarcilium*. Conf. *Lidimonium* in *Litus*.] Breviarium villarum ex MS. Folquini compilatum in Archivo S. Audomari : *Faciunt in hebdomada 3. dies, et ancillæ sex Ladm. 6. aliæ ingenuæ faciunt unaquæque Ladm. 1/2. Infra : Ancillæ 12. faciunt Ladm. 12. Infra : Ancillæ 9. faciunt Ladm. 9. . . et de ingenuis feminis 10. veniunt Ladm. 5. Rursus : Ancillæ 7. faciunt Ladm. 7. . . ingenuæ feminæ, unaquæque facit Ladm. 1/2. Iterum : Ancillæ 2. faciunt Ladm. 2. . . et de ingenuis feminis veniunt Ladmen. 5. Rursum : Ancillæ quæ faciunt Ladm. 2. et aliæ ingenuæ feminæ, unaquæque facit Ladmen. 1/2. Denique : Ancillæ 3. faciunt Ladmones 3. . . aliæ ingenuæ faciunt unaquæque Ladmones 1/2. [*] Vide post Irmin. pag. 292. sqq.]*

LADRIDUS, *Cucumer amarus*, in Gl. Arabico-Lat.

† *LADULA*, Species vasis. Joh. Longinus in Vita B. Kingæ tom. 5. Julii pag. 706 : *Indicibili lacrymarum perfundeatur imbre, ut Ladulam non mediocre, quæ imaginem passionis Christi sustinebat, fletibus lacrymarum inundaret et rigaret . . . vas illud trina voce fletuum, etc.* Vide ibi *Sollerium*. [*] Chart. ann. 1360. in Guden. cod. Diplom. tom. 3. pag. 448 : *Antiquissimam Ladulam reperiunt in quadam cista sive archa . . . eandem Ladulam aperiens, thesaurum subscriptum cum sufficienti litterarum testimonio invenit*. Germ. *Lade* est *Arca, capsula*.]

* *LADUM*. [Couperet. DIEF.]

† 1. *LADUS*, *Eadem*, ut videtur, notione qua *Ladula*. Guibertus de Laude B. M. cap. 10 : *Qui ocius sumto Lado cellarium reserat, sed priusquam in vas vina deponebat, etc.*

* 2. *LADUS*, adject. f. pro *Latus*. Invent. bonor. Joan. de Madalhano ann. 1450 : *Item plus xij. scudellas Ladas stangni ponderis xv. librarum*.

* *LEAMEN*, *Fimus*, idem quod *Lætamen*. Vide in hac voce. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 94. ex Cod. reg. 4622. A : *Item quod nulla persona ponat Leamen, paleam, . . . vel aliquid aliud sordium proiciat in mercatum vel in vias publicas solatas*. Vide infra *Litamus*.

LECASIN. Fragmentum Petronii : *Sed cum mulsi pullarium obdusi, frigori Læcasim dico*. Ex Gr. *λαϊκάειν, fellare*, apud Martialem. Vide *Lecator*.

† *LECORUS*. Vide *Lacora* in *Lacus*.

LEDAMEN, in Statutis Mediolanensibus 2. part. cap. 258. Vide *Lætamen*.

† *LEDARE*, pro *Ladare* : de quo in *Lada* 1. Diploma Rodulphi Rom. Regis apud Ludewig. tom. 2. pag. 240 : *Qui alium vulneraverit, non Lædabitur*.

† *LEDIA*. Vide in *Leudes*.

LEDORIUM, ex Gr. τὸ λοιδορίον, vel λοιδορία, convicium, Brocard. Silvester Giraldus in Descript. Cambriæ cap. 14 : *Facetiam in sermone plurimam observant, dum vel sales, vel Lædoria, nunc levi lingua, nunc mordaci, sub æquivocationis vel amphibolizæ nebula . . . emittunt*.

LENA. Strabo lib. 4. densa Gallorum saga *λαίνας* vocari scribit : nempe *Læna* idem quod *γαίνα* Græcis. Charta securitatis plenariæ sub Justiniano scripta, apud Brisson. lib. 6. Formul. : *Mappa valente asprionis siliqua una, Lena vetera una, etc.* Gregorius M. lib. 12. Epist. 16 : *Misimus Lænas 15. rachanas 30. lectos 15. Ennodius lib. 9. Ep. 17 : Lænam et racanas, cum volueritis, coloris rubei aut fuscii mihi cum celeritate mittite*. Vide *Linna*.

* *LERNUM*, *Simulacrum*, ἀγάλμα. Reg. *Larvum, statuta Dei*. Castigationes in utrumque Glossar. Vide infra *Lernum*.

† *LESCIA*, *Tegumenta corporis omnia, quæ manu sustineantur*. Vocabul. Sussannæ.

† *LESIVERPUM*, *LÆSOVERPIRE*. Vide in *Laisus*.

† *LESOR*, Qui lædit seu infert damnum. Statuta Eccles. Nannet. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 747 : *Vero domino facienda est restitutio . . . et Læsor possit solvere*. Bis recurrit col. seq.

LESURA. Conradus II. Rex Siciliæ, in Charta ann. 1326. in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 162 : *Declaramus, quod Læsuræ nomine non lætatis, contineri volumus quamcunque offensam, verbis, jurgis, blasphemis, colaphis, alapis, et qualitercunque illatam dicto et facto, ex qua mors non fuerit subsecuta*. [Vetus Inscriptio apud Gruterum 567. 8 : *Quæ*

vicit mecum annis XVII. m. II. d. III. sine ulla animi Læsura. Læsura divitiarum, Detrimentum, apud Tertull. lib. de Patientia cap. 7.]

LÆTAMEN. Isidorus lib. 17. cap. 1 : *Et dictus fimus, quod fiat imus, quod vulgo Lætamen vocatur, eo quod suo nutrimento læta faciat germina, reddatque pingua arva et fecunda*. Papias ex eod. Isidoro : *Stercorare, est Letamine aspergere*. *Stercus dictum, quod sternitur in agris ; Idem est et fimus, quod vulgo Lætamen dicitur*. Ugutio : *Fimus, stercus, quod per agros jacitur, quod vulgo Lætamen vocatur*. Utuntur Plinius lib. 18. cap. 16. Palladius lib. 9. cap. 5. etc. Vide Chron. S. Sophiæ Benevent. pag. 606.

LÆTARE ARBORES, apud eundem Palladium lib. 1. cap. 6.

* *LÆTAMEN*, *LÆTITIES*, *Lætitia*. Virgil. Grammat. pag. 9 : *Quæ dicimus lætitiæ, jucunditatem animi significamus stabilem et quodammodo perennem, at Lætitem si dicamus subitam esse intelligentis ; et Lætamen gratiam cuiusdam additæ gratulationis judicamus*.

† *LÆTANIA*. Vide *Litanie*.

† *LÆTASTER*, Qui lætum se ostendit, apud Festum in *Obstrudant* : ubi Scaliger consulendus.

† *LÆTI*, *LÆTICUS*. Vide in *Leti*.

† *LÆTIFER*, *Afferens lætitiæ*, in Actis SS. Junii tom. 5. pag. 280. de SS. Arialdo et Herlebaldo : *Vox Lætifera, id est, lætitiæ plena, loco nostro insonuit*.

* *LÆTIFICE*, *Læte*. *Liément*, apud Joinvil. edit. reg. pag. 81. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 509 : *Cum dictus exponens die festi assumptionis B. Mariæ Virginis . . . aliquos ex amicis suis in domo sua, ob dicti festi reverentiam, invitasset, et eisdem de bonis et epulis suis dare gloriose et Lætificæ præposuisset, etc.* Nostris *Léesce*, a *Lætitia*. *Le Roman de Robert le Diable* MS. :

De grant pitié et de Léesce,
Cascuns à Dieu les mains en dresce, etc.

Léesce, in Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 167. Unde se *Léesser*, pro se *rejoûir*, *Gaudere*, *lætari*, in Chron. Bert. Guescl. MS. :

Quant la dame l'oy forment s'en Léesse.

Resléeschier, *Lætificare*, *læte excipere*, in iisd. Chron. ibid. pag. 167. et 225. *Esléechier*, eodem sensu, apud Guignevil. in *Peregr. hum. gen.* MS. :

Et de quanques sans vous fait ai,
Vous deuschies plus Esléechier,
Che me samble, que courouchier . . .
Esléechiés vous ou courouchiés,
Se volés, etc.

* Ejusdem originis videtur vox Gallica *Lesse*, pro *Air, chanson, Cantilena*, apud Joinvil. edit. reg. pag. 140 : *Il attendoit à oir ses graces tant que le mènes-trier eust fait sa Lesse*.

† *LÆTIFICUS*, *Lætus*. *Ut sicut nos alterorum osculorum impensione Lætificos effecit*, in Concilio Tolet. XVI. inter Hispan. tom. 2. pag. 735.

LÆTITIUS, Adjectivum, ex voce *lætitia* formatum, *Plenus lætitiæ*. Commodianus Instruct. 26 :

Sed vita privati juvenes senescere forte,
Lætitiæ dies, perfruique ipsi parabant.

† *LÆTRUM*, ἀριστέρον, *Lævum sinistrum*, apud Janum in Supplemento Antiquari.

* 1. *LÆTUS*, Cui de debito factum est satis. Charta ann. 1372. in Reg. Joan. ducis Bitur. ex Cam. Comput. Paris.

fol. 86. v: *Idem venditor se habuit et tenuit pro contento, Læto et bene pacato.*

* 2. **LÆTUS**, Vigilans, attentus, Gall. *Alerte*. B. de Amoris in Speculo sacerdot. MS. cap. 57. de *Vigilia* :

Non vigilantes reprobandur, sed dormientes ;
A sponso Lætæ sunt adveniente receptæ.

LAEYA, Silva, Gall. *Laie*, unde S. Germanus in *Laie*, id est, vicus S. Germani in Silva. Charta ann. 1294. apud Augustinum *du Pas* in Stemmatis Armoricis part. 1. pag. 149 : *Asserebat habere debere in Plessey et Laeya et aliis nemoribus usuagium suum, etc.* [* Vide infra *Laia* et *Laya* 1.]

* **LAFICUS**. [Cristula. DIF.]

* **LAFORDSWIC**, Domini proditio, infidelitas erga dominum, in Saxonice Legibus Canuti politici cap. 61. (65.) et in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 12. ubi ita emendat Spelmanus, ex Saxon. *hlaforð dominus, et swice, proditio.*

1. **LAGA**, **LAGHA**, Lex, a Saxon. *Lag*, quod idem sonat : unde Angli *Law*. Capitula post Concilium Grateleanum ann. 928 : *Aliquando fuit in Anglorum Laga, quod populus et leges (f. Reges) consilio regebantur, etc.* Leges Henrici I. cap. 2 : *Murdræ... quæ amodo facta fuerint emendantur secundum Lagam Regis Eduardi.* Infra : *Lagam regis Eduardi vobis reddo cum illis emendationibus quibus pater meus eam emendavit consilio Baronum suorum.* Eadem habentur in Charta Johannis Reg. apud Matth. Paris. ann. 1213. et Ricardum Hagulstad. de Gestis Reg. Stephani ann. 1135. Eadem Leges cap. 54 : *Ubi vero aliquis eorum optionem habet per justitiam amicitia, vel Lagæ, et amicitiam eligit, fiet hoc ita firmum ut ipsum iudicium.* Cap. 66 : *Si quis ordinatum aliquem verberibus vel unculis, vel aliquatenus affligat, emendet ei sicut rectum sit, et Episcopo emendationem altaris, Regi vel domino plenam mundbreche, vel plena Laga perneget.* Cap. 66 : *Laga Anglorum, Dene-laga, etc.* Vide *Lada*, Lex. [* et Phillips. de Jure Angloss. not. 300.]

LAGHA, Eadem notione. Charta Guillelmi Comitis Flandriæ ann. 1127. super confirmatione Consuetudinis villæ S. Audomari : *Laghas seu consuetudines suprascriptas perpetuo eis concedo, et ratas permanere præcipio.* Eadem habentur in Charta Theodorici Comitis Flandriæ ann. 1128.

LAGAM EMERE, REDIMERE, soluta aliqua pecunia, vel mulcta definita legis competem se reddere, vel *idoneare* et *adlegiare* se. Leges Ethelredi apud Wanetyngum § 6. de accusatis : *Et omnis emat sibi Lagam 12. oris, dimidium Landefrico, dimidium Wapentako.* Et § 11. : *Et omnis monetarius, qui infamis sit, redimat sibi Lagam 12. oris. Vide Lacapum.*

* 2. **LAGA**, *La spada*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **LAGAANUM**, ut *Lagan* seu *Laganum*, Jus quod dominis feudalibus competeat in rebus, quas ad litus ejiciebat maris æstus. Charta Joannæ reg. Castel. et comit. Pontiv. ann. 1257. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 303 : *Damus Ferrando primogenito et hæredi nostro Noellam super Summam... et quidquid ibi habebamus... in salinis, in sale, in varesco seu Lagaanno.*

* **LAGAMA**, Idem quod *Laga*, Lex, consuetudo. Mirac. S. Auctor. tom. 4. Aug. pag. 50. col. 2 : *Fratres disciplinate surgunt ab accubitu, et directo per Lagam gradiuntur in ordine, sanctuarium*

intrantur et gratiarum actiones Deo et Sanctis ejus pro impensis beneficiis relaturi.

LAGAMANNUS, Legalis, homo legis, non exlex : ex Saxon. *Lagh*, Lex, et *Man*, homo ; *Lahman*, in Senatusconsulto de Monticulis Walliæ cap. 3. apud Lambardum. [* Judices vel scabini sunt Phillipisio de Jur. Angloss. not. 543. et Thorpio in Glossar. voce *Lahman*.] Leges Edwardi Confess. c. 38 : *Postea inquisisset Justitia per Lagamannos et per meliores homines de burgo vel de villa. Domesdei : Comes Picot... habet hereotum de Lagemannis, 7. lib. et 1. pallefridum et arma unius Militis.* Apud Edwardum Cokum ad Littletonem sect. 73. lego, *Lageman*, i. *habens socam et sacam super homines suos*, seu juris dicendi potestatem : atque ita hanc vocem accipi debere censet Somnerus in Glossario Saxonico, *Thainos* nempe seu Barones, qui *Socam et Sacam habent*. De Lagemannis Danicis agit Jus aulicum Norvegicum vetus cap. 33. et ejus interpres Janus Dolmerus, ut et Joan. Stiernhookus lib. de Jure Sueonum vetusto pag. 18. 34. et alibi. Vide *Legalis*.

* **LANGEMANNUS**, Eadem notione, apud Thom. Blount in Nomolexico ex Domesdei tit. Lincolnsire : *Item in ipsa civitate erant 12. Langemanni, i. habentes socam et sacam.*

LAGAN, seu **LAGANUM**, Jus illud appellabant, quod dominis feudalibus competeat in rebus, quæ ad litus ejiciebat maris æstus : ratione cujus, quidquid navis, naufragium passa, contineret, eorum erat. Licet porro vox hæc prorsus barbara sit, nec cognita nisi posterioribus sæculis, jus tamen in naufragiis, quod ea exprimitur, haud novitium recensere est. Atque ut prolixiori, nec fortean injucundo parengeres minus trita, vocisque hactenus incertum etymon illustretur, ab ipsis antiquioribus Scriptoribus juris ipsius origo videtur repetenda. Legimus apud Sopatrum et Syrianum in Hermogenem pag. 107. Curium Fortunatum lib. 1. Art. Rhetor. pag. 46. et alios, qui varias judicii terminandas controversias proponunt, non res duntaxat naufragio deperditas, sed et quæ naves naufragium passæ contineret, Publicanorum fuisse, tanquam quæ ad Fiscum pertinerent : unde Juvenalis Sat. 3. *Res fisci est ubicunque natat.* Quod quidem adeo verum est, ut omni licet humanitati repugnaret, miserosque ac afflictos insuper durius attereret, in omnibus fere tamen regionibus jus istud receptum fuerit, quod nec Leges ipsæ subinde a Principibus latæ abolere potuerunt. Atque id quidem factum inde arbitrator, ut, quod barbaræ nationes, quibusque nihil erat cum humanioribus moribus commercium, lucri causa induxerant, sibi etiam eorum exemplo licitum putarent religiosi et probi Principes : scilicet *legem deputantes, quod pagani per tyrannidem faciebant* : ut ait Simeon Dunelm. lib. 2. Hist. Dunelm. cap. 16. seu, ut loquitur Honorius IV. PP. apud Odoricum Raynaldum ann. 1295. num. 30 : *Dum opinantur forsitan licita, quæ ab illis audiverant tam longis temporibus usurpata.* Scribit Paulus Venetus lib. 3. cap. 33. in regno, nescio quo, *Eli* vocato, si quando navis aliqua onerata præter vectorum ejus intentionem ad illam provinciam appulerit, puta tempestate aut alia necessitate id cogente, habitatores ejus rapere quidquid in navi inveniunt, gubernatoribusque ejus dicere : *Institu-*

batis ad aliam divertere provinciam, cum mercibus vestris, sed Deus noster et fortuna vos ad nos direxit ; et idcirco accipimus, quod Deus et fortuna nobis miserunt. [* Vide Mitterm. Princip. Jur. Germ. § 162. Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 15. sqq.]

Quemadmodum igitur inductus passim iste in naufragiis abusus aboleri non potuit, quod apud omnes fere nationes obtineret, factum inde, ut pro lege in mari recepta haberetur. Atque ita intelligendam putant plerique celeberrimam Leg. 9. D. ad Leg. Rhodiam (14. 2.), ex Volusio Mæciano, ubi porrectis Antonino Augusto libellis supplicibus a quibusdam, qui in Ægeo mari naufragium erant passi, et a Cycladum Publicanis expilati fuerant, Imperator hæc verba subintulit : *Ego quidem mundi Dominus, Lex autem maris*, subdens, velle se, ut controversia Lege Rhodia dirimeretur, ubi Imperii Legibus contraria non esset. In quo quidem Antonini responso, per se obscuro, enodando, insudarunt celebriores Jurisconsulti, Scriptorisque alii, atque in iis Alciatus lib. 2. Disput. cap. 5. Samuel Petitus lib. 3. Miscell. cap. 11. Seldeus lib. 1. de Maris dominio cap. 25. Isaacus Pontanus lib. 2. Discuss. Histor. cap. 15. Jo. Bapt. Burgus lib. 1. de Dominio maris Ligust. cap. 14. Claud. Salmasius de Modo usurarum cap. 5. etc. qui in varias abiere sententias. Sed eorum potior videtur, qui Imperatorem dixisse volunt : *Licet mundi dominus sit, hanc tamen obtinere Legem maris*, velleque se, ut controversia per Legem Rhodiam dirimatur, ubi Imperii Legibus non adversaretur. Atque huic explicationi non minime favet vox *Lagan*, quæ idem quod *Laga*, id est, Lex, sonat, cujus jure naufragorum res ac bona in dominorum potestatem cedebant ; quæ quidem vox etiam cum *maris* adjuncto interdum scribitur ; adeo ut quæ *Laga maris* primitus, postmodum nude *Laga* dicta fuerit. In Charta enim Philippi Regis Franciæ, de qua mox, ita appellatur : *Quitamus et remittimus in perpetuum le Lagan maris.* Ex quo haud ægre emendari possunt Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 10. ubi jura regia recensentur : *Hæc sunt jura, quæ Rex Angliæ solus, et super omnes homines habet in sua terra... thesaurus inventus, naufragium, maris algarum, violentus concubitus, etc.* Nemo enim non videt, restituendum *maris laganum* pro *algarum*, quod nihili est. Scio, Spelmanum aliud etymon voci *Lagan* arcessere, a Saxonico scilicet *Lagan*, jacere, ut *Lagan* idem valeat quod *ejectus*.

Id porro in naufragio jus, quod *Wrecum* etiam appellatum suo loco ostendimus, in Lewellini, Gervasii filii Nortwalliæ Principis, Charta pro Abbacia Aberconweyensis ita esse dicitur : *Concessi etiam eisdem (Monachis) ut uti et gaudere possint naufragio in omnibus terris suis et littoribus, meliori modo, quo in terris meis utar : videlicet quæcunque bona seu res per submersionem, aut per fractionem, seu per aliud infortunium ad terras suas, seu ad littora terris suis conjuncta de mari evererint, ipsa bona totaliter et integre sint ipsorum Monachorum.* Neque duntaxat naves ipsæ fractæ et naufragium passæ, resque in iis contentæ dominorum erant : sed et homines ipsi, qui in iis vehebantur : adeo ut et per vim caperentur, et persoluto pretio a captivitate liberari cogentur.

Hujusce pravi moris usum firmat Albertus Stadensis ann. 1112. scribens, *secundum prisci juris rigorem tam homines quam res, Regiæ ditioni mancipatos*: hominesque ipsos, qui in navigiis istis naufragis vehebantur, *sub prætextu naufragii captivatos*. Sed præ cæteris inhumane prorsus consuetudinis exemplum insigne in Harald, qui postea Angliæ Rex fuit, præbuit Guido Pontivi Comes, qui eundem Haraldum in littoribus suis naufragium passum detinuit aliquandiu, rebus omnibus suis direptis, *pro ritu loci, pro more gentis insito*, ut est apud Eadmerum lib. 1. Novor. Simeonem Dunelmensem, et Willelmum Malmesbur. lib. 2. de Gest. Angl. cujus hæc sunt: *Barbarum et effrænum morem regionis esse, ut qui evaserant in mari naufragium, in terra invenirent periculum*. Eddius Stephanus in Vita S. Wilfridi Episcopi Eboracens. cap. 13. de eodem Wilfrido, quem tempestas in Australium Saxonum oras ejecerat: *Gentiles autem cum ingenti exercitu venientes navem arripere, prædam sibi pecuniæ dividere, captivos subjugatos deducere, resistentesque gladio occidere, incunctanter proposuerunt*. Et infra: *Dicentes superbi, sua esse omnia, quasi propria, quæ mare ad terras projecti*. Quibus consona sunt, quæ habent Gesta Guillelmi Nothi: *Docuit enim avaritiæ calliditas Galliarum quasdam nationes execrandam consuetudinem barbaram, et longe ab omni æquitate Christiana alienam. Illaqueant potentes aut locupletes, trusus in ergastula afficiunt contumelias, tormentis. Sic varia miseria prope ad necem usque contritos ejiciunt sæpissime venditos magno*.

Verum lex ista maris non Francorum modo propria fuit, sed ab omnibus eæ ætate nationibus recepta, licet identidem, nec semel, annexi sint Principes, ut omni prorsus contrarium humanitati abrogarent. Quippe Adrianus et Antoninus leges edidit, quibus cuique res naufragio deperditas recolligere excluso fisco liceret, leg. 12. D. de Incend. (47, 9.) et leg. 1. Cod. de Naufrag. (11, 6.) ubi Antoninus legis suæ rationem hanc reddidit: *Quod enim habet jus fiscus in aliena calamitate, ut de re tam luctuosa compendium sectetur?* Quo ista referri possunt Euripidis in Helena, v. 456:

Ναυαγὸς ἤκω, ξένος, ἀσέλγητον γένος.

Exinde Jurisconsulti passim decrevere, res, quas mare ad litus eiecisset, vel quæ navis levandæ gratia pro vitando naufragio in ipsum mare essent projectæ, non pro derelictis, sed pro perditis haberi debere, ita ut si inveniantur, earum possessoribus restitui debeant. L. 21. D. de Amitt. possess. (41, 2.) l. 44. de Acquir. rer. dom. (41, 1.) l. 1. 3. etc. de Incend. (47, 9.) Atque ejusmodi Jurisconsultorum et Imperatorum decreta ac statuta intelligit Honorius II. P.P. apud Hildebertum Cenoman. Epist. 67: *Priorum namque Imperatorum evanuit auctoritas, ut etiam earum rerum, quæ in tempestate maris, levandæ navis ejiçuntur, non amittitur dominium: non enim eas quis eo animo abjicit, quod habere nolit, sed quod periculum effugere possit. Et qui res ipsas lucrandi animo abstulerit, furtum committit*. Testatur tamen Paulinus Epist. 37. pravum hunc sua adhuc et Theodosii M. ætate obtinuisse morem, quod Publicanorum fiscalium, atque adeo ipsorum Præfectorum avaritiæ ac prædationibus plerique attribuunt, qui jus a vi-

cinis sibi nationibus receptum et perceptum dimittere ægre poterant. Comuni denique Theologorum sententia definitum, ejusmodi prava Regum statuta ab restitutione non excusare. Summula Raymundi:

Qui bona naufragium patienti, sive ruinam, Tollit, vel reperit, ubicunque sit, nisi reddat, Est reus æternæ pœnæ: præcepta, statuta, Nec consuetudo terræ, nec Principis illum Excusat: deponatur, si Clericus hic est.

Neque minori diligentia ac cura adhibita usum hunc abrogare annexi sunt Summi Pontifices, ac inprimis Gregorius VII. in Concil. Romano ann. 1078. Alexander III. cap. 24. ipsique Imperatores Occidentis; maxime Fridericus II. in Statutis, quæ habentur in 5. Compilat. Decret. tit. 3. cap. 4. in Charta Privilegiorum urbis Ratisponensis ann. 1230. et in Constitut. Sicul. lib. 1. cap. 27. Nam licet in iisdem Constitutionibus lib. 1. cap. 58. § 2. *Naufragiorum quæ curiæ debentur*, mentio agatur, id de iis intelligendum, quæ a nemine repetuntur. Idem Imperator in Charta ann. 1237. pro Viennensibus Austriæ apud Lambecium lib. 2. Comment. de Biblioth. Cæsar. pag. 81: *Quandocumque aliquis Viennensium civium naufragium incurrerit, res suas, quas ab impetu torrentis manus hominis asportavit, libere possit repetere et habere a quolibet detentore, cum indignum penitus censeamus immisericorditer reliquias naufragii delineri per hominem, quibus rapacis fluminis unda pepercit*.

Verum iis statutis, Publicanorum et Provinciarum Præfectorum prædationes in Regni Siculi ac Neapolitani littoribus non ita extinctæ, ut identidem non exercerent. Exstat enim Honorii IV. Constitutio apud Rainaldum in Annalib. Eccl. ann. 1285. n. 40. qua prohibetur. Isaacium Tyrannum Cyprium ex hac tum ubique fere recepta *maris lege*, in Ricardi Regis Angliæ navigia naufragium passa, et ad Cypri insulæ littora, tempestatibus ac procellarum vi ejecta, manus violentas injecisse plerique arbitratur. Quæ quidem sententia eo verosimilior videtur, quod ex Niceta in Andronico lib. 2. n. 5. docemur, in omnibus Orientalis Imperii provinciis usurpatam, eundemque Andronicum Comenenum Tyrannum ejusmodi deprædationes inhibere conatum fuisse, gravissimis propositis pœnis in eos, qui naufragorum bona diriperent.

Quod de Guidonis Pontivensis Cbmitis facinore supra annotavimus, satis declarat, in Gallia idipsum obtinuisse: quod etiam omnino firmat Hildebertus Cenomanensis Epist. 65. scribens, Britannici Comitum id sibi juris assertuisse in suis littoribus: *Præterea quidquid evadebat ex naufragiis, totum sibi fiscus vindicabat patriæ, passosque naufragium miserabilibus violentia Principis spoliabat, quam rapina*. Verum Concilii Nannetensis Patrum suasionibus pravo huic juri renuntiavit Comes, quod postmodum ab Honorio II. P.P. firmatum tradidit Hildebertus Epist. 67.

Comitis Armorici exemplo, Philippus Augustus Franciæ Rex, Comes Flandriæ, Comitissa Bononiæ, Comes Pontivensis, Bernardus San-Valericensis et Guillelmus Cayocensis Toparchæ, qui eodem singulatum in littoribus suis jure gaudebant in naufragos, Willelmi Campaniensis Remensis Archiepiscopi precibus et suasionibus, eidem perinde nuntium dixere. Binæ super hac re exaratae habentur Tabulæ ann. 1191. quarum

prior Philippi Augusti ea, quæ supra attulimus, verba præfert, quæ præterea *Laganum maris* prorsus se dimittere profitetur, quemadmodum dimiserat Flandrensis Comes tum fato functus. Altera est Willelmi Archiepiscopi Remensis, quæ prædictam Regis Philippi et Comitum ac Baronum cessionem confirmat, et anathema decernit in eos, qui hanc *detestabilem consuetudinem* (sic *Laganum* appellat) in posterum reducere conarentur: *Ad hoc dominum ac nepotem nostrum carissimum Philippum Francorum Regem cum cæteris, quos prænominavimus, Baronibus efficitur inducimus, quod ipse dominus Rex illud Langan ex toto quittavit, et libere in perpetuum remisit, sicut scripto ipsius patet authentico: similiter et omnes prænominati Barones pro salute animarum idem Lagan quittaverunt*. Charta Rainaldi Comitissæ Bononiæ et Idæ conjugis ann. 1206 ex Tabulario Regio: *In perpetuum quitos clamavimus a Lagano maris burgenses S. Audomari. et eorum res, quæ in terram nostram de Bolonesio et in terram nostram de Merc venient ad Laganum*.

Cum porro *Laganum* abrogarunt in terris suis supradicti Principes, id intelligendum de prava illa, quam descripsimus, consuetudine, qua et homines naufragi, et res naufragio ad litus ejectæ, licet repetitæ, eorum erant: non vero de iis quæ a nemine repetentur. Proinde ita capienda Charta Florentii Abbatis S. Judoci et Willelmi Comitissæ Pontivi ann. 1203. in Tabul. ejusdem Monasterii S. Judoci: *Sciendum quoque, quod si Laganum venerit in Comitatu B. Judoci, et homines de tenemento ejusdem Sancti fuerint accusati apud Comitem de Lagano, Abbas S. Judoci debet eos submonitos in Curiam suam vocare, præsentem Comitæ, vel ejus Servientem, et ibidem, si potuerit, pacem facere. Quod si querela ad voluntatem et arbitrium Comitissæ non potuerit ibi terminari, Abbas S. Judoci accusatos super usurpatione Lagani usque Monasterolum debet conducere. et non alibi, et ibi querela eorum judicio ejusdem villæ debet terminari*.

Sed et *Lagani* nomen longe post hæc tempora haud omnino extinctum docent Computa domaniorum Comitatum Pontivi et Bononiæ annorum 1369. 1405. 1465. et 1474. in quibus fit recepta *des Lagans, des grans et petits Lagans, et des gros Lagans*: ubi grandiora *Lagana* esse dicuntur, quæ 60. solidorum pretium excedunt. Sed ex ipso contextu satis apparet, has voces sumi tantum pro *ejectibus maris*, iisque rebus, ad litus a mari remisissis, quæ nullius domini sunt, et a nemine repetuntur. In Computo anno. 1369. habentur *les Lagans venus par marée à Thormont*; id est, res, quas adversus maris æstus ad litus invehit.

Posterioribus tamen sæculis videtur id nomenclaturæ potissimum attributum rebus in mari deperditis, vel ejectis, adhuc fluctuantibus, necdum ad litus appulsis, quæ inventoris sunt. Quæ est sententia Bractoni lib. 3. tract. de Corona cap. 2. § 5: *Quæ si in mari longius a littore inveniantur, ita quod constare non possit, ad quam terram vel regionem essent applicandæ, tunc quicquid ita inventum fuerit, erit inventoris, eo quod in nullius bonis esse dicantur, et dicitur a nautis Lagan, et quod ideo occupanti conceditur, quia non est aliquis, qui inde privilegium habere possit, Rex non magis quam privata persona, propter incertum rei eventum*. Ex quo quidem jus naufragii triplex esse dixerunt: primum

quod *innatans*, seu *fluitans*, Angli *Flotson*, vocant; alterum, quod *ejectitium*, sive quod a mari fluctibusque in terram eiecitur, iisdem Anglis *Jetson*; tertium denique, quod *submersum* dicunt, sive quod in fundo maris inventum est, quod *Lagon* iidem Angli appellant, a Saxonicis, ut aiunt, sive Germanico *Liggen*, vel *Leggen*, non vero a ligando, ut voluit Cookius. At cum ex antedictis satis appareat, *Lagamum* acceptum pro quovis naufragii jure; id est, tum pro rebus in mari deperditis, e mari ejectis adhuc fluctuantibus, tum pro iis, quæ ad littora ab æstu invehuntur: dicendum est, complexum esse id genus naufragii, de quo Bracton. quomodo *wreccum* usurpant Statuta Alexandri II. Regis Scotiæ cap. 25. Consuetudo Normanniæ I. part. sect. 2. cap. 5. Bretius lib. 4. de Regis supr. dom. cap. 4. ubi etiam *Lagani* meminit, et alii.

Reges denique Angliæ, qui id perinde juris in suis obtinere, seu usurpavere, littoribus, ut est in Legibus Henrici I. loco laudato, ut illud omnino tollerent, curas etiam suas contulere, ut patet ex aliquot eorum diplomatibus, quæ describuntur in Monast. Anglic. tom. 1. pag. 237. et 930. Primus vero ex iis Ethelredus in eo Pcedere, quod cum exercitu Anlavi pepigit, cap. 2. 3. et 4. Edit. Saxonica, apud Lambardum pacem ac securitatem indixit navibus et hominibus naufragium passis in domini sui provinciis: deinde sub primos regni annos pravam istam consuetudinem abrogare tentavit Henricus II. ut auctor est Wilhelmus Neubrig. lib. 3. cap. 26: *Antiquam*, ait ille, *inhumanam circa naufragos consuetudinem in ipsis regni sui initiis eximia pietate correxit: atque ejusmodi hominibus ab æquore discrimine liberatis humanitatis officium exhiberi præcipiens, graves in eos pœnas sanxit, qui forte illis in aliquo molesti esse, vel de rebus eorum quippiam usurpare præsumerent.* Cui simile aliud exaratum est ab Ricardo I. filio, cum iter Hierosolymitanum est aggressus, Messanæ in Sicilia anno 1190. ut habent Rogerus Hovedenus et Bromptonus; quod firmatum est alio Henrici III. Statuto dato Merewelli anno regni 28. quod descriptum legitur in Regesto Constabulariæ Burdegal. fol. 195. non modo pro naufragiis, quæ ad Angliæ, sed etiam Aquitaniæ et Pictavorum littora acciderent: in quibus quidem Regum Angliæ Statutis jus istud *Wrecci* nomine donatur. Neque tamen ita abolitum, ut non aliquatenus revixerit in Aquitaniæ locis maritimis. Testatur quippe Jacobus Billius lib. 1. Observ. Sacrar. cap. 6. sua ætate in Insulis Rupellæ vicinis omnibus oris illis maritimis viguisse crudelissimam illam Consuetudinem, ut si gravior quædam tempestas navem aliquam multis ante detrimentis affectam, magnaque ex parte fractam in littus eiecisset, tantum abest, ut ii, ad quos delata erat, ejusmodi calamitate commoverentur, ut eos ipsos, quod miseri essent, hostium loco et numero haberent, atque id omne, quod fluctuum rabies ipsis reliqui fecerat, festinim deriperent: imo ne ab ipsorum quidem corporibus, si sua tueri ac retinere conati essent, manus interdum abstinere. Certe fatendum, non humane modo in hisce occasionibus sese etiamnum gerere provinciarum maritimarum præfectos. [*] Vide Ludov. XIV. Ordin. de rebus marit. ann. 1681. lib. 4. tit. 9.] Id porro Juris Christiernus II. Daniæ Rex etiam dimisit, licet plus cen-

tum aureorum nummorum esset, ut auctor est Isaaci Pontanus. Vide Leges Scanicas Andrea Suenonis lib. 8. cap. 2. et Hlistor. Segov. Colmenarezii cap. 18. § 2.

Inter principes, quibus inhumana prorsus visa est isthæc consuetudo, annumerandus Casimirus III. rex Poloniæ, qui pravo huic juri renuntiat Literis ann. 1454. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 177: *Nos, qui rex catholicus sumus, sortem hujusmodi naturali et divino jure, sedisque Apostolicæ decreto damnatam, velut crudelem et injustam execramur, pollicemurque quod res et bona, cujuscumque ponderis vel valoris existant, earum personarum quæ maris naufragio periclitabuntur, nunquam per nos aut officiales nostros, velut nostras aut juris nostri petemus aut requiremus; sed illas absque diminutione per eos, quorum ante naufragium fuerunt, aut eorum propinquitatem demonstratione evidenti propinquitatem probantes et in usus convertendas beneplacitis, decernimus colligendas. Contrariæ consuetudini aut juri, vel potius corruptelæ pro nobis et successoribus nostris renuntiantes; nisi forte nullus bonorum hujusmodi extaret justus hæres et successor, quoniam in casu illo bona ex naufragio habita nostræ potestati volumus subjacere.* Huic præverat Barnimus dux Pomeraniæ Charta ann. 1274. inter Notas ad Orig. Pomeran. pag. 331: *Notum esse volumus... quod nos omnes velificatores, cum omnibus rebus ipsorum, ita si naufragium passi fuerint, quod absit, ubicumque circa partes domini terræ nostræ contingeret, recipimus in nostram protectionem et defensionem, volentes omnibus modis ipsos cum universis bonis et rebus ipsorum esse liberos et securos, nec ab aliquo advocatorum vel ministerialium nostrorum ulla tenus indebitè gravari vel molestari.* Vide *Lagunum*.

Multa hoc loco alia addi possent ad hunc firmandum inhumanum morem, quæ consulto prætereo, cum jam instituti rationem excesserim. Addo tantum, juris *Langan* mentionem adhuc fieri in Historia Ecclesiastica Abbavillensi lib. 1. pag. 469. et apud nostrates olim usurpatum vocabulum pro eo, quod late patet et excurrit, ut sunt res, quæ in mari fluctuant, nullos intra fines coercitæ. Philippus *Mouskes* in Theodorico:

Si fist de son tresor Lagan.

Et in Philippo Augusto:

Li Rois vot traire par Lagan,
Vers la Rocelle au Roi Jean.

Inter bona Ecclesiæ Trajectensis apud W. Hedam pag. 246. I. Edit. recensetur *decima navium, quæ illuc procellarum impetu feruntur, ac inventionis.* Vide Jacobum Godofredum in Tract. de Imperio, deque Jure naufragii colligendi, et Thesim in Academia Cantabrigiensi agitatam hoc tit. editam Londini ann. 1657: *Naufragia publicanorum esse, nec jus, nec rationem permittere.*

* Nostris *Lagan* præterea, idem quod Abundantia, copia, multitudo. Chron. Franc. ad ann. 1287. apud D. *Le Beuf* tom. 1. Dissert. pag. clij:

Cele année furent vin bon,
Et bié si fu à grant Lagan,
Pour quatre sols avoit l'ere tel
Qui fist bon pain en grant ostel.

Phil. Mouskes:

I ot ocis à grant Lagan,
Dont la terre fu pis en l'an.

Hinc *Faire Lagan* ex eodem Philippo

supra laudato, est Abunde, liberaliter dare.

* **LAGANA**, [Lagena. Dief.].

* **LAGAPUS**, [Gemma. Dief.].

* **LAGARIUS**, [« Sanguinis racani sive *Lagarii* quæ est lacerta magna. (B. N. ms. lat. 10272, p. 215).»]

* **LADGAGE**, Eiusdem notionis et originis atque *Lagedayum*, Dies legis, dies juridicus. Leg. Danicæ apud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 185: *Teneatur advocatus, sub pœna trium marcarum, assumptis secum quatuor fide dignis, ad domicilium convicti accedere et bondoni justitiam facere et regi; ita tamen quod prius servaverint ibi tria Ladgag.*

* **LADONUM**, [Ladanum. Dief.].

* **LAGEDAYUM**, Dies Legis, dies juridicus, ex Saxon. Lag, Lex, et Day, dies: Anglis, *Lawday*. Charta Almerici de Lucy, apud W. Thorn. ann. 1280. § 12: *Una cum omnibus sectis Lagedayorum, quæ Prior de Ledes, et omnes alii eorum tenentes debuerunt ad Laghedaya mea de Newenton per tenementa, quæ de ipsis tenent in hundredis prædictis. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 279: Sunt quieti de secta illius hundredi, ... excepto, quod villani sui ter in anno venient ad la laghday ad præsentandum Placita Coronæ sine occasione.*

† **LAGEMANNUS**. Vide *Lagamannus*.

LAGENA, Mensuræ species apud Anglos, quæ sic describitur in Assisa Davidis Regis Scotiæ de Ponderibus et mensuris § 8: *Lagena debet continere 12. libras aquæ, videlicet 4. libras de aqua marina, et 4. libras de lacu vel stagno, et 4. libras de aqua corrente et clara. Lagena debet esse in profunditate 6. pollices cum dimidio pollicis. In latitudine inferiore debet esse 8. pollicum, cum dimidio pollicis, et cum spissitudine ligni utriusque partis: et in rotunditate partis superioris debet esse 27. pollicum: et in rotunditate inferiore debet esse 23. pollicum.* Statuta Hospitalis S. Juliani, in Additament. ad Matth. Paris. pag. 163: *Habeant ... qualibet septimana 14. Lagenas cervisiæ.* Vide Iter Camerarii Scotici cap. 10. § 8. [*] *Lagena arvinæ*, in chart. Belg. ann. 1315. apud Lappenb. Orig. Hans. in indice.]

Fuit etiam *Lagena* non liquidorum dumtaxat, sed et aridorum mensura. Fleta lib. 2. cap. 12. § 1: *Sciat, quantum bladum teneat Lagena, et quantum busellos. Lagena butiri, lib. 2. cap. 76. § 12. cap. 87. § 1. [*] De quolibet tonello seu Lagena varii operis, in chart. Belg. ann. 1357. apud Lappenb. Orig. Hans. pag. 440. Una Lagena (al. tunna) cum opere, in chart. Novogorod. ann. 1298. ibid. pag. 159.]*

LAGUNA, pro *Lagena*. Vetus Inscriptio 578. 1: *A portione, item a Laguna, etc.* Alia ibid.: *A veste, item a Laguna.* [Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 482: *Ad pensionem musti Lagunas II. et grani modia II.*]

† **LAGUENÆ** de musto, ibidem col. 570. [*] 6. *Laguenas* de oleo, in Ratpert. Cas. S. Galli apud Pertz. Script. tom. 2. pag. 73.]

LAGUENNA. Charta Rogerii Regis Siciliae ann. 1137. apud Ughellum tom. 7. pag. 564: *Plateaticum quoque piscium, quos Salernitani capiunt, eis iterum dimittimus, et præcipimus, ut pro mensura Laguenne nihil persolvant.* Alia ann. 1207. ibid. pag. 594: *Debent dare omni anno tempore vindemiarum 8. laurnas de musto mundo, quorum quæque habeat 8. Languenas juste cartatorias, etc.*

LAGENA. Chronicon Moutis Sereni

ann. 1196 : *Cum redire disponderet, Imperatoris insidiis adeo arctatus est, ut publice navem ingredi non auderet; sed a fidelibus suis Lagena inclusus, et navigio illatus, sicque, donec in altum navis procederet, occullatus est.*

LAGENARES vel ORCULARES TERMINI, In quibus sunt lagena vel orculæ, apud Vitalem et Arcadium Agrimensores pag. 258. Caius et Theodosius pag. 260 : *Lagenas et orculas in finibus posuimus, etc.*

LAGUNCULA, Idem quod *Lagena*. Synodus Sodorensis in Mannia : *Si vir vel mulier cervisiam vendendam pandoxaverint, ... Lagunculam decimalem Ecclesie persolvant.* Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 80 : *Laguncula, quæ vulgo barile dicitur, pro granis 5. vœnivit.* [** Isai. cap. 5. vers. 10. Vulgat. : *Decem enim jugera vinearum facient Lagunculam unam.* Hebr. גב.]

LAGENA. Charta Friderici II. Imp. ann. 1211. pro Ecclesia Panormitana apud Rocchum Pirrum tom. 1. pag. 144 : *Et de vineis musti nupti puri Lagenas magnas 200. et de pede Lagenas centum.*

* LAGENULA, [Gall. *Mesure de liquides* : « Solvi pro una lagena unius quartonis, et dimidii quartonis, i. lagena III. fulhetarum, III. *Lagenularum* et III° salmeriorum... (Comptes de l'Archevêché de Bordeaux du XIIIe et du XIVe siècle. — Arch. histor. de la Gironde, T. 22. p. 441.) »]

* LAGEPUS, [Lagopus. DIF.]

* LAGERUS, [Vestis quoddam genus : « Forma hominis erecti suas manus supra caput ipsius erigentis et in eis piscem tenentis et infra ejus pedes similem unius Lageri, i. racam habentis. (B. N. ms. lat. 10272, p. 8.) »]

† LAGETA GALLINARUM, nempe censualium, in Tabulario Solemniacensi.

* LAC-FESTE-MEN, Consacramentalis homo. [** Homo *Legalis*, bonus, integer. Conf. Rosenving. Histor. Jur. Dan. § 75.] Vide in Juramentum. Leges Danic. apud Ludew. tom. 12. Rel. MSS. pag. 187 : *Item quicumque cognatos non habet infra regnum, juret solus per Sanctos, quod cognatos non habet infra regnum, et postea defendat se manu duodena hominum, qui dicuntur Lag-feste-men.* Vide Lada 1.

LAGHA. Vide Laga.

† LAGHDAY. Vide Lagedayum.

LAGHSLIT. Leges Presbyterum Northumbrensum cap. 20 : *Si quis apud Ecclesiam mercaturam eæreæat, Lagslit, id est, Legis violatæ pœna esto.* Ex Saxon. lagh, Lex, et slite, scissura. [Vide *Lahslita*.]

LAGI. Leges Rotharis Regis Longob. tit. 121. § 7. [** 387.] : *Si coxam ruperit super genuculum, hoc est, Lagi, componat solidos 20.* Vide *Largica*. [** Conf. Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 222. voce *Lancha*. Angli hodie *Leg*. Vide *Lacca*.]

LAGIA. Charta ann. 857. apud Ughelum tom. 1. Ital. sacr. pag. 815 : *Et per jam dictum collem descendit in fossatum, ... deinde pergit in Lagia, et per decursus jam dictæ Lagie descendit in furcam, quæ vocatur, etc.* Ubi *Lagia* videtur esse semita, quam *Lee* dicimus. Vide *Lada*.

* 1. LAGINA, Cadus, dolium. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 101 : *Mitantur in caratellis sive Laginis, alias barilibus, etc.* Vide *Lagena*.

* 2. LAGINA, [Lagena. DIF.]

* LAGINUM, [Lagenum. DIF.]

* LAGIUM, [« Ad rationem 5 quatuor norum pro qualibet libra, difalcato La-

gio stater duc. 83. bol. 40. (Libri censuales S. Petri Romæ, an. 1464.) »]

* LAGIUS [Legitur in mandatis camere apostolice, apud Archivium Vaticanum, an. 1417-21, f. 156 : « Propter retentiones factas sibi in solutionibus dicti laborerii quæ secundum pacta fieri non debebant et propter *Lagium* florenorum sibi datorum, in totum quatuor florenos auri de camera. »]

* LAGOLETTA, Leg. distinctis vocibus *La Goletta*, Arcis nomen, vulgo *La Goulette*. Pactum inter reg. Tunetan. et Pisan. ann. 1398. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1121 : *Item si acciderit, quod curia regie majestatis concederet alicui Christiano aliquo modo, quod barca vel ligna ejus venirent ad Lagolettam Tunisii, seu usque ad dohanam, teneatur ipsa regia majestas similiter concedere ipsi Pisanis.* Vide *Colaz*.

LAGONA. Fridegodus de Vita S. Wilfridi cap. 43 :

Tandem vafrius blandis suggestibus astus
Incepitans, Italas suadebat credere chartas.
Ethnica sed nullis molliri corda Lagonis
Cædebant, virusque tegunt sub mente nocivum.

LAGUENNA, LAGUNCULA. Vide *Lagena*.

† LAGUNA, ut supra *Lacuna*, Lacus, palus, Ital. et Hisp. *Laguna*. Charta Edwardi I. Regis Angli. apud Rymer. tom. 2. pag. 19 : *Prout semita transit per medium loci ejusdem, et versus Lagunam curvam... et ex hinc versus, etc.* Vide alia notione in *Lagena*.

* LAGUS. Comput. ann. 1399. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 155. col. 1 : *Pro quatuor intorticiis, ... ponderis xvj. librarum cereæ, dando pro libra viij. albos, assendant ij. francos, x. grossos, x. denarios Turon. de quibus deducantur pro viij. libris cereæ Lagæ de intorticiis habitis die Eucharistiæ Domini.*

LAGUZADERA, vox Occitana. Charta ann. 1231. in Regesto Tolosano Camera Comput. Paris. fol. 24 : *Concessit eidem Abbati medietatem eorum, quæ percipit idem Comes in dictis villis occasione de Laguzaderas. Verumtamen si dominus Comes dimittat vel derelinquat Laguzaderas, quod facere poterit, si voluerit, habebit medietatem illius servitii quod facient detentores earum hac de causa domino Comiti.* Vide *Agusadura*.

LAHA, Signum, positio, positura, ex Germanico *Laeghe*. Traditiones Fuldenenses lib. 2. cap. 47 : *Exinde in album fontem, et sic per nostra signa, (id est Laha) in Windimonso.* [Apud Aremoricos *Lech*, *Lach* et *Liah* lapides aliquot sunt juxta vias in desertis locis tribus aliis lapidibus nullo modo elaboratis impositi, qui aperto latere uno utcumque speciem referunt altaris aut cellulæ. [** Vide *Lachus*.]

† LAHMAN. Vide *Lagamannus*.

LAHSLITA, LAGSLIT, etc. vox Saxonica, Ruptio *Legis*, transgressio *Legis*, pœna violatæ *Legis* : *Lah* enim et *lagh*, est Lex, *slit*, Ruptio, violatio. Sed præsertim Anglos-Danos ejusmodi pœna spectavit, seu potius vox ipsa, ex eorum fortean *Legibus* desumpta, ut *vera*, et *vita* Anglos. In Gloss. Saxonico post *Lambardum* edito, *Lahslite*, exponitur, *duodecim oræ* : sunt autem oræ, seu ore, Anglo-Saxonibus *uncie*, quarum 12. libram faciunt sterlingorum. Ita *Lahslite* mulcta fuit unius libræ monetariæ : varia ac diversa tamen fuit mulcta ista pro personarum discrimine, ut discere est ex textu *Roffensi*, laudato a *Somnero* : *In Lege Danorum erit reus forisfacturæ, quam Dani vocant Lahslit. In Lege eorum*

*liberalis Lahslit vocant decem dimidiæ marcæ, hoc est, quinque marcæ. Hominis alodium (Bocland) habentis 6. dimidiæ marcæ. Villani Lahslit, quem Angli vocant Georlman 12. oræ. Fœdus Edwardi et Guthurni Regum cap. 3 : Si Presbyter ad rectum terminum sacrum Chrisma non perquirat, vel Baptismum neget ei, cui necesse sit, reddat vitam cum Anglis, et cum Danis Lahslit, hoc est, 12. oras. Adde § 6. et 9. Leges Henrici I. Regis Angli. cap. 11 : Si quis Dei rectitudines per vim teneat, solvat Lashlite cum Danis, plenam veram cum Anglis, aut neget cum 12. Infra : Qui ordinis infracturam faciet, emendet hoc secundum ordinis dignitatem, vera, vita, et Lashlita, et omni misericordia. Adde cap. 24. 66. et Leges ejusdem Canuti § 35. Perperam vero *Lashlite* scribitur in *Legibus vernaculis* Willelmi Nothi cap. 41. quod dispunximus, et sumus interpretati in nupera Editione Operum S. Anselmi Cantuar. Archiepisc. quam viro eruditissimo Gabrieli Gerberono debemus. [** Vide *Thorp. Glossar.* in hac voce.]*

LAHSUS, Piscis species. Liber donationum Ecclesie Ratisponensis in Metropoli Salisburgensis tom. 1. pag. 246 : *Qui interrogatus... respondit, quod de Juvanensi Sede per totius anni circulum in ipso supra nominato lacu, una navis fieri deberet ad piscationem, alia de Castello sursum, tertia de Maninseo, excepto autumnali tempore, quando patuli pisces, quos vulgo Lahsos vocant, coire debent, etc.* [** *Esox*, salmo, Germ. olim *Lahs*, hodie *Lachs*. Vide *Graff. Thesaur. Ling. Franc.* tom. 2. col. 163.]

* LAHUTUM, Naviculæ species, vulgo *Lahut*. Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 36. r^o. : *Dictus delatus... quamdam mulierem accepit, ... et contra voluntatem ipsius ascendere fecit quamdam barcham sive Lautum (sic), cum quo Lahuto ipsam portavit ad locum de Casico.* Lit. remiss. ann. 1461. in Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 78 : *Cum quadam navicula sive barcha, vulgariter nuncupata Lahut, ... piscando venerunt.* Vide *Laudus* 1.

LAIA. [** Chartul. S. Joan. Angeriac. fol. 63. r^o. : *Addita magna parte ipsius sylvæ, secundum quod percalcatio facta est et Laia facta sunt in arboribus.* Ex quibus colligitur *Laia* proprie appellari arborum incisiones, quibus agrorum termini vel silvæ portio cædenda designabantur. Vide *Lachus*. Hinc *Laier un bois* est silvam vel illius partes ejusmodi terminis definire, in Charta ann. 1307. ex Chartul. Pontiniac. pag. 172 : *Les trois parz (dudit bois) qui demeurent ausi comme elles sont arpentées, guiees, départies et Laiees, etc.* Reg. 13. Corb. sign. *Habacuc* ad ann. 1510. fol. 36 : *En prendant sur les marchans, quant on Layera lesdiz bos, de chacun quartier xij. den. Alayer, eodem intellectu, in Chartul. S. Joan. Laudun. : Chacun an, au temps que ly bois s'Alayront, ly dits abbé et couvent penront une moitié à leur chois, et l'autre moitié desdits taillis à nous appartiendra.* Vide infra *Laya* 1. et] in *Lada* 3.

* LAICALITER, LAICATUS. Vide infra in *Laicus*.

* LAICARI. [Laicum fieri. DIF.]

* LAICIVA, Lixivia, Gall. *Lessive*. Charta ann. 1334. ex Tabul. D. Vencie : *Item quod nulla persona faciat Laicivam aliquam in fonte dicti castri.* Vide *Lexiva*.

LAICUS. Eucherius : *Laicus, Popularis*. [Addit *Joh. de Janua* : *Et dicitur a Laos, (λαός) Populus; vel potius a Laos (λαός,*

λαος) *Lapis. Inde Laicus i. Lapidicus; quia durus et extraneus a scientia literarum.* Charta ann. 1084. in Chronico Andreani tom. 9. Spicil. Acher. pag. 350: *Hoc autem totum factum est in generalibus placitis apud Gesnes presentibus Militibus et Laicis regionis Gisenis.* Albertinus Mussatus de Gestis Henrici Imp. apud Murator. tom. 10. col. 412: *Ex civitatum ceterarum legatis aderant et Paduani quatuor, Rolandus de Plaziola, Jacobus de Alvarotis, Johannes Henricus de Capite vaccæ, Judices, et Albertinus Mussatus Laicus.* Recte pignoriis: *Laicus hic opponitur Judicibus et Jurisconsultis, quod videlicet non esset adeptus gradum, ut vocant, doctoratus: quo sensu apud Joan. Villanum legitur lib. 9. cap. 135. de Dante Algerio: Questi fu grande letterato, quasi in ogni scienza, tutte fosse Laico. Mirum enim admodum esse videbatur, tot litteras callere, et doctrinis fere omnibus imbutus esse, neque tamen ad magistrum apicem pervenisse; aliquid Laicus alibi distinguitur a Clerico.* [*] Salvanus lib. 1. de Gubernat. Dei: *Ut omnes Laici intelligerent quantum iram Dei timere deberent, cum a presentibus pœna filios Sacerdotis, nec meritum parentis eriperet, etc.* Idem lib. 5: *Atque hoc videlicet Laici tantummodo, non quidam etiam Clericorum sæculares, non multi etiam religiosi, etc.*

* Charta ann. 944. apud Ughel. tom. 1. Ital. sacr. edit. ann. 1717. col. 551: *Ego Eudo episcopus cum voluntate et consensu de sacerdotibus nostris, cardinalibus, presbyteris seu venerabilibus Laicis, etc.*

* LAICUS, Illiteratus, indoctus. Guillel. Neubrig. lib. 4. rer. Anglic. cap. 3: *Laici estis, si percipere non potuistis vim verbi.* Goffrid. Vindocin. lib. 3. epist. 8: *Ad cuius objecta monachus, quia Laicus est, non Latina, quam non didicit, lingua, sed materna respondet.* [*] Vide Haultaus. Glossar. German. col. 1209. voce *Lay.*

† LAICA COMMUNIO. Vide *Communio* 4.

† LAICA LINGUA, Vulgaris, vernacula. Fundatio Tolosani Collegii Cisterciensis ann. 1286. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 1213: *Clero et populo Latinis verbis et Laica verba (sic) vel lingua verbum Dei proponere valeant et etiam predicare.* Inquesta ann. 1440. ex Archivo Abbatie Cassaniæ in Bressia: *Articuli lingua Laica et intelligibili voce expositi.* Sententia arbitraris inter Dominos et Communitatem Calliani ann. 1497: *Præsentaverunt quandam Cedula in lingua Laica descriptam.* [*] Doctrin. Alex. de Villa Dei qui vivebat ann. 1240: *Atque legens pueris Layca lingua reserabit.* Ubi Glossa: *id est, Vulgari.* Vide infra in *Lingua.*

LAICI, dicti in Monasteriis, qui vulgo *Conversi, Oblati, Donati.* Vide *Haefteum* lib. 3. Disquisit. Monast. tract. 1. disq. 8. et *Menardum* ad *Concordiam Regular.* pag. 1038.

† LAICALIS, ut *Laicus*, pertinens ad laicum. *Laicalis habitus*, in Capitul. Caroli C. tit. 1. *Regalis et Laicalis potestas*, apud Gerohum de corrupto Ecclesie statu ad Eugenium III. PP. tom. 5. Miscell. Baluz. pag. 180. *Laicalia imperia*, in Charta ann. 863. apud D. Calmetum Hist. Lotharingæ tom. 1. col. 307. *Laicalis persona*, in Chron. Andreani tom. 9. Spicil. Acher. pag. 386. *Laicalis patronus*, in Litteris ann. 1410. apud Rymer. tom. 8. pag. 633. *Laicalia officia*, in Bulla Pauli III. PP. ann. 1549.

tom. 1. *Maceriarum Insulæ Barbaræ* pag. 255.

LAICALITAS, *Proprietas, qua quis dicitur laicus, vel laicorum congregatio.* Jo. de Janua.

† LAICALITER, Johanni de Janua, More laicali: *Layement*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. [*] Charta Guill. episc. Paris. ann. 1245. in Chartul. S. Dion. pag. 492. col. 1: *Girardus presbyter de Sereniis recognovit coram nobis se tenere Laicaliter tantum, quod est dicere, sicut laicus et ad usus et consuetudines, quibus laici tenent, etc.* Stat. synod. eccl. Corisopit. MSS.: *Prohibemus omnibus et singulis viris ecclesiasticis nostrarum civitatis et diocesis, ne se Laicaliter ingerant in vestibus, aut capillis, gestu vel sermone.*

† LAICATUS, Laicalis conditio, distincta a clericali. Consuetud. Tolos. MSS. fol. 36: *Si non in possessione clericatus sit, penes Episcopum erit, donec quaestio Laycatus..... fuerit terminata.* [*] Charta vet. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 455: *Terra vestra scripti sancti vestri monasterii, qui fuit quondam Timothei monachi vestri, qui in Laicatum Taurus vocabatur, etc.*

** LAICARE, Clericatus ordinem abjicere. Chart. ann. 1218. apud Guden. Cod. Dipl. tom. 2. pag. 35: *Si filius fratris mei, quod absit, Laicaverit.* Alia ann. 1292. ibid. pag. 271: *Si contingat Reinhardum viam ingredi carni, universæ, vel monachari vel Laicari, etc.*

LAIDARE, LAREIDIA. Vide in *Lada* 1.

* LAIGNERIUM, LAYGNERIUM, Vectura lignaria, cui obnoxii erant tenentes seu mansionarii, quam interdum pecunia redimebant, nostris *Laignier* et *Loingnier*, a vocabulo *Laigne* et *Loingne*, quo lignum quodvis ad comburendum significatur. Charta ann. 1818. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 533: *In caponibus et redditibus caponium, censibus pecuniariis quibuscumque, Laignerio, vinnagii, corveis, etc.* Alia ann. 1319. in Reg. 59. ch. 56: *Item (concedimus) Laygnerium extimatum sex solidos Parisienses valere per annum in villis de Bosco et de Parigniac;... et in summa omnium prædictorum, tam in pecunia quam Laygnerio, corveis, caponibus, etc.* Charta Odon. ducis Burg. ann. 1325. in Reg. 93. ch. 43: *Item les bois de Tremblay, ou quel bois le chastelain de Brancion veut faire un Loignier pour soy chasser chacun an.* Infra: *Laignier.* Libert. villæ de Borbon. ann. 1204. in Reg. 61. ch. 306: *Ma courvée dou bruil, et mon Leignier chascun an a feste Touzains.* Charta ann. 1321. ibid. ch. 123: *Li habitans de ladite ville doivent à leurdit seigneur le charroi de leurdiz chivaus par chascun an deus jours, pour son Leignier charrier.* *Loignier*, in alia ann. 1312. ex Reg. 60. ch. 220. *Leignier*, in Stat. Joan. dom. de Comercy ann. 1336. Libert. Joinvil. ann. 1354. tom. 4. Orinat. reg. Franc. pag. 297. art. 23: *Chascuns hernoiz de chevaux nous devrait amener une chartée de Laignes une foiz en l'an, prise en nos bois de Jonville, pour faire nostre Loingnier à Nouel.* *Loingner*, in Lit. ann. 1357. tom. 6. earum. Orinat. pag. 631. art. 4. Charta ann. 1339. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 281. r.: *La taille acoustumée à paier en argent chascun an de mes hommes, et le charroy dou Laignier du Noel.* Charta vernacula Joan. comit. Pontiv. ann. 1177. in Lib. albo domus publ. Abbavil. fol. 167. v.: *Le quesne et ossi hestre et toutes les*

autres Laignes, etc. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 266: *En laquelle maison je ay mis ma Laigne et fagos,.... licet dictus exponens aliqua ligna vel fagos in eadem domo non haberet.* Stat. pro bono publ. ex Lib. rub. fol. magn. Abbavil. art. 16: *Que toute le Laigne, le merieng et le carbon qui vient par karette en le ville,.... et que le Laigne qui vient en navel, etc.* Une busche, que l'en nomme communément à Abbeville une Laigne, in Lit. remiss. ann. 1451. ex Reg. 184. ch. 184. Fabul. tom. 1. pag. 17:

Li vilains a demandé Laigne.

* Hinc *Laigner* et *Laignier*, pro *Bucher*, Cella lignaria. Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 142. ch. 97: *En entrant en icelle taverne l'exposant chey à un genoul en Laigner d'icelle.* Alia ann. 1431. in Reg. 175. ch. 108: *Le suppliant print ou Laignier de l'hostel une busche ou baston, etc.* Vide *Lignarius* 1. et 2.

* Aliud vero sonat verbum *Laigner*, Obmurmurare scilicet vel increpare, in Lit. remiss. ann. 1366. ex Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 525: *Après plusieurs paroles, sa femme li féry, et non contemp de ce, vint à Ysabeau sa chamberriere, laquelle Laignoit ou respondoit despiteusement.*

† LAINARIUS, LAINERIUS. Accipitris genus, vulgo *Lanier*. Vide *Falco* 1. et *Lanarii* 2.

† LAIRISCUM. Vide in *Larricium*.

LAIRWITA, LEYRWITA, LEGERWITA, etc. Stupri, seu concubitus illegitimi mulcta. Vide *Spelmannum*.

LEJERWITE. Leges Henrici I. Reg. Angl. cap. 81: *Quidam villani et qui sunt ejusmodi Lejerwitam et blodwitam, et hujus minora forisfacta emerunt a dominis suis, etc.*

LERWITE, in Charta ejusd. Henrici I. Reg. Angl. pro Monasterio S. Catharinæ Rotomag. in Regesto Norman. sign. P. in Camero Comput. Paris.: *Quietas, liberatas et solutas, de shiris, et de hundredis, et placitis, et querellis, et de mudris, et de warpen, et scutagio, et geldis, et danegildis, et assistis, et hidagiis, et de operationibus pontium et castellorum, et de Lerwite, et de hegelwite, et de fleantineswite, etc.*

LEJEWITE, in Charta Regis Henrici II. tom. 2. Monast. Angl. pag. 283.

LEGERWITA, Eadem notione. Bromptonus: *Legerwite*, (perperam Edit. *Letherwite*) est emenda pro corruptione *native*. Ex Saxon. lægar, Concubitor, et wite, Mulcta. Leges Henrici I. Reg. Angl. cap. 23. de Forestis: *Si quis blodwitam, jintwitam, Legerwitam, et hujusmodi forisfaciat, et inde veniat sine divinatione vel calumnia, placitum domini sui est.*

LAISCUM. Lex Longob. lib. 1. tit. 19. § 8. [*] Rothar. 305.: *Si quis roborem, aut quercum, seu cerrum, quod est modo Laiscum.... incidit.* Edit. Heroldi tit. 101. § 62. *Seu quercum, quod est modula Ischal, etc.* [Muratori, *Quod est modula Iscol.* Cod. Mutin. *Quod est Modolaisco; Estens. Quod est modula Hisclo.*]

* Leson, nostris, haud scio unde, Scamni genus. Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 228: *L'exposant qui se apoioit à un banc, appellé Leson, qui estoit emmi la maison, etc.*

* LAÏSSA, Donatio, legatum, Gall. *Legs*, alias *Lais*. Vide in *Divisa* 1. *Les*, apud Bellom. Ms. cap. 12. pag. 30. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Layssas, Prov. Leguatum, quod in testamento di-*

mittitur. Charta Matth. episc. Trec. ann. 1174. in Chartul. Arremar.: *Ecclesia S. Johannis habebit... medietatem omnium oblationum, tam in omnibus oblationibus vivorum, quam in omnibus oblationibus vivorum.* Vide in *Lacare* 2.

* **LAISSAMENTUM**, Cessatio, ab aliqua re discessio, Gall. *Désistement, délaissement*. Charta senesc. Ruthen. ann. 1310. in Reg. 49. Chartoph. reg. ch. 80: *Dicti macellarii... debent ipsum macellum tenere intus et extra, ... quilibet in perpetuum et sine excusatione partis, sive diminutione seu Laissamento cause.*

† **LAISSERIA**, Lacus, piscina. Charta Curiae Suesion. ann. 1240: *Recognoverunt etiam quod in lacu vel Laisseria ditorum Jacobi et Eremburgis, quod contiguum est dicto vivario S. Medardi piscari non poterunt.*

LAISSUS, Sinus. Pactus Legis Salicæ tit. 49: *Et sic festucam in Laissum jactet.* Forma traditionis, et transferendi domini. De vocis origine vide conjecturam Wendelini, [*] Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 122. et Eichhorn. Histor. Jur. German. [*] 59.]

LÆSIVERPUM, Cessio, gurpitiō: *Læsoverpire*, Cedere, transferre, quasi in *Læsum*, id est, sinum alicujus *verpire*, festuca, quæ est signum traditionis, in *Laissum* seu sinum jacta, secundum Legem Salicam tit. 48. Habetur apud Marculfum lib. 1. for. 13: *Præceptum de Læsiwerpo*, [Baluz. *Læsiwerpo*, melius *Læsiwerpo*] per manum Regis, ubi vocis *Læsoverpire* notio indicatur: *Quod ipsas villas in superscriptis locis nobis voluntario ordine visus est Læsoverpisse, vel condonasse.* [Eccardus in suis ad Pactum Legis Salicæ notis pag. 92. legit *Leuseverpisse*, observatque veteres etiam scripsisse *Lesoverpire*, et *Leisoverpire* pro *Laisoverpire*. Baluzius habet *Leuseverpire*.]

LAIHTUNT. Vide in *Canis*.

LAIUS. S. Cæsarius in Regula ad Monachos cap. 26: *Vestimenta alio colore non induatis, nisi Laia, lactina et nigra nativa.* Idem in Regula ad Virg. cap. 40: *Omnia vero indumenta simplici tantum et honesto colore habeant, nunquam nigra, non lucida, sed tantum Laia, vel lactina.* Cap. seq.: *Tinctura in Monasterio nulla alia fiat, nisi, ut supra dictum est, Laia et lactina.* Idem repetit Cæsarius in Recapitul. cap. 7. ut et S. Aurelianus in Reg. ad Virg. cap. 23. et S. Donatus in Reg. cap. 63.

* **LAIXA**, ut supra *Laissa*. Charta ann. 1202. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 50: *Quicumque homo vel femina aliquam Laixam vel donum de honore, vel auro, vel rebus suis pro amore Dei et salute animæ suæ ibi fecerit, illam Laixam vel donum, quodcumque sit, dono et confirmo ego per me et meos omni tempore valituram et firmam.*

† **LALANGULA**, *Crustula*. Laurent. in *Amalthæa*.

† **LALLARE**, *Lac trahere*, apud Papiam. Fusius Joh. de Janua: *Lallare, Dormire vel lac sugere, lactere, et est verbum fictitium, i. de sono tractum. Cum enim nutrices pueris plorantibus præcipit dormire vel lactere, dicunt la la la, i. dormi vel lacte: et est tractum a sono qui fit in ore pueri lactantis, scil. la la la: et inde tractum est Lallare, i. lactere.* Persius:

Iratus mamma, Lallare recusas.

Gloss. Lat. Græc.: *Lallare, βάλειν*, Inarticulatam vocem edere. Scaliger de causis Ling. Lat. cap. 38: *L quoque fa-*

cillima fuit, atque inter primas reponenda; lactentis enim ætatis est.

† **LALLUS**, Nutricum cantionculæ *la, la*, ut somnus pueris inducatur. Auson. Epist. 16:

Nutricis inter lemmata
Lallique somniferos modos
Suescat peritis fabulis.

Turnebe lib. 18. Advers. cap. 34. Deum interpretatur, qui præerat næniis illis balbis, quas nutrices pueris occinunt; secus vero Scaliger et alii.

* **LALLATOR**. [Qui lallat. DIEF.]

1. **LAMA**. Festus: *Lama, Lacuna*. Gloss. Lat. Græc. *Lamæ, κηλιδεύς τόποι*. Ugutio et Joan. de Janua: *Lama, mæ, est locus voraginosus, vel lapis in via abruptus. Lama, i. frustum auri, vel argenti, vel alterius metalli.* Papiæ, *Lamæ sunt confractiones viarum, quæ fieri solent pluvia interveniente.* Vita S. Mauri Episc. Cæsenatis n. 5: *Locus scilicet nec præruptis cacuminibus sublimius ad alta porrectus, nec omnino depressus in ima, ad arvatils Lamæ videbatur planitiem cœquatus.* [Ennius: *Silvarum saltus, latebras Lamæque lutosas.*] Paulus Warnefridus lib. 1. de Gest. Longobardor. cap. 15. *Piscinam Longobar. lingua Lamam appellari auctor est.* [Papias: *Lama, Piscina dicitur a quibusdam Barbaris.*] Charta Alfonsi VII. Regis Hisp. æræ 1182. apud Yezep tom. 7: *Et exinde per eam Lamam degenerari. Lama, Danti in Infer. cant. 20. usurpatur pro valle. Inde Lamina, parva Lama.* Vide Ughellum tom. 6. pag. 845. tom. 7. pag. 1273. tom. 9. pag. 206. Chronic. S. Bartholomæi de Carpineo lib. 2. pag. 1242. etc. [*] Vide Forcellin.]

* Stat. Mutin. rubr. 212. pag. 39. vº: *Fossata, quæ vadunt et sunt juxta stratum Ganaceti, serrentur et serrata teneantur, ita quod aqua discurrat in Lamam.* Italis, *Lama* est planities, campus. Idem quod Torrens monte præcipiti devolutus, in Vita B. Cicchi tom. 1. Aug. pag. 661. col. 1: *Diabolus serpens ejus felibus actibus invidens, aquarum violentia et pestilentia inviditæ ita fortiter Lamam cimæ superioris induxit et irruit in ecclesiam prælibatam, etc.* Haud scio quid *Lame* significet, nisi sit mendum pro *Sanctæ*, vel *Lunæ*, in Charta ann. 1309. ex Reg. 13. Chartoph. reg. ch. 164: *Pro faciendâ quadam elemosina annis singulis in prima die Lame Quadragesimæ pauperibus ad ecclesiam seu villam de Chanzezo dicta die anno undecimque confluentibus.*

2. **LAMA**, Dæmonum species. Apud Gervasium Tilleberensem MS. lib. 3. de Otiis Imperial. cap. 87. *Lamæ dicuntur esse mulieres, quæ noctu domos momentaneo discursu penetrant, dolia ⁊ relent [i. deplent,] cofinos, catinos, et ollas perscrutantur, et infantes ex cunis extrahunt, luminaria accendunt, et nonnumquam dormientes affligunt.* Quo loco *Lamæ* aliæ videntur a *Lamiis*, de quibus ita cap. seq.: *Lamias, quas vulgo mascas.... vocant, ... dicuntur autem Lamisæ... vel potius lanisæ a laniando quia laniant infantes.* Eucherius Lugdunensis: *Lama, in Esaiâ, genus monstri, ut quidam affirmant.* Vide Nilum Mon. lib. 2. Epist. 205. et infra in voce *Striga*, et Ughellum tom. 8. pag. 712. [*] Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 4120: *Lamia, genus monstri, Gall. Mare, vel animal.* [*] Vide Grimm. Mythol. German. pag. 597.]

† 3. **LAMA**, *Lamina*, Gall. *Lame*, Ital. *Lama*. Translatio Crucifixi qui S. Johanni Gualberto caput inclinavit, in Ac-

tis SS. Julii tom. 3. pag. 453: *Jussit insuper, ut suis sumptibus tota crux argentea tela, quam Lamam vulgo appellant, conestiretur.* Papias: *Lamæ, fracturæ cujuslibet metalli in latitudinem ductæ.* [*] Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 351: *Ipsum ensem.... apprehendit nuda manu per alemellam sive Lamam.* Vide *Lama* 1.

* **LAMBA**. [Lamina. DIEF.]

* **LAMBADA**. [Muræna. DIEF.]

† **LAMBARE**, pro *Lumbare*. *Crucifixum argenteum aureum habentem Lambare pretiosius lapidibus intextum*, in Diariis Trevoltianis ann. 1714. pag. 1327.

† 1. **LAMBELLUS**, Transversa in capite scuti gentilitii tænia, vulgo *Lambel*. Conventiones Ludovici Regis Siciliæ cum Arelatenibus ann. 1386. ex MS. D. Brunet fol. 1. vº: *Arma dicti D. Regis florum lilii cum tribus Lambellis desuper.* Vide *Labellus*.

* 2. **LAMBELLUS**, Ornamenti genus, diminut. fortassis a *Limbus*. Chron. Guill. Bardini inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 13: *In qua (tabula) erant descripta eorum nomina, qui in parlamento Tolosano sedere debebant, quorum præconisatione facta... acceperunt a facialibus regis vestimenta solemnia, pallia coccinea herminacea, Lambellos, (alias Cambellos) pileos ex denso panno serico cum circulo aureo.* Vide infra *Lambus*.

* **LAMBETA**. [Piscis: « Perca lucio-perca. » DIEF.]

† **LAMBITTO**, Actus lambentis. Vita S. Richardi Episc. Cicest. tom. 1. April. pag. 286: *Et sicut ex fluida materia ignis benefico sal in solidam petra materiam, animalium infirmorum Lambitioni profuturum vertitur, sic, etc.*

LAMBITTA. Chronicon Trudonense lib. 1. pag. 350: *Item clavicellam ex auro, Lambittas duas argento tectas, vevilla quatuor, etc.* [Legendum *Cambuttas* probabiliter conjectat Mabillonius tom. 3. Annal. Benedict. pag. 163.]

* **LAMBOYA**, Fluvius, qui in Venenam labitur. Charta Henr. comit. Trec. ann. 1172. in Chartul. Pontinac. ch. 72: *Concessi quod infra fines illos, quos claudit Lamboya fluvius, sicut in Venenam fluvium defluit et Venna versus Senonis currit, ... nec ego nec alius... villam amodo constituemus.*

* **LAMBRECLA**, f. *Imbrex, stillicidium*. Gall. *Gouliere*. Charta ann. 1293. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 669: *Edificium cujusdam domus longitudinis viginti septem pedum et largitudinis decem pedum et dimidii, scilicet cupos, Lambreclas, columpnas, spondas, mureas, positas in ea.* Vide infra *Lambrus*.

† **LAMBRICARE**, *Lacunare*, Gallice *Lambrisser, Lambrices, Lacunar*. Gall. *Lambria*. Vide *Jambricare*.

LAMBROFIGARE. Tabular. Fossatense: *Apud Euriacum fecit Abbas appentitia, quæ sunt juxta portam domus super vineas, fecit Lambroficari, et caminum in eadem, et in altero solo fieri caminum ad opus suum et sociorum suorum, etc.* Forte idem quod apud nos *Lambrisser*, in lacunar camerare.

† **LAMBRUCATUS**, *Laqueatus*, Gall. *Lambrissé*, Fundatio Monast. Cœlestinorum Suesion. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 608: *Claustrum cum pilaribus duri lapidis pulvere compositum, et mire desuper ligno Lambrucatum.*

† **LAMBRUCHIUM**, *Lacunar*, Gall. *Lambris*. Computus ann. 1202. apud D. Brusel de Feudorum usu ad calcem tom. 2. pag. CXLII. col. 2: *Pro palicio reficiendo*

x. sol. pro Lambruchio domus Fratris Garini XII. solid.

† LAMBRUSCARE, Lacunare. Vetus Charta apud Lobinell. tom. 2. Histor. Britan. col. 550: Postquam fuit Dux Britanniae fecit eandem Ecclesiam Lambruscari.

* LAMBROISSARE, Lacunare, Gall. Lambrisser, alias Lambroissier et Lembroissier. Reg. A. 2. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1821. fol. 50. r°: Rex mandavit... viridario forestae de Brotona, quod ipse deliberaret fratribus Praedicatorum Rothomagensium dimidium arpentum bosci... pro Lambroissando eorum dormitorio et pro ardere. Lit. remiss. ann. 1412. in Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 296: Un chariot couvert afferit et Lambroissié de boys. Mirac. Mss. B. M. V. lib. 1:

Lors moustiers tiennent ors et sales,
Et lor cambres et lor grans sales
Font Lambroissier, paindre et pourtraire.

A voce Lambris, Lacunar, tabulatum, vulgo Lambris, plancher. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 135. ch. 220: Jehan de Vendosme chevalier, nostre chambellan et seigneur de Feuillet, desirant de tout son cœur savoir la vérité du cas, fist mettre et tapir secrètement sur le Lambroiz de sa chambre un de ses variés. Cost. Paris. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. fol. 37. v°: Le millier de Lambris, ij. den. Reg. sign. Pater ejusd. Cam. fol. 249. v°: Item pour le millier de Lambruz de de ij. piés, et de ij. piés et demi l'un parmi l'autre, iiij. den. Lambru, eadem notione, unde Lambrucher, Contabulare, in Lit. remiss. ann. 1379. ex Reg. 115. ch. 162: Le suppliant se tint dessus la chambre, où gisoit son pere, qui est Lambruchée;... une des fois qu'il estoit sur laditte chambre, il vit par un pertuis, qui estoit ou Lambru d'icelle, etc. Pedag. prior. S. Gondulfi ann. 1314: Le millier de Lambruz, iiij. den. Vide Lambricare.

* LAMBRUCUS. [Lumbrius. DIEF.]
* LAMBRUC. Vox contracta et forte mendosa, cujus tamen sensus satis est apertus, in Libert. Brianc. ann. 1343. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 726. art. 11: Considerans... quod in recognitione per ipsas universitates vel singulas personas dictae baillivie Brianconesis, de juriis daphinalibus facienda,..... multi possent incidere in Lambruc, ex ignorancia, simplicitate, vel rusticitate, etc. Id est, in errorem, quapropter multam falsae declarationis incurrerunt.

* LAMBRUS, Tegulae species, imbrex. Stat. Vercel. lib. 4. pag. 82. v°: Item quod fornasarius faciat seu fieri faciat lapides, cupos, Lambrus et cugnolios, cunjuscumque modi sint, bene coctos.

* LAMBUS, Ornamenti genus, idem videtur quod Diadema. Elog. Ludov. Pii tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 266:

Non temet, mi Rex, Lambus non aureus inflat;
Non diadema micans mentis in arce sedet.

Vide supra Lambellus 2.

† LAMDAREUS. Vide supra Labdareus.

* LAMEA. [Lamia. DIEF.]

* LAMEN. [Lamina. DIEF.]

LAMENTATIO, Querela, actio; calumnia. Charta Hugonis Archiepiscopi Genuensis ann. 1184. apud Ughellum: Si vero ante alium judicem Lamentatio tractabitur, donationis a nobis factae testimonium perhibebimus. Occurrit praeterea in Charta ann. 1161. apud P. Mariam Campum in Hist. Ecc. Placent. in Reg. 2. part. Charta 17.

LAMENTATIO MENSURNA. Histor. Offae Regis Merciorum, ex MS. S. Albani:

Offanus autem (Offae filius, qui et Offa II. dicitur) oculus patris sui pie claudens, Lamentationes Mensurnas cum magnis ejulatus, lacrymis, et specialibus placentibus, prout moris tunc erat Principibus magnificis, lugubriter pro tanto favore continuavit, obsequisque magnifice tam in Ecclesia quam in locis forinsecis completis, apparatu regio et celeberrimo in eminentiori Ecclesia penes Guberniam urbem egregiam eidem exhiberi jubet sepulturam. Ex Spelmanno in Monthday. Vide Mensurnum.

LAMENTATRICES. Vide Cantatrices.

* LAMENTELE, Querela. Gall. Plainte. Lit. Joan. march. Montisfer. ann. 1355. ex Bibl. S. Germ. Prat.: Dicebatis quod de nobis habebatis causam et veram materiam Lamentele: tamen istud seu causam quare, dicere seu exprimere volebatis.

* LAMENTUM, Acta S. Sebaldi tom. 3. Aug. pag. 772. col. 2: Quod cernens devota mulier, quae penitentiam jam vitam agebat, quia circumulum ferreum in Lamentum gestabat ad brachium. Id est, ut addunt docti Editores, in signum penitentiae vel doloris de suis peccatis. Vide Circuli ferrei in Circulus.

* LAMERA, Lamina, Ital. Lamiera. Hist. belli Forojul. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. aevi col. 1204: Et unus venit ad portam cum una hasta, super quam erat una Lamera ferrea cum sagittis accensis, putans ignem in porta infigere.

* LAMERE. [Lambere. DIEF.]

* LAMERIA, Thorax, Ital. Lamiera. Stat. datiar. Riper. cap. 12. fol. 4. v°: De qualibet soma calybis, ferri soldi, Lameriarum et pectoralium, de pensibus duodecim, pro introitu soldi sex.

* LAMETATOR. [Lamentator. DIEF.]

* LAMIA. Vide supra Lama 2.

LAMIARI, Fascinari, [Leonardo] in Additionibus ad Vitam S. Antonini.

† LAMARIA, Fascinatrix. Vide Fascinatrix.

* LAMIGO. [Lama. DIEF.]

* LAMILA. [Lamia. DIEF.]

1. LAMINA, ut pax tæda, inter βαρόνους, in sanctorum Martyrum Actis recensetur passim. [*] Lamina ferrea aut aërea candens corpori admovebatur. Vide Forcellinum.]

† LAMINARES NUMMI, Qui constant ex tenuissimis laminis, de quibus consulendus Joh. Christoph. Olearii Isagoge ad Numophylacium Bractearum, etc. Jenæ 1694.

† LAMINATUS, Laminis tectus, ornatus, Ital. Laminato. Testam. Gregorii XI. PP. Apud Acher. tom. 6. Spicil. pag. 681: Item legamus dicto monasterio Casae Dei unum valde pretiosum jocale de auro et de argento et lapidibus pretiosis Laminatum et elaboratum, in quo est reconditum brachium S. Andreae Apostoli.

* 2. LAMINA, Locus, ut videtur, ubi arundines seu cannæ crescunt; Lame quippe cannam dixerunt nostri, teste Cotgravo. Charta ann. 1258. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 234. v°: Robelinus (debet) vj. denarios de Lamina Boisseria... Simon li tannieres iiij. den. de Lamina et iiij. den. et obol. de boisseria. Laurentius Coque iiij. den. de eadem Lamina. Hinc forte

* LAMINA CANDELE, quod instar cannæ sit candelæ. Inquisit. forestæ de Lyons in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 2. fol. 118. r°. col. 1: Abbas S. Audoeni... quitus de pasnagio propriorum porcorum per unum sextarium avenæ,.... et quinquaginta Laminas candelæ de dimidio pedis longas. Nisi Candelarum

fasciculos intelligas, quomodo Lame de gerbes, spicarum manipulos appellatur, in Lit. remiss. ann. 1371. ex Reg. 100. ch. 885: Lesquelz supplians ont pris un porcel, une brebis,.... certaine Lame de gerbes, etc.

* 3. LAMINA, Locus subterraneus, quod in longum, instar laminæ, protendatur sic dictus. Consuet. Neapolit. Mss: In domo conducta non licet conductori tenere vel habere paleam vel fennum,.... nisi locus conductus sit cripta vel Lamina.

* 4. LAMINA, Segmen Gall. Lambeau. Alex. Iatrosoph. MS. lib. 2. Passion. cap. 73: Deinde si incancerint ulcera, deponunt stercora varia et nigra, cum aliquibus Laminis putridarum carnum.

* LAMINARIUS. [Lamineur. DIEF.]

* LAMINULA. [Lamella. DIEF.]

† LAMIRO, Blandus, in Glossis Isid. f. a Græco λαμυρός, Disertus, facetus, scurrilis.

† LAMISIO. Papias: Lama, Piscina dicitur a quibusdam Barbaris; inde Lamisio proprium. Sic multa sunt occulta.

LAMISSIO. Chron. Mss. S. Vict. Paris. ex Bibl. reg. fol. 10. r°: Lamissio dicitur est, eo quod a lama, id est voragine fuit extractus. Vide Lama 1. [*] Lamissio secundus rex Langobardorum, apud Pertz. Scriptor. tom. 3. pag. 217. lin. 42. ex vet. Catal. regum in cod. legum Langobard. Vatican.]

† LAMITABILIS, Lamentabilis. Eventus dolorosus et Lamitabilis, apud Rymer. tom. 2. pag. 1075.

LAMNA, ληνία, pro Lamina. Vett. Glossæ: Lamna, ληνία. Gloss. Gr. Lat.: Έλασμα χρυσίου, ή έλληνος έλης, Lamna, Lamella. Eadem: ληνία. Vincentius Belvac. lib. 30. cap. 79: Armati sunt autem corvis superpositis Laminis ferreis conjunctis, Laminæ vel corio brachia cooperiunt. Silvester Giraldus lib. 1. de Expugn. Hibern. cap. 21: Undique ferro vestiti: alii loriceis longis, alii Laminis ferreis arte consutis. Vide Meursii Gloss. in Λάμνα. Occurrit etiam apud Ulpianum et alios.

† LAMNISCA, Fasciola, apud Papiam; sed legendum Lemnisci, ut apud Livium et alios.

* LAMORPHA. [Larva. DIEF.]

† LAMOSUS, Voraginosus, plenus lamis, apud Johannem de Janua. Vide Lama 1.

LAMPABILIS. Theodericus Monachus in Historia Inventionis S. Celsi Episc. Trevir. n. 5: Vir virtutum Egbertus Archimandrita Lampabilis. Fridegodus in S. Wilfrido cap. 48:

Archanus Michael nitido Lampabilis ore.

Dignus forte, qui ut vir sanctus lampadibus ante illum accensis colatur. Italis lampo et lampā, est splendor, lampeggiare, resplendere; vel potius, quod ut lampas effulgeat. [*] Lampare, Splendere, apud Cassiod. Instit. Divin. Lect. 21. Complex. Apocal. 26. A. Gr. Δάμφο. Lampabilis apud eund. in præf. Psalter.: Sermo Lampabilis. Vide Furnalett. Appendix. 1. ad Forcell. Lexic.]

† LAMPADA, f. pro Lampetra, Gall. Lamproie, Muræna. Chronicon S. Trudonis tom. 7. Spicil. Acher. pag. 509: Frequentissime magnæ portiones strutionum, tempore quo Lampadæ in usu sunt, inter duos una; sed et crassus piscis, quæ Balena dicitur, frequenter abunde ministratur.

LAMPADÆ, pro Lampades, a Pollione usurpari, ex MSS. Codd. observavit Salmasius. [Tabular. S. Albini de Nemore: Monachi debent unam Lampadam facere ardere nocte et die ante S. Corpus Do-

mini. Sed et apud Plautum : *Tene hanc Lampadam.*]

LAMPADARE, Lampades supponere lateribus : tormenti species, quo in Martyres sæviebant Pagani. Vita S. Politi Mart. cap. 3. n. 17. : *Tunc Imperator jussit eum in equuleo appendi, et Lampadari.* Alia ejusdem S. Vita cap. 6. : *Jussit eum in equuleo suspendi, et Lampades ardentibus applicari.* Acta S. Marcelli PP. cap. 4. n. 19. : *Date Flammas ad latera ejus.* Prudentius lib. *περί στεφάνων*, in S. Eulalia : *Ultima carnificina dehinc, non laceratio vulnerifica crate tenuis, nec arata cutis, flamma, sed undique Lampadibus in latera, stomachumque furit.* Theoderetus lib. 8. Græcar. affect. pag. 112. de Martyribus : *Προβείναι δὲ τὰ νῦτα τοῖς ἐθέλουσι μαστιγοῦν, καὶ λάμπαισι, καὶ ὄνυξι τὰς πλευράς, καὶ τοὺς αὐχένας ὑποβείναι τοῖς ἕφρασι,* etc. Vide Lactantium lib. de Mortib. Persecut. n. 21. Palladium in Vita Chrysostomi pag. 198. Acta SS. Marii, Marthæ et al. n. 18. Acta S. Asclæ n. 5. Acta S. Dorotheæ n. 9. 17. S. Eulaliæ Virg. Barcinon. 7. Vitam B. Faustini et Iovitæ Mart. n. 1. Menologium Basilii in S. Crescente 13. 16. April. Martyrolog. Rom. 24. Novemb. Baron. ann. 259. n. 17. ann. 285. num. 5. etc.

LAMPADARE, Fulgere. Cassiodor. in Psalmum 43. : *Ecce nobis Dominicus ordo domino revelante Lampadavit.* Vide *Lampabilis*.

LAMPADARI, officiis ac ministris industrium dignitatum vulgo accensetur, tametsi de eorum munere haud constet; maxime vero Præfectis Prætorio, et Magistris officiorum adscribuntur apud Julianum Antecessor. Constit. 37. et in Notitia Imperii, ac deinde inferioribus etiam Magistratibus ex Imperatorum indulto, ut Quæstoribus seu Præfectis insularum, apud eundem Julianum loco laudato : et aliis, in Constitutione Leonis M. et Zenonis, Cod. de Diversis Offic. Concessum etiam Pontici tractus Vicario, ut et Præcone et Lampadibus quatuor uti posset, Justiniani Edicto 8. § 4. unde patet, plures fuisse Lampadarios majoribus Magistratibus, quorum princeps, *Primicerius Lampadario*rum dicitur in Novella Valentini 34. ex Theodosianis quas edidit Pithæus, Opilioni Magistro officiorum inscripta. [Ii porro *δαδούχοι* videntur appellari in veteri Inscriptione apud Sponium tom. 3. Itiner. part. 2. pag. 18. : *Προνοία Φλάβιου Περ. δαδούχου τοῦ διασημοτάτου καὶ ἀποχρημάτων.* [* Ibi de Ministris sacrorum Cereis aut Proserpine, qui in iis sacris faces deferre solebant, agitur. Vide Pollic. Castell. de Ludis Græc. Meurs. de Eleusini. et Vandal. Dissert. 6. cap. 5. pag. 500. et seqq.] Cum igitur lampades quatuor concedantur Vicario Pontici tractus, satis apparet, *Lampadarios* non fuisse, qui lampadum Palatii curam haberent, ut accenderentur et niterent : quod volunt Brissonius, Pancirolius, et alii. Neque plures quam quatuor lampades habuisse magistratus ex eo colligo, quod inter insignia Præfectorum Prætorio, in Notitia Imperii totidem depingantur : ubi lampades, non lucernæ oleariæ sunt, quod quidam volunt ; sed candelabra cereis suis candelis instructa. Aderat præterea inter ea insignia Imperatoris imago, quæ aut Magistratui præferabatur, ut observare est ex Senatore l. 6. in formula Consularitatis 20. adeo ut lampades iis concessas par sit credere ob ejusmodi imagines, cum deferri μετὰ κηρῶν et μετὰ κηραΐας, sole-

rent, ut docent Acta Synodi VII. act. 1. et Chronico Alexandrin. in Phoca. Neque id summis Magistratibus proprium fuit, cum et Imperatoribus præferrentur, quod produnt Herodianus in Commodo et in Antonino, Tertullianus in Apologetico cap. 34. et ad Uxorem cap. 2. et alii quos alii. Inde vero fluxisse, ut cum *faliqui et acclamationibus*, cum urbes ingrederentur, Imperatores Occidentis exciperentur, quod tradit Lambertus Schafnaburgensis ann. 1077. non ausim affirmare. Verum in sese res habeat, hinc videtur ortus apud Orientales Augustos qui invaluit, ritus, ut a Lampadario in sacris liturgiis præcederentur μετὰ δισκουλοῦ καὶ τῆς λαμπάδος, ut auctor est Codinus de Offic. cap. 6. n. 4. 31. 41. cap. 7. n. 24. [quod etiam attigit Balsamon de Privileg. Patriarch. pag. 445.] Mathæus Monachus de Offic. aulæ CP. καὶ τὰς ἐορταῖς λαμπαδηφόρος ἄλλος. Sed cur Lampadarii *Mensoribus* adjungantur in Notitia Imperii, et in d. l. ult. C. de Divers. offic. (12. 59.) rationem aliam non perspicio, nisi quod ex *Mensorum* ordine essent, vel quod ut ii, Imperatorem et Magistratus præcederent. Vide Henric. Valesium ad Euseb. de laudib. Constant. cap. 1.

Habuit etiam Ecclesia Græcica suos Lampadarios, qui scilicet lampades ac faces præferabant Patriarchæ in Liturgiis, ut est apud eundem Codinum de Offic. pag. 9. Edit. Reg. Quo etiam jure gaudebant Metropolitanis αὐτοκέφαλοι, apud Balsamonem de Privileg. Patriarch. [pag. 444. et 445.] Meminit Pachymeres lib. 4. cap. 16. λαμπαδαρίου τοῦ βασιλικῆς κλήρου, qui scilicet in Palatinis Ecclesiis lampadem Imperatori forte, aut ipsi Patriarchæ, vel alii Metropolitanito, in iis sacra facienti, præferat. Docet præterea idem Pachymeres lib. 2. cap. 15. βακτηρίαν καὶ τὸ λαμπαδοῦχον, symbola fuisse Patriarchicæ dignitatis, quæ ab Arsenio Patriarcha repetiit Michael Palæologus, cum eum abdicavit. Δεῦράμπουλον dicitur eidem Pachymeri l. 7. cap. 28. quod duplici constaret lampade, de quo Meursius et Gretzerus ad Codinum. [Vide Glossar. mediæ Græc. in Δεῦράμπουλον et in Λαμπαδαρίου, col. 300. et 785.]

LAMPADARI PENSILES, *Plures sustinentes lampades* in Ceremoniali Episcopo. lib. 1. cap. 12.

† **LAMPADARIUM**, Candelabrum sustinens Lampadibus in Ecclesiis. Bulla Innocentii VIII. PP. ann. 1484. in Continuatione magni Bullarii Rom. pag. 288. col. 2. : *Inter magnum altare et Lampadarium.*

* **LAMPADARIUS**, Lampas, lucerna, Gall. *Lampe*, alias *Lampier*. Invent. S. Capel. Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *Item tres Lampadarii argenti pendentes in navi capellæ prope portam.* Aliud Gallic. : *Item trois Lampiers d'argent pendans devant la grant porte.*

** **LAMPADITAS**, apud Virgil. Gramm. pag. 122. : *Lapides dicuntur de sua Lampaditate, quia ex eis lampades ignis accenduntur.* Vide *Lampabilis*.

† **LAMPARE**, Illustrare. Vita S. Turiani tom. 3. Julii pag. 619. : *Miraculorum complurium nomine clarissimo totam vitam suam quasi quendam in Ecclesia lucernam mirabili fulgore Lampavit.* Vide *Lampabilis*.

* **LAMPARIS**. [Ut INCEDULA. DIF.]

† 1. **LAMPAS**, Solstitium æstivum. Papias : *Lampas ideo solstitium æstivum dicitur, quia tunc Lampas solis claritate et calorem majorem accipiat.*

† **LAMPAS OLEI**, Mensura olearia, continens quatuor libras in pagis Lugdunensi et Belli-jocensi ; in aliis vero vicinis locis tres tantum libras, seu *quartarones*, ut libras vocant vulgari idiomate. Charta Sacristæ Montis Bertodi in Dumbis ann. 1467. : *Sub servitio dimidiæ Lampadis olei, etc. Sub servitio novem Lampadarum olei, mensuræ Villæ-francæ.*

* 2. **LAMPAS**, sic apud Jacobitas vocatur Olei unctio variis in casibus adhibita, ut colligitur ex vet. Ordin. apud Asseman. tom. 2. Bibl. Orient. pag. 503. : *Ordo Lampadis seu unctionis oleo, juxta ritum Syrorum et Ægyptiorum, in quinque officia divisus. Officium 1. pro infirmis 2. pro iter agentibus. 3. pro quacunq; necessitate. 4. pro gratiarum actione. 5. pro catechumenis, energumenis et pœnitentibus.*

* **LAMPATES, LAMPESTE**. [Fructus fici inter duas turtas pressi. DIF.]

* **LAMPAX**, Idem quod supra *Lampadarius*. Testam. Guill. de Meleduno archiep. Senon. ann. 1376. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 338. : *Item volumus et ordinamus, quod sumptibus et expensis nostræ executionis, ponatur quedam Lampax in uno lampadario argenti, quæ perpetuo ardebit coram Crucifixo.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. : *Lampesa, Prov. lampas, candela, fax.*

LAMPENA, Vehiculum splendidum, λαμπήνη, [Hesychio et] Polluci, cui est *currus regius*. Esaias juxta versionem Hieronymi cap. 66. 20. : *Adducunt fratres vestros de cunctis nationibus domum Domino cum equis et rhedis in Lampenis mulorum, cum umbraculis in sanctam civitatem Hierusalem, dicit Dominus.* Editio vulgata : *In equis, et in quadrigis, et in Lecticis, et in mulis, et in carrucis.* Joan. de Janua, *Lapenz*, seu potius *Lampenz*, sunt *stellæ fulgentes*. Italis *Lampana*, est lampas.

* **LAMPERIUS**, ut *Lampadarius*, in Append. de B. Gandol. tom. 5. Sept. pag. 726. col. 2. : *Et obtulerunt et præsentaverunt Lamperium magnum argenteum.*

† 1. **LAMPESERIUS**, f. Candelabrum ad sustinendas lampades. Charta ann. 1329. n. 286. armar. Forojul. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Item 4. cruces de cupro, et aliam de fusto. Item 1. ferratum. Item 2. Lampeserius de ferro.*

* 2. **LAMPESERIUS**, adject. Ad *lampeserium*, candelabri genus, spectans, Occit. *Lampesier*. Leudæ min. Carcass. Mss. : *Item de duodena cordarum dardanarum, j. den. et de cordis Lampeseris, j. obol.*

† **LAMPETRA**, Mustela, muræna. Onomast. Gr. Lat. : *Μύραινα, Lampetra*, Gall. *Lamproie*. Perottus : *Mustelæ, quas a lambendis petris vulgo nunc Lampetras nominant.* Medicina Salern. : *De mustelis quoque, quæ vulgato jam nomine Lampetræ dicuntur, etc. Vide mox Lampreda et Martinii Lexicon in Mustela.*

LAMPIFICUS, Splendidus. Stephanus Africanus in cap. 8. Vita MS. S. Amatoris Episcopi, [nunc edita tom. 1. SS. Maii pag. 54.]. *Ipsa autem die Dominicæ Resurrectionis, utpote neophyta, ad sanctam Ecclesiam Lampificis ornamentis obsita processit.*

LAMPIUM, Pulpitum, analogium. Glossæ Isid.

* **LAMPRAGIUM**, Præstatio quæ ex *Lampredis* seu murænis percipitur, vel locus iis capiendis chartus. Charta Ric. reg. Angl. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 473. : *Concedimus eis [monachis de Oratorio] medietarias et vineas de Balu, et*

piscarias suas de Salta, et Lampragium suum de Cenomannis.

† **LAMPREA**, ut *mox Lampreda*. Vide locum in *Atachia*.

† 1. **LAMPREDA**, *Mustela, muræna*, Gall. *Lamproye*, Hisp. *Lamprea*, Ital. *Lampreda*, Germ. *Lamprid*, a *λαμπρίς*, si credimus Salmasio ad Tertullianum de Pallio, quia colorem habet *λαμπρόν*; non a *lambendis petris*, ut volunt alii. Bernardi Monachi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 17: *Pro signo Lampredæ in macilla cum digito simula punctos tres vel quatuor, propter illos punctos, quos Lampreda sub oculos habet. Occurrit apud Limborchium Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 105. in Charta ann. 1212. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1102. in alia ann. 1215. ex Archivo Monasterii Villæ novæ, in alia ann. 1243. ex Archivo Ecclesiæ Lugdun. in Litteris ann. 1406. aq. Rymer. tom. 8. pag. 429. in aliis ann. 1422. apud eund. tom. 10. pag. 175. et alibi. Vide *Lampetra* et Menagii Etymol. Gallic. voce *Lamproie*.*

† **LAMPREDONIUS**. Eadem notione. Diarium Joh. Bruchardi in Probat. Commentariorum de *Comines* tom. 3. pag. 483: *Ordinasse cum quodam cive suo amico, ut Conventui mitteret Lampredonum optime paratum, veneno tamen imposito... et de pisce illo Lampredonio... dedisse gatto, qui gattus parte piscis sumpta cecidit et mortuus est.*

* 2. **LAMPREDA**, sic appellatur in ecclesia Carnotensi Distributio annua ex proventibus fortuitis dignitatum, ut vocant, ejusdem ecclesiæ, quæ fit in capitulo generali post Purificationem B. M. V. inter canonicos illius percipiendæ capaces. Inter multa ea de re edita statuta, quæ mecum perhumaniter communicavit abbas D. *Courbon du Terney*, canonicus et archidiaconus Carnotensis, antiquius est illud, quod descripsit ex Reg. capitul. ad ann. 1313: *Die Jovis post Purificationem declaratum fuit per Capitulum generale, quod quicumque canonicus Carnotensis, qui non fecit et complevit primam residentiam consuetam in ecclesia Carnotensi, nihil percipere debet de Lampreda in crastino festi Purificationis B. M. V. Item declaratum fuit quod infirmi canonici nihil debent percipere in Lampreda. Item declaratum est quod canonici, qui non fuerint præsentés in capitulo generali in crastino festi Purificationis B. M. V. antequam computatores in pleno capitulo super quarellis, ubi consuetum est incipere ad computandum, de computo recesserint, nihil percipere debent in dicta Lampreda. Ibidem: xvij. Februarii die Lunæ an. 1499. multæ in priscis temporibus declarationes et statuta factæ fuerunt de et super modo lucrandi et distributionis Lampredæ quolibet anno in capitulo generali festi Purificationis B. M. V. quibus visis et attentis statutis et consuetudinibus ecclesiæ ab antiquo observatis, declaratum et observatum per capitulum, quod de cætero nullus canonicus aliquid percipiet in Lampreda, quæ solet distribui assistentibus quolibet anno in eodem capitulo generali festi Purificationis B. M. V. nisi talis canonicus sit in sacris ordinibus constitutus qui suum fecerit et perfecerit stagium seu suam primam residentiam, et qui habeat domum canonicalem, secundum consuetudinem ecclesiæ, et in Augusto præcedente habuerit suum grossum in manu sua. Sequiori vero ætate nonnihil in iis statutis immutatum est, quod usus hodiernus docet. Hinc *Lamprillon* vulgo vocant quod*

Lampredæ additur ex solutis reliquis computi præcedentis. Vocis originem aliis perquirendam relinquo: certe non a *Lampreda*, pisce; cum Carnoti rarissima sit aut etiam nulla. Vide infra in *Revodum* et *Roburga*.

* **LAMPREDO**, *Muræna*, Gall. *Lamproie*. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdeg. ante ann. 1305: *Item quando dictus cellerarius dat Lampredones seu lucia in Adventu, debet recipere dictus abbas xxv. Lampredones. Vide Lampreda.*

* **LAMPRESIS**, Eadem notione. Comput. ann. 1495. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 61. col. 2: *Pro emendo murænas sive Lampreses, etc.*

† **LAMPROBIUS**, *Splendidus*, apud Papiam, ex *λαμπρός*, *Splendidus* et *βίος*, *Vita*.

† **LAMPROIA**, Eodem intellectu, a Gall. *Lamproie*. Charta ann. 1170. ex Chartul. S. Sever. Burdeg.: *Cum ecclesiæ B. Severini conquireretur de Arnaudo Garcia, qui duodecim Lamproias, quas ei consensualiter debebat, auferre non veretur.*

* **LAMPUGA**. [Lactuca. DIF.]

* **LAMPUGO**. [Piscis, hippurus. DIF.]

* **LAMPURUS**. [Canis species. DIF.]

* **LAMURIA**. [Lemures. DIF.]

1. **LANA**, seu *Decimæ de lanis*, in Anglia. Charta Edw. III. Reg. Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 387: *Sicque dicti Magister, fratres, et sorores, de decimis, quintidecimis, nonis, Lanis, et auxiliis et aliis oneribus... quieti et exonerati.*

† **LANA**, *Vellus*, Gall. *Toison*. Chronicon Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 441: *Exinde dare debeat ei grani tritici modia xxx. vini decimatas l. casei formas xxx. porcos in lardo xx. Lanæ c.*

† **LANA REGINÆ**, f. Eadem quæ nostris *Laine mere*, vel *Laine prime*, ut habetur apud D. *Sécouse* tom. 3. Ordinat. Reg. pag. 254. in Edicto Johannis Franc. Regis ann. 1358. Lana scilicet recentior, quæ de ipsa ove detondetur, et alii dum tonsæ præstantior est. Charta Wilhelmi Reg. Angliæ ex Chartulario SS. Trinit. Cadom.: *Ad cameram autem et ad ligna dederunt in Anglia Filestedem... et decimam de Lana reginæ.*

* **LANA GROSSA** vel **PRIMA**, Prioris scilicet conditionis, Gall. *Laine prime* vel *Laine-mere*. Inquisit. ann. 1385. in Reg. 139. Chartoph. reg. ch. 133: *Per ordinationes regias cavetur, quod nullus... sit ausus a regno Franciæ extrahere... Lanæ grossas vel primas.*

* **LANA PERSA**, Ad cæruleum colorem accedens. Pactum ann. 1257. in Lib. nig. 1. S. Vulfr. Abbavil. fol. 19. r: *Super prædictis pannis, Lana persa et rubea, et expensis præfatis... duximus ordinandum... in hunc modum, videlicet quod dicti decanus et capitulum pro pretio Lanæ Persæ et panni rubei, etc.*

LANAM CARPERE, seu *Carminare*, lib. 1. Capit. Carol. M. cap. 81. [*75.] Gloss. : *Carpit, εὐλινε, ἐλαθίκε, σποράσσει.* Gloss. Gr. Lat. : *Εὐλινε, carplus.* Plaut. in Menæch.: *Inter ancillas sedere jubeas, Lanam carperere.* Quidam Codd. habent *carere*, de qua voce Salmasius ad Solin. pag. 398.

† **LANARE**, Lanam ferre, gerere, nutrire. Gloss. Lat. Gr. : *Lano, ἐπιφορέω.*

* 2. **LANA**, Præstationis species. Charta Theob. comit. Bles. ex Chartul. S. Joan. de Valle : *Cepistis octo solidos exactionis, quod vulgariter Lana dicitur, in terra S. Johannis de Valleia.* Sed leg. fortassis *Lada* vel *Leda*. Vide in *Leudis*.

* **LANA DE GARBO**, « *Sembra*, ait Po-

« *lidorius, Stat. Senesi della Lana de Sec. XIII. e XIV. tom. 1. pag. 425* : che « le appellazioni di lana, o di panni del « Garbo si estendessero ad ogni sorta di « lana, e ad ogni specie di panni tessuti « con lana fatta venire da paesi occiden- « tali » eo quod vox *Garb* (unde etiam *Garbinus*) significat apud Arabos eam terrarum orbis partem, quam nos appellamus *Ponentem*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 72: *Statuimus quod nulla lana debeat habere tinturam, nisi fuerit Lana de Garbo.* [FR.]

* **LANACUSSIN**. [Linteamen. DIF.]

* **LANAGIUM**, Lanæum opificium, lanificium, vel merces lanæa, Gall. *Lainage*. Charta ann. 1316. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 334 : *Plures panni lanæ fiebant in villa Tholosæ per nonnullos textores, in quibus pannis texendo immiscebantur filaturæ, vocatæ tramadas sive filaturæ falsi Lanagii, propter quod dicti panni fiebant et erant viciosi... Nam tales filaturæ, vocatæ tramadas seu falsi Lanagii, colores tincturarum capere non poterant commode. Libert. castri Montis-reg. ann. 1319. in Reg. 59. ch. 313: *Item quod ponderagium lanarum et Lanagiorum et aliarum rerum possint ipsi consules concedere certis personis gratis.**

* **LANAIUOLUS**, Lanarum artifex aut negotiator, lanarius, Ital. *Lanaiuolo*. Stat. ant. Florent. lib. 4. cap. 5. ex Cod. reg. 4621 : *Investigare (teneatur potestas) quoscumque mercatores et artifices, campores, Lanaiuolos, etc.* Vide *Lanarii* 1.

* **LANALIS**, Laniger, Gall. *Bête à laine*. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de *Mazaugues* : *Requisitus quæ pignora portabant, dixit quod bestias, videlicet bestias Lanales, scilicet oves et multones.* Rursum ibid : *Vidit quod... deportaverunt duas bestias Lanales.* Vide infra *Lanaris*.

* Nostris vero *Laner* est Lanam præparare vel tractare. Lit. Phil. VI. ann. 1334. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 1: *Filler, tressir, fouler, Laner et taindre, comme de toutes autres choses, qui à mîtere de drapperie appartient. Laner, in aliis Lit. ann. 1402. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 514. At Lenner, in Stat. ann. 1388. tom. 7. earum. Ordinat. pag. 217. est Lanam seu pilos carduis erigere, vulgo *Chardonner*.*

* 1. **LANARIA**, Lanificium. Leg. republ. Genuens. ann. 1576. part. 1. cap. 3. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 2153: *Declaramus artes infrascriptas... nihil præjudicare nobilitati: artes scilicet serici, lanæ et pannorum, quas vulgus seateriam, Lanariam... vocat. Lainerie* vero, pro foro ubi lana dividitur, in Charta Renaldi vicecom. Fales. ann. 1295. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 242. v. col. 2: *Item la peleterie et Lainerie en ladite ville, pour dix livres.*

* 2. **LANARIA**. [Herba, BLANDONIA. DIF.]

1. **LANARIUS**, Lanarum artifices aut negotiatores, *Lainiers*, in Statutis Leodiensibus. *Lanarius pectinarius*, in veteri Inscript. qui λανάριος et κτενιστής dicitur Scholiastæ Apollonii, qui lanas pectit. *Lanarius coactiliarius*, in alia Inscript. coactilium artifex. [Vide *Lanista*.]

2. **LANARIUS**, LANERII et LAYNERII, Falconum species, nostris *Laniers*. Silvester Giraldus in Topogr. Hibern. dist. 1. cap. 18: *Falcones Hibernia præter generosos non habet: degeneres enim illi desunt, quos vulgari vocabulo Lanerios*

vocant. Describuntur a Friderico II. l. 2 de arte venandi cap. 28. Adalberto Magno lib. 23. de Animal. et a Jacobo Augusto Thuano lib. 1. de Re accipitrapia, qui a *Laniena* eis nomen arcessit:

Hic vernas est nobis, ubi forcula inempta parare
Nobilium mensis, atque exercere culinam
Dicitur; inde etiam ab Laniena est indita origo
Nominis.

[Alii a pilis lanæ similibus etymon deducunt.] Certe *Laniarii* dicuntur Bromptono ex eodem Giraldo: *Desunt etiam degeneres falcones, quos Lanarios vocant*. *Sweymer* Germanis appellari ait Albertus Magnus cap. 9. Ita pro eo jussimodi falcones fortean dixerunt nostri, quod ita degeneres et ignavos vocarent, qui ut feminæ *Lanarum* pensis operam darent. Le Roman de Girard de Vienne MS.:

Car teuz est poures qui a corage fers,
Et teuz est riches qui a le cœur Laner.

Le Roman de Garin MS :

On dira l'en que est mauvais et Laniers.

Le Caton en Roman MS :

Garde que tu sois de cheus,
Qui Lanier sunt et perecheus.
Qui perecheus est et Laniers,
De nouveauté est parchonniers.

* **LANARIS**, ut supra *Lanalis*. *Lanares pecudes*, Gall. *Bêtes à laine*, in Lit. remiss. ann. 1364. ex Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 179.

* **LANARIUM**. [Filature. DIEF.]

* **LANARIUS**. [Faucon lanier. DIEF.]

† **LANARUS**, *Reciarius*. Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Puto legendum *Laniarius*, qui idem sit ac *Lanista*, Gladiator, de quo infra. *Retiarii* dicti olim gladiatores qui adversus mirmillones pugnant, quod rete gererent sub scuto, ut eos involverent.

LANASSARIA, Mulier, quæ lanas vendit, in Consuetudinibus Tolosæ part. 2. Rubr. de Debitis.

* **LANATOR**, Lanarum artifex, nostris alias *Laneur* et *Lanneur*. Arest. ann. 1305. in Reg. Olim parlam. Paris. fol. 109. v. : *Cum inter textores ex una parte, et fullones et Lanatores pannorum Pruviniensium ex altera, questionis materia... mota esset*, etc. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 112. Chartoph. reg. ch. 113 : *Jaquemin Hermin de Nielle le Chastel Lanneur de draps, lequeur Lanneur requist*, etc. Aliæ ann. 1391. in Reg. 140. ch. 208 : *Robin Trebut poure varlet Laneur de la ville d'Eureux*, etc. *Lasneur*, in aliis ann. 1450. ex Reg. 180. ch. 122 : *Henri Roche foulon et Lasneur de draps à Péronne*, etc. *Layneux*, eadem acceptio. Lit. remiss. ann. 1471. in Reg. 195. ch. 1043 : *Glaude Fouacier foulon et Layneux de draps... demourant à Troyes*, etc.

* **LANATRICES**. [Belle-sœur. DIEF.]

* **LANCALATA**. [Lanceola, herba. DIEF.]

† **LANCARE**, Hisp. *Lançar*, Gall. *Lancer*, Jacere, mittere. Charta ann. 1351. Arm. Forojul. num. 55. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Et tunc Lançavit contra ipsos lapidem*.

* Hinc *Lance* à feu appellatur Machina bellica, quæ ignem emittit. Lit. remiss. ann. 1472. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 222 : *Lesquels archiers allerent en la ville de Dieppe pour querir des Lances à feu et autres choses nécessaires, pour la tuition et defense de la place d'Arques*. Vide infra *Lanceare* 2.

* **LANÇASPETUM**, **LANÇASPITUM**, Armorum genus inter vetita recensitum in Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1.

pag. 270 : *Arma vetita intelligimus cullellum in punctum de ferire, vel schinipum, falconem, cullellançam, penatos, lançonem, burdonem, Lançaspitum (Lançaspelum '59. '62.) etc.* E notione vocum *Spitum*, vel *Spetum*, quæ jaculum, venabulum significant, opinor Lançaspetum nil aliud esse nisi tenue veru longæ hastæ infixum, vulgo appellatum Italice *Spuntone*, Gallice *Esponton*, quale ad amussim apparet in diagrammate tom. 1. pag. 269. n. 3. eorundem Statutorum. [Fr.]

LANCEA, teste Diodoro Siculo l. 5. Gallicum est vocabulum : *προβάλλοντα λόγχας, ἃς ἐκείνοι λαγκίας καλοῦσι*. Varro apud Gellium lib. 15. cap. 20. Hispanicum verbum esse assertit : et apud Nonium Sisenna videtur ad Germanos referre : *Galli, inquit, materibus, Suevo Lanceis configunt*. [Isidor. lib. 18. Orig. cap. 7 : *Lancea est hasta, amentum habens in medio ; dicta autem Lancea, quia æqua lance, id est, æquali amento ponderata vibratur*. Huic Etymo utcumque favet Servius cum ait : *Amentum, lorum, quo hasta media religatur*.] Festus denique a voce Græca *λόγχη, Lanceam* dictam vult. Gloss. : *Lancea λόγχη*. Hispani *Lanza* dicunt, Galli *Lance*, Germani *Lanz*, unde *Lanzkæcht*, militem peditem et lancearium vocant. Vide *Oliverium* lib. 1. Germ. ant. cap. 44. Lancearium mentio est in Legibus W. sig. lib. 9. tit. 2. § 9. Burgund. tit. 18. § 2. Ripuar. tit. 36. § 11. Capitul. 2. ann. 805. cap. 5. Capit. 2. Capitul. 3. ann. 806. cap. 1. Capit. 2. ann. 813. cap. 9. Capit. Pipini Regis Italiæ cap. 36. Leg. Longob. lib. 1. tit. 37. § 2. l. 2. tit. 4. § 2. [* Carol. M. 20...] Henrici I. Reg. Angl. cap. 83. in Vita S. Eucherii Lugdun. p. 78. Edit. Chiffet. Apuleius l. 10. *Lanceam longissimo hastili conspicuam*, dixit pro ferro seu cuspidate lanceæ : ubi lanceam, pro *λόγχη*, posuit, unde forsan et originem trahit. Lanceis prævaluisse Francos nostros docuimus in Notis ad Alexiadem. Vide *Isivestrum* Giralduum in Itiner. Camb. l. 2. cap. 5. et supra in *Arma*, et *Flammulum*.

* Unde nostris *Lancegaye*, Spiculi seu jaculi species. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 137. Chartoph. reg. ch. 63 : *Cellui Jehan Doulcel embeu de l'ennemi à tout une Lancegaye, dague, coustel ou espée, etc. Dart ou Lancegaye*, in aliis ann. 1393. ex Reg. 145. ch. 9 : *Lance getenaire ou javeline*, eodem sensu, in aliis Lit. ann. 1474. ex Reg. 195. ch. 1033.

LANCEA, pro Milite, qui *Lancea* utitur in bello, cujusmodi sunt, qui *Militum* dignitate et nomine gaudent. Gobelinus Persona in Cosmodoromio ætate 6. cap. 77 : *Alii enim ex centenis, alii ex sexagenis Lancearum millibus, alii ex tot millibus armatorum eam (gentium multitudinem) constituisse contendunt*. Adde pag. 283. 292. 293. etc. [Descriptio apparatus bellici apud Marten. tom. 2. Itin. liter. pag. 379 : *Lancea autem quælibet continet equites termos... Summa omnium equitum Lancearum quatuordecim millia*.] Chronicon. Flandr. cap. 103 : *Et estoient nombrez à quatrevingts mille Lances et dix mille archers*. Cap. 114 : *Or estoit la somme des gens d'armes nombrée à dix huit mille Lances, de gens tous receus et escrits à gaing du Roi, sans les autres Lances, et disoit-on qu'il y avoit bien 200. mille chevaux*. Lanceis uti velantur servi, lib. 6. Capit. cap. 271. novæ Edit.

* **Confœder**. inter Carol. VI. reg. Franc. et Florent. ann. 1396. ex Reg. D.

Chartoph. reg. ch. 6 : *Commune Florentiæ teneatur mittere, tenere et supplere mille Lanceas, computando tres equites pro una lancea*. Steph. de Infestura MS. ubi de Innoc. PP. VIII : *Fertur ad papam fuisse transmissas litteras regis Franciæ, quibus continebatur... se missurum... centum Lanceas more antiquo, quarum unaqueque dicitur habere quinque milites vel homines*.

* **LANCEA**, Vexillum, signum militare, quod hastæ seu *Lanceæ* affigi solebat. Lit. remiss. ann. 1451. in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 257 : *Comme le suppliant nous a servi comme archier soubz la Lance de nostre amé et féal Jehan de Lezay chevalier, seigneur des Maroys*. Hodie diceremus, sous la bannière ou drapeau.

AD FUSUM A LANCEA TRANSIRE. Vide *Fusus*.

LANCEA CAROLI MAGNI. Scribit Ingulfus, et ex eo Willemus Malmesbur. l. 2. de Gestis Angl. cap. 6. inter alia cimelia, quæ ab Hugone Rege Francorum ad Adelstanum Regem Anglorum missa sunt, fuisse partem dominicæ Crucis, ense Constantini M. vexillum S. Mauricii, et *Lanceam Caroli Magni non apud Francos exigui pretii* : seu, ut habet Malmesburiensis, *quam Imperator invictissimus, contra Saracenos exercitum ducens, siguando in hostem vibraverat, nunquam nisi victor abibat : ferebaturque eadem esse, quæ dominico lateri Centurionis manu impacta, pretiosi vulneris hiatu paradisum miseris mortibus aperuit*. Vide *Knyghtonem* pag. 2321. [* Et quidem etiamnum extat inter S. Capellæ Paris. reliquia hujus lanceæ potior pars, de qua ita Steph. de Infestura MS. in Bibl. S. Germ. Prat. : *Die ultimo mensis Maii 1492. in die Ascensionis intravit urbem orator magni Turci, qui donavit Lanceam vel ferrum lanceæ Longini, cum quo fodit latus Domini nostri Jesu Christi in cruce, et fuit recepta a pontifice et toto clero processionalmente ab ecclesia S. Mariæ de populo usque ad S. Petrum ; et erat inclusum dictum ferrum in quodam tabernaculo pulcherrimo cristalli, cum pede et aliis ornamentis puri auri ; et fuit res magnæ æstimationis ; et forma ejus est designata, et forma propria ipsius et cuspis ejus est apud regem Franciæ, prout ipsemet Turcus nuntiavit per prædictum ambasciatorem*.]

LANCEA CONSTANTINI M. inter Cimelia et Symbola Imperatoria vulgo recensetur. Cujusmodi autem illa fuerit, et quomodo ad Imperatores Germanicos pervenerit, narrat Conradus Uspersensis et Albertus Stadensis ann. 922 : *Burgundionum Rex Rudolphus, qui nonnullis annis Italicis imperabat, Lanceam quandam ibi a Sansone quodam Comite dono acceperat, quam Constantini Magni, sanctæ Helenæ filii, fuisse dicebant, quæ excepta cæterarum specie Lancearum, novo quodammodo opere, novaque elaborata arte et figura, juxta medium spinam habuit, utrobique quasi fenestram, et in media spina cruces ex clavibus, manibus et pedibus Salvatoris nostri Domini Jesu Christi affixis, etc.* [* Ex Liutpr. Antap. lib. 4. cap. 24. (12.)] Mox subdunt, ut lanceam istam Henrico Imperatori largitus fuerit Rudolphus, et ut ab Ottone I. in prælio contra Lotharingos et Hungaros, ab Henrico IV. ann. 1089. Lausannæ Episcopo eam deferente, elata fuerit, quæ quidem lancea exinde, ut dixi, inter symbola Imperatoria præcipue habita est. Idem Us-

pergensis ann. 1106. de eodem Henrico IV : *Regalia vel Imperialia insignia, crucem scilicet et Lanceam, sceptrum, globum, atque coronam filii (Henrici V.) potestati tradidit.* Adde Chronic. Reichersp. ann. 1004. et Sigebert. Luthprand. Knyghtonem pag. 2321. Epistolam Henrici Imp. tom. 2. Spicilegii Acheriani pag. 391. 393. Vitam S. Gerardi apud Surium 8. Octob. etc. Constantinum vero Magnum μετά λόγους, cum Lancea quam alii σκήπτρον vocant, stetit supra columnam porphyreticam Constantinopoli, ex Scriptoribus docuimus ad Alexiadum pag. 383. At

LANCEA S. MAURICII, non Constantini, dicitur Ademaro Cabanensi p. 193. ubi de electione Conradi Imperatoris : *Et tradiderunt ei sceptrum et coronam et Lanceam S. Mauricii.* Quam quidem lanceam S. Mauricii, in qua videtur impressa quadam dominici ligni sancte Crucis portio, quam Angelus Dei impressit, in Cœnobio Melicensi asservatam tradit Historia istius Monasterii. Hanc pariter lanceam S. Mauricii indigitat Sugerius in Ludovico VI. pag. 288. ubi de Henrico Imperatore, quam a Rodulfo Rege Burgundiæ donatam Conrado Imper. cum Regno Burgundiæ scribit Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 185 : *Rodulfus vero Rex, absque liberis existens, Conrado Imperatori Burgundiæ regnum dereliquit, dans ei Lanceam S. Mauricii, quod erat in signe regni Burgundiæ.* Denique Gregorius IX. P. P. lib. 1. Epist. 142. ad Fridericum II. Imp. videtur existimasse, lanceam istam Imperatoriam fuisse eam, qua Christi latus transfixum est : *Crux, ubi est lignum Domini, et Lancea, ubi clavus ejus consistit, ante te in Processionibus solennibus deportantur.* Mox : *Lanceam considerat diligenter, cujus acumen latus ejus aperuit, de quo Christus largiter sacramenta tux salutis effudit.* Hinc suffragatur Charta Caroli Regis Francorum atque Italiorum, nec non et Alemannorum, et uxoris Hirmintrudis data Arelate an. Imperii 15. in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 7 : *Notum sit omnibus Christianitatis titulo insignitis presentibus et futuris, quod in expulsiōne atque ejectione nostra, in qua Dei iudicio a Lodoico fratre de regno sumus expulsus, votum Deo vovisse, ut si nobis Davidicam diutius optatam misericordiam fecisset intercessione et merito B. Mauricii præcipui Martyris, cujus corona et Lancea nos ubique victores non dubitamus, donamus prædicto Sancto, etc.* Quæ quidem Charta falsitatis nota non caret, licet Tabularium istud scriptum sit circa ann. 1150. Hanc descripsere Joannes a Bosco et Joannes le Lièvre in Vienna. Vide *Festum Coronæ*, et *Notas nostras ad Alexiadem*, pag. 345. Albertum Stadensem ann. 939. Ditmarum lib. 4. pag. 44. etc. [*] De lanceis Imperator. German. vide Chron. Gottwic. pag. 111. et Pefling. ad Vitriar. tom. 1. pag. 245. sqq. lib. 1. tit. 2. § 10. not. h. v. 6.]

LANCEA REGALIS, Regum Bohemiæ. Monachus Pegaviensis, ex eo Conradus Abb. Uspersgenis et Albertus Stadenensis ann. 1079 : *Bellum fuit inter Henricum IV. et Rudolphum in loco qui dicitur Fladeheim, ubi in primo congressu Saxones terga vertunt. Ibi Vratislaviæ Dux et Rex Bohemiæ regalem Lanceam adeptus, quæ eadem permissione Imperatoris semper quemvis illius gentis ducatu insignem in omni festiva Processione præcedit.*

LANCEA S. OFAI, ab Regib. Danis in præliis contra ethnicos deferri solita.

Vide Janum Dolmerum ad Jus aulicum vetus Norvagicum pag. 413.

LANCEA, Ἄγία λόγχη Græcis, Cultellus, quo hostia consecranda a tota panis massa separatur. Humbertus Cardinalis Dial. contra Græcos : *Nec quomodo Græci habent Lanceam ferræam, qua scindunt in modum crucis ipsam oblationem, id est, proscomidem. Θεία λόγχη, in Nomenclone, edito a Joan. Baptist. Cotelierio cap. 130. Vide Goarum ad Eucherologium Græcorum pag. 116. ubi ejus figuram dedit.*

LANCEA EMENDARI. Pœnæ nobiliorum species. Lactantius de Mortib. Persecut. n. 22 : *Domestici et administratores Lancea emendabantur : in causa capitis animadversio gladii admodum paucis quasi beneficii (loco) deferebatur, etc.* Galli dicunt, *Passer par les piques.*

LANCEA FIXA vel sella posita, vel erecto clypeo sibi Hospitium quietis eligere, apud Andream Suenonis lib. 5. Legum Scaniæ cap. 17.

LANCEAM FIGERE. Statuta Willelmi Regis Scotiæ cap. 27. § 1 : *De ipso duellum haberi potest, et illud bellum potest sic remitti, scilicet cum fuerint Lanceas suas, potest calumniatus concedere delictum, et facere pacem.* Et § 3 : *Sanguis extractus subtus anhelitum, quando fixerunt Lanceas suas potest defensor concedere sanguinem, etc.* [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. p. 163.]

* LANCEAM vel PALUM FIGERE in signum adeptæ possessionis alicujus castri diruti. Hujus moris mentio fit in Consuet. Catal. MSS. cap. 4 : *Qualiter datur potestas castri, si castrum est dirutum... Et si non est aliqua turris (ex qua nomen domini possessionem adipiscens conclametur, ut mos erat) vel fortitudo, seu habitatio castri, quia castrum dirutum est totaliter, ut in pluribus contingit, tunc dominus vel alius, qui nomine suo recipit potestatem, intrabit terminos castri, et dominus ponet duos, vel tres, vel quot voluerit, homines de familia sua in domo alicujus rustici, sive in aliquo fundo alto ipsius castri, qui aliis vobis advocent nomen domini sui, figendo palum in fundo illo, vel Lanceam, vel aliquid tale in signum receptæ potestatis.* Vide in *Feudum reddibile*.

† LANCEA GELDARIA. Le Roman de Rou MS. :

Archiers trovont villaiz, dont la terre est planiere... Qui porte arc et qui hache, qu'il grant Lance Geldiere.

LANCEA SARTATORIA, Mensuræ agri species. Charta Gerardi de S. Auberto ann. 1193. in Tabul. Abbatie Montis S. Martini : *Concesserunt mihi quandam indaginem sui proprii memoris, latam decem Lanceis sartatoriis.* Alia Philippi Comitis Flandr. ann. 1180. in eodem Tabul. : *A via, quæ ducit de Brancort Harchias 10. Lanceas sartatorias in latum, et in longum prout nemus se extendit.* In eodem Tabul. et Charta Galcheri de Torota Castellani Noviomensis ann. 1273 : *Et la contrée de la fouée XXXIII. moyes et XII. Lances.* Alia ann. 1223 : *Et de Lanceis, quæ remanserunt in diversis campis super mencaudatas prædictas, tantum terræ colligitur, quod inde fit una mencaudata.* Est autem Lancea sartatoria, quod nostri Lechefrite vocant, unde et nomen. Vide *Asta*.

* Charta ann. 1268. ex Tabul. eccl. Camerac. : *Vingt mencaudées de terre et six Lances et demie ke je tenoie à Vieslis en deux pièces.* Aliam hujusce nomenclationis originem proponit D. de la Monoye in Glossar. Burg. *Lanceam sci-*

licet appellari, quod longitudine esset unius lanceæ ; *Sartatorium* vero a *Sartare*, terram incultam colere, deducit.

LANCEA. Charta Hugonis Ducis Burgundiæ ann. 1184. in Reg. Feodorum Burgundiæ : *Permisit, ut castrum Tilecastri firmaret hoc modo, ipsum vero castrum muro claudi, cujus altitudo a ripa exteriori sit unius Lanceæ absque bataliis.* Vide Thomasserium in *Consuetud. Bituric.* pag. 431.

† LANCEA SOLIS, Radius. Tertullianus de Pudicitia cap. 7 : *Quibus exquirendis, non lucernæ spiculi lumine, sed totius Solis Lancea opus est.*

1. LANCEARE, Hastiludio, seu lancearum ludicio sese exercere. Oedericus Vitalis l. 3 : *Dum... cum consodalibus suis sese Lanceando exercuisset.* [Tertullianus adv. Judæos cap. 9 : *Infantes... qui ante norint Lanceare, quam lancinare.*] *Lanceari jaculis, lancea vulnerari,* apud Matth. Paris. pag. 119. Hesychius : *Δοράζει, λογγάζει. Δορατίζόμενοι, δόρασι μάχόμενοι.* Vide Dissert. 6. ad Joinvill. pag. 167.

* Hinc *Courre de lance*, eadem acceptione, apud Guiartum :

Sans Courre de lance de fresne
Fust un an entier à Biauquesne.

LANCEATUS. Ictus, confossus lancea. Firmicus : *Quicumque habuerunt horoscopus in XXI. parte Tauri, Lanceati moriuntur.* Hist. Papanum apud Bern. Pez tom. 1. Anecd. part. 3. col. 380. (Bonifacius VII.) *subitanea morte præventus, odio suorum post mortem cæsus et Lanceatus, etc.* Chronic. Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 512 : *Multi Messanenses fuerunt Lanceati et gladio interfecti.*

* *Lancegé*, eodem intellectu, in Lit. remiss. ann. 1457. ex Reg. 187. Charthoph. reg. ch. 282 : *Pierre du Treg dist au suppliant que son frere, en levant les dismes de l'Évesque de Comminge, avoit esté playé et Lancegé ;... il avoit eu un cop de lance par les eschines.* Vide in *Lancea*.

* 2. LANCEARE, a Gallico *Lancer*, Jacula mittere, sagittare. Lit. remiss. ann. 1360. in Reg. 89. Charthoph. reg. ch. 446 : *Dicit juvenes concordarunt, quod duo ex ipsis cum aliis duobus, secundum sortem partituræ quam facerent, causa spaciandi sagittarent sive Lancearent de suis sagittis, visuri sic ludendo quæ partitura eorumdem sagittaret sive Lancearet magis prope intersignum.* Hinc fenestricula oblongior et strictior in urbium et castrorum muris, per quam sagittarii vel balistarum sagittas suas aut tela in obsidentes lanceabant seu emittebant, *Lanceour* appellatur, in Charta Guid. de Ruppe ann. 1314. ex Reg. 56. ch. 424 : *Concedimus... quod idem magister (Arnaldus Leutardi) aut sui heredes... possint edificare... domum fortem... cum necessariis muralibus, cranellis, portaliibus, archeris et dicitis Lanceours, fossatis et fortalicis.* Vide supra *Lancare*.

* 3. LANCEARE, LANCIARE, Hastam, gladium vel cultellum in aliquem intorquere. Chartul. Major. monast. pro pago Vindoc. ch. 91 : *Maem (hominem) ego calumniam illam voluit occidere coram illo, Lanceans illi sex vicibus suam hastam.* Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 85. Charthoph. reg. ch. 74 : *Phures ictus de gladiis et cutellis contra et super ipsos projecterunt et Lanciaverunt. Donner une Lanceade, eodem intellectu, in aliis Lit. ann. 1460. ex Reg. 190. ch. 151 : *Le suppliant**

donna à icellui Bernart une Lançada par la poitrine, etc. Vide infra Lansare.

LANCEARIUS, [Miles gerens lanceam. Ammian. lib. 21: *Iter suum præire cum Lanceariis et Matthiariis et catervis expeditorum præcepit.*] Libellus precum Maximi et Faustini: *Ita ut aliquoties solum intempesta raptum per Lancearios de urbe sustulerit.* [Albertinus Mussatus apud Murator. tom. 10. col. 624: *Lanceariorum cum hastis longissimis, quas zaldas vocant Itali, II. millia. Lancearios in Italiam ab Anglis primum fuisse ductos tradit Matth. Villan. lib. II. cap. 81: Ed egino furono i primi, che recarono in Italia il condurre la gente da cavallo, sotto il nome di Lancie, che prima si conducevano sotto di barbute e bandiere. Ubi id quoque notandum inter equestres copias Lancearios recenseri.]*

† LANCERIUS, Eadem notione. Chronic. Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 79: *In quo (castro) fuerunt viri pedites balistrerii, et Lancerii trecenti Panormitanenses. Lancerius, Artifex lancearum, in Catalogo Sodaliium B. Mariæ Deauratæ Tolos.*

† LANCARIUS, λανχαρόρος, qui gestat lanceam. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm.

† LANCIFER. Hist. Cortus. lib. 2. apud Murator. tom. 12. col. 794: *Milites interclusit de Lanciferis suis cum lanceis longis numero decem millibus.*

LANCEOLA, Scalpellus, Gallis, *Lancette*. Willel. Brito in Vocabulario MS.: *Lanceola dicitur subtile ferrum acutum, cum quo minutores aliqui pungendo venam aperiant in minutione: aliqui cum flebotomo venam percutiunt, unde et flebotomia dicitur minutio.* Apud Capitolinum in Maximino Juniore, *Lanceola*, est minor lancea: *Lanceola sic fissæ est fulmine, ut tota etiam per ferrum scinderetur, etc.* [Le Roman de Florence et de Blanche Flore MS. :]

J'ai les Haces à seigner.]

* LANCEOLATA vocatur platago minor secundum Macrum. Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

LANCEOLUM. Anonymus in Gestis Constantini M. pag. 484. ait, Anastasio Imp. Eunomianam hæresim amplexo, acclamatum in Ecclesia: *In Trinitate Lanceola non mittis.* Sed legendum, in Trinitate Lanceolam mittis. Quibus verbis carpebat ejus hæresis Ariana, cum Eunomius eadem, quæ Arius sentiret. Διτροπιται appellabantur Ariani, ut est apud Joan. Damascenum de Hæresib. Editionis Cotelerii, quod divinitatem sanctamque Trinitatem nefario ausu discernerent.

* LANCETTA. Vide infra Lanzetta.

LANCETUS, LANCETTA, Colonorum species apud Anglos, præstationibus et operis obnoxia. Monasticum Anglican. tom. 1. pag. 337: *Et parvum nemus... et decem homines Lancetos in Sutwode, juxta prædictam Wicam, et 12. libras terræ arabilis, ... octoginta acris 40. Lancetis, et tenementis eorum in eadem villa.* Customarium Prioris Lewensis in Anglia apud Spelmann: *In Socha de Hecham sunt 24. Lancetæ. Consuetudo eorum est, unusquisque eorum debet operari a S. Michaelis usque ad Autumnum unaquaque hebdomada per unam diem, sive cum furca, sive cum besca, vel flagello ad libitum domini, cum corredio ad Nonam, et uno pane ad Vesperam, etc.* Spelmannus vocis etymon a Germanico Land-seet, accessit i. indigena, inquilinus, in terra

residens, ut Cotseta, in cota residens. Apud Somnerum in Gl. Saxon. Land-sitend man, exponitur terram possidens, vel in terra residens.

* LANCEYA, LANSEYA, pro Lancea. Proces. crimin. ann. 1488. ex Tabul. D. Venciæ: *Cum viginti hominibus armatis curassis, targuetis, Lanseyis, plumbatis, balistis bendatis et aliis diversorum generum armis.* Infra: *Lanceya.*

* LANCHRINA, Piscis genus. Tract. MS. de Pisc. cap. 132. ex Cod. reg. 6898. C: *Locusta, a nostris Langouste, a Liguribus alagousta nuncupatur; ab aliis dicitur Lanchrina.*

† 1. LANCIA, pro Lanx, bilanx, Formulæ Andegav. form. 36: *Tu cum ipsi æqualis Lanciæ dividere facias.*

* 2. LANCIA, vox Italica, Lancea. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 102. r.: *Targiæ, scuta, brazaroliæ, coffini, cassiæ, sellæ et Lanciæ, etc. Et si forte sagitam, telum, Lanciam, etc. inorte. crimin. Saonæ cap. 35. pag. 76.*

* LANCIARE. Vide supra Lanceare 3.

† LANCIARIA, Navis bellicæ genus. Maffei Hist. Ind. lib. 7: *Lanciarias tres confestim expediri jubet; correptisque quæ fors obtulit telis, in singulas aptas instructasque remigio, centum et quinquaginta armatos imponit.* Itali *Lancia* vocant navem expeditam et celerem; verum ea nihil ad Indicam, inquit Carolus de Aquino in Lexico militari.

† LANCIGULA, Lanx parva. Arnob. lib. 2: *Trulla, Lancigula, candelabrum. Lancula dixit Vitruvius eadem notione.*

* LANCIETUS, diminut. a *Lancia*. Stat. Cadubr. lib. 3. cap. 22: *Et si spatam vel Lancietum sive cultellum, aut alia hujusmodi arma solum evaginaverit, etc.* Lansot, in Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 433: *Jehan Guil-lory tenoit en sa main un petit dart ou Lansot.*

† LANCIFER. Vide in Lancea.

* LANCIGERUS. [Lancearius. DIEF.]

LANCINARE, [Bellicare, trucidare, lacerare, apud Papiam. Gloss. Sangerm. MS. n. 501: *Lancinare, Bellicare, trucidare, lacerare, laniare.* Joh. de Janua: *Lancinare, a Lancea, Lanceis ludere, vel configere, vel lancea percudere, vel lanceare.* Gloss. Lat. Gall. Sangerman. MS.: *Lancinare vel Lanceare, Lancerer, c'est ferir ou jouer de lance.*] Gloss. Lat. Gr.: *Lancinat, λανχινίζω.* [Aliæ Græc. Lat.: *Κατανίζω, Lanio.* Verbo *Lancinare*, pro lacerare aut vexare usi sunt Solinus, Plinius, Catullus, Seneca, Tertullianus et alii recentiores.]

LANCINATOR, Carnifex. Flodoardus lib. 4. Hist. Remens. cap. 52: *Eodem tempore, quo hæc sacra virgo passa est, LANCINATOR ejus Riciovarus per urbem Remensem transiens, trucidari præcepit.*

LANCIOLA, Incertus de Limitibus: *E. in scamnum jacet per jugum in Lanciolam; habet ad pedem aquam vivam, etc.* Ubi Rigaltius f. *Laciniola*. Vide *Lacina*.

* LANCIOLOTA. [Lanceola, herba. DIEF.]

LANCLA, λανχλη, in vett. Glossis pag. 316. [Lanx, patina, in Supplemento Antiquarii, ubi perperam legitur λανχλη pro λανχνη.]

† LANCULA, λανχουλή, Lanx, in eod. Supplemento. Utitur Vitruvius. [* Adde post Cujac. ex Castigat. in utrumque Glossar. *Lancula, ancula.*]

* LANCUS, pro *Lanceus*. Vide infra in hac voce.

† LAND. Acta MSS. S. Petroci: *Venit S. Petrocus ad cellam Wethenoci Episcopi, qui eum suosque honorifice excepit. Ab eo Petrocus petiit habitandi ibi licentiam. Votis Episcopus annuit suamque ei cellam dedit, ea tamen conditione ut suo nomine eam nominaret. Unde etiam lingua gentis illius Land-Wethinoc dicitur.* Hoc est, si bene conjecto, Cella Wethenoci, ab Armorico *Leandi*, Monasterium, cella. Vide *Lanna*.

1. LANDA, Planities inculta, et vepribus obsita, Hispanis *Llana*, nostris *Lande*; *Landa*, Danti in Infer. cap. 14. in Purgat. cap. 27. vox ex Saxonico aut Germ. *Land*, Terra. Vita S. Leonis Archiep. Rotomag.: *Iter suum carperunt usque ad Landas nobilium, quæ terra dicitur infertilis et deserta.* Charta ann. 1145. apud August. *du Pas* in Stemmate Dolensi: *Donavimus etiam quandam partem forestæ nostræ ipsi Hermitagio contiguam, cum Landis, pratis, etc.* Occurrit crebro. Vide Hist. Beneharnensem Marcæ pag. 223. 224. 225. Fletam lib. 2. cap. 41. § 15. Monast. Anglic. tom. 1. pag. 400. etc. Notissimæ sunt *Landæ* Burdegalenses, *les Landes de Bordeaux*, de quibus Turpinus de Vita Caroli M. cap. 11: *Tunc omnes exercitus in Landis Burdegalensibus coadunantur.* Has silvestres saltus *Burdegala* vocat Baldricus Burguliensis pag. 270. *Mettre le feu aux Landes ou boscages*, in Consuetud. Solensi tit. 3. art. 21.

† 2. LANDA, f. pro *Lamina* vel *Banda*. Translatio S. Angeli Mart. tom. 2. Maii pag. 60: *Eripuerunt a prædicta vetere arca Landas argenteas, adeo quod Reliquiæ prædictæ minime videri possent, etc.*

† LANDAGRAVA. Vide in *Landgravius*.

LANDBOC, LANDBOK. Vide *Liber*.

LANDCEAP, et LABCEAP, Voces Saxonice, de quarum notione Somnerus in voce *Land-ceap*, [et Thomas Blount in Nomolexico, ubi: *Fortè, Pretium fundi pacto datum vel debitum.*] Leges Presbyterorum Northumbrensium cap. 56. [* 67.]: *Et volumus, ut Landceap et Labceap, et responsa prudentium, et verum testimonium et justum judicium et fallo et frum tallu, firma permaneant* [* 55. Wilk. et Thorp. pro *Labceap* habent *Lahceap*. Vide *Lacopum*.]

* LANDCOP. Legitima emptio, ex Saxon. l. g. Lex, et ceape, Emptio. Vide *Lacopum*. [* Emptio terræ; *land*, terra.] Charta Philip. comit. Fland. ann. 1187. in Chartul. S. Bert. pag. 96: *Ad hoc faciendum legitimam emptionem terræ, quæ vulgo dicitur Landcop, infra villam et extra, ut ecclesia habeat præcepti.*

LAND-COPUM. Vide *Lacopum*.

LANDEA, vel LANDIA, vox in palustribus nota regionibus: Fossa nempe in paludum margine circumducta aquarum excipiendarum gratia, quæ a vicinis et montanis tractibus derivantur: easdemque, aut in mare, aut in fluvium celebrem deducens, ne paludes opprimant scaturientes: a *Land* terra, et *Eia*, aqua, ut *aquam terrestrem* suscipiens. Ordinatio Marisci Rumeiensis: *Vere judicia et awarda faciat de vallis, Landeis, watergangis, seweris, gutteris, fontibus, etc.* Infra: *Non liceat alicui de cætero facere damnas, aut fordas, aut alia impedimenta in aliquibus Landeis, watergangs, fossatis, sive aquagiis communibus in marisco prædicto, etc.* Ex Spelmanno.

LANDEFRICTUS. Leges Ethelredi editæ

apud Wenetingum § 6^[** 3.]: *Et omnis emat sibi lagam 12. oris, dimidium Landefrido, dimidium wapentako.* Ubi Somnerus emendat *Landesrico*, id est, terræ domino, ex Saxon. Landrica, vox composita a Land, terra, et rica, Rector, dominus. ^{[**} Ita in Saxon. et Latin. apud Thorp. multis locis. Vide ibi Indicem.]

LANDEGANDMAN, Custumariorum genus, seu inferiorum Tenentium manerium, lancetis, ceu permanentibus forte contrarium. *Gaend-man* enim, ut docet Kilianus, viatorem et transeuntem significat. Occurrit vox in Custumario de Hecham pag. 15. Spelman. ^{[**} Landægende man est Homo terram possidens.]

† **LANDEGRAVUS**. Vide in *Landgravius*.

† **LANDER**, vox Aremorica, Gall. *Landier*, Canterius focarius. Locum vide in *Retrofocillum*.

* **LANDESTHING**. Vim vocis explicat Charta Voldem. reg. Danor. ann. 1354. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 196: *Item si aliquis aliquem super bonis sive terris, violenter sibi ablati, incusare voluerit, ipsa causa debito processu, videlicet placito sui hareth, sysel et terre, quod Landesthing dicitur, coram dapifero nostro iustituario seu nobis, si iusticiam prius consequi non valuerit, ventilari debeat et finiri.* ^{[**} Placitum rurale. Vide Rosenving. Histor. Jur. Dan. § 72.]

† **LANDEVEVA**, Lex patriæ, regionis, a Saxon. vel Germ. *Land*, Terra, regio, patria, et *Ewa*, Lex. Occurrit *Landeveva* in Pactu Legis Salicæ tit. 19. *Landoveva*, tit. 20. et tit. 21. *Landoeva* tit. 31. alibi *Landoeva*. Vide *Ewa*.

LANDFRID, Pax terræ, vox Germanica. Froissart. 3. vol. cap. 97. de Carolo IV. Imp.: *Instituata le Duc Winceland de Bohème; et le fit souverain regard d'une Institution et Ordonnance, qu'on dit en Alemagne la Languefride; c'est à dire, tenir les chemins couverts et seurs, et que toutes manieres de gens peussent aller, venir, et chevaucher de ville en autre seurement.* Infra: *Seigneur et souverain de la Languefride.* ^{[**} Chron. Noriberg. apud Oefelium tom. 1. Script. rer. Boicar. pag. 325. col. 2: *Tandem rex Wenceslaus fecit communem pacem (Lantfrid.)* Vide infra *Landfride*.] ^{[**} Vide Eichhorn. Histor. Jur. Germ. § 262. Pffing. ad Vitriar. lib. 1. tit. 2. § 15. not. b. et 2. Pertz. Leg. vol. 2. in Indice voce *Pax*.]

LANDGABLE, Census, qui a prædio, seu agro debetur: *agrarium*: a Saxon. *Land-gable* i. terræ census vel reditus. Occurrit in Domesdei. ^{[**} *Landgafol* in Rectitud. singul. person. cap. 2. et 3.]

LANGABULUM dicitur in Histor. Norwicensis Cœnobii in Monastico Angli. tom. 1. pag. 20: *Et ulterius illi non sunt de Villa Norwici, nec cum eis respondent in Lott, nec in Slott; sed solummodo tenent de Ecclesia S. Trinitatis, cui solvunt Langabulum.* Idem Monastic. tom. 3. pag. 226: *Debeo acquietare dictum mesuagium adversus Willelmum Martel de una libra piperis per annum, et adversus dominum Regem de uno denario de Langabulo de Porttocha ad Festum S. Martini.* Ibid. pag. 267: *Solutam et quietam de Longabulo et paraggio, etc.* [Charta Radulphi Grassi apud Madoc Formul. Anglic. pag. 279: *Reddendo inde annuatim ad Langabulum prædicti burgi octo denarios ad Nativitatem S. Jo. Baptistæ pro*

omni servicio. Recurrit ibid. in Charta subsequenti.]

LANDGERICHT, vox Germanica, cujus notio exponitur in Charta Friderici II. Imp. ann. 1215. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 380: *Super jure patronatus... super advocatia fori in sancto Yppolito, super generali terræ judicio, quod Landgericht nominatur, quod idem Dux in quibusdam bonis Pataviensis Ecclesiæ suæ juri vindicabat.* [Concil. Salisburg. ann. 1456. apud Hansizium tom. 2. German. sacræ pag. 497: *Majori modo contrahitur sub specie dotis et donationis propter nuptias sub obligatione jurium forensium, vulgariter Landgericht, et propter non solutionem in termino promisso dotis vel donationis propter nuptias.*]

† **LANDGRAFIUS**, ut mox *Landgravius*, in Charta ann. 1228. apud Ludewig. tom. 4. pag. 394. et in Charta ann. 1282. ibid. pag. 401.

LANDGRAVIUS, Comes Provincialis, ex Germ. *Land*, terra, provincia, et *Grave*, Comes, ut *Marcgravius*, Comes Marcæ seu limitis, vel *Marchio*, *Burgravius*, Comes Castrensium. Historia Hierosolymitana pag. 1165: *De Germania quoque vir quidam illustris et potens accedit, quem lingua Theulonica Landegravum dicunt, quod juxta rationem nominis Terræ Comes, quasi per excellentiam dictum sonare videtur.* Rigordus ann. 1208: *Quidam Comes Palatinus, qui Landagrava vocabatur, id est Comes Palatii.* Vide *Comes Provincialis*. ^{[**} Conf. Eichhorn. Histor. Jur. Germ. § 234. a.]

* *Comes patriæ* etiam appellatur in Charta ann. 1139. apud Leuckfeld. in Antiq. Walckenried. part. 1. cap. 13. Vide supra in *Comes* 2.

* **LANDHOUDER**, Officii municipalis nomen. Vide supra *Handhouder*.

* **LANDIA**. Vide supra *Landa*.

† **LANDICA**, ἑσχαράδιον, *Thuribulum*, in Supplemento Antiquarii. Exponerem *Canterius focarius*, Gall. *Landier*. ἑσχαράδιον ab ἑσχάρα, Focus, melius, ut puto, quam ἑσχαράδιον Glossarum S. Benedicti, ubi: ἑσχαράδιον, *Landica*. In Valesianis pag. 93. laudatur Glossar. Gr. Lat. ubi: ἑσχάρα γυναικός. Vide *Andena*. ^{[**} Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. Leg. ἑσχάρα γυναικεία, Vulc. alibi ἑσχάρα exponitur *Cratricula*. Hinc *Landie*, totum scilicet pro parte, in Lit. remiss. ann. 1395. ex Reg. 149. Chartoph. reg. ch. 175: *Le fournisseur les avoit envoyez à la Landie leur mere. Jehannin Faulchon dist au suppliant qu'il alast à le Landye sa mere*, in aliis ann. 1456. ex Reg. 189. ch. 44. *Landra* Ital. meretrix. Vide supra *Batarum* et infra *Leterna* 2.]

* **LANDICUM**, **LANDITUM**, nostris *Landit*, *Nundinum* Sandionysiense. Arest. ann. 1334. 9. Apr. in Reg. *Olim* parlam. Paris.: *Portarius monachus S. Dionysii erat in possessione veniendi anno quolibet, prima die Landiti, armatus et cum gentibus suis armatis ad processionem B. Mariæ Parisiensis ibidem ad dictam diem causa benedictionis faciendæ anno quolibet accedentem, conducendique dictam processionem cum armis, ut præmittitur, a quodam loco vocato Puncta Lisiardi in via quæ venit de Clihencourt apud S. Dionysium et per quam itur de Parisiis apud S. Dionysium prædictum, faciendum transitum de subitus montem Martyrum, ad locum in quo dictæ duæ viæ faciunt dictam punctam, in tantum quod si dictus portarius et ejus gentes prædictæ non venirent ibidem, dicta processio rediret Parisios, nec fieret ibi benedictio illo*

anno... Portarius monachus dicti monasterii et ejus gentes omnes armati possunt venire... ad occursum processionis prædictæ... ad præservandam dictam processionem a pressura populi et conducendum eandem, movendumque populum ad devotionem. Lit. remiss. ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 562: *Cum die Martis in festivitibus Penthecostes ultimo præteritæ præfatus Guillelmus... visisset ad Landicum (sic) et deinde apud S. Dionysium, etc.* Locum nundinarum hic intellige. Memor. C. Cam. Comput. Paris. fol. 137. r°. *Erat fidejussor et obligatus regi pro iac. florenis ad scutum debitis regi ratione impositionis Flamingorum, quam dicti Flamingi debebant regi pro Landilo ultimo præterito de pannis per eos ibi venditis.* Consule D. Le Beuf tom. 3. Hist. dioc. Paris. pag. 246. et vide *Indictum* 8.

* **LENDITUM**, Eadem notione. Charta Joan. reg. Franc. ann. 1354. ex Bibl. reg.: *Cum religiosi S. Dionysii constituerint Gueternium Allegrin... in officio militis gueti in Lendito... qui quidem miles ad causam sui officii habet conducere secum plures homines armatos incedentes die ac nocte ad custodiam dicti Lenditi.* Lit. remiss. ann. 1387. in Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 198: *Cum Robinetus... certam auri summam pro pannis emendis in tunc futuro Lendito realiter tradidisset, etc.*

LANDIMERA, Terræ limes, vel meta: a Saxon. *Land* gemære, g, ut solet in j verso; *Land* autem *Terra*: gemære, Finis, terminus: unde hodie agrorum partitiones *meires* Angli vocant. Fœdus Alwredi et Guthurni Regum cap. 1: *In primis de nostris Landimeris sursum in Thamisia, et tunc superius in Ligam usque ad exortum ejus, etc.* Sic Codex MS. Cottonianus, Codex vero Spelmanni: *In primis de nostris Landimeris commarchionibus sursum, etc.* ubi *commarchionibus*, idem valet ac *confinitis*. Vide *Marcha* 1.

† **LANDIS**, ut *Landa* 1. Terra sterilis et dumis abundans, Gall. *Landie*. Charta ann. 1233: *Hugo Dominus Feriatatis Bernardi cum assensu Isabellæ uxoris mæx vendidi Abbati et Conventui LXXVI. arpenta terræ... partim in memoribus, partim in brueriis, in Landibus de Coudreis.*

LANDLEITA. Vide *Landlleita*.

LANDMANNUS, Terræ incolæ, ex Saxon. *Landesman*, vox formata ex *Land*, terra, et *man*, homo. Occurrit in Pacto Ethelredi cum Analavo et aliis § 9. ^[** 7.]

* **LANDON**, vox Gallica, Fustis brevior et crassior, qui canibus ad collum appenditur ne excurrant, vulgatus *Billot*. Charta ann. 1320. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 309: *Lequel sergent commandoit à ceus qui avoient chienz, que il meissent Landons à leurs chiens, en la saison que il appartient à mettre Landon.* Lit. remiss. ann. 1411. in Reg. 165. ch. 171: *Il avoit esté signifié que chacun qui avoit chiens, leur mist à chacun un baston, appelé Landon, au col, à ce qu'ilz n'entrasent ne feissent dommage ès vignes.* Mirac. Mss. B. M. V. lib. 2:

Vous li feissies d'un cavestre
Un Lando faire et un celer,
Traire en un bois et décoler.

† **LANDOEFA**, **LANDOVEVA**. Vide *Landeveva*.

† **LANDPHENNIGE**, Denarius provinciarum, terræ, regionis, a Germ. *Land*, Terra et *Pfennig*, Denarius, nummulus,

teruncius. *Denarii qui dicuntur Landphennige*, in Chronico Mellicensi pag. 144. col. 1.

* **LANDRERIUS**, Tripus, Gall. *Tré-pied*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item plus duos tripodes sive Landreries ferri, quemlibet cum tribus pedibus.*

LANDRIDDER, Eques, Miles, vir equestris ordinis ac dignitatis, vox Germanica, ex *Lanz*, Lancea, et *Ridder*, vel *Ritter*, Eques: quasi Eques lanceatus, ut *Lansknecht*, pedes miles lanceatus. [*] *Land*, Provincia. Conf. supra *Equites* et vide *Warnknig*. *Histor. Jur. Fland.* tom. 2. pag. 66. et chart. ann. 1110. num. 179. *ibid.*] Charta Philippi Comitis Flandr. ann. 1190. [in Tabulario S. Bertini et] apud Malbrancum lib. 10. de Morinis cap. 28: *Sciendum tamen, quod Comes in eadem (villa de Poperinghes) debet habere Equites, qui Landridderes vocantur ad expeditionem suam secundum patriæ consuetudinem, etc.*

* *Landridres* edidit Miræus tom. 2. fol. 1338. ubi Chartul. 1. Fland. fol. 10. ex Cam. Comput. Insul. habet, *Landrudres*.

† **LANDSASSIUS**, vox Germanica quam explicat Ludewig. in *Prefat.* tom. IV. pag. 27: *Quod enim de Silesiæ Principibus hodieque dicitur, illos esse Landsassios, id est, in suis tractibus, pagis, latifundiis, eminentiora jura, quæ regalia dicimus, illos nonnisi ex Bohemiæ Regum benevolentia et privilegio affirmare libet.* [*] Vide *Haltaus*. *Glossar.* German. voc. *Landsasse*, col. 1178. et *Mitterm.* Princip. *Jur. German.* § 109.]

† **LANDSCRIBA**, Scriba provinciae, a German. *Land*, Terra, regio, et *Lat.* Scriba. Charta Alberti Ducis Austriae ann. 1342. apud Steyerum in Commentariis pro Hist. Alberti II. col. 65: *Inhibemus universis et singulis Comitibus, Baronibus, Ministerialibus, Militibus, Clientibus, Burggraviis, Landscribis, Judicibus, Officialibus et aliis quibuscunque personis, etc.* Vide *Landschreibe*.

† **LANDSECLIS**, Species colorum, ut videtur, eadem forte quæ *Lancetorum* apud Anglos. *Chartul. SS. Trinit. Cadom.* fol. 51. v. : *Hominis de Delegate tres solidos, et quisque tres dies in autumno... et xxvii. Landsecles habentur præter istos prædictos.*

* **LANDSEDELE**, Terræ usufructus, ni fallor, seu jus in ea *sedendi* vel *manendi*. Charta ann. 1278. tom. 1. Amœnit. *liter.* pag. 193: *Hoc adtendentes quod cultores prædictorum ortorum, sive possessores, nihil juris habent in jam dictis ortis, nec eos habere protestamur, nisi hoc solum, quod vulgariter dicimus Landsedele.* [*] Vide *Haltaus*. *Glossar.* German. voce *Landsiedel*. col. 1182.]

* **LANDSERVIENTES**. Vocem interpretatur *Placit. Cumbr.* ann. 5. reg. Joh. rot. 5. in *Abbrev. Rotul.* pag. 42: *Dicit etiam quod debet habere 4. Landservientes, custodes scilicet pacis patriæ. . . duos debet ipse hospitari et pascere et invenire eis sectam ad testandum malefacta pacis.*

* **LANDTFRIDE**, Pax terræ, vox Germanica. Charta ann. 1344. tom. 2. *Hist. Trevir.* Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 156. col. 1: *Cum nos de treugis, quæ Landtfride nuncupantur, de novo prorogatis... gaudere desideremus, etc.* Vide supra *Landfrid*.

LANDLEITA, Popularis circuitio, ex Germ. *Land*, terra, et *Leyde*, ductus, tractus, transitus, meatus, Kilianus. Charta *Marcuardi Abb. Fuld.* apud Bro-

wer. lib. 3. *Antiq. Fuld.* cap. 18: *Circumlustrando terminos finium, tam silvarum, quam agrorum, pratorum atque camporum, reperique sic, ac requisivi cum populari circuitione, quæ dicitur Landtleita, quamplures mansos, agros... injuste detractos.* [Iterum refertur hic locus in Addition. in calce secundi voluminis primæ editionis ubi *Landleita* non male.] [*] Vide *Haltaus*. in hac voce col. 1168. et voce *Umfart* col. 1920. *Grimm.* *Antiq. Jur. Germ.* pag. 546.]

1. **LANDULA**, Alauda, apud Petrum de *Crescentiis* lib. 10. de *Agricult.* cap. 18. 20. et alibi.

† 2. **LANDULA**, Parva *Landa*, seu agellus sterilis et incultus. Charta *Monasterii Savignienensis*: *Guido Forestarius dedit Monachis de Savignio totum pratium de Fonte Cheois et Landulam juxta illud, excepta recognitione XVIII. denariorum mihi singulis annis reddendorum.* Vide *Landa* 1.

† **LANDWERC**, Opera, quas præstant subditi totius districtus, a German. *Land*, Terra, territorium et *Werc*, Opus, opera. Vide locum in *Banwerc* et *Uthlandes*. *Schilterus* eadem notione legit *Lantwerk* in *Glossario Teuton.* voce *Bann*.

* **LANEA**. [Ergastulum. DIF.]

† **LANEFICIUM**, Lanificium, Opificium laneæ, in *vett. Canon. Pœnitent.* tom. 11. *Spicil.* pag. 78.

* **LANEOLUM**, [Flocon de laine. DIF.] **LANEOTUS**, Pannus laneus, seu *sagum* vel *stragulum* ex lana confectum. *Vita Willelmi Abbatis Roschid.* cap. 14: *In lectulo suo nihil præter Laneotum straminibus impositum... habebat.*

† **LANERIUS**. Vide *Janarii*.

† **LANERUM**, Festo, Vestimenti genus ex lana succida confectum.

LANESTRIS, Laneus. *Vopiscus* in *Aureliano*: *Pallium breve purpureum Lanestris.*

† 1. **LANEUS**, ut *Laneotus*, Pannus seu *stragulum* e lana. *Institutio Vallis-Scholarum* ann. 1215. inter *Instrum.* tom. 4. *Gall. Christ.* col. 200: *Hospites etiam jacebunt sine culcitris, Laneis contenti sicut et cæteri Fratres.* *Constitut.* Sororum *Pœnitent.* S. *Magdalene* art. 9. apud *Raim.* *Duellium* lib. 1. *Miscell.* pag. 189: *Super culcitra non dormiant Sorores nostræ, nisi infirmæ. Cum tunica cinctæ dormiant super stramina, et super Laneos et saccones dormire licebit.* Alium locum vide in *Wanbisiis* post *Gambeso*.

* 2. **LANEUS**, Polonis et Bohemis idem quod apud nostros *Mansus*, Certa scilicet agri portio cum æde coloni. Charta *Ottocari* reg. *Bohem.* ann. 1234. inter *Probat.* tom. 1. *Annal. Præmonstr.* col. 523: *Tres Laneos ecclesiæ adjudicamus possidendos in bonis sæpe nominatis, quos a quodam Teutonico Ottone contra justitiam detentos, coram nobis rationabiliter præpositus obtinuit et evicit.* *Alia* ann. 1379. *ibid.* tom. 2. col. 49: *Quosdam tres Laneos nostros in villa Kalendorff, adjacentes ad curiam nostram colonariam, ibidem sitam, de jure pertinentes... vendimus.* *Stat. Vladisl. Jagel.* ann. 1433. inter *Leg. Polon.* tom. 1. pag. 92: *Hortulanis non habentibus nec calentibus agros, hoc est mansos seu Laneos integros vel medios duntaxat exceptis... Si autem prædictorum... aliquis integrum Laneum agrorum coluerit: tunc ad solutionem duorum grossorum; si vero medium Laneum, ad solvendum unum grossum... sint adstricti.* *Chart. fundat. Cartus. Pragens.* ann. 1342. apud *Pez.* tom. 6. *Anecd.* part. 3. pag. 37. col. 1: *Prædictæ quoque funda-*

tioni nostræ partem memoris nostri, dicti Wirde, quæ viginti quatuor Lanços (leg. Lanceos) contineat... conferimus. *Alia* ann. 1467. *ibid.* pag. 221. col. 2: *Unam etiam curiam allodialem cum tribus Laneis agrorum, etc.* [*] Vide *Haltaus*. *Glossar.* German. voce *Scholshube*, col. 1640.]

LANGABULUM. Vide *Langabulum*.

* **LANGAGIUM**, Lingua, idioma, Gall. *Langage*. *Lit. remiss.* ann. 1364. in *Reg.* 96. *Chartoph. reg.* ch. 146: *Duo famuli qui præsumebantur esse Anglici, eo maxime quod male loquebantur et tam alienum Langagium, quod non poterant intelligi.* Vide *Linguagium* 2.

* **LANGANA**, Idem forte quod *Laguna*, Palus, lacus. *Placit.* ann. 920. inter *Probat.* tom. 1. *Hist. Nem.* pag. 19. col. 1: *De ipsos campos unde Geosaldus interpellavit jam dicto Ansemiro presbitero, ante domno Ueberio episcopo, et de volens minores usque in ipsa Langana et ad ponte majore. ipsas decimas, etc.*

* **LANGAEA**, [Lacuna, latrina. DIF.]

† **LANGELLUM**, Infantiles fasciæ, Gall. *Langes*. *Computus* ann. 1202. apud D. *Brussel* tom. 2. de *Feudorum* usu pag. CLVI. col. 2: *Expensa puerorum Pisiaci... Pro uno Langello et pro capellis et pro ftesell, x. sol.* Vide mox in *Langæolum*.

† **LANGEMANNUS**. Vide in *Lagamanus*.

LANGEOLUM, Vestis interior lanea Monachorum ad genua usque pertingens, sic dicta, quod *lanea*, unde laneos panniculos, quibus infantes circumvolvuntur, *Langes* etiamnum appellamus. *Monasticum Angl.* tom. 1. pag. 419: *Ad vestiendum autem suscipiunt, quicunque annum ibi compleverint, capam, tunicam, et pallium: duo etiam Langeola, et omnia lanea.* Mox: *Ad pallium 2. ulnas et quarterium, ad Langeolum duas ulnas et quarterium.*

† **LANGERE**. *Epistola Concilii Pisani ad Benedictum XIII.* ann. 1409. inter *Concil.* tom. 3. pag. 641. col. 1: *Hoc schisma pestiferum... ab erroribus quam plurimis Ecclesiæ fidem Langentibus intronissis ortum habuit.* *Suspicio legendum franquentibus vel tangentibus.*

* **LANGETUM**, Pannus laneus, quo monachi lectum sternunt, nostros alias *Langeul*. *Constit. Carmelit.* *Mss.* part. 1. rubr. 6: *Utantur fratres lodicibus laneis seu Langetis, et aliis cooperturis religiosis, sine picturis, simplicibus et honestis.* *Lit. remiss.* ann. 1391. in *Reg.* 142. *Chartoph.* reg. ch. 66: *Un Languet à lit, qui bien valoit dix solz.* *Langais*, eadem forte notione, in *Comput.* *redit.* comitat. *Pontiv.* ann. 1554: *Des profficts des gros Langais dudit lieu de Rue, qui se souilloient bailler afferme (sic) pour trois ans.* Vide *Blanchetum*.

* **LANGIARIUS**, Mercator lintearius, Gall. *Linger*. Charta *Phil. Pulc.* ann. 1313. in *Reg.* 49. *Chartoph.* reg. ch. 63: *Cum mercatoribus freperii, pelliparii, tapiçerii et Langiarii civitatis Paris.* etc.

LANGOBARDI, qui alias *Longobardi*, populi Septentrionales, qui Italiani pervaserunt, de quorum appellatione sic *Paulus Warnefrid.* lib. 1. de *Gestis Langob.* cap. 9: *Certum est Langobardos, ab intactæ ferro barbæ longitudine, cum primitus Winili dicti fuerint, ita postmodum appellatos. Nam juxta illorum linguam, Lang, longam, baert, barbam significat.* *Guntherus* lib. 2. ex *Ottone Frising.* lib. 2. cap. 13. de *Gestis Frederici*:

Dicitur a longis ea Longobardia barbis.

Epitaphium Doctrulæ seu Doctrulfi, gente Suevi, unius ex primis Ducibus Langobardis, apud Rubeum in Hist. Ravennate lib. 5. sub. ann. 586 :

Terribilis visu facies, sed corda benigna,
Longaque robusto pectore barba fuit.

Vide Fredegar. Epit. cap. 65. Alii a Bardis Saxoniarum populis dictos volunt. Plura de his habent Cluverius lib. 3. Germ. antiq. cap. 26. et viri doctissimi ad Vitam S. Antonini Abbat. Surrentini 14. Febr. [Adde Schilteri Glossar. Teutonicum.]

LONGOBARDI, seu LOMBARDI, appellati potissimum in Francia, mercatores Itali, qui magno numero eo confluebant exercendi commercii gratia : quibus etiam Reges nostri complura subinde indulserunt privilegia, atque adeo ut civitatem sibi deligere liceret, in qua negotia sua ac mercimonia agerent, mercesque distraherent. Exstat in veteri Regesto Charta 19. Febr. ann. 1277. Indict. 6. firmata Parisiis in Regio Palatio 2. Mart. ann. 1278. continens pactum factum cum Reg. Franciæ a Fulcone Cacio cive Placentino, Capitaneo universitatis mercatorum Lombardorum, et Tuscanorum, habente etiam potestatem et speciale mandatum a consulibus mercatorum Romanorum Januarum, Venetiarum, Placentiarum, Lucæ, Bononiæ, Pistorii, Astensium, Albe, Florentiæ, Senarum et Mediolanensium tractandi cum domino Rege Franciæ super translatione faciendi ad civitatem Nemausensem, etc. Quo quidem pacto Lombardi mercatoribus facultatem concedit, urbem Nemausensem sibi deligendi ad sua exercenda commercia : protectionem suam indulget, eademque, quibus Parisienses gaudent, privilegia : præterea ut extra Nemausensis Judicis Regii jurisdictionem trahi non possint : ut decedentium bona hæredibus serventur, sine reclamazione manus mortuæ : ut a civitatibus excubitis et talliis, et ab hoste seu exercitu sint immunes, ita tamen, ut ordinarias præstationes pro mercibus exsolvant, uti in urbe Mompesulana solebant : ut Capitaneum, seu Rectorem, et Consules in eadem urbe habere iis liceat, et in tota Bellocadrensi Senescallia, quemadmodum habent in nundinis Campaniensibus, qui in suis societatibus mercatores rebelles jus habeant animadvertendi secundum patriæ suæ leges et statuta : quod si quis ex iis mercatoribus naufragium in Regiis oris patiatur, quidquid ex eo Princeps percipere solet, indulget, etc. Ex quibus docemur, Lombardos, antequam Nemausum transferrentur, in urbe Mompesulana commercia sua exercuisse : e qua excessere anno 1268. Chronicum MS. Consulum Mompesulani. hoc anno : *En aquel an issiron li Lombard de Montpessier la vespra de Totsans.* [In Computo ann. 1272. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 413. memorantur Lombardi de Guengamp, de Quemper, de Kemperleg, de Nanneto ; et in alio Computo Castri Nannet. ann. 1273. Lombardi de Dinanno.]

* Hinc Lombarderie dicitur Vectigal, quod ab iis mercatoribus in nundinis Campaniæ pensitabatur, in Chartul. Latiniac. fol. 246. vº. : *Ce sont aucunes fermes, qui estoient de prouffit à l'abbaye de Laigny ès foires de Champagne et Brye de Laigny sur Marne.... La Lombarderie, iiiºº. livres.*

At quod ii non commercia duntaxat, sed et usuras illicitas exercerent, horum nomen in malam partem postmodum

transiit, universimque Lombardorum appellatione dicti fere publici Fœneratores ac Usurarii : in quos identidem a Principibus nostris sævium legimus. Concil. Senonense ann. 1269. cap. 2 : *Prohibentes ne quis in domibus, vel in locis aut terris Ecclesiarum Lombardos vel alios advenas, qui vulgariter... dicuntur, usurarios manifestos recipere audeat.* Ubi in lacuna Caorcini, reponendum puto : [uti liquet ex Statutis Eccles. Meld. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 908. ubi eadem leguntur.] Statutum Philippi III. contra Usurarios, in Regesto Carcassonensi Camera Comput. Paris. : *Extirpare volentes de finibus Regni nostri usurariam pravitatem, quam quosdam Lombardos et Caorsinos aliosque quamplures alienigenas in eodem Regno publice intelleximus exercere, etc.* [Præiverat S. Ludovicus similibus Litteris ann. 1268. quas edidit de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 96.] Aliud Caroli II. Regis Siciliæ, datum Andegavi 8. Decemb. ann. 1289 : *Præcipimus, ut expulsio (Judæorum) prædicta ad omnes Lombardos, Caturcinos, aliasque personas alienigenas, usuras publice exercentes, etc.* Vide Caorcini.

† LANGONES, sic vulgo dictas fuisse libras Lingonenses nos docet Valeusius pag. 279. Notitiæ Galliarum col. 2. ubi hæc profert : *Cette vendue fu faite pour trois cens Langones :* et ex Litteris ann. 1255. x. livres d'Estevenans ou de Langones, id est, Lingonensium ab urbe Lingone seu Langone, ut ibidem legitur ex Litteris ann. 1225.

* 1. LANGOR, Labor, cura, sollicitudo, Italis Langura. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 253. col. 2 : *Pro sex caponibus presentatis domino thesaurario Franciæ, quia laboravit pluries et plures Langores fecit et habuit, pro utilitate reipublicæ dictæ civitatis.*

* 2. LANGOR, [Languor : « Johannes Bernardi, qui est ibi parochianus, dicitur quod est sortilegus et quod per verba et nepharios actus asserit se multos Langores sanare. (Chevalier, Visit. episcop. Gratianop. p. 34.) »]

† LANGRAVIUS, ut Landgravius. Titulus Cardinalis de Aragonia apud Muratorium tom. 3. pag. 580. col. 2.

† LANGUEFRIDE. Vide Landfrid.

* LANGUELLA, Laguna. Vita S. Joan. episc. tom. 3. Aug. pag. 511. col. 2 : *Affer nobis Languellam aquæ fluminis, ut operariis ecclesiæ ad potandum distribuamus. Langeau, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1406. ex Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 393 : Une chopine, six escuelles et un Langeau barré.* Vide in Laguna.

† LANGUENA. Vide Laguenna in Laguna.

* LANGUETA, Lingula, examen trutinæ, Gall. Languette. Stat. Avellæ cap. 107. ex Cod. reg. 4624 : *Qualibet persona, quæ aliquid alicui ponderabit, ... debeat... taliter tenere balancias, ... quod Langueta ... ponderis eorumdem possit libere sine aliquo impedimento currere seu ponderare hinc et inde.*

† LANGUIDATUS, Marcidus ; item ad ductus in languorem, frigescens. Joan. Longinus in Actis S. Stanislai Episc. tom. 2. Maii pag. 222. col. 2 : *Tantum videns assidue malorum labem, tanta quotidie flagitia cumulanti, sic omnia confusa, sic omnia resoluta, ut tabo pessimo viderentur Languidata, etc.* Ibid. pag. 258. col. 1 : *Negotio itaque canonizationis viri Dei Stanislai Languidato, et ab omni spe et cura dilapso, etc.*

* LANGUIDUS, Immunitus, aut parum munitus. Gesta Consul. Andegav. tom.

10. Collect. Histor. Franc. pag. 255 : *Interea Conanus... filius suis ut Andegarum discurrerent et interim Languidiora tererent, ut explorarent, præcepit.*

* LANGUINAGLIA, Pestis inguinarum. Mirac. S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 456 : col. 2 : *Cum mulier quædam... gravissime infirmaretur eo morbo, qui vulgariter dicitur Languinaglia, etc.*

LANGUITUDO, LANGUITAS, Languor. Vide Agrimonium.

* Nostris alias Languine. Lit. remiss. ann. 1443. in Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 278 : *A l'occasion desquelz coups icelui Ancel a esté en grant Languine.* Neque aliud videtur significare vox Lougaugues, in aliis Lit. ann. 1388. ex Reg. 135. ch. 120 : *Comme le suppliant a esté et encores esté si malades de Lougaugues, qu'il en a esté bien en grant fureur pour la vuidance de la teste, etc.*

LANGUOSUS, Languidus. Florentius Wigorniensis ann. 1115 : *Rex Guillelmus junior... vehementi percussus infirmitate per totam Quadragesimam Languosus jacuit.* Id est, in languore.

* LANGURIRE, Glutire, Empassar, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

LANGUS. Aldhelmus de Laudibus Virginitatis :

Loth quoque qui Langos sceleratos vixerat inter
Hospes hospitibus præbens umbracula tecti.

Ubi Langus idem valet quod Græcis λαγγών. Glossæ Gr. Lat. : *Λαγγών, Reses, Trico.* Glossæ Lat. Græc. : *Tricosus, ἀργετος, ἔκλυτος, λαγγών.*

LANGUSTA, Herbæ species, quæ in Syria nascitur, qua vesci solitum sanctum Joannem Baptistam aiunt, pro qua locustas manducasse postea persuasum. Vide Jacobum de Vitriaco in Hist. Hierosol. cap. 53.

* 1. LANIA, TERRA LANIÆ, Arena, Gall. Sable, gravier. Charta ann. 1264. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 210. vº. : *Perrerix pro trahendo lapide et Lanix terra pro faciendo mortuario, omnia communia.*

* 2. LANIA, La striga, in Glossar. Lat. Ital. Ms. pro Lamia. Vide Lama 2.

* LANIARE, Rumpere, frangere, Gall. Briser. Charta Rob. comit. Alenc. ann. 1211. in Reg. forest. comitat. Alenc. etc. ex Cam. Comput. Paris. fol. 13. vº. : *Et si ferramenta sua Lanata fuerint in servicio meo, de meo proprio reficiantur.*

† LANIARIUS. Vide in Lanarii.

LANIATORIUM, Macellum, ubi laniantur carnes. Joann. de Janua ; [Boucherie, in Gloss. Lat. Gall. Sangerman.]

* LANIBATA, [Muræna. DIF.]
† LANICUS, Laneus, Johanni de Janua ; de Laine, in Glossis Latino-Gallic. Sangerman.

† LANICUTIS, Cujus cutis Lanigera est. Arius Lanicutis, Laberio apud Tertullian. de Pallio cap. 1.

* LANIFERIUM, f. pro Lanificium, lanæum opificium, vel merx lanæa, Gall. Lainage. Libert. Regalis-mont. ann. 1431. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 195. art. 10 : *Ipsi tamen sunt in usu pacifico et longævo carnes salsas, Laniferium, sagimina, et alia liquorem habentia in pondere domini nostri regis ponderare.* Vide supra Lanagium.

* LANIFEX, [Ouvrier en laine. DIF.]
† LANIFICINA, Lanificium. Synodus Limæ ann. 1582 : *Sciunt etiam Parochi Indorum mineralium officinas sive ingenia, pannorum quoque Lanificinas, cæterasque quæstarias artes sibi esse penitus interdictas.*

* **LANIGO**, [Lanugo. DIF.]

** **LANILEGUS**, Lanarius, qui lanam tractat. Rein. Vulp. lib. 4. vers. 8 :

Quorum (dentium) exaditum longe collisio, tanquam Lanilegus pecten pectine crebra sonans.

† **LANILUTOR**, ἐριπλότης, Fullo, qui lavat lanas, in Gloss. Lat. Græc. in aliis Græc. Lat. ἐριπλότης, Lanitor.

† **LANIO**, ut Lanius, in Concilio Hispal. ann. 1512. et apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1400.

LANIOLA, in Glossis Isonis Magistri, locus, ubi Medici faciunt medicinas, et laniant carnes infirmorum. Laniena.

* **LANION**, US. [Lanio. DIF.]

* **LANIOSUS**, [Laniger. DIF.]

* **LANIPIEDIUM**, [Lineum calceamentum. DIF.]

LANIPIEDIUM, Locus in Sanctimonialium Monasteriis, ubi reponuntur lanæ ad Monacharum lanificia, vel etiam ad vestes laneas. Regula S. Cæsarii ad Virgines cap. 28: *Ad cellarium, et ad posticum, vel Lanipedium tales a seniore eligantur, etc.* Adde cap. 30. et Regulam S. Donati cap. 62.

LANIPIENDIA, Quæ lanipendii curam gerit, apud eundem Cæsarium cap. 25: *Omnis lanificii cura, unde vestimenta sanctis Sororibus ministrantur, ad sollicitudinem Præpositæ, vel Lanipendia pertinebit.*

LANIPIENDIUS, in Gloss. Lat. Gr. exponitur σταθμοῦχος ἐριδιών, Qui lanam pendit ac distribuit. Gloss. Gr. Lat.: Σταθμοῦχος, γυνή ἡ τὸν σταθμὸν παρέχουσα ταῖς ἄλλαις, Lanipendia. Vox occurrit apud Paul. in leg. 31. D. de Donat. vir. et ux. (24, 1.) Vetus interpres Juvenalis ad illud Sat. 6.

.... perit libraria, ponunt
Cosmetæe tunicas, etc.

Librariam, Lanipendiam interpretatur. Et infra, ad illud :

Est in concilio materna, admotaque lanis
Emerita quæ cessat acu.

Lanipendia matris, facta ornatrix, quasi magistra. Vide Cujacium lib. 9. Observat. cap. 30.

* **LANIPESTE**, [Placantum. DIF.]

† **LANISCA**, LANISCUS, Papias in MS. Bituric.: *Fascies erant Laniscæ, id est, Fasciolæ, etc.* Editus habet Laniscæ, perperam. Jo. de Janua: *Laniscus, Fasciola ex lana facta.* Latinis Lemniscus est Vitta, tænia, pro quo nostri Glossatores dixisse videntur *Lanisca* et *Laniscus*. Vide *Laniscus*.

† **LANISTA**, LANISTRA. Isid. lib. 10. Orig.: *Lanista, Gladiator, id est, carnifex Tusca lingua appellatus, a laniando scilicet corpora.* Lanista Latinis non est gladiator nudo, sed proprie gladiatorum magister, qui cæteris præerat, et thrones erudebat in arte gladiatoria. Gloss. Lat. Gr.: *Lanista, λουδορρόφος, μονομαχορρόφος, ἐπιστάτης μονομάχων.* Aliæ: *Lanistæ, γυμνασταί.* Λουδορρόφος ille est qui ludum alit seu familiam ludis gladiatoris destinatum: quod erat Lanistarum. Gloss. ejusd. Isid.: *Lanistra, Lanarius.* Grævius annotat retinendum *Lanistra*, quæ antiqua est, inquit, scribendi ratio. Papias: *Lanista, laniarius carnifex a laniando corpora, gladiator, macellarius, qui carnes laniat ferro.* Gloss. Sangerm. MS. n. 501: *Lanista, Laniarius. Lanistæ, Macellarii, quoque et lanii.* Joh. de Janua: *Lanio, Qui laniat. Lanista et lanus Carnifices, vel homicidæ et macellatores a laniando scilicet carnes.* Pro *Lanista* legitur tom. 2.

Annal. Benedict. pag. 333. in Actis SS. Junii tom. 3. pag. 445. col. 2. ubi de S. Raynerio, etc. Pro quodam virorum bellatorum genere, mihi non satis noto, *Lanistæ* sumuntur ab Odone de varia Ernesti Bavarie Ducis fortuna, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 372 :

Deinde viros acres ducens ad bella ducentos,
Et quadringentis dans emolumenta Lanistis,
Assiduis armis Agarenos concutit, urbes
Obruit, et villas flamma populatur et arva.

* Vide Salmas. ad Florum pag. 88. et ad Hist. Aug. pag. 328. et Coteler. ad Constit. Apostol. pag. 319.

† **LANISTERIUM**, Lanificium. Agnellus in Vita S. Severi Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 44. col. 2: *Quadam die Lanisterii opere prægravatus cum esset ipse cum conjugæ sua, lanificium, ut dixi, nearent officium, ait ad conjugem, etc.*

† **LANISTERUM**, Lanicum, ut connecto. Gregor. Mon. in Chronico Farfensi apud eundem Murator. tom. 2. part. 2. col. 545: *Concessit in villa S. Viti de casale dominici ad quartam omnium frugum, excepto panico et semunculo, et musti mundi tertiam, et olivarum medietatem, et quintam de Lanistero, et operas.*

* **LANISTRUM**, [Salle d'armes. DIF.]

LANITOR, ἐριπλότης, in Gloss. Gr. Lat. [Habetur supra Lanilutor.]

† **LANIUS**, pro Laneus. Pannum Lanium viridis coloris, in Mandato Ricardi II. Regis Angl. ann. 1282. apud Rymer. tom. 7. pag. 356. col. 1.

* **LANMA**, perperam pro *Lamna*, per Synopen a *Lamina*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 608: *Arma vero defensibilia intelligimus esse panceriam, sive coritum, cum manicis, vel sine manicis, gamberias, maleatam, cerveleriam, sive bacillitum, bracorolam, sive rotellam, sive tavolatum, collarium et quantos de ferro et lanmas sive plattas ferreas.* [Fr.]

1. **LANNA**. Vita S. Gildæ: *Quæ insula usque in hodiernum diem Lanna Hilduti vocitatur; [hoc est, terra, ditio, ager. Lanna enim Armorici, qui d post n mutare solent in alterum n, idem est quod populis Septentrionalibus Landa, duplicis notiois vox, quæ et terram incultam significat, et territorium, regionem, dominium. Hinc emendanda sequentis vocis expositio; Lanna quippe nusquam Monasterium significavit apud Armoricos, sed Leandi, a Lean, Monachus vel coelebs et ti, Domus. Vide Land et Leanes.]*

LANNA, Monasterium, veteribus Armorici. Occurrit in Vita S. Pauli Episc. Leonensis n. 28.

* 2. **LANNA**. [1° Angulus auris; 2° Lamia. DIF.]

† **LANNÆ**. λοβοί, Lobi, faseoli, in Supplemento Antiquarii, pro *Lamnæ* aurium, seu ima auricula, inquit Valesius in Valesianis pag. 94.

† **LANNECHILD**, pro *Launehild*, in Legibus Rotharis: quod vidit Muratorius tom. 1. part. 2. pag. 28. col. 2.

* **LANNERIUM**, Perperam pro *Laygnarium*, in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 155. ex Charta ann. 1319. laudata supra in voce *Laignerium*. Vide ibi.

* **LANOSCULUS**, [Lanoculus. DIF.]

* **LANOSITAS**, Lanugo. Tertul. de Pallio cap. 8: *Nam et de mari velleræ, quæ muscosæ Lanositatis lautiores conchæ comant.* Vide ibi Salmas. pag. 175. et in Exercitat. Plin. ad Solin. Polyhist. cap. 58. tom. 2. pag. 792.

* **LANQUENA**, pro *Langvena*, Lagena.

Testam. ann. 1274. tom. 2. Hist. Cassin. pag. 502. col. 1: *Relinquo... de oleo Lanquenas sex.* Vide supra *Langvella*.

† **LANSA**, Lancea, ut puto, Gall. Lance, Hisp. Lança. Charta Ecclesie Brivat. ann. 1362: *Informatio facta per Hugonem Jorda Locum-tenentem super quandam Lansam quam amiserant li Espanhol in platea de la Feneria.*

† **LANSAGIUM**, Leodiensibus *Lansage*, Alienatio; *Lansager*, Alienare; *Lansagers*, Qui ex alienatione domini jus habent domini vel hypothecæ. Consuetudo Leod. cap. 6. art. 4: *Toutefois les parens peuvent departir leurs heritages à leurs enfans en Lansage à l'un plus qu'à l'autre, sans aller à la justice.* Ibid. art. 28: *Feumain ne peut Lansager heritages d'enfans, dont il est feumain.* Cap. 15. art. 17: *Tous profondiers et Lansagers peuvent deminer par faute de relief.*

* **LANSARE**, Jacere, jaculari, Hisp. Lanzar, Gall. Lancer. Lit. remiss. ann. 1362. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 168: *Cum quadam funda contra dictum Bertrandum duos lapides Lansavit.* Form. Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 35. v^o: *Unum magnum cutellum evaginavit repente et... ictus quamplures contra eum Lansando... percussit.* Vide supra *Lancare* et *Lancare* 3.

† **LANSCEA**, pro *Lancea*. Item vi^{ta}. cadrelli. Item CCC. *Lanscee*, in Informationibus Civitatis Massil. pro passagio transmarino ex MS. Sangerman.

* **LANSEYA**. Vide supra *Lanceya*.

* **LANSISSA**, Tabulatum superius. Form. Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 42. r^o: *Per cujus (domus) Lansissam, seu supernum solarium, idem talis dicta tali scienter dedit viaticum et accessum.*

LANSITICUS. Observantia Regni Aragon. lib. 8. de Homicidio § 14: *Si quis se occiderit, vel suspendit, et fuerit Lansiticus, vel insensatus, vel demoniacus, vel consimilis, etc.* An *Lunaticus*?

† **LANSKENETUS**, Pedes, Gall. Piéton, fantassin, Germ. Landsknecht. [* Miles lanceatus. Vide *Lancea* et *Landridder*.] Duo millia peditum *Lanskenetorum*, in Conventionibus ann. 1543. apud Rymer. tom. 14. pag. 779. [* Vide Eichhorn. Histor. Jur. Germ. § 437.] Hinc apud nostrates *Lansquenet*, Ludus quidam pictorum foliorum a Germanis *Lanskenetis* advectus in Galliam.

* **LANSOLATA**, LANSOLATA, Matta, storea, quia solo sternitur, sic dicta, Gall. Nette. Comput. ann. 1372. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 319. col. 1: *Item solvi pro viij. Lanssolatis palearum positarum in solo hospicii comunis propter frigus, de qualibet Lansolata ij. albos.*

* **LANTANA**. [Viburnum. DIF.]

† **LANTEGRAVISA**. Uxor *Landgravii*, in Litteris ann. 1382. apud Rymer. tom. 7. pag. 343.

* **LANTERNA**, LANTERNERIUS. Vide *Laterna* 1.

* **LANTGERICHTE**, Item quod *Landgericht*, Terræ judicium seu jus potestatem judicariam in aliquo territorio exercendi. Charta ann. 1189. apud Meichelbec. tom. 1. Hist. Frising. pag. 380: *Cum dux Austriæ Leopoldus ejusque filius Fridericus omnem majestati nostræ resignassent justitiam, quam per dominicalia Frisingensis episcopi quondam ab imperio possederant in Austria, id est marchrecht et Lantgerichte et burchwerch, quæ specialiter ad jus ipsorum respiciebant.*

* **LANTGRAVIA**, US. [Landgraviat, grave. DIF.]

* **LANTIGULUM**. [Primus cibus quo jejuniū solvitur. DIEF.]

† **LANTIGRAVIUS**, ut supra *Landgravius*. *Lantigravius de Turinga*, apud Rolandinum Patavinum de factis in Marchia Tarvisina, tom. 8. Muratorii col. 244.

* **LANTING**, Placitum provinciale, ex Germ. *Land*, terra, provincia, et *Tag* vel *Ting*, conventus. Charta Leopoldi ducis Aust. ann. 1181. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 2. pag. 89. col. 2: *Cum enim varias et diversas justitias in terra nostra jure requirere debeamus, nos tamen redditus ipsius ecclesie ab omni jure nostro, tam a placito provinciali, quod vulgo Lantinc dicitur, quam a pabulo... penitus excepinus.*

* **LANTINUM**. [Camus. DIEF.]

* **LANTIOLATA**. Lanceola, herba. DIEF.]

* **LANTSCHREIBE**, Provincialis scriba, a Germ. *Land*, provincia, et *Schreiber*, scriba; vir non vulgaris dignitatis, ut videre est in *Scribones*. Charta Freder. III. imper. ann. 1444. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 3. pag. 296. col. 1: *Volumus quoque quod capitanei nostri, Lantschreibe, castellanei, judices quicumque aut quævis alia secularis potestas, etc. Vide Landscriba.*

* **LANTSCHCOEF**, proprie Reditus ex terra, Agrarium. Tabular. Audomar.: *Dividitur namque tota terra de Eska... in soestis, quæ Flaminge dicitur mente; en terrage, quod Flaminge dicitur Lantscoef*. Rursum: *Terragium, quod dicitur Lantscoef, jacet in pluribus diversis locis.* [* Vide infra *Soestes*, et *Terragium* 1. terræ elocatae erant jure medietario, meente, aut sub conditione præstandi terragii, *Lantscaep*. Confer *Waterscap*, *Aquagium*.]

† **LANTUMIÆ**, vox dubia. Vide *Cautumæ*.

* **LANTUMIUM**. [Catena vel latomiæ. DIEF.]

LANTWERI. Conventus apud Marsnam cap. 2: *Nisi talis regni invasio, quam Lantweri dicunt, quod absit, acciderit.* Ubi Sirmondus: vox hæc in usu etiamnum Alamannis, qua regionis fines significant. Sive hinc igitur originem arcessas, quod in fines incurrat, sive aliud etymum fingas, dubium non est, publicum et communem belli motum designari. At Sicama ad Legem Frision. tit. 18. *terræ defensionem* interpretatur, cui consonat vetus nota ex Codice Remensi apud Steph. Baluzium ad Capitul.: *Et quia in hostem aut propter terram defendendam, aut propter terram acquirendam itur, de Lantweri, id est de patriæ defensione non aliter nisi secundum istum modum, in Lege aut in Capitulis Imperatorum scriptum habemus, etc.*

☞ Genuina vocis origo Teutonica, *Land* scilicet vel *Lant*, Terra, regio, provincia, et *Weri* seu *Were*, Arma: quæ tam pro incursione quam pro defensione capi possunt.

† **LANTWERK**. Vide *Landwerck*.

LANULA. Fridericus II. Imper. lib. 1. de Arte venandi cap. 45: *Pullis namque noviter genitis primo innascuntur illæ, quæ nec sunt ut pili, neque ut Lanulæ, sed habent naturam inter utrumque, quæ cooperiunt, et a frigore quoquo modo defendunt. Secundo innascuntur aliæ, quæ dicuntur Lanulæ, a quibusdam dumæ; hæc sunt eciles et molles, densiores et longiores primis, etc.* Adde lib. 2. cap. 31. Vide *Duma*.

† **LANUTUS**, Lanosus, lanam habens vel lana abundans. Joh. de Janua; Ha-

bundant de laine ou qui a laine, in Gloss. Sangerman. *Animal Lanutum ovinum*, in Sententia ann. 1339. ex Schedis Pr. de *Mazaugues*. *Lanutum avere*, in Transactione ann. 1490. ex iisdem Schedis. *Lanutæ pelles*, apud Rymer. tom. 2. pag. 1051.

* *Peaux lanues*, in Stat. ann. 1358. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 254. art. 2.

* **LANXINACTA**. [Corbeille pour les plats. DIEF.]

LANZARIUS. Charta Alfonsi III. Reg. Portugall. ann. 1289. apud Brandaonum tom. 4. Monarch. Lusitan. pag. 279. vº: *Item omnis laborator, qui non fuerit Lanzarius, stet in pace, et nullus mactet eum.*

* Hispan. *Lanzado*, a verbo *Lanzar*, Ejicere, expellere.

* **LANZETTA**, LANCETTA, Ornamenti genus in vestibus in formam lanceolæ; unde nomen. Stat. ann. 1342. inter Monum. eccl. Aquilej. cap. 90. col. 903: *Item quod in pannis et in vestibus non possint portare ornamenta,.... exceptis Lanzettis seu maspillis circa pectus.... Quæ tamen Lancettæ vel maspilli non excedant valorem unius marchæ denariorum.*

* **LANZO**, LANZONUS, Acad. Crusc. *Lancione*, Grandis lancea, contus. Stat. Ferrar. ann. 1268. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 515: *Si quis de nocte inventus fuerit portare falzonem de Cavezo, bordonem, Lanzonem, etc. Verumtamen licitum sit cuilibet de civitate Ferrariæ portare impune, eundo et redeundo ad villas, spatam, cultellum de ferire, lanceam seu Lanzonem.* Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 55. ex Cod. reg. 4620: *Ad dictum incendium destruendum et extinguendum, cum instrumentis aptis ad illud et armis, videlicet scuto, ... lancea sive Lanzono... vadant.* Decreta Placent. ad calcem statut. fol. 108. rº: *Primo pro una lancea, sive gieverina, seu Lanzono lib. 1.*

† **LAODIUM**. Vide in *Laudare* 5.

* **LAOFICUS**. [Ut **LAPICUS**. DIEF.]

* **LAORATIVUS**, pro *Laborativus*, Arabilis. Charta ann. 987. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 141: *Imprimis dono ad alodem illam meam boriæm Laorativam, quam huc usque tenui in dominio.* Vide supra *Laborativus*.

† **LAOS**, λάος, Populus, turba. Acta S. Cassiani apud Ill. Fontaninum in Appendice ad Antiq. Hortæ pag. 350:

Ardet abire dehinc, propriamque relinquere terram, Cumque Leon patulas istud percelleret aures.

Id est, populorum, pro Græco λαόν.

* 1. **LAPA**, Vestimenti genus. Stat. Conc. Trevir. ann. 1238. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthelm* pag. 721. col. 1: *Nullam cordam vel nodum in tunica vel supertunica habent (clerici) non solum in Lapa.*

* 2. **LAPA**, LAPPA, Cardui species. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Lapa vel Lapatium, Cherdons.* Hist. transl. S. Corn. apud D. Le *Beuf* tom. 1. Collect. var. script. pag. 362: *Rite etenim cautaque provisione actum est, ut subductis Lappis, paliuris et carduis, tali in loco ecclesie erigerentur maceræ.* Vide alia rursus notione infra in *Lappa* 1.

* **LAPACEOLUM**, [parele. (Glos. ms. Turon. XII^a s. Bibl. Schol. Chart. 1869, p. 327.)]

* **LAPACIUM**. [Lapathum. DIEF.]

* **LAPADINA**, vox Italica. Serm. Barel. in fer. 6. hebdom. 4. Quadrag. *Si vis*

equum emere, prius illum vides si habet la Lapadina, si oculos gibbos, si bonam cropam.

* **LAPANUM**, pro *Langanum*. Vide supra *Crespellæ*.

1. **LAPAS**, atis, secundum magistrum in historiis, est cibus ex oleribus confectus: ita dicit in libro *Judith*. Jo. de Janua. [Idem infra: *Lappates, scilicet lib. Judith c. 10. dicitur cibus ex oleribus confectus, unde quiddam:*

Lappates cibus est et olus componit eumdem.

Hugo vero dicit: Lappates, caricæ, ficus siccæ. Ex eodem fonte Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: Lappates, Cibus ex oleribus confectus, Viande confitte de chos. Perperam ubique; legendum enim Palathæ, ut habet vulgatus Interpres laudato cap. 5. a Græco παθήη, Massa ficorum et pinguium caricarum, quas in morem laterum figurantes, ut diu illæse permanent, calcant atque compingunt.]

* 2. **LAPAS**. [Fructus fici inter duas turtas pressi. DIEF.]

* **LAPATIA**. [Lapathum. DIEF.]

† 1. **LAPATICA**. *Quædam herba quæ in cibo sumpta confortat stomachum, venem reprimit, urinam provocat, ructum excitat, et dicitur a Lapa.* Joh. de Janua. Vide *Lapistrus*.

* 2. **LAPATICA**. [Herba quæ stomachum confortat. DIEF.]

* **LAPATIOLUM**. [Ovile. DIEF.]

* **LAPATIUM**. Vide supra *Lapa* 2.

† **LAPATUM**, pro *Lupatum*, Frenum durius ad domandos equos ferocios. Vide *Scispadum*.

* **LAPDACISMUS**. [Labdacismus. DIEF.]

† **LAPENÆ**, *Stellæ fulgentes.* Joh. de Janua; *Estelles resplendissans*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.

† **LAPETUM**, *Locus ubi lapæ abundant vel crescunt.* Joh. de Janua; *lieu où croissent gletons*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerman.

* **LAPHUS**. [Cervus, cf. ἄραφος. DIEF.]

* **LAPICEDIA**, *Locus vel domus, ubi lapides cæduntur.* Johan. de Janua; *Lapicidina* Latinis.

LAPICIDIUS, *Lapidis cæsor*, Ugutioni.

† **LAPICIDINARIUS**, λαπέυτής. Gloss. Lat. Græc. Sangerman.

† **LAPICIDINUS**, Idem. Vide locum in *Macio*.

* **LAPICIDA**, LAPISCIDA, *Ædificiorum structor*, Gall. *Maçon*. Pactum inter Guigon. de *Jarente* dom. de Montecl. et habit. ejusd. loci ann. 1392: *Et deinde idem dom. de Monteclaro habebit Lapididas sive muratores, qui turrim ipsam et anambarrum murabunt et ædificabunt.* Instr. ann. 1304. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 49. col. 2: *Item dicti commissarii fecerunt vocari... Lapididas, qui fuerunt missi per dictos dominos commissarios ad castrum Calvissionis ad extimandum ædificia duarum turrium et hospicii regii Calvissionis; qui Lapididæ seu massoni, etc. Vide in *Lapis*.*

* **LAPICILLE**. [Diamant des vitriers. DIEF.]

* **LAPICIUM**. [Terrain pierreux. DIEF.]

1. **LAPIDARE**, *Convicium insectari.* Hieronym. Epist. 2. ad Nepotianum: *Lapidato jam Virginitatis libello, quem sancto Eucherio Romæ scripseram.* Spartianus in Pescennio: *Inter Lapidationes execrationesque omnium.* [Macrobi. lib. 2. Saturn. cap. 7: *Quo dicto universitas populi ad solum Cæsarem oculos et ora convertit, notantes impotentiam ejus hac dicacitate Lapidatam.*]

* 2. **LAPIDARE**. [Lapider. DIEF.]

* **LAPIDARIUM**. [Lapidina. DIF.]

1. **LAPIDARIUS**, LAPIDINARIUS, λαπευ-
της λαθουργός, in Gloss. Græco-Lat. Her-
mas lib. 3. Pastor.: *Quid facimus de his
lapidibus? et ego dixi: Domine nescio...
ego, inquam, artem hanc non novi, nec
Lapidarius sum.* [Ulpianus leg. 5. § 7.
Dig. Commodati (13, 6.): *Si servus Lapi-
dario commodatus sub machina perierit,
etc.*]

* 2. **LAPIDARIUS**, Ad lapidem, hoc est,
in jus vocatus; formula loquendi a se-
dibus lapideis, quibus iudices sedebant,
deducta. Charta Phil. comit. Fland. pro
libert. castel. Brug. ex Cam. Comput.
Insul.: *Homo liber submonitus ad lapi-
dem, ... scoutetæ respondebit... Omne in-
justum deponet comes, sive de nummis
notariis, sive de nummis cricwardiæ, sive
Lapidarii, sive de alia quolibet re. Ubi
etiam intelligi potest is, qui multas a
iudicibus statutas percipiebat. Vide
infra in Lapis.*

LAPIDATUS, Qui super lapidem sedet.
Gualt. Hemingford. de gest. Eduardi I.
reg. Angl. ad ann. 1292. pag. 37. edit.
Hearn.: *Rege itaque novo in lapide posito,
missarum sollempnia incepta peraguntur,
et præterquam in elevatione sacri Domi-
nici Corporis, semper Lapidatus mansit.*
Thronum lapideum hic designari, more
nere superfluum videtur.

† **LAPIDEUS IGNIS**. Vide Ignis.

† **LAPIDIA**, Lapidina. *Lapidiam sua
solicitudine compleverat*, apud Leibniti-
um Scriptor. Brunsvic. tom. 2. pag.
442. ex Chronico Monast. Marienrod.

† **LAPIDICÆSOR**, λάτομος, Lapidica.
Supplem. Antiquarii.

† **LAPIDINARIUS**, Idem. Vide in *Lapi-
darius*. [* Occurrit præterea in vet.
Inscript. apud Gudium cxi. 4. edit.
ann. 1731.]

* **LAPIDIFICATURUS**, Qui in lapidem
convertere vim habet. Arnald. de Villan-
nova in Rosar. Ms.: *Multiplicando vir-
tutes minerales Lapidificaturas et coagu-
lativas et indurativas.*

† **LAPIDIFODINA**, Lapidina, apud
Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic.
pag. 360. ex Chronico Clusino Henrici
Bodonis.

* **LAPIDISCINIUM**, Lapidina, in Bulla
Lucii PP. ann. 1184. inter Instr. tom. 12.
Gall. Christ. col. 139.

* **LAPIDOSITAS**, Lapidibus producen-
dis habitas. Tertul. de Habitu mulieb.:
*Atiunt et de frontibus draconum gemmas
erui, sicut et in piscium cerebri Lapidosi-
tatis inest.*

* **LAPIFARE**. [Frequenter labi. DIF.]

1. **LAPILLUS**, Lapis in terminum posi-
tus. Innocentius Gromaticus: *De arca
usque Lapillum, hoc est, terminum. Auc-
tor incertus: Lapilli natura tornatiles,
sive alia factura breviores, etc.*

† 2. **LAPILLUS**, Calculi morbus, Gall.
la Pierre. Vita S. Gerardi Abb. Bron.
sæc. 5. Benedic. pag. 270: *Continuis
namque cruciatibus macebat eum cal-
culus, intolerabilis videlicet morbus, qui
urinam inhibens nuncupatur vulgo La-
pillus.*

† **LAPILLUS ALBUS**, Idem qui Calculus
albus, quo olim Thraces notabant singu-
los anni currentis faustos dies, calculum
album in urnam immittendo, vel atrum
si infelices, ut scirent anno exacto quot
fuissent læti dies, quot infasti: ad
hunc morem respiciens Scriptor Hist.
Beccensis MS. ait ad ann. 1152: *Hic
annus albo notandus Lapillo Beccensibus,
quo videlicet Joannes Romanus... Monach-
us Becci perrexit Romam, et inde re-
diens caput B. Felicis Mart. socii Adaucti*

*attulit secum, et gratuito dono dedit illud
Ecclesie Beccensis.*

* **LAPIS**, pro quadam locorum distan-
tia, milliæ, quod lapide vel columna
lapidea notaretur. S. Victric. episc. Ro-
tomag. de Laude SS. apud D. Le Beuf
tom. 2. Collect. var. script. pag. xvj.:
*Ignoscere ergo debetis, quadragesimo tan-
tum Lapide pene tardus occurri.*

† **LAPIS**, Ponderis vel mensuræ species.
[* Charta Andr. reg. Hungar. ann. 1233.
apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.:
*Ecclesie vero retinebunt de salibus suis
ad usus suos hoc modo;... Præpositus Ori-
densis cum capitulo suo duo millia Lapi-
dum.*] Vide *Petra*. [* Germ. Stein.]

* **LAPIS ARDESIVS**, Gall. Ardoise. Vide
supra *Ardesius*.

* **LAPIS CALCINARIUS**, Ex calce. Vide
supra *Calcinarius*.

LAPIDES CATENATOS FERRE, Pœnæ
species, feminis potissimum indicta.
Charta MS. Henrici Ducis Brabantie
et Henrici primogeniti ann. 1229. pro
Communia Bruxellensi: *Si mulier mu-
lierem percusserit solvet 20. sol. si con-
victa fuerit, vel portabit Lapidis catena-
tos a sua Parochia ad aliam.* Charta ann.
1247. Tabul. Campanie fol. 343: *La fame
qui dira vilonie à autre, si come de pu-
tage, paiera 5. sols, ou portera la Pierre
toute nue en sa chemise à la procession,
etc.* Joann. Stiernhookus de Jure Sueo-
nium vetusto lib. 1. pag. 19: *Ignominiosa
Lapidum illa civitatis gestatio in confu-
sionem flagitiosæ concubitus loties cele-
brata, quæ etiamnum extat, etc.* Idem
pag. 326. de pœna adulterii: *Jus nostrum
municipale sola ignominia et relegatione
contentum est: sed ignominia, qua ma-
jor adulteris excogitari non potest. Asser-
vabant enim in Curiis duos Lapidis quos
Lapides publicos seu civitatis, vocabant,
Stadzens Stena. Hi scapulis adulteræ
impositi sunt, ac deinde funiculus ad
genitale adulteri membrum adstrictus,
quo sic onerata sessorem suum per oppi-
dum publice circumducebat, etc.* Vide
Putagium.

* **LAPIS FINILIS**, Qui vice finis ponitur,
terminalis, in Charta ann. 1265. in Reg.
S. Ludov. ex Chartoph. reg. fol. 22. v°.

* **LAPIS GRISEUS**, Silex, Gall. Gravis vel
Grès. Comput. fabr. S. Petri Insul. ann.
1483: *Johanni Wyot mercatori griseorum
Lapidum Bethuniensium, pro Lapidibus
griseis ad cooperiendum muros atrii Ec-
clesiæ, xxj. lib. iv. sol.*

LAPIS IGNITUS, quo cum focili ignis
excitatur. Guigo II. Prior Cartusienus.
in Statutis ejusdem Ordin. cap. 28. § 5:
*Ad ignem focile, esca, Lapis ignitus, se-
curis, signa.*

LAPIDES INCHORES, Nativi. Vide *En-
chori*.

† **LAPIDES INSCRIPTI**. Vide *Inscriptus*.

LAPIDES LIBERI. Silvester Giraldus
lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 3: *Id etiam...
quasi pro miraculo duximus, quod in
summis, quibus clauditur undique mon-
tium verticibus non petrosus aut saxosis,
sed mollibus potius et herbosis, Parii la-
pides reperiri soleant, qui Liberi vulgo
dicuntur, quia secabiles ferroque quo-
dammodo polibiles, sese quasi liberaliter
præstant, ex quibus Ecclesia ipsorum jam
extat egregie constructa. Est autem Pa-
rius lapis candoris eximii, ut est apud
Isidor. lib. 16. cap. 5.*

† **LAPIS LUNÆ**, LAPIS SPECULARIS, ad
modum vitri perspicuus. Vide *Gypsee
fenestæ*.

† **LAPIDES MENSURARIÆ**. Vide *Car-
teria*.

LAPIS MUTUS. Hygenus: *Lapides sine*

*inscriptione, quos ideo quia nulla signi-
ficatione apparent, Mutos appellant.* His
opponuntur *Petræ notatæ et signatæ*. Ita
Lapidum scriptura, apud Dolabellam
Agrimensorem. Charta Ordonii II. Regis
Navarræ æræ 950. apud Anton. de Yopez
tom. 4: *Et sunt ipsæ Ecclesie cantatæ
in toto gyro per petras erectas et scriptas.*

LAPIDES NATIVI, in ipso solo nati.
Vide Agrimensores.

† **LAPIS NERONIANUS**, miræ viriditatis
ac splendoris, apud Gregorium Turon.
lib. 1. Miracul. Smaragdus.

LAPIS ORDINARIUS. Vetus interpres
Juvenalis Sat. 10. de Babylone: *Quam
condidit urbem Semiramis Nini uxor, et
coctili latere munivit, quem hodie dicimus
Ordinarium Lapidem.*

LAPIS PACIS, Qui inter Missæ solennia
post consecrationem osculandus fideli-
bus defertur, quo tum tempore, olim
mutuis se osculis, quæ pacis appella-
bant, prosequabantur. Statuta Ordinis
de Sempringham: *Ipsa quoque Sacrista
vel alia matura recipiat ad fenestram
aquam benedictam, et Lapidem pacis,
quem circumferat Monialibus sororibus
incipiens semper pacem dare in dextro
choro, etc.* Vide *Osculum Pacis*.

† **LAPIS PHYSICUS**, Rocho le Bailif in
Dictionario Spagyrico, est *Medicina illa
per quam veteres transmutarunt metalla
et morbos omnes sanaverunt.*

* **LAPIS PISCIVM**, Locus, ubi pisces
dividuntur. Inquisit. ann. 1371 in Ac-
cess. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 428.
col. 2: *Lapis piscium, quæ valeat annua-
tim unciam unam, tarenos sex.*

LAPIS PORTATILIS, pro Altari porta-
tili, in Synodo Bajocensi anno 1300.
cap. 20.

* **LAPIS SACRUS**, Sacris agendis desti-
natus, altare portatile, nostris *Pierre
d'autel*. Inventar. ann. 1449. ex Tabul.
D. Venciæ: *Una capsia de sap, in qua
consistunt ornamenta capellæ B. Joannis;
et primo, Lapis sacrus.* Vide in *Altare I.*

* **LAPIS VITREUS**, Gemma factitia. In-
vent. ann. 1371. apud Cl. Vir. Garamp.
in Disquisit. de sigil. Garfagn. pag. 88.
in nota: *Una mitra cum Lapidibus vitreis
et grossis perlis oculorum piscium... Vi-
ginti Lapidis, qui videntur zaffiri; sed
magister Ricardus dixit eos esse vitreos
vel crystallinos.*

LAPIS VIVUS, apud Gratium in Cyne-
getico, et apud Agrimens. pag. 273. qui
πυριτης, ut est apud Turnebum lib. 6.
Advers. cap. 9. *Ignifer*, apud Agrimen-
sor. pag. 311. Statuta Mediolanensia 2.
part. cap. 329: *Fiant scilicet Lapidum vi-
vorum, etc.*

† **GUERPIRE CUM LAPIDE**, Singularis
modus rei aliquid dimittendæ memo-
ratus in Transactione ann. 1085. ex Ar-
chivo S. Victoris Massil. armar. Forojul.
num. 7.

* **LAPIDES PROJICERE** pro tres primos
anni menses vetant Stat. ant. Florent.
lib. 3. cap. 167. ex Cod. reg. 4621: *Nullus
major duodecim annis audeat de mensi-
bus Januarii, Februarii et Martii projicere
Lapides versus aliquam personam in
aliqua vel per aliquam viam seu vicum
aut plateam civitatis Florentiæ, aut super
aliquo ponte ipsius civitatis, etc.*

* **VENIRE AD LAPIDEM** quid significet,
explicat Charta Phil. Pulc. ann. 1291.
ex Cam. Comput. Insul.: *Per præceptum
quod fecerunt et adhuc intendunt facere
de veniendo dicto Johanne ad Lapidem,
hoc est dicere, in prisonem venire compellunt,
etc.* Vide supra *Lapidarius 2.*

* **LAPIS COCTUS**, Later, sive terra
igni sepius percocta, in usum ædifi-

candi. Italice *Mattone*, Gall. *Brigue*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 625: *Statuimus et ordinamus quod strata dicte contrate Medii debeat selegari a strata sancti Stephani usque selegatam sancti Petronii de bonis Lapidibus coctis, expensis omnium personarum habitantium in dicta contrata.* [FR.]

* **LAPIS FOCARIUS**, Idem ac Lapis coctus, nam ignis vi coquebatur. Stat. cit. tom. II. pag. 248: *Ordinamus quod unus puteus muratus de Lapidibus focariis, et cum bona delta de masigna debeat fieri.* [FR.]

* Occurrunt etiam in eisdem Statutis vocabula LAPIS FAÇARIUS, eodem significato usurpata; in quibus locis nescio an discrimen vocis Façarius referri debeat scripturæ mendo, vel potius quod lapides conjungerentur inter se per eorum facies (vernacule *faça*), ut hic præscribitur, tom. II. pag. 624: *Statuimus et ordinamus quod quilibet homo habens caput et terrenum ad dictam foziam debeat tantum selegare suis propriis expensis de Lapidibus façariis in cultellum, quantum tenet suum terrenum super foziam dictam.* [FR.]

* **LAPIS JUDAÏCUS**. [« Est lapis sicut nux parva ad longitudinem paucam declinans, proximus figure amigdale aut datili... (B. N. ms. lat. 16186, f. 67^a.) »]

† **LAPISCIDA**, pro Lapidica, in Notis obituum et foundationum ad marginem Martyrologii MS. S. Salvatoris Aquensis. [* Vide supra *Lapidica*.]

* **LAPISDICINIA**. [« *Lapisdicina*, *machon*. (Lex. Lat. Gall. Bibl. Ebroic. n. 23. XIII. s.) »]

LAPISTA, *Genus vasis lapidei et aquarii, dicti a Lapis*. Jo. de Jan. et Glossæ MSS.

† 1. **LAPISTRUS**, LAPATIUM, Oleris species, de qua Isid. lib. 17. cap. 10. scribit: *Hæc in cibo sumpta stomachum confortat, venerem reprimit.* Vide *Lapatica*.

* 2. **LAPISTRUS**. [Gramen. DIF.]

† **LAPITIDIS**. *Supplicatio* (an. 1288.) facta domino Vicario Massil. per Guil. Codoliti magistrum Lapiditem deputatum ad curam barquelliorum, in Schedis D. le Fournier. Videtur legendum *Lapicidam*.

† **LAPOSUS**, *Plenus lapis* (lappis,) Johanni de Janua: *Plein de gletons*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.

* 1. **LAPPA**, *Gloutonnier vel rosel stateræ*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Aliud Gall. lat. ex Cod. 7684: *Gleteron ou gloton, Lapa*.

* 2. **LAPPA**, Cardui species. Vide supra in *Lapa* 2.

* **LAPPACIA**. [Est herba quæ stomachum confortat. DIF.]

* **LAPPACIUM**, pro Lapathum, ut post Echarдум monent docti Editores ad Acta S. Domin. tom. 1. Aug. pag. 619. col. 2.: *Æs viride, pylatrum, Lappacium, et succum porri.* Ital. *Lapazio*. Vide *Lapistrus*.

* **LAPPOSUS**. [Pilosus. DIF.]

* **LAPPUS**. [Oiseau de mer. DIF.]

† **LAPSABUNDUS**, Ruinosus, caducus. S. Apri Antiquum monasterium vetustate *Lapsabundum*, in Notitia ann. circiter 1031. inter Probat. Hist. Tull. pag. LXX. et Hist. Lotharing. tom. 1. col. 407.

LAPSANIUM, *Herba sale condita*, qua Ægyptii Monachi vescabantur, ut auctor est Cassianus lib. 4. de Monach. cap. 11. et 22. vox forte a *Lapsana* deducta, quæ Plinio lib. 20. cap. 9. olus silvestre fuisse dicitur.

* **LAPSATIO**. [Lapsus. DIF.]

* **LAPSATOR**. [Qui frequenter labitur. DIF.]

LAPSI, Qui a Fide discedentes Paganismum aut hæresim amplectebantur, et postea per penitentiam redibant ad Ecclesiam. Concil. Agathense can. 60. et Epaonense can. 29: *Lapsis, id est, qui in Catholica Fide baptizati sunt, si prævaricatione damnabili post in hæresim transierint, grandem redeundi difficultatem sancit antiquitas.* Adde Aurelian. IV. can. 8. Valentin. can. 3. Sententias Conc. Tolet. XVII. can. 13. Baron. ann. 253. n. 103. et Jacobum Gothofred. ad l. 5. Cod. Th. de Apostatis. (16, 7.) *Negatores etiam dicebantur, quod Christum negassent, ut colligitur ex S. Paciano Barcinonensi Ep. 3.*

LAPSI præterea dicuntur, qui aliquod delictum commiserunt, ex quo penitentiam publicæ subjacere debeant. Gregorius M. l. 1. Ep. 42: *Et in iisdem Monasteriis ad penitentiam eosdem Lapsos trade.*

* **LAPSIDIUM**. [Est illud quod cadit de metallo quum acuitur. DIF.]

† **LAPSILE**, λιπιδιον, *Lubricum, lentum*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

* **LAPSINA**, *Lapsus*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641. Sed forte legendum *Lapsiva*, dicitur in *Lapsivosus*.

* **LAPSINOSUS**, in Gloss. Lat. Gr. ex Cod. S. Germ. Prat. ubi aliæ habent *Lapsivosus*. Vide in hac voce.

† **LAPSITUDO**, *Lapsus, defectio*. Epistola Conradi Imp. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1211: *Hortamur attente, quatenus non expectans, ut solaminis remedia tibi Lapsitudo mæroris indulgeat.*

LAPSIVOSUS. Gloss. Græc. Lat.: Ὀλισθηρος, *Lapsivosus, lubricus*. Apud Papiam *Lapsina*, est *Lapsus*, ubi forte legendum *Lapsiva*.

LAPSUS, *Aquæ divortium*, quo se pisces recipiunt: *Chute d'eau*. Gregorius Turon. de Vitis Patr. cap. 17: *Aberunt ad Lapsum, et aspicientes invenerunt eum ita refertum piscibus, ut decem viri quæ repererant, vix exhibere potuissent.* Infra: *Lapsus noster, in quem pisces decidere soliti sunt, prorsus desertus habetur.* Idem lib. de Gloria Confessor. cap. 5: *Surrexitque e lectulo, invenitque immanem escocem in Lapsum suum, quem ubi jussus fuit, echibuit.* [* Vide supra *Capsum* 2.]

* **LAPTICIA**. [Vehiculi genus. DIF.]

LAPUS. Vide *Canis*.

† **LAQUATUS**. Statutum Guidonis Episc. Traject. ann. 1310. Bataviae sacræ pag. 174: *Item prohibemus, ne Sacerdotes vel Clerici calceos vel sotulares portent Laquatus.* Lege *Laqueatus* et vide *Laqueatæ vestes* et *Calceus Laqueatus*.

* **LAQUEARE**, *Laqueis seu lorulis astringere*, Hisp. *Lacear*, Gall. *Lacer*; *Laqueus seu cingulum ad astringendas vestes*, et *Lasseure*, *Vestis pars*, ubi *laquei* alligantur. Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 284: *Et lors ycelui exposant... d'une paire de cousteaux à trenchier pain qu'il avoit pendus aux Lassieres de sa cote, etc.* Aliæ ann. 1475. in Reg. 195. ch. 1566: *Le suppliant costurier dist qu'il lui failloit des crochets et des portes pour mettre à la Lasseure des robes d'icelle fille.* Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 105. ch. 601: *Guilebertus de Boura de cubili surgens, tunicam seu superpunctum suum Laqueando et nodando, nudus capite et pedibus præterit cum dicto domino de Morebeque locutus.* Stat. Henr. abb. Cluniac. ann. 1308. apud Menag. in Diction. etymol. v. *Lacer*: *Inhibemus ne fratres*

portent vestes Laqueatas seu boutonatas. Vide *Laqueatæ vestes*.

LAQUEARI, *Tectorum tignarii*, in Glossis MSS. apud Salmasium. [Architecti, *Laquearii*, etc. in leg. 2. Cod. Theodosiani de excusat. Artif. (13, 4.)]

* *Nostris Lasseure*, vulgatius *Lassiere*, *Intertignium*, manipulorum locus in horreo. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 134: *Le suppliant monta en une Lasseure ou travée de granche pour descendre du feurre.*

LAQUEATÆ VESTES, *Laqueis*, seu lorulis, exornatæ, vel strictæ: nostri ejusmodi *laqueolos*, *Las* et *Lassats*, vocant: perperam enim *Laquets* quidam scribunt. Regula Templariorum cap. 29: *De rostris et Laqueis, manifestum est esse gentile: et cum abominabile hoc agnoscat, prohibemus... ut aliquis ea non habeat.* Bromptonus ann. 1188: *Ibi statutum fuit in Anglorum gente, ne quis escarleteo, sabelino, vario, vel griseo, aut vestimentis Laqueatis... uteretur.* Gervasius Dornbern. eodem anno: *Et quod nullus habeat pannos decisos et Laceatos.* Male *laceratos* habet Neubrigensis Picardi lib. 3. cap. 23. extremo. Regula Fratrum Hospitalis S. Juliani in Anglia: *Habeant tunicam et supertunicam de russeto, cum capucio de eadem secta: ita quod manubria tunicæ sint clausa usque ad manum, non nodulis vel filo ad modum secularium Laqueata.* Liber Niger Capituli Parisiensis: *Statutum fuit in Capitulo generali ann. 1325. in crastino festi Nat. S. Joan. B. quod aliquis de Ecclesia Paris. non deferret sotulares consutitios, seu ad Laqueos, aut caligas alterius coloris quam nigri.* [Le Roman d'Athis MS.:

Ou tel semblant, promesse ou don,
Ou manche, ou las, ou confanon.]

Vide *Laquatus*.

† **LAQUEATORES**, *Retiarii, Laceurs*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. Isid. lib. 18. cap. 56. de *Laqueatoribus*: *Laqueatorum pugna erat fugientes in ludo homines injecto laqueo impeditos consecutosque prostrare, anictos umbone pelliceo.* Utitur Vegetius lib. 3. cap. 22. Non in ludis solum, sed et in quibusvis certaminibus laqueis usos fuisse plerosque populos docent passim Scriptores, Pausanias de Sarmatis lib. 1. Hegesippus de Alanis lib. 5. cap. 1. Valerius Flaccus lib. 6. de Anchatibus, Herodotus de Persis lib. 7. quorum omnium verba refert Carolus de Aquino in Lexico Militari v. *Laqueus*.

† **LAQUEATURA**, *Fascis, manipulus*. Charta ann. 1258: *Omnia quæ pertinent ad grangiam... excussores ligare tenebuntur, de quibus Religiosi habebunt unam Laqueaturam.*

LAQUETISMUS, *Tendicula, quasi laqueus tensus*. Jo. de Janua. Gloss. Isid.: *Lacatismus, laqueus, decipula*. [Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Laquetismus, Tendue de Las*.]

† 1. **LAQUEUS**, f. *Corona collaris*, Gall. *Collier*. Testament. Yzeu Dominæ d'Anio ann. 1293. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 704: *Item sepulturam meam eligo in cimiterio Fratrum Minorum Viennæ; quibus Fratribus jocalia mea, videlicet Laqueos et qarlandas do et lego, ut exinde perpetuo ibidem faciant anniversarium meum annuatim.* Vide *Laqueatæ vestes*.

LAQUEOS FERIS PRÆTENDERE, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 4. § 23. in Lege Saxon. tit. 12. § 3. tit. 13. § 2. et l. 29. D. ad Leg. Aquil. (9, 2.) et l. 55. de Acq. rer. dom. (41, 1.)

* 2. **LAQUEUS**, Zona, cingulum. Inventar. Maquest. Cassin. ann. 1497. tom. 2. Hist. ejusd. pag. 599. col. 2: *Camisi undecim cum stolis et manipulis, Laqueis et ammicteis, etc.*

† **LAQUIRIUM**. Vide in *Loquerium*.

† 1. **LAR**, Princeps, Hetruscis, ut docet Scaliger ad Propertium. *Lar, Lartis*, Dux vel Rex, ut interpretatur Turnebus lib. 17. cap. 1. ubi narrat Viridomarum Gallorum Ducem, quem interfecit Marcellus, cuique optima spolia detraxit, Aremoricum Lartem, id est, Gallicum Ducem appellari ab Ausonio :

Tertia optima dedit spoliatus Aremoricus Lar.

Hinc, nisi me fallo, Johannes de Janua : *Lar fuit quidam Rex ; sed tunc facit genitivum Lartis, interposita t, causa differentia*. Sussannæus in Vocabulario : *Larthes, Summus regum.*

* 2. **LAR**. Vita S. Schetzel. tom. 2. Aug. pag. 178. col. 2 : *Diversorium tamen ipsius ingredi recusabat : reclinato capite quiescebat in Laribus domatis, vel potius in medio curtis*. Id est, Lateribus, ut notant docti Editores. At minus bene, ni fallor : pars enim domus seu locus, ubi ignis accenditur, videtur esse, ut colligitur ex Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 83 : *Item ipsa existens nuper in domo sui hospitis prædicti, invenit in Lare tres grossos Turonenses argenti, de lege et tempore beati Ludovici.*

* **LAR**, ut *Focus*, Domus. Chart. Lothar. III. Imperat. ann. 1184. apud Erath. Cod. Quedling. num. 3. pag. 80 : *Villico de unoquoque Lare obolum redant*. Vide Forcellinum.

LAREM FOVERE dicuntur, qui in aliquo loco domicilium habent. Charta Philippi Reg. Franc. ann. 1310. pro libertatibus Bastidæ in Petragoricis, ex 47. Regesto Tabul. Reg. n. 38 : *Si vero contigerit ipsos nobiles fovere vel non fovere Larem vel domicilium in ipsa bastida, tenebuntur duntaxat pro rebus quas acquisierint in pertinentiis et honore dictæ bastidæ ad contribuendum, ut cæteri, prout tenebantur illi a quibus dictas res vel possessiones acquisierint*. [Edictum Philippi IV. Franc. Regis ann. 1302. ex Chartulario S. Vandregisili tom. 2. pag. 1851 : *Inhibentes insuper ne morentur seu Larem foveant in prædictis terris*. Eadem habentur in edicto Philippi VI. Franc. Regis ann. 1344. tom. 2. Ordin. Reg. pag. 199. Occurrit. alibi non semel.] Vide *Focus*, *Ignis*.

* **LAREM TENERE**, Domicilium habere. Libert. civit. Ruthen. ann. 1371. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 411. art. 3 : *Quod nullus serviens regius possit nec debeat moram continuam facere, nec tenere domicilium, hospicium vel Larem in dictis civitate et burgo Ruthenæ*. [* Vide *Haltaus*. Glossar. German. voce *Rauch*, col. 1507.]

* 3. **LAR**, Alia notione, in Consuet. Perpin. Mss. cap. 37 : *Item possunt (homines Perpiniani) habere duas fogaecerias de lena et duas de Lari ad vendendos panes cum voluerint*. Vide supra *Fogaeceria* et infra *Lena* 4.

* **LARANTOLA**, Piscis genus. Vide infra *Lichuda*.

† **LARGERIUM**, Pharetra, Gall. *Carquois*, quasi *Arcerium*, adjuncto *L*, vice articuli. Computus ann. 1336. Hist. Dalph. tom. 2. pag. 306 : *Item pro MCCGCC. carellis quos dicti balistarii portaverunt apud Avinionem cum cordis, fletionibus et Larcerio, in quo fuerunt ligati... LIV. sol. vi. den.* Le Roman de la Rose :

Ja nel besasse pour l'Archiere,
Ne pour l'Arc, ne pour le brandon.

* **LARCUS**, *Falsidico*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **LARDALIS** PORCUS, Pinguis, opimus, in Chr. Farfensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 402.

† 1. **LARDARE**, Lardo suffigere, Gall. *Larder*. Joh. de Janua : *Lardare, Lardo impinguare, vel guttatim lardo assare, vel lardatum facere. Pulli assati et Lardati*, in Pancharta titularum S. Stephani de Vallibus prope Xantones Ch. 66. Metaphorice Menotus Sermon. fol. 8 : *Nunquid hodie Cardinalatus et Archiepiscopatus sunt, Lardati de Episcopatibus, et Episcopatus pluribus Abbatibus et Prioratibus ? Ad omnes diabolos talis modus faciendi.*

* 2. **LARDARE**, metaphorice, quomodo vulgari locutione *Larder* dicimus, pro *Configere*, Gall. *Piquer, percer*. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 128 : *Qui pasticerius... respondisse dicitur, quod ipse pro dicto præposito suo non promitteret quin Lardaret dictum Gilotum*. Vide supra *Interlardare*.

† **LARDARIOLUS**, Vox incertæ notionis. Vide in *Sigitula*.

† **LARDARIUM**, etc. Vide mox in *Lardum*.

* Nostris *Lardier* et *Lardage*. Charta ann. 1313. in Reg. 49. Chartoph. reg. ch. 74 : *Item apud Viriacum in Viromandia, ratione quorundam reddituum, qui vulgarter dicuntur le Lardier, centum solidos Paris. annui redditus*. Charta Ludov. comit. Fland. ann. 1331. ex Chartul. 2. Fland. ch. 573. in Cam. Comput. Insul. : *De nos briefs dou Lardier de Bruges... trois livres et trois solz*. Alia ejusd. ann. in Reg. 66. ch. 518. pro *Laudano* : *Le droit que il (l'evêque) demandoit et se disoit avoir par point de chartre... ou Lardage où fu le berfroy*.

* **LARDARIUS** PORCUS. Vide mox in *Lardum* 2.

* **LARDATORIUM**, Veruculum lardarium, Gall. *Lardoire*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Lardatorium, Lardouere. Lardouer*, pro *Locus*, ubi lardum servatur, in Lit. remiss. ann. 1416. ex Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 324 : *Le suppliant... prinst en la cuisine un jambon de porc, qui estoit pendu ou Lardouer*. Vide *Lardarium* in *Lardum*.

* **LARDELLUS**, Animalis genus, ab Italico *Leardo*, albus. Stat. datiar. Ripper. fol. 4. rº : *De qualibet fodra seu mantello Lardellorum, zibellinorum, foionorum et aliarum sufultarum, etc.* Vide *Lareones*.

* **LARDERIA**, Funis species. Comput. ann. 1363. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 259. col. 2 : *Solvit... dicto Philiberto Giri pro una Larderia necessaria ad timpanum signi ecubix nocturnæ, etc.* Infra : *Solvit, dicto mandato, Philiberto Giri campderio, pro duabus Larderiis necessariis pontibus Prædicatorum et S. Anthonii, pro stangandis de nocte pontibus, cum levati sunt, ne per aliquos a parte possit tirari, etc.*

* **LARDERIUM**, Locus ubi lardum et alia carnes servantur, Gall. *Gardemenger*. Charta Henr. Hosati inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 535 : *Præterea dedi eisdem in dotem prædictæ ecclesiæ... decimam de carnibus Larderii mei*. Vide *Lardarium* in *Lardum*.

* **LARDIPOLUS**. [Vermiculus lardi. DIF.]

* **LARDIVUS**, perperam pro *Lardinus*,

ut emendat Cangius in v. *Oleum*. Vide ibi.

1. **LARDUM**, Laridum. S. Augustinus lib. 2. de Moribus Manichæor. cap. 13 : *Ut huic cænantibus oluscula cum exiguo Lardo apponantur, eodem Lardo uncta atque condita, etc.* Zacharias PP. Epist. 13. ad Bonifac. Moguntinum : *Post quantum temporis Lardum debet comedi*. Ita etiam usi Ovidius, et aliquot alii e Latinis. Observat Casaubonus ad *Wulcatium veteres Lardum* scribere, non *Laridum*. λάρδιον, dixit Nicetas Chron. in Alexio lib. 2. n. 5. Vide Gabrielem Humelbergium ad *Apicium* lib. 7. cap. 9.

† **LARDUS**. S. Willhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 97 : *Accipiunt Lardum, qui cum aliquando coctus fuerit cum oleribus, exprimentur inde sagimen fabis superfundendum*. Vide *Oleum Lardinum*. Menoti Sermones fol. 77 : *De Carne fit bonus Lardus*. [* Vide Glossar. med. Græc. in λάρδος, col. 790.]

* 2. **LARDUM**, et nostris *Lart*, Porcus saginatus, ustulatus et salitus. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 275 : *Hostium cujusdam domus fregit et ibidem medietatem unius Lardi seu baconis sub valore xx. solidorum Paris. cepit*. Aliæ ann. 1357. in Reg. 85. ch. 187 : *Ipse supplicans, qui tunc, considerata caristia bladorum, non habebat de quo possit sibi et uxori suæ de victualibus providere, fuit consors et particeps, una cum aliis duobus pauperibus hominibus... de furando unum porcum salsatum sive Lardum in domo prioris de Calceya*. Aliæ ann. 1398. in Reg. 153. ch. 294 : *Lesquelz prizdrent cinq boisseaux ou entour et la moitié d'un bacon ou Lart. L'exposant leur promist donner une queue de vin et un Lart pour battre ledit Perrot, in aliis Lit. ann. 1402. ex Reg. 157. ch. 69.*

* **LARDARIUS** PORCUS, Eadem acceptatione. Tradit. 101. Ebersperg. apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boicar. pag. 29 : *Mansum... dedit... ob id, ut ipse annualim pro eo... accipiat Lardarium porcum, cerevisiam plenam, quinque modios sigalis et unum modium tritici*.

LARDARIUM, Ugutioni et Joanni de Janua, *Locus ubi lardum servatur et retinetur* : atque adeo carnes cæteræ. [*Lardier*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman.] Chronicon S. Trudonis lib. 10. pag. 465 : *Quod si in Lardario Abbatis aut in curti invenirentur, (carnes) aut in curti inde acciperet, quod ipsi infirmis convenire videretur*. Fleta lib. 2. cap. 72. § 8 : *Debet (Senescallus) a præposito de Lardario... per talliam recipere unumquodque genus carniem et piscium, et quod in sua præsentia fercula scindi faciat*. Monasticum Angl. tom. 2. pag. 935 : *Concedimus... 20. porcos ad sumptus communes domus, pro eorum Lardario faciend.* Adde pag. 114. [In veteri Charta apud Ægid. Gelenium in Colonia pag. 169. male scribitur *Cardarium* pro *Lardarium*, vid. *Carnarium*.] Le Roman du Renard :

Trois bacons avoit en un mont
Chez un preud'home en un Lardier.

Est etiam

LARDARIUM, Certum vectigal quod pro lardo quod venum exponitur exsolvitur. Charta Ludovici VII. Reg. Franc. ann. 1177. pro Communia Laudunensi : *Rotagii, tolonei, cambii, Lardarii, jala-gii*. Alia S. Ludovici ann. 1241. pro Lauduno : *Justitia de teloneo, rotagio, jalagio, Lardario, cambio, et loco in quo fuit Berfredus in foro Laudunensi*. Charta Rogeri Comitis Herefordiæ tom.

1. Monast. Angl. pag. 321 : *Et decimam Lardarii de Haga*. Adde tom. 2. pag. 262.

LARDARIUM præterea appellabant diem Martis Carnisprivii. Gaufridus Vosiensis 2. part. cap. 12 : *Die Martis (quem) Lardarium, eo quod carnes plurimæ a quibusdam devorantur, vulgus appellat.*

† **LARDERUM**, Cadus salsamentarius, Gall. *Saloir*. Chartularium S. Cornelii Compendiensi : *Hæc sunt nomina utensilia de Rumiaco... unum tapetum, tria scrinia ferrata, unum bufetum et unum Larderum.*

† **LARDATIO**, Actio lardi figendi. *Lardatio hominis cum lardo et cera*, inter atrocia cuiusdam Archiepiscopi facinora recensetur in Epistola Innocentii III. PP. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 415.

† **LARDOSUS**, Plenus lardo, Johanni de Janua : *Laudeus, habundant en lard*, in Gloss. Lat. Gall. Sangermanensibus.

LARDARIUS, in Legibus Malcolmii II. Regis Scotiæ cap. 6. § 9. [et *Lardarius dispensator*, in Libro nigro Scaccarii pag. 46.] idem qui

LARDERARIUS, aliis, Præfectus lardario. Eadmerus lib. 3. Hist. Novor. pag. 66 : *Rogerus Lardararius suum Pontificatu Herefordensi... investivit*. Eadem habent Wigorniensis, Hovedenus, et Simeon Dunelmensis ann. 1102. Fleta lib. 2. cap. 14. § 3 : *Item duos Magistros Coquorum, Larderarium, Poletarium, Scutellarium, etc.* Et § 4 : *Marescalli autem de Servientibus debent inferiori Marescallo testimonium perhibere : Hostiarius Miles, Hostiarius aliis de numero ferculorum : Larderarius coquo, Camerarius Hostiario Cameræ Regis, etc. Lardararius Regis*, tom. 1. Monast. Angl. pag. 75.

† **LARDENARIUS**, pro *Larderarius*, in Libro nigro Scaccarii pag. 346 : *Lardenarii, qui per vicem serviunt, consuetudinarium cibum et homini suo III. ob. in die.*

LAREONES, dicuntur esse animalia latentia sub lapidibus interpreti Joannis de Gallandia in Synonymis :

Dant pelles pallis, Morder, Bever, Cyrogrillus, Id quoque cuniculus, cismus dant et Lareones.

[* Vide supra *Lardellus*.]

† **LARERIA**, **LAYERIUS SALIS**, Idem quod *Saumata salis*, Tantum salis, quantum ferre solet jumentum. Inquisitio ann. 1330. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 230. col. 2 : *Item levavit idem Johannes Raymundi... pro qualibet navigata salis... continentem infra 50. saumatas salis unum Larerium ipsius, seu saumatam unam... et pro qualibet navigata salis supra 50. saumatas... duos Larerios seu saumatas salis prædicti*. Et col. seq. : *Ad quas (sex libras) communi estimatione reducti fuerunt Layerii seu saumatæ salis.*

* **LARESUS**, Arboris species, larix, Ital. *Larice*. Stat. datiar. Riper. cap. 12. fol. 5. vº : *De quolibet vase doarium Laresti, castaneæ, ruperis abaræ, et cujuslibet alterius lignaminis de septem quartis, pro introitu denarii octo.*

* **LARETICA**. [Gratia. DIEF.]

* **LARETICE**. [« Gratiative. » DIEF.]

* **LAREXINA**, Gummi ex larice. Stat. crimin. Cumanæ cap. 204. ex Cod. reg. 4622. fol. 110. rº : *Nemini spiziario seu apotecario... liceat facere... vel vendere... aliquos dupplerios, cum mixtion. Laricina, etc.*

LARGAGIUM, Tributi species, cujus mentio in Charta Ivonis Abbatis S.

Dionysii in Francia ann. 1170. ex ejusdem Monasterii Chartulario : *Mathæus de Bellomonte Comes, etc. Injustas etiam et pessimas consuetudines quas in villa Morenciaco habebat omnino Ecclesiæ B. Dionysii dimisit, videlicet talliam, moltunagium, Largagium, herbagium, messionem Præpositi sui de Bellomonte, et quasdam alias perniciosas exactiones, nullam omnino consuetudinem in prædicta villa retinens, præter viaturam, et tensamentum et molturam hominum ejusdem villæ justam et rationabilem*. Nisi *Lardagium* legendum sit, a lardo seu lardo. Vide *Lardarium* in *Lardum*.

* **LARGATUM**, Eadem notione, vel Terbinthina resina. Correct. stat. Cadubr. cap. 36 : *Non sit licitum alicui forensi colligere Largatum seu terbentinam in nemoribus Cadubrii, sine licentia consilii generalis Cadubrii ; et qui contra fecerit, cadat de libris xxv. et perdat Largatum*. Stat. Riper. cap. 12. fol. 5 : *De quolibet pense Largati, pro introitu denarii sex.*

† **LARGEARE**, vel **LARGEARI**, pro *Largiri*, in Actis Henrici VIII. Angl. Regis ann. 1515. apud Rymer. tom. 13. pag. 519 : *Concedendi et Largeandi, quemadmodum prius Cancellarius Parisiensis concedebat et largiebatur.*

† **LARGENS**, Domesticus. Gloss. Isid. Emenda post Grævium : *Lar, Genius domesticus.*

* **LARGIAMENTUM**, Id quod domus laxior et amplior est. Charta ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 829 : *Affectans aisiamenta seu Largiamenta et spaciamenta sui ospitii, augmentare.*

LARGICA. Lex Longob. lib. 1. tit. 6. § 6 : *Si vero coxam ruperit super genuculum, hoc est, Largicam, componat sol. 6. si autem subius genuculum, quod est tibia, componat sol. 6. Ubi Edictum Rotharis Reg. tit. 121. § 7. [* 387.] hoc est, Lagi. V. in hac voce.*

† **LARGIFLUUS**, *Largus*, Johanni de Janua. Juvenicus in caput 1. Lucæ :

Largifluus humiles opibus ditavit egentes.

Rolandinus Patav. de factis in Marchia Tarvisina lib. 6. cap. 6. apud Murator. tom. 8. col. 263 : *Juvenem quidem affabilem et decorum, Militem Largifluum et benignum, multa strenuitate prudentem, etc. Largifluus imber, apud Ciceronem ex veteri Poeta.*

† **LARGIAMENTUM**, Munus, donum. Fulgentius lib. 2. Mythol. : *Non hominis, sed divinum est Largiamentum.*

* **LARGIRE**, Ampliorem facere, Gall. *Elargir*. Comput. ann. 1244 : *Pro pellicone suo Largiendo et pro suo gardecoris similiter Largiendo xx. sol.*

† **LARGITAS**. Vide mox *Largitudo*.

* **LARGITIO**, Latitudo, Gall. *Largeur*, alias *Largesse* et *Layeur*. Charta ann. 1207. ex Chartul. S. Joan. in Valle : *Domum... ædificabunt in platea, quam liberam et quietam ab omni consuetudine domui ædificandæ assignabo, cum competente Largitione et spatio*. Lit. remiss. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 15 : *Icelui Arondiaue sachæ son coutel... sans férir le dit Malprivé, ne aussi férir ne le peust, obstant la petitesse dudit coutel et Largesse de la table d'entreeux. Larguesche des voies et chemins, apud Bellom. Ms. cap. 25. Reg. 13. Corb. sign. Habacuc ad ann. 1512. fol. 132 : *Laquelle voyerie se comporte et estend en la Layeur, qui est présentement entre les anchiens solins desdites mesures et les murs de ladite forteresse. Léesse, eodem sensu, in Charta ann. 1290. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. : *Comme descert fus-***

sént meut... sur la Léesse et la justice dou chemin... sommes venut à acort... C'est assavoir que li chemin... demourra dorésenant à tousjours de telle Léesse, comme il est ore tous esbondés.

LARGITONES, Thesaurus publicus, fiscus. Scholiastes Basilic. lib. 7. tit. 1. : *Τρεῖς εἶσαν τὸ παλαιὸν τὸ τοῦ βασιλέως ποριουσία, λαργιτιώνες, πριβάτα, καὶ πατριμονιάλια. Lactantius de Mortibus Persecut. n. 7 : *Idem insatiabili avaritia thesauros nunquam minus volebat, sed insuper extraordinarias opes ac Largitiones congererat, ut ea quæ recondebant integra atque inviolata servaret*. Vide *Comes Largitionum* et Glossar. med. Græc. voce *Δαργιτιώνες*, col. 790.*

† **LARGITIONALIS**, *Largitionum minister*, Præfectus ærarii privati, apud Vopiscum in Carino cap. 20. *Largitionales tituli*, leg. 12. Cod. Theod. de Vectigal. (4. 12.) *Largitionale aurum*, leg. 13. Cod. de Suscept. (11. 17.)

* **LARGITRAMUS**. [Vermis lignorum. DIEF.]

* 1. **LARGITUDO**, ut *Largitio*. Lit. Caroli VI. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 106 : *Jussit fieri per magistros prædictos lapicidas duos murtos sive aleyas Largitudinis sive spissitudinis trium palmorum.*

2. **LARGITUDO**, **LARGITAS**, *δαφίεα*, in Glossar. Græc. Lat. *δαφίλεστραος. Largitor*, in eisdem. *δαφίλεσθραι, Largo, indulgeo. δαφίλης, Largus, Largitor. ἀφειδής ἐπὶ δαφίλειας, Largus. Largitates Principis, largitas principalis*, in Cod. Th. Vide Nonium.

* **LARGITUS**, *Largitio*, munus, donum. Epist. Joan. PP. VIII. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 170 : *Divino quia Romanum pontificum Largitu entet universis, illud luce clarius constat largita defendere cunctis*. Vide *Largiamentum*.

* **LARGIUM**, Idem quod *Largitio*. Charta Eustach. dom. de Conflans ann. 1242. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. fol. 380. vº. col. 2 : *Ipse (Theobaldus) mihi concessit quod ego possim ipsam (domum) perfirmare de plenis muris sine turribus et de fossatis habentibus spatium viginti quinque pedum in Largo.*

* **LARGOR**, Eadem notione. Contract. navig. inter. reg. Franc. et Venet. ann. 1268. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 284. rº : *Navis, quæ vocatur Sancta Maria, est longa pedibus cvij. quæ longitudo est de pedibus lxx. in columba, et in Largore proræ et puppis est de pedibus xxxviij.*

* **LARGUS**, Amplus, diffusus. Hist. invent. S. Baudel. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 4. col. 1 : *Quod sepulchrum gloriosum, etiam a Gregorio Turonensi episcopo, miraculorum scriptore egregio, inter Largissima scripta celebratum*. Confirm. privil. episc. Mimat. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 604 : *Quod ratione libertatum antiquarum dictæ ecclesiæ bullæque aureæ et pariaquæ, de quibus supra fit mentio, dicta declaratio fieri non potuit ; quin ymo Largior erat et magis ampla, quam essent dicta pariaquæ et bulla super quibus fundabatur. [* Syllaba Larga, in Donat. provinc. pag. 171. et alibi.] A Lat. *Largus*, genuino sensu, nostri *Large*, pro *Liberal*, dixerunt. Hinc Henricus comes Campaniæ le *Large* cognominatus est ; cujus appellationis rationem ita subdit Joinvilla in Hist. S. Ludov. edit. reg. pag. 20 : *Ce Henri desus dit just conte de Champagne et de Brie, et**

fu appellé le conte Henri le Large ; et dut ainsi estre appellé, car il fu Large à Dieu et au siecle. Le Doctrinal Ms. :

Se vous estes cortois, et Larges et méfians.

* AD LARGUM VADERE, Huc et illuc libere vagari, Gall. *Aller ça et là*. Charta ann. 1330. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 426 : *Cum sit res mali exempli, quod homo accusatus de morte duorum hominum, ita vadat ad Largum, etc.*

† AD LARGUM MODUM FACERE misericordiam, id est, Largiter, large, benigne, in Chron. Danduli, apud Murator. tom. 12. col. 489.

LARIGINIUM, Latrocinium, ex Gallico *Larrecin*. Cowellus lib. 4. Instit. tit. 3. § 2 : *Felonia quæ jure communi talis dicitur, et bona tantum spectat, Latrocinium appellatur, vel potius Laricinium, quod est fraudulenta bonorum mobiliū vel personarum, absente et invito domino, subductio.*

† LARICIUM. Vide mox *Laricium*.

LARICULA, Mamotrectus ad 7. Proverb : *Cancelus aliquando dicitur Laricula sive appodiatio. Legendum Loricula.*

† LARIDUS, ἄριδος, *Aridus*. Supplement. Antiq.

† LARISSA. Bernardus Thesaurarius de Acquisitione T. S. cap. 192. apud Murator. tom. 7. col. 828 : *Et sic resumptis viribus cum defensoribus turris, gladiis, Larissis, clavis et aliis instrumentis viriliter pugnaverunt. An Lanceis ?*

† LARNA, Ratorium. Gl. Isid. Grævius suspicatur legendum esse : *Larva, Dæmonium*. Vide *Larvæ*.

* LARNATIUM, [Chalivali. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

† LARNAX, Gr. λάρναξ, Urna, capsula. Vita S. Martine Virg. et Mart. tom. 1. Januarii pag. 17 : *Adduxerunt sancium corpus... et posuerunt in onychinum Larnacem.*

* LARRERIUS, Ager incultus, a Gall. *Larris*, idem quod *Laricium*. Charta ann. 1320. in Reg. 60. Chartoph. reg. ch. 225 : *Item quadraginta solidi... super medietate Larrierorum, vocatorum supra Blavetonem, quos debet annuatim Jacobus Nevelons de Verberia.*

* LARRETIUM, Eadem notione. Charta ann. 1229. in Chartul. Buxer. part. 14. ch. 4 : *Quousque exartatum sit (illud nemus) prædicti homines in Larretio illo, ubicumque nemus fuerit, habebunt usua-gium et cursum suum.*

LARRICIUM, Ager incultus, ex Gall. *Larris*. Charta Philippi Augusti ann. 1215 : *Circiter arpenum et dimidium de Larriquo quod habemus apud Bestins de feodo Valesii. Alia anni 1219 : Damus et concedimus totum Larriquo quod est supra stagna, etc. in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano f. 98. Alia ann. 1266. ex Chartulario S. Arnulphi Crispeiæensis : Apud Glavam quamdam peciam vineæ, et unum Laricium et unum pratium, etc. Le Roman de Garin le Loherans MS :*

Sanglante en est l'herbe et li Larris,
Del sanc vermail qui des Sarrazins ist.

Guill. Guiart ann. 1304 :

Se vont loger sous Mons en Pelve,
Tout au lonc d'un Larris sauvage
Plain de fossés, près de boscaige.

[Charta ann. 1268. ex Chartulario Domus-Dei Pontisar : *Demandoient le conduit... des vins... que marcheant estrange amainent de dehors par les Larris.*]

† LARRICIUM. Charta Curie Suesion. ann. 1259 : *Habebat annum et perpe-*

tuum censum super Larriquo Wiardi Mignot situm apud Mincycum super Axonam. Et infra : Ita quod tenentes Larriquo supradictum pro quo debetur dictus census. Larritium, in altera Charta ejusdem Curie ann. 1262. In quodam Larisco sito desuper Monasterium de Mincy, in alia ann. 1230. Larriquo, in Charta ann. 1212. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 303.

* LARRICIUS, Pari intellectu. Charta ann. 1218. ex Chartul. B. M. de Josaphat : *Hernaudus de Bosco miles Guarino fratri suo et hæredibus suis vendidit... valles et omnes Larriacos ex utraque parte.*

† LARSUS, χαροπός, *Venustus, glaucus*, in Supplemento Antiquarii. Martino legendum videtur *Lætificus*, Lætitiæ vultu afferens, quod hæc vis sit vocis Græcæ. Quid si legeretur *Larvus*, ut ex Gloss. idem Martinius habet infra χαροπός, *Cæsius, Larvus*. A *Larva*, Persona, ficta facies, *Larvus* dictus, quasi *Larvatus*, Larva ornatus, sicque jocosam vultu prodens lætitiæ, vel eam afferens oculis aliorum : quod significat vox Græca χαροπός, vel χάρωψ. [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. in aliis Gloss. Cæsius, Larvus ; ubi vir doctus Ravus emendat.]

* LARTAGO. [Crisis in membris pudibundis. DIF.]

† LARTHES. Vide in *Lar*.

LARVÆ, Dæmones aërii, *Esprits follets*. [Apuleius de Merito Socratis : *Qui vero ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus incerta vagatione ceu quodam exilio, puniuntur, inane terculamentum hominibus bonis, ceterum noxium malis, id genus plerique Larvas putabant*. Isid. lib. 8. cap. ult. sub finem : *Larvas ex hominibus factos dæmones aiunt, qui meriti mali fuerint, quarum natura esse dicitur terere parvulos in angulis tenebrosis*. Adde Papiam et Johannem de Janua. Gloss. Lat. Græc : *Larva, δαιμόνιον, εἶδωλον*. Aliud Græc. Lat : *Εἶδωλον, Simulacrum, Larva*. Rursus : *Φάντασμα, Larva, vana visio, ostentum*. Gloss. Sangerm. MS. n. 501 : *Larva, Umbra, maleficus, aut incantator*. Utitur Plautus.] [* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. 7692. *Larva, fauce cultivate*. Castigat. in utrumque Glossar. *Larva, δαιμόνιον*. Addit reg. vel divina ira.] Monachus Sangallensis lib. 1. de Carolo M. cap. 25 : *Tunc dæmon, qui dicitur Larva, cui curæ est ludicris hominum vel illusionibus vacare, fecit consuetudinem ad ejusdam fabri ferrarii domum venire, et per noctes malleis et incudibus ludere*. Vide *Follet* in *Follis* 3. et *Gobelinus*. [* Grimm. Mythol. German. pag. 284. et 511.]

† LARVARE, Larvam induere ; *Larvatus, Larva indutus, vel a dæmone possessus*. Joh. de Janua. Firmicus lib. 3. cap. 14 : *Fascinantes mulieres, quæ etiam ipsos artus Larvari ac fascinari faciunt. Furiosos olim et mente captos Larvatos dicebant, quod crederent larvarum visu homines in furorem agitari, unde Festus : Larvati, furiosi et mente moti, quasi larvis exterriti.*

† LARVARIVM. Statuta Eccl. Æduensis ann. 1468. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 506 : *Larvaria, Gallice Charivari, de cetero fieri prohibentur sub pœna excommunicationis et centum solidorum elemosynæ dicti reverendissimi Patris applicandorum. Ne faciant Larvas seu carivaria super matrimoniis faciendis, in Statutis Capituli Ambian. apud eumd. Marten. tom. 7. Ambian. Collect. col. 1271. Vide Charivarium.*

* LARVALIS, εἰδωλόνης, in Castigat. ad utrumque Glossarium.

* LARVATUS. [Vulgo *Masqué* : a *Rmus* D. Cardinalis de Columna *Larvatus* equo cum tribus aliis cardinalibus etiam *Larvatis* per plateam discurrens. (Diar. Burchardi, an. 1487. p. 240.) *]

† LARUNDA, *Quidam Lamiam dicunt*. Papias : *Larunda* sive *Lara* Dea Paganorum fuit, ex qua a Mercurio compressa geniti sunt fratres gemini, a matris nomine *Lares* appellati. Ausonius in Idylliis :

Nec genius domuum Larunda progenitus Lar.

† LARUS, *Animal tam in terra quam in aqua, volat enim et natat ; (noe et vole, in Glossis Lat. Gall. Sangerm.) larva avis, ut fertur, nigra et pinguis, semper habitans juxta aquas : nec potest longe volare ; unde et agiles homines frequenter eam capiunt*. Joh. de Janua. inter aves prohibitas memoratur *Larus* Levit. 11. 16. et Deuter. 14. 15. Fulicam interpretatur Sussannæus in Vocabulario, non ita male, λάρος enim Fulicam vel Gaviam reddunt. Quod hæc avis sit voracior dictum proverbium, *Larus hians*, pro homine avido et rapace. Vide Gesneri Historiam avium et Lexicon Martini.

LARWA, Doctor, magister ; ex Saxonico *Lareov*, Doctor, magister, dogmatistes. *Lare*, vel *lære*, Dogma. Anonymus de Miraculis S. Wilfridi Eboracensis cap. 15 : *Vocabatur Alvedrus... quem etiam ob doctrinæ et sapientiæ gratiam Alved Larwa, id est, doctorem, nominabant.*

* LASASSUS. Chart. Adolf. Roman. reg. ann. 1292. apud Guden. Cod. Dipl. tom. 1. pag. 861 : *Castrum Sonnenberg cum Lasassis hominibus, etc. Forte Landsassii.*

† LASAVERIUM. Computus ann. 1336. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 306. col. 2 : *Item, apud Massiliam tradidit pro Lasaveris de sepo pro Domino, x. d. gr. In Regesto Comput. Graisivod. fol. 149. pro de sepo legitur de seya. Lubentius legerem de saponæ, ita ut Lasaverium sit nostrum Savonette, Sapo tonsorius, smegmaticus globulus, quo barbam lavant et emolliunt tonsores, ut facilius radant. Vide *Lascivium* et *Leavium*.*

LASCIA. Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 26 : *Aspicit hunc (lanarium artificem) Lascias regias componentem, ubi ad marginem, al. lanas. f. fascias*. Credo *lascias* fuisse funiculos ad vestium ornatum, quomodo *leses* dicimus. [Larent. in Amalthea : *Lascia, Ornatus ad vestitum spectans*.] Vide *Leca*.

* Restis species, in Charta Raym. Gauffredi dom. de Trez : *Vendidimus... octavam illam partem, quam habuimus vel tenemus pro indiviso in civitate Massiliæ... in ferro quintalis, et in Lasciis et in corda, etc.*

* LASCIVIA, Superflua copia. Hist. transl. S. Taur. tom. 2. Aug. pag. 645. col. 2 : *Sed jam ad rem, de qua tractandum proposuimus dimissa verborum Lascivia, Deo juvante perveniamus.*

* LASCIVIETAS, Lascivia, ad generationem habitatas, Adloc. in consecrat. Hermintr. regin. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 672 : *Jam enim et Abraham presbyter merito vocabatur, et defecerant muliebricia, id est omnis Lascivietas, Sarvæ. Lacivieuz, pro Lascif, Lascivus, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 443 : *Pour ce qu'il sembloit au suppliant que sa femme estoit de trop Lacivieuse et fole maniere, etc.**

† LASCIVIVM. Species *livivii* vel po-

tius sapo tonsorius, nostris *Savonette*. Pro *Lascivio ad abluendum caput Domini*, vi. gr. in Computo ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 275. Vide *Lasavium* et *Lasavertium*.

LASCIVUS, Languidus. [Glossæ vett. MSS: *Lascivus, Solutus, vanus.*] Vita MS. S. Arigii Episcopi Vapiscensis: *Misit... operarios in prædia sua: et cum ad horam sextam venisset, unus ex operariis inertis animo, corde impedito, dicendo se Lascivum corpus pertrahere, etc.* Sugerius in Ludovico VI. pag. 308: *Erat enim Ecclesiarum liberalis ditator, et eleemosynarum dapsilis dispensator, sed Lascivus parcere.* Id est, raro parcebat, si quis in eum offendisset. At contra Latini hanc vocem usurpant, *Lascivosque* προπατεῖς interpretantur. Glossæ Græc. Lat. et Spartianus, *Lascivum cunctatori* opponit. Vide ibi *Salmasium* pag. 41.

* *Las*, eodem sensu, in Mirac. B. M. V. MSS. lib. 3:

Bien laist langir et afamer
En son Las cors sa Lasse d'ame,
Qui del dous non de Nostre Dame
Entre ses dens sovent ne suche.

† **LASCOPITIUM**, pro *Laserpitium*, ut puto, Planta vel succus plantæ sæpius dictus *Laser*: quod duplex distinguitur. *Laser cyrenaicum*, vulgo *Asa dulcis* odorata, et *Laser medicum* vel *Syriacum*, vulgo *Asa fetida*. Miracula B. Raymundi, tom. 5. Junii pag. 690: *Non zibethi, moschi, ambræ, Lascopitii, thuris, opobalsami, rosarum, violarumque et aromatum, nec aliorum quorumcumque odorum odorificantium.*

† **LASENA**, f. Ala, Italis, *Ascella*, Gallis, *Aisselle*. Chronicon Mutin. apud Murator. tom. 15. col. 613: *Dimiserunt ipsam in mari descendere usque ad Lase-nas absque confessione, quæ cum tot tormenta ferre non valeret, horribilia fuit confessa.*

* **LASERTA**, [Lacerta: « *Laserta* comedens grillum in prasmate. (Inv. card. Barbo ex transcript. Muntz. 1457.) »]

† **LASHLITA**. Vide *Lahslit*.

* **LASINA**, Serva, ancilla; et *Lase*, vel *Lasse*, servus, mancipium, in not. Eccardi ad Leg. Sal. tit. 11. art. 4.

* **LASIO**, f. ab Italico *Laecio*, Laqueus. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 168. ex Cod. reg. 4621: *Qui vero abstraxerit... hostium de domo alterius aut etiam Lasiones... condemnentur in libris quinquaginta.* f. Cardo, Gall. *Gond*, quo porta firmatur et illigatur. Vide infra *Lassus* 2.

† **LASSAATA**, Genus cibi. Vide *Cuetella*.

LASSANUM Vasis genus, in quo exoneratur venter. Papias. [Videtur sic dictum quod in eo laetatur anus.]

† **LASSAR**, pro *Laser*, ut puto, Succus genus, de quo in *Lascopitium*. Vide *Crema*.

† 1. **LASSARE**, vox Italica, Relinquere, dimittere, Gall. *Laisser*. Vita S. Francæ, tom. 3. April. pag. 393: *Situlam... ad altare prædictum portavit et obtulit, ibique Lassavit.* Vide *Lacare*.

* Lit. Soldani apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 1. pag. 199: *Fecerunt nobis preces, ut qualiscunque homo de eorum gente in terra nostra obiisset, in toto nostro regno, et Lassusset aliquam pecuniam aut merces, ut (a) sociis eorum apprehenderentur et ad parentes eorum deferrentur. Lescier, eodem sensu, in Ch. ann.*

1320. Phil. comit. Ebroic. ex Tabul. archiep. Paris: *Comme nostre très-chier seigneur et pere monseigneur Loys de bonne mémoire, jadis conte d'Evreux, que Diez absoille, eust Lescié en son testament, etc.*

* 2. **LASSARE**, pro *Laxare*, in Comœd. sine nomine act. 1. sc. 5. ex Cod. reg. 8163: *Fortius Lassate fibras, alius extolite odas.*

LASSATINUS, perperam pro *Assassinus*, apud Walsinghamum ann. 1271. Vide *Assassini*.

† **LASSATIO**, Lassitudo, apud Martianum Capellam et in Adnuntiatione Caroli C. ad Editum Pistense.

* Nostris alias *Lasté*. Vitæ SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 372. r. col. 1: *Li saint Apostres estoit un pau endormi en la nef pour la grant Lasté.* Vitæ Patrum MSS. ad calcem Mirac. B. M. V.:

Pour chou me met en abandon
Et à messaise et en Lastés,
Ensi voel vivre en povertés.

LASSI. Nithardus lib. 4: *Gens Saxonum omnis in tribus ordinibus divisa consistit. Sunt enim inter illos Edelengi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lassi illorum lingua dicuntur: Latina vero lingua hoc sunt nobiles, ingenui, et serviles.* Vide Pontanum lib. 6. Orig. Franc. cap. 15. [Infra legitur *Lazzi*.]

* Teschenmach. Annal. Cliv. part. 1. pag. 74. Unde apud Saxones *Lassen*, apud Sicambros *Lathen*, apud Frisios *Liten*, ejusdem etymi vocabula, quod scilicet primo capti, et postea ex commiseratione in agris relicti, nec ejecti, aut venditi essent, dicti sunt. Vide Schilt. in Praxi J. R. in foro Germ. tom. 1. pag. 52. Quo spectare videtur vox Gallica *Las*, qua Vir obnoxie conditionis, rusticus significatur in Libert. Joinvil. ann. 1354. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 301: *Renoncens en cest fait pour nous, pour noz hoirs et successeurs à toutes exceptions... à toutes autres choses et aides faisans pour les nobles contre les Las ou leurs subgis.* [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 306.]

† **LASSICIUS**, *Mus, animal*, in Amalthea.

* **LASSITAS**, [Lassitudo: « Exterius quidem coste, carnositate multa congesta, imbecillitatem denunciant et Lassitatem. (B. N. Ms. Lat. 16089. f. 107^r.) »]

† **LASSO**, Species salmonis, Germ. *Lax* vel *Lachs*. S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 8: *Pro signo Lassonis idem quod et salmonis, addito signo similitudinis.*

* 1. **LASSUS SEDÆ**, Filum sericum, cui sigillum in Chartis appendebatur, a vulgari dictione *Las* de soie. Charta ann. 1347. in Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 316: *Sigillo magno regio cera viridi in Lassu sedæ sigillata, etc.*

* 2. **LASSUS**, Vinculum. Gualt. Hemmingford. de gest. Eduardi II. reg. Angl. ad ann. 1307. pag. 245: *Apprehensis capillis utraque manu, dilaceravit eos in quantum potuit, et in Lassus ejecit eum.* Vide supra *Lasio*.

* 3. **LASSUS**, pro *Lapsus*. Form. MSS. Senens. ann. 1414. ex Cod. reg. 4726. fol. 1. v: *Et hoc post Lassum et cursum temporis quatuor annorum.*

† 1. **LASTA**, pro *Lastra*, de qua mox. Agnellus in Vita Damiani Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 156. col. 1: *Lapides Ecclesie, columnæ et Lastæ atque lateres, tegulæ, etc.*

2. **LASTA**, **LASTUS**, **LESTUS**, **LAST**, **LEST**, voces Onus, pondus, sarcinam in genere denotantes; sed quæ in specie certis quibusdam mensuris ac ponderibus aptantur. Fleta lib. 2. cap. 12. § 2. ex Statuto Henrici III. de Ponder. et mens: *Duodecim Wayiæ lanæ faciunt unum saccum, et 12. sacca faciunt unum Lestum. Lestus autem allecorum consistit ex 10. milliar. et quodlibet milliare consistit ex decies centum, et quodlibet centum ex sexies viginti. Item Lastus coriorum consistit ex 12. dactris, etc.* In Statuto Henrici VIII. Reg. Angl.: *Le Last osmunds cineris, et picis liquidæ continet 14. barillos. Lasta coriorum, in Statutis Gildæ Scoticæ cap. 21. et apud Knyghtonum. Lasta frumenti, apud Pontan. lib. 7. Hist. Danicæ pag. 416. Knyghton. ann. 1385: *Cepit 48. naves... quarum dux onustæ cum specibus, et quædam cum alece albo ad summum quadringentarum Lastarum.**

* Charta Phil. II. Rom. reg. ann. 1208. tom. 2. Hist. Leod. pag. 389: *In civitate Leodiensi vir, cuius est officium illuc vendere non debet ille plus quam summam illam, quæ Last vulgariter dicitur, similiter emere, aut in solarium suum repone-re. Un Lest de cuirs, in Lit. ann. 1350. tom. 2. Ordinat. reg. Franc. pag. 440. Mensuram annonariam designat in Charta ann. 1236. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 11. col. 2: *Reddat magister episcopo novem Last siligimis pro primo anno, quo percepit episcopi partem, retento decem Last pro duobus dimidiis, etc.**

LASTALECHIUM, pro *Lasta alecium*, in Charta ann. 1230. pro Monasterio Marquetano apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Fl. cap. 30: *Dedimus præterea in eleemosynam ipsi Monasterio unum Lastalechium, quod singulis annis in festo S. Martini debet accipere apud Mardic.* [Miræus tom. 1. pag. 577. Legit *Last hallecium* distinctis vocibus.] Quod vero milliariibus constiterit, observatum supra ex Fleta.

† **LESTA ALECIUM**, in Charta Philippi Flandriæ Comitis ann. 1188. tom. 1. Anecd. Marten. col. 632.

LASTAGIUM, **LASTADIUM**, Onus, quod navi imponitur, ut solidior sit, ne nimium fluctuet, quod ut plurimum ex lapidibus, vel sabulo constat; nostris *Lestage*, Anglis *Lastage*, Belgis *Lastagia*, a Saxon. hlæstan, vel behlæstan, Onerare. Unde Anglis *Ballace*, Belgis *Ballast*, Sabulum, quo naves onerari solent. [*] Vide Ihrii Glossar. Sueo-Goth. in hac voce. Danis *Baglast*, forte a *bag*, retro, ita ut sit Onus quod in reditu vehitur.] Compositio inter Nicolaum Abbatem S. Augustini Cantuariensis et homines de Stonore ann. 1283: *Item quod nullus de eadem communitate in wallis contra mare inter Stonore et Clyvesende petram colligat de cætero, nec asportet, nec Lastagia navium capiat, nisi sub pleno mare in communibus fluctibus, inter fluctum altissimum et fluctum infimum.* Charta Woldemari Reg. Daniæ ann. 1326. apud Pontanum lib. 7. Hist. Dan: *Item liceat ipsis Lastadia sumere in fluctibus, maris, ubi volunt.*

LASTAGIUM, **LESTAGIUM**, Bromptono pag. 957. dicitur consuetudo exacta in mundinis et mercibus. Rastallo, est quietum esse de quadam consuetudine exacta in mundinis et mercibus, pro rebus carianis, ubi homo vult. Fleta lib. 1. cap. 47. § 11: *Lestinge, est quietantia Lestagii.* Leges Henrici 1. Reg. Angl. cap. 2: *Omnes*

homines London sint quieti et liberi, et omnes res eorum per totam Angliam, et per portus maris de thelonio, et passagio, et Lestagio, et omnibus aliis consuetudinibus, etc. Charta Philippi Aug. ann. 1204: *Dedimus et concessimus burgensibus nostris de Falesia et heredibus suis quintanciam per totam terram nostram, excepta Medunta, de passagio, pontagio, pedagio, et Lestagio, etc.* Computum de Domanio Comitatus. Pontivi ann. 1369: *Du Liestage des nefz arrivez cet an au Crotoy.* Adde Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 193. 310. 316. 317. 503. 689. 922. tom. 2. pag. 184. 193. 264. 317. etc. [* Abbr. Placit. ann. 16. Edw. I. Linc. rot. 3. pag. 280. et ann. 19. fin. ejusd. Norf. Lynn. rot. 15. p. 285. Huc etiam pertinet chart. ann. 1099. apud *Madox* Formul. Anglic. num. 285. p. 176. in qua male Schoenemannus in Glossar. lat. Codic. Diplom. vocem *Lestagium* interpretatur Locum ubi naves constituuntur et ædificantur; quamvis hodie in portibus septentrionalibus eam significationem obtinere scribat Lappenb. in Orig. Hans. pag. 367. not. 3.]

* **LASTERNA**, [Ut Basterna. DIF.]

* **LASTINGHA**, Vectigalis species, idem quod *Lastagium*. *Letaige*, in Comput. reddit. comitat. Pontiv. ann. 1554: *Des revenus des Letaiges de nefz, etc.* Pro *Letaiges*. Charta Phil. comit. Fland. ann. 1163. ex Chartul. 1. Fland. in Cam. Comput. Insul. ch. 325: *Lastingha navium justitiarum est, et qui eam habuerit, fures suspendet.*

† **LASTRA**, vox Italica, Tabula lapidea vel bractea tenuis, quo modo secari solent marmora ad pavimentum vel ad parietes inducendos. Acta S. Richardi Episc. tom. 2. Junii pag. 248: *Post illam quoque particulam, sicut parvimentum fuisset, lapidea Lastra continebatur, in qua crux in ipso lapide manebat.* Translatio S. Prosperi, tom. 5. Junii pag. 59: *Frangi et aperiri fecit altare præd. et arcam magnam ultra communem statueram, in ipso sub una Lastra marmorea positam.* Alius locus exstat in *Bisalus*. Vide *Lastrum*.

LASTRUM, Basis, seu pes columnæ. Vide *Wadding*. ann. 1230. pag. 417. tom. 1. Italis *Lastra*, est *pietra larga et sottile, la quale serve per tegoli da tetto*. Utitur Joannes Villaneus lib. 10. cap. 168. lib. 12. cap. 20. hinc *Lastricare*, Sternere, munire viam, eidem Villaneo lib. 6. cap. 27.

1. **LASTUM**, LÆSTUM, ex Saxon. Læst, et Læst, unde Angli a *Lathe*, portio Comitatus major, tres vel plures hundredos continens. Ernulfus in Textu Ecclesiæ Roffensis, in Itinerario Cantii: *Sexta pera debet fieri de Holvingburna, et de toto illo Lasto, quod ad hoc pertinet.* Ordinatio Marisci Romeniensis: *Si aliquis super hoc convincatur per testimonium Baillivi et Juratorum in communi Lasto, amerietur in 10. solidis.* Interpres vertit in *common assembly*. Willelmus Thorn de Alfredo Rege Angliæ: *Hic constituit Hundred et Lestes.* Vide *Leta*.

* 2. **LASTUM**, Mensura frumentaria. Chron. Danic. ad ann. 1445. apud *Ludewig*. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 77: *In illa ipsa hyeme Lastum hordei aut siliginis quadraginta Daleris venundaretur, etc.* Vide supra *Lasta* 2.

† **LASTUS**. Vide *Lasta* 2.

LASURIUS, LASURUS. Vide in *Lazur*.

† 1. **LATA**, Multa debitori, qui statuto tempore non solvit, imposita. Domino debetur per nudam expositionem postulationis creditoris in acta publica rela-

tam, hac tamen conditione ut, si actor male suam exposuerit postulationem, reus multam hanc possit repetere. Triplicatur, si fraudulenter a debitore debitum denegatur. Charta ann. 1296. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Ex antiqua consuetudine in possessione erat Monasterium S. Victoris non dandi Latam pro causis quas movet, movit et moverentur coram Judicibus, quod confirmat magnificus vir R. de Baucio Miles, Dominus Podii Ricardi, Vicarius Massiliensis.* Charta ann. 1298. tom. 1. Histor. Dalphin. pag. 37. col. 1: *Item quod dictus Raymundus et successores sui expensas et sportulas, Latas, nec aliquid aliud pro causis suis solvere minime teneantur, nec ipsi Domino Dalphino vel ejus successoribus, nec Judici nec Assessoribus eorum.* Alia ann. 1300. ibid. pag. 55. col. 1: *Jurisdicatio, cognitio ac definitio questionum hujusmodi (realium) et Latæ, ac quicquid emolumentum ex eisdem questionibus, vel ipsarum occasione provenierit, ad præfatos dominum Episcopum et Comitem debeant communiter pertinere.* Alia ann. 1317. ibid. pag. 61. edit. Paris.: *Cum omnibus juribus... trezenis, lesdis, Latæ, sportulis, etc.* Adde aliam ann. 1338. tom. 2. edit. Genev. pag. 372. col. 2. et ibi vide pag. 374. nota h. Jacobum *Morgues* in Statuta Provinciæ pag. 399. et 400. Bonifacium tom. 2. Arrest. ejusd. Provinciæ part. 3. lib. 2. tit. 10. cap. 1. et 2.

* Rectius definit *Margaletus* in Stat. Aquis. curiæ submiss. lib. 2. cap. 5. pag. 126: *Multa proprie Lata est, quam ideo statim incurrit debitor cum die solutionis dicta creditori non solvit, qui perjurus esse videtur et fidem datam non præstitit; quæ quidem multa, quia principi et fisco applicatur, Lata nuncupatur, quasi ad principem Lata pecunia. A Leta forte accersendam hanc vocem opinatur *Cangius*. Vide in *Leta*. Quæ multa ex usu et consuetudine inducta describitur in Reg. *Pergamenorum* fol. 201. unde transcripta a *Clapero* caus. 57. qu. un. Hinc*

* **LATARE**, In registrum *latarum*, quod *Latarium* vel *Laterium* vocabant, inferre. Stat. curiæ submiss. lib. 1. art. 16. pag. 58. apud eund. *Margalet.*: *Item quod dicti notarii... debeant fideliter Latare seu registrare clamores fendas in camera prædicta, antequam litteræ citationis expediantur.* Ibid. pag. 59: *Ordinamus quod notarii statim lata sententia decisionem causæ in Laterio suo loco describere teneantur.* Et lib. 2. art. 4. pag. 125: *Descripto prius in libro, quem Latarium appellant, die clamoris expositi, etc. Latier nuncupatur in Arrest. ejusdem curiæ.*

* 2. **LATA**, Latus. Epist. Alph. reg. Aragon. ann. 1432. apud *Marten*. tom. 8. Ampl. Collect. col. 192: *Statueramus... aridum mare juxta Latam pontis seu molis navigare.*

* **LATA CULPA**, Aperta, manifesta. *Libert.* Dalph. ann. 1349. ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Vienne* fol. 10. r.º: *Item et quandocumque contingeret aliquem ex eis (baronibus) emere equum pro guerra dalphinali, quod qualitercumque equus moreretur, etiam in stabulo, dum tamen sine dolo et fraude et sine Lata culpa ipsius cujus esset, ipse dictus dalphinus et successores sui emendare debeant dictum equum.* [* Vide *JC.*]

LATÆ, Minutiores asseres, sectiles, qui supra cantherios ponuntur, quibus aptantur tegulæ, nostris *Lates*: quidam *Templa* esse Festi ac *Vitruvii* putant, de qua voce consule *Bernaldinum*

Baldum. Glossæ veteres MSS.: *Asser, Lata tecti*, *Papias*: *Asseres, Latas, Latium est*. Idem alibi *Lactas* habet: *Asseres, pali vel paxilli, vulgo Lactæ dicuntur*. Gloss. Saxon. *Ælfrici*: *Asseres, Latæ*, Charta *Raimundi Comitis Tolosani* ann. 1181. apud *Catellum*: *In qua fusta intelligimus arcas, vel vasa sive viaria, vel alia, et circulos, et Latas, et scamna, etc.* [Charta *Petri de Roteys Vicarii Tolos.* ad *Bajulos* de conditione. materiæ ann. 1272. ex Libro MS. Consuetud. Tolos. f. 27. e. Bibl. D. *Abbatis de Crozat*: *Et quod cayrones... habeant 12. palmos de longo et medium pedum de amplo et unum durum de spisso, et quod Latæ habeant 12. palmos de longo et unum digitum de spisso.* Statuta *Arelatens.* MSS. art. 33: *Qui dampnum dederit, seu erradicaverit plansonos... seu etiam Latam de cepibus dividerit, etc.* Hic *Lata* videtur axculus transversus, affixus parti palorum superiori, quo firmius colligantur.] *Le Roman de Rou* MS.:

Les couvertures des mésons,
Et les Lates et les quevrons.

Cambro Britannis Llath et Llhaten est virga, pertica tres pedes longa, qua quid mensuratur, mensura trium pedum.

† **LATALIA**, Diploma *Ferrandi Castellæ Regis* ann. 1224. apud *Marten*. tom. 1. Anecd. col. 916: *Dono... medietatem omnium hereditatum et donorum, quæ habeo in Latalia de Ferrus.* Et mox: *Ad faciendum insuper vobis cortigium Altalaya de Ferrus.* Idem videtur *Latalia* et *Altalaya*; sed utraque vox mihi perinde ignota, nisi forte legendum sit divisivis vocibus *Lata lia*, *Alla laya*, et *Lia* vel *Laya* idem sit quod nostris *Lée* vel *Laye*, *Via*, vel *silva*; sed hæc divinando. Vide *Leta* 2.

† 1. **LATARE**, In latum extendere, ampliari, et tunc derivatur a *latus*, a, um. *Joh. de Janua*. Derivatum idem verbum a *Latum* supino verbi *ferre*, eidem de *Janua* est *Frequentier ferre*. Glossar. Lat. Gall. *Sangerman.*: *Latere, Faire ample, eslargir. Latatus, Amples, eslargis.*

* 2. **LATARE**, *Latas* seu minutiores asseres ponere. Gall. *Latier*; unde *Latieur*, in Lit. remiss. ann. 1447. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 513: *Danel Chevalier poure homme Lateur de maisons, etc.* Comput. fabr. S. *Lazari Aduens.* ann. 1295. ex Cod. reg. 10396. 2: *Item carpentariis, qui Lataverunt ecclesiam beati Lazari, x. lib. viij. sol. iij. den.* Alius eccl. Paris. ann. circ. 1381. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Item dicto Rotier, pro duobus miliaribus latarum... pro Latando granthiam loci, viij. francos auri.* Vide *Latæ*.

* 3. **LATARE**, LATARIUM. Vide supra in *Lata* 1.

LATEBRARE, Latebras querere. Vita S. *Fructuosi Archiep. Bracarenensis* num. 7: *Nunc etiam rupibus, quæ solis ictibus perviæ sunt, Latebrando latitans, etc.*

† **LATEIRA**. Vide *Lecteria*.

LATENA, Navigii species. *Messianus Presbyter* lib. 2. de Vita S. *Cæsarii Episc. Arelat.*: *Antequam ipsa lux diei claresceret, tres naves, quas Latenas vocant, majores, plenas tritico direxerunt.* Vide *Lautoma*.

LATERALES, Comites, socii, familiares, qui lateri alicujus vel domini adherent. *Petrus Diac.* lib. 4. Chr. Casin. cap. 40: *Comes Albertus de Blanderada, et cæteri Imperatoris Laterales, etc.* Ita usurpant *Ivo Carnot.* Epist. 109. *Joannes Sarisber.* lib. 7. Polycr. cap. 19. *Guibertus* lib. 8. de Vita sua cap. 8. et alii.

COLLATERALES, Simili notione. Petrus Valissarn. cap. 9 : *Misit enim dominus Papa unum de Collateralibus suis Clericis ad partes Provinciae, nomine Milonem. Familia Collateralis, apud Matthæum Paris pag. 648. Præsertim vero Cardinales Collaterales suos videntur appellasse Summi Pontifices. Innocentius III. Papa in Gestis ejusdem Pontificis pag. 118 : Episcopum Sabinensem unum ex septem Episcopis, qui nobis in Ecclesia Romana Collaterales existunt. Vide Legatus a latere.*

LATERALIS, Qui ad latus est alicujus, apud Silvestrum Giraldum in Itiner. Cambr. lib. 1. cap. 5. et 12. in Translat. S. Isidori Hispaniensis n. 12. etc. [*Lateralis porcellus, Lactens, qui matris lateri adhæret, apud Schannatum Vindem. Litter. pag. 45.*]

1. LATERALIA, Ornamenta marginum in libris et Codicibus MSS. apud Justum Urgelitanum. Locum vide in Desistere.

2. LATERALIA, vel LATERARIA, Capsulæ ad ehippium utrinque suspensæ, in quibus ea quæ sunt iter facientibus necessaria reconduunt, lib. 32. Dig. leg. 102.

LATERALITER, Ad latus. Liber ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 31 : *Quando Fratres in claustris sedent, ii qui in una parte sederint, nec dorso ad dorsum, nec facie ad faciem, sed Collateraliter sedere debent.* Will. Brito lib. 10. Philipp. :

In Scala Regis Regi Lateraliter hærent.

Utitur et pag. 227. ut et Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 514. [necnon Robertus Goulet in Compendio Jurium Universitatis Paris. fol. 13. v. : *Episcopus et Rector semper Lateraliter incedunt.*] Item, ex obliquo, de costé. Pseudo-Ovidius de Vetula lib. 2 :

.... Lateraliter intrans
Explorante manu, cameram lectumque requiro.

COLLATERALIS, COLLATERALITER, Eadem notione, apud Silvestrum Giraldum in Topogr. Hibern. dist. 1. cap. 2. 5. in Itiner. Cambr. lib. 1. cap. 3. lib. 2. cap. 7.

LATERATIM, Eadem notione, apud Will. Briton. lib. 7. Philipp. v. 112. [Vide infra.]

LATERALIUM, in Gloss. Græco-Lat. ὑπολάτρυλον.

LATERANEUS, Agnatus, qui est du costé et ligne, in Statutis Venetor. ann. 1242. lib. 1. cap. 33. lib. 3. cap. 11. 12. etc. Hinc Collateranitas, agnatio, ibidem.

1. LATERARE, Jungere, aliquid lateri apponere, Johanni de Janua : *Joindre au costé, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. Maxime dicitur de agris collateralibus. Testamentum Ermengaudi Episc. Agathensis ann. 1149 : Relinquo... Pontio naturali filio fratris mei xv. modios frumenti et campum unum de ripa, cui se Laterat via, quæ discurrit, etc.* Vide Lateratio.

LATERARIA, Vide Lateralia 2.

1. LATERATIM, Super latus. S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 71 : *Quocunque modo recumbens jaceat, videlicet vel supernus, vel Lateratim, sive contractis genibus, nemo vituperet.* Vide in Lateraliter.

1. LATERATIO, Finis, terminus, quo ager alteri lateratur seu conjungitur, circumscriptio. Histor. MS. S. Cypriani Pictav. pag. 136 : *Habent Laterationes ex tribus partibus alodus prædicti Ricardi Sacerdotis, quarto vero fronte alodus Yldegarii.*

Rursum occurrit pag. seq. ut et in præcepto Caroli C. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 143. col. 2. et in Appendice Marcæ Hispan. col. 784. in Charta Willelmi Ducis Aquitanie in Instrum. tom. 2. Gall. Christ. col. 465. etc. Vide Laterare.

LATERATUM, in Gloss. πλῆθρον, Laterculum.

1. LATERCULUS, Parvus later ; vox nota. Turris Laterculis ligneis cooperta, id est, scandulis, Gall. Burdeaux, in Chronico Andrensi tom. 9. Spicileg. Acher. pag. 421 : *Laterculus pedis unius in latitudine et 24. unciarum in longitudine, apud Papiam. De Laterculis seu Codicibus dignitatum tam militarum quam civilium consule Carolum de Aquino in Lexico Militari.*

2. LATERCULUS, Parvum latus. Gocelinus in Translatione S. Augustini Cantuar. tom. 6. Maii pag. 423 : *Infans... pavimento extenditur, manus et Laterculi in regulam suam diriguntur.*

3. LATERCULUS TESSERARIUS, Sigillum. Testam. Heriberti Viromand. comit. ann. 1059. in Suppl. ad Miræum pag. 301. col. 2 : *Hanc chartam propria manu subtus signavi et Laterculi mei tesserarii impressione corroborari præcepi.*

LATERE, Notione activa, Occultare, abscondere. Gononus in Vita S. Angeli Carmel. tom. 2. Maii pag. 830 : *Precor ut ad domum Margaritæ festinanter adire debeatis, eamque Latere ne differatis, ne iste Berengarius eam interficiat.*

* Nostris Lataument a Latenter, vulgo secretement. Lit. ann. 1404. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 44 : *Lataument et en appert.*

LATERENSES, Comites, Collaterales, qui a latere sunt. Tertullianus lib. 4. advers. Marcion. cap. 43 : *Sed et duo ibidem angeli apparuerunt, tot fere Laterensibus uti solebat, in duobus testibus consistens Dei sermo.*

LATERES, Statuta Ludovici Regis Franc. ann. 1154. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 439 : *Judæi cessent ab usuris et blasphemis, sortilegiis, Lateribus ; et tam Talemur, quam alii libri, in quibus inveniuntur blasphemæ, comburantur. Characteres magicos suspicor in coctilibus lateribus exaratos. Scripturas quasdam hujusmodi lateribus olim fuisse consignatas testes sunt Plinius lib. 7. cap. 56. ubi narrat, Babylonios Leges et Instituta publica coctilibus laterculis tradere consuevisse ; et Diogenes Laertius, qui refert Cleantem ossibus in tegula adnotasse, quæ a Zenone audierat.*

* Emendandus Martenius ex tom. 1. Ordinat. reg. Franc. pag. 75. art. 32. ubi pro Lateribus, legitur Characteribus.

LATERGERIUS, Qui laternam gerit. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 11 : *De victoria optinenda cum luminigeris et Latergeris tempore noctis... Latergerii in astis portant laternas intus lumina habentes.*

* LATERIA, [LECTERIA : « Una Lateria cum duobus mathelatis. (Invent. Calixt. III, an. 1453, in Archiv. Vaticano.) »]

LATERINA, Lateraria, officina in qua lateres fiunt. Tertull. adv. Marc. lib. 2. cap. 20. ubi de Hebræis et Ægyptiis : *Mercedes pro Laterinis deductis.*

* LATERIUM, Registrum seu liber laterum. Vide supra in Lata 1.

LATERNA, LANTERNA, interdum reponitur inter vasa ac ministeria sacra, ut in Chronico Casin. lib. 3. cap. 57 : *Later nam argenteam librarum 8. Capit.*

ult. : *Dux Laterne argenteæ magnæ, et una cotidiana. Ibidem : Later nam argenteam magnam librarum 5. cum nigello. Statuta Ægidii Episcopi Sarisber. ann. 1255 : Provideat etiam (Sacerdos) de phialis honestis ad vinum et ad aquam, de thuribulo, de candelabris, et Lanterna, et tintinnabulo deferendo ante Sacerdotem in visitatione infirmorum. [Conc. Tolet. IV. inter Hispanica tom. 2. pag. 144 : Lampades et Lanternas in accendendo seu in extinguendo pervigil existat (custos Ecclesiæ.)]*

LATERNA VITREA. S. Altelmus de Laude Virginum num. 1 :

Nec Laterna tibi vilescat vitrea, Virgo,
Tergore vel rasso, et lignis compacta salignis,
Seu membranarum tenui velamine facta,
Quamlibet ærata præcellat forte lucerna.

LANTERNA, φανός, in Gloss. Græc. Lat. Isidor. lib. 20. cap. 10 : *Lanternam dicta, quod lucem habeat interius clausam. Etenim ex vitro intus recluso lumine, ut venti flatus adire non possit, et ad præbendum lumen facile ubique circumferatur. Historia Trevirensis : Cum per mulierem, quæ et Lanternam præbere videbatur, proditus fuisset, etc. Gaufridus Grossus in Vita B. Bernardi Abbat. Tiron. n. 91 :*

Grandem Lanternam radiantem lumine plenam
A nullo ferri vidit, etc.

[Lanternam cum candela accensa, in veteri Ceremoniali MS. B. Mariæ Deauratæ.]

1. LANTERNA, Carcer monachicus, ubi delinquentes latere cogitur. Statuta Cisterc. ann. 1276. apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 505 : *Lusores monachi cum taxillis sententiam excommunicationis ipso facto incurrant, et nihilominus gravissime per quinque dies sint in custodia vel Lanterna quousque fuerint absoluti.*

LANTERNA PIXALIS, in Vitis Abbatum S. Albani pag. 32 : *Lanternam quoque pixalem cum candela in choro, noctibus, ut sic desides ac somnolentos excitaret, circumferri constituit. Pro majoribus autem culpis, Lanternam majorem a reo et agente penitentiam, in edito censuit anteferri. Ubi observanda poena monachica. Le Roman de Girard de Vienne MS. :*

Feu et Lanterne lor ot devant porté.

Later narum cornearum nescio cur inventionem adscribat Ælfrido Regi Anglo-Saxonum Asserus lib. de illius rebus gestis pag. 20. cum earum Plautus et alii meminerint : *Excogitavit, unde talem ventorum sufflationem prohibere potuisset, consilioque artificiose atque sapienter invento, Lanternam ex lignis et bovinis cornibus pulcherrime construere imperavit ; bovina namque cornua alba ac in una tenuiter dolabris erasa, non minus vitreo vasculo elucet, etc.* Vide Salmasium ad Plinium pag. 166.

Later narum vero militarum, quarum scilicet usus est in conducendis per noctem exercitiis, inventionem Manuelli Comneni Imperatori tribuit Cinnamus, a quo describuntur lib. 5. n. 2. Vide Julium Africanum de Apparatu bellico cap. 70. apud Casaubonum ad Sueton. in Julio cap. 31. Vide Latergerius.

* LANTERNA AMBULATORIA, Cavæ species, machina bellica. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 23 : *De cabia et Lanterna ambulatoria... Lanterna, alias cabbia, in ea homines præliantes stabant. Hinc Lanterne appellatur, locus cancellis ligneis septus, in*

Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 139: *Icelui sergent entra de fait en un petit cabaret, que on dit la Lanterne, par où l'en va ou celier dudit hostel.*

* **LANTERNERIUS**, Qui *Lanternam* seu facem præfert alicui. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 191. ex Cod. reg. 4621: *Tres Lanternerii domini potestatis et duo Lanternerii domini executoris ordinamentorum justitiæ, etc.* Lanternerius vero Lanternarum artifex, in Pedag. de Cappi ex Chartul. 21. Corb.: *Uns Lanterniers portans ouvrée nœufve, doit un denier.*

LATERNA. Tabularium sanctæ Genovefæ Paris. ann. 1226: *Cum controversia esset inter I. Abbatem S. Victoris, et Conventum, ex una parte, et censarios illos, qui tenebant censivam S. Genovefæ super ripam Beveris, ex alia, de quibus conquerebantur quod impediabant cursum aquæ, tum propter Laternam quam fundaverant, tum propter ædificia, quæ construxerant super ripam, etc.*

* Idem quod *Latriua*, ut colligitur ex Lit. ann. 1388. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 234. art. 6: *Aygueris, theatis (l. cloacis) Laternis, etc.* Ibid. art. 7: *Coathorum (l. cloacarum), aygueriarum, Latrinarum, etc.* Hinc pudendum muliere, nostri *Lanterne* vocabant. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 324: *L'exposant dist qu'il s'en alast à la Lanterne sa mere; et adonc ledit Deschamps lui dist, mais va à la Lendrie ta mere.* Ubi legendum *Lendie*, ut videre est supra in *Landica*. Quæ apertius efferuntur in aliis Lit. ann. 1472. ex Reg. 195. ch. 791: *Icellui Cathelaire dist au suppliant qu'il estoit ung sot coquant, et qu'il alast à la vulve immunde de sa mere.* Unde *Lanterner*, pro ejusmodi convicio alicquem lacessere. Lit. remiss. ann. 1392. in Reg. 142. ch. 287: *Icelli Jehan dist au suppliant moult de villenies en l'appellant plusieurs foiz filz de putain et en le Lanternant.* Leidesce, eodem sensu, in Stat. eccl. Turon. ann. 1396. cap. 77. ex Cod. reg. 1237: *Neque obtracaverit turpitudinem feminarum.* Ubi versio Gallica: *Ne n'atoucheras la Leidesce des femmes.*

LATERSICINIUM. Gloss. Saxon. Alfrici: *Monodia g. Latersicinium: quasi salicinium.* w. at is anes sones, i. quasi unius cantus.

* **LATEX** proprie liquor fontis est, dicitur *Latex* quod in venis terræ lateat, Isidoro lib. 13. cap. 20. pro quolibet humore sumunt Latini. Papias in MS. Bituric.: *Latex, Vinum etiam dictum quod in vasibus lateat. Laticum honor (f. humor) id est, vinum. Latex Lyæus, Virgilio vinum est.*

LATHE. Vide *Lastum*.

* **LATHINIONES**. Vide *Lacinones*.

* **LATHOMARE**, Sectis lapidibus instruere, sepire, munire. Statuta MS. S. Audomari: *Executores faciant foveam debite murari seu Lathomari.* Melius scriberetur *Latomare*, a *λατόμος*, Lapidida. Vide *Latomus*.

* **LATHONIARIA**, Opificium ex latone seu orichalco. Vide infra *Lato*. Invent. S. Capel. Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Quædam spongia supra unum pedem argenti deauratum de factione Lathoniaræ, quæ cotidie ponitur super majus altare in magna Missa.*

* **LATHOS**. Vide *Latos*.

LATHRUD, vox Wallica, Boxhornio in Lexico Cambrico *Llathrud*, vel *Llathrud*, raptus mulierum. Occurrit in Legibus Hoeli Boni cap. 21. Ita etiam legendum

videtur cap. 10: *Allerum de treis, id est, de raptu, etc.*

LATI. Vide *Lassi*, *Leti* et *Litus*.

* **LATIE**, *Munditiæ*, apud Janssonium in Auctario Glossarum Isidori. Legendum *Lautiæ*. Johan. de Janua: *Proprie Lauticiæ vel Lauticiæ dicuntur delictiosi et delicati cibi, vel mundiciæ.* Festus: *Lautia, Epularum magnificentia, etc.* Livius dixit *Lautia*, orum, neutro genere.

* **LATIALITER**, Latine, apud Sidonium Carm. 23. v. 225. Martian. Capellam lib. 5. Mabilonium tom. 4. Annal. Benedict. pag. 719. tom. 5. pag. 98. et in Actis SS. Benedict. sæc. 5. pag. 13. Colloquium Ælfrici ad pueros apud Wanleium de antiq. Litter. Septemtr. pag. 196: *Nos pueri rogamus te, magister, ut doceas nos loqui Latialiter recte, quia idiotæ sumus.* [*] *Latiariter*, apud Richer. lib. 3. cap. 85.]

* **LATIBULOSUS**, Latebrosus, in Capitulis Caroli C. tit. 48. cap. 7. et in Actis S. Petri Mart. tom. 3. April. pag. 679.

* **LATIBUSIS**, *Lo fabro*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **LATICULARIUS**, *LATICULOSUS*. Vide *Lacticularius*.

* **LATIFUNDUS**, *Late possidens*, Gloss. antiq. MSS.

* **LATIGRADUS**, Qui late graditur, seu multa brevi tempore peragrata spacia; hinc metaphorice Nolkerus Babulus de Interpretibus Scripturæ cap. 4. apud Pezium tom. 1. Anecd. part. 1. col. 5: *In Lucam soligradum (tibi sufficiat) Beda Latigradus adeo ut omne quod ipsum reperit Evangelium, volumen compungeret in unum.*

* **LATIOQUENS**, *παραλόγος*. Gloss. Græc. Lat.

LATINARE, Latine loqui. Gloss. Gr. Lat.: *Ῥωμαϊκῶς, Latino*. Ugutio: *Latinari et Latinizare, more Latinorum se habere et loqui: unde excellentius ille dicitur proprie Latinari, qui congrue loquitur literis Latinis: nam Latini et Italici quasi barbari dicti sunt respectu Literatorum.* Apud Cælium Aurelianum Siccensem lib. 5. Tardar. passion. cap. 6. *Latinare*, est in Latinam linguam vertere. Hinc *Latinator* dictus apud Will. Tyrium lib. 13. cap. 27. Petrus Monachus, aut quia linguam Latinam probe callebat, aut quia interpretis munus obibat. *Latinistam*, qui Latine loquitur, vocat Cæsarius Eistersbach. lib. 3. cap. 2. [ut et Buschius de Reformatione Monasteriorum, apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 869.]

* **LATINARIUS**, Interpres: Latinæ enim linguæ peritum, inquit Seldenus, cæteras, quæ in usu, ita calluisse existimabant, ut generale interpretis nomen non immerito ei inde donandum putarent. Domesdei apud eundem de *Godwinus Accipitrarius, Hugo Latinarius, Milo Portarius, Latinier*, eadem notione apud nostros Scriptores. Le Roman de Garin MS.:

Un Latinier vieil ferant et honu,
Muit sot de piet, et moult enresnié fu.

Alibi:

Latinier fu, si sot parler Roman,
Englois, Gallois, et Breton, et Norman.

Maistre Vacces au Roman des Ducs de Normandie MS.:

L'Archevesque Franches à Lumezges ala,
A Rou et à sa gent par Latinier parla.

Le Voyage d'outre-mer du Comte de Pontieu: *Le fist requerre par Latiniers,*

qu'ele li dist de quel linaige ele estoit. Utitur etiam Froissartes 4. vol. cap. 87. et 89.

* **LATINERI**, ut *Latinari*, Latine loqui. Miracula S. Amalbergæ tom. 3. Julii pag. 111: *Quidam fullo, purus laicus, qui nunquam didicerat solam literam, obsessus per quindenam, ita congrue Latinebatur, quod vix alicui Clericorum sibi respondere valuerunt.*

LATINI, Christiani Occidentales, qui Ecclesiam Latinam agnoscebant, dicti. Vide Seldenum ad Origines Eutychiei pag. 154. 155. 1. Edit.

LATINI, appellati Indigenæ, seu veteres incolæ, vel coloni, in iis regionibus, quæ a barbaris gentibus pervasæ sunt. Speculum Saxonicum lib. 1. art. 6. § 3: *Per testimonium 72. bannitorum, aut totidem legitimorum Latinorum, prout juris ratio exposcit, etc.* ubi ad marginem, al. *Originalium*. Et lib. 3. art. 44: *Et cum in numero essent pauci, ita quod agros culturæ tradere commode non possent, fugatis et interfectis dominis Thuringorum, reliquam gentem, ut operaretur terra, vivere permiserunt, talia imponentes eis jura, quemadmodum adhuc consistunt in conditionibus Latinorum. Et ex his, qui juri derogant suo, dediturum conditioni subiciebantur.* Et art. 45. § 9: *Wergeldus 10. talenta 20. solidi et 6. nummi cum quadrante, emenda est Latinorum.* Ad marginem, al. *agricolarum*. Vide *Romani*. [*] In textu Germ. *Laten*. Vide *Lassi*, *Leti* et *Liti*.]

* **LATINIOSUS**, Verbosus, ut videtur. Marculfus lib. 2. form. 1: *Multa quidem et alia, quæ Latiniosa sunt prosequi, pro cleemosynis faciendis testimonia in Scripturis sanctis reperimus; inter quibus vel ex quibus illam ego existimo potiore sententiam quæ ait: Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum.*

* **LATINISTA**. Vide in *Latinare*.

* 1. **LATINITAS**, Occidens, ubi Latina lingua in usu in divinis officiis, et ubi Christiani Latinam agnoscent Ecclesiam. Ordericus lib. 10: *Urbanus (II. PP.) generali sanæ auctoritate et apostolico jussu iniolabiliter teneri coegerat in omni Latinitate, ut universi qui Christi crucem acceperant, nec iter in Jerusalem pro defectione voluntatis peregerant, in nomine Domini reciprocam callem inirent, aut anathemate percussi extra Ecclesiam pœnas luerent.*

* 2. **LATINITAS**, Jus Latinorum seu indigenarum et veterum colonorum. Justin. imper. in L. unic. § 1. C. de Latin. libert. tollenda: *Cum enim Latini liberti ad similitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in coloniis missa est, videntur esse introducti.* Et infra § 3: *Jus Latinum, quo quædam colonie gaudebant.* De eo consulendi Sigon. de Antiq. jure, etc. et Everard. Otto de Ædilibus coloniarum et municipiorum cap. 14. n. 4. pag. 503. edit. Lips. ann. 1732. Vide in *Latini*.

LATINIZARE, in Latinam linguam vertere, apud Cælium Aurelianum lib. 2. Acut. cap. 1. 10.

* **LATINUS** PONS, Navalis, ex navigiis, quæ *Latenæ* vel *Lautomiæ* dicebantur, compactus. Vide in *Pons*.

* **LATINA SUFFICIENTIA**, Scientia navalis, ut videtur. Elmham. in Vita Henr. V. reg. Angl. cap. 63. pag. 174. edit. Hearn: *Viris nobilibus ad hoc prælectis, quantum Latina permisit sufficientia, onerata festinis remigiis Sequanum transcurrabant classiculæ.* Latin vero intellectum sonat in *Bestiar*. MS.:

Et encore en autre Latin,
Dix loux ouvriers au matin,
Quant il prent un homme d'enfance
En bonne foi et en créance.

† **LATIO**. Concilium Senon. ann. circiter 834. tom. 2. Spicil. Acher. pag. 581: *Lausa cum adjacentiis suis, hoc est, vico S. Sidronii cum territoriis, et sylvis, et simul Latrone... Caprenciis cum territoriis et sylvis, et simul puteolis*. Italicum *Latione* portum significat.

* Nomen est loci, qui in Chartis vernaculis teste D. Le Beuf, appellatur *S. Sidroine de Laçon vel Lasso*; quod nomen ab Italico *Latione*, portus, deductum vix putem, licet ibi exstet portus species.

LATITIA, Latitudo, ut *Longitia*, Longitudo: utitur Innocentius de Casis litterarum pag. 287. 248. etc. Vide *Latura*.

† **LATO**, **LATON**, Metallum factitium ex cupro et cadmia, orichalcum, Gall. *Laiton*, olim *Laton*, ut nunc Hispanis, a Belgico *Latoen*, Anglis *Latten*: quod idem significat; vel, ut quibusdam placet a Græco ἑλαττόν, unde Hesychius, ἑλαττόν, ὁ κριτὴν πύρωσιν ἔχον τοῦ σιδήρου παρὰ τοῖς μεταλλοῦσιν. Charta ann. 1054: *Donamus duos bacinos de Latone*. Nicolaus Bertrandi in Vita B. Guillelmi Erem. Augustini. tom. 4. Maii pag. 199: *Disciplinabat enim se catenis tribus electri vel de Latone*. Vide *Laton* et *Latonum*.

† **LATO**, f. Moneta ex *Latone*. Charta ann. 1337. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 13: *Cum magnificus Princeps dominus Joannes Boemix Rex nobis indulset, ut in civitate a bonis civium et hominum Sittaviensium de marca qualibet unum Latonem grossum... exigeremus, etc.* Sed f. leg. *Loto*, ut infra.

* Haud scio an emendanda sit vox *Blaton*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 185: *Ouquel chastel trouverent... certaine quantité de Blatons ou morceaux de cuire à fourne de gettons non signez*.

† **LATOMIÆ**. Vide *Latumix*.

† **LATOMUS**, λατόμος, Lapidica. Joh. de Janua: *Lathomus, Cæsor lapidum, Lathomia, Lapidis casio. Latomus sive lapidica*, in Epitome Constitut. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 186. *Carpentarii ac Latomi*, apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1392.

† **LATON**, **LATONIA**, ut *Lato*. Charta ann. 1332. apud Rymer. tom. 7. pag. 357: *Tresdecim candelabra de Latonia; duo vasa de eodem metallo*. Vox *Laton* habetur in *Cogina*.

† **LATONIUS**, pro *Latomus*, in Charta Dumbensi ann. 1497. et in Computo ann. 1347. ex Commentariis ad Hist. Dalphin. pag. 89: *Joanne de Parena Maçoneto, Latonio de Gratianopoli*.

† **LATONUS**, ut *Lato*. Inventarium ann. 1377. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Item duos platellos cum armis Domini Franciæ de Latono fino bono et sufficiente. Catigæ* (militares) de *Latono*, in Computo ann. 1393. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 278. hoc est, Tibialia laminis e *latono* tecta.

LATONUS. Vide *Latus* in *Litus*.

LATOPLAGA, Planities, ager planus. Tabularium Casauriense ann. 19. Lud. Imp. Lot. fil. : *Cum silvis, stalariis, ripis, rupinis, ac patulibus, montibus, Latoplagis*. [Eddid Murator. tom. 2. part. 2. col. 931.]

* **LATORALIS**. Charta ann. 1322. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 60: *Viginti libras Parisienses census annui, Latoralis super*

plures hæreditates. Id est, ut opinor, assignati, exigendi super, etc.

† **LATORORUM**, Genus navis, sed *latrociniorum*, Gloss. Isid. Grævius conjicit scribendum: *Latena, Genus navis, sed latrocinantium*, ex superiori voce *Latena*: quam vide.

† **LATOS**, **Navis**. Gloss. Isid. Papias: *Lathos, Arboris genus*. Legendum *Lotus*, Græc. λωτός, Arbor frequens in Africa, ubi *Celtis* dicitur. De *Loto* arbore multa Salmasius in *Exercitationibus Plinianis*.

* **LATRANUM**. Vide infra *Leatorium*.

† 1. **LATRIA**, (λατρία) *Servitus quæ soli Deo debet exhiberi... Latriensis, Qui Latrism impendit*. Joh. de Janua. Vox notissima Scriptoribus Ecclesiasticis.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Latria, cultivateur de Dieu*. Pro cultu etiam Sanctis exhibendo legitur in Mirac. S. Auctori. tom. 4. Aug. pag. 54. col. 1: *Quibus subjugatis hactenus dominati estis et ammodo dominabimini, si in Latria ipsius profeceritis et obsequium cultum memorati patroni vestri B. Auctoris antiquitus celebriter institutum, moderno tempore et imposterum non diminueritis*.

* 2. **LATRIA**, *Aournemens*, in jam laudato Glossar.

* Nostris a Latino *Latrare, Latrere*, pro *Abboyer*, dixerunt. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 35: *Le suppliant oy leur chien Latrere et abahier très-fort, etc.*

* **LATRINA** **LIGNI**, Sella lignea ventri exonerando accommodata, vulgo *Chaise percée*. Consuet. MSS. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Infirmarius habet tenere cameras infirmorum... bene garnitas archalectis lignorum, tabulis, scamnis et sedilibus et Latrinis lignorum. Latrina, Longuaigne*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. a longo canali latrine fortassis sic dicta; quam vocem minus bene de canali vel stagno interpretatus est Editor Fabul. tom. 2. pag. 160:

Noiez soit en une Longaigne.

* Pro *Cloaca*, apud Joinvillam edit. reg. pag. 120. Unde convicii loco usurpatur ibid. pag. 89. ubi *Longaigne* legitur.

* **LATRIX**, Portatilis. Vita B. Caroli Comitis Flandriæ, tom. 2. Martii pag. 194: *Intro concenderunt per subtiles scalas et Latrices*.

LATRO, Cognitio de latrone, quæ ad eum pertinet, qui in feudo suo magnam justitiam, seu jus gladii habet. Charta Willel. Comitis Pontivi ann. 1149. pro Monasterio Persiniensi: *Concedo etiam ipsis Monachis duellum suum et sanguinem suum, et Latronem suum et catalla Latronis si fugerit, vel deprehensus fuerit*. Charta ann. 1060. apud Louvetum in Hist. Bellov. : *Nihilque sibi omnino retinuit in villa, nec justitiam, nec sanguinem, nec Latronem, nec talliam, etc.* [Charta Balduini Comitis Hannoniensis ann. 1086. apud Miræum tom. 1. pag. 268: *Locum illum ab omni sæculari lege vel consuetudine liberum, banno scilicet, Latrone, inventione, furto, foro... tradidit S. Petro Principi Apostolorum, Cænobii Hasnoniensi, sub manum Abbatis*.] Charta Brunonis Abbat. Dervensis in Tabul. Persin. Monaster. : *Quod neque bannum, neque corvadam neque ullam ibi accipiet consuetudinem, vel justitiam, vel Latronem, nisi forte, quod absit, castelli sui proditorum*. Exstat Charta Goffridi Ducis Normann. et Comitis Andegaviæ, in Tabul. Andegav. qua concedit prædia

aliquot Ecclesiæ S. Laudi, cum sanguine et Latrone, cum incendio, et raptu, et murtro. Alia Willelmi Nothi: *Sciatis, quod Abbati Ailisi socam, teloneum et Latronem... habere concedo*. Occurrit non semel. Le Roman de Rou MS.:

Et tant franchise leur donna,
Come le Duc en sa terre a,
Ils ont le murdre et le Larron,
Le rap, l'opécide, l'arson.

[Idem auctor alibi *Lerrés* vocat latronem seu prædatorem:]

Hastainz li Lerrés l'essilla,
L'avoir emprist, puis l'aluma.]

LATROCINIUM, eadem notione. Charta Henrici I. Reg. Angl. apud Spelmanum: *Sacam et socam habere in totam terram suam et Latrocinium, etc.* Chronicon Besuense: *Clamantem in atrio S. Martini de Montusca justitiam et Latrocinium*.

JUSTITIA LATRONUM. Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 132: *Justitiamque Latronum, qui in bannum inciderunt, et sanguinis, qui effusus fuerit, sive Vice-dominarium placitum... concessimus*. Aresta ann. 1257. in I. Reg. Parlam. f. 5: *Item dicit, quod habet justitiam Latronis, et potest Latronem capere et justitiare, etc.* Vide *Stabilimenta S. Ludovici* lib. 1. cap. 38. et ibi *Notas nostras*, *Consuetud. S. Audomari* art. 7. *Hemeræum* in Aug. Viromand. in Regesto pag. 47. etc.

LATRONIS REDDITIO. Charta Ludovici Regis ann. 1144. in Tabul. S. Dionysii: *Corveias, omne carretum, palagium, expeditionem, Latronis redditionem, fossatorum castelli sui relevationem, etc.* Charta Philippi Regis ann. 1275. ex Tabular. S. Germani Paris.: *Et quod homines seu hospites ipsorum Abbatis et conventus... de conducendis et adducendis Latronibus et aliis malefactoribus, quando ex parte ipsius Præpositi nostri de Castro forti super hoc requirebantur, quod quidem ipsi homines facere consueverant, de cætero sint quiti, liberi et immunes*.

† **LATRONIS REDEMPTIO**. Charta Anselmi Episc. Bellovac. ann. 1099: *In molendinis ad Capitulum pertinentibus et in aliis quibus conceditur cavalla aut alia substantia seu redemptio Latronis*.

JUSTITIA de suo Latrone residente, in veteri Inquesta in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 130.

JUDICIUM de Latronibus cum manupere captis, apud Will. Thorn. ann. 1283. id est, qui in flagranti delicto capiuntur, cum ipso furto, *furtum habentibus in manibus*: forensibus Anglis, a *thiefs taken with the manuer*. Ubi pro manu opere, manu habere, restituit Somnerus. Vide *Furtum*.

* *Latronis pœnam* haud vulgarem indicit Charta Rich. reg. Angl. apud Rymer. tom. 1. pag. 65: *Latro autem de furto convictus, tondeatur ad modum campionis, et pax bulliens super caput ejus effundatur, et pluma pulvinaris super caput ejus excutitur ad cognoscendum eum, et in prima terra, qua naves applicuerint, projiciatur*. Severius æquo quibusdam in locis animadversum in latrones domesticos, cum de leviori furto agebatur, judicavit S. Ludovicus ex Reg. Olim. parlam. Paris. ad ann. 1260: *Intimatum fuit domino regi quod in baillivia Turonensi erat prava quedam consuetudo, videlicet quod quando aliquis homo vel aliqua mulier furabatur domino suo, de cujus familia erat, unum panem, vel unam gallinam, vel unum*

potum vini; si posset inde convinci, ali-
quod membrum propter hoc amittebat.
Dominus rex amovit istam consuetudi-
nem. Nostris Lerre, Latro; unde Lerie,
latrocinium. Glossar. Lat. Gall. ann.
1352. ex Cod. reg. 4120: *Deprædatio, Le-
rerie sive roberie*. Le Roman de Garin:

Lerres, traitres et briseres de chemins.

Chron. Bertr. Guescl.:

Sires, font les bourgeois, c'est un lerre prouvez.

Liers, in Vita J. C. MS.:

Pour chou nel dist Judas niant
Qu'il ait cure de poure gant,
Mais Liers ert et usuriers.

Liarre et Lierre, apud Joinvill. edit.
reg. pag. 87. et 150.

LATRO MANCIPIORUM. In Pacto Chil-
deberti et Clotharii Regum cap. 7: *Qui
mancipia aliena injuste tenet*.

LATRO, Proditor, *Traitor*. Charta Gui-
donis de Rupe ann. 1205: *Quia pro eo,
quod locutus sum cum Galtero de Man-
drevilla de proditore et Latrone domini
mei Regis Franciæ, et propter probum,
quod dixit eidem Galtero, qui proditor
erat domini Regis Franciæ, etc.* Capit. 3.
Caroli M. ann. 806. cap. 2. et lib. 3. cap.
23: *Si hoc jurare non potuerit, et ab alio
convictus fuerit, quod Latronem in hospi-
ticio suscepisset, quasi Latro et infidelis
judicetur: quia Latro infidelis est nostro
regno Francorum, et qui illum suscepit,
similis est illi.*

† LATROGINALIS. Spectans latronem,
rapax, prædatorius. *Latrocinialis* *invasit
manus*, apud Apuleium lib. 2. Miles.
Latrocinialia castra perrupit, apud Am-
mianum lib. 27. cap. 2. *Latrociniales globi
vicina acrius incursabant*, lib. 31. cap. 16.

† LATROGINALITER, More latronum,
apud Martian. Capellam lib. 6: *Latro-
cinialiter interimere*.

* Nostris, *Larrechineusement* et *Lar-
recineusement*. Lit. remiss. ann. 1366. in
Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 143: *Icele
Ysabel prist Larrechineusement en l'ostel
dudit Guillaume trois mitons de four-
ment*. Aliæ ann. 1390. in Reg. 138. ch.
175: *Jeanne la Mongnesse.... emporta
Larrecineusement une cote de pers. Lar-
roncineusement*, in aliis an. ejusd. ibid.
ch. 187.

LATROCINIUM. Vide *Latro*, et *Conci-
liabulum*.

LATROCINIUS, Latro. Pactus pro te-
nore pacis Childeberti et Clotharii Re-
gum cap. 1: *Id ergo decretum est, ut
apud quemcunque, post interdictum, La-
trocinium comprobatur, vitæ incurrat pe-
riculum*.

† LATROISMUM, pro *Latrocinium*.
Charta ann. 1123. apud D. Calmetum
Hist. Lotharing. tom. 2. col. CCLXXI:
*Si bannalis eorum pacem fregerit, vel
Latroismum fecerit, extraneus quoque si
super bannum eorum fugerit, prædictus
Dominus sine licentia Abbatis et conductu
ministerialis capere eum non poterit*.

† LATROLABON, *Forfex medicinalis*,
ut ex Gloss. exponitur in *Vertibella*.
Ibrida vox, ut videtur, a *Latro* et *λαβών*
deducta.

† LATRONA, Mulier quæ latrocinatur,
Gall. *Larronesse*. Consuetud. Brageriaci
art. 83: *Si quis bonus homo et boni status
propter importunitatem cujusdam vilis
personæ motus dixerit seu vocaverit dic-
tam vilem personam, seu modici status,
ribaldum seu ribaldum, latronem seu
Latronam, aut tales injurias verbosas in
eos intulerit, dum tamen manus injectio
non interveniat, talia verba et injuriæ
minima reputabuntur*.

* LATRONALIS, Ad latronem spectans.
Mirac. S. Martialis. tom. 5. Jun. pag. 555.
col. 2: *Latronali custodia eum manci-
pandum ira sævientie proclamant*. Vide
Latrocinialis.

† LATRONICULATOR. Vide *Latrunco-
lator*.

† LATRONICUS, Qui Latronis est. *La-
tronica licentia*, Sallas Malaspinae de
Rebus Siculis, apud Stephanum Balu-
zium tom. 6. Miscell. pag. 312.

* LATRONISSA, Latro femina, Gall.
Larronesse. Charta Nicol. Andegav.
episc. ann. 1275. in Chartul. priorat. de
Guilcico fol. 50. vº: *Si caperent aliquos
latronem, Latronissam, latrones aut La-
tronissas, etc.* Vide *Latrona*.

LATROPRÆDARE. Gloss. MS. Reg.
1197: *Grassatur, Latroprædatur*.

† LATRUNCIAŦ, *Per naves pugnati*.
Gloss. Isid.

LATRUNCULATOR, λατροδικτής, vox
Ulpiano nota. Julianus Antecessor Consti-
tit. 15: *Cumque in provinciis Præsides
justi mittuntur, superfluum est Latrunco-
latores mittere, et eos quos Biocolytas,
id est, qui violentias prohibent, vel apho-
plistas vocant.... mittere*. [Perperam in
Glossis Lat. Græc.: *Latroniculator, λατρο-
δικτής*.] [* Vide Glossar. med. Græcit.
in hac voce col. 808.]

LATRUNCULI, Excursores, præcursores
exercitus, seu potius milites, qui in
insidiis latent. Thwoczius in Andrea
Rege Hungar. cap. 43: *Is autem qui
ferebat litteras, captus est a Latrunculis
Andree Regis, et ad eum ductus. Latrunco-
lato vocat Miscella anno 23. Leonis
Isauri, quos Theophanes μονοζώνους, ubi
de Solimanno: Δοχιζόν εν πυρίαις μονοζώ-
νοις τὰ τῆς Ἀσπίδος γῆς μέρη. Ubi μονοζώ-
νοις, milites levis armaturæ reddidit Goar-
rus. Vide Nonium in *Latrocinari*.*

* 1. LATRUNCULUS, Miles stipator.
Vita S. Lugid. tom. 1. Aug. pag. 343.
col. 2: *In illa hora filius regis Felanus,
filius Dimma, cum suo Latrunculo, per
eamdem viam venit. Vide Latrunculi*.

* 2. LATRUNCULUS. [Latro: « Comu-
nitates insignes dicte senescallie de
licentia dicti domini senescalli congre-
gatas pro deffensione et tuitione patrie
dicte senescallie contra Anglicos, inimi-
cos et Latrunculos patriam dicte senes-
callie discurrentes et deprestantes. »
(B. N. Clair. *Sceaux*, v. 234, p. 5, an.
1382.)]

† LATTUNATUS, Factus vel tectus ex
Latone seu aurichalco. Computum ann.
1333. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 278:
*Item, solvit pro gambertis, coasalis brache-
ris pro ante et retro et gantis Lattunatis,
unc. III. taren. XII. Vide Lato*.

† LATUBRIS. Glossæ Isidori: *Palla
Latubres*. Legendum *Pallæ lugubres*, quæ
eædem sunt ac *Pallæ sepulcrales*, de
quibus suo loco.

* LATUM, pro *Latus*. Charta ann. 1152.
apud Lam. in *Delic*. erudit. inter not.
ad Hodoepor. Charit. part. 3. pag. 1161:
*Latum unum tenet in terra Iscalchi filii
quondam Morandi, aliud Latum tenet in
terra Angirelli, etc.* Aliæ ann. 1053. apud
Murator. in *Antiq. Estens*. pag. 302:
*Cum meam portione, quæ est medietatem
de una petia de terra.... quæ... Lato uno
tenet in Simitula, et alio Lato tenet, etc.*
Non semel ibi.

† LATUMIÆ. Vide *Lautumix*.

LATURA, Quod pro onere ferendo ac-
cipit bajulus, Salsasio: φορὰ ἐργάτου,
in Gloss. Græc. Lat. unde emendandus
locus alter, ἐργάτου φορὰ, *laticia*. Gloss.
Lat. Græc.: *Latura*, φόρετρον. *Vectura*,

φόρετρον. *Vetus interpres ad Juvenalis
Sat. 19. v. 142.*

.... Et duo fortes.

*Lecticarios ait, quorum Laturas locem, et
securus Circenses expectem*. Ita enim
legendum, pro *Laturus*.

LATURARIUS, Bajulus, qui fert onus.
Papias: *Corbulo gestator manualis, La-
turarius*. Ita Codex MS. pro *Laturarius*.
S. Augustinus Serm. de Temp. 50. cap.
8: *Quid sint pauperes, quibus damus, nisi
Laturarii nostri pro quos in celum de
terra migramus? Da, Laturario tuo das,
ad celum portat quod das*. Eadem habet
Serm. 245. cap. 7. Occurrit etiam apud
Firmicum et S. Fulgentium Homil. 60.

1. LATUS. Juxta, *Lez*. Pactus legis
Salicæ tit. 8. § 1: *Si quis vero pomarium
domesticum, aut perarium deintus curte,
aut Latus curte furaverit, aut capulave-
rit*. Ubi Glossa marginalis, *aut extra
clausuram. Lez et costé*, in Consuet.
Sanpaulensis art. 36. 41. Atrebat. art.
105. 119. Lillensis art. 83. Hannoniensi
cap. 77. et Bononiensi art. 172. 174. Vide
Delatus et *Legati a latere*.

† 2. LATUS, us, Latitudo. Charta ann.
1251. e Chartulario S. Vandregesili tom.
1. pag. 1127: *Sicuti se præportat integre,
longo et Latu, a kemino Regis, qui ducit
apud Calidum-beccum*. [* *Abentes finis
de uno latu et uno capu bia publica*, in
chart. ann. 849. apud de Blasio, Series
princip. Salern. num. 2. pag. 10. et pas-
sim in chartis Longobard.] Gall. *En
long et en large; En long et en Lei*, in
Charta ann. 1310. ex eodem Chartulario
S. Vandregesili tom. 1. pag. 20. Vide
Leda 3.

* 3. LATUS, Vectigalis species, idem
forte quod *Lastagium*. Capit. pacis ad
calcem Statut. Massil. MSS. cap. 59:
*Item quod cives Massiliæ... sint perpetuo
quiti et liberi de facto Latuum navium
et galearum... Item quod occasione La-
tuum navium seu galearum vel aliorum
lignorum nichil solvere teneantur et hac
perpetuo gaudeant libertate*. Vide supra
Lastingha. [* Confer *Laudus* 1.]

* 4. LATUS, Pars. Stat. Mutin. rubr.
278. pag. 58. vº: *Cum sit quod homines
de Villanova a Latere mane situlæ exinde
habent maximam utilitatem, etc.*

* 5. LATUS, Panni vel telæ latitudo,
Gall. *Lé*. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg.
82. Chartoph. reg. ch. 83: *Duo paria
lintheaminum, quodlibet de duobus Latis,
etc.* Necrolog. Paris. MS.: *Unum lectum
cum pulvinari, quatuor lintheaminibus
de duobus Latis quodlibet lintheamen*.
Hinc nostri *Lé*, pro *Larve*, *Latus*, *plau-
nus*, dixerunt. Christ. Pisan. in Carolo
V. part. 1. cap. 17: *De corsage estoit
hault et bien formé, droit et Lé par les
épaules*. Acuto opponitur in Lit. remiss.
ann. 1400. ex Reg. 155. ch. 370: *Deux
mesgles, que l'en dit pioches, à labourer
ès vignes, l'une Lé et l'autre ague*.

* 6. LATUS GROSSUS, f. Qui in usu
circumfertur. Charta ann. 1457. inter
Leg. Polon. tom. 1. pag. 187: *Quæ qui-
dem quinquaginta millia marcarum La-
torum grossorum ab eodem dom. Casi-
miro rege... percipisse præsentibus reco-
gnosimus*. Vide supra *Grossus* 3.

* 7. LATUS, A LATERE, Seorsim, sepa-
rate, Gall. *A part*. Lit. remiss. ann. 1417.
in Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 20: *Jaco-
bus Liétart venit locutum a Latere et
secrete dicto reo, etc.*

* 8. LATUS, pro *Elatus*, celebratus.
Vita S. Caii tom. 7. Sept. pag. 396. col.
1: *Sanctum virum totis præconibus Latum
anhelo spiritu sæpissime requirebant*.

* **LATUSCA**, pro Lactuca, Gall. *Laitue*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Latusca, Letue*.

† **LATUSFINIS**, Limes lateralis. Vide *Caput finis*.

† **LATZONIUM**, *Hastile*, in Amalthea.
† **LAVACRIUS**, vel f. *Levacrius*. Idem quod infra *Levamen, Relevium*. Tabularium Calense pag. 127: *Noveritis quod in nostra constitutus presentia dictus Gaufridus de Milliaco, magistro Philippo fratri suo quitavit Lavacrios de omnibus et de terra venerabilis dominæ Abbatisse de Kala sitis in Castolaria de Milliaco.... Actum an. D. MGCXXXIX.*

† **LAVACRUM**, Vas vinarium. Duo *Lavacra ad tenendum vinum argentea*, in Charta ann. 1406. apud Rymerum tom. 8. pag. 428.

† **LAVADOR**, apud Arvernos, idem quod Sudarium. Inventarium Ecclesiæ Aniciensis ann. 1444: *Item duos Lavadors, sive sudaria telle (telæ) pro mortuis et unum sandale nigrum pro sepulturis.*

† **LAVANCHIA**, Nivis moles excidens e montibus, *Lavange* apud Dalphinates, quibusdam aliis *Avalange* vel *Avalanche*. Charta ann. 1323. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 41. col. 2: *Item, quod idem Guigo Czuppi Castellanus nemus Domini desuper burgum S. Laurentii scindi, destrui et colligi fecit in maximum præjudicium D. Dalphini, et in magnum damnum et periculum parochiæ S. Laurentii et domus D. Dalphini, quæ est et remansit in magno periculo Lavanchiarum et ruinarum propter destructionem memoris prædicti.*

LAVANDARIUS, **LAVANDARIA**. Papias: *Fullo, Lavandarius, decoraria*. [Chron. Senoniense lib. 4. cap. 19. tom. 3. Spicil. Acher. pag. 396: *Ecclesia Senoniensis duos carpentarios habet, unum coquum, adcratorem unum, Lavandarium unum, sutorem unum, piscatores duos. Ibidem recurrit lib. 5. cap. 8. pag. 427.*]

LAVANDER, Idem, qui Lavandarius: unde Gallis Nostratibus *Lavandier*. Versus descripti in Grammatica MS. Smaragdi:

Ille est Sinscalcus vere, Buticarius ille,
Ille Lavander adest, etiam Focarius ille.

† **LAVANDERIUS**. Consuetud. Tolosæ rubrica de debitis art. 1: *Nec Lavandarii, vel filanderiæ lini vel lanæ, pannos, nec vestes, nec sericum, nec filata sibi tradita non possunt vendere nec pignori obligare.*

* **LAVANDARUS**, ut et *Lavandarius*, Servus pannis eluendis addictus. Charta ann. 1092. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 217: *Insuper et quatuor manuales personas ad serviendum dedit, scilicet pistorem, cocum, Lavandarium et bifulcum. Alia ann. 867. ibid. col. 514: Donamus ibidem alios servos nostros manuales ministeriales.... Godefredo Lavandarius cum Froumberga uore sua.*

* 1. **LAVANDERIA**, Lotura, Gall. *Lavanderie*. Testam. Guill. de Meled. archiep. Senon. ann. 1376. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 338: *Item legamus... Arnolet Dorezeaus domum nostram, in qua moratur lotrix nostra, et in qua fit Lavanderia nostra. Pro Lotrix, vide mox Lavanderia 3.*

* 2. **LAVANDERIA**, Officium in ecclesiâ Lugdunensi, cuius est pannis ecclesiæ eluendis invigilare. Acta MSS. capit. ejusd. eccl. ad ann. 1346. fol. 124. v. col. 1: *Cum dominus Hugo de Giorgio pres-*

byter, tenens officium Lavanderiæ in ecclesia Lugdunensi, etc.

† 3. **LAVANDERIA**, Lotrix, Gall. *Lavandiere*. Computus ann. 1338. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 280: *Pro cannis duabus de panno pro tunica Lavanderiæ domini Andree, flor. 11. Rursus occurrit infra pag. 334.*

† **LAVENDARIA**, Loturæ officium. Charta ann. 1260. e Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 859: *Ego Laurentius, dictus de Atrio, Burgensis de S. Vandregesillo vendidi... Conventui ejusdem loci pro centum solidis Turon. decem solidos annui redditus... assignatos supra ministerium meum Lavendarie, quod habeo in Abbatia eorumdem Religiosorum.*

LAVANDARIUM. Tabular. Casauriense ann. 969: *Et fine fluvio Gomano, et ipsa via, quæ pergit ad Leguniano, quomodo venit ad ipsum vadum de illo Lavandario in fluvio Gomano. Regino de Ecclesiast. disciplina, cap. 68. de Corporali: Et quando abluuit a Sacerdote, Diacono vel Subdiacono, primo in Ecclesia in loco et vase ad hoc præparato abluatur, eo quod ex dimico Corpore et Sanguine infectum sit: post hæc a Lavandario in nitido loco paretur. al. reponatur. Ubi lavandarium, idem est quod*

LAVANDARIA, Lavacrum, *Lavanderie*, in quo panni eluuntur, quæ vox occurrit in Notis Tyronis pag. 184. et in Statutis Corbeiensib. pag. 2. [*** ubi *Lavendaria*, apud Guerard. post Irmin. pag. 307.]

* **LAVANDRIA**, Locus ubi panni eluuntur. Chartul. Virzion. fol. 7: *Solaria duo, cellarium, coquina, fenile, Lavandria, pistrinum, etc.*

† **LAVANHÆ**, Purgamenta, elutia, Gall. *Lavures*. Capitul. Gener. MS. S. Victoris Massil. ann. 1322: *Ordinamus quod Helemostinariis fragmenta sive reliquias mensurarum Abbatis et ubicumque in Monasterio fiant, et Lavanhas coquina-run et furni percipiat. In altero exemplari habetur *Lavaycha*.*

† **LAVANTAILLE**. Usus Sangerman. in Probat. Hist. ejusdem Monasterii pag. 143. col. 1: *Duo monachi in fosculis suis accipient cereos de manibus Conversorum, et ibunt per Lavantaille. An locus ante alam, seu Latus Ecclesiæ, Gall. Aile?*

LAVARCHA. Ugutio; *Stiricios, vel strucios, herba est, quam quidem vocant Lavarcham, quia plerique ex ea lanam lavant. Leg. Lanariam, ut est in Cod. Navarr.*

LAVARI dicuntur capita Monachorum, cum raduntur, in Pœnitentiâ S. Columbanî cap. 9: *Pœnitentes fratres quamvis opera difficilia et sordida efficiant, non Lavent capita nisi Dominica, id est, octava: si autem 15. diebus, aut certe propter fluentium capillorum incrementum, arbitrio senioris unusquisque in Lavando utatur. Cumeanus Abbas de Mensura Pœnitentiarum cap. 12: *Lavacrum capitis potest esse in Dominica, et in lixivio pedes Lavare licet, etc. Vide Regulam S. Pachomii cap. 52. 54.**

† **LAVARIUM**, Pelvis ad lavandas manus, Gall. *Bassin*. Coronatio Regis Hungariæ apud Ludewig. tom. 6. pag. 341: *Ad mensam prandenti suæ Majestati hi servibunt: Lavarium porriget dominus Andreas Dozy: mantile porriget dominus Palatinus.*

* **LAVASSERIUS**, Fullo. Charta ann. 1335. in Reg. 70. Chartoph. reg. ch. 239: *Convocatis etiam suprapositis omnium ministeriorum Carcassonzæ, scilicet... Lavasseriorum, aluderiorum, pelipariorum, etc. Vide Lavandarius.*

* 1. **LAVATOR**, Eodem intellectu. Charta ann. 1230. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom.: *In quo consilio etiam interfuerunt capitane Lavatorum S. Petri majoris, et capitanei illorum de S. Christoforo, etc.*

* 2. **LAVATOR** inter servientes monachorum recensetur, in Charta Henr. III. imper. ann. 1056. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 400. col. 2: *Servientes vero... vel pistores, bavarii, aut piscatores, coci aut Lavatores, etc.*

1. **LAVATORIUM**, πλῴσημον, in Gloss. Lat. Græc. [* In edit. πλῴσημον, Lavatorium, ex mutatione v in b Leg. vero πλῴσημός.] Will. Britto in Vocab. MS.: *Luter, dicitur Lavatorium, et quodcumque vas purgandis sordibus deputatum. Ita Lavoit Picardi nostri vocant vasa, in quibus panni eluuntur. Pro tonstrina monachorum videtur usurpare Eckardus Junior de Casib. S. Galli cap. 11: *Veniunt in pyrale, et inde Lavatorium, nec non proximum pyrali scriptorium, et has tres regularissimas præ omnibus, quas unquam viderint, asserbant esse officinas. Lavatoria et domus lavatoria, in Chron. Trudon. lib. 10. pag. 470. et 473. neque enim Goldasto assentior, qui Lavatorium apud Eckardum, vaporarium aut sudatorium interpretatur. Lavatorii domus, apud Matth. Paris in Vitis Abbat S. Albani. Bernardus Monach. in Consuetudin. Cluniac. MSS. cap. 54: *Sumptoque urceo abluendis manibus præparato, Lavatorium petuit: primitus quidem manus et faciem lavat, etc.***

LAVATORIUM, ubi manus lavant Monachi, priusquam eant ad refectorium. Liber Ordinis S. Victoris MS. cap. 35. de Refectorio: *Quando percussit cymbalum, si Fratres in Ecclesia fuerint, exeant cum Processione ad Lavatorium.*

† **LAVATORIUM**, Cornu altaris ubi Sacerdos lavat manus sacra faciendo. Charta ann. 1503. apud *Madox Formul. Anglic. pag. 339: Presbiter..... celebrans post Evangelium cujuslibet Missæ prædictæ, antequam ad Lavatorium se divertat, Psalmum De profundis alta et audibili voce dicit cum orationibus consuetis.*

* 2. **LAVATORIUM**, Vas fundendo aquam ad manus lavandas aptum. Inventar. ann. 1420. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 591: *Duas pelves argenteas, tria Lavatoria argentea, duas evers argenteas, etc. Pot lavoit vero in Pedag. Peron. ann. 1295. ex Chartul. 21. Corb. fol. 355. v. aliud esse videtur, vas nempe in quo panni eluuntur, ex Lit. remis. ann. 1416. in Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 324: *Le suppliant... print en la ville de Therouenne deux chauffrettes, que on nomme au lieu Pos lavoit. Alie ann. 1470. in Reg. 196. ch. 298: *Le suppliant print ung Lavouer de terre qu'il trouva sur le bord de la riviere. Inventar. S. Capel. Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Una pelvis sive bacinus cum uno Lavatorio pro servitio custodum nocturnorum. Un bacin et un Lavoer, in Inventario Gallico.****

* 3. **LAVATORIUM**, Locus, ubi equi lavantur et adaquantur, Gall. *Abreuvoir*. Necrol. eccl. Paris. MS.: *Dedit nobis manerium suum de Spedona, situm ante ecclesiam S. Beati, prout in latitudine et longitudine se comportat, cum virgulto, in quo est equorum Lavatorium. Charta Ludov. junior. reg. Franc. ann. 1157. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 562: *Usque ad medium flumen Atacis et usque ad Lavatorium Coriani, etc.**

LAVATORIUS, ut infra *Lavatura*, in Bonacossa de servis quæst. 261: *Quod si*

ancilla projicit Lavatorios per fenestram, etc.

* **LAVATREIUM**, Ubi manus lavant monachi, priusquam eant ad refectorium. Chartul. Gellon.: *Hoc factum fuit circa Lavatrem S. Guillelmi anno ab incarnatione Domini MCCX. Vide in Lavatorium 1.*

LAVATRINA, Idem quod *Lavatorium*: Locus scilicet in fluvio pannis eluendis adiectus. Charta Aistulli Regis Longob. ann. 758. apud Ughellum tom. 2. pag. 105: *Et ne ullus inferioris magnæve potestatis homo molendina vel portum cum sandonibus, aut naves in ipso fluvio, vel (in) Lavatrinam ædificare audeat, aut piscationem facere, etc. Lavatorium, eadem notione in Spicilegio Acheriano tom. 13. pag. 317. [Varro de Lingua Lat. lib. 8. cap. 41: *Domus suæ quisque ubi lavatur, Balineum dixerit... cum hoc antiqui non Balineum, sed Lavatrinam appellare consueverunt.* Idem lib. 11. de Anal.: *Cum brevitatis causa nomina contraherent, quæ essent aptiora, pro Lavatrina Latrinam nominaverunt.* Ubi *Latrina* non foricam significat, sed balneum. Nonius: *Latrina et Lavatrina, quod nunc Balneum dicitur.* Duplex igitur, ut hic obiter dicam, distinguenda videtur originatio ut et notio vocis *Latrina*. Cum balneum significat, contracta est ex *Lavatrina*; si foricam, potius a *latendo* deduxerim, quod sese abundant homines, cum alvum evacuant. Vide Etymologicon Vossii.]*

* *Lavaiche*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1472. ex Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 218: *Lesquelles femmes et filles travaillans en ladite mare ou Lavaiche pour la nestoier, etc.*

* **LAVATURA**, Aqua, qua aliquid lotum est, Gall. *Lavure*. Stat. MSS. S. Vict. Paris. part. 1. cap. 19: *Ipsæ sacrista lavans, singulas Lavaturas in piscinam projiciat.* Vide *Lavanhæ*.

† **LAVAYCHÆ**, Purgamenta. Vide *Lavanha*.

LAUBIA, [Porticus, Gallerie.] Vide *Lobia*.

† **LAUCA**, pro *Leuca*, tom. 3. Ordinatio. Reg. pag. 206.

* **LAUCET** et **LAUSSET**, Voces vernaculæ, quibus significatur Pretium, quod pro acuendis instrumentis rusticis solvitur. Charta ann. 1266. ex Tabul. monast. Montisol. inter schedas Mabill.: *Dedimus ad acapitum Bernardo Escot totam fabricam suam loci de Brossis acuendi vomeres, relhas et ptcs, et totum Lausset, et alia quæ ad dictam fabricam pertinebant, ... ita quod nullus præter eum et successores ejus haberet licentiam... recipiendi Laucet seu habendi quod pro acuendis vomeribus seu relhis debet recipi.* Alia ann. 1343. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 232: *Fiat (assignatio) in... fabrica sive Lauset (infra Lauzet) dictorum locorum de Monleguiscardo, de Villafranca et Campinasi.* Vide supra *Acutamentum*.

† **LAUCIA**, ἐνδομειαί, *Supellectile*, apud Janum Laurenberg. in Supplemento Antiquarii.

* **LAUCUS**. Vide infra *Laudus 1.*

† 1. **LAUDA**. Charta ann. 1399. apud Rym. tom. 8. pag. 95: *Cum... pratis, pasturis, boscis, parcis, chacets, Laudis, warennis, assartis, etc.* Puto legendum *Landis*. Vide *Landa 1.*

† 2. **LAUDA**, Pars officii Gothici. Vide Officium Mozarabicum de S. Pelagio, tom. 5. Junii pag. 216. Occurrit alia notione in *Laudare 5.*

LAUDABILIS, Approbatus. Ita vocem

hanc usurpat Cod. Th. leg. 3. de Testim. (7. 21.) leg. 41. de Episc. (16. 2.) leg. ult. de Itiner. munit. (15. 3.) Marculfus lib. 2. form. 37: *Adstante viro illo Laudabili defensore.* [Laudabile bladum, Genuinum, sincerum, legitimum, in Charta ann. 1202.]

LAUDABILITAS, Titulus honorarius Præsidum, Consularium, etc. de quo copiose Brissonius in Formul. pag. 355. Epistola Severi ad Paulinum, in tom. 5. Spicilegii Acheriani pag. 354: *Oportet Laudabilitatem vestram bonis favere propositis, etc.*

† **LAUDABIS**, pro *Laudabilis*, ut legendum omnino videtur: *Rogo te, Laudabis vir Defensor*, apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 58.

* 1. **LAUDAMENTUM**, Judicium, sententia arbitri. Charta ann. 1284. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 2. pag. 412: *Qui videant diligenter sententiam et Laudamentum sui arbitrium prædictum; et si viderint quod in dicta sententia seu Laudamento sit aliquid iniquum, cassent illud.* [** Constitutio Lothar. Imper. ann. 1133. pr. et § 3. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 184.] Vide *Laudum 2.*

* 2. **LAUDAMENTUM**, Consilium, consensus, ut infra *Laudum 3.* Pactum ann. 1150. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 532: *Laudamentum et consilium dederunt super hoc, etc.* Testam. Raym. Trenc. ann. 1154. ibid. col. 550: *Et infractiones quas ego in eadem terra ecclesiis (fecerim)... quod homo redrelet eis cum Laudamento episcopi de Helna.* Alii notationibus, vide in *Laudare 4.*

† 3. **LAUDAMENTUM**, LAUDAMNNUM. Vide infra in *Laudare 5.*

LAUDANÆ. Vide *Laudunæ*.

* **LAUDANUM**. [« Recipe policariæ, bedellii, mirræ, Laudani. (B. N. MS. Lat. 10272, p. 171.) »]

† 1. **LAUDARE**, Arbitrari, arbitrii sententiam ferre. Vide in *Laudum 2.* *Laudare testes.* Vide *Laudator*.

2. **LAUDARE**, Consilium dare, seu potius persuadere. Leges Edwardi Confess. cap. 39: *Et Laudatum est Regi quatenus consuetudines justas... non auferret.* Hugo de Cleeris: *Laudaverunt Comiti Fulconi, ut per quemdam, quem Rex cognosceret, Regi responderet.* Gaufridus Monemuthensis lib. 1. cap. 6: *Lauda igitur, ut ab eo suam filiam primogenitam petatis Duci nostro conjugem.* Adde lib. 2. cap. 1. 3. 4. 6. Utuntur etiam Ordericus Vitalis lib. 6. pag. 624. lib. 8. pag. 711. lib. 10. pag. 771. 802. lib. 12. pag. 880. Thwroczius pag. 59. et alii. Vide Reinhartum Robigium lib. 11. Robigal. cap. 16. *Vacces in son Roman de Rou MS.*:

Volontiers, ce dist, retornast,
Se son barnage li Loast,
Mes ne Loent que il n'i past.

Philippus Mouskes:

Et Loæ qu'il tenist justice
Seur bas et haut, et pauvre et rice.

Villharduinus n. 42: *Sire, nos vos Loons que vos le preignies, et si le vos prion.* Chronicon Flandr. cap. 72: *Et pour ce Loïuoi-on qu'on tint le Roy d'Angleterre à Amy.* Adde 77. sub finem.

LAUS, Consilium. Rogerus Hoveden. pag. 729: *Rex Angliæ assignabit ei in terra sua ad Laudem et consilium Regis Franciæ et Archiepiscopi Remensis 50. libratas Andegavensium, etc.*

DISLAUDARE, Dissuadere. Godefridus Vindocin. Abb. lib. 3. Epist. 13: *Et vos*

illuc tendere penitus Dislaudamus. Le Roman du Renard MS.:

Nous ne vous savons Deslouer,
Que vous nei faciés encrouer.

Le Roman de la Guerre de Troyes:

Le combatre ont Desloé,
En autre s'en fust tost allé.]

3. **LAUDARE**, Concedere. Vetus Charta apud Jo. Columbum: *Comes concessit eis, et Laudavit terras et feuda eorum ad suam fidelitatem et servitium.* [Charta Comitum Ceritaniensis in Diario Ital. D. de Montfaucon pag. 7: *Dono et Laudo supradictum monasterium Domino Deo et S. Mariæ Crassæ, et Abbati et Monachis.*]

LAUS, Donatio, seu potius *Concessio*. Charta ann. 1150. apud Ruffum in Comitibus Provinciæ pag. 133: *Facta est hæc Laus sive concessio in claustrum sancti Marii de Manuasca, etc.*

LAUDARI et **COLLAUDARI** Dicitur, qui ritu solemniori ad supremam aliquam dignitatem eligitur aut evehitur, cui nempe laudes dicuntur. Occurrit passim in Chron. MS. Andreae Danduli. Tabularium Monasterii S. Theofredi in diocesi Aniciensi: *Ut nullus Abbas in eodem cœnobio Laudetur aliquando a fratribus, aut ordinetur ab Episcopo, nisi prius, etc.* [** In dominum Laudatur, apud Dietmar. lib. 5. cap. 18.] [Vide *Collaudare* suo loco.]

4. **LAUDARE**, Approbare, consentire. Chronicon Besuense pag. 583: *Donum... super altare posuit, et filiam suam Laudare fecit.* Vide *Parerga Alciati* lib. 1. cap. 45. [Leges Monspelenses MSS. cap. 71: *Quilibet habitator Montispessuli pro domo vel locali suo, cujuscumque sit pretii, debent salvare cuppas et lesdas, et Bajulus Montispessulani debet ei Laudare illam domum vel locale.* Litteræ Philippi Franc. Regis ann. 1279. insertæ in Litteris Johan. Reg. ann. 1850. apud D. Secousse tom. 4. Ordinatio. Reg. pag. 45. art. 3: *Si quis emerit vel permulaverit domum vel possessiones in villa vel territorio dicti loci (Aquam mortuorum,) que possessiones de nobis teneantur, Vicarius vel Bajulus loci teneantur Laudare emptori; ita quod Bajulus vel curia nostra dicti loci non possit sibi retinere vel alium preferre; nec recipiat pro laudimio ultra vicesimam partem pretii, et semper emptor Laudimiam solvere teneatur.* Charta ann. 1201. ex Tabulario Maurigniacensi. *Jaquelinea uxor præfati Anselmi coram nobis constituta hanc venditionem Laudavit, voluit et concessit.* Adde Chartam ann. 1254. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 162. aliam ann. 1063. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 441. Statuta Massil. lib. 1. cap. 30. Chartam ann. 1297. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 253. etc.]

* **LAUDARE**, Promittere. Germ. *Geloben*, apud Dietmar. lib. 4. cap. Ruodlieb. fr. 2. vers. 43. 61. 116. 153. 177. 183. 199. fr. 3. vers. 36. fr. 5. vers. 85. fr. 8. vers. 64. fr. 14. vers. 21. Vide *Haltas*. Glosar. German. col. 633. voce *Gelabnis-Geld*. et col. 1273. voce *Loben*.

* **LAUDARE**, *Laudes*, pro alienando fundo percipere. Libert. Florent. ann. 1369. tom. 5. Ordinatio. reg. Franc. pag. 389. art. 7: *Concedimus quod habitatores dictæ villæ Florentiæ et in posterum habitaturi valeant perpetuo bona sua retrofeudare, et dum bona retrofeudata vendentur, Laudare et vendos eorumdem recipere.*

LAUS, Consensus. Ditmarus lib. 2. pag. 22: *Præsentia et Laude Imperatricis et filii, etc.* Lib. 7. pag. 98: *Prædictum civi-*

tatem fratris suimet filio... ea ratione dedit, ut cum Laude sua, quia hæres suimet fuit... liceret sibi tribus filiabus prædium omne quod remansit tradere. Charta ann. 1174. apud Remsburgum : Hanc vero permutationem Comes Willelmus (Forcalcarisensis) dicebat non valere, quia facta erat sine sua Laude et voluntate. Charta Heriberti Comitis Viromand. ann. 1407 : *Illam terram Laude mea et Laude D. Henrici Francorum Regis... dedit idem Herembaldus, etc.* [Charta ann. 1184. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 23 : *Dederunt et concesserunt... libertatem acquirendi sine aliqua fraude (Laude) et consensu, et sine aliquo usatico et dominio.*] Vide Beshum pag. 440. Hemeræum in Regesto Augustæ Viromand. pag. 35. 36. 40. 44. [Le Roman de la Guerre de Troyes MS.

Soit esleuz au Los de tos,
Tiel qu'il soit sages et pros.]

* Arbitrium, voluntas. Charta comun. Bullarium in Belvac. ann. 1181. art. 27 : *Quicumque de communia obtulerit deliberationi parium, pares suam justitiam de corpore suo et de rebus suis faciant, ... et quicquid de forefacturis acceperint, ad Laudem nostram ad villam firmandam mittent.* Charta ann. 1245. ex Tabul. S. Apri Tull. : *Willermius le fiz monsignor Perron de Rossoil par Lous et lo créante son pere, etc. Lausisme, in Lit. ann. 1389. ex Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 223 : Sans obtenir Lausisme ne licence du souverain. Loenge, eadem acceptione, in veteri versione Chartæ ann. 1177. ex Tabul. archiep. Camerac. : *On vendra vin en la ville (de Bousies) à le Loenge ou en condition préfixe des eskievins ou jurés.* Vide supra Laudamentum 2.*

LAUDES, pro eo, quod domino feudi [sive territorii] exsolvitur, pro facultate, seu consensu, quem præstat vassallo, pro alienando feudo, [seu alio quovis tenemento,] nostris, Los et ventes. Charta Ludovici D. Bellijocensis pro Libertatibus Villæ Bellijoc. ann. 1274 : *Si burgensis Bellijoc. emerit aliquam rem, terram, vel possessionem, tenentur de tertio decimo denario, et non plus, de Laudibus.* Tabular. S. Theofredi in Vellavis, ann. 1159 : *Item si alii donent, vel vendant, jam dictus Abbas vel successores ejus pro Laude vel vendis inde exigant.* Tabularium S. Flori in Arvernensis ann. 1282 : *Confitentes, nos inde habuisse pro Laudibus et vendis, et investitura 12. libr. Turon.* Occurrit non semel in Charta apud Guichenonum in Probat. Histor. Bress. pag. 24. 64. 106. etc.

* Charta ann. 1352. in Lib. pitent. S. Germ. Prat. fol. 101. vº. : *Domus de xij. solidis in parvis censibus portantibus Laudes et ventes, etc.* Quod varie a nostris exprimitur. Charta ann. 1328. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 243 : *La tierce partie des Louz, que l'on doit pour raison des vendues et des gagies que l'on fait à Tournus.* Alia ann. 1368. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 104 : *Laudumines, censives, rentes, etc.* Pariag. inter reg. et monast. S. Severi ann. 1461. in Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 273 : *Item retindrent iceulz religieux à eulx appartenans toutes les leides, péages, coutumes, veues, Lausimes, etc.* Lit. remiss. ann. 1462. ibid. ch. 536 : *On impose à icellui Jehan Aubert que lui estant viguier de Baignolz, avoit approprié à lui plusieurs Lauzemes de ladite viguerie, sans en rendre aucun compte.*

† LAUDA, LAUDIA ut mox Laudes. Tabular. Prioratus S. Johan. Tolos. : *Et*

retinuit dictus Procurator... in dictis rebus et processione censum antiquum et consuetum, cum vendis, Laudis... et recognovit se habuisse vendas et Laudiam et alia devecia usque in hunc præsentem diem. Charta ann. 1256. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 59 : *Item, si domus, pedæ vel alia res immobilis infra terminos subsequentes vendatur, debemus inde Laudas et vendas habere et percipere.*

LAUDATIONES, Eadem notione, in Charta Philippi Aug. 1185. in Hist. Vastinensi pag. 707 : *Laudationes, et venditiones, sicut hactenus habitæ sunt, reddentur.* [Charta ann. 1308. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 782 : *De possessionibus venditis debet dari domino, de cujus dominio movet de solido unus denarius pro vendis, et alius denarius pro Laudationibus seu pro servitio ipsius, et non amplius.* Hic observandum Laudationes exsolvi in professionem vassallatus sive servitii.]

† LAUDEMIA, Eodem intellectu. Epitome Constitut. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 167 : *In quibuscumque administrationibus, pro Laudemiis non valeat fieri aliqua gratia ultra tertiam partem.* Rursum occurrit ibid. pag. 146. ut et in Franchisiis Lugdun. ann. 1320. apud Menesterium in Probat. Hist. ejusdem urbis pag. 95. col. 2.

† LAUDAMINIUM, Consuetud. Ausciorum MSS. ann. 1301. art. 41 : *Item est consuetudo ibidem, quod pro aliqua pignoratione, vel venditione, vel alienatione, vel permutatione, non datur aliquid ratione venditionis, vel impignorationis, vel alienationis, nec permutationis, nec Laudaminium, nec retrocapita, nec vendæ, nec pignorationes, etc.*

† LAUDEMIUM, Præceptum Ludovici X. Franc. Regis ann. 1315. apud de Lauriere tom. 1. Ordin. pag. 554 : *Item, concessimus quod de feodis et retrofeodis in emphyteosim vel acapitum per Ecclesiasticas personas datis, et translatis in personas immobiles, nulla fiancia debeatur, nisi fuerint castra, ville, seu loca alia, cum justitia alta, que a nobis in feodum, vel homagium, seu ad servitium aliud teneantur, de quibus alienationem fieri nolumus sine nostro Laudemio, aut nostra gratia speciali.* [*] Vide Haultaus. Glossar. German. voce *Lehnware*, col. 1234. et *Gelæbnis-Geld* col. 633. Mitterm. Princip. Jur. Germ. § 496.

LAUDIMIA, Pari perinde significato. Charta Retroci Comitis Perticensis ann. 1136 : *Equitaturas, Laudimia, relevamenta, tallias, corveias, biannos, etc.* [Pactum inter Jacobum Aragon. Regem et Berengarium Magalonæ Episc. ann. 1271 : *Est etiam sciendum quod de supradictis excipiuntur usatica, Laudimia, consilia, etc.* Occurrit supra in v. *Incarciare*, ut et in Charta ann. 1241. apud Acherium tom. 10. Spicil. pag. 181. Adde Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 15. etc.] *Laudisme*, in Foris Behenar. Ad ejusmodi laudes et consensus dominorum pro alienandis feudis spectant, quæ habet Guntherus lib. 8. Ligorini :

Si quis habens feudum, pretio seu vendere totum,
Seu pro parte velit, dominique licentia desit,
Seu dare, seu vadio supponere cogitur, ille
Qui dedit, amittet ; non, qui suscepit, habebit.

Tabularium Vindocinense : *Eo quod Suthardus ille de fevo Comitibus firmam donationem facere non potuisset sine auctoritate Comitis, de quo beneficium illud tenebat : id quicquid ab omnibus iudicatum est fieri non posse sine Legum aut Consuetudinum regionis præjudicio.* Tabular.

Priorat. Neronisvillæ : *Hoc donum Laudavit Adam Maringotus, de cujus feodo erat. Alibi : Quam elemosynam calumniabatur Hugo de Dongione, et omnimodis tali dono resistebat : asseverabat enim, hanc elemosynam de suo jure esse et de suo feodo, nec se vel aliquem suorum Laudasse, etc.*

† LAUDUMINIA, ut *Laudumia*. Charta Clementis PP. pro Monasterio S. Johannis Angeriac. e Chartulario ejusd. Monasterii pag. 397 : *Super nonnullis censibus, Lauduminiis, redditibus et legatis ratione quorundam prædiorum.* Occurrit rursus pag. 398.

† LAUDIUM, LAUDUM. Eadem rursus notione. Charta Guill. de Bellavaura Episc. Cabilon. ann. 1297. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 253 : *De pecunia et de Laudo, seu remuagio pro venditionibus contingentibus debitis, quartum denarium dictis Canonicis solvere tenebuntur. Si vero Decanus et Capitulum, vel terrarii dictorum locorum, res quæ vendenti sibi retineant, vel retinere voluerint, nomine dictæ Ecclesiæ Cabilonensis ... nec etiam terrarii locorum aliquid nomine Laudii percipient vel habebunt.* Litteræ Johannis Franc. Regis ann. 1362. apud D. Secousse tom. 3. Ordin. Reg. pag. 597 : *Si fiat permutatio vel excambium in dicta villa rerum immobilium, non interveniente pecunia, nihil debetur de Laudo ; si vero pecunia intervenierit, dabitur Laudum ad similitudinem venditionis.*

† LAODIUM, Eodem intellectu. Charta ann. 1322. apud Menesterium in Probat. Hist. Lugdun. pag. LII. col. 2 : *Nec impediunt eos uti pedagius suis ubi, jure per terram et aquas, Laodiis, censibus, jure quod ad ipsos pertinet, etc.*

† LAUDIMIUM, Consensus. Statuta Massil. lib. 1. cap. 30 : *Si quis in Massilia emit vel emet rem aliquam vel jura aliqua, unde fieri debeat publicum instrumentum, in quo vel in quibus necessarium sit Laudimium Domini vel consensus, a quo tenentur res illæ ad censum aliquem inde dandum, etc.* Recurrit eodem cap. ut lib. 2. cap. 1. § 37. et 38. cap. 29. § 2. lib. 3. cap. 11. cap. 30. § 12. cap. 34. et 35. § 2.

LAUDAMENTUM, Copia, facultas, Permissio. Chronicon Besuense pag. 550 : *Et quia ipsum Castrum cum adjacenti terra de casamento nostræ dioceseos nescitur esse, per Laudamentum nostrum concedit S. Mamei commutationem prædictæ terræ, etc.* [Consuet. Ausciorum MSS. ann. 1301. art. 98 : *Item consuetudo est ibidem, quod quicumque ex civibus prædictis possint emere prædia, domos et possessiones, et quæcumque alia a nobilibus cum consensu Domini et Laudamento.* Charta ann. 1162. apud Sponium Histor. Genev. tom. 2. pag. 30 : *Inde Wirzburgensis Episcopus... sententiam cum Laudamento et assensu communi protulit, etc.* Le Roman de la Guerre de Troyes MS. :

Iceus de l'ost trives ont quisés
Au Roi Prians par tel devises,
Qui les dona au Loement
De ses dos fils et de sa jant.]

Item Pactum, conventio. Gerhohus Reichersp. lib. 1. de Investigatione Antichristi : *Duplicem autem eis conspirationem vel conjurationem objiciunt, unam, qua Augustale Imperium Friderici Imp. et contra Laudamentum in verbo Domini factum, cum Siculo Willelmo... federati sint.* [Apologetica Henrici Regis Epistola ann. 1235. apud Schanattum Vin-

dem. Litter. pag. 198 : *Exercitum collegimus iterato contra eundem, arcantes ipsum dare obsidem filium suum, tali adhibito Laudamento, quod nunquam se opponere attemptaret imperatoris vel regis Majestati. Le Roman d'Athis MS. :*

Aydiés moy par tel convenant
Que tout à vostre Loement.]

† LAUDAMENTUM, Charta conventionis. Instrumentum ann. 1096. apud Mabilion. Diplom. pag. 618 : *Laudamentum hoc jussu prænominati Richardi... Godefredo Episcopo dictante Pontius scripsit.*
* 5. LAUDARE SE DE ALIQUO, Phrasid Gallica, *Se louer de quelqu'un*, Alicujus benevolentiam erga se prædicare. Instr. ann. 1210. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 48. col. 2 : *Ipse vero respondit quod non juvaret ei, quia non Laudabat se de eo.* At vero *Se louer*, pro *Querere*, expostulare ; unde *Louenge*, querela, in Lit. remiss. ann. 1416. ex Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 283 : *Laquelle fille respondi que elle s'en Loueroit à son maistre, pour quoy et en despit duquel Louenge icelui Jacotin lui donna une grant buffe sur le visage.*

LAUDATICUM, in veteribus Chartis Regum nostrorum primæ et secundæ stirpis passim occurrit inter tributa, a quibus eximuntur Monasteria, nulla alia notationis indicatione. In Vita Aldrici Episcopi Cenom. num. 56. apud Doubletum in Hist. Sandionys. pag. 656. Bestium in Episc. Pictavens. pag. 28. Chiffetium in Trenorch. pag. 193. Baluzium in Appendice ad Capitulum. n. 21. 47. et alios. *Lode*, in Consuetud. Britannica art. 317. et Senonensi art. 20.

His addere juvat *Laudatici* mentionem constanter fieri, ubi enumerantur tributa, quibus eximuntur naves a Principibus concessæ ad utilitatem et necessitatem Monasteriorum. Exemplum unum referre sufficit ; eadem enim ubique formula. Præceptum Ludovici Pii ann. 816. apud Baluzium in Appendice ad Capitularia col. 1412 : *Quatuor naves quæ pro fluvium Ligeris, vel per cætera flumina intra ditionem imperii nostri ob utilitatem et necessitatem ipsius Monasterii discurrunt, ad quascumque civitates, castella, aut portus, vel cætera loca accessum habuerint, nullus ex eis aut hominibus qui eas prævident, nullum teloneum, aut ripaticum, aut portaticum, aut pontaticum, aut salutaticum, aut cispaticum, aut cænatium, aut pastionem, aut Laudaticum, aut tranaticum, aut pulveraticum, aut ullum occursum, vel ullum censum aut ullam redhibitionem accipere, vel exigere audeat.*

† 1. LAUDATIO, Jussus vel consensus. Charta ann. 1075. vel 1076. inter Instrumentum. tom. 4. Gall. Christ. col. 283 : *De terris vero arabilibus et planis, quia divise non erant, judicatum est, ut si alii illas laborarent per Laudationem et præceptum, obedientes, vel ministri ejus atque ministri illius Hugonis illas haberent, et redditis earum inter se dividerent.* Alia ann. 1063. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 440 : *Concedo omnipotenti Deo et S. Mariz atque S. Stephano (Nivernensi)... et Canonici ibidem Deo servientibus ac servituris, per Laudationem D. Hugonis Episc. et D. Goffridi Autissiod. Præsulis, etc.* Alia ann. 1201. e Tabulario Maurigniacensi : *Promiserunt quod contra Laudationem et concessionem de cetero non venient.*

* Item, Concessio. Charta ann. 1145. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 508 : *Et nos omnes suprascripti... lauda-*

mus atque concedimus... tibi domino Bernardo Atoni... alteram medietatem omnium usaticorum et omnium leddarum, quæ ab ipsis nundinis... exierint. Hanc concessionem et Laudationem in perpetuum facimus tibi, etc. Quo sensu etiam intelligenda Charta ex Tabul. Maurign. laudata. Vide *Laudare* 3.

† 2. LAUDATIO, Conventio, pactum. Forma juramenti a Tolosanis præstiti Legatis Innocentii III. PP. apud Cateillum cap. 6. Hist. Comitum Tolos. pag. 236. et in Actis SS. Martii pag. 412 : *Qui omnes pro seipsis et pro omnibus eorum sociis, qui tunc erant de Capitulo, et pro universis hominibus et feminis Tolosæ, præsentibus et futuris, hoc mandatum, confirmationem et Laudationem a præfatis Legatis receperunt.*

* 3. LAUDATIO, Quod domino feudi pro facultate alienandi fundum, exsolvitur. Charta ann. 1221. in Chartul. Arremar. ch. 82 : *Cum querela verteretur... super sexta parte Laudationem et venturum pertinentium ad censum de la Chape; quas videlicet Laudationes et ventas nos petebamus, etc.* Inventar. MS. ann. 1366 : *Item quod rector comitatus Veneysini possit committere Laudationes clavariis.* Vide supra *Laudes* in *Laudare* 4.

* 4. LAUDATIO, [Gallice Assentimentum : « Sine nostro successorumque nostro Laudatione et consensu. » (Cartul. S. Andreæ Vienn. ed. Chevalier, p. 290, an. 1123).]

† LAUDATOR, Arbitrator. Vide in *Laudum* 2.

† LAUDATOR TESTIUM, Qui testes *laudat* seu approbat, firmans eos esse viros probos et dignos, quibus fides habeatur. Leges Ludovici Pii [** Formul. ad cap. 3.] apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 127 : *Martinus dedit vadinonem de probare, et modo est paratus cum testibus et testimoniis Laudatoribus. Tunc testibus et Laudatoribus adstantibus ibi interroget adversarios antequam testes laudantur, si vult aliquem testium criminari. Si dixerit Nolo; tunc interrogetur unusquisque Laudatorum, quid sapiat de testibus, etc.*

* LAUDELA, Eodem intellectu. Charta ballivi Constant. ann. 1294. in Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 58. r. : *Concessit ad firmam perpetuam... medietatem laudaram, quæ vocantur laudæ de Piron, cum Laudelis de Foliata, etc.* Vide *Lauda* in *Laudare* 4.

* LAUDERIA, Census, præstatio. Testam. Sibueti de Viriaco ann. 1491. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. xxj : *Item dat... medietatem omnium garnimentorum suorum domus castræ Fabricarum, exceptis et reservatis Lauferiis, ultra id quod domina mea Fabricarum... de dictis bonis percipiet.*

† 1. LAUDES, Jus ratæ emptionis, Gall. *Lots et ventes*. Vide in *Laudare* 5.

† 2. LAUDES, Pars officii divini ; Acclamationes publicæ. Vide in *Laus* 2.

† 3. LAUDES, Retis genus. Litteræ Renati Comitis Provinciae ann. 1479. in Privilegiis Piscatorum Massil. : *Vestra prædicta ordinatione, et cessando corre ad tonairas, de Laudes fecerunt senehas in magna quantitate.*

† 1. LAUDIA, ut *Laudes* 1. Vide in *Laudare* 4.

* 2. LAUDIA, Panni species, f. a Laudensi urbe, vulgo *Lodi*, sic appellata. Testam. Phil. episc. Sabin. ann. 1372. ex Cod. reg. 9612. A. F. : *Item mantellum de assana de Memba, mantellum Laudix de obscuro, cum duobus magno et parvo capuciis.*

LAUDIDIGNUS, unica voce, ἐπαίνου ἄξιός, in Glossar. Græc. Lat.
LAUDIFICARE, ὑμνεῖν, in Glossis Græc. Lat.

† LAUDIFLUUS, *Laudum* plenus. Vita S. Isidori Hispal. tom. 1. Aprilis pag. 363 : *Cantione Laudiflua prosequentes Te Deum laudamus, prorumpimus magna voce. Laudifluus gratiarum actiones respondere, in Epistola Stephani VI. PP. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 161. col. 2.*

† 1. LAUDIS, Compositio, mulcta. Vide in *Leudis*. [* Locus ibi allatus, eodem sensu intelligendus quo *Laudis* 3.]

2. LAUDIS, Cithara, testudo, ex Germ. *Laute*, uti hoc a *Lauten*, *Sonare*, *resonare*, *tinare*. Gallis *Luth*. Certe apud Fortunatum in Epist. ad Gregor. Turon. ad lib. 1. Poem. *Leudus*, sonum significat : *Apud quos nihil dispar erat, aut stridor anseris, aut canor oloris, sola sæpe bombicans, barbaros Leudos harpa relidebat.* Godefridus Viterb. part. 9. Chron. :

Mira videre ment, celebri plaudente chorea,
Laude, tuba, cithara, festa canuntur ea.

LEUTUM dixit Petrarcha in Testamento : *Thomæ Bombasie de Ferraria lego Leutum meum bonum, non, ut eum sonet pro vanitate sæculi fugacis, sed ad laudem Dei æterni.* Italis, *Luto*, et *Liuto*. Josephus Scaliger ad Manil. ab Arabico *Allaud* etymum accersit, ut et Bochartus lib. 1. de Colon. Phœnic. cap. 2. Vide Turcogræciam Crusii pag. 210.

† 3. LAUDIS, ut mox *Laudum*, Sententia arbitri. Litteræ Ludovici VII. ann. 1145. pro Bituricensibus, apud de Lauriere tom. 1. Ordin. pag. 10 : *Quod si infra urbem aliquid forfecerint, pro Laude Baronum ipsius civitatis emendantur.* In Litteris Ludovici VIII. ibid. pag. 49. ubi istæ confirmantur pro *Laude Baronum* habetur *Laude proborum hominum* : quod eodem redit.

† LAUDISONUS, ut *Laudifluus*, vel *Laudes* canens. De S. Yvone Episc. Persæ tom. 2. Junii pag. 290 : *Preces et hymni Laudisoni æra gratificant.*

* LAUDISSA, A vulgari Provinciali *Lauvisse* vel *Louisse*, Domus pars quæ tecto subest ; nisi idem sit quod *Lobia*. Vide in hac voce. Charta ann. 1388. ex Tabul. Massil. : *Dom. Bartholomeus Bonivini amiratus denuntiavit obsidibus civitatis Massiliæ infrascriptis, existentibus in quadam Laudissa palatii regii Barchinonæ, etc.* Actum in quadam *Laudissa* palatii Barchinonæ.

* LAUDOCIA, *La navita expectata*. Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Laudus* 1.

† LAUDOSIE, inter ornamenta muliebria numerantur infra in voce *Liliolum*.

* LAUDULA, [Alauda, DIF.]

† 1. LAUDUM, Clarigatio, repræsentatio, Gall. *Représailles*, Jus recipiendi quod suum est, atque ob id manum injiciendi in bona vel corpus debitoris ; item, Charta qua cuiquam illud jus conceditur, Gall. *Lettres de marques*. Statuta Massil. lib. 2. cap. 30. de *Laudo* concedendo civibus Massiliæ : *Si aliquis extraneus... Massiliensis... aliquid abstulerit... et ille qui jurisdictionem habet super debitorem vel ablatorem... dicto Massiliensi justitiam non faciat exhiberi... Rector vel Consules ad petitionem dicti Massiliensis *Laudum* concedat vel concedant sibi super omnibus rebus dicti debitoris vel ablatoris, et etiam super rebus aliorum hominum, qui essent sub jurisdictione illius qui deberet, et nollet dicto Massiliensi justitiam exhibere.* Annales Mutinens. ad ann. 1204. apud Murator. tom. 11. col. 56 : *Mu-*

tinenses compromiserunt se in Bononien-sibus, qui tulerunt iniquum Laudum de confinibus Mutinæ. Charta ann. 1416. ex Archivis Massil. : *Super altercationem, quæ est inter Massilienses et Flosculinos... in causa cujusdam marchæ repræsentationum sive Laudum laxatorum per olim Vicarium Massiliæ contra ipsos Flosculinos. Haud satis scio in eadem notione Chronicon Siciliæ, tom. 3. Anecd. Marten. col. 28. et 29: Interea communi Messanenens retinentes se sub dominio dicti Regis Caroli et nolentes in prædictis sequi vestigia prædictorum Panormitanensium... venerunt cum hominibus et galeis partium principatus ad portum Panormi, extollentes seu alta voce clamantes in eodem portu Laudum sive Lausum dicti Regis Caroli.*

2. **LAUDUM**, Brevilocus, est sententia arbitri. Nicol. Trivetius ann. 1293 : *Rex Angliæ dicto eorum (arbitrorum) et Laudo sub certa obligatione se submitit.* Charta ann. 1345 : *Non contra facere, vel venire de jure vel de facto... omni Laudo, arbitrio, dito, diffinitioni, et pronuntiationi ejus, etc.* Adde Walsingham pag. 60. Rollandinum in Summa Notariæ cap. 6. Jo. Lucium de Regno Dalmat. pag. 184. etc. *Laud* in Foris Beneharnens. Rubr. *Deus arbitris* art. 1. Vide Turneb. lib. 14. Adv. cap. 12. et Alciatum lib. 1. Parerg. cap. 45. Vide *Laudamentum* 1.

LAUDARE, Arbitrari, arbitrii sententiam proferre apud eumd. Rollandinum. V. *Arbitrator*. Henric. Knygthon. pag. 2527. et Cujac. ad lib. 2. Feudor. tit. 20. [Sententia anni circiter 1080. ex Bibl. Colbert. : *Laudamus nos, quod Vicecomitissa recuperaret totam ipsam partem quam Bernardus de Aviniano et uxor sua habebant in castello de Montadino... Laudamus iterum Imbertum reddere Bernardo de Aviniano ipsum avere, quod in ipso castello... inventum fuerat. Bis aut ter recurrit infra.*] ^[**] Constit. Lothar. Imper. ann. 1138. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 185. § 4 : *Nisi convicta culpa, quæ sit Laudata per judicium parium suorum.*]

LAUDATOR, Arbitrator. Idem Knygthon. pag. 2526. [Vita B. Johannis Nepomuceni, tom. 3. Mali pag. 670 : *In causis difficillimis, quæ per sententiam judicum diu finire non poterant... B. Johannes arbiter atque, ut illi loquuntur, Laudator eligitur. Arbitros, arbitratores, Laudatores seu amicabile compositores, in Charta ann. 1273. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 275.]*

* 3. **LAUDUM**, Consensus, approbatio, ut supra *Laudamentum* 2. Charta ann. 1455 : *Pro eodem consensu, Laudo, auctoritate et approbatione, etc.* Los, in Lit. ann. 1281. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 550. Pro fama vero legitur in Stat. ann. 1388. tom. 7. earumdem Ordinat. pag. 216. Lit. remiss. ann. 1367. in Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 425 : *Pour diffamer l'estat d'icellui suppliant... le clama... coup, en reputant la femme dudit suppliant... pour ribaude; ... lequel suppliant moult douls et courciez du Los que lui alevoit ledit Cwelier, etc.* Ubi convicium sonat. Vide *Elogium* 1.

* 4. **LAUDUM**, Statutum, decretum. Correct. statut. Cadubr. cap. 79 : *Ad majorem utilitatem et commodiorem gubernationem communium sancimus, quod quilibet regula et commune Cadubrii possit... Lauda sua formare ac reformare; quibus dispositionibus et Laudis factis, formatis et reformatis, ipsa communia et regulæ dicta Lauda teneantur et debeant*

exhibere et præsentare domino vicario, etc.

† **LAUDUMINIA**. Vide in *Laudare* 5.
LAUDUNÆ, Papiæ, Ecclesiastica vasa. Anastasius in Hadriano PP. pag. 110 : *Fecit in Basilica B. Hadriani cerostata argentea pens. lib. 12. simulque et Laudanas duas ex argento pens. lib. 8. quas posuit super rugas de presbyterio, ubi arcus de argento existit.* Sed ibi, ut apud Papiam, Codices alios *Laudunas* præferre monet Editores. Proinde evanescit Bulengeri conjectura, qui *Laudanas* ait fuisse ornamenta aurea, vel argentea, quasi virgas, quæ suspendebantur ante altaria, aut rugis imponebantur a laudando dictas, quia in laudem et honorem Martyrum ponebantur : frivolum sane etymon. [Apud Muratorium tom. 3. pag. 188. *Laudinas* legitur ad marginem.] ^[**] Idem Anastas. in Stephan. IV. PP. : *Fecit et regulares argenteos super rugas, etc.* Vide *Regulares* 1.]

† 1. **LAUDUS**, Species navis. Charta ann. 1357. ex Archivio Episcopatus Massil. : *Cum esset super quoddam Laudo, quem ibi nauilavit et cepit, cujus erat dominus et patronus, etc.* Mox recurrit ibi; sed forte legendum *Lembus* utrobique.

Quæ *Leouge* Massiliensibus nuncupatur; nihil ergo ibi emendandum : at perperam *Laucus*, pro *Laudus*, in Charta ann. 1337. ex Tabul. Massil. : *Dicti ambassiatores Massiliæ portentur apud Avinionem super unam de galeis tunc armatis hujus universitatis, vel super unum Laucum armatum, prout melius et promptius fieri poterit.* ^[**] Confer *Lahutum* et *Latus* 3. Vide Jal. Antiq. Naval. tom. 2. pag. 162.]

2. **LAUDUS**, pro *Lautus*. Charta S. Karilei in Actis Episcoporum. Genom. pag. 82 : *Nullus functiones vel exactiones neque exquisita et Lauda convivia... de præscripta facultate penitus requirant.* Occurrunt eadem verba pag. 90.

† 1. **LAVELLUM**, vel **LAVELLUS**, Loculus, arca sepulchralis, Ital. *Lavello*. Vita S. Anselmi Abb. Nonantul. sæc. 4. Benedict. part. 1. pag. 12 : *Tunc flentes Fratres et psallentes super B. viri corpus... condiderunt illud in marmoreo Lavello, infra oratorium B. Dei Genitricis et Virginis Mariæ.* Miracula S. Zita, tom. 3. Aprilis pag. 510 : *Ante corpus et Lavellum S. Virginis.* Chronicon Cremonense apud Murator. tom. 7. col. 638 : *Vix suæ diem clausit extremum et apud Ecclesiam majorem in Lavello lapideo est reclusus.* Rursum occurrit in Chron. Bergom. apud eumd. Murator. tom. 16. col. 925. Vita S. Mercurialis Episc. n. 23. tom. 3. Aprilis pag. 756 : *Duas illi tribuit Ecclesias baptismales, S. Martini scilicet, quæ vocatur in Lavello, sed melius in Lavacro, et S. Cassiani.* Quo in loco vas lavatorium intelligo, non sepulchrum. Vide *Labrum*.

* 2. **LAVELLUM**, pro *Labellum*, parvum Labrum, id est vas lati oris, Ital. *Conca*, *Vasca*, Gall. *Cuve*. Stat. Bonon. ann. 1250-67 : *Statuimus quod quilibet contrata civitatis bononie puteum habens teneatur... facere juxta puteum bonam tinellam lapideam, vel de lignamine, sive Lavellum.* [FR.]

† **LAVENDARIA**. Vide in *Lavandarius*.
* **LAVERIA**, Lapidicina unde lapides, *Lavæ* dicti, eruuntur. Charta ann. 1336. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 105. r° : *Eadem domina habet et teneat quandam Laveriam sive lapidicinam, quæ est in nemore supradicto, una cum duobus arpanlis dicti nemoris*

circa lapidicinam prædictam, in quibus duobus arpanlis eadem lapidicina sive Laveria computari et includi debet; sed nichilominus jurisdictioni omnimoda eidem dicto episcopo et successoribus in dicta Laveria remanebit.

* **LAVEZIA**, Ital. *Laveggio*, Lebes, cacabus. Stat. Astæ pro Intrat. portar. *Laveziæ de petra solvant pro qualibet somata libras xx.*

* **LAVEZIUM**, Vestimenti genus. Testam. Math. Galbani ann. 1197. apud Hier. Zanetti in Dissert. de Orig. et antiq. monetæ Venet. ex Diar. exot. ann. 1754. mens. Jun. pag. 11 : *Lego Stanæ ancillæ meæ... unum meum mantellum, et unum seclum, et unum Lavezium.*

LAVEZOLUM. Charta ann. 1148. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 704 : *Et habuerunt refectonem... in secundo pullos plenos, et carnem porcina cum piperata, et turtellam de Lavezolo, etc.*

* **LAUFETUS**, Armorum species. Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 24. v° : *Diversis armorum generibus prænominati, ut puta gladiis, platis, pavisertis, servelleris, Laufetis, etc.*

* Aliud vero sonat vox *Lauffaiz*, Filium nempe texendæ telæ accommodum, in Lit. remiss. ann. 1416. ex Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 223 : *Ouquel celier les supplians prindrent... douze livres de Lauffaiz à faire toile.*

* **LAUFFEN**, vox Teutonica, Decursus. Acta S. Reginswind. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 331 : *Quem (locum) incolæ ob impetum pervalidum Neckaris fluvii egregii comitis Rheni, lingua Theutonica Lonsum (leg. Lauffen) id est decursum appellant.*

LAUGHELESMAN, Exlex, *Ulagatus*. Bracton : *Pro exlege tenebitur, cum Principi non obediit, nec legi : et tunc ulagabitur, sicut ille, qui est extra legem, sicut Laughelesman.*

† **LAUHUNDREDUM**. Vide *Lawehundredum*.

* **LAVIA**, Lapidis species, vulgo *Lave*. Charta ann. 1265. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 206. v° : *Perrieræ pro trahendo lapide et Lavie, terra pro faciando morterio, totum commune.* Alia ann. 1276. ibid. fol. 255. v° : *Et si abbas et conventus prædicti voluerint edificare aut domum suam de Pusaco reparare et reedificare, ipsi poterunt lapides et Lavies in finagio de Maresco capere.* Vide supra *Laveria* et infra *Lausa* 2.

* **LAVIARIA**, Prov. *Velocitas, celeritas*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Laugier, Prov. Pernix proprie pedibus.* Ibid.

1. **LAVINA**, **LABINA**. Glossæ Isidori : *Lavina, Lapsus inferens.* [Perperam in Excerptis Pitheanis, *Lubina*.] Idem lib. 16. Orig. cap. 1 : *Labina, eo quod ambulans lapsus inferat, dicta per derivationem a labe.* Glossæ ejusd. : *Lubricum, lutum cum Labina.* Gloss. Longobard. S. Germani Paris : *Labina, lapsus inferens, aquæ pervium, alluviones.* S. Hieronymus Epist. 113 : *Cæterum amat Deus hominem, ut artifex fabricam; sed odit mala opera, quibus fabrica vergit in lapsum, et cogitur in Lavinam.* Infra : *Sicuti aliquem securis incessibus gradientem repentino casu, aut marmoris levitas, aut Lavina pavimenti, subversa pedum tutela, contorsit, etc.* Paulus Warnefrid. de Gestis Longob. lib. 3. cap. 23 : *Eo tempore fuit aquæ diluvium in finibus Venetiæ, factæ sunt Lavinæ possessionum seu villarum, hominumque pari-*

ter et animantium magnus interitus. Hinc *Labina*, pro paludoso loco. Terra *labilis*, dicitur in Glossis MSS. ad Disticha Magistri Cornuti. Joanni de Janua, est terra *agnosa et mobilis, et labilis, in qua quis facile labitur*. [Papias: *Labina, lapsus inferens, dicitur alluvio. Labina, terra agnosa et mobilis, in qua quis labitur, dicta a labe, vel quasi lapsus inferens.*] Charta Henrici VI. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 372: *Jamque diversi ligeti nostri, juxta prædictum Hospitale tempore hiemali et noctanter transientes, si ipsi ibidem hospitalitatem non haberent, in aquis, Labinis, et mariscis sæpissime periclitarentur.* Rhæti etiamnum hanc vocem retinent: conglomeratas enim nivium moles de summis Alpibus decedentes, *Lowin*, id est, *Lavinæ* vocant, uti observatum a Stumpfio et Simlero. [*] *Lowina*, in chart. ann. 1302. apud Kopp. Histor. Fœder. Helvet. pag. 54: *Horridam et execrabilem cladem Lowinarum.* Vide ibid. pag. 55. et 56.] Atque inde forte perinde apud nos vox *Lavine* seu *Ravine*, Occitanis *Labassi*, qua aquarum ex nivibus confectarum, et ex montibus in agros excurrentium copiam denotamus.

* 2. **LAVINA**, apud Mabill. tom. 2. Musei Ital. pag. 202. ex Ordine Romano Cencil; ubi Codex MS. Bibl. reg. sign. 4188. habet *Savinam*: unde *Savnam* emendare facile est.

* **LAVIRE**, Humectare, aqua aspergere. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Lavare, laver. Lavire, amouetir*:

Non bene se lavit, qui sua membra Lavit.

† **LAVITIUM**. Vide *Panis lavitius*.
 † **LAUMIUM**, pro *Laudimium*, Quod domo feudi pro facultate alienandi fundum exsolvitur. Charta ann. 1212. ex Cod. reg. 4659: *In accaptis, in Laumiis, treccens, mutationibus, etc.* Vide in *Laudare* 4.

* **LAUNA**, vulgo *Laune*, Fluvii brachiolum, passim in Recognit. burgi S. Andeoli. Hinc diminutivum *Lavnestellus*.

LAUNECHILDE, et **LAUNEGILT**, Reciprocum donum, seu pretium quodammodo rei donatæ, ἀντιδωρον. *Donatio rei similis, sive remuneratio*, Boherio. Papias: *Launehild, id est, talio*. [Placitum ann. 814. apud Murator. tom. 4. part. 2. col. 362: *Scaptolfus sua sponte cessit et perdonavit eis ipsos CXC. mancos, et suscepit ab eis Launehild similiter mancias par unum.* Vide ibid. col. 930.] Pactum initum a Gregorio Duce Neapolitano an. Chr. 911. apud Camillum Pellegrinum: *Nos vero omnem compositionem et legem et justitiam, quæ parti nostræ facere debet auctor ille, donamus omnia ea parti vestri Langobardorum per Launegilt receptum a vobis exigimus.* Tabularium Casauriense ann. Lud. Imp. F. Lotharii 14: *Et in tali tenore accepimus a vobis per Missum vestrum Adergerium Launehild caballum unum.* Alibi: *Unde Launegilt recepi ego Urso... a te, Romane Abbas, pro hac mea donatione confirmanda comcam unam.* Rursum: *Et recepi ego Sicelperga a te Aimerico Abbate Launegild argentum solidos quinque ipsum memoratum donum in ipso sancto Monasterio confirmandum, sicut in lege nostra continetur.* Alia Charta donationis ann. 1051. ibid: *Et pro Launegild imputo mercedem meam, quia D. Luitprandus in suo Capitulari affixit, quia in casis Sanctorum, aut in Synodochio Launegild impedire non debet.* Alia ann. 1064. ibid: *Et sicut D. Luitprandus*

Rex in suo Capitulo replicavit, ego nulum Launegild requiro, nisi remedium salutis animæ nostræ. Charta Richildæ Comitissæ ann. 1025. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 77: *Et hanc confirmandam promissionis cartulam, accipi ego qui supra Richalda Comitissa per Misso pars ipsius Ecclesie exinde Launehild aureum annulum unum, etc.* Occurrit passim hac notione in Legib. Longobard. lib. 2. tit. 1. § 6. tit. 15. § 4. tit. 18. § 3. tit. 20. § 1. tit. 36. § 2. lib. 3. tit. 18. [*] Rothar. 184. 175. Aist. 3. Liutpr. 64. (6, 11.) 43. (5, 14.)] in vet. Tabulis apud Puricellum in Basilica Ambrosiana pag. 581. Ughellum tom. 4. pag. 1073. tom. 5. pag. 652. 1483. etc. Ex his patet, nullam fidem habendam veteri Glossario apud Lindenbrogium, ubi, *Launehild, sine solemnitate testium*, vertit. De vocis etymo, vide Somneri Glossarium Saxonicum in *Lean*.

* **LAUNESTELLUS**, in Charta Joan. dalph. Vienn. ann. 1316. ex Reg. 87. Chartoph. reg. ch. 84: *Territorium castri et mandamenti Sechillinæ duret et protendatur a parte castri et mandamenti Visiliæ, usque ad Launestellum, vulgariter appellatum Launesteluer, ... et usque ad aquam, quæ exit de dicto Launestello.* Vide *Launa*.

† **LAVORATIO**, Quæsitum. Vide in *Labor* 2.

* **LAVORIA**, Fructus cjujusvis generis ex agris cultis. Charta ann. 1398. in Reg. 156. Chartoph. reg. ch. 118: *Item quod præfati decanus, canonici et capitulum (B. Mariæ Diensis) possint et valeant extrahere et extrahi facere propria ipsorum frumenta, blada, Lavoria et legumina.* Vide supra *Laboria*.

† **LAVORITIUM**, Opus, Vide in *Laboritium*.

* **LAVORIVUS**, Arabilis, Gall. *Labourable*. Charta ann. 1076. ex Tabul. S. Vict. Massil: *Damus in plano de Saleta sex modiatas de terra Lavoriva.* Vide supra *Laborativus*.

† **LAUPIA**, Porticus species. [* Charta ann. 1262. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 307: *Rayno de Usetia præcepit Pontio Macario civi Uticensi sub pœna 20. librarum Turonensium, quod ipse diruet Laupiam, quam fecerat ante hospitium ipsius Pontii... infra triduum a receptione dicti præcepti computandum; a quo præcepto dictus Pontius Macarius... in scriptis appellavit, et appellatione pendente, dictus Rayno diruit seu dirui fecit ligna prædictæ Laupie.] Vide in *Lobia*.*

† **LAUPREDA**, Mustela, ut videtur, Gall. *Lamproie*, apud Petrum Damiani Opusc. 20. cap. 4. Vide *Lampreda* et *Naupreda*.

LAURA, Monasterium, apud Anastasium in Hist. Ecclesiastica, et apud Paulum Diac. in Histor. Miscella lib. 24. pag. 763. in Itinerar. S. Willibaldi n. 20. etc. quemadmodum *λαύρα* usurpatur apud Græcos Scriptorum, Africanum apud Syncellum pag. 107. Joannem Patr. Hierosol. in Vita S. Jo. Damasceni pag. 245. 255. 263. 268. Edit. Rom. Photium cod. 119. Johannem Moschum cap. 3. et 4. S. Antiochum Epist. ad Eustathium, Theophanem pag. 239. 423. Constantinum de Adm. Imper. cap. 22. Joannem Phocam cap. 15. 16. Pachymer. lib. 5. cap. 28. Cantacuzenum lib. 1. Hist. cap. 31. Perdiccum (cujus meminit idem Pachymeres lib. 6. cap. 24.) in Descript. Terræ Sanctæ, et aliquot alios, a Meursio laudatos, [et ab ipso Cansio in Glossario mediæ Græcitat. col. 792.]

Differebat tamen *Laura* a Monasterio, quod, ut ait Cyrillus in Vita S. Sabæ, in Cœnobis illi viverent, qui vitam exercebant communem: in *Lauris* vero, qui a congressione separatam et quietam. In *Laura* igitur vitam exigebant Anachoretæ, suis quique distincti cellis, unice suberant Abbati. Idem Cyrillus in Vita S. Euthymii num. 45. et 48. tradit in *Laura* S. Euthymii unicuique ædificatam fuisse cellam, et cellas Fratrum fuisse a se invicem in media solitudine sejunctas. Et S. Gerasimus in medio *Lauræ* Cœnobium collocavit, in quo Monachi primo exercebantur, quos, cum ad perfectionis mensuram pervenerant, in cellis *Lauræ* collocabat, eosque Anachoretas appellabant: in quorum sortem admissi tantum Monachi provecioris ætatis, exclusis juvenibus et adolescentibus, ut est apud Cyrillum in Euthymio n. 40. 88. 89. ut apud nos *Inclusi*.

Horum ea erat vivendi forma, ut 5. dies hebdomadæ unusquisque in cella manens sileret, nihil gustans nisi panem et aquam et dactylos: Sabbato autem et Dominica veniret in Ecclesiam, percepta Eucharistia cocto uteretur in Cœnobio, et sumeret parum vini. Hæc pluribus Cyrillus d. num. 89. et 90. quem etiam consule ad vocem *Lauræ* vim num. 42. 45. 98.

Quidam existimant comum esse puram putam Græcam: nam *λαύρα*, Grammatici exponunt *ῥύμη*, vel *δημοσίαν ὄδον*, id est, *viam publicam*, quia *δι' αὐτῆς οἱ λαοὶ ῥέουσι, per eam populus fluit seu commeat*; interdum, ut *Auidas*, *ῥύμη* στενήν ἢ στενωπὸν, vicum *angustum*, aut *angiportum*, Hesychius, τόπον πρὸς ὑποχώρησιν ἀνεμύονον, *locum ad ventrem exonerandum*, uti quidam hunc locum interpretantur, vel potius *ad secessum* et *recessum*, ita ut ad similitudinem τῶν λαυρῶν in urbibus extractæ fuerint Monachorum cellæ, quæ cum ab invicem sejunctæ essent, angiportus ac vias quodammodo formabant, ac referebant. Ita Fullerus lib. 2. Miscell. sac. cap. 1. [*] Vide Henr. Stephan. Thesaur. Ling. Gr. in hac voce edit. Didot. tom. 5. col. 135.]

LABRA, pro *Lavra*, habet Concilium Lateranense sub Martino PP. pag. 423. Edit. 1618. quomodo *λάβρα* Epiphanius contra Arianos.

* **LAURAGIUS**, Lauracus vel Lauriacensis, Gall. *de Lauraguais*. Charta ann. 1316. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 74: *Item quod in dicta villa de Alta-ripa judex Lauragus, seu alius judex domini regis, non teneat assisias, nisi esset per dictum regem seu dom. senescallum Tolosæ et per dictos condominos institutus.*

† **LURARIUS**, pro *Labrarius* seu *Laborarius*, Colonus, agricola, Gall. *Laboureur*. Charta Ausoldi Abb. Compend. e Tabulario ejusdem Cœnobii: *Ad festum S. Johannis manuoperarius debet III. denar. et Laurarius v. De Mesvillare manuoperarius VII. denar. ad festum S. Remigii et Laurarius XIII. si habet carrucam integram; si dimidiam VI. et obolum.* Vide *Labor* 3.

LURATUM, **LABRATUM**, Imago Principis, *Thoracida*, στήθιον, quod, ut plerique censent, *laurea* caput cingeretur. Multiplex autem fuit *lauratum* usus; sed præcipuus fuit in Imperatorum inaugurationibus. Statim enim atque augustam adepti erant dignitatem, mittebantur in provincias eorum statuæ, in signum adeptæ dignitatis, et ut a

populis exciperentur : *Perfecta enim devotio, hoc debet imagini, quod et Regi.* Philostorgius lib. 12. cap. 10 : Αἱ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου εἰκόνες, ὡς ἔθος ἦν τοῖς ἄρτι παρελθούσιν εἰς βασιλείαν πράττειν ἀναπέμπονται πρὸς τὴν εἰῶν. De eodem Constantino Lactantius de Mortibus persecutor. n. 25 : *Paucis post diebus Laureata imago ejus allata est ad malam bestiam, deliberravit, an susciperet...suscepit itaque imaginem admodum invitus, etc.* Adde n. 42. 43. Chronicon Alexandrinum pag. 748 : Τοῦτω τῷ ἔτει ἐβασίλευσεν ὁ Ἀνθήμιος, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην, καὶ εἰσῆλθεν τὰ λαβράτα αὐτοῦ ἐν Κωνσταντίνου πόλει διὰ Φερεντίου ἐπάρχου τῆς πόλεως. Concilium Chalcedonense act. 3 : Τῶν γὰρ βεσιλαυράτων ἐπ' εὐτυχίᾳ οἰκουμένην εἰσερχομένων, καὶ ἐν τῇ μεγαλόπολει Ἀλεξανδείᾳ, etc. Adde Gregorium Dialogum tom. 3. Concil. pag. 460. Edit. 1618. et apud Baron. ann. 726.

Quomodo vero eae imagines a populis exciperentur, discere est ex lib. 10. Epistolarum Gregorii M : *Venit autem icona supra scriptorum Phocæ et Leontiae Augustorum Romam VII. Kal. Maii, et acclamatum est ei in Lateranis in Basilica Julii ab omni Clero vel Senatu : Exaudi Christe : Phocæ Augusto et Leontiae Augustæ viua. Tunc jussit ipsam iconam dominus Beatissimus et Apostolicus Gregorius Papa reponi in Oratorio S. Casarii Martyris, intra palatium.* Præterea ex septima Synodo act. 1. pag. 483 : *Εἰ γὰρ βασιλέων λαυράτοις καὶ εἰκόσιν ἀποστελλομέναις ἐν πόλεσι καὶ χώραις ἀπαντῶσι λαοὶ μετὰ κηρῶν καὶ θυμιαμάτων, οὐ τὴν κηρόχυτον σανάδα τιμώντες, ἀλλὰ τὸν βασιλέα.* Vetus Interpres : *Lauratis et iconibus, quæ mittuntur ad civitates vel regiones, obvii adeunt populi cum cereis et incensis, non cera perfusam tabulam, sed Imperatorem honorantes.* Quæ verba perperam Meursius et alii tanquam Optati laudant. Chrysostomus Serm. 60. in Paulum Apost. ait, Lauratis istas præcessisse tubicines et militum catervas, gestatasque a gerulis munde vestitis auroque ornatis. Imagines vero ita erant effictæ, quod idem Scriptor alibi ait, et in summitate hastæ efferrentur, et infra victoriæ, triumphi, resque bello præclare gestæ describerentur : exceptæ autem a populis festum diem agentibus et adoratæ : quo spectant ista ex L. 4. Cod. Th. Ne quid publ. lætit. (8, 11.) : *Sacros vultus inhiantibus si forte populis infereamus.*

Alius Lauratorum usus fuit in Amphitheatris, dum Circenses peragerentur. Narrat quippe Theophanes ann. 5. Phocæ, celebratis Domentia Augusti filia cum Prisco Patricio nuptiis, actisque equestribus ludis, a principibus factionum locatas in Circo Crispi et Domentia imagines cum Imperatoris imaginibus : Σὺν τῶν βασιλικῶν λαυράτων ἔσθησαν Πρίσκου καὶ Δομεντζίας λαυράτα. Quò loco Nicephorus CP. εἰκόνας habet. In Circum vero inferebantur cum cereis et funalibus, a viris candida veste indutis. Chronic. Alexandr. de eodem Phoca : Καὶ ἐκασθῆ εἰς τὸ ἱπικόν, μετὰ τῆς εἰκόνας Φωκᾶ, ἣν τινα εἰσῆγον ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ εἰς τὸ ἱπικόν μετὰ κηραφίας ἀσπροφοροῦντες οὐ μάταιοι γὰρ ἀνθρώπων.

Lauratorum denique usus obtinuit inter præcipua illustrium dignitatum insignia, seu Magistratum, ante quos præferabantur in auctoritatis ac potestatis a Principe collata symbolis. Senator de formula Consularitatis lib. 6. Var. 20 : *Vultus quia etiam regnantium genitiæ obsequii pompa præmittit, ut non solum summi judicis, sed etiam domino-*

rum reverentia cumulatus orneris, et mox de Principum imagine metuendus. Atque eæ sunt Imperatorum imagines, quæ inter insignia Præfecti Prætorio cum binis cereis describuntur ac effinguntur in Notitia Imperii. Nam imagines istas cum cereis et funalibus prælatas, supra observavimus, ubi de Lampadariis egimus. Erant denique *Laurata*, vel certe εἰκόνας βασιλείου inter vexilla militaria, ut est apud Dexippum in Legat. pag. 8.

Varie autem hæc vox scribitur apud Græcos Scriptores, λαυράτων habent Theophanes, Gregorius Dialogus Epist. ad Leonem Isaurum, septima Synodus, Concil. Calchedonense, etc. λαβράτων, Chronicon Alexandr. Joan. Damascenus lib. 3. de Imag. pag. 155. libri Basilicæ etc. Ex priori lectione tanquam *laureatas*, quod adstruit locus Lactantii, ex posteriori velut *laboratas*, seu probe effictas, vel denique a *labris* dictas istas imagines plerique censent : et *laboratas* quidem, quomodo fossas ad terminos agrorum λαβράτα appellatas, auctor est Peditasimus apud Rigaltium ad Agrimensores, quod sint *laboratæ*, inquit Glossæ Basil. Alii a *labris* dictas volunt, quod osculis et adorationibus exciperentur a populis, eoque referunt quod habet Gloss. Lat. Græc. : *Labratum*, φίλημα βασιλικόν, ἀσπαστικὸν βασιλέως. Hæc expendat cui per otium licet : interim consulat Cujac. lib. 11. Obs. cap. 27. Lindenbrogium ad lib. 22. Ammiani, Salmasium ad Vopiscum, Jac. Gothofredum, [*] Glossar. med. Græcic. col. 793.] et alios.

LAUREA. Vide *Corona Ferrea*.

† **LAUREARE.** Decorare, coronare. S. Petrus Chrysologus, Serm. 66 : *Ubi postes tuos suis ulceribus Laureavit (Lazarus), ubi sanie sua pinxit micæ tuas?* Johan. Sarisber. Epist. 298 : *Ecclesia Martyrum sanguine Laureatur.* Vita S. Bibiani Episc. Sancton. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 774 : *Æternæ gloriæ sertis honorifice Laureatur.*

LAUREATE LITERÆ, Victoriarum indices. [Plinius lib. 15. cap. ult. : *Laurus præcipue lætitiæ victoriarumque nuncia additur literis, et militum lanceis pilisque.*] Schol. Juv. Sat. 4 : *Si victoriæ nunciabantur, laurus in epistola fiebatur : si autem aliquid adversi, pinna fiebatur.* Ammianus lib. 16. de Juliano Imp. : *Et si verbi gratia, eo agente tunc in Italia, dux quidam egisset fortiter contra Persas, nulla ejus mentione per longissimum teutum facta, Laureatas literas ad provinciarum damna mittebat, se inter primores versatum cum odiosa sui jactatione significans.* Vide Theodorum Marcellum ad Persium, Demsterum lib. 10. Antiq. Romanar. [Carolum de Aquino in Lexico Militari v. *Nuncii militares.*] etc.

* **LAUREOLA.** [Aureola. DIEF.]

LAUREOLUM, Ferramenti Chirurgici species, apud Cælium Aurelian. lib. 5. Chron. cap. 2. Scalpreolum, σκλιον.

* **LAUREREA PLACA,** Chirotheca laminis contacta. Stat. senesc. Bellic. ann. 1320. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 162 : *Item quicumque portaverit arma defensiva, ut pote haubergertum, ... capellum ferreum, placas Laureares, etc.* Vide in *Plata* 1.

* **LAURICALE,** [haubregens. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, xv° s.)]

LAURIENDRUM, ῥοδοδάφνη, in Gl. Gr. Lat. MS. Editum habet, *Taxus, Lauria, andrum, viburna* : sed videtur legendum *Lauridendrum*, ῥοδοδάφνη enim ῥοδόδενδρον etiam Græcis dicitur.

LAURNA, Mensuræ species, in Charta ann. 1207. apud Ughellum tom. 7. pag. 594. nisi mendum subsit. [Locus exstat in *Cartarum.*] Vide *Lagena*.

LAUROS OPERIRE, Maleficii aut sortilegii species. Pirminii Excerpta de Libris Canonis : *Non vulcanalia et Kalendas observare, Lauros operire, pedem observare, effundere super truncum frugem, etc.*

† 1. **LAUS.** Charta Roberti Comitis Arvernæ ann. 1284. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 134 : *Nec permittemus ædificari a nobis seu ab aliquo alio aliquod molendinum batiffol seu Laus seu malleos infra confines superius nominatos.*

* Nostris *Los*, Piscariæ species. Lit. ann. 1295. in Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 302. r. : *Une maniere de pescheries, que l'en appelle Los, qui prenent toute maniere de petits poisson, doivent estre abatues.*

2. **LAUS, LAUDES,** Pars ultima officii nocturnalis : seu Psalmus 148. et duo sequentes, qui post Matutinos et Benedictiones cantantur, ut est in Regula S. Benedicti cap. 12. et olim etiam cantabantur ab Ægyptiis Monachis, ut monet Cassianus lib. 3. de nocturnis oration. cap. 6. Hugo a S. Victore lib. 2. de Offic. Eccl. cap. 10 : *Laudes matutinæ noctis partem sibi vendicant ultimam, quartam videlicet vigiliam, quæ ad solis ortum usque protenditur, etc.* Durandus lib. 5. Ration. cap. 4 : *Dicuntur autem Laudes, quod illud officium laudem præcipue sonat divinam, quam ei facimus pro eo quod a tenebris erroris nos ad lucem, seu viam veritatis, reduxit, etc.*

† **LAUDES,** dictum *Alleluia* quod post Epistolam decantatur. Concil. Toletanum IV. can. 12 : *Laudes post Apostolum decantari, priusquam Evangelium prædicetur, dum canones præcipiunt post Apostolum, non Laudes, sed Evangelium annuntiare.* Ubi *Alleluia* significari probat Mabillonius lib. 1. De Liturg. Gall. cap. 4. ex Isidoro qui de divinis officiis cap. 13. scribit : *Laudes, hoc est, Alleluia canere ;* et ex Walafrido Strabo, quem vide loco Liturg. Gall. citato.

† **LAUS** et **SONUS,** in Breviario Mozarabico appellantur *Responsoria* quæ in nocturno officio decantant Mozarabes : teste Mabillonio in disquisitione de cursu Gallicano num. 16.

LAUS DIVINA, officium Ecclesiasticum. Vita B. Stephani Abbatis Obasin. lib. 1. cap. 7 : *Excepto quod aut lectio, aut Laus sibi vendicabat divina.* Vide *Acemets*, ubi de laude perennit.

LAUDES etiam dictæ acclamationes publicæ quæ fiebant Principibus, cum inaugurabantur, vel in Theatris, aut in Ecclesia, atque adeo in celebrioribus ceremoniis : Græcis Byzantinis, εὐφημία ; Eunapio in Ædesio pag. 41. ἐπαινοί. Mamotrectus ad lib. 1. Machab. cap. 5 : *Fausta acclamantes, i. Laudes de felicitate et prosperis successibus decantantes.* Ammianus lib. 17. extremo : *Post hunc dicendi finem (Constantii ad milites orationem) concio omnis alacrior solito aucta spe potiorum et lucris, vocibus festis in Laudes Imperatoris assurgens, denique ex usu testata, non posse Constantium vinci, tentoria repetit læta.* Corripus l. 2. de Justini jun. Imper. inauguratione v. 167 :

Laudibus innumeris Regnantum nomina tollunt, Justino vitam ter centum vocibus optant, Augusta totidem Sophie plebs tota reclamatione, Mille canunt Laudes, vocum discrimina mille.

Et lib. 4. vers. 155 :

Tunc oratorum geminas facundia lingua
Egregias cecinit solenni munere Laudes.

Paulus Diaconus de Gestis Longobard. lib. 3. cap. 15 : *Mauricius indutus purpura, redimitus diademate, ad Circum processit, acclamatisque sibi Laudibus, largitus populo munera, primus ex Græcorum genere in Imperio confirmatus est.* Gregorius Turon. lib. 6. cap. 11 : *Ingre-diuntur utrique civitatem, Dux scilicet et Episcopus, cum signis et Laudibus, diversisque honorum vexillis.* Versus Hadriani PP. ad Carolum M. : *Nimis Laudibus hymnisque populo celebratur ab omni.* Eginhardus de Carolo M. ann. 801 : *Leo Papa coronam capiti ejus imposuit, cuncto Romano populo acclamante, Karolo Augusto a Deo coronato magno et pacifico Imperatori Romanorum vita et victoria. Post quas Laudes a Pontifice more antiquorum Principum adoratus est.* Chronicon Francicum editum a Lambecio lib. I. Comment. de Etil. Cæsarea pag. 372. de eodem Carolo : *Rex vero alia die cum hymnis et Laudibus ingrediens (Papam) thesaurus Regis ibidem repertos dedit exercitui suo.* Anastasius in Hormisda : *Occurrerunt... cum gloria et Laudibus.* In Adriano pag. 107. de Carolo M. : *Et dum appropinquasset fere unius miliario a Romana urbe, direxit universas scholas militiæ, una cum patronis,... deportantes omnes ramos palmarum atque olivarum, Laudesque omnes canentes, cum acclamationum earundem vocibus ipsum Francorum susceperunt Regem.* Infra : *Laudem Deo et ejus excellentiæ decantantes.* Ibidem pag. 108 : *Pontifex Missarum solennia celebrans Deo omnipotenti, et præfato Carolo excellentissimo Regi Francorum et Patricio Romanorum Laudes reddere fecit.* Adde pag. 59. 176. Concilium Triburgenne ann. 821. c. ult. : *Omnes Galliæ et Germaniæ Principes,... et Ecclesiasticus Ordo, Deo et Principibus Laudes referentes, hymnum Te Deum laudamus decantabant.* Theganus cap. 16. de Ludovico Pio : *Qui cum diu oraverunt, erexit se Pontifex, et excelsa voce cum Clero suo fecit ei Laudes regales.* Annales Francorum Fuldenses de Arnulfo Imp. : *Regem honorifice cum Laudibus et hymnis suscipientes ad urbem perduxerunt.* Luithprandus lib. 3. cap. 7 : *Ad Palatium autem minime transfretavit, Laudesque juxta consuetudinem Porphyrogenito minime decantavit.* Idem in Legatione, de Nicephori Phocæ Imp. patre cap. 23 : *Cui ibidem et filio Græci in Laudibus, immo in ventis suis, Deus annos ut multiplicet, conclamant.* [*] Vide ibid. cap. 9.] Panegyricus Berengarii Imp. :

..... Carolum sic advenientem
Suscepit, Laudum modulamina dulcia cantans.

Ubi Laudes non fuere carmina in Laudem Principis composita, quod volunt viri docti, sed meræ acclamationes. Guilelmus Apuliensis lib. 4. de Gestis Normannorum pag. 40 :

..... Laus personat Imperialis.

Paulus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 39. de Imp. : *Qui cum equo delapsus ad sancti Petri Gradus, cum Laudibus deduxerunt.* Ditmarus lib. 4. *Hac in festivitate a suis publice Rex appellatur, Laudibus divinis attollitur.* Infra : *Romuleas pervenit ad arces ubi ab Apostolico cæterisque Coepiscopis, magnis Laudibus suscipitur.* Et lib. 6 : *Et a primis regionis illius susceptus, cum admirabili Laude ad Ecclesiam ducitur.* Eckehardus junior

de Casibus S. Galli cap. 3 : *Sonatur continuo ad concursum et Laudes Cæsaris abituri.* Leo IX. PP. Epist. 1. cap. 23. ad Patr. CP : *Ad quid vestro Imperatori Latine Laudes, et in Ecclesia Græcis recitanti Latine lectiones?* Gesta Innocentii III. PP. de ejusdem electione in Summum Pontificem : *Et publicata electione, cum Laudibus ductus est a multitudine Cleri ac populi... ad Constantinianam Basilicam.* Infra : *Factaque Laude tam in Ecclesia S. Petri, quam ante Lateranense Palatium, etc.* Ceremoniale Cencii Cardinalis : *Notandum quod Laudes ab Archidiacono cum Cardinalibus, subdiaconis et seriniariis dicuntur, in coronatione Papæ.* Sententia Innocentii IV. lata in Concilio Lugdunensi contra Fridericum II. Imp. : *Et nuper nuncios Soldani Babylonæ... fecit per regnum Sicilia cum Laudibus ad ejusdem Soldani extollentiam, et sicut fertur, honorifice suscipi, et magnifice procurari.* Laurentius Leodiensis in Episcopis Virdunensibus : *Metasque ductus de manu Regis baculum Pontificii suscepit, et rediens cum Trevirorum Archiepiscopo susceptus est cum Laudibus.* Acta Concilii Lugdunensis ann. 1274 : *Quo symbolo finito, idem Patriarcha, Archiepiscopi, et Logotheta cum aliis cantaverunt Laudes solennes in lingua Græca domino Papæ.* Adde Ottonem a S. Blasio cap. 40.

Jam vero cujusmodi fuerint Laudes istæ, seu acclamationes ex verbis Coprippi, Eginhardi et Luithprandi supra laudatis percipitur: victoriæ scilicet vel vitæ diuturnioris adprecationes, quas πολυχροίου voce indigitant Scriptores Græci, et labentibus potissimum sæculis, in ipsis Ecclesiis inter Sacræ Liturgiæ solennia acclamabant, Psaltis seu Cantoribus, interdum Canonarcha incipientibus, ut est apud Codinum de Offic. cap. 6. et alibi non semel. Anselmus Episcopus Havelbergensis lib. 3. Dialog. cap. 12 : *Eodem tempore Joannes Episcopus Portuensis Dominicorum die octava Paschæ in Ecclesia sanctæ Sophiæ publicas Missas coram Principe et Patriarchis Latine celebravit, et unanimiter in Laudes et victorias piissimorum Imperatorum Latinis vocibus omnes acclamaverunt.* [*] Vide Glossar. med. Græcit. in Εὐφραστῶν, col. 450.]

A Græcis ad Latinos idem mos postmodum derivatus, ut in ipsis Litanis Principibus Laudes dicerentur, et iis acclamaretur, quod etiamnum in Dalmaticis Ecclesiis obtinere observat Joannes Lucius lib. 2. de Regno Dalmat. cap. 6. Charta Petri Ziani Ducis Venetiæ. ann. 1211. de Venetis Cretensibus, apud Georgium Pilonum in Histor. Bellunensi pag. 109 : *Laudes nobis et successoribus nostris in Archiepiscopatu et Episcopatibus decantare faciatis quater in anno, in Nativitate Domini, in Pascha Resurrectionis, in festo S. Marci, et in festo majoris Ecclesiæ Cretensis.* Andr. Dandulus in Chron. MSS. ann. 998 : *Insuper Episcopi eisdem sacris confirmaverunt, quod feriatis diebus, quibus Laudis pompam in Ecclesia depromere solebant, istius principis nomen post Imperatorem Laudis præconiis glorificarent.*

Litaniarum cum acclamationibus, seu potius faustis adprecationibus, formulæ exstant aliquot, præsertim apud Canisium tom. 5. Antiq. lect. pag. 735. 736. et Goldastum tom. 2. Rerum Aleman. pag. 175. et Baluzium lib. 2. Miscellan. pag. 143. ex quo concini solitas colligimus ad sacræ Missæ Liturgiæ, post hymnum Angelicum, quo finito, Sacer-

dos ter dicebat, [ut etiamnum fit in Ecclesia Remensi, majoribus festivitibus, Archiepiscopo sacra faciente,] *Christus vincit, ut et Clerus; Tum pro summo Pontifice Nicolao, Ludovico Rege, Hemma Regina, prole regia, judicibus, id est, Comitibus, et exercitu Francorum et Alemanorum, etc.* Sancti ac Sanctæ invocantur, ut ab eorum precibus adjuventur. Antiquissimam aliam hic describemus ex Codice MS. Ecclesiæ Arelatensis, argenteis et eburneis laminis tecto :

CHRISTUS vincit, CHRISTUS regnat,
CHRISTUS imperat.

Exaudi CHRISTE. Summo Pontifici et universali Papæ vita.

SALVATOR mundi, Tu illum adjuva.
Sancte Petre, Tu illum adjuva.
Sancte Paule, Tu illum adjuva.
Sancte Andrea, Tu illum adjuva.

Exaudi CHRISTE. N. Pontifici, Clero, et populo sibi commisso salus et gloria.

REDEMPTOR mundi, Tu illum adjuva.
Sancte Ferreole, Tu illum adjuva.
Sancte Antidi, Tu illum adjuva.
Sancte Desiderate, Tu illum adjuva.
Exaudi CHRISTE. N. Regi Excellentissimo, Magno, et Pacifico, a Deo coronato, vita et victoria.

PROTECTOR mundi, Tu illum adjuva.
Sancte Maurici, Tu illum adjuva.
Sancte Sigismunde, Tu illum adjuva.
Sancte Victor, Tu illum adjuva.
Exaudi CHRISTE. N. Inclytæ Reginæ lux et gratia.

LUX mundi, Tu illum adjuva.
Sancta Perpetua, Tu illum adjuva.
Sancta Lucia, Tu illum adjuva.
Sancta Walburgis, Tu illum adjuva.
Exaudi CHRISTE. Omnibus Judicibus, cuncto exercitui Christianorum, vita et victoria.

SALVATIO nostra, Tu illos adjuva.
Sancte Georgi, Tu illos adjuva.
Sancte Theodore, Tu illos adjuva.
Sancte Mercuri, Tu illos adjuva.

CHRISTUS vincit, CHRISTUS regnat,
CHRISTUS imperat.

Rex noster : Christus vincit.

.....ia nostra : Christus vincit.

Auxilium nostrum : Christus vincit.

Liberatio et redemptio nostra : Christus vincit.

Victoria nostra : Christus vincit.

Arma nostra invictissima : Christus vincit.

Murus noster inexpugnabilis : Christus vincit.

Defensio et exaltatio nostra : Christus vincit.

Lux, via et vita nostra : Christus vincit.

Ipsi soli imperium, gloria et potestas per immortalia sæcula sæculorum, Amen.

Ipsi soli honor et jubilatio per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Ipsi soli virtus, fortitudo, et victoria per omnia sæcula sæculorum, Amen.

CHRISTE audi nos, CHRISTE audi nos, CHRISTE audi nos.

Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.

Te Pastorem Dominus elegit.
In Ista Sede Dominus conservet.

Annos vitæ Dominus multiplicet.
Feliciter, Feliciter, Feliciter.

Tempora bona habeas, Tempora bona habeas, Tempora bona habeas.

Multos annos, Multos annos, Multos annos.

☞ Similes habentur Litanie in MS.

S. Martialis Lemovic. canendæ diebus Paschalis et Pentecostes. Prior invocatio pro Ecclesia his verbis exprimitur: *Ecce audi Christe, Ecclesie sanctæ Dei salus et defensor perpetua. Christe Redemptor mundi, tu illam adjuva. S. Maria, tu illam adjuva. S. Michael, tu illam adjuva. S. Petre, tu illam adjuva.* Cetera fere ut in Litanis hic exhibitis, excepto *Christe audi nos*, quod omnino præmittitur usque ad finem.

* Inter *Kyrie* et *Gloria* decantatas docet Pontificale MS. ecclesie Elnensis: *Laudes sive rogationes sequentes dicuntur in præcipuis sollempnitatibus, videlicet in diebus sollempnibus, vel in quibus pontifex sedet post altare; quod fit hoc modo. Præceator cum quatuor bonis cantoribus et cum totidem pueris bene cantantibus, immediate post Kyrie eleyson, incipit post altare, Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Et chorus respondet idem in eodem tono. Et cantores, Gloria nostra. Chorus, Christus vincit. Cantores, Hunc diem. Chorus, læti ducamus. Cantores, Summo pontifici N. integritatem fidei. Chorus, Deus conservet. Cantores, Istem sedem. Chorus, Deus conservet. Cantores, Populum Christianum. Chorus, Feliciter, feliciter, feliciter. Cantores, Tempora bona habeant, ter. Chorus simpliciter respondet, Feliciter, etc. ut supra. Cantores, Multos annos. Chorus, Christus in eis regnet. Cantores, In Christo semper vivant. Chorus, Amen. Et immediate pontifex incipit, Gloria in excelsis Deo.*

* LAUDES REGIÆ, Eodem sensu, memorantur in vetust. Cerem. MS. eccl. Carnot.: *Missa, Puer natus est, cum tropis. Kyrie eleison quem volueris et Laudem similiter. Dicantur regiæ Laudes.*

* In episcoporum quoque inaugurationibus seu inthronizationibus faustas acclamationes, quæ *Laudis* nomine significancur, adhibitas fuisse testatur Charta Frider. II. imper. ann. 1211. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.: *Antequam assensus regius requiratur, non inthronizetur electus, nec decantetur Laudis sollempnitatis, quæ inthronizationi videtur annexa.*

* *Laudes* seu acclamationes Romæ fieri solitas exhibet Codex MS. ecclesie Cameracensis sæculo XIII. ineunte scriptus, quas ob styli barbariem hic referre supersedeo. Harum specimen videsis supra in *Cornomannia*.

* 1. LAUSA, pro Alausa vel Alosa, piscis, Gall. *Alose*. Charta ann. 1310. in Reg. 70. Chartoph. reg. ch. 212: *In usu et possessione... venandi... et piscandi Lausas.*

* 2. LAUSA, LAUZA, Lapidis species, qua domibus cooperiendis et sternendis solaris utuntur, Gall. *Dalle*. Charta ann. 1356. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 185. col. 1: *Lapides pro provisione dictæ reparacionis, et etiam Lausas vos aut duo vestrum capiatu seu capi faciatis.* Comput. ann. 1368. ibid. pag. 259. col. 1: *Et portandis quibusdam Lausis necessariis ad complendum valeya dicti portalis.* Libert. Petre assisæ ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 647: *Item quod habitatores dictæ bastiæ possint et sit eis licitum capere Lauzam, arenam et petram de dicto loco... ad edificandum et construendum in dicta bastida; dum tamen satisfiat domino possessionis, de qua dicti lapides, Lauzæ et arena percipiuntur.* Repar. factæ in senescal. Carcass. ann. 1435: *Pro quatuor sarcinatis de Lauza, etc.* Hinc

* LAUSA, pro Lapidina, unde *Lausæ* eruuntur, in Charta ann. 1261. ex Reg. S. Ludov. Chartoph. reg. fol. 55. vº: *De dicta meta usque ad ulmatellos et usque ad Lausam de Dompnova.* Vide supra *Lavia*.

* LAUSANTES, *Lavantes*. Papias editus et MS. Forte legendum *Laudantes*. Vide mox *Lausare*.

* LAUSARE, *Laudare*, Joanni de Janua: [qui addit, *Lausans, Laudans*. Vide *Lausantes*.]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Lausar, Prov. laudare, Lausare frequentativum, canere, commendare. Lausor, Prov. Lausor, oris, laus.*

* LAUSATUM, Solarium *lausis* stratum. Actum *Massiliæ* anno Domini 1346. die 8. Januarii... in *Lausato* domus elemosinæ S. Victoris, in Chartul. ejusd. abbat. ubi pluries occurrit.

* LAUSE, Occitanis *Lauze*, Census, laudimium, *laus*, uti supra in voce *Laudare* 5. monimus. Charta Ildefonsi Comitis Tolosani ann. 1144. pro Montalbanensibus, apud Catellum in Hist. Occitanica pag. 324: *Carbonellus faber habeat de laboratoribus suis suum censum, qui vulgo vocatur Lause, etc.* Vide *Laudare* 4.

* LAUSERA. Versus Eucherie, lib. 4. Epigr. vet. pag. 188:

Nectareum vitium nunc Lausera terra rosatum,
Mellaque cum fellis sint modo mixta malis.

Ubi legendum videtur, *vitient nunc Lausera*.

* LAUSIAGUS. *Historia Lausiaca* a Palladio sic inscripta ab illius nomine, cui nuncupatur. [* Vide Glossar. med. Græcit. voce Λαυσιακόν, col. 794.]

* LAUSSIÇA. Regestum Guillel. Ferrandi Notarii Massil.: *Actum in quadam Laussissa palatii Regis Barchinonæ.* Vide *Lobia*. [* Leg. *Laudissa*. Vide supra in hac voce.]

* LAUSOR. Vide supra in *Lausare*.

* LAUSSET. Vide supra *Laucet*.

* LAUSUS, Idem quod *Laus*, Consilium. Tabular. Fossatense fol. 138: *Ad Lausum duorum hominum.* Vide *Laudare* 2.

* LAUTIA, LAUTITIA, *Delicatives viandes. Lautiositas, delicativeté.* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

* LAUTITAS, πολυτέλεια, in Gloss. Græc. Lat.

* LAUTITIA, *Aqua farina conspersa.* Gloss. Isidor. Festus habet: *Lautitia, Farina appellatur ex tritico aqua consperso.* Suetonio *Lautitia* dicitur elegantia, mundities in cibo et vestitu. *Lautitius* *cibus*, delicatior, cupediæ, in Vita B. Helenæ Utin. tom. 3. April. pag. 257.

* LAUTOMIA, [Species navis.] Frigidogus in Vita S. Wilfridi cap. 46:

Carpebant placida libratis æquora vellis,
Figitur et notis vehemens Lautomia arenis.

* LAUTOR, *Lavator.* Carm. Adalber. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 69:

Non sunt Lautores, contemnunt fervere vestes.

* 1. LAUTUM. Vide supra *Lahutum*.

* 2. LAUTUM. A voce Germanica *Lauve*, Musicum instrumentum, ut cithara, in cordibus habens harmoniam, Italis, *Liuto*, Gallis, *Luth*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 558: *Item statuit dominus Potestas, quod nemo de civitate bon. vel districtu, vel aliqua alia persona ire debeat per civitatem bon. vel burgos de nocte ante campanam, vel post cum Lauto (Liuto '65), violo, seu aliquo alio instrumento... et qui contrafecerit solvat ille qui portaverit Lautum (Liutum '65),*

seu aliquod aliud instrumentum c. sol. bon. pro qualibet vice. [Fr.]

* LAUTUMIÆ, ut libri melioris notæ præferunt, quasi λαοτιμία, vel, ut in aliis habetur, *Latomia, Latumia, Latumnæ, etc.* Lapidinæ generatim, speciatim vero Carcer Syracusanus, quem descripsit Tullius Orat. 5. in Verrem cap. 27. ubi ait: *Quæ sunt hæ custodiæ?... Lautumias Syracusanas omnes audistis; plerique nostis. Opus est ingens, magnificentum Regum ac tyrannorum: Totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, et multorum operis penitus excisio. Nil tam clausum ad exitum, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad custodias nec fieri, nec cogitari potest.* Varro lib. 4. de Lingua Lat.: *Quod Syracusis, ubi simili de caussa custodiuntur, vocantur Latomia et de Latonia translatum: ubi Turnebus lib. 2. cap. 17. recte corrigit, exinde Lautumia translatum.* Gloss. vet. apud eumd. Turnebum lib. 28. cap. 6: *Lautumia, Carceres apud Syracusas.* Hinc *Lautumia* ad quosvis carceres translata. Ulpianus leg. 1. § ult. de Aleatoribus (ll. 5.): *In Lautumias vel vincula publica ducatur.* Gloss. Sangerman. MS. n. 501: *Lautomia, custodia carceris.* Papias *Lautumia, Carcer*. Isid. lib. 5. cap. ult.: *Lautumna, Supplicii genus ad verberandum aptum, inventum a Targinio Superbo ad penas sceleratorum. Iste enim prior Lautumnas, tormenta, fustes, melalla atque exilia adinvenit, et ipse prior ex Regibus exilium meruit. Lautumnæ seu Lautumia hic sunt Lapidinæ, ad quas mittebantur scelerati, ut olim ad fodinas metallorum. Illas autem Isidorus definit *Supplicii genus ad verberandum aptum*, quod in eis desidiosi verberibus adigerentur ad laborem. De hujuscemodi *Lautumias* seu lapidinis Præturum intelligo cum ait: *Vel in Lautumias vel in pistrino mavelim ætatem agere.**

* LAUTUS, Cithara, testudo, Ital. *Liuto*, Gall. *Luth*. Stat. crimin. Cuman. cap. 83. ex Cod. reg. 4622. fol. 84. vº: *Nulla persona audeat ire per civitatem Cumanam... post tertium sonum campanæ usque ad diem, cum viola nec Lauto, nec aliquo instrumento sonandi. Lou, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1448. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 613: *Auquel esbatement icellui de Beaumont avoit joué de l'instrument du Lou, duquel il se scet acuncement entremettre. Luz, in aliis ann. 1418. ex Reg. 167. ch. 156: *Le varlet d'icelui aveugle, qui en sa main portoit un instrument, nommé Luz, etc.* Vide *Laudis* 2.**

* LAWEDAY, quasi *Dies legis*, ex Angl. *Law*, lex, et *Day*, dies: alias dicitur de visu franci plegii, vulgo *leta*: alias de Curia Comitatus, juxta Stat. ann. 1. Edw. IV. cap. 2. Ita Spelmanus. Charta Henrici I. Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 502: *Quietæ sint de sectis Comitatum et Hundredorum nostrorum, de visu franci plegii, et Lawedaiorum, de turno et auxilio Vicecomitum, etc.* Ibidem pag. 977: *Habeant letas suas et Lawdayes cum omnibus ad letas et Lawdayes spectantibus de omnibus hominibus et tenentibus suis.*

* LAWEHUNDREDUM, LAUHUNDREDUM, Lex Centenæ seu partis comitatus vel regionis, ab Anglico *Law*, Lex, et *Hundred*, Centum; unde *Hundredus*, *Centena*, de quibus supra. Charta ann. 1258. apud Madox Formul. Anglic. pag. 161: *Dictus vero Ricardus et hæredes sui... warrantizabunt dictis Abbati et Conventui (de Brueria)... ab omnimodis*

sectis Curiarum, Hundredorum et Lau-
hundredorum, et ab omni servicio, con-
suetudine et demanda seculari. Alia in-
certi anni ibid. pag. 162. pro eodem
Monasterio: Ego Joannes Tylli... et hæ-
redes mei... warrantabimus... prædictis
Abbati et Conventui... prædictas tres
dimidias acras... de omnibus sectis Cu-
riarum, Hundredorum, Lawehundredo-
rum, Syrorum, et ab omnibus serviciis,
consuetudinibus et demandis.

* LAUZA. Vide supra Lausa 2.

* LAUZENGA, Adulatio seu falsa laus,
Ital. *Lusinga*. Hisp. *Lisonja*. Charta
ann. 1197. inter Probat. tom. 3. Hist.
Occit. col. 182: *Raymundus per Dei gra-
tiam dux Narbonæ, comes Tolosæ,...* prom-
isit omnibus hominibus Moysiaci...
quod eos non capiat, nec mulam con-
suetudinem eis mittat, nec mitti faciat,
nec aliquam Lauzengam de eis credat,
usque dum ille qui Lauzengam dixerit, in
præsentia sua et hominum Moysiacen-
sium illam præsentialiter tenuerit et
dixerit. Eadem rursus leguntur ibid.
col. 271. Vide *Losinga*.

* LAUZENGUEIARE. [Gall. *blâmer*,
critiquer: « Dixit quod cum W. B. vel
Donatus dicerent in parlamento publico
quod quidam Lauzengueiabant eos et
castrum. » (A. N. J. 320, n° 74, an. 1251,
Najaci ap. Ruthen.)]

LAXA, Lorum, habena. *Laxa leporari-
orum*, Gallis, *une Laisse de Levriers*, in
Charta Walteri de Gant Comitibus,
apud Edw. Bissem in Notis ad Uptonum
pag. 86. [Vide alio significato in
Laxare 2.]

* Hinc *Eslaissier*, Lorum seu copulam
rumpere, in Lit. remiss. ann. 1429. ex
Reg. 174. Chartoph. reg. ch. 293: *Les-
quelz deuz mastins se Eslaissierent et
coururent à iceulz moutons.*

LAXAMENTUM PRETII, nostris, *Rabais*,
in leg. 2. Cod. Th. Tributa in ipsis spe-
ciebus, etc. (11. 2.)

LAXAMINA, Habena, in Glossis Isidori
et Pitheanis: vox videtur ejusdem
notionis quæ *Lessia*, funiculus. Vide
Leaca.

Græuius suspicatur scripturam
hanc esse mendosam ex eo Papiæ loco:
*Laxamentum, spatium, requies, intermis-
sio*. Sed si mendo caret, inquit, *Laxa-
mina* dictæ sunt habena, quia possunt
laxari. Recte; sic enim *χαλαρός* Græci a
χαλαρ, *Laxare* deduxerunt.

† 1. LAXARE, nude pro *Laxare* ven-
trem, Alvum ducere, purgare. Chroni-
con Anonymi Salern. apud Murator.
tom. 2. part. 2. col. 212: *Et ego denique
cras ad Laxandum potionem potabo.*

* *Lesser de l'eau*, pro *Lacher de l'eau*,
pisser, Urinam facere, in Lit. remiss.
ann. 1412. ex Reg. 166. Chartoph. reg.
ch. 312: *A un arrest que fist icellui Do-
myne pour Lesser de l'eau, etc.*

2. LAXARE, Dimittere, sinere, Gall.
Laisser. Gesta Purgationis Felicis: *Dico
illi ego: Molestus es mihi, tu homo immis-
sus es: Laxa hinc te a me*, id est, *recede*.
Galli dicerent: *Laissez moi là*. Gregorius
Tur. lib. 2. Hist. cap. 41: *Quod mina-
rentur sibi cæsarium ad crescendum
Laxare*. Adde lib. 7. cap. 32. Acta Mar-
tyrii S. Vassii Mart. n. 1: *Cœpitque vir
beatissimus omnia sua pauperibus erogare,
et omnem suam familiam liberam Laxare,
etc.* Tabularium Abbat. S. Amantii In-
culcism: *Petrus Robertus de Ambairiaco
in vitæ suæ fine fuit Monachus S. Aman-
tii, et Laxavit S. Amantio totum quod
habebat in terra, etc. aliam vero partem
jam dudum Laxaverat*. Tabul. Abbat.
Bellilocii in Lemovicib. num. 87: *Dono*

*bordariam meam quam senior meus Ber-
nardus Laxavit S. Petro*. Chronicon
Ademari Caban.: *Vurpivit Vanascum
boscum, et Laxavit duo candelabra argen-
tea, etc.* Tabular. Caturcense: *Ego Ge-
raldus de Castro Gordonis Miles volens
ire ad S. Sepulcrum... Laxo totam terram
meam Aimerico filio meo, etc.* Adde Ca-
tellam in Hist. Tolosana pag. 189. et in
Histor. Occitan. pag. 787. Beslium pag.
424. etc.

Item pro Relinquere, dimittere, *Las-
cher*. Idem Gregorius lib. 4. cap. 16:
*Omne quod circuiui, Laxare non potero,
sed sub mea hoc potestate... cupio retinere*.
Lib. 6. cap. 8: *Et cur hodie induratus
hominem, pro cuius vita rogaveram, non
Laxasti?* Cap. 11: *Et graviter injuriatus,
tandem Laxatus est*. Commodianus In-
struct. 85:

Si quidam doctores, dum expectant munera vestra,
Aut timent personas, Laxant singula vobis.

Testamentum S. Fulcranni Episc. Lu-
tevensis sub finem: *Vineas quas Alde-
gerius et Focedisclus, Laxaverunt mihi,
dono Gontardo, etc.* Baldricus Noviom.
lib. 1. cap. 17: *Ut militiæ cingulo postha-
bito, Laxatoque conjugio, monastico ha-
bitu sumpto, sub sanctæ conversationis
regula se constringeret*. Sic enim resti-
tuendum puto, pro *Laxoque*.

* Hinc *Faire lasche*, Remissius agere,
indulgentius habere, in Gest. Ludov.
Pii cap. 17. tom. 6. Collect. Histor.
Franc. pag. 155: *Quant il (Pepin) fu là
menez (à Treves en prison) cil qui garder
le devoient, le firent si grant Lasche, ou
apensément ou par negligence, que il
s'en eschapa par nuit*. Ubi Vita ejusd.
Ludov. ibid. pag. 112: *Qui cum duceretur,
et indulgentius haberetur, a suis cus-
todibus noctu subducitur*.

† LAXARE VOTUM. Le Roman de *Vacce
MS.*:

A l'Apostole ont envoyé,
Cil a du vou le Roiz Laschié.

LAXA, Donatio, legatum. Charta Ray-
mundi Comitibus S. Ægidii, apud Catel-
lum [et inter Instrument. tom. 2. Gall.
Christ. col. 230.]: *Qui impugnare præ-
sumperint donationes et Laxas quas illi
faciunt, qui ad dominici Sepulcri libera-
tionem vadunt*. Alia Fulconis Comitibus
Andegav. apud Sammarthanos tom. 4.
Gall. Christ. pag. 822: *Concessit etiam
omnes Laxas quæ Monachis S. Sergii fient
absque toto fevo Militum suorum*. [Alia
ann. circiter 924. apud Baluz. Hist. Tu-
tel. col. 323. inscribitur: *Laxa Immonis
et Itburgis quam fecerunt S. Martino*.]

LEXIA, Vox ejusdem notionis et ori-
ginis, nisi a *Lex*, vel *Legs*, Legatum,
etymon ducatur. Charta Jacobi Regis
Aragon. ann. 1272. qua Jacobo filio re-
gnum Majoricanum concedit: *Volumus
etiam quod donationes et Lexas quas
fecimus de Castris et aliis rebus, habeant
plenariam firmitatem*. Libertates con-
cessæ Barcinonensibus a Petro Rege
Arag. ann. 1283: *Concedimus quod Vicar-
rii et Bajuli possint facere compositiones,
gratias, et Lectias de iuribus Curiarum,
sicut antiquitus fieri consuetum est*.

LESSA, Eodem perinde significato, in
Monast. Angl. tom. 1. pag. 562: *Eleemo-
synas quas mei homines faciunt de suis
decimis, atque Lessas de suis substantiis,
Deo et S. Nicolao concedo*. Charta ann.
1164. ex Tabulario S. Germani Praten-
sis: *Ea conditione tamen interposita,
quod beneficia parochianorum in infir-
mitate facta, et Ecclesiæ S. Georgii col-
lata, ubicunque sepulti fuerint, beneficia,*

*inquam, quæ vulgari nomine Lessa nun-
cupantur, Monachis S. Germani et Eccle-
siæ S. Joannis ex æquo dividantur. Deter-
minatum quoque est, quod Lessa servorum
S. Germani de Patrimonio facta nun-
quam nisi assensu Monachorum a Cano-
nicis recipiantur, etc.* Charta alia ibi-
dem: *De dimissis, id est Lessis, habebunt
monachi medietatem unam, etc.*

LESSUM, item, in Charta Manassis
Episcopi Aurelianensis, ann. 1142: *Et
duas partes omnium Lessorum mobilium
rerum*.

LESSA, Cowello et Anglis JC. signifi-
cat locationem terrarum vel tenemen-
torum alicui factam. Vox, ni fallor,
ejusdem originis.

† 1. LAXATIO, Emissio e custodia,
Gallis *Elargissement*. Chartular. Turenæ
ann. 1334. apud Baluz. tom. 2. Hist.
Arvern. pag. 189: *Ipsum Johannem (furti
accusatum) licentiamvisum justitia me-
diante... post suam Laxationem, etc.*

LAXATIO RETIUM. Vide *Tragal*.

* 2. LAXATIO, Cessio, rei possessæ
dimissio. Charta ann. 1063. ex Tabul.
Gellon.: *Facta est hæc quirpitiio vel Laxa-
tio, etc.* Vide *Laxare 2*.

* 3. LAXATIO CARNIS, Tempus, quo
carnium esus laxatur seu iis vescendis
finem imponunt fideles, *Carniprivium*.
Charta Vital. ducis Venet. ann. 1094.
tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 1586:
*Dare nobis... debeatis pullos tres et dena-
rios tres per annum, unum scilicet ad
Nativitatem Dominicam cum denario suo,
alterum ad carnis Laxationem cum de-
nario suo, tertium vero in Pascha cum
denario suo*. Vide supra *Carnem Laxare*.

* LAXATIVA, nude, Medicina, purgatio.
Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657:
Laxativa, medecina, Prov.

† LAXATIVUS, Vox medica, Gall. *Laxa-
tif*. Qui movet alvum. Usi sunt Cæl.
Aurel. lib. 2. Tard. cap. 3. et Apul. de
Herbis cap. 60.

† LAXIATUS, Dimissus, interruptus.
Gesta Manfredi et Conradi Regum apud
Murator. tom. 8. col. 607: *Jamjam omnino
volens irruere denuo... Laxiatum frem-
bat et anxiebatur aggredi bellum*. Vide
Laxare 2.

* LAXIVIRE. [Lascivire: « Et quorum
Laxivientium mulierum similis est in-
tuitus, luxuriosi denotantur et invidi. »
(B. N. ms. lat. 16089, fol. 104.)]

* 1. LAYA, Silvæ portio cædenda, si-
gnatis arboribus designata. Charta In-
gerrani dom. de Marign. pro fundat.
ecll. colleg. Escoliar. ann. 1310: *Insuper
do prædictis canonicis videlicet cuilibet
vij. quadrigatas bosci... percipiendum
anno quolibet in foresta de Basquevilla
juxta boscum arduum (leg. cædium) sive
Layam*. Ubi versio Gallica habet, *Dans
la forest de Basqueville au bois de coupe
ou ventes*. Charta Phil. V. ann. 1320. in
Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 473: *Pro
hujusmodi capiendo usagio ad ædifican-
dum et ardere certa et sufficiens assigna-
bitur Laya, ... extra quam Layam nichil
omnino pro ædificando vel ardere recla-
mare poterunt*. Vide *Laia* et in *Leda 3*.

* 2. LAYA, Lamina, Gall. *Lame*. Stat.
Avellæ ann. 1496. cap. 124. ex Cod. reg.
4624: *Nulla persona... portare audeat...
aliquem cultellum... seu aliquem gla-
dium... majorem et longiorem uno pede
et dimidio, ... tam in manubrio quam in
ferro seu Laya, ac inter manubrium et
Layam*.

† LAYCATUS. Vide *Laicatus* in *Laicus*.

* LAYDA, Quævis præstatio, vel quod-
vis tributum, maxime quod pro merci-
bus penditur. Charta ann. 1318. inter

Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 405 : *Percipiant dimidiam partem omnium obventionum communiter, quæ præteatu Laydæ dicti fori et nundinarum eventient, vel evinire possent in futurum. Vide in Leudis.*

† **LAYETA**, Capsa, Capsula, Gall. *Layette*. Inventarium Ecclesiæ Noviom. ann. 1419 : *Una parva Layetta, in qua sunt plures peciæ argenteæ omnes vel deauratæ. Polissimum dicitur de capsulis archivorum, in quibus per ordinem distribuuntur et asservantur instrumenta MSS. hacque notione passim occurrit in Catalogis MSS. chartarum S. Bertini. Vox ducta a *Lagena*, si credimus Borello, si Menagio a *Capsula*.*

* **LAYGNERIUM**. Vide supra *Laignerium*.

* **LAYNAGIUM**, Jus ligna excindendi in nemoribus ad usum suum, pro quo certa præstatio domino exsolvebatur. Charta admort. Caroli V. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 274 : *Laynagium, vulgariter le Laymage, de Wau-bento, valoris centum solidorum rendu-aliū quolibet anno ; quod quidem nemus ac Laynagium a nobis... tenentur, dare et assignare proponit. Vide Lignagium.*

* **LAYRANH**, Certa quantitas, sic dicta a vase hujus nominis, in quo res ipsa continetur : nisi vecturæ nomen sit. Martyrol. eccl. SS. Steph. et Sebast. Narbon. : *Remigia, ... quæ dimisit ecclesiæ S. Stephani j. Layranh vindemiæ pro suo anniversario de mallolo de asperis Narb. de quo pater ejus dimisit eidem ecclesiæ unam saumatam et mater sua j. Layranh.*

† **LAYRETIUS**. Vide *Larrerius*.

* **LAYRONERIA**, Splunca latronum, Gall. *Repaire des voleurs*. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 37 : *Ad caput castri Clarimontis accesserunt clamando et vociferando, apperiat, apperiat januas castri, ut possimus intrare, et tradatis nobis proditores infra Layroneriam reclusos. Larronnaile vero pro vili multitudine, in Lit. remiss. ann. 1378. ex Reg. 105. ch. 120. *Lairrenaille*, eodem intellectu, in aliis ann. 1384. ex Reg. 125. ch. 46 : *Cellui Thomas dist plusieurs grans injures et vilenies, en les appellant Lairrenaille, etc.**

* **LAYSANÆ**, Immunditiæ, Gall. *Ordures*. Ordinatio. ann. 1352. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 150. col. 2 : *Item quod nulla persona sit ausa aliquas Laysanas jacere seu projicere juxta portalia.*

* **LAYSSA**, Lorum, habena, Gall. *Lesse*. Charta ann. 1361. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 78 : *Petrus Gosini de Caramanno... tenetur facere quoque anno pro amparantia unum morulum parvum cum sonnullis argenteis et Layssis de cirico pro quibusdam bonis sitis prope villam Montis-Galhardi, sine aliqua alia servitute. Vide *Laxa*. Alia notione occurrit supra in voce *Laissa*.*

† **LAZANA** MEMORIS, Portio silvæ longior, quam lator. Codex censuali MS. Humberti de Villaribus Domini Castellarii in pago Dumbensi ann. 1391 : *Johannes Champagnon fuconerius et burgenis Castellarii tenet unam Lazanam memoris sitam juxta nemus Petri de Montferrandi domicelli.* [* Vide an non idem sit quod supra *Laia* 1.]

LAZARI, Leprosi, Gallis *Ladres* : sic dicti, quod eorum domus seu Ecclesia extra muros Hierosolymitanæ civitatis sita, *sancto Lazaro* dicata esset. De hac mentio fit in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 397. et 399. Charta Ludov. Regis, ex Tabul. S. Cornelii Compendiensi :

De infirmis qui et leprosi, vulgo autem Lazarii nominantur. Charta ann. 1146. in Miscellan. Labbei tom. 2. pag. 610 : Concedo Lazaris de Bello loco decimam molendini, etc. Statuta Hospitalis S. Juliani in Anglia : Lazaros congregavit, ad eorumque sustentationem, etc. Laurentius Leodiensis in Episcopis Virdunensibus : Ut enim taceam quantos Lazaros cæteris abhorrendos cum sua conjugæ, officio Deo vere officioso, domi abluerit, cooperuerit, et foverit, etc. Adde idem Monasticum Anglican. pag. 376. et Thwrocium in Hist. Hungar. pag. 33. [Vide Murator. Antiqu. Ital. med. ævi tom. 1. col. 907.] Leprosorum vero olim magnam habuisse curam Episcopus arguit Concilia Aurel. V. cap. 21. et Lugdun. III. cap. 6. Exstat S. Ildefonsi Toletani Carmen in Xenodochium a parentibus suis conditum :*

Livva cum Stephano genetriz : sed avunculus illum Compulit Engenstus Prasul ad hospitium. Lazarus hoc mendicis habet sub mœnibus urhis, Qua via Complutum cursibus apta patent.

† **LAZARRAZINA**, Annulus forte sic dictus a lapide *Lazurio* sive *cæruleo*. Testam. Olivarii de Pennart Aqu. Archiep. ann. 1481. inter Instrum. tom. 1. Gall. Chr. pag. 70 : *Baga auri nominata Lazarrazina sistente in arca mea.*

† **LAZIA**, f. Idem quod *Leda* 3. Via lata. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1218. apud Murat. tom. 8. col. 1102 : *Christiani... ordinaverunt qualiter poterat capi civitas (Damiata) et diviserunt totam gentem, et præceperunt custodire Lazias et carbonaria.*

* **LAZOLUS**, Laqueus, pedica, tendicula, Ital. *Laccio* et *Lacciolo*. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 115. ex Cod. reg. 4620 : *Nullus de civitate Mantuæ et districtu capiat leporem vel lepores ad Lazolos vel ad taiolas.*

* **LAZULI**. [« Formam pueri parvi ensem elevantis facies in hora veneris in lapide *Lazuli*. » (B. N. MS. Lat. 10272. p. 92.)]

LAZUR, **LAZURIUS**, **LAZULUM**, vulgo *Azur* : Constantino Africano lib. de Gradibus, et Arabibus *Lapis Lazuli*. Matth. Silvaticus : *Lapis Lazuli Latinis, Arabibus, Hager Alzenar sive Alzanar*. Ubi *Hager* lapidem sonat. Alibi : *Lauzud, Arab. Azurinum, lapis Lazuli*. Mox : *Lazud, i. lapis Lazuri*. Alii aiunt zul Arabibus *cæruleum* sonare. Palladius de Architectura : *Colorum... medii, rubeus, viridis, croceus, purpureus, prasinus, Lazur, indicus*. Frotharius Episcop. Tull. Epist. 20 : *Peto ut nobis mittas ad decorandos parietes colores diversos, ... videlicet auri pigmentum, folium Indicum, minium, Lazur atque prasinum*. Chronicon Constantiense : *Venetiarum namque Episcopus modicum plenum Graici coloris, qui Lazurius dicitur, etc. Sericum Lazurum, apud Krantzium in Metrop. cap. 8. [Joh. Iperius in Chronico S. Bertini apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 497 : Hic arma detulit auri et Lazuri distincta pyraminibus in umbonis... scuto aureo junctis. Agitur de Liederico egregio Milite initio regni Caroli Mag. unde quæ hic dicuntur de insignibus ejus gentilitiis præ nimia antiquitate merito sunt suspecta; hujuscemodi enim virorum nobilium et familiarum insignia ante annum 1000. non agnoscunt doctiores critici.]*

LAZULUM. Paulus Venetus lib. 1. cap. 34 : *Suppeditat quoque mons alius in hac provincia Lazulum, de quo fit azurum optimum*. Adde cap. 64. Anonymus de

locis Hieros. cap. 14 : *Καὶ ὁ ναὸς ἔναι μετρουμένη ἔναι, καὶ ζωγραφισμένη μετρουμένη. Lazulum Acconense non semel commendat Octavianus de S. Gelais in Viridario honoris :*

D'azur d'acre grand bardes azurées.

Alibi :

Chevaux houssez de veloux de drap d'or, Bardes d'acier d'azur d'acre et peinture.

De *Lazulo* consule quæ habent Leonardus Fuchsius lib. 1. Paradoxor. medicin. cap. 12. Philander ad Vitruvium lib. 7. cap. 11. et Salmasius ad Solinum pag. 1153. Vide præterea Meursium in *Λαζούριον*, [et Glossar. med. Græcit. in eadem voce.]

* **LAZURIUM**. [Incaustum. DIEF.]

LAZZI. Nithardus lib. 4. de Saxonibus : *Quæ gens omnis in tribus ordinibus divisa consistit. Sunt enim inter illos qui Edhilingi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lazzi illorum lingua dicuntur. Latina vero lingua hoc sunt, nobiles, ingenuiles, atque serviles.* [Supra habetur *Lassi*. Eosdem esse quos alii, sublato medio sibilo, *Lætos, Letos, Lidos* vel *Litos* appellant, haud male adnotat Eccardus ad Pactum legis Salicæ tit. 11. § 4. Vide *Litus*.]

* **LEA**, a Gallico *Laie*, Aper femina. Lit. Alfonsi comit. Pictav. ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 40. r. : *Venari faciat et apros et Leas capi in majori quantitate quam poterit, usque ad ducentos vel circa, et eos bene faciat salvari ad deferendum ultra mare*. Charta ann. 1317. in Reg. 54. fol. 41. v. : *Concessum est domino Johanni Saladin Dangleure, quod ipse in foresta de Otha singulis annis sex apros et octo Leas seu suos venari cum canibus... valeat.*

LEAFGABULUM, [f. Reliquius census, Saxon. *Laf, Lafe, Reliquium* et *gafel*, Census, tributum, reditus.] Vetus Charta apud Sommerum in Tractatu de *Gavelkynd* pag. 27 : *Et de 12 lib. 4. den. ob. de annuo redditu assis. Cum Leafgabulo ad terminum S. Martini, etc.* Vide *Lye-f-yeld*.

* **LEAGIUM**, Jus signandi arbores cædendas, vel quæ pro terminis notantur. Charta Rotroci Catalaun. episc. ann. 1196. ex Bibl. reg. : *Albricus filius Roberti militis de Belesma... dedit ecclesiæ B. Mariæ de Cheminon... quicquid habebat in foresta de Luirz, tam in nemore quam in plano, et in Leagio sive in alio jure.*

* Aliud vero est jus quod *Léage* dicitur et explicatur in *Recognit. feud. dom. de Veteri-ponte* pro castell. *de Buri* ann. 1366 : *Item le Léage en la ripviere de la Cisse ; ... lequel Léage est tel, que chascun molin nouvellement fait ou rédiffié, jasoit ce que icellui molin autres-foiz ait esté ; cil ou ceux qui faire ou rédiffier le font, ne doivent et ne peuvent mettre le fust granier esdiz molins, ne en aucun, sans appeller noz gens et officiers.*

† **LEALDADIS**, Fidelitas, Hispan. *Lealtad*, Gall. *Loyauté*. Vide locum in *Filiare*.

* **LEALIS**, Qui domino feudali fidelitatis sacramento adstrictus est, idem qui *Ligtus*. Libert. loci de *Stagello* ann. 1331. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 174 : *Bernardus et uxor ejus et infantes eorum et omnis posteritas ipsorum sint Leales et firmigarantes ad S. Mariam Crassam et ad ejus monachos omni tempore sine engan.*

LEALS, Mensuræ liquidorum species, apud Arvernos. Tabularium Brivatense ann. 1274 : *Qui solvebat tibi occasione*

ejusdem vineæ tres Leals vini annuatim.
Occurrit ibi non semel.

* **LEAMEN.** Vide supra *Læamen*.

LEANES, in vetustissimo Glossario Britannis dictas Moniales et Sanctimoniales auctor est Camdenus in Britan. [Vide *Land* et *Lanna*.]

† **LEAR**, f. Vervex vel aries, Gall. *Bellier*. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 41. vº. col. 1: *Solvit porcum 1. crassum, Learem 1. denar. XII. postas III. ova LX. Et fol. 108. vº. col. 2: Iterum ad III. annum non solvit oviculam, sed solvi Learem 1. de denar. IIII. et solvit omni anno de vino mod. 11.*

* Hinc *Léasse*, Pellis arietina vel vervecina, in Lit. remiss. ann. 1380. ex Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 233: *Yabeau de Dampnemarie... et Guillaume Huel... furent serviteurs en l'ostel de Pierre de Néelle escuier, et là... prindrent... un seurtot de mabre fourré de gros ver à manches fourrés de Léasses.*

† **LEARIUS.** *Leomis filius*, apud Papiam.

* **LEATORIUM**, Locus lege defensus et prohibitus; nisi forte legendum sit, ut paulo ante *Latranum*, in Charta Hug. comit. Emporit. ann. 1079. in Append. ad Marcam Hisp. col. 1170: *Iterum dono Domino Deo et prædicto cœnobio et habitatoribus loci illius in ipsa nostra defensione, quæ dicunt in Latrono, in ipsa mare omni tempore, ut Caynovo dominicus et alii homines in eodem Leatorio piscari sibi faciant piscationem.*

* **LEAUDA**, Idem quod *Leuda*, Tributum, quod pro mercibus penditur. *Libert. S. Rom. de Tarno ann. 1322. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 477: Emodumentum Leaudarum et aliorum jurium occurrerunt per gentes regias levandum et exigendum, etc. Vide in Leudis.*

† **LEBANTARE**, ab Hispanico *Levantar*, apud venatores Excire, excitare feras, Gall. *Faire lever le gibier*. J. Moretus Antiqu. Navarræ pag. 324. ex Tabulario Pinnatensi: *Exivit una die cum suos varones et Lebantaverunt unum aper, et sequentes illum venerunt, etc.*

† **LEBEDIUM**, vel *Scapha*, *Vaisseau à vomir*. *Sussanæus*. Vas ad vomitum. Est *λεβέτιον* Græcorum, *Parvus lebes*.

† **LEBES**, f. *Cacumen*, apex, Gall. *La pointe*. *Guill. Armoricus de Gestis Philippi Aug. apud Duchesium tom. 5. pag. 92: Frequenterque tenuit in illis diebus, adeo ut in crastino Nativitatis B. Mariæ fulmen desursum veniens in campanariam turrim B. Dionysii, quæ miræ erat altitudinis, gallum auratum cum Lebele deaurato prostraverit de turris summitate in terram.* [* *Malle* de globulo, vulgo *Pomme*, intelligere; ad lebetem quippe seu ollam proprius accedit.]

† **1. LEBETA**, *Olla, fem. gen. Lebetinæ, Poptinæ*. *Papias MS. Editus habet Lebetinæ; Glossar. Sangerman. MS. num. 501.: Lebetinæ.*

2. LEBETA, LEBETES. Vide *Levitonarium*.

* **LEBETARIUS.** [Lebetum fabricator. *DIEF.*]

† **LEBETIÆ, Lecania, scaphæ, pelves**, apud Laurentium in Amalthea.

† **LEBETINÆ, LEBITINÆ.** Vide *Lebeta 1.*

† **LEBITO, etc.** Vide *Levitonarium*.

† **1. LEGA.** Præceptum Ludovici Transmarini ann. 988. *Marcæ Hispan. col. 850: Qui pergit per ipso riulo usque in rivolo, qui descendit de ipsas Lecas et injungit in torrentes. Forte nomen proprium.* [* *Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: Leca, Prov. muscipula, decipula.*]

* **2. Leca, LECACITAS, La giotonia, e lecardia**, in *Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide Lecator.*

* **3. Leca.** [« Et in tres mansos Miraponchi Paillarenco *Lecam* cedo ad sanctam Fidem. » (Cartular. *Conchar. Ruthen. p. 305. an. 948.*)]

LECATOR, Leccator, Catillo, scurra, Gallis [olim] Leccard, Belgice een lecker oft lekspet. *Gloss. Isidori: Leccator, gulosus. [Alibi, Leno, Lecator, mediator.] Ugutio: Scurra, Lecator, vaniloquus. Brito in Synon.:*

Est epulo, scurra, Leccator vel parasitus.

Idem in *Vocabulario: Ganeus dicitur Leccator. Ganea, Leccatria, meretricis.* Alibi: *Monile ornamentum est pectoris, a munio dictum, quasi munile, quod munus pectus mulieris, ne Leccatores possint immittere manum in pectus ejus.* *Breviloq.: Arbrones, dicuntur homines devorantes et Leccatores. Ugutio: Ardelio, qui ardens est in Leccacitate, Ganeus qui moratur in tabernis, ubi fil Leccacitas. Item ganea, Leccacitas. Idem Ugutio et Jo. de Janua: Lecca est proprietates lingendi: inde Leccacitas et Lecator et Leccatria: nam talium est lingere.* [Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Lecca, Leccacitas, Lecherie; Lecator, Lecheur; Leccatria, Lecherresse.* Alibi ut et aliud] *Gloss. Lat. Gall.: Ambro, nis, Lescheur.* Vocis origo Græca. *Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062: Λαικάτω, τὸ ἀπατῶ, ἀπατητικὰ γὰρ αἱ λαικάστρια ἢ πόρνοι.* Chron. *Medardi Suesion. ann. 1225: Quidam rusticus Lecator... finxit se esse Comitem Flandriæ Balduinum.* Charta *Philippi Aug. Regis Fr. ann. 1209. pro Communia Ambianensi: Qui pugno aut palma aliquem de Communia præterquam consuetudinarium, vel perturbatorem, vel Lecatorem percusserit, etc.* Eadem Gallicis verbis concepta in *Homagio Episcopi Amb. pro Regalib. ann. 1302. in Camera Comput. Paris.: Qui fiert de puing ou de paume aucun qui est de commune, se n'est glouton ou Lecheur, etc.* *Cæsarius Heisterbac. lib. 4. cap. 6: Quidam Monachus, ante conversionem Lecator opere, vino et tesseris deditus.* Adde *Ordericum Vital. 1. 12. pag. 865. Rigordum in Philipp. Aug. ann. 1185. Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 5. 15. Albertum Stadensem pag. 184. Concil. Herbipolense ann. 1287. cap. 34. Vitam S. Willelmi Abbat. Roschil. n. 24. etc.] *Si aliquis Licator vel meretricis, in Libertatibus Moirenci ann. 1164. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 16.] Phil. Mouskes MS. de Poetis Provincialibus verba faciens:**

Quer quant li buens Rois Karlemaigne
Oï toute nise à son demaine
Provence, qui mult iert plentive
De vins, de bois, d'aigue, de rive,
As Leceours, as menestreus,
Qui sunt auques luxurieux,
Le donna toute et departi.

Le *Caton en Roman MS.:*

N'aïles pas ô Lecheours,
Mais toujours avec les meillours.

Le *Roman de Garin MS.:*

Par Lecheor est pruedome enignéis,
Et riches Princes trais par losengier.

[Anonymus e *Bibliotheca Coislinianna:*

En son lit mist le Lecheor,
Puis ovri l'uis à son seigneur.]

Hinc *Leccacitas*, pro *scurrilitas* apud *Balburn* in *Catholico*. *Ugutio: Leccacitas vel Leccitudo, officium lenonis.* [Gloss. *Isid.: Lenocinium, Lecacitas.*] *Ordericus Vitalis 1. 9. pag. 752: Incontinentes de*

Lecacitate sua redarguebantur. [Chron. *S. Trudonis tom. 7. Spicil. Acher.: Lethargicumque cerebrum ejus factido adulationis suæ oleo impinguentes interius Leccatriæ suæ sic cum eo satisfaciebant.] Lescherie, apud Willelm. *Guiart* in *sancto Ludovico:**

Gil sains Rois se relargissoit
A autres gieux que Lescherie.

[Le *Roman de la Rose MS.:*

A regarder lores me pris
Les cors, les façons, et Leschieres,
Les semblances et les manieres
Des gens qu'ilec karoloient.]

[* Ubi legendum *les chieres.*]

* Et nostris *Lécherie*, pro *Bouffonnerie*. *Vita S. Ludov. edit. reg. pag. 370: Onques en sa vie ne li oï dire parole de Lécherie, ni oïseuse.* Sed et pro *Voluptas, luxuria, interdum usurpatur.* *Lib. de Just. et Plac. ibid. in Glossar.: Cil fet péchié de char, qui tient franche fame par cause de Lécherie, et ne mie de mariage.*

* **LECCANTER**, *More leccatorum, scurriliter.* *Chart. ann. 1371. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 503: Turpiter et Leccanter vivendo, nec studio vacare velint.*

* **LECCADA**, *Certum onus vel pondus, idem quod Lasta 2.* Vide in hac voce. *Charta ann. 1226. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 204: Ego Bermundus dominus Ucetix et Armanicarum dono duas Leccadas de anguillis in aquis de Iscla. Vide mox Leclia.*

† **LECEBRA**, *Illecebra, a Lacere, quod usurparunt quidam inter antiquos.* *Gloss. MS. Sangerman. n. 501: Lecebra, Seductio vel occulta blandicio.*

LECH. *Fœdus Edwardi et Guthurni Regum, apud Spelmannum: Habeant se omnes in Flokesnoth, et in Shiremoth, et in Hundred, et in Wapentac, et in Trething, et in Lech, secundum consuetudinem patriarum et provinciarum.* Ubi *Lech*, idem quod *Lath*, quod vide in *Lastum* et *Leda 3.*

* **LECHAN**, *Piscis species.* *Tract. Ms. de Pisc. cap. 104. ex Cod. reg. 6838. C: Lyra, a nostris grouau vel grougnant, quod grunniat more suis, a Liguriis organo, ob sonum quem edit, a Gallis rouget, a Germanis inferioribus Lechan, quasi gallus marinus.*

* **LECHITUS**, pro *Lecythus.* *Glossæ ad Doct. Alex. de Villa-Dei: Lechitus, vas olei ad luminanda.*

† **LECHUGUILLA**, *Hisp. Parva lactuca; unde pro quodam ornatu vestis parvæ lactucæ formam utcumque referente usurpatur in Concilio Limæ ann. 1582: Removeantur vero a clericali usu nova quædam inventa indumentorum, aut ornatus, quæ milites, non Clericos decent; qualia sunt quæ patrio more vocare solent Lechuguillas, polaynas, punctas, etc.* [* *Academ. Hispan. in Diction.: Collare plicatum in lactucæ formam.*]

* **LECITUS.** [Lecythus: « *Lecitus, uns vaissiaus.* » (Lex. lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23, XII. 5.)]

* **LECIVA.** [Lecive. *DIEF.*]

* **LECLIA**, f. *Pondus vel mensura, idem quod Lasta 2.* quomodo etiam forte legendum est. Vide in hac voce. *Charta ann. 1172. ex Chartul. archiep. Bituric. fol. 119. vº: Sciant omnes quod cum controversia esset inter nos et Rabellum militem, scilicet de justitia omnium hominum, de furno, de Leclis panis, vini et carniæ et vivorum animalium, etc.* Vide supra *Leccada.*

† **LECNIA**, *Planta palustris, Gall. Ne-*

nuphar. Charta ann. 1436. apud Ludewig. tom. 4. pag. 307 : *Dinastæ de Auguzdez, qui originem suam ex Kaunicziis traxere, quique in suis insigniis duas nymphæas abas, vulgo Lecnas, e radicibus prodeuntis gerunt.*

LECTARIUM, Apparatus et instrumentum lecti. [*² Guerardo in Glossar. Irminon. id quod *Lectisternium*, scilicet Instragulum, thorale, Gall. *Courtepointe*.] Formula Andegav. 1. : *Cido tibi bracile valente solidus tantus, tonencas tantas, Lectario ad lecto vestito valento solidus tantus, etc.* Regula S. Fructuosi cap. 4 : *Quicquid in vestimentis, calceamentis, vel Lectariis Monachorum vetustum fuerit, ... pauperibus erogetur.* Cap. 10. de Hospitiis : *Lectaria, Lucerna, et stramina mollia exhibenda.* [Testamentum Ermentrudis apud Mabill. de Liturg. Gall. pag. 463 : *Lectaria ad lecto uno qui melior fuerit.*] Adalardus in Statutis antiq. Corbeiensib. lib. 1. cap. 3 : *Cottum aut Lectarium, sive sagum in tertio anno accipiant.* Capitulare de Villis cap. 4 : *Ut unaquæque villa intra cameram Lectaria, culcitas, plumatias, ... habeat.* Vita S. Benedicti Anian. Abb. cap. 3 : *Ut impigrum depellerent frigus, Lectariis utebantur.* Vita S. Paterni Episc. Abrincens. cap. 9 : *Lectulum nunquam habens, Lectaria nesciens.* Tradit. Fuldens. lib. 2. cap. 38 : *Omnia vero alia quæ remaneant, ita dividuntur, ut prædicti, id est, Lectaria, sive villosi, sive manutergia, sive canifelli, sive cuscumque sint vestimenta, lineæ vel laneæ.*

LECTARIA, feminino genere. Formulæ veteres Bignonii cap. 37 : *Tantas Lectarias condignas ad lectos.* Perperam lectarios apud Lindenbrog. form. 77. pro lectarios ; *Lectarios condignos ac lectos tantos.* [*² Charta fundat. abbat. Aquilar. ann. 832. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 104 : *Duodecim lectos cum sua Lectaria, etc.* Vide *Lectarium*.]

LETEIRA, Testam. Sancii I. Reg. Portug. tom. 4. Monarch. Lusit. pag. 260 : *Ut post mortem meam habeat totam meam Leteiram et meas annulos et sortibus, etc.* [*² *Meum Lectum cum tota sua Litteria*, in Testam. Urraccæ Fernandez ann. 1254. apud S. Rosa de Viterbo Elucidarii tom. 2. pag. 91. in hac voce.]

† **LECTARIOLA**, diminut. Vita S. Walarici tom. 1. April. pag. 22 : *Cujus lectus ex virgini contextus vili satis Lectariola tegebatur.*

LECTARIUS, Lectorum artifex, confector, *κλινοποιος*, in Gloss. Græc. Lat. Vide *Lectarium*.

* **LECTEGA**. [Lecti stragulum. DIEF.]

* **LECTER**. [Lortot, avis. DIEF.]

† **1. LECTERIA**, f. Lectica, species vehiculi, Gall. *Litiere*. Computus ann. 1333 : *Item pro una Lecteria facta pro domina Dalphina, taren. XVIII.*

2. **LECTERIA**, Stramentum pecuarium ex feno et paleis, quod vice lecti est, unde vox *Litiere* nostris, *Litierra* Italis. Charta fundationis Monasterii Orbisterii ann. 1007. [Apud Stephanot. tom. 4. Antiq. Pictav. MSS. pag. 632.] : *Propria, animalia, ... et Lecterias ad opus eorumdem animalium per totam forestam meam.*

LITERA, Eadem notione. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 32 : *Pro iis dicti Canonici reddunt per annum... duo cordia duorum Canoncorum et 5000. turbarum ad comburendum, et tres caretatas Literæ.* Fleta lib. 2. cap. 20 : *Clerici Marescalcix est emere fenum, avenam, Literam, et ferramenta, etc.* Adde cap. 14. § 4. cap. 74. § 3.

LITERIA. Charta fundat. Prioratus Montis-Guidonis a Juhello D. Meduanæ ann. 1098 : *Eorumdem hominum animalia quocunque nomine censeantur, exceptis capris, possunt nutrirî et pasci in eadem foresta, et (habebunt) Literiam quæ dictis hominibus necessaria fuerit.* [*² *Lecteriam* legit Menaggius Provincialibus *Lichiero*, eadem acceptione.]

* **3. LECTERIA**, Lecti fulcrum, fulcrumentum, Ital. *Lettiera*. Stat. Astæ colat. 17. cap. 83. pag. 62. vº : *Item providerunt quod potestas civitatis Astensis, ejus judices et milites non debeat fieri facere... in domo habitacionis ipsius potestatis nec Lecterias, nec banchas, nec aliquid aliud opus lignaminis, expensis communis Astensis.* Vide mox *Lectica* 3.

* **LECTERITUM**. Vide infra *Lectritum*.

* **LECTHUCHIUM** (?) [Lectulus : « Pro uno *Lecthuchio* de reposo pro persona prefati SS. D. N. pape et pro portitura dictarum rerum usque palatium.» (Mandam. Cam. apost. f. 36, an. 1460-62.)]

† **1. LECTICA**, Lectus. Guidonis Disciplina Farfensis cap. 22 : *Mox ut sonuerit custos Ecclesiæ signum, surgant omnes et Lecticis, et provideant indigeriis suis, et conveniant.*

2. **LECTICA**, Feretrum, quo defuncti cadaver effertur : in lecticis enim ac lecticulis elata honestiorum cadavera pluribus docuit Jo. Kirchmannus lib. 2. de Funerib. Roman. cap. 9. S. Hilarius Arelat. in Vita S. Honorati cap. 32. 1. Edit. : *Pro magno munere habitum est, Lecticæ manum admovisse.* Fortunatus in Vita S. Medardi cap. 17 : *Deinde Pontificum primi nobiliumque secundi... beati funeris Lecticam per gaudia miata pudori sustulerunt.* Hariulfus lib. 4. Chronici Centulensis cap. 32 : *In eodem quo pausaverat sarcophago invenit Lecticam ligneam coriatam domini Nihardi filii ejus, Abbatis et Comitiss corpus continentem sale perfusum.*

Maxime vero ita appellabant Sanctorum feretra quæ in Ecclesiis colenda exponerantur. Helgaudus in Roberto Rege Franc. : *Lecticam ipsius S. Aniani a fronte auro bono et optimo, et lapidibus pretiosis... præoccupavit.* Hariulfus lib. 3. cap. 24 : *Fecerat Arnulfus Comes beatissimis Confessoribus Lecticas argenteas, ubi cum honore corpora eorum sancta considerat.* Sugerius in Ludovico VI. pag. 313 : *Sacras enim venerabiles sacratissimorum corporum Lecticas argenteas, quæ altari principali superpositæ, etc.* Adde eundem de Consecratione Ecclesiæ S. Dionysii, Librum Miracul. S. Mauri Abb. cap. 19. etc.

* **3. LECTICA**, ut supra *Lecteria* 3. Stat. colleg. Fluxens. Tolos. ann. 1457. ex Cod. reg. 4223. fol. 210. vº : *Cum cameras ipsius collegii rotis, Lecticis et scamis studentibus necessariis fulciri fecerimus, volumus ut lectum condacentem et garnitum sibi quisque portet.* Vide infra *Lectica*. Potest tamen et Pulpitum intelligi, atque tunc leg. *Lecticum*.

* **4. LECTICA**, *Leçon*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

* **LECTICALIA**, Lecti apparatus. Stat. S. Vict. Paris. Mss. cap. 5. part. 1 : *Vestimenta ejus (abbatis) calceamenta et Lecticalia nec colore, nec pretio, nec forma ab habitu cæterorum differre debent.* Vide *Lectisternium*.

LECTICALIS, qui lectulus facit, in Gloss. Isid. [et in Glossario Sangerman. MS. num. 501.]

LECTICARIA, Prædium, ad quod lectica pervenitur. Anastasius Bibl. in S. Had. pag. 111 : *Monasterium B. Lauren-*

tii... simulque et Lecticariam quæ vocatur Asprula.

LECTICARII, Qui mortuos in lecticis efferebant, de quibus Novella Justiniani 43. Vide Vitam S. Alexandri Acemeti Abb. cap. 6. n. 41.

* **LECTICARIUS**, Lectorum opifex. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Lecticarius, faiseur de liz.* Vide *Lecticalis*.

† **LECTICIUS** PORCUS, Lactens, Gall. *Cochon de lait*, in Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 46. Legendum *Lacticius*.

LECTICOCESSIUM, in Notis Tyronis pag. 158. ubi forte leg. *Lecticotectum*, *κατάσκευον φορητόν*, quod *lectam* nude dici quidam volunt in Glossis Isidori : *Basterna, lecta manualis* : vel certe *Lecticapsum*, est enim, *capsus*, vel *capsum* eidem Isidoro lib. 20. *carruca undique contexta*, ita ut *Lecticapsum* medium tenerit inter lecticam et capsium.

LECTICULÆ, inquit Durandus lib. 5. Ration. cap. 2. n. 50. a quibusdam dictæ diurnæ lectiones in officis Ecclesiasticis quod breves sint, a pluribus vero Capitula, eo quod ut plurimum de Capitibus Epistolarum illorum dierum, quibus dicuntur, sumuntur. Hæc siquidem post psalmos et antiphonas in singulis Horis dicuntur, prout statutum est in Concil. Agathensi.

* **LECTIDICLADUM**. [Latam atrium. DIEF.]

† **LECTIFLORUM**, Collectio florum seu rerum præcipuarum et selectarum. *Chronica, quæ dicitur Lectiflorum, quam composuit Gaschapius Cremonensis*, in Opusculo Guavalei Flammei apud Murator. tom. 12. col. 1008.

LECTILE, *Junceum*, in Glossis Lat. MSS. Reg.

* **LECTIMINGA**. [Herba, corona monachi. DIEF.]

† **1. LECTIO**. Charta Henrici Regis Angl. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1411 : *Sicut teneo cum murdro et morte hominis, et plaga nichaim, et sanguine et duello et Lectione et aqua et rapo, et cum omnibus aliis regis libertatibus.* Habetur *Lacone* tom. 3. pag. 183. sed utrobique legendum *Latrone*. Vide *Lectiones*.

* **2. LECTIO**, pro Scriptura Sacra. Vita metr. S. Germ. Autiss. tom. 7. Jul. pag. 238. col. 2 :

Mixtaque apostolicis vernacula verba loquelis,
Concina sermonem testatur Lectio castum.

* **3. LECTIO**, Scriptum quodvis. Audachri constit. in Append. ad tom. 3. Annal. Bened. pag. 675. col. 1 : *Placuit nobis et dignum duximus inserere Lectioni qualiter, etc.* Vide infra *Lectum*.

1. **LECTIONARIUS**, **LECTIONARIUM**, Liber continens lectiones Ecclesiasticas, quem a S. Hieronymo compositum scribunt Honorius August. l. 1. Gemmæ animæ cap. 88. et Berno Augiensis l. de Missa cap. 1. [S. Bonifacius Mogunt. Ep. 85. ad Egbertum Eboracensem. : *Flagitamus, ut... destinare curetis, id est de tractatibus quos spiritus Presbyter et investigator sanctarum Scripturarum Beda reserando composuit : maxime... super Lectionarium anniversarium et Proverbia Salomonis.*] Maxime vero ita appellatur liber continens lectiones ex Epist. S. Pauli, quæ ad missam leguntur. Anastasius in Benedicto III. PP. : *Textum scilicet voluminis, in quo constant veræ prædicationis, Pauli videlicet Apostoli, et aliorum Apostolorum Epistolæ, atque Prophetarum ordinabiliter constitutæ Lectiones, quæ a Subdiaconi-*

bus leguntur per cunctas Ecclesiarum stationes, more solito, sursum in ambone, etc. Flodoard. 1. 3. Hist. Rem. cap. 5: *Librum quoque Sacramentorum, sed et Lectionarium quos scribere fecit, ebore argenteoque decoravit.* Et cap. 9: *Sed et Lectionarium ad Missas librum pari decore venustatum ibidem contulit.* Rathbertus de Casib. S. Galli cap. 9: *Lectionarium ad Basilicam sine Evangelio.* Cap. 10: *Lectionarium elephanto et auro paratum.* Adde Capit. Caroli M. 1. c. 109. [42* 103.] [Acta Murensis Monast. apud Eccardum in Orig. Habsburgo-Austriac. p. 207. Baluzium in Notis ad Capitulum. tom. 2. col. 1155. et 1156.] Vide Comes 1. Exstat Constitutio Caroli M. de Emendatione librorum et officiorum Ecclesiasticorum, qua Lectionarium de novo conficiendi Paulo Diacono Aquileiensi curam se demandasse scribit, quia ad nocturnale officium compilatas quorundam casso labore, licet recto intuitu, minus tamen idoneo, reperisset lectiones, quæ et sine auctorum suorum vocabulis essent positæ, et infinitis vitiorum infractibus scaterent, etc. [42* Vide Glossar. med. Græcit. voce Ἀναγνώσεις, col. 66.]

2. **LECTIONARIUS**, qui crebro legit. Alexander Iatrosophista MS. lib. 1. Passionum: *Ego quidem vidi quendam Lectionarium incurrisse hanc passionem, scil. epilepsiam.*

1. **LECTIONES**, Excerpta ex SS. Patribus, quæ in singulis horis tam nocturnis, quam diurnis dicuntur: ita vero appellatur, quia non cantantur, ut Psalmus vel Hymnus, sed leguntur tantum: illic enim modulatio, hic sola pronuntiatio queritur. Ita Durandus lib. 5. Ration. cap. 2. n. 43. Harum usus in Ecclesia antiquissimus, in officio præsertim nocturno, ut liquet ex Casiano lib. 2. de Cenob. Instit. cap. 6. et aliis quos laudat Gazeus ad hunc Scriptorum. Sigebertus ann. 807: *Carolus Imperator per manum Pauli Diaconi sui decerpens optima quæque de scriptis Catholicorum Patrum, Lectiones unicuique festivitatis convenientes, per circulum anni in Ecclesia legendas compilari fecit.* Agobardus de Correctione Antiphonarii cap. 29: *Habet et (Ecclesia) librum Lectionum ex divinis libris congrua ratione collectum.* Vide **Lectionarius**.

2. **LECTIONES**, Auctoritates, allegationes, testimonia Jurisconsultorum legum quæ adducuntur ad confirmandam aliquam sententiam. Vide Jacob. Gothofredum ad leg. 9. Cod. Th. de Infirm. his quæ sub tyr.

† **LECTIS**, *Filia fratris*, apud Papiam, pro *Neptis*. Vide **Leptis**.

* **LECTISTERIUM**, Perperam pro **Lectisternium**, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Lectisterium, drap en lit.*

LECTISTERNIUM, Lecti apparatus et Instrumentum, vel lectus ipse. Gloss. Ælfrici: *Lectisternium, bed-reaf, i. vestis Lecti.* Papias: *Pulvinus, privati hominis cervical: pulvinar vero principum: vel Lectisternium, quod sterneretur in templis.* Jo. de Janua: *Lectisternium, lectus stratus et præparatus, vel locus in quo lectuli sternuntur, i. præparantur, vel locus in quo homines sedere vel jacere consueverunt.* Vita S. Gernari Abbatis. cap. 4: *Consilium inter se acceperunt, ut cultellum sub Lectisternio ponerent.* Vita S. Winwaloei Abbatis. n. 15: *Pro laneo aut lineo indumento, caprinis usus est pellibus: pro plumis, aut Lectisterniis, arboreis utebantur corticibus.* Vita S. Gilberti de Sempringham

pag. 682: *Lectisternio laneo mediante sic super stramenta residebat.* [Charta Odonis Abb. San-Dionys. ann. 1231. e MS. B. Mariæ de Argentolio: *Prior... fratribus suis in vestibus laneis et lineis, capuciis, botis, pelliciis et in Lectisterniis regulariter provideat*] *Lectisternia caprina*, in Ep. 9. S. Bonifacii Arch. Moguntini, *Lectisternia et acu tapetia confecta*, in Miscella ann. 17. Heraclii, ubi Theophanes *νακτοσπίτηα καὶ ταπήτια*. Sed legendum *νακτοσπίτηα*, ex coactilibus confecta lectisternia. Ita usurpant S. Benedictus in Regula cap. 29. Gregorius M. lib. 6. Epist. 23. lib. 11. Ep. 20. lib. 12. Ep. 16. Beda in Vita S. Cuthberti n. 57. Florentius Wigorn. pag. 631. Vita S. Findani Confess. cap. 4. apud Goldastum, Eckearthus jun. de Casib. S. Galli cap. 5. [Guido in Disciplina Farfensi cap. 45. Albertinus Mussatus, apud Murator. tom. 10. col. 649.] etc. Adde Probat. Hist. Luxemburg. Duchesni pag. 35. De veterum lectisterniis agunt Savaro ad Sidon. lib. 4. Ep. 15. Menard. ad Concord. regul. *D'Orléans*, ad 15. Annal. Taciti, et alii. Vide **Lectarium**.

* **LECTISTERTICIUM**, Stramentum pecuarium ex feno et paleis, Gall. *Litière*. Hug. Metelli canon. epist. 8. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 399: *Molestè itaque fert præsepium mulæ perdidisse solutium: abundat siquidem pabulo plurimoque Lectisterticio.* Vide **Lecteria** 2.

LECTISTITIUM, *Statio lecti*, in Gloss. Isid. [Grævius emendat: *Lectisternium, Stratio lecti.*]

† **LECTITARE** TERRAM, Terram pro lecto habere, bumi jacere. Matt. Massius in Vita S. Gerii. tom. 6. Maii pag. 160: *Gerius nimia oppressus et gravatus infirmitate... terram Lectitavit, a qua surgere non potens, etc.*

* **LECTIVAGIUM**, Lactis venditio, ut videtur. Charta ann. 1346. ex Cod. reg. 8887. 4. fol. 27. r.º: *Impositiones aliquas in dicta villa (Liburniæ) super certis causis (major et jurati) imposuerunt, videlicet super venditione vinorum, salis, rumagio, Lectivagio, mensuris bladii, etc.*

† **LECTIUM**, Analogium super quo legitur, in Amalthea. Lege et vide **Lectrum**.

1. **LECTOR**, Secundus gradus Ordinis Ecclesiastici. Marcellinus Comes de Joanne Chrysostomo: *Joannes Antiochiæ natus, ibique a Meletio ejusdem civitatis Episcopo, eodemque Confessore, Lector Ecclesiæ ordinatus, per singulos officii Gradus ascendit.* Lectorum munus erat *Lectiones pronuntiare, et ea quæ Propheetæ vaticinarunt, populis prædicare*, ut est apud Isidorum juniorem in Epist. ad Luitfredum: præterea Lectiones desumptas ex Evangeliiis et Epistolis S. Pauli, ut colligitur ex S. Cypriano Ep. 33. et 34. et Concilio Toletano I. can. 2. et 4. Gregor. Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 16. de Miracul. S. Martini cap. 49. etc. Acta Passionis SS. Martyrum Cibalitanorum n. 2: *Præses dixit: Quod officium geris? Pullio respondit: Primicerius Lectorum.* Probus Præses dixit: *Quorum Lectorum? Pullio respondit: Qui eloquentiam divinam populis legere consueverunt.* [42* Ἀρχιαναγνώστης, in Concil. Antioch. et Chalced. act. 14. Vide Glossar. med. Græcit. col. 66.] Non tamen Evangelium et Epistolam in ipsa sacra Missæ Liturgia legebant, quod velle videntur viri docti. Similia porro de Lectorum officio produnt S. Eulogius in documento Martyrii, Isidorus lib. 2. de Eccl. offic. cap. 11. lib. 7. Orig. cap. 12. Alcuinus lib. de Offic. divin.

cap. de Eccles. ord. et cap. de Tonsura Cleric. Amalarius lib. 2. de Eccl. offic. cap. 8. Rabanus lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 11. Ivo Carnot. Serm. 2. de Excellent. sacror. ord. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 176. Steph. Eduensis Episc. lib. de Sacram. cap. 2. Baron. ann. 253. n. 93. Menardus ad lib. Sacram. etc.

Iis etiam incumbat sacrorum Codicum servandorum cura, ut indicant Acta Purgationis Cæciliani et Felicis apud S. Augustinum.

Olim et Cypriani ævo, ut habetur in citatis illius Epistolis, et nonnullis aliis, solis provecæ ætatis hominibus, meritis et doctrina insignibus Lectoris munus demandabatur. At postmodum, cum e primis is esset Ordinis Ecclesiastici gradibus, ad illud admissi impuberes, et infantiuli, ut colligitur ex iis quæ habentur in Concilio Carthag. III. can. 4. Valens II. can. 1. Wormaciensis ann. 868. can. 68. ex Ferrando Diac. cap. 129. Victore Uticensi lib. 4. Histor. Vandal. Paulino lib. 4. de Vita S. Felicis, Sidonio lib. 4. Ep. 25. Ennodio in Vita S. Epiphani Episc. Ticin. [Siricio PP. Epist. ad Himerium cap. 9. Zosimo Epist. ad Hesyrium cap. 3. S. Augustino Epist. 209. ad Cælestinum PP. n. 3. Hibern. Canon. lib. 1. cap. 9. tom. 9. Spicil. Acher. ac pro Oriente ex Cyrillo in Vita Euthymii tom. 1. Analect. Græc. etc. At suo tempore vetuit Justinianus Novella 123. ne Lectores ante annum duodevigesimum ordinarentur.]

Ordinantur autem Lectores ab Episcopo per traditionem sacri Codicis, ut est in Ordine Romano, et in libro Sacramentorum. Gregorii: quæ quidem ceremoniæ in ejusmodi ordinationibus, quæ etiamnum servantur, desumptæ sunt e Concilio Carthag. IV. can. 8. Preces alias in Lectoris ordinatione olim recitari solitas habet D. Clemens lib. 8. Constit. cap. 28.

Lectorum seu Ἀναγνώστων mentio fit in Canonibus Apostolor. can. 43. in Epist. S. Ignatii ad Antioch. in Ep. Corneli PP. apud Euseb. lib. 6. Hist. Eccl. cap. 35. An vero ii diversi fuerint a *Psalmistis* seu *Cantoribus*, vide Menardum ad librum Sacrament. pag. 62. 63.

In septima Synodo data facultas Abbatibus Lectores faciendi in proprio Monasterio. Vide Doubletum pag. 569. Alia de Lectoribus suggerunt Concilia Chalcedon. can. 14. Braccarense I. can. 11. Hipponense cap. 2. Vasense I. cap. 1. Nicenum II. cap. 14. etc.

† 2. **LECTOR**, Cancellarius, Scriba, Notarius. Charta 69. apud Goldastum: *Ruodo laicus Lector scripsi. Clericus et Lector*, in Charta 77. Charta Theodetrudis sæc. vii. apud Doubletum pag. 659: *Ego Recomarus Lector rogante et præsentate supradicta Theodetrude hanc donationem scripsi.* Sic sæc. viii. *Sicbrannus Lector et Dodo Lector*, in Monasterio S. Benigni Divion. apud Perardum in Burgund. pag. 10.

† 3. **LECTOR**, Præceptor, in Monasteriis. Ethelwolfus de Abbatibus Lindisfarnensibus sæc. 4. Benedict. part. 2. pag. 320:

Sederat in scamno Doctor Lectorque beatus Higlac, indutus nimium qui vestibus albis, etc.

Eadem notione in Epistola Alcuini inter Hibernicas 18. *Colcu Lector* appellatur, et *Presbyter et Lector* a Symeone Dunelm. de Gestis Reg. Angl. ad ann. 794. Hodieque apud Monachos plerisque viget *Lectoris* nomen ad Professo-

rem Philosophiæ ac Theologiæ significandum. Vide *Lectura* et *Legere*.

4. **LECTOR** in Ecclesiis Cathedralibus, cujus dignitas *Lectoria* nuncupatur in Historia Episcoporum Autisiodori. cap. 59: *In majori, scilicet Cathedrali, Ecclesia, præter alia quæ ibi provide fecit, vel liberaliter contulit, Lectoriam et Succentoriam, per quas totum in legendo, cantandove servitium dispensatur, ... redditibus ampliavit.* Charta anni 1213. in Tabul. Episc. Autiss.: *Hugo Altissiodorensis Archidiaconus omnibus P. L. I. Sal. Noverint universi, etc. Quod cum ad officium dignitatis Archidiaconalis spectaret Ecclesiæ nostræ providere Lectorem, qui totum legendi officium ordinaret, nec inveniretur propter reddituum paucitatem, qui onus vellet subire Lectoris quoniam laborem stipendia non sequebantur condigna; unde Ecclesiæ servitium non modicum turbabatur, etc.*

¶ **LECTOR** laudatis in locis, saltem in priori, dici videtur is, qui legenda in choro disponebat; at secus aliis in Cathedralibus; Lector enim dicebatur Theologus Professor, quem vulgo *Theologal* appellamus: id patet ex Bulla Innocentii PP. ann. 1353. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 229. ubi Lectoris officia sic describuntur: *Qui Lector ipsius Ecclesiæ nuncupatur, in dicta Ecclesia personaliter resideat, et sermões, ut moris est, facere, et tribus diebus, videlicet secunda et quarta et sexta feriis in ebdomada sacram legere Scripturam, nisi ex alia rationabili causa fuerit impeditus; quo casu lectiones omissas propter impedimentum ejusmodi supplere et reddere in aliis feriis sequentibus, prout decenter et commode poterit, teneatur, studii Parisiensis circa hoc se consuetudini conformando.* Vide *Lectoria*.

¶ **LECTOR ETHICORUM.** Rob. Goulet in Compendio juris et consuetud. Universitatis Paris fol. 8. verso: *De abrogatione publici Ethicorum Lectoris. Fuit retroactis temporibus generalis et publicus Ethicorum Lector super examinandos in utroque examine licentiandos, etc.*

LECTOR MENSÆ, Qui in Refectorio legit. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 48: *Mensæ Lector apte et distincte, et tractim legat, et dum legit, aurem accommodat Priori, ut si quando emendaverit, intelligere possit, etc.* Vadianus lib. 1. de Colleg. Germ. ait, in Monasteriis *Lectorem* appellatum, qui fratribus, vel discumbentibus quiddam ex sacris prælegebat: præterea exstitisse *Ecclesiasticos Lectores, qui officio suo nonnisi in sacris peragendis, veteri more, fungebantur.* De officio Lectoris ad mensam, vide [Regulam S. Benedicti cap. 38. de hebdomadario Lectore.] Consuetudines Cluniacens. Uldarici lib. 2. cap. 34. Adde præterea quæ congestit Nicol. Serrarius ad Vitam S. Romarici cap. 4. de hoc religioso more legendi ad mensam.

SCHOLÆ LECTORUM. Leducus Archiepiscopus Lugdunensis in Epist. ad Carolum M: *Habeo Scholas Cantorum, ex quibus plerique ita sunt eruditi, ut alios etiam erudire possint. Præter hæc vero habeo Scholas Lectorum, non solum qui officiorum Lectionibus exercentur, sed etiam in divinatorum librorum meditatione spiritualis intelligentiæ fructus consequuntur: ex quibus nonnulli de libro Evangeliorum sensum spiritalem jam ex parte adipisci possunt. Plerique vero librum Prophetarum secundum spiritalem intelligentiam adepti sunt: similiter libros Salomonis, vel libros Psalmorum, atque*

etiam Job. [* Vide Monach. Sangall. de vita Carol. M. lib. 1. cap. 7. Einhard. cap. 26.]

PRIMICERUS SCHOLÆ CLARISSIMÆ MILITIAEQVE LECTORUM, in Epistola S. Remigii Remensis ad Falconem Episc. Tungrensem: qui scilicet Lectorum Scholæ præerat. Vide Codinum, lib. de Offic. cap. 1.

PRIMICERUS LECTORUM, in Actis Passionis SS. Martyrum Cibalanorum n. 1. qui apud Petrum de Natalibus *Prior Lectorum.* In Conc. Calchedonensi Act. 14. ἀρχιναγνώστης, in veteri versione, *Primicerius Lectorum* redidit.

LECTORARIUS, Lector, ἀνεγνωστής, apud veterem Interpretem Concilii CP. Agapeto PP. act. 1. et Concilii CP. sub Menna act. 5.

* **LECTORATA,** Modus agri. Chron. monast. S. Petri Anic. ad ann. circ. 1015. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 7: *Insuper tres Lectoratas de episcopali prato eidem monasterio contiguas donavit.*

LECTORATUS, Lectoris dignitas et officium, in Concilio Braccarensi ann. 563. cap. 20. et apud Martinum Braccarensem cap. 43. [necon in Bulla Innocentii PP. ann. 1353. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 229.]

¶ **LECTORIA,** Officium Lectoris seu Professoris Theologiæ in collegiis Canonicorum Epitome Constitutionum Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 184: *Vacante Lectoriæ Theologiæ officio in Ecclesia, ad illud adsumatur... Canonicus ejusdem Ecclesiæ, si reperitur idoneus.* Vide *Lector* 4. et *Lectorium* 1.

LECTORIALE, Idem quod *Lectorium* 1. Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico: *Absonsa etiam sub candela, et Lecturiale sub libro.* Vide Puricellum in Basilica Ambrosiana pag. 1093.

* **LECTORILE,** Pluteus vel pulpitum, analogium. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unum Lectorile argenti deauratum... ad tenendum librum super altari.* Charta ann. 1349. tom. 2. Hist. monast. Cassin. pag. 546. col. 1: *Item promissit dictus magister Johannes facere Lectorile in medio chori notabile et pulchrum cum armariis pro libris. Ita etiam legendum pro Lectorilium.*

¶ **LECTORILUM,** Eadem significatione. Laudes Papæ apud Murat. tom. II. col. 41: *Habet... duo Lectorilia lapidea, unum pro Evangelio, aliud pro Epistola.*

* **LECTORINUM,** Eadem notione. Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 863: *Ostiarius ebdomadarius semper cooperit Lectorinum pannis sumtis de camera archiepiscopi. Nostris Lectrin et Letrin.* Hist. chronol. Caroli VII. ad ann. 1451. pag. 463: *Et laisserent iceux seigneurs en entrant dedans le chœur de ladite eglise (de Bordeaux) au Lectrin une des bannieres du roy... Lectrins volans ou à cygognes sur les chaeses, in Cerem. Ms. eccl. Brioc. Vide infra *Legium.**

¶ **LECTORINUS,** f. Pannus quo tegitur et ornatur *Lectorium.* Annales Mediolan. apud Murator. tom. 16. col. 810: *Lectorinus unus zenotini albi; planeta una drappi ultramarini fodrata zandati nigro.*

¶ **LECTORIUM,** Analogium, Ambo, pulpitum in quo legitur in Ecclesia. S. Audoenus in Vita S. Eligii, ex Edit. Duchesnii: *Lectorium quoque et ostia diligenter auro vestivit.* [* Ubi lubens

cum Felibiano in Hist. Sandion. pag. 11. intelligerem de feretro S. Dionysii. Vide *Lectica* 2. et *Lectus* 1.] Acta Concilii Pontigonensis ann. 876: *Lectorio superpositis sacrosanctis Evangelis.* Harriulus lib. 2. cap. 10: *Lectoria auro, argento, et marmoribus parata duo.* Lib. 3. cap. 3: *In eisdem Ecclesiis sunt Lectoria tria ex marmore, argento et auro fabricata.* Anastasius in Vitis PP. pag. 134: *Fecit lucernas fusiles duas, ... et hoc constituit, ut dominicorum dies, vel in sanctis solemnitatibus, hinc inde justa Lectoriam consistenter, et ad legendum sacras lectiones luminis splendore refulgerent.* Pag. seq. habetur, *Lectorium: Fecit vero ubi supra Lectorium ex argento purissimo, etc.* Ita pag. 144. 195. 198. et 207. [Bernardi Mon. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 64: *Lectorium etiam festivo ornatum velamine præparat.*]

LECTORIOLUM, in Vita S. Basoli. cap. 22.

¶ 2. **LECTORIUM,** Lecti apparatus vel lectus ipse. Statuta Bertrandi de Turre Epist. Tullensis ann. 1359. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 860: *Circa vero abdicationem, castitatem... silentium, cibos et vestimenta, Lectoria, focularia et capucia, etc.* Vide *Lectorium*.

¶ **LECTRALE,** ut infra *Lectuale,* nisi ita legendum. Institutio Ordinis Vallis-Scholarium ann. 1215. tom. 4. Gall. Christ. Instrum. col. 200: *Habebunt Lectralia culcitris et linteis carentia, dormientes succincti tunica et calceati caligis.*

LECTRICIUM, Pulpitum, analogium. Egidius Aureavallis Monach. in Radulpho Episcopo Leodiensi cap. 53: *Lectricium auro et gemmis pretiosis insigniter fabricatum exportatum est.* Utitur etiam Rupertus lib. 1. de Divin. offic. cap. 36.

¶ **LECTRICUM,** pro *Lectricium.* Ordinarium Canonicorum Regul. ad calcem libri Joh. Abrinc. de Offic. Eccl. pag. 267. Edit. 1679: *Redditoque textu Subdiacono ad Lectricium inter chorum et altare honeste præparatum... accedat.*

LECTRINUM, Eadem notione, nostris *Lectrin.* Brompton: *Citotecas suas, dum oraret, super Lectrinum posuit.* Adde Statuta Ecclesiæ Leichfeldensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 243. [et Bullam Innocentii VII. PP. ann. 1484. in Continuatione magni Bullarii Rom. pag. 288. col. 2.]

* Locum ex Bromptono, ut et Gallicum *Lectrum* in voce *Lectrum*, de precationis pluteo intelligo, vulgo *Prie-Dieu*; cantorum vero pulpitum significat in Stat. S. Capel. Bitur. ann. 1407. ex Bibl. reg: *Ordinamus insuper quod pro dicendis matutinis, a festo S. Remigii usque ad Pascha, matricularii distribunt quatuor Lectrinis capellanorum et vicariorum dictæ capellæ quatuor candelas.*

LECTRINUM, in Charta ann. 1247. in Hist. Monast. S. Mariæ Suession. D. Mich. Germani pag. 454.

* **LECTRITUM,** Ambo, analogium. Ordinar. Ms. S. Petri Aureæ-val: *Et accedens prædictus diaconus ad Lectritum sive ambonem, incenset prædictum textum apertum, et postea incipiat legere more unius lectionis prædictum Evangelium.* Infra: *Lectritium.* Vide *Lectricium* et infra *Lectricum*.

* **LECTRIVUM.** [LECTRINUM: « *Lectrivo* I. optimo. » (In Thesaur. eccl. Clarmont. p. 40. an. 980.)]

LECTRIX, Quæ legit. Alcuinus Poem. 3. [* S. Aldelm. de basilic. ædific. a

Bugge vers. 58. apud Maium Classic. Auctor. tom. 5. pag. 389.]

Unusquisque novum comat cum voce sacellum,
Et Lector Lectrixve volumina sacra resolvat.

LECTRUM, Glossæ Isid : *Lectrum, analogium super quo legitur*. Eadem Glossæ : *Pulpitum, analogium, Lectrum*. Jo. de Janua : *Lectrum et hoc legium, pro eodem, scilicet pro pulpito*. [Le Roman de Vacce MS :

Devant l'autel s'agegnolla,
Sour un Lectrun ses ganz jeta.

Dubium est an eadem notione sumatur in Charta anni 1405. apud Rymerum tom. 8. pag. 384. ubi recensentur utensilia cujusdam castris, quod in castris rarior usus sit analogii.]

LECTUALE, Instrumentum lecti, proprie *stragulum*. Possidius in Vita S. Augustini cap. 22 : *Vestis ejus et calceamenta et Lectualia ex moderato et competenti habitu erant*. Regula S. Cæsarii ad Virgines cap. 41 : *Lectualia ipsa simplicia sint : nam satis indecorum est, si in lecto religioso stragula secularia, aut tapetia picta resplendeant. Lectualia sternere, in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 37. Regula Solitariorum cap. 50 : Ita etiam in lectisterniis modum tenere debent discretionis, id est, non pretiosa velint habere Lectualia, sed vilia, etc.* Regula Templariorum cap. 70 : *Lectualia vel lectisternia moderata dispensatione Magistri unusquisque habeat*. Occurrit apud Crodogangum Metensem Archiep. in Regula Canonice cap. 54. Vide *Pannelum*.

LECTUOLUS, Idem quod *Lectuale*. Charta Adelgastri, filii Sylonis Regis Ovetensis, ann. 781. apud Sandovallium : *Mantas sex, quinque feltros, et septem Lectuolos, et tres scanos*.

LECTUALIS MORBUS, Quo quis in lecto detinetur, *κλιμαξία*. Vide *Salmasium* ad *Histor. August.* pag. 57.

LECTUARIUM, Idem quod *Lectuale*, et *Lectarium*. Gregor. Turon. de *Vitis Patr.* cap. 6 : *Lectulum sancti Sacerdotis expeitit, in quo decubans, a lecturia ipse operus paululum obdormiens, ita sanatus est, etc.* Legendum forte pro a *lectuaria*, nude *lectuario*. Capitula ad Legem Alamannorum cap. 29 : *Et si maritum supervixerit, tota Lectuaria ei concedantur*. Infra : *Lectaria partiant æquale*. Vita S. Lupicini Abbat. Jurens. n. 2 : *Lectuaria vero aut lectum nunquam perhibetur habuisse in usum*. Regula S. Aureliani cap. 27 : *Lectuaria sæcularia de coloribus facta in usu non habeatis*. Fortunatus in Vita S. Paterni num. 6 : *Lectulo nunquam utens, Lectuaria nesciens, etc.* Testamentum S. Aredii : *Boves, porcos, Lecturia, utensilia, etc.* Vide *Lectarium*.

† **LECTULA**, **LECTULUS**. Vide mox in *Lectus*.

* **LECTULUS**, Pala, Gall. *Chaton*, quod in ea jaceat gemma. Descript. tumbæ S. Wencesl. tom. 7. Sept. pag. 806. col. 2 : *In superiori monili illius rigæ deficit Lectulus unus cum perlis... In superiori riga sunt triginta quatuor gemmæ ; deficit una, Lectulo remanente*. Vide alia notione in *Lectus* 1.

† **LECTUM**, Charta, Scriptura, sic opinor dicta quod palam lecta fuerit ad confirmationem. Charta Agoberti Carnot. Episc. tom. 4. Annal. Bened. pag. 751 : *Quod etiam ut in inconcussum et irrefragabile in sæculum perseveret, in Capitulo Domine nostræ Virginis perpetuæ Mariæ, coram Canonicis nostris, quibus præsentavimus illud Lectum, testimo-*

nio cunctorum approbatum et corroboratum est. [* Vide supra *Lectio* 2. Potest tamen accipi pro participio passivo verbi legere.]

LECTUMSTRATUM, Lectisternium. Gregorius M. lib. 7. Ind. 1. Epist. 6 : *Calicem argenteum... sindones 2. coopertorium super altare unum, Lectastrata numero 10. etc.* Lib. 10. Epist. 13 : *Argentii libras, Lectumstratum unum, etc.* Vide *Turnebum* lib. 7. Advers. cap. 24.

LECTUOLUS. Vide *Lectuale*.

† 1. **LECTURA**, Lectio, Gallice *Lecture*. Charta ann. 1451. ex Schedis D. Lancelet : *Audita Lectura dictarum litterarum executoriarum confirmationis, dixit non consentire dictæ confirmationi*. Juramentum Cantoris S. Capellæ Paris. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 151 : *Ut in Lectura et pronunciatione non interveniat defectus*. Occurrit alibi.

* Ordinar. Ms. S. Petri Aureæ-val. : *In capitulo legatur lectio consueta et in libris ad hoc deputatis, ut moris est ; et fiat Lectura per bachalarium vel per alium religiosum*.

† **LECTURA**, Ars vel actus legendi seu docendi scientias. Litteræ ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 424 : *Guigonem Galberti Decanum Ecclesiæ Diensis, probatum scientia et venustis moribus perornatum... ad Lecturam extraordinariam Decretalium consulto medietate duximus admittendum*. Notificatio de inchoatione Studii Lovan. ann. 1426. tom. 1. Anecd. Marten. col. 1772 : *Doctores, Licentiatii et Magistri Lecturas suas, quilibet in sua facultate, ac alios consuetos actus scholasticos secunda die mensis Octobris proxime futura inchoabunt*. Adde *Glossarium Lobinelli* tom. 3. *Histor. Paris.*

* 2. **LECTURA**, Habilitas ad legendum. Acta Mss. capit. eccl. Lugdun. ad ann. 1341. fol. 171. r. col. 2 : *Pro ipso electo (in abbate S. Regneberti) examinando, ipsum adduxerunt ad capitulum, et ipsum introduxerunt in domo thesauri ; ubi ipsum, præsentibus dictis dom. Guidone et Hugone, in litteratura, videlicet Lectura, cantu et quæstione juris examinauerunt*.

* 3. **LECTURA**, Commentarium, et præsertim juri illustrando scriptum ; quod ex diurnis juriconsultorum lectionibus componatur, sic appellatum ; nostris etiam *Lecture*, eadem acceptione. Testam. Simon. de Drois ann. 1329 : *Item lego magistro Petro Eccliruchier, olim dilecto socio meo, meam Lecturam Ostiensem*. Cerem. Rom. Ms. fol. 3. v. : *Hortamur reverendissimos dom. cardinales, ut cum electionis negotium imminet, secundum consilium Hostiensis in sua Lectura, diligenter revideant pontificum et conciliorum statuta de electione Romani pontificis et doctorum super ea re interpretationes*. Annal. Victor. Mss. ad ann. 1337 : *Johannes Andreæ doctor eximius, qui librum sextum Decretalium glosavit, et super ipso et Decretalibus Lecturam utilissimam fecit, quæ Novella appellatur... Item Paulus de Lazanis etiam doctor profundissimus Decretorum, qui super Clementinas valde notabilem Lecturam composuit*. Annal. Piacent. ad ann. 1464. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 915 : *In legibus Bartholi Lecturas, Baldi, Angeli (transcriptis)*. Testam. Theob. Le Moine episc. Carnot. ann. 1441. ex Chartul. ejusd. episc. : *Je donne à mon neveu Alexis Bouin ma Lecture de Geoffroy de Saligny, et mon breviaire à l'usage d'Angers.* [* Vide *Savin. Histor. Jur. Roman.*

med. tempor. tom. 3. cap. 23. § 168. et 198.]

* **LECTURIRE**. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Legiri, Prov. legere, Lecturire, desiderativum*. Utitur Sidon. lib. 9. epist. 7.

† **LECTURIUM**, ut *Lectuarium*. Vide in hac voce.

† **LECTURIUS**. Vide *Lectaria* in *Lectarium*.

1. **LECTUS**, Feretrum in quo defunctorum cadavera efferuntur tumulanda, apud Julianum Antecessor. Constit. 53. ubi etiam *maximorum*, vel *deauratorum lectorum* fit mentio, in quibus ad majorem pompam deferebantur magnatum ac procerum cadavera, quique in scheuophylacio Ecclesiæ asservabantur. Epiphanius κατά ἀνομοίων : *Κλίνας ἐποίησε τοῖς σώμασιν τῶν ἐξοδούντων ποιῆσαι ἐν ἀριθμῷ τῶν, καὶ ἄνευ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτεταγμένων οὐκ ἐξεκομίζετο σῶμα τῶν τελευτώνων*. Tabularium Monasterii S. Andreæ Viennensis : *Notum sit omnibus hominibus, quod Abbas Gallerii dedit Bosoni Presbytero de Ponte præ Capellaniam sua tertiam partem de appenditiis Ecclesiæ S. Laurentii de Ponte, de oblationibus, de primitiis, de decimis, de sepultura, excepto Lecto in quo defunctus ad Ecclesiam deportatus fuerit, etc.* [Vide *Glossarium mediæ Græciti* in *Κλίναριον*.]

LECTUS, Feretrum in quo Sanctorum corpora quiescunt. apud Adrevaldum de Miraculis S. Benedicti cap. 29 : *Fatentur facinus, seque ob id Ecclesiam ea hora ingressos, ut omne aurum atque argentum cum gemmis a S. Benedicti Lecto extrahentes auferrent*. Vita S. Wilibrodi cap. 28 :

Inque loco sancti quo stant sacra Lectula Patris
Sæpius ætherium lumen venisse videtur.

Guill. Bibliothecarius in Stephano VI. PP. sub finem : *Oratorium B. Gregorii, ubi ejus Lectus habetur*. Adde librum de Miraculis S. Lamberti Episcopi Trajectensis, Historiam Translat. S. Gorgonii cap. 14. Thietfridum Epternac. in Florib. l. 3. cap. 7. etc. Vide *Lectica*.

† **LECTULUS**. Descriptio Ecclesiæ Gemeticensis : *Introrsus domus alma fulget, habitantibus digna, ab Euro surgens Ecclesia, crucis instar erecta : cujus apicem obinet alma virgo Maria, ante altare faciem Lectuli condente beatissimo Filiberto, pictum gemmarum lumine, contum auri et argenti congerie*. Hunc in locum adnotat Mabillonius lib. 1. de Liturg. Gallic. cap. 8. n. 3. *Lectus* seu *Lectulus* vocabulis aliquando altare, aliquando Sancti tumulum significari. In Actis S. Anstrudis Abbatissæ Laudun. n. 33. sæc. 2. Benedict. pag. 983. Adalsinda, quæ ei successerat, cælitus admonetur, *Ut Lectum citius faciat ædificari* : quod cum ab alia Sanctimoniali, cui id revelatum fuerat, audisset, *intellexit Lectum illum significare altare*. At in Actis S. Trudonis num. 25. ibid. pag. 1084. quidam ante *Lectum piissimi Patris*, id est, ante ejus tumulum, se prostrasse dicitur : quo sensu passim apud auctores mediæ ætatis reperitur, ut apud Gregorium lib. 1. de Miraculis S. Martini cap. 33. ubi *Lectuli* S. Martini pro tumulo meminit. Hinc conficit Vir eruditus omnino dici posse *Lectulum* hoc loco esse mensam ipsam altaris, cujus summa pars *Altare* appellatur ab hoc Auctore, qui sæculo septimo florebat.

† **LECTUS**. Testamentum Sauræ de Medullione uxoris Petri Izoardi Domini de Aysio ann. 1286. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 61 : *Imprimis eligo mihi sepulturam*

in cimeterio Fratrum Prædicatorum de Avenione, ubi relinquo Lectum meum honorifice ornatum et completum concedenter. Hic observat Cl. Historicus consuetudinem hanc olim obtinuisse, præsertim apud nobiliores matronas, ut Lectum suum omnibus ornamentis instructum Ecclesiis, in quibus sepeliebantur, legarent, ad instar virorum, qui sæpius equum, arma aliosque suos apparatus bellicos Ecclesiis largiebantur, eumque usum ita deinceps invaluisse, ut ab Ecclesiasticis viris tanquam debitum exigeretur, atque inter Ecclesiæ redditus annumerarentur: hinc lecti aliquando pecunia redempti. Testamentum Agnetis Fucigniæ, matris Beatricis Dalphinæ, ann. 1262. *ibid.* pag. 62: *Je doin ma courtre pointe et mon couverture lai où je serai sevelie, et mon Lit de plumes ensemble.* Testamentum Clementiæ Ludovici Hutini viduæ: *A la grand Maison Dieu de Paris, si nous mourons en France, le Lit ou nous jarrons à l'heure de nôtre mort, ou si nous mourrons autrepert quatre-vintz livres Parisis.* Libertates concessæ Viennensibus per Johannem Archiep. ejusdem urbis, et ab Innocentio IV. P.P. confirmatæ *ibidem*: *Et si ex consuetudine ad aliquas (Ecclesias) pertinet Lectus morientis, non melior si plures habeat, sed mediocris duntaxat exigatur.* Notitia Eccl. Diniensis ad ann. 1820. pag. 83. Edit. Paris. ann. 1654: *Bona, proventus... Præposituræ consistunt... in Lectis mortuorum et in quaguis spiritualibus.* Sententia Aldefonsi Comitis Tolosani ann. 1131. de controversia inter Bermundum Episc. Biterr. et Rogerium et Raimundum Trencavellum Vicecomites: *Conquereretur prædictus Episcopus... de cartis sponsaliciis et de Lectis mortuorum... quæ omnia prædicta tam ipsi fratres quam Burgenses villæ Bitter. Domino Deo et Ecclesiæ Biterrensi aufererant... de calcheriis et mortuorum Lectos et cereos usaticos in villa Biterr. habeat, sicut Arnaldus, modo Archiepiscopus, cum esset Episcopus, habuit.*

* LECTUS FUNERORUM appellatus is, qui ecclesiæ a morientibus concedebatur, et sæpius pecunia redimebatur ab hæredibus. Charta ann. 1427. in Tabul. Gellon.: *Item quod hæredes seu successores patrum et matrum familias parochiarum ejusdem loci, habentium in bonis usque ad valorem 300. mutonum auri, dent et solvere teneantur ipsi abbati et ejus successoribus pro Lecto funerorum duos mutones auri, quorum novem valeant unam marcham argenti. Lectus firmarius, perperam pro Funerarius.* Vide supra Firmarius.

* Huc spectat hodiernus etiam usus ecclesiæ Parisiensis ab anno 1168. inductus, et post quampluribus arestis firmatus et maxime 8. Apr. ann. 1683. tom. 5. Diar. Audient. edit. ann. 1707. pag. 11. quo lectus archiepiscopi et cujuslibet canonici decedentis vel dignitatem abdicantis, ad xenodochium Parisiense ex jure pertinet.

LECTOS RECTORUM, seu Curionum, decedentium sibi de consuetudine arrogasse Archidiaconos et Archipresbyteros in diocesi Turonensi, docemur ex Concilio Andegavensi ann. 1365. cap. 11. quo id juris lecti ad certam pecuniæ summam redigitur.

* Idem jus archiepiscopo Lugdunensi in decanum capitulumque suæ ecclesiæ competeat, quod iis remittit Charta ann. 1376. ex Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 327: *Remittit (archiepiscopus) dictis decano et capitulo et successoribus suis...*

omnia jura et emolumenta Lectorum decani, dignitatum, canonicorum, custodum, militum, incorporatorum et capellano-rum perpetuorum dictæ ecclesiæ decedentium.

† LECTUS OBSEQUIORUM, Mausoleum seu lectus ad pompam funebrem ornatus. Extractum Computi ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 282: *Item magistris qui laboraverunt in opere Lecti obsequiorum quondam bonæ memoriæ domini Guigonis Dalphini gros. XIV.*

* LECTUS MORTALIS, Quo quis moriens jacet, nostris *Lit mortel*, vulgatus *Lit de la mort*. Assis. apud Cadom. ann. 1234. ex Cod. reg. 4638. A: *Bene potest quilibet dare de hæreditate sua in Lecto mortali.* Charta ann. 1355. tom. 2. Hist. Leod. pag. 421: *Item se ung homs mariez veat porteur héritaige fours de ses mains au Lit mortel de sa femme, faire le puet.* Lit. remiss. ann. 1396. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 247: *Laquelle défuncte estant en son Lit mortel et recordant son tort, pardonna audit suppliant plusieurs foiz sa mort.*

** LECTULUS ÆGRITUDINIS, Eodem intellectu. Chart. ann. 1271. in Guden. Cod. Dipl. tom. 2. pag. 178: *In Ægritudinis lectulo positus... meum sub hac forma condidi testamentum.* Vide Haltaus. Glossar. German. voce *Bett-bret*, col. 159.

* LECTUS PARTUS, In quo puerpera jacet. Charta ann. 1207. ex Chartul. S. Petri Insul. sign. Decanus ch. 56: *Omnia parochialis juris officia tenebitur sicut prius parochialis presbyter adimplere, videlicet baptismata parvulorum, sollempnia nuptiarum, receptiones post Lectum partus ad Missarum sollempnia mulierum, visitationes infirmorum et mortuorum pariter sepulcrum.*

* LECTUM MARITI OBSERVARE VEL LECTUM SUUM CUSTODIRE dicitur uxor, quæ fidem priori marito datam servat, ad secundas nuptias non convolando. Charta ann. 1113. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Chron. Leon. Urbev. part. 2. pag. 315: *Tunc prædicta Cæcilia habeat de omnibus prædictis rebus ususfructus, donec Lectum mariti sub casto ordine observaverit; sic prædictus Ugo comes judicavit et confirmavit in ea infirmitate, in qua mortuus fuit.* Testam. Joan. de Luxemb. comit. Cupers. ann. 1395. ex Bibl. reg.: *Item... fecit tritices et ballias dominorum filiorum et filiarum suarum dominam Johannam de Sancto Severino comitissam Cupersani socrum suam et præfatam comitissam Cupersani consortem suam, donec dicta domina comitissa consors sua Lectum suum custodierit et ad secunda vota non convolverit.*

LECTUS PLUMALIS, *Lit de plume*, nostris in Legibus Burgor. Scotticor. cap. 125. § 1.

† LECTUS VESTITUS, Omnibus ornamentis instructus. Formulæ Andegav. art. 53: *Transcribo ad ipsa per hanc epistola atque cessione, hoc est, casa cum curte vel omni circumcincto suo, hoc est mobile et immobile, Lecto vestito, campo ferente modius tantus, etc.*

** LECTUS FERREUS, Catasta, tormentum ad cruciandos captivos comparatum, in quo jacebant supini manibus pedibusque ligatis. Chron. Mont. Seren. apud Mencken. tom. 2. pag. 168: *Eumque captum et in castro Kirchberg custodiæ traditum, Lecto Ferreo et multis malis usque ad mortem suam oppressum detinuit.* Vide Haltaus. voce *Bette*.

* LECTUS JUSTITIE, vulgo *Lit de jus-*

tice, Tribunal judicarium, cui rex præest. Arest. ann. 1416. in Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 82. rº: *Quæ per nos in nostro magno consilio ordinata extiterant, et in Lecto Justitiæ revocata et annullata extiterant, etc.*

† LECTUS, *us*, in Actis Monasterii Murenensis, si tamen librarii mendum non est, apud Eccardum in Orig. Hasburgo-Austriac. pag. 221.

† LECTUS, Alveus, Gall. *Lit d'une riviere*. Chron. Parmense apud Murator. tom. 9. col. 789: *Flumina episcopatus Parmæ creverunt et exterunt de Lectis suis.* Recurrit *ibidem* col. 792.

* 2. LECTUS, Pluteus precatorius, vel Tapes super terram stratus. Pontif. Senon. ad usum eccl. Paris.: *Cum autem venerit episcopus in medium ecclesiæ, fiant ibi letaniæ et prosternat se episcopus super Lecto aut solio ibidem præparato.*

* LEGUM, f. Operculum. Proces. verbal. ann. 1438. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 260. col. 1: *Fuerunt restituta dictis poteris sequentia. Primo duæ pitaleæ cum Leco.*

* LEGZTA, Tributum, quod pro mercibus penditur, idem quod *Lesda*. Vide in *Leudis*. Charta Phil. V. ann. 1317. pro habitat. villæ de Sangossa in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 195: *Pro pedagio et Lecta solvere consueverunt pro quintallo quatuor denarios cum obolo Morlanorum.* Vide mox *Ledium*.

† 1. LEDA, Præstatio, tributum. Vide *Leudis*.

2. LEDA, LETH, Tertia pars Comitatus, apud Anglos, alias *Trithinga*, continens 3. vel 4. hundredos seu centurias. Fœdus Alredi et Godwini Regum: *Sint omnes... et in Fridgild justa conditiones et professiones suas, et in Folkesmoth, et in Schiremoth, et in Handred, et in Wapentoc, et in Treting, et in Leth secundum consuetudines patriarum et provinciarum, et Comitatum Regni.* Alias *Lech* habetur. Leges Edwardi Confess. cap. 34. quod inscribitur de *Trithengis et Ledis*: *In quibusdam vero provinciis Anglice vocabantur Leth, quod isti dicunt Trithinge.* Vide *Lastum, Trithinga*.

3. LEDA, Charta Eustachii D. de Campaniis in tractatu Bononiensi in Morinis ann. 1216. in Chron. Andrensi: *Dedit totam partem maresci... jacentem inter marescum de Gines et marescum S. Wilmar de nemore, ultra Ledam de Gines, ab orientali parte ipsius Ledæ, etc.* Alia anni 1136. in Probat. Hist. Guinensis: *Terram, alnetum, paludem, quæ jacent inter Ledam de Alardesbroc et slusam molendini prædicti Comitiss, etc.* Ubi *Leda* videtur esse via latior, Gallis *Lée*, quomodo in silvis semitas grandiores etiamnum vocamus: unde denique *la lée*, perperam postmodum *alée*, pro *la lée*, semita in hortis et silvis dicta. Vox formata a *lata*, via; vel quod lateri agri aut silvæ adjaceat, *lez* enim est *latus*, seu potius *ad latus*. Itaque ager qui alteri agro adjacet, *lez*, seu prope illum agrum esse dicitur. *Lée* autem pro *lata* usurpat *le Roman de Garin*:

La lande fu et belle, et grande, et Lée.

Id est, *lata*. Ita vicissim *lée*, pro latitudine usurpatur in Charta Normannica apud Spelmannum: *En Lunghure 27. perches et en Lée douze perches.* Et *Leed*, in alia Charta in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 478: *Et la culture del Heighe, et undecim parches del bois en Leed, et 26. acras versus Orientem de Halech, et versus*

Occidentem Halgh, tredecim perches de Leed, et 25. in longum de prato, etc.

LADA, Simili significato. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 854: *Unde placitum fuit inter eos in curia domini Regis, scilicet quod omnes Ladæ quas Monachi de Saltreia fecerant in illo marisco, obstupabuntur: excepta illa magna Lada, quæ vadit de Wittlesmare, versus Saltreiam, quæ remanebit aperta, per quam ipsi Monachi de Saltreia adducent lapides et cætera necessaria ad constructionem Monasterii sui, etc.* Charta Edw. Confessor. in lib. Rames. sect. 102: *Ex parte scilicet orientali ipsius Ladæ, usque ad locum qui dicitur Gangstede. Ubi Lada, non est canalus ad derivandum aquam e paludibus, uti censuit Spelmannus, quod satis ex loco proxime laudato colligitur.* [Le Roman d'Athis MS.:

Sur son cheval que moult tost vait
Perihous coure le Lait.]

* Aquæductum seu canalem, quod aqua derivatur, hac voce interdum significari haud dubie colligitur ex Charta Margar. comit. Fland. in Suppl. ad Miræum pag. 363. col. 2: *Ex parte australi terminus est aquæductus, qui vulgariter dicitur Leda. Cui notioni plura ex allatis conveniunt.*

LEIA, Eadem notione, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 483: *De dono Ayle-næ... terram de bosco, longam Leyam, curtam Leyam, Croftam Harduini, etc.* [Consuetud. Furn. MSS. ex Archivo S. Audomari: *Et post hæc Comes potest eos ducere et ponere ubicunque voluerit inter Leiam et mare sine ferro et compedibus.*] Charta Philippi I. Reg. Franc. in Tabular. Ferrariensi: *Branças etiam de Leta, quantum necesse fuerit ad focum Monachorum. Ubi Leta accipitur pro silva cædua. Charta de divisione boscorum ann. 1219. in Regesto Philippi Augusti Herouvaliano fol. 170: *Concedunt metas et Leias factas et positas per prædictos.**

LIA, Simili pariter significato, in Charta Jo. de Lacy, Constabularii Cestriæ apud Spelmannum: *Confirmavi Deo et S. Joanni Hospitalis Hierosol. 22. acras terræ in villa de Atlancotes, infra Lias divisas, scilicet de Orientali latere de Stenwood usque ad semitam, quæ, etc.* Hinc Laier les bois, in Consuet. Aurelian. cap. 1. art. 82. est silvam per vias dividere: *Laie* in aliis pars silvæ viis suis definita: unde S. Germain in Laie, id est, in ipsius silvis situm suburbanum, non vero a Letis populis uti opinatur Jacobus Gothofredus ad leg. 12. Cod. Th. de Veteranis. Vide Consuetud. Lodunensem cap. 13. art. 3. At Laiam pro cæduo usurpare videtur Charta fundationis Collegii Canonici, in Ecclesia Parochiali Escoiarum diocesis Rotomag. ab Ingerranno de Marigniac mense Jan. ann. 1310. ex 47. Regesto Tabularii Regii n. 64: *Insuper de prædictis Canonici videlicet cuilibet 11. quadrigatas bosci seu buchiz pro ardendo, videlicet quamlibet quadrigatam ad 3. equos percipiendum anno quolibet in foresta de Basquevella juxta boscum cæduum, sive Layam, quæ fuit novissime mensurata.*

LAIA, Ligna signata, seu arbores signata in silvis, ad earum vias scilicet. Charta Adelæ Reginæ Fr. ann. 1205. in Tabul. Abb. Barbellensis n. 62: *Idem Milo quitavit ligna signata quæ vulgo dicuntur Laia, et quicquid nemoris continetur intra prædicta ligna et jam dicta fossata, etc.* Occurrit præterea in Charta 113.

† 4. LEDA, Femina servilis. Vide in Litus.

LEDDA, Mulcta vel tributum. Vide Leudis.

* [Gallice Péage: « Et in ipso Ameliavo partem quam habeo in Ledda. » (Cart. Conchar. Ruthen. p. 21, an. 1070.)]

* LEDERKOP. Charta ann. 1284. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. Mss. pag. 633: *Item prædicti sutores, scilicet ipsorum magistris custodiant et illud jurati, cautela ad hæc adhibita ne cui pro (sic) bovinarum pelium, quod dicitur Lederkop, prohibeatur inter illos et calceos faciendos.*

LEDGRAVIUS, vel LEIDGRAVIUS, Comes Ledæ præpositus, præfectus, ex Led, de qua supra, et Greve, præfectus. Leidgrevii, in Legibus Henrici I. cap. 8.

† 1. LEDIA, Mulcta vel tributum. Vide Leudis.

* 2. LEDIA, [Piscis genus, Germanis Hornenfisch. DIEF.]

LEDIGH-MAN. Charta Ottonis de Benthem ann. 1253. apud Frederic. Sandium in Consuet. feudal. Gelriæ tit. 1. cap. 1. § 12: *Et proinde effecti sumus ligius homo, quod Teutonice dicitur Ledighman, ejusdem Comitatus Gelriensis contra quoslibet, etc.* Charta alia, ibid. n. 27: *Et ipsius domini nostri Comitatus prædicti et suorum hæredum erimus homines legii dicti Ledighman.* [Schiltero in Glossario Teutonico, *Lethig, Ledig*, est Vacuus, in Latino, inquit, receptum *Ligius*; *Ledighman*, Homo *ligius*, qui uni soli homagio obligatus. Vide ejusdem Comment. in Jus feud. Alem. et infra *Ligius*.] [*] Haltaus. Glossar. German. in hac voce col. 1220.]

LEDILIS, Vide in Mansus.

* LEDIUM, Idem quod supra Lecza. Libert. Villæ-novæ de Coynau ann. 1312. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 109. art. 19: *Statuimus et ordinamus quod homines nunc et in futurum habitatores dictæ villæ vel terminorum ejusdem, nobis vel nostris pedagium, Ledium vel pontanagium alicubi in nostris comitatibus, dare vel solvere nullatenus teneantur.*

LEDO, LEDONA. Gloss. Isidori: *Ledo, maris æstuatio. Papias: Ledona, æstus maris dicitur. Alibi: Euripus, est deductio maris, vel aquarum, quod fit secundum crementum, vel decrementum Lunæ: et majus, Malina; minus, Ledona vocatur.* Glossarium Saxon. Ælfrici: *Ledona, Nep-flod, vel Ebba.* Vocis postremæ notionem vox indicat idem Scriptor: *Accessus, flod. Recessus, Ebbe.* Sic fallitur Joannes de Janua, qui Ledoni adscribit quod Malinæ fuit: *Ledo, onis, fem. gen. i. maris exundatio, sicut Malina est ejusdem retractio, et dicitur a lædo, dis.* Beda de Natura rerum cap. 28: *Æstus crescentes Malinæ, decrescentes autem placuit appellare Ledones.* Glaber Rudolfus lib. 3. Hist. cap. 3: *Cujus etiam maris (Oceanii) excrementum Malinas, decrementum quoque Ledones nuncupant.* Simeon Dunelmensis de Gestis Regum Angl. ann. 793: *Lindis dicitur flumen quod excurrit in mare, duorum pedum altitudinem habens, quando Ledon fuerit, id est, minor æstus, et videri potest; quando vero Malina fuerit, id est, major æstus maris, tunc nequit Lindis videri.* Eadem verba habet Roger. Hovedenus 1. part. pag. 405. Willibaldus in Vita S. Bonifacii Archiep. Moguntini tom. 2. Antiq. lect. Canis.: *In loco ubi quondam pretiosus sancti Martyris effusus est sanguis, cum consilio populi Fresonum, structura cujusdam*

tumuli, propter immensas Ledonis et Malinæ irruptiones, quæ diverso inter se ordine, maris æstu, Oceanique recursum, sed et aquarum diminutione, infusioneque commoventur, ab imo in excelsum usque construeretur, etc. Vetus scriptor in Appendice ad tom. 3. S. Augustini in lib. 1. de Mirabilib. sacræ Scripturæ cap. 7: *Hæc namque quotidiana inundatio bis in die a tempore ad tempus per horas 24. semper peragitur, et per alternatas hebdomadas Ledonis et Malinæ vicissitudo comitatur. Sed Ledo sex horas inundationis et totidem recessus habet; Malina vero grandis per quinque horas ebullit, et per septem horas littorum dorsa reteggit, etc.* Vita S. Conradi Monachi Fontanellensis cap. 6: *Hanc (Insulam Belcinnacam in Sequana) unda marina tempore Malinæ ac Lidonis ter per revolutionem diei ac noctis undique ambiendo invisere non negligit: quæ tanto sui vigoris impetu agitur, ut ultra hanc Insulam ad orientalem plagam sexaginta millibus et amplius per lympham Sequanæ retrorsum incedens, usque ad locum qui dicitur Pistas, accedat, cum a mari usque ad hanc Insulam lymphaticum iter 30. fere millibus æstimetur. Sicque hoc rheuma, quod de umbilico, sive charybde maris egreditur, bis in die fluctus absorbet, et rursum evomit, etc.* Martyrologium vetus a Furmero laudatum in Orat. adversus Ubbonem Emmium: *Frisones in loco ubi Martyrum sanguis erat effusus, aggesta terra collem exallarunt, propter Lidonis et Malinæ quotidianas eruptiones, ex maris æstu quotidiano prævenientes, ubi Ecclesiam extruxerunt.* Est igitur Ledo, seu Ledona, æstus maris languidior, qui per 4. pæne dies, tam ante, quam post secundam atque ultimam Lunæ quadraturam, mense in quoque accedit, cum certis diebus languidius et minore aquarum cumulo terræ oras adlambit, Malinæ contrarius, quæ fit cum effusio et majori æstuum quantitate in littus proruit et effunditur. Ubi enim Lunam potentior credimus in conjunctione et oppositione Solis, debilem in aspectu ejus sextili et trino: ita æstus pariter fieri turgentiores vel depressiores, motum et affectum Lunæ cum Sole exactius prosequentes. Idem Beda: *Æstus Oceani Lunam sequitur, tanquam ejus aspiratione retrorsum trahitur, ejusque impulsu retracto refunditur: quod quotidie bis adfluere et remeare, unius semper horæ et dodrante et semihora transmissa, videtur: ejusque omnes cursus in Ledones et Malinas, id est, in minores æstus dividuntur et majores. Sed Ledon a quinta et vicesima Luna inchoans, quot horis occurrit, tot et recurrit. Malina autem a 13. et 28. incipiens, citior in accessu, sed tardior in recessu, 7. diebus et 15. horis perseverat. In medio sui semper Lunam primam et decimam quintam ostendens, et per æquinoctia vel solstitia solito validius exæstans: per octonos autem annos, ad principia motus et paria incrementa, certissimo Lunæ revocantur ambitu: illa semper Aquilonia tenente mitiores, quam cum in Austro, digressa propiore nisu vim suam exercet, æstus adfluere naturalis ratio cogit. De his agit pluribus idem Scriptor cap. 27. Cui adjungenda quæ Procopius lib. 1. de Bello Gothico cap. 1. extremo, Mela lib. 3. cap. 1. Vegetius lib. 5. cap. 12. Plin. Will. Brito lib. 8. Philippi. pag. 184. et alii tradunt de causis reciproci æstus ad Lunæ affectus crescentis aut decrescentis.*

Ledonum meminit etiam Ermentarius

lib. 5. de Vita et transl. S. Philiberti cap. 1: *Quia ipsa Insula Ledonibus maxime impediuntibus non semper accessibilibus esse potest nostratibus: cum Normannis cunctis temporibus quibus mare tranquillatur, inaccessibilis esse minime dignoscatur.* Ingulphus pag. 902: *Mane exorta maxima tempestas, similiter et Ledone in naviculam irruente, etc.* Et Willelmus Malmesbur. lib. 2. de Gestis Reg. cap. 10: *Eodem anno (979.) fluctus marinus, quem Græci Euripum, nos Ledonem vocamus, mirum in modum excrevit, quantum nulla hominum memoria potest attingere, ita ut villas ultra millaria submergeret, et habitatores interemptos necaret.* Sed hisce locis Ledo pro Malina perperam usurpatur. Vita S. Theodulphi Abbat. n. 2: *Sed et in vita eorum et in morte stupenda sunt miracula: quorum alia Malinas æquiparant immensitate, Ledones alia numerositate.* Vita S. Hermelandi: *Omnes cursus maris in Ledones et Malinas, id est minores et majores æstus dividi.*

De vocis Ledo, vel Leduna etymo variae sunt Scriptorum sententiæ. Brideferts Ramesiensis vetus Bedæ Interpres Malinam a majore Luna, Ledonam quasi læsam undam, dictam putavit. Alii Ledunas, quasi lætas Lunas, dici volunt, quia cum mare subsidet, temperatus est, et placidus. Unde Vegetius lib. 5. cap. 11. de Luna: *Lætas orbis ac lucidus serenitatem navigis repromittit.* Contra vero Malinam, quasi malam vel malignam Lunam, quia cum mare intumescit, ventis magis obnoxium sit. Josephus Scaliger lib. 2. de Emendat. temp. pag. 170. et Spelmanus Ledunam a Saxonico Leid, quod est Lenis, deducunt, quod Leduna tempore mare lenius appareat: idque elicitum ex Beda lib. de Rat. temp. cap. 15. qui ait veteribus Anglis Lidam, vocari menses Junium et Julium, quod sint blandi et navigabiles, et in utroque mense et blanda sit serenitas aurarum, et navigari soleant æquora. Olaus Wormius in Fastis Danicis lib. 1. cap. 11. *Ledunam et Malinam* voces esse adstruit Danicas seu Runicas, Malinam nempe a Magle, id est, magnum, dictam, quasi maglinam: quia Oceani intumescens æstus majori copia aquas in littus effudit: Ledunam vero a Liden, id est, parvus, eo quod decrescens æstu parvum ac minus reddatur mare, quam antea erat: proindeque Bedam hæc nomina secum ex Cumbria in Angliam detulisse. Neque ab hac sententia procul abest Josephus Scaliger loco citato, scribens, Danos et Saxones πλημμύρας majores, Malinas; minores autem, Ledunas, vel Lidunas vocasse: tametsi hæc nomina tribuisse Malinis ac Ledunis quæ fiebant in pleniluniis amborum æquinoxiorum scribat. At longe ante Bedam isthæc nota esse vocabula constat, cum Marcellus Empiricus, qui in Gallia Theodosio seniore imperante vixit, utriusque ita meminert, ut non tam æstui maris, quam Lunæ ipsi tribuisse videatur: *Lidunam enim Lunam veterem, seu decrescemtem, vocat.* Sic quippe cap. 16: *Herba quæ Gallice Calliomarcus, Latine equi ungula vocatur, collecta Luna vetere Liduna die Jovis, etc.* Et cap. 25: *Colligitur die Jovis Luna vetere Liduna ante prandium, etc.* Eodem cap.: *Conficitur vetere Luna et Liduna a mense Martio, etc.* Liduna autem alio loco Malinam opponit: *Conficitur 12. Kal. Julias; non interest quo die, vel Luna, vel Malina, dummodo supraddictus dies observetur.*

Ubi indubie pro Luna, legendum Liduna. Unde nescio an non conjiciendum sit potius voces esse veterum Gallorum, quas in Lunæ decrescenti ac plenæ tribuerint: ita ut postea ad ipsos maris æstus decrescentes et crescentes secundum Lunæ ipsius affectus transluerint.

Prædictis addo quæ habet Cleiracus de vocabulis rei navalis: *Au renouveau et au plain de la Lune, les eaux de la mer marinent et inondent au plus haut, et lors c'est Chef d'eau, Malina, id est, major æstus: A suite et trois jours après le renouveau, ou le plain à chaque retour de marée, les eaux décroissent, et n'avancent si avant, et ce depuis le troisième jour de la Lune nouvelle, jusques au premier quartier, et depuis le troisième jour du plain jusques au dernier quartier, et pendant cette langueur ou décroissement, sont eaux mortes, Ledon, minor æstus: De sorte qu'à ce premier quartier, et jusques qu'au dixième jour de la Lune, c'est Bases eaux. L'onzième jour qui est après le premier quartier, les marées commencent à surmonter la marée suivante plus que la précédente, et lors sont eaux vives. Ce qui procede jusques au plain et trois jours après que derechef, c'est Chef d'eau continuant de la mesme revolution d'eaux mortes, jusqu'au dernier quartier, et de là viennent eaux vives jusques au renouveau.* Cæterum exstat in Bibl. Regia Cod. 1121. Tractatus de Malina et Leduna.

LEDORIA, Convitium, ex Gr. λειδορία. Joan. Sarisb. Epist. 212: *Quid autem scripsit, ut Ledorias et scommata, id est, patentes morsus et figuratos taceam, etc.* [* Vide in Lada 1.]

LEDTCHET, Charta Henrici Abbatis Fiscanensis in Tabular. Fisc. f. 34: *Hominibus nostris de Ria et eorum hæredibus in perpetuum relaxavimus Ledtchet, Childwitefeld, et vendendæ domus consuetudinem, etc.*

† **LEDUNA**, Vide in Ledo, Ledona.

† **LEDUS**, Servus ascriptitius. Vide Litus.

† **LEES**, Pascuum, a Saxonico Læsve: quod idem significat. Antiquit. Ambrosden. ad ann. 1325: *Dimidia acra bi Lese-morside juxta terram domini de Bigenhull.* Ead. notione Leys ibidem legitur pag. 624. Commune pascuum exponit Kennettus in Glossario; unde, inquit pleraque Cantii ericeta, quæ communia sunt Leeses appellantur. Vide Lessylver.

* **LEFA**, Apri femina, Gall. Laie. Chart. Henr. II. Imp. ann. 1017. in Alsat. Diplom. num. 189. tom. 1. pag. 150: *Ita vero ut nullus ibi cervum vel cervam, ursum aut ursam, aprum vel Lefam, capreos vel capreas capiat.* Vide Leha.

* **LEFFAS**, [Occultus terræ succus. DIEF.]

* **LEFFRUS**, f. Ager pascuus. Charta S. Ludov. ann. 1226. ex Cod. reg. 5149. fol. 1. vº: *Quittavimus partem illam, quam habebamus in castenearia S. Martini in colle, . . . et haïam et Leffros quos habebamus ibidem, videlicet quatuor arpenta ad eandem perticam. Leffre vero, pro Levre, Labrum, in Lit. remiss. ann. 1400. ex Reg. 155. Chartoph. reg. eh. 360: *Cellui Jehan getta un voire plain de vin ou visaigne dudit Gieffroy, tellement que la Leffre dudit Gieffroy fut entamée et en sailli un pou de sang.**

1. **LEGA**, Locus. Lelando, Hurstlega, Locus silvestris, hyrst enim Saxonibus est silva.

2. **LEGA**, Gradus, bonitasque metallorum. Gall. Aloy; Allay, in Articulis su-

per Cartas editis ann. 28. Edw. I. cap. 10. Decreta Alberti Regis Hungar: *Cudantur obuli in eadem Lega, qua ipsi majores denarii cuduntur.* Vide Lex.

* Hinc inter monetæ Florentinæ officarios recensetur Approbator monetæ argenti seu Legarum, in Charta ann. 1317. apud Manni de Sigil. tom. 4. pag. 77.

† 3. **LEGA**, pro Leuca, Gall. Lieue. Piscatio per Legas tres, in Tabulario S. Vitoni Viridun.

† 4. **LEGA**, vox Ital. Gall. Ligue, Fœdus, societas. Chron. Dominici Gravinæ apud Murator. tom. 12. col. 570: *Dux idem Ligam maximam fecerat cum Comitibus et Magistratibus regni.* Recurrit ibid. Qui Legam et amicitiam cum prædicto Rege inire voluerint, apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 441.

* Item, Induciæ, pax. Annal. Placent. ad ann. 1443. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 879: *Die 18. mensis Octobris hora 23. cum dimidia publice clamata fuit treuga seu Lega inter illustr. dominium Venetorum et magnificam communitatem Florentiæ et Legas cum illustr. D. duce Mediolani ac Januæ domino. Rursus ad ann. 1475. ibid. col. 950: *Die 25. Augusti inter Francorum regem et Mediolani ducem proclamata fuit pax et Lega.**

* **LEGAIA**, Mensura itineraria, idem quod Leuca. Vide in hac voce. Chartul. S. Sulpit. Bitur. fol. 47. vº: *Concessimus iterum quod si ego vel aliquis filiorum vel successorum nostrorum intra viginti Legaias ab urbe Bituricensi mortui fuerimus, ad præfatam Nevensis monasterium nos deferri faciemus, et ipsi in claustrum inter patres nostros honorifice sepelient.*

LEGALIS, in Jure Anglicano, dicitur, qui stare juri idoneus est, cui opponitur Exlex, utlagatus. Papias: *Legalis, rectus, talis qualem lex præcipit.* Brito in Vocab.: *Legalis qui legem servat et fidem.* Nostris, Leal, pro fidelis. Leges Edwardi Confess. cap. 19: *Expurgent se iudicio Dei, quas si clementia Dei et innocentia sua salvaverit, remaneant Legales cum dotibus suis et maritagis.* Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 45: *Si quis diligatus (exlex) Legalem hominem accuset, funestam dicimus vocem ejus.* Tabular. Vindocinense Ch. 242: *Hugo filius Odonis Dublelli, honorem Montis Dublelli obtinuit a Comite Gaufrido cogn. Martello, rogatu Hugonis patris, de quo revestitus fuit in Curia Baronum, Militum, Legaliumque virorum.* Ibidem Ch. 411: *Ad quos missi sunt quatuor Legales homines qui de prædictis alodiis auctoramentum audierunt ex ore ipsorum.* S. Bernard. Epist. 121: *Neque enim et perjurus esse, et Legalis simul manere poterit.* Matth. Paris. ann. 1244: *Affirmantibus quod Legalis factus fuerat precibus et muneribus fratris sui Andree versus Regem, etc.* Idem ann. 1249: *Qui Legales et boni viri reputabantur.* Historia foundationis Prioratus Dunstapliensis in agro Bedfordiensi: *Locus autem ille . . . extitit undique nemorosus et latronibus sic repletus, ut via posset ibi Legalis pertransire, quin per eosdem necaretur.* [Litteræ Villelmi Rotomag. et Suffraganeorum ad Philippum IV. Franc. Regem tom. 6. Spicil. Acher. pag. 483: *Eligent bona fide Presbyteros et Milites fideles et Legiores, quos poterunt invenire.* Firmicus lib. 5. cap. 7: *Docti, sapientes, Legales et qui optimo legum ac judiciorum discursu omnia pertractant.*] Occurrit non semel in legibus Scotorum, et alibi passim.

† LEGALES ANTIQUI HOMINES, Ætate, fide et probitate laudabiles, quorum auctoritas plurimum valet. Charta ann. 1181. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 134: *Sex Legales antiqui homines, jurati dixerunt, etc.* Charta ann. 12. Henrici IV. Regis Angl. apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 15: *Noveritis nos inquisisse tam per quamplurimas cartas, quam per examinationem antiquorum proborum et Legalium hominum, etc.*

† LEGALIS, Legitimus, juxta leges. *Legale concannium*, seu *concambium*, legitima permutatio, in Chartulario S. Sulpitii Bituric. fol. 14. *Legalis hæres, Legalis uxor*, in Charta ann. 1034. ex Archivo S. Victoris Massil. *Legalis moneta*, Proba, legi consentanea, in Charta ann. 1345. apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 32. *Legalis potestas*, Legitima, in Litteris ann. 1469. apud Ludewig. tom. 6. pag. 77. *Legalis ratio*, in Schedis Præsidis de *Mazaugues*; *Legalis vestitura*, Legitima missio in possessionem, in Charta ann. 1096. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lotharing. col. 503.

LEGALIS FILIUS, Legitimus, in Tabulario Prioratus Paredi f. 57: *Si Filium Legalem non habuerit.*

† LEGALES MILITES. Vide in Miles.

LEGALIS PLAGA, *Plate Lèjau*, in Consuet. S. Severi tit. 18. art. 1. 2. Vide *Plaga*.

1. LEGALITAS, Probitas, ratione cujus quis juri stare potest, idoneus est, ac legalis. Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 257: *Legalis e diverso respondentibus... accusatorum esse probare quod objecerint, si legitimi sunt, vel in causa simoniarum, ubi nulla requiritur Legalitas, eo quoque qui accusatur, Romanam Sedem appellante, etc.* Ordericus lib. 11: *Legalitatis, et futuræ derogationis immemor.* Lex Friderici I. Imp. apud Conradum Usperg.: *Universo jure, honore et Legalitate privatus habeatur, ita ut ferendo testimonio, vel ad judicandum de cætero nequaquam sit admittendus.* Vide Waddingum ann. 1347. n. 7. et Mauritium Episcop. Catanensem de Translatione S. Agathæ virg. num. 12.

LEGALITATEM SUAM REDIMERE, in Legibus Canuti Regis § 34. dicitur Judex qui pravo judicio edito exlex, legalitatem redimit, seu idoneitatem, mulcta definita Regi exsoluta. Vide *Lagam redimere*.

† 2. LEGALITAS, Fidelitas, fides, prohibitas. S. Bernardus Epist. 39. ad Theobald. Comitem Campanie ann. 1127: *Non quidem pro ipsorum jure precor; in tantum quippe de vestra justitia et Legalitate confidens, ut nec hosti vestro in vestra curia placitanti de suo jure timendum esse existimem.* Votum Jacobi Regis Aragon. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 496: *Promittimus in fide de nostra Legalitate, quod si Deus, etc.* Chartularium Cenoman. fol. 154: *Proinde Legalitatem suam in manu domini sui Gaufridi Decani Brittonis secundum ordines suos loco Abbatis dedit, ut per hoc fiducialiter daret intelligi, se nobis hoc pactum semper legaliter servaturum.* Ordinatio Ludov. Reg. Siciliæ ann. 1359. ex MSS. D. Brunet f. 104: *Propter ipsorum constantiam Legalitatis et fidei merita.* Tabul. B. M. Piperacensis: *Quod nostræ Legalitati videbitur faciendum. Fidelis et maximæ legalitatis vir*, lib. 1. Annal. Genuens. apud Murator. tom. 6. col. 279. Adde tom. 8. col. 272: *Juraverunt Legalitatem et obedientiam*, in Chronico Estensi apud eundem Murator. tom. 15. col. 464. Codex Legum Normann. cap. 13. apud

Ludewig. tom. 7. pag. 177: *Ligantiam autem sive Legalitatem de omnibus hominibus totius provincie debet habere; id est, fidelitatem ei debent omnes.* Vide *Fidelitas*.

† 3. LEGALITAS, Gradus bonitasque monetæ. Charta Galteri Archiep. Senon. ann. 1231: *Comes in civitate Autissiodorensi non poterat facere cudi monetam nisi ad pondus et Legalitatem XVI. solidorum et VIII. denariorum.* Vide *Lega* 2.

† 1. LEGALITER, Legitime, juxta leges, regulariter. *Legaliter provocare*, Senatori lib. 4. Epist. 37. *Nunquam stat Legaliter sine appare*, in Chronico Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 552.

† 2. LEGALITER, Fideliter, Gall. *Loialement*. *Legaliter et fideliter*, in Charta ann. 1311. apud Murator. tom. 10. col. 370. *Legaliter custodire*, in Charta ann. 1355. apud Ludewig. tom. 5. pag. 453. Vide *Legalitas* 2.

* *Léaument*, in Charta Guil. de Veteriponte ann. 1289. ex Chartul. S. Joan. in Valle.

† LEGALIUS, Placitum ann. 862. inter Instrum. novæ Hist. Occit. tom. 1. col. 114: *Ego exinde scripturam emptionis habeo, exactorem nomine Petrone, qui ipsas res in Legalios autorisare debet.* Id est juxta leges, ut ex similibus loquendi formulis conjecto.

** LEGAMEN, Legati mandatum vel negotium. Ruodl. fragm. 2. vers. 22:

En regis vestri domini nostri vel amici
Dulcia naravi fidei Legamina plena,
Quam pie tractavit, merito quo perdere quivit.

* LEGANUM. [*« Leganum, grumiaus. »* (Lex Lat. Gall. Bibl. Ebroic. n. 23. XIII. s.)]

† 1. LEGARE, pro *Ligare*. Leges Rotharis art. 377. tom. 1. Muratorii part. 2. pag. 47: *Si um batiderit, aut Legaverit simili modo componat.* Habetur in MS. *Et si battitus fuerit, aut si Ligatus, similiter componatur.*

† 2. LEGARE, Includere. *Lapidem preciosum... auro Legatum vel non Legatum*, in Litteris ann. 1391. apud Rymer. tom. 12. pag. 460.

† LEGARIOL. Charta Philippi Fr. Regis ann. 1215. apud Labbæum Miscell. pag. 641: *Predicti etiam homines ad firmandum castrum adducunt pallum et Legariol, et debent auxilium ad adducendum ramentum ad faciendum capitale ædificium domini de Nonancourt rationally, quando opus erit, et erunt submoti.* Legendum *Le Gariol* distinctis vocibus, ut le articulus sit, et *Gariol* idem quod supra *Garrolium*, *Repagulum*, ut ibi conjecatum.

† LEGARIUM, Legumen. *Legarii sextarium*, in Charta ann. 1070. ex magno Chartulario S. Victoris Massil. Varro de Re Rust. lib. 1: *Serendum viciam, lentem, cicerculam, ervilam, cæteraque, quæ alii legumina, alii, ut Gallicani quidam, Legaria appellant.*

LEGATARIÆ CHARTÆ, quibus res ac prædia monasteriis et aliis legantur, ac donantur. Fulcuinus de Gestis Abbatum Lobiensium cap. 4: *Multa Ecclesiæ nostræ prædia collata sunt, quæ describerentur, si non in promptu essent donationes, et Chartæ Legatariæ.*

† LEGATARIÆ EDITIONES, Testamenta mandata, apud Tertullianum de Spectaculis cap. 6.

1. LEGATARIUS, Legatus, missus, *πρεσβυτήρ*; ita *Legatarium* reddit apud Theophanem auctor Miscellæ. Lex Ripuarior. tit. 65. § 3: *Si quis Legatarium Regis, vel ad Regem, seu in utilitatem*

Regis pergentem hospitio suscipere contempserit, etc. Gesta Dagoberti Regis Fr. cap. 27: *Dirigens itaque Dagobertus Sicharium Legatarium ad Samonem, etc.* Fredegarius cap. 45: *Hi duodecim Duces, singulique Legatarios destinant, pacem et patrocinium Imperii petentes.* Occurrit passim. Vide Epistolas 25. 26. 27. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. etc. quæ habentur tom. 1. Hist. Franc. Floodoardum lib. 1. Hist. Rem. cap. 25. Aimoinum lib. 3. Hist. Franc. cap. 77. etc. [* Glossar. med. Græcit. col. 797. in *Λεγάτος*.]

LEGATORIUS, Walafrido Strab. in Vita S. Galli Abbatis cap. 3.

2. LEGATARIUS, Executor testamenti, in 1. Testamento Widradi Abbatis Flaviniacensis: *Perinluster vir Amalsindum quem in hac pagina testamenti nostri Legatarium institui.* [Marculfus lib. 2. formula 17: *Viros illos, quos in hac pagina testamenti nostri Legatarios institui.* Similia leguntur apud Lindenbrogium formula 72. et Baluzium formula 28. tom. 2. Capitul. col. 571.] [* Cui aliquid legatum est.]

† LEGATARIA, Executrix testamenti, apud Ludewig. tom. 1. pag. 278: *Nos Hardewigis... ejusdem (Siffridi) testamentaria et Legataria, prout ab ipso in commisso recepit, seriam bonam voluntatem effectui mancipamus.*

† 1. LEGATIA, LEGATIO. Vide in *Legatus*.

* 2. LEGATIA, Pecuniæ qualitas, doctis Editoribus; malim ab Italico *Legacia*, Vinculum, ligamen: modica quippe pecunia sic in ligaculis asservari a pauperibus solet. Mirac. B. Margar. Favent. tom. 5. Aug. pag. 853. col. 1: *Cum dicta soror Margarita... non haberet nisi paucos denarios pro his operibus faciendis, in quibusdam Legatiis in unica sua capsula colligatos, etc.*

† LEGATIO, Munus, donum, Gall. *Present*. Gesta Consulum Andegav. tom. 10. Spicil. Acher. pag. 414: *Venite ergo ad donationis confirmationem, ad benedictionem et ad nuptiarum celebrationem domini dominæque vestræ, et facite Legationem eis: quod et factum est.* [* i. e. mittite eis legatos. Vide in *Legatus*.]

† LEGATIVUM, Legatorum viaticum. Ulpianus leg. 2. Dig. de Legationibus (50, 7.): *His, qui non gratuitam legationem suscipiunt, Legativum ex forma restituitur.*

† 1. LEGATOR, Legatus missus. Litteræ Johannis XI. PP. in Histor. MS. Monasterii S. Cypriani Pictav. pag. 119: *Frater noster Frotherius Episcopus missis Legatoribus suis ad nos, etc.* Charta ann. 990. ex Archivo Montis S. Michaelis: *In probatione hujus cartulæ Mainardus Præpositus et Heroardus Decanus fuerunt Legatores hujus facti, apud Comitem missi a Mainardo Abbate.*

* 2. LEGATOR, Meichelb. Hist. Frising. tom. 2. part. 1. pag. 13. in tradit. ann. 1234: *Per manum Legatoris qui vulgo dicitur Salman. Vide Salamannus.*

LEGATORIUM, Ugutio: *Pulpitum, analogium, legium, lectrum, Legatorium, in quo publice legitur.*

† 1. LEGATORIUS, Missus. Vide *Legatus* 1.

† 2. LEGATORIUS, Legatarius, cui aliquid testamenti legatur et donatur, Gall. *Legataire*. Testamentum ann. 1317. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 154: *Ad requisitionem dictorum Legatorum Jocerandi et Beatrice prædictas clausulas institutionis et legatorum, prout in prædicto testamento jacent, in hanc formam publicam redegit.*

† **LEGATRIX**, Precatrix, quæ pro alio intercedit. Vita S. Agnetis de Monte-Politiano, tom. 2. Aprilis pag. 803: *Sed cum illa oraret et eandem visionem Dominus vice quadam replicaret, nec dicta Legatrix hoc intelligeret, etc.*

† **1. LEGATUM**, Edictum Philippi Aug. Fr. Regis ann. 1219. tom. 1. Ordinatum. Reg. pag. 38: *Si mulier sine herede decesserit, parentes ipsius mulieris non participabunt cum marito suo, ex hiis quæ ipsa et maritus suus simul acquiesierunt, dum ipsa viveret, in mobilibus, nec in tenementis, ymo quiete remanebunt marito ipsius mulieris, salvis rationabilibus Legatis ipsius mulieris. Parentibus vero mulieris accedet id quod ipsa secum attulit in matrimonium, salvo Legato suo, quod ipsa potuit facere per jus.* Cl. Edifor. de Lauriere Legatum hic interpretatur Res in usus pios testamenta relicta, observatque id olim usu receptum fuisse, ut nemo, nisi prius expedito hæredum consensu, de rebus suis diserneret, quod et de bonis acquisitis intelligendum non raro volebant hæredes. Ubi vero invaluit consuetudo, ut sacrosancto Viatico, delictorum absolute atque ecclesiastica sepultura privarentur ii, qui nullam bonorum suorum partem in Ecclesiarum pauperumve favorem distribuerent, usus etiam obtinuit, ut de bonis pro ratione facultatum suarum disponere cuique liberum esset, quod deinceps ad quintam usque partem rerum propriarum licitum fuit. Vide *Intestatio et Mortuarium*.

* Hinc nostris *Légat* et *Légater*, a verbo legare. Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 184. Chartoph. reg. ch. 78: *Lequel fief avoit esté laissé au suppliant à charge de paier ung Légat de cent livres et autres sommes laissées ou Légatées à plusieurs.* Charta ann. 1470. ex Chartul. 21. Corb. fol. 125. vº: *Laquelle terre icellui Caradot et dame Marie de Quinquempois qui fu sa femme donnerent, Legaterent environ a soixante ans à laditte église et monastere de Corbie, sous aucunes conditions et charges opposées ou dit Légat, au moyen duquel Légat, etc.*

* **2. LEGATUM**, Pars decima, ut videtur, quam percipiebat is, qui ligandis manipulis vincula ministrabat. Charta ann. 1263. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 146. vº: *Recognoverunt se quittasse penitus... Guidonis episcopi Lingonensi et ejus successoribus episcopis Lingonensibus tractum et Legatum, sive aliud jus quod dicebant se habere in tertia parte decime de Champignevo.* Vide *Tractus* 3.

* **LEGATURUS**, Italis *Legatura*, Ligamentum, zona, cingulum. Acta Mss. notar. Senens. ad ann. 1284. ex Cod. reg. 4725. fol. 27. vº: *Si dicta uxor mea vellet ad matrimonium devenire, habeat supra dotes suas et antifatum, lectum suum fornitum sicut erit, et omnia paramenta ad sui dorsus et Legaturus.*

LEGATUS, *Missus*, seu qui in provincias a Principe ad exercenda judicia mittebatur. Annales Franc. Tiliani ann. 799: *Legatos regios, qui tunc ad justitias faciendas apud eos commorabantur, comprehendunt.* Annales alij Francor.: *Saxones occasione nacta, Legatos Regis qui ad eos ob justitias faciendas missi erant comprehensos interficiunt.* Eginhardus ann. 814: *Ad justitias faciendas, et oppressiones popularium relevandas, Legatos in omnes regni sui fines misit.* Frotharius Tullensis Epist. 25. nomine Hetti Archiepiscopi Trevirensis, necnon et Legati Ludovici serenissimi Imperato-

ris: *Notum sit tibi, quia terribile imperium ad nos pervenit Domini Imperatoris, ut omnibus notum faceremus, qui in nostra legatione manere videntur, quatenus universi se præparent, etc.* Vide Adonem in Chron. ann. 796. 815. Rapertum de Casib. S. Galli cap. 5. et Capitul. 3. ann. 812. cap. 8.

LEGATUS, pro nuntio privati alicujus hominis. Occurrit in lib. Rames. sect. 265.

LEGATI a LATERE, seu Apostolici, a Romano Pontifice in provincias cum amplissima auctoritate delegati, quæ ejusmodi est, ut toto legationis tempore non secus ac Pontifex ipse, honorentur, et suprema in rebus Ecclesiasticis potestate gaudeant, et ad Apostolicam sedem factas appellationes ipsi judicent, ut est in cap. 1. extr. de officio Legati. Gregorius VII. PP. in Epist. qua Legati munus Amato Episcopo Oloronensi impertit: *Romana Ecclesia hanc consuetudinem habuit ab ipsis sæ fundationis primordiis, ut ad omnes partes quæ Christianæ religionis titulo prænotantur, suos Legatos mitteret, quatenus ea quæ gubernator et rector ejusdem Romanæ Ecclesiæ per suam præsentiam expeditare non prævalet, vice sua Legatis concessa, monita salutis, ac morum honestatem per eos cunctis per orbem terrarum constitutis Ecclesiis nuntiaret, easque Apostolica doctrina in omnibus quæ sacræ Religioni conveniunt, diligenter instrueret.* Vide Ep. 1. et 26. Joannis VIII. PP. ex iis quas Sirmondus edidit, præterea Petrum Morinum lib. 1. Exercit. cap. 20. et Andream Saussainum in Libello apologetico cap. 2. [Baluzium in Additionibus ad librum 5. Marce de Concordia Sacerdotii et Imperii,] et supra *Lateralis*.

Generatim porro a *latere* mitti ac delegari quivis Legati dicuntur, qui ex familia mittentis sunt. Possidius in Vita S. Augustini cap. 13: *Propter quod perficiendum etiam a suo Latere... ad Africam judicem miserat.* Concilium Sardin. can. 5: *Et... ἀπὸ τοῦ ἰδίου πλεουροῦ πρεσβυτέρου ἀποσταίῃσι.* Gregorius M. lib. 12: *A quo cum veneritis, quem a Latere nostro transmiserimus eas possit accipere.* Monachus Sangalli lib. 2. cap. 9: *Tunc ex Latere Cæsaris directi sunt, qui eos honorifice introducerent.* Epistola Bonifacii PP. I. in Synodo Rom. sub Bonifacio II. edita ab Holstenio: *Quas (litteras) a nobis per Severum Apostolicæ Sedis Notarium... e nostro Latere destinatum videatis esse directas.* Concilium Carthag. VI. cap. 13: *Deprecatione sua moverit Episcopum Romanum, ut e Latere suo Presbyterum mittat.* [Episcopi Africani in Epistola ad Cælestinum PP. n. 4: *Nam ut aliqui tanquam a tuæ Sanctitatis Latere militantur, in nulla invenimus Patrum synodo constitutum.* Ignorabant canonem 5. Sardicensem, quem Romani Pontifices Synodo Nicenæ, ubi frustra quærebatur ab Afris, falso tribuebant.] Concilium Duciacense I. part. 5: *Vel si decreveritis mittere a Latere vestro habentes auctoritatem vestram, qui cum Episcopis judicent, etc.* Victor III. PP. lib. 1. Dial.: *Optimos ex Latere suo viros Capuam mittere placuit Pandulpho Principi.* Silvester Girald. in Præfat. ad Topogr. Hiberniæ ad Regem Angliæ: *Placuit Excellentiæ vestræ... me cum dilecto filio vestro Joanne in Hiberniam a Latere vestro transmittere.* Vide Juretum ad Epistolam Ivonis 36.

Legati Apostolici a Latere munus Regibus etiam indultum a summis Pontificibus legitimum. Scribit enim Hovede-

nus ann. 1164. Henrico II. Regi summum Pontificem concessisse; ut *Legatus esset totius Angliæ: quod ille munus certis de causis abnuat.*

LEGATI NATI, Archiepiscopi vel Episcopi, qui jure Legatorum Apostolicæ Sedis in suis diocæsisibus ac provinciis gaudent. Bulla Urbani PP. ann. 1378. de Cantuariensi Archiepiscopo: *In suis civitate et diocæsi ac provincia Cantuariæ, in quibus Apostolicæ Sedis Legatus Natus existit, etc.* Eoque jure a potestate et ditione Legatorum ab Apostolica Sede in Angliam delegatorum immunes erant, ut est apud Gervasium Dorobernensem in Actis Pontificum Cantuar. in Wilhelmo pag. 1663.

LEGATUS IMPERII, Qui alias *Vicarius*. Exstat Ottonis Imp. Diploma ann. 1209. apud Corium in Histor. Mediol. part. 2. quo Wolphero Patriarchæ Aquileiensi legationem totius Italiæ committit, ubi hæc habentur: *Volentes quod ipse vice et loco nostro et Imperii Legati, et quidquid ipse ibi de honore nostro et Imperii tractaverit, nos per omnia sumus habituri.*

LEGATA, Districtus Legati, intra quem jurisdictionem suam exercebat, apud Matth. Paris ann. 1217. et Bromptonum ann. 1214.

LEGATO, Munus et officium Legati. Chronicon Reichersperg. ann. 936: *Agapitus PP. dedit Pallium et Legationem cum privilegio Gerahardo Episcopo Lauriacensi.* Ann. 971: *Hic Benedictus PP. Pilgrimo Lauriacensi Archiepiscopo Pallium, et commisit Legationem cum privilegio.* Alexander PP. successor Evaristi, ad Episcopos: *Si quis autem Legationem vestram impedit, non unius, sed multorum profectum avertit.* [Supposita est hæc Alexandri Epistola.] Vide Capitul. 5. ann. 819. cap. 1. Concilium Triburiense ann. 895. cap. 9. etc.

† **LEGATIO LIBERA**, Cum Legatus omnimoda auctoritate ejus a quo mittitur, gaudet, in Cod. African. cap. 93. 94. [** Vide *Forcellinum*.]

LEGATIO, Provincia ubi Missi dominici legatio obitur, quæ et *Missaticum* dicitur in Capitul. 3. ann. 812. cap. 7. Capit. ann. 828. cap. 3. 4. etc. Charta Will. Siciliæ Reg. ann. 1156. apud Baron.: *In Apulia et Calabria, et partibus illis quæ Apuliæ sunt affines, Romana Ecclesia libere Legationes habeat. Illi tamen qui ad hoc a Romana Ecclesia fuerint delegati possessiones Ecclesiæ non devastent.* [** *Legatio* apud Widuk. lib. 2. cap. 9. et Thietm. lib. 2. cap. 1. videtur esse Munus et officium missi l. e. comitis limitum, quem *legatum* dicit idem Widuk. lib. 1. cap. 36.]

LEGATO, Epistola formata. Concilium Rotomagense ann. 1050. cap. 9: *Ut Episcopus alterius diocæsis Clericum, nisi sub Legatione, aut probabilibus signis ordinare præsumat.*

* **LEGAULUS**, *Lo gatto*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **LEGDUS**, pro *Lædus*, Gall. *le Loir*. Vita S. Arnulphi tom. 6. Sept. pag. 97. col. 2: *Sub nomine sanctæ et individuæ Trinitatis per Legdum fluvium Vindocini monasterium est constructum.*

* **LEGEANCEA**, Sacramentum fidelitatis, quod domino suo vassallus præstat, idem quod *Ligantia*. Vide in *Ligiis*. Chron. Angi. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 240: *Qui sub conjuratione eorum prætententes se non proposuisse aliquid agere contra Legeanceam suam, vel fidelitatem regi præstitam, etc.* Vide infra *Legia* 3.

1. **LEGENDA**, **LEGENDARIUS**, Liber

† LEGALES ANTIQUI HOMINES, Ætate, fide et probitate laudabiles, quorum auctoritas plurimum valet. Charta ann. 1181. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 134: *Sex Legales antiqui homines, jurati dixerunt, etc.* Charta ann. 12. Henrici IV. Regis Angl. apud Madox Formul. Anglic. pag. 15: *Novaverit nos inquisisse tam per quam plurimas cartas, quam per examinationem antiquorum proborum et Legalium hominum, etc.*

† LEGALIS, Legitimus, juxta leges. *Legale concannium*, seu concambium, legitima permutatio, in Chartulario S. Sulpitii Bituric. fol. 14. *Legalis hæres, Legalis uxor*, in Charta ann. 1034. ex Archivo S. Victoris Massil. *Legalis moneta*, Proba, Legi consentanea, in Charta ann. 1345. apud Madox Formul. Anglic. pag. 32. *Legalis potestas*, Legitima, in Litteris ann. 1469. apud Ludewig. tom. 6. pag. 77. *Legalis ratio*, in Schedis Præsidis de Mazaugues; *Legalis vestitura*, Legitima missio in possessionem, in Charta ann. 1096. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lotharing. col. 503.

LEGALIS FILIUS, Legitimus, in Tabulario Prioratus Paredi f. 57: *Si Filium Legalem non haberit.*

† LEGALES MILITES. Vide in Miles.
LEGALIS PLAGA, *Plaie Lejau*, in Consuet. S. Severi tit. 18. art. 1. 2. Vide Plaga.

1. LEGALITAS, Probitas, ratione cujus quis juri stare potest, idoneus est, ac legalis. Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 257: *Legalis e diverso respondentibus... accusatorum esse probare quod objecerint, si legitimi sunt, vel in causa simonia, ubi nulla requiritur Legalitas, eo quoque qui accusatur, Romanam Sedem appellante, etc.* Oedericus lib. 11: *Legalitatis, et futuræ derogationis immemor.* Lex Friderici I. Imp. apud Conradum Usperg.: *Universo jure, honore et Legalitate privatus habeatur, ita ut ferendo testimonio, vel ad judicandum de cætero nequaquam sit admittendus.* Vide Waddingum ann. 1347. n. 7. et Mauritium Episcop. Catanensem de Translatione S. Agathæ virg. num. 12.

LEGALITATEM SUAM REDIMERE, in Legibus Canuti Regis § 84. dicitur Judex qui pravo judicio edito exlex, legalitatem redimit, seu idoneitatem, mulcta definita Regi exsoluta. Vide Lagam redimere.

† 2. LEGALITAS, Fidelitas, fides, probitas. S. Bernardus Epist. 89. ad Theobald. Comitem Campaniæ ann. 1127: *Non quidem pro ipsorum jure precor; in tantum quippe de vestra justitia et Legalitate confidens, ut nec hosti vestro in vestra curia placitanti de suo jure timendum esse existimem.* Votum Jacobi Regis Aragon. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 496: *Promittimus in fide de nostra Legalitate, quod si Deus, etc.* Chartularium Cenoman. fol. 154: *Proinde Legalitatem suam in manu domini sui Gaufridi Decani Brittonis secundum ordines suos loco Abbatis dedit, ut per hoc fiducialiter daret intelligi, se nobis hoc pactum semper regulariter servaturum.* Ordinatio Ludov. Reg. Siciliæ ann. 1359. ex MSS. D. Brunet f. 104: *Propter ipsorum constantiam Legalitatis et fidei merita.* Tabul. B. M. Piperacensis: *Quod nostræ Legalitati videbitur faciendum. Fidelis et maximæ legalitatis vir*, lib. 1. Annal. Genuens. apud Murator. tom. 6. col. 279. Adde tom. 8. col. 272: *Juraverunt Legalitatem et obedientiam*, in Chronico Estensi apud eundem Murator. tom. 15. col. 464. Codex Legum Normann. cap. 13. apud

Ludewig. tom. 7. pag. 177: *Ligantiam autem sic Legalitatem de omnibus hominibus totius provincie debet habere; id est, fidelitatem ei debent omnes.* Vide Fidelitas.

† 3. LEGALITAS, Gradus bonitasque monetæ. Charta Galteri Archiep. Senon. ann. 1231: *Comes in civitate Autissiodorensi non poterat facere cudi monetam nisi ad pondus et Legalitatem XVI. solidorum et VIII. denariorum.* Vide Lega 2.

† 1. LEGALITER, Legitime, juxta leges, regulariter. *Legaliter provocare*, Senatori lib. 4. Epist. 37. *Nunquam stat Legaliter sine appare*, in Chronico Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 552.

† 2. LEGALITER, Fideliter, Gall. *Loialement. Legaliter et fideliter*, in Charta ann. 1311. apud Murator. tom. 10. col. 370. *Legaliter custodire*, in Charta ann. 1355. apud Ludewig. tom. 5. pag. 453. Vide Legalitas 2.

* Léaument, in Charta Guil. de Veteriponte ann. 1289. ex Chartul. S. Joan. in Valle.

† LEGALIUS. Placitum ann. 862. inter Instrum. novæ Hist. Occit. tom. 1. col. 114: *Ego exinde scripturam emptionis habeo, exactorem nomine Petrone, qui ipsas res in Legatios autorisare debet.* Id est juxta leges, ut ex similibus loquendi formulis coniecto.

** LEGAMEN, Legati mandatum vel negotium. Ruodl. fragm. 2. vers. 22:

En regis vestri domini nostri vel amici
Dulcia narravi fidei Legamina plena,
Quam pie tractavit, merito quos perdere quivit.

* LEGANUM. [a Leganum, grumiaus.] (Lex Lat. Gall. Bibl. Ebroic. n. 23. XIII. s.)

† 1. LEGARE, pro Ligare. Leges Rotharis art. 377. tom. 1. Muratorii part. 2. pag. 47: *Si eum batiderit, aut Legaverit simili modo componat.* Habetur in MS. *Et si battilus fuerit, aut si Ligatus, similiter componatur.*

† 2. LEGARE, Includere. *Lapidem preciosum... auro Legatum vel non Legatum*, in Litteris ann. 1391. apud Rymer. tom. 12. pag. 460.

† LEGARIOL. Charta Philippi Fr. Regis ann. 1215. apud Labbæum Miscell. pag. 641: *Predicti etiam homines ad firmandum castrum adducunt pallum et Legariol, et debent auxilium ad adducendum ramentum ad faciendum capitale ædificium domini de Nonancourt rationaliter, quando opus erit, et erunt submitti.* Legendum *Le gariol* distinctis vocabus, ut le articuluss sit, et Gariol idem quod supra Garrolium, Repagulum, ut ibi coniectatum.

† LEGARIUM, Legumen. *Legarii sextarium*, in Charta ann. 1070. ex magno Chartulario S. Victoris Massil. Varro de Re Rust. lib. 1: *Serendum viciam, lentem, cicerculam, ervilam, cæteraque, quæ alii legumina, alii, ut Gallicani quidam, Legaria appellant.*

LEGATARIE CHARTÆ, quibus res ac prædia monasteriis et aliis legantur, ac donantur. Fulcinius de Gestis Abbatum Lobienusium cap. 4: *Multa Ecclesiæ nostræ prædia collata sunt, quæ describentur, si non in promptu essent donationes, et Chartæ Legatarie.*

† LEGATARIE EDITIONES, Testamento mandata, apud Tertullianum de Spectaculis cap. 6.

1. LEGATARIUS, Legatus, missus, προσεβτής; ita Legatarium reddit apud Theophanem auctor Miscellæ. Lex Ripuarior. tit. 65. § 3: *Si quis Legatarium Regis, vel ad Regem, seu in utilitatem*

Regis pergentem hospitio suscipere contempserit, etc. Gesta Dagoberti Regis Fr. cap. 27: *Dirigens itaque Dagobertus Sicharium Legatarium ad Samonem, etc.* Fredegarius cap. 45: *Hi duodecim Duces, singulique Legatarios destinant, pacem et patrocinium Imperii petentes.* Occurrit passim. Vide Epistolas 25. 26. 27. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. etc. quæ habentur tom. 1. Hist. Franc. Flodoardum lib. 1. Hist. Rem. cap. 25. Aimoinum lib. 3. Hist. Franc. cap. 77. etc. [** Glossar. med. Græcit. col. 797. in Λεγάρος.]

LEGATORIUS, Walafrido Strab. in Vita S. Galli Abbatis cap. 3.

2. LEGATORIUS, Executor testamenti, in 1. Testamento Widradi Abbatis Flaviniacensis: *Perinluster vir Amalsindo quem in hac pagina testamenti nostri Legatarium institui.* [Marculfus lib. 2. formula 17: *Viros illos, quos in hac pagina testamenti nostri Legatarios institui.* Similia leguntur apud Lindenbrogium formula 72. et Baluzium formula 28. tom. 2. Capitul. col. 571.] [** Cui aliquid legatum est.]

† LEGATARIA, Executrix testamenti, apud Ludewig. tom. 1. pag. 278: *Nos Hardewigis... ejusdem (Siffridi) testamentaria et Legataria, prout ab ipso in commisso recepimus, seriam bonam voluntatem effectui mancipamus.*

† 1. LEGATIA, LEGATIO. Vide in Legatus.

* 2. LEGATIA, Pecuniæ qualitas, doctis Editoribus; malim ab Italico Legacia, Vinculum, ligamen; modica quippe pecunia sic in ligaculis asservari a pauperibus solet. Mirac. B. Margar. Favent. tom. 5. Aug. pag. 853. col. 1: *Cum dicta soror Margarita... non haberet nisi paucos denarios pro his operibus faciendis, in quibusdam Legatiis in unica sua capsula colligatos, etc.*

† LEGATIO, Munus, donum, Gall. Present. Gesta Consulium Andegav. tom. 10. Spicil. Acher. pag. 414: *Venite ergo ad donationis confirmationem, ad benedictionem et ad nuptiarum celebrationem domini dominæque vestre, et facite Legationem eis: quod et factum est.* [** i. e. mittite eis legatos. Vide in Legatus.]

† LEGATIVUM, Legatorum vaticium. Ulpianus leg. 2. Dig. de Legationibus (50. 7.): *His, qui non gratuitam legationem suscipiunt, Legativum ex forma restituitur.*

† 1. LEGATOR, Legatus missus. Litteræ Johannis XI. PP. in Histor. MS. Monasterii S. Cypriani Pictav. pag. 119: *Frater noster Frotherius Episcopus missis Legatoribus suis ad nos, etc.* Charta ann. 990. ex Archivo Montis S. Michaelis: *In probatione hujus cartulæ Mainardus Præpositus et Heroardus Decanus fuerunt Legatores hujus facti, apud Comitem missi a Mainardo Abbate.*

** 2. LEGATOR. Meichelb. Hist. Frising. tom. 2. part. 1. pag. 13. in tradit. ann. 1234: *Per manum Legatoris qui vulgo dicitur Salman. Vide Salamannus.* LEGATORIUM, Ugutio: *Pulpitum, analogium, legium, lectrum, Legatorium, in quo publice legitur.*

† 1. LEGATORIUS, Missus. Vide Legatarius 1.

† 2. LEGATORIUS, Legatarius, cui aliquid testamento legatur et donatur, Gall. *Legataire*. Testamentum ann. 1317. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 154: *Ad requisitionem dictorum Legatoriorum Jocerandi et Beatrisitæ predictas clausulas institutionis et legatorum, prout in predicto testamento jacent, in hanc formam publicam redegi.*

† **LEGATRIX**, Precatrix, quæ pro alio intercedit. Vita S. Agnetis de Monte-Politiano, tom. 2. Aprilis pag. 803: *Sed cum illa oraret et eandem visionem Dominus vice quadam replicaret, nec dicta Legatrix hoc intelligeret, etc.*

† **1. LEGATUM**, Edictum Philippi Aug. Fr. Regis ann. 1219, tom. 1. Ordinat. Reg. pag. 38: *Si mulier sine herede decesserit, parentes ipsius mulieris non participabunt cum marito suo, ex hiis quæ ipsa et maritus suus simul acquisierunt, dum ipsa viveret, in mobilibus, nec in tenementis, ymo quiete remanebunt marito ipsius mulieris, salvo Legato suo, quod ipsa potuit facere per jus.* Cl. Editor. de Lauriere Legatum hic interpretatur Res in usus pios testamento relictas, observatque id olim usu receptum fuisse, ut nemo, nisi prius expedito hæredum consensu, de rebus suis disponderet, quod et de bonis acquisitis intelligendum non raro volebant hæredes. Ubi vero invaluit consuetudo, ut sacrosancto Viatico, delictorum absolute atque ecclesiastica sepultura privarentur ii, qui nullam bonorum suorum partem in Ecclesiarum pauperum favore distribuerent, usus etiam obtinuit, ut de bonis pro ratione facultatum suarum disponere cuique liberum esset, quod deinceps ad quintam usque partem rerum propriarum licitum fuit. Vide *Intestatio et Mortuarium*.

* Hinc nostris *Légat* et *Légater*, a verbo legare. Lit. remiss. ann. 1450, in Reg. 184. Chartoph. reg. ch. 78: *Lequel fief avoit esté laïssié au suppliant a charge de paier ung Légat de cent livres et autres sommes laïssiées ou Légatées a plusieurs.* Charta ann. 1470. ex Chartul. 21. Corb. fol. 125. vº: *Laquelle terre icelui Caradot et dame Marie de Quinquempois qui fu sa femme donnerent, Legaterent environ a soixante ans a laditte église et monastere de Corbie, ... sous aucunes conditions et charges opposées oudit Légat, au moyen duquel Légat, etc.*

* **2. LEGATUM**, Pars decimæ, ut videtur, quam percipiebat is, qui ligandis manipulis vincula ministrabat. Charta ann. 1263, in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 146. vº: *Recognoverunt se quittasse penitus... Guidoni episcopo Lingonensi et ejus successoribus episcopis Lingonensibus tractant et Legatum, dative aliud jus quod dicebant se habere in tertia parte decimæ de Champigneyo.* Vide *Tractus 3.*

* **LEGATURUS**, Italis *Legatura*, Ligamentum, zona, cingulum. Acta Mss. notar. Senens. ad ann. 1284. ex Cod. reg. 4725. fol. 27. vº: *Si dicta uxor mea vellet ad matrimonium devenire, habeat supra dotes suas et antifatum, lectum suum fornitum sicut erit, et omnia paramenta ad sui dorsus et Legaturus.*

LEGATUS, Missus, seu qui in provincias a Principe ad exercenda judicia mittebatur. Annales Franc. Tiliani ann. 799: *Legatos regios, qui tunc ad justitias faciendas apud eos commorabantur, comprehendunt.* Annales alii Francor.: *Saxones occasione nacta, Legatos Regis qui ad eos ob justitias faciendas missi erant comprehensos interficiunt.* Eginhardus ann. 814: *Ad justitias faciendas, et oppressiones popularium relevandas, Legatos in omnes regni sui fines misit.* Frotharius Tullensis Epist. 25. nomine Hetti Archiepiscopi Trevirensis, necnon et Legati Ludovici serenissimi Imperato-

ris: *Notum sit tibi, quia terribile imperium ad nos pervenit Domini Imperatoris, ut omnibus notum faceremus, qui in nostra legatione manere videntur, quatenus universi se præparent, etc.* Vide Adonem in Chron. ann. 796. 815. Ratpertum de Casib. S. Galli cap. 5. et Capitul. 3. ann. 812. cap. 8.

LEGATUS, pro nuntio privati alicujus hominis. Occurrit in lib. Rames. sect. 265. **LEGATI** a **LATERE**, seu Apostolici, a Romano Pontifice in provincias cum amplissima auctoritate delegati, quæ ejusmodi secus, ut toto legationis tempore non secus ac Pontifex ipse, honorentur, et suprema in rebus Ecclesiasticis potestate gaudeant, et ad Apostolicam sedem factas appellationes ipsi judicent, ut est in cap. 1. extr. de officio Legati. Gregorius VII. PP. in Epist. qua Legati munus Amato Episcopo Oloronensi imperit: *Romana Ecclesia hanc consuetudinem habuit ab ipsis suæ fundationis primordiis, ut ad omnes partes quæ Christianæ religionis titulo prænotantur, suos Legatos mitteret, quatenus ea quæ gubernator et rector ejusdem Romanæ Ecclesie per suam præsentiam expedire non prævaleat, vice sua Legatis concessa, monita salutis, ac morum honestatem per eos cunctis per orbem terrarum constitutis Ecclesiis nuntiaret, easque Apostolica doctrina in omnibus quæ sacræ Religionis conveniunt, diligenter instrueret.* Vide Ep. 1. et 26. Joannis VIII. PP. ex iis quas Sirmondus edidit, præterea Petrum Morinum lib. 1. Exercit. cap. 20. et Andream Saussium in Libello apologetico cap. 2. [Baluzium in Additionibus ad librum 5. Marcæ de Concordia Sacerdotii et Imperii.] et supra *Lateralis*.

Generatim porro a *latere* mitti ac delegari quivis Legati dicuntur, qui ex familia mittentis sunt. Possidius in Vita S. Augustini cap. 13: *Propter quod perficiendum etiam a suo Latere... ad Africam judicem miserat.* Concilium Sardin. can. 5: *Εἰ... ἀπὸ τοῦ ἰδίου πλεuroῦ προσβυτέρου; ἀποστείλοι.* Gregorius M. lib. 12: *A quo cum veneritis, quem a Latere nostro transmiserimus eos possit accipere.* Monachus Sangall. lib. 2. cap. 9: *Tunc ex Latere Cæsaris directi sunt, qui eos honorifice introducerent.* Epistola Bonifacii PP. I. in Synodo Rom. sub Bonifacio II. edita ab Holstenio: *Quas (litteras) a nobis per Severum Apostolicæ Sedis Notarium... e nostro Latere destinatum videatis esse directas.* Concilium Carthag. VI. cap. 13: *Deprecatione sua moverit Episcopum Romanum, ut e Latere suo Presbyterum mittat.* [Episcopi Africani in Epistola ad Cælestinum PP. n. 4: *Nam ut aliqui tanquam a tuæ Sanctitatis Latere mittantur, in nulla invenimus Patrum synodo constitutum.* Ignorant canonem 5. Sardicensem, quem Romani Pontifices Synodo Nicenæ, ubi frustra quærebatur ab Afris, falso tribuebant.] Concilium Duciacense I. part. 5: *Vel si decreveritis mittere a Latere vestro habentes auctoritatem vestram, qui cum Episcopis judicent, etc.* Victor III. PP. lib. 1. Dial.: *Optimos ex Latere suo viros Capuam mittere placuit Pandulpho Principi.* Silvester Girald. in Præfat. ad Topogr. Hiberniæ ad Regem Angliæ: *Placuit Excellentie vestre... me cum dilecto filio vestro Joanne in Hiberniam a Latere vestro transmittere.* Vide Juretum ad Epistolam Ivonis 36.

Legati Apostolici a Latere munus Regibus etiam indultum a summis Pontificibus legimus. Scribit enim Hovede-

nus ann. 1164. Henrico II. Regi summum Pontificem concessisse; ut *Legatus esset totius Angliæ: quod ille nunquam certis de causis abnuvit.*

LEGATI NATI, Archiepiscopi vel Episcopi, qui jure Legatorum Apostolicæ Sedis in suis diocæsiibus ac provinciis gaudent. Bulla Urbani PP. ann. 1378. de Cantuariensi Archiepiscopo: *In suis civitate et diocæsi ac provincia Cantuariæ, in quibus Apostolicæ Sedis Legatus Natus existit, etc.* Eoque jure a potestate et ditione Legatorum ab Apostolica Sede in Angliam delegatorum immunes erant, ut est apud Gervasium Dorobernensem in Actis Pontificum Cantuar. in Willelmo pag. 1663.

LEGATUS IMPERII, Qui alias *Vicarius*. Exstat Ottonis Imp. Diploma ann. 1209. apud Corium in Histor. Mediol. part. 2. quo Wolphgero Patriarchæ Aquileiensi legationem totius Italiæ committit, ubi hæc habentur: *Volentes quod ipse vice et loco nostro et Imperii Legati, et quidquid ipse ibi de honore nostro et Imperii tractaverit, nos per omnia sumus habituri.*

LEGATIA, Districtus Legati, intra quem jurisdictionem suam exercebat, apud Matth. Paris ann. 1217. et Bromptonum ann. 1214.

LEGATIO, Munus et officium Legati. Chronicon Reichersperg. ann. 936: *Agapitus PP. dedit Pallium et Legationem cum privilegio Gerahardo Episcopo Lauriacensi.* Ann. 971: *Hic Benedictus PP. Pilgrimo Lauriacensi Archiepiscopi Pallium, et commisit Legationem cum privilegio.* Alexander PP. successor Evaristi, ad Episcopos: *Si quis autem Legationem vestram impedit, non unius, sed multorum profectum avertit.* [Supposita est hæc Alexandri Epistola.] Vide Capitul. 5. ann. 819. cap. 1. Concilium Triburiense ann. 895. cap. 9. etc.

† **LEGATIO LIBERA**, Cum Legatus omnimoda auctoritate ejus a quo mittitur, gaudet, in Cod. African. cap. 93. 94. [** Vide Forcellinum.]

LEGATIO, Provincia ubi Missi dominici legatio obitur, quæ et *Missaticum* dicitur in Capitul. 3. ann. 812. cap. 7. Capit. ann. 828. cap. 3. 4. etc. Charta Wil. Siciliæ Reg. ann. 1156. apud Baron.: *In Apulia et Calabria, et partibus illis quæ Apuliæ sunt affines, Romana Ecclesia libere Legationes habeat. Illi tamen qui ad hoc a Romana Ecclesia fuerint delegati possessiones Ecclesie non devastent.* [** Legatio apud Widuk. lib. 2. cap. 9. et Thietm. lib. 2. cap. 1. videtur esse Munus et officium missi i. e. comitis limitum, quem legatum dicit idem Widuk. lib. 1. cap. 36.]

LEGATIO, Epistola formata. Concilium Rotomagense ann. 1050. cap. 9: *Ut Episcopus alterius diocæsis Clericum, nisi sub Legatione, aut probabilibus signis ordinare præsumat.*

* **LEGAULUS**, *Logatto*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **LEGDUS**, pro *Lædus*, Gall. *le Loir*. Vita S. Arnulphi tom. 6. Sept. pag. 97. col. 2: *Sub nomine sanctæ et individue Trinitatis per Legdum fluvium Vindocini monasterium est constructum.*

* **LEGEANCEA**, Sacramentum fidelitatis, quod domino suo vassallus præstat, idem quod *Ligantia*. Vide in *Liguis*. Chron. Angi. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 240: *Qui sub conjuratione eorum prætendentes se non proposuisse aliquid agere contra Legeanceam suam, vel fidelitatem regi præstitam, etc.* Vide infra *Legia 3.*

1. **LEGENDA**, **LEGENDARIUS**, Liber

acta Sanctorum per anni totius circum digesta continens, sic dictus, quia certis diebus *legenda* in Ecclesia et in sacris synaxibus designabantur a moderatore Chori : unde a Græcis συναξάρια appellantur. Beletus cap. 60. et ex eo Durandus lib. 6. Rat. c. 1. n. 29: *Legendarius vocatur liber ille, ubi agitur de vita et obitu Confessorum, qui legitur in eorum festis, Martyrum autem in Passionariis. Legenda, Joanni Villaneo lib. 4. cap. 16. Braulio Cæsaraugustanus in Vita S. Æmiliani in Epistola ad Frominianum: Libellum de ejus Sancti vita conscripsi, ut possit in Missæ ejus celebritate quantocius Legi. Joannes Neapolitanæ Ecclesiæ Cemelarcha in præfat. ad Vitam S. Joannis Episcopi Neapolitani: Et cum vita ejus, et qualiter fuerit ad Episcopum assumptus et in eo laudabiliter conversatus, in Chronica haberetur antiqua: nec tamen Legenda, quæ ad honorem ejus in festivitate sua legeretur, scripta aliquatenus appareret, etc. Utun- tur Philippus Eystetensis in Vita S. Wilibaldi cap. 20. 28. Rainerus contra Waldenses cap. 5. et alii.*

* Nostris *Légendier*. Lit. remiss. ann. 1449. in Reg. 179. Chartoph. reg. ch. 304: *Icellui Balins disoit publiquement... qu'il avoit osté ung calice d'argent de l'église de Donfront, ... et si osteroit le Legendier, ... afin que le curé ne chantast plus, ne deist ses heures.*

* 2. **LEGENDA**. Alia notione, quæ explicatur in Testam. Audoyni card. Ostiens. ann. 1363. ex Cod. Reg. 4223. fol. 138. v: *Item lego conventui monialium S. Laurentii infra civitatem Avenionensem turrin et cavam meas quas feci edificari, ... sub illa conditione, ... ut dictæ moniales... faciant unum anniversarium pro me et anima mea, cum Legenda seu matutinis mortuorum in vigilia diei obitus mei solemniter.*

* **LEGERARE**, f. pro *Legatate*, Legatum mittere. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Legerare, envoier.*

† 1. **LEGERE**, Docere, profiteri, Gall. *Enseigner, Professer*. Beda in Epistola ad Egbertum: *Memini me hesterno diebus Legendi gratia in monasterio tuo demorari, etc.* Bulla Gregorii X. PP. ann. 1272. pro Cisterciensibus Collegii S. Bernardi apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 161: *In prædicando publice, si fueritis requisiti, et Legendo ordinarie in Theologia... omnimoda utamini libertate.* Litteræ Humberti II. Dalphin. ann. 1345. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 520. col. 2: *Item, in Consilio nostro Gratiano-poli residente esse volumus Consiliarios infra scriptos, videlicet D. Guillelmum de Manso Legum Doctorem Cancellarium dicti Consilii, Legentemque in studio, etc.* Jacobus Gelu Archiep. Turon. in Vita sua, tom. 8. Anecd. Marten. col. 1947: *Martii 29. ann. Dom. 1402. incepti Legere ordinarium Parisiis in facultate Decretorum.* Vide supra *Lector* 3. [*] Consul. Savin. Hist. Jur. Roman. med. temp. tom. 3. cap. 23. § 198. et cap. 25. § 221. not. e.]

* 2. **LEGERE**, pro Colligere, sacco condere, in Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 47. col. 1: *Item pariter solverunt Johanni du Vray, seu Jacobo Sobeyrani pro viginti quatuor sactis, emtis pro Legendo bladum dictæ caritatis et apportando ad molendinum pro molendo.*

* 3. **LEGERE**, idem quod supra *Legenda* 1. Cerem. vet. Ms. eccl. Carnot.: *Seato Calendas Martii ad matutinas lec-*

tio sexta de illo Legere, quod ita incipit: Post, etc. Ibidem: Legitur abbreviatum Legere, etc. Rursum infra: Festum trium lectionum de proprio Legere.

LEGERGILDUM, Mulcta irrogata ei qui fugitivum servum excipit, et cubile, quod Saxones *Leger-bedd* vocant, præbet. Leges Henrici I. cap. 11: *Si quis Dei fugitivum habeat injuste, reddat ei ad rectum, et persolvat ei cujus erit, et Regi emendet secundum Legergildum.* Somnerus perperam scriptum putat, pro *Weregildum*. [*] Ita habet Thorpius.]

LEGERWITA. Vide *Lairwita*.

LEGESPEND, apud Manwodum et Cowellum, pro *Lespegend*. Vide in hac voce.

† **LEGEUS**, pro *Ligiis*, de quo infra, apud Rymerum tom. 8. pag. 236.

† **LEGI HOMINES**, pro *Legis homines*, hoc est, Legis Judaicæ sectatores, perperam legitur, tom. 4. Anecd. Marten. col. 1142. ut satis patet ex dictis in voce *Cogoti*.

1. **LEGIA**, *Parva navis*, Joan. de Janua, nostris *Alege*. In Gl. Lat. Gall.: *Legia, Nef, ou le gras de l'oreille*. Ad posteriori significatio voci *Legula*, convenit. Ebrardus in Græcismo cap. 10:

Ossis cartilago, sed Legia dicitur auris; Cartilago tamen amborum dicitur esse.

Aurium Legulas dixit vetus Scriptor. [Adde Sidonium lib. 1. Epist. 2.]

* Glossar. Lat. Ital. Ms. *Legia, la nave de passare*. Altera notione, in Glossar. Prov. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Legia, teneritas aurium.*

2. **LEGIA**, apud Gosselinum in Vita S. Wereburgæ n. 12. idem est quod *Leuca*.

* 3. **LEGIA**, Sacramentum fidelitatis, quod vassalli domino suo obnoxii est, idem quod supra *Legeancea*. Charta ann. 1226. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 221. r: *Regnierus miles... recognovit se accepisse a domino Hugone Lingonensi episcopo in feodum et casamentum ligium quicquid habet in villa Choigne, ... salva Legia domini S. Clarimontis et dom. R. Nogeniti et dom. S. Castriwillani.* Vide in *Ligiis*.

* 4. **LEGIA**. [Lembus. DIEF.]

* 5. **LEGIA**. [*Legia*, tendre cuir d'oreille, dur et mol.] (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 96, xv s.)

† **LEGIAMENTUM**, LEGIATIO. Vide *Ligiis*.

† **LEGIBILE**, εὐαναγγοστόν, in Glossis Lat. Græcis.

† **LEGIBILIS DIES**, Quo habentur scholæ. Rob. Goulet in Compendio jurium et consuetud. Universitatis Paris. fol. 4. v: *Electio autem Rectoris fit quater in anno in dicta Ecclesia S. Juliani, scilicet ultima die Legibili ante festum Nativitatis Domini. Alia electio fit ultima die Legibili, etc.* Pluries occurrit ibi, ut et apud Lobinellum tom. 3. Hist. Paris. in Glossario. Vide *Legere*.

† **LEGIBILITER**, Ita ut legi possit. Scheda *Legibiliter descripta*, in Actis SS. Junii tom. 1. pag. 266.

† **LEGICREPA**, Rabula, qui crepat leges. Varro Atacimus apud Fulgentium:

Legicrepe tradunt, latrant fora, classica turbant.

Supplem. Antiquarii: *Legiscrepa*, νομοδίφα, *Legisperitus*. Hinc emendandus Papias editus, qui legit *Legiorecar*, *Legiconsultor*; et MS. ubi, *Legiprekar*.

LEGIDES. Pactum MS. inter Clericos Ecclesiæ Lugdunensis, et Guignonem Comitem Forensensem ann. 1167: *Legides*

fori et feriarum communes, et clamores atque banni communes, exceptis Clericis et familiis eorum domesticis. Forte pro *Leidæ*, seu præstationes. Vide in *Leudis*.

* **LEGIETAS**, ut *Legia* 3. Charta Renner. dom. Nogeniti ann. 1206. ex Bibl. reg.: *Accipi de episcopo Lingonensi in feodo et in casamento in perpetuum quicquid habeo vel habere poterō... Super hoc feci Legietatem episcopo Lingonensi, salva tamen Legietate dominæ comitissæ Campaniæ.* Vide in *Ligiis*.

LEGIFERI PROVINCIARUM, apud Suecos, non semel occurrunt in Erici Upsalensis Historia Suecor. lib. 3. pag. 57. 74. 79. 80. 96. 99. 111. 119. Horum districtus

LEGIFERATUS dicitur lib. 2. pag. 44. ibid.: *Non advertit patriæ consuetudinem, et privilegia regionis, quibus cavetur ne Rex sine comitiva antiquitus designata, Legiferatum aliquem Regni intrare præsumeret. Sic enim laudabilis Regni decernit antiquitas, ut unusquisque Regni districtus Regem per suos limites propriis viris et armis salvum perducatur, et juxta positus deducendum assignet.*

LEGILE, Analogium. Vide Ceremoniale Episcop. lib. 1. cap. 11. ubi instar *Legilis* esse dicitur Presbyter qui Episcopo sacra facienti de libro ministrat.

† **LEGILOQUUS LIBER** appellantur Capitularia in versibus Ansegisi collectionis præscriptis in antiquis Codicibus:

Legiloquum quisquis librum recitaveris istum Principibus nostris, dic, Miserere Deus.

† **LEGIMEN**, Electio. Vita S. Materiani, tom. 3. Aprilis pag. 759: *Cæperunt pro digni Pastoris Legimine diutnam studiosissimamque vigiliis et obsecrationibus habere concertationem.*

* **LEGIMUS**, Hac una voce Chartis suis subscribere consuevisse Ravenates archiepiscopos, atque hujus consuetudinis exempla non pauca in Archivo Estensi se vidisse testatur Muratorius tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 176.

* **LEGIO**, Sacramentum, quo aliquod dictum seu promissum, quasi *legione*, firmatur et munitur. Charta ann. 1239. ex Chartul. AD. S. Germ. Prat. fol. 104. r. col. 2: *Quicquid in eisdem habeat vel habere poterat ratione dotalitii, vel alio modo, sub ejusdem fidei Legione quittavit penitus et expresse.*

† **LEGIORECAR**, LEGIPRECAR. Vide *Legicrepa*.

† **LEGIRUPA**, Qui *legem rupit*, Martinio: recte. Carmen de Laudibus Berengarii Aug. apud Muratorium tom. 2. pag. 399. col. 1:

Vix proprios teigit fines Rex ille verendus, Legitripus en Wido lubis rediviva resumit.

† **LEGIRUPIO**, Eadem notione, παράνομος, apud laudatum Martinium in Lexico.

† **LEGISCREPA**. Vide *Legicrepa*.

* **LEGISDOCTUS**, Disciplina Christiana eruditus. Charta ann. 1125. ex Tabul. prior. S. Mart. de Camarc.: *Helvisa Legisdocta dedit Deo et beato Martino ecclesiam B. Johannis de Camarcio, quæ dicitur de Albania, cum omni decima ad eam pertinente, et tres arpenos terre in cimterio ejusdem ecclesiæ; quod concessit Robertus Legisdoctus filius ejus.*

LEGISFALCK. Throczius 1. part. Chr. Hungar. cap. 5: *Ibidem in mon-*

tibus hujus deserti grifones nidificare, et aves Legisfalck, quæ vulgo Kerechet vocantur, pullos generare posuerunt. Forte intelligit eam falconem, seu accipitrum speciem, quam cercerellas nostri vocant.

LEGISTA, Qui docet leges, vel qui vacat legibus, Ugutioni [et Johanni de Janua; Legistes, in Glossis Sangerman.] Anonymi liber Revelationum cap. 21: Iste autem suo tempore inter eos, quos Legistas et Decretistas vocant, peritissimus habebatur. Tidericus Langenius in Saxonia:

Illic doctores Decretorum meliores,
Sunt ibi Legistæ multi, pariterque Sophistæ.

Jo. Fortescutus de Legibus Angl. cap. 8: *Denominari Legista mereberis, si le-gum principia et causas usque ad ele-menta, discipuli move, indagaveris.* [Lambertus Prior S. Vedasti Atrebat. de Di-
vinitus Officiis:]

Allegat Legista potens sermone potenti,
Postulat Orator, utpote Sermo Dei.

Occurrit passim. *Advocatus Legista*, in Constitutionibus ann. 1251. in Appen-dice Marcæ Hispan. col. 1439. Martialis Parisiensis in Arestis amoris:

Après y avoit les Deesses,
En moult grand triomphe et honneur,
Toutes Legistes et Clergesses,
Qui savoient le Decret par cœur.

* Nostris etiam *Légitre*. Le Roman de Robert le Diable MS.:

Des grans plaintes de ce mal homme
Vinrent à l'Apostole de Romme,
Qui moult en fu dolans et tristres.
Par le conseil de ses Légistres,
Mist en escumement
Le duc et tout son tenement.

LEGISTERIUM, Jus, Juris et Legum scientia. Ericus Uspalensis lib. 6. Hist. Suevicæ: *Habebat autem Rex Carolus Praefectos nequissimos... qui sub specie justitiæ conservandæ, et injustitiæ puniendæ, erant in Legisterio doctissimi. In tantum autem Legisterium pertractabant, ut via inveniretur in Regno unus rusticus, qui non esset a praefecto suo in pecunia et rebus aliis talliatus.* Supra eod. lib. pag. 195: *Consedentibus igitur cunctis, qui vocem in electione Regis habere putabantur, non tantum secundum formam Legisterii, datis scrutatoribus, duobus scilicet Episcopis, et duobus Militibus, tres electi fuerunt.*

† **LEGITIMA**, nuda, Pars hæreditatis Legibus constituta, Gall. *La legitime*. Charta ann. 1273. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 198: *Ita quod (Anna filia Dalphini Guigonis) non possit aliquid plus in prædictis bonis et hæreditate et terra dicti Domini, ratione fraeschizæ vel Legitimæ, vel supplementi Legitimæ.* Alium locum vide in *Advenimentum*. [*] Legitima Portio. Vide JC. *Legitima* nuda pro *Uzore legitima*, passim occurrit, ut apud Schann. Hist. Wormat. tom. 1. pag. 172. Chart. ann. 1325. apud Guden. Cod. Diplom. t. 3. p. 240: *Cum Elizabeth nunc Legitima mea secundaria, i. e. quam secundis nuptiis duxerat.*

† **LEGITIMÆ**, f. Appendices, Gall. *Dependances*. Traditio Liodricti de Mekerias pro monasterio Sithiensi: *Dono igitur, donatumque in perpetuum esse volo legatiter per festucam et andelaginem, rem proprietatis meæ nuncupante Mekerias... una cum ipsorum locorum perviis, Legitimi et wadriscapis.*

† **LEGITIMARE**, Legitimo connubio prognati jus spurio tribuere, Gall. *Legitimer*, Hisp. *Legitimar*. Jacobus Arago-

næ Rex in Concilio Turiasonensi ann. 1229: *Si Legitimatione indigere aliquatenus videatur (Alfonsus ex matrimonio dubio prognatus), nos auctoritate et potestate regia Legitimamus ad omnia, ad quæ Legitimari potest auctoritate regia, et hæredem et successorem regni nostri constituimus et declaramus.* Rursum occurrit in Charta ann. 1416. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 359. et alibi.

† **LEGITIMARE PONDERA ET MENSURAS**, Ea cum aliis authenticis collata comprobare et legitima declarare. Statuta Arelat. MSS. art. 74: *Commune habeat pondera, quæ erunt in Arelate, et a libra inferius, cum quibus Legitimantur omnia pondera.* Et art. 99: *Commune habeat mensuram cupream, qua Legitimantur barralia.*

* **LEGITIMARE DOTE ECCLESIAM**, apud Gerhard. in vita S. Oudalrici cap. 20. Vid. Decr. pars. 3. de Consecr. dist. 1. cap. 9.

LEGITIMATIO per subsequens matrimonium inducta primitus fuit ex lege a Constantino M. lata, quam restituit Zeno leg. Divi (5.) Cod. de Natur. lib. (5, 27.) ac deinde Justinianus Nov. 12. 84. 117. etc. receptaque in jure Pontificio, ex rescripto Alexandri III. PP. in Append. ad Concilium Lateran. ann. 1181. part. 33. cap. 1. et cap. 6. extr. Qui filii sint legitimi. Ab Anglis tamen non admissa, nisi quantum ad gradus Ecclesiasticos: quoad vero successionem in bona paterna, omnino repudiata, Statuto præsertim Mertonensi ann. 1235. cap. 9. 20. quod etiam observatum a Bractono lib. 2. cap. 29. § 4. Fortescuto de Laudibus Legum Angliæ cap. 39. auctore Fletæ lib. 1. cap. 15. § 3. et lib. 6. cap. 39. § 34. et Seldeno in Disertat. ad Fletam cap. 9. Vide *Pallium*. [*] Vide *Haltaus*. Glossar. German. voce *Buch-kinder*. Grimm. Antiq. German. pag. 463.]

* Singulares prorsus, ut pote ab usu et consuetudine alienas et legibus repugnantes, sed ad Glossarii institutum aptissimas, hic perscribendis consensu Litterarum legitimacionis ex Reg. 82. Char-toph. reg. ch. 40: *Johannes Dei gratia Francorum rex. Ad perpetuam rei memoriam. Et si princeps æternus in generationibus hominum culpam nascentibus non opponat, sed potius frequenter gratiam infundat; eodem exemplo terrenus princeps vestigia superni principis insequendo, suam gratiam subditis illa egen-tibus consuevit infundere quantum potest, ne minister dicatur esse tenax, ubi dominus noscitur esse largus. Sane ad nostrum nuper devenit auditum, quod ex dilecto et fideli thesaurario nostro Ingeranno de Parvo-celario, qui diu et fideliter prædecessoribus nostris regibus et nobis multa et diversa servicia utilia ac sibi meritoria impendit et adhuc impendere non desistit, et ex Margareta dicta de Pommolain domicella, fuit quidam filius procreatus, qui Bernardus vulgariter et communiter nominatur, dicto Ingeranno pro tunc et nunc existente conjugato, ac dicta Margareta pro tunc existente moniali profes-sa, a qua professione, sicut accepimus, per Sedem Apostolicam extitit postmodum absoluta, quodque idem filius, quem prædicti pro eorum communi filio cognoverunt et cognoscunt, et qui adhuc in infantia nunc existit, non solum pro moderno tempore posset carere naturalibus alimentis; verum etiam pro futuro virtualibus oppor-tunis, licet genitorum ipsius possent cum Dei gratia suppetere facultates, si non de-ficerent voluntates, et non insultarent ad*

contraria proles vel successores utriusque, sicut solet facere mos humanus. Quare nos dictorum Ingeranni et Margaretae facultatibus et voluntatibus præsentis, considerantes etiam ipsorum, præcipue in aliis, multiplicem honestatem, et quod dicto Ingeranno non est multa liberorum copia lineæ masculinæ, ac volentes eidem infanti de benigno Misericordiae et pietatis intuitu subvenire, præmissorum nobis veritate relata, nostro mero et proprio motu, non habentes respectum ad preces vel supplicationem alicujus, sed solum ejusdem infanti (sic) compacentes defectui ac ejus necessitatibus presentibus et futuris, ut cum ad ætatem pervenerit suaque discretio viderit temporalis gratiæ munere se præventum, ad meliores actus amplioris gratiæ se festinet, præfatum Bernardum ab ipsis conjugato et professu moniali taliter ex prohibita copula generatum ad omnes honores, gradus, officia et actus legitimos et civiles, potestates et dignitates, tam in minoribus et mediocribus, quam majoribus, seculares et temporales, ad quos et ad quas potest accedere et ascendere filius legitimus ac de legitimo matrimonio procreatus, tenore præsentium de plenitudine et auctoritate regiae potestatis ac etiam absoluta specialique gratia et ex certa scientia Legitimamus et habilitamus ac etiam Legitimationis et habilitationis titulo, gratia et nomine decoramus, et illo Legitimationis nomine ipsum uti et gaudere volumus, quo filius legitimus ex carne dicti Ingeranni in uocem suam propriam procreatus uteretur, ac ab eodem quocumque procedente linea possent uti, ita quod ipsius Ingeranni patris cognomen perferat, ac si idem Bernardus certus, legitimus filius ejus esset, restituentes ipsum Bernardum plenarie ad natalia legitima ac ipsum habilem et legitimum facientes et reddentes ad omnia et singula, ad quæ filius legitimus et legitime natus habilis reputatur, delentes et abolentes totaliter omnem genituræ et illegitimitatis ac inhabilitatis maculam atque nomen, ita quod de sua natalitate vel illegitimatione, in quocumque actu vel contractu gratiæ vel justitiæ, officii vel dignitatis assecutione aut aliter, non teneatur quomodolibet facere mentionem; concedentes eidem ac cum eo dispensantes de regia auctoritate et absoluta potestate, speciali gratia et scientia prælibatis sibi et suis successoribus vel hæredibus, quos eidem ex nunc decernimus posse et debere succedere, tam in recta linea quam collateraliter, ac si in omnibus ab initio originis legitimus extitisset, ut in hæreditatibus et bonis quibuscumque paternis et maternis, nec non paterni et materni generis, tam mobilibus quam immobilibus, in quibus non esset jus alii acquisitum, et in quibus de jure vel consuetudine sive usu succederet aut posset succedere vel deberet in recta vel collateraliter linea, si de legitimo fuisset matrimonio procreatus, succedat, et ea, tanquam legitimus hæres vel successor, possit et debeat vindicare, adipisci et retinere ac pacifice possidere sine impedimento quocumque, et de ipsis disponere tanquam successor legitimus in eisdem. Concedimus insuper quod sua proles de legitimo procreata matrimonio et procreanda in universis bonis suis mobilibus et immobilibus, acquisitis vel acquirendis ac obveniendis quoquo modo succedat, dum tamen aliud quam defectus prædictus natalium non repugnet, hujusmodi natalium defectu non obstante. Decernimus quia omnia supra et infra scripta valere et tenere constitutione, ordinatione, statuto vel lege editis,

et consuetudine vel usu generali vel locali regni nostri ad hoc contrariis vel in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque, quarum vim et potestatem et auctoritatem, quatenus contentis præsentibus litteris omnibus et singulis repugnant, viribus omnino vacuumus, et non obstante etiam quod dictus Bernardus non ex simplici fornicatione, sed ex spurioso, incestuoso et dampnato coitu genitus sit et natus, et quod nati ex talibus nefariis amplexibus, de jure, consuetudine vel aliter inhabiles sint et reputentur ac censeantur indigni ad suscipiendum titulum, nomen et dignitatem legitimationis eujuscumque per principem, vel aliam legitimationem qualemcumque seu presentem gratiam duximus faciendum, non vocatis dictis parentibus seu aliis, quos tangere potest et poterit in futurum; quæ omnia et alia qualicumque quæ nostræ præsentis gratiæ, quam vim sanctionis et decreti habere volumus et jubemus, possent quomodolibet nunc vel in futurum obici vel opponi et ipsius effectum gratiæ impedire vel differre, volumus omnino non obstare et reici, perinde ac si expresse et sigillatim essent specificata presentibus et expressa. Volumus etiam quod prædictæ confessiones seu recognitiones dictorum Ingeranni et Margarete genitorum, per quas dictum Bernardum carnali copula ex se generasse et suscepisse cognoscunt, de quibus quidem recognitionibus nobis constat, vim, auctoritatem et effectum plenæ probationis, filiationis pro præsentis gratiæ concessionis (sic) et exhibitioni obtineant, et pro omni probatione sufficiant, absque eo quod idem Bernardus, seu posteritas sua vel causam ab eo in futurum habituram, onere alterius probationis quomodolibet adstringantur. Volumus etiam et ex-uberiori gratia concedimus quod idem Bernardus sit capax omnium donationum et gratiarum, quæ sibi fient vel jam factæ sunt inter vivos, vel causa mortis, sive titulo legatorum, vel fideicommissorum ex testamento vel codicillo, aut aliter ultima voluntate, sive fiant a patre vel a matre, vel a quibuscumque personis, proximis vel extraneis, ipsunquæ capacem et habilem ad adipiscendum et acquirendum omnia donata et legata, mobilia vel immobilia sibi facta et facienda a quibusvis personis, facimus, ordinamus, constituimus et decernimus pro præsentibus de plenitudine regis potestatis, non obstantibus lege vel statuto, consuetudine locali vel generali, super quibus, quantum ad hoc, de speciali gratia dispensamus, firmiter inhærentes universis et singulis justitiariis nostris et successorum nostrorum ac quibuscumque deputatis et deputandis a nobis vel successoribus nostris, ne quis eundem Bernardum vel prolem suam, vel successores aut posteros, vel causam seu titulum ab eis habituros, in bonis quibuslibet ejusdem acquisitis vel acquirendis, seu undecumque obventibus, occasione defectus natalium ipsius Bernardi, contra præmissa impetere, perturbare aut molestari quocumque modo præsumant. Præmissa autem omnia et singula sic certè plenitudine potestatis absolutæ et regis magestatis facimus, concedimus, statuimus et præcipimus inviolabiliter perpetuo observari, eisque quoad observantiam eorumdem nostram auctoritatem per præsentem interponimus et decretum, nostro in aliis et alieno in omnibus jure salvo. Quod ut firmum et stabile permaneat in futurum præsentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum. Datum Parisius anno Domini 1358. mense Aprilis post Pascha. At sic

signata. Per regem. Seris, et correctæ per vos in cancellaria. J. Royer.

* In præallatis vero Litteris a recepto jure si non nihil ex indulgentia discessum est, scrupulosioris contra juris observantiæ exemplum productæ aliæ legitimationis Litteræ, quibus liberi ex legitimo matrimonio procreati, quod eorum mater ætatis octo annorum sacrum religionis velum accepisset, nullo licet dehinc voto obstructa, legitimi declarantur. Lit. Phil. V. ann. 1317. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 190 : Philippus, etc. Notum... quod nos dilecti nostri Johannis de Efficuria, domini de Arentanis, militis, devotis supplicationibus annuentes, ipsius liberis ex Margareta filia Guillelmi de Monsterello armigeri sua conjuge procreatis, constante matrimonio inter ipsos in facie ecclesiæ solemniter celebrato, ut ipsi eorum quilibet, eo non obstante quod prædicta Margareta mater ipsorum, dum esset ætatis octo annorum vel circa, priusquam monialium de Valle Donnæ ordinis S. Benedicti diocesis Cathalaunensis intrasse et tanquam monialis velata, non tamen benedicta, nec alias expresse professæ, moram in eodem monasterio diuturnam fecisse dicitur, in hæreditatibus, conquestibus aliisque bonis ac rebus quibuslibet, tam mobilibus quam immobilibus, dictorum parentum suorum succedere et ad omnem aliam quancumque successionem venire, necnon ad quoslibet legitimos actus admitti valeant, jure aut consuetudine quibuslibet contrariis non obstantibus, concedimus de gratia speciali, et ipsos quoad hoc Legitimamus de plenitudine regis potestatis, si et quancumque legitimatione indigeant occasione prædicta. Ex quibus ultimis verbis facile effici potest hujusmodi usum nulla lege apud nos stabilitum fuisse. Et quidem non alia hac de re mihi nota est, præter legem Liutprandi, de qua infra in Velamen.

* Neque silentio prætereundum est in hujusmodi litteris patrum et matrum nomina non raro omitti; quod cancellarii vel notarii arbitrio tribuendum opinor: id enim, ut eorum famæ parceretur, factum fuisse haud versimile est; siquidem illorum nomina interdum appellantur, quæ religionis causa tacenda erant, ut in Lit. ann. 1370, ex Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 616. quibus legitimatur quidam Antonius Filius Johannæ de Chenerio religiosæ in monasterio Paracleti juxta Nogentum supra Sequanam et Henrici quondam episcopi Trecentis. Ejusdem tenoris sunt tres subsequentes litteræ ad totidem eorumdem parentum filias spectantes.

† LEGITIMITAS, Ortus, nascentia ex legitimo thoro. Statuta Eccl. Aurelian. art. 59. apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 1279: Inquirat Sacerdos... de Legitimitate sponsi et sponsæ. Alibi est actio qua notus declaratur legitimus. Vide tom. 3. Concil. Hispan. pag. 492. col. 1.

1. LEGITIMUS, ex Lege idoneus ad aliquid agendum. Lex Longob. hb. 2. tit. 29. § 1. [*] Liutpr. 19. (4, 1.): Hoc prospeximus ut intra 18. annos non sit Legitimus homo ad res suas alienandas, etc. [Charta ann. 1277. ex Chartulario S. Vandregisilli tom. 1. pag. 306: Vendidi... pro LXIV. sol. Tur. quos a prædictis Religiosis viris legitimis præ manibus recepi. Suspicio legendum esse, Quos a prædictis Religiosis viris Legitimos... recepi.] Vide Legalis.

* Vel Probus. Charta pro monast. de Fontaneto in Reg. 106. Chartoph. reg.

ch. 371 : Electi sunt quatuor Legitimi viri communi assensu, qui omnia hæc, quæ prædicta sunt, recordati sunt, et se illa verissime recordatos fuisse super sanctum Evangelium juraverunt. Ubi Legitimi viri, iidem videntur qui alibi Boni homines appellantur. Vide in hac voce.

* 2. LEGITIMUS, Ingenuus. Charta apud Meichelbec. tom. 2. Hist. Frising. pag. 529 : Tradidit eadem matrona... suum servientem Herimannum, ea ratione ut ipse cum omni sua posteritate Legitimorum servientium uteretur jure. [*] Vide Hæberlin. de Histor. Frising. tom. 1. pag. 164.]

* LEGITORIUM, Pulpitum, pluteus, analogium. Glossar. Prov. Lat. ex Cod. reg. 7657 : Letrier, Prov. legium, lectrum, Legitorium, analogium. Acta capit. MSS. eccl. Brioc. : Cantor... tenetur... suis propriis sumptibus habere coram Legitorio... duas magnas tædas ceræ ardentis. Vide Legium.

LEGIUM, seu LEGIVM, in Gloss. Lat. Gall. : Pulpitre, Letrin à mettre livre sus. Ugutio : A lego, lectrum et Legium, pulpitum. Leo Ostiensis lib. 3. Chr. Cas. cap. 31. (al. 33.) : Legivum quoque pulpitum et eminens in eo constituit. Cap. seq. : Legivum quoque pulcherrimum auro atque coloribus pictorum ingenio decoratum ibidem extrui jussit. Λογία et Logea Græci vocabant ejusmodi pulpita, non ea duntaxat in quibus recitabantur comedie, ut auctor est Vitruvius lib. 5. cap. 8. sed et Tribunalium juridicorum et Ecclesiarum. Hesychius : Βῆμα, πλείονα μὲν σημαίνει κοινότερον δὲ οὖτως, καὶ το λογιόν, ὡς περ ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ δικαστηρίῳ. Sed hic pro οὖτως, quod nihil est, videtur legendum ὀδῶς, solum, pavimentum, editus scilicet. [*] Hæc correctus legitur apud Grammat. Bekker. pag. 219. 28. Vide Henr. Stephan. Thesaur. Ling. Græc. voce Βῆμα edit. Didot. tom. 2. col. 230.]

LEGIUS. Vide Ligius.

† LEGNAGIUM, ut infra Lignagium, Jus excindendi lignum in silvis, vel Præstatio pro hujusmodi jure, Legnagium et carbonagium, in Regesto Philippi Aug. f. 87. e Chartophylacio Regio.

* LEGNAUOLUS, Faber lignarius, Ital. Legnaiuolo, in Stat. ant. Florent. l. 5. c. 19.

* LEGNAYRARE, LIGNAYRARE, Jus ligna excindendi in nemoribus. Italis, Lignare, far legna; Gall. faire du bois. Stat. Nicisæ ann. 1333. in Mon. Hist. Patriæ Taur. tom. II. col. 182 : Quod homines Nicisæ possint Legnayrare in territorio Gaudæ, et locis circumvicinis; et paulo post : Pro parte universitatis hominum dictæ civitatis (Nicisæ) fuit nobis nuper expositum querelanter, quod cum ipsi... fuerint, sintque ad præsens in possessione, seu quasi Lignayrandi, seu ligna faciendi quancumque tam in nemore de Gauda, quam in aliis locis circumvicinis dictæ civitatis, etc. [FR.]

† LEGNEIRARE, LEIGNERARE, ut infra Lignare, Lignum in silvis excindere. Sententia arbitralis inter Dominos et Communitatem Calliani ann. 1497 : In antiquissima et vera possessione pastorandi, eyssartandi, Leignerandi, fusteiandi, glandeiandi, etc. Infra legitur : Leignerandi.

* LEGOY, LIGOY, Distinctis vocibus leg. le Goy et li Goy, Instrumentum ligno scindendo aptum. Vide supra Goia 1. Consuet. Domb. MSS. ann. 1325. art. 27 : Quod si reperiantur in tallia dicti nemoris, tres solidos Viennenses solvere teneatur vel Legoy; et si dictus Ligoy non

valebit tres solidos prædictos, quod dictus scindens dictos tres solidos solvere et perficere teneatur et in emenda parti.

† **LEGUA**, Hisp. *Leuca*, Gall. *Lieuca*. [* *Legua* etiam Hispanis, Provincialibus *Legue*.] Concil. Dertusanum ann. 1429 : *Cum itaque locus S. Mathæi non distaret a castro Paniscolæ nisi per tres Leguas*. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 25. v. col. 1 : *Silva que habet in totum Leguam 1. et dimid. ubi possunt saginari porci cc. Recurrit fol. 116. col. 1. Vide *Leua* et *Leuca*.*

LEGULA, Æfricus : *Legula*, vel *Coclea*, vel *Code*, *Metelacca*. Ubi Somnerus : *Legendum forte, loculus, vel locellus, Metelacca, vel Codde*. Sed hic *Legula*, est pro *Ligula*, quæ est mensura Medicis et aliis nota, de qua Marcellus Empiricus pag. 47. 122. Glossæ vet. Κοιλάριον, cochliarium, *Ligula*. Μύστρον, *Legula*. [Vide alia notione in *Legia*.]

LEGUMENARIUS, ὀστροπόλης, in Gl. Gr. Lat. [Alii præferunt *Leguminarius*, Qui vendit legumina.]

* **LEGUMENIUM**, LEGUMENTUM, Legumen. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305 : *Item hortolanus... debet tenere hortum conventus valide garnitum... de cunctis herbis et Legumeniis... Item duo furnerii recipiunt... a dicto cellerario pisces, carnes et Legumena*.

** **LEHA**, Apri femina. Vide *Etleha* et *Lefa*.

LEHEN. Charta Rudolphi Imp. ann. 1277. in Metropoli Salisburg. tom. 1. pag. 390 : *Idem in villa Holleri sex mansos et dimidium mansum, qui Lehen vulgariter nominatur, 14. libras solventes, quos ibidem dominus noster nunc habuit liberos et solutos, etc.*

LEHENRECHT, Jus feudale : vox Germanica ex *Lehen*, feudum, et *Recht*, jus, rectum. Gesta Marwardi Abbatis Fuldensis : *Abbatis totius utilitas in Laicorum manu posita fuit, et si aliquis eis contradicere vellet Abbatum, ac judiciali lege placitum faciens, justitiam ab eis exquirere cœpisset, ingeniosa et callida argumentatione juris sui, Lehenrecht nominant, anguis more de manibus elapsi, per anfractus sermonum sine suo discrimine effugebant.* [Diploma Friderici II. Imp. ann. 1219. apud Tolnerum in Probat. Hist. Palat. pag. 68 : *Item nullus dominus aliquem Nurembergensem compellere debeat ad jus, quod appellatur Lehenrecht.*]

LEIA, Videsis in *Leda* 3.

LEIBO, LEIBUNCULUS, Panis crassior, et relictis fufuribus minus candicans, Goldasto. Ephemerides Monasterii S. Galli tom. 1. Rerum Alam. : 16. Kl. Dec. *Eodem die dantur carnes, pisces, casei et ova cum stoupo, et maximo Leibone et minore Leibunculo de Stanheim*. Occurrunt passim ibi 15. Kl. Martii, 3. Non. April. etc. Vide Joann. Winckelman. in Notitia Saxo-Westphalic. pag. 458. [* Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 4. col. 1111. voce *Hlaib*.]

LEIDA, LEIDARIUS. Vide in *Leudis*.

† **LEIDGRAVIUS**, LEIDGREVIUS. Vide *Ledgravius*.

* **LEIDIS**, Tributum, quod pro mercibus exigitur. Pactum inter eccl. Lugdun. et comit. Forens. ann. 1167. ex Bibl. reg. : *Leides fori et feriorum, communes sunt*. Vide in *Leudis*.

LEJEWITE, LEGERWITE. Vide *Lairwita*.

† **LEIGIALIS TERRA**, Quam tenet homo *Ligi*us. Vide locum in voce *Terra*.

LEIGIUM. Charta Henrici Regis Fran-

ciæ ann. 1060. pro Ecclesia S. Martini de Campis : *De redditibus quidem passionis vierix, silvæ, atque Leigii, omnem decimam... concedo*. Occurrit eadem verba in alia Charta Ludovici VII. ann. 1137. Idem videtur quod *Alegium*. Vide in hac voce.

† **LEIGNAGIUM**, Jus lignationis. Vide *Lignagium*.

† **LEIGNERARE**. Videsis in *Legneirare*.

LEIOSTREA, [Lævis ostrea.] Vide *Aspratilis*.

LEIPA, Fuga, vox incertæ originis. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 43 : *Si quis a domino suo sine licentia discedat, ut Leipa emendetur, et redire cogatur*. [* *Lege Utleipa* et vide *Utlep*.]

LEIRWITA. Vide *Lairwita*.

† **LEISIVERPIRE**. Vide *Læsiverpum* in *Laisus*.

* **LEITA**, Minutissimæ monetæ ex latone vel cupro species. Charta ann. 1320. in Reg. C. Chartoph. reg. ch. 25 : *Vendit... quatuor modios frumenti boni, novi, sicuti et legalis ad mensuram Pontis Ligeris Turon. duobus denariis, minus de Leita, quodlibet sectarium (de) meliori frumento*. Vide *Lato* et *Loto*.

LEITIHUNT, etc. Vide *Canis Leitihunt*.

LEITO. Charta Alfonsi III. Reg. Portugallicæ apud Brandaon. tom. 4. pag. 279. v. : *Gallinam, caponem, capritum, anærem, aut Leitonem*.

† **LEIXARE**, Permittere, sinere, Gallis, *Laïsser*. Charta Lusitanica apud Brandaon. lib. 14. Monarchiæ Lusitan. cap. 16 : *Mando vobis ipsum torrem et portum, et non Leixetis ibi norare aliquem hominem de illis, qui ibi erant, quando Infans Dominus Alfonsus eam filiauit*. Alius exstat locus in *Crebantare*. [* Vide *Laxare* 2.]

* **LELEX**, Jurisconsultus, legis peritus, advocatus. Charta ann. 1152. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 539 : *Istius rei est testis Guillelmus de S. Felice vicarius Carcassonæ et Guillelmus de Durban et Gauzbertus de Avalino et Petrus Raymundi de Altopullo et Willermus de Isla ambo Leleges, et Petrus de Vilario vicarius Redensis*.

LEM, [Teuton. *Leme* et *Læme*, Læssio, mutilatio, a *Lam*, Mutilus, Schiltero.] Vide *Arata*.

* **LEMA**, *La voragine*. Glossar. Lat. Ital. MS. pro *Lama* 1. Vide ibi.

* **LEMBELLUS**. [Tegula. DIEF.]

* **LEMBULUS**, diminut. a *Lembus*. Navis genus, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

* **LEMBUM**. [Purpureum vestimentum. DIEF.]

† **LEMBUS**, *Vestis regia*, Papiæ. An *Limbus*, Fimbria ad ornatum vestibus assuta ? Agnellus in libro Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 178. col. 2 : *Ornaveruntque diversis palliis exanime corpus, et Lembum (MS. Lobum) a barba usque ad caput innodatus erat, quod illi sua ex auro Basilii miserat mater*.

LEMIGA. Vita S. Pardulfi Confessoris in Cod. MS. et apud Labbeum tom. 2. Biblioth. pag. 601 : *Quidam ex rusticis vulgaribus, dum ligna ad usum ignis cederet, ut adsolet, in vetusta arbore, bolidos, quos vulgo Lemigas vocant, adherentes reperit ; et cum eas collegisset, de crevit ut eas ad virum Dei Pardulfum deferret, etc. Mox : Sciscitatus ab eo cui has deferret Lemigas. Tunc homo confitendo dixit, quod ad virum Dei Pardulfum, qui nihil carnium, nec volatitium edebat. Occurrit ibi semel ac iterum : ubi bolidus, ponitur pro boletus, uti haberi in MS. Compendiensi monet Ma-*

billonius, fungus, *Champignon*. Sic *Lemiga*, idem erit quod boletus.

† **LEMINALATGE**, f. *Heminagium*, seu præstatio ex quacumque hemina frumenti aut alterius grani. Chartularium Gratianopol. f. 41. n. 33 : *Sextam partem leydæ hujus civitatis de sale et denariis, et tertiam partem de linguis vacuarum sive boum, et tertiam de Leminalge cum tertia parte lanarum, et cum omnibus rebus minutis quæ de leyda exeunt*. Vide *Hemina*.

* **LEMINES**. [Exequiæ. DIEF.]

* **LEMMA**, in Charta Caroli M. ann. 774. apud Mabill. Diplom. pag. 645. pro *Lemnia*. Vide in hac voce.

LEMMANE. Gregorius Turon. lib. 1. Miracul. cap. 84 : *In illis autem diebus cum jam semina trituroarentur, et sicut Lemmane vestitum segetibus nudum habetur, a silvis intercedente gelu, cum non esset unde ignis accenderetur, ab ipsis paleis focos sibi adhibuerant excussores*. Ita præferunt tres Editiones : qua voce pars Arvernorum agri intelligitur plana et fertilitate nota, quæ vulgo *Limaigne* dicitur, quamque *Lemane Arvernana* vocat idem Gregorius lib. 3. Histor. cap. 9. *Limane*, lib. 5. cap. 35. quam vocem quidam ab *alimonium* deducunt ; vel quod ea animalia usui rustico necessaria nutriat, quæ Hispani *alimania* vocant. Vide Jacobum *Bourgoing* de Origine et usu vulgarium vocum pag. 76. et infra in *Limania*.

† **LEMMONES**. Vide *Lemnonis*.

† **LEMNA**, Vectigal in urbis exitu vel introitu pro mercibus solvendum, forte sic dictum a *limen*. Statuta S. Severi in Capite Vasconicæ circa ann. 1100. tom. 1. Anecd. Marten. col. 280 : *Statutum etiam fuit, quod si extranei, causa vendendi, in animalibus vel in plaustris aliquid abstraxerint, in exitu portarum Lemnam persolvant*. Idem dicitur de corariis, quod Lemnam debeant dare. De burgensibus villæ statutum est, quod in exitu non debeant dare Lemnam, nisi de ferro, sale et piscibus. Verumtamen quamdiu munditiæ duraverint, jam dicti burgenses, sicut ceteri homines, Lemnam persolvant. Vide alia notione in *Lemnia*.

† **LEMNARIUS**, Portitor, exactor *lemnæ*, ibid. col. 279 : *Extranei vero, si aliquid venale ad villam attulerint, sive in præsentem sive in futuro, vendiderint in introitu portarum, Lesdam persolvant, vel securitatem non vendendi Lemnario faciant*. Ex hoc loco patet Lemnam idem esse quod *Lesdam* ; unde proclive esset suspicari ubique scribendum fuisse *Lesdam*, vel *Leudam*, ut *Lesdario* seu *Leudario*, pro Lemnario, si vox *Lemna* toties non repeteretur.

LEMNIA, LEMNA, LEMPNA, Silva. Tabular. S. Eparchii Inculism. : *Ego dono... et ad ignem et ad alia necessaria omnes arbores Lemniarum meorum de Pontos, præter chaisnum et fraxinum*. Charta Aimerici de Ronconio, ibid. : *Dono Deo et S. Eparchio lo chaufatgha in Lempnis meis de Marcillac, etc... et accipiant de Lempnis meis, quantum eis opus fuerit ad suum chaufatgha*. Rursum f. 870 : *In illa terra, quæ est trans la Lemna de Palirs, iuxta mansum Brolii*.

† **LEMNIÆ**, Homines monstrosi et fabulosi quos sic describit Isidorus lib. 11. Orig. cap. 2 : *Lemniæ in Libya credunt truncos sine capite nasci, et os et oculos habere in pectore ; alios sine cervicibus gigni, oculos habere in humeris*. Odo de varia Ernesti Bavaricæ Ducis fortuna, tom. 3. Anecd. Marten. col. 362.

Sunt alii setis hirci, mirabile dictu,
Non caput est, nec vultus eis, humerisque retrusi
Igneus oculi, parvum pro nare foramen
Pectus habet, rictusque loco parvissimus oris;
Lempnias appellant; crudis de more tomallis
Vescuntur, salsaque maris potantur ab unda.

* **LEMNISCAE**, Fasciolæ purpureæ.
Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Vide
Lamniscæ.

† **LEMNIUS**, Luctuosus dicitur. Pa-
pias.

† **LEMNONES**, Larvæ, animæ mortuo-
rum. Papias. In Gloss. Sangerman. MS.
n. 501. habetur *Lemmones*: an pro *Le-
mures*?

† **LEMNUNCULUS**, pro *Lembunculus*,
apud Papiam. *Lemnunculum*, *lembum*,
in Glossis Sangerm. MSS. num. 501.

† **LEMOCIA**, LEMONA. Vide *Barbarini*.

* **LEMOISSELLUS**, LEMUISSELLUS, LE-
MUSSELLUS, Globus, Gall. *Peloton*. Mun-
it. castr. dom. reg. ex Cod. Phil. Aug.
in Chartoph. reg. sign. 34. bis part. 1.
fol. 93. r. 5: *Losdunum... x. fundæ et*

*vijs. Lemusselli filii... Chinon. xx. Lemus-
selli filii*. Et fol. 94. r. col. 1: *Decem*
globi, id est, Lemusselli de filo. Ibid. fol.
97. v. 5: *Quatuor targiæ, duo Lemoisselli*
filii. Rursus part. 2. fol. 3. v. col. 1. et
2: *ij. Lemussellos filii*. Ubi Guido de Dam-
petra in epist. ad Phil. Aug. apud Mar-
ten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 1114. ha-
bet, *Glomos filii*. Vide infra *Loisellus*.

† **LEMONIUM**, Malum citreum minus,
Gall. *Limon*, apud Bern. de *Breydenbach*
Itiner. Hierosol. pag. 226.

† **LEMOSSINA**, *Eleemosyna*, Italis, *Limo-
sina*, apud Laurentium in *Amalthea*.

* **LEMPINAS**. [Orpiment. DIF.]

* **LEMPITULA**, [Traita. (Gloss. Ms.
Turon. XII. s. Bibl. Schol. Chart. 1869.
p. 328.)]

† **LEMPNA**. Vide in *Lemnia*.

† **LEMPNIE**. Vide *Lemnie*.

1. **LENA**, apud Petrum de Crescentiis
lib. 10. cap. 37. *Suber seu Liege* vertitur
a veteri Interprete Gallico.

† 2. **LENA**, Pannus laneus qui culci-
træ supersternitur. Guido Discipul. Farf.
cap. 47: *In lectulo ad unumquemque de-
putetur Lena cum pellicula investita, sa-
gum laneum, capitale*. Bernardus Ord.
Cluniac. part. 1. cap. 17: *Pro signo strati*
quod substernitur, et Lena vocatur a S.
Benedicto, etc. S. Willelmus lib. 1. Con-
stitut. Hirsaug. cap. 16: *Pro signo strati*
quæ substernitur, et Lena vocatur a S.
Benedicto: scilicet in Regula, cap.
*55. ubi: Stramenta autem lectorum suffi-
ciant, matta, sagum, Lena et capitale.*
Willelmus Mon. in Vita Sugerii Abb.
lib. 2. sub finem: *Hic illi quiescenti pro*
pluma erat palea, pro mollitie lini sub-
sternebatur lanea parum levis Lena. La-
tinis *Lena* pallii genus est, quod ceteris
vestimentis super induebatur, præser-
tim hiberno tempore et ad iter facien-
dum, hocque intellectu *Lenam* accipio
in Statutis Cisterc. ann. 1183. tom. 4.
Anecd. Marten. col. 1256. ubi: *In Lenis*
artificiose fiunt varietates colorum in
Monasteriis nostris; quod ne ulterius fiat
modis omnibus prohibemus: sed si conti-
gerit quod simbrias tinctas emerint, non
nisi unius coloris in una Lena ponant.
Vide *Cozzo*.

* Pro panno serico legitur in Charta
ann. 1019. apud Murator. tom. 4. Antiq.
Ital. med. ævi col. 768: *Posuimus autem*
super ipsum altare una Lena serica
Constantinopolitana.

* 3. **LENA PANIS**, Frustum, offella,
Gall. *Leche*. Testim. de S. Domin. tom.
1. Aug. pag. 646. col. 1: *Nec etiam vidit*
eum comedere ultra unam Lenam panis.

* 4. **LENA**, Fascis virgeus, lignum ca-
lefaciendo furno accommodum, Hisp.
Lenna, Gall. *Bourrée*. Consuet. Mss.
Perpin. cap. 37: *Item homines Perpi-*
niani possunt habere Lenas suas ad co-
quendum panes ad opus suum... Item
possunt habere duas fogaucerias de Lena
et duas de lari ad vendendo panes cum
voluerint. Lenchas vero Occitanis paxil-
lum sonat. Lit. remiss. ann. 1413. in
Reg. 167. Chartoph. reg. ch. 373. bis:
Pierre Sture print un pieu de haye, dit
au pays (Languedoc) Lenchas, ... et bailla
un grant cop dudit pieu ou Lenchas au
suppliant parmi le front.

* **LENAGIUM**, in Reg. Phil. Aug. ex
Chartoph. reg. sign. 34. bis fol. 69. r.
col. 2. part. 2. pro *Legnagium*, ut legitur
ibid. part. 1. fol. 46. v. col. 1. Vide in
hac voce.

† **LENARE**, Lenocinari, lenocinium
facere. Salmasius ad *Vopiscum* ex ve-
teri Epigrammate:

Lenandi callidus arto.

Et ex alio inedito:

Quod si formosas redeas Lenare puellas,

Et dederit quæstus cotidiana Venus.

Vetus Scholiastes Juvenalis ad illud Sa-
tyræ 2:

Ille docet, missis a corruptore tabellis,

adnotat: *Socius filiam suam Lenat et*
docet eam machis caute scribere. Lau-
rentius in Amalthea ex vet. Glossis:
Lenare, Lenire.

† **LENARIA**, Quæ facit lenocinium.
Miracula S. Cuneræ, tom. 2. Junii pag.
564: *Blasphemando... dixit: B. Cunera*
videtur esse Lenaria, quia leni et lenæ qui
invicem copulari non possunt, veniunt
hic ad B. Cuneram, ut ibidem fornicari
possint.

† **LENAYRARE**, Pro *pascayrando* vel
pasqueria sumendo cum eorum averi
grosso et minuto, pro Lenayrando, et
Lenayra faciendo, in veteri Charta Massil.
ex Schedis D. le Fournier, id est, pro
lignis in silva excidendis. Vide Ligne-
rare et Legneirare.

* **LENCIA**. [Viola. DIF.]

† **LENCIO**, ἐν τοῖς νέθρασι ὀρχοῦμενος,
Tempore luctus saltans. Supplem. Anti-
quarii. Vide *Lenatio*.

† **LENCIUS**. Testamentum Sancii I. Re-
gis Portugalliæ æræ 1217. apud Brand-
daon. tom. 3. pag. 260: *Habeat et meas*
cinlas, et meas carlatas, et penas varias,
arrancanes et Lencius, id est, Lintea. [In
Actis SS. Junii tom. 3. pag. 477. habetur
*Lencios.] [*Lintea supellex. Vide infra*
Lenzia.]

† **LENDEX**, *Tarmus*, (tarmes) vermis in
lardo. Johanni de Janua, *Vert de Lart*,
in Glossis Sangerm.

* **LENDITUM**. Vide in *Landicum*.

* **LENEUS**, *Lo vino*, in Glossar. Lat.
Ital. Ms. pro *Lenasus*, ut legitur Georg.
lib. 2. v. 4. et lib. 3. v. 509. et 510.

† **LEGLISH**, Species monetæ Flan-
dricæ. Charta ann. 1342. apud Rymer.
tom. 5. pag. 315: *Duo millia librarum*
monetæ vocatæ Lenglish in Flandria
currentis.

* **LENGUETA**, Lingula, Gall. *Languette*,
Ital. *Linguetta*. Stat. sabbat. Carcass.
ann. 1402. in Reg. 157. Chartoph. reg.
ch. 320: *Non sit ausus immiscere... corium*
mutonis cum corio vaguæ seu de cordoa,
nec e converso, nisi esset tamen horlæ
vel Lenguetta. Male *Vengueta* editum
tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 560.
art. 7.

† **LENHACERIUS**, Qui carminat lanam,

Gallis, *Cardeur* in veteri Catalogo MS.
Sodalium confraternitatis B. Mariæ
Deauratæ.

† **LENHAIRRARE**, Lignum in silvis
excindere. Charta ann. 1289: *Jus exsar-*
tandi... laborandi et fusterandi, et Len-
hairrandi, etc. Vide *Lignerare*.

† **LENHAYRAGIUM**, Jus lignorum in
silvis excidendorum. Conventio Ludo-
vici Regis Siciliæ cum Arelatensib. ann.
1385. ex MS. D. Brunet: *Item retinet dicta*
Universitas patium Castelleti Montis-ma-
goris et Auriculæ, et quecumque alia,
tam piscationes quam venationes, Len-
hayragia et explechias quorumcumque
patuorum.

† **LENICANARIUM**, Vestis species. Ca-
tholicon Armoricum: *Huclien, Gallice,*
Huquet de toile, Lat. hoc Lenicanarium.
Item prætexta, Gall. Hucquete à genes
enfants. Hucpillotet, Gall. Hucque pillotée,
Lat. hæc lacerna. [Forte melius
legeretur Hoclenicanarium, pro Huclien
canab. Gall. Huquet de toile de chanvre.]

* **LENIS**, pro *Lævis*, planus, ut
moment docti Editores ad Mirac. S. Annem.
tom. 7. Sept. pag. 747. col. 2: *In quo cum*
nullum visus appareret vestigium, erat
enim oculorum locus Lenis, ut cætera
facies, etc.

* **LENITIVUS**, *Lenis*, Ital. *Lenitivo*.
Charta Henr. VII. imper. ann. 1311.
apud Lam. in *Delic. erudit. inter. not.*
ad Hist. Sicul. Boninc. part. 3. pag. 210:
Volentes tamen consideratione pii ac
benigni patris et domini, filios et subditos
devios a via perditionis retrahere, Leni-
tivo modo et de plano, etc.

* **LENODOCHIUM**, [Licherie. (Gloss.
Ms. Turon. XII. s. Bibl. Schol. Chart.
1869. p. 329.)]

† **LENONIA**, Lenocinium, *Maquerelage*.
Eckehardus Junior de Casib. S. Galli
cap. 1. extremo: *Ad amplexus Arnolphi*
Regis clam dum peteret, respondisse
fertur Lenoniæ prociis, etc. Statuta MSS.
Caroli I. Regis Sicil. cap. 205: *La poine*
de Lenoine et de lecherie, etc.

* **LENSIA**, Lintea supellex. Charta Ca-
roli IV. imper. ann. 1357. tom. 1. Cod.
Ital. diplom. col. 2467: *Præterea studii*
Senensis scholares... una cum familiis,
equitaturis, arnatis, Lentis, vallisis, et
rebus suis omnibus liberis esse decerni-
mus. Vide Lencius.

* **LENTA**. [Tanche. DIF.]

† **LENTACULUM**, *Crustalia*, apud Pa-
pium.

* **LENTAGO**. [Laurus. DIF.]

† **LENTARE**, pro *Morari*, non semel usur-
pat Gregorius M. lib. 2. Ind. II. Epist.
1. 42. lib. 10. Epist. 35. Papias: *Lentare,*
tardare. [Gloss. Sangerman. MS. n. 501:
Lentandus, tardus. S. Ambrosius lib. 10.
in Lucam num. 149: *Ergo ne tanquam*
inerti gubernatori in arenis littoris mihi
hæreat sermo, tanquam in vada cæca
Lentandum iter quam præcipitandum
arbitror, etc. Fata Lentata, id est, tar-
data, apud Trebellium Polliionem in
Claudio cap. 6. Virgilius Æneid. 3.

Ante et *Trinacia Lentandus remus in unda est.*

Id est, lente aut diu dudendum, nisi *Len-*
tare remum simpliciter hic sit navigare,
quia, ut habet Turnebus lib. 4. cap. 22.
cum remiges magnis viribus remigant,
Lentant, id est, curvant et flectunt pan-
duntque remos. S. Orientius lib. 1. Com-
monitorii:

Hirta tibi melius pallia præbet ovis,
Quam quæ, Lentato per lubrica fila metallo,
Alternos frangit vestis onusta gradus.

Ubi *Lentatum per lubrica fila metallum,*
aureum intelligit argentumve textum,

Gallis, Galon, quo vestes ornantur et onerantur, nullo indumentium commodo.] Vide *Adlentare*.

LENTEA, Fovea. Papiæ.

† **LENTEA**. Charta vetus apud Stephanotium Antiq. Petragor. MSS. pag. 89: *Res sitas in pago Petragorico, in Lentena Albucense et villa quæ dicitur Miliacus, etc.* Sed legendum *Centena*, Pars comitatus vel regionis: de quo in *Centena* 2.

1. **LENTERNA**, *Vincola modica*. Papiæ [et veteri Glossatori Sangerman. MS. num. 501.]

† 2. **LENTERNA**, Species vasis. Acta S. Samsonis MSS: *Samson, quem in cella tua posuisti, omnia bona, quæ congregas, inaniter dispergit, et maxime Lenternas melle plenas fundo tenus evacuavit. Dubritius introivit in cella et introiens vidit omnia vasa summo tenus plena.*

* **LENTESCERE**, dicitur de colle declivi, in Mirac. S. Germ. Autiss. tom. 7. Jul. pag. 274. col. 1: *Erat locus naturali quodam situ commodissimus; atque a parte orientali, clivo montis paulatim Lentescente, competenter adcline pendulus.* Galli diceremus, *s'Adoucissant insensiblement.*

† 1. **LENTIA**. Annales Genuenses apud Murator. tom. 6. col. 349: *Et facti proinde consilio sic Lentiæ, quæ Republicam annue nituntur augere, ad creandam militiam, Deo auspice, profecturam, lætiores solito auctoritatem hilariter præstarent.* Vox ignota ac forte mendosa, hincque locus perobscurus.

* 2. **LENTIA**, Ital. *Lenza*, Ager in longum protensus. Charta ann. 1088. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 1034: *Quas (terras) detinet Bonaccio massario ad manum sua (sic) ad laborandum, et de una alia Lentia ibi posita, etc.* Vide infra *Lesæ*.

LENTIACUM, Præstatio, ex lentibus. Vide *Mestivarius* in *Mestiva*.

LENTIARIUS, pro *Lintearius*. Gl. Gr. Lat: ὀθονιακός, *Lentiarius*. Sic etiam in Gloss. S. Bened. pag. 266. λέντιον, dixere Pisides in Hexaemero v. 1747. Palladius in Hist. Lausiaca cap. 52. Germanus Patr. CP. pag. 150. et alii quos laudat Meursius.

† **LENTICLA**, dimin. *Lentis*. Vide *Lenticularia*.

1. **LENTICULA**, Eucherio Lugdun: *Vasculum ex ære habens oleum quo ungebantur in regnum.* Lib. 1. Reg. cap. 10. l. lib. 4. cap. 9. ubi Græc. Interpr. φακός ἐλαίου. [Isid. lib. 2. cap. 7: *Lenticula, medicum (modicum) vas æneum vel argenteum, quadrangulum, in latere apertum, quod et Lichitum, (Lecythum) est enim vas olei, quo Reges et Sacerdotes ungebantur, a liniendo dictum.* Alii *Lenticulam* dictam volunt, quod lentis formam quodammodo referret. Vide Plinium lib. 18. cap. 12. et Martinium in Lexico.]

† 2. **LENTICULA**. Genus placentæ. Pelagius Diac. de Vita SS. Patrum cap. 4. n. 59: *Fecit de farinula Lenticulam et zippulas.*

* 3. **LENTICULA**, Lentigo, macula. Mirac. S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 454. col. 2: *Itaque omnia signa in ea mortem sibi initiari videbantur; præsertim cum per totum ejus corpus signa, quæ vulgariter Lenticulæ cognominantur, apparuissent.* Et pag. 455. col. 1: *Cum jam signa mortis in ea apparerent, quæ vulgariter Lenticulæ cognominantur.*

LENTICULARIA, Ager lenticulis consitus. Lex Salica tit. 29. § 13: *Si quis in napinam, in fabariam, in Lenticulariam,*

vel his similia ad furtum faciendum ingressus fuerit, etc. Gloss. *Lenticla*, φακῆ.

† **LENTIGUM**, Præstatio pro vendendis Lentibus. Vide locum in *Sandalis*.

† **LENTIGAMEN**. Gesta Archiepiscopo- rum Trevir. apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 426: *Dominus Cuno submitit se ad fossatum castri per arciam fenestram cum Lentigamine, et sic evasit.* Videtur legendum *Ligamen*, nisi *Lentigamen* dictum sit, quod ligamen fuerit ex linteo textum.

† **LENTILAT**, vox vernacula, Lens, species leguminis nota, Gall. *Lentille*. Necrologium Carnotense: *Aquisivit etiam apud Mensesin generaliter quicquid Major habebat in granica Capituli, scilicet duos triturores, vechiat, pesiat, Lentilat, favat.*

LENTIO, ὁ ἐν τοῖς πένθεσιν ὀρχούμενος. Vide *Salmasium* ad *Vopiscum* pag. 504. et Joan. Kirchmannum lib. 2. de *Funeribus*. cap. 7. [Supra habetur *Lencio*, Tempore luctus saltans.]

* **LENTIOLUM**, Linteolum. Vita S. Ubaldi tom. 3. Maii pag. 637. col. 1: *Solvens autem Lentiolum ita sanam (fistulam) reperit, ut nec aliquod signum appareret cicatricis.* Vide *Lenzonum*.

† **LENTIPES**, Lento seu tardo gradiens pede. Ausonius Epist. 21:

Spondeus illi Lentipes ibat comes.

† **LENTIS**, *Navis pusilla*. Papias et Gl. Sangerman.

† **LENTISMA**, *Mastiche, lentisci resina*. Laurentius in *Amalthea* ex *Onomastico*.

† **LENTIUM**, σάβανον, Gloss. Lat. Græc. Sangerm. Sabanum, sudarium. Vox ducta ex λέντιον, quod Græci recentiores formarunt ex Latino *Linteum*.

† **LENTRUS**, Linteum lecti, Gall. *Linceul*. Charta ære 1060. apud Anton. de Yezep in Chron. Benedict. tom. 5. pag. 435: *Quatuor plumacios, literius 3. Lentros de lano (i. e. de lino) 3. duos etiam pares de sabanis.* Sed videtur legendum *Lentios*. Vide *Lencius*.

† **LENUM**, pro *Linum*. Videsis in *Lentris*.

* **LENUTA**. [« Parvam literam quodam magno sigillo in pendenti sigillatam, sub anno Dni. MCCXVII. mense mayo, continentem quod D. dalphinus concessit *Lenutam* de Moyrenco Villermo Chamillardi pro V. solid. censuibus perpetuo. » (*Chevalier*, Inv. Archiv. Delphin. p. 173.)]

LENWAR. Vetus Charta Danica, apud Isaacum Pontanum lib. 7. Hist. Danicæ pag. 389: *Ita tamen quod idem ratione receptionis bonorum prædictorum, Ecclesie nostræ homagio adstringantur, secundum quod ceteri vassalli Ecclesie ratione suorum Lenwar receptorum ab Ecclesia, affecti fuerint ab antiquo.* [** *Laudemia*. V. in *Laudare* 4. et *Haltaus*. Glossar. German. col. 1233.]

† **LENZA**, Ital. Fascia. Miracula B. Henrici Bauen. tom. 2. Junii pag. 386: *Fortiter claudicabat ab utroque latere, quia ipsa ludente cum Lenza, sibi hoc evenit.*

† **LENZIOLUS**, Linteum lecti, Gall. *Linceul*. Miracula S. Zita, tom. 3. April. pag. 525: *Et eam in quodam Lenziolo ad domum deportaverunt.*

† **LENZOLUS**, Eadem notione. Chron. Bergom. apud Murator. tom. 16. col. 918: *Maxima quantitas hominum et mulierum... fuit congregata super montem de Fara... omnes induti et indutæ... unanimitè et ibidem... predicatum fuit co-*

ram prædictis sic indutis de Lenzolis, seu pannis albis lini, ut col. seq.

* **LENZONUM**, Linteum, Ital. *Lenzuolo*. Charta ann. 1019. tom. 1. Hist. Cassin. monast. pag. 81. col. 2: *Duo Lenzona linei operati propter altaria, etc. Eslese, pro Alese, in Lit. remiss. ann. 1435. in Reg. 175. Chartoph. reg. ch. 346: Deux draps à lit et une Eslese de drap linge.* Vide *Lenziolus*.

* **LEO**, Aper, ut videtur. Charta ann. 1035. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 328: *Ipsè idem Guillelmus comes dedit sanctæ Mariæ cœnobii Villarenensis decimam nemorum vicecomitatus Fiscanni... et decimam silvestrium bestiarum sive Leonum.*

* **LEO MITIS**, *Lion pacifique*, Cognomen Ludovici VIII. regis Francorum, qui vulgatus *Cor Leonis* nuncupatur, in Obituar. eccl. Ambian. ex Cod. reg. 5585. ad xv. diem. Nov.: *Eodem die obitus Ludovici, qui dictus est Leo mitis, regis Franciæ, Philippi fortunatissimi filii.*

† **LEOA**, Leuca, Gall. *Lieue*. Codex Irminonis Abb. Sangerman. fol. 12. recto col. 1: *Habet ibi de silva in totum gyro Leoas v. ubi possunt saginari porci mille.*

† **LEOCRYSUS**, Lapis pretiosus, colore aureo interveniente candida, ut habet Isid. lib. 16. cap. 13. Jo. de Janua præfert *Leocrisis* vel *Leochrisis*, Papias *Leochrysus*. Legendum cum Plinio *Leucochrysus* a Græco λευκόχρυσος.

* **LEODA**, Tributum, maxime quod pro mercibus penditur, interdum quævis præstatio. Charta Raym. Trencavel. vicecom. Biter. ann. 1163. in Chartul. Gemund.: *Concedo... ut ex sale, quod ad proprios usus domus præfati monasterii transportabitis, in omni terra mea Leoda vobis non requiratur.* Vide *Leudis*.

† **LEODARDI**, LEUDARDI, melius quam *Leodasdi*, ut recte monet Eccardus in Notis ad Pactum Legis Salicæ tit. 6. Voces frequenter occurrentes in eadem Lege, quas accessit Schilterus ex *Leoden*, sive *Leudan*, *Leiten*, Ducere, scilicet testes, et *Ardi*, *Art*, Genus, species. Nimirum inquit, duo genera vel species sunt condemnandi reum, aut per modum confessionis aut per modum convictionis per testes, etc. in quo posteriori genere locum habet poena inficiationis, utroque et Romano et Germanico jure usitata. Luculentus textus Juris Francici est in Legis Salicæ titulo 10. § 1: *Si quis animal, aut caballum, vel quodlibet pecus in messe sua invenerit, penitus eum vastare non debet, quod si fecerit, capitale loco restituat, ipse vero debilem ad se recipiat. Si vero Confessus non fuerit, et ei fuerit Adprobatum, Malb. Leodardi DC. denar. qui faciunt sol. xv. excepto capitale et delatura.* Hinc infert Vir eruditus, *Leodardi* alteram esse speciem condemnationis ad multam, si quis non confessus, sed inficiatus factum, desuper convictus fuerit. Quod confirmat ex ejusdem tituli § 4. ubi: *Si negaverit et tamen convictus fuerit, Malb. Leodardi, ut et seq. § et ult. ibi: Testibus eum convincat.* Et tit. 2. § 3: *Et ei fuerit adprobatum, Malb. Leodardi. Tit. 27. § 2: Et ei fuerit approbatum, Malb. Leodardi. Tit. 33. § 6. tit. 68: Si negat et convictus fuerit Malberg. Leudardi, solidos xv. componat.* Concludit tandem laudatus meritoque laudandus Scriptor, ex iis locis, quæ manifesta sunt, cetera, quæ obscuriora sunt, esse interpretanda. Alio prorsus modo, sed nobis minus probabili, rem expedire conatur Eccard-

duo loco laudato: quem, si vis, consule.

† **LEODE.** Vide *Leudis*.

† **LEODIGUS, LEODIGUS, LEODIUS,** Fiscalis, regalis, publicus, ut Valesius exponit pag. 270. Notitiæ Galliarum, a *Leudibus* vel *Leudis*, *Leodisve*, quæ populum significat veteri Germanico. Litteræ Hugonis Regis ann. 4. regni pro Arnulfo Episc. Aurel. : *Leodiæ quoque silvæ venationem, sicut antecessores ejus visi sunt habuisse, eidem matri Ecclesiæ habere concedo.* Robertus Hugonis filius eamdem silvam, *Leodigam* appellat, in Litteris, quas citat Valesius loco laudato: ubi etiam observat, *Leodicum vicum publicum* a perlisque nostris Annalium et Chronicorum veteribus auctoribus appellari, nomine Germanico, vicum illum qui initium fuit percelebris civitatis *Leodium* hodie dictæ; unde conficit eam *Leodicum* potius esse nuncupandam. *Leodiam* vocat Carolus C. in Capitulis ann. 854. eodem etymo deducta voce. Plura videsis apud eumdem Valesium pag. 270. et seq. et apud Lipsium lib. 1. Poliorceticum Dialog. 2.

* **LEODIENSIS** Monetæ mentio fit in Charta Adalber. Leod. episc. ann. 1124. ex Chartul. Cluniac. ch. 401: *Unum aureum denarium Leodiensis monetæ in Pascha ipsi fratres persolvant.*

† **LEODIS, LEODUS.** Vide *Leudes* et *Leudis*.

† **LEOFWINUS,** Anglorum lingua, *Carus amicus*, in Translatione S. Cuthberti sæc. 4. Benedict. part. 2. pag. 295. a Saxonico *Leof*, Dilectus et vin, Fortitudo, unde terminationes nominum propriorum, *Alwin, Baldwin, etc.* [Vine, Amicus, etc.]

† **LEONA,** Ital. *Læna*, Gall. *Lionne*. Utitur Boncompagnus apud Murator. tom. 6. col. 932. et Chronographus Parm. tom. 9. col. 826. etc.

† **LEONATUS,** Coloris leonini. *Vela serica Leonata*, Anastasio in Vitis Pappam apud Murator. tom. 3. pag. 272. col. 1. Concil. Tolet. ann. 1582: *Nec (Clerici) in vestibus laneis alios usurpent colores præter quatuor modestos et obscuriores, nempe nigrum, violaceum, cinericum, hoc est pardum, et castaneum, hoc est Leonatum.* Vide *Leoninum Pallium*.

* **LEONCULUS,** [Lyonnet. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, XV. S.)]

1. **LEONES,** Nummi aurei Francici. *Vetus Regestum: A 1. Febr. 1336. ad 14. Novemb. 1338. fiebant Leones ponderis 48. Vide infra Moneta.*

* Lit. remiss. ann. 1455. in Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 34: *La suppliant requist à icellui Saunier qu'il voulsist lui prester... cent escus, tant en Lyons de modérez saluz, nobles et ridés.*

Ita etiam appellati nummi aurei Comitum Flandriæ ac Ducum Burgundiæ, quod in iis effectus esset Leo. Horum typum exhibet Hautinus in lib. de Monetis Francicis pag. 95. Magnum Chronicon Belgicum ann. 1456: *Insuper declaratum est, quod eidem Gusberto pro suis expensis tribueretur summa 50. milium Leonum.* Inseram hoc loco quod de *Leonibus*, et cæteris ejusve sævi Flandricis et Belgicis aureis habet Regestum urbis Ambianensis, a Joanne *Bargoul*, Clerico ejusdem urbis, descriptum, fol. 113. 114. ne posteritati pereat.

Empirance faite pour l'œuvre du Denier d'or appellé Lions de Flandres, qui est à 23. karats d'or fin, en aloy 57. demy de pois sur le mark de Troies, duquel la traite du mark d'or fin est de 60. d'iceux Flourins pour mark d'or fin, dont l'en

donra à tous marchans 58. livres 16. sols, ledit Flourin compté pour 20. sols de la monnoie du Maître, et de tout autre or à l'avenant.

Mars 1458.

Primo pour le mark d'or fin alijer convient 6. Estrelins, 2. tierch d'aloy qui peut valoir environ une maille de ladite monnoye pour chascun Estrelin, et est pour chascun mark d'or fin 6. sols 8. den. vaut l'Estrelin.

Le viez Escu de France de 64. sur le mark Empirance 5. den. 53. gros 21. mites.

Couronnez au grand Escu de 64... 7. den. 53. gr. 9. mites.

Couronnez Augustins de 64... 13. den. 48. gr. 14. mites.

Couronnez à l'Aiguellet de 68... 24. d. ob. 46. gr. Couronné à la Trangumué de 68... 2. s. 9. d. ob. 43. gr. 6. mites.

Couronnez à la Croix S. Andrieu de 68... 2. s. 7. den. 42. gr.

Couronnez à la droite Croix de 68. et demy... 4. s. 2. den. 39. gr.

Le premier Picetre de Namur de 67. et demy... 3. s. 10. d. 40. gr.

Escu Guillerms seconde de 68... 4. s. 2. d. 39. gr. 9. mites.

Premiers et derniers Pietres de Brabant de 68. et demy... 4. s. 8. den. 37. gr. et demy.

Premier Clinguart de Gand de 68. et demy... 5. s. 9. den. ob. 34. 3. gr. 3. mites.

Clinguart à point dessous le D. 68. et demy... 6. s. 1. d. 33. gr.

Clinguars à le droite Croisette 68. demy, ... 6. s. 9. d. 31. gr. 3. mites.

Clinguars à 3. Anelets de 68. et demy ... 7. s. 1. d. 30. gr. 6. mites.

Mailles d'Utrecht Frederic et de Baviere de 74... 6. s. 5. d. 28. gr. 9. mites.

Mailles à Ernouldus des tierches qui sont des derraines. de 78. s. 3. den... 22. gr. 6. mites.

Mailles de Mens et de Bethune 78... 7. s. 9. d. 22. gr.

Nobles de Gand de 95. et demy... 17. d. ob. 95. gr. 8. mites.

Mailles de Rin vieses de 71... 3. s. 3. d. 40. gr.

Mailles Poustulas les premieres de 75... 4. s. 8. d. ob. 32. gr. 19. mites.

Mailles à l'Estoilette de 75... 5. s. 22. gr.

Mailles ou bon Trieuron de 75... 5. s. 4. d. 31. gr.

Mailles au bon T. de 76... 6. s. 10. den. ob. 25. gr. 6. den. ob.

Mailles au mauvais T. de 76... 7. s. 3. den. 24. gr. 7. den.

2. **LEONES.** Vide *Mare Leonis*.

LEONIFERI, a Petro Diac. lib. 4. cap. 31. al. 39. inter Vexillarios Eccl. Rom. recensentur. *Aquiliferos, Leoniferos, Lupiferos, Draconarios, etc.* [Sic dicuntur ob leones depictos in vexillis: *Albertus portator vini sive Leonifer*, in Chronico Parmensi, apud Murator. tom. 9. col. 791.]

LEONINI VERSUS. Sic forte nuncupati, quod inventi fuerint a quodam Leone Poëta, qui circa tempora Ludovici VII. vel Philippi Augusti Regum Franciæ vixit, cujus meminit Ægidius Parisiensis in Karolino lib. 3:

Nec minus in sacris melico sermone Leonem, Ludentem historiis, et quem intepuisse dolemus.

Quæ est etiam sententia Stephani Paschasii lib. 7. disquisit. Francicar. cap. 2. ubi complures ejusdem versus descripsit perelegantes, in iisque aliquot

ex iis quos Leoninos appellamus, vel Rhythmicos, et ῥυθμικοὺς, Thiericus Valliscoloris in Vita Urbani IV. Papæ:

His replicans clare tres causas explico, quare More Leonino dicere metra sino.

Episcopus Senogall. in Itinerario Gregor. XI. PP.: *Mihi quoque indulgeatis, neque imbecillitati ac imperitiæ ascribatis, quia passus Leoninos et Rhetoricas prosequutus non fui.* Guillelmus Guaiartus:

Et cils qui ne set en sa rime, Qu'est consonnant, ou Lionime, etc.

Et alibi:

Contre celui un en feroie, Ou leur hobes adreeroie, Et feroil come Lionime, De la rais jusques en la cime.

Vide Chronicon Augustanum part. 2. cap. 2. et Fauchetum lib. 1. de Poetis Francicis cap. 6.

* Vel potius a Leonio celebri ecclesiæ Parisiensis canonico, ut scribit D. Le Beuf tom. 1. Dissert. pag. 268. et seqq. Alia est Muratorii tom. 3. Antiqu. Ital. med. ævi col. 687. sententia, cui repugnare difficultum est; nequaquam scilicet ejusmodi versuum inventionem illi Leoniotribuendam esse, cum versus ejusdem consonantiæ longe antiquiores habeamus, quos utrum perfecit ille etiam incertum est; nisi quod poetæ priores in una tantum syllaba consonante cum altera, hic vero in duabus concentum suorum metrorum collocaverit, atque idcirco illius poema concinnius cæteris omnibus visum fuerit. Et certe nostri pro eleganter versificare, *Leonimer* dixerunt. Regula S. Aug. Gallice reddita a Th. Bened. ann. 1392. laudata in Comment. Acad. Inscript. tom. 17. pag. 744:

La rime en maint lieu n'est pas gente; Mes miex vault rudement rimer Ou sens de l'acteur et entente, Qu'en autre son Leonimer.

LEONINITAS. Metulinus ad Ebrardum Betun. in Græcismo cap. 15: *Fortè dicit ita, ut habet Leoninitatem in versu.*

* **LEONINUM PALLIUM,** Coloris leonini. Codex S. Mart. Lemov. in Bibl. reg. sign. 7887. fol. 3. rº.: *vij. Idus Januarii (obiit) Galterius: hic fecit signum quod vocatur vox Domini et unum pallium Leoninum.* Cerem. vet. Ms. eccl. Carnot.: *Dum vadit processio, tegitur altare pallio Leonino.* Ibidem infra: *Chorus non paratur, sed frons ecclesiæ tantam Leoninis dorsalibus.* Vide *Leonatus*.

LEONISTÆ, Hæretici, qui alias Valdenses, a quodam Leone, uti vult Goldastus, vel ut Illyricus Centur. 12. cap. 8. Freherus, ipse quoque Gretzerus, a Lugdunensi civitate, quæ *Lion* dicitur, appellati. Horum mentio in Constitutione Friderici contra hæreticos, [quam approbat Ludovicus X. Franc. Rex Literis 15. Dec. ann. 1315. datis,] et apud Reinerum libro contra Valdenses cap. 4. qui ita in Alemannia potissimum indigitatos observat, et cap. 5. hanc originatorem firmat: *Secta pauperum de Lugduno, qui etiam Leonistæ dicuntur. Lugdunenses* vocat Guillel. de Podio Laurentii in Chron. in Præfatione *Valdenses sive Lugdunenses*.

* **LEOPARDI,** Monetæ Anglicæ species leopardi insignita. Consuet. Mss. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Omnibus festis duplicibus prior claustralis tenetur capitulare vesperos, matutinos, et celebrare Missam Tertiam, nomine abbatis, si abbas non potest præsens interesse*

in istis festis; et ideo abbas tenetur sibi dare xij. Leopardos auri. Charta ann. 1366. ex Tabul. S. Petri de Reg. : Jordanus de Cairans... dedit cenobio divi Petri centum aureos, centum Leopardos aureos, quartallum bladi, etc. Occurrit præterea apud Rymer. tom. 6. pag. 553.

* **LEOPARIUS**, [Levrier. Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 86, xv. S.]

† **LEOTUM**, Latum, Gall. Large. Statuta Massil. lib. 3. cap. 18 : Lapides de cara habeant duos palmos de longo, et unum palmum de alto, et ad minus unum tornum de Leoto, et lapides de miliario unum palmum de longo, et unum tornum de alto a torno usque ad unum palmum de Leoto.

LEPA, Mensuræ species apud Anglos. Vox formata a Saxonico Leap, Calathus, corbis. Extenta de Garingges, apud Spelmannum : Debet triturare tres bussellos frumenti, et dimidium Lepæ, vel 5. bussellos fabarum, pisarum, vel vescarum. Extenta alia Maneril de Gerring in agro Sussesxiensi ann. 5. Edw. I. in Archivo Archiepisc. Cantuar. : Willelmus le Cuperce tenet ferlingum unius virgatz, continentem 14. acras pro 18. den. solvend... et colliget de nucibus in bosco comini tertiam partem unius mensuræ, quæ vocatur Lepe, quod est tertia pars 2. bussellorum, et valet quadrantem.

** **LEPERIA**, Lepræ. Rot. 4. Northumb. ann. 7. Edw. I. in Rot. Abbr. t. 1. p. 33 : Adam de Gangy, qui de rege tenuit in capite, Leperia percussus est, quod ad presentiam regis ad homagium suum regi faciendum commode accedere non potest, mandatum est Thomæ de Normanvill seniori, quod de fidelitate predicti Adæ de terris et tenementis predictis loco et vice regis capiat, etc. Conf. Specul. Saxon. lib. 1. art. 4. ubi leprosus in feuda succedendi capaces non esse statuitur.

* **LEPIDA**, La imagine di santi padri. Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **LEPISCUM**, Lo vaso dal vino, in eod. Glossar. Vide Lepista.

LEPISTA, Vasis genus, in Gloss. Lat. MS. Reg. diminutivum forte a Lepa. [Vox est Græcæ originis : λεπαστή, vel λεπαστή κύλιε, Athenæo dicitur de poculo ampliore, et λεπαστίς Hesychio οἰνοχοή et εἶδος κύλικος. Hinc Lepastis apud Varronem lib. 1. de Vita populi Rom. et Lepista, Genus vasis aquarii, apud Festum Gloss. vetus Sangerm. Lepiscam, (Lepistam) Vas vinarium antiqui ita nuncupabant; ex quibus emendari debet laudatus Varro lib. 4. de Lingua Lat. ubi perperam Depesta pro Lepesta, ut a Scalligero jam monitum. Gloss. Latin. Græc. Sangerman. : Lepistra, εἶδος γύτρας. Laurentius in Amalthea : Lepaste, poculum in formam ollæ, quod una ansâ apprehenditur, ex Clemente Alexandrino, Plura Marlinius in Lexico voce Lepista.]

† **LEPITUDO**, Epifora. Papias. Legendum Lippitudo, vitium lacrymantium oculorum Epiphora dictum medicis, a Græco ἐπιφορά, Humor irruens vel influens in aliquam partem corporis.

* **LEPO**, Piscis genus. Vide supra Fuca 2.

† **LEPORA**. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. pag. 486 : Rubescens aurora, promptiori animo corniculum auscultat venatoris nam campanam Sacerdotis, avidius vocem Leporarum quam Capellani. Videtur legendum Leporarium, nisi forte Lepora sit Vertagus femina, nostris Levette. Vide Canis Leporarius.

† **LEPORALIS**. Vide Canis Leporarius.

LEPORAREATORIA. Chronic. Pisanum ab Ughello editum, ann. 1159 : Fecerunt quinque galeas ad custodiam maris, et fossam magnam in Leporareatoria, usque prope petraria de Trifi, etc. Vereor ne mendum subsit, pessime enim Ughelliana Italia impressa est. Legendum forte Leporaria.

* 1. **LEPORARIUS**, Qui canes leporarios curat. Lib. nig. scacar. edit. Hearn. pag. 356 : Et unicuique Leporario, obotum in die. Vide Canis leporarius.

* 2. **LEPORARIUS** : [« Leporarius, levrier. » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23, XIII. S.)]

LEPORETA, dicta arva inculta, ubi lepores morari amant. Hinc sumpsit appellationem Alebretorum nobiliss familia in Vasconibus, quorum sedes præcipua in Landis, seu arvis eremis et incultis Vasconum exstat, qui in veteribus tabulis Latinis de Leporeto, apud Froissartem de Lebret, fere semper cognominantur. Vide Historiam Abbatiae Condomensis pag. 447. 463. et Marcam in Hist. Beneharn. lib. 7. cap. 10. n. 3.

* **LEPORIA**, [Vitis quæ cito tendit ad maturitatem. DIER.]

** **LEPORICUS**, LEPORIA. Virgil. Grammat. pag. 112. et 113 : Rhetores ac Leporici. Ibid. : Philosophiæ artes sunt multæ, quarum studia principalia sunt poema, rhetorica, grammatica, Leporia, dialectica, geometria, etc. Sermo nitidus et ornatus.

LEPORIUM, Locus ubi lepores asservantur. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 1085 : In turbariis, in vivariis, et Leporiis, in Ecclesiis, et capellis, etc. Videtur legendum leporarius. Gloss. Gr. Lat. : Λεποροποιον, leporarium, in MS. Cod. λαγοροποιον.

† **LEPRARIUS CANIS**, ut Leporarius, Gall. Levrier, in Constitutionibus Frederici Regis Siciliae cap. 115.

LEPRATICUS, Lepra infectus, apud Stephanum African. in Vita S. Amatoris num. 28.

* **LEPROSALIS**, Ad leprosum spectans. Leprosalis habitus. Vide mox in Leprosi.

† **LEPROSARIA**, nude, Domus leprosum, in Charta ann. 1237. tom. 1. Chartularii S. Vandregisili pag. 150. et in Chartulario S. Crucis Kemperleg. Leprosarias extra urbes fuisse patet ex lib. 4. Reg. cap. 7. quod etiam nunc conspicimus. De his loquitur Clementina de Relig. Dom. Matthæus Paris Hist. Angl. pag. 63. affirmat suo tempore fuisse Leprosarias 1900. in toto orbe Christiano. In Galliis Leprosariæ concessæ sunt Equitibus Ordinis S. Lazari et B. Mariæ de Monte Carmelo, Edicto Regio ann. 1664. quod denuo confirmatum est ann. 1672. [* Vide Murator. Antiq. Ital. med. ævi tom. 1. col. 906. sqq. Glossar. med. Græc. voce Αλοσά, col. 834. d.]

LEPROSARIÆ DOMUS, in Histor. Episcoporum et Comitum Engolism. cap. 35. extremo.

† **LEPROSARIUM**, Eadem notione : Domus religiosas, aut hospitalia, vel Leprosaria, in Charta Ludovici II. Regis Siciliae ex MS. D. Brunet fol. 115.

† **LEPROSARIUS**, Rector domus leprosum, in Epistola Sixti PP. ann. 1477. ad Abbatem S. Faronis, ex Archivo Hospitalis Meldensis.

† **LEPROSIA**, ut Leprosaria, in Charta ann. 1239. ex Archivo Cameræ-fontis, in alia ann. 1236. ex Archivo S. Martini Pontisarenis, in Litteris P. Archidiaconi Paris. ann. 1250. e Tabulario S. Clo-

doaldi, et in Statutis Eccl. Meld. tom. 4. Anecd. Marten. col. 918.

* **LEPROSI**, Morbo lepræ infecti, ab hominum consuetudine multis cum ceremoniis ecclesiasticis segregabantur, quas hic referre nostri esse instituti duximus. Officiar. curator. diœc. Clarom. et S. Flori edit. ann. 1490 : De modo separandi Leprosos. In ecclesia ante altare pannus niger, si habeatur, supponatur duobus tretellis disjunctis, et iuxta stet infirmus genibus flexis inter tretellos, subtus ponitur similitudinem mortui generis, quamvis vivat corpore et spiritu, Deo donante : et sic ibi devote missam debet audire... Presbyter ad Leprososum : ... Si vis bibere, haurias aquam cum tuo busillo vel aliquo vase... Item defendo tibi, ne de cætero vadas sine habitu Leprosati, ut cognoscaris ab aliis : et noli decalcia tus esse extra domum tuam, etc. Stat. Tull. Mss. fol. 103. r. : Si coningeret quod canonicus Leprosus ad hoc a Domino esset ductus et inspiratus, quod causa humilitatis faceret se projici palam, id est manifeste ; tunc fieret officium tallium solemniter, in modum qui sequitur. Post primam venirent congregationes et pulsarentur appellatio, et postmodum a toto conventu iretur eum quæsitum ad suum hospitium cum cruce ; et canonicus Leprosus sit indutus robis nigris vel albis cum superlicia et almutia, more aliorum, et solus procedat post crucem et sic perveniat in choro. In medio autem chori sit cathedra cooperta tapeto, et ipse desuper sedeat, et cantetur missa sollempnis de Requiem, et fient ecequiaz super eum. Officio expleto, conducatur ab omnibus et cum cruce usque ad murotum ante ecclesiam, ubi sit quadriga parata super quam ascendere debet infirmus et concludi debet usque ad suum habitaculum, cruce semper antecedente, uno canonico eques sacerdote (leg. f. equite sacerdote) qui ipsum in habitaculum recludat. Insequi etiam debent ipsum amici sui per totam viam, etiam si esset una dieta a civitate et amplius.

* [« Cum super dissolutionibus Leprosorum tam detestabilis apud nos enormitas pullulasset, ut qui manere consueverant a publica conversatione seculi, contra statum approbate consuetudinis ubique locorum plus libere quam licite discurrerent, evagandi sibi licentiam assumpsissent, nos, ex debito pastoralis officii periculum occurrere cupientes, que ex hujusmodi confusione frequentius emerissee noscuntur, ne se, quod absit, ad totius gregis infectionem morbus extenderet, ovem morbidam separantes a grege, predictorum Leprosorum illicito prohibere discursus, et eorum dissolutionem ad status regularis observantiam curavimus revocare. De voluntate siquidem domine A (dele), illustris regine Francorum et assensu, universos Leprosos castrorum et castellaniarum de Meleduno et de Corbolio, in duobus tantummodo locis, viros scilicet Leprosos in domo sancti Lazari Meledunensis, mulieres Leprosas in domo sancti Lazari Corboliensis decrevimus collocare, ita quod nec viris ad mulieres, nec mulieribus ad viros transire seu cohabitare licebit. » (Cartul. N. D. Paris. I, 86, ann. 1201.)]

* **LEPROSI** etiam dicti qui Leprosorum curam agebant. Charta ann. 1320. in Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 63. r. : Cum presbiteri Leprosi et condonati leprosaribus S. Michaelis de Constanciis annuos redditus ... acquisivisse dicantur, etc.

† **LEPROSITAS**, Lepra, morbus Leprosi. Vita S. Odiliae apud Eccardum Orig.

Hasburgo-Austriac. col. 88 : *Nec prioris Leprositatis aut fectoris nota in illo apparuit.*

LEPROSORIUM, Domus leprosorium, in Chronico Colmariensi part. 2. ann. 1298.

LEPTIS, *Filius fratris*, in Glossis antiquis MSS. [Puto legendum, *Nepus, Filia fratris*. Vide *Lectis*.]

† **LEPTYNTICOS**, λεπτυντικός, Vim habens attenuandi et gracilem reddendi. Th. Priscianus de Diæta cap. 10 : *Ceparum virtus Leptyntica.*

LEPUDIUM. Glossæ antiquæ MSS. : *Homo elegans et mollis, facetus, Lepodium vocatus.*

* **LEPUS**, Leporis captio recensetur inter forisfacta, quorum cognitio ad dominum feudalem reservatur, in Charta ann. circ. 1080. ex Tabul. S. Alb. Andegav. : *Constringentes nos ad antiquam sæc forisfactorum consuetudinem, quæ sunt, raptum et incendium, sanguis ac furtum, Lepus et pedagium.*

LEPUSCULA. Gloss. Saxon. Ælfrici : *Tessere, vel Lepusculæ, federscite tæfel*, apud Sommerun, tæfel, est alea, tessera, talus. [Isid. lib. 18. cap. 63 : *Tesseræ vocatæ, quia quadræ sunt ex partibus omnibus. Has alii Lepusculos vocant, eo quod exiliendo discurrunt.*]

† **LERETICE**, a *lertæ, i. invecito*, Papias. In MS. : *Lerretice, alerte, i. e. invecito.*

* **LERIA**, *Lo palio*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **LERNUM**, Simulacrum, ἄγαλμα, in Glossis Lat. Græc. Sangerman. MSS. [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. *Larvum*. Vide Barthium lib. 42. Adv. cap. 6. Vide supra *Lærnium*.]

* **LEROBENDENA**. [Verbena. Dief.]

LERWITA. Vide *Lairwita*.

* **LESA**, *LESIA*, Idem videtur quod supra *Lentia* 2. Ager in longum protensus, qui alterius lateri adjacet. Charta ann. 1407. in Reg. feud. comitat. Pictav. fol. 129. r. ex Cam. Comput. Paris. : *Item prata du mareys et duas Lesias terræ apud Cuni... Item unam Lesam orti ante domum de la Salpremiere.* Vide infra *Lesza* 2.

† **LESÆ**, Species vinearum ad muros subruendos, quas Cedrenus λέσας vocat in apparatu bellico Sultani adversus Romanos, quasque ex eo sic describunt Lipsius lib. 1. Poliorceticon Dialog. 7. et Carolus de Aquino in Lexico Militari : *Tabernacula quædam habens ex viminibus texta, et superne bovillis coris aperta, quibus et rotæ erant subjectæ basibus columnarum (vocat autem id genus machinas, Lesas) has inquam machinas habens, implevit eas copia militum, quos jussit bidentes, dolabras, aliaque agrestia instrumenta ferre; existimans scilicet, paulatim admovere muris Lesas, atque ita subfodere assidue et secure ipsa fundamenta.*

† **LESAVIUM**, Smegmaticus globulus barbæ lavandæ et emolliendæ, antequam radatur; Gall. *Savonnette*, vel ipsa Lotio. Computum ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 274 : *Barberio pro emendo uno sacco, pro faciundo Lesavio pro Domino, duabus quartariis et uno cantaro, taren. 1.* Vide *Lascivium*.

* 1. **LESCA**, Eadem forte notione; nisi idem sit quod *Lesda*, Præstatio, tributum. Charta ann. 1155. in Chartul. Raym. VII. comit. Tolos. pag. 288 : *Promitto etiam quod dominos et homines de Montilio Lescam tuam, quam auferunt, tibi reddere faciam.*

* 2. **LESCA**, Optio, Gall. *Choix*. Testam. Isaac medici Carcass. Judæi ann.

1905. ex Chartoph. reg. Montispezz. : *Item lego Reginæ filiæ meæ..... centum solidos Turonenses in pecunia numerata, vel unum annulum cum lapide dicto saphir, ad Lescam seu optionem ipsius Reginæ.*

† **LESCHERIA**, Locus palustris, ubi junci et herbæ palustres nascuntur, unde *Lesche* rusticis Dumbensibus, Fœnum crassius in hujusmodi locis natum.

* Charta ann. 1267. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. v. : *Item recognosco me tenere a dicto domino Alberto de Turre... quiddid habeo... ultra Lescheriam S. Theuderi a parte castris de Cremieu.*

† **LESCIVIA**, Lixivium, Gall. *Lescive*, in Mirac. S. Gibriani, tom. 7. Maii pag. 650 : *Caldarium pendens Lescivia plenum et bulliens, etc.*

LESDA, [Quævis præstatio.] Vide *Leudis*.

* **LESDARE**, *Lesdam* seu tributum, quod pro mercibus penditur, exsolvere. Charta de pedagio salis et *Lesda* civitatis Avenionis ann. 1215. ex Cod. reg. 4659 : *De blado vero vendito et Lesdato semel in cocis, nichil amplius percipiatur pro eadem venditione.*

* **LESEVEE**. Bulla Greg. IX. PP. ann. 1234. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 145 : *Lesevee etiam omnium hominum vestrorum ibidem morantium; et si iidem homines vestri naves habuerint in mari piscatorias, quiddid ad regem de illis navibus pertinet.* Ubi legendum forsitan *Le wreck*. Vide infra *Le wareck* et *Wreckum*.

† **LESGRINI**. Index MS. Beneficiorum Eccl. Constant. fol. 15 : *Habet omnes decimas bladorum, lini et canabi, duas partes lane et duas partes de toto Lesgrini.* An legumen? An potius pro Gallico *de tous les grains*, de omnibus granis? Quo posteriori posito vox *bladorum* de solo tritico deberet intelligi.

† **LESHA**. Polyptychum Fiscam. ann. 1235 : *In eadem Ecclesia reddit Presbyter ad Purificationem B. Mariæ tres Leshas cere pro candela.* Si vera lectio est, videtur species ponderis; sed suspicor leg. *libras*.

* 1. **LESIA**, *Lo paradiso*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. *Lesia, paradisum.*

* 2. **LESIA**, Alia notione. Vide supra *Lesza*.

* **LESINA**, vox Italica, Subula. Acta B. Amad. tom. 2. Aug. pag. 578. col. 1 : *Habebat ille caldirarius unam Lesinam in bulga, quam ipse pater accipere volens, ut ea operaretur pro suenda veste sua, quam multum laceratam habebat, et accipiens ipsam Lesinam, etc.*

* **LESINEUS**, an Electus, selectus, ab Italico *Lezione*, electio? Charta ann. 1133. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 353 : *De grano stiarum unum, et gallinam unam, et de lino gramulato Lesineo triginta.* Nisi sit Certum pondus aut fasciculus lini. Vide *Lasta* 2.

* **LESNO**, a voce Hispanica *Lesna*, vel *Alesna*, magna Subula, instrumentum, quo cerdones corium perforant. Italis, *Lesinone*, Gall. *Grande Alêne*. Inter arma vetita recensetur in Stat. Consulat. Jan. ann. 1143. in Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 247 : *Si quis homo nostre civitatis habitator a XIII. annis in sursum cultellum vel Lesnonem... sine licentia nostra, nisi causa exeundi foras, portaverit, tollemus ei sol. XX. si invenerimus.* [FR.]

† **LESOVERPIRE**. Vide *Læsiverpum* in *Laisus*.

LESPEGEND. Constitutiones Canuti Regis de foresta cap. 2 : *Sint sub quolibet horum quatuor ex mediocribus hominibus, (quos Angli Lespegend vocant : Dani vero Yoong mon vocant) locati, qui curam et onus tum viridis, tum veteriæ suscipiant.* Ubi Spelmanus legit *Lesthegen*, [* Thorp. *Lesþegenes*.] id est, *Theinum*, seu *Baronem minorem*. *Theinorum* enim duo erant genera, majores, quos *Theinos Regis* appellabant, et *Theini* simpliciter, seu *Theini* minores, qui iidem erant qui *Barones minores*, et nonnunquam *libere tenentes* nuncupantur.

1. **LESSA**, J.C. Anglis, significat locationem terrarum vel tenementorum alicui factam : ex Gallico *Laisser*, relinquere, nostris *Bail à ferme*. Cowel. Vide *Laxa* in *Lazare* 2.

* 2. **LESSA**, Pascuum, idem quod *Lees*. Vide in hac voce. Can. Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 18 : *Nullus alterius silvam, Lessam et algam devorat.*

* **LESSIA**. Vide supra *Lesia* 1.

** **LESSYLVER**, Pascuarium, tributum quod pro pascuis præstatur, ab Anglos. *Iæs*, pascuum et *sylver*, argentum. Placit. Essexi. rot. 6. ann. 15. Edw. I. in Placit. Abbr. pag. 212 : *Item de omnibus prædictis et aliis pascibus mariscum prædictorum demaniorum de pecoribus, pro quolibet equo 2. den. pullano 2. den. bove 2. den. boveto 1. den. quinque bidentibus 1. den. quæ præstatio vocalur Lessylver.* Vide *Lessa* 2.

* **LESTA**, Præstatio, tributum, maxime quod pro mercibus penditur, idem quod *Lesda*. Vide in *Leudis*. Charta ann. 1324. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 134 : *In negotio tangente universitatem burgi S. Saturnini Pampilonensis... ratione Lestæ piscium et carniū nobis debita.*

* *Leste* vero Vestimenti genus sonat in Charta Ludov. comit. Clarom. dom. Borb. ann. 1315. ex Bibl. reg. ubi de eleemosyna pauperibus eroganda : *Lesquelz vicaires donneront à chacun drap pour faire un Leste à la valeur de cinq sols chacun une paire de solier.*

LESTA. Vide *Leta*.

LESTAGIUM. Vide *Lastagium* in *Lasta* 2.

† **LESTES**. Vide *Lastum*.

† **LESTINGE**, *LESTUS*. Vide in *Lasta* 2.

* **LESTRIGUS**, [Turtel in pæle. (Gloss. Ms. Turon. Bibl. Schol. Chart. 1869. p. 330.)]

LETA, J.C. Anglis, est quædam jurisdictionis, quam Vicecomes (Regius) de certis minoribus criminibus et aliis causis infra Comitatum, ut Regis Officialis, exercet : quam quidem jurisdictionem habent etiam alii intra limites sui manerii, dummodo eam vel Charta Regis, vel præscriptione ad se pertinere ostendant. Ita Cowellus. Vulgo a *lete*, vel a *court-lete*. Tenebatur vero *Leta* in singulis villis semel quotannis, hoc est juxta Magnam Chartam cap. 36. sub festum S. Michaelis : interduam ad semestre spatium renovabatur; sed tunc *Leta* posterior *Residuum letæ* nuncupabatur. Bis teneri letam docet etiam Charta Edwardi III. ann. 1358 : *Visus franci plegii, cum omnibus ad hujusmodi visus pertinentibus, et in Letis suis in quolibet hundredorum prædictorum bis per annum tentis.*

Scribit Spelmanus *Letam* Anglo-Normannis *visum franci plegii* appellari, quod conscribi hic soleant liberores villæ, seu designatæ stationis, homines, pacis regiæ fidejussores. Est perinde,

subdit ille, hæc Curia prisca quæ inter Saxones ad *Friborgos*, *Decanias*, *Tenementatas* pertinebat, et cognoscit, non de læsa Majestate, sed de aliis omnibus transgressionibus et delictis contra pacem regiam, regiam dignitatem, et bonum publicum, et statuta plurima infra præscriptam contingentibus dictionem. Animadvertit tamen non in hæc omnia, sed propemodum in leviora: gravioribus, utpote felonis, etc. ad Justitiariorum Assisarum e Statuto ann. 1. Edw. III. relegatis. [** Abbr. Placit. pag. 291. ann. 22. Edw. 1. Norf. rot. 2: *Et quia predicta transgressio (scilicet præstatio faldæ apud Burnham) magis sonat injuria senescalli quam injuria eorum qui fuerunt præsentatores, nec præsentatio in Letia alicujus facta, est fundamentum judicii, eo quod illi super quos præsentatio facta fuerit, habent responsionem suam ad ea quæ super eos præsentata sunt, etc.]*

Quando autem et quo auctore facta sit hæc *Letarum* distributio, incertum est, nisi referatur ad Alvredum qui *friborgas*, id est, *francos plegios*, de quibus hæc Curia cognoscit, instituebat, licet *Letæ*, aut *visus franci plegii*, vocabula in Anglo-Saxonum, vel Anglo-Normanorum Principum tabulis minime deprehendantur: sed discretis appellationibus concedi inter privilegia, *Grithbrich*, *Fithwite*, *Bloodwit*, *Hamsoke*, *Forstall*, *Weif*, *Stray*, et plurima hujusmodi, quæ collective sub *Letæ* nomine continentur. De vocis etymo nihil certi traditur a Spelmano et Somnero, qui, ut, solent, a Soxonico deducunt. Hos consule, si lubet: nam cum res perspicua non sit, eorum sententiis recensendis tædet immorari.

Letia interdum sumitur pro *emendis*, seu mulctis quæ in *letarum* judiciis irrogantur. Charta Ricardi II. Regis Angl. tom. 1. Monast. Angl. pag. 538: *Terras, tenementa, redditus, Letas, servitia, feoda Militum, etc.* Et pag. 576: *Cum wardis, martagiis, releviis, escaetis, curiis, levis, (leg. Letis) hundredis, etc.* Alia tom. 2. pag. 275: *Et de omnibus amerciamentiis... tam pistorum, braciatorum, quam cæterorum... quæ eidem Rogero vel hæredibus suis qualitercunque, in quocunque defectu in Letia ejusdem villæ... competere seu pervenire poterunt. A letia forte hoc significatu Provinciales nostri hausere suum late, pro ea emenda pecuniaria quæ debetur pro contestatione.*

LETABUNDUS, pro *Lethalis*. Vita S. Guthlaci num. 27: *Arrepta lunali bipenne, tria virorum corpora Letabundis ictibus humi sternens mori coegit.*

* **LETAGA**, Lactuca. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Letaga, Letue*. Vide supra *Latusca*.

* **LETAGIO**, Morte dignus vel capite damnatus, a voce *Letum*. Charta ann. 1339. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 45: *Cui (Guillelmo) imponebant ipsum receptasse aliquos Letagiones seu malefactores, et ad locum de Fenolhaco addussisse, ad finem interficiendi aliquos homines de Galliac.*

* **LETAGIUM**, Merx lactea, Gall. *Laitage*. Arest. ann. 1365. 1. Apr. in vol. 5. arestor. parlam. Paris.: *Venditio caseorum, ovorum, Letagiorum, prunorum, pomorum, etc.*

† **LETALES MANSI**, Qui a *Letis*, excolabantur. Vide *Mansi Lidiales* in *Mansus*, et mox vocem *Leti*.

† **LETAMEN**, pro *Lætamen*. Vide in hac voce.

LETANIA. Vide *Litania*.

* **LETARGERIUM**. [*Litharge*: « Recipe croci, storacis, incensi, nucis muscatæ, *Letargerii*. » (B. N. Ms. lat. 10272, p. 171.)]

† **LETARIUM**, Necrologium, Kalendarium, a *Letum*, Mors, sic dictum. Ita Kalendarium suum inscribit Johannes de Paguera, teste Mabillonio Diplom. lib. 2. cap. 23. num. 7.

† **LETAVIA**. Vide mox in *Leti*.

† 1. **LETDA**, LETDARIUS. Vide in *Leudis*.

* 2. **LETDA**. [UT LEUDIS: « Ego Willemus Arvernorum comes reformando pacem cum domino Petro Cluniacensi abbate.... medietatem omnium *Letdarum* que in villa Riomenis quoquo tempore accepte fuerint... dono. » (Chart. Clun. Coll. Burgund. B. N. t. LXXX, n. 204, circ. 1122-1153.)]

* **LETERIA**. [Confer LATERIA; LECTERIA: « Una leteria cum duobus mathelatis et uno lecto de plumis cum duobus copertis albis, cum uno parvo coxino. » (Invent. Calixt. III. an. 1458, in Archiv. Vaticani.)]

† **LETTERINUM**, Pluteus, analogium, Gall. *Lutrin*, *Pupitre*. Circa *Letterinum seu pulpitum*, in Gestis Guillelmi Majoris Episc. Andegav. tom. 10. Spicil. Acher. pag. 251.

* Hinc *Leteri* vel *Leteril*, pro Suggesto, Gall. *Tribune*, apud Villehard. paragr. 17: *Li bon dux de Venise, qui mult ere sages et proz, monta el Leteri et parla au pueple*. Infra: *Leteril*. Vide supra *Lectorile*.

* **LETEUM**, *Lo povero*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **LETGIUS**. Videsis infra in *Ligius*.

LETH. Vide *Lech*, *Lastum*, et *Leda* 2. **LETHA**. Vita S. Carthaci Episcopi n. 12: *Et ipse solus egradiens duas Lethas libris plenas suis humeris imposuit*. Cithellas interpretantur viri docti.

† **LETHANIA**. Vide *Litania*.

† **LETHARDUS**. Miracula S. Vedasti Episc. sæc. 4. Benedict. part. 1. pag. 602: *Ecce moritur Lethardus secundum nomen suum, si ita volueritis, compositum ex Latino et Teudisco, Mors dura, quam non sibi optamus*. Teutonibus *Hart*, *Durus*, fortis, ut Schilterus exponit.

* **LEThERIA**. Charta Guill. de Guerschia tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 908: *Dedi etiam eis (fratribus de Fonte-Haruy) parvum nemus viride ad faciendum parva sine monstra et Letherias per totam forestam prædictam*. Forte, Tortiles ex virgultis laquei.

LEThERWITHE. Vide *Legerwita*.

† **LETHUM**, ut infra *Letum* 1. Justitia de homicidio. Charta Arnulfi Archiep. Rem. ann. 1008. tom. 4. Annal. Benedict. pag. 690: *Neque de banno, neque de lairone, neque de sanguine, neque de Letho partem aliquam ab illis hominibus requireret*. Loci similes exstant in Charta Rainaldi Archiep. Rem. ann. 1127. tom. 1. Anecd. Marten. col. 368. et in Charta Geraldii Tornac. Episc. ann. 1152. ibid. col. 432.

LETI, sive **LÆTI**, Populi Septentrionales, qui cum Francis aliisque nationibus barbaris in Gallias et Germaniam irumpentes, ibi tandem Imperatorum concessione consistere, acceptis ad excolendum agris, ita ut delectibus et servitio militari obnoxii essent. Ex Eumonio quippe, et Panegyrico dicto Constantino Cæsari, constat *arva jacentia* et prædia, in Gallia, *Francis, Letis*, populisque aliis barbaris excolenda data, unde eruebantur postmodum militum cohortes, quæ ab locorum, in quibus domicilia sua fixerant, denomina-

natione appellationem sortiebantur, adjecta *Letorum* nomenclatura. Ita passim in Notitia Imperii, *Letos Batavos*, *Contraginenses*, *Nemetacenses*, *Francos*, *Suevos*, *Lingonenses*, *Nervios*, *Teutonicanos*, *Lagenes*, observare est. Quod vero maxime in Galliis habitarent, Gens Gallica, *ἔθνος Γαλατικόν*, dicuntur Zozimo pag. 696. Sed et inde Armorica provinciam *Letaviam* dictam auctor est Camdenus, quod in ea potissimum condescerint: qua quidem *Letaviæ* appellatione utitur Scriptor Vitæ S. Gildæ Sapientis n. 16. quæ in Lexico Cambro-Britannico *Lhydaw* nuncupari dicitur. Ejusmodi *Letorum* præterea mentio est in l. 10. et 12. Cod. Th. de Veteranis (7, 20.), et l. 12. de Erograt. milit. ann. (7, 4.) et apud Ammianum Marcellinum lib. 16. et 20. De iis vero copiose egere Henricus Valensius ad eundem Ammianum, et Jacobus Gothofredus ad d. l. 12. de Veteranis. Porro agri iis in Gallia et alibi assignati. [** Consule *Dubos* tom. 1. Hist. crit. 2æ. edit. pag. 94.] [** Vesmii librum *Vicende della proprieta in Italia* pag. 48. Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 307.]

LETICÆ TERRÆ appellatur in l. 9. eod. Cod. de Gensoribus (13, 11.), quarum ratione *Leti* obnoxii erant servitio militari: unde haud insolite opinantur viri doctissimi feudorum inde apud nos fluxisse originem, vel certe servitii militaris, ita ut cum obnoxii quodammodo essent conditionis ob id oneris, pro servis et conditionalibus habiti deinceps fuerint, dicitique sint agri omnes iis adstricti servitii *liti*, ac *litalis*, et *mansi lidiales*. Nam *litos* appellaverunt nostri, quosvis *conditionibus* obnoxios, sed maxime militaribus servitiis, quod etiam observavimus in Dissert. 17. ad Joinvillam, indeque omnimodum servitium seu obsequium militare, *ligium* appellatum, utpote agrorum istorum possessoribus nudè et immediate a dominis suis pendentibus, iisque ratione servitii militaris prorsus obnoxios. Vide *Ligius*.

A *Letis* denique videtur deducta vox Theutonica *Laet*, et *Laeten*, pro Colono seu conductore fundi, vel iis quos, inquit Miræus in Diplomatis. Belgicis pag. 548. *Hospites* vulgo vocamus, qui scilicet dominicis obsequiis obnoxii sunt, uti in hac voce docuimus. *Laet*, ut ait Killanus, Colonus dicitur, cui ager colendus permittitur, qui fundum villamque conduct. Vide in *Litus*.

* **LETIA** ex abbreviatione pro *Leteria*, Lectica, species vehiculi. Comput. MS. ann. 1239: *Pro domino Carolo portando in Letiam a Parisiis usque ad Vincennam et pro elemosyna, xlv. sol.* Vide *Lecteria* 1.

* **LETICA**, Lecti fulcrum, fulcimentum, Gall. *Bois de lit*. Comput. ann. 1482. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 19. col. 2: *Fecerunt dicti domini consules... apportari ad dictum hospitale militum lectos sequentes, captos in aliis hospitalibus. Primo de hospitali Magdalenes, duas Leticas fustæ. Pluries ibi. Vide supra Lectica* 3.

* **LETICOPIUM**. [*Pot de vin*. DIF.]

† **LETIMONIUM**. Vide infra in *Litus*.

* **LETIS**, Pars carri, nescio quæ. Vide supra *Haia carrucæ*. Chartul. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 83: *Costumarii (habent)... unum festum ad hospitandum per liberationem, et hayam carucæ, et Letes, et charretii, si habuerint quadrigam.*

LETISSA, Canicula, Gallis *une Lisse*. Ebrardus in Græcismo :

Nascitur ibris aper, si porca domestica nubit,
Patre lupo gaudet, matre Letissa cane.

Regestum censuum Carnotensis urbis ann. 1302. fol. 19. de Tannatoribus: *Item ille est accoustumê que nul Taneeur ne puet ne ne doit tancer nul cuir de chien ne de Lisse.*

† **LETO**, vel **LETON**, Metallum ex cupro et cadmia compositum, Gall. *Leton*, in Statutis Massil. lib. 2. cap. 38. § 2. [* Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item unam bassinam Letonis.*] Vide *Lato*.

* **LETONUS**, Eadem notione. Inventar. bonor. Raym. de Villanova ann. 1449. ex Tabul. D. Venciæ: *Item unum speculum cum quinque canitis, garnitum de Letono.*

* **LETRATUS**, an Tapes, quo pluteus cooperitur? Charta fundat. abb. Aquilar. ann. 832. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 104: *Tuli inde... illos duos Letratos et tres parelios de talesias Letratos, et duos vassos argenteos. Nisi forte legendum sit Listatus, limbo ornatus. Vide Lista.*

† **LETRICUM**, Pluteus, analogum, Gall. *Lutrin*. Usus Cultura Cenoman. MSS: *Letricum de Capitulo sit paratum... Diaconus ponat Textum super Letricum, et ferat thuribulum Abbati. Vide Lectricum.*

* Nostris alias *Létri* et *Létron*. Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 196. r.º: *Ci sont les choses bailliées à mons. Eude mestre de la chapele royal de Paris... Item un dras reiez pour le Létri et autre à couvrir l'autel.* Chron. S. Dion. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 142: *Li tixetes des évangiles fu mis sur un Letrun droit devant le siege ou li empereres devoit seoir. Lettrin præterea appellatur Tabulatum quoddam sui tumulus honorarius, in Arest. parlam. Paris. ann. 1380. ex Lib. nig. prior. S. Petri Abbavil. fol. 157. v.º: Les marregliers... en signet et par maniere de représentation mirent et estendirent un drap d'or ou poil bordé de noir sur un Lettrin assis sur la fosse dudit feu Jacques.*

LETRUVII. Charta Libertatum de Moneto in Biturigib. ann. 1269. apud Thomasserium pag. 96: *Letruvii, textores villæ et texitrices habent reponere fœnum meum in grangiam meam, etc.*

† **LETTEKETEL**, Lebes cupreus, a Belgico *Ketel*, Lebes, et *Lattoen*, Species cupri, Angl. *Latten*, Gall. *Leton*. Jura SS. Bertini et Audomari in theloneo Audomarensi, ex Archivo Eccl. ejusd. civitatis: *Unus brouketel iv. den. unus Letteketel II. den... venditor cacaborum, etc.*

† **LETTERIA**, Stramentum, Gall. *Litiere*. Ordinatio ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 394. col. 2: *Item, ipsos equos fretari, estrillari, acomari, Letterias eis fieri et bene estachari facere teneatur per valletos ipsorum.* In MS. D. Lancelot habetur *Letteria*, minus recte. Vide *Lecteria* 2.

* **LETTRA**, Vox Hispanica, Litera, syngraphum nummularium. Charta Adef. reg. Aragon. pro habitat. Tutelæ æra 1165. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 295: *Mando vobis quod non donetis Lettras in tota mea terra, nisi ad illos portos sicut jam antea fuit presum et constitutum inter me et vos.*

1. **LETUM**, Justitia de homicidio. Charta Simonis Episcopi Noviomensis ann. 1139. in M. Pastoralis Eccless. Paris. Ch. 7: *In Leto et sanguine nihil habet*

Advocatus... et si debitor Leti vel sanguinis in tali loco erit, vel ad talem domum confugerit, ut advocatus Letum vel sanguinem habere non possit, etc. Charta Ludovici VII. Regis Franc. ann. 1156. in 30. Regesto Archivi Regii Ch. 399: *Nos quoque concedimus jure perpetuo, (Monasterio S. Crispini Suession.) scilicet manum mortuam, et sanguinem, et Letum, et licentiam accipiendi uxores in hominibus B. Crispini extra castrum Bistisiaci manentibus. Vide Lethum.*

2. **LETUM**, Alia notione, Gall. *Relief*. Charta Ivonis Episcopi Carnotensis in Tabul. Ecclesiæ Carnot. n. 42: *Et faciebant sibi parari sæpe ingentia prandia tam Præpositi quam servientes sine licentia Capituli; Leta capiebant, et de hominibus Ecclesiæ revelationem terrarum, de conjungendis feminis, venditiones, et plurima carricia faciebant, quod non licet, exceptis duobus, etc.* Alia ann. 1218. ibid. num. 228: *Dicimus etiam quod percipiant de Valeisibus tam pro præbenda Abbatibus, quam pro annualibus in denariis de chamera, ita etiam quod Leta et relevamenta sint de chamera. Vide Levamen.*

† **LETURGICUS**, pro *Lethargicus*. Vita 2. S. Bonifacii Archiep. et Mart. tom. 1. Junii pag. 481: *Quos ira phreneticos, odium chephalagricos, error stomachicos, impietas insanos, superbia epilepticos, socordia Leturgicos fecerat... salutem restituebat.*

* 1. **LETUS**, Panni vel telæ latitudo, Gall. *Lé*. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 85. Chartoph. reg. ch. 86: *In ea archa cepit dicitur Saracenus duo tableria, duas mappas et quatuor linteamina de duobus Letis. Vide supra Latus 5.*

* 2. **LETUS ALECUM**, Certa hælæcum quantitas. Arest. ann. 1386. 12. Mail in vol. 7. arestor. parlam. Paris.: *Pelebant prædictos defensores ad sibi reddendum et restituum dictos quinquaginta sex Letos alecium... condemnari. Vide Lasta 2.*

† **LEUA**, Leuca, Gall. *Lieuve*. Codex MS. Irminon. Abb. Sangerman. fol. 29. col. 1: *Habet ibi de silva, sicut æstimatur totum in gyro, Leuas II. et dimid. Vide Legua.*

† 1. **LEVA**, Cataracta, Gall. *Ecluse*. Tabularium Casariense: *Donavimus medietatem de uno molino... cum Leva et pausa sua.*

2. **LEVA**, Collecta, tributum quod exigitur et levatur. *Levage*, in Consuetudine Andegavensi art. 9. 10. 30. et Cenomanensi art. 10. 11. 35. Chronicon. Casin. lib. 2. can. 97: *Seditiones, quas dicunt Levas, seu prædationes... ne ulterius fierint severissime interdixit.* Bulla Innocentii III. PP. in Bullario Casinensi tom. 1. pag. 29: *Omnes omnino seditiones, quas Levas dicunt, seu direptiones... interdiximus.* Adde aliam Honorii III. PP. tom. 2. pag. 246. Charta ann. 1274. apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. cap. 52: *Circa Levas insuper sicut collectas id volumus et determinamus observari: ut si quando Levis sicut collectis communibus in civitate prædicta faciendis Archiepiscopus auctoritatem præstare voluerit, etc.* [Alia ann. 1270. apud Menesterium in Probat. Histor. Lugdun. pag. 10. col. 1: *Præterea super articulo Levarum confessi sunt dicti cives... quod si in civitate Lugduni fieri contigerit collectam aliquam seu Levam, ad eos non pertinet coercito.* Adde Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 116.]

† **LEVADA**, Eadem notione. Jura Comitibus Biterr. in Civitate Albiensi ann. 1252: *Si aliqui detinent Levadas seu pedagia, vel alia jura ad dictum Regem pertinentia, etc.*

† **LEVAGIUM**, Collectio frugum et partitio inter dominum et colonum. Charta Prioratus S. Triverii in Dumbis ann. 1420: *Sub servitio 6. den. fortium et 1. cuppa messis ad quodlibet Levagium cum tachia septima talis bladi, qualis crescet in dicta terra tachabili. Vide Carbonagium.*

LEVARE, Exigere, tributum imponere, Gallis *Lever*. Charta ann. 1283: *Consuetudines suas ibidem sine calumnia et impedimento Levare. Vide suo ordine Levare 3.*

* 3. **LEVA**, Recensio, index, Gall. *Rôle*. Comput. ann. 1479. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 338. col. 1: *Ut constat quitancia dicti Matheti in fine Levæ sive rotuli emprunptorum hujusmodi expensarum descripta.*

* 4. **LEVA**, Rebello. Chron. Sublac. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1052: *Philippus cum Oddone fratre suo cum hominibus abbatiæ Levam fecit, et Pontiam et Effidem abstulerunt. Et col. 1053: Philippus qui tunc in Augusta habitabat cum quodam milite, Recaldo nomine, qui rocam Canterani tenebat, contra abbatem Levam fecit. Itaque fere totam abbatiam contra eum irritavit.*

* **LEVADA PISCUM**, Jus ex piscibus captis aliquot levandi seu exigendi. Vide in *Levata* 4. Charta Hugon. de Baucis ann. 1184. in Reg. sign. Rubei ex Cam. Comput. Aquens.: *Concessi piscariam... ad censum unius denarii in festivitate Omnium Sanctorum, et ad Levadam piscium, sicut in aliis piscariis habetur. Alia notione, vide in *Leva* 2.*

* **LEVADISSUS PONS**, Versatilis Plinio, Gall. *Pontlevis*, Hisp. *Levadizo*. Charta ann. 1370. in Tabul. Massil.: *Pro reparatione paramurorum et pontis Levadissi de porta Gallica. Lit. Caroli VI. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 106: Jussit fieri... unum pontem, vocatum Levadiz, per quem intrare et exire possit. Vide *Levatilis* et *Pons levator*.*

* **LEVADORIUS PONS**, Pari intellectu, in Chron. Tarvis. ad ann. 1379. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 774.

* **LEVAGIUM**, Vectigal pro mercibus, quæ importantur vel exportantur, exsolvendum: *Levage* in Consuet. Andegav. art. 9. 10. 30. et Cenoman. art. 10. 11. 35. Charta fundat. prior. S. Crucis de Rupe-Derrian. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 640: *Præterea supradictis canonicis donavimus Levagium nostrum, id est, redditum illum, quem de sale et vino recipimus, quæ de portu nostro et tota villa nostra... transportantur. Charta Will. Aquit. ducis ann. 1087. apud Besl. in Comit. Pictav. pag. 404: *Dederam in civitate de Levagio salis duas partes. Alia Ludov. Jun. ann. 1146. in Reg. A. Chartoph. reg. ch. 33: *Damus eidem ecclesiæ (S. Joan. Pictav.) atque concedimus ut deinceps proprium ponat et habeat servientem, qui de Levagio salis accipiat debitam et consuetam partem suam. Charta Nic. episc. Andegav. ann. 1275. in Chartul. prior. de Guilcico fol. 50. v.º: *Costumæ, chargiæ, aut Levagia, aut aliæ servitutes qualitercumque nominentur, etc.* Homag. ann. 1332: *Habeo et teneo et avo in feodo sub homagio ligio a nobili et potenti DD. Amalrico de Credonio... unam ollam de Levagio in undinis (sic) de Marcilhanis. Vide alia notione in *Leva* 2.****

* **LEVATGIUM**, Eodem intellectu. Chartul. S. Joan. Angeriac. fol. 185. v.º: *Gislebertus de Rochefort do et concedo... ecclesiæ S. Joannis Angeliacensis... ex integro Levatgium et ribatgium ab esterio*

Sebilio usque ad mosnerium de Labessa de ponte natali.

LEVAMEN, quod alias *Relevium* in re feudali. Charta de Parceis Corbeiensis urbis ex Bibl. S. Germani Paris. Cod. 564: *Faciunt homagium Abbati vel fidelitatem, et solvunt pro Levamine 60. sol. vel amplius.*

† 1. **LEVAMENTUM**, Gall. *Levain*. Papias: *Fermentum, Levamentum, a fervore, dictum, etc.*

2. **LEVAMENTUM**, Minus navigium, onerariæ navi, illius *levandæ* gratia, ad junctum. Lex 4. D. de Lege Rhodia (14, 2.): *Navis onustæ Levandæ causa, si quædam mercis in scapham trajectæ sunt. Vide Cujacium ad lib. 4. Instit. tit. de Societate. Nostris vulgo Aleges ejusmodi scaphæ dicuntur, quod allevientur seu leviores fiunt. Hist. de exilio S. Martini PP. et Martyris pag. 79: Et non nisi cum sex puerulis, et uno cauculo eduxerunt nos ex urbe; et cum inmisissent in unum eorum quæ dicebantur Levamenta, circa horam plus minus quartam diei ad portum pervenimus. Occurrit ibi semel ac iterum. Hinc*

LEVAMENTARIUS, in l. 1. Cod. Th. de Navicular. (13, 5.) *Levamentorum navicularius. Vide Alegium.*

† **LEVANS**, Oriens, Ital. *Levante*, Gall. *Levant*. Annal. Genuens. ad ann. 1283. apud Murator. tom. 6. col. 581: *Quam quotidie esset ventus ad Levantem vel Sirochum; nostri vero versus Levantem ire non poterant ullo modo.*

LEVANTES ET CUBANTES, nostris *Levans et Couchans*, Mansionarii, Manentes, qui in dominorum prædiis sedem fixere, iis obnoxii: quibus opponuntur *Albani*, seu Alienigenæ. Statutum de Decimis Saladinis apud Rigordum ann. 1188: *Et si nullum dominum ligium habebit, et in cujus feudo manserit Levans et Cubans, dabit decimam de suo proprio mobili.* Bracton. lib. 1. cap. 10. § 3: *Quandiu manentes fuerint in villenagio Levantes et Cubantes.* Apud Rastallum in Expositione vocabulorum Legum Anglicarum: *Levant et Couchant, est dit, quant les bestes ou catel d'un estranger, sont venue en la terre d'un autre home, et la ont remainé un certaine bone espace de temps.* Vide Stabilimenta S. Ludovici lib. 2. cap. 32. Petrum Fontanum in Concil. cap. 3. § 1. et Consuetudines Melodunens. art. 209. 330. Stampensem art. 87. Bituric. tit. 1. art. 1. 2. et alibi.

LEVANUM, Fermentum, ex Gall. *Levain*, quod farina fermento imbuta intumescat, ac *levetur*. Occurrit in Fleta lib. 2. cap. 10. Vide *Levamentum* 1.

1. **LEVARE**, Germina producere, Gall. *Lever*. Pactus Legis Salicæ tit. 37. § 2: *Si quis per alienam messem, postquam Levaverit, herbe traxerit, etc.* Ubi Editio recentior tit. 36. *postquam germina produxerit, habet.*

2. **LEVARE**, Auferre, furari, Gallis, *Lever, Enlever*. Sidonius lib. 7. Epist. 2: *Levat divitem pauper adamatum.* Id est, ait Savaro, abducit: ubi ille plura ex Gregorio Turon. lib. 6. cap. 45. lib. 7. cap. 4. et ex Lege Wisig. l. 3. tit. 3. § 4. l. 6. tit. 4. § 2.

3. **LEVARE**, Tributum exigere, *Lever des impôts*. Edictum Pistense § 21: *Et quoniam audivimus quosdam plus a pauperibus accepisse, quam bannus Levat, etc.* [Oratio Legatorum Regis Fr. coram Pio. II. PP. ann. 1459. tom. 9. Spicil. Acher. pag. 321: *Nam cum denarii sint Principis supremi, Levare nequeunt publica cessante auctoritate prædicti Principis supremi.* Index MS. Beneficiorum

Eccl. Constant. f. 20: *Levat dictus Rector cimiterium cum pertinenciis una cum altalagium.* Hoc est, percipit oblationes pro humatione et altari factas. Charta ann. 1064. apud Miræum tom. 1. pag. 63: *Theodericus Mediomatricæ sedis Episcopus... donavit eidem Ecclesiæ (S. Trudonis)... scrutum ejusdem oppidi, hoc est, potestatem ponere et deponere illum qui materiam faceret unde Levarentur cervisiæ, et de singulis cervisiis, quæ brasciantur in oppido nostro, sex picarios ad opus fratrum suscipere. Ubi cervisiæ levare, est illud tributum exigere seu percipere, quod pro cervisiis pensatur, situm hoc loco in certis cervisiæ mensuris.] [*] Levare hoc ultimo loco est Conficere vel fermentare. Vide *Levanum* et *Scrotum*.] Vide *Leva* 2.*

[*] **SUBLEVARE**, Accipere, sumere. Chart. Otton. Archiep. Bremensis. ann. 1405: *Vendidimus pro 60. florenis... per nos effectualiter receptis et Sublevatis et in usum et utilitatem ecclesiæ nostræ conversis, etc.* Vide *Haltaus*. Glossar. German. voce *Uphæren*, col. 56. et infra *Sublevare* suo loco.

4. **LEVARE**, Paulus Diaconus Emeritensis in Vita S. Masonæ Emeriti. Episcopi cap. 2: *Si quis... vas parvulum in quo Levaret, exhibuisset.* Hispanismus, en que llevarlo valet in quo deserret.

† 5. **LEVARE**, Ædificare, extruere. Breviarium Historiæ Pisanæ, tom. 6. Muratorii col. 186: Anno 1173. *Lucenses cum magno exercitu Levaverunt castrum Mutronis cum ædificiis magnis, et Pisani invenerunt illuc et turpiter fugaverunt eos et castrum destruxerunt.* Et col. 191: *Eodem anno (1157.) Lucenses cum Januensibus Levaverunt castrum Viaregii, et per conventionem pacis illud destruere promiserunt, et facta pace destruxerunt.*

† 6. **LEVARE**, Ascendere. *Et in capite marcasii Levat fossa per montem Huelgoret, in veteri Charta, apud Lobinell.* tom. 2. Hist. Britan. col. 250.

* 7. **LEVARE**, Acquirere, comparare. Stat. Palavic. lib. 2. cap. 65. pag. 125: *Ordinatum est quod nulla persona... præsumat portare, tenere, seu aliquantulum uti in terris præfati domini aliquo sale, nisi fuerit de sale Levato et habito de doanis præfati domini.*

* 8. **LEVARE**, Educere, abducere, Gall. *Emmener, enlever*, alias *Lever*. Charta Ferdin. reg. Castel. inter Acta SS. tom. 6. Jul. pag. 56. col. 2: *Et quicumque cum uxore sua ad suas hereditates ultra Seram ire voluerit, relinquat cavallerum in domo sua... Si vero uxorem non Levaverit, non relinquat cum ea cavallerum.* Lit. remiss. ann. 1426. in Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 606: *Icellui Carrier Leva icelle femme d'avecques le suppliant son mary, et l'emmena ou bon lui sembla. Liéver vero, pro Louer, Conducere, in aliis ann. 1386. ex Reg. 129. ch. 214: Comme le suppliant eust Liévé un varlet... pour lui servir en son hostel, etc.*

* 9. **LEVARE**, Italis in navem imponere, Gall. *Prendre sur son vaisseau*. Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 38. rº: *Super quoddam lignum suum dictum talem presbyterum de partibus Tholosanis quem receperat, vulgo Levaverat, etc.* Vide infra in *Levatorium* 2.

* 10. **LEVARE**, nostris *Lever*, Aliquem expedire, debito liberare. Lit. remiss. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 144: *Disant... que qui auroit son amy en scelle compagnie que il Ven Levast, c'est assavoir que il paiast pour son amy.*

† **LEVARE SE**, Regnum invadere. Ida-

tius in Fastis Consularibus: *Valentinianus Junior apud Viennam est interfectus, et Levavit se Eugenius tyrannus. Levare in Regem, dixerunt Scriptores mediæ ætatis, ex usu Francis, Gothis aliisque populis quibusdam recepto, quo Reges Ducesve suos futuros imponebant scuto humerisque attollebant: qua de re consulendi Pithœus lib. 2. Advers. cap. 6. et Lipsius lib. 4. ad Hist. Taciti pag. 519. [*] Glossar. med. Græcit. voce *Ἐταίρειν*, Append. col. 71.]*

† **LEVARE CAMPUM**, Castra movere, Gall. *Lever le camp*, apud Parisium de Cereta in Chron. Veron. tom. 8. Muratorii col. 623. *Movere se de campo*, in Annal. Genuens. tom. 6. ejusd. Murat. col. 475.

[*] **LEVARE CARTAM**, Vide *Grimm*. Antiq. Jur. Germ. pag. 557.

[*] **LEVARE FERIAM**, Nundinas institueret. Vide supra in *Feria* 3.

* **LEVARE FIDEM**, Vide supra in *Fides*.

* **LEVARE HOMINES**, Milites cogere, conscribere, Gall. *Lever des troupes*, in Litteris Edwardi III. Angl. Regis ann. 1337. apud Rymer tom. 4. pag. 781.

LEVARE JUDICEM, Accedere ad Judicem, jus ab eo requirere. Vita S. Fructuosi Episc. Bracarens. cap. 17: *Sicque de præsentia Regis Levavit judicem, qui inter eos examinaret iudicii veritatem.* Ubi vir doctus ad marginem reponit, *Levavit*. Edit. Bollandina habet *Levavit*, num. 16.

† **LEVARE LAUDEM**, f. Signa proponere, vexilla figere, erigere, Gall. *Lever*, seu *Arborer l'étendart*. Annal. Genuens. ad ann. 1266. apud Murator. tom. 6. col. 537: *Tandem facto conflictu Rex Carolus Manfredum et ejus exercitum devicit; in quo conflictu D. Manfredus fuit interfectus. Quo devicto et mortuo, Magnates terræ, et loca, et civitates regni Siciliae D. Regi Carolo laudem Levaverunt, et universaliter sine prælio et labore aliquo ad ejus mandata devenerunt.* Et ad ann. 1283. ibid. col. 583: *Et in die Martis steterunt usque ad Tertiam Levando laudem Communis Januæ, et illos, qui erant in turribus, balistando, turrim etiam Veronicæ diruentes.* [*] Acclamare. Vide in *Laus* 2.] [*] Vel alicujus laudem promulgare, in vulgus spargere: qua notione *Lever* voce dicunt Itali, et nostri *Lever bruit*, ut apud Joan. de Saintré mihi pag. 145. pro Rumorem excitare.]

* **LEVARE NEMORA**, Ligna excissa exportare, Gall. *Enlever le bois, vuider les ventes, vox forestaria*. Charta ann. 1202. ex Chartul. Campan. fol. 237. col. 2: *Emptores autem tenentur empti nemora Levare infra quatuor annos.*

† **LEVARE PSALMUM**, Præcinere, Gall. *Entonner*. Statuta Eccl. Valentinae, tom. 3. Concil. Hispan. pag. 511. col. 2: *Et ubi plures Clerici fuerint, semper unus Levat Psalmum.* Sic *Levare antiphonam*, in Vita S. Wilboradæ Virg. et Mart. sæc. 5. Bened. pag. 50.

LEVARE SEDITIONEM, Excitare, in Lege Bajwar. tit. 2. cap. 3. § 1. et Longob. lib. 1. tit. 18. § 1. [*] Liutpr. 36. (5, 6.)

LEVARE DE SACRO FONTE, dicitur qui alias *susceptor*, seu *patrinus*. Anastasius in S. Silvestro PP. *Hic et hoc constituit ut baptizatum liniret Presbyter Levatum de aqua propter occasionem transitu mortis.* Ordo Roman. *Ut autem surrexerint a fonte, illi qui eos suscipiunt, Levantes ipsos infantes in manibus suis, offerunt eos uni Presbytero. Ipse vero Presbyter facit de chrismate crucem cum pollice in vertice eorum.* Capitulare Attonis

cap. 77 : *Nec de sacro fonte aliquem Levare... audeat.* Adde Leg. Longob. lib. 2. tit. 8. § 5. [*] Luitpr. 35. (5, 5.) Acta S. Stephani PP. apud Baron. ann. 259. n. 23. Theganum cap. 33. etc. Philippus Mouskes MS. :

Un fil ot de ceste par nom
Le fist apeler Phelipon.
Li Queus Felippes le Leva
De Flandres, et si li donna
Son nom, et promist grant onor.

Le Roman d'Amile et d'Amy MS. :

Et enz un fons baptizé et Levé.

Le Roman de Jourdain de Blaye MS. :

Cil le Leva des sains fons et de l'aigue.

* Le Roman de Robert le Diable MS. :

Li dus tous les vesques mande...
Qu'il vignent pour son fils Lever...
Cil sont venu qui l'enfant present,
Et Crestians adonc le fisent :
Son proïre nom li enselelent
Et Robiert par droit nom l'apielent.

LEVARI SUPRA CHORUM, dicitur Canonicus qui ad altiora Chori subsellia, quæ formas vocant, admittitur. Statuta Ecclesiæ Lugdun. cap. 16 : *Supra Chororum antequam Subdiaconus fiat, nullus recipiatur, et ante nec vocem habet in Capitulo, nec aliquid percipit in divisione terrarum. Cum autem aliquis Levandus fuerit supra Chororum, habito super hoc tractatu in Capitulo, et licentia obtenta, si fuerit de deatro Choro, Levatur a Præcentore, si de sinistro fuerit, a Cantore. Ordo Diaconatus Levat omnes Canonicos supra Chororum... Ordo sacerdotalis Levat omnes supra Chororum.*

LEVARE TERRAM, Agrum noviter colere, arare. Concordia Capituli Eduedensis cum Domino de Perreria ann. 1267 : *Tenant quidam terras Levatas pro quibus debent bladum et alia servitia consueta... Qui vero terram Levavit de novo debet XXX. denarios... qui autem terram alias Levatam xv. den. debet.* Et paulo post : *In quibus (memoribus) si quis extirpaverit, in terris sic extirpatis habent tertias Decanus et Capitulum antequam factæ fuerint terræ novæ vel Levatæ... postquam vero factæ sunt terræ novæ vel Levatæ debent hic qui Levavit, bladum et alia servitia consueta.* Vide Terra nova.

LEVARE A TERRA, Monachum ob culpam humi comedentem a pœna absolvere. Regula Hospit. S. Jac. de Alto passu ann. circ. 1240. cap. 61 : *Frater si pro aliqua offensa... mittatur ad aliquam domum ad justitiam faciendam, præceptor illius domus, vel quilibet frater, potestate inferior ipso magistro vel priore, non debet ipsum fratrem ad terram (l. a terra) Levare, quamvis festivitates interveniant. Si vero aliquis prælatus vel quælibet secularis potestas superveniens fratrem a terra erexerit, ad mensam fratrum sedere poterit, donec magister redeat, qui pro suo beneplacito sibi debet indulgere. Verumtamen si præceptor, priore inferior, aliquem fratrum in justitiam miserit, si absens fuerit, locum ejus tenens fratrem a justitia poterit Levare.*

LEVARE TESTEM, Lever un tesson, apud Bellom. MS. c. 6. p. 19. v. col. 2. Testem ejurare, vulgo Recuser. Vide in Testis.

LEVARIA, Agger, Gall. *Levéé*, seu jus quod ex aggeribus percipitur. Charta Joan. de Monte-reg. ann. 1224. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 8. col. 2 : *Damus præterea ipsis fratribus piscationem perpetuam in omnibus aquis nostris a dicta domo, et insulam et Levariam.* Vide Levata 3.

* LEVARIUS, Vectis, Gall. *Levier*, Ital. *Leva*. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 20 : *Acceptit unum magnum baculum, dictum levarium cadrigæ, ... et percussit eundem supplicantem de dicto Levario. Quemdam baculum vocatum Levier, infra ch. 27. Vide infra Levatorium 2.*

1. LEVATA, Exta, viscera et quævis animalium intestina, ut cor, jecur et alia hujusmodi, Gall. *Issue*. [*] a Provinciali *Levado*, unde diminut. *Levadeddo*, nostris *Fressure*.] Statuta S. Victoris Massil. ann. 1591. per Cardinalem Trivultium : *Debet pitanciarius dare de duobus in duobus Religiosis unam Levatam, sive unum jecur, vel unum caput cabrici.* Miracula MSS. Urbani IV. PP. : *Offerret unam libram ceræ in figura unius Levatæ sive viscerum.*

2. LEVATA, f. Pars, portio. Ordinatio ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 417. col. 1. *Possintque dicti Magistri monetarum in deliberationibus faciendis facere tres Levatas, et de qualibet Levata tria pondera, et eligere quamlibet voluerint ipsi Magistri ex eisdem, tam in ponderibus quam Levatis.* Alia Ordinatio ann. 1342. pro Magistris Monetarum, ibid. pag. 420 : *Remedia vero ligæ et ponderis punctas, Levatas, essayamenta et alia jura, et privilegia habeatis, quæ in nostris monetis antea habeatis.*

3. LEVATA, Agger, *Levéé* nostris. Papias : *Mantipara, Levata*. Charta ann. 1271. in Regesto 80. Tabularii Regii Ch. 220 : *Calciata seu Levata, quæ ducit ad Motam.* Occurrit præterea in alia Charta apud Gariellum et Sammarthanos in Episcopis Magalon. n. 17. [*Levatæ molendinorum*, in Charta ann. 1308. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 783.]

LEVATARIUS, Qui *Levatas*, seu aggeres curat. Conventio Caroli I. Comitibus Andegaviæ et Provincia, cum Arelatis ann. 1251. art. 5 : *Item debet dominus Comes vel ejus Vicarius Levatarios cives Arelatis eligere pro Levatis aptandis et faciendis, et etiam custodiendis.* Ubi versio Gallica habet *Levadiers*. [Statuta Arelat. MSS. art. 87 : *Receptacula cyrogrillorum... destruantur quolibet mense semel per Levatarios, et ipsi Levatarii possint cyrogrillos, quos in Levatis invenerint capere impune.* Ibid. art. 163 : *Si aliquis habet frontieriam in riparia Arelatis et voluerit eam plantare, Levatarii illius territorii teneantur dare, si commode fieri poterit, cum consilio Militum et proborum virorum illorum territoriorum, ut (ubi) fieri debent dicte plantate, medietatem lignorum, quæ necesse fuerint ad plantandum per duas cannas mensurandas a pede vallati Levatarum et versus Rhodanum, etc.]*

4. LEVATA, Exactio, nostris *Levéé*. Charta ann. 1216. apud Guesnaium in Annalib. Massiliensib. : *Habeat plenajure dominationem, piscationem, et lanæ, et pabuli, et piscium, et Levatæ, et omnium quæ quondam habuerat.* [Codex MS. reddituum Episcopatus Autiss. : *Quælibet cucufaria debet unum denarium et duas Levatas ad manum.* Quidnam sint hic *Levatæ*, non satis liquet.] Vide Leva 2. et Levatio 1.

5. LEVATA, Frugum fructuumque perceptio, Gall. *Récolte*. Form. concessionis ad firmam inter Form. Instr. fol. 70. v. : *Inde ad novem annos extunc continue sequentes complendos et successive numerandos per novem Levatas et collectas.* Vide infra *Leveata*.

* At vero *Levéé*, Onus carri significat, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 141.

Chartoph. reg. ch. 17 : *Comme Thevenart eust fait ou fait faire de bois à chauffage environ une Levée à bœufs, etc.*

LEVATA PISCIIUM, Piscatus, piscium captura. Charta Guillelmi Episc. Autissiod. ann. 1219 : *Dedit insuper aisamenta terræ et lapidum in terra sua ad opus excludarum molendinorum dictarum Montium apud Arsiacum storum, et Levatam piscium ipsorum molendinorum.* Alia Ottonis Ducis Aquit. inter Instrum. tom. 2. Gall. Christ. 478 : *Amplius confirmo eis annuum Levatam anguillarum in fluvio Carantonæ... et sicut burgenses Xantonenses de consuetudine ibant ad submonitionem Comitum cum navibus suis ad Levatam illius faciendam, similiter faciant ad submonitionem de Sabloncellis.* Compositio inter Universitatem villæ Mari et Fr. Raymundum Payladam Procuratorem Monasterii Silvæ-regalis ann. 1321. ex Schedis Præsidis de Mazaugues : *Ipsi possint facere Levatam piscium semel in septimana sine dampnificatione retum piscatorum.*

LEVATOR PISCIIUM, ibidem : *Piscatores seu Levatores possint facere Levatam Piscium, et pisces, quos capient, dividantur.*

LEVATARIA. Vide mox in Levator 2.

LEVATARIUS. Vide Levata 3.

LEVATGIUM. Vide supra in Levatum.

LEVATILIS PONTUS, Pons qui ductariis catenis attollitur, Gall. *Pont levis*, Ital. *Ponte levatoio*, in Chronico Petri Azarii, apud Murator. tom. 16. col. 365. Vide in Pons.

1. LEVATIO, ut *Levata*, Exactio, collectio, Gall. *Levéé*. Mandatum Edwardi Regis Angl. ann. 1302. apud Rymer. tom. 2. pag. 912 : *Cujus quidem auxilii Levationis, pro dictæ Communitatis aisamento, huc usque supersedimus.* Charta ann. 1321. apud Thomassarium in Biturig. pag. 781 : *Omnes et singule Levationes bladorum a mense Augusti ultimo præterito dictæ terræ de Borbonio.*

2. LEVATIO, Egressus et lecto, Gall. *Le lever*. Charta ann. 1309. tom. 1. Chartul. S. Vandreg. pag. 926 : *Quod campanæ parochialis Ecclesiæ prædictæ nullatenus pulsarentur quousque ad horam Levationis Monachorum.*

3. LEVATIO SACRAMENTI, Sacræ Hostiæ sublatio ; nostris etiam *Levation*, pro *Élevation*, eodem sensu. Charta ann. 1399. ex Chartul. episc. Carnot. : *Porro ut populus valeat Levationis Sacramenti dictæ majoris Missæ habere noticiam, inceptionis dictæ Missæ perpetua qualibet die dicendæ ad altare S. Nicholai, dum incipietur cantari Sanctus, pro sacramento dictæ majoris Missæ una campanularum super medio chori appensarum pulsabitur cum tintignamento usque ad Elevationem Corporis Christi, et dum Christi Corpus elevabitur, pulsabitur ad plenum.* Alia Caroli VI. reg. Franc. pro capel. Pissiac. : *Livres lumineires, cierges et torches pour lesdites Messes, et pour la Levation du benoist Saint-Sacrament. Lévéement, pro Élevation, excelsitas,* in Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordinatio. reg. Franc. pag. 418.

4. LEVATIO ANGUILLARUM, ut supra *Levada*, Jus ex anguillis captis aliquot levandi seu exigendi. Charta ann. 1106. ex Chartul. S. Eparchii Engolism. : *Dono iterum illam Levationem anguillarum, quam habebam in anguillaribus de Viscaco.* Vide *Levata piscium* in *Levata 4*.

LEVATTIA AURA. Vide in Aura 1.

1. LEVATOR, Exactor, coactor. Charta Philippi Pulcri ann. 1307. apud Menes-

terium in Probat. Hist. Lugdun. pag. 42. col. 1: *Si vero fiat aliqua injuria vel rescoussa Levatoribus emolumentorum*, etc. Charta Eccl. Brivat. ann. 1365: *Antonius Torrent Levator et receptorius emolumentorum curiæ Præpositatus*, etc. Charta ann. 1338. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 372. col. 2: *Etiã et super redemptionibus factis per subditos, ne per Levatores signarentur vel caperentur animalia sua*. Vide *Levator Piscium* in *Levata* 4.

* 2. **LEVATOR**, Magistratus qui *levatas* seu aggeres curat; cujus officium *Levatoria* appellatur. Instr. ann. 1234. apud Vir. Cl. Garamp. in *Disquisit. de Sigil. Garfagn.* pag. 27: *In quo etiã consilio interfuerunt capitanei Levatorum S. Petri majoris*, etc. Charta ann. 1351. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Elegerunt in Levatores, rectores et gubernatores levatarum prædictarum ad unum annum tantum*, etc. Et incontinenti prænominati *Levatarii... prædictum officium Levatarie in se gratis suscipientes, juraverunt... se dictum officium bene, fideliter et legaliter exercere*. Ubi promiscue *Levatores* et *Levatarii* non semel nominantur. Vide in *Levata* 3.

* 3. **LEVATOR EXERCITUS**, Qui milites *levat* seu delectum habet, vel rei bellicæ præpositus, Gall. *Intendant d'armée*. Charta ann. 1468. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 3. pag. 222. col. 1: *Mathias D. G. rex Hungariæ, etc. fidelibus nostris capitaneis, belliducibus, Levatoribusque et sollicitatoribus præsentis exercitus nostri*, etc. Vide *Levare homines* in *Levare* 6.

1. **LEVATORIUM**, *Locus in quo levatur, vel plantatur aliquid*. Joan. de Janua Gloss. Lat. Gall.: *Levatorium, Leveur*. (sic) [Levement, in MS. Sangerm.]

* 2. **LEVATORIUM**, **LEVATORIUS**, **Vec-tis**, Gall. *Lévier*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 38: *Levatorius ambulatorius est utilissimus levandi et inclinandi sursum et deorsum, componendi super curram bombardas et omnia alia pondera*. Et cap. 154: *Levatorium super barcharum pontem causa palos fictos in aqua debarbandi Levatur*. Vide supra *Levatus*.

† **LEVATORIUS**, *Leveur*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. *Levatorius pons*, in Chron. Petri Azarii apud Murator. tom. 16. col. 322. Idem qui *Levatillis*. Vide in *Pons*.

* **LEVATUM**, *Fermentum*, Gall. *Levain*. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 72. v: *Teneatur fornarius facere et habere Levatum pulchrum et mundum; videlicet ad panem frumenti, Levatum puri frumenti, et ad panem siliginis, puræ siliginis*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Levame, Prov. fermentum, zima*. Vide *Levamentum* 1.

* 1. **LEVATURA**, nostris *Leveure*, *Locus*, ut videtur, ædificandæ domui aptus, Gall. *Emplacement*. Chartul. Casal. Bened.: *Evroinus et filius ejus concesserunt monachis Casalis Benedicti octo nummos, pro qua concessione monachi dederunt eidem Evroino Levaturam unius domus*. Lit. admort. ann. 1464. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 424: *Trois Leveures d'un feste de maison neufve couverte de tuille séant audit Troyes en la rue de la grant taverne... affrestant de son long selon ladite rue, contenant les diles trois Leveures trente pieds de largeur... tenant d'une part à une autre Leveure d'icellui frestre*. (sic). Vide *Levare* 5. et *Levatorium* 1.

* 2. **LEVATURA**, *Collecta, tributum*. Charta Henr. I. reg. Franc. ann. 1042.

inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 284: *Quinquaginta carrate ligni et duo modia vini, cum quinque solidis et decima Levaturæ cervisiarum*. Vide *Leva* 2.

† **LEVATURA PORTÆ**, *Cataracta, cratis ferrea ad portas urbium*. Vide *Saracenesca*.

1. **LEUCA**, **LEUGA**, **LEWA**, **Vox** et *Mensura itineraria Gallica, 1500. passuum, uti passim testantur Scriptores, [Armo-ricis Lew, vel, ut pronunciant Leo.] Hesy-chius: Λεύγη, μέτρον τι Γαλατικόν. Jor-nandes de Rebus Geticis: Leuga autem Gallica mille et quingentorum passuum quantitate metitur*. Vita S. Remacli cap. 20: *Dicitur autem Leuca apud Gallos spatium mille quingentorum passuum, id est 12. stadiorum*. Vetus Agrimensor.: *Miliarius et dimidius apud Gallos Lewam facit, habentem passus mille quingentos*. Adde Isid. lib. 15. cap. 16. [Hieronymum in Joel cap. 3.] Ammianus lib. 15. de Lugduno: *Qui locus exordium est Galliarum; exindeque non millenis passibus, sed Leugis itinera metiuntur*. Tabula Peutinger.: *Lugdunum caput Galliarum; usque hic Leugas*. Vide *Rasta*. Ita perinde

LEUGA, in veteri Inscript. 1078. 7. Lex Bajwar. tit. I. cap. 14. § 4: *Angarias cum carro faciant usque 50. Leugas*. Gilo Parisiensis lib. 4. Viæ Hieros.:

Emensisque tribus Leugis, aliisque duabus.

LEUGA USUALIS, Mensura terram mententium apud Francos constat de duobus millibus passuum. Ingulphus pag. 910.

LEUGA ANGLICA duodecim quarentenis confici dicitur in Monastico Angl. tom. 1. pag. 313. Vide Quarentena.

LEWA, apud Bedam lib. de Numeror. divisione, in Chartis Sigeberti apud Henschenium I. Febr. pag. 234. Caroli Cal. apud Doublet. pag. 706. apud Nithard. lib. 2. et 3. pag. 365. 369. 371. 373. 378. Ivonem Carnot. Epist. 101. et 259. etc. Gloss. Ælfrici: *Miliarium, Leove, mile*. Usurpatur autem pro *Banleuca* incit. Chartis Sigeberti, Caroli, et apud Ivonem Carnot. ut observavit Sirmonus ad Goffridum Vindocin. Charta fundat. Monasterii de Bello in Anglia a Will. Notho, apud Prynneum in Libertat. Angl. tom. 1. pag. 1192: *Concedo etiã eidem Ecclesiæ Leugam circumquaque adjacentem liberam et quietam ab omni geldo, et scoto, et hydragio, et denegeldis, et opere pontium, et castellorum, et parcorum, etc.* [Charta ann. 1179. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 656: *Si quis alicui Meldis ad mercatum venienti infra Leugam ejusdem villæ forisfecerit, auditio inde clamore, communia inde ei auxilium conferet.*] Vide *Bannum Leugæ*, et *Quinta*.

LEVIA, Joanni de Janua et Ugutioni. *LEWIA*, in Chron. Besuensi pag. 572. ubi pariter pro *banleuca* usurpatur. Hisce prædictis addo verba Jo. Mariana lib. de Ponderib. et mensuris cap. 21: *Leuca duplex est: legalis quinque millium virgurarum, nempe continens passus 3000. pedes 15000. Leuca communis et usitata unus mensuræ non est, sed variæ pro regionum varietate. Consentiant tamen auctores quatuor fere Italica millia efficere. Ildefonsus de viris illustribus in Asturio, Complutum Toletum distare ait ferme 60. passuum milibus: et sane 15. hodie Leucæ recta numerantur. Infra: Leuca (Toletana) continet . . . passus 5000 . . . pedes 25000.*

LEUCATA, *Spatium quantum continet leuca. Infra Leucatam villæ*, apud Bromptonum pag. 1183. Charta Edw. III. Reg.

Angl. tom. 1. Monast. Angl. pag. 768: *De bosco de Shepeth continente unam Leucatam in latitudine, et dimidiam in longitudine*. Le Roman de Garin:

D'une Loée les pout-on bien oir.

Alibi:

N'est loin d'ilesques que demi Loée.

LEUCA MOLENDINI, in Consuetudine Andegavensi art. 22. Cenomanensi art. 23. et Lodunensi art. 9. *Lieue de moulin*.

* Cujus vocis etymon proponitur tom. 21. Comment. Acad. Inscript. pag. 66. *Leuga* vel *Leouga*, a Celtico *Leoug* vel *Leak*, lapis; quod ejusmodi spatia itineraria lapide distinguerentur sic dicta; unde hunc usum Gallis notum fuisse ante Romanorum invasionem probabile mihi videtur.

* 2. **LEUCA**, *Horæ spatium*, nostris quoque *Lieue*, eadem acceptance. Arest. ann. 1333. 2. Dec. in Reg. *Olim parlam. Paris.*: *In camistis et brachus in pilorio semel apud Soigny... in die qua tenetur ibi plenum mercatum, per spatium unius Leucæ tenebuntur*. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 543: *Hora tarda spatio fere duarum Leucarum, noctis, etc.* Aliæ ann. 1358. in Reg. 86. ch. 412: *Die Martis post Natale Domini circiter duas Leucas in nocte, etc.* Aliæ ann. 1376. in Reg. 109. ch. 191: *L'exposant estant couchié en son lit avec sa femme, vint environ trois Lieues de nuit un appellé Jehan Coanne à l'huys dudit exposant*. Aliæ ann. 1380. in Reg. 113. ch. 491: *Doubtant que ledit chastel ne fust eschelliez celle nuit par lesdiz Anglois... se releva environ une Lieue devant le jour, etc.* Denique aliæ ann. 1400. in Reg. 155. ch. 391: *Pour ce qu'il estoit bien tart environ deux Lieues ou heures de nuit, etc.* Libert. Engolism. ann. 1373. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 679. art. 3: *Le Dimanche devant Pasques fleuries... le maire fait sonner à journée haute le grand sain de la commune bien l'alent d'une Lieue*. Ubi ita legendum pro *Lalent*.

† **LEUCAS** significat *cucullum*, *Papiæ*.

* **LEUCIUS**, *Telæ vel panni species, a colore albo sic dicta; Leuce, ex Gr. λευκός, albus, candidus, apud Rabelais. lib. 1. cap. 12. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 29. v.: Dedit Guillelmo Auterii hæretico prædicto duas cannas de Leucio, et Jacobo Auterii hæretico dedit quædam manutergia. Leudæ min. MSS. Carcass.: Item pro duodena de Leuciis et traliciis, obolum.*

* **LEUCOCUNUS**, *Aqua et oleum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

* **LEUCOFLANCIA**, pro quo legendum esse *Leucophlegmatia* opinantur docti Editores ad Vit. S. Walth. tom. 1. Aug. pag. 272. col. 2: *Quatuor quidem secundum physicos sunt hydropisis species; quarum duæ, scilicet Leucoflancia et hyposaracha sunt in initio, antequam radiceantur et roborantur, curabiles, etc.*

* **LEUCONIUM**, *Gossipium*, a colore albo sic appellatum. *Leuconii* cujuscumque; de cotton de toute sorte, 2. sol. Tur. in Stat. Avenion. lib. 1. rubr. 19. pag. 60.

LEUCOPORPHYRUS, *Ex purpura alba*. Charta donationis Ecclesiæ Cornutiænæ edita a Suaresio: *Vela tramoserica Leucoprasina* 2. [Hoc est, ex viridi seu porraceo dilutiori, a λευκός, Candidus, et πύρρον, Porrum.]

LEUCORHODINUS, *ibidem*, *Ex roseo colore dilutiore*.

† LEUCROY, Vox mendosa. Vide *Leve-roy*.

1. LEUDA, *Compositura in longum*, Papiæ. *Lé* vocant agrimensores nostri latus agri, qua parte in longitudinem porrigitur. Idem porro valet quod *Latus, ta, tum*; vel certe idem quod *latus, teris*. Nescio an huc respexerit Papias.

2. LEUDA, Tributum, præstatio. Vide in *Leudis*.

* [« Nolentes aliquo modo ut libertas de predicta *Leuda* et de predicto pedagio eisdem a nobis data et concessa ullo tempore possit aliquo modo irritari vel auferri. » (Cart. Rogerii Bernardi, Comitiss Fuxi, an. 1270, Mus. Arch. Dép. p. 186.)]

* LEUDABILIS, Tributum, quod *Leuda* nuncupatur, obnoxius. Charta Phil. V. ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 318 : *Item pro leuda, quam habebamus in dicto loco ab hominibus venientibus de versus montaneas cum rebus Leudabilibus, l. sol. Turon. Lit. ann. 1237. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 46. art. 20 : Tam per Lautricum, quam per alia loca Lautrici et Lautriguesii, viatores cum rebus mercimonialibus Leudabilibus, aliter transitum faciant, etc.* Vide in *Leudis*.

† 1. LEUDARIUM, Districtus *Leudis*, seu viri nobilioris, territorium, tractus. Litteræ Philippi VI. Franc. Regis ann. 1338. tom. 2. Ordin. pag. 127 : *Concedimus quod Nobiles habentes ab antiquo pedagia in terris et fluminibus suis, non impediuntur per aliquem seu per aliquos de officialibus nostris, quin illa levare possint a mercatoribus per eorum Leudarium seu districtum transeuntibus, prout hactenus consueverunt.*

* 2. LEUDARIUM, Occitanis *Laudaire* vel *Leudaire*, dicitur Liber seu Charta continens *Leudas* seu vectigalia exigenda. *Leudas* vero appellantur non modo eæ præstationes, quæ pro mercium transitu penduntur; sed etiam quæ ab iis qui venum exponunt et ab emptoribus exiguntur. *Leudas majores, Leudes mages*, Carcassonæ vocant, quæ pro mercibus transeuntibus solvuntur; *minutas* vero, quæ pro mercibus minutatim venditis. Eiusdem est originis vox Gallica *Leuderie*, pro *Locus*, ubi *leudas* percipiuntur, in Lit. remiss. ann. 1451. ex Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 177 : *Devant les boutiques de la Leuderie et blancherie de Bestiers.* Vide in *Leudis*.

* LEUDATARIUS, Qui *leudas* seu vectigalia colligit. Lit. ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 409 : *Mandamus... singulis prædictarum senescallarum iusticiariis, officiaris, impositionariis, Leudatariis, gabellarum, redibenciarum, bargariorum et aliorum quorumcumque subsidiorum levatoribus, collectoribus, etc.* Vide in *Leudis*.

* LEUDERIUS, Pari significatu. Lit. ann. 1390. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 380 : *Portuum et passagiorum custodibus, reveriis, Leuderis et costumariis, etc.* Occurrit præterea in Charta Caroli VI. ann. 1400. ex Reg. Cam. Comput. Paris. alias Bitur. fol. 11. vº. Hinc *Laidere* in Libert. villæ d'Aigueperse ann. 1374. ex Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 360 : *Item le Laidere qui iindra et portera la quarte du blé..... ne doye prandre riens pour bailler la quarte, fors laide tant seulement.* Vide infra *Leydarius*.

LEUDES, Vassalli, subditi; Saxonibus *Leoð*; Germanis, *Lieden, luden, luyden* et *leute*, homines dicuntur. Vide

Joan. Gryphiandrum de Weichbildis Saxonie. cap. 14. n. 9. et Fredericum Sandium ad Consuetudines feudales Geliæ pag. 16. [« Quæ definitio minus accurata videtur D. Bouquet tom. 1. Jur. publ. Franc. pag. 94. et seqq. cui *Leudes* ii sunt, qui ad stipendia principis vel alicujus ex proceribus militabant, atque adeo nec inter vassallos, nec inter subditos accensendi. Ipsum consule et vide an tanti sint, quæ ab ipso profertur argumenta, ut a doctiorum virorum hactenus recepta opinione discedas.] [** Qui fidem principi obligabant et subjectionem. Murator. Antiq. Ital. tom. 1. col. 553. B. Vide in *Trustis*.] Lex Wisigoth. lib. 4. tit. 5. § 5 : *Inter Leudes quicumque nec Regiis beneficiis aliquid fuerit consecutus.* Occurrit passim in Addit. 1. ad Leg. Burgund. tit. 1. § 2. apud Gregor. Turon. lib. 2. Hist. cap. 42. lib. 3. cap. 23. lib. 8. cap. 9. lib. 9. cap. 20. Fredegar. in Chron. cap. 1. 27. 41. 42. 46. 53. 54. 56. 58. 61. 87. 109. in Chronie. Francor. Moissiacensi ann. 641. Chron. Besuensis, etc.

Maxime vero *Leudes* dicuntur vassalli nobiliores, cujusmodi sunt Barones. Lex Longob. lib. 2. tit. 22. § 1. [** Carol. M. 76.] : *De omnibus debitis solvendis, sicut antiquitus fuit consuetudo, per 12. denarios solidi solvantur per totam Legem Salicam; excepto, si Leudes, id est, si Saxo aut Friso Salicam occiderit, per 60. denarios solidi solvantur.* Nam *Salici* nobilissimi Francorum dicuntur Ottoni Frisingensi. [** Vide Capit. 3. Mabill. cap. 5. et Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 652.]

LEODES ET FIDELES, in Edicto Chlotarii II. in Synodo Parisiensi V. apud Gregor. Turon. lib. 3. Hist. cap. 23. *Gesta Regum Francorum cap. 13 : Vivat Rex, qui tales habet Leodos.*

LEUDI. Fredegarius Nibelungi ann. 763 : *Rex Pepinus... Comites suos scaritos, et Leodos suos ad perquirendum Waifarium transmisit.* Adde Aimoinum lib. 3. cap. 81. 92. lib. 4. cap. 8. 15. Chronicon S. Benigni pag. 387. Chartas Pipini Regis apud Doubietum pag. 695. 701. Dagoberti apud Miræum lib. 2. Diplom. Belgic. etc.

LUIDI. Charta Dagoberti Regis apud Browerum lib. 7. Annal. Trevir. pag. 422. 1. Edit. : *Manu id propria cum Luidis nostris subter firmavimus.* Vide Vignerium in tract. de Minori Britannia pag. 159. 160.

LEUDESAMIUM. Formula 39. apud Lindenbrogium sic inscribitur : *Ut Leudesamia promittantur Regi. Mox : Rex Comiti illi... jubemus ut omnes pagenses vestros... congregare faciat, quatenus... fidelitatem præcelso filio nostro vel nobis, et Leudisamium per loca Sanctorum... debeant promittere et conjurare.* Eadem Marculf. lib. 1. cap. ult. habet : *Ut Leudesamio promittantur Regi.* Ipse vero contextus, vel nobis et *Leode* et *samio* per *locus*, etc. Sed non dividi debet vox; est enim *Leudesamium*, servitium [vel juramentum, ut exponit Eccardus ad Legem Salicam pag. 94.] quod *Leudes*, id est, subditi, Principi sui debent, ut *Litimonium*, servitium quod *Liti* dominis suis.

* LEUDINIA, Legi serviens, ingenua, in not. Eccardi ad Leg. Salic. tit. 28. § 4.

LEUDIS, LEUDUM, Compositio, muleta pro homicidio. *Compositio homicidii*, in Lege Frision. tit. 14. § 3. 4. est forte *compositio leudis*, id est, hominis liberi. Lex Salica tit. 37. § 8 : *Si servus inge-*

num hominem occiderit, ipse homicida pro medietate compositionis hominis occisi parentibus tradatur, et aliam medietatem dominus servi se noverit soluturum : aut si legem intellexerit, poterit se obmallare ut Leudem non solvat. Tit. 43. § 11 : *Si autem qui præcipitatus est, mortuus fuerit, tota Leude sua componat.* Vide tit. 55. § 6. 7. Lex Angl. tit. 6. § 5 : *Ad quemcumque hæreditas terræ pervenerit, ad istum vestis bellica, i. e. lorica et ultio proximi, et solutio Leudis debet pertinere.* Formulæ vett. cap. 51 : *Exinde taliter ab ipsis bonis hominibus fuit iudicatum, ut illam Leudem, ut lex erat, ipsi illi solvere deberet.* Formula 7. et 8. ex Paren-salib. : *Ut post hunc diem nec ipsi illi, nec ullus in causa ipsorum, nec ulla opposita persona de præfata morte illius quondam, nec de ipso homicidio, nec de ipsa Leude nullam reclamationem nec nullum impedimentum pontificum non habeant ad faciendum.* Hincmarus Remensis in Epistola ad Carolum C. Regem Franc. edita tom. 2. Spicilegii Acheriani; et de quodam Liudone qui homicidium perpetrarat : *Cum iudicatum fuerit, ut eisdem Leudem renuntiaret; et homines vestri fœdam jurarent.* Rectius Editio Cellotii, *Leudem rewadiaret.* Charta Nicolai PP. ex Tabulario S. Vitoni Virdun. de Advocato : *Et de residuo suum tertium habeat de Leude, et de sanguine facto, etc.* Adde Legem Frision. tit. 2. § 3. 4. 5. 6. 7. tit. 5. § 2. tit. 14. § 4. Capitul. Caroli M. 5. ann. 803. cap. 12. Capitul. Caroli C. tit. 12. § 5. tit. 39. § 2. etc. [** Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 652. Philips. de Jure Anglo-sax. § 31.]

LEODE, in Pacto Legis Salicæ tit. 44. et form. 125. apud Lindenbrogium; *Leodis*, in Capitul. 3. ann. 813. cap. 11. 29. et in Capit. 3. ann. 819. cap. 7.

LIUDIS. Capitulare triplex ann. 808. cap. 2. Edit. Baluzianæ : *Et si de ipsa morte evaserit, ipse ipsam Liudem recipiat, et liber postea remaneat.*

† LAUDIS. Litteræ Ludovici Jun. Regis Franc. ann. 1145. tom. 1. Ordin. pag. 10 : *Quod si infra urbem aliquid forificerint, pro Laude Baronum ipsius civitatis emendabunt.* [** Vide in *Laudum* 2.]

LEUDUM. Vett. Glossæ : *Leudum, compositio, sive Widrigilt.* Lex Longob. lib. 1. tit. 9. § 28. [** Pipin. 11.] : *Et qui ex ipsis peregrinis ausus fuerit occidere, 60. sol. in sacro palatio nostro componat : et insuper compositio ipsa fiat de ipso homicidio, cui legibus Leudum ipsum pertinuit.* Adde § 35. Transiit postea hæc vox ad quasvis præstationes; nam etiam nunc

LEUDA, LESDA, LEDA, etc. [Gall. *Laude, Louade, Leude*,] appellatur quævis præstatio, vel quodvis tributum, maxime quod pro mercibus penditur; frustra enim Expillius actione forensi 15. ait ita in Dalphinatu appellari tributum quod pro *plassagio*, seu loco ubi venum exponitur *bladum*, et ejusdem *bladi* mensuratione exsolvitur, cum constet id nominis passim pro quovis tributo usurpari. Neque feliciter scripsit Chopinus lib. 1. de Dominio tit. 9. n. 1. *Leudam* dici a *laudanda* *ventione* *rerum publice venalium* : id est, pro facultate venum merces exponendi; sed non ego credulus illi. [A voce Teutonica *Leysten, Leystan*, quæ præstare significat apud Willeramum in Cantica Cantorum pag. 70. num. 31. *Leudam* accersit Gravelor. in notis ad Rocheflavinum, ubi addit *Leude* apud Occitanos, id po-

tissimum appellari, quod a rusticis ali-
quid in foro vendentibus carnifici præ-
tatur et exsolvitur.] Variè autem hæc
vox effertur.

LEUDA, in Rescripto Alphonsi Regis
Aragonum apud Saxium in Pontificio
Arelat. *Leuda vel pedaticum*. Libertates
Salvæterræ in Ruthenis ann. 1284: *Nul-
lus habitans in dicta villa det Leudam de
re quam vendat, vel emat*. Curia Gene-
ralis Catalanicæ celebrata in villa Mon-
tissoni ann. 1289. sub Alphonso Rege
Aragon. : *Et quod aliqua barca, vel ali-
quod aliud vecellum quod vadat per
aquam, non compellatur nec teneatur
applicare, nisi in illis locis in quibus de-
beat Leuda persolvi*. Charta R. Abbatis
Caroffensis ann. 1308. ex 2. Regesto Phi-
lippi Pulcri Regis in Tabulario Regio
n. 11 : *Quicunque Leudam furatus fuerit,
in decem solidis puniatur*. Charta anni
1370. in Probat. Hist. Turen. : *Pedagia,
botagia, dralhas, guidagia, aspergia, Leu-
das, etc.* [Occurrit vox *Leuda*, in Charta
Raymundi Berengarii Comitis Barcinon.
ann. 1067. Marcæ Hisp. col. 1135. in Tes-
tamento Raymundi Comitis Ceritanicæ
ann. 1095. *ibid.* col. 1194. in alio Testam.
ann. 1131. *ibid.* col. 1274. Statutis Mas-
sili. lib. 2. cap. 1. § 33. Charta Raymundi
Comitis Tolosani ann. 1222. Litteris
Philippi Pulcri pro Tolosanis ann. 1303.
tom. 1. Ordinat. Reg. pag. 394. Charta
Richardi Regis Angl. ann. 1190. tom. 1.
Anecd. Marten. col. 637. Statutis Ed-
wardi ann. 1283. apud Rymerum tom. 2.
pag. 262. etc.] Vide Catellum in Hist.
Tolosana pag. 31. 89. et Gariellum in
Episcop. Magalon. pag. 154.

LAUDA. Consuet. loci de Troi in Bitu-
rigib. art. 6. apud Thomasserium : *Et
sur chascun desdits habitans non ayans
beufs, 2. den. Tourn. et s'appelle ledit
droit, le droit de Laude*.

LEUSDA, in Charta Massil. ann. 1203:
*Pedaticum, guidaticum, Leusdam vel
alium usaticum*.

LEUZDA, in Charta Mariæ D. Montis-
pessulani ann. 1205. tom. 8. Spicileg.
Acher. pag. 220.

LEZDA, in Chartulario Gratianop.
fol. XL.

LEZNA. Sententia ann. 1208. apud
Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 96:
De aliis Leznis et pedagiis, dicimus, etc.
Forte legendum *Lezis*.

LEZTA, in Charta Sanctii Regis Ara-
gon. æræ 1090. apud Martineziem in
Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 10.

LESDA, in Charta Libertatum Ville-
francæ apud Gallandum : *Quidquid ibi
vendiderint, non dabunt Lesdam excepto
sale*. *Ibidem*: *Lesda annonæ et salis*.
Fori Morlanenses art. 26 : *Si quod non
tenentur solvere Ortesti Lesdam, neque
pedagium, neque aliud deverium pro eis-
dem*. [Rursus habetur in Tabulario S.
Martialis Lemovic. in Libertatibus Mo-
ircensis concessis ann. 1164. et confirmatis
ann. 1209. tom. 1. Hist. Dalphin. pag.
17. col. 1. Charta Raymundi Comitis
Provinciæ ann. 1173. inter Instrum. tom.
1. Gall. pag. 67. bis terve in Consuetudi-
nibus Lugdun. ann. 1206. apud Mene-
sterium in Probat. Hist. ejusd. civitatis
pag. 97. col. 1. in Charta ann. 1216. ex
parvo Chartul. S. Victoris Massil. fol.
157. v. Charta ann. 1223. apud Baluzium
tom. 2. Hist. Arvern. pag. 256. Charta
ann. 1268. ex Archivio Episcopatus Mas-
sil. Alia ann. 1297. ex Archivio Piperac.
Tabulario Diniensi ann. 1320. apud Gas-
sendum in Notitia Eccl. Diniensis pag.
83. Charta ann. 1429. ex Archivio Pesca-
torum Massiliensium, etc.]

LISDA, in Charta Hugonis Regis Ita-
liæ ann. 928 : *Et cum Lisdas et curvatis,
et cum omni districtu suo, etc.*

† LKSIDA. Dotatio Ecclesiæ S. Nicolai
juxta mare ann. 1056. apud Stephano-
notium tom. 10. Fragment. MSS. pag.
283 : *Donamus illi Ecclesiæ Lisdas de
omni labore, quem laboraverint homines,
qui ibi stabunt, et donamus illi mansio-
nem unam, quæ est in mercato juxta ec-
clesiam S. Pauli et medietatem Lisdæ de
Feira*.

LIDIA, in Charta libertatum oppidi de
Moneto in Biturigibus ann. 1269.

LEDA. Charta Raimundi Comitis S.
Ægidii ann. 1164 : *Et in Leda et corda
de mercato medietas erit mea, et medietas
illorum, excepta Leda lumbarum et lin-
guarum, et excepta Leda ubiarum, et om-
nium fructuum, qui ad sextarium non
vadunt*. [Hominium Guidonis Viceco-
mitis Lemov. Abbati S. Martialis ann.
1245. tom. 2. Fragm. Hist. Stephanotii
MSS. : *Abbas et conventus S. Martialis
jus domini, districtum et jurisdictionem
temporalem se habere dicebant, et etiam
asserebant, quod in Leda sive pedagio
totius vini, quod apportatur Lemovicis a
quibusdam deforis villam, et reponitur in
tabernis vel venditur in plateis.... quod
pedagium sive Leda ipsorum locorum ad
ipsum pertinet*.] Vide Gariellum in Epis-
copis Monpessulani pag. 63. 64. 110.
[et Statuta Massiliensia lib. 1. cap. 15.
§ 2.]

† LEEDA, in Confirmatione privile-
giorum Civitatis Aquensis ann. 1291.
apud Pittonem Hist. ejusd. urbis pag.
170.

LEIDA, LEYDA. Charta Ademari Vi-
cecomitis Lemovic. ann. 1184. in Tabul.
Dalonensi fol. 11 : *Pedagia et Leidas re-
rum suarum, sive alia consuetudines,
quæ a vendentibus et ementibus exigi so-
lent*. Charta anni 1222. apud Chopinum
lib. 3. de Sacra Polit. tit. 2. n. 18 : *Im-
munes et absoluti ab omni quæsta, et
tolta, et ab omni Leida*. Alia anni 1231.
in Regesto Tolosan. f. 38 : *Item habebit
in foro S. Andree medietatem Leidæ in-
tegræ de omnibus venalibus quæ ibi ve-
niunt, vel deferuntur*. Libertates urbis
Montisregalis in Sebuisiis : *De pomis,
piris, castaneis et similibus, et minutis
fructibus non debet Leyda levari*. [Libertates
Belli-visus de Marco ann. 1256.
tom. 1. Histor. Dalphin. pag. 58 : *Lei-
dam autem bladi, vini, animalium, et
cannabis, et aliarum rerum venalium le-
vare debemus, secundum quod in civitate
Viennæ levari hactenus consuevit*.] Adde
Libertates urbis Seysellensis ann. 1285.
[Chartam ann. 1262. apud Baluzium tom.
2. Hist. Arvern. pag. 268. aliam ann.
1308. *ibid.* pag. 783. Hist. Dalphin. tom.
1. pag. 78. 97. etc.]

LEDDA. Charta ann. 1165. tom. 13.
Spicileg. Acher. pag. 317 : *Et de omnibus
omnino rebus, de quibus Ledda vel usa-
ticus dari solet*. Occurrit præterea in
Charta Raimundi Comitis Tolosani ann.
1149. apud Gallandum de Franco alodio
pag. 197. et in alia ann. 1242. apud Ba-
luzium in Notis ad Concilia Narbon.
pag. 90. [in Charta ann. 1067. Marcæ
Hisp. col. 1132. in Litteris ann. 1128.
ibid. col. 1262. etc.] Perperam *Jedda*
scriptum reperitur pro *Ledda* facili lapsu
in Charta Oldegarii Episc. Barcin. in
illius Vita num. 36.

† LEDDIS. Charta Rengardis Comi-
tissæ Biterr. ann. 1070. Marcæ Hispan.
col. 1153 : *Census, redditus, mercata, te-
lonea, Leddes, etc.* Eadem habentur *ibid.*
col. 1160.

LIDDA, in Charta ann. 1066. in Notis
ad Concilia Narbon. pag. 79.

LEDIA, in Charta Humberti D. Belli-
joci pro libertatib. Bellevillæ ann. 1233.
[tom. 9. Spicil. Acher. pag. 185.] : *Quic-
unque extraneus ad forum Bellevillæ
venert, si in foro Lædius dederit, de pe-
dagio non tenetur*. [*Ibid.* pag. 182. *Lædia,
et Ledia* leguntur.]

† LIDIA, in Charta ann. 1269. apud
Thomasserium in Consuetudinibus Bi-
turic. pag. 96.

† LETIA, in Charta Willelmi Domini
Montispessulani ann. 1103. apud D.
Brussel. tom. 2. de Feudorum usu pag.
728.

† LETDARIUS, ut mox *Leidarius*, *ibi-
dem*.

LEIDARII seu LEUDARII, Collectores
Leidæ, in Statutis Montispessulani.
[*Leudatarii*, in Præcepto Johannis
Franc. Regis ann. 1363. tom. 3. Ordinat.
Reg. pag. 624. *Leyderius*, in Charta ann.
1308. apud Baluzium tom. 2. Hist. Ar-
vern. pag. 793.]

LESDARII, in Consuetudinibus Barci-
nonensibus, in Charta ann. 1273. apud
Gariellum pag. 286. et in Tabulario S.
Flori in Arvern. [nec non in Epistola
Bajuli Reg. Majoricæ ad Massilienses
ann. 1327 : *Noveritis nobis consistere per
albarum Lesdariorum tabulæ civitatis
Majoricæ, etc.*] *Laiders* et *Læders*, in Li-
bertatibus villæ de Perouse ann. 1260.
apud Thomas in Consuet. localib. Bi-
tur. pag. 66.

† LEYDATOR, in Charta ann. 1309. tom.
1. Hist. Dalphin. pag. 86.

† LEUDOISMUS, Idem quod *Leuda*.
Charta Arnaldi Episc. Barcinon. pro
Magistro Ordinis S. Jacobi de Spata :
*Tenemini vendere infra sex menses salvo
Leudoismo*.

† 1. LEUDUS, Vassallus. Vide in *Leu-
des*.

2. LEUDUS, Cantus, ex Germanico
Lied, Cantilena, Fortunatus in Epist.
ad Gregor. Turon. Episc. præfixa lib. 1.
Poemat. : *Apud quos nihil dispar erat,
aut stridor anseris, aut canor oloris, sola
sæpe bombicans barbaros Leudos harpa
reledebat, etc.* Et lib. 7. Poem. 8 :

Nos tibi versiculos, dent barbara carmina Leodos,
Sic variante tropo laus sonet una viro.

[** Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc.
tom. 2. col. 199.]

† LEVE, Facile, proclive. Sallas Malas-
pinæ de Rebus Siculis, apud Baluzium
tom. 6. Miscell. pag. 303 : *Dummodo am-
pla pugnandi trahatur deliberate cupe-
dine, Leve est audere quod placeat*. Jacobus
Episc. Acon. in Epist. ad Honorium
III. PP. : *Dictum est quod si viriliter
institissent, de Levi castrum acquisissent*.
[* De levi, phrasid Gallica, De légier.
Charta ann. 1406. ex Bibl. reg. : *La re-
venue s'en prant sur landes sauvages et
bruyeres, qui peuvent de Légier par cas de
fortune de mortalité ou autrement estre
délésiez*.]

† LEVEA, Exactio, collecta, Gall. *Le-
vée*. Pactum matrimonii inter Carolum
Reg. Aragon. et Marguaritam filiam
Caroli II. Regis Sicilia, tom. 1. Anecd. Marten.
col. 1239 : *Nos inde percipiemus
sex millia librarum ejusdem monetæ ad
opus nostrum, ex primis Leveis emolu-
mentorum prædictorum*. Vide *Leva* 2.

† LEVEIA, Eadem notione. Tabula-
rium Cense pag. 344 : *Deliberabitur
dictis Religiosis satina dictorum bonorum
una cum LXX. libris Paris. pro exitibus
et Leveis dictorum bonorum, qui per VII.
annos a tempore captionis citra levati*

fuert. Regestum Parlamenti ann. 1379. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 164: *Et insuper ad reddendum et tradendum dicto avunculo nostro fructus, Leveas, census, redditus, etc.* Vide suo loco.

* **LEVEATA**, Frugum fructuumque collectio, Gall. *Récolte*. Charta ann. 1293. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Petrus de Gorgeio dominus de Meeille confessus est se vendidisse... fructus, exitus et Leveatas totius gahagnerie sue de Meeille*. Vide supra *Levata* 5.

* **LEVEIA**, Eodem intellectu. Arest. ann. 1277. in Reg. *Olim* parlam. Paris: *Cum petisset dictus vicecomes fructus et Leveias dicti castri et pertinentiarum a tempore commodati facti usque ad tempus litis motæ in nostra curia*. Quo sensu accipiendi etiam quæ proferuntur in hac voce sub *Levea*.

* **LEVERIUM**. Abbrev. Placit. pag. 36. ann. 4. Joh. Sommers. rot. 12: *Ipsa venit sine domino suo, sicut ipsa perquisivit breve de Leverio suo, postquam languor ei adjudicatus fuit, etc.* Legendum videtur *Leveio*.

† 1. **LEVERIUS**, Vectis, Gall. *Lever*. Munitiones Castri Sommerie ann. 1260: *Item tres Leverios de ferro; item v. paria anulorum; item sex martellos*.

† 2. **LEVERIUS**, Species panis feralis. Testamentum ann. 1365. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 716: *In die sepulture meæ supra corpus meum ponantur duo panis aurei, quorum unus sit bornatus de sandali nigro... et unus Leverius... unus detur capellæ Olierгии, et alter pannus et Leverius supradicti dentur Fratribus Minoribus pro faciendis vestimentis sacerdotalia*.

LE VE ROY. Lex Vervinensis ann. 1233. cap. 13: *Quod si neque Scabios, neque Juratos habuerit, per Le ve Roy eum vocabit, id est, sola manu faciet jusjurandum*. Occurrunt eadem verba in *Lege de Solers* ann. 1235. Ubi Thomasserus hæc verba per *verum Regem* interpretatur, quod vix probem, tametsi quod divinam animo nihil vero simile oboritur. Ita etiam præfert [Charta Blanchæ Comitissæ Trecentis ann. 1212. tom. 1. Anecd. Marten. col. 830. nisi quod pro *Leveroy* habetur *Leucroy*, et] apographum Duchesnianum, ubi vir doctus margini adscripsit, *id est, per verum Regem, id est, Deum*. Sed malim hæc verba sonare, per *verum*, Gall. *Par le vray*.

† **LEVESCERE**, Levius fieri. Gocelinus in Translatione S. Augustini Cantuar. tom. 6. Maii pag. 428: *Solet enim languor magis in noctem gravescere, in diem Levescere*.

* **LEUGA**, Locus vacuus domi ædificandæ aptus. Instr. ann. 1294. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 121. col. 1: *Concessionis seu accipita Leugarum ad hedificandum dictis hominibus factas seu facta totaliter revocare, etc.* Vide alia notione in *Leuca* 1.

* **LEVI FERRE**, Floci facere. Vita metr. S. Germ. Autiss. t. 7. Jul. p. 228. col. 1:

Sæpius ista viri præsul stillabat in aurem;
Ille Levi ferre, et cœpius instare superbis.

Vide supra *Leve*.

† 1. **LEVIA**, Mensura itineraria. V. *Leuca*.

† 2. **LEVIA**, Idem videtur quod *Feuda* seu prædia *feudaliter* tenta. Catalogus feudorum Castellaniæ de Glane ann. 1262. e Chartulario Eðuensi: *Idem D. Perreria debet esse in homagio domini de*

Glane de tribus Levibus, de quibus Estam est jurabile et etiam reddibile... Item dominus de Chastul debet esse in homagio domini de Glane super omnia Levias, et Chastul jurabilis, reddibilis cum appendiciis suis. Vereor ne mendum sit in hac voce. [* *Leg. Fevium vel Fevum, pro Feudum*, Vide in hac voce.]

† **LEVIARE**, *Levare, levem facere, vel exonerare, pondus auferre vel diminuerre*, Johanni de Janua; *Alleger, faire leger*. in Gloss. Sangerm. Lat. Gall. MS. *Monetam in lege vel pondere Leviare*, in Charta ann. 1188. tom. 8. Fragm. MSS. Stephanotii pag. 37. *Urasur Leviare et debita minorare*, in Charta ann. circiter 1197. apud D. Calmet tom. 1. Hist. Lotharing. col. 248. *Gravedinem carnis per abstinentiam Leviare*, in Vita S. Alferii, tom. 1. April. pag. 99. Libellus de remediis peccatorum ante annos 800. exaratus, tom. 7. Ampliss. Collect. Martenii col. 37: *Adolescens si cum virgine peccaverit, annum unum poniteat; si semel et fortuito, Levietur et tamen usque ad annum*. Adde Statuta canonicorum Regul. secul. xiii. apud Raymundum Duellium tom. 1. Miscell. pag. 92.

* **LEVIATOR**. [Chien braque. DIEF.]

* **LEVICUS**. Philippi reg. Aleman. epist. ad Innoc. III. P. inter not. Cangii ad Villehard. pag. 278: *Si omnipotens Dominus regnum Græcorum mihi vel Levico meo subdiderit, etc.* Mendum est, pro *Leviro*, ut videtur; atque pro Genero hic accipiendum opinor: de Othone enim qui Philippi filiam in uxorem duxerat loqui Philippum existimo.

* **LEVIDENSIS**. *Vestis raro filo, leviterque densata*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

† **LEVIDIS**, vel **LEVIS**, *idis*, Plaga, vulnus, ut videtur, a Gallico *Livide*, *Lividus*. Charta ann. circiter 1060. D. Calmet in Probat. Histor. Lotharingæ col. 451: *De Livide vero et sanguine facto, aliisque injuriis, etc.* [* *Pro Livido*.]

* **LEVIDO**, Mansuetudo. Charta Prior. Teffordie in Chartul. Cluniac: *Mitemus ad vos solempnem nuntium nostrum ad implorandam vestræ misericordie Levidinem*.

LEVIGA, Ugutioni et J. de Janua, *Instrumentum Levigandi, quod etiam Complanatorium dicitur*; Gall. un *Polissoir*. [Gloss. Lat. Gall. Sangerm. *Leviga, idem quod Planatorium, Plaine ou Rabot*.] Annales Francorum Bertiniani ann. 862: *Vestitum lineum, quod Camisium vulgo vocant, Levigare, [id est Lexivo lavare,] incipiens... ad primum initium quo Levigam imprimens traxit, vestimentum sanguineum est effectum*. Sicque quotiens idem mancipium *Levigam* traxit, sanguis est subsecutus. Hinc *Levigare*, Polire. *Homines divellere ac Levigare*, apud Capitolinum.

Ex vocabulis a Cangiio prætermisiss [* non sunt apud Pertz. Script. t. 1. p. 458.] et a nobis nostro more inter uncinis adjectis, conjicimus *Levigam* in hoc Annalium Bertin. loco *Lexivium* esse, cui notioni belle coherent hæc verba: *Levigam traxit, sanguis est subsecutus, quæ nonnisi improprie admodum politoria possunt accommodari*. Vide *Levigare* 3.

† **LEVIGABILIS**, qui potest alleviari, seu levior fieri. Bulla Johannis PP. ann. 1276. apud Rymer. tom. 2. pag. 66: *Onus ex humano defectu importabile, divina tamen omnipotentia Levigabile*.

* **LEVIGABILITAS**, Alleviatio, levamen, Gall. *Soulagement*. Mirac. S. Majoli

tom. 2. Maii pag. 695. col. 2: *Hic igitur rex (Hugo) ad S. Majoli expetendum auxilium veniens, super infirmitatis suæ gravitudinem invenire promeruit aliquantulum Levigabilitatem*. Vide mox *Levigare*.

* **LEVIGAL**, A. [Polissoir. DIEF.]

† 1. **LEVIGARE**, Bitumine linire, apud Papiam in MS. Bitur. Vide *Leviga*.

† 2. **LEVIGARE**, Sublevare, alleviare, levius reddere. *Judæos conversos a pensionibus Levigat*, in Vita S. Gregorii PP. tom. 2. Martii pag. 147. Supplementum ad Vitam S. Medardi, tom. 2. Junii pag. 84: *Extollunt super ulnas beatissimi funeris sarcinam adeo Levigatam, ut putares pro æris gravedine stipulæ accessisse levitatem*. *Levigare delictum grave*, apud Nicolaum de Jamsilla de Gestis Frederici II. Imper. tom. 8. Muratorii col. 520.

* Hinc *Aleger*, pro Sanari, valetudinem recuperare, in Chron. S. Dion. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 327: *Là (à Tours le roy) fu très durement malades, que l'on cuida bien que il en deust morir; mais la merci notre Segneur, il Aleja de cele maladie*. Ubi Annal. Bertin. ad ann. 878. ann. 878. ibid. pag. 28: *Aliquantulum convalescens, etc.*

* 3. **LEVIGARE**, in Annal. Bertin. ad vocem *Leviga* laudatis exponitur *Lexivo lavare*; minus bene, ut opinor: videtur enim idem esse quod *Ferro levigare*, Gall. *Repasser au fer*. [* *Vel Lintea tormento, quod phalangis subjectis movetur, premere*, Gall. *Calandrer*.]

† **LEVIORATIO**, f. Animi levitas, inconstantia, mutatio. [* *Mellius D. Bouquet* tom. 4. Collect. Histor. Franc. *Levamen*.] Præceptum Theodorici Reg. Fr. apud Mabillonium tom. 3. Analect. pag. 206: *Et res ad prædictum Monasterium monemus, ut neque nos, neque successores nostri... auferre aut alienare a jure et dominatione jam dictæ matris Cenomannicæ urbis Ecclesiæ, aut propter benevolentiam vel Leviorationem, seu servitii præfati domni et apostolici viri Agliberti Episcopi aliqua succedat occasione, aut qualiter calliditate vel malo ingenio machinetur*.

† **LEVIS**, ut mox *Levita* 2. Osbernus in Vita sancti Dunstani Episc. tom. 4. Maii pag. 360: *Commendantens puerum in templo, ut esset Levis Domino, et portio illius Dominus existeret*.

† **LEVISATA**, *Tunica militaris*. Gloss. Isid. Conjectat *Grævius* legendum *Lacerna* ex Isidoro lib. 19. cap. 34. ubi *Lacernam* dicit fuisse *Pallium fmbriatum*, quo olim soli milites utebantur.

* **LEVISSATA**, *Genus armorum*, in Gloss. vet. ex Cod. reg. 7641. V. *Levisata*.

1. **LEVITA**, *Vasa ænea*, apud Papiam. Forte pro *Lebita*, seu *Lebetes*.

2. **LEVITA**, Diaconus. Isid. lib. 7. cap. 12: *Levitæ ex nomine auctoris vocati: de Levi enim Levitæ exorti sunt, a quibus in templo Dei mysteria explebantur. Hi Græce Diaconi, Latine Ministri dicuntur, etc.* Epistola Remigii Episc. Remensis ad Fulconem Episc.: *Cum Levitas feceris, Presbyteros consecraris, Archidiaconos institueris, etc.* Vita S. Sulpitii Pii Bitur. Episc. cap. 2: *Leviticam sortem indeptus Ecclesiæ ministravit. Levitica dignitas, Sidonio lib. 5. Ep. 1. Leviticum ministerium, Maximo Taurinensi, [Levitalis honor, Johanni Diacono in Vita S. Athanasii Episc. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1046.] Ita usurpant Concil. Tolet. II. cap. 1. Carthag. III. cap. 4. Agathense cap. 16. 17. Arelat. III. cap. 1. Wormac. cap. 69. Capitul. Caroli M.*

lib. 5. cap. 34. [* 36.] lib. 6. cap. 41. 242. [* 315.] Gregor. M. lib. 1. Epist. 42.

LEVITA SEDIS APOSTOLICÆ consecrata Valentini II. PP. antequam Pontificiam dignitatem consequeretur, apud Anastasium in ejus Vita.

LEVITISSA, *Femme de Diacre*. Gloss. Lat. Gall.

LEVITIANA. Vita 2. S. Carthaci Episc. num. 2. S. Mochuda ad prædictum S. Colmanum venit in suo Monasterio Lainneala manentem ut veniens secum Levitianam signaret in suo Monasterio Raitthin: quia mos S. Colmano erat, cum angelis loca Levitianarum signare, et donatum est a Domino S. Colmano, et filii mortis non assurgerent in Levitianis, quas ipse signaret. Infra: *Exivi ad Levitianam cum angelis signare, revertere, et sicut videbis signa minima constituta per senem in Australi plaga cellæ tuæ, ita constituit Levitianam: et ne tibi videatur modica, qui ab alia tibi major ab angelis in tua alia civitate in australi Hiberniæ regione signabitur. Et reversus S. Carthagus ita invenit Levitianam signatam, sicut S. Colmanus dixit. Hic benedictionem cœmeterii auguratur editor; [cui utcumque favet Vita S. Declani Episc. tom. 5. Julii pag. 608: Cujus sacrum corpusculum... debito honore in sua civitate Ardmor in Levitiana, quam ipse jussione angelica signavit, sepultum est. Sollierius interpretatur sacellum, in quo sepeliri voluerit vir sanctus, aut habitum seu vestem in qua sepultus sit: malim cœmeterium. Vita S. Coemgeni, tom. 1. Junii pag. 317: Levitianaque monachorum tuorum tam sancta erit, ut nullus eorum introiens sub humo, tormenta inferni pertulerit.]*

* LEVITALIS, Ad Levitam seu diaconum spectans. Acta S. Januar. tom. 6. Sept. pag. 874. col. 2: *Nulla parentum ipsius, nec pontificis saltem, qui eum redimitio Levitali dicaverat, mentio inerat. Vide Levita 2.*

* LEVITATES, Crepundia, Gall. *Babioles*. Barel. in serm. de Choreis: *O vanæ mulieres! Deferunt secum mille farlugæ; ex una parte Levitates, ex alia coralla, etc.*

* LEVITO, idem quod mox Levitonarium. Apophtheg. S. Poemen. tom. 6. Aug. pag. 34. col. 2: *Audit aliquando presbyter Pelusii de quibusdam fratribus, quod assiduo in urbe versarentur, laverent, negligerent se: quocirca veniens ad collectam, sustulit ab iis habitum monachalem. Sed postea corde se tactum sensit, ac penitentia ductus est. Accessit ergo ad abbatem Poemenem, velut cogitationibus ebrus, portans etiam Levitones fratrum; remque seni annunciat. Vide Glossar. med. Græcit. v. Λεβιτών.*

LEVITONARIUM, LEBITONARIUM. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 22. et ex eo Papias, ex Vita S. Pachomii cap. 14: *Levitonarium est colobium lineum sine manicis, quali Monachi Egyptii utuntur. Suidas: Λεβιτωνάριον, χιτὼν μοναχικὸς ἐκ τριχῶν συνθεταμένος. S. Hieronymus de Tabennensib. Monachis: Nihil habet in cellulis præter psithium et duo Lebitonaria, quod Egyptii Monachis genus est vestimenti absque manicis. Levitonarium occurrit non semel in Regula S. Pachomii cap. 2. 67. 81. et in doctrina S. Oresii cap. 22. 26. λεβιτών, apud Palladium in Hist. Laus. cap. 38. 52. et Metaphrast. in Vita S. Apollinaris Syncleticæ n. 7. Vide Menardum ad Concord. Regular. [* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: Levitonarium, i Collobium lineum sine*

manicis, i. dalmatica, Tenicle. Sic pro Tunique. Vide Levito.]

† LEBITON. Vita, Doctrina et Perfectio SS. PP. cap. 20. tom. 3. Bibl. Asceticæ pag. 424: *Narraverunt de quodam solitario, quia exivit in eremum vestitus lineo sacco tantum... Frater autem ille projecit Lebitonem, quo erat indutus. Rursum occurrit in Vita S. Jonæ Monachi tom. 2. Febr. pag. 520. et alibi.*

† LEVITORIUM, apud Papiam MS. Turic.

LEBETES. Ruffinus de Vitis Patrum lib. 2. cap. 7: *Indumentum ejus stuppeum colobium erat, quod apud illos Lebetes appellatur. Idem cap. 9: Cui ille cum habitu Monachorum, hoc est, Lebetam, et cucullam; ac melotem, quæ est caprina pellis, imposuisset, etc.*

* LEVIUS, Potius, Gall. *Préférablement*. Charta ann. 1036. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 125: *Alodium autem ejusdem ecclesiæ supradictis monachis habere concessi, eo tenore quod ipsi fevatores, qui tunc temporis reliquas partes ejusdem ecclesiæ tenebant, vel subsequaces eorum tenerent, cum monachis supradictis, omnibus aliis postpositis emptoribus, Levius concordarent. Alia ann. 1188. ex Chartul. Cluniac: Si proximus repeteret voluerit terram defuncti, Levius eam debet et prior concedere quam alteri... Si homo de valle terram suam vendere voluerit, prius eam submonebit priori: si prior emere voluerit, Levius emet.*

* LEUN, vox vernacula, Grani seu leguminis species. Vita S. Ludov. edit. reg. pag. 336: *Lesaint roy Loys... li comanda que il widast les nés et gestat en l'iaue les chars, les Leuns et les autres vivres qui i estoient. Charta ann. 1257. in Chartul. S. Corn. Compend. fol. 182. vº: Par les choses devant dites je leur cuite toutes les parties que j'avoie en tous grains, en tous Leuns de le devant dite dimes, sans ce que se lins ou chanve croist en la devant dite disme, je i avera le tierche partie, et li abbés et li convenis les deus pars; et se en aucun lieu, là où il ait eu lin ou chanve, croissoit blés ou avaine ou autres Leuns, il emporterioient tout. Reg. Comit. Clarim. ex Ch. Radul. comit. ann. 1290: Je ay donné à ichelli prestre... deux mines de Leun à prendre en me grange à Creily ou mois d'Aoust chascun an. Lib. pedag. Paris. ex Reg. Cam. Comput. fol. 1. vº: Toute maniere de Leun, nois, pois de Vermendois en char, ne doivent paier que deux deniers de chaussée. Vitæ SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 65. rº. col. 2. Ubi de S. Greg.: *Una escuele d'argent, laquele estoit de sa mere, qu'il li avoit accoustumé d'envoier Leun ou autre potaige en cele. Ubi Vita Lat.: Quæ cum infusis leguminibus mitti solita erat. Guill. Guiart. ad ann. 1251:**

Son frere Alfons en France envoie
Querre fin or, non pas Leun.

LEVREII, Canes leporarii. *Levrerii ad leporem, et vulpem et catum et texon*, in Regesto Herouvalliano Philippi Aug. f. 159. Ex Gallico *Levriers*.

* LEURMEL, Tributi species; cujus nomenclaturæ ratio explicatur in Redit. comit. Campan. ex Cod. reg. 8312. 5. fol. 88. vº: *Il (le Comte) a marché, pour raison duquel le sire prent le rouilz des toilles et le pois; et se appelle Leurmel: car il se prent devant la maison de Lormel.*

† LEUS, Navis pusilla: Gloss. Sangerm. MS.

† LEUSEVERPIRE, LEUSEWERPIRE. Vide *Laisus*.

* LEUSTORIUM. [Testa in qua purgatur frumentum. Dief.]

† 1. LEUTUS, Ascriptitius servus. Vide *Litus*.

† 2. LEUTUS, Testudo, cithara. Vide *Laudis 2*.

† LEUVA, vel LEWA. Vide in *Leuca*.

† LEUZDA. Vide in *Leudis*.

† LEWAREC, Terra novalis, quæ alternis annis requiescit, *Warectum*, Gall. *Gueret*. Charta ann. 1181. tom. 2. Hist. Britan. col. 133: *Villa Lupeliorum cum omnibus pertinentiis suis, et Ploagar cum angulis suis, et anguli de Ros cum tota riveria et tota brueria, que est inter Coisnon et Castellum de Noes, et totum Lewarec et magni pisces sicut Lesturjon, salmon, balena et alii magni pisces sunt de dominico Archiepiscopi. Vocem Lewarec aliter exponit Lobinellus in Glossario: quod, si vis, consule. [* Distinctis vocibus le Warec legendum puto. Vide supra *Lesevee*.]*

† LEWENHANTVATE, Vas Lavandis manibus, Buschio apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 888: *Amphoras de stanno habuerunt 150... cacabos et messinc becken simul 50. Lawenhantvate 2. ferra ad coquendum tortas 12. etc.*

LEWYTHEIL. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 99: *Fecit triturrare omnia blada Romanorum per eos qui vocantur Lewytheil. Hic hæret Watsius.*

LEX. Hæc vox varie sumitur in Legibus antiquis: interdum enim pro jure scripto, ut sunt Leges Salicæ, Burgundionum, Bajoariæ, et similes: interdum pro judicio, vel pro iudicis sententia, vel etiam pro multa judiciaria. Ac

Lex quidem pro jure scripto, vel recepta consuetudine, ut in veteribus Chartis, in quibus passim occurrit, secundum Legem Salicam, Romanam, etc. quæ quidem Lex loci dicitur in Lege Ripuar. tit. 33. Vetus formula: *Sicut Lex est et nostra consuetudo. Hinc La Loy de la Ville*, in Consuet. Insulensis art. 30. 31. 52. 98. 106. 125. *La Loi de Cambrai*, apud Monstrelletum 1. vol. cap. 88. *La Loi d'Amiens*, in Consuetud. Ambian. Similia passim occurrunt in nostris Consuetudinibus municipalibus, quæ collegit Raguellus. [* *Lex villæ*, in Charta libert. Peron. ann. 1207. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 160. art. 8: *Si quis alicujus domum, nisi per Legem villæ, assilierit, etc. Vide infra Legem facere.*] Lex Bajwar. tit. 2. cap. 15. § 2: *Comes vero secum habeat judicem, qui ibi constitutus est judicare, et librum Legis, ut semper rectum judicium judicet.* [* Vide Haltaus. Glossar. voce *Recht*, col. 1512. sqq.]

Differebant autem Leges a Capitulis, quod Leges solius populi consensu olim editæ essent: [cui tamen accedebat Regis constitutio. Capitul. Caroli Calvi ann. 864. tom. 2. Capitularium col. 177: *Et quoniam Lex consensu populi fit et constitutione Regis.*] Capitula vero vel Capitularia a Regibus et Principibus, sed populi item consensu. Luitolphus [* Einhardus ann. 819: *Conventus Aquisgrani post Natalem Domini habitus; in quo multa de statu Ecclesiarum, et Monasteriorum tractata atque ordinata sunt; Legibus etiam Capitula quædam necessaria, quia deerant, conscripta atque addita sunt.*] Theganus [* Anonymus auctor vitæ Ludovici Pii] de eodem Conventu: *Interea Capitula quædam in Legibus superaddidit, in quibus causæ fo-*

renses claudicare videbantur, quæ hæcenus veluti pernecessaria servantur. Hincmarus Remensis in Admonit. pro Carolomanno apud Sparnacum cap. 15. de malorum Comitum rapacitate: *Quando enim sperant aliquid lucrari, ad Legem se convertunt, quando vero per Legem non æstimant acquirere, ad Capitula confugiunt; sicque interdum fit, ut nec Capitula pleniter conserventur, sed pro nihilo habeantur, nec Lex.* Sed postmodum Capitula ipsa in legem abierunt. Capit. Ludovici Pii: *Generaliter omnes admonemus, ut Capitula quæ præterito anno Legi Salicæ cum omni consensu adenda esse censuimus, jam non ulterius Capitula, sed tantum Leges dicantur, imo pro Legibus Salicis teneantur.* Carolus Calvus in Conventu apud Carisiacum ann. 873. cap. 8: *Capitula avi et patris nostri, quæ Franci pro Lege tenenda judicaverunt, et fideles nostri in generali placito nostro conservanda decreverunt.* [** Vide Savin. Histor. Jur. Roman. tom. 1. cap. 3. § 37. et 47.]

Enimvero post Burgundiorum, Francorum et Gothorum in Galliam, atque adeo in Italiam, et Hispaniam irruptiones, excusso Romanorum jugo, cœpere hæ provincie ab diversarum nationum populis incoli, quibus, Legibus suis antiquis regi et vivere concessum est a victoribus Principibus. Chronicon laudatum a Catello in Hist. Occidentica pag. 538: *Anno 759. Franci Narbonam obsident, datoque sacramento Gothis, ut si civitatem traderent partibus Pepini, permitterent eos Legem suam habere: quo facto Gothi Saracenos occiderunt, et civitatem partibus Francorum reddiderunt.* Concilium Meldense ann. 845. cap. 3: *Legem vero unicuique competentem, sicut antecessores sui tempore nostrorum prædecessorum habuerunt, in omni dignitate et ordine, favente domino, nostram Magnificentiam observaturam promittimus.* Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 37: *Quia omnino voluntas domini Regis est, ut unusquisque homo suam Legem pleniter habeat conservatam.*

Ita porro sua lege quisque vivebat, ut secundum eam avitas et paternas successiones adiret, conficeret Chartas, sacramenta ederet, et de statu ingenuitatis se defenderet: juxta legem tamen illius cui injuria facta erat, componeret: *de cæteris vero causis communi Lege viveret, quam Princeps per Capitula sua ediderat.* Ita Lex Longob. lib. 2. tit. 56. [** Pippin. 46. 28. 29.] Constitutio Chlotarii Regis tom. 1. Concil. Gall. pag. 318: *Inter Romanos negotia causarum Romanis Legibus precipimus terminari.* Fredegarius in Chr. cap. 53. de Chlotarii et Dagoberti filii dissidio: *Electi sunt ab his duobus Regibus 12. Franci, ut eorum disceptatione hæc finiretur intentio.* Vita Ludovici Pii ann. 820: *In palatio quoque Bera Comes Barcinonensis, quum impeteretur a quodam Sunila, et infidelitatis argueretur, cum eodem secundum Legem propriam, utpote quia uterque Gothus erat, æquæstris prælio congressus est et victus.* Hinc frequens formula

LEGE SUAM COMPONERE, pro multam, quæ a sua lege definita est, exsolvere. Nam quilibet reus in alieno solo deprehensus, sicut Lex loci ubi natus erat, respondebat; et si damnaretur, secundum Legem propriam, non secundum legem loci sustinebat, ut est in Lege Ripuar. tit. 31. § 3. 4. Capitula ad Legem Salicam: *Si vero per dexteram aliqua conspiratio firmata fuerit, si liberi sunt,*

aut jurent cum idoneis juratoribus hoc pro malo non fecisse; aut si facere non potuerint, eorum Legem componant. Id est, secundum quod ea lege qua vivunt, statuitur. Adde Capitulare 4. ann. 805. cap. 10. Legem Longobardorum lib. 1. tit. 30. § 13. lib. 2. tit. 6. § 3. [** Ludov. P. 17. 12.] Eadem Lex lib. 1. tit. 25. § 68. [** Carol. M. 86.] *Constituimus ut dominus servi illius, secundum Legem cui furta facta fuerint, solvere debeat. Secundum legem suam delictum emendare, in Capitulari de Villis cap. 4.*

Hinc etiam formula, in sua Lege conscriptus; scilicet qui Legem qua vivere statuit, professus est. Charta vetus Hugonis Episcopi Tolosani apud Sammarthanos: *De repetitione vero, quam minime fieri credimus, si quis... contra hanc convenientiam venditionis aliquam calumniam inferre tentaverit, hoc quod accepit, non vindicet sibi, sed in sua Lege conscriptus, componat et qui litem intulerit tantum, et aliud tantum quantum ipsæ supradictæ Ecclesiæ habebant.* Quæ verba idem sonant, quod illa quæ habentur in Charta alia Isonis Episcopi Tolosani, apud eosdem Sammarthanos: *De repetitione vero, si nos aut ullus de hæredibus nostris, aut quislibet homo fuerit, qui contra hanc chartam venditionis ista inquietare voluerit, quali Lege vivit, tale componat, et postea se taceat, et aliis tacentibus faciat.*

Quod si inter homines qui diversis viverent legibus, emergerent controversiæ, a judicibus earumdem legum simul convenientibus dirimebantur, ut docent Senator lib. 7. Variar. Epist. 3. et Lex Burgundionum non uno loco.

Ut plurimum vero liberi patrum legem sequebantur, ex Lege Longob. lib. 2. tit. 5. tit. 7. [** Liutpr. 153. 127. (6, 100, 74.)] Dixi, ut plurimum; nam sæpe liberum erat cuique qua vellet lege vivere, seu avita unde ei prima natalium erat origo, seu illa quæ in ea in qua debebat provincia obtinebat: quod quidem coram testibus et publice, et in ipsis tabulis cogebatur profiteri. Constitutio Hlotharii Imp. edita ab Holstenio cap. 5: *Volumus etiam ut omnis Senatus et Populus Romanus interrogetur quali vult Lege vivere, ut sub ea vivat, eisque denuntietur, quod procul dubio si offenderint contra eandem, eidem Legi quam profitebuntur, subiacebunt.* Totidem et iisdem pæne verbis habentur in Lege Longob. lib. 2. tit. 57. [** Lothar. I. 37.] et apud Goldast. tom. 1. Constit. Imp. pag. 188. Adde Capitul. 1. Caroli M. incerti anni cap. 48. et Capit. Pipini Reg. Ital. cap. 37. Vetus Notitia ex Tabul. Persiensis, apud Perard. pag. 95: *Tunc interrogatum fuit jam dicto Maurino sub quale Lege vivebat, et ipsius sibi a Lege Salica adnuntiavit, etc.* Ita tamen ut semel accepta lege, ab ea recedere non liceret. Charta Alrici Episc. Ast. ann. 1029. apud Fr. August. de la Chiesa in Hist. Ecclesiæ Pedemont. pag. 243: *Et ideo quod ego qui supra Alricus Episcopus honorem sacerdotalem habeo, et Legem Romanam nunc vivere videor, quamvis ex natione, ut supra, Salicus sim, nec mihi liceat ullo tempore nolle quod volui, sed quod a me semel factum vel conscriptum est, inviolabiliter observare, promitto, etc.* Legem nempe Salicam dimiserat Alricus Episcopus factus, quod Lex Romana Ecclesiæ et Ordinis Ecclesiastici esset propria.

Femine vero lege conjugum vivebant, ex Lege Longobardorum lib. 2. tit. 7. [** Liutpr. 127. (6, 74.)] Charta a Sigonio

laudata: *Marta quæ professæ sum Lege vivere Romana, sed nunc pro ipso viro meo Lege Longobardorum vivere videor, qui professus est ex natione sua Lege vivere Longobardorum.* Alia ann. 1054. apud Chiffetium in Luminibus Salicis cap. 6: *Constat nos Clarizo, filio bonæ memoriæ Raineri et Rotilda, qui Gilda vocata, jugalibus, filia Tebaldi, qui professæ sum ego ex natione mea Lege vivere Saliga, similiter ex nunc pro ipso viro meo Lege vivere Longobardorum, etc.* Alia ann. 1156. in Bibl. Sebusiana cent. 1. cap. 93: *Nos Guillelmus Marchio (Monteferratensis) filius quondam Raineri, itemque Marchionis, et Julitta jugalis filia quondam Leopoldi Marchionis de Austria, nos itaque supradicti jugalis, qui professi sumus ex natione nostra Lege vivere Sallica, sed ego Julitta mea Lege vivere videor Alamannorum, etc.* Quæ quidem postrema verba ita capienda existimaverim, non quod profiteatur Julitta se vivere lege Alamannorum, sed ut indicet quod ea lege viveret, nisi conjugio esset illigata. Nam

Femine, maritis fato functis, ab eorum lege erant absolutæ, ex Lege Longobard. lib. 2. tit. 7. § 2. [** Lothar. I. 14.] ita tamen ut liberum his esset lege viri extincti vivere, quod eo casu profiteri tenebantur. Charta Mathildis Comitissæ ann. 1076. apud Pranciscum Marriam lib. 3. pag. 105: *Ego Mathilda Marchionissa et Ducatrix, relicta bonæ memoriæ Bonefacii, qui fuit similiter Dux et Marchio, quia ego qui supra Mathilda Marchionissa professæ sum, ex natione mea Legem vivere videor Lantgobardorum, sed nunc modo pro parte supradicti viri mei, qui fuit viro meo, Legem vivere videor Saligan, etc.* Alia ejusdem Comitissæ ann. 1078: *Quia ex parte supradicti viri mei, qui fuit Salichus, Lege vivere videor Saliga, etc.* Adde pag. 156.

Si pater post natos filios Clericus effectus esset, in lege patris vivebant, qua ipse vivebat cum eos generat, ex Lege Luitprandi Regis tit. 116. [** 153. (6, 100.)] non vero romana, qua Clerici vivebant.

Liberti legibus dominorum suorum vivere debebant, secundum qualiter a suis dominis concessum fuerat. Ita Lex Longob. lib. 2. tit. 34. § 2. [** Rothar. 229. Vide Savin. l. 1. § 40.]

¶ Servi quemadmodum et homines de generali placito, hoc est qui talliæ obnoxii erant, uxores extra Legem suam ducere nullatenus poterant; hinc servus, si secus fecerat, bonis suis omnibus privabatur: alter vero in arbitrio domini erat pro mulcta solvenda. Charta ann. 1070. apud Mabill. tom. 5. Annal. pag. 28: *Licentiam vero conjugia ineundi ab ejusdem monasterii Abbate, vel ab ejus ministris accipiat, (unusquisque servus,) et pro mortua manu, si uxorem duxerit non de sua Lege, quidquid habuerit vel possederit, in jus monasterii veniat.* Constitutio Leduini Abb. S. Vedasti Atrabat. an. circ. 1020. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 789: *Homo de generali placito... si extra Legem suam uxorem acceperit, illicitam rem operatus est; tantum dabit quantum deprecari poterit. Si liberam feminam uxorem duxerit, nihil dabit quia libertatem uxoris suæ ad Legem suam convertit.*

Advenæ, seu extranei, lege vivebant illius regionis in qua sedem figebant, nisi legem aliam a Principe impetrasset, ex eadem Lege Longobard. lib. 3. tit. 15. [** Rothar. 390.]

Chartas complures in quibus Legem,

qua is vivebat qui eas conficiebat, *profitetur*, proferunt Scriptores: verbi gratia, qui *Lege Salica*. [Andr. Dandulus in Chron. MS. ann. 976.] Franciscus Maria in Mathildi Comitissa lib. 3. pag. 44. Gallandus lib. de Franco alodio pag. 317. 318. Guichenonius in Probat. Hist. Sabaud. pag. 14. 16. 17. 18. 19. 22. 23. in Bibl. Sebuis. cent. 2. cap. 3. Fr. August. de la Chiesa in Histor. Eccl. Pedemont. pag. 220. 232. 238. Chiffletius in Vindictis Hispan. pag. 247. 248. 249. etc. *Lege Romana*, Guichenon. in Probat. Hist. Sabaud. pag. 27. Ughellus tom. 5. pag. 636. 691. Galland. pag. 319. *Lege Alemanorum*, Gallandus pag. 318. 319. *Lege Ripuariorum*, idem Franciscus Maria lib. 3. Hist. Mathild. pag. 48. [*] De hisce *professionibus*, quas dicunt, videatur Savin. l. 1. § 41. sqq.]

Præterea testes qui chartas et Diploma subscribent, qua lege viverent, vel ex qua natione essent in ipsis subscriptionibus declarabant: cujus moris exempla proferunt Ughellus tom. 5. Italiae sacræ pag. 636. Guichenonius in Hist. Sabaudica locis laudatis, et Chiffletius in Luminibus Salicis pag. 248.

Jam vero posterioribus longe etiam sæculis, ut qua viverent lege, denotentur, qui chartas seu tabulas exarabant, obtinuisse probant Chartæ aliquot, atque in iis Charta Ludovici Comititis Lonnensium ann. 1155. apud Chiffletium in Vindictis Hispanicis pag. 39. Charta anni 1156. apud Guichenonius in Bibl. Sebuis. cent. 1. cap. 93. et alia ann. 1254. ex Tabulario Sandionysiano apud Gallandus pag. 321. [Adde Statuta MSS. Caroli I. Regis Siciliae cap. 141.]

Sed et expugnata a Christianis urbe Hierosolymitana, totaque Syria, cum ex variis a procul diversis habitaretur nationibus, suas quique leges servare. Will. ab Oldenborg in Itinerario Terræ sanctæ, de Antiochia: *Ipsa etiam civitas divites et plurimos habet inhabitatores, Francos et Surtanos, Græcos et Judæos, et quilibet eorum suas Leges observant.* Ita Franci nostri in Regno Siculo, sub Andegavens. Regibus, *Legem Francorum* observabant, ut docemus in Historia nostra Franco-Byzantina lib. 8. n. 9. Apud Byzantinos etiam, ipsos Veneti, Pisani, et Genuenses, qui in hac urbe primaria commercii causa sedes fixerant, suis quique legibus regebantur.

Cum igitur variæ essent leges quibus regebantur, unusquisque originis suæ appellationem servabat, ita ut si lege Romanorum, *Romanus*; si Salica, *Salicus*; si Gundobada, *Burgundus*; si Wisigothorum, *Gothus*, diceretur: quod potissimum observare est ex iisdem Legibus, ex Gestis Dagoberti cap. 35. etc. Leo Ostiens. lib. 2. cap. 26: *Adam etiam, cognomento Salicus, obtulit, etc.* qui quidem Adam se esse de gente Francorum profiteretur in Instrumento quod asservatur Casini. Ita etiam in Chartis aliquot apud Chiffletium in Luminibus Salicis cap. 6. qui *Lege Salica vivere* se profiterentur, *Salici* et *Saligi* dicuntur. Neque alia ratione Conrado Imperatori *Salici* cognomen inditum, quam quod esset ex gente et natione *Salica*. Adde Sammarthanos tom. 3. Gall. Chr. pag. 649.

Verum diversitatem hanc legum, ut concordia et quieti publicæ contrariam improbat Agobardus Lugdunensis lib. adversus Legem Gundebadam cap. 14. hisce verbis: *Atque utinam placeret omnipotenti Deo, ut sub uno piissimo Rege una omnes regerentur Lege, ea ipsa ad quam et ipse vivit, et proximi ejus*

respondent. Valeret profecto multum ad concordiam civium Dei, et æquitatem populorum. Sed quia hoc grande est, et forsitan homini impossibile, saltem una hæc, (Gundebada) de qua sermo est, non solum ut inutilis, sed etiam ut noxia, de medio auferretur. At quam improbat Agobardus legem sui temporis diversitatem, eamdem quæ hodie obtinet, in municipalibus civitatibus et provinciarum Franciæ consuetudinibus, qui perinde minime probarent, non defuere; adeo ut iis prorsus abrogatis, unica omnes lege vivere debere existarent. Verum ut Agobardus sua id tempesta impossibile censuit, ita hæc nostra, cum re sæpius frustra tentata et in Consilium Regium adducta, receptas ab omni fere memoria a populis leges abrogare haud tutum, facileque visum fuisset, eas duntaxat emendari et corrigi Principes nostri curarunt: Caroli M. exemplo, qui cum tot quæ sua ætate vigeant, leges omnino abolere nec vellet nec posset, eas recensuit, et emendavit, additisque Capitulis auxit. Chronicon Moissiacense ann. 802: *Sed et ipse Imperator interim quod ipsa synodus facta est, congregavit duces et Comites, et reliquum populum Christianum, cum Legislatoribus; et fecit omnes Leges in Regno suo legere, et tradere unicuique homini Legem suam, et emendare ubicunque necesse fuit, et emendatam Legem scribere, ut iudices per scriptum judicarent, et munera non acciperent: sed omnes homines pauperes, et divites in Regno suo iustitiam haberent.* Poeta Saxonicus lib. 5. de Gestis Caroli M.:

In quibus antiquas Leges correxit, in ipsis

Uniri mandans dissona que fuerant.

Cunctorumque sui Regni Leges populorum

Collegit, plures inde libros faciens.

LEX, nude, pro Novellis Justiniani ex versione Juliani Antecessoris, non semel usurpat apud Abbonem Floriacensem in Canonibus cap. 11. 13. 14. 22. 32. etc.

LEX ALAMANNORUM, e patrii consuetudinibus primum redacta in scriptis a Theodorico Francorum rege, Chlodovei filio, emendata deinde a Childeberto: denique temporibus Chlotarii Regis una cum Principibus suis, id sunt, 33. Episcopus et 34. Ducibus, et 72. Comitibus, vel cætero populo, constituta est, ut ejusdem Legis præter Epigraphæ. Scribit Agathias lib. 1. pag. 18. Edit. Reg. Alamannos, Justiniano imperante, in republicæ administratione τὴν πραγμικὴν πολιτείαν secutos; id est, leges a Francorum Regibus conditas.

LEX ANGLIORUM ET WERINORUM, hoc est, *Thuringorum*, qua usi dicuntur Angli veteres in Germania, a Carolo M. postmodum confirmata. Anglos ad Albim statuunt Geographi, Varinos ad flumen *Warne*, quod Rostochium adluit. Thuringi etiam nomen servant. Vide Cluverium lib. 3. Germaniæ antiq. cap. 27. Alia est

LEX ANGLORUM, in Britannia scilicet majori, a veteribus illis Anglo-Germanis seu Anglo-Saxonibus et Danis, qui Insulam hanc occuparunt, primitus condita: hæc quidem triplex potissimum fuit, nempe Westsaxnalaga, Myrcnalaga, Denelaga, i: *Lex Occiduorum Saxonum, Lex Merciorum, et Lex Danorum*, de quibus sigillatim agemus.

Omnium autem quos novimus Leges in scriptis primus edidit Ethelredus Cantii Rex, qui regnum iniit ann. 561. fideique Christianæ nomen dedit, sed breves illas et satis rudes. Huic proximi suas edidit Occiduorum Saxonum

Rex Inas, qui regnare cepit ann. 712. Exhinc Offa Merciorum Rex, qui regnavit ann. 758. suas pariter edidit, ac demum Auliredus, Alvedrus vel Alfredus, Rex item West-Saxiæ, seu Occidentalium Saxonum, cujus Angli omnes et Saxones ultro dominio sese subdidere, recognitis Ethelredi, Inæ, atque Offæ legibus, quidquid in iis dignum observatione censuit, omissis aliis, *inter stridores lituorum et inter fremitus armorum*, ut ait Willel. Malmesburiensis, in suas transcripsit: unde in libro Ramensiensi sect. 5. *Anglicarum Legum conditor* appellatur: obiit ille ann. 900. Atque ea est Lex quam Westsexnelagam vocant, quæ potissimum obtinuit in novem australibus provinciis, quas Tamensis fluvius a reliqua parte Angliæ secernit. Tandem Danis in Anglia dominantibus Lex alia emanavit, quæ *Denelaga*, i. Lex Danica dicta fuit, qua Lege quindecim olim provinciæ orientales et boreales judicabantur.

De supradictis tandem Legibus, videlicet Merciorum, Saxonum Occiduorum, et Danorum, Edwardus III. qui et Confessor, *Legem communem* edidit, quæ *Lex Eduardi* vulgo appellatur, tametsi illius auctorem primarium Edgarum fuisse prodant quæ in ipsa Lege leguntur cap. 35: *Postquam Rex Edwardus venit ad Regnum, consilio Baronum Angliæ Legem 68. annis sopitam excitavit, excitatam reparavit, reparatam decoravit, decoratam confirmavit. Confirmata vero vocata est Lex Regis Eduardi, non quod ipse primus advenisset eam, sed cum prætermissa fuisset, et oblivioni penitus dedita a diebus avi sui Regis Edgari, qui 17. annos regnavit, et qui primus ejus inventor fuisse dicitur, usque ad sua tempora, videlicet, ut prædictum est, 68. annos, post dies ipsius Edgari, ipse Edwardus, quia justa erat et honesta, a profundo abyso exstruxit eam, et renovavit, et ut suam observandam contradidit.* Hinc porro Edwardus Anglicarum Legum legitimum restitutor dicitur Willelmo Gemet. l. 6. cap. 9.

Denique Willelmus Nothus Normanniæ Dux subacta Britannia, populis non tam novas leges dixit, quam veteres firmavit, maxime legem Eduardi, cui quædam addidit. Nam cum Noricorum et Danorum Legem, ut est in cap. 35. Legis Edw. cæteris præferre decrevisset, quod ipse præcipuè e Normannicis Baronibus e Dania traxissent originem, rogatus a regni incolis, ut suis vivere Legibus liceret, tandem concessit, hoc est, Eduardi Confessoris, quod et traditur in Chronico Lichfeldensi, non abrogatis tamen omnino Merciorum, Saxonum Occiduorum, et Danorum Legibus, maxime quoad multas et compositiones, ut ex variis capitibus Legis Eduardi, et iis quas ipse edidit, colligitur. Exstant quippe ejusdem Willelmi Leges quas Angli dixit, veterem Francico idiomate descriptæ, quas excipiunt capita aliquot alia Latino exarata. Has primus edidit Seldenus in notis ad Eadmerum, ac deinde Welocus in collectione Legum Anglicarum, addita versione Latina ejusdem Seldeni, quæ cum vernaculi idiomatis vim non omnino exprimeret, tum propter depravatam et male descriptas ac intellectas voces, perperamque observatas interpolationes, ut hanc recenserem, rogatus sum a viro doctissimo Gabriele Gerberono Benedictino, qui Anselmi Cantuariensis opera, atque adeo Eadmerum Seldenianum, qui ejus gesta fusius

prosequitur, in lucem edebat. Hanc ille, non omitta tamen Seldeniana, eidem operi inseruit. Novas denique Leges descripsit Henricus I. quas idem edidit Welocus, et exceperere deinde varia Regum Statuta, quæ in eo volumine, quod *Magna Charta* inscribitur, edita sunt Londini ann. 1618.

LEX ANTIQUA, in Pacto Legis Salicæ tit. 58. quæ ante Salicam conditam ac scriptam apud Salios vel Francos vivebat.

LEX BAJUVARIORUM, de qua sic in ejus Prologo: *Theodericus Rex Francorum, cum esset Catalanis elegit viros sapientes qui in Regno suo Legibus antiquis eruditii erant. Ipso autem dictante jussit conscribere Legem Francorum, et Alamannorum et Bajuvariorum, unicuique genti, quæ in ejus potestate erat, secundum consuetudinem suam. Addidit quæ addenda erant, et improvisa et incomposita rescavit, et quæ erant secundum consuetudinem paganorum, mutavit secundum Legem Christianorum. Et quicquid Theodericus Rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, post hæc Childebertus Rex inchoavit, sed Chlotarius Rex perfecit. Hæc omnia Dagobertus Rex gloriosissimus pro viros illustres, Claudium, Chadium, Indomagum et Aquilifum renovavit, et omnia vetera Legum in melius transtulit, et unicuique genti scripta tradidit, quæ usque hodie perseverant. Hoc decretum est apud Regem et Principes ejus, et apud cunctum populum Christianum, qui infra Regnum Merwungorum consistunt. Iisdem Legibus additum postea Decretum Tassilonis Ducis Bajuvariorum, addita etiam Capitula aliquot Caroli M. Vide Ottonem de S. Blasio cap. 50. et Metropolim Salisburgensem tom. 1. pag. 464.*

LEX BARBARICA. Vide *Barbarus*.

LEX CAROLI. Joan. Hocsemius in Adolpho a Marka Episc. Leodiensi cap. 5: *Erat namque Lex quædam per abusum longis temporibus observata, quæ Lex Caroli dicitur, inter cætera continens, quod si quis hominem interficeret, etiam videntibus Villico et Scabinis, nisi Villicus factum hoc verbaliter poneret in custodia Scabinorum, etiamsi malefactor caput interfecit sub sua veste portaret, ad judicium accusatus, nullis probationibus convinci poterat, sed suo se juramento purgans absolutus recedebat impune. Contra quam Legem Episcopi ex alto dominio contra maleficos introducta rationabili consuetudine, inquisitione facta per testes, excessus secundum facti merita puniebant, sed hac solum contra miseros utebantur: nam quoties potens in terra deliquerat, Carolinæ Legis auxilium implorabat, et sic delicta plurima frequenter impunita manebant. Ubi Lex Caroli, liber forte Capitulum innotuit, vel certe Lex a Carolo M. inducta, sed perperam intellecta, cum nihil ejusmodi statutum uspiam reperitur, sacramentaque recepta tantum fuerint in casibus in quibus probationes ac testes deerant. Sed potius videtur esse Jus illud quod Caroli vocat Wichbild Magdeburgense. Vide Jus Caroli.*

LEGES CASTRENSES. Vide *Leges Danorum*.

LEX CATHOLICA, *Lex Christiana, Lex sanctissima, Lex venerabilis*, passim in Cod. Theod. pro Christiana Religione.

LEX CHRISTIANA, Episcopalis audentia, Curia Christianitatis. Constit. 17. in Appendice Cod. Theod.: *Judex pro sua sollicitudine observare debbit, ut si*

ad Episcopale judicium provocetur, silentium accommodetur; et si quis ad Legem Christianam negotium transferre voluerit, et illud judicium observare, audiatur.

LEXEM COMMUNEM vocat Lex Longobard. lib. 2. tit. 56. [*Pippin. 46.] eam quæ a Principe statuebatur, in casibus præsertim qui in legibus privatis non erant definiti; cujusmodi sunt Capitula Regum et Imperatorum, quibus interdum legibus privatis derogabatur. Edictum Pistense cap. 20: *In illis autem regionibus in quibus secundum Legem Romanam judicantur judicia, juxta ipsam Legem committentes talia judicentur: quia super illam Legem vel contra ipsam Legem, nec antecessores nostri quocumque Capitulum statuerunt, nec nos aliquid constituimus. Ita Leges appellari voluit Carolus M. Capitula quæ Legi Salicæ addidit, in Legibus Longob. lib. 3. tit. 31. [*Carol. M. 143.]*

LEX COMMUNIS, *Common ley*, apud Anglos dicitur Consuetudo generalis, quæ per universum Regnum æque custoditur; ut *particularis*, quæ in diversis Comitatibus, civitatibus, burgis, etc. vim habet. Cowell. lib. 1. Instit. tit. 2. § 7. et Rastallus in Exposit. vocum Leg. Anglic. eadem quæ *Lex terræ*, de qua infra. Anonymo in 1. Rhetoric. Aristot. pag. 20. κοινὸς νόμος dicitur, ὁ ἄγραφος, καὶ πᾶσιν ὁ αὐτὸς ὁμολογούμενος contra νόμος νόμος, ἔγγραφος τῆς βίης, καὶ κρυφῆς παρὰ νομοθετῶν καὶ τῆς πολιτείας σοφῶν.

LEX COMMUNIS ANGLORUM, dicitur ea quam S. Edwardus Confessor edidit. Bromptonus de Edwardo: *Qui leges Communes Anglorum genti tempore suo ordinavit, quia per ante Leges nimis partiales editæ fuerant. Simeon Dunelmensis ann. 1099. et Florentinus Wigorniensis ann. 1122. de Henrico I. Rege Angl.: Legem etiam Regis Edwardi omnibus in Commune reddidit, cum illis emendationibus, quibus pater suus illam emendavit. Vide in *Laga*.*

LEX DANORUM, Saxonice *Danelaga*, qua scilicet Dani Anglici vivebant, cum Angli lege Anglorum viverent, ex quo ii in Angliam transierunt ann. 790. eamque obtinuerunt. Lex scilicet Canuti Regis edita a Lambardo et Weloco, quæ *Lex Danorum*, in Leg. Edwardi cap. 10. 19. etc. *Danelaga* cap. 12. etc. *Denelaga*, in Legibus Henrici I. cap. 6. *Denelæ*, in Legibus Willelmi Nothi vernaculis cap. 3. appellatur. Brompton. pag. 956: *Tandem Danis in terra (Anglia) dominantibus, tertia Lex emanavit, quæ Denelaga, id est, Lex Danica, sive Danorum Lex dicebatur. Qua Lege olim 15. Schiræ Orientales et Boreales judicabantur, etc.*

* Cencius in Reg. cens. eccl. Rom. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 827: *Hoc est scriptum, quod magister Syntius cameræ domini Papæ clericus, nuntius Apostolicæ sedis in Anglia, ad curiam asportavit. Incipit Lex, quæ Angliæ Danelayæ vocata est, Latine vero Lex Dacorum est interpretata, ab invictissimo et glorioso rege Anglorum, Dacorum, Noragenorum, Suenonum, Kennutio instituta et diligenter custodita consilio principum suorum et sapientum. [*Canut. Leg. Eccl. cap. 9. Vide *Denarius S. Petri*.]*

Habere præterea Danici Reges (in Dania scilicet) Legem propriam pro aulæ suæ ministris, quam *Castrensem sive Militarem, vel Legem Curie* vocat Sueno, a Kanuto Magno Rege Suenonis filio, quam ille peculiari libello descrip-

sit, editam a Stephano Stephano: eadem quam sub nomine Juris aulici Norwagici vernacule et Latine edidit Petrus Delmerus: *Quarum formidine*, inquit Sueno cap. 4: *Nullus alterum quibuslibet injuriis lacessere auderet.* Eiusdem etiam Legis præcipua capita perstringit Saxo Grammaticus l. 10. Hanc *Witherlogh* appellant Dani, ut auctor est Sueno in iisdem Legib. cap. 1. et II. quasi *Witarum* seu *Jutharum* Legem, ut conjicit Stephanus: qui vero ea vivebant, seu aulici, vel *Ministri*, seu *Milites*, qui etiam et *Thayni*, *Witherlogmanni* appellabantur, quasi homines Legis Aulicæ, ut est apud eundem Suenonem cap. 8. Edidit præterea Arnolfus Huitfeldius ann. 1589. Hafniæ Leges Scaniæ, a Valdemaro I. cogn. Magno conditas circiter ann. 1163. de consensu ordinum provincialium Scaniæ, quas ex Danico in Latinum sermonem, non quidem ad verbum, sed sensum et materias sub certis titulis comprehendens, vertit Andreas Suenonis filius Archiepiscopus Lundensis, cui Historiam suam Danicam dicavit Saxo Grammat.

LEX DIOECESANA. Charta R. Belvacensis Episcopi ann. 1240: *Abbas et Conventus S. Joannis Angeliaci in Pictavia Prioratum seu domum de Bruniaco, in qua manebant duo Monachi, sitam in diocesi Belvacensi, et sic jure communi, et Lege diocæsana, ut dicebat, Episcopo Belvacensi in omnibus spiritualibus subjectam. Ex Tabular. Cluniac. Ch. 227.*

LEX DIVINA, Canones sacri. Capitul. Caroli C. tit. 37. ex Epistola Episcoporum Provinciarum Rem. et Rôtomagor. ad Ludovicum Germanicum ann. 858: *Sed et Divinis Legibus, quas et vos observatuos cum vestris fratribus nobis denuntiastis, cautum esse dicitur, quia sicut nec Archiepiscopi sine Coepiscopis, ita nec Coepiscopi sine Archiepiscoporum consensu vel jussu, nisi quæ ad proprias pertinent parrochias, debent præsumere. Leges dividebant in divinas sive ecclesiasticas et humanas sive civiles, ut observat Baluzius ad hunc locum.*

* LEX FALCIDIA. Vide *Falcidia*.

LEX FRANCORUM, seu *Francica*, Eadem est quæ *Salica*: si quidem Franci Orientales Saliî appellati, ut recte observatum a Sigonio lib. 4. de Regno Italiæ. Unde *Francorum Lex Salica* dicitur apud Hincmarum Remensem in Vita S. Remigii. Charta Caroli M. Regis ann. 797. edita a Mabillonio: *Fuerunt namque aliqui in nostra præsentia convicti, et secundum Judicium Francorum dijudicati. Vide Prologum ad legem Bajuvariorum, et Dominicum in Assertore Gallico cap. 5. Descripsit Heroldus primam Capitularium Caroli M. editionem ab Abbate Lobienis confectam sub titulo *Legis Francicæ per Carolum M. editæ*, libris 4. comprehensam. Vide quæ de hac congressit Stephanus Baluzius. Adde præterea Ottonem de S. Blasio cap. 51. et Historiam nostram Franco Byzantinam lib. 8. num. 9.*

LEX FRISIONUM, inter Leges antiquas locum obtinet, de qua consulendum Si-brandus a Sikama in Commentariis in eam Legem editis.

* LEX GISELERII. Annal. Placent. ad ann. 1445. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 890: *Post vero palatium ipsius (Baptistæ) in ruinam dederunt, et Giselarii ibi Lex dicta est, Ne quis audeat ædificare, sed locus sit immunditatus.*

LEX GOTHA, Quæ in Gothia, id est, Narbonensi Gallia, vivebat. Charta in-

certi anni tom. 1. Gall. Christ. inter Instr. pag. 3: *Multum declarat auctoritas et Lex Romana, et Gothæ, sive Salicæ, ut qualiscumque homo res suas proprias in Dei nomen licentiam habeat donandi vel cedendi.* Vides infra *Lex Wisigothorum.*

* LEX GOTICA, ut et Romana, in causis secularibus apud Aragonios non admittitur. Stat. Jac. I. reg. Aragon. ann. 1251: *Item statuimus... quod Leges Romanæ et Gothicæ, Decreta vel Decretales in causis secularibus non recipiantur, admittantur, indicentur vel allegentur.* Vide *Lex Romana.*

LEX GUNDEBADA, seu Burgundionum, a Gundebaldo eorum Rege, qui vixit eo ipso tempore quo Theodericus in Italia, et Chlodoveus in Francia, circa ann. 501. Gregorius Turon. lib. 2. Hist. cap. 33. de Gundebaldo: *Ipse vero regionem omnem quæ nunc Burgundia dicitur, in suo dominio restauravit, Leges miliores instituit, ne Romanos opprimerent.* Agobardus lib. adversus legem Gundebadi n. 6: *Quæ utilitas est ut propter Legem quam dicunt Gundobadam, cujus auctor extitit homo hæreticus, et fidei Catholicæ vehementer inimicus, cujus Legis homines sunt perpauci, non possit super illum testificari alter etiam bonus Christianus?* Lex Longob. l. 2. t. 55. § 22. [* Car. M. 39.]: *Ut infantes qui sine rationabili ætate sunt, non jure cogantur, sicut Gundebada Lege videntes.* Ubi Capit. Caroli M. l. 1. c. 63. [* 61.]: *Et ut parvuli qui sine rationabili ætate sunt, non cogantur juvare, sicut Gundebadingi faciunt.* Hinc. de coercend. raptor. cap. 12: *Tamen si Christiani sunt, sciant se in die iudicii nec Romanis, nec Salicis, nec Gundobadis, sed Divinis et Apostolicis Legibus iudicando.* Exstat hæc Lex Gundebada in corpore Legum antiquarum, cum hac inscriptione: *Liber Constitutionum, de præteritis et presentibus atque in perpetuo conservandis, editus sub die 4. Kal. April. Lugduni.*

LEX LONGOBARDORUM, primo a Rothari Rege in ordinem digesta est, hoc titulo, apud Heroldum: *Incipiunt Leges Longobardorum quas Rotharis Rex sola memoria et usu retinebat, et composuit, iustitque Edictum appellari, anno 71. ex quo Longobardi in Italiam venerant.* Id etiam observatum ab Hermanno Contracto ann. 637: *Per hæc tempora Rotharius Rex Longobardorum, quamvis Ariarius, iustitiæ tamen amator, Leges Longobardorum scripsit.* Exhinc Grimoaldus, anno regni sui 6. Luitprandus anno regni I. Ratchis et Aistulphus Reges, Legem hæc emendarunt, novaque Statuta addiderunt, quæ in Editione Heroldina suis distincta capitibus habentur. Denique Carolus M. Ludovicus Pius, Lotharius, Pipinus, Guido, Otto, Henricus, Conradus Imperatores pauca quædam adjecere, totusque Codex in tres libros dispersitus est, tametsi de tempore non constat. In hac autem recentiori Lege complura habentur ex Capitularibus Caroli M. desumta Capitula, quæ indicavit in nupera ac accurata Capitularium Editione Stephanus Baluzius.

* LEX MARINALIS, Eadem quæ Oleroniana. [* Minime.] Charta Ric. reg. Angl. ex Cod. reg. 8387. 4. fol. 66. vº: *Concesserunt... terras et hereditates, quæ fuerunt Gailardi de Goot domini de Roaillac... apud Pessac marinali Lege et alibi in Burdelois.*

* LEX MARISCI, Consuetudines, quæ circa locos palustres in comitatu Essex

obtinebant. *Recognitores qui Legem sciunt Marisci,* in Abbrev. Placit. pag. 33. ann. 3. Joh. reg. rot. 9. et pag. 74. ann. inc. ejusd. rot. 6.

LEX MARTIANA, Galfridus Monemuthensis de Orig. Britannor. lib. 1. cap. 20: *Post illum Guintelinus diadema regni suscepit. Erat ei nobilis mulier Martia nomine, omnibus actibus erudita: hæc inter multa et inaudita, quæ proprio ingenio invenerat, invenit Legem quam Britones Martianam vocaverunt. Hanc etiam Rex Alvedus inter cæteras transtulit, quam Sæonica lingua Marchehelage vocavit. Eadem*

LEX MERCIORUM, et *Merchenelaga* dicta: *Merchenelagæ, in Legibus vernaculis Willelmi Nothi cap. 1. 3. 4. Jo. Bromptonus pag. 956: Marcia Regina Britonum, uxor Gwitelmi, a qua provincia Merciorum putatur denominata, Legem edidit discretione et iustitia plenam, quæ Lex Mercia vocatur. Has duas leges (Merciam et Molmuciam) Gildas Historicus de Britannico transtulit in Latinum, et sic vulgariter Merchenelaga, i. Lex Merciana, sive Lex Merciorum, postea dicebatur, qua lege olim octo Schiræ, i. provinciarum iudicabantur, etc.*

LEX MOLMUTINA, a Molmutio primum in Anglia edita. Willelmus Westmonast. ætate 5. cap. 2: *Succedente tandem tempore suscitavit probitas juvenem quendam, filium scilicet Clothomii Regis Cornubiæ, qui Dunwallo Molmutius vocabatur... hic Leges Molmutinas statuit, quæ usque hodie inter Anglos celebrantur.* Brompton.: *Primo Leges in Britannia edidit Dunwallo Molmucius, cujus Leges Molmucianæ dicebantur, usque ad tempora istius Regis Edwardi (Confessoris) satis celebres.* Gervasius Tilleberiensis de Dungallo Rege Angliæ: *Hic primus sibi fecit diadema ex auro. Hic fecit Leges Mulmucias, quæ adhuc servantur in Anglia.* Galfridus Monemuthensis lib. 1. cap. 16: *Hic Leges, quæ Mulmutinæ dicebantur, inter Britones statuit, quæ usque ad hoc tempus inter Anglos celebrantur. Statuit quidem inter cætera, quæ multo tempore post beatus Gildas scripsit, ut templa deorum, et civitates talem dignitatem haberent, ut quicumque fugitivus sive reus ad ea confugerit, veniant eorum inimico suo haberet. Statuit etiam ut viæ quæ ad prædicta templa et civitates ducebant, necnon et aratra colonorum, eadem Lege confirmarentur.* Idem cap. 18: *Si quis autem scire voluerit omnia quæ de eis statuerit, legat Mulmutinas Leges, quas Gildas Historiographus de Britannico in Latinum, Rex vero Alvedus in Anglicum sermonem transtulit.*

* LEX MERCATORIA. Vide *Mercatum, Nundinæ.*

LEX MUNDANA, TERRENA, in Excerpt. Egberti cap. 130. Civilis, quæ *Extrinseca* dicitur in Concilio Calchedon. can. 18. in Capitulari Aquisgran. ann. 787. cap. 28. cui opponitur *Christiana, Ecclesiastica.* Præfatio ad Concilium Moguntiacum ann. 813: *In tertia denique turba sederunt Comites et iudices in Mundanis Legibus decertantes, vulgi iustitias perquirentes, omniumque adventitium causas diligenter examinantes, etc.* [* Capitul. ann. 802. cap. 5. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 16: *De legibus Mundanis ut unusquisque sciat, qua lege vivat vel iudicet.*] Epitaphium Romualdi filii Arichis Principis Beneventani apud Camillum Peregrinum:

Gromati pollens, Mundana Lege toratus,
Divina instructus nec minus ille fuit.

Occurrit passim, in Concilio Toletano VII. cap. 1. Hispanensi cap. 1. 3. Parisiensi ann. 829. lib. 2. cap. 7. in lib. 1. Capitul. cap. 101. in Capit. Caroli Calvi tit. 43. part. 2. cap. 2. in Synodo Ticinensi ann. 850. cap. 22. in Tricassino tit. 7. in Fragmentis Capitular. editis a Baluzio cap. 10. apud Auxilium de Ordinationibus Formosi Papæ lib. 1. cap. 30. Scriptorem Vitæ Aldrici Episc. Cenoman. pag. 119. Hincmar. de Coerc. raptor. cap. 12. in Visione Wettini Monachi Augiensis n. 9. in Annal. Franc. Bertin. ann. 862. in Form. 16. Baluziana, apud Ivonem Carnot. Epist. 280. Fulbertum Epist. 41. etc. [* Vide Savin. Histor. Jur. Rom. med. temp. tom. 1. § 38.]

† LEX MUNDANALIS, Eadem notione. Charta ann. 1000. Marcæ Hispan. col. 957: *Sicut Legibus decretum est mundanalibus et Ecclesiasticis Canones docent.*

LEGES OLERONIANÆ, seu *Leges maris*, quarum Ricardus I. Angliæ Regem auctorem asserit Seldenus in Dissert. ad Fletam pag. 532. et 539. et lib. 2. de Maris dominio cap. 21. quæ quidem sententia, a Dionysio Morisoto lib. 2. et Cleyraco, a quo Leges editæ sunt Rothomagi, deinde Burdigalæ ann. 1647. refellitur, asserentibus ab Eleonora Aquitanæ Ducissa post reditum ex Syria conditis, iisque Rotuli Oleronis inditam appellationem, quas postmodum idem Ricardus I. Eleonoræ filius auxit. Nec scio an eæ additiones diversæ fuerint ab Ricardi Charta continente Statuta illorum qui per mare ituri erunt, quam descripsere Hovedenus pag. 666. Matthæus Paris pag. 111. et alii. Leguntur etiam eædem Leges in Anglicum sermonem versæ: nos Gallicas manuscriptas habemus. [* Vide Pardessus Collect. Leg. Marit. tom. 1. pag. 288.]

* LEGES PAPATICÆ, Canonice. Chart. ann. 962. apud Pertz. Leg. tom. 2. Append. pag. 162: *Confusis vero Papaticis Legibus et jam abjecta ecclesie Romana.*

* LEGES PARTITARUM. De iis ita Academicis Madritensibus in Diction. Hispan. v. *Partidas.* *Por excellencia se llaman las Leyes de Castilla, que mando recoger el santo rey D. Fernando a los mas sabios jurisconsultos de su tiempo, cuya obra se concluyo y perficciono en tiempo de su hijo el rey D. Alonso el af.*

LEX RIPUARIORUM, quando constituta, dictum supra, ubi de Lege Bajwariorum. Laudatur autem tit. 70. § 4. Legis Ripuariæ in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 90. Vide *Ripuarii.*

LEX ROMANA, Cathwlphe in Epistola ad Carolum M. Imp. dicitur *totius mundi prima.* Hoc nomine postea donatum Codicis Theodosiani Breviarium, quod Tholosæ 20. Alarici anno collectum, biennio post per Anianum Aduris editum fuit, ut patet ex subscriptione Commonitorii Alarici ad Thimotheum huic Collectioni præfixi. Qui quidem Codex interdum in MSS. *Auctoritas Alarici Regis*, interdum, *Liber legum*, sed crebrius *Lex Romana* appellatur, ut in Codice Bibliothecæ Regiæ 1197: *Incipit Lex Romana. In hoc corpore continentur libri Legum Romanarum libri 13. Novellarum libri 5. etc.* [In Bibliotheca Ottoboniana, teste Brenemann lib. 1. Hist. Pandect. alter exstat Codex MS. membranaceus, *Lex Romana* palam inscriptus, qui Theodosianum Codicem, hoc est potissimum Legis Romanæ partem cum Novellis Theodosii, Valentiniani et Majoriani complectitur, addita Juris epitome, quique circa annum 1000. exaratus videtur; tum addit idem Brenemannus unum alterumque

simile volumen a se visum fuisse in selecta Christianæ, Suecorum quondam Principis, Bibliotheca, quæ partem facit Vaticanæ haud ignobilem. Quod ideo monendum fuit, inquit, ne Legis Romanæ mentio ad Pandectas et Justinianæ systema imprudenter extendatur, ut a quibusdam factum. [*] Vide Savin. l. 1. § 37. Hac porro lege utebantur præsertim Galli Romani, id est, qui a veteribus Galliæ incolis, qui Romanis, antequam Burgundionibus ac Francis parentem, ortum ducebant. Constitutio Chlotharii Regis cap. 4: *Inter Romanos negotia causarum Romanis Legibus præcipimus terminari*. Hac præterea Lege vivebant provincie Galliæ quæ Gothis parcerant. *Regiones in quibus judicia terminantur secundum Legem Romanam*, in Edicto Pistensi cap. 13. 16. 20. *Regiones quæ Legem Romanam sequuntur*, cap. 31. *Illi qui secundum Legem Romanam vivunt*, in eodem Edicto cap. 29. 34. Vide Legem Wisigoth. lib. 2. tit. 1. § 9.

Sed et Legem Romanam in causis Ecclesiasticis observatam potissimum docent Concilium Aurelianense ann. 511. can. 1. Concil. Turonense ann. 567. can. 20. 21. Lex Ripuar. tit. 58. § 1. Gesta Dagoberti Regis Franc. cap. 35. Vita S. Præjecti ex Cod. Atrebat. tom. 1. Hist. Franc. pag. 673. Annales Francor. Bertiniani ann. 868. Lex Longob. l. 3. t. 1. § 37. [*] Lud. Pii 55.] Capitul. Caroli M. l. 7. c. 37. Add. 4. c. 29. [*] 45.] Adrevaldus l. 1. de Mirac. S. Bened. c. 25. Atto Vercellensis Episc. Epist. 3. ex iis quas edidit Lucas Acherius: Ivo Carnotensis Epist. 280. Cap. *Super specula*, Extra de Privileg. etc. Adde Joan. Sarisberiensem lib. 8. Policrat. cap. 22. extremo. Vide Innocentium Cironum ad 5. Compilat. Decretor. lib. 5. tit. 12. cap. 3. et Steph. Baluzium in Notis ad Capitul. Reg. pag. 995. [*] Savin. l. 1. § 40.]

† LEX SÆCULARIS, Eadem quæ *Mundana*, cui opponitur *Ecclesiastica*, in Concilio apud S. Mariam Orreæ in territorio Bigorritano, de quo Mabillonius tom. 5. Annal. Benedic. pag. 71.

LEX SALICA, duplex fuit: prior quæ ante susceptum Christianismum obtinuit, quamque eam esse putant, quæ ex Fuldensi Codice ab Heroldo edita est sub titulo *Pacti Legis Salicæ*, et quam postmodum Godefridus Wendelinus erudito commentario illustravit. Qui ejus auctores fuerint, docet Præfatio Legi ipsi præfixa: *Franci uti ceperunt legibus, et Legem Salicam dictaverunt per quatuor gentis suæ proceres, electos de pluribus, his appellatos nominibus, Wisogast, Bosogast, Salogast, Widogast, in villis Germaniæ Salechaim, Bodochaim, Winge-haim. Hi quatuor proceres per tres mallos convenientes, causarum origines sollicitè tractantes, de singulis discutiendo, sicut Lex Salica jubet, judicare decreverunt*. Adde Gesta Regum Francorum, Chronicon Moissiacense, Adonem Viennensem, Sigebertum, Ivonem Carnotensem et Ottonem Frisingensem lib. 4. Chron. cap. 32.

Altera Legis Salicæ editio illa est recentior, et a Regibus Francis Christianis emendata et correctæ, quam publicarunt Tilius, Pithœus, et Lindenbrogius, quibus indidem addita Capitula Caroli M. et Ludov. Pii. Multa de utraque Lege congesserunt Godefridus Wendelinus ad Legem Salicam, et Dominicus in Assertore Gallico cap. 5.

Mansit etiam in Angliâ Salicæ Legis memoria, secundum quam delicta quædam eluebantur, ut est in Legibus Hen-

rici I. Regis Angl. cap. 87. et 89. ubi inter alia caput 45. Legis Salicæ, indicatur.

SALICÆ HOMINES, Qui Lege Salicæ vivunt. Lex Salica tit. 48. § 1: *Si quis ingenuus Francum, aut hominem barbarum occiderit, qui Lege Salita vivit, etc. Salicus Francus*, in Capit. ad eandem Legem, in Decreto Childbe. § 14. et lib. 4. Capit. cap. 75. *Salica persona*, in Notitia Tabul. Casaur. ann. 8. Ludov. Imp. Lotharii filii.

SALICÆ LEGIS JUDICES, apud Adrevaldum Floriacensem lib. 1. Miracul. S. Benedicti cap. 25.

SALICA TERRA. Pactus Leg. Salicæ tit. 62. § 6: *De terra vero Salica in mulierem nulla portio hæreditatis transit, sed hoc virilis secus acquirit: hoc est, filii in ipsa hæreditate succedunt. Sed ubi inter nepotes aut pronepotes, post longum tempus, de alode terræ contentio suscitatur, non per stirpes, sed per capita dividantur*. Ubi Lex Salica tit. 62. § 6: *De terra vero Salica nulla portio hæreditatis mulieri veniat, sed ad virilem sexum tota hæreditas pervenit*. Charta Alamannica Goldasti 28: *Hoc est, in Mechingen cum Salica terra, et hobs quæ Canonice pertinebant: et in Heminfom cum Salica terra, et hobs: et in Goldahum cum Salica terra, simul cum illa hoba quæ illi adjacet, etc.* Et Charta 64: *Et in Witunowa marcha, tam marchis, quam ædificiis, excepta domo Salica, curtilibus, terris, pratis, etc.* Infra: *Et ille a nobis accipiat in beneficium... quod habemus in Maingas, excepta Salica terra, nisi 4. jugera ex ipsa*. Joachimus Vadianus in Epist. ad Henricum Bullingerum, ait *terras Salicas* dici, quæ ab omni servitute vacabant, quæque a Germanis *Frygelehengut* vocantur, easque solos masculos spectantes, nulla prorsus parte ad mulieres attinente, ut est in Lege Salica. Addit Wendelinus Salicam terram fundum esse vel prædium quod Salicus homo possidet, qui ut nobilis est ac liber, ita et bona sua possidet libera alode, *en franc aleu*. Sed rectius, opinor, uterque dixisset, primitus ea conditione datas Saliis vel Salicis hominibus, terras ejusmodi, ut qui eas possiderent, militare officium vel servitium exhiberent, cujus cum mulieres haud capaces essent, ab earum successione eæ submotæ sunt Lege ipsa Salica, ut et in Lege Ripuaria tit. de Alode. Proinde terra Salica intelligi debet apud Marculfum lib. 2. form. 12. cum ait, *diuturnam, sed impiam consuetudinem* apud Francos teneri, *qua de terra paterna sorores cum fratribus portionem non habent*. Vide Dissert. 17. ad Joinvill. [*] Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 498. Pardessus in Commentariis Legis Salicæ nuper editis pag. 704. infra *Terra Salica in Terra*.]

☞ *Salicam terram* feliciter interpretatur Eccardus ad titulum laudatum Pactus Legis Salicæ, Terram scilicet quæ ad *Salam*, hoc est, ut exponit ipse, ad domum *curtis* præcipuum pertinet; eum enim in *curte* plures essent domus, præcipua dicebatur *Sala*, seu *Domus Salica*, ut habetur in Charta Goldasti 64. et terra ad eam pertinens domum vocabatur *Salica*, deducta voce a Germanico *Sala*, non a Francis Saliis, ut vulgo creditur. In Glossis MSS. Florentinis *Terra salica* redditur *Selitan*, qua posteriori voce, ut docet idem Eccardus, intelligi debet terra spectans domum *curtis* præcipuum, quam etiam adnotat nulli censui obnoxiam fuisse, quod *alodii* pars esset. Catalogus MS. redditum Abbatie Fuldensis: *In Isinesheim terræ Salicæ*

agri CXXII. mansi censuales XXVII. vineæ mansuales XII. aliæ IV... in Medebach mansi censuales VI. et dimidia censuales VIII. terræ Salicæ LVII. agrorum; in Chaltebach terræ Salicæ in uno campo LXXX. agri, in alio XC. in tertio XL. mansi censuales XVII. vinearum agri X. Donatio Caroli M. facta Ecclesie Tigurinae: In Honica duos mansos et dimidium, præter Salicam terram, de nostra propria manu in suam manum, ut iustum est, percepit. Traditio MS. S. Henrici ad Monasterium Fuldense: Cum omni utilitate, quæ pertinet ad eum locum, mancipiis, hobs, terra Salica, pratis, pascuis, molendinis, etc. Alia Traditio Puld. MS.: Dedit illi beneficium, quod prædicta tenuit Acela, excipiens unam curtem Mulinhusen vocatam, ejus scilicet terram Salicam, cum XXXIII. hobs. Vide Decimæ.

LEX SAXONUM, quæ in Collectione legum antiquarum descripta legitur, videtur ea esse qua utebantur ante Carolum M. qui iis subditis patrio jure uti ultro concessit. Poëta Saxonicus lib. 4. de Carolo M. ann. 808.:

Tum sub iudicibus, quos Rex imponeret ipsis, Legatisque suis, permisi Legibus uti Saxonum patriis, et libertatis honore.

Vide Lindenbrogium in Prolegomenis ad Leges antiquas. Alia, ni fallor, Lex Saxonica intelligitur in Diplomatum Ottonis M. Imp. ann. 952. et Ottonis III. ann. 997. apud Hermannum Stangefolium lib. 2. Annal. Circuli Westphal. pag. 185.

* LEGES TAURI, Altera legum Hispanicarum collectio, quam commentariis illustravit Gomezius. Vide infra *Majoratus* 1.

LEX WESTSAXONUM, in Angliâ, *West-saxenelaga* dicta, ab Ina et Alvedro Regibus subinde edita: *Qua Lege antiquis temporibus 9. australes Schiræ, i. provincie, quatenus flumen Thamesiæ eas a reliqua parte Angliæ seceverit, judicabantur, etc.* Brompton. pag. 956. a quo Latine eæ editæ, ut Saxonicæ a Lambardo et Wenloco. Vide Leges vernaculas Willelmi Nothi cap. 3. 4. 8. 25. et Leges Henrici I. cap. 6. 9.

LEX WISIGOTHORUM, ab Eurico Rege composita æra 504. ut testatur Isidorus Hispalensis in Chronico, cum antea tantum moribus et consuetudine tenerentur. Hanc correxit Leuvigildus, plurimasque adjecit Leges, plerasque superfluas auferens, ut idem scribit æra 608. Postmodum Chindaswindus et Receswindus plenissimum robur huic Codici dederunt, abolitis aliis omnibus aliarum gentium Legibus, ut est in Lege Wisigothorum lib. 2. tit. 1. § 1. 5. 7. 9. Novissima denique omnium recensio a Fl. Egica facta fuisse videtur, quam etiam in Concilio Toletano XVI. a Patribus confirmari postulavit. Hinc usus ejus in Hispania et Gothia, id est, Narbonensi Gallia, frequens, et quidem tantæ auctoritatis, ut ex illa in Capitulare Caroli Mag. quædam inserta legantur lib. 6. cap. 269. lib. 7. add. 4. cap. 1. Liber Legis Gothicæ vocatur a Joanne PP. VIII. apud Ivon. part. 3. cap. 98. Hæc fere ex Lindenbrogio, Catello lib. 3. Rerum Occitan. pag. 474. Marca lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 15. n. 1. et aliis. Adde Chronic. Regum Gothorum n. 1. 9. 19. in tom. 1. Hist. Francor. pag. 818. 819.

LEX, Monetarium in metallo probitas a lege requisita ac definita: Italis *Legia*, nostris *Loy*, *Aloy*. Chron. Alexandrin. ann. 22. Heraclii: *Τούτω τῷ ἔτει γέγονεν ἀπὸ νόμου νόμισμα ἐξάγραμμον ἀργυροῦν.*

Concilium Remense ann. 813. can. 41 : *Ne solidi qui in Lege habentur, per 40. denarios discurrant.* Charta ann. 1212. in Hist. Episcoporum Cadurcensium n. 87 : *Monetam istam non mutabimus, nec minuemus de pondere et Lege omnibus diebus vitæ nostræ.* Alia ann. 1213. ibid. : *Et sex denarii debent esse ejusdem Legis et ponderis, cujus unus denarius.* Alia ann. 1265. n. 130 : *Cum nos fecissemus operari monetam in Lege trium denariorum argenti, et in pondere 20. solidorum et 4. denariorum pro qualibet marcha, etc.* Adde n. 105. et Perardum in Burgundicis pag. 276. Charta Petri Regis Aragon. ann. 1285 : *Unusquisque denarius cadatur et fiat ad Legem undecim denariorum et oboli, etc.* Charta Jacobi Regis Aragon. ann. 1312 : *Noverint universi... quod pater noster tradidit nobis mutuo 60. millia Turonens. argenti S. Ludovici sanctæ memoriæ Regis Franciæ, optimæ Legis, quæ sibi confessi sumus debere.* [Vide Liga 3.]

LEX, pro Judicio. *Legem audire, intelligere,* in Pacto Legis Salicæ tit. 38. § 7. tit. 48. § 1. *In jus venire. Estre Legibus,* ibidem tit. 76. pro *Juri stare.* [Charta incerti anni apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 69 : *Deinde pro tempore voluit Catweten istam elocutionem disfacere, et venerunt simul in Lege ante Jarnuthin et filios suos.*] *Jour de loi,* dies juridicus quo iudex pro tribunali sedet, in Consuetud. Hannoniensi cap. 50. *Jugement de loi,* ibid. cap. 17. et in Montensi cap. 12. 13.

LEX, Jus civile. *Studium generale quinque Facultatibus, Theologia videlicet, Lege, Decretis, Medicina et Artibus compositum,* in Confirmatione Academici Cadomensis a Carolo VII. Franc. Rege ann. 1452. apud Acherium tom. 6. Spicil. pag. 500.

LEX, Sententia Judicis. *Pactus Legis Salicæ tit. 59 : Si quis alterum per Legem vicerit. Tit. 60 : Dicite nobis per Legem Salicam, id est, pronuntiate sententiam secundum Legem Salicam.* [Leges Rachis cap. 7. apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 88 : *Habeat licentiam causam agere et usque ad Legem perducere.*]

LEX, Æquum, jus, Gall. *Equité, justice.* Leg. Lusit. sub Alph. reg. tom. 1. Probat. hist. general. domus reg. Portugal. pag. 11 : *Si maritus non vult quod cremetur mulier de malfoiro, non cremetur vir, qui fecit malfoiro; sed vadat liber quia non est Lex vivere illam, et matare illum.*

LEX, Officium municipale, corpus civitatis. Reg. 2. sign. R. domus publ. Duac. ad 8. Jun. ann. 1439. fol. 26. v. : *Item fu alé audevant d'elle (M^o. de Charolois) par les officiers de M. le Duc, le Loy et gens notables, etc.* Lit. ann. 1447. pro civit. S. Audom. : *Est ordonné que dez-cy-en-avant chacun an, pour faire cesser lesdits abus, laditte Loy de S. Omer se fera et renouvelera en la maniere qui s'ensuit... Item que avant que l'on procede à faire laditte election desdits mayeur, echevins et jurés, etc.*

LEX, Legitima pars hereditatis legibus constituta. Leges Grimoaldi [cap. 5.] Regis Longobard. apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 50. col. 1 : *Similiter etsi filix legitimæ una aut plures, aut filii naturales unus aut plures fuerint, habeant Legem suam, sicut in hoc Edicto legitur : quia inhumanum et impium videtur nobis esse, ut pro tali causa exheredentur filii ab hereditate patris sui... etsi legitimi non fuerint, et naturales inventi fuerint, habeant Legem suam, id est tertiam partem.*

LEGES, Exactiones, tributa. Gregor. Turon. lib. 9. cap. 30 : *Ille cum juramento promisit, ut Leges consuetudinesque novas populo non infligeret, etc. Leges tortæ, prævæ exactiones, male tollæ,* in Charta Fulcon. Abb. Corbeiensis ann. 1055. in Tabul. ejusdem Monast. Vide *Tortitudo* 2.

LEX AUGUSTI, Eadem notione, qua supra *Bannum Augusti*, Jus scilicet *bannum* quo messibus cavetur promulgandi, vel eo tempore vinum particulatim dividendi. Charta ann. circ. 1244. in magn. Chartul. nigro Corb. fol. 97. v. : *Li recomant et les Loix d'Aoust sont à l'église, dont mesires Jehans fait tort à l'église.*

LEX CHRISTIANA, Quicquid ex jure curionibus a parochianis exsolvendum est. Concamb. Ebersperg. apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boicar. pag. 45. col. 1 : *Quatenus ab illius (ecclesiæ) Sacerdote omnem Christianam Legem percipiant. Infra : Ut quicquid inhabitantes hæc loca debent exsolvere Lege Christiana, in S. Sebastiani persolvant ecclesie.* Alia notione occurrit supra pag. 84.

LEX CONDITIONALIS, Servitus, conditio servilis. Charta manumis. ex Chartul. S. Alb. Andegav. in Bibl. reg. : *Quendam mei juris collibertum, nomine Robertum, Frogerii filium... ab omni jure servitutis absolvo... et liberum ejum facio a Lege conditionali ab hoc die in ævum, cum filiis et filiabus deinceps ex illo generandis, ac si ab ingenuis parentibus fuisset progenitus... Si vero ullus ex meis hæredibus... hanc libertatis chartulam supranominati Roberti de servili conditione liberationem... infringere temptaverit. Vide supra *Conditionati*.*

LEX DEGENNA, Decalogus. B. de Amoribus in Speculo sacerdot. MS. cap. 39 :

Serva præcepta Moysi data Lege decenna.

LEX EXCOMMUNICATIONIS, Jus excommunicationem vel puniendi per excommunicationem. Charta Anselmi Episcopi Belvacensis anno 1099 : *Damus in super potestatem et licentiam Ecclesiæ S. Petri, ut Canonici excommunicent, et absolvant de suis propriis forisfacturis, et Legem excommunicationis habeant : sic tamen ut de casatis et de servientibus Episcopi, si Ecclesiæ injuriam fecerint, ad Episcopum proclamant, etc.*

LEX INOPERATIONIS, Qua certis diebus omnia placita cessant. Vide *Inoperatio*.

LEX INVESTITURÆ, Pactum in investitura feudali conventum. Vide *Feudistas*.

LEX JURATA, i. e. communitatis. Vide in *Chora* et *Haltaus*. Glossar. German. col. 1119. voce *Kore*.

LEX MONITORIA, vim vocis explicat Laur. Bonincont. in suis Annal. ad ann. 1879. apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 36 : *Erat Lex monitoria, qua qui admoniti erant, ad magistratus gerendos quasi inhabiles habebantur.*

LEX MURDRATORUM. Vide *Murdrum* in *Morth* et *Englescheria*.

LEX MUTA, Præscriptio. Hieratium juris Pontificii pag. 60 : *Sicut et tutor feudum sui pupilli nullis Legibus pendente tutela, verum etiam Mutis, quæ Præscriptiones vocantur, sibi arrogare nequit, etc.* [Vide *Muta*.]

LEX MUTATA, Gall. *Loy muée*, Lex vetus emendata et illustrata. Pactum inter clerum et cives Leod. ann. 1287.

tom. 2. Hist. Leod. pag. 401 : *Li maire l'évesque et le sergent... doent aller sur le veriscaps à plus près del enclostre, là où cil sera demeurant, qui la paine aura forfait ; et li doent commander qu'il le pate dedans le terme, qui est et sera contenu en la Loy muée... Laquelle Loy muée notredit l'évêredent pere et sire à notre requete nous a ottrié et donné à durer cinque cens ans, etc.* *Ly Loy muée, ly nouvelle loy,* in Charta ann. 1424. ibid. pag. 445.

LEX PENITENTIUM, Bernardo Constantiensi Presbytero lib. de Reconciliatione lapsorum pag. 285. Liber ecclesiasticus, in quo continentur quæ spectant penitentiam peccatoribus imponendam et penitentes reconcilians.

LEX PUBLICA, Instructio Legator. Papæ ann. 1220. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 242 : *Studeatis ut capitularia, quæ vobis millibus præsentibus interclusa, sub competentibus verbis servata sententia, sub nomine regio in Leges Publicas redigantur, nobisque militantur regis bullæ roborata munimine.* Romanis Leges Publicæ sunt quibus per pactioes derogare privatis non licet, Gall. *Loix d'ordre public* ; hic vero eadem esse videtur quæ *Lex Mundana*. Henric. Imper. ann. 1022. apud Pertz. ibid. pag. 563. Papæ respondet : *Omnia quæ... instituit et reformavit paternitas tua... inter publica jura semper recipienda et Humanis Legibus solemniter inscribenda... corroboremus.*

LEX SATURA, Quæ de pluribus simul loquitur rebus, dicta sic a copia rerum et quasi a saturitate, in veteri Vocabulario juris utriusque.

LEX STATUTARIA, Statuto communi magistratum firmata et promulgata. Annal. Piacent. ad ann. 1467. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 921 : *Dum una conventum esset... pro templo Divæ Virginis restaurando, quod jurejurando annis quasi ducentis, Lege statutaria et municipali ita ostendente, et civitas promiserat instaurare.* Vide *Statutarii*.

LEX TRICENARIA, Præscriptio 30. annorum, in veteri Charta sub Carolo M. Locum habes in *Perportare*. Vide Jacob. Gothofredum ad leg. 7. Cod. Th. de Act. certo tempore finiendis. [Vide *Tricennalia*, apud Baluz. lib. 7. Capitul. cap. 248.]

LEX VILLANA, Qua reguntur villani, rustici, manentes, mansionarii ; illa enim est virorum nobilium lex. Consilium Petri de Fontaines, cap. 3. § 6 : *Si catel et ses convenances sont justiciables par Loi Villaine, et s'il n'est mie Gentilhoms de l'ingnage, etc.* Et infra : *Et se il est autrui frans hom, et il est coukans et levans en ton vilenage, kil tient de toy, lor convenroit il ke tu le menaisses par la Loi Villaine.*

LEX VINAGII, Præstatio certæ vini mensuræ pro vineis, ex jure domino fundi solvenda. Charta ann. 1253. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 632 : *Quod si die illa non reddiderint, proxima die sequenti et censum et consuetam vinagii Legem persolvant ; ac si nec censum nec Legem reddere voluerint, etc.* Vide *Vinagium* 2.

LEX ULTRATA, vulgo *Loi outrée*, Judicium, quo jus seu lex impugnatur. Arest. scacar. Norman. ex Cod. reg. 4651 : *Puer non potest petere recordationem assisæ, nisi de Lege ultrata, puta de duello, vel stabilita, vel recordatione.*

LEGEM AMITTERE dicitur infamis,

perjurus, exlex : quia, inquit Bracton. lib. 3. Tr. 1. cap. 19. § 2. non est ulterius dignus lege. *Legis beneficium et terræ amittere, in Regiam Majest. lib. 1. cap. 14. § 5.*

LEGEN APOSTATARE, Contra legem agere, legi contraire. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 12 : *Qui legem apostatabit, veræ suæ sit reus prima vice : si secundo fecerit, reddat bis veram suam, qui tertio præsumat, perdat quidquid habet.*

LEGEN FACERE, Illud agere quod lex postulat, jurare nimirum summam petitam et unamquamque ejus partem esse indebitam, et alios secum adducere, qui vere juratum esse sacramento de credulitate sua suscepto affirmant. Cowel. lib. 3. Insti. tit. 30. § ult.

* LEGEM FACERE. Quod justum est et secundum legem judicare. Charta ann. 1013. pro monast. Florin. : *Si super aliquo de familia vel bonum ecclesiæ tenentibus clamaverit (advocatus) quindectim diebus, et postea octo ab abbate justitiam expectabit ; post hæc si abbas ei Legem non fecerit, per se justitiam accipiet.* Libert. Peron. ann. 1207. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 160. art. 7 : *Si aliquis majori incendenti propter Legem villæ faciendam, dedecus fecerit, decem libras dabit communæ.* Libert. ann. 1370. pro commun. Tornac. ibid. pag. 375. art. 7 : *Les trante eswardeurs... feront avant toute euvre serement solennel... que il feront la Loy de la ville aussi bien au povre comme au riche.* Hinc *Prendre la Loy de la ville*, Legibus municipalibus se subjicere, ibid. pag. 377. art. 23.

* LEGEM HABERE, Ex jure suo aliquid agere. Lit. remiss. ann. 1339. in Reg. 133. Chartoph. reg. ch. 98 : *Evrart estant sergent du guet à cheval de nuit... avoit Loy d'aler par nuit sous ombre de son office, etc.*

LEGEN VADIARE, Spondere se ad diem judicialiter assignatum in Curiam venturum, et legem facturum, apud Cowellum lib. 3. Institut. tit. 30. § ultimo.

LEGEN VADIARE, *Contravadiare, Facere. Legis vadiatio*, dicitur modus tollendæ obligationis : verbi gratia si quis super simplici contractu pecunias ab alio vendicet, potest ille *vadiare legem* contra eum, id est, potest spondere se ad diem sibi judicialiter assignatum in Curiam venturum, et legem facturum. Est autem *legem facere* in hoc casu, agere quod lex postulat, seu juramento firmare rem petitam esse indebitam, et alios adducere qui hunc vere jurasse sacramento suo asserant. Ita Cowellus lib. 3. tit. 30. § 6. lib. 4. tit. 13. § 4. Ske-neus ad Regiam Majestatem lib. 3. cap. 1. v. 24. et Rastallus verbo *Lex*. Leges Henrici I. cap. 46 : *Et si Lex domino vadietur, differat cætera placita, donec lex deducatur per burgi legem, nisi de furto vel capitalibus, etc.* Cap. 53 : *Legem vel rectum domino suo vadiaverit.* Bracton. lib. 5. tract. 5. cap. 13. § 3 : *Et quo casu vadiet Legem quilibet se 12. manu, qua vadiata et plegis inventis de Lege facienda, dabitur eis dies ad Legem faciendam, etc.* § 4. *Formantur autem verba legis secundum formam recordi, sicut in omnibus aliis Legibus faciendis observatur, etc.* Adde lib. 3. tit. 2. cap. 37. § 4. 9. 10. Vet. Consuetud. Normanniæ cap. 85 : *Se cil qui est querellé, enchie de la Loy qu'il a gagé, il doit amender le mesfait à celui à qui il le fist, et à la Court.* Vide *Bannum revadiare*.

LEGI BUS HEREDITARE, Legitimam et

quæ ex legibus debetur, hæreditatem adire, in vet. Notitia ann. 2. Ludov. Imp. apud Perardum pag. 35. Acta Episcoporum Cenomanensium pag. 178 : *Possessionibus suis, quas dudum aliis Ecclesiis et propinquis minime tradiderat, per strumenta cartarum multis subscribentibus Episcopis, et nobilibus Viris, Legibus contradidit sanctæ Cenomaniæ matri Ecclesiæ, etc.* Charta Theoderici Regis, ibid. pag. 198 : *A memorato Aghilberto et a suis ministris sunt Legibus evindicata.*

LEGI BUS INVENIRE, Per vel secundum Leges. Lex Longob. lib. 2. tit. 55. § 21. [*] Carol. M. 33.] : *Cum 6. electis aut sibi 12. esse debeant, quales potuerint Legibus invenire, et sic juret, etc.* Ita in leg. 1. Cod. Th. de Religione (16, 11.) : *Quæ ad ordinarios cognitores, vel ad usum publici juris pertinent, Legibus oportet audiri, id est, secundum leges.*

LEGEN ALICUI JUDICARE, Secundum legem scriptam jus ei dicere, in Capitular. Caroli Mag. lib. 5. cap. 14. [*] 16. Vide Capitul. Pippin. ann. incerti cap. 7. Pertz. pag. 31. Adde Leg. Rachi. cap. 6.]

LEGUM DOMINI, Qui aliis Doctores Leges dicuntur. Otto de S. Blasio cap. 14 : *Quod a Principibus et Legum Dominis diligenter examinatum, generali omnium sententia judicatur.* Vide Doctor. [*] Savin. Histor. Jur. Rom. med. temp. tom. 3. cap. 21. § 64. et 77.]

IN UNA VEL ALTERA LEGE ERUDITI, formula sat frequens in Statutis Regum Angliæ. Statutum Henrici IV. apud Westmonast. ann. 1 : *Ac illis, qui de consilio suo existunt, tam spiritualibus, quam temporalibus in una Lege vel altera eruditis, etc.* [*] Canonica scilicet atque mundana.]

† LEGIS TERMINUS, Spatium temporis lege vel consuetudine constitutum. Charta ann. 48. regnante Chunrado Rege Alamandorum atque Provinciarum : ex Chartulario Eccl. Apt. fol. 25. v. : *Donat ipsam terram per talem convenientiam, ut ille Alladus illam terram ad terminum Legis, i. e. per septem annos bene plantare vitis et propagare, atque ædificare studeat, et cum ad ipsum terminum bene advineata fuerit, prænominatus Episcopus (Teudrichus) unam medietatem de ipsa vinea recipiat, aliam autem medietatem ipse Alladus et uxor ejus pro sua ædificatione habeant.*

AD LEGEM CADERE. Charta Alexandri Comitis Cupersanensis ann. 1102. apud Ughellum tom. 7. pag. 364 : *In captionem vos non mittet, nec mitti faciet, excepto si aliquis in capitalibus deprehensus fuerit, qui fidejussores idoneos invenire non possit, aut nisi aliquis ad Legem ceciderit, et facta lege sit solutus.*

LEX, Judicium Dei : purgatio canonica vel vulgaris, a Lege, barbarica nempe, inducta, ac per sententiam iudicis indicta. De utraque enim vox hæc usurpatur, quomodo Lada apud Anglo-Saxones. Leges Henrici I. Regis Angli. cap. 62 : *Ab Adventu Domini, usque ad octavas Epiphaniæ, non est tempus Leges faciendi, i. vel jurandum pro fidelitate domini, vel concordia, vel bellum, ferri, vel aquæ, vel alias Leges examinationis tractari.* Idoneum Legis examen, cap. 87. Adde cap. 48. extremo. Landulfus de S. Paulo in Chron. Mediolanensi cap. 11. de Petro Igneo, qui iudicium ignis subierat, Presbyter Lirandus causam, quam adversus Grosulanum habuit, pure notificavit, ut Apostolicus non Legem per ipsum Presbyterum datam et sacra-

mento et igne notatam laudavit, sed gratium et officium presbyteratus in illo firmavit. Will. Thorn. ann. 1194 : *Quod Abbas de S. Augustino Cant. debet habere, et quod antecessores ejus habuerunt, libertatem Legis, scilicet iudicii aquæ, et ignis, et duelli, et quod pertinet ad regalem justitiam in Curia sua de hominibus suis de terris suis.* Tabular. S. Amantii Inculism. fol. 79 : *Et propter calumniam illam iudicio Aimerici... Legem accepimus. Cum autem ad tempus Legis venirem, habui hominem meum paratum ad Legem perpetrandam, defecit calumniator ille qui Legem acciperet. Quoniam Attachiamta cap. 5. § 5 : *Et si non habeat probationem, pars negans suum debitum faciat Legem suam ad proximam Curiam cum se sexto.* Adde Regiam Majest. lib. 2. cap. 12. § 12. [Charta incerti anni apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 242 : *Relatis itaque dictis decreverunt iudices, ut monachi per unum sacramento firmarent ita esse ut dicebant, et deinde iudicium ferri calidi portaret ; quod monachi concedentes plegios in ipsam Legem peragendam miserunt.]**

LEGEN FACERE, Judicium Dei subire, apud Landulfum de S. Paulo in Chronico Mediolanensi cap. 11. *Post Legem de eo factam ignitam, cap. 26.*

LEX APPARENS, Gall. *Loi apparoissant* vel *apparissant*, in veteri Consuetud. Normann. cap. 81. nova art. 60. 61. 62. ubi opponitur legi simplici, *Loi simple*, seu potius simplici juramento, quod *simplicem ladam* vocant Leges Henrici I. Regis Angli. Est autem *Lex apparens*, quæ et *aperta*, et *paribilis*, purgatio seu iudicium divinum, cujus eventu rei controversæ ac dubiæ veritas elucescit, evidenter apparet, vel aperitur, se decouvre. *Querelarum autem aliæ sunt simplices, aliæ apparentes. Simples dicuntur querelæ, possessionales, quando per simplicem Legem processus earum terminatur. Apparentes autem, quando per Legem apparentem, vel per duellum, vel per inquisitionem patriæ, quæ *Recognitio* dicitur, earum processus terminatur.* Verba sunt Juris Normanni cap. 87. Fieri autem vetantur *Leges simplices et apertæ*, iis diebus quibus nuptiarum celebratio interdicitur, cap. 81. Regiam Majestatem lib. 4. cap. 4. § 2. de eo qui occultat thesaurum fraudulose : *Ob infamiam autem illius criminis non solet quis iuxta Legem terræ per Legem apparentem se purgare, licet aliter per assisam id fieri possit, nisi prius convictus vel confessus fuerit, ... si enim super hoc convictus fuerit in Curia, præsumptione contra eum faciente, tenetur se purgare per Legem terræ se nihil amplius invenisse, vel ab alio recepisse.* Bracton. lib. 3. tract. 2. cap. 11. § 3 : *Non autem appellum habet femina nisi de morte viri sui inter brachia sua interfecti, vel de corpore suo proprio ; per quod alicui iudici debeat Lex apparens.* Et cap. 29. § 1 : *Sciendum quod non nisi in duobus casibus (femina appellum habet) per quod alicui Lex apparens debeat adjudicari, scilicet non nisi de injuria et violentia corpori suo illata. Loy aperte, in Cons. Norm. Tabul. S. Joan. Andeg. : *Et si quis dixerit vineam suam esse ædificatam ante mortem Gaufridi Comitis, probabit hoc Lege aperta.* Charta alia : *Quod in Curia S. Mariæ ante Richildam Abbatissam veraces sublimisque personæ... aperta Lege probandum fore judicaverunt.* [Vide de Lauriere in Glossar. Juris Gallici v. *Loy*, et mox *Lex paribilis* et *Lex plenaria.*]*

Neque a Lege apparente differt

illa quæ *Loi outrée* dicitur in vet. Consuetudine Norman. cap. 43. quamvis eadem quæ *Lex duelli* primum videatur, ut ibidem probat idem de *Lauriere*: quem consule.

† LEX CAMPALIS, qua duellum in campo ineundum describitur. Charta Henrici Leodiensis Episcopi ann. 1081. in Appendice ad Hist. Monasterii S. Laurentii Leod. apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 1175: *Tota villula et lotus Comitatus sit omnino in districtu Abbatis, quicumque alodium ibi habeat, sit falsa mensura et latro, et Lex campalis, et sturma et burma et cetera ad Comitatum appendentia.* Vide Campus 3.

LEX DEI, quomodo *Judicium Dei*. Lex Longob. lib. 1. tit. 9. § 20. [Lutpr. 21. (4, 3.)]: *Et si dominus ejus negaverit, quod per ipsius consilium factum non fuisset, purificet se ad Legem Dei, etc.*

LEX DUELLI. Sugerius in Lud. VI. cap. 18: *Rex vero ratione et Lege duelli nunquam se pepigisse, per Anselmum Dapiferum suum, ubicumque scire vellent defendere.* [Charta ann. 1253. apud D. Brussel de Usu feudorum tom. 2. pag. 1019: *Et si aucuns prent Loi, et il ne puet assouvir à jor qu'il la doit faire, il paye vint sols.*]

† LEX IGNEA, *Judicium ignis*, cum quis ad comprobandam veritatem per ardentem rogum transire compellitur, in Vita S. Johannis Gualberti cap. 33. 62. 63. et 64.

LEX JUDICIALIS, proprie Purgatio per *Judicium ferri*, in Leg. Henrici I. Reg. Angl. cap. 9. quæ nude *Judicium* dicitur cap. 45. 49. et alibi. Vide *Judicium*.

LEX LEGALIS, Purgatio vulgaris a lege inducta. Tabul. Vindocin. Thuani Ch. 172: *Convenerunt itaque ipse et dominus Severtus monachus noster, et predictus calumniator, Dado scilicet, apud Castrum Raynaldi ante multos Barones, et ibi paratus fuit Hilgoidus probare omni Lege Legali, nec Dadoni, nec alii cuiquam se dedisse, vel vendidisse terram illam, nisi S. Martino, etc.*

* LEX MANIFESTA, Eadem quæ *Apparens* vel *Aperta*, Purgatio nempe canonica vel vulgaris, in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 35. v. col. 2. Vide Brussel tom. 2. de Usu feud. cap. v. art. 37.

LEX PARIBILIS, Eadem quæ *Apparens*, Cujacio auctore, in Constit. Sicul. lib. 2. tit. 31. [Johan. Skenæus de verborum significatione pag. 97: *Lex apparens... significat legem latam de singulari certamine... vocatur etiam Lex paribilis, a parium seu campionum pugna vel concertatione.*] Statuta MSS. Caroli I. Reg. Sicil. cap. 22: *En tel maniere les provisions ordinaires cessans ou fait, et les extraordinaires cest assaveur de Bataille Paribile, etc.* Ita cap. 28. Rursum cap. 114: *Ça en arrier estoit une loi, laquele l'en apeloit Lois paribile. Cele loi nos volons oster.* Infra: *Par la Loi devant dite cuidotent eschaper til qui estoient acuse d'aucun crime. Car l'en metoit le fer eschauffer, et le faisoient prendre à l'acuse: s'il ardoit, il estoit coupable; s'il ne s'ardoit, il estoit quites, etc.*

* Alias *Parilis*; sic dicta, ut volunt interpretes Constit. Sicul. quia manifeste apparebat per eas leges de reatu vel innocentia alicujus ex opinione vulgi. Charta Bern. abb. ann. 1267. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 305. col. 2: *Quia vero duella et Leges paribiles Deo*

sunt odibiles, et sanctorum patrum constitutionibus contrariæ, hac nostra constitutione renovamus et confirmamus, ut nullus vestrum in curia nostra vel eorum, qui nostra auctoritate curiam tenebunt in quacumque causa per pugnam fatigaret, nec judicetur, set neque per ferrum calidum, neque per aquam calidam vel frigidam.

LEX PATRIÆ. Regiam Majestatem lib. 4. cap. 1. § 4: *Inquiretur rei veritas, et ex verisimilibus rerum indicis et conjecturis, nunc pro eo, nunc contra eum qui accusatur facientibus, per Legem patriæ puniendus est, aut omnino ab imposito crimine purgandus est.* Ubi Skenæus, ex § 12. seq. per legem patriæ, duellum interpretatur, vel per assisam Parium, quæ lex propterea vocatur *Lex Paribilis*. Pares vero convassallos ejusdem domini qui de eodem domino feuda sua tenent. *Loi de bataille*, in Consuetud. Norman. cap. 117. 120. etc. Idem Bracton. d. lib.

LEX PLANA. Concilium Islebonense ann. 1080. cap. 41: *Si plana Lex erit facienda, ibi fiat ubi placitum prius fuit.* Vide *Lada*.

LEX PLENARIA, Idem quod *Lex apparens*. Leges vernaculæ Willemi Nothi cap. 48: *E ki larun encontre, e sans qui a anciant li leit aler, si l'amend à la valance de larun, ù se purge per plener Lei, qui il laron nel sout, e ki le cri orat, et sursera, la sursise li Rei amend, ù s'en espurget.* Quorum verborum notionem poterat expiscari eruditus Seldenus ex Legibus Henrici I. cap. 65. ubi totidem Latine habentur: *Si quis furem gratis dimittat, emendet secundum veram ipsius furis, aut plena Lada perneget, quod cum eo falsum nescivit: si quis audito clamore non exierit, reddat werseunesse Regis, aut plane se ladiet.* Ubi *Lada*, idem valet quod *Lex*. Adde cap. 12. *Lex Sacramentalis, plena*, in iisdem Legibus Henrici I. cap. 9.

LEX PROBABILIS, Qua aliquid probatur per *Sacramentales*. Gall.: *Loy probable et monstrable*. Jura et Consuetudines Normanniæ cap. 25: *Est quedam lex, quæ probabilis sive monstralis in laicali curia nuncupatur, per quam quis probare in curia nititur, quod intendit... Sciendum ergo est, quod fiat Lex probabilis quandoque per sacramentum probantis, quandoque per sacramentum duorum, quandoque trium, quandoque quinque, quandoque septem recipitur in curia laicali.*

LEX SACRAMENTALIS, Purgatio per sacramentum. Leges Henrici I. Reg. Angl. cap. 9: *Differt etiam an aliquis cum suo, vel alterius homine, causam suam agat, et si quid in actu, vel in sola tilha consistat, et si quid bello, vel Lege Sacramentali, plena vel frangenti, vel etiam judiciali repetatur.* Adde cap. 45. 49. *Passer par la Loi, venir à la Loi*, in Consuetud. Pontiveni art. 86. Vide *Juramentum*.

LEX TERRÆ, Lex et Consuetudo Regni, a Lege Cæsarea. civili vulgo dicta, distincta, inquit Seldenus in Dissertat. ad Fletam cap. 9. § 3. Charta Libertatum Angliæ: *Nec eum in carcere mittimus, nisi per legale iudicium Parium suorum, vel per Legem terræ. Juxta Legem terræ, per Legem apparentem se purgare, in Regiam Majestatem lib. 4. § 2. Purgare se per Legem terræ, § 5.* [** Vide supra *Lex Patriæ*.]

* LEX VERA, *Judicium* quo lis terminatur. Charta ann. 1185. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 2. pag. 337: *Et si*

opportunum fuerit licentiam habeatis una cum cartula ista finem ponendum, responsum reddendum, ei usque ad veram Legem perducendum.

LEX, Mulcta, emenda a lege definita, statuta. Lex Salica tit. 42. § 13: *Quod si adhuc major culpa fuerit quæ servo requiritur, dominus servi non ut servus, sed ut ingenuus totam Legem super se solviturus accipiat.* Charta Caroli Magni pro Monasterio Sandionysiano, apud Doubletum: *Quod si homines illi ex judiciaria causa aliquid persolverint, quod nos Leges vocamus, in tres partes dividetur, quarum duas Præpositus, et tertiam Advocatus habeat.* [Diploma Caroli Simplicis ann. 917. apud Mabill. Diplom. pag. 563: *Quod si quis hanc auctoritatem nostram adversari, et nostræ uxoris Friderunæ contradictionem refragari conatus fuerit, Legem quam statuit Pipinus Rex... coactus exsolvat.*] Baldricus in Chron. Camerac. lib. 3. cap. 44: *Hæc omnia ei dimisi, et de his quæ emendavit, omnes Leges perdonavi.* Adde cap. 45. Chronicon Besuense: *Monachi vero quoquo modo aut ipsi aut sui famuli, scienter vel nescienter damnum fecerint, damnum sine Lege prorsus restituant.* Notitia de Rogero Episcopo Belvacensi, apud Loiselum: *Commisit supra memoratum alodum præfato Othoni... dans ei medietatem Vicecomitatus, et dimidias Leges de forensibus hominibus, ita ut minister Episcopi et minister Comitatus justificent reos, et Leges æqualiter dividant.* Tabularium Vindocinense fol. 48: *Liber ab omni redditione, vel vicarietatis, vel alterius Legis, excepta decima.* Alia Petri Abbatis S. Luciani Bellovac: *Quod si Ecclesia S. Luciani summam prædictam statuto tempore et termino non persolverit, persolvat Legem 10. solidorum.* Alia ex Tabulario Majoris Monasterii Ch. 14: *Mihi vero forisfacto emendato Legem et districtum persolvat.* Tabularium Carnotensis Ecclesiæ ann. 1179. n. 101: *Poterit ab hominibus nostris censum exigere, et annonæ conductum, et pro transgressione termini Legem quæ vulgo appellatur secundum quod uncuicque convenierit, a singulis transgressoribus poterit exigere.* Huc etiam spectant ista ex Visione Wettini Monachi Augiensis n. 9. de Comitibus: *Munerum præventionem cæcati pro mercede futurorum nihil agunt: sed cum mundanas Leges pro coercenda multi audacia administrant, damna legalia quæ debitoribus infligunt, absque misericordia, et quasi sibi ex jure debita suæ avaritiæ reponunt.* Vide Foros Morlannenses art. 32. Perardum in Burgund. pag. 428. Probat. Hist. Monmorenciac. pag. 48. Probat. Hist. Sabaud. pag. 26. [Acherium tom. 2. Spicil. pag. 593. D. Brussel tom. 2. de Usu feudorum pag. 789.] etc. Ita vocem *Loy* hac notione usurpant passim Consuetudines nostræ municipales, ubi et interdum *emende de loi, loi et emende, et emende en loi* scribitur. Locos collegit Raguellus. [* Libert. villæ de Tannay ann. 1352. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 60. art. 6: *Toutes amendes, qui selon droit ou coutume sont appellées Loy, etc.*]

LEX MAJOR, Major mulcta, quæ ob majora crimina et delicta irrogari solet: *Grande amende, Ley major*, in Consuetud. Solensi tit. 8. art. 3. et in Foris Beneharn. tit. de Jugtament, art. 3. 4. 5. Chronicon Besuense: *Ita tamen ut si aliquod scelus a suis vel ab aliis hominibus illic committeretur, idem ad Abbatem Besuensem clamationem faceret, et pro ullo patrato scelere, si etiam homicidium*

aut adulterium esset, quorum Lex major esse dignoscitur aliis sceleribus, ultra quinque solidos lege rectitudinis inde quippiam haberet. Charta Hlotarii et Ludovici Regum Franciæ in 9. Regesto Philippi Pulcri Reg. in Tabulario Regio Oh. 7: Et si forte calliditate iudicis, aut alicujus personæ ipsæ emunitates alicubi irruptæ fuerint, priscorum Lege, id est, solidi. DC. multetur. Ubi priscorum Lege Salica intelligitur, in qua major mulcta est 600. solidi.

LEX ALTA ET INFIMA, nostris Grande et petite amende. Charta Caroli Comitis Flandriæ ann. 1126. in Tabul. Monasterii S. Bertini: Concedens ut proprios Scabinos Abbas ibidem habeat, per quos tam de alta quam infima Lege libere et sine contradictione placitaret. Lex duplex, mulcta duplex. Libertates urbis Seyslensis ann. 1285: Qui insultat aliquem in domo sua, duplicem Legem debet. Lex triplex, mulcta triplex. Synodus Pontigonensis ann. 876. cap. 6. et 10: Transgressoribus autem indicimus injuste præsumpta restituere, et sicut præfixum est, triplicem Legem, et triplex bannum nostrum persolvere. Vide Bannum 1. et Lada 2. Compositio.

* LEX PLENA, Eadem quæ Vulgalis. Libert. loci de Allodiis ann. 1174. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 276: Ab aliis omnibus consuetudinibus et exactionibus liberi et immunes imperpetuum erunt per totam terram nostram, excepta plena Lege, quæ duodecim tantum denariis emendabitur.

* LEX VULGALIS, Mulcta consueta. Charta Sugerii abb. ann. 1145. ex Chartul. S. Dion. fol. 476: Leges autem Vulgales, quas plenas dicunt inter se, decem numerorum constituimus. Vide supra Lex plena.

† 1. LEXA, Luxuriosa, quasi laxa, id est, inutilis, apud Papiam.

2. LEXA, Funiculus, Gall. Lesse, vox ut videtur ex licia, orum, formata, stamina, vel fila quibus in telis textrices implicant stamina. Gaufridus Malaterra lib. 3. cap. 28: Venetianus autem in adjutorium Ducis (ex funibus per) Lexas advenientibus hostibus de muro dependentes porrigit. Ubi unco inclusa delecta existimaverim. Αξτα, eadem notione habet Constantinus Porph. de Administr. Imp. cap. 51. pag. 196. ubi πλόκη et πλόκος exponitur. Vide infra Licæ.

† LEXALIS, pro Localis, Locus ubi domus potest ædificari. [* Locus vacuus, a verbo fortassis Laxare, Dimittere. Vide in hac voce.] Donatio ann. 1062. Monasterio S. Victoris Massil. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 459: Et decimam suæ præbodiæ (in MS. S. Victoris Massil.: præbodiæ) concedit et cameram adhaerentem Ecclesiæ, et unum Lexalem qui ei adheret, in quo magna domus construatur, et in paxeria supradicti molini (MS. molendini) unam piscatoriam. Vide Locale.

† LEXENA, Subula, Ital. Lesina, Hisp. Lesna, Gall. Alène. Lexena ad suendum sotulares, in Miraculis B. Simonis Eremitæ Augustini, tom. 2. SS. Aprilis pag. 825.

LEXIA, [Donatio, legatum.] Vide Laxare 2.

* LEXIO, pro Læsiō, offensa, noxa, Ital. Lesione. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 3: Ipsi hostes non curaverint amplius de insultu et aggressura, viso quod eis Lexionem non recipiunt.

LEXIVA, pro Lixivia, vel Lixivium, quomodo Lexive dicimus, apud Ed-

dium Stephanum in Vita S. Wilfridi cap. 62.

* 1. LEXIVIA, Linteæ, quæ lixivio purgantur. Tabul. Fossat. fol. 5: Item quædam mulier furata fuit quamdam Lexiviam sive buæ, etc.

* 2. LEXIVIA. [Læsiō: « Post exitum balnei debet mulier capillos suos ornare. In primis abluat eos cum tali Lexivia. (B. N. Ms. Lat. 16089. f. 1149.) »]

† LEXIUM, Elogium Petri Fortii Anachoritæ x. circiter sæculo exaratum, apud Stephanotum tom. 1. Antiq. Occitan. MSS. pag. 482: De pilis camelorum induebatur et tunica, utebatur pane duro Lexiuo composito. An panis quasi Lixivio subactus, ut nullus in eo superesset gratus sapor?

* LEXUS, Elixus, aqua coctus, Ital. Lesso. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 9: Fingat (dux) aliquem casum habere, propter quem est sibi necesse accipere fugam, et dimittat in dicto loco caldarias et ollas cum brodo et carnisbus coctis, Lexis et axis.

† LEYDA, LEYDATOR, etc. Vide in Leudis.

* LEYDARIUS, LEYDERIUS, Vectigalis, Leyda nuncupati, collector. Libert. Laudosi ann. 1392. tom. 8. Ordin. reg. Franc. cap. 200: Et quot Leydarius, qui leydam in dicto loco percipit diebus fori et nundinarum, se exponere debebat et exhibere ad levandum leydam suam, etc. Stat. Perus. pag. 56: Statutum est quod nulla persona audeat mensurare aliquid pro quo debeatur leyda, præterquam ad sextarium vel eminam, aut alias mensuras Leyderii, nisi fuerit de voluntate ipsius Leyderii. Charta Ludov. Clarim. ann. 1315. pro S. Capell. Borbonii Archemb.: Ils auront et recevront sur la Layde et sur le four de la ville franche de Bourbon douze livres, sur les halles de Bourbon huit livres, et sur la Layde de la boucherie de Limoire cent sols. Pluries ibi. Vide in Leudis.

* LEYHA, a Gall. Layette, Arcula, capsula. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: Item plus unum dressaderium coralli cum duobus armariis et duobus tiretis sive Leyhas fusti, munitum de suis sarralhii et clavibus. Vide Layeta.

* LEYN, Feudi species. Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prnm. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 671. col. 1: Sunt autem ibi pictiren 58. qui mansi appellantur ibidem, sed non sunt veraciter mansi; feoda enim sunt, quæ aliis in locis appellantur vulgo Leyn: quæ videlicet Leyn habent singulas areas.

† LEYRWIT, Tributi species apud Anglos, occurrit in Monastico tom. 2. pag. 827. Vide Lairwita.

† LEYSON. Hermannus de Lerbecke, in Chron. Comitum Schawenburg. pag. 35: Eodem tempore Benedictus XI. Papa, Ordinis Prædicatorum, consecratur, et secta quædam fatuorum, dicti Fratres Leyson fuerunt. Unde versus:

Anno milleno trecenteno quoque deno
Secta fuit ficta Leyson fratrum maledicta.

Sic dicti ibi forte, quod crebrius Kyrie eleison inclamarent.

† LEYTERIA, Lectica, Gall. Litiera. Computus ann. 1335. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 297: Item pro Leyteria Dom. portanda apud Balmam, LXI. solidi. VIII. den.

1. LEZA. Charta ann. 1256. in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 581: Cum navis Ecclesiæ ad Austriam deducitur, procurator ipsius dabit Mutario (Telonario) nostro pro Leza 12. denarios, et servis

suis duos denarios: et si in ea fuerit aliquid quod ad Ecclesiam non pertineret, unde muta (telonium) dari debet, de hoc solvetur muta. Cum vero reductur navis de Austria, iterum dabuntur Mutario nostro pro Leza 12. den. Ubi Leza, forte idem est quod Lesda, vel Leuda, tributum. Vide in Leudis.

† 2. LEZA, Lemovicibus, Agellus strictior, qualis est areola, pulvinus. Obituarium S. Geraldii Lemovic. f. 18: Anno Domini 1502. et die 14. Aprilis Yvers legavit unum sextarium frumenti anno quolibet levandi et percipiendi supra 17. Lezas ei pertinentes. Iterum occurrit fol. 33. et 41.

* Idem quod supra Lesa, vulgo Leze. Charta ann. 1401: Dictus domicellus... assensavit perpetuo... dicto Johanni... duas Lezas ortorum, scitas apud Brinhacum. Vide Vismeria.

* LEZARE, Lezatam compingere; est autem Lezata, ut videtur, carri species. Stat. Montis-reg. pag. 204: Item statutum est quod aliqua persona non audeat vel præsumat capere aliquid alienum banchem causa Lezandi, vel faciendi bicocham, vel aliud simile; et qui se Lezaverit super alieno bancho, vel bicocham, seu aliud simile de alieno bancho fecerit, solvat bannum incontinenti solidorum decem, et emendat banchem in duplum, si banchem deterioraretur. Ibid. pag. 308: Item statutum est quod quilibet qui contrafecerit in prædictis vel aliquo prædictorum, incurrat penam pro qualibet somata solidorum viginti, pro qualibet somata seu Lezata solidorum centum. Vide mox Lezia.

* LEZCA, Præstatio, tributum. Ordin. pro reformat. regni Navar. ann. 1322. ex Cod. reg. 8406. fol. 303. v: Item est ordinatum, ne fiat carniceria, ubi sunt stalla ad vendendum carnes et pisces;... de quibus rex habeat tributum suum et Lezam. Vide Lesda in Leudis.

† LEZDA, LEZNA, LEZTA. Vide in Leudis.

* LEZIA, Carri species. Stat. Perus. pag. 54: Si quis furatus fuerit fœnum in fœnerio seu motta de die, solvat pro banno solidos quinque; et si cum curru vel Lezia cæperit de die, solvat pro banno solidos decem. Occurrit rursus infra. Vide supra Lazare.

* LEZIO. [Læsiō: « Et renunciavit idem nobilis Gaufridus super premissis expresse omni exceptioni doli mali, fori loci, fraudis, Lezionis, vis, metus, omni deceptioni. » (Arch. hosp. Lemovic. ser. B. an. 1428.)]

* LEZNA, Eadem notione, qua supra Leza. Sent. Navar. episc. Conseran. ann. 1208. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 93: Jus quoddam, quod vulgo dicitur Lezna, de quibusdam, quæ extra villam in foro pacis tempore vendebantur, et pedagium salis, etc.

* LEZUS. [Læsiō: « Renunciavit... juri per quod deceptis seu Lexis ultra medietatem vel alias quomodolibet subvenitur. » (Arch. hosp. Lemovic. ser. B. an. 1428.)]

* LHIEVRARE, LHIVRARE, Præbere, tradere, dare, Gall. Lurer; unde Lhievratio, traditio, nostris Déliurance. Charta ann. 1324. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 109: Dixit Lhievracionem eidem factam non valere de jure, ... prædicta bona omnia et singula... tanquam plus offerenti Lhievravit seu Lhievrari fecit. Alia ann. 1407. ex Tabul. Flamar.: Et registra ejusdem hospitii... eidem Aymérico tradere et Lhivrare debet. Vide Lhiberare 2.

1. **LIA**, *Amurca*, Papiæ: Gallis *Lie*. Joannes de Garlandia in Hortulano cap. 21: *Alia Liam, id est, fæces vini calcinali.*

2. **LIA**, Alia notione. Vide in *Leda* 3.

* 3. **LIA**, Jus in vina minutatim vendita, a *Lia*, seu *amurca* sic dictum. Charta Mathild. comit. Nivern. ann. 1226. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 48. col. 1: *Concessimus centum solidos redditus cursualis monetæ in cryeria et Lya Autissiodorensi annuatim in perpetuum percipiendos. Vide mox Liagium.*

† **LIACULUM**, *Λιακίνη*, *Vitiligo*, in Supplemento Antiquarii. Aliter mox in *Liare*.

* **LIAGIUM**, Ejusdem originis et notionis, cujus *Lia* 3. vulgo *Liage*, recensetur inter jura dignitati majoris Franciæ buticularii annexa; quod non ex vinis tantum, quæ minutatim vendebantur, sed ex iis etiam, quæ ad usum quorundam monasteriorum erant, percipiebatur. Charta Phil. Pulc. ann. 1311. in Glossar. Jur. Gall. ad hanc vocem: *Mandamus tibi quatenus... Guidonem comitem S. Pauli et buticularium Franciæ, ac gentes suas pro Liagio, ac aliis juri-bus, franchis et libertatibus, justitia et cognitione ad officium prædictæ buticulariæ spectantibus, gaudere libere et uti pacifice in villa Par. et alibi permittas, prout ipsum et prædecessores suos buticularios quondam Franciæ antiquitus et hactenus legitime gavisos et usos noveris extitisse. Et in Lit. præpos. Paris. ann. 1321. ibid.: *Avoit droit pour cause de laditte bouteillerie de avoir la moitié des lies de tous les vins que l'en vendoit à broche en plusieurs celliers en la ville de Paris. Jura buticul. ex Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 155. v. col. 2: Item le jour de sainte Genevieve celui qui tient ledit Liage, il convient qu'il soit en l'abbaye de S. Genevieve ou nom dudit bouteillier et qu'il preigne et recoive un muy de vin de la tonne ou du tonniau de quoy le convent boit, et des deux autres pieces emprès prend ledit muy de vin duquel qu'il veult... Item le jour de la S. Vincent à S. Germain des prez en l'abbaye, celui qui tient ledit Liage, prend un muy de vin, etc. Charta ann. 1368. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 369: *Lesquelz habitans sur la riviere de Marne ne soloient paier à Paris pour queue de vin... que l'en dist Liage à Paris.* Quæ præstatio alia est ab ea, quæ buticulario debebatur, ut et in Lib. pedag. Paris. ex ead. Cam. Comput. fol. 10. v. col. 2: *La nef qui va à Compiengne et maine vin,.... chascune navée doit iij. liv. et vj. s. vj. den. au roy: laquelle coustume l'en appelle le Liage.* Vide Chopin. in Consuet. Andegav. lib. 1. cap. 8. pag. 178.**

* **LIAGULA**, *Ligula*, Gall. *Jartiere*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Liacamba, Prov. Liagula, subliguor.* Ibidem: *Liam, Prov. ligualura, ligula, corrigia.*

* **LIALIS**, Idem quod *Ligius*. Vide supra *Feudum Liale*.

† **LIAIRUS**, ut mox *Liardus*. *Mula Liara*, in Notitia Ecclesiæ de Vancio, tom. 6. Miscell. Baluzii pag. 434.

1. **LIARDUS**, Color equi, *Gris pommelé*, nostris: *Leardo* Italis, apud Claudium Corte Italum lib. 1. *Del Cavalerizo* cap. 13. ubi eundem colorem in sex alios dividit, scil. *Leardo rotato*, *o pomelato*, *l'armelino o candido*, *il moscato nero e rosso*, *l'argentino*, *il mellatto*, *et il stornello*. Jul. Scaliger exercit. 325. in Cardanum num. 15. ubi de colore cinericio: *Grisum vulgus vocat, Itali Britinum voce Gothica, nostri Germani Ghrau, Cobi-*

mella in asino Murinum, in equis Glancum Virgilius, Leardum vulgus Italiæ. Versus de Ricardo I. Rege Angl. apud Nicol. Uptonum de Militari Offic. lib. 5. pag. 131:

En Saffadinus vidit quando Saladinus
Ictu Ricardi petit postrema Liardi.

Id est, equi liardi. Le Roman *d'Aubry* MS.:

..... Richard siet sor un destrier Liart.

[Le Roman de Blanchandin MS.:

Lors brosche le destrier Liart.

Le Roman *d'Athis* MS.:

Athis y vint sur un Liart,
Et Prophilias d'autre part.]

† 2. **LIARDUS**, Moneta minor, teruncius, Gall. *Liard*. Vide *Moneta regia argentea*.

* Stat. Avenion. lib. 4. pag. 370: *Pro custodia carcerati exigere possit singulo die unum Liardum seu sex denarios parvos.* Charta ann. 1523. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. xlix: *Accensavit..... quandam platheam ad construendum domum, sitam in loco Ancona,.... sub censu annuo seu canone perpetuo duorum Lyardorum.*

LIARE, Polire, Græcis, *Λιάρειον*. Glossæ: *Λιων ποίω, Polio*, Tectorio polire. *Liare cisternam*, apud Tertullianum. Hinc *Liaculum* exponitur in Gloss. Lat. Græc. *λιάρη*, instrumentum quo subigebant ac fricabant tectorium opus inductum calci et arena, quibus parietes linebant. Utitur Vitruvius lib. 2. cap. 4. et lib. 7. Vetus Inscriptio: *Calce harenata lito politoque.*

* **LIASONUS**, Lignum quoddam, ut videtur, ad usum molendini. Pedag. castri de Les ann. 1263. ex Cod. reg. 4659: *In xlij. peciis Liasoni cujuslibet molendini percipiuntur quinque solidi Melgorienses.*

† **LIATOR**, in veteri Catalogo Sodalium Confraternitatis S. Mariæ Deauratæ, vel Qui polit, vel potius Qui in fasciculum colligat, aut Qui facit capsas, Gall. *Layettes*, Hispanis *Liar*, ut et Italis *Liare*, Ligare est, Gallis *Lier*; unde *Liator* deducere malim, quam a *Liare*, Polire. Sed hæc meræ conjecturæ.

† **LIAVES**, *Ruina*, apud Papiam.

* **LIAURECH**, Picardis, Aquosus. Charta ann. 1331. ex Chartul. 23. Corb.: *A loco qui dicitur le vier du chérisier usque ad calcem de Sailliaco aquoso.* Quæ in ead. Ch. vernacule scripta sic redduntur. ibid.: *Depuis le vier du chérisier jusque à le cauchié de Sailly Liaurech.*

LIBA, pro *Libamen* vel *Libamentum*: ex Græc. *λοισή*. Joannes Scotus in Areopagiticiis:

Hanc Libam sacro Græcorum neclare factam,
Advena Johannes spendo meo Carolo.

† **LIBACUNCULUS**, *Parvum libum*. Tertul. de Spectac. cap. 27: *Stillicidium mellis de Libacunculo venenato.*

LIBANINUM, Henricus de Knyghton ann. 1270: *Præconizatum est voce publica, quod Edwardus cum peregrinis suis partem tornamenti tenerent contra omnes advenire volentes. Concurrerunt itaque multi ex omni parte regionis illius, inter quos pedestres multi, et etiam equestres conjurati sunt ad invicem in spoliationem Anglorum, præ manibus vendentes et equos et arma, et bibentes unum Libaninum in spoliationem captivandorum.* Forte *Libamen*.

* **LIBANRE**. Libert. Vernol. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 640. art. 27:

Faciatur in sua platea, si Libanverit, plures domos, forte pro Libanvere.

* **LIBANUM**, Massiliensibus *Liban*, Restis crassior. Inventar. ann. 1363. ex Tabul. Massil.: *Item unum Libanum de offa trium cannarum vel circa.*

† **LIBASSIUS**, *Liber*, apud Papiam.

† **LIBATIO**. Diploma ann. 1345. apud Ludewig. tom. 5. pag. 535: *Quam quidem pecuniæ summam... absque Libatione quacunque reddere et solvere totaliter promittimus.* Vereor ne legendum sit *dilatione*. Si retinenda vox *Libatio* intelligi potest *Detractio*, diminutio, a *Libare*, *Excipere*.

† **LIBATORIUM**, *Coxale*, Gloss. Isid. Sed hic restituendum puto *Lumbatorium*, ut jam in *Coxale* dictum. Alibi *Libatorium* est Crater ad effundendum libamen in sacris, qua notione sumitur lib. 3. Esdræ 2. 13. et lib. 1. Macch. 1. 23. Epistola Gaudrii Canonici Regul. tom. 1. Anecd. Marten. col. 497: *Ibi odoramenta orationum in Libatorio vasis aurei.* Joannes de Janua: *Libatorium, Locus ubi sacrificatur.*

† 1. **LIBELLA**, Parva libra, seu libra parvorum denariorum, qui ære et argento mixti *Parvi* vocabantur, unde eorum libra *Libella* dicta, quæ 20. denariorum parvorum erat, quemadmodum libra vulgaris 20. denariorum argenteorum. Parthenoni *Thura* dictæ, diocesis Namurcensis, centum *Libellas* annuas delegasse legitur Jacobus de Croy Episcopus Camerac. in Nova Gall. Christ. tom. 3. col. 618. Vide *Libra* et *Moneta*.

* Est etiam *Libella* dimidia chœnicis pars. Vide Lex. jurid. Calvin. in hac voce.

* 2. **LIBELLA**, Piscis genus. Tract. MS. de Pisc. cap. 33. ex Cod. reg. 6838. C.: *Libellam Massiliensibus peis jouziou appellant, non a feditate, sed a tegumentis capitis similitudine, quo Judæi olim in Provincia utebantur, Hispani peis limo, limada toilandalo.* Malim vocem *Jouziou* a Gr. *Ζύζαυα*, quod nomine Græci illum piscem designant, deducere; quod Massiliensibus non est insolens.

† 1. **LIBELLARE**, *Libellum* dare. Vide *Libellus*.

2. **LIBELLARE**, Arca, in qua reconduntur libri. Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 41: *Loricam, ut ferunt, in Libellari, quo chartæ abdi solitæ sunt, recondidit.*

* *Libellarium*, eadem acceptione seu pro Codex, dixit Cicero in Orat. pro Milone: *Exhibe libellarium illud legum vestrarum.*

† **LIBELLARIA**. Vide paulo post in *Libellus*.

LIBELLARI, Servi per *libellum*, seu per chartam manumissi. *Libellarii antiqui, vel noviter facti*, in Lege Longob. lib. 2. tit. 44. § 2. [* Carol. M. 100.] Adde lib. 3. tit. 5. § 2. [* Pippin. 17.] et Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 6. Charta Ludovici II. Imp. in Chronico Farfensi pag. 654: *Cum piscatoribus suis, servis, ancillis, Libellariis, cartulatis, offertis, etc.* Alia Caroli Imp. ibidem pag. 658: *Tam ingenuos, quam servos, Libellarios, aldiones et aldianas, seu Clericos, vel cartulatos et offertos, etc.* Adde pag. 667. [Albertinus Mussatus lib. 12. de Gestis Ital. apud Murator. tom. 10. col. 765: *Viduarum, pupillorum, pauperum civium, qui iniquitini, vassalli, Libellarii erant, ac impropiariorum quibuslibet titulis uterentur, etc.*] Vide *Commendatus*. [* Muratori Antiq. Ital. med. ævi tom. 3. col. 244. *Libellarii* sunt Emphyteutæ, qui *libellario* jure possident. Vide in *Libellus*. Libellarios ante Caroli M. tem-

pora præbet Speciosi Episc. Florent. charta ann. 724. apud Brunett. Cod. Diplom. Tusc. tom. 1. pag. 649: *Trado suprascripta curte quamque et omnibus rebus ad ipsam pertinentibus, Libellarius, angularibus, vineis, silvis, etc.*

† **LIBELLARIS SENTENTIA, PROFESSIO, SENTENTIA** vel professio libello seu scripto declarata. Concil. Tolet. I: *Omnes decem et novem isti sunt, qui et aliis gestis adversus Priscilliani sectatores et hæresim quam adstruxerit, Libellarem direxere sententiam.* Epistola Gerberti tom. 1. Amplis. Collect. Marten. col. 351: *Acceptis ab eo terrilibus sacramentis et Libellari professione, pro fide suis Regibus conservanda, quam viva voce in conventu Ecclesie recitavit, et propria manu subscribendo roboravit.*

† **LIBELLARIUM.** Vide in *Libellus*.

1. **LIBELLARIUS, Notarius.** Testamentum Ephibii Abbatis: *Simplicius Quæstor, Senator, Notarius, Libellarius publicus dictavi, subscripsi anno 2. Childeberti Regis.*

2. **LIBELLARIUS,** Alia notione, in *Libellus*.

LIBELLATICI, dicti Christiani qui Gentilibus Christum abnegare et diis sacrificare adacti, libello per se, vel per alium judici porrecto, quo ingenue Christianos se esse profitebantur, ob id que sacrificare sibi non licere, præmium seu pecuniæ summam aliquam offerrebant et porrigebant, ne quod iis non licebat, facerent. Ita quidem censent Cypriani Interpretes ad Epist. 52. et lib. de Lapsis. At Baronius ann. 253. n. 19. *Libellaticos* dictos censet ex ejusdem Cypriani verbis, Epist. 31. non quod libellos darent magistratui, sed quod acciperent. Horum præterea meminit Epist. 15. 21. Libellaticorum culpam, etsi *Sacrificatorum*, seu Christianorum, qui pœnæ metu sacrificarent idolis, longe minorem statuat, in eos tamen graviter invehitur, ut qui *etsi nefandis sacrificiis manus non contaminaverant, libellis tamen conscientiam polluerant, etc.* Vide S. Augustin. Epist. 164.

† Potior videtur Baronii sententia. Et quidem S. Cypriani verba in Epistola ad Fortunatum spectes, videtur libellus quo pecunia data a sacrificio sese eximebant Libellatici, his fere verbis constituisse, ut eos scilicet diis sacrificasse Imperatorumque mandatis obtemperasse significaretur; quem libellum a magistrato accepisse longe probabilius est quam eumdem ipsi tradidisse.

† **LIBELLATICUM.** Vide in *Libellus*.

LIBELLENSIS, Magistratus apud Siculos, [* et alios, ut colligitur ex leg. 32. Cod. de Appellat. (7, 62.) Vide Calvin. Lex. jurid.] qui aliis *Magister libellorum*, qui scilicet libellos supplices subditorum excipiebat, examinabat, et de iis ad principem referebat, in Constitutionibus Siculis lib. 1. tit. 38. § 2. [** Vide Glossar. med. Græcit. in *Λιβελλιος*, col. 809.]

LIBELLIFIUS, LIBELLIFICUS, Qui libellos facit, qui reorum confessiones et testium responsa describit; *Greffier.* Hist. de Exilio S. Martini PP. apud Anastas. in Collectan. pag. 97: *Dirigitur ab Imperatore ad Diomedis custodiam ad magnanimum Papam Demosthenes Rescriptor et Collaborator sacellarii, et Libellifius cum eo.* Quo loco Baronius habet *Libellifius*.

LIBELLIO, Notharius, Menæ ad 10. Maii in S. Alphæo: *Ἐρωτωνται οὖν πρῶτον παρὰ Λιβελλιονὸς τίνος ἐκ Ρώμης μετὰ γραμματικῶν βασιλικῶν πεμφθέντος.* [*Libellionem*

ut tabellionem, apud Nonium ex Varone. *De capsâ miseri Libellionis*, apud Statium, hoc est pauperis Bibliothecæ, minutos libros vendit. Gloss. Sangerman. MSS.: *Libellio*, βιβλιοπώλης. Aliæ apud Martinium: Βιβλιογράφος, *Libellio*; βιβλιοπώλης, *Libellio*. Onomast. apud eundem: *Libelliones*, γραμματεῖς, Scribæ.]

* **LIBELLUM, Uno flore**, in Glossar. Lat. Ital. MS.

1. **LIBELLUS,** Charta qua prædium in emphyteusin conceditur, quæ quidem contractus ac pactionis species frequens olim fuit in prædiis Ecclesiasticis: sub vulgari ac recepta nomenclatura, *Precariæ* et *Prestariæ*. Gerbertus Epist. 2: *Nescio quibus codicibus, quos Libellos vocant, totum sanctuarium Domini venundatum est. Libellum facere* de prædiis, etc. frequens formula in Chron. Casin. lib. 1. cap. 50. 57. 59. 63. lib. 2. cap. 6. 7. 13. 20. 26. 58. 65. 67. 74. lib. 3. cap. 59. lib. 4. cap. 28. etc. *Sub specie Libellorum possidere*, apud Gregorium M. lib. 8. Ep. 61. *Factis Libellis locare*, lib. 9. Epist. 14. *Tenere per Libellum*, in Charta ann. 1179. exarata Papæ: *Et omnes alias res quas tenent per allodium, vel per Libellum, vel per feudum, sive alio modo.* [*Per Libellum habere*, in Chronico Farfensi, apud Muratorium tom. 2. part. 2. col. 427.] *Per Libellum concedere*, apud Leon. Ost. lib. 2. cap. 91. et in vet. Charta apud Ughell. tom. 5. pag. 684. *Dare ad Libellum*, in Statutis Venetis ann. 1242. lib. 1. cap. 4. id est, in precarium aut emphyteusin. *Libelli rerum immobilium*, ibid. cap. 5. Vide lib. 4. cap. 11. Godefridus Monachus S. Pantaleonis ann. 1168. de Imperatore: *Bonus usus urbis, et locationis Libellos tertii et quarti generis conservabit.* Id est, precarias ad tertiam vel quartam generationem concessas. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 1. rubr. de Notulis Ecclesiarum, ubi de Emphyteusi: *Et contractus iste secundum diversas terrarum consuetudines diversis nominibus nuncupatur: dicitur enim Emphyteusis, Precaria, Libellus, Censu, Fictum, etc.* Vide Zazium de Feudis parte 9. § 36.

* *Libellum et Præstarium* idem fuisse luculenter probat Instr. ann. 870. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 155: *Priscarum legum auctoritates concesserunt, ut qualicumque persona res ecclesiasticas sub usu beneficii in suis necessitatibus procurandis vel adsequendis acquirere voluerit, sub ipsius munificentia, qui capud ecclesie præesse dinoscitur, in nomine præstariæ sive Libelli, eas tenere sub censo decem et novem annis debeat, atque his expletis aut ipsum Libellum renovare studeat, aut rector ecclesie ipsas res in suo jure ac dominatione recipiat... Et postea vos, illustrissima Ingelberga augusta, a nobis expetitis, ut ipsam villam cum omnibus ad se appendiciis pertinentibus in nomine Libelli sive præstariæ vobis concedere deberemus. Ad Libellum perpetualem, in Ch. ann. 1149. ibid. col. 161. Qui Libellus regis aut superioris domini consensu firmabatur. Charta Chunradi reg. ex Charul. eccl. Vienn.: *Priscorum norma et cunctarum legum patet auctoritas, ut quicumque res ecclesie per Libellum habere voluerit, videlicet xxx. annis, ipsius pelat suffragium et tuitionem, in quibus videtur habere dominationem. Quapropter ego in Dei nomine Chvonradus nutu Dei omnipotentis rex... tibi et ad unum tuum hæredem per Libellum sub usu beneficii concedo, etc.**

LIBELLARIO vel Emphyteuticario jure

dare, vel possidere, in Synodo Pontigon. ann. 876. cap. 10. *Libellario jure dare* in Chronico Casin. lib. 1. cap. 50. *Libellarium placitum constituere*, ibidem lib. 2. cap. 3. *Libellario titulo dare*, apud Senatorem lib. 5. Epist. 7. *Sub specie Libellorum possidere*, apud Gregor. M. lib. 8. Epist. 8. *In terra aliena Libellario nomine residere*, in Lege Long. lib. 1. tit. 9. § 22. [** Liutpr. 91. (6, 38.) *Libellaria nomine in feudum dare*, lib. 1. Feud. tit. 5. § 1. lib. 2. tit. 9. § 1. *Libellario nomine concedere* apud Gregor. M. lib. 2. Ind. 1. Epist. 1. Petrum Damian. lib. 4. Epist. 12. Ratherium Veronensem de Qualitatis conjectura pag. 211. Leonem Ost. lib. 1. Chron. Casin. cap. 47. in Chartis veteribus apud Ughellum tom. 1. pag. 874. 896. 1100. tom. 5. pag. 676. 677. tom. 7. pag. 1294. etc.

LIBELLARIUS, pro Libellus, seu Precaria. Charta Podionis Episcopi Florentini apud Ughellum tom. 3. pag. 56: *Neque volo ut aliquis de ipsis Canonicis habeat potestatem de ipsis rebus Libellarios facere, aut aliquid donare.*

† **LIBELLARIUM,** Eadem notione Charta Ottonis III. Imp. ann. 999. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 503: *Monasterium ipsum teneat cum omnibus privilegiis quæ ab antiquis temporibus illi pertinere visa sunt, et quæ noviter per chartulas homines illic contulerunt, aut per Libellaria in toto territorio Tuscano aut Centumcellensi.*

LIBELLARÆ LEGES, apud Gerbertum Epist. 12: *Contemnetur Imperialis Majestas, cum in me, tum in se ipsa, in divisione sanctuarii secundum Leges Libellaris facta, quia consentire nolo, etc.*

LIBELLARIA, Prædium libellario nomine, vel titulo, concessum. Gerbertus Epist. 6: *De beneficiis et Libellariis, ex parte nostrum velle ex voto domini nostri Cæsaris executi sumus.* Charta Huberti Marchionis Savonæ ann. 1061. apud Guichenonum in Bibl. Sebustiana cent. 1. cap. 76: *Contentionem autem vel litem prædii vel Libellaris, vel cujuscumque rei, etc.*

* Feudo opponitur et pro allodio usurpatur passim in Libris feud. Consule Calvin. Lex. jurid. Vide mox in *Libellus*.

LIBELLARE, per libellum dare. Charta ann. 1053. apud Puricellum in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ pag. 429: *Alicui dare, vel commutare, seu Libellare, vel venundare, etc.*

LIBELLATICUM, Concessio et datio ad libellum, seu emphyteusin, vel potius pensio quæ pro libellariis prædiis quotannis exsolvitur. Gregor. M. lib. 1. Ep. 42: *Sed ipsa etiam Libellatica, prout summa pensionis fuerit, moderentur.*

† **LIBELLUS, Causidici scriptum** in litigiis. Statuta Massil. lib. 1. cap. 20. § 11: *Si qua persona litigans in curia Communis Massiliensis perdidit causam suam per Libellum seu occasionem Libelli male dictati, ille qui fuit dicator Libelli teneatur illi perdati reddere, quod nomine salarii inde accepit.*

* Latus patet hæc definitio, proprior est, quam proponit Calvin. in Lex. Jurid.: Quædam scriptura, in qua continetur nomen actoris et rei, res quæ petitur et causa petendi. Has *Libelli*, Gall. *Requête, demande*, conditiones his versibus exprimit Hostiensis:

Quis, quid, coram quo, quo jure petatur, et a quo, Reclè compositus quisque Libellus habet.

LIBELLUS ANATHEMATIS, Excommunicationis bulla. Anastasius in S. Agapeto: *Hic ortu Episcopatus sui Libellos*

Anathematis, quos invidiæ dolo extorserat... incendio consumpsit.

* LIBELLI APPELLATORII. Vide Calv. Lex. jurid.

† LIBELLUS CONFSSIONIS, Quo quis reatum suum confitetur, et ab eo absolvi flagitat. Vide in *Pœnitentes*.

* LIBELLUS CONVENTIONALIS, Charta conventionum. Charta ann. 1210. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 159: *Tandem idem comes Libello conventionali super prædictis omnibus... quædam specialiter ad jus ecclesiæ pertinere recognovit. Libellus conventionalis*, in Consuet. Carcass. ex Reg. L. Chartoph. reg. ch. 3.

* LIBELLUS DIVORTII, in L. fin. pœnituit ff de Divortiis (24, 2.), qui et *Libellus repudii*, apud S. Matth. cap. 5. v. 31. quo matrimonium dissolvitur.

† LIBELLUS FAMOSUS, Gall. *Libelle diffamatoire*. Capitul. lib. 6. cap. 316: *Si qui inventi fuerint Libellos famosos in Ecclesia ponere, anathematizentur*. Et lib. 7. cap. 361: *Qui in alterius famam in publico scripturam aut verba contumeliosa confinxerit, et repertus scripta non probaverit, flagelletur. Et qui ea prius invenierit, rumpat, si non vult auctoris facti causam incurere*. Adde cap. 200. ejusd. lib. ubi exilio mulcantur ejusmodi libellorum auctores: et Concil. Terracon. ann. 1329. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 288. ubi eadem excommunicationis sententia atque conspiratores innodantur.

* Eadem, quæ in Capitulis regum nostrorum statutur poena adversus hujusmodi libellorum auctores divulgatoresve, legitur etiam in Legibus Poloniæ a Prulisco collectis pag. 448: *Si quis famosum Libellum, sive domi, sive in publico vel quocumque loco, ignavus repererit: aut corumpat priusquam alter inveniat, aut nulli confiteatur inventum. Si vero non statim eandem chartulas vel corruperit, vel igni consumpserit, sed vim earum manifestaverit; sciat se quasi auctorem hujusmodi delicti severæ sententiæ subjugandum*. Extat titulus de *Famosis libellis* in Cod. Justin. lib. 9. tit. 86. Vide Dissert. de iis ad calcem Diction. Baylii.

* LIBELLUS FUNERALIS. Vide supra *Funeralis*.

* LIBELLUS OSCULI, Charta donationis propter nuptias. Vide in *Osculum*. Charta dotalit. Teuthelinæ ann. circ. 1020. ex museo D. de Clairambault: *Hæc omnia superscripta examantissima conjux mea per hunc Libellum osculi tibi cedo ad habendum, tenendum et possidendum. Si autem aliquis fuerit qui contra hunc osculum venire aut ulla repetitione infringere temptaverit, quod petiti non vindicet*.

* LIBELLUS PENSIONARIUS, Quo pensio seu præstatio annua reservatur. Charta ann. 952. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 164: *Quod si quolibet modo quispiam Chartam pro quavis modis vel tenore fecerint absque Libello Pensionario, hanc Charta inane et vacuum decerno permanere, et ipsa res sine omni obstaculo ad me meosque heredes redeat potestate*.

† LIBELLUS PœNITENTIÆ seu *Pœnitentialis*, Quo quis imposita et indicta pœnitentia, a reatu, quem ultro fatetur, absolvitur, aut absolvendus reservatur et Ecclesiæ reconciliandus. Qui quidem libelli repudiatur in Addit. 3. ad Capitul. tom. 1. col. 1199: *Repudiatis ac pœnitentia eliminatis Libellis quos Pœnitentiales*

vocant; quorum sunt certi errores, incerti auctores. Vide in Pœnitentes.

† LIBELLUS PRÆCEPTORIUS, Scripti obligatio, Gallis, *Obligation*. Statuta Arelat. MSS. art. 161: *Consules Arelatis recipiant omnes Libellos Præceptorios a conquerentibus, et satisfieri faciant creditoribus*. Haud scio an melius legerim, *Præceptorios*, Libellus quo quis aliquem de re quapiam præcatur.

* Nihil mutandum esse probant Statuta Avenion. ann. 1243. cap. 19. ex Cod. reg. 4659: *Statuimus quod nullus inantea, nisi sit notarius, faciat Libellos præceptorios ad lx. solidos superius, inferius tamen possint illos facere scriptores jurati a curia*. Eodem sensu dicimus, *Un billet à ordre*.

† LIBELLUS nude, Eadem notione. Statuta eadem art. 139: *Neque clavarii... possint... Libellum facere super bona communis... nisi de voluntate totius Consilii*. Litteræ Philippi Pulcri ann. 1292. insertæ Litteris Johannis Franc. Regis ann. 1362. tom. 3. Ordinat. pag. 611: *Quod habitatores dicti loci non teneantur Libellum reddere infra quantitatem 50. solidorum, nec usque ad dictam quantitatem; nec de aliqua quantitate de quo perceptum extat a Curia dicti loci sigillo dicte Curie sigillatum*.

† LIBELLUS PROFESSIONIS, Charta qua quis monasticæ vitæ nomen dedit. Vita S. Bernardi edit. 1690. col. 1221: *Post decessum beati viri simul in uno loco reperti Libelli Professionum octingenti octoginta octo, exceptis quam pluribus aliis, qui negligentia et longinquitate temporis dilapsi, non poterant inveniri. Vide Libellaris Sententia*.

† LIBELLI OBLATIO, In jus vocatio, Gall. *Assignment*, prima litis actio. Charta ann. 1329. in Chartul. Aduensi: *Omnia et singula quæ et prout superius sunt expressa tenenda firmiter, attendenda, complenda... inviolabiliter observanda de plano absque strepitu et figura judicii, absque Oblatione Libelli, contestatione litis, et sine copia litterarum præsentium facta parti alteri*. [* *Libelli oblatio non est vocatio in jus, sed ipsa scriptura judici porrecta, cujus titulus est in Decretalibus*.]

* LIBELLUS RECUSATIONIS, Quo iudex vel testis recusatur, in L. apertissimi Cod. de jud. (3, 1.)

LIBELLOS DARE. Tradit S. Augustin. lib. 22. de Civitate Dei cap. 8. *Fideles*, in quibus Dei miraculum quodpiam operatus esset, libellos dare solitos Episcopo, qui rem prout gesta esset, continerent, et populo recitarentur. Exempla ejusmodi libellorum profert idem Augustinus Ser. 31. et 39. de Diversis: morem vero etiam attingit Evodius Uzalensis Episcopus lib. 2. de Mirac. S. Stephani cap. 1.

† LIBELLITIVUS. Vide *Libellifusus*. LIBER, Saxonice Land-boc, vel Bockland, id est, *terra ex scripto*, quasi *terra libraria, terra testamentalis*, in Legibus Kanuti Reg. cap. 32. apud Bromptonum. *Terra hæreditaria*, in Legibus Alvedi cap. 20. et ejusdem Kanuti cap. 104. apud eundem Bromptonum. Fundum, inquit Lambardus, veteres aut ex scripto, qui Bockland: aut sine scripto, qui Folcland dicebatur, possidebant. Quæ fuit ex scripto possessio, commodiori erat conditio, hæreditaria, libera, atque immunis. Fundus sine scripto, census pensitabat annuum, atque officiorum servitute erat obligatus. Priorem viri plerumque nobiles, atque ingenui, posteriorem rustici fere

et pagani possidebant. Illam Angli vulgo *Freehold*, et per Chartam; hanc ad *voluntatem Domini* appellant.

Ejusmodi autem fuit conditionis Bockland, ut ad hæredes transire necessario deberet, proindeque alienari non posset, nec vendi. Leges Henrici I. cap. 70: *Si Bockland habeat, quam ei parentes dederint, non mittat eam extra cognationem suam*. Quod etiam statui in Legibus Alvedi cap. 37. observat Spelmannus, etsi aliam legis sententiam fuisse contendat Somnerus, nempe, alienari non posse, si testamento, ut alio scripto, id prohibitum fuerit. V. Leges Edwardi Senioris c. 3. et Henrici I. c. 13. Epistola Gaufridi Supprioris et Monachorum Ecclesiæ Cantuariensis ad Regem Henricum II. apud Somnerum in Tractatu de *Gavelkind*, pag. 210: *Sed et hoc attestantur scripta velustissima, quæ lingua Anglorum Landbokes, id est, terrarum Libros vocant. Concilium Cloveshense ann. 822: Huic reconciliationi consentit, ea conditione, ut præfata Abbatiissa prenominatam terram scilicet centum manentium, cum libris quos Angli dicunt Landhoc, et cum eadem libertate quam ante habuerat, in perpetuum hæreditatem traderet. Mox: Ista quoque reconciliatio nec hac vice rata fuit, quia post hæc præmissio 12. mensibus imperfecta remansit. Retenti sunt enim tres manentes de prædicta conditione, et Libri quinquaginta septem manentium, Liber de Bockland, Liber de Wambelea, Liber etiam Herferdingland. Rursum: At illa coram posita Concilio, suffusa leni pudore, omnia quæ deerant, humiliter promisit se reddituram. Libros etiam quarundam terrarum quos ante non promiserat, cum terris in eodem Concilio Archiepiscopo libenti animo reddebat... terram quoque 30. manentium ubi dicitur Cumbe, cum libello ejusdem terræ, pro emendatione Archiepiscopo dedit. Conventiculum Cloveshense ann. 824: Habuit autem Episcopus ante nominatus terram cum Libris, sicut Ethelricus ante præcepit, ut ad Wigornensem Ecclesiam redderetur. Statuta autem atque decreta ab Archiepiscopo et ab omni sancta Synodo illa consentienti, ut Episcopus qui Monasterium et agellum cum Libris haberet, cum juramento Dei servorum... sibi in propria possessione terram illam cum adjuratione adjurasset. Unde porro Angli et Dani *boc* et *bog* pro libro usurparunt, vide conjecturam Olai Wormii in Literatura Runicam cap. 1. [* Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 493.]*

† LIBER CENSUALIS, seu *Polyptychum*, in quo summa cujusque Ecclesiæ seu Monasterii possessionum exhibebatur. Nullum antiquiorem novimus Codice MS. Irminonis Abb. Sangerman. regnante Carolo M. exarato.

* LIBRI CLAUSTRALES, De vita monastica agentes. Testam. Alani episc. Autiss. ann. 1182. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 137: *Dedit nobis præterea septem calices et omnes Libros suos, tam claustrales quam ecclesiasticos*.

LIBRI DEIPICI. Ita Christianorum libros sacros vocabant gentiles. Vide Passionem S. Felicis Episcopi Tubizacensis, et gesta purgationis Felicis Episcopi Aptungitani.

† LIBRI JUDICUM, Codex legum Gothicarum apud Navaros Antiq. Navarræ pag. 421: *Cindasuinctus Rex. Recesuinctus Rex. Epica Rex. Urraca Regina. Sancio Rex. Ranimirus Rex. Sarracinus socius. Vigila Scriba. Garsea discipulus. Hi sunt Reges qui abtaverunt*

Librum Judicum.... In tempore horum Regum atque Reginae perfectum est opus libri hujus discurrere T. XIII. id est, 1014. Moretus vertit: *Estos son los Reyes, que ajustaron el Libro del Fuerojuzgo.*

¶ LIBRI LINTEI, In tela linea descripti, de quibus Titus Livius aliique Romanorum scriptores. Horum hic meminimus tantum ut moneamus telam hanc lineam aliam prorsus fuisse a charta nostra, quæ usus est longe recensioris. Vide Mabill. lib. 1. Diplom. cap. 8. num. 16.

¶ LIBER MIXTUS, si sic legendum, videtur esse genus esculenti cibis in Monasterio ministrari consuetis superadditum. Necrologium Parthenonis sancti Petri de Casis: IV. Augusti obiit D. Petrus Estrelatz, qui dedit Conventui unum *Librum mixtum et unam creihat apres lo mas pro pitancia. 1. Libum.*

¶ LIBER ORDINALIS, ORDINARIUS, ORDINIS, Liber in quo ordinatur modus celebrandi officii divini. Vide *Ordinale*.

LIBRI NIGRI, de Necromantia, apud Eckehardum de Casib. S. Gall. cap. 2: *Ne miremini, si diabolus a quo nigros Libros noctibus discunt, fascinatorum suorum calices, ne offenderentur, continuit. Martiani Capella lib. 2: Erantque quidam (libri) sacra nigredine colorati, quorum literæ animantium credebantur effigies.*

¶ LIBER ORDINARIUS, In quem quotidie referuntur acceptum et expensum. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoricæ inter Acta Sanctorum Junii tom. 3. pag. L: *Habeat etiam tertium librum, qui vocetur Liber ordinarius, in quo scribat omnes receptas nostras et datas.*

* LIBER PROVINCIALIS, Liber census, qui in diversis provinciis ecclesiæ Romanæ pensabantur. Apocha census Romæ persoluti inter Probat. Hist. S. Emmer. Ratisbon. pag. 15: *Sicut in Libro provinciali sive censuali Romanæ ecclesiæ vidimus contineri.*

* LIBER SACRAMENTORUM, Liber ecclesiasticus, in quo continetur Missarum officium, idem quod *Missale* 2. Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 172. vº: *Hujus rei ipsa Aldeardis et filii sui cum Libro sacramentorum, qui vulgo dicitur Missalis, donum super altare sancti Petri fecit. Vide in Sacramentum.*

* LIBER SACRIFICIORUM, Eadem acceptione. Vide infra in *Sacrificum*.

¶ LIBER SÆCULARIS, A profano et gentili auctore scriptus. S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 21: *Pro signo Libri sæcularis, quem aliquis composuit Paganus, generali præmisso signo Libri, hoc adde, ut aurem cum digito tangas, sicut canis cum pede pruriens solet; quod nec immerito tali animanti infidelis comparatur; quod etiam signum est canis.*

LIBER PACIS, qui, ni fallor, osculandus offertur Sacerdoti a Diacono vel Subdiacono. Charta ann. 1247. in Hist. Monasterii S. Mariæ Suession. pag. 445: *Relictoque thuribulo in Choro, Diaconus offeret librum pacis, et hora consueta Subdiaconus portabit Librum pacis ad Abbatissam et Priorissam, et ad tenentes chorum, et ad alias Dominas, et exhibit cum thuribulo et Libro pacis, alia quæ ad celebrationem Missæ pertinent, officia-bitur faciendo. Infra: De modo incensandi ad Vesperas, de processione diei, de Pace et textu portandis, et de tota Missa, etc.*

* LIBRI PLENARIJ EVANGELIORUM, integer quatuor Evangeliorum textus,

in Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 499. col. 1.

* LIBER SERMOCINALIS, Qui *Sermones* continet. Vide infra *Sermocinalis*.

* LIBER SIGNORUM, Qui, ut videtur, notis scriptus est. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 49. rº: *Item statutum est quod omnia fodra, banna et condemnationes imposita et facta, et quæ de cætero fient et imponentur per commune Vercellarum... scribi debeant per notarios cameræ librorum communis Vercellarum in eorum libro, qui appellatur Liber Signorum. Vide Signum 7.*

¶ LIBER TEMPORUM, id est, Paralipomenon, apud S. Hieronymum lib. 2. in Rufinum cap. 8.

LIBER VITÆ, *Martyrologium*, ad cuius calcem scribuntur nomina benefactorum Testament. Bertichramni Episcop. Cenoman.: *Sic quoque ut nomina illorum in Libro Vitæ in ipsa Basilica recitentur. Infra: Post meum obitum ipsa S. Ecclesia in honore sancti Stephani ad suam revocet ditionem, et nomen meum in Libro vitæ inibi, qui tunc tempore Pontifex fuerit scribi jubeat.* [Charta ann. 1219. apud Kennettum Antiq. Ambrosden. pag. 189: *Et cum de hac vita migraverimus, facient nomina nostra scribi in Martyrologio suo. Vide Martyrologium.*]

¶ Ritus iste adscribendi in Libro vitæ seu Martyrologio nomina Fratrum, benefactorum et eorum qui ex conducto in societatem admissi erant, ab ineunte sæculo sexto invaluit, uti colligere est ex laudato Bertichramni testamento. Ejusdem rei testes Litteræ Theodetrutis matronæ, quæ eodem tempore, anno scilicet XLIII. Chlotharii Regis ob donationes Dionysiano cœnobio factas postulat, ut nomen suum in Libro vitæ conscriberetur. Insignis hac eadem de re locus eodem ævo exstat apud Bedam in Epistola ad Eadfridum Episcopum et ad Congregationem Lindisfarnensium Monachorum. Observandum vero quod benefactores alique non adscribebantur inter Monachos, sed inter *Familiares*; unde vetus Necrologium S. Benigni, ut docet Mabillon. tom. 3. Analect. pag. 488. ita dispositum est, ut in duplici aperti codicis pagina iidem dies utrimque repetantur, et in uno quidem loco Fratres, in alio Familiares recensentur. Plura vide apud Mabill. *ibid.* pag. 485. et seqq.

¶ LIBER VIVENTIUM, In quo quotidianæ Monachorum præbendæ, seu cibi et potus portiones diurnæ, unde *Liber viventium* dictus, recensentur. Charta incerti anni apud Mabillon. tom. 5. Anal. Bened. pag. 678: *Præbendas aliasque administrationes, prout ab antecessoribus nostris accepimus, in hoc Libro qui dicitur Viventium, fecimus adnotari, quatenus Fratres liberos in divino Officio peragendo redderemus, sublata totius murmurationis linea.*

1. LIBERA, pro *Libra*. Charta Chlodovæi III. ann. 692. apud Felibian. Hist. Sandion. p. XII: *Milli quingentas Liberas.* Charta Harvichi tom. 1. Ampliss. Collect. Marten. col. 56: *Insuper etiam inferat in partibus ipsius Monasterii.... auri Liberas duas, argento pondo quinque. Vide Libra.*

* 2. LIBERA, Hedera, ni fallor, Gall. *Lierre*. Charta Hugon. de Gornayo pro monast. Belb. in Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 378: *In cunctis nemoribus suis herbagium, pasnagium, felgam et Liberam ad fenum faciendum.*

LIBERA WARA. Vide *Wara*. LIBERALIS HOMO, Saxonibus *Wegen*,

unde vox *Thainus*, Baro, vir nobilis. Leges Kanuti Regis Angl. ex textu Roffensi: *Si in domo Liberalis, quem supra Thegen nominavimus, et quidam dicunt Twelfhændman, hoc fit, etc.* Vide *Thainus*.

* Charta Balduini comit. Hann. ann. 1147. in Chartul. Clarifont. ch. 16: *Præsentis scripti paginam sigilli nullum impressione firmamus et Liberalium virorum subnotatione roboramus. Testes comitis Balduini. S. Teoderici de Wasters. S. Teoderici filii ejus. S. Lodeuici de Frana. In alia ann. 1170. *ibid.* ch. 38. militibus præponuntur viri Liberales. [*] Servis.... exceptis si qui Liberales Mulieres acquirant, eorum filii nullum census reddant, in chart. Dagobert. ann. 675. apud Brequin. num. 380. novæ edit.]*

1. LIBERALITAS, *Libertas*. Ita Glossæ MSS. ad Concil. Carthag. can. 32.

* Ita et nostri *Libéral*, pro *Libre*, Qui libero solutoque animo est, sui compos. Lit. remiss. ann. 1410. in Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 149: *La suppliante doutant que un sien ami ne la voulist délaissier, se complaigny à une femme lors demourant en la ville de la Rochelle, qui se savoit entremette et estoit experte en la science et art d'enchantemens, sortilleges et conjuremens de herbes, et lui pria qu'il lui pleust lui pourveoir; laquelle femme lui respondi qu'elle lui bailleroit une telle herbe, que se elle en pouoit toucher son ami, il l'amerait et seroit plus ardent de son amour qu'il n'avoit oncques esté et ne s'en pourroit départir sans le consentement de la suppliante: et de fait icelle femme lui bailla ledit jour de l'erbe, appelée prouwenche, toute conjurée,... et lui ordonna que sur icelle herbe elle deist premièrement et avant toute euvre certain nombre de patenostres et Ave Maria; ce que fist la suppliante, et toucha son ami de ladite herbe; lequel n'a point sceu, trouvé ne congneu que ladite herbe ait ouvré en sa personne: ains se sent et tient si Libéral de soy, qu'il n'a plus cure de la suppliante. Libéralement vero, idem quod Sponte, libenter. Math. de Couciaco in Carolo VII. pag. 699: *Lesquelles choses iceluy comte de Sainct-Paul ne faisoit pas bien Libéralement ny de bon cœur.* Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 185. ch. 31: *Laquelle fille, qui avoit grant affection de s'en ater avecques lesdiz compagnons, s'en sortist Libéralement et sans contrainte hors de laditte chambre.**

* 2. LIBERALITAS, Artes liberales. S. Bened. Crisp. poemat. medic. apud Maium classic. auctor. tom. 5. pag. 391: *Septiformis facundia Liberalitate dilavi.*

* LIBERALIUS, Liber, immunis. Charta ann. 1438. ex schedis D. Chaix adv. Aqens.: *Possessiones francas et Liberas ab omni onere et servicio.*

* LIBERAMEN. [Exactio. DIEF.]

1. LIBERARE, Mittere, remittere, *Expédier, envoyer, renvoyer.* Vetera Statuta Corbeiensis Monasterii pag. 1. et 2. ubi de Monachis qui ad Cellas, vel ad ministeria sua mittuntur: *Vel si alii adhuc mittantur Clerici vel Laici, non tamen ad illum numerum 150. adjungendi sunt, sed semper separatim habendi, et tunc Liberandi sunt secundum quod temporis ille qui præest eis singulis dare jusserit. Isti vero 150. uno semper tenore in nostris diebus Liberandi sunt, sicut hodie per singulas officinas Liberantur.* Ita liberari dicitur, qui causam suam prosecutus coram judice, prolata sententia ab eo domum remittitur. Leges Luithprandi

Regis Longob. tit. 70. § 1. [** 95. (6, 42.)]: *Si quis... vivente eo (iudice) requisierit dicendo, quod Liberatus non sit, faciat illi iustitiam, post quantoscunque annos requisierit. Causam liberare, iudicium conficere, proferre, ibidem tit. 20. § 9. tit. 52. § 1. [** 27. (4, 9.) 73. (6, 20.)]*

* Hoc posteriori sensu legitur in Charta Roger. castel. Insul. ann. 1225. ex Tabul. S. Petri Gand.: *Quod si eos (captos) Liberare nescientes (Scabini) et magisterium suum consulere et inquisitionem veritatis habere voluerint, abbas et castellanus eis et magisterii sui consilium et inquisitionem veritatis faciet exhiberi.*

2. **LIBERARE**, Præbere, dare, Gall. *Livrer, délivrer*. Capitula Caroli C. apud Carisiacum: *Dedit omnibus licentiam... redeundi ad propria, exceptis his quos specialiter pro specialibus causis considerandis, vel pro dona Liberanda secum aliquantis diebus manere præcepit.* Hugo de Cleeris de Majoratu Franciæ: *Senescallus præparare et Liberare faciet hospitium.* Matth. Paris ann. 1257: *Rex interim Francorum fecit optime communituri Castra Normannia, et a personis suspectis amovit custodias et Magistratus, et Liberavit eas suis Francigenis et Normannis.* [Charta Conventionum inter Henricum Regem Angl. et Willelmum Regem Scot. in Libro nigro Scaccarii pag. 38: *Liberavit Rex Scotorum domino Regi castellum de Rokesburc.* Infra: *Liberavit... David fratrem suum in obsidem.* Charta ann. 1337. apud Rymer. tom. 4. pag. 735: *Præfatus comes... Liberatus fuit in prisona... detinendus.*]

† **LIBERARE**, Eadem notione. Bernardus in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 12: *Hospitibus et omnibus qui in monasterio ad equos præbendam recipiunt, ipse Librat eam.* Computus ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 277: *Item Libravit per manus Jacobi de Riveria ussariis regis... taren... v. gran. XVI.* Charta ann. 1392. tom. 2. Maceriarum Insulæ Barbaræ pag. 665: *Sacrista et successores sui in perpetuum teneantur et debeant Livrare singulis Canonici... XII. denarios moneat in dicta Ecclesia Librari consueta.* Occurrit in veteri Calendario Ecclesiæ Claromont. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 508. in Epistola Clementis IV. PP. tom. 2. Anecd. Marten. col. 478. etc.

† **LIVRARE**, Eodem perinde significato, a Gallico *Livrer*. Charta vetus apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 836: *Dux tenebitur assignare, tradere et Livrare eidem Comitissæ X. M. librarum redditus.* Alia ann. 1381. ibid. col. 1615: *Episcopus incontinenti tradidit et Livravit eidem Laurentio... dictum equum.* Occurrit alibi.

† **LIVERARE, LIVERATIO**. Statuta Vercell. l. 1. f. 15. v.: *Qui ostenderit ipsius Liverationis instrumenta, quæ facta fuerint de jure, solvatur eis precium pro quo Liverata sunt.*

† **LIBERARE SE**, Gall. *Se livrer*, Sese tradere. Ogerii Panis Annales Genuens. ad ann. 1203. tom. 6. Muratorii col. 403: *Papienses vero cum magna multitudine militum duxerunt illum (Regem Siciliæ) ultra Lambrum, ibique expectatus a Cremonensibus et Marchione de Este, eis se Liberavit, et cum maximo gaudio Cremonam intravit.*

† **LIBERARE**, notione passiva non semel occurrit in Processu de Miraculis B. Simonis Erem. Aug. tom. 2. Aprilis pag. 628. et 629: *Cursius Liberavit, id*

est, Liberatus fuit. Infra: Ejus filius Liberavit.

† **LIBERARE IN SACRARIO**, Incerta notione legitur in Capitulis Adalhardi inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 758. XLVII: *De miscendo in sacrario et cito Librando.* XLVIII: *De tepide cantando.*

DELIBERARE, Idem quod *Liberare*. Gall. *Délivrer*. Porigere, in manus tradere, in Capit. Caroli M. lib. 6. cap. 285. [** 370.] Capitul. Caroli C. tit. 43. extremo, apud Gaufrédum Malaterram lib. 4. cap. 27. in Epistola 40. inter Sugerianas, etc. [Vide *Deliberare* suo loco.]

DELIBERATIO, Gallis *Délivrance*, in Chartis Prensaliib. form. 9. apud Egidium de Roya ann. 1395. in Monast. Anglic. tom. 1. pag. 324. etc. *Charta de liberationis*, id est, traditionis, in Privilegio S. Amandi tom. 2. SS. Ord. S. Benedicti pag. 1094.

DELIBERARE, Concilium Dusiacense I. part. 2. cap. 33: *Hincmarus autem respondit, quia febris illum tangebatur, et statim deinde vellet Deliberari, ut sanguinem posset minuere, quo loco Deliberare est egressi.*

† **LIBRARE EQUOS**, Pabulum, et quidquid nomine fodri significabatur, equis ministrare. Charta ann. circ. 1296. in Instrum. tom. 4. Gall. Chr. col. 35: *Et quia dictus locus patens est omnibus viatoribus, et posset ab hospitibus maxime in Librando equos multipliciter gravari; nolimus quod in dicto Monasterio ministraretur Libra equorum ibidem hospitantibus.* Vide *Fodrum*.

† **LIBRAGIUM HERBÆ**, Jus exigendi librationem herbæ seu fœni pro equis. Pacta ann. 1300. tom. 1. Hist. Dalph. pag. 54. col. 1: *Ordinamus quod dictus Consolatus et jus civeris, bladorum, leguminum et aliorum, prout et de quibus soliti sunt præstari, Libragium herbæ ac satinagum, quod olim dicebatur esse de iuribus Consolatus prædicti.* Vide *Herbagium et Forragium in Fodrum*.

† **LIBRARE FESTUM**, Die festo pecuniam distribuere. Kalendarium Claromont. apud Duchesnium in Notis ad Bibl. Cluniacens.: *Quarto Nonas Jan. Octava S. Stephani et Odilonis Abbatis et Confessoris, pro quo festo Librando Odilo de Mercorio Canonicus Claromontensis... promissit XL. solidos censuales aut reddere semel XL. libras, et debent Librari in Missa et Vesperis dicti festi.*

† **LIBRARE NOBILES ET FRANCO**s in Dalphinatu dicebantur Castellani, qui nobilibus et Francis ad bellum profecturis, ac militaturis sumtibus Dalphini, cibaria necessaria providebant: hinc in Litteris ad Castellanos missis pro bellica citatione, ut observatur tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 48. sæpius occurrunt hæc verba: *Castellani provisus per unum mensem Librare Nobiles et Francos Castellaniarum suarum.* Charta ann. 1340. apud Duchesnium in Probat. Hist. Dalphin. Vienn. pag. 63: *Ut primo allocetur et Libretur in exercitu et cavalcatis Dalphinibus ipse (Aynardus Claromont.) et sua comitiva post D. Dalphinum.* Alia ejusd. anni tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 53: *Parati Nobiles et Francos vestræ Castellaniæ Librare per omne tempus et modum in aliis nostris Litteris dicti mandii insertum.* Vide mox *Liberatio*.

* **LIBERARE**, Auctione facta adjudicare, occurrit in Charta ann. 1442. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Quod dictus nuntius pro qualibet incantatione et incantu faciendo per eum, recipiat dena-*

rios sex de rebus Liberatis seu ad incantationem venditis pro libra et non ultra; et ubi non Liberarentur res seu bona quæ incantarentur, pro ipso eodem incantu tres denarios recipiat. Vide infra *Librare* 3.

LIBERATIO, Quidquid in pecunia, vel cibo, et potu, vel vestimentis a domino domesticis, aut Officialibus quotannis, vel certis ac definitis anni tempestativis liberatur, seu præbetur. Hugo de Cleeris de Majoratu Franciæ: *Tunc Panetarius mittit Comiti duos panes atque vini sextarium, et coqus frustum panis et vini haustum: hæc est enim Liberatio Senescalli illo die.* Charta Roberti Ducis Norman. filii Ricardi: *Habens unaquaque die... de Liberatione 6. panes et 6. fercula coquinæ, et unum sextarium vini, etc.* Ricardus Hagustaldensis de Episc. Hagustald.: *In prædicta Eboracensi Ecclesia unam portionem de communione eorum pro Liberatione ipsius illi dedit.* Rogerius Hovedenus pag. 738: *Cum autem Rex Scotiæ ad Curiam Regis Angliæ venerit, quoad ipse in Curia Regis Angliæ moram fecerit, habebit quotidie de Liberatione 30. sol. et 12. wastellos dominicos, et 12. simenellos dominicos, et 4. sextaria de dominico vino Regis, etc.* Brompton: *Et dedit unicuique eorum vadia sua, et Liberationem ab illo die usque ad proximum Pascha sequens.* Constitutiones Ottoboni Cardinalis apud Lindwadam, seu Concilium Londinense ann. 1268. cap. 49: *Quidam Abbates, Priores, interveniente pretio... ad certum tempus vel ad vitam illorum quibus fit concessio, certum quid, quod communiter Liberationes appellant, communiter vendunt, et assignant pro vitæ necessariis singulis diebus, vel certis temporibus exsolvendum.* [Charta ann. 1270. tom. 1. Chartularii S. Vandregesili pag. 767: *Scilicet in pane, potu, cibo... oblationibus, carnis et aliis omnibus Liberationibus.* Alia ann. 1318. apud Madox Formul. Anglic. cap. 316: *Concessimus Johanni dicto piscatori unam Liberationem annuam in domo nostra quoad vicerit capiendam; videlicet qualibet septimana septem panes qui vocantur Prikelings, et septem lagenas cervisiæ.* Adde Chartam fundationis Sacræ Capellæ Paris. ann. 1245. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 121. col. 2. et aliam Philippi V. Franc. Regis ann. 1318. ibid. pag. 128. col. 1.] *Liberationes diurnæ*, in Fleta l. 2. cap. 27. § 5. Ita usurpant Ricardus Hagustaldensis cap. 8. et alii. Le Roman de Florimont MS.:

Si ont pris del Roi congie,
Et li Rois leur a moult proié,
Li povres perdu prend congie
Qui prennent de lui Livraison,
Et il et tuit si compaignon.
Et il respond, Non prendrai mie,
Livrer nous doit li Rois d'Ongrie.

Le Roman de Vacce MS.:

A ceuz qui voudront promet terres,
Si Angleterre peut conquere:
A plusieurs promet Livraisons,
Riches soudoiers et bons dons.

Maxime vero ita appellabant nostri vestes, quæ certis anni tempestativis ac festis a Regibus nostris, (atque adeo etiam proceribus aliis) liberis, domesticis ac officialibus quotannis præbebantur: idque *Livrées* vocabantur. Computum Stephani Fontani Argentarii Regii ann. 1351: *Ledit Argentier n'a rien délivré lesdits jeunes enfans de France, excepté pour Messeigneurs Jean et Philippe de France, et Loys de Bourbon, lesquies furent vestus de Livrée avec Monsieur le*

Dauphin le jour de Noël, et retenus en sa compagnie : quar il fu ordené qu'ils seroient faits Chevaliers nouveaux à la feste de l'Estoile prochainement ensuivant. Aliibi : Des dras que Madame la Roïne et pour sa Livrée de myaoust, et aussi de la tonture et de la façon des robes d'icelle Livrées, l'Argentier en fait mise en son compte precedent. Rursum in alio cap. : Dras de laine pour le corps de Mons. le Dauphin, et de ceux de sa compagnie ; c'est à savoir le Duc d'Orliens, le Comte d'Anjou, les Comtes d'Alençon et d'Estampes, et le Duc de Bourgogne, et aussi pour Mess. Jean et Philippes de France, et Loys de Bourbon, de leurs robes qu'ils orent de Livrée ensemble, et à part eus à la myaoust, et en compagnie avec lesdits Seigneurs, depuis qu'ils furent ostes du Gouvernement de Madame la Roïne, des robes qu'ils orent à leur Chevalerie, et ceux aussi qui furent faits Chevaliers ensemble avec eus, c'est à savoir Messire Philippe et Loys de Navarre et Charles d'Artois, et des habits que ledit Mess. Charles et avec lesdits Seigneurs et Comtes à la feste de l'Estoile. Hæc et similia quæ apud Scriptores nostros crebro occurrunt, docentur pedessequi seu famuli Liberatas, seu les Livrées, dominorum suorum deferre dicantur : de quibus prætere agimus in vocibus Pallium et Roba.

† LIBRATA, Eadem notione. Charta ann. 1394. ex Archivo S. Victoris Massil. : Johannes Abbas erat obligatus in 300. flor. auri causa emptiois pannorum diversorum colorum in butigia draparæ, tam pro suo vestiario, quam et pro vestiario seu Librata scutiferorum. Alia ann. 1480. ex eodem Archivo : Quidam verberavit acriter servitorem... portantem Libratam civitatis.

Manet id nominis, tæniolis ac lemniscis, quos pileis apponunt adolescentes, aut quibus se adornant mulierculæ : sed et eo referunt Rigaltius et Meursius quod habet Constantinus Porphyrogenitus in Tacticis, ubi præcipit ut milites cassides habeant pulcre samiatas, in earumque cōno τριπίξ μικρά, ἤγρον λιόπιξ, id est, uti interpretantur, des Livrées. Quod si ita est, istius vocis usum perantiquum esse dicendum erit, tametsi vix putaverim Constantinii ætate nostris ejusmodi tæniolis nuncupatas. Præbebantur autem Libratæ seu robæ in festo Christi natalitio, et in Assumptione Deiparæ, quas Livrées de Noel et de la Myaoust appellabant.

† LIBRATA, Hospitiorum præbitio seu designatio. Litteræ Clementis VII. PP. ann. 1382. tom. 10. Spicil. Acher. pag. 242 : Ad hæc si Romanus Pontifex, qui pro tempore fuerit, vellet cum sua curia in aliqua civitatem... regni Adriæ morari, hoc possit libere et absque impedimento quocumque... et tam circa Libratas ordinandas, cancellos f...ta, rationes domorum, jurisdictione Marescalli libera et aliorum officialium curiæ Romanæ. Ordinatio Johannis XXII. PP. supra ordinandis Libratis Cardinalibus in Civitate Avenionis, apud Sebastianum Lantoni tom. 1. Histor. Avenion. pag. 164 : In Librata superiori domus episcopalis assignata sunt hospitia infrascripta. Et infra : Istud hospitium exemptum fuit a dicta Librata, et loco ipsius hospitii fuit assignata ipsi Librata quedam cava seu volta lapidea, quæ est subtus ipsum hospitium.

† LIBRATIO, Merces, salarium. Charta Henrici Regis Angl. ann. 1155. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feudorum pag.

IV : Nullus Vicecomes, vel Baillivus noster, vel alius capiat equos vel caretas aliquid pro cariagio faciendi, nisi reddat Liberationem antiquitus statutam ; sed et pro caretis ad tres equos X. denarios per diem, et pro caretis ad tres equos, XIII. den. per diem.

† LIBRATIO, Voluntas, sententia, consilium. Testamentum Bertichramni Episc. Cenoman. tom. 3. Analect. Mabill. pag. 127 : Ergo quia votus, et Liberatio, et deliberatio mea est, ut, etc.

† LIBRATIO, Securitas, cautio. Conventio inter Henricum Reg. Angl. et Theodorum Comitem Flandriæ in Libro nigro Scaccarii pag. 30 : Si Rex eos (obside) tandiu retinere voluerit ad Liberationes Regis, etc.

CLERICUS LIBERATIONIS, in Legibus Malcolm II. Regis Scotiæ cap. 5. qui Liberationibus annotandis et describendis præest.

LIBERATA, Præbitio, Livrée. Tabularium Dunstapulense : Liberata bosci quam habet Prior in Bocwood. Infra : Liberata prati in le South-Maede. Statuta Henrici IV. Regis Angl. Apud Westmonast. ann. 1. inter cætera statuitur, quod nullus Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, vel Prior, nec aliquis alius Ecclesiasticus, vel temporalis cujuscumque status seu conditionis existat infra Regnum Angliæ, det aliquam Libratam panni, nisi solummodo familiaribus et officariis suis, ac illis, qui de consilio suo existunt tam spiritalibus, quam temporalibus in una lege, vel in altera eruditus, etc. Vide Capitulum.

LIBERATA, Idem quod Liberatio. Nicol. Upton. lib. 1. de Militari officio cap. 17 : In Anglia quando Rex aliquem nobilitat, solet una cum feudo signum, hoc est, Libratam suam nobilitando condonare, etc. Vide Sebastian. Fantinum Castrucium in Hist. Avenionensi pag. 288.

† BREVE DE LIBERATE, Chartula liberationis. Mandatum Henrici III. Regis Angl. ann. 1263. apud Rymer. tom. 1. pag. 751 : Mandamus vobis quod scrutatis rotulis Cancellariæ nostræ, faciatis habere venerabili Patri R. Carent. Archiep. Breve sum de Liberate de termino S. Michaelis... de annuo feodo suo, quod percipit ad scaccarium nostrum.

† LIBERATURA, ut Liberata, Præbitio. Statuta Ricardi II. Reg. Angl. ann. 1380. apud Rymer. tom. 7. pag. 242 : Item, quod quilibet scholarium prædictorum de Liberatura sua sibi fieri faciat rovam talarem, decentem et honestam pro statu clericali. Charta Henrici VIII. ann. 1545. apud eumd. Rymer. tom. 15. pag. 76 : Damas... licentiam specialem quod ipse deinceps annuatim quolibet anno... dare possit viginii Libaturas panni... dabit Libratas seu Libaturas panni.

† LIBRATURA, Eadem notione. D. Episcopus Cabilonensis pro procuratore Prioratus de Chievres percipit sex libras Viennenses et unam thuris libram in festo S. Vincentii ; delatori vero debet Præsul unum candela cereæ cubitum et unam Libratam avenæ, tom. 4. Gall. Christ. col. 909.

† LIBRATIO, ut Liberatio, Præbitio, distributio. Jura et redditus Ecclesiæ Nobiliac. apud Stephanotium tom. 3. Antiq. Pictav. MSS. pag. 527 : In festo B. Juniani accipit Abbas a Priore unum bovem ad faciendas Librationes. Charta Guidonis Comititis Nivern. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 31 : Dominus de Thierno petebat sibi præstari

talem Librationem, qualem uni ex Canonicis præstatur in pane et vino et denariis. Testamentum ann. 1337. ibid. pag. 311 : Lego ecclesiæ Camaleriæ perpetuo duas Librationes vini et panis quolibet anno. Charta ann. 1228. ibid. pag. 490 : Assedimus... XL. solidos Claromont. debitalet in redditibus villæ nostræ de Mona percipiendos in perpetuum annuatim... ad Librationem dicti anniversarii faciendam. Pro quodam annuo reditu sumi videtur in Charta ann. 1239. tom. 1. Chartular. S. Vandreg. pag. 1119 : Quidquid de Libratione percipiebamus annuatim ratione dicti molendini.

† LIBRATIO CLAUSTRI, LIBRATIO SUPERPELLICII. Hæc distributio est quæ singulis fit Clericis, qui divinis intersunt officiis ; illa vero quæ iisdem fit ratione præbendæ. Epist. Clementis IV. PP. pro Eccl. Aniciensi ann. 1267. tom. 2. Anecd. Marten. col. 478 : Clericuli omnibus Horis intersint, et si duabus Horis diurnis vel nocturnis defecerint, priventur Libratione superpellicii ipsa die. Et si succutor negligens fuerit circa correctionem eorum, die illa qua non correxerit negligentes, claustrum Libratione puniatur. Et col. 479 : Quilibet qui in Canonico ejusdem Ecclesiæ fuerit receptus, vel dignitatem seu personatum adeptus, nihil percipiat de Librationibus superpellicii vel præbendæ, prima Libratione dumtaxat excepta, donec, etc. Hinc

† LIBRATUS CANONICUS dicitur, qui hujusmodi Librationes percipit. Bulla Innocentii VIII. PP. pro Canonicis Genevensibus ann. 1484. in Continuatione magni Bullarii Rom. pag. 291. col. 1 : Ordinaverunt quod singula nomina Canonicorum per ordinem secundum eorum receptionem in libro regulæ scribantur... et ille prior vel primus esse dicatur et senior, qui primum manualiter in choro extiterit Libratus, licet alius forte primo extiterit installatus et receptus, sed non Libratus.

LIVREIA, ex Gallico Livrée. Charta Philippi Reg. Franc. ann. 1316. ex Tabulario S. Wandregesili : Significatum est nobis forestam nostram... multipliciter devastari sub umbra Livreie, quam percipiunt Abbas et Conventus S. Wandregesili, etc.

* 1. LIBERATA, Tessera vestitaria, Gall. Livrée. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 10. pag. 20 : Post tanta regalis convivii solemnia, novelli milites ipsa pallia exuentes, vestes de Librata regia ejusdem seclæ preciosas nimium induebant. Vide in Librare 2.

* 2. LIBERATA, Acceptilatio, Gall. Décharge. Pactum inter Ludov. XI. dalph. et ducem Sabaud. ann. 1445. apud Guichen. pag. 356 : Quod ipse debeat nobis seu nuncio nostro aut procuratori mandatum sufficiens et potestatem a nobis habentem recipiendi, recepisse confitendi, acquitacionem dandi et Libratam faciendi, etc. Hinc

* LIBERATARIUS. Qui liberatas seu acceptilationes potest legitime dare. Vide supra Appaltor.

† LIBERCULUS, Libellus. Acta B. Andree Hispellati tom. 1. Junii pag. 365 : Summarium ex Liberculo Fr. Thomæ de Hispello.

LIBERI, Qui nulli servituti obnoxii sunt, ingenui. Duplex autem fuit liberorum ordo, eorum scilicet qui Liberi et Nobiles, et aliorum qui Liberi quidem essent, sed non Nobiles. Lex Frision. tit. 11. § 2 : Si nobilis Liberum occiderit, etc. § 4. Si Liber nobilem occiderit, etc. Adde § 13. 14. In Lege Angliorum tit. 1.

§ 1. nobilis, *Adalingus* dicitur, cujus imperfecti compositio longe major esse dicitur quam liberi. [* Consulte Muratorum de Libero conditione disseverentem tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 713.] [* Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 281. sqq. Guérard. Chartul. S. Petri Carnot. § 26.]

Ita apud Saxones, *Liberos a Nobilibus* fuisse distinctos observat Adam Bremensis cap. 5. *Liberi* autem proprie dicti videntur, qui ab antiquo ex servis manumissis originem traxerant. Theganus de Gestis Ludovici Pii cap. 44: *Fecit te Liberum, non nobilem, quod impossibile est post libertatem.* Ita *nobiles* sunt, qui nulla originis ac servitutis macula coinquinantur. *Liberi* autem homines sub patrocinio alicujus esse debebant, nec omnino sui juris erant. Charta divisionis Imperii Caroli M. cap. 3: *Præcipimus ut quemlibet Liberum hominem, qui dominum suum contra voluntatem ejus dimiserit... neque Rex suscipiat, hoc non solum de Libris, sed etiam de servis fugitivis statuimus ordinandum.* Et cap. 5: *Et unusquisque Liber homo post mortem domini sui licentiam habeat se commendandi, etc.* Similia habentur in Conventu apud Marsnam in Adnuntiatione Caroli cap. 2. ex quibus Concilium Tricassinum a. 788. cap. 6: *Nemo alterius Liberum hominem... recolligere præsumat, sine illis causis, quas leges mundanæ præcipiunt.* [Chron. Novalicense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 751: *Et volo ut omnis liberti nostri, quos et quas parentes nostri fecerunt Liberos, et nos postea fecimus, ut ad ipsam heredem meam Ecclesiam S. Petro aspiciant, et obsequium et impensionem, sicut ad parentes nostros et nobis juxta legis ordine debetur impendere, ita et inantia ad ipsa herede meam S. Petro Novalicis monasterii constructa facere debeant. Quod si contumacia aut ingrati... steterint, liceat Agentes... eos cum pietatis ordine coercere, etc.] Eisdem esse cum *Commendatis*, de quibus supra, satis colligitur. Similia habentur in divisione Regni Ludovici Pii cap. 4. 6. et in Conventu I. apud Marsnam pag. 69. qua notione *Liberi* intelliguntur in Charta ejusdem Ludovici pro Hispanis. Vetus Charta apud Guillimannum lib. 2. Rerum Helvetic. : *Ego Henricus dictus Schuden, vir Glaronensis, Liberæ conditionis, una cum filiis meis, etc.**

† *LIBERI PER CHARTULAS*, Libertate donati, manumissi. Greg. Turon. lib. 9. Hist. Franc. cap. 26: *Inqoberga Regina, Chariberti quondam relicta... migravit a sæculo, multos per chartulas Liberos derelinquens, septuagesimo, ut arbitror, vitæ anno, relinquens filiam unicam.* Vide *Manumissio*.

LIBERI, Coloni. Lex Alamannorum cap. 1. tit. 9: *Quicumque Liberum Ecclesiæ, quem Colonum vocant, occiderit, etc.* Leo Ost. lib. 1. cap. 61: *Eo etiam tempore octo familias Libero hominum in cella S. Benedicti de Cavidis eodem Abbate rogante concessa.* Fori Bigorrenses cap. 15. *Censuales rustici vel Liberi non in expeditione Comitem sequantur, etc.* Cap. 37: *Si quilibet Liber dominum suum morte interveniente prodiderit, etc.* Mox: *Lege Liberi originalis possidere.* Ubi *Liberi*, idem qui *Manentes*, *Hospites*, *Mansionarii*, qui lege originis dominis subduntur, a servis tamen et libertis, ac maxime ab hominibus de corpore se juncti. Charta Communis S. Quintini ann. 1195: *Illi homines nostri Liberi, qui non sunt homines nostri de corpore, si*

venerint in Communiam, poterunt esse cum omnibus rebus suis illuc secum allatis. Vide *Colonus*. Potioris tamen esse conditionis *Liberi* dicuntur in Capit. Caroli C. tit. 12. cap. 5: *Si Liber homo fuerit, bannum dominicum componat; et si colonus fuerit, 60. iclus accipiat.* Adde tit. 31. cap. 15. 23. tit. 39. cap. 2. ubi coloni servorum loco habentur.

* *LIBERI ex omni costa*, Qui ab operibus immunes sunt, vel qui ex omni parte sunt liberi et ingenui. Vide supra *Costa* 4.

* *LIBERI FORESTÆ*, Quibus foresta uti liberum est. Chartar. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 69: *Dicunt quod abbas de Noa habet singulis diebus unam quadrigatam brancarum sine liberatione, et nemus fractum et irradicatum; dum tamen famuli abbatis ibi veniant antequam alii Liberi forestæ.*

LIBERI HOMINES apud Alemannos nobiliores dicuntur, *Freyherren*, quorum scilicet majores nullam, quod sciatur, servierunt servitutem, et hi, proprie *Nobiles*. Nam qui ex servitute manumissi libertatem consequerantur, *Ingenui* dicti, et ab Alemannis *Semperfry*, ex formula manumissionis, *Semper Ingenuus atque securus existat.* Ita Goldastus ad Eckewardum Junior. cap. 9. Bruno de Bello Saxonico: *Fridericum de Monte qui inter Liberos homines vel nobiles eximus habebatur, famulum suum esse asseruit.* Infra: *Et hominibus advenis vestra bona largiens vos ipsos Liberos et ingenuos ignolorum hominum præcipiet servos esse.* Idem alibi: *Dicebant ex persona Ottonis et Herimanni Comitum, se solos ex Libris hominibus... beneficio fugæ in Saxonia relictos.* Christianus Archiepisc. Moguntinus in Chron.: *Principibus, Comitibus, Baronibus, et Libris, et ab omni populo venerabilis habebatur.* Conradus Uspereg. ann. 1168: *Millies quippe Teutonicos in dignitatibus Italiæ constituit: nam quemdam Liberum Bidelupum Ducem Spoleti effecit.* Acta Murensis Monasterii pag. 3: *Habuerunt vero hic quidam divites Liberique homines curiam, etc.* Mox tamen id tituli tribuit rusticis: *Cæteri rustici qui erant Liberi, et in ipso vico constituti, etc.* Ita rursum pag. 45. Charta Andreæ Episcopi Traject. ann. 1134. apud Miræum in Diplomate. Belg. lib. 1. cap. 52: *Folcodus de Berma vir Liber et dives.* Hanc subscribitur *ex Libris hominibus Arnoldus juvenis Comes de Cleve, Gerungus de Asper et Guilielmus filius Comitum Guilielmi.* Adde cap. 53. Chronicon Trudonense lib. 7. pag. 428: *Habebat Herimannus nepotem quandam Gualterum nomine de Harchs, Liberum quidem hominem, et plurima in prædiis et feudis possidentem.* Specul. Saxon. lib. 1. art. 3. § 2. et lib. 3. art. 45. § 2: *Spectabiles, nobiles, et Liberi domini.* Vide Chartam ann. 1128. in Biblioth. Cluniac. pag. 1387. [* Eichhorn. Histor. Jur. German. § 337.]

LIBERI SAGITTARI, in Chronico Becensi ann. 1467. qui vulgo nostris *Francs-archers*.

LIBERIA, pro *Libraria*, Bibliotheca, Gall. *Librairie*, in Hist. Australi ann. 1259. [Vide *Librarium*.]

† *LIBERITAS*, pro *Libertas*, apud D. Secousse, tom. 3. Ordinat. Reg. pag. 116.

† *LIBERRIA*, Vita S. Godelevæ, tom. 2. Julii pag. 417: *In finem usque in se conservari intemeratam Liberriam lætatur.* Cl. Editor monet sic legi in MS. putatque non licere substituere *Libertatem*, cum potius, inquit, indicetur casti-

monia. Sed quid si *libertas* hic significaret cœlibatum? Quæ cœlebs vivit, libera est seu a lege viri liberata, ut loquitur Apostolus 1. Cor. 7. 39. Potius ergo crediderim legendum *libertatem*, quam retinendum esse barbaram vocem *Liberriam*, qua fortasse insinuare voluerit Scriptor S. Godelevam a liberis abhorruisse, ut habet laudatus vir eruditus.

1. *LIBERTARE*, Manumittere, libertatem impertiri, liberum facere. Lex Burgund. tit. 87. § 1: *Minorum ætati ita credidimus consulendum, ut ante 15. ætatis annos eis Libertare, nec vendere, nec donare liceat.* Concilium Ticinense sub Benedicto VIII. in Præfat.: *Servos Libertant, licet non possint.* Occurrit in Concilio Hispanensi I. can. 1. [in Lege Ripuar. tit. 58. § 1.] in Legibus Wisigoth. lib. 12. tit. 2. § 14. in Chron. S. Sophiæ Benevent. pag. 618. in veteri Charta apud Ughell. tom. 7. pag. 865. d. etc.

LIBERTARE, Libertatem et immunitatem loco alicui conferre. Liber de Fundat. Monasterii Gozocensis pag. 233: *Quod Cœnobium isdem Comes in honore B. Joannis Evangelistæ constructum sub Apostolicæ Sedis auctoritate Libertavit.* Chronicon Senoniense lib. 4. cap. 6: *Oppidum quod Nuremberg dicitur, munivit et Libertavit.* [Privilegium Mathiæ Regis Hungariæ pro Monasterio Dobirucensi, apud Ludewig. tom. 1. pag. 511: *Et etiam a quavis molestia eximimus, Libertamus et absolvimus gratiose, exemptosque, Libertatos et absolutos decernimus per præsentem.*]

* 2. *LIBERTARE*, Libere et publice agere. Libel. supplex a Bohemis concilio Basil. ann. 1438. exhibitus: *Supplicamus quatenus vestræ paternitates dignentur permittere ad minus evangelia, epistolas et symbolum in vulgari in Missis et ecclesiis coram populo ad excitandam devotionem Libertari, legi et decantari: nam in nostro linguagio Sclavico ex indulto ecclesiæ olim ab antiquo in vulgari suo exercetur, etiam in nostro regno.*

LIBERTAS, Districtus loci alicujus, intra quem incolæ libertate, privilegio, ac jure civitatis gaudent: *Franchise*, nostris. Chronicon Trudonense lib. 4. pag. 391: *Acer quidem erat, constansque... tanquam generose natus de Libertate et familia Lovaniensium.* Bracton. lib. 3. Tract. 2. cap. 25. § 1: *Ubi liber homo captus fuerit et imprisonatus contra pacem in Curia, vel infra Libertatem alicujus.* Adde cap. 35. et lib. 5. Tract. 5. cap. 32. § 6. 7. Fori Bigorrenses art. 8: *Si Monasteria quambet terram de Libertatibus acquisierint... in legalibus exercitiis faciunt servitium unius legalis Militis, etc.* [Charta ann. 1227. apud Thomasserium in Biturigibus pag. 85: *Si quis hujusmodi Libertatem exire voluerit, ad terminum nominatum censam suam pagabit et quittabit, et in eodem statu quo erat remanebit.* Alia ann. 1251. ibid. pag. 90: *Dono et concedo mansionariis S. Kartesii hujusmodi Libertatem, videlicet quod omnes homines et femine manentes infra Libertatem et metas Libertatis S. Kartesii, quilli penitus et immunes erunt a talleis, charreis, falcationibus, fenacionibus et omnimodis biennibus, salvis mihi exercitiis et cavalgaris meis, in quibus me sequentur per tres dies tantum.] Charta Franchisiarum d'Atie in Biturigibus, Henrici D. Sollicii ann. 1301: *Omnes autem illos qui in dicta Libertate manserint, qui mihi talliam de-**

bent, vel debebunt, volo esse immunes ab omni tallia et uesta Præpositorum, etc. Charta Theobaldi Comitis Campan. ann. 1228. pro franchisiis hominum de Viconovo, in Chart. Camp. Thuani fol. 155 : *Concessi etiam dictis hominibus meis et illis qui venient manere in Libertatem eorum, talem justitiam, videlicet, etc.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 47 : *Cum pertinentis infra patriam et præcinctum vocatum Episcopatum et Libertatem regalem sancti Guthberti Dunelm. inter aquas de Tyne et Tese.* Historia Abbatie Condomensis pag. 489 : *Ato de Euglada dedit Libertatem quandam nomine Anerdat de Tauran.* Et pag. 493 : *Garsias nomine quandam Libertatem S. Petro moriens donaverat. Infra : Alteram Libertatem S. Joannis vocatam de Guarderas datis 30. solidis... comparavit.* Adde tom. 2. Monast. Angl. pag. 133. Matth. Paris pag. 638. 677. Lindanum in Teneramund. pag. 220. Matth. Westmon. ann. 1259. pag. 367. etc.

LIBERTAS, Charta ingenuitatis, manumissionis. Testamentum Widradi Abbatis Flavinac. : *Volumus etiam ut ingenuos eos fecimus, aut inuenta fecerimus, quancunque in ipsa loca manent... inspectas eorum Libertates super ipsas terras pro ingenuis commaneant.*

LIBERTAS, Præstatio quæ pro tuitione datur : alias *Salvamentum* dicitur. Ch. Willelmi Comitis Pontivi ann. 1205. in Histor. Ecclesiast. Abbavillens cap. 26 : *Capellæ sanctæ Crucis 13. libras, et dimidiam Libertatem in festo Pentecostes.*

LIBERTAS, Immunitas. Charta ann. 1271. tom. 1. Chartul. S. Vandreg. pag. 819 : *Pro hiis autem donatione, diminutione et concessione dederunt mihi prædicti Religiosi et concesserunt Libertatem maneris mei de Estaintot de omnibus consuetudinibus ac servitiis.*

LIBERTAS, Licentia, consensus. Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1160. e Chartulario Montis-martyrum : *Insuper ipsum conquestum... et herbergarium quod in conquestu fecerat mea Libertate.*

LIBERTAS DECEMBRICA. Joannis Sarsberiensis Proemio ad Polycratium : *Sic dum corrigatur, Horatius etiam servit, ut Decembri Libertate utantur, indulget.* Adde eundem lib. 7. cap. ult. Vide *Kalendæ*, et Horat. lib. 2. Sat. 6.

LIBERTAS ECCLESIASTICA VEL CANONICA. Hincmarus Remensis Ep. 7. ex Labbeanis : *Deinde Sigebertus cui illud beneficium dederam, (sic legendum) secundum antiquam consuetudinem Clericum petiit, qui in ipsa Ecclesia a te ordinaretur : cui secundum consuetudinem antecessorum meorum, et secundum regulas Ecclesiasticas, ac synodalia Capitula, Clericum de potestate Ecclesiæ nostræ ea conditione concessi, ut si tu illum probabiliter judicares, ego illi Libertatem Ecclesiasticam darem : et sic demum illum regulariter ordinares.* Infra : *Sed quia mihi pro honore Coepiscoporum nostrorum ipsarum sedium complacuit, ut illis decedentibus Clericos ordinandos in eisdem Ecclesiis Episcopis propriarum Ecclesiarum dirigerem cum Libertate Ecclesiastica, et literis meis ordinandos Presbyteros, in præfatis Ecclesiis misi, etc.* Rursum : *Et si eundem Clericum in eadem Ecclesia vis ordinare, scribe mihi secundum morem, et ego illi Libertatem Ecclesiasticam dabo.* Denique : *Si autem ipse Clericus, cui per tanta tempora ipsam Ecclesiam in Follanæbraiu habere, et in ea laborare consensisti, non placet, et per rationem, aut pro crimine, aut pro indocibilitate illum rejeceris, quem con-*

tra regulas sine mea licentia, et sine Libertate canonica ordinasti, ostende, et alterum inveniemus, etc. Quibus in locis *Libertas Ecclesiastica et Canonica*, est facultas quam habet Episcopus nominandi ac presentandi Presbyterum alteri Episcopo, in cujus diocesi Ecclesiam habet a sua dependentem, qui ab eo ordinetur, ut in ea sacra munia obeat.

LIBERTAS ROMANA, Immunitas ab Ordinarii jurisdictione, quæ fit ut quædam Ecclesiæ ad Sedem Rom. nullo medio pertineant. Bulla Urbani II. PP. ann. 1096. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 23 : *Sancimus... ne quis ulterius Archiepiscopus aut Episcopus adversus eandem Ecclesiam audeat excommunicationis aut interdictionis proferre sententiam, quatinus idem Monasterium ex ipsius B. Egidii traditione sanctæ Romanæ Ecclesiæ propria subditum, Romanæ semper Libertatis gratia perfruatur.*

LIBERTAS ROMANA, Jus civium Romanorum, jus civitatis, jus immunitatis. Vita S. Adelheidis Imperatricis cap. 7 : *Ante duodecimum circiter annum obitus sui, in loco qui dicitur Salsa, urbem decrevit fieri sub Libertate Romana, quem affectum postea ad perfectum perduxit effectum.* [*] Vide Mitterm. Element. Jur. Germ. § 134. not. 2. ult.]

LIBERTAS. Gretzerus in Episcopis Eystetensib. cap. 45 : *Hujus Bercoltdi est sanctio illa, quæ coærcet eorum improbitatem, qui Sacerdotum defunctorum bona libere invadebant ac diripiabant, conceditque singulis Clericis liberam testandi facultatem, ea tamen conditione, ut quotannis per decurias seu decanias distributi certo in loco conveniant, remque divinam faciant, quod etiamnum fit, vocaturque vulgo talis conventus Libertas, quod Sacerdotes libere de suis rebus disponendi libertatem obtineant.*

* LIBERTATIS SIGNUM. « Et habebat (capitulum sancti Saturnini) per unumquemque annum de unaquaque domo quatuor denarios, quod est Signum Libertatis. » (Donatio sancto Saturnino Tolosano, an. 1092. Mus. Arch. Dép. p. 60.)

LIBERTATICUM, Obsequium ac servitium, quod Libertus patrono suo debet ratione libertatis concessæ, et quod ille sibi reservavit in Charta ingenuitatis. Olim enim aquod Romanos Liberti patronis donum, munus, ac operas debebant, toto Tit. de Oper. Libertor. in Digest. (38, 1.) Formula vetus 48. ex Bignonianis : *Nec ulli hæredum meorum nullum impendas servitium, nec hominum, nec Libertaticum, nec ullum obsequium, nec patronaticum.* Apud Marculfum lib. 2. form. 32. *Libertinitatis obsequium* appellatur.

LIBERTATIO, pro *Libertas*, facultas, in Charta Ursonis Archiep. Bar. apud Ughell. tom. 7. pag. 853.

LIBERTATUS, Libertate donatus. Charta ann. circiter 805. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 746 : *Una cum ministrato nostro Johanne et infantes suos, Libertato cum infantibus suis.* Alter exstat locus in *Libertare*.

LIBERTI, a servitute manumissi. Ut enim Romani cum conditione operarum præstandarum servos suos manumittebant, ut patet ex toto Tit. de Oper. Libert. (38, 1.) quas etiam extraneis elocabant, ut earum lucrum pretiumve caperent, leg. Patronis Dig. eod. Tit. ita Wisigothi, Franci nostri et Longobardi servos suos a ditione sua et potestate duris fere semper conditionibus re-

laxant, adeo ut non tam libertatem consecuti, quam servitute mutasse viderentur : quod satis colligitur ex Lege Wisig. lib. 5. tit. 7. § 14. [Greg. Monachus in Chronico Farfensi, tom. 2. Muratorii part. 2. col. 398 : *Constituit ipsius Libertos... ut ipsas res cultarent et meliorarent et annualiter persolverent hordei modio x.*] Atque inde cautum legitur in Concilio Aurelianensi IV. can. 9. ut Liberti, quos de servis Ecclesiæ Episcopus fecisset, in ingenuitate conservarentur, ita ut ab officio Ecclesiæ non recederent : et in Aurelianensi V. can. 6. ut Libertos sine voluntate illius qui eos absolvit, ordinare non liceret. Sed et meminit Ivo Carnotensis Epist. 132. Statuti ejusdem Ecclesiæ de non admitendis ad Clerum Libertis : [Nec mirum, cum ad servitute revocari poterint ab iis qui illos libertate donaverant. Index vet. Canonum, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 29 : *De superbis Ecclesiæ Libertis, ut ad servitium revocentur.*] [*] Vide Murator. Antiq. Ital. Dissert. 15. tom. 1. col. 841.]

Erant igitur Liberti, vel manumissi sub obsequii conditione, in familia, et ex familia Patroni, seu manumissionis : ita ut ii, eorumque liberi professionem edere identidem tenerentur, qua et manumissionis conditionem, et se ex familia manumissionis esse profiterentur, ut est in Concilio Toletano IV. can. 70. Tolet. VI. can. 9. Cæsaraugustano III. can. 4. et in Legibus Wisig. lib. 5. tit. 7. § 21.

Tantum vero aberat ut ingenuitatem plenariam adipiscerentur, ut ne cum ipsis siquidem ingenuis matrimonio copulari iis liceret. Quod si ejusmodi nuptiæ contraherentur, nati ex ea conjunctione liberi, libertinæ conditionis existebant, uti statuitur in Concilio Toletano IX. can. 13. 14. 15. 16. et in Legibus Wisigoth. lib. 5. tit. 7. § 17. Sed et a Palatinis officiis arcentur in Statulo Ervigii Regis Gothor. Hispan. quod præfigitur Concilio Toletano XIII. et can. 6. ejusd. Concilii. Ad testimonia perinde ac servi non admittebantur, etsi id eorum liberis liceret, ex Legibus Wisigoth. d. tit. § 12. et Capit. Caroli M. lib. 6. cap. 157. [*] 159.] Si absque liberis, et inordinati decederent, ad patrones redibat eorum hæreditas, cap. 14. et in L. Bajw. tit. 58. § 4. Vide *Patrocinium*.

LIBERTICA RES. Vide *Libertinitas*.

* LIBERTICARE, Libertatem et immunitatem conferre. Charta ann. 1123. in Tabul. Absiens : *Et omnes terras... ab omnibus consuetudinibus et servitiis mihi et hæredibus meis pertinentibus Libertico.* Vide in *Libertare* 1.

LIBERTINENSIS VILLA. Sic translatis civibus Edicto Ludovici XI. Regis Franc. per aliquod tempus vocitata est Atrebatensis civitas in rebellionis vindictam. Charta ann. 1482 : *Propter hoc personaliter constitutus honorabilis vir Joannes de Beaumont alter Scabinorum villæ Libertinensis, prius Atrebatensis nuncupatæ.*

* 1. LIBERTINI, Idem qui Liberti, a servitute manumissi, cum conditione operarum exhibendarum. Charta Andr. reg. Hungar. ann. 1214. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 21 : *Contulit etiam jobbagionem, nomine Bera, obtentu fidelitatis suæ ita ex omni jugo servitutis exemptam, ut nulli omnino servili conditioni subjaceat ; nisi ipse vel sui posterius ab ecclesia se alienare voluerint. Libertinos contulit minoris libertatis, quo-*

rum officium est præstare ad omnem nutum præpositi vel fratrum. Alias Libertini appellatur ex Libertis nati.

* 2. **LIBERTINI**, in Act. Apostol. cap. 6. v. 9: *Surreerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, etc.* Circumvicini, qui sunt ad latus utrumque, ut exponitur in Comment. Trevolt. ann. 1701. mens. Jun. pag. 119. Ubi pro Ἀθερίωνων, legendum Ἀθερίωνων observatur in Longuer. part. 2. pag. 108.

LIBERTINITAS, Liberti conditio, vel prædium et possessio liberti. Charta Abbonis pro fundatione Monasterii Novalicensis, ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ fol. 51: *Volo ut ipse per testamento nostrum libertus fiat, et ipsas colonicas sub nomine Libertinitatis habeat, et ad hæredem meam, (Ecclesiam) sicut liberti nostri aspirant, ita et ipse sic facere debeat.* [Hanc Chartam edidit Muratorius tom. 2. part. 2. col. 745. seqq. sub cuius finem *Libertica* res legitur eadem notione qua *Libertinitas*. Locum ipsum profero: *Dono liberta mea ad hærede meam Ecclesia S. Petro nomine Fredbergæ uxore Tasculum cum nepotes ipsius Fredbergæ in Etone et Pareliano manere videntur, ut Liberticam eorum res ad ipsa Ecclesiæ aspiciant, volo et jubeo.*] [* Vide notam Mabillonii ad Chartam Abbonis ab ipso editam lib. 6. Diplom. num. 62.]

* **LIBERULUS**, Parvus liber, in proleg. Vitæ S. Wolfkangi apud Pertz. Script. tom. 4. pag. 525. lin. 16.

* **LIBERZOLUS**, Libellus. Stat. datiar. Rip. cap. 12. fol. 14. vº: *Quilibet officialis... teneantur et debeant vinculo sacramenti describere super Liberzolo sibi dando per dictum emptorem omnes et singulas bulletas et licentias, quas per ipsum officialem fieri et concedi contigerit alicui personæ, communi, collegio vel universitati pro dicto datio.*

* **LIBEX**. [Piscis. DIF.]

* **LIBIGUNDIUM**. [Lanx. DIF.]

* **LIBIS**, pro Libes. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7618: *Libis, olla aenea.*

* **LIBISTITA**. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Faula, Prov. fabula, fatera, Libistita.*

LIBLACUM, **LIBLACUS**. Vox formata a Saxonico *Lyblac*, quod artem veneficam vel maleficam sonat, maxime speciem ejus quæ fascinatione constat, inquit Somnerus vel *ligaturis*, ex lib. *obligamentum*. [* Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 77. voce *Luppi*.] *Lambardus barbarum sacrificium reddidit in Legibus Athelstani. Hinc Lyblecan, talia facitantes sacrificia. Leges ejusd. Athelstani Regis § 6: Decrevimus etiam de sortilegis, et Liblaciis, et sortem dantibus, etc.* Leges Edmundi Reg. editæ apud Londonium § 6: *Qui falsum jurabunt, vel Liblacum facient, sint in æternum a consortio Dei segregati.*

† 1. **LIBOR**, **LIBUS**, φοβή. Glossæ Cyrilli apud Martinium, qui observat φοβή idem esse quod φόβος, Tabes; φόβος autem esse speciem libi seu placentæ: sic ergo videtur legendum.

† 2. **LIBOR**, ῥεῖμα ἐπὶ ποδάγρας, *Fluxus*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

† 3. **LIBOR**, pro *Livor*. *Principis Libor ecarisit, et eum disperdere nitentur e terra*, apud Camillum Peregrin. in Hist. Principum Langobard. tom. 2. Muratorii pag. 266. col. 1.

† 1. **LIBRA**, pro *Lepra*, apud Felibian. Hist. San-Dion. pag. xi. in Testamento ann. circiter 690: *Et a Deo Libra per-*

cussi, fiat uxor ejus vidua, ut cognoscatur potentia Dei qui talem tribuit vindictam.

† 2. **LIBRA**, Præbitio, Gall. *Livree*. Vide *Librare equos in Liberare* 2. et *Libra servientialis in Libra* 3.

* Acta capitul. MSS. eccl. Lugdun. ad ann. 1348. fol. 91. vº. col. 2: *Residentes in Lugduno mutuent librationes suas, et alii non residentes tradant et solvant qualibet septimana... tantum quantum Libra ipsorum ascendet et ascendere poterit; et capitulum ipsis librationes sibi solvet seu recompensabit in subventionibus suis.* Ubi forte *Libra* est Distributio quotidiana, *Libratio* vero, Annuus præbendæ redditus. Vide infra *Libratio*.

3. **LIBRA AURI**, Const. M. ævo 84. solidorum fuit, quot denariorum libra apud Romanos, uti observatum a Scaligero lib. de Re nummaria pag. 64. ex leg. 1. Cod. Th. de Pond. et auri inlat. (12, 7.) Postmodum ea imminuta et ad 72. solidos redacta a Valentiniano Seniore, ut est in leg. 13. eodem Cod. de Suscept. præpos. et arc. (12, 6.) et l. un. de Oblat. vot. (7, 24.) quæ posterior.

LIBRA OCCIDUA appellatur in Actis S. Marcelli PP. et Synodo Suessana, locis a Baronio anno 302. Scaligero, et aliis passim allatis, qui de vocis *Occidua* nomenclatura vix inter se conveniunt. Sed copiose ac erudite de utraque libra, et de hac voce disseruit Jacobus Gothofredus ad d. leg. un. de Oblat. vot. ubi expensis aliorum sententiis eo tandem concedit, ut *Occiduum libram* Valentiniani appellatam veluti *imminutam*, quomodo *Occiduum* a Scriptoribus inferioris ætatis usurpatum aliquot locis probat. Hunc consule si lubet: nam pudet ab aliis annotatis librum infarcire.

LIBRA AURI puri ac cocti duodecim denariorum argenteorum libris æstimatur, in Edicto Pistensi cap. 24: *Ut in omni Regno nostro non amplius vendatur Libra auri purissime cocti, nisi 12. libras argenti de novis et meris denariis.* Charta Dagoberti Reg. apud Doubletum: *Unusquisque pro semetipso Libras 30. ex auro purissimo partibus S. Dionysii componat.* Alia ejusd. Reg. pag. 661: *Si quis vero contra hoc meæ Majestatis decretum præsumperit... legibus artatus auri purissimi decem Libras, ac argenti probatissimi pondo 20. ad pensum nostri Palatii solvere cogatur.* Chronic. Moguntinum Chunradi Archiepiscopi: *Huic Cruci incriptus erat versus iste:*

Auri sexcentas habet hæc Crux aurea Libras.

Et nota quod una Libra habet duas marcas auri.

LIBRA GALLICA. Vetus Agrimensor, de Ponderibus: *Juxta Gallos vigesima pars uncie denarius est, et 12. denarii solidum reddunt: ideoque juxta numerum denariorum tres uncie 5. solidos complent.* Sic et 5. solidi in 3. uncias redeunt: nam 12. uncie Libram 20. solidos continentem efficiunt. Sed veteres solidum, qui nunc Aureus dicitur, nuncupabant. Annales Fuldenses ann. 882: *Munera autem talia erant: in auro et argento bis mille Libræ et 80. vel paulo plus: quam Libram per 20. solidos computamus expletam.* Adde Joannem VIII. apud Ivonem part. 3. c. 98. et Speculum Saxon. l. 2. art. 53. § 3.

LIBRA MONETARIA. Synodus Vernensis ann. 755. c. 27. [* Pertz. Capit. incert. ann. cap. 5. pag. 31.] *De moneta constituimus similiter, ut amplius non habeat in Libra pensante nisi viginti duos solidos, et de ipsis viginti solidis Moneta-*

rius habeat solidum unum, et illos alios reddat.

LIBRA PONDERALIS ARGENTI, apud Scotos, erat viginti quinque solidorum, ut est in Statutis Roberti III. Regis Scotiæ cap. 22. § 3. et in Assisa Davidis de ponderibus § 3. sed propter imminutionem monetarum, interdum fuit 26. solidorum et 4. denariorum. Vide *Fleta* lib. 2. cap. 12. § 1.

LIBRA ANGLO-NORMANNICA, 20. pendebatur solidis: solidus autem interdum 16. denariis, sed plerumque 20. ex argenti uncia conflatis. Hinc in Domesdei crebro: *tale manerium reddit 10. 20. vel 30. Libras denariorum de 20. in ora*, ut de specie constet solutionis. Hæc igitur libra duplex fuit, scilicet majoris uncie, et minoris: vel majorum denariorum, et minorum.

LIBRA DENARIORUM illa frequentior est in Domesdei, et perinde sub illo sæculo, de 20. denariis in uncia, tit. *Oæfordscire Rex Oænsford: Reddit de moneta 20. Lib. denariorum de 20. in ora.* Ibid.: *Pro canibus, 23. Lib. denariorum de 20. in ora.* Tit. *Herefordscire Rex Læze: Præpositus... veniente domina sua in manerium, præsentaret ei 18. ora denariorum, ut esset ipsa læta animo.* Spelm.

LIBRA ANGLO-SAXONICA continebat solidos 48. argenteos: solidus vero 5. tantummodo denarios. Exstant certa rei monumenta, ut *Lambardus* refert, in denariis argenteis, tempestate Ethelredi Regis excusis. Spelm.

† **LIBRA ANNORUM**, Numerus annorum 72. sic dictus, quod *Libram occiduum* dividerent in totidem solidos. Sic *Libra testium* pro numero testium 72. non semel occurrit in veteribus instrumentis.

LIBRA ARSA, [Conflata, purgata.] Vide *Arsura*.

† **LIBRA CHAPOTENSIS** vel *Chipotensis*. Charta Edwardi II. apud Rymer. tom. 3. pag. 626: *Recipient... triginta millia Librarum Chipotensium seu Burdigalensium, valentium viginti quatuor millia librarum parvorum Turonensium.* Vide *Chapotensis*.

* **LIBRA CARNASSARIA**, Qua carnes appenduntur, a Simplici libra et communi pondere distincta. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 173: *Carnes recentes quorumcumque animalium grossorum et minorum vendendo in macello loci de Laurano ad pondus Libræ carnassariæ, et carnes falsas (l. salsas) ad pondus communis seu simplicis libræ.*

* **LIBRA IMPERIALIS**, Moneta imperatorum, quæ in Italia currebat. Charta prior. S. Maioli de Papia in Chartul. Cluniac: *Ab Olivario priore de Rodingo civ. Libras imperiales extorsit, et postea ipsum deposuit et aliam ibi instituit, qui ei dedit xv. Libras imperiales.* Pluries ibi. Vide *Imperialis*.

† **LIBRA LUGENSIS**, Apud Lucenses in usu, in Charta Innocentii IV. Papæ ann. 1248. apud Illustr. Fontaninum ad calcem Antiquit. Hortæ pag. 485.

† **LIBRA MARGAZANA**, Ferrariensisibus nota, ut patet ex Constitutione Eugenii IV. Papæ ann. 1438. in Bullario Carmelit. pag. 196. col. 1.

LIBRA MERCATORIA apud Anglos constat. 15. uncias. *Fleta* lib. 2. cap. 12. § 1: *Libra vero auri, argenti, lectuarius et hujusmodi apothecariorum confectorum, consistit solummodo ex pondere 20. solidorum sterlingorum.* Ibid. § 4.

† LIBRA AD NUMERUM, Numerata, nec ponderata. Vide mox *Libra pensa* et *Ar-sura*.

LIBRA NUMERATA, in Domesdei, Cur-rebant in primis pecuniæ (ut hodie argenteæ) solummodo numeratione: acceptique inde hæc libra nomen, dena-rios veteres 120. numeranti exhibens. Spelm.

* LIBRA DE OBOLIS. Chartul. S. Joan. Angeriac. fol. 171. vº: *Pro trecentis soli-dis Pictavensibus et quatuor Libris de obolis*. Vide *Obolus*.

† LIBRA OCTONARIA, Octo unciarum, auri fabris et monetariis propria, Gall. *Livre de marc*. Non semel memoratur in veteribus instrumentis.

LIBRA PANIS, in Regula S. Benedicti Monachis præscripta in refectionibus cap. 39. Concilium Aquisgran. sub Ludov. Pio cap. 57: *Ut libra panis triginta solidis per 12. denarios metiatur*. Ubi constare dicitur solidus 12. denariis. Leges Franc. tit. 4. 5. 106: *Ut inter Fran-cos per 12. denarios solidus componatur*. Charta ann. 1159. apud Jofridum in Episcopis Niciensibus: *Si autem cum eis comedere noluerit, Libra ei et justitia cum pulmentis, quibus Clerici vescuntur, deforis mittantur*. Sic libra panis 30. solidorum conficiebat libram et dimidiam, cum 20. solidi 12. uncias confice-rent. Capitula Caroli M. lib. 3. cap. 14: *Triginta solidi id est Libra et dimidia*. Adde Clron. Casin. lib. 1. cap. 2. Haef-tenum lib. 10. Disquisit. Monast. tract. 3. disq. 2. Menardum ad Concordiam regular. et Dissertat. Gallicam de He-mina vini et libra panis in Regula S. Benedicti edita ann. 1667. § 27. et seq. [Martenum in Commentario ad eandem Regulam pag. 515. et seqq.]

† LIBRA PARIENSIS 25. solidis constabat: *Turonensis* vero 20. Sed id omni-bus notum.

LIBRA PENZA, seu *Pensata*, in Domes-dei. Cum multa essent ubique locorum *cuneagia*, (nam illustriores plurimæ ci-vitates, villæ, Episcopi, proceres, sua habuere) factum est ut leves sæpe denarii a *cuneatoribus* et falsariis cude-rentur, detonsique sæpe alii in publi-cum proreperent. Venit igitur in usum, non solum *libram* numerare, sed (ut aureos hodie) ad pensum trutinare. Domesdei: *Reddit nunc 30. Libras arsas et pensatas, etc.* Alibi: *De tertio denario habet Rex 30. sol. ad pensum, de cremeto 10. libr. ad pondus*. Rursus: *Hoc manerium reddit 70. Libras ad pensum: sed ab Anglis non appretiat, nisi ad 60. libras ad numerum*.

LIBRA PENSANS, in Capit. sub Pipino Rege § 5: *De moneta constituimus, ut amplius non habeat in Libra pensante, nisi 22. solid. et de ipsis 22. sol. monetarius accipiat solidum unum, et illud aliud domino cuius sunt, reddat, ut immunitates conservatæ sint*.

† LIBRA ad magnum et parvum pon-dus. Charta ann. 1185. ex Tabulario Meldensi: *Semel in anno debetur Episco-po Meldensi ab Ecclesia S. Germani procuratio sub hac forma, LX. panes de pane conventus... tres Libræ cereæ ad parvum pondus vel una ad magnum pondus*. Eadem occurrit in Charta Falconis Abbatis S. Germani. Minoris quoque fuit ponderis libra, qua in ponderandis aromatibus utebantur in quibusdam provinciis. Consuetudo Lemovic. art. 70: *Libra est et esse debet xiv. unciarum et dimidia, salva Libra de speceria, quæ debet esse et est xii. subtilium unciarum*. Vide *Libra mercatoria*.

** LIBRA PRAGENSIS. Rudolph. I. Imper. Pactum cum Ottocaro ann. 1277. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 420. lin. 25.

LIBRA PRIMA 20. solidis constans apud Occitanos, quibus etiamnum *Livre prime* dicitur. Vetus Placitum circa ann. 1200. apud Catellum in Hist. Occitan. lib. 5: *E' contra vero omnes Judæi allegabant asserentes, quod non debebant eam ceram dare ad commune pondus Tolosæ, sed ad quoddam speciale pondus, quod est 20. solidorum, quas Libras primas vocabant*.

† LIBRA PROVINCIALIS, scilicet 20. solidorum, in Venditione villæ Hiersi Carolo I. Comiti Provinciæ ex Schedis Præsidis de *Mazaugues*.

LIBRA AD SCALAM. Vide *Scala*.

LIBRA SERVIENTALIS. Consuetudines Monasterii de Regula, tom. 2. Bibl. Labbei pag. 744: *Habeat Ecclesia duos homines vel feminas cum sarculis unoquoque anno ad segetes purgandas, et dabitur unicuique una Servientalis, et alio tempore in manu una torta de furno, et vinum, et in nocte una Libra*. Id est, libra carnis qualis *servientibus* dari solet, [nisi forte intelligendum sit id omne quod in cibo et potu domesticis a domino datur: de quo more supra dictum in *Liberatio*.]

** LIBRA STEPHANI, in chart. ann. 1245. et 1260. in Alsat. Diplom. tom. 1. pag. 390. et 430. Comitatus Burgundiæ moneta a comite Stephano nomen habebat. Vide Dunod. Histor. Eccles. Bisunt. tom. 1. Probat. pag. 145. Hæc Schœpfl.

LIBRA STERLINGORUM, Eadem olim fuit quæ libra denariorum de 20. in uncia: nam *denarius* alias dicebatur *sterlingus* et *esterlingus*. Conferunt autem sequentes Reges *sterlingorum* libram ex denariis de 40. in uncia: novissimi, de 62. vel eo amplius, retinentes tamen *sterlingorum* appellationem, utpote jam pecuniam legalem significantem. Prisca igitur *Libra sterlingorum* ex 120. denariis constabat, pondo æqualis gravitate: media ex 480. hodierna ex 720. et quid-piam supra. *Sterlingorum* autem nulla, quod sciam, in Domesdei mentio, cum recentioris sit originis vocabulum. Hæc Spelmannus.

LIBRÆ SUBTILES ET GROSSÆ. Charta Raymundi Gaufridi Domini de Tretz: *Vendidimus... octavam illam partem quam habuimus vel tenemus pro indiviso in civitate Massiliæ et ejus territorio et districtu, in mari, in insulis, in venationibus, et in ferro Quintalis, et in lascis, et in corda, et vicesimo quinto, et in Libris subtilibus et grossis, et in marchis, et in millaivolis vini et olei, et in sextariis, et in cocis, etc.* Liber Rubeus Archiepiscopatus Aque-nensis ex Bibl. Regia: *Judæi Aquenses faciunt seu facere tenentur in festo Paschatis duas Libras subtiles piperis D. Archiepiscopo pro cymetario eorundem, etc.* [Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1271. apud Murator. tom. 8. col. 1383: *Vendebatur... Libra grossa de carnibus porcinis xiv. et xvi. et xviii. imperiales.*] Habent etiam Itali *Libras subtiles*, de quibus ita F. Othertus pag. 6: *Il quinto (de pesi et ultimo chiamato della bilancia sotile, che Libre 106. un quarto, desso sono Libre 100. dell susdetto della bilancia grossa.*

* *Livre soutive*, quod pro mercibus sub-tilibus seu aromaticis esset, sic dicta, ut colligitur ex Stat. ann. 1312. tom. 1. Ordinat. reg. Franc. pag. 512. art. 1: *Nous abatons et ostons du tout la Livre soutive, et ordenons et commandons que sur paine de corps et d'avoir, nul ne vende à celle Livre soutive, ne à autre livre ou*

pois, par lesquels tous baras et decevances puissent estre faits, comme ont esté faits par cette Livre soutive, fors que à phisi-ciens et surgiens tant seulement, et en cas et non autres où il en auroient à faire por leur médecinees et sirurgiees, estimées et ajustées par les escriptures anciennes au pois de cette Livre soutive. Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 151. ex Cod. reg. 4659: *Curia habeat marcham et Libram subtilem ad quas aliz marchæ et libræ, quæ cur-rent in civitate Avinionis, legitimentur*. Vide *Subtilis*.

LIBRA TERRÆ, et LIBRATA TERRÆ, quid sit in veteribus Chartis, video plane controverti: quidam enim existi-mant, atque in his Cowellus, ut libra dividitur in 20. solidos, *solidus* in 12. denarios, *denarius* in 2. obolos, *obolus* denique in duos *quadrantes*, ita in terra-rum æstimatione eosdem observatos gradus: ac *quadrantiam* de quarta parte acræ, *obolatam* de dimidia, *dena-riatam* de ipsa acra, *solidatam* de 12. acris, *libratam* denique de vicies 12. hoc est, 240. acris intelligi. Quam senten-tiam minime probat Spelmannus, qui ait vetus quoddam computationis genus, memoria causa, ab agrimensoribus ex-cogitatum. Siquidem, inquit, acram terræ marcæ argenti assimilantes, totidem in hac denarios numerant, quot in illa perticas, in utraque scilicet 160. di-videntesque perticas, in dimidia et quar-terios: his opponunt utique obolos et quadrantes argenteos, sic ut acra conti-neat 160. *denarios* 320. *obolos*, et 640. *quadrantes*. Cui quidem Spelmanno utcu-que hac in re assentitur Sirmondus, qui in Notis ad Gaufridum Vindocinensem, *Libratam terræ jugerum terræ integrum* aut *arapennem* esse contendit. *Libram, et libratam terræ*, alii voluit esse modum agri ad prædii ad valorem annum pecuniarii redditus, et ad certum librarum monetæ currentis numerum exactum et æstimatum: adeo ut qui certum num-erum librarum terræ alteri daret, ad hoc teneretur arbitrio et judicio boni viri, certam agrorum mensuram, quæ in re-ditu tot nummorum libris valeret, dare; cum, ut est in Consuetudine Turonensi art. 353. in dominicis et prædiis nulla fixa sit æstimatio, quia pluris aut mino-ris æstimantur pro valore ac bonitate ipsorum prædiorum, et ut est apud Senecam l. 3. de Benef. et in L. Pretia D. ad Legem Falcid. (85, 2.) *pretiumque cu-jusque rei pro tempore est*. Unde a viris expertis æstimatio fieri solet, quam *prisee* et *assiette* de terre vocant Consuetu-dines, Trecensis tit. II. art. 1. Turonen-sis, Andegavensis, Arvernensis, Burbo-nensis, et aliæ. Atque ita *Libratæ terræ* fere semper videntur intelligi, saltem apud nostros: quibus sæpe adjungitur vox *reditus*, ex qua non certum ac defi-nitum agri modum esse colligitur. Bromp-tonus ann. 1173: *Cui pro illo homagio et fidelitate dedit 1000. Libratas redditus in Anglia per annum*. Mox: *Et concessit ei 50. Libratas reddituum Andegavensium, i. 50. librarum monetæ Andegavensis redditum annum: quomodo in veteri Charta apud Menagium: Mille Libratas ad Turonenses, i. Turonensis Monetæ ubi perperam editum *atturonenses*, et *attournois*, junctis vocabulis. Charta Odonis Comitiss Nivernensis ann. 1258: *Et se ces deuz dites terres ne valloient, aux jours que li mariages sera fez, 8000. Livrées de terre à Tournois, nous sommes tenus de parfaire en autre terre avenan-ment*. Charta ann. 1239: *Item dedit dic-tæ Margaritæ filiz suæ in maritagium**

quingentas *Libratas terræ ad monetam Divionensem*. Testamentum Roberti Ducis Burgundie ann. 1297: *Je veux que Odoz mes fils pour lui et pour ses hoirs hait en heritage 4000 Livrées à Digeonnois en Justice et Seigneurie grant et petite assises à Grimon, etc.* [Donatio Anceli Joviani Domini ann. 1333. Monasterio S. Urbani ex Archivio ejusdem loci: *Dix Livres de terre à Tournois à penre chacun an sur et en nostre assise de Joinville à la xvme de la Nativité N. S.* Charta ann. 1301. tom. 3. Hist. Eccl. Meld. pag. 191: *En la somme de 22. Livrées de terre chacun an, que nous leur deviens asseoir.* Alia ann. 1322. tom. 4. Gall. Chr. Instrum. col. 257: *Octies viginti Libratas terræ ad Turonenses parvos, quas assidemus super res inferius annotatas.*] Joannes de Condat, de Engueranno de Margniaco:

Trente mil Livrées de terre
Avoit, u plus, au Parisis.

Libratarum terræ passim est mentio, apud Goffridum Vindocin. lib. 2. Epist. 30. l. 3. Ep. 10. 15. Matth. Paris. ann. 1212. Bromptonum in Stephano Rege, Chiffletium in Beatrice pag. 77. etc.

Ut ex præmissis locis jam satis constare videatur, *Libras* vel *Libratas terræ* æstimatas fuisse ex valore agri, non ex ipsius quantitate, ac proinde nihil aliud fuisse quam agros certi numeri librarum annui redditus, aut certum librarum numerum ex agris perceptum: ne quis tamen restet scrupulus, juvat hanc sententiam novis testimoniis, iisque luculentis, confirmare. Charta Philippi Fr. Regis pro Edwardo Rege Angl. ann. 1286. apud Rymer. tom. 2. pag. 338: *Concedimus et promittimus nos daturos, et in certis locis et competentibus, cum omni justitia alta et bassa, nos assignaturos dicto Regi Angliæ, pro se et suis hæredibus, tria millia Librarum Turonensium rentalium. Et in sequenti Charta de eadem re ibidem: Cum dilectus et fidelis noster... Edwardus Rex Angliæ nobis tradi fecerit Litteras suas inter cætera continentes quod pro tribus millibus Libratas terræ ad Turon. quas eidem teneamus assidere, etc. Unum et idem sunt, ut satis patet, *Libræ Tur. renduales* prioris Chartæ, et *Libratæ terræ ad Turon.* posterioris. Illud ipsum clarius patet in Charta ann. 1272. qua Philippus Audax Fr. Rex confirmat fundationem Parthenonis B. Mariæ de Gersiac, apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 292: *Concedimus 500. Libras Paris. annui redditus percipiendas ab eis in cofris nostris... donec eas in assistia terræ alibi duxerimus assignandas, computatis duntaxat in dictis 500. Libratas terræ, 110. Libratas, 5. solidatis et 9. denariatis terræ ad Turon. annui redditus, quas dicte Moniales ex dono dicti patris nostri jam possident in parrochia de Gastinis, et 52. Libratas et 5. solidatis terræ ad Turon. annui redditus, quas habent in parrochia de Gersiac, quas deducti volumus de summa 500. Librarum prædictarum. Liber de modo tenendi Parlamentum tempore Edwardi Regis, filii Ethelredi: *Comitatus constat ex 20. feodis unius Militis, quolibet feodo computato ad 20. Libratas... unum feodum constat ex terris ad valentiam 20. Librarum. Hic non quantitas, sed valor æstimatur. Liber niger Scaccarii pag. 95: Ego de feodo pro servitio unius Militis teneo 20. Libratas terræ, id est terras 20. librarum annui redditus. Charta ann. 1297. apud Rymerum tom. 2. pag. 767: Qui habent xx. Libratas terræ et redditus***

per annum, etc. Vide *Librata* 1. [*] et Mæser. Histor. Osnabr. tom. 1. sect. 4. § 5. not. f.]

LIBRÆ porro *terræ* olim æstimatam sortem principalem vicesimo denario docet Charta Roberti Archiepiscopi Lugdun. ann. 1233. ex Regesto Feodor. Ecclesie Lingonensis: *Et ipsi tenebuntur ponere uterque ipsorum, videlicet 200. Libras in emptione 10. Librarum terræ, quas assignabunt et tenebunt in feodum in perpetuum ab Episcopo Lingonensi. Vide Denarius.*

Aliud omnino sonat vox *Libra* in sententia arbitrari ann. 1292. inter Abbatem et Consules de Gimonte in Occitania: *Pronunciaverunt quod perticus, cum quo mensurantur arpenta et terræ, vineæ et alii honores, habeat in perpetuum et habere debeat decem palmos bonos et largos de longo, ut hactenus habere consuevit, et arpentum computetur de centum duabus Libris et octo scaquis, et concada terræ computetur de LXXIV. Libris et X. scaquis ad perticum superius memoratum.* Hic *Libras* intelligi frumentarias, *arpentumque de centum duabus Libris et octo scaquis computatum*, modum agri in quo seminatur frumenti pondo 102. et 8. scaquæ. Est autem *scaqua*, si bene interpretor, pugillus frumenti, Occitanis *Escach*, quod proprie significat paululum illud frumenti, quod superesse solet mercatoribus forensibus, qui cum in urbem veniunt frumentum vendituri, plusculum advehunt quam mensura capit, ne quid desit in mensurando.

LIBRA TESTIUM. Vide *Libra Annorum.*

LIBRA VINI, Libra cervisiæ, in Regula Canoniorum in Synodo Aquisgran. cap. 122. in Regula Sanctimonialium, ibid. cap. 13. Vide veterem Agrimensorem de mensuris in liquidis pag. 333. et supra in *Hemina.*

LIBRA URSA, perperam pro *Arsa*, apud Kennettum Antiq. Ambrosden. pag. 165. Vide *Arsura.*

LIBRA, Instrumentum quo res ponderentur, quomodo differat a *Pondario* vide apud Lappenb. Orig. Hanseat. Docum. pag. 40. not. 1. pag. 202. not. 2.

LIBRABILIS MONETA, Eadem quæ Usualis seu justis ponderis. Instr. ann. 1361. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 495. art. 53: *Tvesdecim denarios monetæ Librabilis in ecclesia Viennæ.*

LIBRAGIUM. Vide in *Librare* 2.

LIBRALE, *χοινοκίς*, Modiolus. Supplement. Antiq.

LIBRALE, Mensuræ frumentariæ species. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flammar.: *Et in orreo sive granerio dicti hospitii, videlicet quadraginta duo Libralium frumenti puri... Item plus triginta et unum Libralium sputonis... Item tria Libralia ordet. Item plus tria Libralia milhii, totum ad communem mensuram dicti loci.* Vide infra *Livrale.*

1. *LIBRARE,* Tradere. Vide in *Librare* 2.

2. *LIBRARE,* pro *Ponderare.* Vide in hac voce.

3. *LIBRARE,* Per auctionem adjudicare, Gall. *Adjuger.* Lit. ann. 1411. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 600. art. 6: *Quod captis pignoribus in causam iudicati et in executionem dicti sigillati, debent incontinenti ad incantum venalia et distrahenda exponi, et ipsis debite incantatis et plus offerenti Libratas, lapsis postea decem diebus, pignora mobilia sic Librata expediuntur et debent expediri realiter emptori.* Vide supra *Librare* 2.

4. *LIBRARE FESTUM,* Pecuniam pro

officio alicujus festi præbere. Acta capitul. MSS. eccl. Lugdun. ad ann. 1337. fol. 32. r. col. 2: *Mandant dom. Johanni de Faverjon capellano perpetuo in ecclesia Lugdunensi, ut si quid habet residui de payo vel de pensione monasterii Bellaville, quod Libret festum crastinum beati Mathie apostoli.* Vide in *Liberare* 2.

LIBRARIA, ut *Librarium* 2. Martianus Capella lib. 1: *Ulpote Librariæ superum archivique custos.* Histor. Australis ann. 1295: *Per totum claustrum et ante Librariam... intravit.* Ita emendo pro *Librariam.* [Descriptio Monasterii Caroli-loci apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1398: *Libraria quoque incomparabilis, quam cum introeo, videre videor sine reliquis, omnes Ecclesie Doctores omnibus libris suis et tractatibus comitalis invitantes, etc.* Adde Glossar. Lobinelli tom. 3. Hist. Paris. Utitur Gellius lib. 5. cap. 8.] Vide *Librarium* 2.

1. *LIBRARIUM,* *ζυγοστάσιον,* in Glossis Gæco-Latinis, Librile.

2. *LIBRARIUM,* Bibliotheca, Gall. *Librairie.* Gl. Saxon. Ælfrici: *Librarium,* boch us, i. Librorum domus. Monachus Altisod. ann. 960: *Claustrum quoque Canoniorum crematum est, Librariumque et ornamenta Ecclesie.* Will. Thorn. in Chron. cap. 21. § 16: *D. Abbas... instituit ut singulis annis in perpetuum in principio Quadragesimæ, die qua Librarium defertur in Capitulum, vivorum animæ commendentur, et absolvantur animæ defunctorum, per quos Librarium hujus Ecclesie fuerit aliquoties emendatum.* Vide *Libraria.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Libradoyra, Prov. bibliotha. Livraire,* in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 2:

A saint Maart el bian Livraire,
Truis un bel Livre dont biau traire
Vous voel encore bele matere.

LIBRARIUS, Librorum descriptor. Isidor. lib. 6. cap. 14: *Librarii idem qui Antiquarii vocantur. Sed Librarii sunt qui et nova et vetera scribunt, Antiquarii qui tantummodo vetera, unde et nomen sumpsērunt.* Petrus Damianus lib. 7. Epist. 19: *Cum alto Monacho... litteris æque perito, atque Librario.* Supra: *Et quoniam scribendi peritus existit, non pauca nobis librorum volumina pollicibilibiter eraravit.* Ordericus Vitalis lib. 9. pag. 718: *Nulla unquam, ut reor, Sophistis, in bellicis rebus gloriosior materia prodit, quam nostris nunc Dominis Poëtis atque Librariis tradidit.* Vita S. Guthlaci Anachoretæ cap. 32: *Habuit siquidem in comitatu suo virum Librarium Wilfridum, etc.* [Acta S. Samsonis MSS.: *Quodam die festo dum ad Ecclesiam convenirent, et ibi sermocinationem inter multos de Librario quodam in longinquam Aquilonis terram habitante, et quamdam præcantationis artem hominibus exercente audirent, ad quem de multis provinciis innumera multitudo frequentare consueverat, quia omnia quæ illis dicebat, pro certo et sine dubio eveniebant.* Haud satis certa Librarii notio hocce in loco. Posset intelligi vir litteratus, qui librorum lectione hanc creditam acquisierat rerum futurarum præscientiam. De *Librariis* sive Scribis, variisque eorum generibus disserit Brencmannus lib. 2. Hist. Pandect. cap. 5.] [*] Murator. Antiq. Ital. tom. 3. col. 849. Savin. Histor. Jur. Roman. med. temp. tom. 3. cap. 25. § 218.]

LIBRARI, Qui describendis actis judicialibus operam dabant, in Cod. Theod. l. 1. de Lucris offic. (8, 9.) leg. 1. de

Decur. urb. Romæ, (14, 1.) apud JC. Symmachum, etc. *Librarius Cos. Librarius Quæstorius trium decuriar. Librarius Tribunicus*, in vett. Inscript. 541. 10. 544. 6. 625. 6. 627. 5. [* Inscript. vett. Joan. Vignol. pag. 301. Q. F. *Librarius a Manu, vel ad Manum*, ut apud Gruter. pag. 580. 11.] Hinc

LIBRARIUS, pro *Notario*, apud Rollandinum in Summa Notariæ: [qua notione *Librarius* dictus videtur Hilduinus Abbas Sithiensis apud Mabillonium tom. 3. Annal. Benedict. pag. 123. neque enim hic Hilduinus alius videtur ab eo qui in quodam Præcepto quod exstat tom. 12. Spicileg. Acher. pag. 109. Imperialis aulæ *Archinotarius* appellatur.]

LIBRARIUS, Dignitas Ecclesiastica in Ecclesiis Cathedralibus, eadem forte quæ *Cantoris*, qui et *Armarius* dicitur. Charta Henrici III. Imp. ann. 1056. apud Meurissium in Episcopis Metensibus pag. 360 : *Videlicet ut electionem Præbiterii faciant, sive Decani, Cantoris, Librarii, atque Custodis Ecclesiæ S. Stephani.*

† **LIBRARIUS**, Librorum custos in Monasteriis. Regula Mellicensis ann. 1451. in Chronico ejusd. Cœnobii pag. 414 : *Et eodem die etiam de Bibliotheca solent a Librario libri postulari.*

† **LIBRARIUS**, in veteri juris utriusque Vocabulario : *Qui in libra apponendo pondera, causas rerum determinat; vel est libros vendens et custodiens.*

† 1. **LIBRATA**, Libra pecuniaria redditus annui. Charta ann. 1208. tom. 2. Chartul. S. Vandreg. pag. 1908 : *Beneficium valens XIII. Libratas annui redditus.* Testamentum Hervei Comitis Nivern. tom. 1. Anecd. Marten. col. 867 : *Conferimus decem Libratas redditus pro anniversariis nostris annuatim in perpetuum faciendis.* Charta ann. 1247. ex Tabular. S. Nicasii Rem. : *Contuli Conventui Ecclesiæ S. Nichasii Remensis X. Libratas Paris. annui redditus.* Alia ann. 1250. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 154 : *Legavit... circiter IV. Libratas percipiendas in forestagio et piscatione quadam.* Charta S. Ludovici ann. 1269. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 270 : *Notum facimus quod cum Guillelmus Barberius dictus Ad pedem ferreum acquisivisse dicitur... X. Libratas et XV. solidatas incrementi census annui redditus, etc. Vide Libra terræ in Libra 3.*

† 2. **LIBRATA**, Præbitio; Famularis vestis, vulgo *Livrée*. V. supra in *Liberare* 2.

† **LIBRATIM**, Per libram, ad amussim. Vita sancti Guthlaci, tom. 2. April. pag. 38 : *Nec tandem ea quæ scripsi, sine subtilissima indubiorum testium cautione, Libratim scribenda quibusdam dare præsumpsi.*

† **LIBRATIO**, **LIBRATURA**, **LIBRATUS**. [* Anna præstatio. *Livrois*, eodem sensu, in Lit. admort. pro eccl. Vivar. ann. 1445. ex Reg. 177. Chartoph. reg. ch. 151 : *Item sur ung hostel... assis en ladite cité (de Viviers) deux Livroisons.* Pluries ibi.] Vide in *Liberare* 2. et *Libra* 2.

* **LIBRETUS**, diminut. a *Liber*, libellus, Ital. *Libretto*. Inventar. MS. ann. 1366 : *Item est quedam informatio facta in duobus Librelis papiris de tempore domini Clementis Papæ VI. etc.*

† **LIBRIAS**, πλακοῦς, *Placentia*, in Glosis Sangerm. MSS. et in Supplemento Antiquarii.

LIBRILLA. Joan. de Janua : *Librilla, est baculus cum corrigia plumbata ad librandum carnes. Dicitur etiam instru-*

mentum librandi, i. percutiendi lapides in castra, scil. manganus. Unde librilla, as, tali instrumento projicere, vel percutere, vel infestare. [Festus habet : *Librilla*, vel ut restituit Scaliger. *Librilla*, appellantur instrumenta bellica, saxa scilicet ad brachii crassitudinem in modum flagellorum toris revincta.] Henricus Rosla in Herlingsberga :

Non hic unigena fabricatur machina, nomen
Hæc Librilla tenet; quasi saxa pondera librans.

Librillum meminit Cæsar lib. 7. de Bello Gallico : *Fundis, Librilibus, sudibusque, etc.* Iis qui utebantur, *Libratores* dicuntur Tacito 2. et 3. Annal. Vide *Manganum*.

* **LIBRORIUM**, Mensuræ frumentariæ species, vulgo *Livrot*; unde *Libroriata*, modus agri, cui seminando *Librorium* satis est. Terrear. S. Maurit. in Fores. ann. 1472 : *Item dictus confitens tenetur solvere unum Librorium stliginis.* Ibidem : *Dictus confitens tenetur solvere... in quadam Libroriata orti, etc.* Vide supra *Librale* et infra *Livrale*.

† **LIBRUNCULUS**, Parvus liber. Præfatio in Vitam S. Samsonis Episc. Dolensis : *Poscimus quisquis es, qui hunc legis Librunculum mea me imperitia habeas excusatum.*

LIBUM, Genus præstationis, vox Latinis Scriptoribus notissima, *Gasteau, Tarte*. Charta Hugonis Castellani Vitiensis ann. 1224. apud Perardum pag. 407 : *Cum perciperem in molendinis de Chausseio... Libum unum, quotiescunque ad villam de Chausseio me venire contingebat, quidquid juris habebam in percipienda Liba memorata legavi in elemosynam, etc.*

† Morinensis Ecclesiæ Canonicis et Capellanis *Liba* distribui solebant certis diebus, ac præsertim iis, quibus celebrabantur obitus seu defunctorum anniversaria, ut passim cernere est in ejusd. Ecclesiæ Obituario MS. Sic fol. 2 : *Item in obitibus bursæ obituum, in quorum fine scribitur Cum Libis tantummodo sine alia distinctione, Canonici et Capellani percipiunt quilibet duo Liba, quolibet Libo valente IV. den. Fol. 8 : Item in nocte Circumcisionis Domini et vigilia Epiphaniæ Domini distribuuntur quilibet canonico residenti duo Liba, ponderis quolibet 48. unciarum.* In Tabulario Calensi pag. 140. pro molendino inter cetera redditur *Libum de valore XII. denar. Paris.*

LICA, Cylindrus, Gall. *Lisse*. Vide *Lischa*.

† **LICATOR**, Catillo, scurra. Vide in *Lecator*.

† **LICCINIUM**. Vide infra in *Lichinus*.

* **LICEAMEN**. [Similitudo. DIEF.]

1. **LICENTIA**, Joan. de Janua : *Licentia, dicitur commeatus, quod vulgariter commeatio : unde Licentiare, vulgo commeare.* Ugutio, a quo hausit : *Licentia dicitur commeatus, vel vulgariter dicitur cognatum, unde Licentio, as, cognatare, vulgo.* Ubi forte legendum *Congeatum*, et *Congeare*. Est igitur

LICENTIARE, Facultatem et licentiam abeundi dare, dimittere, Gall. *Licentier, congedier*. Gauterius Cancellarius de Bell. Antioch. pag. 451 : *Licentias Barionibus quiete recreari, etc.* Willel. Brito lib. 7. Philipp. :

..... Utque velint exire Licentiat omnes.

Chronicon Fossenovæ ann. 1209 : *Ibi cum benedicat, Licentiauit, etc.* Petrus Blesensis Epist. 52 : *Jamque Licentiauit, et accepta vestre benedictionis gratia re-*

cedebam. Chronicon Andrense : *Et data benedictione me ad egrediendum Licentiauit.* Adde Matth. Paris pag. 481. 671. Thwrocium in Ladislao cap. 59. [Annales Genuens. tom. 6. Muratorii col. 453. 479. 498. Chronicon Andree Danduli tom. 12. ejusd. Murat. col. 455. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 787. Chartam ann. 1394. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 189.] Joan. Gersenium de Imit. Christi lib. 2. cap. 8. § 5. etc.

* **LICENTIARE**, Dimittere, expellere, Gall. *Renvoyer, chasser*. Correct. stat. Cadub. cap. 8 : *Quodlibet centenarium mittere debeat de melioribus et sufficientioribus consiliariis sui centenarii; qui sic electi possint Licentiarum de dicto consilio, si videbitur domino capitaneo, domino vicario et dicto consilio minus idonei et sufficientes.*

† **LICENTIATUS**. Thom. Walsingham ann. 1296 : *Illicentiauit clam discessit, tanquam fugitivus, non impetrata ac petita missione.*

LICENTIA, quæ ab Abbate Monachis conceditur alicui faciendi. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 38 : *Duobus modis Licentia accipi possunt, scilicet aut verbo, aut signo. Qui verbo Licentiam petunt, manifeste dicant quid facere velint; qui autem signo petunt Licentiam, si non possunt per signum illud quod aperte volunt significare, debent postea, cum opportunum fuerit, a quo Licentiam acceperunt, quid fecerint indicare. Infra : Licentia decantandi Missam, de egressu, etc. Ekeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 7 : *Regulam quotidie audire et facere; Licentias interdum, quæ etiam irregulares essent, tanquam Novitii dare, arcum tendere, ac laxare.* Statuta antiqua Cartusiensis 2. part. cap. 6. § 21. de Priore : *Cum conversis manens Licentias donat, ad eum pertinet Licentia generalis vini, casei, silentii et hujusmodi.**

LICENTIARE, Facultatem dare rei cuspiam faciendæ. Cæsar. Heisterb. lib. 2. de Mirac. cap. 10 : *Dicitque juveni : Vis ut ostendam Abbati ? et Licentiauit ei.* Vide eundem lib. 3. cap. 14. lib. 6. cap. 5. Speculum Saxon. lib. 2. art. 63. § 6. Albertum Stadensem ann. 1248. Vitam S. Amasii Episcopi Teanensis cap. 3. Statuta Synodalia Odonis Parisiensis, [Concilium Trevir. ann. 1227. apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 109.] etc.

LICENTIA MAJOR. [* Canonicalium exercitorum vacatio, Gall. *Vacances*.] Tabularium Cisoniense ann. 1266 : *Statutum est etiam ut quilibet Canonicus durante majori Licentia, quæ semel in anno concedi consuevit, æstimationem præbendæ vini sui habeat in pecunia numerata.*

MALA LICENTIA, Longobardis dicta facultas peccandi uxori a marito indulta. Leges Luitprandi Regis tit. 101. [** 130. (6, 77).] *De mala Licentia mulieri data. Mox : Si quis conjugii suæ malam Licentiam dando dicat : Quin vade, et concumbe cum tali homine; aut si dixerit ad hominem, Veni et fac cum muliere mea carnis commixtionem, etc.* Adde Legem Longob. lib. 1. tit. 92. § 6. Nam cum adulterio uxoris matrimonium solveretur, mariti interdum qui uxores remittendi quærebant occasionem, eas ad perpetrandum adulterium impellebant : quo statim probato, ab iis divellebantur. Quod attingit Matthæus Monachus in quæstionibus matrimonialibus lib. 8. Juris Græcorum pag. 508. ubi de Causis dirimentibus matrimonium : Έδω τῆ τῆς

γυναϊκὸς σωφροσύνη ἐπιβουλεύων, ἄλλοις αὐτὴν εἰς τὸ μοιχευθῆναι ἐπιχειρήσῃ προδοῦναι. Huc etiam spectat, quod habet Achmes Onirocrit. cap. 267. Unde in Capitulari ann. 757. cap. 1. et lib. 5. Capitul. cap. 21. ubi illi, cujus uxor adulterium commisit, aliam uxorem accipere facultas conceditur in Cod. Thuano: *Si absque ejus conscientia factum fuerit illud adulterium, et si ab ea abstinuit postquam rescivit, nam cum illa reconciliari (non) potest. Vide Cugucia.*

LICENTIA, Facultas data Doctoribus seu Professoribus profitendi publice in Academiis. M. Robertus de Sorbona in Serm. de Conscientia: *In isto libro eris solum examinatus, quando petes Licentiam legendi Parisius.* Joannes de Deo in Pœnitentiaro lib. 5. cap. 14: *De Magistris scholarum: Peccant... primo, quia vendunt Licentias docendi, etc.* Marsilius Patav. in Defensore pacis 2. part. cap. 10: *Quibus docendi aut operandi talia in civitate per principantem data est auctoritas, quam in disciplinis liberalibus consueto vocabulo Licentiam appellamus.* Vide eundem cap. 21. pag. 322. 326. 1. Edit. [Recepi Licentiam in legibus in studio Aurelianensi, Jacobo Gelu in Vita sua tom. 3. Anecd. Marten. col. 1947.] [* Vide Savin. Histor. Jur. Roman. med. tempor. tom. 3. cap. 21. § 79. sqq.]

LICENTIARI, Licentiatus ad magistrum, in Chron. Nicolai Trivetti ann. 1282. Idem Rob. de Sorbona: *Multis enim magnatibus fit aliquando gratia, et Licentiantur sine examinatione.* [Non semel occurrit in Statutis Academiæ Paris. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 384. ut et apud Robertum Goulet in Compendio jurum ejusd. Academiæ fol. 8. etc.]

LICENTIATURA, Eadem notione. Licentiaturæ gradus in universitate studii generalis, in Bulla Pii IV. PP. tom. 4. Gall. Christ. Instrum. col. 845.

LICENTIA MATRIMONIORUM, MARITALIS, LICENTIA nuda. Vide *Maritagiū*.

* LICENTIA, Practicis nostris, *Congé de deffaut*, Actus quo defensor, provocator non comparente, a petitione dimittitur et absolvitur. Arest. parlam. Paris. 11. Jan. ann. 1364. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 542: *Quare petebant præfati archiepiscopus et vicecomes Narbonæ ac consules Biterrenses pronunciari præfatos de Narbona audiri ad præmissa non debere nec admitti per viam supplicacionis nec imploracionis officii, ex quo notebant se facere partem, et quod requesta eorum rejecta, concederetur Licentia et expensæ dictis archiepiscopo et vicecomiti Narbonensibus, ac consulibus Biteris.*

* LICENTIARE, Facultatem et auctoritatem dare, Gall. *Autoriser*. Charta ann. 1406. in Reg. 3. Armor. gener. part. 1: *Ipso Guillelmo Licentiatu, ut asseruit, in hac parte a nobili et potenti viro dom. Guillelmo de Chamboranco milite patre suo, etc.*

** LICENTIARE, Auctoritatem dare possidendi. Chart. ann. 1326. apud Pistor. Amoenitat. Litter. tom. 3. pag. 520: *Pro hujusmodi donariis idem H. Licentiatu ipsum G. et suos veros heredes in dimidio partem mansi sui siti in campo, etc.* Vide Haltaus. Glossar. German. voce *Einwältigen*, col. 308.

* LICENTIARE, Liberi agere, Gall. *Se Licencier*. Steph. de Infestura MS. ubi de Innoc. PP. VIII.: *Cum stitisset (imperator Turcarum) coram pontifice aliqua ad invicem dixerunt, mediante in-*

terprete; non tamen fuerunt audita nisi a circumstantibus: et tandem volens cum papa Licentiare, Læta fronte et alacri visu cupiens eum osculari in facie, etc.

* 2. LICENTIA, Relaxatio, oblectamentum, Gall. *Divertissement, récréation*, vel Congratulatio; sed lege forte *Liencia*. Vide infra in hac voce. Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 613: xvij. Kal. Decembris accessimus personaliter... ad Montem leprosorium et ad hospitale B. M. Magdalenæ Rothomagensis, et accepimus in ipsis locis Licentiam, indeque regressi fuimus ad Dei-villam... xv. Kal. Decembris prædicavimus in ecclesia Rothomagensi, et accepimus Licentiam a clero et populo, habuimusque nobiscum totum capitulum ipsa die.

* LICENTIOSITAS, Licentia abundi. Stat. ann. 1496. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 259: *Providentes Licentiositati, tam adolescentum plebeiorum, quam desertationi bonorum, ... statuimus quod tantummodo unus filius de villa a patre recedere possit ad servitium.*

LICENTIOSUS. Gloss. Græc. Lat.: Ἀνεξουσίος, Licentiosus, suæ potestatis emancipatus, sui juris. [Supplement. Antiquarii: Licentiosus, παρρησιαστικός, Libere loquens.]

† LICERA. Charta Monasterii S. Vincentii del Pino tom. 2. Concil. Hisp. pag. 168. col. 1.: *Si quis... homo contra hunc factum insurgere voluerit, si quis super viam facere tam Regia potestas quam Pontificum majestas, simulque populorum diversitas, nec vocem enim habeant nec licentia, et fronte propriis careat Liceris, non videant quæ bona sunt in celestem Hierusalem. Fronte propriis careat Liceris idem esse puto quod Fronis propriis privetur luminibus seu oculis; sed quid Licera proprie significet, aut unde oriatur, non satis percipio. An pro Lucerna scriptum, aut pro Visera, Hisp. Cassidæ conspiciunt, quo barbarus scriptor oculos seu videndi facultatem vel actum exprimere voluerit, ut vocem Visiere quandoque Galli etiamnum usurpant in jocoso atque familiari colloquio.*

† LICERCERIS, Centurio. Gloss. Isid. Additit in Pitheanis, *Luceres*; erant autem *Luceres* vel *Lucerenses pars tertia populi Romani, appellati a Lucero Ardeæ Rege, qui auxilio fuit Romulo adversus Tatium bellanti, si Festo fidem habeamus. A Lucumone Luceres dictos ait Junius.*

* LICERE, IS, Licentia, facultas. Charta ann. 1065. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 198: *Et quia acquiehimus ipsum rogatum vestrum, et hec in presentis concedimus tibi... scripta Icaba... cum scriptos duos passus de scripta terra, qualiter superius legitur, una cum omnem Licerem et pertinentiam... Iterum concedimus et damus tibi Licerem et licentiam abeant omni tempore hominibus, qui laborant ipsa terra, etc.* Nostris alias *Loer*, et *Loir*, pro *Licere*. Stat. ann. 1263. ex Tabul. Commer.: *Item au taverne, en sa maison tant seulement, Loera prandre gaigne de ce qu'il vendra; mais fors de sa maison, ne luy Loet pas.* Charta ann. 1339. ex Tabul. S. Joan. Laudun.: *Accordé est qu'il Loira ausdiz religieuz, etc.* *Estre leu*, eodem intellectu, in Libert. villæ d'Aigueperse ann. 1374. ex Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 360: *Item voulons et octroions que lediz consoulz et conseiliers... puissent et leur soit Leu, etc.* Aliæ ann. 1427. in Reg. 179. ch. 42: *Item*

qu'iz puissent et leur soit Leu de acquerir de nos hommes.

† LICENTIRE. Charta ann. 1222. e Chartulario S. Medardi Suess.: *Insuper etiam Licentibamus super mortua manu Boveti, qui fuit homo de elemosina. Idem quod Dissentire, ut liquet ex alia ejusd. Charta ann. 1226. ubi: Insuper etiam Dissentiebant partes prædictæ super mortua manu Boveti, etc.*

† LICHA, f. Idem quod *Lischa*, Machina poliendis et lævigandis telis et holoseris accommoda, Gall. *Calandre*. In Codice censuali MS. Eccl. Atebat. ann. 1261. N. tenens domum unam in territorio Ecclesiæ debere dicitur eidem Ecclesiæ certam pecuniæ summam pro *Lichis suis*, quia forte telas expoliendi artem exercebat: quod Galli dicimus *Calandre*. Vide *Lischa*.

* Nostris *Liche*; unde *Licheur*, qui illo instrumento utitur. Lit. ann. 1410. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 536: *Enguerran Flomenes... qui avec ce qu'il estoit drappier, estoit tondeur, Licheur, pareur de draps, etc.* *Lisseur*, in Lit. remiss. ann. 1445. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 370. Vide supra *Liciniorum*.

† LICHERA, LICHERIA, LECTICA, Gall. *Litiere*. Miracula MSS. Urbani V. PP.: *Ipsum portaverunt in domum suam in una Lichera. Statuta Monialium S. Salvatoris Massil.: Post mortem quando Monialis portabitur in Licheria. Pro Lecti apparatu usurpari videtur vox Licheria in Charta ann. 1500. apud D. Calmet tom. 3. Hist. Lotharingæ col. cccxxxi: Quatuor lectorum monitorum sive garnitorum... Licheriis, enlehibus, pulvinaribus, bassaghiis, linleaminibus, ludicibus, coperturis, cortinis pendentibus, etc.* Vide *Lectarium*.

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Lichiera, Prov. basterna. Licheria vero ex Ch. ann. 1500. hic laudata de lecti fulcimento, Gall. Bois de lit, videtur intelligenda. Vide supra Lectoria 3. et infra Lichiera.*

* LICHERIUS, Ad *lichias* seu repagula pertinens, hinc *Justicia licheria*, jurisdictione quæ intra *lichias* exercetur. Vide supra in *Justitia* 1.

* 1. LICHA, Septum, repagulum, Gall. *Lice*. Charta official. Noviom. ann. 1318. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 488: *Item dictus reus cum suis complicibus disruptit Lichias seu clausuras memoris religiosorum virorum abbatis et conventus B. Martæ de Vermando. Vide Licæ.*

* 2. LICHA, Licium, Gall. *Lisse*. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 646: *Cum dictus Matheus operas dicti Laurentii rei conduxisset seu locasset ad operandum in arte seu opere pannorum altæ Lichie, etc.*

* LICHIERA, Lecti fulcrum, Gall. *Bois de lit, couchette*. Inventar. ann. 1449. ex Tabul. D. Venciæ: *In camera paramenti unum lectum, ... cum Lichiera nova et scamno... Quædam Lichiera garnita talatio et plumari pleno lanæ. Vide supra Lichera.*

† LICHINA, Species tubæ. Vide *Licina*.

LICHINUS, Idem quod *Ellychnium*. Papias: *Lichini, cicendelia lucernæ*. Oedericus Vital. lib. 6. pag. 615: *Incolis alia curantibus, flamma (candelæ) Lichinum usque ad mappulum altaris absumpsit. Miracula S. Ludgeri Episcopi Mimigard. n. 20: Extincta candela carbunculum de Lichino emanavit, ut nihil prorsus in eo lucis remaneret. Ubi carbunculus est flamma quæ exsufflata candela in*

elychnio restat. Vide Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 46.

* Adjective sumitur, nimirum pro eo quod ad *Lichinum* componendum aptum est, in Charta ann. 1350. ex Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 246 : *Item quod omnes et singulas faces sive torquæ, intorticia, candele... habeant fieri taliter, quod quatuor partes sint de bona et sufficienti cera, et quinta de pabulo Lichino vel cotone.*

LICHINIUS. Constantinus Africanus lib. 2. de Morbor. curat. cap. 7 : *In auriculas cum Lichinio infusio mittatur.* Adde cap. 13. 15. etc. *Linteolis vel Licinio addito*, apud Vegetium lib. 2. de Arte veterin. cap. 22.

LICINUS, apud Hugonem Farsitum lib. de Miraculis S. Mariæ SueSSION. cap. 19. [Joh. de Janua : *Cicendulum, Thuribulum vel Licinus; et ponitur pro candela.* Gloss. MS. Sangerm. Lat. Gall. : *Licinium vel Licinus, Limechon de chandelle.*]

LICINIUS. Papias et Gloss. Arabico-Lat. ex Isidoro lib. 20. cap. 10 : *Licinius, quasi Lucinius, quia Lumen dat, est enim cicindela lucerna.* Glossæ Isid. : *Licini, candela, lucerna, vel cicindilia.* Ado Viennensis in Martyrol. 5. Id. Jan. : *Oleoque infuso Liciniis manus et pedes eorum ligantur, etc.* [Linteamina perpetuum interpretatur Vir doctus tom. 1. SS. Januarii pag. 587.] Constantinus Afric. lib. 1. de Morbor. curat. cap. 16 : *Fumigatio fiat cum Licinio bombycino prius accenso et extincto.* Adde ejusdem lib. de Chirurgia cap. 24.

LICCINIUM, Quod de candela vel lucerna emungitur, in Glossis MSS.

† LYCHINUS. Miracula S. Etheldredæ, tom. 4. Junii pag. 551 : *Ite, Lychinum facite... et postea Lychino ceram superponentes, candelam facite. Sicut enim Lucerna oleo et Lychino præparata lucet,* tom. 3. Bibl. Patrum Ascet. pag. 393.

† LYCHINIUM, in Vita S. Humilianæ num. 15.

* LYCHNUS. Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 2323 :

Inter sacrilegas Lychnis stolulisque gehennæ
Devovere tuum bis caput octo patres.

i. e. candelis projectis. Vide *Excommunicatio et Stola et banno interdiceri in Stola* 2.

* LICHUDA, Cammarus Tract. MS. de Pisc. cap. 133. ex Cod. reg. 6898. C. : *Gammarrum Galli et Normanni appellant homar, ... Genuenses lombardo, ... Constantinopolitæ Liczuda vel Lichuda, Illyrici larantola, nostri langrouit et escrevice de mer.*

* LICIA, Palus, pertica. Arest. Parlam. Paris. ann. 1304. in Reg. Olim fol. 68. v. : *Religiosos dictos in dicta saisina piscandi impediabant injuste, et de novo vadum faciendo et Licias ibidem ponendo, peterentque dicti religiosi dictum impedimentum amoveri. Hinc Lice, Agger palis constructus appellatur, in Charta Rob. de Veteri-ponte ann. 1330. ex Chartul. S. Joan. de Valle : *Le priour ou couvent de leur droit peuent et pourront prendre mote et motage en touz noz frouz pour la reparation de touz leurs molins, Licis et chaucis sanz contredit de nous et de nos gens.* Inde etiam *Lice* dicitur Pugna ludicra, hastiludium, quod in campo licis seu palis clausa perageretur. Lit. remiss. ann. 1362. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 157 : *En la parroisse de Blaquesville en la viconté de Caudebec, en un manoir appartenant aux religieuz de Sainte Katherine, acoustumé est.... que**

les gens du pais s'y assemblent le jour de la Nostre Dame mi-Aoust pour faire Licis, caroles, dances et plusieurs autres esbatemens. Vide in *Licis* 1.

1. LICIE Castorum aut urbium repagula, vulgo *Lices*, a *Liciis*, seu staminibus, vel funiculis dicta quod ea primitus ex funibus conficerentur, vel quod ut stamina junctim erigantur. [Epist. Anonymi de capta urbe CP. ann. 1204. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 786 : *Exercitum nostrum grossis palis circumcinctum et Liciis.* Computus ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Feudorum usu ad calcem pag. CXLVII : *Pro veteri garrulio reficiendo et pro Liciis* LII. s. Et pag. CXCVI : *Pro Licis circa fossatos faciendis, etc.*] Godefridus Monach. S. Pantaleon. ann. 1219 : *Muri firmati sunt ligneis castellulis ac Licis.* Jacobus de Vitriaco in Histor. Orientali ann. 1219 : *Et ad jactum jaculi extra Licias Saracenis equitantibus relictum exposuerunt.* Idem in Epist. de Captione Damiatæ : *Cum ex parte Liciarum nostrarum et fossati nostri pluries impugnassent nos Saraceni.* Oliverius Schol. : *Fossatum.... transeunt et Licias violenter rumpentes,* etc. S. Ludovicus in Epist. de Captione sua : *Destructis Saracenorum machinis, Licias fecimus ad pontes navales.* Porro *Licias* legendum tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 364. pro *Lictas*. [*Licis duelli*, Locus *Licis* clausus ad singulare certamen, apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 581.] Vide Vincent. Belvac. lib. 32. cap. 99. Math. Paris. pag. 211. 213. Gesta S. Ludov. pag. 355. etc. Will. Guiart MS. :

Là tendent les tentes faitices,
Puis environnent l'ost de Lices.

Le Roman de Garin :

Devant les Lices commence li hustins.

[Le Roman de la guerre de Troyes MS. :

Eissuz resont cels de la cité...
La Lice passerent foraine,
Puis s'espandent par l'araine.

Guillelmi Archiep. Tyr. continuata Hist. Gallico idiomate, tom. 5. Ampliss. Collect. Marten. col. 620 : *Car quant li Chrestiens vindrent devant Alixandre, le Baillif les fist herbergier, et faire bones Lices entor eux.*] Vide Willhard. n. 11. 88. 92. 93. 207. et Hemricurium de Bellis Leodiensib. cap. 24. *Αέσαι* dicuntur Scyllitzæ pag. 381. *Lizæ*, in Consuetudinibus Catalanæ MSS. Vide *Lixa* et *Masoverius in Mansionarii*.

* Charta ann. 1280. ex Tabul. S. Auberti Camerac. : *Munitiones validas, quæ Liches et barbakanes vulgariter nuncupantur, et castrum de lignis super dictis munitionibus fecerunt.*

† Carolus de Aquino in Lexico Militari vocis etymon non a *Liciis*, staminibus seu funiculis censet esse derivandum, sed potius a *sublicis* vel *sublicis*, quæ perticæ sunt ad pontes potissimum struendos et sustinendos : ex quo pontes ipsi dicti *Sublicii* : vel cum Ferrario in voce *Lizza*, a palis, quibus septus est ficti vel imaginarii certaminis, aut munitimenti castrensis vel urbani locus. A palis enim, inquit, fit palicium, et hinc *licium*. Idem censet Menagius. Itali similia repagula lignea ex palis indiscriminatim dicunt *Lizza* vel *Liccia*.

* 2. LICIE, Atria ecclesiarum *Licis* seu repagulis plerumque clausa. Chartul. S. Eligii Paris. ann. circ. 1300 : *Ante Licias S. Gervasii, ubi venduntur pisces et anseres decoquantur.* Lit. remiss. ann.

1381. in Reg. 119. Chartoph. reg. ch. 434 : *Jehan de Dinant vist passer par devant son hostel ledit Jehan Ternue, et le poursui jusques au Lices de l'église de Nostre Dame de Reins.*

† LICIANI, *Prophetæ*. Gloss. Isid. An a *Licino*, aut *Luce*, ut intelligatur *Videns*, inquit Martinus, illuminatus homo, qui plus aliis videt, futura prævidet ? Conjectura non placet Grævio, qui et ipse conjicit forte legendum, *Linigeri, Prophetæ*, quod *Ægyptiorum* Sacerdotes linigeri fuerint et *Prophetæ* dicti.

* LICIARE. [Etendre, allonger. DIF.]

LICIATORIUM, Ugutioni, et Mamotrecto ad 1. Paralip. cap. 8. *Lignum in quo licium involvitur, et laqueus qui de filo solet fieri.* Joannes Monachus Majoris Monasterii lib. 1. Hist. Gaufridi D. Norm. : *Vir ille humanæ virtutis modum excedens, lanceam quasi Liciatorium habens, Andegavensem impetit.* Vide 1. Reg. cap. 17. lib. 2. cap. 21. lib. 1. Paralip. cap. 11. etc. Occurrit præterea hæc vox nude in Gloss. Arabico-Latin.

† LICIATUS, Obvolutus licio. S. August. lib. 30. de Genesi ad litteram num. 23. metaphorice : *Et quodammodo Licciata primordia futurorum animalium, quæ de corruptionibus talium corporum pro suo quæque genere ac differentiis erant exortura.* Simili prorsus ratione rursum utitur lib. 22. de Civit. Dei cap. 14.

LICINA. Matth. Westmonast. : *Tunc Rollandi cantu inchoato, vexillis erectis et evolutis, tubis cum Licinis perstreperantibus, etc.* Ita utraque Editio : sed legendum videtur *bucinis* pro *buccinis*, quomodo Græci recentiores βούκινοξ dixere. Hist. Apollonii Tyrii : *επεν τον; και τα βούκινα, να πικθω να σκολάσσω.* Vide Gloss. Rigaltii et Meursii [necnon mediæ Græciti in βούκινα.]

† Crediderim tamen retinendum esse *Licinis*, quod Nicolaus Specialis lib. 1. de Rebus Sculis cap. 14. apud Murator. tom. 10. col. 933. ambas voces *Lichinis* et *buchinis* usurpet : *Alii, inquit, strepebant pedibus in propugnaculis, alii percutiebant fusibus tabulata, conchas æreas et lebetes, nonnulli tubis et tibiis, Lichinis et buchinis, aliisque similibus terribiliter intonabant.*

† LICINÆ, Tenue flum textum, apud Martinum in Lexico.

* LICINITORIUM, Idem quod supra *Licha*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120 : *Licinitorium, Gall. Liche.* Vide *Liciatorium*.

† 1. LICINIUM, Genus vestis, Isidoro lib. 19. cap. 22. *vocatum quod textura ejus ligata sit in totum, quasi diceret Liginum, c pro g littera commutata.* Melius a *Licio* deducit Martinus. Vide *Licinius* in *Lichinus*.

† 2. LICINIUM, Lignum lucens. Isid. lib. 19. cap. 19 : *Lignum vocatur Græca etymologia, quia incensum in lumen convertitur et in flammam; unde et Licinium dicitur quod lumen det.* Similia rursum habet lib. 17. cap. 16. Vide *Lichinus* et *Lucinium*.

† LICINIUS, LICINUS, Idem quod *Ellychnium*. Vide supra in *Lichinus*.

† LICINUS, λικίνος, in Glossis : Qui capillos sursum versos habet, ut apud Servium *Licini boves* dicuntur qui habent cornua sursum versum reflexa. Martini Lexicon consule.

* LICIPPIMUM, Vestis genus videtur. Chron. Danic. ad ann. 1389. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 115 : *Quantam juraverat (Albertus rex Suecorum) se non portaturum caputium, antequam*

reginam regnis Daniæ et Norwegiæ pri-
vasset; ideo ipsa fecit ei fieri caputium
de bucello (l. burello) xv. ulnarum, cum
Licippio xix. ulnarum. [* Forte Liripio,
Gall. Mèche.]

* Super brachium dextrum habens
beccam sive Licippium eisdem pannis
subductum. » (Diar. Burchard. ed.
Thuasne, II. 176. ann. 1494.) Quo exem-
plo vocis certus fit sensus: becca enim
synonymon est bechæ, bechæ capucci.]

* LICISCA. [Lycisca: « Licisca, lisse. »
(Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E 36. xv. s.)]

* LICITARE. Pariag. inter reg. et ab-
bat. Magniloci ann. 1312. in Reg. 56.
Chartoph. reg. ch. 276: Nec compelli pos-
sint venire Licitare se respondere, etc.
Sed leg. prorsus Litigare, ut habetur in
aliis eadem de re Chartis.

† LICITATOR, Gladiator, apparitor, oc-
cisor, cui multa licent. Gloss. Isid. Omissa
et turbata sic recte corrigit Grævius ex
Constantiensi, qui nihil prætermittit:
Licitator, Gladiator, occisor, a Licitari,
Congredi, pugnare, ut apud Nonium.
Lactor, Apparitor. Licentiosus, cui multa
licent.

* LICITUM, Idem videtur quod alias
Jubilum dicitur, Cantus scilicet species,
quo non voces, sed vocum toni longius
cantando diducuntur et protrahuntur,
quod quia licentius fit, Licitum appella-
tum opinor. Stat. S. Capel. Bitur. ann.
1407. ex Bibl. reg.: Ordinamus quod præ-
fatum collegium juxta ordinationem præ-
fati domini ducis fundatoris teneatur
prima die ejuslibet mensis... unam Mis-
sam de S. Spiritu, ... et post ejus decessum,
loco illius, solennes vigiliis defunctorum
et in crastinum Laudes, Commendationes
et Versiculos cum magno Licito atque
pauza, et postmodum Missam fidelium
defunctorum pro salute animæ domini
fundatoris præfati.

* LICITUS, Licentia, venia. Ermold.
Nigel. Carm. de Reb. gest. Ludov. Pii
tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 63:

Navibus æquatis tandem, velisque novalis,
Cum Licitu Heroldus intrat honore ratem.

† 1. LICIUS, Negotiator, Gloss. Isid.
Grævio videtur scribendum Licitor;
quia negotiatorum est emere ac licitari;
quæ postea carius vendant.

† 2. LIGIUS, f. pro Ilex, arbor nota.
Dicta S. Egidii, tom. 3. Aprilis pag. 242:
Et signa præcipua excisa sunt ex arbore
Licii prope eandem cellam excrecente,
sub qua sæpius oranti Christus apparuit.

* LICOISUS, Legis custos. Liber de
div. ordin. et profess. eccl. apud Marten.
tom. 9. Ampl. Collect. col. 1028: Deinde
rursum incipientes ab inclusis, et ab his
qui continenter vivunt, et nec canonici,
nec monachi, nec eremitæ, nec inclusi,
sed Deicolæ vel Licoisi, id est quasi legis
custodes possunt dici.

† LICTE, pro Licie in hac voce.

* LICITATORIE, ut ad Licitorem perti-
net; nisi sit pro Licitorie, Cum literis.
Instr. ann. 1294. in Reg. 2. Olim parlam.
Paris. fol. 2. v.: Duos nostros alios ser-
vientes per senescallum nostrum Tholosa-
num Licitorie missos, ... pro quibusdam
requisitionibus ex parte nostra faciendis,
etc. Vide mox

* LICTERATORIE, Per litteras, scripto.
Sent. contra Florent. ann. 1311. apud
Lam. in Delic. erudit. inter not. ad
Hist. Sicul. Bonincont. part. 3. pag. 202:
Guidonem della Turre de Mediolano pro-
ditorem, rebellem et fere bannitum ipsius
domini regis et sacri Romani imperii
scienter et appensate receptantes contra
voluntatem et mandatum eisdem Floren-

tinis super hoc Licteratorie destinatum.
Vide Literatier 2.

* LICTERATORIUM MANDATUM, Scripto
datum. Comput. ann. 1503. inter Probat.
t. 4. Hist. Nem. pag. 82. col. 1: Mandato
Licteratorio dicti domini sancti, Valerii,
etc.

* LICTERIUM, Analogium, pulpitum,
ut supra Lectorinum. Charta ann. 1019.
tom. 1. Hist. Cassin. pag. 81. col. 2: Duo
lenzona linei operati propter altaria, et
unum propter Licterium.

* LICITRE, Detrere, in Glossar. Lat.
Gall. ex Cod. reg. 7692. Nostris alias
Détraire, pro Médire, detrahere.

1. LICITORES, Lutræ, Gall. Loutres.
Charta ann. 1158. in Metropoli Salisbur-
gensi tom. 2. pag. 263: Venationes bes-
tiarum, cervorum, castrorum, (lege casto-
rum) et Licitorum in flumine Ambre, etc.

2. LICITORES, Ecclesiæ assertores. Hi
laici sunt, et in chero inter Clericos in
Missa Apostolum legunt: vel quod Sub-
diacones faciunt, et hi faciunt. Hos Africa
vel reliquæ regiones habent. Papias in
ordine lit. Li. tametsi videatur de Lec-
toribus agere. [* Ecclesiæ assertores
forte sunt Actores.]

LICTORIA, Decuria Consularis, in leg.
1. Cod. Th. de Lucris offic. (8, 9.) Vide
ibi Jacob. Gothofredum.

† LICTRA, Zona funebris. Vide Litra 2.

* LICTRINUM, Ambo, analogium.
Charta Joan. comit. Droc. ann. 1330. ex
Tabul. capit. Carnot.: Quoddam altare
in ecclesia Carnotensi situatum prope
Lictrinum ante pillum juxta allogias a
dextris dictæ ecclesiæ, in honore ipsius
Genitricis Dei. Vide supra Lectritum.

* LICTUS, Derelictio, bis occurrit in
Obituar. eccl. Paris. edito ad calcem
Brevis ejusd. eccl. ad Sabbat. ante Dom-
min. Passion. et Domin. Advent.: Missa
de Beata pro Licitu Officii parvi.

† LICUBUS PICEUS, Species arboris,
ut conjecto, ac forte Pinus vel Abies,
unde pix exprimitur. Rolandinus Pata-
vinus de factis in Marchia Tarvisina
lib. 8. cap. 13: Pugnatum est etiam ad
portam S. Stephani, et exinde ad pontem
Altinatem, per murum illum, quia pla-
nior erat murus et Licubi picei assidibus
coadjutus, et inde spissiores intrinseci de-
fendentes.

† LICULMEN, Gari species ex intestinis
piscium, apud Laurentium in Amalthea.
Vide Liguamen.

* LICZ, Danis, et alias Lyde, Cicatrix,
auctore Ludewigo ad Leges Danic. tom.
12. Reliq. MSS. pag. 170: Item si aliquis
clericum læserit et convictus fuerit, solvat
regi jus suum; pro blodwilde Licz, episcopo
solvat jus suum.

* LICZUDA, Vide supra Lichuda.

* LID, Charta ann. 1070. in Chartul. S.
Petri Gand. ch. 17: De intermitione etiam
extraneorum debitum, quod plebeia lin-
gua Lid dicitur, teneat.

† 1. LIDA, Ancilla, Serva. Vide Litus.

† 2. LIDA, Hisp. Lid, Tumultus rixan-
tium, contentio, jurgium. Fori Alcaço-
nenses Alfonsi Regis Portugalliæ æra
1267: De cavallos qui se perdiderint in
algará vel in Lida, etc. [* Vide infra
Lidis 2.]

* 3. LIDA, ut mox Lidda. Reg. episc.
Nivern. ann. 1287: Costuma ferri valet
xx. libras, et minuta Lidæ xij. libras.

LIDDA, [* Præstatio, tributum præsem-
tim quod pro mercibus penditur. Charta
ann. 1156. inter Instr. tom. 6. Gall.
Christ. col. 40: Concedo... medietatem
videlicet Liddæ octo denariorum... Hac
itaque ratione habes in Lidda duodecim
denarios, medietatem et sex denarios,

duos utique quos habebas, et duos quos
tibi reddo, atque duos alios, quos domnus
de Casulis per te habet et possidet; quod
si Lidda ista aliquando excreverit, etc.
Infra: Mellietatem Liddæ salis.] Vide in
Leudis.

LIDDI, LIDDONES, Vide in Litus.

† LIDEMLAJO, Vide mox in Lidolaip.

* LIDEMONIUM, Vide Litimonium in
Litus.

1. LIDERE, pro Allideré; et humo infli-
gere, in Leg. Bajwar. tit. 21. § 29: Si
lignum est, Lidat eum tertis.

* 2. LIDERE, [Elidere. Dief.]

† LIDHILAHBUM, Vide mox in Li-
dolaip.

† 1. LIDIA, Ancilla, serva. Vide Litus.

† 2. LIDIA, Præstatio, tributum. Vide
Leudis.

† LIDIALES MANSI, Qui a Litis seu
servis excolebantur. Vide in Mansus.

† LIDIMONIUM, Vide in Litus.

† LIDINLAIB, Vide mox in Lidolaip.

* 1. LIDIS, Eodem significatu quo su-
pra Lidda. Charta ann. 1266. in Chartul.
Cluniac. ch. 326: Homines de Marci-
gniaco non tententur solvere Lidem in foro
de Sinemuro, nec homines de Sinemuro
in foro de Marcigniaco.

* 2. LIDIS, Prælium, certamen, Hisp.
Lid, unde iisdem Lidari, Certare, pu-
gnare. Leg. Lusit. sub Alph. reg. tom.
1. Probat. hist. geneal. domus reg. Por-
tugal. pag. 11: Nobiles si fugerint de
Lide... si non liberaverint regem aut
filium ejus, aut pendonem pro suo posse
in Lide... non sint nobiles. Vide Lida 2.

LIDISCARTI, Vox confecta ex Germ.
Lid, membrum, et Scharf, fissura. Lex
Bajwar. tit. 3. cap. 1. § 21: Si aurem
maculaverit, ut exinde turpis appareat,
quod Lidiscarti vocant, etc. [* Vide
Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 6.
col. 528.]

* LIDIUS, [Sonus acutus. Dief.]

† LIDO, Maris æstus. Vide in Ledo.

LIDOLAIP, Lex Longobard. lib. 2. tit.
15. § 2. [* Rothar. 173.]: Si quis res suas
alii thingaverit, et dixerit in ipso thingæ
Lidolaip, id est qui in die obitus sui reli-
querit, non dispergat ipsas res postea
dolo animo, nisi fruatur cum ratione.
Editio Heroldi habet Lidhilaibum. [Co-
dex Cathedr. Mutin. teste Muratorio,
Lidinlaib, id est, quod, etc. Ambrosianus,
Lindila, Estensis Lidemlajo. Schilterus
Lidolaip reddit Lih to leib, Concedo ad
vitam, vitalitium, usufructus, in verbo
Lihen, dare, concedere, largiri.]

LIDORIUM, Monachus Altisiod. ann.
1091: Reperita sunt in ipsi Ecclesiæ fun-
damentis sepulchra plena sarcophagis et
loculis saxeis, plumbeis, gypseis, sectisque
ac complanatis Lidoriis, quæ omnia erant
plena corporibus. Idem videtur quod
Leviga, de quo voce supra, seu Læviga-
torium.

† Lidorium laterem hic significat,
ut in Chronico S. Petri Vivi ad annum
1068. apud Acherium tom. 2. Spicil. pag.
746: Inventum est quoque in quodam
Lidorio hoc scriptum: Hic positus est
Tetulfus ante sepulchra Martyrum fabri-
cator hujus Ecclesiæ. Laurentius in
Amalthea: Lidoron, Later longitudine
sesquipedalis, latitudine pedis.

LIDUNA, Maris æstus. Vide in Ledo.

LIDUS, Idem qui Litus. Vide in hac
voce.

LIDUWAGI, Lex Frison. tit. 22. § 35:
Si quilibet digitus ex 4. longioribus in
superioris articuli junctura ita percussus
fuerit, ut humor ex vulnere decurrat,
quod Liduwagi dicunt, 2. sol. componat.
Additio Sapientum ad eandem Legem

cap. 3. § 32: *Si quis in junctura membrum cujuslibet ita percusserit, ut humor ex vulnere decurrat, quem Lidwagi dicunt, ter 4. sol. componat.* Ubi Sibrandus a Sicama legendum censeat *Lidwater*, ichor, serum sanguinis, et humor aquosus ex nervosis articuloꝝ partibus læsis emanans. Est autem Germanis *Lidt*, membrum v. articulus, *Water*, aqua humor.

☞ Nihil necessarium est, ut emendetur *Lidwater*, cum rectum esse possit *Lidwagi* a Teotonico *Wage* vel *Woge*, fluctus. Vide Martinium et Schilterum in Lexicis suis.

* **LIEA**, ꝛ Gallico *Lie*, Amurca, fæx. Arest. ann. 1345. 6. Aug. in vol. 2. arestor. partam. Paris.: *Scancionarius vero vini dulciorum ad duos digitos vel circa subius barram tartarique seu Lieas et dōia vacua, etc.* Vide *Lia* 1.

* **LIEGANCIA**, Sacramentum fidelitatis, quod vassallus domino suo præstat, nostris alias *Liègece*. Joan. de Trokelowe Annal. Eduardi II. reg. Angl. pag. 55: *Prædictus Thomas hoc perpendens, scilicet cum aliis prædictis proditoribus, exiit villam prædictam usque in campum ibidem vexillis explicatis, et acies suas bellicosas direxit hostiliter ad debellandum ipsum dominum regem contra homagium, fidelitatem et Lieganciam suam, quibus eidem domino erat astrictus.* Charta Ferrici ducis Lothar. ann. 1270. ex Chartul. Campan. in Cam. Comput. Paris.: *Après l'omage, la féauté et la Liègece qu'il a faite à nobles barons le duc de Loherregne et le conte de Toul.* Vide *Ligantia* in *Ligius*.

† **LIEGNE**, Lignum. Chartular. S. Vedasti Atebat. not. V. pag. 264: *Hospitarius ibidem debet... fascem de furro et duos fasces de Liegne.*

† **LIEMARIUS**, Liber niger Scaccarii pag. 357: *Ductor Liemarii 1. d. et Liemarius ob.* Ubi Hearnus Canem interpretatur sic dictum a loro, *Liemer*. Latine *Leviarius* et *Lorarius* nominavit Caius de Canibus Britan. fol. 11. qui et canem medium esse notat inter sagacem et leporarium.

* **LIEMERIUS**, Canis indagator, Gall. *Limier*. Comput. ann. 1244: *Pro duobus Liemeris conductis ad Chaperonem, vj. sol.* Vide *Liemarius*.

* **LIEMTILE**, Mensura frumentaria. Charta ann. 1303. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 308: *Item acquisierunt (religiosæ S. Saturnini Tolos.) titulo emptionis.... quatuor cussones ad allodium, tenentes tria sextaria et unum Liemtile frumenti ad mensuram Bazani.* Vide supra *Librale*.

† **LIENA**, Manipulus. Transactio ann. 1493. ex Archivio S. Justi Lugdun.: *De decem Lienis canapis unam Lienam.* Vide *Gelina*.

* **LIENAGIUM**, Lit. remiss. ann. 1386. in Reg. 129. Chartoph. reg. ch. 5: *Certain somme d'argent restant à payer pour Lienage de maison.* Sed legendum videtur *Louage*, Locationis pretium. V. *Locagium*.

* **LIENCIA**, Lætitia, gaudium. Lit. remiss. ann. 1380. in reg. 118. Chartoph. reg. ch. 83: *Peregre ibi infra brandonos ad Beatam Mariam de Liencia, et ibi offerret unum cerum duarum librarum cere.* Vulgo *Notre-Dame de Liesse*.

* A verbo autem *Ligare*, Gall. *Lier*, *Liense* appellant Lemovicenses alique Lorum, quo jugum ad cornua boum alligatur. Lit. remiss. ann. 1462. in Reg. 198. ch. 410: *Le suppliant print une coignée et alla copper les Lienses et les choses*

des beufz;... lesdiz Simon et filz voyans lesdites Lienses coppées vindrent, etc.

* **LIENTERIA**, Flu de ventre, foire, menoison. *Lienteriosus, foireus*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7634. Occurrit *Menoison*, eo sensu, apud Joinvil. edit. reg. pag. 2. Vide ibi Glossar. in hac voce.

☞ Gr. *Λεντερία*, Lævitas intestinorum, Cœliaca passio, dysenteria, in Chronic. Regin. ad ann. 867. Vita Walæ Abbat. Corb. lib. 2. cap. 6. et alibi. Isidor. Orig. lib. 4. cap. 7. sect. 37.

* **LIENTERIA**. [Lienteria: « *Lientheria, foire.* » (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, xv° s.)]

* **LIENTERIOSUS**. [« *Lientheriosus, foireus.* » (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, xv° s.)]

† **LIENZUS**, Tela linea. Hispan. *Lienco*. Privilegium Ferdinandi Gonzalez Principis Castellæ, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 177. col. 1: *Per omnes domos, singulos cubitos de Lienzos.*

* **LIERIS**, Ligeris, Gall. *la Loire*. Vita fabul. S. Adelp. tom. 6. Aug. pag. 507. col. 1: *Beatus igitur Adelpus in Aquitanie provincia ultra fluvium, qui Lieris dicitur, ex nobilissimis atque in rebus seculi potentissimis natus fuit, etc.*

† **LIERNUS**, pro *Liardus*, de quo supra, Scutulatus, Gall. *Gris pommelé*. Charta ann. 1097. pro Monasterio S. Vincentii Cenoman. tom. 1. Ampliss. Collect. Marten. col. 564: *Dedit mihi jam dictus Abbas et Monachi XL. sol. et unum palefridum Liernum.*

* **LIEURALE**. [Quædam mensura: « Tenetur dare prepositus.... novem *Lieuralia*... pauperibus. » (Cart. Magalon. Rev. Soc. Sav. 1873, p. 418.)]

* **LIEVREIA**, Præbitio, Gall. *Livrée*. Arest. ann. 1279. in Reg. Olim parlam. Paris. fol. 47: *Ordinatum fuit quod usagiarii forestæ de Leonibus capient per Lievreiam et sint Livreiam in tot locis, quod sufficere debet et in locis propinquis sibi.* Vide *Liberata* in *Liberare* 2.

* **LIEVUS**. VIA **LIEVA**, Agger, Gall. *Levé*. Charta Boson. Cathal. episc. in Chartul. Cluniac. ch. 232: *A prædicto fonte sit meta et Lieva via Roberti Spanie usque ad caladium de Roncheris, etc.* Vide *Levata* 3.

LIFERENT, Reditus et emolumenta prædialia, quæ quis percipit aut ad terminum vitæ, aut ad vitæ sustentationem. Skenæus ad Quoniam Attach. cap. 18. § 5: *Nota quod eschaeta terrarum felonis, post annum et diem (videlicet his Liferent) ipso vivente computatur inter bona mobilia.*

1. **LIGA**, Confœderatio, fœdus quo quis cum alio *ligatur*, vincitur: *Ligue* nostris, *Liga* Italis. Albertus Argentinensis in Chron. ann. 1337: *Inter Principem et Francum, interpositis juramentis et confectis litteris, Liga perpetuo confirmata.* Et infra: *Marchio cum Mastino Veronensi Ligam contraxit.* Adde pag. 132. 146. 159. *Liga seu conspiratio*, apud Gobelinum Personam in Cosmodromio ætate 6. cap. 73. Occurrit apud eundem non semel, in Historia Cortusiorum, in Conc. Ravennensi ann. 1311. cap. 26. apud Waddingum ann. 1356. n. 9. in Itiner. Gregorii XI. PP. pag. 311. apud Massonum, apud Ericum Upsalensem lib. 3. Hist. Suecor. pag. 58. in Chron. Mindensi Meibomii pag. 6. 40. [Adde Chronicon Danduli apud Murator. tom. 12. col. 473. 474. 477. 479. Chronicon Modociense ibid. col. 1108. Chartam ann. 1478. apud D. Calmet tom. 3. Hist. Lothar. col. CCLXXXVI. etc.]

* Hinc *Loyanche*, Pactum, obligatio. Charta ann. 1424. tom. 2. Hist. Leod. pag. 446: *Et que celle filhe deseagié ne puisse faire Loyanche qui vailhe, jusques à tant qu'il arat xv. ains accomplis.*

2. **LIGA**, Ligamen, *Lien*, [Laniera, in Glossis Lat. Sangerman.] *Garba de trium Ligarum longitudine*, in Synodo Sodorensi.

* Alias *Loyeurs*, ut legitur in Lit. remiss. ann. 1401. ex Reg. 156. Chartoph. reg. ch. 158.

† 3. **LIGA**, ut supra *Lex*, Monetarium in metallo probitas a lege requisita ac definita, Gall. *Loi*, Aloi, Ital. *Legga*. Extractum Computi ann. 1339. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 95: *Primo videlicet, quod fierent denarii curribiles pro duobus denariis Vienn. de Liga duorum denariorum, et de pondere viginti solidorum pro qualibet marcha ipsorum denariorum, sub forma et cunho ac remediis Ligæ et ponderis sibi concessis in opere monetarum sibi alias concessarum.* Pluries occurrit ibi, ut et in Chartis ann. 1327. tom. 2. pag. 214. et 215. in alia ann. 1340. pag. 416. et 417. in alia ann. 1345. pag. 515. 516. etc.

☞ 4. **LIGA**, pro *Ligo*, Instrumentum rusticum purgando agro aptum, Gall. *Râteau*. Ruodlieb. fr. 7. vers. 28:

Calciamenta sua, quæ jam fuerant nimis arcta
Cum soccis laxa, Liga ceu stant ante supina,
Sustollant luti nimium calcando limosi.

† **LIGACIA**, Fasciculus chartarum, Gall. *Liasse*. *Ligatia litterarum*, tom. 3. Hist. Harcur. pag. 63.

* Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 44. r°: *Die xxj. Aprilis 1362. facta fuerunt tria transcripta quarundam litterarum regiarum retenturam in camera et posituram in Ligacia litterarum.*

1. **LIGAMEN**. Charta Rudolphi Imp. ann. 1276. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 392: *... Fuerint in quieta et pacifica possessione seu quasi, juris recipiendi mutam seu theolonium in Obernperge a transeuntibus navibus in fluvio qui Enus in vulgari nomine dicitur, sal et alia mercimonia deferentibus, de talento quolibet majoris Ligaminis scilicet 13. solidos longos, et 10. denarios usualis monetæ Pataviensis, etc.* Alia ann. 1298. ibid. tom. 2. pag. 34: *Quod quilibet Abbas ejusdem Monasterii, qui pro tempore fuerit tria talenta majoris Ligaminis, et duodecim minoris salium semel in anno, quocunque tempore voluerit, deducere valeat, ... absque exactione cujuslibet theloni sive mutæ, etc.* Charta Ottonis et Stephani Ducum Bavarie ann. 1302. ibidem pag. 573: *Nos sub ejusdem tenoris gratia 60. cuppas salis majoris Ligaminis pro domo ipsorum, quod vulgarij Mus-salz dicitur, specificantes semel tantum in anno ipsis deducere libere indulgemus.* Adde paginas 569. 572. 573. [Privilegium ann. 1249. apud Ludewig. tom. 4. pag. 44: *Nos Hermannus Dei gratia Dux Austrie... hujus scripti testimonio scire volumus universos, quod Abbati et Conventui in Zweil indulsimus de gratia speciali, ut duo talenta salis majoris Ligaminis transducant in Danubio per terre nostre districtum.* Similia leguntur in Privilegio Alberti Ducis Austrie ann. 1286. ibidem pag. 266. et in alio Henrici et Ottonis Comitum Palatinorum ann. 1328. ibid. pag. 167. Angelus Rumpherus in Hist. Formbacensis, apud Pezium tom. 1. Anecd. part. 3. col. 434: *Sed nec Duces Bavarie nostri Monasterii immemores fuerunt: concesserunt nobis multa et potissimum libertatem salis... Nam cum*

primo quatuor Ligamina majora salis tradidissent, tum duo addiderunt. Sic et de minori Ligamine censendum est. An saccus in quo certa quantitas salis, quique duplex fuerit, major et minor? Vide *Ligatura*.

* Quid hic per *Majus ligamen* intelligendum est, explicat Charta Berth. episc. Patav. ann. 1252. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 2. pag. 101. col. 1: *Concessimus ut in omni possessionis nostræ loco, naves duo talenta salis de Ligamine, quod schonsband dicitur, deferentes singulis annis per Danubium descendentes, ab omni exactione sint libera.* Est autem Germanis *Schœn*, pulcher, eximius, et *Band*, vinculum, ligamen. *Talenta salis majoris Ligaminis, sicut reponi in navibus consueverunt*, in Ch. Henr. ducis Bavar. ann. 1285. ibid. pag. 140. col. 1.

† 2. **LIGAMEN**, Detentio, inclusio in custodia. Tituli 35. Pactus Legis Salicæ, et 41. Legis Ripuariorum inscribuntur, *De Ligaminibus ingenuorum*: quod sic exprimitur in Lege Salica eod. tit. 35: *De eo qui hominem ingenuum sine causa Ligaverit.* Quo in titulo verbum *Ligare* bis terve sumitur pro *Comprehendere*, seu manum in aliquem injicere.

* 3. **LIGAMEN**, Sacramentum fidelitatis, quo vassallus domino suo *alligatur*, ut mox *Ligascia*. Lit. Eduard. I. reg. Angl. in Chron. Th. Otterboune edit. Hearn. pag. 102: *Facient regi Angliæ homagium et fidelitatem et Ligamen, ut legio domino, contra omnes homines.* *Liget*, eodem sensu, in Charta ann. 1348. ex Chartul. Godefr. dom. Asperim. fol. 25. vº: *Comme nous aiens entendu qu'il est à present escheus à releveir.... uns fiefs tenus dou chastel de Lievraing... et que li hoirs et estanchies doudit fief a refuseit et débatu à délivrer Liget pour le cause doudit fies à noble home no chier et bien amei mons. Aubert Turk chevalier, etc.* Vide *Ligantia* in *Ligius*.

† **LIGAMENTUM**, Pactum, ut *Liga* 1. Jos. Moretus in Antiqui. Navarræ pag. 574: *Ut det de jure directum ad Regem Sancium Garcez de Pamplona et ad Comitem Urgelensem Ermengaudum de Tuluyssa, sicut confirmatum est in illorum conventientia et illorum Ligamento.* *Ligamentum dilectionis, Amicitie vinculum*, in Charta ann. 1327. apud Ludewig. tom. 5. pag. 479. Vide mox *Alligatura* in *Ligatura*.

* **LIGAMENTUM SACCORUM**, Præstationis species. Charta Adelæ de Montiaci ann. 1120. ex Chartul. S. Mart. Pontisar.: *Dederunt ecclesiæ S. Martini Pontisarenensis quidquid in ecclesiis Umblevillæ et in eadem villa habebant, præter decimam et feudum Ansculpi de nova rua, et præter Ligamentum saccorum.*

† **LIGANTIA**. Videsis infra *Ligius*.

† 1. **LIGARE**, *Comprehendere*. Vide *Ligamen* 2.

LIGARE DUELLUM, De duello convenire, quomodo dicitur *Lier une partie*. Charta Galcherii Comitis Regitensis ann. 1255. pro libertatibus villarum de *Raucourt* et de *Heraucourt*: *Si duellum Ligatum fuerit coram Præposito per testimonium Scabinorum.* Et infra: *Scindum est quod duellum Ligari non poterit.*

* **LIGARE CRINIBUS**. HISTOR. Archiep. Bremens. de Johann. vers. 88. Lappenb. pag. 28:

Bremensis ecclesia curiæ vacabat
Per mortem Florentii, qui hanc aspirabat,
Bernardi præpositi, qui sponte cessabat;
Hos discors electio Crinibus Ligabat.

LIGARE ECCLESIAM. Vide *Obbligati* 2.

* 2. **LIGARE**, *Librum compingere*,

concinare, Gall. *Relier*. Stat. synod. eccl. Castr. ann. 1358. part. 2. cap. 2. ex Cod. reg. 1592. A.: *Rectores ecclesiarum faciant Ligari libros ecclesiarum suarum et tabulari, qui ligatura indiguerint.* Vide in *Ligatura*.

* *Lier un espée* est ensis capulum filis instruere; in Stat. ann. 1330. inter Consuet. Genovef. MSS. fol. 2. vº: *Item nulz fourbeur ne puet, ne ne doit Lier espée, se elle n'est avant Liée de fil quel qu'il soit sur les tenans, se elle n'est Liée de soie.*

† **LIGARIA**. Agnellus in Vita S. Joannis Episc. Ravenn. tom. 2. Muratorii pag. 68. col. 2: *Etiamsi vox mea excreverit adamantina, et æreum pectus, et centeni mei versus in Ligariis fuerint, sic nec omnia facta vestrorum navrare possum.* An esse in *ligariis* idem est quod *adunari*, in unum cogi, colligari, ita ut nervi omnes simul contendantur.

* **LIGASCIA**, Sacramentum fidelitatis, quo vassallus domino suo *alligatur*, nostris alias *Legée* et *Ligée*. Bened. abb. Petroburg. de gest. Henr. II. edit. Hearn. tom. 1. pag. 4. ad ann. 1170: *Et fecit (rex) eos (comites et barones) super sanctorum reliquias jurare illi Ligascias et fidelitates, contra omnes homines, salva fidelitate sua.* Charta Otton. comit. Burg. ann. 1242. inter probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 15. col. 2: *Dovent audit dux de Bergoigne faire saauté et Legée de ces quatre chastiaus.* Aha ann. 1256. ex Cartul. Campan. fol. 465: *Jay mis en fié et an hommage lige à monseignor Thiebaud... après le Ligée an que il est tenus au conte de Borgoigne... vinz livrées de terre.* Cum autem vassallus fidelitatis sacramentum pro retrofudo homagium præstabat, se se *Demi-liges* tantum profitebatur. Charta ann. 1272. ex Tabul. S. Auberti Camerac. *Jou Robiers castelains de Bapaumes, sires de Biaumés... sui hons Demi-liges à l'abbé et à l'église de saint Aubiert de Cambrai dou fief de Ramincourt et d'Aussimont, c'on tient de mi et ke jou en ai fait bien et loiaument hommage... si com leur hons Demi-liges.* Vide supra *Ligamen* 3.

LIGASSA LINI, Fasciculus lini, *Liassa* Gall. in Consuet. Monasterii de Regula, apud Labbeum tom. 2. Biblioth. pag. 745.

† **LIGATI**, Fœdere conjuncti, Gall. *Liguez, Alliez*. Laur. Bizynius de Orig. belli Hussitici ann. 1421. apud Ludewig. tom. 6. pag. 175: *Aiunt se non posse sine consensu aliarum civitatum, cum quibus sunt Ligati, aliquam inire concordiam.* Vide *Liga* 1.

* **LIGATIA**, Fasciculus, Gall. *Paquet*. Invent. MS. thes. Sedis Apostol. ann. 1295: *Una Ligatia, in qua sunt amatista, etc.* Vide supra *Ligacia*.

* **LIGATICIUS**, Ligaminibus instructus. Constit. Carmelit. MSS. rubr. 14: *Habeant (semifratres) habitum distinctum ab aliis fratribus... et calciamenta Ligaticia, sicut fratres.* Solea, vulgo *Sandale*.

1. **LIGATIO**. Idem quod *Liga* 1. Fœdus, pactum. Notitia Ecclesiarum Hispaniæ a Resendio edita ex veteri Codice: *Domine, si vis, faciam stabilitatem inter nos, et Ligationem firmissimam, ut non sit soluta usque in finem seculi.* [Eadem habentur in Statutis Ecclesiæ Londinensis.]

COLLIGATIO, pariter, in Concilio Tolosano ann. 1229. cap. 38. Avenionensi ann. 1281. cap. 8. etc.

* 2. **LIGATIO**, Funicum apparatus, Gall. *Cordage*. Pedag. castr. de Les ann. 1263.

ex Cod. reg. 4659: *In navi, galea et in corbis (l. cordis) et Ligationibus navis arbitrio pedagerii.*

† **LIGATIONES**, ut mox *Ligaturæ*. Statuta Eccles. Valentiniæ, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 510: *Item dicitur sub pena excommunicationis, ne sortilegia fiant, nec maleficia, nec Ligaciones, quæ fiunt per maleficas mulieres.*

* Hinc *Lier*, pro *Ensorceter*, *nouer l'aiguillette*, Fascinare, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 240: *Pour ce qu'il estoit voiz et commune renommée que Bernart de la Tapie... avoit ensorcetel et Lié Guillaume Fors et sa femme, telement que icellui Fors ne pouvoit avoir compaignie avec sa ditte femme.*

* **LIGATOR** **BALARUM**, Compactor, consarcinator, Gall. *Emballeur*. Stat. pro lanif. et pannif. ann. 1317. ex Reg. A. Cam. Comput. Paris. fol. 196. vº: *Item quod aliquis Ligator balarum seu troussellorum... pannos crudos, filum de lana seu telas laneatus non audet ponere in bala seu trossello, seu ad modum aliorum pannorum adaptatorum ligore.*

LIGATORES, Qui libros compingunt, vulgo *Relieurs*. Statuta Ecclesiæ Londinensis: *Utque libri omnes ad Decanum et Capitulum pertinentes sumptibus Ligatoris librorum ligentur, tegantur, et hamulis suis claudantur.* [Ligator et cooperitor librorum, in Talmut seu Codice MS. pensionum S. Victoris Massil. ann. 1337.] Ita libros *Ligari* dixit Isidorus Pelusiotia lib. 1. Epist. 129: *Καὶ ἀνάγει γὰρ στήδον μῆρες καὶ τροφοί, ὅταν δέδεται, γίνονται.*

1. **LIGATURA**, Fascis ligatus. Leo Ostiensis lib. 2. cap. 8: *Pro censu super singulos annos quatuordecim Ligaturas sepiarum, quadraginta bonas sepias per singulas Ligaturas habentes.* [Chart. Egilmar. Comit. ann. 1108. in Jung. Histor. Benthem. cod. Dipl. num. 3: *Nonaginta Ligaturas anguillarum in nativitate S. Mariæ ad Aldenburg præsentandas.*]

† **LIGATURA**, Libri compactio, Gall. *Reliure*. Ad calcem duorum codicum Bibliorum Monasterii Stabulensis visitur hæc inscriptio, quam exhibet Martenius tom. 2. Itinerarii pag. 149: *Codices hi ambo, quia continuatim et tamen morosius scripti sunt per annos ferme III. in omni sua procuratione, hoc est, scriptura, illuminatione, Ligatura uno eodemque anno (1097.) perfecti sunt ambo.*

LIGATURA NAVIUM. Charta Berengarii et Adelberti Regum Italiæ ann. 950. apud Ughell. tom. 2. pag. 129: *Teloneum quoque et curaturam, et rehdhibitionem ipsius ripariæ, et Ligaturam navium, etc.* Vide *Anchoragia*.

* 2. **LIGATURA**, Lignum minutum in fascem colligatum. Charta Boleslai ducis Oppol. ann. 1309. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 491: *Insuper Ligaturas sive congeries lignorum vel ædificiorum... donamus.* Charta ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 286: *Habeant dicti pauperes singulis noctibus, a festo omnium sanctorum usque ad festum brandonum, duos fasciculos de Ligatura de Ostricourt.*

LIGATURE, Καταδέσεις, Platoni lib. 2. de Legibus, καταδέσμοι, Eusebio de Laudibus Constantini cap. 13. et Artemidoro lib. 1. cap. 79. Amuleta quedam ad arrendos et depellendos morbos, quæ aut ad collum suspendebantur, aut circa alias corporis partes alligabantur, quallium magna mole referens scripta sua Xenocratem Aphrodisiensem et Pamphilum quemdam refert Galenus lib.

sexto simplicium pharmacorum : eujusmodi etiam subinde prodere non dubitavit Plinius, ut et Medici aliquot ex veteribus, Marcellus Empir. cap. 29. pag. 207. Horatianus lib. 4. pag. 93. Serenus Sammonicus cap. 49. Alexander Iatrosophista, Trallianus lib. 2. cap. 232. Dioscorides lib. Parabil. cap. 156. Nicolaus Myrepsus de Antidot. cap. 405. et alii quas quidem *incantationes, adjurationes, et colli suspensiones* non omnino improbat Constantinus Africanus, licet Christianus et Monachus, in Epistola ad filium ; nec ipse Galenus, cujus verba affert idem Trallianus Edit. Græc. lib. 9. cap. 4 : "Εναι τοῦν οἶοναι τοῖς τῶν γραῶν μύθοις εἰκίναι τὰς ἐπαδάς. ὡσπερ καὶ μὲρι πολλοῦ. τῷ χρόνῳ δὲ ὑπὸ τῶν ἐναργῶς φαινόμενων ἐπίσθησι εἶναι δύναμιν ἐν αὐταῖς. Sed has prorsus derident Medici saniores et probatores, ut ait Joannes Sarisber. lib. 2. Polycrat. cap. 1. atque in iis Cælius Aurelianus Siccensis in Præfat. ad libros Chronion, et lib. 1. cap. 4. pag. 21. Quinetiam sub Caracalio, *damnatos, qui remedia quartanis tertianisque collo annexa gestarent*, tradit Spartianus, et sub Constantio Ammianus lib. 19. Præsertim vero ea amuleta, Phylacteria et characteres ad depellendos morbus, ut magia effectus et Paganismi reliquias non semel proscripsit Ecclesia Christiana. Isidorus lib. 8. cap. 9 : *Ad hæc omnia pertinent Ligaturæ execrabilium remedium, quæ ars Medicorum condemnat, sive in præcantationibus, sive in characteribus, vel in quibuscunque rebus suspendendis atque ligandis : in quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum et Angelorum malorum exorta. Unde cuncta vitanda sunt a Christianis, et omni penitus execratione repudianda atque damnanda.* S. Audoenus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 15 : *Nullus ad colla vel hominis, vel cujuslibet animalis Ligamenta dependere præsumat, etiamsi a Clericis fiant, et si dicatur quod res sancta sit, et lectiones divinas contineat, quia non est in eis remedium Christi, sed venenum Diaboli.* Gregorius Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 45 : *Incantationes immurmurat, sortes jaciat, Ligaturas collo suspendit.* Et lib. 4. de Mirac. S. Martini cap. 36 : *Quæ adveniens ad ægrotam, eamque visitans, amotisque Ligamentibus quæ stulti indiderant, oleum beati sepulcri ori ejus infudit.* S. Bonifacius Episcop. Moguntin. in Epist. ad Zachariam P.P. apud Othlon. lib. 2. cap. 1. : *Dicunt quoque se vidisse ibi mulieres pagano ritu phylacteria et Ligaturas, et in brachiis, et cruribus ligatas habere, etc.* [** Placit. ann. 11. Joh. reg. Wapent. de Calwat. rot. 1. in Abbrev. Rotul. pag. 71 : *Radulfus, etc... qui reclusi sunt de Ligatura Roberti Code et uxoris ejus, et per 12. juratos et per 4. villatas proximas crediti, etiam similiter de aliis maleficiis, purgent se aqua.*]

ALLIGATURÆ, apud Bedam in Vita S. Guthberti Episc. n. 16. Reinerum in Catalogo Hæreticor. pag. 92. *Ligamenta*, apud Cælium Aurelium. locis laudatis. *Obligamentum magicum*, Eutropio lib. 3. *Obligatores*, qui ejusmodi ligaturas ad depellendos morbos ægrotis porrigebant, in Capitulari Aquisgran. ann. 787. cap. 63. et in lib. 1. Capitul. cap. 62.

SUBALLIGATURÆ, apud Gaudentium Brixianum. Tract. 4. : *Veneficia, præcantationes, Suballigaturæ, vanitates, auguria, sortes, etc.* Vide Fabium Victorinum in 1. Ciceron. Rhetoricor. Apuleium de Virtut. herbar. cap. 17. 18. S. August.

tin. Serm. de Divers. cap. 8. lib. 2. de Doctr. Christ. et Epist. 73. Legem Salic. tit. 21. § 3. Nicolaum I. PP. in Respons. ad Consulta Bulgar. cap. 79. Martinum Bracarensem cap. 59. Capitula Caroli M. lib. 6. cap. 72. Concil. Tudonense III. cap. 42. Addit. 3. Ludov. Pii § 60. Hincmarum de Gestis habitis super divortio Thietbergæ, Laurentium Mellifluum in Orat. de Chananzæ pag. 28. etc. præterea Olauum Wormium lib. 3. Pastor. Danic. cap. 18. et quæ annotantur in vocibus *Breve* et *Phylacterium*.

[** Grimm. Mythol. German. pag. 629.]

* **LIGATUS**. [Gall. *Assujetti* : « Item campane non sunt *Ligate* in bonis fustibus. » (*Chevalier*, Visit. episcop. Gratianop. p. 104.)]

† **LIGEANTIA**, LIGECCIA, LIGEITAS, etc. Vide in *Ligius*.

* **LIGENSIA**, Sacramentum fidelitatis quo vassallus domino suo *alligatur*. Charta ann. 1244 : *Ego Galterus Bronceus notum facio, quod ego et hæres meus Ligensiam et stagium sex mensium vicedominio Pinconii et hæredi suo... debemus.* Vide supra *Ligascia*.

* **LIGENUM**, f. Linum. Chartul. S. Dion. Exoldun. : *De quolibet equo portante... pannos, merceriam, et omne quod vocatur Avoir de pois exceptis... ferro, plumbo, acier, ficibus, Ligeno, etc.*

* **LIGETE**, Præstationis species. Charta ann. 1247. in Chartul. Barbel. pag. 405 : *Magister Petrus de Roclosis... recognovit se dedisse in puram et perpetuam elemosinam ecclesie sacri Portus redditum, qui vocatur la Ligete... apud Reclusas.*

† **LIGIA**, Confœderatio, foedus. Chron. Trivetti ad ann. 1218. tom. 8. Spicileg. Acher. pag. 558 : *Johannes Rex Angliæ videns Barones suos contra se insurgere, utpote qui cum Rege Francorum per litteras Ligias fecerant.* Vide *Liga* 1.

* **LIGIALITER TENERE**, Sub *ligietate*, seu sacramento fidelitatis possidere. Charta Eustach. dom. de Conflans ann. 1242. in Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris. fol. 380. v. col. 2 : *Ego teneo domum meam de Maruel de domino Theobaldo D. G. rege Navarræ, Campaniæ et Briac comite palatino Ligialiter.* Vide in *Ligius*.

* **LIGIETAS**, Sacramentum fidelitatis, quo vassallus domino suo *alligatur*. Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 211 : *Verum quia idem Gilebertus Ligietatem homagii nobis debere dinoscitur, etc.* Vide supra *Ligascia*.

* **LIGIO**, Eadem notione. Charta ann. 1224. in Chartul. S. Dion. pag. 223. col. 1 : *Ego Hugo de Pompona miles salva Ligione domini regis... homo sum ligius abbas beati Dionysii.*

* **LIGITUDO**, Vassalli *ligii* conditio. Chartul. Masciac. fol. 127 : *Abbas et conventus Masciacensis debent et tenentur recipere Aliciam feminam ligiam, ut durabit Ligitudo. Præterea voluit et concessit abbas et conventus, quod dicta Alicia teneat et possideat ad vitam ea, quæ ad ipsam devenire possent ratione eschaetæ secundum Ligitudinem supradictam.*

LIGIUS, Is, dicitur qui domino suo ratione feudi vel subjectionis fidem omnem contra quemvis præstat. Leges Henrici I. Reg. Angl. cap. 32 : *Nemo dominum suum judicet, vel judicium proferrat super eum, cujus Ligius est.* Cap. 43 : *Quantumcunque dominos aliquis habeat, vel quantumcunque de aliis teneat, ei magis obnoxius est, et ejus residens esse debet, cujus Ligius est. Si multis homagium fecerit, et ab aliquo eorum captus et implacitatus sit, ille cujus residens et*

Ligius est, erga quoslibet alios jure potest eum plegiare, nec debet ei denegari. Eadem ferme habentur cap. 55. Baldricus lib. 3. Chron. Camerac. cap. 66 : *Cujus Legius miles erat. Homo Ligius*, in Charta Philippi Regis Fr. ann. 1076. et in alia Henrici Episcopi Suesion. in Chronico S. Joan. de Vineis pag. 44. 56. cum ante hæc tempora voces istæ rarius occurrant. Will. Brito lib. 9. Philipp. :

Præsulis et Regis homo Ligius, et feodali Jure tenens ab eis terrarum quicquid habebat.

Le Roman du Rou MS. :

Tu dois, dit le messenger, ton Seigneur honorer, Ses homs es, et li dois foi et amor porter, Et s'honor et sa vie et ses membres sauver, Et lui dois au besoin ni failir, ni fausser, Tu es ses Ligés homs, si nel veus avouer.

Dupliciter autem aliquis dicitur esse *Ligius* domini sui. Nam alia est *Ligeitas* nuda ac principalis, in qua nemo excipitur. In nuda *Ligeitate*, vassallus dominum contra omnes qui possunt vivere et mori, adiuturum se profitetur. Ejusmodi fuit non tam hominum, quam pactum initum inter Carolum M. et Stephanum IV. PP. in Cod. Carolino Epist. 1 : *Excellentiam vestram oportet meminisse ita vos beato Petro et præfato Vicario ejus (Stephano III.) vel ejus successoribus spondidisse se amicis nostris amicos esse, et se inimicis inimicos, sicut et nos in eadem sponsione firmiter dignoscimur permanere.* Ea enim fuit *ligeitatis* præcipua conditio. Hujus professionis formula hisce concipitur verbis in Assisiis MSS. Hierosol. cap. 198 : *Quant homo ou fame fait homage au chief Seignor dou Roiaume de Hierusalem, doit estre à genouls devant luy, et mettre ses mains entre les soues, et dire li : Sire, je deviens vostre home Lige de tel fé, et vous promets je à garder et à sauver contre tous ceaus et toutes riens qui vivre et mourir puissent. Et le Seigneur li doit respondre, et je vous en reçoï en Dieu foi et la moie de vos droits, sauve les miens. Et le doit baiser en la bouche en foi.* Adde cap. seq. Ejusmodi est Edwardi II. Regis Angliæ professio, quam edidit Diplomate suo in *Echon* exarato 12. Martii ann. 1331. quod habetur in Tabulario Regio, et ex parte apud Froissartem I. vol. cap. 25. nam cum pro Ducatu Aquitanie hominum præstitisset, hæc verborum formula, *Come ses ancestres Rois d'Angleterre et Duces de Guienne avoient fait pour la mesme Duchie à ses devanciers Rois de France : Philippus Francie Rex, ut Ligium esse istud hominum agnosceret, a Rege Angliæ expetiit, quod ille præstitit in hæc verba : Nous reconnoissons par les presentes lettres que ledit hommaige que nous feismes à Amiens au Roy de France, combien que nous le feissions par parolles generales, est et doit estre entendu Lige, et que nous devons foi et loyauté porter. Et pour ce que ou tems à venir de ce jamais ne soit contents ne descort à faire ledit hommaige, nous promettons en bonne foi par nous, et nos successeurs Duces de Guienne, entrerons et entreront à l'hommaige du Roy de France, et de ses successeurs qui seront pour le tems : l'hommaige se fera par telle maniere. Le Roy d'Angleterre Duc de Guienne tiendra ses mains entre les mains du Roy de France, et cil qui parlera pour le Roy de France, adressera ses parolles au Roy d'Angleterre Duc de Guienne et dira ainsi : Vous devez homme Lige du Roy de France, et lui promettés foi et loyauté porter ; di-*

tes, Voire. Et ledit Roy et Duc et ses successeurs Ducs de Guienne, diront, Voire. Et lors le Roy de France recevra ledit Roy d'Angleterre et Duc audit hommaige Lige à la foi et à la bouche, sauf son droit et l'astrui.

Alias ligeitas est quæ a vassallo domino feudi præstat, ligeitate quo priori domino ratione alterius feudi debet, excepta : adeo ut qui semel fidelitatem Ligiam alicui domino juravit aut præstitit, alteri, si forte feudum aliquod ei obveniret, eandem fidelitatem Ligiam præstare non possit, nisi priori excepto domino : etiamsi prior dominus vassallus sit posterioris : quod attigit etiam Bodinus l. 1. de Republ. cap. 9. adeo ut, ait ille, si duo domini antiquitate pares habeantur, neutrum, si inter illos bellum intercedat, juvare teneatur. Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 198 : *Se celui qui fait homaige (lige) au chief Seigneur, a fait avant homaige à home ou à fame, qui ne soit home dou chief Seigneur, il le doit sauver à l'omage faire : pour ce que nul qui est home d'astrui, ne peut après faire homaige à autre, se il ne sauve son premier, ou se il ne le fait par son congé, que il ne mente foi vers celui de qui il fu avant home. Et qui fait homaige de chose qui soit à Roiaume à autre que au chief Seigneur, il le doit faire en la maniere dessus devisée, mais que tant il ne li doit pas faire ligesse : pource que nul home ne peut faire que une ligesse, et que tous les homes des homes dou chief Seigneur dou Royaume li doivent faire ligesse par l'Assise. Et puis que l'on li doit ligesse, l'on ne la peut faire à autre sans mesprendre à lui : et home et feme qui fait homaige à autre, est tenu à son Seigneur par la foi que il li doit, et par l'omage que il li a fait, de lui garder et sauver contre toutes riens que vivre et mourir puissent.*

Prostant passim hujusmodi reservationum exempla in veteribus Tabulis : sed insigne illud est quod habet Pachymerus lib. 12. cap. 12. MS. Regii : ubi cum Berengerus Entenza nobilis Catalanus, Magnus Dux, id est, Regiarum Trimerium Præfectus, ab Andronico Palæologo Seniore dictus fuisset, ab eoque sacramentum exigeretur, quod a cæteris aulæ CPolitanæ officialibus præstari in usu erat, videlicet ut φίλον τῶν βασιλέων ὀρκώσεις πράξει, καὶ δι' δουλεύσαι, ὃν οὐ δίκαιον μὴδὲν τῶν συγκεκριμένων αὐτοῖς ἀθετήσαντα εὐθύς ἐπαρθεῖν, καθάπαξ τῶν φίλων φωνέντα καὶ δεσποτῶν.

Istiusmodi autem reservationis is est effectus, ut si bellum inter duos dominos ligios intercedat, vassallus eum juvare teneatur, cui absque ulla reservatione est ligius, etiam contra alium dominum cui ligeitatem juravit cum reservatione : quod exertis verbis habetur in Statutis Hierosol. cap. 97. et cap. 214. ubi de officio vassalli erga dominum. Ibi enim vassallum contra dominum suum bellum facere non posse statuitur, nisi in comitatu domini sui superioris, cui ante illum fide ligia obstructus est. Ita tamen si bellum proprium dominus Ligius, non vero pro suis affinis aut federatis suscipiat. Priori vero casu, id est si bellum proprium sit,

vassallus feudum suum quod a secundo domino tenet, ut et vassallos et castra, si quæ habet, eidem dimittere tenetur, quibus sese in bellis suis juvare possit. Alias si bellum proprium habeat secundus dominus, eum juvare tenetur vassallus contra quoscumque exceptis iis quibus ligeitatem antea juravit. Bracton. l. 2. tract. de Acquirendo rerum dominio cap. 35. § 5 : *Poterit quis de pluribus tenementis plura facere homagia uni domino simul vel successive, vel diversis et pluribus ; et sic poterunt plures domini plura capere homagia ratione plurium tenementorum, dum tamen unus ex pluribus dominus sit præcipuus et legitimus, quia feoffator primus, et propter primum feoffamentum et capitale. Et talis semper habebit maritagium hæredum, propter primum feoffamentum, nisi tenens in capite tenuerit de domino Rege, prout inferius inter custodias provisum est per statutum. Et si inter dominos suos capitales orientur inimicitia, in propria persona semper stabit cum eo, cui facit Ligeanciam et per atornamentum cum aliis, vel salvo eis forinsecro servitio, in quo eis tenetur de tenemento quod de eis tenet.* Similia habet Nicolaus Uptonus lib. 1. de Militari officio cap. 18. In Tabulario Campaniæ, Simon de Ruffeforti fit homo ligius Blanchæ Comitissæ Campaniæ, et Theobaldi filii ex escheata Comitatus Barri super Sequanam, salva, inquit ille, ligeitate D. Ducissæ Burgundix, et salva ligeitate D. Galleri de Wangionis-rivo, et eis juravi super Sanctos quod eos juvabo bona fide et sine malo ingenio contra omnem creaturam quæ possit vivere et mori, præterquam contra duos prædictos, Ducissam videlicet et Gallerum, quos etiam non juvarem contra Comitissam et Comitem supradictos, nisi ipsi guerriarent in capite, et pro guerra sua propria. Sed si ipsi pro guerra sua propria guerriarent, ego ipsos juvarem ; Comitissæ tamen et Comiti memoratis dimitterem totam terram meam de escheta prædicta de Militibus et hominibus meis de illa terra tanquam de suis gentibus se juvarent. Præterea sciendum est, quod si duos hæredes habuero, ego alteri eorum dabo portionem prædictam, et ipse inde faciet homagium Ligium prædictis Comitissæ et Comiti contra omnes, et jurare tenebitur quod ipsos juvabit bona fide contra omnem creaturam quæ possit vivere et mori. Act. ann. 1220. mense Julio 4. Kal. Aug.

Exstat in eodem Tabul. Campaniæ simile Diploma, ex quo ligeitatis conditiones percipere licet : *Ego Joannes de Tulla not. fac. quod ego Ligius homo sum dominæ Beatricis Comitissæ Trecensis et carissimi domini mei Th. Comitis Campaniæ nati ejus contra omnem creaturam quæ possit vivere et mori, salva ligeitate D. Ingerrandi de Coctaco, D. Joannis de Arcevis, et Comitis Grandisprati. Si autem contingeret Comitem Grandisprati guerram habere in capite, et pro querela propria contra Comitissam et Comitem Campaniæ, ego in propria persona juvarem Comitem Grandisprati, et mitterem Comitissæ et Comiti Campaniæ, si me submererent, Milites ad deseruiendum feudum quod teneo de ipsis. Si vero Comes Grandisprati Comitissam et Comitem Campaniæ guerriaret pro amicis suis, et non pro querela propria, ego juvarem in persona propria Comitissam et Comitem Campaniæ, et Comiti Grandisprati mitterem unum Militem pro feodo deseruiendo, sed non irem in terram Comitis Grandisprati ad forefaciendum, etc.*

Iis a D. Cangio allatis Diplomatum alterum ann. 1219. ex eodem Campaniæ Tabulario addere juvat, ut pote eidem rei illustrandæ aptissimum : *Ipse Bartholomæus propter hoc devenit homo noster Ligius, salva ligeitate domini Episcopi Lingonensis, domini Ducis Burgundiæ, Galleri de Wangionis-rivo, et Renardi de Chosolio, ita quod nos tenetur juvare bona fide de se et de suis, sicut dominos suos Ligios, contra filios Comitissæ Henrici et contra hæredes ipsarum, et contra omnes homines et feminas, præterquam contra quatuor prædictos, quorum quemlibet, etiam contra nos, tenetur juvare pro guerra sua propria, etsi corporaliter præsens esset ; ita quidem quod in juvamine illo contra nos vel alterum nostri, non haberet secum nisi tantum unum militem : quam cito autem recessisset ab illo, veniret ad nos, si inde esset requisitus, ad nos juvandos sicut dominos suos Ligios de se et de suis gentibus bona fide. Si vero illi quatuor quos juvare tenetur contra nos, vel aliquis illorum non esset præsens in propria persona, vel si contra nos guerram propriam non haberet, ipse non juvaret contra nos.*

Ejusdem usus ac moris exemplum aliud edidimus ad Joivillam Dissert. 30. pag. 355. in quo Nunius Sancius Rusconis et Ceritanæ Comes S. Ludovico hominum ligium præstat pro vicecomitatu Fenolhedensi et Petræ Pertusæ, reservata ligeitate quam debebat Regi Aragonum : ita ut si bellum inter utrumque Regem excitaretur, Nunius Aragonensem juvare posset, traditis Francico terris quas ab eo tenebat, durante bello : quo confecto, eæ ad ipsum vel ad ejus hæredes sine contradictione revertentur.

Ligeitatis istiusmodi condiciones plurimos Scriptores induxere, ut existimarent nulli alii posse ligeitatem præstari, quam Regi ac superiori domino, maxime Carolum Molineum in Consuet. Paris. art. 1. Gloss. 5. verb. Fief, § 9. et 11. quia in Francia nullum esse feudum ligium putat, quod non nude a Rege pendeat : cum rationi omnino contrarium sit, ut quis Regem suum in hominio ligio non excipiat, cui fidelitatem ante omnes dominos debet. Ex quo post Baldum elicit feudum ligium magis esse personale, quam patrimoniale, seu Ligeitatem magis personam spectare, quam feudum ratione cuius debetur. Nec obstare subdit ille Consuetudines municipales Andium et Cenomanensium, quæ ligeitates in feudis dominorum inferiorum admittunt, cum in iis Ligeitatis vox abusive sumatur, et usurpetur tantum, ut Ligia feuda a simplicibus discernantur.

Tametsi Molineus hæc ex more hodierno scripserit, ac revera illius sententia vera sit secundum rerum præsentium statum, longe tamen aliter durante feudorum usu sese habuit : quod etiam observatum a Curtio l. part. Feud. q. 8. n. 23. Constat quippe ex infinitis hominibus ligis quæ vassalli dominis suis præstiterent, nusquam Regem aut superiorem Dominum exceptum : sed nude ligios sese dominorum suorum agnovisse, in Regestis potissimum Campaniæ, Tolosæ, Carcassonæ, Andegav. etc. quæ infinita, ut dixi, Comitibus Campaniæ, Tolosæ, et Andium Comitibus exhibita ligia hominia subministrant. Quod quidem adeo certum est, ut in bellis quæ majores vassalli contra Regem Franciæ habuere, verbi gratia Comitibus Tolosæ,

Aquitaniæ, Britannia, Flandriæ, Campaniæ, etc. qui nude a Regia pendebant Corona, nullam unquam feloniam ab inferioribus procerum istorum vassallis committi existimatum sit, cum et Regum ipsorum se esse vassallos, atque illis fidem ullam debere prorsus denegarent, ut pluribus ostendimus ad Joinvillam Dissert. 13.

Sane in Regno Hierosolymitano id inductum legitimus in Statutis MSS. Hierosol. cap. 136. ut Regi soli hominibus ligium, non ab iis duntaxat qui nullo medio prædia a Rege possidebant, sed et ab eorumdem vassallis deberetur, ac præstaretur: quod quidem intelligendum colligere licet ex variis eorumdem Statutorum locis, si bellum in Regem ab ejsus vassallis excitaretur: cum cæteroquin ubi Regia auctoritas salva erat, *Ligeitas* locum haberet: *Et fu celle Assise ensi faite de estable, que tous les homes des homes dou chief Seigneur du Royaume fissent la ligece par l'Assise au chief Seigneur et se que il tenoient de ses homes, et que tous ceaus qui auroient fait homage au chief Seigneur, ou ligece, fu par l'Assise, ou autrement, fussent tenus les uns aux autres, et aussi les homes de chascune Court pour soi.* Sed et in Anglia videtur id obtinuisse ex peculiari Statuto, ut qui a Rege ratione feudi nude penderet, nulli alii *Ligeitatis* ratione obnoxio esse posset, ex Bractono l. 2. cap. 35. § 5. Quod etiam testatur Charta sub Edw. I. ann. 6. scripta, apud Prynneum in Libertatib. Eccles. Angl. tom. 3. pag. 201: *Quod cum Dominus Rex ratione Regiæ dignitatis et coronæ suæ tale habeat privilegium, quod nullus in regno suo, de aliquo, qui sit de regno Angliæ, alicui homagium sive fidelitatem ab aliquo recipere debeat, nisi facta mentione de fidelitate, eidem Domino Regi observanda, etc.*

Præter allatam superius *Ligeitatis* distinctionem, aliam infert D. Brussel de Usu feudorum lib. 1. cap. 11. ubi *Ligeitatem* in *personalem* et *realem* distribuit. Hæc ob tenementa in feudum ligium concessa præstatur, quam qui tenebatur exhibere, *Ligium de feodo* vocant Chartularia 12. sæculi. Altera vero quæ etiam de corpore et persona dicitur, fit ob annuum pensationem quæ sub titulo feudali conceditur. Huic autem præstandæ teneri omnes successores masculos hæreditario jure probat Salvaingus, ex Charta ann. 1421. quam loco citato refert D. Brussel, unde etiam qua ratione exhibitâ fuerit hæc *Ligeitas* discernere licet: *Recognoverunt palam et manifeste tamquam si essent in iudicio, seipsos et utrumque ipsorum, suosque in futurum successores, esse, velleque, et debere esse, et suos prædecessores fuisse homines ligios nobiles et fideles de corpore et persona ejusdem domini Cassenatici et suorum successorum præ cæteris dominis, et ante omnes alios homines et dominos hujus mundi, etc. pro se et tota sua posteritate de corpore et persona, homagia nobilia corporalia et personalia ac fidelitates ligias ante omnes alios homines et dominos totius hujus mundi, dicto domino præsentanti et recipienti pro se et suis, præstiterunt, nobilium more stando pedes, tenentes manus suas junctas inter manus ejusdem domini, et osculo pacis inter dictum dominum ac dictos Johannem et Ludovicum... præstito.* Verum isthæc distinctio non diu perseveravit: mediante enim sæculo 13. *Ligeitatis personalis* a reali minime distinguebatur, ut ex Regesto Campaniæ ann. 1256. constat, in

quo unusquisque ligius, *ligius de feodo* inscribitur.

* *LIGIUS TERRÆ*, subditus, indigena. Joan. de Trokelowe Annal. Eduard. II. reg. Angl. pag. 6: *Pependentes postea Ligii homines terræ quod, eis contemptis, rex alienigenam et ignobilem magnalibus præposuit universis, adeo quod tota terræ dispositio post eum ixit, etc.* Libert. Dalph. ann. 1349. tom. 5. Ordinatio. reg. Franc. pag. 43. art. 18: *Voluit, concessit et declaravit ipse dominus delphinus, quod homines Ligii ecclesiarum, nobilium et vassalorum, non debeant neque possint compelli ad faciendum domino delphino correatas, etc.*

* *LIGIUS* dicebatur etiam dominus feudi, cui vassallus *ligie* subjectus erat. Charta ann. 1203. in Chartul. Campan. fol. 200. vº: *Ego Hugo castellanus Vitriaci notum facio... quod ego in plegiam misi dominam meam Ligiam Blancham illustrem Comitissam, etc.* Alia Erardi de Chacenaio ann. 1221. ibid. fol. 49. vº: *Veni ad fidelitatem dominæ meæ Ligie Blanchæ comitissæ Trecentis palcinis et domini mei Ligii Theobaldi nati ejus comitis Campaniæ et Briæ palatini, et eisdem feci homagium ligium.*

* [« Novert universitas vestra quod karissimus dominus noster Ludovicus, rex Francorum illustris creantavit nobili domine Johanne, Flandrie et Hainonie comitissæ, sicut dominus suus *ligius* quod nobilem virum Ferrandum comitem Flandrie, liberabit de prisonia in instanti festo nativitatis Domini, anno ab Incarnatione ejusdem MCC. vicesimo sexto. » (Mus. Arch. dep. p. 115.)]

* Interdum *homagium ligium* absque *ligentia* erat, hoc est, ni fallor, absque obligatione dominum in bello juvandi; vel ea conditione præstitum, ut alteri domino fidem suam dare possit. Vide supra in *Hominium*. Charta ann. 1403. in Reg. feud. comitat. Pictav. fol. 209. vº. ex Cam. Comput. Paris: *Je Regnault de Vivonne chevalier, seigneur des Ecars, tiens et advoue à tenir à foy et hommaige lige sans Ligence, garde ne estage et à rachapt, quant le cas y advient, etc.*

LIGEUS, pro *Ligius*. *Ligeum* hominibus, *ligea fidelitas*, apud Matth. Westmonaster. pag. 324. Thomam Walsingham. pag. 270. Bractonum lib. 4. tract. 7. cap. 4. § 1. Nicolaum Uptonum lib. 1. cap. 18. in Vitis Abbat. S. Albani pag. 4. etc.

* *LITGES*, in Charta ann. 1163. apud Justellum in Hist. Turen. pag. 34. et in Homagio præstito a Silvione de Crista Ecclesiæ et Episcopo Diensi ann. 1207. *Home Litge*, in Charta vernacula ann. 1178. apud eundem Justellum ibid. pag. 35.

LIGANTIA, *LIGENTIA*, *LIGEITAS*, etc. Dominium, seu jus quod Dominus habet in vassallum, qui ligio hominio obnoxio est: vel sacramentum fidelitatis quod is domino suo præstat. Radulfus de Diceto: *Homagium Regi fecit, fidelitatem juravit, et rursus in suam Ligantiam rediit.* Alii: *Redierunt in homagium et Ligantiam meam.* Rogerus Hovedenus in Ricardo I. pag. 662: *Eum et omnes hæredes suos clamavit liberos et quietos ab ipso et Regibus Angliæ in perpetuum de omni Ligantia et subjectione de Regno Scotiæ.* Infra: *Reddidimus etiam ei Ligantias hominum suorum, etc.* Matthæus Westmonast. ann. 1152: *Comites et Barones Angliæ fecerunt Ligantiam et fidelitatem Eustachio filio Regis Stephani.* Adde eundem ann. 1189. 1214. et Matth. Paris. pag. 59. 845. etc. [*Ligantiam autem sive Legalitatem de omnibus hominibus*

tocius provinciæ debet habere Princeps Normanniæ, in Codice Legum Norman. apud Ludewig. tom. 7. pag. 177.]

LIGEANCIA, Eadem notione, apud Glanvillam lib. 7. cap. 10. lib. 9. cap. 1. in Regiam Majest. lib. 2. cap. 61. et apud Bractonum lib. 2. de Acquir. rer. domin. cap. 35. § 5.

LIGEANCIA, in Regiam Majest. lib. 2. cap. 12. § 15. ubi dominus dicitur amittere *Ligeanciam* servi sui nati, si per septem annos pacifice super terram alicujus sederit. Item districtus illius sub quo quis manet, et cui *Ligeanciam* debet. Littletonus sect. 198: *Un alien que est née hors la Ligeance notre Seignior le Roi, etc.* Vet. Consuet. Norman. MS. part. 2. sect. 1. cap. 2: *Le Duc doit avoir la Liance de loyauté garder de tous ses hommes et de toute la contrée, par quoy ils sont tenus à donner luy conseil et ayde de leur propre cors contre tous hommes qui poent vivre et mourir, et garder len d'injure, de traison, etc.* Et paulo post: *Et pour cen nus ne doit recevoir homage de nullui, ne feelté, fors sauve la feelté del Prince, laquelle chose doit estre especialement exceptée au recevoir l'homage.*

LIGIANTIA. Willelmus Neubrig. lib. 2. cap. 37: *Regi Anglorum, tanquam principali domino, hominum cum Ligiantia, i. solenni cautione standi cum eo et pro eo contra omnes homines.*

LIGENCIA. Tabular. S. Victoris Paris. ch. 20: *Homagium cum Ligencia facere.* *Ligence*, in Consuetud. Andegav. art. 135. 136. Cenomanensi art. 146. Britanniar. art. 329. 330. 332.

† *LITGENSA*. Consuetud. MSS. S. Augustini Lemovic. fol. 23: *De Abbas V. Ecclesiæ S. Aug. Lemov... accepit in pace perpes hominum et Litgensa et juramentum fidelitatis a Falcone Milite.*

LIGEITAS. Charta Stephani de Monte S. Johannis apud Gollutum lib. 7. cap. 3: *Rogavit me pro homagium suum ligium, et per Ligeitatem, qua ei obligatus eram, submonuit, etc.* [Charta ann. 1209. tom. 2. Macer. Insulæ Barbaræ pag. 426: *Salva Ligeitate domini Ansæ acceptis ab eis viginti libris fortium.* Charta Jo. de Vergiaco ann. 1273: *Par tele condition, que ge et mi hoir en serons si home lige devant tous homes, sauves les Ligeitez que je doi à l'Evesque de Langres, etc.*

† *LIGIANITAS*. Regestum Campaniæ fol. 54. apud D. Brussel de Usu feud. tom. 1. pag. 124: *Similiter Gibuinus devenit homo ligius D. Comitissæ, et quicquid habebat apud Argier cepit ab ea Ligianitatem.*

LIGIATIO. Charta ann. 1237. apud Chiffetium in Beatrice: *Devenit homo ligius noster ante omnes, salva Ligiatione aliorum dominorum suorum.* [Gesta Consul. Andegav. tom. 10. Spicil. Acher. pag. 477: *Qui terram illam tali pacto suscepit homagio et Ligiatione Consuli facta.*]

† *LEGIATIO*. Charta ann. 1232. ex Archiv. Bonæ-vallis: *Ego eum ab omni fidelitate et Legiatione... quitavi penitus et absolvi.* [† *Recta Legratio*, in chart. ann. 1236. Chartul. S. Petri Carnot. pag. 691.]

LIGEIA. Charta Matthæi de Marliaco ann. 1202: *Pro quo mihi Matheo fidelitatem et Ligeiam fecit.*

LIGIAMENTUM. Cistrensis lib. 2. cap. 23: *Quod ipse et successores sui et homines Scotiæ facerent homagium, Ligiamentum, et hominum Regibus Angliæ.*

† *LEGIAMENTUM*. Charta Alienordis Reginæ Angliæ ann. 1199. tom. 4. Hist.

Harcour. pag. 1377: *Homagia et Legiamta prædicti feodi.*

LIGEGIA. Regestum Philippi Aug. Herouvallianum fol. 165: *Et 2. feoda quæ Garinus de S. Leodegario tenet de ipso, et duas Ligecias, et feodum de Mantvilla, etc.*

LIGIUM, Idem quod *Ligeitas*. Charta Simonis D. Joinvillæ ann. 1218. in Tabulario Campaniæ: *Ego autem redii ad fidelitatem eorum, quod est Ligium contra omnem creaturam quæ possit vivere et mori. Fief tenu à plein Lige*, in Consuet. San-Paulana art. 10.

† LIGIE TENERE, Sub *Ligeitate*, seu sacramento fidelitatis tenere. Stabilimentum Philippi Regis Franc. ann. 1209. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 465: *Quidquid tenetur de domino Ligie, vel alio modo, si contigerit per successionem heredum, vel, etc.*

† LIGETARIE RECIPERE, Simili notione. Charta ann. 1292. in Hist. Losensivi part. 2. pag. 20: *Recepimus et relevavimus Ligietarie in feudum et in homagium domum nostram de Pietersheim, turrim, propugnacula, superius et inferius, integraliter prout se extendunt, nobili viro charo nostro Arnolde Comite de Loz.*

De vocis *Ligius* origine ac etymo plures habentur Scriptorum sententiæ. Guido Papæ decis. 309. Gloss. in Clement. *Pastorales*, de Sentent. et rejudic. Nicol. Uptonus de Militari offic. cap. 18. et alii, a *ligare* effectam volunt, quod *hominio ac professione fidei* strictius domini servitio *alligetur* vassallus. Ad quam sententiam referri possunt ista Guillelmi Apuliensis lib. 3. de Gest. Norman.:

Sed tandem fidei jurando jure Ligatus.

Et Willelmi Armorici lib. 2. Philippid.:

Esse tenebatur homo ligius atque fidelis,
Et tanquam domino jurando jure Ligari.

Lib. 8:

Cum foret Anglorum feudali jure Ligatus.

Infra:

Ipsius nullius fundi ratione Ligatus.

Lib. 19:

Herzæusque Comes nobis est jure Ligatus
Jurando.

Infra:

Solus noluerat vires promittere Regi,
Nec se cum reliquis jurando jure Ligare:
Quippe juratus erat per ligamenta Johanni.

Guillelmus *Guiart* in Philippo Augusto:

Qui en celui Reaume furent,
A Seigneur Lige le recurent;
Par leur fois à lui se Lacièrent,
Et le Roy Jehan en chacièrent.

Alia est Joviani Pontani lib. 2. de Gestis Ferdinandi sententia: *Dicti*, inquit, *ligii*, quod *ligatis Reges pollicibus illos fidei imperiisque sic suis vinciant, atque obnoxios statuunt*. Quo spectant ista Dudonis lib. 2. de Morib. et Actis Norman. : *Dedit omnem terram suæ dittonis filio suo Willelmo, Popæ filio; atque inter manus Willelmi adolescentis manus suas mittentès Principes conligavit illi conjurationis sacramento*. Vox autem *Conligare* eadem fere notione occurrit in Synodo Tullensi apud Saponarias cap. 5: *Et qui sibi pro hoc ipso inimici sunt quos ipse voluerit, si potuero, Conligare eidem procurabo*.

Cujacius ad lib. 1. Feudor. Vignerius

in Tract. de Minoribus Britan. pag. 159. et Bignonius ad Formulas Marculfi lib. 1. cap. ult. vocem *lige*, ejusdem esse originis volunt, quæ *leudis*, *leodis*, id est, fidelis: quemadmodum ex *Leodium*, urbe nota in Eburonibus, *Liege* dicimus.

¶ Sua est etiam D. Brussel in Tract. de Usu feud. tom. 1. pag. 116. sententia: censet enim a *liga*, quod idem ac *foedus*, confederatio, sonat, accersendam vocem *Ligius*. Et certe fidei professio, quæ in *homagiis* præstabatur, reciproca erat: nam ut fidelitatem domino vassallus, ita et vassallo dominus protectionem tutelamque pollicebatur: in cujus rei exemplum Chartam Philippi Augusti ann. 1198. profert idem D. Brussel ibid. in qua legitur: *Theobaldum Comitem Trecentem recepimus in hominem nostrum ligium contra omnem creaturam quæ vivere possit aut mori*. Et infra: *Nos quoque propria manu eidem Comiti Theobaldo juravimus, quod nos ipsum contra omnem creaturam quæ possit vivere et mori, tanquam hominem nostrum ligium juvabimus*. Alia exempla vide in *Hominium*.

Sed probabilior longe videtur eorum sententia, qui a *Litis* accersunt, quos mox ostendimus ita appellatos *Ascriptitios* quosdam, qui dominis suis ratione servitii obnoxii erant: adeo ut qui ejusmodi servitiis ratione prædiorum, beneficiorum, ac feudorum nobiles tenerentur, *litigium* servitium debere dicerentur: quod omnino suadent Tabulæ veteres aliquot, in quibus *Litge* scribitur. Charta Rainaldi Vicecomitis de *Gimel* ann. 1163. apud Justellum in Hist. Turen. pag. 34: *Pro isto vero feudo idem Rainaldus fuit homo Litges prædicti Vicecomitis Rainundi*. Alia vernacula ann. 1178. ibid. pag. 35: *Devan sor Señior, cui home Litge ero pel do que Coms d'Alvergne avia faith al Vesconte de Torena de tota la seniora que avia en lor in el Castel, etc. Litgantia*, in Charta Arcembaldi Vicecomitis Comborn. ann. 1229. in Regesto Carcassonensi pag. 53: *Salvo in omnibus jure domini Lemovicensis Episcopi, cui hominium et Litganciam debemus*. Erant igitur *Ligii* vel *Litgii*, dominis suis omnino et in *solidum* obnoxii, adeo ut ab iis nude penderent. Unde *hominium solidum* ab iis exhiberi dicebatur, uti supra observatum in voce *Hominium*. Ita qui *ligius* est, totus est domini sui, familiaris, domesticus, atque, ut verbo dicam, vassallus. Neque aliter hanc vocem intellexere Græci ac Byzantini Scriptores, quibus *λιγιος*, idem est quod *οικετος*, ut apud Moschopolum περί σχεδών pag. 166. *οικέτης*, apud Ann. Comnenam lib. 13. Alex. pag. 406: *Ὅστε λιγιον γένεσθαι τοῦ εἰκπετροῦ σου ἀνθρώπου, καὶ ἵνα σαφέστερον εἴπωμι, καὶ φανερώτερον, οἰκέτην καὶ ὑποχείριον*. Ἴδιος, apud Pachymerem lib. 5: *Ἄλλως δὲ παρέσπα, καὶ ἰδίους ἐποίησεν, λιγιῶς ἐπέπεν ἄν τις, ἐκεῖνων ταῖς εὐμενεταῖς. λιγιον etiam dixit Nicetas in Joanne cap. 7. et in Manuale lib. 7. cap. 1. [Vide Glossarium mediæ Græcit. in *Λιγιος*.]*

Sed et hac ferme notione vocem hanc in aliis quam hominiorum occasionibus usurpatam legitimus. Leges Edw. cap. 29: *Judæi... sub tutela et defensione Regis Ligea debent esse*, id est, sola et omnimoda. Ita *Ligia residentia*, integra, solida, omnimoda, *continua*, uti appellatur in Charta P. Episcopi Meldensis ann. 1239. in Tabulario ejusdem Eccles. fol. 50. Honorius III. PP: *Juramentum præstitit de faciendâ residentia, quæ Ligia nuncupatur, in Ecclesia S. Martini*

Turon. in qua Præposituram obtines. Juramentum eorumdem Præpositorum, ex Tabul. Eccles. S. Martini: Et Ligiam faciam secundum interpretationem Dom. Innocentii Papæ mansionem. [Charta ann. 1272. tom. 2. Chart. S. Vandreg. pag. 1798: *Capellani ibidem instituendi personalem et Ligiam facient residentiam*.] *Lige estage, Garde Lige*, in Consuet. Andegav. art. 134. 174. et Cenomansensi art. 144. 194. id est, perpetua residentia. *Ligia potestas, et viduitas*, quæ uxor defuncto marito tota sui juris est. *Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 10: Ego Juliana quondam uxor Willelmi le Bret... in Ligia potestate et viduitate mea tetigi et inspezi, etc.* Ita pag. 53. 329. Alia pag. 247: *Ego Beatrix quæ fui uxor Rualdi de Calva, post mortem ejus in Ligia potestate mea, etc.* Alia pag. 644: *In pura viduitate nostra*. Pag. 811: *In libera viduitate mea, et in Ligia potestate mea*. Adde tom. 1. pag. 763. et Bractonum lib. 4. tract. 7. cap. 4. § 1. Ita *Ligia voluntas*, in veteri Charta apud Augustinum du Pas in Stemmatib. Britannic. part. 2. pag. 455: *In propria et Ligia voluntate mea do et concedo, etc. Ligia fidelitas*, est omnimoda fides quam vassallus domino, nemine excepto, præstat. *Foi Lige*, in Consuetud. Lodunensi, Andegavensi, Cenomansensi, etc. Concil. Claremont. ann. 1095. cap. 17: *Ne episcopus vel sacerdos regi vel alicui laico in manibus Ligiam fidelitatem faciat*. Willel. Tyrius lib. 13. cap. 21: *Fidelitatem Ligiam in palatio suo illi exhibuerunt*. S. Bernardus Epist. 290: *Omnes simul se humiliaverunt ad pedes domini Papæ, et facti homines ejus ligii juraverunt ei Ligiam fidelitatem*. Hac notione passim occurrit vox *Lige* apud Froissartem: *Ville Lige*, 2. vol. cap. 109. *Vous estes de Tournay, laquelle est toute Lige au Roi de France*. Cap. 127: *Ceux de Bruges se rendoient purement et Ligement à toujours mais Liges au Roi de France*. Vol. 3. cap. 85: *La ville de Berci sans moien est toute Lige à l'Evêque d'Utrecht*. Ita cap. 77: *Quitterent Ligement et franchise, etc.* Cap. 127. et 1. vol. cap. 112. *Purement et Ligement*. Quod *purement et sans reservation* dixit 3. vol. cap. 98. [Eodem sensu in Chart. Bressiæ et Dumbarum: *Homo Ligius, quitus, etc.* et in alia Nicolai Episc. Noviom. *Quieta, Lige et libere tum pro venditionibus dicti vendagii non solutis*. Adde Cod. MS. redituum Episcop. Autiss. an. circiter 1290: *Magnum pondus Autissiodorensis est Ligium Comitibus*; hoc est, ad Comitum pure omnino pertinet. Vide *Ledighman*.]

† LIGNA. Litteræ Philippi Franc. Regis pro Ecclesia Constant. ann. 1319. ad calcem Indicis beneficiorum ejusd. Eccles. : *Decima Lignarum crassi piscis totius rippariæ maris, etc.* Sed puto legendum *Lignorum*, a *Lignum*, Lembus: *Naves ad crassum piscem memorantur in Craspiscis*. [* Melius forte *Lingua* substitueretur, ut videre est infra in *Lingua balenæ*. Vide supra *Genus*.]

† LIGNAGERIUS PARENS, Cognatus transverso gradu, Gallis, *Parent en ligne collaterale*. Regestum Parlamentum ann. 1450. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 390: *Quoniam secundum consuetudinem jam superius allegatam... parens Lignagerius alicujus defuncti ex latere et linea maternis, in bonis vel hereditagiis, quæ eidem defuncto ex latere et linea paternis obveniant, nullatenus succedere poterat*.

1. LIGNAGIUM, Jus lignum excisc-

dendi in memoribus. Leges Henrici I. Regis Angli. cap. 90: *Inde pensandum de eo cui hoc licuit, an qui læsus est, herbagium vel Lignagium, vel causam aliquam in nemus habeat, unde jure debeat promoveri.*

LIGNAGIUM, interdum sumitur pro ea præstatione quæ exsolvitur pro facultate excidendi ligna in silvis. Vide *Ovagium, Buscagium.*

† LIGNAGIUM, Eadem notione. Polyp-tychum Fiscamni. ann. 1235: *Hæc vassoria debet per annum duo carma de Leignagio. Chartularium SS. Trinitatis Cadom. f. 61: Debet 1. acram araturæ et herciaturæ et precarias et XII. Andegavenses de Leignagio.*

† LIGNAIRAGIUM, ut *Lignagium*, Jus lignum excidendi. Conventio Regis Ludovici II. Comitis Provinciæ cum Arelatensibus ann. 1385. art. 19: *Item retinet dicta Universitas pactua Castelleti Montis-majoris et Auriculæ, et quæcumque alia tam piscationes quam venationes, Lignairagia, et explechas quorumque pactuorum territorii Arelatensis.*

* Nostris *Laignier*. Charta ann. 1325. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 65: *Item pro usagio nemoris, quod dicitur le Laignier.*

* 2. LIGNAGIUM, Vectura lignaria, cui obnoxii erant tenentes seu mansionarii, idem quod supra *Laignerium*. Vide ibi. Charta ann. 1207. ex Chartul. S. Aviti Aurel: *Item quod ducebant paxillos ad vineas... apud Balgentiacum, et circa natale Domini ei redderent Lignagium.* Alia ann. 1210. ibid: *Et circa natale Domini ducebant ligna ejusdem Hamelini ad domum suam apud Balgentiacum, quod dicitur Lignagium.* Vide *Lignarium* 2.

* 3. LIGNAGIUM, a Gallico *Lignage*, Genus, familia, cognatio. Charta Theob. comit. Campan. ann. 1228. in Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris.: *Contra Galcherum de Estrepeio, Robertum de Wanou, qui rei fuerunt de morte dicti Eustachii et amicos coadjutores eorum, videlicet comitem Rociaci, comitem Registensem, et Lignagia sua... Et omnes supradicti ex parte sua et Linagia (sic) sua jurabant, quod ipsi non juvarent aliquo modo dictos Robertum et Galcherum... Et omnes alii supradicti ab utraque parte pro se, amicis et coadjutoribus suis et Linagiis suis tenenda firmiter juraverunt.* Assisia apud Cadom. ann. 1237. ex Cod. reg. 4651: *Judicatum fuit, quod si fecero pacem cum eo, qui primus vult retrahere ventam a me per Lignagium, et nullus de Lignagio contra me postea audietur. Hoc contradicitur a multis, et falsum est.* Arest. ann. 1344. 10. Jan: *Proximior in gradu consanguinitatis et Lignagii, etc.* Chartul. prior. de Guilecio fol. 7. vº: *Marcoardus nepos Rainardi de Dalmeriaco cum... curtem de Guilecio, quam per Lignagium clamabat, recuperasset, etc.* Lignage, Homines ejusdem familiæ, in Lit. remiss. ann. 1405. ex Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 48: *Ung lignage, appellé les Boursmakerez, estoient en l'ostel de Jehannin en la ville de Saint Omer. Hinc Alhaignier et Alinagier, pro Familiæ originem atque seriem et coherentiam monstrare.* Libert. Jonvil. ann. 1354. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 299. art. 38: *Toutes successions, tant meubles comme héritages, venront et escheront par succession aus prochiens ou prochien, qui Alinagier se pourroit.* Alia villæ d'Aigue-perse ann. 1374. in Reg. 198. ch. 360: *Item si homs ou femme de laditte ville et franchise meurt sans hoir*

apparessant, nostre chastellain doit... faire inventoire des biens, et bailler à garder à gens soufflsanz, lesquelz les doivent tenir et garder quarante jours; et si dedans lesditz quarante jours nul ne s'est Alaignié, ils seront vendus, ainsi comme il est acoustumé. Enlignager, eadem acceptione, in Stabil. S. Ludov. cap. 4. tom. 1. earumd. Ordin. pag. 249: *Mon pere, ou mon frere, mon cousin ou mon parent, mourut sesis... de tel héritage, et cil tiens à tort lesdites choses, dont je requiez à avoir la sésine, et bien m'en Enlignageray envers luy, se il le me nie.* Vide infra Linea 3.

† LIGNALE, Species facis. Vide *Funalia*.

* LIGNAMARE, Lignari, Ital. *Legnare*. Stat. Montis-reg. pag. 243: *Statutum est quod prædicti camparii seu aliquis eorum non debeat... Lignamare seu facere lignamen aliquod in alienis boschis.* Vide mox *Lignarare*.

* LIGNAMBULUS, Qui calceis ligneis utitur, apud Gramm. in Descript. Taxand. in pago Boscodun. *Estre couchié au lignolet* vero est Calceamenti elegantioris specie calceari, apud Guignevil. in Peregr. hum. gener. ubi de exquisitiori cura corporis:

Pour toi servir baillé te fu,
Et tu ses sers es devenu.
Au Lignolet le veus cauchier,
Et neuve robe li baillier.

1. LIGNAMEN, Materia ex ligno, in Lege Longob. lib. 1. tit. 25. § 28. [* Rothar. 288.] Bulla Clementis IV. PP. ann. 1285. pro Regno Sicilia: *Exponet per septennium pro Lignaminibus omnia nemora ipsius Regni... et omnem materiam ad ædificia opportunam.* Alia Joannis XXII. ann. 1321. apud Wadding: *Et nunc est via qua traducuntur Lignamina et lapides ad opus constructionis dicti Monasterii.* Adde Codicem Carolinum Epist. 61. Concilium Lateranense III. ann. 1179. cap. 24. Matth. Paris pag. 275. 455. [Capitul. Caroli M. Francoford. ann. 794. cap. 24. Bullam Nicolai IV. PP. apud Rymer. tom. 2. pag. 513. Constitutiones Frederici Regis Sicilia: cap. 83. Annales Genuens. apud Muratorium tom. 6. col. 261. 580. Chronicon Veron. apud eumd. Murator. tom. 8. col. 649. Hist. Cortus. tom. 12. col. 806. Acta S. Francisci de Paula. tom. 1. April. pag. 166. etc.]

† LIGNAMENTUM, Eadem notione. Chron. Farfense tom. 2. Muratorii part. 2. col. 407: *Licentiam habere prædictus Episcopus et ejus homines in ipso monte Lignamenta ad mansionem vel ad alias causas incidere.*

* 2. LIGNAMEN, Navigium, Ital. *Legno*. Stat. Cadubr. cap. 22. pag. 56. vº: *Deliberatum fuit quod, etiam tempore feriærum, quilibet homo de Cadubrio sequestrari facere possit, quod mercatores forenses non possint ligare zattas, vel aliud Lignamen, nisi solverint id quod tenent sibi.* Vide *Lignum* 2.

* LIGNARARE, Lignari. Charta ann. 1378. ex Tabul. Massil: *Recepta informatione summaria de pignoracione facta in loco et territorio Giniaci, prætextu Lignarandi, pacayrandi, fuit de facto yajaria concessa, etc.* Vide supra *Lignamare*.

1. LIGNARE, Jus ligna excidendi in silvis. Charta Adelfonsi Imperator. Hispaniæ æræ 1160. apud Oyhentartum in Notitia Vasconicæ pag. 86: *Similiter dono vobis Lignare, et tayllare, et pascuere in illos montes, etc.* Vetus Charta apud Marcam lib. 9. Hist. Beneharn.

cap. 9: *Cum... portibus, aquis, silvis, Lignaribus, etc.* Observantiæ Regni Aragon. lib. 7. tit. de Pascuis § 3: *Jus descendendi, Lignandi, et adaquandi potest præscribi titulo, etc.*

† 2. LIGNARE, Ligna ad comburendum colligere. Transactio inter Abbatem S. Mariæ de Ulmeto et Consules villæ de Mari ann. 1233. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *Asseruerunt quod homines villæ de Mari usi fuerunt prædicta sylva, accipiendo et scindendo ligna virida ad mansionandum, et sicca ad Lignandum et comburendum.* [* Charta ann. 1341. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 438: *Nobis denuntiatum fuerat ipsos... Lignasse ligna et ramas scindisse.*]

* 3. LIGNARE CANEM, Lignum ad canis collum appendere. Inquisit. pro capit. S. Petri Suesion. Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 565: *Item quod quilibet canem suum Lignaret, ne vineas intraret.*

* LIGNARIA, Vectura lignaria. Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 665. col. 1: *In Rumerstheim mansus xxx. solvunt... durascuus similiter cl. Lignarias xxx.* Vide supra *Lignagium* 2.

† LIGNARICIA, Jus, ut autumo, lignorum excidendorum in silvis ad annum usum pro quo Tenentes certam pensationem domino exsoluebant. [* Vel potius, Tempus quo lignatio a tenentibus advehitur. Vide supra *Laignerium*.] [* Guerdard est et Vectura lignaria, et Tributum plerumque pecunia exsolutum pro vectura ejusdem generis redimenda. Hæ autem præstatione, addit vir doctissimus, domino debebantur a subjectis in illius silvis jus lignorum cædendorum ad usum annum habentibus. Vide *Lignarium* 2.] Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 79. col. 2: *Solvit... de vino in passione modios 11. in Lignaricia denar. IV. de carratione pedalem I. scindolas L.*

† LIGNERICIA, Eadem notione. Idem Codex fol. 11. vº: *Solvunt omni anno ad hostem carra VI. ad tertium annum sogales CVIII. ad alterum annum vervecis cum agnis CVIII. de vino in pascione modios CXXI. de argento in Lignericia sol. XXXX. Fol. 20. col. 1: *Solvit... de vino in pascione mod. III. de Lignericia dnnr. III.**

1. LIGNARIUM, Locus lignorum, vel lignorum acervus, Ugutioni et Joanni de Janua. Vetus Glossarium: *Lignarium, ξυλοθήκη.* Aliud Gloss.: *Ξυλόβολον, ἔργον ξυλοθήκη.* Cella lignarii, *Lignarium.* Rursum: *Ξυλοτόν, Lignarium.* Ligne, et Lignier, Andegavensibus, ut *Legnerat* Occitanis. Charta ann. 1445: *Et encore vous dois une autre charette garnie de 4. bœufs pour aider à charier le bois de vostre Lignier de nouvel.* Lex Longob. lib. 1. tit. 25. § 26. [* Roth. 286.]: *Si quis de Lignario alterius lignum furatus fuerit, etc.* Charta ann. 871. pro Monast. S. Medardi Suesion: *Et habeat Cauciacum simul cum Lignariis de Pivone.* [Charta Caroli C. ann. 866. tom. 2. Miræi pag. 938: *Et modo ut silvæ et Lignarii et volatilia cum ovis, quæ ex eisdem villis exeunt, Fratrum usibus deserviant, et ad Præposituram pertineant.* Infra: *De omnibus Lignariis omnium villarum quæ ad Præposituram sive ad Cameram pertinent, carum decimum ad præfatam hospitale detur.* Hincmarus in Charta ann. 870. tom. 1. ejusd. Miræi pag. 134. col. 2. ubi præcedentem Caroli C. donationem ex-

cribit, sed non ad verbum, pro *Carrum decimum* habet *carros decem*. Verum in his duobus Chartis *Lignarium* non videtur simplex acervus, sed illud omne lignum quod in silvis excindi et confici solebat ad annuam lignationem: cujus pars attribuitur hospitali memorato.] [*] Adalhard. Statut. S. Petri Corbeiens. lib. 1. cap. 1: *Statarii duo ad Lignarium, in pistrino unus*. Ubi Guerdardo *Lignarium* valet *Ligna* quibus calefit furnus ad panem coquendum.]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Lenhiar, Provinc. Lignarium*. *Lignier* vero, aut fasces lignorum aut ligna ad focum accommoda significat, in Lit. remiss. ann. 1448. ex Reg. 179. Chartoph. reg. ch. 328: *Lequel Dinat dist à Pierre Boisserie qu'il avoit fait bruler certain Lignier de bois qu'il avoit mis en ung monseau*. Pro lignatione autem usurpatur in Charta ann. 1306. ex Reg. 56. ch. 137: *Item chascun home de laditte église de Beauvais, qui a cheval, doit une courvée au prévost pour amener son Lignier*. Quo sensu intelligenda quoque est Charta ann. 1445. supra laudata. Vide supra *Laignerium*, *Lignaricia* et mox *Ligneria*.

2. **LIGNARIUM**, Vectura lignaria, cui obnoxii erant Tenentes seu Mansionarii. Baldricus in Chr. Camerac. lib. 3. cap. 72: *Factum est autem hoc Lignarium ab Hugone Castellano in civitate Cameracensi, et positum est in claustro S. Auberli*. Supra: *In civitate domini sui, in foro ejus, Lignarium per angariam colligit*. Tabular. S. Remigii Remensis: *Lignarium 1. habente circumquaque pedes 5. ad manum*. Alibi: *Infra villam, Lignar. 43. scindulas 4. etc.* Ibid.: *De bannis pro passione, carra 211. sunt simul exceptis Lignariis et carris qui in ipsis villis fiunt, 866*. Charta ann. 937. in Tabular. Augustodun. Ecclesie: *Pro Lignario, Missa S. Andreae, den. 2*. Sugerius lib. de Administr. sua cap. 11: *Cum Lignaria sua bis aut ter in anno, carrucarum villæ dispendio, aggregaret*. Vide *Lignaria*.

3. **LIGNARIUM**, Idem quod *Lignarium*. Facultas excindendi ligna in silvis. Charta Caroli C. ann. 22. Ind. 10. in Tabul. S. Dionysii n. 31: *Necnon et villas quæ vocantur Linerolas et Ferrucia-cum, cum Lignariis earum, in pago Mlidunensi sitas*. Infra: *Et pro 40. modiiis saponis, pro 25. libris argenti, quæ pro Lignario solvebantur, et pro 20. unctis qui dabantur Fratribus per singulos annos ad Cordovesos eorum, etc.* Vetus Charta in Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 56: *Et debentur 7. (solidi) de carnatico arietes 15. sine lana, de Lignario sol. 26*. Regestum Philippi Aug. fol. 125: *Capiebat in foresta de Rest Lignarium suum ad arduendum*. Tabular. Campan: *Decanus Meldensis habet Lignarium in nemore quantumcumque ducere poterit Meldis per unam diem cum quadrigis, etc.*

* 4. **LIGNARIUM**, Lignum. Tract. Ms. de Re milit. et mach. bellic. cap. 6: *Faciat Lignaria incidere, de quibus fiant in diversis locis foci in die suæ discessionis, et accensis castatis lignorum, statim discedat cum suo exercitu*.

† **LIGNARIUS**, in vett. Glossis, ἑλοκώλης, Venditor lignorum: item, ἑλοκώπος, ὁ κώπων ἑλκω, Qui cædit ligna. Isid. lib. 19. cap. 19: *Lignarius generaliter ligni optifex appellatur*. Usurpavit Livius hac notione.

LIGNATICUM, Idem quod *Lignarium*, priori notione. Polyptychus Floriacen-

sis: *De Lignatico carradas 3. etc.* Alibi: *Debet unusquisque de Lignario in latum pedes 5. in altum pedes 6. etc.*

* **LIGNATURA**, Lignatio, ius capiendi lignum ex carris qui ligna adducunt. Bulla Anast. IV. PP. ann. 1154. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 315: *Apud Verton hospites et salinas et terram arabilem et Lignaturam ex dono regis Roberti Francorum, ... ex omnibus carris et quadrigis, asinis et navibus, et ex omnibus qui vendunt ligna in eodem castro*.

* **LIGNAYOLUS**. [Lignarius: « Cum Michael Conacti *Lignayolus* de Florentia pro toto residuo pensionis palci lignaminis in Sancta Maria Novella. » (Arch. Vatic. Mandata Camer. Apostol. an. 1417-21. f. 129.)]

* **LIGNAYRARE**. Vide *Legnayrare*. [Fr.]

† **LIGNEA**, pro *Linea*, Gall. *Ligne*. Ordinatio ann. 1223. e MS. D. Brunet: *Et procedatur recta Lignea a camino, qui est a parte meridiei ad Rodanum*.

* Charta Math. dom. Montismor. ann. 1200. in Chartul. S. Dion. pag. 305. col. 1: *Illas xij. libras... de primis redditibus montagii aquæ per dictam Ligneam... recipiet*.

† **LIGNERARE**, *ut Lignere*, Ligna in silvis excindere. Charta Barrali de Baucio pro Parthenone S. Pontii ann. 1263. ex Schedis D. de Mazaugues: *Damus... immunitates... pasqueriorum et juris bosquerandi seu eliam Lignerandi per totam terram nostram ad opus edificiorum vestrorum et domorum, et etiam cremandi*. Vide *Lignerare*.

† **LIGNERATIO**, Lignatio seu jus lignorum in silvis excindendorum. Homagium ann. 1268. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *Immunitates... et Libertates... in Lignatione et in Lignis incidendis, et colligendis, et deferendis, et deportandis*.

* **LIGNERIA**, Locus ubi lignum servatur, cella lignaria, Gall. *Bucher*. Stat. ann. 1381. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 47. col. 2: *Item visitando dictum fortalicium et veniendo ad turrim Ligneræ abbatie seu monasterii S. Egidii, ordinavit quod de dicta turri Ligneræ, etc.* Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 52. ex Cod. reg. 4624: *Quæ ceperit vel exportaverit aliqua aliena ligna... de Ligneris vel teysis, seu alio amasso seu fassinero lignorum ubicumque sit, etc.* Vide supra *Lignarium 1.*

† **LIGNERICIA**. Videsis in *Lignaricia*.

* **LIGNERII**, Tenentes seu mansionarii, qui vecturæ lignariæ domini sui obnoxii erant. Libert. castri Theodor. ann. 1301. in Reg. 38. Chartoph. reg. ch. 77: *Item volumus quod Lignerii, qui tenebantur semel in anno deferre ligna pro nobis, a prædicta redibencia sint liberi et immunes*. Vide supra *Laignerium*.

† **LIGNETUM**, Nemus, silvula. Joh. Buschius de Reform. Monast. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 482: *Monasterium situm est in convalle inter duos montes altos; et in circuitu suo agros habet in Ligneta*.

† **LIGNIARE**, *ut Lignerare*. In Gallia Christ. tom. 3. col. 1300. Robertus de Rupecula Abbas S. Pontii annis 1447. et 1460. transigisse dicitur cum civibus Niciensibus de iure pasendi et *Ligniandi*, hoc est ligna cædendi, in variis partibus territorii ejusdem urbis.

* **LIGNIBOLINUM**, Ludus, quo globus ligneus tuducula propellitur. Lit. remiss. ann. 1416. in Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 450: *Bernardus de Castro-novo et nonnulli alii in studio Tholosano studentes*

ad ludum Lignibolini sive chucarum luderunt. Vide supra *Bola 3.* et *Choulla*.

LIGNICISIMUS, Ferrum quo virgæ et frutices reciduntur, in Gloss. MSS. ubi Isidorus perperam habent *Linguiscisimus*. [Existimo post Barthium lib. 7. advers. cap. 13. legendum *Lignicisivus*.]

* **LIGNIFABER**, Faber lignarius. Reg. forest. de Broton. ex Cod. reg. 4633: *Talis est usus forestæ Brotonniæ, quod omnes illi, qui reddunt pro consuetudine forestæ avenas et garbas, ... debent capere... residuum gloerii, et Lignifabri, et caronni, etc.* Charta ann. 1372. ex Tabul. Aux.: *Dixit ipse loquens cum operaretur suo officio fustariæ, cum sit Lignifaber seu fusterius, etc.*

* [« Anno quo supra (1469.) et die Sabbati XV. mensis octobris, Petrus, filius Johannis de Mazeaulx, de Croseto, et Catharina, uxorque Claudii de Pinatella, *Lignifabri*, habitatoris sancti Boniti Castri, portaverunt ad fontes baptismi Catharinam, filiam Jacobi de Mazeaux, de Croseto et Mariete ejus uxoris. » (Mus. arch. dép. p. 317.)]

* **LIGNIFABRILIS**, Ad artem lignariam spectans. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 125. pag. 326: *Rec... quandam turrim ligneam... pro postibus navium malos fortes et altos, in modum quadrati sitos et erectos habentem Lignifabrili subtilissimo artificio constructam*.

* **LIGNIGERIUM**, Fulmentum focarium, Gall. *Chenet*. Procs. Egid. de Rays ann. 1440. fol. 170. rº. ex Bibl. reg.: *Interrogatus de modo combustionis ipsorum, respondet quod super Lignigeria in camino dictæ cameræ ligna grossa, et supra ea corpora mortua, deindeque sicci fasciculi ponebantur*.

† **LIGNILE**. ἑλοῦν, Martinus ex Onomastico, *ut Lignarium 1.* Locus ubi servantur ligna ad comburendum.

* **LIGNOLIA**, Instrumentum piscandi. Charta Bonæ princ. Sabaud. ann. 1424. inter Stat. Perus. pag. 31: *Eis licitum sit die noctuque, ac libere et impune piscari et facere ad rette, navissam, trubiam, Lignoliam, ... et alia quævis ingenia*.

† **LIGNORARE**, *ut Lignerare*, Ligna in silvis cædere. Charta Ludovici Regis Siciliae anno. 1359. ex MS. D. Brunet: *Jura Lignerandi et pastorigandi in prædicta tota villa Baucii*.

1. **LIGNUM**, Cippus, quo reorum colla et pedes constringuntur. Arator lib. 2. Hist. Evangel.:

..... tunc agmina raptim
Fustibus innumeris, eliso corpore Pauli,
Convenient, ubi carcer erat, quem sedibus imis
Includunt, comitante Sylla, vestigia quorum
Ligno mersa cavo vinculis tenere beatis.

Acta Martyrum Scillitanorum: *Detrudantur in carcerem, ponantur in Ligno in diem crastinum*. Paulinus lib. 5. de Vita S. Martini:

Ast alii sursum porrecti robra Ligni
Triste ministerium furioso corde parabant,
Ut caro distentis propre male pendula membris
Tortori laceros crucianda exponeret artus.

Vita S. Blasii: *Jussit eum in Ligno suspendi et cum ferris pectinibus carnes ejus carminari*. Hist. S. Apollinaris Martyr.: *Apollinarem vero cum gravissimo pondere ferri jussit in carcerem horrificum claudi, et in Ligno extendi, et nihil ei ministrari, ut deficeret*. Sed his locis videtur pro Equuleo sumi. Ordericus Vitalis lib. 2: *In interiorum carcerem missi sunt, eorumque pedes in Ligno constructi sunt*. Ev τῷ ἑλω δεδέσθαι, dixit Lysias Orat. 1. contra Theomnest. pag.

117. Joannes Diac. in Vita S. Josephi Hymnographi num. 22: 'Ο δὲ τῷ ἔλλω τὸν πόδα ἐκπικέμενος, καὶ τοῖς κλοισί τὸν πρᾶχλον κατακαμπτόμενος, etc. Ἐύλον βασιανιστήριον [S. Basilio in S. Barlaam, et] in Menais 11. Novemb. in S. Theodoro Studita; κολαστήριον ξύλον, 18. Novemb. in S. Zacharia Diacono. Vide Hesygium in ἔγκυκλοπαίδεια, et Dissert. 19. ad Joinvillam, [Glossarium mediæ Græcit. in Εύλον] et supra in Cippus. Apud Bractonium lib. 3. de Corona cap. 25. § 1. in Ligno detineri, et in cippo, idem sonant. Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 69: *Quendam latum debitorem suum ab emunitate Monasterii SS. Petri et Pauli Paderborn. vi abstraxit, et eum ad domum suam ductum in Lignum detrusit, etc.* Adde cap. 82. [* Vide Haltaus. Glossar. Germ. voce Stock, col. 1746.]

* LIGNUM, nude, Patibulum. Instr. ann. 1059. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 234: *Unum ex eis (militibus) qui erat consanguineus meus, pendit in Ligno et occisit morte crudeli quasi cleptem.*

† LIGNUM LATRONIS, Patibulum. Ratherius suo de Contemptu Canonum libro inscriptionem hanc præmittit: *Volumen perpendiculorum Ratherii Veronensis, vel visus cujusdam appensi cum aliis multis in Ligno Latronis.*

LIGNUM CADAVERI humo condito superponere. Lex Bajwar. tit. 18. cap. 6. § 2: *Quia aliquoties conspicimus cum cadaver humo immissum fuerit, et Lignum superpositum cunctis adstantibus, ut requiratur dominus cadaveris, et primus terram superficiat. Ex quibus eruitur Bajoarios cadavera non in locellis, sed nuda aut linteis involuta humo condidisse, ac postea lignum, id est, asseres superposituisse, antequam terra superinficeretur.*

† LIGNUM PASCHALE, f. Buxus ita dictus, quod buxo pro palmis uti soleamus Dominica palmarum, vulgo *Pâque fleurie* nuncupata. Litteræ Geraldii Tornac. Episc. pro Monasterio Elonensi ann. 1152: *Sylva adjacens villæ ex regia munificentia libera possessio est B. Amandi, quercus, malus, fagus, nespilus et Lignum quod vocatur Paschale, tali lege sub Abbatibus potestate consistunt, ut neque ministeriali neque alicui liceat illa excedere.*

LIGNA JACENTIVA. Vide in Arbor 1.

* LIGNA IGNACRA, Cremia, alimenta ignis. Chart. ann. 1274. in Guden. Cod. Diplom. tom. 2. pag. 960: *Inhibentes novellacionem, secacionem et omnem usufructum... annuentes eosdem Ligna tantum Ignacea cum moderamine secare.*

2. LIGNUM, Phaselus, vel Lembus: Legno Italis, et apud Joan. Villaneum lib. 7. cap. 69. 91. 93. lib. 9. cap. 61. et in Alfonsinis part. 2. tit. 25. leg. 7. *Lenys*, apud Raimundum Montanerium in Chron. Regum Aragon. cap. 131. et in Hist. Expugnat. Minoricæ f. 83. *Cambro-Britannis Llon*. Philippus Eystetensis in Vita S. Willibaldi cap. 36: *Quidam volentes visitare limina B. Willibaldi, se conduserunt in quodam Ligno, quod dicitur Lloze. Germanis Floss est ratis. Walafridus Strabo in Vita S. Galli cap. 17: Illi navicula conscensa, totis nisibus ire festinantes, Ligno natalitii profundi terram sulcante, nocte proxima pervenerunt ad Duem. Epistola Fr. Paschalis Minoritæ apud Waddingum ann. 1342. 10: *ascendentes unum Lignum, per Mare nigrum, profecti sumus usque ad Chazariam. [Lignum cum quo navigabat, in Chronico Siciliæ tom. 3. Anecd. Marten. col. 29. Ligna navigabilia, ibidem col.**

69. et 79. *Ligna navalia armata*, in Bulla Clementis VI. PP. ann. 1345. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 526.] Utuntur passim Scriptores Italici, Tho. Archid. in Hist. Salonit. cap. 33. 36. Chronica Pisana ann. 1177. Statuta Venetor. lib. 6. cap. 68. Historia Cortusior. lib. 8. cap. 16. Joannes Carmessonus in Vita S. Petri Thomasi cap. 4. Charta in Probat. Hist. Franco-Byzantinæ pag. 11. [Annales Genuens. tom. 6. Muratorii col. 303. 385. 389. 401. 584. etc. Adde Statuta Arelat. MSS. art. 105. et 144. e Codice D. Brunet fol. 42. et 48. Statuta Massil. lib. 4. cap. 1. 6. 7. 16. et alibi passim; Historiam Dalphin. tom. 2. pag. 278. etc.] *Lin*, nostris, olim. Vetus Comput. Theobaldi de Chepoy ann. 1310. in Camera Comp.: *Quand Roqueford fu pris, Messire de Chepoy retint 2. galies et 1. Lin, quant les autres s'en allerent à Venise, pour ce que cil de Salonique armoient 5. Lins pour nous destourner les vivres.* Thomas Walsingham pag. 318: *Dux grandes galeix, et aliud genus ratis quod vocatur Line, et una bargia, et 7. balingariæ periclitatæ sunt ante villam de Collesa.*

† 3. LIGNUM, Lignæa tabulæ in quibus scriptum est testamentum. Thryphonus lib. 37. Dig. tit. 4. leg. 19: *Quod vulgariter dicitur liberis datam bonorum possessionem contra Lignum esse, etc.* Vide Cujacium lib. 11. Observ. cap. 14.

* 4. LIGNUM, interdum nude, sæpius *Lignum domini* vel *Dominicum*, pro Crux. Stat. pro lanif. et pannif. ann. 1217. ex Reg. A. Cam. Comput. Paris. fol. 197. v: *In Narbona vero... in parte dextra ejusdem primi capituli panni tenetur Lignum, id est, Crux duplex, in medio unius flos lilii.* Instr. ann. 1059. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 234: *Cænobium Loci electi, ubi mirificum habetur Lignum Dominicum, etc.* Inventar. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 66. col. 1: *Lignum Domini rotundum cum pede, et alia duo Ligna cum pedibus.* Charta ann. 1242. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 488: *Unum calicem parvum argenti, et unum Lignum Domini, etc.*

* [« Lignum Domini II. » Thes. eccl. Claromont. an. 980. p. 39. in mus. arch. dép.]

LIGONISARE, in Gloss. Lat. Gall. *Houer ou Fossoyer*, Ligone fodere. [Joan. de Janua: *Ligonizare, Sarpere, ligone terram vertere.* Verbum notum Columellæ.]

* LIGONIZARE, Ligone fodere. Charta ann. 1269. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1019: *Et debent dicti fratres Ligonizare in salibus disparibus.* Stat. Saluc. collat. 3. cap. 90: *Nemo audeat... Ligonizare seu foveam facere per spatium unius trabuchi versus murum.* Vide *Ligonizare*.

LIGONIZATIO, Pastinatio, fossio. Georgii Stellæ Annal. Genuens. ad ann. 1318. tom. 17. Muratorii col. 1031: *Ligonizationem et fossas mirabiles cum lapidum fractione fecerunt.*

LIGORIUS, Unicornis, Gallis, *Licorne*. Michael Scotus de Physionomia cap. 20: *Quædam (animalia) fortia et audacia, ut leo, ursus, draco, canis, Ligorius.* [* Leg. forte Ligornis.]

* LIGÖY, Vide supra *Legoy*.

† 1. LIGUA, ut supra *Liga* 1. Gall. *Ligue*, Fœdus: societas fœdere confirmata. Requesta magno Provinciæ Senescallo data ann. 1391. ex Schedis D. le Fournier: *Et primo fieri propositionem Ligæ et rassæ factis inter gentes domini Rai-*

mundi de Turena ex una (parte) et circumvicinis Massiliensibus ex altera.

* 2. LIGUA, ut supra *Liga* 3. Ital. *Lega*, Gall. *Loi, Aloi*. Stat. Niciæ ann. 1333. in Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 200: *Item quod nullus aurifaber præsumat, nec audeat operari aliquod argentum de minori Ligua, quam sit argentum de winteno, sub pœna LX. sol. pro quolibet, et qualibet vice.* [Fr.]

* LIGUARE, pro *Ligare*, Jungere. Stat. ann. 1357. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 195. col. 2: *Murus quatuor palmorum... Liguabitur cum muro subsequente.*

* LIGUATURA. Vide supra *Liagula*.

* LIGUETA. [Gall. *lisière* (?), *cordou* (?)] « ... pro 111 alnis cum dimidia de *Ligueta*... » [Comptes de l'Archevêché de Bordeaux du XIIIe et du VIXe siècle. — Arch. Histor. de la Gironde t. 22. p. 410.]

1. LIGULA, LIGULATUS. Joan. de Janua: *Ligula, parva fascia, vel corrigia: Lgulatus, i. coquus, cui multæ Ligulæ sunt necessariæ propter veteres pannos quos induit.* Vide *Ligula*.

* *Ligote*, eodem intellectu, in Poem. Alex. part. 1. Ms.:

Ainz jougler n'en chanta e li harpe, n'en citole,
Et iert mon escu fret environ la Ligote,
Et mon haubert deront aussi comme viez cote,

Unde *Eslingoere*, pro *Courroie, Longe*, in Instr. ann. 1309. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1222: *Eslingoere de cuer et de mailles de haubert, etc.*

* 2. LIGULA, Mensuræ genus, quod alio nomine Cochlea dicitur et est octava pars cyathi. Vide Gabrielem Humelbergium ad Apicium.

3. LIGULA, Victor Vitensis lib. 1. de Persec. Vandal.: *Dum ad Massalitanum litus exisset, quod Ligula vulgi consuetudine vocatur. Ligulas vocat Cæsar lib. 3. de Bello Gall. loca in longum a continente in mare exprorecta. Linguas Latini: unde deflexa vox Ligula. Festus: Lingua est promontorii genus non excellentis, sed molliter in planum devecti. Hac notione Linguam usurparunt Pacuvius apud A. Gell. lib. 4. cap. 17. Livius lib. 37. et 40. Ammianus lib. 14. etc. Ovid. lib. Metam. de Sicilia:*

... Tribus hæc excurrit in æquora Linguis.

Γλώσσα, Græci etiam vocant. Vide *Alexiadem* lib. 3. pag. 9.

* LIGULARE, *Attacher de esguillettes*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

† LIGULATI CALCEI. Vide *Foliati*.

LIGURA, Ligatura, Gall. *Liure*. Anonymus Haserensis apud Gretzerum in Episcopis Eystetensibus pag. 480: *Ille apprehensum per Liguras accipitrem, ter et quater in faciem Clerici percussit.*

† LIGURGITO, Gulosus, vorax, heluo. S. Odo Cluniac. in Collatione laudata tom. 3. Annal. Benedict. pag. 346: *An ventrem colere non est apostasia, cum flens Paulus protestetur, quod Ligurgitones inimici S. Crucis sunt, et ventrem pro Deo habent.?*

† LIGURIUS, Carrulus, apud Susannæum.

† LIGURIO, Ἀγνός (pro λήγνος) λιμός, *Helluo, glutio*. Supplem. Antiquarii. Vide *Ligurius* 1.

LIGURITOR. Leges politicae Kanuti Regis § 29: *Liguritores, mendaces, rapaces, raptores, Dei gravamen habeant, etc.* Ubi Editio Saxon. § 7. habet *Liceras*, id est, Assentatores, adulatores. Ita Somnerus, qui in Gloss. Saxon. *Licera*, gulosum etiam et heluonem interpretatur. Vide *Leccator*.

† 1. **LIGURIUM**, Oleris genus, Isidoro lib. 17. cap. 11: *A regione nomen accepit; nascitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico et gustu acre.*

* 2. **LIGURIUM**, f. pro *Tugurium*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Liguri-um, Loge.*

† 1. **LIGURIUS**, Ἀλιός, *Gulo*. Supplem. Antiquarii. Aliæ Glossæ quas laudat Martinus: Ἀλιός, *Gulosus, Ligurius, Catillo*. Vide *Ligurio*.

† 2. **LIGURIUS**, Lapis pretiosus, cujus mentio est Exodi 28. 19. et 39. 12. *Ligurii* quoque meminit Isid. lib. 12. cap. 2. et ex eo Johannes de Janua. Hunc lapidem pretiosum uterque confundit cum *Lyncurio*, quem Plinius lib. 8. cap. 38. ait esse Gemmam carbunculo similem. Sed *Lyncurium* nemo vidit unquam, illum saltem quem somniant ex urina lyncis glaciata efformari. Vide Martinium in Lexico.

* **LIGUSTRUM**, Flosculus vernus, Gall. *Prime-verre*. Idem Glossar.: *Ligustrum, primerole*.

LILAHAN. Tradit. Fuldenses lib. 1. trad. 93: *Mappæ 2. manutergia 1. bechin 1. pelvis 1. Lilahan 1. coopertorium 1.* [Teutonibus *Lahhan* pallium est et linteum: qua posteriori notione *Lilahan*, ut reor, accipitur. Vide Schilteri Glossarium.] [*] et Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 157.]

* **LILIA**. Liliium, flos lili, scutum Francicum. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unam aliam cupam cum cooperulo, habentem xvij. esmalla ad vj. folia exterius, in quibus sunt scuta ad Liliam.*

† **LILIARDI**, Idem qui infra *Lollardi*.

† **LILIATI**, Regum Francorum stirpe oriundi, sic dicti a liliis in scuto gentilicio depictis. Responsio Pii II. PP. ad Oratores Gallicanos tom. 8. Spicil. Acher. pag. 302: *Fuissent et alii qui hoc oneris (regni Siculi) cum tanto honore et emolumento suscepissent cupide, sed Liliatos, ut vos appellatis, preferendos censuit Apostolica majestas.* Oratio Legatorum ipsorum coram eodem Papa, tom. 9. ejusd. Spicil. pag. 319: *Nulli dubium est illustrissimum illum Principem (Ducem Burgundie) a prosapia Liliatorum descendisse, consanguineum proximam et subditum Christianissimæ Majestatis fore, etc.*

† **LILIETUM**, κρινόν, Locus liliis consitus. Martinus ex Onomastico.

* **LILIFAGUS**, [Salvia agrestis. DIEF.]

* **LILIFER**, Epithetum regis Francorum. Codex precum Ms. ad usum Ludov. XI. ex Bibl. reg.: *Orationes B. Mariæ, quæ pro rege dicuntur qualibet die Dominica in regali missa SS. Trinitatis, fundata in Ecclesia B. de Monvilla prope Rothomagum anno Dom. 1468. et admortisata per Liliferum regem nostrum Ludovicum 1471.*

LILIOLOM, περιουχένιον, in Gloss. S. Benedicti cap. de Aureis. [Cervici circumpositum. Inter ornamenta muliebricia recenset Agnellus in Vita Damiani Episc. Raven. apud Murator. tom. 2. pag. 155. col. 2: *Projecerunt a se in aures, et annulos, et dextralia, et peresclidas, et monilia, et olfactoria, et acus.... et Liliola, præsidia, et laudosias, et omnia jucunda et concupiscibilia projecerunt.*]

* **LILIOSUS**, Ad regium genus Francicum pertinens. Charta Ludov. reg. Sicil. ann. 1382. ex Reg. Cam. Comput. Paris. sub Joan. duce Bitur. fol. 27. rº: *Considerantes quod regnum nostrum Siciliæ, ad cuius fastigium summa Dei providentia demum nos provexit, speciali qua-*

dam prærogativa retroactis temporibus Liliose generositatis principum meruit dominio decorari. Hinc regis stirpis principes nude *Fleurs de lis* nuncupantur, in Stat. ann. 1355. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 35. art. 29. Lit. quibus Carolus VI. Joan. Galeaz ejusque successoribus concedit ut insignia Franciæ una cum suis deferant ann. 1393. in Reg. 145. Chartoph. reg. ch. 433: *Concedimus quatinus insignia seu arma nostra Liliose in duobus quarteriis armorum suorum.... deferant.* Eadem prærogativa donatur Petrus de Medicis a Ludovico XI. Lit. ann. 1465. in Reg. 194. ch. 23: *En mémoire de la grande, louable et recommandable renommée de feu Cosme de Medici son père.*

1. **LILIUM**, Epistyllorum, et aliorum operum ornamentum, formam liliæ referens: κρινόν, Anonymo in Descript. S. Sophiæ. 3. Reg. cap. 7: *Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quasi opere Liliæ fabricata erant, etc.* Gaufridus Grossus in Prologo ad Vitam S. Bernardi Tironensis: *Et candelabri calamos, scyphos, spherulasque et Liliorum repansiones.* Leo Ost. lib. 3. cap. 28. (al. 26.): *Columnas, bases, ac Lilia, nec non et diversorum colorum marmora abundanter coenit.* Gregorius M. lib. 1. Epist. 66: *Id est, in argento calices duos, coronas cum delphinis duas, et de aliis coronis Liliis, etc.* Vetus Charta Cornutiæ edita a Suaresio: *Cantharos æreos majores 6. minores 12. et Lilia ærea 2. et stantaria ærea 13.* Ardo Monach. in Vita S. Benedicti Abbat. Anianæ n. 23: *Septem scilicet candelabra fabri arte mirabiliter producta, de quorum stipite procedunt hastilia, spherulæque, ac Lilia, calami ac scyphi, etc.* Vide Anastasium in Vitis PP. pag. 34. 143. 189. et quæ notavimus in Descript. Ædis Sophianæ num. 59. [necnon Annales Mediolan. ad ann. 1389. tom. 16. Muratorii col. 807. ubi memorantur *Collana auri cum botonis xxxii. nerenatis et Liliis v. albis cum certis perlis, etc.*]

* 2. **LILIUM**, Munitionis species; cuius nomenclaturæ rationem prodit Cæsar de Bello Gall. lib. 7. cap. 67: *Hujus generis octoni ordines ducti, ternos inter se pedes distabant: id, ex similitudine floris, Lilium appellabant.*

* **LILIUM-CORONA**, Rex ipse. Instr. ann. 1384. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 76. col. 2: *Item ponunt quod, exigente nobilitate et præcipua justitia Lilium-coronæ, ut decuit, prospicere volendo indemnitate sui ipsius et subditorum ipsius civitatis regis peculiariis Nemausi, distulit repentinam executionem et incivilem præoptatam per dictos nobiles, in hoc echedere volendo Lilium-coronam, si processum fuisset repentine.*

* **LILII FLOS** in signum salvæ gardiæ apponebatur. Charta ann. 1312. ex Bibl. reg.: *Præpositus Regalis-montis, ut gardiator specialis, auctoritate regia... gardiam ibidem posuit et signum floris Liliæ in demonstrationem ejusdem gardiæ.*

* 1. **LIMA**, Genus gladii, ἑσθητή. Reg. in Castigat. ad utrumque Glossar. Charta Phil. Pulc. ann. 1303. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 136. vº. col. 2: *Quæ omnia et singula, tam ipse Richardus Fichon archierus noster, quam hæredes et successores sui... tenebunt de nobis exinde reddendo qualibet anno ad festum Penthecostes unum arcum, duodecim sagittas ferratas, unam Limam et unum cultellum de nemore.*

* 2. **LIMA**, Eadem notione qua *Limus*, Ital. *Limo*, Fango; Gall. *Boue*, Fange.

Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 105: *Et si laborabo cum asino, vel cum aliqua bestia ad deferendum cuppos, vel lapides, calcinam, sablonem, terram et Limam, etc.* Et tom. 1. pag. 182: *Et dicimus quod dicti Yscarii teneantur mensurare, seu facere mensurari cistas astinariorum, qui portant sablonem et calcaturas et Limam.* [FR.]

† **LIMACA** et *Limax* pro eodem verme dicitur a *Limus* quia in limo moratur, vel de limo nascitur, vel quia totus est immundus vel limosus. Johan. de Janua. Vide Isidorum lib. 12. cap. 5.

* Gall. *Limaçon*, alias *Lympton*. Adrian. de Veteri-busco de Reb. Leod. ad ann. 1481. apud Marten. tom. 4. Ampl. Collect. col. 1374: *Leodii erat magna caristia, fuitque Augustus totus frigidus et pluviosus, et testudines, Gallicæ Lympton, comederunt totam navetam seminatum.*

† **LIMACES AUREI**. Chronographus Fontanell. inter dona quæ S. Ansegius obtulit Cænobio Luxoviensi, recenset *Hanapum argenteum optimo opere factum, habentem Limaces aureos quatuor, in fundo exterius sibi annexos, sæc. 4.* Bened. part. 1. pag. 633.

† **LIMACEUS**, E limo. Tertull. de Resurrectione carnis cap. 49: *Primus homo de terra choicus, id est Limaceus.*

* **LIMACIA**. [Lapis vesicæ. (B. N. Ms. Lat. 16186, f. 5.)]

* **LIMADA**. Vide supra *Libella* 2.

† **LIMALIS**. Vide *Lupalis*.

* **LIMAMENTA**, Compedes. Andr. Floriac. MS. lib. 3. Mirac. S. Bened.: *Bolonis villæ procurator, nomine Durandus, a quodam milite, vocabulo Gauto, captus, atque Parisiis custodiæ traditur; deinde ligneis compedibus arctatus, rupe maximi ponderis quantitatisve supponitur... Ad vigilia Purificationis matris nostri Redemptoris, arctissimo, ut dictum est, ergastulo clausus, aggere lapidum sepultus, vigilum munimine septus, diu frequenti iteratione Genitricis Dei levamen precalus, lignea Limamenta resolvuntur. Sed leg. forte Ligamenta.*

* **LIMANDA**. [Limande. DIEF.]

LIMANIA. Tabularium Conchensis Abbatie in Ruthenis Ch. 318: *Uno manso in Berriagio ubi Rainaldus manet, in Floriagio, ubi Guarinus manet, et in Bargus illas Limanias quæ de Amblardo conquistavi, etc.* Agros forte cultos et planos, unde *Limania* Arvernensis. [Charta Guillelmi de Hala, apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 281: *In castellaniam de Champels et de Vodabula et de Plauzac, et in Limania tamen dictarum castellaniarum.*] Vide *Limmane*.

LIMARE, Limis [seu obliquis oculis] intueri. Vita S. Theoduli Abb. n. 12: *Typoque superbis ignitus Limat circumstantes, etc.* [Sigebertus in Vita S. Guiberti fundatoris Gemblac. num. 10: *Quidam, qui bona fidelis Christi Guiberti obliquo oculo Limabant, aures Cæsaris adversus eum appellabant.* Vide mox *Limari*.]

* Nostris alias *Limer*, eodem sensu. Vitæ Patrum MSS.:

Et la mere vient d'autre part,
Qui m'assaut et l'aidenge et Lima,
Comme feme qui tousjours rime.

LIMARI, pro *Rimari*, Scrutari, investigare. Gloss. Lat. Gr.: *Limatur, Rimatur, Terit*, (l. quærit.) ἔγρετ. Lex 32. Cod. Th. de Navicular. (13. 5.): *Necnon etiam aliis quæ tuæ cognitionis Limavit exammen.*

† **LIMARIUS**, Retiarius, a *Limus*.

Joan. de Janua. Melius alii *Linarius*, ut infra.

LIMAS, atis, Vestis quæ protenditur ab umbilico usque ad pedes, qua publice utebantur servi et coqui. Ita Jo. de Janua: [qui addit: *Eadem vestis dicitur Limus*, Virgilio scilicet et aliis; unde Isid. lib. 19. cap. 22: *Limus, vestis quæ ab umbilico usque ad pedes producitur: hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam; nam limum obliquum dicimus*. Idem lib. 15. cap. 14: *Limus, Cingulum, quo servi publici cingebantur, obliqua purpura*. Gl. Lat. Gall. Sangerman.: *Limas, atis, Une manière de vestemens, qui est dez le ventre jusqu'aux piés, comme devantier à cuisiniers ou à feme.*]

* **LIMASSIA**. [« Fontes baptismi reperi fuerunt sine clausura et infra una grossa *Limassia*. »] (*Chevalier*, Visit. episcop. Gratianop. p. 125.)]

* **LIMATA**, Lacus, aquarum congregatio, ut videtur, a Limo, sic appellata. Charta ann. 1224. tom. 2. Hist. Monast. Cassin. pag. 452. col. 1: *Concedimus ad præsens in perpetuum omnes redditus provenientes de ecclesia S. Salvatoris, et de tribus Limatis, quas Jonatas de S. Angelo nobis in sua ultima voluntate reliquit*. Alia Frider. imper. ann. 1221. in Access. ad eamd. Hist. part. 1. pag. 291. col. 1: *Limitam juxta Melfim, et duas startias ibidem, thorum et Limatam in valle Rivitellana*. Vide *Limatus*.

† **LIMATUS**, Limosus. Bern. de *Breydenbach* Itin. Hieros. pag. 213: *Nylus qui et Gyon, fluvius Mesopotamiæ de paradiso exiens: et dicitur Limatus vel terrens: quia turbidus est et limosus*.

† **LIMBATUS**, Ornatus limbo. Statuta Cisterc. ann. 1199. tom. 4. Anecd. Marten. col. 1293: *Prohibetur ne in altaribus nostris habeantur mappæ Limbate*. *Limbatas chlamydes* etiam dixit Trebellius Pollio in Claudio cap. 17.

* **LIMBELLUS**, diminut. a *Limbus*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Brondis, Prov. limbus, Limbellus, dim. orarium*. Vide *Limbus* 3.

† **LIMBURI**. Chartularium SS. Trinit. Cadom. fol. 56. v. : *Wlvericus Wilde dimidiam virgatam operatur, et pro Limburi x. denarios solvit*.

1. **LIMBUS**, Locus in quo SS. Patrum ac piorum animæ ante Christi mortem consistebant: ubi etiam infantium, qui absque baptismo moriuntur, consistere animas aiunt. Jo. de Janua: *Limbus ponitur pro quadam parte inferni, quatuor enim sunt loca inferni, scilicet Infernus damnatorum, Limbus puerorum, Purgatorium, et Limbus Patrum*. [Eadem fusiis habet Durandus in l. 3. dist. 22. quæst. 4.] Petrus Chrysologus Serm. 66: *Adjecit autem Abraham dicens: In his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transire. Dicendo sic, tamen justos quam injustos ante adventum Domini apud inferos fuisse declarat, et discretos locis tantum, non regionibus aperit fuisse divisos, etc.* [Gennadius de Dogmatibus Eccl. cap. 78: *Ante passionem et resurrectionem Domini omnes animæ Sanctorum in inferno sub debito prævaricationis Adæ tenebantur, donec auctoritate Domini per indebitam ejus mortem a servili conditione liberarentur*.] Petrus Comestor in Hist. Scholast. cap. 87. Gen.: *Erat enim in inferno quidam locus beatorum, semotis a locis penetrabilibus, qui ob quietem et*

separationem ab aliis, Sinus dicebatur, sicut sinum maris dicimus. Et dicitur est etiam Sinus Abrahæ, quia etiam Abrahæ ibi erat in sui tentatione usque ad mortem Christi. Marsilius Patavinus in Defensore pacis l. part. cap. 6: *Et in loco, quem Limbum vocant, privati manserant usque in Christi adventum*. De vocis etymo nondum vidi qui aliquid dixerit. Sunt tamen qui putant sic appellatum, quod is locus veluti sit *Limbus inferorum*. Ita enim Anonymus de Miracul. S. Thomæ Cantuar. editus a Stapletono cap. 37: *Noli igitur pati, ut hujus abortivi anima ad Limbum inferorum abeat*. Sic *Limbum Angliæ*, pro ora dixit Mathæus Westmonast. ann. 1132. [*Limbum Galliæ* Scriptor Translationis S. Genulfi circa ann. 870. sæc. 4. Benedict. pag. 230. n. 15. *Orbis oceani Limbo circumseptus*, apud Orosium lib. 1. cap. 2.] Vide Jacobum Usserium Armachanum in Disput. *De Limbo Patrum et descensu Christi ad inferos*, in quam nondum incidi.

† 2. **LIMBUS**, Tunica militaris quam vulgo *Wapenrok* (Paludamentum) dicebant. Barthius in Glossario ex Guiberti Hist. Palæst.

† 3. **LIMBUS**, Navis piratica, vel clavus in veste regia, sive ipsa vestis. Gloss. Isid. ad quas Grævius adnotat legendum *Limbus, Navis piratica*. Notus est *Limbus* de quo supra: sed Isidorus lib. 19. cap. 1. habet: *Limbus, navicula brevis, quæ alia appellatione dicitur et Cymba et Caupolus: sicut et lintris, id est, Carabus, quo in Paedò paludibusque utuntur*. Quod spectat cætera, negat idem Grævius *Limbo clavum* significari; quod clavi summa ora usque ad imam tunicæ descenderent; *Limbi* vero imam oram vestis ambirent, qualis est prætexta. Aliquid tamen similitudinis admittit *limbum* inter et *clavum*, quod ejusdem formæ sit *limbus* in ima ora, cujus est *clavus* in media veste, ad instar fasciæ oblongæ. Neque prætermittit laudatus Scriptor, Salmasium ad Lampridium ostendisse, *Limbo* notari etiam vestem ipsam muliebrem, quæ aliter *Cyclas* dicitur, et a Vopisco sic vocatum fuisse pallium imperiale purpureum, quo Zenobia utebatur, ut docet idem Salmasius ad Trebellium Pollionem. Vide et Ruenigum de Re vestiarum lib. 5.

LIMEN, Ecclesia. Vetus Inscriptio alata a Catello in Historia Occitanica pag. 738. et Stephano Baluzio ad Salmasium et Capitular. + DO. ET. XPO. MISERANTE. LIM. HOC C. L. K. T. E. (conlocatum est) ANNO III. CS. VALENTINIANO. AUG. III. KL. D. XVIII. ANNO EPUS. RUSTI... Infra, quod hic limen, Ecclesia appellatur: quomodo *Limina Apostolorum, aut Sanctorum* visitare, formula frequens apud Scriptores de iis qui peregrinationes ad Sanctorum memorias instituit, de qua quædam diximus in Descript. Aedis Sophianæ, ubi de solea: multa vero Savaro ad Sidon. lib. 1. Epist. 5. et Rosweidus ad Paulinum. Adde Turneb. lib. 12. Adversar. cap. 5. Epistola 22. ex iis quæ tom. 1. Histor. Franc. habentur: *Sed nec illum insalutatum relinquo, cujus gressibus indesinenter Sanctorum Limina visitantur*. A *Liminibus Ecclesiæ* separari, pro excommunicari, lib. 2. Hist. Casin. cap. 43. 48. lib. 4. cap. 32. 57. 88. 94. 109. Anacleus PP. Epist. 1: *Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere Liminibus*. [Le Roman de Partonopex MS. ead. notione vocem *Lime* usurpat in his versibus:

Si vait bien ains au mostier
Iluec font lor afflictions,
O larmes et o oraisons,
Et si demeurent trusqu'à prime,
Tant mainent ceste seinte Lime,
Que de Dieu sont enluminees.]

Limina, pro templis, usurpasse etiam paganos Scriptores alii observant, Martialem, Statium, etc. Vide *Solium*.

† Hinc emendanda Charta ann. 1232. apud Rymer. tom. 1. pag. 324. ubi perperam pro *Limina*, bis legitur, *Lumina B. Thomæ Martyris*.

* Unde nostris *Lintier*, eadem acceptatione. Vitæ SS. ex cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 67. r. col. 2: *Com l'abbé Jehan venit à Rome pro visiter les Lintiers de Apostres, etc.*

LIMINA PORTARUM, Loca mortuorum, [vel potius *Martyrum*, ut Grævius emendat] in Gloss. Isidori: quæ firmant conjecturam nostram in Descript. Aedis Sophianæ super hac re allatam.

LIMENARCHA. Gloss. Gr. Lat.: *Λιμενάρχης, Portitor*. [Qui *portubus præest*, in Amalthea.] *Limenarchus Cypri*, in Inscr. 427. 9.

† **LIMINARCHA, LIMITARCHA**, in ead. Amalthea, *Famulus liminis præfectus cubiculique custos: item miles imperii finibus præpositus*. Vetus Vocabularium utriusque juris: *Liminarchæ dicuntur Principes locorum, in quibus sunt diversarum provinciarum aut regnorum diversorum limites et termini. Interdum etiam dicuntur Collimarchæ, qui confinia oppida vel civitates tenent trans limitem locorum*. Christophori Mulleri Introductio in Hist. Canonice Sand-Hippolyti apud Raim. Duellium lib. 1. Miscell. pag. 274: *Novasque leges et Principes qui Austriam adversus barbaros orientales tuerentur et ob id olim Liminarchæ, sive Præfecti limitanæ, hodie vulgariter Marchgraffen dicerentur, admisere*.

† **LIMES CELESTIS**, f. Pannus cæruleus, sed quare sic dicitur? Gesta MSS. Innocentii III. PP. ab Illustr. Fontanino laudata ad calcem Antiq. Hortæ pag. 401. *Dono dedit Ecclesiæ Ortannæ unam planetam de examito rubeo cum aurifrigio decenter ornatam: tunicam de limite celesti et unam dalmaticam et unum aurifrigium*; quæ verba desunt in editione Baluzii pag. 88. n. CXLIV.

* Leg. forte de *Lumine celesti*, id est, de colore celesti vel cæruleo seu violaceo, quales antiquitus fuisse tunicas post Durandum lib. 3. docent Macri fratres in Hierolex. voce *Tunicella*. [** *Malim de dimito aut trimito celesti*.]

* **LIMIDUM**, Via, ut videtur, limosa, limo abundans. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 636: *Statuimus et ordinamus quod unus pons lapideus debeat fieri super limum, qui dicitur reça prope romecam de curia Bagnarole... ad utilitatem omnium illorum qui habent possessiones in illa contrata, qui habent ire et redire per illud Limidum, sive viam*. [FR.]

1. **LIMINARE**, Loculus cavus, in quo locantur statuæ: nidulus nostris, *Niche*. Acta S. Thyrsi Mart. cap. 4: *Ceciditque Apollo de Liminari suo, et comminutus est*. Et cap. 9: *Appollinis et Veneris simulacra de suis Liminibus acta*.

LIMINARE ECCLESIE, Anastasio in Hadriano PP. pag. 117. et apud Petrum Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 93. idem esse quod *vestibulum altaris et confessionis*, apud eumd. Anastasium, et *Solea* apud Græcos recentiores, docuimus in Descript. S. Sophiæ num. 83.

LIMINARE DOMUS, Limen, in Lege

Bajwar. tit. 10. § 3. [Charta ann. 14. regni Caroli M. ex Chartulario magno S. Victoris Massil. fol. 24. vº. : *Villas casis adstantibus vel disruptas, una cum stiblicidiis et Liminaribus earum, etc.* Joh. de Janua : *Liminare, idem quod limen.* Gloss. Lat. Gall. Sangerman. : *Limen, Soleil, entrée de luiys. Liminara, idem.*]

2. **LIMINARE**, *Visitare*, in Gloss. Arabico-Lat. ubi perperam *Luminare* habetur.

* 3. **LIMINARE**, [huisserie vel entrée. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, xvº s.)]

† **LIMINARIS EQUUS**, Qui temonem sustinet, Gall. *Limonier*, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 788. col. 2. Puto legendum *Limonaris*. Vide *Limonerius*.

LIMINIUM, pro *Postliminium*. Paschasius Raderbus in Epitaphio Walæ lib. 1. in Præfat. : *Sæpe mecum frater Severe, tacitus multumque admiror, Liminio tanti luctus expleto, quid novi acciderit, etc.*

Ex *Postliminio* pariter *Liminium* finxerunt Glossatores sed alia notione, quam exponunt ipsi. Gloss. Isid. : *Liminium, Servitium mortiferum, captivitas.* Papias : *Liminium, Captivitas, servitium, quando quis de limine asportatur.* Johan. de Janua : *Liminium, a limes, Captivitas, exilium, expulsio extra Liminium vel extra domum. Postliminium, reversio de exilio ad jura quæ amiserat, vel jus quod quis vindicat super rebus suis post reversionem de exilio. Hinc patet fictionis causa. Noverant Postliminium esse reversionem de exilio ad pristinum statum, liminium finxerunt pro exilio; sed potius dicere debuissent *Eliminium*. Postliminium non a simplici *liminium* sed a *limen* derivatur, ut docet Tullius in Topicis ad Trebatium ex Scævola. Cæterum vocem *Liminium* Glossarum notione legitimus in Charta ann. 16. imperante Ludovico filio Bosonis Regis ex Chartulario Aptensi fol. 134 : *Si Deus filiis aut filiabus nostris de Liminio vel de captivitate revertere jubet, donamus illis, etc.* Gloss. Lat. Gall. Sangerman. : *Liminium, Exil, captivité, expulsio.**

* **LIMITA**, Limes, finis, meta. Charta Steph. comit. Sacricas. ann. 1162 : *Concessi similiter... prata Costableii, noa Segaudi et exclusam ipsius prati, sicut Limitæ terminant.* Alia ann. 1205. ex Chartul. S. Austreg. fol. 9. vº. : *Amelius de Carentonio fabricavit novam capellam apud Chambum, infra Limitas parochiæ S. Justi, de voluntate capituli S. Austregisili de castro Bituricensi.* Vide mox *Limitatum*.

† **LIMITANEI MILITES**. Vide in *Miles*.

† **LIMITARCHA**. Videsis *Liminararcha*.

* **LIMITARE MENSURAS**, Eas ad exemplar exigere, Gall. *Echantillonner*. Pactum inter reg. episc. et consules Caturc. ann. 1351. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 487 : *Quæ quidem mensuræ, molles et pondera... debebunt... Limitari seu scandilari per consules prædictos.*

† **LIMITARII**, in veteri juris utriusque Vocabulario, dicuntur qui constituti sunt inter castra et civitates, vel confinia oppida, ut limites defendant et colant. Vide *Milites Limitanei*.

† **LIMITATES**, pro *Limites*. *Limitates rationis excedere*, in Edicto ann. 1358. apud D. Secousse top. 3. Ordin. Reg. pag. 396.

* **LIMITATIO**. [« Super *Limitationibus* territoriorum dict. castrorum et civita-

tis Vienne. » (*Chevalier*, Inv. Arch. Dalphin. n. 198, an. 1315.)]

* **LIMITATUM**, ut supra *Limita*. Libert. Dalphin. ann. 1349. tom. 5. Ordin. Reg. Franc. pag. 44. art. 23 : *Declaravit dictus dominus delphinus, quod quicumque seu aliqui magnæ curiæ familiares curiæ delphinatis non possint nec debeant infra castra, villas seu mandamenta baronum, banneretorum, aut aliorum nobilium delphinatus et habentium jurisdictionem, meum et mixtum imperium Limitata, quamcumque executionem facere.* Vide infra *Limium*.

* **LIMITATUS**, Designatus. Chron. Joan. Whethamst. edit. Hearn. pag. 445 : *Concedimus etiam secundum eadem celsitudini regiæ vestræ collectam, Deus, in cujus manu corda sunt regum, etc. : dicendum quotidie... apud altaria Missæ majoris, Missæ Mariæ Virginis et Missæ Albani Anglorum prothomartiris, per fratres Limitatos sive intabulatos pro celebratione earundem.* Vide *Tabulæ officiales*.

** **LIMITATI AGRİ**. Vide Savin. Hist. Jur. Rom. med. temp. tom. 2. cap. 7. § 11.

* **LIMITOGROSUS**, f. pro *Limitrophus*, Limitaneus, finitimus. Pactum inter reg. et prælat. Portugal. ann. 1330. ex Cod. reg. 5956. A. fol. 133. vº. : *Quod si bladum vel alia victualia propter imminentem guerram capiantur in locis Limitogrosis sive quæ sunt in confinio, etc.* Vide *Limitrophii*.

† **LIMITROPHI**, qui in imperii limitibus sunt, ut exponit Drosæus. *Limitropi fundi*, Agri, quorum possessores tenebantur alere milites in limitibus excubantes, ut in titul. Cod. de fundis limitrophis (11, 60.) exponit Cujacius : qui ad leg. 13. de fundis patrimonialibus (11, 62.) observat legendum *Limitrophos, non Limitrophos. Cujus verbi vitium, inquit, pervenit ad Gallos, qui fundos in limitibus constitutos vocant Limitrophos. Loca esponderia seu Limitrophia, id est, Finitima, in Statuto Humberti II. ann. 1349. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 587. qua notione Limitrophe hodie dicimus quiddam contiguum est et finitimum.*

* **LIMITROSUS**, pro *Limitrophus*, in Libert. Dalphin. ann. 1349. ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Vienne* fol. 11. rº. ubi *Limitrophus* editum tom. 2. Hist. Delph. pag. 587. et tom. 5. Ordin. Reg. Franc. pag. 42. art. 15.

† **LIMITUS**, pro *Limitatus*, ut arbitrator, *Limité, fixé*. Charta ann. 1559. apud Rym. tom. 15. pag. 500 : *Nobis per leges... datorum, legatorum, unitorum, annexorum, appunctuatorum sive Limitorum existentium, etc.* [« Ut supra *Limitatus*. Vide in hac voce.]

* **LIMIUM**, Limes, finis, Ital. *Limite*. Stat. Montis-reg. pag. 228 : *Ut si oriretur contentio inter partes seu consortes de Limitis, dominus iudicens dictæ civitatis, cum consilio eorum qui sibi videbuntur, debeat ire ad videndum dicta Limia, et secundum quod dom. iudicens de dictis Limitis definierit, observetur et executioni mandetur.* Vide supra *Limitatum*.

† **LIMMA**, Hesychio λήμα, Consilium, voluntas, propositum animi. Frigedodus in Vita S. Wilfridi Episc. sæc. 4. Benedict. part. 1. pag. 724.

Corruit, et subitus percussit Limmata morbus.

Alias *Limma*, a λήμμα, defectum sonat et apud Platonem semitonum in Musica, ut testatur Macrobius lib. 2. in Som-

nium Scipionis cap. 1. Vide Lexicon Martini.

† **LIMNISCUS**, Isidoro lib. 1. cap. 20 : *Virgula inter duos punctos jacens : apponitur in iis locis, quæ sacræ Scripturæ interpretes eodem sensu, sed diversis sermonibus transtulerunt.* Joh. de Janua : *Limniscus, a Limo, i. obliquo; quia ex traverso jacet.*

† **LIMO**, Maleum citreum. Vide *Limones*.

LIMOGIA, Opus de *Limogia*, seu *Lemovicinum*, in Charta ann. 1197. apud Ughellum tom. 7. Ital. Sacr. pag. 1274 : *Duas tabulas æneas suprauratas de labore Limogiæ.* Alia ann. 1231. apud Catellum in Historia Occitan. pag. 901 : *Duo bacini qui sunt de opere Lemovico.* Synodus Wigorniensis ann. 1240. cap. 1 : *Duæ pyxides, una argentea vel eburnea, vel de opere Lemovicino, in qua hostiæ conserventur.* Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 310 : *Duo candelabra cuprea de opere Lemovicensi.* Pag. 313 : *Duæ coffræ rubæ de opere Lemovicensi, etc.* Pag. 331 : *Una crux de opere Limoceno.* Vetus Scheda ex Camera Computor. Parisiens. : *Item l'an 1317. en 11. jour de Juillet envoja Monsieur Hugues d'Angeron au Roi par Guiart de Pontoise un charfrain doré à testes de liepars de l'œuvre de Limoges à deux crétes, du commandement le Roi, pour envoyer au Roi d'Armenie.* Ita vocant encausticen, vulgo *Email*, qua imprimis præcellunt Lemovices, quorum urbs *Limodia* dicitur in veteribus Annalibus Francor. et in Hist. Rotonensis monast. lib. 1. cap. 9. de qua quædam attigit Andreas Felli-bienus lib. 1. de Elementis Architecturæ, etc. cap. 10. Vide *Smaltum*, et *Ventilabrum*.

* Sed et in tumulis adhibitum testatur Testam. Guill. de Haric. ann. 1327. ex Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 229 : *Item je lais huit cent livres pour faire deux tonbes hautes et levées de l'œuvre de Limoges; l'une pour moy et l'autre pour Blanche d'Avaugor ma chere compaigne.*

† **LIMONAGIUM**, Merces ejus qui tradebat *Limonerium* ad trahendum currum. Chartul. S. Vandreg. tom. 2. pag. 1288 : *Duos quoque quartarios ordeii præfatus Gubertus vel hæredes ejus prædictæ Ecclesiæ annualim persolvent... Pro commutatione equi, quem Gubertus singulis annis ex consuetudine in Augusto ad decimam monachorum trahendam administrabat. Limonagium etiam quod de decima habuerat et naucos qui buulcisi ejus dabantur, jam dictæ Ecclesiæ in perpetuum condonavit.*

LIMONERIUS, Equus ad currus temonem, Gall. *Limonier*. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 45 : *Quadriga onerata de pelliparia, Limonerius 4. den. ad tractum quadrigæ, alii equi 2. den.* Occurrit ibi non semel.

* *Cheval chevilleur ou Lymonner*, in Lit. remiss. ann. 1476. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1646. Pro currus temone, Gall. *Limon*, usurpari videtur in Comput. ann. 1494. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 63. col. 1 : *Item pro certis cordis, et quibusdam tirans ferri, emptis pro Limonerio dicti charriotti, solverunt quinque solidos Turonenses.*

LIMONES, Citrea Limonia, Gall. *Limons*. Jacobus de Vitriaco in Hist. Hierosol. cap. 85 : *Sunt præterea aliæ arbores fructus acidos, pontici videlicet saporis, ex se procreantes, quos vocant Limones : quorum succo in æstate cum carnibus et piscibus libentissime utuntur, eo quod sit frigidus et exsiccas palatum,*

et provocans appetitum. [Litteræ ann. 1880. apud Rymer. tom. 7. pag. 223: *Duas magnas ollas zinziberis viridis, unam vergentam zinziberis facti cum aqua Limonis.*]

† **LIMPHARI**. Vinum lympha seu aqua diluere. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Limphari, mesler eau avec vin ou avecques autre chose. Vide Lymphare.*

† **LIMPA**. Acta S. Bartholomæi Erem. tom. 4. Junii pag. 835: *Pisciculum qui a vulgo Limpa dicitur, loco statuto ad refectonem detulit.* [* Ubi docti Editores: *Limpon, Belgis Lomp, Mytilus, piscis.*]

† **LIMPHASEUS**, Aquaticus, a *Lympha*, aqua. Acta S. Cassiani Mart. apud Ilust. Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ pag. 348:

Qualis Limphasea perlautus Lucifer unda,
Cum surgens croceo sublexit sidera polo.

* **LIMPHATICUS**, Aquarius. Elmham. in Vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 82. pag. 235: *Hoc enim castrum erat duplici muro fortissimo circumcinctum, aliis eciam in tantum defensivis munitis roboratum, ut ipsis annexæ villæ partibus, quibus Limphaticæ, defensionis defuere suffragia, vicina et tuta, cum necessitas ingrueret, exhiberet auxilia.*

† **LIMPIDARE**, LIMPIARE, Polire. Gloss. Lat. MS. Regium: *Limpidat, Olimat, leg. Oblimat.* Infra: *Oblimat, Limpidat.* [Papias: *Oblimat, Limpidat, sulcos obducit, limo replet.* Item: *Oliminat, Limpidat.*] Ugitio: *Lævigare, applanare, Limpidare, lævem facere vel planum.* Alibi: *Limpidare, limpidum facere, purificare, clarificare, Limpidantur lapides qui poliuntur, limpidi lapides, politi.* Dolabella in Agrimensorum Fragmentis: *Omnis terminus ab Oriente Limpidum latus habet: ab Occidente ruspidium latus habet.* Ubi *limpidum* pro polito et lævigato ponitur. Vetus liber Medicinæ: *Καταλοιπία sunt quæ cicatrices comedendo æquant et Limpidant.* Vide Vegetium lib. 2. Artis veterinariæ cap. 58.

† **DELIMPIDARE**. Anastas. in S. Leone II. PP.: *Luna eclipsim pertulit, post Cænam Domini nocte pæne tota in sanguineo vultu elaboravit, et nisi post galli cantum cœpit paulatim Delimpidare, et in suum reverti respectum.*

† **ELIMPIDARE**. Vincentius Lirin. Commonit. 1. de Origine: *Quæ non ille persuasus difficultia disputandi viribus Elimpidavit?*

† **LIMPIDATORIA**, Matthæo Silvat. Mundificativa.

† **LIMPIDISSIMA MAJESTAS**, Titulus honoris ab Hanza Teutonica concessus Henrico IV. Angliæ Reg. ann. 1404. apud Rymer. tom. 8. pag. 354.

† **LIMPIARE**, pro *Limpidare*, apud Anonym. Salernitanum part. 6. de quodam machinarum bellicarum Architecto: *Strenuusque vir ad Limpiana ligna.* Infra: *Evinde exiit, et machinam, quam nos petrariam nuncupamus, contruxit.* Joan. de Garlandia in Synonymis chymicis: *Alumen liquidum, id est, Limpium;* ita legendum pro *limparum*. Hispani *Limpiar*, et *alimpiar* dicunt, pro *mundare*.

* **LIMPIUM**. [« Omnia animalia non offensanda, *limpia* et nitida ut sunt cameli castrones. » (B. N. Ms. lat. 10272, p. 121.)]

† **LIMPOR**, a *limpidus* vox ficta, Splendor, claritas. Concil. Toletan. XI: *Fidei catholicæ Limpor evidens declaratur.* Cardinalis de Aguirre ad marginem scribit *norma*.

† **LIMPANUM**, λειψανον, apud veterem

Interpretem Procli Patriarch. Constantinopolit. Orat. 5. [Incliti Martyris Tiburtii pretiosa nos tueantur *Limpsana*, in veteri Sermone apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1683.]

* **LIMPULUS**, [Poupée de lin. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E 36, xv° s.)]

† **LIMPUS**, in veteri Gloss. Saxonico, hopsteort. [* *Limbus, Vestium extremitas.*]

† **LIMSTA**. Charta Grodegangi Episcopi Metensis ann. 765. apud Meurissium: *Si quis vendiderit aut cambiverit jugerum de terra quæ dicitur Limsta, dabit inde ad curtim 12. denarios et Advocato sex. De illa autem terra nullus audeat alodium facere.*

† **LIMULA**, Larva. Gloss. Isid. An parva *lima*, inquit Grævius; an *Lingula*, Parva lingua, ut apud Papiam?

† **LIMUNCCELLUM**, Malum citreum, Gall. *Limon. Fructus arangiarum et Limoncellorum*, in Computo ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 276.

† 1. **LINA**, Modus agri. Charta Gerardi de Balluel, qua concedit Monasterio Strumensi dimidietatem pensæ butiri super IV. Linas terræ... ex illis IV. Linis duæ in orientali parte... unam pensam butiri super sex et dimidiam Linas terræ. Vide *Linea* 1.

* 2. **LINA**, Lo saxo quadro, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* 3. **LINA**. [« Funis in navibus. » DIEF.]

† 1. **LINAGIUM**, Præstatio pro lino. Charta ann. 1141. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 293: *Ego... dedi in dotem Ecclesiæ parlem stalagiorum... ac decimam Linagiorum et censum de burgo, etc.*

* 2. **LINAGIUM**, pro *Lignagium*. Vide supra in hac voce num. 3.

† **LINAR**, vel *LINARIS*. Ager lino consitus, Hisp. *Linar*. Charta Garcie Sancio, cogn. de *Najara*, Regis Navarra, æræ 1037. apud *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti, tom. 3: *Terras, vineas, pomifera, ortos, Linares, molinos, etc.* Infra: *Vineis, ortis, pomaribus, Linares, pratis, etc.* Adde tom. 5. pag. 445. et Sandovalium in Episcopis Pampilonensibus pag. 29.

1. **LINARIA**, Eadem notione. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 572: *Cum Linaria quæ jacet juxta prædictum mesuagium.* [Thomas Blount in Nomolexico scribit *Linario*,] Johanni de Janua, *Linearium*, est locus ubi abundat *linum*, vel semen *lini*. [Utitur Columella.]

† 2. **LINARIA**, Retia: *Linarius, Retarius*, apud Papiam, Joh. de Janua et in Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Cassides *Lina* Latini vocaverunt. Gloss. Isid. etiam habent: *Linarius, Retarius*. Perperam alibi *Linivia, Retia* et *Liniarius, Retiarius*. Glossar. Cyrilli: *Λινοπλόκος, λινοπλόκος*, Qui *linum* parat et vendit. Hac notione usus est Plautus.

* 3. **LINARIA**. [Osiritis. DIEF.]

* **LINARIUS**, Faiseur de cordes ou de roiz. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Vide *Linaria* 2.

† **LINATA**, Idem, ut puto, quod *Linagium*, Præstatio pro lino. Charta ann. 2. Imperii Philippi Regis Franc. ex Archivio Solemniacensi: *Reliquit receptum de festivitate S. Petri et saumerium et civatam, excepto xx. modios et XII. sol. pro septias, et II. sol. pro Gallinas, et modium xxxiii. sectariorum et Linatum.*

† **LINATICA**, quæ est Muscadellus, vitis species, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

† **LINATUS**, pro *Lineatus*, vel *Limbatus*, Gall. *Bordé*, Monasticum Anglic. tom.

3. part. 2. pag. 95: *Capis nigris cum capucis de sindone vel taffata Linatis ulentur.* Infra: *Præter Linaturam capuceorum et amuceorum, etc.*

† **LINCA**, Lynx femina. Joh. de Janua: *Lincæ, gen. incerti, et hæc Linca pro eodem animali, quod vulgo dicitur Lupus cervarius, et dicitur a Licos (λύκος, Lupus,) quia in luporum genere numeratur.* Turnebus lib. 28. Advers. cap. 6. ex veteri Glossario: *Lincæ, Lupi cervarii.* Hinc patet non adeo recentiore esse sententiam eorum, qui *Linces* nolunt a *Lupis cervariis* distingui.

* **LINCARE**, Lyncum vox. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Lincare, lincum. Ululare, luporum.*

* **LINCINUS**, Candelæ, ellychnium. Translat. S. Bausil. ann. 878. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 4. col. 2: *Votum... mente concepit, candelam pro munere præparavit, ecclesiam qua sancti honorabantur adiit, et fide non vacuus Lincinum, quem manu gestabat, accendit.* Vide *Lichinus*.

* **LINCINURA**. [Pelisse. DIEF.]

† **LINCIUS**, Linteum, *Linceul*. Vide *Lencius*.

* **LINCTAIA**, Culcitæ vel pulvinaris tegumen lineum, aut lineæ ad lectum supellex. Charta ann. 1328. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 261: *Extorsit ab eadem relicta tres lectos plumæ munitos, præter Linctaiam, valoris quindectim librarum.* Vide supra *Lectaria*.

† **LINCTOR**, λικτης, Qui lingit, in Glossis.

† **LINCUS**, Animalis species, apud Fridericum II. Imper. lib. 1. de Venat. cap. 1. [Vide *Linca*.] [* Ruodl. fr. 3. vers. 99:

Insuper et Lincum de vulpe lupoque creatum.]

† **LINDEBOOD**. Andreas Suenonis lib. 5. Legum Scaniæ cap. 10: *Aut si talem recusare voluerit satisfactionem, vitæ suæ consulere per fugæ præsidium non omitat. Et hæc emendatio in vulgari nostro Lindebood appellatur.*

* **LINDEGARIUS**, Delator, in Glossis Estens. ad Leg. Salic. tit. 32. cap. 7. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 289. cujus interpretationis rationem eruditus Germanis permittit vir doctus.

† **LINDILA**. Vide supra in *Lidolaip*.

† **LINDOWIS**. Confirmatio emtionis silvæ *Scarthove* apud Ludewig. tom. 2. pag. 415: *Sed et colonis ipsis, qui prescriptam silvam inhabitant, jus Lindowis quod eligunt, inconcusse tenere decernimus.*

† **LINE**, [Genus ratis.] Vide in *Lignum* 2.

1. **LINEA**, Regula qua longitudines explorantur. Frontinus: *Quidquid in agro mensori operis causa ad finem rectum fuerit, rigor appellatur: quicquid ad horum imitationem in forma scribitur, Linea appellatur.* Apud Auct. de Limit. agror. crebro reperire est, *Lineas mensurales, consortales, normales, finitimas, etc. Linearios limites, Linearios lapides, Linearios rigores.* Inde forte *lineæ* nomenclatura certo agri modo attributa apud Trevirenses [et alios.] Charta ann. 964. ex Tabular. S. Petri Trevir. apud Duchesn. in Hist. Luxemburg. pag. 5: *Dedi ad altare S. Petri... Lineam in eadem Marcha, et in Comitatu Bedensi arabilem unum, etc.* [Litteræ Officialis Morin. ann. 1269. e Tabulario S. Audomari: *Quatuor Lineas terræ suæ sitas in una petia.* Charta ann. 1368. apud Miræum tom. 2. pag. 1328: *Et primo IX. mensuras, I. Lineam et 3. virgas terræ...*

videlicet 18. mensuræ et 2. Lineæ... Item 2. Lineæ, 89. virgæ... Item 10. Lineæ, 88. virgæ... Item 8. Lineæ, 52. virgæ... Item 4. Lineæ et 13. virgæ. Pluries occurrit in hac Charta, ubi observari potest triplex agri mensura, major, minor et minima. Major mensura nude dicitur, minor vero Linea: quam suspicor centum vel circiter virgis constituisse ac proinde idem fuisse quod Jugerum. Certe plures quam. 89. virgas continebat Linea; frustra namque divideretur modus agri in 2. Lineas et 89. virgas, si minus spatium quam 89. virgæ completeretur. Vide Lina.]

LINEATOR, Mensor. Leges Burgorum Scotie. cap. 10: Præpositus debet eligere Lineatores... et jurabunt quod fideliter lineabunt, tam in longitudine quam in latitudine, secundum rectas divisas burgorum, et lineabunt prius frontem, deinde partem posteriorem. Cap. 123: Si utraque parte præsentem terra aliqua sit lineata per Baillivum, ... et metz positæ fuerint.

2. LINEA, in Pictura, est penicilli ductus. Ita Plin. lib. 35. cap. 10. 13. et alii. Unde Linearis pictura, eod. lib. cap. 3. Lineamentum, et Liniamentum, vultus et corporis tractus. [Liniamentum, dispositio, figure de similitudine ou similitude, in Gloss. Sangerman. Lat. Gall.] Lineare, apud Apuleium lib. 10. exprimere, pingere. Eckearthus Jun. de Casib. sancti Galli cap. 10: Et quos ad litterarum studia tardiores vidisset, ad scribendum occupaverat, et Lineandum: quorum amborum ipse erat potentissimus, maxime in capitularibus litteris, et auro, ut apparet in versibus formicis Galli, quos fecit, ... has ille litteras cultello concisus illic liniverat.

LINEATOR, Pictor. Narrat Theophanes ann. 7. Phocæ, in Circensibus ludis Prisci Patricii et Domentis uxoris, Tyranni filie, elatas imagines cum ipsius Phocæ imaginibus: indignatum Tyrannum Factionum duces rogasse, cujus consiliis id attentassent: eos vero respondisse, ἔτι κατὰ συνθήκην οἱ γραμμισταὶ τούτο πεποίησαν, etc. Ubi Paulus Diaconus et Anastasius γραμμιστὰς lineatores vertunt. [*] Vide Glossar. med. Græcit. in hac voce col. 265.]

LINEÆ MARGARITARUM. Vide Juretum ad Symmachum lib. 6. Epist. 79.

3. LINEA sanguinis et cognationis, qua cognati inter se coherent, apud J.C. Gregorium VII. PP. lib. 6. Ep. 29: Servando tam in moribus normam justitiæ, quam etiam Lineam nobilitatis in sanguine. Lib. 7. Epist. 21: Unde videris nobilissimi sanguinis Lineam trahere. Adde lib. 8. Epist. 16. Hinc nostris vox Lignée, pro stirpe, usurpata. [In Tabulario Majoris monasterii exslat Charta Mainonis, ubi se ipse dicit in tertia Linea ratione avi sui Mainonis, hoc est, tertio et recto generationis gradu esse. Linea directa. Gall. Ligne directe, in Regesto Parlamento ann. 1450. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 390. Le Roman de Vacce MS.:

Mez je dis et si sur et por voir le destin,
Que j'a n'i entrera ne homme de son Lin.]

* Hinc Ami de ligne, qui ejusdem generis est, appellatur in Lit. remiss. ann. 1442. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 252: L'umble supplication des pouses parens et amis de Ligne de Jehan de Compiengne, etc. Inde etiam Enlignagé, pro Apparente, Cognatione conjunctus, in Charta ann. 1413. ex Reg. 167. ch. 147: Bien Enlignagez, de grant et noble estat. Vide supra Lignagium 3.

* LINEA MATRIMONIALIS. Charta S. Ludov. ann. 1234. ex Reg. M. Chartoph. reg. ch. 2: Quod si dictus comes (Theobaldus) decederet sine hæredæ ab ipso Linea matrimoniali descendente, etc. Alia Aelidis regin. Cypri ejusd. ann. ex Chartul. Campan. fol. 113. vº: Concedo Theobaldo comiti Campaniæ et Brixi palatino et hæredibus suis, quos habet et habiturus est ab ipso et uxore sua et uxoris, jam habitis vel habendis Linea matrimoniali descendentibus, etc. Ubi aliæ Chartæ habent, Legitimo matrimonio.

† LINEARIS SUCCESSIO, Quæ alicui contingit per lineam directam, in Charta ann. 1402. apud Rymer. tom. 8. pag. 263.

* LINEA usurpator etiam pro Familia monachali. Stat. Cisterc. ann. 1311. cap. 5. ex Cod. S. Jac. Leod: Abbatissæ de Camera, Zalosin.... dicentes se ad Lineam Cistercii nullatenus pertinere, etc.

4. LINEA, Vestis interior, stricta, ex lino confecta, unde nomen. Willelmus Brito in Vocab. MS: Linea dicebatur camisia. Totum corpus operit, et ita strictis manicis adhærebat corpori, ut nulla esset ruga, et descendebat usque ad pedes, unde Poderis Græce, id est, talaris. Vide Eucherium de variis vocab. Acta Passionis S. Cypriani: Postquam se dalmatica expoliasset, et Diaconibus tradidisset, in Linea stetit, speculatorem sustinens. [*] Potior mihi videtur Cangii interpretatio loci ex actis passion. S. Cypriani hic laudati, quam Baronii, qui ad ann. 261. § 40. Lineam ibi intelligit de communi episcopis omnibus indumento, quod ab aliquibus Ephod appellatur: licet huic sententiæ adstipuletur Molinetus in Disquisit. de Habitu canonic. pag. 4. Consule novam S. Cypriani operum editionem. [Acta S. Philippi Episc. Adrianop. apud Mabillon. tom. 4. Analect. pag. 146: Cumque ei ipsa Linea corporis fuisset ablata, ait Præses, etc.] S. Audoenus in Vita S. Eligii lib. 1. cap. 12: Habebat quoque zonas ex auro et gemmis comptas, necnon et bursas eleganter gemmatas, Lineas vero metallo rutilas, orasque sarcarum auro operatas, etc. Petrus Comestor in Histor. Scholast. cap. 63: Quod Ceotomone, i. lineum dicebatur quam nos Lineam strictam, sive camisiam, vel subcuculum dicimus. Linea sive subucula, apud Innocentium III. PP. lib. 1. Myster. Missæ cap. 11.

† LINEALITER, Recta. Linealiter procedere, in Litteris ann. 1249. apud Rymer. tom. 1. pag. 450. Directe et Linealiter coaptatus, in Litteris ann. 1230. inter Probat. Hist. Sangerman. pag. 56. Linealiter ordinatus, apud Bern. Thesaurarium de Acquisitione T. S. cap. 195. tom. 6. Muratorii col. 481.

† LINEAMENTUM, ut Linea 3. Series cognationis et affinitatis. Lineamentum affinitatis, in Synodo Tolet. II. tom. 2. Concil. Hisp. pag. 266. Liniamenta generis, in vet. Collectione Canonum Pœnit. tom. 11. Spicil. Acher. pag. 68.

† LINEAQUA, Vestis ex lino tota, Papiæ in MS. Bituricensi.

* LINEARE, Lineam subducere, lineis circumdare; unde Lineatura, pro Lineæ sic ductæ. Stat. Montis-reg. pag. 32: Quod omnes reformationes consiliorum Lineentur et Lineari debeant per notarium, qui eas scripserit incontinenti, quando erunt scriptæ in dicto libro consiliorum, desuper et circumquaque, ita quod si aliquod scriptum fuerit intra dictas Lineaturas, seu desuper in glossa, vel alio modo, non valeat nec teneat.

† LINEARIUS LIMES, etc. Vide Linea 1.

* LINEATIM, Directe, idem quod Linealiter, Ital. Linealmente. Gall. En droite ligne. Charta ann. 1267. in Chartul. prior. S. Oricoli Sindun. fol. 16. vº: Ab illo lacu recta linea usque ad arreltum, ... et ab illo arrello Lineatim usque ad lacum de Arguenbols. Nostris Ligner, Lineam rectam dirigere. Charta ann. 1343. in Chartul. S. Vinc. Laudun: Nous avons aisement de herber à la main et au sarpillon, ... excepté de la bonde assise au ploit dou chemin, qui va de Bucy au dessous de Muiremont, Lignant de bonde en bonde au travers des champs à une bonde assise à un buisson. Vide infra Liniare.

† LINEATOR, Mensor, vel Pictor. Vide in Linea 1. et 2.

* LINEREA, Ager lino consitus. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 46. ex Cod. reg. 4624: Quæ extraxerit seu exportaverit alienum canapum vel linum in et de aliena canaperia, linerea, etc.

* LINERISIMUM, Eodem intellectu. Dipl. Caroli C. ann. 864. inter. Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 98: Mansus unus in Silviano cum terris et vineolis et Linerisistis.

* LINETUM, Eadem notione, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. Reg. 7692: Linetum, Lignere.

* LINEYA, Liniificium. Charta 160. in Reg. 59. Chartoph. reg. inscribitur: Confirmatio cujusdam sententiæ datæ a præposito Parisiensi tangentis ministerium Lineyarum. Sententia vero ann. 1319. sic habet: Mestres et gardes jurés dou mestier de Linieres. Vide infra Linifæz.

* LINFARI, pro Lymphari, in Mirac. S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 475. col. 2: Eos ut furibundos Linfantes, ligatos cætenis, etc. Vide Lymphare.

* LINFATUM, Potionis species, vinum aqua mixtum, ab Italico Linfa, aqua. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 87. vº: Qui duce- rint Linfatum, illud ducant in mercato blavæ undecumque sint. Qui autem duce- rit vinum Linfatum in mercato novo vel alibi vendendum ipsum, pro puro solvat, etc. Vide supra Lymphari.

* LINFERCÏUM, Vas coquinarium, quo carniam torrentium adeps excipitur. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: Linfercium, Leche-friste.

† LINGA, vel LINGUA, Tænia, Gall. Bande, bandelette. Hujus nominis tænia rubeas falsi testes ante et retro deferre cogebantur ab Inquisitore, ut habetur apud Limborch. Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 66: Et insuper falsum testem prædictum cum duabus Linguis rubeis unius palmi et dimidii in longitudine et trium digitorum in latitudine ante in pectore, et duabus inter spatulas pendentibus... mandantes eidem quod... portet perpetuo dictas Lingas... quod si neglexerit adimplere dictas Lingas non portando, etc. Adde pag. 132.

* 2. LINGA, [Lingua: « In duabus pellibus scripte in Linga latina et layca. (Chevalier, Inv. Arch. Delphin. n. 92. an. 1316.) »]

† LINGAGIUM, Langage. Vide Lingua- gium.

* LINGARELLA, Gall. Lingarelle, Tænia seu fasciæ species, alias Linga vel Lingua aut Lingula dicta, cujus usus est etiamnunc certis anni temporibus in ecclesia Aniciensi. Consule Mercur. Franc. vol. 1. mens. Dec. ann. 1736. pag. 2611. Vide Linga.

* LINGERIUS, a Gall. Linger, Lintearius. Charta Phil. Pulc. ann. 1313. in

Reg. 49. Chartoph. reg. ch. 104 : *Super halam Lingeriorum, quæ nunc est Johannis Parvi civis Parisiensis, centum et quindecim solidos Paris.*

† LINGIARIA, Quæ præstet linæ supellectili, Gall. *Lingere. Perinæ... Lingiarie serenissimæ D. N. Reginæ*, in Actis SS. April. pag. 153.

† LINGIUS, Linteus. *Nunquam utar vestibus linteis seu Lingiis*, in Inquisitione MS. pro Canonisatione S. Yvonis.

* Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 652 : *Quam (peregrinationem) nudus pedes et sine robis Lingiis facere tenebitur.* Aliæ ann. 1357. in Reg. 89. ch. 55 : *Vestes Lingias eidem supplicanti amoverunt. Recognovit illud (furtum) quodam panno Lingio involutum, in aliis ann. 1382. ex Reg. 122. ch. 185. Lange, eodem sensu, apud Joinvil. edit. reg. pag. 27 : A pié deschaus et en Langes.* Mirac. S. Ludov. ibid. pag. 414. *Nuz piez et en Langes.* Vide ibid. Glossar. ad calcem. *Meslinge* Linteus medicis pretii, in Lit. remiss. ann. 1461. ex Reg. 198. ch. 121 : *Deux pieces de drap gris et demie auline de Meslinge, etc.* Quod linteum tenuis materiæ sit, *Linge*, nostri dixerunt quidquid tenue est et exile. Hist. Joan. de Saintré cap. 1 : *Combien que sa personne estoit et fut toujours Linge et menu.* Hinc forte *Lingeané*, dicitur de moneta levioris ponderis, in Lit. remiss. ann. 1346. ex Reg. 75. ch. 532 : *Il avoit usé et usoit de fausse et mauvaises monnoies, Lingeanées, et contrefaites.* Nisi malis intelligere de intrinseca monetarum bonitate, Gall. *Alloy.* Vide *Liga* 3.

* LINGO, inter illa, quæ operarii præter mercedem exigebant, recensetur in Stat. ann. 1302. ex Tab. Massil. : *Nihil plus recipiant (operarii) seu petant publice vel occulte, nec de Lingonibus, nec de vino, nec de alio vantaggio, etc.* An pro Ligonibus ? qua voce instrumenta quævis operaria significare voluerint.

* LINGOTUS, a Gallico *Lingot*, Auri vel argenti massa in longum ad modum lingue porrecta. Procès. Egidii de Rays ann. 1440. fol. 151. r. ex Bibl. reg. : *Magnam auri monstravit quantitatem, et inter alia unum auri Lingotum; sed dicebat ipse reus quod non viderat diabolium neque Lingotum jam dictum.*

LINGUA, pro natione : quo spectat illud Aratoris lib. 1. in Acta Apostol. : *Gentem Lingua facit.* Willel. Tyrius lib. 22. cap. 23 : *Hoc autem debent observare in his omnibus... cujuscunque Lingue, cujuscunque nationis, cujuscunque fidei, etc.* Histor. fundationis Monasterii S. Vincentii Lisbonens. : *Adversus urbem castra metantes, singuli tamen per generationes et Linguas suas.* Will. de Podio Laurentii cap. 19 : *Abhorre caput consortia militum nostræ Lingue.* Eckerhard Junior de Casib. S. Galli cap. 1 : *Remanserat Episcopus cum paucis sive Lingue apparitoribus.* Charta Raimundi Comitis Tolosani ann. 1220 : *Quicumque homines nostri idiomatis, videlicet de Lingua nostra.* Decreta Colomani Regis Hung. lib. 2. cap. 1 : *Ut nullus Judæus præsumat Christianum mancipium cujuscunque Lingue vel nationis emere.* Ita γλωσσα Scriptoribus Græcis recentioribus interdum usurpatur. Acta SS. XL. Martyrum num. 9 : *Ἐπὶ τοῖς σόλοις αὐτὴν καταλαβάνει τὴν βασιλεύουσαν, οὐκ Ἰσραηλιτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀβάρων καὶ ἑτέρων γλωσσῶν.* Occurrit in Apocalypsi cap. 5. 7. 10. 11. 13. 14. et 17.] Vide *Bedam* lib. 3. cap. 6. 25. Joannem Sarisber. Epist. 24. Eckerhardum Minimum in Vita

Notkeri Balbuli cap. 7. Albertum Stadensem pag. 183. etc.

Sic pariter a Scriptoribus nostris *Langue* passim usurpatur. Assisæ Hierosol. cap. 94 : *Le ban doit estre crié tel à 4. cantons dou champ, que il n'y ait nul si hardy, de quelque Langage qu'il soit, qui ose faire ne dire chose, etc.* Et cap. 134 : *Il est atteint de fausseté, et est en la merci dou Seignor de perdre quanque il y a en la Langue.* Le Roman de Garin MS. :

Là sembla la gent de meint Langage.

Li Lusidaire MS :

Après envoiera messages,
Par les terres par les Langes.

Charta Caroli Comitis Vadensis ann. 1348 : *En toute notre terre assise en laditte Langue de Normandie.* Hinc *Languedoc*, et *Languedoil*, dictæ Provinciæ Franciæ, in quibus *oc*, et *oil*, seu *ouy*, pro *ita*, vulgo usurpatur, ut censet Cætelus in Hist. Occit. lib. 1. pag. 89. 40. *Lingua Occitana*, in Charta Ludovici Hutini ann. 1315. [atque Edwardi III. Regis Angl. ann. 1347.] et aliis ab eodem Cætelo laudatis, quam *tortam linguam* dictam fuisse scribit Joinvilla in Hist. S. Ludovici : cuius nomenclaturæ rationem nemo adhuc prodidit. Sed legendum forte, *Corte langue*, vel *Curta lingua*, quæ est Novempopulaniæ, seu Provinciæ Auscensis Occitanæ conterminæ, appellatio in aliquot Notitiis MSS. quas laudant Bosquetus ad lib. 14. Innocentii III. Epist. 32. et Oyhenartus lib. 3. Notit. Vasconicæ cap. 5. ad discrimen majoris Vasconicæ seu Provinciæ Burdigalensis. [**Corte Laingue*, eadem appellatur, pro *Curta*, id est brevi, apud Joinvil. edit. reg. pag. 121. ubi in margine minus bene annotatur legendum *Torte Laingue.*] Sed et *Linguam Auxitanam*, quam alii *Occitanam*, vocat Diploma Philippi Pulcri Regis Franc. in Regesto Chartophylacii Regii, ab urbe primaria Novempopulaniæ Auch. Constantiam tamen sententia, *Occitaniam* dictam, quod *oc* et *och*, pro *ita* passim in ea usurpatur.

* LINGUA GALLICANA, sic *Langue d'oyl* redditur in inscriptione Literarum ann. 1362. quibus regimen Occitanicæ Carolo delphino committitur, tom. 3. Ordinatus reg. Franc. pag. 602. inter notas : *Copie litterarum domini regis, qualiter fecit dominum ducem Normanniæ primogenitum suum, dalphinum Viennensem, suum locum-tenentem generalem in partibus Lingue Gallicanæ, committendo sibi totum regimen dictarum partium.* Ne temere autem omnino putes Occitaniam, quantumvis improprie, ab illo scriba hic appellari *Linguam Gallicanam*, moene provincias omnes, in quibus *Lingua Gallica* in usu erat, *Langue d'oyl*, vice versa, aliquando nuncupatas fuisse. Quod legere est in Lit. remiss. ann. 1382. ex Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 318 : *Comme d'ancieneté ait esté usé et acoustumé oudit país de baillier enfant pour enfant de la Langue d'oyl à celle de Flandres, et de celle de Flandres à celle d'oyl, pour apprendre les langaiges, et à ce litre (Pierre de Grand feurre né et demourant en nostre bonne ville de Tournay) eust baillé un sien enfant par eschange pour un autre enfant, filz d'un laboureur de la ville de Gand, etc.*

* *Lingua Gallica*, ab idiomate Picardico distinguitur in Lit. remiss. ann. 1388. ex Reg. 133. Chartoph. reg. ch. 106 : *Icellui de Chastillon cognut au par-*

ter que icellui Thomas estoit Picart; et pour ce par esbattement se prist à parler le langage de Picardie, et ledit Thomas qui estoit Picart, prist à contrefaire le langage de France; et parlerent ainsi ensemble longuement, et tant que ledit Thomas se prist à courcier de ce que ledit Chastillon contrefaisoit son langage, et l'appella pour lui faire desplaisir, sires homs, en lui disant que c'estoit à dire en langage de leur pays, couz.

* LINGUA ITALICANA, Italia. Memor. G. Cam. Comput. Paris. fol. 192. v. ad ann. 1412 : *Guillelmus de Mesnillo... stabilitus generalis consiliarius super facto juvaminum pro guerra ordinatorum et partibus Linguarum Italianæ et Occitanæ.*

* LINGUA LAYCALIS, Vulgaris, vernacula. Stat. synd. eccl. Attrebat. cap. 5. ex Cod. reg. 1610 : *Instruant (parochi) matronas et obstetrices qualiter impellente necessitate pueros habeant baptizare, videlicet sub hac forma et non alia, sive Lingua Laycali sive Latina : Ego baptizo te, etc.* Vide supra in *Laicus*.

LINGUA SANCTA, Hebræa, sic vulgo appellata, inquit Rabi, quod in ea nulla nisi pudica vox reperitur, in qua propria nomina partium illarum, quibus quisque nostrum aut vir est, aut femina, aut quibus alium deoneramus, desiderantur.

LINGUA LIMOSINA, ROMANA, RUSTICA, etc. Vide Præfationem nostram ad hoc Gloss.

MEDIETAS LINGUÆ, Anglis, *Med lingue*, dicitur apud Stanfordium lib. 3. Placitorum Coronæ cap. 7. Controversia quæ inter alienigenas et regnicolas vertitur : tunc enim testes qui in inquestis deponunt, debent esse ex utraque lingua, ita ut tot sint ex una, quot ex altera. Vide Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 31.

LINGUÆ PERMUTATIO, Perjurium, *lorsqu'on change de langage.* Decreta S. Ladislai Regis Hungar. lib. 3. cap. 1 : *Si... ita perjuri inventi fuerint, pro permutatione Lingue decem pensas persolvant, et canonice pœniteant.*

LINGUAS DIRIGERE, Formulæ veteres apud Bignonium for. 29 : *Et duodecim conlaudantes juraverunt; et Linguas eorum legibus direxerunt.* Id est, secundum Legem testimonium dixerunt.

LINGUAM SUAM MULCTARE, Speculum Saxonium l. 1. art. 59. § 5. [**1.*] : *Qui sub banno regali cognoscit, et investituram banni ab ipso Rege nondum postulavit, suam pro eo mulcet Linguam.* Id est, amittit jurisdictionem suam seu facultatem sui dicendi. [**Amittat linguam aut redimat.*]

SINE LINGUA OBIRE, Intestatum decedere. Willelm. Tyrius lib. 12. cap. 25 : *Insuper ubi Veneticus ordinatus vel inordinatus, quod nos sine Lingua dicimus, obierit.* Leges Partitæ seu Alfonsinæ part. 1. tit. 13. lib. 6 : *Finando alguno sin Lingua, de manera que non fiesse testamento, etc.* Ita parte 5. tit. 18. lege 18. Vide *Fabula*, *Inordinatus*, et *Notas nostras* ad Statuta S. Ludovici pag. 181.

LINGUA, Promontorium. *Prominens terrarum Lingua*, apud Ammianum lib. 14. ubi Valesius. *Lingua Phari Messanæ*, in veteri Charta apud Rocchum Pirum tom. 2. pag. 368. Johannes Phocas in descript. T. S. num. 4 : *Καὶ γὰρ ἐκ τοῦ Λιβάνου λεπτὸν ῥαχίον κατερχόμενον γλωσσοειδῶς τῇ θαλάσῃ ἐμπερεται.* Vide *Ligula*.

LINGUA, Glossa. Abbo in Præfat. ad libros de Bello Parisiaco : *Nam clero-*

nomos, tametsi angustum maneat situm, decentissime ornat, tum scholasticis ambulantibus glossas suis in commentis obraxe complacet, allegoria vero aliquantisper, cui per semel, quoniam mutis (i. obscuris) inhæret verbis, propria manu Linguas superjicit. Mira Latinitas.

LINGUA. Pars vestis Clericalis, quæ plicis suis tot linguas conficit. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 332. de veste Clericali: *Est talaris, Lingua hujus vestis est Lingua Clericalis, quæ debet Dominum laudare.* Et cap. 233: *In veste Clericali Lingua formatur, quia tunica Domini inconsutilis sic formata dicitur.* Apud auctorem Mamotrecti ad cap. 13. Numer.: *Fimbria dicitur etiam Lingua, in veste jocularioris.*

† LINGUATA VESTIS. Dialogus Clunia. inter et Cisterciensem, apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 1643: *Quia prædicatores esse volunt (Canonici Regul. Ordinis S. Augustini,) quod Linguata vestes eorum ostendunt, debent illam regulam observare, quam egregius Prædicator observavit, et prædicatoribus observandam proposuit, dicens: Castigo corpus meum, etc. Vide Lingata vestes infra.*

† LINGUÆ (suppl. Boum.) inter exactiones numeratæ, in Charta ann. 1164. ex Schedis D. Lancelot: *Excepta lesda lumborum et Linguarum.* Sic inter jura Comitibus Biterr. ann. 1252: *In civitate Albiensi recensentur omnes Lingue vacuarum quæ occiduntur in singulis tabulis carnificum.* Vide *Bos* et *Linguarium* 1.

* LINGUA BALENÆ. Charta Guill. Norman. comit. ex Tabul. Major. monast.: *Concedo jure perpetuo Deo et S. Martino, monachis scilicet, qui apud Majus monasterium sub Alberto abbate Deo deservunt, per annos singulos Linguam integram balenæ unius.* Vide supra *Cenus*.

* LINGUA BOVIS. Hastæ seu spiculi species. Lit. remiss. ann. 1441. in Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 15: *Icellui Perrinet s'en ala en la ville de Hebonnières (sic) atout une guisarme ou Langue de beuf. Ung baston appellé javeline ou Langue de beuf,* in aliis ann. 1450. ex Reg. 185. cap. 5.

† LINGUA CAMPANÆ, Clava, Gall. *Battant*. Regula Toribii Archiep. Limæ, tom. 4. Concil. Hispan. pag. 662: *Ministri sacrariti speciale curam habebunt, ut campanæ et eorum Linguæ et funes bene habeantur.* [* Instr. ann. 1092. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 223: *Et corrigias Linguis campanarum non dabat nec funes.*]

† LINGUA STATERÆ, Examen, Gall. *Languette, Aiguille*. Liber niger Scaccarii pag. 369: *Item, in omni ponderatione de stagno, quod Lingua stateræ judicet inter pondus et stagnum: ita quod pro voluntate emptoris non trahatur Lingua stateræ versus stagnum ultra judicium æquitatis stateræ.*

* *Langue*, in Stat. ann. 1403. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 600. art. 8: *Que nul ne pourra peser chandelle, se ce n'est en bellance perchié entre banq et Langue.*

LINGUA VEXILLI, quod scilicet in formam linguæ desinit. Henricus Huntingdonensis l. 7. Hist.: *Et semper Linguæ vexilli ejus volitabant super capita Turcorum. Vide Flammulum.* [* Le Roman d'Alexandre MS. part. 1:

Les Langues de l'enseigne vont au vent baloiant.]

† LINGUACIO, γλωσσολογία, *Linguo*, γλωσσολογία, in Supplemento Antiquarii. Γλωσσολογία 1. 2. Macab. cap. 7. Linguam

amputare, elinguare: pro quo *Linguare* dixit Glossator, ut *Linguacio*, vel *Linguatio*, pro *Elinguatio*, Linguæ amputatio.

† 1. LINGUAGIUM, ut *Lingux* boum. Consuetud. Tolos. MSS. e Bibl. D. Abbat. de Crozat: *Nec solvunt albergam, nec Linguagium, nec fromatgium, nec ovagium.*

2. LINGUAGIUM, Lingua, idioma, Italis *Linguaggio*, Gall. *Langage*. Chronicon Aulæ Regiæ cap. 23: *Variis quoque Linguagiis inconsuetis nostri plurimi jam loquuntur.* Joan. de Janua: *Lingua ponitur pro Linguagio.* [Occurrit in Epistola Johannis de Varenis, tom. 7. Ampliss. Collect. Marten. col. 568. *Linguagium*, in Donatione ann. 1222. tom. 6. Ludewig. pag. 130.] *Linguagium*, in Vita S. Leonis Arch. Rotomag.

† 3. LINGUAGIUM, Natio. Acta ad Conc. Basil. ann. 1432. apud Marten. tom. 8. Ampl. Collect. col. 355: *Sabbato ante purificationis festum doctor quidam monachus fratrum Prædicatorum Linguagii nostri, contra articulum primum per me positum loqui cœpit.* Vide *Lingua* et *Linguarium*.

† LINGUANUS, *Eloquens*. Gl. Sangerm. n. 501.

LINGUARE, *Lingua lambere*, apud Burchardum lib. 5. cap. 47. Vide *Linguacio*. [* *Lingua donare*, in Sigeberti Vita Deoder. I. Episc. Metens. apud Pertz. Scriptor. tom. 4. pag. 464:

Tu Linguans mutos, elinguans atque disertos.]

* [Legitur in epistola Anthimi ad Theudericum regem Francorum de observatione ciborum ms. S. Galli 762, p. 255: « Si (butyro) purum et recentem et mel modicum admixtum fuerit, sic *Lingat* cata modicum et supinus se ponat. » Quod significare videtur *adoucir*, *apaiser*.]

† LINGUARIS, Loquax. Formula 14. ex Baluzianis: *Non est homo hic, misser talis latrat, sed non ut canis, psallat de trapa ut Linguaris dilator magis.*

† LINGUARIUM, ut *Lingua*, Natio, Regio ubi eadem lingua. Vita B. Kingæ, tom. 5. Julii pag. 676: *Felicem Polonorum rempublicam, si in eorum nationem vel Linguarium tam illustrissimam feminam optimum Deus faveret transferr.*

* LINGUATA, Piscis species. Tract. de Pisc. MS. cap. 93. ex Cod. reg. 6838. C: *Solea, in tota Gallia sole, in Hispania linguando, Romæ Linguata . . . dicitur.*

LINGUATÆ, et incisæ vestes ab inferiori parte, Laicis perinde ac Clericis interduntur in Concilio Monspeliensi ann. 1195. [Vide *Lingata vestis* in *Lingua*.]

† LINGUATUS, Linguax, loquax. *Non litiges cum homine Linguato*, Eccl. 8. 4. *Lingua mulier*, ibid. 25. 27. Tertull. de Anima cap. 3: *Athenis expertus* (Apostolus) *Lingulam civitatem*, i. e. *Eloquentem*, facundam. Le Roman de Vacce MS.:

Richard i ert beaux et sages et de bele fachon, Bien fu Ealocone et de bele raison.

* Ital. *Linguoto*, nostris alias *Langageur*, *Langagier* et *Langart*. Lit. remiss. ann. 1393. in Reg. 144. Chartoph. reg. ch. 283: *Guillot le Champenois, qui est homme de petit gouvernement, yprongne et grant Langageur, etc.* Aliæ ann. 1459. in Reg. 189. ch. 303: *Icellui Enguerran, qui est homme de dur renom et Langagier, dist et divulga en plusieurs lieux publicquement, etc. Jehan Senault fort Langart et accoustumé de parler*, in aliis ejusd. an. ibid. ch. 359. *Quaqueterel*, eadem

acceptione, in Lit. remiss. ann. 1475. ex Reg. 195. ch. 1493: *Adonc dist ledit Jehan le Clerc audit Jehannin Joly qu'il se teust, . . . et que ce n'estoit que ung Quaqueterel.* A verbo *Quaqueter*, pro *Caqueter*. *Garire*, in aliis Lit. ann. 1394. ex Reg. 146. ch. 43. Hinc *Etre de haut et grant Langage*, pro *Elate*, arroganter loqui. Lit. remiss. ann. 1370. in Reg. 100. ch. 914: *Icellui Bisot, qui estoit homs de grant Langage et esmouvens, parlait audit marchant par plusieurs fois de grosses paroles en l'appellant ribaut, garçon, pillart.* Aliæ ann. 1391. in Reg. 142. ch. 6: *De ce debat qui estoit et fu grand et de hault Langage entre lesdiz compaignons, etc.* Unde *Mallangagier*, in Lit. remiss. ann. 1393. ex Reg. 145. ch. 483: *Robin le mareschal, l'un des sergens ou commis sur le fait des aides, . . . hommes tres rioteux et Mal-langagier.* A verbo *Langager*, Loqui. *Qui parloit et Langageoit pour lui*, apud Froissart. vol. 1. cap. 232. *Entlangager*, vero, pro Obscena dicere, in Stat. eccl. Turon. ann. 1396. cap. 77. ex Cod. reg. 1237: *Si quis lingua lascivus fuerit, triduanam poenitentia expietur.* Ubi versio Gall.: *Si aucun en Entlangage, trois jours* (de pénitence). Quo nescio an pertineat vox *Languebault* ex Lit. remiss. ann. 1467. in Reg. 195. ch. 7: *Ostelet Guisot esturqua ou bouta aucunement contre la mahutre Colin marchant, . . . et à ceste cause dist: pourquoi m'as tu esturqué? en disant outre, waite, quel Languebault. . . A quoy ledit Ostelet respondi, les Languebaults ta mere sont ilz si faitz? At vero Meschamment parler dicitur de aliquo elocutionis vitio, in aliis Lit. ann. 1416. ex Reg. 169. ch. 447: *Pour ce que icellui prestre estoit moult chargié de vin ou de cidre, en besgoiant ou autrement en Meschamment parler, etc.**

† LINGUISCINUS. Vide *Ligniscimus*.

† LINGUITRI, Sulcis trifariam divisus. Gloss. Isid. Legendum, ut in Excerptis: *Linguis trisulcis, Trifariam divisus*, ex hoc Virgilii loco:

Ardus ad solem et Linguis micat ora trisulcis.

† LINGULA PALLII, Scissura: scissas quippe vestes, quas *Habits tailladez* vocabant, ferre nostris fuit in usu. Cæsarius Heisterbach. lib. 10. Mirac. cap. 11: *Concedam tibi Lingulam pallii mei.* Vide *Cultellare*.

† LINGULATUS, Habens linguam, Vitruvio l. 8. cap. 7. *Lingulati socci, quos nos foliatis vocamus*, apud Isidorum lib. 91. cap. 34. sub finem.

1. LINGUOSITAS, Multiloquium, apud Ursum S. R. E. Subdiaconum in Vita S. Basilii Cæsar. cap. 2.

2. LINGUOSITAS, Lingua, vulgaris sermo. Nicol. de Jamsilla de Rebus Friderici III. Imp. apud Murator. tom. 8. col. 616: *Qui vocati in partibus illis vexilla ferebant, appellati vulgari Linguositate Ferentes.* Lege *Ferentes*, ut in hac voce scribitur.

* LINGUOSUS, Mimus, scurra. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Linguosus, genglour.*

† LINGUS, λῦγῆ, θῆριον, *Linx*. Supplem. Antiq.

* LINGUTIA, dimin. a *Lingua*, Lingula. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Ipsa autem rama est de corallo, in qua pendent xij. Lingutiae in castoncellis de argento.*

† LINGUAGIUM. Vide *Linguagium*.

† LINGHOLUM, f. Corona muri, Gallis, *Cordon*. Consilium Massil. ann. 1383: *Turris S. Nicolai debet habere a primo Linholo usque ad altius tres cannas.*

* **LINIA**, *El stagno de aqua*. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **LINIALITER**, Directe, idem quod supra *Lineatim*. Charta Joan. reg. Angl. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 412 : *Ac etiam donationem... de quatuor bovatis terre in villa de Gairs-tang a vado de Belamespoc... et sic sequendo Rinersic Linialiter ultra mus-sam usque ad vadum, etc.* Vide *Linea-liter*.

* **LINIAMEN**, [Lignamen : « Pro valore *Liniaminum* et clavorum in dicta porta necessariorum. » (Archiv. Vatic. Mandam. Camer. Apostol. 1464, f. 236).]

† 1. **LINIAMENTUM**, Linitus. Papias : *Mundum muliebri Liniamentum mulie-rum dicitur, quod multo tempore ungere se debebant pigmentis.*

2. **LINIAMENTUM**. Vita S. Eligii No-viom. lib. 2. cap. 32 : *Vidit ex fronte Ba-silicæ S. Medardi parietem ex parte dis-sipatum, rupturamque imminens, ac ruina minitantem instare : jussit ergo continuo artificem vocari, et parietis infir-mitatem illico cum Liniamentis solidare.* Ubi vir doctus, f. cum lignamentis. Ma-lim Ligaments.

† 3. **LINIAMENTUM**, ut *Linea* 3. Gra-dus consanguinitatis. Vide *Lineamentum*.

* **LINIARE**, Lineam rectam dirigere. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Liniare, Ligner*. Vide supra *Lineatim*.

† **LINIARIUS**. Vide *Linaria* 2.

* **LINATA**, LINIATI VERSUS. Virgil. Grammat. pag. 110 : *Quædam enim (can-tilenæ) prosa, quædam Linata, quædam etiam incedera, nonnulla per quam extensa ponuntur... Liniati versus quinque sem-per metris metiri debent, etc.*

* **LINICENDIA**, *La lucerna*, in Glo-sar. Lat. Ital. MS. Vide in *Cicindela*.

* **LINICIA**, [Funiculus mollis cum quo puer in canabulis involvitur. DIF.]

† **LINIFEX**, *Qui facit vel operatur li-num, Linificium, Ipsa lini operatio ; Linif-icare, Linum facere ;* Johanni de Janua et ex eo in Glossis Lat. Gall. Sangerm.

* *Liner*, in Stat. ann. 1299. inter Con-suet. Genovef. MSS. fol. 12. v. : *Il puet estre Liniers en la ville de Paris qui veult, ... il puet et doit vendre son lin en gros, par poignies, par pesiaus, par quartiers et botelettes de Betisy.* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Linificare, ouvrir de lin.* Linificium, ouvrage de lin. Vide supra *Lineya* et mox *Linigium*.

* **LINIFICIUM**, Materia lineæ ad pan-nos texendos apta. Polypt. Irmin. Br. 13. sect. 109 : *Istæ, si datur eis Linificium, faciunt camistiles.*

† **LINIFICUS**, ut *Linifex* leg. 13. Cod. de Murileg. et Gynec. (11, 8.) et in Cod. Theod. eod. tit. (10, 20.) l. 8. et 16. ut plerique legunt.

LINIFIONES, LINIFABRI, seu potius Ly-nifiones, Lini textores. Gloss. Græc. Lat. : *Λινυφός, Linteo*. Ita in l. 8. Cod. Th. de Murilegulis, quintio *Linteones*, infra *Linyfi* dicuntur. Et leg. 16. eod. : *Si quis ex corpore... Linteartorum sive Linyfario-rum, etc.* Vopiscus : *Linifiones cujusque artis.* *Λινυφείων* meminit Sozomenus lib. 1. cap. 8. ubi recte *λινυφείων* resti-tuunt viri docti. Differunt autem *Liny-fiones* a *linterariis*; quippe *Linyfiones* sunt *linteræ* vestis artifices ; *Linterarii* vero *linteræ* vestis negotiatores. Vide Turne-bum lib. 30. Advers. cap. 20. et Salma-sium ad Vopiscum pag. 455.

* **LINIGIUM**, Linum seu opus quodvis ex lino. Charta ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 286 : *Omne Linigium*

seu lineum... quod dictus Johannes habe-bit in die obitus et decessus sui. Lignuis vero est Lini semen, in Lit. remiss. ann. 1420. ex Reg. 171. ch. 402 : *Un sac plain de Lignuis ou semence de lin.* Vide *Lini-fex* et *Linosa* 2.

* **LINILE**. Charta ann. 1407. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 384. col. 1. et 2 : *Decretum est ut... hamam vini, quæ dicitur Pippini... persolvant... Item cum præfata hama vini, quæ dicitur Pippini Linile, quoque cautis-sime statutum est, etc.* Hæc parum sana esse vidit Cl. Editor, quanquam ita præ-ferat autographum, unde legendum opi-natur *Luide*, quasi *liti* seu adscriptitii coloni fundorum a Pipino provenientium. Simplicius ego *Linile*, per abbrevia-tionem aut mendose scriptum existi-mo, pro *Similiter* aut quodvis aliud, locumque sic restituo, *Item cum præfata hama vini, quæ dicitur Pippini. Similiter quoque cautissime statutum est, etc.*

† **LINIPEDIUM**, *Lineum calceamentum*, Joanni de Janua. [*Chaucement de lin*, in Glossis Sangerm. Lat. Gall. Vide *Linte-pium*.]

* **LINIPES**, [« *Linipes* vel calaginia, *eschace*. » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23, XIII. s.)]

* **LINIPILUS**, [« Asser linarius quo li-num mollitur. » DIF.]

† 1. **LINISTEMA**. Vide *Linostimus*.

† 2. **LINISTEMA**, [Vestis ex lino et lana contexta quod religiosi pro cami-siis portant. DIF.]

† **LINITEPIUM**. Vide *Linteptium*.

† **LINIVIA**, *Retia*. Gloss. Isid. Vide *Li-naria* 2.

† **LINIUNCULA**, *Lineola, lineamentum*. Vita B. Bernardi in Pœniti. tom. 2. April. pag. 679 : *Nihil in eo maculæ nisi rubeas quasdam Liniuunculas in collo reperit.*

* **LINIUS**, [Ex lino confectus : « Albas... alia *Linia* optima. » (Thes. eccl. Clarom. mus. arch. dep. 40, an. 980.)]

LINNA, Vestis Gallorum, quæ eadem cum *læna* videtur. Gloss. Æfrici : *Linna* : Hnyse h vitel, i. molle sagum. *Linna* Diodoro est *άλος ψιλός*, Varroni mollis *sagus*. Isidorus l. 19. Orig. cap. 23 : *Qui-busdam autem nationibus sua cuique propria vestis est, ut Parthis sacbarara, Gallis Linna, Germanis renones, Hispaniis striges. Et mox : Linna, Saga qua-dra, et mollia sunt, de quibus Plautus, Linna cooperta est tectrino Gallia. At Glossæ ejusd. Isidori et Pithœanæ : Luma, sagum quadrum. Sicque legen-dum contendit Salmasius ad Hist. Aug. pag. 319.*

* **LINOCUS**, *Palea lineæ*, ut videtur. Stat. civil. Cumanæ cap. 30. ex Cod. reg. 4622. fol. 132. v. : *Si aliquis massarius de cetero dereliquerit aliquod massarium, ... non possit nec debeat exportare de ipso massarito... paleam meliacham, nec cul-mum, nec Linocum.*

LINOELLA, Vitis species, de qua Pe-trus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

* **LINODIS**. [Herba. DIF.]

* **LINOPHA**, *Lo cucho*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Linosa* 1.

1. **LINOSA**, vulgo avis quæ dicitur *cu-ruca*, Papiæ. Vide Joann. de Janua in *Curuca*.

* 2. **LINOSA**, vox Italica, Semen lini. Stat. Astæ ubi de Intrat. portat. *Linosa, id est Semen lini, solvat pro qualibet mina libram 1. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 72 : Item quod omnes molendinarii te-neantur pensare omne granum præter Linosam.* Vide supra *Linigium*.

† **LINOSIUM**, f. *Linteum*, Gall. *Linge*. Chartul. SS. Trinit. Cadom. fol. 88 : Por-

tant linum ad aquam et carwam, et refe-runt et reddunt præsto, et Linosium.

LINOSTIMUS. Papias : *Linostima vestis dicta, quod linum in stamine habeat, lan-nam in trama.* Ex Isidoro lib. 19. cap. 122. [Joan. de Janua scribit *Linistema*, ac post eum Glossator Sangerman. Lat. Gall. qui habet : *Linistema, Drap, ouvrem-ent de lin et de laine meslez.* Alius ite-dem Sangerm. MS. n. 501. legit *Linoste-mas*.] Gloss. Sax. Æfrici : *Linostema*. *Linenvearp, vel vyllenab, i. stamen lineum.* [Gr. *λίνο στῆμων*, vel *στῆμα*, unde vocis origo.] Anastasius in S. Silvestro : *Constituit ut Diaconi Dalmatica uterentur in Ecclesia, et pallio Linostimo læva eorum tegetetur.* Vide eumdem in S. Zosimo. *Regula Magistri* cap. 81 : *In æstate vero habeant paraturam Linostimam, non satis grossam propter laborem et sudorem : et habeant pallios Linostimos, subtiles non satis, propter æstus sudoris.* [Odo de varia Ernesti Bavarie Ducis fortuna, tom. 3. Anecd. Marten. col. 372. ubi de Matronis Parisinis :

Linostema alias tegit, aut prænutia vilis Constringit fuco velatas tempora peplo.]

Vide Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 7.

† **LINOSTINA PALLA**, in Synodo Valen-tina ann. 1590. Mantile, Gall. *Essui-main*. Locus exstat in *Fons* 2. Rursum vide *Pallæ linostimæ in Palla* 2.

† **LINOSUM**, ut mox *Linsad*. Semen lini. Charta Willelmi D. Montispe-sull. ann. 1103 : *Sestairale dono vobis de omni blado, de omni legumine, de farina, de Linoso, de cannaboso... si mensurantur cum sestairale.*

LINSAD, Semen lini, Belgis *Linsaet*. Thelon. Mon. S. Bertini : *Rasera de Linsad, 4. den.* Vide *Linusa*.

† **LINSOLATA** DE PALEIS recensetur in Inventario supellectilis ann. 1294. Mat-tam intelligo, deducta voce a Gallico *Linceul* vel Italico *Linzuolo*, Linteum lecti.

† **LINTA**, Linteum, Gall. *Linge*. Man-datum Henrici IV. Regis Angl. ann. 1401. apud Rymer. tom. 8. pag. 634 : *De qualibet centena Lintæ, telæ, canevacii, pannorum, etc.*

LINTEATOR, in Gloss. Græc. Lat. : *Lin-teator, Λιντοφός, leg. λιντοφός. Lintio, i. Linteo vel Lintio* (ut est apud Joannem Sarisber. lib. 9. Polycrat. cap. 2.) *λιντοφός, Linteatores linteræ vestis nego-tiatores, ut linyfarios linteræ vestis arti-fices et linteorum artifices interpretatur Salmasius ad Vopiscum. Linteatorum meminit lex 7. Cod. de Excusat. muner. (10, 48.) ex emendatione Cujacii pro Lin-teonum.*

* **LINTELLUS**, a Gallico *Linteau*, Li-men superius, alias *Licteau*. Comput. eccl. Paris. an. circ. 1381. ex Bibl. S. Germ. Prat. : *Item magistro Jacobo Cornuti pro uno Lintello merreni ponendum supra portalle novum, iiii. sol.* Lit. remiss. ann. 1480. in Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 594 : *Lequel Roland de son espée frapa ung cop après icellui Jehannin ; duquel cop il assena le Licteau de la maison, en laquelle ledit Jehannin se sawa.* *Luyteau*, in aliis ejusd. ann. ex eod. Reg. ch. 612 : *Avèques ce tirerent d'un autre pan de mur ung Luyteau ou couverture de huys.*

LINTEPIUM, *Lineus pannus tegens pe-des*. Papias MS. Editus habet *Liniteptium*. [Vide *Linipedium*.]

* **LINTERIA**, pro *Lienteria*. Vide in hac voce supra. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Foyra, Prov. Linteria.*

† **LINTEUM**, Indusium, tunica interior linea. Vita S. Segolenæ sæc. 3. Benedict. pag. 544 : *Cilicium etiam semper interius mœrens habebat pro Linteo.*

† **LINTHEA** non dubitatur velum appellari, in vet. vocabulario juris utriusque. Virgilius hac notione dixit *Lintheum.*

† **LINTHEARIUM**, ibidem, *Qui Lintheas navis vel navium vel Lintheareorum negociationem exercent. Linthearia, talis negociatio. Lintheariosa vel Linthearium, Negociatio Lintheariorum. Lintheares* dixerunt antiqui eos qui linthea faciunt aut vendunt. [* Vide Forcellin.]

† **LINTHEAMEN**, fem. gen. *Super altare non habeat nisi unam Lintheamen*, in Usibus Culturæ Genoman.

* **LINTHIAMEN**, Lineum, pannus lineus, in chart. ann. 1359. apud Lappenb. Orig. Fœder. Hanseat. pag. 465.

* **LINTORNIA**. Vide infra *Luitornia*.

† **LINTRUM**, **LINTRUS**, pro *Linter*. Supplem. Antiquarii : *Lintrum, σκαρῆ, Alveum, scafa. Lintrus μονόξυλον, Linter, scapha.*

* Unde nostris *Lentrongneur*, qui lintre fluvium trajicit. Lit. remiss. ann. 1369. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 190 : *Icellui Guillaume séjourna et demoura deux jours et une nuit aus champs, et illeuc le trouva un appellé Watier Lentrongneur dudit barc à Bery.*

LINUM INCISUM, Quo sigilla tabulis ac litteris clausis apposita muniuntur. Primum Testamentum Widradi Abb. Flavii. : *Testamentum meum condidi, ut quando dies legitimus post transitum meum adveniret, recognitis sigillis, Inciso Lino*, (perp. edit. ligno) *ut legis decrevit auctoritas, perinluster vir Amalsindo, quem in hac pagina testamenti nostri legatarium institui, gestis reipublicæ municipalibus titulis, ut ab ipsis ejus prosecutione muniatur, etc.* Habetur eadem formula apud Marculfum lib. 2. form. 17. *Agnitis signis, rupto Lino, aperiat et recitetur, etc.* apud Paulum lib. 4. Sentent. tit. 6. ubi de testamento. Adde formulam 28. ex Baluzianis. Quomodo vero *Linum* testamentis et contractibus privatis et publicis inderetur docet idem Paulus l. 5. tit. 25 : *Amplissimus ordo decrevit eas tabulas quæ publicæ vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatæ, triplici Lino constringantur, atque impositum supra Linum, ceræ signa imprimantur, ut exteriores scripturæ fidem interiori servant : aliter tabulæ prolatae nihil momenti habent.* Δινοτομῆν, *Linum incidere*, apud Scol. Armenopoli lib. 1. tit. 15. § 20. Vide Plautum in Bacchidib. act. 4. scen. 4. Pseud. act. 1. scen. 1. Auson. Epist. 23. Sueton. in Nerone cap. 17. Collationem Legis Mosaicæ cap. 16. Brisson. de Formul. pag. 571. Salsasium de Modo usurar. cap. 11. etc.

LINUM TERRENUM, ut in terra nascitur, nativum, non colore imbutum. Anastasius in S. Silvestro : *Hic constituit ut sacrificium altaris non in serico nec in panno tincto celebraretur, nisi tantum in linteo ex terreno Lino procreato, sicut corpus Domini nostri J. C. in sindone lintea munda sepultum est.*

† **LINURA**, *Linum*. Litteræ ann. 1432. apud Rymer. tom. 10. pag. 523 : *Propter caristiam panni, pelluræ et Linuræ. Recurrit in Litteris ann. 1466. tom. 11. pag. 566. sed pro veste seu tunica lineæ : Pro una roba et Linura.*

LINUSA, Semen lini ; *Linosa* Italibus Picardis *Linuise*. Judicatum ann. 1250.

apud Rocchum Pirrum in Notitia Eccles. Pactensis : *De hordeo salmas 14. item de Linusa salmas 15. quas estimat tarenos 60. item de vino salmas 180. etc.*

* **LINXIA**, *La dea bestiarum, e splendore*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† **LYNIPHARII**, **LINYFIONES**. Vide *Lynifiones*.

* **LINZOLATA**, Fascis, quantum uno linteo, Italibus *Lenzuolo*, contineri potest. Stat. Avellæ an. 1496. cap. 49. ex Cod. reg. 4624 : *Si aliqua persona ceperit alienum fenum, ... solvat... pro qualibet Linzolata et quolibet fasso... solidos æc. fortium.* Rursum occurrit infra. Vide supra *Lenzorum*.

* **LIOIA**, an idem quod supra *Laiia* et *Laya* 1. Charta an. 1339. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 21 : *Item (vendit) omnes census accordates, quos habet in parrochia sanctæ Solengix... super quibuscumque rebus et bonis debeantur, sive sint in territorio de parva Lioia, sive sint in territorio magnæ Lioiæ, sive alibi.* Forte etiam legendum *Liora* qua voce mensura significatur. Est enim

* **LIOIALE**, Gall. *Lioral*. Mensura vinaria, vel liquidorum, quæ vulgo *Pot* nuncupatur. Reg. parlam. Tolos. ad ann. 1458. 10. Jun. ex Cod. reg. 9879. 6 : *La cour condamne ledit André à rendre et paier audit abbé (de la Chaize-Dieu) tant qu'il sera habitant et faisant feu et lieu audit lieu de Boschet et fera aucunes nopces, six Lioralz ou potz de vin à la mesure dudit lieu.*

* **LIORE**, vitio enuntiationis, pro *Livrare*, Tradere, dare. Vide *Liberare* 2. Permut. inter Joan. de Pontibus et Heliam de Rupe ann. 1339. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 201 : *Ipse Johannes de Pontibus, ... nomine scambii seu permutationis perpetuæ tradidit, Lioravit, dimisit, etc.* Legitur rursum infra.

* Ad sebi vero liquationem pertinet vox Gallica *Liozel*, cujus notio haud satis mihi perspecta est. Constit. civit. Tull. ann. 1297. in Reg. A. Chartoph. reg. ch. I : *Quiconques seroit trouvez saïen fondant faisant Liozel dedans la ville, ou cusant char de murie, paieroit cinq sols, etc.*

* **LIPA**. [*Lipa, cachie*. (Gloss. Lat. Gal. bibl. Insul. E. 36. »)]

* **LIPARIS**, Piscis genus. Tract. MS. de Pisc. cap. 15. ex Cod. reg. 6838. C. : *Illæ (sardanelle) in lacubus ita pinguescunt, ut cum in craticula assantur, pinguitudo veluti oleum distillet, a qua pinguitudine sunt, qui Liparim appellant.*

LIPERUS, *Papix, Tener, mollis, delicatus*. Hesych. : Διπαρόν, καλόν, ἐλαφρόν, λευκόν, σπιδρόν, εἶσομον. [Johan. de Janua scribit *Lipperus*, et a *Lippus* dedit.]

† **LIPIT**, *Lipuit, labit, dolore afficit*. Laurentius in Amalthea ex Glossis.

† **LIPITES**, *Arcturus*, in eadem Amalthea.

* **LIPIMUM**, Labrum projectum, Gall. *Lippe* ; unde *sotulares ad lipium* appellabantur ii, quorum pars anterior in labrum seu rostrum desinebat. Stat. synod. Joan. episc. Nannet. ann. 1389. tom. 2. Probat. Hist. Brit. col. 564. art. 60 : *Sotulares (l. sotulares) aut ocreas ad poulentiam seu Lipium more laicorum (non gerant clericis).* Vide *Poulainia* et *Rostra calceorum*.

* Hinc nostris *Faire la lippe*, Labrum projectu allicum irridere. Lit. remiss. ann. 1457. in Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 174 : *Icellui Mulot par maniere de desvision commença à faire la Lippe ou la moe aux supplians.*

LIPOTOSMIA, Δειποθυμία, Animi defectio. Ordericus Vitalis lib. 8 : *Lethaliter in capite percussus est, deinde per breve spatium de Lipotosmia rediit.* [Papias : *Lipotomia, Stomachi defectio, vel animæ angustia.* Vide *Malfactio*.]

† **LIPPA**, Bucca, bolus, Gall. *Lippée*, a Germanico vel Flandrico *Lep* aut *Lip*, Labium. Processus de Vita S. Yvonis, tom. 4. Mail pag. 558 : *Quadam die Veneris, qua comedebat solum panem et aquam... dedit eidem dominæ unam Lippan fractam in aqua, quam comedit.*

† **LIPPERUS**, Tener, mollis, etc. Vide *Liperus*.

* **LIPPIDARE**. [Devenir chassieux, aveugle : « Quia cito Lippidarem, Abundanter ni dormirem. » (Du Ménil, poes. lat. med. æt. p. 114.)]

* **LIPPIDO**, *Borgnette. Lippire, Borgnier. Lippus, Borgne.* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

LIPSANA, æ, Δειψανον, λειψανα, numero multitudinis, Reliquiæ Sanctorum. Glossæ MSS. : *Lipsana, monumenta, vel reliquiæ corporis.* [Papias : *Lipsana, Reliquiæ.* Victor Utic. lib. 3. extremo de Persecut. Vandal. : *Humatæ sunt igitur cum hymnis solennibus Lipsanæ beatæ Sanctorum in Monasterio Biguæ, etc.* Vita S. Popponis Abbat. n. 17 : *Ante B. Cyrici Lipsanas... pernoctante.* Occurrit ibi semel, et in Vita S. Gudidæ Virg. cap. 6. *Lipsana*, secunda producta, dixit Auctor Vitæ S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaticensis :

..... Eo ferre satagens Lipsana beatæ.

LIPSANUM dixit S. Eulogius in Apologet. et Paulus Diacon. in Miscella. [Adde Johan. de Janua, et vide Glossarium mediæ Græcit. in Δειψανον.]

† **LYPSANUM**, in Dedicatione Eccl. Stabulensis apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 61.

† **LIPSANOTHECA**, Theca Reliquiarum, in Actis SS. Junii tom. 2. pag. 747. ubi de Reliquiis S. Antonii de Padua.

* **LIPTARIA**, *La febre lenta*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **LIQUA**, Gall. *Lique*, Navigi species, apud Froissart. vol. 1. cap. 85 : *Si se meit en un vaisseau, que on nommoit Lique.*

LIQUABILIS, Qui liquescere potest, τικτός. Utitur Apuleius in Apologia.

LIQUADOS. Epitaphium Landulphi Principis Capuæ, apud Camillum Peregrinum lib. 1. Histor. Longobard. pag. 249 :

Unde quadraginta felices vidit aristas,

E quibus et Princeps octo fuit Capue.

Cumque nono patitur Liquidos scire Kalendas,

Augusti mensis dans animam superis.

Ita lapidem præferre asseverat idem Camillus, testemque laudat Holsteinum.

LIQUAMEN, Liqueor, quem Græci γάρων vocant. Est autem liquamen, quod ex porcino adipi fit pingue. Jo. de Janua, ex Isid. lib. 20. cap. 3 : *Liquamen proprie dicitur piscium, quod soluti in salsa mentum piscium, eundem humorem liquant, cujusmodi liquor dicitur salsugo vel muria. Sed proprie muria dicitur aqua sale permixta, et effecta gustu in modum maris.* Gloss. Gr. Lat. : Γάρων, *Liquamen*. Alibi : Ἐλαϊόγαρον, *Garum et Liquamen*. Gloss. Ælfrici : *Liquamen vel Garum, fisc-bryne.* Cælius Aurelianus lib. 2. Chronion. cap. 3 : *Immissione medicaminum ex garo confectorum, quod vulgo Liquamen appellatur.* S. Hieronym. in Epitaph. Paulæ cap. 8 : *Ut ex hoc uno æstimetur, quid de vino et Li-*

guamine, piscibus, et lacte, et melle, et ovis, et reliquis, quæ gustui suavia sunt, judicavit. Hoc autem modo fit, ut ait Gabriel Humelbergius: adeps minutatim conciditur, et in vasa ad ignem lentum, sive carbones ignitos sine fumo liquefit, adjecto salis modico, seu etiam nullo: deinde liquefactum antequam refriguit, in ollam repositariam colatur, et ad usum reponitur, ut ubi voles, eo uti liceat, usuique toto fere anno est. Robertus Constantinus in Supplemento Linguae Latinae in *Apua*: Est etiam ex apuarum genere, quæ vulgo *Anchois*, Aristoteli, *ἐγκρασίκολος*, et *λυκόστομος*, Aeliano: ex qua liquamentum atque clæogorum optimum ad excitandam appetentiam, addito oleo, vino, aceto, totus piscis (qui muria conditus asservabatur) subjectis prunis liquatur, nec spinæ vestigium permanet, quod ego sæpius non sine admiratione expertus sum. Occurrit passim apud Apitium in libris de re culinaria. Vide Cujac. lib. 9. Observ. cap. 9.

LIQUAMINARIUS, Liquaminis venditor, *γαροπώλης*, in vet. Glossis. [*Liquaminarii*, qui ex corporibus piscium humorem liquent, in Gloss. Sangerman. num. 501. voce *Cetarii*.]

LIQUAMEN, Liquor, potus ex liquore. Regula S. Pachomii cap. 45: *Vinum et Liquamen absque loco ægrotantium nullus contingat*. Cap. 54: *Non gustabunt Liquamen, nec vinum bibent*. Capitulare de Villis cap. 45: *Pomatium, sive piratium, vel aliud quodcumque Liquamen ad bibendum aptum fuerit*. Pyrorum liquor, *Liquamen* appellatur a Palladio in Februarii mense, ubi et ipsius conficiendi modum tradit.

LIQUAMEN OLEI, in Vita S. Antidii Episc. toni. 5. Junii cap. 44: *Balsamiticum consecravit chrisma oleique sanctificavit Liquamina*.

LIQUAMINATUS PORCELLUS, Liquamine perfusus, conditus, apud Apitium lib. 8. cap. 7.

LIQUAMINOSUS, Liquamine plenus. *Res salæ et Liquaminosæ*, Marcello Empirico cap. 5.

LIQUAMENTUM, *La salamora*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Liquamen*.

* 1. **LIQUARE**, pro *Linguere*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Liquare, Remetre. Liquescere, idem*.

** 2. **LIQUARE**, Reinard. Vulp. lib. 1. vers. 1079:

Efflva nascentes, lingua feriente parumper
Aera, deformat spuma Liquefacte modos.

i. e. quasi eliquando paulatim et veluti guttatim vocem effundit. Conf. Persium satyr. 1. vers. 34.

LIQUARIUM, Species syrapi, Gall. *Syrop*. Richalmus de Insidiis dæmonum apud Pezium tom. 1. Anecd. part. 2. col. 416: *Nam revera est hoc, quod estum multum stomachum mentis impinguat, confortat rosa...* (f. rosarium) sive *Liquarium zuchari*.

** **LIQUASTER**, forte Leccator, Gr. *Λαικαστής*. Reinard. Vulp. lib. 1. vers. 229:

Qui Satan insanis? Sine me pausare Liquaster!

LIQUATIO, *χώνευσις*. Vopiscus in Aureliano.

LIQUATORIUM, Colum. Cæl. Aurel. lib. 2. Acut. cap. 39: *Non aliter quam si vinum sine fæce per Liquatoria fundatur. Vide Colatorium in Colum 3.*

* **LIQUEFACTIBILIS**, Qui Liquescere potest. Leonard. in Speculo lapidum lib. 1. cap. 1: *Sed cum mineralia dupli-*

cia sint, aliqua fluxibilia seu Liquefactibilia, etc. Vide *Liquabilis*.

* **LIQUEFACTOR**, Liquefaciendi metalli artifex, Gall. *Fondeur*. Comput. fabr. S. Petri Insul. MS. ann. 1495: *Johanni Maldenner Liquefactori Tornacensi, pro omnibus columnis et arquetis de electro, servientibus ad clausuram capellæ B. Mariæ de Trillia, etc.*

LIQUEPATERE, pro *Patere*. Vetus Charta apud Columbum pag. 544: *Liquepateat cunctis, etc.* Gloss. Gr. Lat.: *Ἐμασῆ ποτῶ, Liquefactio*.

* **LIQUERE**, Manifestum reddere, demonstrare. Epist. Bern. scholast. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 494: *Ea quidem (miracula) quæ ætate nostra non sunt antiquiora, quorumque testes in promptu, non fabulosam, sed evidentissimam veritatem Liquerint, etc.*

LIQUESCENTIA, *Apparentia, vel defectus vel liquiditas*, Johanni de Janua: *De covrance, apparence, deffailance*, in Gloss. Sangerm. Lat. Gall.

* **LIQUESCERE**. Vide supra *Liquare*.

* **LIQUIDARE**, vox Italica, Purgare vel probare rationes, nostris etiam *Liquider*, eodem sensu. Stat. castri Redaldi lib. 1. pag. 12. v.: *Ordinalum est quod non possit fieri de bonis alicujus districtualis castri Redaldi ullum sacramentum ex parte alicujus officialis, nisi primo Liquidatum fuerit debitum*. Correct. stat. Cadubr. cap. 138: *Dummodo tales obtulerint se, et velint solvere pedagium convenientis dictis dominis Liquidandum per duos probos homines*.

* **LIQUIRIA**, *Rigolice*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679. Vide *Liquiritia*.

LIQUIRITIA, *Glycyrrhiza*, Gall. *Reglisse, Regolitia*, in Medicina Salern. pag. 240. edit. 1622. Albertinus Mussatus de Gestis Ital. apud Murator. tom. 10. col. 695:

Tritaque in hoc multum valuit Liquiritia potu.

LIQUIS, Vetus auctor loquens de figuris et lineamentis apud Scaligerum ad Festum: *Omniem autem summitatem metiendi observationes sunt duæ: enormis et Liquis. Enormis quæ in omnem actum rectis angulis continetur. Liquis quæ minuendi laboris causa, et salva rectorum ratione angulorum, secundum ipsam extremitatem extenditur. An a linguo, inquit Martinus, ut causa appellationis sit, quia in eo, ut compendiaro, aliquid linguatur? aut a liqueo, ut sit, quod liquidum et planum est, minus ambigiosum?*

1. LIRA, vox Italica, *Libra*. *Mille Liras velustæ monetæ Ravennatis*, in Vita B. Francisci Fabriani, tom. 3. Aprilis pag. 90.

* 2. **LIRA**, apud Brevilouquum, *Sulcus et proprie ratri, et producit primam, Unde:*

Pollice tango Lyram, facio cum vomere Liram.

Hinc pro Agri modo, in Charta ann. 1286. ex Chartul. Buxer. part. 5. ch. 4: *Item quatuor Liras juxta altam ripam, sitas juxta terram domini abbatis S. Benigni Divionensis... Item in Painperdu sex Liras, sitas juxta terram Guillelmi Carpenterarii. Sed et pro Mensura agraria legitur, in Charta ann. 1302. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 2. pag. 200. col. 1: *Amodo sese omnes (agri) quatuor conjunctim extendentes in latitudinem ducentarum viginti Lirarum, et longitudine usque ad limites villæ Schlawitz.**

LIRAMENTUM, ut *Deliramentum*. *Liramenta confirmare*, apud vet. Interpretem S. Irenæi lib. 2. cap. 42.

LIRATIO, Occatio, a *Lirare*, Semina in agrum dejecta operire. Rumplerus lib. 1. Histor. Monasterii Formbac. apud Pezium tom. 1. Anecd. part. 3. col. 429: *Monasterium habet et horrea annexa, ubi et trigæ et currus asservantur, et quiddam ad Lirationes aut proscissiones necessarium fuerit.*

* **LIRIA**. [Pars anterior nasi. DIEF.]
LIRICEN, *Cum lira canens*. Joh. de Janua. Scribe *Lyricen a Lyra*, et vide *Harpa* 1.

* **LIRIDA**, in Vita S. Neoti tom. 7. Jul. pag. 327. col. 1. ubi *Lyridia* edidit *Mabilionius*. Vide in hac voce.

* **LIRIOCUS, ROGUS**. [Locus dulcis ubi opportunitas est aliquid faciendi. DIEF.]

LIRIPIPIUM, Epomis, unde Belgis *Liire-Piipe*, seu potius longa fascia, vel cauda caputii. Henricus de Knyghton de Event. Angl. lib. 4: *Dominarum cohors affuit quasi comes interludii in diverso et mirabili apparatu virili... in tunnicis partitis... cum capucis brevibus, et Liripipiis (male Liripiis edit.) ad modum cordarum circa caput aduolutis, etc.* Chronicon Windesem. lib. 1. cap. 44: *Liripipium sive tympanum retro latam dupplicem et oblongam habens pro dorsum descendentem*. Lib. 2. cap. 40: *Longa tunica vestitus, nigro capitulo, cum grandi Liripipio collo indutus*. [Epist. obscurorum virorum pag. 96: *Est autem habitus Magistrorum (in jure) capitulum magnum cum Liripipio*. Adde pag. 11.]

Charta R. Cardinalis S. Steph. in Monte Coelio Legati Apost. ann. 1215. pro reformatione Universitatis Paris: *Sotulares non habeat sub cappa rotunda laqueatos, nunquam Liripipiatos*. Vide *Menagium* in Origin. Linguae Gall.

* **LIRIQUICIA**, dicitur *Gallice rigolice*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120. Pro *Liquiritia*. Vide in hac voce et supra *Liquiria*.

LIS, Bellum vel prælium initum inter hostes. Pelagius Episcopus Ovetensis in Veremundo II. Rege Hispan. : *Genuit Comitem Rudericum Munionis, qui postea mortuus fuit in Lite de Sacralias, etc.* Idem in Ferdin. : *Iterum stabilierunt Litem in Golpheliera, et ibi captus est pugna Adephonus Rex, etc.* Lucas Tundensis in Chronico: *Ex hac genuit Sancium, qui fuit mortuus in Lite de Ucles*. Theodorus Campedonensis in Vita S. Magni cap. 6: *Lis facta est inter Theodericum et Theodebertum juxta Tulliacense Castrum, ibique prælio initio infinita hominum multitudo perit*. [Lex Alaman. tit. 26: *Si quis in exercitu Litem commiserit, ita ut cum clamore populus concurrat cum armis, et ubi pugna ortæ fuerit inter proprium exercitum, et aliqui ibi occisi fuerint, ipse humo qui hoc commisit vitam perdat, aut in exilium eat, et res ejus infiscentur in publico.*] Adde Chronic. Pisanum Ughellianum ann. 1124. Wipponem de Vita Chunradi Salici pag. 432. Will. Britonem lib. 12. Philipp. v. 847. etc.

LIS CIVILIS, Bellum civile. Annales Genuens. Murator. tom. 6. col. 327: *Etenim per plebeia nostra rixæ et factiones semper tempore Litis civilis aderant*.

LIS CAMPALIS, quod alii Scriptores, *Bellum Campale* et *campestre* efferunt, in Charta Alfonsi Regis Aragon. apud Hieron. Blancam: *Et habent fueros infançones de Aragonne qui non tenet honore de seniore, quod vadat ad Lite campale, et a sitio de Castellum cum pane de tres dies*. Etiamnum hodie Hispani vocem *Lid*, pro prælio, atque etiam duello usur-

pant. Vide Leges Alfonsinas seu Partitas part. 7. tit. 4. qui inscribitur *De las Lides*, seu de probatione per duellum. Hinc

LITIGARE, pro Bello contendere, Præliari, apud Dudonem lib. 3. de Morib. Norman. pag. 97: *Nec ausus est contra eum Litigare ullus*. Pag. seq.: *Cœperunt Franci contra eum Litigare, multisque modis eum opprimere*. Adde pag. 114. Leo Ost. lib. 1. cap. 25: *Cœperuntque ad invicem totis visibus Litigare*.

BREVES LITES, Practicis nostris, *Plaits sommaires*. Synodus Exoniensis ann. 1287. cap. 45: *Considerantes in causis matrimonii juris solemnitate non esse per omnia observandam, quæ breves Lites alio nomine appellandur, eo quod in ipsis breviter sit procedendum, id est, summarie debeant terminari, etc.*

LISA, Papiæ, Longa.
LISÆ, Σφαγιτιδες. Celso lib. 4. cap. 1. *Sunt autem Lisæ, teste Donato, venæ majores gutturis, quibus intersectis, animal confestim emoritur*. Unde *Eti-um*, quicquid ex tali causa mortuum est.

LISCA, Papias: *Carex, herba acuta, vulgo Lisca*. MS. præfert *Lista*.

* **LISCERE**, Gliscere, vehementer cupere. Ecclasis vers. 360:

Perdere nos Liscunt, ac morti tradere quærunt.

1. **LISCHA**, Lisca, Instrumentum quo quid politur, cylindrus veteribus, Gallis *Lisse*. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 20: *Cum petra vitrea, quæ vulgo Lischa vocatur.... corporalia poliat*. Usus antiqui Ordin. Cisterciensis cap. 114. habent hoc loco *Lisca*. Vide *Leviga*.

LICA, in Statutis Ordinis Præmonstratensis dist. 2. cap. 8: *Indutus alba vel superpelliceo, cum Lica corporalia poliat, etc.*

* 2. **LISCHA**, Festuca, Ital. *Lisca*. Stat. Astæ collat. 13. cap. 19. pag. 41. r: *Statutum est quod si aliquis incidit vel asportaverit boschum aut gorretum aut Lischam gorreti, etc.*

* **LISCINIUM**, Ellychnium, Gall. *Lumignon, meche*. Necrol. eccl. Paris. MS. ad calcem: *Cerei qui sunt circa altare cere laudabilis et ardentis bene Liscinii*. Vide supra *Lichinus*.

† **LISDA**, LISIDA. Vide in *Leudis*.
* 1. **LISERIA**, Finis, limes, Gall. *Lisiere*. Charta ballivi Constant. ann. 1294. in Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 58. r: *Concessit ad firmam perpetuam... nundinas de Guiboudi fovea in die festi S. Sansonis et Liseriam ejusdem loci, etc.* Nisi legendum sit *Livreiam*. Vide infra in hac voce.

* 2. **LISERIA**, Ora, limbus panni, Gall. *Lisiere*. Arest. ann. 1344. 12 Febr. in vol. 8. arestor. parlam. Paris.: *Cum ballivus S. Dionysii inhibuisset tinctoriibus ejusdem villæ ne levare facerent... pannos in lania, factura et Liseria similes pannis factis in dicta villa pro vendendo ibidem*. Vide *Lisura*.

* **LISPUNT**, Polonica vox. Charta ann. 1454. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 139. col. 1: *Pro eo ipsi debent nobis annuatim ad diem S. Martini tres libras piperis, vulgariter Lispunt, in recognitionem expedire atque dare*. [* Lubecæ *Lispunt* est quatuordecim et sedecim librarum.]

LISSA HALECUM, seu *tunna*: *une tonne de harens, que on appelle Lisse*: *le somme que on appelle Lisse*, in Charta Philippi II. Regis Romanor. ann. 1208. descripta

in Magno Recordo Leodiensi pag. 11. 12. [Vide *Lasta* 2.]

* **LISSES**, *La caligine*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

1. **LISTA**, Ora, limbus: Villaneo et Petrarchæ *Lista*. Vocis etymon ab Anglo-Saxonico *List*, et *Listan*, Fascia, limbus, margo, accersit Spelmanus. At in Gloss. Lat. Gr. occurrit, exponiturque, ἡ ἐπὶ τοῖς ἀρθροῖς χαρμῆ. Γραμμῆ, [Supplem. Antiquarii: *Lista*, γραμμῆ, *Linea*.] Charta Benedicti VIII. PP. ann. 1023. in Bullario Casinensi tom. 1. pag. 7: *Similiter et pluviale diasprum cum Listis auro textis*. S. Odilo Cluniac. Abbas Epist. 1. tom. 2. Spicilegii Acheriani: *De auro quod ad nos veniens secum deluit, duas Listas tabulæ majoris altaris, dextram videlicet et sinistram, quæ destructæ erant, sicut scitis, jam perfectit*. Chron. Casinense lib. 1. cap. 21: *Tunicam item cum Lista aurea, et circulos aureos, et Listam auream margaritis insignitam*. Lib. 2. cap. 44: *Planetam diapistim Listis aureis ornatam*. Adde lib. 3. cap. 19. lib. 4. cap. 13. 29. [Constitutiones Frederici Regis Siciliae cap. 97: *Mulieres... possint uti vestimentis earum, quæ habent ad præsens... dummodo sint sine frists, Listis de auro et perlis*.] Utitur passim Anastasius et Guillelmus Biblioth. in Vitis PP. pag. 128. 129. 132. 134. 143. 144. 165. 184. 188. 198. 206. Edit. Reg. Ita etiam nomen limbos pannorum vocant Germani, et Angli, *Leisten*, et *Leists*. Matth. Paris in Vitis Abbat. S. Albini: *Latitudo pannorum duæ ulnæ infra Listas*. Charta ann. 1213. apud Ughell. in Ital. Sacr. tom. 7. pag. 289: *Cappam unam de exanimis rubeo, cum Lista de aurofriso*. Historia Cortusior. lib. 5. cap. 34: *Dominabus Paduæ donavit multas Listas, histrionibus pulcras vestes, etc.* Adde lib. 10. cap. 9. [Vitam S. Athanasii Episc. Neapolitani tom. 2. Muratorii part. 2. col. 1046.] Ab hac voce nomen *Listæ* manet etiam nomen, non modo pro lacinia, vel tænia aut vitta, sed etiam pro catalogo aut elencho, quod ejusmodi indices in pergameni aut chartæ lacinis longioribus perscribi soleant. [Concil. Hispal. inter Hispanica tom. 4. pag. 14: *Transmittant ad nos (Episcopos) seu nostros provisors quolibet anno, tempore quo transmittuntur Listæ, relationem de his (Clericis), quos repererint commisisse nonnulla delicta*.] Vide Scaligerum ad Catalecta pag. 260. [et Vossium de Vitiis sermonis pag. 238.]

† **LISTA TERRÆ**, Modus agri longior quam latior, in Charta Domini de Lurac in Foresio ann. 1417. *Lista vineæ*, in Charta Saviniac. ann. circiter 1000. ex Chartulario ejusdem loci fol. 101. [* Chartul. Celsinian. ch. 93: *Cedo.... quatuor Listas de vinea et in monte Roio duas operatas de vinea*.]

LISTATUS, Limbo ornatus. Charta Joannis Archiep. Capuani ann. 1301. in Sanctuario Capuano pag. 262: *Tobuleam unam de seta Listatam de auro*. [Statuta Massil. lib. 2. cap. 39: *Sine clamide et tunica Listatis per forsiam cum seta*. Occurrit in Inventario MS. ornamentorum Sacristiæ S. Victoris Massil. ex Archivo ejusd. Monasterii, in Synodo Pergam. ann. 1311. apud Murator. tom. 9. col. 547. in Annalibus Mediolan. ad ann. 1268. apud eundem Murator. tom. 16. col. 670. in Testamento ann. 1367. tom. 1. Anecd. Marten. col. 1525. et alibi.] *Ameto* pag. 41: *Lenzuola sottilissime Listata di seta*. Chronic. Bertrandi Guesclini MS.:

Et boutent radement sur les escus Listez.

Alibi:

Et pendent à leur col maint fort escu Listé.

Alius Poeta Anonymus:

Lors rallie ses gens, et refait son conrois:
Le ban de Macédoine, qui fu Listé d'ortois,
Fait devant lui porter, ainsi comme il est drois
La se rallioient Grieu et li Macédois.

Listarum ejusmodi confectores *Limbarios textores* vocat Plautus in Aulularia.

* [« Sequebatur Saucia in equo cooperto de seta nigra *Listata*. » (Diar. Burchardi, ed. Thuasne, II, 279, an. 1497.)]

* **LISTADUS**, ut *Listatus*, Limbo ornatus. Lit. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 68: *Item... unam cooperatam Listadam*. Hinc *Deslitélé*, dicitur de panno, cujus limbus resecatur seu inciditur in signum reprobatii artificii. Stat. ann. 1399. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 338. art. 20: *Et autres draps, qui par l'eswart de ladite ville seront coppez ou Deslitélez*.

† **LISTATUS**, ut *Listatus*, in Testam. ann. 1518. apud Pirrum Siciliae sacræ pag. 187.

LISTÆ, Campi in quo duellum peragebatur, repagula, sic dicta, quod campum et aream clauderent, et instar *listarum* panni essent. Henricus Knyghton ann. 1349: *Venit dies prælii, et intraverunt Listas, vidente Rege Franciæ, etc.* Infra: *Ante ingressum in Listas, etc.* Idem: *Pugnavit infra Listas*. Walsinghamus de duelli apparatu: *Interim præparantur duello necessaria in curia apud Westmonasterium, limites videlicet, quas Listas vocant, de lignis fortissime fabricatis, tanquam perpetuo duraturæ*. Nostri *Lisses* vocabant, non *listes* ejusmodi repagula. Vide *Licia*.

LISTELLA, diminutivum a *Lista*. Histor. Episc. Autisiodor. cap. 25: *Aliud recentarium pens. lib. 1. et unc. 9. habet in medio Listellam et feras*.

* 2. **LISTA**. [Crustula. DIF.]

* **LISTO**, Idem quod *Lista*, Ora, limbus. Stat. pro pannif. Carcass. ann. 1308. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 121: *Item quod quilibet pannus... habebit auverrias sive Listones de blavo colore vel burello notino*. Vide supra *Liseria* 2.

LISTRA, [Idem quod *Lista*, Ora.] Vide *Litra*.

* **LISTRIGANA**, *La gente pessima*. Glossar. Lat. Ital. MS.

LISURA, Ora, limbus panni; nostris, *Lisiere*. Matth. Paris ann. 1198. pag. 134. et Rogerus Hovedenus pag. 774: *Lanei panni ubicunque flant, fiant de eadem latitudine, scilicet de duabus ulnis infra Lisuras*.

† **LITÆ**, ut *Listæ*, Campus clausus repagulis, Gall. *Lisses*. Chronic. Ricobaldi Monachi Ferrar. inter Fragmenta MSS. Stephanotii tom. 7: *Conradus condito testamento et confessione acta vi. Kal. Nov. 1268. urbe Neapoli in Litas ducitur; mortis sententia legitur: Conradus superius vestimentum exuit, et genibus flexis orando, cervicem liciori porrexit*.

* **LITAMUS**, Fimus, Ital. *Litame*. Stat. Montis-reg. pag. 208: *Quod aliqua persona non debeat ponere paleas in platea vel ruatis dictæ civitatis pro Litamo faciendo, etc.* Vide supra *Læamen*.

LITANIE, LETANIE, Preces et supplicationes in sacris Synaxibus, seu in Ecclesia, ut in leg. 30. Cod. Th. de Hæret. (16, 5.) [unde *Kyrie elison*, quod in *Missa* dicitur etiam appellatum fuit

Litania, ex eo quia supplicatio sit, ut observant Macri fratres in Hierolexico.] Concilium Cloveshoviense ann. 747. cap. 16: Litaniæ, id est, Rogationes. Ordo Romanus: Litania, Græce, Latine Rogatio dicitur, inde et Rogationes. [Additio 3. ad Capitul. cap. 120: Litaniæ autem Græco nomine appellantur, quæ Latine dicuntur Rogationes. Inter Letanias autem et exomologesim hoc differt, quod exomologesim pro sola peccatorum confessione aguntur; Letaniæ vero, quæ indicantur propter rogandum Deum et impetrandam in aliquo misericordiam ejus, sed nunc jam utrumque vocabulum sub una designatione habetur. Johannes de Janua: Letania, Rogatio vel invocatio, proprie pro mortuis facta. Hinc in Gloss. Sangerman.: Letania, Rogation, priere, et proprement pour mort Letanie.] [Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: Letania, a lætor, quia læta voce cantatur.] Walafridus Strabo lib. de rebus Ecclesiast. cap. 28: Notandum autem Litaniis non tantum dici illam recitationem nominum, qua Sancti in adjutorium vocantur infirmitatis humanæ, sed etiam cuncta quæ supplicationibus fiunt, orationes (al. rogationes) appellari. Litania autem Sanctorum nominum postea creditur in usum assumptam, quam Hieronymus Martyrologium, secutus Eusebium Cæsariensem, per anni circulum conscripsit, ea occasione ab Episcopis Chromatio et Heliodoro illud opus rogatus componere, quia Theodosius religiosus Imperator in Concilio Episcoporum laudavit Gregorium Cordubensem Episcopum, quod omni die Missas explicans, eorum Martyrum quorum natalitia essent, nomina plura commemoraret. Cum autem Litaniæ in Processibus publicis fere semper concinerentur, quousque ad Ecclesiam in qua fiebat Statio, vel ad locum statutum perveniretur.*

LITANIA, ipsa Processio appellata est. Anastasius in Sergio PP: Constituit ut diebus Annuntiationis Domini, Nativitatis, et Dormitionis sanctæ Dei Genitricis, ... Litania exeat a sancto Adriano, et ad sanctam Mariam populus occurrat. Ita etiam in Honorio I. Stephano III. Gregorio I. etc. et ipsemet Gregorius M. lib. 11. Epist. 2. Aimoinus lib. 1. Histor. Franc. cap. 25. et alii. Sed et Græci Byzantini *Λατάνια* hoc sensu usurpant: locos Scriptorum dedimus in CPoli Christiana ubi de Tribunali Hebdomi. Vide Cujac. ad Novell. Justin. 123.

Litaniarum vero seu precum, quæ in hisce Processionibus cantabantur, formulas veteres describere Menardus in Notis ad librum Sacramentorum Gregorii pag. 156. Henr. Meibomius post Witi-kindum pag. 137. 138. Guill. le Peirat lib. de Capella Regia pag. 749. Mabill. tom. 2. Analect. pag. 682. et Baluz. in Appendice ad Capit. n. 95. Quæ haud multum differunt ab hodiernis nostris Litaniis. Rythmicas aliquot etiam [Rabani Brower in ejusdem Poem. n. 71.] Harthmanni et Notkeri edidit. Canisius tom. 5. Antiq. lect. pag. 732. 746. Quæ quidem Litaniæ prorsus diversæ censi debent ab iis quæ Acclamationum specie efferebantur, de quibus egimus in voce *Laudes*, tametsi laudes ejusmodi crebrius interserentur. [* Vide Heumann. de Diplom. Carol. M. § 60.]

* Extat singularis *Litaniarum* formula in Libro precum circa finem xv. sæculi Parisiis edito et illustrato, ubi invocantur Sancti Gabriel, Raquel, Raphael, sanctæ Fides, Spes et Charitas. Quisnam ille sit *Raquel* inter Angelos cooptatus,

nesciunt prorsus viri doctores de eo interrogati, nisi idem putetur qui *Raziel* nuncupatur Seldeno in suis Otiis theologicis et Cabalisticis, quem Adami præceptorem fuisse somniant. Vide Calmet. in Dissert. de bonis et malis Angelis.

* *Litania* a *Letania* distinctam vult Papebrochius in Comment. ad S. Leonem PP. III. tom. 2. Jun. pag. 579. col. 2. Prior enim, inquit vir doctus, aut pro supplicatione populariter instituta, vel pro certa Dei Sanctorumque ex ordine invocandorum formula accipitur. *Letania* vero lætum ac festivum diem significat, ut patet ex Regesto Gregoriano lib. 4. epist. 54. ubi papa *Letanias solennes*, id est dies solenniter festos enumerat, quibus archiepiscopos licet pallio uti: atqui nunquam is utitur pallio extra ecclesiam; et extra illam fiunt *Litaniæ*.

LITANIA MAJOR, a Gregorio M. instituta 7. Kl. Maii ann. 590. Ordo Romanus in Ordine in Litania majore: *Hanc autem legimus statutam a S. Gregorio propter imminentem celestis iræ mucronem. Jussit autem fieri in eodem die Litaniam septenam, ita præcipiens: Litania Clericorum exeat ab Ecclesia B. Joannis Baptistæ: Litania virorum ab Ecclesia S. Marcelli Martyris: Litania Monachorum ab Ecclesia SS. Martyrum Joannis et Pauli: Litania ancillarum Dei ab Ecclesia BB. Martyrum Cosmæ et Damiani: Litania feminarum conjugatarum ab Ecclesia B. Petri et Martyris Stephani: Litania viduarum ab Ecclesia B. Martyris Vitalis: Litania pauperum et infantum ab Ecclesia B. Martyris Cecilie.* Quæ quidem desumpta sunt ex ejusdem Gregorii Epist. 2. lib. 11. cui

LITANIA SEPTIFORMIS, et *Litania major*, dicitur in eadem Epist. et lib. 2. ante Epist. 1. [* Chron. Pontif. Leon. Urbevet. in Greg. I. apud Lam. Delic. erudit. pag. 105: *Hic instituit per Septiformem Litaniam placare iram Dei: septiformis autem ideo dicta est, quia in primo choro fuit omnis clerus, in secundo abbates cum monachis, in tertio abbatissæ cum congregationibus suis, in quarto omnes infantes, in quinto omnes viduæ, in sexto omnes laici, in septimo omnes conjugatæ.* Quod hæc ab Ordine Romano nonnihili discrepent idcirco exscripsi. Codex MS. 28. S. Vict. Paris. fol. 118. v. col. 2: *La premiere Letanie en trois manieres est apelee. Au premier, Letanie gregnour. Au second est dite Procession de sept formes. Au tierz est dite Croix noires.*] Eadem

LITANIA ROMANA, Herardo Archiepiscopo Turon. in Capit. cap. 194. Capitula Caroli M. lib. 6. cap. 73: *Ut Letania major more Romano ab omnibus in 7. Kl. Maii celebretur.* [Vetustissimum Calendarium MS. e Bibl. Colbertina: vii. Kal. Maii Nat. S. Marci Evangelistæ. *Letania major.* Inter præcipuas festivitates recensetur lib. 1. Capit. cap. 158.] De hac agunt passim Scriptores, Gregor. Turon. lib. 10. Hist. cap. 1. Paulus Warnefrid. lib. 3. de Gest. Langob. cap. 25. Amalarius lib. 1. de Eccl. offic. cap. 37. et lib. 4. cap. 24. Walafrid. Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 28. Rupert. lib. 9. de Divin. offic. cap. 5. Microlog. cap. 57. Honorius Augustod. lib. 3. cap. 138. Vita S. Anselmi Lucensis Episc. n. 40. Petrus Damian. lib. 6. Epist. 35. Beletus cap. 122. Durandus lib. 6. Ration. cap. 103. etc. [Adde Glossarium Pithœi ad Capitularia.]

LITANIA MAJOR, dicitur etiam in libro Sacramentorum. Gregorii M. quæ alias

Rogationum, et in triduo ante Ascensionem Domini celebratur, a Mamerto Viennensi instituta. Anastasius in Leone III. PP. pag. 128: *In Litaniis, quæ ab omnibus Majores appellantur.* [Capitul. lib. 5. cap. 150: *Placuit nobis ut Letania major observanda sit a cunctis Christianis diebus tribus.*] Vita MS. S. Gaugerici Episcopi Camerac. lib. 2. cap. 2: *Eodem tempore, cum de more Gallico Letaniarum, id est rogationum solemnia agerentur, etc.* Eadem et

LITANIA GALLICANA dicitur, ut a Romana distinguatur: quæ

LITANIA MINOR, in Ordine Romano appellatur. Vide *Rogationes*.

LITANIÆ in Kalendis Januarii institutæ ad calcendas gentilium spurcitas, in Concil. Turon. II. can. 17.

LITANIÆ quas prima noni mensis hebdomada, hoc est, ante diem Dominicam quæ prima in ipso mense illuxerit, sicut ante Ascensionem Domini, sancti Patres fieri decreverunt: deinceps ab omnibus Ecclesiis, seu Parochiis, celebrari statuit Concilium Lugdun. II. cap. 6. Adde Concil. Gerundense sub Hormisda cap. 3.

LITANIÆ in principio Quadragesimæ, in Concilio Bracarense II. cap. 9.

LITANIÆ per singulos menses pro statu Ecclesiæ et incolumitate Principum, in Concilio Toletano XVII. can. 6. in Martyrologio Adonis, singulis mensibus, legi hæc verba in Codd. MSS. *Litaniæ indicendæ*, monet Rosweidus. *Litaniis omni tempore bis in mense a se faciendæ spondet* Episcopus recens consecratus summo Pontifici, in Diurno Romano cap. 3. tit. 7. Extr.

† LITANIA Septena, Quina, Terna. Ordo Romanus: *Interim schola jussa facit Litaniam ad fontem ante altare, primo Septenam; et spatio facto, faciunt alteram quinam; ita enim inchoatur. Stat primicerius unus in dextro choro, et dicit cum ipso, Kyrie eleison: et respondet secundicerius cum sinistro choro, Kyrie eleison usque ter. Deinde Christe eleison usque ter. Hoc fiunt septem vices repetitæ: unde et Septenæ dicuntur. Post hæc Christe audi nos usque septies, et sic per ordinem. Hoc ordine, intervallo facto, sequuntur, ut prædictum est, Litaniæ Quinæ, id est, quinquies repetitæ. Acta Udalrici Episc. Augustensis: *Baptizatis tribus pueris cum Septena Litania.**

* In qua septies, quinquies, ter, invocationes repetuntur. Cerem. vet. MS. eccl. Carnot. in Sabbato S.: *Incipiant in medio choro Letaniam Septenariam et ibidem finiant, ... qua letania finita usque ad ordinem Virginum, duo alii canonici de grandi statu incipiant Quinariam; ... hac letania ibi terminata, ... duo de majoribus ecclesiis incipiant Ternariam Letaniam.*

* LITANIA PLANA, ad discrimen illius, in qua pluries invocationes repetuntur, dicta, in vet. Cerem. MS. eccl. Carnot. ubi de Rogat.: *Letaniam planam et consuetam cantant duo pueri, succentore eos docente.*

† LITANIAM in singulis Sabbatis instituit Stephanus PP. III. de quo Anastasius in Vitis Papanum apud Murator. tom. 3. pag. 167. inscribit: *Hic beatissimus vir pro salute provincie et omnium Christianorum omni Sabbatorum die Letaniam omni postposito neglectu fieri statuit.* Idem de Honorio PP. I. refertur infra.

☞ Ejusmodi vero *Litaniæ* seu supplicationes fieri maxime consueverunt cum aliquod a Deo beneficium impe-

trare, aut pro impetrato gratias agere vellent. Cum primum, jejuni et discalceati procedebant. Epistola Caroli M. tom. 1. Capitulum. col. 256: *Nos autem Domino adjuvante tribus diebus Litaniam fecimus, id est, Nonis Septembris, quod fuit Lunis die, incipientes, et Martis, et Mercuris, Dei misericordiam deprecantes ut nobis pacem et sanitatem atque victoriam et prosperum iter tribuere dignetur... Et a vino et carne ordinaverunt Sacerdotes nostri, qui propter infirmitatem aut senectudinem aut juventudinem abstinere poterant, ut abstinissent... et interim quod ipsas Litanias faciebant, discalceati ambulassent. At in solemnibus gratiarum actione jejunium non indicabatur. Constitutio Pippini Regis ann. 764. ibid. col. 186: *Et ob hoc atque pro aliis causis nostris opus est nobis illi gratias agere... Sic nobis videtur, ut absque jejunio indicto unusquisque Episcopus in sua parochia Litanias faciat, non cum jejunio, nisi tantum in laude Dei. Hac erat etiam Ecclesiarum pia consuetudo, ut jejunio Litaniarumque obsecrationibus vacarent, priusquam de eligendo pastore convenirent. Vide Epistolam Hincmari Remensis ad Clerum et plebem Cameracens. tom. 2. Capitulum. col. 596.**

LITANIE PRIVATE, quas Patres nostri, inquit Concilium Turonense II. can. 17. in Kalendis Januarii fieri stauerunt ad calcandam Gentilium consuetudinem. Vide Concil. Toletan. IV. can. 11.

LETANIAM EVERTERE, in Capitulum. Caroli M. lib. 6. cap. 127. [*129.] dicitur qui Officium divinum inturbat, aut impedit.

† VEXILLORUM USUS in Litanis seu processionibus meminit Will. Brito lib. 11. Philipp. ubi de celebri vexillo Sandionysiano:

Asi Regi satis est tenues crispare per auras
Vexillum simplex, candato simplice tectum
Splendoris rubri, Lethania qualiter uti
Ecclesiastica solet certis ex more diebus.

† LITANIE SANCTORUM pro moribundis recitatae ann. 704. ut videre est in Vita S. Austrebertae Abbatis, saec. 3. SS. Benedict. part. 1. pag. 36. et 39.

* Stat. Gaufr. abb. Rivipull. ann. 1157. ex Cod. reg. 5132. fol. 103. r. *Obmissis vij. psalmis et Letania, in iisdem defunctis in conventu celebranda, nunquam intermittatur. Testam. Guill. Arnaldi de Bellovidere civis Tolos. ann. 1472: Ordinavit dictus testator quod die suae sepulture... dicatur sive cantetur Letania vocata Exaudis.*

† IN LITANIS, f. Ordinatim, per seriem ut in Litanis. Index veterum Canonum tom. 3. Concil. Hisp. pag. 10: *Quod parochianis Presbyteris, quom ordinantur, officialis libellus debeat dari; et idem Presbyteri in Litanis sint de officio requirendi; id est, si recte interpretor, de singulis ad eorum officium pertinentibus interrogentur ordinate.*

† LETANICE PROCEDERE, Ordine processionali Litanias concinendo. Anonymus de Vitis PP. apud Stephanotium tom. 7. Fragm. MSS. pag. 136: *Honorius I. natione Campanus... constituit ut omni Sabbato procederet Letanice ad S. Petrum.*

LITARE. Vetus scriptura ann. 952. in Monasterio S. Martini de Castaneda, apud Ambrosium Moralem lib. 16. cap. 23: *Hic locus antiquitus Martinus sanctus est honore dicatus, brevi opere instructus, diu mansit dirutus, donec Joannes Abbas e Corduba venit, et hic templum*

Litavit, Aedis ruinam a fundamentis erexit, etc. Ubi forte legendum dicavit: nisi litavit, sit lapideam fecit ex Gr. λιθωσ. [Forte barbarus Scriptor Litare dixerit pro Consecrare, dicare, ut pro nudo sacrificare dixerunt quidam ex antiquis. Quem autem honorem, inquit Tertull. de Patientia cap. 7. Litabimus Domino Deo? id est, dabimus, offeremus.]

* LITARGIA, pro Lethargia, in Annal. Victor. MSS. ad annum 1216.

† LITARGIUM, Spuma argenti, in vet. Glossario Sangerman. MS. num. 501. Est pro Graeco λιθάργυρος, quod idem significat.

* LITARGURIUM, La Schuma de argento, o altro metallo. Glossar. Lat. Ital. MS. Vide Litargium.

* LITARGUS, ORGUS. [Extractor metalli de foveis. DIF.]

* LITAZINUM, Lithargyrium. Stat. Placent. lib. 5. fol. 64. r.: *Nullus artifex operetur de argento vel auro nisi secundum ligam et modum eis datum, nec in annulis ponat Litazinum sub lapidibus annulorum, vel aliud per quod fraus aliqua committatur.*

* LITEA, Tænia, fascia, vexillum. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Charthoph. reg. ch. 83: *Item quod furata fuerat... unam Liteam sericam, cum quodam parvo baculo auri.*

† LITEIRA, Apparatus et instrumentum lecti. Testamentum Sancii I. Regis Portugall. apud Brandaonem tom. 4. Monarch. Lusitan. pag. 260: *Post mortem meam habeat totam meam Liteiram [Liteiam male tom. 3. SS. Junii pag. 477.] et meos annulos et sortilias, exceptis duobus annulis, quos mando dari filio meo Regi donno Alfonso. Vide Lectarium.*

† LITELLUS, Gualvanus Flammæ apud Muratorium tom. 12. col. 1012:

Hydra cuniculis reptat ditata Litellis.

1. LITERA, Stramentum. Vide Lectoria 1.

2. LITERA, nude, Latina lingua. Epistola Ademari de Apostolatu S. Martialis ann. 1028. apud Mabill. tom. 4. Annal. Bened. pag. 726. col. 1: *Ego sum Prior de Clusa, et bene scio facere sermonem de Litera. Ademarum Priorem hunc inducit ut Grammaticum de Latina lingua continuo gloriantem. Vide Litera-litera 1. et Literate.*

LITERÆ, Diplomata, Scripturæ tabellionum, qua notione vocem Lettres usurpamus. Julius Firmicus lib. 4. cap. 5: *Si vero per noctem a Sole defluens Luna ad Mercurium feratur, faciet Publicos vel Tabelliones, et qui his Literis quarant vitæ subsidia. Ita etiam usurpant interdum JC. Instit. lib. 3. tit. 22. Julianus Antecessor Nov. 66. l. 19. C. de Fide instrum. (4, 21.) sed et Cicero Orat. pro Flacco, etc.*

† LITERÆ ABOLITÆ, Deletæ, cancellatæ. Literæ non abolitæ non cancellatæ, nec aliqua sui parte viciatæ, in Charta ann. 1225. tom. 1. Chartul. S. Vandreg. pag. 939. Similes formulæ passim occurrunt alibi. Vide Cancellare.

* LITERA ADQUIETANCIALIS, Qua quis a debito quietus sui absolutus declaratur. Vide supra Adquietancialis.

* LITERÆ AGRAVATORIÆ, REAGRAVATORIÆ, Voces fori ecclesiastici, iterata et repetita excommunicationis sententia. Proces. ann. 1448. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 273. col. 2: *Litteras fortiores, agravatorias, et reagravatorias, contra ipsum dominum abbatem excom-*

municatum, etiam in divinis, ut dicitur, se immiscentem, meruerit obtinere. Vide Aggravatio.

* LITERA ANNALIS. Chart. ann. 1218. apud Neugart. in Cod. Alem. tom. 2. pag. 137. num. 902: *Hæc commutatio facta fuit anno dominicæ incarnationis 1218. anno decem novenatis cicli 3. indict. 6. F. Annuali Littera, epactis 22. concurrentibus 7. G. littera dominicali, etc. Adde ibid. num. 904. ann. 1219. Hæc nota chronica, scribit Neugartus, in diplomatibus alias inusitata, litteram martyrologii denotat, quæ per integrum annum decurrit, ac lunam designat, ante diem currentem in lectione martyrologii exprimentam. Videatur dissertatio Martyrol. Roman. præmissa.*

† LITERÆ APERTÆ. Vide Literæ Patententes.

* LITERÆ APOSTOLICÆ qua reverentia acceptæ fuerint, docet nos formulare MS. Instr. fol. 52: *Executor præfatus dicat Litteras Apostolicas extracto pileo reverenter eæque recepit et earum presentationem admisit.*

* LITERA ATTINENTIÆ, Gall. Lettre d'attainte, Chirographaria assignatio. Vide supra Assidatio.

* LITERÆ AUTORIZABILES, Mandati litteræ. Vide Haltaus. Glossar. German. voce Macht-Brief. col. 1236.

* LITERA BENEVENTANA, Character Longobardicus, ut opinantur docti Editores, ad Vit. S. Gratae tom. 2. Sept. pag. 250. col. 2: *Aut in quibusdam scriptis de Litera Beneventana, quæ a paucis legi poterant. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: Item quidam liber antiquus de Litera Beneventana. [* Vide Marin. Papir. Diplom. pag. 226. not. 6.]*

* LITERA BONONIENSIS, Character apud Italos, et maxime Bononiæ, in usu, a litera, quam Formæ dicebant, non multum dissimilis. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 64. r.: *Ostenderunt mihi quemdam librum valde pulcrum et cum obtima Littera Bononiensi et perobtime illuminatum de adhuro et mironne (sic) ubi erant Evangelia in Romano et Epistolæ beati Pauli. Inventar. bonor. Joan. ducis Bitur. ann. 1416. fol. 52. r. ex Cam. Comput. Paris: Item un tres bel décret escript de Lettre Boulonnoise. [* Vide Savin. Histor. Jur. Roman. med. temp. tom. 3. cap. 25. § 212.]*

† LITERÆ CAMBIALES, CAMBITORIÆ, Gall. Lettres de change, Quæ dantur a mensariis ad pecuniam alibi numerandam. Vide Cambiare et Brenemannum Dissertat. 1. de Rep. Amalphitana pag. 19. ubi contendit verbum Cambiare, deduci a κάπτειν, Flectere, vertere, atque ideo eas Literas dici cambiales, quibus pecunia versatilis quodammodo, variis in locis plus minus dissitis, jubetur persolvi.

† LITERÆ CANONICÆ, Canonibus et regulis ecclesiasticis consentaneæ. Harum mentio est in Formulis antiquis promotionum episcopaliū, apud Baluz. tom. 2. Capitulum. col. 597. et aliis in locis, laudatis in Canonice Literæ.

* Ea nomenclatura potissime donabantur Epistolæ, quibus metropolitani episcopus recens consecratum, juxta canones et ecclesiasticas regulas electum et inauguratum fuisse, clero et populo ejusdem ecclesiæ mandabant. Vide supra Canonice Literæ.

* LITTERA CAPITULARIS, Grandis, quæ est in principio Gall. Capitale. Ekkeh. IV. Casus Sangall. cap. 1: Li-

neandi et Capitulares Litteras rite creandi præ omnibus gnarus. Vide *Linea 2.*

* LITTERÆ CAUDATÆ. Vide *Caudæ Chartarum post Cauda 2.*

† LITERÆ CITATORIÆ, vel *Citatoriales*, quibus quis in jus citatur. Ordinatio Comitum Provincia super officio Tabelionum ann. 1254. e MS. D. Brunet fol. 60: *Item de Litteris citatoris, vel pro debito exigendo, seu de aliis litteris cum sigillo, III. den.* Vide *Citatio.*

† LITERÆ CLAUSÆ. Vide *Literæ Patentis.*

* LITERÆ CLERICALES, si fides Auctoribus novi Tract. diplom. tom. 1. pag. 243. S. Cypriano dicuntur illæ, quæ a clero ecclesiæ pastore suo viduatæ scribuntur.

† LITERÆ COMMENDATITIÆ. Vide *Commendatitiæ Litteræ.*

* LITERÆ COMMUNES, Auct. nov. Tract. Diplom. testibus, appellabantur literæ, quæ monachis, monasterio suo relicto, ad aliud proficiscentibus concedebantur.

† LITERÆ COMMUNICATORIÆ. Vide *Communicatoris Litteræ.*

† LITERÆ COMPULSORIALES, *Compulsoriae*, Gall. *Compulsives*. Vide in *Compulsare*, et mox *Literæ Monitoriæ.*

* LITERÆ CONFESSORIÆ vel *Confessionis*. Vide *Confessoris Litteræ.*

* LITERA CONTUMACIALIS. Vide supra in *Contumacia.*

* LITERA CORONÆ. Vide supra *Corona Clericalis.*

† LITERÆ CREDENTIÆ, vel *Credentiales*, Gall. *Lettres de creance*. Vide *Credentia 4.*

* LITERA CURSALIS, Gall. *Lettre de court*, Character quotidiani et communis usus. Inventar. bonor. Joan. ducis Bitur. ann. 1416. fol. 52. v. ex Cam. Comput. Paris.: *Item un livre des trois Mariæ et de leur sainte lignée, escript en François de Lettre de court.* Lit. remiss. ann. 1457. in Reg. 87. Chartoph. reg. ch. 274: *Ung petit livre escript en Lettre de Court, ouquel sont contenu vigilles, les sept psalmes et plusieurs oraisons.*

† LITERÆ DIMISSORIÆ, Gall. *Dimissoires*, in Concilio Complut. ann. 1347. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 613. Vide *Dimissoria Litteræ.*

LITERÆ DOMINICALES, Quæ Bedæ *lacterculum septizonii* appellantur, A. B. C. D. E. F. G. quæ quotannis mutantur ordine retrogrado, G. F. E. D. C. B. A. etc. Vide *Canones Isagogicos Scaligeri* pag. 181. et *Compotistas.*

* LITERA DOMINICALIS, quæ a domino ad inferiorem scripta est. Charta ann. 1438. ex Tabul. D. Venciæ: *Paratum me obtuli ipsas dominicales Litteras et omnia contenta in eis exequi, facere et adimplere.*

† LITERÆ ECCLESIASTICÆ, Eædem quæ *Communicatoris*, in Addit. 4. ad Capitularum. cap. 36. ex Concilio Arelat. I. can. 7. Vide *Ecclesiasticæ Litteræ.*

* LITERÆ EMANCIPATORIÆ. Vide in *Emancipatio 2.*

* LITERÆ EXPECTATORIÆ, Vox fori, quibus nempe vadimonium procrastinatur. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 123. Chartoph. reg. ch. 52: *Icellui Pierrot fist citer en la court de Cambray ledit Gilet, contre le quel Pierrot ledit Gilet prist Lettres expettatoires, et le fist citer à veoir taxer les despens à certain jour.*

* LITERA FORMÆ, Gall. *Lettre de forme*, Character, qui impressa forma pingebatur, quo præsertim utebantur

xiv. sæculo in libris ad ecclesiæ usum scribendis. Inventar. ann. 1319. ad calcem Necrol. MS. eccl. Paris.: *Item unum bonum breviarum et pulcrum, notatum, ad usum Parisiensis ecclesiæ, scriptum in pergamento abortivo de Littera Formæ.* Aliud ann. 1492. *ibid.*: *Item ungu collectaire par cayers, escript en parchemin, Lettre de forme.* Inventar. bonor. Joan. ducis Bitur. ann. 1416. fol. 52. r. ex Cam. Comput. Paris.: *Item une très belle Bible en François, escripte de Lettre de forme.*

† LITERÆ FORMALES. Vide *Formales Epistolæ.*

† LITERÆ FORMATÆ, seu *Canonicæ*, in Epistola Teutgaudi Trevirens. Archiepiscopi apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 155. Vide *Formatæ.*

* LITERA FRANCICA, Ad usum scilicet Francorum; quam *Capetianam* vocant Auctores novi Tract. diplom. t. 3. pag. 323. Inventar. bonor. Joan. ducis Bitur. fol. 52. r. ex Cam. Comput. Paris.: *Item une autre Bible en François, escripte de Lettre Française.*

* LITERA GAENGNIÆ. Vide supra *Gaengnia.*

LITERA GOTHICA, quæ et *Toletana*, apud Rodericum Toletanum lib. 6. Hist. Hisp. cap. 25. 30. quam Gulfilas Gothorum Episcopus adinvenit, ut auctor est Jornandes de Reb. Getic. Isidorus in Chronico: *Gulfilas eorum Episcopus Gothicas Litteras adinvenit, et Scripturas sacras in eandem linguam convertit.* Hac Hispani usi sunt, donec abrogata est a Bernardo Toletano Primate in Concilio Toletano æræ 1117. in quo statutum ut *Litteris Gallicis* uterentur. Literam porro Gothicam eandem esse cum Runica pluribus contendit Olaus Wormius lib. de *Literatura Runica.*

* Duplex erratum hic emendare proponunt Auctores novi Tract. diplom. tom. 3. pag. 323. id enim factum fuisse docent in concilio Legionensi æræ 1129. hoc est, ann. 1091. Literam denique Gothicam distinguendam omnino a Toletanicam et Runica probant *ibid.* pag. 321. Ipsos consule.

* LITERA HEREDITATIS, Charta, qua quis aliquid possidet. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 216: *Lesquelz alerent en la ville d'Arcueil près de Paris, pour querir une Lettre de héritage, qui appartenoit audit Hemon le Bouquaut, pour cause de une piece de vigne, que icellui Hemon avoit achetée, afin que icelle Lettre feust enregistrée en papier et registre d'icelle ville d'Arcueil où ledit contrat de vendition avoit esté fait.*

* LITERA IMPRESSIONIS, Character typographicus. Inventar. ann. 1492. ad calcem Necrol. eccl. Paris. MS.: *Item ungu autre pontifical de Ordinibus in petit volume, escript en parchemin Lettre d'impression.*

* LITERA JUDICIALIS, Sententia iudicis. Lit. ann. 1411. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 602. art. 15: *Quod secundum stilum dictæ curiæ (Viennensis) consueverunt concedi Litteræ judiciales, querelose et etiam compulsoriae, tam super legatæ testatorum, quam super testamentis.*

* LITERA LEGENDA, simplici opponitur, in Formul. MS. Instr. fol. 40: *Ad impetrandum in audientia domini papæ privilegia et indulgentias et Litteras, tam simplices quam legendas, gratiam et iustitiam continentes, etc.* Occurrit passim in iisdem Formulis. An *Legenda*

publicam literam indicat, et *Simplex privatam?*

* LITERÆ LITHOSTRATÆ, Tessellatæ. Vide in *Lithostrotum.*

† LITERÆ MINUTÆ, *Minutissimæ, Rotundæ*, Ejusd. formæ cum *Umiculibus*, sed non ejusdem magnitudinis. Vide *Mabilionum* lib. 1. de *Re Diplom.* cap. 11. num. 4.

* LITERA MONITORIA vel *Monitorialis*, Qua aliquid a iudice injungitur sub certis subsequentibus pœnis. Proces. ann. 1448. inter *Probat.* tom. 3. Hist. Nem. pag. 273. col. 1: *Ipsè dominus abbas legitime et canonice monitus fuerit, ut sub pœna excommunicationis infra certum competentem ac peremptorium terminum, in aliis nostris Litteris monitoriibus specificatum, solvere haberet, etc. Litteræ monitoriæ, eodem sensu in Comput. ann. 1479. *ibid.* pag. 342. col. 1. Pro Litteris vero iudicis ecclesiasticis, quibus fideles sub pœna excommunicationis, ut crimen ipsis notum patefaciant, monentur, occurrit passim.*

† LITERÆ MONITORIÆ, *Preceptoris, Executoris, Compulsoriae*, Varia et successiva Rom. Pontificum mandata, quibus collatores ad conferenda certis ac designatis personis beneficia compellabant. Vide *Executoris Litteræ.*

† LITERÆ DE NISI, quibus quis ita obligatur, ut nisi in iis literis contenta adimpleverit, pœnis iure statutis subiaceat. Statuta Eccl. Aduensis ann. 1468. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 515: *Monitiones, confessiones, et obligationes seu Litteræ de nisi, quæ certum diem habent, ea possint executioni demandari. Ordinamus igitur quod cum prædictæ Litteræ de Nisi, seu obligationes sub curia nostra receptæ, adjudicationes, monitionesque per curiam nostram declaratæ fuerint, infra sex menses a die ibi designatæ et effluxu executioni demandentur absque difficultate quacunque.* Vide in *Nisi.*

† LITERÆ OBEDIENTIALES, Gall. *Obediences*, in Concilio Limano II. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 637.

* LITERÆ OBTRUNCATÆ, *Divisæ*, ut in chirographis et indenturis. Chart. ann. 1163. in Alsat. Diplom. num. 308: *Presentemque kartam et aliam huic consimilem, sigilli sui impressione signari curavit, et Obtruncatis ad cautellam in fine Litteris unam suis fratribus, alteram L. commendavit.*

† LITERÆ PAGANICÆ, f. Quæ pagenses seu censuales, qui apud Saxones *pagani* vocabantur, spectant; vel etiam Litteræ quibus servi glebæ, *pagenses* dicti, manumittuntur. Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 250: *Donatio Henrici Regis qua confirmat Litteras Paganicas Julii et Neronis Cæsarium et concedit advocatiam Episcopatus Juvaviensis et Laureacensis Ernesto Marchioni anno 1058.*

* LITERA PASSUS, Quæ liber transitus asseritur. Hist. desponsat. Frider. III. imper. cum Eleon. Lusit. ann. 1451. tom. 1. *Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 603: Prædictis oratoribus saluum conductum et Litteram passus dedit (Regina Aragonum.)*

LITERÆ PATENTES, id est, *Apertæ*, et in totam papyri vel pergameni latitudinem expansæ, quæ *Clausis* opponebantur, cum istæ sigillo publico, hæ sigillo quod *Secreti* vocabant, sigillarentur: vulgo *Lettres patentes*. [Stephanus Tornac. Ep. 157. ab Archiepiscopo Lundensi *Litteras patentes et pendentes* postulat ad reddendum depositum.] Wilhelm. Brito lib. 6. Philippid.:

Firminus et Scripto firmat nova pacta patenti.

Et lib. 9 :

Cui cum firmasset per Scripta patentia pactum.

* De ejusmodi Litteris hæc exscribenda censui ex Cod. reg. 9824. 7. fol. 709. r.º : *Litteræ patentes semper sic incipiunt Latine: Karolus D. G. Fr. rex. Notum facimus universis, tam presentibus quam futuris, etc. De patentibus Litteris, aliquæ vocantur, Cartæ, Gallicæ Chartres, quæ sigillantur in cera viridi et filis sericeis; et hæc fiunt ad perpetuitatem. Aliæ sunt Litteræ, quæ sigillantur in cera alba et cauda duplici; et hoc fit quando materia, de qua fiunt illæ Litteræ, est ad vitam, ut donationes officiorum vel similia: et incipiunt, Karolus, etc. Universis presentibus Litteras inspecturis, salutem. Aliæ sunt Litteræ, quæ sigillantur etiam in cera alba et simplici cauda; et istæ fiunt de singularibus et particularibus negotiis singulorum, non ad vitam, sed ad tempus. Fiunt etiam quandoque aliæ Litteræ, quæ nec vocantur clausæ nec apertæ; sed vocantur le Seau plaqué; et fit hoc in retentis, quando rex aliquem in notarium, vel in servientem armorum, vel alium servientem in hospitio suo retinet.*

LITERÆ APERTÆ, Eadem notione, in Epistola synodali Concilii Viennensis ad Paschalem PP. II: *Cujus confirmationi argumentum per apertas nobis Litteras significare dignemini.* Gregorius VII. PP. lib. 2. Epist. 10: *Has autem Litteras idcirco aperte sigillari præcipimus, ut certiores vobis auctoritatem præberemus.*

† LITERÆ PEREGRINORUM, Eadem quæ Communicatoriæ in Capitulari 6. ann. 806. cap. 12.

LITERA PISANA, dicitur character vetus quo scripti sunt Pandectarum libri, apud Pisanos aliquando conservati: hos, cum Amalphin cepisset Lotharius Imp. a Wernhero inventos, honorario munere Pisanis dedit: ii postea Florentiam delati in Bibliotheca Magni Ducis asseruntur.

* Bis peccat hæc definitio, teste Brenmanno lib. 2. Hist. Pandect. cap. 2. pag. 108. Primo, quia communem eorum sæculorum scripturam, peculiarem et propriam facit Pandectis Florentinis; dein, quod imprudenter abutitur elegantiam circumscriptione exemplaris Pandectarum, quod Pisis eo tempore asserabatur: nunc vero non in Bibliotheca Magni Ducis, sed palatii reipublicæ. [* Vide Savin. Histor. Jur. Roman. med. temp. tom. 3. cap. 22. § 157. sqq. 168. not. a.]

☞ Alia docet probatque idem Brenmannus lib. 1. Hist. Pandect. nempe libros illos non fuisse a Pisanis asportatos ann. 1137. quo Amalphin cepit Lotharius, sed ann. 1135. quo Pisanis soli eam urbem invaserunt Imperatore tum in Germania existente. Fabulosa itaque est hujus Imperatoris donatio, cujus instrumentum nullibi comparet. Neque magis verum est, quod vulgo dicitur, ab eodem Lothario sancitum fuisse, ut ex uno jure civili Romano posthac judicium fierent, ceteris abrogatis, aut a Wernhero, seu Irnerio, ut frequentius appellatur, repertos fuisse libros Pandectarum, ut ait Cangius: eos quidem primus exposuisse dicitur Bononiæ, sed primus reperisse nullibi legitur.

† LITERÆ PLACETI, Quibus placet adscribitur, ut petitio vim habeat. Vide Placetum.

† LITERÆ POENITENTIALES, Idem

quod Libellus Poenitentia. Vide in Poenitentis.

* LITERÆ PRÆDICATIONIS nuncupabantur, illæ, quæ ab episcopo concedebantur, ut per vicus suæ diocesis deferrentur Reliquiæ ad corrogandas pecunias, ecclesiarum restorationi vel ædificationi insumendas. Lit. Honor. PP.: *Venerabilis frater noster Laudunensis episcopus gravem nobis obtulit quæstionem, quod Cum Remense capitulum nuper postulasset ab eo, ut pro reparanda ecclesia Remensi eis per Laudunensem diocesim Litteras prædicationis concederet, unum annum indulgentiæ continentes, expresso quod eorum nuncii per totam ipsam diocesim cum processione recipereutur a clero et populo, et dies adventus eorum tanquam Dominicus haberetur, et cum venirent ad locum interdicto suppositum, divina libere celebrarentur ibidem, quamdiu ibi essent, et statuerentur pro ipsius Ecclesiæ opere confrario. Et idem episcopus attendens hæc manifeste obviare statuto Concilii generalis, eis ejusmodi litteras denegasset, ac benigne eis obtulisset litteras competentes, illis eas recipere contemnentibus, etc.* Vide in Reliquiæ 1.

* LITERÆ DE NON PRÆJUDICIUM, Quibus scilicet alterius damno cavetur. Reg. 13. Corb. sign. Habacuc ad ann. 1513. fol. 191. vº: *Lesquels archevêques et évesques non vollans desroguer ne aller au contraire desdits privilèges et exemption, ont baillié par plusieurs et diverses fois souz leurs seaulz Lettres de non préjudice.*

* LITERA PURGATIONIS, Qua qui crimine purgatur. Charta ann. 1396. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 228: *Nous veismes unes Lettres de purge saines et entieres, etc.*

† LITERÆ QUADRIVIALES, f. Mathematica sic dicta ex quatuor ejus partibus, Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia. Hist. Monasterii Villariensis, tom. 3. Anecd. Marten. col. 1278. de Valtero Abbate: *Cum esset vir nobilitate genere et delicatus in sæculo, optime Litteris et maxime Quadrivialibus institutus.*

* LITERA QUERRELOSA, Petitio juridica. Vide supra Litera Judicialis.

† LITTERA QUITTORIA, Gall. *Quit-tance*, Acceptatio, apocha, in Charta ann. 1340. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 218.

* LITERA RATIONIS, id est, Accepti et impensi. Stat. ann. 1338. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Ordinamus ad ejusdem conventus humilem et supplicem requisitionem de Litera Rationis consueta sive confirmata conventui, quod fiant duæ scripturæ similes per alphabetum divisæ.*

LITERÆ DE RATO, in vet. Vocabulario juris utriusque dicuntur Procuratoriæ, quod constituens procuratorem semper adijcit in fine quod *quicquid procurator fecerit super causa ad quam dantur, habeat Ratum et gratum; ut in ca. cum dilectus de relig. domi. in Gloss. (Dtal. lib. 3. tit. 36. cap. 8.)*

* Charta ann. 1184. in Chartul. S. Cornel. Compend. fol. 103. vº. col. 1.: *Ansoldus abbas Compendiensis ecclesie et Gislebertus prior et Richardus subprior Litteras de rato pro toto capitulo exhibentes, etc.*

* LITERÆ REFUSORÆ, Eadem quæ cessionis, apud Sidon. lib. 9. Epist. 10. tom. 1. novi Tract. diplom. pag. 260.

* LITERA REGARDI, Eadem quæ placeti, Cui placet adscribitur. Lit. remiss. ann. 1482. in Reg. 209. Chartoph. reg. ch. 254: *Le suppliant demourant en*

nostre ville d'Abbeville... fut cité... pour comparoir devant l'official de Beauvais, par vertu des Lettres de regard ou placet données de l'official d'Amiens.

LITERÆ REGIÆ, Quæ a rege alicui inscribuntur. De eorum formulis hæc habet Codex reg. 9824. 7. fol. 709. r.º: *Sunt aliqui secretarii, qui dicunt quod rex neminem salutatur in fine Litterarum, præter papam, imperatorem et aliquos reges; hoc est, quod non ponitur in fine litterarum illa clausula: Notre Seigneur vous ait en sa garde. Sed per multos antiquos vidi contrarium; videlicet quod in litteris cardinalibus directis in fine semper ponitur illa clausula: Tres-cher et féal ami, nostre Seigneur vous ait en sa garde. In cauda autem pro superscriptione ponitur sic: A nostre très-cher et féal ami le Cardinal de la Tour; vel si sit de genere regis sic debet dici: A nostre tres-cher et féal cousin le Cardinal, etc.*

* LITERÆ REGULARES. Vide Canonice Epistolæ.

* LITERÆ REMISSIONIS, vulgo *Lettres de grâce*. Charta vendit. comitat. Montispenc. ann. 1385. in Reg. Joan. ducis Bitur. ex Cam. Comput. Paris. fol. 108. vº: *Dictus dominus duæ (Bitur.) debet atque tenebatur tradere et deliberare dicto dom. comiti (Venthadorensi) Litteras remissionis seu indulgentiæ sive de pardonance.*

* LITERÆ RETENTIONIS. Vide infra Retentio 3.

* LITERÆ REVERENDIÆ et Reverentiales, Eadem quæ Dimissoriæ. Litteras dimissorias seu Reverendas, ut aliqui vocant, in Conc. Trid. cap. 10. de Reform. sess. 7. Vide Bernardin. Ferrar. lib. 1. cap. 8.

† LITERÆ REVERSALES, Quibus quis suscipiens munus vel possessionem, declarat se servaturum conditiones consuetas vel conventas. Vide Reversales.

† LITERÆ DE ROGAMUS. Sic dictæ a verbo *Rogamus* is inseri solito. Statuta Eccl. Aduensis ann. 1468. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 510: *Omniubi et singulis Ecclesiarum rectoribus civitatis et diocesis auctoritate dicti D. Cardinalis Aduensis Episcopi inhibetur, ne aliquas Litteras de Rogamus, aut quascunque alias litteras extranei iudicis exsequi præsumant absque ipsius D. Card. Episcopi aut Vicariorum seu Officialis ejus speciali mandato.*

* LITERA ROGNOSA, Incisa, apud Mabill. Diplom. lib. 1. cap. 11.

* LITERA ROTUNDA, Ejusdem formæ atque Uncialis, sed minoris magnitudinis. Inventar. ann. 1492. ad calcem Necrol. eccl. Paris. Ms.: *Item ung petit journal, escrit en parchemin Lettre ronde.* Consule Mabill. ibid.

* LITERA RUBEÆ in subscriptione adhibita. Charta ann. 1020. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi. col. 1013: *Et in qua ipse dominus Paldolfus Princeps per Litteras rubeas roborato erat, et ab anulis ipsorum principum de intus et foris in cera sigillato erat.*

LITERÆ SACERDOTALES, Hieroglyphicæ. Rufinus lib. 11. Histor. Eccles. cap. 26: *Jam vero Canopi quis enumeret superstitionis flagitia? Ubi præteatu Sacerdotium Litterarum, (ita enim appellant antiquas Aegyptiorum litteras) magica artis erat pene publica schola.*

† LITERÆ SACRÆ, Quæ proprio motu ad particulares a summo Pontifice scribebantur, ut habet Bleynianus Institut. pag. 82. Vide Sacra.

* LITERÆ SALUTATIONIS, Quibus quis alicui salutem impertit. Lit. remiss.

ann. 1359. in Reg. 90. Chartoph. reg. ch. 197: *Abbatissa S. Nicholai de Barro super Albam Literas seu epistolas salutationis vel aliter cuidam certo homini, tunc temporis de parte hostium nostrorum existentis, dicebatur scripsisse. Vide Salutariorum Epistolæ.*

† LITERÆ SANGUINIS, *Letras de sanc*, Quibus fit gratia iis qui sanguinem fuderint, in Literis ann. 1359. tom. 3. Ordin. Reg. pag. 388.

† LITERÆ SCABINALES, *Data a Scabini* seu Consulibus, in Literis ann. 1376. apud Knyppenberghum Hist. Eccl. Ducatus Geldriæ pag. 104.

* LITERA SIMPLEX, f. Privata. Vide supra *Litera Legendæ.*

LITERÆ SOLUTORIÆ, Characteres magici, quorum ea vis erat, ut qui eos ferebant, nullo modo vinciri vel ligari possent. Beda lib. 4. Hist. Angl. cap. 22: *Quarum celebratione factum est, quod dixi, ut nullus eum possit vincire. Interea Comes, qui eum tenebat, mirari et interrogare cepit, quare ligari non posset, an vero Literas solutorias, de quibus fabulæ ferunt, apud se haberet.*

* LITERA SPARSA, Character amplius, spatiosus, intervallis distinctus, Gall. *Espalès*. Stat. Massil. pag. 122: *Hoc autem provideant (notarii) quod translata prædicta faciant per competentem abbreviaturam, et non de Litera nimis sparsa.*

* LITERÆ STATUS, Gall. *Letras d'Etat*. Lit. ann. 1366. tom. 4. Ordin. Reg. Franc. pag. 661: *In dicta tamen appellationis causa, prætextu quarundam Litterarum status, etc. Litteris graciis (i. gratiæ) vel aliis... super statu vel respectu,* in Lit. ann. 1382. tom. 6. earumd. Ordin. pag. 663.

* LITERÆ SUBREPTICIÆ, Dolose et subrepta ratione impetratæ, in Lit. ann. 1360. tom. 4. Ordin. Reg. Franc. pag. 207.

* LITERÆ TESTAMENTALES. Vide *Testamentales Litteræ.*

* LITERA TIRATA, Producta. Vide *Tirare* 1.

* LITERA TONSA, *Barbatæ* opponitur, id est Characteri variis acuminibus quasi pilis instructo. Bulla Gregor. PP. IX. ann. 1228. laudata tom. 2. novi Tract. diplom. pag. 86. inter notas: *Eademque, causa discretionis, tonsis Litteris exarari jussit.*

* LITERÆ TORNATÆ, Inflexæ. Assis. Hierosol. cap. 4: *Lesquels assises et usages et costumes estoient escrits chascun an par soy de grans Lettres tournées.* [*] Vide Nov. Tractat. Diplom. tom. 2. pag. 84. Sensus esse videtur, uniuscujusque assisiæ vel sectionis principium litteris grandibus scriptum fuisse, neque vero omnem assisiarum chartam talibus litteris exaratum exititisse.]

* LITERÆ VASCONICÆ, Quibus utebantur Vascones. Inventar. bonor. Joan. ducis Bitur. ann. 1416. fol. 55. rº. ex Cam. Comput. Paris: *Item un petit livre en papier, escript de Lettre de Gascoigne.*

* LITERÆ DE VIDISSE, Apographum a notario descriptum. Charta ann. 1471. ex Bibl. reg. cot. 19: *Officialis Ebroicensis... Notum facimus quod nos vidimus, tenuimus et legitimus Litteras de vidisse nobiliss viri dom. Roberti d'Estouteville, etc.*

LITERÆ UNCIALES, [quæ et *Cubitales, Grandes, Quadratæ,*] Majusculæ. S. Hieronymus Ep. 113: *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argenteoque descriptos, vel uncialibus, ut vulgo aiunt, Litteris, onera magis exarata quam codices.* Lupus Ferrariensis

Epist. 5: *Scriptor regius Bertrandus dicitur antiquarum litterarum duntaxat earum, quæ maxime sunt, et Unciales a quibusdam vocari existimantur, habere mensuram descriptam. Itaque si penes vos est, mittite mihi eam per hunc, quæso, pictorem, cum redierit. Ita porro appellatur, quod uncia, quæ pars est 12. pedis, altitudinem habeat.*

* LITTERÆ, nude ut videtur, pro Statuta, constitutiones, Gall. *Arrêtés*. Stat. Universit. Aurel. ann. 1341. ex Cod. reg. 4233. A. fol. 60. vº: *Item quod Litteras seu summas Facultatum prædicarum per se ipsius non emet nec retinebit pro pretio quocumque, sub prætextu aut colore petiarum de ipsis faciendarum, aut quovis alio quæsito colore.*

† LITERALE AMINICULUM, Charta vel chirographum, quo aliquid quasi adminiculo roboratur et confirmatur. Charta vetus: *Ego Pontius qui hoc Literali aminiculo mea persona firmo et ab aliis pluribus firmari adopto,*

Ut incorrupta cœmptio
Suo servata pretio
Perduret hæc impensio.

† LITERALIS. Vide *Literatoria Ars.*

† LITERALIS SIMPLEX, Scripturæ generis. Vide in *Scriptura.*

† 1. LITERALITER, Latine. Concil. Toletan. ann. 1339. tom. 3. Conc. Hispan. pag. 610: *Nullus clericus ad sacros Ordines promoveatur, nisi saltem Literaliter sciat loqui.* Scramb. in Chronico Mellicensi pag. 329: *Prior: autem ut expedit viderit exponat vel Literaliter vel vulgariter quæ fuerint dicenda circa materiam.* [*] Gabr. Barel. serm. Domin. in Sexag.: *Unde in confessione loquuntur Literaliter (mulieres): Confiteor Deo, etc.* Unde in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Litterate, Clergeaumenter.* Vide *Literate.*

† 2. LITERALITER, Scripto, Gallie. *Par écrit.* Charta ann. 1367. apud Ludewig. tom. 6. pag. 501: *Ut omnis dubietatis scrupulus de re certa funditus resecuratur, expedit modum et formam geste rei Literaliter cum testibus exarari.*

LITERALIUM. Glossarium Græc. Lat.: *Χαρόπρον, Chartarium, Literalium.*

LITERARE. Mandare literis. Acta S. Marcelli PP. in Prologo: *Qualiter ad nos sit transitus... æquum duco posteris Literare.* [Miracula S. Ursuari tom. 2. Aprilis pag. 573: *Ut posteris studeamus Literare qualiter, etc.* Joh. de Janua: *Literare, Litera instruere, vel literas conjungere, combinare;* in Gloss. Lat. Gall. Sangerm: *Instruire des lettres, assembler lettres.*] Gloss. Gr. Lat.: *στοιχειώ, Litero. Literarius sermo,* in Epist. 2. Tarracensium Episcop. ad Hilarium PP.

LITERARIOS Philosophos vocat Seneca Ep. 72. qui in apicibus litterarum syllabisque aucupandis operam insumebant: *Erige te, Lucili virosum optime, et relinque istum ludum Litterariorum Philosophorum, qui rem magnificentissimam syllabas vocant, qui animum minuta docendo dimittunt, et conterunt, etc.* Ita enim legi in MS. Codd. non *litterarium*, monet Petrus Faber Sanjorianus ad l. 1. de Just. et jure. Quæ quidem in Philosophos, quos *Nominales* vocavit ætas posterior, quadantenus quadrant.

† LITERATA MONIALIS, Choro addicta, *Scour de Chœur.* Vide locum in *Literatus.*

LITERATE, Latine. Gesta Alexandri III. PP. apud Baron. ann. 1177: *Verba ipsa quæ ipse Literate proferebat, fecit per Patriarcham Aquileiæ in lingua Theutonica evidenter exponi: ubi ad marginem, al. Latine. Chronicon Tru-*

donense lib. 8: *Et eodem anno fecit eos Literate facillime intelligere quidquid volebat eis legere. Ciceroni Literate, est docte, eleganter.*

LITERATIM, Per literas, sive epistolam. Fulbertus Carnot. Epist. 108: *Mandando mihi, ut Literatim describerem vobis quid mihi videtur de vestra... conversatione.* Vide *Epistolatim.*

LITERATOR, Qui primis literis pueros imbuat, primus informator *litterarum*, Tertulliano lib. de Pall. Ugutio et ex eo Jo. de Janua: *Literator, vel Literatus non dicitur ille qui habet multos libros, et inspicit et revolvit: sed ille dicitur Literator vel Literatus, qui ex arte de rudi voce scit formare literas, et conjungere in syllabam, et syllabam in dictiones, et dictiones in orationes, et orationes scit congrue proferre et accentuare.* Ut Hieron. super *Matth. Literator, inquit erat, qui Grammaticus Græce dicitur.* Tria sunt genera Grammaticorum, ait Scaliger Epist. 451. alii *τεχνικοί*, alii *ιστορικοί*, tertium genus *κρητικοί* vocantur. *Τεχνικοί* elementa et primores literas docent: item partes orationis, structuram verborum, et similia: eos Græci *γραμματιστάς* potius, quam *γραμματικούς*, et Latini *Literatores*, non *Literatores* vocant. Catullus:

Munus dat tibi Sylla Literator.

Ars autem non *Grammatica*, sed *Litteratura*, etc. Apuleius: *Prima cratera Literatoris, ruditate eximit; secunda Grammatici, doctrina instruit; tertia Rhetoris, eloquentia armat.* S. Augustinus Ep. 56: *Nomen Anaxagoræ propter literatam vetustatem omnes, ut militari-ter loquar, Litatores libenter sufflant.* Rufinus Antiochenus, qui de *Metris* scripsit, *clarissimus literator* dicitur in libri titulo. Capitolinus in Antonino Philosopho: *Usus est magistris ad prima elementa Euphormione Litatore.* Lampridius in Commodo: *Habuit Literatorum Græcum Onesicritum.* [Alphius Avitus lib. 2. Excellentium Virorum, apud Priscianum lib. 8:

Tum literator creditus
Ludo, Faliscum liberos
Causatus in campi patens,
Extraque nuri ducere,
Spaciando paulatim trahit
Hostiis ad valli latus.]

Adde Capitolinum in Maximino junior. Arnoldus Abbas Bonæ-vallis de Operibus sex dierum, carpens Origenem quod in interpretatione S. Scripturæ verba aucuparetur, *literatorum* vocat, id est, Grammaticum. Joan. Sarisber. Epist. 155: *Miraris fortasse cum populo, et cum amicis doles, quod pacem quæ mihi a serenissimo Rege Angliæ oblata dicitur esse, non recepi, præsertim cum Litatores et meliores viri non modo admiserint, sed aviditate rapuerint eam.* Ubi *Litatores*, sunt non modo discipuli et literis imbuti, sed viri prudentes.

LITERATORIA Ars, Grammatica, apud Ordericum Vitalem lib. 8. pag. 702. Vita B. Mariani Abb. Ratispon. n. 14: *Dum enim B. Martinus... ad elementa Litoratoris artis, ac divinæ legis cognitionem... destinaretur.* Laxius pro literis omnibus usurpat Asserus de Ælfredi rebus gestis ann. 884: *Acerrimi ingenii virum, et in omnibus disciplinis Litoratoris artis eruditissimum. Litalis ars,* apud Antenor. in Vita S. Silvini Episc. n. 1. *Literales scientiæ,* apud Gregorium VII. PP. lib. 9. Epist. 2. [Joh. de Janua: *Litalis scientia, Quæ de literis tractat, vel quæ efficit literatum.*] *Literales disciplinæ,*

apud Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 29. 87. et Fulbertum in Vita S. Autherti cap. 1. Adde Joan. Sarisberiensem lib. 1. Metalogici cap. 13. [*Literalis lectio*, apud Cælium Aurel. lib. 1. cap. 5.] Vide *Literatura*.

* **LITERATORIA NOTIO**, Grammaticæ seu literarum scientia, eruditio. Glab. Rodolph. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 55: *Scientes non defore mihi locum quempiam commanendi, tantum ob Litteratoriam notionem.*

LITERATORIE, Latine. Capitula Synodalia Laurentii Archiep. Strigon. cap. 5: *Ut Canonici in claustris, et Capellani in curia Litteratorie loquantur.*

Interdum, pro literas, per epistolam. Mat. Westmonast. ann. 1174: *Hostes perterritos in fugam coegerunt. Quod Imperator Senatui Litteratorie significans, victoriam suam Christo gaudenter attribuit.* Idem ann. 1256: *Ipsi Litteratorie supplicaverunt.* [Charta ann. 1258. ex Archivis monast. Melereii: *Procurator ejusdem loci Abbas et Conventus Litteratorie destinatus.*] Ita usurpant Concil. Carthagin. V. cap. 10. apud Gratianum dist. 18. cap. 10. Celestinus III. lib. 3. Decretal. cap. 21. Matth. Paris pag. 553. Ericus Danie Rex apud Pontanum lib. 9. Rerum Danicar. pag. 571. Bromptonum pag. 1195. Willelm. Thorn ann. 1305. etc. Guilliel. Prynneus in Libertat. Angl. tom. 3. pag. 989. Statuta Ord. Præmonstr. dist. 4. cap. 1. et Probat. Histor. Blesensis pag. 24.

LITERATURA, Grammatica, ars quæ literas docet. Seneca in Epist. 88: *Quæmadmodum prima illa, ut antiqui vocabant, Literatura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, sed mox percipiendæ locum parat, etc.* Quintilianus lib. 2. cap. 1: *Grammaticæ, quam in Latinum transferentes Litteraturam vocaverunt.* S. Augustinus de Ordine lib. 2. cap. 12: *Poterat jam perfecta esse Grammatica, sed quia ipso nomine profiteri se literos clamant, unde etiam Latine Literatura dicitur, factum est ut quidquid dignum memoria literis mandaretur, ad eam necessariò pertineret.* Idem lib. 1. contra Cresconium cap. 14: *Grammaticam Litteraturam Latine viri utriusque lingue doctissimi appellaverunt.* Ita usurpat Cicero, Quintilianus, et alii, quibus addo Martianum Capellam lib. 3. γραμματικὴν dicor in Græcia, quod γραμμὴ λέγεται, et γραμματικὰ λῆξες nuncupentur, mihi quæ sit attributum literarum formas propriis ductibus lineare. Hincque mihi Romulus Litteraturæ nomen adscripsit, quamvis infantem me litationem voluerit nuncupare. Sic apud Græcos γραμματικὴν primitus vocabar. Vide Quintilianum lib. 2. cap. 15. et supra *Literaturæ*.

☞ Nostris vox *Literature* Grammaticam artem non significat, sed eruditionem; hinc in Historia critica Republicæ Litterariæ carpitur Ferrandus, quod tom. 2. Observationum in Religionem Christianam pag. 256. Latinam vocem *Litteraturam* per Gallicam *Litterature* reddidisset, non per *Grammaire*: quo circa hic obiter observabo *Litteraturæ* vocabulo haud ita Grammaticam significari, ut nunquam eruditionem indicet, ut patet ex hoc Ciceronis loco, ubi de Cæsare: *Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, Literatura, cogitatio, diligentia.*

* Nostris *Litreure* alias, pro *Litterature*, scientia, eruditio. Prolog. ad Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 152: *Pour ce que sa Litreure*

et la simplece de son engin ne souffist pas à traitier d'œuvre de si haute estoire, etc. Eadem Chron. lib. 5. cap. 12. ibid. pag. 290: *Et pour ce que (Eracles) estoit grans clers et de parfonde Letreure, etc.* Ubi Aimoin. lib. 4. cap. 22: *Cum litteris abunde esset instructus, etc.*

LITERATURA SOLIDI, Characteres qui in nummo exarantur. Auctor Queroli: *Quid tam simile quam solidum solido est? Etiam hic distantia quæritur in auro, vullus, atlas, et color, nobilitas, Literatura, patria, gravitas usque ad scriptulos: quæritur in auro plus quam in homine.*

LITERATURA, Epistola. Occurrit in libro Epistolar. S. Bonifacii Archiep. Moguntini, Ep. 79.

LITERATURA, Aponcha, Papiæ.

LITERATURA, pro *Litura*. Testamentum Abbonis Patricii pro fundatione Abbatie Novaliensis: *Et si qua karaxatura aut Litura in hac pagina testamenti mei repertæ fuerint, nos eas fieri rogavimus, etc.*

1. **LITERATUS**. Charta Rainaudi Archiepiscopi Lugdun. ann. 1218. apud Joan. Mariam de la mure in Hist. Ecclesiast. Lugdun. pag. 321: *Statuimus ut Ecclesia sit Conventualis, habens Prioriam cum Conventu aliarum decem et novem Monialium, quarum duodecim sint Literatæ, et septem Conversæ, etc.* Id est, quæ sciunt literas, seu legere. [Choro additæ.]

* *Literati* in monasteriis, laicis fratribus seu conversis opponuntur. Charta ann. 1220. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 445: *Diaconi vero et ceteri quilibet in monasterio Litterati unum psalterium; conversi vero et alii laici confratres monasterii 150. vicibus orationem Dominicam decantabunt.* Occurrit, præterea in vita S. Berth. tom. 6. Jul. pag. 479. col. 1.

LITERATI, pro Clericis, usurpat Gregorius X. PP. in Epist. ad Philippum Regem Francorum ann. 1273. apud Petrum Mariam Campum in Histor. Eccles. Placentinæ part. 2. pag. 424: *Quod nonnulli Literati terræ tuæ habitu et tonsura relicti, publice ducunt uocores, etc.*

2. **LITERATUS**, pro *Listatus*. [Charta Adelgastri æræ 818. tom. 3. Conc. Hispan. pag. 90: *Damus... quinque pallas et sex sabanas, duas Literatas et quatuor sine serico.*] Charta Hispan. æræ 1016. apud Yezpe in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5: *Cum plumatos paleos et Græciscos, et suas sabanas Literatas, et sateles alfaneques.* Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 320: *Casula... de sameto purpureo, aliquantum sanguineo, cum pectorali Literato.* Vide *Lista* et *Litifatus*.

† **LITERBIA**. Conc. Avenion. ann. 1337. apud Baluzium in Conciliis Narbon. pag. 353: *Ve portandum Litterbiam seu ferret.* Sed D. le Fournier nos benevole monuit legendum ex autographo Ecclesiæ Massil: *Ad portandum Libitinam seu feretrum.*

† **LITERIA**, Stramentum. Vide *Lecteria*.

LITERIO, Qui literarum cognitionem affectat. Ammianus lib. 17. de Juliano tum Cæsare: *Ut hirsutum Julianum carpentes, appellantesque loquacem talpam et purpuratam simiam, et Literationem Græcum.* [Eadem notione usurpat S. Augustinus Ep. 118. ad Dioscorum num. 26. et lib. 1. contra Adversarium Legis.]

† **LITGANTIA**, LITGENSA. Vide *Ligius*.

* **LITHERIA**, Feretrum, quo defuncti cadaver effertur. Testam. ann. 1389. ex

Tabul. S. Anton. Massil.: *Item volo... quod dictum corpus meum portetur ad sepulturam prædictam super una Litheria, cooperatum de una sturia, etc.* Form. Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 32. rº: *Recipientes corpus sive cadaver dicti defuncti, ipsum in quadam Litheria fustea ad domum dicti domini vicarii cum furore maximo deportaverunt.* Vide *Lectica* 2.

† **LITHOGONIA**, Lapidis generatio, in Amalthea ex Onomastico, a λίθος, lapis, et γένος, Generatio.

LITHOSTROTUM. Will. Brito in Vocab: *Lithostrotos dicitur varietas pavimenti vel variatio colorum in pavimento, vel congeries lapidum diversorum colorum, vel pavementum, vel quodcumque aliud opus, dummodo sit ex lapidibus diversorum colorum.* Addit Joannes de Janna: *Fit autem parvulis crustis, ac taxillis, i. quadratis lapillis tinctis in varios colores.* [Quæ mutuatus est ab Isid. lib. 19. cap. 14. ubi pro *taxillis* habetur *testellis.*] Varro lib. 3. de Re rust. cap. 1: *Cum enim villam haberes operi tectorio, et intestino, ac pavementis nobilibus Lithostrotis spectandam, etc.* Ita quidem Latini. Vide Philandrum ad Vitruvium lib. 4. cap. 6. Postea vox usurpata pro quovis pavimento. Hist. Translat. S. Severini Noric. Episc. num. 22: *Lampas de candelabro in Lithostroto concidens extincta est.* Denique pro via lapidibus strata usurpatur in Capitul. Caroli M. lib. 5. cap. 201. [353.]: *Si quis viam publicam, aut Lithostrotum, vel viam communem alicui clauserit contra legem, etc.* [Baluzius scribit *Litostrotum*, sicque apud veteres legi ait. Gloss.: *Delapidata, λιθόστρωτα.*] [*] Via æqualis dicitur in Leg. Bajuv. tit. 9. cap. 13.]

† **LITHOSTRATÆ** LITERÆ, Tessellatæ. Agnellus apud Murator. tom. 2. part. 1. pag. 2: *Ad latera vero ipsius Basilicæ Monasteria parva subjunxit, quæ omnia novis tessellis auratis, simulque promissis aliis calci infixis mirabiliter apparent, super capitaque omnium columnarum ipsius Maximiani nomen sculptum est.* Monasterio vero parte virorum sex literas Lithostratas invenietis; ignorantes ad errorem perducuntur, nam scientes ibidem esse scripta, MV. SI. VA. esse intelligunt. Vide *Mustum* opus. [*] et Murat. Antiq. Ital. tom. 2. col. 364.]

† **LITHUS**, λίθος, Lapis. Vita S. Columbæ, tom. 2. Junii pag. 221: *Mirumque in modum contra naturam Lithus in aquis supernatat.*

LITIDIUM, [Servitium a Lito debitum.] Vide *Litus*.

LITIFATUS. Charta Adelgastri, filii Sylonis Regis Ovetensis ann. 781. apud Sandovallium: *Ad ornamentis Ecclesiæ damus octo vestimentis, et tres mantos, et sex stolas, quinque manipulos, quatuor corporalia, quinque pallia, et sex sabanas, duas Litifatas, et quatuor sine serico, et tres aceleas, et duas stacatas, et una capa serica, etc.* Quo loco Sandovallius recte, opinor, legit, *Litisatas* seu *Listatas*. Ubi vero est *aceleas*, reddit *aceleas*. [Vide *Literatus* 2.]

† **LITIGABILIS** DIES, Dies fastus, seu fori legitimi, Gall. Jour plaidoiable. Litteræ ann. 1467. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 259: *Habeant audientiam quolibet die Litigabili.*

LITIGARE, Prællari. Vide *Lis*.

* **LITIGIUM** GENERALE, Judicium domini feudalis, ad quod vassalli omnes convenire tenentur debita domino persoluturi. Charta Relici abb. S. Faron. ann. 1269. ex Chartul. Campan. fol. 286. col. 1: *Concesserunt nobis ac monasterio*

nostro in perpetuum nomine excambii quindecim sextaria avenæ annui redditus, quadraginta duos solidos Turonenses debitos de minuto censu et de Litigio generali, quos dicti armigeri habebant in villa et territorio de Chanconnino. Vide in *Placitum*.

LITIMIA, Papiæ, Patientia calcata, vel crudelitas infixæ. Editus [cum MS. Bitur.] habet *Lituma*.

LITIMONIUM, [Obsequium *liti*.] Vide *Litus*.

* **LITINICES**, perperam pro *Liticines*, cornices, qui cornu canunt, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613.

† **LITISPENDENTIA**, Lis sub iudice. Charta ann. 1409: *Volumus, quod quicumque (f. cum) aliquis in iudicio ecclesiastico conventus fuerit, et Litispendentiam vel transactionem aut alium modum, per quem lis finitur, coram ecclesiastico iudice allegaverit vel exceperit, etc. nec iudex ecclesiasticus amplius de tali causa iudicare presumat Litispendentiam.*

LITIUM, ex Gr. λίθος, λίθιον. Lapis, lapillus. Hincmarus in Capitulis datis ann. 12. Episcopatus cap. 3. de Altari portatili, seu Tabula itineraria: *Tabulam quisque Presbyter, cui necessarium fuerit, de marmore, vel nigra petra, aut Litorio honestissimo, secundum suam possibilitatem honeste affectatam habeat, et nobis ad consecrandum afferat, etc.* Quidam *litium* hoc loco esse censent quod vulgo *ardesiam* appellamus. Vide infra *Loyis*. Sed et eadem notione usurpatam vocem hanc puto in Charta Eadredi Regis Angli. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 210: *Cum 2. corceolis pretiosissimis et crusto aureo, columnis de Licis 96. etc.* Perperam editum unica voce *delicis*. Vide *Festum in Delicia*. Lapidem λίτις, seu λίτις λίτις non semel habet Nicolaus Myrepsus, ubi sumitur pro lapide pretioso, seu viridi, ut sect. 1. cap. 30. 31. Et cap. 37. meminit λίθου πρασιου, ὃς λέγεται παρὰ Ἰταλοῖς λίτις λίτις. Rursus cap. 111: *Λάτις λίτις, τούτέστι λίθου λαζουριου. Alibi: Λίτις, τὸ λαζουριον ἢ λίθος πράσιος.* Et cap. 465. et 480. distinguitur a lapide *Lazuli*, qui λίτις λίτις λίτις, λίθος κρύστεος appellatur, quomodo etiam cap. 486. Adde sect. 32. cap. 7. Vide *Gloss. med. Græc. in Λίτις*.

LITO, Vasis species, inter ministeria sacra recensetur, in Charla Rudesindi Episc. Dumienensis æræ 930. apud de *Yepez* tom. 5. Chron. Ord. S. Benedicti pag. 424: *Concedimus etiam phialas argenteas Franciscas 2. soparia exaurata, lops exauratas cum coopertoriis 2. Litones 7. scalas exauratas 6. Litones 7. moyolos exauratos 3. calice ex auro et gemmato 1. dente elephantino, et soparias bubalinas 2. servitio mensæ argenteo integro, vasa ænea, hydrias 4. et 5. cerbu: concos imaginatos 7. casticales 2. vasea vitrea, concas aciralis 2. arrodomas, sicacayralis 9. et orabecela, vicach, szutas de mensa, etc.*

LITONES, LITONICA BONA. Vide *Litus*.
† **LITORARE**, Appellere, litus vel portum capere. Ogerii Panis Annal. Genuens. ann. 1219. tom. 6. Muratorii col. 416: *Sed quum ipsam (navem) forent aliquantulum sequuturi, ab insequutione obscuro noctis articulo destiterunt, redeuntes ad terram et sperantes, quod deberent ipsa nocte vel summo mane aquarum deficientia Litorare.*

† **LITORES**, Servi glebæ, Ascriptitii. Vide *Litus*.

* **LITORIA**, La nave, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **LITOSTRATUM**, LITOSTROTUM. Vide in *Lithostrotum*.

1. **LITRA**, Mensura liquidorum, ex Gr. λίτρα. *Libra*. Constitutio Odonis Legati in Syria contra Simoniacos ann. 1254: *Item cum propinquit defuncti faciunt fieri aliquod monumentum lapideum in cimiterio subtus terram, coguntur solvere unam Litram olei, quæ continet 4. quarteronos, vel aliud pretium, etc.*

2. **LITRA**, Limbus; ora. Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 27: *Cum pellicis... Tyria purpura, vel diacedrina Litra decoratis... procedebant. Vox contracta ut videtur, ex Litura. Quippe Litura, uti limbus, lineam quamdam efficit. Papias: Litura, dicta quod liniendo tatur. Nazarius in Paneg: Venerandarum imaginum acerba dejecto, et divini vultus Litura deformis. Ex Litra formata vox*

LISTRA, Eadem significatione. Historia Episcoporum. Autisiodor. cap. 20: *Item cochlearum unam pensantem lib. 1. et uncias 10. habet in medio rotellam nigellatam, et in gyro Listram.*

Hinc origo vocis *Listre* vel *Litre*, apud nos vulgo usurpatæ, pro *lituris* nigris, quæ illinuntur parietibus Ecclesiarum in tæniæ aut limbi speciem, intus et extra, cum domini feudales, qui iure Castellaniæ aut patronatus gaudent, decedunt: tunc enim illinuntur parietes Ecclesiarum nigro colore, et lituris apponuntur depicta per certa intervalla eorum arma et insignia. Quo pertinent, quæ narrat Philostratus de Herode Attico, qui mortua conjuge, totam domus faciem mutavit, et parietum picturas velis nigris induxit: ὁ δὲ καὶ τὸ σχῆμα τῆς οἰκίας ἐπὶ αὐτῆ ὑπῆλθατε, μελαίνων τὰ τῶν οἰκῶν ἀνθή παραπετάσασαι καὶ χρώμασαι καὶ λίθω Λεσθίω, κατὰ τὴν δὲ ὁ λίθος καὶ μέλας. Hinc igitur ortus videtur mos is, qui etiamnum obtinet, velis nigris ædium parietes obducendi in funeribus. De *listris*, sic Consuetudo Turonensis art. 60. et Juliodunensis cap. 5. art. 2: *Le Seigneur Chastellain est fondé d'avoir la préeminence devant ses vassaux des Eglises estans en et de sa Chastellenie, comme d'avoir et retenir Listres à ses armes et timbres au dedans et dehors des dites Eglises.* Vide *Altaserram de Ducib. et Comitib. Provinc. lib. 3. cap. 3. A Litra*, deducta etiam, opinor, vox alia ejusdem notionis *Lista*, de qua suo loco.

* *Liere*, eadem acceptione, bis legitur in *Lit. remiss. ann. 1466. ex Reg. 194. Chartoph. reg. ch. 237: Hardt le Roux en son vivant chevalier, perdu suppliant, ala de vie à trespasement, et fut ensepuulture en l'église de Courron, en laquelle le suppliant fist faire Liere et peindre ses armes allentour d'icelle, comme il est de coutume de faire en tel cas.*

† **LICTRA**, Eadem significatione. Petrus Nannet. Episc. in Statuto ann. 1481. tom. 4. Anecd. Marten. col. 1016. invehens in hujusmodi vana et sæcularia templorum ornamenta ait, *Nefandum et Deo injuriosum ac ignominiosum esse, armorum scuta seu insignia ad modum circuli, zonæ, Lictræ, et aliis quam plurimis exquisitis modis in fenestris, ostiis, vitris, parietibus, altaribus, et quod dictu indignum est, Christi Corporis sacrariis, imprudenter (f. impudenter) depingere, etc.*

* **LITRENTIPON**, [Inguentum de hircino sanguine confectum. *DIEF.*]

* **LITRIALEPRA**, La scaya de lepra, o de rognia. Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **LITRINUM**, Ambo, pulpitum. Vide supra *Avulogie*.

* 1. **LITTERA**, [Gall. *Science, connaissances*.

Archipresul idiota, Cui non patet *Littera*, Galchero ferens odia Nostra sprevit precamina...

(Gesta pontificum Cameracensium, p. 84.)]

* 2. **LITTERA**, [Gall. *Chapitre*.

Qui, sicut scripsi antea in precedenti *Littera*, Cameracum invaserat Et presulem posuerat.

(Gesta pontificum Cameracensium, p. 91.)]

† **LITTERE** cum derivatis suis. Vide *Literæ*.

LITTORARIA, Littus, ora maritima, Italis Riviera, ex Riparia. Adrianus PP. in Epist. 65. Cod. Carolini: *In Littoraria Langobardorum semper navigaverunt. Leo III. Ep. 6: Ut... Littoraria nostra et vestra ab infestatione paganorum et inimicorum nostrorum tuta reddantur atque defensa.* Utitur semel antea Epist. 3. extrema. Anastasius in S. Vitaliano: *Venit Constantinus Augustinus de Regia urbe per Littoraria in Athenas, etc.*

* 1. **LITTUM**, [Lacertus. (B. N. ms. lat. 16186, f. 5.)]

* 2. **LITTUM ABSOLITTE**, [Lapis spongie. (B. N. ms. lat. 16186, f. 5.)]

* 3. **LITTUM ARMENICUM**, [Lapis lacteus. (B. N. ms. lat. 16186, f. 5.)]

* 4. **LITTUM CHIMOLEA**, [Lapis alagi. (B. N. ms. lat. 16186, f. 5.)]

* 5. **LITTUM CRETICUM**, [Lapis in quo acuitur. (B. N. ms. lat. 16186, f. 5.)]

* 6. **LITTUM SIGILLATUM**, [Limacia, lapis vesice. (B. N. ms. lat. 16186, f. 5.)]

* 7. **LITTUM TERRE**, [Lapis molaris, masticis. (B. N. ms. lat. 16186, f. 5.)]

* 8. **LITTUM VITRIS**, MAGRA, [Lapis alkali. (B. N. ms. lat. 16186, f. 5.)]

* **LITTUS SUMERE**, Appellere. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 288: *Inquesta facta super quadam exactione per Januenses noviter imposita, videlicet quinque solidorum pro libra super quolibet vase maritimo onus apud Aquas-mortuus sumenti et apud Genuam applicanti sive Littus sumenti. De anno 1312.* Vide *Litorare*.

† **LITUA**, σάλπιξ, *Tuba*, in Supplemento Antiquarii, Latinis *Lituis*.

† **LITUARE**, Lituo canere. Gloss. Lat. Græc. Sangerman.: *Tubo, Tubicino, Lituo, σαλπίζω.* Adde Supplementum Antiquarii.

† **LITUCHUS**, *Liturus*, habens curam rei sacræ. Amalthea.

† **LITUM**, ut supra *Litium*, Lapis, lapillus. Opusculum Gualvanei Flammæ, tom. 12. Muratorii col. 1047: *Et præcedere debent quatuor viri de Litis, elevantes lapides de terra, ne pes equi Archiepiscopi offendat ad lapidem pedem suum.*

† **LITUMA**, Patientia calcata, etc. Vide *Litimia*.

LITURA Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 8: *Videmus aliquando simplices et idiotas, qui verbis vix ad fidem gestorum possunt perducere, ex pictura Passionis Dominicæ, vel aliorum mirabilium ita compungi, ut lacrymis testentur exteriores figuras cordi suo quasi Lituris impressas.* Ubi quidam legunt *litis*: malim *Liniaturis*, quippe *Liniatura*, χρίσις, exponitur in vet. Glossis. Vide *Libra*.

☞ De *Lituris*, quæ nonnumquam reperiantur in sinceris autographis, animadvertendum cum Mabillonio lib. 2. Diplom. cap. 1. n. 12. eas, sicut et adjacentes voces primaria manu, maxime dum

aliquanti erant momenti, ab iis qui religiosius se gerebant, comprobata fuisse et ratas habitas : cujus rei plura profert exempla, quibus unum addo ex Testamento S. Irminæ Abbatis ann. 698. tom. 1. Ampliss. Collect. Marten. col. 10 : *Hæc sunt quæ huic testamento annexæ volui : Si quæ Lituræ, vel caranaturæ (caraxaturæ) adjectionis factæ sunt, ego feci fierique jussi, dum mihi mea sæptus recensetur voluntas.* Illud addam post eundem Mabillonium, spatia pro nominibus propriis postmodum adjectendis vacua non semel reperiri in primariis instrumentis, quod exemplis etiam probatur loco citato.

LITURARE, Delere, inducere, expungere. Onomasticum : *Lituro*, περιγράφω. Sidonius lib. 9. Ep. 2 : *Tunc enim certius te probasse reliqua gaudebo, si Liturasse aliqua cognovero.*

LITURARI, Scaligeri lib. 2. Auson. lect. cap. 13. sunt codicilli in quibus prima concepta scriptio nostræ conscribimus, et quæ disciplinam inducimus, ut postea chartæ puræ commenduntur : quod olim fiebat in Palimpsestis tabellis. Idem Auson. in Præfat. in Centone : *Hoc die uno, et addita lucubratione properatum modo inter Liturarios cum reperissem, etc.* Priscianus lib. 11. *Litura*, ἡ ἀπαλειψουσα, καὶ ἡ ἀπαλοιφή.

LITURGI, λειτουργοί, in leg. ult. Cod. Th. de Patrocini vicorum, (11, 24.) ita dicti, ministerium aliquod publice præbentes, in Ægypto præsertim, operis publicis, seu corveis obnoxii. Vide Jacob. Gotofredum.

† **LITURGI**, *Ministri Ecclesiæ*, apud Papiam ; apud Græcos Patres λειτουργοί nude, Diaconi, ut apud Basilium Epistol. 289. et apud Dionysium Areopagitam dictum Eccles. Hierarch. cap. 2. et 3. part. 2. Sed idem Basilium, Gregorii Naziani, et Nyss. Chrysost. et alii, omnes Ecclesiæ ministros, præsertim vero Presbyteros et Episcopos, vocant λειτουργός τοῦ Θεοῦ, vel τοῦ θυσιαστηρίου, vel τῆς καθῆκης διαθήκης, vel τὸς τῆν λειτουργίαν τοῦ θυσιαστηρίου πεπιστευμένους, ut refert Sulcerus in Thesaur. Eccl. Adde Glossarium mediæ Græcæ. in Λειτουργεῖν, col. 799.

* **LITURIA**, pro *Liturgia*. Pontif. vetustissimum ex Bibl. reg. : *Post hæc induat se pontifex cum sacris ordinibus suis, et ornata ecclesia, bis sensuque accensis et introductis luminariis præfatis, sollempnem sic inchoet Lituriam. Antiph. Terribilis est locus, etc.*

1. **LITUS**, **LIDUS**, **LEDUS**, Ascriptitius, servus glebæ. Glossæ interlineares Legis Salicæ : *Litus, fiscalinus, vel sanctuaris*, id est, qui in publicis, privatis, aut Ecclesiarum fisis seu prædiis degit. Charta ann. 794. apud Henschenium ad Vitam S. Ludgeri Episc. : *Id est ; totam terram illam, quam Laudulfus Litus meus incolebat et proserviebat.* Lex Longob. lib. 3. tit. 20. [** Carol. M. 83.] : *Aldiones vel aldix ea lege vivunt in Italia in servitute dominorum suorum, qua fiscalini vel Liti vivunt in Francia.* Vide Papiantum lib. Respons. tit. 46.

☞ Ex hoc Legis Longob. titulo Muratorius infert eandem fuisse *Litorum* conditionem, quæ fuit *Aldiorum*, ac proinde *Litos* potius dicendos esse *Libertos colonos*, quam *Servos glebæ*. *Liti* quidem, inquit, non erant integra libertate donati, sed a dominis sive patronis suis incolendum aliquod prædium suscipiebant, et stato eis tributo persoluto, immunes a multis aliis servitutis oneribus vivebant. Verum sive *Libertos colonos*

cum Muratorio, sive *Servos glebæ* cum Cangio *Litos* vocaveris, constat eos fuisse potioris conditionis, quam servi infimi ordinis, ut mox docet ipse Cangius, durioris vero quam vulgus colonorum, a quibus manifeste distinguuntur in Charta Ottonis Regis apud Eccardum in Probat. Histor. Marchionum Orientalium col. 137 : *Ad nutrimen Dei famulorum, qui ibidem Deo servire cernuntur, quæ subnotantur in proprietatem damus, hoc est in pago Northuringa in comitatu Dithmari, in loco ita nominato in Magdeburg Litorum et servorum XX. colonum unum, in Rodhardendorph familias Litorum XVIII. et III. colonos ; Harteradestorff familias Litorum, in Suldorff familias colonorum III. Litorum, in Intesleve Litorum XXIII. col. XV. in Firosa familias Litorum XI. etc.* Cæterum quibus servitiis et præstationibus adversus dominos seu patronos obstringerentur *Liti*, discimus ex Codice MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 27. v. col. 1. ubi : *Radoardus Lidus et uxor ejus Lida nomine solvunt denarios VIII. ... tenent mansum ingenwilem I. habent de terra arabili bunnaria VII. de vinea arpen. 1. solvunt in pastione de vito modios III. faciunt in vinea arp. III. in unaquaque ebdomada curvadas II. manop. carop. quantum ei injungitur.* Ex quibus posterioribus verbis cernere est quam dura fuerit Litorum conditio. De mulieribus ea legitur ibid. fol. 72. v. col. 3 : *Iste suum Lidie, Teudrada, Hostrovolda, Teutberga, Framagadis, etc. Omnes iste aut faciunt camsilos de octo alnis, aut solvunt denarios III. Quæ omnia complectitur et illustrat Teschenmacherus Annal. Cliv. part. 1. pag. 74. ubi de *Litis* hæc habet : *Non tantum certis mensium et hebdomadarum diebus curiæ domino vel seniori, ligone, equo, bigis vel quadrigis, aut etiam pedibus operas præstabant, sed etiam certam pecuniolam census nomine inferebant, quin et aliquando decimas omnium fructuum, tam humentium quam aridorum pendebant ; unde apud Saxones Lassen, apud Sicambros Lathen, apud Frisios Liten, ejusdem etymi vocabulis, quod scilicet primo capti, et postea ex commiseratione in agris relictæ nec ejecti aut venditi essent, dicti sunt.* Significant autem Lassen, *Lathen vel Liten*, Servare ; ut igitur apud Latinos *Servi* a *servare* dicti, sic apud laudatos populos a verbo, quod idem significat, dicti *Liti*, licet non essent servi omnium infimi. Vide *Lassi*.*

Differebant *Liti* a servis, eorumque potior erat conditio. Lex Ripuar. tit. 62. § 1 : *Si quis servum suum tributarium aut Litem fecerit, etc.* Lex Saxon. tit. 10 : *Quidquid servus aut Litus jubente domino perpetraverit.* Capitulatio Caroli M. pro partibus Saxonie cap. 15 : *Et inter centum viginti homines nobiles, et ingenuos, similitur et Litos, servum et ancillan eidem Ecclesiæ tribuant.* Adde cap. 17. 18. 19. 20. et Capitul. 3. ann. 813. cap. 4. et alibi. Id potissimum observare est ex compositione pro lito et servo occisis, quæ major erat in lito quam in servo. Lex Frison. tit. 15 : *Compositio hominis nobilis libræ 11. ; liberi, libræ 5. et dimidia ; Liti, libræ 2. et uncie 9. ea qua duæ partes ad dominum pertinent, tertia ad propinquos ejus. Compositio servi, libra 1. et uncie 4. et dimidia.* Vide Addit. ad eandem Legem tit. 3. § 71. Capitul. 3. ann. 813. cap. 4. 21. etc. Horum passim meminit Lex Salica tit. 14. § 6. Pactum Childeberti et Chlotarii cap. 8. Lex Ripuar. tit. 36. § 5. Lex Saxon. tit. 1. § 8. tit. 2. § 3. 4. 5. Lex Frison. tit. 1. § 3. 6.

9. 10. 12. 13. 14. tit. 2. § 2. 3. 6. 7. 8. tit. 6. tit. 9. § 7. tit. 15. § 3. Adde Chartam Lud. Pii apud Henschenium ad Vitam S. Ansharii Hamburgensis Archiep. § 16. Chartam Angilranni Episc. Metensis apud Meurissium pag. 175. præterea Chartas alias Imp. ann. 937. 1003. 1014. in Monumentis Paderbornensib. pag. 114. apud Stangefolium in Annalib. Westphalic. lib. 2. pag. 215. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis pag. 149. 155. 156. apud Goldast. tom. 2. Constit. Imp. pag. 43. Pontanum lib. 6. Orig. Francic. cap. 15. et Fredericum Sandium ad Consuetudines Feudales Gelriæ pag. 8. [** Murator. Antiq. Ital. tom. 1. pag. 866. Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 305. num. 11. Pardessus, ad Leg. Salic. Guoerard. ad Irmin. Polypt. et alios quos laudat Mittemaier. Princip. Jur. Germ. § 47. Confer supra *Lassi, Leti, Latini*.]

LITUS REGIS. Lex Saxon. tit. 17. **LITIMONIUM**, **LIDIMONIUM**, Obsequium et servitium cui *Litus* vel *Lidus* erga dominum obnoxius est. Chartæ Ludovici Imper. et Caroli Calvi apud Hariulphum lib. 3. cap. 2. 7 : *Aut paratas, aut Lidimonium, aut hostilicium, aut alias quaslibet redhibitiones exigere aut exactare præsumat.* Testamentum Widradi Abb. Flaviniacensis : *Volumus etiam ut ingenuos eos fecimus, aut inantea fecerimus, ... aliubi commanendi nullam habeant potestatem : sed ad ipsa loca sancta debeant sperare, et nullus de ipsis Lidemonium nostris hæredibus reddant, etc.* Ita scriptum invenitur in formula 27. Baluziana.

LITIDIUM, pro *Litimonium*, habetur in Charta Longobardica in Bullario Casinensi pag. 19 : *Quod nunquam in posterum requisitionem facio in jam dicto venerabili Monasterio S. Paulo, vel suos servitores, aut Litidium, neque per interpositas personas facere jubeo, etc.* Margarinus pro *Litigium* haberi existimat.

† **LETIMONIUM**. Formula concedendæ libertatis apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 550 : *Nihil debeant servitio, nec Letimonium, nec onus patronati, nec ulla obedientia ipsius non requiratur, nisi eant et maneant ubicumque voluerint, portæ apertæ, cives Romanæ se esse cognoscant.* Similia recurrunt in Formula seq. ibidem.

LIDUS, **LIDA**, Eadem significatione usurpant Lex Salica tit. 14. § 15. tit. 28. § 1. tit. 37. § 5. tit. 44. § 4. tit. 52. § 1. Capitul. Legis Salicæ § 27. 30. Capitul. 3. ann. 813. cap. 4. 21. Annales Franc. Petaviani et Moissiacenses ann. 780 : *Et Saxones omnes tradiderunt se illi, et omnium accepit obsides, tam ingenuos, quam et Lidos.* Sic distinguendæ hæc voces. [** *Puellas militunias vel Litas*, in Constitut. Chlodov. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 4. tit. 7. § 2. *Militunias vel Letas*, ibid. tit. 11. § 9.]

† **LEUTI**, in Præcepto Ludovici Pii ann. 823. apud Mabillonium Diplom. pag. 515.

LUITI, pro *Liti*, in Charta Caroli Martelli apud Willelmum Hedam in S. Willebrodo, [et Miræum tom. 1. pag. 491. col. 1.]

LITONES, Albertus Stadensis ann. 917 : *Plures autem se eis dedere proprios, qui ab eis vivere sunt permisi, et Litones sunt vocati.* Occurrunt ii apud Crantzium in Metrop. lib. 3. cap. 8. et in Chartis Germanicis in Chronico Episcoporum Mindensium pag. 737. 739. 741.

† **LITORES**. Privilegium Monasterii Reichenperg. ann. 1315. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 1. pag. 275 : *Recognos-*

cius, publice litteram per præsentem, quod in claustra S. M. Virginis in Reichenberg, ac in bonis... et in aliis quibusdam mansis, qui liberi sunt a jure advocatie, et in dicte Ecclesie Litoribus nulum jus advocatie habemus.

LIDDONES, in Charta Caroli M. in Monumentis Paderbornensibus pag. 325.

LEDUS, LEDA, Testamentum Widradi Abb. Flaviniac. : *Et illa Colonia in Ariaco, quæ fuit Anseberto, cum ipso homine qui supra commanet, nomine Sigeberto, et uxore sua Leda nostra, vel infantibus eorum, etc.*

**LATI, in chart. ann. 824. apud Wigan. de Judic. Femic. pag. 220. Vide Warnkœnig. Histor. Jur. Flandr. tom. 3. pag. 46. sqq.

†LITONICA BONA, Prædia ubi degunt Litonas. Informatio quædam super impetitionibus bonorum Ecclesie Gandensianæ, apud Leibnium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 345 : *Si dicit bona esse emphyteotica, ostendat formam contractus, qui in eo est comprehensus. Si dicit bona Litonica, designet officium, ad quod spectent et pertineant.*

**LITONILOQUIUM, LITLOQUIUM, Conventus annuus Litorum. Vide Haltungs. Glossar. Germ. voce Hof-Sprache, 3. col. 941.

**LIDILIS MANSUS. Vide Mansus.

*2. LITUS, Alveus, Gall. *Lit de riviere.* Charta ann. 1455. ex Cod. reg. 5956. A. fol. 298. v. : *Dictus fluvius, Vidasso vocatus, fluit et Litum facit per aliquam partem dictarum parochiarum.*

*Litis vero, pro Lithuaniens, Lithuani, et Leiau, pro Lithuani, nostri alias dixerunt. Diar. Mss. Guil. de Lannoy dom. de Villerval ad ann. 1404 : *De Zeghevalde me parti pour m'en aller veoir le royaume de Letau, devers le duc Vuicolt roy de Letau et de Samette (Samogitie) et de Russie. Le Roman de Garin :*

Combatus ert as Seurs, as Litis,
Et as Danois, et as Amoraviz.

*LIUDA, Piscis genus. Tract. Ms. de Pisc. cap. 51. ex Cod. reg. 6888. C. : *Rata levis, ab Hispanis dicitur Liuda, a cute levi et pellucida.*

LIUDIS, [Præstatio vel mulcta.] Vide Leudis.

*LIVELLARE, ad Libellam exigere, Ital. *Livellare*, Gall. *Niveler*. Chart. ann. 1327. in Chartul. Arremar. ch. 7 : *Dicta molendina sive aqueductus prædictus erunt per carpentarios... et alios probos viros, ad hoc per nos et ipsos religiosos monasterii Arremarensis electos, communiter metata et fideliter Livellata. Vide infra Livellum.*

*LIVELLARIUS, vel LIVELLARIUS, Emphyteuta, qui sub emphyteusi possidet, Ital. *Livellario*. Decreta Placent. ad calcem stat. fol. 88. v. : *Item iudex ecclesiasticus ad quem spectat, possit cognoscere contra emphyteutas, Livellarios, massarios et fictabiles ecclesiarum, etc. Pensionarius, Livellarius, vel superficialis, etc. in Stat. Genuæ lib. 1. cap. 34. pag. 61. v. Vide Libellus.*

*LIVELLARIUS, Idem quod *Libellarius*, Emphyteuta. Stat. Mantuæ lib. 2. cap. 69. ex Cod. reg. 4620 : *Res aliqua quæ vendi contigerit, non sit nec esse intelligatur libera a servitute seu servitutibus, quibus subjacebat ante ipsam venditionem, et intelligatur etiam res Livellaria subjacere servituti. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 85. r. : Si concessa vel investita fuerit in perpetuum, vel Livellario nomine de novem annis in novem annos, etc. Vide mox Livellus 2.*

*LIVELLUM, Libella, Gall. *Niveau*. Charta Edm. abb. de Ripatorio ann. 1327. in Chartul. Arremar. ch. 7 : *Et sciendum est quod dictum solum aquaticum sive seullearau ex nunc et imposte-rum reficietur... secundum Livellum, quod per operarios et alios probos viros... nobis traditum fuerit. Vide supra Livellare.*

†1. LIVELLUS, Libella, Gall. *Niveau*, Ital. *Livello*. Papias MS. Bituric. : *Livellus, Liveolus de plumbo. Editus habet, Livellus, Liveolus de plumbo.*

*2. LIVELLUS, Idem quod *Libellus*, Charta, quæ prædium in emphyteusin conceditur, canon emphyteuticus, Ital. *Livello*. Stat. Vercel. lib. 6. pag. 140. v. : *Ita tamen quod sedimen et terras, quas tenebat a domino ad factum vel Livellum, vel alio modo, absolute dimittere teneatur, etc. Stat. Cadubr. lib. 2. cap. 98 : Si Livellus vel locatio alicujus rei ad non modicum tempus facta, etc. Correct. eorumd. Stat. cap. 134 : Jubemus ac mandamus, ne pauperes opprimantur, quod dom. vicarius cunctis condolenti de Livellorum exactione nimia et excessiva summarie et sine strepitu iudicii jus et justitiam ministret.*

†LIVENTIA, Livor. Corpora tumida præ fame et Liventia, apud Matth. Paris ann. 1258.

†LIVERARE, LIVERATIO. Vide Liberrare 2.

LIVERGINUS, Avis species. Frideric. II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 12 : *Livercini vero comedunt sæpius scarabeos, bruchos, et hujusmodi. Adde cap. 2. 13. 14. 18.*

†LIVEREUM, Vectis, Gall. *Levier*, Ital. *Liviere*. Translatio S. Prosperi, tom. 5. Julii pag. 59 : *Muratores non sine maximo labore cum Livereis ferreis et malleis, coram cunctis prædictis et aliis adstantibus, frangi et aperiri fecit altare, etc.*

†1. LIVIA, Columba agrestis, a livido colore, apud Martinium in Lexico.

*2. LIVIA. [Immundities porcorum. DIEF.]

1. LIVIDARE, Damnare, quasi livore, vel invidia. Baldricus Dolensis in Prologo MS. ad Vitam B. Hugonis Archiep. Rotomag. : *Librum autem illum vel laudare, vel Lividare supersedeo ; corrigere vero non præsumo.*

*2. LIVIDARE, Dedecus imprimere, quasi livore inducere, Gall. *Flétrir*. Gesta Consul. Andegav. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 252 : *Memor esto, obsecro, parentum nostrorum, ne Lividemus in aliquo titulum Francorum.*

†LIVIDITAS, Livor, invidia. *Lividitas* invidiæ, in Actis SS. Aprilis pag. 148. ubi de B. Ida.

†LIVIDO, Livor, color lividus. Canones Hibern. tom. 4. Anecd. Marten. col. 13 : *Si quis alapam alteri impeggerit, nec sanguis nec Livido appareat, v. solidos argenti exsolvat. Recurrit ibid. col. seq. Livido dixit Apuleius hac notione.*

*LIVIDUM, Color lividus, subniger. Testam. ann. 1392. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 160. col. 2 : *Item lego Petro, filio dicti Jacobi de Podio, cotardiam meam de Livido, quam de præsentii porto indutam. Vide Lividus Pannus.*

†LIVIDUS PANNUS, Subniger, in Testamento ann. 1367. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 1522. *Livida tela*, ibidem col. 1523.

*LIVIO. [Immundicia que fluit de fimo. DIEF.]

*LIVISSUS, Lividus, color equi. Tabul. colleg. S. Mart. Tolos. ex Cod. reg. 4223. fol. 82. r. : *Mostra nobilis Guillelmi de Falguario... Dictus Guillelmus cum*

equo bayardo modicum stellato, tribus pedibus Livissis.

LIVITILA, [Parva lingua, quæ foramen linguæ recludit, Papiæ.] Vide Sublinguium.

†LIVIVI. Leges Calenses apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1353 : *Item de ictu levi sine sanguine, et de Livivi, et de verbis contumeliosis procedetur, prout de sanguine superius est expressum. Forte legendum de Livore ; saltem eadem est notio. Vide mox Livor. [2. Legendum puto, de levi vi.]*

†LIVOLUS, Gall. *Niveau*. Vide Livellus.

LIVOR, Vulnus infictum, ex quo livor apparet. Auctor Mamotrecti : *Livor, invidia, vel nigredo quæ remanet ex percussione baculi vel virgæ. Vetus Formula cap. 30. apud Bignon. : Violenter super ipsum evaginato gladio venit, unde Livores, vel capulaturæ atque colaphi manifesti apparent. Infra : Et postquam istos præsentem Livores recepit. Charta Hispanica æræ 1016. apud Anton. de Yopez in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 444 : Et si fuerint omnes de istas villas jam nominatas, et de istos Monasterios ad alias villas ad pignora, cum lanceas et scutos, et lapides, et ibi bellum contigerit, Livores et homicidium fecerunt, etc. Auctor Queroli : De livoribus in quadrantem solidi illius, de tumoribus in trientem pœna transibit : quod si et tumor fuerit et Livor solidi unius, bessem jure optimo consequetur.*

LIVOR, Justitia vel cognitio de Livore. Charta ann. 1207. apud Ughellum tom. 1. pag. 398 : *Concedimus videlicet sanguinem, Livorem, et bandasiam, potestatem, et iudices, etc.*

†LIVORAMENTUM, Percussio. Chron. Modoet. tom. 12. Muratorii col. 1120 : *Contigit autem per universam terram de Modoetia videri una die per aera innumera capita nigra, alba... et quasi cohortes armatæ audiebantur moveri, et congressiones et Livoramenta cum scutorum motione, etc.*

LIVORARE, Livores inferre, vulnerare, contundere. Gesta Regum Franc. cap. 17 : *Sed propter loriam qua indulus erat, non Livoraverunt eum. Marculfus l. 1. form. 29 : Quasi vos nulla manente causa in via adsalsissetis, et graviter Livorassetis. Adde form. 37. et formulas vet. secundum Legem Romanam cap. 30. 33.*

†LIVOROSUS, Lividus. Vita S. Columbæ Abbat. tom. 2. Junii pag. 228 : *Sanctum percussit flagello, cujus Livorosum in ejus latere vestigium omnibus suæ diebus vitæ permansit.*

†LIVOT. Charta Dumbensis ann. 1407 : *Justa quoddam Livot aut Jonchay. Si particula aut explicativa sit, ut interdum alibi, Livot Juncetum significat, sed si disjunctiva, ut revera mihi videtur, Livot credo esse quasi Rivot, littera r in l mutata, ut alibi non semel, et Livot vel Rivot significare Rivum vel rivulum.*

*LIVRADO, LIBRADO, LIVRALLUS, LIVRATA, [Gall. mesure de grains : ... et sic computatur VIII° libratis sive Libradonibus pro uno boysello.] Comptes de l'Archevêché de Bordeaux du XIIIe et du XIVe siècle. — Arch. Histor. de la Gironde. T. 21. p. 61 et 247.]

*LIVRALE, LIVRALIS, Idem quod supra *Librale*, Mensura frumentaria, nostris *Livrouer*. Charta ann. 1341. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 408 : *Item pro annuo censu seu obliis nobilibus debitis de frumento, aliiij. sestaria, ij. ponhaderiæ, ij. Livrals (sic), detractis inde per correc-*

tionem de novo factam viij. *Livralibus*, et per detractorem hujusmodi additis iij. *Livralibus* de novo revelatis, etc. Alia ann. 1361. in Reg. 103. ch. 78 : *Petrus Donati servire tenetur quinque punherias et unum Livralem frumenti census... Hæredes Raimundi de S. Romano... serviunt decem Livrales frumenti pro quadam peña terræ... Item duo Livralia frumenti pro tribus carteriatas terræ. Lit. remiss. ann. 1393. in Reg. 145. ch. 198 : Le suppliant print et emporta un Livrouer de froment. Liévert et Liévrade, Modus agri, unde *Livrale* æstimari licet, in Lit. admort. pro eccl. Tolos. ann. 1471. ex Reg. 197. ch. 159 : La seconde piece contient ung arpent et ung Liévert, qui est la quarte partie d'un arpent de pré... La quatrième piece contient trois mailheres et una Liévrade de pré. Vide *Livrorium* et *Livroriata*.*

* **LIVRAMENTUM**, Compensatio, justa et pensata æstimatio et partitio. Lit. ann. 1416. tom. 10. Ordin. reg. Franc. pag. 401. art. 5 : Non solvent seu contribuent, solveveque (seu) contribuere non tenebuntur in talliis et oneribus prædictis, nisi pro uno et eodem *Livramento*, etc. Vide supra *Alibramentum*.

* **LIVRARE**, Subministrare, Gall. *Fournir, procurer*. Stat. Vercei. lib. 3. pag. 96. v. : Item quod nullus de civitate *Vercellarum* vel districtu *Livret* aliquem *zuglarium*, vel aliquem hominem de curte, vel *zuglarissam* in aliqua curia, vel nuptiis, vel in aliquo convivio, vel festo. Et qui contrafecerit, solvat pro banno libras decem Pap. Et si ille qui *Livratus* fuerit vel *Livrata* aliquid ei dederit, solvat pro banno solidos 60. Pap. Vide in *Liberare* 2.

* **LIVRARIA**, ut mox *Livroria*. Vide in hac voce.

† **LIVRATORIUM**, Mensura frumentaria continens unum *bichetum* quibusdam in locis, in aliis vero dimidium tantummodo *bichetum*, ex *Adversariis* D. *Aubret*. Vide *Livroriata*.

* **LIVREA**, a Gallico *Livree*, Præbitio. Inventar. Chart. reg. ann. 1483. fol. 305 : *Litteræ abbatis et conventus S. Wandregesili, Rothomagensis diocesis, super quietatione Livræ sive costumæ, quam percipere solebant in foresta de tractu. De anno 1321. Vide Livreia in Liberare 2.*

* **LIVREIA**, Districtus, territorium, finis, limes. Vide supra *Liseria* 1. Charta Phil. III. reg. Franc. ann. 1283. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 389 : *Dimisimus majori et communitati villæ de Vernolio emendas et cognitiones, quas in dicta villa et ejus Livreis habebamus in casibus infra scriptis, videlicet, etc. Nisi malis idem esse quod supra *Livramentum*. Vide alia notione in *Liberare* 2.*

* **LIVRORA**, Mensura agraria, eadem quæ *Livroriata*. Pactum inter *Guichard*. dom. *Bellijoci* et *Guichard*. de *Marziaco* ann. 1317. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 474 : *Pro dimidia Livroria terræ, sita in la Rotella juxta terram Martinii Delmont... Pro una Livroria de feugeria, sita el Pron juxta lo feugerey Stephani de la Buffenderi... Pro una Livroria et dimidia terræ sitæ en Azolates. Vide supra in Livrale.*

† **LIVRORIATA**, **LIVRORIUM**. Charta *Bellijocensis* ann. 124 : *Debet unum Livrorium ordeis super quadam terra continente tres Livroriatas terræ. Livrorium idem est quod Livrorium ; Livroriata vero fortean est modus agri, in quo seminari potest unum Livrorium frumenti, nisi sit idem quod *Livrata* terræ, de qua dicitur in *Libra* 2. quod poste-*

rius mihi videtur minus probabile.

[* Vide supra *Librorium*.]

LIUSIVA, *Lixivia*, nostris *Lessive*. Capitula S. *Bonifacii Archiep.* *Mogunt.* cap. 23 : *Lavacrum capitis potest esse in dominica die, et in Liusiva pedes lavare.* [Eadem occurrit in *Capitulis Theodori Cantuar.* tom. 9. *Spicil. Acher.* pag. 55.]

* **LIUTUM**, Musicum instrumentum in cordibus habens harmoniam. Vide *Lautum*. [Fr.]

† **LIX**, *Caper*, apud *Papiam*. Quidam pro *ircus* seu *hircus*, *Lix* scriptum suspicantur : malim pro *Aix* Græco, pro quo *Glossator* legerit *Aix* ob similitudinem scripturæ ; unde *Lix* Latinum finxerit.

† **LIXA**. Vide *Lixæ*.

LIXABUNDUS, *Qui latis incedit passibus ad modum lixæ.* *Joan.* a *Janua*. [Gloss. *Isid.* : *Lixabundus ambulat, qui voluptatis causa ambulat.* Festus habet : *Lixabundus, Iter libere ac prolixè faciens.*]

LIXARE, *Lixivia* eluere, mundare. *Lixivare*, nostris *Lessiver*. *Constantinus* *Afric.* lib. 5. *Pantech.* cap. 32 : *Omne lineum, cum induitur, refrigerat corpus, et maxime si Lixetur.* [Joh. de *Janua* : *Lixare, In aqua sola coquere.* Gloss. *Lat.* Gall. : *Lixare, Cuire en yaue, a Lixæo, Etre cuit en yaue.*]

† **LIXATURA**, **LIXAMEN**, **LIXAMENTUM**, *Coctio in aqua*, eidem *Johanni* de *Janua*. Primam vocem usurpavit *Sidonius* eadem notione, *Apicius* ambas posteriores.

† **LIXE**, *Aquam, quæ per milites ambulat, antiqui lixam dixerunt.* Gloss. *Isidor.* *Jansonius* in *Collectaneis* existimat veram lectionem fuisse : *Lixa, quum (vel qui) per milites ambulat, antiqui lixam dixerunt.* Aliter emendare tentat *Grævius* : *Lixa, Aqua. Lixæ, qui per milites ambulat. Aquam Antiqui Lixam dixerunt.* Sed contendit post *Vossium* in *Elixus* et *Lixa*, aquam non dictam fuisse *Lixa*, sed *Lix* ; mallem igitur emendare : *Lix, Aqua...* *Aquam antiqui Licem dixerunt.* Quod spectat *Lixas*, dici potuerunt, per milites ambulare, ut scilicet aquam ferrent, ut mox dicuntur.

† **LIXIONES**, *Aquarum portitores*, in *Isid.* Glossis.

† **LIXUS**, *In aqua coctus*, *Johanni* de *Janua* : *Cuit en yaue*, in Gloss. *Lat.* Gall. *Sangerm.* Ordinatio super numero et ordine mensarum, tom. 2. *Histor.* *Dalphin.* pag. 311. col. 2 : *Serviat de uno rotulo bovis et dimidio rotulo mutonis in aqua Lixis.* Latini dixerunt *Elixus*. Vide *Lixare*.

LIZA, Idem quod *Licia*. Vide *Masoverius*, in voce *Mansionarii*.

* **LIZANCHIA**, Sacramentum fidelitatis, quo vassallus domino suo alligatur. Charta ann. 1244 : *Ego Radulphus de Bacoel miles, notum facio quod ego et hæres meus Lizanchiam et stagium unius anni cum hominibus meis apud Pinconium, etc.* Alia ann. 1214 : *Ego Eustachius de la Leutillie, notum facio quod ego et hæres meus Lizanchiam et stagium unius anni annuatim vicedomino et hæredi suo cum uzoribus nostris apud Pinconium... debemus.* Vide supra *Ligensia*.

* **LIZDA**, *Tributum quodvis*, sed præsertim illud, quod pro mercibus penditur. Charta ann. 1111. inter *Probat.* tom. 2. *Hist. Occit.* col. 379 : *Consentio tibi medietatem Lizdarum, exceptis fevis de ipsa Lizda, quos proprios retineo.* Vide in *Leudis*.

* **LIZZUS**, *Meichelbecko* tom. 1. *Hist. Frising.* pag. 112. *Germanis Lusz* et *cultus Læsz*, *Sortitio* ; qua voce significatur quodlibet ex sortitione obvenit.

† **LO**, *Lex*, Gall. *Loi*, in *Pactu Legis Salicæ* tit. 48. § 1. *cujus verba Widresa Thalo, ut Widrestha Lo, restitit legi, redduntur ab Eccardo : quem, si tanti est, consule.*

2. **LO**, pro *Ille*. In veteribus *Litaniis* sub *Carolo M. a Mabillonio* editis tom. 2. *Analect.* pag. 687. hæc verba non semel occurrunt *Redemptor mundi, Tu Lo adjuva. Sancte Petre, Tu Lo adjuva, etc.* Unde etiamnum *Lo*, retinuerunt nostri in aliquot provinciis, et *Le*, in aliis.

† **LOBA**. [* *Vox Hispanica*, *Tunica talaris, tunica non præcincta*, in *Diction. Acad. Hispan.*] *Concil. Mexic.* ann. 1585. tom. 4. *Concil. Hisp.* pag. 389 : *Chlamyde videlicet, vel mantello seu pallio, quod vulgariter Loba nuncupatur o manteo, clauso vel aperto, ad terram protensis.*

* **LOBEGELD**, *Vectigalis nomen* apud *Polonos*. *Charta* ann. 1242. inter *Leg. Polon.* tom. 1. pag. 88 : *Item quod omnes mercatores et incolæ regni Poloniæ... a solutione cujusdam pecuniæ, vulgariter Lobegeld nuncupatæ, quæ a frumento in Gdansk recipiebatur, perpetuo sint liberi et exempti. Lobegal, eodem significatu, in Pace Brestensi ann. 1486. ibid. pag. 121. Vide supra *Fyrken*.*

LOBIA, **LAUBIA**, **LOBIUM**, *Porticus* operata ad spatium idonea, ædibus adjuncta, *Galerie* : ex *Laub* *Theuton.* *Folium*, quod ejusmodi deambulatoria in prædiis rusticis, foliis obducantur et operiantur. [* Vide *Graff. Thesaur. Ling. Franc.* tom. 2. col. 66. voce *Lauba* et *Murator. Antiq. Ital.* tom. 2. col. 168. D.] *Jo. de Janua*, et *Breviloq.* : *Deambulatorium, quod proprie dicitur Lobium, quod fit juxta domos ad spatium. Fulcinius de Gestis Abbatis Lobensium cap. 1 : In quo loco rivulus delabitur in Sambram : quem Laubacum vocant, eundemque putant loco nomen dedisse : licet sint aliqui pro opportunitate capiendarum ferarum : undique enim saltu cingitur, vicinæque erat Liptinas fisco tunc regio et prisco nomine permanente Forestis adhuc dicitur, eo quod Rex pergens venatum, ibi sibi fieri jussisset obumbraculum ad temperandum solis æstum, quod Lobiam vocant. Inde putant locum dictum nomine permanente, rivulumque a loco, non locum a rivulo nomen traxisse, quod videtur magis verisimile esse. Teutones hoc astipulare videntur : nam locus ille eorum lingua Lobach dicitur ; et Lob quidem vocant obumbrationem nemorum, Bach autem rivum : quæ duo si componantur, faciunt obumbraculi rivum. Ita Lobia usurpatur in Charta *Guntranni Reg. apud Sanjulianum* in *Cabillone* pag. 382 : *Solarium vero cum caminata illi de Gergeiaco et de Alciaco faciant : illi autem de Mercurveis et de Canopis Lobiam ædificent.* *Chronic. Abb. S. Trudonis* lib. 10 : *Domus infirmorum habens fumarium, sive focarium, capellulam, Lobiam, cameram dispensatoriam, etc.* Charta ann. 1201. apud *Poricellum* in *Ambrosiana Basilica* pag. 1164 : *Item peto, ut tectum seu Lobiam removeant penitus et auferant, quam fecerunt, vel fieri fecerunt juxta murum Ecclesiæ, etc. Tectum nude appellatur* pag. 1169. Charta alia pag. 1170 : *Et etiam Lobiam per quam intrant Canonici Ecclesiam S. Ambrosii.* [Gualvaneus *Flammæ* apud *Murator* tom. 12. col. 1015 : *Juxta Lobiam marmoriam, Lobiam sub diversis arcubus complevit, ubi subius sunt plura cam-**

psorum habitacula.] Occurrit præterea in aliquot Chartis apud Ughellum tom. 4. pag. 1090. et tom. 5. pag. 650. [Adde Murator. tom. 16. col. 435. etc.]

LAUBIA, in Polyptycho S. Remigii Remensis: *Habet mansum dominicatum, casam cum Laubia et cellario, et caminata, et quoquinam.* Infra: *Habet mansum dominicatum, casam cum solario, et cellario, et caminata, Laubia, horrea 2. etc.* Placitum Ludovici IV. Imp. ann. 904. apud Ughellum tom. 1. pag. 851. quod peractum dicitur in palatio quod est fundatum juxta Basilica beatissimi Principis Apostolorum, in Laubia magiore ipsius Palatii, etc. Papias: *Tempes, Laubia vulgo dicitur.* [Rolandinus Patav. apud Murator. tom. 8. col. 270: *Qui Frassapaja die quadam, sicut mos est in viciniis per contratas, stabat sub frascata seu Laubia quadam, quæ erat prope ad domum Pontis-Altinati.*]

† LAUPIA, Provincialibus. Statuta Arelatensis. art. 107. ex MS. D. Brunet: *In muro quem Commune facit vel faciet... nullus sit ausus onerare, nisi primo dei Communi v. sol... idem dicimus de Loupa.* Glossar. Mons. pag. 332: *Loupa, Umbraculum, Loupau, Idem, pag. 344.* Gloss. Florentinæ: *Louba, Umbraculum.* Aliæ Anonymi: *Louba, Hutta,* apud Schilterum in Glossario Teuton. v. *Loube,* Locus ubi cives consultant, ut ipse definit, ex Chron. Konigsh. v. 132.

LOBIUM, aliis. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 15: *Postquam autem descenderint, ducent eos in Lobium ante hospitale.* Galbertus in Vita Caroli Comit. Flandr. n. 51: *Obsessi stabant ad Lobium Comit. Adde n. 70. 75. præterea Godefridum Monach. ann. 1208. et Albertum Argentin. ann. 1365.* [* Charta ann. circ. 1190. in Chartul. Buxer. part. 8. ch. 3: *Canonici S. Stephani dedi Lobium unum, quod est in foro juxta Lobium ipsorum.* Haud scio in eadem notione apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom. MSS.: *In festo S. Marci xxv. libras bonorum Proveniensium pro presbiterio crucium, et lectorum, et Lobii.*]

*† LUBIUM, Jura Eccles. Ripens. juxta Ratisp. apud Haltaus. in Glossar. German. col. 566. voce *Furlaube*: *Nullus ante fores suas Lubium, quod vulgariter Vorlauben statuet, nisi eidem ex speciali licentia præpositi concessum fuerit.*

† LOBIUM, Suggestum, locus editor. Buschius de Reformatione Monast. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 831: *Ibi intra ostia chori ferrea et cancellata Lobium factum fuerat, et super illud cathedræ tres, pro tribus Doctoribus in altitudine a pavimento chori ad hominis pene altitudinem. Bis terve recurrit ibi.*

* LOBIA FRASCARUM, Tentorii species ex ramulis congesta, pergularum instar, ad nimii solis ardore vitandos. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 233: *Statuimus quod Curia comunis stet disgombrata et disbrigata... dischis, banchis, stationibus storiarum, Lobii frascarum, et specialiter triculatorum.* [FR.]

* LOCA. Charta ann. 1222. ex Cod. reg. 10197. 2. 2. fol. 21. v.: *Quemcumque duo de jure, sicut tenetur, citaverit; ille si citatus non comparet ad primam citationem, emendam solvere tenetur, quæ Loca vocatur.* Mulcta ergo est ob desertum vadimonium.

LOCA VENERABILIA, Ecclesiæ, Monasteria, Xenodochia, seu quæ Christianorum venerationi dicata sunt. Wilhelmus Tyrius lib. 18. cap. 6: *Multa de iis Locis, quæ dicuntur Venerabilia, tam Monaste-*

ria quam Xenodochia... ad optata perduxerunt incrementa. Passim in Cod. in Capitul. 1. ann. 806. cap. 15. in Capitul. 1. ann. 819. cap. 6. in lib. 4. Capitul. cap. 19. in Lege Longob. lib. 2. tit. 18. § 3. [* Aist. 3.] etc. [Loca pia, in Charta ann. 1239. l. 1. Maceriarum Insulæ Barbare pag. 152.]

† 1. LOGAGIUM, Gall. *Louage, Loyer,* ut mox *Locarium.* Charta ann. 1271. ex Chartulario S. Vandreg. tom. 2. pag. 1964: *Willelmus Gabart... tradidi in Locagium usque ad finem quinque annorum... pro XL. solidis Tur. dimidiam acram terræ meæ.* Charta ann. 1320. tom. 4. Hist. Paris. pag. 526: *Ipsi sunt in salsina, quod si inveniatur hominem... qui non teneat dictum ministerium a dicto Imberto, vel in Locagio ab aliquo dictorum magistrorum, etc.* Charta ann. 1499. ibid. tom. 5. pag. 720: *Domus annui Locagii valoris circiter 16. francorum.* Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 97. col. 1: *Item duo operatoria... quæ valent de Locagio per annum 28. solidos.* Ibid. recurrit pag. 98. col. 2. Pro quavis mercede sumitur in Statutis Eccles. Ambian. apud Marten. tom. 7. col. 1229: *Præterea nullus Sacerdos Locagium recipiat, vel pacta de mercede habenda, pro aliquibus prophanis sive sæcularibus operibus exercendis.*

* 2. LOGAGIUM, Domus vel habitatio, quæ sub conductionis pretio aut ex concessione ad tempus occupatur, nostris *Louage.* Lit. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 255: *De quadam grangia cum jardinis, curte, Locagiis, ædificiis, et pertinentiis suis Parisius, in loco nuncupato ad Pouleyas, prope portam dictam Gallice Barbette.* Aliæ ann. 1404. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 17: *Nonobstant gaiges ordinaires, Louages in nostre chastellet, ne autres dons quelconques, etc.* Vide ibi notam docti Rditoris Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 183. ch. 213: *Le suppliant et un autre entrerent de nuit en la maison ou Louage d'un marchand.* Aliæ ann. 1468. in Reg. 195. ch. 121: *En deux chambres ou Louages de l'ostel de Pierre Albert barbier assis à Paris en la rue S. Jacques. Une maison... contenant plusieurs estages ou Louages... assise en la ville de Rouen, in Lit. admort. ann. 1477. ex Reg. 201. ch. 24. Vide infra *Locaris.**

LOCALE, LOCALIS, LOCALIS, Ubi domus edificari potest, nostris *Masure,* a voce Latina *Locus,* ni fallor. [Charta ann. 1058. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Donamus Locales aptos ad faciendum molendinum.*] Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 24. sub Philippo Rege: *Et Locale ad habitandum inter Ecclesiam et stratam, sicut... in presentia illius terminavimus.* Charta ann. 1167: *Ego Guillelmus Dominus Montispessulani... concedo Deo et S. Mariæ et Ordini Cisterciensi... illud Locale terræ cum introitibus, exitibus et suis pertinentiis, in quo est ædificatum oratorium, etc.* Alia Will. D. Montispess. ann. 1108: *Qui habent Logalem pro domo faciendam.* Alia ann. 1309. in 2. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. n. 75. ex Tabulario Regio: *Item quoddam Locale infra castrum ejusdem loci.* Alia ann. 1231. in Regesto Comit. Tolosæ fol. 39: *Item restituit dominus Comes Localia circa turrim, etc.* Alia fol. 46: *Domus et Localia domorum, ædificia et bastimenta, etc.* Consuetudines Montispessuli: *Quilibet habitator Montispessuli pro domo vel Locali suo... debet solvere lesdas et cupas, et Bajulus Montispessul. debet ei laudare illam domum,*

vel illud Locale, salvo suo consilio, si dominus habebit ibi laudimium. [Charta Gerald de Sentis ex Archivo D. Marchionis de Flamarens: *Tradiderunt... totam illam domum et Localem in quo est. Charta ann. 1300. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 100: Localia ubi morabantur milites... non removeantur.*] Vide tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 339. et Ughellum tom. 4. pag. 1211.

* LOCALIA, Usus et consuetudines loci alicujus. Constit. MS. Petri III. reg. Aragon. ann. 1380: *In recipiendo salarium suum servabit consuetudines seu Localia Barchinonæ.*

† LOCALITAS, Circumscriptio, qua quis in loco est. Claudianus Mamertus de Statu animæ lib. 3. cap. 4. in hæc verba: *Deus meus, quare me dereliquisti, sic argumentatur, ut probet animam illocaliter et corpore discedere: Si enim non discessit, non dereliquit, si dereliquit, utique discessit. Objice nunc igitur Localitatem Deo. Utitur etiam cap. 3. S. Benedictus Anian. adv. Felicianam impietatem, apud Baluz. tom. 5. Miscell. pag. 35: *In terra erat tunc temporis Localitate inter homines homo, et in celo se esse dicebat filium hominis; quia qui filius hominis erat Localitate, idem Filius erat Dei immensitate.**

* LOCALITER, Facile vel commode. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Localiter, aisément.*

† LOCAR, Locus apud urbem Romam. Gloss. Isidor. Grævius censet legendum ex Festo: *Lucar, Es quod ex luco captatur, qui est apud urbem Romam.* Hinc quoque in iisd. Glossis Isid.: *Lucar, Vectigal, erogatio, quæ fiebat in lucis.* Vide Festum in vocibus *Lucar* et *Lucaria.*

† 1. LOCARE, Conducere, Gallis, *Lower.* Lex Salica tit. 30. de Locationibus: *Si quis furtim aliquem Locaverit, ut hominem interficiat, et pretium propter hoc dederit, etc.* Sic *Locare se,* Mercede concludi, in Statutis Arelat. art. 154. e. MS. D. Brunet fol. 50: *Quilibet mercenarius tenetur se Locare et stare sub hac forma, etc.* Byzinio de Origine Belli Hussitici, apud Ludewig. tom. 6. pag. 146: *Locare se in monasterio S. Ambrosii, i. e. Hospitari, habitare, Loyer.*

* Hinc *Berchiers Looaiz,* pastor conductus, qui alienas oves curat, in Chron. S. Dion. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 132. ubi *Mercenarius* habent Annal. Bertin. ad ann. 869. ibid. pag. 108.

* 2. LOCARE, f. Commodare, vel commendare artificii alicujus resarciendum. Libert. Figiaci ann. 1318. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 666. art. 33: *Si vero tector, parator, tonsor, seu quicumque alius ministralis seu artifex res sibi Locatas aut ad operandum juxta sui ministerium eidem traditas, aliis extraneis quibuscumque tradiderint aut obligaverint, etc.*

* 3. LOCARE, Cubiculum se recipere. Mirac. S. Berth. tom. 6. Jul. pag. 491. col. 1: *Domino autem domus Locato, et familia ejus soporis gratiâ Locata, etc.*

* 4. LOCARE. [Gallice *logement*: « Ilum hoperatorem cum *Loare* in quo est et cum omni edificio quod ibi est. » (A. N. J. 323, n. 14, Tolos. an. 1150.)]

* LOCARIS, Domus, ædes. Charta ann. 1166. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 606: *Dodo comes Convenarum... dedit et absolvit Atoni Abbati Lezatensi et Guillelmo præposito S. Germerii ipsos sex denarios, quos debebat ei facere pro servicio in die omnium Sanctorum per*

ipsum Locarem in quo habitant. Vide supra Locagium 2.

LOCARIUM, Pretium conductionis, locationis. Testamentum Bertichramni Episcopi Cenom.: *Sic quoque ut de tabernis, quæ infra domum esse noscuntur, Locarius ille, qui annis singulis inde speratur, in Sacrosancta Ecclesia... inferatur. Naves Locario jure conducere, in Annalibus Francor. Bertinianis ann. 862. Vox nota Varroni libro 4. de Lingua Latina. Postea pro quavis pensione, vel agrorum assignatione. Idem Annales ann. 864: *Lotharius... de omni Regno suo 4. denarios ex omni manso colligens, summam denariorum, cum nulla pensione farinæ atque pecorum, nec non vini et siceræ, Radulpho Normanno Herioldi filio, ac suis, Locarii nomine tribuit. Et anno 882: Venientes autem primores partis illius Regni, quæ ipsi Ludovico in Locarium data fuerat, etc. Adde formulam 143. Lindenbrogii.**

* **LOCATA**, Locus vacuus domui ædificandæ aptus. Charta ann. 1319. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 80: *Item vendo... quamdam Locatam meam,.... sitam in gravario Atacis Carcassonnæ juxta murum et juxta domum prædictam muro in medio... jam dictas vero domum et Locatam sic superius confrontatas, etc. Libert. castri de Casulis ann. 1342. in Reg. 68. ch. 413: Universitas seu major pars loci ipsius domum communem, locum seu Locatam pro ea inibi facienda seu ædificanda, emere et acquirere in dicto castro possint et valeant. Lit. admort. Caroli VII. reg. Franc. in Reg. Cam. Comput. Paris. alias Bitur. fol. 146. vº: *Item super quadam domo cum Locata eidem contigua,.... vij. den. Tolos.... Item super una Locata sive tendali ad Carentenas,.... ij. den. obol. Tur. Item super una Locata tendæ, sita ad Carentenas,.... semipict. Vide Locale.**

† **LOCATENENTES**, passim apud Rymerum. Vide Locumtenentes in Lociseruator.

LOCATIM, Suo loco. Utitur Alvarus in Vita S. Eulogii Presb. et Mart. num. 11. [Barthius in Glossario ex Histor. Palæst. Fulcherii Carnot.: *Locatim, Hinc inde, diversis locis.*]

† **1. LOCATIO**, Conductio, supra in Locare. Papias aliter: *Locationes, Fundamenta, positiones.*

* **2. LOCATIO**, Structura. Glab. Rodulph. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 31: *Quam videlicet ecclesiam illico tam mira Locatione permutavit, etc.*

† **LOCATITIUM**. Vide Loquatium.

† **LOCATUR**, Vox in examinandis rationibus adhibita, Adscripta ad marginem annotatio. Stat. ann. 1388. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 261. art. 19: *Que aucuns desdits douze clers ne presume de soy entremetre, en l'examen desdits comptes ordinaires ou extraordinaires, de faire quelque radiation en iceux; combien que la cause ou la matiere soit claire; si ce n'estoit par deffaut de quittance; mais fasse les Locatur et arrestez appartenans à la matiere. Loquatur, eadem acceptione, in aliis Lit. ann. 1394. ibid. pag. 796.*

LOCATURA, Vetus Interpres Moschionis: ἡ μῆτρα, *Locaturæ*. Varro lib. 4. de Ling. Lat.: *Locī muliebres, ubi nascendi initia consistunt.* Vide Loci.

† **LOCATUS**, Procurator, pro alio agens. Charta ann. 1218. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 160: *Omnes autem redditus et exitus terræ meæ ad solutionem prædictarum librarum coram Locato meo mittentur, exceptis expensis, quæ*

sæpe fatus Vicecomes vel Locati fecerint rationabiliter circa negotia mea. Vide Allocatus.

† **LOCATUS HOMO**, Incola, cultor loci. Tabulæ pacis ann. 1337. apud Ludewig. tom. 5. pag. 591: *Ipsis Locatis hominibus pacificis, ipsa pro se et terrarum defensione reservare.*

† **LOCCELLUM**, Prædium, territorium. Formula 37. ex Baluzianis: *Propterea donamus et donatum in perpetuum esse volumus ad jam nominato monasterio sancti illius, vel ad Abbate illo ipsum locum ubi ipse monasterius est constructus, cum omnibus adjacentiis et appendiciis suis, et Locella seu coloniciis in villas illas in pago illo. Epistola ann. 804. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 57: *Caritatis tuæ injungo, ut Andecavis civitate accidere facias, et illa epistola quem (sic) de Locella mea nuncupantes Odane cum appenditio suo, cui vocabulum est ad Illoilio-Leobodo, quem ego ad casa S. Salvatoris confirmavi. Præceptum Caroli Imp. ibid. col. 60: *In loca nuncupantes Stivale sive Caucina, et in Turicas et in Villa-nova, et intra tota illa Locella manentes XIX. una cum terris, domibus, ædificiis, etc. Concordia Bethæ cum Monasterio S. Vincentii Cenoman. apud Baluzium tom. 3. Miscell. pag. 168: *Dum cognitum est quod Betha Deo sacrata portione aliqua in Locella nuncupantia Soliaco, Mansionone, etc. Chron. Fontanell. tom. 3. Spicileg. Acher. pag. 204: *Anno quinto regnante Dagoberto juniore Rege quidam Presbyter nomine Leubertus, vir valde dives, contradidit eidem venerabili Patri prædium, quod vocatur Bodardi villa... necnon et Locella alia, idest, Taunaco, Lueraaco, etc. Adde Marculfum lib. 1. formula 30.*****

† **LOCCELLUS**, Ædicula Deo sacra. Statutum Capituli S. Martini Turon. ann. 966. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 88: *Mansiones insuper quas ipse juxta præfatum Oratorium B. Georgii construxit, similiter ibidem condonavit, eo scilicet tenore præfatus Vivianus præmissas res jam dicto Locello S. Georgii pro remissione suorum criminum parentumque tradidit. Auctoritas Arduini Arch. Turon. ann. 973. ibid. col. 92: *Convenit præsentiam nostram dominus Teutbaldus Comes postulans, ut Locellum ad rationem nostræ matris Ecclesie pertinerent, ubi S. Lupantius requiescit, etc. Libellus de Successoribus S. Hildulphi cap. 17. Hist. Mediani Monasterii pag. 216: *Numerosis Locellis idem deinceps diffamatus est miraculis. Agitur de Oratoriolo sancti Hildulphi. Vide alia significatione in Loculus.***

LOCERDECH, Collectores rerum fugitivarum, in Decretis S. Ladislai Hungar. Regis lib. 3. cap. 13.

* **LOCETUS**, Cadivus pessulus, Gall. *Loquet*. Comput. ann. 1358. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Item pro Serraturis, clavibus et Locetis, xiiij. sol. Hinc Loqueter, ejusmodi pessulum agitare. Lit. remiss. ann. 1393. in reg. 145. Chartoph. reg. ch. 233: *Lequel huys ilz trouverent fermé et pour ce hurterent et Loqueterent encontre.**

† **LOCH CABALLIS**, f. Stabulum, equile, a Saxonico *Loc* vel *Loce*, Clausura; vel potius Celtico *Lioce*, Boxhornio in Orig. Gall.: *Caula, angiportus, angulus.* Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 73. ex vet. Charta: *Sine censu, et sine renda, et sine opere, et sine Loch caballis ulli homini, hoc est, si recte opinor, sine obligatione, equis excipiendis ministrandi pabulum necessarium. Vide Lodrum. [* Hanc in-*

*terpretationem optime confirmat alia Charta tom. 1. Probat. novæ Hist. Brit. col. 299: *Sine tributo, sine pastu caballi et carum.*]*

† **LOCHEA**, Cochlear, Gall. *Guiller*, Eburonibus *Lousse*. Acta apocrypha SS. Cyrici et Julittæ, tom. 3. Junii pag. 30: *Facies quoque Locheas duas et ollam æneam, et pones ibi trullas duas. Hæc erunt nobis vasa tormentorum.*

* *Nostris alias Louche. Invent. jocal. Eduard. I. reg. Angl. ann. 1297: *Item sayze Louches d'ow.* Testam. ann. 1448. ex Chartul. 21. Corb. fol. 277. vº: *Auquel Pierre Estouart, ou cas qu'il aïdera à mettre mon testament à exécution, je donne pour sa paine et travail une Louche d'argent. Hinc dimin. *Louchete*, in Inventar. eccl. Camerac. ann. 1371. Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. ad ann. 1391. fol. 162. vº: *Un hanepel d'argent et une petite Louchette.* Unde *Loucet* et *Louchet*, baculus pastoralis dictus, quod formam cochlearis referat. Lit. remiss. ann. 1393. in Reg. 144. ch. 472: *Le suppliant osta audit bergier sa houlette ou Louchet, etc. Aliæ ann. 1409. in Reg. 163. ch. 434: *Un baston ferré, appelé Loucet de berchier. Loucés ou maquet de bregier, in aliis ann. 1443. ex Reg. 176. ch. 279.****

* Aliud vero sonat vox *Louche* inter Redit. comit. Namurc. ann. 1289. ex Reg. sign. *Le papier aux aysselles in Cam. Comput. Insul. fol. 74. rº: *Encor i a li cuens le thourier et les Louches en le hale de le bleit.* Ubi intelligenda præstatio ex bladis venium expositis, quæ forte cochleari percipiebatur, unde *Louche* appellata.*

* *Haud scio an huc spectet vox Gallica *Locque*, vel *Loque*, quæ fustis armorumve species significatur. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 181: *Pierre le Maire d'aventure trouva en la maison un baston, que l'en appelle Loque,.... dont il féru ledit Jehan.... Pour lequel fait ou coup de laditte Loque, etc. Aliæ ann. 1463. in Reg. 199. ch. 215: *Icelui Jehan entra en sa chambre, print ung baston appelé Loque, etc. Hinc Plançon loquetes, in aliis Lit. ann. 1443. ex Reg. 176. ch. 313: *Lesquelz compagnons commancerent à ruer de plançons Loquetes l'un contre l'autre.****

LOCHERUS, Apum custos. Ita in Gloss. Saxon. exarato sub Ewardo III.

* **LOCHIA**, f. Rivulus, aquæ portio; unde nomen. Charta ann. 1215. ex Chartul. Fiscan.: *Debent plenarie consuetudines aquaticorum et Lochiarum, sicuti aliæ ejusdem villæ. Vide in Locia.*

* **LOCHIARE, IRE**. [Gallice *clocher*: « Duo calices, unum album quasi destructum in pede seu *Lochientem*. » (*Chevalier*, Visit. episcop. Gratianop. p. 59.)] — « Calix, licet sit novus, tamen pes est male serratus, quia *Lochiat*. » (Id. p. 69.)]

* **LOCHMENECH**, id est, Locus monachorum, in Vita S. Gildæ tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 136.

LOCI, Mulieris uterus, vulva, matrix, ubi nascendi initia consistunt, Varroni. Glossar. Lat. Gr.: *Loci muliebres, ὄστερα*, Sic leg. pro ὄστερα. Occurrit non semel apud Sextum Platon. de Medicina animal. lib. 1. cap. 2. n. 7. cap. 6. n. 2. lib. 2. cap. 4. 11. Anton. Musam. de Vettonica n. 29. Apuleum lib. 1. de Virtutib. herb. cap. 121. et alios Medicos. [Utitur etiam Plinius lib. 11. cap. 37.] Vide *Locatura*.

LOCIA, **LOCHIA**. Charta ann. 1235. in Archivo Regio, Reg. 7. qua *Mathildis*

Comitissa Bononiæ ratas et gratas habuit tres Locias, quas pro eo fecerunt Matthæus de Tria et Simon de Levisi, Milites de Comitatu Moritoli et terra Damfrontis: et gratum habuit et accepit quod pro ea receperunt ratione tertiæ Lochiæ nomine dotalitii sui, Moritolium cum pertinentiis ejus sine forteritia, quæ remansit in manu Ludovici. Videtur hæc vox accipi pro portione, Gall. Lot. Vide in hac voce.

* Charta ann. 1235. in Reg. 31. Chartoph. reg. fol. 98. r. col. 2: *Fit ista Locia cum omnibus feodis, personagiis et aliis pertinentiis. Domina comitissa cepit istam Lociam. Hæc est tertia Locia.* Arest. ann. 1386. 28. Nov. in vol. 10. arestor. parlam. Paris.: *Quod ad cessandum de cætero tenendo curiam in certo loco suæ partis seu Lociz, ad partem... condemnare...* Vide infra *Lothica*.

* **LOCIMARIA** dicuntur Gallice *Somniés*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120. Gallicum vero *Lieuimage* nomen genericum videtur, quod legumina quævis significantur. Lit. remiss. ann. 1432. in Reg. 174. Chartoph. reg. ch. 166: *Comme le suppliant feust fermier de la disme des blez et Lieumages de la paroisse de Trauville, etc.*

LOCISERVATOR, Qui loco alterius est, *Vicarius*, *κοτορηγός*. Lex Longobard. lib. 1. tit. 25. § 70. [*] Carol. M. 88.]: *Si quis furem vel latronem ad præsentiam Judicis aut Comitum qui in loco præest, vel Lociservatoris, qui missus est Comitibus, adducerit. Apud Bonitum Subdiac. Eccl. Neapolit. in Actis S. Theodori Ducis, occurrit Gregorius Parthenopensis Lociservator, sub ann. 1116. in Collatione S. Maximi cum Theodosio Cæsareæ Episc. et apud Julianum Antecess. Constit. 124. § 18. Lociservator Prætoris. Adde Scholiastem ejusdem Juliani ad cap. 84. et Gregor. Mag. lib. 12. Epist. 30. Idem Gregorius lib. 4. Dial. cap. 52: *Joannes vir magnificus in hac urbe Locum Præfactorum servans.* Concil. Suessionense ann. 858. Act. 1: *Et recitavit idem Sigloardus servans Locum Archidiaconi Remensis.* Quidam vocem Græcam *κοτορηγός* servarunt. Lupus Protospata in Chron. ann. 1018: *Ligorius Topoteriti fecit prælium, etc.* Chronicon Anonymi Barensis ann. 1041: *Et Arduino Lanbaro intravit in Melfi, erat Topoteriti de ipso Catepano.* [*] Vide Murator. Antiq. Ital. tom. 1. col. 531. et Savin. Histor. Jur. Rom. med. temp. tom. 1. cap. 5. § 122.]*

LOCISERVATORES, Summorum Pontificum in Conciliis Legati potissimum dicti. Anastasius in Præfat. ad Concil. VIII. œcumenic.: *Lociservantes Præsules; Lociservatores Apostolicæ Sedis. Locum obtinentes Papæ Leonis, qui mox Legati Sedis Apostolicæ, apud Liberatum Diac. cap. 12. Vide Diurnum Romanum cap. 1. tit. 1. cap. 2. tit. 5. Glossar. Fabroti ad Cedrenum, et Notas nostras ad Alexiadem pag. 273.*

LOCISERVATURA. Vicarii dignitas vel officium. Synodus Lateran. sub Martino I. PP.: *Sergius Joppensis Episcopus Lociservaturam sedis Hierosolymitanæ arripiens... ibidem aliquos Episcopos ordinavit.*

LOCOPOSITUS, Eadem notione. Theganus cap. 6: *Ducibus, Comitibus, Locopositis, etc.* Cap. 13: *Comites et Locopositi.* Lex Longob. lib. 1. tit. 25. § 73: *Sculdasii, Decani, Saltarii, vel Locopositi.* [*] Pippin. 10.] Lib. 3. tit. 12. § 5: *Nemo Comes, neque Loco ejus positus.* [*] Guido 3.]

LOCUMTENENTES GENERALES, appel-

lantur etiam apud nos provinciarum Gubernatores, non omnium, sed earum præsertim quæ in provinciæ formam reductæ sunt a Regibus nostris. Distributum enim fuit Regnum Franciæ in certarum provinciarum numerum, quibus cæteræ minores subsunt. Habetur in 5. vol. Ordinationum Francisci I. fol. 91. in Regestis Parlamentariis, Edictum Francisci I. Regis 6. Maii ann. 1545. quo Gubernatores omnes vetantur *Locumtenentium Generalium* titulum sibi arrogare, in quibus excipiuntur *Gubernatores Normanniæ, Occitanicæ, Provinciæ, Delphinatus, Bressiæ, Sabaudicæ, Pedemontii, Burgundiæ, Campaniæ et Briæ, Burgundiæ, Picardiæ, et Insulæ Franciæ*, salvo tamen cæterorum Gubernatorum jure, quibus magistratibus suis fruenti secundum decessorum morem facultas conceditur. Postmodum Henricus II. Joanni de Albone, S. Andrea domino, Lugdunensis, Belliocensis ac Dombensis provinciarum ac tractuum indulsit administrationem, cum *Locumtenentis Generalis* titulo 21. Maii ann. 1547. Idem Rex Literis suis 2. Sept. subsequenti, Parlamento injunxit, ut Santandraneum dominum in Locumtenentem Generalem dictarum provinciarum admitteret, non obstante Francisci I. Regis Edicto, in quo eæ non comprehendebantur: ex 1. volum. Ordinatio. Henrici II. fol. 39.

LOCUMTENENTES, nostris *Lieutenans*, *Baillivorum*, seu *Judicum Vicarii* proprie appellabantur. In *Gravaminibus Nobilibus Campaniæ* ann. 1297. contra Magistratum Reginum usurpationes, quæ descripta leguntur in Regesto Magnorum Dierum Trecensium, istud est: *Li Bailli qui or sunt en Champagne, ne laissent nullui en leur lieu et en leur baillie, quant il s'en partent pour leur Leu tenir; et quand il avient que li Prevost et li Sergent prennent des biens aux Gentilshommes, ou de leurs hommes, ils n'en puent avoir recreance jusques à tant que li Bailli reviennent, et par ceste maniere sunt li hommes aux Gentilshommes destruit, etc.* Quibus quærelis hæcæ resposuere Magistri Magnorum Dierum Trecensium: *L'en commendera au Bailli que li laisse tel pour lui qui puisse faire recreance là où elle afferra.* Statutum Philippi Pulcri ann. 1302. pro reformatione Regni, præcipit, ut Baillivi et Senescalli *Officia sibi commissa per seipsos, personaliter exercent, nec sibi substitutos, aut Locumtenentes facere præsumant, nisi in casu necessitatis, utpote valetudinis et consilii: in quo et cessante causa necessitatis ad commissa sibi Officia redeant sine fraude et sub debito jramento. Cum autem eos contigerit in prædicto casu absentari, constituant aliquem virum idoneum et honestum de patria seu provincia cui præcipue noscuntur, usque ad suum reditum, quem cito accerent. Qui siquidem substitutus, non sit Advocatus, nec aliis arduis negotiis, nec amicorum multitudine oneratus: caventes, sibi sic substituentes, quod pro administratione porro, seu gestione substitutorum suorum, si quid in eis commiserint, tenebuntur, prout de jure fuerit, respondere: et jurabunt prædicti substituti quod quando præberunt Officio prædicto, illud bene et fideliter exequentur.*

† **LOCUMTENENTIA**, Dignitas vel territorium *Locumtenentis*. Charta Caroli Fr. Regis ann. 1368. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 428: *Cum plura ex suis criminibus sive major pars extra Locumtenentiam et potestatem dicti carissimi fratris nostri Ducis Bituricensis et*

Alvernæ fuerint perpetrata. Mandatum Ricardi II. Angl. Regis ann. 1393. apud Rymer. tom. 7. pag. 746: Vobis mandamus quod tunc sitis nostrum Locum tenens in hac parte, ad id, quod vobis per viam Locumtenentiam in hujusmodi casu pertinet, faciendum. Locumtenentia Hiberniæ, in Charta ann. 1406. tom. 8. pag. 431.

* **Lieutenantie**, in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 594. *Luocotenent*, pro *Lieutenant*, in Instr. ann. 1472. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 5. col. 1. Sed et *Lieutenant* nostris dictus est presbyter, qui curionis locum tenet seu vices gerit, *vicarius*. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 84: *Jehan le Mousseur prestre, Lieutenant du curé de la ville de Pesq en Tournesis, etc.* Aliæ ann. 1452. in Reg. 184. ch. 305: *Simon de Lisle prestre, Lieutenant du curé de l'église parochiale de S. Lugier ou bailliage de Tournesis, etc.*

* **LOCIVERIS**, Officialis in forestis, idem videtur qui *Viridarius*. Vide in *Viride* 1. Charta Phil. Pulc. ann. 1300. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 117. r. col. 2: *Mandamus tibi (ballivo Aurelianensi) quod Petro Charverii exhibitori præsentium, qui officium Lociveris, quod in foresta nostra Vitriaci obtinere solebat, propter senium et debilitatem corporis totaliter dimisit, sex denarios Paris. per diem... de denariis nostris solvas et deliberes.*

* **LOCIUM**, *La licia*, in Glossar. Lat. Ital. MS. f. pro *Lotium*, *la lisciva*. Vide *Lotricium*.

† **LOCLAMENTUM**, *Διάρρηγμα*, in Glossis Lat. Græc. Sangerm. quod intersepi, et separat intersepiendo.

† **LOCOPOSITUS**. Videsis in *Lociservator*. * **LOCRECTARE**, *Vox arietum*. Glossar. ex Cod. reg. 7657. *Loretare* et *Orectare* legitur in *Baulare*. Vide *Lorethare*.

* **LOCTO**. Vide infra *Loto*.

* **LOCULAMENTUM** **SEPULCRALE**, apud Murator tom. 3. Inscript. pag. 1654. 6. Vide *Loculus* et *Locus*.

† **LOCULATUS**. Vide mox in *Loculus*. 1. **LOCULENTUS**, *εὐδαλος*, *Loquax*, *eloquens*, *effabilis*, in Gloss. Gr. Lat. [Vulcanius suspicatur legendum *Loculeius*, vel *Locutuleius*. Gell. lib. 1. cap. 15: *Homines in verba provecos Locutuleios et blaterones et linguaces.*]

* 2. **LOCULENTUS**. [Pulcher, opulentus. DIEF.]

1. **LOCULUS**, Feretrum, in quo cadaver mortui deponitur. Isidorus lib. 20. Orig. cap. 9: *Loculus, ad aliquid ponendum in terra factus locus, seu ad vestes vel pecuniam custodiendam.* Will. Brito in Vocab. MS.: *Loculus, parvus locus, bursa, feretrum.* Plinius lib. 7. cap. 11. de Pyrrhi pollice: *Quem cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumque Loculo in Templo.* Idem lib. 7. cap. 16: *Et ipsi vidimus in Loculo asservatos.* Gregorius Turon. lib. 4. Miracul. cap. 33: *Requientes vero in Loculo, nihil de pignoribus sanctis, quod fama ferebat, reperimus.* Anastasius in S. Silvestro PP.: *Cujus Loculum cum corpore S. Petri recondidit, etc.* In S. Agapeto: *Cujus corpus in Loculo plumbeo translatum est, etc.* Walatridus Strabus de Vita S. Galli cap. 30: *Invenit autem corpus viri sancti jam involutum, et in Loculo repositum: aperiensque sarcophagum, et exanime amici cadaver inspiciens, etc.* S. Bernardus de Vita et Morib. Relig. cap. 11: *Auro lectis reliquiis saginantur oculi, et Loculi aperiuntur.* Vita S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaticensis:

..... Discedens, pignora sacra,
Gertrudisque suae Loculum devectat ab inde.

Ubi ut plurimum *loculi* sumuntur pro *feretris* in quibus conduntur Sanctorum cadavera et reliquiae. *Loculus gestatorius*, apud Adrevaldum de Miraculis S. Benedicti lib. 1. cap. 28. et 34. Adde Fortunatum in Vita S. Medardi cap. 17. Odilonem Cluniac. lib. 2. de Vita S. Geraldii cap. 17. Chronicon Casinense lib. 2. cap. 34. Rodericum Toletan. lib. 2. de Reb. Hisp. cap. 20. Simeon. Dunelmens. lib. 2. de Eccles. Dunelmensis cap. 6. 10. etc.

LOCULATUS, in *Loculo* seu sepulcro conditus, apud S. Zenonem Veronens. Serm. de Lazaro.

LOCULLUS, diminutivum a *Loculus*, ejusdemque notiois. Paulus Warnefridus de Gestis Longob. lib. 2. cap. 10: *Cujus corpus positum in Locello plumbeo.... CPolim est perlatum*. Herkemperus in Hist. Longob.: *Cujus Carlomanni in Locello aureo corpus... ad dictum Monasterium in Casino remissum est*. Flooardus lib. 3. Hist. rem. cap. 5: *Locellum etiam quendam, hoc est, capsam majorem, quae a duobus Clericis ferri solet, fieri fecit*. Usurpant passim Scriptores, Anastasius in S. Sergio PP. pag. 61. Glaber Rodolph. in Vita S. Guillelm. Abb. Divion. cap. 7. num. 22. Baldric. Noviom. lib. 1. cap. 30. Leo Ostiensis lib. 1. Chron. Casin. cap. 7. Chronicon. S. Petri Vivi ann. 869. et 1015. Chronic. Fontanell. cap. 7. Ægid. Aureæ vallis cap. 51. etc.

LOCULLUS, pro *Locellus*. Gloss. Gr. Lat. MS.: *Γλωσσόκομιον, Lucelli; pluraliter tantum declinatur*. Edit. habet *γλωσσόκομοι, Luculli, γλωσσόκομιον, Luculum, γλωσσόκομιον, Lucellum*. Edit. habet *γλωσσόκομιον*. Atque inde *Luseau* eodem significato mutati Galli. Ita *Lucos*, pro *locos* dixit Aggenus: *Nam Lucos frequenter in trifinio invenimus, sicut in suburbanis, et circa publica itinera constitutum esse perspicimus*. Nihil igitur mutandum, quidquid dicat Salmasius, qui *locum* pro sepulcro usurpatum a veteri Scholiaste Juvenalis, Ulpiano JC. Anastasio, et aliquot aliis, observat.

* 2. **LOCULUS**. Acta S. Vammis mart. tom. 3. Aug. pag. 288. col. 1: *Statin comes jussit eum nudari veste; et dum in Loculum nudus stetit, interrogavit eum si audiret jussionem regis*. Ubi docti Editores: hic forte sumitur *Loculus* pro umbilico vel scroto, quo usque martyris corpus nudatum fuerit. Quam conjecturam mirum in modum firmat Chron. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 243: *In primo bello (comes Douglas) amisit oculum; in ista (f. isto) verenda transfixus perdidit Loculum*. Eodem sensu Bourses dicimus.

* 3. **LOCULUS**, diminut. a *Locus*, parva sedes. Charta ann. 994. tom. 10. Collect. Hist. Franc. pag. 562: *Qui abbas ipsum Loculum si sua forte industria, aut bonorum hominum munificentia, plus octo monachorum ampliaverit, etc.*

† **LOCUMSERVANS**, **LOCUMTENENS**, **LOCUMTENENTIA**. Vide in *Lociservator*.

† **LOCUPLEXITAS**, Divitiæ in Charta Henrici VI. Angl. Regis ann. 1457. apud Rymer. tom. 11. pag. 385.

1. **LOCUS**, pro sepulcro, seu loco sepulcri, occurrit passim in vet. inscriptionibus, præsertim apud Thomam Reinesium. Vide Gloss. med. Græcit. in *τόπος* et *Loculus* 1.

† **LOCUS**, Græcis etiam *τόπος*, Latrina, Gall. *Les lieux*, ut interpretatur Salmasius apud Tertullianum de Pallio, ubi: *Immundiore loco cervicem monilibus*

consolatur. Fortassis alter interpretabitur *sepulcrum*.

† **LOCUS MONACHORUM**, Oppidulum pagi Venetensis in Armorica, vulgo dictum *Loh-mine* pro *Loc-menach*, *Locus monachorum*. *Johannes de Loco-monachorum Archidiaconus et Electus Ecclesie Venetensis memoratur in Mandato Edwardi III. Regis Angl. ann. 1362. apud Rymer. tom. 6. pag. 361.*

† **LOCUS VENERABILIS**, **PIUS**. Vide *Loca*.

AD **LOCUM**. Sic olim notare solebant particulas, quas ex constitutione aliqua aut recitabant, aut exscribebant, adjectis etiam interdum primis constitutionis verbis: cujus moris plures sunt in Theodosiano Codice reliquiae, quibus etiam accidit, ut ea verba, nescio quomodo, in textum ipsum irreperant, et excerpti partem occuparent, ut in leg. 3. de Postul. (2, 10.) et Novella Majoriani de Episcopali judicio. Hæc Petrus Pithæus ad Collationis Legis Mosaicæ tit. 15. hæc verba: *Extat denique decretum divi Pii ad Pacatum Legatum provincie Lugdunensis, cujus rescripti verba, quia multa sunt, de fine ejus ad Locum hæc pauca subjecit, etc.*

LOCUM DARE, *Loco* excedere. Gregorius M. lib. 2. Dialog. cap. 23: *Cumque in eadem Ecclesia Missarum solemnia celebrarentur, atque ex more Diaconus clamaret, Si quis non communicat, det locum, etc.*

* 2. **LOCUS**, Vices, seu ordo quo quisque vice sua aliquid agit. Lit. remiss. ann. 1388. in Reg. 134. Chartoph. reg. ch. 67: *Cum plures socii convenissent pro ludendo ad paletum, ... et Locus seu turnus dicti Petri per ordinem projiciendi advenisset, etc.* Unde *Molere sine loco* est non sua vice suove ordine molere, sed simul atque ad molendinum advenierint, in Charta ann. circ. 1080. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 231: *Ad usum monachorum dedi... in molendino villæ sancti Salvatoris ut molant monachi omnem annonam suam sine Loco et sine multura.*

* 3. **LOCUS**, *De Loco gondalæ, vini*, id est, pro *gondala*, vino. Vide supra *Gondala*.

* **LOCUSTA**, Machinæ bellicæ species, qua aggredientes teguntur. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 48: *Locusta ambulatoria: intus homines ducentes eam, possunt se hæere muro aut prope murum castelli et defendere se a saæis hostium ac missilibus.*

* **LOCUTA**, Domus, ubi cives congregantur de rebus civitatis locuturi. Charta ann. 1328. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 250: *Ut dicti consules possent Locutam seu domum acquirere vel construere, ... in qua tractare et audire ac etiam examinare valerent negotia villæ. Vide in Locutorium.*

** **LOCUTE**. Virgil. Grammat. pag. 72: *Nec non etiam ex communibus ac depontentibus adverbis venire, nullus peritorum negare potest, siquidem dicamus deo-scultate, suspicite, Locute.*

LOCUTORIUM, Gallice *Parloir*, *Locus* in Monasteriis in quibus Monachis invicem colloqui licebat, uti et Sanctimonialibus cum in aliis silentium indicium esset. Ejusmodi *Locutorii* quod *Regulare* appellatur, crebra mentio est in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 19: *Quod si aliquid eis specialiter dicendum fuerit, quod nec illic significari possit, nec usque ad tempus Locutionis differri, poterit Armarus usque in Locutorium regulare educere eos, et illic breviter*

quod dicendum est, intimare. Adde cap. 27. Ibidem pag. 34: *In Locutorium nullus eat, nisi vocatus ab Abbate vel Priore*. Et cap. 38: *Nullus Locutorium regulare sine licentia intrare debet, excepto Priore, et Subpriore, et his qui officiis deputati sunt. Ii autem qui officiis deputati sunt, possunt quidem intrare Locutorium, et de his quæ necessaria sunt, sibi invicem loqui: sed tamen claustrales nullo modo sine licentia ibidem vocare debent. Ipsi etiam ministri quando pro aliqua necessitate ibi ad loquendum ingrediuntur non debent diutius stare, vel sedere, sed quod necessarium habent breviter dicant, et statim exeant... qui autem accepta licentia Locutorium ingrediuntur, non diu ibi sedeant, nec alle loquantur, nec plures ibi conveniant, nisi ad plus quatuor, etc.* Rursum: *Nullus extraneus vel Canonicus in Locutorium regulare ad loquendum ducatur. Fratres qui licentiam loquendi ad invicem quærent, in nullo loco nisi in regulari Locutorio loqui possunt. In cæteris Locutoriis nullus vocet aliquem de claustralibus, nisi solummodo Abbas et Prior*. Adde cap. 67. sub finem. Tabularium Vindocinense Ch. 60: *Quæ donatio primum facta in Locutorio, quod est juxta præscriptorum Capitulum Monachorum. [Charta ann. 1110 apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 155: *Peci hoc donum per cuttellum Radulphi Prioris Castri Joscel. in manu D. Willelmi Abb. Majoris-monasterii, in Locutorio ante introitum cameræ ejus. Adde eundem Lobinell. in Glossario Hist. Paris. tom. 3: Petrus Damianus lib. 7. Epist. 5: *Quid ad hæc dicent qui de Ecclesia non oratorium, sed Locutorium, et non oraculum, sed conciliabulum faciunt*. Vide Regulas Clarissarum, Damianitarum, etc. Matth. Paris pag. 631. 661. etc.**

LOCUTORIUM INTERIUS VEL PRIVATUM, in eodem libro Ordinis S. Victoris cap. 66.

LOCUTORIUM COMMUNE, ibidem. † **LOCUTORIUM**, bis in Necrologio MS. Fratrum Minorum Silvanectensium.

LOCUTORIUM SACRISTARUM. Tabul. Vindocin. Thuani Ch. 182: *Venit in Locutorium Sacristarum conductu domni Stephani Monachi. [Alia Charta apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 337: *Quas (areas) dominus Gualterius deveniens Monachus noster dederat nobis.... in Locutorio Sacristarum.**

LOCUTORIUM FORINSECUM, In quo cum sæcularibus Monachis vel Sanctimonialibus loqui licet. Thomas Walsinghamus pag. 257: *Interim ribaldi cum instrumentis claustrum ingrediuntur, de Locutorio forinseco lapides molares... leverunt*. Adde pag. 272. Bulla Urbani IV. PP. ann. 1263. pro Clarissis, apud Waddingum: *Locutorium vero fit ex crebris et spissis laminis ferreis, et forti opere fabricatis. Locutoria autem ad Confessiones fiant in Ecclesia, vel alio loco competenti*. Vide Ingulfum pag. 367.

† **LOCUTORIA FENESTRA**, Clathri in locutoris Sanctimonialium, Gall. *Grille de parloir*. Buschius de Reform. Monast. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 903: *Frequenter eis feci collationem in Ecclesia ante chorum suum, in Monasterio et ante Fenestram Locutoriam*.

LOCUTORIUM SEU PARLATORIUM PARI-SIENSE, in Charta ann. 1293. apud Renatum Chopinum lib. 1. de Moribus Parisiorum tit. 2. § 18. vulgo *le Parloir aux Bourgeois*, in quo examinabantur et discutiebantur articuli usaticorum et con-

suetudinis ejusdem civitatis coram Præposito Mercatorum et Scabinis.

LOD, Semuncia, dupondius. Vide *Lotum*.

† **1. LODIA**, ut *Lobia*, de quo supra, Porticus. Acta B. Augustini Novelli, tom. 4. Maii pag. 622: *Inter imagines Sanctorum diversorum in Lodia dictæ Ecclesiæ vidimus imaginem in pariete pictam*. Regimina Paduæ ad ann. 1267. apud Murator tom. 8. col. 461: *Et eo anno facta fuit Lodia cum podiolis Communis Paduæ*.

2. **LODIA**, Tugurium, ex German. *Loodse*. Chron. Abbat. S. Bavonis ann. 941. apud Duchesium in Probat. Hist. Guinens. pag. 54. 55: *Comes coacto in unum exercitū, quem Herehem novimus erectis Lodiis, factisque tentoriis, in longo tempore obsedit Castellum*. Infra: *Lambertus petitis et acceptis quibusdam militibus, tubisque quasi ad pugnam interciso sonitu clangentibus reverlitur, Lodias instaurat, armat in pugnam milites, etc.* Vide *Logium*.

* Hinc forte *Loudier*, qui tugurium habitat; vox contentus. Lit. remiss. ann. 1372. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 350: *Laquelle Raoulle dist au suppliant qu'il estoit un malvais Loudier*. Aliæ ann. 1389. in Reg. 138. ch. 8: *Pierre dit aux invaseurs, que faites vous Loudiers?* Aliæ ann. 1390. ibid. ch. 168: *Aucunes de ces personnes donnerent plusieurs coups orbes de bastons, ... en disant: ferez sur ce Loudier Pierret*. Vide infra in *Loranum*.

† **LODICH**, Species ponderis vel monetæ. Charta ann. 1326. apud Leibnizium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 349: *Abbas Lutholphus tredecim jugera agrorum..... hereditario censu locavit Henning Jordens, sex videlicet lotonibus et dimidia Lodich argenti, quotannis.... solvendis*. Et mox: *Ipsos agros medio fertone Lodich argenti sibi comparet*. Vide *Lotum*.

LODIGIA, Genus navigii ex arborum assuto cortice compacti, quo Russi utuntur ad valrussorum piscium et balenarum adipem, et anseres pingues colligendos, apud Thuanum lib. 115. Hist. num. 2.

* **LODIS**, Semuncia, sexta decima pars marcæ. Charta authent. Phil. comit. Fland. ann. 1167. in Tabul. S. Petri Gand.: *Præterea quicquid de venditione terræ, scilicet de singula marca, firto dimidiis, vel de invaditione terræ, scilicet de singula marca, Lodis accipitur*. Vide infra *Lood* et *Loto*.

* **LODONENSIS MONETA**. Vide infra in *Moneta Baronum*.

* **LODRAMENTUM**, an pro *Lodiamentum*, Porticus, vel *Logiamentum*? Vide infra in hac voce num. 1. Testam. Joan. Fr. de Gonzaga march. Mantuæ ann. 1444. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 1804: *Item lego et relinquo illustri Paulæ consorti meæ pro sua habitatione illam partem palatii mei, quam ipsa elegerit, et possit mutare Lodramenta in dicto meo palatio*. Vide supra *Lobium* et infra *Lozamentum*.

† **LEDORIA**, λειδωρία. Macrobi. lib. 7: *Sunt alia duo apud Græcos nomina, Ledoria et Scomma; quibus nec vocabula reperio, nisi forte dicas, Ledoriam exprobrationem esse ad directam contumeliam*.

† **LEMODES**, λοιμώδης, Pestilens. Ammian. lib. 19: *Prima species luis Pandemus appellatur... secunda Epidemus... tertia Læmodes, quæ iidem temporaria est, sed volucri velocitate lethabilis*.

† **LOERIUM**, Pretium conductionis,

Gall. *Loyer*. Constitutiones Jacobi Regis Siciliae cap. 20: *Equitaturam seu bestiam... justo et competenti Loerio a patronis ipsas volentibus locare, conducant*. Computum Graisivod. ann. 1332: *Pro Loerio operatorii, in quo tenentur curia communis per unum annum et tres menses, IV. sol. gross.* Ordinatio ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 395. col. 1: *Res non emat quæ convenienter et utiliter poterunt ad rationabile Loerium reperiri*. Le Roman de Vacce MS. vocem *Loier* usurpat pro munere, quod ab eo datur, qui alterius benevolentiam captat:

Quant l'avoire des Flamenz ont li Roiz recheu,
Et chescun de ses dus out son Loier eu.

Infra:

Les Barons de la court a Louez et proiez.

* **LOETUM**, Locatio, conductio, Gall. *Loyer*. Stat. Astæ collat. 20. cap. 44. pag. 69. vº: *Statutum est quod aliquis laborator qui laboret ad Loetum, non audeat apportare aliquas sarmetas, vel bropas, vel alia ligna absque expressa licentia illius, cujus laborat*. Ad *Loetum* sive *mercedem*, ibid. collat. 13. cap. 11. pag. 40. vº. *Louer*, in Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 247. Vide *Loerium* et *Logaderius* 2.

* **LOFMASTER**. Vide Hist. Cortusior. lib. 8. cap. 14.

† **LOGA**, Ædicula, Gall. *Loge*. Vide *Logium* 3.

* **LOGADATGIUM**, Locarium, *Loyer*. Privil. civit. Caturc. ann. 1344. in Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 312: *Item habent quandam domum communem, vocatam cameram d'Amors; et inde Logadatgia seu proventus percipiunt a personis ibi tenentibus res venales*. Vide *Logerium*.

† **1. LOGADERIUS**, Conductor vel locator. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. in Actis SS. Junii tom. 3. pag. XIII: *Ut ab omnibus officialibus botelleriæ et coquinæ... et a marescallo et civaderio, et illis de stabulis, tam domesticis quam Logaderiis... nobilis major domus, aut alius major domus servitiæ faciens, homagium juramento subnixum recipiant*. Hic recte Sollerius *Logaderium* exponit, Qui locatam in aula habitationem tenet, eoque eximitur a jurisdictione magistratus civilis, vel Qui suam suorumve jumentorum operam locat ejus rei præfecto *Zemblerio*.

* **2. LOGADERIUS**, Operarius, qui operam suam alteri locat. Libert. Petræ assisæ ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 647: *Item quod consules dictæ villæ... possint compellere habitatores dictæ basilicæ... ad solvendum salaria debita omnibus Logaderiis pro affanagio*. Stat. ann. 1352. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 153. col. 2: *Item quod quicumque brasserii sui Logaderii, singulis diebus quibus operabuntur cum alio pro pecunia, etc.* Vide supra *Loetum*.

* **3. LOGADERIUS**, Habitabilis, Gall. *Logeable*. Charta ann. 1310. in Reg. 46. Chartoph. reg. ch. 88: *Item una domus bassa in qua sunt quinque estatgia Logaderia confrontata cum orto et cum domo supradictis*. Alia ann. 1315. in Reg. 53. ch. 57: *Item quædam domus Logaderiæ et stationes domorum sitæ Caturci in parrochia S. Petri*. Vide *Logium* 3.

* **LOGAL**, Locus vacuus, ubi domus ædificari potest. Charta ann. 1151. ex Tabul. monast. Caun.: *Omnes alii fratres S. Petri de Caunis illum Logal, qui Petri Maurel in villa de Caunis fuit, ... tradunt*.

Alia ann. 1168. ibid.: *Berengarius Caunensis abbas Bernardo... unum Logar (sic) in villa de Caunis, ut molendinos ibi draperios et bladerios ædificent, ... concessit*. Vide *Locale*.

* **LOGALIS**. Vide supra in *Locale*.

LOGAN. Vide *Lagan*.

† **LOGARIASTES**, λογαριαστής, Computator, Præfectus ratiocinatorum in Aula Cptana. Huic incumbere numerare milites illisque solvere stipendia, ut docet Codinus cap. 5. Innuv. vero Nice-tas in Manuele lib. 1. functionem ejusce Dignitatis circa vectigalia et tributa fuisse, ut dicitur in Glossario mediæ Græcæ. voce *Λογάριον*. Vide *Longaristis*.

† **LOGEA**, LOGEAMENTUM. Vide *Logium* 3.

* **LOGELLUM**, diminut. a *Logium* 3. Ædes, habitatio, porticus, officina. Necrol. B. M. de Medunta fol. 21. vº: *Robertus du Moley... dedit quatuor solidos Paris. annui redditus sitos super Logellum et supra petram juxta dictum Logellum*. Vide mox *Logeta*.

† **LOGER**, f. Præsidium, a *locando* dictum, ut nostrum *Loger*. [* Idem videtur quod *Lucrum* vel *fruitio*, possessio, Hispan. *Logro*. Vide infra *Logra*.] Conventiones Raymundi Comititis Barcinon. cum Ermengaud Comite Urgell. ann. 1058. Marcæ Hispan. col. 111: *Et si ad supradicto Comite Ermengaudu aut ad suos homines dederit Deus de ista hora in antea de Alchagib de Saragoza castros aut terras, habeant in eos et eas jam dicto Comite Raymundo... duas partes, et Comite Ermengaudu suam tertiam partem. Et ipsos castros mittat Ermengaudus Comes tertiam partem de opera et de Loger et de guarda, quæ in eis erit necesse*.

LOGERIUM, Locarium, Gall. *Loyer*. Usatici Regni Majoricarum MSS.: *Et pro Logerio sive mercede domorum non soluto tempore statuto, possit dominus portas claudere, etc.* Curia generalis Catalanæ ann. 1359. habita Cervariæ, de militibus fugitivis: *Nec etiam sustinere aliquem qui cum solido Logerio fugerit*. [Charta ann. 1374. ex Schedis D. Lancelot: *Dant ad Logerium perpetuum sive annum pensionem octo sol. quoddam hospitium, etc.* Occurrit in Capitulis generalibus MSS. S. Victoris Massil. et alibi.]

† **LOGUERIUM**, Eodem intellectu, in Statutis Massil. lib. 2. cap. 28. 41. lib. 4. cap. 15. etc. in Legibus Palatinis Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. LXXXII. et alibi non semel.

LOQUERIUM, Eadem notione. Charta ann. 1242: *Decem solidos Melgortenses habuit... de Loquerio tabularum civitatis*. Occurrit præterea in Consuetud. Tolosæ part. 2. Rubr. de Locato. [in Statutis Massil. lib. 1. cap. 33. lib. 4. cap. 29. in Statutis Arelat. MSS. fol. 25. et 145. codicis D. Brunet, in Statutis Capituli Glandatensis ann. 1327. et alibi pluries.]

† **LOHERIUM**, LOHERIA, Eodem significatu, in Computo ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 278: *Item, pro Loherio unius barcæ... retinuit patronus taren*. 1. Ibid. pag. 279: *Pro Loheria trium barcarum... taren*. IX, Recurrit Ibid. *Loherium* pag. seq.

* **LOGETA**, Ædicula, ædium appendix, diminut. a *Logia*, nostris *Logette*. Charta ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 158: *Sub quibusdam parvis domunculis seu Logetis, quinque solidi Turon. Reg. 13. Corb. sign. Habacuc ad ann.*

1513. fol. 168 v°: *Le preneur sera tenu de faire faire à ses despens une Logette, etc.*

† 1. **LOGIA**, *Collecta pauperibus sublevandis*, in Amalthea, ex Apostolo 1. Corinth. 16: *Ἐπὶ δὲ τῆς Λογίας τῆς εἰς τοὺς ἀγίους*, *De Collectis autem quæ sunt in sanctis, etc.*

† 2. **LOGIA**, **LOGIARE**, etc. Vide *Logium* 3.

* 1. **LOGIAMENTUM**, *Habitatio, domicilium*, Gall. *Logement*. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 92: *Dictum grangerium nequaquam a manibus eum detinentium habere potuerunt, cum unus ipsorum prædonum cum dicto grangerio suo prisonario ad Logiamentum suorum aliorum complicum prius recurrisset*. Vide *Logium* 3.

* 2. **LOGIAMENTUM**, *Hospitium*, quo milites excipiuntur. Pactum inter reg. et Saonæ habitat. ann. 1461. in Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 97: *Item quod nulla persona Saonensis teneatur dare sive concedere hospitium, ... proviso quod per ancianos dicte civitatis... de hujusmodi Logiamentis, tam personarum quam equorum, convenienter... provideatur*.

* **LOGIARE**. Libert. Laudos. ann. 1392. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 205. art. 35: *Licebit (habitantibus) tenere in diebus fori et nundinarum tabulas sive afficciones in plateis publicis pro vendendo suas denariatas, aut extraneis Logiare*. Ubi Cl. Editor emendat, *Locare*. Vide *Logiare* in *Logium* 3.

† **LOGICALIA**, *Quæ pertinent ad Logicam*, in Statutis Collegii Cluniac. ann. 1308. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 281. col. 1. et in Statutis Collegii Burgundici ann. 1335. tom. 5. ejusdem Hist. pag. 638. col. 1.

* **LOGICARE**, *Ratiocinari, argumentari*. Petrus Cellensis lib. 9. Epist. 9: *Et ironico typo subsannans hic bonum dormitasse Homerum Aristotelico more Logicat*.

* **LOGICIUM**, *Hospitium, domus*, Gall. *Logis*. Codicil. 2. Car. Andegav. comit. Prov. ann. 1481: *Item pariter legavit dom. noster rex... Demerjour de Casaveteri, manescallo Logiciorum dom. nostri regis, summam trecentorum scutorum*.

* **LOGISTÆ**, *Curatores et Patres Reip.* Gloss. Gr. Lat. *Λογιστής, Curator*. *Logista civitatis splendidissimæ Nicomediensis*. in veteri Inscriptione 389. 2. Vide Cujac. ad tit. de Excusat. leg. 15. ad leg. 30. de Decur. et ad leg. 4. C. de Tabular. lib. 10.

† **LOGISTERIUM**, *Locus in quo recensentur exercitus, et militibus stipendia numerabantur*, in Vocabulario Sussanæ, a Græco *λογιστήριον*, *Locus ubi sedebant λογισται, seu Calculatores*.

1. **LOGIUM**, S. *Eucherio* lib. de Variis vocabulis, *quod et Rationale, est pannus exiguus ex auro, gemmis, coloribusque variis, qui superhumerali contra pectus Pontificis annectebatur*. Vide *Isidorum*, *Papianum*, et alios.

2. **LOGIUM** in Glossis antiquis MSS. est *Manuale*, id est, analogium. Vide *Manuale*.

3. **LOGIUM**, **LOGIA**, *Ædes, habitatio, domicilium*, Gallis, *Logis*: sed maxime *Andronem*, *xystum* seu *porticum* ita nuncupabant, quomodo *Loggia* Itali usurpant. *Lambertus Ardensis*: *Item a domo in Logium quod bene et procedente ratione nomen accepit. Ibi enim sedere in deliciis solebant ad colloquendum, a logos, quod est sermo, derivatum, item de Logio in oratorium.* [* Acta S. Hugon.

tom. 2. Aug. pag. 559. col. 2: *Domum episcopalem de novo edificavit lapideam amplam, et tegulis texit, et in illa parte ejusdem domus, quæ respicit ad Orientem, stationem quandam construxit, quæ vulgari lingua Logis appellatur, plurimum in aspectu delectabilem, cum pulcherrimis columnis exornatam super murum civitatis, unde et fluvius subitus potest videri, et vineæ et agri.*] Neque insulsum omnino *Lamberti* etymon: videntur enim id nominis nostris a Græcis mutuati, qui *λογεῖον* appellabant pulpitem editius, in quo recitabantur *Comœdiæ*. Gloss. Gr. Lat.: *Λόγιον, τὸ τοῦ θεάτρον, pulpitem*. *Logeum* hac notione dixit *Vitruvius* lib. 5. cap. 8. qui illius altitudinem non minus debere esse ait pedum decem, non plus duodecim. Unde vero simile est, hanc vocem primitus nostros usurpasse pro superiore domus contignatione, quam postmodum toti attribuerunt ædificio, aut certe superioribus, vel quibusvis porticibus, seu andronibus, quibus ædificia invicem junguntur ac connectuntur: quomodo *Logia* usurpatur in *Historia Episcoporum Autissiod.* cap. 63: *Fecit insuper appendicia inter aulam et capellam hospitibus et familiæ necessaria, Logiasque magnæ habilitatis ab aula in Capellam, et e converso ducentes*. Qua etiam notione habetur in *Charta* ann. 1252. in *Histor. Prioratus S. Martini Campensis*: *Erant Consiliarii prædicti in Logiis domus Regiæ juxta curiam ab opposito portæ Regis.* [Actum *Utini* sub *Logia Communis Utini*, in *Actis SS. Junii* tom. 1. pag. 779. *Litteræ Consulis Massil.* ann. 1332: *Quædam domus ædificata de tabulis et tegulis in Logia. Logia domus villæ, Gall. Hôtel de ville, Massiliensibus La loge, in Ingressu Caroli VIII. Regis Franc. ann. 1494. Massilæ generaliter celebrato. Logiæ monasterii, in Statutis S. Claudii pag. 78.] [* Minus accurate additur, domum publicam seu *VHôtel-de-ville* a *Massiliensibus* la *Loge* appellari; sic quippe vocant forum argentarium seu locum ubi negotiatores congregari solent, alibi *Bourse* dictum.]*

LOGIA, **LOGEA**, **LOGTIA**, **Ædicula**, ædium appendix, Gallis *Loge*. *Catholicon Armoricum*: *Log, Gall. Loge, tugurium, magale, cabana*. Gloss. Græc. Lat. ex *Cod. MS. Reg. 85*: *Ἐπόζ, Porticus, Logia, testudo*. *Vita Clementis VI. PP.*: *Ordinavit quod dicti Cardinales possint a cætero in dicto conclavi existentes habere cortinas, cum quibus claudantur eorum Logiæ, quando dormient seu quiescent*. Ita etiam appellantur apothecæ mercatorum, ubi merces suas venum exponunt, maxime in nundinis. [Sic intelligenda *Charta Willelmi Regis Siciliae* ann. 1160. apud *Murator*. tom. 6. col. 624: *qua Messanensis concedit facultatem in omnibus sibi subjectis locis Terræ S. Logias ubicunque voluerint edificare, Consulem statuere, etc.*] *Charta Conradi Imperat.* ann. 1187. tom. 3. *Ughelli* pag. 487: *Et confirmo eis placeam portus undique liberam, ut nihil in ea possit edificari extra muros... in mari vel in terra, Logia eorum excepta.* *Charta Philippi Augusti* ann. 1218: *Item de injuria, quæ fit hominibus meis apud Indictum, quia volo quod habeant Logias suas pro eodem pretio, quo solent eas habere antiquitus.* *Alia ejusdem* ann. 1215. apud *Doubletum* pag. 899: *Eidem Præposito debeat denunciare, quod ipsi volunt capere plateas suas, et signare Logias suas ad opus Indicti, quantum eis necesse fuerit.* [Computus ann. 1261. apud *D. Brus-*

sel tom. 1. de *Usu Feud.* pag. 475: *Pro Logiis faciendis in nundinis S. Lazari* vi. lib. x. sol. *Logiæ feriarum*, in *Charta* ann. 1148. e *Tabulario Monasterii de Charitate. Logiæ et stallagia*, in *Litteris Bonifacii PP. recensentur inter jura Ecclesiæ Dolensis*, ex *Archivo ejusdem Eccles.* suntque tributum ab iis, qui *Logias* in nundinis tenent, exsolvendum. *Eadem*, ut puto, notione *Charta* ann. 1214. in *Tabulario S. Bartholomæi Bethun.* f. 22. v°: *Jam dictus Robertus salvam debet habere caretiam suam sicut solet esse. Logia debet manere sicut est posita.* *Fortean* pro nundinis ipsis accipienda eadem vox in *Charta Philippi Aug.* ann. 1211. ubi de *Privilegiis S. Martini Turon.* apud *Marten.* tom. 1. *Ampliss. Collect.* col. 1101: *Quamdiu Logia manet in expleta, quæ dicitur Regis Francorum, habet E. Martinus dimidium et Comes dimidium pro custodia; et neuter potest inde dare seu vendere sine alio.*]

LOGEA, in *Chronico Cambriæ*, tom. 1. *Monastici Anglicani* pag. 400.

† **LOGA**, ut *Logia*. *Computus* ann. 1202. apud *D. Brussel* tom. 2. de *Usu feud.* pag. cxc. col. 1: *Pro turre Musterioli faciendi et de granariis et Logis ad mangenellos III. l. et VI. s.*

† **LOGEAMENTUM**, *Hospitium*, quo quis oppidanus milites debet excipere, *Gallice Logement*. *Charta Massil.* ann. 1481: *Placeat regiæ Majestati vestræ præservare vestram civitatem ab juseantibus, Logementis, subjornatis et stationibus armigerorum peditem et equitum.*

† **LOGIARE**, *Habitare, diversari*, Gall. *Loger*. *Charta* ann. 1264: *Guillelmus de Charmentre civis Paris. recognovit se recepisse a venerabili viro et religioso Abbate S. Germani de Pratis Paris. nundinas dicti Abbatis ville S. Germani... sub conventionibus... quod dictus Guillelmus predictas nundinas Logiare tenetur, et omnia quæ ad eas pertinent de omnibus constantibus facere.* *Litteræ* ann. 1380. apud *Rymer*. tom. 7. pag. 259: *Ad Logiandum et morandum secure in campis.* *Chron. Astense* ad ann. 1440. apud *Murator*. tom. 11. col. 276: *Multi erant, qui non sciebant ubi Logiare.*

† **LOGIARIUS**, *f. Portitor* seu *exactor portorii*. *Charta Philippi Aug.* *Regis Franc.* ann. 1211. tom. 1. *Collect. Ampliss. Marten.* col. 1101: *Vinum autem alicujus Canonice speciale liberum transitum habebit per Ligerim dando secundum consuetudinem Logiarum unam Logenam vini et duas nummatas panis. Omnes Clerici S. Martini... liberum habent transitum, nihil dando nisi festagia, quæ a Præposito de Nogeno pontonariis debentur.* *Si pro Logiarius quis mallet legere Logiarium, tunc portorium intelligerem, non ipsum portorem.*

4. **LOGIUM**, *λόγιον, Logion, Oraculum. Logia personare*, apud *Martianum Capellam* lib. 1. *Incultum Logium*, *inculta oratio*, apud *Cummanum Hibernum* de *Controversia Paschali*.

† **LOGYA PARVA**, *Sermo tenuis, vel minor dicendi facultas*. *Odo* de *varia Ernesti Bavarie Ducis fortuna*, tom. 3. *Anecd. Marten.* col. 317: *Quem tanto eloquio ditavit ab omnibus, illa pauperis ingenii mater facundia parvæ adjutrix Logyæ, etc.*

* **LOGOGRAPHI**, in *Cod. Th. et Just. Tabularii, Notarii, Librarii* ita nuncupati. *De iis vide Jacobum Gothofred.* ad leg. 1. *Cod. Th.* *Ne conlatio per Logographos celebretur.* (11, 4.)

* **LOGOTHETA**, *vox Græca, quæ ad Lati-*

nos inferioris ævi etiam transit. Apud Græcos quidem, Byzantios præsertim, varie accipitur: sed veram ejus notionem habet Gloss. Gr. Lat.: Λογοθέτης, *Ratiocinator, discussor, disputator*, λογοθέτις, *Ratiocinator*. λογισμός, λογοθεσίον, *Ratiocinium*: est enim *Logotheta*, qui rationes accepti et depensi expendit ac discutit, quomodo dicuntur apud Procopium lib. 3. de Bello Gothico cap. 1. et 21. Magistratus aulæ Constantinopolitanæ: qui id nominis cum adjuncto habuerit, ut λογοθέται τοῦ δρόμου, λογοθέται τοῦ γενικοῦ, de quibus agimus in CPoli Christianiana, λογοθέται τῶν οἰκειακῶν apud Pachymemrem lib. 2. cap. 21. lib. 6. cap. 34. λογοθέται τοῦ στρατιωτικοῦ λογοτεσίου, de quibus VI. et VII. Synodus, et Procopius in Hist. arcana pag. 104. 1. Edit. λογοθέται τῶν ἀγέλων, de qua dignitate Pachymeres lib. 1. cap. 17. lib. 2. cap. 13. et λογοθέται τῶν σεκρέτων, qui iidem fuere qui τοῦ γενικοῦ, ut ad lib. 3. Alexiadis docuimus. Expendebant enim ii rationes cursus publici, ærarii generalis, ærarii privati, seu largitionum privatarum, ærarii militaris, gregum seu armentorum Imperatoris, de quibus singulis Magistratibus multa dixere Meursius in Gloss. et Gretzerus ac Goarus ad Codinnum. Vide Theosterictum in Vita S. Nicetæ Hegumeni n. 11. [et Glossarium mediæ Græcitat. col. 821. sqq.]

Primi autem ex his Logothetis, quem λογοθέτην τοῦ δρόμου appellabant, licet primo officium circa *cursum publicum* versatum fuerit, idque munus gesserit, quod apud nos *le General des Postes*, alia tamen labentibus sæculis functio fuit: ut qui Edicta et aureas Imperatorum Bullas subscriberet, idque prorsus muneris obiret, quod apud nos *Cancellarius*, uti exerte habet Nicetas in Man. lib. 7. n. 1. unde Nicephoro CP. dicitur ὁ τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπογράφσεις διακομίζων. Gloss. antiqui. MSS.: *Logotheta Græco eloquio dicitur, qui sermonem facit in populo, id est, qui Edictum Imperatoris foris populo nuntiat*. Eadem ferme habet Papias. Glossar. Ælfrici: *Logotheta*, gemot-man, id est, ad verbum, *homo conventus*, alias orator, qui conventui publico præsidet ex parte Regis. Rogerus Hovedenus: *Qui fuerat Cancellarius Imperatoris, quem Græci vocant Logothetam*.

A Græcis, inquam, istud nominis mutuati sunt Latini Principes. In Chronico Casinensi lib. 4. cap. 68. 117. et 126. (vel secundum Editionem Angeli a Nuce cap. 66. 116. et 125.) Petrus Diaconus Casinensis a Lothario Imperatore *Logotheta Italicus, Exceptor, Cartularius, et Capellanus Imperii Romani constitutus* fuisse dicitur, id est, *Logotheta et Protonotarius* quomodo appellabantur apud Siculos Normannos Reges, qui Chartas Regias subscribebant ut passim ex Tabulis Siculis colligere est. Alia tamen fuit in eo Regno et diversa prorsus dignitas a Magni Cancellarii dignitate. *Logotheta* enim, qui et *Protonotarius*, *Primi a Secretis*, seu Protosecretarii munus obibat, et gradu, Magno Cancellario major erat, etsi neuter neutri subisset, ut ait Ammiratus tom. 1. Stemmatum Neapolit. pag. 48: *Essendo piu preminente ufficio quello del Protonotario di quello del Gran Cancelliere, se ben l'uno al altro non e sottordinato*. Formula porro qua Regia diplomata subscribebant Logothetæ et Protonotarii Siculi, hæc erat, ex Waddingo ann. 1347. n. 8: *Data Neapoli per... Logothetam et Protonotarium Regni Siciliae anno, etc.*

* **LOGRA**, vel **LOGRUM**, ab Hispanico, ut videtur, *Logro*, Fructio, possessio. Charta ann. 1214: *Ego Guillelmus de Chauvigny, dominus castri Radulphi, do et concedo cellerario Dolensi quoddam cellarium in burgo Dolensi situatum, pro sexaginta solidis monetæ Dolensis, quos mihi dictus cellerarius donavit, et centum solidos pro Logris*. Vide in *Laudare* 4.

† **LOGRÆ**, Idem quod mox *Logres*, sed metaphorice, ut *Leurre* sæpius apud Gallos, Deceptio, illusio. Consuetud. Lemovic. art. 46: *Emptor et venditor debent venire quilibet cum uno proba homine coram Consulibus et dicere veritatem de pretio bona fide, (sine) dolo et fraude, et sine Logris*.

† **LOGRES**, Accipitris illicium plumatile, Gall. *Leurre*, Hisp. *Lura*, Ital. *Logoro*. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. in Actis SS. Junii tom. 3. pag. xxiv. de Falconerio majori: *Nec ignoret ejus curæ pertinere omnia eis (avis ad venandum) necessaria procurare; veluti Logres, capucia, longas et alia arnesia ad rostrum et manus ipsarum præparandas*. Vide *Loyrum*.

* **LOGUALIS**. [Ut *Locale*: « Et donamus similiter *Loguales* juxta æcclesiam ubi mansiones et claustrum monachi faciant. » (Cartular. Conchar. Ruthen. p. 389, an. 1100.)]

† **1. LOGUERIUM**, Gall. *Loyer*. Vide *Logerium*.

† **2. LOGUERIUM**, Ordo manipulorum hac arte coacervatorum, ut plures in cumulo sint ordines, alii aliis superiores, quos Massilienses *Louges* vocant lingua patria. Hi ordines certo constant atque definito manipulorum numero, ut decima facilius percipiatur. Charta ann. 1218. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 134. vº: *De universis terris, quas proprio colunt aratro, de tribus saumatis cujuslibet bladi sive leguminum unam eminam, et de duobus Logueris unam garbam Ecclesiis memorialis nomine decimarum conferant*.

† **LOGYA PARVA**. Vide supra in *Logium* 4.

† **LOH**, ut infra *Lok*. Tomentum. Constitutiones Coriariorum Sand-Hippolit. apud Duellium lib. 2. Miscell. pag. 448: *Item extra civitatem nullus vendat Loh aut alium apparatus. Item ubi duo socii sunt simul, tantum alter eorum emat Loh.* [** Cortex Coriarius.]

† **LOHERIA**, **LOHERIUM**. Vide *Logerium*.

* **LOJA**, ut supra *Logium* 3. Chartul. Buxer. part. 5. ch. 2: *Factum est hoc Divioni... in Loja, scilicet ante aulam domini Hugonis ducis Burgundie, ipso præsentem*. Charta ann. 1280: *Nobilis vir Pontius Bremundi, dominus castri de Castario, concessit... sex cannas terræ seu localis quadratas prope ripam ipsius aquæ in allodium liberum, in quo locali possit fieri seu construi domus seu Loja, in qua domo seu Loja possit inhabitare ille, qui recipiet pedagium*.

† **LOIBUS**. Vide *Lembus*.

* **LOIDERIA**, Idem quod *Lesda*, Tributum, quod pro mercibus penditur; unde *Loiderius*, hujus tributii exactor. Chartul. S. Sulpit. Bitur. fol. 81. vº. ch. 123: *Medietas consuetudinis de cordoano et de coreis tannatis pertinet ad Loideriam, et eam habebit Loiderius; uterque autem Loiderius habebit duas michas frumenti in unaquaque dominica. Et sciendum quod Loiderium nostram nemo tenebit, nec tenere potest nisi laicalis persona*. Vide in *Leudis*.

* **LOIGIA**, ut supra *Loja*. Inquisit. ann. 1340. ex Bibl. reg.: *Idem Poncius comparuit in Loiguis bassis domus episcopalis Lingonensis, præsentibus ibidem dom. Rembaudo de Scarampis, Guillelmo de Chatenayo... contentibus secum juratis et aliis*. Vide *Loigia* in *Logium* 3.

* **1. LOIRA**, Glis, Gall. *Loir*. Libert. Florent. ann. 1339. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 96. art. 33: *De pelle vulpis et Loiræ, de qualibet unum Turonensem, etc.*

* **2. LOIRA**, Ligeris, Gall. *la Loire*. Annal. Laur. Bonincont. ad ann. 1429. apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 136: *Quum igitur Britones Aurelianensem urbem obsiderent, ut Loira fluvio facilius potirentur, etc.*

† **LOISELLUS FILLI**, in Computo ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feudorum pag. ccxviii. Glomus, Picardis *Loinseau de fil*, Gall. *Peloton*, alias *Luisel*, ut habet Ovid. MS. apud Borellum:

Gest Luisel de filô tendray.

* Alias *Loinselet*, *Loissel* et *Luisel*. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 133: *Le suppliant rompy ledit petit coffre où il trouva... un Loisselet de fil pers.* Aliæ ann. 1398. in Reg. 154. ch. 97: *Huit toisons de laine et deux Loisseaulx de fil de lin. Un Luisel de fil*, in Chron. S. Dion. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 148. Vide supra *Lemoisellus* et mox *Lomellus*.

LOISMUS. Observantia Regni Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privil. § 23: *Quam (hæreditatem) alienare potest cum prædicto tributo tributarius, et onere, sine consensu domini, nisi dominus habeat fatam vel Loismum, nec tenetur talis tributarius vel emphytheota firmare res in posse talis domini, etc.*

† **LOITIHUNT**, ut in Notis ad Leg. Sall. legit Bignonius, Canis ductor. Vide *Canis Leitihunt*.

† **LOK**, **Floccus**, Gall. *Floccon*, Angl. a *Loch of wool*, *Floccus lanæ*, a Saxonico *Loca, Locca*, *Flocci*, tomenta: omnia a Latino *Floccus*, ut vult Skinner. Hinc *Lochus* apud Kennettum in Antiq. Ambruden. ad ann. 1425. pag. 572: *De II. sol. receptis de lana fracta, videlicet Lokys collecta in tonsura ovium, etc.* Vide *Clack*.

† **LOKKA**, **Lacus**, a Græco *λάκκος*, *Fovea*, *lacuna*, *fossa*, ut Skinner. habet in voce *Logh*: quæ frequens est, inquit in terminis locorum Scoticis et Hibernicis ab Anglo-Saxonico *Luh*. Literæ ann. 1509. apud Rymer. tom. 13. pag. 243: *Pro ripariis, gurgitibus, stangnis, pilis, Lokkis, etc.* Armoricis *Loc'h* et *Louc'h*, *Palus*: qui non minusquam *Lacus* convenit loco laudato.

† **LOLIETUM**, **Locus obsitus lolio**. Willhelmus Brito lib. 5. Philippidos:

Per Bajocarum Lolietia, per arva Caletum.

LOLLARDI, **LULLARDI**, ita nuncupati hæretici quidam, qui sub initium sæculi XIII. in Germania et Belgio exorti sunt. Joannes Hocsemius ann. 1309: *Eodem anno quidam hypocrita gyrovagi, qui Lollardi, sive Deum laudantes vocabantur, per Hannoniam et Brabantiam quasdam mulieres nobiles deceperunt*. Trithemius in Chron. ann. 1315. ait, ita appellatos a Gualtero *Lohard* Germano quodam. [Lillardii dicuntur in Genealogia Comitum Flandriæ ad ann. 1302. tom. 3. Anecd. Marten. col. 408. Vide Hansizium tom. 1. Germ. sacræ pag. 455.]

* De iis ita Elmham. in vita Henr. V.

reg. Angl. edit. Hearn. cap. 16. pag. 30 : Hoc eodem primo regni ejusdem regis anno hæreticorum secta execrabilis, catholice fidei inimici, satores lollii, hostes ecclesie, reipublice eversores, in pluribus partibus regni Angliæ latitabant, habentes præfectum Johannem Oldecastle militem, ipsius detestandæ sectæ dominum et magistrum.

Wicleffi etiam sectatoribus, id nominis inditum in Anglia. Thomas Walsinghamus ann. 1377 : *Hi vocabantur a vulgo Lollardi, incedentes nudis pedibus, etc.* Pag. 327. 328 : *Wicceffensibus, quos Lollardos quidam vocant.* Et pag. 339 : *Lollardi sequaces Joannis Wiclii.* Ita Will. Thorn. pag. 2646. 2662. 2663. Sic etiam hodie hæreticos quosvis, vel qui novæ religioni adversantur, vocant Angli.

Quod vero hæretici isti Wiclefiani vestiti pannis vilibus incederent, ut ait Walsinghamus, viles ac despecti passim Lollardi nuncupati. Jo. Buschius in Chronico Windesem. lib. 2. cap. 41 : *Qui hujusmodi fratres devotos a mundo tunc despectos tanquam Lullardos deputabant.* Thomas a Kempis in Vita Florent. cap. 9 : *Elegit potius abjectus Lollardus vocari quam dominus.* Vide Odooricum Rainaldum ann. 1318. n. 44. de hac voce habet Kilianus : *Lollaerd, mussitator, mussitabundus. Lollaerd, Lollebroeder, Broeder-Lollaerd, Lollardus, Alexianus Monachus. Lollaerd, reus læsæ fidei, vel læsæ religionis, vulgo Lolardus, Angl. Lolard. Lolardus quoque dicitur hæreticus Valdensis.*

* Extant etiam nunc in pluribus inferioris Germaniæ civitatibus ejusdem nomenclaturæ viri quidam religiosi, panno nigro et caputio vestiti, quorum præcipuum officium est tempore pestis mortuos sepelire : iidem qui a Leodiensibus *Freres Céliast*, id est Fratres Cœlestes appellantur.

LOLLARDIA, Hæresis Wicleffiana, quæ Angliam diu infecit. Provinciale Cantuariensis Eccles. lib. 5. tit. 5 : *Nostra provincia variis et infructuosis doctrinis inficitur, ac nova ac damnabili Lollardiæ nomine maculatur.* [Litteræ ann. 1460. apud Rymer. tom. 11. pag. 445 : *De quibuscumque proditoriis, insurrectionibus, rebellionibus, felonis, transgressionibus, Lollardiis, etc.*]

* LOMAGUS. [Chouette. DIF.]

LOMBARDI. Vide Langobardi.

† LOMBARE. Vide Lumbare.

* LOMBARDO, Cammarus. Vide supra Lichuda.

* LOMELLUS, ut supra Loisellus. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 83 : *Furata fuit in domo dicti Reginaldi... unum Lomellum filii, de mensura et pondere consuetis.*

† LOMENTARE, λουμέντις, in Glossis Lat. Græc. Sangerman. Abstergere Lomento, vel smegmate. Lomentarias, λουμέντις, in liisdem Glossis, qui loimentum conficit aut vendit. Vide Smegma.

* LOMPIA. [Gallice Lampe : « Crux nichil valet, crucifixus ligatus est cum una cordula, una Lompia defecit. » (Chevalier, visit. episcopor. Gratianopolit. p. 58.)]

* LONA. Chartul. majus S. Vict. Massil. : *De una parte in frontat via publica quæ vadit de Tarascone ad Laurata, de alia parte Lona de Rubiano.* Vox fortean vulgaris, quæ idem sonat quod nostrum le long, secus.

† LONDA. Scacarium ann. 1212. apud Falesiam tom. 2. de Feudorum usu pag. 840. col. 2 : *Judicatum est quod decima terræ, quæ est infra metas Londæ... do-*

netur Ecclesie cujus Londa illa dignoscitur pertinere. D. Brussel loco citato Gallice vertit *Londe*, sed quid sit non explicat. Conjecto legendum *Landa*, Gall. *Lande*, Terra sterilis et vepribus obsita, de qua dictum suo loco.

* Londa minime mutandum esse in *Landa*, monitus fui, cum etiamnum Rotomagi extet domus DD. de Bigars, cujus cognomen est de la *Londe*, haud dubie a loco seu dominio quodam in Normannia acceptum.

* LONDRA, f. Naviculæ species, linter. Charta ann. 1011. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 195 : *Ut licentiam et potestatem habeatis vos et posteris vestris superscripti monasterii venerabilis et sancti, ponere et habere una paratura ad piscandum cum duas Londras in medietate nostra.*

* LONFUS. Vide supra Lauffen.

1. LONGA, Corrigia, qua ligantur et retinentur falcones ad sedem suam quamcumque, quæ sua longitudine comparata ad partes, meretur dici *Longa*, Falconariis *Longe*. [Occurrit in Legibus Palatinis Jacobi II. Regis Majoric. tom. 3. SS. Junii pag. xxiv.] Vide Fridericum II. lib. 2. de arte venandi, in Prologo, et cap. 27. 39.

* Loire, eodem sensu, [** Illicium. Vide Loyra.] in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 3 :

Faucons qui ne revient au Loire,
De sa priveté me despoire.

* 2. LONGA, Lumbus Gall. *Longe*. Charta ann. 1221. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 317. col. 1 : *Beneficium dictu mulici (leg. forte dictum Ulici) debet facere hominum et fidelitatem, in Nativitate spalla cum Longa, etc.* Vide Lonza 1.

† LONGEVARE, Ad longum tempus producere. *Theodeberti Regis nostri felicitatem pro sua pietate Longævæ, in vita S. Medardi Episc. tom. 2. Junii pag. 81.*

† LONGEVITAS, Longum ævum, apud Macrobius lib. 7. Saturn. cap. 5. et 10. in Charta Pipini Regis ann. 763. apud D. Calmet tom. 1. Hist. Lotharingæ col. 278. et alibi.

LONGALE, Longum lignum, quod est inter rotas priores et posteriores. Ita interpret Joannis de Garlandia in Synonymis :

Tempo, Longale, trabale, furcale, forale.

LONGANEA, LONGANIA, Angilbertus Abbas Centulensis l. de Diversitate officiorum : *Quod si ratio aeris hoc non permiserit, de S. Maria per Longævum terrenum usque ad ascensorem ipsius longaniæ, quæ sursum ascenditur, veniant.* Vetus Charta ann. 941. apud Francisc. Mariam in Mathildi lib. 3. pag. 43 : *In solarium ipsius curti, ubi dominus Ugo et Lotharius filio ejus gloriosissimis Regibus præerant in Capitele, ubi est Longanea solarii, prope Ecclesiam S. Benedicti, etc.* Videtur idem esse quod *μακρον*, porticus oblongior, *Galerie*. Vide *Macroma*.

LONGANIMIS, μακρόθυμος, *Longanimitas*, μακροθυμία, in Gloss. Gr. Lat. Gloss. Lat. MS. Regium : *Durabilis, Longanimitas*. Glossæ antiquæ MSS. : *Longanimitas, placidus*. Ugutio : *Longanimus, quasi nullis passionibus perturbatus, sed ad universa sustinenda est patiens, cui contrarium est pusillanimitas*. Italis *Longanimo*. Occurrit in Notis Tyronis pag. 198. in libris sacris, et alibi passim.

☞ Eadem notione quidam e nostris usurparunt voces *Longanime*, *Longanimité*, ut Scripturæ verba scrupulosius redderent, sed et pro Longinquitate

sumta vox *Longanimité* in Præcepto Philippi VI. Franc. Regis ann. 1330. tom. 2. Ordinat. pag. 59. ubi : *Et voudrions bien que au plus près vous pouvez, vous eussiez consideration et avis, selon la Longanimité des pays, etc.*

LONGAO, LONGANO, Longum intestinum, Vetus Moschionis interpres : *Φύση, Longao*. Gloss. Lat. Gr. : *Longao, κωλέντερον*. Papias MS : *Colum, vel Longio quoddam intestinorum*. Editum habet *Longior*. Apitius lib. 4. de Re culin. cap. 2 : *Longanones porcos ex jure Tarentino farsos*. Vide Gariopontum l. 3. Passionarii cap. 19. 21. Varroni *Longa* dicitur.

* LONGARA, pro *Longanea*, ni fallor, Porticus oblongior. Charta ann. 1182. apud Ughell. tom. 1. Ital. sacr. edit. 1717. col. 1238 : *Hortum, qui est ante portam prædictæ civitatis Signinæ cum plagiis et Longara et omnibus utilitatibus suis.*

LONGARE, Longum facere, unde *prolongare, μακρύνειν*, in Onomastico. [Joh. de Janua : *Longare, Longum facere, differre*. Fortunatus :

Tempore Longatur, sed variatur amor.

Miracula B. Henrici Baucen. tom. 2. Junii pag. 382 : *A pueritia contracta et guttosa in anchis ; restaurata sunt ossa cum magno dolore : sanata est in totum et Longata et vadit recta.]*

* Hinc *Mettre longuement*, eodem sensu in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 170 : *La dame de Falny commanda à son bailli qu'il feist prisonnier son sergent et y pourveist d'un autre sergent, lequel bailli... y mist Longuement, cuidant que ladiite dame se deust raviser.*

* Ejusdem originis videtur vox Gallica *Loijnonneur*, qua pannis dimetiendis præpositus significatur, in Lit. remiss. ann. 1363. ex Reg. 92. Chartoph. reg. ch. 300 : *Comme les Loijnonneurs des plains draps, qui sont fais en nostre ville de Rouen fussent venuz en l'ostel de Ricart le Roux et eussent trouvé xxiiij. draps scellés du sêel, duquel l'en scelle les draps de longueur, etc.* Unde etiam *Longon* appellatus Clavus ferreus vel ligneus, vulgo *Cheville*, in Lit. remiss. ann. 1395. ex Reg. 149. ch. 72 : *Longons, autrement nommez chevilles*. Et *Longuamis*, Fabæ longæ species, in Contin. Hist. belli sacri apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 591.

LONGARIA, id est, *Longa scriptura*. Papias.

LONGARII, Ligna transversaria, quæ equos in stabulis discernunt, ne inter se pugnare possint, apud Petrum de Crescentiis l. 9. cap. 2. extremo.

LONGARISTIS PLOAS, apud Luithprandum l. 6. cap. 5. ubi legendum *Logariastes ploas*, Officium aulæ CPolitane, ex Græc. λογαριαστής τῆς πύλας, qui classis rationes expendebat : λογαριαστήν enim λοιστήν Græci recentiores interpretantur. At istius magistratus nulla, aut fallor, occurrit, apud Scriptores Byzantinos mentio, tametsi alios λογαριαστὰς passim recenseant. [Vide *Logariastes*.] [** Apud Pertz. o *Delongaris tis ploas*. Forte Drungarius.]

† LONGARIUS, Longissimus, diuturnissimus. Charta Philippi III. Franc. Regis ann. 1273. apud Stephanotium tom. 1. Antiquit. Occitan. MSS. pag. 405 : *Per decursum cujuscumque temporis, longi, longioris, longissimi vel Longarii.*

LONGELLUS. Will. Thorn. ann. 1311 :

Quod singulis annis in perpetuum au-
geantur 20. stragulae, quinque cooperta-
ria, 5. Longelli ultra antiquam libera-
tionem. Ita videlicet quod sint 40. strag-
ulae pro 20. fratribus, et 15. coopertoria,
15. Longelli ad distribuendum fratri-
bus secundum quod fieri consuevit.
Forte legendum Loudelli, ex Gallico
Loudiers, species straguli. Vide Luth-
erium.

† **LONGELUS**, Diutinus. Accordum inter
Dominum Turon. et Priorem de
Uyon ann. 1336 : *Per aliquem usum vel
actum contrarium, quantumcumque lon-
gum, vel consuetudinem Longelam exer-
citatum vel usitatum praescribi non possit.*
Puto legendum Longævum.

† **LONGERIA**, Mappa multo longior
quam latior, quales sunt altarium. In-
ventarium ann. 1341. ex Archivo S. Vic-
toris Massil. : *Quatuor mappas et 4. Lon-
gerias. Testamentum ann. 1392. in Ma-
ceriis Insulae Barbarae tom. 2. pag. 672 :
Lectos garnitos bonos et sufficientes...
cum linteaminibus et 12. mantilia cum
totidem Longeriis semel dat et legat. Sta-
tuta Monialium S. Salvatoris Massil.
ann. 1400 : *D. Abbatissa tenetur tradere
mappas, Longerias et manutergia pro re-
fectorio. Statuta Collegii Sagiensis ann.
1427. tom. 5. Hist. Paris. pag. 696 :
Reponantur sub inventario mappae, Longe-
riae et cetera linteata. Statuta Cardinalis
Trivultii Abb. S. Victoris Massil. ann.
1531 : *Elemosinarius tenetur providere...
ad lavandum pedes pauperum..... de
Longeria quae ponitur ante pectus dicto-
rum pauperum. Qui usus etiamnum ser-
vatur.***

* Nostris Longiere. Glossar. Provinc.
Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Longiera, Prov.
gausapes, mantile, manipularium. Lit.
remiss. ann. 1389. in Reg. 138. Char-
toph. reg. ch. 145 : XXI. draps de lit,
quatre touailles, deux Longieres, etc.
Six touailles ou Longieres, in aliis ann.
1394. in Reg. 146. ch. 237. Stat. eccl.
Turon. ann. 1396. cap. 15. ex Cod. reg.
1237 : *Juxta et ad altare ad minus tria
manutergia habeantur. Ubi versio Gal-
lica : Et ait de cousté l'autel trois Lon-
gieres.**

* LUNGERIA, Eadem notione, in In-
ventar. ann. 1363. ex Tabul. S. Vict.
Massil. Lingiero, Provincialibus hodie-
nis.

† **LONGETUS**, Placentia genus. Johan.
Demoussis Chron. Placent. apud Mu-
rator. tom. 16. col. 582 : *Secunda die
in nuptiis dant primo Longetos de
pasta cum caseo et croco et zibibo et spe-
ciebus.*

* **LONGEVE**. [Diu : « Si habet aliquos
parochianos qui diu et Longeve ex-
communicationis sententiam sustine-
rint. » (Chevalier, Visit. episcop. Gra-
tiano. p. 44.)]

† **LONGI**, Cantiones, apud Papiam, pro
Logi, Fabulae Gall. Chansons.

† **1. LONGIA**, Fenile, f. sic dictum, quod
longiora fere sint fenilia, nisi tamen
quis malit Longia esse pro Logia : de
qua in Logium. Assignatio hospitiorum
ann. 1321. apud Fantonum Hist. Aven-
nion. pag. 178 : *Item una Longia sive
fenaria Nicolai de Sabaudia sita prope
portale de infirmeriis.*

† **2. LONGIA**, [Lumbus, Gall. Longe.]
Vide Lonza 1.

* **3. LONGIA**, Lorum, Gall. Longe. Com-
put. MS. ann. 1239 : *Pro una Longia et
una curraia, xxxj. sol.*

† **LONGICOLLUM**, seu LONGICOLUM,
Vox ibrida, quae idem sonat ac Macro-
collum, seu Macrocolum, Major charta,

papyrus regia. Lexicon Graec. Lat. : Τα
μακρόκολα, sunt majores et longiores char-
tae, quas Catullus regias vocat. Simili
modo dicta μακρόκολα. Goclenius in Le-
xico Philol.

† **LONGILATERUS**, Longis lateribus.
Miracula S. Servitii Episc. tom. 3. Maii
pag. 225 : *Dum Longilatero extensus et
obtectus asportaretur feretro.*

† **LONGILOQUIUM**, Sermo prolixior,
apud vet. Interpretum Irenaei l. 3.
cap. 12.

* **LONGINGITAS**, pro Longinquitas.
Charta Rudolphi I. imper. ann. 1273. Inter
Probat. jur. domus Bavar. pag. 11 : *In
perpetuum Longingitate temporis plerum-
que accidit, ut et gesta hominum et con-
tractuum efficacia in oblivionem veniant.*
Vide infra Longuanimitas.

† **LONGINQUARE**, Longius abire, vel
amandare, Gall. Eloigner. Claudianus
Mamertus l. 1. de Statu animae cap. 1 :
*Non mirandum est si vel de Deo, vel
de homine, probe non sentiant, qui
utrumque a se odio mediante Longin-
quant. [Utitur etiam Tertull. de Pudici-
tia cap. 5.]*

* Alias nostris Loignier. Poem. reg.
Navar. tom. 2. pag. 140 :

Quant me convient, Dame, de vous Loignier,
Onques certes plus dolant hom ne fu.

* Hinc Loignier de feodo dixerunt,
pro parte feudi in retrofeudum con-
cedere, qua ratione feudum a domino ca-
pitale quodammodo elongatur. Charta
Guill. dom. Salionis ann. 1281. ex Char-
tul. eccl. Lingon. fol. 18. v° : *Quae feoda
ego vel mei haeredes non possumus plus
Loignier de feodo dicti episcopi et ejus
successorum, quam nunc sunt. Ibid. fol.
19. v° : Et est sciendum quod ego vel mei
haeredes non possumus aut debemus dic-
tum feudum plus Longnier de feodo dicti
dom. episcopi et successorum suorum
quam nunc est. Quae in aliis eadem
de re Chartis ibidem sic redduntur :
Nec possum nec debeo facere retrofeudum
de predictis. Vide supra Feudum Divi-
dere.*

† **LONGINTANUS**, Diuturnus. Et jam
per Longintana tempora ipsae parietinae
marcuissent, in Actis SS. Junii tom. 2.
pag. 573. de S. Leone PP. III.

† **LONGIO**. Vide supra Longao.

† **LONGISECUS**, ἀπόδεν, in Glossis Lat.
Graec. Sangerman. E longinquo, emi-
nus, procul. [* Adde ex Castigat. in
utrumque Glossar. Germ. Longe, secus.
Reg. eminus, longius. Loignet et Loing-
net, nostris, eadem acceptione. Lit. re-
miss. ann. 1379. in Reg. 116. Chartoph.
reg. ch. 148 : *L'exposant, qui de leur em-
prise ne sçavoit rien, les suivit de Loi-
gnet. Aliæ ann. 1394. in Reg. 146. ch. 75 :
Lesquelz trouverent laditte Margot et
l'emmenèrent Loignet d'ilec. Longuet,
eodem intellectu, in aliis Lit. ann. 1372.
ex Reg. 103. ch. 306 : *Iceului coup es-
glinda et eschappa devers ledit Berthele-
mot, qui estoit assez Longuet de costé
hors du tray. Lointieu vero, pro Eloigné,
Disjunctus, remotus, in Stat. ann. 1376.
tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 235. art.
49 : *Pour ce que lesdis bois et buissons à
tiers et dongier, sont en divers lieux et
aucuns Lointieux des forez royaux et en
diverses vicontes, etc.]***

† **LONGISTRORSUS**, Longe, procul. Acta
S. Hucberti Monachi, tom. 7. Maii pag.
275 : *Tædium expectator, cogitationemque
pravam Longistrorsus avertit. Apud Fest-
tum : Longitrorsus sic dicitur, sicut dex-
trorsus, sinistrorsus.*

† **LONGITIA**, vox agrimensorum, pro

longitudine, ut latitia, planitia, iisdem.
Occurrit apud Innocentium de Casis
litterar. non semel. [et Auctorem de Li-
mitibus pag. 271.]

† **LONGITORIA**. Vita S. Frontonis edita
a Bosqueto pag. 10 : *Orabat pro eis inde-
sinenter, ne multa ferret probatio tempo-
ris in Longitoria, et ne turbatio averteret
quosdam eorum retrorsum. [Hoc est, ut
opinor, Deinceps, in longum seu futu-
rum tempus.]*

† **LONGITUDO**, Species oblationis, ac
forte cerei certa ratione in longum ela-
borati. Statuta S. Germani a Pratis in
Probat. Hist. ejusdem Monasterii pag.
174. col. 2 : *Item omnes oblationes factae
in candelis, in candelis tortuosis, votis,
Longitudinibus, cereis... sunt capicrii
dicti Monasterii ad faciendum suam utili-
tatem. Forte legendum Longitudinibus
cereis, sublata virgula.*

† **LONGITURNUS**, Johanni de Janua,
Diuturnus ; Longiturnitas, Diuturnitas.
Baruch. IV. cap. In Longiturnis diebus,
et in III. cap. Ut scias ubi sit Longiturni-
tas vitæ ; vel secundum aliam Literam,
Ubi sit Longiturna vita. Occurrit vox
Longiturnus apud Ebbonem in Vita S.
Ottonis, tom. 1. Julii pag. 438.

† **LONGIVIVAX**, Longævus, qui diu vi-
vit, apud veterem interpretem Juvena-
lis Sat. 14. [Hinc emendanda Laurentii
Amalthæa, ubi Longivax, Cervina Se-
nectus.]

† **LONGOBARDI**. Vide Langobardi.

† **LONGUA**, Lumbus, Gall. Longe.
Charta Petri Abb. de Talemundo ann.
1366 : *Item quod dictus aquarius de dicto
castrato faciet octo fercula dumtaxat et
de Longa bovis tria fercula tantum.* Vide
Lonza 1.

* **LONGUANIMITAS**, Longinquitas,
diuturnitas, Gall. Longueur de tems.
Acta dissolut. matrim. Ludov. XII. ex
Bibl. reg. fol. 127. v° : *Ambo erant valde
juvenes, et hoc scit propter Longuani-
mitatem temporis, quo dictum matri-
monium dicitur fuisse factum. Ita et
Longanimité, pro Distantia, interval-
lum, vulgo Eloignement, in Lit. ann.
1330. tom. 2. Ordin. reg. Franc.
pag. 59.*

* **LONGUETUS**, Longulus. Inventar.
incerti anni S. Capel. Paris. ex Bibl.
reg. : *Item unum Longuetum et strictum
scriptorium argenteum, sigillatum in du-
bus locis parvo signeto domini nostri
regis.*

† **LONGUS**, Procerus statura, quomodo
Ludovicus X. cognominatus est Lon-
gus, ob staturæ proceritatem, inter-
dum Magnus. Gloss. Gr. Lat. : Μήκος
τοῦ ἀνθρώπου, statura, longitudo. Longi-
tudo corporis, apud Capitolinum in Ma-
ximinis duobus. Sidonius in Panegyri.
Anthemii :

Si cernas equites, sic Longi sæpe putantur,
Si sedeant.

Homo Longissimus, apud eundem in
Max. et Balbino. Ditmarus l. 7. de quo-
dam rustico : *Et hic erat tantæ Longitu-
dinis, ut omnes qui eum viderant, nimis
admirarentur.* Philipp. Mouskes de Phi-
lippo Aug. :

Grans et biaux fu, et drois, et Lons.

Vide Ottonem Morenam pag. 124. 125.
sic μακρός Graeci dicunt. Theodoros Lec-
tor lib. 2. μακρός ὄν. Sozomenus l. 6. cap.
29. l. 9. cap. 12. et Socrates l. 6. cap. 7.
de quibusdam monachis Ægyptiis : Οὗ-
τοι αὐτάδελφοι ἦσαν, οἱ μακροὶ δὲ ἐκ τοῦ σώ-
ματος ὄνομαζοντο. Vide Magnus.

* **LONGIA**. Glossar. Provinc. Lat. ex

Cod. reg. 7657 : *Planon, Prov. Loniga, scabs.*

† **1. LONZA**, vox Italica, Lumbus, Gall. *Longe*. Bulla Alexandri III. PP. ann. 1179. apud Ughellum tom. 1. Ital. Sacr. pag. 512 : *In obitu suo reliquit, videlicet spallam cum Lonza, et sarcinam musti, cum hominio et fidelitate hæredum suorum.*

LONGIA dicitur in Miraculis B. Simonis Tudertini num. 37. [Vide Longua.]

2. **LONZA**, Hyæna. Acta SS. Junii pag. 436. de S. Raynerio : *In ipso deserto reperit duas hyænas, quas vulgus vocat Lonzas, leone velociore et audaciores.*

† **LONZANUS**, Ead. notione. Jac. de Vitriaco l. 3. Hist. Orient. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 279 : *Sunt ibi leones, pardi, ursi, dami, capri silvestres, et aliud quoddam sævissimum, quod appellatur Lonzani, a cujus sævitia nullum animal potest esse tutum : et ut dicunt, terret leonem.*

* **3. LONZA**, Lorum, Gall. *Longe*, in Comput. Ms. ann. 1364. monast. Clareval. fol. 37. v° : *Pro una Lonza empta xiv. gros. Vide supra Longia 3.*

* **LOOD**, Idem quod supra *Lodis*, Semuncia, sexta decima pars marcæ, Belgis *Loot*. Charta ann. 1469. in Supplem. ad Miræum pag. 206. col. 2 : *Solvent mihi vel successoribus meis pro tempore unam unciam argenti puri seu duo Lood, vel valorem ejus, etc. Vide infra Loto.*

LOPA. Charta Rudesindi Episcopi Dummiensis æræ 980. apud Anton. de Yopez, in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5 : *Concedimus etiam phialas argenteas Franciscas 2. soparia eacurata, Lopus exauratas cum coopertoriis 2. litones 2. scalas exauratas 6. etc.*

† **LOPADIUM**, f. Frustum, segmentum, Gall. *Lopin*, a *Lobinus* diminut. vocis *Lobus*, ut Nicottus affirmat. Acta apocrypha S. Eleutherii Episc. et Mart. tom. 2. April. pag. 530 : *Ne iram deorum incurras, et quasi unum Lopadium in ista sartagine exfrigaris. Aristophani λoπάδιον est parva patella : quod loco relato non videtur posse convenire.*

* Ad agros etiam accommodata est vox Gallica *Lopin*, eodem sensu, quo dixerunt *Une piece, un morceau de terre*, Agellus. Lib. cens. terræ d'Estilly ann. circ. 1430. fol. 5. v° : *Deux deniers assis sur un Lopin de terre et boys, contenant une boicellée.* Ibid. fol. 25. r° : *Ung Lopin de terre planté en saulaye contenant une boicellée et demie.* Pro ictus, percussio Gall. *Coup*, occurrit in Lit. remiss. ann. 1407. ex Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 306 : *icellui Pesiere print une congnee, ... de la teste de laquelle il donna à l'exposant un Loppin parmi la teste ; duquel Loppin il l'abbati à terre.* Aliæ ann. 1416. in Reg. 169. ch. 238 : *icellui Cherchemeau donna au suppliant de la paulme en la joue un très gros Loppin.*

* **LOPES CONNI**, Trutinæ species. Pactum inter abbat. et consul. Aureliac. ann. 1350. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 246 : *Item quod omnes balance, ad quas seu cum quibus res venditæ et vendendæ ponderabuntur in dicta villa, fiant ad similitudinem earum, quæ vocantur Lopes conni.*

* **LOPILOPIUM**, [Wingneron]. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV° s.)

* **LOPPA**, **LOUPA**, a Gallico, *Loupe*, Gemma imperfecta. Inventar. S. Capel. Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg. : *Item unus alius textus Evangeliorum ornatus*

gemmis, in quo a longo tempore deficiunt sex Loppæ saphirorum, et de tempore ejusdem Buchet tres Loppæ saphirorum. Aliud ann. 1376 : *Sex Loupæ saphireæ, et de tempore defuncti thesaurarii Beuchet (sic) tres aliæ, ac de novo deficit una Loupa saphirea. Une loupe de saphir, in altero Invent. Gallico. Louppe, alia rursus notione, nodus nempe, pars rei alicujus prominens. Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 120 : *Le suppliant féri ung coup d'un goy, autrement appellé vougesse, dequoy l'en arrache les buissons, de la Louppe qui est devers le dos d'icellui goy, sur le front dudit Jehan.**

LOPPARE, Tondere, resecare, amputare, vox Anglica, to *Lop*. Modus tenendi hundredum pag. 124 : *Dicit, quod prædicta ligna fuerunt crescentia in dicta foresta, et quod eadem ligna fuerunt Loppata de arboribus in eadem foresta crescentibus. Occurrit ibi pluries. Vide Shredare.*

* Nostris alias *Lopiner*, in frustra seu partes dividere. Vide Rabelais. initio prol. ad lib. 3. et Comment. Cond. tom. 1. pag. 614. edit. ann. 1743.

LOQUACITARE, Garrire, σπερμολογείν, in Onomastico.

LOQUACITAS, Usus vocis, facultas loquendi. Liber 2. Miraculor. S. Richarii cap. 14 : *Demptis linguæ obstaculis, Loquacitatem meruit obtinere.*

† **LOQUACITAS**, Eloquentia, facundia. Abbo in Præfatiuncula sermonibus selectis præfixa, tom. 9. Spicil. Acher. pag. 79 : *Noveris, lector, sive auditor, quicumque es mediocris Loquacitatis dives, sed Latinitatis indigens, hoc opusculum nudo nuditer factum, etc. Expositio Liturgiæ Gallicæ tom. 5. Anecd. Marten. col. 94 : *Pastor Ecclesiæ apertiori sermone populo prædicet, ita arte temperans, ut nec rusticitas sapientes offendat, nec onesta Loquacitas obscura rusticis fiat.**

* Hac duplici acceptione *Loquence* nostri usurparunt. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 155 : *Lequel Mahieu est affolez d'un bras et d'une jambe et de la parleure ou Loquence.* Prol. ad Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 152 : *Li défaut de la letreure et de Loquence, etc.*

* **LOQUAQUIS**, εὐλαος ἐπὶ ὀρνέου, in Castigat. ad utrumque Glossar. ex Gloss. Mss.

LOQUATICUM, ἐκδόκιμον, in Gloss. Gr. Lat. MS. Edit. *Locatitium* præfert.

* **LOQUATUR**. Vide supra *Locatur*.

LOQUELA, JC. Anglis et Cowelo, idem est, quod placitum, causa, aut causæ prosecutio judicialis, actio juris. Charta Regis Ricardi I. apud Radulfum de Diceto ann. 1196 : *De Loquela versus Dominum Regem Francorum, scilicet de quietatione Clericorum et Laicorum, sermonem habeatis cum eo.* Vide Magnam Chartam Angl. cap. 28. Glanvillam lib. 2. cap. 3. Regiam Majestatem lib. 3. cap. 21. § 4. 6. etc. Ita *Loqui*, pro litem movere, in Legibus Henrici I. cap. 65. 42. 74. quod qui litem intendit, cum eo cum quo agit, de jure suo loquatur, et agat in jure; atque inde *Parlamentum* appellatas judiciales Curias quidam censent, de qua voce suo loco.

* Charta ann. 1125. pro monast. Becc. in Reg. 205. Chartoph. reg. ch. 202 : *Is cui injuria illata est, clamabit se in curia abbatis Becci et ibi audiet iudicium suum, et non poterit Loquelam suam ponere in*

alia curia, nisi pro defectu justitiæ curiæ Beccensis.

LOQUELA PRIVATUS, Qui in extremis est, nec loqui potest, qui a perdu la parole, in Histor. Cortusior. lib. 8. cap. 1. Gloss. Lat. Gr. : *Loquela, λαλιά.*

LOQUERICIUM. Antiquæ definitiones Ordinis Cisterciensis distinct. 15. cap. 2 : *Nulla quoque Monialis loquatur cum aliquo nisi per fenestram bene et spisse ferratam, vel Loquericum modo simili præparatum, etc.* ubi legendum forte *Loquerium*, ex Lat. loqui : sic enim etiamnum *Parloirs* dicuntur ejusmodi clatrata fenestræ. [Perperam omnino *Lagurium* habetur in Statutis ejusdem Ordinis ann. 1242. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1378. Vide *Locutorium*.]

† **LOQUERIUM**, Gall. *Loyer*. Vide *Loquerium*.

* **LOQUETUM**, [LUQUETUM, LUQUET, Gall. *Loquet*. c. ... Pro uno *Loqueto* cum duabus clavibus posito in camera procuratoris. » (Comptes de l'Archevêché de Bordeaux du XIII° et du XIV° siècle. Arch. histor. de la Gironde t. 21. p. 403. et t. 22. p. 425.)

† **1. LOQUOTORIUM**. Vide supra in *Locutorium*.

* **2. LOQUOTORIUM**, Locus Parisiis, in quo examinabantur et discutiebantur articuli usaticorum et consuetudinibus ejusdem civitatis, coram præposito mercatorum et scabinis. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 58. v° : *Die vij. Octobris 1363. Moissonnet serviens Loquotorii, Gallice Parlouer, civium Parisiensium, etc.* Vide in *Locutorium*.

LORA, Potionis mellitæ genus, Cælio Aureliano lib. 3. Vide Jacobum Cardinalem. Papiensem Ep. 554. et Cujac. lib. 11. Observ. cap. 30.

LORAMENTUM, Ligamentum, in Gloss. Arabico-Lat. Auctor Mamotrecti ad cap. 22. Ecclesiast. : *Loramentum, i. concatatio lignorum quæ solet fieri in fundamentis ædificiorum.* [* Adde ex Gloss. Bibl. Mss. ubi non potest inveniri terra solida ad fundandum ædificium. Architectis nostris *Pilotis*.] Jo. de Janua : *Loramenta dicuntur plura lora, vel laquearia, vel in parietibus tabulæ, vel aliqua ligna quæ nectuntur.* [Testamentum Tellois Episc. Curienis ann. 15. Pippini Regis, tom. 2. Annal. Benedict. pag. 710. col. 1 : *Æramentis, ferraturis, Loramentis, vasis, utensilibus, etc.* Sed et Justinus lib. 11. cap. 7 : *Cum capita Loramentorum inter nodos abscondita reperire non posset, gladio Loramenta cædit.*]

LORENUM, seu [LORENUS], *Lorain*, Scriptoribus nostris vernaculis. Diarium Thesauri Regii ann. 1299. 5. Febr. : *Pro sabutis, Lorenis, palefredis, et aliis necessariis ad equitandum, etc.* [Arestum Parlamenti Paris. ann. 1321 : *Item Lorenos garnitos de serico, seminatros de boutonis et camahelis pretii 20. sol.*] Computum Stephani de la Fontaine 26. April. ann. 1350 : *Pour trois sembles, l'une d'escarlate azurée armoïée de Navarre et d'Evreux, et l'autre à arçons azurez semez de perles, et l'autre de veluyau noir semé de rosettes d'or, avec 2. Lorrains. Guill. Guiart ann. 1304 :*

Estriers, Lorains, frains netelés.

Le Roman de Garin :

Li Palefroi sor coi la Dame seist, Estoit plus blans que nule flor de lys, Li Lorrains vaut mille sols Parisis.

Alibi :

Sel et d'ivoire, li Lorains sont d'ormier.

Id est, ex mero auro. [Adde Borellum in Thesaur. Le Roman de la Rose MS. :

Et autres biens qui sont forain
N'as tu vaillant un vies Lorain.

Videtur esse monetæ genus.]

↑ **LORANUM**, Rotulus computi ann. 1255. apud D. Brussel tom. 1. de Feudorum usu pag. 470: *Pro Loranis, coffris, Lemovicensi tela, xxvii. equis palefridis, carro, etc.* Sic lego, non ut Cl. Editor *Loranis coffris*, sublata virgula; quæ lectio, si bene asserta, de *coffris* seu arcis certa ratione loris constrictis, videtur intelligenda.

* **Lorum**, habena. Comput. Ms. ann. 1239: *Pro uno Lorano ad dominum Alfonso, etc.* Haud scio an inde vox *Lorandier*, qua servus aratorius significatur, in Lit. remiss. ann. 1472. ex Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 294: *Jehan Rode bouvyer, Lorandier, serviteur et varlet... pour suivre les beufz et labourer la terre en la baronnie d'Aphon.* Vide supra in *Lodia* 2.

↑ **LOREA BURSA**, in Computo ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 285: *Item pro una bursa Lorea pro portanda targia Domini 11. s. vi. d. Vienn.* Habetur *Loreus funis* apud Catonem cap. 12.

↑ **LORANDRUM**, Arbor similis foliis Lauri, ut dictum in *Arodandrum* sive in *Arodandrum*, ut male editum est.

LORARIUS, *Tortor*, Ugutioni. Addit Joannes de Janua, *qui servis vendendis præest.* [Gellius lib. 10. cap. 3: *Hi sequebantur magistratus, tanquam in scenicis fabulis Lorarii, et quos erant jussi vinciebant, aut verberabant.* Lictores et tortores a *Loris*, quibus reos constringebant, dicti *Lorarii*.]

↑ **LORCUM**, pro *Lorum*. Vide in *Cucurba*.

* **LORDA**, f. pro *Loida* vel *Lesda*, Tributum, quod pro mercibus penditur. Chartul. S. Vict. Massil.: *Retinendo sibi medietatem census villæ et medietatem Lordæ mercati.* Vide supra *Loideria*.

LORDICARE, Dorsio incurvatus incidere, ex Gr. *λορδός*, Incurvatus, ligno innixus, corpore pendens. Apud Hesychium: *Λορδόν, ὑποκρότον, ἀπευλωμένον, συγκεκαμμένον τῷ σώματι.* Hinc nostri *Lourdais* appellant, qui ægre incedunt præ gravitate: unde ad ingenii defectum translata vox, qui tardo sunt ingenio *qui ont l'esprit pesant*. Regula Magistri cap. 1: *Cæditur, pungitur, ustulatur, Lordicat miser asellus, et non vadit.* Infra: *Monasteria ipsa aut cellulæ falce exeunt, Lordicanda de ficta infirmitate, absconsi secure, quod sanitatis gressus sint ab ipso limine reformantes.*

* **LOREMERIA**. Vide infra *Lormarius*.

LORENUM, **LOREUS**. Vide *Loramantum*.

↑ **LORETHARE** dicitur de arietino clamore, apud Ugutionem. Vide *Baulare*.

LORICA, Militum, quos *Chevaliers* dicimus, armatura, maculis ferreis contexta. Gloss. Lat. Gall.: *Lorica, Haubert; Loricatus, Vestu de Haubert.* Avitus lib. 5. Poem.:

Hi Loricarum vasto sub tegmine gaudet,
Intexti creber sibi met quas circulus hærens.

Denique Guntherus lib. 2. Ligurini, ut cæteros præteream:

Neque casside clausus
Tempora nec chalybum munitus pectora Textu.

Vide Cluver. lib. 1. Germ. antiq. cap. 44. Maxime vero usurpatur pro ipso Milite loricato. Helmodus lib. 2. cap. 13. *Cum mille, ut aiunt, Loricis venit Aldenburg, etc.*

Adam Bremensis in Histor. Eccl.: *Habuit etiam in comitatu suo sex millia Loricarum exceptis balistariis, etc.* Fulcherius Carnot. lib. 1. Hist. Hierosol. cap. 4: *Tunc de exercitibus plurimis unus illic exercitus effectus est, quorum centum millia Loricis et galeis muniti erant.* Will. Tyrius lib. 16. cap. 19: *In solo domini Imperatoris comitatu ad 70. millia fuerunt Loricatorum... in exercitu vero Dom. Regis Francorum virorum fortium Loricis utentium numerus ad 70. millia... æstimabatur.* Conradus Usp. ann. 1158: *Imperatorem subsequuntur Henricus videlicet Dux Saxonum circa Pentecostem cum Imperatore in mille ducentis Loricis: Welfo vero circa festum S. Michaelis cum trecentis Loricatis.* Porro de loriciis squamatis vide Henric. Valesium ad lib. 17. Ammiani, [et Carolum de Aquino in Lexico Militari.] [* Munit. castr. dom. reg. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 93. v. col. 1: *Quædam Lorica integra et gonicularæ ferreæ... Tres Lorice ad cuffas, tres sine cuffis... una Lorica sine coiffa.*] [** Chart. Dagobert. reg. ann. 675. apud Brequin. nov. edit. num. 380: *Prædicti liberales nullum famulatum domino illius loci vel regi exhibeant, nisi ex eis beneficia habeant, ita tamen ut unusquisque Loricatus vir 10. mansus possideat.* Fides hujus chartæ merito suspecta.]

LORICATI, dicti Monachi sanctioris vitæ, qui pro mortificatione, ut vocant, lorica ferream jugiter ad cutem inducebant, nec pro quavis necessitate deponabant. Hos inter eminuit S. Dominicus cognomento *Loricatus*, a lorica ferrea quam per annos 15. ad carnem detulit, de quo Petr. Damianus in illius Vita, et in Epistolis non semel. De *Loricatis* istis qui plura volet, consulat Autbertum Abbatem in Vita S. Paldonis et Socior. Vitam S. Raynerii Solitarii n. 2. Stephanum Episc. Redonensem in Vita S. Guillelmi Firmati n. 21. Vitam S. Stephani Abb. Obazin. n. 5. Vitam S. Petri Episcopi Policastrensis apud Ughellum tom. 7. Ital. Sacr. pag. 765. Hist. foundationis Ord. Grandimontensis §3. Vitam S. Stephani Murentensis apud Labbeum tom. 2. pag. 676. Theodoricum in Supplemento Vitæ S. Elizabeth apud Lambec. lib. 2. Comment. de Bibl. Cæsarea pag. 884. etc.

LORICA, Lex Anglorum et Werinor. tit. 6. § 5: *Ad quem hæreditas terræ pervenerit, ad illum vestis bellica, id est, Lorica, et ultio proximi, et solutio leudis debet pertinere.* Constitutio Henrici III. Imp. de Justitia Babenbergensium Militum, apud Goldastum lib. Constit. Imperal.: *Si absque liberis obierit, et uxorem prægnantem habuerit, expectetur dum pariat. Et si masculus fuerit, ille habeat beneficium patris. Si non, proximus agnatus defuncti Loricam suam, vel equum quem meliorem habuerit, domino suo offerat, et beneficium cognati sui accipiat. In expeditionem iturus ex suo sumptu ad dominum veniat: deinceps ex ejus impensa alatur. Si expeditio in Italia est, per singulas Loricam unum equum det, et tres libras.* Vide *Hereotum*.

LORICÆ MURORUM, Pavimentorum, voces Vitruvii et aliis notæ. Vetus Inscriptio: *Podium cum Lorica aditus vivos fecit.* Charta Communiæ Suessionensis: *Si mercator in istam villam ad mercatum venerit, et aliquis ei aliquid fecerit infra Loricam istius villæ, etc.* [** Chart. ann. 1215. in Alsat. Diplom. num. 398. tom. 1. pag. 328: *Marcam argenti ad emendam Loricam ejusdem villæ burgensibus*

contulerit.] Lexicon MS. Reg.: *Θωρακίον, τὸ τεῖχος. Θωρακίους, προμαχώσι, δρυφάκτους ἢ λωρικόους.*

LORICULA, *περίβολος*, Munimentum quod urbium obsessores ultra jactum telli ædificant, etc. S. Hieronym. in cap. 26. Esaiæ: *Pro eo, quod nos vertimus antemurale, Symmachus firmamentum interpretatus est, ut ipsi muri muritionibus cincti sint, et vallo fossaque et aliis muris, quos in ædificatione castrorum solent Loriculas dicere.* Beda in libr. Reg. quæst. 13: *Tabulatis vel muris, vel cancellis, cum ad tutelam viæ ponuntur, vulgus Loricularum nomen indidit.* Vide Philandrum ad lib. 7. Vitruvii cap. 1.

LORICA GALIVERTI MEDICI, Proverbum apud Ratherium Veronensem in Qualitatis conjectura pag. 207. cujus notionem nondum sum assecutus. Locum vide in *Rogatarius*.

LORICALE, quod vulgo nostri *Laubergeon* vocabant. Libertates villæ de Moneto ann. 1269. apud Thomasserium in Consuetud. localib. Biturigens. cap. 65: *Qui de mobili minus 20. librarum habebit de mobili, tenebitur habere lorica et Loricale; et capellum ferreum, et lanceam.* Occurrit etiam in Libertatib. oppidi des Ais ann. 1301. apud eundem cap. 71. Vide *Halsberga*.

LORICARE, Lorica munire: *θωρακίζω*, in Glossar. Gr. Lat. Architectis est tectorio, crusta, corio inducere. Vide Scriptorem veterem de Re architectonica cap. 19. leg. 79. D. de Verb. signific. Philandrum ad Vitruvium lib. 7. cap. 1. et alios. [* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Loricare, hauberjonner, vel armer et mettre haubert.*]

LORICARIUS, Loricarum confector, *θωρακιστικός*, in eodem Glossario.

LORICIFER, *θωρακισφόρος*, ibidem.

LORICATUS, LORICATUS. Donatio facta Ecclesiæ Cornutianæ edita a Suarezio: *Item alium holosericum Loricatum.* Infra: *Vela Loricata melinoporphyra uncinata duo.*

LORICUS, pro *Lorica*, in Charta Hucberti Militis de Salmuro Castro, Roberto Rege regnante, apud Labbeum tom. 2. Miscellan. pag. 554: *Fuit etiam unus Loricus in pretio valde bonus, et unus caballus. Nisi legendum sit boricus, vel buricus.* Vide ibi.

* **LORICULA**. Munit. castr. dom. reg. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 94. r. col. 2: *Decem Loriculæ, quinque scuta, etc.* Vide *Loricale*.

* **LORICA**, Pars molendini. Reparatur factæ in Senescal. Carcass.: *Pro faciundo et ponendo in dicto molendino... unam Loricam, unam goffonem, etc.* Idem forte quod infra *Lorigrie* vocatur: *Pro uno ferro, vocato Lorigrie de metal, super et per quem una mola dictorum molendinorum sustinetur et vertitur.*

** **LORIFRANGERE**. Ruodl. fr. 2. vers. 226:

Cum sat Lorifregi, quæ porrexere recepi
Commoda, etc.

Vide Schmeller. ibid. pag. 239.

* **LORILARDUM**, Hastile, spiculum, Gall. *Epieu* sed jocose fortassis sic appellatum. Lit. remiss. ann. 1415. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 287: *Jehan le Pannetier demanda à icellui Vincent, que feras-tu de ce Lorilart, c'est assavoir dudit espie.* Vide supra *Lardare* 2.

* **LORIPPIUM**, *Poulaine*, in Glossar. Gall. Lat. Cod. reg. 7684. V. *Lirippium*.

↑ **LORIUM**, mendose pro *Corium*, in Libertatibus Moirenci ann. 1164. et 1209.

edit. Paris. pag. 18: *De Loriis infra quinque sol. obolum*. Recte in editione Genev. pag. 17. *De Coriis, etc.*

† **LORMARIUS**, Gall. *Lormier*, Faber minorum operum ferrariorum vel aeneorum, quæ inserviunt frænis, ephippiis, et aliis hujusmodi. *Lormariorum magistrorum* titulo in suis literis donantur ephippiorum, calcarium et clavorum artifices, inter quos, cum nonnulla sit necessitudo, non semel excitatæ lites, quæ variis supremi Senatus decretis fuerunt compositæ. Arresta duo primum ann. 1304. alterum ann. 1321. profert Lobinellus in suo Glossario tom. 3. Hist. Paris. ubi passim occurrit vox *Lormarii* exposita notione. Adde Literas Joannis Franc. Regis ann. 1357. et Statuta eorundem Lormariorum apud D. *Secousse* tom. 3. Ordinar. pag. 183. et seq. Unde vero *Lormarii* dicti ejusmodi operum artifices, vide in *Merus*.

* Cujus ars *Lormoire* dicitur in Lib. 1. Stat. artif. Paris. ex Cam. Comput. fol. 347. v. *Item que nulz ne puisse tenir ne lever le mestier de la Lormoire, se il n'est Lormier ou couturier, qui offreire au mestier dessus dit. Loyemerie* vero ejusdem artis opificium, in Pedag. Peron. ex Chartul. 21. Corb. fol. 339: *Item le cheval qui porte Loyemerie doit v. den.*

* **LORMERIA**, **LOREMERIA**, Regio urbis Autissiodorensis sui vicus, ubi *Lormarii* habitant. Tabul. capit. Autiss.: *Dedit talem reditum supra domum sitam in Lormeria*. Obituari. ejusd. eccl.: *Loremeria habet septem stagia: valent per annum xxxviij. libras, vj. solidos.*

† **LORPES**, pro *Loripes*, qui tortum habet pedem instar lori. Vide *Eripes*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Lorpes, tort.*

LORRA. Charta Guidonis Episcopi Lingon. ann. 1267. apud Roverium: *Quod in tota riparia piscationem habeant cum rete, Lorra et artificibus, sui ingenii piscatoriis quibuscunque*. Ita in alia anni 1235. In Charta vero vernacula Theobaldi Regis Navarræ, quæ firmatur prædicta Charta: *Retienent encore la pesherie de la riviere à Loerre, et à tous engins, tant comme l'Abbé sera en la ville*. Ubi Roverius *Loerre*, idem esse censet, quod in acupio *Leurre*: hæcque voce intelligi piscationem quæ fit per inescationem piscium per offas soporiferas et medicatas, quam etiamnum hodie *Armorici Livrée* dici auctor est. Vide *Lourum*.

* **LORRIA**, Idem quod *Lorra*, Modus piscandi per offas soporiferas. Charta Math. dom. Montismor. ann. 1208. in Chartul. S. Dion. pag. 311. col. 2: *Non sunt ausi piscari cum Lorrria et cum aliis ingeniiis, quæ solent facere antiquitus.*

1. **LORUM**, Vestis Imperatoris et Consularis species. Anastasius ex Cod. MS. Mazarino pag. 12. et 255. ubi de Donatione Constantini M.: *Deinde diadema, videlicet coronam capitis nominis nostri, simulque Phrygium, necnon et superhumorale, videlicet Lorum, quod Imperiale circumdare assolet collum*. Leo Grammaticus in Basilio pag. 472: *Ἐνθρονίζεται καὶ ἐγκαινίζεται ἡ ἐκκλησία ἣν ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐκαλλώπισε κοσμῶ πολλῶν, παρὰ Φωτίου Πατριάρχου, τοῦ Βασιλέως ἐν τῷ αὐτῆς καινισμῶ ἁλῶρον φορέσαντος, καὶ χρῆματα πολλὰ δόντος, etc.* Quid sit *Lorum*, seu ἁλῶρον, quivis deprehendit ex Diptychis Consularibus Compendiensi, Bituricensi, et Leodiensi, apud Sirmond. et Wilthemium, et ex numismatibus posteriorum Imperatorum, maxime Mauricii, in quibus effinguntur Imperatores

et Consules cum toga Imperatoria vel Consulari, et fascia desuper, cujus pars a dextro humero, circa pectus ad pedes usque descendit, eundemque circumvolvens, sinistrum humerum amplectitur, ac circa dorsum delabens, rursum a dextro latere. pectus circumfundit, et infimam sinistri brachii partem, quæ manus conjungitur, involvit, reliqua fasciæ parte retro pendula. Hæc fuit *lori* forma, cujus mentio est in Instrumento donationis Constantini perantiquo, licet fictitio: ex quo tandem percipitur ejusmodi ornatus nomenclatura, eundemque esse cum summorum Pontificum pallio; quod ii ab Imperatoribus acceperunt, ut et CPolitani, et cæteri fortean Patriarchæ et Archiepiscopi, maxime Græci, quibus id genus ornatus ὀμορφιον dicitur. Plura de hac veste annotamus in Dissertatione de Imperatorum Constantinopolitanorum nummis. [Vide Glossarium mediæ Græcitat. in Ἀδρῶς, Vestis, etc.]

† 2. **LORUM**, f. Percussio absque sanguinis effusione, ut fit cum quis loris cæditur. Gesta Abbatum Lobiens. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 603: *In Loris, in sanguinis fusura, in manumiasuris, in licentia maritandi, in mortua manu, nihil debet habere Advocatus, nisi, etc.*

* **LOSA**, Tegulæ species, later quadratus. Stat. Montis-reg. pag. 267: *Item statutum est quod quilibet ferrarius et cauderarius cooperiat in directo suæ fusinæ quatuor canteratas vel circa coporum seu Losarum, aut maneant discopertæ.*

* **LOSBOAT**, Navis species. Charta Phil. comit. Fland. ann. 1163. ex Chartul. 1. Fland. ch. 325. in Cam. Comput. Insul.: *De nave, quæ dicitur Losboat, octo denarios.*

* **LOSENGINA**, **LOZENGINA**, Gall. *Losenge*. Tessella scutaria. Inventar. S. Capel. Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg.: *Item una pulcra insula de narcisso albo, cujus aurifrasus est ad Losenginas Franciæ et Navarræ et quasdam alias Losenginas. Item alia pulcra insula de narcisso Yndo, cujus aurifrasus est ad aquilas aureas et Losenginas albas. Item un chasuble cendre, dont l'orfroiz est Losengé aux armes de France et de Navarre. Item un autre bel chasuble de narcisse Ynde, dont l'orfroiz est à aigles d'or et à Losenges blanches*, in Invent. Gall. Aliud ann. 1376: *Una alia pulcra casula de panno dicto nauquis, habens aurifrazium ad aquilas auri, et Losengias albas*. Hinc

* **LOZANGIATUS**, in eod. Inventar. ann. 1376: *Item una casula sive cinerea, habens aurifrazium Lozangiatum ad arma Franciæ et Navarræ.*

LOSINGA. Joannes Brompton. pag. 991: *Herbertus Losynga, id est, adulator, Episcopatum de Tedfordia emit a Rege*. De hoc Herberto versus aliquot exstant apud Godwin. in Episcopis Norwicensibus:

Surgit in Ecclesia monstrum genitore Losinga.

Est autem *Losinga*, vox Gallica *Losenge*, adulator, seu falsa laus: quippe *Gallios*, dicebant pro laude. Hinc *los et ventes*, laudimia etiamnum appellatur, ut suo loco docemus. *Alozer*, pro *laudare*, dixit Theobaldus de *Mailli*, vetus Poeta Gallicus apud Falcetum l. 2. de Poetis Franc. c. 8.

Dans Renaut de Pompons, qui moult fut Alozer.

Gloss. Theotiscum Lipsii: *Losenga*, *Dolos* interpretatur. Guill. *Guiart*:

Par dons d'aucuns, ne pour Losange.

[* *Le Roman de Robert le Diable* Ms.:

Sire, ne suy pas homs estraignes,
Ne ne vos sai servir de blanges,
Ne de Losenges, ne de fables.

Vide supra *Lausenga*.] Liber Moralitatum MS.: *Li faus ami qui servent de Losengerie en lieu de conseil, n'entendent qu'a decevoir en blandissant*. Hinc *Losenger*, pro adulatore, qui falsas laudes ingerit. Hugo *Plagon* in versione Gallica MS. Willelmi Tyrii hæc ex lib. 14. cap. 20: *Subdotus et in via sua multiplex, sic reddit, faus Losengiers et destaux*. Le Roman de *Guillaume au Court-nez* MS.:

Car bien doit Lozengier qui mestier a d'aide.

Le Roman de Garin MS.:

Gil appella sept de ses Pautonniers
Ne sont prudome, ainçois sont Losengiers.

Guiotus de Pruvino vetus Poeta Gallicus:

Ce niert pas bible Lozengiere,
Mais fine et voire droiturriere.

Galterus Metensis in Mappa mundi MS.:

Faus Losengeour estre estut
Celui qui monde plaira veut.

Vide tom. 2. Monast. Anglic. pag. 218. Alanum Charterium pag. 709. 88. etc. A nostris igitur hausere Itali *Lusinga*, *Lusingaria* pro Adulatio; *Lusingare*, pro Adulari, quibus vocabulis non semel utuntur Petrarcha et Boccacius. Vide Jac. *Bourgoing* de Orig. et usu vulgari-um vocum pag. 32.

† **LOZANIA**, Vox ejusdem originis, Hisp. *Loçania*, Illusio, dolus, in Testamento Ramiri Regis ann. 1059. apud Morettum Antiq. Navar. pag. 589: *Pro Lozania quam fecit, fuit enim se in terram de Mauris*. Quæ hic Hispanice reddit idem Morettus: *Por la Loçania que hizo, por que se fue a tierra de Moros*. Nothus Ramiri, genitore relicto, transfuga secutus fuerat partes Maurorum; ideoque Ramirus illusus hunc testamento privavit iis, quæ jam donaverat.

† **LOSSA**, Idem, ut puto, quod alias Hispanis *Loza*, Vas fictile. Inventarium Barcinon. ex Archivo S. Victoris Massil.; *Septem dolia, IV. cupos, et VIII. caffia de vino, II. tripodes, II. asters, et II. Lossas, et I. camisele*. Eburonibus *Lousse*, cochlear majus.

† **LOSUNGE**, Species exactionis apud Germanos. Locus exstat in *Gramulus*. Vide *Lot*. [*] et Haltaus. Glossar. German. col. 1277.]

LOT, **LOTUM**, Sors, Anglo-Saxonibus *Hlot*, Germanis *Loss*, Gall. *Lot*, tributum, census quem quis tenetur præstare vel pro capite, vel pro fundo aut mercibus. Statuta Willelmi Nothi: *Omnia Francigena qui tempore Edwardi propinquii nostri fuit in Anglia particeps consuetudinum Anglorum, quod dicunt Anehlod et anscote, persolvatur secundum legem Anglorum*. Charta Stephani Regis Angl. ann. 1159. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 779: *Clamo quietum eis in perpetuum manerium illud quod se pro una hida defendebat, quietum dico et liberum de scotto et Lotto, et geldo et danegeldo, etc.* Leges Burgorum Scotticorum cap. 59: *Et sciendum est quod stallangiator non potest habere Lot, cut, vel cavil, ullo tempore de aliquo mercimonio, cum Burgense, nisi infra nudinimas*. Curia 4. Burgorum Scotticor. cap. 1. § 4: *Item quod nullus Burgensis rure manens habeat Lot, neque cavil, equaliter cum Burgensibus inhabitantibus*. Statuta

Gildæ Scotiæ cap. 20: *Neque Lot, neque cavil habeat cum aliquo confratre nostro... extraneus mercator.* Adde cap. 43. Will. Thorn. ann. 1268: *Quin illi qui mercandis faciunt, sint in Lot et scot, et in talagio, etc.* Et ann. 1364: *Et dicunt quod dicti Barones contributionem in Lottis.... facere recusant.* Nostris Lot, est portio. Lot et portio, in Consuetud. Meledunensi: *Lots et partages*, in Remensi art. 250. et aliis passim. [Pro bonis seu facultatibus Le Roman de la Rose MS.:

Maint y prendront, bien dire l'os,
Sens, temps, chatel, cors, ame et Los.]

* Hinc *Geter los* est Sortiri, in Stat. ann. 1355. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 511. art. 16: *Le journée que on gets Los ou marquet au pain, quiconques apporte sen pain ou sen harnas, ains que il maires ait geté Los ou marquet, quatre deniers doit au majeure.* Ubi sermo est de loco univocis forensi mercatori sorte assignando.

Lot vel Loth, quod Rex Angliæ percipiebat ex plumbi fodinis sitis in territorio regio, erat decimum tertium vas, uti patet ex duobus instrumentis a Thoma Blount laudatis in Nomolexico, quorum prius ann. 9. Edwardi I. sic habet: *Rad. de Wyne fecit quandam purpresturam in solo domini Regis in Tatington et Prestelive, faciendo mineram plumbi, unde Rex solebat percipere le Lot mineris, i. tertium decimum vas.* Posterior vero ann. 16. ejusd. Regis: *Et de minera lucrata in hujusmodi opere in feodo domini Regis, Dominus Rex habebit pro dominio suo tertium decimum discum, qui dicitur le Loth.* Vide *Loz*.

* 1. LOTA, Gall. Lote. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: *Squilla, genus piscis delicati; hæc vulgo Lota dicitur.*

* 2. LOTA. [Pondus. DIF.]

* LOTERIA, Gall. Loterie, apud Bornit. de Rerum sufficientia tract. 3. cap. 18. edit. ann. 1265. pag. 246. et 247. ubi *Ollas sortiarias et Ollas fortunæ* vocat laudatque Delr. in Disquisit. mag. Hæc post D. Falconet. *Ludas ollæ* aliis dicitur, a vase in quo schedæ sortiendæ mittebantur, ut vult Simon Majolo episc. Vultur. in Ludis Caniculis. ex Coudreto in Tract. theol. des Loteries. Vide Meneat. Tract. hac de re Lugd. edit. ann. 1700. Exstant in Cam. Comput. Insul. Literæ ann. 1595. quibus Joanni Goinart Antuerpiensi mercatori licentia conceditur ejusmodi schedarum sortitionem instituendi, cujus caput erat 1500. florenorum.

* LOTGIA, Porticus, Gall. Galerie. Comput. ann. 1380. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 32. col. 2: *Solvi cuidam pauperi homini, qui portavit dictas entorcas de domo dicti pictoris supra Lotgiam, duos patacos.* Vide in Logium 3.

* LOTH, ut supra Lot. Tabular. Rothon.: *Salomon dedit unam virgadam cum terris et sine censu, sine tributo et sine opere et sine Loth ulli hominum.*

* LOTHEREGNIA, a veteri Gallico *Loheregne*, nunc *Lorraine*, Lotharingia. Charta Marsiliæ abbat. B. M. Suesion. ann. 1164. ex Chartul. S. Joan. Laudun. ch. 125: *Salvo servitio pro feodo nobis debito, equo videlicet ducendo singulis annis in Lotheregnia pro redditibus nostris.* Vide infra *Lutheringus*.

* LOTHERWIT. Rastallus: *Lotherwit, hoc est, quod captatis emendas ab ipso qui corrupit vestram nativam sine licentia vestra.* Vide *Lairwita*.

* LOTHICA, Pars, portio, Gall. Lot, alias *Lotaige*. Charta Caroli IV. ann.

1327. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 676: *Concedimus quod dicti conjuges... prædictum redditum percipere et habere portionem seu divisionem aut Lothicas æquales inter se eandem facere perpetuo possint.* Lit. remiss. ann. 1476. in Reg. 206. ch. 1065: *Certains Lotaige de partaiges furent faits des héritaiges, etc.* Vide *Locia* et *Lothum* 1.

† LOTHU. Vide mox *Loto*.

† LOTHOSELA, Piscatoribus Massil. Species veneni necandis piscibus. Charta Massil. ann. 1306: *Pisces cum tays, Lothosela et alio veneno sive poisono in mari occidunt... causa tayssandi sive toxicandi piscis... toxicandi vel Lothoselandi pisces.*

† 1. LOTHUM, Portio, Gall. Lot. Charta ann. 1217. ex Archivo B. M. de Bononuncio Rotomag.: *Ego Ricardus de Mara vendidi.... totam meam partem unius Lothi, quam habebam in parochia S. Aniani de Buris.* Vide *Lot*.

† 2. LOTHUM, Mensura liquidorum. Charta Curie Suesion. ann. 1261: *Item tres sextarios vineæ uno Lotho minus. Pro vineæ forte leg. vini, nisi tres sextarii vineæ sint vinea, unde totidem sextarii vini censuales percipiebantur. Lothum vini, in Literis ann. 1352. tom. 4. Ordin. Reg. pag. 114: Super quolibet Lotho vini, singulam pictavinam.* Vide *Lotum*.

† LOTHUS, Idem, ut videtur, quod supra *Loth*, Census, tributum. Polyptyc. Fiscann. ann. 1235: *Item tenet tres acras, sed nihil reddit propter Lothos datos ecclesie Fiscanensi.*

* LOTIUM, Aqua, unde aliquod lavatum est. Suppl. ad vit. S. Bonif. tom. 1. Jun. pag. 476. col. 1: *Cumque corpus viri Dei ex more lavatur, quasi noviter facta vulnera ejus, sanguinem profuderunt. Sed et Lullus Lotia in testaceum vas collocavit.* Vide infra *Lotura*.

† LOTO, vel LOTHO, ut mox *Lotum*, Semuncia, Sexta decima pars marcæ, non Quarta, ut habetur apud Ludewig. in Indice tom. 1. Reliq. MSS. Schilterus in Glossario Teuton.: *Mark, Marca, Portio argenti, auri, xvi. Loth.* Charta ann. 1270. apud eumd. Ludewig. tom. 1. pag. 105: *Cujus mansi annuum pensionem, scilicet quinque fertones.... decrevimus annis singulis dividendam, velut inferius continetur. Marca dimidia cedat monasterio B. Virginis in Eylwastorp, ut exinde librorum defectus, si quis fuerit, reparetur. Dimidius autem ferti dabitur Confratribus dicti Claustrum, ut in die, quo agi solet anniversarius Bertrandi quondam uxoris militis preacti, emendationem prebende seu consolationem habeant specialem. Tres Lotones dabuntur Sacerdoti cuiuscunque officiantis prædictam capellam... ferti cedet ad luminaria... Custos... recipiet reliquos tres Lotones. Semuncias, quæ sexdecim sunt in marca et quatuor in fertone, in hac distributione Lotones dici, nemo est qui computet et non videat. Lotones rursus memorantur variis in Chartis apud eumd. Lud. tom. 1. pag. 84. 140. 299. 342. et 391. ubique eadem notione. Dimidius Lotho synodalis archidiacono persolvendus ibid. pag. 348. statuitur in Charta Alberti Halberstad. Electi ann. 1350. Vide *Synodalis Censum*, in *Synodus*.*

* Lot, in Obituar. S. Petri Insul.: *Obitu Burgæ de Bapalmis, j. Lot fini argenti supra domum Jacobi figuli... Obitus Nicholai de S. Mauritio canonici et presbyteri, j. marcq et demi ferton, v. Los fini argenti.*

* LOCTO, Eadem notione, in Comput. decimæ in Italia collectæ ann. 1278. pro

subsidio T. S. ex Cod. reg. 5376. fol. 243. vº: *Item marchas xvij, fertones v. et uncias xv. et dimid. et quartam unam et octavam j. et Loctones ij. et dimid. ad pondus.* Vide supra *Lodis* et *Lood*.

* LOTONNUS, LOTTONUS, Metallum ex cupro et cadmia compositum, Gall. *Leton*. Lit. offic. Senon. ann. 1386. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 22: *Quatuor duodenæ cum dimidia duodena corregiarum de sirico ferratarum de Lotonno.* Stat. Vercel. lib. 3. pag. 86. rº: *Item quod non liceat alicui ex prædictis emendo et vendendo pensare ad pensam lapidis plumbi vel stagni, sed ad pensam ferri, Lotioni, bronzi vel arami tantum.* Occurrit præterea in Stat. Montis-reg. pag. 238. Vide supra *Letonus*.

* [« Pro uno fornimento Lotoni, ab equo. » (Mandat. camer. apostol. arch. vatic. 1417. 21. f. 146.)]

† LOTORIUM, Emissarium, vel locus ubi lavatur, Gallis, *Lavoir*. Necrologium FF. Minorum Silvanect.: *IV. Idus Januarii Beleta la Poline beguina obiit... Jacet ubi fuit Lotorium.* Christophorus Mullerus apud R. Duellium lib. 1. Miscell. pag. 350: *Illud enim vulgi solum opinione olim circumferebatur, domum pervetustam, cujus rudera restaurata nuper Lotorio nostro impendimus, domicilium Prædicatorum dictam fuisse.*

* LOPENNINGE, Censum, qui pro domo persolvitur. Charta Alberti ducis Brunsvic. ann. 1303. apud Walter. in Lex. diplom. tab. 18: *Recognoscimus et testamur quod censum, qui vulgariter dicitur Lotpenninge, consuetum dari de casa, etc.* Vide *Lot* et *Peningus*.

* LOTRA, pro *Lorra* vel *Lorria*. Vide supra in hac voce. Charta ann. 1211. in Chartul. S. Dion. pag. 263. col. 1: *Confessi sunt quod sibi in dicta aqua (Sequanæ) nec falesias frangere neque cum Lotris piscari, sine licentia abbatis sive coquinarii beati Dionysii, aliquatenus licebat.* Legitur rursus infra.

* LOTRARIUS. [Gardien vel *Chasseur de Loutres*; « Colinus Lotrarius. » (Mus. Brit. Addit. Charters, n. 13941, an. 1296.)]

† LOTRICIUM, LOTRITIUM, Lixivia, Gallis, *Lessive*. Menotus Serm. fol. 54: *Si sit macula in nasitergio tuo oportet ponere in Lotritio.* Fol. 71: *Oportet lavare faciem et facere unum bonum Lotricium.*

* LOTTA, vox Italica, Lucta. Stat. crimin. nova Cumanæ cap. 24. ex Cod. reg. 4622. fol. 69. rº: *Si aliquis puer... fecerit bellum cum alio in civitate Cumanæ vel infra confinia de Lottis, lapidibus... solvat pro banno... soldos decem.*

* LOTTONUS. Vide supra *Lotonus*.

† LOTTUM, Censum, tributum. Vide *Lot*.

* LOTTUS, Mensura liquidorum, Gall. *Lot*. Arest. parlam. ann. 1532. in Lib. rub. S. Vulfr. Abbavil. fol. 215. rº: *Cum camberis et brassatoribus præceptum fieri fecissent sex Lottos, Gallice Lots, bierz..... solvendi, etc.* Vide in *Lotum*.

LOTUM, et LOB, Semuncia, dupondius: *Loot*, Kiliano. Charta Willelmi Castellani S. Audomari in Tabulario Monasterii S. Bertini: *Porro gallinæ quæ... debentur, sub annua pensione quinque firtonum et unius Loti redactæ sunt.* Charta W. Domini de Renti Militis ann. 1225. in eodem Tabulario: *Decem marchas, et septem Lod cursualis monetæ, etc.* Decret. Ludovici Regis Hungariæ ann. 1351. cap. 3: *Grossorum unus, 6. denarios cameræ nostræ in valore et quantitate 6. Lotorum Viennensium valet.* Est etiam apud nos mensura liquidorum, vini, etc. vulgo *Lot*, vel *Lotz*, uti scribi-

tur in Foris Beneharn. Rubr. de Pées et mesuras. [Chronicon Bonæ spei pag. 945: *Pridie cuiuslibet anniversarii procurantur Binchio pro collatione quatuor Lota vini pretiosioris, et octo Lota similis vini, piscesque marini, etc.*]

☞ Eadem vox *Lof* inter minores siccorum mensuras etiam recensetur in pago Atrebatensi atque vicinis in locis. Hinc in Chartulario M. S. Vedasti Atrebat. fol. 225, ubi de variis mensuris, legitur: *Le boisseau au bled contient 10 Lota 3. pintas*. Iis autem in regionibus *Lotum* continet quatuor *pintas*, *pinta* quatuor *marcas*, et *marca* mensurarum minima est.

SEMILOTUM, apud Anonymum de Miraculis S. Thomæ Cantuar. editum a Stapletono, cap. 68: *Supra Semilotum calculorum ad instar arenæ maximæ emisit. [Cum dimidio Loto vini, in Litteris Agnetis Abbatissæ Strumensis in Artesia ann. 1217. Demilot, in quibusdam locis Belgii, ubi idem est quod Pinta Parisiis.]*

↑ LOTUS, ut *Lotum*, Liquidorum mensura, vulgo *Lot*. Descriptio bonorum domini de Eska ex Archivis S. Audomari: *Debet habere foragium vini... a quolibet dolio IV. Lotos*. Sententia arbitraris ann. 1446. ex Tabul. Corbeiensi: *Quæ decimæ vinorum in dictis villa et territorio solvi et colligi consueverunt hoc modo; videlicet quod de seu pro XVII. Lotis vini, unus Lotus pro decima solvi et recipi consuevit*. Exstat Alter locus in *Caritas* 3.

* LOTURA, Aqua, unde aliquid lavatum est, Gall. *Laveure*. Mirac. S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 450. col. 1: *Cum furore angustians... non potuit pati ut videret dictum corpus, neque biberet Loturam manuum dictæ Virginis, etc.* Vide supra *Lotium*.

* 1. LOTUS, Schedarum sortitio, Gall. *Loterie*. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 17. pag. 124.: *Non possint fieri Lota sine Licentia Senatus sub pena scutorum centum et amissione raubarum seu rerum positarum ad Lotum*. Vide supra *Loteria*.

* 2. LOTUS, Quod domino feudi pro facultate alienandi feudum, exsolvitur. Vide supra in *Laudare* 4. Charta Caroli VI. ann. 1400. in Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 18: *Item censivas argenti... portantes Lotos et ventas*. Pluries ibi. Occurrit alia notione in *Lotum*.

* LOVA, vox Italica, *Lupa*, Machinæ bellicæ species. Acta reipubl. Mutin. ad ann. 1306. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 474: *Ballistum, quod appellatur la Lova, valoris et exstimationis circa trecentarum librarum Mutinensium, etc.* Vide *Lupus* 2.

* LOVANIENSIS MONETÆ mentio fit in Charta ann. 1173. inter Instr. tom. 4. Gall. Christ. col. 297: *Aureum denarium annui census et Lovaniensis monetæ Lovegnois, in Charta ann. 1265. ex Reg. sign. Le papier velu ex Cam. Comput. Insul. fol. 30. vº. Livres de Louvignis, in alia ann. 1284. ex Chartul. 1. Fland. ibid. ch. 407.*

* LOVISENSES SOLIDI, Eadem notione, in Charta ann. 1374. pro monast. S. Nicolai prope Tornacum ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 523.

* LOVARECIA. [« Littera continens quasdam donationes, videl. stagni de Laucino, forestarum seu nemorum de Servagrino et Lovarecie lescherieque dicte lovarecie contigue. » (Chevalier, Inv. archiv. delphin. n. 1820. an. 1348.)]

* LOUATUS. Reg. forestæ de Broton. ex Cod. reg. 4653: *Monachi Gemeticis duos fagos et unum furon, et iterum ad Loua-*

tus suorum baccorum sex haistriaux et duos furons. Id est, ni fallor, ad dolia religanda.

* LOUETE. Glossæ Cæsarii Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 662. col. 2: *Daureribus sunt cortices, qui excoriantur de arboribus, quas vulgariter appellamus Louete; et de corticibus istis dabit manus quinque fasciculos*.

* Aliud sonat *Louete* in Lib. rub. fol. par. domus publ. Abbavil. ad ann. 1350. fol. 66. rº: *Il buvoient ensaule u solier environ deux lieues après Louete sonnée*. Ibid. ad ann. 1375. fol. 135. vº: *Le samedi vij. jour de March... environ heure de cœuvre-feu et Louete, etc.* Qua voce significari videtur *Tempus*, quod *Entre chien et loup* vulgo appellatur, crepusculum. Vide *Horatarda*.

↑ LOVI, Nomen proprium gladii Regis Daniae, de quo in voce *Curtana*.

↑ LOVIA, pro *Labia*, Porticus, de quo supra. Electio Potestatis urbis Hortanæ ann. 1359. apud Ill. Eontaninum ad calcem Antiquit. ejusd. urbis pag. 417: *Et die carnisprivii tenetur ponere in Lovia, quæ est ante ecclesiam S. Mariz, homines, ut hactenus extitit consuetum*.

* LOVISENSIS. Vide supra *Lovaniensis*.

* LOUPA. Vide supra *Loppa*.

↑ LOUPUS. Vide infra in *Lupus* 2.

* LOUVAGIUM, Præstatio pro rei allicujus usufructu. Arest. parlam. Paris. ann. 1300. in Reg. Olim fol. 45. vº: *Proponebatur etiam pro eis, quod hoc eis licebat, titulo donationis eis factæ a quodam rege Franciæ, et a dominis qui antiquitus fundaverunt dictas villas, super subsidia seu aiantias pasturagiorum nemorum prædictorum; et quod pro dictis pasturagiis, illi qui habebant bestias, solvebant singulis annis redibentiam, videlicet quodlibet hospitium unum denarium de Louvagio*.

LOWBOTE, Emenda pro morte hominis occisi per cohortem, in Glossar. Saxon. exarato sub Edvardo III. Somnero Hlovbote, est compensatio damni turmæ dati.

LOWINA. Vide *Lavina*.

↑ LOYCA, pro *Logica*. Rolandinus Patav. de factis in Marchia Tarvis. lib. 12. cap. 19: *Erant quoque tunc temporis Regentes in Padua viri venerabiles Magister Agnus... in Physica et scientia naturali, Mag. Tredecimus in Loyca providus indagator et doctor*.

* LOYERUM, Præmium, merces, Gall. *Loyer*. Sententia arbitraris ann. 1303: *Nec sibi teneantur dare salarium, Loyerum vel mercedem*. Vide *Logerium* et *Loerium*.

↑ LOYESTAS, Obituarium MS. Ecclesiæ Morin. fol. 19: *Kal. Septembris. Hic compositus minutorum brevium et Loyestatum*. Ubi legendum videtur *Layetarum*, hoc est, capsarum seu schedarum, in quibus erant rationes accepti et expensi. Vide *Layeta* suo loco.

* LOYRA. Stat. civit. Astæ ubi de reva vini: *Quod omnes vendentes vinum in grosso, quod vinum appellatur vinum mixtum sive Loyram, vel quod sit vinum pro medietate vel minus, solvant et solvere teneantur dicto emptori ad rationem solidi unius denarios sex Astenses pro quolibet stario. Loire vero, pro Cupa, in Lit. remiss. ann. 1356. ex Reg. 85. Chartoph. reg. ch. 119: Item d'avoir emblé... en la Loire dou pressourir de Acy... six sextiers de vin*.

LOYRUM, Esca, seu *plumatile lorum*, ut vocatur a Thuano, quo aves rapaces revocantur, ex Gallico *Leurre*, quod id

loro religetur: unde accipitres et falcones *Oiseau de leurre* dicuntur. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi, in Prologo: *Loyrum cum carnibus et sine carnibus, et alia cum quibus revocantur ad homines*. Vide *Lorra* [et *Logres*.]

LOYS, Species lapidis. Visitatio Theaurariæ sancti Pauli Londinensis ann. 1295: *Unum superaltare de Loys*. Idem videtur quod *litium*, de qua voce supra.

↑ LOZ, ut supra *Lot*, Census, tributum. Codex MS. reddituum Episcopatus Autissiod.: *De coris cum pilis debet li Loz IIII. den. Episcopo et Comiti: et si non fuerit li Loz cor. debet ob. Corium cervi debet I. den. Episcopo et Comiti*.

↑ LOZA. Regimina Paduæ apud Murator. tom. 8. col. 379: *Hoc anno (1200.) Loza communis Paduæ facta fuit*. Idem videtur quod *Logia*, de qua in voce *Logium*.

* LOZAMENTUM, Ædes, domus. Chron. Tarvis. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 848: *Quumque potestas et provisor Lozamento comitis applicuissent, notum faciunt comiti, etc.* Vide supra *Logium* 3.

↑ LOZANIA, Illusio. Vide in *Losinga*.

↑ LOZENGIA, Rhombus, quadratum duos habens angulos acutos et duos obtusos, Gall. *Losange* vel *Losenge*. Inventarium Ecclesiæ Noviom. ann. 1419: *Item de B. Theodoro Mart. in quodam vase ad modum Lozengiz*. Ibidem: *Item quoddam brachium B. Eligii argentatum, et fuit Episcopi Andreae, in quo deest quædam Lozengia esmailata*. Varias afferunt originaciones, quas videre potes apud Menagium, et in Dictionario universali Trivoltiano. Magis arridet Hispanicum *Losas*, vel Italicum *Losa*, Later quadratus, quod hujus figuram referant *Lozengiz*. Vide *Losengina*.

↑ LOZINGA, Eadem notione. Vide in *Gobonatus*.

* LOZANGIATUS. Vide supra *Losengina*.

* LOZTA, Vectigal, tributum. Charta Adef. reg. Aragon. pro habitat. Tutelæ æra 1165. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 295: *Per tali conditione quod vos similiter guardetis meas Loztas et meas monetas et totas meas renditas*. Vide in *Leudis*.

* LUAIGA, Locus vacuus, ut videtur, domui ædificandæ aptus. Charta Eckberti Bamberg. episc. ann. 1236. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 618: *Sylvam inter Griven et ipsam ecclesiam sitam et Luaigam unam sitam in loco, qui dicitur Lumerave*. Vide infra *Luega*.

↑ LUBELLUM, per diminutionem dictum a globo corrupte, quasi globellum. Papias.

* LUBELLUS, *Barbeil*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120.

* LUBERNA, Panthera. Lib. 2. tit. 19. ordinat. super artif. Paris. in Cam. Comput. fol. 22. rº: *Peaux de Lubernes, peaux de martrines, etc.*

↑ LUBIA, Pluvia, Hispan. *Lluvia*. Sircardus Episc. Cremon. tom. 7. Muratorii col. 626:

Septembris Lubia vites submersit et uvas.

↑ LUBINA, pro *Labina*. Vide in *Labina*.

* LUBINUS, *Pois Lombar*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120.

↑ LUBITUS, ut *Libitum*. Pro ipsorum *Lubitu*, in Diplomate ann. 1335. apud Ludewig. tom. 5. pag. 598.

↑ LUBRICA, Vallum, imo fossa. Gloss. Isid. in Exceptis, Vallum sine fossa.

Hinc La Cerda emendandum censet, *Ludicrum vallum, sine fossa*. Ita Grævius.

† **LUBRICAMENTUM**. Vide mox in *Lubricus*.

† **LUBRICARE**, Vacillare. *Lubricant gressum ambulantium per eam*, in Actis SS. Junii tom. 3. pag. 680. de S. Elisabetha Schonaug. Alias *Lubricare* est Lubricum efficere, ut apud Juvenalem:

Qui Lacedæmonium pythimate Lubricat orbem.

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Eslenegar, Prov. labi, Lubricare, labare*. Aliud Lat. Gall. ex Cod. 7692: *Lubricare, escoulourier, Lubricus, escoulouriable*.

† **LUBRICE**, Effuse, prodige. Chronic. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 571: *Pro mortuis quoque oblationes huic monasterio oblatas Dei servis auferentes, vel in sæcularibus sumtibus Lubrice expendent, referebat sacrilegos apud Deum fore et pauperum necatores*.

* **LUBRICOSE**, Verbose, effuse. Lit. remiss. ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 561: *Ipsa Perrotta, quæ erat fortis conditionis et status et interdum Lubricose ac muliebriter loquebatur, etc.* Vide *Lubrice*.

* **LUBRICUM CARNIS**, Stuprum. Lit. Phil. Audac. ann. 1277. pro mercator. Ital. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 671. art. 6: *Nec pro Lubrico carnis aliquis eorum punietur, nisi fuerit de raptu vel adulterio, accusatione legitima præcedente, convictus*.

† **LUBRICUM**, Lutum cum labina, in Glossis Isidori. Vide supra vocem *Lavina*.

LUBRICUS, Impudicus, salax, Gallis, *Lubrique*. Johannes de S. Victore, de Adversitate prosperitatis cap. 2: *Est enim velut meretrix... quæ Lubricos et infames quosque parasitos ad suum amorem... allicit. Papias: Lubrica, lena, meretrix. S. Hieronymus: Dignitate per flagitia publica sublimentur, quos vulgo Lubricos appellant. Sed leg. buricos contendit Cujacius lib. 11. observ. cap. 16. [Menotus Serm. fol. 138: De Lubrico nullam faciunt mentionem, licet lex utrumque condemnaret.] Lubricamentum, lubricitas, utitur Stephanus Africanus in Vita S. Amatoris num. 16.*

LUBRUM, Papiæ, Rasile lignum. Vide *Interrastilis*.

* An inde *Lubre* appellata moneta Burgundicæ species. Lit. remiss. ann. 1424. in Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 619: *Des blans Bourguignons, appelez Lubres, qui lors avoient cours*.

LUCA. Decreta Stephani Regis Hungar. lib. 2. cap. 10: *Si quis in sexta feria ab omni Christianitate observata carnem manducaverit, per unam hebdomadam Lucæ inclusus jejumet. Ad marg. tenebris. Forte vox hæc carcerem sonat.*

* Chron. Bohem. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. Mss. pag. 147: *Quinta (provincia) in medio eorum Luca dicebatur, pulcherrima visu, usu fertilis; nomen traxit a re quia Boemice, Luca dicitur pratum*.

1. **LUCANAR**, Fovea in luco, Ugutioni.

* 2. **LUCANAR**, Foramen in domo, Gall. *Lovier*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Aliud ex Cod. 7692: *Lucanar, fenestre*. Unde *Luquenne*, in eodem intellectu, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 305: *A la lueur de la lune, qui entroit en sa maison par un Luquenne, etc.* Vide infra *Luquerna*.

† **LUCANUM**, f. Idem quod *Lucerna*, quæ mox recensetur inter ministeria sacra. Necrologium Remense: *Petrus Clericus, qui dedit Lucanum S. Mariæ. Laurentius in Amalthea: Lucanum, Quod pertinet ad lucem*.

† **LUCANUS**, Aurora. *Lucanus, Splendor matutinus*, in Amalthea. Vita S. Pamph. Ep. Sulmon. tom. 3. Apr. pag. 586: *Contra statuta nostra Dominicis diebus ante Lucanum te Missas celebrare*. [* Leg. Antelucanum.]

* **LUCAR**, *Lucus aptus, vel Vectigal vel æs, quod ex lucis contrahitur*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. Aliud Lat. Gall. ex Cod. 521: *Lucar, forestage*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. 7657: *Lucarius, hoc Lucar, aris, quod sit videlicet pretium (balnei) Bankiar, Prov. Vide infra Luchar*.

† **LUCARDILLUS**, Species carduelis, Ital. *Lucarino, vel Luganello*, Gall. *Tarin, θραυτικ*. Computus ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 279: *Item, apud Niciziam pro quadam ave, quæ vocatur Lucardillus, taren. vi*.

* **LUCARIUS**. Vide infra *Lucaudis*.

1. **LUCARIUS**, Luci vel silvæ custos. Miracula S. Opportunæ n. 16: *Ecce ipsius silvæ custos, quem Lucarium vocant*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Lucarius, et hic et hæc Lucarista, forestier ou verdier*. Vide supra in *Lucar*.

† 2. **LUCARIUS**, θραυκατικός, Armorum (Thoracum) faber, in Supplemento Antiquarii.

* 3. **LUCARIUS**, [Forestrier. (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E 36, xv s.)]

* **LUCATUS**, Gall. *Lucquois*, Moneta Lucensis. Charta ann. 1386. ex Tabul. Massil: *Placuit consilio civitatis require dominum vicarium, quod floreni auri boni Florentiæ et floreni cameræ dom. nostri papæ et Lucati et Joannini auri boni et justii currant*. Alia ann. 1011. apud Murator. in Antiq. Estens. pag. 196: *De denarios libras centum boni expendibilis de moneta de Luca, abentes pro unaguilique libra denarios duocenti quadraginta, etc.* Vide *Lucensis*.

* **LUCAUDIS**, vel **LUCARIDIS**, apud Avicennam est *Lapis Ægyptius, quo fullones utuntur ad dealbationem pannorum*. Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

* **LUCUA**, Ludi genus. Stat. S. Flori Mss. fol. 2: *Ad aleas et taxillos, vel etiam cum laicis ad Lucuas ludere nolite, vel ludis hujusmodi interesse*.

* **LUCELLUM**, *Lo piccolo guadagno*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

1. **LUCELLUS**, Feretrum. Vide in *Loculus*.

* Nostris *Lusel*. Inventar. eccl. Camerac. ann. 1371: *Item un drap lequel on suet mettre as eueques des mors sur le Lusel ou autre représentation du corps*.

* 2. **LUCELLUS**, pro *Libellus*, Charta, qua prædium in emphyteusin conceditur, quamvis pluries occurrat, in Chartul. Ravennat. Super bonis quæ possident a Ravennatensi ecclesia ad *Lucellum seu emphyteosin*. Vide *Libellus*.

LUCENNA, *Æreorum armorum splendor*, Papiæ MS. Edit. habet *Lucerna*.

† **LUCENSIS**, Species monetæ, sic dicta ab Italiæ urbe Luca. Bulla Nicolai IV. PP. de censibus Ecclesiæ Rom. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1303: *Monasterium S. Wulmarici unum bisantium, Monasterium S. Mariæ de Capella duodecim Lucenses*. Occurrit alibi. Vide *Luculensis Moneta*.

† **LUCERIUS**, Ζεύς, Jupiter. Supplem.

Antiq. Lege *Lucetius*. Eestus: *Lucetium Jovem appellabant, quod eum lucis esse causam credebant*.

† 1. **LUCERNA**, Genus cocullæ, in Glossis Isidori; sed legendum *Lacerna*.

2. **LUCERNA**, Fenestra, sed proprie ea quæ in domus tecto est: *Lucarne*, in Consuetud. Remensi art. 379. Libertates concessæ urbi Barcinonensi a Petro Rege Arag. ann. 1283. MSS.: *Est consuetudo in Lucernis positus in pariete proprio vel communi illius qui lucem accipit per ipsas Lucernas, si ipsæ Lucernæ extiterint per 30. annos in pace et continue, ipsæ Lucernæ non possint claudi a parte adversa. Adde caput sequens. Alibi: In pariete proprio vel communi nemo debet facere fenestram vel Lucernam*.

LUCERNA BOETA. Synodus Exoniensis ann. 1287. cap. 12. ubi de Ministeriis sacris: *Campanella deferenda ad infirmos, et ad elevationem Corporis Christi: Lucerna boeta, campanellæ ad mortuos, etc.* Ubi *Lucerna boeta*, ea est, ni fallor, quæ in majori pyxide, forte vitrea, quam boetam nostri dicunt accensa includitur, ne, dum in plateis effertur, extinguatur. [Vide *Boeta*.]

LUCERNÆ, inter ministeria sacra. Charta Gennadii Episcopi Astoricensis æræ 953. apud Anto. de Yezep tom. 4: *Vasa autem altaris calicem argenteum cum patena, et coronam, signum, crucem, et Lucernam æream*. Occurrit ibi pluries, et in aliquot aliis tabulis Hispanicis apud eundem Scriptorem. Alia Rudesindi Episcopi Dumienensis æræ 930. ibid. tom. 4: *Ministeria Ecclesiæ... coronas argenteas tres, ex quibus unam gemis et auro comptam: Lucerna, id est, Turibulorum ex auro, cum sua offerturia, capsas argenteas, etc.* Vide *Abconsa*.

LUCERNÆ, Oculi. Charta æræ 979. apud Anton. de Yezep in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 5: *In primis sit a Domino maledictus, etc... arreptus a diabolo currat, et a fronte Lucernis careat, Gisei lepra sit percussus, etc.* Occurrit pro hæc formula in Chartis Hispanicis.

1. **LUCERNARIA**, Eadem notione qua *Lucerna*. Gervasius Tilleberensis MS. in Otis Imperialib. parte 1: *Eadem hora per fenestram domus ipsius civis in culmine patentem, quam Lucernariam Angli nominant, ad mensam coram uxore civis positam cultellus infigitur*.

† 2. **LUCERNARIA**, Herba, verbascum apud Marcellum Empiricum cap. 20.

1. **LUCERNARIUM**, Papiæ, *Candelabrum*: Ugutioni: *Candelabrum quod sustinet Lucernam*.

2. **LUCERNARIUM**, Officium vespertinarum precum, quod vespere occaso sole peragi solet, quando scilicet accenduntur lucernæ. Λυχνάρια, *Lucernarum accensio*, in Gloss. Gr. Lat. λυχνών ἀφαι, apud Herodotum lib. 7. Annam Comnenam non uno loco, Pachymerem lib. 8. cap. 25. lib. 10. cap. 1. etc. Officium ipsum *Lucernarum horam* vocat Cassianus lib. 3. de Institut. cap. 3. *Lucernarium devotionem*, Uranius Presbyter de obitu S. Paulini Episcopi Nolensis, *Lucernariam* nude, Regula Magistri cap. 34. 36. 41. 44. et 50. *Lucernarium* S. Augustinus in Regula Canonico. S. Hieronymus ad Psalm. 119. Concil. Toletan. I. can. 9. Concilium Emeritense can. 2. Regula S. Aureliani Arelat. post cap. 54. de Ordine psallendi, Regula Tarnatensis cap. 9. Regula S. Isidori cap. 7. Cyprianus et Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat. etc. Λυχνάρια Palladius in Hist. Lausiaca cap. 38. sexta Synodus cap. 90. Hist. Miraculi S. Gregorii in

puero Paphlagone, Eucholog. Eustathius in Vita S. Eutychiei P. CP. n. 93. 95. etc. Acclamations populares in Concilio CP. sub. Menna Act. 5: Τὴν ἀναξίαν κήρυξον, τὸ λυχνικὸν ἔσω ποιήσον. Infra: Τὸ μέντοι λυχνικὸν τὸ σαββάτω ἑσπέραν ἐν τῷ ἀγίῳ εὐαγγελίῳ οἴκῳ τῆς ἀγίας Θεοτόκου ποιούμεθα. Λυχνική ὑμολογία, dicitur in Martyrio Bacchi junioris pag. 68. Vide Clementem lib. 8. cap. 36. 37. De *Lucernario* egere pluribus Durandus lib. 3. de Ritibus Ecclesiae, Baronius ann. 51. num. 70. Gazæus ad Cassianum, Usse-rius ad Symbolum Apostol. Menardus ad Concordiam Regular. et alii. Vide præterea Nostras ad Alexiadem pag. 343. et *Luminaria* in *Luminare* 1.

3. **LUCERNARIUM**, Alia notione, in Bulla Benedicti IX. PP. ann. 1033. in Italia sacra pag. 119: *Et inde per limitem, et per viam et Lucernaria quæ sunt in eodem limite.*

† 1. **LUCERNARIUS**, λυχνούχος, Qui tenet lucernam, apud Martinum in Lexico. *Lucernarius*, adject. *Ad lucernam pertinens*, apud eundem.

* 2. **LUCERNARIUS**, Qui ad *Lucernarium* seu officium vespertinarum præest. Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. Med. ævi col. 876: *Clavicularius ebdomadarius canit cantus, et Lucernarius ad Vesperas.* Vide *Lucernarium* 2.

† **LUCERNATUS**, *Lucernis illustratus.* Tertull. lib. 2. ad uxorem cap. 6: *Janua laureata et Lucernata.*

† **LUCERNULA**, Parva lucerna. *Ad lumen Lucernulæ*, Apud S. Hieronymum sub finem Epistolæ 47. de vitando suspecto contubernio.

LUCÆUS, LUTEUS, LUTIVUS, Piscis quem *Lucium* Latini vocant, apud Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 6. 28. 31.

* Nostris *Luz*. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 183: *En laquelle huche à poisson emblerent deux grans Luz et trois ou quatre grans truites.* Unde diminut. *Lusel*, in Stat. ann. 1388. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 779. art. 47. *Lussel*, in alio ann. 1402. tom. 8. pag. 536. art. 72. Charta Bereng. I. reg. ann. 899. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi colon. 161: *Pro benedictione in Quadragesima majore quadragesima Luceos, etc.*

* **LUCHA**, vox Hispanica, *Lucta*, *luctatio*, Gall. *Lutte*. Comput. ann. 1351. inter. Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 143. col. 1: *Item de voluntate dominorum consulim, in adiutorium panni pro Luchis factis Nemausi die festi natiuitatis beatæ Mariæ, etc.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Lochador*, Prov. *luctator*, *athleta*. *Lochar*, Prov. *luctari*, *palestrare*.

* **LUCRAR**, Locus lavationi accommodus, Gall. *Bain*. Charta Guill. Comit. Pontiv. ex Reg. forest. comitat. Alenc. in Cam. Comput. Paris. fol. 13. r.: *Terram lucrabilem et locum faciendi scamnum, ibique molendinum et Luchar nemoris stoborum... concessi.* Vide supra *Lucar*.

† **LUCHETUM**, Sera catenaria, Ital. *Luchetto*, Gall. *Cadenas*. Translatio S. Juvenalis Episc. Narniensis, tom. 1. Maii pag. 400: *Fuit clausa dicta porta ferrea ejusdem sacelli, clavibus et Lucheto, ita ut a nemine posset aperiri.*

* *Luquet*, in Inventar. ann. 1449. ex Tabul. D. Venciæ: *Unum Luquet de metallis. Lucet vero lignem, vulgo Pioche, sonat in Lit. remiss. ann. 1394. ex*

Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 353: *Un oustil à pionnier, nommé Lucet... Icellui varlet hauga ledit Lucet et voutt fêrir le suppliant.*

† **LUCIA**, Animalis genus, quod facile prærupta ascendit. Hist. Cortusiorum apud Murat. tom. 12. col. 809: *Videntes ergo Paduanus predicti dominum Canem equum ascendisse et omnes milites suos vigoroze pertransire et ascendere ripam, quam prius non putassent Lucias aut muscipulas facere posse, etc.*

† **LUCIALIS**, Vide *Lucius*.
† **LUCIBILIS**, *Aptus ut luceat*, Johanni de Janua: *Luystable*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. Utitur Servius ad lib. 6. Æneid.

† **LUCIBRUM**, Gall. *Lumiere ou chandelle à veiller de nuit, ou Chouloil, ou Engasse, Britannice Creuseul*. Ita Catholicon Ar-moricum. [Domnus Lud. le Pelletier pro *Creuseul* scribit *Cleuzeur* aut *Cleuzer*, in suo Dictionario Britan. necdum edito, ubi etiam addit vocem *Chouloil* inter Aremoricæ numerari posse, si scribatur *Goulou* vel *Coulou*, i. e. *Candela, lumina-re*. Vide *Lucubrum*.]

* **LUCICOMUS**, Solis epithetum, cujus *lucet coma*. Translat. S. Sebast. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 324: *Se-quente noctis umbra cogitatu sedulo Lucicomum desiderabam cernere sidus.*

** **LUCIDA**, *Lychni dependentes laquearibus*, Gall. *Lustre*. Vita S. Oudal-rici Ep. cap. 1. apud Pertz. Script. t. 4. pag. 387: *Intus et forinsecus positiones ecclesie caute perustrans, parvitate Lucidæ, criptæque vilitatem sibi nimis displicere conquestus, etc.* Ibid. cap. 31: *Criptæque congruente occidentalem partem ecclesie decoravit... et non tardavit, donec imbricibus eam ex toto cooperuit, et interius eadem ecclesie laquearibus vesti-vit et Lucida decoravit, etc.*

† **LUCIDABILIS**, *Laudabilis, gloriosus*. Abdicatio Clementis VIII. PP. dicti ann. 1429. inter Concilia Hispan. tom. 3. pag. 648: *Quanto validiora, certiora, firmitiora sunt in hujusmodi apostolatus officio jura nostra, tanto Lucidabilius ea ducimus pro pace ac reintegratione Religionis Christianæ relinquere.*

† **LUCIDARE**, *Lucidum facere, aperire, exponere, declarare, manifestare*, Johanni de Janua: *Eclairer, exposer, manifester*, in Glossis Lat. Gall. Sangerm. *Lucidare obscura*, apud S. Petrum Chry-sologum Serm. 112. [* *Ut cuncta suo ordine discussa nobis relationis obsequio Lucidentur*, apud Cassiod. lib. 3. ep. 31. *Lucidatio*, apud eund. Instit. Divin. Litter. cap. 28. Vide Furlanetton. Append. Lexic. Forcell. in his vocibus.]

† **LUCIDIARIUS**, sive *Ehucidarius, liber in quo multa elucidantur*. Ugutio. [Joh. de Janua præfert *Lucidiarius*; hinc in Glossis Lat. Gall. Sangerman.: *Lucidarium, Lucidaire, un livre*.]

* Charta fundat. Vallis-bonæ ann. 1242. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 488: *Et vitas patrum et Lucidarium, etc.*

† **LUCIFICARE**, *Lucem facere, illustrare*. Vett. Glossæ apud Vossium: *Lucifico, φωτίζω*.

† **LUCIFLUUS**, *Fluens luce*. Prudentius Psych. v. 625. edit. Weitz:

Quærit Lucifluum cælesti dogmate pastum.

Juvenus in Matthæum cap. 24:

Gens omnis habebit Testem Luciflue sanctæ sermone salutis.

Bern. de Breydenbach Itin. Hierosol. pag. 183: *Præcessit me velociter, distor-*

quens flum Luciflui glomeris, duxit in profundissimas valles igneas, etc. [* *Hincmar*. Remens. Annal. ad ann. 868: *Picturam destruxit imaginemque dejecit, quam beatissimus papa Benedictus atque egregius restauravit et Lucifluis coloribus decoravit.*]

* **LUCIFUGA**, *Avis quædam, Fresate Gallicæ*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. *Fresate*, in altero ex Cod. 7692.

* **LUCIGNIUOLUS**, *Ellychnium, Ital. Lucigniuolo*. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 191. ex Cod. reg. 4621: *Si in quolibet dictionum casuum ipsorum dopplerium habuerit Lucigniuolos sive papiros accensos, etc.* Vide supra *Lichinus*.

† **LUCILLI**, γλωσσόκομοι, *Loculi*. Suppl. Antiq.

† 1. **LUCINA**, Dies, ni fallor, a luce sic dicta: unde et *Lucina Dea* nomen habet ut notum est. Agnellus in Vita S. Maximiani Episc. apud Murator. tom. 2. pag. 106. col. 2: *Tunc jussu Pontificis nocte una tanta allata sunt omnia paramenta, calces et latercula, petras..... quanta vix in undecim Lucinis laborare poterant.*

2. **LUCINA**, Diurnus Romanus cap. 7. num. 17: *Sed dispensator qui pro tempore fuerit, in eadem venerabili diaconia, id est quando Lucina perficitur, in eadem diaconia pro remissione peccatorum nostrorum omnes diaconites et pauperes Christi, qui ibidem conveniunt, Kyrie eleison exclamare studeant. Ubi forte leg. *Litania*: vel potius *Lucerna*, aut *Lucernarium*, officium scilicet vespertinum de quo supra: nisi *Lucina* idem sonet.*

† **LUCINARE**, *Suadere*. Papias. Addit Johannes de Janua, *vel quasi Luci vicinaria*. Glossar. Sangerman. MS. num. 501: *Lucinantes, suadentes.*

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Lucinare, Aforner*, Id est, *Illucescere*.

† **LUCINIUM**, Glossarium Camberodense: *Lucinium dicitur illud quod de licinio candelæ ardentis in fumo extinguitur*. [Johan. de Janua: *Lucinium, Cincendela lucernæ, quod det lumen, et dicitur a luce*. Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Lucinium, Meche de lumiere*.] Vide *Lichinus*, [et *Licinium* 2.]. [* Glossar. cod. reg. 521: *Lucinium, candela magna, Gallice, Tortiz*.]

† **LUCINOSUS**, et **LUCINUS**, φωτεινός, *Lucidus*, in Supplemento Antiquarii.

† **LUCISATOR**, *Auctor lucis, Prudentio*.

† **LUCIUM**, ὄρος, in Glossis Lat. Græc. Sangerman. MSS. *Ventus secundus*.

† **LUCIUS**, **LUCIALIS**, Κελεύων, apud veterem Interpret. Moschionis cap. 41. *Imus venter*.

* **LUCOSUS DENARIUS**, **NUMMUS**. Vide supra in *Denarius*.

* **LUCRARE**. [*Ut cum illo celebrare deas festam diem et Lucris orationem servorum Del.*] (Boucherie, vita S. Euphrosinæ, § 7.)]

1. **LUCRARI**, [Arare. *Lucrari cum carucis*, in Charta ann. 1117. apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 290.] *Lucrabiles terræ*, [Arabiles, cultæ, in Charta ann. 1236. tom. 1. Chartularii S. Vandreg. pag. 51. et in Histor. MS. Monasterii Becc. pag. 469.] Vide *Gagnagium*.

* 2. **LUCRARI**, Gall. *Profitere*, Nummos ponere in fenore. Testam. Isaac medici Carcass. Judæi ann. 1305. ex Chartoph. reg. Montispezz.: *Item lego Jussone de Portalis... et Meriano... nepotibus meis centum solidos æquis portionibus, quos volo et mando quod ponantur in deposito*

sive commendā penes aliquem amicorum eorumdem nepotum meorum, et quod Lucrentur ad opus eorumdem Jussoni et Meriano. Hinc

* **LUCRARI ANIMAM SUAM** dicebantur, qui salutis suæ intuitu bona ecclesiis conferebant. Tradit. 180. Ebersperg. apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boic. cap. 38: *Quidam liber homo nomine Roudolf iturus Jerusalem et volens Lucrari animam suam, tradidit Deo, etc.*

† **LUCRATURA**, Redditus terræ Lucrabilis seu cultæ. Charta ann. 1185. ex Tabulario Corbeiensis: *Inter nos et quandam Andream de Popincort querela vertebatur super Lucratura totius terræ nostræ, quam ibidem habemus; dicebat enim prædictus Andreas medietatem illius Lucraturæ, hereditario jure, se tenere debere.*

† **LUCRIDUCERE**, Lucro apponere, in lucro deputare; Tertulliano lib. 5. adv. Marc. cap. 20.

† **LUCRIFICARE**, Lucrifacere. *Paulus factus omnibus omnia, ut omnes Lucrificaret, apud eumdem Tertullianum de Præscript. cap. 24.*

† **LUCRIHABITUS**, Qui victus est et manus dedit. *Lucrhabita anima*, Tertulliano de Corona militis cap. 11.

* **LUCRETIA SALTATIO**. Vide infra *Paduana*.

* **LUCRIFACTUS**, Pecunia acquisitum, Gall. *Acquet*. Charta Roger. Bern. comit. Fux. ann. 1163. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 591: *Dono vobis quidquid acquirere poteritis in dicto bosco et ejus terminis et terra mea, ... et omnem vestrum Lucrifactum, quem modo ibi habetis vel habebitis in futuro.* Alia Raym. Rog. comit. Fux. ann. 1198. ibid. tom. 3. col. 186: *Dono vobis in omni comitatu meo omnem meum Lucrifactum vel conquistum, quem modo ibi habetis.*

* 1. **LUCRUM**, Redditus terræ lucrabilis seu cultæ. Charta ann. 1056. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 225: *Cum aliis rebus quæ ad illam ecclesiam pertinebant, de Lucris et de aliis exitibus de illo manere.* Vide *Lucratura*.

* 2. **LUCRUM**, Mulcta judiciaria. Vide infra *Periurium*.

* 3. **LUCRUM DONATIONIS**. Vide supra in *Antefactum*.

† **LUCTATORIUM**, Ubi luctatores meditant, ut est in Glossis Arabico-Latinis. Legendum forte *peditant*, [vel *militant*.]

* **LUCTATUS**, Pro præmio luctæ assignatus. Comput. ann. 1372. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 318. col. 1: *Item die festi S. Laurentii de voluntate dominorum consulum, tradidi Philippono macellario de Nemauso pro uno mutone, qui fuit Luctatus ad luctas S. Laurentii.*

† **LUCTIVAGUS**, Mæstus, luctuosus. Stephanus Africanus in Vita S. Amatoris n. 31: *Ibi profecto Luctivagæ voces emittendæ sunt, ubi meliori deterior fuerit successurus.*

† **LUCTUARE**, Flere, Johanni de Janua. 1. **LUCTUOSA**, ut definit Garsias de expensis et meliorationibus cap. 9. de sumptibus qui consequuntur funus n. 2: *Est onus illud Luctuosum in Hispania, quod solvitur domino e bonis vassalli demortui, inveterata consuetudine, vestis scilicet, bos, aut mula, vel equus.* Synodus Compostell. ann. 1114. can. 8: *His qui servilis conditionis jugum sustinent, vel qui quadragesimalia tributa persolvunt, redditus solitos qui fossatoria et Luctuosa nuncupantur, relaxamus, si patrum parentumve suorum hæreditates incolunt.* Vide *Abbadia 1.* et *Heriotum*.

† 2. **LUCTUOSA**, Hæreditas defuncti.

Dadila in Testamento, quod laudat Mabilion. pag. 615. Diplom. et tom. 2. An. Bened. ad ann. 813. pag. 406. tradit Monasterio Psalmodiensi quidquid in Salignacio et Salignanello villis territorii Magdalonensis possidebat de *Luctuosa quondam filie suæ Dadanæ*, cætera vero quæ sibi obveniant ex *Luctuosa* alterius filie suæ *Pauletæ* reservari jubet. Charta ann. 878. Marcæ Hispan. col. 802: *Nam et ego Amarella facio immeliorationem de ipsa Luctuosa filiorum meorum; de hereditate illorum, quod habere videntur de patre illorum Principio.* Alia ann. 879. ibid. col. 808: *Portionem quam ibidem habebat per scripturam emptionis vel Luctuosa filii sui ab integre in domibus, curtes, hortos, etc.*

* *Hæreditas liberi, quæ obvenit parenti, turbato ordine mortalitatis, contra votum parentum, ut utar verbis L. 15. ff. de Inofic. testam. (5, 2.) Luctuosa portio dicitur in L. 28. Cod. de Inofic. testam. (3, 28.) Tristis successio § 2. Inst. de S. O. Tertul. (3, 3.) Vide Diction. Acad. Hispan. in hac voce.*

† **LUCTUOSUM**, Eadem notione. Charta Chrotildis ann. 670. apud Mabilion. Diplom. pag. 468: *Trado atque transfundo (Parthenoni B. M. apud Brogarias in pago Stampensi) duas partes de ipsa villa, tam ex Luctuoso quam undique ad nos pervenit. Pluries occurrit ibi. Alia ann. 1070. Marcæ Hispan. col. 1153: *Ego Rangardis Comitissa (Biterr.)... vendo vobis (Raimundo Comiti Barcin.) omnes voces... quas ego habeo... per fevos vel per alodia, vel per bajulias, sive per convenientias, vel per dimissiones, vel jactitiones, seu Luctuosum, sive decimum, vel per qualescumque voces, etc.**

† **LUCUBLANDUS**, i. *Lucens* blande, Jo. de Janua.

* **LUCUBRATIO**, Aurora, ut videtur. Translat. S. Guthl. tom. 2. Apr. pag. 57. col. 2: *Mane post Lucubrationem, etc.* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Lugubrea, mane.*

* **LUCUBROS** est *Herba lucernalis, eo quod apta sit ad lumina accendenda, quem Latini bethastum vocant.* Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6359. Vide supra *Lucigniuolus*.

† **LUCUBRUM** dictum quod luceat in umbra; est enim modicus ignis, qui solet ex tenui stupa ceraque formari, apud Papiam. Joh. de Janua: *Lucubrum, Modicum lumen vel modicus ignis, etc.* Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Lucubrum, Lumiere ou chandele pour veiller.* [Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Lucubrum, crasset, Gallice.*] Vide *Lucubrum* et *Thesaurum Fabri*.

† **LUCULENSIS MONETA**, apud Albertum Aqueus. lib. 3. cap. 52. quam *Lucensem* vocat lib. 4. cap. 34. et lib. 8. cap. 21. ut et Raimundus de *Aguiles* pag. 165. *Lucæ* nempe in Italia urbis notissimæ. [Vide *Lucensis*.]

† **LUCULENTIA**, Splendor, nitor. Arnob. lib. 3. adv. Gentes: *Verborum Luculentias sumere a Cicero.* Pro munditia sumit Vegetius lib. 3. Mulomed. ubi de bobus: *Cum vero de via vel pastu redeunt, Luculentia adhibita, priusquam deducantur ad bovine, aqua abluendi pedes, ne inhærentes corpori sordes ulcera generent, etc.*

† **LUCULLEUM MARMOR** nascitur in Choo insula, cui *Lucullus* Consul nomen dedit, qui delectatus illo primum Romanus invenit, solumque pene hoc marmor ab amatore nomen accepit. Isid. lib. 16. Orig. cap. 5. et ex eo Joh. de Janua qui scribit *Luculeum*. Gloss. Lat. Gall. San-

german.: *Luculleum, Une maniere de marbre blanc.*

† **LUCULLUS**, Vide *Lucellus* in *Loculus*.
† **LUCUS**, Lignum. Sigillum seu Charta Philippi Regis Franc. anno 1072. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 489: *Branças etiam de Laia quantum necesse fuerit ad focum monachorum, necnon et mortuum Lucum, etc.* Vide *Lucellus* in *Loculus*.

* **LUCUSTINUS**, Attactus, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613.

† 1. **LUDARIUS**, *Locus deceptorius, ubi quis cito labitur*, in Glossis Isid. Viri docti emendant, *Lutosus locus, etc.*

2. **LUDARIUS**. Vita S. Aidani Episc. Fernensis in Hibernia n. 26: *Quidam leprosus petiit ab eo eleemosynam, tum Rex Ludarium calvum et fulvum dedit in eleemosynam.* Occurrit ibi iterum. Osulevanus vervecem interpretatur.

† **LUDUS**, *Perjurus*, in Legibus Hungar. Sambucus.

† **LUDATOR** super instrumenta musica, Gall. *Joueur d'instrument*, in Charta Henrici VIII. Regis Angl. apud Rymer. tom. 14. pag. 703.

* **LUDER**, Lutra. Vita antiq. S. Galli apud Pertz. Scriptor. tom. 2. pag. 15: *Inmanis piscis territus a duabus bestiis, quæ Luderis nuncupantur, etc.* Vide *Luter 2*.

* **LUDERE**, Habere rem cum muliere. Passio S. Serap. tom. 6. Aug. pag. 502. col. 1: *Invoca eum (Christum) propter juvenes illos, ut reddatur illis sanitas pristina, et dicent si Luserunt tecum per noctem aut non. Ego certissime scio, quia ideo illos quibusdam maleficiis dementes fecisti, ne te de turpitudine tua detegerent.* Vide supra *Jocare*.

† **LUDIARIA VESTIS**, *Histrionica tunica*. Ita emendat Salmasius in Glossis Isid. At Pithecanæ, *Vestis Ludiaria, histrionica, levis*. Vide eumdem Salmasium ad Hist. Aug. pag. 278.

† **LUDIBILIS**, *Aptus ludo vel ad ludendum*, Joh. de Janua; *Convenable à joer*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman.

† **LUDIBRIS**, *Jocosus*. Vita S. Guthlaci, tom. 2. Aprilis pag. 46: *Hilari vultu subridens Ludibri fame inter alia ab illis sciscitabatur dicens, etc.*

† **LUDIBUNDA**, *Adolescens*, apud Papiam.

† **LUDICES**, *Meretrices*, in Glossis Isidori. Glossæ antiquæ MSS.: *Ludices, sagos.*

† Explicat Isidorus lib. 19. cap. 26: *Ludices a ludis, id est, theatris, vocatus existimant. Cum enim egrediebantur de ludi prostibulo juvenes, horum velamento tegebant caput et faciem, quia solebant erubescere, qui lupanar introissent.* Cum in illo capite de stragulis agatur, ut recte adnotat Grævius, satis patet *Ludices* intelligi, pro quo dixerunt tum temporis *Ludices*, decepti falsa etymologia: *Ludices, vestes a ludis theatri*, inquit Joh. de Janua Isidorum secutus; sed melius a *Lotum*, quia subinde eas lavari opus erat, deducit Vossius, qui existimat Isidorum alluisse ad illud Juvenalis Satyra 6:

ῥωγῆ καὶ θυγαῖ modo sub Lodice relicti
Uteris in turba.

Glossæ Lat. Gall. Sangerman.: *Ludix, vetement de jeu.* Occurrit etiam *Ludix*, pro *Lodix*, Gall. *Loudier*, in Charta ann. 1500. apud D. Calmet tom. 3. Hist. Lothar. col. CCCXXXI: *Pulvinaribus, bassaghiis, linteaminibus, Ludicibus, coperturis, etc.*

† **LUDICRA**, τὰ παίγνια, *Jocalia, Joyaux*. Lambertus Ardensis: *Bellica arma, et*

equum, canes, et volucres, et quæcumque Ludicra habebat sæcularia, erogavit. Testamentum Philippi Augusti: Item donamus et legamus Abbatix S. Dionysii, in qua sepulturam elegimus, omnia Ludicra nostra, cum lapidibus pretiosis, etc. Martyrolog. S. Evodii Brenensis in Hist. Droicensi pag. 307: Dedit etiam nobis in aliis Ludicribus valens circiter 40. libr. Turon.

† LUDIFICATORIUS, Qui illudit ac decipit. Ludificatoria imaginatio, apud S. Aug. de Civit. Dei lib. 11. cap. 46.

† LUDILO, f. Lodix, Gall. Loudier. Descriptio census S. Emmerammi apud Pezium tom. 1. Anecd. part. 3. col. 76: Operantur IV. dies in hebdomada, femina eorum trina, 1. Ludilonem, duæ autem camisile 1. reddunt vermiculi copios 2. Vide Ludices.

LUDIMENTUM, Gloss. Gr. Lat.: Παίγνιον, Lusorium, hic ludus, hic lusus, ludibrium, Ludimentum. Infra: Παίδια, τὸ παίγνιον, Lusur, hoc Ludimentum.

* LUDIPIES, Ludi genus, in quo pila pede propulsatur: unde Ludipedire et Ludipilare. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 83. Chartoph. reg. ch. 21: Cum Johannes dictus le Carton cum pluribus aliis personis ad Ludipedem seu ad quemdam ludum, vocatum Gallice soule,.... catississet; ad quam quidem Ludipedem sive ludum accidit, quod præfatus Johannes adversus quemdam, nuncupatum Johannem Fremin, ludebat aut Ludipediebat, etc. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: Ludipedium, soule à jouer au pied. Aliud Lat. Gall. ex Cod. 7692: Ludipilare, jouer à la pelote. Ludipilus, jeu de pelote. Vide supra Choulla.

LUDIS. Vetus Charta apud Ughell. tom. 5. pag. 1598: Ecclesia beati Petri quæ ponitur inter duos Ludes. Infra: Casa terrina, cubucelas 2. et pergula inter duos Ludes.

† LUDIUM. Charta Pipini Regis ann. 763. tom. 1. Hist. Lotharingæ col. 280: Præcipimus, ut nulla præjudicia atque gravamina a nullo Episcoporum vel sæcularium inferantur, et hæredes nostri per nullas artes cum Ludium, etc. Legendum puto per nullas artes, conludium, seu dolum. Vide Conludium.

† LUDIX, pro Lodix. Vide Ludices.

† LUDRIA, Lutra, Gall. Loure, Hisp. Lodra, Ital. Londra, vel Lontra, legitur infra in Præmidionibus ex Concilio Budensi ann. 1279. Concilium Dertusanum ann. 1429. cap. 1: Neque (Clericus) foleratus deferat pellium de marthis, de fagnes, de vebres, de Ludries, etc.

* LUDRICUS, Zügeuole, in Glossar. Lat. Ital. MS.

1. LUDUS, pro Ludius, usurpatum, docet pluribus Salmasius ad Historiam Aug. pag. 928.

* LUDUS BOUCLERII, vulgo Jeu du bouclier, Ludicræ pugnae species. Vide supra Bouclarius.

* LUDUS CARTORUM. Inquisit. ann. 1371. in Access. ad Hist. Casin. part. 1. pag. 428. col. 1: Platea et passus est dicti officii (cellararii) et Ludus cartorum.

* LUDUS CHRISTI et DEI, Actio Christ. scenice expressa. Chron. Forojuul. in Append. ad Monum. eccl. Aquilej. pag. 28. col. 1: De representatione Ludi Christi. Anno Domini 1298. die 7. exeunte Maio, videlicet in die Pentecostes et in aliis sequentibus duobus diebus, facta fuit representatio Ludi Christi; videlicet passionis, resurrectionis, ascensionis, adventus Spiritus sancti et adventus Christi ad iudicium, in curia domini patriarchæ Austriæ civitatis honorifice et laudabiliter

per clerum Civitatem. Ibid. pag. 30. col. 1: De representatione passionis Christi et Ludi Dei, ut ita dicam. Anno Domini 1304. facta fuit per clerum sive per capitulum Civitatis representatio, sive factæ fuerunt representationes infrascriptæ. In primis de creatione primorum parentum, deinde de annuntiatione beatæ Virginis, de partu et aliis multis. Sequuntur eadem quæ supra, quibus additur, et de antichristo et aliis. Comput. ann. 1455. ex Tabul. S. Vulfr. Abavil. fol. 9. rº: A Capellanis hujus ecclesiæ pro parte sua hordis, Ludi passionis et doni lusoribus dicti Ludi dati, iij. lib. xvj. sol. Fol. 13. rº: Item lusoribus Ludi passionis, etc. Comput. ann. 1537. ex Tabul. S. Petri Insul.: Item succentori ecclesiæ pro membrana ad rescribendum Ludum resurrectionis Domini, tres solidos. Lit. remiss. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 7: Comme les habitans de la ville d'Aunay et du pays d'environ eussent entrepris que le Dimanche après la nativité S. Jehan Baptiste, ilz feroient uns Jeux ou commémoration du miracle qui à la requeste de la Vierge Marie fust fait à Theophile; ouquel Jeu avoit un personnage de un qui devoit getter d'un canon. Vide infra Personagium.

* LUDUS dictus au dringuet. Vide supra Dringuet.

* LUDUS HASTICUS, Idem quod Hastiludium. Hist. Fr. Sfort. ad ann. 1435. apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 242: Ut satisfaceret populo, hasticos Ludos et præclara spectacula edidit.

* LUDUS JOCOSUS, Chorea, Gall. Danse. Lit. remiss. ann. 1386. in Reg. 129. Chartoph. reg. ch. 222: Reperierunt dictam Johannetam venientem de choreis seu Ludis jocosis, qui... fiebant in quadrivio.

* LUDUS S. MEDERICI, Ludi ad merellas seu calculos genus. Lit. remiss. ann. 1412. in Reg. 167. Chartoph. reg. ch. 87: Jehan Aymes qui avoit joué aux marelles à six tables, appelé le jeu saint Marry, etc.

* LUDI MILITARES, quæ Torneamenta dicuntur, in Charta ann. 1202. ex Tabul. archiep. Camerac.

* LUDUS NATALIS, Qui ad natale Christi agebatur. Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 120. Chartoph. reg. ch. 225: Jehan Dupont... et plusieurs autres, qui avoient souvé ensemble... en la ville de Esquiveville, parlerent entre eulz de faire aucun jeu par maniere d'esbatement; et advint que ledit Jehan Dupont et ledit Jehan Lestont se efforserent de tirer un baston l'un contre l'autre, selon ce que on a accoustumé à faire aux Jeux de Noel ou paiz par delà par maniere d'esbatement. Nisi Ludi natales, Gallice Jeux de Noel, appellentur ii, qui diebus lætitiæ publicæ habentur; quod videntur innuere Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 145. ch. 186: Iceillui Augier aloit de jour et de nuit par les tavernes de cervoise boire, manger, jouer aux Jeux de Noel, et faire plusieurs autres excès. Vide Natale 3.

* LUDUS NUCUM, Gall. Jeu des noix. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 51: Jehan de Houdenc ala regarder le Jeu des noix, où les femmes et filles de la ville de Neufchastel se esbatoient. Aliæ ann. 1394. in Reg. 146. ch. 418: Comme plusieurs compaignons se feussent assemblez pour jouer aux noix, à meitre per ou non-per en une fosse, etc.

* LUDUS OLLE. Vide supra Loteria.

* LUDUS PARTITUS, Vide Jocus partitus.

* LUDUS PERSONARUM, Gall. Jeu de personages. Lit. remiss. ann. 1403. in

Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 333: Comme la veille de la S. Fremin les jeunes gens de la ville d'Amiens ont accoustumé de soy jouer et esbatre et faire Jeux de personages, Jehan le Corier se feust acompaigné avec plusieurs jeunes enfans de ladite ville, qui faisoient un Jeu de personnage, ... l'un desdis jeunes gens déquise tenant, comme un messenger, un glaviot en sa main, etc. Vide infra Personagium 3.

LUDUS PUERORUM. Chronicon Montis-Sereni ann. 1187: Accidit ut in Ludo, puer quidam conculcatus moreretur, etc.

* LUDUS AD PULLANUM, Aleæ species. Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 122. Chartoph. reg. ch. 232: En la tavernne en la ville de Rennes... se prindrent à jouer aux dez et au poullain, etc.

LUDI DE REGE ET REGINA. Synodus Wigorniensis ann. 1240. cap. 38: Prohibemus etiam Clericis ne intersint ludis inhonestis, vel choreis, vel ludant ad aleas vel tacillos: nec sustineant Ludos fieri de Rege et Regina, nec arietes levare, nec palæstras publicas fieri. Videtur innui ludum quem vulgo Chartarum dicimus, siquidem ea estate notus fuerit.

Quod in dubium jure venire potest, cum in quodam Caroli Regis Franciæ Statuto 23. Maii ann. 1369. quod descriptum legitur in libro rubeo Castellæ Parisiensis fol. 87. inhiabantur ludi omnes, præterquam ii, qui armorum exercitiis inserviunt, in quibus recensentur duntaxat tous jeux de dez, de tables, de paume, de quilles, de palet, de soule, de billes, et autres jeux, qui ne cheent point à exercer ne habiliter nos sujets à fait d'armes à la défense de nostre Royaume, etc. [* Vide Regineta.]

* LUDUS SARRACENICUS, Acris pugna. Le Roman d'Alexandre MS. part. 1:

Tholomer le regrette et le plaint en Grijois,
Et dist que s'il eussent o eulz tanz vingt et trois
Il nous eussent fet un Jeu Sarrazionis.

* Forum aleatorium apud Tornacenses carnifici sub pensione annua concessum legitur in Lit. remiss. ann. 1382. ex Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 309. bis: Pierre Damaulx executeur de justice, qui avoit pris à cense la secque table, Breleugh et jeu de dées de la ville de Tournay, etc. Vide infra in Ribaldi.

* Quoad ludorum vero origines explanationes, consule Meursium de Ludis Græcorum et Th. Hydes de Ludis Orientalium. [* Murator. Dissertat. 29. De spectaculis et ludis publicis mediæ ævi, Antiq. Ital. tom. 2. col. 891.]

* LUDUS, Sors, caput, Gall. Principal. Charta Durandi episc. Cabilon. ann. 1221. apud Sanjul. pag. 405: Dictores vero illum solum feneratorum intelligunt, qui solidum vel libram per hebdomadam, vel mensem, vel annum pro denario, vel denariis ejusdem monetæ, vel alterius accommodat, Ludo excepto.

* 2. LUDUS AD AÇARDUM, AD AÇARUM, Ludi taxillorum species. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 302: Statuimus et ordinamus... quod nullus in civitate bon., burgis, vel comitatu debeat ludere ad aliquem ludum taxillorum, seu biscalparie, seu murbiolæ, ad Açarum (ad Açarum '60), seu gnaffum, seu ad raquetum, seu ad omnem punctum et voltam, vel ad gresescam, seu ad alium ludum taxillorum; et si quis contrafecerit... si asconse fecerit solvat nomine banni quinquaginta libras bononiorum, si palam xxv. libr. bon. — De natura et etymo omnium hujusmodi ludorum nil certi conjici potest ex scriptoribus, qui

de hac re disseruerunt, priore excepto, qui fiebat tribus taxillis, et ita appellabatur, ut explanat Franciscus Buti in Comment. ad Cant. VI. del Purgatorio di Dante: « Per li punti divietati, che « sono in tre dadi da sette in giù, e da « quattordici in su; e però quando veg- « gono quelli punti dicono li giuocatori « Zara ». Quæ vox congruentiam habens cum alia idiomatis arabici, quæ damnum, jacturam significat, aliquos eruditos ad hanc sententiam allexit. Confer Muratorum, *Ant. Ital. tom. II. col. 1330*, Covaruvias, *Thes. de la lingua castell. sub voce Azar*. [FR.]

* 3. LUDUS BISCARIAE appellabatur omne genus ludi aleatorii, in quo solummodo a fortunæ varietate, casuque eventus pendet. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 300: *Statuimus et ordinamus quod nullus possit ludere... nec tenere Biscariam... vel tabuleros, vel taxillos similiter habere vel tenere pro dicto ludo Biscarie*. Quoad voces *Bisca*, *Biscazza*, ait Muratorius (*Ant. Ital. tom. II. col. 1188*): *nil certi habeo de eorum origine... et paulo post: Mihi aliqua suspicio est e Germanico Beschëissen, significante Fallere, Decipere, Fraudare, potuisse olim efformari Biscazzare*. [FR.]

* 4. LUDUS BESOGNI, BESUGNI, BEXOGNI, BISUGNI. Stat. Bonon. ann. 1276. in Excerpt. mss. Tosellii P. I. chart. 681: *Item quod nullus puer vel parvus, vel magnus audeat vel præsumat ludere ad Besognum, nec ad Farfanazzios, sive Maranizos, nec lapides proicere, sive inter eos misclantiam vel rissam facere ante Ecclesiam sancti Francisci, etc.* [FR.]

* 5. LUDUS CARTICELLARUM, CARTESELLARUM, CHARTICELLARUM. Adhuc sub iudice lis est inter eruditos unde et quando Chartæ lusoriæ introductæ sint in diversas Europæ regiones. Non est hic locus ad hanc rem investigandam; verum cum Merlin in suo opere, quod inscripsit: *Origine des Cartes à jouer*, pag. 66. præbeat opinionem Bononiæ anno 1423. jam invaluisse harum chartarum usum, est animadvertendum primum interdictum ludi *Cartesellarum* in Statutis Bononiæ datum esse die XIV. aprilis anni 1483. ubi legitur: *Et quamquam per Statuta de pœna ludentium ad ludum azardi sit provisum circa ludum taxillorum et biscazarie, et expressa non sit mentio de Cartesellarum ludo, videlicet de pœna ludentium ad tertiam et quartam, et ludentium condemnatum; item et ludentium ad triginta Hebræorum, et ad triginta per vim, et ad ludum falcinellorum, quos ludos et ipsorum quemlibet declaramus esse ludos biscazarie... Statuimus et ordinamus... quod nullus audeat vel præsumat ad dictos ludos Cartesellarum ludere in eorum nec domibus propriis, vel conductis sinere ludere vel permittere*. [FR.]

* 6. LUDUS CLAVARUM. Vide *Ludus Graticulorum*. [FR.]

* 7. LUDUS CONTISSARUM. Stat. Bonon. ann. 1276. in Excerptis mss. Tosellii. P. I. chart. 679: *Item quod nulla puella parva vel magna, cuiuscumque conditionis existat audeat vel præsumat facere Ludum Contissarum in civitate Bon. vel burgis in banno 100. soldorum pro qualibet contrafaciante; et pater pro filia teneatur, vel ille in cuius potestate foret. Et nullus permittat ludum prædictum fieri facere sub porticis eorum in eodem banno*. [FR.]

* 8. LUDUS FALCINELLORUM. Vide *Ludus Carticellarum*. [FR.]

* 9. LUDUS AD FARFANATIUM, AD FARFANAZIOS. Vide *Ludus Besogni*. [FR.]

* 10. LUDUS AD GNAFFUM, Ludi taxillorum species. Vide *Ludus ad açardum*. [FR.]

* 11. LUDUS GRATIGULORUM, ignoti generis, ut cæteri duo in sequenti loco memorati; qui tamen non absque viatorum periculo ludebantur, ut patet ex Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 277: *Ordinamus quod Ludus Graticulorum, vel Clavarum, vel Bisugni non debeat fieri circa foveas civitatis et circe intus vel extra. Addimus huic Statuto specialiter a seralio barbarie usque ad seralium porte Sterij; et hoc ad reverentiam Fratrum Minorum, qui magnam injuriam patiebantur*. Quibus stationibus subinde additæ sunt aliæ, non solum intra sed etiam extra mœnia, ita ut in Statutis ann. 1265. et 1267. prædictorum ludorum interdictio extensa fuit omnibus terris comitatus. [FR.]

* 12. LUDUS AD GRESESCAM, AD GRESSESCAM, Taxillorum ludi species. Vide *Ludus ad açardum*. [FR.]

* 13. LUDUS MORBIOLÆ, MURBIOLÆ, Ludus ut supra. Vide *Ludus ad açardum*. [FR.]

* 14. LUDUS AD OMNEM PUNCTUM ET VOLTAM. Vide *Ludus ad açardum*. [FR.]

* 15. LUDUS AD RAQUETUM, Altera taxillorum ludi species. Vide *Ludus ad açardum*. [FR.]

* 16. LUDUS ROMBOLARUM, Fiebat fundam torquens, id est saxum vel lapidem circumactis circum caput funiculis, et altero eorum remisso, magna vi longe iacendo. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 360: *Item statuimus et ordinamus quod in nulla parte circum locum Fratrum Minorum fiat Ludus Rombolarum, ita quod homines et mulieres devotionis causa ad locum Fratrum Minorum euntes patient offensam*. Pariter hujus ludi prohibitio subinde extensa fuit ad omnes civitatis ac suburbiorum locos, ut liquet ex hac ordinatione anni 1294. relata a Tosellio in suis Excerptis mss. Arch. Civ. et Crim. P. I. fasc. 20. chart. 970. v. : *Item quod nullus ludat, seu ludere præsumat ad ludum Rombolarum, vel Bexogni circa locum Fratrum Minorum, vel Fratrum Prædicatorum, vel in aliis locis civitatis bon., vel circlis in banno III. librarum bononinorum, et plus et minus ad voluntatem potestatis, et pater teneatur pro filio, vel ille in cuius potestate est*. [FR.]

* 17. LUDUS AD TERTIAM ET QUARTAM. Vide *Ludus Carticellarum*. [FR.]

* 18. LUDUS AD TRIGINTA HEBRÆORUM, et AD TRIGINTA PER VIM. Vide *Ludus Carticellarum*.

* 19. LUDUS SCACORUM, Idem ac laturculorum ludus; Italis, *Giucoco degli Scacchi*. Gallis, *Jeu d'Echecs*. Occurrit sæpe hic ludus memoratus una cum ludo tabularum. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 304: *Ab his statutis (contra ludentes et ludum tenentes) excipimus ludum tabularum et Scacorum, ad quos ludos possit quis ludere*. [FR.]

* 20. LUDUS TABULARUM. Vide *Ludus Scacorum, et Tabula 9*. [FR.]

* 21. LUDUS, AD ZONITOS, AD ZONOTOS. Ital. *Giucoco de Zoni*. De hoc ludo nil aliud nobis constat, nisi quod fiebat cum bacillo, ut liquet ex hic locis Excerptorum mss. Tosellii. P. I. chart. 392, corrente a. 1295: *Andreas filius magistri Benintende... cum luderet ad ludum de Zonitis proiciendo baculum, quem ipse habebat in manu percussit in dictos*

Zonettos, ita quod unus ex dictis Zonettis percussit Zaninum filium magistri Jacobi sartoris in capite, ex qua percussione dictus Zanninus est mortuus; et in P. 2. chart. 972, corrente ann. 1428: Dicitur ipsum Ghedinum habendo in manibus unam bacchettam de ligno pro ludo Zonitorum, volendo de ipsa bacchetta percutere in dictos Zonitos, et cum iactura dictæ bacchettæ percussit in facie Franciscum subitus oculum dextrum, etc. [FR.]

† LUEGA, Cloaca, latrina. Vetus Statutum Massil.: *Ut quilibet habeat vel in futurum habeat plateas sive Luegas juxta dogas vallatorum murorum dictæ civitatis*.

* Male; est enim Locus vacuus domui ædificandæ aptus, ut supra *Luiga*. Charta ann. 1460. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Dominus abbas dedit ad acapitum unam Luegam ad ædificandam unam domum, confrontatam cum Luega magistri Johannis Roque et cum itinere publico*. Vide *Locale*.

* LUERE BANNUM, Edictum promulgare. Charta ann. 1136. apud Murator. in Antiq. Estens. pag. 287: *Præterea offerimus atque donamus... jurisdictionem plenam dictæ terræ nostræ Cavallili... ponendi angarias et parangarias, banna, Luendi ea, ea absolvendi et condemnandi omnes, qui in dictis bannis ceciderint, etc.*

LUGDUS, Sacer ignis. Matth. Paris ann. 1249: *Ipsemet Fredericus (Imp.) percussus est morbo, qui dicitur Lugdus, vel sacer ignis*.

* LUGENFELD, Campus mentitus, Locus inter Brisacum et Illum, qui primum dictus est *Rotfelth*, id est, Campus rubeus; hodie *Rolleube*, hoc est, Rubeum lobium seu umbraculum in foresto, ex Joan. Schilt. epistola ad Mabill. laudata tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 195. inter notas.

† LUGENTES, Iidem qui *Hyemantes*, supra.

* LUGERUS, Custos, curator rebus vendendis præpositus, a Germ. *Lugen*, observare. Stat. antiq. Mulhus.: *Lugerus non habeat peneticam pro uzore*. Vide *Haltaus. Glossar. Germ. voce Luger*, col. 1284.

† LUGIES. Gloss. Isid. *In Lugiem, in luctum*. Grævius emendat: *Illuviem, Squalorem in Luctu*. Sed forte *Lugia* a *Lugeo* dictum, ut sequens

LUGIUM, Luctus, a *Lugeo*. *Commodiana Instr.* 29:

Adluitur ibi pœna spiritalis æterna, Lugia sunt semper, nec permeritis in illa, etc.

LUGOSITAS, Luctus. Petrus de Vineis lib. 4. Ep. 4: *Lugubrem filii tui casum vulgaris famæ fortassis Lugositate præcognitum... infesto tibi stylo describimus*.

† LUGUBRARE, Lugubres voces edere. Acta S. Athanasii Episc. Neapol. tom. 4. Julii pag. 82: *Commo est tota civitas, atque aerem miserrimis verberabat vocibus, Lugubrans: Væ miseris nostris*.

† LUGUBRERE, Studere de nocte, in Glossis S. Andreae Avenion. MSS. XIII. sæc. est pro *Lucubrare*.

† LUGUBRITAS, Luctus, molestia. Concil. Tolet. XIII. inter Hispanica tom. 2. pag. 699: *Si consueti luminariorum sacrorum obsequia de templo Dei subtraxerit, vel extinguit præceperit, aut quodcumque Lugubritatis in templo Dei induerit*.

LUGUS, Celtis Corvus, ut ex Clitophonte observat Plutarchus lib. de fluminibus; unde *Lugdunum* quasi *Lugodunum*, Mons corvi: *Dunum* montem

significat ut dictum suo loco. Vide Valesium Notit. Gall. pag. 292.

† **LUH**, Dictio Aremorica, incertæ mihi notitionis. Vide in *Dicofrit*.

LUI, pro Ipse, ille : ex quo hodie manet apud nos eadem notione. Marculus lib. 1. form. 20 : *Dum divisio, vel exæquatio inter illam et illum, seu consortes eorum, de alode Lui aut de agro illo celebrari debet, etc.* Form. 21 : *Memoratus ille vir omnes causas Lui, ubicunque prosequi vel admallare deberet, etc.* Form. 26 : *Nunc ad nostram veniatis præsentiam, ipsi Lui ad hoc dandum responsum.* Form. 85 : *Vel ab antecessoribus Abbatibus, seu et a domno Lui ibidem est legaliter adquisitum, etc.* Ita lib. 2. Form. 1. Formulæ vett. cap. 17. 19. 21. 32. 51.

† **LUIGIO**, *ἔλτιος*, *Pensio*, Supplem. Antiq. Est. pro *Luitio*, *Solutio* ; vox Jurisconsultis nota. Glossæ Lat. Græc. : *Luitio*, *ἀποδοσε*, *Redditio*, *persolutio*.

† **LUIDI**, *Vassalli*, *subditi*. Vide *Leudes*.

† **LUIDUS**, *Maculosus*, vel *lue i. tabe fluens* ; et dicitur a *Lues* : *lividus etiam invenitur pro eodem*. Jo. de Jan.

* **LUITORNIA**, vel *LINTORNIA*, an Forum, ubi merx lineæ venditur ? *Redit*. præposit. *Ambian.* in Reg. 34. bis *Chartoph.* reg. part. 1. fol. 91. r. col. 2 : *In estelagio quod in Sabbato colligitur, etc. sol...* In *Luitornia*, xv. sol.

LUITRINUM, *Lectrum*, nostris, *Lutrin*, in Testam. Heccardi Augustod. Comit. Vide *Brusdus*.

† **LUITUR**, *Servi* genus. Vide in *Litus*.
* **LULIGO**, *NIGO*, [*Calmar*, *piscis*. *DIEF.*]

† **LULLARDUS**. Vide *Lollardi*.

† 1. **LUMA**, pro *Lonna*. Vide in hac voce.

* 2. **LUMA**. Vide infra *Lumis*.

* **LUMACA**, [*Vox Italica* ; *Gallis*, *Escalier en colimaçon* : « *Fuit ab omnibus RR. cardinalibus per aulas et gradus descensum de palatio pro curiam putei usque ad Lumacam ferrierie prope dispensam, per quam Lumacam ad habitationem ejusdem cardinalis ascenditur.* » (*Diar. Burchard. ed. Thuasne*, II, 108, an. 1494.)]

1. **LUMBARDA**, *Hisp. Lombarda*, pro *Bombarda*, de qua fusiis suo loco ; *Græcis* *λομβάρδα*, et *λομπάρδα*, ex Latino corruptum, ut habet *Martinus* : quem, si vacat, consule.

LUMBARE, **LUMBATORIUM**, [*Braier*, in Gloss. Lat. Gall. *Sangerman.*] *Isidorus* lib. 19. cap. 22 : *Lumbare vocatur, quod lumbis religetur, vel quod lumbis hæreat. Hoc in Ægypto et Syria non tantum feminæ, sed et viri utuntur, unde et Hieremias (cap. 13.) trans Euphratem tulit Lumbare suum, etc. Hoc a quibusdam Renale dicitur quod renibus alligetur.* *Papias* *Lumbare, brace modice. Lumbatorium, Coxale.* *Ugutio* : *Lumbare et Lumbur, Cingulum circa lumbum, quod lumbis religetur, vel quod lumbum cohibeat, quod dicitur Coxale.* *Idem* : *Campestria alio nomine dicuntur Lumbaria, succinctoria, et perizonata.* *Glossæ Isidori* : *Lumbar, coxale.* *Perperam editum Limbat.* *Eadem Glossæ* : *Lumbare, subligar. Lumbones, cingula circa lumbos.* *Brito* in *Vocab.* : *Lumbare, cingulum lumborum.* *Ælfricus* : *Lumbare, vel Renale, Lendensidreaf, i. Lumbo et lateri assuta vestis.* *Gloss. Gr. Lat.* : *Πεπιζωμα, Cinctum, Lombare, ventrate.* *Ditmarus* lib. 7 : *Rez prædictus habuit Lumbare venerum, innatæ fragilitatis majus augmentum.* *Petrus Bles.* Ep. 66 : *De zona aurea, et Lumbari serico, et samito,*

etc. *Joann. Monachus* lib. 1. *Histor. Gaufridi Ducis Norman.* pag. 101 : *Extracta Gerardus de Lumbari suo clave parvula, sercinium quo ejus scripta servabantur, reserat.* *Anonymus* in *Vita S. Cuthberti* Ep. lib. 2. num. 3 : *Appropinquans ad mare ingressus est usque ad Lumbare in mediis fluctibus.* *Occurrit præterea in Statutis Ordinis Carthusiensis* tom. 1. *Monast. Anglic.* pag. 954. *apud Guignonem* in *Statutis ejusdem Ordinis* cap. 28. § 1. cap. 46. § 1. cap. 57. § 1. in *Statut. antiq.* 2. part. cap. 16. § 2. 3. part. cap. 10. § 16. cap. 11. § 1. cap. 28. § 1. et *Saxonem Grammaticum* lib. 6. *apud Mathæum Paris* ann. 1234. pag. 277. bis, etc.

* *Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657* : *Lumbatorium, bracale, Brayer, Prov. renale, idem.* *Hinc Enumber* dicitur de Christo, qui in lumbis B. M. Virginis humanam carnem induit, in *Testam. Ludov. reg. Jerus. et Sicil.* ann. 1883. *apud Marten.* tom. 1. *Anecd. col. 1606* : *Et de toutes rentes qui nous appartiendroient et devoient appartenir pour cause de iceluy royaume de Jherusalem, lesquelles seroient où nostre Seigneur Enumbera en la glorieuse Vierge Marie, où il naquit, et autres saints Lieux, etc.*

† **LUMBARIUM**, *Eadem* notione. Vide *Cerare*.

* **LUMBELLUS**, diminut. a *Lumbus*. Vide *Lumbi*. *Charta* ann. 1270. in *Access.* ad *Hist. Cassin.* part. 1. pag. 312. col. 1 : *Quicumque de eodem castro occidit ad tallam porcum seu scrofam, ... tenetur de porco seu scrofa prædictis præstare Lumbellum eorundem animalium.* Vide supra *Filectum*.

LUMBI, *Pernæ porcorum*, [vel potius imbrices, sui frusta e dorso, lumbis renibusve secta, *Gall. Echignées*, ut vertit *D. Brussel* tom. 2. de *Usu feudorum* pag. 728. ex *Charta Willelmi Montispezzulani* ann. 1103. ubi : *Et dono vobis omnes Lumbos de omnibus porcis, qui occisi erunt in toto Montepessulano pro vendere.* *Chron. Farfense* apud *Murator.* tom. 2. part. 2. col. 563 : *Concessit... in Nativitate Domini Salvatoris spallam et Lumbum.* *Libertates Moirenci* ann. 1164. tom. 1. *Hist. Dalphin.* pag. 17. col. 1 : *Qui porcum ad marcellum vendiderit, Lumbos vel denarium dabit.* *Charta Raimundi Comit. S. Ægidii* ann. 1164. ex *Tabulario Cluniacensi* : *In leda et mercato medietas erit mea, et medietas illorum, excepta leda Lumborum et linguarum, et excepta leda ubiarum, etc.* *Charta* alia sub *Philippo I. Rege*, apud *Gariellum* in *Episcopis Magalon.* pag. 90 : *Sexteyralium, Lumbos, et quintalem, ... ita dedit, etc.* [*Linguas boum et Lumbos porcorum*, in *Charta* ann. 1216. ex *parvo Chartulario S. Victoris Masil.* fol. 157.] Vide *Frisinga*.

† **LUMBO**. Vide supra in *Lumbare*.

† **LUMBOLUS**, *Parvus lumbus* seu imbrex porci. *Charta* ann. 1148. apud *Puricellum* in *Ambrosiana Basilica* pag. 704 : *Pullos rotidos et Lumbolos cum panilio atque porcellos plenos.* Vide *Lumbum, Lumbulum et Numbulum*.

* **LUMBRELLUM**, [*Gallice, Sous-ventrière* : « *Pro 12 forcinis pro sustentatione Lumbrelli et 1 canonem de corio pro dicto Lumbrello.* » (*Mandat. Camer. apost.* f. 28, an. 1458.)]

* **LUMBRICIUS**, *Lo verme de la terra*, in *Glossar. Lat. Ital.* MS. pro *Lumbricus*.

† **LUMBRUS**, *ἔλμινος, κέστρος, Lumbricus*, apud *Ænum* in *Supplemento Antiquarii*, [† ubi *ἔλμινος* restituit *Vulc.* ex *Castigat.* in utrumque *Glossar.*]

† **LUMBULUM**, *Super lumbos jacens caro.* *Papias.* Vide *Lumbolus*.

† **LUMBULUS**, *Parvus lumbus.* *Joan. de Janua.*

† 1. **LUMBUS**, f. *Vertex, montis jugum*, pro *Hispano Loma, Collis.* *Moretus Antiq. Navar.* pag. 547 : *Deinde per medium monte de Calcanio per summo Lumbo... ad flumen Tera.*

* 2. **LUMBUS**, *Liudprand. Antap. lib. 4. cap. 24* : *Lancea... habens juxta Lumbum medium utrobique fenestras. Hæ pro pollicibus perpulcræ duo acies usque ad declivum medium lanceæ extenduntur. Quæ media in spina, quam Lumbum superius nominavi ex clavibus manibus pedibusque domini et redemptoris nostri Jesu Christi adfixis, cruces habet.* *Spiculi, formæ, quam fleur de lys vulgo appellant, mediam partem lumbum, laterales vel moras pollices dicit, sumpta a vitibus nomenclatura.* Vide *Forcellinum* in his vocibus.

† 1. **LUMEN**, *Luminare, cerei vel lampades ædis sacræ* : *iv. solidi et vi. denarii ad Lumen S. Mariæ, apud Madox Formul. Anglic.* pag. 132. passim occurrit.

* 2. **LUMEN**, *Fenestra, apertura, nostris, Lumiere.* *Necrol. eccl. Paris.* MS. : *Nec alia Lumina sive fenestræ poterunt fieri in muro dictæ masuræ.* *Lib. rub. fol. parvo domus publ.* *Abavil.* fol. 35. r. : *Il est eswardé que cascuns mauniers doit traire son relais le Samedi à Nounne sonnant et remettre le Diemenche à solais esconsant, et auue ne doit courre sor semaine, fors par une Lumiere.*

* 3. **LUMEN**, *Alia* notione, f. *Alumen*, ab *Italico Lume*, eadem acceptione. *Stat. datiar. Ripar.* cap. 12. fol. 4. r. : *De qualibet soma Luminis faciæ, soldi duo. De qualibet soma Luminis rotæ pensium viginti, soldi quinque.*

LUMENTUM, *Vitrum, Papiæ.* [*Legendum*, ut in *Glossis Isid.* *Lumentum, Nitrum* ; ubi *Grævius* adnotat communius esse *Lomentum.* *Gloss. Lat. Gr. Sangerman.* MSS. : *Lumentum*, *ἔπεμοῦ λέπος.* *Literæ Philippi VI. Franc. Regis* ann. 1347. tom. 2. *Ordinat. Reg.* pag. 260. n. 30 : *Item, Lumenta non fient, nisi in terminalibus ; et tunc nisi ubi debent fieri de consuetudine, vel de jure.* A *Papia* deceptus *D. de Lauriere*, *Lumenta* reddit *vitra, des verres, et terminalia, fornaces, des fournaises*, ubi *vitra* fabricantur. *Crediderim* potius *terminalia* nihil aliud esse quam terminos, fines, ubi *vitra* eruebantur. Vide *Terminalis*.]

* **LUMERA**, *Lucerna, vas* in quo *lumen* accenditur, nostris etiam *Lumiere*, eodem sensu. *Hist. belli Forojul.* in *Append.* ad *Monum. eccl. Aquilej.* pag. 50. col. 2 : *Et unus veniens ad portam cum una hasta, super quam erat una Lumera ferrea cum sagittis accensis, putans ignem in portu castris infingere, etc.* *Charta* ann. 1338. in *Reg. 75. Chartoph.* reg. ch. 54 : *Derechief quatre Lumieres de cuivre, c'est assavoir une grant et trois petites.* *Lit. remiss.* ann. 1419. in *Reg. 171. ch. 165* : *Les suppliant getta une Lumiere qu'il tenoit en sa main, où il avoit de l'uille et une mesche ardant ; ... et cheut le lusseron, qui estoit souz laditte Lumiere, a terre.* *Aliæ* ann. 1471. in *Reg. 195. ch. 608* : *Les suppliant prindrent en l'hostel d'icellui mozier une Lumiere, etc.* *Lumette* vero dicitur *Calamus cannabinus*, quia facile accenditur, in *Lit. remiss.* ann. 1478. ex *Reg. 206. ch. 82* : *Le suppliant pour y veoir cler, getta des chenevottes ou Lumettes en son feu, qui tantost furent alumées.* Vide *Lumeria* et *Luminare*.

LUMERIA, [Fax, lanterna, Ital. *Lumiera*, Gall. *Flambeau*, falot. Chronicon Parmense apud Murator. tom. 9. col. 878 : *Survavit regimen ad Ecclesiam majorem ad offerendum ipsa nocte in publica concione more solito ad lumen cereorum et Lumeriarum*. Chronicon Estense apud eundem Murator. tom. 15. col. 346 : *Præparaverunt se ad bellum cum Cremonensibus Canibus, et cum circa quingentis Lumertiis accensis cum panadellis igne comburendo dictam civitatem et Canes*. Rursum occurrit tom. 16. col. 395. 381. et infra] in Pavenses.

† **LUMIA**, Limonium, malum citreum, Gall. *Limion*, Ital. *Limone*. [* Ital. *Lomia* et *Lumia*.] Hugonis Falcandi Histor. Sicula apud Murator. tom. 7. col. 258 : *Videas ibi et Lumias acetositatem suam condiendis cibus idoneas*.

* **LUMIGENUS**, Ellychnium, Gall. *Lumignon* et *Limeignon*, in Stat. ann. 1312. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 513. art. 5. Stat. Saluciar. collat. 5. cap. 151 : *Teneantur omnes facientes candelas facere Lumigenos candelarum, videlicet medietatem de bombace et aliam medietatem canapæ*. Vide supra *Lucigniuolus*.

* **LUMIGERA**, Lanterna, fax ; unde *Lumigerius*, qui eam portat. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 11 : *De victoria obtinenda cum Lumigeris et latergeriis tempore noctis*. Et cap. 37 : *Equus armatus tenens Lumigeram in manu, aliam Lumigeram super collum equi bardati, est utilissimus rupturam hostibus dare in tempore diei et magis tempore noctis*. Vide *Lumeria*.

† **LUMINA**, pro *Limina*. Vide in *Limena*.

† **LUMINAMENTUM**, χαρακτήρ, in Glossis Lat. Gall. Sangerm. *Vultus, character*, in Suppl. Antiq. [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. Germ. *Hoc Liniamentum*.]

1. **LUMINARE**, Gall. *Luminaire*. *Luminaria*, φωταγωγοί, in Glossis Græc. Lat. *Candelæ, lucernæ Ecclesiarum*, in Legibus Wisigoth. lib. 12. tit. 1. § 3. in Lege Longob. lib. 3. tit. 3. § 3. [* Carol. M. 61.] in Capit. Caroli M. lib. 5. cap. 71. l. 6. cap. 191. [* 194.] et alibi passim. *Oleum ad Luminaria concinnanda*, Exodi cap. 25. et 35. Sed et nescio, an a paganis luminum et cereorum in Ecclesiis usum, ut pleraque alia, acceperint Christiani. S. Hieronym. in c. 57. Esaiæ : *Ipsaque Roma orbis domina in singulis insulis domibusque, Tutelæ simulacrum cereis venerans ac lucernis, quam ad tuitionem ædium isto appellant nomine, ut tam intrantes quam exeuntes domus suas insoliti semper commoneantur erroris*.

LUMINARIA ARBORIBUS FACERE, [vetat Carolus M. capitul. 1. ann. 799. cap. 63. et lib. 1. Capitul. cap. 62 : *Item de arboribus, vel petris, vel fontibus, ubi aliqui stulti Luminaria vel alias observationes faciunt, omnino mandamus, ut iste pessimus usus et Deo execrabilis, ubicumque invenitur, tollatur et destruat*.] Vide *Arbores sacri* in *Arbor* 1.

† **LUMINARIA**, Lucerna. Charta Caroli Crassi Imperat. ann. 884. apud Miræum tom. 1. pag. 650. et Tolnerum in Probat. Hist. Palat. pag. 12 : *Et scilicet rationis tenore, ut perpetuo Monachis ibidem (in Lareshamensi monasterio) Deo famulantibus in usibus deputentur, atque indeficientibus Luminaria exinde in Ecclesia, ubi præfati viri requiescunt, habeantur*. Mox dicitur *Luminaria inextincta*.

LUMINARIA, Preces lucernales, seu *Lucernarium*, apud Rufin. lib. 2. de Vit. Patr. num. 5. [* Vide Glossar. med.

Græcit. voce Λυχνικόν, col. 833. et *Lucernarium* 2.]

LUMINARIÆ, Ecclesiarum, uti vocant, fabricæ, seu Ecclesiasticorum ædituorum et matriculariorum fisci. Nam *Luminiers*, in Consuetud. Arvern. cap. 2. art. 7. cap. 22. art. 16. dicuntur Matricularii, Procuratores Fabricarum, Syndici: quod penes eos *luminarium concinnandorum* cura esset [* Chart. Chilper. II. ann. 716. apud Brequin. num. 495 : *Quicquid exinde forsitan fiscus noster sperare poterat, in Luminarebus vel estipendiis pauperum ipsius monastirie . . . sit concessum*.] Charta vetus apud Guesnaium in Annalibus Massiliensibus. pag. 335 : *Ego . . . concedo Deo et Luminariæ B. Mariæ de Pulober . . . quandam ferraginem meam, etc.* Tabularium Prioratus de Paredo fol. 71 : *Quidquid ipse et sui in dicta silva cum terra pertinet habebat vel habere debebat, ad Luminariam Ecclesiæ de Paredo, pro remedio animæ suæ dedit*. Tabularium Conchensis Monasterii in Ruthenis Ch. 83 : *Dant in quolibet anno 60. solidos Ruthenenses, de quibus habeat Abbas 20. solidos, et ad Luminariam sint alii 20. etc.* [Testamentum Florentii de Castellana ann. 1398. ex Schedis Præsidis de Mazaugues : *Legavit Luminariæ Ecclesiæ S. Mariæ de Andono solidos 40. Hac notione Luminari etiamnum dicunt Provinciales*. Statuta Ecclesiæ Biterr. ann. 1368. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 638. art. 65 : *Ut prophana in Ecclesiis non ponantur . . . archiis operis et Luminariæ et confratriæ dumtaxat exceptis*. Mox recurrit, ut et col. 799. in Statutis Eccl. Tutel. ann. 1328. in Testamento ann. 1202. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 268. etc.] Nata porro vox, quod dos quæ Ecclesiæ confertur, ad usum *luminarium et ministrorum* facta dicatur. Vide vet. Chartam editam a Jacobo Petito post Pœnitentiale Theodori pag. 388. De usu vero primario *luminarium* in Ecclesiis quædam attigit idem Petitus, in Notis ad eundem Theodorum pag. 134. [* Murator. Antiq. Ital. tom. 3. col. 724.]

* 2. **LUMINARIÆ**, Ecclesiæ vel piæ alicujus societatis fiscus. Charta ann. 817. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 297 : *Placuit nobis institui, ut si ullus quilibet rector de Luminariibus vel ditione ipsius sancti loci abstrahere aut alicubi beneficiare voluerit, omnino id agendi pertimescat*. Stat. sabbater. Carcass. ann. 1402. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 563. art. 13 : *Teneantur in Domino exhortare illum testatorem . . . ut habeat in memoria sanctum Luminare ministerii supradicti, quodque ibi scilicet dicto Luminari legat amore Dei quod sibi placuerit et in devotionem habeat*. Pluries ibi. Vide *Luminariæ*. [* Luminare etiam est pecunia in fiscum ecclesiæ eroganda. Vide Guerard. in Indic. Irmin. Polypt.]

* 3. **LUMINARE**, Funeribus cereorum pompa. Festam. ann. 1517 : *Vult Luminare suum fieri de sex thedis seu torchiis ceræ, quilibet unius libræ ponderis et sex cierguis ceræ*.

* **LUMINARIA**, Festiva accensio cereorum, Gall. *Illumination*, ut volunt docti Hagiographi, vel Solemnis processio, in qua luminaria deferri solent. Stat. commun. Urbini inter Acta SS. tom. 1. Jun. pag. 149. col. 1 : *Item quod per eosdem dominos priores, cum assistentia potestatis et civium, alia fiat Luminaria et oblatio in honorem S. Pilingotti, die ultima Maii de sero, honorifice discedendo ab ecclesia S. Augustini et eundo ad ecclesiam S.*

Francisci, ubi illius sanctissimum corpus residet. Mirac. B. Anton. Ripol. tom. 6. Aug. pag. 540. col. 1 : *Deinde duci se fecit super uno equo ad locum Ripolarum ad visitandum dictus corpus beati Antonii : ubi fecit certam Luminariam*. Pro Lucerna, vide in *Luminare* 1.

† 1. **LUMINARI**, Procuratores *luminariæ*. Charta Hincmari ann. 870. apud Miræum tom. 1. pag. 134. col. 2 : *Has villas cum mancipiis et omnibus ad se pertinentibus in usus Luminariorum, matriculariorum . . . deputavit*. Charta Belli-jocensis ann. 1424 : *Petrus Murardi Luminarius Ecclesiæ parochialis de Parigniaco pro et nomine dictæ Luminariæ tenere recognoscit, etc.*

† 2. **LUMINARI**, vel **LUMINARIA**, etiam dicti homines servilis vel libertinæ conditionis, qui census capitis in cera vel certa pecuniæ quantitate pro *luminari* exsolvent. Breviarium villarum ex Archivo S. Audomari : *In Kelmis habent monachi ecclesiam 1. et bunar. 12. et mancipia 6. Luminaria 4. unusquisque solvit de cera valente denar. 1. Infra : Luminarii 11. solvunt inter omnes sol. 7. den. 8. Et mox : In Ahona est Ecclesia ad quam solvunt 7. homines de Lumine unusquisque de cera valente den. 2. Rursum : Sunt ibi prebendarii 6. Luminarii 90. solvunt inter omnes lib. 1. sol. 5. Pluries ibi recurrit. Vide *Cerarii*.*

* **LUMINATOR**, Ædituus, matricularius, fisci ecclesiæ alicujus procurator. Stat. synod. Claromont. ann. 1537 : *Curati seu eorum vicarii omni anno audiant compota Luminatorum*. Vide *Luminarii* in *Luminare* 1.

* **LUMINATUS**, Accensus, Ital. *Lumato*. Lit. ann. 1366. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 678. art. 15 : *Quod bajulus et alii officarii nostri dicti loci, præconizare faciant, . . . quod tempore necessitatis quaslibet lampades de nocte habeant facere Luminatas*.

† **LUMINIUM**. Giraudus in Vita S. Johannis Episc. Valentiniensis apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1699 : *Ad quem cum novitatem miraculi fama transportasset, votivum collo circumdat Luminium et ad Sanctum Dei deferri sitibundus accelerat*. Infra col. 1702 : *Illi vero propter instantem vigiliam (S. Johannis) de suis interulis fecere Luminia, collisique circumdantes, fenestram illam (custodiæ) sic opitulatam fudicialiter sublevant, seseque unus post alium saltu ad pedem turris, Sancte Johannes adjuva, conclamantes, præcipient, nihilque mali passi . . . desideratæ offerunt vigiliæ*. Videtur esse species ornamenti collo annexi, quo sese ab aliis distinguebant Sanctorum tumulos visitarii. [* Ellychnium, Gall. *Mèche*. Vide supra *Lumigenus*.]

† 1. **LUMINOSITAS**, Claritas, splendor. *Disciplinæ monasticæ Luminositate præradians* dicitur Monasterium S. Gisleni in Hannonia, in Charta Rudolphi I. Imp. ann. 1274. apud Miræum tom. 1. pag. 591.

* 2. **LUMINOSITAS**, [« Formam per viam subtilitatis et Luminositatis amplioris acquirens. » (B. N. Ms. Lat. 16089. f. iir^o.)]

† **LUMINOSITER**, Clare, palam. Vita S. Eulogii tom. 2. Martii pag. 94 : *Nonnulli enim qui fidem Christi tantum mentibus retinebant, instinctu Dei, quod celaverant, Luminositer et patule proferebant*.

* **LUMIS**, LUMA. Pactum inter Bonon. et Ferrar. ann. 1193. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 894 : *Scilicet de omnibus drappis de batilicio, de Lume*

zucarina, de grana de brasile, etc. Aliud inter Mutin. et Lucens. ann. 1281. ibid. col. 902: *Setæ, unde fiunt sedasii, cineris de cetro, guadi, Lunæ rosæ, de soma tres solidi Mutinenses auferantur.* Vide supra *Lumen 3.*

† 1. LUNA, Nota chronologica veteribus Chartis apposita. Vide *Annus* pag. 291.

† LUNA, Martyrologium post Primam in Monasteriis recitari solitum, ubi lunæ quota dies sit, annunciat. Consuetud. MSS. S. Augustini Lemovic. Feria V. in Coena Domini: *Dicta prima submissa voce, ut mos est, recitent pueri Lunam in claustris, et postea Presbiteri celebrent Missas.* Feria VI: *Surgant nudis pedibus et eant ad Primam, et Prima dicta eant omnes in claustrum et assumant libros Psalmorum et dicant simul Psalterium cum letania, qua dicta recitant pueri Lunam submissa voce, et postea eant calciare se in dormitorio.* In die S. Paschæ: *Reliqui Presbiteri dicant Missas ad alia altaria post recitationem Lunæ.* Hinc

LUNAM PRONUNTIARE, in Statutis Ordinis Præmonstrat. dist. 2. cap. 5: *Extra vero (Rcclesiam) nusquam præsumat (Cantor) nisi in Capitulo Lunam et breve pronuntiantes pronuntiare.*

LUNA INCENSA, Plenilunium. Cyrillus Alexandrinus Patr. in Epist. de Paschate apud Bacherium: *Communem annum facitis de embolismo, dum observatis Lunam incensam in 3. Nonas Martias juxta regularem Latinorum, etc.* Vide Rabanum lib. de Computo cap. 83.

LUNAM CLAMORIBUS INVOCARE, Superstitio vetus damnata a Christianis: de qua Juvenalis Satyra 6:

.... Jam nemo tubas, nemo æra fatiget,
Una laboranti poterit succurrere Lunæ.

Ubi vetus Interpres: *Sonitum fieri adsolet, quando Luna deficit.* Vide Schol. Theocriti Idyll. 2. v. 36. Turnebum lib. 22. Advers. cap. 24. et lib. 18. cap. 24. Meursium ad eumdem Theocrit. Scalligerum ad Manilium lib. 1. etc. Hinc *Lunæ labores* pro eclipsi. Hist. Archiepisc. Eboracensium:

Ast alios fecit præfatus nosse magister
Harmoniam cæli, Solis Lunæque labores.

Pirminius Abbas in Excerpt. de libris Canon: *Luna, quando obscuratur, nolite clamores emittere.* Pœnitentiale MS. Thuanum: *Si observasti traditiones paganorum, quas quasi hæreditario jure, diabolo subministrante, usque in hos dies patres filii reliquerunt, id est, ut elementa, colores, Lunam, solem, aut stellarum cursum, novam Lunam, aut defectum Lunæ, ut tuis clamoribus, aut aucilio, splendorem ejus restaurare valeres, etc.* S. Audoenus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 15: *Nullus si quando Luna obscuratur vociferare præsumat, quia Deo jubente certis temporibus obscuratur.*

* 2. LUNA, Piscis genus. Vide infra *Mota 6.*

* 3. LUNA, Panni species: sed mendose scriptum suspicor pro *Lana*. Charta ann. 1447. in Suppl. ad Miræum pag. 700. col. 1: *Omnium quoque funeralium undecumque et qualitercumque venientium, sive in cereis, sive in pannis, de auro, serico, bisso, bucrano, veluto, Luna vel lino consistent, præfati religiosi ac curati unam medietatem recipient.*

† LUNALIS BIPENNIS, f. Bipennis Lunata, formam lunæ crescentis quodammodo referens. Vita S. Guthlaci, sæc. 3. SS. Benedict. part. 1. pag. 276: *Arrepta Lunali bipenne tria virorum corpora leta-*

bundis ictibus humi sternens mori coegit. In Actis SS. Aprilis tom. 2. pag. 45. habetur *Limalis*.

* LUNARE, vel LUNARIS, Locus in portu, ubi naves fluctuantes servantur, Gall. *Bassin*, a forma lunæ lunatæ seu crescentis sic dictus. Charta ann. 1090. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 223: *Casale Liciniani cum omnibus hominibus et pertinentiis suis, ... portum cum Lunare et passagio, hac cannitiis pro piscibus capiendis in fluvio Silaris... damus.*

* LUNARIS PELTA ab eadem figura dicitur scutum brevissimum, in Carm. Adalber. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 67:

Lunaris pendere prius debet tua pelta.

† LUNARES, LUNARII, Homines servilis conditionis, hinc forte dicti, quod singulis lunis seu mensibus operas domino præstare vel agros Lunares dictos arare tenerent. Brevarium villarum ex Archivo S. Audomari: *Habet ibi Lunares 13. Luminarios 10. solvunt inter omnes sol. 2. den. 2. Infra: Præbendarii 5. Lunarii 36. luminarii 60. Sæpius ibi Lunarii adjunguntur Præbendariis et Luminariis; sed nihil additur ex quo eorum conditio clarius innotescat.* [* Guerardo in Glossar. Polypt. Irmini. magis placet Homines esse, qui singulis mensibus sportulas quasdam vel eleemosynas accipiebant; et quidem provendarios pensam per mensem accipere dicitur in Stat. Adalh. lib. 2. cap. 8.]

LUNARIS, Modus agri, quantum quis arare potest per mensem Lunarem. Charta Herivei Episc. Augustod. Ind. 9. ann. 24. post obitum domini Odonis quondam Regis regnante Karolo glorioso Rege, in Tabul. ejusd. Eccl.: *Sunt autem hæc ipsæ res sitæ in Comitatu Belnensi, in villa quæ dicitur Grandis-Campus, mansus videlicet unus, et Lunares juxta æstimationem inquirentium quinque.*

LUNATICUM, Eadem notione. Charta ex Archivo Abbatie Abundantiæ in Bibliot. Sebusiana Cent. 1. cap. 40: *Donat Robertus Comes de aloto suo, hoc est, terram dominatam in pago Genevense et in villa de Peloniaco cum decimis, quam Canonici tenent, de Peloniaco mansos 12. et in Rumbatis mansum 1. et Lunaticum unum, etc. Infra: Decimam de uno Lunatico, etc.*

LUNARITER, Per menses lunares, quibus utuntur Arabes et Saraceni. S. Eulogius lib. 1. Memorialis Sanctorum: *Et quod Lunariter solvimus cum gravi more tributum.* Idem Eulogius lib. 3. cap. 5. de Mahumeto Arabum Hispanorum Principe: *Hic idem inauditis cupiditatum facibus ardens, militum annonas demutuat, tribunorum coarctat donaria, Lunaremque præmiorum discursum imminuit.* Leovigildus Cordubensis Presbyter lib. de Habitu Clericorum: *Quem inquisitio, vel census, vel vectigalis, quod omni Lunari mense Christi nomine solvere cogitur, retinuerit, etc.*

† LUNATICA, Quod fit plenilunio. Gloss. Isid. Epilepsiam seu Lunaticam morbum intelligo, qui, ut habet Johannes de Janua in *Lunaticis*, singulis lunationibus contingit, cum luna est plena.

LUNATICUM, Modus agri. Vide *Lunaris*.

LUNATICUS, Σεληνιαζόμενος, Matthæo cap. 4. 24. et Cæsario Dial. 2. cap. 112. ἐπιληπτικός, aliis. Matth. Silvaticus: *Lunaticus, Epilepticus.* Apuleius lib. de

Herbar. virtut. cap. 9. *Ad Lunaticos qui cursum Lunæ patiuntur.* Brito in Vocab.: *Epilepsia fit ex melancholico humore quoties excuberavit, ad cerebrum reversus fuerit. Hæc passio caduca dicitur, eo quod cadens æger spasmos patiatur. Hos etiam Lunaticos vulgus vocat, quod per Lunæ cursum comitentur hos insidiæ dæmonum.* [Addit Joan. de Janua: *Nota quod ex vitio lunæ non patiuntur Lunatici, sed dæmones eos vexant his temporibus, ut per lunam infamem lunæ creatorem. Hæc ex Hieronymo in 4. Matth. ubi Lunaticos exponit non vere Lunaticos, sed qui putabantur Lunatici ob dæmonum fallaciam, qui observantes lunaria tempora creaturam infamare cupiebant, ut in creatorem blasphemiam redundarent.*] Ebrardus Betun. in Græcismo cap. 13:

Dicitur a Luna Lunaticus hac ratione, Quod certis mensis temporibus fuerit ille. Ast Lymphaticus est, cerebrum ejus malus humor Turbat et illidit, sed non sub tempore certo. Est Energumenus quem dæmon possidet unus. Sunt Arrepticii vexati dæmone multo. Is Manicus est qui se permit sine causa.

Odo Cluniac. lib. 4. de Vita S. Geraldii cap. 3: *Ancilla cujusdam viri Lamberti Lunatica per somnium monita est.* Constantinus Presbyter lib. 2. Vitæ S. Germani Episcopi Autissiodor: *Hujusmodi dæmonio vexabatur, quod per menstruum tempus redeuntibus incrementis Lunariibus, captivos suos caduca allisione prosternit.* Alexander Iatrosoph. lib. 1. Passion: *Cum servus ejus Lunaticus coram eo cecidisset. Occurrit non semel apud Firmicum lib. 3. cap. 3. 5. 6. lib. 4. cap. 1. 2. etc. Vide Cæsarium in Questionibus Theologicis quæst. 50. Silvestrum Girald. in Topogr. Hiberniæ distinct. 2. cap. 3. Scorsum ad Homil. 23. Theophanis Ceramei, Nic. Fullerum lib. 2. Miscell. sacr. cap. 17. et Turnebum lib. 11. Advers. cap. 5.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Lunategue, Prov. Lunaticus, caducus.*

LUNATICUS, Stultus, demens. Rupertus l. 8. de Divin. offic. cap. 4: *Etiamsi Lunaticus sit, id est, stultus: stultus quippe ut Luna mulatur.* Hoc sensu *mulier Lunatica*, dicitur apud Gauterium Cancellar. de Bellis Antioch. pag. 451. Existimabant quippe olim veteres Lunam dementes aut dæmoniacos facere. S. Audoenus leg. 2. Vitæ S. Eligii cap. 15: *Deus ad hoc Lunam fecit, ut tempora designet, et noctium tenebras temperet, non ut alicujus opus impediatur, aut mentem faciat hominem, sicut stulti putant, qui a dæmonibus invasos a Luna pati arbitrantur.* Quo spectant, quæ habentur in Consultatione Zachæi et Apollonii lib. 1. cap. 30: *A quibusdam (dæmonibus) sub incremento Lunæ augetur insaniam, et tanquam de plenitudine luminis captorum labes veniat, sub quadam mali dimensione aut exaggeratur, aut incipit.*

* Lunage, eodem sensu, in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 1:

Au siecle es sos, fax et Lunages,
A Dieu soutlex, discrets et sages.

Ibidem lib. 2:

Qui moult fu lordiaus et Lunages,
Et moult lorgnes et moult sauvages.

LUNATIM, Per menses. Alvarus in Vita S. Eulogii: *Dum inter ceteros palatinum Lunaim manstonis servitium age-ret.* [Vide *Lunariter*.]

† LUNATIO, Menstruus lunæ cursus, Ital. *Lunatione*, Gall. *Lunaison*. Mira-

cula S. Catharinæ Sueciæ, tom. 3. Martii pag. 528 : *Statim eadem Lunatione, post dictæ dominæ Catharinæ invocationem, insensato sensus integre redeunt.*

LUNATIONES, Dies Lunæ, Gall. *Lunaisons*. Concilium Coloniense ann. 1260. cap. 7 : *Item raro vel nunquam in Capitulo ipso legi Lunationes mensium, aut Kalendas, seu obitus fidelium, etc.* [Concil. Trevir. ann. 1310. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 258 : *Dies quoque Aegyptiaci, constellationes, Lunationes, calendas Januarii, initia mensium, dies mensis, cursus solis, lunæ, superstitiose observari non debent.*]

* LUNATUS, Vita B. Altman. tom. 2. Aug. pag. 373. col. 1. *Hic (Mars) gladium habuit longe aliis dissimilem nostræ ætatis, in experta arte fabricatum, incredibili chalybis duritia Lunatum.* Alias *Limatium* : sed leg. forte *Duratum*. Vide alia notione supra in *Calceus*.

LUNGHUS, Lancea, hasta, ex Græc. λόγχος, vel λόγχη. Tertullianus de Corona militis : *Incumbens et requiescens super Luncho, quo perfossum est latus Christi.*

LUNDA, Ponderis genus apud Anglos, in *Fleta* lib. 2. cap. 12. § 7 : *Lunda anguillarum constat ex 10. stikis... Lunda peltium continet 2. timbria, etc.*

* LUNGERIA, pro *Longeria*. Vide supra in hac voce.

* LUNGUIDIUM, an *Lumbus* ? Charta ann. 1221. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 318. col. 1 : *Guillelmus de Venano debet... ad fontem de Beozano Lunguidium tintosu, unum ammiscere de carne et sex panes.* Vide supra *Longa* 2.

* LUNIGER, Bos, a jugo vel cornibus, quod lunæ crescentis formam referant, sic appellatus. Andr. Floriac. MS. lib. 3. Mirac. S. Bened. : *Dum autem in his insudet homo pestifer, mirabile dictu, retrogrado calle Lunigeri excedentes, etc.*

* LUNIS, Menstruus lunæ cursus, Gall. *Lunaison*. Codex MS. 163. Bibl. S. Germ. Prat. fol. 260. vº. laudatus tom. 3. novi Tract. Diplom. pag. 353 : *Incipiunt dies Aegyptiaci, VIII. kalendas Aprilis illa die Lunis observandus est per omnia. Intrante Augusto illa die Lunis cum omni diligentia observandus est. Eeunte Decembrio illa die Lunis observandus est.*

† LUNONUS, pro *Limonus*, ut conjecto, Gall. *Limon*, Temo. Hinc pro *Equus Lunonorum*, ut ex Charta ann. 1235. habetur in *Scartio*, puto legendum *Equus limonorum*, qui idem sit ac *Limonerius*, de quo supra, Gall. *Limonnier*, Equus ad currus temonem.

* LUNS, [Instrumentum purgandi lini. DIF.]

1. LUNULA, Ephemerides S. Galli prid. Kl. Dec. : *Dat Hospitarius 10. fercula... et in vespera stoupum, Lunulas, et oblatas de Linkinwiler.* Ubi *Lunulæ* videntur dici fermentati orbes, S. Paulino Epist. 3. pag. 46.

* 2. LUNULA, Idem quod *speculum*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. *Lunette*, Cassidis species vel ejusdem pars, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 179 : *Icellui Clavet saccha un baselaire et en féry ledit Nicaise sur la teste et lui abali une Lunette de fer, dont il avoit la teste armée.*

LUNULÆ Isidoro lib. 19. cap. 31 : *Sunt ornamenta mulierum in similitudinem lunæ, bullulæ aureæ dependentes.* Quæ hausit ab Hieronymo in cap. 3. Isaïæ. Aldhelmus de Laudibus virginittatis : *Crepundia collo gemmiferis Lunulis pendenda.* Occurrunt hac notione Isaïæ cap. 3. ubi Gr. *μηνίσκοι*, apud Tertull.

de Cultu femin. S. Cypriano, in Vita 1. S. Brigidæ virginis n. 103. in Monastico Cisterciensi pag. 354. etc.

† LUNUS, DIES, pro *Dies Lunæ*. *Cunctis diebus Lunis*, in Chartulario Monasterii S. Sulpitii Biturici. fol. XI. verso.

* LUO, [Vorator, cf. belluo. DIF.]

LUPÆ, Latinis aliquot Scripturibus puellæ dictæ quæ pecorum pastui invigilant, ut quæ, inquit Auctor Chronici Alexandrini pag. 268. et Cedrenus, cum lupis in montibus vitam exagant. Prudentius lib. 1. in *Symmach* :

* Scortator nimius, multaque libidine suetus,
Rusticulas vexare Lupas.

Alias *Lupæ* meretrices dicuntur. Vide Joannem Priceum ad Apolog. Apuleii. Sed incertum cur in eodem Chronico Alexandrino pag. 784. dicatur a Justiniano inscripta Tabula Hypatii, qui tyrannidem arripuerat, tumulto, cum hisce verbis : Ἐθάδε κατὰκεῖται ὁ βασιλεὺς λοῦπας.

† LUPAL, *Lupanar*, in Glossis Isidori. Ut a *Lupercus*, *Lupercal*, a *Minerva*, *Minerval*, sic a *Lupa* dictum *Lupal*, si tamen hæc vox usquam legitur, ut habet Grævius.

LUPANÆ FEMINÆ, *Lupæ*, meretrices, lupanarium sectatrices. Commodianus Instr. 59 :

In feminas congruit cultura Lupanas.

Martialis lib. 1. Epigr. 35 :

Abcondunt spurcas hæc monumenta Lupas.

† LUPANANS, *Lupanaribus deditus*, apud Barthium in Glossario ex Baldrici Hist. Palæst. Ordericus Vitalis lib. 9. Hist. Eccles. : *Asperaque minas Lupananti multitudini adjecit.*

* LUPANARIA, *Lupa*, meretrix. Acta S. Afræ mart. tom. 2. Aug. pag. 56. col. 1 : *Contigit Afram, quam notam habebat facies publica quod esset Lupanaria, a persecutoribus comprehendi.* Vide *Lupanæ feminæ*.

LUPANATUM, *Molinellum lupati*, Uguitioni.

† LUPARA, Palatium Regium Parisiis, vulgo *Louvre*, apud Miræum tom. 1. pag. 120 : *Datum in Lupara prope Parisios die 2. Junii ann. 1364.* Sic fere scribitur ; interdum tamen, *Lupera*, *Luppata* et *Luppera*. Apud *Luppam prope Parisios ann. 1358.* in Regesto 87. Chartophylacii Regii. Apud *Lupperam*, in Fundatione Capellanæ SS. Nicolai et Ludovici in S. Capella Paris. ann. 1081. Vocis etymon quidam arcessunt a Saxo-nico *Leovar*, Castellum ; Sauvallius tom. 2. Antiq. Paris. a loco *Louve* vel *Louvre* nuncupato, alii a Palatio ibi sito Domini *Luparæ*, oppidi in pago Parisiaco.

LUPARIUS, Uguitioni, est *canis*, qui lupum prosequitur, et ad hoc officium est præcipuus. Gloss. Lat. Gall. : *Luparius, Chien à chasser le loup.*

LUPARIUS, Qui lupos venatur. Servius ad l. 1. Georg. : *Constat Luparios carnis tinctis veneno lupos necare.* Nos *Luparios* seu *Louvetiers*, perinde appellamus, qui lupos ex instituto, vel ex indicto officio insectantur ac venantur. Galliam enim a luporum homines avide devorantium incursionibus fæde olim vexatam tradunt Annales Francor. Bertiniani ann. 846. Frotharius Tullensis Epist. 20. 26. Odilo Abb. Cluniac. in Vita S. Majoli in Bibl. Cluniac. pag. 290. Vincentius Belvac. lib. 29. cap. 16. etc. ut Germaniam, Chronicon Hildesheimense ann. 1119. ac Italiam sub Rege

Berengario Chronicon Novalicense, tom. 3. Hist. Francor. pag. 638. Quod quidem accidisse arbitrò ex vastitate quam Septentrionales gentes in Europam crebris subinde incursibus intulerant : qui quidem ut omnino delerentur, non semel subditis suis præcepere Reges nostri, ut eos insectarentur ac venarentur. Nam præter quod habetur in Lege Burgund. tit. 46. ita Capitulare de Villis cap. 69 : *De lupis omni tempore nobis annuntient, quantos unusquisque comprehenderit, et ipsas pelles nobis presentare faciant : et in mense Maio illos lupellos perquirant, et comprehendant tam cum pulvere et hamis, quam cum fossis et canibus.* Capitulare 2. ann. 813. cap. 8 : *Ut Vicarii Luparios habeant unusquisque in suo ministerio duos... et ipsæ pelles luporum ad nostrum opus dentur.* Ex pellibus lupinis quippe conficiebantur tunicæ, perinde ac lutrinis. Hinc cognomen *Pal-de-leu*, inditum Radulfo cuidam nobili apud Albertum Aquensem lib. 2. cap. 9. de quo quædam a nobis observata ad Alexiadem pag. 240. quod scil. tunica lupina indutus esset. Landulfus de S. Paulo in Chron. Mediolanensi cap. 10 : *Suamque lupi tunicam pelles pro lignis pignora-vit.* Ejusmodi fere imperantur servientibus lupariis, (aux *Sergeans Louvetiers*) in Statutis de Forestis ann. 1597. art. 37. et ann. 1601. art. 7.

Sed et proposita iis præmia, a quibus caperentur, docent Computa Ballivorum Franciæ, in quibus fit ratio expensi pro *lupis* et *lupellis captis per balliam*, ut præ cæteris Computa de termino Ascensionis ann. 1305. et 1306. Diarium Thesauri ann. 1297 : *Lupelli 12. 60. sol. per computum super Regem ; ubi etiam vadia Lupariorum recensentur, [ut et in Computo ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Feudorum usu pag. CXL. et CLXII.]* Diarium ann. 1312 : *Petrus le Mengnancier pro 4. Lupellis captis per eum in foresta Halata, et redditis vivis in Camera Denariorum tunc ibidem, 20. sol. Vide Statuta Mediolan. 2. part. cap. 448. et Joannem Stiernhookum lib. 2. de Jure Sueonum vetusto cap. 8.*

Instituti deinde *Luparii* in singulis forestis : legi quippe Chartam originalem Nicolai Choiseul ann. 1331. ubi inscribitur *Chaceleu nostre Sire le Roy en sa forest de Breval.* Sed maxime in singulis provinciis, appellatque *Luparii, Louvetiers*, vel *Louviens*, uti nuncupantur in Consuetudine Hannoniensi cap. 99. ubi eorum officium et jura describuntur. His præest Magnus Franciæ Luparius, le *Grand Louvetier de France*, qua dignitate cohonestari solent magnates, ut Lupariorum in provinciis viri etiam nobiles.

In Anglia vero nullos esse lupos aiunt, ex quo deleti sunt ab Edgardo Rege, ut auctor est Willelmus Malmesburiensis lib. 2. cap. 8 : *Quomodo enim ausus hominum præteriret, qui etiam omnis generis feras sanguinis avidas ex regno exterminare cogitaret, Ludwaloque Regi Wallensium edictum imposuerit, ut sibi quotannis tributum trecentorum luporum pensaret, quod cum tribus annis fecisset, quarto destitit, nullum se ulterius posse invenire professus.* Id Ethelstano Regi videtur adscribere Historia foundationis Hospitalis S. Leonardi infra civitatem Eboracensem tom. 2. Monastic. Anglic. pag. 368. Exinde, subdit Fortescutus de Laudib. Legum Angliæ cap. 29. ut et Camdenus in Ordovicibus, numerosi ovium greges in Angliæ mon-

tibus errant, a luporum periculo securi. Exiitisse tamen lupos in Anglia longe post Edgarum, ex legibus Henrici I. art. 90. arguitur. [* Placit. ann. 18. Edw. I. (1290.) Wygorn. rot. 50. in Abbreuiat. Rotul. pag. 283 : Will. Poer fecit parcum apud Farley, et quod pater comitis Gilberti de Clare comes Gloucestris dedit ei quasdam feras ad prædictum parcum instaurandum, quæ feræ per Lupos destruebantur.]

* LUPASSO. Vide infra Lupus 3.

LUPATRIA, Lupa, meretrix. Fragmentum Petronii : Ipse nescit quid habeat, adeo saplutus est. Sed hæc Lupatria providet omnia. [* Al. Eupatria.]

LUPAX, Luporum instar rapax, crudelis. Anastasius de Exilio S. Martini : Erant enim primi ingredientes (testes) nomine quidem milites, Lupaces autem et bestiales sententia.

* LUPELLUS, diminut. a Lupus. Comput. MS. ann. 1239 : Pro centum Lupellis apportatis ad Medulunum in Penthecostes. xxv. sol. Vide in Luparius.

† LUPERA, Gall. le Louvre. Vide Lupara.

* LUPERCUS, Instrumentum rusticum, f. Ligo. Vide supra Luchetum. Regist. episc. Nivern. ann. 1287 : Usagium de securibus et de potariis et de Luperco solent valere xv. lib.

† LUPERIA, Locus ubi sunt lupi. Statuta Arelat. art. 85. ex MS. D. Brunet : Et idem intelligimus de lupis magnis et parvulis interfectis et captis seu extractis de Luperia in tenemento Triboucii.

† LUPIA, vox Italica, Gall. Louppe. Miracula S. Raimundi de Penna forti, tom. 1. Januarii pag. 421 : Cum spatio duorum annorum supercrescentiam carnis maximam, vulgo dictam Lupiam... habuisset, etc.

† LUPICELLUS, Parvus lupus, apud S. Bernardum Epist. 280. Edit. 1690.

* LUPICIDA, Lupi interfecto, ut Paricida ; in Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 317.

LUPIFERI, a Petro Diac. lib. 4. Chr. Casin. cap. 37. (al. 39.) inter vexillarios Ecclesiæ Romanæ recensentur : Aquiliferos, Leoniferos, Lupiferos, Draconarios, etc. Luporum figuras inter Romanorum vexilla militaria delatas pridem annotavit Plinius lib. 10. cap. 4.

* LUPINA. [Infirmas devorans in modum Lupi. DIF.]

† LUPINARIUM. Lampridius in Alex. Severo : Corpora omnium constituit vinariorum, Lupinariorum, caligartorum, et omnium artium. Cum ignotum omnino sit corpus illud Lupinariorum, Casaubonus suspicatur legendum esse Popinariorum. [* Alii Lupanariorum. Vide Forcellinum.]

* LUPINUS, Semen notum ; multi fabam Egyptiacam dixerunt, pro pondere eo utentes. Glossar. medic. MS. Simon. Januensis. ex Cod. reg. 6959.

* 1. LUPIRE. Vide supra Baulare.

* 2. LUPIRE. [Clamor milvorum. DIF.]

* LUPISCITA, [Luposche. (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, xv. s.)]

* LUPONUS, Lupus, figurate pro Vrax, helluo. Barel. serm. de paucitate salvandorum : Si pauper venit ad divitem, mutat pecunias cum usuris ; o Lupone, video te.

* 1. LUPPA, Panni species, ut videtur. Charta ann. 1019. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 770 : In die festivitatis unum purpurea et unam Luppa.

* 2. LUPPA. [Scyphus. DIF.]

† LUPPARA, LUPPERA. Vide Lupara.
* LUPPARIUS, Qui lupos ex instituto, vel ex indicto officio venatur, nostris alias Louveteur. Vadia official. reg. ann. 1328. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 405. r. : Lupparius bosci Ogerii, per diem x. den. Turon. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 370 : Comme Jehan de Serain escuier et Louveteur fust venus... chascier aus Loups, etc. Vide Luparius.

† LUPULUS, Lupus salictarius, Gall. Houblon. Medicina Salern. pag. 226 : Quinta (cerevisia proprietatis) est quod urinam provocet, quæ proprietatis claris maxime convenit cerevisiis, quibus plurimum incoctum est Lupuli, qualis est Embeccensis ; ea namque ob Lupuli copiam celerrime penetrat, et urinam provocat. [* Charta ann. 1328. apud Schlegel. de Nummis Salfeld. : Venditio omnium quæ habuit ordo Teutonicus Salfeldiæ, sive pagi fuerint, sive Lupuli, sive vineæ, sive prata, etc.]

† 1. LUPUS, Carcinoma, cancer crurum, Gallice Loup. S. Eraclius Episc. Leodicensis in Charta foundationis Collegii Canonicorum S. Martini ejusd. urbis, circa ann. 963. apud Miræum tom. 1. pag. 653 : Morbo qui Lupus dicitur graviter attritus et fere ad mortem deductus... Morbi locus, quem patiebatur in natibus, non est inventus : tamen in signum cicatricis quædam lineola rubea remansit, postquam miraculo sanatus est ad tumulum S. Martini Turon. Eodem Lupi vocabulo utitur Hebernus in Miraculis sancti Martini apud Baluzium tom. 7. Miscell. pag. 170. ubi divinam ejusdem Eraclii, quem Hildricum vocat, sanationem enarrat. Rursum occurrit tom. 4. Gall. Christ. col. 844. in Actis SS. Junii tom. 4. pag. 844. ubi de B. Joanne Opilione. Menotus in Sermon. fol. 185. v. : Cibos regio sequuntur morbi regii, ut Lupus et gutta, qui non libenter quiescunt in hominibus parvis et laboriosis.

2. LUPUS, Harpagonis species, quo arietes avertuntur aut suspenduntur, ita ut impetum non habeant feriendi, Vegetio lib. 2. cap. 25. lib. 4. cap. 23. sic dicitur quod velut Lupus dentes ferreos exerat, arietemque apprehendat. Describitur etiam a Procopio lib. 1. de Bello Gotthico cap. 21. Extr. Diversa videtur machina ab ea quæ

LUPUS BELLI appellatur a Matth. Westmonaster. ann. 1304 : Jussit Rex arietem fabricari, quem Græci Nicontam vocant, quasi vincentem omnia, et Lupum belli. Verum aries indecens et incompositus parum aut nihil profuit : Lupus autem belli, minus sumptuosus inclusis plus nocuit. Ubi per Lupum belli, ni fallor, expressit Gallicum Louvel, id est, Lupulus. Vide Procopium lib. 1. Gothic. cap. 21.

Non dubitat Carolus de Aquino Nicontam arietem in Matthæi Westmon. et fortasse aliorum historiam irrepississe ex Josepho lib. 6. ubi legitur ejusdem fere nominis ariete alio usos fuisse Romanos ad quatiendos muros Hierosolymorum.

† Lupus, nude, in Chronico Estensi apud Murator. tom. 15. col. 359 : Unum maximum Lupum cum quo capiebat fortilitias domini Marchionis.

† Loupus. Mandatum Ricardi II. Regis Angl. ann. 1394 : Necnon ad quoscunque defectus, tam in muris, portis, turrellis, Loupis, pontibus, barreris et fossatis, quam in domibus. Harpagones intelligo.

* 3. LUPUS, Piscis genus. Tract. MS.

de Pisc. cap. 16. ex Cod. reg. 6838. C : Lupus piscis, hodie a Romanis dicitur lupasso et spigola, a Liguriis lowazzo, a Venetis varolo, a solis Hetruscis araneo, ab Hispanis lupo, a Gallis lubin, pro lupin, a lupo... sunt etiam luporum ωζ ζαπύρα quæ etiam botargues vulgus vocat.

* 4. LUPUS, Vela nigra ; et vocatur ista vela sic, eo quod, ut lupus, occulte incedit navis cum illa. Glossæ Fr. Barber. ad Docum. d'amor.

LUPUM PROCLAMARE. Thwroczius in Alberto Rege Hungar. cap. 27 : Hungari vero ex longa campestralis hospitii mora tædio affecti... Lupo juxta antiquam ipsorum consuetudinem proclamato, invito Rege sparsim et confuse relicti regis Castris recedentes abierunt. Nos diceremus Crier au Loup, quod facere solent, qui fugam alicui suadere volunt.

LUPINUM CAPUT GERERE. Vide Caput.

* LUPUS MONINUS. Vide Moninus.

LUPA CERVALIS. Glossæ MS. : Linx, lupa cervalis, quæ fertur dormiendo videre.

* LUPUS RAMAGIUS, Idem videtur qui Cervarius. Consolat. Boet. MS. lib. 4 :

La grant ardeur de son courage
Le fait semblant à Loup ramage.

Ibidem :

Ours, ou lions, ou Loups ramages.

* Loup beroux, idem qui Loup-garou vulgatus appellatur, in Lit. remiss. ann. 1415. ex Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 204 : Ribault prestre, champiz, Loup beroux, etc. Haud scio an eadem acceptione Leu wasté legitur in aliis Lit. ann. 1355. ex Reg. 84. ch. 65 : Quamplurima verba injuriosa de dictis Johanne et ejus uxore dixit Johannes Cosset, et specialiter dictum Johannem vocavit Leu wasté et ejus uxorem ribaude.

* LUQUERNA, Fenestra a vulgari Lucarne, apud Basset. tom. 2. arest. parlam. Delphin. pag. 24 : Curia ordinavit Luquernam... fore et esse demolendam, ipsamque reducendam et reponendam prout erat antè edificium. Vide supra Lucanar 2.

† LUQUETUS. Obituarium MS. Eccl. Morin. fol. 2 : In plenitudine obitus quos bursa celarii, minorum brevium, cotidiane, Luqueti, fabricæ ac novarum acquistarum solvunt, Canonici et magni Capellani lucrantur quilibet 2. solidos. Fol. 8 : Duo Capellani Luqueti habent in quolibet mense tres picotinos bladi. Fol. 40 : Et hæc omnia onera solvet bursa Luqueti, cujus bursarius accipiet pro suis laboribus tres solidos Turon. Fol. 13 : Feria 2. post Ascensionem Domini fit semper ad majus altare obitus Domini Simonis Luqueti. Ex quo posteriori loco conjicere est Luqueti bursam ab hoc Simone Luqueto dictam fuisse, quod fortassis in ea primum concluderentur redditus ex hujus Luqueti legatis provenientes, quibus alii subinde potuerunt adjungi, retento semper Luqueti vocabulo.

* LURA, Os culci sive utris ; unde Luridum, apud Festum. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120 : Lura, roie de cus.

* LURALE. [Loir à prendre oysaux. Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.]
* LURCULUS, Parvus Lusus, apud Virgil. Grammat. pag. 94. ut vult Maius.
LURDUS, Ital. Lordo, spurcus, impurus, immundus : vel potius stolidus, quomodo nos Lourdaut dicimus. Lan-

dulfus de S. Paulo in Chron. Mediolan. cap. 1: *Armanus autem ille in tanta perturbatione, in Ecclesia S. Ambrosii ait populo suo congregato: Vobis fiet, prout proverbium dicit, Populo stulto, Episcopus Lurdus.* Vide *Lordicare*.

* *Lours*, ultima notione, in Consolat. Boetii MS. lib. 4:

Quant aucuns est trop paresseus
Enturlez, Lours et oubliés, etc.

* Sed et *Lurdus* dicitur de officio rudi arte fabricato. Gall. *Grossièrement fait*. Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 39: *Supplicans quemdam cutellum cepit... et ipso accuto cum quodam lapide, cum esset Lurdus sive grosso modo fabricatus, esset, etc.*

* *LURGO*, pro *Lurco*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7618: *Lurgo, Gluto, devorator.*

* *LURICA*, pro *Lorica*, vestis militaris, inter Tradit. Monseens. num. 31. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 30: *Et iterum firmavit cum sua sella cum auro parata et suam Luricam.*

LURICULA, LURICATUS. Vide *Lorica*.

† *LURIDATUS*, Squalidus, luridi coloris. Tertull. adv. Marcion. lib. 4. cap. 8: *Qui retro Luridati delinquentiæ maculis et nigrati ignorantie tenebris.*

* *LURIPIPA*. [Poulane. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, XV. s.)]

† *LURITATUS, Luridatus*. Vide *Casioticus*.

LUSA DIABOLICA. Capit. Caroli M. lib. 6. cap. 196: *Illas vero balationes et saltationes, canticaque turpia ac lujuriosa, et illa Lusa diabolica non faciat.* [Vide *Lusum*.]

† *LUSCINUS, ληδών*. Gloss. Lat. Græc. *Luscina*.

1. *LUSCUS*, Strabus, nostris, *Lousche*. Vet. Gloss.: *Στραβός, Strabus, luscus*. Althelmus de Laude Virginum cap. 24:

Mutos et mancos, claudos surdosque repertos,
Luscos ac strabos, qui torta luce fruuntur.

Ita quidem squiore Latio: at purioribus Latinis *luscus* dicitur, qui altero privatus est oculo, Martiali lib. 3. Epigr. 8. lib. 4. Epigr. 65. lib. 9. Epigr. 59. et aliis sine numero. Sic qui apud Ammianum lib. 20. *Arimaspi homines Lusci*, apud Solinum *gens unocula* dicuntur. Gloss. Gr. Lat.: *Μονόφθαλμος, Luscus; μονόφθαλμον ποῖός, Elusco*. Alibi: *Ἐκτροφῶς, Ἐκταέο, obtaeo, Elusco*. Vetus interpres Juvenalis ad illud Sat. 3. v. 128:

. . . . Et statua meditatur prælia Lusca.

Cujus oculus introrsus cedit, id est, cujus oculus alter non videtur. [*] Vide Forcell. edit. Germ.] Vita S. Valarici Abb. Leuconensis cap. 24: *Sed tamen oculum quidem amisit, et Luscus per tempora vixit.* Chronicon Montis-Sereni ann. 1137: *Gerardus, licet Luscus, plures libros ipsi Ecclesiæ scripsit.*

* Qua ultima notione Itali *Losco* vel *Lusco*, et nostri *Lours* et *Lousque* usurpant. Stabil. S. Ludov. ann. 1270. cap. 168. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 245: *Se aucuns hons, ou autres qui fissent mehaingniés... et un autre qui soit sours ou Lours, etc.* Le Roman de Robert le Diable MS.:

Tout entour lui oste les mousques,
Plusours en fait et clos et Lousques.

* 2. *LUSCUS*, dici videtur de colore minus fulgenti, ab Ital. *Losco*, hebes, Charta ann. 761. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 407: *Pro quibus datum est in ipsa venerabilia loca in primis suprascripto pontifici pallio uno de*

blata melella: similiter Sabationi archipresbitero alio pallio de blata Lusca.

† *LUSDI*, Species operis muliebris; an lodix, Gall. *Loudier* vel *Lodier*? Chartularium SS. Trinit. Cadom. fol. 55: *Feminæ eorum trahent bidentes et habebunt messe cum bercariis, et unaquæque operabitur 1. Lusdi post festum S. Michaelis usque ad tempus quo incipiet trahere oves. Eadem repetuntur fol. 60.*

* Vel potius *Corvatæ* species, forte unius diei opera, ut colligitur ex eodem Chartul. fol. 53: *Ricardus et Robertus Walensis dimidia virgatæ opus et unum Lusdi, pro xij. denariis... Elmarus auceps pro uno Lusdi vj. den.* Et fol. 54: *Alpicus pro domo sua unum Lusdi in Aug.*

LUSHBOROW, et *LUSHBURNE*, Vilium monetæ genus, quod in partibus transmarinis ad similitudinem Anglicanæ effictum ævo Edwardi III. hic distrahebatur, quodque Statuto 5. anni ejusdem Regis est prohibitum. Knyghton ann. 1347: *Eodem anno defertur in Angliam per alienigenas et indigenas mercatores falsa moneta, quæ Lushburne appellata est; unde apud Londoniam multi mercatores et alii plures sunt tracti et suspensi.* Chaucerus *Lusheburghs* habet in præludio Hospitis ad Fabellam Monachi.

* *LUSOR, Actor* scenicus. Vide supra *Ludus Christi*.

LUSORES, Falsi testes, in Glossis antiquis MSS. et apud Papiam, [necnon in Glossis Isid. In Excerptis Pithæanis additur *Collusores*, quasi qui colludunt in falso testimonio dando.]

LUSORIÆ vel *LUSORIÆ*, Navigatorum bellicorum species, quæ in fluviis majoribus, qua Romanorum fines disternabant, discurrebant ad limitum custodiam, quæ ita appellata volunt, vel quod in fluviis *luderent*, seu discurrebant, vel quod ex eorum navigatorum genere essent, quibus utebantur ad delicias, ludos, lasciviamque et luxuriam. *Lusoriarum Danubii* mentio est apud Vegetium lib. 4. cap. ult. et in tit. Cod. Th. de Lusoriis Danubii (7. 17.): *Rheni Lusoriarum*, apud Ammian. lib. 18. pag. 125. et *Vopiscum* in Bonoso: *Mosæ Lusoriarum*, apud eundem Ammianum lib. 17. pag. 97. denique *Lusoriarum per Orientem*, in Nov. Theodosii de Ambitu, de quibus omnibus copiose egit Jacobus Gothofredus ad d. tit. de Lusoriis Danubii. Adde Petr. Pithæum lib. 1. Adversar. cap. 14. Salmasius in Notis ad Hist. Aug. pag. 382. 475. et de Jure Attico pag. 740. 751. et alios.

* *LUSORIE*, Irridendo. Epist. 21. Nicol. PP. I. ann. 865. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 405: *Verum hæc Lusorie nobis illi vel dicunt, vel operantur, etc.*

LUSORIUM, Theatrum, sedes ludorum, ubi ludi fiunt. Salvianus lib. 6. de Gubern. Dei: *Longum est nunc dicere de omnibus, et philosophicis, scilicet Oudeis, Lusoriis, pompis, athleticis, petaminariis, etc.* Hujus vocis mentio est apud Lamprid. in Heliogabalo, in Descript. CP. apud vet. interpretem Juvenal. Sat. 4. et Lactantium. Vide Constantinopolim nostram Christianam. [*] Privatum amphiteatrum, ubi gladiatores et venatores exhibebantur, Furlanettono in Forcell. Lexic.]

† *LUSSUM*. Statuta Eccl. Argent. ann. 1435. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 550: *Item ornatum extra mittentem, qui dicitur Ussum em gebraensel; item appropendicium manicarum, quæ dicuntur Lussum, excedentes manicas tunicæ infe-*

rioris... sub pœna excommunicationis (Monialibus) inhibemus.

LUSTER. S. Eulogius lib. 2. Memorial. SS. cap. 11. *Confini vici Lejulensis, qui a Corduba distat quinque milliarios Lustros.* Ubi Ambrosius Moralis, viginti milliaria innuit ait.

LUSTISIUM. Vita 2. S. Carthaci Episc. n. 25: *Cum 30. vaccis et tauro, et duobus armentariis, et cum duobus Lustisiis et vasis ad Civitatem Raithin perrexit.* An *Justitiis*, seu vasis viniariis, de quibus infra, an vero vox Hibernis peculiaris, incertum. [Henschenius in Onomastico ad calcem tom. 3. SS. Maïi suspicatur esse *mulctras* seu vasa, in quibus mulgetur: quod non male convenit loco, ubi de vaccis et lacte agitur.]

* *LUSTRA, Lupanaria loca vel abdita.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7618.

† *LUSTRAMENTUM, Fætor, putor, oletum, foetulentia*, in Glossis Isidor. *Lustramentum* Grævio non solum est purgamentum, sed et locus, ut putat, in quem purgantia foetentia ejiciebantur. Lex 3. § 3. Dig. ad Legem Cornel. de Sicar. et Venef. (48. 8.): *Ut pigmentarii, si cui cicutam, satamandram, acanitum, pityocampas, aut bubrostim, mandragoram, et id quod Lustramenti causa, dederint cantharidas, pœna teneantur hujus legis.* Ubi per *Lustramentum* intelligunt purgamentum. Sed Hottoman. de Verb. Jur. de intemperanti et effrenata rei venereæ cupiditate intelligit, cum cantharidum ea vis sit, ut ad illam incitent. Vide Cujacium lib. 15. Observ. cap. 27.

† 1. *LUSTRARE*, Illustrare, ornare. Jacobus Cardinalis de Coronatione Bonifacii VIII. PP. apud Murator. tom. 3. col. 652:

Hoc illi; verum populus Lustraverat urbem
Arcubus, in morem veterem, etc.

* 2. *LUSTRARE*, Initiare, quo sensu a purioribus Latinis usurpatur: unde a Glossario amandasset, nisi aliter intellexissent viri docti. Acta S. Gratil. tom. 2. Aug. pag. 728. col. 2: *Cumque adductus fuisset ante comitem, arripuit comes hos sermones, dicens: Cur, stultissime, religionis Lustratus es Christianorum magorum, ut audio, et tu magus effectus es?*

** *LUSTRIVAGUS*, Qui vitam agit in *Lustris*, i. e. sordidis locis. Occurrit apud Liudpr. in Legat. cap. 10: *Rustice, Lustrivage, capripes, cornute, etc.*

** *LUSTROSÆ SILVÆ*, in quibus ferarum cubilia sunt, in Ecbasi vers. 329. *Invia Lustra* Virgilio.

† 1. *LUSTRUM*, Fenestra. Jacobus Cardinalis in Vita S. Petri Cœlestini:

Illic et Lustram, ferri quod retia claudunt,
Imminet; unde Pater residens admittere gentes
Alloquiis fuerat solitus, etc.

† 2. *LUSTRUM*, Annus. Fridegodus in Vita sancti Wilfridi sæc. 3. Benedict. part. 1. pag. 175:

Sero quidem rediit, verum tria Lustra peregit
Hospite cum prisco, etc.

Pro quo Eadmerus habet pag. 200: *Eique tribus annis fida societate adhæsit.* Vocem *Lustrum* pro uno anno etiam usurpavit Reginoldus, ut Probat Mabilionius sæc. 3. Benedict. part. 2. pag. 390. in Notis.

LUSTRUS, Frater mariti. Gloss. Arabico Lat. [infra habetur *Lusus*.]

LUSUM, Lusus, Ludus, Pirminius Abbas in Excerpt. ex libris Canonici. : *Nec in nullo loco ballationes, cantationes, et*

saltationes, jocos et Lusa diabolica facere non præsumat. Supra: Viri vestes femineas, femineas vestes viriles in ipsis Kaleendis, vel in alia Lusa quam plurima nolite vestire. [Vide Lusa diabolica.]

* **LUSURIA**, Jus utendi aliqua re. Charta tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 779: *Maino cognominatus Chaort... dedit decimas suas de Chastellerio de terris cultis et colendis et etiam de omnibus bocis Lusuriam.*

LUSUS, Frater mariti, Papiæ, et Glossis antiquis MSS. [Supra legitur *Lustrus*.]

* **LUTA**, pro Lucta, pugna ludicra. Comput. ann. 1399. inter Probat. tom. 8. Hist. Nem. pag. 154. col. 2: *Pro una canna panni de Sguiracio, data pro Lutiis factis sive faciendis die beati Ludovici, quæ fiunt in Nemauso, ut est moris, etc.* Occurrit rursus in altero ann. 1482. ibid. tom. 4. pag. 20. col. 2. ubi et *Lutator* pro *Luctator*.

† **LUTANA**, Testudo, cithara, Gall. Lut. Acta S. Godelevæ, tom. 2. Julii pag. 415: *Fractis vocibus auditum demulcere Lutanzæ et fistulæ.*

† **LUTANISTA**, Citharista. Bernardus de Breydenbach Itin. Hierosol. pag. 210: *Hac tamen conditione, ut unus ex familia Dominorum Lutaniæ... secum pergeret, quia et Trutzelmannus ipse in ejusmodi instrumentis musicalibus erat peritus.*

† **LUTARE**, Luere, lavare, λύω, in Glossis Lat. Græc. Sangerm. Gloss. Cyrilli: Ἰλύω, Luo, Luto, Labo, (Lavo.) Lutare, pro Solvere, luere, legitur apud Nonium ex Varrone. Aliis Lutare est Luto oblinire, maculare.

1. **LUTER**, S. Eucherius: *Luteres*, in *Regnorum, conchæ, vel canthari aquarii*. [Papias: *Luteres* in *Regnorum libro, Conchæ vel canthari aquarium dicuntur*. Idem Papias: *Luter, Vas æneum 40. batos capiens, a tuendo dictus*. Ugitio: *Luter etiam dicitur lavatorium et quoddamque vas purgandis sordibus deputatum*. Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Luter, un vase ou lavoir*. Johanni de Janua, ut et] Willel. Britoni in *Vocab. dicitur Concha, vel cantharus*. Sic etiam ferme Gl. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. ex Græco λουτήρ, quo vocabulo *baptisterium* intelligit Anonymus in *Descript. S. Sophiæ*. Hist. Miscella in *Rhinotmeto* ann. 10: *Multitudo vero civitatis tumultuata ad Luterem Ecclesiæ congregata est*. Ubi Theophanes λουτήρα habet. [S. Hieronymus adv. Jovinianum: *Luter in tabernaculo funditur*.] Vide Reg. 3. cap. 7. et lib. 4. cap. 16.

2. **LUTER**, LUTRA, Animal amphibium, quod κύνα ποταμίου vocant Ælianus et Aetius: Galli *Loutre*. Walafridus Strabus lib. 1. de Vita S. Galli cap. 28: *Viderunt piscem magnum in aquæ collectione natantem, duosque illum insequi Lutros, etc.* Lutra, Plinio, et aliis. Beda in Vita S. Cuthberti Episc. n. 18: *Venere de profundo maris quadrupeda, quæ vulgo Lutræ vocantur*. Epist. 89. inter eas, quæ sub Bonifacii Archiep. Moguntini nomine editæ sunt: *Gunnam de pelibus Lutrarum tuæ fraternitati misi*. Occurrit etiam apud Fridericum lib. 1. de Arte venandi cap. 7. Vide Fullerum lib. Miscell. sacræ. cap. 18. et Brunfeldium in voce *Fiber*. [Erminium et Lutria, in Constitutionibus Catalanæ laudatis in *Cultellare*.] Roccus martrinus et Lutrinus, in Capitulari ann. 808. cap. 5. Vita Caroli M.: *Ex pellibus Lutrinis thorace confecto humeros ac pectus hieme muniebat*. Loutriers dicti in *Consuetud. Hannon.* cap. 100. qui lutras venantur.

† **LUTERIUM**. Vide paulo post *Luthe-rium*.

† **LUTES**, Splendentes, apud Papiam.

† 1. **LUTEUS**, Species vasis, idem quod *Luter*, si non ita legendum. Pontificale vetus Eccl. Bisunt. apud Marten. de antiqua Eccl. Disciplina in divinis celebrandis officiis pag. 311: *Interim dum legitur Evangelium præparentur Luteus, et manutergis, et præcinctoria, et cetera vasa quæ necessaria sunt ad abluendos pedes.*

† 2. **LUTEUS**, Lucius piscis. Vide *Luceus*.

† 3. **LUTEUS**, adject. *Rosæus vel rubens, rubicundus vel croceus*, apud Papiam. Idem fere Johannes de Janua. Isid. lib. 19. cap. 28: *Luteus, Color rubicundus, quod est croceus: nam crocus Lutei coloris, ut Croceo mutataque velleria luto*. Perottus: *Luteus est dilutior rutilus, qualis est color auri; unde Luteus dictus videtur, quasi dilutus. Hinc violæ hujus coloris Luteolæ appellatæ, et Lutea herba, qua chryscolla tingitur et vitellum in ovo Luteum appellamus*. Hadrianus Junius: *Luteus, quale est ovi vitellum, quo colore flammeum novis nuptis tingebatur*. Plinius lib. 21. cap. 8: *Lutei video honorem antiquissimum in nuptialibus flammæ totum fœminis concessum*. Fusiora hæc de re nota, quam ne prætermitteremus, nostri Glossatores effecere. Vide *Lutum*. * Testam. ann. 1590. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. 6: *Dedit atque erogavit Katherinæ Brachete nepti suæ suam tunicam Luteam et descariatam.*

* **LUTHERINGUS**, pro Lotharingus, vulgo Lorrain, in Vita S. Ludmil. tom. 5. Sept. pag. 354. col. 2. Vide supra *Lotharegna*.

LUTHERIUM, Straguli lectarii species; nostris *Lodier* vel *Loudier*. Ordericus Vital. lib. 4. pag. 539: *Guthlacus Lutherio melotinæ, in quo solebat orare, ipsum circumdedit*. Eadem habentur in Vita ejusdem Sancti cap. 31. [tom. 2. April. pag. 46. nisi quod ibi *Luterium* scribatur pro *Lutherium*.]

† **LUTHIAMEN**, pro Linteamen, Linteum. *Cum duobus blanketis et duo paria Lutheaminum pro capite*, in Testamento ann. 1415. apud Rymer. tom. 9. pag. 277. Intelligo linea pulvinaris tegmina, Gall. *Tayes d'oreiller*.

† **LUTIFIGULUS**, pro quo aliis figulus nude, apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 386. ubi de fundatione Monasterii Hilgental. Ord. Præmonstrat.

* **LUTINA**, Testudinis species. Locus est supra in *Fidella*. Vide *Lutana*.

* **LUTIO**, Charta Frider. II. imper. ann. 1219. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 876: *Terram scilicet arabilem, prata, silvas, saliceta, Lutiones, venationes, piscationes cura omnibus suis pertinentiis et adjacenciis, etc.* An jus piscandi lucios? Vide supra *Luceus*.

† **LUTIUS**, Lucius piscis. Vide *Luceus*.

† **LUTOR**, λύω, in Glossis Lat. Græc. Gloss. Cyrilli: Ἰλύω, Lutor, lavator. Aliæ: *Lutor, ἡλαστής*, Qui insolat, seu pannos aliave soli exponit, ut siccentur vel albescant. Melius, ut putat Martinus, scriberetur, *Lotor, a Lavo; Lutor enim a Luo ducendum*.

† **LUTRA**, LUTRIA, LUTRINUS. Vide *Luter 2*.

* **LUTRIUS**, Idem quod *Luter 2*. Gall. *Loutre*. Pactum inter Bonon. et Ferrar. ann. 1193. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 894: *De Agnellinis, de curionibus, de Lutriis, de martiris, etc.*

† **LUTULENTIA**, *Feculentia, fetiditas,*

sordiatio, Johanni de Janua; *Ordure de boe*, in Glossis Lat. Gall. Sangerm.

LUTUM, Hispanis *Tapia*, nostris *Muraille de terre, Cloison de mortier*. [Lutamentum, Catoni de Re Rust. cap. 128.] Epitaphium Adelfonsi V. Regis Hispan. in Monasterio et Ecclesia Pinnatensi: *Hic jacet Rex Adelfonsus, qui populavit Legionem, post destructionem Alancaor, et dedit ei bonos foros, et fecit Ecclesiam hanc de Luto et latere... obiit era 1065. etc.* Alia Inscriptio ibidem: *Hic, quam cernis, aulam S. Joannis Baptistæ olim fuit Luteam, quam nuper excellentissimus Fredenandus Rex et Sanctia Regina ædificaverunt lapideam, etc.* Epitaphium ejusdem Ferdinandi Magni æræ 1103: *Et fecit Ecclesiam hanc lapideam, quæ olim fuerat Lutea*. Adde Inscriptio aliam apud Ambrosium Moralem lib. 10. cap. 12. Græcis recentioribus πηλός, quæ vox *Lutum* sonat, *Cretam* significat.

LUTO vel **COENO** **NEGARE**. Lex Burgund. tit. 34. § 1: *Si qua mulier maritum suum, cui legitime nupta est, dimiserit, necetur in Luto*. Quo referunt, quæ habet Tacitus de Moribus German.: *Ignavos et imbelles et corpore infames Coeno et palude, injecta insuper crate mergunt*. Vide *Cœnitus, Fossa*.

* **LUTUOSUS**, [Gallice *Boueux*: « Prior porta est Burgi ad quam aditus erat Lutuosus nimis. » (Diar. Burchard. éd. Thuanæ, II. 310. an. 1497.)]

* **LUTUS**, Genus ligni, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

† **LUVELLUS**, pro *Livellus*. Vide in hac voce.

* **LUX DEI**, Dies Dominica. B. de Amorbis in Speculo sacerdot. MS. cap. 7:

Luce Dei manda subjectis festa colenda, Moram servando patriæ bene notificando. Quere novam lunam post Nonas Martis, et inde Luce Dei trina celebrare ordine pascha.

[** Pro omni hebdomadis die, in Rein. Vulp. lib. 3. vers. 857:

Septima cras Lux est, nunc sexta nec utor in istis Carne domi, etc.

* Gallicum vero *Luxe*, Pellitii genus, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 140. Chartoph. reg. ch. 238: *Six milliæ de Luxe, etc.* [** Lynx.]

† **LUXIARDUS**, Dignitatis genus apud Januenses. Annal. Genuens. Georgii Stellæ apud Murator. tom. 17. col. 1017: *Baptista de Franchis olim Luxiardus Januensis, qui regius Capitaneus dicebatur, etc.*

† **LUXORIUS**, pro Lusorius, in Gestis Hugonis Episc. Cenoman. apud Mabilion. tom. 3. Analect. pag. 352.

LUXURIA, Stupri peccatum. *Luxus venereus*, apud Aurelium Victor. in Epitom. in Constantino; *Luxuriæ concubinatice*, in Concilio Meldensi cap. 74. Concilium Aquisgranense III. ann. 860: *Canonum cum de incestis præscribitur, de conjugatis loquuntur, non de his qui non licite passim coeunt, quos vel Lucuriosos, vel adulteros vocari manifestum est*. Mox: *Cæterum vel qui nondum nupti sunt, vel qui intercedente morte separati sunt, si concumbant cum alieno, non tales adulterio, sed Luxuriæ crimine denotantur*. Concilium Arelatense ann. 1267. c. 12: *Item illi, qui Luxuriam expleverunt, cum matre, sorore, vel cum alia consanguinea sua, etc.* Vetus Interpres Novellæ 77: *Ut non Luxuriantur homines contra naturam*. Vide *Reginonem* lib. 2. cap. 35. Occurrit passim.

LUXUS, pro *Luxatione* membrorum.

Utitur Apuleius lib. de Virtutib. herbar. cap. 31. § 4.

* **LUYTA**, pro Lucta, luctatio, in Comput. ann. 1503. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 80. col. 1. Vide supra *Luta*.

* **LUZ**, Pars hæreditatis sorte acquisita. Vide *Lot*. Charta ann. 826. apud Meichelbec. tom. 2. Hist. Frising. pag. 261: *Trado... domui sanctæ Mariæ in loco Ismaninga iugeris vj. et de pratis unum, quod dicimus Luz*. Nisi sit mensuræ agrariæ nomen.

* **LYA**. Vide supra *Lia* 3.

† **1. LYARDUS**, ut supra *Liardus*, Equus coloris cinerii scutulis distinctus, Gall. *Cheval gris pommelé*. Testamentum ann. 1328. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 225: *Donavit duos equos suos, videlicet Lyardum et bayardum, etc.*

* **2. LYARDUS**, Moneta minutior. Vide supra *Liardus* 2.

† **LYCHINUS**, LYCHNIUM. Vide in *Lichinus*.

† **LYCISCA**, quod est genus canum júbis inflexis villosum atque fortissimum, in Actis Ven. Ezonis, tom. 5. Maii pag. 57. Sic dicitur a λύκος, Lupus, quod sit lupo similis et quasi ex lupo et cane nata, ut habet Eugenius Tolet. Carm. 22:

At lupus et catula formant coeundo Lyciscam.

Eadem ex Plinio refert Isidorus lib. 12. cap. 2. ubi *Lyciscos* vocat hujusmodi canes; sed *Lycisca*, non *Lyciscus*, habent Virgilius, Ovidius, etc.

* **LYDA**, Præstatio, tributum, ut supra *Lidda*. Reg. episc. Nivern. ann. 1287: *Lydæ panetariorum episcopi valent circa quadraginta libras*. Vide in *Leudis*.

* **LYDE**. Vide supra *Licz*.

† **LYEF-YELD**. Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu de Gavelkynd pag. 27: *Tenentes de Waldis non possunt arare terras suas ab æquinotio autumnali usque festum B. Martini sine licentia, et ideo reddunt annuatim dimidiam marcam ad festum S. Martini, sive fuerit persona, sive non; et vocatur Lyef-yeld*.

† **LYGIUS**, pro *Ligijs*, de quo supra. *Lygium homagium*, in Opusculo Gualvanei Flammæ, tom. 12. Muratorii col. 1032.

* **LYMACIA**, [« Fons baptisterii immunde stat et reperte fuerunt ab infra circum *Lymacie* et *yranee*. » (Chevalier. Visit. episcop. Gratianop. p. 57.)]

† **LYMPHARE**, Adaquare, lympham præbere. Vita S. Johannis Abb. Pulsan. tom. 4. Junii pag. 58: *Per desertum vitæ hujus gregem sibi subditum manna pavit ac Lymphavit. Lymphare vinum*, Vinum lympha seu aqua diluere, in Processu de B. Petro Luxemburgensi tom. 1. Julii pag. 539.

† **LYPSANUM**, SS. Reliquiæ. Vide *Lipsana*.

† **LYRCUS**, pro *Lucus*, a Græco λύκος, Lupus, bis legitur in Vita MS. S. Winwaloei e Bibl. Landevennecensis.

† **LYRIDES**. Vita S. Neoti Abbat. n. 24: *igne supposito panes sartagini ad coquen-*

dum commiserat, quos nonnulli Lyridas appellant. Sed legendum *Collyridas*. Vide in hac voce.

† **LYRIZARE**. *Lynam pulsare*, apud Falcon. Benevent. in Chron. ann. 1119.

† **LYTÆ**, Qui tribus annis Legum studio impensis quartum adjungebant: de his Justinian. ad Antecessores § 5: *Sed quia solitum est anni quarti Studiosos Græco et consueto quodam vocabulo λυτακ, appellari; habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen*. Sic autem dictos volunt quidam, quod exacto illo studiorum curriculo jamjam solvendi essent, ac legendi libertate, nullo interprete magistro, donarentur: Turnebus vero lib. 8. Advers. cap. 19. sic. dictos mavult, quasi *Solutores, qui civili sapientia tantum promoverunt, ut Legum ænigmata possint subtiliter et accurate dissolvere*, juxta illud Juvenalis Sat. 8:

Qui juris nodos legumque ænigmata solvat.

† **LYTANIÆ**, pro *Litanîæ*, in Chronico Mellicensi pag. 326. Vide *Litanîæ*.

* **LYTOSTRATUM**, [Pavement. (Gloss. Lat. Gall. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.) Cf. Lithostrotos.]

† **LYTRUM**, λύτρον, Pretium redemptionis, quod pro redemptione solvitur. S. Maiolus a Sarracenis cum suis comprehensus ad Cluniacenses pro *Lytro* scribens ait: *Redemptionis pretium, si placet, mittite pro me et his qui una mecum capti tenentur*, apud Mabillon. tom. 3. Annal. Benedict. pag. 614.

M

M

M. LITTERA numeralis, quæ mille denotat. Unde versus:

M. caput est numeri, quem scimus mille tenere.

Eidem litteræ si recta linea superaddatur, mille millia significat.

M. in superscriptione cantilenæ, medio-criter melodium moderari mendicando, memorat. Notkerus Balbulus Opusc. Quid singulæ litteræ significant in superscriptione cantilenæ. Vide A.

MAA

* **MAAGIUM**, Præstatio, ut videtur, pro facultate excindendi in silva arborem Maialem. Inquisit. jur. Bellifort. in Reg. 84. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 89. v. col. 1: *Præpositus Bellifortis... habet in foresta Valeiæ herbagium et Maagium*. Vide infra *Maius*.

† **MAAGNEYA**, Familia, domus. Regestum LIII. Philippi V. Reg. Fr. ann. 1316. et 1317. fol. 129. tit. 310. in Chartophylacio regio: *Videlicet in villa de Me-*

MAA

niz XXVIII. Maagneye hominum. In villa de Senoncourt due partes XXIX. Maagneyarum hominum.

† **MAALMAN**, Saxonibus, Homines famulatum, servitium facientes. Anglo-Saxonibus *Male*, est vectigal, tributum; *Man*, homo. Ita *Maleman*, seu *Maalman*, est homo tributo obnoxius. At *Malman*, Germanis *Mahelman*, fideles Ecclesiarum, et Ministeriales interpretatur Goldastus. [Eccardus vero ad Leg.

Salicam pag. 32. Homines certa conditione et pacto cuidam addictos. Schilte-
rus in Gloss. Teuton. Hominem ad cer-
tum mallum pertinentem subditum.]
[* Quibus jus erat in mallis interesse,
Grimm. Antiq. Germ. pag. 768. Vide
Mittern. Princip. Jur. Germ. § 82. not.
12.] Charta Caroli M. in Monumentis
Paderbornensib. pag. 325: *Omne regale
vel sæculare iudicium super suos servos,
et lidones, et liberos Malman et mund-
man et omnes utriusque sexus homines,
etc. Charta Ottonis M. Imp. ann. 961. in
Chr. Episcop. Mindensium pag. 794: Hominibus quoque famulatum ejusdem
Monasterii facientibus, qui Saxonice Mal-
man dicuntur, prædictum mundeburdum
et tuitionem nostram constituimus. Charta
Henrici III. Imp. in eod. Chr.: Homines
ipsius Ecclesie francos, liberos, Ecclesias-
ticos, litones, Maalman, vel servos cujus-
libet conditionis. Quæ verba occurrunt
iterum in Diplom. Conradi Salici et
Henrici IV. pro eod. Monasterio, et in
Edicto Henrici II. apud Goldastum
tom. 3. Constitut. Imper. pag. 311.*

¶ Si quid ex præallatis locis con-
jicere licet, videtur voce *Maalman* eos
potissimum significari qui Ecclesie vel
Monasterii alicujus servitio erant man-
cipati; ex quibus alii conditione servi
erant, alii servituti ultro susceptæ tan-
tum obnoxii. Horum vero quidam ita se
suaque servituti addicebant, ut ingenu-
itate retenta, annuum censum tan-
tum pensarent; nihilominus tamen
homines vel servi Ecclesie, cui ultro
sese obtulerant, vocabantur. *Maalman*
ergo dicti quod homines erant tributo
obnoxii. Fuere etiam apud Romanos
ejusmodi homines qui alicujus Numinis
servitio mancipati sumtibus suis sacras
illius functiones sustinebant, a quo
onere cum se pecunia redemissent,
ejusdem Dei liberti dicebantur. Vide
Oblati 2.

¶ **MAANELLUS**, Campana mediocris.
Charta Egidii Archidiacon. Morin. de
oneribus Matriculariorum Eccl. Antisiodor.
ann. 1235. ex Tabular. ejusd.
Eccl.: *Concessit etiam eis quod ad pulsa-
tionem campanarum quæ chori appellantur,
et aliarum quæ mediocres sive Maanelli
appellantur, quandiu vixerint mi-
nime teneantur.* Has vulgo etiamnum
vocat *Meneaux* et *Moineaux*, a Gall.
Meneur, minor, *Moindre*. Vide *Meenellum*
et *Monellus*.

¶ **MAB**, Filius, idiomate Aremorico,
Hibernis *Mac*. Tabular. Kemperleg.:
*Rivallon Mab Moam, gravi infirmitate
detentus, monachalem habitum suscepit.*
Ibidem: *Kadou Mab David. Killæ Mab
Gusfredi, etc.* Vide *Mak*.

¶ **MABRANA**, pro Membrana, charta.
Tabular. Majoris Monast.: *Ego Conanus
minoris Britannie Comes, magnæ scilicet
potestatis sub Dei ordinatione minister...
manu propria signum S. Crucis in Ma-
brana ista effigiavi.*

¶ **MABRUS**, Mars, in Glossar. Cassin.
ann. circ. 700. inter schedas D. de Monte-
tefalcone.

¶ **MAC**. Vide *Mab* et *Mepe*.

¶ **MACA**, a veteri Gallico *Macaut*, Pera,
Poche, besace. Menotti sermones fol. 139:
*Cognoscitis quod non possumus semper
habere uxores juxta nos appensus ad zo-
nam nostram, vel potius ferre in Maca
nostra; nisi legendum sit Manca, Gall.
Manche.*

¶ **MACAGNATUS**, pro *Magagnatus*, Mu-
tilus, corruptus, vitiatus, Ital. *Magag-
nato*. Stat. Pistor. ann. 1107. apud Mu-
rator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col.

562: *Et sicut ipsi arbitri fuerint arbi-
trati de equis mortuis, et de tantum Ma-
cagnatis,.... teneat emendare.* Vide in
Mahamium.

¶ **MACANA**, MASANA, Acad. Hispan. in
Diction. Ensis Indicus ligneus. Testam.
reg. Mafaldæ ann. 1256. tom. 1. Probat.
hist. geneal. domus reg. Portug. pag.
33: *Mando ei (infanti) unam Masanam
alambre optimam. Infra: Unam Ma-
canam de alambre.* Vide *Maçanam*.

¶ **MACANUM**, Charta Lusitan. apud
Brandao. tom. 5. Monarch. Lusitan.
pag. 304. vº: *Unam copam deauratam in
Macanis, et circa bitorium et circa pe-
dem.* Vide *Circa*.

¶ **MACARELLUS**, Piscis species nota,
vulgo *Maquereau*. Charta Phil. comit.
Fland. ann. 1163. in Chartul. 1. Fland.
ch. 325. ex Cam. Comput. Insul.: *Mille
Macarelli duos denarios.* Vide *Maquerel-
lus*.

¶ **MACARIA**. Sugerius in Vita Ludovici
Grossi: *Tympanis et Macariis et aliis
instrumentis horribiliter resonabant.* Sed
legendum *Anacaris*, ut emendat Meur-
sius. Sunt autem ἀνάκαρα tympana infe-
riori parte rotunda. Ita Martinus in
Lexico.

¶ **MACARII**, Secta quædam Manichæo-
rum, de qua Augustinus lib. de Hæresib.
cap. 46. et auctor Prædestinati lib. 1.
Hæresi 46.

¶ **MACATURA**, Livor, contusio, Hisp.
Macado, Gall. *Meurtrissure; Coup ma-
chat* supra in *Ictus*; quod *Macha* seu
clava maxime fiat, sic fortassis dicta.
Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 69. Char-
toph. reg. ch. 286: *Item probare intendit
dictus Alquierius... quod (Petrus) in fine
suo et post finem corpus suum seu cada-
ver erat et fuit et apparuit omnibus qui
viderunt, palpaverunt et tenuerunt abs-
que aliquo vulnere et absque aliquo ictu,
truncatura, vel Macatura, vel læsura.*
Stat. castri Renaldi lib. 2. cap. 42. vº:
*Si vero non exiverit sanguis et fecerit li-
vidum vel Macaturam, puniatur in soldis
quinguentis.* *Macheure*, eodem sensu,
in Lit. remiss. ann. 1472. ex Reg. 197.
ch. 260: *Il n'y eut point de sang expandu,
mais seulement Macheure. Machure* ex
Consuet. Nivern. in *Maceratura*. [* Vide
S. Rosa de Viterbo Elucidar. tom. 2.
pag. 100. voce *Maçadurans*. Acad. Matrit.
Mazada, Clavæ ictus, unde scriben-
dum videtur *Maçatura* in locis supra
allatis.]

¶ **MACCARONES**, Genus edulii delicati.
Acta B. Guillelmi Eremit. tom. 1. Aprili-
lis pag. 883: *Invitaverat Guillelmum ad
prandium... eique apposuerat Maccarones
seu lagana cum pastillis.*

¶ **MACCATÆ** CARNES, probabiliter pro
Macatæ, Italice, *Scannate*, utpote moris
est Judæorum. Stat. Nicie ann. 1233. in
Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 148:
*Statusimus amodo macellus Judæorum sit
a macello fidelium separatus, ne carnes
a Judæis in judaico more maccatas et
forçatas, etc.* [FR.]

¶ **MACCEGARUS**. Vide *Mavecharius*.

¶ **MACCIUS**. [Baculus: « Pro sexa-
ginta Macciis seu baculis et triginta
quatuor longis pro palliis et una lancea
magna. » (Mand. Camer. Apost. f. 25. an.
1458-60.)]

¶ **MACCLA**. Charta Pandolfi et Landolfi
Ducum Beneventan. apud Ciarlantum
in Samnio pag. 241: *Abinde quomodo
incipitur ipse mons, qui est super vallem
frigidam et silva vadit per verticem ip-
sius montis usque in Maccle, qui dicitur
de Godini. De secunda parte a Mac-
cle, qui dicuntur de Godini, usque in*

fluvio, qui dicitur Trinio majore, etc.
[* Silva. Vide Murator. Antiq. Ital.
tom. 2. col. 151. A.]

¶ **MAGCONES**, Bollandistis videntur
esse Vermes fabis infesti. Miracula S.
Zite tom. 3. Aprilis pag. 518: *Pro fu-
gandis tempestatibus et Macconibus quod
non apparetur et damnum non facerent
in supra dicta terra et blavis, etc.*

¶ **MACECONICI**, Italici *Maceconchi*, Ec-
clesiastici inferioris gradus et subseclii.
Processionale Mediolan. edit. S. Caroli
pag. 5: *In sancto Victore, Maceconici di-
cunt ter Kyrie eleison submissa voce, et
Veglonis alternatim.* Idem videntur
esse qui in Ecclesia S. Laurentii Ge-
nuensis *Massaconis*, in Parisiensi *Ma-
cicoti*, Gall. *Machicots*, et in aliis *Eco-
tiers* appellantur. Vide Menag. ad vo-
cem *Machicots* et infra *Massicoti*.

¶ **MACELATOR**, Idem qui *Macellator*,
Carnifex. Chron. Foroju. ad ann. 1805.
in Append. ad Monum. eccl. Aquileg.
pag. 30. col. 2: *D. Johannes cepit... bo-
ves et armenta et castros bene in magna
quantitate Macellatorum de civitate, quæ
erant... in pascuis ipso die. Maceclier,
eodem sensu, in Charta Margar. comit.
Fland. ann. 1274. ex Chartul. 1. Fland.
ch. 264. Reg. Cam. Comput. Insul. sign.
*Papier velu: La hale des Machecliers, le-
quelle li Macheclier meismes tiennent.*
Terrear. Hannon. ex ead. Cam.: *Et Li
Machecliers qu'il ne puist wagner au
pourchiel tuer ke six deniers. Meeclier,*
in Lit. remiss. ann. 1410. ex Reg. 165.
Chart. reg. ch. 76. Vide *Machecarii* et
Massellarius.*

¶ **MACELINUS**, an pro *Marobotinus*,
Monetæ species? Vide in hac voce. Ne-
crol. S. Genov. Paris. ex schedis D. Le
Beuf: *ix. Cal. Jul. obiit Petrus Rufus
diaconus de monte S. Genovefæ: dedit
nobis librum Abel, librum scintillarum
et 200. Macelinos in 1. domum sitam in
clauso S. Symphoriani.*

¶ **1. MACELLA**, pro *Macellum*, *Bouche-
rie*. Charta ann. circ. 1489. apud *Madox*
Formul. Angl. pag. 392: *Situatis in pa-
rochia sancti Nicholai ad Macellas Lon-
don. Massiliæ, lou Masseou.*

¶ **2. MACELLA**. Charta Johannis Episc.
Ruthen. ann. 1375. inter Instr. tom. 1.
novæ Gall. Christ. pag. 53: *Cum pro
tuitione et defensione villæ Ruthenæ fiat
seu incepta fuerit per vos quædam barba-
cana cum quodam portali... cumque ur-
gente necessitate oporteat Macellam sinis-
tram exitus dicti portalis dictæ barba-
canæ, et parietem ipsius Macellæ construi
et edificari infra cimiterium dictæ Ecclæ-
siæ, dictumque parietem conjungi cum
pariete ipsius Ecclesie ad situm cum Ma-
cella dextra exitus dicti portalis dictæ
barbacanæ, etc. Mendum est, ni fallor:
legendum enim videtur *Manica*, qua
voce ædificium alterius lateris veluti effi-
ciens, significatur. Vide *Manica* 3.*

¶ **MACCELLANUS**, pro *Macellarius*, Car-
nifex. Charta ann. 1260. inter Instr.
tom. 6. Gall. Christ. col. 372: *Præterea
licet episcopo in parte sua tres furnos
facere, et unum macellum, in quo tamen
sint seu esse possent septem Macellano-
rum tabulæ et non ultra.* Vide supra *Ma-
cellator*.

¶ **1. MACELLARE**, Papiæ: *Occidere,
inde macellum locus, et macellarii homi-
nes.* Vocabul. utriusque juris: *Macel-
lare est mactare vel trucidare. Inde di-
cuntur macellarii qui pecora vel quadru-
pedia mactant.* Statuta Arelat. MSS. art.
42: *Et idem statuimus in eo qui vendidit
Christianis carnes intersectas vel Macel-
latas a Judæis.* Idem occurrit in Statu-

tis Avenion. MSS. Rolandinus Patav. de factis in marchia Tarvis. lib. 8. cap. 285 : *Sarraceni autem locum defendentes sagittis, et ipsi sagittis et lanceis sunt occisi, et ut bruta animalia Macellati.* Hinc emendandum Chron. Siciliæ ad ann. 1316. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 79. ubi *maceranandum* pro *macellandum* legitur.

* 2. **MACELLARE**, In macello venum exponere. Charta ann. 1307. in Reg. 42. Chartoph. reg. ch. 4 : *Verumptamen ad Macellandum et vendendum tales carnes vobis dicto Petro et aliis macellariis concedimus, etc.* Vide infra *Macellum facere*.

* 3. **MACELLARE**, Exenterare, purgare ; quo sensu *Habiller* dicimus. Charta ann. 1336. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 103. r. : *Debet major prædictæ villæ domino utili dictæ villæ imperpetuum omni anno in crastino festi natiuitatis Domini unum porcum totum Macellatum, visceribus vacuatum et paratum ad quoquendum.*

MACELLERIA, Vide *Missellaria*, in *Misselli*.

† **MACELLARIUS**, Qui carnes, interdum, etiam obsonia lautiora, in macello vendit. Artemidorus lib. 3. cap. 37. scribit, *Macellarios et lanios carnem conscindentes et vendentes periculum et damni significativos esse.* Charta ann. circ. 984. tom. 2. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 46 : *Dedimus autem iterum iis omnes emendationes et omnia vadimonia omnium satisfactionum omnium ibidem consistentium, et consuetudines Macellariorum et paletariorum in alodum illum habitantium.* Adde Chron. Farfense ann. 1077. Catalogum MS. ann. 1328. Confratern. B. M. Tolos. Constit. Frederici Reg. Sicil. cap. 38. [*] Guegard. in Proleg. Chartul. S. Petri Carnot. pag. 63.] Vide mox *Macellum*.

* **MACELLATA**, Idem quod infra *Mesailhata*, Modus agri. Vide in hac voce. Lit. admort. pro eccl. Tolos. ann. 1454. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 111 : *Item plus quatuor Macellatas prati... confrontatas ab una parte cum honore Bernardi Bissa de Castaneto, etc.* Vide mox in *Macina* 2.

MACELLATOR, Macellarius, carnifex, *κρεοπώλης*, *Negotiator artis macellarie*, in veteri Inscript. Lugdunensi. Ugutio : *Carnifex, homicida, vel Macellator.* Alibi : *Macellarius, qui pecora macat, vel carnes vendit.* Gloss. Lat. Græc. : *Macellarius, ὀφρωνπώλης.* [*Macellarius, Maise-lier, boucher,* in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.] Occurrit in Charta ann. 1250. in Notis ad Concilia Narbon. Baluzii. Vide Meursium in *Μακελλάρης*, et Salmasium ad Capitolinum pag. 173. [Vide *Macellarius*.]

MACELLARIUS, pro *Macellarius*. Joan. Bromptonus pag. 1012 : *De quibus omnibus nullus evasit, nisi vanus rusticus Macillarius, etc.*

* **MACELLINOGIUM**, Charta Guil. comit. Pontiv. ann. 1049. ex Reg. forest. comitat. Alenc. in Cam. Comput. Paris. fol. 9. v. : *Insuper concedo eis (monachis S. Mart. de Sagio) et confirmo Macellinogium, quod est in nemore Stoparum.*

* **MACELLO**, Macellarius, carnifex. Stat. synod. eccl. Tornac. ann. 1366. pag. 49 : *Hæc sunt officia clericis interdita quæ volumus omnino scire, puta camporis, tabernarii, carnificis per senet, quod vulgariter dicitur Macello sive makelen.* Vide supra *Macelator*.

* **MACELLUM FACERE**, Carnes in ma-

cello venum exponere. Vide supra *Macellare* 2. Inventar. ann. 1233. ex Cod. reg. 4659 : *Habet commune Avinionis bancagium, scilicet duos cavos multonis in quolibet macellario faciente Macellum.* Nostris alias *Macel*, *Masel* et *Mazel*, pro *Boucherie*, *Laniarium*. Lit. remiss. ann. 1388. in Reg. 133. Chartoph. reg. ch. 24 : *Iceului Hugonin s'estoit mucié ou grant Masel ou boucherie de la ville de Chalou. Aliæ ann. 1460. in Reg. 192. ch. 84 : Laquelle femme le suppliant trouva en la boucherie ou Macel.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Mazel, Prov. macellum, carnificina. Mazellar, Prov. macellare. Mazelier, Prov. macellarius, carnifex. Mazel, in Charta ann. 1368. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 704. art. 5.*

† 1. **MACELLUS**, Dies qua merces in foro venum exponuntur, Gall. *Jour de marché*. Charta Bolconis Ducis Silesiæ ann. 1337. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 42 : *Quod in eisdem villis et etiam aliis a dicta civitate infra miliare circumferentialiter situatis non debeat haberi taberna aliqua, nec aliquis operarius nocivus civitati, sicuti pistores, carnifices, sartores et fabri, et præcipue in Cirila ubi taberna ab antiquo habita quatuor Macellis est exempta.*

* 2. **MACELLUS**, Macellarii mensa, Gall. *Etal*. Libert. bastidæ de Solomn. ann. 1327. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 20 : *Banqui seu Macelli pro carnibus scindendis, etc.* Vide infra *Massellus*.

* **MACELLUS**, Officina, in qua dilaniantur et venduntur carnes. Stat. Nicæ ann. 1233. in Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 148 : *Statuimus amodo Macellus Judæorum sit a Macello fidelium separatus, ne carnes a Judæis judaico more macatas et forcatas, etc.* [FR.]

* 3. **MACELLUS**, Præstatio, quæ a macellariis fit ; vel a quocumque qui merces in macello venum exponit. Charta ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 569 : *Pedagia sive leudas, Macellos, forgia, corrogia, alberguia et alias quascumque possessiones et bona... concessimus.*

* **MACENATA**, Familia, idem quod *Maisnada*. Stat. Ferrar. lib. 2. rubr. 107. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 809 : *Et de eo, quod habet femina de Macenata pro dote, vel alio modo, non solvat collectam.* Vide infra *Macinata* 2.

MACEPEDICULUM, Tabularium S. Petri Generensis, apud Marcam lib. 4. Hist. Beneharn. cap. 10 : *Dedit Dominicaturam quandam... quam habebat in Algar, et apud Idronium quoddam nasale, quod antiqui Macepediculum appellaverat.* [* *Piscariæ species videtur.*]

1. **MACERA**, **MACERIA**, **Macellum**. Papias : *Machera vocabatur locus in macello, ubi maxime actiones fiebant commercii, unde et macellum dicitur.* Ugutio et Joan. de Janua : *Macera, i. macellum. Inde macerarius, macellarius.* [*Macera, Boucherie, maiseliere,* in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.] Charta Gerardi Came- rac. Episcop. ann. 1089. apud Lindanum in Teneramunda, et Miræum in Cod. Donat. Belg. : *Alodium de Lietsinis cum moneta, cum teloneo et Macera, et districto, cum molendinis, etc.* Alia Ottonis Imp. ann. 922. apud eundem Miræum in Dipl. Belg. lib. 1. cap. 17 : *Similiter mercatum, percussuram monetæ, Macheriam.* Alia Henrici Ducis Brabant. ann. 1081. in Cod. Donat. Piar. cap. 65 : *Cum teloneo et Maceria, [alias Madheria.] cum molendinis et curtibus.* Quæ verba idem sonant cum iis, quæ habent varia Im-

per. Diplomata : *Insuper et bannum nostrum et monetam, teloneumque sive Macellum publicum ibi construi liceat.* Occurrit præterea in Chronico Mindensi pag. 738. 739. 740. 750. [* In locis ex Miræo hic allatis legendum est *Matera, Materia* et *Matheria*, ut videre est infra in *Maeria* 4. ubi et genuinus harum vocum sensus exponitur.]

MACHERA, pro *Macera*, apud Papiam loco laudato, et in Charta Ottonis Imp. anni 946. apud Sammarth. in Abbatib. pag. 462. Vide *Machecarii*.

MACERAM vero pro *Machæra*, usurpavit Aldhelmus. [Legitur etiam in Vita MS. S. Winwaloei metricæ scripta :

Ancipitem fugiens duro cum dente Maceram.]

* 2. **MACERA, RIA**. [Gladius magnus vel culter vel securis cocorum vel ipsa coquina. DIEF.]

† **MACERARE**, mendose pro *Macellare*, quod vide.

† **MACERARIUS**. Vide *Macera*.

† **MACERATIO**, Clades. Gasparis Barthii Gloss. ex Hist. Palæst. Roberti monachi apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 109 : *Facta autem est Maceratio hæc Turcorum, etc.* Ubi idem Barthius legendum censet *Massacratio*; mallet ego *Macellatio*. Vide *Macellare*.

MACERATURA LINI, in Novella 15. Theodosii et Valentiniani de Tributis Fiscal. [*Macerare, Combrisier, dilanier, despecier, debiliter, mollifier,* in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.] Hinc forte vox *Machure*, in Conset. Nivernensi cap. 1. art. 20 : *Pour injure réelle, ou il y a grand'effusion de sang, ou enorme Machure.* Vide *Macatura*.

† 1. **MACERIA**, Quævis materia lignea ædibus ædificandis idonea, Gall. *Merrin*. Chartular. Monast. Accincti pag. 25 : *Guido de Tyl dedit usvaria quoque in campis et in nemoribus de Bonbellum et de Gysir ad pecora fovenda, ad porcos pascentes, ad Maceriam capiendam, et ad ea quæ sunt apta faciendis ignibus capiendâ.* Ibid. non semel occurrit. Interdum usurpatur pro ipsa materia elaborata. Vita S. Ansegisi sæc. 4. Benedict. part. 1. pag. 634 : *Continentur in ipsa domo desuper fenestras vitreæ, cunctaque ejus fabrica, excepta Maceria, de materia quercuum durabilium, condita est.* Vide *Materia*. [* *Purum putumque mendum pro Materia.* Vide in hac voce.]

† 2. **MACERIA**, **Macellum**. Vide *Macera*.

† 3. **MACERIA**, Joh. de Janua : *Maceriæ dicuntur longi parietes, quibus vineæ vel aliud clauduntur. Longues parois de quoi vignes ou autres choses sont closes, c'est Maisiere,* in Gloss. Lat. Gall. Sangerm. Chron. Dom. de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 619 : *At omnes suspicabamur imboscatos esse... ut omnes foras euntes capere possent in Maceriis et campis.* Le Roman de Vacce MS. :

Un sarceul fist appareillier
Lez la Messiere du monstier
A metre aprauf sa mort son cors
Sous la goutiere de defors.

Le Roman de Pyramus et Tysbé MS. :

Maisiere trop parestes fiere
Que n'ouvrez par ma priere.

Vide *Macio*.

MACERIO, *Maceriarum constructor*, Joanni de Janua, *Maçon*. Atque sic legendum fortean apud Hugonem Farsitum lib. de Miraculis S. Mariæ Suessionensis cap. 8 : *Faber ferrarius... conventionem suam fecerat annuam, ut ibidem Suessione remanens, utensilia Matero-*

num reficeret, etc. Legendum enim vide-
tur *Maceriorum*.

† 1. **MACERIUS**, Apostolici palatii officialis, qui Papam associabat in equitatione, hodie *Mazieri*. Ita Macri in Hierolexo. ex Ceremon. Davantriæ MS : *Quando duo ejus (Papæ) domicelli seu Macerii debent eum ducere per frænum equi. Ibid. : Servientes armorum, vel vocati Macerii habent precedere Papam.* [* Lictor, qui clavam portat, Gall. *Mas-
sier.*]

* 2. **MACERIUS**, ut supra *Macello*. Chartul. S. Petri Belvac. ch. 309. fol. 149. vº. : *Duos stillos Maceriorum.*

* **MACESCARE**, pro *Macescere*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Emaygersir, Prov. macere, Macescere.*

* **MACHA**, Clava, Gall. *Masse*, vel *Mas-
sue*, alias *Mache* et *Maque*. Lit. remiss. ann. 1850. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 692 : *De quadam Macha, de qua se defendebat, non habens spem occidendi eundem, taliter irruit, etc.* Le Roman de Cléomades MS. :

Et une grant Mache Turkoise.

Lit. remiss. ann. 1415. in Reg. 168. ch. 235 : *Un baston appellé Maque ou planchon de Flandres. Maque* appellatur etiam pastoris baculus in aliis ann. 1448. ex Reg. 176. ch. 279 : *Comme iceulx deux pasteurs... se eussent prins sur couleur d'esbatement admiabie de leurs loucés ou Maques de bregier jetter ou Maquier l'un après l'autre de la terre. Et en ce faisant un d'eulx se feust courroucié à l'encontre de l'autre pour Maquie ou molte de terre dont il fu féru, etc.* Unde diminut. *Macelote* et *Machelote*. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 109. ch. 125 : *Iceulx pere et filz se mirent à defense de ce que il avoient, c'est assavoir le pere, d'une petite Macelote dont il s'appuyoit sur le chemin.* Aliæ ann. 1389. in Reg. 138. ch. 63 : *De la Macelotte ou teste dudit billart lui donna plusieurs coups. Iceului Robert frappa ledit Colin d'une Machelote qu'il tenoit, in aliis ann. 1401. ex Reg. 156. ch. 453. Maquelette, eodem sensu, in aliis Lit. ann. 1468. ex Reg. 195. ch. 128 : *Le suppliant qui tenoit une Maquelette ronde de fer, etc.* Vide *Machia*.*

* **MACHABÆORUM CHORA**, vulgo *Dance Macabre*, Ludicra quædam ceremonia ab ecclesiasticis pie instituta, qua omnium dignitatum, tam ecclesiæ quam imperii personæ choream simul ducendo, alternis vicibus a chorea evanescebant, ut mortem ab omnibus suo ordine optendam esse significarent. Hujuscæ ritus mentio fit in veteri Codice MS. eccl. Vesont. laudato in Mercur. Franc. mens. Sept. ann. 1742. pag. 1955 : *Sæcallus solvat D. Johanni Caletii matriculario S. Joannis quatuor simasias vini per dictum matricularium exhibitis illis, qui choream Machabæorum fecerunt 10. Julii (1453) vuper lapsa hora missæ in Ecclesia S. Joannis Evangelistæ propter capitulum provinciale Fratrum Minorum.* Diar. regni Caroli VII. ad ann. 1424. fol. 509 : *Cette année fut faite la dance Macabre aux Innocens.* [*] Vide Grimm. Mythol. German. pag. 495.]

† **MACHACOLLADURA**, a Gall. *Machecoulis*, Pergulæ species in superiori turrim parte, unde in oppugnatores lapides aliaque projiciebantur. Charta ann. 1382. in Tabular. Massil. : *Turris de mercato dicta S. Ludovici habet de alto computata fundamenta usque ad Machacolladuram XI. cannas cadratas et 11. palmos, etc.* Vide *Machicollare*.

* **MACHÆRA**, μάχαρα, Ensis, gladius,

apud Aimoinum de Miracul. S. Bened. cap. 6. [*Machera, Long glaives d'une part agus, in Gloss. Lat. Gall. Sangerni.*] Vide *Macera*.

* Gloss. super tres libr. Salom. in Bibl. Heilsbr. pag. 14 :

Troja potens, animosa, ferax, didicit sibi tuta imperio, Machæra populo ruitare minuta.

* **MACHALE**, **MACHOLUM**, Horreum sine tecto, nostris, scilicet Campanis, *Machau*, inquit Pithœus. Lex Salica tit. 18 : *Si quis spicarium aut Macholum cum annona incenderit.* Pactus Legis Salicæ tit. 20. *Machalum*, [*Moffolum*, in Cod. Guelferbyl.] Chronicon Windeshemense lib. 2. cap. 7 : *Latera pro pedibus cum quatuor Machalibus et bladis.* Et infra : *Fœnis et bladis tempore messis convehendis in agris et Machalibus.* Cap. 19 : *Machale quoddam rusticorum nobis convicium feno adimpletum accendentes.* Ab hac voce urbi Mechliniensis, quam Flan-
dri *Mechelen* vocant, nomen datum putat Wendelinus, et aliis similis appellationis vicis ad Mosam et circa Berin-
giam.

* Lex Salica ex Cod. Estensi apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 287 : *Si quis picarium (id est cellarium) aut Macholum (id est canavam) cum annona incenderit.* Ubi latere vitia suspicatur vir doctus. *Machale* vero mihi idem videtur quod *Moles*, acervus, cumulus, Gall. *Meule*. Et certe eo intellectu *Mache* legitur in Charta Joan. Joinville ann. 1300. ex Chartul. monast. de Escurelo : *Comme j'eusse mis saisine en un pré qui siet en finage de Rus, ou-
quel l'abbé et couvent d'Escurey ont et doivent avoir dous Maches de foin chacun an, pour l'amour que j'ai audit couvent, confirme et octroy que ledit couvent joissent paisiblement desdits dous Maches de foin.* Et *Maquet* in Lit. remiss. ann. 1427. ex Reg. 174. Chartoph. reg. ch. 51 : *Il avoit un petit Maquet de foin dessoubz une vassure d'icele église, où le suppliant getta un tison de feu.* Vide infra *Maschotum*.

† **MACHAMATICUM NUMEN**, Mahometes. Laurentius Veronensis de Reb. Pisanorum ad annum 1104. apud Murator. tom. 6. col. 146 :

Adversantur enim cunctis communiter hostes, Qui Machamaticum celebrandum numen adorant.

Vide *Mahum*.

† **MACHAMIUM**, Membri mutilatio aut fractio. Johan. Skenæus [de Verborum significatione pag. 99. Vide *Mahamium*.

† **MACHARIUS**, a Græco μάχαριος, Beatus. Chron. breve S. Dionysii tom. 2. Spicil. Acher. pag. 812 : *Cum honore debito sepultus est (Philippus Rex) in famosissimo Macharii Areopagitæ Dionysii monasterio.*

* **MACHECARI**, in Legibus Eduardi Regis Angl. cap. 39. dicuntur, qui aliis *Macellarii*. Cum autem dictum est, quod nullus hominum emeret absque plegiis animal vivum, clamaverunt *Machecarii* de civitatibus et burgis... quod unaquaque die oporteat eos animalia viva emere, occidere, et vendere. Gaufredus Vosiensis cap. 23 : *Ipse Macellarius cognominatus est, quia sicut carnifex carnes securi in macello, sic iste truncabat hostes in bello.* Certe existimare legendum *Macerarii* in Legibus Edwardi, a *Macera*, macello de qua voce supra. *Macecliers*, quos alii *Macellarios*, vocat Chronicon Flandr. vernac. cap. 41 : *Le Comte d'Artois, qui estoit sur les Macecliers de Bruges.* Gloss. Lat. Gall. : *Macellarius, Marselier, Bou-*

cher. Macellum : Marsel, Marseloire. Macellerie de Troies, in Computo terræ Campaniæ ann. 1348. Vide Mavecharius.

* **MACHENIA**, Vestis species aut pars quadam vestis. Stat. Judæor. Apam. ann. 1279. inter Probat. tom. 4. Hist. Occid. col. 71 : *Item staturunt inter se, quod aliqua Judæa non audeat portare.... (sic) in Machenia sua.* Vide *Machil*.

1. **MACHERIA**, pro *Maceria*, Paries. [Charta Pippini Regis in Chartul. S. Maxentii : *Nihil habemus nisi has quas in honore horum duorum Sanctorum quorum sepulchra nobis parata tali honore videntur Macheriam diripiunt, ut non relinquatur lapis super lapidem.*] Monachus Sangall. lib. 1. de Carolo M. cap. 26 : *Sed jam ad vicinos nostros Italos una tantum Macheria divisos veniendum est.* Vide *Maceria* 3.

† 2. **MACHERIA**, Macellum. Vide *Macera*. [* *Male*, ut videre est infra in *Maeria* 4.]

† **MACHIA**, Clava. *Serviens ad Machiam*, idem qui apud Anglos *Serviens ad clavam*, nostris *Sergens à masse*. Charta ann. 1399. ex Tabul. B. M. de Bononuntio Rotomag. : *Et deinde Robertus Rouselli Serviens Regis ad Machiam Rothom. virtute litterarum dicti Præpositi sibi super his directarum ad instantiam Roberti de Grouchet procuratorem dicti Prioris... nos compulerit, etc.* Vide *Macia*. [* *Nostri cultrum quemdam Machier appellarunt.* Lit. remiss. ann. 1482. in Reg. 207. Chartoph. reg. ch. 289 : *Lui donna un coup sur la teste d'un cousteau, autrement appellé Machier.*

* **MACHICE**, quasi μάχιος; vel potius μάχητιος, cum certamine. Acta SS. Nicandri et Marciani : *Longanimis esto, luctasti modo Machice adversus diabolum et vicisti eum, etc.*

* **MACHICOLAMENTUM**, Munimentum oppidorum species, Gall. *Machicoulis*. *Macioliz*, apud Monstrel. vol. 3. fol. 59. vº. Charta ann. 1346. ex Cod. reg. 8387. 4. fol. 27. rº. : *Eadem emolumenta possint colligere... quousque dicta villa perfecte fossatis et muris cum turribus et Machicolamentis et barbicanis clausa fuerit.* Vide *mox*

* **MACHICOLARE**, *Machicolamentis* munire. Charta ann. 1426 : *Pro ibidem cleiando, Machicolando... si ibi non cleyaverint et Machicolaverint, etc.* Vide *Machicollare*.

* **MACHICOLEYS**. [Gallice *Machicoulis* : « A quolibet latere dictæ dimidiæ turris fiet una bertrachia ad quatuor foramina de *Machicoleys*. » (*Chevalier*, Cartul. Fratr. Prædic. Gratianopol. p. 57. ann. 1447.)]

* **MACHICOLLARE**, in antiquis Privilegiis Regum Anglicorum, cum licentiam concedunt castris ædificandi, illudque *imbatellandi, kernillandi, Machicollandi, etc.* teste Spelmano. Vox Gallica, ex *Machicoulis*, specie munimenti oppidorum. Vide *Machacolladura*.

* **MACHIL**, est tunica talaris *hiacynthina*. Papias. [Addit Catholicon : *habens tintinnabula multa.*]

* **MACHINA**. Liber Pœnitent. Gregorii III. PP. cap. 26 : *Qui in Machinis demōnibus immolaverit, secundum canonicam institutionem, 10. annos peniteat.* At aliter legitur apud Cumeanum Abbatem de Mensura pœnitentiarum cap. 7 : *Qui immolat demōnibus in minimis, uno anno peniteat, qui in magnis, decem.* Vide *Sortes Sanctorum*, in *Sors*.

1. **MACHINAMENTUM**. Per *Machinamentum* polluit, in veteri Pœnitentiali MS. *Mulier qualicumque molinine aut se ipsam polluens, aut cum altera forni-*

cans, 4. ann. Sanctimonialis femina cum Sanctimoniali per Machinamentum poluita, ann. 7.

† 2. **MACHINAMENTUM**, Rerum universitas. Chartul. Aptense fol. 27. vº: *Summo scilicet Creatori... et totius Machinamenti dispositori a quo quiquid boni habetur, etc.*

† 3. **MACHINAMENTUM**, Versutia, conatus, consilium. Epistola Capreoli ad Vitalem et Constantium tom. 2. Conc. Hispan. pag. 200: *Denique ut noveritis, et plenius advertatis ita esse quod dicitur, ad dissolvenda omnium hæreticorum Machinamenta et universas calumnias refellendas.* Vita B. Deicoli apud Eccardum in Orig. familiæ Hasburg. pag. 166: *Sed et ego non ignoro voluntatis vestræ nisum, et inimici humani generis Machinamentum.* Vide *Machinatus*.

† 4. **MACHINAMENTUM RAPTORIUM**, Instrumentum quo utebantur in quodam exercitii genere, quod Græcis Σάπρον μαχρός dicitur. Locum vide in *Sphæra Italica*. Σάπρον autem Græce est funis, rudens.

* 5. **MACHINAMENTUM**, *Triumphum*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

* 6. **MACHINAMENTUM**, Occasio, in Ind. onomast. tom. 1. April. Act. SS. ubi falso locus indicatur.

* **MACHINANS**, Machinarum inventor aut extractor, Gall. *Machiniste*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 22: *Arbor ambulatoria cum verocchio potest altius elevari ac declinari ad beneplacitum Machinantis.*

† 1. **MACHINARE**, pro Machinari. Sacramentum fidelitatis præstitum ann. 1194. tom. 10. Spicil. Acher. pag. 173: *Juro... ut de cetero inantea non te occidam, nec occidere faciam, vel permittam, vel Machinem; non te capiam... nec defraudare ullo modo faciam, permittam vel Machinem.* Concilium Toletan. XVI. tom. 2. Conc. Hispan. pag. 744: *Quicumque deinceps cujuslibet sit honoris persona vel ordinis, in necem vel defectionem regiam quippiam Machinaverit.*

* Charta ann. 1301. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 142. col. 1: *Hoc tenendo medio tempore in secreto, ne ad vicinos interim transeat unde valeant Machinare.* A Latino Machinatio, vulgo *Adresse*, artificie, nostri Machination, eodem sensu, dixerunt. Pactum inter Carol. comit. et Capitul. Carnot. ann. 1306: *Ne ne la troubleront, ne ne feront troubler par aucune machination, ne par engin, ne par cautelle.* Unde *Machineux*, qui aliquid machinatur, in Lit. Caroli V. ann. 1378. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1580: *Declarons par ces présentes faux, traître, mauvais, parjure, conspirateur et Machineux, etc.*

* 2. **MACHINARE**, f. perperam pro Minitare vel Vacillare. Vita S. Petri de Perus. tom. 3. Jul. pag. 115: *Accidit etiam ut quadam die, dum artifices unam ex columnis marmoreis miræ pulchritudinis, quæ nimio pondere gravata, ruptis funibus, inter fragores hinc inde Machinaret, terram nimio impetu peteret... Petrus... signum crucis ei opponens, curvatam jam erexit.*

† **MACHINARIUS ASINUS**. Vide *Macina*.
† **MACHINATOR**, Hæresiarcha, in Cod. Theod. leg. 53. de Hæret. lib. 16. tit. 5.

† 1. **MACHINATUS**, Machinatio, versutia. Apuleius in Apol.: *Idque apud omnes intemperantissime gloriatur, me suo Machinatu postulatum.* Vide *Machinamentum* 3.

* 2. **MACHINATUS**, Fractus, contusus, ab Italico *Macinare*, conterere; unde

nostris *Machignier*, pro Evertere, destrueret. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 93. ex Cod. reg. 4624: *Mensuræ, ut supra rationatæ et signatæ, justæ et rationabiles reputentur; dum tamen fractæ, ruptæ, cassatæ vel bombatæ, seu in aliqua sui parte Machinatæ non sint.* Vitæ SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 30. vº. col. 2. ubi de S. Anton.: *Il osteront baptisme et Machigneront les églises.*

† **MACHINELLA**, dimin. a Machina. Hist. Cortus. lib. 2. apud Murator. tom. 12. col. 825: *Comes Goritiæ recepta pecunia equitavit Montem Silium cum machinis et Machinellis.*

* **MACHINES**, Instrumenta ædificiorum, dicta sic a machinis, quibus insistant, propter altitudinem parietum. Joan. de Janua.

* **MACHINILE**. Vita S. Eligii lib. 2. cap. 66: *Anus.... decisiones ex capillis ejus collegerat, atque panno obvolvens super suum discubitum, in Machinile collocaverat.* [Pro *Manichile*, pera. Vide *Manica* 5.]

* **MACHINOSE**, Ex machinatione, versute. Charta Petri III. reg. Aragon. ann. 1354: *Providimus pluribus de officii jurisdictionem habentibus, qui jam rezerunt vel regunt officia, pro quibus juxta constitutiones Cathalonix generales tenere tabulam astringuntur, quam nondum procul dubio renuerunt, et de provisione hujusmodi tacito, Machinose vel alias exquisite procurarunt a nobis.*

* **MACHINOSUS**, Plenus machinis, Uguitioni.

* **MACHIO**, Latomus. Vide *Macio*.

* **MACHIRA**, pro Machæra, apud Virgil. Grammat. pag. 18.

* **MACHO**, Latomus, Gall. *Maçon*, in Chron. abbat. Corb. MS. fol. 8. vº. Vide *Macio*.

* **MACHOBERTUS**, [Vana et ridicula superstitio, nostris *Momerie*.] Ægidius Aureæ-Valis Monachus in Hugone de Petrafonte Episcopo Leod. cap. 107: [Cum Dux Brabantix Leodiensem ditionem vastasset, Episcopus Hugo de Petraponte eum excommunicavit, jussit organa cessare, imagines in terra prostravit. Unde Dux ad bellum rediens, in quamdam ecclesiam intravit, vidique illic prostratam, sicut Episcopus jusserat, imaginem Crucifixi, quam sumens tulit ab Ecclesia, confractisque cruribus, et concisis manibus projecit in sterquilinum ita dicens:] *An credit de me Pontifex vindictam habere talibus innisus Machobertis.* [Vide *Mahum*.]

* **MACHOLUM**. Vide *Machale*.

* **MACHOMARIA**, *MACHOMERIA*. Vide *Mahum*.

* **MACHOMETICOLA**, *Machometi* seu Mahometis sectator. Laudes domus Auriæ apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 1181: *Armerienses Machometricolæ Hesperiorum gentis Christicolarum omne genus mari vexabant.* Vide in *Mahum*.

† 1. **MACHOMETUS**, Mahumedes. Bern. de Breydenbach Iter Hieros. pag. 270: *Cristum enim colimus una fide et firma mente, pro quo pugnare parati sumus, et mortem potius oppetere quam Machometo conjungi.*

* 2. **MACHOMETUS**, a Gallico *Maqot*, Thesaurus absconditus. Lit. remiss. ann. 1322. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 220: *Quod pater et filii sui prædicti Machometum et alios thesauros absconditos invenerunt.*

† **MACHONERIA**, Quidam ad lapidum structuram pertinet, Gall. *Maçonnerie*. Charta Communix S. Quintini Viromand. ann. 1237. ex Chartular. Monast. S. Quintini in Insula pag. 156: *Construi*

fecimus nostris sumptibus tres arcus lapideos, et illos tres arcus lapideos tenemur de omni Machoneria nostris sumptibus, etc.

* *Machonnement*, eadem notione, apud Guignevil. in Peregr. hum. gener. MS.:

En haut assis son fondement
Estoit, et son Machonnement
De vives pierres fais estoit.

* **MACHOTA**, Prov. *Noctua, cecuma, lucifuga*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

* **MACHRONOSIA**, Morbus diuturnus, a Græco Μακρονοσία. Richer. lib. 1. cap. 56: *Karolus post hæc tedio et angore deficiens in Machronosia decedit.*

† **MACHUA** TORTUOSA, Genus ensis, Belgis *Maçu*, nostris olim *Maçue*, clava, *Massue*. Consuetud. Furnenses MSS. ex Archivis Audomar.: *Si aliquem inde (canipulo) occiderit, et in perpetuum responsis denegerit... Et per totum erit similiter de Machua tortuosa.* Infra: *In cujuscumque domo canipulus sive Machue tortuose inventa fuerit extra camaram vel cistam emendabit Comiti tres libras.*

† **MACHUMERIA**, Cœmeterium Mahumetanorum. Gasparis Barthii Gloss. ex Roberti Monast. Histor. Pælest. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 88. Vide *Mahum*.

† **MACHUMETINI**, Mahumedis Sectarii. Sicardi Episc. Cremon. Chron. apud Murator. tom. 7. col. 604: *Sed sub Heraclio eodem fuit postea Hierusalem a Machumetinis invasa.* Vide *Mahum*.

† 1. **MACIA**, Clava, Gallis *Masse*, *mas-sue*. Libertates concessæ Gratianopolit. ann. 1244. tom. 1. Histor. Dalphin. pag. 22: *Statuimus quod si aliquis... vel gladium, vel Maciam ferream vel ferratam contra aliquem causa offendendi seu animo injuriandi elevaverit, quinquaginta solidos curiæ dabit.* Litteræ Humberti Dalphini ann. 1347. ibid. tom. 2. pag. 567: *Voluimus quod nullus de hospicio nostro debeat deferre clavam, seu Maciam servientium armorum.* Vide *Machia*.

* 2. **MACIA**. [Intestina. DIEF.]

† **MACIANUM**, vel *MACIANE*, *Pomum acerbum*. Glossar. MS. sæculi. XIII. Monast. S. Andreæ Avenionensis.

† **MACICOTI**. Vide *Maceconici*.

* **MACICOTUS**, Clericus inferioris gradus et subsellii in Ecclesia Parisiensi, vulgo *Macicot*. Stat. MSS. ann. 1408. ad calcem Necrol. ejusd. eccl.: *Item nullus clericus vel Macicotus debet percipere denarios diurnos, si sit sacerdos, nisi de gratia speciali.* Vide *Maceconici*.

* **MACIGNUS LAPIS**, *Macigno*, Acad. Crusc. *Sorta di pietra bigia*. Acta SS. tom. 5. Jun. pag. 377. col. 2: *Corpus S. Leonis papæ antiquitus quiescebat in arca plumbea.... hæc vero alia iidem arca claudabatur, sed marmorea, vulgo Traverfino aut Macigno dicti.*

* **MACILENTUS CIBUS**, Quadragesimalis, Gall. *Maigre*. Vita B. Michel. tom. 3. Jun. pag. 929. col. 1: *Crebra jejunia cumulans, Macilentis cibaris utebatur.*

* **MACILIS**. [Tunica talaris pertinentis ad pedes. DIEF.]

† **MACILLARIUS**. Vide *Macellator*.

* **MACILLENTIA**, *Macies*, Gall. *Maignre*, alias *Maigresse*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Maigresse, Macillentia*. Vitæ SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 61. rº. col. 1: *Liquels (Pierre) est patinoux, laiz, consumpmez par Maigresse.* Vide infra *Magrus*.

1. **MACINA**, Lapis molaris, mola molenitaria: *Macigno*, Italis: *Macina*, Cresconio Italico. Vegetius lib. 2. Art.

Veterin. cap. 46: *Genu vel basim si semoveris, ad tormentum rotæ vel Macinæ, locis suis restitues. Ubi alii Codd.: Genu si basim exierit, ad torcular mitte, etc.* Regula Magistri cap. 95: *Omnia vero necessaria intus intra regias esse oportet, id est, furnum, Macinæ, refrigerium, hortos, vel omnia necessaria.* Vocem a Latino machina accessit Scaliger ad Festum. Certe machinalia pondera vocat Ausonius Epist. 7. pistrini pondera, et Machinarium asinum Alfenus et Ulpianus JC. qui molam vertit, ut censet Turnebus lib. 8. Adv. cap. 9.

* 2. **MACINA, MAXINA**, Quod pro molendo frumento penditur, idem quod *Molta*. Vide in hac voce. Annal. Placent. ad ann. 1461. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 908: *Primo, quod in civitate et ejus districtu non solvatur Macina*. Ibidem col. 910: *In primis pro reparatione patriæ dedit libere bullam vini, alleviavit Maxinam, quam reduxit ad solidum unum in perpetuum pro singulo frumenti sextario.*

* Gallicum vero Macinal modum agri significat, in Inquisit. ann. 1361. ex Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 69: *Item cope et demie de froment seur un Macinal de terre*. Vide supra *Macellata*. [* An *Matinal*?]

MACINARE, Molere, ex Ital. *Macinare*. Anastasius in Hadriano PP. pag. 112. ut quidam Codd. MSS. præferunt: *Ex qua diversæ molæ in genuculo Macinabant, etc.* Al. *machinabantur*. Vide pag. 285. Charta Joannis Archiepisc. Mediolan. ann. 1346: *Facere Macinari quolibet mense pro eorum usu et victu modios 2. frumenti*. Ita in Historia Ottonis Morenæ pag. 125. atque in Statutis Veron. lib. 3. cap. 83. in Chartis variis apud Ughellum tom. 7. pag. 263. 575. 721. [et Statutis Vercell. lib. 4. pag. 72. recto.] Vide Scaligerum ad Festum in *Favissa*.

† **MACINARIUM**, Molendinum. Chron. Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 603: *Item Carbuncellus filius Petri et gener Landulphi et Rusticus de Ramiano promiserunt huic monasterio... de XII. partibus Macinari per singula paria duos solidos relaxare*. Idem occurrit col. 600.

* 1. **MACINATA**, Mola molendinaria, ut *Macina* 1. Stat. Mutin. rubr. 29. pag. 5. r.: *Ordinatum est quod de flumine Situlæ a castro Macreti... aqua accipi possit usque ad quantitatem trium Macinatarum*.

* 2. **MACINATA, MAXINATA**, Idem quod *Maisnada*, Familia, homines alicui domino subditi, quorum conditio varia fuit pro variis locis aut etiam temporibus: quod omnino attendendum est, ne ea quæ de iis occurrunt inter se pugnare videantur. De his doctè disputat Muratorius ad loca mox laudanda, quem consule, et vide in v. *Maisnada*. Charta ann. 1352. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 811: *Consuetudo civitatis Ferrariæ et districtus approbata et obtenta servat et servatum est, quod nati ex patribus de Macinata, sint de Macinata illorum, de quorum Macinata erant patres eorum. Item quod Theophania mater Bonimercati prædicti fuit de Macinata dictæ canonicæ. Item quod dicti Bonimercati et Theophania habebant se sicut de Macinata dictæ canonicæ, et quod Theophania et filii ejus Guntarinus et Bonimercati sicut servi faciebant servicia canonicis Ferrariæ*. Alia ann. 1262. ibid. col. 805: *Dominus marchio fecerat congregari omnes vassallos et Maxinatas civitatis Ferrariæ et districtus; per se suosque filios et heredes*

investivit Petrum dominæ Veneciæ filium... suum hominem de Maxinata, recipientem pro se et Guidoto ejus fratrem et homine de Maxinata dicti domini marchionis, de suo justo et recto feudo... Et incontinenti dictus Petrus homo de Maxinata, sicut servus domino, juravit fidelitatem dicto domino marchioni. Stat. Ferrar. ann. 1264. ibid. col. 809: *Et nullum hominem de Macinata domini marchionis recipiam in vassallum*.

* **MACINATOR**, Ad macinam seu molendinum spectans. Stat. Placent. lib. 5. fol. 59. r.: *Omnes qui ducunt vel ducent aquas per rivos Macinatos, etc.*

* **MACINIS**, is, *Instruto de cose*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **MACINOLA**, pro *Machinola*, parva machina. Vide *Enceteria*.

MACIO, MATTIO, MACHIO, Gall. *Maçon*, Latomus. Isidor. lib. 19. Orig. cap. 8. et Papias: *Machiones, constructores parietum: machiones dicti a machinis, quibus insistent propter altitudinem parietum*. Gloss. Saxon. Eilfrici: *Mationes: stan-vyrhta, i. Lapidum operarii*. Odo Cluniac. in Vita S. Geraldii Comitis Aurelian. lib. 2. cap. 4: *Reversus autem lapidinos et Mactiones undecunque jussit aggregari*. Ordericus Vitalis lib. 6: *Ipse cum Macione et maturis necessariisque ministris reliquias in maceria recondidit*. Idem lib. 12: *Accitis itaque artificibus... latomisque cum Macionibus illic ad opus agendum profectus est*. Adalhardus in Statutis Corbeiens. lib. 1. cap. 1. *Mationes* appellat. Apud S. Aurelianum in Regula ad Monachos cap. 19. et in Regula ad Virgines cap. 15. *Maciones* perperam, ut par est credere, dicuntur pro *Maciones*, ubi junguntur carpentariis, seu fabris lignariis. Vix enim putem *Maciones* a maculis, quibus utuntur latomi, nuncupatos, quod velle videtur vir doctus; cum etiamnum ejusmodi opifices absque littera r *Maçons* appellationem, quin potius deductam vocem *Macio* a *Macerio* existimare licet. Uguccio: *Maceriæ dicuntur parietes longi, quibus vineæ et alia clauduntur, unde Macerio, maceriarum constructor*. Vide *Maceria* 3. et *Comacinus*.

† **MACIPUS**, Vespillo. Epitome Constit. Eccles. Valent. tom. 4. Conc. Hispan. pag. 198: *Prædicta cadavera deferrantur per duos vespiliones, vulgo dictos Macipos, cappis sui cotis albis indutos*.

1. **MACIS**. Glossæ Arabico-Lat.: *Ulula, Macis, Mucis*.

2. **MACIS**, vox Indica, Gallis, Hispanis et Anglis nota, Flos nucis aromaticæ. Computus ann. 1236. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 284: *Item pro quinque libris de pipere... et dim. quart. de Mace, et uno quart. de grana de paradiso*. Litteræ ann. 1593. apud Rymer. tom. 16. pag. 204: *Piperis grana, et vasa Macis, canellæ ac gariophylorum*. Medicina Salernit. edit. 1622. pag. 240:

Gaudet hepar spodio, Mace cor, cerebrum quoque
[moscho.]

* **MACISSUS**, Solidus, Gall. *Massif*. Comput. ann. 1476. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 327. col. 2: *Exposuerunt dicti consules pro dicto dono, tam pro viginti libris drageæ, quatuor duodenis quatuor intorticiis baculorum, quam decem intorticiis Macissis, etc.* *Torches macisses*, in Chron. ibid. pag. 5. col. 1.

† **MACITUDO**, *Macies*. Gloss. MS. Sanger. n. 501.

† **MACIUS LINI**, Instrumentum ligneum quo linum frangitur, Italis *Maciulla*. Ottoboni Scribæ Annal. Genuens.

lib. 3. ad ann. 1194. apud Murator. tom. 6. col. 369: *Hæc reddiderunt, scilicet clypeum unum, caldariam unam pro solvenda pice, Macios decem lini, sportulam unam cum paucis canellæ et radice una galangæ*.

† **MACLA**, Vepretum, dumetum, Italis *Macchio*. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 663: *Exeuntes cum robba modica, quam portare secum valuerunt, dimisso casali per Macias et nemus proximum cum suis mulieribus fugerunt*. Vide alia notione in *Macula* 2.

* **MACLEA**, Hamus, annulus, Gall. *Maille*. Lit. remiss. ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 626: *Dictus nepos Stephani haubergerii de quadam pecia Maclearum ferri, quam in manu tenebat, dictum servientem in vultu percussit*. Vide *Macula* 2.

† **MAÇO**, Idem qui *Macio*. Computus ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. clx: *Et pro duobus Maçonibus, et pro duobus fabris et pro duobus pionariis, etc.*

MACOMATUM. Vide *Mahum*.

† **MACONETUS**, a Gallico *Maçon*, Latomus. Computus ann. 1347. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 85: *Joanne de Barona Maçoneto, Latonio de Gratianopoli... magistris expertis in talibus, etc.* *Maçonner*, pro edificare, domum construere, in Edicto Johannis Reg. Franc. ann. 1356. tom. 3. Ordin. pag. 97.

* Sed et pro Fabricari, confingere, occurrit *Maçonner* apud Juvenal. de Ursin. in Hist. Caroli VI. pag. 221: *Il (le duc de Bourgogne) fit Maçonner et fabriquer lettres responsives, etc.*

† **MACONIATUM**. Vide in *Mahum*.

† **MACRANA ALTA**, Scripturæ species. Vide *Scriptura*.

* **MACRATURA**, perperam pro *Macatura*. Vide supra in hac voce. Lit. remiss. ann. 1330. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1114: *Phisici et surgici prædicti non invenerunt... dicti corporis aliquam membri seu ossium... cassaturam seu fractionem, aut livores aliquos, nec concussionem seu Macraturas aliquales*.

MACREDO, *Macror*, *macies*. *Aurora*: *Mortalis maculæ nulla Macredine fusca*.

Macritudo, Plauto. [Macritas, λεπτότης, macies, in Supplemento Antiquarii.]

* **MACRELLUS**. [Maquereau, piscis. DIF.]

† **MACROCHERA**, Tunica manicata. Vide Hofman. in hac voce.

MACRONA, Porticus, ut videtur, aut solarium in longum porrectum, testudinatum et cameratum: quasi μακρόν dictum. Anastasius Bibliot. in Leone III. pag. 142: *Macronam vero ipsius Lateranensis Patriarchii, quæ extenditur a campo et ultra imagines Apostolorum... restauravit*. Idem: *Camera ipsius Macronæ. Μακρόνα* etiam in Patriarchio CPolitano existitisse auctor est Nicetas in Alexio Manuel. F. cap. 6. et urbe a Francis primum capta conflagrasse, in Isaacio et Alexio cap. 2. Priore loco ἀνδρών, seu locum viris destinatum, fuisse *macronem* docet, ex quo Wolfius, ædem esse, ubi Catechumeni instituebantur, perperam putavit, cum idem sit *Macron*, ac *Andron*, de qua voce suo loco egimus. De *macrona* Lateranensi quædam attigit Nicol. Alemannus in Dissertat. de Lateranensibus parietinis pag. 30. 31. De CPolitana Cangius in CPoli Christ. lib. 2. sect. 8. n. 3.

MACSTATUS, Mactatus, occisus, præsertim per *murtrum*. Charta Adelfonsi Regis Hisp. ann. 1177. in Bibl. Cluniac.

pag. 1485: *Hoc etiam vobis concedo, ut quicumque in domibus vestris, seu in supradictis villis homicidium perpetraverit, nil alicui homini pectet, nisi vobis: et quocumque loco homines vestri Macstati fuerint, non alicui, nisi vobis, homicidium pectetur.* Sed videtur legendum *matati, vel mactati.* Fori Leirensis: *Qui mactaverit hominem in villa, etc.* [Codex Theodos. leg. 7. lib. 9. de Maleficiis tit. 16: *Detectum (magum) atque convictum compelenenti animadversione Mactare perenni auctoritate censemus.*] Vide *Matare.*

† **MACTA**, *ψαθος*, Tege. Supplem. Antiquarii. [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. *Maccta, tege, terratoria, ψαθος*. Germ. *Matta.*]

† 1. **MACTARE**, Diifringere, in massam contundere. Acta SS. tom. 4. Junii pag. 765: *Et thesaurum illum accepit, et ut cautius exportare posset, partem vasorum aureorum Mactavit et fregit.*

* 2. **MACTARE**, Virgis cedere, apud Order. Vital. lib. 11. et Math. Paris in Hist. abbat. S. Albani.

† **MACTATIO**, Occisio, homicidium. Gesta Consulum Andegav. cap. 3. tom. 10. Spicileg. Acher. pag. 414: *Quod multi audientes et graviter ferentes, dominam Adelam Comitissam Mactatione viri sui et falso adulterio impetebant.*

† **MACTATORIUM**, MACTATORIA CURIA, Lanarium, locus ubi mactantur pecora, Gall. *Tuërie*, Parisiis *Echaudoir*. Charta Boleslai Ducis Silesiæ ann. 1311. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 456: *Rite et racionabiliter vendidimus sartorium seu Curiam Mactatoriam in Aureomonte, in civitate vel extra civitatem, ubicumque expedire videbitur, edificandum, cum omni usufructu et utilitate qui inde proveniunt et provenire possunt, et cum omni jure et dominio, sicut dictum sartorem habuimus et tenuimus, Hermannus Scriptori. Litteræ ejusdem Ducis ann. 1314. ibid. pag. 457: *Quod in nostra constitutus presencia, Albertus Bavarus atque Hermannus ejus notarius, Mactatorium quod vulgariter Kottihoff dicitur in civitate nostra Aureomonte nuncupata... monasterio S. Marie in Grissow... liberaliter donaverunt.**

* **MACTE**, Attente. Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 499. col. 1: *Tunc sapienti usus consilio, et illud Macte ruminans, etc.* Utitur Plautus.

† **MACTEA**, ut *Mattea*. Vide in hac voce.

† **MACTIERN**, Belgis *Machtich*, est vir potens, dives; an vero *Mactiern* Aremericis idem sonat, haud satis scio. Tabularium Rothonense: *Et erat Partitoe Mactiern in plebe Rufian. anno XX. imperii Hlodovici.* Ibidem: *Ruvult Mactiern in Ecclesia Alcum. anno XXI. Ludovici Imperatoris.*

* Veteribus Aremericis, teste D. Moricio in Præfat. ad tom. 1. Probat. Hist. Brit. pag. x. idem est quod *Filius principis*; qua nomenclatura donati præcipue nobilitatis dignitatisve proceres, atque interdum episcopi et illustres femine. Vide ibid. inter Instr. col. 263. 269. etc.

† **MACTIO**, ut *Macio*. Vide in hac voce. **MACTUS**, Festo, *magis auctus*: Isidoro lib. 10. Orig. *Magis auctus gloria.* Ita *mactare*, pro *augere*, non semel apud Plautum. [Litteræ Bernardi Comit. Bisuldun. ann. 1006. in Append. Marce Hispan. col. 963: *Inthronizandum (abbatem Adalbertum) cum populo ipsiusdem pariter regionis reliqui ut opilionis domestici cancello nimirum mactuoso imposterum*

mactu maneat Mactus.] Frodoardus in Stephano IV. PP.:

Insuper accedunt donorum insignia Macto.

In Leone IV:

Juris Apostolici summoque cacumine Mactus.

Mactus virtute, apud Donatum, et Paschasium Rathberum in Vita S. Adelardi.

In Glossis Isidori hæc legimus: *Mactus est, humectum est, emollitum, infectum*, a Gr. *μακταιν*, unde *μακτός*.

† **MACTUS**, pro *Mactatus*, in Actis S. Cassiani mart. apud Ill. Fontaninum in Antiquit. Hortæ pag. 349:

..... Conspexit abesse
Martyrium, per quod Mactus conscenderet aulam.

* **MAÇUA**, a Gallico *Maçue*, Clava. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 315: *Dictus prisionarius... unam clavam, aliter Maçuam, in manibus suis cepit.* Hinc vulgaris loquendi formula: *Faire la maçue de quelqu'un*, pro Aliquem verberibus destinare. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 63: *Guillaume le Vaasseur... pour ce qu'il oy noise et riote que l'en faisoit ou jardin dudit Colart, il, senz mal penser, ala veoir que c'estoit, et encontra Symon le Clerc qui lui dist, Guillaume, on fait la Maçue de toy; et lors un appellé Aubert Crevin s'entremist es paroles en disant, dites vous qu'il est Maçue?*

† 1. **MACULA**, Præstatio agraria, sic dicta quod agri qui hujusmodi præstatione gravantur, inquinati et commaculati quodammodo sint; ejusdem proinde notionis et originis atque *Tasca*. Vide in hac voce. Regestum 2. Philippi Pulcri Reg. Franc. num. 192: *Super capitatio, manumortua, maritagio, seu super alia quacumque Macula seu redibitione servili non molestabimus in futurum. Maailles des tavernes, præstatio pecuniaria a cauponibus persoluta, in Charta ann. 1287. ex Chartul. Domus Dei Pontisari.*

2. **MACULA** et **MACLA**, Hama thoracis, nostris *Maille*. Joanni de Janua: *Macula, squamma lorica.* [*Maille de hauberon, ou de roiz.* in Gloss. Lat. Gall. Sangerman.] Will. Brito lib. 11. Philippid. pag. 232:

..... Inter
Pectus et ora fudit Maculas thoracis.

Et infra:

Restitit uncino Maculis hærente plicatis.

MACLA. Nicolaus de Braia in Ludov. VIII:

Nexilibus Maclis vestis distincta novatur.

Fridericus II. lib. 2. de Venat. cap. 37: *Habeantur duo annuli seu Maclæ lorica-rum, etc.*

MAGULÆ CATENARUM. Gregorius Turon. de Vitis Patr. cap. 8: *Aspicit confractas compedes, desumptasque Maculas catenarum, quæ culpabikum vel astrinxerant colla, vel suras attriverant.*

Sunt etiam *Maculæ*, plagæ retium. Gloss. Gr. Lat.: *Στάσεις, τῶν δικτύων αἱ στάσεις*, hæ *plagæ*. Glossæ MSS. ad Prudentium: *Maculæ, internodia, i. aperturæ retis.* Cicero in Verrem 7: *Reticulumque ad naves sibi admovebat, tenuissimo lino, minutis Maculis, plenum rosæ.* Stat. lib. 2. Thebaid.

Qualis ubi auditio venantium murmuris tigris
Horruit in Maculas.

Walafridus Strabus de Vita S. Galli lib. 1. cap. 12: *Deinde mittentes in gurgitem rete, ceperunt pisces quantum volebant,*

et dum pisces de Maculis lini absolvunt, audunt in summitate montis voces, etc. Statutum Philippi Reg. Franc. ann. 1293. de fluviis, de aquis pro salvatione piscium, ex Tabul. Monast. S. Quintini in insula: *Premierement nous voulons, que tous les engiens desquels l'on peschera doresenavant, et seront faits de fil, soient faits, à nostre Maclle, c'est à sçavoir, à la largeur d'un Parisi du tranchant chascune Maille, et pourront estre faits plus larges pour prendre les gros poissons.* Hinc *Macula regis*, in Charta ann. 1295. ibid. pag. 16: *Pronuntiamus, quod dicta vervilia, quibus eis piscari licebit, non habeant in corpore ultra quinquaginta maculas ad Maculam regis, et 60. maculas in collo: macula autem colli vervilli ultra 16. vias macularum non contineat.*

* Hinc *Mailhé* et *Mailhu*, maculis seu hamis contextus, in Poem. Alex. MS. part. 2:

Et férir des espèces as bons haubers Mailhus...
Targes froissier et fendre haubers menus et Mailhez.

Hinc *Resmailler*, *Maculas* restituere, reparare, in Stat. ann. 1407. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 205: *A grant peine sauroient ilz restouper ne Resmailler un trou estant en ung haubergon.*

* 3. **MACULA**, Vulnus, plaga. Annal. Placent. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 878. ad ann. 1443: *Scalis cordis arcem noctu conscenderunt, secum vinctum ducentes castellanum, quem postea sine Macula relaxarunt.* Vide *Maculare*.

† **MACULABILE**, Probrum. Acta S. Adalberti tom. 4 Junii pag. 35: *Ob hoc Maculabile succensus, Athelberto mandavit Archiepiscopo, etc.*

MACULARE, Vulnerare, vel vulnerando deformare. Lex Aleman. tit. 61. § 1: *Si superior palpebra Maculata fuerit, ut claudi non possit.* Tit. 63. § 1: *Si labium superius alicujus ita Maculaverit, ut dentes appareant, etc.* Adde Legem Bajw. tit. 3. cap. 1. § 21. 23.

MACULARE uxorem aut filiam domini, stupro scilicet polluere, in Capit. 2. ann. 813. cap. 16. Vide *Cucurbitare*.

* **MACULATA**. [Mensura agraria: « Illo alode meo de Cromarigo que dedit mihi pater meus, hoc sunt tres *Maculatas* de vinea cum albaros. » (Cart. Conchar. Ruthen. pag. 308. an. 997.)]

† **MACULATIVA**, Officia vilia. Vide *Banauus*.

† **MACULATUS**, Infamia criminis aspersus, in Cod. Theodos. leg. 41. de Episc. lib. 16. tit. 2.

* **MACULOSUS**, Varius, Βάριος, ex Cod. reg. in Castigat. ad utrumque Glossar. * **MACULTERGIUM**. [Charta bibula. DIF.]

† **MACULUM**, pro *Macula*, apud Mabill. Liturg. Gall. pag. 192: *Illa enim viscera quæ humana non noverant Macula Deum portare meruerunt.*

† **MACUSTA**, Βάσκη. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm. At *macula*, Βάσκη, legendum censet Martinus in Lexico; ita ut Βάσκη sit ab Italis sumtum, quibus *Buco* et *Buca* est foramen. Certe, addit ille, et *macula retis* Italice est *Bucho de la rete*. Vide *Bascaudæ*. [* Adde ex Castigat. leg. *Mascarta* vel *Mascauda*, pro *Bascauda*. Vide Salmas. ad Hist. Aug. pag. 333.]

† **MACZAPANUM**, Arcula. Instrum. ann. 1347. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 563: *Cum margaritis seu perlis grossis, et viginti adamantibus insutis super cap-pelleto prædicto, in quodam Maczapano. Vide Massapanum.*

† **MACZO**, Latomus, Maçon. Computum. ann. 1824. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 182: *Item de alia parte et super XI. teysis muri de grossitudine duorum pedum... et fuit receptum dictum opus per manum Petri Maczonis de Lagniaco.*

* **MADA**, Modus agri, ut videtur. Recens. bonor. abbat. Fuld. ann. circ. 800. in Suppl. ad Miræum pag. 7. col. 1: *Donamus ad S. Bonifacium in Fuldensi monasterio, in pago Wertugewe, in villa quæ dicitur Astolfesheim, partem pratorem, quod lingua nostra dicitur Mada, quantum una die a decem viris meti poterit.* [* Vide Graff. Thes. Ling. Franc. tom. 2. col. 658. voce *Matta*.]

† **MADALEXUS MARIS**. Charta ann. 1070. in Append. Marcæ Hispan. col. 1161: *Adicimus namque his omnibus supprascriptis concedentes jamdicto cœnobio pecias duas de vineis quæ sunt super villa quæ vocatur Bignedal, cum Madalexo maris qui est ejusdem ecclesiæ S. Petri. f. Jus quod domino competit in rebus, quæ ad littus ejiciebat maris æstus. Vide Lagan.*

* **MADARINARIUS**, Officium scantionariæ cui *madrinorum* et poculorum cura incumbat. Comput. hospiti. reg. ann. 1288. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 27. col. 2: *Colotus de Monteforti, Madarinarius, ex. sol. Vide Madrinarius in Mazer.*

MADASCIA. Polyptychus Floriacensis: *Solvit de lino fascium 3. de 30. Madasciis, et in passione mod. 2. de vino, de terra censali mod. 2. de vino.*

* Spira filacea, serica, vel lanea, metaxa, Gall. *Echeveau*, Ital. *Mattassa*, *Medasche*, apud Menag. in Diction. Gall. *Madaise*, in Lit. remiss. ann. 1454. ex Reg. 182. Chartoph. reg. ch. 130: *Le suppliant et Raymond Jouguet... prendrent ung plain sac de blé, certaine quantité de fil, une hoya, gelines, mappes, essuye-mains... et eut ledit suppliant sa part dudit blé, mappes et Madaises.* [* Inde fluxisse videtur, strictiori sensu, vernaculum nostrum *Mèche*. Guérard. Glossar. Irmin.]

MADLINARIUS, [MADLINUS.] Vide *Mazer*.

* **MADELLUM**. Vide infra *Madula*.

† **MADERA**, Quævis materia lignea ædificandis ædibus idonea. Vox Hispanica. Charta Aldefonsi Reg. æra 1216. apud Stephanot. Fragm. Histor. MSS. tom. 3: *Dono et concedo totum portagium et de lignis omnibus et omni Madera, et de sale et de carbone. Vide Materia.*

MADERAME, Idem. Vide in *Materia*.

† 1. **MADERIA**, Eadem notione, in Charta ann. 1181. apud Baluz. Hist. Tutel. col. 495: *Concedo... ut scindatis et cortetis omni tempore ligna et Maderiam sufficienter in memoribus regis ad vestros proprios usus. Occurrit rursus apud eundem Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 783.*

* 2. **MADERIA**, Idem videtur quod infra *Maeria* 4. Charta ann. 1066. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 290: *Ecclesias vero et redditus ecclesiæ illi traditas distinctis nominibus notare deliberavimus... molendinum unum et totius villæ Maderiam, etc. Mader* vero est Cratitius paries, in Charta ann. 1405. tom. 2. Probat. Hist. Brit. col. 766.

† **MADERINUS**, Idem quod *Madrinus*. Vide in hac voce. Meisterlinus de Reb. Noriberg. apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 28: *Imperatrix vero... etiam adornata pallio Maderino, quod purpura sanina coopertum erat... tandem matro-*

narum comitante caterva in chorum procedit.

* **MADERINUS**. Vide infra *Mazer*.

† **MADHERIA**. Vide in *Macera*.

* **MADIA**, vox Italica, Mactra, Gall. *Mai*, *paitrin*. Acta MSS. notar. Senens. ann. 1283. ex Cod. reg. 4725: *Item uxori meæ indico unum scrineum et unam Madiam et unam vegetem de uno modio. Meyt, in Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : Item plus duas Meyts pro faciendo panem.*

† **MADIALIS** Ros, id est, mensis Maii, Gall. *Rosée de May*. Gervasii Tilber. Otia imper. ad Ottonem IV. Imper. apud Leibnitium tom. 1. Script. Brunsvic. pag. 308: *Unde et dicunt testulam ovi si impleatur rore Madiali, præcluso modico foramine, quacumque levi materia per hastam in sterquilinio fixam, vel alias in arena calida ad cacumen hastæ sua virtute secreta ascendere. Vide Madius 1.*

* **MADIDARE**, Aqua macerare. Acta S. Franc. de Paula tom. 1. Apr. pag. 151. col. 2: *Interrogatus de cibo et potu, quibus utebatur fr. Franciscus, deponit, quod sibi ministrabantur fabæ, quas in aqua, ut Madidarentur, ponebat, deinde ipsas in mortario conterebat, et illis cum aqua sola vasebatur.*

† **MADILLO**, Mullo, acervus, cumulus, vulgo *Millon*, *Mulle de foïn*. Charta Guillemi Abbatis Floriac. ann. 1816. ex Tabular. ejusdem Monast. : *Unam domum dictam Boge factam de feno et tres Madillones sive Millons facti quantitatis quantæ fieri consuevit est annuatim.*

† **MADINUS**, Monetæ species. Bern. de Breydenbach Iter Hierosol. pag. 225: *Faciunt autem xxv. Madini unum ducatum.*

† **MADIT**, *Exurit, coquit*. Papias MS. Editus *Madet*.

* **MADITAS**, *La humidita*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

1. **MADIUS**, Maius mensis, nostris *May*. Papias: *Madius mensis, dictus quod terra mædeat, qui et Maius, madorum pluvia. Donnizo lib. 1. de Vita Mathild. :*

Tunc etiam mensis Madius florebat in herbis.

Gaufredus Malaterra lib. 3. cap. 11: *Expeditionem movet Comes mense Madio. Occurrit passim. [* Præsertim in charitis ævi Merov. ut apud Brequin. num. 424. nov. edit. etc.] Sic Magius dicitur non semel in Chronico Anonymi Barenensis. Italis, *Maggio*.*

* **MADIUS CAMPUS**. Vide *Campus Martii* et *Maicampus*; quam vocem Schilterus ducit a voce *Matten wiesen*, prata.

2. **MADIUS**, Naviculæ species, dicta quod in speciem vasis, quo farina subigitur, quod Marcellus Empiricus, et Græci *μαγίδα*, Itali *Madia*, Galli *May* vocant, efficta sit. Occurrit in Historia Obsidionis Jadrensis lib. 2. cap. 7.

* **MADUALIS**. Vide infra *Madualis*.

* **MADODINUS**, barbæ pro *Matutinus*. Vide *Matutini*. Instr. ann. 715. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 378: *Et fecit ibi presbitero uno infantulo habente annos non plus duodecim, qui nec Vespero sapit nec Madodinos facere, nec Missa cantare.*

† **MADRATA**, MADRE. Vide in *Mazer*.

* **MADRELINERUS**, Vasorum seu poculorum *madrinorum* artifex. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 197: *Odineto, dicto le Bossu, Madrelinerio in suo hospitio Parisius existente ac opus suum parando ciphos pacifice faciente, etc. Magdelinier*, eodem intellectu, vel pro ejusmodi poculorum mercatore, legitur in Reg. sign. *Pater ex*

Cam. Comput. Paris. fol. 253. vº. : *Marchans et vendeurs de Magdelins, soit Magdeliniers ou autres, paieront pour chascune begne de hennaps de madre... ij. solz. Vide mox*

* **MADREUS**, Ex materia, quam nostri *Madre* vocabant, confectus. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 199: *Dictus Reginaldus confessus fuit unum cyphum Madreum, clavo quondam argenteo munitum, furatum fuisse. Vide infra Mazer.*

MADRICOLA. Vide in *Matricula*.

MADRINARIUS, MADRINUS. Vide *Mazer*.

* **MADRUS**, Idem quod *Marturis*, in Ruodlieb. fr. 3. vers. 141.

* **MADUALIS**, MAT-VALLIS, Voces ejusdem notionis et originis, Bona-vallis. Vita S. Carilefi tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 440: *Partes Genomannicæ urbis adit, et in villam Madualis nuncupatam devenit. Ubi Bollandiani habent, Madoalis. Vita S. Medard. ibid. pag. 454: *Erant denique in pago Cinomanico rus nobile... quod Sigebertus quondam rex... monasterio ipsius (S. Medardi) contulerat, cui ex duabus linguis, Latina videlicet atque Britannica, quoniam eidem genti finitimum erat, nomen ex antiquo Mat-vallis inditum fuit. Mat-vallis ergo, id est Bona-vallis, fundus ipse vocatus est; quia, sicut facti sumus, et confinio lati cespitis erat præstans, et censu plurimo ampla marsupia complens. Vita Ludov. Pii cap. 53. tom. 6. ejusd. Collect. pag. 116: *Deinde in pagum Genomannicum, in villam cujus vocabulum est Matualis, devenit.***

* **MADULA**, *Madellum*, *mainsatorium*, *urnale*, *urinarium*, *Orinalh*, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. *Matula*, *matella*.

* **MADURIERIA**, Mensuræ frumentariæ species. Charta ann. 1346. ex museo D. Clarembault: *Tres cartones frumentii, minus unam Madurieriam, ad mensuram de Terransio. Vide supra Mada.*

† **MAEA**, pro *Maia*, Nutrix, obstetrix, in quadam Gruteri inscriptione. Vide *Grævium* ad Gloss. Isidori in v. *Maia*.

* **MAEGHZEVE**. Vide infra *Montzoeve*.

MÆGBOTA, Compensatio pro cognato interfecto, ex Saxon. *mæg*, cognatus, progenies, et *bote*, compensatio.

† **MÆNIANUM**, *ἔξωστρα*, *Machina scenica*. Supplementum Antiquarii.

[* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. leg. *ἔξωστρα*; ut alibi, ex Vulc. Var roni nota sunt *Mæniana*, nostris *Balconis*.] [* Vide Glossar. med. Græcit. voce *ἔξωστρα*, col. 413. et Forcellin.]

MÆNIDIUM. Cassianus lib. 4. de Institut. Cœnob. cap. 22: *Pisciculi minuti saliti, quos illi (Ægyptii Monachi) Mænidia vocant. Ita Ciacconius reposuit, pro menominia, uti veteres Codices præferunt, putatque haleces hac voce designari, Græcis *μανιδας* appellatos. At P. Pithæus in Notis ad veterem Interpretem Juvenalis Sat. 7. *menemenia*, seu *menomenia*, dicta ait apud Cassianum, quæ in singulos menses, aut potius de mense in mensem parantur: ut *epimenia*, quæ ad mensem unum. [Vide *Monomena*.]*

† **MÆNIT**. Gloss. Isidori: *Struit, ædificat*.

† **MÆRGARI**, pro *Mercari*, in Charta Dagoberti I. ann. 688. apud Doublet. Hist. Sandion. pag. 688: *Quatinus de caducis rebus Mærcemur æterna*.

MÆREMIUM, MÆRENNUM. Vide *Materia*.

† 1. **MAERIA**, pro *Majoria*, vel *Mairia*.

Feudum Majoris. Charta Johannis Episcopi Morinorum ann. 1211. ex Tabulario Corbeiensi : *Ad Maeriam de jure pertinet quod Major debet facere intus venire census, redditus, et corveias... in omnibus his quæ ad Maeriam pertinent... et de ipsa portione quam habet in Maeria.* Charta Raymundi Archiep. Ebredun. ann. 1293. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 72 : *Salvo jure quod homines nostri castri Radulfi dicunt se habere in montibus seu alpidibus dicti monasterii Sanctæ Crucis, sive consistat in nemoribus seu alpidibus seu Maeria faciendâ et cæteris quibuscumque.* Quod ultimum melius de facultate cædendi Mæremium in nemoribus posset intelligi. Vide *Majoria* in *Major*.

* Unde etiam nostris *Mæur* et *Mœur*, pro *Maier* vel *Maire*, in Lit. Ferrici ducis Lothar. ann. 1256. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 363. art. 4. et 5.

* 2. **MAERIA**, Officium et jurisdictio forestariorum. Charta commun. Tornac. ann. 1187. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 10. v. col. 2 : *Concessimus ad recordationem juratorum, salvo jure ecclesiarum et castellani et advocati et dominorum monetæ et Maeria et nobilium virorum circumstantium, etc.* Vide infra *Magistria* 2.

* 3. **MAERIA**, *Materia* quævis lignea, sive æuificationi sine loco accommodata. Pactum inter Joan. dalph. et Petrum Barral. ann. 1315 : *Quod ipsi... possint... cindere in nemoribus... trabes, postes, et alias Maerias facere deportare pro chalfagiis et ædificiis suis.* Vide *Madera*, *Maeria* 1. et infra *Mayeria*.

* 4. **MAERIA**, **MAIERA**, vulgo *Maerie* et *Maiere*, Fermentum, quo in conficienda cerevisia utuntur, ut fermentando depuretur ; quod ministrare juris erat dominici : unde præstationem ejusdem nominis dominus percipiebat ; quod et in feudum ab eo interdum concedebatur. Charta ann. 1098. ex Tabul. S. Mart. Tornac. : *Ego Radbodus episcopus Tornacensis... inter ea quæ ecclesiæ S. Martini contuli, etiam fermentum desse nolui, unde cerevisiam fermentarent quam potare deberent... Duo etenim fratres, Radulfus et Letbertus nomine, in Tornacensibus non inferiores, fermenti cerevisiam, quod Maiera vulgo dicitur, potestatem in Tornacensi civitate hereditario jure a me obtinebant. Hi... ecclesiæ S. Martini unam Maieram, id est unum fermentum per unamquamque hebdomadam ad fratrum potum fermentandum et ad Natale Domini, non unam Maieram tantum, sed duas vel tres, vel quotquot opus fuerit, dare voluerunt.* Charta ann. 1233. ex Tabul. Camerac. : *Gaufridus et Gillebertus brassatores potus, qui vulgo dicitur goudale, pro se et pro communi brassatorum... recognoverunt se teneri ecclesiæ B. Mariæ Cameracensis et ipsam ecclesiam jus habere, et habuisse ab antiquo, pro primo brassamine in duobus denariis Cameracensis monetæ, pro secundo brassamine similiter in duobus denariis ejusdem monetæ, et pro tertio brassamine in uno mençaldo de brais legitimo, et ecclesia, vel is qui loco ecclesiæ fuerit, eidem brassatoribus de bona et legitima Maiera, quod vulgo dicitur Maiera, providere tenetur.* Alia ann. 1235. ex Chartul. ejusd. eccl. fol. 26. v. : *Cum ecclesia B. Mariæ Cameracensis cambarios de Castello coram nobis traxisset in causam, petitionem suam contra eos edidit in hunc modum, dicens quod cum ipsa ecclesia dictis cambariis teneatur præstare Maeriam, et pro Maeria dicti cambarii teneantur eidem ecclesiæ...*

pro brassinis singulis solvere redditum, qui dicitur Maeria, etc.

* **MATERA**, **MATERIA**, **MATHERIA**, **MAYERA**, Eadem notione ; quomodo etiam legendum est supra pro *Macera*, *Maceria* et *Macheria*, ubi, eo, quo hic explicantur, sensu accipiendæ sunt hæ voces. Charta Ottonis III. Imper. ann. 994. apud Chapeavil. in Gest. pontif. Leod. tom. 1. pag. 208 : *Ut in loco Fossis nuncupato thelonium, mercatumque et monetam et Materiam cervisæ constitueret.* Alia ejusd. imper. apud Miræum Not. eccl. Belg. pag. 139 : *Teloneum, monetam et negotium generale fermentatæ cerevisiæ, etc.* Charta ann. 1604. apud eumd. Cod. donat. piar. cap. 54 : *Donavit eidem ecclesiæ... potestatem ponere et deponere illum, qui Materiam faceret, unde levarentur cervisæ.* Alia Lietberti episc. Camerac. ann. 1065. in Chartul. A. ejusd. eccl. ch. 35 : *Reddo canonicis et Materiam civitatis.* Cujus doni mentio fit in Necrol. hujus eccl. scripto ante ann. 1144. ad viij. Kal. Jul. : *Obiit Lietbertus sanctæ memoriæ, et religionis episcopus... in Cameraco decimam monetæ et Materiam, quam injuste perdidideramus, reddidit.* Ibid. ad ij. Idus Aug. : *Obiit secundus Gerardus episcopus, qui tradidit legitime ecclesiæ S. Mariæ alodium suum in Lietziniis, tertiam partem... in moneta, in Matheria, in foro, etc.* In cujus concessionis Charta Miræus lib. 1. Donat. Belgic. cap. 25. male edidit *Macera*. *Mayera* et *Mayeria*, in Actis capit. Camerac. ab anno 1435. ad annum 1502. passim occurrunt. Quæ voces omnes a Latino *Materia* ortum habere videntur, quod in conficienda cerevisia fermentum potissimum sit materia. Hæc illustrare licuit ex Animadversionibus D. Mutte Cameracensis ecclesiæ decani meritissimi.

MESOLEUS. Vide *Musileum*.

† **MAFORA**. Vide in *Mafors*.

† **MAFORICUS**. Vita S. Leonis PP. tom. 4. Julii pag. 328 : *Obtulit ei tres oleas Maforicas admirabilis pulchritudinis serico testas.* Ubi Bollandistæ legendum censent *Majorias*, pro *Majores*.

MAFORS, **MAVORS**, Operimentum capitis, maxime feminarum, apud Papiam, Isidorum, et alios, a nobis laudatos ad Alexiadem pag. 330. Gloss. Gr. MS. Reg. Cod. 1673 : Πέπλον, γυναικείον ἱμάτιον, μαφόριον. Aliud Gloss. Cod. 2062 : Μαφόριον, τὸ τῆς κεφαλῆς περιέλαμα. Τὰ μαφόρια γυναικῶν, apud Palladium in Vita Chrysostomi pag. 87. Epitimia Basillii nomine inscripta : Εἷ τις ἄνευ μαφορίου ποιεῖ ἔργον ἐν οἴῳ δὴ ποτε τόπω, γενέσθω ἀπευλόγιας. Ubi sumi videtur pro *scapulari* Monachico : nam *mafortes* Monachis tribuit Cassianus. *Mafortem* vocat Fortunatus in Vita S. Hilarii Episc. Paris. cap. 2. n. II. peplum, seu velum, quo sepulcra et *tumbæ* Sanctorum obvolvuntur. Charta Cornutiana edita a Suaresio, *Mafortem* inter vestes sacras reponit : *Mafortem* *tramosericum* *rodomeulinum* *aquilatum* : item *Mafortem* *e teleoporphyro* *tramosericum* *opus marinum, etc.* [Velum omne *mafortem* dictum significat Hist. MS. Monast. Becens. pag. 352 : *Ossamenta multiplicia in quadam Maforte.* Acta S. Marcellinæ tom. 4. Julii pag. 236 : *Et vestis sacræ Maforte quodam modo subarratam, Christi Jesu quem totis visceribus concupiverat, immaculatam sponsam effecti.]*

MAFORA, pro *Mavors*, vel *Mafors*, occurrit in Vita S. Gudilæ Virg. cap. 6. et apud Ordericum Vitalem lib. 2. pag. 397. [Ordinarium Lexoviense MS. : *In festo*

Purificat. Mafora B. M. Virginis defertur uno speciali cereo præcedente. In die Annunt. Ad processionem Mafora cum cereo.]

† **MAFORITE**, *Matronale operimentum capitis*. Papias MS. Eccles. Bituric.

† **MAFORIUM**, in Actis SS. tom. 3. Julii pag. 41.

MAFORTIUM. Acta purgationis Ceciliae : *Tunicæ muliebres 82. Maforteæ 38. tunicæ viriles 16.*

MAFORTIOLUM. Acta S. Nestoris Mart. cap. 1 : *Habens Mafortiolum super caput suum.* Vide *Salmasium* ad *Vopiscum* pag. 390.

† **MAVORTE**, *Matronale operimentum, quod caput operit ; vocatum autem sic quasi Marte. Mavorte signum est maritalis dignitatis ; idem et stola dicitur.* Papias.

* **MAFORTUM**. Richer. lib. 1. cap. 29. prior. lect. : *Procedit itaque cum Dalmatio et Aquitanis, frontibus Maforto signatis.* Has voces postea delevit auctor.

* **MAG**, [Quædam mensura apud Occitanos : « Unam pelliciam ad cohependum pastam, longitudinis de la Mag. » (Cart. Magalon. Rev. Soc. Sav. 1873, p. 417).]

MAGADE, Gr. μαγάδιον, Ea pars Iyræ, in qua plectrum illiditur, ubi scilicet percussio chordarum fit manu dextera. Hesychio μαγάδιον, ὄργανον κηθάρισμα dicitur. Petrus Diacon. de Viris illust. Casin. col. 28 : *Cantus etiam B. Mauri composuit, in quibus qui vult artis grammaticæ tramitem et monochordi sonori Magade reperiet notas.*

* Prosa S. Caril. ex Cod. Floriac. 64. apud D. Le Beuf tom. 2. Collect. var. Script. pag. 104 : *Pangat plectrica voce summa omnis concio, atque tanta succinat perplexa ordine armonia terminalis Magadis resultat sonora.*

* **MAGAGNA**, vox Italica, Acad. Crusc. Vitium, labes, menda, noxa. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 17. ex Cod. reg. 4620 : *Ad ludum taxillorum sine fraude et Magagna locum sibi non vindicent.* Ubi rixam significare videtur. Stat. Genuæ lib. 4. cap. 67. pag. 119. v. : *Si quis equum, mulum... emerit vel alio titulo acquisiverit, quos diebus quinque teneverit... non possit deinde occasione alicujus morbi, Magagnæ, vel vitii contractum rescindere.* Vide *Mahamium*.

† **MAGAGNARE**, **MAGAGNUM**. Vide *Mahamium*.

* **MAGAGNATUM** **BLADUM**, a voce Italica *Magagnato*, quæ significat corruptum, jactura affectum. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 533 : *De blado Magagnato vendendo usque ad festum Nativitatis Domini.* [Fr.]

* **MAGALDUS**, Vestis seu tunica species, vel Pera, mantica, a veteri Gallico *Magaut*, eodem sensu. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 314 : *Dictus Girardus de verbis procedens ad verbera, remoto capitulo a capite suo et exuto Magaldo seu fagel, malitiose irruit in dictum exponentem.* Vide *Maca*.

* **MAGALETI**, vulgo *Magalez*, Societatis mercatorum Italicorum nomen. Charta ann. 1340. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 536 : *Certaines debtes... qui furent jadis donnés aux compaignies des Magalez et Mosses.*

† 1. **MAGALIA**, *Tunica pastorum*, in Gloss. MSS. 13. sæc. Monast. S. Andree Andanensis.

* Perperam pro *Tuguria* *pastorum*, ut efficitur ex Gloss. ad Doctrin. Alex. de Villa-Dei : *Magalia, domus pastorum.* Vita S. Idæ tom. 2. Sept. pag. 266. col.

1 : *Magnis ergo Salvatori Deo gratiarum laudibus persolutis, ad propria remeavit Magalia incolumis.* Quæ emendationis veterum Glossarum causa tantum observo : vox quippe eo intellectu Virgilio nota est.

† 2. **MAGALIA**, Urbs, civitas, a Punico *Magal*, nova villa, ex Catholico ; quod hausit ex Servio ad illud *Æneid.* lib. 1. v. 425 :

Miratur molem *Æneas*, *Magalia* quondam.

Acta S. Cassiani apud Ill. Fontaninum in Antiq. Hortæ pag. 354 :

Ut vero sacris tetigit *Magalia* plantis
Ardua Francigenum, quæ dicitur urbs Eduorum.

† **MAGALONENSIS** DENARIUS et *Mallia*. Vide *Moneta Barorum*.

MAGANA. Passio S. Lupercii Mart. : *Jussit Præses Maganam fieri, et acutis eam clavavit clavibus, (clavis) et in medio ejus S. Lupercium mitti præcepit.* Mox : *Videns Maganam ac rotam volentem, etc.* Occurrit ibi pluries, ubi *Magana* idem sonat quod *Mangana*, machina. Vide in hoc verbo.

* **MAGANHUM**, Vitium, noxa. Tabul. notar. *d'Aubagne* inter schedas Pr. a S. Vinc. : *Pro pretio unius nullæ pilli bochardi, cum omnibus suis vitis et Maganhis apparentibus et occultis.* Vide supra *Magagna*.

† **MAGARITA**, **MAGARITES**. Vide *Magarizare*.

MAGARIZARE, Saracenicam vel Mahometicam impietatem non modo profiteri, ut quidam volunt ; sed maxime post abdicatam et desertam Religionem Christianam, a qua qui transibant ad Musulmanismum *μαγαρίζουν* dicebantur ; vocabulo, quod significat stercore faciem conspurcare, ut auctor est Leunclavius in *Pandecte Turcico* num. 22. Hinc *μαγάρεις*, in Corona pretiosa macula, et *ηλις* redditur : unde *Magarisius* Sinus versus *Rumellæ* vel *Europæ* promontorium appellatorem accepit, a foedis tempestatibus, quæ illis in regionibus existere Boreis flantibus solent, cum apud nos Aquilo serenitatem aeris ferat, ut est apud eundem Leunclavium n. 25. Hist. Miscella lib. 23 : *Repromittit, se non compellere ad Magarizandum.* Quidam Codd. ex editis male habent *Menzarizandum*. Capitulare *Radelchisi* Principis Beneventani col. 24 : *Nullum Saracenum recipiant... præter illos qui temporibus DD. Siconis et Sicardi fuerunt Christiani, si Magarizati non sunt.* Crebro utuntur etiam Græci. Theophanes : *Ἐποίησε δὲ ἐπιστολὴν δογματικὴν πρὸς Λέοντα τὸν Βασιλέα, οἰόμενος πείσειν αὐτὸν τοῦ μαγαρίσαι.* Menolog. Basilii Imp. 6. Mart. *ἠναγασθήσαν μαγαρίσαι.*

MAGARITA, Apostata, Christianæ Religionis desertor. Joannes VIII. PP. Epist. 219 : *Portasque patentes relinquentes, multis Magaritis fugiendi et Saracenis ingrediendi aditum... reliquerunt.* Ubi perperam nupera Conciliorum editio *margaritis* præfert. Occurrit non semel hæc vox apud Anastasium in Hist. Eccl. [*] Chron. Casin. cap. 12.] et Paulum Diaconum in Hist. Misc. ubi *Μαγαρίτης* habet Theophanes pag. 202. et 284. Vide Gloss. Meursii et Fabroti. [*] Cang. Glossar. med. Græcit. col. 840.]

† **MAGARITES**, Eadem notione. Vita S. Stephani Sabait. tom. 3. Julii pag. 572 : *Comitem mihi se junxerat Magarites quidam, alterius ex indigenis Magaritzæ filius, impiæ superstitioni suæ ad insaniam usque addictus.*

* **MAGASENUM**, Promptuarium, cella,

Ital. *Magazzino*, Gall. *Magazin*. Stat. Genuæ lib. 4. cap. 102. pag. 158. r. : *Ordinamus quod si aliqua locatio alicujus domus vel Magaseni facta fuerit per aliquem, vel aliquos cives, vel quorum esset dicta domus vel Magasenum, etc.* Steph. de Infestura de bello inter Sixtum IV. et Ferdin. reg. ann. 1482. MS. : *Duo Magazena mercibus plena, quæ erant quorumdam Januensium, similiter ad sacrum, ut dicitur, miserunt.* Occurrit præterea tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 1785. et alibi.

MAGDALIUM, Seplasiariorum officinis nota vox : *Magdaliones* enim hodieque vocant teretes cylindros, in quos composita emplastra redigere solent. [Vox Hebraicæ originis, *Migdal* enim et *Migdol*, turris, quæ est plerumque figuræ cylindricæ.] Marcellus Empiric. cap. 20. extremo : *Cætera vino optimo madefacta simul in mortario colliges, ex quibus trochisci vel Magdalæ fient.* Alexander Iatrosoph. lib. 1. Passion. : *Iterum cum vino teres, et Magdalia facies.* Perperam edit. *Mandasia*, apud Plinium Medic. lib. 1. cap. 6.

Medicis *μαγδαλία* est ipsum medicamentum, in pastili figuram formatum : sic enim Galenus *μαγδαία* apud Hippocratem interpretatur *τότε οἶον μάγμα, καὶ φύραμα, καὶ τὴν χειροποίητην μαγδαλίαν.* Ita vero dictum a forma mollioris ex pane pulpæ, qua manus abstergebant veteres, et postea canibus devorandam projicbant, quam *μαγδαλίαν* et *ἀπομαγδαλίαν* appellabant Græci : quæ voces occurrunt hac notione apud Athen. 1. 4. et 9. Aristoph. Plutarch. Eustath. Polluc. et alios. Hesychius : *Ἀννάδες, ἀπὸ μαγδαλίας.* V. Tzetzem chil. 13. cap. 476.

MAGDALEO. Matth. Sylvaticus : *Et ex eo formantur pillulæ vel Magdaleones parvuli, etc.*

* *Magdaleon d'entract*, apud Rabelais. lib. 1. cap. 11. Vide ibi notam D. Duchat.

MAGDALIOLUM, diminutivum a *Magdaliu*. Avitus Viennensis Episc. Epist. 78 : *Præterea Magdaliola illa, quæ promissis, posco, ut cum observationis breviculo dirigi jubeatis.* Solent quippe seplasiarii ejusmodi vasculis breves indiculos affigere, qui, qua observatione singulis uti oporteat, indicant.

† **MAGDUM** in Biturigibus denarii et malliæ. Vide in *Moneta Barorum*.

† **MAGERIA**, Prædium rusticum, *curtis*, Germanis *Hoff*. Charta ann. 1248. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 112 : *Ab antiquo in eadem villa habuimus unam Mageriam cum aliis redditibus et jure mundano... Curia etiam Mageria in eadem villa adhuc Zwetlerhoff nominatur... Possessiones monasterii nostri quas a dominis de Chuenring diu habuimus, devastabat, et Mageriam una cum vineis in solitudinem redigebat.* Vide *Mageria*.

* **MAGICARIUS**, *Magicus*, Ital. *Magico*, Gall. *Magicien*. Petrarca in Itin. Syriaco edit. Basil. ann. 1581. fol. pag. 560 : *De quo cum me olim Robertus regno clarus, sed præclarus ingenio ac literis, quid sentirem multis adstantibus percunctatus esset, ... jocans nusquam me legisse Magicarium fuisse Virgilium respondi.* Vide *Magiatus*.

MAGICATUS, *Magicis* præstigiis obstrictus. Synodus Atrebatensis ann. 1025 : *Non adeo demiror, potuisse nefarios homines erroris spiritu Magicatos in aliquam prævi dogmatis conspirasse demerentiam.*

* **MAGIDA**, [Gall. *Pétrin* : « ... Pro 1.

Magida sive meyt de ligno pro expensa sive coquina. » (Arch. histor. de la Giroude t. 22, p. 426.)]

† **MAGIDES**, Vasorum genus. Vita S. Jacobi eremitaæ sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 147 : *Dedit viaticum et septem vasa, quæ Magides vocant, partim aqua fontana necessaria navigantibus, partim mero optimo plena Jacobo contulit.* Vide *Mazer*.

* **MAGILLARE**. Vide supra *Baulare*.

† **MAGIMACTE**, *μεγάλωσ*. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm. Vide *Mactus*. [* Adde ex Castigam. in utrumque Glossar. *Magimaste*, *μεγάλωσ*. Germ. *magne*, vaste. Reg. *magne*, *fauste*.]

* **MAGIRICA** ARS, Coquinaria. De ea Jod. Willichius.

† 1. **MAGIS**, Græce *μαγίς* vel *μάκτρα*, *Mactra*, mensula. Marcellus Empiricus cap. 1 : *Rasamen pastæ quod in Magide adhæret.* Utitur Plinius. Vide *Mait*.

* Gall. *Mait*, alias *Maistreaulz*. Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 290 : *Le suppliant porta laditte tasse en uns Maistreaulz, en laquelle il trouva douze solz.* Vide supra *Madia*.

* 2. **MAGIS**, Amplius, Gall. *Plus, davantage*. Lit. remiss. ann. 1360. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 458 : *Dicti homines dicerunt quod nunquam Magis ascenderent ad garitas dicti fortalili pro deffensione ejusdem.*

† **MAGISCA**, **MAGISQUA**, an idem quod *Beneharn* : *Maiade*, *Maioucnque*, *Majesque* dicitur, hâud satis scio. Est autem *Maiade*, conventio seu contractus, quo villicus sub certis conditionibus tenetur iis, a quibus firmam suam habet, vinum necessarium suppeditare, aut saltem ea quæ ad vinum conducendum necessaria sunt. Codex MS. Irminonis Abbatis Sangerm. fol. 61 : *Sunt in Nuviliaco mansi vestiti vi... solvunt ad hostem multones XII... faciunt dua carra ad vinericiam, et ad Magiscam dua carra et dimid. et dimid. bovem.* Ibid. fol. 66 : *Remegius colonus... habet de terra arabili bun. III. de prato dimid. arp. et mittit unum bovem ad caropera inter vinericiam et Magisquam.* Et fol. 68 : *Ulathaus colonus... habet de terra arabili bun. III. et dimid. facit sicut dimidium mansi, excepto caropara propter vinum, facit Magiscam.* [* Ager, qui de novo ad cultum redigitur et tempus, quo aratur. Vide mox *Magisia*.] [*] De vectura mense Maio præstanda intelligit Guerard. in Glossar. Irmini.]

† **MAGISCOLA**, Scholæ præfectus, dignitas in Ecclesiis Cathedralibus, Hispan. *Maestre Scuela*. Acta SS. tom. 4. Junii pag. 784 : *Obertus præpositus et Ogerius Galleta scholasticus (vulgo Magiscola) ejusdem Cathedralis Ecclesiæ.* Regula consueta Toribii Archiep. Limæ, tom. 4. Conc. Hispan. pag. 673 : *Scholasticus, vulgo Maestre Scuela hujus sanctæ Ecclesiæ, curam habeat ut diaconus et subdiaconus antequam legant Epistolam vel Evangelium, illa prævideant coram ipso.* Nostris *Ecolâtre*.

* *Maistre-escole*, titulus rectoris studii Andegavensis, in Lit. Caroli VI. ann. 1395. ex Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 311 : *De la partie de noz bien aomez le Maistre-escole et docteurs repons en l'estude d'Angiers, nous a esté exposé que comme ledit Maistre-escole à cause de sa dignité de Maistre-escolerie soit chief et recteur dudit estude, etc.* Pro dignitate ecclesiastica, vulgo *Ecolâtre*, legitur in Lit. remiss. ann. 1393. ex Reg. 144. ch. 254 : *Maistre-escole de Baieux.*

* **MAGISDICUS**, Jam dictus, supradictus. Charta Occitan. ann. 1313. in Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 3: *In leuda minuta, notaria, firmis, censibus, forecapis supradictis sive Magisdicis*. Rursum infra: *De censibus, foriscapis Magisdicis sive supradictis*.

* **MAGISIA**, Novale, novalis terra, quæ anno cessat: vel quæ de novo ad cultum redigitur, Ital. *Maggese*. Charta ann. 1270. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 312. col. 2: *Dixit quod de grano faris non debetur terraticum curiæ Cassinensi, nisi de terris quæ seminantur, quando sunt Magistiæ*. Et pag. 315. col. 1: *Si quis fecit Magisium, in qua debetur seminari gramum, ... tenetur præstare terraticum*. Vide supra *Magisca*.

1. **MAGISTER**, Ventus Latinis, *caurus, corus, argestes*, dictus, nautis Nordoest, vent de Maëstre, maëstrale, apud Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 25. [*Magister tramontanæ*, in Charta Massil.: *Sed quod spectent ventum Græcum, vel tramontanam, vel Magistrum tramontane.*]

† 2. **MAGISTER**, Titulus honorarius, quo donantur viri ab honoratoribus secundi. Occurrit passim.

3. **MAGISTER**, nuda pro Magistro officiorum, in l. 4. Cod. Th. de Primicerio et Notar. (6, 10.)

MAGISTRI, qui vulgo *Doctores* in Theologica, vel alia Facultate. Passim.

MAGISTER ADMISSIONUM, [Qui introducendis ad Imperatorem hominibus præfecti sunt.] Vide *Admissionales*.

* **MAGISTER ARBALESTARIORUM**. Vide *Arbalestarius*.

MAGISTER ARMORUM, apud Ammianum lib. 15. Officialis Magistri militum, qui *numerorum* rationes tractabat, unde idem qui *Numerarius*. Ita Henricus Valesius, ubi plura, pag. 84. Interdum apud eundem Ammianum et alios pro *Magistro militum* sumitur, ut idem observat pag. 108. Vide Jacobum Gothofredum ad l. 7. Cod. Th. de Re militari. (7, 1.)

† **MAGISTER ARRESTORUM**, *Maître des Arrêts*, in Curia Dalphinali, idem qui *Magister Rationalis*, ad quem Hospitii Dalphinalis rationes conficere pertinebat. Computum ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 273: *De quibus omnibus pecuniæ quantitatis prædictis Thesaurarius petit collationem fieri cum quaterno arrestorum facto per Mag. Nicolaum de Aveyllino Magistrum Arrestorum tunc temporis, etc.* Infra idem Aveyllinus *Magister Rationalis* dicitur.

MAGISTER IN ARTIBUS, apud Nicolaum Trivettum ann. 1253. qui vulgo nostris *Maître es Arts*, in Academiis. Epitaphium Thomæ Abbatis S. Andreae Vercellensis:

Artibus in cunctis liberalibus, atque Magister
In Hierarchia, nunc arca clauditur ista.

Vide Statuta Academiæ Parisiensis.

† **MAGISTER ASCIÆ**, Carpenterius, Faber lignarius, Gall. *Maître de hache, Charpentier*. Statuta Massil. lib. 2. cap. 84. cui titulus: *De calafatis et Magistris Ascie quantum debeant accipere, per pan e beoure. Decernimus, quod Magistri seu Carpenterii daissa, etc.*

MAGISTER AULÆ IMPERIALIS, dicitur Ætherius quidam sub Carolo M. in Chron. S. Vincentii de Vulturno pag. 676. Idem forte qui *Magister officiorum* apud Latinos, aut *Curopolata* sub CPolitanis Imperatoribus.

† **MAGISTER AULÆ ABBATIS** seu *Monasterii*. Charta Guillelmi Abb. Floriac. ann. 1316. ex Tabular. ejusdem loci:

Præsentibus religiosis viris... Stephano Guerefaus Magistro Aulæ ejusdem monasterii, etc. Cujus quidem officium ex Libro de modo loquendi per signa expiscari licet: *Pro signo Granatarii Conventus, sive Magistri Aulæ domini Abbatis simula cum ambabus manibus connexis quasi alicui vasi advenam infundere velis ad molendinum; modo tamen idem fuerit officium Magistri Aulæ Abbatis quod Magistri Aulæ Monasterii; hic quippe non alius mihi videtur ab eo cui hospitium excipiendorum cura demandata erat; illum vero rei annuariæ Abbatis præfectum fuisse existimo.*

† **MAGISTER BOTELLERIIUS**, Archipincerna, dignitas in Curia Dalphin. Ordinat. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 393: *Item, ordinamus unum sculiferum idoneum, qui sit Magister Botellerius... præfatus Magister Botellerius sit cum omni solertia diligens bona vina perquirere pro pretio, quo poterit meliori*. Vide *Butta* 3. et infra *Magister Pincernarum*.

† **MAGISTER CÆMENTARIORUM**, Qui cæmentariis præerat atque ædificia reparanda curabat. S. Willelmi Constit. Hirsaug. lib. 1. cap. 22: *Pro signo Magistri Cæmentariorum, præmisso generali, pugnum super pugnum pone vicissim, quasi similes construentes murum.*

† **MAGISTER CÆREMONIARUM**, Vox nota. Concil. Mexicanum ann. 1585. inter Hispan. tom. 4. pag. 355: *Magistri autem Cæremoniarum officium erit, tam assistentes choro quam altari ministris officii sui admonere, ut in eo unusquisque cæremoniarum ritum observet.*

† **MAGISTER CAMERARIUS**, Idem qui *Magister Cubiculariorum*. Ordinat. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. ann. 393: *Item ordinamus unum Magistrum Camerarium cum uno alio Camerario ejus socio, qui habeant duos bonos equos, et portet eorum quilibet malam trossam cum lecto nostro, et aliis opportunis*. Infra pag. 393: *Item, dicti Magistri Camerarius et socius, raubas et armaturas ac Cameræ vasa argentea, aliaque bona mobilia... diligenter custodiant.*

MAGISTER CANTORUM in Ecclesia Mediolanensi, in Charta Robaldi Archiep. Mediolan. ann. 1144. apud Ughell. in Append. tom. 4. Præcentor.

† **MAGISTER CAPELLE**, Qui cæteris Capellanus præest. Ordinat. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 392: *Magistro dictæ Capellæ obediant et intendant*. Vide *Capellani*.

MAGISTER CENSUS, sub dispositione Præfecti urbis, in Notitia Imperii, cuius mentio in Cod. Vide *Pancirollum*.

* [**MAGISTER CHORI**. « Ego Willelmus Criveus, *Magister Chori*, rogatus a testatore, interfui. » (Test. Duranni Tymotei, Lugdun. 1245. mus. arch. dep. p. 145.)]

* **MAGISTER CHRISTIANITATIS**, appellatur Patriarcha Jerosolymitanus, in Charta Almer. comit. Ascalon. ann. 1157. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 1473: *Concedo eisdem (Pisanis) locum unum ad fabricandum sibi in eo ecclesiam; si tamen dominus ac Magister Christianitatis patriarcha hoc ipsis concesserit.*

MAGISTER CIVIUM, primus Ædilius, Germanis *Bürgermeister*. [* Vide Eichhorn. Histor. Jur. German. § 243.] Charta Friderici II. Imper. ann. 1282. apud Broverum lib. 15. Annal. Trevir.: *Revocamus in irritum, et cassamus in omni op-*

pido Alemanniæ Communia, Consilia, Magistros Civium seu Rectores, vel alios quoscunque Officiales. Levoldus Nerthowius in Chronico Markano ann. 1320: *Andreas Magister civium volebat occidere Scabinos*. Occurrit præterea in Privilegiis Academiæ Viennensis in Austria Rubr. 38. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 262. apud Maximilianum Henric. in Apolog. pag. 12. 21. etc.

* Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 152: *Comme feu Laurens Lambert boucher bourgeois de Liege eust à son vivant esté Maistre de la cité de Liege qui est moult grant et notable office, et tel que quelconque personne qui ait ledit office, il a en partie le gouvernement de tout le pais de l'eveschié de Liege*. Sed et ipsi ædiles, *Magistri civium* appellantur, in Charta ann. 1454. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 138.

* **MAGISTER CLOSI**, Gall. *Maistre du Clos*, Officium in foresta regia, forte illius, qui *defensæ* potissimum invigilabat, in Stat. ann. 1376. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 220. art. 3. et 13.

* **MAGISTRI COMMUNIÆ**, Quibus jus communiæ servandum et defendendum committitur. Charta commun. Mechlin. ann. 1308. apud Marten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 1422: *Villa Machliniensis de cetero habeat in perpetuum communiam, duos Magistros communie... Magistri communie potestatem habebunt jus communitatis servandi, et eorum injuriam defendendi, in his quæ ad jus commune pertinent, ubi et a quibus injuriam eis contigerit irrogari*. [* Vulgo *Majores Communie*, iidem qui supra *Magistri Civium*.]

* **MAGISTER CONVERSORUM**, Officium monasticum, *conversis* præpositus. Chartam Bereng. abb. Bolb. ann. 1246. in Reg. feud. senescal. Carcass. etc. fol. 297. v. : *Subscribit Petrus Bellus-homo Magister conversorum*. Vide supra in *Conversio*.

† **MAGISTER COQUINÆ**, Coquorum præfectus. Ordinat. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 393: *Item, ordinamus unum fidelem et probum scutiferum, qui sit Magister Coquinæ... Item, sit Magister Coquinæ sollicitus scire diebus singulis in horis convenientibus nostram supra comedendis ferculis voluntatem, ut si forte esset fiendum convivium, honor noster in talibus reservetur, et etiam possimus disponere quomodo cibaria nostra parentur*. Item, qui advertat et præsentialiter videat diebus singulis carnes crudas truncari et scindi, antequam poni debeant ad coquendum, ita quod in detectore pro consequens revideat, ne per coquos vel alios de coquina fraus committatur. Vide *Coquus*.

* Lit. remiss. ann. 1369. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 339: *Raulin Boudart escuier et Maître en la cuisine de nostre très cher seigneur et pere, etc.*

† **MAGISTER COQUUS**, inferior *Magistro Coquinæ*. Ordinat. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 394: *Item, ordinamus in coquina nostra duos Magistros Coquos... Item, ipsos Magistros Coquos præcipimus debere Magistro nostri Hospitii et Magistro coquinæ nostræ in omnibus obedire*.

MAGISTER CUBICULARIORUM, Qui Cubiculariis Regiis præerat, apud Monachum Sangallensem lib. 2. de Rebus Caroli M. cap. 9. et Wipponem in Vita Conradi Salici pag. 428.

MAGISTRI CURIÆ, Qui vulgo nunc Consiliarii Parlamenti. Regestum Parl. B. fol. 77: *In Curia D. Regis, in Parla-*

mento, coram Magistris ipsius Curia. Occurrit ibi non semel.

† MAGISTER CURIAE, Officium Monasticum. Charta ann. 1347. tom. 2. Rer. Mogunt. pag. 769: *Convocatis et congregatis ad invicem... honestis et religiosis viris, dominis Emerchone Priore... Godelmano de Lorche, Brunone Magistro Curiae, Heinrico dicto Albach... monachis conventualibus et capitularibus monasterii S. Albani. Idem videtur qui supra Magister aulae.*

† MAGISTER CUSTOS. Bern. Mon. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 74: *Ipsum secundum signum... longius pulsari debet... ut omnes possint de omnibus officinis ad Horæ principium convenire, et Magister Custos, per consuetudinem debet ipsum pulsare, aut talem rogare, qui bene sciat facere. Idem haud dubie qui apud eundem Bern. cap. 51. Major et principalis Ecclesiae custos dicitur: Ut de Principali Ecclesiae Custode, qui vulgo Sacrista, dignius vero et honorabilius Apocriarius vocatur, etc. Vide Custos.*

* MAGISTER DILUVII, Qui aquis et earum aggeribus praest. Vide supra Diluvii Magister.

MAGISTRI DISPOSITIONUM. Vide Dispositiones.

* MAGISTER IN DIVINITATE, Theologus, in Charta ann. 1365. Vide Divinus 2.

† MAGISTRI DOMORUM ABBATIS, Qui villas Abbatis et praedia administrabant. Charta ann. 1366. ex Tabul. S. Crucis de Talemundo: *Tenebitur (Aquarius) providere flosos seu habitus nobis dicto Abbati et successoribus nostris ac singulis monachis et religiosis monasterii nostri ante dicti, ac etiam Magistris seu administratoribus domorum Abbatis videlicet de Monergeria, de Martineria, de S. Maximo ac de Pessoleria, aut aliarum domorum. Ibidem non semel occurrit.*

† MAGISTER ECCLESIAE, Idem qui supra Magister Custos. Charta Frederici Colon. Archiep. ann. 1128. tom. 3. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 164: *Ea propter materiam dissensionis, et discissionis rescare volentes, subministrante nobis fratre Wibaldo Stabulensis Ecclesiae Magistro atque portario.*

* MAGISTER ENSILUDII, Lanistarum praefectus, Gall. Maître d'escrime. Charta ann. 1455: *Jean Taillecourt Maître joueur de l'espée à deux mains et du boucler, cognut... que pour la grant industrie, habileté et science qu'il a trouvé en la personne de Jehan de Beaugrant, demourant à présent à Chosy, touchant lesdiz jeux, et pour le bon rapport qui fait lui a esté de la personne dudit de Beaugrant par Jehan Perchel prévost desdiz jeux, ... et autre du serement desdiz jeux, lesquels lui ont tesmoigné que icellui de Beaugrant est expert et suffisant pour estre passé prévost desdiz jeux. Pour ces causes ledit Jehan Taillecourt a fait, créé et institué ledit Jehan de Beaugrant prévost desdiz jeux de l'espée à deux mains et du boucler, et lui a donné pouvoir et auctorité de tenir escolles desdiz jeux par tous lieux en ce royaume, et montrer et enseigner lesdiz jeux à tous hommes qui les voudroient apprendre; en requérant par icellui Taillecourt à tous seigneurs, capitaines et gardes de villes, citez, chastels et autres lieux et à tous les maistres dudit mestier que audit de Beaugrant ils souffrent et lessent tenir ses escolles partout où mestier sera, et lui presentent et donnent conseil, confort... par ainsi que ledit prévost a promis qu'il tiendra, gardera et observera à son pouvoir les ordon-*

nances faites sur lesdiz jeux, etc. Vide supra Ensiludium.

MAGISTER EPISTOLARUM, sub dispositione Praefecti Praetorio, legationes Civitatum, consultationes, et preces tractat, ut est in Notitia Imp.

MAGISTER EPISTOLARUM Graecarum, qui eas Epistolas, quæ Graece solent emitti, aut ipse dictat, aut Graece dictatas, transfert in Latinum. Notit. Imper. Vide Pancirollum.

† MAGISTER ESCUDERLÆ, Curator seu Praefectus equorum. Charta ann. 1337. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 334: *Sitque unus ex dictis Scutiferis forreriis, et alius Magister Escuderiae seu marescaliae suæ. Vide Marescalus.*

† MAGISTER FIDELIUM, Qui et Magister oblationum, dicitur is penes quem erat dispositio piarum fundationum et donationum. Vide Histor. Fuldens. pag. 54. et supra Fidelior.

† MAGISTER FORRERIUS, Designator hospitiorum, metator, Fourrier. Ordin. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 395: *Magister Forreriis supradictus habere in scriptis studeat... omnia nomina personarum de nostro Hospitio retentorum, et cum contingeret nos ad aliquas partes accedere, nostrum principaliter procuret Hospitium, quod lectis ac lignis et palleis munit, sicut decet. Item, subsequenter designet et eligat alia Hospitia pro nostris gentibus et familiaribus secundum conditionem, qualitatem et decentiam personarum.*

† MAGISTER FRUCTUARIUS, Hujus officium ita describitur in Ordin. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 394: *Item, ordinamus unum scutiferum pro fructuaria... Et quia dictum officium magnam requirit sollicitudinem, advertat dictus Magister Fructuarius, quod torchias et candelas diligenter custodiat, et nulli eas librare praesumat, nisi de nostro vel Magistri Hospitii nostri mandato. Item, advertat quolibet vespere quibus tradit torchias, et in suo memoriali transcribat, ut sciat de mane, de quibus requirere illas debeat. Item, die quolibet in arrestatione expensarum Hospitii, resignet Thesaurariis caudas seu residuum torchiarum consumptarum.*

† MAGISTRI GARDÆ. Vide Magister Monetarium.

† MAGISTER GARNISIONUM, Maistre des Garnisons, in Edicto Johannis Reg. Franc. ann. 1355. tom. 3. Ordin. pag. 28. Qui iis quæ ad muniendam urbem necessaria sunt invigilat. Vide Garnire.

* MAGISTER GENERALIS aquarum et forestarum regis in toto regno Franciæ inscribitur Robertus de Cocotelez armiger, in Lit. ann. 1357. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 447. nunc Grand-Maître des eaux et forêts. Vide infra Magistria 2.

* MAGISTRI GENERALES Monetarium, in Lit. ann. 1371. tom. 5. earum. Ordin. pag. 402.

† MAGISTER GENTIUM, Sic Apostolus Paulus per antonomasiam, quemadmodum et Doctor et Apostolus Gentium, vocatur, quod ad Gentes erudiendas Christoque subjiendas potissimum missus fuerit. Libellus Episc. Italiae contra Elipandum tom. 3. Conc. Hispan. pag. 98: *Parvipendentes Magistri Gentium prohibitionem dicentis: Nolite adulterare verbum Dei.*

† MAGISTER GREGORUM dictus Origenes ab Amalar. Fortunato cap. 21. de Ord. antiph.

* MAGISTER GRAMMATICÆ, Dignitas

in ecclesia Barchinonensi, cujus officium sic describitur in Constit. capitul. ejusd. eccl. ann. 1423. rubr. 11. ex Cod. reg. 4332: *Magister grammaticæ non solum lectiones grammaticæ et logicæ, ac alias assuetas in scolis legat; sed etiam diebus Dominicis et festivis, maxime praecipuis, lecturam et accentum legentium in choro dictæ sedis corrigat et emendet.*

† MAGISTER GRANGIÆ, Officium in monasteriis Ordinis praesertim Cisterc. Qui villam seu praedium aliud curat. Charta ann. 1174. apud Miræum tom. 1. pag. 192: *Si quando pro communi terrarum utilitate... jussum fuerit fossata renovari, et hoc ipsum Magistro Grangiæ nuntiatum fuerit, etc. Regula Conversorum Ord. Cisterc. cap. 8. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1649: *Magister Grangiæ cum duobus tantum fratribus colloqui potest. Et cap. 9: Nullam equitaturam habet Magister Grangiæ, sed cum ad Abbatiam venit, quasi unus ex aliis graditur super pedes suos. Vide Grangia in Granea.**

* MAGISTER HÆRETICORUM, Idem qui Inquisitor fidei. Reg. arestor. parlam. Paris. ex Cod. reg. 9822. 2. fol. 45. r.º: *Se le Maître des hérèges requiert au juge lay qu'il prenne aucun pour ce qu'il a mespris contre la foy, si comme il dit, le juge lay n'y doit pas obéir, se l'official ne rescript avec lui. [1277] Vide Chart. ann. 1247. apud Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 594.]*

MAGISTER HOSPITALIS S. Joannis Hierosolymit. ejusdem Ordinis primarius Magister, cujusmodi dignitatis insignia praecipua fuere zona et marsupium. In Bulla Alexandri III. PP. ann. 1172. fit mentio E. quondam Magistri Hospitalis, qui eidem Magisterio renunciavit, zona cum marsupio, clavi, et sigillo resignata. In Chartul. Manoscens.

† MAGISTER HOSPITII, Praecipuus Palatii Dalphinialis minister. Ordin. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 392: *Item, ad honorificum et expediens regimen nostri Hospitii, unum idoneum fidelem ac probum Militem ordinamus, qui sit Magister Hospitii, cum meri et mixti imperii potestate, cui omnes gentes et officiales ejusdem Hospitii subiaceant et obediant tanquam nobis, et qui de consilio judicis ordinandi per nos, in eodem Hospitio faciat de illis justitiæ complementum, Cancellario, capellano, notariis et clericis, ac Consiliaris dumtaxat exceptis, quorum punitionem seu correctionem nobis specialiter reservamus. Apud nostros vero Magistri Hospitii Regis dicebantur olim, quos nunc Libellorum supplicum Magistros vocamus. Vide Spicileg. Acher. tom. 9. pag. 326.*

MAGISTER HUBARUM, [Dignitas quædam in Austria Ducatu.] Vide Huba.

MAGISTER INFANTUM, in Cœnobiiis, qui infantibus ac pueris, quos Nutritos vocabant, praeerat. Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 462: *Ad infantum Magisterium... promovit. Candidus Monachus in Vita Eigelis Abbatis Fuldensis cap. 21:*

... Et ipse simul infantum doctor honestus.

Adde cap. 22. Vide Oblatus.

† MAGISTER INFIRMARIUM, Cui in monasteriis infirmorum cura incumbit. Regula Conversorum Ord. Cisterc. cap. 5. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1649: *Magister Infirmarius in coquina sua cum omnibus solatiis loquatur, stans et sedens.*

† MAGISTER INGENIUM, Machinator, nostris Ingenieur. Computum ann.

1334. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 51 : *Pro expensis Johannis Morelli Magistri Ingeniorum missi apud Goncellinum ex parte D. Dalphini, pro aliquibus mayeris capiendis ad opus machinarum.*

* *Mestre des engins, in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Pater fol. 177. v.*

MAGISTER JUDEX. De hoc Magistratu consule Constit. Siculas lib. 1. tit. 37. et Ammiratum in Familiis Neap. tom. 1. pag. 165.

† MAGISTRI JURATI, iidem videntur qui nostris *Jurats*, urbium alicubi Magistratus. Anonymus de Gestis Manfredi et Conradi Regum apud Murator. tom. 8. col. 609 : *Legem ponit (Rex Carolus) regnicolis, nevosque secretarios.... Magistros Juratos, bajulos, judices, etc. Vide in Juratus.*

MAGISTER JUSTITIARIUS, Præcipuus Judex in aula Regum Siciliæ, in quorum palatio commemoratur, ibi de rebus majoris momenti jus dicebat, *Comitis Palatii vicem fungens. Fridericus Imp. in Constit. Sicul. lib. 1. tit. 57: Statuimus, ut magnæ Curie nostræ Magister Justitiarius nobiscum in Curia commoretur, cui quatuor Judices volumus assistere : et ut Magister Justitiarius Curie nostræ supradictus de crimine læsæ Majestatis nostræ, et de feudis quaternis, et de quarta parte ipsorum feudorum, et de appellationibus ordinariorum, seu delegatorum nostrorum ad Curiam nostram interjectis, et de quæstionibus nostrorum Curialium, qui immediate nobis assistunt, etc. causas audiat, et justitia mediante decidat, etc. Adde tit. 38. 39. 40. etc.*

✠ Nec minor erat in Dalphinatu *Magistri Justitiarii* dignitas et jurisdictione, quippe qui lites supremo dirimeret judicio, nec ab ejus sententia nisi ad Dalphinum esset appellatio locus. Litteræ Humberti II. Dalphin. ann. 1347. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 566 : *Imprius volumus quod non tenearis obedire alicui, nisi Magistri Hospitii nostri, qui de commissis, vel committendis per te possint et debeant te corrigere, et punire, a quorum cognitione valeas ad Magistrum Justitiarium appellare, et a cognitione Magistri Justitiarii habeas ad nos reversum. Idem haud dubie qui Major Judex dicitur in Ordin. domus Dalphin. ann. 1340. ibid. pag. 398. et 399 : Ordinamus in Hospitio et in comitiva nostra continue deputari unum doctorem seu jurisperitum sollempnem qui sit Major Judex Dalphinensis Hospitii et totius Dalphinatus, qui nobis semper assistat. Cætera quæ ad ejus dignitatem jurisdictionemve spectant ibidem fuse proponuntur. Nec ab eo denique distinctum existimo qui *Judex Appellationum et nullitatum totius Dalphinatus* vocabatur. Vide in *Judex*.*

† MAGISTER JUSTIGERIUS, in Apulia, idem qui *Magister Justitiarius*. Chron. Estense ann. 1345. apud Murator. tom. 15. col. 423 : *Tunc admiralius et comes assignaverunt et recommendaverunt dictos proditores comiti Novello, Magistro Justigerio, et fecerunt aperiri portas a latere maris.*

† MAGISTER LAPIDUM, Cæmentarius, *Maitre Maçon*. Statuta Arelat. MSS. art. 132 : *Eligantur tres viri, quorum unus sit Magister Lapidum, quorum arbitrio et cognitione diffiniantur lites parietum et stillicidiorum. Statuta Massil. lib. 1. cap. 34 : Statuimus... quod Consules, seu rector teneantur eligi facere, cum eligentur cæteri officiales, tres Magistros Lapidis bonos et legales, quorum arbitrio terminentur et sopiantur quæstiones omnes quæ in civitate Massiliæ, vel ejus subur-*

biis orientur inter cives Massiliæ occasione parietum communium factorum.

* MAGISTER LEGIS apud Judæos, qui alios Legem docebat. *Privil. Judæor. ann. 1360. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 492. art. 3 : Nous à la relation de deux des Maîtres de la Loy desdits Juys et de quatre autres Juys, que il auront esleuz ad ce, le bannirons du royaume, etc.*

MAGISTRI LEGUM, aliis *Legum Doctores* dicti, qui in judiciis publicis advocati considebant. Vide *Adrevaldum* de Miracul. S. Benedicti cap. 20.

MAGISTER LIBELLORUM, *Cognitiones et preces tractat*, in Notitia Imp. hinc dictus *Magister Libellorum et Cognitionum sacrarum*, in veteri Inscript.

MAGISTRI LINEÆ VESTIS, *Magistri privatæ*, sub dispositione Comitum sacrarum largitionum in Notitia Imperii. Priores lintearii et linifionibus, lintea, mappas, mantilia, et ejusmodi facientibus præerant. *Magistri lintear vestis*, in leg. *Privatæ*, Cod. de Murilegulis, (11, 8.) ubi et *privatæ vestis Magistrorum* perinde mentio est.

† MAGISTER MACHINARUM, Magistris ingeniorum præfectus, qui machinas bellicas curabat, nostris *Grand-Maitre de l'Artillerie*. Charta ann. 1343. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 50 : *Præterea concessit D. Dalphinus prædicto domino Joanni et hæredibus et successoribus suis, quod ipsi sunt perpetuo Magistri Machinarum, et Machinatorum exercituum Dalphinatum quorumcumque.*

† MAGISTER MAJOR, Præcipuus inter Magistros, qui in monasteriis infantibus ac pueris educandis atque erudiendis præerant. Bernardi Mon. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 27 : *Cum sedent (pueri) in scholis, nullus Magistrorum debet inde exire sine licentia Majoris Magistri, nisi pro sola necessitate corporis, nisi ad aliquod ecclesiæ, sive rectorii servitium sit scriptus in tabula. Nullus unquam faciet eis signum, nec etiam Magister Major nisi raro, et valde necessarium.*

* MAGISTER MAJOR, Vir nobilis et illustri. Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 140. Chartoph. reg. ch. 309 : *A laquelle feste survint un varlet... lequel faisoit porter une espée apres lui, comme un grant Maistre.*

† MAGISTER MARANCHIARUM, Cui cura erat absentium nomina in albo pungere : officium ecclesiasticum. Formula juramenti quod præstabat qui ad hoc officium eligebatur, in veteri Chartul. Eccl. Ambian. : *Ego N. electus in officium distributoris et Magistri Maranchiarum hujus universitatis (Capellano- rum) promitto... insuper defectus et Marancias si quas noverim commissas scripto- demnariæ. Vide Marancia.*

* MAGISTER MARESCALÆ, Idem qui *Escuderie*. Vide supra.

MAGISTER MASSARIORUM, Major villicus, qui regiiis villis præerat, cæterisque minoribus missariis, cujus munus et officium describitur apud Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 36. [*Magister Massarius*, in Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 585.] Vide *Massaria*.

MAGISTER MEMORIE, Magistratus, qui annotationes omnes, id est, breves Principis manu subscriptos dictat, *emittit, et precibus respondet*, ut est in Notitia Imperii. *Magister scriniarum memorie, Epistolarum, libellorum Græcorum*, sub dispositione Præfecti Prætorio, ibidem. *Benevolus*, qui apud Gaudentium Episc. Brixiensem in Præf. *Magister me-*

morie, a Rufino lib. 2. Hist. Eccl. cap. 16. *Memorie scriniis præsidens* appellatur. In Epistola Justiniani ad Hormisdam PP. post. Epist. 17. *Magister scrinii memorie* habetur. Idem *Benevolus* apud Sozomenum lib. 7. cap. 13. ἐπι τοῖς γραμματέσι τῶν θεσπῶν τῆς τετραμένης fuisse dicitur. Ita apud Petrum Patricium in Excerptis legationum, ἀντιγραφῆς τῆς μνήμης, idem qui *Magister memorie*. Scholiastes Juliani Antecess. in cap. 64 : *Quatuor sunt scrinia: palatinum, quod dicitur libellorum: secundum memorie: tertium dispositionum: quartum epistolarum; unde et quatuor antigrafei sunt. Occurrit non semel in vet. Inscript. apud Ammian. lib. 15. 27. 39. ubi Magisterium memoria dicitur ea dignitas pag. 394. et alios. [* Vide Glossar. med. Græcit. in Μεμῶριον col. 904.]*

* MAGISTER MENSE REGIÆ, apud Monach. Sangall. de factis Carol. M. lib. 2. cap. 6.

† MAGISTER MILITIÆ CHRISTI. Sic S. Bernardus Hugonem Templariorum Ordinis Magistrum et Institutorem compellat in Exhort. ad Milites templi tom. 1. edit. Mabill. pag. 543 : *Hugoni militi Christi et Magistro Militiæ Christi, Bernardus Clare-vallis solo nomine Abbas, bonum certamen celare.*

MAGISTER MILITUM, Qui copiis militariibus præerat. *Magister Romanæ militiæ*, Victori Tunnensi, *Magister militum ordinarius*, apud eundem. Scribit Zozius lib. 2. Constantinum M. a Præfectis Prætorio imperium militare transtulisse ad Magistros militum, quorum alter equitibus, alter peditibus præerat : Στρατηλάτας τὸν μὲν ἵππων, τὸν δὲ τῶν πεζῶν, εἰς τούτους τε τὴν ἐξουσίαν τὸν τάττει στρατιώτας, καὶ τιμωρεῖσθαι τὰς ἀμαρτάνοντας μεταθεῖς, παρῆλαστο καὶ ταύτης τοὺς ἄπαρχους τῆς αὐθεντίας. Horum postmodum numerum Theodosius auxit, ut idem testatur lib. 4. στρατηλάται Græcis Scriptoris passim. Glossæ vet. Στρατηλάτης, *Magister militum*. Hi posteriori ævo στρατοπέδῳ dicti. *Magistorum militum*, ut copiis militariibus præfectorum, mentio etiam apud recentiores : in Annalibus Francorum Metensium. ann. 823. apud Ordericum Vital. lib. 11. pag. 809. etc. Quæ quidem dignitas, *Magisterium militare*, dicitur S. Ambrosio lib. 2. Epist. 15. et Sidonio lib. 1. Epist. 3. *Militaris magisteria*, leg. 1. C. de Præpos. sacri cubic. (12, 5.) *Magisteria militum potestas*, leg. ult. Cod. Theod. de Metatis. (7, 8.) *Magisteria in præsentem potestas*, in Notitia Imperii. *Magisteria*, nude in Novella 4. Theodosii et Valentin.

MAGISTER UTRIUSQUE MILITIÆ, Qui peditibus et equitibus præerat. Apud Flodoardum lib. 1. Hist. Rem. cap. 6 :

Felix militiæ sumpsit devota Jovinus
Cingula, virtutum culmen proventus in altum,
Bisque datus meritis equitum peditumque Magister
Extulit æternum sæclorum in sæcula nomen.

Vide Sirmondum ad Ennodium lib. 1. Epist. 24.

MAGISTER MILITUM Præsentalis. Vide *Præsens*.

MAGISTER EQUITUM, qui *Magister equestris militiæ* interdum Ammiano lib. 25. qui Equitatu, ut

MAGISTER PEDITUM, Qui peditatu præerat. De utroque passim Scriptores.

MAGISTER MILITIÆ Lotharingiæ, in Triumpho S. Remacli cap. 13.

MAGISTER MILITUM oppidanorum, apud Priorem Hagustaldensem sub ann. 1138. 1143.

MAGISTRI MILITUM, dicti potissimum urbis Neapolitanæ Præfecti sub Imp.

Byzantinis, quibus parebant, apud Joannem VIII. PP. Epist. 36. 40. 50. etc. Petrum Damian. lib. 1. Epist. 9. Anastasium in Leone IV. pag. 185. Paulum Warnefrid. lib. de gest. Langob. cap. 8. et 28. Victorem III. PP. lib. 1. Dial. pag. 29. Leonem Ost. lib. 2. Chron. Casin. cap. 59. 62. Alexandrum Abbat. Ceselini Cœnobii lib. 1. 2. 3. et 4. Herchembertum in Hist. Longob. cap. 26. 27. 39. et 44. et alios passim. *Μαιστρομίλιου* seu *μαιστρομίλιου*: Annæ Comnenæ lib. 13. pag. 387. et Constantino Porphyrog. de Adm. Imper. cap. 27. Vide Camillum Peregrinum in tractatu de Finibus Ducatus Beneventani pag. 31. Octavium Bertrannum in Descript. Neap. Julium Cæsarem Capaccium in Histor. Neap. lib. 1. et Ughellum tom. 6. 112. qui eorum seriem descripserunt. Adde præterea Notas nostras ad Alexiadem Annæ Comnenæ. Sed et Veneti suos habuerunt *Magistros Militum*. Andreas Dandulus in Chron. MS. ann. 737: *Dominicus Leo Magister militum præsidere cepit ann. 737. quia Veneti occiso eorum Duce in novi Ducis electione discordes annualem rectorem sibi præesse statuerunt, quem Magistrum militiæ appellaverunt: Quæ quidem dignitas secundum Græcorum usum Tribunatu major super eos et cunctum populum potestatem obtinet.* Vide auctorem Squitini pag. 76. 177. Edit. 1677. et Hieronym. Ghlinum in Annalib. Alexandriæ pag. 50. 58. [* Glossar. med. Græcit. voce *Μαιστρομίλιος*, col. 845. et voce *Στρατηλάται*: col. 1449. Savin. Histor. Jur. Roman. med. temp. § 105. et 115.]

† **MAGISTER MONETARUM**, Cudendæ monetæ Præfectus, cujus sub imperio alii qui *Magistri Gardæ* vocabantur, ea quæ ad monetam spectabant, curabant vel per se vel per alios. Ordinat. Humberti II. Dalphini ann. 1340. tom. 2. Histor. Dalphin. pag. 417: *Quod dicti Magistri Monetarum teneantur et debeant de jure eorum superius declarato, dare et restituere pro qualibet marcha, quæ ceditur in dictis monetis, temporibus eorum, unum denarium Gardis Dalphinalibus ipsarum monetarum, quibus Gardis etiam dictus D. Dalphinus statuit et concessit de jure suo, pro qualibet marcha quæ ceditur, unum obolum, sic ut ipsæ Gardæ tam Magistri quam subrogati ab eisdem Magistris Gardis ipsarum monetarum, tam pro expensis, quam pro salario eorum, pro qualibet marcha tres obolos habeant... Quibus Magistris Gardis omnimodam potestatem alias gardas idoneas, dum vacare non poterint personaliter, ordinandi et ponendi loco eorum dictis monetis tribuit et concessit.*

* **MAGISTER MONIALIUM**, Earum institutor et rector. Charta Fulcon. comit. Andegav. ann. 1107. pro prior. Fontis S. Mart. in Cenoman.: *Posuimus supradictum donum in manu Radulfi monachi, Magistri monialium, et eum de dono investivimus cum annulo aureo.*

MAGISTER NAVIS, *Κυβερνήτης*, in leg. 37. Cod. Th. de Navicul. (13. 5.) etc. Valer. Flaccus lib. 8:

Puppe procul summa vigilis post terga Magistri.

† **MAGISTER OBLATIONUM**. Vide *Magister fidelium*.

MAGISTER OFFICIORUM, Dignitas magna in Palatio Imperatorum, qui præerat Palatinis et Principis ministris, scholis in palatio militantibus, fabricis et limitaneis ducibus: hujus dignitatis, de qua non semel Scriptores, formulam habet Senator lib. 6. Epist. 6. Rutilius Numatianus:

Officiis regerem cum Regia tecta Magister,
Armigerasque pui Principis excubias.

Procopio lib. 1. de Bello Persico cap. 8: *τῶν ἐν παλατίῳ ταγματῶν ἀρχηγός.* Hinc Menandro Protectori in Excerpt. de Legat. *τῶν ἐν τῇ αὐτῇ καταλόγων ἡγεμὼν* dicitur. De Magistro Officiorum passim Ammianus, et alii, quibus interdum nude *Magister*, ut Philostorgio lib. 2. cap. 1. lib. 11. cap. 2. Vide Notas ad Alexiadem pag. 245. [* et Glossar. med. Græcit. col. 843.]

MAGISTERIA DIGNITAS, seu *Magistri Officiorum*, apud eundem Senatorem loco laudato, et lib. 9. Epist. 24. *Magisterium Palatinum*, apud Sidonium lib. 1. Epist. 3. *μαγιστερία ἀρχῆς*, apud Theophylactum Simocattam lib. 3. cap. 15.

MAGISTER OPERIS, vel *operarum*, [vulgo *Maitre de l'œuvre*, Cui operibus publicis vacare incumbit. Erat etiam officium monasticum, ut ex Charta ann. 1347. tom. 2. Rer. Mogunt. pag. 769. discimus: *Convocatis et congregatis... honestis et religiosis viris... Herbordo Magistro operis.*] Vide *Operarius*.

* *Magistri operum Dalphinales*, in Stat. ann. 1378. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 377.

† **MAGISTER ORDINIS**. Charta S. Crucis de Talemundo ann. 1386: *Item in una Festorum Sanctæ Crucis debet dictus Aquarius ministrare dicto Abbati et gentibus suis generale et pietantiam sicut aliis de Conventu, et quotiescumque Conventus non utetur Carnibus, debet Magister Ordinis serviri et ministrari pro duobus tam in generali quam in pietantia, et tam in prandio quam in cœna.* Abbas subinducari videtur.

* *Quis apud monachos ea appellatione designetur, docet Ordinari. MS. S. Petri Aureæ-val. ubi de process. SS. Corporis Christi: Magister ordinis, videlicet prior claustralis, etc.* Sed et monachi ætate aut professione antiquiores *Magistri ordinis* nuncupantur ibid.: *Tunc prior claustralis et alii Magistri ordinis monasterii, sive antiqui et proveci quatuor ex predictis accipiant reverenter capsam, sub qua portatur Corpus Jhesu Christi.* Vide supra *Dominii ordinis in Dominus 11.*

* **MAGISTER ORDINIS FIDEI et PACIS**, Ordo militaris institutus contra Albigenses, in Charta ann. 1276. ex Tabul. archiep. Auxit. Vide *Ordo fidei* in Ordo 6.

* **MAGISTER IN ORGANIS**, Qui organa musica pulsat, Gall. *Organiste*. Charta ann. 1232. in Chartul. Cluniac.: *Ego P. Leonis Burgensis, Magister in organo, de mandato et voluntate domini Burgensis episcopi et utriusque supradictarum partium hanc Cartam scripsi.* Vide *Organum*.

† **MAGISTER ORGANORUM**, Musicæ præfectus. Computum ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 280: *Pro equo Magistri Organorum flor. 11.*

MAGISTER OSTIARIORUM, Dignitas in aula Regum Francorum: is *Ostiarius* Palatinis præerat. In Annal. Eginhardi et Vita Ludovici Pii ann. 822. occurrit *Gerungus* quidam hac donatus, qui in Epistolis 2. et 4. Frotharii Episcopi Tullensis appellatur *summus sacri Palatii Ostiarius*: apud Wandelbertum denique lib. de Miracul. S. Goaris cap. 30. *Palatii Edilis*. Quæquidem dignitas magna fuit, siquidem in Annalibus Francorum Bertinianis ann. 872. dicitur Carolus Calvus hac cohonestasse Bosonem fratrem uxoris, qui postmodum Provinciæ Rex fuit: *Bosonem fratrem uxoris Cameraarium et Ostiariorum Magistrum consti-*

tuens, etc. Idem certe videtur qui *Curo-palata*.

MAGISTER, vel *Principalis Pædagogus*, dictus olim in Academia Parisiensi, qui hodie *Principalis Collegii* nude appellatur, in Statut. Cardinal. de Tutavilla, apud Stephanum Paschasium lib. 9. Disquisit. Francic. cap. 17.

MAGISTRI PAGORUM, apud Siculum Flaccum de Condit. agror. ubi in Codice Palatino ad oram scribi monet Rigaltius, *Magistri pagorum Magistrati dicuntur*. Gloss. Lat. Græc.: *Magister Pagi, ἀγοδάργης. Magisterium Pagi*, in vet. Inscript. 1007. 7.

† **MAGISTER PALATII**, Idem qui *Major domus*, in Aula Regum Franc. Godfridus Viterbiensis part. 12. Chronic.: *Dum Magistri Palatii omnia reipublicæ munera obirent, etc. Pipinus Magister Palatii, qui Regis nomine magna diturnaque bella gesserat, etc.* Charta ann. 1348. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 223: *Jehans Sire de Chasteillon, Souverain Maistre de l'Ostel Madame la Reyne de France.* Vide plura in voce *Major*.

† **MAGISTER PANATERIUS**, Qui officio *Panateriæ* præerat, nostris *Grand Paneter*, cujus magna in Palatio Regum Franc. dignitas. Ordinat. domus Dalphini ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 393: *Item, unum sufficientem Scutiferum qui sit Magister Panaterius ordinamus... Item procureret et ordinet... fieri facere panem bene coctum et fermentatum ad pretium factum.*

MAGISTRI PARLAMENTI, seu *Magistri Curie Domini Regis Parlamentum ejus tenentium Parisius*, in veteribus Arestis, qui hodie *Consiliarii Parlamenti*. Vide *Parlamentum* et supra *Magistri Curie*.

* **MAGISTER PATRONI JAUGLÆ**, Penes quem exemplar mensurarum servatur, seu qui de mensuris judicat. Lit. ann. 1383. in Reg. 122. Chartoph. reg. ch. 319: *Comme eust esté ordene... que en nostre ville d'Aucerre avoit quatre Maistres, qui seroient nommez et appelez Maistres du patron de la jauge de laditte ville d'Aucerre, etc.* Vide supra *Jaugia*.

* **MAGISTER PAVILIONUM**, Tentorium præfectus. Ordinat. hospit. reg. ann. 1317. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Croix fol. 71. r.°: Mestre Yves Mestre des paveillons prendra une provende d'avoine, fer et clou, et mengera à court.* Charta Phil. V. ann. 1321. in Reg. 60. Chartoph. reg. ch. 159: *Ivo Briconii Magister Pavilionum nostrorum, etc.* Vide *Papilio 1.* et *Pavilio*.

† **MAGISTER PERRERIUS**, Cæmentarius, Gall. *Maçon*. Statutum Johannis Regis Fr. ann. 1336. tom. 3. Ordinat. Reg. Franc. pag. 78: *Item quod dicti Consules Avimoneti, qui nunc sunt et erunt pro tempore, compellere seu compelli facere possint omnes Magistros Perrierios, tegularios et fusterios eorum jurisdictionis, ad operandum in clausuris et aliis edificiis predictis, mediante salario competenti secundum taxationem legitimam Consulum predictorum.*

MAGISTER PINCERNARUM, dignitas in Regum nostrorum Palatio, in Annal. Francor. Loiselianis ann. 781. Chartam Philippi Regis Franc. ann. 1065. subscribit *Adam Pincerna magister*, in Hist. S. Martini de Campis pag. 17. aliam ann. 1075. apud Chiffelium in Tornutio pag. 325. *Erveus Magister Pincernarum*. Eadem dignitas in aula Hungarica, in Charta Belæ Regis ann. 1251. *Magister Pincerna*, in Charta Gallica ann. 1067. tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 296.

Iso Magister in Gloss. ad Prudent. Hymn. 6. Cathemer. : *Quorum reversus unus. Dat poculum tyranno : Magister Pincernarum.* Vide Archipincerna, et Butta 3.

* MAGISTER PONTENARIUS, [Gallice *Maitre Pontonnier* : « Concedimus etiam Stephano de Artes quod sit *Magister Pontenarius* ibidem (Agenni) vita sua. » (Litt. Richardi, regis Anglorum, p. 90, ann. 1189.)]

MAGISTRI PORTUUM, Vide *Factum* pro Officiariis Lugdunensib. ann. 1648. pag. 196. 237. [et Menester. Hist. Lugdun. pag. 81.]

* MAGISTRI PROCURATORUM, nunc *Cientes*, appellantur ii, qui causas suas procuratoribus tuendas committunt. Stat. ann. 1367. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 706. art. 8 : *Que les procureurs ne se chargeront de causes, se ils ne sont bien instruits et par bonne collation, et sentiront, s'ilz peuvent, quelles preuves leurs Maîtres auront, pour les avoir quant mestier sera, et mettront en mémoire, comme dit est, tout le fait de leurs Maîtres, et sauront où leurs Maîtres demourront, ou là où ilz les pourrout trouver et faire savoir l'estat de leur cause.*

† MAGISTER PUERORUM, Idem qui *Infantum*, passim apud Bern. Mon. in Ord. Cluniac. præsertim cap. 27. 1. partis.

MAGISTER QUÆSTORUM, in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 36. 58.

MAGISTER RATIONALIS, Magistratus in Regno Neapolitano, et in Provincia Comitatu, qui rationibus seu Principis ærario præerat, litesque ad illud spectantes dijudicabat. [Chron. Siciliae ad ann. 1322. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 89 : *Fredericus Dei gratia Rex Siciliae nobili Johanni de Claremonte Militi regni Siciliae seniscallo magnæ suæ curiæ, Magistro Rationali, etc.* Conventiones Ludovici Regis Siciliae et Hierosol. cum Arelatensibus ann. 1385. ex cod. MS. D. Brunet fol. 11 : *Domino Raymundo Bernardo Flamigi Milite, legum doctore, magnæ regis curiæ Magistro Rationali majore et secundarium appellatum Provincie judice.*] De hac dignitate pluribus disseruit Scipio Ammiratus leg. 1. de Famil. Neapolit. pag. 44. *Caneræ rationum* meminit Charta ann. 1421. apud Vignerium in Alsatica Geneal. pag. 195. [Dignitatis inferioris fuisse videtur qui *Regii Hospitii Magister Rationalis* inscribitur, in Charta Roberti Regis Siciliae ann. 1314. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 286.]

☞ Eiusdem nominis et dignitatis Magistratus instituti in Dalphinatu ab Humberto II. quorum mentio prima occurrit in Computo ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 286 : *Apud Gratianopolim anno 1334. coram dom. Magistris Rationalibus magnæ curiæ Dalphinatis computavit Aynardus de Bella-comba, castellanus Cobeoli.* Hinc plures extitisse qui *Magistri Rationales* vocarentur constat ; idem etiam colligitur ex Ordinatione ejusdem Humberti ann. 1340. quo denique mediante anno penes unum nomen illud remanere atque ob rem aliis et gradu et officio illum præminere statuit idem Dalphinus. Plura vide tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 286. et seq.

† MAGISTER RATIONUM in regno Aragonensi, idem qui *Rationalis*. Concil. Dertus. ann. 1429. inter Hispan. tom. 3. pag. 660 : *Secuta litera patens regia, per quam D. Alphonsus Aragonum Rex illustris declarat Clericos et Ecclesiasticos viros*

actu in servitio regio non deservientes, nec in pitachio (f. pyctatio) Magistri Rationum domus suæ regis nominatim descriptos... non esse nec haberi debere pro familiaribus.

MAGISTRI REGALES, an iidem qui *Magistri Hospitii Regis*, an vero sic dicti quod a Rege ad rem aliquam dijudicandam delegati ? [* Idem videntur atque *Magistri curiæ vel parlamenti*, qui hodie *Consiliarii* nuncupantur.] Judicium Parlamenti ann. 1269. ex Chartul. AB. fol. ult. Monast. S. German. Paris. : *Quæ inquesta ad ultimam venerabili viro Magistro Galterio Cantori Silvanectensi ad providendum, abbreviandum et rubricandum tradita et assignata, per ipsum Magistrum fuit Magistris Regalibus asportata, et deliberatione habita super ea, pronuntiaverunt dicti Regales dicta die Veneris in pleno Parlamenti consistorio, dictum Abbatem plene et bene probasse et fundasse intentionem suam, et dominum Regem nichil probasse.*

MAGISTER REGIS. Vide *Bajulus* 2.

† MAGISTER REQUESTARUM HOSPITII, Libellorum supplicum *Magister, Maître des requêtes de l'hôtel.* Litteræ Caroli Reg. Franc. ann. 1408. apud Rymer. tom. 8. pag. 566 : *Magistri Requestarum Hospitii.* Vita Jacobi Gelu Archiep. Turon. ab ipso conscripta ad ann. 1402. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1947 : *Illustrissimus Princeps D. Lud. Dux Aurelianensis me Magistrum Requestarum sui Hospitii retinuit.*

* Ordinat. Phil. VI. ann. 1345. 15. Febr. : *Ordonnons que les Maîtres des requestes de nostre hostel, de nostredite compagne et de nosdits enfans n'ayent aucune cognoissance, se ce n'est des personnes de nostre hostel, ou cas que Von feroit quelques demandes pures personnelles... Nous ordonnons que nulle amende ne soit taxée par eux, se ce n'est en nostre présence, quant nous orrons nos requestes.*

MAGISTER RERUM PRIVATARUM domus divinæ, cui suberant *Rationales rerum privatarum, Bastaga privata, Præpositi gregum et stabulorum, Procuratores salutum, etc.* In Notitia Imperii, ubi plura disserit Pancirollus.

* MAGISTER ROTÆ, Militum catervæ, quæ *Rota* dicebatur, præfectus. Charta ann. 1468. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 3. pag. 222. col. 1 : *Mathias D. G. rex Hungariæ... fidelibus nostris capitaneis, belliducibus, levatoribusque et sollicitatoribus præsentis exercitus nostri, nec non Magistris rotarum, cunctisque aliis gentibus, equitibus, peditibus, etc.* Vide *Rota* 8. et in *Rumpere*.

* MAGISTER IN SACRA PAGINA, Theologus doctor, in Conc. Constant. part. 10. cap. 7. pag. 596. Vide supra *Divinus* 2.

MAGISTER SACRI PALATII summi Pontificis, consuevit esse ex *Ordine Prædicatorum, et ordinariæ quando fit Consistorium, legit in Palatio publice aliquid in Theologia. Ad hunc spectat ordinare, qui debeat facere sermones in Capella Apostolica, et eorum sermones prævidere, curareque, ut nihil dicatur puritati fidei et gravitati illius loci contrarium, etc.* Cereimon. Rom. lib. 3. pag. 319.

† MAGISTER SARTOR. *Maître Tailleur.* Ordinat. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 395 : *Item, ordinamus haberi debere unum Magistrum Sartorem seu Talliatorem, etc.*

MAGISTER SCACARII. Vide *Scacarium*, in *Scaci*.

† MAGISTER SCHOLARIORUM, Qui *Scho-*

laribus præerat. Anonymus de Gestis Manfredi et Conradi Regum apud Murator. tom. 8. col. 609 : *Legem ponit (Carolus Rex) regnicolis, novosque Secretarios... magistris Scholariorum, magistris juratos... statuit.* Vide *Scholaris*.

MAGISTER SCHOLARUM, dignitas in Ecclesiis Cathedralibus, apud Joannem Sarisber. in Epist. non semel, et Joan. de Deo in Pœnitentiario lib. 5. cap. 14. qui alias *Scholasticus, et Caput Scholæ.* Vide V. Cl. Jacob. Petium post Pœnitentiale Theodori, pag. 610. [Vide *Scholasticus*.] [** Chart. Willegis. Archiep. Mogunt. ann. 976. apud Guden. Cod. Diplom. 1. pag. 356 : *Nullus scolaris qui non est canonicus, præter assensum Magistris scolas ingredi præsumat. Confer Magister Infantum et Magister Major.*]

† MAGISTER SCHOLARUM de cantu, Chorarum puerorum præpositus. Statuta Eccl. Barcinon. ann. 1332. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 612 : *Volumus etiam quod Magister Scholarum de cantu, non possit ipsam portionem, quæ debetur in dictis festiuitatibus scholaribus suis, aliquatenus retinere.*

† MAGISTER SCUTIFERÆ qui fuerit in aula Dalphini ex sequentibus disce. Ordinat. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. pag. 394 : *Item, ordinamus unum scutiferum qui sit Magister Scutiferiæ... cujus requirit officium, tempore quo nos equitare contingit, nostrum palafredum habere paratum cum ense, stivalibus, calcaribus et capello, nostrumque deferre mantellum et capellum, nostram sequendo comitivam debeat, etc.* Vide *Scutiferi*.

† MAGISTER SECRETARIUS, Idem qui supra *Magister custos.* Bernardi Mon. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 27 : *Secretarius Magister dat pueris in manibus tunicas, in festis quæ sunt in cappis.*

MAGISTER SERVORUM, qui eorum curam gerit in domibus magnatum, in Capit. Caroli Magni lib. 4. cap. 32. [** Dominus.]

† MAGISTRI SICLARIUM, apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 277. perperam editum pro *Magistri Scholariorum.*

† MAGISTRI SOMERII, Horum officium ita describitur in Ordinat. domus Dalphin. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 393 : *Item, ordinamus pro camera nostra tres Magistros Somerios et honorabiles sicut decet, quorum unus arma nostra deferat, et reliqui duo raubas et alia arnesia necessaria nobis.*

* MAGISTER QUI FACIT LES SOTS, Joculariæ societatis caput. Charta offic. Lemovic. ann. 1340. in Reg. 72. Charthoph. reg. ch. 556 : *Item duos sextarios frumenti censualis cum accaptamento, quos debet gener Magistri qui facit les Sots, ratione cujusdam vineæ.*

MAGISTER TAVERNICORUM. Vide *Tavernica*.

MAGISTER TEMPLI. Vide *Templarius*.

* MAGISTER TESTAMENTORUM, Qui lites ad testamenta spectantes dijudicabat. Lit. ann. 1483. in Reg. 209. Charthoph. reg. ch. 286 : *Pour lequel (testament) accomplir icellui suppliant a esté convenu en la court de l'évesque de Poitiers pardevant son official audit lieu, pardevant le Maître des Testaments.*

* MAGISTRI THEOLOGI Facultatis Parisiensis ad octogenarium numerum reducuntur Bulla Innoc. III. PP. ex Chartul. episc. Paris. in Bibl. reg. Cod. 5526. fol. 45. v. : *Decens est ut ipsorum (Magistorum Theologorum) numerositas refrenetur ; ne forsitan propter onerosam multitudinem, quæ nihil habet onesti, vel*

vilescat eorum officium, vel minus compositè impleatur, cum Deus omnia fecerit in numero, pondere et mensura. Hac consideratione prudenter inducti, auctoritate præsentium firmiter inhibemus, ut Parisius Magistrorum Theologæ numerus octonarium non transcendat, nisi forte multa utilitas et necessitas hoc exposcat. Quod quidem ita posthac visum est: admodum enim excrevit Ecclesiæ bonorum eorum numerus. Sed et hic octogonarium, pro octonarium, legendum censetur. [Nihil mutandum. Eo enim tempore magistri dicebantur, vel magistri regentes qui postea Professores. Vide Savin. Histor. Jur. Roman. tom. 3. cap. 21. § 77. not. i. et passim.]

* MAGISTRI VALLETI appellantur Præcipui inter monetarum operarios, in Lit. remiss. ann. 1361. ex Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 163: *Dicti tres Magistri valletii operati fuerant pluries in dicta moneta ad partem.*

* MAGISTER VENATOR, Qui regiæ venationi præest, Gall. *Grand Veneur*. Charta Caroli V. reg. Franc. ann. 1366: *Dominus genitor noster confisus ad plenum de probitate dilecti et fidelis Joannis de Meudon militis, Magistri venatoris nostri, aquarumque et forestarum nostrarum, etc.* Memor. G. Cam. Comput. Paris. fol. 140. v. ad ann. 1410: *Dominus Guillelmus de Gamachis miles cambellanus domini regis, ordinatus et stabilitus Magister venator et gubernator venariæ regis, loco Roberti de Franconville.*

† MAGISTER WARDORUM, apud Anglos, pupillarum et orphanorum curator. Vide *Justitarius*.

* MAGISTER, nude pro Præfectus copiis militaribus, Gall. *Capitaine*, in Stat. ann. 1373. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 659. art. 3.

* MAGISTER, Gall. *Maitre*, Medicus nude appellatur, in Poem. de *Cleomades* Ms. :

Lié sont de chou qu'il n'y a
Péril et que bien garira :
Car li Maistre ainsi dit leur ont.

* Unde *Mestrie* dicitur Ars curandi, in Mirac. S. Ludov. edit. reg. pag. 438: *Quant il (le chirurgien) aperçut que c'estoit maladie non mie curable par nature et par Mestrie et par médecine, etc.*

* MAGISTER, hoc est Villanus, in Chron. Vulturn. ad ann. 779. apud Murat. tom. 1. part. 2. pag. 363. B. Vide *Major*.

* MAGISTRI, Artifices quidam, quorum ars inter minores artes recensetur, in Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 19. ex Cod. reg. 4621.

* MAGISTER, sine addito nuncupatur Carnifex, in Lit. remiss. ann. 1395. ex Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 93: *Le Maistre qui estoit venu ès dittes prisons pour exécuter icellui Wastelier, qui estoit condempné, etc.* Aliæ ann. 1463. in Reg. 199. ch. 315: *Maistre Jehan de Tours en son vivant exécuter de la haulte justice de Thoulouse, etc.*

* MAGISTER vel MAGISTRA, Gall. *La Maistre*, appellatur pars aratri, lignum nempe, quo aratum continetur, vulgo *la Haye*. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 35: *Guillaume Vernis prist audit lieu, où estoit ledit tumbereau, le fer et coulre de une charue, le vennelier, la Maistre, le tirot et l'esparre qui se tient au vennelier, à quy on atelle les trois chevaux. Maiesire, Magister, pro Maistre, in Lit. Phil. VI. reg. Franc. ann. 1346. ex Bibl. reg. Maistire, eadem acceptione, in Vita J. C. Ms. :*

De Jhesu Crist vostre Maistre,
Qui resours est comme boins sire.

MAGISTERIALE, *Didascalium* (a Græco διδασκαλίον.) Papias.

* MAGISTERIALIS, Summus, supremus: titulus honorarius summi Pontificis. Vide *Magistratus* 2. Epist. synod. conc. Tricass. ann. 867. ad Nicol. I. PP. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 589: *Nobis quoque in ejusdem rei negotio decertantibus, et quedam deflorantibus, non tamen terminantibus, eo usque causam perduximus, ut solummodo Magisteriali vestro culmini eorum assignaretur restitutio, etc.* Magisterial, eodem sensu, apud Thaumass. inter notas ad Assis. Hierosol. pag. 251:

Le chastelain de Coucy
Moult de feaux a terriaux,
S'en a de Magisteriaux.

* *Magistral*, pro Arrogans, in Lit. remiss. ann. 1449. ex Reg. 179. Chartoph. reg. ch. 354: *Ung appellé Pierre, qui estoit varlet de guerre fort Magistral, etc.* Hinc *Maistrise* et *Maistrise*, Superbia, insolentia. Lit. remiss. ann. 1372. in Reg. 104. ch. 92: *Icellui chevalier par sa Maistrise, arrogance, grant puissance et volenté irraisonnable, etc.* Aliæ ann. 1381. in Reg. 120. ch. 97: *Et s'efforça ledit Ymbert de la oster audit mareschal par sa Maistrise. Icellui Vincent et Perrot le faisoient par Maistrise et en despit de Guionnet, in aliis ann. 1400. ex Reg. 155. ch. 226. Mestrie vero dominationem sonat in Vita J. C. Ms. :*

Je ne suis pas pour signorer,
Ne pour Mestrie demener.

† MAGISTERIALITER, Dextere, industrie, Gall. *Adroitement, en maitre*. Gervasii Tilber. Otia Imper. apud Leibnit. Script. Brunsvic. tom. 1. pag. 978: *Verniculus autem ex arbore, ad modum ilicis et quantitatem dum pingivna folia habente, prodit ad pedem, nodulum faciens mollem ad formam ciceris, aquosum et cum exterius colorem habeat nebulae et roris coagulati, interius rubet; et cum ungue Magisterialiter decerpitur, ne, tenui rupta pellicula, humor inclusus, affluat, postquam exsiccat, et corio includitur.*

† MAGISTERIALITER, Docte, perite, Gallis, in *Maitre*. Conc. Armenorum ann. 1342. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 348: *In omnibus diebus Dominicus dicitur hoc canticum, quod dom. Nerses Glanensis catholicon dicit Magisterialiter, etc.*

* MAGISTERIANDUS, Academia laurea donandus; *Magistrandus*, qui disputationibus eo in casu præsidet. Stat. Universit. Aqueus. pag. 67: *Ordinamus quod hora, qua debet Magisteriandus venire ad locum magisterii, etc.* Ibidem: *Rector cum Magisteriando et Magistrando suo, etc.*

MAGISTERIANI, Officiales Magistri officiorum. Glossæ nomine MSS.: *Μαγδάρτωρ, μαγιστριανός*. Gloss. Lat. Gr.: *Agens in rebus, μαγιστριανός*. *Μαγιστριανών* meminit etiam Relatio Nestorii in Synodo Ephes. part. 2. Act. 1. Conc. Chalcedon. Act. 3. 10. pag. 176. 177. 186. 281. Edit. 1618. quibus locis καθωσιωμένοι dicuntur, spectabiles in Suggestione Legatorum ad Hormisdam PP. inter ejus Epistolas ubi Eulogius, qui *Magistranus* dicitur in hac Suggestione, *Agens in rebus* vocatur in Epist. Justiniani ad Hormisdam ante Epist. 66. *Magistriani* etiam dicuntur Victori Tunnensi in Chronico, et Anastasio in S. Hormisda: *μαγιστριανώ*

apud Gelasium Cyzicenum lib. 3. de Concilio Nicæno, Palladium in Hist. Lausiaca cap. 149. Isidorum Pelusiotam Epist. 229. Constantinum de Administrando Imp. cap. 22. Cedrenum pag. 402. Glycam et alios a Meursio laudatos, et Baron. ann. 163. n. 3. 42. Liberatus Diaconus in Breviario cap. 15: *Et direxit per totum Orientem Magistrianos, etc.* Marcus Gazensis: *Venit Magistrianus Epistolas afferens Imperatorias, etc.* Acta Abercii apud Baronium: *Valerianum et Basianum Magisterios divinatorum nostrorum officiorum misimus*. [Bibliotheca Patrum ascetica tom. 3. pag. 265: *Venit aliquando Magisterianus deferens ei testamentum ejusdam.*] De iis multa habet Fabrotus in Glossario ad Cedrenum, quæ consulto omitimus.

† 1. MAGISTERIUM, Jus, dominium. Tabularium S. Vincentii Cenoman.: *Gaufridus de Cataglande dedit S. Vincentio de Ecclesia de Nulliaco tale Magisterium quale habebat super presbiterium loci illius, et tertiam partem expleti quod habebat in eadem Ecclesia, id est, tertiam partem annonæ et vini et sepulturae, et decimam expleti quod habebat in duobus molendinis.*

2. MAGISTERIUM, Artificium, nostris *Maistrise*. Aggenus de Limitib. agr.: *Magisterium suum si vult mentor ostendere; modum concessum fano illi demonstret*. Charta Ludovici Junioris Reg. Franc. ann. 1160. apud D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 536: *Consessimus ex nunc in perpetuum Theci uxorî Yuoni Lachoe Magisterium canatorum... in villa nostra Parisiensi.* Magisterium Sacerdotii, apud Suetonium in Caligula et in Domitiano, ἀρχιεπισκοπή.

* *Maistrise*, pro Ars, in Chron. S. Dion. 5. Collect. Histor. Franc. pag. 254: *Entre les autres présens li envoia uns hologies de leton, ouwre par merueilleuse Maistrise*. Ubi Annal. Franc. Loisel. ibid. pag. 56: *Horologium ex auri-chalcho arte mechanicâ mirifice compositum.*

* 3. MAGISTERIUM, Magistri officiorum dignitas. Childeb. epist. ad Theob. magist. tom. 4. Collect. Histor. Franc. pag. 85: *Prælati Magisterii vestri dignitas excolenda, quæ licet per se magna sit, etc.*

* 4. MAGISTERIUM, Magistri opus, Ital. *Magisterio*, eodem sensu. Charta ann. 1349. tom. 2. Hist. Cassin. pag. 545. col. 2: *Promiserunt construere tectum totius ecclesiæ Cassinensis secundum formam, secundum quam laboratum est tectum ecclesiæ Lateranensis de Urbe, etc. et ipsam ecclesiam et tectum reddere completum, sine defectu aliquo; et in casu quo aliquis in eorum Magisterio apparet, promiserunt resarcire.*

* 5. MAGISTERIUM, Magistri monetarii emolumentum. Charta Caroli IV. imper. ann. 1363. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 2445: *Magister monetæ recipiet pro Magisterio, operarius dictarum monetarum, custodia et aliis necessariis, quatuor grossos cum dimidio.*

* 6. MAGISTERIUM, Opera, quam subditus domino suo prestare tenetur. Charta ann. 1120. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1133: *Piacitum, et guaitum, et albergarium, et alogamentum, et polastrum, et Magisterium. Venerellus cum suo consorte solidos x. dentur feorali; cetera dentur curti, et Magisterium in edificatione et allogamentum. Infra loco Magisterium, legitur pluries *Laborationem* et semel *Opera*. Vide infra *Magistratus* 7.*

* 7. **MAGISTERIUM**, Magistratus, magistrorum consensus. Charta Roger. castel. Insul. ann. 1225. ex Tabul. S. Petri Gand.: *Quod si eos (captos) liberare nescientes (scabini) et Magisterium suum consulere et inquisitionem veritatis habere voluerint; abbas et castellanus eis et Magisterii sui consilium et inquisitionem veritatis faciet exhiberi.*

* 8. **MAGISTERIUM**. Locus Magisterii, Aula, ubi magistri seu doctores instituuntur. Vide supra *Magisteriandus*.

* 9. **MAGISTERIUM**, passim *Pierre philosophale*, auctore D. Falconet. *Investigatio Magisterii*, in titulo Gebri Arab.

* 10. **MAGISTERIUM**. [Coloris species: « Pro azurro et Magisterio per eum dato in dicta turri. »] (Archiv. Vatic. Ed. Publ. 1460-64, f. 197.)

* 11. **MAGISTERIUM**. [Gall. *les Supérieurs ecclésiastiques* :

Ad tuum Magisterium
Tuum querens officium;
Sed si non habes divitum;
Ad nos non agas reditum.

(Gesta Pontificum Cameracensium. pag. 56.)

* 1. **MAGISTRA**, Mulier filiarum principis educationi præfecta, vulgo *Gouvernante*. Charta ann. 1226. in Chartul. Arremar. ch. 150: *Ego Agnes Comitissa Campanie et Briæ palatina. Notum facio... quod ut venerabilis Jacobus abbas monasterii Arremarensis totiusque ejusdem loci conventus ad preces meas dederunt et concesserunt dominæ Aelidi Magistræ meæ tres partes pratorum. Eadem ratione Magistra appellabatur, quæ beguinâs Parisiis regebat. Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 90. Chartoph. reg. ch. 146: Magistri, gubernatores seu regimen et administrationem dicti beguinagii (Paris.) gerentes, etc. Vide *Bajulus 2*.*

* 2. **MAGISTRA**, Abbatissa ordinis S. Augustini Chart. ann. 1299. apud Kopp. Orig. Fœd. Helvet. num. 31: *Magistræ et conventui canonicarum monasterii de S. Katherina, ordinis S. Augustini, etc. Vide Schannat. Histor. Episc. Wormat. tom. 1. pag. 165. et 174.*

* 3. **MAGISTRA**, Uxor Magistri seu præfecti artis cujusvis. Necrol. S. Saturn. Carnot. ann. amplius 500: *VI. Cal. Oct. obiit Maria Magistra Pellipariorum. Interdum Regina eadem notione, usurpatur ibidem. Vide infra in hac voce.*

† **MAGISTRALIS HONOR**, Dignitas Magistratus. Vita S. Maximi tom. 1. Jan. pag. 91: *S. Maximus cum polleret Litterarum industria, honore illum magistrati in urbe (Caturca) sublimaverunt.*

† **MAGISTRALIS OCULUS**, Superciliosus, Gall. *Arrogant, altier*. Laurent. Byzinius de Orig. belli Hussit. ann. 1419. apud Ludewig. tom. 6. pag. 210: *Jam cum superbo oculo magistrati incipit non manducare sapientiæ panem.*

* **MAGISTRALIS UNCTIO**, vox medicis nota, Remedium quoddam vel unguentum pretiosum, interpretibus doctis Hagiographis ad Mirac. S. Rosæ tom. 5. Aug. pag. 1000. col. 2: *Adducti chirurgi, postquam viliora remedia sine profectu applicuerant, protestati sunt, hominem non aliter, quam unctioe Magistrali, quæ sumptu non mediocri paranda fuisset, curari posse.*

* **MAGISTRANDUS**. Vide supra *Magisteriandus*.

MAGISTRARE, Docere, regere, moderari. [Gerardus in Vita S. Adalhardi sec. 4. Bened. part. 1. pag. 349: *Omnis Gallia, quæ ejus (Adalhardi) consilio innotebatur, pacata probavit: maxime vero Italia, quæ sibi a Carolo fuerat commissa,*

ut Pippino juniore ad regendum Magistraret, et ad statam justitiæ regnum Italicum informaret. Ibid. pag. 354: Præterea jubetur etiam omnibus Ecclesiis Magistrare: quibus consilio et prudentia magister, sed discipulus apparet humilitate.] Occurrit præterea apud Aurelium Victorem, Cassianum semel ac iterum, S. Hieronymum Ep. 25. cap. 5. Auctorem de Disciplina Scholarium cap. 2. etc. Vox Festo etiam nota.

* Nostris alias *Maistrer, Maistrer* et *Mestroier*. Villehard. paragr. 33: *Mes je voi que nus ne vos sauroit si gouverner et si Maistrer com ge, que votre sire sui. Lit. remiss. ann. 1387. in Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 253: Lequel Milet qui à son temps a voulu batre, suppédier et Maistrer touz les autres du pays. Aliæ ann. 1390. in Reg. 139. ch. 145: Comme le suppliant ne povoit Maistrer ledit cheval, etc. Bestiar. Ms. :*

Icel les femeles Maistroie
Et en la plaine et en l'erboie.

† **MAGISTRARI**, Academica laurea donari. Acta S. Bernardi de Monte Jovis tom. 2. Junii pag. 1074: *Studiosus valde, Magistratus in septem artibus liberalibus. Processus de B. Petro de Luxemb. tom. 1. Julii pag. 546: Multum compatiebatur pauperibus clericis, specialiter Magistratis in scientiis et non beneficiatis.*

* Ea quidem notione interdum occurrit, puta in Stat. Universit. Andegav. ann. 1435: *Si qui sint... licentiati... qui velint Magistrari, etc. Et in Charta ann. 1360. apud Ughell. tom. 2. Ital. sacr. col. 26: Volentes quod illi, qui in præfato studio Magistrati fuerint in facultate prædicta, in eo et aliis generalibus studiis dictæ facultatis regendi et docendi, absque approbatione alia, liberam habeant facultatem. At in locis supra allatis Magistratus, idem sonat atque Doctus, peritus, Ital. *Ammaestrato*, ut aperte colligitur ex Stat. Veron. cap. 126. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 647: *Omnes camphiones bravos et Magistratos et, etc. Magistrati in armis, in Hist. belli Forojul. ibid. col. 1204. Ita etiam Gallicum Maistrisiè ex Lit. ann. 1390. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 354: A ceux que vous trouverez non experts et insuffisans à pratiquer esdictes sciences (Médecine et Chirurgie) defendez sur telles paines qu'il vous semblera à faire de raison, que en aucune maniere ilz ne exercent la pratique desdictes sciences; et ou cas que aucun non Maistrisiè es sciences dessus dictes, voudroit dire et maintenir soy estre souffisant, etc.**

MAGISTRATI. Vide *Magistri Pagorum*.
† **1. MAGISTRATIO**, Doctrina, eruditio. Epist. S. Hildegardis ad Anastasium PP. in ejus Vita auctore Theodorico: *O persona quæ es præcellens armatura et mons Magstrationis valde ornatæ civitatis.*

MAGISTRATIONES PUBLICÆ, Scholæ, in leg. ult. Cod. Th. de Stud. liberal. urb. Romæ. (14, 9.) Apuleius de Doctr. Platon. de Scientiis, quæ solis disciplinis traduntur, et Magstratione discuntur. Sic enim MSS. libri præferunt, pro *Magistra* ratione. S. Columban. instruct. 4: *Nonne sine disciplina aliqua perfecta Magstratio aut aliqua militia acquiri impossibile est? Vide Salmasium ad Vopiscum pag. 458.*

† **MAGISTRATIO Aquarum et forestarum**, *Maistrise des eaux et forests*, in Regest. 80. Chartophyl. regii Ch. 754. ann. 1351.

* 2. **MAGISTRATIO**, Inter *Magistrandos*, id est docendos seu scholares, annumeratio, idem quod *Inscription* appellatur

in scholis Parisiensibus. Stat. Universit. Andegav. ann. 1410. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 500. art. 10: *Pro supportandis oneribus, quæ rectorem frequentius subire oportebit, statutur et ordinatur, quod de cetero rector... a novis scholaribus noviter venientibus, pro receptione juramenti et scholaris novi Magstratione, viginti parvos denarios semel tantum a quolibet percipiet atque levabit.*

1. **MAGISTRATUS**, Idem quod *Procuratio*, seu jus Pastus. *Magistratus Cœna*, in Charta Monasterii Silvæ-Latæ. Vide *Dominicum de Prærogat. aliod. cap. 15. § 8.*

2. **MAGISTRATUS**, Titulus honorarius summi Pontificis. Gervasius Remorum Archiep. in Epist. ad Nicolaum II. PP.: *Dicant adversarii quantumlibet me infidelem et rebellem Magistratur vestro. Vide Majestas.*

† 3. **MAGISTRATUS**, Abbatialis dignitas, seu alia quævis Præpositura. Epistola 145. Gerberti apud Mabill. tom. 3. Annal. Benedict. pag. 655: *Sancti Dionysii cœnobium ejus esse reverentiæ ac dignitatis, ut nullius ibi Magistratus deponi debeat, aut imponi sine comprovincialium, quorum interest, consensu ac favore sollempni.*

* 4. **MAGISTRATUS**, Titulus rationum regiarum præfecti, Gall. *Maitre des Comptes*. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 144. r.: *Dom. Johannes Bernier miles institutus in officio Magistratus Cameræ Computorum ad vadia, jura et emolumenta consueta... fecit... solitum juramentum in manu domini cancellarii Franciæ.*

* 5. **MAGISTRATUS**, Officium ejus qui hospitali præest. Charta Petri episc. Meld. ann. 1227. in Chartul. Campan. fol. 186. col. 1: *Comes presentabit nobis clericum idoneum ad Magistratum domus Dei Meldensis, qui si idoneus fuerit, a nobis recipietur. Alia ann. 1230. ibid. fol. 187. v. col. 2: Nuntiamus vobis quod Radulphum magistrum domus Dei Meldensis a Magistratu dictæ domus amoveatis.*

* 6. **MAGISTRATUS**, Ad magistri seu doctoris gradum ascensus. Comput. ann. 1372. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 312. col. 1: *Fuerunt apud Montempessulanum... pro festo Magistratus magistri Ludovici Vallete, qui novus fuerat factus magister in medicina.*

* 7. **MAGISTRATUS**, Opera, quam subditus domino suo præstare tenetur. Charta Rob. comit. Alençon. ann. 1211. in Reg. forest. comitat. Alenc. fol. 13. v.: *Faciendo inde pro omni servicio Magistratum molendinorum meorum et beaurum mearum; ita quod prædictus Salomon vel suus hæres in quolibet die ut sit in servicio meo, pro expensis vj. denarios Turon. Cenoman. habeat; et si ferramenta sua lanata fuerint in servicio meo, de meo proprio reficiantur. Alia ann. 1342. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 62: *Sciendum tamen est quod pro dicta molneria... facere debebamus et consueveramus Magistratum dictæ rotæ cum comunuo, operariis, lignis, lapidibus et aliis omnibus ad dictam rotam necessariis universitati prædictæ. Vide supra Magisterium 6.**

* 8. **MAGISTRATUS NOVITIORUM**, Prioratus magistro novitiorum assignatus, in Bulla Pauli III. PP. ann. 1535. apud Stephanot. ex Antiq. Lemov. Bened. Mss. part. 1. pag. 474.

* 9. **MAGISTRATUS**, adject. pro Doctus, peritus. Vide supra in *Magistrari*.

† **MAGISTRESSA**, Magistra, domina, *Maitresse*. Chron. D. de Gravina apud

Murator. tom. 12. col. 565 : *Confessus fuit... dictum Ducem interfecisse Bertrandum filium Caroli Arctus ordinatione dom. Chancix et Magistræ.*

* 1. **MAGISTRIA**, Medietas fructuum prædii reive cuiuslibet alterius partiaro alicui concessæ, ad Magistrum seu dominum feudi pertinens ; unde nomen. Charta ann. 1208. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 47. col. 2 : *Tradimus... medietatem facherix seu Magistræ in prædicto molendino, et plus si plus ibi habere debeamus... Prædictam siquidem venditionem, quæ est medietatem diei Veneris et noctis molendini superioris, etc.*

* 2. **MAGISTRIA**, Dignitas seu iurisdic-tio magistri forestarum et aquarum. Charta ann. 1397. in Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 117 : *Magister Johannes... regens officium Magistræ forestarum et aquarum regiarum in senescallia Carcassonæ et Biterris, etc. Mestrie des eaves et des forez, in Stat. ann. 1359. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 387. art. 12. Vide supra Magister generalis aquarum.*

† **MAGISTRIANI**. Vide *Magisteriani*. **MAGISTRIANUS**. Fulgentius Placidas de Continentia Virgilliana : *Elysium ingreditur campum, Elysium enim Græce resolutio dicitur, id est, feriatam vitam post Magisterianum timorem. Infra : Magisteriani timoris projecta gravedine, i. timoris Magistri.*

* **MAGISTRISSE**, Magistra, domina. Charta ann. 1269 : *Noveritis quod... prior fratrum Prædicatorum executor testamenti defunctæ Ermengardis, dictæ Larenere, in iure publico recognovit se... vendidisse xl. solidos Turon. annui redditus, quos prædicta defuncta percipere et habere dicebatur super domum... contiguam domui dictæ Magistrissæ ex una parte, etc. Vide Magistra.*

† **MAGISTRIVUS**, in Fabri thesauro ex Apuleio in Florid. : *Pueritia apud vos et Magistrivos. Sed perperam ; legendum enim distinctis vocibus Magistri vos, ut ex contextu satis patet.*

* **MAGISTRIX**, ut *Magistrissa*. Testam. Joan. Chati ann. 1482. in Reg. 2. Armor. gener. part. 1 : *Item volo... quod nobilis mulier Margarita de la Greheyre domicella... uxor mea, sit domina et Magistræ ticius domus meæ et bonorum meorum prædictorum.*

* **MAGISVALENTIA**, Summa excurrans, Gall. *Surplus*. Charta ann. 1319. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 113 : *Quociens ipsæ res permutabuntur... non solvantur foriscapia seu laudimia... nisi forte pro supplemento seu Magisvalentia valoris rerum permutatarum. Vide infra Plusvalere.*

MAGIUS. Vide *Madius*.

* **MAGLA**, Ansa, annulus, Ital. *Maglia*. Gall. *Maille*. Stat. Astæ ubi de Intr. portar. : *Armaturæ de Magla ferri per quemcunque modum portentur, solvant pro quolibet arnezio hominis furnito, etc. Vide supra Maclea.*

* **MAGLATA**, MAIATA, MALEATA, Idem quod *Malliata*, Hama thoracis, Italis *Maglia*, Gall. *Maille*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 98 : *Statuimus quod nullus de Societatibus armorum vel artium civitatis bon. ire debeat vel trahere aliquo modo cum panceria, spata, vel Maglata, seu braçarola, etc. — et tom. III. pag. 220 : Item juramus... quod non ibo, nec traham modo aliquo cum panceria, spata, Maiata, vel braçarolia. — et tom. III. pag. 608 : Arma vero defensibilia intelligimus esse pance-*

riam sive coritum cum manicis vel sine manicis, gamberias, Maleatam, etc. [Fr.]

* **MAGLETUS**. Charta Theob. comit. ann. 1222. in Chartul. Campan. fol. 330. v^o : *Debebat assignare xxx. libratus terræ... et falcas avenæ de redditibus in aliis redditibus de Chamaio, præter Magletum majorem. An vinea muro vel sepe cincta, Gall. Clos de vignes, quæ maglio seu marra colitur ? Vide mox*

* **MAGLIUS**, Ligonis species videtur, quanquam Italis *Maglio* malleus sit, in Hist. belli Foroju. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1203 : *Et in stallia prædicta habentes palos ferreos, Maglios, zapponos, murum domus prædictæ... incipientes fodere, etc. Ut ut est, Magle marram, vulgo Houe, significat, in Lit. remiss. ann. 1378. ex Reg. 114. Chartoph. reg. ch. 165 : *Cellui Guil-laume ferist ledit Oudin de sa Magle, qu'il apporta des vignes, sur les bras et sur la teste. Megle et Meigle, eadem notione, usurparunt. Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 121. ch. 88 : Les dites gens d'armes... prenoient chevauz, jumans et utillemens d'ostel, et les Megles et hostiz des vigneronz. Aliæ ann. 1414. in Reg. 167. ch. 37 : *Le suppliant ot à sa part un pot et une Meigle, etc. Mergle, in aliis ann. 1397. ex Reg. 153. ch. 237. Mesgle, in Lit. remiss. ann. 1400. ex Reg. 155. ch. 370 : Deux Mesgles, que l'en dit piches à labourer ès vignes, etc. Mesque, in aliis ann. 1457. ex Reg. 189. ch. 185.***

† **MAGMATARIUS**, μαγεματικός. Gloss. Lat. Gr. MSS. Sangerm. Unguentarius.

MAGMENTARE, pro *Augmentare*, Augere. Henricus Aquilonipolensis in Adolpheide cap. 12 :

Magmentans Christi cultum Duz pacifer alium.

Utitur rursum semel.

† **MAGMENTARIUS**, ἐπ' οὗ τὰ σπλάγγνα τιθέμενα τοῖς βομοῖς προσφέρονται, *Qui exita ad altare pro sacrificio fert. Supplem. Antiquarii.*

MAGNA CHARTA. Vide *Charta*.

† **MAGNA CURIA**. Vide in *Curia* 8.

MAGNEVUS, ἀρχιανόμων, in Gloss. Latin. Græc. Grandævus, senex.

† **MAGNAGIUM**, Mansus, vel mansio. Bulla Alexandri PP. IV. ann. 1258. ex Tabul. Sangerman. : *Magnagia, decimas, redditus, terras, nemora, possessiones et Jurisdictionem temporalem quæ habetis in villa quæ Noiers appellatur. Vide Managium 2.*

MAGNALIS, MAGNALIA. Glossæ antiquæ MSS. : *Magnalia, salubriora, prosperiora, magnifica, pretiosiora. Jo. de Janua : Magnalis, magnus, vel qui magna fecit. Unde illud : Loquebantur variis linguis Magnalia Dei. Papias : Magnalia, id est, præstantiora, magnifica, salubria. Mamotretus ad 17. Sapient. : Magnalia, Magnitudines. Græc. Edit. μαγαλειον. Rufus Asterius Quintus in Carmine de Deipara :*

Signa movent populos, cernunt Magnalia cœci.

Auctor Carminis de Missione Spiritus sancti :

Hæc tuba profecta de Sion, Magnalibus Orbem replevit Messie.

Arnulfus Lexov. in Epist. : *Non tanta postmodum prosperitatis ejus insignia claruerunt, quanta præcedentis adversitatis Magnalia celebrantur. Hist. Cortusiorum lib. 3. cap. 5 : Qui literis Magnalia promittebat. Occurrit ibi semel ac iterum. Rodericus Toletan. in Præfat. ad Hist. Hispan. : Hispanorum Regum*

origo, et eorum Magnalia, etc. Will. Britto in Præfat. Philipp. :

Cur ego quæ novi, proprio quæ lumine vidi
Non ausim magni Magnalia scribere Regis ?

Occurrit passim in libris sacris, et alibi. Vide observata ab Olao Borrichio lib. de Variis linguæ Latinæ ætatib. pag. 157. [et Stephanio ad Saxon. Grammat. pag. 156.]

MAGNANIMIS, pro *Magnanimus*, ut *longanimis*. Occurrit in Chr. Casin. lib. 4. cap. 57. 88. et alibi non semel.

MAGNANIMITAS, Titulus honorarius Episcoporum et aliorum, apud Ruricium lib. 1. Epist. 10. lib. 2. Epist. 1.

* **MAGNANIMUS**, Cui animus est ad iracundiam pronus. Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 95. Chartoph. reg. ch. 1 : *Idem Henricus, qui Magnanimus esse dicitur, ob hoc, malo sine causa motus animo, confestim ipsam uxorem verberare nisus fuit.*

† **MAGNANUM**. Vide *Manganum*.

† **MAGNARIUS**. Martinus in Lexico : *Negotiator, qui mercimonia omnis generis in solidum vendit, Græcis μεταλλευτικός, Italis Grossiero, Gall. Marchand en gros. Apuleius lib. 1. Metamorph. : Omne enim pridie Lupus negotiator Magnarius coemerat. Idem videtur esse quem Apuleius lib. 5. dicit magnis pecuniis negotiantem. Genus tamen aliquod peculiare mercatorum fuisse Magnarios haud male suspicatur Colvius. Vide notas ad Apuleii locum supra laudatum, et Turneb. Advers. lib. 27. cap. 21. [* Consule præterea Baron. in notis ad 22. diem Aug. Martyrol.]*

* **MAGNAS**. Inter Magnates seu nobiles annumerari pœnæ gravioris genus apud Florentinos, cum in republicam coaluerunt. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 36. ex Cod. reg. 4621 : *Quicumque offenderet in persona aliquem suum hostem, id est illum pro quo laborat aliqua bona, ultra pœnas alias sibi impositas per ordinamenta, intelligatur esse et sit Magnas et de numero magnatum civitatis Florentiæ. Rursum lib. 5. cap. 28 : Et si occiderit aliquem, qui fuerit de prioribus artium et vexilliferis justitiæ, vel eorum collegiis, vel notariis ipsorum, ultra dictas pœnas intelligatur esse ipso jure Magnas, si fuerit popularis ; et si fuerit Magnas, esse supermagnas... et privatus omnibus officiis et beneficiis communis Florentiæ, una cum filiis et descendentibus suis.*

MAGNATI, pro *Magnates*. Glossæ antiquæ MSS. : *Magnatos, nobiles. Magnatus, nobilis, potens, sanctus. Æneas Parisiensis Episcopus adversus Græcos : In hoc segnitia deterioris famæ per ora Magnatorum deteruntur. [Folcuinus ad ann. 953. ubi de Baldrico, qui erat de Magnatorum terræ illius prosapia oriundus. Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 502 : Senatus exsiliatur, et Magnati omnes, atque olim carissimi et primi damnantur palatii. Occurrit ibid. iterum et semel.] Ita Primati, pro primates, in Chronico Fredegarii cap. 76. Magistrati, pro Magistratus, etc.*

† **MAGNATI**, in Barthol. Scribæ Annal. Genuens. lib. 6. ad ann. 1225. apud Murator. tom. 6. col. 439. mendose pro *Magnagnati*. Vide *Mahamium*.

MAGNATES, Vassalli majores. Charta Idefonsi Regis Aragonum ann. 1192. apud Marcam lib. 6. Hist. Beneharn. cap. 9 : *Item Rex præscriptus manutenebo te et defendam tanquam nobilem*

Magnatium meum per bonam fidem. Vide *Procer.*

* **MAGNATIM**, Summpopere, diligenter. Charta Caroli Simpl. ann. 905. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 500: *Qui regis servant Magnatium iussa fideles, ejus honorati debent præcedere dono.*

MAGNELLA, **MAGNELLUS**. Vide *Manganum* 2.

MAGNERIUS, [Familiaris, domesticus.] Statuta Delphinalia pag. 39: *Quod quicumque seu aliqui Magnerii vel familiares Curiae Delphinalis non possint, etc.* [Vide *Magnerius*.] [* Ita etiam in Stat. Humb. II. dalph. ann. 1349. ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Vienne fol. 10. r. pro *Maignerius*, ut editum est tom. 2. Hist. Dalph. pag. 587.]

MAGNI, Magnates, quomodo *les Grans* dicimus. Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ lib. 1. cap. 4: *Cum aut ipse hospites, aut eorum Magnorum aliquis vocasset, etc.* Adde lib. 2. cap. 15. extremo.

MAGNICAPER, Saxonibus, ormatebuccan, in Gloss. Ælfrici, i. immensius caper, hircus.

† **MAGNICIFARE**, Augere, amplificare. Charta Boleslai Ducis Silesiæ ann. 1249. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 487: *Cupientes Magnificare, et augmentare redditus Ecclesiæ, etc.* Nicolaus de Jamsilla de Gestis Frederici II. Imper. apud Murator. tom. 8. col. 513: *Cum autem hoc modo ipse Legatus potentiam suam Magnificaret in regno, cuncti pæne regni Majores sibi tanquam domino reverentiam exhibebant.* Gloss. vett.: Μεγαλύνω, amplio, amplifico, Magnifico.

* [« Sed mox successit consolatio gaudiosa cum idem dominus rex (Henricus V.) ejusdem nominis parisque virtutis post se reliquerit filium et heredem... apud quem predictus scutifer multum *Magnificatus* est et super omnes alios sui status excellentius honoratus est. » (Chart. Clun. litt. abbatis Levensis in Anglia: coll. Burgund. B. N. t. 83, n. 468. an. 1413.)]

† **MAGNICIFICATIO**, Elevatio, prædicatio. *Personarum varia Magnificatio*, apud Macrobor. Saturn. lib. 5. cap. 13.

MAGNIFICE, Multum, plurimum, cum effectu. Papias: *Magnifice, egregie, excellenter.* Alexander Iatrosophista lib. 2. Passion.: *Et Magnifice juvati sunt patientes.* Passim. *Magnificus tumor*, apud Cælium Aurelium lib. 2. Auctor. cap. 12.

MAGNIFICENTIA, Titulus honorarius Regum et aliorum, in Epistolis Childberti tom. 1. Hist. Franc. pag. 869. in Epist. 60. Nicolai I. PP. in Capitul. Caroli C. pag. 48. 52. in Concil. Ticinensi ann. 855. in Epist. Joannis VIII. PP. 30. 291. apud Gregor. VII. PP. lib. 3. Epist. 21. etc. Vide Brisson. de Formul. pag. 355.

* Nicolao Spinelli cancellario regni Siciliae et Provinciae senescallo tribuitur, in Charta ann. 1375. ex schedis Pr. de *Mazaugues*.

† **MAGNIFICIUM**, μεγαλοεργία. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerman. Magnificentia.

MAGNIFICUS, Mirificus, μεγαλόποιος, θαυματουργός. Vita S. Simeonis Stylitæ cap. 2: *Ibat in Monasterium S. Timothei Magnifici viri.*

* **MAGNINUS**, Lebetum faber, nostris *Chauderonnier*, alias *Maignen*. Petrus Royer *Magninus*, in Charta ann. 1490. Lit. remiss. ann. 1406. in Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 50: *Deux Chauderonniers ou Maignens passans par le pays, etc.*

Alia ann. 1445. in Reg. 176. ch. 373: *Perrin Lienart apporta au suppliant Maignen ou chauderonnier deux poilliers.* Guill. Guiart. ad ann. 1285:

Par la terre au roy de Maillorgues,
Ou lors trouva-on maint Maignen
Cheminent jusques à Parpaignen.

Atque ita etiam legendum, pro *Maignier*, in Ordinat. hospit. Phil. V. reg. Franc. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1362.

* Hinc *Magnien*, Lebes, in Lit. ann. 1342. ex Reg. 103. ch. 316: *Item autres menues coutumes, ... c'est assavoir, ... des Magniens, des seilles, des fruitz, etc.*

† **MAGNIPENDISSIMUS**, Admodum æstimabilis. Litteræ ann. 1402. apud Rymer. tom. 8. pag. 249: *Noverint universi, quod cum alias inter illustrissimas et Magnipendissimas personas, dominum Ludovicum Comitem Palatinum Reni et Ducem Bavarie, etc.*

† **MAGNIPOTENS**, *Splendidus et bellicosus.* Gasp. Barthii Gloss. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 346. ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot.

† **MAGNIPPANUS** **SERVÆ**, in Actis Innocentii III. PP. pag. 68. pro *Megajapanus*, vel *Magnus Jupanus*. Vide *Zupa*.

† **MAGNISSIMUS**, pro Maximus. Oratio Ferdinandi Vaceapitis Regis Castellæ legati ad Ludovicum Ducem Andegav. ann. 1378. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1505: *Præterea, Magnissime Princeps, nos inter cetera principaliter sumus ad vestram celsitudinem destinati, etc.* Occurrit etiam apud Jos. Moret. Antiquit. Navar. pag. 556. [322 Virgil. Grammat. pag. 131: *O nulli numero negatur, sive Magnissimo sive midissimo.*]

* **MAGNITAS**, ut *Magnitudo*, Titulus honorarius regum. Charta Caroli Simpl. ann. 905. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 500: *Jussimus hoc nostræ Magnitatis edictum fieri, etc.*

MAGNITUDO, Titulus honorarius Regum, et aliorum, apud Ennodium lib. 1. Ep. 4. Marculfum lib. 1. in Capitul. Car. C. tit. 3. cap. 8. tom. 1. Hist. Franc. pag. 869. 882. in Concil. Aquisgran. II. ann. 896. in Præfat. libri 1. ad Pipinum, in Notitia Eccl. Belg. pag. 13. etc. in Epist. 187. 243. Joannis VIII. PP. etc. Vide Brisson. de Formul. pag. 355.

MAGNITUDINES, Privilegia, Prærogativæ. Charta Henrici Imp. ann. 1041. in Histor. Pergamensi tom. 3. pag. 420: *Ut pro amore Dei sanctæ Pergamensi Ecclesiæ... nostra regalia, et Magnitudines dignemur concedere.* Alia Friderici I. ann. 1156. ibid. pag. 458: *Præterea omnia regalia et Magnitudines de Comitatu Pergamensi, etc.*

1. **MAGNUS**, interdum usurpatur Latinis inferioris ævi pro eo, qui statura proceriori et altiori est, ut nostris, *Grand*. Hinc Ludovicus Rex Franciæ, qui vulgo *Longus* dicitur, semper *Magnus* cognominatur in veteribus Chartis. Chronicon Monasterii de Fontanis cap. 2: *Lambertus quidam Miles Flandrensis, qui dicebatur Magnus respectu cujusdam socii, qui dicebatur Minor Lambertus.* Sed et Carolo, primo ex Regibus nostris Imperatori, *Magni* cognomen inditum a staturæ proceritate testatur Egidius Parisiens. MS. lib. 1. Karolini, ubi de Stephano PP.:

Augusti quarta Nonarum luce coire
Concilium fecit, ad quod cum conjuge Regem,
Et cum suscepta de conjuge prole vocavit,
Tunc Missam incipiens, quando cœdit ad aram,
Regificos cultus apavit utrique parenti,

Cum quibus impresso natorum crinibus auro
Inter utrumque duos chrismavit vertice fratres,
Nominis ejusdem, nisi quod de fratribus alter
Dignoscendus erat Karolus cognominæ Magni,
Corporis ex habitu, meritis cognominis omen,
Qui bene Magnus erat, quia sicut corpore supra
Illius ætatis primæve debita magnus,
Sic animo majorque fuit virtute futurus.
Jam tunc magnus erat cognomine, deinde futurus
Magnus divitiis, et fama magnus et actis.
Præter quod solenne satis cognomen alius
Gratia, quæ nulli plus affuit, addidit usum
Nominis, et Karolo fecere karismata nomen.

Anonymus de Nominibus Germanorum: *Carolus, seu Karolus, haud dubie est illud Saxonicum Kærle, per æ diphthongum, quam illi semper faciunt a, Itali-cum. Est autem Kærle, vir proceræ staturæ, et grandis corporis, qualem fuisse Carolum Primum scribunt.* Quidquid sit de hac vocis origine, constat, *Carolus*, nude, sua ætate appellatum, itaque sic vocatum in Baptimaste. Smaragdus in Partes Donati cap. 21. de quatuor nominum speciebus: *Ergo si placet, sic istæ quatuor propriorum nominum species jam hodie apud nos teneantur, ut dicamus prænomen, Imperator, et sit illi proprium dignitatis, quod nulli alio in suo convenit Regno: dicamus Karolus, et sit illi proprium, quod accepit in Baptismo: dicamus Francus, et sit illi appellativum in genere suo: dicamus prudens, et sit illi agnomen appellativum accedens et extrinsecus.* Id præterea constat ex Scripturibus Vitæ ejusdem Caroli.

† 2. **MAGNUS**, Vir auctoritate gravis. Concilium Pisanum tom. 6. Spicil. Acher. pag. 266: *Præterea est testimonium Magnorum dicentium quod per totum mensem Augusti, etc.*

† 3. **MAGNUS**, f. pro Manus. Acta Episcop. Cenoman. cap. 36. apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 345: *Guido tamen jugiter pium et liberalem circa suos Canonicos amorem exhibebat et honorem. Nullus enim eorum remanserat, quem non ipse vel ecclesiastica dignitate sublimasset, aut cui Magnam, aut chlamydem variam, seu renonem gristum tribuisset, seu aliud liberalitatis emolumentum providisset.* Vide in Manus.

* **MAGO**, Capulus, Gall. *Poignée, Manche*, Lit. remiss. ann. 1362. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 124: *Qui exponens dictum Johannem percussit in calido motu unum ictum, solum de manu in qua tenebat gladium subtus guttur, non tamen de cuspidis gladii, sicut credit; sed solum de manice (sic) seu Magone.*

MAGOLCIUM, Cloaca, Gall. *Esgout*. Statuta Mediolan. part. 1. cap. 256: *Cum cloacæ, et Magolcia Mediolani pestilentem reddant aerem, etc.*

† **MAGOMETUS**. Vide in *Mahum*.

MAGRA. Matth. Silvaticus: *Cusura est species luti, quæ dicitur Magra.*

† **MAGRANCULES**, Herbæ species, a Græco μακρόκαυλος. Albertus M. de Mirabilibus mundi: *Si vis in manu tua portare ignem, ut non offendas, accipe calcem dissolutam cum aqua fabarum calida, et aliquantulum Magranculis, et aliquantulum mahavisci, etc.*

* **MAGREDUS**, f. Margo, Gall. *Bord*. Fragm. Hist. belli Ferojul. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1208: *Illico velocissime venientes versus castrum ipsum, quum fuerunt in Magredo Colveræ (nomen fluvii) sub centa ecclesiæ b. Mauri patroni Maniaci, etc.*

* **MAGREGRASSUS**. Vide infra *Megregrassus*.

* **MAGRUS**, Ital. *Magro*, Macer: unde iisdem *Magrezza*, macies, nostris alias *Magreche*. Stat. Vercel. lib. 4. pag. 84.

ro: *Item quod aliquis, cujuscunque conditionis existat, non audeat vel presumat ludere... ad ludum, qui appellatur Magrorum et grassorum.* Guignevil. in Peregri. hum. gen. Ms. ubi de Invidia:

Autruï Magreche me nourrist,
Et courous d'autruï m'esjoist.

Hinc *Amegroier*, *Macrare*, in *Mirac.* B. M. V. lib. 2:

Qui encraissier veut à droit s'ame,
Le cors coovient Amegroier,
Escauchierter et roidoier.

Vide supra *Macillentia*.

MAGUDARIS, *Caulis, vel siligo, i. genus frumenti candidi.* Ita Gloss. MSS. [Papias MS.: *Genus frugis. Caulis qui nascitur ex ea parte unde scyrpus avellitur; vel siligo.* Joh. de Janua: *Maguderis vel Maguderis, secundus caulis qui nascitur in thyrsu abscisso, vel ipse thyrsus abscissus.* Unde Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Maguder, le second cho, c'est broisson de cho, ou tron, ou froment, ou fleur de farine.* *Magudar* vel *Magudar*, ex eodem Joh. de Janua, est *Laserpitii genus tenerius et minus vehemens.* Occurrit apud Plaut. Rud. act. 3. sc. 2. v. 19. Vide Plin. lib. 19. cap. 3.]

MAGULUM, Gena, bucca. Vetus interpres Juvenalis Sat. 2. v. 17: *Peribomius. Nomen Archigalli Cynædi, quem Magulum conspurcatum dicimus, qui publice impudicitiam perpessus est.* Græco-barbaris μάγουλον, genam, buccam significat. Gloss. Gr. MS. ex Bibl. Regia Cod. 2062: *Μάγουλα, αὐ γνάθοι, τὰ μάγουλα.* Narratio de Bertrando Romano MS.: *Στόμα χαρίτων χάριτος δόντια μαργαριτάρια, μάγουλα βοδονόκκινια, ἀντόδαππα τὰ χέλη.* Vide Gloss. Meursii.

† **MAGUNNA**, *Suggestio.* Gloss. MSS. x. circ. sæc. ad calcem Collect. Canon. e Bibl. DD. *Chauvelin* Regior. sigill. Custodis.

† **MAGUS**, *Mansio*, veteribus Gallis; hinc plurium urbium nata nomina: *Rotomagus, Ricomagus, etc.* Vide *Valesium* in notitia Gall. pag. 477.

† **MAHAIGNIUM**, *MAHAIN*, *MAHAINIUM*. Vide mox *Mahamium*.

MAHAMIUM, nostratibus *Mahain* et *Mehain*: membri mutilatio, vel enormis læsio, qua quis ad serviendum Principi in bello redditur imbecillior. Regiam Majest. lib. 3. cap. 10: *Si venditor ipse vendiderit rem suam emptori tanquam sanam et sine Mahamio.* Lib. 4. cap. 3: *Declinare autem duellum potest accusatus in hujusmodi placitis per Mahamium, vel per etatem.* Et infra: *Mahamium autem dicitur ossis cujuslibet fractio, vel testæ capitis incussio, vel per abrasionem cutis attenuatio.* [Eadem leguntur apud Glanvillam lib. 10. cap. 14. § 3. et lib. 14. cap. 1. § 8. sed utroque loco *Mahemium*.] Adde Chartas Normannicas post *Ordericum Vitalem* pag. 1063. *Littletonem* sect. 194. 502. et *Fletam* lib. 1. cap. 40. § 1. *Mahemer*, in Statuto Gloucestrensi ann. 6. Edw. I. Regis Angl. cap. 8. Vide *Glossar.* ad *Villhard.* voce *Maagnié*, et infra in *Malignare*.

† **MAHAIGNIUM**, Eadem notione. *Leges Norman.* apud *Ludewig.* tom. 7. Reliq. MSS. pag. 393: *Quantum ad primum casum vel Mahaignmentum seu qualitas illati maleficii.* Adde pag. 161. Occurrit non semel in *Tabular.* B. M. de *Bononuntio* *Rotomagensi*, et alibi.

† **MAHAIN**, in Charta *Henrici II.* Reg. Angl. ex *Tabul.* *Beccensi*: *Hæc omnia concessi cum murdro, et morte hominis, et plaga, et Mahaim, et sanguine, etc.*

† **MAHAINIUM**. Charta *Philippi III.* Reg. Franc. ann. 1273. apud *Lobinell.* tom. 3. *Hist. Paris.* pag. 27: *Nec etiam contingeret quod percussus membrum amitteret, seu vitam, vel etiam Mahainium incurreret, seu membri mutilationem, etc.*

† **MEHAGNIUM**, in *Litteris ejusd.* Reg. ann. 1278. tom. 1. *Ordinat.* pag. 307: *Retenta nobis justitia mortis, Mehagnii, et vadiorum belli quum secuta fuerint.* Occurrit *ibid.* semel.

† **MEHAIGNIUM**. *Alii Mehaignia diversa et membrorum amissiones vulnerantes, etc.* in *Ordinat.* *Philippi Pulcri* ann. 1311. apud *Lobinell.* tom. 5. *Hist. Paris.* pag. 245. *Mehaignium*, non semel in *Tabul.* B. M. de *Bono nuntio* *Rotomag.* *Mechaing*, in *Litt. Philip. VI.* Reg. Fr. tom. 3. *Ordin.* pag. 574.

MEHAINIUM. *Regestum Parlamenti Parisiensis* ann. 1270: *Etiamsi ibidem fuerit aliqua percussio, de qua Mehainium vel mors minime teneatur, etc.* [*Mechaingnez*, in Charta *Philippi Aug.* Reg. Franc. ann. 1207. apud *Duchesn.* in *Norman.* pag. 1063: *Concedimus quoque quod ipsi teneant per libertatem Rothomagi omnia placita... in quibus mors vel Mechaingnez, vel placitum ensis non appendet.*]

† **MEHEGNIUM**, in Charta *Philippi III.* Reg. Fr. ann. 1277. apud *Marten.* tom. 1. *Ampl. Collect.* col. 1382: *Excepta justitia de mobilibus catallis et calidis melleis, sine morte et Mehegnio.*

* **MAHAMENTUM**, *Membri mutilatio, vel enormis læsio; Mehaign*, in *Lit.* ann. 1369. tom. 5. *Ordinat.* reg. Franc. pag. 241. *Libert. Montisfer.* ann. 1291. in *Reg. 181. Chartoph.* reg. ch. 154: *Item qui verberationem seu impulsionem fecerit injuriose seu malitiose, ex quibus sanguis subsequatur, absque tamen morte et membri abscissione et Mahamento perpetuo, etc.* Vide *Mahamium*.

* **MAHANERIUM**, ut supra *Mahamentum*. *Arest. parlam.* Paris. ann. 1270. in *Reg. Olim* fol. 64. vº: *Retulit curiæ quod ipsa domina habet ibidem justitiam de fundo terre usque ad duellum et cognitionem mesleyarum sine sanguine et sine murdro, etiam si ibidem fuerit aliqua percussio, de qua Mahanerium vel acciderit.*

MAHEMIATOR, *Qui mahemium alteri infert*, in *Fleta* lib. 1. cap. 40. § 4. *Mehaigneur*, in *vet. Consuet.* *Norman.* cap. 12. Hinc

† **MEHAIGNATOR**, in *Leg. Norman.* apud *Ludewig.* tom. 7. pag. 176: *Homicidas, virginum injuriosos defloratores et raptores mulierum, et Mehaignatores, etc.*

MAHEMIARE, *Mahemium inferre. Mehain, Mehaigner*, in *Consuet.* *Norman.* cap. 66. 74. 75. 100. 121. *Mayhemer*, apud *Littletonem* sect. 194. [*Mehengner*, in Charta ann. 1302. ex *Chartul.* S. *Vandreg.* tom. 2. pag. 1262.] *Magagnare*, *Ital.* *Bracton.* 1. 2. cap. 24. § 1: *Ne quis hominem Mahemiet vel occidat.* Occurrit apud eundem lib. 3. Tr. 2. cap. 12. § 1. cap. 24. § 1. 3. et in *Fleta* lib. 1. cap. 17. § 4.

* **MAHANARE**, *Mahamentum inferre, mutilare, graviter lædere.* Reg. *visitat.* *Odon. archiep.* *Rotomag.* ex *Cod.* reg. 1245. fol. 49. vº: *Radulfus de Atrio clericus, cui imponebatur quod mutilaverat sive Mahanaverat Henricum Vivet.* Vide *Mahemiare*.

* **MAHENNARE**, Eadem notione, apud *Rymer.* tom. 8. pag. 165: *Vulneraverunt*

quamplures, Mahennaverunt, et quosdam interfecerunt.

† **MAGAGNARE**, *MANGAGNARE*, *Scrip-toribus Italis, eodem intellectu.* *Barthol. Scriba Annal. Genuens.* lib. 6. apud *Murator.* tom. 6. col. 437: *Deductis septuagenariis, infirmis, Magagnatis, et absentibus qui super mare erant.* *Rursum* *ibid.* occurrit col. 471. *Statuta Vercell.* lib. 1. pag. 2. vº: *Et quod Potestas, sive rector et ejus judex... habeant restitutionem et emendam a communi Vercellarum de equo vel damno alicujus equi interfecti, mortui vel Mangagnati, vel vulnerati in aliquo exercitu vel cavalcata.*

† **MEHAGNIARE**, in *Leg. Norman.* apud *Ludewig.* tom. 7. pag. 338: *Si vir ejus eam Mehagniaverit, et eruendo sibi oculum, infringendo brachium, etc.*

MEHAIGNARE, Idem quod *Mahemiare*. *M. Pastorale Eccles. Paris.* lib. 7. ch. 19: *Eundem quoque de sinistro brachio Mehaignarunt.* [*Le Roman de la Rose* MS.:

Faibles, et vieux et Mehaignez,
Par qui pains ne sont plus gagez.]

† **ITALIS** verum *Magagna*, ut infra dicitur, quodvis vitium sonat; hinc *magagnatum* vocant quod aliquo vitio laborat. *Chron. Parmense* ad ann. 1293. apud *Murator.* tom. 9. col. 825: *Macimi et plurimi ibi fuerunt terræ motus, quorum occasione nullæ domus Pistorii diruerunt, et multæ scissæ et Magagnatæ fuerunt.* Unde nostri *Mehaigner* l'honneur de quelqu'un, pro illius famam minuere, dixerunt. *Le Roman d'Athis* MS.:

Or le voudroit bien engigner
Et de son honneur Mehaingner.

Vocis *Mahain* vim videntur innuisse *Itali*, qui *magagna* vitium vocant, et *magagnare*, vitiosum reddere, corrumpere dicunt, a *mangonibus* forte, vel a *machina*. *Rollandinus* in *Summa Notariæ* cap. 1. de *Equo*: *Cum his viitiis et Magagnis specificatis, etc.* *Jacobus Bourgoing* lib. de *Orig. et usu vulgarium* vocum pag. 63. *Mahaign* dictum putat, quasi *mahum odium*, atque adversa clades. [*Aremoricis Mahha*, et *Mahhaina*, rumpere, frangere, contere significat, quod ab *Hebraico mahha*, eodem sensu, accersitur.] *Alii* denique, et forte probabiliori sententia, a *malignare*. Vide in hac voce.

MAHEMERIUM, ut *Materia*. Vide in hac voce.

MAHEMIARE, *MAHEMIATOR*, *MAHENNARE*. Vide *Mahamium*.

† **MAHERIA**, Idem quod *Macera*, *macellum*. [* *Nequaquam*; idem quippe quod supra *Maeria* 4. Vide in hac voce.] Charta *Atholidis Peronensium Comit.* ann. 1126. inter *Instrum.* tom. 5. novæ *Gall. Christ.* col. 376: *Duas partes decimæ totius villæ de Garneston, quadraginta solidos de theloneo, Maheriam præfatæ villæ... similiter in perpetuum concedo.* Charta *Milonis Episc.* *Tarvan.* ann. 1142. qua donationem prædictam confirmat, *ibid.* col. 377: *Concedimus... quadraginta solidos de theloneo et totam Maheriam, mansiones canonicorum omnino liberas, etc.* Forte scriptum fuit *Machera*. Vide hanc vocem in *Macera*.

* *Nostris* vero alias *Mahere*, pro *Echauffé*, calefactus, ni fallor. *Lit. remiss.* ann. 1462. in *Reg.* 198. *Chartoph.* reg. ch. 556: *En espérance que ceulz, qui avoient dancé ladite morisque et estoient Maherez, se baignassent.*

* Ut autem vocis *Gallicæ Mahentre*, a factiosis nostris usurpata, origo, quam

virum ethimologica scientiæ periti hactenus non intellexisse videntur, pateat; observo *Mahurtre* et *Mahutre* appellatam a nostris brachii partem, quæ *Humerus* dicitur: unde ornamenta quædam tomento infarcita manicis vestium aptata, *Maheutres* et *Mahotes* nuncuparunt, ut et milites, qui his potissimum utebantur. Ordinat. Ms. Car. ducis Burg. ann. 1473: *Les archiers ne porteront nulles Mahotes à leurs pourpoins*. Vide Ducat. part. 2. pag. 330. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 411: *Le suppliant fêri de son coustel un seul cop icellui defunt par en droit la poitrine, le quel coup escrilla et entra au bras d'icellui defunt en droit la Mahurtre*. Aliæ ann. 1415. in Reg. 169. ch. 74: *Icelui Desrués print Guillaume le Breton par les Mahutres des bras, ou par l'un d'iceulx. Le suppliant frappa icelui Le Clerc ou Mahutre du bras destre*, in aliis ann. 1460. ex Reg. 189. ch. 412. Vide infra *Marioth*.

† **MAHERMIUM**. Vide in *Materia*.

* **MAHINARE**, forsitan per metathesin a *Maniare*, Ital. *Maneggiare*, Gall. *Manier*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 514: *Ut ordinamentum factum de blado vendendo ab illis, qui vendere volunt, melius observetur, nec incantatores blabi bladum venale, quod erit in locis constitutus, ulterius pravo modo debeant Mahinare, ordinaverunt.... predicti quod aliqua persona non possit nec debeat deferre aliquod bladum ad Curiam comunis... vel alibi in scutella, vel gironibus*. [FR.]

† **MAHIZ**, Frumentum Indicum, nostris *Bled de Turque*, *Mais*. Conc. Tarracon. ann. 1591. inter Hispan. tom. 4. pag. 541: *Nec de frugibus duntaxat, frumento, hordeo, avena, spelta, milio, Indico tritico Mahiz dicto..... solvi præcipimus* (decimas).

† **MAHO**. Vide infra *Mahum*.

† **MAHOLUM**, pro *Macholum*, in *Lege Salicæ*. cap. 18. § 2. edit. Baluz. Vide *Machale*.

† **MAHOMERIA**. Vide mox *Mahum*.

† **MAHONA**, Gall. *Mahonne*, Galeæ species, quæ Turcæ utuntur. Hieronymus Comes Alex. in Comment. de bello Melit. ann. 1565: *Erant Piali Bassæ classis Turcicæ præfecto, triremes munitissimæ 180. Mahonæ 8. Sunt autem Mahonæ naves ampliores convendendis commeatibus, et militaribus apparatibus accommodatæ. Hæc post Spelmannum*.

* *Mahon* nostris non unius fuit intellectus. Cuprum vel æs sonat, interprete D. *Le Beuf*, tom. 1. Dissert. pag. 169. in vet. Poem. ibi laudato:

Mainte ymagine de Mahon
Tumbes do gent et autre œuvra.

Nisi sit pro Nummo æreo, Gall. *Médaille*; quo sensu *Mahelin* legitur in Lit. remiss. ann. 1470. ex Reg. 196. Chartoph. reg. ch. 165: *Lequel mareschal fist deux ferremens en façon d'estrilles,.... cuidant que ce fut pour faire des enseignes d'argent ou Mahelins*. Sed et Erraticum papaver, vulgo *Coquelicot*, Picardi nostri *Mahon* vocant. Lit. remiss. ann. 1401. in Reg. 156. ch. 254: *D'une pugnie de gerbe, que on dit Mahon que ladite femme cuellit en allant son chemin, bati sur les fesses d'icelles jeunes filles*. Unde iisdem *Mahonner*, ejusmodi papaver evellere.

MAHUM, et **MAHO**: sic *Mahometem* ut plurimum appellabant nostrates, ut ex *Matthæo Paris* ann. 1236. pag. 239. col.

ligimus, et ex *Poetis nostris vernaculis*. *Le Roman de Loherans* MS.:

Seigneur, di-il, demain nos combatron,
El non Jesu qui souffri passion,
Qui nos prest force contre la gent Mahon.

Alibi:

Que mieux vaut Dieu que Mahons, n'Apollins.

Per *Mahumetum* jurabant *Mahumetani*. *Chron. MS. Bertrandi Guesclini*:

Je croi que vous venés savoir nos portion,
Vous pensés a tenir le serment à Mahon.

Hinc *Nostratibus Ambianis Mahoner*, pro, pugnis certare, quod pugnando invicem subinde per *Mahumetum* jurent. *Magometus* apud *Willelm. Briton. lib. 4. Philipp.*

MAHOMERIA, et **MACHOMERIA**, Templum *Mahometicum*, apud *Matth. Paris, Will. Tyr.* et alios *Gestorum Dei Scriptores*. *Machomeria* quibusdam, ut *Roberto Monacho, Baldrico, etc.* [Charta ann. 1184: *Quam ecclesia S. Johannis quondam Machomeriam toties dicta pro avia mea ecclesie S. Samuelis dedit.... Campum terræ qui est justa viam quæ ducit de majori Machomeriam in Jerusalem, etc.*] *Guibertus* in *Hist. Hieros. lib. 4. cap. 14*: *Ad fanum suum quod Machomariam vocant, ultra pontem Phartharicum sepelire*. Vide eundem *lib. 1. cap. 4. Jacobum de Vitriaco lib. 3. pag. 1143. Ordericum Vitalem cap. 735. 742. Vincentium Belvac. etc. [Machomaria, in Chron. Andr. Dandulis apud Murator. tom. 12. col. 275.] Nostris Mahomerie. Joinvilla in S. Ludovico: Et estoit le moustier en la Mahomerie des Turcs et Sarrazins, et l'avoit fait dedier celui Legat en l'honneur de la Mere de Dieu. Guil. Guiart sub ann. 1248:*

Et font sans trop grande crierie
Dedier la Mahomerie.

† **MAHUMARIA**, Eadem notione, in *Gestis Tancredi* apud *Marten. tom. 3. Anecd. col. 145: Excreverat in collem modicum tellus, cujus vertici fanum, quod vulgo Mahummariam vocant, sæxum supersidebat*.

Hinc, ni fallor, vocabuli nostratis *Momerie* origo, quam pro re ridicula usurpamus, quod preces, clamores, cantusve in ejusmodi templis a Turcis excitari solitos pro ridiculis haberent nostri. *Bulla Benedicti XII. Pap. apud Anton. Brandaon. lib. 15. Monarch. Lusitan. cap. 11: Non templa seu Meschitas ipsorum, nec, quod absit, per eorum funestos ritus, invocationes et clamores verborum, et publicas invocationes, et peregrinationes ipsorum in cordibus fidelium scandalum generetur*. Usurpatur etiam

MAHUMERIA, pro *Mahumetino* idolo. *Chron. Reichersberg. de Saladino: Et Mahumeriam misit ei, ut eam, sicut promiserat, ad honorem Saracenorū exaltaret, et venerabiliter eam habere præciperet*.

* *Nostris Mahomet* quodvis idolum, sicut et *Mahomerie* eorumdem fanum dixerunt. *Guignevil. in Peregr. hum. gener. Ms:*

Et sur sa teste un Mahomet
Portoit, qui ses yeux encliner
Li faisoit et jus regarder.

Guill. Tyrii contin. Hist. belli sacr. apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 589: Dæx se corousa à Salomon por le péchié de luxure, qu'il ot fait d'une fame païenne qu'il tenoit, qu'il ne deust pas tenir. Tant

l'aima qu'il fist faire por lui trois Mahomeries sur trois montagnes. Comment. in *psalter. ex Glossar. ad calcem Joinvil. edit. reg.: La fez Jesu Crist a abatu toz les faves dex par tot lo monde, et sunt fetes en leur Mahomeries les beles églises ou non de Jhesu Crist*. Vetus versio *libr. Reg. ibid: Atalie la félesse reine et li suen ouren mult destruit le temple Nostre Seigneur, et de riches aurnemenz del temple aveient honored la Mahumeria Baalin*.

MACOMATUM, Idem quod *Mahomeria*, a *Mahomet*, qui et *Macomet* plerisque, et *Machumet* dicitur, superstitionis auctore, appellatum. *Rogerus Hovedenus* in *Ricardo I: Ex alia parte turoni, ubi sedet Macomatium*, (Edit. habet perperam *Maconiatum*) id est, la *Mahumeria Saracenorū*.

† **MAHUMICOLÆ**, *Mahometis* sectatores. *Gesta Tancredi* apud *Marten. tom. 3. Anecd. col. 169:*

Ergo inter Parthos et Persas, mixtus et Indos,
Inter omnigenum vires Mahumicolarum.

1. **MAIA**, Nutrix. *Glossæ Isidori: Maia, medica, obstetricæ*. *Commodianus Instr. 12:*

Percipit hoc Semele iterum Jovis altera Maia.

2. **MAIA**, *Acervus manipulorum, segētis, Belgis nostris, Maie*. *Statuta Ordinis de Sempringham: Circumeant procuratores omnes grangias, et videant omnes Maïas, et faciant implere ad summum, quas poterint*.

MAJACTA, *Chronicon Nonantulense MS: Per hujus Imperatoris (Friderici II.) tempora rudes erant ritus et instituta majorum. Nam viri infulus de squammis ferreis gestabant, biretis insutas, quas appellabant Majactas*. [Majatas edidit *Murator. tom. 9. col. 128. ut et tom. 16. col. 260. ex Anonymi Itali Hist.: Nam homines portabant infulus ferreas, quas vocabant Majatas*.]

† **MAYATA**, Eadem notione, in *Opuscul. Gualvani de la Flamma* apud eundem *Murator. tom. 12. col. 1033*.

† **MAIAGIUM**, *MAIAGE*, Præstationis species, sic dicta quod mense *Maio* exhiberetur. *Tabular. Compend.: Item totum territorium debet 19. solidos de Maïage in prima die Maïi annuatim, et quisque debitor illius Maiagi debet ducere apud Compendium in domo nostra 3. minas bladi propriis sumptibus. Item quisque debitor illius Maiagi debet 15. denarios de releivo. Vide Maïenses*.

MAIALIS. *Gloss. Isjd. Maialis porcus, pinguis, quod dæx Maïæ sacrificabatur, quasi matri Mercurii*. *Glossæ Græc. Lat.: Δείφαξ, Porcellus Maialis*. Aliæ: *Maialis, τομιας*. Sed legendum, ut in *Gloss. Græc. Lat. τομιας χοίρος, Maialis*. *Ugutio: Nefrendis dicitur porcus domesticus, carens testiculis, sic dictus, quia non frendet dentibus. Hic alio nomine dicitur Maialis, quomodo cincinnris dicitur natus ex apro silvestri et domestica porca*. *Polytychus S. Remigii Remensis: Summa porcorum, verri 10. Maiales 100. scrofæ 165. genal. 140. sunt simul capita 415*. [Charta ann. 1090. ex *Archivis S. Victoris Massil: Guichirannus et frater ejus Fulco venderunt S. Victori et S. Zachariæ totam condemniam quæ fuit de Bonifacio pro uno caballo, uno bove, uno verre et uno Maiale*.]

Quidam porro putant, ita dictum *Maialem*, quod ad *Majumæ* festivitatem nutretur et saginaretur, reservareturque ad solennes epulas: indeque *Maialem sacrificum* seu *sacrum*, dici in *Pacto*

Legis Salicæ tit. 2. § 18: *Si quis Maialem sacrificum furaverit, et cum testibus, quod sacrificum fuisset, potuisset ille qui perdidit, approbare, etc.* § 19. *Alium vero Maialem qui sacrificus non fuerit, etc.* In Lege eadem posterioris Editionis § 17: *Si quis Maialem sacrificum, qui dicitur votivus, furaverit.* Sed ibi sacrificus et votivus, *Maialis* est, non ad sacrificium reservatus, sed sacer et ex voto ædibus sacris, aut viris religiosus datus, quomodo votiva pecora vocat Gregorius Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 3.

☞ Vix certe dubium est quin *Maialis* porcum castratum significet; atque adeo recte Eccardus hanc vocem deducit a *Mahen, maïen*, quod Germanis excindere, secare sonat: facile enim omnino a participio *Majell*, exsectus, formatur *Maialis*.

† **MAJATA.** Vide supra *Majata*.

* **MAIATA.** Vide *Maglata*. [FR.]

† **MAICAMPUS**, in Annalibus Franc. a Frehero editis sub ann. 776. pro *Martii* seu *Madii campus*, Comitibus publicis, quæ primi Francorum Reges solebant quotannis primum Martio, dehinc Maio mense indicare, in quibus post seria peracta, conviviis, ludis, spectaculisque delectabantur. Vide *Campus Martii*. Adde Dissertationem hac eadem de re Andree Rivini cap. 8. in Syntagm. variar. Dissertat. edit. 1702.

MAIDA. [Capitul. Pipini Reg. Italiæ ann. 793. cap. 32: *De pravis illis hominibus qui brunaticos (brumaticos) colunt, et de hominibus suis subitis Maida certas (cereos) incendunt, et votos vovent, etc.* Anglo-Sax. *Mæden*, Anglis *Maid*, Germ. *Magd*, est puella, virgo; sed hæc quid ad rem? An idem *Maida* quod mox *Maidanum*? hæc quippe erat veterum Gallorum superstitione, ut in bivitis et compitis hominum membra ex lino vel cera confata ponerent, quibus fortean cereos accendebant. Vide *Pes* et *Ceria*.

MAIDANUM, **MAYDANUM**, Turcis et Sarracenis, ut videtur, forum, platea vel campus. Epistola Carlini de Grimaldis ann. 1314. apud Waddingum: *Interim sancti fratres ducuntur ad Maydanum, id est, plateam vel campum.* [Maidanum] perperam edit. tom. 2. Martii pag. 413.] Idem ann. 1321. n. 4: *Ignem magnum in Maydano, seu platea civitatis accenderunt.* Josephus Barbarus in Itinerario Persico pag. 463: *Mandavitque ut in forum, quod Maidan illis dicitur, venirem.*

† **MAIDINUM**, Mensuræ genus. Charta Guillelmi Gerundensis Sacristæ ann. 1268: *Ita tamen quod de miliarensi a nobis et D. Infante Jacobo vobis concessio, habendo de quolibet Maidino salis, etc.* Vide *Manata*.

† **MAJELLENSIS ORDO.** Sic dicti olim Celestini a monte Majello, qui fuit eorum tamquam prima incunabula. Vita B. Roberti Salentini tom. 4. Julii pag. 502: *Tandem invenerunt duos fratres Ordinis Majellensis.*

† **MAIENSES.** Dies pecuniæ in mense Maio solvendæ, Gall. *Terme de May*. Tabularium Casæ Dei: *Dono... duos mansos... ex quibus exeunt duo agni censi et duo solidi inter Kalendares et Paschales, et Maienses et Meisonegs.* Vide *Maia-gium*.

* **MAIERA.** Fermentum, quo in conficienda cerevisia utuntur. Vide supra *Maeria*.

MAJERIA, Sepes, lignum, quo ager clauditur, munitur, ex Lat. *Materia*, ut censet V. Cl. Dion. Salvaingus Boissius in lib. de Usu feudor. cap. ult. Charta

ann. 1164. ab eo descripta: *Si quis vinearum, hortorum, vel alterius loci fructus, vel Majeria, vel clausuram, vel tecum domus furatus fuerit, etc.* Alia ann. 1245. apud eundem pag. 323: *Jus pasceendi pecoris, ... jus ligna scindendi, sive chalfugum in omnibus nemoribus nostris, excepto nostro devez, quod est supra vineas de Lojras, etc.* Consuetudo Bordonensis art. 284: *Autre chose est des fruits naturels comme noix, foin, Mayeres, pommes, poires, et autres choses semblables, etc.* Vide in *Escenla*.

† **MAIERIUS**, Præfectus palatii Papalis. Acta SS. tom. 4. Junii pag. 766: *Suprascriptus vero aurificus hac suprascripta occasione in continenti factus fuit Maierius domini Papæ.*

† **MAIERUS**, Idem qui *Major villa*, nostris *Maieur*. De S. Alena tom. 3. Junii pag. 397: *Pastori, magistris fabricæ, Maiero, scabinis, etc.*

* **MAIESTADE**, Præstationis species in mense Maio solvendæ. Charta ann. 1323. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 194: *Item et invenimus quod centum nonaginta quinque solidos morlanorum, qui vocantur Maiestade, habet dictus dominus rex in dicto loco de Ynosio; et solvuntur anno quolibet in mense Martii... per certos homines pro certis rebus.* Vide *Maia-gium*.

MAJESTAS. Glossæ Lat. Græc. : *Majestas*, μεγαλειότης, Deo præsertim tribuitur. Prudentius in Apotheosis:

.... Nam Filius hoc est,

Quod de Patre micans se præstitit inspicendum
Per species, quas posset homo comprehendere visu.
Nam mera Majestas est infinita, nec intrat
Obtus, aliquo nisi si moderamine formet.

Ubi Iso Magister per *Majestatem*, *Patrem*, Designari putat. Infra, Filio tribuit:

Cui non principium de tempore; sed super omne
Tempus, et ante diem Majestas cum Patre summo,
Imo animus Patris, et ratio, et via Consiliorum.

Et contra Homuncionitas:

Adfirmant non esse Deum, pietate fatentur,
Majestate negant.

In Psychomachia:

Verbum quippe caro factum, non destitit esse
Quod fuerat, Verbum carnis dum glutinat usum,
Majestate quidem non degenerante per usum
Carnis, sed miseris ad nobilitera trahente.

Lib. 1. in Symmach.:

.... Nisi quod trucid Orci
Imperium, veræ ceu Majestatis adoras.

Arator lib. 1. Hist. Evangel. de Christo resurgente: *Majestas cum carne redit, etc.* Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 12: *Ibique Seraphim obumbrare Majestatem Domini.* Liber 1. Miraculor. S. Bavonis cap. 14: *In honore trinæ Majestatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Hugo Flaviniacensis in Chr. pag. 166: *Et in medio quidem alto satis et prominenti ciborio sanctus quiescit Vitonus, frontem auro purissimo et gemmis pretiosissimis, quibus concluditur Majestas Dei incircumscripita, et incomprehensibilis, habens ad dexteram B. Petri, et ad lævam ejusdem B. Vitoni... imagines.* [Hæc de sacra Eucharistia interpretatur Mabillonius Annal. Benedict. tom. 4. pag. 187.] Helgaudus in Roberto Rege: *Fecit nihilominus sancto Pontifici Martino casulam auro operatam optimo, inter scapulas Majestatem veri Pontificis continentem, Cherubim quoque ac Seraphim dominatori omnium colla submittentium.* Albericus in Chr. ann. 1204: *In hac (icone seu imagine) mirabiliter fabre-*

facta est Majestas Domini, et Imago B. Mariæ et Apostolorum. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 71: *In quorum uno Cruce cum Crucifixo et Maria et Joanne figurantur: alio vero Majestas cum quatuor Evangelistis elegantissimis cælaturis insculpitur.* Et pag. 90: *In media trabe Majestas cum Ecclesia et Synagoga figuratur.* Gervasius Dorobernensis de Combustione et Reparatione Eccles. Dorobern. pag. 1295: *Quæ (trabs) per transversum Ecclesiæ desuper altare trajecta auro decorata... Majestatem Domini, imaginem S. Dunstani, ... sustentabat.* Liber Ordinis Parisiensis cap. 56: *Dum transeunt ad Capitulum, similiter ad Majestatem inclinabunt.* Statuta Ord. Præmonstrat. Dist. 1. cap. 5: *Cum vero Conventus Capitulum ingreditur, singuli suo ordine versus Majestatem inclinent.* Durandus lib. 4. Ration. cap. 35. n. 11: *In quibusdam codicibus et Majestas Patris, et etiam Imago depingitur Crucifixi.* Infra: *Sacerdos osculatur pedes ipsius Majestatis, et se signat in fronte.* [Marten. de antiq. Eccles. Ritibus pag. 631: *Hic libri Majestatem osculatur sacerdos.*] Vetus Charta apud Catellum lib. 5. Rerum Occitanar. pag. 901: *Et quædam crossa eburnea, cum baculo eburneo, et unum colare cum Majestatibus, etc.*

* Ea potissimum appellatione designatur figura Patris æterni in Throno sedentis aut Crucifixi imago, quæ in antiquis missalibus picta est ante canonem, quamque osculabatur sacerdos post orationem, *Aufer a nobis, ad aperituram missalis*: unde in quibusdam legitur hæc rubrica: *Osculetur majestas, aut osculetur majestatem.* Hinc in Missali ann. 1478. apud Charvet. hist. Vien. pag. 747: *Hic ponat (sacerdos) manus ad modum Majestatis.* Quæ ibi toties repetuntur, quoties in aliis Missalibus legitur, *Extensis manibus*.

Sed et *Majestas*, pro quavis Sanctorum imagine usurpatur ab Anonymo de Miracul. S. Fidis cap. 8. tom. 2. Bibl. Labbei: *Erat distributa Sanctorum acies in tentoriis et papilionibus in prato S. Felicis, quod disparatur ab urbe quasi uno miliario.* (loquitur de capsis et imaginibus SS.) *Hunc locum præcipue S. Martii aurea Majestas et S. Amantii æque aurea Majestas, et S. Saturnini Martyris aurea capsula, et S. Mariæ aurea imago, et sanctæ Crucis aurea Cruce, et sanctæ Fidis aurea Majestas decorabant.* Tabular. Celsinianense: *Incendia domorum, vinearum extirpationes, census terræ ablationem, patris sui seu proprii corporis invasionem, et ad ultimum, quod magis plangendum est, ipsius etiam Majestatis S. Petri lapidationem, etc.* [Antiquit. Benedict. Pictav. MSS. part. 3. pag. 105: *Calicem domni Bertrami Abbatis magnum cum Majestatibus.*] Vide Monast. Anglic. tom. 3. pag. 309. 312.

* Pro Deiparæ imagine, in Annal. Placent. ad ann. 1468. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 925: *Dum Majestas Virginis pro more patriæ ad oblationes ædi Virginis faciendæ deferretur, etc.* Testam. regin. Mafaldæ ann. 1256. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 31: *Item meum psalterium meum quod me nutuit, et Majestates meas parvas de ebore.*

Majestatem pro quovis Gentilium Deo usurpavit etiam Tertullianus Apol. cap. 13: *Majestas quæstuarium efficitur, circuit cauponas religio mendicans.* Commodianus Instr. 17. de Archigallis:

Inde simulant se concuti nomine quodam,
Majestatemque colunt, et se sub figura fatigant.

Et infra :

Res semel in vano de vetustate processit,
Ut ratiocinanti credatur prodenti falsa,
Majestas autem illorum nulla locutus est.

Eusebius Emisenus seu Eucherius Homil. contra Idola : *Sed dicitis, non lignum et lapidem, sed in ligno et lapide latentem veneror Majestatem.*

* Imo etiam pro imagine viri cujuslibet potentis in sigillo suo insculpta ; qua ratione intelligenda Charta Hugonis comit. Campan. ann. 1114. infra laudata, ut et alia ann. 1115. Viromand. comit. ex Chartul. S. Corn. Compend. fol. 77. r. col. 1. : *Reginaldus tunc Viromandorum comes fecit litteris annotari et suæ Majestatis insigniri sigillo.* Charta ann. 1491. in Pomer. Diplom. pag. 182 : *Manibus nostris tenuimus patentes litteras... domini Marini... episcopi Camminensis... integras et illasas, ejusdemque Majestatis sigillo subappenso munitas.* Hinc et pro sigillo ipso idem vocabulum adhibitum fuisse nonnulli opinati sunt. Vide Heinec. de Sigill. cap. 9. num. 4. pag. 76. [*** et infra *Majestas Bulla.*] Et certe

* MAJESTAS, ut et Gallicum *Majesté*, interdum idem est quod summa auctoritas. Charta Henr. I. reg. Angl. in Chartul. Cluniac. ch. 223 : *Confirmavit quoque eam (donationem) precibus meis dominus papa Innocentius Majestate litterarum et sigilli sui.* Monstrel. vol. 2. ad ann. 1437. fol. 142. v. : *C'estoient gens de petit estat, qui ne desiroient autre chose que de fort entroubler les besongnes pour eux augmenter et avoir Majesté sur les plus riches.*

MAJESTAS, Imperatorum et Regum titulus proprius. Glossæ Gr. Lat. : *Ἐξουσία, Majestas, Ditus, Potestas.* Agobardus de Insolentia Judæor. ad Ludovicum Pium Imp. : *Dicens Majestatem vestram commotam esse valde adversum me propter Judæos.* Charta Caroli Calvi Regis Franc. apud Perardum pag. 48 : *Isaac Lingonensis Ecclesiæ reverendus Antistes ad nostram se colligens Majestatem, humiliter postulavit, etc.* Adde pag. 160. Passim. Vide Filesacum in Querela Ecclesiæ Gallicanæ pag. 851.

¶ Eundem titulum Hugo Campaniæ Comes ann. 1114. usurpavit in Litteris, quibus cœnobio S. Remigii res quasdam concedit in Curte-Ausorum : quas Litteras *Majestatis* (ait) *nostræ sigillo consignari feci.* Ita Mabillon. Diplom. lib. 2. cap. 6. n. 6.

* Philippo duci Burgundiæ tribuitur a Gandensibus in Instr. ann. 1453. apud Math. de Couc. in Carolo VII. pag. 657 : *Confitentis se plura crimina, delicta et offensas contra dictum dominum ducem et suam Majestatem perperam, inique et indebite perpetrasse et commississe, etc.* Rursum occurrit in confirmatione ejusdem Instrumenti ibid. pag. 661. Eodem titulo compellatur quidam Bernardus de Cahillanth, nobili ortus prospacia, apud Richard. Cluniac. in Hist. origin. monast. de Carit. ad ann. 1056. tom. 1. Collect. var. script. D. *Le Beuf* pag. 388. *Ecce jam præsentato eum tuæ Majestati, etc.*

Majestatis titulus etiam summis Pontificibus tribuitur in Ordine ad consecrandum Episcopum, in MS. Codice Thuano 773. in Epistola Caroli Calvi ad Nicolaum I. PP. in Concilio Tricassino ann. 867. in Epistola Concilii Viennensis ann. 1112. ad Paschalem PP. apud S. Anselmum lib. 2. Epist. 33. lib. 4. Epist. 46. 94. Joan. Sarisber. Epist. 10. 11. 14.

28. 29. etc. qui interdum *Majestatis Apostolicæ* titulo utitur Epist. 27. 28. 40. 89. etc. ut et Vita S. Theodardi pag. 761. Histor. Translat. S. Sebastiani num. 15. etc. Vide [Epist. Abbonis Floriac. pag. 402. 403. S. Bernardum Epist. ad Eugenium. PP. 261. edit. Mabill.] Stephan. Tornac. Epist. 109. Conradum Abbatem Uspergensium ann. 1116. Matth. Paris ann. 1246. pag. 470. Laurentium Leodiensem in Episcopis Viridunensibus pag. 323. in Epist. S. Thomæ Cantuar. ad Alexandrum III. PP. apud Baron. ann. 1170. in aliis Arnulphi Episcopi Lexoviensis ad eundem pag. 98. Cleri Trevirensis ad Innocentium II. apud Browerum lib. 13. num. 104. in Charta 5. Tabularii Ecclesiæ Carnotensis, etc. Versus exarati in obitum Antipapæ Guidonis :

Corruit insani Guidonis et Octaviani
Impia Majestas, atque intoleranda potestas.
Surgit Alexander, ratione prior, Petrus alter.

Charta Henrici IV. Imper. in Actis Murenensis Monasterii pag. 21 : *Et ut prædictum Cœnobium sub Romanæ Ecclesiæ mundiburdio et Majestate securum semper stabilietur et defendatur.* [Adde Append. ad Antiq. Hortæ III. Fontanini pag. 430. 442. 449. et 483. Responsonem Pii II. PP. ad orat. Gallorum Orator. tom. 8. Spicil. Acher. pag. 302. etc.] [* Illum Adriano papæ adscribit Guillelmus rex Siciliae, qui *Magnificentia* nomenclatura sese appellat, in Charta ann. 1156. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom. : *De capitulis illis, de quibus inter Majestatem vestram (Papam alloquitur) et nos controversia vertebatur, quod subscriptum est observatur... Magnificentia nostra aut nostrorum hæredum, etc.*] [*** Vide Peflinger. ad Vitriar. lib. 1. tit. 4. § 9. a. not. 8. tom. 1. pag. 391.]

* Cardinales quoque eadem appellatione donati. Charta pro Milit. S. Joan. Jerosol. ex Cod. reg. 8542. 6. fol. 62. r. : *Reverendis in Christo patribus et dominis, episcopis, presbiteris, diaconibus S. R. matris ecclesiæ Cardinalibus, Raymundo Rupini Dei clementia princeps Antiochenus, salutem et tam debitum, quam devotum in omnibus famulatum. Majestati vestræ significo, etc.*

Majestatis titulum adscribunt præterea [Archiepiscopis, Arnulfus Lexoviensis Epist. 15.] [* Epist. ann. circ. 1214. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 332 : *Reverendo patri et domino A. Dei providentia Narbonensi archiepiscopo... universus Agathensis clerus et populus... obsecramus in Domino ipsum a vestra Majestate nobis concedi pontificem.*] Episcopis, Dudo in Præfat. ad Acta Normannor. [Arnulphus Sagiensis Archid. tom. 2. Spicil. Acher. pag. 337. Eundem sibi arrogat Bruno Lingonens. Episc. apud Perardum pag. 67.] Abbati Sugerio S. Bernardus Clarevallensis Abbas Epist. 3. tom. 4. Hist. Franc. pag. 493. etc. Archidiaconis, Stephanus Tornac. Epist. 231. [modo tamen Epist. quæ Archidiacono inscribitur, Archiepiscopo Burdegalensi non sit inscribenda, ut conjicit Mabillonius loco superius laudato.] Vide, quæ de hac voce congestit Casaubonus ad Trebellium Pollionem.

MAJESTAS, Bulla Imperialis, seu majus Imperatoris sigillum, in quo scilicet cum Imperatoria *Majestate* exprimitur : unde Germanis, *Majestædbrieff*, ejusmodi sigillo munitæ litteræ appellantur. Ita Freherus ad Petrum de Andlo lib. 2. cap. 6. et ad Bullam Sigis-

mundi Imp. [*Majestas Sanctionis*, in leg. 80. de Decur. lib. 12. tit. 1. Codic. Theodosiani.] [*** Vide supra ad lineam *Imo etiam.*]

MAJESTAS, Præsentia. Tabularium Brivatense Ch. 7. : *Quod in Majestate illorum testium auctorizatum fuit Petri, Poncii, etc.*

† MAJESTAS, Magnitudo. Gasp. Barthii Gloss. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 451. ex Guiberti Hist. Palæst. *Majestate pretii.*

† MAJESTATIVUS, Augustus, majestatis et auctoritate venerandus. Guibertus de Laude S. Mariæ cap. 1 : *Divinum Majestativumque legitimus.* Acta SS. tom. 4. Junii pag. 800 : *Nulli unquam Angelorum vel hominum majoritatis et meriti excellentius testimonium Majestativa Domini veritas ipsa perhibuit.*

* *Majestal*, pro Regalis, vulgo *Royal*, apud Froissart. vol. 1. cap. 325 : *Le roi d'Angleterre fit seoir le jeune damoiseil Richard de lez lui, adessus de tous ses enfans en estat Majestal, en remonstrant et représentant qu'il seroit roy d'Angleterre.*

* MAIETA, vox Italica, Fibula minor, Gall. *Petite agraffe*. Stat. crimin. Riperc. cap. 126. fol. 19. v. : *Et idem intelligatur pro pannis aureis, siricis et argenteis, ac Maietis argenteis, et aliis rebus datis pro fulciendo dictas vestes.*

MAIGNAGIUM. Liber Ramesiens. sect. 265. apud Spelmannum : *Idem Hugo tenebat unam Cotsethelandam cum libero servitio in villa, quæ dicitur Fleye, et unum Maignagium in foro ejusdem villæ. Ubi idem Spelmannus officinam fabri ærarii interpretatur, a Gallico Maignen, Faber ærarius. Sed malim Maignagium hoc loco interpretari pro Mansionagio, vel Mesnagio, seu domo. Vide Maignagium 2.*

† MAIGNERIUS. Vide *Maynerius*.

* MAIESTUS. [Gravis : « Dedi tamen operam, ut domino satis facerem, homini Maiesto et dignitoso, cujus pluris erat unguis, quam tu totus es. » (Petron. ed. Buecheler, § 57.)]

† MAIL. Charta ann. 1293. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 297 : *Et prout molendina, et li Mail, et omnes salices dictæ Priorissæ tenent et comprehendunt.* Ubi leg. videtur una voce *Limanix* vel *Lemmane*, qua agrum planum et fertilem intelligunt Arverni. Vide utramque vocem.

* Haud feliciter, ni fallor, proponitur legendum *Limanix* vel *Lemmane*, pro *li Mail* : hac quippe voce Locus palis, *Mailis* appellatis, cinctus significari videtur. Arest. parlam. Paris. ann. 1536. ex Tabul. de *Chissé* in Tiron. : *Item unam insulam, l'Isle d'amours nuncupatam, in salicetis undique plantatam, ... à Mailis Gallice clausam.* *Close à Mailis*, in Decr. ann. 1538. ibid. Neque aliud forte sonat vox *Maille*, quam vide in *Mainillum*.

* MAILHETUS, MAILLETUS, a Gallico *Maillet*, Malleus, tudes ligneus. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 766 : *De quodam baculo seu Mailleto... dictum Johannem semel in capite percussit.* Aliæ ann. 1416. in Reg. 169. ch. 450 : *Unus consociorum cepit Mailhetum ac billardum cum quo luserant, et volens ludere, dedit ictum de dicto Mailheito bolæ et chuquæ. Mailhoche, eodem sensu, pro *Mailloche*, in Lit. remiss. ann. 1409. ex Reg. 163. ch. 487 : *Le suppliant print une Mailhoche à tonnelier, et d'icelle Mailhoche féry icellui Rogeron.* Vide infra *Malleus* 1.*

*1. **MAILLA**, Eodem significatu. Charta Henr. ducis Brab. pro commun. Bruxel. ann. 1229. ex Cod. reg. 10197. 2. 2. fol. 23. r. : *De percussione Maillæ vel extractione crinium, ... tres libræ solventur.*

2. **MAILLA**, Species monetæ minutioris, quam a *Medallia* contractam, docemusin Dissertatione de Nummis inferioris Imperii, vulgo *Maille*. Charta 1144. pro Montealbano, apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 323 : *Collaudarius extraneus, qui attulerit salem, ibi præbeat domino unam Maillam, et collaudarius, qui extraxerit salem, præbeat unum pogram.* Vide *Medalla*.

* **MAILLIOLUS**, MALIOLUS, Novellatum, Gall. *Jeune plant, nouvelle vigne*. Charta admort. Caroli VII. in Reg. Cam. Comput. Paris. alias Bitur. fol. 147. r. : *Item super duobus sextariatis Malioli et terræ contiguæ, ... j. obol. Turon.* Et fol. 148. v. : *Item super una sextariata Mailloli ad fontem S. Martini, ... j. den. Turon. Mainplant, eadem acceptione*, in Charta ann. 1309. ex Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 35 : *Ledit bois est Mainplant.* Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. ch. 256 : *En icelles vignes surpris de vin prist plusieurs racimaux de jeune Mainplant. Meiplant, eodem sensu*, in Chartul. Celsinjan. ch. 424 : *Dono... sex operatas de vinea in ipso alodo S. Petri, ubi ego habebam Meiplant : ipsum Meiplant dono S. Petro.* Sed leg. forte *Mainplant*. Vide infra *Malleollus*.

* *Mailhée* vero et *Mailheres* est Modus agri, quarta pars scilicet jugeri. Lit. admort. pro eccl. Tolos. ann. 1471. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 159 : *La quatrième piece contient trois Mailheres et une lieurade de pré... Dix poingnerées de pré, dont les quatre poingnerées ou Mailhées font l'arpent, en deux pieces ; la première contenant sept Mailhées ou environ.*

† **MAILLIOLUS**, Malleolus, surculus vitis. Statuta Massil. lib. 5. cap. 19. § 9 : *Item quicumque colliget Maillolos in aliena vinea seu vineis sine voluntate domini cujus erit illa vinea, solvat nomine pœnzæ banni pro quolibet Maillolo 1. den.* Vide *Malhotius*.

MAIMODINA. Vide *Masmodina*.

* **MAINA**, Mansio, domus, ubi quis manet, nostris alias *Maine*. Charta ann. 1345. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 416 : *Item in loco dicto Fresnoy unam Mainam cum duabus virgibus terræ... Item in dicto loco duas Mainas et quatuordecim virgas terræ.* Pluries ibi. Alia ann. 1343. in Reg. 74. ch. 144 : *Item le Maine ou villaige de la Broa avec toutes ses appartenances et appendances. Item le Maine ou villaige de Gales et toutes ses appartenances.* Lit. remiss. ann. 1468. in Reg. 197. ch. 27 : *Icellui Guerin demourant ou Maine ou Manoir appelé de Coustans en la sèneschaussée d'Agnoys.* Vide *Mainamentum*.

MAINAD, Perjurium, a Saxonico *Mainana* 𐌺, alias *manea* 𐌺, quod falsum juramentum sonat. Leges Inæ Reg. West-Sax. cap. 34. juxta Edit. Cantabrig. : *Si noluit abjurare, emendat ipsum Mainad, id est, perjurium, dupliciter.* Vide Leges Saxonicas Kanuti Regis Angl. part. 1. cap. 5. et part. 2. cap. 33. [** Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 904. Philips. de Jur. Anglosax. not. 463. et 619. ejusd. Histor. Jur. Angl. tom. 2. pag. 137. et 288.]

MAINADA. Vide *Mainsada*.

† **MAINADERIA**. Vide *Mainsadarii*.

1. **MAINAGIUM**, MANIAMENTUM, Possessio, quasi *manualis* possessio, a *Main*,

manus. [Britanni *Meneur* et *Menour* villicum vocant, a *Mena* seu *Meni*, tractare, Gall. *Manier*.] Aresta ann. 1257. 1. Regesti Parlam. f. 5 : *De quibus erant in possessione et Mainagio, etc.* Occurrit etiam alibi in hoc Regesto fol. 18. vers. : *In usu et Maneagio*, fol. 22. v. *Mainamentum*, f. 23. vers. 31. [Manaye, eadem notione usurpat le Roman d'Atthis MS. :

Ains y feray vignes planter,
Semer les bois, Jardins anter,
Que je la ville à force n'aye,
Et que soiez en ma Manaye.

Vide *Mainare*.]

* *Manance*, eodem sensu, in Summa rural. Butill. § *Des défauts en cours subjectes et locaux* : *Et se c'est en meubles (le demandeur) en est mis en saisine et Manance.* Vide infra *Mainamentum*.

† 2. **MAINAGIUM**, Supellex domestica ; eadem notione *Ménage* dicunt Galli, *Meubles*. Regestum Parliamenti ann. 1408. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 597 : *Castra insuper quam plurima ipsius Episcopatus a multis militibus occupata invenerat, quæ sua solertia liberaverat, domos insuper, furnos, granias, molendina, ruinosas ejusdem Episcopatus restauraverat... Domos, castra et alia maneria que sine Mainagio competentiter repererat, decentibus utensilibus instruxerat et muniverat.* Charta Philippi VI. reg. Fr. ann. 1347. tom. 2. Ordinat. pag. 284 : *Et avec ce faites jurer aux sains Evangeliæ lesdiz receveurs et noz Tresoriers... que il ne prendront robbes, ne Mesnages d'aucun Seigneur.*

* *Mainnage*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1371. ex Reg. 102. Chartoph. reg. ch. 315 : *Icellui Kardouin est accusé d'avoir mis hors plusieurs gerbes et Mainnages d'ostel, et en icelluz mis le feu, etc.*

MAINAMENTUM, quasi *Manstoumentum*, mansio, domus. Charta ann. 1232 : *Terram eorum et possessiones, videlicet Mainamenta, prata, vineas, etc.* Tabular. Dalonense fol. 90 : *Mainamentum de la Martinia.* Tabularium Nantoliense in Pictonibus anno 1394 : *Arbergamentum vulgariter appellatum Mainamentum de Mailloc.* Ibid. ann. 1418 : *Les 3. parts du Mainement du Mas, avec toutes les terres et vignes... du Mainement.* [Maindre, pro manere, habitare, usurpat vetus Poeta MS. e Bibl. Coislin. :

Et si'en vont à la cité droit,
Ou Marien Maindre soloit.]

† **MAINARE**, Locare, in *Mainamentum* seu possessionem mittere. Charta fundationis prioratus Barbezilli inter Instr. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 270 : *In hac terra Mainaverunt monachi rusticos qui reddunt eis quartum terræ et oblias, etc.* Vide *Mainagium* 1.

* **MAINATA**. Vide in *Mainsada*.

MAINBURNUS. Vide *Mamburnus*.

* **MAINEMENTUM**, ut supra *Maina*. Charta ann. 1269. in Chartul. S. Eparch. Inculism. : *Teneo in feodum... omnia jura, quæ ego habeo... in Mainementis et pertinentiis, etc.* Vide *Mainamentum*.

MAINERIA, Tributi species. Charta Adelfonsi Imp. Hispan. apud Colmenaregium in Histor. Segoviensi cap. 15. § 11 : *Aufero ex illis foris portaticum et Maineriam.*

* **MAINFESTUS**, Infestator. Lit. remiss. ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 719 : *Giletus le Tigneux citatium ecclesiasticarum curiarum portitor, et pauperum gentium in eisdem curiis prosequitor et comestor, vulgariter loquendo Mainfestus.*

† **MAINERIUUS**. Vide *Maynerius*.

MAINFULA. Liber Ordinis S. Victoris Parisiens. MS. cap. 30. de Labore Fratrum : *Ascendant in dormitorium, ibique se præparantes, desuper laneas tunicas se præcingant, minores subtalares, et Mainfulas et capparones accipiant, etc.* Idem videtur quod *moiffula*, chirotheca. Vide in hac voce, forte quasi *manus infula*, seu tegumentum.

† **MAJNILLUM**, Mansio, domus, agri portiuncula cum æde, Gall. *Ménil*. Charta ann. 1202. ex Tabular. B. M. de Bono nuntio Rotomag. : *Concessi et hac carta mea confirmavi... Deo et Ecclesie S. Mariæ de prato Rothomagensi et monachis ibidem Dco servientibus totam terram quam jure hæreditario apud Hares possidebam de feodo de Valungnes, cum Mainillo et bosco et pascuis, et omnibus ad prædictam terram pertinentibus.* Huc spectare videtur vox *Maile* in Charta Engueranni dom. de Couciaco ann. 1264 : *Nous volons et otroions que notre chier cousin et ami Mesires Thomas de Couci Sires de Vervin tiegne de nous il et ci oir avec son autre fié qu'il tien de nous à Vervin et es appartenances de Vervin une Maile... laquelle Maile devant dite fu Jacomart Lamiret.* Vide *Mail* et *Mansionile*.

† **MAINISIUM**, Eadem notione sæpissime occurrit in Chartis Bressiæ et Dumberum.

* **MAINSATORIUM**, pro *Minsatorium*. Vide supra *Madula*.

* **MAJOIRTH**. Charta Otton. comit. Ravensberg. ann. 1166. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 699 : *Nec hoc prætereundum, quod ad conservanda jura memoris, quæ Majoirth vocant, tria sunt loca conveniendi.*

† **MAJOLICA**, pro *Majorica*, Major ex insulis Balearibus. Chron. Veron. ad ann. 1368. apud Murator. tom. 8. col. 658 : *Illustrissimus dominus Joannes dicitur Infans Rex Majolicæ, et maritus Reginae Joannæ Reginae Apuliæ, etc.*

MAJOLUS. Vide *Malones*.

1. **MAJOR**, nude pro *Majore domus*, nostris *Mailre d'hostel*. Pactus Legis Salicæ tit. 11. § 6 : *Si quis Majorem, inferiorem, scantionem, mariscalcum, stratorum... furaverit aut occiderit.* Ubi inter ministros domus primus statuitur, ut § seq. Gregorius Turonens. lib. 9. cap. 36 : *Comitibus, Domesticis, Majoribus, atque nutritiis... delegatis, etc.*

MAJORISSA, Quæ ancillis domus præerat in eodem Pacto : *Si vero Majorissam aut ancillam ministerialem, etc.*

MAJOR DOMUS, Qui domui seu famulis præest. S. Hieronym. Epist. 2 : *Si familiaris est loquendum, habet nutricem, Majorem domus virginem, viduam, vel maritatum, etc. Præpositus domus, apud Monachum Sangallens. lib. 1. de Carolo M. cap. 33. Glossæ Isidori : Architriclinus, Major domus. Donatus : Columna, columna : unde apud veteres Columellæ dicti servi Majores domus. Regula Magistri cap. 11 : Sicut in hominis domo, ut securus sit de omnibus præparandis, Dominus rei ordinat Majores familie, quos vice Domini minores timeant; id est, Vicedominum, Villicum, Saltarium, et Majorem domus, sic in domibus divinis, etc. Majoris domus Hunnerici Vandalorum Regis meminit Gennadius lib. de Script. Eccl. Eugenio Carthagin. Episcopo. Major domus Exarchi Italia, apud Gregor. M. lib. 7. Ind. 2. Epist. 9. Ita Avitus Viennensis Epist. 35. Wippo in Vita Conradi Salici pag. 428. Adam Bremensis cap. 153. 207. et alii.*

MAJOR DOMUS, Prima olim in Franco-
rum nostrorum Palatio ac præcipua di-
gnitas, quæ varie efferrî solet a Scripto-
ribus. Dicitur enim apud Persas μέγιστον
της βασιλικῆς οικίας, apud Sozomenum
lib. 2. cap. 9. idem Eutropium Eunuchum
προσέστωτα τοῦ βασιλέως οἴκου quem
alii περιπόστον, vocat, et cap. 7. μεζονα
τῶν βασιλέων εὐνοῦχον. *Major domus* Re-
giæ, apud Fortunatum in Vita S. Rade-
gundis cap. 44. et alios passim: quo-
modo etiam qui eadem fungebatur di-
gnitate apud Italiæ Gothicos Reges, in
Concilio Romano sub Symmacho I. PP.
Gubernator Palatii, apud Fredegarium
cap. 55. et Aimoin. lib. 4. cap. 15. *Rector
Palatii et Major domus*, apud Ursi-
num in Vita S. Leodeg. cap. 8. et Ai-
moinum lib. 4. cap. 26. *Moderator Pala-
tii*, apud Paulum Warnefrid. in Episc.
Metens. [*Magister Palatii*, apud Godfri-
dum Viterbiens. Chron. part. 12.] *Pa-
latii Præfectus*, apud Eginhardum in
Vita Caroli M. in Vita S. Eligii, in Vita
S. Wandregesili cap. 13. 14. et in Vita
S. Remacli cap. 21. apud Adrevaldum
lib. 1. cap. 15. etc. Unde *Præfectoria
dignitas*, apud Aigradum in Vita S.
Ansberti cap. 8. *Præfectoria administra-
tio*, in Vita S. Ansberti Episcopi Roto-
mag. *Palatii Præpositus*, quod vulgo dici-
tur *Major domus*, etc. apud S. Audoenum
in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 53. *Provisor
Aulæ regis, et Provisor Palatii*, apud
Venericum in Apologetico Henrici IV.
seu lib. de Unitate Ecclesiæ conser-
vanda. *Princeps Palatii*, apud Ermenta-
rium in Vita S. Philiberti lib. 1. cap. 25.
Regalis Curie Princeps, apud Eadme-
rum in Vita S. Wilfridi cap. 33. *Prin-
ceps regiminis ac Major domus*, in Gestis
Regum Fr. cap. 48. *Comes Palatii*, apud
Aimoinum lib. 4. cap. 6. de Warnario,
ubi supra *Major domus* dicitur, et cap.
14: *Palatio regni Burgundiæ Præpositus*.
[*Præfecti Prætorio*, in Annal. Trevir.
part. 7.] *Comes domus regis*, de Gogone
Majore domus lib. 3. cap. 4. *Comes Pa-
latinus*, in Vita S. Drausii, ubi de
Ebroïno, et apud Philippum *Mouskes*.
Dux Palatii, in Gestis Dagob. cap. 31.
et in Chr. Fredeg. cap. 75. *Dux Franco-
rum*, in Vita S. Baboleni, de Erche-
noaldo: *Qui tunc Francorum Ducatus
præerat, et omnia Palatina officia suo
moderamine procurabat*. Et apud Anony-
num de Carolo Martello, ann. 731. *Dux
et Major domus Regni Francorum*. Ita
apud Erchanbertum in Breviario Majo-
rum domus: unde *Ducatus ipsa digni-
tas*, in Genealogia Regum Francor. tom.
1. Hist. Franc. pag. 795. ubi de Ebroïno.
Curopolitata, apud Egidium Parisiensem
lib. 1. Carolini, ubi de Ebroïno:

In vice Wulfeldi dominari cœpit adhærens
Regibus Austrasias, et eorum Curopolitates.

Ita *Curam Palatii* gessisse dicitur filius
Waratonis apud Fredegarium, tametsi
eademne *Curopolitatæ* dignitas cum *Ma-
joris domus* dignitate, jure addubitari
possit. [*] Vide Glossar. med.
Græcit. in hac voce col. 1247.]

Atque hæc quidem nomenclaturæ su-
premam *Majorum domus* aulæ Francicæ
potestatem indicant, cum penes eos
esset et Palatii, et Regni, et rerum pu-
blicarum cura, sola regiæ dignitatis
specie Principibus ipsis remanente. Ha-
riulf. lib. 2. Chronici Centul. cap. 1:
*Nam illo tempore, decedente regali gloria,
per Præfectos Palatii domus regia ordi-
nabatur; neque aliud Regi relinquebatur,
quam ut regio solum nomine contentus
solio resideret, ac speciem dominantis*

*effingeret, legatos undecunque venientes
audiret, eisque abeuntibus responsa, quæ
erat edoctus, vel potius jussus, ex sua ve-
lut potestate redderet, ac regni adminis-
trationem, et omnia, quæ vel domi, vel
foris erant agenda ac disponenda, Præ-
fectus aulæ procurabat*. Similia habent
Eginhardus initio Vitæ Caroli Magni,
Paulus Warnefridus lib. 6. de Gest.
Longob. cap. 16. Adrevaldus lib. 1. de
Miracul. S. Benedicti cap. 12. Theopha-
nes, Radulphus de Diceto ann. 662. et
alii. Hinc Desiderius Cadurcensis Epis-
copus scribens ad Grimoaldum Majorem
domus Epistol. 6. *totius aulæ innoque
regni rectorem* appellat. Et Sigebertus
Gemblacensis in Vita S. Sigeberti Regis
Austrasie cap. 4: *Grimoaldus pro patre
suo Pipino constitutus Major domus, po-
tenter in aula Sigeberti Regis principa-
batur, et domi militiæque viriliter tutaba-
tur*. Vita Pipini Ducis de Pipino juniore
Majore domus in Austria: *Etsi non regio
nomine, tamen regia potestate in Austria
regnare cepit*. Vita MS. sancti Gauge-
rici Episc. Camerac. lib. 2. cap. 3. de
Landroico: *Ille vero, quoniam in aula
regia cæteros fastibus excellabat, ac sub
Regis Domini auctoritate, moles et onera
regni pro sua voluntate tractabat, etc.* In
Vita et Miraculis S. Rictrudis, Arche-
noaldus Major domus secundus a Rege in
Palatio ejus fuisse dicitur. Denique Oth-
lonus lib. 2. de Vita S. Bonifacii cap.
19: *Hic itaque accepta paternæ et frater-
næ potestatis monarchia, qui tunc Major
domus dicebatur, etc.* Inde *Subregulos*
appellatos doceamus in hac voce. [*] Vide
Eichhorn. Hist. Jur. Germ. § 25. B.]

Hinc etiam *Ilustris* seu *Illustris*
elogium, etiam tum, cum Regibus vel
maxime placebat, ut monet Mabillonius,
sibi arrogare minime dubitarunt, exem-
plo Regum, ut vel sic omnia regio
nomine agere viderentur. Hoc quippe
titulo gaudebant Ebroïnus, et alii post
eum omnes, ut ex pluribus Instrumen-
tis constat.

Hæc porro summa *Majorum domus* po-
testas tum primum cœpit, cum impera-
vit Clodoveus II. Dagoberti filius, sub
quo Regum suprema intercedit potestas.
Genealogia Regum Francor. pag. 795:
*Denique a temporibus Clodovei, qui fuit
filius Dagoberti, pater vero Theoderici
regnum Francorum decidens, per Majores
domus cœpit ordinari*. Ita etiam alii
Scriptores.

Paulo antiquiorem usurpatæ *Ma-
jorum domus* auctoritatis originem assi-
gnat Venericus in Apologetico Henrici
IV: *Tempore Clotarii, patris Dagoberti
regnum Francorum Regi captum est, et
amministrari ab his, qui provisors Aulæ
regis, vel Majores domus esse vide-
bantur*.

Majores domus aulæ Francicæ ab ipsis
Proceribus et populo eligi solebant. Fre-
deg. cap. 54: *Et anno Chlotarii cum
proceribus et leudibus Burgundiæ Treca-
sinis conjungitur, cum eorum esset solli-
citus, si vellent jam Warnachario dis-
cesso (defuncto) alium in ejus gradum
sublimare. Sed omnes unanimiter dene-
gantes, nequaquam se velle Majorem
domus eligere, Regis gratiam obtinere peten-
tes, cum Rege transegerunt*. Adde Aimoi-
num lib. 4. cap. 15. Idem Fredegar. cap.
105: *Et tempore elegerunt in honorem
Majoris domus quemdam Francum no-
mine Raganfridum*. Gesta Regum Fran-
cor. cap. 45: *Franci autem Leudesium
filium Erchinaldi nobilem in Majorem
domus Palatii eligunt*. Et ita cap. 48.
Eginhardus in Caroli M. Vita, de Majo-

ris domus dignitate: *Qui honor non aliis
a populo dari consueverat, quam his, qui
et claritate generis, et opum amplitudine
cæteris eminebant*. Principis tamen inter-
veniebat consensus, imo jussio. Gesta
Reg. Franc. cap. 47: *Franci vero consilio
accepto Waratonem virum illustrem in
loco cum jussione Regis Majorem domus
Palatio constituunt*. Fredegar. in Chron.
cap. 27: *Protadius instigante Brunehilde,
Theoderico jubente, Major domus efficitur*.
Adde Aimoinum lib. 3. cap. 92. lib.
4. cap. 6. Idem Fredegar. Chr. cap. 101:
*Grimoaldus junior cum Childeberto Rege
Major domus Palatii super Francos elec-
tus est*. Adde cap. 104. ejusdem Epit.
cap. 58. Aimoin. lib. 3. cap. 4. lib. 4.
cap. 44. 46. et Gesta Regum Franc.
cap. 36.

Atque hæc erat certe recepta con-
suetudo: nihilominus tamen observan-
dum hanc dignitatem Gaufrido Grisago-
nellæ ita concessam a Roberto Rege, ut
illius successores ea in posterum jure
hereditario potirentur. Vide infra locum
ex Gestis consulum Andegav. cap. 6.
laudatum.

Jam vero cum Regnum Francicum in
triplicem maxime monarchiam divisum
esset, Franciam nempe, seu Neustriam,
Austrasiam, et Burgundiam, iis Regum
interdum filiis attributis, a quibus ser-
vabatur nihilominus *Regis Francorum*
titulus, in suis singulis toparchiis ac re-
gnis suos *Majores domus*, habebant, quo-
rum seriem ad Historiæ notitiam hic
breviter perstringimus.

SERIES MAJORUM DOMUS REGUM FRAN-
CIÆ, EX SCRIPTORIBUS.

BADEGISILUS, postmodum Episcopus
Cenomanensis, sub Chlotario I. Rege. Gregor.
Turon. lib. 6. cap. 9. lib. 8. cap. 30.
39. lib. 10. cap. 5.

GUNDOLANDUS, sub eodem Chlotario I.
Erchanbert.

LANDERICUS, sub Chilperico I. et Chlo-
tario II. Gesta Regum Francor. cap.
35. 36. 41. Chronic. Fredegar. cap. 25.
Aimoin. lib. 3. cap. 4. Herman. Contract.
ann. 585.

GUNDOALDUS, sub Chlotario II. Gesta
Reg. Francor. cap. 41. Erchanbert.

ÆGA, vel Eganus, aut Eganus, sub Da-
goberto et Chlodoveo II. Gesta Dagoberti
cap. 24. 43. 46. 47. Chr. Fredegar. cap.
79. 80. 83. 85. Aimoin. lib. 4. cap. 35. 36.

ALMARICUS, sub Chlodoveo II. Passio
S. Bercharii Abbatis.

GRIMOALDUS Pipini II. filius. Libellus
de Major. Domus reg.

* RADOBERTUS, eo titulo subscribit
Chartam Chlodovei II. in Chartul. S.
Dion. cap. 22. col. 2.

ERCHINOALDUS alius Herginoldus, sub
Dagoberto et Chlodoveo post Eganem.
Gesta Dagob. cap. 48. Gesta Reg. Franc.
cap. 42. Chr. Fredeg. cap. 84. 89. 90. 91.
92. Vita S. Wandregesili cap. 13. 14. Vita
S. Eligii, Vita S. Furfei, Vita S. Babo-
leni, Vita et Miracula S. Rictrudis, Li-
bellus de Majoribus domus Regiæ. Mal-
brancus, etc.

LEUDESIVS, Erchenoaldi filius, qui Liu-
therius in Vita S. Odiliæ, et in Framg.
Hist. tom. 1. Hist. Fr. pag. 783. sub Theo-
dorico. Gesta Regum Francor. cap. 45.
Fredeg. Chron. cap. 96. Bruschius de
Monast. Germ. pag. 93.

EBROINUS, sub Chlotario filio Chlodo-
vei. [Vita sanctæ Bathildis a Tolnoro
edita cap. 5.] Vita S. Leodegarii cap.
12. Ursinus in ejusdem S. Leodegarii
Vita cap. 4. 8. Passio S. Ragneberti,

Vita S. Drausii, Vita S. Eligii, Erchanbertus, etc.

WARATO, *post Ebroinum, sub Theodorico I. Gesta Reg. Franc. cap. 47. Fredegar. Chr. cap. 98. Aimoin. l. 4. cap. 46. 47. Fragg. Hist. pag. 783. Vita S. Audoeni cap. 26. 29. Vita S. Ansberti Rotomag.*

BERTHARIUS, *Waratonis gener, sub eodem Theodorico. Gesta Reg. Francor. cap. 48. Fredegar. Chron. cap. 99. Aimoin. lib. 4. cap. 47. Erchanbert. etc.*

NORDEBERTUS, *sub Chlodoveo II. et Childeberto II. Gesta Reg. Francor. cap. 48. 49. Genealog. Regum Fr. pag. 795. tom. 1. Hist. Fr. Libell. de Major. dom.*

GRIMOALDUS *Pipini junioris filius, sub Childeberto II. Gesta Reg. Franc. cap. 49. 50. Chron. Fredeg. cap. 101. 102. 104. Aimoin. lib. 4. cap. 38. Erchanbert. Genealog. Reg. Francor. pag. 795. 798. Vita S. Sigeberti Regis Austr. cap. 4. 5. Libell. de Majorib. dom.*

THEUDOALDUS *filius Grimoaldi sub Dagoberto filio Childeberti. Fredegar. Chr. cap. 102. 104. Erchanbert. Libell. de Major. dom.*

RAGENFREDUS, *sub Dagoberto. Fredegar. Chr. cap. 105. Aimoin. lib. 4. cap. 49. Erchanbert. Geneal. Reg. Franc. Herman. Contract. ann. 716.*

CAROLUS MARTELLUS, *sub Theodorico filio Dagoberti, de quo passim Scriptores.*

PIPINUS *Caroli filius. Ejus Vitam scripsit Bollandus 21. Januar.*

SERIES MAJORUM DOMUS REGNI AUSTRASIE.

CHRODINUS DUX, *Electus Major domus Regni Austrasie, sub Sigeberto I. Fredegar. Epit. cap. 58. 59. Aimoin. lib. 3. cap. 4. Fortunat. lib. 7. Poem. 16.*

GOGO, *sub eodem Sigeberto I. Gesta Regum Franc. cap. 57. 58. Fortunat. lib. 7. Poem. 1. 4.*

RADO, *sub eodem Sigeberto I. Chr. Fredeg. cap. 42. Aimoin. lib. 4. cap. 6.*

FLORENTIANUS, *sub Childeberto Rege Austrasie. Gregor. Turon. lib. 9. cap. 30.*

WLFOLDUS, *sub Childeberto. Libell. de Major. domus, Vita S. Leodegarii cap. 5. Vita S. Præjecti, Camusat. in Prompt. Antiq. Trecass. pag. 80. Gesta Regum Franc. cap. 45. 46.*

WARNACHARIUS, *sub Theodorico II. Fredeg. Chr. cap. 18. 22. 40. 41.*

PIPINUS SENIOR, *sub Chlotario I. Dagoberto II. et Sigeberto II. Gesta Dagob. cap. 22. 47. Erchanbert. Fragg. Hist. tom. 1. Hist. Franc. pag. 782. Vita Sigeb. Reg. Herm. ann. 646. Divæus lib. 1. cap. 6.*

MARTINUS, *sub Sigeberto II. Gesta Reg. Francor. cap. 46. Fredeg. cap. 97. Aimoin. lib. 4. cap. 45. Libell. de Majorib. dom.*

GRIMOALDUS, *sub Sigeberto II. Fredegar. Chron. cap. 88. Gesta Regum Franc. cap. 43. Aimoin. lib. 4. cap. 49. Vita S. Remachi cap. 14. 20. 21. Vita Pipini tom. 1. Hist. Franc. pag. 598. Herman. Contr. ann. 644. Vita Sigeberti Regis, etc.*

ADALGISUS *Dux Palatii sub Sigeberto III. Gesta Dagob. cap. 31. Fredegar. Chron. cap. 75. Aimoin. lib. 4. cap. 26.*

PIPINUS JUNIOR *filius Ansegisi, sub Theodorico filio Chlodovei, et sub Chlodoveo. Erchanbert. Gesta Reg. Franc. cap. 46.*

SERIES MAJORUM DOMUS REGNI BURGUNDIE.

WARNACHARIUS, *sub Theodorico Rege*

Burgundie Childeberti filio. Fredeg. Chron. cap. 18. 40. 42. Aimoin. lib. 3. cap. 86. l. 4. cap. 1. 6. 14. Herman. Contract. ann. 600.

BERTHOALDUS, *sub eodem Theodorico. Fredeg. Chr. cap. 24. 25. 26. Herm. ann. 602.*

PROTADIUS, *sub eodem Theodorico. Fredeg. Chron. cap. 27. Aimoin. lib. 3. cap. 91. 92. Herman. ann. 606. 608.*

CLAUDIUS, *genere Romanus, sub eodem Theodorico. Fredegar. Chron. cap. 28. Aimoin. lib. 3. cap. 92. 93.*

FLAOCATUS, *sub Chlodoveo II. Gesta Dagoberti cap. 48. Fredeg. Chron. cap. 89. 90. Vita S. Eligii l. 2.*

SERIES MAJORUM DOMUS REGNI AQUITANIE.

HERMARIUS *gubernator Palatii Regis Aquitanie. Fredegar. Chron. cap. 55. Aimoin. lib. 4. cap. 15.*

ROBERTUS *Major Palatii Regni Aquitanie sub Pipino Rege ann. 828. Vide Chenutium in Antiquit. Bituric. pag. 40.*

Ehinc qui *Majores domus* prima ac secunda Regum stantibus stirpibus appellabantur, *Senescallos* dixerunt nostri: qui priore etiam nomenclatura insignitur Theobaldus Comes Blesensis, qui vulgo Senescallus appellatur, in Chartis Theobaldi Episcopi Suessionensis ann. 1077. in Tabulario Castilionensi: *Theobaldus Comes Major domus regie*. Ita Stephanus Garlandus in Chronico Mauriniacensi lib. 2: *Interea defuncto Wilhelmo Anselii dapiferi germano, Stephanus Cancellarius frater amborum Major Regie domus effectus est. Hoc retroactis generationibus fuerat inauditum, ut homo, qui Diaconatumungebat officio, Militie simul post Regem duceret principatum.* Idem Chronicon Radulphum, Viromandensium Comitum, *Majorem domus Regie* vocat. Robertus de Monte ann. 1169: *Henricus filius Regis Anglorum... servavit Regi Francorum ad mensam, ut Senescallus Francie. Hanc Senescalciam, vel, ut antiquitus dicebatur, Majoratum domus Regie, Robertus Rex Francie dedit Gaufrido Grisagonella Comiti Andegavorum, etc.* Hugo de Cleeris, et ex eo Gesta Consulium Andegav. cap. 6. de eodem Gaufrido: *Sibi et successoribus suis jure hereditario Majoratum Regni, et Regie domus Dapiferatum cunctis applaudentibus et laudantibus exinde donavit.* Sed et Majores domus primæ Regum nostrorum stirpis *Senescallos* promiscue vocat Philippus Mouskes, ubi de Grimoaldo:

Grimaus un haus om cavaliers,
Ki Senescaus et Consilliers
Estoit de la terre d'Austrie.

Idem Hugo de Cleeris de Majoratu et Senescalcia Francie, de Comite Andegavensi: *De cetero Comes appellatur Major in Francia, propter retutellam, quam facit in exercitu Regis.* Surita lib. 1. Ind. ann. 1055. de Senescallis: *In Aragonia, uti in Gallie regno, Majores domus appellabantur, quod aulæ regie præfecti essent. Vide Senescalcus.*

Tandem regnante feliciter tertia Regum nostrorum stirpe, inter Leges latas quibus regni tranquillitati provisum est, ea potissimum obtinuit locum, ne in posterum essent *Majores domus* ut refert Petrus Gregorius lib. 7. de Rep. cap. 8. sic postremum desit summa et pæne regia *Majorum domus* potestas auctoritasque.

MAJOR PALATII, Idem, qui Comes Palatii, in Testamento S. Leodegarii, (si

tamen genuinum est) apud Miræum in Donat. Belg. lib. 1. cap. 4: *Ut reus Majestatis noverit se coram Majore Palatii vel capite, vel centum auri libris multandum.*

Habebant etiam Reginæ suos *Majores domus*. Apud Gregorium Turon. lib. 6. cap. 45. lib. 7. cap. 27. 38. 43. Waddo dicitur *Major domus Rignentis Reginæ*. Ita *Amalricus Dapifer Reginæ*. Chartam Philippi I. Regis Franc. ann. 1065. subscribit, in Hist. Monast. S. Martini de Campis pag. 16.

Major domus nuncupatur S. Leodegarius in illius Vita cap. 4. ubi de Childeberto: *Idem sanctum Leodegarium Pontificem super omnem domum suam sublimavit, et Majorem domus constituit.* At cum fere constans sit hac dignitate nunquam donatum sanctum Leodegarium, censent Valesius lib. 21. Hist. Franc. et Coingtius in Annal. Eccles. Franc. ann. 670. hacce nomenclatura *præcipuum Consiliarium* denotari. Quibus sane ad stipulatur Ad ditamentum 2. Legis Burgundionum § 13: *Quicumque aliquem locum munificentie petere voluerit, cum litteris Comitibus sui veniat, et Consiliarii aut Majoris domus, qui presentes fuerint, ipsas litteras Comitibus ipsius accipiant, etc.* Et in Præfatione ejusdem Legis: *Sciunt itaque Optimates, Comites, Consiliarii, Domestici, et Majores domus nostræ, Cancellarii, etc.* Similia pæne habentur in Lege Ripuar. tit. 88. ubi cum numero multitudinis ibi efferantur, vix est ut credam, habuisse curam aulæ regie: quin potius pro Primatibus et præcipuis aulæ regie Proceribus accipiuntur, ut in Ordine Romano dici monemus. Ita apud Adamum Bremensem cap. 153: *Non sapienter æstimans talium personarum favoribus se effecturum, ut vel solus placeret in Curia, vel Major domus fieret præ omnibus.*

Quidam præterea observant *Majores domus* a summo Pontifice ex ordine Cleri, interdum etiam Episcopali electos, viros scilicet prudentia et rerum gerendarum peritia insignes quibus Episcopii vel Patriarchii Lateranensis cura et administratio committebatur, in gubernanda domo, domesticis, et hospitibus excipiendis, eorumque causis rite et ordine cognoscendis, quos et *Vicedominos* appellabant, quod fuit Senescallorum officium. *Majores domus Ecclesie Romanæ* habet Ordo Romanus: qui tamen infra, *Primates* videntur appellari, adeo ut incertum sit, an revera *Majores domus Lateranensis* fuerint.

Majorum domus Episcoporum meminit Gregorius M. lib. 9. Ep. 66: *Volumus autem ut memoratus frater Paschasius (Episcopus) et Vicedominus sibi ordinet et Majorem domus, quatenus possit vel hospitibus supervenientibus, vel causis, quæ eveniunt, idoneus et paratus existere.* Baldricus lib. 1. Chr. Camerac. cap. 92. de Joanne Vicedomino Cameracensi: *Qui Majordomatu ceteris præstabat in urbe sub Pontificali auctoritate.* [Concilium Romanum contra Johannem Archiep. Ravennat. apud Muratorium tom. 2. pag. 204.]

Atqui hi non alii videntur ab Advocatis Ecclesiarum Cathedralium, qui alias *Vicedomini*, quo titulo indigitatur Theodoricus comes Advocatus Ecclesie Trevirensis a Lamberto Schafnaburgensi anno 1066. qui Sigeberto Comes *Trevirorum* appellatur. Annales Francorum Bertiniani ann. 867: *Carolus Rex Abbatiam ipsius Monasterii sibi retinuit, causas Monasterii (S. Dionysii) et contlaboratio-*

nem per Præpositum et Decanum atque Thesaurarium, militiæ quoque curam per Majorem domus sua commendatione geri disponens. Ubi Major domus idem est, qui Advocatus Monasterii sancti Dionysii. Acta S. Forann. Abb. n. 11 : Quapropter decretum ibi est iudicio Procerum de Curia, in ejusdem Regis præsentiâ, quatenus Major domus, videlicet Præpositus de Ecclesia S. Mariæ, quæ est Aquisgran, cum cæteris valentioribus Canonicis, pro eadem Abbatiâ tempore tribulationis ejusdem Abbatiæ causidici assurgant, etc. Vide Freherum ad Petrum de Andlo pag. 139. 2. Edit.

Majoris Abbatis Corbeiensis occurrit mentio apud Mabill. tom. 4. Annal. pag. 248. ubi alium ab Advocato ejusdem Abbatis existitisse, ipsique præpositum fuisse certum videtur.

MAJOR DOMUS, Dignitas etiam apud Hispaniæ Reges, in Chartis Alfonsi, Imp. in Bibl. Cluniac. pag. 1436. et apud Doubletum pag. 892. et aliis Regum Hispanicorum apud Anton. de Yopez in Chronico Ord. S. Benedicti. [Chron. S. Ferdinandi tom. 7 Maii pag. 360 ; Rodericus Gonzalvi Majordomus Curie Regis.]

* [« Comes Pontius, Majordomus Imperatoris, confirmat. » (Carta Adefonsi, regis sue imperatoris Castellæ, Mus. Arch. dep. an. 1149, p. 76).]

MAJORIS DOMUS, in Regno Aragonum munus sic describit Vitalis Episcopus Oensis : Post Regem autem dispensator domus regis qui dicitur Major domus, in iudicando obtinet principatum : qui de omnibus causis et querelis tam Infancionum, quam aliorum potest cognoscere indistincte : exceptis probatione Infancionatus, et pronuntiatione super ea, exauctorizatione Militis, prolongatione natalium, et restitutione status eorum, qui illum incarnatione regia, vel expressione infamie amiserat : hæc enim et iis equalia, vel majora sunt soli Regi, vel cui ipse specialiter, mandaverit, reservata. Sed Major domus semper in cognitione causarum debet sibi Justitiam majorem Regni Aragonum adhibere, vel si ipsum habere commode non valeret, alium Justitiam, qui in aliqua civitate, vel villa domini Regis, sit per dominum Regem in Justitiatu officio constitutus. Qui Justitia examinet omnes causas, et determinet per suam sententiam in Majordomi curia agitandas. Major domus enim pronuntiare sententiam diffinitivam, vel interlocutoriam nunquam debet, etc. Adde, quæ ad eundem Vitalem commentator Hieronymus Blanca pag. 785. Rer. Aragon.

MAJORIS DOMUS, apud Castellanos, munus ita describitur in Legibus Alfonsinis, seu Paritis, part. 2. tit. 9. lege 17 : Mayordomo, tanto quiere dezir como el mayor home de la Casa del Rey ; para ordenalla quanto en su mantenimiento. E en algunas tierras lo llaman Senescal, que quiere tanto dezir como official, sin el qual non se deve fazer despensa en casa del Rey. E aun le llaman los antiguos assi, por que Senes tanto quiere dezir como viejo, por razon que tiene officio honrado : e calculo, como piedras con que contaban. E por ende tanto muestra este nome como official honrado sobre las cuentas. Ca al Mayordomo pertenesce de tomar la cuenta a todos los officiales, tambien a los que fazen las dispensas de la Corte, como de los otros que reciben las rentas e los otros derechos, de qual manera quier que sean, assi de mar come de tierra, etc. e porque el su officio es grande, e tanne a muchas cosas, ha menester que sea de buen linaje, e acucioso,

e sabidor, e leal, etc. Chartam Urracæ Reginæ Hispaniæ ann. 1116. apud Sandovalium, subscribitur cum aliis magnatibus, Exemen Lopes Mayor domus, et Numus Pelaz Mayor domus in Luparia.

** De Majoribus Domus apud Anglo-saxones vide Philips. Jur. Anglos. not. 252. ejusdem Histor. Jur. Angl. not. 435.

MAJORES DOMUS, Cæsaraugustæ, dicuntur tres iudices Confratriæ mercatorum, qui exercent jurisdictionem, et sedent pro Tribunali in domibus disputationis in aula superiori post meridiem, etc. Vide Michaellem del Molino in Repertorio Foror. Aragon. in voce Confratria.

MAJOR DOMUS terræ Regis, in Articulis Cleri contra Dionysium Regem Lusitanæ, apud Bzovium ann. 1289. num. 5. § 29.

MAJORDOMATUS, Dignitas Majoris domus in Gestis Regum Francor. cap. 34. 48. 50. in Vita S. Aldegundis cap. 1. n. 2. apud Paulum Warnefridum de Episcopis Metensibus in S. Arnulfo, etc. [Annale Moguntini et Monachi Laureham. de Carolo Martello : Carolus sub honore Majordomatus, tenuit regnum annis 27.]

† MAJORATUS, Eadem notione, in Gestis Consulum Andegav. supra laudatis.

* MAJOR BANERIE, Societatis artificum vel mercatorum præfectus, nostris Maieur et Maire, eodem intellectu. Lit. remiss. ann. 1359. in Reg. 90. Chartoph. reg. ch. 483 : Major veilli seu banerix parmentariorum seu scindicorum robarum laneorum, etc. Cujus officium Majoratus banerix ibidem nuncupatur. Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abba-vil. fol. 105. r. : Uns maïres et uns eskevins de la baniere des tisserans, etc. Lit. remiss. ann. 1464. in Reg. 199. ch. 403 : En l'an 1461. fut le supplicant esleu et institué Maieur principal de la ville de Hesdin, ... et l'an ensuivant fut nommé Maieur de l'enseigne des taverniers de laditte ville. Jehan Dubois maïstre ou Maieur de la confrairie de la feste de Toussaintz, in aliis ann. 1479. ex Reg. 206. ch. 318.

† MAJOR CUBICULI, Idem qui Italis Camerarius, nostris Maître de Chambre. Concil. Romanum contra Johannem Ravennat. Archiep. apud Murator. tom. 2. pag. 204 : Insuper omni anno... colonio more, herbes et oblatas, vinum et pullos et ova Archiepiscopo, et ad suum Archipresbyterum similiter et ad Archidiaconum... et ad Majorem cubiculi, etc.

† MAJOR DIERUM, Natu major. Codex MS. e Bibl. D. de Chalvet Senescal. Tolo. de Hæret. Albigen. : Invenit dictos hæreticos solos, quia nepos dicti Raimundi Delhoc hæretici, Major dierum cujus nomen ignorat, iverat.

MAJOR EQUORUM, Præfectus stabulo regio, dignitas in aula Regum Navarræ, qua donatus Lupus Enevi subscribit Chartam Garcia Regis Navarræ ære 1034. apud Anton. de Yopez in Chron. Ordin. S. Benedicti.

† MAJOR-MERINUS, Primus Prætor. Chron. S. Ferdinandi tom. 7. Maii pag. 360 : Ferrandus Gonzalvi Major-Merinus in Castiella. Vide Majorinus.

MAJORES MONASTERIORUM, Abbates. Regula B. Pachomii : Si quis de his, quæ præcepta sunt, amplius habuerit absque concessione majoris, deferentur ad custodem vestium. Concilia Afric. sub Celestino PP. c. 47 : Si quis de alterius Monasterio reperit, vel ad Clericatum promoveri voluerit, vel in suo Monasterio Majorem Monasterii constituerit. Ubi Co-

dex Canonum Eccl. Afric. cap. 80. μοναστηρίων ἡγουμένων habet. Adde Concil. Carthag. IV. can. 13. Regulam Magistri cap. 13. etc.

MAJORES NATU, Præcipui e nobilitate, qui cæteris præminenti, viri nobiles, qui alios sub se vassos habent : Seniores, nostris les Seigneurs, les Barons : quia olim ætatis merito honores deferebantur, quique annis graviores erant, potiores habebantur : unde et in quibusdam civitatibus Antianos vocant etiamnum, qui aliis dignitate præcellunt. Claudianus de Bello Getico :

Hic aliquis gravior natu, cui plurima dictis Consiliisque fides, etc.

Senator lib. 5. Epist. 22 : His ergo P. C. Capuanum bonis datum a præsentis Indictione Decuriarum Rectorem esse præcipimus, Majoris etiam natu auctoritate subvehimus : ut qui se morum cana maturitate tractavit, quod est amplissimum reverentiæ genus, in vestro ordine ætatis honore gratuletur. Majores nati, apud Commodianum, Instruct. 70. Primores, Patroni, Locupletes. Ita Majores natu passim nostris et aliis dicuntur Magnates, virique nobilitate præcellentes, in libris sacris non semel, in Concilio Carthag. can. 6. in Concilio Arvern. can. 15. apud Gregorium Turon. lib. 5. cap. 33. lib. 7. cap. 32. lib. 8. cap. 30. de Gloria Confess. cap. 23. Fredegar. cap. 95. 109. eundem ann. 766. in Capitul. Aquisgran. ann. 789. cap. 34. [quod de Presbyteris intelligit Baluzius.] in Capitular. Caroli M. lib. 7. cap. 65. 128. 139. 339. [*85. 180. 195. 437.] apud Eginhard. Epist. in Annalib. 62. Francor. ann. 757. Florentium Wigorn. ann. 999. 1122. Aimoim. lib. 4. Histor. Franc. cap. 44. 56. 57. 64. apud Sim. Dunelm. lib. de Dun. Eccl. lib. 3. cap. 5. 15. 19. et in Hist. Angl. ann. 977. Browerum in Antiq. Fuldens. lib. 2. cap. 158. etc. Homines boni generis a Carolo M. dicuntur in Capitulis ex Lege Salica, Romana, et Gombata, cap. 12. Majores personæ, in Legibus Burgund. tit. 38. cap. 4. Majores homines, in Capit. Caroli C. tit. 27. § 3. apud Marculfum lib. 1. form. 37.

† MAJOR PLACITI, Præpositi, ut videtur, locum tenens. Constitutio Leduini Abb. S. Vedasti Atrebat. ann. circ. 1020. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 789 : Qui vadem dederit quinque solidos de lege, dabit xxx. denarios de fredo. Et hujus fredi dux partes erunt Præpositi, tertiam vero partem habebit Major Placiti. Si autem lex Abbatis vel Præpositi fuerit, totum fredum Major Placiti habebit.

MAJOR POPULI, Gregorius M. lib. 7. Ind. 2. Ep. 110. ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum : De quibus (Capitulis) Theodorus vir magnificus Major populi ad nos veniens ante conquestus jam fuerat. [Camillus Peregrinus in Hist. Principum Langobard. apud Murator. tom. 2. pag. 339 : Nempè ut intelligendum hinc sit, Majorem populi apud Neapolitanos non summo imperio, sed juxta demandatam sibi definitamque potestatem res publicas administrasse ; cujus præter cætera, munus fuisse vectigalia redditusque curare non negabis.] Videtur idem qui Magister militum Neapolitanæ civitatis. Vide in hac voce.

* MAJOR POTESTATIVUS, Qui cum omni potestate ac jurisdictione et dominio possidet. Charta ann. 1202. ex Tabul. S. Gauger. Camerac. : Major tenet majorem, sicut Major potestativus, libere et quiete in feodum jure hæreditario ab

ecclesia nostra, ita quod hæres ejus post decessum ipsius debet ecclesie xxx. solidos Cameracensis monetæ pro relevatione majoriæ, et infra xl. dies homagium facere.

* MAJORES REGII, Qui jura regalia in provinciis curabant. Lit. ann. 1355. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 722: In comitatu Campaniæ frequentant, quandoque morantur quidam se dicentes nostros Majores, ibi jurisdictionem exercent et plura faciunt explecta, etc. Hinc Magendomme, Tributorum exactor, in Lit. remiss. ann. 1457. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 157: Le receveur du lieu de Rosan, que l'en appelle au commun langage du pays Magendomme.

MAJORES REGIONUM, in Relatione Symmachi ad Constantium apud Baron. ann. 1419. n. 32.

MAJORES VILLARUM primitus dicebantur, qui cæteris villæ incolis præerant, et domini villæ nomine jus dicebant: qui et *Villici* interdum appellantur. Capitularia Caroli M. lib. 5. cap. 107. [* 174.]: Ut Presbyteri curas sæculares nullatenus exerceant, id est, ut neque Judices, neque Majores villarum fiant. Capitulare de Villis cap. 10: Ut Majores nostri, et forestarii, poledrarii, etc. Cap. 26: Majores vero amplius in ministerio non habeant, nisi quantum in una die circumire aut providere potuerint. Cap. 60: Nequaquam de potentioribus hominibus Majores fiant; sed de mediocribus, qui fideles sunt. Adde cap. 36. In Capitulis Caroli Calvi tit. 13. habetur quidam *Amalricus Major de Buxido*. Charta Ludovici Pii pro Monast. S. Amandi apud Mabilionium tom. 5. pag. 68: *Quæstus est eo, quod Major de fisco Baissiac per fortiam... quandam silvam a prædicta cellula abstraxisset, et fisco nostro sociasset.* [Diploma Conradi II. Imper. ann. 1140. apud Marten. tom. 2. Ampl. Collect. cap. 110: *Nullus villicus qui vulgariter Major vocatur, ministerium suum diutius habere et retinere valeat.* Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 19: *Tempore domni Walonis Abbatis fuerunt duo fratres in Antoniac villa, quorum unus major noster erat.* Chartular. Capituli Ambian.: *Majores vero in his quæ ad grenidam veniunt, nihil juris habent.*] *Majores villarum regiarum*, apud Hincmarum Opusc. 35. et in Concilio Duziac. I. parte 2. cap. 19. Wandelbertum de Mirac. S. Goaris cap. 5. num. 9. etc. Inter Officiales et Judices minores ponuntur in Ordin. S. Ludovici apud Nangium pag. 363. [* 2. Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 315. num. 22. Mitterm. Princip. Jur. German. § 488. not. 18.]

* Ad eorum præterea officium pertinebat, ut ea, quæ fisci dominici erant, colligerent, de iis rationem redditori; iidem proinde atque *Villici*: unde inter officiales justitiarum minores ponuntur. Quæ omnia aperta sunt ex sacramento eorumdem majorum in Lib. privil. eccl. Carnot. sign. 69: *Hoc audiat, Domini, quod ab hac hora inantea a rusticis meæ majoriæ non exigam aurum vel argentum, neque frumentum aut avenam... neque aliquod quod ad exactionem aliquam pertineat, neque tenebo placita eorum ante me, neque submonebo eos sine jussu præpositi... Præterea fidelis ero vobis amodo de perquirendis et persolvendis redditibus vestris, ... census vestros perquiram ad terminum stabilitum sine fraude et dolo, et postquam suscepero infra quintum decimum diem in camera hujus ecclesie reponam.* Codex MS. ejusd. eccl. ann. circ. 400: *Habent insuper in dictis*

villis alios officarios seu servientes, qui Majores vocantur, ad quos spectat facere adjornamenta, redditus, census et deveria alia capituli perquirere, malefactores capere et ad carceres capituli adducere, et alia expleta justitiæ facere, quilibet in territorio sibi ad olim constituto. Qui omnes habent abergamenta, terras, redditencias et redditus ad suas majorias pertinentes, quas tenent a capitulo in feodum, et racheta solvunt, videlicet filius patre mortuo, vel aequalitercumque mutetur homo. An vero eadem omnium, qui Majores villarum nuncupabantur, fuerit conditio, affirmare mihi propositum non est.

In villis porro seu vicis privatorum, vel nobilium, erant *Majoriæ* ut plurimum hæreditariæ, et in feodum tenebantur. Sugerius lib. de Administ. sua cap. 10: *Totius terræ campipartem de feodo Majoris nobis retinimus.* Idem Epist. 99. de Majore S. Columbæ: *Et sub quadam iniqua hæreditate Majoriæ, servitii et servitius suæ oblitus, adversus Monachos se erexit, et tanquam dominum terræ eorum se facit.* Mox rusticum, Majorem illum vocat. Vide Histor. S. Martini de Campis pag. 483. Raguellum, etc.

* MAJOR, nostris *Maieur* et *Maire*, dicitur, qui rei cuius administrandæ præficitur. Chartul. Thenol. fol. 64. rº: *Quant on vent aucunes des terres, on doit faire Maieur par l'accord des Parpointiers, et cis Maire puet faire eschevins des treffonciers.*

* [De majoribus clarius explicatur in præf. Cart. N. D. Paris. p. CXLIV-CLII.]

† MAJORES, dicti etiam urbium Præfecti, nostris *Maieurs*, *Maires*, Angl. *Mayor*. Charta apud Madox Formul. Angl. pag. 10. *Elyas Russel Major civitatis Londoniæ.* Alia ann. 1249. ex Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 63: *Actum fuit hoc anno coram Mathæo Grosso tum Majore Rothomagensi.* Charta Thomæ de Couciaco ann. 1258: *Se i devons (dans la ville de Bouroure) mettre Maieur fautive (supra fautable) communement par nos deus acors.* Ubi *fautable* vel *fautable* dici videtur cui fama favet, qui bonæ est famæ. Vide *Faudicus*.

† MAJORES, nude pro Majores natu. Index veter. Canon. tom. 3. Conc. Hispan. pag. 21: *Qualiter Majores pœnitentiam accipiant, quæ minoribus non facile committenda est.*

MAJORIA, Feudum Majoris. Charta Werrici de Moy ann. 1189. apud Heme-ræum in Augusta Virom.: *Majoriam et totam minutam Castellaniam ipsis et successoribus in perpetuum tenenda censualiter dimisi.* [Charta ann. 1231. ex Tabular. S. Clodoaldi: *Præterea Majoriam ejusdem arpentii et totius terræ nostræ quam inibi optinemus, sibi et heredibus suis in perpetuum ad rachatum et servitium 12. denar. quando acciderit in feodum possidendum.*] Occurrit passim.

MAJORATUS, Idem sonat in Charta Odonis Episcopi Belvac. ann. 1140. apud Loiselum et Louvetum: *Præfecturam sive Majoratum Haleti, quam ex parte burgali habebat.*

Sumitur etiam *Majoria* et *Majoratus*, quandoque pro tributo, quod *Majori* ratione Majoriæ pensabatur. Charta anni 1199. apud Miræum in Donat. Belg.: *Ia quod nullus in prædicta elemosyna vel alodio retinet Majoriam vel aliquam exactionem.* Tabular. Abb. S. Vincentii in Diocesi Carnotensi: *Hospites Canonorum cum eorum hospitamentis ab omni Majoratus consuetudine et oppressione liberat.* Charta Adæ Dom. de Wallaincourt ann. 1199. in Tabul. Abb. Montis S.

Martini: *Dedit eis in elemosynam sex modiatas terræ a Majoria et omni exactione liberas.* Alia Balduini D. de Wallaincourt ann. 1191: *Omnem Majoriam, quam in prædicto nemore habebat, mihi verpivit.*

† MAJORA, pro *Majoria*, in Charta Balduini Comitiss ann. 1084. tom. 3. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 23: *Majora et submajora, et ut ita dicam, molendi et molendaria S. Dionysii, in manu et potestate Abbatis sint: ita ut nullus hæres in eis constituatur, sed Abbas ad libitum suum et profectum eas præordinat.*

† MAJORAGIA, in Charta ann. 1163. ex Tabular. Majoris Monast.: *Domnus vero Abbas Robertus adjudicavit ei et hæredibus suis in præfata S. Peregrini Majoragia constitutis, de decima in eadem gran-gia apportata, singulis annis VIII. sextaria.*

MAJORIARIA, in Chartulario S. Vandreg. tom. 2. pag. 1661: *Et totam illam partem Majoriarum quam habebam in feodo prædictorum monachorum.*

MAIRIA, Idem quod *Majoria*, apud Herimannum de Restaurat. S. Martini Tornacens. cap. 92. 94. Ut præposituræ, sic et *Majoriæ* distraebantur, quod de dominicis ac regiis intelligendum. Regestum Magorum Dierum Campaniæ ann. 1297. f. 50: *Injunctum est et districte inhibatum omnibus Baillivis et Præpositis terræ Campaniæ Briæque Comitatum ne de cætero vendant vel vendere permittant aliquibus personis Sergenturas, seu Majorias in jurisdictionibus eorumdem existentes, quousque de contrario mandatum domini Regis receperint speciale.* Vide Epist. 99. ex Sugerianis, et Statutum sancti Ludovici ann. 1255. cap. 15. Officium vero Majoris fuse describitur in Charta ann. 1201. quæ exstat in Hist. Monasterii S. Audoeni Rotomag. pag. 479. Cæterum *Majorias* tenere vetantur Canonici, etiam quæ jure successio-nis ad eos contigissent. Exstat quippe Sacramentum Canonicorum Carnotensium in Tabulario ejusdem Ecclesie, in quo hæc habentur: *Item confessus fuit talis N. coram nobis, et in jure, quod ipse jurejuravit dictis die et anno in Capitulo, quod si Majoria ad ipsum contigerit devenire ratione successio-nis, vel alia ratione, si vellet habere vel retinere Majoriam, dimitteret tonsuram: atioquin dictam Majoriam, imo dicta Majoria ad proximiores heredes absque dicti N. contradictione deveniret.*

MAJORISSA, Quæ *Majoriæ* feudum possidet, in Charta Joannæ Comitissæ Flandriæ pro Monast. Marquetanno ann. 1230. § 17. apud Buzelinum.

† MAJOR, dicitur ille qui viginti quinque annorum implevit ætatem. Vocabul. utriusque Juris. At non ubique idem hac in re obtinuit usus. Exempla vide in voce *Ætas*, quibus hoc unum addam ex Instr. ann. 1317. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 155: *Et dicta domina Anna certificata de jure suo in prædictis et circa prædicta, asserens se Majorem quatuordecim annis, juravit contra prædictam remissionem, quittationem et solutionem deinceps non venire.*

† MAJOR MINISTER, Titulus quo utitur Præpositus generalis Ordinis SS. Trinitatis. Charta ann. 1244. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 145: *Frater Nicholas, Major Minister totius Ordinis Sanctæ Trinitatis et Captivorum.*

* 2. MAJOR, Limes, terminus. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120: *Major, dicitur Gallice Marche.* Charta Alph. VIII. reg. Castel. ann. 1168. inter

Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 697: *Si quis infra Majores, quos ego per circuitum præfati monasterii propria manu feci... Si quis ausu temerario aliquem ex Majoribus supradictis... arrancaverit vel transmutare temptaverit, etc.*

* **MAJORACA**, Amaracus, Ital. *Majorana*, Gall. *Majordaine*. Consuet. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305. MSS.: *Hortum, qui est juxta infirmatorium et refectorium, juxta dictum claustrum, debent gubernare monachi parvi seu juveniles, et debent tenere garnitum de romaris, de salvia, de Majoracis, etc.*

† **MAJORALES**, Præcipui e nobilitate, qui ceteris præminent, viri nobiles, nostris les *Seigneurs, les Barons*. Charta ann. 1080. ex minori Chartul. S. Victoris Massil. fol. ult.: *Attestante atque laudante omni conventu Majoratum totius istius terræ. Alia ann. 1119. ex majori Chartul. ejusd. S. Vict. fol. 180: Domino Cardinali (Petro) astante atque omni conventu Majoratum totius illius terræ.*

1. **MAJORALIS**, [Primus inter ovium pastores, Hispanis *Mayoral*.] Jacobus I. Rex Arag. in Foris Oscæ ann. 1247. fol. 31: *Debet jurare super sancta Dei Evangelia Majoralis de capanna, sive Major Pastor Infantionis, qui fuerit in capanna, quod in capannis ovium, seu gannatorum, jura Regia non minuat, nec abscondat. Ibidem: Majoralis de capanna, qui Majorau de la Cabane, in Consuetud. Solensi tit. 14. art. 17. appellatur.*

† 2. **MAJORALIS**, Titulus honorarius principis Sectæ Valdensem. Limborch. Sent. Inquis. Tolos. pag. 289: *Asseruit quod Johannes cognominatus de Lotharingia Majoralis sectæ suæ, videlicet Valdensem, docuit eam de prædictis. Et pag. 291: Audivit dici quod dictus Johannes quamvis non esset sacerdos, set erat Majoralis prædictæ sectæ, Missam poterat celebrare... credidit magis esse obediendum... Majorali dictæ sectæ Valdensem quam domino Papæ.*

* **MAJORANA**. (« Herba medicinalis. » (B. N. ms. lat. 16186, f. 70^b.)

† 1. **MAJORARE**, Meliorare, augere. Præceptum Caroli. Cal. 871. apud Baluz. Capitul. tom. 2. col. 1492: *Pro hac utriusque Ecclesiæ Majorata emendatione, omnis Præsul pro nobis, conjuge et prole regni que statu Dei misericordiam exorare indesinenter accedat.*

† 2. **MAJORARE** vel **MINORARE** **PLACITA**, Emendare, corrigere, Gallic. *Reformer, rectifier*. [* Vel potius Placita producere aut contrahere, Gall. *Allonger et Abbréger*.] Charta Willelmi dom. Montispezzulani ann. 1103. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 727: *Vicarius, nec illi qui placitabant placita pro Vicario, non placitabant ea sine domino Montispezzulani. Et omnia illa placita in quibus dominus Montispezzulani non fuerit, Vicarius, et illi qui placitabant placita pro Vicario, Majorabant vel Minorabant sicut dominus Montispezzulani dicit eis vel mandaverit.*

† **MAJORARI**, Major fieri, honoribus augeri. Gerardus in Vita S. Adalhardi sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 354: *Et quia discedens cælum non animum mutaverat, mutatum imperium refrænans timore et amore, decuplum Majoratur quam disceserat.*

* Charta Carol. IV. imper. ann. 1360. apud Ludewig. tom. 10. Reliq. MSS. pag. 211: *Per quæ (beneficia) tua crescat devotio tuaque Majorentur merita probitatis, etc.*

MAJORATIO. Glossæ Gr. Lat.: *Ἀγορά, Adunatio, Majoratio, auctuatio*. Vide *Majorare* 1.

1. **MAJORATUS**, vox fori Hispanici *Majoria*, primigeniorum jus, *Droit d'aïnesse* nostris, de quo egit Covarruvias lib. 3. Variar. Resol. cap. 5. cui opponitur *Minoratus*, qui *Maisneté* dicitur in Consuetud. Cameracensis tit. 8. etc. jus quod secundogenitis competit in parentum successioneibus. *Maisnez* enim vocabant nostri secundogenitos, quasi *Mainsnez*, id est, *minores natu*, ut *Ainsnez*, ante natos. *Michael del Molino*, in Repertorio Foror. Aragon. pag. 231: *Jus primogenituræ, quod vulgariter dicitur et Majorazgo*. [Johan. Garsias de Expensis cap. 16. n. 45: *Majoratus, est feudum dignitatis in quo succedit primogenitus individue, et prior ætate, et potior sexu in eodem gradu.*]

* Ludov. de Molina in Tract. quem inscripsit, *De Hispanorum primogeniorum origine et natura*, ita definit: *Jus succedendi in bonis ea lege relictis, ut in familia integra perpetuo conserventur, proximoque cuique primogenito ordine successivo deferantur*. Atque vocem Hispanicam *Majorazgo*, quæ jus illud significat, primum legi observat in Chron. sub Joanne I. rege et in Legibus Hispanicis sub Joanna regina ann. 1505. quæ *Leges Tauri* appellantur.

† 2. **MAJORATUS**, pro quovis Officio seu dignitate. Fragm. Sermonum S. August. tom. 5. part. 2. col. 1518: *Meliora enim sunt opera ipsius. Et magnam et devotam vocem ejus audivimus. Majoratum nolo, Christianus esse volo.*

* 3. **MAJORATUS**, Officium *majoris* seu urbis præfecti. Libert. loci de Insula ann. 1309. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 365: *Primo in villa et parochia prædictis non fiet perpetuo Majoratus vel consularis, sed anno quolibet*. Vide in *Major* 1.

MAJORENNIS, Major annis, suæ tutelæ, in Magno Chronico Belgico pag. 353.

* *Maire-aage*, pro *Majorité*, Ætas qua quis sui juris est, in Charta ann. 1319. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1286.

† **MAJORENSES**, Prætoriani Equites Aulæ Pontificiæ, Cencio Camerario *Stimulati*, i. e. calcariibus muniti: forte hodie *Cavalieri dello Speron d'oro*, quos Papa creare solet. Vide *Macros fratres* in Hierolexico. [* Vel *Majorientes*. Vide *Schola Stimulati* in *Scholæ*.]

† **MAJORES**, Qui aliis præsent in exercitu. Gasp. Barthii Gloss. apud Ludew. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 11. ex Hist. Palæst. lib. 4. cap. 18: *Repererunt in suis consiliis atque operosis scematibus, quod nostrorum Duces, Comites, seu omnes Majores Imperatori sacramentum fideliter facere deberent*. Bartholomæus Scriba Annal. Genuens. lib. 6. ad ann. 1225. apud Murator. tom. 6. col. 439: *In ipsis vero militibus Ugolinus miles et socius Potestatis, Petrus Ventus et Oberthus Advocatus fuerunt capitanei et Majores*.

† 1. **MAJORIA**, Major pars. Consuetudo Tolosana tom. 4. novi Coustum. part. 2. pag. 1052: *Et major pars devenit uni quam alteri, et ratione illius Majoriæ, ille qui ipsam habet in recompensatione illius Majoriæ, solverit aliquam pecuniam quantitatem habenti minorem partem, quod talis divisio habetur pro venditione*.

* 2. **MAJORIA**, Tributum, quod *majori* ratione sui officii pensitabatur, nostris *Mairie*. Charta ann. 1288. in Chartul.

Mont. S. Mart. part. 7. fol. 127. rº. col. 1: *Com Estevenars Racine, maire héritables de Montbrehaing, mes homs, eüst ou bos de Forestel... les Mairies, c'est-à-dire une maille de chascune cheretée, quant on vendoit le bos devant dit, etc.* Vide *Majoratus* in *Major* col. 348.

* 3. **MAJORIA** **CONDITIONATA**, Feudum *majoris* certis conditionibus concessum. Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 318: *Comme Gautier de Boulain escuier tiengne en fié une Mairie de condition en la ville de Saumorey, etc.* Vide supra *Conditionare* et *Feudum conditionabile*.

* 4. **MAJORIA**, Præpositura seu dignitas quævis in ecclesia Parisiensi. Stat. ejusd. eccl. ann. 1168. in Diar. Audient. tom. 7. lib. 1. cap. 30: *Item si quis Majoriam ad ecclesiam pertinentem suscepserit, etc.*

* [« Et si major aliquod servicium fecerit pro *Majoria*, dominus Campanie inde habebit medietatem. » (Fundatur villa nova dicta *Neuville aux Larris*, an. 1207. Mus. arch. dep. p. 101.)]

† **MAJORIARIA**. Vide in *Major*.

† **MAJORICÆ**, Saxonibus, Uxores. *Wernerius Rolevin*. de Antiquorum Saxonum situ et moribus: *Quantum tamen uxores universaliter omnes Majoricæ a nostratibus nominentur, etc.*

† **MAJORINA** **PECUNIA**, Quæ ex argento et ære conflata, in Cod. Theodos. leg. 6. lib. 9. tit. 21: *Comperimus nonnullos staturarios Majorinam pecuniam, non minus criminose quam crebre, separato argento ab ære purgare*. Vide *Gothofredi* notas ad hunc locum.

MAJORINATUS. Vita S. Præjecti ex Cod. Atrebat.: *Et hora, quod est consuetudinis, jam in promptu cernerentur, ut solemnes vigiliis Paschæ celebrari licitum esset, ex regali permissio, vel Majorinatu, Pontifices vel Sacerdotes, qui in Eduorum urbe ob regiam potestatem conglobati fuerant, etc.* Ubi *Majorinatus* videtur esse auctoritas *Majoris* domus, *Wifoaldi* scilicet, de quo supra.

* **MAJORINUM**, Hordei species videtur, f. quod Galli dicimus *Escourgeon*, a *majoribus* aristis vel quod primum crescat, ita nuncupatum; unde *Majorinus* etiam adjective, pro *Major*, usurpatur in Charta ann. 1270. ex Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 312. col. 1: *De grano, ordeo, Majorino, millio, grano farris et fabis Majorinis tenentur præstare de septem partibus unam partem*.

MAJORINUS, Idem videtur fuisse apud Hispanos, qui Francis nostris *Major vilæ*, penes quem etiam jurisdictione regia erat: vel certe idem, qui *Major domus*: nam qui apud *Ordonium Monachum* lib. de Mirac. S. Rudesindi Episc. Dumensis n. 20. *Major domus* appellatur, in alio MS. *Majorinus* dicitur, uti observat *Henschenius*. [Apud *Mabil*. sæc. 5. Bened. pag. 543. ex citato lib. legitur *Majorinus*, ubi usurpatur pro eo qui judicum sententias executioni mandat, ut ex verbis ipsis patet: *Permittite me comburere deprædatorem sanctissimi Rudesindi, Dominus enim me constituit ultorem et Majorinum ipsius.*] Erant autem alii villarum *Majorini*, alii *Majorini* majores. Horum officium describunt *Leges Alfonsinæ* seu *Partitæ* part. 2. tit. 9. leg. 23: *Merino es nome antiguo de Espanna, que quiere dezir tanto como ome que ha Majoria para fazer justitia sobre algun lugar sennalado, assi como villa, o tierra. Y estos son en dos maneras: ca unos ha que pone el Rey de su mano en*

lugar de adelantado, a que llaman Merino Mayor, y este ha tan grande poder como el Adelantado. E otros hi ha que son puestos por mano del Adelantado, o de los Merinos Mayores, pero estos atales non pueden fazer justicia, si non sobre cosas sennaladas, etc. De his intelligendus Lucas Tudensis in Chron. pag. 104: Imperator mandavit... Majorino terræ, ut cum rustico veniret ad Militem, et videret, qualiter ei justitiam exhibebat, et hoc sibi rescriberet. Majorinus Regis, in Concilio Legionensi ann. 1012. Concilium Coyacense ann. 1050. cap. 7: Admonemus, ut omnes Comites, seu Majorini Regales populum sibi subditum per justitiam regant, etc. Concilium apud Penam Fidelem ann. 1302. cap. 13: Alcales, vel Majorini, vel alii rectores civitatum vel aliorum locorum, etc. Majorini Isti Majores sæpe subscribunt in Chartis Regum cum adjectione Provinciæ cui præerant, ut in Charta Ferdinandi I. Regis Castellæ æræ 1078. apud Anton. de Yopez, in Chron. Ordin. S. Benedicti tom. 1. Felis Majorinus de Burgos: Sonaz Majorinus in Castella. In alia Ferdinandi Regis Castellæ æræ 1275: Donus Moriel Majorinus in Castella, Sancius Pelagii Major Merinus in Galicia, Garcis Roderici Major Merinus in Legionibus; et sic in aliis.

* [« Ita etiam dono eam vobis quod neque Majorinus neque sagio ibi amplius intret. » (Cart. Adefonsi regis Castellæ. an. 1149, Mus. arch. dep. p. 76.)]

MERINUS, vox detorta ex Majorinus, Lusitanis Meirinho, Justitiarius. Fori seu Consuetudines Jacæ: In unaquaque villa tres vel quatuor de melioribus jurent, quod non celabunt furta; sed demonstrabunt Merino nostro. Passim ibi. Et Hieronymus Blanca testatur, hunc magistratum, qui ordinaria causarum cognitio præest, apud Jaccitanos etiamnum vigere. Vide eundem pag. 748. Michael del Molino in Repertorio pag. 223. et Odoricum Rainaldum ann. 1289. num. 26. ubi Meirinus et Submeirinus occurrunt. Interdum

MERINI dicuntur Apparitores, et qui Judicium sententias executioni inantant. Vitalis Oscensis Episcopus de veterum in Aragonia magistratum nominibus: Alii Merini, dicti a merendo, id est, plorando: quia inventi in culpa conseruerunt damna pœnæ pecuniariæ deplorare, eo quod Reges sive Judices tales sunt punire pecuniariter assueti... hi ergo tales officiales debent compulsiones facere, et mandata Regis, ac sententias judicum vel judiciorum executioni viriliter demandare, etc. [Charta Hispanica ann. 1094. ex Archivis S. Victoris Massil.: Confirmo in hujus conclavi Sancti propter remedium animæ meæ taliter ut non in istas hereditates Merino, neque saione, etc.] Merin ou Sergent, in Consuetud. Labourtensi tit. 1. art. 3. 7. 8. tit. 14. art. 1. 2. 14. 15. 18. tit. 15. art. 2. etc. Vide Foros Aragon. lib. 1. tit. de Merinis pag. 320. v.

MERINATUS, Districtus Merini, Hispanis Merindada. Occurrit in Epistola Examini Petri Salanovæ Justitiæ Aragonum apud Blancam pag. 748. [Oihenartus in Not. Vascon. pag. 74: Dividitur Navarra in quinque Præfecturas quas Majorinatus seu Merindales vocant: Pompelonensem scilicet, Stellensem, Tutelensem, Sangossensem et Oitensem. Hæ a totidem oppidis primariis Pompelone, Stella, Tutela, Sangosa, atque Olito, quorum quodlibet veluti caput et metropolis est suæ Præfecturæ, tale nomen sor-

titæ sunt. Præest autem unicuique earum proprius Magistratus, Majorinus, seu Merinus vulgo dictus. Primam præfecturam ambitu suo 80725. familias, proximam 60245. alteram 40852. quartam 60001. postremam 30969. comprehendere colligunt, qui eorum rationem accurate subduxerunt.]

† 1. MAJORISSA, pro Abbatisa, apud Macros in Hierolex. ex Bulla Eugenii PP. Vide alia notione in Major.

* 2. MAJORISSA, Feudum majoriæ. Charta Drocon. de Melloto ann. 1236. in Reg. C. Chartoph. reg. ch. 31: lxxvj. solidi quos habebam in Majorissa de Corchaio et de Cultura, et xxxix. solidi, quos habebam in Majorissa de sancto Quintino. Vide supra Majorissa 3.

* 3. MAJORISSA DOMINA, id est, Domina suprema. Instr. matrim. ann. 1475. ex Tabul. Flamar.: Margarita de Luppe esset domina Majorissa, usufructuaria et gubernatrix per totam suam vitam prædicatorum bonorum.

* 4. MAJORISSA. [Uxor majoris, quasi Mairesse: « Notum facimus quod in nostra presentia constitui Sebilis Majorissa, relicta defuncti Renondi, majoris de Bondies et Guillelmus, ejus filius, recognoverunt se vendidisse. » (Cartular. N. D. Paris. III, 100, an. 1238.)]

† 1. MAJORITAS, Incrementum, commodum, excellentia, accessio. Chartular. Abbatiæ Boni loci apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 83: Ita scilicet quod si summa ejusdem decimæ quingentorum sextarium fuerit, minoritas de reliqua terra suppleatur mediantibus frumento et avena; et si in eadem fuerit Majoritas, nihilominus sua erit. Charta Officialis Claromont. ann. 1354. ibid. pag. 319: In evantatium ac Majoritatem procreatis liberis ab ipsa Ysabella et ab alio viro, si contingebat, procreandis. Vita S. Vitalis Abb. tom. 2. Martii pag. 28*: Et credentes in te probari permittis, ut ad Majoritatem boni operis valeant provenire. Statuta Equitum Theuton. art. 30. apud R. Duellium Miscellan. lib. 2. pag. 42: Hanc igitur fratres modis omnibus amplectantur, non solum ut invicem non provocent vel offendant, sed contendant secundum Evangelia Majoritatem mutuis ministeris et charitatis officii obtinere. Vide Majestativus.

* 2. MAJORITAS, Imperium, supremum dominium, Gall. Souveraineté. Lit. ann. 1369. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 282: Dominum nostrum regem in suum naturalem dominum recognoscendo, bonum exemplum aliis fidelibus subditis ostendendo, et de primis totius ducatus Acquisitionis se Majoritati regiæ libere et voluntarie reddendo, etc.

* 3. MAJORITAS, Primatus, antecessio. Gall. Préséance. Charta Bertoldi Aquilej. patr. ann. 1249. inter Monum. ejusd. eccl. cap. 68. col. 669: Ad hæc adjunxit, ut si aliquando capitulum Aquilegensis ad funus alicujus illuc vocari contingeret, Majoritatem in Missa et in aliis, sicut decet, canonici obtinerent.

* 4. MAJORITAS, Præstantia, excellentia, Ital. Majoranza, Hisp. Majoria. Bulla Innoc. PP. IV. pro Præmonstr.: Secundum majorem vel minorem evectio-num et personarum numerum, pro Majoritate vel minoritate personarum, prælatorum, etc.

* 5. MAJORITAS, Gravitas. Majoritas morbi, apud Gentil. Fulginat. in Exposit.

* MAJORITAS CAUSÆ, dicitur de re majoris momenti et ponderis, in Stat. Casimiri ann. 1346. inter Leg. Polon.

pag. 8: Statuimus quod ad locum audientia, in quo judices præsentent, non secundum meritum personarum, nec secundum Majoritatem vel minoritatem causarum, etc.

* MAJORIUM, Feudum seu reditus majoriæ. Redit. Meled. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 2. fol. 108. r. col. 1: Majorium de clauso, vj. libras; furna, xl. libras; teloneum piscis et Majorium et minagium, viij. libras, centum solidos minus. Vide supra Majorissa 2. et infra Meriagium.

* MAIRAMEN, Gall. Mairain, Materia lignea ædibus ædificandis, doliisve fabricandis idonea. Libent. Montisalb. ann. 1822. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 247: Consules habebunt curam et diligentiam de Mairaminibus seu fustis aut nemoribus pro faciendis tonellis. Vide Materia.

* MAIRAMENTUM, MAIREMENTUM, Eodem intellectu. Charta Will. comit. Pontiv. ann. 1143: Concedimus... in foresta mea de Almanescis Mairementum (Mairamentum, in Ch. confirmat.) ad ecclesiam vestram faciendam. Vide mox Maironia.

† MAIRANNUM. Vide in Materia.

† MAIRCHIEUS, f. Præstatio martii seu trimestris frumentii. Regest. Philippi Pulcri ann. 1306. Ch. 165. in Chartophyl. regio: Omnesque et singulas albergas, corregia, oblyas, census, bladatas, bicocartas, et Mairchieus, etc. Infra legitur Manæuhs. Vide Marchialis annonæ.

MAIRIA. Vide Majoria in Major.

* MAIRONIA, Pari significatu. Bened. abb. Petroburg. de gest. Henr. II. reg. Angl. ad ann. 1181. tom. 1. pag. 368. edit. Hearn.: Nullus emat vel vendat aliquam navem ad ducendum ad Angliam, nec aliquis deferat vel deferri faciat Maironiam extra Angliam. Ubi Hovedenus habet Maireman.

* MAIRRENUM, Eadem notione, in Charta ann. 1290. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 271: Ad faciendum tigna, trabes et grossa Mairrenia dictæ capellæ, tradatur de nostro nemore et etiam liberetur.

MAIS, pro Magis. Charta Alfonsi I. Regis Aragonum apud Blancam: Et amas Mais illos seniores, et illos Moros, quam meum mandamentum. Vide Menagii Origines Gallicas, in Mais.

* Ita Mais, pro Plus, davantage, etiam nunc dicunt Lugdunenses.

† MAISAGIUM, Domus habitationi idonea cum portiuncula agri, Anglis Mesuage. Charta apud Madoc Formul. Anglic. pag. 182: Concessi et dedi et hac carta mea confirmavi Reginaldo de Monasterio illud Maisagium quod est inter domum meam et Godam monialem pro homagio et servicio suo, et pro decem solidis quos michi dedit. Charta Præpositi burgensium Cuciaci ann. 1375. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 208: Mansis, Maisagiis et cultilis ad dictam terram spectantibus. Vide Messuagium.

* MAISIONES, Maisieres, ut opinor, Maceriæ. Lit. ann. 1379. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 434: Quæ (villa et castrum de Mosonio) cum sint clavis patriæ, marchizantes scilicet et existentes in frontieria regno nostro, plurimumque ducum, comitum, magnatum ac aliorum dominis, de imperio et extra, instantibus guerris, et pro dominii Maisionibus, quæ cursus ibidem sæpius vigentibus, plura magna nobis seu regno nostro ac

populis verissimiliter possent evenire et eveniunt ex inde dampnosa pericula, etc.

MAISNADA, MAINADA, etc. Familia, quasi Mansionata, Italis, Masnada: Mesnée, apud Scriptoris Gallicos mediæ ætatis. Assisæ Hierosol. MSS. cap. 118: *Et se il ne le trouve en son hostel, il le doit dire en sa Mehnée*. Et infra: *Il li dit à sa Mehnée, que il estoit là venu*. [Mesnie, in Charta ann. 1320. tom. 2. Ordinat. Reg. Franc. pag. 576: *Que nuls vendeur, courelier, ne puist estre marchans de la meme marchandise, de quoy il est vendeur, ne lui, ne sa Mesnie, ne autre de par, ne hors, ne ens*.] Will. Guiart ann. 1296:

Li grant Seigneur et leur Mesnies.

Maigne, tom. 2. Monast. Anglic. pag. 219. [Index jurium Viarii Paris. ann. 1459. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 747: *Et le doivent sa Maignie mesurer et bailler la mesure ou mur aux maçons et porter l'autre mesure chez le Voyer*. Et infra: *La Maignye au Voyer de Paris doivent aler par les maistres ruës de Paris pour commander chacune quinzaine, que les ruës soient delivrées de lui à demain, se le Voyer veult*.] Vide Gloss. ad Villharduinum. In Charta Willelmi Siciliæ Regis anni 1177. apud Rogerum Hovedenum pag. 552. subscripti *Berardus Gentilis Regiæ privatæ Maisnedæ Constabularius. Solidarii privatæ Regiæ Masnadæ*, in Charta alia ejusdem Regis ann. 1188. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 204. Charta ann. 1162. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccles. Placentinæ: *Et credimus eum in curtibus suis habere feudum suorum villanorum, de quibus habet redditus, vel districtum, et hominum de sua Masnata, etc.* [Statuta Massil. lib. 2. cap. 39: *Item de capa panni bruni vel bianchi aut nigri ad opus de Maynada 8. denar.*] Vide Hist. Bellunensem pag. 117. v. 118. [Breviarium Hist. Pisanæ ad ann. 1264. apud Murator. tom. 6. col. 194. et Patavinum apud eundem tom. 8. col. 173. et 356.] [* Vide Haltaus. Glossar. Germ. voce *Ingesinde*, col. 1017. *Massenie* etiam dicitur poetis German. med ævi, ut Gotofr. Argent. in *Tristan*, vers. 2923. 10581. etc.]

* *Maisnie*, in Libert. villæ de Auxona ann. 1229. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 394. art. 1: *Chascune Maisnie de la ville doit donner chascun an cinq sols, à nous et à ceulz qui après nous tendront la ville*. Unde *Maisnier*, Familiaris, domesticus. Pactum inter clerum et cives Leod. ann. 1287. tom. 2. Hist. Leod. pag. 401: *Tous li esquevins jureront aussi en chapitre de S. Lamberti des forfaits, que li borgois ou li Mesniers des borgois feront envers les Maisniers des canoines, qu'ils bun et loyalemt les exécuteront et rapporteront*.

MAINADA et MASNADA, pro Militariibus catervis, ac sodalitatibus, maxime prædonum ac latruncolorum, qui in familiis quodammodo coeunt. Vetus Inquesta apud Columbium lib. 2. de Episcopis Vasionens. n. 24: *Comes Tolosæ cum Brabanzonibus et aliis Mainadis, et vi intravit cum illis villam Vasionis*. Charta alia apud eundem n. 38: *Item sub eadem pœna ut Aragonenses, Ruptarios, Cotarellas, Manadas seu Vascones, vel Brabansiones, vel quocunque alio modo voverunt, de tota terra tua... expellas*. Occurrunt eadem verba in Charta Milonis Legati Apostolici apud Catellum in Comitibus Tolosan. pag. 246. Diploma Senatus Romani, apud Baronium anno

1188: *De perdentibus autem res eis ablatas per Masnadam Romani Pontificis, et forisfactores, et Tusculanenses per guerram, sicut promissum est a vobis, per concordiam emendabitis. Serventes de Maynada*, apud Raimundum Montanerium in Chron. Regum Arag. cap. 116. 119. 128. etc. In Conc. Monspeliensi ann. 1195. excommunicantur omnes hæretici, Aragonenses, familie, quæ Mainatæ dicuntur, piratæ, etc. [Instrum. ann. 1209. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 815: *Præcepto ut Mainadas nullo unquam tempore habeatis*. Epist. 57. Clementis PP. IV. ann. 1265. ibid. tom. 2. col. 130: *Masnata Sabiniæ quæ subito dicitur recessisse, an se subito possit objicere viæ vestræ, vel moliri vobis insidias ignoramus*. Alia ejusd. Papæ ibid. col. 143: *Mitte igitur ad nos capellanum ejusdem Episcopi, et tu sub fida custodia et firmis vinculis tene eum, tuam etiam auge Maisnatam*.] Vide Ricordanum Malaspin. cap. 149.

† MASNATA, Eadem notione. Chron. Parmense ad ann. 1307. apud Murator. tom. 9. col. 862: *Placentini ierunt in exercitum contra terram Bardi sui districtus, ad quem exercitum D. Ghibertus pro Communi Parmæ misit c. pedites... cum uno capitaneo et duas ex Masnatis equestribus ad custodiam civitatis Placentiæ*. Et col. 864: *Item tres ex Masnatis Communitis Parmæ equitibus, etc.* Adde Hist. Curtusior. tom. 12. col. 919.

† MEINATA, Eodem significatu, in Charta ann. 1205. apud Pitton. in Hist. Aquensi lib. 3. pag. 111: *Hæc sunt maleficia quæ Comes Forcalquerii fecit in Provincia quando assaluit Gardanam cum Meinatis*.

† MASNADA, in Charta ann. 1085. Append. Marcæ Hispan. col. 1177: *Quod si tu volueris staticam facere cum tua Masnada in civitate Impurias, etc.* Occurrit rursum pro familia, in Charta ann. 1105. ibid. col. 1230.

MASNADAM FACERE, in exercitum ire. In Bulla Gregorii IX. PP. ann. 1231. apud Ughellum in Episc. Anagnin: *Ita quidem ut si contigerit eos exercitum vel Masnadam facere ultra urbem, proventus isto anno de macello perceptos pro exercitu et Masnadæ expensis expendant: qui si non successerint, populares de propriis teneantur militibus in exercitu vel Masnada commorantibus reliquis expensis necessarias ministrare*.

MAISNADARIUM, vel MESNADARIUM, Milites in Aragonia, sic appellati, ut censet Surita in Indice Rerum Arag. ann. 1118. *quod Regia in domo educati essent*. Cui accedit Oyhenartus in Notitia Vasconiæ lib. 1. cap. 4. *Mesnadarii*, inquit a Masnada, quæ vox a Mesonada contracta est, derivaturque a Latino vocabulo mansio, nomen habent, videnturque sic dicti tanquam domestici Principis, aut in ejus familiam cooptati. Vitalis Episcopus Oscensis: *Mesnadarius est, qui de genere Ricorum hominum, saltim ex patris linea oriundus, in cujus patris genere non exstat memoria, quod fuerit alicujus vassallus, nisi Regis, vel Regis filii, vel Comitæ a Regis genere descendens, vel Episcopi, vel alterius Prælati, quorum consideratur reverentia propter Deum, cujus locum dignoscuntur specialiter retinere. Qui non descendit ex parte patris ab aliquo, qui ab alio, quam a prædictis personis, extitit Miles factus. Hi enim Mesnadarii, etiam in Masnada seu familia domini Regis personaliter non morentur, tamen Mesnadarii sunt censendi: quia dominus Rex non debet eis Militiam, cum*

eam ab eo recipere voluerint, ne quod sint de sua familia, cum esse voluerint, nisi ex causa probabili denegare. Hi autem Mesnadarii morari cum Ricis hominibus, vel cum aliis, et expensas ab eis accipere, atque dona, non tanquam vassalli, sed tanquam amici sine nota aliqua bene possunt. Idem alibi scribit, de Mesnadaris naturalibus de Aragonia, Ricos homines creare vel assumere consuevisse. Examinus Salanova: *Mesnadarii proprie sunt illi, qui filii, vel nepotes, vel ex recta linea nobilitate descendunt. Istit talibus debet dari Mesnaderia: aliis vero dantur aliquoties denarii pro servitio, et non pro Mesnaderia. Nam secundum veram veritatem, filius Ricii hominis, nisi succedens in Baroniam, non debet tenere honorem; sed debet tenere Mesnaderiam. Et talis Mesnadius non debet esse vassallus, nisi Regis*. Blanca in Comment. Rer. Aragon. *Ricorum hominum dignitati proximus erat Mesnaderiorum iste Militaris seu Equester ordo: quibus quæ dabantur a Regibus stipendia, ut a prioribus etiam nomine differrent, Cavallerias de Masnada, seu Mesnaderias vocari consueverunt*.

☞ Longe aliam Maisnadarii originem assignat Illustr. Fontaninus: il enim, ut ex vetustis Longobardorum monumentis conficit Vir eruditissimus, servi erant colonis majorum prædiorum, qui *Massarii* nuncupabantur, subditi, saltim in Ecclesia Aquileiensi et in regione Fori Julii, ubi primum innotuere. Sed quoniam immane quippiam distare videtur, ut scribit Carolus de Aquino in Lex. milit. inter vilissima ejusmodi servitia, et Maisnaderos superiores memoratos a D. Cangio, existimo homines longe diversi generis et instituti eandem nuncupationem sortitos fuisse, nihilque inter illos nisi nomen fuisse commune.

MESNADÆ, eorumdem Maisnaderiorum Militiæ, seu prædiæ iis addicta, de quibus sequens legitur Charta: *Ludovicus D. G. Franciæ et Navarræ Rex, Gubernatori Navarræ, vel ejus Locumtenenti, sal. Cum nos Simon de Motes Miles nullam a nobis Masnadam, seu Militiam, hactenus obtinuit, Masnadam 30. librar. Turon. ducimus concedendam, tenendam ab eo, et habendam, quamdiu nostræ placuerit voluntati: mandamus vobis, quatenus dictam Militiam sibi statutis ad hoc et consuets terminis de nostro faciatis persolvi*. Dat. Paris. 3. Jan. an. Dom. 1314.

MAINADERIA. Guillelmus de Podio-Laurentii cap. 25: *Petentem ab eo domum hospitalis, quod dicitur Mainaderie, in quo in obsequio Dei clauderet dies suos, etc.*

† MAISNAGIUM, Domus, mansio præcipua manerii, Practicis nostris *Chefmanoir*. Leges Norman. cap. 27. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 218: *In Maisnagiis autem sorores non possunt aliquid reclamare, nisi plura constiterint Maisnagia quam fratres*. Quæ vetus Consuetudo Norman. cap. 26. sic vernacule reddidit: *Es Mesuages ne peuvent rien reclamer les seurs, se il n'y a plus de Mesuages que de freres*. Vide *Messuagium*.

MAISNAMENTUM, quasi Mansionamentum. Tabularium S. Amantii Inculmensis: *Ortos et airas atque Maisnamenta*. Occurrit ibi pluries. Vide *Mainamentum*.

* MAISNILE, Mansio, domus cum certa agri portione, idem quod *Mansus*. Charta ann. 1104. apud Besl. in Comit. Pictav.

pag. 424. inter Probat. : *Ibi super sacratissimum corpus reliquimus... omnia quæ injuste reclamabamus... scilicet duo Maisnilia terræ, etc. Menandie, eodem sensu, in Charta ann. 1270. ex Chartul. S. Petri de Monte : Et se Houdrois et Hawions davant nomneis, ou leur enfans, ne revenoient jamais de Huguerie, il donent et aquitent pour Deu et en aumone à la gleise de Pierrè leur Menandies davant dites et tous leur priés et toutes leur terres. Vide in Mansionile.*

† **MAISNILUM**, Agri portiuncula cum mansione, Gall. *Ménil*. Diploma Roberti Reg. Franc. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 109 : *In eodem quoque territorio supra fluvium Vigenne dimidium Maisnilum, quod dicitur Mureincus cum pratorum copia. E proximo quoque Maisnilum alterum, quod dicitur Siensis Vilerere, cum capella inibi in honore S. Genovevæ edificata. Vide Mansionile.*

† **MAISRENIUM**, Palus, statura, Gall. *Echalas*; *Maeremium* enim, ut suo loco dicemus, quodvis materiam significat. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 92 : *Gaufridus et Andreas tenere debent illam vineam in bono statu et legitimo, in propagando, fimo, Maisrenio, et in omni cultura. Vide Matera.*

* **MAISSELLARIA**, Macellum, Gall. *Boucherie*, seu reditus ex eodem. Charta pro eccl. Trec. ann. 1374. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 553 : *Item pro medietate pro indiviso Maiscellariæ et forefactorum in toto finagio S. Johannis, etc. Vide supra Macellare 2.*

† **MAIT**, vox Gallica, *Mactra*, arcæ genus, in qua pisinur et subigitur farina, *Mai*. Chartul. Compend. : *Hæc sunt nomina utensilia de Ruminatio... unum busetum et unum larderum et septem archæ tam bonæ quam prævæ, et une Mait et 19. culcitæ bonæ. Vide Magides et*

* **MAITA**, Arca longior variis usibus destinata. Charta ann. 1180. ex Chartul. S. Mariani Autiss. : *Garnerus filius domini Roberti præpositi... confessus est quamdam Maitam salinariam, cum loco in quo sita est in foro Autiss. canonicis S. Mariani se vendidisse. Mayta, in Chartul. B. M. Graciac. Hinc Meth, pro Tabula torcularia, in Lit. remiss. ann. 1457. ex Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 196. Vide Mait.*

† **MAITERIATA** Terræ et Bosci, in Charta ann. 1272. apud Guichenonem in Hist. Bressensi pag. 21. Vide *Mata*, [et *Mayteriata*.]

* **MAITINATA**, Antelucanus ad fores amasæ concentus, Gall. *Aubade*. Barel. serm. in feria 3. post Pascha : *Et sicut philocaptus de muliere tria observare solet : 1. de ea cogitat ; 2. habitat libenter cum ea ; 3. facit fieri Maitinatas. Vide infra Matinata.*

† **MAJULUS**. Vide *Malones*.

* **MAIUM**, Usus erigendi arborem primo die mensis Maii in compitis, vel ad ædes puellarum, aliasve quascumque. Charta S. Ludov. ann. 1257. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 525 : *Mandamus... quatinus quociens requisiti fueritis a fratribus Sacri portus, inhibeatis auctoritate nostra, ne quis nemora prædictorum fratrum intrare præsumat occasione consuetudinis, quæ Maium dicitur, quæ revera potius est corruptela. Diu nihilominus perseveravit hæc consuetudo, ut ex sequentibus patet ; unde etiam haud immerito a sancto Rege damnatum fuisse colligitur. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 119 : *Comme la nuit de May... Robin d'Ambert fut aliez avec... certains compaignons de la ville**

*de Crecy sur Sere par esbatement cueillir du May ou autre verdure, pour porter devant les hostels des jeunes filles, si comme il est acoustumé de faire en celle nuit, etc. Aliæ ann. 1397. in Reg. 151. ch. 311 : *Comme les maistres ouvriers et varlés du mestier de thisseranderie de draps de nostre ville de Monstivillier aient volonté chascun an de... aler esbatre hors d'icelle ville, aussi comme par maniere de May, sans y avoir aucun desguisement, mais en leurs habits, etc. Aliæ ann. 1400. in Reg. 155. ch. 39 : *Comme le premier jour de May à heure d'après souper, le dit Jehanin et plusieurs autres compaignons de la ville de Gentilly se feussent assemblez, comme jeunes gens ont acoustumé de faire celle nuit, pour aler au May, etc. Denique aliæ ann. 1478. in Reg. 204. ch. 27 : *En ensuivant laquelle coutume et usance... après la premiere messe du matin, allerent avec leurs menestriers et estandard, qu'ilz font d'une serviette ou couvrechief, querir le May, ainsi qu'il est de coutume. Notandum vero quod corylus ad ædem honestæ puellæ non apponebatur. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 145. ch. 297 : *Lesquelz compaignons trouverent que devant l'hostel d'une jeune fille du Pont l'evesque l'on avoit mis du May, qui estoit de bois de coudre, et leur sembloit qu'il n'estoit pas bien honeste pour le mettre devant l'hostel d'une bonne fille : lequel May ilz osterent. Hinc Enmaïoler, Arborem maïalem offerre, in Lit. remiss. ann. 1375. ex Reg. 107. ch. 140 : *La seurveille du premier jour de May, iceulz supplicans voulant aler Enmaïoler lesdittes filles, comme il est de coutume, etc. Esnayer, eodem sensu, in aliis ann. 1367. ex Reg. 99. ch. 17 : *Lorsque l'une des filles dudit exposant, nommée Johannette, vit ledit Caronchel, elle li dit que la nuit S. Nicolay il l'avoit Esmayée et mis sur leur maison une branche de seur, en disant qu'il n'avoit mie bien fait de ce faire, et qu'elle n'estoit mie femme à qui l'en deust faire telz esmayemens ne telz dérisions, et que elle n'estoit mie puante, qinsin que ledit seur le signifioit. Ubi Sambucus, ut supra corylus, repudiatur et qua de causa profertur. Inde præterea docemur hoc vocabulum etiam usurpatum fuisse, cum de prima die Maii minime agebatur, licet hinc originem suam habeat. Emayoler, in Rhythmo orbicul. Froissart. Ms :*******

Pour ce vous veux, Madame, Emayoler,
En lieu de May, d'un loyal coer que j'ay.

* Eodem *Maii* nomine designari videtur hastiludii species, in Charta ann. 1346. ex Reg. 75. ch. 521 : *Item disoit nostre procureur que l'an quarante les moines de Moustierender avoient fait crier un May à Sommenaire leur ville et justice, et la vint grant quantité des gens de Nully hommes du seigneur de Chastiau-villain. May præterea appellatur tempus, quo arbores frondescunt, in Charta ann. 1307. ex Chartul. Pontiac. pag. 172 : *Jusques elles (les parties de bois) aient accompli le temps de quatre feuilles et un May. Vide Matus.**

† **MAJUMA**, Festum, quod summis impensis, conviviis, et spectaculis, hisque indecoris ac procacis licentiæ celebrabatur, quodque primo ab Arcadio toleratum [seu restitutum] ea conditione, ut honestas et verecundia servaretur, deinde triennio post, et quod excurrat, prorsus prohibitum, ut docent lex 1. et 2. Cod. Th. de Majuma. (15, 6.) Istius porro festi meminit Julianus Imp. in Misopog. sed de nominis origine non

consentiunt eruditi, quorum alii ex Suida et Glossis Basilic. a Maio mense, quo illud celebratum putant ; alii a *Majuma* Syriæ urbe ita appellatum volunt. Horum sententias pluribus expendit Jacobus Gothofredus ad d. titulum ; et Baronianam amplectitur, a *Majuma* nempe urbe id nominis accessisse existimans, quod ejusmodi festa in Oriente potissimum celebrata colligat ex Libanio et aliis. Sed et longe post, Leonem Chazarum Imp. devictis Arabibus ann. 8. urbem ingressum, ἐν Σοφιαναί, in *Palatio Sophianarum, Μαϊουαὶν* fecisse et celebrasse cum filio, tradit Theophanes : quo loco Codex Palatinus habet Μαϊμαῦν. [Legenda omnino in hanc rem erudita Andree Rivini Diatribe, in Syntagm. variarum dissertat. rarior pag. 537. edit. 1702.]

† **MAIUS**, Arbor Maialis, seu, quæ primo die Maii mensis, quo tempore virescere incipiunt arbores, erigi solet in compitis, vel ad ædes Magnatum, nostris *May*. Charta Ingelranni Codiciacensis pro Libertatibus oppidi Faræ ann. 1207. art. 14 : *Si vero homines Pacis, sive femine, die Maii quærere lerint ad aliquod nemus in meo dominio, de bosco afferre poterunt sine forisfacto. Tabular. S. Germani Paris. ann. 1270 : *Homines de Casteneto se abstinebunt eundi 1. die mensis Maii in nemora religiosorum pro Maio ibidem colligendo. Vide Dendrophori.**

* **MAJUS**, Malleus, Ital. *Maglio*, Annal. Placent. ad ann. 1483. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 974 : *Ad ipsum Ferrariarum locum accurrunt, impetum faciunt, folles incidunt, Majos, ut vulgo aiunt, sive malleos et incudes vastant.*

* **MAIZIUM**, MAIZUM, Frumentum Indicum, nostris *Mais*. Occurrunt sæpius in recentioribus Ecclesiarum Hispanæ Conciliis tom. 4. Collect. eorundem pag. 363. 697. et 703. Vide *Mahiz*.

† **MAK**, vel **MAC**, Hibernis, Filius. Litteræ Eduardi II. Reg. Angliæ ann. 1310. apud Rymer. tom. 3. pag. 238 : *Dilecto et fideli nostro Gilberto Mak Aski. Et infra : Gilbertus Mac Askel. Vide Mab.*

* **MAKA**, Clava, Picardis *Maque*. Vide supra *Macha*. Lit. offie. Noviom. ann. 1347. in Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 325 : *Johannes dictus Bosquet serviens ad Maham.... domini Noviomensis episcopi, etc.*

* **MAKARIUS**, vox Græca, Beatus, in Charta ann. 923. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 559.

† **MAKDOCOS**, vel **MAKDOGUS**, perpetram legi in Itinerario Benjamin, docet Meursius pro *μαγαδοβουκος*, id est, Magnus Dux, alias *Magnodomesticus* et *Megadomesticus*. Hæc Spelmanus.

* **MAKERELLUS**, Piscis species nota, Gall. *Maquereau*. Charta ann. 1217. ex Chartul. Fiscan. fol. 49. *Relaxavi Deo et ecclesiæ Fiscannensi.... consuetudines allecium et Makerellorum*. Chartul. S. Corn. Compend. fol. 69. r. col. 2 : *De millenario alecium et Makerellorum.... redduntur duo denarii. Vide supra Macarellus.*

† **MAKEVUS**, Scomber, Belgis *Mackereel*, Gall. *Maquereau*. Theloneum Audomar. : *Hæc sunt consuetudines et jura quæ habent Ecclesiæ SS. Berini et Audomari in theloneo de castro S. Audomari et in appenditiis ejus ; scilicet de sturione IV. den. de tallia ceti IV. den. de merluis II. den. de mille allecium I. den. de mille salsis Makevis II. den. [* Sed legendum videtur *Makerus*, contracte fortassis scriptum pro *Makerellus*.]*

† **MAL**, Census, signum jurisdictionis, apud Schilter. in Gloss. Teuton. ex Diplom. Ottonis I. ann. 958. ubi donat *omnem justitiam et censum, qui Saxonice Mal vocatur*. Vide *Maalman* et *Malpenning*.

1. **MALA**, Equestris sarcina, pera viatoria. Joan. de Janua: *Mantica, sarcina, scilicet Mala, perperam mola editum*. Gall. *Male*. Dudo lib. 1. de Actis Norman. pag. 67:

Malas et frenis consutis stringeque habenis,
Sic poteris forsan peragrare viam lulentam.

Regula Templariorum cap. 40: *Sacculus et Mala cum firmatura non conceduntur*. Occurrit præterea cap. 43. [Testam. ann. 1318. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 176: *Item, Monacho et Jocerando cubiculariis suis pro indiviso... lectos et alia, coffros, bastos et Malas, etc.* Adde Lobinell. tom. 4. Hist. Paris. pag. 520.] Le Roman de Vacce MS.:

Mout veissies larrons et pautonniers errer,
Sas et manteaus et robes, et autre meubles embler.

Le Roman du Renard MS.:

Pour ce fas mes Males emplir,
Et bien atourner mon affaire.

Octavianus de S. Gelais in Viridario honoris:

Fardeaux, baquets, grands bahus, Males, coffres.

[*Enmaler*, pro in Mala ponere, usurpat le Roman de la guerre de Troyes MS.:

Ses chiers avoires fist Emmaler,
Ses draps, ses robes fist enterser.]

Peronius a μάλλος, *vellus*, vocem deducit, quod principio ex ovium cum villis, tum aliarum pecudum pellibus confici solita esset. Malim ex Teutonico *Mael*, quod idem sonat quod *Mala*.

* Inter præstationes a subditis exactas recensetur, in Charta ann. 1354. ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Vienne* fol. 56. vº: *Sint de cetero liberi et immunes... a quacumque exactione... et equitaturis suis, bastis, cellis (sellis) et Malis seu trosseriis*.

* 2. **MALA**, Arca sarcinaria. Ital. *Baule*, Gall. *Malle*. Vide *Torsa*. [FR.]

† **MALACHIM**, Libri tertius et quartus Regum, ab Hebræo *Melech*. Guidonis Discipl. Farfens. cap. 15: *Usque Kalendas Octobris Malachim atque verba dierum legant in refectorio*.

MALACHINUS, Monetæ Hispanicæ species, in Bulla Alexandri III. PP. qua approbat institutionem Militum S. Jacobi in Hispania, et apud Innocent. III. PP. lib. 18. Epist. 12: *Decem Malachinos nobis persolvatis*. Vide *Molachinus*.

† **MALA-CORONA**. Sic appellati olim Clerici, qui clericatus character abutabantur, mali Clerici. Vide *Corona*.

† **MALACOTA**, **MALECOTA**, Vestimenti genus, idem quod nos *Veste* dicimus. Ordinatio domus Dalphin. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 315: *De vestimentis. Raubæ hyemales. Item, ordinamus quod in festo omnium Sanctorum singulis annis Persona nostra... et de ipso Hospitio nostro existentes, induantur de una Malacota cum mantello alamanico de aliquo panno planti coloris, et Malacota sit fodrata cum fodrata de Agnello. Non semel ibid. occurrit. Extractum ex computo ann. 1323. sub Guigone Dalphino inter Adversaria D. Lancelot: *Item solvit et tradidit Peroneto Dorerio pro una marcha argenti ad faciendum litteras ad opus Malecotæ domini... 10. lib. III. sol.**

† **MALADERIA**, Nosocomium leproso-

rum, Gall. *Maladerie*. Charta ann. 1221. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 889: *Canes Maladeriæ Lugdunensis vultum ejus graviter vulneraverunt*. Testamentum Johannis Dalphini ann. 1318. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 171: *Item voluit et ordinavit quod fiat una Maladeria in terra sua, in qua recipientur leprosi nobiles usque ad minimum sex, et unus Capellanus instituitur in eadem*. Chartular. SS. Trinit. Cadomens. fol. 87: *Sciendum quod Willelmus de Caluz leprosus dedit Abbatæ... domum quamdam apud Caluz valentem v. sol. annuatim, et regardum ut esset particeps orationum Abbatæ et reciperetur ad Maladeriam B. Thomæ*.

Est et *Maladeria* pestiferorum nosocomium, ut discimus ex Charta inter Schedas D. Aubret: *Dominus de Franchelins in Dumbis albergavit terram de Maladeria ea conditio, ut si pestis superveniat emphiteuta aliam terram pro ægrotis dare et suppeditare teneretur, etc.*

* **MALADIA**, Valetudo, ægritudo, morbus, Gall. *Maladie*, alias *Malage*. Scacar. apud Cadom. ann. 1234. in Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 29. rº. col. 2: *In essonia de Maladia residente, necessarius est garantus*. Assis. Bajoc. ann. 1236. ex Cod. reg. 4651: *Judicatum fuit quod essonia de Maladia residente non erat recipienda ex parte ejus, qui in placito debiti quod debebat ab eo, illam essonia fecerat*. Christ. Pisana in Carolo V. part. 2. cap. 15: *Pleuroyent de compassion de son enfermeté et Malage*. Mirac. Mss. B. M. V. lib. 1:

Moult longement tint cest usage,
Tant qu'il cai en un Malage.

Philippus Mouskes:

A Acre moru de Malage,
Coume dame loiaus et sage.

Bestiarius Ms.:

Quant homme est en grant maladie,
Que on se doute de sa vie,
Dont est chis oisians apertés;
Se il doit estre confortés
Et respasse de chel Malage,
L'oiseil li tourne le visage.

* Nostris *Maladeux, Maladis* et *Malédieux*, pro Infirmis, morbo affectus. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 30: *Laquelle femme estoit ancienne, aagée de soixante ans ou environ, et Maledieuse de goutte*. Aliæ ann. 1417. in Reg. 170. ch. 54: *Iceulli Nymet, qui estoit vielz homs de l'aage de soixante ans ou environ, et Maladeux, etc.* Vita J. C. Ms. ubi de Herode:

Quant vit qu'il fu si Maladis,
Il fu fievreus, il fu delgis,
Il fist mires partout mander,
Pour lui garir et mechiner.

Hinc ægrotare, morbo affici, *Malader* et *Maladier* dicebant. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. ch. 81: *Thomas Carnet féry et navra d'un coustel ledit de Bay en son genoil, dont il Maladia environ dix sepmaines et en moru*. Poysselet de Soyville après ce qu'il a *Maladié trois sepmaines*, in aliis ann. 1386. ex Reg. 129. ch. 112. Aliæ ann. 1416. in Reg. 169. ch. 285: *Après aucuns jours icelle femme... derechief rencheut... et Malada jusques au quinzieme jour de Juillet, qu'elle ala de vie à trespassement. A l'occasion desquelles bleceure et navreure, icellui Ahaume Noise a Maladé par l'espace d'un mois*, in aliis ann. 1425. ex Reg. 173. ch. 289. *Malades le roy* appellari videntur pauperes infirmi, qui ex eleemosina regia alebantur, in Ordinat. hospitii

Philippi V. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1366: *Item, Malades le roy sans nombre mangeront à court, si comme il est accoustumé*.

* **MALADRINUS**, pro *Malandrinus*, Lacro, grassator, pirata, nostris *Malandras*. Testam. Rob. reg. Sicil. ann. 1343. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 1108: *Statuit quod die ejus obitus omnes carcerati ob remissionem suorum peccatorum debeant liberari, exceptis Maladrinis et aliis publicis diffamatis*. Froissart. vol. 2. cap. 169: *Ils n'osoient fourrager, fors en grans routes, pour les Malandras du pays, qui les attendoient aux pas, et les ruoient jus et occioient*.

* **MALÆ, ARUM**, *Le pecore blanche*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **MALÆ-CONSUEITUDINES**, Tributum quodvis contra jus inductum, aliis *injustæ, noxiæ consuetudines*. Vide in *Tolta*.

* **MALÆ-GRATES**, Gall. *Mauvais gré*. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 843: *Ipse Petrus dixerat quod eidem Nicolao nullas ex hoc Malagrates sciebat, nec ipsum propter hoc habeat odio aliquali*. *Malegratibus*, Ingratis, in aliis ann. 1350. ex Reg. 80. ch. 20: *Galteronus ira motus dicit ad supplicantes plurima verba injuriosa, quod Malegratibus dentium ipsius supplicantis, ipse bene solveret simbolium suum, etc.* Phrasis Gallica: *Malgré ses dents*, *Malgré*, pro *Blame*, reproche, Censura, vituperatio. Lit. remiss. ann. 1401. in Reg. 156. ch. 52: *Guillemete Quesnel jeune femme non mariée... pour ce qu'elle estoit ensainte et grosse d'enfant, elle doubtant le Malgré de ses amis, etc.* Occurrit præterea in Stat. ann. 1373. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 648. art. 16. Vide *Malegratibus*.

† **MALAFACHA**, Delictum, Gall. *Contravention, delit*. Charta ann. 1501. ex Schedis Præsid. de Mazaugues: *Quod præfatus dominus, et sui successores possint et valeant pro banno exigere pro singula bestia grossa brava reperta in Malafacha denarios quatuor*. Vide *Malesacha*.

* Præsertim illud delictum, quod in agris committitur. Charta ann. 1262. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 86. col. 1: *Et petierunt quod bestiæ aratorix et pulli earum possint pascere infra dicta loca, sine Malafacha et cum bagno consueto*.

MALAGMA, ex Gr. μάλαγμα, eo quod sine igne maceretur et comprehendatur, ut est apud Isidorum lib. 4. cap. 9. Vide Jo. de Janua. Cornelius Cels. lib. 5. cap. 17: *Malagmata vero atque emplastra, pastillique, quos τροχίσκοις Græci vocant, cum plurima eadem habeant, differunt eo, quod Malagmata maxime ex floribus, eorumque etiam surculis: emplastra pastillique magis ex quibusdam metallicis fiunt, etc.* S. Augustinus Serm. 38. de Tempore: *Utiliter enim Malagma, vel fibula calidus adhuc vulneribus apponitur*. Concilium Toletan. XVI. cap. 4: *Malagmam congruam tali ægrimonix providere*. Utuntur Salviaan lib. 6. de Gubernat. Dei, et lib. 1. ad Eccles. Cathol. Fortunatus in Vita S. Germani Paris. Episcopi cap. 50. lib. 5. Poem. in Epist. ad Martinum Episc. lib. 4. et alii sine numero.

† **MALA-MANSIO**, Certus reorum extorciendorum modus, ut ab eis veritas extorqueatur. Bleyen. Instit. lib. 4. pag. 578: *Quæ quidem (quæstio) cum tam de jure veteri, quam quo utimur, variis inferatur modis, ille præsertim frequentatur per quem membra extenduntur,*

quamve Malam mansionem vocarunt Jurisconsulti.

† **MALANDREUSUS**, Idem qui Malandrinus infra. Epistola Johanne Reginae ad Massilienses ann. 1862: *Jamque benedictus Deus regnum ubique in tranquillitate persistit, plena viget itinerantibus securitas, Malandrensis et pestilentibus sublati, ipsius regni populus in pulcritudine pacis sedet.*

MALANDRIA, Equorum morbi species, nostris *Malandre*, apud Vegetium lib. 2. de Arte veterin. cap. 42. Est etiam hominum, quæ elephantiasis et lepra, qua qui laborant, *Malandriosis* dicuntur Marcello Empirico cap. 19. pag. 130. Miracula S. Desiderii Episc. Cadurc. cap. 12: *Ecce adolescens quidam... horrore cujusdam morbi perfusus turgentium Malandrorum copia maxima in faciem scabridam et quibusdam pustulis obseptam Adituo ostendit.* Vide Menagii Origines Italicas pag. 558.

* *Malan*, eodem intellectu, vide *Malannus* 1. et 2. in Mirac. Mss. B. M. V. lib. 1:

Qui le Cors Diu manier doit,
Ne doit touchier ne maia, ne doit
Au mal bubins, au mal Malan.

MALANDRINUS, vox Italica, *Malandrino*, Latro, grassator, pirata. Thomas Walsinghamus in Henrico V. pag. 388: *Brigantinatorum more semivestitus, gestans ad latus sagittas breves, qualiter utuntur Equites illarum partium*, (Italice) qui *Malandrini* dicuntur. Charta Petri Gradenici Ducis Venet. apud Odoricum Raynaldum ann. 1310. n. 30: *Et forbannitos, et Malandrinos, et forenses, quot potuerunt, collegerunt.* Ita usurpat Bertramus Reoldus in Actis S. Francæ Abbatisse n. 9. Utitur etiam Froissartes pro concivio 2. vol. cap. 89.

† **MALANDRENUS**, Eadem notione, in Chronico Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. col. 610: *Paratos ibidem inveniemus Malandrenos.*

MALEDRINI, apud Gobelinum Personam in Cosmodromio ætate 6. cap. 70: *Multi latrones et Maledrini, etc.* Vide Hieronym. *dalla Corte* lib. 6. Hist. Veron. pag. 309.

Ita porro Franci nostri dum in Syria morarentur, latrones vocarunt, ab Ægyptiis et Arabibus, quibus familiare est latrocinia exercere, quos inde per contumeliam ut leprosos plerosque *Malandrinos* appellabant, nam *Elephantiasis*, ut ait Marcellus Empiricus cap. 19. *morbus est Ægyptiorum populis notus, nec tantum in vulgus extremum; sed etiam in Reges ipsos frequenter irrepit.* Nec enim assentior viris doctis, existimantibus sic dictos a *mal andare* male incedere, id est, vivere, [vel a *malo* et *latrone*, quasi *Malandrino* sit pro *Malatrino*. Haud scio an rectius vocis etymon accersat Carolus de Aquino in Lex. milit. a *mala*, pera viatoria, et *latro*; quod ii latrunculi in ejusmodi sacculos maxime impetum faciunt.]

† 1. **MALANNUS**, f. Morbus comitialis. Acta S. Raynerii tom. 3. Junii pag. 451: *Et sæpe cum cultello aperiebantur ei dentes, ut cibum vel potum sumeret; et dicebant eam pati infirmitatem, quæ dicitur bonannum per contrarium, id est mal, Malannus.*

† 2. **MALANNUS**, Oculorum morbus. Hist. Translat. S. August. et sociorum per Gocelinum Mon. sæc. vi. Benedict. part. 2. pag. 748: *Aderat quidam miles, cuius oculum dextrum carbunculus, quod malum Franci per antiphrasim bonum*

Malannum vocant, adeo possederat, ut non modo de visu, sed et de vita periclitaretur. Ipse orbis, ipsa supercilia, nasusque spatium suum a tumore excesserant, tota facies largius extuberabat. Vide Bonum 1.

* **MALANTERIA**, Nosocomium leprosororum. Charta ann. 1271. ex Tabul. Casæ Dei: *Malanteria seu domus leprosororum de Gignano, etc.* Vide *Maladeria*.

* **MALARGINA**, *Malarginatis* dicitur emplastrum, medicamen quoddam, in Glossar. veteri ex Cod. reg. 521.

MALARIUM, *Pomarium*, in Glossis Isidori. Vide *Melum*.

MALASTANTIA, Charta æræ 1261. apud Brandaon. tom. 4. Monach. Lusitan. pag. 272. vº: *Et de Roderico Nunez faciet juxta Consilium Archiepiscopi, ita quod sit sine Malastantia Dom. Regis, et sine suo danno.*

* *Molestia*, offensa, Gall. *Déplaisir*, alias *Mesestance*. Vita J. C. MS.:

Alés vous en, si lor nonchiés,
Mais gardez bien que n'i largiés;
Car je sai bien tout sans doutance
Qu'il ont souvent grant Mésestance.

† **MALATASCA**, Dæmon. Vita B. Veronicæ de Binasco tom. 1. Jan. pag. 896: *Respondet Veronica; dæmon fecit, quem vulgato nomine Malatascam vocitabat.* Vita B. M. Magdalene de Pazzis tom. 6. Maii pag. 213: *Quia Malatasca (sic appellabat dæmonem) malum tibi cudit.* Est autem Italica *Tasca*, pera, sacculus, et vulgo diversorium, Gall. *Hôtellerie*.

* F. leg. *Mala-testa*. Vide mox in hac voce.

* **MALATAYA**, Armorum genus. Stat. Pistor. ann. 1107. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 560: *Si aliquis Pistoriensis civis detulerit... spedium, vel lanceam, vel barionem, vel Malatayam, etc.*

* **MALA-TESTA**, Hac appellatione designatur Diabolus in Act. S. Franc. de Paula tom. 1. Apr. pag. 177. col. 2: *Quantorum malorum causa est Mala-testa, id est, diabolus? Rursus pag. 188. col. 1: Quia Malatesta (ita vocabat diabolum) multa tentat facere, etc.*

MALATIA, Morbus, *Maladie*, apud Raimundum Montanerium in Chron. Aragon. cap. 143. Vide *Malatus*.

* Vox Hispanica, Ital. *Malattia*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Malattia, Prov. morbus, infirmitas. Malaut, Prov. infirmus, languidus. Malautear, egrotare, infirmari.* Vide supra *Maladia*.

† **MALATOLIA**, MALATOLLA, MALATOLTA, etc. Vide *Tolla*.

* **MALA-TORTA**, Tributum quodvis. Charta ann. 1337. inter Stat. Perus. pag. 7: *Liberi et immunes ab omnibus pedagiis, leydis, curariis, gabellis, affidamentis, Malis-tortis, seu extractis et exactio-nibus aliis quibuscumque.* Vide *Tolta* 1.

† **MALA-TRACTATIO**. Vide *Maletractare*.

** **MALATURA**, Locus, cella, ubi bræces coacervantur. Statut. antiq. Corbeiens. lib. 2. cap. 15: *Portarius autem de Malatura bræces suas per suam sollicitudinem ad se venire faciat.*

1. **MALATUS**, Ægrotus, infirmus qui male habet, Ital. *Malato*, *Ammalato*. Gloss. Lat. Gr. *Malatus*, σθένος, ἀπ. i. ἀργατικός. Gall. *Malade*; Occitanis, *Malaut*. Perperam Perionius a *μαλακός* deductam vocem putat. Vita B. Torelli Puppientis num. 24: *Qui erat in lecto gravi febre Malatus.* [Amaladri, pro in

morbum incidere, usurpat le Roman de Vacce MS.:

Dol fu grant, il Amaladi,
Mal out au cors, pose langui, etc.

Infra:

A cel terme que je vous di
Li Roiz Robert Amaladi.]

* 2. **MALATUS**, *Maxillatus*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7618.

MALAXARE, μαλασσειν, Emollire, Papias: *Malaxatus, maxillatus, aut certe subactus.* Alexander Iatrosophista 1. 1. Passionum: *Mediocriter Malaxamus oculos eorum ad quietudinem.* [Dionysius Cartus. in Eccles.: *Storax manibus potest Malaxari.*] Vide Gellium lib. 16. cap. 7.

* Glossar. medic. MS. Simon. Jannensis. ex Cod. reg. 6959: *Malaxare, mollire, mollificare.*

† **MALAXATUS**, Debilis, infirmus. Acta S. Godelevæ tom. 2. Julii pag. 378: *Sis malagma Malaxato, vulnus nostrum curato.*

MALBELLA, MALVELLA, Isidoro et Papiæ: *Vestis, quæ ex malharum stamine conficitur, quam alii molocinam vocant.* Vide *Melocineus*.

MALBERGIUM, MALLOBERGIUM, MALLEBERGIUM, Varie enim effertur hoc vocabulum in Editione Legis Salicæ Heroldina, Pithœana, et Lindenbrogiana. Tit. 2. Edit. Heroldi: *Malberg. Rhannechala, etc.* Edit. Lindenbrogii tit. 56: *Sagibarones in singulis Mallobergiis, id est, plebs, quæ ad unum mallum convenire solet, plus quam tres esse non debent, etc.* Ita et tit. 59. § 1. Edit. Herold. Tit. 60. ejusdem edit.: *Si quis Rathimburgii legem nohuerint dicere in Malleberg residentes.* [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 801.]

Ex quibus evidenter colligitur, *Malbergium* locum fuisse, ubi publicos subinde conventus, seu *malla*, vel *placita*, tenebant et agitabant Franci nostri Salici, in quibus publicæ privatæque causæ disceptabantur et dijudicabantur. Ex iis postmodum quæ ibi agitabantur iudicis, confecta sunt Legis Salicæ capita, et in unum redacta corpus, adnotato indidem conventu et loco, in quo ejusmodi prolatum iudicium, *mallo* scilicet publico, et consensu Procerum, ac populi conventu. Quorum quidem locorum appellationes ad ferme 200. representant Editio Legis Salicæ Heroldina, et in Taxandria, Brabantia pago, exstare earum vestigia pluribus ostendere conatus est Gotheфридus Wendelinus in Natali solo Legis Salicæ. Id certe obtinuit posterioribus sæculis in Assisitis, quæ ut plurimum a locis, ubi tenebantur, nomen sortitæ sunt.

Unde vero enata vox *Malbergium*, *Mallobergium*, ipsa satis prodit nomenclatura, a *Mallum*, scilicet, et *Berg*. Quid sit *mallum*, mox docemus, placitum nempe: *Berg* vero *diversorium* ac *tutum* interpretatur Wendelinus in Gloss. Salico, nec eo loci *montem* significare contendit. Ita Kilianus *Bergh* Hollandis et Sicambriis *promptuarium*, *pabulatorium*, *fenile* et *horreum* esse docet. Verum hic *montem* significare plane astruunt Leges Malcolmi II. Scotiæ Regis cap. 1. § 2. quæ *Malbergium* per *Montem placiti* videntur expressisse; ubi hæc habentur: *Dominus Rex Malcolmus dedit et distribuit totam terram regni Scotiæ hominibus suis: et nihil sibi retinuit in proprietate, nisi regiam dignitatem, et Montem placiti in villa de Scona, etc.* Ubi Skeneus: *Montem, seu locum intelligit,*

ubi placita, vel Curiae regiae, de placitis et querelis subditorum solent teneri, ubi Barones compareant, et homagium ac alia servitia debita offerant; et vulgo Omnis terra vocatur, quia ex terræ mole et congerie exædificatur: quam regni Barones, alique subditi ibi comparentes, vel coronandi Regis causa, vel ad Comitiam publica, vel ad causas agendas et dicendas, coram Rege, in unum quasi cumulum et monticulum conferebant.

Igitur qui ad placitum, seu litigandi, seu iudicandi gratia, conveniebant, quo in communi loco residere viderentur, ubi esset plena et integra iudiciorum libertas, eo terræ suæ, cujus nempe essent domini, aliquantulum congeriem deferebant, ut dum simul et una omnes miscerentur, esset locus omnibus communis, et omnium terra, ut ait idem Skenæus. Nec scio, an huc spectet; qui *iudicarius Mons* dicitur in Charta Ludovici Pii apud Ughellum tom. 2. pag. 118.

Ut cumque sit, ex iis planum fit, cujusmodi olim fuerit Mallobergiorum exædificandorum ratio. Quippe *Montem placiti* in Legibus Malcolmi idem esse quod *Malbergium*, nemo, opinor, inficiabitur. Hanc conjecturam firmat vetus Charta, descripta a Fræhero in Orig. Palatinis l. 1. pag. 48. ex qua colligitur, in tumulis placita habita: *De Burganther in Cicheshart, ubi Rado domini Regis Missus fecit tumulum in confinio silvæ, quæ ad Michlinstat pertinet, Infra: Iste Warnus ex præcepto Caroli regis anno 27. regni ejus mediante mense Augusto placitum in eadem silva ad tumulum, qui dicitur Walnehoug, habuit, et cum illustrium virorum iudicio et testimonio terminum et divisionem ejus faciens, eam... sub certis et designatis limitibus determinavit.* Adde Chartam aliam pag. 52. Observat præterea Spelmannus, etiamnum apud Scotos et Hibernos *Assisias* seu conventus iudicos, *party-hills*, id est, placitandi vel interloquendi montes appellari.

Restant etiamnum, teste erudito Eccardo in Notis ad Legem Salicam, hujusmodi colles in pagis Germaniæ, ubi plerumque tilia aut alius generis arbor visitur, quo placitantes tutabantur ab aeris intemperie; exstant et in Gallis nostris eadem monumenta, sed frequentiora sunt, quam ut iis conventibus congregandis destinata existimem. In Saxonia vero *Ty* vulgo vocantur, inquit idem Eccardus, voce ex *Tide* populus, corrupta; et *Berg* subintellecto, quo populi mons, sive mons, quo populus congregatur, indicatur. Vide *Placitum*.

Ab eodem Malbergii vocabulo deductam Turris de *Maubergeon* in urbe Pictavensi appellationem censet eruditus Beslius, quod eo loci pridem iudicia et malla publica exercerentur. Sed fortassis eam appellationem habuisse potuit a quadam *Malbergione*, Vicecomitis de Castello Airaldis conjuge, quam Comes Pictavensis Guillelmus, spreta Hildgardis propria uxore, in thorum suum adsciverat, ut narrat Oedericus Vitalis lib. 12. pag. 859. seu de ejus nomine ab amasio, vel ab ipsamet ædificata, seu in ea demum inclusa fuerit.

* **MALBOBERGUS**, Placitum, iudicium. Charta Ludov. Pii ann. 816. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 167. col. 2: *Ut nullus per Malbobergos, nec per aliqua ingenia ejusdem ecclesiarum homines admallaret.* Vide *Malbergium*.

MALCAALCIA. Vetus Notitia ex Tabulario Eccl. S. Laudi Andeg. fol. 87. de

quadam domo, a Comite Andegavensi empta: *Voluit eam habere, et inde Malcaalciam suam facere, quia proxima et commoda erat Curiae, pro qua domo petrina, de qua Malcaalcium suam fecerat, dedit dictus Comes in concambio, etc.* Idem videtur quod *Mareschalcia*, equile. Vide in hac voce.

† **MALCE**. Gloss. Isid. *Popino, qui amat in popinas ire.*

MALCHIO, ἀρχὴς, in Glossis Gr. Lat. [Morosus, truculentus.]

* **MALCIDUS**, Mensuræ Germanicæ species, seu Præstatio frumentaria, quæ ad ejusmodi mensuram fit. Charta ann. 887. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 68: *Ut maltros et Malcidos non facerent, nec aliquem censum solverent, sed cum honore et honesta servitia facerent.* Vide *Maltra*.

† **MALDA**, pro *Malta*, Cæmentum, Mortier. Pontificale MS. Gemeticense: *Et mittat (Episcopus) in ea (aqua) Crisma et condat ex ipsa aqua calcem et faciat Maldam, unde recludere debet ipsas reliquias.* Vide *Malta*.

† **MALDARIUM**, MALDER, etc. Vide *Maltra*.

* **MALDERATUS**, Eadem notione. Charta ann. 1279. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 641: *Gratiam facimus speciale, ut dictus advocatus et sui cives... de incultis terris, ubi adhuc sunt virgulta, infra octo annos, nec censum solvent aliquatenus, nec Malderatos.* Vide *Maldius*.

† **MALDERIA**, Vas culinarium coquendis ferculis aptum. Chron. Mutin. apud Murator. tom. 15. col. 608: *Ibi fuerunt plus quam LXXX. caldarie pro convivio præfato sine Malderiis dominæ uxoris suæ, quæ fuerunt ultra L. ad fercula coquenda paratæ.*

† **MALDIUS**, pro *Modius*, a Germ. *Mal-dar*, alias *Malter*. Constit. Frederici Imp. Feud. lib. 5. apud Spelman: *Totidem 20. libras exsolvat, quanti modios sive Maldios vendidisse convictus fuerit.* V. *Maltra*.

† **MALDRARIUM**, MALDRATA, MALDREDA, MALDRUM, etc. Vide *Maltra*.

* **MALE NUTRITUS** in chartis bononiensibus sæc. XIII. et XIV. appellabatur, nescio qua ratione, civis, qui plerumque anni ruri habitabat. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 408: *Quod universitas possit probare contra Male nutritos per illos de terra sua. — Pro comuni et publica utilitate statuimus quod Communia terrarum, seu universitatum possint probare per homines terre (et) universitatis eorum contra illos, qui se defendere volunt occasione citadancie. — Et in banno Antianorum Bononiæ febr. 1386. edito in literar. Collect. quæ inscribuntur *Il Propugnatore*, tom. XIII. p. 1. pag. 33-34: *El fae comandare gli nostri Magnifici signori signuri antiani, etc. a tutti li massari de le terre del contado de Bologna che de quie a octo die proxime che deno vegnire si dibbiano presentare in lo cortile del palaxio de la residentia de li dicti signori denanci ali officarij che serano a zoe deputadi e da li dicti signurj officarij dare et apresentare in scripto tutj et zascaduno nobilly et citadini Mallnudridi che abitano per la maore parte del tempo in lle lloro terre del contado de Bollogna; — et in altero banno 27. martij 1386: *El fa comandare i nostri Magnifici signuri... de dare et porgere inscripti tuti et zascaduno nobile et citadinj che si chiamano citadini Mallnudridi che abitano per la***

maore parte del tempo in le dicte terre del contado de Bollogna, etc. [Fr.]

* **MALEABBIATUS**, Acad. Crusc. *Malabbiato, che abbia in se del male, o del malvagio, Improbis, malus, perditus.* Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 82. ex Cod. reg. 4621: *Quicumque... declinaverit forum seu jurisdictionem communis Florentiæ... habeatur pro Maleabbiato, et subiaceat omnibus pœnis quibus subjacent Maleabbiati seu descripti in libro Maleabbiatorum. Malbailito, eodem sensu, dicunt Itali; unde nostris Malbaili vel Maubaili, pro Male habitus, vexatus, profligatus, vulgo Maltraité, détruit, ruiné.* Assis. Hierosol. cap. 66: *Chevaliers auroient trop grant avantage sur toutes autres manieres de gens, et autres gens que chevaliers seroient Maubailis, que il poroient estre tous jours mors ou destruits, quand chevaliers vouldroient.* Guill. Guiart. ad ann. 1214:

Desconfis sont et Malbaili,
Bien ont à leur espoir failli.

* **MALEABLATUM**, Tributum quodvis, exactio, quæ fit per vim et contra jus, idem quod supra *Malatoria*. Pactum inter Venet. et Ferrar. ann. 1230. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 365: *Illud, quod pro cambio acceperint ex ipso sale, possint deferre Venetiis sine aliquo impedimento vel banno seu defensione ipsorum Ferrariensium, et sine aliquo datio, tolongo, vel Maleablato.* Vide *Tolta* 1.

* **MALEARMATA**, Piscis species. Tract. de Pisc. cap. 105. ex Cod. reg. 6838. C: *Cornuta, a nostris malarmat, a Liguribus Malearmata pro antiphrasim vocatur.*

* **MALE-AVISITUS**, a Gallico *Malavisé*, Ital. *Malavveduto*, Imprudens, incautus. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 315: *Uxor dicti Johannis ignorans et Male-avisita, etc. Malostru, non dissimili sensu, in aliis Lit. ann. 1405. ex Reg. 160. ch. 259: Lequel Gailard dist à Chaugilon, je suis bien Malostru de tant avoir parlé à toy; car tu es en trois ou en quatre escumenges... escommenié que tu es.* Eodem fortasse sensu *Malestrin*, in Consuet. Castel. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2: *Se partie se plaint de telles paroles légieres, gorgées, comme, Tu es ung mauvais garnement, tu es ung Malestrin, etc.* Nisi hoc ultimum ad vocem *Malastantia* supra referatur, intelligaturque de eo qui aliis molestus est.

† **MALEBARBIS**. Vide *Malibarbis*.

MALECLUM. Fridericus II. Imper. lib. 2. de Arte venat. in Prologo: *Quædam (instrumenta) sunt in acquirendo aves rapaces, ut retia, laquei, et hujusmodi, cum quibus capiuntur. Cum avibus etiam rapacibus quandoque capiuntur rapaces, verbi gratia cum accipitribus falcones: quædam sunt in detinendo jam acquisitas, ut Maleclum jacti, et longa sedilia convenientia, et hujusmodi.* [Retis species videtur a *Macula* sic dicta. Vide in hac voce.]

* **MALECONTENTARI**, Offensionis ducere, Gall. *Etre mécontent*. Charta ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 324: *Robertus de Lorriz tenens per manum dictum Johannem d'Oignon, nomine ipsius et pro ipso protulit verba quæ secuntur: Domine mi Mendensis episcopæ, ecce Johannem d'Oignon, qui audivit et intellexit, quod Malecontentamini de eodem, quia relatum est vobis, quod certa verba injuriosa protulit contra personam vestram, videlicet quod vos fuisistis in causa certi homicidii dudum perpetrati, et quod era-*

tis conjugatus. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 112. ch. 30 : *Malecontentati de Stephano Vigerii, occasione certi redditus, etc.*

† **MALECONTENTUS**, Seditiosus, factiosus, Gall. *Mécontent*. Litteræ Comitis Frisie ann. 1587. apud Rymer. tom. 16. pag. 7 : *Jampridem enim pœna capitis publice interdixit meis, in Malecontentorum terras præsidiaque omnem annonæ transportationem.*

MALECREditus, Suspectus, cui fides non habetur. Fleta lib. 1. cap. 88. § 21 : *Recedet inde appellatus omnino quietus, dum tamen a suo visneto non fuerit Malecreditus ; sed ipso habito suspecto respondebit ulterius.*

MALECURTENSIS, Inurbanus, ex Gallico *Mal courtois*. Hariulphus lib. 3. Chron. Centul. cap. 1 : *Miser ille et Malecortensis Heuto, etc.*

† **MALEDARIA**, ut supra *Maladeria*, in Bulla Julii II. PP. ann. 1506. ex magno Bullar. Rom. part. 4. pag. 10.

MALEDICERE. Papias : *Imprecari mala, quod vulgo dicitur Maledicere.* [Hinc *maledictus*, vox Christianorum, pro ἐμκατάρατος, gliscente Christianismo sensum usurpata a Paganis, ut observat Casaubonus ad Spartianum in Geta. Le Roman de Rou MS. :

Pour ceu que cil Maudistrent, quand la trieuve failli,
Mi Rois ne l'aloigna, ne Rou ne la souffri.]

* Nostris alias *Maleoit*, pro *Maudit*, *Maledictus*. Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 269 : *O tu fame Maleoite entre toutes autres fames, etc.* Ibid. pag. 296 : *Allez vous Maloiz en enfer, qui est appareilliez au dyable et à ses anges.* Serm. Mss. ex Bibl. S. Vict. Paris. num. 44. ubi de Cain : *Maleoite soit la terre que tu laboreras ; ... Maleoiz soiez tu sor terre. Maudasoit, eadem acceptione, in Poem. Garini :*

Maudasoit qui le vodra sofrir.

* *Malichons*, pro *Maledictio*, in Vita J. C. MS. :

Je vos di, et s'est vérités,
Que la Malichons de la Loy
Est revertie desour toy.

¶ *Varia maledictionum* seu imprecationum genera, quæ in Chartis intantari solebant earumdem violatoribus, hic referre haud abs re foret, nisi copiose jam eadem de re egisset Mabillonius lib. 2. Diplom. cap. 8. Adeas itaque licet virum eruditum : ejusmodi formulas, pro uniuscujusque libitu et genio multigenas, Græcis ab antiquo æque ac Latinis usitatas, privatis quoque et Regibus invenies, iis quidem rarius, quod ipsis sufficiebat regia auctoritas. Exemplis a Mabillonio laudatis unum aut alterum notatum dignum subjiciemus. Charta Regis Athelstani ann. 988. apud Th. Blount in Nomolex. Anglic. : *Si quis autem (quod non optamus) hanc nostram donationem infringere temptaverit, permissus sit gelidis glaciariæ flatibus et malignorum Spirituum ; terribiles tormentorum cruciatibus evasisse non quiescat, nisi prius iniquis pœnitentiæ gemitibus, et pura emendatione emendaverit.* Alia Eadredi Regis tom. 2. Monast. Anglic. pag. 867 : *Belial si quis filius Chartam hanc jure meo conscriptam inimicali zelo corrumpere desideraverit, si non dubitet, a cunctis regni mei servientibus, Deo nunc et tunc et usque in sempiternum abdicatum et excommunicatum sine fine cruciandum, unde post mortem a Tartariis raptus ministris, in profundum pestiferæ*

mortis inferni flammigera concludetur in domo, et ibidem in quamdam ollam Vulcani, ligatis projicietur membris, quæ assidue bulliente pice repleta esse testatur ; et a talibus frangentibus seu minuentibus intoleratissime atrociterque, absque ulla misericordia sentitur ; nisi hoc ante mortem pœnitentiæ lamentis emendaverit.

* [Raro inveniuntur hæc imprecationes quibus cartæ clauduntur, tertio decimo ineunte sæculo ; legitur in carta Rodrigo Veloso, Hispani, an. 1164 : « Si quis tamen aliquid venerit tam filiis quam etiam ad de nostris propinquis aut extraneis, hunc factum nostrum inrumpere voluerit, sedeat excommunicatus et a fide Christi separatus, cum Judas traditore luceat in inferno inferiore, amen. » (Mus. Arch. dep. p. 81). Legitur quoque de immunitate concessa ecclesiæ Beatæ Mariæ de Aquilone (*Locmaria, Finistère*, an. 1072) : « Hanc igitur regiam liberalitatem seu munificentiam si quis amodo et deinceps violare temptaverit, rex idem concessit et constituit illum, quicumque fuerit, a Deo et ecclesia et episcopis qui interfuerunt anathemati subjacere. » Diploma Aldefonsi VIII de Castelia (an. 1149) hac imprecationis forma utitur : « Si quis vero in posterum de meo vel alieno genere, hujus mee donationis paginam sciens, ei contrarius venerit et eam diruperit, sit a Deo et sanctis ejus maledictus et in inferno cum Juda proditore, nisi digne emendaverit. » (Mus. Arch. dep. p. 76). Bullæ autem pontificum ita concluduntur : « Si quis igitur hujus nostre confirmationis paginam sciens, contra eam temere venire temptaverit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus, se noverit incursum. » (Bulla Eugenii III, 1147, Mus. Arch. dep. p. 75). Alias imprecationum formas aut novas aut ineditas invenies in Mus. Arch. dep. p. 21, 29, 44, 46, 47, quibus Mabillonius dissertationem emendare vel locupletari poteris.]

* **MALEDICUS**. In maledicas feminas hæc statuitur pœna, in Charta commun. Rotomag. ann. 1204. ex Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 34. v. col. 1 : *Si femina convincatur esse litigiosa et Maledica, alligabitur fune subtus assellas, et tunc in aquam projicietur.* [* Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 643. sq.]

* *Maudit* vero nuncupatur in Cons. Petri de Font. cap. 11. art. 9. id quod male et præpostere ab advocato in causæ defensionem proponitur : *Bien puet Pheppes rappeler le Maudit à son amparlier ... car li amparliers n'a mie plaine poosté de dire le querele kanke li vaura.*

MALEDIRINUS. Vide *Malandria*.

† **MALEFACHA**, ut *Malafacha*, delictum. Charta Curie Arelat. de Maleficiis ann. 1283 : *Si aliqui eligerentur... ad cognoscendum... et examinandum Malefichas.*

† **MALEFACTA**, Damnum, jactura, malum. Sententia Vicecomit. Carcasson. ann. circ. 1080. ex Bibl. Colbert. : *Emendat Bernardus de Aviciano Inbertus et suis totas malefactas quas Inbertus habet factas de ipso castello.* Vide *Malefacturium*.

* Nostris *Malefaite* et *Malfait*. Assis. Hierosol. cap. 60 : *Qui requirit à autre en la court aucune chose, où il met sus aucune Malfait, etc.* Stat. ann. 1376. tom. 6. Ordinat. Reg. Franc. pag. 227. art. 5 : *Que chascun verdier... visite chascune quinzaine à tout le moins, toutes les gar-*

des de la forest dont il est verdier, ... et voye l'estat et le port des sergans, et les Malfaits qui y seront faits.

* **MALEFACTIO**, Deliquium animi, ex Garioponto. Vide Reines. lib. 3. var. lection. cap. 4. pag. 393. et mox *Malfactio*.

1. **MALEFACTOR**, Gallice *Malfaiteur*, Maleficus. Leges Ethelredi Regis Angl. § 6 : *Si intra burgum Regis fiat infractio pacis adeant Burgenses, et conquirant illum Malefactorem vivum vel mortuum, etc.* Occurrit non semel in Capitularibus Caroli Calvi.

* *Maufaitieres*, in Charta ann. 1270. ex Chartul. S. Vinc. Laudun.

* 2. **MALEFACTOR**, Latronum aliorumque malefactorum indagator et iudex. Charta Adelaë S. Georg. abbat. tom. 1. Probat. hist. Brit. col. 409 : *Gualterio ejus præposito præfecturam Pubhan.... concedit tali modo, ut in fidelitate S. Georgii ipse plebis ejus sit defensor et protector, latronum etiam Malefactor, justissimusque malefactorum persecutor.*

* **MALEFACTORIA**, Damnum, injuste factum. Testam. Alph. III. reg. ann. 1271. tom. 1. Probat. hist. general. domus reg. Portug. pag. 55 : *Item mando quod omnia debita mea et omnes meæ Malefactoriæ et omnes injuriæ quas ego feci.... persolvantur et emendantur.* Vide supra *Malefacta*.

† **MALEFACTUM**, *Corvata*, operæ quas subditi ac rustici dominis suis præstare tenentur, Gallice *Corvée*. [* Haud scio an bene ; ibi enim de placitis agi videtur ; atque adeo idem forte est quod *Mallum*. Vide in hac voce.] Charta ann. 1235. ex Archivis S. Victoris Massil. : *Item dictus dominus Willelmus compellat homines Ecclesiæ ire ad Malefacta vicinorum suorum, et firmare et litigare in manu sua pro causis civilibus.*

† **MALEFACTURA**, Vitiiositas, Italis *Malefatta*, Gall. *Défectuosité*. Statuta Massil. lib. 2. cap. 40 : *Si sciverint (Draperii) aliquam sarcituram vel Malefacturam in aliquo panno, ea non vendant, nisi eam dicerent, etc.*

† **MALEFACTORIUM**, ut *Malefacta*. Charta Veremundi Regis ære 1070. ex Tabular. Eccl. Lucensis apud Bivarium : *Dicentes quod habebant de illos grande damnum et Malefacturia in Ecclesiis.*

† **MALEFANG**. Vide *Malegano*.

* **MALEFERIATUS**, ab Italice *Maleferito*, Improbus, facinorosus, apud Reines. var. lection. lib. 1. cap. 4. pag. 12.

MALEFERRUTUS, Morbus equinus, in lumbis, vel in renibus dolores inferens, apud Petrum de Crescent. lib. 9. de Agric. cap. 33. ubi Gallicus vetus Interpres *Mauferu* vertit. [*Malferuto* Italis.]

† **MALEFICARE**, Vide in *Maleficus*.

MALEFICIARE, βλάπτειν, in Gloss. Græc. Lat.

† **MALEFICIATI**, Ii potissimum dicuntur qui ex fascinata ligula, ut vulgo fingitur, debitum reddere nequeunt, Galli dicunt : *Noüer l'éguillette*. Bley. Instit. lib. 2. pag. 167 : *Et denique nonnulli vocantur Maleficiati, ut pote maleficio, sive sorte, aut incantatione ad rem veneream inhabiles effecti.*

1. **MALEFICIUM**, Idem quod *Dangerium*, damnum. Vide in his vocibus. Petrus Rex Aragonum in Constitutionibus Catalanæ MSS. ann. 1200 : *Licitum sit cuilibet, ut si invenerit animalia aratoria, sive quelibet alia in suo Maleficio, quod vulgo dicitur Cala (aut Tala) ea liceat capere, et tandiu tenere, donec sibi sit cautum et satisfactum a dominis animalium.* Vide *Talea*.

* Stat. Raim. comit. Tolos. contra hæret. ann. 1233. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 234 : *Item statuimus quod occulta et clandestina Maleficia de communitate civitatum, castrorum et villarum, in quibus seu in eorum tenementis fuerint perpetrata, de nocte vel de die, occulte, sive per incendium, sive per incisionem arborum aut vinearum, vel segetum, vel occisione animalium, vel effusionem liquidorum, vel dispersionem aridorum, aut alio modo, etc.*

* 2. MALEFICIUM, Peccatum quodvis, malefactum. Charta Phil. Pulc. ann. 1306. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 509. r. col. 2 : *De omnibus maleficiis, forisfacturis seu delictis officialium seu ministrorum suorum... tenebuntur respondere.*

* 3. MALEFICIUM, Idem quod Mahamium, membri mutilatio, vel enormis læsio. Charta ann. 1224. ex Tabul. capit. Carnot. : *Cum querela verteretur inter capitulum B. M. Carnotensis ex una parte, et Herveum dominum de Gualardun ex altera, super quibusdam injuriis et Maleficiis, quæ filii dicti Hervei intulerant hominibus ejusdem capituli, quorum filii dicti Hervei quendam excæcaverant et pugno mutilaverant. Mesmontance, eodem sensu, in Instr. ann. circ. 1335. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1622 : *Item, s'il fust que chacun fèrist l'autre de poings, de bastons, ou de pierres, et tellement le maniasit que doute y seroit de corps, ou que telles Mesmontances à l'avis de la loy fussent si grans et si excessifs, que y auroit doute de la mort ou vraisemblable, etc.**

* MALEFICIUS, pro Maleficus, in Stat. crimin. Saonæ cap. 7. pag. 79 : *Maleficii, mathematici, lenones, etc.*

MALEFICIUS, Incantator, divinus, mathematicus, magus. S. Hieronym. in cap. 27. Hierem. : *Maleficos, quos vel veneficos possumus appellare, vel dæmonum phantasmatibus servientes.* S. Augustinus lib. 10. de Civit. Dei cap. 9 : *Qui quasi conantur ista discernere, et illicitis ritibus deditos alios damnabiles, quos et Maleficos vulgus appellat.* Lactantius lib. 7. cap. 17 : *Sed et eos Magi, et ii, quos vere Maleficos vulgus appellat, cum artes suas execrabiles exercent. Quos ob facinorum magnitudinem vulgus Maleficos appellat, et qui Malefici vulgi consuetudine nuncupantur, in leg. 4. et 6. Cod. de Maleficiis et Mathemat. (9. 18.) Adde Edictum Theoder. cap. 108. Leg. Salicam tit. 21. Ripuar. tit. 82. Leg. Longob. lib. 2. tit. 55. § 11. [* Roth. 371.] Capitula Caroli M. lib. 1. cap. 21. Hieronym. in Daniel. cap. 2. etc.*

MALEFICIUM, Magorum ars, in leg. 9. d. tit. Cod. Th. (9. 16.) et leg. 1. Quorum appellat. eod. Cod. (11. 36.)

MALEFICARE, Incantare. Julius Africanus lib. 9. Hist. Apost. : *Ecce enim Maleficiati ab eo Christianos se nunc dicunt.* [De SS. Philemone et Apollonio tom. 1. Martii pag. 754 : *Qua de causa sponsum et decus civitatis nostræ Maleficaveris.*]

† MALEFROZ, vel potius Malefrock, Vulnus aut gravis contusio, Gall. *Meurtrissure*, præsertim in aperta corporis parte, a Belg. *Malen*, molere, et *frock*, percussio, contusio. Consuetud. Furn. ex Tabular. Audomar. : *Malefroz vulnus quod tegi non potest III. libris vulnerato et Comitii sex libris emendari debetur.*

† MALEGANO. Pactus Leg. Sal. edit. Eccardi tit. 32. § 7 : *Si vero quartum digitum excusserit, malb. Malignano, DC. den. qui faciunt sol. 15. culpabilis judice-*

tur. Ubi Eccardus legendum suspicatur *Malephano* vel *malefang*, ut digitus sponsalitiis, sive in quo annulus sponsalitiis geritur, indicetur : a *mahlen* quod Germanis desponsare sonat.

* MALEGRACIARE, Exsecrari, devotare, nostris *Maugréer* et *Malgroyer*. Constit. Carmelit. MSS. part. 1. rubr. 5 : *Statuimus etiam, quod est pudor dicere, quicumque fratres jurare per sanguinem Christi Jhesu, aut per corpus Dei, vel vulnera ejus, aut aliquod ejus membrum fuerint auditi, aut aliqua turpia de Christo, vel ejus matre benedicta, aut de quibuscumque sanctis vel rebus sacris nominare jurando, vel alio modo indecenti, vel Malegraciando Domino præsumperint, etc.* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Maugréer, devotare. Maugréur, devotator.* Lit. remiss. ann. 1472. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 359 : *Adonc print à renier, Malgroyer et despiter Dieu, que se icellui Brochart n'ouvroit tost ledit huis, il le frédroit du corps.* Unde *Maugrément*, Exsecrandum illud juramentum. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 147. ch. 33 : *Duquel serement et Maugrément icellui Marquet s'est repentiz. Vide Malgreare.*

† MALEGRATIBUS, Ingratis, a Gallico *Mâlgré*. Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 837 : *De quo bello Rex Henricus fugiit et exercitus suos seu acies prisionarios cum Principe præfato Malegratibus suis dimisit.* Vide *Malo-grato* in *Creantare*. [* Vide supra *Malz-grates*.]

* MALEIA, pro Melleia, ut videtur, Rixa, quæ non verbis tantum, sed et facto committitur, non præeunte tamen animi deliberatione. Charta ann. 1267. ex Chartul. priorat. S. Oricoli Sindun. fol. 17. r. : *Quod Maleiam, misclam vel forefactum hominum extraneorum, nec aliorum in eisdem memoribus, non habeat de cætero idem dominus... Nos autem ministros nostros pro Maleis, miscla vel forefactis, etc. Vide Mesteia.*

MALEJURUS, Perjurus, in Glossis Arabico-Lat.

* MALEMITTERE, Dissipare, male pendere, Ital. *Malmettere*, nostris *Malmêtre*. Charta Joan. domicelli dom. de Confento ann. 1298. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 53. v. : *Conventum est... quod si contingeret... prædictas res obligatas... comburi, capi, detineri vel deteriorari in aliquo, seu etiam Malemitti, etc.* Privil. mercat. Castel. ann. 1364. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 433. art. 28 : *Nous volons... que se aucuns marchans et gens dudit royaume de Castelle Malmettoient, dissipoient et gastioient aucuns biens des marchandises de leurs maîtres, etc.* *Maumêtre* vero, pro deterior fieri, vulgo *Dépérir*, in Charta ann. 1301. ex Chartul. Mont. S. Mart. part. 4. fol. 88 : *Et se par le défaute de lui,.... lidis manoirs... empiroit ou Maumettoit en aucune maniere, etc.* Hinc *Maumêtre sen veu*, Votum infringere, violare, in Bestiar. Motus. :

D'omms et de femme m'émervell,
Qui chastée a Dieu proumet,
Et puis après son veu Maumet.

* MALENCOLIA. [Melancholia : « Sunt 4. humores in corpore, ut sanguis, colera, fleuma et Malencolia. » (B. N. Ms. lat. 10272, p. 50.)]

† MALENCONIA, pro Melancholia. Chron. Comodoliac. MS. apud Stephanot. tom. 2. Fragg. Hist. : *Deus enim ejus meritis et intercessionibus, a cordibus eorum qui sancte et devote eum postulant, zelotypiæ rancorem et Malenconium era-*

dicat et evellit, et extinguit ardorem luxuriaz. Occurrit etiam apud Murator. tom. 16. col. 795.

† MALENCONICUS, Melancholicus. Vita B. Columbæ Reatinæ auctore Sebast. Perusino, tom. 5. Maii pag. 358 * : *Haudquaquam atrabilis humore fœdabatur, aut inordinato Maleconico virgo, ut pote regulata suprema abstinencia.*

* MALENDRINUS, Latro, grassator, Ital. *Malandrino*. Barel. serm. in festo S. Mart. : *Si vis ire Romam, ubi numquam fuisti, interrogas de via, et tibi dicitur, quod una est plena Malendrinis, qui te occident, si eas per eam; alia est secuta, etc.* Vide *Malandrinus*.

* MALEOLARE, MALLEOLARE, Malleolis agrum conserere. Charta admort. ann. 1415. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 328 : *Facit quatuor denarios Tolos. Nicolaus Martini pro tribus sextariatis terræ et una carterata terræ pro parte Maleolatis... Pro tribus eyminatis terræ Malleolatis, etc.*

* MALEOLLUS, MALHEOLLUS, MALHOLLUS, Novelletum, ager malleolis constitutus, Hisp. *Majuelo*, nostris alias *Mailhol*. Charta ann. 1322. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 126 : *Una pars hospicii in quo morabatur... et unus Maleollus suus ibi, ubi dicitur al Gaudar, et alius Maleollus situs ibi, ubi dicitur al Four-teeulier.* Alia ann. 1325. in Reg. 64. ch. 98 : *Unum Malheolum sive vineam... continentem septem sextariatis terræ, etc.* Infra : *In quodam Mallolio, etc.* Charta ann. 1380. in Reg. 117. ch. 189 : *Item quidam Malholius sive vinea de novo plantata, in quo sunt quatuor quarteriati.* Lit. remiss. ann. 1415. in Reg. 168. ch. 250 : *Ipsa Johanne existente in vinea al Maleollo Pontii Ferrandi, etc.* Alia ann. 1459. in Reg. 188. ch. 56 : *Le suppliant print... son fessouer... pour aler houyer ou fougier en ung Mailhol ou vigne nouvellement plantée.* Vide *Malliolus*.

* MALHOLLIUM, Eodem significato, in Charta ann. 1362. ex Reg. 93. Chartoph. reg. 241 : *Item unum Malhollium... ad census unius eximius ordei.*

† MALEPHANO. Vide *Malegano*.

* MALEQUINUS, Moneta aurea species. Lib. cens. eccl. Rom. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 852 : *In civitate Romana. Ecclesia sancti Egidii juata portam auream, unam unciam Malequinorum singulis annis.* Vide *Meloquinus* et *Molachinus*.

† 1. MALESUASUS, Plauto malesuadus, malus consiliarius. Ditmarus in Chron. apud Leibnit. Scriptor. tom. 1. pag. 367 : *Consultum ei a Malesuasius favoribus quod Argentinz damnum inconstantia impleret.* Passim apud eundem.

* 2. MALESUASUS, adject. Caducus, iniquus. Charta pro S. Mart. Turon. ann. 890. apud Fleureau in Hist. Bles. pag. 202 : *Et sua Malesuasasa repetitio nullum effectum obtineat.*

† MALETA, diminut. a *Mala*. Equestris sarcina, pera vitoria, nostris *Male*. Leges Palatinæ Jacobi II. Reg. Majoric. inter Acta SS. tom. 3. Junii pag. xxxi : *At vero cum nos alibi transferre contingeret, unus ex barbitonsoribus, prout concordabant inter se, portabit Maletam cum vestibus corporis nostri.* Capitulum gener. S. Vict. Massil. MS. ann. 1313 : *Super eo quod lectus Prioris mortui in quo visus est jacere, nobis est successoribus nostris reservatur, declaramus et volumus quod intelligatur de lecto illo quem itinerando portabat in saumerio vel Maleta Prior qui decessit.* Ordinat. domus Dalphini ann. 1340. tom. 2. Hist. Dal-

phin. pag. 392 : *Addimus eis unum barberium, qui roncinum bonum habeat, portetque Maletam et alia necessaria, quæ ad ejus officium pertinebunt.* Processus de Vita S. Yvonis tom. 4. Maii pag. 566 : *Et in Maleta quam portabat retro se ligata, erant multæ litteræ.* Vide *Maletus* et *Maleta*.

* **MALETENGUDA**, Sarti tecti vel culturæ in prædiis rusticis neglectus, Gall. *Mauvais entretien*. Lit. ann. 1388. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 280 : *Probi viri per consules Claromontenses elegendi ad extimandum talas, ... possunt extimare Maletengudas, sive cessationes et falsificationes operum, quæ fiunt per quoscumque homines in prædiis et possessionibus, quæ et quas tenent conductas vel arrendatas, vel quorum et quarum sunt usufructuarii quocumque titulo : ... nam dicæ Maletengudæ, etc.*

* **MALETOLLETTUM**, MALTOLETTUM, Tributum quodvis, quælibet exactio. Pactum inter Venet. et Ferrar. ann. 1230. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 365 : *Et similiter Ferrarienses et omnes alii, qui voluerint, possint ipsam blavam et legumina Venetias deferre, ... sine aliquo banno vel impedimento, seu aliquo datio, teloneo vel Maletolletto.* Aliud inter Raven. et Ferrar. ann. 1221. ibid. col. 435 : *Et quod nulum toloneum sive Maletolletum, excepto de sale, auferatur Ferrariæ.* Mantouste, eodem intellectu, pro *Mautouste*, in Lit. ann. 1262. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 343. *Mautoulu*, in Consil. Petri de Font. cap. 12. art. 3. quod per vim et contra jus sublatum est. Vide supra *Maleblatum*.

† **MALETOLTA**, MALETOTA. Vide *Tolta*. **MALETRACTARE**, Male aliquem excipere, Gall. *Maltraiter*, in *Legge Longobardorum* lib. 1. tit. 6. § 1. 2. lib. 2. tit. 11. § 4. in *Legib. Luithprandi* Regis tit. 93. [* Roth. 41. 42. Liutpr. 120. (6, 67.)] *Litteræ Caroli Regentis* ann. 1359. in *Reg. 90. Chartophyl. regii* Ch. 444 : *Et quandoque ab eisdem inimicis plures ditorum brigandorum vulnerati et Maletractati fuerint.* Mala tractatio, apud Arnobium lib. 4. Tertullian. de Pœnitent. cap. 12. S. Pacianum in Parænesi ad pœnitentiam, Quintilianum declam. 383. Senecam lib. 3. Controv. Curium Fortunat. Rhet. lib. 1. etc.

* *Fourmener*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1368. ex *Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 450* : *Icellui Lotart exst una suer mariée à Jehan le Wette; lequell Jehan la Fourmena par plusieurs foiz et tant qu'il l'afola d'aucuns de ses membres.*

* **MALETRACTATA**, *Vulnus, læsio*. Lit. remiss. ann. 1450. in *Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 39* : *Prædictas dampnificationes et Maletractatas, sic modo præmisso factas, pepercit.* Haud scio an inde *Mautrouz*, pro *Graviter vulneratus, mutilatus* in aliis Lit. ann. 1459. ex *Reg. 190. ch. 54* : *Le curé de Fontaines sur Boutonne ou pays de Poitou... d'une espée persa l'un des bras du suppliant, tellement qu'il en est Mautrouz ou presque impotent.* Vide *Maletractare*.

* **MALETTARIUS**, *Maletarum* seu equestrum sarcinarum artifex. *Johannem Heron Maletarium in vico sancti Dionysii, etc.* in *Memor. H. Cam. Comput. Paris.* ad ann. 1413. fol. 13. r.

* **MALETUS**, ut *Maleta*, Equestris sarcina. Charta ann. 1306. ex *Tabul. S. Petri Carnot.* : *Administrando unum valem cum quodam equo sufficienti, pro equitando cum et coram ipso priore, portando ejus prioris Malelum.* Hinc

equus sarcinarius, Cheval malet, appellatur, in *Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 208.*

* **MALEVANTIA**, *Dominorum jus multo sumendi a subditis res præsertim ad victum necessarias, idem quod Creditia* 6. Charta ann. 1103. inter *Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 361* : *Demandabant baille domini, ut essent per ipsos, de Malevantias, de conducto domini, ut bailli essent per ipsos.* Vide *Mallevantia* et infra *Manlevatio* 2.

* **MALEVOLUS**, MALIVOLUS. [Gall. *ennemi*.

Hinc Galeheri episcopi Colletatur Malevoli, Qui cogitatus animi, Desiderabant perlici.

(Gesta pontificum Cameracensium, pag. 44.)]

† **MALEXARDI**, *Malvecius* in *Chr. apud Murator. tom. 14. col. 914* : *Hac tempestate quorundam Brixiensium filiorum iniquitatis secta adeo pullulavit, ut contra patriam eorum manum levarent. Hos autem Malexardos, et siquidem bene, vocaverunt; semper enim hæc factio Malexarda omnis sævitæ suæ contra civitatem suam arma retorsit. Nam facientibus ipsis Malexardis castella multa civitati sublata sunt, et anno Christi Domini 1242. castrum Pontevii per eosdem Cremonensibus traditum est. Ab Italico male et ardere audere, dicti videntur Malexardi, id est, homines ad malum et facinus audendum projecti.*

* **MALEXARDI**, MALESARTI, MALLEXARTI, Apud Bononienses, Mediolanenses et Brixienses usurpabatur hæc vox ad designandos præcipue perduelliones, qui Imperii partes sequebantur. Confer *cl. Rezasum* in suo *Diz. del ling. ital.* pag. 593., qui vocabulum *Malesardo* inter voces italicæ recenset. *Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 351* : *Statuimus et ordinamus quod nullus possit vel debeat esse potestas bon... qui expulsus fuerit, vel de sua terra exiverit pro Malexardo (Mallexardo '60. — Malesarto '62) pro parte condam domini Federici imperatoris, vel suorum sequatium.* [FR.]

* **MALEXARDIA**, *Facinus* quodvis. *Stat. Placent. lib. 6. fol. 85. v.* : *Ordinamus quod de cætero nulla persona, cujuscumque conditionis existat, audeat vel præsumat destruere domos, vel devastare seu devastari facere aliquam domum in civitate Placentiæ, vel burgis vel suburbis, nec etiam in districtu, occasione alicujus maleficii seu Malexardiæ, nec etiam occasione alicujus maleficii publici vel privati.* Vide *Malexardi*.

* **MALFACTIO**, Αστροβουλία, *Medicis. Garriopontus* lib. 2. cap. 19 : *Lipothymia, i. e. Malefactio, fit ex nimietate aut evacuatione sanguinis, etc.* Idem *lib. 1. cap. 7* : *Primo caput dolet, vertigines capitis patiuntur cum Malfactionibus. Utitur eo non semel, et lib. Symptomatum* cap. 16. quod inscribitur de *Malfactionibus*. Ubi et *malferi* vocem usurpat, ut et *lib. 5. cap. 8*.

* *Glossar. medic. MS. Simon. Januens.* ex *Cod. reg. 6959* : *Malfactio, Upotomia, defectus, sincopsis.*

* **MALFAIRO**, *Scelus, flagitium*; pro *Adulterium* sumitur in *Leg. Lusit. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 11* : *Mulier si fecerit Malfairo viro suo cum homine altero, ... cremetur cum igne, ... et cremetur vir de Malfairo cum illa : si maritus non vult quod cremetur mulier de Malfairo, non*

cremetur vir, qui fecit Malfairo. Vide *Malfarium*.

* **MALFARIUM**, *Adulterium*. Coronatio *Henrici Regis Portugalliæ, apud Anton. Brandeonom lib. 10. Monarch. Lusitan. cap. 13* : *Mulier si fecerit Malfario viro suo cum homine altero, et vir ejus accusaverit eam apud Alvazil, et ipsi sunt boni testes, cremetur cum igne, ... et cremetur vir de Malfario cum illa.* Vide *Misfacere* et *Malfairo*.

† **MALFATICUM**, *Vinum Arvisium, Malvoisium*. *Bernhardi de Breydenbach Iter Hieros. pag. 237* : *In radice Malee est civitas que Malfasia dicitur, juxta quam crescit præcipuum vinum quod nominant Malfaticum, et ab hoc vino transiit vulgus nomen in vinum Creticum, quod nunc per mundum dicitur Malfaticum, quod tamen non est de Malfasia, sed de Creta, vel Candia vel Motona.*

* **MALFIERI**, *Animæ defectionem pati*, Gall. *Se trouver mal*. *Alex. Iatrosoph. MS. lib. 3. Passion. cap. 42* : *Qui autem ex magnitudine inflammationis et de malitiosa febre Malfiunt et deficiunt, etc.* Vide *Malfatio*.

* **MALGA**, *Grex*. *Stat. datiar. Riper. cap. 13. fol. 10. r.* : *Quælibet persona conducens bestias aliquas seu Malgas bestiarum de alieno districtu in districtum dictæ Riperiæ, occasione vendendi eas, etc.* Huc etiam spectare videtur eadem vox ex *Charta ann. 1188. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 79*. ad quam hæret *vir doctus* : *In his autem locis habuit et tenuit dominus imperator per suos nuncios... plenam jurisdictionem, honorem plenum et districtum, scilicet fodrum, placitum, bunna, erbaticum, escaticum, tensas, Malgas, cactas, piscationes, venationes, etc.* Forte Prælatio ex gregibus ovium aliorumque animalium. Hinc

* **MALGARIUS**, *Qui malgas seu greges curat, pastor*. *Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 142. ex Cod. reg. 4620* : *Unusquisque Malgarius tantum suum casuum proprium, redactum ex ejus animalibus et bestiis supradictis, cum dicta licentia, extrahere possit : non autem licitum sit uni Malgario ab alio Malgario... casuum emere, ... et prætextu proprii casei... extrahere.*

* **MALGHESIUS**, *Eadem notione*. *Stat. datiar. Riper. cap. 12. fol. 4. r.* : *Malghesii non arcentur ad solvendum datia pro eorum ustensilibus, causa veniendi pasculatum cum eorum bestiis et causa faciendi casuum vel aliud ex lactincio.*

† **MALGIA**, *perperam pro Mallia*. Vide in hac voce. *Charta Theodorici Abb. S. Martini Tornac. ann. 1330. tom. 3. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 63* : *In signum recognitionis patronatus, in quo sua Ecclesia fundatur, in transitu gloriosissimi S. Martini nostræ Ecclesiæ patroni, unam Malgiam auream octo solidorum Parisiensium fortium valentem, vel valorem ejusdem una cum candela et denario Parisino, ac etiam in die solemnii pretiosissimi Sacramenti unam Malgiam auream cum candela et denario Paris. valore prædicto mittant et offerri faciant.*

† **MALGREARE**, *Exsecranda verba jactare, funditare*, Gall. *Maugréer*. *Statuta Eccles. Meldens. ann. 1483. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 525* : *Qui de Deo vel sacratissima Virgine ejus genitricis Maria aut alio quovis Sancto, eos renegando, despiciendo, Malgreando, aut alias execrabili ter blasphemix verba palam protulerit.*

* **MAL-GUILLELMUS**, *cur ita cognominatus sit Guillelmus, Rogerii regis Siciliae filius, docet Bonincontr. in Hist.*

Sicul. edit. Lamii part. 1. pag. 152: *Hoc modo Guillelmus, qui primo juventutis tempore bonæ indolis regnum ascenderat, paulatim immutatis moribus ecclesiæque hostis factus, se principatu exiit; fueruntque in posterum ejus scelera adeo detestanda, ut omnium flagitiorum facinora superaret. Nihil moderati, nihil sancti, nihil religiosi habebat. Quare ipse mali iniquique hominis nomen accepit, dictusque Mal-Guillelmus.*

† **MALHA**, Annulus catenæ. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex lib. virid. fol. 53: *Quando Malha aliqua ferrea ponitur in catena putei vel alias reparatur, dominus Abbas dicti Monasterii dat reparanti et hoc facienti unam libram panis frumenti ponderis antiqui.*

* A Gallico *Maille*, macula; unde *Tunica malhæ*, thorax hamatus seu maculis contextus, in Charta ann. 1385. ex Reg. 139. Chartoph. reg. ch. 133. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Malha*, Prov. macula, scama. Vide *Macula* 2.

* **MALHEOLUS**. Vide supra *Malleolus*.

* **MALHOLUS**, Malleolus, surculus vitis præsertim. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Malhol*, Prov. Malleolus. Nostris *Marcot* et *Marguot*, vulgo *Marcotte*. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 148: *Marcos*, que l'en appelle planteys de vigne. Aliæ ann. 1397. ibid. ch. 122. bis: *Cellui de Valées comança à dire... que estoient devenus certains Marquos de vigne, que il disoit avoir mis audit hostel*. Charta ann. 1461. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Quod dictus dominus abbas teneatur et debeat dare Malholhos vitium plantandarum suis expensis*. Vide *Malholius*.

* **MALHOLIUS**, MALHOLLIUM. Vide supra *Malleolus*.

† **MALHOLIUS**, Malleolus, surculus vitis præsertim, Gallis, *Marcotte* de vigne, Massiliensibus *Mailhou*, Hispani *Malhojo* vocant quodvis ramale. Charta ann. 1461. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Et quod debeat portare Malholios vitium plantandarum*. *Malhols*, in Charta ann. 1300. pro Communia de Balneolo: *Aliqua persona non sit ausa... colligere Malhols in possessionibus alienis*. *Malleolus*, in Statutis Arel. MSS. art. 36. ut apud Ciceronem. Vide *Mailolus*.

MALHONES. Vide *Malones*.

† 1. **MALIA**, vox Italica, Magia, maleficium, incantatio. Miracula S. Johani. Gualberti tom. 3. Julii pag. 421: *Etiam non hoc duximus prætereundum, quoniam modo quedam mulier de monte Miliario, a dæmone et incantationibus, quas vulgo Malias appellant, S. Joannis precibus fuit liberata.*

† 2. **MALIA**, Idem quod *Mala*, *Male*, *valise*. Statuta Equitum Teuton. cap. 14. apud R. Duellium Miscell. lib. 2. pag. 27: *Sane cum omnis nota proprietatis a religiosis sit evitanda, volumus ut fratres in domo existentes, clausuris et serris et firmaculis in Malis et bissacciis et scriniis careant.*

* **MALIATOR**, Malleator, Gall. *Forgeon*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 91: *Voluitur dicta rota ab aqua per cadentiam ejus super rotam; et est utilissima ad materiam fabricantium ac Maliatorum*. Vide *Malleator*.

MALIBARBIS, σπανοπάγων, in Glossar. Græc. Lat. Glossæ Lat. Gr.: *Malebarbis*, σπανόν. Leg. σπανοπάγων. Suidas: κακογένεος, σπανοπάγων. Ita *Malebarbis* idem valet ac *malebarbus*. In iisd. Glossis MSS. sub lit. E. επαναπάγων, *Malibarbis*,

id est, qui barbam habet in malis seu genis.

† **MALICIDA**, Qui malos occidit. S. Bernardus Edit. Mabill. in Exhort. ad Milit. Templi tom. 1. col. 546: *Dei etenim minister est ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Sane cum occidit malefactorem, non homicida, sed (ut ita dixerim) Malicida, et plane Christi vindex in his qui male agunt, et defensor Christianorum reputatur.*

MALICORDIS, πονηροκάριος, πονηρόφυκος, in Glossis Græc. Lat.

* **MALICOTONUS**, [Arboris species: « Posuit septem baculos sive fustos videlicet ramorum, mirti, salicis maligne nati, *Malicotonorum*, celsi et lauri. » (B. N. ms. lat. 10272, p. 138).]

* **MALIDUS**, *Emollitus*, *effractus*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. Vide supra *Malazare*.

* **MALIGANITAS**, pro *Malignitas*, malitia, improbitas, nostris *Malignosité*. Stat. crimin. Saonæ cap. 4. pag. 5: *Ex quo usu sæpe compertum est, multos ob paupertatem, nonnullos vero inimicorum suorum Maliganitate, aut etiam judicum injuria timentes, cum in judicium vocati essent, etiam quod innocentes forent, non fuisse auios in judicio comparere, etc.* Sent. MS. ann. 1445: *Se il treuvent la chose estre ains, que ce ne soit point advenu ou perpétré par Malignosité ou hayne, etc. Malamour*, pro *Malevolentia*, in Lit. remiss. ann. 1388. ex Reg. 133. Chartoph. reg. ch. 172: *L'exposant qui n'avoit envers eulz aucune malivolence ou Malamour, etc. Malvetic*, in Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 260. Vide infra *Malvestat*.

MALIGAVEL. Vide *Sommerum* in *Tractatu de Gavelkynd* pag. 27.

* **MALIGINOSUS**, *Eger*, valetudinarius, Gall. *Malingre*; *Malingeux*, in Lit. remiss. ann. 1387. ex Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 252. *Maligeux*, in aliis ann. 1396. ex Reg. 150. ch. 108. *Mirac. S. Domin. tom. 1. Aug. pag. 662. col. 2: Apud Novum-castrum in Braio quedam mulier, nomine Ydonia, habebat quemdam puerum masculum, qui erat Maliginosus et gravis mirabiliter ad educandum.*

MALIGNARE, Idem quod *Gallicum Meaigner*. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 11: *Qui ordinatum occiderit, vel Malignaverit, emendet ei sicut rectum sit.* [Vetus Consuet. Andegav. cap. 162: *Saucum Malingneux qui puisse montrer Mehain evident, etc.*] Vide *Mahamium*.

† **MALIGNARE**, *Nocere*, in Epist. Alani Aurigæ de Detest. belli Gall. edit. Duchesn. pag. 481: *Malignandi prava semper industria vices æquitatis assumit, ut cum nomine placeat, re noceat.* [*] *Et ne aliquibus Malignare volentibus occasio tribuatur... præsentis litteras sigillorum nostrorum suffragiis fecimus roborari*, in chart. Marchion. Brandenb. ann. 1280. apud Gercken. Cod. Diplom. Brandenb. tom. 2. n. 202. pag. 353.]

* **MALIGNATIO**, [Méchanceté: « Dolis et obscuris Malignationibus ipsum ample inherentem denuntiant. » (B. N. ms. lat. 16089, f. 103°).]

MALIGNUS, Diabolus, qui scriptoribus Ecclesiasticis passim *Malus* dicitur. Nostris vulgo, *le Malin esprit*. Commodianus Instn. 59:

Vincite Malignum, pudicæ femine Christi.

Arnoldus Abb. Bonæ-Vallis de Oper. sex dier. de Paulo Apost. pag. 97: *De regula quoque conjugii et castitatis, de idololatris multa ibi proponit et discutit, in quibus et elisum et elidendum caput Maligni*

ostendit. Supra *Malignos spiritus* vocat. *Malignus hostis*, apud Petrum Damiani lib. 6. Ep. 33. Epitaphium Theodulfi Aurel. Ep.:

Pro dolor! hunc pepulit propria de sede Malignus.

Occurrit apud Abdiam Babylonic. lib. 3. Histor. Apostol. pag. 33. Gregorium Turon. de Gloria Confess. cap. 55. in Vita S. Liudgeri Episcopi Mimigard. n. 20. in Gestis S. Theotonii n. 4. apud Ughellum tom. 4. pag. 1288. etc. Vide *Malus*, *Iniquus*, *Inimicus*.

MALILOQUIUM, Detractio. Cæsarius Arelatensis Serm. 3: *Melius est huic, quam illi, qui fratrem paululum ab aliquo contristatum non tam solatio suo porrecta manu non sublevat, sed titubantem sicut parietem inclinatum, Maleloquorum impulsu adjuvat ad ruinam, etc.* Leges Henrici I. cap. 10. de Criminibus contra Regem: *Infidelitas et proditio, quicunque despectus vel Maliloquium de eo.*

* *Mespartiance*, in Bestiar. MS.: *Pour amour Dieu vos demandon de la Mespartiance pardon. Mespartier*, Qui temere aliquid in medium profert, in Cons. Petri de Font. cap. 11. art. 8. pag. 89. Confer *Maudit* in *Maledictus*.

MALINA, MALINEA, Oceani incrementum; æstus maris turgidior, et majore aquarum cumulo in littus profluens, *Ledoni* contrarius, qui æstus est maris languidior et remissior. Papias: *Malina, crescens æstus maris*. [Beda lib. 1. de Nat. rerum cap. 29: *Omnes cursus maris in ledones et Malinas, id est, minores et majores æstus dividit.*] *Chronicon Fontanellense* cap. 1. n. 6: *In quo scilicet fluvio (Sequana) ex infinito Oceano sive mari Britannico vini æstus diurno nocturnoque tempore sibi invicem compugnantes occurrunt: ut versa vice alveus potius retrorsum converti, quam ad ima videatur fluere. Talique cum impetu tempore Malinæ accedunt, ut super millia quinque, aut eo amplius, et sonitus nunc maris ejus humanas repercutiat aures, et aspectibus intuentium ceu farus altissime lympham ejusdem penetret alvei.* Vita S. Maglorii Episc. Dolensis cap. 25: *Malina incredibilis subito accessit, et parvulos cum navi citissime portavit.* Vita S. Hermelandi Abbatis n. 14. de insula Antro: *Quæ in medio Ligeris sita, se undique a quatuor cæli plagis circumdantium alto sublimatur vertice, per mediam sui longitudinem montuosa, omnes inundationes Ligeris ab Oriente aliquoties ubertim effluentes, et Oceani maris ab Occidente bis per singulos menses eructantes dispicit Malinas, etc.*

Ex quibus satis perspicuum videtur, *Malinam* non esse refluxum maris, qui uno eodemque die bis quotidie, (quod opinati sunt Thomasius et alii) sed æstum maris vehementiorem, qui certis diebus secundum Lunæ affectum in littus prorumpit, quod vulgo dicimus *la haute marée*. Unde in Glossario Saxonicæ Ælfrici Hea-h-flo-d, i. plenus maris æstus, ad verbum, *alta maris inundatio* redditur.

* *Quasi Maris lineam, eo quod accessus recessusque maritimi hic statio sit*, inquit Corn. Van Gestel in Hist. sacr. et prof. archiep. Mechlin. tom. 1. pag. 1.

Inde urbi Mechliniensi in Brabantia, quam veteres aliquot Scriptores, et Galli *Malines* vocant, nomen inditum quidam arbitrantur, idque ex Vita S. Rumoldi urbis Patroni augurantur, apud Mola-num 1. Jul.: *Eo pervenit, ubi Scaldis fluvius in mare se exonerat, naturaque juxta Lunæ curriculum labitur ac perfluit, hoc*

est, *Mechliniam*, ubi *fidei rudimenta plantavit*. Atque ut urbis Malinensis a *Malinis* appellationem sumpsit, ita vicina, Lyrensis, *Ledo* in veteribus Chartis et Auctoribus dicta legitur, ut a maris fluxu hæc nomina indita supradictis oppidis probabile sit, quæ est Molani sententia. Vide *Ledo*.

† **MALINGONIA**, vox Italica, Melancholia. Acta S. Bertrandi tom. 1. Junii pag. 794: *Et eidem exponerem et lamentarem infirmitatem ipsius filii mei, ac dolorem et Malinconiam, quos ob hoc sustinebam*.

MALINGRERIUS. Michael de Platea, apud Rocchum Pirrum in Archiep. Messan. sub ann. 1347: *Et extortis clavibus a Malingrerio, dictum Patriarcham fortiter increparunt*. Ubi Pirrus annotat, *Malingrerium olim dictum, qui hodie Sacrista est*.

† **MALINQUINARI**, Melancholia, tristitia affici. Miracula S. Zita tom. 3. Aprilis pag. 520: *Et sæpe sæpius diu noctuque ultra modum videbat eam Malinquinari et vexari*.

† **MALIOLOUS**. Vide *Malliolum*.

* **MALISCHALCHUS**, [Ut *Mariscalcus*: « Excellenti et egregio domino, domino Jacchetto, *Malischalcho* regni Cipri. » (Pise, Arch. stat. Reg. di lettere degli Auziani n. 5. fol. 185. 15 mai 1372).]

* **MALISCHALKUS**, Equiso, Ital. *Maliscalco*, idem qui *Marescalcus*. Vide in hac voce. Protocol. de Reform. eccl. tom. 1. Conc. Constant. part. 10. pag. 603: *Item habeant Malischalkum nobilem, justum et honestum, etc.*

MALISOLA, [Festum Manichæorum.] Vide *Bema*.

MALITAS, pro *Malitia*, in Glossis vett. *xaxia*. Occurrit in leg. 5. D. Quod metus causa. (4, 2).

1. **MALITIA**, Fraus, *malum ingenium*. Bulla Honorii III. apud Ughell. tom. 1. parte 1. pag. 822: *Reservato jure evundi et redeundi cum suis necessariis ad Gottifredum et filios per dictam terram sine Malitia*. Hinc apud Senec. Epist. 31. *Malitia* virtuti opponitur. [* *Inviolabiliter observare, dolo, fraude et aliis Maliciis seu versuciis exclusus penitus, etc.* in chart. ann. 1293. apud Haultaus. Glossar. German. col. 547. voce *Funde*.]

* *Malice*, eodem sensu, in Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 404: *Pourquoy nous, qui ne voulons souffrir telles fraudes et Malices estre faits ou prejudice de nous et de nostre peuple, etc.* Hinc *Maligner*, pro *Fallere, decipere*, in Assis. Hierosol. cap. 68: *Se le seignor veaut ouvrir en bonne foi, ... rendre le doit, se il ne veaut Maligner*.

† 2. **MALITIA**, Depredatio, injustitia. Edictum Pistense ann. 864. cap. 7: *Audivimus etiam quia hujusmodi leves homines in aliis Comitibus depredationes et injustitias faciant, et ad Comitatum in quo commanent, et in illas Malitias non faciunt, factis Malitiis in aliis Comitibus veniunt*.

3. **MALITIA**, Maleficium, incantatio, veneficium, apud Sextum Platonic. lib. 2. de Medicina animalium cap. 2. Locum vide in *Medicamentum*.

4. **MALITIA**, Vexatio, afflictio, ut in illo Evangelii: *Sufficit diei Malitia sua*. Tertullian. lib. 2. adv. Marcion. : *Malitiae apud Græcos interdum pro vexationibus et lesuris, non pro malignitatibus ponuntur*. Hieronym. Epist. 47. ad Aman-dum: *Kaxia, quam Latinus vertit in Malitiam, apud Græcos duo significat, et Malitiam et afflictionem, quam Kaxiōw Græci dicunt, etc.* [Vita S. Barbatiani

apud Murator. tom. 2. pag. 197: *Quod dum in auribus ejus continuo personatum fuisset, sana effecta est et abiit in domum suam sanissima, tanquam si nullam habuisset Malitiam.*] Ita *Malitia corporis*, apud Alypium Antioch. seu Auctorem Descript. Orbis cap. 1.

MALITIA. Statutum 2. Westmonasteriense cap. 46. ubi de Marescalli Regis juribus in hominibus Baronum: *Et si forte ad homagium nihil ceperit, ad Malitiam suam capiat, id est, sibi imputet*.

* **MALITIOSA FEBRIS**, Gall. *Fievre maligne*, Acuta, apud Alex. Iatrosoph. MS. lib. 3. Passion. cap. 42.

* **MALITIOSE**, Malo animo. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 314: *Dictus Girardus de verbis procedens ad verbera, ... Malitiose irruit in dictum exponentem*.

MALIVOCUS, apud Anastasium in Hist. Eccl. ubi Theophanes *δυσώφυτος* habet.

* **MALIVOLENTIA**. [« Teneret dictum castrum quamdiu esset in *Malivolentia* Aymari de Pictavia. » (Chevalier, Inv. Archiv. delphin. n. 164, an. 1267).]

MALIVOLUSUS, *Malignus*, *κακόβουλος*, in Glossario Græco-Latino.

MALIVOLUS, Diabolus. Acta purgationis Cæciliani: *Per Malivoli intercessum, qui vult animas justorum a via veritatis avertere. Vide Malignus*.

* **MALIUS**, Malleus, Ital. *Maglio; Malh, malleus, tudes*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 151: *Postea cum alia securi incidatur catena, ipsa percussiente, vel cum Malio ferreo*.

† **MALI-USUS**, Exactiones contra jus inductæ. Tabular. Solemniac.: *Ad nichilum redigebat locum cum suis confribus pro Malis-usibus quos accipiebat injuste*. Vide *Tolla*.

MALIXIA, Quæ et *sarcula*, vitis species, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

† **MALLA**, pro *Malia* vel *macla*, Hama thoracis, nostris *Maille*. Computum ann. 1336. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 278: *Item pro paribus duobus de arnense de Malla, unc. III. tarens. vi. Vide Macula 2*.

MALLARDUS, Anas masculus, Gallis, *Malard*, in Chronico Willel. Thorn cap. 32. pag. 2010. Perperam *Mathlardus*, pro *Malhardus*, in Charta laudata in voce *Cercella*. Le Roman de *Garin* MSS.:

Grues et gentes orent à leur plessir,
Et venoient et Mallart et perdis.

[Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislin:]

Deux chapons et une grosse oie,
Si ot et Malart et pluvions,
Et blanc vin qui fut de Soissons.]

† 1. **MALLARE**, MALLATIO, MALLATURA, etc. Vide in *Mallum*.

* 2. **MALLARE**, *Marla*, seu marga agros stercoreare, pinguefacere, nostris etiam *Maller*, pro *Marler*. *Maleys* vel *Malleys* appellatur id omne, quo agri stercoreantur, in Lit. remiss. ann. 1456. ex Reg. 183. Chartoph. reg. ch. 194: *Comme les supplians menoient du Maleys... pour faire du labour, lequel Malleys ilz prenoient en une marre*. Charta ann. 1274. in Lib. nig. 2. S. Vulfr. Abbavil. fol. 66. r.º: *Debet dictas terras Mallare infra festum omnium Sanctorum proximo venturum, et totum stercus, quod faciet apud Raimviler, debet ponere super dictas terras. Doit Maller toutes les terres*, in alia ann. 1285. ibid. fol. 68. v.º. Vide *Malleria* et *Marla*.

* **MALLATA**. Vide infra *Mallata*.

† 1. **MALLEARE**, MALLEATIO. Vide *Malleus* 1.

* 2. **MALLEARE**, ut *Mallare*, ad *mallum* citare, in jus vocare. Judic. ann. circ. 873. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 7: *Sic interpellavit vel Malleavit homine (sic) nomine Uniforte, qui est mandatarus Daniel abbate*. Vide in *Mallum*.

MALLEATOR. Gloss. Græc. *συροκόπος*, *Malleator*. Genes. 4. 22: *Tubalca, qui fuit Malleator*. Job. 41: *Malleatoris incus*. Acta S. Anastasi Persæ Mart. cap. 1: *Divertit ad quemdam Christianum Persam Malleatorem*. [Adde *Lambertum Ardens*. pag. 258.]

† **MALLEBERGUM**. Vide *Malbergium*.

† **MALLEENSES**. Vide *Mallum*.

† **MALLENTA**, *Plegium*, ut videtur, *vadimonium*; de *recredentia* quippe servorum hic agitur: porro quando quis homines suos repetebat, ii statim coram iudice servos se profitebantur, aut vade dato id se professuros spondebant. Vide *Recredere*. Forte etiam *Mallenta* est jus aliquem ad *mallum* citandi. Vide *Mallum*. Litteræ Eduardi II. Regis Angl. ann. 1314. apud Rymer. tom. 3. pag. 505: *Propter quod eadem Margareta ex causis prævis (et præcipue pro eo quod in Curia nostra S. Severi recredentia, vel Mallenta quorundam hominum suorum, per Senescallum laudatum arrestatorum, ex parte præfate Margareta ibidem petita, in casu videlicet ubi recredentia vel Mallenta, secundum foros et consuetudines partium illarum, dari debent, denegatæ fuerunt) ad Curiam Franciæ appellavit, sicut eadem Margareta nobis significavit, etc.* Vide *Mallare* ad *servitium*, in *Mallum*.

† **MALLEOLI**, vocantur non solum parvi mallei, sed etiam ii, qui ad incendium faciendum aptantur. Festus. Nonius: *Malleoli, manipuli spartei pice contacti, qui incensi aut in muros, aut in testudines jaciuntur*. Adde *Vegetium* lib. 4. cap. 18. Vide *Carolus de Aquino* in *Lexic. milit.*

* **MALLEOLLUS**, *Novelletum*, ager *Malleolis* consistit. Charta pro monast. B. M. de Bolbona ann. 1364. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 78: *Item et quandam petiam vineæ sive Malleollorum;..... in qua petia sunt circa sexdecim sextariatas Malleollorum*. Vide supra *Malleollus*.

MALLEOLUM, Falconariis est sacculus quidam lineus, capax longitudinis et grossitie corporis falconis recens capti, perforatus ex utraque extremitate, ita ut caput et cauda per utrumque foramen libere transeat, ut falco sine læsione domum transferri possit. Vide *Fridericum II. imp.* lib. 2. de Venat. cap. 44.

† **MALLERIA**, Fossa, unde eruitur *marla* seu marga, Gall. *Marniere*. Charta Mathæi de Roia ann. 1226. ex Tabular. Corbeiensi: *Dedi eis... novem similiter sextariatas terræ mææ propriæ in pluribus campis tam citra aquam de Margellis quam ultra, et Malleriam de Eskenfol, in qua meum habeo usugium*. Vide *Marlaræ*.

* Alias *Malliere*. Charta ann. 1217. in Chartul. S. Petri Insul. sign. *Decanus* ch. 132: *Venditionem trium bonariorum terræ, jacentium juxta Malleriam Bavain, ad jurisdictionem nostram spectantium factam... concessimus*. Occurrit præterea in Ch. ann. 1271. ex Lib. nig. 2. S. Vulfr. Abbavil. fol. 95. r.º. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 423: *Icellu Polart... avoit esté occis et mis à*

mort ;... et par lesdiz malfaiteurs avoit esté porté et geté en une Mailliere. Vide supra Mallera 2.

* **MALLETA**, Pera viatoria, Gall. Malle. Chart. Joan. duc. Burgund. ann. 1409. apud Schoepflin. in Alsat. Diplom. tom. 2. pag. 317. num. 1256 : *Una cum equis, harnesiis, equitaturis, Malletis, auro, argento, etc.* Vide Mala, Mallet et Maletus.

† **MALLETI**, Gall. Maillotins, a malleis quibus dimicabant, sic dicti seditiosi quidam sub Carolo VI. Rege Franc. ann. 1413. Vita Clementis VII. PP. apud Bosquetum : *Eodem fere contextu quo et præmissa invaluerunt, eis similia cives Parisienses machinati sunt attentare : quorum directores et promotores esse decreverant illos qui Malletores seu Malleti vulgariter nominantur : sed eis deductis ad notitiam Regis, quotquot ex eis culpabiles inventi sunt, morte damnati, aut bonis spoliati, aut in exilio damnati fuerunt.* Rabelais lib. 4. cap. 36 : *Et à bon droit est jusques à present de prudence grandement loué Charlys Roy de France, sixieme de ce nom, lequiel retournant victorieux des Flamans et Gantois en sa bonne ville de Paris, et au Bourget en France, entendant que les Parisiens avec leurs Maillots, dont furent surnommés Maillotins, estoient hors la ville issus en bataille, jusques au nombre de vingt mille combattans, n'y voulut entrer.* Vide Menagii Origin. Gall. in voce Maillotins, et infra Malleus.

* Horum originem nominisque rationem prodit Ordinato ejusd. reg. ann. 1382. 27. Jan. ex Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 73. v. : *Comme assez tost apres le trespassement de nostre tres cher seigneur et pere, que Dieux absoille, les aides, qui à son temps avoient cours en nostredit royaume pour la défense d'icelui, et mesmement en nostre ville de Paris, eussent été abatus de fait et mis au néant par certaine commotion de peuple faite à Paris par plusieurs gens de male volenté et desordonnée, et les boistes de nos fermiers abatus et despéciez ; et depuis ce en l'année dernièrement passée, les bourgois, manans et habitans de nostredite ville, ou a plus grant et saine partie d'iceulx, nous eussent accordé avoir cours en nostredite ville de Paris pour la défense de nostre royaume certains aides communs,.... plusieurs des manans et habitans de nostredite ville,.... pour empêchier le cours desdiz aides,.... se feussent asemblez es halles de nostredite ville et y tué et murtry aucuns qui estoient ordonnez et commis sur le fait desdiz aides... Et apres se feussent transportez en la maison de la ville et d'icelle rompu les portes, huys et coffres, et prins grant quantité de Maillez qui y estoient, lesquelz Hugues Aubriot jadis prevost de Paris avoit fait faire du commandement de nostre tres cher seigneur et pere, que Dieux absoille : et aussi eussent tué et murtry aucuns de nos officiers... Et avecques ce aient fait, commis et perpétré plusieurs autres desobéissances, rebellions, monopoles, crimes et malefices,.... depuis ledit premier jour de Mars jusques au Dimenche second jour de ce présent mois de Janvier que nous venimes en nostredite ville de Paris. Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 123. Chartoph. reg. ch. 120 : *Le premier jour de Mars l'an 1381. que la commotion fut à Paris,.... de ceux qui couroient lors parmi ladite ville de Paris, que on dit Maillés. Dehinc quibus factiosi, Maillés inncupati, ut colligitur ex aliis Lit. ann. 1397. in Reg. 152. ch. 286 : *Lequel sergent dist que c'estoit***

grant dommage que lesdis de Dieppe n'avoient les testes coppées,.... qu'ils n'estoient que hareuleux, traitres, rebelles à nous et faux Maillés.

MALLEVANTIA, Idem quod *Creditio*, quasi mala levatio, seu ablatio. Liber Mirabilis, seu Tabular. Abbatiae Conchensis in Ruthenis cap. 59 : *Et si ibi mercatum factum fuerit, retineo Mallevantiam usque ad quindecim dies ; et si non reddidero usque ad quindecim dies, non amplius mihi credat.* Vide *Credentia*, *Creditum*.

* **MALLEVATUM**, Cubiculum altius, subtegaleanea contabulatio, Gall. Galeatas, ut videtur. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 78. ex Cod. reg. 4621. fol. 40. v. : *Ipsi superstites teneantur... retinere intra muros ditorum carcerum in Mallevato vel granario omnes et singulos carceratos.*

* **MALLEVERIUM**, Italis, *Malleveria*, Fidejussio, sponsio. Stat. pro castro Castil. ann. 1371. ex Cod. reg. 5376. fol. 85. v. : *Habere debeat dictus potestas..... duos notarios, unum videlicet ad Malleveria, et alterum ad damna data.*

1. **MALLEUS**, inter arma dimicantium : *Clava forte, vel potius gladius ipse.* Gesta Philippi III. Fr. Reg. ann. 1279 : *In quodam illorum tyrocinorum Comes Clarimontis... armorum pondere prægravatus, et Malleorum ictibus super caput pluries et fortiter percussus in amentiam decidit.* [* Quid sit Malleus haud obscure innunt. Lit. remiss. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 104 : *Lui oster ou fist oster par ceulx qui en son aide furent venuz un baston, nommé Mail de plonc.* Vide supra Maillhetus.] Hinc

MALLEARE, Malleo seu gladio dimicare. [Sallas Malaspinae lib. 3. Rer. Sicul. apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 278 : *Ex hoc quidem vulnere se in altum dextrarius erigens sessorum casualiter excussit ad terram, quem illico ribaldi excutum arma innumeris ictibus Mallearent.*] Willel. Britto lib. 11. Philipp. :

... Dum multiplici latus undique Malleat ictu
Hostilis rabies.

[Mailler, pro malleo seu clava percutere. Le Roman de la Rose MS. ubi de viro qui uxorem suam fuste cædit :

Ains fiert et frappe et roille et Maille,
Et celo bret, crie et baaille.]

Vide *Martus*.

† **MALLEARE**, Malleo contundere. Lambertus in Hist. Comitum Ardensium apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 566 : *Sed cum per angustissimam semitam ad sonitum proditorum in quercum Malleantium, quasi ad sonitum ascie rustici quercum abscondentis, solus cum solo properaret, etc.* Vita B. Lidwinæ tom. 2. Aprilis pag. 314 : *Sane igitur Lidvina... mira Domini dispensatione, sub manu summi fabri adhuc Malleanda.* Adde Vitam S. Bernardini tom. 5. Mail pag. 284. et Chr. Petri Azarii apud Murator. tom. 16. col. 390.

* *Nostris Mailler et Maller.* Joan. de Trokelowe in Annal. Eduardi II. reg. Angl. pag. 26 : *Adeo ut lancearum cuspidibus ex omni parte sui corporis applicatis, impingentibus hinc inde diversis, ad terram prosternitur, et caput ejus clavibus hostium undique Malleatur, donec animam cum sanguine suo pedibus equinis exalaret.* Le Roman du Chevalier Délibéré MS. :

Tant ont féru et Maillé
Chacun d'eulx, sans faire reprise,
Que le plus sain fu meshaigné.

Mirac. MSS. B. M. V. lib. 1 :

N'i a celui qui no l'assalle,
Cascuns le fiert, cascuns le Malle, etc.

Lit. remiss. ann. 1471. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 110 : *Iceului le Douche s'eforça de prandre le suppliant à la gorge et le vouloit Maller. Ubi Maller proprie est Molestiam inferre, multare. Vide in Malleus 1. et Marritio.*

† **MALLEATIO**, Mallei percussio. Epistola Innocentii IV. PP. apud Mabill. Supplem. Diplom. pag. 101 : *Nuper siquidem contigit alterum bullæ nostræ tyarium, quo veneranda videlicet Apostolorum Petri et Pauli capita exprimuntur, jam attritum innumeris Malleationis diutinæ percussuris, etc.*

MALLEI JOVIALES, Saxo Grammaticus lib. 13. Hist. Danicæ pag. 236 : *Magnus inter cætera trophæorum suorum insignia, inusitati ponderis Malleos, quos Joviales vocabant, apud insularum quandam prisca virorum religione cultos in patriam deportandos curavit. Cupiens enim antiquitas tonitruorum causas usitata rerum similitudine comprehendere, Malleos, quibus cæli fragores fieri credebatur, ingenti ære complexa fuerat, aptissime tantæ sonoritatis vim machinarum fabrilium specie imitandam existimans.* [* Vide Grimm. Mythol. Germ. pag. 122.]

MALLEUS THORONIS, Vide Monumenta Danica Olai Wormii lib. 1. pag. 93. Janus Dolmerus ad Jus Aulicum Norvegicum vetus pag. 499 : *Antiquissimus hic Septentrionalium mos fuit, signo aliquo Conventum indicare. Sic apud Islandos adhuc gentiles Conventus habendi signum Cestra et Malleus Jovis, Hamar Thors. Sed post annum millesimum, cum jam in fidem Christianam jurasset, Crux lignea adhibebatur, quam quilibet Colonus ad suum vicinum perferret, causa et loco Conventus indicit, cujus signi intermissi aut neglecti certa poena daretur.* [Vide Stephanium ad Saxonem pag. 250.] [* Et Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 162.]

† 2. **MALLEUS**, f. pro Moletrina papyracea, Gall. *Moulin à papier*, quia malleis linteorum quiscuiliæ conteruntur et macerantur, unde conficitur charta nostra vulgaris. Charta Roberti Comit. ann. 1284. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 134 : *Nec permittemus edificari a nobis seu ab aliquo alio aliquod molendinum batifoll seu gaus seu Malleos infra confines superius nominatos.* Alia ejusdem Roberti ann. 1285. ibid. pag. 135 : *Quæ eadem universa et singula præmissa nos eisdem religiosis et eorumdem ecclesie donavimus... ad tenendum et possidendum ut rem suam perpetuo, ad edificandum et rædificandum, Malleos et piscarias quascumque ad piscandum.*

3. **MALLEUS**, Equorum morbus, de quo multa Vegetius lib. 1. Artis veterin. cap. 2. et seq. Adde lib. 3. cap. 23. et Meursium in Mælic.

* 4. **MALLEUS**, Diabolus, apud Gregor. M. tom. 1. pag. 1125. et S. Hieron. Vide Grimm. Mythol. Germ. pag. 559.

* **MALLEXARTI**, Vide *Malexardi*. [Fr.]

1. **MALLIA**, Monetæ species apud nostros, quo nomine aureas quasdam monetæ appellatas docemus in Dissertatione de Nummis Imperatorum Byzantinorum. Maxime vero ita appellantur minutiores monetæ, quarum duæ pro uno denario computabantur, ut est in Chartis ann. 1306. et 1309. in Probat. Hist. Castilionensis pag. 98. 192. Vide *Masculi* et *Moneta*.

* In usu quoque fuit apud externos.

Une maille au chat, in Lit. remiss. ann. 1449. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 690. *Trois mailles d'or au chat*, in aliis ann. 1451. ex Reg. 184. ch. 149. *Une maille postulat*, in aliis ann. 1468. ex Reg. 195. ch. 80. *Maille de Rin*, in Lit. ann. 1405. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 64. et in Lit. remiss. ann. 1459. ex Reg. 189. ch. 378. *Maille de Hollande*, in Chartul. Corb. sign. *Ezechiel* ad ann. 1419. 20. Mart. fol. 75. v. : *Six cens soissante trez Mailles de Hollande, qui valent les iij. mailles deux couronnes d'or de Franche*. Rursum ad ann. 1421. fol. 149. v. et ad ann. 1423. fol. 202. r. Vide infra *Medala*.

¶ 2. **MALLIA**, Idem quod *Macula*, *Maille*. Litteræ Eduardi IV. Reg. Angl. ann. 1474. apud Rymer. tom. 11. pag. 841 : *Manceas, gleyves et Mallias, ac omnia alia*. Iterum occurrit in aliis ejusdem Regis Litteris ann. 1481. apud eumd. Rymer. tom. 12. pag. 140.

¶ **MALLIARE** MONETAM, Cudere, fabricari, *Battere monnoye*. Charta Alberti Romanorum Regis pro Leodiensi Episc. ann. 1299. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1405 : *Permittimus ut idem Episcopus monetam, quam ab Imperio tenet in feodum, cudere, Malliare, sive fabricare debeat in sua diocesi, in æquivalentia et pondere, in quibus viciniore Episcopi... cudi faciunt*.

* **MALLIATA**, **MALLATA**, Hama thoracis, Ital. *Maglia*, Gall. *Maille*. Charta ann. 1230. apud Cl. V. Garamp. in Disser. 7. ad Hist. B. Chiare pag. 231 : *Paria caligarum ferri, corretti, Mallata, etc.* Invent. ann. 1240. ibid. pag. 233 : *Item unum collare ferri ad bacan. Item unam Malliatam*. Testam. ann. 1347. ibid. in Ind. pag. 510. col. 2 : *Pietro Acapiti... unum corellum et unam Malliatam, quam habemus nos*. Vide *Macula* 2.

* **MALLIDICUS** LOCUS, Ubi *mallum* seu placitum tenetur, idem quod *Malbergium*. Vide in hac voce. Charta Otton. I. imper. ann. 947. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthelm* pag. 282. col. 2 : *Iustitiam de familia reddat vel exigat infra comitatum in Mallidicis locis*.

* **MALLINUM**, ut *Ciminile*, *vas aquaticum ad manus*, *Bassin*, *Prov.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide *Malluvia*.

MALLIOLUS. Charta Pontii Comitis Emporitanni ann. 1063. in Appendice ad Capitul. Reg. Franc. n. 149 : *Vel ipsam malam, quæ dicitur Silva sancti Romani, sicut terminat de parte Circi in Malliolo S. Petri præscripti, et descendit per ipsam serram, etc.* Infra : *Descendit usque ad ipsas palumbarias, sicque conjungitur usque in ipsa villa via de ipso Malliolo*. Hispanicum forte *Majuelo*, [Novelletum, nostris *Jeune plant*, *vigne nouvelle* ; quæ conjectura admodum firmatur ex locis mox laudandis.]

¶ **MALIOLOS**, Eadem notione, in Placito habito Albæ ann. 878. inter Instr. tom. 1. novæ Hist. Occitan. col. 135 : *De illas vero vineas et Maliolos, quos jam dictos Fulcrada hedificavit super ipsum territorium, a suis partibus obtineat, et donet ad dictos jam heredes alium tantum terræ, quantum eo die et ipsis vineis et Maliolis ipsis advenire debuisset*. Testament. Adalaidis ann. 978. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 96 : *Villa Bajas, cum ipso termino teneat Guadaldum dum vixerit, exceptis ipsis Maliolos quos alii ibidem plantant. Et cum factum fuerit cœnobium S. Salvatoris, post mortem Guadaldi, cum omni integritate illic remaneat ; et si factum non fuerit illud monasterium, remaneant ipsas vineas*

quæ ad meam partem veniunt in ipsa villa ad custodem atque clavigerum S. Pauli, qui illud altare custodit. Vide *Malones*.

* **MALLIUM**, metaphorice, pro Opus, labor. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 10 : *Unde dux batallie levi Mallio campum hostium adeptus fuerit*.

MALLO, *Inflatus tuber est sine dolore*, in articulis vel genibus equorum. Veget. lib. 2. Art. veterin. cap. 48.

¶ **MALLOBERGIUM**. Vide *Malbergium*.

* **MALLOLIUS**. Vide supra *Maleollus*.

MALLONES, *μαλλοί* Græcis, Cirri, cincinnati, implexi crines : a *μαλλός*, *vellus*, *συνοστραμμένη θρίξ*, *cæsaries implicata*. *κατειμένη κόμη ἢ κέκριξ*, apud Varinum. Glossæ antiquæ MS. : *Mallonem, comam*, Græce. Papias : *Malonem Græce comam capitis dicunt, quod nos cirros*. Ugutio : *Græci cirrum vocant Mallonem*. Alibi : *A malon, hic malo, onis ; Malonem Græci comam capitis dicunt, quam nos cirrum vocamus*. Anastasius in Benedicto II. pag. 57 : *Hic una cum Clero et exercitu suscepti Mallones capillorum Domini Justiniani et Heraclii filiorum clementissimi Principis, etc.* Græci recentiores *μαλλιον*, *capillos* vocant. Vide Glossarium Meursii [et mediæ Græcitatatis.]

* Latior est, si fides Muratorio tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 1087. hujus vocis significatio ; proprie enim significat Globum alicujus rei, quæ e filiis aut pilis aliisve fluxis rebus constat : quam vocem ex antiquissimis Italiæ incolis ad hodiernos manasse suspicatur ; unde Mutinenses etiamnum dicunt *un Malloco di cera, di neve, etc.* ut globulum significat.

* **MALLONUS**. Vide *Malonus*. [FR.]

MALLUM, **MALLUS**, Publicus conventus, in quo majores causæ disceptabantur, judicique majoris momenti exercebantur a Comitibus, Missis dominicis, aliisque Judicibus. Papias : *Malum*, (leg. *Mallum*) *generale placitum dicebatur, quando totus conveniebat populus ter in anno*. Guichardus a *Malal* Hebræo, id est, dicere, loqui, etymon arcessit : alii probabiliter a voce Germanica *Mael*, quæ *congregationem*, vel *convivium*, sonat, ut Guillimannus lib. 2. de Reb. Helvet. cap. 9. aut *Mael* Saxonico, *Jus, Lex, Judicium* ; atque inde complurium in Belgio locorum ac vicorum nominibus adjecti *Mall* observat Wendelinus, quod in iis olim *Malli* habiti sint. Danis etiam *Male* et *Maal*, causam, rem, actionem significat, ut observat Resenius ad Jus aulicum Canuti II. Regis Daniæ pag. 595. Islandis pariter *Mael* loquelam sonare idem scribit pag. 702. Vita S. Walarici Abbatis cap. 15 : *Ubi quidam Comes... juxta morem sæculi concioni, præsidebat, quod rustici Mallum vocant*. [Et cum ibidem, ut solet adesse, malis gestis justa vel injusta sententia unicuique proderetur, etc.] Capitul. Caroli C. tit. 39. cap. 12 : *Mallus neque in Ecclesia, neque in portibus, aut atrio Ecclesie, neque in mansione Presbyteri juxta Ecclesiam habeatur*. Similia leguntur tit. 9. cap. 78. in Capitul. Carol. M. lib. 4. cap. 23. et Lege Longob. lib. 2. tit. 55. § 26. [** Lud. P. 22.]

¶ Iis originationibus addam et Schilteri in Thes. Antiquit. Teuton. hac de re opinionem, a qua minime ablutid doctissimus Eccardus ad Leg. Salicam tit. 1. cap. 1. *Mallum* nempe a Germanico *Mahl* quod signum sonat derivari ; hinc eadem voce, inquit, utitur Otrifridus ubi de Crucis vel Zodiaci signis loquitur : *Mallum* autem dictum locus in quo

exercebantur judicia publica, quod signo aliquo, puta gladio, aut alio quovis, insigniretur. Non satis apte, ut opinor, cum vox *Mallus* usurpata sit iis conventibus significandis, ea etiam ætate, qua in aperto campo habebantur ; nisi *Mallum* dictum putes, quia loco notato et designato teneri solebant. [** Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 746. Graff. Thesaur. Ling. Fr. tom. 2. col. 650. Savin. Hist. Jur. Rom. med. temp. tom. 1. cap. 5. § 123. Haltaus. Glossar. German. voce *Mal* et derivat. col. 1299. sqq.]

¶ Bis in anno habebatur ejusmodi *Mallus* seu publicus conventus, in quo majores causæ disceptabantur. Capitul. Caroli M. ann. 769 : *Ut ad Mallum venire nemo tardet, primum circa æstatem, secundo circa autumnum*. Frequentiores erant qui circa minores causas versabantur, certis tamen diebus prohibiti. Synodus Suecion. ann. 853. tom. 2. Capitul. col. 55 : *Ut Missi nostri Comitibus et omnibus reipublicæ ministris firmiter ex verbo nostro denuntient, atque præcipiant ut a quarta feria ante initium Quadragesimæ, nec in ipsa quarta feria, usque post octavas Paschæ, Mallum vel placitum publicum, nisi de concordia et pacificatione discordantium, tenere præsumant*. Similiter etiam a quarta feria ante Nativitatem Domini usque post consecratos dies observent, necnon et in jejuniis quatuor temporum, et in Rogationibus simili observatione eosdem feriatis dies venerari omnimodis studeant. De iis minoribus *Mallis* intelligendum cap. 51. Capit. lib. 3. quo liberi homines a mallo frequentando eximuntur : *Ut nullus alius de liberis hominibus ad placitum vel ad Mallum venire cogatur, exceptis scabineis vel vassis Comitum, nisi qui causam suam acquirere debent aut respondere*. Vide *Placitum*. [** et Grimm. Antiq. Jur. Grimm. pag. 822. sqq.]

* **MALLUM**, Judicium in mallo prolatum. Placit. ann. 890. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 26 : *Homo quidam, Genesis nomine, absque ulla inquisitione et Mallo seu judicio, ipso absente episcopo, villam Bizagium invasit ac malo ordine retinet*.

PLENUS MALLUS, Gall. *Plein jugement, pleine audience*. Charta Gorziensis Monasterii ann. 957. sic clauditur : *Actum in villa Dexteriaca in pleno Mallo* ; apud Chiffletium in Vindicis Hispan.

MALLUS PUBLICUS, in Capit. Caroli M. lib. 3. cap. 57. Chr. S. Benigni : *In Luco villa in Mallo publico ad res audientias vel judicandas venit*. Charta Caroli M. apud Henricum Meibomium in Not. ad Witikind. pag. 63 : *Quapropter in illa parte Saxonie Trutmannum virum illustrem ibidem Comitem ordinamus, ut residat in curte ad campos in Mallo publico, ad universorum causas audiendas, vel recta judicia terminanda*. Charta Caroli Mag. in Actis Episcopo. Cenoman. pag. 261 : *Postmodum licentiam habeat, ut in Mallo publico suas querelas juste et rationabiliter atque legaliter querat*. Sic veteres Formulæ Bignonii cap. 2. Floodoribus lib. 2. Hist. Rem. cap. 18. Besliis in Hist. Pict. pag. 224. Chartæ Alemannicæ Goldasti num. 99. etc.

¶ **MALLUM INDICARE**, in Lege Salica tit. 46. num. 1.

¶ **MALLUM INTERJICERE**, Differre. Edictum Pistense ann. 864. cap. 32 : *Et ne grave ei sit qui suum Mallum Interjecit, qui uno anno primus tenuerit mal-*

lum, sequenti anno consentiat alteri primum tenere.

MALLUM TENERE. Synodus Suessionensis sub Carolo C. cap. 7: *Ne Malla publica vel placita in exitibus et atriis Ecclesiarum.... teneant.* Adde cap. 8. Charta Heriberti Comitis Viromand. ann. 1076: *Loco, qui dicitur Broilus, ubi placita et Mallos tenebat.* Adde Capitula Caroli C. tit. 30. § 32.

MALLUM GERERE, Gall. *Tenir les plaits.* Chron. S. Benigni pag. 414: *Isaac Episcopo, Odone Comite, Hildeberto Abbate... atque cæteris Missis Dominicis Mallum gerentibus.*

AD MALLUM COMITIS VENIRE. Privilegium concessum Hispanis a Ludovico Pio: *Et ad placitum venire iussus, ad Comitum sui Mallum omnimodis venire non recuset.* V. Capit. Caroli M. lib. 7. cap. 96. [*133.]

AD MALLUM MANNIRE, in jus vocare, in Lege Ripuar. tit. 32.

MALLARE, Ad mallum citare, in jus vocare, in Lege Salica tit. 18. § 18. tit. 52. 54. Alamann. tit. 36. 94. Bajw. tit. 1. cap. 11. § 2. tit. 12. cap. 2. § 1. Ripuar. tit. 58. Capitul. Ludovici Pii ann. 825. cap. 5. 6. 7. Capitul. Caroli C. tit. 28. etc. Vetus Judicium anni 874. ex Tabulario Casauriensi: *Iste Majus advocatus hic in Judicio vestri præsentia Mallavit me, ut ego haberem uxorem Gundii, etc.* Chron. S. Benigni pag. 414: *Mallavit quemdam Hildebrannum... quod ipse et sui quercum unum truncassent.* Charta alia in Hist. Augustodun. part. 2. pag. 89: *Unde ad iudicium Scabineorum Abbo Mallavit superdicium Cadilonem, etc.* Adde Perardum in Burgundicis pag. 34. 35. 147. Steph. Baluz. in Append. ad Capitul. n. 104. etc.

† MALLARE post finitam et emendatam causam. Lex Alamann. tit. 94: *Si quis aliquem post finitam causam et emendatam Mallare voluerit, post testes tractos et emendationem datam si hoc presumpserit tentare, et iste se non potest per sacramenta, vel per testes defendere, tunc per pugnam duorum se defendat. Et post hæc ille testator cum quadraginta solidis componat.*

† MALLARE AD ÆNEUM, Ad iudicium seu probationem aquæ ferventis provocare, citare. Lex Salica tit. 55. § 1: *Si quis ad Æneum Mallatus fuerit, et forsitan convenerit ut ille qui admallatus est manum suam redimat, etc.* Et § 7: *Si autem leudem alter alteri imputaverit, et eum ad Æneum Admallatum habet, etc.* Pactus Childebertum inter et Chlotharium Reges ann. 593. tom. 1. Capitul. col. 15: *Si homo ingenuus in furto inculpatus, ad Æneum provocatus, manum incenderit, etc.*

† MALLARE AD SERVITIUM, vel in servitio, Aliquem in jus vocare ut servum se profiteatur. Capitularum Lotharii Imper. tit. 3. § 32: *Si forte quispiam aliquem mallaverit, et ille qui mallatus fuerit dixerit eum servum suum esse, vel alius in ipsa altercatione veniens eum ad servitium Mallaverit, volumus ut præsentialiter se vadiet ut ad primum, aut secundum, vel tertium placitum causam ipsam deliberet. Et infra: Et sunt aliqui dum aliquos in servitium Mallant, et ipsi de sua libertate probanda dant vadiam.* Ibidem § 31. aliis verbis idem pronuntiatur: *Si vero aliquem adduærit qui se dominum ejus esse dicat, et illum quem de servitio appellavit replicare ad servitium non potuerit, etc.* Vide Mallenta.

MALLATIO, Submonitio, in jus vocatio. Edictum in Carisiaco: *Quasdam*

adventiones, quod nullum Dominus detestatur, et in Mallatione, et in exactione intrmittunt. Chartæ Alemannicæ Goldasti n. 27: *Quoddam prædium, ... quod Notgerus omni genere studii, quasi hæres Otharii, repetere, publicaque Mallatione Monasterio abstrahere conabatur.*

MALLATOR, Actor, qui ad Mallum submonet. Vetus Notitia tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 154: *Quam vero causam prædictus Sigebertus minime negare valens, confessus est verba Mallatoris in omnibus esse vera, etc.*

ADMALLARE, Idem quod mallare, ad mallum vocare, in Lege Salica tit. 52. § 2. tit. 53. § 1. et tit. 55. § 1. Ripuar. tit. 51. Charta Caroli Mag. apud Meurissium in Episc. Metensibus pag. 185: *Nec homines eorum per mallos, byrgos publicos, nec per audientias mallus debent Admallare.* Formulæ Andegavenses: *Hæc contra parentis meus vel contra cuiuslibet hominum accidere, vel Admallare, seu additicare faciatis.* Occurrit in iis non semel.

OBMALLARE, Eadem notione, in Lege Salica tit. 37. § 8. in Capitul. 3. Ludovici Pii ann. 819. cap. 7. et in form. 9. Auxilium in Causa Formosi Pap.: *Lex dicit, qui hostem ad murum conantem viderit, et non se opposuerit, puniatur. Quidam vidit, ascendit, profligavit, rejecit: Obmallatur? Infra: E contra lex, qui viderit matri inferri vim, et opem non tulerit, puniatur. Quidam procul means, vidensque matrem vapulantem, opem tulit: Obmallatur? Perperam Glossa interlinearis, morti datur. Sensus enim est, an in iudicium, qui legi paruit, vocatur?*

REMALLARE, Eodem perinde significato, in 124. formula, apud Lindenberg.: *Et si postea aliquis extiterit... qui ipsum hominem de hoc Remallare voluerit, etc.* Remallatio, form. 125.

MALLATURA, Pensatio, quæ pro malis publicis fiebat. Charta Ludovici II. Imp. ann. imperii 25. pro Casauriensi Monasterio, in Tabulario ejusd. Eccles.: *Pro nulla denique Mallatura quispiam a Monachis de præfato Monasterio, vel ab Advocato eorum, tortum quærere audeat, quia ob reverentiam S. Trinitatis eidem concessimus.* Diploma Henrici I. Imper. ann. 1043. ibid.: *Et quidquid de prædicti Monasterii possessionibus fiscus noster sperare potuerit, ipsi... concedimus, et ut nullus Mallaturam persolvat Advocato ejus.* Adde Diploma Ottonis III. Imper. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 496. et Henrici III. ibid. col. 610.

† MALLUM TOLLERE, Pensationem pro malis exigere. Charta ann. 1173. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 340: *Neque ullum Mallum tolletur de prædicta terra.*

MALLENSIS, Iudices Malli, seu, ut aliis placet, in iudicium vocati pro negotiis persequendis ac disceptandis; apud Odonem Abbat. Cluniac. in Vita S. Geraldii Comitis lib. 1. cap. 19: *In crastinum vero Mallensibus undique ad Senioreum confluentibus jubet reum adduci.*

† MALLUM, Forum, ni fallor, Gall. Place. Charta ann. 1050. ex Schedis D. le Fournier: *Et est ipsa donatio in pago Tolonense in villa Solaris. Hæc sunt, duæ tenuræ in Mallo cum presbiterio et parrochianis ecclesiæ B. Mariæ de Bello-loco.*

† MALLUS, pro Malus, Gall. Mat. Epistola Petri de Condeto tom. 2. Spicil. Acher. pag. 565: *Frangebantur Malli rumpebantur anchoræ, et naves, licet*

maximæ, submersæ sunt in profundum quasi lapis.

† MALLUVIÆ, MALLUVIUM, Vas quo manus lavantur. Itinerar. Adriani VI. PP. apud Baluz. tom. 3. Miscell. pag. 409: *Cui Oratores et magnates in fastu ad manus lavandas deserviebant, Malluvias ac alia pro hujusmodi obsequio deferentes.* Vox Festo nota. Vide Archicamerarius.

MALMAN. Vide Maalman.

† MALMASETUM VINUM, Arvisium vinum, Malvoisie, Anglis Malmsey. Bernhardi de Breydenbach Iter Hierosol. pag. 31: *Nam ibidem aliud non habetur vinum nisi Malmasetum.* Vide Malfaticum.

† MALMOLA, Vectigal, tributum, Anglo-Saxonibus Male. Chartular. Gemeticense tom. 1. pag. 324: *Porro tributum Malmola, hominum futurorum vehementer cupiditate inardescunt, si decreverint mallari, non plus tribuunt, quam hoc nostro tempore illi concessum est dare.* Vide Maalman, Mal et Maltmulna.

† MALNA. Hariulfus lib. 3. Chron. Centul. can. 3: *Malnæ sericæ tres ex pisce 1.*

* MALNEGATOR, pro Malvegator. Vide infra in hac voce.

† 1. MALO, Cirrus. Vide Mallones.

† 2. MALO, Species malæ, pera viatoria. Charta Eduardi IV. Regis Angl. ann. 1480. apud Rymer. tom. 12. pag. 122: *Cum familiaribus, amicis et benevolis suis... malis, malettis, bogets, kasketis, Malonibus, etc.* Vide Mala.

† MALOBATRATUS, Malobathro tinctus. Sidonius lib. 8. Epist. 3: *Inter Satrapas Regum tiaratorum myrrhatos, pumicatos, Malobatratos venerabili squallore preciosum.*

* MALOCHIA. Vide infra Melusia.

† MALOGRANATA GUTTA, Hemisphericæ species, quam Galli vocant Pomme grenade. Vide in Gutta 2.

† 1. MALOGRANATUM, Tintinnabulum vel campanula. Tintinnabulis interdum exornatæ sacerdotales vestes. Chron. S. Trudonis tom. 7. Spicil. Acher. pag. 349: *Reperimus de thesauro S. Trudonis... capsas evangelicas argento paratas: Malo granata argentea duo, etc.*

* 2. MALOGRANATUM, Titulus libri de Triplici statu religiosorum, in Bibli. Heilsbr. pag. 69.

* MALO-GRATIBUS, Invite, ingratiis. Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 36. rº: *Dictus delatus... quamdam mulierem accepit... et contra voluntatem ipsius... ipsam portavit ad locum de Casico, quam ibi tenuit Malo suis gratibus per multos dies adulterando cum ea.* Vide Malgrates.

MALOGRATO, Gall. Malgré. Vide Creantare.

† MALOLIS. Vide Malones.

† MALOLIUS, Idem quod Malliolus. Statuta Montis-clivi ann. 1231. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 967: *Quod nullus inhabitans villam prædictam possit vel debeat ab aliquo capi... infra terminos jurisdictionis monasterii... videlicet usque ad Malolium Bernardi Garcini... et Malolium Eleazarit, et usque ad Malolium Petri Aulini.*

* MALOLUS, Ager malleolis consitus. Charta ann. 1311. in Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 39: *Sub hac venditione comprehendit specialiter volumus... unum Malolum, situm in loco vocato ad podum den sola.* Vide supra Maleollus.

MALOMELLUM, Genus pomi melliflui et dulcis, quia fructus ejus habet saporrem mellis, vel quod in melle servetur.

Jo. de Janua. [*Une maniere de pomme douce comme miel*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerman.]

MALONES, MALHONES. Charta Raymundi Comitis Tolosani ann. 1326. in Regesto Tolosæ Camera Comput: *Edificia et bastimenta, terras cultas et incultas, vineas et Malones, agros et condaminas.* Alia ann. 1243. in eodem Regesto fol. 88: *Quæstas, tollas, et adempriva, albergas, successiones, et escaducas, furnos, et molendina, aquas, littora, et piscarias, vineas et Malhones cum terris, in quibus sunt, etc.* Alia ann. 1266. fol. 46: *Videlicet forciam, et aulam, et domos et Malolem, et furnum, etc.* In Chartis aliis vernaculis *Malloles* dicuntur, quæ vox crebro ibi occurrit, videturque vineam aliquam sonare. Petrus de Crescentiis lib. 4. *Majulum* uvæ speciem facit, a qua forte *Malones* vineæ ipsæ dictæ: *Est et alia species (uvæ), quæ vocatur Majolus, quæ est uva nigra, valde cito maturabilis, et pulcros et spiasos et longos botriones faciens, in sapore dulcissima, et vinum facit durum et satis servabile, etc.* [Vide *Malliolus*.]

* **MALONOMUS, Mandra, opilio, pastor,** in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Aliud Gall. Lat. ex Cod. 7684: *Malonomus, pasteur de brebiz.* Occurrit præterea in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **MALONUS, MALLONUS, Lateris species,** a voce Gallica *Malons, Briques* dont on se sert pour maçonner les chaudières à savon, Ital. *Mattoni.* Stat. Nicæ ann. 1233. in Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 74: *De forma teulorum et Mallonorum.* — Item statuimus quod cartinum detur teulerio ad calcem et formam Malonorum et tegulorum antiquam, et cum omnibus illis, qui calcem vendent. [Fr.]

† **MALO-VELLE, Invitus, nolens,** Gall. *Malgré.* Regimina Paduæ ad ann. 1312. apud Murator. tom. 8. col. 429: *Vastaverunt rostam, et aperuerunt aquam Malovelle domini Camis.* Ibidem ad ann. 1337. col. 443: *Dictam portam cum pluribus domibus combusserunt Mallo-velle dominorum Alberti et Mastini de la Scala, qui erant ibi præsentis, et ausi non fuerunt defendere.* Adde Chron. Parmense ad ann. 1249. apud eundem Murator. tom. 9. col. 776.

MALPAGA, Debitum. Charta Catharinæ Comitissæ Virtutum ann. 1381: *Pro defectibus et Malpagis illorum nullatenus possint molestari.* Alia Galeacii Comitis Virtutum ann. 1387: *Pro resto dicti subsidii solvendi pro Malpagis, etc.* Scribit Catellus lib. 2. Rerum Occitanarum pag. 297. Lutevæ carcerem esse *Malepagæ* dictum, in quem conjiciuntur debitores a creditoribus ipso facto, ex quo non eximuntur, nisi post debita persoluta: unde, inquit, appellatur *Malepagæ*.

MALPENNING, [Denarii pensitatio ex quavis Consuetudine pro facultate aliqua vel privilegio habendo, ex Saxon. Male, tributum, vectigal; et Penny, denarius.] Charta ann. 1264. apud Maximilian. Henric. in Apolog. pro Archiepisc. Coloniens. part. 2. pag. 62: *Ita tamen quod de personis Ecclesiasticis et Religiosis denarii cervisiales, et denarii, qui dicuntur Malpenning non recipiantur.* [* Germ. *Malen, Molere.*]

MALPITIO, Italis Malpizzone, Morbus equinus in bulletis unguicularum equi, cum carnes vivæ junguntur unguis, etc. apud Petrum de Crescentiis lib. 9. cap. 48. cujus vetus Gallicus Interpres habet *Palpizon.*

† **MALPROFIECH.** Statuta Eccl. Avenion. ann. 1337. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 561: *Cum sponsæ ad eorum traducuntur hospitia, de ipsorum domibus bona, more prædonum, rapiunt violenter, pro quibus pecuniarias ab invitis redemptiones extorquent, quas expendunt in scurrilitatibus et comessationibus inhonestis, quæ juxta eorum vulgare Malprofiech damnabiliter appellant.* Quod in malum usum impendatur sic dictum existimo.

* **MALSARDUS, Proditor; Hispan. Mal-sin** est Delator, calumniator, accusator: unde *Malsinar,* calumniari. Charta ann. 1265. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 417: *Exceptis exbannitis, Malsardis et inimicis dictorum nobilium marchionis et comitis.* Ita quoque legitur tom. 1. Corp. diplom. pag. 123. col. 1.

* **MALSERNUS, Eodem intellectu.** Consuet. Carcass. ex Reg. L. Chartoph. reg. ch. 3: *Qui ad contumeliam vocat aliquem Malsernum, vel traditorem, vel furem probatum, etc.*

1. **MALTA, Cæmentum, Mortier.** Ordo Romanus de consecratione Ecclesiæ: *Tunc faciat Maltram de calce et tegula cum ipsa aqua benedicta ad occultendas Sanctorum reliquias in loco altaris.* Hugo de S. Victore lib. 1. de Ceremon. Eccl. cap. 8. habet *molta*: *Et quod remanet de Molta, qua conditæ sunt Sanctorum reliquias, fundit ad basim altaris.* De hac voce multa commentatur Octav. Ferrarius in Originibus Ital.

† 2. **MALTA, pro Molta, Molitura, Gall. Mouture.** Charta ann. 1256. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 70: *Plane renuntiavimus omni actioni quam habemus contra eos, quod nobis gratis sine Malta molere tenebantur, si hoc per aliquod tempus facere neglexerunt.*

† 3. **MALTA, pro Melita, et Maltensis, pro Melitensis, ap. Murat. tom. 6. col. 393.**

† 1. **MALTARE, MALTARIUM, MALTER, etc.** Vide *Maltra.*

2. **MALTARE, Solidare.** Vetus Interpres Juvenal. Sat. 5: *Quia hoc solent vitrum solidare, id est, Maltare.* [Vide *Malmola*.] [* et *Smaltum*.]

* **MALTELLUS, Clavus figendis tegulis accommodatus, Gall. Clou à latte.** Comput. fabr. S. Lazari Aeduum. ann. 1295. ex Cod. reg. 5529. B: *Item pro Maltellis ad latandum factis, xxxj. den.*

† **MALTHO.** Pactus leg. Sal. tit. 30. edit. Ecardi: *Si quis lidum alienum extra consilium domini sui ante Regem per denarium ingenium dimiserit, malb. Maltho theato meolito, etc.* ubi doctiss. Editor *Maltho,* designaverit, interpretatur, a verbo German. *Malen,* designare.

MALTMULNA, Molendinum, ubi brasium molitur; vocabulum compositum ex vocabulis Anglicis, malt, brasium, et muln, vel milne, molendinum. Occurrit in Vitis Abbat. S. Albani pag. 63.

* **MALTOLETTUM.** Vide supra *Maletollettum.*

* **MALTOLECTUM.** Male partum, Ital. *Maltolto,* antiquitus *Maltolletto.* Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 445: *Si quis igitur a Comuni bon. hinc retro aliquod lucrum pecuniarum, ultra quam debuit ei licitum fuerit, receperit... sit liberatus a Comuni, et perinde habeatur ac si Comuni reddiderit, dum tamen illud det... pro redemptione anime sue in loco religioso... Hoc enim intelligimus de illis et in illis Maltolectis (Maltolletis) '53; — Maltoletis '59; — Maltolletis '67, que non inveniuntur, de quibus Comune*

nihil perdidit, quia ita celate sunt facte, quod inveniri non possunt, preterquam in usuris; et hoc intelligatur in illis Maltolectis, que sunt ab hodie retro, etc. [Fr.]

* **MALTOTA, Tributum quodvis, quælibet exctio, idem quod supra Maletollettum.** Charta ann. 1348. ex Tabul. eccl. Camerac.: *Concesserat quod quædam Maltota sive assizia in civitate Camera-censi supra goudalias et vina curreret, sive currat et recipiatur ad opus et sustentationem murorum et fortalicium dictæ civitatis Cameracensis.* Vide *Tolta.*

† **MALTOUTA.** Vide *Tolta.*

MALTRA, MALTRUM, MALDRUS, MALDRUM, MALTER, promiscue, Mensura Germanica, continens quatuor modios, Germ. Malter halt mut: modius vero seu mut, comprehendit quatuor quartales. Ita Vadianus et Goldastus. Eckearius junior de Casib. S. Gall. cap. 1: *De tarra avenis centum Maltrorum.* Charta Henrici Imp. ann. 1114. in Actis Murensib. pag. 32: *Unum Maltrum de frumento, et unum fritschingum, et unum siclum de vino.* Eadem Acta pag. 37: *Debet singulis annis dare 4. Maltra de spelta, et 6. de avena.* Occurrit iterum pag. 56. Adde Ottonem de S. Blasio cap. 47. [et Histor. Lotharing. tom. 1. col. 416.]

☞ Ne cui vero negotium exhibeant Instrumenta quædam, in quibus *Maltra* minoris mensuræ memoratur, observandum aliam fuisse publicam, quæ major; aliam claustralem, quæ Ecclesiasticorum erat, eaque minor: hujus quæ fuerit capacitas discere est ex Cod. MS. Consuetud. Eccl. Colon. fol. 11: *Canonici majoris Ecclesiæ habebunt annuatim ad album panem... 900. Maltra et 78. Maltra tritici.... 50. parvi partes albi fiant de Maldro tritici mensuræ Coloniensis... de ista summa solvet Vrisheim 500. modios tritici qui faciunt 300. Maltra claustralis mensuræ.* Erat præterea *Maldrum parvum* cujus mentio fit in iisdem Consuetud. 90: *Maldra parva faciunt 152. Maldra claustralis mensuræ 50. modii siliginis faciunt 112. maldra et dimidium maldrum.*

† **MALDRE.** Sigefridi Comitis Palat. Rheni Litteræ apud Tolner. Histor. Palat. inter Instr. pag. 33: *Cum vero invitatus venerit, subscriptum tantum servitium a fratribus habeat, duo Maldre ad panem vespere et unum mane, ad pabulum equorum decem Maldre hyeme, quinque æstate.*

MALDRUM et MALDRUS, apud Cæsarium lib. 4. cap. 6. lib. 10. cap. 17. et 47. in Concilio Coloniensi ann. 1260. can. 11. et in Charta Friderici I. Imp. ann. 1152. pro Ecclesia Marsnensi apud Miræum in Donat. Belgic. pag. 44. [Chronic. Wormat. ad ann. 1272. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 130. Rerum Mogunt. tom. 2. pag. 328. et 329.] Summula Raimundi:

Usuram facio si marcam præsto per annum Pro pullis, vel pro Maldro pisæ, vel avenæ. Ante diem messis nummos poteris dare tali Conditione, quod certo tempore Maldra Tot reddam tibi, quod poterit tua summa valere.

Vide Vitam Balduini Lutsemburg. lib. 3. cap. 1.

MALDRUS. Polyptychus S. Remigii Remensis: *Census de Marsna de 6. molendinis, centum Maldros, etc.* Infra: *De camna 132. Maldr. de questu cervisiz.... ad Natale Domini 18. Maldr. avenæ de obb. Charta Lotharii III. Imp. ann. 1131: Duos Maldros panis, quatuor oves, et amam vini Abbas habeat.* [Adde Acta SS. tom. 1. Junii pag. 527.]

* **MALTRUS**, ut *Maltra*, Mensuræ Germanicæ species, seu Præstatio frumentaria, quæ ad hanc mensuram fit. Locus est supra in *Malcidus*.

MALDARIUS. Charta Henrici Comitiss Namurcensis et Luxemburg. ann. 1182: *Ea conditione, quod singulis annis septem Maldarios annonæ eidem Ecclesiæ teneantur respondere.*

MALDARIUM, in veteri Charta apud Cornellium Kempium lib. 2. cap. 11: *Quinque Maldaria panum siliginis, Maldarium tritici, etc.*

† **MALDRARIUM**. Acta S. Adalheidis tom. 1. Febr. pag. 713: *Distribuebatur spinda, ut loquuntur, duodecim Maldrariorum tritici.*

MALTER et **MALDER**, in Tabulis Anselmi Abbatis Lauresham. apud Freherum in Orig. Palat. in ipso Chronico Lauresham. pag. 84. in Chartis Alemani. apud Goldastum ch. 12. 49. 69. 79. 83. et 84.

MALTARE, apud Conradum Usperg. in Philippo, et Suenonem pag. 325. [Charta ann. 1374. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 389: *Duodecim Maltaria siliginis, minus duobus modis Hertzbergensis mensuræ, et quindecim Maltaria avenæ Muckowensis mensuræ.*]

MALDRATA, Quantum *Maldra* continet. Speculum Saxon. lib. 2. art. 16. § 4: *Quando præco Judici mulctam demeretur pro eo, quod eum super suo neglecto iudicio, tunc mensuram Regis, id est, Maldratam pro mulcta præstet, quæ in triginta duobus virgæ quercinæ viridis duorum cubitorum longitudine verberibus noscitur comprehensa.* [Charta ann. 1276. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 114: *De ipso molendino sedecim Maldratas siliginis mensuræ Belgerensis annis singulis ministrabit.*]

† **MALDREDUM**, in Charta ann. 1205. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 25: *Eidem Ecclesiæ octo Maldreda frumenti advocatialis quæ nobis annuatim de eadem solvebantur curia, contulimus.*

MALTSHOT, Præstationis species apud Anglos. Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu de *Gavelkind* pag. 27: *De Maltshot termino Circumcisionis Domini 20. den.* [Forte ab Angl. *Malt*, brasium. Anglo-Sax. *Maltz*, polenta.]

† **MALTUM**, Vox quæ Architectis solidamentum sonat. Vide *Smaltum*.

† **MALVAGGIUS**. Scelustus. Acta S. Alexandri Episc. tom. 1. Junii pag. 750: *Sed non esse valde antiquas cognovimus, cum notaremus ibi verba prorsus Italica. Malvaggius, adnegatus, pelligrinasiuum, ac fluvium Po, pro scelustus, submersus, peregrinatio, Padus.* [* Ital. *Malvagio*, Voces, *Malvaggius*, *adnegatus*, *pelligrinasiuum*, *fluvium Po*, descriptæ sunt ex Lectionibus officii S. Alexandri, aliæ ad editorem pertinent.]

* **MALVATICUM**, Vinum Creticum, Ital. *Malvagia*, Gall. *Malvoisie*. Barelet. serm. in Domin. 4. Advent.: *Nonne reputaretur insipiens, qui optimam romanam, vel Malvaticum poneret in vase murulento?* Vide *Malvaxia*.

† **MALVAVISCUM**. Herbæ genus. Vide supra in *Magrancules*.

† **MALVAXIA**, Arvisium vinum, Gall. *Malvoisie*, Ital. *Malvagia*. Statuta Vercell. lib. 4. pag. 95. vº: *Quod nullus in civitate vel districtu Vercellarum audeat vel præsumat vendere vel vendi facere vinum vernaciale, Malvaxie, decreti, vel alterius generis vini, etc.*

* **MALVAZIA**, Eadem notione, in Continent. Saon. ann. 1526. *Malvisée*, in Lit. remiss. ann. 1464. ex Reg. 194. Chartoph.

reg. ch. 250: *Le suppliant s'en ala avec plusieurs autres pour recréer et boire de la Malvisée en la maison et hostel d'un espissier en nostre ville de Tournay.* Vide *Malvaticum*.

* **MALVEGATOR**. Maleficus, incantator, Ital. *Malvazione*. Stat. crimin. Ripper. cap. 104. fol. 17. vº: *Quod malefici et Malvegatores arbitrio dom. capitanei et iudicis maleficiorum puniantur in persona, vel havez.* Stat. Palavic. lib. 2. cap. 29. pag. 97: *Malefici vel diabolici incantatores seu Malvegatores (editum Malnegatores) qui etiam artem exercent in alterius detrimentum vel consumptionem, seu matrimonii turbationem, inspecta qualitate facti et conditione personarum, puniantur in havez et persona arbitrio iudicantis.*

MALVEISIN, Machinæ bellicæ species, sic appellata lingua Gallica, tanquam *malus vicinus*, seu *mauvais voisin*, quod proximos hostes maxime incommodaret. Petraricæ speciem facit Matthæus Paris sub ann. 1216: *Propter petrariam, quæ Malveisine Gallice nuncupatur, qua cum machinis aliis Franci ante castrum locata, muros acriter crebris ictibus verberabant.* Ex quibus colligitur, fuisse machinam, qua muri lapidibus ingentibus impugnabantur. At Guignevilla in Poemate vernaculo, *le Pelerinage de l'humaine lignée*, videtur innere plures simul eodemque impetu sagittas emissas per hanc machinam, ita ut illa sit catapultæ, quam Angelus Portenarius lib. 5. de Felicit. Palavina describit, et cuius figuram expressit. Sic vero Guignevilla:

Ne nuls tels dars ni puet meffaire,
Com bien que on i sache traire
Malveisine les sajetes,
Ne Espringant ses mouchettes.

Ita etiam appellavit Willelmus II. Rex Angliæ Castellum a se extractum, quo aliud, quod ad deditionem compellere nitebatur, incommodaret. Henricus Huntindon. lib. 7. Hist. pag. 373. et ex eo Jo. Brompton: *Post hæc obsedit Consulem ad Bamburg: quod cum armis inexpugnabile videret, paravit ante illud castellum aliud, quod appellavit Malveisin, in quo partem relinquens exercitus, recessit.* Vide Cambdenum in Descript. Comitatus Northumberland.

† **MALVELLA**. Vide *Malbella*.
* **MALVSTAT**, Prov. *Facinus, flagitium*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Italis, *Malvagia*, Malum, improbitas. Vide supra *Maliganitas*.

† **MALVESY**, Arvisium vinum, *Malvoisie*. Mandatum Richardi II. Reg. Angl. ann. 1393. apud Rymer. tom. 7. pag. 745: *Tres buttas de Malvesy.* Vide *Malvaxia*.

MALUGINOSUS, Κακωντροχής, *Subdolos*, in Glossis Græc. Lat. [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. Germ. *Maliginosus*.]

MALVITIUS, Avis species, nostris *Mauvis*, apud Fridericum II. Imper. lib. 1. de Venat. cap. 18.

1. **MALUM**, Candelabra pars instar mali, seu pomi rotunda. Chronicon Casin. lib. 3. cap. 57: *Alia candelabra argentea cum Malis crystallinis parium unum.* Cap. ult.: *Aliud parium (candelabr.) argenteum cum Malis crystallinis.*

MALUM, in ædium sacrarum summmitatibus, quomodo etiam hodie in æde S. Petri Romæ. Vita Caroli M.: *Tacta etiam de celo, in qua postea sepultus est basilica, (Aguensis) Malumque aureum, quo tecti culmen erat ornatum, ictu fulminis dissipatum, etc.*

† 2. **MALUM**, Publicus iudicum conventus. Tabular. Rothon.: *Hæc carta indicat quod fuit Malum inter monachos Rothonenses de fine terræ.... ante Alan. Principem.* Vide *Malium*.

* **MALUM DICERE**, Contradicere, adversari. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Et tempore illo ipse pastorabat oves.... per totum Cravam, sine contentione alicujus hominum, et non invenit qui diceret sibi aliquod Malum.*

* **MALUM-BONUM**, Gall. *Bon-mal*, per antiphrasim, Morbi genus. Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 71: *Certaine maladie, appelée le Bon-mal, etc.*

† **MALUM-MORTUUM**, Morbi genus pedum et tibiaram, Gall. *Mauxmorz*. Miracula B. Edmundi Archiep. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1893: *Gauterius de Charni a fistula et Mali-mortui incommodo liberatur.* Ibidem col. 1895: *Guillelmus ex urbe Parisiensis a Malo-mortuo curatur.* Epist. Johannis Archiep. Viennensis ad Honorium III. PP. ann. 1221. apud eundem Marten. tom. 1. Anecd. col. 890: *Johannes monachus et Sacerdos juratus dixit, quod Guichardus de Montannis, Lugdunensis diocesis, ægritudine quadam quæ lingua nostra dicitur Mauxmorz in pedibus et tibiis universaliter oppressus; ita quod sine adjutorio alterius nusquam posset incedere, etc.* [* Vide Bibl. Labb. tom. 1. pag. 496.]

* **MALUM REGIS**, Strumæ, Gall. *Escrouelles*. Mirac. S. Fiacrii tom. 6. Aug. pag. 618. col. 2: *Filia Bartholomæi caturarii habebat in collo scrophulas gravissimas: quæ infirmitas vocatur Malum Regis.*

* **MALUM-TERRE**. [Legitur in Ms. lat. 16089, f. 114º: « Iterum accipe sucum *Mali-terre*; amisceatur medullam ossium bovis. »]

MALUS, Diabolus, Scriptoribus sacris. Lexic. Gr. MS. Reg. sign. 2062: Πονηρία, ἐκούσιος κακοποιία, δι' ἣν καὶ ὁ διάβολος πονηρὸς λέγεται. Paulinus Natali 4. de Exorcista:

Inde gradum cepit, cui munus voce fidelis
Adjurare Malos, et sacris pellere verbis.

Idem Natali 5:

Non tulit hæc Malus ille diu; sed inhorruit atris
Cribibus, etc.

Natali 7:

..... Velut illi qui meruere
Vasa Malis feri.

Carmen iambicum vetus edit. a Barthio lib. 34. Advers. cap. 1:

Cursu vagante lubrico infortunio
Tentationibus Mali.

Ita passim Tertullianus lib. de Pœnitentia cap. 5. lib. de Patientia cap. 11. 14. de Cultu feminarum cap. 5. lib. 2. ad Uxorem cap. 6. Idem Paulin. Epist. 4. ad Severum, Cyprianus de Orat. Dom. cap. 10. Chromatius Aquileiensis Concione 1. in D. Matthæum, Olympiodorus in Ecclesiast. cap. 8. Commodianus Instit. 44. 57. 62. etc.

Atque ita *Malum*, in Oratione Dominica, *Sed libera nos a malo*, Patrum plerique intelligunt. Origenes, sive quis alius in Orat. Domin.: Ὁ δὲ μὴ εἰσελθὼν εἰς δίχτυα πειραμοῦ, ἐρῶσθη ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Πονηρὸς δὲ ἐστὶν ὁ διάβολος, οὐ φύσει ἀλλὰ προαιρέσει: οὐ γὰρ τῶν ἐκ φύσεως ἐστὶν ὁ πονηρία, ἀλλ' ἐξ αὐτεξουσίου κακίας καὶ προαιρέσεως γίνεσθαι. κατ' ἐξοχὴν δὲ οὕτω

καλεῖται, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας. Sic quoque Chrysostomus, Euthymius, Theophylactus, Petrus Damianus, etc. Quin etiam hæc verba Joannis Epist. 1. v. 17. καὶ ὁ κόσμος διὰς ἐν τῷ πονηρῷ κείται, non desunt, qui de diabolo capiendi censent. Vide Casaubon. ad Epist. Gregor. Nysseni pag. 85.

Sed et Gallis nostris eadem olim dæmonum familiaris fuit appellatio: *Maufès*, enim dicuntur Scriptoribus vernaculis mediis ævi, quasi *malefici*, (nam Κακοποιῶν δυνάμεις dicuntur Synesio) vel potius *malefacti*, quod turpi et putida ut plurimum figura donentur, unde effecta postmodum etiam hodie in usu vox, *Mauvais*, qua res quæpiam mala denotatur. Le Roman de Garin:

Seignor, dit-il, ceanz a un Maufé.

Chron. Bertrandi du Guesclin MS.:

Il ne croit nostre Loy neant plus que li Maufé.

Rursum:

Rampoient contre mont en huant com Maufé.

Robert de Bourron in son Roman de Merlin MS.: *S'empartent del Chastel, et commandent as Mauféz tous cheus, qui y remaillent*. Vide Notas nostras ad Joinvillam pag. 106.

* **MALUS-CASUS**, nostris *Malucase*, in ludo pilæ dicitur, cum pila datur male, Gall. *Quand la bale est mal servie*. Lit. remiss. ann. 1396. in Reg. 150. Chartoph. reg. ch. 177: *Au mettre et livrer Pestuef sur oi ilz jouoient par icellui Tassin, ledit Tassin eust failli et fait Malucase, s'il qu'il sembla à icellui Jacotin sa partie adverse, et pour ce lui eust dit que ledit coup ainsi servi ne valoit néant et qu'il avoit gagnié, etc.*

† **MALUS-CLERICUS**, Gall. *Mauclerc*, Indoctus, ignarus; nostris enim olim Clericus, idem quod doctus sonabat. Genealogia Reg. Franc. tom. 2. Spicil. Acher. pag. 805: *Qui (Robertus Comes Drocarum) genuit Henricum Archiepiscopum Remensem, Joannem de Brana, Petrum Malum-clericum..... Item Petrus Malus-clericus accepit in uxorem sororem Arturi Ducis Britannie*. Vide D. de Caseneuve Origin. Gall. v. Malotru.

* **MALUS-DENARIUS**. *Estre mauvais* dicuntur denarii, qui in partitione alicujus summæ supersunt assignandi, cum scilicet pauciores sunt denarii, quam homines qui eos solvere debent. Lit. remiss. ann. 1447. in Reg. 179. ch. 91: *Pour lequel compte ilz deurent chacun ung petit blanc, sauf que en payant chacun ung petit blanc, ilz avoient deux deniers mauvais; voyant laquelle chose, et que difficile chose leur seroit de partir et paier entre eux cinq lesdits deux deniers, qui estoient mauvais, etc.*

† **MALUS-FAGUS**, Fagi species infructifera, quæ glandem fageam non fert. Litteræ Geraldii Tornaci, Episc. ann. 1152. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 451: *Sylva adiacens villæ ex regia municipalia libera possessio est ecclesie B. Amandi, quercus, Malus-fagus, nespilus, etc.* Vide Faia 1. [* Sed legendum videtur distinctis vocibus *Malus, fagus*; est enim *Malus silvestris arbor nota*.]

† **MALUS-FOSSATUS**, Fossatum pascum. Charta ann. 1196. ex Archivis S. Vict. Massil.: *De Malo-fossato perceperunt quod esset paltium, et gastum*.

† **MAMA**, Cerevisia. Telomonius de Bello cum civitate Brunsvic. apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 90: *Cerevisia, quam Mamam aut mocam ridicule appellant, pro potu, ac quodam atri*

saporis acido, quod Coventum vocant, homines hujus loci utuntur.

† **MAMACHUTUS**. *Fatuus ac stolidus*. Vocabular. Sussannæi.

† **MAMACULUS**, δρᾶμα. Gl. Lat. Gr. MSS. Sangerm. [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. forte *Dramatulum*.]

† **MAMALIRETS**, Soldani milites. Informationes civit. Massil. de *Passagio transmarino* ex Cod. MS. Sangerm.: *Et ita predicte galee impediunt, auferent et turbant quod nemo audebit portare vel adducere ad terras vel partes Sarracenorum et Soldani homines illos qui vocantur Mamalirets qui efficiuntur et sunt meliores et magis experti in armis quos habet Soldanus, quoniam naturales homines ipsius Soldani seu Saraceni in se et de se parum valent in armis. [* Vide Mameluchi.]*

† **MAMATIO**, Vadium seu pignus, quod duello decertaturus ex decreto iudicis, apud eum deponere. Litteræ Castellani Insulensis ann. 1236. ex Chartul. S. Quintini in Insula: *Si qui provocaverint se ad duellum in prædicta villa, causa tractari debet per ecclesiam.... Et tota Mamatio duelli ad ecclesiam pertinet, ita quod quando pugiles campum ingrediantur ex tunc cum serviente ecclesie, etc.*

† **MAMBAX**, mendose in Gloss. Arabicis pro *Bambax*, quod vide in *Bombax*.

† **MAMBOTA**, pro *Mambota*, in Legibus Edmundi cap. 3: *Et nolo, ut aliqua fih-tewita vel Mambota condonetur.*

MAMBURNUS, Tutor, Gubernator; *Mambour* vel *Manbour*, in Consuetud. Hannoniensi cap. 77. Namurcensi art. 20. Montensi cap. 38. Valentiniensi art. 27. 67. 79. 80. etc. [Bulla Innocentii II. PP. ann. 1131. apud Miræum tom. 1. pag. 94: *Fuimus per præfatos Mamburnos et gubernatores dicti Hospitalis, debita cum instantia, requisiti, quatenus, etc.*] Lewoldus Northovius in Chronico Markano ann. 1249: *Cum esset Mamburnus Comitatus de Teckenburg*. Vide eundem ann. 1347. Joan. Hocsemius in Episcopis Leod. lib. 1. cap. 17: *Tunc temporis Episcopo decumbente, pater ejus Guido, quasi Mamburnus patriam gubernabat*. Eadem notione idem Scriptor usurpat cap. 29. et cap. 34. ubi hæc verba habet: *Ad eligendum Mamburnum, id est, in temporalibus præsentem*. Vide eundem lib. 2. cap. 5. Vitam Balduini Lutsemburg. Archiep. Trevir. lib. 3. cap. 9. et Monstrelletum 3. vol. pag. 125. 224. Etymon a Theutonico *mond* accersunt viri docti, quod os significat, et *bar*, sive *baer*, id est *paratum, præsens, nudum, apertum*; quia os esse debeat publice iis, quorum tutelam, sive mundium suscepit. Sed probabilius est, voces has effectas esse ex *Mundium, et Mundiburudus*, quas vide.

† **MAMBURNIA**, Gubernatio, regimen. Chronic. Cornelii Zanfiliæ apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 367: *Finaliter ad suscipiendum Mamburniam patriæ et rebellionem contra sumum Principem arripendam induxit*. Idem occurrit col. 368.

† **MAMBURNUS**, Qui pago præest. Acta SS. tom. 4. Junii de S. Walhero pag. 616: *Aberam ego tunc domo: sed ipsa quod factum erat, narravit Manburno pagi nostri*.

MAMBURNIA, MAMBURNIUM, Tutela. Charta Communiæ S. Quintini ann. 1195: *Nisi aliquis qui dispatriaverit, aut aliquis, qui est in Mamburnia, super hoc clamorem fecerit*. Charta anni 1238. in Tabul. Abb. Thenaliensis: *Et quia pro-*

pria sigilla non habebamus, sigillo nobilitis viri Galteri D. de Mignies, in cujus Mamburnia fueramus... fecimus communitari. Charta ann. 1146. in Tabular. Priorat. Neronisvillæ fol. 17: *Ante Bernardum de Milli, qui eo tempore in Mamburnio habebat Muciam et Amalricum filium Rainardi Pulcri, de cujus feodo hæc terra fuit*. [Ordinat. Philippi Pulcri ann. 1308. tom. 1. Ordinat. Reg. Franc. pag. 459: *La Royne nostre compaigne, nos effans estans avec nous en nostre Mainbournie*. Statuta Johannis domini de Commercio ann. 1362: *Item, nous establissoms et commandons que nul ne pourchassoit, ne face faire mariage ny fiancailles d'enfans quelz qui soient en Mainbournye de pere ou de mere... sans le congie et le consentement de leurs Mainbours*.] Froissart. 1. vol. cap. 155: *Fussent en garde, bail, tutele, cure, Manburnie*. Adde Leges Leodienses cap. 18. Consuetud. Valencian. art. 63. 79. Ordinationes Metenses, etc.

† **MANBURNA**, Eadem notione. Charta Thomæ Abb. Sangerm. pro libert. hominum Villæ novæ S. Georgii ann. 1249. in lib. Annivers. B. f. 218: *Hujusmodi autem remissionibus et libertatibus tantummodo gaudere volumus homines superius nominatos, cum uxoribus et hæredibus eorundem, tempore confectionis præsentium litterarum, in eorum Manburna existentibus*.

† **MANBURNIA**, in Chartul. AB. Sangerm. ann. 1253. fol. 212: *In eorum Manburnia existentibus quantum ad personas eorum, etc.*

* **MANBORNIA**, Charta Goberti de Asperomonte in Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris. fol. 387. r. : *Et de terra ista non eram homo vester, nisi per Manborniam Guidonis fratris mei*. Hinc *Manburnir*, pro *Tueri*, uti tutores solent, in Ch. A. episc. Meld. ann. 1261. ex eod. Chartul. fol. 139. v. : *Jura (li maistre) lo roi ou son commandement que les biens de la maison li gardera et Manburnira bien et loialment*.

† **MANDEBURDA**, in Charta Ludovici Boni ann. 815. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lotharing. col. 298: *Hartmannus Comes ad nostram accessit Clementiam, deprecans ut ipsam precariam quam a supra memorato abbate Optario acceperat, per nostram Mandeburdam et licentiam... habere potuisset*.

† **MANBURNIA**. Litteræ Philippi III. Reg. Franc. : *Et quando liberi nostri, vel alter eorum (quandiu fuerint in Manburnia nostra) ibidem morabuntur, etc.*

† **MANIBURNIUM**, Administratio, regimen, Gouvernement. Charta ann. 1270. apud Miræum tom. 1. pag. 437: *Nihil in eam (villam) juris prælendat Advocatus, qui in feodum ligium sumet de manu Regis Manburnium*.

† **MANUBURNA**, Tutela. Charta Hugonis Militis ann. 1259. ex Tabul. S. Nicasii Remens. : *Item habemus alias literas de Manubruna liberorum domini Joannis de Alneto Militis*.

† **MANUBURNIA**, Eadem notione. Charta ann. 1207. ex Tabul. S. Nicasii Remens. : *Et liberi eorum tunc extra Manuburnium parentum facti, et ab eorum potestate universaliter emancipati*. Alia Curie Remens. ibid. : *Et sciendum quod iidem fratres in Manuburnia non erant*. Charta Johan. Comitiss. Suev. ann. 1265. : *Et de illis qui sunt extra Manuburniam alterius*. Adde Tabul. Blein. ann. 1349.

MAMBURNIRE, Tueri, uti tutores solent. Vita B. Ivettæ Reclusæ cap. 9. n.

25 : *Qui quasi pueros Mamburnire videbatur.* Le Roman de Vacce MS. :

Au douzième an qu'il terre maintinst et Mainborni.

Baldunus de Condato vetus Poeta MS :

Il n'aura ja si grant avoir,
Ne si grant terre à Mainburnir.

Idem :

Celui va proee croissant,
Qui grant terre a à Mainburnir.

† **MANBURINARE**, Idem quod *Manburnire*. Charta ann. 1313. ex Chartul. S. Martini Pontisar. : *Omnes expensæ, et custos facti pro querendis, adducendis, troturandis (leg. triturandis) et Manburninandis fructibus.*

MAMBURDITOR, Tutor. *Mamburnus*. Charta Richardi Regis Rom. ann. 1267. apud Miræum in Donat. Belg. cap. 117 : *Absque tutoris sive Mamburditoris auxilio.*

† **MAINBURNUS**, Eadem notione. Charta ann. 1300. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 298 : *Quorum se asseruit et asserit Mainburnum et administratorem legitimum.*

† **MAMBURGUS**, Eodem intellectu. Charta ann. 1253. apud Miræum tom. 1. pag. 584 : *Gilberto marito meo et Mamburgo vel tutore consentiente et volente.*

† **MANIBURNUS**, in Charta ann. 1360. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 26 : *Nostros veros et legitimos Maniburnos, tutores et defensores irrevocabiles fecimus.*

MANBURGIUM et *defensio*, in Legatione Synodi Mantalensis ad Bosonem Regem ann. 879 : *Defensionem et Manburgium singulis exhibentes, etc.* Responso ejusdem Regis : *Omnibus, ut monuistis, legem, justitiam, et rectum Manburgium, auxiliante Deo, conservabo, etc.*

MAMELUCI. Sic appellabant Ægyptii mancipia Christiana, aut ex Christianis parentibus orta, in pueritia capta, et pretio distracta, ex quibus eligebatur, qui cæteris imperabat, Sultani appellatione. De his sic Willelmus Tyrius lib. 21. cap. 23 : *Solent enim Turcorum Satrapæ et majores Principes, quos ipsi lingua Arabica vocant Emyr, adolescentes, sive ex ancilla natos, sive emptos, sive capta in præliis mancipia studiose alere, disciplina militari instruere diligenter, adultis autem, prout cujusque exigit meritum, dare stipendia, et largas etiam possessiones conferre. In dubiis autem bellorum eventibus, proprii conservandi corporis solent his curam committere, et de obtinenda victoria spem habere non modicam : hos lingua sua vocant Mameluc. Sanutus lib. 2. part. 2. cap. 6 : *Et deferunt de Mari Majori a partibus septentrionalibus pueros et puellas, quos præfati Ægyptii nominant Mamuluchos.* Vide Jovium de Reb. Turc. Leuncl. in Pand. Tur. cap. 207. et alios rerum Turcicarum Scriptores ; Scaligerum præterea lib. 3. Canon. Isag. pag. 326. ult. Edit. Edwardum Pocockium in Supplemento ad Gregorium Abul-Faragium pag. 7. et Notas nostras ad Joinvillam pag. 80.*

† **MAMERRIUM**. Acta D. Erardi de Lignigni Episcopi Autiss. apud Duchesn. tom. 1. Histor. Card. Gall. pag. 215. inter Probat. : *Propter bonum castitatis... habebat etiam tres catenas argenteas nodis plenas quodam insertas Mamerrio, ex quibus de nocte carnem suam disciplinis pluries castigabat.* Ubi leg. *Manubrio*.

* **MAMES**. [« Manes : *Mames, ame.* »

(Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23, XIII. s.)]

* **MAMESSOR**, Apparitor, Gall. *Sergent*. Sent. major. et jurat. Burdegal. ann. 1307. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 497 : *Qui quidem prædictum judicium acceptando dixerunt, quod præsto erant et parati dictum facere juramentum... petentes sibi dari Mamessorem seu Mamessores ad videndum hujusmodi sacramentum... Qui retulerunt quod dicti Bertrandus, Dominicus... super forte prædictum in eorum præsentia fecerant hujusmodi sacramentum.* Vide infra *Mansse-rius*.

* **MAMTRACTUS**, pro *Mammotrectus*, Titulus libri, in quo voces Bibliorum enucleantur, apud Cyprian. in Catal. Codd. MSS. Bibl. Goth. pag. 8. Vide Præfat. Cangii in Glossar. pag. 30. et Erasm. in Antibarb.

MAMILIARES, *μολογία*, in Gloss. Gr. Lat. Editis et MSS. ubi Meursius emendat *manuales* : *malim manuales.*

MAMILLAM STRINGERE, in Lege Salica tit. 23. § 4. *Prendre le sein d'une femme.* Ubi hæc Lindembrogii : *Leges Alfredi Regis cap. 11. 18. Penitent. Rom. lib. 3. cap. 20. Mamillas obtrectare. Cap. 27. Obtrectare puellas aut mulieris pectus.* Burchard. Decret. lib. 19. pag. 275. 302. *Mammas stringere.* Saxo Gram. lib. 2. pag. 17. *Plautus Bacchid. : Manus ferat ad papillas, labra a labris nusquam auferat.* Idem Asin. : *Si papillam pertractavit, etc.* In Lege Frision. tit. 22. § 88. *Feminam per maxillam stringere.* Forte quis legat *Mamillam*. [Editio Aleman. *Mamillam capulaverit*, hoc est amputaverit.]

† **MAMILLARE**, Amiculi genus, quo ubera mulieres tegere consueverunt, quia eo mammas adstringunt. Martin. in Lexico.

MAMILLARIA, Armaturæ species. Computum Stephani de la Fontaine Argentarii Regis, sciens 1. Julii ann. 1352. cap. d'Orfaverie : *Pour faire et forger la garnison d'une paire de harnois tout blanc, en quoi est entré 14. marcs 6. onces d'argent, et un once d'or fin à la dorer ; c'est à sçavoir 1068. clos à estoilles, 8. boucles, 8. mordans à fermer les plates d'une grant boucle pour le dossier, 12. rives, 2. charnières, 2. Mamellieres, et deux chaînes pour icelle Melliere.*

† **MAMILLARIUM**, Totâ animalis pars inferior. Vetus MS. Corbeiense, cui titulus, *de mensa Abbatis* : *De porco qui dicitur escaudeis, habet (famulus) totum Mamillarium a gutture per ventrem usque ad caudam.*

† **MAMIUM**, f. mendose pro *Manium*, vel *Manitio*. [* *Malim Animalium.*] Charta ann. 1465 apud Rymer. tom. 11. pag. 556 : *Per aliquas incurstiones, invasiones, deprædationes, derobationes (leg. derobationes) personarum Mamium, seu rerum captiones, etc.*

† **MAMLERNÄ**. Diploma Alfonsi Regis Castiliæ pro Monasterio S. Johannis de Burgos apud Stephanot. tom. 3. Fragm. Hist. MSS. pag. 215 : *Dono insuper et concedo præfato monasterio totam illam Mamlernam quæ Holza nuncupatur et jacet inter villam Imo et Lem Christophori de villa Diago, ex integro, sicut eam habeo vel habere debeo jure hæreditario in perpetuum habendam.*

* **MAMMA**, Mater, in Epitaph. apud Montemfalc. in Diar. Ital. pag. 147 : *Ildibrandus ejus genitor, Theodoraque Mamma. Pro nutrice, in Stat. Genuens. lib. 4. cap. 67. pag. 117. vº. Sed et honoris ergo usurpatur in Vita S. Appol.*

tom. 1. Jan. pag. 259. col. 2 : *Abiens vero vetula, ei hac in re inseruit. Cum ea autem attulisset, ei precata est, dicens : Deus te adjuvet, Mamma. Vide Mammare. [* Glossar. med. Græc. voce Μαμά, col. 859. infra *Mammare*.]*

† **MAMMALUCI**, Idem qui *Mameluchi*. Bernhadi de Breydenbach Iter Hierosol. pag. 38 : *De Japha associavit se nobis dominus ipse de Rama nobiscum equitando propria in persona, cum multis Mammalucis, id est, (ut dicitur) apostatis Christianis.* Ibidem pag. 215 : *Id enim certum habetur quod omnes Mammaluci pueros suos masculos faciunt baptisari, non ob id quidem (multorum opinione) ut pueri salutem consequantur animæ, neque ut in fide Christiana perseverent, sed ut in paternis bonis fiant successores.*

MAMMARE, Lactare, *mammam dare*, Plauto in Menæch. hinc *Mamma*, nutrix, et *Mammula*, nutricula, apud Gruter. 88. 3. 663. 2. S. Augustin. in Psalm. 39 : *Pregnantes sunt, qui spe intumescent : Mammantes autem, id est, lactantes, qui jam adepti sunt, quod concupierant.* Μαμμάειν, in Glossis Græco-Barbaris.

MAMMELINUS, pro *Miramomelinus*, occurrit apud auctorem Magni Chronici Belgici ann. 1212. pag. 210.

† **MAMMETRECTUS**, corrupte dictum pro *Mammothreptus*, id est aviæ alumnus, a nutrice educatus, Græc. Μαμμόθρεπτος. Goclen. Lex. Philos.

* **MAMMGH**. Vide infra *Mannigh*.

MAMMIOS, *ὑμήν*, apud veterem Interpretem Moschionis de morbis mulierum cap. 42.

* **MAMMIS**, *Cheval*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

MAMMOCESTIS, Aptius lib. 8. de Re culin. cap. 6 : *Hædus, sive agnus syringatus, quod est Mammocestis, exossatur diligenter, etc.* Ubi *Mammocestis* perperam, ni fallor, pro *μαμμόθρεπτος*, qui adhuc lac sugit.

† **MAMMONA**, vox Chaldæa, Divitiæ, lucrum. Hieronymus in cap. 6. Matth. : *Mammona sermone Syriaco divitiæ nuncupantur.* August. lib. 2. de Serm. Domini in monte : *Mammona apud Hebræos divitiæ appellari dicuntur. Convenit et Punicum nomen ; nam lucrum Punicè Mammon dicitur.* Vide eundem August. in Psalm. 53. et de Verbis Domini serm. 35. *Mammona, Monnoie, ou richesse mal acquise ou nom de Dyable*, in Gloss. Lat. Gall. Sangern.

MAMMONES, Simiæ. Guillelmus de Baldenzel in Hodæporico pag. 112 : *Vidi plures baburnos, coctos, Mammones, psittacos, mirabiliter instructos, gestibus suis homines mirabiliter ad deductionem provocantes.*

* **MAMONA**. [Ut *MAMMONA* : « Facite vobis amicos de Mamona iniquitatis qui vos recipiant in eterna tabernacula. » (Chart. Cluniac. coll. Burgund. B. N. t. 78, n° 143, an. 1081.)]

† **MAMULA**. Vide *Mammare*.

† **MAMOTREPTI**, *Pueri dicuntur qui diu sugunt, quod non decet.* Papias ex D. Augustino.

* **MAMPHORA**, Sudarium, linteum. Acta S. Amator. tom. 4. Aug. pag. 24. col. 2 : *Vestes etiam ejusdem virginis et cetera multa talia, necnon Mamphoram cum impressione similitudinis faciei Dominicæ, a nomine dictæ mulieris Veronicam nuncupatam, prout Romæ ostenditur, fideliter collegit et salubriter custodivit.* *Mafora* vero est Operimentum capitis præsertim feminarum. Vide *Mafors* et confer *Manupiarium*.

† **MAMZER**, *Spurius*. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 56. Vide *Manzer*.

MANA, Mater, anus, femina ætate provecior. Luthprandus in Legat. cap. 29 : *Obviantes mihi mulieres quæ prius, in stuporem mentis versæ, Mana, Manâ clamabant*. Gervasius Tilleberiensis MS. de Otis Imper. decis. 3. cap. 95 : *Mulieres agnosco Manas nostras, quæ processerunt in diebus suis, quæ proponebant, se de nocte vidisse, etc.* Utitur etiam Fr. Recuperius in Miraculis B. Ambrosii Senensis num. 59. et 128. Apud Senenses *Mana è nome d'honoranza, per le donne di bassa conditione, a cui non convenga titolo di Madonna*. Ita Academia Cruscana. Græci μάνα eadem notionem usurparunt. Emanuel Georgillas Limenites in Poem. MS. de Mortalitate Rhodi ann. 1498 :

Καὶ πίκρανε τοὺς γέροντας, καὶ θλίψει ταῖς
[μανάδες,
Ταῖς κόρες, ταῖς ἀνεγλύτες, καὶ ταῖς οἰκοκου-
[ράδες.

Vide Glossar. Meursii, [Cang. med. Græcit. col. 860.] et Fabroti ad Cedrenum, et Codinum de Orig. Edit. Reg. pag. 60.

† **MANA DIES**, Vox familiaris veteribus Gallis notos mane salutantibus, qua bonam faustamque diem amicis apprecabantur, ut observat Valesius in Notitia Galliarum pag. 562.

MANACIA, Minæ, ex Gallico *Menace*. Glossæ MSS. Reg. Cod. 1198 : *Minis, Manaciis*. Quæ quidem vox occurrit, ni fallor, apud Hincmarum Laudunens. Episc. pag. 612 : *Tunc Dom. Rex dixit, quia si ille ipsam silvam, ut dicebat, nutrierat, quam pater suis nutrire cœperat, et ex eo amicis suis, non destruendo, sed cum Manacia dedisset, aut si ad suam necessitatem ex ea cum mensura accepisset, pro hoc non debuisset illud beneficium amittere*. Editus Codex habet *Manacta*.

† Vix est ut cum D. Cango sentiam vocem *Manacia* apud Hincmarum minas significare : probabilius videtur ad vocem *Manatias* respexisse, qua in Consuetud. Lotharing. tit. 6. art. 9. designantur possessiones ea lege ad censum annuum concessæ, ut in iis maneat (unde f. etymon) possessores, easque non distrahant, atque, ipsis sine liberis decedentibus, ad dominum revertantur. Quæ quidem non male, ut opinor, cum aliatis cohærent.

MANACIARE. Glossæ MSS. ad Canones Concil. : *Comminari, Manaciare*. [Le Roman de Rou MS. :

Tant pramist au Comte et offri,
Tant Manacha et tant blandi
Que Guy Heralt au Duc rendi.]

* *Hinc Manecheur*, qui minas intendat, in Charta ann. 1403. tom. 2. Hist. Leod. pag. 437. quomodo etiam legendum, pro *Mancheur*, in alia ann. 1424. ibid. pag. 445. Unde *Manechement*, pro *Menace*, Minatio, apud Guignevil. in Peregr. hum. gener. MS. :

Quant j'ouy ce Manechement, etc.

* **MANADA**, Manipulus, quantum manu continetur. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Manada, Prov. Manipulus*. Comput. ann. 1412. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 206. col. 1 : *Item solverunt... pro sex intorticiis ceræ, et tribus Monadis de dobles, et Pontio Tutelli pro tribus Manadis de dobles ceræ, ... præsentatis consorti dicti domini*

gubernatoris, etc. Vide in *Manata* et infra in *Manna* 3.

† **MANADERIUS**, Idem videtur qui *Mandatarius*. Statuta MSS. Auscior. art. 66 : *Item est consuetudo ibidem quod in honore dom. Comitiss est præceptor unus seu Manader, et in honore dom. Archiepiscopi alius, et in parochia S. Orenii alius : qui præceptor sive Manader id quod facit faciat de mandato Consulum civitatis Auscis, et aliter factum non valet ; qui Manader debet ire ad exercitum cum aliis hominibus civitatis Auscis ad expensas dicatorum Consulum, quando prædicti homines ire tenentur ; verumtamen prædictus Manader potest quittare unum ex vicinis quem vult ad cognitionem Consulum ne vadat ad exercitum prædictum, et tenetur facere dictus Manader quæ ei mandantur per dictos Consules ; et ille Manader, quando collecta imponitur per Consules civitatis prædictæ in prædicta civitate, est immunis, nisi collecta altera (f. ultra) impositionem quatuor denariorum Morlanorum (sit ;) quando autem per Consules civitatis prædictæ mandatur aliquibus civibus quod vadant ad valla curanda, vel ad alia utilitatis publicæ facienda, prædictus Manaderius est immunis, et unum vicinum civitatis prædictæ potest quittare a prædictis faciendis ; et quando collecta imponitur per dictos Consules, exigitur per Manaderium, qui habet pro suo labore quatuor denarios Morlanos in die, et debet esse cum collectoribus in exercitio per totam diem.*

† **MANAEUHS**. Vide *Mairchieus*.

† **MANAGERIUS**, Idem qui *Manens*, mansuarius, hospes, qui ratione mansionis vectigal aut censum, quotannis domino persolvit. Charta Caroli Regentis ann. 1362. Reg. 92. Chartophyl. regii Ch. 191 : *Honestis pauperibus villæ Manageriis illa (pecunia) distribuetur, id est, in civitate natis*. Chartular. S. Vandreg. tom. 2. pag. 1825 : *Quod jus et proprietates levandi et habendi duas partes minutarum decimarum in parrochia prædicta et a parrochianis parrochiæ prædictæ, exceptis duntaxat parrochianis et Manageriis existentibus et commorantibus in Habello*. Vide *Mansionarii et Managium* 2.

* *Mannager*, alio sensu, pro Artifice scilicet, Gall. *Artisan, ouvrier*, legitur in Reg. 2. sign. R. urbis Duac. fol. 26. v. ad ann. 1429 : *Item fu alé au devant d'elle (Me de Charolois, fille de Charles VII.) à cheval par les officiers de M. le Duc, le loy et gens notables, et fu deffendu de non y ailler frutiers, Mannagers, ne gens de petit estat.*

† 1. **MANAGIUM**, Advectio, transportatio, a Gall. *Mener*, ducere. Litteræ Bally de villa Terrici ann. 1221 : *Cum contentio diu fuisset... super Managio bladorum granchiæ domni Martini... De Managio autem bladorum ita compositum est, quod equi hominum vel vehituræ eorum cum quibus excolunt terras suas, cum propriis Præpositi de domno Martino simul ducent blada apud Meduntam, in domum Abbatis. Ibi Præpositus... providebit dictis hominibus panem album et vinum rationabile.*

2. **MANAGIUM**, Mansus, vel mansio. Testamentum Herberti Comitiss Viromand. ann. 1059. apud Joan. Carpentarium in Hist. Camerac. : *Apud Goicum... tria Managia*. Charta Willelmi Comitiss Pontivi ann. 1205 : *Concessi Magistro Simoni Cappellano S. Crucis 13 libras, in recompensatione Managii Evæ Signoreæ*. Charta Matthæi et Mariæ Co-

mitum Pontivi ann. 1248. in Tabular. S. Judoci : *Et si contingat, quod prædicta una detur ad Managia facienda, ita quod hospites ibi morentur, etc.* Alia ann. 1251. in Tabular. Episcopat. Ambian. fol. 97 : *Hospitale... quod continet duo Managia, quæ censum annuum nobis tanquam domino debent*. Alia Henrici III. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 82 : *Managium ejusdem Hugonis cum campo adjacente*. [Charta ann. 1272. tom. 3. Hist. Harcur. pag. 52 : *Acram unam terræ ad Managium, et unam acram prati ad pasturagium*. Alia Philippi de Arbosio Episc. Tornac. ann. 1368. apud Miræum tom. 2. pag. 1328 : *Cum uno manerio sive Managio pertinente ad dictas terras*.] Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 24 : *Et si doit Ven savoir que le Manage est relevé par trois sols, et par ce aquite la premiere acre, ou tout le tement ; s'il n'y a plus d'un acre*. Le Roman d'Aubery MS :

Descendu sont eu lor maistre Manage.

* Pro prædio rustico, in Charta authentic. offic. Attrebat. ann. 1259. ex Tabul. S. Petri Gand. : *Domina Mathildis... quitavit... sexies viginti libras Paris. quas ipsa domina habebat nomine assignamenti supra Managium, quod Eustachius filius prædicti Egidii militis mariti sui tenebat apud Loison, et etiam supra certas pischarias, aquas, redditus et omnia alia ad dictum Managium pertinentia*. Nostris vero *Manandise*, mansio, domus. Lit. remiss. ann. 1455. in Reg. 183. Chartoph. reg. ch. 30 : *Comme le suppliant eust prins à louage... à Amiens... une maison ou Manandise, etc.* Reg. 13. Corb. sign. *Habacuc* ad ann. 1509. fol. 7. v. : *Et aussi par condition que se ledit preneur y fait édifier et alonguier quelque édifice ou Manandise, etc.* Chron. MS. Bertr. Guescl. :

Anglois furent issus hors de leur Manandie.

Hinc *Manable*, qui alicubi manet, in Bestiar. MS. :

Or vos conterai d'un oisel,
Qui moult parest courtois et bel,
Tousdis est en eue Manabale.

Unde etiam *Mannage*, pro Supellex domestica, Gall. *Meuble*. Pedag. prior S. Gondulfi Bitur. ann. 1314 : *Ung Mannage d'ostel, v. solz. Manandie* autem vel *Manantie* nostratibus præterea facultates, bona, redditus, suppellectilem qua domus ornatur significat. Lit. pro monast. Sagiens. ann. 1359. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 459 : *Comme à cause de leur église ilz aient, tant en chief comme en membres, plusieurs patronnages d'église, droiz, seigneuries, Mananties, profiz et émolvens et revenus, etc.* Vita J. C. MS. :

Chil Mahieus estoit tonloiers,
Assés avoit grant Manandie.

Pactum inter Phil. Pulc. et Guill. comit. Hannon. ann. 1314 : *Et deffendre en bonne foy en nostre terre que il n'ient Manandie, ne confort, ne marchandise nulle*. Inde *Manant*, pro Divite, in Doctr. :

Et qui a bones teches, riche est et Manant.

Vide *Massaritia*.

* 3. **MANAGIUM**, Familia ; quo sensu etiam *Ménage* dicimus. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 299 : *Se Suesionas transferens, ubi pro victu suo, uxoris et Managii lucrando, mercari cepit... Dictus exponens, qui cum*

uore et familia honeste vivere consueverat, etc.

* 4. **MANAGIUM**, Jus, quod domino competit in Managia seu prædia subditorum. Gualt. Hemingf. de Gest. Eduardi I. reg. Angl. ad ann. 1296. pag. 93: *Fidelitatem et homagium vobis facta, tam a nobis, quam ab aliis quibuscumque regni nostri incolis, fidelibus nostris, ratione terrarum, quas in regno vestro de vobis tenebant, et etiam ratione Managii seu retencionis vestræ, etc.*

* 5. **MANAGIUM**, Tributum, quod pro mercibus quæ advehuntur, debetur. Charta ann. 1280: *Nobilis vir Pontius Breimundi dominus castri de Caslario... concessit et tradidit, seu quasi, dicto domino regi... medietatem pro indiviso stacæ seu juris quod habet in staca et in Managio, et generaliter medietatem pro indiviso totius alterius juris, quod ipse Pontius Breimundi habet in staca et Managio et pedagio supradictis... Si contingeret quod aliquid committeretur a transeunte seu transeuntibus, nomine vel occasione Managii, passagii et stacæ seu pedagii, etc. Et quod dictum pedagium, staca et Managium sine consensu utrius partis nullo tempore possit dividit.*

MANAGUR, [f. Negotii alicujus rector, Anglis, *Manager*.] vox Wallica, in Legibus Hoelli Boni Regis Walliæ cap. 9: *Hic est unus homo eorum, cui soli creditur, scilicet Managur, dictator continens cum testimonio Sacerdotis, etc.*

† **MANAHEDA**, Idem, ut videtur, quod Mansus, domus, habitatio. Tabular. Rothomense: *Et hoc est tributum istius terræ: de avena modios X.... In Manaheda XII. denarios, sine censu, sine tributo.*

MANAIA, Testamentum MS. Raimundi Comitiss Melgoriensis in procinctu itineris Hierosol. exaratum: *Dono D. Deo et S. Petro... sedis Magalon... Manaiam quam habeo in salinis. Et infra: Et relinquo superscriptam Manaiam et totum pulmentum piscium, quam de toto stagno habeo. Idem videtur quod pugillata salis, quantum manu continetur, ac proinde idem quod Manata, de qua voce mox.*

MANALES LAPIDES, qui in modum cylindrorum per limites trahebantur. Papias.

* **MANALIS**, Mobilis; dicitur de officio a quo quis amoveri potest. Stat. eccl. Tull. ann. 1497. fol. 98. vº: *Furnerius tenetur ex officio suo, quod est Manale et ad nutum capituli amovibile, et ideo mulatenus venale, nobis ministrare pro quolibet resali frumenti claustralis xij. denas panum alborum.*

† **MANALITES**, Eadem notione qua Missi, qui res dominicas disponunt, administrant. Præceptum Lotharii Regis pro Monasterio Prumiensi ann. 865. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 176: *Tam de ipsa villa quam de omnibus rebus Richardi, sicut supra comprehensum est, Manalitis (l. Manalites) venerabilis Marcardi Abbatis, Goerannum scilicet, Adalbertum, et Hildifrandum, simulque et Theotfredum advocatum ipsius monasterii revestivit, et ipsi easdem res secundum legem insiderunt. Et infra: De omnibus vero mancipiis per servum unum nomine Germinianum eosdem Missos revestivit.*

* **MANALIUM, RIUM**. [Molendinum. DIEF.]

* **MANAMENTUM**, Mansio, domus in qua quis manet. Charta ann. 1265. in Reg. feud. Aquit. ex Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. fol. 47. rº: *Quitave-*

runt omnes planaturas, Manamenta, plateas, domos et lapides, quæ sunt in castro Podii Willelmi. Vide supra Managium 2.

MANANA. Vide in *Mannus*.

† **MANAPIATUS**, Hypothecatus, l. si quis comparaverit. de præsumpt. Ita Hierolexic. Macri.

* **MANARA**, Securis, Ital. *Mannaia*. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 559: *In quodam vexillo suo regali facto de novo, præter arma sua regalia, depingi fecit quamdam Manaram et cippum. Vide Manaria.*

† **MANARIA**, Batillum, falcula, Gallis *Faucille, serpette*, Italis *Manarino*, quod ad manum facilis sic dicta. Capit. Caroli II. Regis Sicilia Rubr. de Armis acutis: *Qui cum roncha ferrea, accetta, Manaria, cultello quocumque quemquam percusserit, etc.* Glossæ Andree de Ysernia in alium locum eorumd. Capitul.: *Et ita de portatione ronçe vel Manariæ non tenetur poena portationis armorum, quia facta est ad incidendum sepes et alia.* Chron. Parmense ad ann. 1232. apud Murator. tom. 9. col. 706: *Et eo anno fuit factus murus in glareæ Communis in ripa Parmæ a sero de subtus a ponte lapidum, cujus memoria in quodam lapide marmoreo sculpta fuit cum Manaria. Inter militum arma recenseatur ibid. col. 797: Et tunc per milites et alios, qui ibi erant per Ecclesia Romana, ter omni septimana gustum fiebat circumquaque Forlivium. Et erant ibi pro ipsa Ecclesia mille quastatores cum securibus et Manariis. Vide Manuarua.*

* **MANARIXIUS**, ut *Manara*. Inter arma vetita recensetur, in Stat. Vallis-Ser. rubr. 44. ex Cod. reg. 4619. fol. 88. rº. Vide *Manarota*.

† **MANAROTA**, Idem videtur quod *Manaria*. Histor. Cortusior. lib. 2. apud Murator. tom. 12. col. 800: *Et inspicies vidit maximam pedum multitudinem a lanceis longis, a balistis et Manarotis ante portam, etc.*

MANAS, *Malas, maxillas*. Papias.

MANATA, quasi *Manuata*. Italis certe *Manata* est *brancata*, tanta quantitate de materia, quanta puoi stregnere, o tener con mano, manipulos, nostris *Manée*. Charta Amedei Com. Sabaud. ann. 1249. apud Guichenonum: *Concessit pro remedio animæ suæ... leydam salis, quam habebat apud Chamberiacum, præter Manatam salis, quam recipiebat Mistralis Chamberiaci nomine ipsius. Libertates, concessæ villæ Françhæ ab Archembaldo Dom. Borbonensi ann. 1217. MSS.: Si aliquis extraneus ducit asinos cum sale, dabit unam Manatam, si vendit. Quicumque vendit sal in foro ad archam, vel in nundinis, dabit unam Manatam salis a pollice in antea. [Regestum 87. in Charthophylacio regio: Percipiunt D. Aynardus junior unam cartam, unam mundi nam et unam Manatam nucleorum, etc. Statuta Massil. lib. 5. cap. 19. § 11: Item quicumque capiet de alieno honore fabas,... vel bladum solvat nomine banni, pro quolibet Manata, de die vi. den.] Charta Libertatum villæ de la Perouse ann. 1260. apud Thomasser: *Et li sauners (donera) do setier une Manée de laide, et autre de terrage.**

* Pugillus. Reg. episc. Nivern. ann. 1287: *Item quilibet qui vendit sal in burgo comitis, debet quolibet Sabbato totius anni unam Manée salis usque ad pollicem, et debet mensurari ad manum recipientis. Manée, eodem sensu, in Consuet. Bitur.*

ex Reg. Joan. ducis Bitur. Cam. Comput. Paris. fol. 117. vº: *Item quiconques amene sel à Bourges, S. Supplice a pour chacun cheval une Manée. Manée vero pensationem significat, quæ pro frumenti molitura exigitur, in Charta ann. 1232. inter Annal. Tervan. pag. 125: Je Eustasse, soer le conte de Saint Pol, fay scavoir... que j'ay donnet et octroiet... as nonnains de Biaupré de l'ordene de Cistiaus, qui mainent ou tenement de le Gorghe, leur Manée. En tele maniere que elles poent morre as molins de le Gorghe quitemment sans moture et sans aultre droiture, tout chou que il convenra à la souffissance de le maison. Vide infra *Manuata*.*

MANADA. Tabularium Conchensis Abbatie in Ruthenis ch. 226: *Sextarios sex de civada, et sex gallinas, et tres Manadas de canbet, i. tres manipulos cannabis. Vide Palma 3.*

* **MANATICUM**, Præstatio propter mansiones solvenda. Reg. feud. Aquit. sign. JJ. rubr. in Cam. Comput. Paris. fol. 32. vº: *Item habet (dom. rex) Manaticum proprium pro eorum domibus burgi.*

* **MANATUS**. Charta ann. 1489. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 281: *Ac (cum) aliis supra Manatis et mentionatis duntaxat. f. scriptum erat contracte Meratis, unde male lectum est Manatis, pro Memoratis.*

* **MANAVERIA**, Instrumentum quoddam ad piscandum utile. Charta ann. 1307. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 130: *Item intendit probare dictus procurator, quod dictus dominus episcopus (Magalonnensis) et sui prædecessores... sunt et fuerunt in possessione... concedendi in acapitum Manaveriam et manguerias et alia quæ ad artem piscandi vel aliter utilia. Vide infra *Manea*.*

* **MANAVERIUS**, Armorum genus, idem quod supra *Manarixius*, in Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 112. ex Cod. reg. 4620.

MANAZEI, ita dicti in Bosnensi regno Paterini hæretici, ut est in Hist. A. Cuthais ann. 1366. a Manichæis id vocabuli fluxit.

* **MANBORNIA**, Tutela. Vide in *Mamburnus*.

MANBOTA, Compensatio mortis, a voce Saxonica *Man*, quæ hominem sonat, et *Bode*, quæ a *bettan* deducitur, quod compensare est. Erat igitur *Manbota* perempti hominis illa æstimationis pars, quæ cæsi domino compensationis loco tributa est. Leges Inæ Regis cap. 69: *Et æstimatione capitis viri, qui vicenis, dum vixerat, æstimabatur solidis, subtrahantur 30. solidi ad compensandam domino mortem, etc.* Saxonicum habet *Monbote*. Occurrit hæc vox non semel ea notione in Legibus Edw. Confess. cap. 12. Henrici I. cap. 12. 69. 70. 74. 75. 76. 79. 80. etc. Leges Normannicæ Willelmi Nothi cap. 8: *Si home occit l'altre, et il seit counsaut, et il doive faire les amendes, durrad de sa Manbote al seignor per le franc home 10. sols, et pur le serf 20. sols.* [* Vide Philips. de Jure Anglo-sax. § 47. et Histor. Jur. Anglic. tom. 2. pag. 258. 315.]

† **MANBURGIUM, MANBURINA**, etc. Vide *Mamburnus*.

1. **MANCA**, pro *Marca*, seu certo auri et argenti pondere. Willelm. Malmesb. lib. 2. de Gestis Angl.: *Ad omnes principales sedes librum hunc suo jussu conscriptum se velle transmittere, cum pugillari aureo, in quo esset Manca auri.* Glossarium vetus Anglican. circa tempora Edw. III.

exaratum, *Mancam sive mantam auri*, triginta denariorum fuisse tradit. Lambertus *Mancusam* et *marcam*, (quæ verba idem sonant cum *manca*) nummum argenteum 30. valentem denariis interpretatur. Verum jure in dubium vocat Somnerus, an *Manca* et *Mancusa* nummus aut percussa moneta fuerit, cum probabilius sit, fuisse auri aut argenti quid certo quodam pondere constans, qua notione *marcam* vulgo accipimus, cujus valor tam in auro quam argento crescit aut minuitur pro ratione valoris monetæ, qui ut plurimum pro nutu et libito Principum minuitur aut augetur. Atque inde fit, ut in Legibus Henrici I. cap. 69. *manca* sex solidis aestimetur, quinis nimirum denariis ad solidum: in Lege Adelstani Reg. cap. 6. 30. denariis; *mancusa* vero apud Willelmum Thorn pag. 1776. in Variantibus Lect. pondus 2. solid. et 6. denar. dicitur. Occurrit in Legibus et Scripturis Anglicis passim. Vide *Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 266. et infra Mancusa.*

☞ Somneri sententiam firmare licet ex Testamento Byrthrici apud Hiccesium pag. 52. ubi armillæ aureæ pondus ad 80. *Mancas* aestimatur: *Primum naturali domino suo Regi armillam auream quæ habet 80. Mancas auri.* Et infra: *Et dominæ suæ Reginæ armillam unam quæ habebat triginta Mancas auri...* Præterea dedit eidem Ecclesiæ... unam torquem auream de quadraginta Mancis auri.

MANCO. Liber mirabilis, seu Tabularium Abbat. Conchensis in Ruthenis ch. 19: *Et in memoria census per singulos annos S. Petro Romæ Apostolo unum Manconem auri persolvant.* Nisi legendum sit *Mancosum*, ut in Charta 207.

2. MANCA, Defectus, nostris *Manque*, Italis *Mancanza*. Urbanus II. PP. in Epist. ad Ivonem Carnotensem Episcopum: *Oves dominicas... absque morbo vel Manca perducere.*

☞ 3. MANCA, f. Naviculæ piscatoriæ genus. Vita S. Oswaldi sæc. 5. Benedict. pag. 745: *Totam simul piscariam Ramesensi Ecclesiæ contulit cum Mancis et costis piscatorum.* Vide *Manciva*.

4. MANCA MANUS, Sinistra. Electio Henrici Regis Portugallie apud Brandon. in Monarch. Lusitana lib. 10. cap. 13: *Si Rex Portugallie non habuerit masculum, et habuerit filiam, ista erit Regina. Non accipiet virum, nisi de Portugal. nobilis et talis non vocabitur Rex, nisi postquam habuerit de Regina filium Varonem, et quando fuerit in congregatione, maritus Reginæ ibit in Manca manu, et maritus non ponet in capite coronam regni.*

☞ MANCALDUS, Mensura annonaria, *Mancaud*. Chartul. Aquicinctense fol. 60: *Godefridus de Strumel dedit Ecclesiæ Aquicinctensi... censum 2. modiorum avenæ duorum etiam Mancaldorum pise.*

* MANCALIS. [Vide METHCALIS: « Unde censum annualem, mille videlicet aureos quos vulgo *Mancales* appellant conventui Cluniacensi ad vestiarium proprie dedit. » (Chart. Cluniac. Coll. Burgund. B. N. t. 79, n° 155 bis, an. 1090.)]

☞ MANCALZ, Modus agri, qui *mancaldum* capit. Chartul. Aquicinctense fol. 26: *Johannes de Hainlecuri vendidit nobis duas Mancalz terre.*

MANCANARES, Pomaria. Vox Hispanica; *Mancana*, pomum. Charta æræ 1010. apud Ant. de Yezep in Chron. Ord.

S. Bened. tom. 5: *Vineas et terras, et ortales, et Mancanares, cum pratis, pasuis, etc.*

MANCANUM. Charta æræ 978. apud Anton. de Yezep in Chron. Ord. S. Bened. tom. 6. pag. 460: *Concedimus ibi serviendam illa vinea de illo Mancano alia vinea juxta alia vinea de illa Comitissa, etc.* [Idem videtur quod *Mancanares*, Hispan. *Manzanal*, Pomarium.]

MANCARE, Mancaster. Vide *Mancus* 1. * 1. MANÇARIA. [Gall. *Manguement*: « Habuimus noticiam multas novitates, *Mançarias* et extorsiones factas fuisse in havere et personis nostrorum mercatorum. » (Venise, Arch. gén. *Senato. Misti* LV. f. 117, an. 1425.)]

* 2. MANÇARIA, Comestatio, convivium. Ital. *Gozzoviglia*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 138: *Mançarias, sive comestiones non fatiam, nec fieri permittam in massaria meo tempore, neque sinam.* [FR.]

* MANCATUM, perperam, ut videtur, pro *Mandatum*, in Stat. Genuens. lib. 4. cap. 20. pag. 127: *Si aliquis propinquus aut vicinus requisitus noluerit consentire, et facto præcepto de Mancato magistratus, non comparuerit, etc.*

☞ MANCAUS, Mensura frumentaria. Chartular. S. Vedasti Atrebat. V. pag. 264: *Ad pontem de Wendin debet cellerarius... in festo omnium SS. quatuor Mancaus frumenti.* Vide *Mancaldus*.

☞ MANCEA, Mensa, Gall. *Table*. Inventarium ann. 1342. ex Archiv. S. Vict. Massil.: *Item unam mapam piste, item duas Manceas, etc.* Vide *Mancia*.

MANCELLI. Vide *Moneta Baronum*.

MANCELLA, Parva manica, manicella, nostris *Manchette*. Wolphardus Presbyt. lib. 1. de Vita S. Walpurg. cap. 6. n. 19: *Mancellam ei a manu prævaricatrice et tumida dissuervit.*

* Alias *Mancelon*. Lit. remiss. ann. 1457. in Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 186: *Une paire de Mancelons, qui pouvoient valoir deux sols, six deniers.*

1. MANCEPS, Satelles, lictor, vel qui satellitibus præest. [Manceps, *Sergent*, in Glossar. Lat. Gall. Sangerm.] S. Cyprianus Epist. 69: *Latrones Mancipi, obsequio pleno humilitatis obtemperant.* Mox: *Præpositus illic agnoscitur et timetur.* Lucifer Calaritanus lib. 2. pro S. Athanas. pag. 89: *Non esse Christianus, sed plane Manceps latronum cognosceris.* Manceps carceris, et vinculorum janitor, apud Prudentium libro Peristeph. S. Zeno in Serm. de S. Arcadio: *Hunc vero profitentem ad nefandum custodiam noxiæ mentis Mancipes rapuerunt.*

MANCEPS MUTATIONUM. Gloss. Gr. Lat.: *Ἐπιστάτης, ὁ τῆς καταβολῆς ἡγευμένος, Stationarius, Manceps.* Manceps cursus publici, de quibus in Cod. Th. in leg. 15. 22. 35. 36. 42. etc. de Cursu publ. (8, 5.) Senator lib. 4. Epist. 47: *Si quos autem intemperans culpa pertulerit, collectam quantitatem per vices agentes Mancipibus mutationum volumus applicari, ut cursualis tractus inde habeat remedium, unde hactenus sumpsit incommodum.*

MANCEPS *Thermarum, Salinarum*, in Cod. Th.

☞ MANCEPS, Publicani spontanei, inquit Gothofredus ad leg. 17. lib. 13. Cod. Theod. tit. 1. quibus cura ut distributionis, ita exactionis injungebatur, suo privato commodo.

2. MANCEPS, Pistor publicus. *Μάχηψ, ὁ τεχνίτης τοῦ δημόσιου ἄρτου*, in Glossis Basilic. ita *Mancipes* usurpant leg. 1. et 2. Cod. Theod. de Frumento urb. CP.

(14, 16.) ut censet Cujacius. At Jacobus Gothofredus non quosvis pistores; sed eos, qui pistrinis publicis, atque adeo panum civilium et militarium pistoribus præpositi erant, ex d. leg. 18. et ex Socrate lib. 5. cap. 18. solos *Mancipes* appellatos contendit. Verum in d. leg. 18. *Mancipatus*, non est præpositura pistrinorum; sed *panis eccociatio, et obsequium pistrini*, ad quod tenebantur omnes, præter eos, qui ratione dignitatis a muneribus sordidis immunes erant, ex leg. 15. eod. Cod. de Extraord. sive sordid. (11, 16.) Præterea Græcos recentiores *μάχηψα* quemvis pistorem vocasse constat. Vide Vitam S. Auxentii Archimandritæ cap. 8. et alios laudatos a Meursio. Hinc *μάχηψα*, apud Cedrenum pag. 324. in Basilicis, apud Suidam, etc. et *μάχηψιον*, in Chronico Alexandrino pag. 786. pro pistrino. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062: *Ἀροσπίον, τὸ μάχηψιον, ἐν ᾧ οἱ ἄρτοι γίνονται.* Aliud Lexic. habet *μάχυσιον*. [* Vide Glossar. med. Græcic. col. 846.] Anastasius Bibl. in Vita S. Joannis Eleemosynarii cap. 7. n. 36: *Et animal portans siligines a Mancipio causa prandii ipsius.* Vide *Panetarius*.

* MANCER, Spurius, pro *Manzer*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. *Mancer, fis de putein*:

Natus de scorto tibi Mancer, Manceris esto.

☞ 1. MANCHA, Idem quod *Manca* 1. Charta Henrici Reg. Angl. apud *Madox Formul. Anglic. pag. 38*: *Si quis de hominibus suis in forisfactura mea justo iudicio et causa aperta missus fuerit de xx. Manchis, adquietet se ante iudicium per vi. denarios, et post iudicium per XII. denarios.*

* 2. MANCHA, a Gallico *Manche*, Manica. Pro *Manchis dominæ comitissæ, etc.* in Comput. ann. 1244. MS.

* MANCHALDUS, Mensura annonaria, in Charta Nicolai episc. Camerac. ann. 1169. ex Chartul. S. Juliani Camerac. ch. 3. Vide *Mancaudus*.

* MANCHEUS, MANGTEUHS, Jus *gisti* seu *procuratoris*, vel præstatio pecuniaria, quæ ob id exigebatur. Charta ann. 1306. pro vicecomite. Lautric. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 168: *Usatica, bladatas, bicocarias et Mancheus.* Infra: *Usatica, albergas, corregia, Mancieus, etc.* Vide *Mancio* 1.

* MANCHUM, Manubrium, Gall. *Manche*. Guido de Vigev. MS. de Modo expugn. T. S. cap. 9: *Fiet una bota rotunda, et ista bota habeat in medio unum Manchum ab una parte botæ, taliter factum, quod leviter possit teneri intus gamba cum streva.*

1. MANCIA. Innocentius III. lib. 1. Epist. pag. 30. Edit. Venetæ, de officio Camerarii in Ecclesia Perusina: *Ipse vero quod cuique opus erit, juxta facultates domus provide dispensabit, Mancias, et alia, quæ fuerint necessario danda intus et foris, cum consilio Archipresbyteri sine murmure tribuet, etc.* Ubi *Mancia* idem est, quod *mensa*. Vide in hac voce.

☞ Mancias donum clientibus factum interpretatur Mabillonius in Notis ad Ord. Rom. tom. 2. Musei Italici pag. 129. unde *manum* vocat *Benedictus presbyterium*, seu donativum quod summi Pontifices distribuere solent, maxime cum inaugurantur. Vide in *Manus*.

* Acad. Crusc.: *Mancia, quel, che si dà dal superiore allo inferiore, o nelle allegrezze, o nelle solennità per una certa amorevolezza.* Lat. *Strenna*.

* 2. MANCIA, Augurium, omen, devina-

cion, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

* **MANCID**, Præstationis species, f. quæ ex piscibus fit Charta Alf. II. reg. Aragon. ann. 1172. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 124 : *Dono... pedaticos in mari et in terra, et Mancid in piscatione maris.*

* **MANCIEUHS**. Vide supra *Mancheus*.

MANCINUS. Vide *Mancus* 1.

† **1. MANCIO**, Jus *gisti* seu procurationis, vel Præstatio pecuniaria quæ ob id exigebatur. Charta Caroli M. ann. 3. ipsius imperii in Hist. Mediani Monast. pag. 159 : *Nullus iudex publicus injuste ad causas audiendum, vel freda exigendum, nec Manciones seu paratas faciendum... se ingerere aut exactare præsumat. Vide Mansiones.*

† **2. MANCIO**, περίστυλον, Peristylum. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm. Perperam pro Mansio.

MANCIONATOR. Vide *Mansionator*.

† **MANCIPA**, Meretrix. Statuta Massil. lib. 5. cap. 13 : *Constitutimus ne aliquis tenens stupas recipiat meretricem publicam sive Mancipam, nisi duntaxat una die, scilicet in singulis septimanis die Lunæ.*

* Hisp. *Manceba*, Concubina, pellex ; unde *Mancebia*, lupanar, prostibulum.

MANCIPALIA, Publicæ res, in Glossis MSS. ad Concl. Afric. cap. 36.

MANCIPALIS, Mancipium. Gildas in Gemitu pag. 9 : *Romanis nonnullis ad servitutem... Mancipalibus reservatis... Italiam petunt.*

* **1. MANCIPARE**, Lacerare, vel per vim auferre. Stat. synod. eocl. Tornac. ann. 1366. cap. 18. pag. 47 : *Cujuscunque dignitatis aut conditionis existat, qui nuntios aut executores ecclesiarum iudicum, aut alias litteras eorumdem active judiciaria deferentes, hac occasione verberare, capere, detinere, occultare, scriptionem Mancipare, mutilare, aut, quod gravius est, interficere, litteras vel acta prædicta personis memoratis auferre, seu etiam corrumpere, cancellare aut detinere, etc.*

* **2. MANCIPARE**, In se quid suscipere, vadem se præstare, idem quod *Manucapere*. Vide in hac voce. Charta ann. 1210. ex Tabul. Carnot. : *Istam venditionem concesserunt Engessendis mater dicti Gerardi et Isabel uxor ejus, et fide interposita eam garantizare Mancipantes, quidquid ratione dotalitii in rebus prænominatis habebant, sponte quittaverunt. Vide mox Mancipium 5.*

† **MANCIPARI EFFECTUM**, Sortiri, obtinere. Litteræ Henrici III. Reg. Angl. ann. 1225. apud Rymer. tom. 1. pag. 280 : *Et, si acceptis eorum responsis, audieritis quod non se capient dicta negotia, dicatis quod moleste feramus rem effectum non Mancipatam.* [* Effectui Mancipari, in chart. Dagobert. I. ann. 628. apud Brequin. nov. edit. num. 245.]

MANCIPARIUS, Mancipiorum mango, venditor. Scholiastæ Juvenalis ad illud Sat. 11. v. 147 :

Non Phryx, aut Mycius, non a mangone petitus.

Quales vendunt care Manciparii. Perperam videtur scriptum in Notis Tyronis pag. 80 : *Massiparius*, pro *Manciparius*.

1. MANCIPATIO, pro *Emancipatio*, seu potius *Manumissio*. Charta Iwani Comitiss Alostani ann. 1189. apud Miræum tom. 1. pag. 104 : *Excepta Mancipatione servorum, ab omni nostra vel laica potestate omnimodo mancipatum, pro amplificando Dei nominis, et laudis honore ad usum Fratrum Trunciniensis Ecclesiæ...*

quæ loco præfato præsidet, libere tradidi.

* **2. MANCIPATIO**, Obligatio, servitus. Charta ann. 1183. ex Chartul. 21. Corb. fol. 184. v. : *Concessit... de terra sua inculta, ubi quindecim modii furmenti (sic) seminari queant, sine Mancipatione servitii vel alicujus redditus. Vide Mancipatus.*

† **MANCIPATUS**, Servitus, ministerium. Epist. Stephani VI. PP. tom. 3. Conc. Hisp. pag. 161 : *Et cunctæ ejusdem diocesis Ecclesiæ quæ prius illi paruerant, revertantur in Mancipatum obsequiæ illius. Mancipatus, pro ministerio pistrini, vide Manceps 2.*

† **MANCIPATA**, Servi homines, sed non ejusdem ordinis atque conditionis; Mancipia quippe Ecclesiastica ab aliis diligenter discernunt Capitularia Regum nostrorum, cum ne in servitutem seculari redigantur, prohibent tom. 2. col. 364. neque ea commutari nisi ad libertatem permittant. Capituli Caroli C. ibid. col. 56: *Neque Mancipia ecclesiastica quisquam nisi ad libertatem commutet; vide licet ut Mancipia quæ pro ecclesiastico dabuntur, in Ecclesiæ servitute permanent; et ecclesiasticus homo, qui commutatus fuerit, perpetua libertate fruatur.*

† **MANCIPATA ADVENTITIA** et fugitiva, in Capitul. Caroli M. ex Lege Longobard. num. 7.

† **MANCIPATA non casata**, hoc est, servi ruralibus possessionibus non addicti. Vide *Casati*.

† **MANCIPATA ORIGINALIA**, Servi a prima origine colonariæ conditionis. Appendix Marculfi form. 16 : *Propterea obnoxiationem de capud ingenuitatis meæ in te fieri et adfirmare rogavi; ut quicquid de Mancipia tua originalia vestra facitis, etc. Idem occurrit inter Lindenbrogii formulas n. 136. Vide Originarii.*

† **MANCIPATA PALATII**, Ejusdem conditionis atque Mancipia Ecclesiarum, in Capitul. Caroli M. ann. 798. num. 12.

** **MANCIPATA DOTALIA**, Ecclesiastica, quæ in dote ecclesiæ sunt. Chart. Otton. I. Imperat. ann. 950. apud Guden. Cod. Diplom. tom. 2. pag. 1 : *Reddidimus cœnobitis S. Maximini... ecclesiis cum decimis, dote, Dotalibusque Mancipiis.*

† **MANCIPATA**, Serva. Præceptum Lotharii Regis ann. 856. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 146 : *Ex beneficio Irigilmari Mancipias duas, nomina earum Otruth et Willigart, et istas supra nominatas Mancipias cum infantibus eorum ad proprium tribuimus. Vide Marculfi Appendicem form. 37.*

MANCIPALIS, in Glossis antiquis MSS. : *Originis ejusdem, vel locum, officium gerens.*

MANCIPATA CASA. Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 92. § 1. [* 230.] : *Si quis comparaverit terram, id est, solum ad ædificandum, aut casam Mancipiatam, et quinque annos inter præsentis possederit, etc. Ubi Lex Longob. lib. 2. tit. 35. § 1. habet Mancipatam. [Recte Muratorius in hunc locum casam Mancipiatam vel Mancipatam dici existimat, quæ ad auctorem vendita est.*

MANCIPOLIUM, Mancipium, servus minoris pretii. Concil. Turon. II. cap. 19 : *Reliqui Presbyteri et Diaconi et Subdiaconi vicani hoc studio se custodiant, ut Mancipiola sua ibi maneant, ubi uxores suæ. Illi tamen segregatim solitarii in cella jaceant, et orent, et dormiant. [Mancipiolium, petit sergent, mancip, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.]*

† **1. MANCIPIUM**, Villa, mansus, tene-

mentum; quæ omnia una hac voce significari videntur, in Charta Imberti Archiep. Arelat. ann. circ. 1190 : *Nos itaque cum consilio et voluntate Consulum Arelatensium et totius populi collectam eleemosynam, quam ad subventionem terræ Hierusalem in civitate nostra et in Mancipiis fecimus, per eosdem fratres ultra mare ducimus transmittendam.*

† **2. MANCIPIUM**, Strictiori notione, nempe pro Familia, domus, usurpatur in Conc. Tolet. XVI. ann. 693. inter Hispan. tom. 2. pag. 741 : *Ut ecclesia, quæ ad decem habuerit Mancipia, super se habeat Sacerdotem; quæ vero minus decem Mancipia habuerit, aliis conjungatur ecclesiis.*

† **3. MANCIPIUM**, Gloss. Lat. Gall. Sangerman. ex Johan. de Janua : *Mancipium, Fils ou fille non émancipés, ou ce qui peut estre prins à la main, et estre subjet, si comme homme ou beste.*

† **3. MANCIPIUM**, Pistrinum. Vide *Manceps* 2.

* **4. MANCIPIUM ADDICENS**, Discipulus, tiro, Gall. *Apprenti*; nude vero socium, vulgo *Compagnon*, significat. Stat. sabbat. Carcass. ann. 1402. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 565. art. 21 : *Quod nullus homo tutor dicti burgi Carcassonæ sit ausus conducere nec tenere aliquod Mancipium addicens, nisi primitus et ante omnia dictum Mancipium sic addicens seu addicere volens dictum ministerium, solvat pro bona sua intrata, vel suis magister pro eodem, decem solidos Turonenses. Ibid. pag. 566. art. 24 : Quod si quis magistrorum dictæ artis sabbateriæ aliquod conduxerit Mancipium certo tempore, et dictum tale Mancipium magistrum suum, antequam tempus colloqui sui perpetraverit, et compleverit, dimitteret, etc. Rursum pag. 568. art. 29 : Teneantur (suprapositi) eligere... quatuor Mancipia dicti ministerii sive artis dictæ sabbateriæ, bona et sufficientia et habitantia dicti burgi Carcassonæ; ... quæ quidem quatuor Mancipia in omnibus negociis tangentibus dictum ministerium sabbateriæ, sive capellam et sanctum luminare, sive curam vel provisionem pauperum vel infirmorum, sive cadavera pauperum dicti ministerii sepelienda, quam alia negotia sive causas, tangencia sive tangentes dictum ministerium, habeant ire et laborare... cum dictis suprapositis. Masip, in Stat. barbit. Tolos. ann. 1457. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 49 : *Tout Masip ou compaignon qui aura arrendat aital obrador, pagara per pena vint solz Tolsas. Vide infra Mango 8.**

* **5. MANCIPIUM**, Fidejussor, qui vadem se præstat. Charta ann. 1300. in Reg. 38. Chartoph. reg. ch. 47 : *Acquisivit dictus prioratus de Blanhacho, ex venditione sibi facta per bonum Mancipium, dimidiam cartonatam terræ. Vide supra Mancipare 2.*

MANCIPIUS, [f. Institor, Gall. *Facteur*.] Consuetudo Tolosæ parte 2. tit. 2. art. 3 : *Est similis consuetudo... inter mercatores et Mancipium, seu mancipios, et socum sive socios, videlicet si dictus recipiens Mancipius aut socius talis extiterit, qui nullam partem habeat in dicta mercaderia, etc. Chronic. Petri IV. Regis Aragon. lib. 3. cap. 32 : *Et per occasion d'aquesta tractament, 10. Mancips exiren à carrera al port de la casa, etc.**

† **MANCIVA**, Navis Indica, de qua Maff. Histor. Ind. lib. 16 : *Biremes quatuor, Mancivam unam (actuarii genus id est) confestim omnibus ad bellum rebus ornavit. Carolus de Aquino.*

MANGIUS. Julius Firmicus lib. 2. cap. 12 : *Magos, Sophistas, Mancios etiam et*

tabellarios, sive cursores, qui Principum negotia nunciant. Sed indubie legendum nuncios.

† **MANGLAVIUM**, Græcis recentioribus μαγκλάβιον, Fustis est, quo cædebantur, qui fustuarium meruerant: quasi manualis clava. Vide Salmas. ad Trebel. Pollionem in Gallienis cap. 16. et in Claudio cap. 14. Ita Hofmannus.

MANGO. Vide *Manca* 1.

† **MANCOLDUS**, Mensuræ species. Privilegium Leduini Abb. S. Vedasti Atrebat. ann. 1086. ex Chartul. ejusd. Abbat. V. pag. 243: *Et semel in anno unus Mancoldus salis, unde debemus Comiti 2. modios salis per annum. Triginta Mancoldos de manu nostra accipiet, et pro duobus habet redditum ollarum.* Vide *Mencaldus*.

* **MANCONES**. [Besants. DIEF.]

† **MANCOR**, Genus frumenti. Chartularium SS. Trinit. Cadomens. fol. 45: *Triginta acras frumenti, et quater viginti de Mancor, et 10. acras ordeï, et 10. avenæ.*

† **MANCOSUS**. Vide *Manca*.

† **MANCOTUS**, Mensura agraria, Gallis *Mancau*. Charta Laurentii Abb. Gentul. ann. 1180. ex Tabul. ejusd. loci: *Campus unius sextarii, et una foraria quarterium seminaturæ... duo Mancoti, unum arpentum duarum minarum et dimidiæ juxta arpentum S. Amandi... tres Mancoti in uno arpentum quod est cum uno arpentum S. Sulpitii, et cum uno arpentum S. Stephani.*

† **MANCULA**, f. pro *Machina*. Vide *Tractarea*.

MANGULARI. Gloss. Græc. Lat.: *Μαγκάλω, Templo, Mangulor*. Ita MS. et H. Steph. Vide *Maniculare*.

† **MANGUOSA**. Vide *Manca*.

1. **MANGUS**. Glossæ Isonis Magistri: *Mancus, contractus, debilitatus, mutilatus, vel imminutus*. Pactus Legis Salicæ tit. 82. § 1: *Si quis alterum manu aut pede capolaverit, de manu capolata unde Mancus est, et ipsa manus super eum pendeat, etc.* Et § 3: *Si vero ipse pollex in ipsa manu Mancus pependerit, etc.* § 9. et 10: *Si vero pes capolatus fuerit, Mancus ibidem tenuerit, etc.* Lex Alem. tit. 65. § 10: *Si autem totum brachium Mancum fuerit, ut nihil cum eo facere possit, etc.* Lex Ripuar. tit. 5. § 4: *Si manus Manca ibidem pependerit, etc.* § 5: *Quod si pollex ibidem Mancus pependerit, etc.* Proprie porro nostri, *Mancos* vocant, seu *Manchots*, qui altera carent manu, vel certe qui alterius manus usu privantur. Gloss. Græc. Lat. *Ἀπίστερόχρη, mancussetus*. Cod. MS. habet *mancusseus*. Forte legendum, *mancus, scævus*, vel *scæva*, qui scilicet manu sinistra pro dextra utitur, *σκαίβς*. [Conjecturam hanc firmat Glosar. Lat. Græc. MS. Sangerm.: *Mancussetus, ἀπίστερόχρη*, i. e. qui agit manu sinistra.] Lupus Servatus in Vita Wigberti cap. 23: *Manci exoptabilem manuum nacti sunt usum*. Hinc

MANGINUS, Joanni de Janua, qui utitur sinistra pro dextra manu, et e converso, a *manus*; sed legendum, a *mancus*, [ut in edit. ann. 1506.] Italis *Mancini* eadem notione etiam sunt.

MANGARE, Mutilare, membro privare, in Lege Alamann. tit. 12. 13. 14. Capitula ad eandem Legem cap. 8: *Si quis alteri brachium super cubitum, aut coxa super geniculum cum spatâ aut cum fuste fregerit, et non Mancat, solvat solidos sex.* Cap. 9: *Si quis alterum brachium Mancat, solvat sol. 20. etc.* Occurrit ibi pluries. Charta divisionis Imperii Caroli M. cap. 13. (al. 18.): *Placuit nobis præci-*

pere, ut nullus eorum per quaslibet occasiones quemlibet ex illis apud se accusatum sine justa discussione atque examinatione aut occidere, aut membris Mancare, aut excoccare, aut invitum tondere faciat. Hinc nostris mansit vox *Manquer*, pro *defici*, deesse.

MANGATUS, in Pacto Leg. Salicæ tit. 82. § 3: *Si vero ipse pollex in ipsa manu Mancatus pependerit, etc.*

MANCATIO. [Lex Ripuar. art. 6: *Sic in omni Mancatione, si membrum mancum pendiderit, etc.*] Capitula Caroli M. ad Monachos cap. 16: *Ut disciplina Monachis regularis imponatur, non sæcularis, id est, non orbetur, non Mancationes alias habeant, [nisi ex auctoritate regulæ. Quod non de membri alicujus mutilatione intelligendum, sed de gravi virgarum castigatione.]*

EMANCARE. Sugerius in Ludovico VI.: *Qui cum redimi se multo rogarent, imperat eos Emancari: mancos autem pugnos referentes intus sociis remitti.*

MANGASTER, Mancus, in Gloss. MS. Reg. Cod. 1913.

2. **MANGUS**, pro *Manca*, vel *Mancusa*, seu *Marca*. [Placitum Spoletii habitum ab Adalhardo Abb. ann. 814. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 361: *Et si non divisisset, ut aut ipse, aut Herwaldus filius ejus ita non adimpleret, et aliter remove quæsisset, per quaecumque ingenium, componeret mihi Mancos cxc.* Occurrit iterum col. 362.] Vide *Mancus*.

MANCUSA, pro *Manca*, seu *marca*, passim habent Scriptores Anglici, Anglo-Saxonibus *mances*, *mancessa*, et *mancus*, ut auctor est Spelmanus. Matthæus Westmonast. ann. 857: *Romæ autem singulis annis 400. denariorum Mancusas præcepit portare, etc.* Simeon Dunelmensis, ann. 855: *Romam quoque pro redemptione animæ suæ trecentas Mancusas portari præcepit, etc.* Alibi habet trecentas *Mancusas denariorum*. Ita Will. Malbesh. lib. 1. de Gestis Angl. cap. 4. pag. 31. Asserus de Rebus gestis Ælfridi pag. 4. Auctar. ad Matth. Paris pag. 158. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 123. 215. tom. 2. pag. 842. tom. 3. pag. 116. 120. etc. Perperam *mancula*, videtur editum apud Rogerum Hovedenum pag. 415. Vide in *Berbia*.

☞ Apud nostros quoque fuit in usu hæc monetæ species sub nomine *Mangon*, quod a nemine, quod sciam, hæcenus observatum existimo. Le Roman de Guillaume au Faucon MS.:

Dist la dame or avez faucon,
Deux hesans valent un Mangon.
Ce fu bien dit deux mois à un,
Qu'il en seroit deux pour un.

Vide *Mango* in *Manganum* 2. et *Meloquinus*.

* De qua moneta etiam mentio fit in vita J. C. MS.:

Trente Mangons d'or m'en donnés,
Ce li respondi la pucele.

Le Roman d'Alexandre MS. part. 1:

Et son cheval ferrant, qui vaut tous les Gascon,
Ne seroit éligié pour un mui de Mangon.

Quidam existimant, vocem *Mancusa* esse Anglo-Saxonicam: alii *Mancusam* ita appellatam fuisse quasi *manu cusam*, ut Caius et Watsius, quod procul abest a vero, cum constet, *Mancusam* non fuisse monetam percussam; sed certum monetarum aliquot pondus, licet contra sentiat Lambardus in voce *Mancusa*. Vide *Manca* 1. et *Marca*. Codex MS. Will. Thorn. S. Benedicti Cantuar.

sub. ann. 848: *Et pro hac donatione prædictus Clericus dedit eidem Regi centum Mancusas in duabus armillis et nota, quod Mancusa est pondus duorum solidorum 6. denar.* Addit vetus Chronicon, laudatum a Spelmano in voce *Romescot*, ann. 858: *Et sciendum, quod Mancusa et marca pro eodem tunc temporis accipiebantur.* [His adde Hickeys in Dissertat. Epistol. pag. 109. Vide *Marca* 1.]

☞ Fuit et *Mancusa* mensura liquidorum, ut colligitur ex Indice Cod. MSS. dom. Simondisii d'Ewes apud Hickeysium pag. 306. ubi memoratur Charta venditionis VIII. Mansarum agelluli pro LX. *Mancusis purissimi olei.*

MANCUSUS, MANCOSUS, Idem quod *Mancusa*. Charta 90. inter Alamannicas Goldasti: *Folcardus et Adalolfus ejus fidejussores sunt in Mancosos mille.* Testamentum S. Everaldis Comitis Forojuliensis: *Quartus Rodulfus volumus ut habeat spatâ tres, Mancosos 100. balteum unum, etc.* Tabularium Casauriense ann. 13. Ludov. Imp. Ind. 11: *Ut componeret ipsi Totonii vel suis hæredibus Mancosos 50. et illas res per nullomodo ingenium quærere vel causare possit. Mancusi monetæ Barcinonensis, in veteri Charta. In alia apud Diago de Comitib. Barcinon. lib. 2. cap. 53. 7000. Mancusi ejusdem monetæ dicuntur conficere 1000. uncias auri. Usurpatur promiscue de moneta auri et argenti. Charta Sanctii Pampilonensium Regis særæ 1111. apud Blancam: *Convenit enim Almutadyr dare Regi Sanctio 120. Mancossos auri vel argenti, ita quod si vult argentum, accipiat septem solidos monetæ Cæsaraugustæ pro Mancusso.**

MANCUSI AURI. Iso Magister in Glossis ad Prudent. aureos: *Manca. Philippei, Mancosi.* Mox: *Mancuosa*. Præceptum Caroli Mag. pro monast. Casaur. tom. 5. Spicil. Acher. pag. 396: *Mille Mancosos auri eidem monasterio persolvere culpabilis habeatur.* Placitum Rainerii Ducis Tusciæ ann. circ. 1014. apud Murator. tom. 3. part. 2. col. 526: *Tunc dominus Rainerius Marchio et Duc, exinde mist bannum domni Imperatoris, ut si quis monasterium hoc (Farfense) de eis disvestire præsumserit, duo millia Mancosorum aureorum compositor existat.* [Charta Italica apud Franciscum Marriam in Mathildi Comitissa lib. 3. pag. 95: *Qui vero fecerit, prædictos mille Mancosos auri se agnoscat compositorum.* Adde pag. 116. 118. Anastasius Bibl. in Hadriano pag. 116: *In auro solidos Mancossos numero ducentos.* Quidam Codd. MSS. habent *Mancos*. Petrus Rex Arag. in Curia Generali Catalanæ ann. 1351. ubi de monetis, quarum mentio fit in Usaticis Barcinonensibus: *Mancussus auri Valentis valet 16. denarios ipsius monetæ, (Barcinonensis de Terno) et non ultra.* Vide Historiam Pinnatensem pag. 479. et Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 267.

† **MANCUSCEA, Mancusia aurea**, in Charta ann. 1117. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 284.

MANCUSI ARGENTI. Anastasius Biblioth. in Leone IV. pag. 197: *Multosque ei in argento Mancosos præbuit.* Tabularium Casauriense 1. part. cap. 98. ann. Christi 953: *Componamus tibi vel tuis hæredibus argentum Mancosos sexcentos.* Alibi: *Componamus vobis Mancosi argentei 20.* Rursum: *Una cum socio fisco distringente argenti Mancosos 20. componamus.* Passim in hoc Tabul. Innocentius III. lib. 1. Ep. pag. 209. 242: *Dabi-*

mus vobis nunc et per singulos annos decem millia Mancusorum argenti. Vide Joan. VIII. PP. Epist. 67. 74. 89. 206. et 270. ubi pondo, pro mancuso usurpat, Leonem Ostiensis lib. 1. cap. 36. Ughelium in Italia sacra tom. 4. pag. 596. tom. 5. pag. 602. 666. tom. 6. pag. 135. tom. 7. pag. 1236. 1439. 1441. etc.

† **MANCUSI BARCEONENSES**, Barcinonenses, in Charta Guillelmi Comit. Cerit. ann. 1067. Append. ad Marcum Hisp. col. 1137: *Et accipio a vobis pro hac donatione libenti animo et pro hac diffinitione et evacuatione quatuor millia Mancusos Barceonenses.*

† **MANCUSSEGIUS**, MANCUSSETUS. Vide Mancus 1.

† **MANCUSUS**, Ornamentum muliebre ex auro vel argento, f. armilla, Gall. *Brasselet*. Testam. Adalaidis ann. 978. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 97: *Hogo ut filia mea sit inde Abbatissa, et ad ipsam remaneant ipsi nodelli mei cum ipsis Mancusos et in aureis.*

† 1. **MANDA**, Deceptio, fraus. Gloss. Isid. ubi Grævius: Gebhardus legendum ait *mandra*, hanc puto ob causam, quod *mandrator* et hic et apud Papiam, et in MS. Gloss. exponatur *cavillator*. Ut ut sit eadem vox *Manda* occurrit in Charta x. seculi apud Stephanot. tom. 7. Fragm. Histor. MSS. pag. 361: *In excamamentum propter ipsas res de Bajeris coram testibus qui eos jurare fecerunt quod nec ipsi nec filii eorum Mandam nec commandam in præfatis rebus recepissent.* Vide *Commanda* 3. et *Mandrator*.

† 2. **MANDA**, vox Hispanica, Legatum, Gallic. *Legs*. Testam. Ramiri Sanctii Reg. Navarr. apud Jos. Moret. Antiq. Navar. pag. 630: *Super has vero Mandas instituo in bonis meis et pertinentibus meos legitimos et irrepudiabiles hæredes, videlicet Garciam primogenitum meum, etc.*

* Sed et pro Testamentum, quo ejusmodi donatio fit, occurrit in Testam. reginæ Mafaldæ ann. 1256. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 31: *Ergo regina domna Mafalda... condo hoc testamentum meum sive Mandam.* Unde *Mandare*, pro legare, ibidem.

* 3. **MANDA**, Arca, in qua pecunia reponitur, a Gallico *Mande*, Cista, vulgo *Panier*. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Quælibet confratria habet unum comitem, unum burserium et unam Mandam.* Chartul. 21. Corb. fol. 343. vº: *Item pour le Mande de merlans, 1. den.* Occurrit præterea in Lit. ann. 1403. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 614.

* **MANDAGIUS**, Ostioli custos, Gall. *Guichetier*. Lit. Joan. dalph. ann. 1316. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 209: *Inde (e carcere) non exeunt donec solverint gaytæ seu Mandacis aut ceteris familiaribus quingue solidos.*

† **MANDAERIUS**, MANDAERS, MANDAEARIA. Vide *Mandatarium*.

* **MANDAGIUM**, ut infra *Mandatagium*. Libert. novæ bastidæ de Avoy ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 62: *Item furni dictæ villæ erunt domini regis et domini abbatii, ... quibus dabitur pro foranagio et Mandagio ac portagio decimus octavus partis.*

* **MANDAGORE**, [Mandegloire. (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

* **MANDALA**, Manipulus, Gall. *Bote*. Charta Joan. de Marca milit. ann. 1242. ex Chartul. Mont. S. Mart. part. 1. ch. 109: *Quatuor modios siliginis et quatuor*

modios avenæ et viginti Mandalas straminis, tam hyemalis quam æstivi, ... percipiet. ... In illis octo modis siliginis et avenæ et viginti Mandalis straminis, etc. Occurrit ibi non semel.

MANDALUS, κατοχός. Ita Gloss. Græc. Lat. MS. et Editum. Alibi: Μάνδαλος, Pessulus. Gloss. Lat. Gr.: *Repagulum, κόραξ*, [melius χράξ], κλήθρον, μήτρα θύραξ, μάνδαλον. Gloss. S. Benedicti cap. de Habitationib.: *Mandalus, κατοχός*, Papias: *Mandalus, genus clausuræ horti.* Ita etiam MS. Codex [f. a Britannico *Dala*, tenere, retinere. Supplem. vero Antiquarii: *Mandalus, κάτοχος, κατόχεν, Imbricator.*]

* Charta Frider. II. imper. ann. 1218. pro monast. S. Apri: *Confirmamus... quicquid habetis in Mandalis, terris, pratis, molendinis et redditibus aliis.* Vide mox *Mandaria*.

† **MANDAMEN**, pro Mandatum. Gesta Episcop. Leodiens. apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 902: *Responsalem suum illo transmisit, et ingrata Imperatori inter alia confideriter deferri jussit Mandamina, quæ fuere hujusmodi, etc.*

† 1. **MANDAMENTUM**, Mandatum, jussio. Charta ann. 1233. ex minori Chartul. S. Vict. Massil. pag. 142: *Non credebant Priorem habere Mandamentum a domino Abbate S. Victoris.* Alia ann. 1164. tom. 8. Spicil. Acher. pag. 196: *Quod si facere non possent, ad Mandamentum domni Abbatii et monachorum se placitarent.* Adde Acta SS. tom. 1. Martii pag. 412.

* *Nostris Mant, eodem intellectu. Le Roman de Cléonades MS:*

Et chil li ont en convenant
Que il reverront a son Mant.

† **MANDAMENTUM**, Litteræ quibus Magistratus aliquid *mandat*. Charta Wilhelmi dom. Montispeess. ann. 1103. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 727: *Pertinent etiam ad Vicarium omnia Mandamenta et omnes vetationes propter placita; præter illa Mandamenta et illas vetationes quæ dom. Montispeessulani diceret vel mandaret per se vel per alium, etc.*

2. **MANDAMENTUM**, Districtus, jurisdictionis, territorium. Passim in tabulis Delphinatus, Provinciæ, etc. [Charta Guidonis II. Comit. Forensis ann. 1195. tom. 4. Gall. Christ. inter Instrum. col. 25: *Dedit etiam quicquid habebat in Mandamento Rupis sciæ, etc.* Alia ann. 1223. ibid. col. 27: *Concessimus... castrum de Modanio et Mandamentum cum omnibus appenditiis et pertinentiis suis.* Vide *Mandatio* 1. Hinc *Mandement* pro locus, Gall. *Endroit, terrain*, usurpat le Roman de Vacce MS.:

En la ville et en bois, fist herbergier sa gent,
Li suen ostel fist prendre el plus haut Mandement.

Hoc est, in editori loco.]

* Charta ann. 1056. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *In eodem manso habebam... justitiam et Mandamentum et albergarias.* *Mandé*, eodem sensu, in Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. fol. 33. vº. ad ann. 1276: *Cumme debas fut devant nous entre le visconte de S. Pierre d'une part et les boulogniers manans et Mande S. Pierre d'autre; liqex Mandes siet el markil pardevant le maison Aelis Galie.*

† 3. **MANDAMENTUM**, MANDATUM, Pactum, conventio, judicatum. Charta ann. 1213. ex Schedis Præsid. de Mazaugues: *Et dicebant se prædictæ poenæ*

non esse obnoxios, quia nunquam contra Mandamentum Roncelini venerant. Imo allegabant dominum Idefonsum Comitem Provinciæ citra Mandatum illud venisse, et ideo dicebant poenam esse commissam.

* **MANDARE**, *Idem est quod rogare. Aliud est enim cum papa mandat, aliud cum præcipit; licet interdum præcipiatur per verbum Mandat.* Vocabul. Joan. Erlebach. Vide supra *Manda* 2.

MANDARE ALIQUEM, apud Thom. Cantiprat. de Apib. Accersere, aut jubere accersiri aliquem. Phrasid Gall. *Mander quelqu'un*. Interdum significare, renuntiare, ut apud Nithardum lib. 3. Floardum, Matth. Paris, Hoved. et alios, *Mander à quelqu'un*. [Capitul. Caroli C. tit. 20. § 1: *Mandat vobis senior noster salutis. Mandat etiam vobis quia valde miratur quod placitum tale non custodistis sicut vos illi promisistis, et sicut ipse vobis Mandavit.* Non semel ibid. occurrit.] Hincmarus Opusculo 29: *Excusationem impossibilitatis suæ illic veniendi Mandavit.* Leo Ost. lib. 2. cap. 29: *Post menses aliquot Mandaverunt Pandulfo... ut veniret.* Cap. 34: *Angelum Episcopum cum aliquot fratribus ad eam sollemniter dedicandam Mandavit.* Adde cap. 60. 65. 69. 71.

MANDARE, Submonere, citare. [Pactus leg. Sal. edit. Eccardi tit. 47: *Et in ipso mallo scutum habere debet, et tres homines, vel causas Mandare.* Infra tit. 49. *Demandare* legitur eadem notione.] Libertates villæ S. Germani in Foresio ann. 1249: *Habens uxorem in puerperio jacentem non teneatur ire in mandum, nec excubias facere, nisi vellet... item concedimus, quod si Mandentur homines villæ, debent remanere quot sunt necessarii ad villam custodiendam.*

MANDARE, Imperare. Vetus Charta apud Hieron. Blancam in Commentario Rerum Aragon. pag. 715. 735: *Regnante Comite Raymundo in civitate Cæsar-Augusta, et Mandante eam civitatem per illius manus senior Lopiz.*

MANDARE, Mittere, ablegare. Fulgentius in Mythol. fab. 45: *Postquam in Thraciam redit, Phylomelam Mandat ad Lynceum Regem.* [Annal. Genuens. ad ann. 1242. apud Murator. tom. 6. col. 499: *Et cum festinantia ad exercitum Januensium (naves) Mandarentur.*]

MANDARE, Nuntium perferre. Saxo Grammatic. lib. 5: *Sclavorum Mandatur irruptio.* Vide infra *Mandatum* 1.

† **MANDARE**, Commendare, tradere, Gasp. Barthii Gloss. ex Baldrici Histor. Palæst. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 157.

* **MANDARIA**, Dominium, jurisdictionis, idem quod supra *Mandamentum* 2. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. fol. 12. vº: *Johannes de Terraforti miles tenet, ratione vicecomitatus Fronciaci, Mandarium de Bia in parochia de Setzac.* Vide *Mandatio* 1.

* **MANDARITIUS**, Servorum genus, apud Cencium inter Cens. eccl. Rom. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 829: *Servis, et ancillis, aldiis, aldionibus, angararibus, Mandaritiis, colonis et colonabus, etc.*

* **MANDATAGIUM**, Quod solvitur *mandataris*, hoc est, iis qui ad furnum domesticum bannaes *mandant* seu submonent de bora cocturæ: quæ submonitio *Commande* dicitur in Consuet. Bitur. apud Thaumass. pag. 192: *Les fermiers d'iceluy (four) sont tenus... faire deux Commandes, l'une pour mettre le levain et l'autre pour pétrir.* Charta ann.

1326. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 420 : *Cum Mandatagia majora solito a mandataribus et furneriis exigantur, de quibus subditi curiæ regiæ querelam non audent deducere, cogitantur quod, tam in serviendum salariis, quam scripturarum et aliis sequendo querelam hujusmodi, amplius eisdem decoustaret quam pastæ et panis deperdidit, et plus debito aucti Mandatagii valor ascenderet, etc.* Alia pro habitat. Regalismont. ann. 1340. in Reg. 72. ch. 167 : *Pro pane coquendo, pro fornacita et Mandatagio, dabitur domino vicesimus quintus panis.* Vide mox Mandatarius 1.

* 1. MANDATARIA, Eodem significatu. Charta ann. 1141. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 494 : *Ego prædictus Rogerius, cum consilio et voluntate domine matris meæ Cæcilie vicecomitissæ, dono vobis prædictis Pontio Ferreol... ipsam Mandatariam de prædicto furno ad fevum.*

¶ 2. MANDATARIA, Officium, districtus, jurisdictio Mandatarii. Vide in Mandatarius.

* MANDATARIUM, Libellus, in quo ordo divini officii mandatur et præcipitur. Stat. ann. 1315. eccl. Carcass. ex Cod. reg. 1613 : *Præcipimus... quod quilibet rector faciat scribi Mandatarium novum, et quod secundum illud dicat divinum officium et nocturnum.*

¶ 1. MANDATARIUS, Mandaerius, Mandars, Manderius, promiscue dicitur quidam Curie Dalphinalis Minister, ejus officium idem atque Villici fuisse videtur : uterque enim censibus aliisque Principis redditibus colligendis præerat. Charta anni 1230. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 129 : *Interrogati cujus sunt villicationes ipsius loci et mandamenti, respondent quod... Villici seu Manderii cupiunt... denarios censuales, bladum, foyaces, pullos, etc.* Alia vero quæ ad Mandatarii officium pertinent, hic subijciemus ex Dissertatione quam de eo habuit eruditus Author Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 117. nihil quippe ea doctius pressiusve dici potest. Illud inter cetera præcipuum, quod ne aliquod de juribus intercederet curabat, atque invigilabat publicis reparandis. Charta ann. 1352. ibid. pag. 149 : *Notum serie presentium fieri volumus universis, quod cum officium Mandatarie et reparationis itinerum publicorum quæ yemalibus temporibus imminet facienda, S. Martini de Cayreria de presentibus vacet, et a tempore mortalitatis citra vacaverit, propter quod redditus Domini nostri Dalphini patiuntur detrimentum, etc.* Ex Charta conventionis Dalphinum inter et Archiep. Ebreddun. Mandatarius idem fuisse etiam videtur qui aliis Apparitor : *Correarius Archiepiscopi duos Mandatarios seu Apparitores, et Baillius domini Dalphini alios duos, qui præcepta et mandata ac executiones dictorum Officialium facerent.* Ead. notione in Charta ann. 1300. ibid. pag. 54 : *Mandatarii quoque in civitate prædicta, qui olim a dictis Consulibus ponebantur, etc.* Quæ quidem, quemadmodum et alia officia, exinde sub feudali servitio concessa, probat laudatus Author ibid. pag. 118. ex quadam Inquisitione cujus hæc verba sunt : *Nicolaus Mandaer tenet de Comite triginta fossoriatas vineæ, et debet inde tres solidos et quatuor denarios census, et debet inde facere usagia Mandaeræ. Et ex alia ibidem laudata : Guigo de Fonte Mandaerius tenet de Comite Mandaeriam d'Herbeis cum Willelmo Mandaerio et debet placitum ad mutationem. Iis hoc unum addam, mihi videri Mandatarius nomen*

commune fuisse, quod pluribus, quorum officia distincta diversaque omnino erant, tribuebatur : quis enim credat Mandatarios qui res Dalphini administrabant, eosdem fuisse atque ii qui Magistratibus ad obsequium præsto erant? Vide *Evacuatio*.

MANDATARIUS, Procurator. Assertor, caudicus vel Mandatarius Archiepiscopo Danielo, etc. in veteri Placito sub Ludov. Pio apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. pag. 742. et Steph. Baluzium in Append. ad Cap. Adde eundem num. 97. 104. 118. [et Append. Marcæ Hispan. col. 780.] Occurrit etiam in Codice Justin. [Hinc

¶ MANDATARIUS APOSTOLICUS, dicitur is cui mandata Romani Pontificis exsequenda committuntur. Charta ann. 1604. in Histor. Mediani monast. pag. 420 : *Simulatque reverendus dominus Præpositus S. Deodati judex et Mandatarius Apostolicus easdem litteras apostolicas venerandis dominis Priori et Conventui... notificaret.* Vide *Mandatum* 5.

¶ MANDATARIUS REGIS, Qui Regis mandata defert. Instrum. ann. 1523. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 380 : *Ad requisitionem regie sue dignitatis Mandatariorum, qui ipsum vestigio prosecuti jure arrestatus et ad eacium postulatus in captivitatem quidem venit.*

* 2. MANDATARIUS, MANDATERIUS, Qui bannaes ad furnum domnicum mandata vel submonet. Libert. castri Montisol. ann. 1312. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 506. art. 45 : *Clibanariis et Mandateris illa arte peritis muniant ante dictos (furnos); et a quoquentibus vicesimum quartum recipient panem Mandaterii.* Vide supra *Mandatagium* et infra *Mandatria*.

* 3. MANDATARIUS, Qui mandata alterius exsequitur. Stat. crimin. Saonæ cap. 82. pag. 65 : *Si offensio realis fuerit, vel ex hujusmodi incitatione vel inductione sequetur, cogatur offensam realem inferens, si solvendo fuerit, restituere damnum illi cui illatum fuerit, taxandum arbitrio magistratus; quod si in utriusque bonis, vel alterius ipsorum, Mandatarii vel mandantis, reperiri non poterit, de quo possit damnum hujusmodi resarciri, forestetur etiam et banniatur uterque de civitate.*

MANDATELA, Mandatum, apud Priscianum lib. 4. et Joannem de Janua. Roswitha Monialis in Panegyrico Ottonis M. Imp. :

His mandatellis cessit Regina benignis,
Et quo jussa fuit pariter comitantibus ivit
Permultis subjectorum cuneis populorum.

Utitur ibi non semel.

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Mandatella, mandamentum, Comadament, Prov.*

* MANDATERIUS. Vide supra Mandatarius 2.

** MANDATICIUM, Mandatum. Thangmar. Vita Bernard. Ep. cap. 34 : *Ad presentiam papæ et imperatoris cum epistolis et Mandaticis missus.*

1. MANDATIO, Idem quod Mandamentum, dominium, jurisdictio, districtus. [Concil. Legion. ann. 1012. can. 9. inter Hispan. tom. 3. pag. 190 : *Junior vero qui transierit de una Mandatione in aliam et emerit hæreditatem alterius junioris, si habuerit (leg. habitaverit) in ea, possideat eam integram; et si noluerit in ea habitare, mutet se in villam ingenuam usque in tertiam Mandationem, et habeat medietatem præfatæ hæreditatis, excepto solare et horto.] Charta Ferdi-*

nandi Regis Castellæ æræ 1081 : *Quod si aliquis homo, qui sit de Mandatione Regis, moratur in domo S. Andree, sit absolutus ab Imperio Regis, etc.* Adde Sandovallium in Episcopis Pampelonsensib. pag. 57. Occurrit non semel in Chartis Hispanicis.

¶ 2. MANDATIO, Legatio. Gasp. Barthii Gloss. ex Histor. Palæst. Fulcherii Carnot. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 3. pag. 347.

¶ 1. MANDATOR, ut Mandatorius, in Litteris ann. 1587. apud Rymerum tom. 14. pag. 10 : *Ut pote aromata, maximique pretii margaritas et uniones et alia habeant, quæ ad fratres et respective institutores et Mandatores suos Olissiponæ residentes, destinatæ essent.*

2. MANDATOR, Officium palatinum in aula Imp. CP. apud Anastasium in Vita Hadriani II. PP. pag. 238. et in Collatione S. Maximi Martyris statim initio, Luthiprandum in Legat. cap. 58. Theophanem in Justiniano pag. 550. et alios laudatos a Rigaltio, Meursio, et Fabroto, in Glossariis [* Med. Græcit. col. 863. a.] : ubi Mandatores dicuntur, qui Imperatorum jussa et mandata expedite deferrebant, οἱ τὰς βασιλικὰς διατάξεις ταχῦτα διακονοῦμενοι, ut definiuntur in Glossis Basilicæ Labbeanis, verbo, ἡμερῶν ἄρουσι. Gloss. Græc. Lat. : Ἐγγεριστής, Mandator, Ἐγγελλόμενος, Mandator. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062 : Πλευρήν, ἡ μανδάτωρ... οἱ γὰρ μανδάτωρ ποιοῦσι τὰ μνήματα ἔντε τοῖς δικαστηρίοις, καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς δικαζομένοις. Glossæ. Basilic. : Μανδάτωρ, οἱ τὰ μανδάτα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς στρατιώτας ὄξέως διακομιζόντες. Totidem habentur apud Leonem, in Taciticis Constit. 4. § 16. cui Militare esse officium, de quo eodem cap. 4. § 6. 35. 49. cap. 7. etc. Vide Epistolam Concilii Italiæ ad Theodosium Imperatorem.

PROTOMANDATOR, πρωτομανδάτωρ, qui primus Mandator, Anastasio in VIII. Synodo act. 5. ubi Primus Mandator Excubitorum, Primus Mandator Icanatorum. De hac dignitate Scylitzes pag. 541. 620. [Continuator Theophanis lib. 4. num. 16. Anonymus Combesianus in Romano Lacapeno n. 8.] et Leo Grammaticus pag. 498.

Ejusdem nomenclaturæ et muneris Officiales perinde habebant Castellani Reges. Leges Alfonsinæ, Partidæ, part. 2. tit. 9. lege 21 : *Mandaderos son llamados aquellos que el Rey embia a algunos omes, que non puede dezir su voluntad por palabra, o non puede, o non quiere embargelo dezir por carta; estos tienen officios grandes e mucho honrrados, como aquellos que han de mostrar la voluntad del Rey por su palabra.*

* 3. MANDATOR, Fidejussor, sponsor, Gall. Caution, garant. Charta ann. 1164. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 599 : *Donamus vobis Mandatorem et fidejussorem eundem Raymundum Trencavelli et filium ejus Rogerium, etc.* Alia ann. 1166. ibid. col. 528 : *Et de hoc Mandatorem, custodem et defensorem dono Isarnum Jordanis... Ego Isarnus Jordani dono me ipsum custodem et defensorem et facio guarentiam per me et per meam posteritatem, etc.* Chartul. eccl. B. M. Convent. : *Ego Bernardus comes Convenarum dedi Mandatores et obstatos A. W. de la Barta et B. de Maleon et Garmon de S. Beato et Petrum de Malabesina et Bern. de Jusan, Arsvio episcopo Convenarum pro omnibus debitis quæ ei debebam.* Vide supra Mancipium 5.

* 4. MANDATOR, Lictor, consulum minister, Gall. Sergent de ville. Pactum

inter episc. et cives Vasat. ann. 1340. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 59: *Item quod habeant unum ministrum, vocatum vulgariter Mandatorem, qui baculum, cum signo seu armis villæ depictis in baculo, deferre possit.* Charta commun. castri de Podio Surigario ann. 1353 in Reg. 82. ch. 153: *Habeant unum messegarium seu Mandatorem, qui mandare valeat dictos consules, consiliarios et clavarios.* Ubi nominis rationem habes, ut et ex Libert. villæ de Lespiniano ann. 1379. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 546. art. 4: *Dicti consules eligent et habeant unum famulum seu Mandatorem, qui similiter jurabit dictos consiliarios mandare pro consilio et aliis negociis dicti consulatus tractandis, et aliis ad dicta negocia evocandis.* Hinc

* **MANDATOR** etiam appellantur confratriæ S. Affrodisii famulus, in Stat. ejusd. ann. 1393. ex Reg. 145. Chartoph. reg. ch. 313: *Item quod post mortem alicujus confratri vel confratrissæ, Mandator dictæ confratriæ hospitalerius hospitalis S. Affrodisii possit ire per villam eques vel pedes, indutus quodam super-vestimento, insignito ymagine beati Affrodisii, portans quendam campanam, ad denuntiandum confratribus et confratrissis, ut intersint in exequiis dicti mortui.*

† **1. MANDATORIUS**, Procurator, institor, Gall. *Facteur*. Litteræ Henrici VII. Regis Angl. ann. 1506. apud Rymer. tom. 13. pag. 159: *Et Antonio mercatori Senensi ejus factori sive Mandatorio, etc.* [Occurrit præterea in Stat. Genuens. lib. 4. cap. 13. pag. 111.]

* **2. MANDATORIUS**, Idem quod *Advocatus* ecclesiæ vel monasterii. Charta Pipini reg. Aquit. pro monast. S. Florent. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 264: *Si vero in eadem immunitate reus reperitus fuerit vel ductus, a nemine distringatur, nisi a jam dicti loci Mandatorio, nisi forte exinde ipsius latronis fuerit erectio.* Vide in *Mandatarius* 3.

* **MANDATRIX**, ut supra *Mandatarius* 1. Pactum inter monach. et habitat. Anianæ ann. 1332. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 175: *Item super illa quantitate pastæ, quam in singulis cœchis Mandatrici furni dari et solvi consuevit, etc.*

1. **MANDATUM**, Rumor, nuntii, litteræ rem aliquam enarrantes. Anastasius in Hadriano PP.: *Quibus... Perurgiam conjungentibus, conjunxit Mandatum, quod jam fatus Desiderius abstulisset civitatem Faventiam, etc.* 1. in via rumor ei allatus est. Lex Long. l. 3. tit. 16. [§§ Rach. 8.]: *Mandant aut annuntiant nostra secreta, et adhuc in extraneas provincias Mandatum faciunt.* Matth. Paris ann. 1242: *Urgeant autem regem Mandata Ultramarinorum, i. quæ per litteras nuntiabantur, mandabantur.* Adde pag. 547. et Additamenta pag. 118.

2. **MANDATUM**, Breve, vel Edictum Regium. In Addit. ad Matth. Paris: *Mandatum Regis de juratis ad arma.* Adde Anonymum Barensen ann. 1042. [*Mandatum Papale*, in Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. col. 544.] Gloss. Gr. Lat.: *Mandatum*, ἐντολή. Theophanes pag. 211: *Ὁ δὲ ἔπειθε μανδάτων λέγον, etc.* Vide Glossaria Rigaltii et Meursii, voce *Μανδάτων*.

† **3. MANDATUM**, *Mandatarius*, procurator, actor, missus, qui alio nomine jurisdictionem exercet, *Locumtenens*. Consuetud. Apamiensis ann. 1212. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 832: *Quicumque in quolibet crimine vel alio modo clericum ceperit, etiamsi non*

haberet coronam, reddatur Episcopo, vel Archidiacono, aut Mandato suo sine dilatione. Charta Willelmi Episc. Autiss. ann. 1215. ibid. col. 844: *Si autem contingeret quod dicti burgenses deficerent in aliquo pagamento statis terminis, Comes, vel Mandatum suum hoc ostenderet nobis... et exinde præcipientibus nobis Comes vel Mandatum suum posse assignare ad res burgensium.* Charta Willelmi Pictavens. Episc. ann. 1217. apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Bened. Pictav. MSS. pag. 852: *Ita videlicet quod Mandatum Abbatis et Mandatum domini de Luciaco eligent duos vel tres vel quatuor probos viros de eadem villa.* Litteræ Henrici III. reg. Angl. ann. 1263. apud Rymer. tom. 1. pag. 759: *Post redditionem clavium, introitum et ascensum ditorum hominum, cum vexillo prædicto, et ejusdem vexilli ostensionem, statim nos, vel hæredes nostri, vel Mandatum nostrum (cui dictæ claves, nomine nostro, et hæredum nostrorum, reddita fuerunt) easdem claves incontinenti restituemus dicto Vicecomiti Turenna. Et pag. 761: Parati que fuerint coram nobis, vel hæredibus nostris, vel seniscallo, aut Mandato nostro, justitiæ facere complementum.* Charta ann. 1285. ex Chartul. Angeriac. f. 272: *Per quam (portam) prædicti Abbas et conventus vel Mandatum suum et homines tenentarii dicti Monasterii possint ire libere et redire.* Diploma Philippi Regis apud Perardum. pag. 348: *Præsentem Mandato nostro si voluerit interesse... quas missiones nos vel Mandatum nostrum perturbare et contradicere non possumus.* Hist. MS. S. Cypriani Pictav. pag. 433: *Si vero Mandatum Abbatis maliciose per diem et noctem terragiare et decimare distulerit, etc.* Adde Litteras Johannis Reg. Franc. ann. 1351. tom. 4. Ordin. pag. 91. *Kemant*, Picardis, eadem notione, in Litteris Caroli Regentis ann. 1353. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 295: *Et se aucuns estoient arrestez par mi ou par men Kemant, etc.*

* *Commandement*, eadem acceptione, in Lit. ann. 1358. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 660. art. 12. et *Commandant*, in Stat. ann. 1355. tom. 5. earumd. Ordin. pag. 510. art. 6.

† **4. MANDATUM**, Charta, qua negotii alicujus actor quis constituitur, Gall. *Procurator*. Varias ejusmodi *mandatorum* formulas videre licet inter Marculianas et Lindenbrogianas.

† **5. MANDATUM APOSTOLICUM**, vox Cancellariæ Romanæ, Gallicè *Mandat*. Compendiosa benefic. Expositio fol. 39: *Mandata Apostolica sunt diplomata quibus generaliter sub variis literarum formis mandat Pontifex Romanus collatoribus, ut alicui conferant beneficium primo vacaturum, quod mandatarius recusare nequit.* Rebuffio: *Mandatum de providendo.* Honorius III. PP. Episcopo Noviom. scribens. Decretal. mand. de Rescript.: *Mandatum Apostolicum ad te directum, ut magistrum S. faceres in Canonicum recipi.* Observat Rebuffius in Praxi benef. § ult. de Mandat. Apostol. quod cum Pontifices Romani Ordinarios frequentioribus ejusmodi mandatis gravarent, illud in Concord. inter Leonem X. et Franciscum I. decretum fuisse: *Statuimus et ordinamus quod quilibet Romanus Pontifex semel duntaxat tempore sui Pontificatus, litteras in forma Mandati juxta formam inferius annotatam dare possit.* Huic decreto jam præverat Concilium Basileense, aliquas Leges certosque fines iis mandatis apponendo, apud Labbeum Concil. tom.

14. pag. 369. Verum a Concilio Trident. tandem penitus extincta sunt Sess. 25. cap. 9. de Reform.: *Decernit S. Synodus Mandata de providendo, et gratias quæ expectativè dicuntur, nemini amplius, etiam collegiis, universitatibus, senatibus, et aliis personis singularibus, etiam sub nomine Indulti aut ad certam summam... concedi licere.* Horum mandatorum auctorem Alexandrum III. PP. scribit Rebuffius loco citato; alii ad Clementem V. id referunt.

† **6. MANDATUM**, Decretum a superioribus judicibus ad pedaneos missum. Vide *Arestum* 1.

† **7. MANDATUM**, Districtus, jurisdic-tio, territorium. Concil. Legion. ann. 1012. can. 16. inter Hispan. tom. 3. pag. 191: *Item si aliquis sayo pignuram fecerit in Mandato alterius sayonis, persolvat quemadmodum si non esset sayo; quia vox ejus et dominium non valent, nisi in suo Mandato.* Vide *Mandamentum* 2.

* Charta ann. 1140. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 492: *Trado tibi Guillelmo Montispessulani domino... ad feudum et ad totos honores, et cui dimittere volueris, videlicet totum castrum, quod vocatur Paulhan, quod est in episcopatu Biterrensi, cum Mandato suo, et cum hominibus et feminis, et omnibus feudataris.*

† **8. MANDATUM**, Pactum, conventio, judicatum. Vide *Mandamentum* 3.

9. **MANDATUM**, Ablutio pedum, quæ fit in Cœna Domini cum siliect Chorus cantat illud Christi: *Mandatum novum do vobis: de quo more S. Augustinus Epist. 119. cap. 18. Chilenus Monachus in Vita S. Brigidæ cap. 2:*

Proxima Cœna fuit Domini, qua sancta solebat Mandatum Christi calido complere lavacro.

Synodus Aquisgran. can. 20: *In Cœna Domini pedes Fratrum post Mandatum Abbas lavet et osculetur.* Eadem habentur in Addit. 1. Ludovici Imperat. ad Capit. Caroli M. cap. 23. Tabul. Abb. Belliloci in Lemovicib. num. 10: *Sanctum Mandatum, quod Salvator noster instituit pridie quam pateretur, abluendis pedibus pauperum, nunc destructum est ab eodem Abbate nostro, qui melius merito lupus dicitur rapax, qui sibi vindicat eandem elemosynam, nummos, quos D. Pontifex Rodolfus constituit.* Vide Leonem Ostiens. lib. 2. cap. 34. Ut vero ea ceremonia peragi soleat tum a Monachis, tum a Clericis, consule, si lubet, Udalricum lib. 1. Consuet. Cluniac. c. 12. Ceremonialem Episcop. lib. 2. cap. 24. etc.

MANDATUM quovis sabbato septimanæ fieri jubetur in Regula S. Bened. cap. 95. [Nullibi in Regula S. Bened. *Mandatum* occurrit ea de qua nunc agitur notione; capite autem laudato, ubi de *Septimanariis coquinæ* sermo fit, præcepit S. Pater ut *egressus de septimana, sabbato munditias faciat*, quo scilicet, ut infra habetur, *Vasa ministerii sui munda et sana cellerario reconsignet.*] Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 63: *Omni Sabbato faciendum est Mandatum, nisi festum fuerit novem Lectionum, vel Octavæ, aut die postero hoc Dominico festum duplex sequatur. Inter Pascha etiam et Pentecosten non fit Mandatum.* Adde cap. 12. Folcardus in Vita S. Bertini cap. 10: *Ad Mandatum Domini, quod apud Monachos singulis sabbatis ex more celebratur.* Vita S. Erminoldi Abbat.: *Erat autem sabbatum, hora, qua sonitu tabulæ ad Mandatum Fratres more solito convocantur.* Vita S. Odonis Abbat. Cluniac. lib. 2: *Peracta itaque illa hebdomada, sabbato vesperscente, cum nostri*

Fratres cœpissent Mandatum regulæ more præparare, etc. Ut porro peragatur ejusmodi Mandatum, habet liber Ordinis S. Victoris d. cap. 63. Adde Vitas Abbatum S. Albani pag. 34. et Gesta Innocentii III. PP. pag. 150. Vide *Atveolus* 2.

☞ Moris erat in quibusdam monasteriis tot pauperum pedes lavare, quot erant monachi; quibus etiam interdum alii addebantur, in animarum amicorum familiariumque defunctorum solatium. Bern. Mon. Ordo Cluniac. part. 2. cap. 15: *Quo facto pronuntiatur a camarario qui sutulares quo erogati sint, numeravit, quot fratres in claustris sint, ut totidem pauperes a decano et hospitario ad Mandatum eligantur; et insuper quantum visum fuerit D. Abbati pro amicis et familiaribus nostris.*

MANDATUM QUOTIDIANUM, quod a Monachis peragitur, a capite jejunii usque ad Kalendas Novembris omni die, sive una vice, sive duabus comedatur, post cenam, ut est apud Udalicum lib. 2. Consuet. Cluniac. cap. 37. Adde eundem lib. 3. cap. 8. 24. et Hugonem Flavinianensem pag. 268. [Bulla Benedicti XII. PP. ann. 1337. in Tabul. S. Victoris Massil.: *Locus in quo fit quotidie Mandatum reparatur.*] Mandata etiam post cenam fieri jubentur in Capitulari Ludovici Pii ann. 817. cap. 18. in Addit. 1. ad Capitul. Caroli Magni cap. 24.

☞ Præcipuis anni festivitatis rite celebrandis ejusmodi Mandato sese disponebant Cluniacenses, ex præcepto B. Odilonis, ut testatur Bernardus Mon. in Ord. Cluniac. part. 2. cap. 24: *Mandatum faciendum esset, nisi in quinta feria præcedente factum est; nam more universalis Ecclesiæ, qui fit de sancto mandato, quinta feria, quæ nuncupatur Cœnæ Domini, roboratus et autorisatus venerabilis pater B. Odilo, sanxit, ut hoc idem feria quinta præcedente Pentecosten a fratribus celebraretur: in Nativitate etiam Domini, natalique summorum Apostolorum Petri et Pauli, atque Assumptione sanctæ Mariæ, si Sabbatis aut Dominicis diebus evenerint, hoc idem fieri præcedenti quinta feria censuit: quibus dominus et venerabilis pater Hugo festum Vinculorum S. Petri, et festum Omnium Sanctorum, et transitum B. Martini, Purificationem quoque B. Mariæ, et Dedicacionem ecclesiæ, si extra Quadragesimam evenerint, et solemnitatem sanctissimæ Trinitatis conjunxit, si in prædictis diebus eadem festa evenerint.*

MANDATUM trium pauperum, quod per singulos dies cum elemosyna in Quadragesima fit, in libro Ordinis S. Victor. Parisiensis cap. 14. et 63. quod in capite jejunii incipit, et in Cœna Domini finitur, ubi et ritus ejusmodi Mandati describitur. Consuetudines Floriac.: *Quicunque Psalmos prostratos, vel Mandatum trium pauperum.... perdidit, (i. omiserit) veniam in Capitulo.... petere debet.* Rursum: *Per totam æstatem, quoties est dies jejunii, fit Mandatum post prandium tribus pauperibus.* Petrus Cluniac. lib. 1. Epist. 28: *Et per totius anni spatium unaquaque die tribus peregrinis hospitibus manus et pedes abluimus, panem cum vino offerimus.* Interdum pluribus. Eadem Consuetud. Floriac. pag. 399: *Faciuntque illi Mandatum ad duodecim pauperes.* Ordericus Vital. lib. 3. pag. 487: *Et post Capitulum ab omni Conventu Mandatum pauperum, sicut in Cœna Domini peragitur.* Vide Hugonem Flavinianensem pag. 167. et Aurnardum

Monach. in Consuetud. Cluniacens. cap. 48. part. 1.

☞ Viget etiamnum in Abbatia S. Dionysii in Francia usus, ut post prandium ter qualibet hebdomada, feriis scilicet 4. 6. et Sabbato, a capite jejunii ad Kalendas Novembris hebdomadarii trium pauperum manus abluat in capitulo, quibus et elemosyna tribuitur.

MANDATUM PAUPERUM, quod agitur inter pauperes, Sabbato ante Palmas, de quo Rupertus lib. 5. de Divin. Offic. cap. 22. Joannes Abrinc. de Eccl. Off. pag. 44. et liber Usuum Ordinis Cisterc. cap. 21. Concilium Biterrense ann. 1233. cap. 20: *Item consulumus, ut Mandatum pauperibus, saltem in hebdomada semel fiat, sicut in Monasteriis ordinatis fieri quotidie consuetum est.*

* Hinc Mandé a nostris nuncupata hæc ceremonia, quam non monachos tantum, sed etiam clericos, certis anni temporibus, adjuncta in pauperes erogatione, usurpasse certum est. Necrol. Paris. Ms. vij. Id. Jan.: *Ordinatum est et statutum sollempne illud Mandatum Quadragesimæ, in quo singulis diebus a secunda feria post Invocavit me usque ad quintam feriam in Cœna Domini, solis diebus Dominicis exceptis, etc.* Charta Phil. Pulc. ann. 1309. in Reg. 13. Chartoph. reg. ch. 112: *Ad supplicationem dilectorum nostrorum præpositi, decani et capituli ecclesiæ Atrebatensis, ad augmentationem cultus divini in eadem ecclesia, et præcipue cujusdam elemosinæ, vulgariter vocatæ le Mandé, quæ per eos annuatim certis temporibus fieri consuevit, etc.* Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 321: *Com il soit acoustumé en l'ordre de Cistiaus que certains moines en chascune abeie de cele ordre, ore cil, ore il, chascun Samedi apres vespres, combien que li jors soient sollempnez, doivent laver les piez as autres en fesant le Mandé, etc.* Occurrit rursus ibid. pag. 342. Quo sensu etiam hæc vox Mandé legitur in Constit. Fontis-Ebraldi cap. 23.

10. MANDATUM, Domus hospitium in Monasteriis, quod hospitum advenientium pedes lavarentur. Chronicon Lobiense: *Fabricam domus susceptionis hospitum, quam Mandatum vocant, perfecit.* Historia Abbatie Condomensis pag. 507: *Fecit reparari et meliorari domum Mandati, ubi recipiantur hospites et pauperes.* Silvester Giraldus in Cambriæ Descript. cap. 10. de Wallensibus: *Adeo nempe hospitalis hic gratia communione letatur, quod itinerantibus ea nec offeratur, nec petatur: tantum etenim domum intrantes protinus arma custodiæ tradunt, deinde statim aquam offerentibus, si pedes ablu permiserint, hospitio suscepti sunt: aquæ nimirum pedibus oblatio, hospitalis apud hanc gentem est invitatio.* Vide librum Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 79. 107.

* 11. MANDATUM, Proclamatio solemnis, quæ inter Missarum celebrationem fieri solet, Gall. *Annonce, ban.* Charta Nic. Camerac. episc. ann. 1270: *Tenebitur dictus capellanus, si in capella sua diebus Dominicis et festiis celebrare voluerit, post offertorium Missæ dictæ parochiæ de Barastre, et post Mandata, quæ a sacerdotibus talibus diebus fieri consueverunt, dum tamen Mandata ante consecrationem fiant, Missam suam celebrare.*

☞ MANDEBURDA. Vide in Mamburnus.

☞ MANDEBIUS. Vide Mandatarius.

☞ MANDIBILE FESTUM. Vide in Festum.

☞ MANDIBILIS, qui potest manducari. Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Mandibilis,*

Manjable. Guibertus lib. 2. de Pignibus Sanct. cap. 3: *Deum ergo et hominem Mandibilem fieri quæ permittit ratio?*

* MANDIBULA, Maxilla, Gall. *Machoire.* Chron. S. Mariæ Magdal. Ms.: *Anno Domini 1458. die 29. Junii, regnante serenissimo principe rege Renato, fuit missus per eundem principem R. in Christo pater episcopus Massiliensis D. Nicolaus de Francanii ad transferendum Mandibulam capitis B. Mariæ Magdalensæ de civitate Aquensis et de monasterio montalium de Nazareth ad sanctum Maximinum.*

MANDIBULUM, Mantile. Charta Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ 1076. apud Antonium de Yezep in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5: *Ad ministerium refectionis, mensas, Mandibula, sabana, aquamanilia, et facilergia, discos, et paropsidas, fialas, et inferturias argento sculptas et auro perlucidias, etc.* [Supplem. Antiquarii: *Mandibulum, φάρμακα, laquear.*]

☞ MANDIBURDIUM, MANDIBURNUS, etc. Vide Mundiburdus.

☞ MANDICARE, pro Mendicare, in Charta ann. 1407. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 87: *Aliæ vero (gardæ vacant) propter recessum aliquorum ex dictis gardariis, qui recesserunt a dicta castellaniam et a patria Dalphinati, aliqui Mandicando, et alii aliter et alio modo nullis bonis sibi relictis.*

* MANDIGUS, Ligna figura hominis, quæ ingens solet Circensibus malas movere, quasi manducando. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Vide Manducus.

MANDILE, pro Mantile. Charta ann. 1197. apud Ughellum tom. 7. pag. 1275: *Duo Mandilia parva Saracenicæ, quinque Mandilia cum profulis, etc.* [Græcis μάβδιον, in Vita S. Nicolai Studitæ pag. 913. et in Anonymo Combesiano in Lacapeno n. 48.]

* Pro Velum, Hisp. *Mandil*, Gall. *Rideau*, legitur in Charta ann. 1294. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 107: *Cum vero colloquium hujusmodi fieri contigerit, sit inter dominas et ostia gradizelæ intermedium Mandile.* Haud scio an inde Mandil, in Lit. remiss. ann. 1468. ex Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 59: *Icellui Guillaume persa au suppliant son Mandil, qu'il portoit en droit de son estomac. Vestimenti genus esse videtur.*

* MANDITUM, Lo mangano, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

MANDOADO. Vide Manualis.

MANDONES, in Glossis Isidori, Ambroses, Ardeliones, a Manducare. [Mando, Mandox, mangeur, hardel, lecheur, in Gloss. Lat. Gall. Sangerman.]

* MANDORA, f. Placentæ species. Charta ann. 1221. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 317. col. 1: *Tenimentum Dameli debet facere hominum et fidelitatem,.... et unam tortellam de tribus pullis et tribus Mandora de ovis.*

MANDRA, Monasterium. Vox etiam Græcis recentioribus eodem significatu nota. Alcuinus Epist. 27: *Cælestis Mandræ agmina.* Idem lib. 2. de Vita S. Willibrordi:

Circuit idcirco vigili hoc utamine Mandras: Nominibus meritis ut Christi augetur ovile.

Charta Rogerii Regis Sicil. ann. 1130. apud Rocchum Pirrum tom. 1. pag. 304: *Decernimusque pro Episcopali jure solve eandem Mandram dictæ Ecclesiæ Episcopali (Messanensi) annuo census 100. libras cere, 20. thuris, etc.* Alia Sixti

PP. IV. *ibid.* pag. 305: *Decrevitque pro omni Episcopali jure solvere Mandram Ecclesie Episcopali Messanæ annuum censum, etc.* Vide Epistolas Hormisdæ post Epist. 21. Ἀπὸ τῶν μανδρῶν dicta Monasteria quidam putant, id est, a specubus et cavernis, in quibus primitus Monachi habitaverunt, et Monasteria sua exstruxerunt: Græci enim μάνδραν vocant speluncam. Gloss. vet.: *Spelunca, μάνδρα*. Gloss. Gr. Reg. MS. Cod. 1673: Σπέος, σπήλαιον, μάνδρα. Gloss. Lat. Græc.: *Caulæ, περίβολοι, μάνδρα*. Alii, ut Budæus, a grege Monachorum, cui, ceu *Mandra*, id est, ovili, præsent pastores Abbates: quippe Latinis quoque *Mandra* pro grege passim sumitur apud Juvenal. Sat. 3. et Martial. lib. 5. Chronicon Novalicense cap. 19:

Frodoinus qui pridem Pastor et inelitus Evex,
Nam per decies quater stabili custos oviumque est.

Ugutio: *Archimandrita, Princeps vel pastor ovium, unde quadam translatione Episcopi et Archiepiscopi et Sacerdotes dicuntur Archimandrites, quasi Pastores ovium Christi.* [Vide Gloss. med. Græcit.] * Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mandra, bubulcus, qui nomina boum mandat memorizæ, Boyer, Prov. Aliud Gall. Lat. ex Cod. 7684: Mandra, Bouvier ou bergier; i. bubulcus.* Vide supra *Fracta*.

† *MANDRA*, Cellula monachica. Vita S. Ethelwoldi sæc. 5. Bened. pag. 615: *In tertio quoque canobio Wintoniensi, quod... in honore semper Virginis Mariæ Deo consecratum, Mandras sanctimonialium ordinavit, quibus matrem... Ethelridam præfecit, ubi regularis vitæ norma hactenus observatur.* Hinc *Mandres* vulgo dicitur vicus quidam in Briegio, non procul a Braia Comitibus Roberti, a *Mandris* scilicet, id est casulis, ut observat Valesius in Notit. Gall. pag. 422. tumultuario opere ex ligno factis. A *Mandra*, monasterium,

MANDRITA, pro *Monacho*. Epitaphium Gaitelgrimæ Principis Beneventanæ, quod exstat in ea urbe, in interiori Ecclesia Monialium S. Petri:

Huc Lector propera, Mandritam corde saluta.

[Iter Germanicum Mabillonii tom. 4. Analect. pag. 57:

Consecrat ædiculam Mandrita lupambulus istam,
Abbas Ramvoldus quam tibi, Christe, struit.]

Ermenoldus in Vita S. Soli cap. 9: *Mandritis e diverso venientibus.* Walafridus Strabus Abbas Augiens. de Vita S. Othmari cap. 1: *Boni Mandritæ studium in ipso executus.* [Ubi pro abbate usurpatur.] *Μανδρίτης*, in Concilio Constanti-nopolitano sub Menna act. 5. Hinc qui Mandritis præerat, *Archimandrita* dicitur. Avitus Viennensis Epist. 2: *Copiosæ multitudinis præpositus fuit, cujus officii personas Episcopi Orientales Archimandritas appellant.* Vide Glossar. Meursii et Fabrii ad Cedrenum.

MANDROGERONTES, apud Luitprandum in Legat. cap. 55. Vetuli Monachi.

† *MANDRABULUS*. Annales Novesienses apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 670: *Mandrabuli equidem mores mecum successerunt. Eram enim ante in quietiori loco constitutus.... Hic inter armorum strepitus... vivitur.*

† *MANDRAGORA*, Pomi genus, cujus mentio fit Gen. 30. 14. nostris etiam notum sub nomine *Madagoures*, quod pretiose asservatum sibi divitiis acquirendis idoneum somniant. Hanc superstitionem memorant Commentaria

ad Histor. Caroli VI. et VII. pag. 121: *Et en ce temps (frere Richart Cordelier) fist ardre plusieurs Madagoures que maintes sottis gens gardoient en lieux repos, et avoient si grant foi en celle ordure, que pour vrai ils croyoient fermement que tant comme ils l'avoient, mais qu'il fust bien nettement en beaux drapeaux de soye ou de lin enveloppé, que jamais jour de leurs vies ne seroient pources.*

* *Mandaglioire*, in Bestiar. Ms.:

Jouste Paradis en un mont,
Iluec ou croit le Mandaglioire.

MANDRATOR, Cavillator, calumniator, in Glossis MSS. Papias et Gloss. Isid.: *Manda, deceptio, fraus.* Leg. *Mandra*. [Vide *Manda* 1.]

* *MANDRINUS*, pro *Martinus* vel *Martrinus*, apud Albert. Aquens. lib. 2. Hist. Hierosol. cap. 16. ut monet Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 412. Vide *Martures*.

* *MANDRUS*, pro *Mandra*. Constit. Mss. Caroli reg. Sicil.: *Et nullas extorsiones per terras, campos et Mandros de rebus et animalibus faciant.*

MANDUALIS, Germanis *Mandel*, Cancellus, qui desuper tumulum stat. Sic vetus Gloss. ad Legem Salicam tit. 57. ubi hæc verba habentur: *Si quis aristonem, hoc est, stapulum super mortuum missum capulaverit, aut Mandualem, quod est structura, sive selave, qui est ponticulus, sicut more antiquorum faciendum fuit, qui hoc destruxerit, etc.* Editio Heroldi habet hoc loco *Mandoado*, eadem notione et origine, ubi Wendelinus: *Mandel* vocamus id, quod in metam surgit, veluti mergites segetum, veluti et camini; unde *mantel-vert* dicimus lignum, quod supra focum eminet, cui caminus superstructus est: ejus magnitudinis ac formæ (quadrata oblongæ,) solebat superstrui tumulis in defuncti honorem aliquid ex asseribus compactum, quod ornamenta tumulo instrata tegeret. Tumulos cancellis muniri solitos docet Pithæus ex Gregorio Turon. cap. 30. de Glor. Confess. et lib. 4. de Miracul. S. Martini, et Fortunato in Vita B. Hilarii.

† Heroldi lectio longe probabilior doctissimo Eccardo videtur, nec injuria; si quidem *Mandoado*, vox est Germanica, quæ hæc verba *hominem mortuum, reddita esse existimat vir lingua suæ peritissimus: Man* enim hominem; *Doado*, Saxonibus Dode, Germanis superioribus *Toter*, mortuum designat. Vide Vitam S. Lucæ Junioris pag. 1009. edit. Combefisii.

MANDUCALIS, [f. *Gistum*, procuratio.] Tabular. S. Eparchii Inculsum. fol. 43: *Hoc igitur totum, quidquid in ipso manso habere videor, et meum dominicatum, et meos Manducales, censuales, et feodum nepotis mei Iterii, etc.* Fol. 49: *Unus mansus debet 12. denar. 1. arietem, 4. sestar. de cibaria, 1. Manducalem.* Fol. 75: *Neque celabit justitias, cum cognoverit eas, monacho obedientiaro Manducalæ Præpositales, id est, les restoblages simul accipiant, etc.* Adde fol. 123.

† *1. MANDUCARE*, Convivium, refectio; Jus etiam divertendi in domum alterius conviviæ causa. Charta Pontii Archiep. Arelat. ann. 1000. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 428: *Tali tenore, ut pascat tres pauperes ad unum Manducare de ipso conducto, quo ipse manducaturus est.* Charta ann. 1086. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 122: *Consuetudinibus Pontificatus sedis, Manducare*

scilicet, circadis et synodo specialiter nominando exceptis. Vide Pastus.

* *Manducare per consuetudinem* dicitur, in Chartul. S. Alb. Andegav.: *Gosfridus.... per forciam suam perexit ad Campigniacum, et Manducavit ibi, ut aiebat, per consuetudinem.* Qui una comederant, vel hospitati fuerant, sibi mutuo, quacumque ex causa, per septem sequentes dies damnus inferre non licebat ex Usaticis Barcin. Mss. cap. 117: *Si quis cum alio hospitaverit vel comederit, septem sequentibus diebus ab illius damno se absteineat, vel per aliquod ingenium aliquam forisfacturam nullomodo ei faciat, nec per seniores suum, nec per amicum, nec per semetipsum.*

† *2. MANDUCARE super tumulos mortuorum* prohibet Capitul. lib. 6. cap. 197: *Et super eorum tumulos nec Manducare nec bibere præsumant. Quod si fecerint, canonicam sententiam accipiant.* Antiqua hæc consuetudo, quam a paganis acceperant Christiani, quamque ut aboleret Augustinus, quantum laboraverit omnibus notum arbitratur.

MANDUCARIA, Comestio, pastus, ex Gallico *Mangerie*. Charta Vitriacensis ann. 1157: *Insuper Abbas et Monachi, quicquid in terra Vitriacensi possidebant, absque corveis et absque consularibus Manducariis, quæ ad solum Abbatem pertinent, quidquid etiam in terris et feodis legitime deinceps possent acquirere, Ecclesie Vitriacensi perpetuo tenendum concesserunt.* Vide *Comestiones*.

† *1. MANDUCARIUM*, Jus pastus, sive summa pecuniaria in ejusdem juris redemptionem exsoluta. Charta. ann. 1187. ex Tabul. S. Melanii Redon.: *Petrus de Chaune pro quodam milite a se interfecto, quendam monachum fecit in Abbatia S. Melanii de ejus progenie, pro cujus receptione dedit Abbatibus.... unum Manducarium annuum et unam minam avenæ XII. den. annui redditus.* Vide *Mangerium*.

2. MANDUCARIUM. Regula Templariorum cap. 44: *De Manducariis equorum. Nullus frater facere præsumat Manducaria linea, vel lanea, idcirco prius principaliter facta, nec habeat ulla, excepto cofinello.*

* Saccus videtur, in quo avena equis præbetur, ut et Gallicum *Mengoire*, in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Croix*, ubi de rebus necessariis pro exercitu Scotiæ fol. 184. vº: *Item il convient dix mille aunes de toile grosse pour faire Mengoires et autres choses.*

* *MANDUCAT-PANEM*, Cognomentum Isambardi testis, in Charta ann. 1120. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 25.

* *MANDUCATUS*. Tabul. Major. monast.: *Pro hac terra et de commendata unam minam de Manducatu domini.* Hoc est, unam minam frumenti, de quo manducatur dominus.

† *MANDUGO*, Vorax, glutio. Gloss. Isidor. Onomast.: *Manduco, ἀδιδάγος*. Apul. Metamorph. lib. 6: *Nec vos memoria deseruit utique quod jam dudum decreveritis de isto asino, semper pigro quidem, sed Manducone summo. Vide Mandones.*

MANDUCUS. Ugutio et Jo. de Janua: *Manducus, jocularator, ore hians, turpiter mandans.* [Papias: *Ligna figura ingens, quæ solet Circensibus malas movere quasi manducando.* Vide Lexicon Martini.]

* *MANDULA*, Ital. *Mandola*, Amygdalum, Gall. *Amande*. Stat. Ripar. cap. 12. fol. 3. vº: *De qualibet soma Mandularum*

integrarum, de duodecim quartis, pro introitu soldi sec.

MANDULUS. Vide *Mandalus*.

1. **MANDUM.** Dispositio testamentaria. Charta Lusitanica æræ 1208. apud Brandonum tom. 4. Monarch. Lusitan. pag. 270. v. : *Et mando, quod si omnia isti, quibus mando, adimpleri Mandata mea non potuerint, convenire, etc.* Id. pag. 272 : *Dividant pecuniam inter se, excepta illa, quam mandaverit pro anima sua dari.*

† 2. **MANDUM.** Convocatio, submonitio ad exercitum, seu Litteræ quibus vassallus ad servitium militare, quod domino suo feudali debet, citatur. Litteræ ann. 1340. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 58 : *Parati nobiles et Francos vestre Castellaniæ librare per omne tempus et modum in aliis nostris litteris dicti Mandi insertum.* Instrum. ann. 1339. ibid. pag. 65 : *Obviavimus Gileto de Lustrino... qui ibat ad D. nostrum Dalphinum ad secundum Mandum.* Extractum computi ann. 1327. et 1328. ibid. tom. 2. pag. 216 : *Item in vigilia B. Joannis B. Peroto messengerio misso eques de Cabeolo in Brianconesim pro Mando Flandriarum.* Aliud ann. 1334. ibid. pag. 245 : *Die sexta Julii Johanni de Alvernya misso in Gascoigniam pro Mando dom. et gentium in armis prosperando.*

MANDUS. Vestis virginalis, in Glossis Isidori, quasi *mantus*, vel *mantum*, nostris *Manteau*.

† **MANDYA.** Pallii generis, quod Imperatorum ac Regum præsertim fuit. Acta S. Symeonis Stylitæ tom. 5. Maii pag. 801 : *Pientissimus autem Imperator Justinus... saccum indutus luxit ; adeo ut festa quoque luce procedens in templum, coronam aut chlamydem gestare renuevit ; verum sic simplici habitu cum solo Mandya purpure processerit.* Vide Glossar. med. Græcit. v. *Μανδύη*.

MANE. Oriens. Charta Lotharii Regis Italiæ ann. 946 : *Sunt autem coherentia ipsius terræ a Mane via, a meridie et vespere supra taxam S. Prosperi, a septentrione, etc.* Vita S. Domitiani, apud Guichenonum in Hist. Bressensi pag. 231 : *Et terminatur a Mane interque consortes colonos, et campum de ipsa ratione, subtus viam a meridie via, a sero inter consortes colonos, etc.* Rollandinus in Summa Notariæ : *A Mane possidet L. a meridie N. a sero et septentrione sunt via publicæ, etc.* Adde Ughellum tom. 4. Ital. Sacræ pag. 212. 223. 229. Paradinum lib. 2. Hist. Lugdun. cap. 103. Hist. Pergamensem tom. 3. pag. 133. [Statuta Mediolan. part. 2. cap. 329. Chron. Parmense apud Murator. tom. 9. col. 763.] etc.

* Quæ vox per *Main* et *Mein* a nostris olim reddita est. Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 86 : *Me commenda... que mangasse avec li ades et au soir et au Main.* Comment. in Psalter. ex Glossar. ibid. : *U Vespere, et ou Mein et ou midi.* Ubi psal. 54. v. 18. habet : *Vespere et Mane et meridie.* Poema Merl. Ms. : *Il vous en converra moult Main issir fors.* Caton en Roman :

Teus rit au Main, qui au soir pleure.

† **BONO MANE.** Phrasis Gallica, *de bon matin*, multo mane, ut habet Cicero lib. 5. Epist. 4. ad Att. Diarium Magist. Ceremon. Cur. Rom. inter notas Godefredi ad Carolum VIII. pag. 711 : *Feria sexta dicta mensis Januarii, Bono mane recesserunt ex urbe Ascanius vicecancellarius et de Luneat Cardinales.*

* **MANEA.** Cistæ species piscationi

accommoda, Gall. *Manne*. Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 118. v° : *Dedit... de feodo præpositali... panicios et gessias et vessias et linos et charbas tali pacto, ut faciat Maneas ad unam de piscaturis S. Joannis, quantum opus fuerit in toto anno.* Vide supra *Manda* 3.

† **MANEAGIUM.** Vide *Mainagium* 1.

† **MANEBRA.** *Corvata*, servitium manuale quod vassalli et subditi domino suo exhibere tenentur. Charta Philippi Pulcri Regis Franc. ann. 1287 : *Questas suas et tallias et redevantias quæ vocantur Manebre, et alias bladadam et vinatam dicti castris... tradiderunt.* Vide *Manopera*.

* **MANECANTANS.** Officium in ecclesia Lugdunensi, cui Missam matutinalem celebrare incumbit. Acta capitul. Mss. ejusd. eccl. ad ann. 1345. fol. 117. r°. col. 2 : *Ordinaverunt quod ex nunc, sive matutinæ fuerint in choro, sive retro altare, quod Manecantans, qui nunc est et qui pro tempore fuerit, incipiat Missam matutinalem.* Vide in *Manicare* 1.

† **MANEDA.** *Mansus*, habitatio, domus. Charta ann. 1041. in Append. Marcæ Hispan. col. 1083 : *Donamus... prædictum quoque castrum, cereas et Manedas suas, sicut illa via quæ exit a monasterio, etc.*

* **MANEDERIA.** *Mansio*, domus. Reg. A. 2. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1323. fol. 54. v° : *Augurio de Grammonte domicello dantur duæ Manederiæ, quamlibet de xxv. lib. Turon.* Vide *Maneda*.

MANEFICIUM. *Supellex*, opus, manuum γε.πούργια. Consultatio post Observantias Regni Aragon. pag. 48. v. : *Et duas bestias meliores arativas, si sint, cum omnibus suis apparatus, et unam taceam argenteam, et (ex) omnibus Maneficiis unum ante-partem.*

* **MANEGIA.** *Manubrium* : unde in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Manegue, Prov. manubrium.* Guido de Vigev. Ms. de Modo expugn. T. S. cap. 8 : *Et ista duo ligna insimul conjungantur cum una Manegia de ferro.* Rursus cap. 11 : *Conjungantur ambæ (rotæ) insimul cum una Manegia ferri, quæ fit in medio fermentorum, et super ipsi ferris volvatur ipsa Manegia cum illis duabus rotis indentatis ecterius sic positus.*

* **MANEGIUM.** *Palus castaneus*, quo sustentantur vites, ut sentit Julius Porro Lambertenghi in sua editione Lib. Consuet. Mediol. ann. 1216. inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. xvi. col. 885 : *Domini quoque præfertur aliis creditoribus etiam anterioribus in fructibus, qui ex terris suis exierint, in fictis, tertio et medietate, et blava data pro semine, et denariis datis pro Manegiis et radiis.* [FR.]

† **MANEGUERIUM.** f. *perperam* pro *Marescagium*, *Palus*, locus palustris, Gall. *Marais*. Charta Gaucelini Abb. Anian. ann. 1202. apud Stephanot. Antiquit. Benedict. Occitan. MSS. part. 1. pag. 380 : *Et totius alterius juris ordinarii vel extraordinarii quod unquam monasterium Anianense, vel aliquis nomine ipsius monasterii, habuit, tenuit, vel percepit in stagno, mari et Manegueriis, vel in usaticis, vel in servitiis eorum, etc.* Vide *Mariscus*.

MANELATA. *Herba perniciosa* et mala, Scotis, *Guild* appellata, *Lolium* Skenæo. Statuta Alexandri III. Scotiæ Regis cap. 18 : *Si firmarius suus ponat Manelatam in terra Regis vel Baronis, et non vult eam delibere et mundare, debet puniri sicut seductor, qui ducit exercitum in terram Domini Regis, vel Baronis. Et*

§ 2 : *Si natus tuus habeat Manelatam in terra tua, pro qualibet planticula dabit tibi vel culibet alii suo domino mutonem ad forisfactum suum, et nihilominus terram mundabit a Manelata.* Legem hanc tulisse aiunt Kenethum Regem, delinquentem primo bove mulctasse ; secundo denis, tertio terræ amissione. Vide Hectorem Boetium lib. 10. Histor. Scotie.

MANENTES. *Inquilini*, coloni. Sed proprie *Manentes* sunt, inquit Ranfridus, qui sub Frederico II. floruit, qui in solo alieno manent, in villis quibus nec liberis suis invito domino licet recedere. Isti *Manentes* præstant aliquando certos redditus, et præstant certa servitia. Item et *Manentes* appellamus, qui 30. annis in solo alicujus supersederint ; et dominus soli pro *Manentibus* habuerit, et manentia servitia vel redditus, vel operas vel collectas, pro maritanda filia, et pro aliis ab illis 30. annis... petitiis scientibus et patientibus ; vel etiam si alibi habitant voluntate domini, manentia tamen servitia dominus retinuit. Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 1 : *Relinquentes hoc habitaculum, quod expetierant, ad villas Manentium sunt regressi.* Helmodus lib. 1. cap. 10 : *Septem mansis, totidemque Manentibus ex hereditate patrum fuit contentus.* Donationes factæ Ecclesiæ Salisb. cap. 4 : *Tradidit ad eandem sedem... villam dictam Opinga, casam et curtem, cum territorio, et silvam, Manentes 20.* Cap. 8 : *Tradidit villam Loufi casam et curtem, cum territorio suo, et Manentes 15.* Eodem cap. : *Tradidit... casam cum curtifero suo et territorio et Manentes 9. cum colonis et aliis appendiciis suis.* Ex quibus liquet, colonos et manentes eosdem esse, qui et interdum servi *Manentes* dicuntur. Cap. 1 : *Comparavit ad eam villam, quæ dicitur Pin-digia, cum servis ibi Manentibus in colonis suis.* Cap. 2 : *Dedit Manentes servos duos ad Megilingen.* Concilium Cloveshoense ann. 822. cap. 11 : *Ut pro plena reconciliatione susciperet terram centum Manentium.* Mox : *Retenti sunt enim tres Manentes de prædicta conditione, et libri 47. Manentium.* Asserus Menevensis ann. 855 : *Omnem hereditariam terram suam semper in decem Manentibus unum pauperem aut indigenam, aut peregrinum, cibo, potu, et vestimento successoribus suis usque ad ultimum diem iudicii post se pascere præcepit.* [Charta Ugonis et Lotharii Reg. Italiæ ann. 932. apud Eccardum Orig. Habsburgo-Austr. col. 151 : *In loco Mozatico Manentes duos, in Arsitulo Manentes duos, etc.*] Terra decem Manentium, in Charta Ecfredi Regis. Adde Egbertum de Ecclesiastica institutione pag. 92. Vitam S. Machuti cap. 14. Adamum Bremensem cap. 54. Albertum Stadens. ann. 961. Chronic. Laurisham. pag. 64. Fr. Mariam in Mathild. lib. 3. pag. 100. Auctar. ad Matth. Paris pag. 155. 156. Ughellum tom. 1. pag. 854. Monast. Anglic. tom. 1. pag. 109. etc. Gallis, *Manans* et *habitans*, qui et *Couchans*, et *levans* dicuntur. Vide Raguellum [722] et Haltaus. Glossar. German. voce *Hübner*, col. 963.]

SUBMANENTES. *Idem*, qui *Manentes*, qui sub dominio alicujus manent ; *Soubmanans*, in veteri Consuetud. Ambian. art. 82. 90. et veteri Bononiensi art. 1. 2. 4. Tabular. S. Bertini : *Decimam omnium terrarum suarum domini mei et animalium ipsius, et Submanentium suorum, et hospitium resignavit in manu mea, etc.* [Charta Caroli Flandr.

Comit. ann. 1112 : *Submanentes vero S. Silvini in villa Alci ad domos suas construendas materiam lignorum sufficientem accipiant.* Occurrit ibid. semel.]

SUBMANSORES, eadem notione. [Charta Roberti Comit. Flandr. ann. 1101. apud Mirsum tom. 2. pag. 1148 : *Ut homines ipsius Ecclesie vestrae, qui Submansores nuncupantur, ab omni publica exactione ac iugo etiam dominationis suae sint liberi et immunes.*] Charta Philippi Comit. Flandr. ann. 1183. apud eumd. tom. 1. pag. 716 : *Hac inter caeteras libertates gratia potitur, ne Submansores ejusdem Ecclesie ab omni publica exactione liberi, etc.*

* **MANELOQUIUM**, Conventus et consultatio officum matutina. Vide Haltungs. Gloss. Germ. voce *Morgensprache*, col. 1367.

† **MANEOPERA**, pro *Manuopera*. Charta Hugonis Episc. Gratianop. ann. 1094. in Tabular. ejusd. Eccl. fol. 14 : *Nantelmus de Jerra habuit 3. chabannarios pro Episcopo Hugone Gratianopolitano, qui reddit unaquaque 13. sextarios de civata... et opera et Maneopera.* Vide *Manopera*.

† 1. **MANERE**, Detinere, demorari, Gallis *Arrêter*. Oberti Cancellarii Annal. Genuens. lib. 2. apud Murator. tom. 6. col. 308 : *Et appropinquantibus ibi Manserunt galeas ad Arelatem et Tencataliam circa dies viginti gentes Comit. ut irent cum iis super Pisanos et darent illi secundum suum arbitrium.*

2. **MANERE**, Coire, vel matrimonio conjungi, aut cum muliere rem habere, Concilio Vermeriens. ann. 752. cap. 2. 17. 19. 20. et Compend. ann. 757. cap. 10. 14. 15. 17. Collatio Leg. Mosaicæ tit. 5 : *Moses dicit : Qui Manserit cum masculo mansione muliebri, aspernamentum est, ambo moriantur.* Ubi Editio vulgata Leviticæ cap. 20 : *Qui Dormierit cum masculo coitu femineo, etc.* Apud Senecam lib. 3. de Benefic. cap. 15. et Suetonium in Augusto, *manere apud aliquem*, est *cubare*, uti observatum a Salmasio.

* **MANERESIUS**, Ensis species. Lit. remiss. ann. 1335. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 254 : *Johannes de Pinu... armatus cum ense et bloquerio ac spaleriis, etiam cum dicto ense sive Maneresio evaginato in via publica.* Vide supra *Manerivius*.

1. **MANERIA**, [Idem videtur quod infra *Manerium*, habitatio, vel villa rustica.] Charta Ildelfonsi Regis Aragonum apud Gariellum in Episcopis Magalon. pag. 159 : *Scilicet castrum meum, et villas, et mansos, et terras, et vineas, et prata, et justitias, et firmantias, et Manerias, et nemora, sive culta, sive inculta, etc.* [Charta Philippi Pulcri Reg. Franc. ann. 1302. apud Menester. Hist. Lugdun. pag. 88 : *Neque arbores quæ ab antiquo servatæ fuerunt propter decorem et amentitatem Maneriarum... aliquo tempore scandantur.* Bern. de Breydenbach Itin. Hierosol. pag. 78 : *Sarraceni fecerunt sibi Maneriam, et maxime de sepulchro ejusdem B. Johannis B. quod de marmore fuit factum, etc.*] Vide *Manerium*.

† 2. **MANERIA**, Modus, ratio, ut mox *Maneries*. S. Bern. de Cantu tom. 1. edit. Mabill. pag. 696 : *Utrumque, iniquis, falsum : quia nec omnes cantus primæ Maneris in illa tantum possunt terminari, cum et finem in g ponant per b rotundum ; nec omnes qui in illa terminantur primæ sunt Maneris.* Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalph. pag. 98 :

Quælibet bestia onerata telis, pannis cuscumque Maneris sint, ferro seu cupro operatis... debet pro pedagio 12. denarios. Occurrit rursum infra in voce *Manerium*. [**Abælard. de gener. et spec. pag. 523. ed. Cousin. : Hi tamen exponunt genera, id est, Manerias.* Vide doctissimum editorem Præfat. pag. 151. et Schmid. ad Petr. Alphons. Disciplinam clerical. pag. 97. num. 3. et pag. 150. num. 4.]

† 3. **MANERIA**, Exactionis genus. Vide *Manneria*.

1. **MANERIES**, Gall. *Maniere*, Modus, ratio, via. Ugutio : *Species dicitur rerum Maneries, secundum quod dicitur, Herba hujus speciei, id est, Maneriei, crescit in horto meo.* [Chron. Pipini apud Murator. tom. 9. col. 706 : *In eodem etiam viridario omnis herbarum et arborum Maneries habebatur.* Epistola Gregorii IX. PP. ann. 1228. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 948 : *Sed exinde gravius indignatus novas nocendi Maneries adinvenit.*] Joan. Sarisberiensis lib. 2. Metalogici cap. 17. de quodam Philosopho sui temporis : *Nunc enim cum genus audit vel species, res quidem dicit intelligendas universales, nunc rerum Maneries interpretatur. Hoc autem nomen, in quo auctorum invenit, vel hanc distinctionem, incertum habeo : nisi forte in Glossematibus, aut modernorum linguæ doctorum.* Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 24 : *Pictæ galeæ sint tali modo et Manerie.* Utuntur præterea S. Bernardus Epist. 339. Chronic. Windesem. lib. 2. cap. 44. Tho. Archid. Spalat. in Hist. Salonitana cap. 30. Jacobus Cardin. de Anno Jubilæo cap. 6. Hubertus de Mirac. lib. 2. cap. 1. Frideric. II. de Arte venandi pag. 18. 30. 37. [Adde Hist. Dalph. tom. 2. pag. 316. Acta SS. tom. 2. Junii pag. 396.] etc. Vide *Maneria* 2.

* 2. **MANERIES**. [Congeries lapidum. *DIEF.*]

MANERIUM, Habitatio cum certa agri portione, a *manendo* dicta, Gallis, *Manoir* : quomodo in Consuetudinibus nostris municipalibus vulgo accipitur pro præcipua feudi domo, quæ cum universo ipsius ambitu penes primogenitum esse debet. Vide *Raguellum*.

Manerium vero aliud apud Anglos sonat : Cowello enim idem est, quod unius feudi circuitus. Rastallo est res composita ex diversis rebus, verbi gratia ex habitatione, terris arabilibus, pascuis, pratis, silvis, redditibus, advocacione, curia Baronis, etc. Ut vero manerium sit, debet esse ab antiquo, cujus memoria non exstet. Maneriorum differentias ita exequitur Bracton lib. 4. Tract. 1. cap. 31. § 3 : *Sciendum est, quod Manerium poterit esse per se, ex pluribus edificiis coadunatum, sine villis et hamletis adjacentibus. Poterit etiam esse Manerium per se, et cum pluribus villis, et cum pluribus hamletis adjacentibus, quorum nullum dici poterit Manerium per se, sed villæ, sive hamletæ. Poterit etiam esse per se Manerium capitale, et plura continere sub se Maneria non capitalia, et plures villas, et plures hamletas, quasi sub uno capite aut domino. Manerium autem fieri potest ex pluribus villis, vel una : plures enim villæ poterunt esse in corpore Manerii, sicut una.* Idem lib. 5. Tract. 5. de Exceptionibus cap. 18. describit inter *Mansionem, Villam, et Manerium*, sic describit : *Mansio esse poterit constructa ex pluribus domibus, vel una, quæ erit habitatio una et sola sine vicino ; etiam etsi alia mansio fuerit vicinata, non erit villa, quia villa est ex*

pluribus mansionibus vicinata, et collata (collecta) ex pluribus vicinis. Manerium autem fieri poterit ex pluribus villis, vel una : plures enim villæ possunt esse in corpore Manerii, sicut et una, et ad unam mansionem pertinere poterunt plura tenementa... Item quandoque est Manerium in villa, et ubi non fuerit nisi unica villa in Manerio, denominari possunt uno nomine, et tenementa tali manerio adjacentia erunt in tali villa, et in tali Manerio, et Manerium a villa e contrario. Adde *Fletam* lib. 6. cap. 51. [**Philipp. Histor. Jur. Anglici tom. 2. pag. 181.*] [*Maners*, eadem notione qua *Manerium* apud Anglos, usurpat le Roman de Vacce MS. :

Villes essillent et Maners,
Meons ardent, prennent avers.]

MANERIUM, villæ appellatione donatur ab Orderico Vitali lib. 4 : *Ducentas et octoginta villas (quas a manendo Manerios vulgo vocamus) obtinuit.* Hinc, *Maneria Regalia*, apud Ingulfum pag. 880. et *Dominica Maneria*, in Diplomate Joannis Regis Angliæ apud Matthæum Paris ann. 1215. quæ Scriptoribus villæ regis appellantur. Idem ann. 1249. pag. 508 : *Ad alterutrum dictorum Maneriorum mansurus perrexit.* Occurrit sæpe in Legibus Henrici I. et in Chartis et Scriptoribus Anglicis *Manerium* vox, quam a Normannis in Angliam invectam opinantur plerique, cum ante Normannos vix in veteribus Tabulis reperitur.

† **MANERIUM**, nude pro æde seu domo rustica, Gall. *Maison de Campagne*. Genealogia Comitum Flandriæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 425 : *Maneria civium Gandensium extra villam existentia comburentes.* Regest. 82. Chartophyl. regii ann. 1354. Ch. 139 : *Domum, seu Manerium, seu hebergamentum.* Index MS. benefic. diocesis Constant. fol. 58 : *Manerium presbyteratus est in dicta elemosina prope ecclesiam.*

* *Memor*, in Chartul. Campan. fol. 79. Nude pro Domo, in Charta ann. 1379. apud Boulæum tom. 5. Hist. Univers. Paris. pag. 384 : *Et pro collegio Andegavensi Manerium seu domum quandam, vocatum de Bueil, in vico Sauveresse situatam.* Pro palatio regio occurrit apud Elmham. in Vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 13. pag. 24.

† **MANESCALLUS**, pro *Maresscallus*, Faber solarius. Statuta Massil. lib. 6. cap. 77 : *Et quis Manescallorum imperitia, seu defectu inclavant frequenter animalia, nulla coertione sequuta : providimus igitur præsentis statulo, quod omnes Manescalli hujus civitatis Massiliæ, etc.*

* **MANESCALLUS** LOGICIORUM, Gall. *Maréchal des logis*, Qui hospitia regi et curiæ parat. Vide supra *Logicium*.

† **MANESCERE**, Illucescere, oriri. Tabular. S. Johannis Pinnat. apud Moret. Antiquit. Navar. pag. 381 : *Et die Lunis Manescente, Rege equitante suo equo rosso cum totos suos varones.*

* **MANETIUM**, Haud scio an mendum sit pro *Manerium*, certe eadem notione legitur apud Visselbec. in Chron. Huxar. ad ann. 1304 : *Bartholdus Ley obtulit eidem (S. Nicolao) post mortem suam Manetium suum in Amelunxia.*

† **MANEYÆ**, Minuta stramina, Picardis *Manées* a verbo *manere*, quod remaneant in area cum majora colliguntur atque ligantur. Charta ann. 1303. et Tabul. Corbeiensis : *Dictus Symon nollet quod triturores dictorum portionariorum seu*

consarii eorumdem... haberent Maneyas, sive les Manées, de dictis fourragiis.

* Melius forte de manipulis intelliges. Vide supra *Mandata*.

† **MANEZARE**, Contrectare, Italisch *Maneggiare*, Gall. *Manier*. Vita B. Catharinae de Palantia tom. 1. April. pag. 652: *Manezaverunt manus ipsius... et brachia quæ erant alba et colorata*.

† **MANGA**, pro *Manganum*, apud Radevicum Frising. de Gestis Frideric. I. Imper. lib. 2. cap. 47: *Efferatis vero animis Princeps, obsides eorum machinis alligatos, ad eorum tormenta (quæ vulgo Mangas vocant) decrevit objiciendis*.

* 1. **MANGAGNA**, Vitium, labes. Stat. Montis-reg. pag. 154: *Et si aliqua bestia vel bestie fuerint in casu redditionis propter morbum, vitium et mangagnam, etc.* Vide supra *Magagna* et *Mahamium*.

* 2. **MANGAGNA**, Idem quod mox *Manganaria*. Tabul. S. Andr. Avenion. : *xx. Mangagnas bladi*.

† **MANGAGNARE**, ut *Mahemiare*, mutilare, graviter lædere. Vide *Mahamium*.

† **MARGANA**, pro quavis Machina. Epistola inter August. 8: *Qui, inquam, modus, id est, quomodo id faciant, qua arte, quibus Manganis, quibusve instrumentis, aut medicamentis*. Vide *Manganum* 2.

† **MANGANARE**, Saxa, et alia quævis, *manganis* projicere, emittere. Chron. Veronense ad ann. 1249. apud Murator. tom. 8. col. 634: *Et ea die rocham dictæ terræ obsederunt, et ibi steterunt, per duos menses circa dictam rocham cum XIII. manganis grossis, in ipsa rocha die noctuque Manganantibus; et ipsam ceperunt*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1238. ibid. col. 1110: *Brixianenses Manganabant castra, et homines qui erant in dictis castris, etc.* Vide *Manganum* 2.

* **MANGANARIA**, MANGUANARIA, Mensura annonaria, quæ æstimatur in Charta ann. 1215. de pedagio Avenion. ex Cod. reg. 4659: *Lesda bladi accipiat in hunc modum, videlicet quod de singulis tribus Manganariis bladi aut leguminis, accipiant pro lesda unam cociam, ... De tribus Manganariis exportatis per terram, unum obolum... In exitu civitatis pro modio, tres obolos, et modium intelligitur xij. Manganariæ. Quinquaginta libras frumenti hanc mensuram ponderare mihi dictum est; quod tamen præstare nolim*.

* **MANGANARIUS**, Eadem notione. Charta ann. 1282. ex Tabul. S. Andr. Avenion. : *Item quod abbas teneatur dare ipsi corroserio xxv. cannas boni olei annuatim, v. Manganarios amigdalorum. Duodecim Manganarios annonæ, in eod. Tabul.*

* **MANGANUS**, Pari significato; si tamen non est contracte scriptum. Charta ann. 1239. in jam laudato Tabul.: *Retinens sibi... procuracionem et visitationem, cum quinque vel sex bestis semel in anno, et censum annuale duodecim Manganorum annonæ. Alia ejusd. ann. in Hist. Ms. hujusce monast. fol. 63. r. habet, xij. Manganos annonæ*.

† **MANGANARI**, MANGANELLUS. Occurrunt infra in *Manganum* 2.

† **MANGANERIUS**. Statuta Arelat. MSS. art. 123: *Quolibet mense faciat curia ponderare panem Manganerorum, et si panis Manganarie alicujus inveniretur illegitimus, panis ille frangatur et detur pauperibus*. Versio Gall. eorumdem Statut. ann. 1616. habet: *La Cour fera peser tous les mois le pain des bolangers et Manganiers*. Charta ann. 1344. ex Schedis D. Lancelot: *Item quod nullus pistor sive Manganeria sit ausus sive ausa lu-*

crari pro sestario bladi nisi solum et dumtaxat sex denarios Turon. Legendum forte Manganarii et Manganaria, a Manganare. nundinari. Vide in hac voce.

† **MANGANIA**, Idem videtur quod *Mahamium*, seu mulcta pro illata gravi læsione præstanda. Statuta Vercell. lib. 2. pag. 34. recto: *Ita quod nemo admittatur ad petitionem Communi faciendam per eum occasione alicujus restitutionis, emende, vel Manganie, vel alterius rei, qui aliquid dare deberet Communi pro fodro*. Vide *Mahamium*.

† 1. **MANGANUM**, Præstigiæ. Hesychio: *Μάγγανα, φάρμακα, δίκτυα, γοητεύματα*. Apud Suidam *μάγγανον* exponitur *παράδοξόν τι*, id est, mirum aliquid seu insolens. Eidem etiam *μάγγανον* est vas vinarium ligneum. Supplem. Antiquarii: *Manganum, μάγγανον, obba*. Vide Lexicon Martini.

2. **MANGANUM**, et **MANGANA**, numero multitudinis, *Machinæ* bellicæ jaculatoriæ. Gloss. Græco-Lat.: *Μάγγανον, Manganum*. Boxhornius a Cambro-Britannico *Mangnel*, aries bellicus, bellica machina, deducit. Gloss. Lat. MS. Regium: *Machinas, Mangana, Insidiæ*. Papias: *Tormentum dicitur, quidquid vi torquetur, ut vulgo Manganum*. Abbo lib. 1. de Obsid. Lutetiæ vers. 364:

Conficiunt longis æque lignis geminatis
Mangana, quæ proprio vulgi libitu vocitantur,
Saxa quibus jaciunt ingentia.

Will. Tyrius lib. 3. cap. 5: *Jaculatorias, quas vulgari appellatione Mangana dicunt et petrarias fabrefieri placuit*. Lib. 8. cap. 6: *Castella et machinas jaculatorias, quas Mangana et petrarias vocant*. Cap. 13: *Alii vero minoribus tormentis, quæ Mangana vocantur, minores immitendo lapides, etc.* Thwrocz. in *Aba Rege Hung.*: *Quosdam vero lapidibus obruentes, alios autem in Manganis ferreis vastantes occiderunt*. [Chron. Pisanum apud Murator. tom. 6. col. 102: *Compositis autem ab ingeniosis Pisanorum artificibus Manganis, gattis atque ligneis castellis, urbem fortiter expugnabant; et cum his machinis urbis mœnia et menium turres potentissime rumpabant*.] Hinc

MANGANARI, in Hist. Miscella lib. 17. *μαγγανάριοι*, apud Theophanem, et Leonem, in Tactiis cap. 5. § 7. 27. cap. 15. § 35. qui mangana conficiunt.

Ars est nota quibus usu balearica longo,

ut ait Will. Brito lib. 7. pag. 173. Voces istas nostri, hoc est, Latini, a Græcis hauserant, apud quos, *μάγγανον*, machina est. Niceph. Call. lib. 9. cap. 9: *Ὅτι ἐκ μαγγάνης τινός, ἢ Θεός, τὸ λεγόμενον, ἀπὸ μηχανῆς*. Nec dubium, quin Græci ipsi prius a Latinis acceperint, et a *machina* suum *μάγγανον* efformarint. Synaxaria ad 29. Octob. *μαγγάνοις τὸν πύργον*. Vide Glossaria Rigaltii, Meursii Fabrotii^[22] et Gang. med. Græc. col. 840.]

† **MANGANUS**, Idem quod *Manganum*. Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens. lib. 6. ad ann. 1224. apud Murator. tom. 6. col. 436: *Post hæc autem Terdonenses cum Alexandrinis apud Arguatum iverrunt, et quum ibi Manganos erexissent in castrum ac ipsum præliarentur, etc.* Chron. Malveci apud eundem tom. 14. col. 911: *Exercerant quoque petrarias, quas nos Manganos aut trabuccos dicimus, etc.*

† **MANGHANUM**. Chron. Parmense ad ann. 872. apud Murator. tom. 9: *Quum ordinatum esset per Commune Parmæ exercitum facere generalem contra prædictos extrinsecos, et nulla Manghana*

et apparamenta fierent. Occurrit ibid. iterum.

† **MANGANELLUS**, diminut. a *Manganus*. Card. de Aragon. in Honorio III. PP. apud Murator. tom. 3. pag. 568: *Immissus ab adversa parte lapis Manganelli cecidit super caput ejus (Simonis Comitis) et comminutus expiravit*. Inventar. castri Sommer. in Occitan. ann. 1260: *Item III. fonde de Manganello, etc.*

* **MANGANELLA**, Idem. Charta ann. 1359. ex Bibl. reg.: *Prænominatis consulis in adiutorium perficiendi opus... dicti pontis de fusta, quæ nunc est in loco prædicto de Moisiaco de resta certæ summæ fustorum, quæ pro provisione in obsequio B. Anthonini portata fuerant, dempta tamen de fusta et resta prædicta... fusta apta et dedita ad faciendum... Manganelas, usque ad valorem D. scutorum auri, dedimus*.

MANGENA, Idem quod *Manganum*. Occurrit vero apud Paulum Diac. lib. 21. Histor. Misc. Scriptorem Vitæ Lud. Pii ann. 803. Monachum Egmondan. in Chronico Belgico anno 1160. Albertum Aq. lib. 2. cap. 31. lib. 3. cap. 25. 41. lib. 5. cap. 31. lib. 6. cap. 2. 11.

MANGANELLA, diminutivum a *Mangena*, hoc est, minor machina jaculatoria, apud Albertum Aquens. lib. 7. cap. 3. et Jo. de Beka in Chron. in Joanne II. Episc. Ultraject.

† **MANGENELLUS**, in Computo ann. 1202. apud D. Brussel. de Usu feud. tom. 2. pag. GXC.: *Pro turre Musterolii faciendâ, et de granariis et logis ad Manganellos, IIII. lib. et VI. s.*

† **MANGINELLA**. Beka de Episc. Traject. tom. 1. SS. April. pag. 218: *Applicando Manginellas ad quasdam turres*.

MAGNELLA, perperam pro *Mangenella*, apud Galbertum in Vita Caroli Comit. Flandr. n. 181.

† **MAGNELLUS**, in Epist. Anonymi de capta urbe CP. ann. 1204. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 786: *Præterea quidam Ussarius suus habebat Magnellum erectum, etc.* Chronic. Arnoldi Lubec. apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 723: *Nihilominus inter duas turres quaslibet seu petrarias seu Magnellus erigitur*.

MANGO, Eadem notione. Vita Lud. Pii ann. 808: *Adeo illam arietibus, Mangonibus, vineis, et cæteris instrumentis lacessivit. Le Roman de Gaydon:*

Chargez un macle d'or fin et de Mangons.

Ubi vox *Mangon* minus recte ad machinam bellicam, de qua mox, referri videtur. Est enim, ni fallor, monetæ species notissima, quæ *Mancusa* alio nomine nuncupabatur. Vide in hac voce.

MANGONA, in Passione S. Thyemonis Archiepiscopi Juvavensis: *Primitus eum ligaverat, proh dolor! ad machinam extractum, quam vulgo Mangonam appellant*.

† **MANGONABULUM**. Chronicon Cornelii Zantfliet apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 280: *Erectis autem petrariis, Mangonabulis, fundibulis, acriter impetum est castrum*.

† **MANGONALE**, apud eundem *Zantfliet* in Chron. ibid. col. 386: *Machinis petrariis fundisque, et Mangonalibus circum circa sagaciter ordinatis*. Vide *Biblia*.

MANGONUS. Ugutio: *Librilla dicitur instrumentum librandi, id est, projiciendi lapides in castra, Mangonus*.

MANGONELLUS, Idem quod *Mangenella*. Will. Brito lib. 7. Philipp.:

Interea grossos petriam mittit ab intus
Assidue lapides, Mangonellusque minores.

Utuntur hac notione Matthæus Paris pag. 398. 502. 516. Rigordus ann. 1190. etc. Will. de Podio-Laurentii cap. 30. Jo. Monachus Majoris Monasterii lib. 1. Hist. Gaufredi D. Norm. pag. 94. Godefrid. Mon. ann. 1203. idem Willelm. Brito lib. 2. Philipp. pag. 107. 116. Monachus Vallis Sarnai cap. 86. Gesta Innocentii III. PP. pag. 88. etc. *Mangonelli navales*, in Addit. ad Matth. Paris pag. 108. Chronicon Petri VI. Regis Arag. lib. 3. cap. 24 : *Après faem la seure un Mangonell de dos cases de Barcelona après delidit giny qui tirava en la vila.* Ita Cod. MS. pro *meranganell*, apud Mich. Carbonellum. *Mangoneau* dicunt nostri Scriptores passim, Villharduinus n. 38. 86. 122. 207. Froissart. 1. vol. cap. 50. etc. Guillelmus *Guiart* sub ann. 1204 :

Ça et là, avant et arrières
Gient Mangoniaus et perieres.
La grosse pierre arondie,
Demaine a l'aller grant bondie.

Et alibi :

En ront Mangoniaus et perieres,
Qui souvent tendent et destendent,
En destachant grans escrois rendent,
Pierres qui par l'air se remuec.

[Le Roman de la Rose MS. :

Vous peusse bugles, Mangoniaus
Voeir par dessus les carniaux.]

☞ Nostri vero non machinam jaculatoriam tantum *Mangoneau* vocabant, sed etiam quidquid ea emittebatur, ut observat Menagius in Origin. Gall. ex Froissart. lib. 3. cap. 118 : *Et avoient les Brabançons de tres grans engins devant la ville, qui getoient pierres de fax et Mangoneaux jusques en la ville.* Hinc *Ovide MS.* apud Borellum :

Onques pour une tor abatre,
Ne vit-on Mangoniaux descendre
Plus briement, ne du ciel descendre
Foudre pour abatre un clocher.

☞ **MANGUNELLA**, in Vita Caroli Comit. Flandr. tom. 1. pag. 215 : *Securibus exciderunt jactatoria ingenia, scilicet Mangunellas quibus lapideam domum et turrim... prosternerent. Magnella* ex ead. Vita mox exscripsit D. Canguis.

☞ **MANGUNELLUM**, apud Sugerium de Vita Ludovici Grossi cap. 17. Vide *Fundabulum*.

1. **MANGANUS**, MANGO. Papias : *Mangon, nis, seductor, qui vulgo dicitur Manganus.* Capit. Aquisgran. ann. 779. cap. 77. et Capitularia Caroli M. lib. 1. cap. 79 : *Ut isti Mangones et cogiones, qui sine lege omni vagabundi vadunt. Eiusmodi sunt, quos Gueux vocamus, qui ab hac voce videntur dicti. [Si non ab Armoricanis Cueux vel Keus, afflictio; aut monosyll. Kaez, miser, Germanis Mengen.]*

☞ 2. **MANGANUS**, Machina bellica jaculatoria. Vide *Manganum* 2.

MANGAPIUM, pro *Mancipium*, legi in MSS. Legis Burgundionum tit. 4. § 1. monet Lindenbrogius.

* **MANGELIA**, Locus, ubi animalia damnum agris inferentia collocantur ad pabulum, nostris *Fourriere*. Inquisit. ann. 1351 : *Ducendo animalia capta ad Mangeliam, etc.*

☞ **MANGENA**, MANGENELLA, etc. Occurrit in voce *Manganum* 2.

☞ **MANGERIUM**, Jus divertendi in domum alterius convivii seu pastus causa, vel jus illud in præstationes pecuniarias commutatum. Charta ann. 1181. apud

Lobinell. tom. 2. Histor. Britan. pag. 133 : *In Caheneria habet Archiepiscopus unum quarterium frumenti... in terra Johannis Corbon. IV. minas frumenti et Mangerium. Unaqueque villa de Espiniac debet Archiepiscopo 1. minam frumenti et arietem.* Alia ibid. pag. 156 : *Tenebam scilicet medietatem ecclesiarum, et de altera parte ecclesiarum XII. denarios de Mangerio Aprilis, de decima vini duas, etc.* Alia iterum ann. 1209. ibid. pag. 332 : *Prima (præbenda) sic est, decima Mangeriorum meorum omnium Quadragesimæ et Pentecostes pro c. solidis et in passagio meo de Vitreio.* Vide *Manducarium* 1.

* **Mengier**, eadem acceptio, in Charta Guid. de Brit. dom. de *Penthièvre* ann. 1319. ex Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 484 : *Item les Mengiers de Pomeroy, etc.* Charta ann. 1404. in Reg. feud. comit. Pictav. Cam. Comput. Paris. fol. 103 r° : *Item ung Mengier à lui tiers, que doivent chascun an les hommes desditz villages.* Interdum nude, pro *Cibus*, refectio. Lit. remiss. ann. 1392. in Reg. 144. ch. 81 : *Après un grant et notable disner ou mengier, qui fu fait en une maison et taverne d'Aubmalle, etc.* Vita J. C. MS. :

Illec firent un grant Manger
Mortuus fu à l'apareillier.

Mingnier et **Mignier**, pro *Manger*, Cibus sumere, in *Consuet. Camerac.* MSS. : *Après s'on se claimme à la justice par eskievins, soit au main soit au viespre, et cil de cui on s'est clamés n'est à la maison le justice à eure de Mingnier, li justice ne doit point avoir les xij Cambreziens pour le droiture de la prison : mais s'il y estoit à eure de Mignier, fust au main, fust au viespre, Mignast u non, puis l'on li aroit livrée sa provende, etc.* Vide *Mengerium*.

* Hinc **Mengier de Dieu** dicebant, pro *Sacrum Christi Domini Corpus percipere.* Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 151. ch. 297 : *Comme Jehan Guilot eust semons à Chartres ledit exposant... dist que il garderoit bien ledit exposant et Richart de Mengier de Dieu à Pasques.*

* At vero inferiores aulæ regie ministri, *Menger* sur le sac dici videntur, ad discrimen eorum, qui in cenaculo comedeant. *Ordinat. hospit. reg. ann. 1317.* ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Croix* fol. 75. v° : *Item il y aura deux aides qui Mengeront sur le sac sanz autre chose.* Et fol. 76. v° : *Item devers le commun aura deux boutiers, et mengeront en sale.*

* **MANGERUM**, ut *Mangerium*, in Charta ann. 1153. tom. 1. *Probat. Hist. Brit. col. 618* : *In quibus quidem terris habet Redonensis episcopus per annos singulos Mangerum xx. solidorum Redonensis monetæ.*

* 1. **MANGIA**, Eodem intellectu. *Tes-tam. Guill. le Borgne* ann. 1215. tom. 1. *Probat. Hist. Brit. col. 828* : *Assignavit ei Henricus et D. Joslinus avunculus ejus, qui præsentem erant, totam decimam et Mangiam de Ploagat,.... et totam decimam et Mangiam et firmam molendinorum de Plelou, etc.*

☞ 2. **MANGIA**, Manica, Gall. *Manche*. *Regest. Comput. Visiliæ in Dalphin.* ann. 1337 : *Item pro quibusdam Mangiis ponendis in eorum tunicis 2. sol. 6. den.*

* Nostris etiam alias *Mange*. *Conso-lat.* Boet. MS. lib. 4 :

L'un fiert, et l'autre se revange,
N'y ot haubert, faude, ne Mange,
Où demourast anel, ne maille.

Li Manges de la destral, Aratri manica, in Vit. SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Pa-

ris. *Esmanchon*, pro *Mancheron*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1386. ex Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 17 : *Icellui Jehannin avoit par plusieurs foiz la char-vue du suppliant levée en fault sur les Esmanchons, etc.*

* **MANGIARIA**, Gall. *Mangerie*, Vexatio, exactio. *Stat. Genuens.* lib. 4. cap. 82. pag. 135. r° : *Ubi jus reddi sibi debuisset sine dolo malo, fraude, vel largitione, quæ Mangiaria vulgo dici solet, etc.* Quo sensu potius quam pro fallacia, mihi intelligenda videtur vox Gallica *Mengue* laudata in *Mango* 4.

☞ **MANGIARINUM**, Cibi genus. Vita S. Francæ tom. 2. Aprilis pag. 395 : *Comedente ipsa cum sociabus Mangiarinum et carnes salsa circa horam diei sextam, inter prandium intravit gulam suam os carnum.*

☞ **MANGIATORIUM**, a Gall. *Mangeoire*, Præsepe. *Ordinat. domus Dalphin.* ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 394 : *Marescallus personaliter interesse debeat, ut avena vanetur, Mangiatorium seu præsepe mundetur, et fenum et avena, prout fuerit expediens, distribuatur.*

* **MANGLAVITÆ**, apud *Luidpr. Antap.* lib. 6. cap. 10. Clava armati, cohors imperatoria CPoli. Vide *Glossar. med.* Græcit. voce *Μαγλαβίτης* col. 847.

☞ 1. **MANGO**, Carnifex, lanarius, *Boucher.* Chron. Corn. *Zantiflet* apud Marten. tom. 5. *Ampliss. Collect.* col. 347 : *Receptus est idem miles ad ministerium Mangonum seu carnificum.*

☞ 2. **MANGO**, Simoniacus ; hinc nostris *Maquignon de Benefices.* *Hierat. Juris Pontif.* pag. 88 : *Tanta fuit Regum nostrorum erga Deum pietas et religio, ut quoties effrenata Mangonum seu Magorum illorum caterva prodierit, statim legibus adversantibus cohibiti sunt, imo et exularunt.*

☞ 3. **MANGO**, Prædo. *Nicolaus Specialis de Sicul. reb.* lib. 7. cap. 17. apud *Murator.* tom. 10. col. 1068 : *Armenta gregesque animalium hinc inde passim per agros vagantium, in castra undique a prædonibus congregantur, segetes ad maturitatis jam propinqua tempora declinantes ; nulla meterdi opportunitate servata, non messe, quin potius a Mangonibus, quos assumpto ab effectu operum conveniente vocabulo modernè rapaces vocant, aliisque plebeis in castris manentibus divulsæ ac dispersæ. Mango ergo a Mangonum, Italis Mangano, quod ille instar Mangani, quo muri destruuntur, omnia labefacta evertitque.*

☞ 4. **MANGO**, Fallax, deceptor, *Impos-teur.* *Glab. Rodulph.* apud *Duchesium* tom. 4. *Script. Hist. Franc.* pag. 43 : *Et licet plures sane mentis detestabile figmentum abominandum clamarent, vulgus tantum rusticane plebis Mangonem corruptum injusti nomen pro justo venerans, olim in suo permansit errore.* Eadem notione accipienda hæc vox in locis *Capitul. citatis* ad v. *Manganus* 1. Hinc nostratibus Poetis *Mengue*, pro fallacia, dulus. [* Vide *Mangiaria*.] *Le Roman de sainte Leocade MS.* :

Rome nos ret toles les mains,
Rome nos ret et plus (pieds) et mains,
Rome est si plaine de mengue,
Que tos ses membres demengue.

☞ 5. **MANGO**, Equiso. Vita S. Yvonis tom. 4. Mail pag. 596 : *Sed ex adverso clamat Mango, justa ultione Dei percussus.* Et pag. 602 : *Dictus palefredus infestatus et perterritus in mari se cum Mangone præcipitavit ; quo viso ipse dominus statim exclamavit : Sancte Yvo et vale-*

tum meum et palefredum tibi recomendo. [*Mango, mercator equorum... vel intermediator, ex Glossar. Lat. Teut. MS. apud Hallaus. Glossar. Germ. col. 1956. voce *Unterkauffer*.]

† 6. MANGO, Famulus, pedisequus, Gall. *Laquais*. Menoti sermones fol. 5: *Non est cauda Prælatorum, qui hodie post ducunt canes et Mangones indutos ad modum armigerorum sicut Suytenses*. Ibid. fol. 161: *Ipsa ante se misit Mangones portantes force de carreaux de cra-moisy, ut disponerent sibi locum*.

* Vel Page, ut in Codicil. 2. Caroli Andegav. ultimi comit. Prov. ann. 1481: *Item legavit D. noster rex cuilibet Mangonibus suis, sive Gallice à chacun de ses pages, summam tricentorum scuto-rum*.

† 7. MANGO, Idem quod *Manganum* 2. machina bellica. Vide in hac voce.

* 8. MANGO, Discipulus, tiro, Gall. *Apprenti*, alias *Mangon*. Stat. sabbat. Carcass. ann. 1402. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 568. art. 28: *Nisi tamen dictus talis magister vellet solvere et solveret de facto pro dicto mancipio sive Mangone dictum denarium qualibet septimana*. Lit. remiss. ann. 1448. in Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 590: *Hacquinet Duduret Mangon demourant en la maison de Jaquemart Hanocque, aussi Mangon demourant en la ville et cité de Tournai, etc*. Vide supra *Mancipium* 4.

* 9. MANGO, Pastor, ovium custos, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide supra *Mandra*.

† MANGOLDUS, Mensuræ genus. Tabularium S. Quintini de Monte: *Unde reddit quatuor Mangoldos avenæ. Vide Mencaldus*.

† MANGOMETA, Idem forte quod *Manda*. Vide in hac voce. Charta ann. 1312. e Tabul. Eccles. Anic.: *Andreas Chaberti donatus hospitalis levavit in Arragonio et aliis locis, se dicens esse procuratorem Ecclesie Aniciensis, licet non esset, Mangometas, commendas, legata, helemosinas factas ecclesie prædictæ*.

* Leg. *Mangoneta*, ut in Arest. ann. 1408. 1. Jun. ex vol. 9. arestor. parlam. Paris.: *Decanus et capitulum Aniciensis ecclesie erant in possessione et saisina... oblata capiendi, nec non medietatem Mangonetarum dicto altari oblatarum*. Aliud ann. 1402. 19. April. ibid.: *Toutes les Mangonnettes appartiennent en propriété et possession ausdits de chapitre (du Puy) seuls et pour le tout... est ordonné que sur le toiage desdites oblations se prendra... le luminaire de l'autel, etc*. Oblationis itaque species est, illa forte quæ in cera fiebat; nisi monetam intelligas, quæ nostris *Mangon* dicebatur. Vide supra *Mancusa*.

† MANGONA, MANGONALIUM. Vide *Manganum* 2.

MANGONARE, pro *Nundinari*, *Traffiquer*, *Maquignoner*. [Quod de iis propolis potissimum dicitur qui fuitiles merces vili pretio emtas aliquanto carius distrahunt.] Leges Ethelredi Regis Anglicæ apud Jo. Brompton. cap. 24: *Si veniat ad mercatum Mongestre Sinere, qui Mangonant in caseo et butyro diebus ante Natale Domini, 1. denarium (dabunt) ad theloneum. Et cap. 26: Dice-runt, quod nihil eis interesse videbatur inter falsarios et mercatores, qui bonam pecuniam portant ad falsarios, ab ipsis emunt, ut impurum et minus appendens operentur, et inde Mangonant et bargan-nant*. Hinc

† MANGONARIUS, Provincialibus *Man-*

ganié, minorum propola, nostris *Re-gratier*, *revendeur*. Charta ann. 1155. ex Schedis Præsid. de *Mazaugues*: *Tali videlicet pacto ut XVI. sextarios boni frumenti ad mensuram Mangonarii Avenionensis qui per villam communiter discurret, de censu... deferre faciant. Vide Mangonerius*.

* Vel *Vestium* interpolator. Gall. *Fri-pier*, alias *Mangonnier*: *haud scio an ab Hispanico Mangonear, vagari; quod ad ejusmodi hominum conditionem satis pertinet. Lit. remiss. ann. 1459. in in Reg. 188. Chartoph. reg. ch. 200: Et cependant failly au suppliant (qui étoit sergent) aler mettre baudiment en une vigne des héritiers de feu Jehan Blanc, jadis Mangonnier habitant de Besiers*.

† MANGONELLUS, MANGONUS, etc. Vide *Manganum* 2.

* MANGONETA. Vide supra *Mango-meta*.

* MANGRELUS, mendum videtur pro *Macarellus*. Vide supra in hac voce. Charta Ludov. VII. ann. 1179. apud *Fleureau* in Hist. Bles. cap. 28. pag. 111: *Nullus emat pisces Stampis, exceptis harengis saltis et Mangrelis saltis*.

† MANGSNILUM, Agri portiuncula cum mansione, Gall. *Ménil*. Charta apud Stephanot. tom. 3. Antiq. Bened. Pictav. MSS. pag. 405: *Alodem meum indomincatum qui est situs in pago Pictavo in villa quæ vocatur Monte-vinaro (cum) Mangsnilis, vineis, terris, silvis... tradimus. Vide Mansionile*.

* MANGUANARIA, MANGUANUS. Vide supra *Manganaria*.

* MANGUDARIS. [Tronc de choul ou de colet. (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

† MANGUDERES, vox Calabrica. Acta S. Francisci de Paula tom. 1. Aprilis pag. 185: *Matri has castaneas infilatas, tostas cum Manguderibus offeras. Vide Magrancules*.

* MANGUERIA, Instrumentum quoddam ad piscandum utile. Charta ann. 1307. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 130: *Item intendit probare dictus procurator, quod dictus dominus episcopus (Magalonnensis) et sui prædecessores... sunt et fuerunt in possessione... concedendi in acapitum manaveriam et Manguerias et alia quæ ad artem piscandi vel aliter utilia. Erit forte aliquis, qui *Mangueriam*, *escam*, Gall. *Appas*, interpretari malit; non repugnabo. Vide supra *Manea*.*

* MANGULARE, Vulnerare, mutilare. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 200: *Johannes Buée prædictum Bernardum... de dicto cutello... percussit; quod videns prædictus Bernardus, qui per prædictum Johannem Buée Mangulatus erat, etc*.

* Aliud vero sonat vox Gallica *Mangler*, Manubrio scilicet instruere, vulgo *Emmancher*, in Lit. remiss. ann. 1459. ex Reg. 188. ch. 125: *Une gibe Manglée de fust. Vide supra Mangia* 2.

† MAGUNELLA, MANGONELLUM. Vide *Manganum* 2.

* MANGUS, MANGOS, [Gall. *Manches*, *Manchons*. « Emi... VIII. ganivetos et novem cutellos cum Mangis de boli. T. 21. p. 481... pro II. paribus caligaru... et pro I. pari Mangos seu punhetorum... T. 22. p. 414. » (Arch. Histor. de la Gironde.)]

* MANHANIA, [Gallice *Chaudronnerie*: « Hélias de Manhania (dedit nobis) x. sol. in domo Guido de Monprezet ad Quadrivium. » (Obit. S. Martialis. f. 2.

XIII. sæc. in Archiv. dép. de la H^e. Vienne, série H.)]

* MANHELLETHMAAL, Vadimonium desertum; dicitur a *Mallo*, ad quod quis vocatus non stat. Leg. Danicæ apud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 185: *Item si pro causis trium marcarum convictus fuerit aliquis, excepta executione Manhellethmaal, si appellare voluerit, vel aliquis nomine suo, ad iudicium regis appellet*.

† 1. MANIA, *μανία*. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerman. Acta SS. tom. 2. Junii pag. 86: *Furore accenditur, ignescit ira, perturbatur Mania*. Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Mania, forcenerie, des-verte*.

* Vox eo intellectu purioribus Latinis nota.

† 2. MANIA, pro *Genomania*, Gall. *le Maine*. Charta ann. 1101. apud Rymer. tom. 1. pag. 5: *Et si Rex Henricus Comitem Robertum in Normanniam, vel Maniam, in auxilio secum habere voluerit*.

† MANIACUS, Furibundus, insanus. Idem qui infra *Maniaticus*. Miracula S. Apri inter Acta Tullens. Episcop. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1035: *Et quidem, ut prætermittantur diversæ Maniacorum passiones, etc*. Miracula B. Edmundi Archiep. ibid. col. 1885: *Maria de Melligny a morbo Maniaco, vel, ut alii putabant, dæmoniacus, diutius prægravata, etc*. Miracul. S. Dionys. sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 353: *Vir quidam nomine Bernarius morbo Maniaco depressus, penitus sensum amiserat, etc*.

† MANIÆ, Formidinum imagines. Gloss. Isidori. Vide *Festum*.

* Nostris *Manies* appellatæ effigies quædam ex cere compactæ, quibus in maleficiis utebantur. Authent. processus Rob. Attrebat. ex Cam. Comput. Paris.: *Que est ce que vous? C'est un image de cire, que l'en fait pour baptisier, pour grever ceux que l'en vuelt grever. L'en ne les appelle pas en ces pays voutz; l'en les appelle Manies*. Vide supra *Imaginatio* 2.

* Haud scio an huc spectet Petrus de Vineis in Epist. 38. lib. 2: *Cum multo minorem quantitatem subventionis ab universis exigi mandemus, ac præsens ecclesiarum et clericorum, necnon feudorum nostrorum et de cameris feudatariorum in ipsa collecta subsidiis computatis, prout scedula continet interclusa, quam de Manis nostris tantum serenitas nostra exigere consuevit. An de subditis intelligendum: Vide mox *Maniare* 2.*

† 1. MANIAMENTUM, Exercitium, administratio. Dicitur præsertim de justitiæ exercitio intra alicujus dominii fines. Charta pacis inter Guidonem Flandr. Comit. et Capitulum S. Barthol. Bethun. ann. 1237. in Tabul. ejusdem Capit.: *Super jure et Maniamento justitiarum terræ et tenementi quæ dicti Præpositus et Capitulum habent infra præcinctum territorii, etc*. Ibidem: *Nec propter aliquod Maniamentum quod ibidem faciunt possunt aut debent trahere ad jus*. Chron. Bonæ-Spei pag. 286: *Maniamentum seu exercitium scabinorum dicti loci, nec non bonarium... eisdem Abbati et Conventui cedimus*.

* Vel potius Jus utendi, possessione et usu firmatum; *Maniement*, in Sent. arbitr. ann. 1237. ex Tabul. eccl. Camerac.: *S'il truevent ke li Maniement le seigneur d'Oysi et ses ancisseurs valle mieus ke li Maniement lervessque et ses ancisseurs, li avoerie demeure au seigneur d'Oysi*. Charta ann. 1232. ex Tabul. S.

Gauger. Camerac. : *Quod a longo tempore retroacto fuerant* (scabini Vallencenenses) *in possessione vel quasi possidentia et Maniamento administrationis hospitalium Vallencensium, et bonorum eorumdem.* Alia ann. 1230. ex eod. Tabul.: *Cum... Th. præpositus ecclesiæ nostræ de his omnibus, quæ ad præposituram ecclesiæ nostræ pertinent, et de Maniamentis et etiam de consuetudinibus ejusdem præposituræ se nostræ recordationi supposuerit, etc. Prædictam vero recordationem sub juramento fecimus secundum meliorem veritatem quam novimus, et Maniamenta quæ vidimus et a nostris prædecessoribus didicimus et antiquis, etc. Fuerant in Maniamento sive usagio dicti riscii et pasturæ ejusdem, in Charta ann. 1248. ex Tabul. S. Auberti Camerac. Inquisit. ann. 1271. in Reg. Olim parlam. Paris. : *Major et communitas Petrefontis... non sunt in Maniamento piscandi pacifice, etc.* Charta Joan. episc. Leod. ann. 1287. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 279: *Ob hoc usagium seu Maniamentum in nemoribus de Breurt et de Ballaire habeamus. Maniencie, eodem intellectu, in Charta ballivi Insul. ann. 1307. ex Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 127: Comme ainsi fust que Jehans du Nuef-markiet et Maroie se fame fussent en saisine et en Maniencie des viviers de Diergnau et de toutes les appartenances, etc. Manuyance, eadem notione, in Lit. Joan. Hannon. ann. 1273. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1136: *Et si doit avoir la vile de Biaufort,.... et tot si avant en justices, en gardes et en toutes autres droitures et Manuyances.* Vide supra *Mainagium* 1.**

* 2. **MANIAMENTUM**, Jus puniendi. Vide *mox* in *Maniare* 1.

* 1. **MANIARE**, Punire, multare. Arest. parlam. Paris. ann. 1271. in Reg. Olim: *Licet ipsi (major et scabini) dicerent... quod non possunt judicare vel Maniare de delictis ibidem perpetratis, licet sit infra metas banlieuxæ de Dourlens: sed quod totum dominium, tota justitia et totum Maniamentum sunt Petri de Ambiano.* Nostris *Manier*, pro Aliquem male excipere, verberare. Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 183. Chartoph. reg. ch. 209: *Fut d'oppinion icellui suppliant que icellui curé feust Manié par aucunes gens qu'ilz trouveroient, sans trop grant outrage lui faire.*

* 2. **MANIARE**, Regere, gubernare, Ital. *Maneggiare*. Inquisit. pro capit. S. Petri Suess. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 565: *Illi qui tenebant dictum locum, Maniaverunt locum prædictum tanquam suum, seminaverunt, arbores plantaverunt, fructus collegerunt.*

* 3. **MANIARE**, Ital. *Maneggiare*, nostris *Manier*, Tractare, tangere. Stat. Saluc. collat. 8. cap. 248: *Si quis voluerit emere panem in platea Saluciarum, teneatur emere panem, quem Maniaverit seu tetigerit, et non alium.* *Menoyer*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1375. ex Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 55: *Pierre Aubert vint devant la boucherie de S. Geny dudit Clermont (en Auvergne) pour y vendre... un petit de char... et là survint un jeune enfant qui prist à patoier et Menoyer de ladite char, etc.*

MANIARE, **MANIRE**. Vide *Mannire*.

MANIATICUS, Maniacus, insanus, furibundus, a pavia. Græca voce. Hincmarus Epist. seu Opuscul. 17: *Viderunt usque ad ostium Synodi venientem, et inde, ut Maniaticum redeuntem.* Epist. 24: *In quibus evidenter cognoscitur aut dæmoniicus esse, aut Maniaticus. Et scia-*

tis, quoniam mania esse non solet absque dæmone.

† **MANIBLES**, Ornamentum ecclesiasticum. Manipulus, Gall. *Manipule*. Tabular. S. Victoris Massil.: *Tres casublas de purpura, sex stolas et sex Manibles.* Vide *Manipulus*.

† **MANIBURNIA**, **MANIBURNUS**. Vide *Mamburnus*.

1. **MANICA**, Chirotheca. [Capitul. Aquisgr. ex cod. Halmæstad. cap. 22: *Manicas quas vulgo wantos appellamus.*] Vita S. Guthlaci cap. 26: *Duas Manicas suas illic obliviscendo dimisisse se aiebat.* Missa vetus ex Codice Ratboldi Abbat. Corbeiensis, de Episcopo sacra facturo: *Tunc ministrentur ei Manicæ, ut supra:*

Digna manus nostras Christi custodia servet,
Ut tractare queant nostræ monumenta salutis.

Postea detur ei annulus in dextra manu, desuper Manica. Occurrit semel ac iterum in Testamento Everardi Comitis Forojuiliensis, apud Miræum in Codice Donat.: *Bruniam unam, helnum unum, Manicam unam.* Rursum: *Helnum cum halsberga, et Manicam unam, bemivergas duas, etc.*

† 2. **MANICA**, Gallis *Manche*. *Manicæ botonatz*, in Statutis Ord. Cisterc. ann. 1437. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1590. *Manicæ fractæ*, in Concil. Terracon. ann. 1591. inter Hisp. tom. 4. pag. 615. *Manicæ virgatæ*, in Statutis MSS. Augerii Episc. Conseran. ann. 1280. *Manica tonica*, pro *Manicata tunica*, in Exposit. brevi antiq. Liturg. Gallic. apud eumd. Marten. tom. 5. Anecd. col. 100. *Manicles*, nostratibus Poetis. Le Roman de Partonopez MS.:

Le fermail de sos le menton
Sont de rubi et li bouton,
Li bras sont fort par les Manicles
Qui faites sont d'or et d'ornicles.

3. **MANICA**. Chronicon Abbat. S. Trudonis lib. 10. pag. 470: *Fecit pulchram et amplam sibi et majoribus hospitibus cameram, habentem ab utroque latere duas albas usibus hospitantium necessarias, ex quibus aptus et secretus in Monasterium est introitus, interclusa Manica a Monasterio, factoque ad tumulum S. Lamberti Martyris oratorio, etc.* *Mox: In pariete hujus Manicæ versus Monasterium, est fenestra, etc.* Ubi *Manica* est ædificium, alterius latus veluti efficiens. Ita Ditmarus lib. 6. cap. 46. pag. 177: *Corpus Archiepiscopi tumulatur ad dextram antecessoris sui, in australi Manica.* [* Ursino: Cujusvis ædificii, præsertim templi, latus sive latior ejus pars.] Vide *Ala* 6.

† 4. **MANICA**, *Manubrium*, capulus. Vita S. Juvenalis Episc. tom. 1. Maii: *Produxitque gladium et inversam gladii Manicam in os ejus misit, qui strictis dentibus tenuit viriliter.* Gloss. vetus MS. Sangerm.: *Capulus, locus in quo mortui efferuntur, sive Manica gladii.* Gall. *Manche*.

† 5. **MANICA**, *Mantica*, pera viatoria. Vita S. Benedicti Anian. sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 311: *Ex quibus (schedullis) adsuetus aliquoties serenissimus Imperator mapulam Manicasque ejus palpans reperiebat, repertasque legebat.*

* Idem est quod *Manica* 2. Et quidem *manica*, pro pera utebantur antiqui.

* 6. **MANICA**, Ignota mihi notione, in Charta ann. 1238. ex Hist. MS. monast. S. Andr. Avenion. fol. 53. vº: *Cum controversia verteretur... super limitatione Manicæ et stagni de Ruperforti et territorii dicti monasterii,.... electus arbiter di-*

xit ad monasterium pertinere quidquid a parte monasterii usque ad terminum positum in Manica per duas versanas. An modus agri ab ejus forma ad manicam spectante sic nuncupatus?

† **MANICANTARIA**, Domus puerorum Symphoniacorum, Gall. *Enfans de cœur*, ita Lugduni nuncupatur, ut nobis relatum est: unde et *Manicantarus* dicitur qui eos cantu imbut; forte quod a summo mane cantent.

† **MANICANTER**, **MANICANTIUS**. Vide *Manicare*.

* **MANICANTUS**, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Catamane, Manicantus, mane, matin, Prov. Vide Manicare* 1.

1. **MANICARE**, Ire, venire, proficisci. Gloss. Græc. Lat. Cod. reg. 85: *Ἐπιβίω, Manico, mane surgo, de luce vigilo.* Ugutio: *Manicare, festinare, mane, et hæc manica, cæ, i. aurora, vel Dea, quæ præst illi horæ, quæ est inter noctem et diem.* Will. Britto in Vocab.: *Manico, as, dicitur festinare, mane ire.* [Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Manicare, haster, aler matin, lever matin, convenir matin; et dicitur a mane.*] Papias et Gloss. MS. Reg.: *Manicat, per manum tenet, vel mane surgit.* S. Luc. in Evangel. cap. 22: *Omnis populus Manicabat ad eum.* Vetus Interpres Juvenalis Sat. 5: *Propterea semper Manicasti per pluviam.* Odo Cluniac. lib. 1. de Vita S. Geraldii cap. 11: *Quos ne tardius veniens demorari videretur, Manicare studuit, et priusquam illucesceret, proficisci.* Oedericus Vitalis lib. 7: *Clientuli ut magistros suos sic Manicasse prospexerunt.* Lib. 10. pag. 782: *Plures Optimatum ad lares suos de saltu Manicaverunt.* Et lib. 11: *Ad nostri subsidium summopere Manicantes.* Petrus Chrysol. Serm. 82: *Quia sol, ut mane faceret, tunc Manicavit.* Petrus Damiani lib. 6. Epist. 31: *Decedente crepusculo, mox ad hominem properans, Manicavi.* Radulfus in Vita S. Ricardi Episcopi Cistercensis n. 68: *Orandi enim et psallendi studio sic duerat in consuetudinem Manicare, ut si etiam verno vel æstivo tempore, quando noctes noscuntur breviori spatio terminari, crepusculum et virgulis lituum non præteriret, etc.*

Quidam negant esse vocem barbaram, licet D. August. quæst. 46. in libr. Judic. id genus verbi sibi non occurrere dixerit apud Scriptores Latinos. Ludovicus de Lacerda a *Manare*, effectam putat, alii a *Mannus* deducunt, qui Horatio, Isidoro lib. 12. cap. 1. et aliis, est equus brevis, ut *Manicare* sit equo vehi, equitare. Sed potior est cæterorum sententia, qui *Manicare*, a *mane* deducunt, ut sit *mane ire*. Hinc

MANICATIO. [Matutinæ accelerationes.] Concilium Turonense II. can. 18. de observatione psallendi: *Ut in festis diebus ad Matutinum sex Antiphonæ binis Psalmis explicentur: toto Augusto Manicationes fiant, quia festivitates sunt et Missæ Sanctorum: Septembri 7. Antiphonæ explicentur binis Psalmis, etc.* Aimoinus lib. 3. Hist. Franc. cap. 81: *Porro toto Augusto, propter cæteras festivitates, Manicationes fiebant. Manicare autem mane surgere dicitur.* Vita S. Attractæ Virg. Hiberniæ: *Orto jam sole, dum in specie purpurea... rutilaret, Manicatione summa jam facta solus incederet.*

MANICANTER, Matutino tempore. Liber 2. Mirac. S. Bertini cap. 9: *Nebula pro natura loci Manicanter nata adhuc aerem maculante.*

† **MANICANTIUS**. Processionale vetus MS. B. M. Deauratæ Tolos.: *Summo*

mane pulsatur Prima, videlicet Manicanus solito, et pulsata dicitur: deinde, etc. id est, maturius solito.

* 2. **MANICARE**, *Facere manicam*, in veteri Glossar. ex Cod. reg. 521.

* **MANICELLA**, diminut. a *Manica*, Ansa, ansula, Provincialibus *Manelha*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Manelha*, Prov. ansa, ansula. Inventar. MS. thes. Sedis Apostol. ann. 1295: *Item unum flasconem... cum collo ad duas Manicellas*. *Manuelle*, eodem, ut videtur, intellectu, in Inventar. jocal. Eduardi I. reg. Angl. ann. 1297: *Item un pot esmaillié, s'a desus le Manuelle deux pumeles contredorses*. Vide infra *Manicum* 2.

** **MANICES**, pro *Manicæ*, in chart. ann. 816. apud Neugart. Cod. Diplom. Alem. tom. 1. pag. 158. num. 187. Vide *Manica* 1.

† **MANICHAEL**, Hæretici satis noti, quorum Manes, a quo nomen habent, antesignanus fuit. Altius rem repetunt nonnulli, qui Scythianum quemdam Sarracenum medio circiter secundo sæculo delirantem, hujus sectæ autorem præcipuum constituunt. Consule Epiphanium hæc. 66. cap. 21. Augustinum passim et alios.

† **MANICI**, *Mente capti, qui mania laborant*. Papias ad vocem *mania: Manicorum species multæ sunt, ut subito rideant, irascantur, plangent, timeant, cantent et saltent*.

† **MANICIA**, pro *Manica*, chirotheca. Placitum ann. 814. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 362: *Scaptolfus sua sponte cessit et perdonavit eis ipsos CXC. mancos, et suscepit ab eis launehild, similiter Manicias par unum*.

* Charta ann. 936. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 362: *Per hanc præsentem paginam vendicionis, et per duas Manicias hac tradere visus sum, et corporaliter facio tibi investituram vendicionis justa legem meam Alemagrorum*. *Manicie*, pro *Manicæ*, *Manica ferrea*, in Lit. remiss. ann. 1384. ex Reg. 125. Charthoph. reg. ch. 120: *Sa femme Richarde ala en la ville de Caen pardevers le lieutenant du viconte du lieu requerir les Manicles pour le amenicler*.

MANICIUM, **MANUELA**, χειρίς, in Gloss. Gr. Lat. *Manica*. Græci recentiores *μανικιον* dixerunt. Constantinus de Adm. Imp. cap. 37: *Τὰ γὰρ ἱμάτια αὐτῶν εἰς χιτῶνα καὶ μανίκια ἀπὸ τῶν βραχιόνων ἀποκομμένα*. Symeon Thess. de Templo pag. 220: *Διὸ καὶ σάκκου τύπον ἔχει, οὐδὲ γὰρ ἔχει τοῦτο ἀ καλοῦσι μανίκια*. Occurrit etiam in Chronico Alexandr. pag. 780. sed ibi legendum *μανιάκιον*, i. *torques*. Gloss. Lat. Gr.: *Torques, μανιάκης*. Glossar. Græc. Lat.: *Μανιάξ, tortile, circulus tortus*. Alia vide apud Meursium in Gloss. [et in Gloss. mediæ Græc.] Aliud sonat *μανικιον* recentioribus Græcis. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062: *Ἐπιτά, τὸ μανικιον, ἢ ἀρτοθήκη*. Nostris *Manequin*, arca panaria, quæ manu tenetur.

MANICILLIUM, χειριδιον, in isdem Gloss. Græc. Lat. diminut. a *Manicum*. [Græcis recentioribus *μανικέλιον*.]

* **MANICLEATA**. [Tunica manicato. DIER.]

† **MANICONUS**, ab Italico *Manicone*, latior manica. Chron. Petri Azarii apud Murator. tom. 16. col. 377: *Qui (officialis) per Papiam discurrerat, incidendo Maniconos guarnazonorum Phrygio opere contactos, vel auro et argento ornatos*.

† 1. **MANICULA**, Chirotheca. Vita Caroli Comitis Flandriæ tom. 1. Martii pag. 201: *Cui Wido incumbebat Maniculis ferreis ora et oculos contundens militis*.

2. **MANICULA**, Cophinus, ni fallor, Gall. *Manequins*. Otto Morena in Histor. Rerum Laudensium pag. 49: *Cremenses vero per fossatum ipsius castris cum rampinis et Maniculis euntes, suos, qui in fossato necati erant, ... foras extraxerunt*. [Rectius, mea quidem sententia, Carolus de Aquino in Lexico milit. unci vel harpagonis genus interpretatur, quod manus ferrea dicebatur Latinis.]

MANICULARE, Papiæ, *dolum vel strophas excogitare*. Galli dicimus, *Manigancer, faire des manigances*, quasi manibus ludificari, uti agunt præstigiatores.

MANICULARIA, inter vestimenta sacra, in Visitatione Thesaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295: *Cum alba, amicta, stola, fanone, spatulariis, et Maniculariis, apparitis de quodam panno diasperato de Laret, etc.* Occurrunt eadem verba paulo infra. Ita autem appellantur *manicæ* ejusdem speciei panni, ex qua confecta sunt vestimenta Sacerdotum vel Diaconorum, quæ *Albis* circa manus aptantur: quod etiamnum observare est in aliquot Ecclesiis, præsertim Cathedralibus, ubi in sacrariis servantur vestes Ecclesiasticæ.

* **MANICULUS**, *Arson de selle à cheval*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120.

† 1. **MANICUM**, *Manubrium*, Gall. *Manche*. Papias: *Manubrium, dictum quod manu teneatur, vulgo Manicum dicitur*. Vita S. Angeli Carmel. tom. 3. Maii pag. 813: *Cum ergo Joannes unam arborem incidere, securis de Manico exivit*.

* **Capulus**, Ital. *Manico*. Stat. Montis-reg. pag. 167: *Dummodo spatam seu cultellum vel alia arma portet ligata cum Manico, ita quod non possit extrahi*.

* 2. **MANICUM**, *Ansa*. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Invenimus unum urceum de auro cum Manico et rostro et coperculo, etc.* Vide supra *Manicella*.

* **MANICUS**, *Manubrium*. Inventar. ann. 1389. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 363: *Cutelleria una cum cutellis quatuor ad Manicos de cristallo*. Vide *Manicum* 1.

† **MANIER**, pro *Manire*, vocare in jus. Leges Caroli M. c. 77. apud Murator. t. 1. part. 2. pag. 102: *De Manier vero, nisi de genuitate, aut de hereditate, non sit opus observare, et ceteris vero causis per distinctionem Comitum ad mallum veniant et juste examinentur ad justitiam faciendam*. Vide *Mannire*.

* **MANIERES**, *Modus, ratio, species, f. pro Maneries*. Vide in hac voce. Stat. ann. 1314. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 18. col. 2: *Dominus noster rex mandat quod omnes Manieres gentium, privatæ vel extraneæ, etc.*

* **MANIFACTURA**. [Ital. *Manifattura*, construction: « Pro *Manifactoris*, operibus, clavibus, ferramentis et lignaminibus capanne talami exequiarum felicit recordationis Calisti pape III. » (Archiv. Vatic. mandat. camer. apostol. 1458. f. 118.)]

* **MANIFACTURARE**, Elaborare, Ital. *Manifatturare*, Gall. *Manufacturer*. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 10. pag. 108: *In salvisconductibus non intelligantur comprehensa... debita pro setis et lanis datis ad Manufacturandum*.

MANIFESTARIUS, Papiæ, *Nocens*. Lactantius de Mortib. Persecutor. num. 30: *Profertur e cubiculo cadaver occisi, hæret Manifestarius homicida, etc.* [Ubi *Manifestarius* idem est quod *manifestus*, apertus; ut et apud Gell. lib. 1. cap. 7: *Solæcismus Manifestarius. Manifestarius fur*, apud Plaut. Aul. act. 3. sc. 4. 10.]

** **MANIFESTATIM**, *Manifesto*, apud Virgil. Grammat. pag. 48.

MANIFESTATIO, Vox Juris Hispanici. Scribit Hieronymus Blanca in Comment. Rer. Aragon. contra regionum ministrorum iram vel affectus immodicos a Lege duo inventa præsidia, quibus aliqua mora et tarditate frangeretur, quorum alterum *Jurisfirmam*, alterum *Manifestationem* vulgo appellant Hispani. De *Jurisfirma* quædam suo loco attigimus. *Manifestationis* potestas tam solita est, inquit ille, ac repentina, ut homini jam collum in laqueum inserenti subveniat. Illius enim præsidio damnatus, dum per leges licet, quasi experundi juris gratia, de manibus judicum confestim extorquetur, et in carcerem ducitur ad id ædificatum, ibidemque tamdiu asservatur, quamdiu jurene, an injuria, quid in ea causa factum fuerit, indicetur: propterea carcer hic, vulgari lingua *la Carcel de los Manifestados* nuncupatur, a cujus ingressione supremi judices omnino prohibentur, ut eorum præcepti iracundie eo pacto subtrahatur materia. Quod si aliquid contra, ac per leges liceat, factum est, pro irrito habetur et infecto. Si vero nihil fuit decretum contra jus, *Manifestationis* tollitur interdictum, regionumque judicum retardata illa excitatur potestas, ut nocentium supplicio scelera et fraudes constringantur. Id autem eo tandem spectat, ne ullus detur contra leges locus criminibus, quorum auctor non exstet, inferendis: ne et temere credatur oblati, etc. Similia fere habet Michael *del Molino* in Repertorio Fororum Aragonensium, in voce *Manifestatio*, ubi totam hanc materiam pluribus exequitur. Exstat in Foris Aragon. lib. 9. pag. 155. tit. de *Manifestationibus personarum*, ex Statutis Ferdinandi II. ann. 1510.

† 1. **MANIFESTUM**, *est publica vel famosa proclamatio ex certa scientia et certis auctoritatibus proveniens*. Vocabul. utriusque juris.

* 2. **MANIFESTUM**, Documentum, in quo merces in navi onerata manifestantur, Ital. *Manifesto*. Arest. ann. 1348. 14. Aug. in vol. 3. arestor. parlam. Paris.: *Quod de prædictis mille florenis dictus Petrus... haberet medietatem totius Manifesti, quod est seu ascendit xij. denarios pro libra, de omnibus mercibus in navi positis ad vendendum*.

† **MANIFESTUM SUM**, Formula haud infrequens in veteribus Chartis apud Murator. delle Antic. Estensi, quæ huic respondet, *Notum facio, Manifestus sum ego Adelbertus in Dei nomine Comes et Marchio, filius b. m. Bonifacii olim Comitis, quia inspirante me Dei omnipotentis misericordia, etc.* in Charta ann. 884. lib. laudati pag. 210.

† **MANIFEX**, *Manum dans, f. Manifer*, inquit Grævius. Gloss. Isidori.

* 1. **MANIFLUA**. [« *Maniflua, Moufle*. » (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

* 2. **MANIFLUA**. [Gants. DIER.]

† **MANIGLERIUS**, *Edituus, custos et conservator ædis sacræ, matricularius, Manillier* apud Rabelaisium 4. 51. inter ministros Ecclesiæ de Romanis recensetur in Litteris Caroli Regentis ann. 1358. tom. 3. Ordin. pag. 274. Hinc

† **MANIGLERIA**, *Officium maniglerii, quod interdum in feodum concessum fuisse, docemus in v. Matricula*. Tabul. Matiscon. fol. 110: *Erut controversia inter Agerium de S. Cinicio et Ecclesiam Matisconensem, quia Agerius Manigleriam de S. Cinicio, decimam de Brodie et coacervationem decimæ dictæ parochiæ,*

et cellaria injuste possidere videbatur. Vide Mansionarius 1.

* **MANIGOLDUS**, Carnifex, Ital. *Manigoldo*, apud Theodor. de Niem tom. 2. Conc. Constant. part. 15. cap. 10. col. 348: *Pluribus mandavit licitoribus seu Manigoldis, qui executionem sanguinis in condemnatos capitaliter illic debebant facere, quod se subito expedirent.* Vide *Mango* 1.

MANILE, Urceus, urceolus, quo aqua manibus infunditur. Chronicon Moguntinum: *Erant pelves 4. argenteæ, et urcei diversarum formarum, quos Manilia vocant, eo quod aqua Sacerdotum manibus funderetur ex eis.* Accipitur etiam pro *Aquamani*, hoc est, pro pelvi seu pollubro, nempe vase inferiori, in quod manibus infusa aqua delabitur. [Testam. Everardi Comitis ann. 837. apud Miræum tom. 1. pag. 21: *Urceum cum aqua, Manile argenteum, cipeum aureum 1. etc.*] Historia Episcop. Autisiod. cap. 51: *Urceum ad aquam benedictam, et urceum ad manus Sacerdotum abluendas, Manile etiam et labrum ad aquas de manibus abluentium suscipiendas.* Tradit. Fuld. lib. 1. cap. 39: *Orciarii (urcei) 4. Manile unum, conchæ 4.* Necrologium Ecclesiæ Carnotensis: *Dederat quoque ei nova 5. dorsalia, caro pretio empta, et duo Manilia cum urceo.* Vide Lanfrancum Epist. 13. et *Aquamani*.

† **MANILIA**, Armilla, brachiale, Gall. *Brasselet*, Ital. *Maniglia*, Hispan. *Manilla*. Matthæus de Allicis Decis. 315: *Marius mittit uxorî suæ, quando est in domo patris vel fratris, ... torquem aureum, catenam auream, Manillas aureas, etc.*

* **MANILLO**, Tutela, Protectio, defensio. Præceptum Caroli Simplicis Reg. Franc. pro Monaster. Psalmodiensis tom. 3. Annal. Benedict. pag. 696: *Innotuit nobis qualiter eadem et fisco sibi pertinentia sub Manillone et mundeburde atque immunitatis tuitione progenitores priscis temporibus constituerunt.*

MANIMUNDULUS, quasi *Mundus manibus*. Petrus Damian. lib. 6. Epist. 26: *Ne quorundam more durus postmodum stare videaris et rigidus, et Manimundulus, ut aiunt, quasi sacra Cereris oblaturus.*

MANINGA, Jurisdictio, aut potius iudicium, justitiæ adminstrandæ causa, consessus, vel sessio, conventus ad causas disceptandas indictus. A Saxonico Monunge vel Manunge, quod idem sonat, uti Somnero placet; vel potius a *Mannire* et *Mannina*, quæ vide. Leges Adelstani Regis, apud Bromptonum cap. 3: *Ei nominentur in Maninga singulorum Præpositorum tot homines, quot pernoscuntur esse credibiles, qui sint in testimonio causarum.*

† **1. MANIPOLIUM, MANIPOLUM**, Conventus ad illicitum aliquid violenter perpetrandum, conjuratio, Hispan. *Manipulo*. Epitome Constit. Eccles. Valent. tom. 1. Conc. Hispan. pag. 188: *Variis juramentis se ad illicita et quodammodo Manipolia adstringentes.* Charta ann. 1063. ex Arch. S. Vict. Massil.: *Prohibiti sunt homines Podiulderii facere rassam et Manipolum.* Capitulum gener. MS. ejusd. S. Vict. ann. 1446: *Non intendentes quin dominus Abbas contra conjuratos, conspiratores, vel Manipolum facientes possit inquirere.* Charta ann. 1501. ex Schedis Præsid. de Mazaugues: *Ratione... quarundam inquisitionum per Curiam factarum contra et adversus particulares personas ejusdem loci de Mazalguis occasione cujusdam præsentis rassæ et Manopoli... Dominus debeat remittere*

particularibus... omnes condemnationes fiendas et proferendas prætextu et occasione cujusdam inquisitionis contra easdem personas factas de et supra quadam prætensa congregatione illicita, seu rassa et Manipolio.

* **MANIPOLIUM**, ut *Monopolium*; quomodo etiam forte legendum est. Vide in hac voce. Lit. ann. 1411. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 628. art. 10: *Ipsius sal sive albaranos emendo, mercando, furando, fraudando aut Manipolium, ut fiat carius, faciendo, etc.*

* **MANIPOLLUM**, Confœderatio. Stat. Placent. lib. 6. fol. 78. r.: *Nulli paratici, consules societatis, collegia, universitates vel singulares personæ audeant facere Manipollum vel ligam.* Vide *Manipolum* 1.

1. **MANIPULA**, Scipio, baculus, qui manibus gestatur. Historia Translationis S. Sebastiani Mart. cap. 12. n. 60: *Homo quispiam... damnatis quinquennio luminibus, illico ut ante Sancta Sanctorum Manipula regente pervenit, amisum... lumen resumit.*

☞ Modo tamen id accipi non debeat de muliere quæ manu ducit, ut in Append. ad Agnelli lib. Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 195: *Tunc postulata est Augusta ut Manipulam suam quæ dolore pessimo oculorum urgebatur, suo adjutorio eam adjuvaret.* Vide *Manipulare*.

† **2. MANIPULA**, est quoddam ornamentum quod Imperator Constantinus Cardinalibus concessit. (Mira hominis eruditio.) Alii dicunt *Manipulam esse mitram Episcopalem*. Vocabul. utriusque juris.

† **3. MANIPULA**, Mappula, mantile. Bernardi Mon. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 11: *Ad hoc habent cultellos, quibus eos (panes) radant, et præparant, et ad hoc Manipulas quas prius ad collum suspendunt; ut dum raserint et paraverint ipsos panes, possint contra pectus honeste reclinare.*

† **4. MANIPULA**, Trulla cæmentaria. Acta S. Francisci de Paula tom. 1. Aprilis pag. 188: *Dedit sibi quamdam Manipulam, cum qua fabricatores solent fabricare.*

* **MANIPULARE**, Manu ducere. Miracula S. Genulphi auctore Gonzone Abb. tom. 2. Maii pag. 655: *Unde tam hospes quam maritus satis admirati, postquam gratias retulerunt tali curatori, mulier illa quæ prius marito Manipulante advenit, libero et inoffenso gressu domum rediit.*

* **MANIPULARES**, Qui ferunt signa ante reges. Glossar. vet. ex Cod. reg. 521. Glossar. aliud ex Cod. 7613: *Manipulares, signorum portitores.* Vide *Manipulum* 1.

† **MANIPULARIUM**, Una e vestibus Episcopalibus. Bulla Johannis XV. pro Ecclesia Breunoviensi ann. 993. apud Ludewig. tom. 6. pag. 54: *Vobis uti in Christo filiis Abbati et aliis qui pro tempore monasterio præfuerint, ut chirotecis, Manipulariis, sandaliis, balteoque uti possitis, auctoritate præsentium indulgentium.* Vide *Manipula* 2. et *Manipulus* 2.

† **MANIPULARIUS**, Qui negotia alterius regit, administrat. Agnellus in Vita Mauri schismatici apud Murator. tom. 2. pag. 143: *Igitur misit ad rectorem suum Siciliæ nomine Benedictum diaconum, qui illo tempore regebat curam de causis ac rebus Ravennatis Ecclesiæ, Manipularium suum, et voluit ipsum rectorem Siciliæ constituere per epistolam.*

MANIPULOSUS, Directus. Papias.

† **1. MANIPULUS**, Qui auxiliium dat in bello. Gloss. Isid. ubi Grævius: leg. Ma-

nipulus, vexillum fert in bello. Posterioribus Manipuli dicti sunt signiferi, quia olim manipulus fœni fuit pro vexillo; hinc Papias: *Manipulares, signorum portitores.* Sed vetustioribus scriptoribus *Manipulares* sunt gregarii, caligati milites, ut constat. Hæc ille.

† **2. MANIPULUM**, Vas quoddam. Vita Burchardi Comitis auctore Odone monacho ann. 1058. ubi inter alia donaria quæ Burchardus ad Fossatense monasterium contulit, commemorat vas unum quod *Manipulum*, inquit, vocamus, eo quod manu geritur: *in quo etiam litteræ habentur, quæ Abagari Regis ad sanguinem minuendum illud fuisse testantur.* Vide *Manile*.

† **1. MANIPULUS CURATORUM**, Brevis quorundam canonum collectio. Statuta Eccl. Meldens. ann. 1493. tom. 2. Hist. ejusd. Eccl. pag. 516: *Singulis sub pœna emendæ injungimus parochialibus presbyteris, quatinus eorum quilibet libellum habeat ac frequenter legat qui dicitur Manipulus Curatorum, ut sic canonicis (saltem summarie) eruditus institutus, ea quæ sacerdotali officio incumbunt apius valeat exercere.* A collectis canonicis vocis etymon.

2. MANIPULUS, Una e vestibus Ecclesiasticis, quæ et *Sudarium* appellatur, quam in brachio sinistro deferunt Sacerdotes. Will. Brito in Vocab.: *Manipulus est ornamentum manus.* Anastasius in S. Zozimo: *Fecit constitutum, ut Diaconi lævas tectas haberent de palliis linostimis.* Lanfrancus lib. 1. Ep. 13: *Plerique autumant, Manipulum esse commune ornamentum omnium, sicut et Albam: nam et in Cœnobis Monachorum etiam Laici cum Albis induuntur, ex aliqua Patrum institutione solent ferre Manipulum.* Leo Ost. lib. 3. cap. 19. (al. 20.): *Stolas auro tectas cum Manipulis et semicinctiis suis.* Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis ann. 915: *Manipulos sex cum auro, unum ex iis cum tintinnabulis.* Jacobus Cardinal. de Coron. Bonif. VIII. lib. 2. cap. 1:

... Chirotheca manus, digitosque venustat
Annulus, et cubitum lævum cingitque Manipulus.

Vide Innocent. III. lib. 1. Myster. Missæ, cap. 10. 43. Jacobum a Vitriaco in Hist. Occident. cap. 34. Durand. lib. 3. Ration. cap. 6. etc. Vide *Manipularium*.

* **3. MANIPULUS**, Famulus, minister, quasi qui ad manum alterius est. Vita S. Goar. tom. 2. Jul. pag. 334. col. 1: *Vir autem Dei cum hæc audisset, statim et sine mora, stravit asinum, et Manipulo suo jussit sternere mulum suum, et cœperunt ambulare.* Ibid. col. 2: *Vidit de angulo domus per fenestellam eire radium solis, et visum est ei vel Manipulo suo quasi fustis esset roboreus, etc.* Vide *Manipularius*.

† **MANIRE**. Vide *Mannire*.

* **MANISCALCHERIA**, Districtus *Marniscalci* seu *Marescalli*, in Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 175. ex Cod. reg. 4621. Vide in *Marescalcis*.

* **MANISCALCIA**. [*Maréchalerie* (?)]: « Habet cerugiam et habet *Maniscalciam*. » (B. N. MS. lat. 10272, p. 120.)

* **MANISNIA**, *La beuanda*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

MANISSIME, Valde mane, in Ritu ordinandi Episcopi tom. 2. Analector. Mabilionii pag. 466. et in Notis ad Joan. Abrincensem Episcopum de Offic. Eccl. [Adde vet. Consuetud. Monast.]

† **MANITER**, Furiose, a Græco *μαρία*. Vita sancti Winwaloei MS. fol. 52: *III*

autem qui antea Maniter, tumultuose fluctuabant, frigidī, exsanguis pene effecti, ignorantes quid agere deberent, etc.

† **MANITIO**, Moticulus, eminentia, Gall. *Eminence, hauteur*. Vita S. Conradi Episc. Constant. apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 8 : *Sane in ipsa ripa Manitio prominet supradicta ; in qua dum ambo consisterent almi præfati Pontifices, decurrentes aquas intuentes, etc. Vide Malbergium.*

† **MANIVOLA**, Chirotheca. Constitut. Sororum Pœnit. sanctæ Magdal. art. 25. apud R. Duellium Miscell. lib. 1. pag. 197 : *Ocreas non portabant fratres, sed Manivolas laneas habere possunt. Vide Manumola.*

MANLAT, Species monetæ Græcicæ, cujus meminit Arnoldus Lubecens. lib. 3. cap. 33 : *Unum denarium, qui Manlat dicitur, ei voluntarie persolvam. Et infra : Est autem Manlat de villorum numismate, qui nec lotus sit aureus, nec totus cupreus ; sed quasi de confusa et vili constat materia.* Proinde Manlat longe Byzantio aureo inferior erat, et metalli dignitate, et pretio, ut idem auctor inquit. Erat autem Manlat moneta Manuelis Comneni Imperatoris imagine et nomine signata, quæ Manulat dicitur in Instrumento pacis Theodorum Lascarum Imp. inter et Venetos, cujus meminit Julius a Puteo Veronens. in General. familiæ Lascar. pag. 16 : *Nelle monete che si battevano, fussero differenti gli Yperperi, et i Manulati ne gl' Imperii loro. Mox addit : Manulato era moneta di reputatione fatta battere da Manuel, che ne fu l'autore.* Vide Notas nostras ad Alexiadem.

† **MANLGOLDIATA**, Mensura agraria, eadem quæ *mencaudata*, Gall. *Mencaudée*. Tabular. sancti Quintini de monte : *Viginti Manlcoldiatis terræ. Vide Mencaldus.*

† **MANLEHEN**, melius quam infra *Mannelechen*, sed eadem notione. Charta ann. 1259. apud Eccardum in Origin. Habsburgo-Austriac. col. 245 : *Tria etiam feodalia bona, quæ vulgo dicuntur Manlehen, prædictis curtibus, et prædiis attentantia vendimus, resignavimus, tradimus, sæpeditis religiosis, sub hac forma, etc.*

* **MANLENTA**, MANLENTS, MANLEVANTIA, Fidejussio, sponsio seu præstatio quæ in eo casu domino solvitur, Hisp. *Manlieva*. Charta ann. 1131. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 460 : *Quisiam et firmanctis, placita et justitias et Mantents... habeat (episcopus Biterrens). Alia ann. 1160. ibid. col. 576 : Et retineo meas Manlevantias per unum mensem, dum conductum faciam in villa Castrensis, et de illis bajuli mei persolvant debitum completo mense. Stat. ann. 1291. ex Tabul. archiep. Auxit. : Pretium solvere debent sine omni diffugio et Manlenia. A verbo*

† **MANLEVARE**, Fidejubere. Computum ann. 1324. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 132 : *Item computat, quod de mandato domini Montis-Albani sibi litterarie facti, ipse traxit et Manlevavit Guineto Bavis Marescalco D. Dalphini pro expensis ultimis factis apud Crimiaticum, etc. Vide Manulevare.*

* Tabul. S. Vict. Massil. : *Notum sit omnibus quod domina Petrona comitissa Bigorræ... tale dedit testamentum : in primis concedit quod tenet a Vitali Gasco de Tarvia in debitis... xvij. sol. pro calciamentis quæ dom. comitissa misit reginæ Angliæ et xvij. sol. et dimidium pro tunica una quæ sibi Manlevavit. Hinc*

* **MANLEVATOR**, Fidejussor, sponsor.

Charta ann. circ. 1124. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 427 : *Pro pace et treva emendanda et amodo firmiter tenenda, dedit se in potestatem B. Atonis vicecomitis, pro se et pro suis, Guillabertus de Laurag Manlevator. Ubi et Manlevare pluries occurrit. Vide in hac voce et in Manulevare.*

1. **MANNA**, Liquor, vel pulvis odoros, qui de sepulchris aut corporibus Sanctorum effunditur et effluit. Julius Africanus lib. 5. extremo, de tumulo S. Joannis Evangel. : *Et protinus Manna exiens de sepulcro apparuit cunctis, quam usque hodie gigni locus iste.* Gregor. Turon. lib. 1. de Mirac. cap. 30. de eodem S. Joanne : *Cujus nunc sepulcrum Manna in modum farinæ hodieque erucit, ex qua beatissimæ reliquiæ per universum delatæ mundum salutem morbidis præstant.* Leo Ost. lib. 3. cap. 30 : *De Manna sepulcri S. Joannis Evangelistæ, etc.* De manna S. Joannis plura congestit Combesius ad Orat. Panegyrg. Nicetæ Paphlagonis pag. 485. Adde Menolog. Basilii 7. Maii, Synaxaria ad 8. Maii, ubi de eodem sepulcro, *sacrum pulverem* vocant, *χόνιν ἀγίαν, ἣν οἱ ἐγγύριοι μέννα μετανομάζουσι.* Vita S. Fortunati Episcopi Fanensis : *Memini quoque... petram vidisse madefacere, et dictu mirabile, Manna cælestē saxo repente defluere.* Ughellus tom. 7. pag. 503 : *Ex quo sacratissimo corpore pretiosus ac sanctus liquor (Manna dicunt) effluit.* [Μύρον dicunt Græci. S. Joannes Damascenus Orat. in Constant. Caballin. pag. 668 : Πόλλα καὶ σώματα τῶν ἁγίων Μύρον ἔδουον. Hinc.] Sanctos, et quorum sepulchris aut sacris reliquiis emanabat ejusmodi oleum aut liquor, *μυροβύτας* vocant. Complures, aliud agendo, a me adnotati, atque in iis, idem de quo supra S. Johan. Evang. apud Orderic. Vital. lib. 2. pag. 408. Ughell. tom. 9. pag. 286. et Raimundum Montanerium in Chronico Aragon. cap. 206. S. Andreas, apud Orderic. Vital. lib. 2. pag. 404. Gregor. Turon. lib. 1. Mirac. cap. 31. Ughell. tom. 7. pag. 272. S. Alexius, in Mænsis, 17. Martii. Theodorus Trichinas, 20. April. in Mænsis. S. Perpetuus Episc. Leod. apud Hariger. Lob. cap. 35. in Chron. M. Belg. etc. S. Nicolaus, apud Jo. Diac. 5. Januar. in Vita S. Nicolai sub fin. Nicetam Paphlag. in ejusdem Encomio, Ughell. tom. 5. pag. 1312. Matth. Westmonast. ann. 1087. Thiotfryd. lib. 3. cap. 5. S. Philotheus Presbyter, in Synaxar. 15. Sept. S. Demetrius, Thessalonicæ. Vide Not. ad Alexiad. pag. 252. S. Euphemia, Calchedone, apud Evagr. lib. 2. cap. 3. 7. Theophanem cap. 370. Cedren. pag. 469. Theoph. Simocattam lib. 8. cap. 14. SS. XL. Martyres, apud Procop. lib. 1. de Ædif. cap. 7. Petrus Thaumaturgus, in Synaxario 4. Maii. S. Lucas Junior, in ejus Vita pag. 1013. Sanctus Cyrillus Martyr apud Continuator. Theophanis lib. 2. n. 23. S. Euthymius Abbas, in ejus Vita n. 127. S. Walpurgis, apud Philipp. Eystet. in Vita S. Willibaldi cap. 32. Henr. Rebdorff. ann. 1359. S. Glyceria, apud Simocattam lib. 1. cap. 11. S. Theodora vidua, apud Nicolaum Cabasilam in ejus Vita. B. Gundekarus, apud Gretzer. in Episcop. Eystetens. pag. 457. S. Eligius Noviom. Episc. apud S. Audoenum in ejus Vita lib. 2. cap. 40. et 58. Acherianæ Editionis. S. Glodesindis, in Histor. Translat. ejusdem Virginis apud Labbeum tom. 1. Bibl. pag. 736. S. Catharina, apud Lambert. Ardens. pag. 112. et Hug. Flavi-

niac. pag. 182. S. Elizabeth Thuring. apud Godefrid. Mon. ann. 1236. Theoderic. in ejus Vita cap. 14. B. Robertus Eremita, apud Matth. Westmonaster. ann. 1238. SS. Martyres Ebbekesdorpienses, apud Bollandum 2. Febr. pag. 315. S. Paulus Episcop. Virdunensis, apud Bolland. 8. Febr. pag. 174. S. Babolens Abbas Fossat. in Lib. Miraculor. ejusd. cap. 3. B. Willemus Episcopus Eboracens. apud Matth. Paris pag. 219. Adde tom. 2. Canisii pag. 756. 818. Codini Origin. pag. 54. Matth. Westmonast. pag. 269. Rocchum Pirrhum in Notit. Siciliæ tom. 1. pag. 57. [*] Glossar. med. Græcit. voce Μύρον, col. 978.] etc.

De Manna veterum edita est haud ita pridem Dissertatio Cl. Salmasii. De hac etiam copiose egerat antea Leonardus Fuchsus lib. 1. Paradox. medicinal. cap. 6.

2. **MANNA**, Equa. Vide *Mannus*.

* 3. **MANNA**, vox Italica, Manipulus, Gall. *Bote*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7637 : *Manolh, Prov. manipulus.* Charta ann. 813. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 521 : *Milio modia quinto, lino Manna quart, etc.* Alia ann. 869. ibid. col. 721 : *Grano grosso modio quarto, minuto autem modio quinto, lino Manna quinta, etc.* Ubi notat vir doctissimus veterem Interpretem Juvenalis Manipulos, *Mannas fœni* interpretari ; verum *Manuum* legendum docet Cangius in v. *Manua* : quod tamen præstare nolim, cum toties apud diversos auctores occurrit vox *Manna*, quæ etiam utuntur Itali. Charta Bern. de Mirabella ann. 1195. apud Ughell. tom. 1. Ital. sacr. col. 1126 : *Item tradimus Pennensi ecclesiæ... octo salmas vini et sex Mannas lini.* Acta notar. Senens. ann. 1283. ex Cod. reg. 4725. fol. 7. r. : *Confiteor me principale debitorum tibi... in ccc. Mannis parvichilibus ad modum et consuetudinem actenus observatam.* Vide *Manua*. Hinc

* **MANNA**, Tæda seu cerei species, quomodo *Poignée* nostri dixerunt. Mirac. B. Davanzati tom. 2. Jul. pag. 526. col. 1 : *Incontinenti dictus Vivi descendit de asina... et pedibus suis venit ad sepulcrum B. Avanzati... et ibi Mannam unam fieri fecit librarum trium ceræ, etc.* Vide supra *Manada*.

* 4. **MANNA**, Panis delicatior et tenuissimus, ut opinor. Constit. capitul. eccl. Barchinon. ann. 1423. rubr. 14. ex Cod. reg. 4932 : *Et hoc idem de distributionibus Mannarum, quæ diebus Sabbatinis in dicto matutinali officio omnibus clericis in sacris ordinibus constitutis exhibentur.*

* **MANNAGIUM**, Mansus, prædium rusticum. Charta ann. 1238. ex Chartul. Miciac. : *Willelmus dictus Custosius quidquid juris habeat vel habere poterat in Mannagio, quod dicitur Villaus, et in omnibus terris ad dictum Mannagium pertinentibus Philippo priori B. M. de Feritate Abreni et ejus prioratui quitavit penitus.* Pluries ibi. Vide supra *Managium* 2.

MANNARE, Modus agri. Charta ann. 1019. ex Tabulario Abbatie Abundantiæ in Biblioth. Sebus. pag. 88 : *A Peloniaco Mannare 1. a Filennio Mannare unum, etc.*

* *Zweyer manne matten*, in Instr. emphyteut. apud Schilt. in Dissert. de Jure Emponemat. pag. 37. Hæc post virum doctiss. Schœpflinum.

† **MANNARIA**, Securis, Gall. *Hache*. Acta S. Nicolai peregrini tom. 1. Junii pag. 238 : *Et accipientes de domo Man-*

nariam, asciam et cutellum, ascendit in montem ubi... cedrina ligna cadebat. Vide *Manuaria* 2.

* **MANNARICE**, an Cum servitio manuali, vel ex obligatione reddendi *Mannas* seu manipulos ceræ? Vide supra *Manna* 3. Charta ann. circ. 1070. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 295. col. 2: *Cum ortus et vineis vocarice sive Mannarice, cum omni illorum pertinentia.*

MANNELECHEN, ex *Man*, homo, et *Lehen*, feudum. Charta ann. 1224. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 237: *Advocatum, quæ Kasten-Vogtei dicta, quæ erat de eodem feudo, excepi-mus, illam Duci recompensaturus pro feudo, quod vacare cœperit, ad æstimatio-nem 20. librar. quarum 10. sint absoluti reditus, quod vulgo sonat Urbor, 10. vero infudata, quod vulgo sonat Mannelechen.* [Vide *Manlehen*.]

† **MANNELLUS**, Campana mediocris. Ordinarium Abbatix S. Laurentii in diocesi Autissiod. ann. 1286. scriptum: *Cinere dato pulcatur processio cum duo-bus Mannellis.* Vide *Maanelus*, et *Mo-nellus*.

† **MANNERG**, **MANNERE**. Vide *Mannwerch*.

MANNERIA, **MANERIA**, **MANUARIA**, [Idem videtur quod *Mannwerch*. Vide in hac voce.] Charta æræ 1018. apud An-ton. de Yopez in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 1: *Neque respondeat ali-quid ad ejus debita, non pro furtum, ne-que pro homicidium, neque pro fornicio, non pro Manneria, neque pro serna, ne-que pro fossare, neque pro anubda, ne-que pro castella, neque pro facienda villa, etc.* Alia Adelfonsi VI. æræ 1183. tom. 1: *Ut omnes, qui in illo loco fuerint commorantes, non timeant sayonem, ne-que rausum, neque homicidium, neque ossatera, nec Manuaria, [vel manaria] nec aliquem fiscum regalis Palatii.* Charta Alfonsi VII. Imperat. Hispaniæ æræ 1152. tom. 6: *Item Majorinus nos-ter non intret in villa sancti Petri, nisi fuerit vocatus per Abbatissam vel Prio-rem. Item intra istos terminos nullus in-tret pro casteleria, nec pro rogo, nec pro vodo, nec pro Maneria.*

† **MANNERIUS**, Ædituus, custos, con-servator ædis sacræ, quod in Ecclesia, ut eam servet, maneat, forte sic dictus. Constit. x. Francisci III. Episc. Barci-non.: *Nullus beneficiatus dictæ ecclesiæ, vel clericus aliquam quantitatem pecu-niæ pro aliquo defuncto in celebratione Missarum in eadem ecclesia recipere præ-sumat; sed absque mora Mannerio sub pœna 30. solid. fabricæ applicandorum tradere teneatur. Mannerius autem inter omnes de ecclesia in sacris ordinibus constitutos distribuatur.* Vide *Mansiona-rius* 1.

MANNES, *Pulvera thuris*, sic Gloss. Arabico-Lat. Vide *Manna* 1.

MANNETA. Vide *Sanutum* lib. 2. parte 4. cap. 22. pag. 80.

* **MANNIGH**, Injuria illata in publico loco, interprete Ludewig. ad Leg. Danic. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 194. § 23: *Item quicumque verbis malis aliquem et contumeliosus, quæ Mannigh (sic) dicuntur, coram prædicto domino nostro rege vel in curia sua, seu coram dapifero suo vel marscalco, in iudiciis existentibus, in parlamento, in placitis... allocutus fue-rit vel infestaverit: super quibus et pro quibus loquimur, primo perdat, et cum hoc secundum leges terræ emendabit.* [** *Mannigh* legit Westph. Monum. Cimbr. tom. 4. col. 1775.]

† **MANNINA**. Vide mox *Mannire*.

MANNIRE, Vocare in jus, quod fiebat tribus testibus præsentibus, ex Germ. *Manen*, *Monere*, *submonere*, nostris *Se-mondre*, ut est apud Guillimannum lib. 1. de Reb. Helvet. cap. 9. et alios. [Hinc scribendum *Manire*, auctor est Eccardus.] Arverni, etiamnum *mano* dicunt, pro *lite agere*, placitare. Lex Salica tit. 1. § 1: *Si quis ad mallum legibus domi-nicis Mannitus fuerit, et non venerit, etc. Mannire cum testibus*, tit. 51. Ad Regis præsentiam *Mannire*, tit. 59. Adde tit. 47. et Legem Ripuar. tit. 32. 50. Hinc-marus Laudunensis contra Epistolam Remensis 55. capitulum: *Non advocato meo ad mallum, ut publicæ se habent leges, pro rebus ipsis Mannito. Mannire ad placita*, lib. 1. Capitulum Caroli M. cap. 121. Ad mallum legibus *Mannire*, lib. 3. cap. 45. *Juxta legis constitutionem Mannire*, lib. 4. cap. 26. Adde Capitulum 6. ann. 808. cap. 4. Formulæ veteres cap. 38: *Ibique veniens homo aliquis nomine ille, suggestit eo quod apud nostrum signaculum hominem aliquem nomine illum Mannitum habuisset, et super noctes tantas nos debuisset venire in rationes, pro eo quod dixit, etc.* Adde Chronic. Laurisham. pag. 79. Leges Henrici I. cap. 50. Concil. Moguntinum ann. 847. cap. 17. etc. [** Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 842.]

MANNITA, Submonitio, *Ajournement*. Lex Salica tit. 52. § 1: *Et si ei solem culcaverit, tres solidos super debitum addat, et sic usque ad tres vices per tres Mannitas facere debet.*

MANNITIO, Eadem notione. Capitulare 3. Lud. Pii, ann. 819. cap. 1: *De hoc Capitulo iudicatum est, ut ille, qui man-nitur, spatium Mannitionis suæ per 40. noctes habeat.* Occurrit præterea in Cap-it. Legis Salicæ Ludov. cap. 6. in Edicto Pistensi Caroli Cal. cap. 6. etc. *Adjourn-ments* ou *Ménadures de cour*, in Con-suet. Solensi tit. 7. art. 4.

Differebat vero mannitio a bannitione: nam etsi *bannire*, sit in jus vocare, æque ac *mannire*, in eo tamen diversimode hæc verba accipiuntur, quod *mannire* adversarii, *bannire* autem judicis erat, in jus aut ad placitum et iudicium citare. Leges Longob. lib. 2. tit. 43. § 4. [** Ludov. P. 19.] et Capit. Caroli M. lib. 4. cap. 25: *Si quis de statu suo, id est, de libertate vel de hæreditate compellendus est, juxta legis constitutionem Mannia-tur. De cæteris vero causis unde quis rationem est redditurus, non manniatur, sed per Comitem banniatur.* Igitur banniebat ex officio suo iudex aut Comes; nullo adversario provocante. Vide Leges Longob. eodem tit. § 2. [** Carol. M. 77.]

MANNINA, Mannitionis compositio, quam adversario solvebat, qui vocatus ad placitum, si mannitus fuerat, nec justam excusationem habebat, non vene-rat, de qua compositione agitur in Capitulum Caroli M. lib. 3. cap. 45. in For-mulis vett. cap. 38. et in Legibus Hen-rici I. cap. 50. Ita quidem censet Marca lib. 4. Hist. Beneharn. cap. 17. n. 6. Hincmarus Opusc. 15. cap. 15: *Comites et Vicarii vel etiam Decani plurima pla-cita constituunt: et si ibi non venerint, compositionem ejus exsolvere faciunt. Et quia prius per Manninas veniebant, ex-cogilarunt quidam ut per bannos veni-erent ad placita, quasi propterea melius esset, ne ipsas Manninas alterutrum sol-verent: hæc ideo facientes ut ipsi ban-num acciperent.*

MANIARE, pro *Mannire*, in Pacto Le-

gis Salicæ tit. 50. *Manita*, pro *Mannita*, tit. 58.

† **MANNUA**, Manipulus. Vide *Manua*.
1. **MANNUS**, Equus. Jo. de Janua: *Mannus, a mansuetus, palephredus, quia mansuetudinem manuum sequatur, vel quod mansuetus sit: vel dicitur a manus, quia manu nitatur et ducatur.* Tabularium Casauriense ann. 1140: *Habenis Manni, quem equitabat, etc.* [Manni præ-tiosus, in Charta ann. 1088. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 125. *Manni gilvi*, apud Fridegodum in Vita S. Wilfridi sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 125.] Occurrit passim, etiam apud Scrip-tores Latinos.

MANNA, Equa. Charta 42. inter Ala-mannicas Goldasti: *Frischengam tre-messem valentem, et 30. Mannas, et arare duos jochos in anno.*

MANANA, Eadem notione. Charta Hen-rici Regis Portugalliæ tom. 3. Monarch. Lusitan. pag. 282: *Faciant unum serviti-um manno, et inter vos non sit ulla Manana.*

* 2. **MANNUS**, Nomen aliquando ap-pellativum, ut in Epitaph. Dicemanni, qui obiit ann. 1307. apud Paullin. Ann. Isen. tom. 1. Syntagm. rer. et antiq. Germ. pag. 71. [** *Diiz-mannus* per tmesin.]

Diiz ego sum Mannus: me olim genere parentes
Albertus princeps Margarethaque pia.
Imperium titulumque dedit Thuringia nobis,
Marchia Lusatiæ, Misena et ipsa potens.

MANNWERCH. Vocis significationem docent Acta Murensis Monasterii pag. 58: *In vitibus autem habemus 24. partes, quæ dicuntur Mannwerch, et 13. rusticos...* Si quæris, cur vocatur *Mannwerch*, ideo dicitur, quod uni viro committitur ad co-lendum, et est tantum terræ, quantum par boum in die arare sufficit. Infra: *Et sic nos ibi nihil plus de ejus prædiis habemus nisi 4. Mannwerch, et de agris et pratis pæne ad 6. diurnales.* Ibidem: *Unusquisque ergo debet in suum Mann-werch singulis annis 7. carradas stercoris ex sua parte inducere, etc.* Pag. 60: *In Schliengen pæne duos diurnales, et de vitibus minus quam tria Mannwerch.* Pag. 62: *Dux domus, et 60. partes in vi-tibus, quæ ibi vocantur Skaza, et est quinta pars illius, quæ dicitur Mannwerch, et 37. jugera in agris, et 2. prata, et ad Pfalffenheim 14. Skaza.* [** Chart. ann. 1275. apud Neugart. Cod. Dipl. Alem. tom. 2. pag. 296: *Excepto uno jugero vinearum, quod in vulgo dicitur Mann-werck.*] Ex his emendanda Charta Grodegangi Episcopi Metensis ann. 765. apud Meuriseum pag. 168: *Debent omni nocte vigilare... lectos dare, curtim se-pire, vineas quoque sepire, quod vulgo dicitur Manner, arare, etc.* Legendum enim *Manwer*, i. opus hominis, opera, manuopera, ex *man*, homo, et *werck*, opus, operatio, etc. [Eadem Chartam emenda apud D. Calmet. Hist. Lother-ting. tom. 1. inter Instr. col. 282. ubi editum, *Mannare*.]

† **MANOBRA**, **MANOBRIA**. Vide *Mano-pera*.

† **MANOPA**, f. pro *Manopera*: videtur autem accipiendum pro Charta manu-missionis seu libertatis. Veteres formulæ apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 549: *In præsentia plurimarum personarum qui ipsa Manopa subter firmaverunt.* [** *Manu propria*.]

MANOPERA, Manuopera, manuum opera; *Servitium manuale*, lib. 5. Capit. Caroli M. cap. 151. [** 303.] quo tenentur coloni et inquilini domino villæ. *Man-œuvrees*, vel *Manœuvrees*, in Charta ann.

1427. apud Thomasserium in Consuet. Bituric. pag. 128. qua postrema appellatione etiamnum operas et mercenarios dicimus. Quæ vox occurrit pariter priori significatu in Consuetud. Arvernensium cap. 17. art. 15. cap. 31. art. 30. 49. 51. Marchensi art. 430. Edictum Pistense Caroli C. cap. 29 : *Ut illi coloni... tam fiscales quam Ecclesiastici... non denegent carropera et Manopera ex antiqua consuetudine.* Et infra : *Et de Manopera in scuria battere debent, et tamen non denegant, quia Manoperam debent.* Charta ann. 1248. in Tabular. Corbeiensi lib. 23. Charta 11 : *Ducas et quadraginta manuum operas, quæ vulgariter Manœuvres appellantur, in quibus nobis annuatim homines supradicti tenebantur.* Alia Roberti Abb. Corb. ann. 1248 : *Et toutes les Manœuvres, que Robers d'Amiens y avoit chacun an.* Vide Froissartem 2. vol. cap. 74. [et Menagium in Origin. Gall.]

MANOPERA, Catallum, instrumenta rustica, quorum usus in operis et agriculturis. Charta Ricardi II. Regis Angliæ : *Et quod prædictus Dux ad totam vitam suam habere quæcunque bona, et catalla vocata Manopera capta et capienda, cum quacunque persona infra terram et feodum prædicta, ac per eandem personam coram quocunque Judice de advocata.* Monastic. Anglican. tom. 1. pag. 977 : *Ac etiam Deadanda, thesaurum inventum, et omnia bona et catalla vocata Manopera, inventa et inveniendia.* Fleta lib. 2. cap. 52. § 42 : *Probatore cum Manopere capti, id est fures catallorum.*

MANOPERARIUS, nostris *Manouvrier*, qui manibus operatur, χειροτέχνης, apud Palladium in Vita Chrysostomi pag. 96. Occurrit in Regesto Philippi Aug. ann. 1214. fol. 115. [*Manoperarius*, in Polyptico Fossatensi apud Baluzium tom. 2. Capitulum. col. 1387.] [* Qui servitium per manus debet, Guérard in Glossar. Polypt. Irmin. Vide Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 561. et infra Mansi Manoperarii.]

† MANUPERARIUS, in Obituario S. Gerardi Lemovic. : *Obiit Laurentius Mirigon Manuperarius.*

MANUPERATIO, Idem quod *Manopera*. Charta ann. 1093. tom. 11. Spicileg. pag. 307 : *Ut nullus successorum neorum... equitationem aut servitium exercitibus, seu Manoperationem super homines Ecclesiæ de cætero habeat.*

MANOBRA, in Charta Poncii de Visaco ann. 1247. in Probat. Hist. Arvernensis pag. 95. idem sonat quod *Manopera*. Gall. *Manœuvre*. Tabular. Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 115 : *Et corovatam sicut alii villani, et quarta pars vini, obra et Manobra, etc.* [Statuta Massil. lib. 6. cap. 47 : *Constitutimus quod de cætero, nullus magister lapidum, vel Manobra, etc.*] Occurrit non semel in Tabulario S. Flori Arvernens. Vide Probationes Hist. Bressensis pag. 106.

† MANOBRIA, in Charta ann. 1308. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 782 : *Item homines usatq̄i non debent totam, talliam, carratigium vel Manobriam hominum, boum, asinorum.* Rursum occurrit in alia ann. 1340. ibid. pag. 173.

* MANNOBRIUM, Manuum opera, idem quod *Manopera*. Terrear. villæ de Busseul ex Cod. reg. 6017. fol. 27. r. : *Hugo Bergho Busseuli confessus fuit se debere, videlicet duas libras ceræ, pro franchisia talhiæ et Manobrii cujusdam curtillis.*

Provinciales etiamnunc *Manobro* dicunt, nostri *Manœuvre*. Charta ann. 1309. in Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 35 : *Ledit bois... est coustivé par Manœuvre d'homme.* Quod servitium aliquando in pecuniam commutatum fuisse sub eadem nomenclatura, docent Lit. admort. ann. 1464. in Reg. 199. ch. 418. *Item cix. Manœuvres qui valent de rente au pris de vj. deniers, chacun Manœuvre ix. solz, vj. den.* Tour. Hinc *Manourable* dicitur ejusmodi operæ obnoxius, in Charta ann. 1389. ex Reg. 139. ch. 265 : *Comme les hommes du lieu de la Faye... sont, ensemble leurs terres et possessions, de main morte, Manourable et taillable à mercy, etc.* *Manourc* vero appellantur Instrumenta, quorum usus est in operis; quo sensu *Manuopera* occurrit in *Manopera*. Reg. forest. de Broton. ex Cod. reg. 4653 : *Possunt et debent capere... residuum gloerii et lignifabri et caronnii, ... quando Manourc prædictorum operariorum erit inde remota.* *Menovrer*, Operari, in Ch. ann. 1303. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1182. Unde *Mennouvrage*, Opus, cultura, apud Bellom. MS. cap. 29. pag. 68. r. col. 1.

† MANOPOLIUM. Vide *Manipolium*.
1. MANSATA, MANSATA, MANSARIUS. Vide *Mansus*.

* 2. MANSATA, Trudes, momentum, pondus, ut videtur; idem quod Italis *Manovella*. Chron. Sublac. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1045 : *Alio tempore qui assistebat ibi ad officium peragendum, cum vellet lampadem, quæ ante altare erat, ut congruum sibi fuerat, deducere, subito tunc lapsa est. Cumque eam in terram venire crederet, subito Mansata, de qua deponi solita erat, visa est dependere, lumine accensa.*

* MANSANARIUS vel MANSANARIUS, Qui mansum ingenuilem aut servilem excolebat, et certum censum aut annuam pensionem domino prædii ad fundi præstabat. Charta Rob. abb. S. Germ. Prat. in Chartul. AD. ejusd. monast. fol. 83. v. col. 2 : *Hos lx. solidos... idem Johannes recipiet a præposito nostro vel a serviente sepe nominatæ potestatis, singulis annis infra octavam S. Dionysii, ubicumque Mansanarius fuerit, quamdiu vixerit. Nisi idem sit atque nude Manens, id est, ubicumque mansionem fecerit. Vide Mansionarii et in Mansus.*

* MANSATICUS, Mansio, domus. Annal. Bertin. ad ann. 874. tom. 7. Collect. Hist. Franc. pag. 118 : *Inde per Attinacium et consuetos Mansaticos Compendium adiit* (Carolus rex.) Vide in *Mansionaticum*.

* MANSELLA. [Mansus minor : « Mansella quæ Hildeburgis dedit Monasterium medium. » (Constitut. Concil. Pist. an. 864, Mus. arch. dép. p. 20.)]

† MANSELLI, Idem qui *Mansionarii*. Charta Rodulphi Reg. Franc. ann. 930. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 66 : *Præcipientes etiam volumus, ut Manselli qui sunt ad Berbezilos instituta compleant servitia.*

† MANSELLUS. Vide *Mansus*.

† MANSEOLUM, pro *Mansellum*, minus mansum, castellum. Gesta Trevir. Archiep. apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 395 : *Inimicorum ædificia, turres, Mansœola publicavit*, (Henricus Rex Romanorum) *et ad terram dejicendo funditus extirpavit.*

* MANSEOLUS, Locus exiguus. Vita B. Villanæ tom. 5. Aug. pag. 865. col. 2 : *Prope fortes domus quodam in Manseolo se considerat, ubi auxilium purgamenta jactabantur.*

† MANSER, est illegitimus, proprie de scorto natus. Vocabul. utriusque juris. Diploma Ruperti Regis Roman. ann. 1401. apud Tolnerum Hist. Palat. pag. 145 : *Ac etiam naturales, Manseres, spurios, bastardos, et quoslibet de damnato sive illicito coitu procreatos, etc.* Vide *Manzer*.

† MANSILE, MANSILIUM, MANSINILE. Vide *Mansionile*.

MANSIO, Ubiunque manemus; hinc nostris *Maison*, pro æde. Glossæ. : *Μονή, ἡ καταμονή, mansio.* Alibi : *Περιστυλον, mansio*, perperam Edit. *mancio*. *Angustia mansionium*, apud Sidon. lib. 2. Epist. 2. Gregorius Tur. lib. 3. Histor. cap. 15 : *At ille ingressus Mansionem domini sui, apprehendit scutum ejus.* Lib. 2. cap. 1 : *Sexto ab urbe miliario Mansionem accepit.* Vide eundem lib. 9. cap. 1. Hincmarus Laud. : *Cum Mosomum venissem, unde non longe sua distabat Mansio.* [* Hincmar. Remens. Annal. ad ann. 878 : *Ludovicus rex... venit ad apostolici Mansionem.*] [Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 407 : *Et ejus homines in ipso monte lignamenta ad Mansionem, vel ad alias causas incidere (possint).*] Charta Caroli Simplicis tom. 2. novæ Gall. Christ. inter Instr. pag. 129 : *Præterea volumus et decernimus ut unusquisque clericorum supradictorum, Mansiones suas cuiuscumque clericorum ejusdem monasterii voluerit dimittere sive vendendi licentiam habeat.* Quod vero *Mansio* pro domo canonici hic accipiat, patet ex Capitulum. Aquisgran. cap. 142 : *Quamvis canonicis proprias licitum sit habere Mansiones.* In Legibus Pippini Regis apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 123. *Mansionem dare*, hoc est, domo excipere.] [* *Coram domino, sub quo ipse reus morandi habet Mansionem*, in chart. Episc. Camin. ann. 1304. apud Haultaus. in Glossar. German. voce *Haushæblich*, col. 849.] Adde leg. 3. Cod. Th. de Aquæductu. (15. 2.) Capit. 3. ann. 803. cap. 17. lib. 3. Capit. cap. 39. Capit. Caroli Cal. tit. 19. § 1. tit. 39. § 12. Capitulum. Carlomanno tit. 2. cap. 1. § 12. etc. Passim Scriptores, etiam veteres.

* *Mansion*, in Privileg. Judæor. ann. 1370. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 492. art. 1. *Manssion*, in Lit. ann. 1369. ibid. pag. 169.

MANSIONUM REDEMPTIO, ea, ni fallor, erat in Flandria, qua ejus, qui domum in urbe possidebat, hæres, hanc data certa pecunia redimere a domino, seu Comite tenebatur. Galbertus in Vita Caroli Comitis Flandriæ cap. 12 : *Insuper de coemptione gravissima Mansionium in Erdenburg, volumus quoddam medium Regem et Comitem ponere, ut per duodecim nummos tantum redimatur unusquisque nummorum illorum, quos secundum positionem Mansionium hactenus sedecim nummis redimebant filii post mortem patrum suorum.*

MANSIONES MILITUM, Stationes, sedes, diversoria, in quæ se recipiunt expeditionis tempore. Lampridius : *Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in Mansionibus annonas acciperent, nec pararent cibaria 17. ut solent, dierum, nisi in barbarico. Milites in Mansionem dormientes aggredi, apud Vegetium lib. 3. cap. 19. Idem cap. 8 : Non enim belli tempore ad stativa, vel Mansionem civitas murata semper occurrit.* Vide leg. 11. C. de Re militari lib. 12. tit. 35. leg. 2. C. de Lucr. Advoc. (12. 61.) Hinc *Mansionem tenere*, apud Albertum Aq. lib. 3. cap. 11. *Tenir garnison*. Exodi cap. 17. 1.

et 40. 36. et Num. 33. 1. *Mansiones*, παρεμβολαί exponuntur.

MANSIO, Latinis Scriptoribus proprie dicitur locus, ubi confecto itinere per noctem quiescebant; unde ut plurimum pro diei unius itinere sumitur: Græcis σταθμός. Thomas Magister: Σταθμοί, οἱ κατά τόπους δημόσιοι ἄγροι, (leg. οἰκία) ἔντα καὶ ἔκπαι δημόσιοι ἐτρέφοντο. Qui mansionibus ejusmodi præerant, ἐπίσταθοι appellabantur: Latinis *Stationarii*, *Mancipes*. Glossar. Gr. Lat.: *Stationarius*, *Mancers*, ἐπίσταθος, ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς. *Mancers*, ἐπίσταθος, ὁ τοῦ σταθμοῦ ἡγούμενος. Solinus cap. 33: *Pagus Sabæorum, a quo octo Mansionibus regio thurifera determinatur*. Jornandes de Rebus Geticis cap. 5: *Quæ flumina multis Mansionibus invicem absunt*. [Chron. Andrense tom. 9. Spicil. Acher. pag. 377: *Apud quoddam munitissimum castrum nomine Archas, ab Jerusalem octo Mansionibus distans pervenerunt*.] Liberatus Diaconus cap. 12: *Chrysaephium in multas Mansiones Eutyches relegarat exilio*. Adde cap. 5. Facundus Hermianensis lib. 6. cap. 1: *Conquerens, se absentem et innoxium... fuisse damnatum, et in quadraginta Mansiones, per diversas distractum provincias, viginti et amplius carceres mutasse*. Lactantius de Mortibus Persecut. num. 45: *Licinio jam secunda Mansio tenente*. Mox: *Aliquanto moratus, processit ad Mansionem millia et octo*. Hinc passim *mansiones* et *mutationes* occurrunt in Itinerariis, præsertim in Hierosolymitano, in quo *mansiones* 20. millibus præter constant, ita ut plurimum duæ *mutationes* pro una *mansionem* recenseantur. De *Mansionibus*, atque adeo iis, quas *Camelorum* vocat Plinius, copiose egit Salmasius ad Solin. pag. 494. Μονή eadem notione Græcis Scriptoribus dicitur. Acta Concil. Ephesini: Τεσσαράκοντα γὰρ μονὰς ὠδεύσαμεν, μηδεμίαν ἀναχωρῆς κατὰ τὴν πορείαν ἀπολαύσαντες. Concil. Ephes. part. 3: Ἐῶχου οὖν, δεσποτα, καὶ ταύτας τὰς πέντε, ἣ ἕξ μονὰς ὡς τε ἀλύτως ἡμῶς ὠδεύσαι. Adde Concil. Calchedon. Act. 9. initio, Palladium in Hist. Lausiaca cap. 28. et Anonymum de Martyrio Bacchi Jun. pag. 66. *Mansiones* et *mutationes* in numero civitatum non habebantur, leg. 2. Cod. de Cond. in publ. horr. (10. 26.) leg. *Modios*, de Suscept. et arcar. (10. 70. const. 9.) leg. 2. de Lurc. Advoc. (12. 62.) leg. 9. Cod. Th. de Annon. et trib. (11. 1.) Agitur tamen Curialium mentio Claudiopolis, Prusiadis et Tottai et Vordis oppidorum, seu mansionum, per Bithyniam in leg. 119. C. Theod. de Decur. (12. 1.) Sane Tottaio Bithyniæ mansio est in Itinerario Hieros. Sed mansiones illas civitatis jure donatas liquet ex ipsa Constitutione. Et quidem in Actis Conciliabuli Ariminensis *Episcopus Mansionis Nicææ in Thracia*: et in Act. 3. Concil. Calched. *Helpidius Mansionis Termensis Episcopus* memorantur. Gregor. Nazianzen. De Vita sua ait, se creatum a Basilio M. Episcopum Sasimorum, quod σταθμός erat seu mansio:

Σταθμός τις ἐστὶν ἐν μέσῳ λεωφόρου
τῆς Καππαδοκῶν, etc.

Ubi Gregorius Presbyter in ejusdem Nazianzeni Vita: Λεωφόρου γὰρ βασιλικῆς μέσον κείμενον, καὶ τοῦ δημόσιου δρόμου ἔχον τὰ ἱεροστάσια. Qui his præerat, *servator hospitorum et Mansionum* dicitur in Disputat. Archelai cum Manete. Vide Juretum ad lib. 2. Symmachi Epist. 27.

MANSIONES præterea dicebantur, di-

versoria Legatorum, Missorum, et aliorum Magistratum publicorum, qui Principis mandato, aut in provincias ad justitias faciendas, et reformandas, uti loquebantur, vel in exteras regiones, republicæ causa, proficiscebantur. Tenebantur enim subditi hospitio excipere ejusmodi Missos et Legatos, et eorum ministros, et viaticum eis pro uniuscujusque dignitate præstare. Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 39: *De Missis nostris discurruntibus, vel cæteris propter utilitatem nostram iter agentibus, ut nullus Mansionem contradicere præsumat*. Adde Legem Longob. lib. 3. tit. 4. § 2. 4. [*] Carol. M. 11. 115.] Capitula Ludovici Imp. Lotharii filii post Synod. Ticinensem ann. 850. cap. 4. et 5. Concil. Remense II. Trotarium lib. 5. Miraculor. S. Benedicti n. 1. et Buzelinum in Gallo-Flandr. lib. 2. cap. 21. pag. 349. etc. Atque hæ mansiones interdum redimebantur pecunia, quod vetatur in Concilio Tolet. IV. apud Gratian. 27. q. 1. de Viduis: *Sunt quidam Episcopi... qui exigunt, ut Mansiones, quibus in protectione uti debuerant, aliquo pretio redimant, qui parare debebant, etc.* [*] Sunt hæc in Concil. Tribur. can. 26. apud Burchard. lib. 1. cap. 229. Vide Marcam de Concord. lib. 5. cap. 51. § 9.] Vide *Procuratio*.

Mansionariorum, de quibus mox, vel certe Comitum provincialium, officium erat, eas mansiones præparare, præsertim si Reges ipsi peregre irent. In eam rem Tractoria iis dabatur, cujus formula hæc erat: *Quando ad vos venerit, Mansionem ei et focum et panem, et aquam largiri dignemini*. Interdum Principes Ecclesias et Monasteria ab ejusmodi hospitium exceptione eximebant, privilegio peculiari, quod *Emunitatis* nomine appellabatur, quo cavebatur vulgari formula, ne quis *Judex publicus*, sub quolibet prætextu, *Mansiones aut paratas tollere præsumeret*: [vel, ut nullus eorum aut suorum hominum deinceps *freda aut tributum donet, vel Mansiones faciat invite*.]

MANSIO, apud Leguleios Anglos, quid sit, docet Bractonum libro 5. tract. 5. § 1: *Mansio esse poterit constructa ex pluribus domibus, vel una, quæ erit habitatio una et sola sine vicino; etiam et si alia Mansio fuerit vicinata, non erit villa: quia villa est ex pluribus Mansionibus vicinata, et collata ex pluribus vicinis*. Adde lib. 4. tract. 1. cap. 31. et Fletam lib. 6. cap. 51. § 1. [*] Leg. Henr. I. cap. 41.]

MANSIO. Concilium Cloveshovense ann. 800: *Daret mihi pro commutatione sæpessati Cenobii terram centum et decem Mansionum, sexaginta cassatorum, videlicet in loco, qui dicitur Fleor, etc.* Charta Offæ Regis Merciorum: *Terram 50. Mansionum in locis supradictis, etc.* Alia Edberti Regis Saxon. Occident. ann. 801. tom. 2. Monast. Angl. pag. 843: *Terram 20. Mansionum*. Ubi *Mansio* videtur esse, quod in aliis Chartis familia appellatur. Vide in hac voce; præterea Testamentum Herberti Comitis Viromand. ann. 1059. apud Joan. Carpentarium in Hist. Cameracensi pag. 7. Ita *Maison* pro familia etiamnunc vulgo dicimus. Potest etiam capi pro *manso*, ut in Tabulario Abbat. Conchensis in Arvernens Ch. 90: *Et in ipsa Ecclesia domus hoc censum idem tres modios et 4. sextarios de vino, et de unaquaque Mansionem terræ... 1. den. de aliis vero Mansionibus, quæ in solaro constructæ erunt, 2. denarios*. [Et in Chartul. S. Vincentii Cenoman. f. 69:

Quandam Mansionem terræ et unum bordagium... et unum molendinum.]

† **MANSIUNCULA**, in lib. 7. Capitul. cap. 144: *Eorumque erroneum ministerium non in Ecclesia, sed per agrestia loca et Mansiunculas agunt*. [*] Gerhard. Vita S. Oudalrici cap. 5: *Quorum vero Mansiunculas et totas procuraciones ipse per aliquem suorum fidelium cottidie caute disposuit*. Occurrit etiam Genes. 6, 14. Vulgat.]

MANSIO, Familia, quomodo *Maison* dicimus. Sanutus lib. 3. part. 12. cap. 8: *Tunc etiam Hugo de Lusignan cum tribus Mansionibus, et aliis militibus Gallis, versus Tiberiadem processit*. Cap. 11: *Rex Cypri, et tres Mansiones, et peregrini, cum peditibus iverunt Cæsaream*. Cap. seq.: *Tunc etiam venit Ptolemaidem Baylivus pro Venetis, sed milites Mansionum, pro vitando scandalo, fecerunt ire illum Nazareth*. Cap. 14: *Inter ipsum enim et Communitatem et Fraternalitates, et Mansiones plures fuerunt controversiæ*. Chronicon Flandriæ cap. 11: *Or avoit amené Henri d'Angiau bien 30. mille Mansions pour demeurer en Constantinople*. Ubi loquitur de Armenis, quos Henricus frater Balduini Imp. adduxerat: de quibus ita Vilharduinus noster num. 201: *Et avec lui s'en estoient passé li Hermins, qui lui avoient aidie vers les Grieux bien 20. mil à totes lor fames, et à toz lor enfans*. Vide paulo supra.

MANSIO, Contignatio, seu id quod *Estage* dicimus. Ericus Upsalensis lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 159: *Fecit Engelbertus ædificium aliquod ligneum supra aquas altitudine quinque Mansionum multo ingenio præparari*.

MANSIONALE, Idem quod *Mansus*, vel certe quod *Mansionile*, de quo mox. Capitulare de Villis cap. 19: *Ad Mansionales vero pullos habeant non minus 50.* [*] Pertz. *Mansioniles*.] Testam. Herberti Viromand. Comitis ann. 1059. apud Jo. Carpent. in Hist. Cameracensi: *Mansionalia mea apud Attas et Dalonias cum ochis, arpinis, forestagiis, et pascativis, etc.* Infra: *De Mansa mea apud Tetignias, etc.* [*] Charta ann. 1047. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 384. col. 1: *Et quia l. Mansionalia, quæ et curtillia vocitantur, hæreditarie dicuntur possidere, etc.*]

† **MANSIONAMENTUM**, Idem quod *Mansionile*. Hist. Beccens. monast. MS. pag. 367: *Beneficium quod a nobis requisivisti libenter vobis concedimus, scilicet Mansionamentum, et unam acram terræ in dominica cultura nostra*.

† **MANSIONARE**, *Mansionem*, domum ædificare. Charta ann. 1233. ex Schedis Præsid. de Mazaugues: *Asseruerunt quod homines villæ de Mari usi fuerunt prædicta sylva accipiendo et scindendo ligna virida ad Mansionandum, et sicca ad lignandum et comburendum*. Vide alia notione in *Mansionaticum*.

* **Nostris Maisonner**. Charta ann. 1235. inter Probat. domus de Castell. pag. v.: *En tel maniere que ly homme... devoient avoir leur usuair pour Maisonner en mon bois de Hermefail*. Alia ann. 1372. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 74: *Un bon et bel hostel avecques un jardin bien enclos, ledit hostel bien Maisonné et ordené pour demeurer*. Lit. Caroli. VI. ann. 1384. in Reg. 125. ch. 56: *La ville de Cravant en Auverrois, laquelle ville est grosse, bien Maisonnée, etc.* *Remaisonner*, pro simplici *Maisonner*, in Lit. remiss. ann. 1401. ex Reg. 156. ch. 301: *Le seigneur de Creveceur devoit Remaisonner et édifier audit lieu pour demou-*

rance, mettre chevaulx et bestail pour gouverner la ditte ferme. Pro reedificare vero, in Charta ann. 1343. ex Chartul. S. Vinc. Laudun.: *Commander aux possesseurs de les Remaisonner et d'icelles mesures donner pour Remaisonner, quant li possesseurs en sont refusant.* Sed et pro Materia lignea domibus ædificandis apta, ut *Maisonnage* et *Maisonnée* dixerunt. *Soit an ardoir ou an Maisonner*, in Charta ann. 1267. ex Chartul. Campan. fol. 326. Alia Joan. Attrebat. comit. Aug. ann. 1379. in Reg. 115. ch. 348: *Donnons à nostre très cher et très aimé filz Philippe d'Artois... son franc Maisonner de chesne, son ardoir emprés terre, etc.* Charta ann. 1267. ex eod. Chartul. fol. 273. col. 2: *Et devons tenir ladite maladerie an soffissant estat, tant come au Maisonnage, etc.* Alia ann. 1283. ex Chartul. S. Dion.: *Je Guy Mauvoisin sire de Rooni ne nus de mes hoirs, ne de mes successeurs ne puissent vendre, ne donner, ne couper de ma forest de Cheverie que 200. arpens de bois chacun an, ce qui convendra por nostre ardoir et por nostre Maisonnée.* Denique *Maisonner* usurparunt pro Domo excipere. Libell. supplex Gandensium ad ducem Burg. ann. 1385. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1623: *Item, s'il fust que aucun de fait avisé ou deseuvé sans fraude Maisonnast ou recepstast celui qui auroit fait les mauvais faits contraire de ladite paix, etc. Messongner*, pro Domo seu horreo condere, in Chartul. S. Petri Insul. sign. *Decamus: Seront tenuis... de faire les saisines des biens estant sur yceulx héritages et de les faire enclorre et Messongner aux despens des biens, comme dessus.*

* **MANSIONARIA**, Munus et beneficium mansionarii seu capellani perpetui, idem quod *Capellania* 1. Vide in hac voce. Charta ann. 1073. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 807: *Ideo que nos, qui supra, mater et filii donamus et offerimus in eadem ecclesia sanctæ Mariæ ad Mansionariam, quam suprascriptus Guido genitor noster constituit in eadem ecclesia, ... eo vero ordine, ut presbiteri, qui inibi sunt ordinati, cantent Primam et Completam ad horam legitimam et Missam celebrent cum tancis (in alia Letaniis) una die pro salute vivorum, alia die pro requie defunctorum, omni die, excepta die Dominica et festivis diebus, pro remedio animæ nostræ et parentum nostrorum.* Quæ rursus leguntur ibid. col. 809. Scalabr. ad vitam B. Joan. Taussin. tom. 5. Jul. pag. 810. col. 1: *De redbitus ejus duas fundavit Mansionarias in ecclesia cathedrali, etc.* Hinc *Mansionaria ecclesia*, intelligenda videtur de Ecclesia collegiata, quam canonici seu capellani deservunt. Vide *Mansionarium* in *Mansionarii* 1.

† **MANSIONARIA ECCLESIA, TERRA.** Vide mox *Mansionarii*.

MANSIONARI, idem qui *Manentes*, *Mansuarii*, *Hospites*, qui ratione mansiosus, seu mansi, vectigal, aut censum, quotannis domino persolvebant. [**Guerard*, in Glossar. Irminon.: Qui mansionem alienam incolit, inquilinus.] Ugitio: *Mansionarius, Manens, vel ad mansionem pertinens.* Charta S. Eligii Noviomensis Episcopi edita a Mabillonio tom. 2. SS. Ordin. S. Benedicti pag. 1091: *Cum omnibus adjacentiis suis, cum Mansionariis, originariis, inquilinis ac servis, etc.* [Juramentum Philippo Regi Franc. præstitum apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1029: *Eidem tradam et securitatem omnium hominum meorum Mansionariorum in eisdem cas-*

tellis. Charta Ludovici IV. Reg. Franc. ann. 950. apud Miræum tom. 1. pag. 261: *Mansum... unum cum Mansionario... aliisque mancipiis numero XII.]* Acta Murensia pag. 43: *Deinde libera utens potestate, pæne quasi sui Mansionarii essent, jussit sibi servire, scilicet in agricultura sua, et secundo fœrum et metendo.* Adde pag. 39. Notitia de Rogero Episcopo Bellovac. apud Loisellum: *Neminem vero hospitem, non Mansionarium, nec dejustificabit.* Chronicon Lobiense: *Nocturno diverticulo jacendo pauperes Mansionarios omnimodis affligunt.* Alibi: *Culturas villæ de Tullies, quas Mansionarii colendas tenebant, ad indomincatum Ecclesiæ revocavit.* Apud Sugerium Constit. 2. tom. 4. Hist. Franc. pag. 548: *Oppidani et Mansionarii villæ B. Dionysii. Mansionarii Ecclesiæ,* in Hist. Episc. Salisb. pag. 268. 267. 317. apud Canisium tom. 2. et apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 31. n. 3. *Mansionarii Capituli,* apud Hemeræum in Aug. Viroman. ann. 1216. In Charta Ludovici Bertholdi ann. 1245. apud Miræum in Cod. Don. piar. cap. 103. *Mansionarii* opponuntur *feodalibus hominibus.* *Mansionarii* nostris dicuntur, et in Consuetud. municip. Britannicæ art. 376. et 377. Vide Chronicon Valciodorensis pag. 564. 565. Chronicon. Andrense pag. 454. 471. 532. Doubletum pag. 876. 907. Sammarthanos in Episcopis Santonensibus pag. 982. Probat. Histor. Castillon. pag. 41. Monmorenciacæ pag. 395. etc.

* *Massonyers*, eodem sensu, in Charta ann. 1323. ex Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 418: *Comme il nous fu raporté par nos mayeurs et Massonyers, etc.* Ubi etiam *Masoniers* et *Maysonniers*. Censum autem a *Mansionariis* debitum, *Masonage* appellatur, in Charta Egidii de Soyecuria dom. de Vailly ann. 1360. ex Reg. 89. ch. 560: *Comme ladite maison soit chargié envers nous, comme seigneur de ladite ville de nief Masonages chascun an, lesquels Masonages valent un tonneal de vin, treize sextiers et demi d'avaine, etc.* Vide infra *Masuraquim*. At vero *Mencionaire*, nude pro *Habitator*, manens alicujus loci, intelligendum opinor, in Charta ann. 1300. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 134. r. col. 1: *Les droiz et les actions que nous avions et avoir devons et poions en mil livres en deniers, en quoy nous estoient tenuz les Mencionnaires de la terre de Rochefort.* *Masnier* certe eo sensu, in Lit. ann. 1290. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1235: *Et jurames solemnelement le Vile de Valenchiens, les cors et les avoirs des bourgeois et des Masniers de ladite vile à warder.* Hinc *Coulon manssar*, *Columbus domesticus*, in Lit. remiss. ann. 1420. ex Reg. 171. ch. 197: *Un jeune enfant... monté sur un arbre... pour oster et desrachier un ny de coulons Manssars, qui estoit audit arbre.*

MASOVERIUS, idem qui *Mansuarius*. Consuetudines Cataloniæ inter dominos et vassallos MSS. cap. 55: *Si duo vel tres Masoverii vel aloerii franchi erunt intra terminos alicujus castri, vel in termino, et dominus castri habet guerram, seu sperat, homines Masoverii, licet sint alodum franchum Militis, seu Ecclesiæ, tenentur operari in muris et vallis et lizis, et antemuralibus sive anpits, et propugnaculis, sive barbacanis, et arqueriis.*

TERRA MANSIONARIA, quæ a *Mansionariis* habitatur. Diploma Henrici V. Imp. ann. 1107. apud Chapeavillum tom. 2. Hist. Leod. pag. 54. 55: *Si autem non claustralis sedis, sed Mansionariæ terræ*

domus fuerint, ipsas domos spoliandi, obserandi, habitatores capiendi jus erit forensi potestati. Et mox: Si aliquis vel emptione, vel hæreditate aliquid de terra claustrali, vel Mansionaria obtinuerit, quando investituram requisierit, domino ipsius terræ quantum census, tantum redemptionis dabit. [**Chart. ann. 1249. in Guden. Cod. Diplom. tom. 2. pag. 89: Mansum recuperunt Jure Mansionario, de ipso... 1. maldrum tritici et 1. siliginis annis singulis assignantes.*]

MANSIONARIA ECCLESIA. Ekkeardus Jun. de Casibus S. Galli cap. 2: *Crastinam autem processionem ad Mansionariam suam S. Crucis disponens Ecclesiam, in proximo prato stationari jussit.*

MANSIONARI, Canonici, qui *residentes* vulgo dicuntur, ad discrimen *forensium*, qui non resident, in Charta anni 1130. apud Vassorium in Histor. Noviomensi pag. 878. Charta 17. Tabularii Carnotensis, quæ est Alexandri PP.: *Præterea ab eodem statutum est et ordinatum, ut qui ante hanc institutionem Canonici facti ad minus dimidio Mansionarii in vestra civitate non fuerint, centum solidos minus, quam Mansionarii annuatim consequantur, etc.* Charta 19. ejusdem Alexandri: *Ut qui in eadem Ecclesia vestra de cætero canonizandi fuerint; et ibidem Mansionarii non extiterint, 40. tantum solidos de præbenda sua singulis annis percipiant.* Adde Ch. 44. Vide *Foraneitas*.

1. **MANSIONARIUS**, Custos et conservator ædis sacræ, æditus, matricularius. Glossæ Isid.: *Mansionarius, ostiarius.* Apud Gregorium Magn. lib. 3. Dial. cap. 24. et 25. *Abundius, Mansionarius et custos* promiscue appellatur. Erant autem ii in Clerici ordine. Anastasius in Benedicto II. Joanne V. et Gregorio II. pag. 57. 58. 71: *Hic dimisit omni Clero, Monasteriis, Diaconibus, et Mansionariis solidos mille.* Leo Ostiensis lib. 1. Chron. Casin. cap. 18: *Manusque suæ ac filiorum subscriptione corroborans, decem Episcopos, et octo Abbates, Comites quinque, Bibliothecarium, Mansionarium, et Ostiarium unum subscribere fecit.* [Pontificale Eccl. Remensis: *Feria quinta majoris hebdomadæ, id est, in cæna Domini, mane primo, Mansionarii ordinem omnia quæ sunt necessaria ad consecrationem Chrismatis.*] In Tabular. Casuariens. Chartam ann. 975. subscribit *Scambertus Presbyter Monachus et Mansionarius.* [Chron. Novaliciense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 744: *Fertur quod quadam die Mansionarius illius ecclesiæ, more assueto dum extinxisset cereum unum vespertino in tempore, in crastinum cum surrexisset ut sonaret matutinum, illum cereum minime reperit, sed candelam aliam in cerofenario, cepitque mirari, et interrogatus suum adclamavit, etc.* Unde colligitur ad *Mansionarios* spectasse ut campanas ad Officium divinum pulsarent.] His etiam incumberebat reliquiarum et phylacteriorum cura, ut ex eodem Leone lib. 2. cap. 34. colligitur, et clavium Ecclesiæ, ut ex lib. 4. cap. 53. quod a nobis jam observatum in Descriptione ædis Sophianæ cap. 86. ubi et monuimus, *Mansionarios* appellatos, quod *mansionem* seu ædem Ecclesiæ adjunctam haberent: quod præterea ex autore Miraculorum S. Mauri Abbatis cap. 10. probavimus. Hinc προσηγορία Græcis dicti, in Vita S. Nili junioris pag. 73. in Miraculo S. Georgii erga captivum quemdam num. 19. in Mensis 21. Jan. in S. Zozimo, [apud Symeonem Logothetam in Basilio

Macedone n. 10.] et apud alios Scriptores a nobis laudatos. Alia Mansionariorum munia habet Ceremoniale Ecclesie Rotomagensis, editum a Menardo ad librum Sacramentorum Gregorii M. pag. 80. Mansionariorum vero Ecclesie crebra occurrit mentio, in Lege Wisigoth. lib. 5. tit. 4. § 17. apud Gregor. M. lib. 3. Epist. 30. lib. 1. Dial. cap. 5. lib. 3. cap. 29. 30. lib. 4. cap. 51. 52. 54. Joannem Diaconum in ejusdem Vita lib. 3. cap. 58. Falconem Benevent. ann. 1128. Leonem Ost. lib. 1. cap. 16. lib. 2. cap. 33. Petrum Diac. Casin. lib. 4. cap. 51. 101. 104. in lib. de Miracul. S. Bened. n. 15. 25. 35. in lib. Miracul. S. Virgilio Saltzburg. Episcopi num. 4. etc. [*] Vide Glossar. med. Græc. voc. Μανσιονάριος, col. 874. et Παραιογράφος, col. 1111.]

PRIMUS MANSIONARIUS, Dignitas in Ecclesia Romana; qui primus scilicet in Mansionariorum ordine erat. Ordo Romanus: *Cætera vasa aurea et argentea, ... de Ecclesia S. Salvatoris per manus primi Mansionarii sumunt, et Bajuli portant.* Alibi: *Hæc cura erit Acolytorum, ut sacri ministerii vasa per manus primi Mansionarii, qui est custos dominicalis Vestiarum accepta deferantur per Bajulos, etc.*

MANSIONARIJ JUNIORES, inferioris ordinis, qui primo Mansionario suberant. Ordo Romanus: *Post quos Acolyti, qui rugam conservant, post eos extra Presbyterium cruces portantes, deinde Mansionarii juniores, etc.*

MANSIONARIUM, Dignitas Mansionarii, [seu præbenda Mansionario assignata.] Velus Charta apud Petrum Mariam Campum in Histor. Eccles. Placentin. tom. 2. pag. 237: *Instituit in Ecclesia S. Gervasi beneficium unum sacerdotale, quod Mansionarium nuncupavit.* Vide Regestum ejusdem tomi pag. 397. [Appendix ad Agnellum de Petrocino Archiep. apud Murator. tom. 5. pag. 211: *Quatuor beneficia, quæ Mansionaria nuncupantur, in Ecclesia Ursiana posuit, quarum Mansionarii Missas diebus non festivis alternis hebdomadis cantant, quod opus peroptimum fuit.*] Vide Ughellum tom. 5. Ital. sacræ pag. 985.

MANSIONARIJ mansionum S. Petri, Romæ, in Bulla Benedicti PP. ann. 1085. pro Episcopis Silvæ-Candidæ, apud Ughellum tom. 1. part. 1. pag. 124: *Parentatum autem ejusdem Ecclesie S. Petri (Romæ) et supradictorum suorum Monasteriorum, et Mansionariorum omnium mansionum S. Petri, seu totius civitatis Leoninæ urbis, vobis vestrisque successoribus concedimus.*

MANSIONARIJ, Ecclesie Pragensis, ex ordine Canonicorum, de quibus egit Bohuslaus Balbinus in Histor. Bohemie pag. 383.

2. MANSIONARIUS, Dignitas in Palatio Regum Francorum, ut ex Hincmaro docemur in Epist. de Ordine et Offic. Palatii cap. 16. et 23. ubi ejus officium ita describit: *Inter quos et Mansionarius intererat, super cujus ministerium incumberebat, sicut et nomen ejus indicat, ut in hoc maxime sollicitudo ejus intenta esset, ut tam supradicti actores, quamque et susceptores, quo tempore ad eos illo vel illo in loco Rex venturus esset, propter mansionum preparationem, ut oportuno tempore præscire potuissent, ne aut inde tarde scientes, propter afflictionem familiarum importuno tempore peccatum, aut hi propter non condignam susceptionem, ac si bene noluisse, cum certe non volendo, sed non valendo offensionem incurrerent.* Veterem precariam sub Ludovico Pio in Vita Aldrici

Episcopi Cenoman. n. 70. subscribunt *Ragenarius Comes Palatii, Gauzlinus Mansionarius, Rannulfus Comes Palatii, et alii Comites.* Ordericus Vitalis lib. 13: *Mansionarius aula principalis ut Regiam sibi et optimalibus suis festive ornarent imperiose mandavit. Hinc, instruere et providere mansiones.* S. Ambrosius de Morte. Valentin. : *Ecce postridie litteræ de instruendis mansionibus, invectione ornamentorum regalium, quæ ingressurum iter Imperatorem significarent.* Frotharius Tullensis Episcop. Epistola 18: *De his ob id præcipue sollicitus maneo, quia et ipse secundum Imperiale præceptum ad providendas mansiones, in quibus Legati suscipi debent, scilicet a Monte Jovis usque Palatium Aquis ire debeo, et infra mensem Octobrem... domum regredi cupio.*

COMES MANSIONARIJ, qui Mansionariis præerat. Regino ann. 895: *Falconem Episcopum, et Adalongum Comitem sui Mansionarii... in media via offenderunt.* Vide Metator in Metare.

* 3. MANSIONARIUS, Mansionatici executor. Charta Ludov. Pii ann. 821. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 526: *Præterea ut nullus præsul, nulla potestas, nec etiam ullus noster Mansionarius infra ejusdem monasterii claustra et loca dammare vel mansionare præsumat.* Vide Mansionaticum.

* 4. MANSIONARIUS, Idem, ni fallor, qui alibi Commendator. Lit. remiss. ann. 1388. in Reg. 135. Chartoph. reg. ch. 132: *Frater Guillelmus Bianchi ordinis S. Johannis Jerosolymitani Mansionarius seu stagiarius sanctæ Eulalie de Laczaco, etc.*

1. MANSIONATICA, Eadem notione qua mox mansionaticum. Jus hospitii et pastus. Diploma Ludovici Germ. Reg. ann. 853. sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 527: *Sitque in potestate Episcopi, utrum hæc per singulas ad unam Mansionaticam, an ad duas velit habere.* Chr. Farf. apud Murat. tom. 2. part. 2. col. 411: *Et si nobis oportuerit, vel nostris monachis, aut nostris hominibus, mansiones aut hospitium infra castellum daret in una Mansionatica, vel duabus aut tribus.*

MANSIONATICUM, et MANSIONATICUS, Locus, qui publice parabatur, ubi Princeps Seniorum diverteret, inquit Browerus lib. 8. Annal. Trevir. pag. 472. 1. Edit. Capitul. Caroli M. lib. 2. cap. 17: *In illis locis, ubi modo via et Mansionatici a genitore nostro, et a nostris per Capitulare ordinati sunt.* Privilegium, concessum Hispanis a Ludovico Pio Imp.: *Aut Comes ille, vel successores ejus hoc in consuetudinem præsumant, neque eos sibi vel hominibus suis aut Mansionaticos parare, aut veredas dare, aut ullum censum præstare cogant.* Charta ejusd. Ludovici Pii apud Hariulfum lib. 3. cap. 13: *Ad nostram accedens Serenitatem, precatus est, ut propter hospitium oppressionem facere juberemus præceptum nostræ auctoritatis, ... quatenus nemo ibi Mansionaticum faciat, nec in hostem vadens, nec iterans; sed libera sit jam dicta villa ab omni oppressionem hospitium, etc.* Aimoinus lib. 5. cap. 31: *Inde per Atiniacum et consuetos Mansionaticos Compendium adiit.* Quo loco Annales Fr. Bertiniani habent mansaticos.

Sumuntur crebrius Mansionatici pro expensis ad hospitium susceptionem, ut habet Aimoinus lib. 5. cap. 10. et hospitii jure, quo gaudebant Missi et Judices regii. Provincialibus enim Missos et Legatos Principis, Comites, Duces, et eorum ministros recipiendi onus incumberebat, eisque viaticum pro uniuscujus-

que dignitate præstare, quod *Parata* dicebatur. Plinius in Panegyri. : *Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium.* Infra: *Si tamen transitus ille non populatio fuit, cum abactis hospitium exerceret.* Capit. Caroli C. tit. 43. cap. 20: *Nemo in villis nostris, vel in villis uxoribus nostræ Mansionaticum accipiat.* Capitulare de Villis cap. 27: *Nullo modo in curtis dominicas Mansionaticas prædant.* Charta Formosi PP. pro Monasterio S. Teuderii diocesis Viennensis ann. 891: *Ea scilicet ratione, ut neque eidem venerabili Episcopo, neque cuilibet successorum suorum licitum sit illis durum servitium imponere, neque longissimi itineris profectionem; sed neque Mansionaticos onerosos, neque censum præter id quod impositum est in festivitate prædicti S. Theuderii in fine anni, et libram argenti.* Carolus M. Pipino F. Italiae R. apud Sigon. an. 802: *Cæteri per singula territoria habitantes ac discurrentes Mansionaticos et paraveredos accipiunt.* Idem Carolus apud Aimoin. cap. 35: *Neque servitia ex eis exactet, vel paraveredos, aut expensas ad suas vel hospitium susceptiones recipiat, sive Mansionaticos eciat.* Hincmarus Rem.: *Ne Mansionaticos suis amicis, aut suis hominibus a Presbyteris parari faciat.* Synodus Pistensis ann. 862: *Sed neque servitia ex eis exactent, seu paraveredos, aut expensas ad seniorum vel hospitium susceptiones requirant; neque de villis in aliqua re exactiones aut Mansionaticos exigant, præter consuetudinarias operationes ex his villis.* Joannes VIII. PP. Epist. 96: *Et per parrochiam vestram nobis congruas Mansionaticas præparate.* Charta Burchardi I. Archiepiscopi Lugdunensis ann. 14. regni Conradi Regis ex Tabulario Monast. Saviniacensis: *Nullusque successorum nostrorum novi aliquid injustumque imponere præsumat, nec Mansionaticos illicitos, nec ex occasione itineris molestiam eis inferre attentet.* [Testam. Widradi sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 686: *Constituo, ut nullus Episcopus ullius civitatis... de prædicto monasterio S. Præjecti nullum præsumat exercere dominatum, non ad Mansionaticos aut repastus exigendo, etc.*]

* *Mansais* et *Mansois*, eo significatu, in Charta S. Ludov. ann. 1258. ex Chartul. Boni-port.: *Concessimus... quemdam redditum ibidem percipiendum, ulgitaler dicitur les Mansais.* Reg. S. Justi in Cam. Comput. Paris. fol. 199. rº: *Ecce partes firmæ, videlicet medietas subtratum præriæ vallis Rodolii... cum medietate logiæ et redditus, qui vocatur li Mansois.*

Hujus vocis crebra alibi occurrit mentio. Vide Chartas Alemannicas Goldasti cap. 90. Chartam Ludovici II. Pii filii, apud Mabillonium tom. 5. pag. 527. Chartam Roberti Regis Franciæ ann. 1028. in Probat. Histor. Bressensis pag. 5. Ughellum tom. 4. pag. 794. 795. præterea Cassiodorum lib. 12. Epist. 15. Ab ejusmodi Mansionaticis fluxit jus illud, quod gisti postmodum nostri appellarunt, de quo suo loco copiose egimus.

MANSIONATICUM, pro mansio, Domus, ædes. Tabular. Brivatense ch. 129: *Campellos duos, quos acquisivit ad Mansionaticum Donnolenti.*

MANSIONARE, Mansionaticum exigere. Charta Caroli Crassi Imp. in Tabular. S. Cyrici Nivern. n. 34: *Ut nullus judez, nullus sæculi principatus Mansionare, aut servitium exigere, ... præsumat.* Alio sensu vide suo loco.

MANSIONATOR, Idem qui Mansionarius, qui mansiones parat, Metator. Iti-

nerarium Gregorii XI. PP.: *Celeriter per vicos currabatur, sicut Dei paranympus Bertrandus Raphini Mansionator. Perperam editum mancinator ut mancio pro Mansio, in Glossæ Gr. Lat. ubi περιπατωλον exponitur.*

MANSIONILE, MANSIONILIS, MANSNILLIUM, MASNILE, Agri portiuuncula cum mansione, seu æde, Gallis Maisnil, vel Mesnil. Vita S. Remigii Episc. Remensis: Partem etiam maximam silvæ in Vosago pretio comparavit, et Mansionilia ibidem constituit, etc. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 26: Mansionile conabantur auferre. [Charta Pipini Principis apud Marten. tom. 1. col. 20. Mansionile ad ipsam cellam delegavimus. Diploma Caroli C. ann. 863. ibid. col. 168: In Witiconia Mansionile unum. Et in Culbraco Mansionile unum cum omnibus mancipiis, seu terris, sive silvis ad eosdem Mansioniles pertinentibus.] Charta Lotharii Reg. Franc. ann. 962: Ut traditionem de Mansionili, qui dicitur Gaziacus in pago Vermandensi... corroboraremus. Chronic. Fontanellense cap. 6: Per illum Mansionilem, qui vocatur Pomaritus. Vita S. Rigoberti Arch. Rem. cap. 2: Et non illic, ut hodie, villa, sed exiguus Mansionilis fuerat.

MANSIONILLUM, Tabular. Morigniacense: Mansionillum, quod dicitur Bonus-villaris.

* **MANSIONILLUS, Mansio cum agri portiuuncula. Charta ann. 1134. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 56: In pago Gastinensi, Mansionillos tres, cum terra et molendino et cæteris eorum appenditiis. Vide Mansionile.**

† **MASNILUS, Chartularium S. Vincentii Cenomani. fol. 64: Et unum Masnilum (dedit) qui dicitur Ramada cum hospitibus quinque.**

MESNILLUM, Tabular. Morigniacense ann. 1142: Dederunt Mesnillum quoddam desertum, nomine Eschevillerum. [Non semel occurrit in Chartular. S. Vandreg.]

MASNILE, Monachus Altisiod. in Chr. ann. 1180: Reditus Episcopales non mediocriter ampliavit emptione agrorum et pratorum, constructione ædificiorum, et acquisitione Masnilum. Masnilium, in Tabul. S. Cypriani apud Beslium in Comitibus Pictav. pag. 249. Le Roman de Garin:

N'i a meson, ne borde, ne Mesnil.

Alibi:

Abatez lor et viles et Mesnis.

Le Roman du Renard:

La bonne femme da Maisnil
A ouvert l'uis de son Courtil.

MAXNILE, Vide suo loco.

MANSILE, Idem quod Mansionile. Charta Goffredi de Pruilliac apud Duchesnium in Probat. Hist. des Chastaigniers, pag. 68: Cum adjacentibus terris, cum quatuor hospitibus, scilicet de terra Hugonis, et duobus, aliis Mansilibus, quorum unum dicitur Chadegloidus, etc.

† **MANSILIUM, in Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 223: Fricus filius Gauzberti de Monte Germundi vendidit S. Martino Mansilium.**

† **MANSNILE, Calendarium Autiss. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 708: Obiit Vubertus laicus et Dutinus puer, qui dederunt nobis Mansnile cum vinea in valle juxta Matriacum. Occurrit iterum col. 724. et 731.**

† **MANSIONOTERIUM, Idem quod Mansionile. Charta Bathildis Reginae ann.**

1030. ex Chartul. Gemetic. tom. 1. pag. 303: Dedit in perpetuum possidendum, cum suis omnibus appendiciis, Mansionoteriis, et ecclesiis, molendinis, etc.

† **MANSIS, ut Mansus. Vide in hac voce.**

† **MANSITATIO, Habitatio. Vita S. Neoti Abb. sec. 4. Bened. part. 2. pag. 327: Sibi destinatum attigit nemorosæ Mansionationis aptitudinem.**

MANSITORIUM, Locus aptus ad manendum. Ugutio.

MANSIONUCULA, Vide in Mansio.

MANSIVUM, [pro Mensura.] Vide Navagium.

MANSKUT, Charta Suecica ann. 1314. apud Joan. Schefferum ad Chronicon Archiepisc. Upsalens. De captura alectum de qualibet sagena unam partem dictam Manskut, de qualibet nave, quæ vadit Holmis cum mercimoniis, unum denarium Suecicum. Ibidem: De captura focæ pro decem personis dimidium Manskut, etc. Vide Mesa.

† **MANSNADA, ut Maisnada. Occurrit in Ch. ann. 1178. apud Murat. delle Antic. Estensi pag. 348.**

† **MANSOARIUS, Vide in Mansus.**

MANSOR, [Qui manet, residet, incolat, Manant. Miracula S. Genulphi tom. 2. Mail pag. 751: Præfati quoque viculi Mansoribus ejus ad festa se præparantibus.] Vide Emanere.

† **MANSORIUM, Idem quod Mansus, vel potius Mansionile. Charta MS. Caroli Flandriæ Comitis: Mansorium et terram appendicem Garini... feudum Roberti presbyteri, Mansorium Petri de Cruce pro concambio duorum denariorum. Et infra: Mansorium quoddam in prato, etc.**

† **MANSOYATA, Dimidium vehis, plaustrum seu correctæ, Dumbensibus Mansoyée, a mansu, minus plaustrum; mansus vero dictus quod in mansis excolendis necessarius sit. Charta Thossiacensis ann. 1462: Pratum continens plateam duarum Mansoyatarum fœni. Vide Mansulta. [Vide infra Massoda et Massultata.]**

* **MANSERIIUS, Servius, apparitor, idem quod Maynerius. Libert. Brianç. ann. 1343. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 728. art. 15: Ordinavit dictus dominus dalphinus, quod... possint et sibi liceat eligere et constituere sex syndicos, procuratores, Manserios;... qui Manserrii seu procuratores et syndici constituendi, in creatione jurare debeant in manibus castellani sui, vel ejus locumtenentis, statum et honorem dicti dom. dalphini et hæredum et successorum suorum observare, et etiam negocia universitatum pro quibus fuerunt constituti, bene, fideliter, et legitime gerere.**

† **MANSTRUGÆ, pro Mastruga, Sardonum vestis pellita. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: Nationibus sua quique propria vestis est;... Sardin, Manstrugæ.**

* **MANSUAGIUM, Mansio, domus cum agri portione. Charta ann. 1209. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 81: Concessit... monialibus ordinis Cisterciensis totum Mansuagium meum de Gaumerifonte cum virgulto adjacente.**

† **MANSUALIS, Qui mansum ingenuilem aut servilem excolit. Freder. Schannat. Vindem. Litter. pag. 78: Ad nos venit conquerens, quosdam Mansuales suæ ecclesiæ civitatem nostram inhabitare. Mansualis terra. Vide in Mansus.**

MANSUARIUS, Vide Mansus.

MANSUETARIUS, in Gloss. Græc. Lat. ἡμροποίος. Jul. Firmicus lib. 8. Mathes. cap. 17: Erunt ferarum Mansuetarii, qui ursos, tauros, leones, feritate deposita,

humanis conversationibus sociant. Lampridius in Heliogabalo: Habuit leones et leopardos exarmatos in deliciis; quos edotos per Mansuetarios subito ad secundam et tertiam mensam jubebat accumbere, ignorantibus cunctis, quod exarmati essent, ad pavorem et ridiculum excitandum. Manilius lib. 4. sic Mansuetarios describit:

Quadrupedum omne genus positis domitare magis-
Exorare tigres, rabiemque auferre leoni, [Iris,
Cumque elephante loqui, etc.

Et lib. 5:

Ille manu vastos poterit frenare leones,
Et palpare lupos, pantheris ludere captis, etc.

MANSUETARE vero pro **Mansuefacere**, dixit vetus Interpres Bibl. c. 16. Sapient. 18.

* **Nostris alias Adebonnairir. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: Adebonnairir, assoager, mansuefacere. Assouager, Assouager, eadem notione, dixerunt. Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 167: Fierté pour les pervers espoenter; léèche pour les bons restéechier et Assouager. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: Assouager, demulcere. Guill. Guiart. ad ann. 1205:**

Ce les allast Assouagant.

Li Lusidaires:

Et lor paine Assouagera.

* **MANSUETUDO, Titulus honorarius, quo appellantur abbates, in Charta Fulcon. abb. Corb. ann. 3. Phil. Aug. reg. Franc. ex Chartul. 21. Corb.**

† **MANSULTA, Idem quod Mansoyata. Charta inter Adversaria D. Aubret: Confitetur tenere quemdam claponem prati in quo fieri potest Mansulta fœni. [* Vide infra Massultata.]**

† **1. MANSURA, pro Mensura, præstatio pro mensuris persoluta. Litteræ Johannis Reg. Franc. ann. 1351. tom. 2. Ordinat. Reg. pag. 435: Dictis Præposito et Scabinis ex adverso dicentibus, quod crieriam et Mansuras a nobis tenebant.**

† **2. MANSURA, Idem quod Mansionaticum, Jus gisti, seu procurationis. Bulla Leonis IX. PP. ann. 1094. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 68: Nec... quisquam eorum præsumat aut in villis vel possessionibus quæ ad ipsa monasteria respicere videntur placita tenere, Mansuras aut precarias facere, redhibitiones vel freda exigere, etc. Charta Henrici Comitis Trecent. ann. 1159: Notum fieri volo me monachis S. Florentini Deo servientibus, diem concilii quod constitutum est secundo die Lunæ Quadragesimæ, et fortifactiones magnas et parvas, quæ in jam dicto concilio fieri, et justitiam et Mansuras et teloneum... in perpetuum possidenda dedisse.**

3. MANSURA, pro Mansiono, domo, ædificio: nostris Masure. [Charta ann. 1122. ex Hist. Beccensi MS. pag. 324: Anno vero sequenti Guillelmus de Garlande... dedit illis in puram et perpetuam eleemosynam suum dominium in Marbodius... et suam Mansuram Marbodii. Charta Johannæ Comit. Fland. ann. 1232. apud Miræus tom. 2. pag. 1219: Præpositus, Decanus et Capitulum Ecclesiæ S. Donatiani Brugensis recipere poterunt in terram suam homines Comitibus... vel eos qui ibi habuerunt Mansuram.] Occurrit apud Innocentium III. PP. lib. 13. Epistol. 206. Willelmum Thorn ann. 1143. Loiselium in Hist. Bellov. pag. 270. Beslium in Hist. Pictav. Comit. pag. 424. 507. in Mouast. Anglic. tom. 1. pag. 383. etc.

Hodie apud nos ut plurimum sumitur *mansura* pro loco, ubi olim extracta ædes fuit, nunc vacua et culta. [*] *Mansuram intrare*, Domicilium constituere, in chart. Otton. Comit. Eberstein. ann. 1265. qua confirmantur statuta oppidi *Holzminden* in Schœnem. cod. Dipl. tom. I. pag. 181 : *Quicumque intraverit Mansuras in eo, sive servus vel cujuscunque conditionis homo, infra annum et diem a nemine requisitus, de cetero liber habeatur.*

Videtur etiam quandoque sumi pro *manso*, seu modo agri [Præceptum Caroli C. ann. 849. apud Marten. tom. I. Ampliss. Collect. col. 117 : *Mansuram unam, quæ habet plus minusve aripenum unum*. Tabular. B. M. de Bono-nuncio Rotomag. : *Concessi Rogerio... quamdam meam Mansuram terræ in parrochia S. Laurentii sicut se porportat ante et retro cum toto porprisio ibi pertinente, quæ sita est inter Mansuram filii Adelmi et Mansuram filii Emme de Cruce, ante Mansuram Radulphi de Passagio*. Chron. Watinense apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 805 : *Quæ in summa ducenta viginti tria diurnalina quæ vulgo Mansuras nominamus faciunt*. Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Brit. pag. 223 : *In quo mansilio habetur Mansura terræ ad octo boves*. Ex quibus videtur *Mansura* nusquam statutæ et definitæ mensuræ fuisse.] Tabularium Vindocinense Thuani ch. 50 : *Quot autem Mansuris constat, (terra illa) pro magnitudine ipsius non potuit estimari*. Ch. 98 : *Tres Mansuras terræ arabilis*. Ch. 117 : *Duas Mansuras silvæ Gastinensis*. Ch. 121 : *Partem terræ illius... cujus quantitas 4. Mansuram estimatur*. Occurrit semel ac iterum hac notione in veteri Charta apud Baldricum Noviomensem lib. 1. cap. 52. [*] Charta ann. 1087. ex Tabul. S. Alb. Andegav. : *Dedit etiam unam Mansuram optimæ telluris, id est, quantum quatuor immensæ fortitudinis boves arare possunt, juxta morem agrorum.* [*] Polypt. Irmin. Br. 12. cap. 15 : *Alias Mansuras novem in eadem villa, habentes de terra arabili inter totos bunuaria 23. de prato aripennos 6. de pasturas bunuaria 5*. Ubi Gerardo est, Agri portuicula cum turgio.]

† *MANSURA*, ut quid diminutivum a *manso*, occurrit in Charta ann. 1191. tom. 8. Spicil. Acher. pag. 205 : *Cum omni dominio ejus et dominatione, derveys, mansis et Mansuris, appennariis, etc.*

MANSURALE, Idem quod *Mansura*. Tabularium Ecclesie Cadurcensis : *Et dono filio meo Mansurale, ubi manet.*

* **MANSURNUS**, Ad mansionarium ecclesiasticum pertinens. Charta ann. 1294. in Lib. sal. S. Thomæ Argent. fol. 226 : *De cancellaria quoque, et aliis Mansurnis officii in ecclesia nostra, idem quod de vicariis nostris duximus ordinandum*. Vide *Mansionarius* 1.

† **MANSURPIUM**, pro *Marsupium*, ni fallor. Laudes Papiæ apud Murator. tom. II. col. 43 : *Venduntur quoque in platea illa funes subtiles et grossi, veteres sotulares, panni lannei et pelles seu pellicia, Mansurpia et chirothecæ et consimiles merces, etc.*

MANSUS, vel **MANSA**, aut **MANSUM**, (trino enim genere hæc vox effertur) definitur Cæsario Prumiensi apud Broverum in Hist. Fuldensi pag. 208. *villa aut locus familiaris*: Sirmondo, *fundus cum certo agri modo*; Bignonio, *villula coloniarius habitationi propria*: Alvarotto, Zasio, et Italis quibusdam Scriptoribus,

quantitas terræ, quæ sufficit duobus bobus in anno ad laborandum: denique Papiæ, *mansus dictus a manendo, quod integrum sit duodecim jugeribus*. Ex quibus conficitur, revera mansum fuisse certam agri portionem, quæ et coletur, et in qua coloni ædes esset. [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 536. Gueard. ad Irminon. Polyptych. et in Prolegom. Chartul. S. Petri Carnot. § 22. Mittermaier. Princip. Jur. German. § 81.] Unde mansus idem videtur quod *colonia*, vel *curia*, ita ut pro ratione provinciarum nomenclatura sæpe diversa fuerit. Certe vox *mansus* nostris familiaris fuit, quam in [Meis Burgundiones, Moïs, Normanni, Arverni et Provinciales in] *Mas* efferebant. Ita in Consuetudine Arvernæ cap. 28. art. 5. pascua dicuntur terminari per villas, *mansos*, et tenementa : *Pasturages se terminent par villages Mas et tenemens*: ita ut aliud sit *villa*, aliud *mansus*, aliud *tenementum*. Adamus Bremensis cap. 54 : *Vir iste pauperibus ortus natalibus, primo, ut aiunt, septem Mansis, totidemque manentibus, ex hæreditate parentum fuit contentus*.

Mansum idem esse quod *curia* aliis dicitur, indicat Speculum Saxonicum lib. 2. art. 54. § 2 : *Nemini licet segregatim pecora pascere, ut per id communi pastori pretium miniatur, nisi tres Mansos habeat sub titulo proprietatis aut feudalis*. Ad oram scriptum : *Nisi tres curias aut plures habeat, aut feudum in eadem villa*. Et § 3 : *Ubi pretium pastori solvitur de Mansis seu curiis, etc.* [*] Germ. *Hove*.] [Chron. Comodoliac. apud Stephanot. tom. 2. Fragm. Hist. MSS. : *Prope vicum seu Mansum cui nomen Comodoliacis. Qui quidem Mansus illis temporibus adeo erat parvus, quod in ipso vico seu Manso tria tantum hospitia cum sua quæque familia habebantur*. Ubi aperte *Mansus* idem sonat atque *colonia*, seu *villula*.]

* *Mansus* aliquando idem quod *Villa*, complurium nempe in agris mansionum vel ædium collectio, *Village, hameau*. Charta ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 57 : *In villa seu Manso de Sauvac, continente quindecim focos paleos seu palea coopertos*.

Promiscue vero in trino genere apud Scriptorum hæc vox usurpatur : ac primum

MANSA in feminino, [in Charta Arnulphi Imper. ann. 889. apud Miræum tom. I. pag. 34 : *Dedimus... in loco Huvi vocato Mansam unam, et in loco Theole Mansam unam... et quidquid ad eandem hobas et Mansas jure legitimeque pertinere videtur*. Ita et] in Charta Mathildis Ducissæ ann. 1074. apud Franciscum Mariam in Historia ejusdem Mathildis : *See Mansas cum suis pertinentiis in loco et finibus, etc.* Et mox : *Quæ prima Mansa regitur per, etc.* Antiq. Fuldenses lib. 1. cap. 93 : *Duas mansas cum ædificiis suis*. Adde *Monasticum Anglic.* tom. 1. pag. 17. 36. 146. 215. 244. tom. 3. pag. 117. Vita S. Egwini Episc. Wigorn. apud Godwinum de Præsul. Angl. Bolland. tom. 1. pag. 712. 713.

MANSUS, masculino genere. Ditmarus lib. 4. pag. 45 : *Centum Mansos propriæ hæreditatis concessit*. Synodus Aquigran. cap. 122 : *In locis vero, ubi majores sunt facultates Ecclesie, verbi gratia tria, aut quatuor, aut certe octo et eo amplius millia Mansi, etc.* [Charta Caroli II. Reg. Franc. apud D. Brussel de Usu feud. tom. 1. pag. 74 : *Quot decem Mansos in beneficio possideant, tot brunnias cum duobus sculariis singulas marcas acci-*

piant.] Vita S. Popponis Abb. cap. 11 : *Sui juris in Amblania cespitem, qui in duodecim Mansos extendebatur*. Adde Vitam Godefridi Comitis Campebergen-sis cap. 54. Baldricum in Chr. Camerac. lib. 3. cap. 49. Jo. Columbum in Episcop. Vivariensis. lib. 1. n. 48. et seqq. etc.

† **MANSIS**, *is*, in Charta ann. 974. Append. Marcæ Hispan. col. 904 : *Donamus in ejus adjacentis terram eremam... simul cum... pratis et pascuis, Mansibus et vallibus, etc.*

MANSUS, quartæ declinationis. [Historia Novientensis Monast. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1135 : *Dedit itaque prædicto monasterio... tres Mansus cum curtibus suis et piscationibus, in Cune-nheim v. Mansus cum curte dominica.*] Conradus Usperg. in Lothario Imp. et Chron. Weingartense cap. 3 : *Homagium ei et subjectionem fecit, et in beneficio 4. millia Mansuum in superioribus partibus Bavarie suscepit*. Metellus in Quirinabilibus :

Fundatores scriptas tribuere loco res,
Centum minus quæ tunc erant et quater undecimo
Infra Millenos Mansus serie duodenos.

Et mox :

Nil remansit ex eis, conditus in quibus est,
Bis nisi septeni Mansus, deciesque deceni.

Idem Urspergensis in eodem Lothario : *Cujus curiæ mille et centum Mansus sunt uno vallo comprehensi*. Adde Acta S. Foranani Abbat. n. 9.

MANSUM, neutro genere. Annales Francor. Bertin. ann. 869 : *Ut Episcopi, Abbates, et Abbatissæ... breves de honoribus suis, quanta Mansa quisque haberet... deferre curaret*. Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 30 : *Qui Mansa deservire non possunt*. Concilium Tricassinum ann. 878. cap. 2 : *Manso, cortes, villas, etc.* [Charta Philippi I. Reg. Franc. ann. 1066. apud Miræum tom. 1. pag. 67 : *Apud Furnes Mansum unum Drusloni, apud Eches in Mempisco septem Mansa terræ, apud Wideschat 28. Mansa terræ.*] † **MASUS**, pro *Mansus*, in Bulla Benedicti VIII. PP. ann. 1017. Append. ad Marcam Hisp. col. 1001 : *Et in S. Sylvestri eremos, et cum decima de ipso Manso, cum terras et vineas, et cum ipso Maso. Et in Deredeldos Maso cum terras et vineas, etc.* Vide in *Massa* 5.

Et sane mansum fuisse certum agri modum, ex eo patet, quod 12. jugeribus terræ constitisse dicat Papias : *Hincmarus, locis infra annotandis, duodecim bunnariis, adeo ut jugerum et bunnarium idem fuerint*. Mansorum vero non modo fines ac limites vulgo describuntur in veteribus tabulis ; sed etiam agri modus, id est, quot terræ jugera, perticas, aut virgas contineat. Charta Frederici Episcopi Hamaburgensis : *Mansi vero mentione, ne discordia in posterum in populo haberetur, quæ mansio in longitudine septingentas et viginti, in latitudine vero triginta habet regales virgas, cum rivulis terram interfluentibus, etc.* Acta Murensis Monasterii pag. 45 : *Cum autem debent arare, cum virga metituri eis, qua et Mansi solent metiri*. Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 143 : *Ipse Mansus habet terminationes... et habet in longo perticas agripennales 16. et pedes 3. et in lato perticas 5. infra istas terminationes vel perticationes*. Infra : *Ipse Mansus... habet in longo perticas agripennales 19. in ambis vero frontibus et in medio perticas 8. et pedes 9. etc.* Adde pag. 155. 156. [Charta ann. 1047. tom. 2. novæ Gall. Christ. In-

ter Instr. col. 479 : *Ibi quoque juxta de silva nostra dominica tantum delegamus ad complantandum, et hospitandum cultores, ut fiant inter prænominatam curtem, et illam saltem (leg. saltus) extirpationem 300. Mansi terræ integri... In supra autem dicto Maritimo donavimus Domino et S. Mariæ septem Mansos terræ, etc.]*

* Dialog. creatur. dial. 105: *Invenerunt bubulcum quemdam, qui conjungebat boves, et ad Mansum, id est terram vij. jugerum arandum mandat. Interdum denotat insignem terræ quantitatem, quæ et agros et silvas et aquas comprehendit. Charta ann. 1231. apud Grupen. in Orig. Pymont. cap. 5. pag. 82: Mansos duos in præfata villa sitos, qui vocantur Vrighose, abbati in Auelungesborne, cum omni utilitate, tam in agris, quam in silvis, ... aquis et piscationibus pro novem marcis vendiderunt. Mais, eodem sensu, in Charta Rob. ducis Burgund. ann. 1288. ex Chartul. eccl. Lingon. fol. 22. rº: *Exceptez trois Mais ou en tout tant que mes sires Jehan Darc y ha, et ung Mais que mes sires Odes de Savigney hi ha, ès quels Mais, etc.**

MANSI vero qui ea, qua esse debebant, agri portione, vel definito a lege jugerum numero constabant, integri dicuntur in Capit. Caroli M. lib. 1. cap. 83. et in Chronico Fontanellensi cap. 15. alii vero non omnino integri.

MANSI MEDII, videntur appellari in eod. Chronico Fontanellensi dicto cap. 15. vel

MANSI DIMIDIJ, Qui scilicet aut sex agri jugeribus, aut minore, quam par erat, jugerum numero constabant. Frotharius Episcop. Tullensis Epist. 7: *De ecclesia illius Presbyteri vestri tulerunt dimidium Mansum, et dimidiam decimam.* Chronicon Besuense pag. 548: *Quidquid etiam super tria Mansa et dimidium in ipsa villa inventum est.* Charta Ragenfredi Episc. Carnotensis ann. 954: *In pago quoque Carnotensi dedimus Ecclesiam, quæ dicitur Immonis villa, cum 9. Mansis et dimidio.* [Charta Theoderici V. Holland. Com. ann. 1083. apud Miræum tom. 1. pag. 71: *Obtuli et ipse ad eumdem locum in Scagen sex mansos, in Haregon undecim mansos, et quartam partem Mansus, in Winnen Mansus et dimidium.* Quod ibid. pluries occurrit.] [* Sed in alias partes passim dividebantur mansi, ut in Chart. ann. 1140. apud Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 126: *Curtim unam... cum sexta decima parte unius mansi terræ, quam appellant Erbe.*] Adde Chartas Ecclesiæ Hamaburgensis pag. 200. et Speculum Saxon. lib. 1. art. 34. § 1. Neque alii videntur

MANSILLI, Minores nempe mansi, apud Marculfum lib. 2. form. 36. Pancharta nigra S. Martini Turon.: *Alodum nostrum condonamus... habentem plus minus Mansellos. 44.* [Bullarium Fontanell. fol. 10: *Calcicium cum integritate Ecclesiæ et dominicis S. Ansberti ac Mansellos.* Adde Codicem MS. Irminonis Abb. Sangerm. Provinciales Maset dicunt.]

MANSILLA, in Charta ann. 864. tom. 2. Spicilegii Acheriani pag. 589: *Mansella in Mariaco, ... Mansella, quæ Hildeburgis dedit in Monasterio medio.* Ibidem: *Mansella in Fontaniliis quæ cum Wenilone Metropolitano Episcopo permutaverunt, etc.* [Diploma Ludovici Pii ann. 832. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 88: *In eodem pago, in loco qui dicitur Vulpilionis Mansellum absum unum cum terrulis et silvolis ad eum aspicientibus.* Formulæ vett. Ande-

gav. n. 96. apud Mabill. in Supplem. Diplom. pag. 83: *Ergo transcrivimus tibi Mansello nostro illo super terraturio vir inluster illo, etc.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Denique si fuerit aliquis ingenuus, qui propter pauperitatem mansum, vel partem quamlibet mansi tenere non possit, debet hoc probare a septem suis patribus. Cum vero probatum hoc habuerit, facit suo seniori tempore messis dies 3. cum præbenda sibi data: sin autem, dabit propter hoc denarium et dimidium.*

Mansorum, pro ratione possessorum et colorum, species variæ recensentur, alii enim dicuntur *Dominici, Regales, Capitales, alii Ecclesiastici, alii ingenuiles, alii serviles, tributales, letales, manoperarii, alii denique exercitales.*

MANSI INGENUILES dicebantur ii, qui ab ingenuis, hoc est, liberæ conditionis hominibus, colebantur, vel qui servilibus oneribus obnoxii non erant. Cæsar. in Abbas Prumiensis in Gloss. ad Diplomata ejusdem Monasterii, ubi de quadripartito mansorum genere: *Ingenuitia erant in Arduenna, vulgo dicta Kuenishoben, i. regalia, ut Germanicam hanc vocem effert Browerus, quasi Hobæ regales.* [* Gloss. Cæsar. Heisterbac. apud Honth. Histor. Trever. tom. 1. pag. 662. col. 1: *Mansi ingenuales sunt, qui jacent in Ardenna, id est Osdine; in qua terra jacet Alve et Hunlar et Valantia.* Quilibet istorum mansorum habet clæ. jurnales terræ, quos appellamus vulgariter Koninhgesehuive.] Charta Calvi pro Monasterio Fossatensi: *Et in villa, quæ vocatur Montericus, Mansum ingenuilem, quem tenet Nodalbertus cum hæredibus suis, etc.* Occurrit ibi pluries in Tabul. ejusdem Monast. f. 9. Hincmarus Remensis tom. 1. pag. 716: *Quot Mansos habeat in sua Parochia ingenuiles aut serviles, aut accolas, unde decimam accipiat.* Idem in Opusc. 55. Capitulor. cap. 1: *Et sunt in eadem villula... Mansi ingenuiles 9. serviles 11.* Charta ann. 996. in Probat. Hist. Luxemburg. pag. 9: *Cum Ecclesia, omnique ejus decimatione, et casa dominicali, cum 12. Mansis ingenuilibus, et 20. servilibus ad eam pertinentibus.* Adde Capit. Caroli Calvi tit. 42. et Annales Fr. Bertinian. ann. 366.

MANSI INGENUALES, ut *Ingenuales*, in Charta Lotharii Reg. ann. 842. apud Menester. Hist. Lugdun. pag. 86.

MANSI, vero serviles erant ii, quos servi et coloni excolebant, sub censu, qui domino præstabatur, et aliis conditionibus, quæ in servili graviores erant, quam in ingenuis. Cæsar. Abb. Prumiensis in Glossario *servilia mansa* dicuntur, *quæ in servitiis omnibus, et pendendo fructu conditione deteriora erant.* Sed maxime serviles mansos vocabant, quorum coloni ex agri conditione vilioribus servitiis domino obnoxii erant. Chronicon Besuense pag. 574: *Debet vero iste Mansus porcum et arietem, 6. panes et 6. sectarios vini, carroperam, et omnes consuetudines, quas dominis persolvere debent servi.* [Charta Caroli C. pro Monast. Sithiensi: *Habeant ad suos usus Mansum indominicatum et Mansa servilia 12.* Charta Macharii Comitis ann. 885. apud Miræum tom. 2. pag. 935: *Mansi serviles iv. est ibi cambia 1... Mansos serviles ibidem deservientes absos iv.* Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm.: *De mansis servilis. Autlemarus servus et uxore ejus... tenent dimidium Mansum servilem.]* Tabularium S. Remigii Remensis: *Mansos ingenuiles 32. serviles 34.* Tabularium Bellilocensis Abbat. in Lemovic. ch. 3: *Curtem meam indominicatam.....*

cum bachalariis indominicatis et Mansis servilibus. Adde Capitul. Caroli C. tit. 42. et Baldricum lib. 1. Ch. Camerac. cap. 52. [* Adde ex laudatis Cæsar. Gloss. ibid.: *Mansi serviles sunt, qui continuo tenentur nobis servire: id est, omni hebdomada per totum annum tribus diebus. Præterea faciunt alia jura multa, sicut expressum est in libro.]*

† MANSI CENSUALES, a censu, quem domino pendebant eorum coloni, sic appellati, iidem qui *serviles*. Hist. Novientensis Monast. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1131: *Sulza curtis dominica cum omnibus appenditiis suis, Ecclesia videlicet matrice cum decimis suis, Mansus censuales atque serviles, agri cum vineis ac pratis, curtes cum curtificiis, familia ministerialis servilis et censualis.* Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 107: *De Mansibus censilis. Culsivinus colonus... habet de terra arabili bun. XIII.*

‡ Observandum vero vocem *Mansus* unde interdum occurrere ut terra servitiis obnoxia significetur. Statuta reform. S. Claudii ann. 1448: *Feudorum atque feudarum alienationes in jurisdictione dicti monasterii, videlicet feudorum, retrofeudorum nobilium, Mansorum quoque et terrarum servilis et manus mortuæ conditionis, ab inde non fiant, Mansos, terras et possessiones manumittendo vel affranchisando.*

MANSI SERVITIALES, apud Willel. Hedam in Baldrico Episc. Ultraject. Hinc

MANSI MANOPERARII appellati in Chronico Fontanellensi cap. 14. quod operis essent obnoxii eorum coloni: *Sunt Mansi integri reperti numero 1326. medii 238. Manoperarii 18. qui fiunt simul 1569. absi 158. molendina 39. in beneficiis vero relaxati sunt mansi integri numero 2120. medii 40. Manoperarii 225. qui simul juncti fiunt 1395. absi 156. etc.* Mox: *Summa namque universitatis presentium rerum inter integros, medios, atque Manoperarios reperti sunt mansi 4264. Polyptychum Floriacense passim.*

† MANSUS TAILLABILIS, *Talliæ* obnoxii. Charta dom. Barbarelli ann. 1407: *Quia ipsum conerium vineæ erat de Manso taillabili dicti domini qui remittit ad servitium recognoscibile.*

MANSI TRIBUTALES, *Mansi serviles et tributales*, in Annotatione Arnonis Episcopi, apud Canisium tom. 2. Antiq. lect. pag. 485. 487. 488. et 494. videntur ii, quibus a Principe tributum erat impositum ad onera bellica, et sumptus reipublicæ procurandæ: nisi iidem sunt, qui *serviles*. Conradus Uspersensis in Philippo Suevo: *Ut videlicet quilibet Mansus rusticianorum prædiorum solveret maltare unum avenæ, etc.*

MANSI CARROPERARII, qui carrorum operas debent, in Polypt. Flor. passim.

MANSI LIDIALES, vel *letales* dicti, qui a litis, seu servis, excolebantur, ac proinde iidem, qui *serviles*, vel certe qui militaribus oneribus obnoxii erant. In Glossar. Cæsarii Prumiensis Abbat. *ledilia mansa* sunt, *quæ multa quidem dominis commoda ferebant; sed non ita continuo serviebant.* Ubi expungenda videntur verba non ita, vel certe vox non. [* Apud Honthheim.: *Mansi lediles sunt, qui nobis multa jura solvunt; sed tamen ita continue non serviunt, sicut mansi serviles.]* Diploma Ludovici Pii apud Chapeavillum tom. 1. Hist. Leod. pag. 148: *Curtem dominicam cum Mansis letalibus et servilibus.* [Codex MS. Irminonis Abbat. Sangerm. fol. 68: *Er-*

molde colonus et frater ejus Gerardus... tenent Mansum 1. lidum.... solvunt inter utrosque soledos 11. ad hostem, et reliqua sicut illi qui tenent Mansum ingenuilem, præter unum solidum ad hostem. Et fol. 69: Airulfus lidus S. Germani et uxor ejus... tenent Mansum 1. Lidilem... solvunt totum debitum sicut ceteri de Mansibus lidorum.] Vide Leti. [] Novem Mansos Litonum et quindecim Mansos expeditos, in chart. ann. 1262. apud Haltaus. in Glossar. German. voce *Freyhufe*, col. 508.]*

Rursum *Mansi* alii erant *amasati*, id est, ædificiis instructi, de quibus in voce *Amasatus*: alii vero absque ædibus. Hincmarus tom. 1. pag. 736: *Quoniam vestrum Ecclesiam vestras negligere, et alodes audio comparare, et in eis Mansos extruere atque excolere, ac in eisdem Mansis feminarum habitationem habere, etc.*

Mansorum præterea alii erant *culti*, alii *inculti*. Charta Ragenfredi Episc. Carnotens. ann. 954. in Probat. Hist. Monorenciacæ: *Germinionis villam in pago Dunensi cum 30. Mansis cultis et incultis. Mansi inculti erant ii, quos vulgo absos dicebant, de quibus egimus in hac voce.*

MANSI NUDI non semel dicuntur in Tabulario S. Remigii Remensis: *Sunt ibi 11. Mansi vestiti, nudi 3. Culti vero iidem, qui vestiti. Capitulum. 1. ann. 812. cap. 1: Ut omnis liber homo, qui quatuor Mansos vestitos habet de proprio suo, etc. [Chron. vetus S. Benigni Divion. tom. 1. Spicil. Acher. pag. 370: Contulit memoratus Princeps.... his et aliis locis Mansa vestita et apsa.] Charta Leudonis Remorum Episcopi, apud Colvenerium ad Chronicon Flodoardi: Ut pro vestito nobis ad præsens ex ea retineremus Mansos ingenuiles et vestitos. Vetus Charta apud Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 52: Mansos etenim, qui ad supradictum Mansum dominicatum deseruiunt, vestitos 12. et alios, qui nuper vestiti sunt 12. qui nec adhuc integrum possunt solvere censum absos 16. Alia in Chronico Besuensi pag. 574: Apud Vetus vineas unum Mansum Vestitum, cum servo in eo habitante, ... delegavit. Traditiones Fuldenses lib. 1. cap. 108: Duas Mansas vestitas, cum omnibus substantiis suis. Qui quidem Mansi vestiti iidem sunt, qui Mansi de terra arabili dicuntur in Charta Willelmi Aquitan. Ducis ex Tabulario Angeriaciensi: In ipsa villa Mansum de terra arabili. Rursum: Quatuor Massos de terra arabile.*

* *MANSI ABSI*, *Inculti*. Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Job. Nic. ab Hontheim. pag. 662. col. 2: *Mansi absi sunt, qui non habent cullores, sed dominus eos habet in sua potestate, qui vulgariter appellantur Wroinde. Vide Absus et mox Mansus Dominicatus.*

MANSI COOPERTI. Vide *Coopertus*.

MANSI LABORATI, *Iidem qui culti*, Gall. *Labouréz*. Charta ann. 1064. in Hist. Eccl. Pedem. cap. 24: *Tres quoque alios Mansos in infrascripta Plausiascha, unum ibi est solum in Dominicata cum Capella, alium rectum et laboratum per Constantium, etc. Infra: In Racoisio Mansum unum sicuti fuit rectum et laboratum per Willelmum.*

MANSI BARSCALGI. Vide *Barscalcus*.

† *MANSUS CABALIS*, *Eadem notione. Vide Cabalis Mansus.*

† *MANSUS CAMINATÆ*, id est, *Camere*; *Caminata* quippe est camera. Chartul. Aquicincl. fol. 41: *Dedit etiam idem præ-*

nominatus Haymo eidem Ecclesie dimidium Mansi Caminatæ apud Gendre cum omnibus appenditiis suis.

MANSUM CAPITALE, quod vulgo *Caput Mansi*, nostris *Chefmez*, in Charta Henrici I. Reg. Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 138: *Retinuit... Rex in manu sua Mansum suum capitale, quia infra septa Canonicoꝝ adhuc receptaculum competens non habebat. [Charta ann. 1192. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 150: Noverit universitas vestra me... concessisse Ecclesie S. Mariæ de Osenea... Capitale Mansum meum in Westona cum ejus pertinentiis. Alia ann. 1193. ibid.: Concessi... totum manerium meum Mizeburg in liberam et perpetuam elemosinam cum Capitali curia et cum omnibus pertinentiis. Idem ergo Mansum quod curia, ut supra dictum est.] Vide Caput mansi, in Caput.*

* *MANSUS COMMENDATUS*, *Cujus possessor domino fidelitate et hominio strictus est. Placit. ann. 891. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 170: In ipsa scriptura continebatur, quia... villam Gaderillam ab integrum, et in Manso commendato, ... solemniter condonaverat. Vide Commendatus.*

MANSUS DOMINICATUS, indominitatus, dominicus, dicebatur proprius et peculiaris domini mansus, quem dominus ipse colebat, cujusque fructus percipiebat. Capit. Caroli C. tit. 42: *Comes, qui habet Abbatiam, de suo Manso indominito, similiterque et de vasallorum, accipiat de Manso indominito denarios 12. de Manso ingenuili 4. denarios de censu dominicato, et 4. de sua facultate. De servili vero, duos denarios de censu, et de sua facultate duos. [Charta Macharii Comitiss. ann. 885. apud Miræum tom. 2. pag. 935: Donamus atque transfundimus ad partem Ecclesie S. Dei Genitricis Mariæ... Mansum dominicatum cum castitiis, ad quem aspiciunt de terra arabili bunnaria IV. de silva bunnaria CC. Alia ann. 1096. ibid. pag. 1144: Totum et integrum cum Mansis dominicatis et indominitatis, alodiis, feudis, mancipiis, etc.] Chron. S. Benigni pag. 421: Dederunt S. Benigno Mansum unum indominitatum cum supposito, terrisque ad eum pertinentibus. Vetus Charta apud Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 52: In villa Haidis Mansum dominicatum cum castitiis et arboreto, etc. Mansus dominicalis, in Charta ann. 996. Adde tom. 1. Spicilegii Acheriani pag. 589.*

* Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 662. col. 2: *Præterea etiam invenitur in libro de Mansis indominitatis, qui sunt agri curiæ, quos vulgariter appellamus selgunt, sive atten vel cunden.*

MANSUS ECCLESIASTICUS, vel Ecclesie, dicitur ea agri portio, quæ ipsi Ecclesie in dotem assignari solebat, vel Presbytero Ecclesie deserienti, cum aliquot mancipiis, quæ immunis erat ab omnibus oneribus. [Chron. Wormat. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 26. ex Glossa in Decret.: *Mansus appellatur unde percipitur frumentum et vinum ad Eucharistiam consecrandam. Vel Mansum appellat dotem Ecclesie, quia dos talis esse debet, ut Ecclesie possit inde sufficere et sustentari absque servitio, et non debet ei dari portio onerosa.] Gillebertus Lunicensis Episcopus de usu Ecclesiastico: *Octo sunt, quibus sustentatur Sacerdos, parochia, Mansum, atrium, cæmeterium, templum, altare, calix cum patena, corpus cum sanguine.**

*Mox: Mansum dico terram aratri, quam ad minus debet habere Sacerdos. Capitula Caroli M. de Partibus Saxonie cap. 15: De minoribus capitulis consenserunt omnes ad unamquamque Ecclesiam curtem et duos Mansos terræ pagenses ad Ecclesiam recurrentes condonent, etc. Sed duo isti Mansi pro Ecclesiarum dote apud Saxones duntaxat obtinuerunt, nam alias unicus sufficiebat. Capitulum Caroli M. lib. 1. cap. 83: Sancitum est, ut unicuique Ecclesie unus Mansus integer absque ullo servitio attribatur. Capitula Ludovici Pii nuper edita in nova Concilio Editione, ad ann. 824. cap. 1: Quod si forte in aliquo loco sit Ecclesia constructa, quæ tamen necessaria sit, et nihil dotis habuerit, volumus ut secundum jussionem Domini et genitoris nostri unus Mansus 12. bunnariis de terra arabili ibi detur, et mancipia duo a liberis hominibus, qui ad eandem Ecclesiam officium Dei audire... ut Sacerdos ibi possit esse, (et) divinus cultus fieri. Quod si hoc populus facere noluerit, destruetur. Quo spectant, quæ habet auctor Vitæ Ludovici Pii ann. 817: *Volens etiam unamquamque Ecclesiam habere proprios sumptus, ne per ejusmodi inopiam cultus divini negligenter, inseruit prædicto edicto, ut super singulas Ecclesias Mansus tribueretur unus pro pensatione legitima et servo atque ancilla. Et Matth. Paris in Vitis Abbatum S. Albani cap. 548: Vicarius Ecclesie habeat Mansum competentem. Hincmarus tom. 1. pag. 716: Si (Presbyter) habeat Mansum habentem bunnaria 12. præter cæmeterium et ceterum, ubi Ecclesia et domus ipsius contineatur, aut si habeat mancipia quatuor. Denique vetus Charta apud Baldricum Noviomensem lib. 1. cap. 52: Ecclesiam unam in Gentinio cum Ecclesiastico Manso habente de terra arabili bunnar. 12. De ejusmodi Ecclesiastici mansi immunitate agunt præterea Capit. Caroli M. lib. 5. cap. 45. Ludovici Pii Wormaciense ann. 829. cap. 4. Caroli Calvi tit. 32. cap. 11: Ut de uno Manso ad Ecclesiam dato nullus census, neque caballi pastus, senioribus de Presbyteris requiratur. Adde ead. Capit. Caroli Calvi tit. 11. cap. 2. tit. 34. cap. 9. et Concil. Wormaciense cap. 50. Joannem VIII. PP. Epist. 113. Concil. Coloniense ann. 887. cap. 4. Metense ann. 888. cap. 4. Excerpta Egberti Archiep. Eborac. cap. 25. etc. Agros olim apud paganos, Sacerdotibus et templis attributos fuisse, docent Siculus Flaccus et Aggenus.**

Mansus Presbyteralis. Tabularium Ecclesie Gratianopolitane sub Hugone Episcopo fol. 25: *Mansus vero in qua Ecclesia S. Imerii fundata est, vocatur Mansus Presbyteralis, etc. Tabularium Monast. S. Andreae Viennensis: Et in Manso Presbyterali medietatem de quacunque re accipiant.*

¶ Interdum vero *Mansus* pro sola æde curali usurpatur. Charta ann. 1336. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 431: *Habeat etiam dictus vicarius pro inhabitatione sua illum Mansum in quo presbyter parochie dictæ Ecclesie inhabitare consuevit, et duo cottagia adjacentia: quem quidem Mansum dicti Rector et Conventus prima vice sufficienter et congrue ædificare teneantur.*

† *MANSI EQUITUM et pagensium*, in Charta Milonis Montani Comitiss. Aptensis ann. 835. tom. 1. novæ Gall. Christ. inter Instr. pag. 74. hoc est, qui a Militibus et paganis seu rusticis excoluntur.

MANSI EXERCITIALES. Annotatio Ar-

nonis Episcopi apud Canisium tom. 2. Antiqu. Lection. pag. 493: *In eo Mansos 60. inter vestitos et absos, et inter Exercitiales et barschalcos cum omnibus appenditiis, etc.* Mansi nimirum, qui a militibus excolebantur, quibus mercedis loco attributi fuerant. Ibid.: *Tradidit imprimis Theodebertus Dux in pago... villam... cum Mansis 90. inter vestitos et absos, et exercitiales viros, et quod ad eandem villam pertinet.*

† MANSUS FINITIVUS, an idem qui integer? Charta ann. 926. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 281: *Quod sibi concambiare suas e contra duplicem dando obnixæ flagitabant instabiles hæreditates cum Mansis finitivis VI. et jugeribus VIII. hocque eis benivolenter concessimus.* [* Id est, Finitus, determinatus, duodecim jugeribus constans. Vide supra.]

† MANSUM FISCALIA, Patrimoniale, quod jure hæreditario a parentibus habetur. Charta ann. 924. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 41: *Tradidit nobis ad immemorationem loci Mansa fiscalia duo, ex propria hereditate in loco nuncupante Fostias, cum familia ibi degente XXII.*

† MANSI FLANDRENSES, in Privileg. Doberluc. ann. 1285. apud Ludew. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 128: *Trans ripam vero ejusdem fluminis Primnitz octo Mansos Flandrenses ipsis terminis adjectimus, id est, si bene conjicio, tot agri modos, quot octo Mansi apud Flandros continent, adjectimus.*

† MANSUM HEREDITARIUM, idem quod Fiscale. Capitul. Caroli Calvi ann. 869. cap. 13: *De Mansis hereditariis presbyter parochiæ, sicut constitutum est, decimum consequatur.*

* MANSUS INDAGINARIUS. Vide supra Indaginarius.

* MANSUS INMASSELLUS. Vide supra Inmassellus.

* MANSUS MEDIONARIUS. Vide infra Medionarius.

MANSI MUTABILES. Charta Communie Cerniaci in agro Laudunensi ann. 1184: *Homines autem de Mansis mutabilibus, quotquot venire voluerint, absque contradictione recipientur.* Id est, homines, qui nulli certo manso, seu glebæ sunt addicti.

† MANSI SEDILES, Notione, ut videtur, opposita. Diploma Caroli Crassi Imper. ann. 882. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 32: *Ut concederemus eis quemdam fisculum nostrum, Blandonium nomine... cum capella et pertinentiis ejus, Mansos sediles XXXII. serviles XII.*

MANSUM REGALE, quod Regis proprium erat, in Capitul. 2. ann. 813. cap. 19. Vita S. Egwini Episc. Wigorn. n. 17: *Castrum Alvecestre, regale tunc Mansum.* Adde Divos Bambergenses Gretseri pag. 75. 77.

* Charta ann. 1206. apud Leuckfeld. in Antiq. Gandersh. cap. 12. § 4: *Castrum in Bruggem cum ecclesiis et quintæ gentis regalibus Mansis.*

SELLA, Sellula mansi, Domus coloni in singulis mansis. Edictum Pistense cap. 30: *Ut quoniam in quibusdam locis coloni, quam et de casis Dei, suas hæreditates, id est, mansa, quæ tenent, non solum suis paribus, sed et Clericis, Canonicis, ac villanis Presbyteris, et aliis quibuscumque hominibus vendant, et tantummodo Sellam retinent: et hac occasione sic destructæ sunt villæ, ut non solum census inde possit exigi; sed etiam quæ terræ de singulis mansis fuerunt,*

jam non possint agnosci. Hincmarus: *Excepto atrio ad sepulturam, et excepta Sellula Manselli ipsius Capellæ, cum hortulo.* Vide Sedes 3. [* Confer Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 6. col. 176. voce Sal.]

* TENERE AD MANSUM, Sub certo scilicet censu et annua pensione domino fundi præstanda. Charta ann. 1227. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. prat. fol. 153. vº. col. 1: *Arbitrium nostrum protulimus in hunc modum, videlicet quod dictæ domus et grangia sunt de manso dicti Johannis, et quod eas tenet dictus Johannes ad Mansum ab abbate et conventu S. Germani de Pratis, et quod dicti abbas et conventus habent in dictis domo et grangia omnimodam justitiam sicuti de manso, excepto quod in ipsis domo et grangia dictus Johannes habeat ventas, iustituras et rotaticum, et excepto hoc, quod dictæ domus et grangia immunes erunt a tallia.*

* MANSUS, nude pro Mansione seu domo, in Vita S. Godegr. tom. 1. Sept. pag. 771. col. 1: *Qui vero loco illo, novo scilicet Manso, obsequiis beati confessoris tenebantur, etc.*

† MANSUS, pro Reditu seu servitio mansi, in Cod. MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 72: *Solimanus et Amingus inter utrosque persolvunt Mansum 1. servilem, etc.*

MANSARIUS, qui mansum ingenuilem aut servilem excolebat, et certum censum aut annuam pensionem domino prædii ac fundi præstabat, quod secus erat in Dominicis et indomonicatis mansis, qui sine Mansario erant, propterea quod non elocarentur, sed ab ipsis dominis colerentur. Capitularia Caroli Calvi tit. 42: *Episcopi, Abbates, Comites, ac Vassi dominici ex suis honoribus de unoquoque manso indomonicato donent denarios 12. de manso ingenuili quatuor denarios de censu dominicato, et quatuor de facultate Mansuarii: de servili vero manso, duos denarios de censu indomonicato, et duos de facultate Mansuarii.* Ubi tam dominus fundi, quam Mansuarius, manso onus impositum inter se partiuntur: ita ut de sensu dominicato, id est, quem persolvit Mansuarius domino mansi, dominus partem exsolvat, ut Mansuarius ex sua facultate. Adde Epistolam Episcoporum Regni Franc. ad Ludovicum Imp. cap. 14. Edictum Pistense cap. 23. Almoinum lib. 5. cap. 35. etc. [* Vide Guerard. ad Irminon. Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 317. num. 26. Mitterm. Princip. Jur. Germ. § 48. not. 4. et § 85.]

MANSOARIUS. Marculfus lib. 1. form. 22: *Præcipientes, ut sicut reliqui Mansuarii, qui per talem titulum a jugo servitutis in præsentia Principum noscuntur esse relaxati ingenui, etc.* [Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 62: *Et hæc terra est tota divisa per Mansoarios.*]

MASOERIUS. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 93: *Et reddit ipse Masoerius porcum bonum, et multonem vestitum, et coxam de vacca, etc.*

MANSUARIUS. Capitulare de Villis cap. 39: *Volumus, ut pullos et ova, quos servientes vel Mansuarii reddunt, etc.* Capitul. Caroli C. tit. 31. cap. 14: *Quatenus non sit vobis necesse per quascunque occasiones... majores quam ratio postulat, paratas acquirere, et pauperes Ecclesiasticos, et fidelium vestrorum... Mansuarios in carrucaturis et paraveredis contra debitum exigendis gravare.* [Charta Balduini Comititis Fland. ann. 1116. apud

Miræum tom. 2. pag. 1154: *Neque Mansuarios justificabit de his quæ ad mansos pertinent.* Adde aliam ann. 1140. apud eundem Miræum tom. 1. pag. 388.]

* MANSUARIORUM COMES, apud Nithard. lib. 3. pag. 372. cap. 2. in fine. Idem forte qui Mansionarius in regum Francorum aula; male igitur Mansuarios hic de populo quodam intellexit Falctus, quem idcirco castigat Beslius R. de Guienne pag. 51. et 52. Vide in Comes 2. [* et Mansionariorum Comes in Masionarius 2. Pertz. Script. tom. 2. pag. 663.]

MANSATA est, quando dominus dat alicui mansum cum diversis possessionibus, et propter hoc ille facit se hominem domini, et ad certum servitium tenetur; et talis dicitur homo de Mansata, qui est homo ratione possessionum: persona tamen ejus libera est, secundum Consuetudinem Regni Franciæ, si dimissa Mansata alio se transferat. At Itali, secundum quosdam, vocant homines de Mansata, quasi de familia, et illi quasi pro servis habentur. Hæc Speculator lib. 4. part. 3. de Feud. Ita in Charta Hugonis Ducis Burgundiæ ann. 1258. apud Perardum: *Insuper confessi sunt prædicti homines se servos esse omnes de conditione, Mansata, et de manu mortua, et de potestate et fisco dictorum dominorum suorum... in quibus possunt facere voluntatem suam, videlicet in talliis, exactionibus, etc.* Charta Philippi Reg. Franc. ann. 1306. pro Ecclesia Mimatensi, in Regesto Ludov. Hutini Reg. Franc. fol. 60: *Et homines dicti castri sunt et esse consueverunt ab antiquo homines de Mansata, sive de corpore, et casalatico, tam domini Regis, etc.* Charta Guillelmi Episcopi Gabalitani ann. 1309. in 9. Regesto Philippi Pulcri Regis Ch. 44. ex Tabulario Regio: *In qua quidem terra idem dominus P. poterit omnes homines de corpore vel de Mansata ejusdem terræ affrancare et liberos facere.* Vide Mansa 1.

TERRA MANSUALIS, Ager a manso dependens. Charta Gerardi Decani S. Quintini in Viromand. ann. 1127: *Annuimus etiam pariter hoc annuente Balduino, de Dominica terra nostra, quod si eam propria carruca non exercuerimus, ut ipsi exerceant, et nonum manipulum nobis inde persolvant. De terra autem Mansuali, quam ipsi diruperint, donec venerit, qui possit se ostendere hæredem, semper pro nono manipulo teneant... Terram autem marliatam a primo die marliationis usque ad 15. annos libere obtineant... silvestris autem terra, quæ sartus vocatur, etc.*

† MANSUS. Mansus fuerit, pro Manse-rit, in Charta ann. 1357. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 431: *Statuimus quod quicumque... per mensem continuum... Mansus fuerit extra domum, etc.*

MANTA, Toralis et straguli species, Gall. Mante. Innocentius III. PP. lib. 13. Epist. 61: *Tapeta duo, linteamina tria, totidem pulvinaria, Mantas tres, culcitram unam, mantilia 4, etc.* Theodemarus in Epist. ad Carol. M.: *Similiter et loco cucullarum duas, quas nos dicimus, Mantas, habemus, quæ ex grossiori saço fiunt.* Ubi Manta videtur fuisse genus vestis, seu pallii. Vide Mantum.

† Mantam certe genus vestis seu pallii fuisse dubitare nequaquam sinunt Statuta Synodalia Ecclesiæ Cadurcens. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 727: *Omnibus etiam prohibemus, ne epitogium, tabardum, seu Mantam foliatam usque ad oram curtam sac deferant, quod vestis inferior notabiliter videatur, quia vestis*

talis militis secularis est potius quam ecclesiastici sui celestis, et in clero elationem denotat inhonestam.

* *Mante*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 461: *Icellui Jaques avoit vendu audit Boyer un vestement appelle Mante, dit mantel.*

† *MANTA*, Opertorium ephippii. Leg. Palat. Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. SS. Junii pag. LV: *Subemus quod quatuor saltem Mantæ continue sint paratæ ad legendum dictas sellas nostræ personæ servitio destinatas.*

* *MANTACUS*. [Gall. *soufflet de forge*. (In Arch. secret. Vatic. brevia Sixti IV, 1483, f. 60.)]

† *MANTARE*, *MANTATURA*, *MANTEA*, etc. Vide *Mantum*.

* *MANTARIUM*, f. pro *Mansarium*, Mansio, domus. Charta ann. 1341. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 74: *Edificia seu Mantaria, si qua traderentur dicti comiti in eadem assisia, nullatenus computarentur.*

* *MANTEGATIUS*, Follis species, ut videtur, Ital. *Mantaco*. Stat. crimin. Cuman. cap. 24. ex Cod. reg. 4622. fol. 69. r°: *Si aliquis puer... fecerit bellum cum alio in civitate Cumana, vel infra confinia, de lottis, lapidibus, vel vagautis et baculis, vel Mantegatiis, solvat pro banno... soldos decem. Vide Manticum.*

† *MANTELA*, Idem quod *Mantellus*. Charta Henrici II. Imper. ann. 1023. apud Tolnerum Histor. Palat. inter Instr. pag. 23: *Has duas curtes ad sagimen et ad femoralia, Mantelas etiam, et mensalia fratrum... specialiter constituitur. Idem occurrit in Diplomate Henrici III. ann. 1051. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. fol. 426. Vide Mantum.*

* *MANTELES*, Cortina, velum, Ital. *Mantellino*. Charta fundat. abbat. Aquilar. ann. 832. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 104: *Duodecim lectos cum sua lectaria, illud unum lectum ornatum de pallio et sex parelios de Manteles.*

* *MANTELETUS*, diminut. ex *Manto*, palliolum. Charta ann. 1332. in Tabul. S. Germ. Prat.: *Unum Mantelletum duplicem de marbreco et panno flavo, etc. Vide in Mantum.*

* *MANTELLA*, Dictæ nostris eæ vestium liberationes, quæ fiebant officialibus regis convivis, seu commensalibus, quæ aliis *Pallia* vel *Robæ* nuncupantur. Vide in his vocibus. Charta Phil. Pulc. ann. 1296. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 3. v°. col. 1: *Concessimus quod ipse (Guill. de Barris miles) quatuor solidos Paris. quos in hospicio nostro percipiebat per diem, una cum decem libris Paris. pro Mantellis per annum, eam in præpositura nostra Meleduni duobus terminis... percipiat annuatim. Vide mox Mantelli.*

* *MANTELLARE*. Vide mox in *Mantellus* 3.

MANTELLARIA. *Manticula*. Papiæ.

† *MANTELLATÆ*. Vide *Mantum*.

† *MANTELLATI* CESPITES. Locum vide in *Cespitarii*.

* *MANTELLATI*. Vide infra *Ordo Mantellatorum*.

* *MANTELLATUS*, Dicitur filius ante matrimonium natus, qui in ipsius nuptiarum sacris solemnibus, cum patre et matre pallio cooperitur, legitimationis gratia. Lib. salic. eccl. S. Th. Argent. fol. 11: *Nesa de Tumbach domicella Mantellata. Ibid. fol. 14: Johannes de Rynstette decanus ecclesiæ S. Thomæ, et En-*

nelina de Rynstette puella Mantellata, filia naturalis præfati domini Johannis decani, etc. Vide in Pallium 1. et alia notione infra in Mantellus 3. [] Vide Mittermaier. Princip. Jur. Germ. § 364. not. 4.]*

MANTELLETUM. Vide *Mantum*.

* *MANTELLI*, Eodem significato quo supra *Mantella*. Charta Ludov. X. ann. 1315. in Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 205: *Cum Johanni de Brocia Rotonda militi... genitor noster... vadia sua consueta et Mantellos percipiendos, ad domum suam et in domo sua, quamdiu viveret, super emolumenta et redditus ballivæ Caletensis concessisset, etc.*

† *MANTELLINA*, Pallium nigrum. Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 343: *Induta erat tunica alba... et pallio nigro, quod Mantellinam dicunt.*

* *MANTELLUM* vel *MANTELLUS*, quasi advocatorum vestis esset propria, indicatur in Lit. remiss. ann. 1335. ex Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 4: *Auquel suppliant ledit Peresson demanda, As tu vestu Mantel, dont te vient il, es tu advocas? Certe vestis honestæ loco habebatur mantellus, cum an meretrices illum induere debeant, subdubitetur in Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 116. ex Cod. 4659: *Utrum autem meretrices publice Mantellum deferre audeant, nisi in arbitrio potestatis. Ubi a velo distinguitur, quod iisdem deferre prohibetur omnino. Mantel nostris, Panni limbus, ora, vulgo Lisiere, in Stat. ann. 1399. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 336. art. 5. Vide infra Mantellus 3.**

* 1. *MANTELLUS*, Vestis ecclesiastica, casula. Ordinar. eccl. S. Petri Insul.: *In Missis vigiliarum sanctorum fiant suffragia ferialia; sed utitur rubeis Mantellis; et sunt tantum tres pueri albis indui. Vide in Mantum.*

* 2. *MANTELLUS*, Foris, Gall. *Battant d'une porte*. Comput. eccl. Paris. ann. circ. 1381. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Item quærendi aessellus cum merreno pro facione portæ granchiæ, quæ fiet ad duos Mantellos, quolibet Mantello latitudinis quinque pedum super decem pedibus altitudinis.*

* 3. *MANTELLUS*, *MANTELLUM*, Munitionis species ex lapidibus vel ex lignis compacta, defensionis simul et aggressionis utilis, nostris alias *Manteau*, nunc *Mantelet*; unde *Mantellare*, ejusmodi machinam construere. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 59. pag. 148: *Castellum vero... antemuralibus quibusdam municionibus lapideis, quas guerratores Mantellos appellant, tutatum, etc. Stat. ann. 1357. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 195. col. 2: Mantelletur turis nova, quæ est ante dictum portale. Infra: *Fiat unum Mantellum magnum de cladis vel postibus, tale quod habeat custodire debellatores ibidem destinatos. Ordin. ann. 1355. ibid. pag. 169. col. 1: Item que la barbacanne... soit repparée et... garnie de gachils et de stagieres et Manteaux. Comput. Barth. du Drach, thesaur. guerr. ann. 1338: *Pour faire porter par charrettes et somniers Manteaux, eschelles et artillie, etc. Lit. ann. 1375. in vol. 6. arestor. parlam. Paris.: Item breteschés et Manteaux couronnez ou galandiz de tours soustendront d'aisselles seulement sans gros. Monstrel. vol. 1. cap. 78: *Et y avoit Manteaux d'aisselles et sur le derriere longues broches de fer pour clorre une bataille. Vide Mantelletum in Mantum.****

* *MANTELLATUS*, Eadem notione. Stat. ann. 1356. inter Probat. tom. 2. Hist.

Nem. pag. 180. col. 2: *Primo fieri debent barbacannæ, cadafalsi et Mantellati in muris.*

* 4. *MANTELLUS*, Arca lignea lapidibus oppleta, quæ aquis opponitur, molis species. Sentent. arbitr. ann. 1500: *Item plus pronuntiaverunt... dicti arbitri quod dicti perarii... teneantur et debeant facere unum Mantellum nemoris sappeti bonum, fortem et sufficientem, longitudinis quatuor theysiarum et altitudinis quatuor mayeriarum... supra rippam Breydam,.... et illum Mantellum replere et implere... debeant de lapidibus bonis et sufficientibus.*

* *MANTELUS*, pro *Mantellus*, Pallium. Regula fratrum Fontis-Ebraldi cap. 11: *Non habeatis Mantelos in forma sæcularium, quos solent habere breviores tunicis. Vide infra Mantulus.*

† *MANTEMENTUM*, Administratio, Gall. *Mantiment*. Vita B. Gregorii Veruculen. tom. 1. Maii pag. 536: *De prole autem et Mantemento domus (dicebat:) Prolem quippe, ait, satis acquiri qui januas paradisi ingredi dignus efficitur.*

* *MANTI*, *Funes*, quibus tenetur antenna et vela, in Gloss. Franc. Barber. ad Docum. d'Amor. pag. 258. Ital. *Manto*.

† *MANTIA*, f. *Mansi* appenditiæ. Charta Ludov. Reg. Franc. ann. 874. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 29: *In strata mansum unum et Mantias, et in Bratis mansum dimidium.*

† 1. *MANTICA SUFFARCINATA*, Stragulum acu punctum, Gall. *Courte-pointe*. S. Bernardus in Apologia ad Guillelmum Abbat. tom. I. edit. Mabill. col. 538: *Tum deinde gestari jubentur mapula, scyphi, bacini, candelabra, et Mantice suffarcinate, non stramentis sed ornamentis lectulorum.*

† 2. *MANTICA*, Certa capillorum dispositio. Vita MS. Geraudi de Sala apud Stephanot. tom. 2. Antiquit. Bened. Pictav. MSS. pag. 576: *Contigit eum (Geraudum) ad monias Fontis Ebraldi prædicationis gratia declinare, ingressusque Capitulum vidit in mulieribus illis Deo et Angelis abominabile monstrum; nam crinium suorum tortura et circumdatura more meretricio phaleras et Manticas prætendebat posterius, cornua anteriorius. Inspectis ergo cornutis illi rationalibus bestiis... Spiritu sancto suscitante et per os Giraudi suggerente tondentur universæ repente.*

* 3. *MANTICA*, Vestis species, pallium. Stat. synod. eccl. Castr. ann. 1358. part. 2. cap. 1. ex Cod. reg. 1592. A.: *Pannis rubeis aut viridibus et Manticis decollatis nec notanter brevibus,..... non utantur clericis. Vide supra Mantelus.*

* *MANTICARE*, Colligere vasa, manticam seu peram viatoriam componere. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Manticare, trousseur. Vide Manticulatus.*

MANTICULARE. Papias: *Manticulare, furari. Manticulatio, fallacia, vel lenocinium*. Gloss. MS. Regium Cod. 1197: *Manticulare, fraudare, furare*. Aliud Gloss. MS. Regium Cod. 1013: *Manticulatio, fraudat, furat*. Infra: *Menticulare, adtentare dolis ac fallacis, vel divinare*. Vocis originem habet Festus. Fridegodus in S. Wilfrido cap. 36:

Non errare licet, non Manticulare necesse est.

MANTICULATUS, Pera instructus. Gloss. Lat. Gr.: *Mantica, πῆρα*. Ita peregrinos nostros Hierosolymitanos appellabant. Matth. Paris. ann. 1248: *Ut peregrinaret ille monachus Manticulatus.*

* *MANTICULUS*, Follis, in Glossar. Lat.

Gall. ex cod. reg. 7692: *Manticulus, fool.*
Vide *Manticum*.

MANTICUM, MANTICUS. Papias: *Fol-lis, vulgo Manticum fabri.* [Ottonis More-næ Hist. Laudens. apud Murator. tom. 6. col. 1043: *Cumque super ipsam machinam habuerunt, cum Manticis quos ibi habebant, ignem in ipsis carrariis accenderunt, postea cum bene accensæ fuerant.... projecerunt.*]

* **MANTILE, Vas escarium,** in veteri Glossar. ex Cod. reg. 521. Latinis vero Linteum est ad abstergendas manus; unde nostris *Mantiz*, eadem acceptione. Lit. remiss. ann. 1457. in Reg. 185. Char-toph. reg. ch. 325: *Lincoex, Mantiz, nappes et autres linges.* Est et telæ cu-jusdam, forsan mantilibus aptæ, nomen, in aliis Lit. ex Reg. 137. ch. 8. ann. 1389: *Jehan Charle de Besournay avoit pris environ douze aulnes de toile, appel-lée Mantis.*

† **MANTILE FERIALIA,** id est, ni fallor, quotidiani usus. Testamentum S. Remi-gii apud Miræum tom. 1. pag. 4: *Remi-giæ cochlearia tria, quæ meo sunt nomine titulata, Mantile ipsius, quod habeo Fe-riale, transcribo.*

† **MANTILIUM DATOR,** inter ministros ecclesiæ de Romanis recensetur in Litteris Caroli Regentis ann. 1358. tom. 3. Ordin. pag. 274. idem qui *Mapparius*. Vide in hac voce.

* **MANTINUS.** Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Seneguar, Prov. se-nisterius, Mantinus.*

MANTIPARA, Papiæ, *Levata.*

MANTIPERIUM, Mantum cum pera. Christianus de Scala in Vita S. Wences-lai pag. 55: *Crusina, Mantiperiæque, vel vestimenta largiens.*

† **MANTISSA.** Onomast. *πρόδουα,* Auc-tarium, superpondium. Vide Martinii Lexicon et Scaliger. ad Festum. Hinc
† **MANTISSARE,** Accumulare, super addere, in Hierat. Juris Pontif. pag. 160: *Et sic de aliis qui novis novissima semper Mantissarunt.*

* **MANTO, Mentum,** Gall. *Menton.* Lit. remiss. ann. 1336. in Reg. 129. Chartoph. reg. ch. 237: *Pellis palpebrarum per vul-tum ipsius pendebat usque ad Mantonem.* Vide mox *Mantum 2.*

† **MANTOR, f. Coriarius,** Gall. *Taneur.* Statuta Avenion. MSS.: *Statuimus quod Mantores qui vendunt fuscam teneantur tradere eam fusceris sequentem sicut supererit si promiserint emptori.*

* **MANTUALARE, f. pro Manticulare.** Vide in hac voce. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mantualare, calvere, decipere, Prov. Engannar.*

MANTUELIS, Pænula, ex Græc. *μανδύη.* Epistola Gallieni apud Trebellium Pol-lionem: *Chlamydem Dardanicam, Man-tuelem unam.* Glossæ Basil.: *Μανδύας, τὸ λουρίκιον.* Occurrit non semel apud Xi-philinum pag. 103. 220. 280. Edit. Rob. Stephan. Artemidorum, Hesychium et alios Grammaticos.

MANTULA, Papiæ, Mantellana.

* **MANTULUS, Mantellus, Pallium.** Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 39. vº: *Armatus uno jague et uno costeleroo subus Mantulum, quem portabat, etc.* Vide supra *Mantelus.*

1. **MANTUM, Pallium;** Italis, *Manto;* Gallis, *Manteau;* Glossæ Lat. Gr.: *Paludamentum, γλαυδά, τὸ μαντίον.* Gloss. Arabico-Lat.: *Diplois, sagum, Mantum.* Isidor. lib. 19. Originum cap. 24. et ex eo Papias: *Mantum Hispani vocant, quod manus tegat tantum; est enim brevis amictus.* Testamentum S. Cæsarii Are-latens. Episcopi: *Ancillæ nostræ Cæsa-*

riæ Abbatissæ, quem ipsa fecit Mantum majorem, quem de cannabe fecit, dari volo.... Domino meo Cypriano Episcopo Mantum et cinclorium meliorem dari volo. Anastasius in Gregorio II. de Luthprando Rege Longobardorum pag. 70: *Sic ad tantam conjunctionem piis monitis flexus est, ut quæ fuerat indutus, exueret, et ante corpus Apostoli poneret, Mantum, armilausiam, baltheum, spa-thum, atque ensems deauratum, necnon coronam auream, etc.* Charta Ferdinandi I. Regis Hispan. æræ 1101: *Mantos duos auro fusos, alio alquevi auro texto, etc.* [Chron. Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 89: *Forma militaris appa-ratus est cum spalleriis de cindato et Manto de cindato.*]

Bayffius vocem *Mantum* a Græca *μανδύη* deduct. Servius ad 4. Georgic. ex Lucilio et Plauto, *Mantellum* esse pari-ter, ait, quod Græci *μανδύα* vocant. Gloss. Græc. MS. Reg. Cod. 1673: *Μανδύας, εἶδος ἱματίου ὅπερ καλεῖται λουρίκιον.* Aliud Lex. Græc. Reg. MS. Cod. 2062: *Ἐπεσπίδες, Ῥωμαῖκα ἱμάτια, λέγεται δὲ καὶ ὁ μανδύας, καὶ βέρρον.* Alibi: *Μανδύας, εἶδος ἱματίου, καὶ τὸ τῶν μοναχῶν πάλιον.* Vide *Pachymerem* tom. 1. pag. 184. Sed et ejusdem originis, *Mantelia, mandilia, et Mantilia,* id est, mappas villosas, quibus non modo mensas, sed et humeros in-terdum tegerent, innuit idem Servius. Glossæ veteres: *Mantelia, mappas di-cunt villosas.* Isidor. 1. 19. cap. 26: *Man-telia nunc pro operiendis mensis sint, quæ, ut nomen ipsum indicat, olim ter-gendis manibus præbebantur: sive man-delia a mandendo.* Glossæ Gr. Lat.: *Χειρῶμαστον, Mantela, mappa. Χειρῶμαστον, Mantela.* Joan. de Janua: *Mantille, vel mante quasi manutergile, gausape, quod in tergendis manibus præbetur, unde dicitur Mantille vel Mantele, quasi manus tela.* Trebellius Pollio in Gallienis: *Mantilibus aureis semper stravit. Mantelia Cypria,* apud eundem. Leo Ostiensis lib. 3. cap. 57: *Et cooperiit omnes men-sas refectorii Mantellis.* Vide *Salmasium* ad *Vopiscum* pag. 343. et 357.

Errant, si fides Hiccesio, quicum-que ejusmodi vocum originem a Græca lingua accersere conantur; cui quidem sententiæ calculum facile adjiciet quis-quis probe noverit quantum in hac lin-gua extranei fuerint antecessores nostri. Itaque a Celtica, Theotisca, Cimbrica, Saxonica quibus *Mattul* vel *Mottul* pal-lium sonat, *Mantum* deducere promp-tum est. Germanis *Mantel* non pallium modo significat, ut monet Eccardus, sed etiam id omne quod aliud circumdat; hinc murus arcis atque structura quæ focum investit *Mantel* ipsis dicitur; unde nostris etiam *Mantelet*, ut infra observabimus.

MANTUM vero olim habitum inter præcipuas summorum Pontificum ves-tes, adeo ut dignitatis investituram per illud acciperent. Ceremoniale Roma-num lib. 1. sect. 2: *Legimus superioribus temporibus, cum duæ partes in electione concordabant, Priorem Diaconorum consuevisse induere Electum Mantum Pa-pale, dicendo Ego investio te de Papatu, ut præsis urbi et orbi.* Arnulph. Lexo-viensis, de Octaviano Antipapa: *Man-tum arripuit, et ita se damnabili præ-sumptione intrusit.* Gerhohus Reichersp. de Alexandro PP.: *Oblato ei, ut mos est, per Archidiaconum Manto, rubea videlicet illa cappa, quæ insigne Papale est.* Acta ejusdem Alexandri III. PP.: *Juata priscum Ecclesiæ ritum electum suum Alexandrum fugientem, excusantem in-*

super et omnino reluctantem Papali Manto, Deo favente, induerunt. Vide ejusdem Alexandri Epistolam 1. Jacobus Cardinalis de Coronat. Bonifacii VIII. PP. lib. 2:

... Mantoque relicto,
Induitur niveum zona succinctus amictum.

Ita si deponerentur, aut sponte digni-tatem abdicabant, *Mantum*, ut præci-puum insigne dimittebant. Panduiphus apud Baronium ann. 1124. et Willelm. Tyr. lib. 13. cap. 15. de Elect. Honorii II. PP.: *Et quia electio ipsius Honorii minus canonice processerat... mitram et Mantum sponte refutavit et deposuit.* Vide Epist. Alexandri III. PP. apud Radevi-cum lib. 2. cap. 51. Vitam Gregorii X. PP. pag. 346. Joan. Villaneum lib. 8. cap. 5. etc.

Nec tamen *Mantum* summis Pon-tificibus peculiare fuit ornamentum: inter sacerdotalia enim recensetur in Charta Adelgastri Principis tom. 3. Con-cil. Hispan. pag. 90: *Ad ornamentum ecclesiæ damus octo vestimenta et tres Mantos et sex stolas.* Mantos vero casulas interpretatur Mabillonius tom. 2. Annal. pag. 273.

MANTARE, Immantare, Ammantare, Pallio induere, tegere. *Mantatum,* dixit Martialis l. 14. Epigr. 27:

In Pompeiano tecum spectabo theatro,
Mantatus populo vela negare solet.

Glossæ Isidori: *Paludatis, mantatis.* Ita lego pro *mantuatis*, nisi a *mantua* dica-tur, ex Græc. *μανδύας* et *μανδύη*, quod vult *Salmasius*.

IMMANTARE, proprie de summis Pon-tificibus dicitur. Radevicum lib. 4. de Gestis Frid. cap. 65: *Et accepto manto voluerunt Immantare D. Rolandum Can-cellarium.* Et cap. 71: *Canonici B. Petri miserunt ad Rolandum Cancellarium Canonicos suos, qui viderent an esset Im-mantatus, sicut quidam credebant, aut aliquo modo promotus.* Unde bis missi Inquisitores retulerunt eum esse *Imman-tatum, nec aliqua promotionis specie va-riatum.* Gerhohus Reichersp. de eodem Octaviano: *Qualiter in Ecclesia B. Petri ipse, nullus alius Immantatus et introni-zatus, etc.* Fastradus Abbas Clarevallen-sis in Epistola ad Omnibonum Veronensem Episcopum: *Octaviani nullam fuisse electionem, Immantationem fecisse sibi ipsi, laicali adjutorio Pontificalem occupasse cathedram.* Adde Joan. Saris-beriens. Epist. 59. pag. 128. 129. ubi bis peccarunt operæ, Albert. Stad. ann. 1159. et Otton. Morenam pag. 63.

AMMANTARE, pro Immantare, ex Ita-lico *Ammantare.* Cencius Camerarius in Ceremoniali, sub Celestino III. PP.: *Et perscrutata omnium Cardinalium volun-tate ab aliquibus de ipsis, in quem major et melior pars convenerit, Prior Diacono-rum ipsum de pluviali rubeo Amantat, et eidem Electo nomen imponit.* Itali *Am-manto* interdum dicunt pro *manto*, ut Joannes Villaneus lib. 8. cap. 8.

MANTUM, proprium etiam fuit Præ-factorum urbis Romæ, cum hac digni-tate eo investirentur. Acta Innocentii III. PP.: *Petrum urbis Præfectum ad ligiam fidelitatem recepit, et per Man-tum quod illi donavit, de præfectura eum publice investivit.* Describitur in Cere-mon. Roman. lib. 1. sect. 7. ubi de in-vestitura ejusdem præfecti: *Mantum au-reo limbo circumtextum, apertum a parte dextra.*

MANTUM præterea inter regalia insi-gnia Regum Aragonensium recensetu

in Gestis Innocentii III. PP. pag. 134. 135. et in Epistola Martini IV. PP. tom. 5. Hist. Franc. pag. 878.

¶ *Manto* etiam vestitæ mulieres, cujus formam sic describit le Roman de la Violette MS. :

Et Mantel ot d'ermine au col
Plus vert que n'est feuille de col,
A flouretes d'or eslevées
Qui moult sont richement ouvrées,
Et ot à chascune flourete
Atachié uno campanete
Dedans si que riens n'en paroît,
Et si très doucement sonnoit,
Quant ou Mantel fraipoit le vent,
Je vous di que par nul couvent
Harpe, ne vielle, ne rote
Ne rendroit point si douce note
Com les escheletes d'argent.

¶ MANTUM ROTATUM, Chlamys limbis circum-ornata. Vita B. Gerardeschæ tom. 7. Aprilis pag. 174 : *Induta est per B. Joannem quodam Manto Rotato mirabilis.*

MANTATURA, pro *Manto*, pallio, seu potius atexta pallio pelle : *Doubleure*. Rolandinus in Chr. lib. 2. cap. 14 : *Quorum omnia similia fuerunt vestimenta, in re una solummodo discrepantia, quod scilicet Mantatura patris mei fuit de armerinis, sed aliorum fuit de pretiosis Varis Selavoniæ.*

* Stat. Ferrar. ann. 1279. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 424 : *Et in gonella de Mantatura fodrata de pellibus, sex solidos Ferrarienses.*

MANTEA, Idem quod *Mantum*, ex Gall. *Manteau*. Matth. Paris ann. 1188 : *Rex indutus Mantea, hoc est, paludamento regio.*

¶ MANTEUS, Eadem notione. Concil. Valentinum ann. 1565. inter Hispan. tom. 4. pag. 69 : *Decernit igitur omnes prima tonsura initiatos... habitum etiam clericalem ordinari deferre, ut pote oblongum pallium quod vestium genus Manteos appellamus.*

MANTELLARIUM. Innocentius III. PP. lib. 1. Epist. pag. 29. Edit. Colon. et 31. Venetæ de Canonice regularibus : *Capas nigras singuli de Mantellario habeant vel nadio, pelles agninas albas, etc.*

MANTELLUM, *Mantellus*, diminutivum ex *Mantum* : Gallic. *Manteau*. Ital. *Mantello*. Ebrard. in Græcismo cap. 12 :

Pauperis est palla : ditis chlamys : ac medicocris
Pallia sunt : his Mantellus convenit hæc vox.

Liber ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 18 : *Pallium, id est, Mantellum*. Vox nota Lucilio et Plauto in Captivis. Arnoldus Lubecensis lib. 2. cap. 9 : *Dedit autem et dona plurima, Mantellum et tunicam de optimo serico, etc.* Aimoinus lib. 5. cap. 23 : 150. *libris argenti, 150. Mantellis et 150. spatii, et 150. mancipiis, etc.* Chronicon Moguntinum : *Purpuram optimam de almaria tollens, sibi fecit vestes, tunicam, sorcotium, et Mantellum, ut in Imperatoris curia gloriosior appareret.* Testament. S. Everhardi Ducis Forojul. : *Mantellum unum de auro paratum, cum fibula aurea, et alteram spatam volumus ut habeat.* [Concil. Trevir. ann. 1310. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 249 : *Præcipimus districte ne Abbates vel monachi, Abbatissæ vel moniales, sub pena excommunicationis latæ sententiæ, Mantella seu sorcotia aperta portant de cætero.*] Adde W. Tyr. lib. 10. cap. 11. lib. 12. cap. 7. Falconem Benevent. ann. 1122. cap. 224. Cæsarium l. 3. cap. 6. l. 6. cap. 5. Simeonem Dunelm. in Hist. Du-

nel. Eccles. Radulf. de Diceto ann. 960. lib. Usuum Ordin. Cisterciensis cap. 102. Rainardum in Institutis ejusdem Ordinis cap. 59. etc.

¶ MANTELLUM MENSALÉ, Quo ad mensam utebantur, ut aliis vestibus parcerent. Testam. ann. 1433. in Tabul. Eccles. Massil. : *Item (legamus) unum Mantellum obscurum mensale cum duobus capucis.* Vide *Mensale*.

¶ *Mantellum* uti vestis irreligiosa et inhonesta prohibetur scholaribus in Statutis Collegii Majoris-monast. ann. 1390. apud Lobinell. tom. 3. Histor. Paris. pag. 396 : *Item, quod nullus deferat Mantellum per villam, nec alias vestes irreligiosas vel inhonestas.* Quod de aliqua mantelli specie accipiendum videtur.

MANTELLUS. Concilium Metense ann. 888. cap. 6 : *Nemo Clericorum... cottos vel Mantellos sine cappa portet.* [Statuta Monialium S. Salvatoris Massiliens. MS. ann. 1400 : *Mandamus ut subtus cadaver monialis defunctæ ponatur Mantellus honestus pennafortatus.*] Joannes de Garlandia in Synonymis :

Pallia, palliola, chlamys, cum cyclade palla,
Ac habilis manibus, Mantellus jungitur istis.

Poeta vel Grammaticus infimi ævi MS. post W. Britonis Vocabularium :

Pontificis struma, fax Clerici, sordida spuma,
Qui dedit in bruma mihi Mantellum sine pluma,
Pauper Mantelle, sum vilis et sine pelle,
Si potes expresse frigus rabiemque procellæ.
Dixit Mantellus, Mihi nec pilus est neque velus.

Vide *Mantellum* et *Mantellus* suis locis.

¶ MANTELLUS ALAMANICUS, An more Alemannorum ? Ordinatio domus Dalphin. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 315 : *Volumus et ordinamus quod in festo omnium Sanctorum singulis annis Persona nostra, Barones, Milites, Phisici, Doctores et Jurisperiti nobiscum, et de ipso Hospitio nostro existentes, induantur de una malacota cum Mantello Alamanico de aliquo panno plani coloris, et malacota sit fodrata cum fodratura de agnello, et Mantellus sit de panno duplici, ita quod fodratura sit de panno alterius coloris. Ita quod malacota cum fodratura, et Mantellus, etc.*

¶ MANTELLA PENULATA, Pellitio ornata. Charta ann. 1445. apud Madox Formul. Anglic. pag. 434 : *Item do et lego Willelmo Bastard et Elizabethæ uxori ejus.... meam Mantellam penulata cum furris ejusdem.* Vide *Penulata*.

** MANTEL MARDRINUM. Ruodlieb fragm. 13. vers. 108 :

Mantel Mardrinum senio sudoreque fuscum.

MANTELLUM AD ROSTRA : Gallis *Manteau à pointe*. Statuta Ordinis Hospitaliorum S. Joannis Hieros. tit. 4. § 20 : *Cum e vita decesserint, Mantellis ad rostra, id est, cum punctis et cruce alba sepellantur.* Tit. 10. § 5 : *Utantur tunicis et habitu longo et decenti, cum chlamydis rotundis longis ad minus sub genu, vel rostratis sive ad punctas vulgariter dictis.*

Sic porro *Mantellum regium* describitur in Computo Stephani de la Fontaine Argentarii Regii ann. 1351 : *Pour 20. aulnes et demie de fin velluau vermeil des fors, pour faire une garnache, un long Mantel fendu à un costé, et chaperon de meesmes, tout fourré d'ermesins, pour le Roy à la dernière feste de l'Estoilte, etc. une fourrure de gris à fourrer un grand Mantel fendu à un costé, que ledit Seigneur ot pour relever de nuis.* Alibi : *Pour*

fourrer un surcot, un Mantel long fendu à un costé, et chaperon de meesmes, que le Roy ot d'une escarlatte vermeille, pour cause de ladite feste, etc. Et capite, *pour le Duc d'Orliens. Pour fourrer un grand surcot, un Mantel fendu à un costé, et chaperon de meesmes, que ledit Seigneur ot d'une escarlatte vermeille.* Vide *Pallium* 1.

¶ MANTELLO VERSO, Proverbium, Gallis ead. notione *Turner casaque*. Litteræ Angeli Pechinoli ad Innocentium VIII. PP. ann. 1489. apud Illustr. Fontaninum in Antiquit. Hortæ pag. 476 : *Et quia Majestati suæ tractatus ille placuerat, statim verso, ut aiunt, Mantello, contra omnem charitatem et proximi sui amorem... pacem cum illis conclusit.*

* Deficere, ab aliquo ad aliquem disciscere. Instr. ann. 1384. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 59. col. 2 : *Quod ex illo capite non poterant dominari, statim cæperunt vertere Mantellum, et declinarunt nonnulli ad dictum dominum ducem Bituricensem et locumtenentem.*

MANTELLETUM, diminut. a *Mantello*. Gall. *Mantelet*. Ceremonial. Episcoporum lib. 1. cap. 1 : *Super vestem inferiorem talarem, cum extra domum exhibet, induet aliam vestem breviorum apertam, ut per scissuras brachia extrahi possint, quod genus vestis Mantelletum vocant.* Est etiam

MANTELLETUM, Machinæ bellicæ species, [quæ palis, perticis cratibusque solidata, teste Vegetio, quasi pallio, pungentes tegebat, dum in hostes tela et lapides e machinis projiciebant. Computus ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 292 : *Pro expensis factis in quadam domo apud Vorapium in qua sunt repositæ machinæ et Mantelli domini Dalphini.* Ibid. pag. 232 : *Item, pro palis seu perticis Mantellorum, VIII. sol.* Occurrit præterea in Chron. Domin. de Gravina apud Muratorium tom. 12. col. 674.] Petrus IV. Rex Aragon. in Chron. lib. 3. cap. 23 : *Faen fer gins en Valencia y en Barcelona, e Manteleis e Gates per combatre.* Adde cap. 25. lib. 6. cap. 4.

MANTELLATÆ dictæ Sorores de Pœnitentia B. Dominici, quod laneo utantur pallio, ut testatur Raimundus Capuanus in Vita S. Catharinæ Senensis num. 69. [tom. 3. Aprilis pag. 870 : *Et cum sororibus de penitentia B. Dominici quæ vulgari sermone Mantellatæ vocantur.*]

¶ MANTELLATI dicti pariter fratres tertii alicujus ordinis eadem ratione, in Bulla Leonis X. ann. 1516. in Contin. Bullar. Rom. part. 4. 37.

* 2. MANTUM, Mentum, Gall. *Menton*. Constit. Carmelit. MSS. part. 1. rubr. 10 : *Quotiescumque communicant fratres, lintheus mundissimus a duobus fratribus teneatur, qui Mantis communicantium submittatur.* Vide supra *Manto*.

* MANTUS, Armaturæ species, qua caput et humeros tegebat. Testam. Rich. de Bisunt. archiep. Rem. ann. 1389. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 70 : *Item dedit et legavit magistro Johanni Vetule, olim ballivo suo Remensi, suam tunicam, Gallice Cote à armer, ferratam argento, bassinetum suum, meliorem Mantum, Gallice Camail, et meliorem suam tunicam ferream.* Vide *Camelacum*.

MANUA, MANNUA, Manipulus, fascis : Ital. *Manata*. Gloss. vetus : *Mannua*, δράμα, al. δράγμ. Gloss. Græc. Latin. : δράγμα, Manipulum, Manua, Dragma. Græci δράγματα, vocant δεσμάς, καὶ ὄπισθ' ἡ

χειρ δρᾶγται. Idem Gloss. Græco-Lat. : Δέση. *Manina, fascis* : leg. *Manua*. Glossæ Isid. *Mannua, manipuli*. Gloss. Lat. Gall. : *Manipulus* : *Mannée, ou poignée de bled. Manua femi*, apud veterem Interpret. Juvenal. Sat. 8. v. 152. sic enim legendum pro *manna*. [* Anbene, vide supra in *Manna* 3.] *Spartum in acervo Manuatum*, apud Plinium. Idem *Manuales fasces* dixit de lino. Charta ann. 1195. apud Ughell. tom. 7. pag. 1321 : *Octo salmas vini, et duas Manus lini, etc.* Perperam editum *mannas*, ut et in Excerptis ex vet. Lexico pag. 252. Recentiores Græci *μανούθιον* videntur appellasse, quod Latini *Manuum*. Passio SS. XX. Martyrum Lauræ S. Sabæ n. 25 : Θάμνους γὰρ τὰ λεγόμενα μανούθια εὐρίσκοντες, (εἰδόμενοι γὰρ οἱ πατέρες αὐτὰ συνεισάγειν καὶ ἀποτιθεσθαι) ἐτόμως λοιπὸν δι' αὐτῶν τὰ οἰκίματα ἐνεπαύριζον. Occurrit etiam in Vita S. Euthymii n. 138.

1. **MANUALE**, Sudarium. Glossæ Isid. : *Manuale, Orarium*. Gloss. Ælfrici : *Manualis*, Hand-lin, i. manutergium. Acta Passionis S. Maximini Martyris : *Manualem quo oculos fuerat ligaturus, in partes duas discidit, etc.* Acta S. Cypriani : *Linteamina vero et Manualia fratribus ante eum mittebantur*. Mox : *Qui cum lacinias Manuales ligare sibi non potuisset, etc.* Vita S. Pelagie meretricis cap. 3. in Vitis Patrum : *Posuit faciem super genua sua, et Manuale sanctum quod tenebat sanctis manibus suis.* Ἐχειριον vocat Græci. Germanus Patr. CP. in Theoria Myst. : Τὸ δὲ ἔχειριον τὸ ἐπὶ τῆς ζώνης ἐστὶ τὸ ἀπομάξαν τὰς χεῖρας αὐτοῦ λέγντων.

2. **MANUALE**, Manipulus. Vetus Cereemoniale Roman. ex MS. Vaticano : *Habendo stolam super humerum, et Manuale in brachio, sicut Diaconus*. Liber Anniversarior. Ecclesie Vaticane fol. 144 : *Item tres stolas, et tria Manualia de opere Cyprensi*. Ita etiam usurpat Hist. Episcoporum Autissiod. cap. 49. pag. 450.

3. **MANUALE**, ἔχειριδιον, Libellus qui manu facile gestari potest, aut qui semper in promptu est, et ad manum habetur, Joanni de Janua. Glossæ Isidori : *Manuale, liber ad gerendum aptus, qui Enchiridion dicitur*. Agobardus in Epist. ad Ebbonem Remensem Episc. : *Jubeas demum talia quæ viderentur congrua, proprio inserere Manuali*. Supra *Enchiridii* voce usus est. Mox sub finem Epistolæ : *Tale fieri jussistis opus quod paulisper manu gestetur, non quod in armario vel in scrinio reservetur*. Liudgerus in Vita S. Gregorii Traject. n. 20 : *Librum S. Augustini tradidit, quem Enchiridion, id est, Manuale ipse nuncupavit*. Idem Augustin. lib. Retract. cap. 63 : *Cum a me postulasset, ut aliquod opusculum haberet meum de suis manibus non recessurum : quod genus Græci Enchiridion vocant*. Idem in Enchir. ad Laur. cap. 5 : *Tu autem Enchiridion a nobis postulas, id est, quod manibus possit adstringi, non quod armaria possit onerare*. Cathwiphus in Epistola ad Carolum M. Regem Franc. : *Post fidem Dei, et amorem et timorem, ut sæpius habeas Enchiridion, quod est librum Manualem, legem Dei tui scriptam in manibus tuis, ut legas illam omnibus diebus vite tuæ*. Adelbertus Abb. Heidem. præfat. Relat. etc. : *Quædam ex plurimis collegi, et in quoddam minutum opusculum, et, ut ita dicam, in quoddam Manuale redegi*. *Manuale psalterium*, in Vita B. Mariani Abb. Ratisp. n. 9. Editus est Ingolstadii ann. 1588 : *Liber orationum, quem Karo-*

lus piissimus Rex Hludovici Cæsaris filius colligere atque sibi Manuelem scribere jussit. Ubi nemo non videt scribendum *manualem*. *Libellus, et liber Manualis*, in Epistola Taionis Episcopi Cæsaraug. ad Quiricum Barcinonensem Antistitem, et in Vita B. Mathildis Reginæ n. 1. Alcuinus in Præf. ad Libr. de Virtutibus : *Ut habeas jugiter inter manus Manuales paternæ ammonitionis sententias, in quibus teipsum considerare debuisses, atque ad æternæ beatitudinis excitare studium*. Isidorus in Prologo in libr. Geneseos : *Veterum Ecclesiasticorum sententias congregantes, veluti ex diversis pratis flores collectos ad manum fecimus, etc.*

MANUALIUM, ἔχειριδιον, in Glossis Gr. Lat.

MANUALIS, vel *Manuale*, Liber in quo continetur ordo servitii, *Extremæ Unctionis, Catechismi, Baptismi, et hujusmodi*, in Statutis synodalibus Odonis Episcopi Parisiensis, in Concilio Budensi ann. 1279. cap. 42. et in Synodo Bajocensi ann. 1300. c. 25. et apud Lindwodem ad Provinciale Cantuariensis Ecclesie lib. 3. tit. 27. pag. 361. [Annal. Benedict. ad ann. 898. tom. 3. pag. 303 : *Libros ecclesiasticos, scilicet psalterium, comitem, antiphonarium, Manuale orationum, passionum, sermonum, ordinum, precum et horarum*. Statuta Eccles. Nannet. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 984 : *Librum qui dicitur Manuale habeant singuli presbyteri parochiales, ubi continetur ordo servitii mortuorum, baptismatis, catechismi, extremæ-unctionis.*] *Manualis* meminit præterea Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico.

4. **MANUALE**, Pulpitum portatile. Gloss. S. Benedicti : *Manuale, ἀναλόγιον*. Glossæ antiquæ MSS. : *Logium, Manuale*. Alibi : *Manuale, logium, orale*. Vide *Analogium*.

5. **MANUALE**, Fasciculus, Gall. *Bouquet*. [* Nisi sit Series sacrorum globulorum, vulgo *Chapelet*. Vide *Rosarium* I.] Acta S. Franciscæ Rom. tom. 2. Martii pag. 141 : *Et dictus Apostolus in forma humana præsentavit ipsi Beatæ unum Manuale rosarium satis pulchrum, in quo erant rosæ viginti*.

6. **MANUALE**, Cingulum videtur ad usum ecclesiasticorum. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : *Item unum succinctorum vel Manuale rubeum et endicum (sic) cum nodis et manipulis*. Vide *Manuale* 2.

7. **MANUALE**, Quidquid ad manum alterius assignatur. Charta ann. 1233. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom. : *Hæc sunt donentalia et Manualia, quæ dominus Offreducius de Miranda assignavit domino Batono castellano Mirandæ*. Quæ Charta sic inscribitur : *Instrumentum donitaliarum et Manualium rocæ Mirandæ*.

8. **MANUALE**, Prima perscriptio, protypum scriptum, Gall. *Minute*. Stat. comitat. Venaiss. sub Clem. VII. PP. cap. 11. ex Cod. reg. 4660. A : *Notarii... acta inter partes eorum manibus descripta ordinant, et ipsorum finito officio ipsa Manualia eisdem futuris notariis in dicto officio eis succedentibus restituere tenentur*.

9. **MANUALE**, Accepti et impensi diurni liber, Gall. *Journal*. Instr. ann. 1383. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 44. art. 42 : *Quod receptor generalis, nec non idem contrarotulator tenebuntur fideliter scribere in eorum papiris et Manualibus omnes receptas per eos factas*. Stat. colleg. de Marchia ann. 1423. fol. 89 : *In*

ipso collegio habeatur Manuale seu diarium commune, in quo scribantur omnes mixtæ saltem extraordinariæ et omnes receptæ.

* MANUALE PRETIUM. Vide in *Pretium*.

MANUALES, in Glossis antiq. MSS. *Forcipes ferrarii*. Addit Papias : *Longum ferrarii*. Ita Codex MS.

1. **MANUALIA**, Manicæ. Expositio brevis antiquæ Liturgiæ Gall. apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 99 : *Manualia vero, id est manicas induere sacerdotibus mos est instar armillarum, quas Regum vel sacerdotum brachia constringebantur*.

2. **MANUALIA**, Quotidiani et minores præbendæ redditus. Compendiosa benefic. expositio fol. 11 : *Ut dispensati fructus percipiant quos vulgus nomine grossi indicat, diaris vero et Manualibus sive ganiagijs priventur*. Concil. Mexicanum ann. 1585. inter Hispan. tom. 4. pag. 408 : *Et nihilominus universis præbendæ suæ emolumentis et obventionibus, anniversariis et Manualibus quæ non nisi ab actualiter assistentibus percipiuntur, perinde ac si divinis officiis interesset, gaudeat*.

3. **MANUALIA**, Pecora seu animalia mansueta, quæ, ut loquitur Varro lib. 2. de Re rust. cap. 7. ad manus accedere consueverunt : Græcis χειροθήη ; Hispanis *Alimannæ*. Lex Alamann. tit. 99. § 14 : *Si quis pecus Manualem, qui dicitur alatus, aut verrem, aut ducariam occiderit, etc.* Ubi *Manualium alatorum* nomine intelliguntur gallinæ, pulli, et alia volatilia domestica. Tabular. Casariense : *Cum casis, Manualibus, coloniis, terris, vineis*. [Quod de manoperariis intelligendum opinor. Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 625 : *Manualia per singula castella, et bovum paria eis sufficientia, villanos omnes ad opera exercenda, etc.*] Chron. Casin. lib. 3. cap. 57 : *Cum decima piscariæ et Manualium suorum*. Res *Manuales*, in Charta ann. 1052. in eodem Tabulario Casaur. et tom. 6. Ughelli pag. 871. Isidorus Pacensis Episcopus in Chron. æra 754 : *Præda et Manualia, vel quidquid illud est quod olim prædaliiter indivisum retentabat*. Vide Probat. Hist. Sabaud. pag. 20.

A Latino hocce vocabulo deflexum Gallicum *Aumaille*, ead. notione. Guill. *Guiart* in S. Ludov. :

Vilains tuent, femmes despuillent,
Les Aumailles partout acueillent,
Aignelets belent, vaches muient.

Idem ann. 1302 :

Et puis retournent vers la ville,
Espés con le conduit Aumaille, etc.

[Le Roman de Vacce MS. :

Les brebis prennent et l'Aumaille.]

Statuta Parisiensia in veteri Regesto de mercium variarum pretio : *Chars, Aumaille, beufs, vache, toute maniere d'Aumaille, 8. den.* Charta ann. 1303 in Hist. Abbatie Longipontis : *Leurs bestes Aumailles, à scavoir vaches et veaux*. [Charta ann. 1461. ex Chartul. monast. Bauge-sel : *Lequel... a prins par plusieurs et diverses fois les pourceaux, Aumailles et autres bestes qui'il trouvoit és dits bois.*] Occurrit præterea in Consuetud. Britannia art. 409. Senonensi art. 147. Lodunensi cap. 19. art. 1. *Bestes aumalines*, in Charta Libertatum oppidi Aussonensis ann. 1229. apud Claud. Juvanum, in qua perperam scriptum *armalines*. Vide Ughellum tom. 1. part. 1. pag. 298. tom. 4. pag. 1457.

☞ Circa hujusce vocis etymon potior

mihi videtur Eccardi sententia, qui ab *animalia*, *Aumaille* deductum censet. Et quidem *Aumailles* dixerunt nostri majora pecora, quæ alii animalia vocabant. Mitto Menagii originationem, quippe quæ a fictitio verbo excoGITATA sit.

1. **MANUALIS**, Amanuensis. Carolus M. seu Alcuinus Epist. 84. *Angilbertum Manuale vestræ familiaritatis vestræ directimus Sanctitati*. Qui quidem Angilbertus, *Auricularius sive Secretarius* dicitur ejusdem Caroli, Epist. 83. *Manualis Notarius*, in veteri Charta apud Baldricum in Chron. Camerac. lib. 1. cap. 52. quæ sic clauditur : *Ego Ernaldus indignus Presbyter et Manualis notarius hanc donationem... scripsi. Librarius ad manum*, in veteri Inscript. 584. 11.

2. **MANUALIS**, *Instrumentum medicorum sic dictum, quod manu astringatur, dum plurima continet ferramenta, scilicet similiarium, angistrum, spathomerem, ginam vel giniam*. Ugutio.

* Nostris *Manuel apuy*, pro *Etal, boutique*, Mensa operarii. Arest. ann. 1312. in Reg. *Olim* parlam. Paris. fol. 135 : *Issues, sailles, huisseries; huirelas, apertis, estaures ou Manueles apuys, ne autres manieres d'ouvrages ou edifices ès fros de la ville de S. Richier*.

3. **MANUALIS**, Domesticus, familiaris. Joannis VIII. PP. Epist. 141 : *Quoniam specialiter noster es Manualis*.

* Inquisit. ann. 1235. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom. : *Item dicit quod vidit bucarones... servire nunciis curiæ, sicut proprii curiæ Manuales, in omnibus sicut volebant et præcipiebant ipsi nuncii*.

† **MANUALIS**, *Manuoperarius*, nostris *Manœuvre*. Breve recordationis Boni Abb. S. Michaelis apud Pisas tom. 4. Annal. Benedict. pag. 435 : *Quod habebam et habere potui, dedi in reparatorem ipsius turris ad magistros ad Manuales, et ad quod necesse erat*.

* [« Pro fabrica pulpiti benedictionis quod fit in dicta basilica (S. Petri), videlicet dicto Johanni in deductionem sue provisionis et decem Manualibus predictis et infrascriptis. » (Mandament. Camer. Apostol. arch. Vatic., f. 159, an. 1463).]

† **MANUALIS**, *Servus prædio addictus*. Chronic. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 895 : *Unum servum Manualem nomine Marcellinum*. Et col. 690 : *Ut decima terrarum, quas Manuales laborant ad suas manus, et servi et libertini, etc.*

* **MANUALIS FIDES**. Vide in *Fides* et *Haltaus*. Glossar. German. voce *Handgebende Treue*, col. 803.

* **MANUALIS OBEDIENTIA**. Vide in *Obedientia*.

* **MANUALIS PRÆBENDA**. Vide in *Præbenda*.

† 1. **MANUALITER** **PUGNARE**, *Manus conserere, cominus pugnare*, Gall. *En venir aux mains*. Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens. ad ann. 1224. apud Murator. tom. 6. col. 436 : *Imo, quod non est prætermittendum, gens nostra, dimissis portis ipsius villæ apertis, in occursum inimicorum foras exibant, et Manualiter cum eis pugnabant*. Sallas *Malaspina* lib. 4. *Rer. Sicul.* apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 298 : *Sane utrinque magna erat aviditas configendi et tanta quippe quod modo milites, modo pedites Manualiter singulari concertatione se jungunt*.

2. **MANUALITER**. Willel. Brito lib. 8. Philipp. :

Plusque laborabant populo Manualiter omni.

i. opere manuario.

† 3. **MANUALITER**, *Pacificè*. Charta ann. 1501. ex Schedis Præsid. de *Maзаугues*. *Manualiter colligere et sine acanatione quacumque de dictis glandibus*.

* Vel potius nude, pro *Manu*, ut in Charta ann. 1330. ex Tabul. Flamar. : *Juravit ad sancta Dei evangelia Manualiter tacto libro*. [** *Sub debito fidei, quam ipse vicedominus Manualiter præstitit*, i. e. manu data promissit, in chart. ann. 1291. apud Guden. in Cod. Diplom. tom. 1. pag. 848.] Occurrit passim. Legitur alia notione *Manualiter* deprehendi infra in *Manus*.

† **MANUALIUM**. Vide *Manuale* 3.

† **MANUAPTUS**, *Ad manum*, in promptu. Vita S. Wnebaldi Abb. Heidenhem. n. 8 : *Primordialia Prophetarum vaticinia aliasque Sanctorum expositiones Manuaptas habere solebat, ut de illarum imitatione scripturarum aliquid exsequendo conservaret*.

† 1. **MANUARIA**, *Exactionis genus, in Manneria*.

2. **MANUARIA**, *Securis, quæ quibusdam dextrale dicitur, [Provincialibus destrau.]* Auctor de Miracul. S. Columban cap. 27 : *Jussit filio ut ei ferramentum, quod vulgo Manuariam vocant, afferret, quatinus arbusculas ipsius agri succideret*. Tabul. Casaur. 1. part. : *Vendidimus... et in ipso casale quicquid habere visus sum. Et pretium a vobis recepimus vaccas duas, porcos duos, pecudes duas, vomerem unum, Manuariam unam*. [Vide *Manaria*.]

† **MANUARIOLUM**, *Sudariolum quod manu gestatur*. Regula Magistri cap. 81 : *In estate habeant singula Manuariola lineæ nora propter sudores*.

† **MANUARIUS**, *Operarius, Manœuvre*. Vita S. Johannis Valent. Episcopi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1701 : *Accedit quemdam Manuarium in solemnitate S. Mariz fenum illicite carucasse, etc.*

† **MANUARTIFICES**, *unica voce, apud Michaëlem Scotum lib. 2. Mensæ Philosophicæ cap. 16*.

* **MANUATA**, *Manipulus, pugillus, quantum manu capi potest*. Inquisit. ann. 1254. in Reg. *Olim* parlam. Paris. : *Abbas S. Sulpitii Bituricensis de qualibet quadriga ducente sal Bituricum, habeat unam Manuatam salis pro quolibet equo de quadriga*. Vide supra *Manata* et *Manua*.

† **MANUATIM**, *de manu ad manum*, Gall. *de main en main*. Vetus Penitent. apud Morin. : *Interim penitentes Manuatim ab Archidiacono reddantur Episcopo : et Episcopus reddat Diacono, qui ex parte ejus est*.

† **MANUATRECTIONES**. Quid illæ sint *manuatrectationes*, pro quibus emendandis reo pecuniaria multa irrogabatur, non omnino constat : suspicor tamen illa esse conventionum signa, quibus alter alterius manum percutebatur ; quæ cum haberentur tanquam iuramenta, non dimittebantur nisi inflicta prius aliqua pecuniaria pœna, quæ in usum cedebat sacerdotis ; unde *Manuatrectationes* inter ea quæ erant fisci sacerdotii recensentur. Si quis vero hac voce matrimonium, vel quidquid pro contrahendo matrimonio sacerdoti persolvebatur, designatum existimaverit, non diffitebor omnino. Tabular. Vosiense fol. 3 : *Concesserunt Deo et Sancto Petro Vosiensi omnem fiscum sacerdotii ex eadem ecclesia, ex baptisteriis, ex penitentibus, ex Manuatrectationibus, et ex omnibus quæ ad fiscum sacerdotii pertinent*.

* **MANUBIUM**, *Promptuarium, penaria*. Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann.

circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 899 : *Officio (diei Paschæ) incepto, cicendelarius ebdomadarius porrigit panem azylum subdiacono ebdomadario, receptum de Manubio archiepiscopi vel camera ejus*.

† **MANUBLA**, *Iteratio doctrinæ*, in Gloss. Isid. [Ubi apte omnino Grævius : sunt hæc, inquit prodigiosæ corrupta. Forte pro his substituendum : *Manubiæ, spoliatio, rapinæ*. Papias : *Manubiæ, spolia, rapinæ, res de præda manu collectæ*. Gloss. Lat. Gall. Sangerman. : *Manubiæ, Eschargaites, espies, ou despoilles, choses de proie, rapine*.]

* **MANUBRIARE**, *Facere manubria vel ponere illa*. Glossar. vetus ex Cod. reg. 521. *Manubriare, Emmencher*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. 7684. Unde *Manubriator*, aptator et opifex manubriorum. Arest. parlam. Paris. ann. 1368. in lib. 1. Statut. artific. Paris. fol. 305. v. : *Quam (visitationem) præfati mercerii ad illos, qui dictos custellos Manubriant et Manubriant, et non ad illos spectare et pertinere dicebant*. Ibid. fol. 306. r. : *Alii manubria faciunt, alii ea perforant et specialiter inter dictos artifices sunt plures, qui dicuntur Manubriatores... Dictique Manubriatores præfati mercerii manubria et violas per alios predictos facta, et alummellas alibi fabricatas tradere consueverunt pro Manubriando*.

† **MANUBRIUS**, [Thuribulum.] Tabular. S. Eparchii Inculism. : *Fecitque cruces et tabulas argenteas deauratas, calices vero et turibulos sive Manubrios, sonantia cimbala argenteos deauratos, etc.*

† **MANUBRUNEA**, **MANUBURNIA**. Vide *Mamburnus*.

† **MANUCALIS SPORTA**. Vide *Manuensis Sporta*.

† **MANUCAPERERE**, *In se quid suscipere, vadem se præstare, se pro aliquo obligare : vox forensis*. Charta ann. 1293. in Regesto Constabulariæ Burdegal. fol. 204 : *Ad majorem rei securitatem nobiles viri N. N. pro nobis Manucaperunt, et dicto Domino Regi in causam predictam omnia bona sua... obligarunt*. Alia Guillelmi D. de Feritate ann. 1206. in Tabular. Abb. S. Vincentii, diœc. Carnot. : *Propter ipsam quitationem ipse Hugo concessit Canonicis, et Manucepti ad garantizandum cunctas elemosynas ab antecessoribus suis factas*. Alia ann. 1250. in Tabulario Monast. Hederæ fol. 103 : *Et Manucaperunt predictæ personæ pro se et pro aliis parochianis ejusdem villæ fide in manu nostra corporali, quod, etc.* [Charta Johannis Reg. Angl. in Lib. nigro Scaccarii pag. 380 : *Mandaverunt tamen nobis, quod Manuceperunt pro eodem Willelmo, quod veniret ad nos infra certum terminum*.] Addit. ad Matth. Paris pag. 103 : *Et post illam redemptionem inveniet 12. plegios qui ipsum Manucaperunt, quod deinceps non malefaciat in parciis*. Thom. Walsinghamus in Ricardo II. pag. 245 : *Radulfus de Ferraris et Barones 4. qui Parlamento proximo interfuerunt, Manucaptus est, donec per magis evidentes rationes suam innocentiam declarasset, id est, se vadem constituit sistendi juri : nisi hoc loco manucaptus, sit idem quod captus*. Gloss. Gr. Lat. : *Δορυλάτωρ, manucaptus*. Occurrit priori significato, in 2. Statuto Westmon. cap. 12. apud eundem Matth. Paris. ann. 1244. pag. 423. et ann. 1251. pag. 543. Florent. Wigorniens. pag. 429. Brompton. in Stephano pag. 1039. Duchesn. in Probat. Hist. Vergeiac. pag. 142. Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 1. in Fleta lib. 1. cap. 41. § 7. apud Stanfor-

dium lib. 2. de Placit. Coronæ cap. 17. etc. Vide *Manuceptio* et *Manuapere*.

† **MANUCAPERE DE RATO**, Hæreditatem adire pro sua parte. Charta ann. 1324. apud Thomasserium Consuetud. Bituric. pag. 725: *Quod dictus Gaufridus habebit pro parte sua et pro parte Joannæ sororis monialis Fontis-Eraudi, pro qua Manucepit de rato, ut est dictum, castrum de Vodolione.*

MANUCAPTIO, [Fidejussio, cautio; atque etiam interdum ipse fidejussor, Gall. *Caution*. Lit. Edw. I. Reg. Angl. ann. 1306. apud Rymer. tom. 2. pag. 1005: *Ipsi amici dactorum burgensium in Angliam veniant ad invenendum ibidem, si possint, Manucaptionem pro burgensibus illis... Et quod Manuceptio prædicta per manum tabellionis in Instrumentum publicum redigatur, et nobis sub sigillis Manucaptorum postmodum transmittatur. Vide Memoriam.*]

MANUCAPTOR, in Synodo Exoniensi ann. 1287. cap. 50. in Fleta lib. 1. cap. 41. § 7. cap. 48. § 6. apud Henricum de Knighton ann. 1330. etc. pro vade. [Charta Eduardi Reg. Angl. ann. 1369. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1509: *Et quia dilectus nobis in Christo frater Philippus Rannulfi procurator Abbatis de Ffiscampo in Anglia alienigena de potestate Franco- rum invenit coram nobis in Scaccario nostro... Manucaptos suos, qui manuceperunt pro prædicto procuratore. Liber niger Scacc. pag. 386: Manucaptos pro filiis Willelmi de Braosa.*] *Manpernor*, seu *Manpreneur*, in Statuto Acton-Burnel. ann. 11. Edw. I. Reg. Angl. Vide *Manuapere*.

Vocis origo inde manasse videtur, quod qui se vadem præstabant, aut fidejubebant, illum, cujus sponsore erant, ad judicem deducebant, *Manuque* illius apprehensa, seu *capta*, palam, coram judice et aliis, fidejussionem suam præstebantur.

MANUDUCTIO, Idem quod *Conductus*, *Sauvegarde*. Joannes Sarisberiensis lib. 1. Epist. 33. apud Baron. ann. 1165: *Dicunt enim quod Pisani... mare ingressi sunt... et piraticam exercent, ut sine Manuductione eorum nulli omnino liceat navigare in illo mari.*

† **MANUENSIS SPORTA**, Quæ manu fertur. Sic legendum auctor est Grævius, pro *amanuensis sporta*, apud Cassianum Collat. 19. 4: *Ob quam etiam causam septem dierum cibis, hoc est, septem præmatorum parva sequestratum in proche- rio, id est, Amanuensis sporta, die Sabbathi reponuntur. Alibi: Manucalis sporta, pro Manucalis ut putat la Cerdà.*

MANUFICTILE, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ cap. 90. Manu operatum.

MANUFIDELES, seu *ultimarum executorum voluntatum*, in Concilio Coloniensi ann. 1300. cap. 10. et in Synodo Coloniensi ann. 1366. cap. 7. [Testamentum Bertholdi ann. 1275. tom. 2. Rer. Mogunt. pag. 508: *Item volo et Manufidelibus meis committo, ut ipsi omnes commensales meos, sive sint Canonici, sive vicarii, post obitum meum in expensis curie mee procurent honeste per mensem, ne ipsos tanquam oves errantes contingat evagari.* Statuta Eccl. Leodiens. ann. 1287. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 884: *Et nos excommunicamus... omnes executores seu Manufideles, qui bona decedentium, quorum sum executores invadunt, recipiunt.*] [*] Vide Halthaus. Glossar. Germ. voce *Treu-Hænder*, col. 1805.]

MANUFIRMA MANUFIRMATIO, MANUFIRMARE. *Manufirma* est, fundus con-

cessus alicui ad vitam, et hæredum sub censu annuo, certis conditionibus interpositis: proinde diversus ab *Alodo*, qui erat hæreditarius. Tabularium Vindocin. ch. 17: *Cujus etiam Manufirmæ censum de meo jure in eorum transfero dominium, ut hæc non Manufirma, sed alodus deinceps existat Majoris Monasterii Monachorum.* Charta Caroli Crassi Imperatoris ex Tabul. S. Cyrici Nivern. num. 34: *De Manu etiam firmis ut iudicio Episcopi et dispositione sicut incipiunt habere exordium, in iudicio, et definitione Episcopi utrum veræ an falsæ sint, utrum stabiles an inutiles sint, tantummodo absque judiciali potestate comportentur.*

Manufirmarum primitus eadem fuit conditio, quæ feudorum et Beneficiorum, cum a dominis ad vitam concederentur, eaque finita ad donatores redirent. Hariulfus lib. 4. cap. 21: *Hanc (terram) domni Geruini antecessores cuidam concesserant Agenardo, ut quandiu vixisset, firma manu possideret.* In hoc tamen inter se differant, quod Beneficia nulli alii oneri obnoxia essent, præterquam homagio et servitio militari; quo erga dominum a quo habuerat quisquis iis investitus, tenebatur, ab eo requisitus. *Manufirmæ* vero vilius quidpiam redolebant, cum sub censu annuo concederentur. Exstat præclarum et vetus de *Manufirmæ* ad vitam concessione Instrumentum, in Tabulario Nobiliacensis Monasterii in Pictonibus, ex quo ejusmodi contractuum et concessionum originem observare quisvis potest; quod quia hæcenus ineditum, in lucem proferre haud gravabor: *Mos Mosaica a priscis temporibus est promulgata, ut quicumque potens, vel aporos, possessionem suam venundare vellet, transacto anno jubilæo, id est, quinquagesimo, restitueretur illi possessio. Ad instar ergo hujuscemodi moris constitutum est per spatium hujus vasti orbis, ut Manufirma finitis successoribus absque ulla calumnia redeat, unde fuerat. Igitur ego in Dei nomine Yvo Abba, et Fratres nostri cuidam fideli nostro, Rorgoni scilicet, Canonico et Archidiacono S. Petri Pictavensis, Manufirmam facimus de tribus jugeris vinearum, aut eo forsitan amplius. Et sunt secus aliam Manufirmam de Cassanas, ut quandiu vixerit, teneat, et post discessum ejus ad locum S. Juniani remaneat, et ad festivitatem ejus omni anno unam libram de piperum reddat. Manufirmam vero de Cassanas ipse et mater ejus Aldeardis, quandiu vixerint, simul teneant ambo, et post discessum amborum ad locum remaneat, nullo contradicente propinquo. Si quis autem hanc Manufirmam calumniare, vel inquietare præsumpserit post discessum Rorgonis et Matris ejus, mille solidos coactus componat, et in ira Dei omnipotentis corruat, et alienus a consortio Christianorum fiat, atque excommunicatus permaneat, conspultus in inferno cum Dathan, Chore et Abiron. Et ut hæc Manufirma stabilis et inconvulsa sit, manibus Rorgoni et matris ejus Aldeardis est firmata, et parentibus illorum ad firmandum data. S. † Hugonis filii Alboini. S. † Hugonis filii Arberti.*

Quandoque, et crebro, *manufirmæ* dabantur non ad unius modo, sed ad primi aut secundi hæredis vitam, ita ut iis decedentibus, licet liberos haberent, ad dominos revertentur, quæ erat *Præcariarum* et *Præstariarum* conditio. Liber Aganonis, sive Tabularium Monasterii S. Petri Carnotensis: *Pars vero B. Petro data a Guiberto Abbate quon-*

dam improvide cuidam Militi et duobus hæredibus suis in Manufirma concessa esse dignoscitur. Prostant in eadem sententiam varia Diplomata in Chron. Hariulfi lib. 4. cap. 21. in Tabul. Abbat. Vindoc. apud Gallandum de Franco alodio pag. 20. et in Tabulario S. Hilarii Major. Pictav. apud Beslium pag. 284. 286. 290. in quorum altero notandum occurrit, interdum *successorum* vocabulo non semper liberos, aut proximiores hæredes intelligi, sed eos quos ille cui fundus datus erat ad manufirmam, eligere aut nominare voluisset: *Deprecatus est ut... cuidam viro nomine Mainardo, et duobus successoribus ejus, quocumque eligere voluerit, sub censu 3. solidorum concedere deberemus.* In aliud ex Originali Monasterii Nobiliac. desumptum:

In nomine, etc. Interveniante Dei gratia Alboinus Episcopus (Pictavensis) atque Abbas Cenobii Nobiliacensis, cum omni Congregatione ipsius Monasterii, notum quidem fieri cupimus cunctis fidelibus S. Dei Ecclesie, presentibus scilicet atque futuris, quod quidam fidelis noster nomine Bernerius, Sacerdos B. Petri Canonici, accedens venit ad nostram pietatem et precatus est nos ut aliquod ex nostro beneficio videlicet ut ei quartas terræ, et aliam terram, quantum in terra villa Viliaco visum est habere S. Mariæ et S. Lucæ Evangelistæ et S. Juliani ex Nobiliaco Monasterio, sub Manufirma per nostræ auctoritatis scriptum dignaremur concedere, quod et omnimodo nobis placuit fecisse. Terminatur vero ex uno latere terra S. Petri, altera parte S. Hilarii, tertia parte terra S. Radegundis, quarta vero via publica. Eo videlicet modo, quandiu vixerit præfatus Bernerius sub censu XVIII. denariorum teneat, possideat, et faciat exinde quidquid elegerit, jure Ecclesiastico, nemine contradicente. Post suum quoque decessum, duobus successoribus suis qualescunque melius voluerit, sub eodem censu remaneat. Et si tardi, aut negligentes hujus census fuerint, duplicatum reddant, et res non perdant. Precamur denique omnes nostros successores, ut ea quæ juste, ac rationabiliter statuimus, ita conservent, sicut a suis successoribus optaverint permanere gesta. Ut autem hæc Manufirma in Dei nomine pleniorum obtineat vigorem manibus firmavimus, postea Fratribus Monasterii corroborandam tradidimus. S. Alboini Ep. hanc Chartam a me factam et firmatam, etc. Vide Hariulfum lib. 3. Chron. Centul. cap. 31.

Certe inde colligitur vix ullum esse discrimen inter *Manufirmam* et *Præstariam*, quibus alienare solebant Ecclesiarum præpositi res ipsas Ecclesiasticas. Hinc querelæ Abbonis Monachi Serm. 5: *Diversis plane dolis et fraudibus prædicti invasores Ecclesie destruant præsidia Christianitatis, hoc est, sedes Episcopales et Monasteria, prædii scilicet, rapinis, precariis falsidicis, Manufirmitatibus iniquis.* Vide infra *Præstaria* et *Præcaria*.

Extinctis iis, ad quos *Manufirma* ex concessione pacto devoluta erat, ad dominos revertebatur, nisi idem eorum hæredibus denuo concederent, pro novam concessionem, cujusmodi secundæ, aut continuatæ donationis in manufirmam, exemplum profert idem Gallandus ex Tabulario sancti Cypriani Pictav. pag. 19.

Denique idem in manufirmis, quod in feudis, accidit: nam quæ primum ad vitam concedi solebant, postmodum

hæreditario jure possessæ sunt, et de iis disponendi facultas, æque ac de feudis, concessa est. Unde non semel Manufirmas donatas Monasteriis legitimis, apud Pithœum in Comm. ad Consuet. Trecens. art. 59. Ph. Labbeum tom. 2. Miscellan. pag. 567. Gallandum pag. 18. in Tabulario Vindocinensi Thuani, etc. Adde Jac. Petitem post Pœnitentiale Theodori pag. 669.

* Hujus posterioris usus testis est Charta Guill. episc. Camerac. ann. 1287. ex Chartul. Valcel. ch. 65 : *Comme Cholars de Audencort ait vendut al abbet et au couvent de Vauciales un courtill ; ... le quel courtill cils Cholars tenoit de nous à Mainferme, etc.*

Nullum porro erat discrimen inter manufirmas, et terras censuales, seu censui obnoxias, quæ in eo differabant a feudalibus, quod censuales, seu manufirmæ, nullum homagium, servitium, exercitum, domino, ut feuda, sed censum annuum tantummodo deberent, qui in pluribus locis in mutatione domini duplicatur, ut habet Butilerius in summa rurali, ubi *terras coteriæ, et Manufirmæ*, perpetuo feudalibus opponit, fol. 140. 154. 177. 183. 186. vet. Edit. Idem observare est in Consuetudinibus municipalibus Cameracensibus tit. 1. art. 18. 23. 74. Hannonensibus cap. 68. 69. 77. 80. 84. Montium cap. 4. 7. 12. 20. 21. 26. Atribatensibus art. 14. 23. 136. Valentianensibus art. 81. 91. 182. *Census de Manufirma*, in Charta anni 1250. apud eundem Gallandum : 15. *solidos Paris. de capitali censu, qui census dicitur, census de Manufirma.*

* Interdum *Manufirma*, idem est atque prædium ab omni præstatione liberum et a quolibet servitio reali et personali immune, ut colligitur ex Charta ann. 1327. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 687 : *Sunt omnia prædicta moventia de franchisia, vocata Manufirma, quod est idem quod franc alleu.*

Jam vero *Manufirmæ* nomen inde manasse videtur, quod ejusmodi concessionem manu concedentium et donatorum firmarentur, peculiarisque esset iis in contractibus formula, quæ in plebisque habetur, quos supra indicavimus : *Ut autem hujusmodi Manufirma stabilis et inconcussa permaneat, manu propria firmavimus.* Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ ch. 12. sub Radulfo Rege : *Signum Drogoni qui cartam elemosynariam istam scribere et firmare rogavit manu ejus firma.* Tabular. Britan. ch. 257 : *S. Ardmandi, S. Bertillæ uxore sua, qui cartam confortioriam inter se conscribere vel adfirmare rogaverunt manu eorum firma.* Form. 54. ex Andegavensibus : *Unde convenit, ut manus eorum firmatas inter se accipere deberent, quod ita et fecerunt, etc.* Tabular. Vindocinense ch. 106 : *Quod factum est, quando omnes contactu manuum cartam firmaverunt.* [Charta Eboli Comitis Pictav. apud Stephanot. tom. 3. Antiq. Bened. Pictav. MSS. pag. 343 : *Ut autem hæc Manus firmata pleniorum in Dei nomine optineat firmitatem manibus nostris propriis subterfirmavimus.*]

Neque diffiteor tamen formulam hanc non in solis duntaxat *Manufirmis* ita fuisse usurpatam, ut in aliis concessionibus non reperitur. Imo observare licet ex Capitulari 3. ann. 803. cap. 19. et lib. 6. Capitul. Caroli M. cap. 287. *Manufirmationes*, appellari universim omnia Diplomata, Regum et Imperatorum manibus firmata et subscripta. Ita apud Beslium Charta Guillelmi Pictavensis Comitis ann. 1019. qua alodum

quoddam, Columbarium dictum, Monasterio Burgulienensi concedit, absque ullo censu onere, *Manufirma* appellatur, his verbis : *Data est hæc Manufirma in civitate Pictavis, etc.* Tabular. S. Martini de Campis : *Ego Rex Henricus et Regina, pariter et Philippus filius, cum fratribus suis Manufirmatam corroboravimus.* Alia Ludovici Regis ann. 936. apud Sammarth. in Episcopis Parisiensibus. num. 49 : *Petierunt ut Ecclesiæ S. Petri in qua S. Medericus corpore quiescit, Manufirmas quas fecerint Comes Adalardus et Abbo vassus, ... præcepto nostræ auctoritatis renovaremus ac confirmaremus.* [* Vide Haultaus. Glossar. German. voce *Handfeste*, col. 802. et voce *Handfestung*, col. 2206.]

FIRMA MANUS, pro *Manufirma*, occurrit in Chronico Andrensi pag. 366. 372. 458.

† MANUFIRMITAS, Charta qua fundus alicui nomine *Manufirma* conceditur, in Chartulario sancti Cypriani Pictav. Vide Gloss. Juris Gallici v. *Mainferme.*

† MANUFOLLIA, Chirothecæ, Gall. *Mouffles*. Miracula S. Martialis Episc. tom. 5. Junii pag. 555 : *Cujus ictu Manufollia, quæ sub capite auro fota posuerat, patefacta in pavimento Ecclesiæ, ac si sacrilegii horrore impedita, ornamenta gemmarum in lucem coram testibus vomuerunt.*

* MANUFORTIS, Davidis epithetum, apud Glabr. Rodolph. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 41 : *Sicut ait Manufortis insignis præceptor bellorum Domini : Dejecisti eos, inquiens, dum alleventur.*

MANUINSPEX, χειροσκόπος, in Gloss. Græc. Lat.

MANULARES, Glossar. Græc. Lat. MS. et Editum : *Μονοχέρια, Mamillares*. Reponunt viri docti *manuales*; sed legendum videtur *manulares*, seu *manuleares*. Vide *Manulea*.

MANULATUS, Vide *Maniat*.

MANULAVIUM, ubi lavantur manus, antiquis malluvium. Ugutio.

MANULEA, Glossarium vetus : *Manulea, χειρίς*. Gl. Græco-Lat. : *Χειρίς, manicum, manuela*. Jo. de Janua : *Manulea, manica, manuleatus, manicatus*. [Unde Gloss. Lat. Gall. Sangerm. : *Manche de robe, ou amannette, comme chaitene de fer à mettre en prison par les mains.*] Gloss. Ælfrici Anglo-Sax. : *Manuliatius, vel manicatus, geslefed*. Gloss. Lat. Gall. : *Manulea, idem quod manica.*

MANULEARI, qui manuleas faciunt, a *manuela, quæ est manica*. Ugutio.

† MANULEVAMENTUM, Vide *Manulevatio* in *Manulevare*.

MANULEVARE, Fidejuber. Consuetudines et jura Eccles. de Regula in Aquit. tom. 2. Bibl. Labbei : *Omni tempore statutum est forum in villa Regulæ. In die Sabbati dominus de Girunda tenet in hoc foro in feodum de Priore justitiam mercati : nec debet alia die Sabbati aliquid ultra rivos emere : quod si factum fuerit, ad dominum Girundæ pertinet justitia, et ipse die Sabbati Manulevabit.* Et infra : *Prior et Claviger poterunt Manulevare.* Ibidem : *Si duo vel tres socii fuerint in porco vel vacca vel ariete, de unoquoque Manulevabit, etiam si unus vendiderit pro omnibus.* Fori Morlanenses art. 22 : *Nemo hujus villæ debet domina accommodare, vel Manulevare præter voluntatem suam.* Fori Oscæ ann. 1247. fol. 4 : *Cum pro ullo clamor aliquis homo pignorerit alii homini aliquam bestiam, et postea dederit ei ad Manulevandum usque ad certum terminum, etc.* [Chartarium Eccl.

Auxitanæ cap. 92 : *Bonicellus captus olim apud Lavardenum, cum se redimere non posset, Raimundum Bergot consanguineum suum rogavit ut eum Manulevaret.*] Vide Foros Aragonenses Edit. 1. Consuetudin. Tolosæ part. 2. Rubr. de Societat. et Consuetudines villæ Martelli apud Justellum in Probationibus Hist. Turenensis pag. 40.

MANULEVATOR, inquit Michael del Molino in Repertorio Foror. Aragon. : *Fidantia et Fidejussor sunt vocabula synonyma, ... et Fori et Observantia dictis vocabulis promiscue utuntur.* Consuetudines seu Fori Jaccæ in Hispania apud Hieron. Blancam : *Mercatores de Jacca, vel alios homines extraneos nullus au deat pignorare, nec disturbare, nisi fidejussor sit, Manulevator, vel creditor.* Ibidem : *Nullus sit fidejussor, vel Manulevator ultra quam potest.* Usatici Majoricensis MSS. : *Debitor vel fidejussor possit dare pignus suo creditori ad 10. dies cum Manulevatore idoneo.* Vide tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 195. Itali *Mallevadore* dicunt, de qua voce vide *Menagium* et *Ferrarium*.

MANULEVATIO, Charta ann. 1237. in Regesto Comitatus Tolosæ fol. 93 : *Fontes, piscarias, et ribaticas, quæstas, toltas, successiones, et escaducas, Manulevationes, et adempriva, etc.* [Statuta Massil. lib. 1. cap. 1. § 18 : *Item, quod ipse Rector teneatur post exitum sui regiminis moram facere in Massilia per quindecim dies continuos, causa persolvendi debita et Manulevationes si quæ debuerit, et subierit tempore sui regiminis, vel post quandiu fuerit in Massilia donec solverit, vel solvi fecerit debita quæ tunc temporis debent in Massilia, et Manulevamenta, vel alius seu alii pro eo, et nihilominus secum retineat interim omnes illos qui pro eo reliquid Manulevassent tempore sui regiminis, quod tamen nondum esset solutum.*]

† MANULEVATUM, Eadem notione, in Charta ann. 1412. ex Archivis D. de Flammarens : *Recognosco me recepisse ab Aymerico Bermondæ plenam et integram solutionem, satisfactionem et emendam in et de omnibus et singulis debitis, creditis, Manulevatis.*

MANULEVATA, Idem quod *Manulevatio*. Prima Curia Generalis Cataloniae Jacobi Regis Aragon. ann. 1291 : *Nec ejiciamus ipsum a captione, neque absolvamus Manulevatum, si manulevatus erit, usque dum restituerit malefactum.* Occurrit ibi pluries.

* 1. MANULEVATIO, Fidejussio, cautio. Vide in *Manulevare*.

* 2. MANULEVATIO, Dominorum jus mutuo sumendi a subditis res ad vicium necessarias ; quod non sine aliqua cautione fiebat : unde nomen. Pariag. inter comit. Fuxi et abb. S. Anton. Apam. ann. 1149. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 526 : *Consentio etiam tibi (Rogerio Bernardi comiti Fuxi) Manulevationem ciborum et vestimentorum in castello, sicut usus est, per unum mensem.* Vide supra *Malevantia*.

* 3. MANULEVATIO, Cessio, abalienatio. Testam. Romæ de Villanova ann. 1250. ex Tabul. D. Venciæ : *Item debeo Guillelmo Elzeario pro Manulevatione et alienatione mihi facta, viginti quinque libras Raymonetas.*

† MANULIATUS, Vide *Manulea*.

† MANULIS, Vide *Manulus*.

* MANULIUM, *Lo instrumento de mano*. Glossar. Lat. Ital. MS. MANULUS, Charta ann. 1197. apud Ughellum tom. 7. pag. 1275 : *Unam sto-*

lam de catasfittulo, unum Manulum de catasfittulo, etc. Forte manipulum, vel manulem, seu manulem. Chronicon Fossænovæ ann. 1196 : Manibus suis posuit super altare... pulchram stolam cum Manule, optimam tunicam, etc.

MANUMISSIO, apud Justinianum Institut. de Libertinis, et ex eo Glanvillam lib. 5. cap. 5. et in lib. 2. cap. 14 : est libertatis datio, nam quandiu quis in servitute est, manui et potestati sui domini suppositus est. Et cum manumissus fuerit, ipse est a manu et potestate domini sui liberatus. Adde Littletonem sect. 204. Hinc formula, Per manum liberum dimittere, in Lege Bajw. tit. 4. Liberum dimittere, tit. 7. § 11 : Per manum propriam seu per alienam liberum dimittere, in Lege Ripuar. tit. 57. § 1. Manum super servum mittere, tit. 58. § 8. Bractono vero lib. 1. cap. 5. num. 8. manumissio, est datio libertatis, i. de tertio secundum quosdam, quia libertas quæ est de jure naturalis, per jus gentium auferri non potuit, licet per jus gentium fuit obfusca. [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 331. sqq.]

Manumissionum autem species variæ recensentur : alia enim est directa, alia conditionalis.

MANUMISSIO DIRECTA, dicitur absoluta, plenaria, nullo retento obsequio, aut patronatus jure, in Concilio Tolitano IV. can. 73 : Quicumque libertatem a dominis suis ita percipiunt, ut nullum sibi in eis obsequium Patronus retinet : isti si sine crimine capitali sunt, ad Clericatus ordinem suscipiantur, quia directa Manumissione absoluti esse noscuntur. Qui vero retento obsequio manumissi sunt, pro eo quod adhuc a patrono servituti tenentur obnoxii, nullatenus sunt ad Ecclesiasticum ordinem promovendi, ne, quando voluerint eorum domini, fiant ex Clericis servi. Adde Capitulare Attonis Episc. cap. 62. Libertas directa, in leg. un. Cod. Th. de Manumiss. (4. 7.) Dicitur etiam perfecta et absoluta ingenuitas, in Charta Ludovici Pii laudata in v. Ingenuitas.

Manumissionis directæ ea est formula apud Marculfum lib. 2. form. 32. 33. 34 : Te illum aut illum ex familia nostra a præsentis die ab omni vinculo servitutis absolvimus, ita ut deinceps tanquam si ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, vitam ducas ingenuam, et nulli hæredum aut proheredum nostrorum, vel cuiusque servitium, nec libertinitatis obsequium debeas, nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt : peculiari concessio, quod habes, aut deinceps elaborare poteris. Adde Formulæ vet. Bignonii cap. 13. Formulæ secundum legem Rom. cap. 12. et alias apud Vadianum lib. 2. de Colleg. et Monast. German. pag. 74. 83. Goldastum in Chartis Alaman. cap. 7. 8. et Rollandinum in Arte Notariæ cap. 7. rubr. 4.

Manumissionis directæ potissimum effectus erat libertas data manumisso eundi quo vellet, quæ variis formulis concipitur. Plautus in Menæchmis : Liber esto, atque abito quo voles. In Lege Burgund. tit. 57 : Ut habeat licentiam quod voluerit discedendi. In Lege Ripuar. tit. 61 : Si quis servum suum libertum fecerit, et quem Romanum, portasque apertas conscripserit, etc. [*] Et subiciuntur civis Romanus portas apertas libera potestate eant pergant partem, quam se elegerint, in chart. ann. 784. apud Neug. Cod. Dipl. Alem. num. 88. tom. 1. pag. 81. Vide Brisson. de Formul. lib. 8. pag. 827.] Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 78 : Qui servum suum liberat in Ecclesia,

et mercato, comitatu vel hundredo coram testibus, et palam faciat, et liberas ei vias conscribat apertas, et lanceam et gladium, vel quæ liberorum arma sunt, in manibus ei ponat. In Formulis veterib. Bignonii cap. 6 : Ut eat ubique, et quam voluerit partem pergat, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus. In Testamento Billongi Episc. Veronensis anni 850. apud Ughellum : Ut ambulandi liberam habeat licentiam. In Lege Longob. lib. 2. tit. 35. § 1. [*] Rothar. 225.] : De quatuor viis ubi volueris ambulare, liberam habeas potestatem. Vetus Charta manumissionis : Ut post hunc diem in 4. angulis terræ licentiam et potestatem habeat faciendi qualemcunque seniore eligere voluerit in omnibus, et sibi ambulet, et sibi vivat, de libera et absoluta maneat omnibus diebus vitæ suæ. In manumissione Burgensium Burgi S. Germani de Pratis ann. 1250 : Et omnimodam servitutum quam habebamus, vel habere poteramus, in dictis hominibus, et eorum hæredibus quantum ad personas et corpora ipsorum ubicunque de cætero se transferre voluerint, totaliter et in perpetuum remittimus, etc. ad perpetuam libertati donamus. Sane, ut est apud Nicolaum I. PP. in Responsis ad Bulgar. cap. 20 : Liber non est, si quis de patria sua non audeat exire. Vide Quisiam lib. 14. observat. cap. 27. [*] et Savin. Hist. Jur. Roman. med. temp. tom. 2. cap. 9. § 46.]

* Hinc est, quod ubi quis in monachum recipiebatur, inclinato capite, cui manum impositam habebat prior, per quatuor partes sese vertebat, quasi libertati nuntium daret. Hujusmodi ceremoniæ meminit Ordinarium S. Petri Auræ-val. ubi de canonico regulari recipiendo : Postea prior claustralis accipiat canonicum (novitium) et faciat ei fieri signum sanctæ crucis, tenendo eum et tangendo eum de manu super caput, vertendo eum per quatuor partes, inclinando caput versus terram in signum humilitatis et obedientiæ. Deinde ducatur ad tendendum caput tonsura regulari, ut moris est.

Hujusce formulæ præ cæteris damus testes præterea duas Chartulas ex Tabul. S. Laudi Andegavensis excerptas, quarum prima sic se habet : Quoniam omnis potestas a Deo est, et qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, qui summa et mirabili dispensatione Reges et Duces, cæterasque potestates in terra constituit, ut minor majori, ut consequens erat, serviret potestati ; et inter eos, quosdam dominos, alios servos esse voluit, ita tantum ut et Deum Domini, et servi Dominos venerarentur et amarent, juxta illud Apostoli, Servi obedite dominis carnalibus cum timore et tremore ; et ad dominos, Domini quod justum est et æquum est, servis præstate, minas remittite, quia et vos dominum habetis in cælo : si et vobis et illis dominatur, quicumque ipse, qui Rex et dominus omnium est, forma et speculum totius boni, jugum servitutis pro nobis subire dignatus est, quatenus nos a Legis maledicto et servitute diabolica liberaret, et suæ ineffabilis libertatis participes efficeret. Idcirco ego pro redemptione animæ meæ et pro æternæ beatitudinis retributione, hunc servum mei juris W. et omnem fructum ejus ab omni servitutis ejus jugo absolvo, ut ab hodierna die et deinceps securus, et suæ potestatis exisat, eat quicumque voluerit, portas habens apertas, et nulli servitutis obsequium, nisi soli Deo, pro cuius amore ipsum manumitto, debeat, etc.

Altera hisce verbis concipitur : Püssi-

mus dominus noster Jesus Christus salutem humani generis paterno amore desiderans inter alia præcepta, quæ fidelibus suis dedit ut æternæ vitæ gaudia possent adipisci, præcepit eis debitores suos a debitis illorum absolvere, quo ipsi ante summum judicem suorum commissorum veniam securi valeant expectare. Tantæ igitur auctoritatis præconio compulsæ, dominæ Hugardis Comitissæ gratia precibusque animati, nos Canonici S. Laudi hunc fidelem nostrum Radulfum Ecclesiæ nostræ vinculo servitutis obnoxium, ab omni debito servilis conditionis, pro animabus nostris, Goffridique Comitibus excellentissimis, qui potissimum Ecclesiæ nostræ fundator et ornator extitit, omniumque benefactorum nostrorum, absolvimus : ut deinceps, cum omni fructu suo, licentia liberali donatus, in quamlibet mundi partem eat, nec cuiquam successorum nostrorum eum ab arbitrio suo revocare liceat. Actum est Andegavi in Claustro S. Laudi 4. Kal. Octob. Anno ab Incarnat. Dom. 1112. Ind. 5. concurrente 1. Epacta 1. Luna 3. Paschali Papa sedem Apostolicam obtinente, Ludovico in Gallia regnante, Fulcone adolescente Consulatum Andegavensem regente, Raignaldo Episcopo Andegavensem Ecclesiam gubernante. Huic rei affuit Raignaldus Episcopus, et de Canonici sancti Mauricii.... de laicis... præsentibus et videntibus istis testibus imposuimus nos Canonici S. Laudi manus nostras super caput Radulfi, ob favorem et confirmationem libertatis suæ, videlicet Radulfus Sacerdos, Rotaldus Sacerdos, etc.

Alter Manumissionis plenariæ in Chartulis adscriptus effectus erat in peculiaribus Manumissionum quæ ipsi deinceps competebant, hac formula, Peculiari concessio quod habes, aut deinceps elaborare poteris, apud Marculfum lib. 2. form. 22.

* Charta Gauf. comit. Andegav. ex Tabul. S. Alb. : Eat vias quadrati orbis, nemine reclamante, habere suum libere possideat et quid de eo voluerit sibi facere liceat.

* Ejusdem manumissionis absolutæ effectus, pluribus declarantur in Charta Guill. de Sancta Maura thesaur. eccl. Laudun. ann. 1332. ex Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1195 : Eximentes penitus eum et dimittentes nunc et imperpetuum a nostra potestate, manu, dominio et ab omni conditione servili et gravamine ac etiam operis et operarum impositione obsequialium, quæ consistunt in faciendo et in assurgendo, salutando et hujusmodi, quam earum quæ consistunt (in) non faciendo, ut puta non de vocando in jus manumissionem, venia non petita, et aliarum omnium, tam artificialium quam fabricium, et revocationem in servitutum ob quamcumque ingratitude, et breviter ab omni jure patronatus, quocumque sit, illud sibi libere remittentes.

Testamenti etiam condendi facultas indulgebatur, jusque civitatis Romanæ, quod testantur veteres formulæ cap. 13. etc. Salvianus lib. 3. ad Ecclesiam Cathol. : In usu siquidem quotidiano est, ut servi, etsi non optime, sed improbe servitutis, Romana a dominis libertate donentur : in qua scilicet et proprietatem peculii capiunt, et jus testamenti consequuntur ita ut et viventes cui volunt res suas tradant, et morientes donatione transcribant. [Charta ann. 1251. in Bibl. Colbert. : Totam dicto capitulo absolvimus et in omnem libertatem, vitam, bladagium et Guil. Radulfi filium suum constitimus et iudicimus, et tamquam Cives Romanos eos et suos pronunciamus.]

* Hac manumissione præsertim absoluta donabantur servi, qui clero cooprandi erant, in cuius signum, maxime si ecclesiæ servitio addicti, ab unoquoque canonico solemniter ritu tondebantur, teste D. *Le Beuf* tom. 2. Dissert. pag. 92. non sine aliqua tamen conditione, ut videre est infra lin. *Singularis certe*, pag. 254. col. 1. et in *Mercur* Franc. ann. 1734. mens. Sept. pag. 1953.

Manumissioni directæ eam quoque accensendam existimo quæ sub conditione census annui tantum concedebatur, cuius exemplum nobis profert Charta Alfonsi Comitissæ Pictav. ann. 1269. in *Bibl. Colbert.*: *Manumittimus et ab omni iugo servitutis absolvimus et quitamus ipsum et hæredes suos de corpore ex legitimo matrimonio procreatos et procreandos perpetuæ libertatis munere decorandos, bona ipsius tam mobilia quam immobilia de caselagio seu aliunde provenientia... possidenda pacifice et quiete in perpetuum relinquentes, volentes ut exinde faciant suam in perpetuum omnimodam voluntatem sub deverio sex denariorum Tholosanæ monetæ pro caselagio suo, nunc a nobis eidem concessio in feudum censuale.*

Manumissionis species altera, directæ opposita, ea erat, quæ sub conditione, vel retento servitio ac obsequio fiebat: ita ut qui manumittebantur, non plenariam ac omnimodam libertatem consequerentur, ut Latini Juniani, et Dedititii apud Romanos, sed quodammodo obnoxii remanerent, eoque nomine veluti servi ad sacros Ordines non possent promoveri, ut est in Concilio Toletano IV. can. 73. laudato. Leo Ost. lib. 1. cap. 16: *Servos autem suos et ancillas omnes libertati donavit: ita tamen ut essent sub ditione et tutela Monasterii, singulique singulas annuatim operas Monasterio ubi eis præcipere, exercerent.* Exstat apud *Marculf.* lib. 2. cap. 83. formula imperfectæ manumissionis, qua scilicet manumissor servo suo libertatem confert, ea conditione, ut dum advixerit, sibi deserviat: post obitum vero suum, si sibi superstes fuerit, sit ingenuus, etc. Quæ fuit olim *dedititia libertas*. Cap. vero 84. habetur alia formula, qua ita libertas datur, ut manumissus manumissoris sepulcrum luminaribus annis singulis procuraret. Exstant præterea in Tabulario Fossatensi formulæ aliæ ejusmodi conditionalium manumissionum, ann. 1266. in hæc verba: *Manumittimus sub conditionibus insertis inferius, et de voluntate ipsorum ante manumissionem, non tamen causa onerandæ libertatis talia jura retinemus, etc.* In alia vero Charta ann. 1270. ubi eadem verba habentur, hæc subduntur: *Item voluit dicta Isabellis suo et hæredum suorum futurorum nomine et expresse consensit in jure coram nobis, quod nec ipsa, nec heredes sui possint petere, habere vel tenere possessiones aliquas, sive aliqua bona jure proximitalis parentum vel consanguineorum suorum per emptionem, vel etiam quemcumque alium titulum sive modum, nec ex testamento vel ab intestato succedere, dummodo proximi illi sint, vel fuerint de conditione, et manu mortua ipsorum, etc.*

Singularis certe manumissionis conditio quam exhibet Charta Guillelmi de Curtiniaco ann. 1207. ex *Tabul. Crisenon.*: *Ego Guillelmus de Curtiniaco notum facio universis presentibus et futuris, quod pietatis intuitu et remissione peccatorum meorum manumisi Guillelmum filium Roberti de la Curt, si clericus*

permanserit, si autem dictus Guillelmus clericus esse noluerit volo ut in pristinum redigatur servitium.

* Manumissionis vero, cui adjecta erat conditio, hæc procul dubio moderatior, qua manumissus contra patronum nemini auxilio esse debebat. Charta Petri episc. Laudun. ann. 1377. in *Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 12*: *Edelinam feminam nostram de corpore, videlicet de capitagio duarum chalongiarum,.... sub infrascriptis modis et conditionibus manumittimus per præsentem, videlicet quod de cætero, tanquam advocata vel procuratrix ser alio modo quocumque contra nos, successores nostros episcopos, vel ecclesiam nostram Laudunensem alicui alteri, publice vel occulte, consilium, auxilium, vel patrocinium aut jvamen dare ac etiam impertiri non possit.*

* Interdum unius mensis servitium in anno exigebatur. Charta Eustach. de *Confans* ann. 1238. in *Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris.* fol. 380. v. col. 1: *Ego franchivi Robertum de Besil et hæredes ipsius de corpore Mariæ quondam uxoris suæ procreatos: ita quod dictus Robertus mihi serviet per unum mensem in anno, tanquam de libero feodo, vel alter sufficiens loco sui, si haberet essonium, per quod non posset mihi servire; nec ipsum ultra dictum servitium possum cogere ad aliud servitium mihi faciendum.*

* Duriores nonnunquam adeo erant conditiones, ut hæc libertas a servitute nihil discreparet; puta cum manumissus, etiam clericus factus, servitio ita mancipatus remanebat, ut ab eo recedere nullatenus posset, imo tanquam fugitivus servus repeteretur, et ejus posteritas servituti obnoxia esset. Ejusmodi manumissionis exemplum profert *Tabularium Major. monast. circa ann. 1162. in Lib. de Servis fol. 32*: *Noverit posteritas quod dominus abbas Alvertus et Majoris monasterii fratres quemdam servum S. Martini, nomine Radulfum, liberum fecerunt et clericaverunt, tali ratione et conventientia, ut numquam se a Martini servitio ad alienos transiens auferat; sed, sicut prius, omni famulatu monachis ejus subiciatur. Quod si se subtraxerit, revocetur ut fugitivus et repetatur ut servus, ubicumque fuerit. Præterea ut caste se agat et pudicitiam tueatur. Et si ad ordines ecclesiasticos promotus fuerit, numquam ausu illicito mulieri societati turpi cupidine illectus et nefaria temeritate, sicut nonnulli, deceptus, qui publicis, fronte perdita, nuptiis contra jus fasque uxoris sacrilegis, imo scelestioribus adulteris copulantur. Sin vero clericus scilicet manens uxorem duxerit, fructus ejus, si scilicet infantes habuerit, cum omni eorum deinceps progenie S. Martini sit servituti, qua pater eorum, antequam clericus fieret, astringebatur, addictus, etc.*

Sed posterioribus sæculis longe magis obtinuit apud nostros imperfecta hæc libertas, quæ ita concedebatur, ut retentis servorum obsequiis ac operis consuetis, non tam servile nomen deleteretur, quam servitus ipsa augetur, adeo ut ad abolendas et extinguendas duras istas conditiones manumissionibus appositas, rursum manumissiones aliæ necessariæ essent. Istiusmodi sunt eorum manumissiones, quos *homines de corpore et de capite, vel capitales* appellabant, qui et obsequia de corpore suo, id est, operas et corvatas, (unde nomen) et census de capite seu capitale quotannis exsolvere tenebantur, qui ita glebæ addicti erant, ut ab ea recedere iis non licitum esset, quemadmodum nec matrimonia

contrahere inconsultis dominis, quæ quidem suis omnia locis pluribus observamus. In hoc tamen a servis differabant, quod ad testimonia interdum contra liberos admitterentur. Charta Caroli M. ex *Tabulario S. Germani Paris.*: *Nemo homines de capite in judicio reprobare ullatenus præsumat.* Alia Caroli C. ex eod. *Tabular. apud Besilium in Episcopis Pictav.* pag. 33: *Homines de capite contra liberos in omni placito testimonium ferre concedimus.*

De iis haud dubie postremis manumissis intelligendum *Capitul. Childerici III. n. 15.* quo libertus testimonium dicere vetatur: *Libertus et liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere permittantur, exceptis illis causis in quibus ingenuitas deesse dinoscitur, sicut præmissum est, et de servis.*

Perstitit diu imperfecta ista libertas apud nostros, quam rectius *servitutis nomenclatura* vulgo donabant, quod nihil ferme haberet quod libertatis esset, imo pæne omnia quæ servitutis; donec sensim aboleri cœpit, dominis ipsis seu pietate ac misericordia motis, vel ex ipso compendio, acceptis ab manumissis pecuniis, plenariam libertatem indulgentibus. Nam interdum singulatum ea conferebatur libertas, interdum subditis omnibus servitutis istius nexu devinctis. Utriusque manumissionis infinitæ propemodum exstant Chartæ, ac prioris quidem apud *Doubletum in Histor. S. Dionysii Monast.* pag. 907. *Haræum in Castellanis Insulensib.* pag. 181. 182. *Locrium in Chronico Belgico* pag. 128. 129. *Buzelinum in Gallo-Flandr.* pag. 55. 533. *Duchesium in Hist. Vergiacensi* pag. 241. *Guichenonum in Bibl. Sebusiana* pag. 43. in *Histor. Bressensi* pag. 5. etc.

Manumissionum generalium, seu libertatum, quæ pagorum incolis istius servitutis nexu obligatis generatim conferebantur, aliæ complures pariter leguntur Chartæ, ac in primis *Sugerii Abbatis S. Dionysii* ann. 1125. pro hominibus villæ S. Dionysii apud *Doublet.* pag. 857. alia deinde *Ludovici VII. Regis Franc.* ann. 1180. apud *Hubertum in Histor. S. Aniani, qua servos et ancillas quos homines de corpore, inquit, appellamus quicumque erant Aurelianis, et in suburbis et vicis et villulis infra quintam leucam existentibus, eorumque filias filiasque ab omni servitutis iugo absolvit, et tanquam qui ingenui nati fuerant, vult permanere liberos.* Extat ibidem alia anni 1206. qua *Capitulum ejusdem Ecclesiæ ad 800.* manumisit. *Ludovicus Comes Blesensis et Clarimontis in Charta ann. 1197*: *Omnes homines Credulio manentes taliam mihi debentes et eorum hæredes, a talia, ablatione, impruntato, et roga coacta, de cætero penitus quitos et immunes esse concedo, statuens quod quicumque Credulio mesuram habuerit, 5. solidos Parisiensium singulis annis persolvat, etc.* Infra: *Similiter omnes Credulio manentes, qui de mea servili conditione erant, et eorum hæredes et tenebras ab omni iugo servitutis meæ penitus quito et absolvo. Quilibet si a villa recedere voluerit, liber et quietus recadat, etc.*

Habetur alia *Mathildis Comitissæ Nivernensis* 1. Aug. ann. 1223. *qua cives de Autissodoro tam in civitate, quam in suburbis, et Burgo S. Gervasii manentes, et ipsorum hæredes, qui non erant de libera conditione, omnino et in perpetuum manumittit, et servitutis opprobrio post-*

posito et quittato, ipsos et hæredes ipsorum quotiescunque voluerint ab Auissiodoro recedant et libere, verumtamen suis ipsis rebus manentibus. Prostant similes manumissionum generalium Chartæ Henrici II. Brabantæ Ducis ann. 1247. pro vassallis suis, et Hugonis Castellani Gandensis ann. 1243. pro hominibus suis de Wasia, apud Miræum in Diplom. Belg. pag. 174. et 396. Alia Guillelmi Abbatis S. Dionysii ann. 1248. pro hominibus villarum ad idem Monasterium pertinentium apud Doubleton pag. 907. Alia denique Thomæ Abbat. S. Germani Paris. ann. 1250. pro Burgensib. S. Germani apud Brolium lib. 2. Histor. Parisiensis pag. 279. Caroli Comitis Vadenensis 9. April. ann. 1311. pro servis ejusdem Comitatus in 47. Regesto Chartophylacii Regii ch. 118. et aliæ apud Thomasseurium in Consuetudinibus Bituricensibus.

Exhinc Reges nostri, non tam pietatis, quam compendii intuitu, ita rerum ac status urgente necessitate, subditos suos omnes huicce servituti obnoxios subinde libertate donarunt, accepta ab iis indemnitate: atque in primis Philippus Pulcher, qui Diplome ann. 1302. quod descriptum legitur in Regesto 36. Chartophylacii Regii, Charta 47. Magistro G. de Cilliac præcipit, ut in Ballivia Cadomensi certum servorum numerum manumittat, accepto ab iis libertatis pretio, ob ingruentia cum Flandrensibus bella, data ei facultate, ut ipsemet loquitur Rex, manumittendi homines nostros de creor, (sic, i. de corpore) et quascunque personas Baillivæ jugo cujuslibet hominis conditionis astrictis, eosque ab servitutis onere liberandi, plenus et plene libertati donandi, ac concedendi eisdem vice et auctoritate nostra, quod possint esse Burgenses, et gaudere privilegiis, libertatibus, et franchisibus quibuscunque, quibus gaudent Burgenses alii regni nostri, usque ad certum numerum,..... concedendi quoque quibuslibet temporalibus fidelibus nostris, quod homines suos de corpore, vel personas alias sibi subjectas jugo cujuslibet servitutis manumittere valeant, et ab hujus servitutis onere, etc. Idque mediante pecunia. Exstat simile Ludovici Hutini Diploma, quod ex primo Memorialium Cameræ Comput. Paris. volumine, f. 77. eruiamus, hocque loco integrum describere operæ pretium existimamus: *Loys par la grace de Dieu Roy de France et de Navarre, à nos amez et feaux Mestre Saince de Chaumont, et Mestre Nicole de Braye, salut et dilection. Comme selon le droit de nature chascun doit estre franc, et par aucuns usages ou coutumes qui de Grande ancienneté ont esté entreduites et gardées jusques cy en nostre Royaume, et par aventure par le meffait de leurs predecesseurs mult de personne de nostre commun pueple soient encheus en lien de servitude et de diverses conditions qui moult nous desplet; nous considerans que nostre Royaume est nommé le Royaume des Frans, et veillans que la chose en vérité soit accordant au nom, et que la condition des gens amende de nous en la venue de nostre nouvel Gouvernement par deliberation de nostre Grand Conseil avons ordonné et ordenons que generalement par tout nostre royaume de tant comme il puet appartenir à nous et à nos successeurs, teles servitudes soient ramenées à franchise, et de ceux qui de ourine ou ancienneté ou de nouvel par mariage ou par residence de lieux de serve condition sont encheus ou pourroient escheoir ou lien de servitude, franchise soit donnée o*

bonnes et louables conditions, et pour ce especialment que notre commun pueple, qui par les Collecteurs, Sergens et autres Officiaus qui ou temps passé ont esté deputez seul le fait des Main-mortes et formariages, ne soient plus grevez ne domagiez pour ces choses, si comme il ont esté jusques-cy, laquelle chose nous desplet. Et pour ce que les autres Seigneurs qui ont hommes de cors, pregnent exemple à nous de eus ramener à franchise: Nous qui de vostre leauté et approuvée discrétion nous fions tout à plain, vous comettions et mandons par la teneur de ces Lettres, que vous aliez en la Baillie de Sentlis et es ressors d'icelle et à tous les lieux, villes, Communautés et personnes singulieres, qui ladite franchise vous requerront, traitez et accordez avec eux de certaines compositions par lesquelles souffisant recompensation nous soit faite des emolumens qui desdites servitudes poient venir à nous et à nos successeurs, et à eux donnée de tant comme il puet toucher nous et nos successeurs, general et perpetuel franchise en la maniere que dessus est dit, et selon ce que plus plainement le vous avons dit, desclairé et commis de bouche, et nous prometons en bonne foy que nous pour nous et nos successeurs ratifierons, et aprouverons, tendrons et ferons tenir et garder tout ce que vous ferez et accorderez sur les choses dessusdites, et les lettres que vous donrez seur vos traitiez, compositions et accors de franchise à villes, communautés, lieux ou personnes singulieres, nus les agreons desorendroit, et leur en donrons les nostres; seur ce toutefois que nous en serons requis. Et donnons en mandement à tous nos Justiciers et subgets, que en toutes ces choses il obeissent à vous, et entendent diligemment. Donné à Paris le tiers jour de Juillet l'an de grace 1315.

Alio porro Diplomate iisdem Commissariis præcipit, ut si qui ex servis manumitti nolint, ab iis, habita facultatum ratione, rata subsidia exigant. Tradit denique Boissius in tractatu de Juribus dominicis cap. 32. Henricum II. Regem Delphinates, Bressiensis, Sabaudos, Bugeiensis et Veromensis ab omni talliabilitatis et manus mortuæ servitutibus absolvisse, Edicto mensis Novembris ann. 1532.

Quod porro spectat ad generales istas manumissiones, haud videtur omittendum quod de Blanchæ Reginæ sancti Ludovici matris pietate ad hanc rem pertinentis refert Chronicon vernaculum MS. ex Bibl. Memmiana, hisce vernaculis: *La Roine Blanche mere S. Loys, qui lors gouvernoit le Roiaume de France, oy dire que les Chanoines de N. D. de Paris avoient emprisonnez plusieurs hommes et femmes de corps qui ne leurs pouvoient paier leurs tailles, et avoient en la prison moult de mesaises. Parquoi la Roine qui ot grant pitié, fist rompre les prisons desdits Chanoines, et les fist desliverer. Et pour ce que celle Roine avoit pitié des gens qui ainsi estoient serfs, ordonna en plusieurs lieux que les gens fussent affranchis, moiennant autres droits et seigneuries que les Seigneurs prendroient sur leurs hommes et femmes de corps, et le fist en partie pour la pitié qu'elle avoit de plusieurs belles filles à marier, que on laissoit à prendre pour leur servitude, et en estoient plusieurs gastées.*

Porro ex Diplomate Philippi Pulcri Regis laudato colligitur, dominis feudilibus ejusmodi servos suos inconsulto superiori domino manumittere non licuisse, ex lege passim recepta, ut est

in Stabilimentis S. Ludovici lib. 2. cap. 34: *Nus Vavasors ne Gentyhom ne puet franchir son home de cors en nule maniere sans l'assentement au Baron ou du chief-Seigneur selon l'usage de la Cort laie.* Scribit Justinus lib. 41. apud Parthos nulli servos manumittendi concessam fuisse facultatem.

Exstat apud Chopinum lib. 3. de Sacra politia tit. 2. § 19. Charta Ludovici VI. ann. 1110. qua Abbati et Monasterio S. Dionysii plenam concedit potestatem de servis ecclesiæ emancipandis, et liberis faciendis consilio Capitali sui, seu irrequisito assensu vel consilio suo: *et ita ut neque ipse neque successores sui nec quilibet Principum super eos aliquam reclamationem faciat, vel redemptionem proinde exigat.* Eadem facultatem induisit Ludovicus VIII. Capitulo Aurelianensi, ut colligitur ex Chartis sequentibus, quas ex Schedis Peirescianis descripsimus: *Ludovicus D. G. Francor. Rex dilectis suis Decano et Capitulo Aurelianensi, salutem et dilectionem. Concedimus vobis quod manumittatis homines vestros de corpore, qui habitant in terra vestra Stampensi, vel qui tenent de ea; et quod eis vel successoribus eorum et terræ vestræ imponatis onera et consuetudines, sicut convenerit inter vos et homines memoratos, salvo jure nostro.* Actum Senon. ann. Dom. 1224. mens. Jan. Ego Lebertus Decanus, et universum Capitulum Aurelianense omnibus in perpetuum. Noverint universi tam præsentis quam futuri quod omnes homines nostri de corpore, tam masculi, quam feminæ qui habitant in terra nostra de Stampesio, et illi etiam qui de ea tenent, vel possident ubicunque commorantes, astringerent se nobis per sacramentum a singulis sigillatim corporaliter præstitum et receptum, quod si servitutis opprobrium ab eis tolleremus, libertatis beneficium eis, et filiis suis, tam natis, quam nascituros, impendentes, quascunque redhibitiones, quascunque onera eis et hæredibus ipsorum, et terræ nostræ vellemus imponere, ipsi gratanter reciperent, firmiter observarent, et in nullo contraherent. Nos igitur attendentes multimoda commoditatum genera tam nostris hominibus et eorum hæredibus, quam nobis etiam et Ecclesiæ ex hujusmodi concessione libertatis posse provenire, eis libertatem duximus concedendam, et tam ipsos quam uxores eorum, et filios tam natos, quam nascituros, ab omni servitutis jugo emancipantes, in perpetuum liberos concessimus permanere, cum impositione tamen redhibitionum et onerum, quæ sunt inferius annotata. Imprimis igitur ad extirpandum penitus de terra nostra de Stampesio constituta servitutis opprobrium, statuimus, ut nullus seu nulla conditionis servillis homo vel femina de cetero in ea domum, vineam, vel agrum valeat possidere, ut sic de terra illa in posterum præconio exalletur libertatis, quæ huc usque humilis fuit, et depressa opprobrio servitutis. Nullus de Manumissis, vel eorum successoribus manens in terra nostra sine voluntate nostra Stampensem poterit intrare Communitatem. Quilibet in terra nostra manens, ad molendina nostra molere tenebitur, et alibi ei molere non licebit. Nullus poterit transmittere, vel transferre aliquomodo terram nostram in aliam personam, quæ non teneatur nobis omnino ad omnem redhibitionem, ad quam ipse teneatur. Volumus autem, et istud onus præcipue propter beneficium libertatis concessæ impoimus, ut de singulis XII. gerbis, quæ colligentur in terra nostra, vel etiam de

XI. si plures non supererunt in campo numerandæ, unam gerbam habeamus a nobis numerandam, et eligendam per cultorem agri ad nostram grangiam deportandam, quæ appellabitur Gerba libertatis. Circa campipartem tamen, et decimam, propter hoc nihil immutamus, sed salvum sit nihilominus nobis per omnia jus campipartis, et decimæ sicut ante. Simili autem modo per omnia duodecimam partem habebimus de bladis non ligatis. Per hæc autem quæ specialiter expressa sunt in hac libertatis Charta, in nullo alias juri nostro volumus præjudicium generari. Super cæteris enim redhibitionibus nostris, consuetudinibus, corveis, justitiis, talliis, et generaliter super alio quocunque jure nostro nil immutamus, sed volumus, quod ea omnia illibata et inconcussa in perpetuum maneant, exceptis tamen capitalibus quæ remittenda eis penitus duximus, et quitanda. Nomina autem hominum nostrorum quos manumisimus, etc. Actum ann. Dom. 1224. mense Febr. In Regesto Parlamenti signato B. fol. 40. inter Aresta Epiphaniæ ann. 1277: *Dictum fuit quod Episcopus Catalaunensis manumittere non potest servientes suos, etiamsi Capitulum consentiat, sine voluntate Regis.*

* [Hic cartam manumissionis ex cartulario concharum Ruthenorum (p. 172. an 1060.) transcribemus, quum ex vetustate tum ex Christiana propositi magnanimitate: « In nomine Dei Patris omnipotentis ejusque unigeniti Filii domini nostri, qui ad hoc incarnari voluit ut eos qui sub peccati jugo detinebantur in libertate filiorum adoptaret. Quatenus et ipse nobis nostra peccata relaxare dignetur, sub nostre jugo servitutis homines depressos relaxare decernimus. Ipse etenim dixit: « Dimitte et dimitte tur vobis; » et Apostolus « Omnes enim vos fratres estis. » Ergo, si fratres sumus, nullum ex fratribus quasi ex debito ad servitium cogere debemus. Et iterum ipsa veritas testatur: « Ne vocemini magistri. » Igitur si arguit humane prelationis arrogantiam, multo magis dominacionis violentiam. Unde et nos ego Petrus et Gerbertus, tam competentibus testimoniis correcti, hos servos et ancillas, videlicet Jeraldum nomine, cum uxore et filiis et filiabus, et cum sorores ipsius Jeraldi Ildegarda et Ingelberga, cum filiis et filiabus eorum, ab omni jugo servitutis, cum omnibus rebus suis et cum liberis suis, si qui ab eis vel ab eas sunt procreandi, absolvimus: ita ut in quascunque mundi partes voluerint, liberaliter pergant, nec unquam alicui ex nostro jenerè vel familia pro servili conditione respondeant. Facta carta ista in mense Octobrio, feria V, regnante domino et Franchorum rege Philippo.]

Manumissio in Ecclesia inducta potissimum legitur a Constantino M. in leg. 1. Cod. de his qui in Ecclesia manumittuntur (1, 18.): *Jam dudum placuit ut in Ecclesia Catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis, assistentibus Christianorum Antistitibus, id faciant, ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura, in qua ipsi vice testium signent.* Adde leg. unic. Cod. Th. eodem tit. (4, 7.) et Sozomen. lib. 1. cap. 9. S. Augustinus: *Servum tuum manumittendum ducis in Ecclesiam: recitatur libellus aut fit desiderii tui prosecutio. Dicis te servum tuum manumittere, quod tibi in omnibus servaverit fidem.* Ubi observare licet dominum libellum offerre,

quo libertatem servo suo ab Episcopo donari expetebat, quem *Petitorium* vocat Ennodius Opusculum 8: *Gerontium itaque, cujus a me comperta fides, ... per præsens petitorium a Beatitude vestra Romæ deprecor civitatis gaudere consorti, cujus ego absolutio non tam largitor, quam testis existo.* Vetus Inscriptio in Ecclesia S. Crucis Aureliani: *Ex beneficio sanctæ Crucis per Johannem Episcopum, et per Albertum sanctæ Crucis Casatum, factus est liber Lambertus teste hac sancta Ecclesia.* Exstat in Tabulario Burgulienensi Charta Theobaldi cognomento Pagani de Villanova, qua quemdam colibertum sum Lambertum nomine libertate donat, ubi hæc subduntur: *Et ut hoc perpetuè inconvulsum permaneret, hanc chartam in publico Conventu astante et testante omni populo, in Ecclesia S. Christophori, die dominico, ante processionem, tam ego quam omnes qui tunc successores esse poterant, crucibus nostris firmavimus. Actum tempore Philippi Regis Francorum, et Wolfridi Parisiorum Episcopi, Milonis quoque ac Widonis fratris ejus, Magni Milonis de Monteherici filii, etc.*

Fiebant autem ejusmodi manumissiones ad altare, vel circa altare, ex Concilio Berghamstedeni ann. 697. cap. 9. Legibus Luitprandi tit. 109. § 4. Legib. Astulph. tit. 5. § 4. Lege Longob. lib. 2. tit. 18. § 3. tit. 84. § 3. 5. 8. 9. [*] Liutpr. 140. (6, 87.) Aist. 3. Liutp. 9. (2, 3) 33. (4, 5.) 55. (6, 2.) Aist. 2.] in Capitul. 2. ann. 806. cap. 6. *Juxta altare, in Capitulari Bajw. ann. 788. cap. 6. Concil. Lemovic. ann. 1031. sess. 2: Denique semper fuit consuetudo, ut quicumque voluerint, sursum aut ante altare Redemptoris, aut ante corpus beati Martialis, servos suos libertati darent. Infra: Hæc de baptismo satis sint: nunc de servorum libertate dicendum, quia hanc agere licitum est, vel apud sedem, vel ante corpus B. Martialis, vel ad quancunque Ecclesiam domini elegerint coram testibus, vel ante corpus defuncti proximi, sicut sæpe per plures civitates fieri vidimus: ita sane ut hujus sedis nominativus Cancellarius libertatem scribat. Nam et apud regale palatium, vel in quocunque loco rex fuerit, coram Rege libertates legitimas fieri cernimus: immo Lex Salica continet, ut ubicunque servi dominum voluerit, potest servum relaxare.* Wilhelmus Malmesbur. lib. 1. de Gest. Angl. pag. 33: *Ipsa dedicationis die Regem captivum ad altare manumittens, libertate palpavit, memorabile clementis suæ spectaculum exhibens.* Vide Probationes Hist. Guinens. pag. 61.

Ante cornu altaris. Formulæ veteres Bignonii cap. 8: *Censeo te atque statuo ante sacri altaris cornu, in conspectu Sacerdotum et Clericorum, et populi adstantis a præsentis die et deinceps ab omni jugo servitutis humanæ absolutum fore, civemque Romanum appellari.* Adde Formulæ secundum Legem Rom. cap. 12. Charta Dadonis Episcopi Virdunensis: *Eo quod ex familia nostra fuit, dedimus ei libertatem receptam a cornu altaris canonice, et ordinavimus eum ad gradum Presbyterii.*

Hæc manumissionis forma libertati facti, plenariam consequabantur libertatem, eoque nomine *Cives Romani* fiebant ex leg. 2. Cod. de His, qui in Ecclesia manumittuntur: *Qui religiosa mente in Ecclesia suæ gremio servus suis meritam concesserint libertatem, eandem eo jure donasse videantur, quo civitas*

Romana solennitatibus decursis dari consuevit. Quam quidem prærogativam his, qui in Ecclesia manumittebantur, adscribit veteres Formulæ Bignonii cap. 56. quæ directæ et plenariæ manumissioni alias conveniebat ex cap. 8. et ex formulis secundum Legem Rom. cap. 12. et Formula 43. ex Baluzianis. Epistola Ludovici Pii Imp. ad Bernouvinum Chrysopolitanæ Ecclesiæ Archiep. data ann. Imperii 8. indict. 14: *Scribatur libellus perfectæ et absolutæ ingenuitatis, more quo hactenus hujuscemodi libelli scribi solent, civem Romanum libere potestatis continens: et in fine libelli tam eorum, qui in tua parochia sunt Sacerdotum, quam illorum quos dominus servi secum adduxerit testimonio.* Exstat alia formula plenariæ Libertatis in Diurno Romano cap. 6. tit. 21. ex qua hæc duntaxat damus: *Cumulo libertatis largito ab omni servili fortuna et conditione liberum esse censemus, civemque Romanum solum ab omni subjectionis noxa decernimus, nec aliud cunctis, nisi solam salutationem debere, ut perfectò absolutus jugo servili, ritu possis degere, quibus advixeris diebus, et more libero- rum.*

Hæc denique ratione liberi facti, una cum eorum progenie sub tuitione Ecclesiæ consistebant, ex dicto tit. 58. Legis Ripuar. § 1.

* [De manumissionibus servorum, Vide Cartular. N. D. Par. p. p. Guérard, t. I. præf. p. CXCIV. p. CCIV.]

Atque eam ob rem charta manumissionis in Archivis Ecclesiæ asservabatur, ut manumisso libertatem assereret, si qua deinceps controversia de eò moveretur. Appendix ad Marculfum form. 8: *Igitur ego ille minimus servorum Dei famulus Ecclesiæ Senonicæ Archiepiscopus tanta Serenissimi Hludovici Augusti auctoritate, quæ senonis in archivo Ecclesiæ episcopi servatur, fultus per hunc libellum manumissionis te fratrem nostrum, quem servilis conditio hactenus addictum tenuit inter hujus Ecclesiæ familiam, quia fratrum testimonio, inter quos enutritus es, dignus ad sacerdotalem honorem suscipiendum prædicas, etc.* Hinc est quod manumissionum Chartæ, ut mox dicetur, a Scriuario, Protonotario, vel Archidiacono conscribebantur, quia penes eos erat custodia scrinii vel archivi ecclesiæ, ubi conscriptæ reponebantur.

Ejusmodi vero manumissio, quæ fiebat in Ecclesia coram Episcopo et Clero, dicebatur fieri *Episcopalibus* aut *Ecclesiasticis gestis*, ut apud S. Augustinum Serm. 50. de Diversis, et Serm. 53. ad Fratres in eremo. Tabulæ autem conscribebantur a Scriuario. Anastasius Bibl. in S. Julio PP.: *Hic constitutum fecit, ut... manumissiones Clerici in Ecclesia per Scriarium sanctæ Sedis celebrarent.* In Lege Ripuariorum tit. 38. § 1. *Archidiaconus* tabulas libertatis conscribere jubetur secundum Legem Romanam, qua Ecclesia vivit. Apud CPolitanos Protonotarii Ecclesiæ officium præ cæteris erat *ἐλευθερίας*; in Ecclesia factas scribere, ut est in Catalogo Offic. Eccl. CP. ad Medonium.

Manumissionis in Ecclesia meminerunt præterea Concilium Arausicum I. can. 7. Aurelian. V. cap. 7. Matiscon. II. cap. 7. Burchard. lib. 2. cap. 29. 32. Ivo pag. 6. cap. 130. 133. Sozomenus lib. 2. cap. 9. sub finem, Lex Wisigoth. lib. 5. tit. 7. § 2. 9. Papianus lib. Resp. tit. 4. Lex Alaman. tit. 17. tit. 18. § 1. Lex Ripuar. tit. 58. § 1. Capit. Caroli M. lib.

5. cap. 80. Testamentum Perpetui Turenensis Episc. ann. 474. Formulæ vet. Bignonii cap. 56. Leges Henrici I. Reg. Angl. cap. 78. etc.

Exstat præterea manumissionis in Ecclesia et ad altare vetus diploma, quod hic damus ex Schedis Peirescianis: *Cum Christianissimus ac religiosissimus Imperator Ludovicus cælestis protectionis ope suffragante invictissimus Augustus sanctam matrem Ecclesiam ad meliora instantissime subveheret, hoc et inter cætera sanctæ devotionis suæ studia exhibuit, ut usus valde insolitus atque reprehensibilis, qui dignitatem ejus magna ex parte fuscare videbatur, ut quod scilicet servilis et originariæ conditionis personæ contra statuta Canonum sacris divinisque Mysteriis quatenus applicarentur, suæ auctoritatis præcepto ab ea pellerentur, et qualiter dehinc hujusmodi conditionis homines Ecclesiæ utilitati idonei reperi, nexu servitutis eriperentur, et ad hanc dignitatem promoverentur, una cum consensu Pontificum et Optimatum Imperii sui statuere procuravit: id ipsum quoque veneranda proles ejusdem Imperatoris invictissimus Rex Carolus pari voto honorificentissimæ S. Dei Ecclesiæ annuit. Igitur ego in Dei nomine Hugo misericordia Dei Abbas Ecclesiæ gloriosissimi Confessoris Christi Aniani, juxta memorati piissimi Augusti præceptum, te Clericum nomine Raiginaldum, ex familia ejusdem sancti Aniani progeniem ducentem, hoc est, ex Apiariis villa, ante sanctum altare, et præsentiam fratrum S. Aniani, una cum collibentia eorumdem fratrum, et deprecatione Adalardi Archiepiscopi, qui jamdictam villam, Apiarias scilicet, in beneficium habet, a vinculo servitutis ob amorem Dei nostri, J. C. ad cujus militiam eligeris, publice absolvo, civemque Romanum instituo, ut abhinc Christo favente, in tuo jure et potestate consistens, ita vivas ingenuus, civisque Romanus, tanquam si a libertis ortus fuisses parentibus, et neque nobis, neque successoribus nostris quicquam nozialis debeas servitutis: sed sub integra, plenaque ingenuitate, quam propter sacri Ordinis dignitatem accipere mereris, tempore vitæ tuæ permanens, quatenus catena servitutis, cui nascendo hactenus obnoxius extitisti, per hanc absolutionem ereptus, securius liberiusque divinæ potentæ Domino adjuvante famulari valeas. Ut vero absolutionis hujus titulus pro reverendis cultibus venerabiliter celebratis firmum omni tempore obtineat vigorem, manu propria subter roboravimus, nobilissimoque S. Aniani Clero astipulante destinavimus. R. Hugo. V. Adalardus Episcopus. V. Varimundus. V. Cunno, etc.*

* Fiebant autem ejusmodi manumissiones a sacerdote, manumissum cum cereo in manibus circa altare ter ducente. Charta ann. 1056. apud Murator. tom 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 854: *In mano mito te Benzo persbiter da plebem sancti A..... ani, ut vadat tecum in ecclesia S. Bartholomei apostoli, tradat te tribus vicibus circa altare ipsius ecclesiæ cum cereo apprehensum in manibus tuis et in manibus suis: deinde excite et ambulate in via quadrubio, ubi quatuor viæ se dividuntur, et date eam licentiam. Alia ann. 1107. ibid. col. 860: *In plena et integra maneat libertate, sicut illi, qui in quadrivio in quartam manum traditi et amunth facti sunt, vel sicut illi, qui per manum sacerdotis circa sanctum altare ad liberos dimittendos deducti sunt.**

MANUMISSIONES fiebant etiam per

chartam, vel chartulam, quæ ingenuitatis vulgo appellabatur, a qua Chartulati dicti hac manumissionis specie manumissi, de qua agunt lex Alemannorum tit. 17. tit. 18. § 1. Capitulare 2. ann. 806. cap. 6. 7. Capit. ann. 813. cap. 8. Capitul. 3. cap. 2. 11. Lex Longob. lib. 2. tit. 18. § 3. tit. 34. § 12. [*] Aist. 3. Ludov. P. 6.] Gregor. Turon. lib. 5. Hist. cap. 27. Concilium Toletan. VI. can. 9. Leo Ost. lib. 1. cap. 11. etc. Qui autem per chartulas manumittebantur, plenariam non semper libertatem consequiebantur, cum conditiones datæ libertati adderentur: seu servitia et operas interdum et censum pecuniarium sibi reservarent patroni, unde conditionales dicti passim.

Hac porro ratione libertas conferebatur: charta manumissi capiti imponebatur, ut fortean cunctis esset conspicua: quod testari videtur vetus hæc Notitia ex Tabul. Vindocin. fol. 217. verso: *Notum sit omnibus hominibus, quod cum domus Gaufrido Vindocinensis Abbas quandam servum suum Stephanum Popinellum nomine annuente Capitulo suo liberum fecisset, res illa Gaufrido Comiti Vindocinensi, qui Grisagoneilla cognominabatur, displicuit, et eidem Stephano cartam libertatis de capite eripuit. Quod cum dominus Abbas G. audisset, supradictum Comitem de hac re ad rationem misti, et quod Vindocinensis Abbas servos suos absque ullius licentia et consilio posset liberos facere rationabiliter, ostendit. Qua ille ratione convictus, cognovit se male fecisse, et de reliquo se nihil tale facturum promisit. Hoc viderunt dominus Goffridus Abba, Hamelinus Abba Belliloci, Goffridus Comes Vindocinensis, qui Grisagoneilla cognominatur, Raynaldus de Turre. Actum Vindocini anno ab Incarn. Dom. 1124. prima septimana Quadragesimæ feria quinta, et in crastino movit idem Comes ad S. Jacobum.*

* Imo illius capiti ita impositam subcribebant libertatis concessæ auctores. Charta ann. 1108. ex Chartul. S. Alb. Andegav. *Hujus manumissionis testes sunt Ademius Nutricis et Burgundio de Galumpna, qui Chartam istam super caput Benedicti (manumissi) composuit, quando comes et soror ejus sua signa in ea fecerunt.*

MANUMISSIO PER TABULAS, Eadem quæ per chartam, (unde Tabularii, dicti ejusmodi per tabulas liberi facti) apud S. Augustinum Epist. 50. Gregor. Turon. lib. 10. cap. 9. in Lege Ripuar. tit. 58. in Concilio Aurelianensi III. ann. 538. can. 26. etc. Ut et

MANUMISSIO PER SCRIPTURAM, in Lege Wisigoth. lib. 5. tit. 7. § 1. 14. 15. in Lege Burgund. tit. 88. § 2. in Concil. Aurelian. III. can. 26. etc. Atque adeo

MANUMISSIO PER EPISTOLAM, apud Greg. M. lib. 1. Epist. 53. lib. 5. Epist. 12. Hujus manumissionis per modum epistolæ servis ipsis manumittendis inscriptæ formula concipiebatur. Testamentum Bertichramni Episc. Cenom.: *Illos vero, quos de ratione Ecclesiæ pro singulis festivitatis in Albis per Epistolas relaxavi, aut relaxavero, sicut Epistolæ eorum edocent, sub tuitione et defensione sanctæ Ecclesiæ rependeant. Supra: Tam isti, quorum nomina hic continentur, vel quos postea de gente barbara comparavi, aut adhuc comparare potuero, tam pueri quam puellæ, qui a me empti cognoscuntur, et epistolæ eis feci, et ipsi in integra ingenuitate perdurent, et hoc observent, quod et pluris eorum et toti*

sub tuitione et defensione sancti Petri perseverent. Eustathius lib. 10. de Ismenia et Ismenes amorib. pag. 336: *Ἐλευθερίαν σοι χαρίζομένη ἐξ ἀδρού βαλαντίου, καὶ χειρὸς ταύτης ἐμῆς, ἣ τῆν ἐπιστολὴν ἐγχαράττει σοι, Ὑμίνην δὲ παιδοσκήν ἐμὴν καὶ σὴν ἀδελφὴν Ἐλευθερίαν ἔχειν ἐκ τούτου τοῦ γράμματος. Vetus Festum in Manumitti, et ibi Scaligerum, præter J. C. Habentur præterea aliæ passim manumissionum formulæ, cujusmodi est*

MANUMISSIO PER TESTAMENTUM, de qua Concilium Arelat. II. can. 33. Aurelian. III. cap. 26. Matiscon. II. can. 7. etc. Charta Bajonis Viri illustris ann. 7. Childerici Regis, ex Tabular. Flaviniacensi: *Mancipiis, libertis, ingenuis, qui apud nos epistolæ meruerint accipere, inspectas eorum ingenuitates, accolabus, cum merito eorum, vel omni re, peculiam tam majore, quam minore, etc.*

* Manumissionis, valituræ tantummodo post mortem illam concedentis, formulam prorsus notandam exhibet Codex reg. 7657. fol. 19. rº: *Sciens ego P. me nunc habere et tenere ac a pluribus annis citra habuisse et etiam tenuisse quemdam servum sive sclavum meum, vocatum M. de partibus T. nunc christianum et unioni sanctæ christianitatis reductum, qui mihi, quamdiu ipsum tenui, fideliter et legaliter servivit, ac eum inveniri in omnibus promptissimum et fidelem; unde pietate motus volens et admodum cupiens ego dictus P. de mei certa scientia eum gratiose affrangimentis beneficio præmiare ac reducere Christianorum fideliū libertati, ob reverentiam illius, qui cartam cirografi humani generis proprio sanguine cancellavit, ipsum ideo M. servum sive sclavum meum prædictum post mortem meam et non ante, ex nunc prout ex tunc, et ex tunc prout ex nunc, manumitto, quitto, libero, absolvo perpetuo penitus et relaxo ab omni jugo et omni servitute, pro salute animæ meæ ac meorum peccatorum redemptione, ut francum, quitum et liberum esse volo, jubeo atque mando, ita quod a tempore mortis meæ inantea plenam et liberam potestatem et personam habeat legitimam, ac si esset de ventre libero procreatus, standi in judicio, emendi, vendendi, contrahendi, mutuandi, testandi, testificandi, uzorandi ac omnia et singula dicendi, faciendi et exercendi, tam in judicio quam extra, quæ quilibet Christianus et homo liber facere potest et debet.*

MANUMISSIO PER MANUM PROPRIAM, in Lege Ripuar. tit. 57. § 1. [Vide Handrata.]

MANUMISSIO PER MANUM EROGATORIS, in Lege Longob. lib. 2. tit. 20. § 5. [*] Pippin. 34.] id est, per manum executoris testamentarii. Vide Erogorator.

MANUMISSIO IN COMITATU. Leges Willelmi Nothi cap. 65: *Si quis velit servum suum liberum facere, tradet eum Vicecomiti per manum dextram in pleno Comitatu, quietum clamare debet a jugo servitutis suæ per Manumissionem, et ostendat ei liberam vias et portas, et tradat illi libera arma, scilicet lanceam et gladium, deinde liber homo efficitur. Vide Leges Henrici I. cap. 78.*

MANUMISSIO PER DENARIUM CORAM et præsentē Rege, qui manumissionem ratam habebat, et manumissi deinceps defensor erat, jactato denario quovis, tanquam manumissionis pretio, per manum vel domini, vel alterius, et excusso de manu ipsius servi, qui manumittebatur, qui inde Denariatus et Denariatus censebatur et appellabatur. Ea

autem manumissionis forma Legis Salicæ propria fuisse dicitur in veteribus Chart. ex tit. 48. ubi servi ante Regem per denarium dimissi mentio fit. Formul. vet. Bignonii cap. 46: *Et postea ante domnum Regem jactante denario, secundum Legem Salicam te ingenuum dimisi.* Vetus formula apud Pitheum: *Nos vero manu propria excutientes de manu supradicti N. denarium, vel nummum, vel argenteum, vel aureum, vel dragmam, vel sestertium, vel minam, etc.* Exstat formula sequens ejusmodi Manumissionis per denarium in Tabulario S. Florentii Salmuriensis: *In nomine sanctæ et individue Trinitatis Odo gratia Dei Rex, notum sit omnibus fidelibus sanctæ Domini Ecclesie, presentibus scilicet atque futuris, quia nos ob amorem Dei æternorumque remunerationem, perque deprecationem Rainonis Episcopi, servum juris nostri nomine Albertum astantem in conspectu nostro et fidelium procerumque nostrorum, manu propria, a manu ejus excutientes denarium secundum legem salicam liberum facimus, atque ab omni servitutis vinculo absolvimus. Ejus quoque absolutionem per hanc presentem auctoritatem nostram confirmamus, et nostris futurisque temporibus firmiter atque inviolabiliter ratam esse volumus. Præcipientes ergo jubemus, ut sicut reliqui manumissi qui a Regibus antecessoribus nostris hoc modo noscuntur esse relaxati ingenui, ita deinceps jam nominatus Albertus per hoc nostrum præceptum solemniter in Domini nomine confirmatum nomine inquietante; sed Deo auxiliante per se hæc nostræ mercedis relaxatio per omnia tempora inviolabiliter conservetur, annulo nostro subtersignari jussimus. Truanus notarius ad vicem Rollonis et recognovit et subscripsit. Data IV. Idus Januarii anno ab Incarnatione Domini DCCLXXXVIII. anno secundo regnante Odone gloriosissimo Rege. Actum Aurelianis feliciter. Amen.* [Aliam lege, si placet, inter veteres formulas Alsaticas quas Legi Salicæ subjecit Ecardus. Præceptum Caroli Crassi Imper. ann. 887. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 51: *Cujus petitionem rationabilem prospicientes, imperiali dignitate nostra decrevimus, ut more prædecessorum Imperatorum ac Regum nostrorum, videlicet a manu ipsius Leuthardi denarius excutiatur, quatenus auctoritate imperialis nostra notum omnibus habeatur, ut a presenti die, et in reliquum, idem Leuthardus semper et ubique omnibus locis liberali valeat uti propria potestate.] Charta Ludovici Regis ann. 906. apud Guillmann. lib. 2. de Reb. Helvet. cap. 11: *Quendam proprium servum nostrum Johan nominatum in presentia fidelium nostrorum per excussionem denarii de manu illius, juxta Legem Salicam, in elemosinam nostram liberum dimisimus, etc.* Charta Caroli Regis Burgundie filii Lotharii Imp.: *Servum juris nostri, nomine Anselem, manu propria a manu illius excutientes denarium, secundum Legem Salicam, liberum cum omnibus, quæ habebat, vel quæ acquisierit, fecimus.* Alias proferunt istiusmodi manumissionis per denarium secundum Legem Salicam formulas et Chartas Marculfus lib. 1. form. 22. Paradinus lib. 2. Histor. Lugdun. cap. 24. Bignonius ad Marculfum, Goldastus in Chartis Alemann. num. 6. et Wendelinus in Glossar. ad Legem Sal.*

Neque tamen omnino Saliis propria fuit, cum et apud Ripuarios observata legatur, ut colligitur ex Lege Ripuar.

tit. 57. § 1: *Si quis libertum suum per manum propriam, seu per alienam in presentia Regis secundum Legem Ripuaricam ingenuum dimiserit per denarium, etc.* In alia apud Willelmum Hedam in Hegilbodo Trajectensi Episcopo, Francis etiam ascribitur: *Qui ejus contuitu famulam quandam, datus, ut Lex Salica docet, in commutatione duobus mancipiis prius, et postea secundum Legem Francorum denarium ejus excutiens, hoc modo servitutis vinculo liberavit, et donavit ingenuitate.* Ad Salicam forte Legem referenda quæ de hac specie manumissionis habet S. Audoenus in Vita S. Eligii lib. 1. cap. 10: *Redemptos captivos protinus coram Rege statuens, jactatis ante eum denariis, caritas eis libertatis tribuebat.* Adde Chartam ejusdem Eligii apud Mabillonium tom. 2. SS. Ord. S. Benedicti pag. 1091.

Ea autem erat conditio Denarialis hominis, seu per denarium manumissi, ut hæreditatem in sua generatione non haberet, antequam usque in tertiam generationem pervenisset: quod de Chartulario, seu manumisso per chartulam, pariter obtinuit: uti statuitur in Lege Longob. lib. 2. tit. 34. § 11. [*Pippin. 13.] et lib. 6. Capit. Car. M. cap. 208. deinde, ut est in lege Ripuar. tit. 57. § 4. si absque liberis decedebat, Regem seu fiscum hæredem habebat: ita si occideretur, illius compositio ad Regem spectabat, uti cavetur in Capitulis, quæ Carolus Mag. Legi Bajwar. addidit, tit. 1. cap. 6. et in Capitul. 2. ann. 806. cap. 5. et 6. ubi idem obtinuisse de manumissis per chartam observatur. Licebat porro unicuique hac manumissionis forma et ratione servum suum manumittere. Lex Ripuar. tit. 61. § 3: *Quod si dominus ejus (servi) eum ante Regem Denariatum facere voluerit, licentiam habeat.* Et tit. seq. § 2: *Quod si Denarialem eum facere voluerit, licentiam habeat, et tunc 200. sol. solvat.* Minime tamen poterant Tabularii hac manumissionis forma libertate donari. Eadem Lex Ripuar. tit. 58. § 1: *Nullus Tabularius denarium ante Regem præsumat jactare: quod si fecerit, 200. sol. culp. jud. et nihilominus ipse Tabularius et procreatio ejus Tabularii persistent, etc.* Exacta istiusmodi manumissione, conficiebatur charta, quæ rem gestam contineret, et præceptum denariæ dicitur Marculfo, et charta denariæ.

Huc etiam quodammodo pertinet, quod habent Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 78: *Si quis de servitute redeat in liberum, in testem manumissionis cum testibus redditionis domino suo 30. denarios reddat, scilicet pretium corii sui, in signum, quod ei dignum sit in æternum.* Vide Capitale 4.

MANUMISSIO IN PRÆSENTIA REGIS, secundum Legem Ripuaricam, tit. 57. § 1. eadem quæ per denarium. Manumissio per regalem largitionem, in Concil. Triburiensi ann. 895. cap. 38.

MANUMISSIO IN MANU REGIS DANDO, in Lege Longob. lib. 2. tit. 34. § 8. [*Liutpr. 9. (2, 3.) 55. (6. 2.)] Vide quæ mox annotamus de Longobardorum Manumissionibus.

MANUMISSIO CORAM TESTIBUS, in Lege Wisigoth. lib. 5. tit. 7. § 1. in Lege Burgund. lib. 2. tit. 88. § 2. in Synodo Trullana can. 85. in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 78. etc.

Apud Longobardos quadruplex fuit manumissionis species, ut est in libro 2. tit. 34. § 1. [*Rothar. 225.] ac prima quidem, quæ fiebat per quartum manum,

cujus ritus ita ibidem describitur: *Si quis servum suum proprium aut ancillam suam liberos dimittere voluerit, sit illi licentia, qualiter ei placuerit: nam qui fulfreal et a se extraneum, id est, Amund, facere voluerit, sic debet facere. Tradat eum prius in manus alterius hominis liberi, et per garathinx ipsum confirmet, et ille secundus tradat eum in manus tertii hominis eodem modo, et tertius tradat eum in quarti, et ipse quartus ducat eum in quadrivium, et thingat in wadia, et gisiles ibi sint, et dicant sic: De quatuor vis, ubi volueris ambulare, liberam habeas potestatem. Si sic factum fuerit, tunc erit Amund, et ei manebit certa libertas, et postea nullam repetitionem patronus adversus ipsum, aut filius ejus habeat potestatem requirendi. Et si sine hæredibus legitimis ipse, qui Amund factus, mortuus fuerit, curtis regia illi succedat, nam non patronus, aut heres patroni. Adde § 5. 9. [*Liutpr. 23. (4, 5.) Aist. 2.] Exstat hujusce manumissionis Diploma Scaunibergæ et Luithprandi Ducum Longobardorum, in Chr. S. Sophiæ Benevent. pag. 637. ex quo hæc excerptimus: *In nostris tradidit manibus, ut juxta ritum gentis Longobardorum liberam (Liupergam ancillam) sine conditione constitueremus: quam equidem audientes postulationem, in presentia fidelium, ipse Ansprandus in nostris tradidit manibus, et nos eam tradidimus in manum Theudbaldi Duddi, et Referendarii, Theudbaldus tradidit in manum Joannis, Joannes tradidit in manum Rodaldi nostri, hoc est, in quarta manu tradidimus, qui te per nostram jussionem in vitrepera, in galida, et gisil constituit una cum filia tua, et in omni tua substantia hæreditatis: quatenus amodo et deinceps, libera dominiorum nostrorum hæres inveniaris, etc.* Ex quibus colligitur ejusmodi manumissionem fuisse directam ac plenariam, ut et aliam manumissionem per impans, id est, in votum Regis factam, quod idem valet ac coram Rege, de qua rursum agitur § 3. et 8. perinde ac tertiam manumissionis speciem, per quam qui fulfreal fiebat, vi cujus Amund factus plenam libertatem consequeretur, quatuor et vis ostensis. In hoc tamen saltem a priori differrebat, quod ejusmodi liberto, si sine liberis decederet, patronus succederet. Quarta denique manumissionis species apud Longobardos fuit, cum quis alidum aut aldiam faciebat, quibus quatuor vis non dabantur. Vide Edictum Rotharis Regis tit. 91. [*225. sqq.] et Leges Astulphi Regis tit. 8. [*2.]*

MANUMISSIO PER SAGITTAM apud Longobardos, meminit Paulus Warnefridus de Gestis Longob. cap. 13: *A servili jugo ereptos, ad libertatis statum perducunt, utque rata eorum haberi possent libertas, sancunt more solito per sagittam, immurmurantes nihilominus, ob rei firmitatem, quædam patria verba.*

MANUMISSIO ARMORUM TRADITIONE. Leges Willelmi Nothi Reg. Angl. cap. 65: *Si quis velit servum suum liberum facere, tradat eum Vicecomiti per manum dextram in pleno comitatu, et quietum illum clamare debet a jugo servitutis suæ per manumissionem, et ostendat ei liberas portas et vias, et tradat illi libera arma, scilicet lanceam et gladium, deinde liber homo efficitur.* Eadem habentur in Leg. Henrici I. cap. 78.

MANUMISSIO, seu datio libertatis usque in septimum. Tabularium Cassariense: *Ego Raynaldus filius Gemmæ pro redemptione animæ meæ et Gemmæ*

et Dodonis, genitoris mei, te Vastam ancillam liberam dimitto, et liberam consuetio absque ulla occasione, et tradidi te liberam manibus meis in manum Adelberti Monachi, ut tu et filii, qui de te nascuntur, liberi sitis usque in septimum.

Erant præterea species aliæ manumissionis, seu potius rationes consequendæ libertatis; verbi gratia, cum servi agrotantes ejiciebantur a dominis suis: hos enim lex facit liberos, ut est in Fleta lib. 3. cap. 1. § 8. Adde lib. 1. cap. 5. § 6. et Appendicem Codicis Theod. Constit. 5. Suetonium et Zonaram in Claudio.

Cum servus propria pecunia semetipsum a domino suo redimebat, in Lege Frision. tit. 11. § 2. Vide *Redemptionale*.

Aut cum dominus concedebat servo et ejus hæredibus liberum servitium, apud Bractonum lib. 4. Tract. 1. cap. 9. et 22. pag. 170. 194. et in Fleta lib. 4. cap. 11. § 22.

Alias denique rationes, quibus ad libertatem pervenitur absque manumissione, tradit Regiam Majestatem lib. 4. cap. 12.

☞ Solemne præterea Regibus nostris erat quosdam servos manumissionis gratia donare, cum aliquid insigne a Deo beneficium acceperant: quod factum præsertim videmus ob natum ipsi filium. Marculfi 1. 1. form. 39: *Ille Rex Francorum viro industri illo Comiti. Dum et nobis divina pietas juxta votum fidei-um et procerum nostrorum de nativitate filii nostri illius magnum gaudium habere concessit, ut misericordia Dei vitam eidem concedere dignetur, jubemus ut per omnes villas nostras, quæ in vestra vel in cuncto regno nostro aliorum domesticorum sunt actionibus, tres homines servientes in utroque sexu in unaquaque villa ex nostra indulgentia per vestras epistolas ingenuos relaxare faciatis. Memorata epistolæ formulam legesis ibid. lib. 2. form. 52.*

MANUMITTERE præterea dicebatur, qui servum suum in Dominium alterius transmittabat, ut esset ejus servus: quod maxime fiebat in commutationibus hominum de corpore, cum matrimonia contraherent cum hominibus alterius Domini. M. Pastorale Ecclesiæ Paris.: *Quidam servus noster.... habens filiam nomine Genovefam, quæ ancilla nostra erat, non habens vero unde aliquando eam maritare posset, rogavit nos, ut pro amore Dei eam Manumitteremus, ita ut de servitute nostra, in servitutum B. Mariæ Paris. transiret. Hoc autem ideo rogabat, quia quidam servus B. Mariæ illam in conjugem habere volebat, etc.*

☞ Eandem vocem, sed minus proprie, usurpatam quoque legitimus in Charta ann. 1298. qua Petrus Ymbaudi, qui domicelli insignitur nomine, liber ab omni vinculo servitutis et hominii constituitur: hanc ut minime vulgarem describimus ex Bibl. Colbert.: *Noverint... quod nos Arnaldus de Turre filius quondam nobilis viri D. Bern. de Turre militis pro nobis et Bernardo de Turre nepote nostro filio quondam Bern. de Turre fratris nostri et cunctis successoribus nostris... absolvimus, Manumittimus et liberum facimus vos Petrum Ymbaudi domicellum de Planhano et omnem progeniem ex vobis natam et nascituram ab omni vinculo servitutis atque hominii seu homagii quod nobis facere tenebamini pro feudo seu redditibus et honoribus qui sunt*

apud podium Lunar et in toto tenemento dictæ villæ... quod quidem feudum, proventus et redditus fuerunt Pontii de Megrefort Militis quondam, et venerunt in commissum D. nostro Regi a dicto Milite, et emistis ab eodem D. nostro Rege prædicto.... quos tamen redditus, honores et feudum prædictum tenebatis et tenere a nobis debebatis in feudum honoratum, præmissa vobis facientes cum plenitudine libertatis irrevocabili vobis et vestris sine retentione aliqua, quam in persona vestra et successorum vestrorum et infantium et rerum vestrarum non facimus, imo, totum jus et patronatum omnino remittimus vobis... tali modo quod nulla occasione offensæ vel jure vos vel aliquis ex vobis procreatus nunquam possit de cætero in servitute vel recognitione ratione dicti feudi... revocari... Hanc autem libertatem, Manumissionem et absolutionem et libertatis donationem vobis et vestris facimus et fieri volumus propter multa et grata servitia quæ vos erga nos pluries fecistis... Renunciamus... omni juri divino, et specialiter illi legi quæ loquitur de servis et libertinis ex causa ingratitude in servitute revocandi.

MANUMITTERE, Licentiam, vel facultatem dare aliquid faciendi. Tabularium Ecclesiæ Carnotens.: *Et quod petit a Capitulo Carnotensi se Manumitti ad Clericatum et tonsuram Clericalem, et quod dicta die, qua manumissus fuit, et ante manumissionem suam juravit publice in Capitulo, quod pro hujus manumissione, quam intendebat habere, nec dedit, nec fecit dari, nec alius pro ipso quod sciverit, Capitulo Carnotensi, vel alicui alii, etc.*

MANUMISSIO, Dimissio, remissio, Quittement. Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis ch. 49: *Scripta autem vel firmata hæc conditio, vel conventientia, seu Manumissio Kalendis Julii, etc. Hildebertus Turon. Archiep. Epist. 65: Utamque autem eactionem sub oculis totius Concilii Comes in nostra manu deposuit, postulans in eos excommunicationis gladium extendi, quicumque aliquando vel manumissa petere, vel manumissionis plenitudinem imminuere attentarent. Infra: Illam præterea Manumissionem de naufragiis et de substantia morientium, quam Comes in nostra manu deposuit, etc. Vide Metropolitani Salisburgensem tom. 3. pag. 42. et Manum mittere in Manus.*

* MANUMITTERE, f. pro Manum mittere, manum injicere. Lit. Theob. comit. Campan. ann. 1230. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 362: *Quod si... Matheus dux Lotharingæ et marchio, vel aliquis suorum... Manumitteret in ipsos vel in aliquem ipsorum, pro capiendo, vel captivum teneret, etc. Vide in Manus. A latino Manumittere, libertatem dare, nostri Manumitter, dixerunt. Lit. ann. 1354. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 414: Avons franchi et franchissons, avons Manumitez et Manumitions les enfans dudit Jehan Camion. Occurrit præterea in aliis Lit. ann. 1367. tom. 5. earumd. Ordinat. pag. 464. Unde Manumiz, manumissus, in Charta ann. 1516. ex Chartul. Latiniac. fol. 243: *Gens de serville conditione, main-morte, Manumiz et affranchiz, etc.**

MANUMISSIO, quæ aliis Emancipatio, cum scilicet Clericus ab Ecclesia sua, ad quam intitulatus est, ad aliam ab Episcopo suo transeundi facultatem impetrat, apud Stephanum Tornacensem Epist. 135.

† 1. MANUMISSOR, Qui manumittit,

Concil. Emeritense inter Hispan. tom. 2. pag. 630: *Contingere etenim solet, ut postquam Manumissor eorum ab hac discesserit luce, talis occurrat successor qui aut Ecclesiæ familiam minime quærat, aut, etc.*

2. MANUMISSOR TESTAMENTI, Executor. Testamentum Petri Infantis Portugalliæ Regni Majoricarum Domini 7. Id. Oct. ann. 1255: *Facimus testamentum nostrum, in quo elegimus Manumissores nostros D. Raym. Episcop. Majoric. et Abbatem de Regali Ord. Cisterc. [Testamentum Jacobi Reg. Majoric. ann. 1272. tom. 9. Spicil. Acher. pag. 246: Nos Jacobus D. G. Rex... nostrum facimus testamentum, in quo eligimus Manumissores nostros, videlicet venerabiles, etc.] Charta ann. 1304: Nos... Manumissores et executores testamenti seu ultimæ voluntatis nobilis viri, etc. Testament. Sauræ D. de Pinozo, filiæ Jacobi Regis Arag. Id. Jun. 1305: Eligimus et constituimus Manumissores et executores hujus testamenti, etc. [Tabular. Prioratus S. Johannis Tolos.: In Dei nomine ego Arnaldus de Fenoleto... volo... facere testamentum, et eligo Manumissores meos Guillelmum Fonolensem Archidiaconum, etc.] Occurrit præterea in Testamento Guillelmi Jord. Comititis Ceritanie ann. 42. Philippi Regis Franc. et in Foris Aragon. lib. 7. pag. 132. et in observantiis Regni Aragon. lib. 5. tit. de Tutoribus, Manumissoribus, et cabeçalaris. Vide Cabeçalaris.*

† 3. MANUMISSOR, Chartarum subsignator. Vide Manus.

† 1. MANUMITTERE. Vide in Manumissio.

* 2. MANUMITTERE. [Gallice Engager: « Ego Andreas et uxor mea Eltrudis igniprogamam seu Manumittimus. » (Cart. S. Andræ Vienn. ed. Chevalier, n. 65, an. 975.)]

† MANUMOLLA, Chirotheca, quod manus molam seu formam referat sic dicta. Computus ann. 1302. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. CLXXV: *Pro residuo Manumolarum portandis apud Gollenfontein, et pro una summa, et probalitis et gabeisionibus portandis in Marciam, LXI. s. Vide Manivola.*

* MANUMORTABILIS, Practicis nostris Mainmortable, Servus glebæ. Charta prior. de Joignaco ann. 1388. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 267: *Johannem Villeloup hominem nostri prioratus esse dicimus et dicebamus de corpore et capite taillabilem et expectabilem de alto et basso ac etiam de prosecutione et Manumortabilem. Vide Manus mortua in Manus.*

* MANUMORTIZATIO, Consensus domini ad prædiorum translationem in manum mortuam, idem quod Admortizatio. Charta ann. 1269. in Chartul. Pontiniac. pag. 278: *Promittens idem Johannes... quod contra concessionem, laudationem, quitationem, Manumortizationem... non veniet. Rursum legitur ibid. in Charta ann. 1273.*

* MANUMORTUA, Jus in bona defunctorum. Form. MS. Instr. fol. 31: *Eundem abbatem per suum anulum, ut est moris, manualiter investivit (episcopus) salvus et reservatis juribus episcopalibus in decimis et Manumortuis, etc. [Manumortuum in chart. ann. 1208. in Schannat. Hist. Epist. Wormat. tom. 1. pag. 72: Tributarium... capitalem justitiam, id est Manumortuum, etc.] Vide Manus mortua in Manus.*

† MANUMUNDIUM, Manutergium, Uguitioni, quo manus mundantur. Promotus in Grammatica MS: *Facitergium, togilla,*

mappa, mappula, gausape, orarium, mensale, manutergium, prandem, Manumundium, manupiarium.

† **MANUMUNITUS**, f. Rei domesticæ administrator, procurator, Gall. *Intendant*. Gesta Consulum Andegav. tom. 10. Spicil. Acher. pag. 494: *Cum Comes custodiam domicilii sui Haimerico de Curone præbuisset; dum ceteri murmurarent, tres famuli Hugonis, Gofridus Manumunitus, Robertus telonearius, et Railnesinus carpentarius rem difficilem aggressi sunt.*

* **MANUMUTABILIS**, Gall. *Mainmuable*, dicitur Servus, qui dominum pro libitu mutare potest. Charta ann. 1255. ex Tabul. S. Joan. Laudun.: *Se il avenoit... que li maïres et li juré devant dit receussent ou eussent receu aucun home ou aucune femme de cors de l'église de l'abé devant dit en lor commune, qui ne fust des Mainmuable, etc.*

* **MANUOL**. (« II solid. et III denar. et I Manuol canapis census. ») (*Chevalier*, Inv. archiv. delphin. n. 849, an. 1277.)

MANOPERA, etc. Vide *Manopera*.

MANUOPUS, seu cum *manuopere captus*, in Fleta lib. 2. cap. 52. § 42. est in furto, vel cum re furtiva deprehensus. Will. Thorn pag. 2021: *Clamat in hundertido isto in manerio suo de Swanese tenere placita de felonibus captis cum Manuopere ad sectam, etc.* Vide *Handhabenda*. Alia notione apud Radulfum de Hengham in Parva cap. 7. disseisina fieri dicitur, cum *Manuopus alicujus impeditur, etc.*

MANUPERARE. Idem Radulfus de Hengham capite laudato: *Divortium celebratum est inter virum et mulierem, si post divortium vir teneat se in hæreditate perquisita in maritago mulieris, statim cum post divortium Manuperetur, disseistor est.*

* **MANUPARIUM**, *La toualia*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Manupiarium*.

MANUPASTUS, et **MANUPASTUM**, Domesticus, gefeðneman, in Canonibus Saxonibus Edgari Regis cap. 1. § 4. vox composita ex gefeð, nutritius, pastus. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 66: *Si Manupastum alicujus accusetur de furto, solus pater familiis emendare potest, si velit, fracta lege sine perjurante.* Concilium Islebonense cap. 19. apud Ordericum Vital. lib. 5: *Si Clericus raptum fecerit vel furtum... aut incendium fecerit, aut Manupastus ejus, aut habitator atrii similiter.* Cap. 28: *Si quid per contentionem in domo Presbyteri vel Clerico, vel eorum Manupastu relictum fuerit, Episcopi erit.* [Charta ann. 1082. in Hist. MS. monast. Becens. pag. 146: *In cæteris autem parochiis quæ ad eandem Abbatiam pertinent, et sunt de nostra diocesi, hoc solum ei concessimus, ut Manupastos suos laicos quietos habeat.*] Chronicon Becense ann. 1124: *Propter hanc reconciliationem Ecclesia Leovienensis non perdet forisfacturas suas de violentibus, excepto Manupastu, id est, servientibus Monachorum.* Eadem notione occurrit in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 71. 952. 994. 1002. apud Bractonum lib. 3. Tract. 2. cap. 10. § 1. Britonum cap. 12. fol. 19. in Fleta lib. 1. cap. 27. § 2. 4. etc.

ESSE IN MANUPASTU ALICUJUS. Leges Alfvredi Regis cap. 5: *Nullum a se dimittat, qui inculpatus sit in Manupastu suo.* Leges Forestar. Scotie. cap. 13: *Si aliquis mastinus inventus fuerit in aliqua foresta, dominus ipse, cujus mastinus fuerit, erit culpabilis tanquam de Manupastu.* Charta Henrici I. Regis Angl. in Regesto Normann. signato P. fol. 24. in

Camera Comput. Paris.: *Ut habeant et teneant in pace et integre... et quiete in omni potestate mea ab omni teloneo et modiatione, et omni alia consuetudine,.... et de omni seculari servitio et exactione, et fouagio hominum de Manupastu eorum, et de omnibus querelis, etc.* [Charta Hugonis Ducis Burgund. ann. 1188. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 1008: *Dum liberi manebunt cum parte existentes de Manupastu et familia patris.*] In Statuto de Decimis Saladinis apud Rigordum ann. 1188. filius in *Manupastu patris* esse dicitur, qui nondum est emancipatus. Adde Fletam l. 1. cap. 27. 38. § 21. lib. 2. cap. 52. § 7. cap. 67. § 6. Perardum in Burgundicis pag. 298. etc.

* **Nostris Mainpast**, eodem sensu. Pactum inter capitulum et consules Noviom. ann. 1339. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 280: *Item du descort meu en parlement entre nous doyen et chapitre desusdit pour nous, noz chapelains, noz clers, noz familiers et noz sergens, comme d'autres personnes de noz Mainpast, etc.*

* **MANUPERARIUS**. [Gall. *Bordier*: « ... Solvi Geraldo, Manuperario de Pessaco, pro XLII. jornalibus... T. 22, p. 511. — Solvi dicto Geraldo, Bordilerio de Pessaco... T. 22, p. 512. »] (Arch. histor. de la Gironde.)

MANUPIARIUM. Joan. de Janua: *Manupiarium, gausape, quasi manus pians.* In Gloss. Lat. Gall. Nape. Glossæ Isid.: *Mappa, gausape, togilla, expiarium.* Vide *Manumundium*.

MANUPLETIUM. Gloss. Græc. Lat.: *Χερροπληθής, Corpulentus. χειροπληθής, Manupletium.* In MS. *Mapletum* habetur.

MANUPRETIIUM, χειρῶν μισθός, in Gloss. Gr. Lat. in Glossis vero Lat. Græc. *Manupretium, χειροδοσιον.* Asconius 3. in Verrem: *Manupretium dicebatur, ubi non tam materis ratio, quam manus atque artis ducitur.* Vide Varronem, et Plautum in Menechm.

MANUS, Subscriptio, chirographum. Cicero in Catilinam: *Statilius cognovit Manum et signum suum.* Ita ad Atticum lib. 11. Ep. 2: *Signum et Manum meam requirent.* Facundus Herimianensis l. 4. cap. 4: *Sed nunquid vel si propriam Manum Romano Episcopo non probante recipiat, etc.* Supra chirographum appellavit: *Et juratum sibi fuisse respondit, quod chirographum suum reciperet, si hæc Romanus Episcopus non probaret.* Epistola Clericorum Italiæ, directa ad Legatos Francorum, qui CPolim proficiscebantur ann. 522: *Quoniam ipsi Episcopi Græci ad voluntatem Principis damnarent capitula ipsa, unde causa nota est: sed beatissimus Papa Manus eorum a serenissimo Imperatore receperat.* Vetus Charta exarata ann. 13. Hludovici Regis in Orientali Francia, apud Joachimum Vadianum pag. 63: *Ego in Dei nomine Wolfger cum Manu filii mei Engilgaci consentientis tradimus ad Monasterium, etc.* Charta ann. 1170. apud Ughell. in Episcop. Bergomensib. ita clauditur: *Manus Petri et Heriprandi: Manus Manifredi Vicecomitis, etc.* Ita in alia ann. 1173. ibid.

MANUS FIGERE, Subscribere, manu ac scripto firmare. Canones Hibern. lib. 33. cap. 4: *Rata reddat debita, pro quibus fuerat Manus. Manus suas imponere in epistola, pro epistolam subscribere, in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 1. Manum ponere in charta falsa, in Lege Longob. lib. 2. tit. 51. § 1. [Luitpr. 63. (6, 10.)] Leges Luitprandi Regis Longob. tit. 17. § 2. [Luitpr. 22. (4, 4.)]: *Ita tamen ut ipsi**

parentes, qui interfuerint, aut judex in Chartula ipsa Manum ponant. Adde Leges Ratchis Regis tit. 7. § 2. [Luitpr. 4.] Vide *Firmare* 2.

† **MANU CAPERE**, Eodem significato. Charta ann. 1166. in Chartular. Meld.: *Ego etiam (Henricus Trecentis Comes) ipsi rogantibus Manu cepi... annotatum sigilli mei impressione firmavi.*

MANUM MITTERE, nude, eadem notione, non semel in Chartis Veneticis apud Joan. Lucium lib. 3. de Regno Dalm. cap. 11. 12. lib. 4. cap. 9. quæ hoc modo clauduntur: *Ego N. Manum misi. Manus suas in chartam mittere, in Lege Alemann. tit. 2. § 1. Manum Ponere, in Lege Longob. l. 2. tit. 10. § 2. tit. 55. § 17. [Luitpr. 22. (4, 4.)] Rach. 4.] Chartæ Alemannicæ Goldasti cap. 90: *Et Manus suas in ipsam cartulam possident.* Acta S. Maximi Confess. pag. 56: *Τεθευκότες καὶ τὰς ἰδίας χεῖρας ἐπὶ βεβαίωσει τῶν λαληθέντων.* Vide Gloss. med. Græcit. in *Χεῖρ*.*

* Vel potius *Manu tangere*; quod etiam nunc in quibusdam provinciis in usu est, ubi scribere nescii coram notario conventum, manum tractu approbant. Id præterea aperte innuit Charta Will. castell. S. Audom. ann. 1205. in Chartul. S. Bert. pag. 211: *Hanc elemosinam super altare S. Bertini, fratribus meis assentientibus et Manum apponentibus, optuli.* Vide infra *Tangere* 3.

MANUS DIVINA, Imperatoria subscriptio, de qua Brissonius in formulis pag. 365.

MANUMISSORES, Chartarum subsignatores. Charta Germanica ann. 793. apud Henschenium ad Vitam S. Ludgeri Episc.: *Acta est autem publice hæc traditio... coram testibus et Manumissoribus, etc.* Occurrunt eadem verba in alia ann. 799. apud eundem. Tradit. Fuld. lib. 1. trad. 21: *Coram his testibus et Manumissoribus, quorum nomina et signa infra scripta sunt.*

MANU FIDEM DARE. Tabularium Vindecinense Ch. 179. ann. 1064: *Dedit etiam Domino Abbati Oderico fidem, Manum suam, sicut mos secularis exigit, in illius manum mittens.* [Le Roman d'Athis MS.:

*Et les Barons qui o lui furent,
En la main Dieu de vrai lui mirent
Qu'ils assembleront leurs navies,
Et pourchasseront leurs aies.]*

[Luitpr. 2. Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 138. sqq. et Haultaus. Glossar. Germ. voce *Hand*, col. 795. sqq. ubi multa de significationibus vocis *Manus*.]

MANUM MITTERE in aliquem, in Lege Salica tit. 15. § 1. Formula loquendi nostris familiaris *Mette la main sur quelqu'un: Manum alicui injicere, in Lege Bajwar. tit. 3. cap. 1. § 3. tit. 4. § 3. tit. 5. § 3. et in l. 7. de Fil. Apparitor. (7, 22.) et in l. 8. de Appellat. (11, 30.) Cod. Theodosiani.* Vide in *Manumissor*.

MANUM MITTERE super manum alterius. Tabularium Ecclesiæ Maticconensis: *Misit autem Manum domini Hugonis Diensis Episcopi et Romani Legati, quasi in loco sacramenti, ne aliquis filiorum vel successorum suorum hanc verpitionem præsumeret infringere.* Vide *Jurare in Juramentum*.

MANUS in hominiis, la bouche et les mains, in Consuetud. Trecentis, et aliis. Leo Ost. lib. 3. cap. 48. (alias 50.): *Mandabat ei, ut sibi fidelitatem faceret, et homo ipsius per Manus deveniret.* Vide *Hominiis*. Hinc

† MANUM DARE, pro *Hominium* præstare, manus suas scilicet in manus domini immittendo. Charta Henrici Imper. ann. 1014. apud Murator. delle Antic. Estens. pag. 108 : *Postquam nos in Regem et Imperatorem elegerunt, et post manus nobis datus, et Sacramenta nobis facta, etc.* Le Roman de Rou MS. :

Rou devint hons li Roiz et ses Mains li livra.

* MANUS SUAS FACERE, Obedientiam alicui profiteri, manus suas scilicet in manus superioris immittendo. Judic. ann. 715. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 369 : *Nam et ipsi presbiteri, quomodo ibidem custodes sunt, ita professi sunt per Evangelia et sacramentatione ab Aretinæ ecclesiæ episcopo suscepissent, et Manus suas, juxta antecessorum suorum consuetudinem, ibidem fecissent, et sacramenta præbuisent, et obedientiam usque actenus impendissent et crisma suscepissent.* Inquisit. ejusd. an. ibid. col. 377 : *Cum epistola Willerat multoties electus clericus venire ad ecclesiam S. Donati, et sagramentationem ab episcopo Aretino suscipere, et Manus suas facere et sagramentationem præbere.* Charta ann. 746. ibid. col. 411 : *Repromecto et spondeo, atque Manus meam facio tui domno venerabili Walprand episcopus, pro eo cot me... presbiterum hordinasti.*

* MANUM OBEDIENTIAM TRIBUERE, Eadem notione. Charta ann. 1152. apud eumd. Murator. tom. 5. earumd. Antiq. col. 1033 : *Sacerdotem seu clericum electum abbas de ecclesia illa et his, quæ ad ecclesiam pertinent, investiat. Sacerdos seu clericus Manum obedientiæ ei tribuat.*

MANIBUS COMPOSITIS feudum recipere. Jus feudale Saxon. cap. 23. § 1 : *Multis fratribus poterit dominus solum feudum conferre, si compositis Manibus hoc receperint omnes simul.* Id est, si una omnes homagium domino præstent. Adde cap. 29. § 16.

PER MANUM ALTERIUS TENERE, Ab alio per homagium et in feudum possidere. Testamentum Ranimiri Regis Aragon. æræ 1099. apud Martinezum in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 38 : *Et si Deus mihi dederit sanitatem, et ego vixero, quod teneam illam terram et honorem, quomodo usque hodie illum tenui in Dei servitio, et post meos dies habeat illam Sanctius filius meus jam dictus (primogenitus) in servitio Dei. Et dimitto Aybar et Ecavierre Latri cum omnibus earum villis, quæ ad eos pertinent, ad alium filium meum Sanctium, ut possideat illas supra scriptas villas per Manum fratris sui Sanctii, quasi per me. Et si desenerit de eo, et laxaverit filium, teneat ipse ejus filius eas per Manum de Sanctio filio meo in sua fidelitate. Et si talem insantiam fecerit ad fratrem suum Sanctium, ut, quod absit, ei mentiret, etc.*

† PER MANUS alterius justitiam accipere, Emendationem et jus suum a judice obtinere. Tabul. Gemeticense : *Quod si forte aliquis eorum hominum aliquem de hominibus Comitum, vel aliquem alium vulneraverit vel occiderit, et non detentus potuerit inde evadere, sequæ ultra prætaxatam viam in propriam monachorum partem recipere, nulli omnino liceat usque prosequi, vel ibi capere; sed justitiam inde accipiet per Manum monachi qui Prior erit de Beu.* In Charta ann. 1235. ex minoribus Chartul. S. Vict. Massil. : *Litigare in manu sua compellebat, id est, coram se de rebus suis dicere.*

† PER MANUM tertiam res suas adramire. Vide suo loco *Adramire*.

MANUM ALTERIUS LUCRARI. *Wichbild* Magdeburg. art. 109 : *Manum alterius si unus testimonio lucrari vellet, occasione falsi, id facere cogitur metertius, cum hominibus fide dignis.*

MANUM REGIAM apponere dicitur Rex, qui prædia, de quibus lis est, interim dum ea dirimatur, sibi asserit : ut *Manum regiam infringere*, qui bannum regium infringit, in Aresto Paris. penult. Janu. ann. 1319. Aliud ejusdem ann. 28. Junii : *Dicta Boneta existente in speciali gardia et protectione nostra una cum bonis suis, Manu nostra et penoncelle et brandone regis apparenter positus, etc.*

† MANUM MITTERE in fortunam alterius, Bona illius sibi asserere, in Lege Salica tit. 52. num. 2. Eodem sensu in Statutis Eccl. Cadurc. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 739 : *Manum apponere in rebus.*

† MANUS, Donativum quod Clero a summis Pontificibus in nonnullis solemnitatibus, erogari solet; idem quod *Presbyterium*. Vide in hac voce. Ordo Romanus apud Mabill. tom. 2. Musei Ital. pag. 129 : *Isto vero die Natalis domini et die sanctæ Paschæ dat omnibus prioribus Manum, id est presbyterium duplum, præfecto scilicet xx. solidos dominus Papa et Manum.* Pluries ibi.

MANIBUS COMPLOSIS deprecari. Rodericus Toletan. lib. 2. de Reb. Hispan. cap. 18 : *Confestim quasi debita jura noscentes, remissis telis, et complosis ad preces Manibus supplices submitunt et colla.* [Manibus velatis orasse supplices testis Plautus in Amphitryone 1.

Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum.

Virgil. Æneid. lib. 7. v. 237 :

Præferimus manibus vittas ac verba precantum.]

† MANIBUS CANCELLATIS, id est extensis, seu decussatis. Johanni de Janua : *Cancellare, brachia extendere.* Epist. Panormit. ad Martinum IV. PP. in Chron. Sicilia apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 34 : *Universitas Siculorum terræ osculum ante pedes et flexis poplitibus ac Manibus cancellatis.* Vide *Cancellare*.

* MANUM IN TERRAM PONERE solebant veniam petentes, etiam supremæ dignitatis viri. Chron. Andr. presbyt. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 46 : *Imperator peto Manum in terram ponens, veniam petivit, et gratiam filio suo reddidit.*

† MANU CLAUSA, id est, Pugno percutere, in Lege Salica tit. 20. num. 9.

MANUS FERREA, Exercitus, copiæ militares. Idacius Pacens. Episc. in Chron. æræ 649 : *Eraclius exercitu adunato, cum omni Manu ferrea Persidem proficiscitur insequendo.*

SUB MANU ALICUIUS ESSE, id est, sub potestate. Concilium Vicense ann. 755. can. 11. et Aquisgran. II. cap. 3. can. 21. etc.

AD MANUM SUAM aliquid habere, tenere, possidere; nostris, *Avoir en main*. Vetus Charta apud Freherum in Origin. Palat. cap. 6 : *Conscriptio Marchæ et silvæ, quæ pertinet ad Virunheim in pago Rinicowe, sicut eam Chunradus Rex ad Manum suam habuit, etc.*

* SUB MANIBUS HABERE, id est, Ad manus, Galli dicimus, *Avoir sous la main*. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 32. pag. 78 : *Cum quædam negocia, puta illud quod sub Manibus jam habetur, per alias inferiores*

condicionis personas... expeditione felici deduci valeant ad effectum.

PER MANUM SUAM se defendere, id est, per duellum, in Regiam Majest. cap. 12. § 2. Adde *Speculum Saxon.* lib. 1. art. 18. § 1. lib. 2. art. 2. § 7.

DONATIONES FACTÆ per manum Regis, id est, coram Rege, ut est in Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 207. [* 212.] Vide *Marculfum* lib. 1. form. 12. 13. [Dare servum in manu Regis, hoc est, coram Rege manumittere, in Legibus Liutprandi apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 61.] [* 2] Liutpr. 9. (2, 3.) Vide chart. ann. 1195. apud Schannat. Histor. Episcop. Wormat. tom. 1. pag. 246.]

† AD MANUM suam ponere, Sibi asserere, occupare, Gall. *Se saisir*. Charta ann. 1399 : *Dictam carroneriam ad suam Manum ponere et sibi appropriare possit.*

† EXTRA MANUM PONERE, Rem quampiam quovis modo cedere, Gall. *Délaisser, abandonner*. Charta Theobaldi Comitis Campaniæ ann. 1238 : *Ac si in ponendo extra Manum eorum hæreditatem illam quæ de ipsis non movebit, aliquid habuerint, ego similiter inde nihil percipiam.*

* DE MANIBUS dare in terram, Phrasis Gallica, *Donner des mains en terre*, Se manibus excipere. Charta ann. 1252 : *In dominum Amalricum et socios suos impincærent... ita quod de Manibus dedit bis in terram.*

MANUS CONSEGRATA. Charta anni 1108. in Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 23 : *Et Eufemia uxor Ismidonis prædicti gurpivit et donavit, sive laudavit præfatam decimam in manu prædicti Episcopi Hugonis; quam laudationem in manu Episcopi confirmatam pro sacramento habemus. Similiter et filia Guigonis, neptis Ismidonis sive Eufemie, in Manu consecrata Episcopi Hugonis donaverunt ac dimiserunt, sive gurpiverunt tertiam partem hanc decimarum harum de tota parochia de Mejolano, etc.* Et fol. 81 : *Omnes autem decimas... in Manu prædicti Episcopi gurpisco : quam gurpitionem sicut sacramentum super altare limes.* Fol. 99 : *Et hæc promitto me servaturum pro juramento, in sacra Manu prænominati Episcopi Hugonis, et inde do ei osculum cum bonæ fidei sponsione.*

† MANUS ÆQUA, De fidejussore dicitur, in Charta ann. 1301. apud *Madox* Formul. Angl. pag. 10 : *Ita videlicet quod nisi illas (marcas) redderet in festo Nativitatis S. Johannis B. anno suprascripto, quod D. Willelmus de Betonya cui illa quieta clamatio credebatur custodienda in æqua Manu, dicto Nicholao vel suo certo attornato liberaret.*

MANUS JUDICIATA, Judicium per ferum candens. Liber Chirographorum Absiæ fol. 171 : *St... contentio insurrexerit per legitimos testes, si potest fieri, finiatur. Sin autem, finiatur sine duello, et judiciata Manu, sicuti Abbas per fidem unius hominis affirmare fecerit.* Et fol. 199 : *Atque si... contentio fuerit orta, testimonio legitimorum virorum, sine duello et judiciata Manu finiari.* Vide *Ferum candens*.

MANUS PUBLICA. Chronicon Fredegarii cap. 58 : *Avaros et Sclavos, cæterasque gentium nationes, usque Manu publica, suæ ditioni subiciendum fiducialiter spondebat.*

† MANUS RECTA, Sincere, sine fraude. Charta ann. 982. apud *Miræum* tom. 1. pag. 38 : *Si tempus aut res expostulave-*

rit, *recta manu et vero auxilio, subministret Ecclesiae opem sui adiutori.*

MANUM aut *dextram perdere*, Poena decreta maxime in perjuros, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 5. § 1. in Lege Burg. tit. 6. § 11. tit. 26. § 4. tit. 55. § 8. *Manum redimere*, in Lege Bajwar. tit. 2. cap. 6. et cap. 11. 12. § 1. *Cum manu rescissa componere*, tit. 9. cap. 4. Adde tit. 1. cap. 5. tit. 6. cap. 2. § 3. Capitulum 5. Caroli M. ann. 803. cap. 2. 13. etc. Capitulare ann. 779. cap. 10. Capitulum 4. ann. 805. cap. 6. 11. Capitulum triplex ann. 808. cap. 4. Capitulum 1. ann. 809. cap. 21. Capitulum 3. ann. 813. cap. 30. Capitulum 2. ann. 825. cap. 5. 11. Chartam Waldemari Regis Daniae ann. 1226. apud Pontanum lib. 7. Rerum Danic. pag. 443. Ottonem a S. Blasio cap. 40. Poena etiam monetarium in Edicto Pistensi c. 16. etc.

MEDIAE et INFIMAE MANUS HOMINES, Mediocris et infimae conditionis, qui mediocres et minores personae aliis dicuntur. Vide in voce *Homo*. Radulfus de Diceto ann. 1112: *Et plures mediae Manus, quos ex justis et rationabilibus causis Rex pater exheredaverat*. Idem ann. 1186: *Tandem Rex Francorum a latere suo duos Milites mediae Manus homines... direxit in Angliam*. Ita ann. 1190. et 1192: *Inferioris et infimae Manus homo*, apud eundem ann. 1183. 1185. [Assisii Hierosol. cap. 2: *Chevaliers ne doivent pas estre ensi menez com bourgeois, ne bourgeois et gens de basse Main com Chevaliers*.]

MANU INVOLUTA in palla altaris offerre. Tabular. Casauriense ann. 24. Ludov. Imper. F. Lotharii: *Ego Lupo... tibi dono Romano Abbati ad partes Monasterii cum oblatione Manu involuta in palla altaris*, etc. Vide *Oblati* 1.

MANUS RUBRA, vel rubra Manus. Flagrans delictum, manifestum. Glossae MSS.: *Ἐπ' αὐτοφώρῳ, ἐπ' ὀφθαλμοῖς, ἐπ' αὐτῷ τῷ κλέμματα*. Leges Baronum, seu Quon. Attach. cap. 39. § 2: *Cum quis capiat rubra vel recenti Manu homicidii, vel quod manualiter deprehendatur cum furto, vel latrocinio*. Statuta Davidis II. Regis Scotiae cap. 2: *Si quis calumniatus fuerit de latrocinio... si capiat cum rubra manu, et aliquis eum sequatur, statim subeat iudicium*. Silvester Giraldus lib. 2. Itinerarii Cambriae cap. 1: *Merlini proverbio quo dicit solebat, Angliae Regem Hiberniae triumphatorem ab homine cum rubra Manu in Hibernia vulneratum, per Meneviam redeundo super Lechlavay moriturum*.

FURTUM HABENS IN MANIBUS, vel *furtum inter Manus habens*, in furto seu flagranti crimine deprehensus, in Legibus Adelstani Regis apud Brompton. pag. 849. et 850. Lex Bajwar. tit. 8. cap. 5: *Fur nocturno tempore captus in furto, dum res furtivas secum portat, etc. Latro cum furto ambulans, in Capitulari 3. ann. 813. cap. 29. Anglis, Maynour dicitur fur, qui in manuali furto deprehenditur, ut auctor est Rastallus. Fur manifestarius, apud Plautum in Aulul. Aeschini contra Ctesiphontem, κλέπτης ἐπ' αὐτοφώρῳ, deprehensus in admisso, apud Papianum, in leg. Si dominus. D. de Praescript. ἐπ' αὐτοφώρῳ, apud Aeschylum in Prometheus vincto pag. 16. Edit. H. Stephani.*

MANUALE FACTUM, in Speculo Saxon. lib. 2. art. 35. 36. § 1. art. 64. § 1. 2. art. 71. § 4. lib. 3. art. 35. § 1. 2. art. 64. § 5. Wichbild Magdeburg. art. 110. 114. 115. et in Constit. Friderici I. ann. 1158. apud Goldast. tom. 3. Constit. Imper. pag. 380. *Present fet*, interdum *present*, nude, in Stabilim. S. Ludovici lib. 1. cap. 162.

lib. 2. cap. 2. *Present mesfet*, in Consuetud. Insulæ tit. 1. art. 18. Normanniae art. 36. Altisiod. art. 36. Silvanect. art. 118. etc. Vide *Harmenop*. pag. 427.

MANUALITER DEPREHENDI, in furto flagranti in Quoniam Attachiam. cap. 39. § 2.

MANU POTESTATIVA TRADERE, in Chartis Alamannicis Goldasti 37. 54. 55. 70. 76. Charta vero 76. sic clauditur: *Notavi diem Martis 4. Non. Octob. sub potestativa manu Hludovici Regis et pueri et sub Adalberto Comite*. Ita ut potestativa Manus hic sumatur pro auctoritate et facultate donandi a Principe indulta. Vide *Potestativus*.

* MANU COMMUNICATA VENDERE, Datis dextris de pretio rei vendendæ convenire. Charta ann. 1945. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Hontheim* pag. 157. col. 1: *Cupimus fore notum, quod nos Manu communicata, deliberato animo et spontanea voluntate vendidimus et vendimus... domos nostras*. Vide infra *Mercurium manuale*. [** Communis consensus complurium una venditum, spondentium, etc. Vide *Haltaus*. Glossar. German. voce *Gesammte Hand*, col. 677. De mariti et uxoris coadunata vel communicata manu vide *Mitterm. Princ. Jur. Germ.* § 815.]

MANUS IMPOSITIO, χειροτονία, χειροθεσία, est positio manus super caput alicujus. Hinc ἐπιτίθειν τὰς χεῖρας, Act. 6. τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιτίθειν, apud Clementem lib. 8. Constit. Apost. cap. 16. et alios. Isidorus lib. 6. Orig. cap. 19: *Manus impositio ideo sit ut per benedictionem advocatus invitetur Spiritus sanctus. Tunc enim ille Paracletus post mundata et benedicta corpora libens a Patre descendit: et quasi super baptismi aquam, tanquam super pristinam sedem recognoscens quiescit. Nam legitur quod in principio aquis superferebatur Spiritus sanctus. Concilium Charthaginense IV. de ordinatione Presbyteri can. 3: *Episcopo eum benedicente, et Manum super caput ejus tenente*. Et can. 4: *Solus Episcopus, qui eum benedicit Manum super caput illius portat*.*

MANUS autem impositio primitus pro simplici benedictione sumpta est, quæ χειροθεσία εὐλογίας dicitur Tarasio Patr. CP. act. 1. Concil. Nicæni II. Cum enim aliquem simpliciter benedicimus, manum ei antiquo more imponimus. Sic enim Patriarcha Jacob cum filios Joseph benediceret, manus eis imposuit, Gen. 48. et Dominus in Evangelio Marc. 10. oblatos sibi parvulos per impositionem manuum benedixisse dicitur. Honorius Augustodunensis lib. 1. cap. 185: *Quod autem benedictio per Manus impositionem datur, unde exortum dicitur, quod Isaac Jacob Manus imposuit, dum eum benedixit, et Moyses Josuæ Manus imposuit, dum eum duce[m] præfecit, et Dominus in Evangelio Apostolis Manus imposuit, dum eos principes et sacerdotes Ecclesiae constituit. Sed et ipsi Apostoli Manus imposuerunt, cum Spiritum sanctum dederunt*. Vide S. Augustinum Ep. 59. S. Ambros. lib. 1. de Pœnitentia cap. 7. etc.

☩ Nec alia notione accipiendum arbitrator Capitulum 71. lib. 1. Capitulum quo Abbatissis manus impositiones interduntur: *Auditum est aliquas Abbatissas contra morem sanctæ Dei ecclesie benedictiones et Manus Impositiones et signacula sanctæ Crucis super capita virorum dare, necnon et velare virgines cum benedictione sacerdotali*.

MANUS IMPOSITIO in benedictione Devotarum, in Concilio Venet. can. 4. et

Aurelianensi I. can. 10. pro ipsa benedictione. Vide *Notas ad Alexiad.* pag. 418.

MANUS IMPOSITIO ORDINATORIA, qua Diaconi, Presbyteri, Episcopi ordinantur, ut Actorum 6. in Epist. 1. ad Timoth. cap. 4. et 2. ad Timoth. cap. 1: *χειροτονία καθιερώσας* Tarasio CP. Hieronymus cap. 58. Esaiæ: *Ordinatio non solum ad imprecationem vocis, sed etiam ad impositionem impletur Manuum*. S. Ambrosius lib. de Dignitate Sacerdotali cap. 5: *Homo imponit Manum, Deus largitur gratiam: Sacerdos imponit supplicem dexteram, Deus benedicit potenti dextera*. Vide *Stephanum Episcopum*. Tornac. Epist. 28. Baronium ann. 44. num. 83. 84. Seldenum ad Eutychie Orig. pag. 17. 24. 1. Edit. Morinum de Sacris Ordinationibus, etc.

MANUS IMPOSITIO RECONCILIATORIA ea est, per quam pœnitentes, hæretici, sive excommunicati, sanctæ Ecclesie reconciliantur. Anastasius in S. Eusebio PP: *Hic hæreticos invenit in urbe Roma, quos vere ad Manus impositionem reconciliavit*. Idem in S. Siricio: *Hic constituit hæreticum sub Manu impositionis recipi præsentem cuncta Ecclesia*. [Capitular. lib. 5. cap. 127: *Criminalia peccata multis jejuniis et crebris Manus sacerdotum impositionibus eorumque supplicationibus iuxta Canonum statuta placuit purgari, ita ut nemo sine Manus impositione Episcopi, aut, ejus jussu, alicujus Presbyteri, se credat esse a suis facinoribus absolutum*.] Triplicem porro manus impositionem in pœnitentia publica fuisse observat Sirmond. in Historia Pœnitentiæ publicæ cap. 7. primam per quam publicorum criminum rei ad pœnitentiam agenda[m] admittebantur ab Episcopo: alteram, quæ non una, sed multiplex fuit, in ipso pœnitentiæ decursu: tertiam denique et postremam, in qua pœnitentes omnibus rite peractis Ecclesie reconciliabantur: quæ quidem Manus impositio reconciliatoria dicitur in Concilio Arausicano I. can. 3. De ejusmodi manus impositionibus super pœnitentes agunt præterea Concilium Carthag. IV. can. 78. Carthag. V. can. 11. Meldense can. 76. Arelatense I. can. 8. Canones S. Patricii cap. 7. Vigilum PP. ad Eleutherium Episc. S. Augustin. lib. 3. de Baptismo, Leo M. ad Rusticum Inquisit. 18. et ad Nicetam Aquileensem cap. 7. Avitus Vien. Epist. 6. 24. etc.

Hæc autem manus impositio Laicos tantum spectat, non Clericos. *Nam cum Laici absque Ecclesiastica communione soleant pœnitere*, inquit Bernaldus Constantiensis, *Clerici vero absque administratione officii, non mirum, si Clerici per Manus impositionem remedium pœnitendi pro criminibus admissum, non ut Laici consequuntur, qui nequaquam, ut illi, pro criminibus excommunicari jubentur. Si autem ipsi usque ad anathematis sententiam inobedientes extiterint consequens est, ut per Manus impositionem sanctæ redintegrent Ecclesie, cum redierint, sicut et sanctum Nicænum Concilium de Novatianis instituit. Nunquam tamen ut Laici remedium pœnitentiæ per Manus impositionem consequantur, etiamsi penitus absque ordine suscepto recipiantur, etc.* Vide S. Augustinum Ep. 54.

MANUS IMPOSITIO, in Confirmatione Catechumenorum, Neophytorum, vel noviter baptizatorum, de qua Concilium Eliberitan. can. 38. 39. Arelatense I. can. 8. Euseb. PP. in Epist. Anastasius

Bibliot. in Vita Ejusdem Eusebii, Melchiodis PP. in Epist. cap. 1. et 2. Innocentius II. PP. cap. 8. August. lib. 3. de Bap. contra Donat. cap. 16. etc.

MANUS IMPOSITIO in Baptismo, de qua Concilium Carthag. IV. can. 3. 85. Arelat. I. cap. 6. 8. Matiscon. II. cap. 3. Tolet. XIII. cap. 10. Isidor. lib. 6. Orig. cap. 19. etc.

MANUS IMPOSITIO super infirmos, juxta illud Matthæi cap. 28 : *Super ægros manus imponet, scilicet super Catechumenos et Energumenos pro expulsiōe diaboli, quæ specialiter Exorcistis in ordinacionibus conceditur, quippe ut habeant potestatem imponendi manus super Catechumenos, sive Energumenos. Vide Menardum ad librum Sacrament. pag. 340. 342.*

PER MANUS IMPOSITIONEM ab hæreticis baptizatos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti purgari debere, observat Zacharias PP. in Ep. ad S. Bonifac. Mogunt.

MANUS IMPOSITIO in Coronatione Regum, apud Adamnanum in Vita S. Columbae lib. 2. de Aidano Rege Hiberniæ : *Imponensque Manum super caput ejus ordinans benedixit. Ordo ad Reginam benedicendam : Ut quæ per Manu impositionem hodie Regina instituitur, sanctificatione tua digna et electa permaneat.*

* MANUS BASSA, Sinistra, apud Joan. de Saintré cap. 40. pag. mihi 265 : *Après eulx venoient les rois d'armes et héraulx du roy, per à per à ceulx de France et à leur basse Main.*

* MANUS MANCA, Eodem intellectu ; sic dicta quod ea minus dextre agimus. Leg. Lusit. sub Alph. reg. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 10 : *Quando fuerit in congregatione maritus reginæ, ibit in Manu manca. Hinc Main pote appellatur in Lit. remiss. ann. 1386. ex Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 101 : D'un coustel que ledit Jehan tenoit en sa main, il navrait cruelement le suppliant en sa main pote. Se je me fusse donnez garde de la pote Main, in aliis ann. 1397. ex Reg. 151. ch. 368.*

* MANUS GARNITA, id est, Armata. Chartul. Corb. sign. Cæsar fol. 8. v. : *Si aucun se bat en ladite mairie de Main garnye, il y a soixante solz Paris. d'amendes.*

† MANUS LIGNEÆ, inter superstitiones et paganas recensetur in eorumdem indiculo, Capitular. tom. 1. col. 152.

MANUS MORTUA, Glebalis servi absque liberis [masculis] ex legitimo matrimonio procreatis decedentis bona, ac hæreditas, quæ ad dominum ipso jure pertinent : cum de iis testamento minime disponere, etsi donatione inter vivos, liceat, ut est in Consuetudine Arvernensi cap. 27. art. 3. 4. 5. *Exactio consuetudinis pessimæ, quæ Mortua manus dicitur, apud Sugerium in Charta pro libertate villæ S. Dionysii. Servitus Manu mortuæ, lineæ humani generis inhumana, in Chron. Episcop. Autisiod. cap. 64. Charta ann. 1162. ex Tabul. Campaniæ : Statutum inter nos, ut annis singulis idem Episcopus noster et successores ejus Episcopi prædictorum hominum capitalia libere et integre habeant ; cætera vero, id est Mortuum manum licentiam matrimoniorum, et alegia, inter nos æqualiter dividantur.* [* Vide Haltaus. Glossar. German. voce *Todte Hand*, col. 1791. sqq.]

* De quo jure hæc habet Charta Steph. abb. ann. 1202. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 183 : *Nos vero pro his omnibus consuetudinem illam, quæ Mortua*

manus dicebatur, et odiosa, dura nimis et importabilis burgensibus villæ Tre-norchensis erat, sed et infamis et peregrina videbatur extraneis, sibi suisque successoribus, cum bona voluntate et fide remistimus in perpetuum.

Varie autem hæc vox in consuetudinibus municipalibus et apud Practicos sumitur. Nam *Manus mortua*, interdum ipsos homines spectat, quos *Manus mortuæ* vulgo dicunt ; interdum prædia ipsa, quæ bona *Manus mortuæ* appellant.

HOMINES MANUS MORTUÆ sunt servi glebæ, quibus uti diximus, de bonis suis testamento cavere fas non est, perinde ac Latinis libertis apud Romanos, qui, ut ait Salvianus lib. 3. ad Ecclesiam Cathol. *negato ultimæ voluntatis arbitrio, etiam quæ superstites habebant, morientes donare non poterant.* Redit igitur hominum *Manus mortuæ* hereditas, si absque liberis decedant, ad dominum, in cujus *Manumortua* esse dicuntur. Aresta Candel. 1361. 1. Regesto Parlamenti f. 120 : *Abbas Compendiensi receperat in monasterio suo in monachum Conversum quendam rusticum suum servum Ecclesiæ suæ, in cujus Manu mortua, si remansisset, Rex haberet tertiam partem, etc.* Horum mentio est in Chartis anni 1270. 1274. et 1351. apud Roverium in Reomao, in Consuetud. Calvimontensi art. 78. Victriacensi art. 103. Melodunensi art. 163. Meduntensi art. 78. Burgund. Ducat. art. 81. et seqq. Burgund. Comit. art. 99. Trecensi art. 3. 5. 6. 91. Catalan. art. 17. 18. etc. Atque ii dicuntur *à cause de leurs personnes de condition servile, Mainmortables envers leurs Seigneurs en tous biens, meubles et heritages, en quelque part qu'ils soient assis*, in d. art. 5. Consuetudinis Trecensis.

MANUS MORTUA rursus ipsa prædia spectat, cum aliquis scilicet alicujus, aut Ecclesiæ dominio hac se conditione addidit, servumque se esse professus est : vel cum id juris in eadem prædia ex longi temporis præscriptione habet dominus, id est, cum ea prædia huic servituti sunt obnoxia jure constituti, vel præscriptionis, ut habent Consuetudo Arvernensis cap. 27. art. 11. et Marchensis art. 127. quæ quidem prædia dicuntur *heritages tenus à condition de Mainmorte*, in eadem Consuetud. Arvernensi d. cap. 27. art. 1 quorum possessores pro servis habentur, eoque ipso servilibus præstationibus et operis, quas pluribus recenset eadem Consuetudo Marchens. cap. 17. obnoxii. [Charta ann. 1282. ex Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 952 : *Et porroi avoir Mainmole en ladite mesure se jen wil.*] Ejusmodi prædiorum mortuæ manus mentio est in Consuetudine Senonensi art. 23. Meldensi art. 48. 77. Vadensi art. 3. Victriacensi art. 69. 70. Nivernensi tit. 8. art. 7. 8. Trecensi art. 59. Ducat. Burgund. art. 11. 75. Comit. Burg. art. 86. 98. 95. etc. [Charta ann. 1198. ex Chartul. Campaniæ fol. 229 : *Emptione centum librarum Manum mortuam in perpetuum concessi possidendam.*] Charta P. Episcopi Meldensis ann. 1229. mens. Febr. in Tabulario ejusdem Ecclesiæ f. 35 : *Quitavimus hominibus de Varedis, de Germinaco, de Villanolo, Manu mortuas, tam immobilium, quam mobilium quæ ad nos devenire solebant, vel ad antecessores nostros in territoris et dominiis sive justitiis villarum prædictarum : ita quod dictæ Manu mortuæ immobilium ad propinquiores hæredes devolventur ubicunque fecerint mansionem, mobilium vero*

Manum mortuam, prout solet evenire, ad Episcopum de hominibus in dictis villis manentibus, ubicunque sint dicta mobilia, habebunt propinquiores hæredes, ubicunque mansionem fecerint dicti hæredes. Sed Manum mortuam mobilium, devenientem ad Episcopum de hominibus extra tres villas manentibus, habebit Episcopus ubicunque sint mobilia, sive in prædictis villis, sive extra ; si vero terra bladata eccadat in prædictis villis et territoris sive justitiis earum, sicut erit bladata, ad propinquorem hæredem deveniet. Sed si homo manens in aliqua prædictarum villarum haberet terram extra dictas villas et territoria et justitias earum, de quibus solet Episcopus habere Manum mortuam, terra tamen bladata ad Episcopum deveniat.

Interdum *Manumortua* res ipsas mobiles tantum spectat. Consuetudo Trecensis art. 6. de servis : *Les autres sont Mainmortables en meubles et les autres en heritages seulement.* Mox addit ejusmodi servis non licuisse testari de rebus *Manu mortuæ* obnoxii, ultra 5. solidos in præjudicium domini.

MANUSMORTUA denique quandoque ad certam pecuniæ quantitatem redacta erat, ex manumissoria conditione, quæ ex bonis decedentis domino hæres præstare tenebatur. Vetus Charta apud Haræum in Castellanis Insulæ pag. 178 : *De respectione capitis sui 2. denarios de Mortua vero Manu sex, de licentia maritali sex simili modo. Alia : Pro censu capitali duodecim denarios, et pro licentia maritali quinque solidos ; pro Mortua vero Manu totidem solidos persolvant.* Vetus Charta ann. 1102. ex Tabulario S. Arnulphi Crespiac. : *Et in tantum numerum eorum (servorum) tumultum popularem valuisse, ut omnino commutationem uorum ducendarum, et partem suarum pecuniarum, quam vulgo Mortuam Manum dicimus, se daturos denegarent.*

Hujusmodi vero servitutis immunitates passim produnt veteres Tabulæ. Sugerius in eadem Charta apud Doubletum, et tom. 4. Histor. Franc. : *Cum autem contigerit præfatos burgenses proles suas nuptiis tradere, post mortem earum, si absque hæredibus obierint, etiam si parentes in villa S. Dionysii Mortuam Manum habebunt, propinquior aliquis fuerit, qui in terra B. Dionysii, vel sub viatura ejus, mansionem in præfata villa minime habuerit. Si aliquando etiam evenerit, ut filias suas hominibus alieni juris maritent, nullatenus eis Mortuam Manum concedimus, sed in jus revocari omnino petimus atque præcipimus.* Charta Philippi Flandriæ Comitis ann. 1174 : *Nihil de Manu mortua infra Burgi ambitum extorquebat, nec morientium possessiones permittebat partiri.* Charta Communis S. Quintini : *Neque vos, neque alius super homine de Communia Mortuam Manum clamabimus.* Charta Mathildis Comitissæ Nivernensis ann. 1223 : *Quitto omnino et in perpetuum liberis meis civibus Autistodorensibus Manum mortuam, quam in præjudicium eorum confiteor me arestasse, ut eorum hæredes et successores ubicunque manserint, excusuras parentum et prædecessorum suorum sine aliqua perturbatione et interventu pecuniæ possideant pacifice et quiete.*

Quale fuerit jus *Manus-mortuæ*, quæve servitia præstita ab hominibus ejusmodi servituti obnoxii, luculentè explicatur in Charta Libertatum Montis-Britonis ann. 1376. tom. 1. Hist. Dal-

phin. pag. 82. quam hic summam exscribere operæ pretium duximus : *Primo quitavit penitus et in perpetuum remisit Manum mortuam quam ejus predecessores capere et habere in dicto loco et mandamento consueverant... Concedens ideo dictus D. prædictis hominibus, incolis, personis et habitatoribus dicti loci et mandamenti ejusdem, tam presentibus, quam absentibus, et qui nunc sunt, et qui pro tempore fuerint... quod ipsi homines, et personæ testari possint et ordinare de eorum bonis quibuscumque, et in personis quibus eis videbitur et placuerit, ultimas voluntates, donationes causa mortis, et alios contractus facere pro libito voluntatis ; et quod eis et in eorum bonis, debeant et possint succedere eorum liberti, fratres, consanguinei, proximiores et propinqui per testamentum vel ab intestato, prout jura volunt. Item cum dicti homines consueverint varias et diversas corvatas facere et tantas quantas Domino erat necessarium et placebat, concessit, etc. Item concessit quod ipse dominus sui que hæredes et successores, aut aliquis Officialium suorum non possint nec debeant contra dictos homines et personas inquirere ex officio curiæ nec contra ipsos seu alterum ipsorum inquisitiones facere sine legitimo denunciatore, etc. Item concessit... quod ipsi homines et personæ successoresque sui aut ipsorum alter cogi non possint nec debeant... ad gaytandum in castro et fortalitio nec ad custodiendum portam fortalitii, seu alibi in dicto fortalitio aliquo tempore, de die vel de nocte... Item concessit, quod ipsi homines et personæ utriusque sexus... possint et sibi liceat maritari, et uxori se liberosque nepotes, agnatos et cognatos ipsorum quotiescumque et ubicumque sibi placuerit et eis videbitur ad ipsorum omnimodam voluntatem, licentia domini seu alterius personæ non petita seu expectata, etc. Item concessit, quod ipse dominus successoresque sui... non possint nec debeant, nec eis licitum sit in futurum dictos homines, incolas et personas, cujuscumque status sint... talliare seu persequere talliam, seu persequationem aliquam eis facere, aut aliquam servitutem talliæ, doni vel exactionis pecuniæ cujuscumque eis imponere, ac eisdem summas pecuniarum extraordinarium petere, vel exigere, nisi, etc. Item concessit, quod ipsi homines et incolæ... non possint nec debeant in futurum aliquatiter cogi ad fortificandum donjonum dicti D. Montis-Britonis, nisi, etc. Inter quæ illud præcipue observandum arbitror, quod Liberis, etiam ex legitimo matrimonio procreatis, facultas concedatur bonis paternis succedendi ; ex eo quippe recte colligitur, jus illud aliquando denegatum fuisse illi sub mortuæ Manus servitute degerent.*

An vero ratione *Manus-mortuæ* cui, ob *ligeitatem de corpore et persona*, obnoxii erant nobiles in Delphinatu æque ac rustici ignobilesque viri, eidem servitutis jugo adstricti tenerentur, dubitare me fateor. Atqui tamen nihil inter eos discriminis occurrit in Charta ann. 1349. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 591. qua a *Manu-mortua* nobiles liberat Dalphinus, ea conditione ut illi perinde homines suos ab ea eximerent : *Item ipse D. Dalphinus per se et successores suos remisit, quitavit totaliter et reliquit ubicumque terrarum et locorum Dalphinatus et terrarum suarum perpetuo, omnem Manum-mortuam, et omne jus, actionem et requisitionem, quod et quæ sibi competeabant, aut competere poterant in*

Barones et Banneretos, Nobiles, Valvassores et alios quoslibet subditos Dalphinatus et terrarum suarum quarumcumque, seu in eorum bonis et hereditatibus quibuscumque, ubicumque sint, occasione Manus-mortuæ, volens et ordinans quod eodem modo Barones, Bannereti, Nobiles, Valvassores et alii subditi Dalphinatus, et aliarum terrarum suarum quæ tunc et remittant et remittere debeant et teneantur perpetuo hominibus et subditis eorundem Manum-mortuam quamcumque, et omne jus sibi competens et competiturum occasione Manus-mortuæ, adversus eorum homines, seu subditos, seu bona eorum, alias nisi prædictam quæ tunc et remissionem facerent, aut si ulterius dicta Manu-mortua uterentur, illi sic utentes et volentes quitare dictam Manum-mortuam, nequaquam gaudeant nec gaudere possint præsentii privilegio remissionis Manus-mortuæ, sed ab eo totaliter sint excepti, si quodcumque casus forsan contingeret in eosdem aut successores eorum. V. Salvaingum de Usu feud. cap. 32.

MANUS MORTUA, Jus regis vel domini alicujus loci in extraneorum decedentium bona, Gall. Droit d'aubaine. Privil. mercator. Ital. ann. 1277. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 670. art. 3 : Et eis concedimus quod bona decedentium, sine reclamatione Manus mortuæ, assignentur personis quæ legitimam a decedentibus causam habeant. Charta ann. 1224. ex Chartul. 23. Corb. : Ego vero dictam præposituram... quitavi in perpetuum, cum omni jure ad eandem pertinente, videlicet justiciis, relevaminibus, Mortuis manibus, invadiamentis, etc.

Cum igitur *hominibus manus mortuæ* de bonis suis testari haud liceret, id nominis postmodum inditum personis Ecclesiasticis, Collegiis, Communitatibus, etc. quibus perinde de bonis beneficiorum aut dignitatum, vel Collegiorum testari ac disponere non licet : qua notione vocem hanc usurpant fere semper Consuetudines municipales, et Edicta Regia.

Ejusmodi porro prædia in *manum mortuam* transferre non licet absque Regis et domini capitalis licentia. Meminit Edwardus Rex apud Willelm. Thorn ann. 1286. et 1288. Statuti a se editi de terris et tenementis ad *Manum mortuam* non ponendis, licentia sua super hoc non obtenta. Unde Cowello *Mortuæ manus est talis manus, quæ feudum apprehensum sine omni metu amittendi, aut feoffatori ex quacumque causa restituendi tenet.* Inde etiam Edwardus Cokus ad Littletonem sect. 1. ejusmodi *Mortuam manum* dictam vult, quia possessio eorum est immortalis : ita ut manus pro possessione ; mortua vero per antiphrasin pro immortalis accipiat. Prædia igitur quæ dabantur Ecclesiis, dicebantur dari in *manum mortuam*, hac formula descripta in Charta ann. 1266. in Tabular. S. Arnulfi Crispianensis : *Ita scilicet quod dictus Philippus de Glacca Armiger dedit in Manu mortua, et absque aliquo censu, reditu, seu dominio, alicui domino persolvendo, etc. M. Pastoralis Ecclesiæ Paris. ann. 1273 : Et volumus, quod dicti Decanus et capitulum dictas vineas teneant, et possideant in Manu mortua sine homagio, sine servitio, aut redditione aliqua nobis vel hæredibus aut successoribus nostris in posterum faciendis.*

Sed unde revera caduca servorum ista hæreditas, quæ ad dominum ipso jure devenit, *mortua manus* dicta fuerit, haud

temere quis definiat. Nescio enim, an omnibus probetur, quod tradit Auctor magni Chron. Belgici ann. 1123. ubi de Adalberone II. Episcopo Leodiensi, a quo sublatum *manus mortuæ* jus scribit : *In eo vero consistebat jus, ut quodcumque aliquis paterfamilias, qui hanc debuit servitutem, in signum servitutis præteritæ optimum pignus vel jocale, quod in ipsius domo reperiri contigerit, a dominis exigeretur : sin autem nihil esset, ut tum defuncti dextra manus offerretur.* Molanus lib. 3. de Canonicis cap. 35. et ex eo Locrius in Chron. Belg. ann. 1142. addunt, dextram manum oblatam in signum, quod ei amplius non serviret.

MANUS ÆTERNA, Eodem sensu. Vide Haltaus. Gloss. Germ. v. *Ewigkeiten*, col. 418.

MANU-MORTUA TENERE, in Testam. Roberti de Sorbona tom. 8. Spicil. Acher. pag. 249 : *Primo enim omnia bona sua immobilia, quæ tenet in Manu-mortua, videlicet vineas, domos, census, cum eorum pertinentiis quæ acquisivit Parisius, etc.*

PLACITUM MANUS MORTUÆ, significat *rachatum*, quod debetur domino post mortem vassalli. Nam *placitum* hoc loco id sonare, docemus infra. Exstat Charta Aimerici Vicecomitis Thoarc. ann. 1253. qua Dom. de Rupe Militi concedit, quicquid habet in villa S. Benedicti de Anglia, præter homagium ligium, et *placitum Mortuæ manus*, usque ad 10. libras monetæ currentis, quando illud contigerit evenire, et quædam calcaria deaurata, quando vixerit ille, qui prædictum *placitum* fecerit. Aliam ejusdem Aimerici anni 1254. profert Gallandus lib. de Franco alodio, in hæc verba : *Et est assavoir, que ledit Vicomte de Thoars nos a quitté icelle partie, que nous doussent mettre au plait et à rachat, que il a fait au Comte de Peitiers daudevant dites choses : et si il aveneist, que rechat ou plait de Morte main fu fait au viage de moi Aimeric dauvant dit, des choses dauvant dites, ge ne fus tenu à rien mettre : més après ma mort, ma devant dite femme, et mi hoir, et mi successor sunt tenu à mettre au plait et à rachat de Morte-main, segond nostre partie dessus nommée, que nous avons des choses, et segond çou que nostre autre mettront au plait et à rachat, por raison de la partie segon le usage et la costume du pays.* Catalogus Militum ann. 1271. tom. 5. Hist. Franc. 551 : *Petrus de Sainte Flaive dicit, quod nihil debet præter placita Manus mortuæ, et servitium ad castellum de Luc. Tabularium S. Cypriani Pictaviensis ann. 1404 : Cum tribus solidis de placito, et cum 12. denariis pro omnibus servitiis solvendis de Mortua manu. Idem : Cum 30. solidis de placito solvendis de Mortua manu. V. Cons. Pict. art. 173. et 174.*

MORTIMANUS. Charta Henrici Imper. ann. 931. apud Miræum in Cod. Donat. Piar. lib. 1. cap. 30 : *Campestria et silvestria jura, et Mortimanus suas, et abmatrimonis tam libere in sempiternum possideat, sicut fundator ipsius... possederat. Vide Mortalia, Manumissio.*

MANUS MORTUA. In Capitulari 2. Caroli M. incerti anni cap. 1. Edit. Baluz. et in Capitulis Caroli M. lib. 5. cap. 110. *Rationabiles ac legitimæ commutationes Ecclesiis utiles ratæ haberi, inutilis vero et incommode atque irrationabiles dissolvi jubentur. [Et recipiat unusquisque quod dedit.] Deinde additur : Ubi vero Mortua manus interjacet, aut alia quælibet causa, quæ rationabilis esse videatur, inventa fuerit, diligenter describatur, et*

ad nostram notitiam perferatur. Eadem habentur in Lege Longob. lib. 3. tit. 10. § 3. [*] Lothar. I. 51.] in Capitul. Wormatiensi ann. 829. cap. 5. in Capit. Caroli C. tit. 32. cap. 6. tit. 39. cap. 8. ubi pro *rebellis*, legendum *rationabilis*. Fa-teor hic me cæcutire. [*] Si qui commu-taverat mortuus fuerit.

☞ Commode omnino locum hunc il-lustravit eruditus Muratorius in Notis ad eandem Legem tom. 1. part. 2. pag. 142. *Manus mortua*, inquit, in hac lege significare mihi videtur potestatem Regis sive possessionem Regis ad fisci, ut sit sensus: Ubi vero Ecclesiarum præ-dia sint in manu Regis, sive possessa per fiscum, aut alia quævis rationabilis causa intervenierit, diligenter describa-tur, etc. ut habet Codex Estensis. Fiscus enim nunquam moritur, et immortalis est, etiam decedente Rege: ad cuius similitudinem *Manus-mortua* deinde cœperunt appellari Ecclesiæ, collegia, etc. ut supra observatum est. In Capitul. Caroli Calvi hæc eadem Lex repetitur his verbis: *Et si Mortua manus, vel præceptum regium super eis interjacet. Manus mortua*, ut reor, fiscum designat possessorem: *Præceptum* Regis privatum hominem possessorem, sed *Præcepto* regio munitum. Tunc ad Regem hæc erant deferenda. Vide Legem 234. Rotharis apud eundem Murator. ibid. pag. 35. ubi de re, quæ ad curtem Regis ceciderit, nulla fit repetitio. Quod firmare iterum licet ex Capitul. apud Carisiacum cap. 8. in quo hæc eadem Lex inserta legitur ubi de rebus Ecclesiasticis et de rebus quæ ad fiscum regium pertinent sermo sit.

Neque proclivius est divinare, quid eadem vox sonet in Wichbild Magdeburg. art. 103: *Quilibet persoluta debita declarare debet ad sacra post Manum mortuam metseptimus*. [Sensus forte est: qui defuncti bona obtinuerit, hujus debita se persolvisse cum sex aliis ad sacra jurabit.] [*] Germ. nach toder Hand, id est, Post mortem ejus cui exsoluta est pecunia.]

☞ MANU PROPRIA singula se idoneum facere, id est absque conjuratoribus seu consacramentalibus. Capitular. lib. 3. cap. 91: *Et si aliquis quilibet persona adversus eum quamlibet querelam habere voluerit, liceat ei secundum Legis ordinem cum sacramento quod posuimus Manu propria singula se idoneum facere, etc.* Vide *Juramentum*.

MANU TERTIA, septima, duodecima, etc. jurare. Vide *Juramentum*.

MANU SALVA CAPERE, quasi in salva gardia, seu in *secura manu*. Synodicon Nicosiense cap. 26. de Clericis: *Ne vadant de nocte, maxime post tertiam pulsationem: quod si inventi fuerint, licentiam damus custodibus civitatis, ut eos capiant salva Manu, et detineant usque mane, nobis quanto citius presentandos.*

MANUS VESTITA. Vide *Vestire*.

☞ MANUS dicuntur avium rapacium pedes, in Legibus Palatinis Jacobi II. Reg. Majoric. ubi de Falconerio majori tom. 3. SS. Junii pag. xxiv: *Veluti lo-gres, capucia, longas, et alia arnesia ad rostrum et Manus ipsarum præparandas et etiam quæcumque alia necessaria providebit.*

* MANUS MOLARIS, Mola, ut videtur, quæ manu versari potest. Pedag. Bap-palm. ex Chartul. 21. Corb. fol. 259. v. : *La carette qui maine meulles, ij. deniers le meulle, et Mains mollaires, ij. den.* [*] Margar. Comit. Flandr. chart. ann. 1252. apud Lappenb. in Orig. Fœder.

Hanseat. pag. 61: *Par Manus Molarium obolum.*]

* MANUS CHRISTI, Massa quædam saccharo condita. Comput. ann. 1334. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 85. col. 1: *Pro duobus picidibus sive massapanis, unum de Manu Christi, et alium de confests, etc.*

* MANUS PAPIRI, Gall. *Main de papier*, Chartarum scapus. Comput. ann. 1402. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 174. col. 1: *Pro media Manu papiri, in qua fuit scriptus liber census et usaticorum supradictorum, xv. den. Turon.* Alter ann. 1450. ex Tabul. S. Vulfr. Abbavil.: *Item pro duabus Manibus papiri, ij. sol. vj. den.*

* MANUS, Manubrium, Gall. *Manche*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus tres picas ferri latomorum sive peyrerierum cum earum Manibus sive caudis.*

* MANUS LAPIDUM, Unius laterum ordinis crassities. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 582: *Quod (fundamentum) fieri debeat de muro cum quatuor bracialibus longitudinis iij. pedum pro quolibet braçale, et altitudinis ij. Manuum Lapidum, et fiat de bona calcina.* [FR.]

* MANUS VANGÆ, Bipalii ictus, id est quantum terræ bipalii ictu fodit agricola: Italis, *Vangata*, Gall. *Coup de bê-che*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 145: *Statuimus et ordinamus quod dicta fovea... debeat cavari et aptari in hunc modum, scilicet incipiendo juxta molendinum Gallerie ad cavandum veniendo superius scodigando et remon-dando dictam foveam, et cavando ij. Manus Vangæ usque ad Maxumaticum... Et pag. 146: *Ita quod fossati sint amplitudinibus ij. pedum, et cavi una Manus Vangæ.* [FR.]*

MANUSCRIPTIO, Subscriptio. Concilium Carthaginense I. sub Julio I. PP. cap. 12: *Manuscriptiones nostræ tenentur et pittacia. Berta Sanctimonialis in Vita S. Adelheidis Virg. n. 7: Cujus libertatis donatio ut in perpetuum rata foret et firma, et duorum Imperatorum, scilicet Ottonis et Henrici, Manuscriptione ac sigilli impressione confirmata.*

MANUSCRIPTURA, Gregor. Turon. de Vitis Patrum cap. 8: *Tangens Manuscripturam, quam ipse depinxit.*

MANUSCRIPTUM, Chirographum, manu propria subscriptum. Vita S. Basilii, apud Heriveum Archiepiscopum Remensem in Epist. ad Widonem Rotomagensis Archiepisc. cap. 17. de quodam, qui seipsum diabolo tradiderat: *Abnegavit Christum, (verba sunt dæmonis) et professus est mihi et ecce Manuscriptum habeo, et in die judicii ad communem judicem eum duco. Infra: Et stante populo in horam multam, extensas habente manus in cælum, ecce Manuscripta pueri per aërem delata et ab omnibus visa venit, etc. Concilium Avenionense ann. 1337. cap. 27: *Statuimus, quod nullus creditorum, Christianis aut Judæis, postquam fuerit ei de integro debito satisfactum, possit contra voluntatem debitoris instrumentum vel Manuscriptum soluti jam debiti retinere.* [*] Pro Charta, diploma, in Instr. ann. 1184. apud Dan. Eberh. Barringii Clav. diplom. pag. 112. ut movent Auctores novi Tract. diplom. tom. 1. pag. 419.]*

☞ MANUSIGNATUS, id est Manumissus in Gloss. MSS. Cluniac. inter opera post-huma Mabillonii tom. 2. pag. 23.

* MANUTENENS, Protector, defensor, vel vir potens et nobilis. Regula hospit.

S. Jac. de Alto passu an. circ. 1240. cap. 67: *Manutenentes, reges et principes terrarum blasphemantes.*

☞ MANUTENENTIA, Auxilium, præsidium, supetiæ; si vocis etymon spectes, *Manutenentia* celere ac promptam opem significat, citius enim adesse potes ei, quem manu tenes. Charta ann. 1202. apud Stephanot. tom. 1. Antiquit. Occitan. MSS. pag. 331: *Defensionem et Manutenentiam ego et successores mei exhibebimus et plenarie faciemus.* Alia ann. 1230. tom. 4. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 29: *Nos Dalphinus Viennensis... notum facimus universis... quod ob reverentiam et amorem, nec non et Manutenentiam Archiepiscopi Ecclesiæ Lugdunensis nobis promissam.* Charta Reginaldi apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 89: *Comes Arvernæ mihi... auxilium et Manutenentiam contra G. de Bello-juco fide interposita promisit. Subtrahere Manutenentiam, apud Scotum. Le Roman de Vacce MS. :*

Onques puiz n'en esumes de vous Maintenance, Ainz nos avez esté en tout temps en nuisement.

Vide *Manutenere*.

☞ MANUTENENTIA, ut mox *Manutenentio*. Ad *Manutenentiam pacis publicæ*, in Charta ann. 1542. apud D. Calmet. tom. 3. Hist. Lotharing. col. 395. Occurrit passim.

☞ MANUTENENTIO, a Gall. *Manuten-tion*. Conservatio, integritas. Charta Eduardi VI. Regis Angl. ann. 1552. apud Rymer. tom. 15. pag. 306: *In majorem augmentationem et Manutenentionem regalis status coronæ suæ, etc.*

1. MANUTENERE, Asserere, partes aliquis tueri, Gallis *Maintenir*. Habetur hæc vox in Epistola Eleutherii PP. ad Lucium Regem Britann. ann. 169. conscripta, si genuina est, quod in dubium jure vocatur. Matth. Paris: *Archiepiscopus contra me Manutenerere præsumunt.* [Charta pacis inter Philippum Franc. et Joannem Angl. Reg. ann. 1200. apud Duchesn. in Norman.: *Et si ideo Comes Flandriæ... ipsi Regi Franciæ malum vellet facere, nos non possemus contra dominum Franciæ juvare vel Manutenerere, etc.* Adde Chron. Parm. apud Murator. tom. 9. col. 821. in Statut. Massil. lib. 4. cap. 12. Vide *Manutenentia*.] Occurrit passim.

☞ 2. MANUTENERE, Conservare, alere, Gall. *Maintenir, entretenir*. Statuta reform. S. Claudii ann. 1448: *Tenetur Cantor Manutenerere competenter antiphonaria, legendaria... et etiam ad Manutenentionem aliorum librorum.* Hist. MS. Beccens. monast. pag. 378: *Dedit eidem Ecclesiæ decimam omnium fructuum de feodo suo de Campanis... ad luminare Ecclesiæ Manutenedum.* Adde Chartam Philippo V. Reg. Franc. ann. 1318. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 130.

* 3. MANUTENERE, Subministrare, suppeditare, Gall. *Fournir*. Inquisit. ann. 1284: *Pro quo antivagio dominus qui illud accipit, debet eis minoribus Manutenerere nemus ad muniendum foveam, ubicumque nemus valeat reperire, salvis arboribus fructiferis.* Nostri *Maintenir une femme* dixerunt, pro Commer-cium libidinis habere cum ea. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 133. Chartoph. reg. ch. 119: *Munier estoit moult dolent et courroucié contre ledit Brussardin, qui avoit dit plusieurs fois contre vérité qu'il Maintenoit la femme dudit Brussardin.*

☞ MANUTENTIA, Protectio, defensio. Charta Beroldi de Saxonia ann. 1020. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 140:

Recipimus in salva tutela, custodia, Manutenentia, et securo guardagio prædictum locum de Tallueris cum omnibus suis bonis et appenditiis.

† **MANUTENTIO**, Sumpus, conservatio, Gall. *Entretien*. Charta ann. 1451. ex Tabular. B. M. de Bono-Nuntio Rotomag. : *Liberi et exempti erunt et tenebuntur ab omni reedificatione et Manutenentione dicti cancelli.* Bulla Pauli III. PP. ann. 1537. tom. 4. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 118. *Magister puerorum, chori pro se et præfatis sex pueris unam præbandam cum dimidia... pro eorum victu, vestitu et Manutenentione percipiant.* Vide *Manutenere*.

MANUTENTORES, J.C. Anglis Rastallo et Cowello sunt illi, qui vel pecuniis suis, vel alia ope litem alterius iudicalem, in qua ipsi justum interesse non habent, promovent, aut fovent. Vide *Littletonem* sect. 701. et ibi Edw. Cokum. [**Executores testamentarii sunt in chart. ann. 1494. apud Haltaus. in Glosar. Germ. voce Handhaber, col. 807.*]

† **MANUTENTORÆ** LITTERÆ, quibus ut aliquid in suo statu permaneat mandatur. Instrum. ann. 1473. in Bullario Carmelit. pag. 297. : *Reformatorias, Manutentorias... atque exequutorias litteras decernere et concedere dignæmur.*

* **MANUTENTUM**, *Est illa pars flagelli, quæ tenetur in manu verberatoris.* Glosar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120.

† **MANUTERCIUS**, Testamenti executor. Charta Goiberti ann. 839. apud Folquinum Levitam Sithiensem lib. 2. pag. 109. : *Anno eodem posthæc in mense Novembrio, cum informatum sensisset appropinquare obitus sui diem, descripsit ipse propria manu in tabulis ceratis... qualiter suas res Manutercii sui disponerent.* Vide *Manumissor* 2.

† **MANUTERE**, pro *Manutenere*, Conservare, *Entretenir*. Testam. Card. de Talaru ann. 1392. tom. 2. Macer. Insulæ Barb. pag. 667. : *Ordinavit quod dictus sacrista B. Stephani et successores sui teneantur... Manutere in dicta capella in bono statu, libros, calicem, etc.* Tabularium B. M. de Bono nuntio Rotomag. : *Ita quod prædictum pratum defendere et Manutere ad opus Ecclesiæ promisi.*

† **MANUTERGILE**. Vide *Mantum*. **MANUTERGIVM**, Joanni de Janua: *Togillacum qua tergitur manus*. [Touaille, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.] χειρομακτρον, Græcis. Gregorius M. in libro Sacrament. : *Subdiaconus cum ordinatur... de manu Archidiaconi accipiat urceolum cum aquamanili, ac Manutergivm.* Histor. Episcoporum Autisiodor. cap. 51. pag. 452. : *Contulit... stolas albas cum Manutergis, multiplices ac pretiosas.* Adde *Ordinem Romanum* sub initium.

MANUTERGIA ad ostium refectorii. Udalicus lib. 3. Consuetud. Cluniac. cap. 22. *Mutet illa tria Manutergia, quæ in claustro jugiter pendunt ad tergendas manus.* Historia de Fratribus Conscriptis tom. 2. Antiquitatum Alamannic. Goldasti : *Sed et foris ostium refectorii ejusdem texturæ Manutergix sunt hinc inde suspensæ.* Occurrit ibidem mox.

MANUTERGIA, Mantile, Gall. *Serviette*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item plus triginta Manutergias, vulgariter vocatas servietas, fili lini.*

† **MANUTERGIUS**, in veteri Processionali MS. B. M. Deauratæ : *Illi qui abluunt pedes et manus pauperum debent dum abluerint tergere cum Manutergio quem portant super collum pro modum stolæ.*

† **MANUTERGIVM**, diminut. a *Manutergium*. S. Wilhelmi Constit. Hirsaug. lib. 1. cap. 98. : *Tria Manutergiola quæ in omni quinta feria mutantur; minimeque manus ad solida tergant manutergia fratrum, quæ pendunt in claustro.*

MANUTERGIVM, Sudarium, quo Sacerdos sacra facturus manus extergit. Gilbertus Lunicensis de Usu Ecclesiastico : *Pelvis ad manus lavandum, cum Manutergio.*

† **MANUTERGIA** ad involvendos codices. Theodemari Usus Casin. : *Concessum est etiam fratribus nostris habere Manutergia, sive ad tonsuræ obsequium, sive ad codices, quos ad legendum suscipiunt, involvendos.*

* 1. **MANUTERIVM**, ut *Manutergium*. Pontif. MS. Mogunt. fol. 23. : *Episcopus det subdiacono patenam ad tangendum posteaque calicem vacuum cum Manutergio dicens, etc.* Vide *Subdiaconus*. [**Occurrit etiam in Testament. ann. 1332. in Gudens Syllog. pag. 632.*]

* 2. **MANUTERIVM**, Alia notione, f. Candelabri species ad formam manus, cujusmodi est illud quod *Bras* vocamus. Chron. Porojul. ad ann. 1298. in Append. ad Monum. eccl. Aquilej. pag. 28. col. 2. : *De Stellis, quæ sunt super altare majus projecti (fulgur) ad terram ultra xij. et Manuteria, quæ sunt circa altare.*

* **MANUTHIA**. Vita S. Euthym. tom. 2. Jan. pag. 324. col. 2. : *Cum nos autem aliquando colligeremus alimentum in solitudine, id vero erat quod vulgo solet nominari Manuthia, etc.* Vide ibi Editoris notam.

MANUTIGIVM, quod Græci χειρομακτρον vocant, [id est, Mollis attractatio.] Cælius Aurelian. lib. 1. Tardar. pass. cap. 4. : *Non aliter quam si quispiam turbatos oculos Manutigio, quod Græci χειρομακτρον vocant, temporaliter fricando relevare videatur.*

† **MANUTIUS**, *Magnas manus habens.* Gloss. Isid. ubi Grævius: *Melius in veteri Vocabulario: Manulus, ut a nasus, natus, sic a manus, manutus. Manutius est mane ortus.*

MANUTRADERE, unico verbo, Tradere. Diploma Roberti II. Principis Capuæ ann. 1128. : *Quinetiam Manutradimus, concedimus, atque confirmamus... omne jus, etc.*

MANWERG. Vide *Mannwere*.

† **MANZA**, Italis Juvena, Gall. *Genisse*; Manzo, iisdem, Vitulus anniculus. Chron. Bergom. ad ann. 1406. apud Murator. tom. 16. col. 985. : *Et tibi cum eorum insidiis et aguaytis acceperunt unam quantitatem vaccarum, Manzorum et pecudum, etc.* Ibid. col. 1006. : *Ceperunt super territorio de Sorisole et de Poltrаница pecudes circa cccc. et vaccas et Manzas LX.*

MANZER, Spurius, nothus, e scorto natus, Hebræis מנצר, a quibus Græci μανζερ apud Gregentium, Theophanem, Cedrenum, etc. Ugutio : *Manzeres dicuntur filii scorti, id adulterini, vel scelerati.* [Gl. Lat. Gall. Sangerm. : *Manzer, fils de putain, ou mauvais, desolal; et inde Manzerinus, i. adulterinus.*] Versus, laudati a Dionysio Pontano ad tit. 146. Consuetud. Blesensis :

Manseribus scortum, sed mocha nothis dedit ortum. Ut seges a spica, sic spurius est ab amica : Sunt naturales, qui nobis sunt speciales.

In Deuteron. 23. : *Non ingrediatur Manzer, hoc est, de scorto natus, in Ecclesiam Dei.* Græci interpretes, ἐκ πόρνῆς, Arabici *Pharuch alzani*, id est, *pullus meretricis.* Vide *Joan. Seldenum* lib. de Success.

Hebræor. in bona defunctor. cap. 3. ubi multa de hac voce habet. *Fragmenta Capitularium*, edita a Steph. Baluzio cap. 4. : *Viles personæ et infames, histrones scilicet, nugatores, Manzeres, scurræ, concubinarij, etc.* *Ademarus Cabanensis* in Chron. : *Nolentes sibi præesse filium scorti, erat enim (Gauzlinus) nobilissimi Francorum Principis filius Manzer.* Idem : *Jordanus quoque Manzer frater defuncti.* Utuntur præterea *Sedulius* lib. 5. *Eadmerus* in *Histor. Novorum* pag. 195. *Historia Episcoporum Engolm.* cap. 19. *Gaufredus Vosiensis* lib. 1. cap. 12. *Petrus Blesensis* Serm. 42. etc.

MANZERINUS, *Papæ, Adulterinus.* *Gaufredus Vosiensis* lib. 1. cap. 73. : *Prisci Cœnobitæ religione florentes nos Manzerinos hæredes habuere.* Sic etiam videtur legendum, apud *Baldricum* lib. 4. *Histor. Hierosol.* : *Hierusalem itaque sic obsessa, filiis suis occludebatur : intus a populis Manzerinis profanabatur.* Editus *Codex Mazelinus* præfert. Adde *Odericum Vitalem* lib. 9. pag. 750.

MANZARUS, Eadem notione. *Fortunatus* lib. 5. *Poem.* 4. de *Judæis* :

Christicolæ ut cernunt tunc agmina Manzara jungi, etc.

† **MANZERINA** VASCULA. *Epist. Abbonis* ad *Gregorium V. PP.* : *Direxi etiam duo vascula Manzerina, in quibus anaglypho opere continentur Charitas et Ethica.* *Itinerarium Bauldry Abb. Burgoliensis* ex *Archivis Monast. Fiscamn.* : *Mihi dedit Abbas scyphum Manzerinum, quem tota aviditate suscepi... quia et torum et formam et materiam decentissimam pretendebat.* Vide *Mazer*.

* **MANZIA**. Vide *mox Manzius*. * **MANZILE**, *Mansio* seu *ædes* cum *agri portiuncula*, idem quod *Mansionile*. Vide in hac voce. *Charta* ann. 1321. in *Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 31* : *Plures alii interrogati per me notarium... si dicto domino regi erat commodiosum et utile infundere... piscaria, vocata domini regis de Vauro, cum adherentibus eisdem nemora de Campo Maurrello, etc. et alia similia Manzilia de Vauro.*

* **MANZIUS**, **MANZUS**, *Vitulus anniculus*; *Acad. Crusc. Manzo, bos.* *Stat. dattiar. Riper.* cap. 4. fol. 15. v. : *Ordinatum est quod prædicti beccarii possint et valeant occidere carnes Manzororum et Manziarum, qui et quæ teneant dentem vituli.* *Stat. Placent.* lib. 6. fol. 80. v. : *Carnes de vitulo de lacte et de Manzio de dente, pro libra v. den.* *Stat. Montis-reg.* pag. 293. : *Carnes Manzi et Manziæ de lacte, libra una solvat den. x.* Vide *Manza*.

* **MANZO**, ut *Manzer*. *Vocabul. jur. canon.* *Martini MS.* : *Spurii et Manzones usque ad decimam generationem, secundum legem Moysi, non intrantur ecclesiam. Inter spurios, naturales et mothos et Manzones diversa fit dispensatio.*

* **MANZOLVM**, *Corium vitulinum.* *Stat. Placent.* lib. 6. fol. 82. v. : *Dictæ planellæ, tam de homine quam de domina, habeant corrollos de Manzolo vel cordoano.* Vide supra *Manzius*.

* **MANZUS**. Vide supra *Manzius*.

* **MAO**, *Fructus species, f. pomum.* *Charta* ann. 1354. inter *Stat. Perus.* pag. 16. : *Remisit in perpetuum communi, hominibus et universitati dicti loci Perusæ omnes decimas et jus decimationis grani, vini, Maonum et omnium aliarum et singularum rerum.*

† **MAP**. Vide *Mepe*.

* **MAPA**. [*Nape d'antel* : *Inter candidas, Mapas non honestas et alia brol-*

lymenta. » (*Chevalier*, Visit. episcop. Gratianop. p. 76.]

† **MAPADA**, Vide *Mappa* 4.

† **MAPALIA**, Casæ rusticorum. Leo Marsicanus in Chron. Casin. lib. 2. cap. 20: *Ecclesia quedam juxta idem municipium posita ab his qui secum ierant cum aliquot eorumdem rusticorum Mapaliis igne succensa.* [Vox Virgilio aliisque Latinis eo intellectu nota; atque adeo a Glossario amandanda.]

† **MAPARIUS**, Officium domus regis apud Anglos, cui scilicet incumbabat *mappas*, canabum, manutergia et similia providere. *Naparios* itidem appellabant; sed *mappa* et *nappa* tantumdem valebant. Liber niger Scaccarii pag. 848: *Maparius cibum consuetudinarium homini suo III. ob. in die, etc.* Vide *Maparius*.

† 1. **MAPHORUM**, Muliebre pallium. Vita S. Amphilochio adscripta tom. 2. Junii pag. 954: *Tum ait sponsæ: tene in hoc Maphorio, donec tibi dicam.* Vide *Mafors*.

† 2. **MAPHORUM**, Scapulare. Vita S. Dorothei tom. 1. Junii pag. 600: *Et accingit Maphorium seu scapulare suum, et projicit semetipsum in flumen.*

* **MAPHORS**, Velum sericeum, quo altare obvolvatur. Mirac. S. Gibr. tom. 7. Maii pag. 628. col. 1: *Sæpe memoranda comitissa cum suis ad memoriam sancti accessit, ... et Maphortem sericum non minimi pretii pro benedictione obtulit, deprecans quotiescumque Missa ad ejus altare celebraretur, ipsi mensæ sacratæ ob memoriam sui superponeretur.* Vide *Mafors*.

* **MAPHRIANUS**, ex Syriaco *Maphrion*, idem qui in ecclesia Latina *Primas*, in Assemani Bibl. Orient. tom. 2. pag. 215.

† **MAPLETUM**. Vide *Manupletium*.

1. **MAPPÀ**. *Mappæ* appellati ludi Circenses, quia cum proxime edendi erant, mappa dimittebatur: cujus ritus originem Neroni adscribit Senator lib. 3. Var. Epist. 51: *Cum enim prandium protenderet, et celeritatem, ut assolet, avidus spectandi populus flagitaret, ille Mappam, qua tergendis manibus utebatur, jussit ahjici per fenestram, ut libertatem daret certaminis postulandi. Hinc tractum est, ut ostensa Mappa, certa videatur esse promissio Circensium futurorum.* At Silvius in Laterculo id Tarquinio Regi adscribit, qui Romæ, dum die Circensium pranderet in Circo, de mensa sua *Mappam* foras, ut aurigis post prandium currendi signum daret, abjecerat. Hinc idem Silvius *Mappam* pro Circensibus ludis usurpavit: 7. Idus Jan. *Prima Consulis Mappa*. Idibus Januarii, *secunda Mappa*. Et 13. Kal. Maias: *Consulis tertiæ Mappæ*. Julianus Antecessor Const. 98: *Secunda autem (processio Consulis) ea, quæ Mappa, tertia autem ea, quæ Theatroquinægium appellatur.* Infra: *In secta antea (processione) in Circum procedat, et faciat Mappam.* [Tertullianus de Spectaculis cap. 16. ubi de Ludo Circensi: *Non vident missum quod sit. Mappam putant: sed est Diaboli ab alto præcipitati gula.*] Sed et has mappas in Diptychis Consulium Bituricensi, Compendiensi, et Leodiensi expressas annotant viri docti. [*] Punicam vocem esse scribit Quintil. lib. 1. cap. 5. Vide *Forcellinum*.] Nescio porro, an non et *velum* dicta fuerit *mappa*, nam ut *mappam* *facere* et *dare* dicebant, ita et *velum*. Chronicon Alexandrinum pag. 752: *Ὁ δὲ θεότατος Σίμων παρασχών τὸ Βῆλον τοῦ ἱππικοῦ, ἐυθέως ἀνεβλῶν, ἐθεώρησεν, καὶ ἐδέχθη ὑπὸ τῶν*

τῆς πόλεως. Scio, *velis* obductos fuisse Circo docuisse Bulingerum lib. 1. de Theatr. cap. 16.

MAPPARI, qui in Circo *mappam* dimittebant, aut excipiebant, in signum proxime edendorum Circensium: *μαπαρείοι*, D. Chrysostomo in orat. de Circo, in Chronico Alexandrino pag. 876. in Glossis Basil. apud Nicetam in Alexio Aug. lib. 3. num. 2. Scylitzen, et alios.

2. **MAPPÀ MUNDI**, Charta vel *mappa* explicata, in qua orbis seu mundi descriptio continetur *Πίνακας, ἐν οἷς αἱ τῆς γῆς περίοδοι εἰσὶν*, ut est in Testamento Theophrasti apud Diogenem Laertium: quarum quidem Tabularum Geographicarum primum auctorem fuisse Anaximandrum, quem subsequuti sunt Hecætaeus, Democritus, Eudoxus, et alii, tradit Eustathius in Epistola præfixa Notis ad Dionysium Periegetem. Eumenius pro restaurandis Scholis: *Siquidem illic instruendæ pueritiæ causa, quæ manifestius oculis discerentur, quæ difficultius percipiuntur auditu, omnium cum nominibus locorum situs, spatia, intervalia descripta sunt, quidquid ubique fluminum oritur, et conditur, quocumque se littorum sinus flectunt, quo vel ambitu cingit orbem, vel impetu irrumpit Oceanus.* S. Hieron. Epist. 3: *Sicut ii, qui in brevi tabella terrarum situs pingunt, etc.* Vide *Bergerium* lib. 3. de Itinerib. Roman. cap. 7. num. 1. 2. Papias: *Mapa, togilla, mapa etiam dicitur pictura, vel forma ludorum, unde dicitur Mapa mundi.* [Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Mapa mundi, mapemunde; et dicitur a mapa, nappe ou picture, ou forme de jeus.*] Rathbertus de Casibus S. Galli cap. 10: *Inter hos (libros) etiam unam Mappam mundi subtili opere paravit, quam inter hos quoque libros connumeravit.* Gervasius Tilleberiensis lib. 2. Otior. Imperial.: *Considerantes, quod ipsa pictorum varietas mendaces efficit de locorum varietate picturas, quas Mappam mundi vulgus nominat.* Vide *Annal. Colmarienses* ann. 1265. et Joan. Villaneum lib. 1. cap. 89.

3. **MAPPÀ**, **MAPPULA**, Umbraculum, quod defertur supra Episcopi caput, dum procedit ad altare, sacra facturus, seu stationes facit, diversis imaginibus adornatum, quatuorque baculis innixum, quod a quatuor ministris tenetur, qui inde *Mappularii* appellantur. Ita Durandus lib. 4. Ration. cap. 6. num. 11.

4. **MAPPÀ**, vox Agrimensorum. Apud Auctores de Limitib. pag. 270: *Ratio limitum regundorum hæc est: auctores Theodosius et Neuterius de terminis et lineis exposuerunt, 304. jugi agrimensoris qui Mappa, quas lineas habuerint, observetur.* Pag. 273: *Terminus si scriptus fuerit, et punctos habuerit litteris Græcis, sequeris cursum ejus a Sion, hoc est, ab Oriente, per litteras Græcas de Mappa, hoc est, Pentagonum, quod interpretantur cubitos quinque.* Denique pag. 319: *In Mappa Albanensium inveniuntur hæc, Ager Heclanensis, ager Beuustinus, etc. De Mappis linteis, quarum in leg. 1. Cod. Th. de Alm. (11, 27.) mentio est, in quibus scribebatur, hæc intelligenda censet Jacobus Gothofredus. Hinc forte*

MAPPÀ, **MAPADA**, *Mappada*, *Mappaticus*, pro modo agri.

MAPADA, Tabularium S. Remigii Remensis: *Sunt ibi aspicientes inter majores et minores campi 46. continentes Map. 100. ubi seminari possunt de frumento modii 34. etc.* Occurrit ibi pluries cum duplici pp. Ibidem: *In Lurba habet man-*

sum dominicatum, casam, horreum, puteum, de terra arabili Mapp. 108. *possunt ibi seminari inter ambas sationes, de anno modii 120.*

MAPPADA. Idem Tabular.: *Arat Mappadam et corvadam, ut supra.*

MAPPATICUS, Eadem notione. Charta Caroli C. in Hist. S. Marculfi Corbiniensis, et apud Marlotum in Metropoli Remensi lib. 4. cap. 7: *De terra vero indomincata ad summum Tilitudum Mappaticos quatuor.*

MAPPAGIUM. Tabularium S. Remigii Remensis: *Septem mod. avenæ de Mappagio et tres mod. de siligine.* Ibidem: *Medio Martio 5. sol. de cap. de Mappagio 12. mod. et dimid. de siligine, de avena 28. mod.*

† 5. **MAPPÀ**, Ornamentum equi. Sic vocantur strata candida, quibus cooperiuntur equi Cardinalium, cum solemnium pompa procedunt. Vide infra *Mappula*.

* 6. **MAPPÀ**, Vestis species videtur ad usum virorum. Vide in *Mappula*. Charta ann. 1242. ex Chartul. S. Petri Insul. sign. Decanus ch. 123: *Hellinum una Mappa, Peronam una juppa pro suæ voluntatis arbitrio sine causa rationabili spoliavit.* *Mappe nostris a Mappa, pro Nappe in Lit. remiss. ann. 1454. ex Reg. 182. Chartoph. reg. ch. 130. Vide Toacula.*

* **MAPPAMPARIUS**, Qui *mappam* lavaturo parat et porrigit. Chron. Lemov. MS.: *Floruit per idem tempus in aula regis Guntramni adolescens strenuus, nomine Austregisilus, Mappamparius regis, qui pro sua honestate et sanctitate postea Bituricensis archiepiscopus consecratus est. Vide Mapparius.*

† **MAPPADA**, **MAPPAGIUM**. Vide *Mappà* 4.

† **MAPPALÈ**, f. Vexillum; est enim veluti quedam major mappa. Gesta Tancredi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 149: *Nam quid de turbimibus, quid de ventorum rabie dicam? Illis grassantibus, nec tentorium stabat, nec Mappale, vix palatium seu turris.*

MAPPALÈ OPUS. Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 330: *Item casula de opere Mappali, quo scilicet mappæ fieri solent.*

† **MAPPARI**. Vide *Mappa* 1.

MAPPARIUS, Qui *mappam* lavaturo porrigit. Patriarchium Bituricense cap. 30: *Erat (Austregisilus) Regi gratissimus... in tantum, ut linteum, quo Rex lotis manibus tergere solebat, ipse proferret et ob hoc Mapparius vocaretur.* Vide *Aimoin*. lib. 4. *Histor. Franc.* cap. 2. [et *Maparius*.]

† **MAPPÈLLA**. Vide *Mappula*.

MAPPULA, Parvula mappa, qua nasum tergitur, sudarium, Gallis *Mouchoir*. Kero Monachus: *Mappula, Duva-hila, id est, togilla; nostris, Touaille.* Alcuinus de Officiis Eccles. cap. 89: *Mappula, quæ in sinistra parte gestatur, qua pituitam oculorum detergitur, dicitur et manipulus.* Occurrit hac notione in *Regulis S. Benedicti* cap. 55. et *S. Fructuosi* cap. 4. apud Ardonem in *Vita S. Benedicti Abbatis Anianensis* n. 35. *Victorem PP.* lib. 3. *Dial.* in *Chronico Farfensis Monast.* pag. 661. etc.

Apud S. Gregorium lib. 2. *Dial.* cap. 19. *Mappulas* ἔγγελοι Zacharias vertit. Est vero ἔγγελιον apud Germanum *Patr. CP.* in *Theoria Eccl.* τὸ ἐπὶ τῆς ζώνης τὸ ἀπομάζει τὰς χεῖρας λεντιον, *lintheum de zona pendens ad tergendas manus.*

† **MAPPULA**, Mantle. Charta Almeradi Reiensis *Episc.* tom. 1. *Gall. Christ.*

inter Instrum. pag. 82 : *Accepi ab eis pretium libras IV. denariorum novemque modios frumenti ac vini, Mappulam valde bonam ac scyphos ad aquam in manibus fundendam adeo optimos. Ubi perperam editum : Novemque modios frumenti, ac vini Mappulam valde bonam, ac si esset certa vini mensura.*

† MAPPULA, interdum idem quod Mappa. Constitutio Ansegisi Abb. in Chron. Fontanell. tom. 3. Spicil. Acher. pag. 245 : *De Gera camsilas III. ad Mappulas faciendas longitudines ulnarum XIII. latitudinem trium.*

MAPPULA, aliud videtur apud Isidorum in Regula cap. 13 : *Monachi in Monasteriis pallis semper utantur,.... sane si quis pallium non habet, humeris Mappulam superponat.* [Erat, ni fallor, vestis genus, qua utebantur in itinere monachi. Vita S. Benedicti Anian. num. 49. sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 211 : *Ex quibus (schedulis) adsueta aliquoties serenissimus Imperator Mappulam manicisque ejus palpans reperiebat, repertasque legebat.*]

MAPPULAS fuisse propria Clericorum Romanorum ornamenta, adeo ut aliis non nisi ex privilegio uti fas esset, scribit Gregorius M. in processionibus scilicet publicis cum ipso summo Pontifice, lih. 2. Ind. 11. Epist. 54. ad Joannem Ravennatem Episcopum : *Illud autem, quod pro utendis a Clero vestro Mappulis scripsistis, a nostris est Clericis fortiter obviatum, dicentibus nulli hoc unquam alii cuilibet Ecclesie concessum fuisse,.... sed nos servantes honorem fraternitatis tuæ, licet contra voluntatem antedicti Cleri nostri, tamen primis Diaconibus vestris, quos nobis quidem testificati sunt etiam ante eis usos fuisse, in obsequio duntaxat tuo Mappulis uti permitimus ; alio autem tempore, vel alias personas hoc agere vehementissime prohibemus.* Epistola vero sequens, quæ est Joannis Ravennatis Episcopi, satis indicat in processionibus iis potissimum Clericos usos, quæ vel cum summo Pontifice, vel in ejus obsequium aut ejus Apocrisiarii fiebant : *Quia quoties ad Episcopatus ordinationem, seu Responsi, Sacerdotes vel Levitæ Ravennatis Ecclesie Romam venerunt, omnes in oculis decessorum vestrorum cum Mappulis sine aliqua reprehensione procedebant : quare etiam eo tempore, quo istic a prædecessore vestro peccator ordinatus sum, cuncti Presbyteri et Diaconi mei in obsequium Domini Papæ necum procedentes usi sunt.* [Agnellus in eodem Johanne apud Murator. tom. 2. pag. 127 : *Sancitissimus tamen Pontifex concessit, ut Ravennatis Episcopi diaconi Mappulis uterentur, quando cum Episcopo procedebant, et ejus obsequii gratia, non alias.*] Clericos autem Mappulatos et Planetatos, cum summo Pontifice ad stationes processisse testatur Joannes Diacon. lih. 2. Vitæ S. Gregorii M. cap. 43 : *Cumque magi ex planetatorum Mappulatorumque processionibus magnum Pontificem cognovissent, etc.* Verum hisce locis mappas non esse manipulos, sed candida equorum strata conjicit Laurentius Lantmeterus lih. 1. de Veste Clericor. cap. 18. quod sane firmare videtur Anastasius in Constantino PP. : *Pontifex autem et ejus primates cum sellaribus Imperialibus, sellis, et frenis inauratis, simul et Mappulis ingressi sunt civitatem* (CP.) Vide quæ supra annotamus de Mappulis, seu umbraculis summi Pontificis.

* Quodnam fuerit clericis Romanis ornamentum genus indicat Cerem. Rom.

MS. fol. 48 : *Promoti clerici seculares stantim, ut diximus, utuntur rochetto et capello, ab extra panno nigro, ab intus serico viridi cooperito, cum cordulis et Mappulis viridibus.* Ibid. fol. 51 : *Pileum ab extra nigro panno, ab intus serico cum cordulis et Mappulis celestis coloris.*

† Neque id Clericis qui cum Romano Pontifice procederent proprium fuit, ut in processionibus equos vestirent candidis stratis ; hunc quippe morem a Militibus accepisse videntur, qui ejusmodi ornamentis in solemnioribus pompis, puta in *tornamentis*, uti consueverant. Le Roman de Partonopex MS. :

Et sont bien covert lo cheval
De couvertures de cendal,
Li uns est tresqu'a terre blans,
Li autres plus vermeil que sang.

MAPPPELLA, id est, parva mappa. Durandus lih. 3. Ration. cap. 6. num. 3.

MAPPULA, apud Scriptores Ecclesiasticos est sudarium, quod in sinistro brachio Sacerdos defert, quod interdum Manipulus et Phano dicitur. Alcuinus loco citato : *Mappula, quæ in sinistra parte gestatur,.... dicitur et manipulus.* Honorius Augustod. lih. 1. cap. 208 : *Ad extremum Sacerdos fanonem in sinistram brachium ponit, qui et Mappula et sudarium vocatur, per quod olim sudor et narium sordes extergebantur.* Ordo Romanus : *Subdiaconus regionarius porrigit ei (Papæ) Mappulam.* Infra : *Subdiaconis vero sibi congruæ vestes (præbendæ) quæ apud quosdam Subdiaconales nominantur, et Mappulam in sinistra manu ferendæ.* [S. Wilhelm Constitut. Hirsaug. lih. 1. cap. 19 : *Pro signo fanonis vel Mappulæ, manicam sinistram sub brachio comprehendens parum deorsum trahat.*] Vide præterea Stephanum Eduens. lih. de Sacramento altaris cap. 10. Rabanum lih. 1. de Institut. Cleric. cap. 18. Misam ab Illyrico editam et Menardum ad librum Sacrament. Gregorii pag. 282. [* Glossar. med. Græcit. voc. Ἰερογώνιον col. 1643. et Ἐγγυρίδιον col. 348.]

† MAQUERELLA, a Gall. Maquerelle, Lena. Vide mox Maquerellus. Regest. 80. Tabularii Regii ann. 1350. Ch. 115 : *In domo cujusdam Maquerellæ publicæ in villa Valentianis, etc.*

MAQUERELLUS, Piscis species nota, vulgo Maquereau. [Codex MS. reddituum Episcopat. Autissiodor. ann. circ. 1290 : *Millia Maquerellorum debent Episcopo et Comiti III. den.*] Computus Baillivorum Franciæ ann. 1295 : *Computus Henrici Monachi de Expletis... Maritima Picardie et aliis, de Wada capta super Anglicos, de blado capto super eos... de Maquerellis super eos captis.* Maquereaux nostris dicuntur lenones, Maquerelles, meretricum conciliatrices, in Consuet. Baiouensi tit. 25. art. 3.

* Unde Maquerelerie, Lenocinium, in Stat. ann. 1371. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 441. art. 3. Qua vero poena bujus farinæ mulieres olim afficiebantur, docent Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 188 : *Fuit impositum eidem Isabelli quod dictam filiam vendiderat dicto canonico, fuitque propter hoc..... dicta Isabelli in scala posita, et ibidem taliter martirizata et combusta cum uno tortissio ardenti, et exinde de dicta terra bannita.*

† MAQUILA, vox Hispanica, Molitura. Gallice Mouture. Concil. Legion. ann. 1012. inter Hispan. tom. 3. pag. 192 : *Quicumque cibariam suam ad mercatum detulerit, et Maquilas Regis furatus fue-*

rit, reddat eas in duplum, hoc est, qui Regem jure suo, præstatione nimirum solita, fraudaverit, etc.

1. MAR, pro mas, Masculus, in Foris Aragon. lih. 3. de Lege Aquilia.

* 2. MAR, Syriace, Dominus meus, ut post Assemannum observant docti Hagiographi tom. 4. Jul. pag. 263. col. 1. Mar, pro Gallico Mal, sæpius in Poem. Garini :

Mar le penserent, par le cors S. Denys.

1. MARA, Palus, lacus, stagnum. Anglo-Saxonib. Mere, Kiliano, Maer, Maere, Gall. Mare. [Charta ann. 1181. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 134 : *Et omnes Maræ quæ sunt in marisco, et campus Trossebof quem dedit Rollandus Archiepiscopus Garino Trossebof joculari quamdum viveret, sunt de dominico Archiepiscopi.*] Vilielmus Gemetic. lih. 2. cap. 20 : *Sedens super lacum, quem usu quotidiano loquendi Maram vocamus.* Willelm. Britto in Philipp. lih. 5. pag. 146 :

..... Lexovea fontis gena,
Quæ pro fonte Maras gaudet potare lutoas.

Histor. foundationis Abbatie Rames in Anglia : *Ambitur præterea idem locus paludibus anguillois, Maris late patentibus, et stagnis multimodi generis piscium et avium natalitium nutritivis : de quibus Maris una est Ramesmere, de nomine insule dicta, quæ cæteras adjacentes aquas pulcritudine et fertilitate superexcellens, etc.* Non desunt, qui opinantur, effectum vocabulum a Lat. Mare, quod Isidoro teste, aquarum generale collectionem significat. Alii ab ζυάρα deducunt, quæ vox aqueductum sonat, sive sulcum in prato, per quem aqua ducitur irrigandæ terræ gratia.

† 2. MARA, Dolor gravis. Carmen de varia fortuna Ernesti Bavarie Ducis lih. 6. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 352 :

..... Plangentes corpora luctu
Multimodo, dum comparuit tot millia strato
Rege, sub hospitibus Mara cecidere verendis.

Vide Marancia.

* 3. MARA, La capa, in Glossar. Lat. Ital. MS.

MARABOTINUS, Maurabotinus, Marmotinus, Marbotinus, Morabotinus. Hæc omnia idem sonant, sed Marabotinus crebrius occurrit apud Scriptores, Mattheum Paris ann. 1176. Radulphum de Dico pag. 598. Doubletum in Hist. S. Dionysii pag. 891. Guichenonum in Bibl. Seb. Cent. 2. cap. 51. Gariellum in Episcop. Magalon. pag. 279. et alios. Sic autem indigitantur monetæ quædam Hispanicæ, aureæ præsertim.

† MARABETINUS, in Charta Ramiri Sancii Regis Navaræ, apud Jos. Moret. Antiq. Navar. pag. 630.

† MARABITINUS. Charta Alphonsi Reg. Lusitan. æra 1142. ex Tabular. Clavall. : *Tribuant in modum feudi et vassaliti quinquaginta Marabitos auri probati.*

† MARABOCINUS. Limborch. lih. Sent. Inquis. Tolos. ad ann. 1306. pag. 68 : *Item custodivit per 15. dies 60. Marabocinos auri et 3. denarios aureos.*

MARABUTINUS, in Charta Hugonis Archiepiscopi Genuensis ann. 1184. apud Ughellum.

* MARABUNTINUS, apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom. MSS. : *In episcopatu Portuensi, Petrus Later ij. Marabuntinos pro castro Chere.*

* MARABUTINUS ANFUSINUS, in Charta

ann. 1247. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 785. Alia Jac. reg. Aragon. ann. 1229. ex Bibl. reg. cot. 16: *Quicumque autem tenori hujus nostri privilegii temptaverit in aliquo contraire, iram nostram et indignationem et penam mille Morabatinorum Alfussinorum se noverit absque remedio incursum.*

MARBOTINUS. Charta Guillelmi de Novelliano Militis ann. 1270: *Debet Domino Duci (Aquitaniæ) unum Marbotinum sporiæ in mutatione Domini. Consuetud. Tolosæ part. 2. Rubr. de Donation.: Oboli, seu Marbotini aurei. Adde Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 312. [Litteræ Philippi VI. Reg. Franc. ann. 1286. pro Priore S. Gemmi in Xantoniibus, ex Regest. Parlamenti: Et pour cause de notre souveraineté et ressort toutefois et quantes que au dit lieu a mutation de Prieur, et nouvelle institution d'icelui l'on nous rend et paye un Marbotin d'or.]* [* Comput. MS. ann. 1268. ex Bibl. reg.: *Derechief pour la meson à la fame feu Guillaume de Faie, bourgeois de la Rochelle,.... un Marbotin chascun an.*]

MARABATINUS auri boni, in Charta Hispanica, apud Malbrancum lib. 11. de Morin. cap. 52.

MORABATINUS, in Bulla Paschalis PP. apud Diago lib. 2. de Comitib. Barcin. cap. 95. [et in Charta ann. 1190. in Append. Marcæ Hisp. col. 1381.]

MARAPETINUS, in Testam. Sanci ann. 1211. tom. 1. SS. Maii pag. 763: *Et hereditatem de Sena quæ fuit matris suæ, quadraginta mille Marapetinos et ducentas marchas argenti.*

MARMOTINUS AUREUS, apud Plantavitium in Histor. Episc. Lodovens. pag. 103. 257. et 306. et Albertum Argentin. in Chron. 1289.

MORBOTINUS, apud Rodericum Tolet. in Hist. Arab. cap. 20.

MORABEDIS, in Charta Alfonsi I. ære 1157. pro Cæsaraugust. apud Mich. de Molino in Repertorio pag. 265. col. 3.

MORABETINUS. Charta ann. 1134. tom. 1. Gall. Christ. inter Instr. pag. 46: *Debent reddere per unumquemque annum clericis B. Antonini, presentibus et futuris, in die festivitatis ejus, unum Morabetinum quinque solidos bene valentem. Occurrit præterea in Statutis Synodalibus Arnaldi Episc. Valentini inter Conc. Hispan. tom. 3. pag. 519.*

MORAPETINUS, in Charta Ermenegaudi tom. 3. Concil. Hispan. pag. 374: *Dono etiam ad operam Beatæ Mariæ centum Morapetinos. Concil. Hispal. ann. 1512. ibid. tom. 4. pag. 6: Si vero fuerint laici, et permanserint in excommunicatione per medium annum, deinceps incurrant pro quolibet mense in penam centum Morapetinatorum pro ecclesia.*

MAURABOTINUS, in Fœdere, quod sancitum est Bayonæ mense Aprili ann. 1290. inter Francos et Castellæ Reges: *Cæterum cum præfata Blancha se restitui peteret ad perceptionem 24. Maurabotinatorum de bona moneta, videlicet veterum Burgalensium, pro dotalio suo, valentium annuatim 7. millia librarum 160. librarum Turon. Nigrorum, ut dicebat, et sibi satisfieri in eadem moneta de proventibus 14. annorum transactorum, postquam ipsa exivit de Castella gente nostra, satisfactionem omnium prædictorum, deducto eo, quod solutum erat exinde ad monetam, quæ de Guerra dicitur, offerentur, et dicente nos ad præstationem alterius monetæ non teneri. Tandem, etc.*

MORABOTINUS. Exstat Charta Alfonsi Regis Castellæ, data Segoviæ 21. Sept. 1258. in Regesto Feodorum Ducatus

Burgundiæ, parte 2. fol. 90. qua Hugoni Duci Burgundiæ concedit *decem millia Morabotinatorum computatis 15. solidis Pionum pro Morabotino, in feudum, et nomine feudi, dandos et solventes annuatim eidem Duci et successoribus suis, vel eorum nuntio, in festo Nativitatis M. V. mense Septembri, in Regno Castellæ, vel Imperio, in redditibus usque ad eandem quantitatem, et de prædicto feudo dictum Ducem solenniter investivit cum virga, quam in manu tenebat. Sic etiam scribitur apud Bromptonum in Henrico II. pag. 1125.*

MORABOTINI boni in auro curribiles Alfussini recti, in Charta Majoricensi ann. 1280. semel ac iterum. In alia 1282: *Morabotini boni Alfonsini auri fini et ponderis recti. Occurrit pluries in Chartis Aragon.*

MARABATINI, passim in Chartis Lusitanicis apud Rodericum da Cunha, in Hist. Episcop. Portensium, in Lusitania. In Libello Catalanico MS. de Batalia facienda, dicuntur 200. unciæ conficere 400. Morabotinos: *Per 200. unces d'or de Valentia, qui son 400. Morabotins. Charta Petri Regis Aragon. in Curia Generali Catalanæ ann. 1351: Morabotinus, de quo in Usaticis mentio fit, valet 4. solidos monetæ Barcinonensis de terno. Morabati, in Chr. Petri IV. Reg. Arag. lib. 4. cap. 8.*

MOROBATINUS, in Testam. Raym. Berengarii Comit. Barcinon. ann. 1131. Append. Marcæ Hisp. col. 1273. et in Testam. Peronellæ Reg. Aragon. ann. 1152. ibid. col. 1314.

MORABOTINORUM usus obtinuit etiam in Occitania, quem a Wisigothis, cum hujus provinciæ domini essent, inductum existimo. Charta Jacobi Reg. Aragon. ann. 1231. ex lib. Talamus Montispessul. fol. 32: *Nos Jacobus.... concedimus vobis Montispessulani fidelibus nostris stagna et maria.... Vos autem et successores vestri dabit is nobis, videlicet nostro bajulo Montispessul. annuatim in festo Natalis Domini unum Morabotinum censuale.*

Quæsitum a viris doctis, unde enatæ hæ voces; in qua disquisitione aiunt Bochartum, virum in Hebraicis et aliis Orientalibus linguis oculatissimum, cum in Cadomensis virorum litteratorum consessu acrius insisteret, apoplexia correptum haud multo post expirasse. Uni porro ex iis, qui super hac controversia per litteras sententiam meam expetierat, rescripseram, videri mihi Marabotinos appellatos primum nummos aureos Maurorum Hispanicorum, qui iis fuis subinde ac deletis in Hispanorum potestatem venerant, quasi Marranorum spolia: nam Botino, Hispanis idem est quod nostris Bulin: Marranos vero Mauros Hispanicos appellatos suo loco docemus. At Mariani lib. de Ponder. et mensur. cap. 23. Marevedinos monetam fuisse Regum Gothicorum Hispanicorum existimat, ac proinde multo ante Maurorum in Hispanias irruptionem cognitam, quod ex solo nummorum Gothicorum pondere elicit. Ut sese res habeat, eæ monetæ, quæ

MARAVEDINI Hispanis dicuntur, ab eodem fonte nomen ducunt: qui enim prius Marabotini, postea Maravedini dicti: de quorum aureorum pretio et pondere multa commentantur Antonius Nebrissensis in Repetitionibus, Didacus Covarruvias in veterum Collatione numismatum cap. 5. et Jo. Mariana de Ponderib. et Mensur. cap. 22. 23. Inde id nominis inditum quibusdam minuto-

ribus monetis æreis: qua tamen in parte, ait idem Covarruvias cap. 1. Maravedinus non tam est nummus, quam nummorum numerus, qui constat ex duabus Blancis, aut Coronatis sex, vel denariolis decem. [Vide L. le Blanc Tract. de Monet. pag. 165.]

MARACH, MARCH, Equus. Lex Aleman. tit. 69. § 2: *Si ille talem equum involaverit, quem Alemanni Marach vocant. Tit. 70. § 2: Si quis equo, quem Alemanni Marach dicunt, oculum excusserit. Lex Bajwar. tit. 13. cap. 10. § 1: Si equus est, quem Marach dicimus. Editio Heroldi tit. 7. § 1: Si equus est, quod March dicimus. At in Lege Aleman. habet utrobique Marach.*

Vetus est autem vox Gallica, siquidem Pausanias in Phocicis pag. 335. ἵππων τὸ ὄνομα apud Gallos esse μάραχον auctor est, unde τριμαραχίαν equestris pugnæ quamdam institutionem vocabant. Sed et etiamnum Armorici nostri, penes quos, ut et apud Guallenses Anglos, veteris Gallici idiomatis reliquias permanere aiunt, equum Marach [vel March] dicunt, marchequez, equitare. [* Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 844. voce Marach.]

MARACHFALLI. Vide Marchfalli.

MARACIO, Vasa quæcumque et alia utensilia quæ sali conficiendo inserviunt. Charta ann. circ. 917. apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 339: *Sunt plus minus de terra ad areas componendas c. excepto Maracione, a die præsentis ipsa terra superius nominata ad ipsum locum vel ad Abbatem Rotardum necnon et ad monacos ipsius loci eam trado adque transfundo cum sua ministeria omnia vel Maracione ad abendum, etc.* Alia ibid. cap. 401: *Areas triginta septem qui fuerunt Geraldo cum omni ministeria et Maracione quæ ad illas areas pertinent. Charta ann. 6. Lotharii Reg. ibid. pag. 403: Sunt areas triginta cum sua ministeria vel Maracione, a die presente ego vobis trado, vendo. Alia ann. 11. Ugonis Reg. ibid. pag. 403: Sunt plus minus de terra ad areas componendas sexaginta excepto Maracione et omnia misteria. Observandum iis omnibus locis de salinis sermonem fieri.*

MARAGDENIS, f. pro Smaragdus. Litteræ ann. 1261. apud Rymer. tom. 1. pag. 730: *Item duos baculos continentes sexaginta sex anulos cum Maragdenibus, etc.*

1. MARAGIUM, Palus, ex Gallico Marais. Charta ann. 1246. ex Tabular. Fosatensi fol. 39: *Et didimium arpennum in Maragio, quod fuit patris sui ad 3. denarios de censu. Vide Mara 1.*

* Hinc forte Gent Marage appellatur natio, quæ in paludosis locis habitabat, in Poem. Alex. MS. part. 1:

La furent assemblé icelle gent Marage.

* 2. MARAGIUM, Materia lignea, materiatio, idem quod Marcementum. Charta ann. 1208. ex Chartul. Longivadi: *Sciendum est quod Maragium illud, quod in finagio Ulmii capi non poterit, in nemoribus Longivadi capietur; et custæ et gravamina in commune solventur. Vide in Materia.*

MARAGMA. Constitut. Frederici Reg. Sicil. cap. 116: *Item quod procurent immunditias terrarum, Maragmatum et vinatum deferri, et ejici extra civitatem prædictam, ut est hactenus consuetum.*

MARAHWORFI. In Edicto Rotharis Reg. Longob. Titulus 11. [* cap. 32.] inscribitur Marahwoorf. Mox sequitur:

Si quis hominem liberum de caballo in terram per quolibet ubiniam iniquo animo factaverit, etc. Ubi Marah est equus worfin vero dejicere: quæ vox aliis ejusmodi adjungi solet, ut weyworfin, rapoworfin, etc. Vide Merworphin.

† **MARALLUS**, MARALUS. Vide Meralus.

† **MARAN-ATHA**, Voces Syriacæ, quæ Dominus venit significant. Imprecationis genus quod in chartarum infractores intentari solitum erat. Charta S. Amandi Tungrens. Episc. apud Miræum tom. I. pag. 8: Si quis vero contradicere voluerit... sit anathema Maranatha, quod est perditio in adventu Domini nostri Jesu Christi. Charta Guillelmi Alpherici pro Hospital. Hierosol.: Si aliquis de hereditibus nostris venerit et aliquid de dono suprascripto dirumpere voluerit, sit particeps cum Juda traditore in inferno et anathema Maranatha. Concil. Toletan. III. inter Hisp. tom. 2. pag. 342: Cui hæc fides non placet aut non placuerit, sit anathema, Maranatha in adventum Domini nostri Jesu Christi. Adde Bullam Alexandri II. PP. tom. 4. Annal. Bened. pag. 755. Append. Marcæ Hispan. col. 970. 997. 1065. Hist. Lothar. D. Calmeti tom. 1. col. 262. 340. etc. Vide Lex. Martini et infra Marani.

MARANCIA, Dolor, qui concipitur ex aliquo damno, vox a *Marrire*, et *Marritio* deducta: unde postmodum traducta ad ipsas multas aut pœnas, quæ præ levioribus delictis, vel pro defectibus seu absentia irrogatur: nostris vulgo *Marance*. Charta ann. 1245. in Histor. Episcoporum Silvanect. pag. 454: Si pœna pecuniaria, quæ pro defectibus seu *Marancis*, quæ in Ecclesia nostra statuta est, voluerit se liberare. Constatudines Ecclesiæ Rotomagensis: Post hæc solent recitari *Marancie*, et offensæ diei, et horarum præcedentium, et ibi puniri. Charta ann. 1247. in Histor. Monast. S. Mariæ Suesion. pag. 459: Si infra primam Collectam venerint, *Maranciam* non facient. Infra: Qui vero *Maranciam* in officio majoris Missæ fecerit, duos denarios nigrorum de propria bursa persolvat. Rursum: Et nihilominus persolvat *Diaconus Maranciam*. Ibidem: In majori Missa pœna 2. denariorum incurrente contra eum, qui *Maranciam* fecerit convertendorum. [Statuta Capituli Suesion. cap. 28: S'ils font *Marance*, seront mulctez par l'advus du Chapitre.] Statuta pro Ecclesia Abbavillensi ann. 1208. in Tabular. Episcopat. Ambian. fol. 31: Qui *Maranciam* Missæ fecerit, de pœna 6. denariorum solvat. Qui vero *Maranciam* Evangelii vel Epistolæ fecit 4. denar. Adde fol. 134. et aliud Tabul. ejusd. Episc. fol. 40. v. [Instrum. ann. 1423. e Tabul. Audomar.: Item super articulo de *Marancis* super quo D. Nicolaus le Bos vicarius *Marancias* commisisse dicebatur in officio suo, etc. Statuta Capituli Tulens. ann. 1497. cap. 7: Et si qui percipiantur in navi deambulare, puniuntur *Marancia*. Autissiodorenses dicunt, *Punir de marance*, vel *Marancer quelqu'un.*] Caton in Roman MS.:

Se par ta deserte as Maranche,
Souffrir le dois en patiance.

Alibi:

Il trouvera sans doutanche
Mainte cose qui fait Maranche.

MARANGO, et **MARANGONUS**, Ital. *Marangone*, Faber tignarius, Gall. *Charpentier*. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 15: *Habendo etiam scribas, quos in exercitu*

esse decet ad scribenda et distribuenda victualia... atque *Marangones* lignaminis in magno numero. Cap. 20: *Expediit quod in qualibet prædictarum galearum foret semper unus Marangonus, et unus similiter calestus*. Et infra: *In hominibus galearum, quibus stipendia erogari debent, recensentur Marangoni*.

* [« Antonio fabro lignaminis, seu *Marangono*... pro parte ejus solutionis conductionis certarum trabium. » (Mandat. Camer. Apostol. Arch. Vatic. an. 1460-62. f. 215.)]

* **MARANHATA**, ut *Maranatha*, in Charta ann. 955. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 97.

MARANI, apud Hispanos Mauri appellari solent: de qua voce ita Joannes Mariana lib. 7. de Rebus Hispan. ubi de donatione Aurelii Regis Galleciæ in Hispanica æræ 813. facta Monasterio: Est, inquit, ad memoriam insignis iis in litteris contenta execratio, qua ejus donationis violator jubetur esse *Anathema Marrano et excommunicatus*. Unde intelligitur, *Marani*, vocem vulgarem non a Mauris, quasi *Mauriani*, ut quidam suspicantur, factam in Italia Frederici Ænobarbi tempore cum Mauri plurimi fidem Christo datam in baptismo passim ejurata, quam susceperant religione, violarent; sed potius ex Syriaca voce *Maranatha* deductam, qua anathematis ignominia, execratioque in divinis litteris continetur. At secus sentit Scaliger de Emendatione temporum lib. 6. pag. 625. In verbis, inquit, Geographi Arabis fit mentio factionis *Maravanjun*. Sciant igitur studiosi, Abaz fuisse patrum Muhammedis, atque ejus progeniem et gentem dictam fuisse, dicitur adhuc *Abazium*. Ad eos jus Chalifatû pertinebat, utpote qui propius sanguine Muhammedem attingerent. Sed *Marawan* quidam primus Chalifatû ab illa gente ad suos, qui *Maravanjun* dicti sunt, transtulit per tyrannidem, eoque nomine omnibus Muhammedanis in odio est nomen *Marawanin* ad hanc usque diem. Vide *Marrones*.

* Steph. de Infestura MS. ubi de Innoc. VIII. PP.: *Innocentius traxit unam bullam contra quosdam Hispanos, Judæos vel hæreticos, vulgariter dictos Marani lingua Hispana*.

☞ Inde est, ut videtur, quod Itali proditores per antonomasiam *Maranos* vocant. Annal. Cæsenat. ad ann. 1304. apud Murator. tom. 14. col. 1125: *Et die eadem fecit prædictos captos ligatos ducere, et contra castrum furcas figere, attestans eis, si non facerent, quod fratres qui erant intus, parerent mandatis Communis, poneret eos in furcis prædictis, in quibus Pater, qui morabatur in castro, cum Maranis vel proditoribus aliis, impendere eos videbat*.

† **MARANTIA**, pro *Marancia*, apud Johan. Abrinc. de Offic. eccles. pag. 100. edit. 1679.

MARANUS, Ital. *Marana*, Navigii species. Raphanus de Caresinis in Chron. MS. ann. 1079: *Passus S. Clementis et S. Spiritus Maranis et aliis navigiis obsistrus*. Occurrit in Histor. Obsid. Jadrænsis ann. 1345. lib. 1. cap. 35. lib. 2. cap. 11. Sic forte appellata quod *Maranorum*, seu Hispanorum primitus esset.

† **MARAPETINUS**. Vide *Marabotinus*.
* **MARASCACHIA**, Jus quod *marescalco* competit. Vide in *Marescalcus*. Chartul. S. Joan. Laudun. ch. 63: *Causa quæ inter ecclesiam S. Johannis Laudunensis*

et *Hermundum super Marascachia vertebatur*... Nichilominus abbas ei concessit præbendam unam ad equum suum singulis diebus, cum ferro et clavo et coria equorum, qui de setta sua morientur.

† **MARASCALGUS**, MARASCALIA. Vide *Marescalcus*.

† **MARASCAUSIA**, Locus palustris, pascedis pecoribus aptus. Charta apud Lobinell. tom. 2. Histor. Britan. pag. 168: *Concessit Frioldus Vicecomes ut in Marascausia XII. boves et equos et porcos nostros semper haberemus*.

* **MARASMODES**, Ex egritudine senectus, in Gloss. ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 2. Passion. cap. 38: *Hii, qui sicca et calida sunt natura, in febres hecticæ et Marasmodis infirmitates incidunt necesse est. Vide Marasmus*.

† **MARASMUS**, μαρasmus, Tabes, macer, a Græco μαραινω, Tabefacio, macero. Apud Medicos specialiter *Marasmus* est corruptio viventis corporis, quæ fit ob siccitatem. Ita Martinus.

MARATHUS, Thomas Eliensis Monachus in Vita S. Ethildritæ cap. 77: *Accipientes sacculos Marathi, unde fuerat compta totius superficies pavimenti, etc.* [Melius apud Bolland. tom. 4. Junii pag. 521: *Accipientes surculos Marathi, unde fuerat cooperta totius, etc.*] Ubi viri docti *Marathum* herbæ speciem esse scribunt. [Feniculum nempe, Gall. *Fenouil*, cujus mentio fit apud Auctorem de Medicamine faciei inter Ovidii opera:

Profruit et Marathos bene olentibus addere myrrhis;
Quinque trahant Marathi scrupula, myrrha novem.]

MARATORIE BIGÆ Lambertus Ardensis: *Rustici cum bigis Maratoris et carris funariis (forte firmariis) calculos trahentes*. [Rectius apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 600: *Rustici cum bigis Marlatoris et curtis (l. curris) firmariis*. Est autem *Marlatoria biga*, currus species, quo in agris marga stercorandis utuntur agricolæ.]

* **MARATRUM**, *Feniculus*, ut *Macer*: *nos autem pro ipsius semine solum in usu habemus*. Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Maratrum, semence de fanoul*. Aliud Provinc. Lat. ex Cod. 7657: *Fenoh, Prov. feniculum, Maratrum*. Vide *Marathus*.

* **MARAYDA**, Locus palustris, ut videtur, pascedis pecoribus aptus. Charta Otton. III. comit. Burgund. ann. 1195. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 455: *Mansum et pratrum apud Vaner, Maraydas et terram apud Bombalum*. Vide *Marascausia*.

* **MARBONEUS**, Uno heretico, in Glossar. Lat. Ital. MS.

MARBOTINUS. Vide *Marabotinus*.

* **MARBRETUS**, Pannus ex filis diversi et varii coloris textus, nostris *Mabre* et *Marbre*. Vadia hospit. Rob. comit. Clarim. ann. 1295. agud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 13. col. 2: *Pro arij. alnis Marbreti pro quatuor tunicis audacibus, pro quatuor pagis, lviij. sol. vj. den.* Lit. offic. Paris. ann. 1332. ex Tabul. S. Germ. Prat.: *Unum super tunicale de Marbreto, fourratum de bougre, cum capucio fourrato de eodem*. Hujus panni varias species memorat Comput. Steph. de Font. argent. reg. ann. 1351: *Marbre verdelet, marbre vermeillet, marbre brousequin, marbre caignez, marbre acole, marbre de graine, marbre dosien*. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 233: *Ysabeau de Dampnemie, ... et Guillaume Huet...*

prindrent.... une cote de Marbre nueufe à femme. Aliæ ann. 1397. in Reg. 153. ch. 74: Une cote hardie de Marbre caignet, fourrée de Gros vair. Manbre, in Stat. pro pannif. Commerc. Le Roman de Garin:

Gilbert amoine mil chovaliers o lui,
Piax ont de Marbre et bliaut de samis.

Vide *Marbrinus*.

¶ **MARBRINUS** PANNUS, Qui ex filis diversi et varii coloris textus. Statutum pro Draperiis Trecens. ann. 1360. tom. 3. Ordin. Reg. Franc. pag. 414: Et si ne peut-on tître en estain qu'il soit prés, camelin ou Manbré, etc. Melius ibid. pag. 416. art. 17: Et tous draps tizus de diverses laines, comme Marbrez ou camelins, etc.

1. **MARCA**, **MARCUS**, Pondus, quod appendit bessem libræ regiæ, qua negotiatores et pigmentarii, et alii utuntur, omnesque omnino qui appensas merces venditant. Papias: *Marca dicitur pondus argenti unius libræ*. Melius Johan. de Janua: *Marca dicitur quoddam pondus, scilicet media libra*. Balbus in Catholico: *Marcha est quoddam pondus, scil. media libra, ut dicitur marcha argenti*. Chronicon Moguntinum: *Nota, quod auri libra habet duas Marchas auri*.

Apud nos igitur Marca duplicata libram efficit, quæ dividitur in 16. uncias; uncia vero subdividitur in octo drachmas, vel 24. scrupulos, seu denarios: drachma siquidem tribus constat denariis, et in 72. grana secatur, quorum 24. continet denarius. Quapropter uncia constat 576. granis, ut libra 9216. At auri examinatores, vulgo *Essaieurs*, examen tam accuratum instituunt in auri probanda bonitate, ut ipsum granum in 512. particulas dividant. Hæc ferme ex Budæo et Mersennio.

¶ *Marca* usum in ponderatione auri vel argenti ad tempora Philippi Augusti referunt nonnulli Scriptores. Antiquiorem esse merito observat D. le Blanc in Tract. de Monet. pag. mihi 150. atque sub Philippo I. inter ann. 1075. et 1093. cœpisse probat ex pluribus Chartis, quas piget hic exscribere. Ipsum consule.

Marçæ nomen Germanicum esse scribit Georg. Agricola lib. de Restituendis ponderibus pag. 243. Sane vetus est, ut quod habeatur in Charta Ædenulphi Regis Anglorum ann. 857. apud Doubletum pag. 786. et in Charta Caroli Crassi ann. 881. de Expeditione Romana. Adde Ughellum tom. 1. part. 1. pag. 391.

Vocis Etymon a veteri Germanico *Mark* arcessit Joan. Stiernhookus lib. 1. de Jure Suenonum vetusto cap. 11. pag. 133. voce, quæ *signum* sonat, ut apud nos *marque*.

Quadruplicem autem *Marcham* obtinuisse in Gallia observo, Trecensem, Lemovicensem, Turonensem, et Rupellensem, sive Anglicanam, pondere invicem diversas, ut habetur in Regesto Cameræ Computor. Paris. signato *Noster*, fol. 204. 205. ex quo sequentia descripsimus: *O royaume souloit avoir 4. marcs. C'est assavoir le Marc de Troyes, qui poise 14. sols 2. den. esterlins de poix. Le Marc de Limoges, qui poise 13. sols 3. ob. esterlins de poix. Le Marc den. de Tours, qui poise 12. sols 11. den. ob. esterlins de poix. Le Marc de la Rochelle, dit d'Angleterre, qui poise 13. s. 4. den. esterlins de poix. Par le Marc de la Rochelle, qui poise 13. s. 4. den. esterlins, toutes monnoies quelle qu'elles soient, se*

alouoient pour 12. den. d'argent fin de poix l'un comme l'autre: et tuit ensemble doivent faire et peser ledit marc, et chacun desdits 12. den. doit peser 24. grains. Chascun esterlin doit peser 3. den. ob. Tourn. et ainsi generalement doit estre Marc de Tournois selon le Marc de la Rochelle à 20. s. Tourn. et ainsi se ordonnent et haussent toutes les monnoies du monde selon le plus le moins, qui plus y met d'argent des devanditz 12. den. et le demourant du metal, si comme se l'en disoit Mailles petites Tournois à 17. s. 6. den. au Marc de Troyes, qui est de Paris. Et ledit Marc est plus grant de celuy de la Rochelle de 10. esterlins, qui doivent peser 30. ob. qui valent 2. s. 6. den. ainsi sont-il de 20. s. au Marc. selon celuy de la Rochelle; et furent faites telles petites Mailles l'an 1329. de 18. grains de loy argent le Roy.

MARCA TRECENSIS appendit 14. solidos 2. denarios esterlingos, ut est in laudato excerpto: nec in Gallia duntaxat, sed et in Germania, Anglia, Hispania, Flandria, et aliis Europæ Provinciis, in publicis præsertim commerciis, in usu fuit, et nominabatur. Quod inde evenisse putant, quod in Nundinis Campaniæ, seu Trecensibus, quibus nullæ in Europa celebriores et antiquiores existunt, ejusmodi pondere mercatores uterentur. *Ponderis Trecensis* mentio fit in Epistola 224. ex Francis, quæ exstant tom. 4. Hist. Franc. Duchesnii, et in Instit. Capituli gener. Cisterciens. dist. 7. cap. 3. quæ eadem videtur cum *Marca Regia*, seu *Marce le Roi*, in Chartis ann. 1306. et 1309. in Probat. Histor. Castilioneæ pag. 97. 102. ubi de Monetis Comitum S. Pauli et Blesensis agitur.

* *Marca trecena*, Eadem quæ *Trecensis*, in Charta Alfonsi comit. Tolos. ann. 1253. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 492: *Dicti simplices Tolosani debent deliberari de pondere xvij. solidorum, j. denarii, ad Marcham Trecenam*. Neque alia est quæ de *Triasta*, tom. *Tricassa*, ni fallor, dicitur in alia. Charta ann. 1251. ibid. col. 490: *Quam fabricam dictæ monetæ faciendam ad legem et pondus et numerum Turonensium, scilicet ad legem iij. den. minus pogia, et ad pondus xvij. sol. et j. den. pro marcha, ad Marcham de Triasta*.

MARCA LEMOVICENSIS appendit 13. solidos 3. obolos esterlingos, ut est in eod. Regesto.

MARCA TURONENSIS, Ibidem, appendit 12. solid. 11. denar. obol. esterlingos: ad quam *Marcham* appendebantur monetæ Regum nostrorum, et aliorum, quæ *Turonenses* vulgo appellabantur.

MARCA RUPELLENSIS, de qua supra diximus.

MARCA ANGLICANA, Eadem quæ *Rupellensis*, et apud Matth. Paris ann. 1235. pag. 286. et Willelm. Thorn in Chron. pag. 2107. pro 13. solidis et 4. den. esterlingis computatur. At sub Henrico I. Regis videtur *Marca* fuisse tantum pondere 6. solidorum et unius denarii: ita enim in Legibus ejusdem Regis cap. 34: *Si erga Comitum, 40. sol. erga Hundredum, 80. sol. et 5. den. qui faciunt 5. marcas, ut solidus denar. 12. computetur*. Est autem *Marca* idem quod *Marca*. Cap. 69: *De Tihindi hominis (occisi) wera, debent reddi secundum Legem 30. solidi ad manbotam, idem hodie 5. Marcæ, de Thesindo, id est, Thaino, 120. sol. qui faciunt 20. Marcas*.

¶ **MARCA STERLINGORUM**, Eadem quæ *Anglicana*. Litteræ ann. 1286. apud Rymer. tom. 2. pag. 327: *Noverit universi-*

tas vestra nos, nomine domini nostri Erici D. G. Regis Norwagiæ illustris... mutuo recepisse a magnifico Principe D. Edwardo... duo millia Marcarum novarum et legalium Sterlingorum in pecunia numerata, tresdecim solidis et quatuor denariis pro qualibet Marca computatis.

¶ **MARCA et Libra**, in Anglia unum et idem interdum sonat. Charta ann. 1296. apud eundem Rymer. tom. 2. pag. 732: *Cum nos concesserimus dilecto clerico nostro Gilberto... quamdam ecclesiam viginti Marcarum vel librarum valorem annum attingentem*.

¶ *Aliarum marcharum*, sed infrequentioris usus, mentio fit in Charta Richardi Reg. Angl. et Norm. Ducis ann. 1158. ubi earundem pretium assignatur: *Ita ordinatum est... quod Marca de Cadomo, Dunesensi, Peticensi, et Vendosilenci capiatur ad scaarium pro XIV. solidis et IX. denariis, et de Giungampn pro XIII. solidis et IX. denariis, et de Andegavensi pro XV. solidis Turonensibus*.

MARCA GERMANICA videtur fuisse 20. solidorum, quot *marca* dicitur ponderare in Speculo Saxonico lib. 3. art. 45. § 3. In Chronico Lurishamensi pag. 95. dicuntur *talenta 18. et dimidium surgere in Marcas 15. Jo. Hocsemius in Adolpho a Marka Episc. Leod. cap. 18: In provincia nostra Coloniensi uncia 20. sterlingos ponderat: sterlingus 86. vel circiter hordei grossi grana, sive spellæ, quæ apud nos communior est, et quasi æque ponderans, ad cujusmodi grana sterlingi pondus æquavi: octo vero uncia Marcham adæquant: sed et Marcha quinquaginta quinque, pondus prædictorum Regalium æquipendit, etc. Vide Pondus Coloniense, in Pondus*.

De *Marca Danica*, Hæc observat Petrus Resenius ad Jus Aulicum Canuti II. Regis pag. 703. aliam scilicet fuisse auri et argenti, aliam vero aliorum ponderum: *marcam enim auri puri et argenti defecati 8. unciarum pondus habuisse, marcham vero aliorum ponderum, idem fuisse quod semis et sex uncias Romæ, etc.*

MARCA HISPANICA, de qua sic Joannes Mariana libro de Ponder. et mensur. cap. 9: *Aurifices Marcum, hoc est, uncias octo auri quidem dividunt in Castellanos 50. quod genus ponderis et nummi est drachma majoris atque denario Romano. Castellanus in octo tomines dividitur: tomin in 12. grana. Argenti autem Marcum dividunt in uncias 8. unciam in totidem octavas sive drachmas, octavam in grana 75. sic Marcus argenti aurique eundem granorum numerum continet.* [Chronico. Barcinon. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 544: *Undecimo Kal. Maii anno MCCXIII. fuit injunctum omnibus notariis Barcinonensibus, quod ponerent in Chartis Marcham argenti ad 48. solidos... Eodem anno fuit injunctum dictis notariis, quod ponerent in Chartis Marcham argenti ad 88. solidos.*]

¶ **MARCA CURIÆ ROMANÆ**, Quæ sub Johanne XXII. PP. ann. 1322. erat 64. florenorum, in Dalphinatu vero 65. Charta ann. 1327. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 214: *Videlicet florenos de viginti quatuor quaratis auri fini et debeant intrare in Marcha Curie Romanæ sexaginta quinque de dictis florenis et non plures*.

MARCA PONDEROSA, nempe Germanica, appendit 26. solidos, ex Wichbild Magdeburg. art. 19. § 1.

¶ *Hinc Marc pesé*, apud nostrates

Poetas, pro ea quæ ponderosior erat. Le Roman de Partonopeus MS. :

Que s'il se fust bien porpensez
Nel feist por mille Marcos pesez.

Marc au grand pois vocat Le Roman d'Athis MS. :

Vingt mills Mars d'or au grant pois,
Et cent pailles, et cent orfrois.

MARCA SLAVONICA, appendit 12. solidi. Ita idem Wichbild Magdeburg. art. 44. § 3.

MARCA STENDATA, ad *stendardum* examinata. Charta ann. 1293. apud H. Melbomium ad Chronicon Mindense pag. 40 : Pro 25. Marcis *stendatis* argenti, pro quo filiam fratris mei in suum collegium ad *servendum* Deo receperunt. Vide *Standardum*.

Etiamsi porro Marca solidis et denariis constiterit, non ideo cum Watsio existimandum videtur, Marcam fuisse nummum cuseum ac signatum. Solidi enim et denarii, qui hic recensentur, pondera sunt, quæ nusquam mutabantur, quod de Marcæ argenti aut auri pretio dici non potest, quod pro libito Principum, minuebatur aut crescebat, pro ratione pretii, quod monetæ imponebatur.

Aliud præterea fuit Marcæ auri aut argenti signati, aliud infecti pretium. Pluris enim semper valuit Marca signata, quam infecta idque propter *tractum*, ut Monetarium voce utar, quo nomine intelligitur vectigal, quod Princeps ex unaquaque monetæ signatæ aut cusæ marcæ percipit. Cujus quidem marcæ infectæ pretium Princeps solet significare Magistris Generalibus Monetarium, quoties Monetam cudendam curat. Quod ut planum cuivis fiat, en propono exempla, ex Tabulariis publicis Curie Monetarium desumpta, quæ non minimum proderunt ad percipiendam, quæ vulgo in horum temporum Diplomatum et Chartis de Marcarum pretio circumferuntur.

Hæc cum non minimæ utilitatis existimaverit D. Cangius, ejus vestigiis inhærentes, pretium marcæ altius repetemus ex Cod. MS. Sangerman. manu accurata, ut videtur, descripto : unde etiam quæ addenda videbuntur his quæ protulit D. Cangius, exscribere non pigebit.

Valor, in quo Marcha auri fuit temporibus infra scriptis, et formæ, cursus, legis, et ponderum Florenorum factorum ibidem.

¶ A 1. Febr. 1306. usque ad 15. Maii 1308. *fiabant* Parvi Regales auri, cursus 11. sol. par. et *dabantur* pro Marcha auri puri 48. l. tur. quod usque ad diem Jovis ante 15. Aug. 1310. duravit.

¶ A dicta die ante 15. August. 1310. usque ad 8. Febr. ejusd. an. *fiabant* Regales auri, cursus 24. s. t. ad 22. karats auri puri, et *dabantur* pro Marcha auri 33. Regales ponderis 33. den. 1/2 auri ad *marcam* Paris.

¶ Ab 8. Febr. 1310. usque ad 1. Sept. 1311. *fiabant* Agni auri fini pond. 59. et 1/6 ad *marcam* Paris. cursus 15. sol. tur. et tunc varium fuit pretium Marchæ, scilicet 57. l. 10. sol. tur. 57. l. 12. sol. tur. 54. l. 15. sol. tur. et 52. l. 10. sol. tur.

¶ A 1. Sept. 1311. usque ad 24. Aug. 1312. *fiabant* Agni ponderis et cursus ut supra, Marchæ pretium etiam ut supra.

¶ A 24. Aug. 1312. usque ad vigiliam Paschæ 1313. *fiabant* Agni ponderis ut supra, cursus 20. sol. tur. 1. pro 20. Burgensium, et tunc varium fuit pretium

Marchæ, scil. 52. l. 10. sol. tur. 53. l. 54. l. 10. sol. tur. 57. l. 10. sol. 57. l. 12. sol. tur. et 58. l.

¶ A dicta vigilia Paschæ 1313. usque ad 7. Maii 1315. *fiabant* Agni ponder. ut supra cursus 15. sol. tur. et *dabantur* ad *Marcham* 53. et 58. Agni.

¶ A 6 Maii 1315. usque ad 23. Jan. 1319. *fiabant* Agni ponderis et cursus ut supra, et *dabantur* ad *Marcham* 53. et 57. Agni.

¶ A 23. Jan. 1319. usque ad 27. Martii 1323. *fiabant* Agni ponderis et cursus ut supra, et *dabantur* ad *Marcham* 53. 56. 57. et 58. Agni.

¶ A 27. Martii 1323. usque ad 16. Febr. 1325. *fiabant* Agni ponderis et cursus ut supra, et *dabantur* ad *Marcham* 54. 57. et 58. Agni.

¶ A 16. Febr. 1325. usque ad 20. Sept. 1330. *fiabant* Regales duplices auri fini, pond. 53. ad *marcam* Par. et *dabantur* ad *Marcham* 54. Regales, cursus 20. sol. par. subinde varii pond. et cursus usque ad 28. sol.

¶ A 20. Sept. 1330. usque ad 9. diem Jan. 1331. *fiabant* Parisienses auri fini, cursus 20. sol. par. pond. 33. [cum tribus quintis et] *dabantur* pro Marcha 32. peciæ auri cum duobus quintis valentes 40. l. 10. s.

¶ A 9. Januar. 1331. usque ad 24. Januar. [vel. 1. Febr.] 1335. *fiabant* Regales auri fini, cursus 15. sol. tur. ponderis 66. Regal. et *dabantur* pro Marcha auri fini Regales 54. valentes 40. l. 10. s. t.

¶ A 1. Febr. 1336. usque ad 1. Febr. 1337. *fiabant* Scuta fina, cursus 20. sol. t. ponderis 54. scut. et *dabantur* pro Marcha auri 50. scuta valentes 50. lib. et 51. scuta versus finem dicti temporis valentes 51. l. 10. s. t.

¶ A 1. Febr. 1337. usque ad 11. Septemb. 1338. *fiabant* Scuta ut supra, cursus, ponderis, ut supra, et *dabantur* pro Marcha auri in principio 51. l. 10. s. t. et postea 52. l. t.

¶ Ab 11. Sept. 1338. usque ad 14. Novemb. postea *fiabant* Scuta, cursus et ponderis ut supra ; et *dabantur* pro Marcha auri 52. l. t.

¶ A 14. Novemb. 1338. usque ad 7. Jan. post *fiabant* Leones aurei, cursus 25. sol. t. ponderis 50. et *dabantur* pro Marcha auri 58. l. t.

¶ A dicta 7. Jan. usque ad 25. Maii 1338. [leg. 1339.] Leones ut supra, et *dabantur* pro Marcha auri 60. l. 10. s. t. [Cod. MS. Sangerm. 59. l. 10. sol. tur.]

¶ A dicta 25. Maii [1339.] usque ad 14. Jun. post *fiabant* Leones ut supra. Marcha auri emptæ 61. l. 10. sol. tur.

¶ A 14. Junii 1339. usque ad 16. [Cod. Sangerman. 10.] Augusti post *fiabant* Papilliones auri fini, cursus 30. sol. tur. ponderis 48. Marcha auri emptæ 66. l. t.

¶ A dicta 16. [10.] August. usque ad 17. Decemb. [Cod. Sangerm. 19. Jan.] post Leones [leg. Papilliones] ut supra. Marcha auri emptæ 69. l. t.

¶ A dicta 17. Decemb. [Cod. Sangerman. A 20. jun.] 1339. usque ad 7. Febr. post Leones ut supra. Marcha auri emptæ 82. l. t.

¶ A dicta 7. Febr. 1339. usque ad 20. April. 1340. [Cod. Sangerm. usque ad 6. April. post, ante Pascha] *fiabant* Coronæ auri fini, cursus 40. sol. tur. ponderis 45. Marcha auri emptæ 82. l. t. et versus finem 86. l. tur.

¶ A dicto 20. April. [Cod. Sangerm. A 14. Apr.] 1340. usque ad 17. Maii post *fiabant* Duplices auri fini, cursus 60. sol. tur. ponderis 36. Marcha auri emptæ 95. l. t.

¶ A dicta 7. Maii 1340. usque ad 27. Julii post *fiabant* Duplices de 23. karatz auri

fini cum uno karat temere, cursus et ponderis, ut supra. Marcha auri emptæ 100. l. t.

¶ A dicta 27. Julii 1340. usque ad 17. Octob. Duplices ut supra, et ponderis ut supra. Marcha auri emptæ 104. l. t.

¶ A 17. Octobr. usque ad 7. Februar. post Duplices ut supra, cursus et ponderis prout supra. Marcha auri emptæ 108. l. t.

¶ A dicta 7. Febr. 1340. usque ad 26. Maii 1341. post *fiabant* Angeli fini, cursus 75. sol. tur. pond. 33. cum duobus tertiis. Marcha auri emptæ 115. l. t.

¶ A dicta 26. Maii 1341. usque ad 23. Aug. post Angeli, legis, cursus et ponderis ut supra. Marcha auri emptæ ut supra.

¶ A dicta 23. Augusti 1341. usque ad 7. Sept. post Angeli fini, cursus ut supra, ponderis 38. cum tertia unius. Marcha auri emptæ 130. l. t.

¶ A dicta 17. Sept. 1341. usque ad 19. Januar. post Angeli legis, cursus et ponderis ut supra. Marcha auri emptæ 130. l. t.

¶ A 19. Januarii 1341. usque ad 28. Junii 1342. Angeli, legis, cursus et ponderis ut supra. Marcha auri empa 137. l. t. [Cod. Sangerm. 136. l. t.]

¶ A dicta 28. Junii 1342. usque ad 1. Aug. post Angeli fini, cursus 4. l. 5. s. t. ponderis 42. Marcha auri emptæ 138. l. t.

¶ A dicta 1. Augusti 1342. usque ad 16. Sept. post Angeli, legis, cursus et ponderis ut supra. Marcha auri emptæ ut supra.

¶ A dicta 16. Septemb. 1342. usque ad 4. April. [Cod. Sangerm. 10. Apr.] post Angeli, legis et ponderis ut supra. Marcha auri emptæ 171. l. t.

¶ A dicta 4. Apr. 1342. usque ad 25. Sept. 1343. *fiabant* Scuta fina cursus 20. s. t. ponderis 54. Marcha auri emptæ 52. scuta auri.

¶ A dicta 25. Septemb. 1343. usque ad 1. Novemb. post *fiabant* Scuta fina, cursus 45. s. t. ponderis ut supra. Marcha auri emptæ 117. l. t.

¶ Cod. Sangerman. A 1. April. 1342. usque ad 1. Jan. 1343. *fiabant* Scuta auri fini, pond. 54. cursus usque ad 22. Sept. 56. 58. et 59. sol. par. ad arbitrium populi. A 22. Septemb. 1343. cursus ex *Ordinat. mediæ monetæ* 36. sol. par. usque ad 1. Nov. 1343. et *dabantur* ad *Marcham* 117. l. tur.

¶ A dicta 1. Novemb. 1343. usque ad 27. Martii 1344. *fiabant* Scuta fina, cursus 16. sol. 8. den. tur. ponderis 54. Marcha auri emptæ 43. l. 6. s. 8. d. t. vel 52. Scuta de prædictis.

¶ A dicta 27. Martii 1344. usque ad 20. August. [Cod. Sangerm. 17. Julii.] 1346. *fiabant* Scuta, legis, ponderis et cursus ut supra. Marcha auri emptæ 44. l. 3. s. 4. den. tur.

¶ A 14. Julii [Cod. Sangerm. 17. Julii] 1346. usque ad 3. Martii post, non obstante, quod per aliquam portionem temporis *fiarent* Scuta ut supra, *fiabant* etiam Cathedræ auri fini, cursus 20. sol. t. [Cod. Sangerman. addit. ex *Ordinat. regis*, ex arbitrio vero populi cursus 18. 19. 20. et 21. sol. par.] pond. 52. Marcha auri emptæ 52. l. t. [Cod. Sangerm. 50. l. tur.]

¶ A 3 Martii 1346. usque ad 6. April. 1347. *fiabant* Cathedræ ut supra. Marcha auri emptæ 72. l. t.

¶ A 7. Aprilis 1347. usque ad 25. Septemb. [Cod. Sangerm. 11. Jan.] post *fiabant* Cathedræ, legis, ponderis et cursus, ut supra. [Cod. Sangerm. ex arbitrio populi cursus 26. 28. 29. et 32. sol. par.] Marcha auri emptæ 75. s. t.

¶ Item a 14. April. 1347. usque ad 10. Julii post, non obstante, quod Cathedræ *fiarent*, *fiabant* etiam Scuta fina, cursus

16. sol. 8. den. t. ponderis 54. *Marcha auri empta* 52. *scuta fina valentes* 44. l. 3. s. 4. den. t.

A 25. Sept. supra scripta videlicet 1347. usque ad 8. Jan. post, fiebant Cathedræ finæ, cursus 30. sol. t. ponderis 52. *Marcha auri empta* 75. l.

A 26. [Cod. Sangerm. Ab 11.] Jan. post, usque ad 14. [Cod. Sangerm. 30.] August. 1348. fiebant *Scuta fina* de 23. karats, cursus 18. sol. 9. den. turon. ponderis 53. [Cod. Sangerm. 54.] *Marcha auri empta* 51. l. 10. s. t.

A 28. [Cod. Sangerman. A 30.] Aug. 1348. usque ad 26. [Cod. Sangerm. 12.] Martii post, fiebant *Scuta* de 22. karats cum tribus quintis, cursus [16. sol. par. ex Cod. Sangerm.] et ponderis 53. ut supra. [Cod. Sangerm. 54.] *Marcha auri empta* 51. l. 10. s. t.

A dicta 26. [Cod. Sangerm. 12.] Martii 1348. usque ad 22. April. [Cod. Sangerman. 23. Maii] 1349. fiebant *Scuta* de 22. karats, cursus et ponderis ut supra. [Cod. Sangerm. cursus 20. sol. par. ex Ordin. regis 24. sol. par. ex arbitrio populi, pond. 54.] *Marcha auri empta* 51. l. 15. s. 3. den. t.

A dicta 22. April. 1349. usque ad 28. Maii post fiebant *Scuta*, legis, cursus et ponderis ut supra. *Marcha empta* 52. l. 15. s. 6. den. t.

A dicta 28. [Cod. Sangerm. 23.] Maii 1349. usque ad 3. [Cod. Sangerm. 5.] Decemb. post fiebant *Scuta* de 20. karats, cursus et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* 52. l. 1. s. 6. den. t.

A dicta 3. [Cod. Sangerm. 5.] Decembr. 1349. usque ad 21. Aug. [Cod. Sangerman. 23. April.] 1350. fiebant *Scuta*, legis, cursus et ponderis ut supra. [Cod. Sangerm. ex arbitrio populi cursus 25. sol. par. et 30. sol. par. an. 1350.] *Marcha auri empta* 53. l. turon.

† A 23. Apr. 1350. usque ad 1. Sept. post fiebant *Scuta* cursus et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* 53. l. ex Cod. Sangerm.

A 4. [Cod. Sangerm. 1.] Septemb. 1350. usque ad 4. [Cod. Sangerman. 20.] Junii 1351. fiebant *Scuta*, legis, ponderis et cursus ut supra. *Marcha auri empta* 53. l. 18. s. 9. den. tur.

A dicta 4. Junii 1351. usque ad 20. ejusdem mensis, fiebant *Scuta*, legis, cursus et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* 54. l. 17. s. 6. den. tur.

A dicta 20. Jun. 1351. usque ad 23. [Cod. Sangerm. 27.] Julii post fiebant *Scuta* de 20. karats cum dimidio, cursus et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* 54. l. 18. [Cod. Sangerm. 17.] s. 6. den. tur.

A dicta 23. [Cod. Sangerm. 27.] Julii, 1351. usque ad 9. [Cod. Sangerm. 20.] Aug. post fiebant *Scuta* de 20. karats, cursus et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* ut supra.

A dicta 9. [Cod. Sangerm. 20.] Augusti 1351. usque ad 23. ejusdem mensis. [Cod. Sangerman. 18. Sept. post,] fiebant *Denarii auri fini* ad flores lili, cursus 40. sol. t. ponderis 50. *Marcha auri empta* 96. [* an 56 ?] l. turon.

A dicta 23. Aug. 1351. usque ad 24. Septembr. post fiebant *Scuta* de 20. karats, cursus 18. s. 9. d. t. ponderis 54. *Marcha auri empta* 56. l. 5. s. t.

A 23. Sept. 1351. usque ad 17. [Cod. Sangerm. 19.] Novemb. post, fiebant *Scuta* de 18. karats, cursus et ponderis 54. *Marcha auri empta* 58. l. 2. s. 6. den. t.

A dicta 17. [Cod. Sangerman. 20.] Nov. 1351. usque ad 19. [Cod. Sangerm. 21.] April. 1352. post Pascha, fiebant *Scuta*,

legis, cursus et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* 60. l. t.

A dicta 19. [Cod. Sangerm. 21.] April. 1352. usque ad 12. [Cod. Sangerm. 18.] Janu. post fiebant *Scuta* ut supra. *Marcha auri empta* 60. l. 18. s. 9. den. turon.

A dicta 12. [Cod. Sangerm. 18.] Janu. 1352. usque ad 23. [Cod. Sangerm. 25.] Octobr. 1353. fiebant *Scuta* ut supra. *Marcha auri empta* 61. l. 17. s. 6. den. tur.

A dicta 24. [Cod. Sangerm. 25.] Octob. 1353. usque ad 15. Januar. [Cod. Sangerman. 24. Nov.] 1354. fiebant *Scuta* ut supra. *Marcha auri empta* 52. [Cod. Sangerm. 62.] l. 16. s. den. tur. valentes 66. *scuta*.

A 15. Janu. [Cod. Sangerm. 24. Nov.] 1354. usque ad 1. [Cod. Sangerm. 3.] Junii 1355. fiebant *Mutones fini*, auri fini, cursus 25. s. t. ponderis 52. *Marcha auri empta* 60. l. tur.

A dicta 1. [Cod. Sangerm. 3.] Junii 1355. usque ad 16. [Cod. Sangerman. 19.] dicti mensis fiebant similiter *Mutones fini*, legis, cursus et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* 61. l. 10. s. t.

A dicta 16. [Cod. Sangerm. 19.] Junii 1355. usque ad 25. [Cod. Sangerm. 23.] Januar. 1356. fiebant *Mutones ut supra*. *Marcha auri empta* 62. l. 10. s. tur.

A dicta 25. [Cod. Sangerman. 28.] Jan. 1356. usque ad ultimam Aug. 1358. fiebant *Mutones ut supra*. *Marcha auri empta* 63. l. 2. s. 6. den. t.

A dicta ult. Aug. 1358. usque ad 20. April. post, ante Pascha fiebant *Regales fini*, cursus 25. s. t. ponderis 66. *Marcha auri empta* 78. l. 15. s. t.

A dicta 20. April. usque ad 2. Junii 1359. fiebant *Regales*, cursus ut supra, ponderis 69. *Marcha auri empta* 80. l. 12. s. 6. den. t.

A dicta 2. Junii 1359. usque ad 9. [Cod. Sangerman. 12.] Januarii 1360. fiebant *Regales*, legis, cursus et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* 81. l. 5. s. t. valentes 65. *Regales*.

A dicta 9. [Cod. Sangerm. 12.] Januar. 1360. usque ad 13. Julii [Cod. Sangerm. 18. Aug.] 1363. fiebant *Denarii auri fini*, vocati *Franci*, cursus 20. sol. turon, ponderis 53. (Il faut 63. [comme au MS. cité] et peseroient 3. den. tres-fort.) *Marcha auri empta* 60. l. t.

A dicta 13. Julii [Cod. Sangerm. 18. Aug.] 1363. usque ad 29. Julii [Cod. Sangerm. 5. Aug.] 1364. fiebant *Franci*, cursus, legis et ponderis ut supra. *Marcha auri empta* 61. l. t.

A dicta 29. Julii 1364. usque ad 22. Apr. 1365. fiebant *Franci* ut supra. *Marcha auri empta* 62. l. t.

† A 5. Aug. 1364. usque ad 10. Septembr. post fiebant *Regales auri fini*, cursus 20. sol. tur. ponderis 63. et dabantur pro *Marcha* 62. l. tur.

† A 10. Sept. 1364. usque ad 5. Maii 1365. fiebant *Franci auri puri* ut supra, et dabantur pro *Marcha* 62. l. t.

† A dicta 5. Maii 1365. usque ad 30. Aug. 1368. fiebant *Flores lili*, ponderis 64. cursus 20. sol. tur. et dabantur pro *Marcha* 62. l. 10. sol. tur.

† A 30. Aug. 1368. usque ad 12. Martii 1372. fiebant idem *Flores lili*, ejusd. pond. et dabantur pro *Marcha* 62. l. 18. sol. tur.

† A 12. Mart. 1372. usque ad 18. Martii 1384. fiebant idem *Flores*, ponderis et cursus ut supra, et dabantur pro *Marcha* 63. l. 10. sol. tur.

A dicta 22. Aprilis 1365. usque ad 13. Martii 1384. fiebant *Flores lili auri fini*, cursus 20. sol. t. ponderis 64. *Marcha auri empta* 62. l. 10. s. t.

A 13. Martii 1384. prædicta usque ad... fiebant *Scuta auri fini*, cursus 22. s. 6. den. t. pro pecia, ponderis 61. pro *Marcha*, et dabantur pro *Marcha* 65. l. 10. sol. tur.

† A 18. Martii 1384. usque ad 5. Sept. 1386. fiebant *Scuta* cum corona cursus 22. sol. 6. den. tur. ponderis 60. et dabantur pro *Marcha* 65. l. 10. s. t.

† A dicta 5. Septemb. 1386. usque ad 3. Martii 1387. fiebant eadem *Scuta*, cursus 22. sol. 6. den. tur. ponderis 60. et dabantur pro *Marcha* 66. l. t.

Ab 11. Martii 1387. publicata fuit *Campsoribus Parisiensibus crescentia*... in *Marcha auri* dando pro *Marcha* 66. l. 10. s. t.

Ordinatum fuit per Regem, quod per omnes *Monetas suas fierent similia Scuta*, quæ sunt 61. scutis cum uno tertio, pro *Marcha*, dando *Mercatoribus* et *Campsoribus* de qualibet *Marcha auri fini* 66. l. 10. sol. t. per *Litteras Regias*, datas 28. Febr. 1387.

† A 3. Martii 1387. usque ad 8. April. 1391. fiebant eadem *Scuta* cum corona, ponderis 61. et 1. tert. scuti, cursus 22. sol. 6. den. tur. et dabantur pro *Marcha* 66. l. 10. sol. tur.

† Ab 8. April. 1391. post Pascha usque ad 1. Apr. ante Pascha 1392. fiebant eadem *Scuta* ejusd. cursus, pond. 61. et 1. tert. den. et dabantur pro *Marcha* 67. l. turon.

† A 1. April. 1392. ante Pascha, quo die publicata fuit *Campsoribus Parisiens. crescentia*, usque ad 28. Aug. 1394. fiebant eadem *Scuta*, cursus et ponderis ut supra, et dabantur pro *Marcha* 67. l. 10. sol. tur.

† A 28. Augusti 1394. usque ad 5. Nov. 1411. fiebant eadem *Scuta* ponderis 62. et dabantur pro *Marcha* 68. l. 6. sol. tur. et tunc publicata fuit *Campsoribus Paris. crescentia*.

† A 5. Nov. 1411. qua iterum publicata *Campsoribus Paris. crescentia*, usque ad 5. Martii post fiebant eadem *Scuta*, cursus 22. sol. 6. den. tur. ponderis 64. et dabantur pro *Marcha* 70. l. tur.

† A 5. Martii 1411. usque ad 11. Oct. 1415. fiebant eadem *Scuta* ponderis et cursus ut supra, et dabantur pro *Marcha* 70. l. 15. sol. tur.

† A 3. Julii 1413. usque ad 11. Oct. 1415. fiebant *Scuta* cum corona cursus 15. solid. turon. ponderis 96. et dabantur pro *Marcha* 70. l. 15. sol. cum grano.

† Ab 11. Oct. 1415. usque ad 10. Maii 1417. fiebant parva *Scuta* cum corona cursus et ponderis ut supra, et dabantur pro *Marcha* 72. l. tur.

† A 10. Maii 1417. usque ad 21. Octob. post fiebant *Mutones* ad 23. karats, cursus 29. sol. tur. ponderis 96. et dabantur pro *Marcha* 92. l. tur.

† A 21. Oct. 1417. usque ad 17. Jun. 1418. fiebant *Scuta* galeata cum tribus liliis ad 22. karats, cursus 40. sol. ponderis 48. et dabantur pro *Marcha* 92. l. t. Item fiebant *Mutones ejusdem tituli*, ponderis 96. cursus 20. sol. tur.

† A 17. Junii 1418. usque ad 18. Jun. 1419. fiebant eadem *Scuta* parva et magna, ponderis et tituli ut supra, et dabantur pro *Marcha* 94. l. tur.

† 7. Martii 1418. ordinatum fuit ut in *moneta Tornac. fierent Scuta* cum corona cursus 30. sol. tur. ad 23. karats, ponderis 67. et dabantur pro *Marcha* 103. lib. tur.

† 18. Jun. 1419 usque ad 2. Martii post fiebant *Mutones* ad 22. karats, cursus 30. sol. ponderis 96. et dabantur pro *Marcha* 144. l. tur.

† A 2. Mart. 1419. usque ad 11. Aug.

1421. *fiabant* Scuta cum corona ad 23. karats ponderis 67. cursus 50. sol. tur. et dabantur pro Marcha 171. lib. 13. sol. 4. den. tur.

¶ Ab 11. Aug. 1421. usque ad 6. Febr. 1422. *fiabant* Salutes ad 1/8 karat remedii, ponderis 63. cursus 25. sol. tur. Item Semisses eorundem cursus 12. sol. 6. den. ponderis 126. et dabantur pro Marcha 76. l. 5. sol. tur.

¶ A. 6. Febr. 1422. usque ad 4. Jun. 1423. *fiabant* Salutes ad 1. quart. karat remedii cum sculis Franciæ et Angliæ, ponderis 63. cursus 25. sol. tur. et dabantur pro Marcha 76. l. 5. sol. tur.

¶ 4. Junii 1423. ordinatum ut fierent Salutes ut supra, et dabantur pro Marcha 77. l. 10. sol. tur.

¶ A. 6. Sept. 1423. usque ad... *fiabant* Salutes cum sculis Franciæ et Angliæ ad 1. quart. karat remedii, cursus 22. sol. 6. den. ponderis 70. et dabantur pro Marcha 78. l. tur.

¶ A. 24. Maii 1427. *fiabant* Angeli auri fini, quorum 3. valebant 2. Salutes, et dabantur pro Marcha 78. lib. tur. ut supra.

¶ A. 28. Jan. 1435. usque ad... *fiabant* Scuta cum corona et duobus liliis coronatis quæ scuti latera ambiunt, ad 1. quart. karat remedii, ponderis 70. cursus 25. sol. tur. et dabantur pro Marcha 86. lib. 5. sol. turon.

¶ 26. April. 1438. *fiabant* Semi-Scuta auri fini de 1. quart. karat remedii, pond. 140. ad Marcham.

¶ Ordinatum fuit per Regem Litteris datis 19. Nov. 1443. ut Campsores et Mercatores darent pro Marcha 69. 1/2. scuta, id est, 86. l. 17. sol. 6. den. tur. valente scuto 25. s. tur.

¶ Litteris 12. Aug. 1445. ordinatum fuit ut fierent Scuta de 23. karats 3/4 cum 1. quart. karat. remedii, ponderis 70. 1/2 et semi-scuta ejusdem tituli ponderis 140. et dabantur Campsoribus et Mercatoribus pro Marcha 70. 1/2 scuta, i. e. 88. l. 2. sol. 6. den. tur. ad rationem 25. s. quotibet scuto.

¶ Litteris 20. Januar. 1446. facta Scuta de 23. karats 1/2 cum 1/2 karat remedii, ponderis 70. 1/2 cursus 27. sol. 6. den. tur. et Semi-scuta tituli et remedii ut supra, ponderis 140. cursus 13. sol. 9. den. et dabantur pro Marcha 71. scuta et 1/11 scuti, i. e. 97. l. 15. sol. tur.

¶ Litteris 26. Maii 1447. facta Scuta de 23. karats et 3. quart. cum 1. quart. remedii, ponderis 70. 1/2 cursus ut supra, et dabantur pro Marcha 97. l. 5. sol. 7. den. ob.

¶ Litteris 18. Maii 1450. facta Scuta de 23. karats et 1/8 cum 1/8 karat remedii, ponderis 70. 1/2 cursus 27. s. 6. den. tur. et dabantur pro Marcha 99. l. tur.

¶ Litteris 16. Jun. 1455. facta Scuta tituli remedii, et cursus ut supra, et dabantur pro Marcha 100. lib. tur.

¶ Litteris 4. Jan. 1423. facta Scuta tituli et remedii ut supra, cursus 30. sol. 3. den. tur. et dabantur pro Marcha 110. l. tur.

¶ Litteris 2. Nov. 1475. facta Scuta cum sole de 23. karats et 1/8 cum 1/8 karat remedii, ponderis 70. cursus de 30. sol. tur. et dabantur pro Marcha 118. l. 10. sol. tur.

¶ Litteris 24. April. 1488. facta Scuta ut supra, cursus 36. sol. 3. den. tur. et dabantur pro Marcha 130. l. 3. sol. 4. den. tur.

¶ Litteris 19. Nov. 1507. facta Scuta cum histrice, tituli, remedii, ponderis et cursus ut supra, et Marcha empta ut supra.

Valor Marchæ argenti

A die Martis ante Carnisprivium 1288. usque ad S. Vincentium 1294. eo usque ad Pascha 1295. valuit Marcha argenti 3. l. 8. gross.

Ad Pascha 1295. valuit 58. sol. tur.
Ad Trinitatem 1296. 61 s. t.
Ad Nativitatem post 66. s. t.
Martis ante S. Martinum 68. s. t.

æstivalem 1297. 78. s. t.
Ad Pentecostes 1299. 4. l. 5. s. t.
Ad Pascha 1300. 4. l. 5. s. t.
Ad S. Georgium 1302. 4. l. 8. s. t.

[M] A die Martis ante S. Martinum æstivalem 1307. hucusque in statuendis Marchæ argenti pretiis differunt ab allatis Cod. Sangerm. et Regest. Camerae Comput. in Bibl. regia asservatum n. 8405.

Ad S. Martinum æstivalem 1297. 70. s. t.
Ad Pentecostes 1298. 75. s. t.
Ad Pentecostes 1299. 78. s. t.
Dominica post S. Dionys. 1299. 4. l. 5. s. t.

Ad S. Georgium 1302. 4. l. 5. s. t.]
Martis ante Brandones 1302. 104. s. t.
Ad S. Bartholomæum 1303. 6. l. l.
Ad Ascensionem 1304. 6. l. 5. s. t.

Ad S. Joannem post 6. l. 12. [14.] s. t.
8. Sept. post. 6. l. 15. s. t.
13. Decemb. post 7. l. 5. s. t.

1. Martii 1304. 7. l. 10. s. t.
Ad Pascha 1305. et usque ad Pascha 1306. et a dicta die usque ad 8. Septemb. 51. grossos Turonenses, quos de 3. sol. 4. den. vall. 8. l. 10. s. t.

8. Septemb. post. usque ad 14. April. 1308. exclusive 55. s. 6. d. t.
14. April. 1308. 70. s. t.
20. Januar. 1310. 75. s. t.

19. Septemb. 1313. 54. s. t.
1. Martii 1317. 67. s. 6. d. t.
7. Maii 1322. 4. l. t.
24. Julii 1326. 4. l. 10. s. t.

20. Januar. post 100. s. t.
8. Januar. 1327. 108. s. t.
7. Novemb. 1328. 111. s. t.
28. Decemb. 1329. 4. l. 4. s. t.

9. April. 1330. 55. s. 6. d. t.
9. Januar. 1331. 57. s. 6. d. t.
Et fuit chomagiium a 20. Martii 1334. usque ad 13. Febr. 1336. et tunc valebat Marcha argenti supra magnum Pontem

4. Regales, qui a 13. sol. par. pectia regali valebant 52. sol. par. qui valebant 65. s. t.
13. Febr. 1336. 72. s. 6. d. t.

1. Febr. 1337. 76. s. t.
17. Febr. post 4. l. t.

Pascha 1338.

Tunc 4. l. t.
19. Decembr. 1338. 4. l. 16. s. t.
4. Januar. 100. s. t.

Pascha 1339.

Tunc 100. s. t.
19. Augusti post 105. s. t.
8. Febr. tunc 6. l. 15. s. t.

Pascha 1340.

Tunc 6. l. 15. s. t.
Prima Augusti post 7. l. t.
3. Decemb. 7. l. 15. s. t.
13. Febr. 9. l. 4. s. t.

Pascha 1341.

Tunc 9. l. 4. s. t.
24. Maii 9. l. 12. s. t.
18. Augusti 10. l. t.
13. Decemb. 10. l. 10. s. t.
10. Martii 11. l. t.

Pascha 1342.

Tunc 11. l. t.
Ult. Junii tunc 12. l. 10. s. t.
7. Febr. tunc 13. l. t.
9. April. 13. l. 10. s. t.

Pascha 1343.

Tunc 13. l. 10. s. t.
22. Sept. post 12. l. 15. s. t.
28. Octob. 64. s. t.

Pascha 1344.

Tunc 64. s. t.
16. Febr. post 68. s. t.

Pascha 1345.

Tunc 68. s. t.
9. April. tunc 70. s. 6. d. t.

Pascha 1346.

Tunc 70. s. 6. d. t.
16. Junii tunc 4. l. 10. s. t.
24. Januar. tunc 100. s. t.
4. die Martii post 6. l. 15. s. t.

Pascha 1347.

Tunc 6. l. 15. s. t.
23. Junii tunc 7. l. 10. s. t.
13. Januar. post 4. l. 16. s. t.

Pascha 1348.

Tunc 4. l. 16. s. t.
Ult. Augusti 100. s. t.
2. Decemb. 100. s. t.
Ult. Decemb. 6. l. t.

Pascha 1349.

Tunc 6. l. t.
12. Maii tunc 6. l. 8. s. t.
7. Augusti 6. l. 15. s. t.
8. Decemb. 7. l. 2. s. t.
29. Januar. 7. l. 10. s. t.

Pascha 1350.

Tunc 7. l. 10. s.
26. April. 4. l. 15. s.
11. Augusti. 100. s. t.
26. Aug. 105. s. t.
28. Novembr. 112. s.
5. Febr. 6. l. t.

7. Martii 6. l. 8. s. t.
25. Martii 6. l. 8. s. t.

Pascha 1351. 17. April.

Tunc 6. l. 8. s. t.
Ult. Junii 7. l. 8. s. t.
17. Aug. 8. l. 10. s. t.
12. Sept. post 9. l. 10. s. t.
16. Decemb. tunc 10. l. t.
15. Januar. 11. l. t.

21. Febr. 4. l. 5. s. t.
27. Mart. 4. l. 16. s. t.

Pascha 1352. 8. April.

2. Junii 104. s. t.
24. Julii 12. s. t.
16. Aug. 6. l. t.
24. Octob. 6. l. 8. s. t.

24. Novemb. 7. l. 10. s. t.
24. Decemb. 8. l. 10. s. t.
7. Febr. 9. l. 4. s. t.

Pascha 1353. 24. Martii.

Die 19. April. 11. l. t.
30. Julii 11. l. 15. s. t.
28. Aug. 12. l. 15. s. t.
13. Nov. 4. l. 10. s. t.

10. Febr. 100. s. t.
27. Martii 110. s. t.
12. April. 6. l. 5. s. t.

Pascha 1354. 13. April.

Die 24. Maii 13. l. 10. s. t.
26. Maii 9. l. 2. s. t.
5. Julii 10. l. 12. s. t.
6. Septemb. 11. l. 8. s. t.

24. Novemb. 4. l. 4. s. t.
21. Januar. 4. l. 12. s. t.
26. Januar. 4. l. 16. s. t.
4. April. 106. s. t.

Pascha 1355. 5. April.

Tunc 106. s. t.
20. Maii 6. l. 10. s. t.

6. Julii	7. l. 10. s. t.
14. Julii	10. l. t.
26. Aug.	11. l. t.
25. Sept.	12. l. 10. s. t.
17. Oct.	14. l. t.
9. Novemb.	16. l. t.
6. Decemb.	18. l. t.
2. Januar.	4. l. 15. s. t.

Pascha 1356. 24. April.

Tunc	4. l. 10. s. t.
10. Aug.	6. l. 10. s. t.
18. Sept.	7. l. 5. s. t.
27. Oct.	8. l. 10. s. t.
9. Decemb.	10. l. t.
10. Januar.	10. l. 10. s. t.
20. Febr.	11. l. 10. s. t.
4. Martii	13. l. t.
26. Martii	6. l. 10. s. t.

Pascha 1357. 9. April.

Tunc	6. l. 10. s. t.
27. Januar.	8. l. 10. s. t.

Pascha 1358.

Tunc	8. l. 10. s. t.
1. Maii	10. l. t.
1. Julii	12. l. t.
24. Julii	14. l. t.
1. Sept.	7. l. 15. s. t.
21. Octob.	7. l. t.
13. Novemb.	8. l. t.
6. Decemb.	9. l. 10. s. t.
9. Febr.	7. l. t.
27. Martii	7. l. 10. s. t.

Pascha 1359.

Tunc	7. l. 10. s. t.
3. Maii	9. l. t.
9. Julii	12. l. t.
Ult. Julii	16. l. 14. s. t.
8. Septemb.	22. l. 3. s. t.
19. Octob.	29. l. 8. s. t.
23. Novemb.	15. l. t.
19. Decemb.	18. l. 8. s. 6. d. t.
Ult. Decemb.	23. l. 12. s. 6. d. t.
21. Januar.	24. l. 9. s. 4. d. t.
10. Febr.	42. l. t.
25. Febr.	52. l. 17. s. 6. d. t.
3. Martii	72. l. 16. s. t.
18. Martii	102. l. t.
24. Martii	11. l. t.

Pascha 1360. 6. April.

28. Martii	11. l. t.
6. Junii	7. l. t.
29. Junii	10. l. 10. s. t.
6. Aug.	15. l. t.
16. Aug.	17. l. t.
26. Aug.	18. l. 10. s. t.
13. Septemb.	7. l. t.
3. Novemb.	8. l. t.
19. Novemb.	9. l. t.
12. Decemb.	4. l. 18. s. t.
25. Martii tunc	100. s. t.

Pascha 1361. 26 Martii.

Die 24. April. tunc 4. l. 5. s. t.

Et fuit Marcha argenti ad hoc pretium sine mutatione abhinc usque ad 5. Maii 1365. et dicta 5. die Maii 1365. valuit 100. s. t.

Et fuit Marcha argenti ad hoc pretium usque ad 11. Martii 1384. qua ordinata fuit moneta 25. usque ad ultimam Octobris 1389. exclusive, fiebant Albi Denarii ad Scutum, cursus 10. den. t. ad 6. den. legis et ponderis 6. sol. 3. den. in Marcha. Et fuit empti Marcha argenti albi 106. s. t.

Nigri usque ad 28. Octob. 1385. et adhuc usque ad ult. Oct. 1389. 112. s. t.

Et ab ult. Oct. 1389. incepta fuit moneta 27. usque ad 7. April. 1311. Post Pascha fiebant similes Albi, et magni et

parvi, ad 5. den. 12. gr. legis et ponderis 6. sol. 2. den. cum quarto. Marcha argenti albi empti 6. l. t.

A dicta 8. die April. 1391. usque ad 26. Octobr. 1411. fiebant similes Albi, ejusdem legis et ponderis. Marcha argenti albi empti 6. l. 5. s. t.

Et in Nigro 6. l. 8. s. t.
Et 30. Octob. 1412. usque ad 7. Jun. 1412. (sic) fiebant similes Albi, magni et parvi, ejusdem legis et ponderis. Marcha in Albo 7. l. t.

Et in Nigro 6. l. 13. s. t.
Et a 7. die Januar. 1413. inclusive, qua die suscepta fuit moneta 39. usque ad 3. Novemb. post, fiebant Denarii, vocati Grossi Argenti, cursus 20. den. t. ad 11. den. 16. gran. legis, ponderis 7. s. et 7. duodecimis de Denariis. Et valuit Marcha argenti tam albi, quam nigri, 7. l. t.

Et a dicta die 3. Nov. 1413. usque ad 4. Junii 1414. fiebant Albi Grossi ejusdem cursus ad 9. denar. legis, ponderis 5. sol. 5. den. cum quarto. Et valuit Marcha argenti albi et nigri 7. l. t.

Et a 4. die Junii 1414. usque ad 10. Maii 1417. fiebant Albi de 10. den. t. ad 5. den. legis, ponderis 6. sol. 8. den. Et valuit Marcha argenti albi 7. l. 2. s. t.

Et a dicta 10. die Maii 1417. usque ad 21. Octob. post exclusive fiebant Grossi Denarii de 20. den. t. ad 8. den. legis, ponderis 6. s. 8. d. Et dabantur pro Marcha argenti albi et nigri 8. l. t.

Et 21. Octob. 1417. qua incepta fuit moneta 60. usque ad 28. Maii 1418. inclusive, fiebant Grossi consimiles de 5. den. 8. gran. legis, ponderis 6. s. 8. den. Marcha argenti albi et nigri empti 9. l. t.

Et a dicta 28. die Maii 1418. usque ad 19. Januarii sequentis fiebant Albi ut supra, magni et parvi, diversorum legis et ponderis. Marcha argenti albi empti 12. l. 10. s. t.

Et tamen quamvis dicat ejusdem legis, intelligendum est, quod dicti Albi sunt de 2. den. 16. granis legis, quod est medietas.

Et 10. die Januarii 1418. usque ad 7. Martii post fiebant consimiles Grossi ut supra, et Albi, parvi et magni, diversorum legis et ponderis. Et dabantur Parisiis solum usque ad 8. mille Marchas pro Marcha argenti albi 10. l. t.

Intelligendum est tamen, quod Albi sunt de medietate legis dictæ.

Et a 7. Martii 1418. qua incepta fuit moneta 96. usque ad 9. April. 1420. post Pascha, fiebant Grossi ejusdem cursus et ponderis, ad 3. den. 8. gr. legis. Marcha argenti tam albi quam nigri, empti 16. l. 10. s. t.

Et a 9. April. 1420. post Pascha, usque ad 6. Maii sequentis, fiebant consimiles Grossi ejusdem cursus, legis et ponderis. Marcha argenti albi empti 18. l. t.

Et a 6. Maii 1420. qua incepta fuit moneta nova 160. usque ad 11. diem Febr. post, fiebant Parisienses Grossi de 20. den. tur. ad 2. den. 12. gran. legis, ponderis 8. s. 4. den. Marcha argenti empti 26. l. t.

Et ab 11. die Febr. 1420. usque ad 11. Aug. 1421. fiebant consimiles Grossi ejusdem cursus, legis et ponderis. Marcha argenti empti 28. l. t.

Qui quidem Grossi habuerunt usque ad 3. diem Nov. post exclusive, qua die proclamata fuit moneta nova, de qua in parte sequenti habetur mentio. Quapropter avalluationes debent fieri usque ad dictam 3. Novemb. pretio 28. l. t. pro Marcha, prout cavetur in Apunctamento in parte sequenti facto.

Et ab 11. die Aug. 1421. prædicta usque

ad 23. Nov. 1422. fiebant Albi denarii, vocati Duplices Turoni, cursus 2. t. d. ad 1. d. 12. gr. legis, ponderis 9. s. 4. d. cum dimidio: et similiter fiebant alii Albi Denarii parvi ejusdem legis, cursus 1. d. t. ponderis 18. s. 9. den. Marcha argenti empti 6. l. 3. s. t.

Et 3. die Novemb. prædicta 1421. publicatæ fuerunt dictæ Monetæ Duplicium et Parvorum Turonorum: et ideo habito respectu, Litteris Regis super facta avalluationum confectis, apunctuatum fuit, et deliberatum in Camera Computorum ultima Januarii sequentis per Gentes Consilii Regis, in qua erant Generales Magistri Monetarium, quod avalluationes fiant pretio 6. l. 3. s. t. pro Marcha, incipiendo et computando a dicta 3. Novemb. qua die dictæ monetæ pro dando iis cursum, fuerunt, ut dictum est, publicatæ.

Et 23. Nov. 1422. usque ad 4. Junii fiebant Albi Denarii ad duo Scuta, unum ad Arma Franciæ, et aliud ad Arma Angliæ, cursus 1. den. t. ad 5. denar. legis, ponderis 6. s. 3. den. pro Marcha. Parisiis Marcha argenti empti 6. l. 15. s. t.

Et 6. die Sept. 1423. post prandium fuerunt proclamati dicti Duplices allocarii sex pro quinque, valentes 8. denar. par.

Et dicta 4. Junii usque ad... fiebant similes Albi Denarii ejusdem legis, cursus et ponderis, virtute Litterarum Regiarum, datarum dicta 4. die. Marcha argenti empti 6. l. 18. s. t.

* Cum rei monetariæ cognitio, nonnullis haud ingrata, pluribusque controversiis et litibus dirimendis utilissima, a notitia præteritæ marchæ præsertim pendeat, hæc ad illustranda, quæ supra in hanc rem proferuntur, exscribenda duximus ex Reg. B. Cam. Comput. Paris. fol. 105. vº: Le marc d'or valu du 1. Jan. 1336. jusques au 1. Fev. 1337. 50. l. Tour. et du 1. Fev. 1337. jusques au 14. Nov. 1338. valu le marc d'or 52. l. Tour.

* 1. Fev. 1337. donna l'en 3. s. 6. d. Tour. de creue au marc d'argent, et parmi ce fu 76. s. Tour. par marc; mais il n'y ot point de lettre du roy de ceste creue, fors seulement les lettres closes de nous. des Comptes, qui les envoierent par les monnoies où elle fu faite.

* 13 Fev. 1337. donna l'en 4. s. Tour. de creue au marc d'argent, et parmi ce fu 4. l. 4. Tour pour marc d'argent.

* 28. Oct. 1338. fu faite creue de 4. s. Tour. pour marc d'argent, et parmi ce fu 4. l. 4. s. Tour. pour marc d'argent.

* 18. Dec. 1338. fu faite creue de 4. s. Tour. et parmi ce fu 4. l. 16. s. pour marc d'argent.

* 3. Jan. 1338. fu faite creue de 4. s. Tour. au marc d'argent et ainsi fu pour marc 100. s. Tour.

* 3. Jan. 1338. fu faite creue de 30. s. Tour. au marc d'or, et ainsi fu 59. l. 10. s. Tour. pour marc.

* 25. May 1339. fu faite creue de 40. s. Tour. au marc d'or, et ainsi fu 61. l. 10. s. Tour. pour marc d'or.

* 14. Juing 1339. fu faite creue de 4. l. 10. s. Tour. au marc d'or, et ainsi fu 66. l. Tour. pour marc d'or.

* 10. Aoust 1339. donna l'en 60. s. Tour. de creue au marc d'or, et parmi ce fu 69. l. Tour. pour marc d'or.

* 19. Jan. 1339. donna l'en 40. s. Tour. de creue au marc d'or, et parmi ce fu pour marc d'or 71. l. Tour.

* 19. Aoust 1339. donna l'en 5. s. Tour. de creue au marc d'argent, et parmi ce fu 105. s. Tour. pour marc.

* 17. Dec. 1339. 5. s. Tour. de creue par marc d'argent.

* 6. April 1339. avant Pasques l'en donna au marc d'or 4. l. Tour. de creue par dessus les 82. l. Tour. que l'en y donnoit paravant, et parmi ce fu 86. l. Tour. pour marc d'or.

* 29. Jul. 1340. 5. s. Tour. de creue au marc d'argent en oultre et par dessus les 6. l. 15. s. Tour. que l'en y donnoit paravant.

* 12. May 1340. de 100. s. Tour. de creue au marc d'or en oultre et par dessus les 95. l. Tour. que l'en y donnoit paravant, et parmi ce sont 100. l. Tour. pour marc d'or.

* 21. Jul. 1340. de 4. l. Tour. de creue au marc d'or, et pour ce fu 104. l. Tour. pour marc d'or.

* 28. Oct. 1340. de 4. l. Tour. de creue au marc d'or, et parmi ce fu pour marc d'or 108. l.

* 4. Dec. 1340. de 10. s. Tour. de creue au marc d'argent en oultre et pardessus les 7. l. Tour. que l'en y donnoit paravant, et parmi ce fu pour marc d'argent 7. l. 10. s. Tour.

* Ibid. fol. 109. v°. : Lit. Phil. VI. 27. Jan. 1340. Un marc d'or fin au marc de Paris vaudra et courra pour 12. mars d'argent, ... courant le marc d'argent le roy pour 10. l. 10. s. Tour. et un marc d'or fin pour 126. l. 5. s. Tour.

* Fol. 110. r°. : 6. Fev. 1340. 9. l. 4. s. Tour. au marc d'argent.

* 8. Aoust 1341. de 15. l. Tour. de creue au marc d'or, et ainsi pour marc d'or 130. l. Tour.

* 23. May 1341. de 8. s. Tour. de creue au marc d'argent en oultre et par dessus les 9. l. 4. s. Tour. que l'en y donnoit paravant.

* 8. Aoust 1341. de 8. s. Tour. de creue en oultre et par dessus les 9. l. 12. s. Tour. au marc d'argent que l'en y donnoit paravant.

* 13. Dec. 1341. de 10. s. Tour. de creue au marc d'argent.

* 9. Mars 1341. de 10. s. Tour. de creue au marc d'argent.

* 19. Jan. 1341. de 6. l. Tour. de creue au marc d'or en oultre et par dessus les 130. l. que l'en y donnoit paravant.

* 13. May 1341. de 4. s. Tour. au marc d'argent, en esterlins et argent d'Allemagne seulement, en oultre et par dessus les 9. l. 12. s. Tour. que l'en y donnoit paravant.

* 26. Juing 1342. 168. l. Tour. au marc d'or.

* 3. Sept. 1342. de 10. s. Tour. de creue au marc d'argent.

* 14. Sept. 1342. de 60. s. Tour. de creue au marc d'or.

MARCE AUREÆ præstatio apud nostros nota, quæ ab Officialibus præstari solet, cum codicillis dignitatis suæ impetrant, cujus mentionem fieri observo in volumine Ordinationum Ludovici XI. fol. 117. ubi describitur Charta mensis Julii ann. 1466. qua vetantur Commissarii Regii in terris ducis Burbonensis franca feoda, novos aquestus, vel Marcas aureas de Notariis exigere. Marca illa, quæ a Notariis pensabat, argenti dicitur in Litteris anni 1281. in Histor. Episc. Lodovensium pag. 268.

† MARCHA, pro Marca frequenter in veteribus Chartis.

MARCUS, pro Marca, non semel apud Ordericum Vitalem lib. 5. pag. 578. 580. 583. 585. 603. 668. et in Tabulario Conchensi in Ruthenis ch. 234. Frodoardus in Adriano PP. :

Arcus argenti, calices Marco struit auri.

MARCATA, Reditus unius marcæ auri

aut argenti. Monasticum Anglican. tom. 1. pag. 341 : Et unam Marcataam redditus de Newenton. Occurrit iterum pag. 360. et apud Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suecicæ : Rusticus, qui colebat unam Marcataam terræ, solvit in tributo majori, etc. Ubi hæc Loccenius : Marcataam terram, Marclandt nostrates vocant ; fundi enim et agri ex prisco instituto secundum marcas et asses distinguuntur. Eundem vide in Antiquit. Suegothicis lib. 2. cap. 19. [Hist. Harcur. tom. 4. pag. 2198 : Ex dono Roberti de Bosco ecclesiam de Clestona et ecclesiam de Thorp juxta Melton cum terris, decimis... et unam Marcataam redditus in Leicestria.] Vide Librata in Libra.

* Marquée, eodem sensu, in Charta ann. 1288. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1086 : Hervé de Leon, par la raison de ceule Joane sa feme, demandoit audit viconte (de Rohan) cent Marquées de rente promises audit Hervé... De laquelle assise desdites cent Marquées de rente et sesine se tindrent lesdiz Hervé et Joane pour bien payez pour les cent Marquées de rente dessusdites.

† 2. MARCA, Ora, litus ; interdum et ipse fluvius, quod sit veluti terminus, limes. Charta Bertradæ ann. 722. apud Calmet. tom. 1. Hist. Lotharing. col. 269 : Deinde per Melina Suso aqua usque ubi nobis obtingit legitimo, usque ad Winardo curte usque ad illa Marca qui nobis obtingit. Charta ann. 993. apud Miræum tom. 1. pag. 146 : Silvam ad porcos alendos, quemadmodum jacet inter duas Marcas (fluvijs scilicet Bredanum et Aa) cum omni jure, etc. Charta Lotharii Cæsaris ann. 1131. ibid. pag. 278 : Mittimus nuntios nostros, ad terminandam et dilatandam Marcam, seu navalem viam in alveo supradicti fluminis xx. pedum latitudinis. Vide Marcha 1.

* 3. MARCA, Mensura vinaria. Terrear. Castell. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2 : A Chastillon a la plus grant mesure de vin de Bourgogne ; car c'est la mesure que les seigneurs y établissent. Premièrement tient deux pintes de icelles qu'on vend le vin en menu, et est appelé le Marc au vin ; et s'il estoit perdu, l'on prendroit la mesure au bief et empirroit l'on de millet ou de senevey, et le sixieme d'icelle mesure seroit le Marc au vin et le douzieme la pinte, à quoy l'on a accoustumé de vendre vin.

* MARCAANDIA, Mercatura. Scarar. S. Mich. apud Cadom. ann. 1224. ex Cod. reg. 4653. A : Burgenses Cadomi cognoscunt, quod non debent capere talliam de septem servientibus abbatie, facientibus sua ministeria in abbatia, nisi fecerint Marcaandiam in villa Cadomi. Vide Marcaandiam.

† MARCACLAARIUS, Ædituus, vel qui bona ecclesie administrat, a veteri Gall. Marclier et Mareglrier, jam Marguillier. Necrologium Fratrum Minorum Silvanect. : Obiit Magister Johannes dictus Dionise Marclaarius B. Marie de Silvan. sepultus in claustro juxta hostium porte. Litteræ Caroli Regentis ann. 1358. tom. 3. Ordin. pag. 228 : C'est assavoir que toutes manières de genz, contre-Marregliers lais, monnoiers, etc. Vide Marrelarius.

† MARGADANTIA, Mercus, Ital. Marchanzia, Gall. Marchandise. Chron. Astense ad ann. 1318. apud Murator. tom. 11. col. 254 : Post hæc Januenses miserunt plures galeas ante portum Savonæ, prohibentes victualia et Margadantia ne intrarent Savonam. Vide Marchandia.

† MARCADUS, Mercatum, forum, nun-

dina, Gall. Marché. Charta Childeberti Reg. Franc. ann. 710. apud Mabill. Diplom. pag. 483 : Et ad Parisius civitate inter sancti Martini et sancti Laurentii basilicis ipse Marcadus fuit factus. Alia Pippini Franc. Reg. ann. 753. apud Doubletum Hist. S. Dion. pag. 694 : Anteriores Reges D. Dagobertus et Chlodovius... quondam omnes telloneos... ad festivitate S. Dionysii Mart. tam in ipso Marcado, quam et in ipsa civitate Parisius, etc.

* MARCAGIUM, Martium, trimestre frumentum, nostris Marsage. Charta ann. 1210. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 172 : Quod si forte aliqua pars tocius dicti fundi Marcagio vel ibernagio fuerit onerata, collectis fructibus ad communem pasturam redigetur. Vide mox Marchachia.

† MARCANDE VILLÆ, Emporia, nundina publica. Liber niger Scaccarii pag. 362 : Pro custo vecturæ ad villas Marcandas. Ibid. : Marcandæ, Mercandæ, eadem notione.

† MARCANDISIAM FACERE, Mercatum facere, negotiari, Gall. Trafiquer. Charta Philippi Aug. Reg. Franc. ann. 1218. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 2174 : Ita quod de supradictis Marcandisiam non faciant, scilicet quod nihil emerint ad revendendum.

† MARCANDIZE, Quævis supellex, seu instrumenta quæ ad agriculturam pertinent. Charta apud Madox Formul. Angl. pag. 90 : Prædicti vero Rogerus... habebunt liberum introitum et exitum cum equis, et bigis, et omnibus aliis Marcandizis, per portam et placeam prædicti Johannis ad tenementa sua quæ habent, et ad hauriendum aquam de fonte sine perturbacione.

† MARCAPETUM, Suppedaneum, Gall. Marche pied. Inventarium ann. 1339 : Item unum Marcapetum debile.

† 1. MARGARE, a Gall. Marguer, Notare, signare. Arrestum Parliamenti ann. 1418. in Tabul. Latiniac. : Nec non in possessione et saisina... ipsas mensuras eorum signo Marcandi et signandi, etc. Vide alia notione in Marcha 1.

* 2. MARGARE, Jus pascenti ratione limitis continerit seu Marcæ, ut videtur. Charta Theob. comit. in Chartul. Campan. fol. 297. r°. : Sciendum quod in nemore de Lantagio non poterunt dicti fratres Marcare. Nisi sit pro Pignori capere. Vide in Marcha 1.

* MARCASITA. [Italis Marcassita : « Pro Marcasita quæ ponebatur cum stagno pro dictis saldaturis. » (Libri censuales S. Petri Romæ, an. 1464.)]

† MARCASIUM, Palus, stagnum, vel locus palustris, Gall. Marais. Charta ann. 1236. ex Tabular. Corbeiens. : Dedit etiam eis Marcasium continuum Avesne quæ est desuper malleriam dictam. Tabularium Kemperleg. : Ibi sunt miracula aquæ, videlicet tria Marcasia miro modo ebullientia, sicuti mare crescentia et decrescentia, unum salsum, alium dulce, tertium mixtum ; et ita sunt ut neque profunditas illorum inveniri possit. Vide Mariscus.

† MARCASIOLUM, diminut. a Marcasium. Tabularium Kemperleg. : Et paulo post recurvat (fossa) ad unum Marcasiolum.

MARCASIUS. Vita S. Agili Abb. : In eodem loco, qui prisco vocabulo propter geminum lacunar, Gemellus Marcasius nuncupabatur. Editio Mabillonii sæculo 2. Benedict. habet Marcasius ; sed, ni fallor, legendum Plancasius, id est, tabulatum nostris, Plancher. [Legendum

opinor, propter geminum lacum, atque adeo retinendum *Marcasius*, eadem notione qua *Marcasium* supra.] [* Forte propter geminam lacunam.]

* **MARGATA.** Vide in *Marca* 1.

* **MARGATIO,** Nota, inustus, stigma, Ital. *Marchio*. Stat. crimin. Saonæ cap. 17. pag. 19 : *Puniatur talis delinquens et condemnatur ad frustum et Marcationem ; et uno die fustigetur publice per civitatem Saonæ, alio die ferro ignito marchetur in fronte.*

* **MARCATUM,** Forum, Gallice *Marché*. Charta Lotharii Imp. ann. 845. apud *Laguille* inter Instr. Hist. Alsat. pag. 5 : *In pago Pringaudi Muninga villa cum... banno et cyppo, Marcato et omnibus iustitiis.* Hist. Comit. Ebrcio. inter Instr. pag. 31 : *Redditum quem percipiebat idem Ingerranus in et super Marcato de Grainville.* Vide *Marchelum*.

* **MARCAZANA LIBRA.** Vide *Libra*.

* **MARCELLUM,** pro *Macellum*. Capitulum gener. S. Vict. Massil. MSS. : *Emantur carnes predictæ de melioribus quæ in Marcello reperiri poterunt. Marcelle,* in Poemate de la guerre de Troyes MS. videtur usurpari pro ea curru parte qua continentur quæ in curru imponuntur :

Phyon cist Rois un carre avoit
 Qi d'estrangle richece estoit...
 Le tabernacle et la Marcelle
 Fu de mer d'oilfant boilliz,
 Peint à collors et o verniz.

* Forum, nundinæ. Charta ann. 1320 : *Item homagium franci Marcelli et omnium campsorum Tornacensium.* Occurrit præterea in Lit. ann. 1366. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 676. art. 7. Haud scio an bene intellecta vox *Gallica Marselle*, quam lubentius de pedaneo subsellio, vulgo *Marchepied*, interpretarer.

* **MARCEMENTUM,** Lignea materia, materiatio, Gall. *Charpente*. Leges Norman. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 201 : *Si autem domus eorum tali loco fuerint constituta, quod non sine dampno alterius incendi valeant et cremari, tegimen earum et Marcamenta debent evelli, et tali loco cremari, quod aliis propter hoc nullum inferatur incommodum.* Vide *Materia*.

* **MARCEOLUS.** [Martiolus : « Deinde *Marceolum* de sinu protulit et phialam otio belle correxit. » (Petron. ed. Buecheler, § 51.)]

* **MARCESCA, MARCESCHA.** Vide *Marceschia*.

* **MARCESCHIA,** Martium seu trimestre frumentum, quod Martio mense scriitur : nostris, *Mars, Marsés ; Marsois, blé Marsois. Grains de Mars,* in Consuet. Bononiensi art. 140. [*Marsage,* in Statutis Scabinorum Maceriarum ad Mosam : *Ils doivent pour chacun stier de bled 1. d. p. et pour chacun stier de Marsage une ob. Marsage,* in Charta Hugonis Comit. Regitestens. ann. 1233. Gallice reddita : *De chacum stier de Marsage une ob.*] Charta Philippi Aug. ann. 1215. pro Aurelianensibus : *De singulis modis bladi et vini, quod habuit tam de hibernatio quam de Marceschia, quæcumque illa sit, nobis dabit,* in Regesto Philippi Aug. fol. 73. Charta ann. 1276. ex Tabul. Fos-satensi f. 119. 122 : *De ybernagio, Marceschia, fabis, pisis, veciis, gueda, leguminibus, etc.* Ita fere semper. Alibi : *De bent de quolibet animali 4. corveias per annum, videlicet 3. in Marceschiis in binabibus et in tertialibus, et in vindemis, etc.* Annona *Marcialis*, in Charta ann.

1065. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis num. 57.

* **MARCESCA et MARCESCHA,** Idem quod *Marceschia*. Chartul. Aurellense in Lemovic. : *Dedit... quidquid habebat scilicet la vinata, XII. denarios in ortis, Marcesca, etc.* Tabular. Vosiense fol. 42 : *De hoc manso reddid Petrus Lavall.... vinata et Marcescha.*

* **MARCESSA,** in eodem Tabular. Vosiensi f. 49 : *De hoc manso reddid 9. sextarios segl. de recepto 6. denarios et vinata et Marcessam et popadam.*

* **MARCSCHIA,** Ead. notione. Charta Petri Episc. Paris. ann. 1208. in M. Pastoral. lib. 20. charta 10 : *In Cœna Domini unum modium bladi ad mensuram Parisiensem, medietatem hibernagi et medietatem Marcschiæ.* In manumissionibus servorum ibid. l. 2. cap. 4. etc. Capitulum Parisiense retinet... sextam decimam partem... de ybernagio, *Marcschia, fabis, pisis, etc.*

* **MARCSCHIA,** Eadem notione, in Tabul. Monast. Hederæ fol. 43. ann. 1178. alibi *Marcschia, f. 8. Marcsche,* fol. 16. 17. Tabular. Maurigniacense ch. 79. ann. 1200 : *Modium et dimidium de hibernagio, modium et dimidium de Marcsche.* [Arverni *Marsinge* dicunt.]

* **Nostris Marpaiche et Marchaine.** Charta Phil. VI. ann. 1339. in Reg. B. 2. Cam. Comput. Paris. fol. 113. v. : *Item sur chacun mui de pois, de feves, de vesses et autres Marchaines, trois deniers du vendeur et trois deniers de l'acheteur, et au dessous d'un mui desdiz blefs, avaine, pois, vesse, feves et autres Marchaines à l'avenant.* Lit. remiss. ann. 1451. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 65 : *Pour ce que Colin Daguin n'avoit esté faire lesdites Marpaiches en ladite métairie, qui est semer les menus blez, etc.* Unde *Marcsche* legendum puto, pro *Marsche*, in Charta ann. 1200. apud *Fleureau* Hist. Bles. part. 3. pag. 521 : *Sacerdos ecclesiæ... singulis annis capiet in granchia de Estrechis de decima bladi modium et dimidium de ybernagio, et modium et dimidium de Marsche.* Vide infra *Marcheschia*.

* Eiusdem originis est vox *Marceinche*, qua festum Annuntiationis, quæ Martio mense celebratur, significatur in Charta ann. 1262. ex Chartul. Buxer. part. 2. ch. 21 : *Ne pouns ne devins pasturer ou dit pré dès lou jour de la Marceinche jusques à la quinzaine de la S. Ronni. Marcsche,* eadem acceptatione, in Lit. ann. 1311. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 273. Et *Marchesche*, in Charta ann. 1407. ex Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 159 : *Le jour de l'Annonciation, que l'en dit la Marchesche, etc.*

* **MARCH.** Equus. Vide *Marach*.

1. **MARCHA, MARCA, MARCHIA,** Terminis, limes, seu fines cuiusque regionis. [* Vide Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 496. Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 846. voce *Marka*. Halt. Glossar. Germ. voce *Marck*, col. 1315. sqq.] Capitula ad Legem Alemanor. cap. 34 : *Si quis alterum ligat, et foris Marcha eum vendit, ipsum ad locum revocet, etc.* 40. sol. componat. Charta divisionis Imperii Caroli M. cap. 1 : *Ut nullus eorum fratris sui terminos, vel regni limites invadere præsumat, neque fraudulenter ingredi ad conturbandum regnum ejus, vel Marcas minuendas, etc.* Adde Divisionem Imperii Ludovici Pii cap. 2. *Marca Tolosana*, in Charta alia Divisionis Imperii ejusdem Ludovici, edita a Steph. Baluzio cap. 1. *Marca Hispanica*, apud Eginhard. ann. 827.

828. Regino : *Carolus Ratisbonam venit, ibique Marchas et fines Bajoariorum disposuit.* Annales Francorum ann. 788 : *Avares in Marcha Bajoariæ atque Italiæ... fugati sunt.* Ann. 825... *Imperator cum filiis Godefridi pacem, quam ipsi petebant, cum eis in Marcha eorum confirmare jussit.* [Charta Ottonis Imper. ann. 965 : *Quicquid proprietatis in Marcha vel regno Danorum ad Ecclesias in honorem Dei constructas... pertinere videtur.* Confœderatio inter Flandriæ et Hannoniæ Comites ann. 1176. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 586 : *In confinio etiam terrarum nostrarum quod vulgo Marcha dicitur, non debemus, nec possumus alias construere firmitudines.*] Milo in Vita S. Amandi Episcopi Trajectensis cap. 2 :

Tu socio sine per Marcas clusaque ruebas.

Vide *Leges Bajw.* tit. 12. cap. 9. Alem. tit. 47. Ripuar. tit. 60. § 5. tit. 75. Capitulum. 1. Caroli M. incerti anni cap. 3. 4. et lib. 2. cap. 14. lib. 3. cap. 84. lib. 4. cap. 4. lib. 5. cap. 132. Synod. Carisiens. Capit. Caroli Cal. tit. 8. Leg. Longob. lib. 2. tit. 30. § 2. [* Carol. M. 72.] Codicem Carolinum Epist. 88. Ordericum Vitalem l. 5. pag. 553. Egilem in Vita S. Sturmii cap. 12. etc.

Le Roman d'Amile et d'Amy MS. :

Si saisissez vos honors et vos Marches
 Que l'an vos a données.

[Le Roman de Vacce MS. :

Cele terre conquistrent, si tiennent bien la Marche.

Ibidem :

Mout l'ont cil de ses Marches cremu et redouté.

Le Roman de la guerre de Troyes MS. :

Les Marches sont si assez prés,
 Et li home sont moult engrés.]

Hinc [*Marchiare* dicitur de eo qui vicinus est et contemminus. Charta ann. 1380. apud Rymer. tom. 7. pag. 246 : *In Comitibus predictis, qui eidem terræ Walliæ immediate adjacent et Marchiant.* Alia ann. 1421. apud eumd. tom. 10. pag. 132 : *Adeo plene et libere, sicut aliqui dominorum Marchantium in dominiis et marchis suis Walliæ habent et utuntur.*] *Marchiser*, eadem notione apud Poetas nostrates. Le Roman de Garin MS. :

Si neveu sont, et Marchisent à mi.

[Le Roman de Vacce MS. :

Pour conseil prendre de ceste oeuvre,
 Ainz que nul autre se desquœuvre,
 Manda Robert le Comte d'O
 Qui Marchist à ceux de Vismo.

Le Roman de Cleomades MS. :

Car tolir li vorrent sa terre
 Cinq Rois qui à lui Marchissoient.]

* Inde *Marche* appellari videtur Ora silvæ, in Recognit. feud. dom. de Veteriponte pro castell. de Buri ann. 1366 : *Item cent arpens de bois, que haies, que buissons, que frisches, que Marches, etc.* [* Confer *Mariscus*.]

* **MARCHIA,** eadem notione. [Charta ann. 1044. in Append. ad Capitulum. col. 1550 : *Infra territorium Pennense in loco qui nominatur Salajano, aut infra istam Marchiam Firmanam, aut infra totum regnum Longobardorum.*] Apud Adamum Bremensem cap. 93. Radulfum de Diceto ann. 1178. et alibi, Sanutum lib. 3. parte 11. cap. 10. in Chronico Andrensi pag. 665. 670. in Gestis Innocentii III. pag. 114. 116. etc.

MARCHA, Marchionis territorium,

Marchionatus. Ditmarus lib. 6. de Lothario Marchione: *Filio subinet Wirinharo beneficium patris, et Marcham cum ducentorum pretio talentorum acquisivit.* Utitur etiam Lambertus Schaffnaburg.

MARCHIA, Eadem notione, apud eundem Schaffnaburg. ann. 1068.

MARCHA videtur etiam sumi inter dum pro modo agri, vel certe pro territorio. Notitia Alamannica Goldasti 91: *Testificati sunt, quod ex traditione Peraholdi Comitum medietas omnis Marchæ, quæ ad villam Filisininga nuncupatam aspiciat tam in silvis quam in aquis sive pascuis, vel aliis quibuslibet rebus, ad Monasterium S. Galli juste et legaliter pertinere debet.* Et Charta 18: *Et casas cum curtis cæterisque ædificiis, atque cum silvaticis Marchis ad eosdem pertinentibus, etc.* [*] Vide Grimm. et Halthausium locis supra laudatis.]

Id aperte colligitur ex pluribus Instrumentis, quæ, ut sententia D. Cangii firmetur, subijcimus. Charta Dagoberti Franc. Reg. ann. 2. Regni sui inter Vindem. litter. Schannati pag. 5: *Visi fuimus concessisse cum omnibus, etiam cum ipsa Marca ad ipsas Balneas pertinente, quæ venit de ambabus lateribus usque ad fluvium Murga, et de uno fronte ad partem Occidentalem rasta una, etc.* Charta Ottonis Imperat. ibid. pag. 7. qua omnibus qui monachis serviunt concedit ut sive habitent in Abbatia, id est in Marchia, aut ubicumque, non possint cogi ad munendum castellum. Charta Caroli M. tom. 1. Rer. Mogunt. pag. 266: *Quidquid in hoc sub mea potestate consistit... trado, ita ut ab illo loco undique, ab Oriente scilicet et Occidente, a Septentrione et Meridie, Marcha per tria milliaria passuum tendatur.* Præceptum Lotharii ann. 864. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 178: *Contulit... quidquid in pago Tulpiacensi in villa vel Marca quæ vocatur Herigarda, habere videbatur, id est, Ecclesiam unam simul cum terris, domibus, cæterisque ædificiis.* Charta ann. 1307. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 411: *Vexillum S. Mauricii... per Marcham in die Ascensionis Domini more solito deferendum, etc.* Adde Epist. S. Bonifacii ad Fulradum tom. 1. Rer. Mogunt. pag. 372. Et Vitam Meinwerici Episc. apud Leibnit. tom. 1. Script. Brunsvic. pag. 529. Vide Marca 2.

MARCHIA. Sugerius in Ludovico VI: *Sicut ejusdem Normanniæ Ducatus se porrigit, Marchiis regni collimitans.* Marchia censuales, in Charta anni 1180. apud Guichenonum in Bibl. Sebus. ex Tabulario Cluniacensi: *Dictum est, quod in Obedia de Chaveniis et ejus appenditiis habeat Comes latronem, adullerum, homicidam, et feneratorum, qui in presentia Decani de Chaveniis legitime approbati fuerint vel convicti, censum, et Marchias censuales, et custodiam viatorum et pascuorum.* [Charta Henrici Ducis Silesiæ ann. 1319. apud Ludewig. tom. 6. pag. 4: *Damus omnia et singula jura quæ... nobis, hæredibus aut successoribus nostris in Marchiis, provinciis, terris, etc.*]

MARCHANUS, Marchiæ, seu Provinciæ limitaneæ incola. Capitulare Radelchisi Principis Beneventani cap. 17. de Servis fugacibus: *Quod si suspicio fuerit, ut per consensum Marchanorum nostrorum per nostras marchas extra terram nostram exiverint, satisfiat ab his Marchanis.*

MARCHIANI, Marchæ Anconitanæ in-

colæ, quæ et Marchia dicitur, in Actis Innocentii III. PP. pag. 4. Perperam Μάρχα πόλις, Ancona dicitur Cinnamo lib. 4. n. 12. quod regionis adjacentis nomen est. Guillelmus Apuliensis l. 2. de Gestis Normann.:

Spem dabat his Italæ fax indignissima gentis
Gens Marchana probis digne reprobata Latinis.

MARCHEUS, Marchio, custos limitum. Joan. Abbas in Chron. Casinensi: *Marcheos tamen ad incolarum tutamina dimisit.*

MARCHENSIS, Idem. Vide in Marchia. MARCHITIMUS, Limitaneus. Gauterius Cancellarius de Bellis Antioch.: *Fortè contigit Algazi... bellico apparatu Antiocheni honoris partes Marchitimas attingisse.*

MARCHA, Facultas a Principe subdito data, qui injuria affectum se vel spoliatum ab alterius Principis subdito queritur, de qua jus vel rectum ei denegatur, in ejusdem Principis Marchas seu limites transeundi, sibi que jus faciendi, ut habet Bretius lib. 2. de Superioritate Reg. cap. 17. vulgo *droit de Marque et de represailles.* [Jus marchium, Andrea de Ysernia in Commentar. Juris utriusque.] *Marcha vel represalia, in Charta Jacobi Regis Aragon. ann. 1326. tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 280. [Charta ann. 1381. in Regest. Peiresciano 73. vol. 2. apud Præsid. de Mazaugues: Nam de jure, secundum multorum doctorum sententiam, represaliæ seu Marchæ, vel gajaræ, quæ secundum diversorum locorum morem diversa nomina assumpserunt, sunt omnino prohibitæ. Infra: Nam cum Marchæ laxatio sit quædam belli indicio, ut dicunt doctores, tale bellum indicii non potest nisi per illum qui habet supremam potestatem.]*

Marchæ, mentio fit non semel in Regestis Parlamenti. In eo, quod *Olim* inscribitur fol. 40. descriptum legitur Mandatum Curie, quo jubetur Ludovicus Rex Siciiliæ uni e regis subditis, qui a prædonibus in mari spoliatus fuerat, jus dicere, cum Marchæ comminatione, absque data. Ibidem fol. 151. describitur Epistola Caroli VI. Regis Franc. ad Martinum Regem Aragoniæ, qua jus se facturum pollicetur ejus subditis, qui a Francis se in mari prædatos querebantur, ut Marcha vitaretur, 5. Martii ann. 1396. Denique in Regesto ordinationum Barbinarum fol. 95. habetur extinctio *Marcharum*, concessarum Occitanis et Bellicadrensisibus contra cives Avenionensis civitatis et Comitatus, decretumque, ut in posterum nullæ concederentur *Marchæ* nisi a Rege, vel a Curia Parlamenti, 13. Junii anni. 1443. in Consuetudine Beneharnensi rubrica de *Marchas ó represallas*, Marchæ impetrari non possunt, nisi ter jus denegatum fuerit. Alias *Marcha* non conceditur, nisi in casu denegati juris. [Excommunicati pronuntiantur in Statutis Eccl. Cadurc. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 744. qui contra Ecclesiasticos aut eorum bona *Marcham* fieri permittunt.] Charta anni 1152. apud Catellum in Comitibus Tolosanis lib. 2.: *Si aliquis, qui habitat extra Tolosanum, abstulerit rem aliquam, vel aliud malum fecerit alicui, qui habitat in urbe Tolosa, ... et si noluerit rectum facere, ille, qui malum accepit, faciat Marcham de illis hominibus terræ. His ita factis, si aliquis fecerit Marcham, ducat eam in donum suam, et ei ducenti nullus vim faciat: et det eam Marcham ad manulevandam, et sit judex bene securus. Et si non sit, qui eam Marcham velit manule-*

rare, ille qui Marcham fecit, eadem die vel altera ducat eam in plateam ad iudicium proborum hominum. Et si non poterit eam Marcham retinere, iudicio proborum hominum faciat rectum capto homini. Et si eadem die vel altera non traxerit Marcham ad iudicium, faciat sicut supra scriptum est, perdat illam Marcham, et faciat rectum ei, qui Marcham extra Tolosam ducat, et teneat eam in Tolosa, vel in suburbio, et faciat sicut scriptum est. Si quis traxerit Marcham de Tolosa, vel de suburbio, reddat illam solutam, et faciat rectum, et det justitiam Comiti et nunquam amplius faciat Marcham propter illud factum. [Iis addenda Ordinatio Philippi Pulcri ann. 1313. tom. 1. Ordin. Reg. Franc. pag. 516: *Attendentesque quod Marche, seu pignorationes, si quas in futurum fieri contingeret inter præfati Regis et nostri subditos, materiam dissensionis et discordie inter utriusque regnicolas de facili inducerent et afferrent, ideo juxta tractatum et ordinationem inter ipsum Regem et nos habitam, tenore presentium volumus ac etiam ordinamus quod de cetero inter dictum carissimum consanguineum nostrum Regem Aragonum incitum, et nos, regna et terras, ac gentes ipsius et nostri, non fiant, nec fieri possint, nec debeant, Marche vel pignorationes, propter defectum justitie, qui inventus dicitur in regno nostrum altero, vel in officialibus, seu gentibus nostris, vel subditorum nostrorum; dictus defectus justitie exponatur fuisse inventus primus, si una preemporia requisitione novem mensium spatium continente, de faciendâ justitia alter fuerit per alterum requisitus; et si nos, vel dictus Rex cum de hoc requirendi essemus, tempore dicte requisitionis faciende, non essemus in regnis, vel terris nostris, quod requisito prædicta, in casu absentie nostre, fiat et fieri possit in civitate Parisiensi coram gentibus nostris, aut magistris per nos ibi deputatis, et in casu absentie dicti Regis Aragonum in civitate Barchinonensi, coram procuratore, vel vicem gerente ejusdem, et quod de dicta requisitione, et de requisiti in reddenda justitia defectu, constat illi qui Marcham indicere voluerit per litteras regias, vel alia publica instrumenta, antequam ad dictam Marcham faciendam procedat; et si contingeret, quod absit, quod contra dictam observantiam seu ordinationis formam Marcha seu pignoratio fiet, Rex in cujus regno, vel terra illa Marcha induceretur, sive per ipsum Regem, sive per sibi subditum aliam justitiam habentem perperam indicatur, teneaturque ipsam propriis sumptibus retractare, omniaque dampna et expensas, quæ ex dicta Marcha, et ejus occasione Marchati seu pignorati incurrerent, ipsorum juramento, ubi alie probationes deficerent, declaranda, de fisco proprio reparare.] De hoc *Marcharum* jure agunt præterea Honoratus Bonnor en l'Arbre des batailles, 4. part. cap. 80. et seqq. Guido Papa Decis. 82. et seq. Chopinus lib. 3. de Dom. tit. 25. Jacobus a Canib. et Martinus Laudensis, Liber de Contractib. marit. cap. 10. Cardinus Bretius de Superioritate Regis, lib. 2. cap. 17. et alii.*

* Nostris *Marque*. Lit. ann. 1399. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 137. art. 10: *Nous voulons et leur octroyons que pour cause des Marques à donner contre les subjets desdiz royaumes ou aucun d'yeux, ils ou aucun d'eulx, ne leurs biens, ne puissent estre arrestez. Occurrit præterea tom. 5. earumd. Ordin. pag. 384. et 498. etc. Unde Marquer, pro hac facul-*

tate uti atque adeo pignori capere. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 154 : *Lesquelz habitans n'ayant voulu tenir et payer ledit accord, le prestre s'en retourna aux Anglois, et fit par iceulx Anglois Marquer, piller et prendre prisonniers les bonnes gens et habitans de ladite paroisse saint Victor.*

† **CONTRAMARCA**, Facultas a Principe concessa, ut quis contra alterius Principis subditum, qui jure *Marcae* adversus eum utitur, eodem jure sese defendat, *Contremarque*. Charta ann. 1492. apud Godefredum in Observat. ad Vitam Caroli VIII. reg. Franc. pag. 632 : *Quod omnes et singuli utriusque dictionum Principum (Franc. et Angl.)... vassalli et subditi... possint... emere et vendere... absque ullo impedimento, offensa, arrestatione ob causam Marcae, Contramarcae, represaliarum, aut alia distractione quacumque, etc.*

MARCARE, Pignori capere, *Saisir, Prendre par droit de Marque*. Libertates concessæ Barcinonensibus a petro Rege Arag. ann. 1283. MSS. : *Victualia, quæ apportantur in Barcinona per mare vel per terram, de pane, vino, carnibus et piscibus non Mercantur, nec pignorentur... tam pro alienis debitis, quam pro propriis*. Charta Jac. Regis Aragoniæ laudata : *Et prætextu ipsius Marchæ Officiales vestri possent pignorare, capere, seu Marchare in Mari et in terra ubique bona, res, et merces quorumcumque subditorum nostrorum, etc.* [Litteræ Eduardi I. Reg. Angl. ann. 1295. apud Rymer. tom. 2. pag. 691 : *Reo omnibus Ballivis, etc. Unde dictus Bernardus asserit se dampnificatum usque ad valorem 700. libr. sterlingorum de raptu et rapina prædictis. Quapropter idem Bernardus nobis supplicavit, ut nos sibi licentiam Marcandi homines et subditos de regno Portugalliæ et bona eorum per terram et mare, ubicumque eos et bona eorum invenire posset, concederemus, quousque de sibi ablatis integram habuisset restitutionem. Hujusmodi litteræ nostris dicuntur *Lettres de Marques*; de quarum legitibus fuse in Statutis Naval. lib. 3. tit. 10.] Concilium Marciacense ann. 1326. can. 44 : *Personæ Ecclesiasticæ vel eorum bona pro aliis non Marchiantur, vel pignorentur, etc.* Consuetudines Tolosæ part. 4. de *Immunitat. civium Tolosæ* : *Et aliquis vivens in itinere illo... illum hominem ceperit, aut Marcabit, aut deprædabit, Consules debent hominem illum manutene- re, etc.**

MARCHAGIUM, *Droit de Marchage*, in Consuetud. Arvern. cap. 28. art. 2. Brivatensi, Pinholensi, et Pradensi, quo pagani jure limitis contermini, seu *Marcae*, quam Galli *Marche* vocant, in alterius jurisdictionem seu dominium pascua sua immittere possunt, quo in eo pascantur. Perperam porro a *Marcher*, ire, vocem quidam deducunt.

Aliud est, quod apud Pictones, Andes et Armoricos, vulgo *Marchas* vocant, feuda scilicet vel prædia in harum Provinciarum sita limitibus, quæ singularum jurisdictioni pro parte, vel, ut aiunt, ex *præventionem* obnoxia sunt, de quibus copiose egit Gabriel Hullinus peculiari tractatu, quem inscripsit, *de la Nature et usage des Marches separantes les provinces de Poitou, Bretagne et Anjou*, Nannetis edito ann. 1616.

† **2. MARCHA**, a Gall. *Marque*, Nota, signum. Epitome Constit. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 174 : *Quicquid ex Marchis sive multis absentium*

cujusvis hebdomadæ resultaverit, id totum dividatur die Dominica subsequenti inter eos dumtaxat Canonicos, qui in Ecclesia tunc præsentem inveniantur.

* Charta ann. 1332. in Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 2 : *Item quod Marcham custodis pluries mutavit, ut pondus falsificaret.*

* **3. MARCHA**, Vectigalis species; illud nempe, quod præstatum pro mercibus quæ in *Marchas* regni vel provinciæ inferuntur aut ex eis efferuntur. Charta ann. 1406. ex Bibl. reg. : *In et super juri- bus et emolumentis impositionis trium denariorum pro libra, quæ impositio vulgariter Marcha nuncupatur.*

* **4. MARCHA**, [Gallice *Marc* : « Duas ampulas argenteas ponderantes duas *Marchas*. » (Chevalier, Necrol. Frat. Prædicat. Gratianop. p. 8.)]

† **MARCHABILIS**, Genuinus, legitimus, Gallis, *Loial et Marchand*. Charta ann. 1380 : *Tres bichetos siliginis ad mensuram Villæ-franchæ boni bladi legalis et Marchabilis.*

† **MARCHAGIUM**. Vide *Marcha* 1.

† **MARCHALCHUS**. Vide *Marescalcus*.

* **MARCHALIS**, Ad *marcam* legaleam. Charta ann. 1216. ex Chartul. Villelup. : *Abbatia Villelupensis teneretur... reddere duos ciphos argenteos Marchales ad pondus Turonensis monetæ. Vide *Marcha* 1.*

† **MARCHALLUM**, Armoricis *Marchal- lach*, Mercati platea, forum, in Chartulario Abbatie de Daoulas apud Armoricos sæpius occurrit.

MARCHALSIA. Vide *Mareschalcia*.

† **MARCHAMENTUM**, Idem videtur quod *Marcha*, jus *repræsalis*. Charta ann. 1381. in Regest. Peiresc. 73. vol. 2. apud Præsid. de *Mazaugues* : *Quæstio vertebatur utrum cives Arelatenses possent marcham sive repræsalis, seu gajaria contra Massilienses facere, vel imponere per eorum Officiales..... Possunt lazari seu concedi Marchamenta seu gajamenta. Charta ann. 1430. in Tabul. Communis Massil. : *Ut Massilienses possint et valeant marchare et Marchamenta et etiam gajerias facere. Hæc dubitanter proponimus, quod Chartas integras legere non licuit; lubens quippe crediderim Marchamentum hic esse vectigal quod præstatum pro mercibus quæ in Marchas regni vel provinciæ inferuntur, aut ex iis efferuntur, nostris *Traite foraine*; ea certe notione occurrit in Charta ann. 1328. in Tabul. Massil. : *Quod lignum (navigium) quod veniet Massiliam causa caritandi vinum sit quitum ab omni Marchamento.***

* Idem certe est quod *Marcha* in Ch. ann. 1430. mox laudata et in Instrum. ann. 1257. ad calcem Stat. Massil. Mss. fol. 98. v. col. 1 : *Dominus comes teneatur eos (cives) juvare et inimicos eorum persequi et se opponere pro Massiliensibus universis et singulis ubique et Marchamenta seu gajamenta facere secundum quod de jure vel consuetudine fuerit faciendum.*

† **MARCHANDA**, Quæ mercaturam facit, Gall. *Marchande*. Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalph. pag. 91 : *Item quinque solidos bonæ monetæ census, quos eidem Joanni faciebat et facere tenebatur, ut dicebat Domengia Marchanda de Mura.*

† **MARCHANDARI**, Mercari, negotiari, Callis, *Trafiquer*. Charta ann. 1306. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 126 : *Hæredes et familiæ eorumdem insimul vel divisim possint et eis liceat ubique per totam terram nostram, Baroniam et districtum*

ire, conversari et Marchandari salve et secure.

* Nostris *Marchander*. Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 214 : *Icellui Jehan avoit Marchandé et rongé des escus de notre coing et aussi des blans in la compaignie d'un homme qui Marchandoit et rongnoit d'iceulx et blans. Aliæ ann. 1409. in Reg. 163. ch. 308 : *Le suppliant et icelle Jehanne ont tousjours demouré ensemble in hostel in communaulté et vivoient et Marchandoient par commun. Occurrit præterea tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 493. art. 6. et pag. 538. art. 1. Aliud sonat, scilicet de pretio rei venalis convenire, in Lit. remiss. ann. 1389. et Reg. 138 : *Michel le Charpentier et Jehan le Charpentier offrent à Jehan le Conte, dit Mercier, un ou deux caques de verjus à acheter, et comme il ne vult en donner de chacun caque que 14. sols, il ne Marchanderent point. Marchandement vero dixerunt, pro Mercatura seu negotiationis causa, mercatorum more. Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 101. ch. 7 : *Comme le suppliant fust alez Marchandement par mer en un vaisel chargé de gloe. Certains Flamens qui venuz estoient Marchandement en nostre ville de Harefleu, in aliis ann. 1378. ex Reg. 113. ch. 214.****

* **MARCHANDARIA**, Merx, Gall. *Marchandise*. Instr. ann. 1314. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 18. col. 2 : *Quod nullæ monetæ factæ extra regnum Franciæ non habent aliquem cursum, nec fuissent acceptæ, nec missæ ad aliquas Marchandarias, etc. Marchandise, pro Conventio, pactum, vulgo *Marché*, in Lit. remiss. ann. 1458. ex Reg. 184. Chartoph. reg. ch. 351 : *Si me as fait torcher et palesonner une paroy, j'en estoit pas de nostre Marchandise, j'en vueil estre payé.**

† **MARCHANDIA**, Mercatura, Gall. *Trafic*. Charta ann. 1251. apud Thomasserium Consuet. Bituric. pag. 91 : *Illi et illæ qui vel quæ de Marchandia vixerint, reddent mihi unusquisque unum sextarium avenæ, etc.*

† **MARCHANDIA**, Merces, *Marchandise*. Genealogia Amicodum Fland. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 427 : *Flandros graviter consternerat, quod Marchandiæ modo solito ad ipsos deduci non poterant propter Regis Edictum. Vide *Marcadantia*.*

MARCHANDISA, Merces, ex Gall. *Marchandise*. Matth. Paris : *Mercator... salva Marchandisa sua. Vet. Charta : Cum omnibus navibus et Marchandis.*

† **MARCHANDISIA**, Mercatura, *Trafic*. Litteræ Philippi Pulcri ann. 1309. tom. 2. Ordinat. Reg. Franc. pag. 159 : *Concedimus ut... utantur et gaudeant quantum ipsos cum suis mercaturis in dicta nostra villa de Harefleu morari, Marchandisias exercere contigerit.*

* **MARCHANS**, Vendibilis, qui vendi, et emi possit, Gall. *Marchand*. Codicil. ann. 1434. ex Tabul. Flamar. : *Dare jus- sit duas congas frumenti boni, puri et Marchantis mensuræ Leomanie. Vide *Marchabilis*.*

* **MARCHANDUS**, Eadem notione. Li- bert. Montisalb. ann. 1322. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 247 : *Consules habebunt curam et diligentiam de mairaminibus seu fustis aut nemoribus pro factendis tonellis, videlicet quod sint Marchanda, bona et legalia.*

† **MARCHANUS**, *Marchiæ* incola. Vide *Marcha* 1.

† **1. MARCHARE**, Notare, signo aliquo distinguere, Gall. *Marquer*. Charta ann.

1372. tom. 1. *Annal. Tolos. Inter Instr. pag. 96: Faciendo Marchare et signare uno signo equos ipsos, ne fraus vel mutatio possit committi. Et seront leurs chevaux signez et Marchez, etc.* in *Edicto Johannis Reg. Franc. ann. 1355. tom. 3. Ordinatio. pag. 35.*

* 2. **MARCHARE**, Pignori capere. *Charta Jac. reg. Aragon. ann. 1232. ex Chartul. Campan. fol. 549. col. 2: Nullus ergo de gratia nostra confidens audeat..... terram pignori, Marchare, impedire vel detinere alicubi pro alieno debito.* Vide *Marchare* in *Marcha* 1. et mox *Marchatum*.

* **MARCHASITA**. [*Marcassite*: « Luna ex metallis habet argentum et ex lapidibus *Marchasitam*. » (B. N. ms. lat. 10272, p. 85.)]

† **MARCHATA TERRE**, Fundus reditus unius marcæ auri vel argenti. *Tabular. Castri Blein.: Henricus D. G. Rex Angliæ... concessimus Alano Vicecomiti de Rohan ducentas marchas percipiendas ad festum S. Michaelis... nomine annui census. Concessimus etiam eidem quod infra festum S. Michaelis anno regni nostri xv. assignabimus ei ducentas Marchatas terræ in regno nostro Angliæ, ubi eas assignare possumus vicinioris terris suis. Anno regni nostri XIII. Vide *Marchata* in *Marcha*.*

* **MARCHATIO**, Idem quod *Marcha*, Facultas a principe subdito data alterius principis *marchas* seu limites transendi, sibi que jus faciendi. *Lit. Jac. reg. Aragon. ad Phil. Pulcr. reg. Franc. ann. 1310: Cupientes atamen, ut semper fecimus, evitare per posse, ne inter nostros et vestros subditos Marchationes, quæ scandalii ac dissentionis possent materiam suscitare, aliquatenus orientur.*

† **MARCHATUM**, Mercatus, forum, Gall. *Marché*. *Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 22: Et ita vendidimus... Factum est hoc in loco Marchato Rannaco die Mercurii 11. Kal. Aprilis.*

* **MARCHATUM BESTIARUM**, Earum pignus. *Sent. ann. 1390. inter Constit. Mss. Petri III. reg. Aragon.: Per quam (sententiam) declaravit bestiaryum Marchatum per eundem subvicarium ad instantiam dicti archiepiscopi fore restituendum alicuius carnificibus Barchinonæ, quorum erat, et ipsum non potuisse nec debuisse pignori tanquam victualia, quæ portantur ad civitatem Barchinonæ.*

† **MARCHATUS**. Vide *Marchio*.

* **MARCHEARE**, Negotiari. *Arest. ann. 1290. in Reg. 2. Olim parlam. Paris fol. 86. rº: De averiis emptis in villa sancti Quintini causa Marcheandi vel lucrandi. Marcheter, eodem sensu, in Lit. ann. 1395. tom. 3. Ordinatio. reg. Franc. pag. 7. Vide supra *Marchandari*.*

† **MARCHEHELAGE**, vox Saxonica. Sic Legem Martianam, quæ et Merciorum, vocant. Vide in *Lex* 1.

† **MARCHENSIS MONETA**. Vide *Moneta Baronum*.

† **MARCHENSIS**, ut *Marchio*. Vide in hac voce.

† **MARCHERIE**, Gradus, a Gall. *Marches*. *Bernardi Monachi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 83: Qui vero processioni inserviunt, ordinate stant ante altare Crucifixi extra Marcherias versis vultibus ad Conventuum (leg. Conventum.) Et cap. 24: Infantes vero cum magistris stant juxta Marcheriam Crucifixi ad sinistram partem.*

* *Marcheis* vero idem quod *Incessus*, in *Lit. remiss. ann. 1392. ex Reg. 143. Chartoph. reg. ch. 5: Tantost que Jehan*

de Lorme oy la frainte et les Marchies desdiz jeunes gens audit jardin, etc.

* **MARCHERUM**, perperam editum, pro *Marchetum*, mercatum, forum, tom. 4. *Ordinat. reg. Franc. pag. 641. art. 37.*

† **MARCHESATICUS**, *Marchionatus*, Ital. *Marchesato*; Gall. *Marquisat*. *Chron. Parmense ad ann. 1307. apud Murator. tom. 9. col. 865: Captus fuit et confictus per quemdam Græcum filium Imperatoris CPolitani, et cujusdam filia quondam Marchionis Montisferrati, qui illuc venerat ad accipiendum dictum Marchesaticum.* Vide *Marchio*.

* **MARCHESCHIA**, *Martium* seu trimestre frumentum, quod *Martio* mense seritur. *Charta ann. 1217. ex Chartul. S. Aviti Aurel.: Duos modios Marcheschie unum scilicet ordei et alium de avena, ad minam granarii percipies annualim.* Vide supra *Marcheschia*.

* **MARCHESIUM**, Palus, stagnum, nostris alias *Marchaiz*. *Charta Phil. episc. Aurel. ann. 1236. in Chartul. S. Aviti: Marchesium vero quoddam, situm in nemore predicto, dividendo per dictum nostrum, volumus omnibus esse commune.* *Lit. feud. episc. Aurel. fol. 113. vº: Aqua seu Marchesium ad piscandum infra metas herbosas apud Scobrum.* *Lit. remiss. ann. 1410. in Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 378: Comme les supplians feussent alez peschier en un Marchaiz commun en ladite ville de Chesoy en Gastinois, etc.* *Aliæ ann. 1467. in Reg. 200. ch. 11: Aiusi que le suppliant abuvroit les beufz de son hostel en un Marchaiz ou lac estant ou village, etc.* Quo spectat etiam vox *Marcheau*, pro *Mare*, *aquarium*, in *Lit. remiss. ann. 1365. ex Reg. 98. ch. 306: Icellui Guiot trouva Perrote... estant accroupie en ladite rue devant sa maison pour son aînement faire;.... ledit Guiot li respondi:.... Alez pisser en votre Marcheau.* Vide *Marchesium*.

† **MARCHESTA**, ut supra *Marcheschia*, *Martium* seu trimestre frumentum. *Charta Johannis Regis Fr. ann. 1362. in Reg. 91. Tabular. regii Ch. 390: Tenebamur reddere canonicis Gerboredensibus ternos modios singulis annis imperpetuum, pro frumento frumentum, et pro Marchesta avenam.*

* Leg. puto *Marchesca*. Vide supra *Marcheschia*.

† **MARCHESUM**, Palus, locus palustris, Gallis, *Marais*. *Tabular. S. Sergii Andegav.: Quam divisionem ostendit eis Abbas per medias noas, usque ad Marchesum Bisorium quod est in divisione quinque parochiarum.* Vide *Marchesium*.

MARHETA, **MARCHETUM**. *Regiam Majestatem lib. 4. cap. 31: Sciendum est, quod secundum assisas terræ, quæcunque mulier fuerit, sive nobilis, sive serva, sive mercenaria, Marcheta sua erit una juvenca, vel 3. solidi, et rectum servientis 3. denarii. Et si filia liberi sit, et non domini villæ, Marcheta sua erit una vacca, vel 6. solidi, et rectum servientis 6. denarii. Item Marcheta filiae Thani, vel Ogelharri 2. vaccæ vel 12. solidi.... Item Marcheta filia Comitiss, est Regina 12. vaccæ. In quem locum sic Skenæus: March equum significat prisca Scotorum lingua. Hinc deducta metaphora ab equitando, Marcheta mulieris, dicitur virginalis pudicitia prima violatio et delibatio, quæ ab Eveno Rege, dominis capitalibus fuit impie permissa, de omnibus novis nuptis, prima nuptiarum nocte. Sed et pie a Malcolm III. sublata fuit, et in hoc capite certo vaccarum numero, et quasi pretio redimitur. Id hausit ex Hectore Boethio lib. 8. et 12. *Histor. Scotor. pag.**

260. [*Consuetudo olim ab Eveno tyranno inducta, ut domini præfective in suo territorio sponsorum omnium virginitatem prælibarent, dimidiata argenti marca unam noctem a præfectorum uxoribus redimente sponsa; quod etiamnum pendere coguntur, vocantique vulgo Marketam mulierum.*] Alii a *Marca* vocem deducunt, quod, ut ait *Buchananus lib. 7. eundem Malcolmum (ann. circ. 1090.) uxoris suæ precibus concessisse ferunt, ut primam novæ nuptæ noctem, quæ Proceribus per gradus quosdam ex lege Eveni debebatur, sponsus dimidiata argenti marca redimere posset, atque inde ejusmodi pensionem Marchetam appellatam. Occurrit præterea in Legibus Burgor. Scotior. cap. 19. Eo etiam referri debet, quod habent Leges Hoeli Boni Regis Walliæ cap. 21: *Nemo feminam det viro, antequam de mercede domino reddenda fidejussorem accipiat. Puella dicitur esse desertum Regis, et ob hoc Regis est de ea amachyr (i. pretium virginis) habere.* Sed et huc fere spectat, quod de Maximiano Galerio scribit *Lactantius lib. de Mortib. Persecutor. n. 38: Postremo hunc jam induxerat morem, ut nemo sine ejus permissu uxorem duceret, ut ipse in omnibus nuptiis prætorum esset.**

☞ Huc etiam pertinet quod refert *Polydorus Virgilius lib. 1. de Rer. invent. pag. 18. Adrymachidas nempe Pœnorum populos, teste Herodoto lib. 4. solitos fuisse virgines nupturas Regi exhibere, qui quam vellet primus vitaret.*

At *Merchetum*, in Angliæ, spectavit tantum eos, qui obnoxia conditionis erant, non vero liberos. *Bracton. lib. 2. cap. 8. § 2: Merchetum vero pro filia dare non competit libero homini, inter alia, propter liberi sanguinis privilegium, etc.* Et lib. 4. tract. 1. cap. 28. § 5: *Qui tenet in villenagio, talliari potest ad voluntatem domini,.... item dare Merchetum ad filiam maritandam.* Ita apud *Littletonem sect. 174. et 209. homines liberi nihil dominis suis præstant pro filiorum aut filiarum matrimoniis; sed villani. Vetus Schedæ apud Spelmannum: Merchetum, hoc est, quod Sokemanni et nativi debent solvere pro filiabus suis corruptis sive defloratis, 5. sol. 4. den. id est, ni fallor, ne corrumpantur aut deflorentur a suis dominis in prima nuptiarum suarum nocte. Nam apud Anglos obtinuit, ut *Merchetum* diceretur ea præstatio, quæ pro licentia nubendi dabatur. Extenta manerii de *Wivenho* sub *Edw. III. Ricardus Burre tenet unum mesuagium,.... et debet tallagium, sectam Curia, et Merchet, hoc modo: Quod si maritare voluerit filiam suam cum quodam libero homine extra villam, faciet pacem domini pro maritagio; et si eam maritaverit alicui custumario villæ, nihil dabit pro maritagio; et dabit duplex heriotum. Placita coram Consilio Regis, sub *Henrico III: Dicit, quod tempore Regis H. avi Regis, solebant habere talem consuetudinem, quod quando maritare volebant filias suas, solebant dare pro filiabus suis maritandis duas horas, (oras) quæ valent 32. denarios,.... postea veniunt homines, et concedunt, quod domina Johanna potest eas talliare semel in anno secundum facultatem eorum, et quod debent carriare maeremium; et quod debent dare Merchetum pro filiabus suis maritandis, scilicet 32. denarios. Placita de Banco sub eodem *Henrico III: Will. Maynard, qui tenuit terras in Heurst, cognoscit se esse villanum Abbatis de Abendon, et tenere****

de eo in villenagio, et per villanas consuetudines, videlicet per servitium 18. den. per annum, et dandi maritagium, et Marchetum pro filia, et sorore sua, ad voluntatem Abbatis, et faciendo omnes villanas consuetudines. Porro Boxhornius in Lexico Britannico, Amobr, Cambro-Britannis appellari ait eam mulctam, quæ apud Britannos domino solvebatur pro pretio virginitatis.

Scribit præterea vir doctissimus Daniel Papebrochius ad Vitam S. Foranni Abbatis Walciodorensis, eam præstationem pro redemptione primæ noctis nuptiarum a servis glebæ exigi etiamnum a prædiorum dominis, in Belgii, Frisæ, ac Germaniæ aliquot tractibus: ad quam etiam consuetudinem referendum illud videtur, quod olim Ambianensis Episcopus in suos diocesanos jus sibi competere asserebat, videlicet ut iis, qui noviter nuptias inierant, tribus prioribus noctibus post earum celebrationem una cubare non liceret, nisi certa pecuniæ summa ei persoluta: quod quidem [prohibitum Litteris Philippi VI. ann. 1336. et Caroli VI. ann. 1388. apud de Lauriere tom. 2. Ordinatio. pag. 117.] tandem penitus abrogatum fuit Abbavillensium petitione Aresto Parlamenti Parisiensis 19. Martii anno 1409. nisi forte id juris sibi arrogari Episcopus, quod Concilio Carthaginensi IV. can. 13. sponsus et sponsa, cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permanere jubeantur. Ita ut postmodum Episcopi, qui ea tempestate non tam animarum curæ, quam redditibus per fas et nefas ampliandis invigilabant, pro relaxatione hujusce decreti pecuniæ extorsissent. [Vide Bathinodiam.]

* Ad consuetudinem, quæ apud Ambianenses obtinuit, illustrandam, addo duo aresta parlamenti Parisiensis; primum ann. 1393. 17. Jan. ex vol. 8. arestor. ejusd. curiæ: Quod singuli habitantium villæ Ambianensis, habiles et volentes contrahere matrimonium et sponsalia, possent die dictionum sponsaliorum et solemnisationis matrimonii messiare, prandere, cenare ac simul eodem die cubare et alias solemnitates die dictionum sponsaliorum et matrimonii contracti necessarias et opportunas facere et complere, absque hoc, quod secundam et tertiam diem expectare tenerent vel deberent; aut si dictis habitantibus aut singulis eorumdem placeret licentiam et cedulam eorum curatis dirigendam a dicto episcopo et suis officariis petere, libere et absque aliqua pecuniæ solutione habere deberent. Alterum ann. 1401. 11. Mart. in vol. 9. eorumd. arestor.: Quamvis de pure communi viris desponsatis cum suis uxoribus libere cubare prima nocte sui conjugii concedatur, dictus tamen episcopus (Ambianensis) per se, aut suos officarios, ipsos componit et componere satagit, quosdam ad decem, alios ad duodecim, nonnullos ad viginti vel triginta francos, prius quam ipsi de cubando prima nocte cum suis de novo uxoribus licentiam impertiri velit, aut aliter ipsos compellendo a suis uxoribus per tres noctes abstinere. Vide Keysler. Antiquit. Septembr. pag. 484.

* Inter has vexationes recensenda quoque videtur exactio illa, quam Matisconensis impositam olim fuisse ab ecclesiæ Matisconensis cantore discimus ex Charta ann. 1335. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 385: Asserebat nomine dictæ ecclesiæ Matisconensis dictum can-

tozem et suos prædecessores dictæ ecclesiæ cantores, per se vel alium, esse et fuisse... in possessione et saisina pacificis tradendi civibus et habitatoribus Matisconis civitatis, volentibus nubere seu benedictionem nuptialem in dicta civitate recipere, quandam cartam sigillo cantoris sigillatam: ita quod civis vel habitator Matisconis volens nubere, non poterat nec debet benedictionem recipere nuptialem absque dicta carta, super hoc primitus a dicto cantore vel ejus mandato petita, oblenta et recepta, et sigillo officii dictæ cantoriæ sigillata; indeque pro dicta carta et sigillo prædicto et emolumento eorumdem nomine, ad opus et ratione officii dictæ cantoriæ, a dictis civibus et habitatoribus dictæ civitatis nubere seu benedictionem nuptialem recipere volentibus, recipiendi, exigendi, levandi et habendi in pecunia aut aliter ad ipsius cantoribus vel mandati sui voluntatem, consideratis conditione et divitiarum potentia personarum. Cum vero id molestè ferrent Matisconenses, lisque ad curiam parlamenti delata esset, controversiam tandem sententia arbitrali definitivè Guillelmus archiep. Lugdun. in hunc modum: Cum jure canonico et civili matrimonium debeant esse libera, pronunciamus, dicimus, arbitramur et ordinamus, quod cives et habitatores civitatis Matisconis, tam præsentibus quam futuri et eorum imperpetuum successores, possint et eis liceat nubere et benedictionem nuptialem recipere impune, absque licentia sive carta prædicti et alterius cujuscumque nomine dicti cantoribus: ita tamen quod pro jure et emolumento, quæ dictus cantor a nubere volentibus percipere consueverat, ratione dictarum cartarum, quilibet civis... nubens et benedictionem nuptialem recipere volens, ut supra, in ingressu ecclesiæ et antequam intret ecclesiam, curato sive capellano a quo recipiet benedictionem nuptialem, pro jure cantoriæ.... sex denarios Paris. tradere et solvere teneantur, dicendo publice sic: Veez ci six deniers Parisis pour lo droit dou chantre de l'église de Mascon. Huc denique pertinet quod legitur in Libert. Vienn. ann. 1361. ex Reg. 101. ch. 118: Item puellæ maritandæ non teneantur coram officiali personaliter respondere, nisi probabiliter dubitetur an sint viri potentes et nisi in casibus a jure expressis.

¶ Obtinuit et in Gallis nostris pessima Marchetæ consuetudo sub nomine Cullage vel Culliage, ut in hac voce observat D. de Lauriere in Gloss. juris Gallici ex Instrum. ann. 1507. cap. de Reditu Baronie S. Martini le Gaillard: Item a ledit seigneur (le Comte d'Eu) audit lieu de saint Martin droit de Cullage quand on se marie. Singulare autem factum hac de re refert Boerius Decis. 297. num. 17: Ego vidi in curia Bituricensi coram Metropolitanano, processum appellationis, in quo rector, seu curatus parochialis, prætendebat ex consuetudine primam habere carnalem sponsæ cognitionem, quæ consuetudo fuit annullata, et in emendam condemnatus. Et pariter dici auctivi, et pro certo teneri, nonnullos Vasconie dominos habere facultatem primam nocte nuptiarum suorum subditorum ponendi unam tibiam nudam ad latus neogamæ cubantis, aut componendi cum ipsis. Eandem hanc consuetudinem existisse apud Pedemontanos, quam Cazzagio vocabant, testis est Historia Sabaudia. [* Vide Mitterm. Princip. Jur. Germ. § 93. not. 18. sqq.]

* Hujus moris appendix est quod legitur in Pacto ann. 1318. inter Joan. de

Berbigny dom. de Dercy et habitatores ejusd. villæ ex Reg. 59. Chartoph. reg. 150: Se aucuns demourans en ladite ville de Dercy, se marioit hors de ladite ville de Dercy, il devoit et estoit tenuz à amener sa femme au giste en la devant dite ville de Dercy, la nuit que l'esposoit: et se femme de Dercy se marioit à aucun de dehors, elle devoit et estoit tenue à gesir à Dercy, la nuit que elle esposoit.

MARCHETUM SANGUINIS, in Fleta lib. 3. cap. 13. § 1. inter vilissima servitia recensetur. Vide Maritagium.

MARCHET-FUDER, [Pabulum equorum, stramentum, palea, a Germanico March equus, et Futer, pabulum; eadem notione qua Fodrum, quod vide.] Charta Friderici II. Imp. pro Ecclesia Pataviensi ann. 1215. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 380: Super generali terræ judicio, quod Landgericht nominatur, quod idem Dux in quibusdam bonis Pataviensis Ecclesiæ suo juri vindicabat, et in quibusdam bonis ejusdem Ecclesiæ fodrum, quod vulgo dicitur Marchet-fuder, ad se asserebat pertinere, etc. Infra Marchetfuter scribitur. Charta Rudolphi Imp. ann. 1277. in ead. Metrop. Salisburg. tom. 1. pag. 394: Cum decem modiorum redditibus ibidem dari consuetis Principi terræ, pro jure, quod Marck-futer dicitur, etc. Supra pag. 390. habetur Marchschul.

¶ MARCH-FUTER, Eadem notione. Litteræ Friderici Austriæ et Styriæ ann. 1243. pro monast. S. Floriani apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 222: Jus quoque nostrum quod March-futer in omnibus ecclesiæ præditi, secundum antiquam collatam ipsi gratiam relaxamus. Chron. Mellicense pag. 144. ex Privilegio Ottocarri: Exactiones in pabulo quod dicitur March-futer... sive in aliis quocunque nomine censeantur, circa eos fieri omnimodis inhibemus.

1. MARCHETUM, Mercatum, forum, nundinæ, Gall. Marché. Charta Rogeri de Bulliaco in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 553: Dedi etiam eis feriam et Marchetum in eadem villa, absolute et libere, absque tenemento. [Comput. ann. 1202. apud D. Brussel de Usu feud. tom. 2. pag. 66v.: De forisfactis de Marchetis xv. s.] Bris et excès faits à jour de foire ou de marché, in veteri Consuetud. Perlicensis.

¶ 2. MARCHETUM, Alia notione. Vide Marcheta.

MARCHEUS. Vide Marcha 1.

¶ MARCHEXATUS, Marchionatus, Gall. Marquisat. Rolandinus Patavinus de factis in marchia Tarvis. lib. 12. cap. 8. apud Murator. tom. 8. col. 351: Cujus Estense castrum et rocham Eccelinus cepit hostiliter olim; sed ob reverentiam Marchexatus, quamvis plurimi peterent castrum destructionem, castrum ipsum servavit incolunt et illæsum.

* MARCHEYUM, Mercatum, forum. Novum Marcheyum, in Feud. Norman. ex Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 154. v. col. 1.

MARCHFALLI, Ab equo depositio, ex march, equus, et fall, casus. Lex Bajwar. tit. 3. cap. 3: Si quis aliquem de equo suo deposuerit, quod Marchfalli vocant, etc. Ubi Editio Heroldi tit. 18. Marchfalli.

* MARCHFUOTER, in indice onomastico Meichelbecki ad Hist. Frising. Certa quantitas avenæ, ex Rubro parvo. Vide Marchet-fuder.

¶ MARCHFURT, Præstatio martii seu trimestris frumenti. Charta Friderici Ducis Austriæ et Styriæ ann. 1243. apud

Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 228 : *Cum abavus noster Leopoldus pax memorie sui privilegii concessione omnia prædictæ Ecclesiæ prædia habita vel habenda ubicumque in sui regiminis jure sita, ad petitionem Isemberti loci illius quondam Præpositi absolvit a redditione Marchialis annonæ, quæ dicitur Marchfurt, et omnibus sui juris exhibitionem voluntariæ remisit. Vide Marceschia.*

* Eadem notione, qua *Marchfuder*; avena enim, una est Martialis frumenti species.

† **MARCH-FUTER.** Vide *Marchet-fuder*.

† 1. **MARCHIA.** Nota, sigillum. Chron. Cremon. apud Murator. tom. 7. col. 640: *Et iudices et notarios ipsorum cassavit et Marchias et capita deposuit, et omnibus legitimis artibus et jurisdictionibus illos privavit. Marchia, alio sensu, vide in Marchio.*

† 2. **MARCHIA,** Gradus, a Gall. *Marche.* *Bassæ marchie*, ordo inferior dictus quod in publicis comitibus infimas sedes teneat. Homagium Johannis IV. Ducis Britan. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 526 : *Licet in bassis Marchiis dicatur quod ipse vobis tenetur ad homagium fidelitatis ratione sui Ducatus et Paretrie Franciæ duntaxat, attamen, etc. Marchia, alia itidem notione, vide in Marcha 1.*

* 3. **MARCHIA,** Idem quod *Marchionatus*, Comitis marchæ præpositi dignitas. Investit. comitat. Prov. data ann. 1163. Raym. comit. Barchin. per Frider. I. imper. : *Nitebantur probare Marchiam et totum comitatum Provincie ab utroque sibi esse concessum... Et quod comitatus Provincie seu Marchia prædictorum privilegiorum auctoritate nullo modo ad præfatum Hugonem de Baucio spectare debent. Quod ibi Marchia dicitur, Marchionatum appellat Frider. II. imper. in Ch. confirm. ann. 1226. pro Raym. Bereng. : Raymundus Berengarius, comes et marchio Provincie, et comes Forcalquerii... devote et humiliter supplicavit, quatenus et Marchionatum Provincie et comitatum Forcalquerii, nec non privilegia prædecessorum nostrorum... de nostra dignaremur gratia confirmare. Vide in Marchio.*

* 4. **MARCHIA.** Idem quod *Marescalcia* in *Marescalcus*. Locus est infra in *Marchmutte*.

† **MARCHIABILIS,** Modus agri certis limitibus seu *Marchis* definitus. Charta ann. 1375. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 208 : *Una cum... redditibus, talhiis, francis et servis, bonnariis et Marchiabilibus, etc.* Et pag. 209 : *Marchiabilibus, decimis, parcerviis, etc.* Vide *Bonnarium*.

* **MARCHIAGIUM,** Eodem sensu atque *Marchiagium* 2. Charta ann. 1406 : *Cum omnibus et singulis ipsius mansi sive villagii et tengudæ supradictæ introitibus, exitibus, aquarum cursibus, Marchiagiis, pascuagiiis, etc.*

† **MARCHIALIS ANNONA,** Martium, trimestre frumentum, Gall. *blé Marsois*. Litteræ Roberti Carnot. Episc. e Tabular. S. Germ. a Pratis : *Decimam de Cardonello monachi propriam habuerint, sed tamen annuatim inde dederint presbytero duo sextaria annonæ Marchialis. Vide Mareschia.*

† **MARCHIANUS,** **MARCHIARE.** Vide *Marcha 1.*

† **MARCHIGOMES.** Vide *Marchio*.

† **MARCHILEIUM,** Mercatum, forum, Gall. *Marché*, Armoricis *Marchallach*. Charta ann. 1206. tom. 2. Hist. Britan.

pag. 329 : *De banno nundinarum in Marchileio bannitarum clamat bannum ex parte Comitibus et Episcopi.*

* **MARCHILIUM,** Palus, locus palustris. Charta Hugon. dom. Fischæ ann. 1218. ex Bibl. reg. : *Contulit totam terram quæ jacet a cheminello, quo itur a villa quæ dicitur Goncourt, ad villam quæ nominatur Eschaleuronnes, recta linea ab ipso cheminello per medium Marchilium Emalrici. Vide supra *Marchesium*.*

† **MARCHIMUOTTA.** [* Idem quod infra *Marchmutte*. Vide in hac voce.] Vetus Charta in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 497 : *De Duce Bavarie abel Comeliam in Luichental : a Duce Orientalis provincie de prædiis ipsi Comitibus in terra ipsa positis, habet modios, qui vocatur Marchimuotæ, et justitiam operum, quæ in urbibus Ducis fieri debent, etc.*

† **MARCHIO,** **MARCHISUS,** **MARCHENSIS,** etc. *Marçæ* vel *Marchæ*, seu Provincie limitaneæ Præfectus, Comes *Marçæ* præpositus. Papias : *Marçæ dicitur Comitatus terræ alicujus, unde ipse Comes Marchio dicitur. Joannes VII. PP. Epist. 21 : Quidam videlicet ex viciniis nostris, quos Marchiones solito nuncupatis, etc. Vita Ludovici ann. 786 : Relictis tantum Marchionibus, qui fines regni tuentes, omnes, si forte ingruerent, hostium arcere incursus. [Charta Caroli Simplicis Franc. Regis tom. 3. Annal. Bened. pag. 698 : Robertus venerabilis Marchio, nostri quidem regni et consilium et juvenem nobiscum. Rhenanus lib. 2. Rer. Germ. pag. 94 : Erant præterea Comites ad custodiam maritimam, item ad marcam tuendam deputati, quos hodie Marchiones vocamus. Christophori Mulleri Introductio in Histor. Canonie Sand-Hippol. apud Duellium Miscell. lib. 1. pag. 239 : Certis Francorum regni limitibus, quas marchas appellabant, assignati sunt præfecti seu Marchiones ex quorum numero fuere in Noricum missi Albertus et Okarius.] Adam Bremensis cap. 48 : Sic Henricus Victor apud Sliaswick... regni terminos ponens, ibi et Marchionem statuit. Vide Capitul. 4. Caroli Magni incerti anni cap. 5.*

† **MARCHENSES,** in Annalib. Francor. Fuldensibus ann. 886. 893. 895. apud Adonem Vienn. ann. 799. in Fragm. Hist. Longobard. edito a Camillo Peregrino pag. 147. in Chron. Beneventanorum Ducum, etc.

† **MARCHISI,** Hincmaro in Epistola de Ordine Palatii cap. 80 : *Si inter Marchios in qualibet regni parte ad aliud tempus dextræ datæ fuissent, etc.* [Charta ann. 937. apud Miræum tom. 1. pag. 39 : Arnulphus, adminiculante supremi Regis clementia, Marchisus, etc. Balduinus Marchisus, in Charta ann. 1042. tom. 4. Annal. Bened. pag. 734.] Utuntur etiam Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 481. Radulphus de Diceto pag. 680. Bromptonus, Aldrevaldus lib. 1. de Mirac. S. Benedicti cap. 33. etc.

† **MARCHISANI,** in Bulla Nicolai V. PP. 1451. in Bullar. Carmelit. pag. 225 : *Inter alia voluit et ordinavit, quod de tribus millibus librarum monetæ Marchisanorum, etc.* Vide *Moneta Baronum. Le Roman d'Athis MS. :*

Un riche Duc de grant pover,
Puissaus d'amis, riche d'avoir,
Y est Marchisans de la contrée.

† **MARCHISARTUS,** in Charta ann. 1371 : *Ludovicus Marchisarius de Salerno miles, etc.*

† **MARCHISINUS de Bonelda,** in Annal. Cæsenat. ad ann. 1316. apud Murator. tom. 14. col. 1135.

† **MARCHISIUS,** Idem qui *Marchio*. Tabularium S. Florentii : *Giraldus venerabilis Abba monasterii S. Florentii nostram deprecatum est munificentiam et potestatem Liuriacum concedere dignarentur, quam jam divæ memoriæ genitor noster Gaufredus Marchisio ejusdem loci nomine Roberto ante concesserat.*

* *Nostris alias Marchis, a verbo Marchir, Conterminum esse. Lit. ann. 1388. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 208 : La riviere du Rosne par tout son cours, tant comme elle joint et Marchit en ou à notre royaume. Lit. Theob. comit. Campan. ann. 1231. tom. 5. earund. Ordin. pag. 550 : Mathieu duc de Lohriogne et Marchis, etc. Je Ferris dux de Loherreins et Marchis fas concessant, etc. in Charta ann. 1257. ex Tabul. S. Apri Tull. Margis, in alia ann. 1267. ex Chartul. Campan. fol. 218. v.*

Nonnulli, ut Rhenanus et Brodeus lib. 3. Miscellan. putarunt, vocem effectam a *Marcisia* Celtico vocabulo, cujus meminit Pausanias lib. 10. quæ alam equitum significabat, aut a *March*, quod Francis nostris sequioribus equum notabat, ita ut Marchiones dicti sint, quasi equitum Magistri. Alii a Græcis deducunt, apud quos *μαρξία* est provincia, unde prima syllaba ablata natum vocabulum *Marchia*, et *Marchio*, opinantur.

Verum a *Marcha*, seu limite dictos *Marchiones* pridem observant Albertus Krantzius in Wandalia lib. 3. cap. 13. Hotomanus in Comment. verb. Feudal. Chop. lib. 1. de Dom. tit. 5. n. 13. Zazius ad lib. Feud. parte 5. num. 10. etc. Unde *Custodes limitum*, in Vita Ludovici Pii ann. 822. 829. *Comites Marçæ*, apud Eginhardum ann. 832. et 826. Præ cæteris vero accurate et docte de Marchionibus disseruit Jo. Seldenus libro de Titulis honorariis parte 2. cap. 1. n. 47. ut et Scipio Ammiratus tom. 1. de Familiis Neapolit.

† **MARCHIO PALATINUS,** cui adnexa erat Palatini Comitibus dignitas in ea *marchia*, quam regebat : occurrit apud Petrum de Vineis lib. 2. Epist. 48. lib. 3. Epist. 79.

† **MARCHIO S. IMPERII.** Froissart. 3. vol. cap. 9. ait, Carol. IV. Imp. Wenceslaum filium creasse Marchionem S. Imperii : *Si lui donna encore la Souveraineté de la belle, bonne et riche cité de Strasbourg, et le fit Marquis du S. Empire pour augmenter son estat.*

* **MARCHIO regni Francorum** nuncupatur Hugo abbas Majoris monasterii, in Charta Rodulphi reg. Franc. ex Tabul. ejusd. monast.

† **MARCHIONATUS,** Gall. *Marquisat*. Charta ann. 1122. apud Miræum tom. 1. pag. 84 : *Danense Karolo Marchionatum administrante in Flandria. Et alibi passim.*

† **MARKISUS,** in Vita MS. S. Folquini Tarvan. Episc. ex Bibl. Bertiniana : *In ipso quoque ejus ingressu Markisus Arnulphus pro rogatu ejusdem suæ amantissimæ conjugis.*

† **MARQUESIUS.** Charta ann. 1366. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 343 : *Nobilis Marquesius de Belloforti filius naturalis, etc.* Alia ann. 1369. ibid. pag. 350 : *Item dictus D. Dalphinus promisit et donavit dicto Marquesio, nominibus quibus supra, arnezia eidem Catherinæ competentia.*

† **MARQUISIUS,** in Hist. Tullensi pag.

511: *Edouardus de Barro Marquisius de Pontis-Montonis... ejusdem Marquisii ad-jutor, etc.*

† **MARQUISUS**, in Charta ann. 965. ex Tabular. Montis S. Michaelis: *Lotharius G. D. Rex. Richardus Northmannorum Marquisus, cum auctoritate D. Johannis S. R. Sedis Papæ restauravit in melius locum S. Michaelis situm in maris pelago.* [* Vide Glossar. med. Græcit. in voce *Μαρκίστιος*, col. 879.]

† **MARQUISIA**, Marchionissa, Gallice *Marquise*. Regest. Parlamenti ann. 1408. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 342: *Hugo Dalphini Miles et Marquisia de Godeto ejus uxor, etc.*

† **MARCIONISSA**, Eadem notione, in Charta ann. 1124. apud Calmet. tom. 2. Hist. Lotharing. col. 275: *Ista et alia quamplurima contulit Otto Comes... sicut pater suus Arnulfus Comes primum contulerat jussu Marcionissæ Mathildis.*

MARCHIA, Marchionatus. Speculum Saxonicum lib. 2. art. 12. § 5: *Sententia in Comitatu reprobanda, ad Marchiam appellari non potest, licet Comes sit cum eo Comitatu a Marchione infeudatus; et hoc ideo, quia in Marchia non est regalis ban-nus, et eo jura eorum discrepant potissimum: ad Romanorum ergo Principem appellatur.* Adde Wichbild Magdeburgense artic. 10. § 1.

MARCHIONES, apud Meginfredum de S. Emeranno, tom. 1. Antiq. Lect. Canisii pag. 63. 73. et 122. Comites Provinciæ ad Regni confinia.

MARCHIGOMES, Marchio et Comes, in Vita S. Wolfgangi Episcopi Ratispon. cap. 14. [et in Vita S. Ramuoldi Abb. num. 1. et 22. sæc. 6. Bened. part. 1.]

* Charta ann. 1122. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 277: *Ostenderunt antiquam Chartam, in qua Raimundus Marchicomus ecclesiam eandem dedit in alodem Juncellensibus, cum omnibus suis pertinentibus.*

MARCHATUS, pro *Marchionatus*, apud H. de Knuyhton ann. 1339. nostris *Marquisat*.

* **MARCHIONALIS DIGNITAS**. Vide supra *Bannerialis*.

† **MARCHIONES**, Marchiæ, ut videtur, incolæ, seu Marchiani milites. Est autem *Marchia*, limes Angliæ proxime Walliam, hodie *Les Marches*. Radulphus de Diceto in Imag. Hist. ann. 1173: *Receptus est intra burgum Marchionum ceteris, Brebantiorum cohortibus faciem suam præcedentibus. Et mox: Brebantius et Marchionibus in direptionem cesserunt.* Eorum præterea meminit ann. 1174. et 1187. pag. 576. 579. et 639. ubi: *Infinitum Anglorum, Marchionum, Wallensium et Armoricanorum congregavit exercitum. Marchisii appellantur a Mathæo Parisio, ann. 1244. pag. 431. et ann. 1288. pag. 660. Atque ii præcipua militiæ laude et exercitatione præcellabant, maxime propter continua bella, quibus cum vicinis Wallensibus conflictabantur, cum fere semper eorum incursum retundere necesse haberent.*

† **MARCHIONES, MARCHISENSES**. Vide *Moneta Comitum Marchiæ, in Moneta Baronum.*

* **MARCHIONITA**, *Marchiæ* seu provinciæ limitaneæ judex. [* *Marchæ lignariæ consortes. Vide in Marcha 1. mox Marchemote, Marcomanni et Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 502.*] Charta Otton. comit. Ravensberg. ann. 1166. inter Probat. Annal. Præmonst. col. 698: *Tribunos et jurisperitos in marchia conver-*

santes secretius advocavi, qui unanimiter in idipsum consentiebant.... Quando Marchionitæ ligna cuique pro sua portione partiuntur, duæ illæ curtes illo tempore termino, pro placito succidant.

* **MARCHIPEDIUM**, Idem quod mox *Marchipes*. Chartul. eccl. Carnot. ann. circ. 900: *Ipse cogus debet... ponere tabulam ligneam, quæ est sub pedibus matriculariorum, quando tenent sanctam capsam prope altare, et extendere desuper unum Marchipedium sub pedibus sacerdotis.*

* **MARCHIPES**, Tapes, quo tabulatum, vulgo *Estrade*, insternitur, Gall. *Tapis de pied*. Inventar. S. Capel. Paris. ann. 1335. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 7: *Item quatuor Marchipedes de lana de armis Franciæ ad quatuor compassus Franciæ et Burgondiæ.* Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. ch. 72: *Un couverteir de co-nins, un Marcheipié, un seurcot à femme, une houppele, etc. Marcheipié præterea appellatur Instrumentum quoddam piscationi accommodum.* Stat. ann. 1327. ex Reg. 65. ch. 69: *Item nous deffendons Marcheipié à l'archet de Pasques à Penthecouse.* Occurrit etiam in Stat. ann. 1388. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 779. art. 47.

* **MARCHIPIS**, Tabulatum, Gall. *Marchepied, estrade*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Unum lectum incortinatatum... cum suo arcaletto postium corrali et cum suo Machipe corrali, etc.*

* **MARCHISANA**, Italis, *Marchesana*, Marchionissa. Charta ann. 1224. apud Genc. inter Cens. eccl. Rom. Mss.: *Ego domicella Benedicta Marchisana Masse, judicissa Bealatrina, etc.*

† **MARCHISINUS, MARCHISIUS**, etc. Vide *Marchio*.

† **MARCHITIMUS**. Vide *Marcha 1.*

* 1. **MARCHIUS**, pro *Marcha, Ponus*. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 129. ex Cod. reg. 4621: *Et domini monetæ seu aliquis alius... partiri faciat... quoniam, torsellum, pilam, puntellum, Marchium seu pondus monetæ auræ vel argentæ.* Vide *Marca 1.* et infra *Marchus 2.*

* 2. **MARCHIUS**, [Italis *Marchio, moule*: « Simoni Johannis de Florentia aurifabro... ad emendum per eos Marchios et ottonem ad faciendum plures campiones seu matres ponderum retinendorum in Camera Apostolica ad justandum pro tempore stateras et alia pondera alme urbis. » (Mandam. Camer. Apost., 12. Aug. 1466, f. 31.)]

† **MARCHIXAGA**, Monetæ species, forte sic dicta quod in districtu Marchionis in usu esset. Chron. Estense ad ann. 1398. apud Murator. tom. 15. col. 529: *Dominus (Albertus Estensis) Marchio dictam capellam dolavit insignibus introitus annuatim librarum mille Marchixagarum summam capientibus.*

* **MARCHMUTTE**, Idem quod *Marchefuder*. Charta Conradi II. reg. Rom. ann. 1147. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 346: *Statuimus etiam et benigna concedimus clementia, ut justitia illa marchia, quæ vulgo Marchmutte dicitur, et opera, quæ hactenus a colonis (l. colonis) exigebantur, deinceps ad usum ejusdem ecclesiæ conferantur.* Ubi Leopold. dux Austriæ in diplom. ann. 1181. habet: *Pabulum, quod marstallo nostro solvitur.* Idem proinde est quod *Marescalcia*. Vide *Marchimuoita*. [* et Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 700. voce *Mutti, modius*.]

† **MARCHOCIA, MACHORIA**, Equile, stabulum equorum, Gall. *Ecurie*, Armorici *Marchaury*. Charta an. circ. 1297.

tom. 2. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 453: *Et ipse (Episcopus) debet et poterat... suos equos stabulare in Marchociis dicti reparari... et fecit de Machoriis expelli omnes equos quos invenit ibi, et suos et familiæ suæ et eorum qui secum erant, ibi reponi.* Vide *Marescalcia*.

* **MARCHOMANNICUS**. Vide infra *Marcomanni*.

† **MARCHONATICUS**, Pabulum equorum, jus exigendi fodrum. Charta an. circ. 813. tom. 1. novæ Hist. Occitan. inter Instr. col. 37: *Ut nulla magna parvaque persona, neque Dux, neque Comes, neque Marchio, vir vel femina, neque ulla clericalis vel laicalis phalangia, potestatem habeat nec paratas, nec Marchonaticos, nec teloneos... ibi requirat.* Vide *Marchefuder*.

* **MARCHRECHT, MARCHTRECHT**, Jus mercatum instituendi et vectigalia ex eo percipiendi. Charta Frider. imper. ann. 1189. apud Meichelbec. tom. 1. Hist. Frising. pag. 380: *Cum dux Austriæ Leopoldus ejusque filius Fridericus omnem majestati nostræ resignasset justitiam, quam per dominicalia Frisingensis episcopi quondam ab imperio possederant in Austria, id est Marchrecht, etc.* Alia Wolskeri Patav. episc. ann. 1195. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 289: *Justitiam fori nostri in Patavia, quod Marchrecht dicitur, justitiam quoque nostram de Thelo, quod muta vocatur, in perpetuum remisimus.*

† **MARCHUM**, Idem quod *Marca, Ponus*. Charta ann. 1347. apud Rymer. tom. 5. pag. 571: *Quindecim milia marcum sterlingorum argenti, ad commune Marchum Angliæ.* Ubi videtur esse pondus regale, quo cetera pondera probantur. Occurrit etiam in Statut. Astens. cap. 11. pag. 17.

* Charta Guid. episc. Clarom. pro villis Biliomi et S. Lupi ann. 1281. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 1: *Qui libra propria falsa, vel Marcho proprio falso vendiderit et convictus fuerit, sexaginta solidos componet.* Vide supra *Marchius*.

1. **MARCHUS**, Scopus uvarum, racemorum, Gall. *Marc de vin*. In Statutis Synodalibus Odonis Episcopi Parisiensis cavetur, *ne aliquis Christianus retineat apud se Marchum vindemiarum, quem Judæi calcant aliquo modo, etc.* Tabularium Ecclesiæ Carnotensis ann. 1218. Ch. 145: *Et ad vindemiatos conducendos, et racemos colligendos et folandos, et Marcum in torculari premendum, etc.*

† 2. **MARCHUS**, ut mox *Marchum*. Item XIV. *Marchos perlarum mimularum non computandarum*, in Annal. Mediol. ann. 1389. apud Murator. tom. 16. col. 809.

MARCHZAN. Lex Alemann. tit. 63. § 5: *Si quis dentem absceiderit, quem Alamanni Marchzan vocant, etc.* Lex Bajuvar. tit. 3. cap. 1. § 24: *Si quis alicui dentem maxillarem, quem Marchzan vocant, excusserit, etc.* Edit. Heroldi tit. 16. *Marchzant*. Ubi Lindenbrog. dentes terminales ita appellari posse putat, id est, qui caninos a maxillaribus dentibus separant, quos nunc Germ. *Scheidelzannen* appellant. [* Vide Graff. Thesaur. Ling. Fr. tom. 2. col. 846. et tom. 5. col. 684.]

† **MARCIA**, vox Italica, rei cuiusvis fæx, nostris *Marc*. Statuta Vercell. lib. 7. pag. 150. vº: *Item statutum est quod si homo vel aliquis de familia sua aliquas scopaturas, ... compositam Marciam in rugis, vel plateis, vel viis projece-rit, etc.*

† **MARCIABILIS**. Vide *Marchiabilis*.

† 1. **MARCIAGIUM**, Martium seu trimestre frumentum, Gall. *Blé Marsois*. Charta ann. 1225. in Tabular. Eccl. Carnot. n. 208 : *In ea (grangia) habere debent jure perpetuo omnia stramina et forragia cujuslibet bladi tam hybernagii quam Marciagii*. Vide *Marceschia*.

† 2. **MARCIAGIUM**, Jus quod domino censuali et directo competit [* in mutatione domini, non venditione, ut habent Glossæ Thaumasserii,] percipiendi fructus unius e tribus annis, aut medietatem ejusdem anni ratione fructuum ex industria procreatorum. *Droit de Marciaige*, vel *Marciage*, *Marcier*, ad calcem Consuetud. Burbonensis. Charta ann. 1308. in Tabular. Medii monast. Bituric. : *Ab omni feodo, retrofeodo, rachatu, Marciaigo, anniversario... garantiet et defendet.* [* Charta Petri abb. Aquicinct. ann. 1310. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 61 : *In terris arabilibus, pratis et nemoribus, decimis, terragiis, redditibus, homagiis, foravitis, Marciagiis, introitibus, exitibus, releviis, etc.*]

MARCIALIS ANNONA. Vide *Marceschia*.

* **MARCIAMEXNUS** [« Est munitio facta per prælium. » DIEF.]

* **MARCIANI**, Appellationis rationem docet Joan. Simoneta in Hist. Franc. Sfortiæ ad ann. 1448. apud Murator. tom. 21. Scriptor. Ital. col. 470 : *Quod essent præter cæteros maxime studiosi Venetæ dignitatis, a divo Marco evangelista Marciani appellati.*

* **MARCION**, Unguenti genus. Epist. 1. Hugon. Metelli ad S. Bern. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 322 : *Componunt unguenta ad tollendos morbos mentis efficacia... Componunt Marcionem viride, quod facit animum, non corpus vivere, cujus viriditas propter frigus non marcescit, nec propter ardorem cancri pallescit aut languescit.* Glossar. Lat. Ital. MS. : *Marcium, uno unguento. Itali dicunt Marcire, pro Tabescere ; a quo fortasse voce etymon.*

MARCIDARE, Turpare, dissipare, in Gloss. Arabico Latinis.

* **MARCIDITAS**, *Marcor*, *flactor*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide *Marcor*.

MARCILIS. Chronicon Andegavense ann. 1163. tom. 1. Bibl. Labbei : *Hoc anno Rodulfus Senescallus tum temporis in Santonia extorsit a Pagano Priore S. Georgii de Olerone 150 nummos, inscio Abbate Gerardo, et 12. scyphos argenteos Marciles.* Vide *Mazer*. [Forte, qui unam marcem appendebant.]

MARCIO, Latomus. Vide *Macio*.

† **MARCIONISSA**. Vide *Marchio*.

† **MARCISCA**, ut *Marceschia*. Vide ibi.

† **MARCIMUM**. Vide *Marejum*.

† **MARCKEMOTE** ; *Marchio*. [** Vide *Marchionia*.] Charta Theodorici Episc. Traject. ann. 1200. apud Jo. Lindebornium in Not. Episc. Daventriensis pag. 514 : *Comprovinciales et Commarchiones, qui vulgo Marckemote vocantur.* Adde pag. 519.

† **MARCK-FUTER**. Vide *Marchet-fuder*.

* **MARCKIA**. Vide infra *Marka*.

* **MARCLANIA**. Testam. Romei de Villanova ann. 1250. ex Tabul. D. Venciæ : *Item debeo Isnardo de Castronovo pro Marcleniis mihi factis in civitate Nicizæ usque ad viginti quinque libras Turonenses.* An Thorax maculis contextus ? Vide *Macula* 2.

* **MARGOCIA**, Jus herbam immaturam depascendi. Tabul. priorat. Longi pont.

dioc. Paris. : *Guido senior de Monte Lethero dat ut omnia prata quitta essent ab omni Marcocia armigerorum.* Vide *Marcouceia*.

MARCOMANNI. Hermannus de Lerbecke in Hist. Comitum Schawenburg. pag. 16 : *Vocitantur autem usitato nomine Marcomanni plebes undecunqve collectæ, quæ marciam incolunt. Sunt autem in terra Slavorum marcæ complures, etc.* Vide Meibomium ad hunc locum p. 50. et *Marchionita*.

* Eadem appellatione donati Normanni. Hinc

* **MARCHOMANNICA SEVERITAS**, pro Normannorum sævitia, in Charta ann. 875. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 93 : *In comitatu Avernico cellam S. Portiani, cum omnibus appenditiis suis, quæ ipse solita pietate, causa confugii, monachis sanctæ et inemeratæ Dei Genitricis Mariæ sanctique Filiberti inclyti confessoris, ob vitandam Marchomannicam severitatem contulerat.* De Normannis hic agi certum est ex Charta Caroli C. ann. 871. ibid. pag. 88. concedentis abbatiam S. Portiani monachis S. Filiberti ut *quandiu persecuto Normannorum invaluisset, eandem abbatiam S. Portiani jam dicti fratres (possideant) nec huc illucque vacillantes discurrant, ad locum refugii congratulantes aptum.* Et ex Charta Joan. VIII. PP. ibid. pag. 99. ubi legitur : *Verum quia ob vitandam persecutionem Normannorum prædictum locum gloriosus rex necne pater ejus contulerant, etc.* Normannica sævitia, infra p. III. ex Charta ann. 924.

* **MARCONES**, perperam, ni fallor, pro *Martures*, feræ scilicet exiguæ ex genere mustelarum, quarum pelles habentur in pretio. Charta Henr. ducis Carinth. ann. 1103. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 285 : *Cum omni utilitate, silvis, venationibus, piscationibus, pascuis, pratis, cultis locis et incultis... castoribus et Marconibus.... Saltum autem, qui Vorst vulgo dicitur, cum omni usu, quem habet, venationibus, melle, pellibus Marconum, etc.*

† **MARCOR**, Sopor, Gall. *Assoupissement*. Regula monast. S. Cæsariæ tom. 1. Jan. pag. 731 : *Si qua gravatur somno, aliis sedentibus jubeatur stare, ut possit a se somni Marcorem repellere, ne in opere Dei aut tepida inveniat aut negligens.* Eadem notione Celsus lib. 8. cap. 20 : *In hoc (lethargo) Marcor et inexpugnabilis per dormiendi necessitas.*

* **MARCOROSUS**, Surculis abundans. Glossar. Lat. Ital. MS. : *Marcorosus, pieno de marza. Italys, Marza, surculus.* Vide supra *Malholhus*.

* **MARGOSI SOLIDI**. Vide infra in *Solidus* 2.

MARCOUCEIA. Charta Roberti Comitum Drocarum ann. 1205. ex Tabulario Fosatensi f. 21 : *Illam pratorum depastionem, quam in pratis subtus Torciacum sitis a medio Martio usque ad 1. diem mensis Maii singulis annis habebamus, quæ pratorum depastio vulgariter Marcouceia vocabatur, etc.* Vide *Marcocia*.

† 1. **MARCULUS**, *Malleus pusillus*, Isidoro lib. 19. Orig. cap. 17. *Marculus, petit mail, maillet*, in Gloss. Lat. Gall. Sanguin. Martialis Epigr. 57. lib. 12 :

negant vitam
Ludimagistri mane, nocte pistores,
Ærariorum Marculi die toto.

Martulum scripsit Plinius lib. 7. Hist. Natur. Est autem *Marculus* diminutivum a *Mercus* 1.

* 2. **MARCULUS**, dimin. ab *Italico*

Marco, Monetæ minutioris species. Barbel. serm. in fer. 2. hebd. 4. Quadrag. : *Et omnis ludus qui inititur fortunæ... sicut de illo qui occisus est pro uno Marculo Mantuæ.*

* 1. **MARCUM**, *Scopus uvarum*, racemorum, Gall. *Marc de vin*. Charta ann. 1217. ex Tabul. Major. monast. : *Ita quod neminem virorum illorum sive mulierum, qui nobis debent pressoragium, si ad pressorium ipsius Simonis Marcia sua detulerint pressoranda, contra nos præsumat defendere.* Alia ann. 1224. in Chartul. Barbel. pag. 281 : *Homines de Nemosio non pressorabunt Marcum suum de vineis suis, quas habent in censiva monachorum.* Tabul. S. Maglor. Paris. ch. 14 : *Coram quolibet torculari erit quædam porta, quæ de die et de nocte quolibet anno, a primo Marco in vindemiis ibidem pressorato usque ad ultimum tantummodo erit aperta.* Merc. in Consuet. Castel. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2. Vide *Marchus* 1.

* 2. **MARCUM**, Signum, nota, stigma, Ital. *Marco*. Stat. crimin. Saonæ cap. 31. pag. 64 : *Marchetur in facie Marco apparenti ferro ignito, ita quod cicatrix publice appareat.*

† 1. **MARCUS**, *Malleus major dictus quod major sit ad cædendum*. Papias.

2. **MARCUS**, *Eccelsus*, in Gloss. Arabico-Lat.

3. **MARCUS**, pro *Marcha* et limite, sæpe occurrit in Tradit. Fuld. pag. 449. 450. 451. 452. etc. 522. et apud Freher. in Orig. Palat. 1. part. pag. 51.

4. **MARCUS**, pro *Marca*. Vide in *Marca* 1.

† **MARDANUM**, pro *Maidanum*. Vide in hac voce.

MARDANUS, *Mas ovium*, in Foris Aragonensibus apud Michaellem del Molino in Repertorio, in voce *Ganata* : *Marem ovium, qui alias dicitur Mardanus, si aliquis eum surripuerit, etc.*

† **MARDARA SCUBA**, Toga pellibus mustellarum instructa. Epistolæ obscurorum virorum : *Sed alias sum inimicus Juristarum, quia vadunt in rubeis caligis, et in Mardaris scubis.* Vide *Martures*.

* **MARDARINA PELLIS**. Vide in *Martures*.

* **MARDARIUS**, [Martre. DIEF.]

MARDEGENA, Uvæ species, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

† **MARDERELLUM**. Charta ann. 1282. ex Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 1029 : *Tradidimus et concessimus in feodum et hæreditagium perpetuum Radulfo dicto le Vilain... unam pechiam terræ... sitam juxta domum Roberti Crespin... et aboutat ad vicum pro ante, et Marderellum pro retro.* Forte nomen proprium loci alicujus, ut

† **MERDERELLUM**, apud Senonas, locus quidam suburbanus, vulgo *Merderet* vel *Merdar*. Charta Officialis Senon. ann. 1275 : *Recognovit concessisse quendam cameras... sitas super Merderellum subtus muros Senonenses, etc.*

* Locus, ubi latrinæ publicæ, Provincialis *Lou Mardarie*.

* **MARDOLU**, [Gall. *Martre* : « Dua paria cirotecarum federatarum de pellibus albis et *Mardolis*. » (Invent. Calixt. III, an. 1458, in Archiv. Vaticano.)]

* **MARDORES**, [Gallice *Martres* : « Tres vestes, una videlicet nigra, et due rubeæ, omnes federate de *Mardoribus*. » (Invent. Calixt. III, an. 1458, in Archiv. Vaticano.)]

† **MARDRINUS**. Albertus Aquens. lib. 2. cap. 16 : *In splendore et ornatu pretiosarum vestium tam ex ostro quam auri-*

frigio, et in niveo opere harmellino et ex *Mardrino*, grisoque et vario, quibus *Gal-lorum Principes præcipue utuntur*. Idem lib. 8. cap. 20 : *Sustulerunt... molles vestes, pellicos varios, grisios, harmellinos, Mardrinos, etc.* Ex quibus certum videtur vocem *Mardrinus* intelligendam de pellicibus mustellarum, quæ magno in pretio apud nostros erant, atque adeo idem esse quod *Martures*. Vide in hac voce. Hinc facile crediderim pro *Mardrinus* legendum esse *Martrinus*. [**Mardrinus* occurrit etiam in Ruodlieb. fr. 13. vers. 108. Vide *Mantel* in *Mantia*.] *Mardrinus*, alia notione, occurrit in *Mazer*.

† **MARDRUM**, f. pro *Maldrum*, *Mensuræ* genus. Vetus charta Cantabrig. apud Sommerum in *Tractat. de Gavelkind* pag. 135 : *Concessi etiam eis quietantiam Mardri infra urbem*. Vide *Maltra*.

* *Mardre*, quod idem esse videtur atque *Mardrum*, recensetur inter privilegia civitatis Rigensis in Charta ann. 1452. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 137. col. 2 : *Confirmavimus omnia eorum privilegia... tam quæ loquuntur super iudiciis, libertatibus, et Mardre vulgariter dictis, nostræ civitatis Rigensis, quam super aliis libertatibus*. Quæ vox, si ad *Maldrum* referenda est, absolutionem a præstatione pro mensuris exsolvenda significat.

MARDUBINA PELLIS. Vide in *Martures*.

MARE, Receptus quarumvis aquarum. Isidor. lib. 13. cap. 14. ex S. Hieronym. in *Quæst. in Genesin*: *Mare est aquarum generalis collectio : omnis enim congregatio aquarum, sive salis sint, sive dulces, abusive maria nuncupantur, iuxta illud : Et congregationes aquarum vocavit maria*. Monumentum Ancyranum : *Rivos aquarum compluribus locis vetustate labentes refeci, et aquam, quæ Maria appellatur, duplicavi, etc.* [Chron. Farf. tom. 2. Murat. part. 2. col. 409 : *Concessit Guidonato unam petiam terræ ad casas ædificandum, et alias res ibidem ad cellam nostram S. Mariæ de Minione pertinentes ... et si necesse esset, gunitas ad Mare faciendum*.] Gervasius Tilleberiensis lib. 3. Otior. Imper. cap. 54. observat, *Hebræos lacus majores, seu quamlibet congregationem aquarum, maria appellare*. [Cui concinit Petrus Abaelardus *Exposit. in Hexam. apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 1380*: *Apud Hebræos cunctæ aquarum congregationes, sive salis, sive dulces appellari Maria dicuntur*.] Ita lacus Tiberiadis, quem Pausanias lib. 1. Eliac. *Ἰλίου Τιβεριάδα* vocat, semper *θάλασσα τῆς Τιβεριάδος* dicitur in Evangelis ; S. Lucas *Ἰλίου* perinde vocat, quod alii *θάλασσαν de Gennasara*. Sed et observatum a Scholiaste Oppiani lib. 3. *Halieut. v. 215. eumdem Poetam mare, Ἰλίου* appellare. Lacus Asphaltitis, *Mortuum mare* vulgo appellatur. Inde forte enatæ voces, *moer, mor*, pro palude, aut lacu, apud Germanos, Flandros, et Anglos, apud quos, ut auctor est idem Tilleberiensis cap. 90 : *Omnis concursus meer seu Mare dicitur. Hinc stagna Haveringmere, Mare Haveringi, Wlferesmere, Mare Wlferi Regis, etc.* [Charta ann. 1218. apud Kennet. Antiquit. Ambrosden. pag. 187 : *Cum marisco integro qui vocatur Croowelle-moor*.] Alia ann. 1499. ibidem pag. 531 : *Incipiendum iuxta quoddam parvum Moore jacens ad finem cuiusdam semitæ*.] Vide Casarium fratrem S. Gregorii Theologi Dial. 1. cap. 81. Conrad. Usperg. Propontidem paludem vocat : *Usque ad paludem sive sinum Maris, qui Brachium S. Georgii dicitur, devastantes*.

Fundatio Monasterii S. Crucis Burdegalensis : *Cum Oratorio S. Dei genitricis Mariæ, cum aquis dulcis de Mare salissæ, usque ad Mare dulcia, cum montanets, cum pineta, cum piscatione, etc.* ubi mare salissæ videtur esse, quod dicimus, *Mer salée*.

† Audiendus ea de re, le Roman de la guerre de Troyes MS. :

En la partie d'Orient,
Dont ja parlai premierement,
Oit seul huit mers ; c'est Capion,
Et l'autre est mer Persicon,
Li tierce nomenent, ce n'est vis,
La mer de Tymbridiis,
Li quatre renoment apres
Par nom la mer Eufrates,
Et la qinte mer Rubrum,
Li siste mer Arabicum,
Li septisme mer et nom Champforte,
Li huitisme dient la mer Morte.

† **MARE AUSTRALE**, Mare Tyrrenum, Gall. *Mer de Toscane*, pars maris Mediterranei. Charta divisionis regni inter filios Caroli M. : *Una cum ducatu Tuscano usque ad Mare australe et usque ad Provinciam*.

MARE GRÆCORUM, Mediterraneum. Bracton. lib. 5. Tract. 2. cap. 2. § 3. ubi de Essoniis : *Sunt quidem de ultra Mare plura genera, scilicet de ultra mare et citra Mare Græcorum, et est Essonium de ultra Mare Græcorum et de citra Mare Græcorum sicut in peregrinatione versus S. Jacobum, etc.* Vinc. Belvac. lib. 32. cap. 21 : *Intrantque Mare Græciæ, quod dicitur magnum Mare. Mare Græcum*, in Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 193. Ita apud Brittonum pag. 119. d. v.

MARE LEONIS, Pars maris Mediterranei ad Galliæ littora, vulgo *la Mer des Lions*. Gesta S. Ludovici ann. 1269 : *Die vero Veneris subsequenti circa mediam noctem ventorum turbidibus procellosos fluctus exagitans mare discurtitur in Maris Leonis introitu, quod ideo sic nuncupatur, quod semper est asperum, fluctuosum et crudele*. Petrus Alecensis Episcop. Senogall. in Itinerario Gregorii XI. PP. : *Noster transitus fuit ante Leonis Forojuliensis diocesis. Golf de Leo, apud Raimundum Montanerium in Historia Reg. Aragon. cap. 172. Vide nuperam Notitiam Galliæ*.

MARE MAGNUM, non modo Veteres vocarunt *Mare* illud, quod *Mediterraneum* dicimus, ut observavit Turnebus lib. 19. Advers. cap. 20. lib. 20. cap. 26. sed etiam Scriptores mediæ ætatis, atque in iis Sidon. in Panegyric. Majoriani v. 394. Senator. lib. 4. Epist. 50. Isid. lib. 13. cap. 16. S. Eucherius de Laude eremi, Fulcherius Carnotensis lib. 2. Hist. Hieros. cap. 55. lib. 3. cap. 34. 59. Villharduinus n. 65. Conrad. Usperg. ann. 1152. Brocardus in Descript. Terræ Sanctæ pag. mihi 259. 286. Chronic. Novalicensis lib. 5. pag. 641. vetus Charta in Chronol. Lerinensi 1. part. pag. 365. Historia Cortusiorum lib. 10. cap. 7. Ruffus in Comitibus Provinc. pag. 64. etc. Papias : *Mare magnum est, quod ab Occasi ex Oceano fluit, et in Meridiem vergit, deinde ad Septentrionem tendit : quod inde Magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione ejus minor sunt. Istud est et Mediterraneum, etc.* Cælius Aurel. lib. 2. Acut. cap. 30 : *Vulgus quadam consuetudine propria atque dominantia magnis nominibus appellat, ut Magnum mare, sacrum mare, atque tuem deificam, epilepticam passionem*.

MARE MAJUS, Idem quod *Mare magnum*. Conventiones Michaelis Palæo-

logi Imperat. et Genuensium a nobis descriptæ in Hist. Franco-Byzant. pag. 11 : *Promittit iterum et convenit, quod non permittet de cætero negotiari inter Majus mare aliquem Latinum, neque Januensem et Pisanum*. [Bernardi de Breydenbach Itin. Jerosol. pag. 170 : *Libet hic præterire mare Euicinum (ut aiunt) Mediterraneum, quod etiam vulgo Mare majus dicitur*.]

† **MARE ORIENTALE**, Pars oceani Septentrionalis seu maris Baltici. Præceptum Ludovici Pii de institutione Episcopatus Hammaburgensis tom. 1. Capitul. col. 683 : *Certo limite circumscriptum esse volumus, videlicet ab Albia flumine deorsum usque ad mare oceanum, et rursum per omnem Slavorum provinciam uque ad Mare quod Orientale vocant, et per omnes prædictas nationes Septentrionis*.

MARE PETROSUM, Mare Adriaticum. Breviloq. : *Adria est Mare petrosum, et dicitur ab Adros, Græce, id est, Petra, eo quod magis est petrosum quam alia maria*.

MARE SCOTIÆ, in Legibus Malcolm II. Regis Scotiæ cap. 8. § 1. appellari ait Skenæus amnem seu fluvium, cui nomen est *Fortha* : cuius æstuarium *Lothianam* et *Fifam* Provincias separat, et reliqua omnia æstuarium in hoc regno magnitudine superat, ideoque *Mare Scoticum* dicitur. Ita Buchan. lib. 1. *Forthan*, mare Scoticum vocat, pag. 14.

* **MARE GERONDA**, Fluvius, vulgo *Gironde*. Charta Henr. V. reg. Angl. ex Cod. reg. 8387. 4. fol. 44. r. : *Usque ad bocam Jalæ, ubi Jala cadit in Mare, vocatum Geronda... Aqua appellata Blanca descendit usque ad bocam sterii de Correyano, ubi dictum esterium cadit in Mari, vocato Geronda*. Vide Vales. in Notit. Gall. pag. 222. col. 2.

MARIA QUATUOR. Statutum de Religiosis ann. 7. Edw. I. Regis Angliæ : *Et si omnes hujusmodi capitales domini hujusmodi feodi, qui plenæ ætatis fuerint, infra quatuor Maria, et extra prisonam, per unum annum et dimidium negligentes fuerint, vel remissi in hac parte, etc.*

MARE VITREUM, Vasis species. Charta Hugonis Ducis Burgundiæ tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 456 : *Capsæ argenteæ... arceolum, Mare vitreum unum, corona argentea una, etc.*

MARE, incerta mihi notione, nisi *paludem* sonet. Vetus pactum nuptiale MS. ann. 1129 : *Excepto usufructu feudi Guillelmi Montispezzulani, et drudaria Pontii Raimundi, et unius Maris*.

MARIS DESPONSATIO. Andr. Dandulus in Chr. MS. ann. 1176 : *Tunc summus Pontifex (Alexander) gratias Deo agens, anulum duci porrexit, dicens, Te, fili Dux, tuosque successores aureo anulo singulis annis in die Ascensionis Mariæ Mare desponsare volumus, sicut vir... sibi desponsat uxorem, cum vere ipsius custos censearis, et ab infestationibus nostrum mare tutum conservasti*. Vide eumd. sub ann. 1177. Nota sunt, quæ observant Veneti in ejusmodi ceremonia.

* **MARE**, a Gallico *Maré*, Marinus piscis. Arest. parlam. Paris. ann. 1379. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 407 : *Pro quolibet calato Maræ, unum denarium... pro quolibet equo portante Maream, unum denarium*.

MAREARCHUS, **MARISARCHUS**, Amiralus, Thalassiarcha, vel Præfectus maris : vox ex Latina et Græca compacta, apud Henric. Knyghtonem in Edw. III. et Ricardo II.

† **MAREARE**, Mare navigare, Hispanis

Marecar, Ital. **Mareggiare**. Charta ann. 1231. ex Arch. Castri Nannet.: *Salvi conductus et victualium pro navigantibus seu Mareantibus per mare Britannicum.*

* **Fluctuare**, per mare vel in portum navem dirigere, nostris alias **Maréer** et **Marer**. Charta ann. 1342. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 492: *Accordons... que des ores en avant lesdiz religieuz aient et prengnent... de chascune gabarre, qui par ledit port Maréera, dix souz chascun an qu'elle Maréera ouidit port... Et est par le transigé et accordé, que si par leur fait, faute ou coulpe... Ven ne peust bonnement et libérament Maréer par ledit port, etc.* Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 141. ch. 89: *Tu as fait que faux et traître d'aler Maréer avecques autres que ceulz avec qui tu te estoies loué.* Aliæ ann. 1453. in Reg. 82. ch. 52: *Le maistre d'icellui balenier le voutt habandonner, disant que plus ne le Mareroit pour le grand trait qu'il portoit.* Occurrit præterea tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 792. **Maroier**, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1453. ex Reg. 182. ch. 59: *Le suppliant, depuis qu'il vint à l'aage de xvij. ans ou environ, il s'est mis à maronner sur la mer, ... tellement qu'il savoit bien et securement mener, conduire et Maroier ung navire.* Vide infra **Marrones**.

† **MARECALCIA**. Vide in **Marescallus**.

† **MARECLA**, Partes maritimæ dici videntur in Annal. Cæsenat. ad ann. 1297. apud Murator. tom. 14. col. 1115: *Cæsennates cum Romagnolis... et Imolensibus cremaverunt citra Mareclam quasi totum Comitatum Arimini et Lonzanum.*

MAREDES. Charta Hispanica ann. 955. apud Sandovallium: *Offero et concedo Ecclesiam sanctæ Mariæ de Flebenia, quæ est sita in Alfoz de Celorico, cum Ecclesia Sancti Romani, et cum hæreditatibus, et collatis, et cum quantum ibi ad me pertinet; et illam meam Maredes, quæ est in Alfoz de Ceroceada, quam comparavi a Rege meo Ordonio, etc.*

MAREDUS, **Madidus**, **udus**. Papias.

† **MAREJUM**, Mercatum, forum, Gall. **Marché**. Charta Philippi Aug. Franc. Regis pro hominibus Clariaci ann. 1201. apud Stephanot. tom. 13. Fragm. Hist. MSS. pag. 176: *Quando homines de Clariaco ibunt Aurelianis cum mercatura sua, pro quadriga sua solum nummum persolvent in urbis egressu, scilicet quando ibunt non causa ferie, et quando causa ferie in Marejo ierint in ingressu Aurelianis quatuor denarios persolvent.* Eadem habentur in Charta ejusd. Regis pro hominibus Boscom. ann. 1186. tom. 4. Ordin. pag. 67. ubi pro **Marejo** editum **marcio**; unde suspicor id intelligendum de feriis quæ mense Martio Aureliæ habebantur. [* **Pro Martreium**, ut opinor. Vide infra in hac voce.]

* **MARELARIUS**. Vide infra **Marrelarius** 2.

* **MARELIUM**, Palus, locus palustris. Tabul. Vallis B. M. in dicec. Paris.: *Drogo Buffe cum se in ecclesia Vallis sanctæ Mariæ Dei servitio subdividisset, dedit eidem in eleemosynam nemus de guerreria, cum ipsa guerreria et Mareliis adjacentibus sui juris.* Vide supra **Marchilium**.

† **MARELLA**. *Ludere ad Marellas*, *Jouer aux Marellas* vel *Merelles*, ludi genus notissimum, in Satutis Montis Regal. pag. 178. Vide Menag. in Orig. Gall. v. **Merelle**, et infra **Marrella**.

† **MARELLUS**. Vide **Merallus**.

* **MARELUCIUM**. [**Merlens**. Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.]

MAREMIUM. Vide **Materia**.

† 1. **MAREMMA**, vox Italica, Ager fertilis et cultus ad maris littora. [* **Acad.** **Crusc.** nude, Regio maritima, ora.] Chron. Astense ad ann. 1312. apud Murator. tom. 11. col. 236: *Henricus cum paucis militibus, et quasi occulte equitavit illa nocte per Maremmam, donec pervenit ad terram Comitum de S. Florio, etc.* Vide **Maritimæ**.

* 2. **MAREMMA**, Cataplus, ut opinor, Gall. *Flotte marchande*. Pactum inter Pisan. et Arelat. ann. 1221. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 398: *Et quod in prima andata, quam hoc anno et singulis annis de cetero fecerint Maremmam pro blada, quæcumque ligna fuerint, ad portum Pisanum venient, et potestati vel rectoribus vel consulibus, qui pro tempore tunc erunt, eorum adventum significabunt.* Vide supra **Mareare**. [* **Vide Maritima**.]

MARENA, Dalmatis dictum videtur tributum de mercibus, quæ ex mari importantur, persolvi solitum. Charta Gregorii II. Comitum civitatum Dalmatiæ ann. 1315. apud Jo. Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. cap. 13: *Item quod de tributo civitatis et Marena, cum nos medietatem habemus, et aliam medietatem Commune Almiss. etc.*

* **MARENCA**, Multa aut pœna, quæ pro levioribus delictis vel pro defectibus seu absentia irrogatur. Stat. MSS. eccl. Tull. ann. 1497: *Et ibi instituentur officiarum ad Marenças super defectibus ut excessibus in officio divino per totum annum commissis, qui defectus seu Marençie... applicentur ad convivanum episcopum et ceteros de numero innocentium, etc.* Vide **Marancia**.

* **MARENNUM**, **MARENUM**, **Materia** lignea ædibus ædificandis idonea, Gall. **Marrien**, vulgo **Mairain**. Charta ann. 1208. in Chartul. archiep. Bitur. fol. 166. r.: *Si vero in via publica, quæ ducit a capella Gilonis ad sanctum Palladium, inventum fuerit ducens ligna seu Marennum, jurare poterit quod non sit de bosco ipsorum, etc.* Arest. parlam. Paris. ann. 1261. in Reg. Olim fol. 115: *Marennum aptum pro molendinis suis reparandis.* Charta ann. 1294. in Lib. nig. 2. S. Vulfr. Abbavil. fol. 65. r.: *Thesaurarius dicebat et asserebat vetera Marena seu ligna ejusdem ecclesiæ nostræ, quæ propter nimiam vetustatem... de tecto... deponuntur, etc.* Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 137. Chartoph. reg. ch. 79: *Aucuns charretiers furent trouvez menans trois charretes chargées de Marrien, etc.* Vide **Materia**.

* **MARENSALIX**, Salicis species, Gall. *La saule mâle*. Charta Th. comit. Pertic. ann. 1217. in Reg. forest. comitat. Alencon. fol. 50. r. ex Cam. Comput. Paris.: *Confirmamus quod prior et monachi (de Bellismo) in prædicta foresta nostra percipiant pacifice et quiete quercum et fagum, sitas, stantes, et bolum et salicem et Marensalicem, etc.* Vide infra **Marsalix**.

† **MAREPAHIS**, **Marepatis**, **Marepazis**. Vide **Marpahis**.

* **MAREQUINÆ TERRA**, Pagi cujusdam nomen, in Charta ex Tabul. Ruæ: *Davit Jacobus Sanglet jornale de sua terra in marisco de Marequinæ terra sancto Spiritui Crucifixo de Ruæ.*

† **MARES**, Palus, stagnum. Charta Ludovici Pii ann. 832. apud Felibian. in Hist. S. Dionysii pag. LI: *Villam si quidem quæ dicitur Brinevallis, nec non et Mares et piscaturam in Tellis cum omni integritate, etc.*

1. **MARESCAGIUM**, **MARESCHEIUS**. Vide infra **Mariscus**.

* 2. **MARESCAGIUM**, f. pro **Marcagium**, Jus **marcandi** seu signandi ligna. Arest. ann. 1351. 30. Apr. in vol. 2. arestor. parlam. Paris.: *Item dictus dominus (villæ de Hamo) nisus fuerat auferre ab eisdem (majore et juratis) Marescagium lignorum et mensuragium carbonum.*

MARESCALCUS, **MARSCALCUS**, etc. Equis, Curator vel Præfectus equorum, ex Germ. *march*, vel *marach*, equus, et *schalch*, potens, magister, ut est apud Rhenan. lib. 2. Rer. Germ. vel famulus, minister, ut apud Cluver. in Germania antiq. lib. 1. cap. 8. Anonymus de Nominibus Germanorum: *Marschalculus nulum nomen fedius est corruptum per Italos, vel Scriptores. Est enim id, quod Mehier, seu major, et Stalher, qui est Magister equitum, ab equitatibus gubernandis; et dicendum ac scribendum fuit Merstalhère, id est, major, superior, summus Magister equitum, qui est hodie titulus Ducis Electoris Saxonie: ac si non fuisset vox ea corrupta, non esset opus nunc addere Archivelerz-marschalk; sed Merstallerr, dedisset id, quod Erz vel Archi, cum significet summum Magistrum equitum. Quasi vero Marschalci vox non ab ipsis Franciæ incunabulis nota esset. Lex Salica: Si quis majorem, Inferiorem, Scancionem, Mariscalcum, Stratorem, ... occiderit, etc. Lex Alemann. tit. 79. § 4: Si Mariscalcus, qui super 12. caballos est, occiditur, 11. solid. componatur. [* **Πρωτοστράτορα** vertit Nicetas in Balduino num. 1. Vide Glossar. med. Græcit. in **Μαρισκάλλος** col. 879. Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 1. col. 482. voce **Marahscalh**, et Murator. Antiq. Ital. tom. 1. col. 119.]*

* Horum officium in aula Regia aliquando ex concessione regis ad filios transiit, ut docent Annales Victor. MSS. ad ann. 1214: *Sepultus est (Henricus Do marescallus) in monasterio de Torpanato, cui in Marescallia de mera benignitate regis Philippi successit filius ejus Johannes impubes. Sed Galterus de Nemosio in Vastineto ejus vices gessit, quousque ad ætatem adultam pervenisset.*

* Suos Marescalcos habuere etiam reginæ Francorum: **Guillermus Marescalbus curissimæ consortis nostræ Johannæ reginæ Francorum**, in Charta Phil. Pulc. ann. 1304. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 480. vº. col. 2.

MARASCALCUS, ex **Marach**, equus, de qua voce supra. Capitul. Caroli Cal. tit. 1. cap. 13: *Quando Marescalcos suos ad fodrum dirigunt.* Vide *mox*, in **Marescalcia**.

† **MARCHALCHUS**, in Charta Frederici Landgravii Thuring. ann. 1335. apud Schannat. Vindem. litter. pag. 135: *Tesitibus his, Petro dicto Portik Marchalcho nostro.*

† **MARESCALCHUS**, in Annal. Mediolanens. apud Murator. tom. 16. col. 828.

† **MARESCALLUS**, in Legibus Palat. Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. SS. Junii pag. xxiii: *Equorum cura non solum consistit in victualibus ministrandis, sed etiam in ferraturis eorum pedibus affigendis, ægritudinibusque curandis et mitigationibus faciendis, quæ omnia solent per Marescallos expediri. Et alibi passim.*

† **MARESCIALUS**. Anecdota Murator. tom. 3. pag. 219: *Antonius de l'Acqua in tam arcto atque extremo casu nec sui immemor, nec desertor fuit, inquisens: Maresciale, non hac intrabis urbem via.*

† **MARESCALQUUS**. Charta ann. 1220. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 93: *Isti denarii dividuntur in sexdecim partes, de*

quibus D. Comes capit septem partes, et Maresqualquus novem partes.

† MARESCALCUS. Charta ann. 1077. tom. 2. Gall. Christ. inter Instrum. col. 351: *Non aliquis propinquus, non dapifer, non præpositus, non Mariscalcus, non serviens, etc.*

† MARESCALLUS, in Charta Henrici Rom. Reg. ann. 1233. inter Instr. Hist. Alsatiæ pag. 37: *Feodum quod D. Fridericus Marscallus de Hagenowe a nobis in villa Benheim habere dignoscitur.*

† MARESCALLI, seu Equisonis officium fusc explicatur in Ordinatione domus Humberti II. Dalphini ann. 1340. quam consulas tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 394.

MARESCALCUS, in Capitul. 2. ann. 813. cap. 10.

MARSCHALCUS. Constitutio Caroli Crassi Imp. de Expeditione Romana § 6: *Singuli vero Principes suos habeant Officiarios speciales, Marschalcum, Dapiferum, Pincernam, et Kamerarium, qui quatuor quanto plus in stipendio, in vestitu, in equitatu, præ cæteris sunt honorandi, scilicet et unicuique istorum decem libræ cum tribus equis tribuantur, quartus Marscalco addatur, quorum unum ad præcurrendum, alterum ad pugnandum, tertium ad spatiantium, quartum ad lorica portandum. Adde Arnold. Lubec. lib. 3. cap. 9.*

MARESCALLI postea dicti, qui exercitibus et copiis militariibus præerant, Ducibus interdum dignitate et imperio inferiores, ut qui Conestabulo suberant. Unde Budæus *Marescallos* esse apud nostros opinatus est, qui Græcis πολέμαρχοι dicti. Polemon pag. 3: *Καὶ γὰρ στρατηγὸς ἐστίν, ὃς καὶ τοῦ πολέμαρχου καὶ μετ' αὐτῶν ἐστίν.* Matth. Paris ann. 1214: *Rege autem Joannes constituerat Marescalcum illius exercitus Willelmum Comitem Sarrisberie, cum militia Regni Anglorum.* [Fridericus in Constit. Sicul. lib. 2. tit. 20: *Quæ omnia per Marescalcum nostrum, vel per alium qui exercitui de mandato nostro pro tempore præerit, probari debent.* Chronic. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. c. 569: *Mandaverat autem Imperatrix ipsa sui exercitus Marescallo, quod, etc.* Hinc Præpositi guerarrum dicuntur in Ordin. Caroli Locumtenentis Johannis Reg. Fr. ann. 1356. tom. 3. Ordin. pag. 112:] *Mareschal de l'Host le Roi*, apud Litteron sect. 102. Willelm. Brito lib. 8. Philippid. :

Cujus erat primum gestare in prælia pilum,
Quippe Marescalli claro fulgebat honore.

Neque hic omittendum vocis, etsi insulsum etymon, quod habet Matth. Paris ann. 1245: *Willelhelmus, utpote bellicosus et strenuus, dictus Marescallus, quasi Martis Senescallus.*

† Et quidem veteribus nostris Scrip- toribus *Senescallus* et *Marescallus* idem sonabat. Hinc Philippus *Mouskes* :

Hue li grans ot ce non, cil
Si fu fais Seneschal de France
Après son pere, sans doutance.

Et alibi :

Hugues Capet ses fuis aïnez,
Qui moult est vites et senez,
N'onques n'ayma droit ne bien fés,
Pu Marescaux de France fés,
Pour garder la tierre comunes.

* Marescalli dignitate privari interdum poterant, maxime cum certis officiis donabantur. Sic Bernardus dominus de Moreuil, Joannis ducis Normanniæ educationi præpositus, ea spoliatus est a rege; quod tamen in illius gravamen nullatenus factum esse, declarat Philip-

pus Valesius. Idem quoque colligitur ex Petro de Craon, qui *Marescallus Franciæ* dicitur in Charta ann. 1382. et dehinc eo nomine nusquam appellatur. Vide Menag. in Hist. Sabol. pag. 267.

† Marescalli, qui apud nostros secundus a Comite stabuli, præcipua hæc fuit prærogativa, ut primæ scilicet exercitus fronti præesset: quæ tandem dignitas eo pervenit, ut a Regibus exinde cautum fuerit, ne hæreditario jure in eadem familia permaneret. Charta ann. 1223. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1175: *Ego Johannes Marescallus D. Ludovici Regis illustris; notum facio universis... me super sacrosancta jurasse ipsi D. Regi, quod non retinebo equos nec palefridos, nec roncinos, redditos ad opus meum ratione ministerii mei quod habeo de dono ipsius D. Regis. Nec ego, nec hæredes mei, reclamabimus Marescallium jure hæreditario tenendam et habendam. Duellis quoque præerat Marescallus qua in re quæ fuerint illius jura videsis in Edicto Philippi Pulcri in voce Duellum. Hac dignitate per baculum hodie investiantur Marescalli, quod ante annos 200. apud Italos in usu fuisse, cum alicui præfectura copiarum conferebatur, testis est Leonardus Brunus in Orat. habita ad Nicolaum Tollerantem ducem Florentinorum. Vide Valesiana pag. 193. [* et supra Annelatus de baculo Marescallorum Angliæ.]*

† Marescalli dignitas in Dalphinatu, eadem quæ in Francia; sive *Marescallum Dalphinatu*, sive *Marescallum in armis*, aut *Marescallum aciei* appellaveris; iis quippe nominibus idem officium designatum reperire est. [* Vide Hist. Dalph. tom. 1. pag. 49.]

MAGNUS MARESCALLUS, apud Anglos, qui *Comes Marescallus* interdum dicitur, ut in voce *Comes* adnotavimus. Vide Matth. Paris ann. 1233. pag. 263.

MARESCALLUS AULÆ, et *Marescallus intrinsecus*, apud Anglos, cujus officium est *Mensis præparatis, mappis stratis, intrinsecos et extrinsecos secundum facultates suas evocare, et decenter et curiose collocare, et indignos ejicere, non permittere canes aulam ingredi, et toti familiæ Regis, ipso monente, hospitia liberare*, in Fleta lib. 2. cap. 15. *Intrinsecus* dicitur eidem Scriptori eodem lib. cap. 5. § 2. Liber rubeus Scacarii Anglici fol. 30: *De officio Marescalciæ servivit Gilbertus Strogull, cujus est officium tumultus sedare in domo Regis, liberationes officiorum facere, ostia aulæ Regis custodire. Receptit autem de quolibet Barone facto Milite a Rege, et quolibet Milite, palefridum cum sella.* Apud Mattheum Paris ann. 1250. dicitur *Marescallus aulæ Regiæ* virgam præferre Magno Marescallo. Vide Radulphum in Vita S. Ricardi Episcopi Cicesterensis num. 26.

MARESCALLUS REGIS DE FEODO, dicitur in Statuto 2. Westmonast. cap. 46. ubi eadem de hominibus Baronum habentur.

† Hinc *Marescalliam* teneri a Rege in capite legitimus in Charta Eduardi I. Reg. Angl. ann. 1287. apud Rymer. tom. 2. pag. 353: *Nos eidem Comiti promittimus, quod nullum factum quod ipse aut sui... fecerunt in expeditione nostra... vertatur in præjudicium super Marescalcia, quam de nobis tenet in capite, aut cedat eidem in servitutem serjantia, per quam tenet Marescalliam prædicatam.*

MARESCALLUS CURLÆ, in Bulla aurea Caroli IV. Imper. cap. 27.

MARESCALLUS BANGI REGII, apud Anglos, *Mareschal du Banc le Roy*, in Statuto Edwardi III. ann. 5. cap. 8. cui potissimum incarcerationum cura incumbat. Inde *Mareschalcia* dicitur ipse carcer Londinensis. Vide Placita Coronæ lib. 2. pag. 73.

MARESCALLUS FIDEI, dicitur Guido de Levis, Marescallus exercitus Crucisignatorum contra Albigenes, ut auctor est Tillius: sed idem in Charta, quam ipsemet exaravit anno 1229. in 30. Regesto Archivi Regii Ch. 75. sic inscribitur, *Guido de Livis Marescallus domini Regis Franciæ illustris in partibus Albigenium*. Ita ut titulus Marescalli Fidei a vulgo ei attributus sit, quod pro *Fide* Catholica militaret. In Tabulario S. Dionysii Thuano, uterque *Guido de Levis*, pater et filius, *Marescalli Albigenium* inscribuntur in Litteris ann. 1233. et 1234. Horum præ cæteris meminit Monachus Vallis Sarnai cap. 56. 62. et Chronicon Flandriæ vernaculum cap. 27. Guill. Guiart. ann. 1264:

Souffri le jour d'armes le pots
Li Marechaus de Milepois.

MARESCALLUS FORINSECUS, ad discrimen *Marescalli aulæ*, qui *Intrinsecus* Anglis dicitur, ut est in Fleta lib. 2. cap. 4. Ejusmodi autem Marescalcia, (verbis utor ejusdem Scriptoris) est quadam Magna Sergentia Regis Comiti Norfolciensi in feodo commissa, cui, cum personaliter pro Sergentia illa Regi debitum servitium facere non semper possit, licet loco suo quemdam Militem constituere, assensu tamen Regio interveniente, qui vice dicti Comitis faciat quæ fuerint facienda: cui quidem servitium commissa est virga coram Rege deferenda, quæ significat pacem, unde *Virgata* appellatur spatium 12. leucarum, quæ sequitur Regem, ubicunque fuerit. In omni autem guerra seu bello Regis, ejus est officium, esse in prima acie, et loca assignare toti exercitui, et universis, in quibus erunt moraturi, etc. Tempore autem pacis ejus officium est hospitia liberare seu assignare Cameraario Regis pro Rege et Camerario et intrinsecis suis, et alia exequi, quæ refert idem Auctor cap. 5. ut et Schedæ Gallicæ, a Spelmano editæ, quas hic rursum describemus, quod multa continent haud passim obvia.

Le Conte Marescal doit avoir le palefroy le Roy, ou tout le harnois, et le palefroy la Roynne, avecq la chamber, quant ilz vendront au lieu, où ilz doivent estre coronés à lour descendre.

Le Conte doit estre plus près au Roy, quant il serra coroné, et il doit la Corone en sa main tenir, et mettre la Corone sur la chief du Roy.

Doit le Conte mettre la main à la flour devant, et tenir celle flour en sa main, et soutenir la Corone, pour ce, qu'il est Marescal en pais et en guerre.

Et doit en temps de pais garder la pais, et faire droiture en toutes choses, qui touchent la Corone là où le Roy est, et à 12. leughes environ.

Et en temps de guerre et en l'ost doit-il avoir l'avant garde.

Et nul autre luy doit mettre la main à sa Corone fors que le Conte le Marescal.

Doit apaisier les noises, et visiter tous ceulx qui coucés sont en la salle, et par la verge 12. leughes dehors, d'environ des choses, qui appendent à la verge et à la Corone.

Il doit avoir le jour de Coronement pour

la huisserie le blancheur del deys, et le drap, qui pent deriere le Roy.

Le Marescal doit garder le jour, et al Coronement et as grandes festes le huis de la sale, et tous les aultres huis, sauve les huis de la chambre le Roy, et avera les... qui as huisiers appendent.

Il doit avoir tous les attachemens, les ferres, et les emprisonnemens cel jour de tous ceulx dedens 12. leughes enveron, et avoir les devant le Senescal et devant luy à fair droit.

Si avera il de cascun prisonier 4. d. et tous les amerchiemens, qui sont de 40. d. et de mains.

Et si doit communement faire droit de tout au pueple au Coronement.

Le Marescal doit avere de Erchevesque le jour qu'il fait homaige au Roy, ou aultre, dix livres, ou son palefroy, avec tout le harnoys, ou 1. marc pour le harnoys; et de Conte, quant il est fait Chevalier, son palefroy, avec le harnoys, ou 1. marc pour la selle, et pur le frain, ou pur le palfroy 10. l. Et quant il serra ceynt del Conte, si avera-il son palefroy ou 10. livres.

Et des Evesques, Abbés, Priours, et de tous aultres, qui tiennent en chief du Roy et Baronie, quant ilz sont receus du Roy, et luy faichent feaultés, ou quant les lais seront fais Chevalier, ou qu'ils faichent homaige, si avera-il leur palefroy avec le harnoys, ou cinq marc pour le palefroy, et demy marc pour le harnoys, si ne ait eu devant al homaige faire au Roy.

Et de tous aultres, qui ne tiennent point du Roy par Baronie, mais que aultrement tiengnent du Roy, quant ilz feront homaige ou feauté au Roy, il avera le palefroy, ou le harnoys tiel come il veit suyve la Court.

Et si nul fait homaige au Roy hors de sa chambre, ou hors sa Capelle, il aura le fée, qui est demi marc.

Et si nul fait homaige au Roy as camps armés à cheval, le Marescal avera le cheval et les armes.

Le Marescal doit liver les hostels à la journée, et par tout là où le Roy est; et faire quanque appent à la livre à tout temps, en temps de pais et en temps de guerre, et à passé le Roy à la mer, les neifs doit le Marescal liver.

Le Marescal doit estre al jour de la feste, et à tous aultres jours à les accomptz: et les establissementz del hostel seront faitz par le Senescal et par luy: et si doit-il seer à destre le Senescal à maingnier: le Marescal doit avoir le jour de la feste 1. demi sextre de vin le sextre de Londres q'amont 7. barel faire; deux torches et chunc candelles: Et aultres jours, quant il vient à la Court, il avera demi sextre de vin de bouche, et demi sextre de aultre vin, torch et tortis, et chunc candelles come le Senescal.

Le Marescal avera toutes les bestes queyntes le jour de la feste, ou aultres jours.

Et il doit avoir à la journée dix livres del Jurie de Londres, et la plus belle coupe de Londres al issué de la sale.

Le Marescal avera le jour de Coronement et de aultres festes, toutes les eschines des gives et des chignes.

Cestes choses appendent au jour de Coronement et à la journée doit il avoir la maison del Eschequier pour soi herneissier.

Le Marescal doit avoir au Noël de la livrée le Roy, trois robes, dont la unerobe doit estre de scarlat, et les deux de la suyte des Chevaliers; et si doivent les deux robes estre ou furures de bisshes, la

une de dix feeses, et l'autre de noef, et la tierche fourure de conynges. Et à Pentecoste doit-il avoir trois robes, dont la une de scarlet linée de cendal, et les deux de la sieut des Chevaliers.

Le Marescal doit avoir un Chevalier verge portant, et jurera à celer le conseil le Roy: et si avera un Sergeant verge portant à liverer les hostels, et à faire aultres choses: et si avera un Clerg à recevoir de la paie as Sergeans et Saudijours 2. den. de la livre, et à faire le commandement du Marescal comme as marchées et aillers.

Et si avera le Chevalier un Escuier, et un garchon, et tous yceulx maingneront en la salle du Roy, et le Chevalier doit gesir en la sale: et s'il doit gesir hors de la sale, si avera-il demi sextre de vin, chunc candelles et 1. tortis.

Il gardera tous les huis où le Roy conseil, fors huys de la chambre le Roy.

Tous les chevaulx recrus de l'hostel le Roy, doit le Marescal avoir q'or ad le Almoignier.

Le Marescal doit avoir un Clerg, ou un Sergeant pour faire les attachemens à merces et à prendre ce que append au Marescal.

Et doit faire crier le baan le Roy as villes ou le Roy doit gesir, et à 12. leughes environ.

Le Marescal et son Bachelier doivent estre francs au seal de tout leur pourchas, et francs au passage de la mer lui et tous les siens.

Le Clerg, que est attorné d'aller as marches de par le Roy, et de par le Conte Marescal, doit avoir un contrerolle encontre le Sergeant du marche, et du Rolle le Sergeant et du Clerg doivent estre les estretes livres à le Garderobe le Roy, et par icelles estretes doivent sourdre les fins et les issusés de les marches.

Et le Bacheler le Conte et le Sergeant du marchée, et le Clerg le Conte doivent estre as coustages de la ville le premier nut qu'ils veignent en la ville pour faire le mestier.

Si Conte, Baron, Visconte, Archevesque, Evesque, Abbé, Priour, Chevalier ou Bourgois soit arrestus en la presence le Roy, il donra cascun jour demi marc au Marescal. Et al Eschequier quique soit arrestus, il donra cascun jour demi marc, que en fee ore a le Clerg le Conte Marescal, que est assigné à l'Eschequier.

Se le Roy soit en guerre, dont doit le Conestable et Marescal tenir les plees, et le Marescal avera les amerchiemens et fourfaitures de tous ceulx, qui enfregneront les commandemens le Conestable et Marescal.

Et de cascune prairie avera le Marescal toutes les bestes veires forspris, moutons, chevers, pors, que home apele pelfre.

Le Conestable et Marescal doivent avoir 4. d. de cascune livre que le Roy paye as gens d'armes, pour sous et gaiges en tems de guerre, forspris les gaiges des Senescaulx et Chambrelens.

Tous les Chevaulx recrus rendus en host, sont Marescal.

Si en temps de pais ou de guerre soit pris laron par le Marescal, les armes sont au Marescal, et le corps et les autres ceulx tous au Roy.

Et si solout estre que le Marescal doit avoir douze damoiselles à la Court le Roy, qui devoient faire seirement à son Bacheler, qu'elles ne sauneroient aultres pu-tains à la Court qu'elles-mesmes, ne ribaudes sans avoverie de altre; ne laron ne mesel, qu'elles ne les monstreront au

Marescal; et il doit pourvoir la Court de tout.

Et se aucun home ou feme, à pié ou à cheval, suite la Court pour briefs avoir, et respondu lui soit par le Conseil du Roy, ou par le Chancelier, qu'il ne doit tiel pourcach avoir, le Marescal lui defendra la Court, et se il suye oultra la defense, le Marescal avera le cheval avec harnoys.

Le Marescal doit avoir tous les chevaulx as garceones de mestier, qui ne prennent gaiger à leur chevaulx du Roy tous les chevaulx as messagiers du Roy, et tous aultres chevaulx, qui suyent le Roy à cassement.

Le Marescal doit avoir avec le haulte Justice le Roy, par tout là il soit, son tourne ou ses allées, un Clerg ou un Sergeant à recevoir les prisonniers et les fées, qui appendent au Marescal.

Le Marescal doit avoir 1. Clerg al Eschequier, qui gettera les sommes, et doit avoir la garde de tous ceulx, qui sont arrestus al Eschequier, et avera de cascun le jour demi marc tant que ilz soient delivrés.

Item le Conestable, et Marescal tendront tous les plais devant eux, et le Conestable donra le judgment, et avera pour cascune bille qui est donné en la Court, 4. d. et le Marescal 2. d. et les plais ne pourront estre tenus sans le Conestable et Marescal ou leur Lieutenans Chevaliers et le Conestable avera les commandemens, et le Marescal ferra execution des attachemens et tous autres arriests.

Le Marescal semondra les enquests et les fera venir, et le Roy trouvera le crieur, et celi avera de cascune, qui est delivrés à la barre, qui qu'il soit, 1. d. Et le Senescal ne se mestra de la mainie le Roy dedens la porte, et ceux qui mesfont dehors, et pourront estre pris, responderont en le manier en le Marescalcie.

Ensement le Marescal avera en banck du Roy un Marescal, qui avera la garde des prisoners, et prendra fées come avant est dit de ceulx, qui sont commandés à sa garde, en la Marescalcie de l'ostel. Et ne doit nul estre mainpris en le Banck du Roy par la place, ne par nul des Justices de dit place, qui sont enditès ou appellés pour mort d'home, ou de diverses roberies; et ce voelt le statut. Et ledit Conte doit de droit de son office, par là où il vendra en Engleterre aussi bien dedens franchises come dehors; et aussi bien dehors la presence du Roy come dedens sa presence, attacher tous les felons et trespasseurs, s'il viegne freschement sur le fait, et liver le corps au Visconte du lieu, ou la cause, ou Baillif des franchise, dedens franchises soient les corps; ou mener eux tanc que au Mareschalie.

Item le Conte Marescal avera un Marescal en l'Eschequier, qui gettera les sommes de l'Eschequier, et avera la garde des foellez et tailles que sont allouez en mesmes la place, et prendra de cascun, qui est commandé au garde pour la debite le Roy cascun jour qu'il demourreit en garde, demi marc pour son fee; et ne doit nul estre commandé au Fleet, fors tant suellement au Marescal, come pert par le recorde del noir liverer del Eschequier, qui voelt que se nul Visconte ou Baillif soit trouvés en arrierag deverse le Roy, que maintenant soit commandé au Marescalcie et à Conte avant en la garde ledit Marescal; et ce par le statut.

Item ledit Conte Marescal clame de aver cognoissance de tous maneres des plais devant le Senescal le Roy, et lui si avant comme ils solloient avoir en temps des

progenitours nostre dit Sr. le Roy. C'est assavoir Assises de nouvelle Dessaisine, Freshe-forc en aunchien demene, tous maneres de fallonies, trespasses, dettes, contracts, et convenants de cascun temps. Vide Marescallus, in Comes.

MARESCALLUS INTRINSECUS. Vide supra Marescallus Aulæ.

MARESCALLI TEMPLI, S. Johannis Hieros. apud Jacob. de Vitriaco lib. 3. Hist. Hieros. pag. 1138. 1139. Statuta Ordinis S. Joan. Hieros. tit. 19. Marescallus, Bajulivus conventualis venerandæ linguæ Alvernæ, vocabulum est militare, quod Galli a Germanis acceptum usurpant, quo nomine Tribunos militum vocant. Vide Chronica. Flandr. cap. 32.

MARESCALLUS exercitus Dei et Ecclesiæ sanctæ. Vide Matth. Paris ann. 1215. pag. 177.

* MARESCALLUS CAMPI, Qui exercitibus castra præparat, Gall. Maréchal de camp. Charta Phil. Catal. episc. ann. 1235. ex Tabul. Monast. in Argon.: Vir nobilis Renardus, dominus de Dampetra, compromisit in discretum virum Joffridum dominum de Cepeio, Marescallum Campi, ut pacem faceret de multis querelis contra abbatem et conventum de Monasterio in Aragona.

MARESCALLI, Qui hospitia magnatibus ac dominis suis parant, olim Mansionarii, hodie Maréchaux des logis. Hugo de Cleeris de Majoratu et Senescallia Franciæ: Si Comes perrezerit ad Curiam D. Regis, Senescallus præcipit Marescallis D. Regis, ut præparent et liberent hospitia Comitū. Charta Friderici I. Imp. ann. 1185. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 1090: Et reservato in Modoetia, quod Marescalco nostro vel Regis liceat ibi hospitia assignare. Matth. Paris ann. 1251: Dum quidam Magnatum æditui, quos Marescallos appellamus, dominis suis hospitia providerent, etc. Et anno 1252: Præmisit suum Marescallum, ut adventum ejus nuntiaret. Id porro muneris videtur primitus fuisse Marescallorum militarium, quod et ii in exercitibus castris loca idonea præparant; unde Protostratores a Græcis appellatos docuimus ad Cinnamum pag. 475. [Le Roman d'Artus:]

Quant la court li Roi fust i ostée,
Moult visiez belle assemblée,
Les Mareschaux oster, livrer
Soliers, et chambres delivrer,
Et ceux qui n'avoient oster
Faire loges et tendre tex.]

† MARESCALLUS SUMMI PONTIFICIS, apud Nicolaum de Jamsilla de Gestis Friderici II. Imp. apud Murator. tom. 8. col. 519: Marescallus Summi Pontificis, sicut ex ejus notificatione accepi, mihi e Capua usque ad nemus quod est contra Magdalenam.... debet occurrere.

* MARESCAULUS ROMANLÆ, ita se inscribit Willeharduinus in Chartul. Campan. fol. 123. r°.

† MARESCALLUS EPISCOPI. Tabularium Eccl. Gratianopolit.: Petrus de sancto Andrea Marescallus Episcopi. Utrum vero ad hujus officium id tantum pertinuerit, ut aulas et interiora domus Episcopi, ut infra dicitur, regeat, an etiam ut copias militaribus, quas Episcopus suis stipendiis cogeat, imperaret, haud satis mihi constat; ut ut sit, eadem notione

† MARESCALLUS ABBATIS, in Charta ann. 1085. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 14: De famulis domini Abbatis, Ebalus de Turone, Frogerius, Durannus Marescallus.

* Quæ fuerint ejus jura colligere est

ex Charta Ger. abb. ann. 1334. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 246: Et primo declaramus et discernimus dictum Marescallum esse et esse debere, dum et quando nobiscum fuerit, cambellatus seu senescallus hospitii nostri.....

Item debet habere idem Marescallus et successores sui ratione sui officii equos nostros et successorum nostrorum recedatos et inhabiles ad laborandum, sive sint equi roncini, paleffredi, somerit, sive mulæ vel muli, una cum veteribus cellis, bastis, frenis, beris et aliis eorum nostrorum instrumentis, quotiescumque ea mutare contigerit. Item debet habere idem Marescallus.... vestes nobilium feudalium vexallorum nostrorum, sive sint viri sive sint mulieres... Item debet habere dictus Marescallus et successores sui quolibet anno in die Dominica bordarum unum Gallice Salignon salis super illum, qui dictum sal dicta die pauperibus erogabit. Marescalli prioratus de Paredo mentio fit in Lit. ann. 1321. ex Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 303. ubi ejus jura et munia fusius declarantur.

* MARESCALISIA, Officium Marescalli nomine feodi possessum. Reg. feud. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 197: Dominus Guillelmus de Angervilla marescallus tenet feudum suum per Marescalsiam suam, in qua debet esse marescallus ducis Normanniæ. Charta Guid. comit. Fland. ann. 1282. ex Chartul. Namurc. in Cam. Comput. Insul. fol. 24. r°: Comme nostre chiere dame et mere Margherite,..... jadis comtesse de Flandre et de Haynaut, feist une eschange à mons. Baudouin de Bailleul qui fu, liquels fut huissiers héritables de Flandres, en teil manier que elle li donnast à lui et à son hoir le Mareschauc de Flandres à tenir héritablement pour l'uisserie qu'il tenoit, etc. Hinc Mareschaude, pro Marescalli uxor, in Charta comit. Nivern. ann. 1250. ex Chartul. S. Steph. Autiss.: Nostre amée et nostre faelle Adeline la Mareschaude de Nevers..... Joffroy de Bully Mareschaud de Nevers, etc.

MARESCALLUS in domibus privatis nobilium, cujus officium describitur in Fleta lib. 2. cap. 74. Lindwodus in Provinciali Cantuar. lib. 3. tit. 22. Marescallos Episcoporum eos esse ait, qui regunt eorum aulas et interiora. In ejusmodi Marescallos, ni fallor, invehit Petrus Blesensis Epistola 14: Ut ceteras taceam, molestias Marescallorum sustinere non possum... vidi plurimos, qui Marescalli manum porrezerant liberalem. Hi dum hospitium post longi fatigationem itineris cum plurimo labore quæssissent, cum adhuc essent eorum epulæ semicrudæ, aut cum jam forte sederent in mensa, quandoque etiam cum jam dormirent in stratis, Marescalli supervenientes insuperbia et abusione, abscessis equorum capistris, ejectivesque foras sine delectu et non sine jactura sarcinulis, eos ab hospitiiis turpiter expellebant. Horum Marescallorum vexationes et prædationes inhihentur in Capitulis Caroli C. tit. 12: Ut Missi in illorum Missaticis curam habeant, ne homines nostri, aut alii quilibet vicinos suos majores vel minores tempore æstatis, quando ad herbam suos caballos mittunt, vel tempore hiemis, quando Marescallos illorum ad fodrum dirigunt, vicinos majores vel minores deprædentur, etc. Eæ vero molestiæ

MARESCALCIE appelliantur in veteribus Chartis. Charta Odonis Duc. Burgund. ann. 1102. ex Tabul. S. Benigni: Relaxavi.... Monachis Divionensibus....

percursum, Marescalcias, brennarias, arbergarias, cavitiones, et superprisias. In alta ejusdem ann. 1102: Illam pravam consuetudinem, qua homines Ducis solebant per agros discurrere, et homines sancti cum animalibus suis in corvatam, vel in carropera Ducis violentè adducere, amodo remitto, et ut tam injusta exactio ulterius non fiat, interdicto. Item excursum, quem Mariscalci et Armigeri Ducis apud Longumvicum infra villam faciebant ulterius fieri prohibeo. Charta Heriberti Comitis Viromandouorum ann. 1076. apud Hemerium: Marescalli mei campos Ecclesiæ ad ejus justitiam pertinentes prata et horrea quietà dimittant: nihil ex eis annonæ, nec feni, nec stipulæ, nihil straminis præter Abbatis voluntatem habeant. Charta Luitpoldi Ducis Bavaricæ in Chronico Reichersperg. ann. 1141: Ipsa quoque duo beneficia præsignata ita decernimus permanere libera in fratrum propria potestate sicut erat in nostra, ne vel Camerarii, vel Marscalci, seu alii servitores nostri, ac posteriorum nostrorum in ullo sint molesti cultoribus eorum, vel de rebus Curicæ traducendis, vel de annonæ equorum persolvenda, vel de aliis ministris hujusmodi traducendis. Tabular. Dalonensis Abbat. fol. 87: Marescalcias, præposituras, messiones, convivia, justitias, ac trossas feni, et quælibet alia servitia, vel quælibet exactiones justas vel injustas.... dimitto. Tabul. Celsinianense: Et 1. agnum et 6. denar. pro eo, et 1. gallinam et Marescalsiam diurnalem, et medietatem unius molendini. Vide Chartam Luxoviensem in Operibus sancti Columbanii pag. 333. Charta ann. 1298. in Tabulario Ecclesiæ Autissiodorensis fol. 44: Marescalcias, quas acquirunt a Constabulario Franciæ apud Apogniacum, id est, jura Marescallorum, seu quæ Marescallis competunt. Guido de Gestis Abbatum sancti Germani Autissiod. cap. 1: Cumque Marescalli dicti Ducis in villis S. Germani acciperent consuetudinem Salvamenti et Marescalsiæ, etc. Charta Willelmi Ducis Aquitan. ann. 1087. pro Monasterio novo Pictav.: Et concedo omnia ad ipsum Monasterium pertinentia libera ab hospio et arbergaria.... ita ut nec ego, nec uxor mea, nec aliquis propinquus, non Dapifer, non Marescallus, non Cubicularius, non Præpositus aliquis meus, aut serviens in Obedientiis ipsius Monasterii aut locis, hospitium aut arbergariam per consuetudinem quærat, aut talliatam faciat, aut sibi dari cogat. Vide Metropolit. Salisburgensem tom. 3. pag. 230.

☞ Erat autem Marescalliæ præstatio in provincia Dumbensi duorum bichetorum siliginis, quæ ab iis potissimum exigebatur qui animalia aratoria habebant. Marescallia vero dicta hæc præstatio a March, equus, quod feno, stipula, stramine aliaque ad equos pertinente annonæ præcipue exsolveretur.

† MARASCALIA, Idem quod Marescallia. Spicileg. Acher. tom. 9. pag. 129: Dimitto.... consuetudinem quam pater meus et ego accipiebamus ritu temerario in quadam potestate eorum quæ dicitur Cussiacus ad equos nostros sive ad canes, quam vulgo Marascalsiam et canariam appellanti. Hinc patet vocis etymon.

† MARESCALCIA, Eadem notione. Tabular. S. Juliani Cenoman.: Guillelmus D. G. Rex Anglorum... Notum sit omnibus... me concessisse.... Deo et S. Juliano.... omnem terram S. Juliani... omni tempore quietam de vicaria, et de barnagio, et de Marescalcia et de omnibus aliis consuetu-

dinibus. Occurrit etiam in Tabular. Bonæ-vallis ann. 1238.

† MARESCALCIATA. Charta Gaufridi Vicecomit. Castriduni ann. 1232. pro Monast. Bonæ-vallis ex Tabular. ejusd.: *Item quicquid idem dominus habebat apud S. Maurum, scilicet hospites suos, census, furnum et omnem justitiam quam habebat in villa prædicta, et terras et nemus et aquas, suas omnes Marescalciatas quas ipse percipiebat... apud S. Maurum et apud Bonam-vallem, in quibuscumque pratis percipere.* Rursum occurrit in eodem Tabul. ann. 1234.

† MARESCALLIA. Charta ann. 1198: *Omnes homines Ecclesiæ B. M. Bellæ-villæ liberavit (Guichardus de Bellijoco) ab omni manopere et Marescallia.* Alia ann. 1226: *Unam tantum Marescalliam habeant dicti domini communem inter eos; et recipiant emolumentum ratione unius Marescalliæ tantum.*

† MARESCAUCIA, Eadem notione qua Marescalcia. Charta Philippi VI. Regis Fr. ann. 1331. ex Tabul. Bonæ-vallis Monast.: *Licet essent et fuissent per tempus sufficiens in possessione et saisina... habendique roagium ibidem, nec non habendi ibidem et recipiendi in pratis Bonæ-vallis Marescaucias in quadregiis et frassellis usque ad festum B. Joannis.* Teloneum MS. Episcopat. Autissiodor. ann. circ. 1290: *Marescauchie circa XVI. sextar. avenæ. Marescauchie de Wssello circa V. sextar. avenæ.*

† MARESCISCALCIA. Index MS. reddituum Monast. Corbeiens.: *In omnibus aquis nostris et marescis et eorum forisfactis, nihil habet, nisi si Maresciscalcia fuerit, medietas Vicecomitatus nostra est, altera Balduini de Dours.*

† MARISCHACHIA. Charta ann. 1140. tom. 4. Gall. Christ. inter Instr. col. 172: *In villa vero quæ dicitur Neronis nihil sibi retinuit præter Marischachiam et brennariam.*

* Mareschausie d'avoine, in Charta ann. 1281. ex Chartul. S. Steph. Autiss. Mareschaucie, in Lit. ann. 1371. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 391. art. 4. Hinc Marchaucie legendum pro Marchances, in Libert. villæ de Tannay ann. 1352. tom. 6. eaurumd. Ordinat. pag. 59. art. 3: *La redeavance d'avoinne, appelée Marchances, deue esdz seigneurs, etc.*

† MARESCALCIALIS, Ad officium et dignitatem Marescalli pertinens. Charta ann. 1559. apud Rymer. tom. 15. pag. 536: *Legem Marescalcialem et Martialem... pro executione et exercitio ejusdem legis Mariscalciæ sive Martialis... ad exercendum, utendum et exequendum prædictam legem Marescalcialem, sive Martialem.*

* MARESCALIA, Equile, stabulum equorum. Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 51. vº: *Qui Symon de Bosancuria dedit ecclesiæ... domum suam in qua inhabitat, una cum manso et Marescallia retro.* Vide Marescallia.

MARESCHAGIUM. Tabularium S. Dionysii ann. 1267: *Vendidit Abbati S. Dion. quosdam redditus et usagia... apud Argentolium: qui redditus Cursus et Mareschagium vulgariter nuncupantur, pro quadraginta libris Paris. etc.* [* Vide Marescagium in Mariscus.]

MARESCHALCIA. Catholicon Armoricum: *Marchaucy, Gall. Estable à chevaux, Lat. Equisstratum.* Matth. Paris. ann. 1252: *Ubinam est Marischalcia ad equos nostros stabulandos? Le Roman de Garin:*

La ont ostex par la vile sessis,
Mareschaussées de chevaux establis.

[Le Roman d'Athis MS.:

Tant y a de grans gens venues,
Toutes en sont pleines les rues,
Mareschaucies et celiar,
Ne se secevent mais ou logier.

Le Roman de la Violette MS.:

Dedans une Mareschaucie
Lui ont son cheval establé,
Et lui donnent et foia et blé.]

Sed et fabri solarii, seu qui equorum pedes ferro muniunt, vulgo Mareschaus ferrans, dicuntur Mareschausser les chevaux, cum equos curant. Computum Barth. du Drach, Thesaurarii Guerrarum ann. 1338: *Pour Mareschaucier ledit coursier, qui s'estoit blessiés et affolez audit voyage, etc.* Assisia Hierosolymitanæ MSS. cap. 106: *Des bestes restives: Le Seigneur li doit faire rendre ses deniers, et reprendre de l'autre sa beste, se il fournit l'assise, se il n'a la beste faite Mareschauser, ou cuiture (l. culturer) ou traire dens, ou descoiller la, et il après la treuve restive, il ne la peut rendre par l'Assise. Et se il n'a la beste faite Mareschauser de l'une des trois avant dites choses, et elle restive, et il la veaut rendre, faire le peut par ladite Assise.* [Le Roman de Cleomades MS.:

Li marescal qui lors estoient
Enz le pays ne gaaignoient
Nule riens à Mareschaucier.]

* MARESCHAUSSIA, Eadem notione atque Marescalcia, Equile, nostris Mareschaucie et Mareschaussée. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 344: *In quadam Mareschausia prope dictos muros eandem reposerunt eandemque Johannetam violenter corrupuerunt.* Charta ann. 1246. ex Chartul. monast. de Escureio: *Je Jehans sire de Joinville... j'ai octroyé à l'abbé et couvent d'Escurey le pouvoir d'acquieser une place à Joinville; là où il pourront édifier à lor aisement une Mareschaussée pour dix chevaux.* Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 105. ch. 322: *Lequel varlet eust laissé une chandelle ardoir en la Mareschaucie,.... de laquelle chandelle le feu se estoit pris en ladite Mareschaucie; et se n'eust esté Prigent de Quirac qui ledit feu estaint, tous ses chevaux eussent esté ars.*

† MARESCHAUCHIÆ SERVITIUM, in Charta ann. 1234. tom. 1. Chartularii S. Vandreg. pag. 853: *Vendidi, concessi... viris religiosis domino G. Abbati et Conventui S. Vandregesili pro quindecim libris Turon. totum jus et omne illud quod habebamus... in Abbatia S. Vandregesili ratione cujusdam servitii quod vocatur servitium de la Mareschauchie, et quicquid nobis ratione Mareschauchie debetur.*

MARCHALSIA, seu Marescallia, vel Marescalcia, Carcer curæ et fidei Mariscalli Domus Regiæ apud Anglos commissus, qualis ille in suburbiis Londinensibus, vulgo the Marshalsy dictus. Henricus de Knyghton ann. 1330: *Venit unus ribaldus sceleratus de Marchalsia, et pro sua vita inde habenda, decollavit eum.* Idem ann. 1389: *Marchalsia Regis.* Vide Willemum Stanford. lib. 1. Placitor. Coronæ cap. 23. 27. 32. pag. 32. 33. 35. Petrus de Vineis lib. 5. Epist. 59: *Tua noscat devotio, quod idem P. nuntius tuus supradictum M. cum compedibus et dextris in manibus Marescalciæ nostræ caute et fideliter assignavit.* Occurrit præterea in Charta Guillelmi Comitis Nivernensis in Tabulario Ecclesiæ Augustodunensis.

* Marchaucie, eodem sensu, apud Froissart. in vol. 2. cap. 76: *Ils vindrent es faubourgs de Londres,.... abbatirent les prisons du roy, que l'on dit les Marchaucies.* Cap. 77. *Mangarte nuncupatur: La prison du roy, que l'on dit Mangarte, fut abbatue.*

† MARESCHEIUS, ut Mariscus. Vide in hac voce.

MARESCHIA, Idem quod Mariscus. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 50: *Et habeo unum mansum in eadem parochia, qui fuit de Stephano, et est in prata, sive juxta Mareschiam.* Vide Marcastium.

† MARESCHUS, f. Mercatum, forum, Gall. Marché. Chartularium S. Vandreg. tom. 2. pag. 2032: *Et modium et dimidium bladi quod valeat avenam Mareschi, i. pretii quo avena in foro distrahitur.*

† MARESCOSUS, MARESCUM, MAREZIUM, etc. Vide Mariscus.

MARESMUS. Charta Ludovici VII. Reg. Franc. in Patriarchio Bituricensi cap. 64: *Quidquid de ligno est et ferro,..... pluma et corio, lana, cannaba, et lino, Maresmos, et omnia domorum utensilia.* Videtur esse nostrum Marrein, quodvis lignum ædibus ædificandum idoneum. Vide Materia.

MARESTALLA, MARISTALLA, Equile, stabulum equorum, Germanis, Marstall. Petrus de Vineis lib. 5. Epist. 70: *Ronchini vero in nostra Marestalla non sunt ad præsens, quos tibi possemus commo-dare.* Thwroczius in Attila cap. 14: *Sua etiam Maristalla, quam suis exercituali-bus in expeditionibus deferebat, pro majori parte, de purpura cæterisque sericis pannis erat præparata.*

* MARETEUS, Paludosus, Gall. Marécageux. Instr. ann. 1459. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 291. col. 2: *Ipsa Nemausi civitas est aquosa, male et pexime fundata et constructa, quoniam super aquam Mareteam, etc.* Vide Mariscus.

* MARETIUM, Æstus marinus, Gall. Marée. Charta Joan. comit. Pontiv. ann. 1190. apud Joseph. Ignat. in Hist. Major. Abbavil. pag. 79: *Dedi etiam et concessi dictæ ecclesiæ (S. Vallerici) in perpetuum jus redditus et donationis de piscibus maris, quæ ego habebam prius de qualibet navi territorii illius in mari piscante per totius anni circulum singulis diebus et Maretiniis.* Comput. domini Bonon. comitat. ann. 1478. in Cam. Comput. Paris.: *Recepte de eaves deues au roy, c'est assavoir que chascun pescheur..... doivent au seigneur en saison de caresme une Marée. Nisi hic idem sit quod supra Marea, piscis marinus.*

* MARETUM, a Gallico Maret, Palus, locus palustris. Charta Gualt. Laudun. episc. ann. 1153. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 59: *Ad usus ecclesiæ (concessit) sex falces singulis annis in Maretis suis, et ibidem harundines ad tecta faci-enda.* Ibid. ch. 107: *Pastura, Maretum et eorum aientie ecclesiæ S. Vincentii.... adjudicata sunt.* Vide supra Mareteus.

* MAREUM, Eadem acceptio. Charta ann. 1080. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 231: *Dedi etiam pasturam animalibus suis in plano et in memoribus meis, et in haia, et in Mareis.*

† MARFACA, MURFACA, Species telæ crassioris. Charta ann. 1470. apud Rymer. tom. 11. pag. 675: *Triginta et sex arrolios sive pecias de Murfaca valoris unius libræ cum dimidia pro qualibet pecia.* Et infra: *Peciarum triginta et sex arrolios sive pecias de Murfaca de quo*

fiunt sacci valoris unius libræ cum dimidia pro quolibet arrolio sive pecia.

1. **MARGA**, vox Gallica Plinio lib. 17. cap. 6. pro eo, quod *Marlam* dicimus. Idem eod. lib. cap. 8. *Glischromargam* genus terræ candidæ vocari apud Gallos et Britannos auctor est, ex Anglico *Glisten*, fulgere, vel Germanico *Glitzeren*, et *Glitzem*, et *Glissen*, quod idem sonat, ut auctor est Cluverius lib. 1. German. antiq. cap. 8.

MARGILA, ex *Marga*, unde nostri *Marle*. Edictum Pistense Caroli Calvi § 29 : *Carropera et manopera ex antiqua consuetudine debent, et Margilam et alia quæque carricare.*

2. **MARGA**, Otho Frising. lib. 2. de Gestis Frid. cap. 16 : *Ferunt quædam die lapidem vi tormenti ex balista, quam vulgo Margam dicere solent, propulsum.* Verum hoc loco *mangam* legendum pridem monuit Isaac. Pontanus lib. 6. Orig. Francic. pag. 561.

* Nostris *Marge*, pro Manubrium, vulgo *Manche*. Lit. remiss. ann. 1481. In Reg. 209. Chartoph. reg. ch. 105 : *Le suppliant qui tenoit en ses mains ung hermois, que on appelle pouda ou podet de fer avecques son Marge de bois, etc.*

* **MARGAINON**, vox Gallica, cujus vim explicat Tract. Ms. de Pisc. cap. 4. ex Cod. reg. 6838. C : *Anguillas in marem et feminam distinguunt. Marem vocant Margainon, quod brevior, crassior, latior est capite.*

† **MARGANATICA**, est tertia vel quarta pars quæ uxori in bonis mariti competit, ex Legibus Longobardorum. Vide *Morganegiba*.

† **MARGARITA SCIENTIÆ**, Philosophia dici videtur, in Litteris Caroli Regentis ann. 1358. tom. 3. Ordinat. pag. 237.

MARGARITÆ, dictæ Græcis Scripturis Ecclesiasticis sacræ Eucharistiæ particule : quippe Sacerdos post sacrificium, dum communicat, hostiæ quartam partem absumit, tres reliquas summis digitis in particulas, easque minutulas super patena comminuit, quod aptius commodiusque ex pane recenti absolvitur, cum veterascens alias panis, humore assumpto, in pulverem, ut ita dicam, fatiscat : quæ quidem particule pro infirmis reservantur. Has particulas *μερίδα*, vocat Eucharologium, *μαργαρίτα*, Liturgia Chrysostomi, et Germanus in Hist. Eccles. pag. 147. *ψυχάς*, Cyrillus Hierosolymitanus ; *micas*, Paschasius lib. de Corpore et Sanguine Domini, [*Margaritum*, Fortunatus lib. 3. Carm. 23. ad Felicem Bitur. Episcopum :

Quam bene juncta decent, sacrati ut corporis Agni
Margaritum ingens, aurea dona ferant.]

Sed et *μαργαρίτις*, appellari Græcis recentioribus vas, in quo eæ asservantur, docet Franciscus Richardus in Relat. de Insula sanctæ Irenes pag. 221. Vide Vitam S. Lucæ junioris Thaumaturgi cap. 6. num. 42. [pag. 985.] et Leonem Allatum de recentiorum Græcorum Templis : præterea Concilium Matiscoense II. can. 6. ubi de reliquiis sacrificarum vino conspersis, ab innocentibus absumendis. [* Vide Glossar. med. Græcit. voce *Μαργαρίτις*, col. 878.] Hinc

† **MARGARITUM**, vocatur quædam crucicula quæ Sanguinem et Crucis Christi particulam continebat, in libello de sanguine Christi Augiæ asservato, apud Mabill. tom. 3. Annal. Benedict. pag. 704 : *Agilimus erga dominam suam interventor existebat (Tougoifus) quatenus... fulgidissimum Margaritum ad Monasterium condonare dignaretur... Post-*

quam prædicta Dei cultrix sæpe nominatum cruciculam ad monasterium magna sub devotione transmisit.

MARGARITARIUM, Concharum margaritarum investigatores, qui urinando se in profundum mittunt, apud Firmicum lib. 8. Math. cap. 16. Sic describitur a Manilio lib. 4. Astron. :

Cumque suis domibus conchas, valloque latentes
Protrahit immersas, nihil est audere relictum,
Quæstus naufragio petitur, corpusque profundo
Immissum pariter quam præda exquiritur ipsa.

† **MARGARITION**, Margarita. Vox interdum usurpata in epitaphiis, ut observat D. de Montfaucon Antiquit. expl. tom. 9. pag. 55. qua laudis vel amoris affectus exprimitur.

† **MARGARIZARE**, pro *Magarizare*, Ejurata Christi fide Mahometismum profiteri. Acta S. Raynerii tom. 3. Junii pag. 447 : *Tunc Annira Mumminus jussit vocari istum Bentivegnam... cum multi essent in exercitu suo Margarizati, qui bene sciebant legere et exponere. Vide Magarizare.*

* **MARGASSIUM**, Hara cunicularia, ubi nutriuntur cuniculi et multiplicantur. Pactum inter Humbert. dalph. et episc. Gratianop. ann. 1343. in Reg. 134. Chartoph. reg. ch. 34 : *Recte tendendo ad pedem cujusdam Margassii seu cleperii... in quo Margassio seu clepperio sunt duæ mutes arboris.*

MARGELLA, Corallium, *κοράλλιον*, in Gloss. Gr. Lat. Vide Meursium in *μαργέλλα*, et Salmasium ad *Vopiscum*.

* **MARGERIUS**, Acervus, congeries. Inquisit. Ms. ann. 1480 : *In brotellis illorum de Molone, ubi ipse portus abordat a parte Bressiæ, apositi cruces domini Castellionis paludis in quodam Margerio lapidum. Ibidem : In quodam Margerio lapidum vidit aponere penoncellos aut cruces.*

MARGGRAVIUS, Idem qui *Marchio* : vox confecta ex *March*, limes, et *Grave*, Comes. Udalricus Zazius de Feudis part. 5. n. 10 : *Hujusmodi Marchionum, sive, ut nos appellamus, Margraphiorum origo in limitaneos Præpositos, sive Duces referenda : Margraphii, dicti, quod limitibus, quos vulgo Marcken appellamus, graphii, id est, Præpositi fuerunt. Aliud etymon huic vocabulo arcessunt Leges Edwardi Confess. cap. 35. Locum vide in *Mergreve*. Arnoldus Luhecensis lib. 6. cap. 8. de Marchione Landespargensi : *Cum igitur Marggravius castra remeasset, etc.* Supra, *Marchionem* appellavit. *Margravius de Brandenburg*, qui alias *Marchio*, in Historia Archiepiscoporum Bremensium, et apud Albertum Stadensem ann. 1240.*

* **MARGHENGHELT**, MORGENGHELT, Census species. Charta capit. S. Petri Traject. ann. 1310. in Suppl. ad Miræum pag. 427. col. 1 : *Willelmus comes Hanoniæ... dedit censam suam annuam universam, quæ Teutonice cuns sive Marghengelt dicitur, jacentem in de Nesse. Cum censibus annuis universis, qui Theutonice cuns sive Morgenghelt dicuntur, in Bulla Clem. PP. V. ann. 1312. ibid. pag. 430. col. 1.*

† **MARGIA**, Margo, Gall. Charta ann. 1432 : *In quodam inferiori Margia litterarum depinguntur sex circuli secundum morem antiquum figurati.*

† **MARGIDUS**, pro *Marcidus*, Papiæ.

MARGILA. Vide *Marga* 1.

† **MARGILLA**, Margo, ripa. Charta Philippi III. Franc. Regis ann. 1279. in Cod. MS. Consuetud. Tolos. e Bibl. D. Abb. de Crozat : *Alta jura... quæ habent*

in terris, pratis et vineis, molendinariis et Margillis existentibus ultra et citra rivum Yrcii.

† **MARGINARI**, Definiri, terminari, Gall. *Borner, limiter*. Homilia S. Aviti de S. Mamerto tom. 2. Maii pag. 631 : *Eligitur temporis triduum præsens, quod inter Ascensionis sacræ cultum diemque Dominicum, quasi quodam opportunitate propriæ limbo, circumpositis solennitatibus Marginaretur.* Sidonius lib. 4. Epist. 20 : *Viridantia saga limbis Marginata puniceis.*

† 1. **MARGO**, Terminus, finis. *Negotia ad Marginem perducere*, id est, ad exitum. Libellus de sanguine Christi Augiæ asservato, apud Mabill. tom. 3. Annal. pag. 699 : *Rex interim ad procurandum commisit, donec negotia quæ instabant, ad Marginem perducerentur.* Anastasius Bibl. Epist. ad Aronem Episc. Benevent. tom. 3. Spicil. Acher. pag. 14 : *Salve Præsul amate Deo sine Margine.*

2. **MARGO**, Gradus scalæ, in Hist. MS. Gemmet. Monast. pag. 74.

* **MARGOT**, Gallicum nomen unius e militaribus turmis, quæ Galliam olim vastaverunt, forte a pica, quæ nostris *Margot* dicitur, sic appellata. Lit. remiss. ann. 1372. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 239 : *Dum societates et inimici nostri, et specialiter societas dicta la Margot, et Sequini de Badafollo militis, ac plures aliæ regnum nostrum, maxime in senescallia Bellicadri et Nemausi discurrebant, etc.*

† **MARGRAPHIUS**, MARGRAVIUS. Vide *Margravius*.

† **MARGUPELLARIUS**, Ædituus, a Gall. *Marguillier*. Acta S. Africanus Episc. tom. 1. Maii pag. 67 : *Joannis Valewæ pro anno illo Consulis parochiæ ejusdem, Jacobi Grosse Syndici, et Antonii Maignon Marguellarii. Vide Marvellarii.*

MARGUILLUM. Charta ann. 1244. in Regesto Tolosano fol. 14 : *Præteriam illam et Marguillum, quam et quod habemus in flumine Tarni, cum rappis, abardillis piscariis, et omnibus aliis juribus et pertinentiis suis, etc.* [Videtur esse pro *Anguillum* vel *Anguillarium*, Locus vel instrumentum aliquod in quo capiuntur anguillæ. Et quidem *præteria* ibi est series palorum qui in flumine ponuntur, ut facilius capiuntur alii pisces.]

* Nihil immutandum est in hac voce, qua significatur Locus in fluvio vel rivo, ubi cenum abundat, Gall. *Marguillis*, unde nomen, capiendis piscibus et maxime anguillis accommodatus. Charta Phil. III. ann. 1279. in Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 98 : *Et alia jura... quæ habent in terris, pratis, vineis, molendinis, Marguillis existentibus ultra et circa rivum Ircii. Pariag. inter reg. et monast. Grandis-silvæ ann. 1290. in Reg. 152. ch. 25 : Item molendina, cum suis paceris et executoris et aliis pertinentiis suis et Marguillis... sint perpetuo per medium inter dictum dom. regem et dictum monasterium... Item molendina seu Marguilla, quæ construentur aliquo tempore in flumine Garonæ... sint per medium perpetuo inter dictum dom. regem et dictum monasterium.* Charta ann. 1316. in Reg. 53. ch. 327 : *In quodam Marguillo pisque fluminis Agoti decem solidos Turon. annui redditus.* Ann. 1330. in Reg. 66. ch. 724 : *Dicta mediætas aquæ seu fluminis se tenet cum alia mediætas ejusdem fluminis... ad faciendum ibi Marguillum et quemvis alium modum pisce et utilitates suas, etc.* Hinc *Marguilloier*, in luto volutare, in Lit. remiss.

ann. 1385. ex Reg. 127. ch. 172 : *Lesquelz prindrent le suppliant au corps et aux draps, et le Margoilloient comme un pourcel ;... après ce qu'il fu ainsi Margoilloié, etc.*

† **MARGULIENSIS MONETA.** Vide in *Moneta Baronum.*

MARGULUS. Adrevaldus Floriacensis lib. 1. de Miracul. S. Benedict. cap. 24 : *Cum neque subulas majores, neque malleos, Margulos, nec aliquid officinæ fabrilis secum haberent, quo tam fabrefactum destruerent opus. Videtur legendum Marculus. Gloss. Lat. Gr. : Marculus, malleolus, et malleus, σφόρα, σιδήρα, καὶ κόπαινον.* [Vide *Marculus.*]

† **MARGUS,** Τραπεζίον τῶν ναυτῶν, *Nautarum mensula.* Supplement. Antiquarii.

* **MARHA,** pro *Marcha,* Moneta aurea. Bulla Alex. PP. III. ann. 1179. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 8 : *Ad indicium autem quod prescriptum regnum (Portugalie) beati Petri juris existat, pro amplioris reverentiae argumento, statutis duas Marhas auri annis singulis nobis nostrisque successoribus persolvendas.* Vide in *Marca* 1.

* **MARIA,** *Ara, mella, ordea, vina.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. *Marie* vero quid apud nostrates sonet, docent Lit. remiss. an. 1475. in Reg. 195. Char-toph. reg. ch. 1566 : *Marie ! Marie ! qui vault autant à dire en paroles de joyeuseté comme Voire, Voire.* Aliæ ann. 1446. in Reg. 178. ch. 118 : *Lesquelz compaignons par dérision disdrnt aux suppliant : Marie ! que ces gens là sont crueulx.*

1. **MARIAGIUM,** Dos mulieris, *Mariage.* Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 468 : *Subripuit Mariagium suum, hoc est, Noer Menardi, etc.* Infra pag. 479 : *Ecclesiam S. Nicolai... cum adjacenti fundo in Mariagio concessit.* Adde lib. 5. pag. 582. 589. [Charta apud *Madox* Formul. Angl. pag. 180 : *Sciatis me dedisse et concessisse totam terram de Sanford, quæ data fuit matri meæ in Mariagio, cum omnibus pertinenciis.*] Vide *Mariagium.*

* 2. **MARIAGIUM,** Matrimonium, Gall. *Mariage.* Charta ann. circ. 1204. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 797 : *Tales conventiones factæ sunt... super Mariagio Gaufridi de Filgeriis cum filia prædicti Eudonis filii comitis, quod Willelmus de Filgeriis habebit et pacifice tenebit tertiam partem... illius videlicet terræ, de qua prædictus Willelmus sasisit erat in die illa, qua Mariagium illud factum fuit. Rompre son mariage, dicitur de muliere, quæ fidem marito datam frangit, in Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 153. Char-toph. reg. ch. 514 : *Durant le quel mariage, il fut commune renommée que ladite Tiphaine avoit rompu son Mariage, et par especial que Perrinot de S. Germain escuier la maintenoit.**

MARIALE, Græculus recentioribus Μαρτάλε, βεβλιον ἔχον τῆς Θεοτόκου ἑγκώμιον. Ita Theodosius Zygomalas apud Martinum Crusium in Turco-Græcia pag. 243. Ita porro librum suum de Miraculis B. Mariæ Suseion. non ita pridem editum cum Historia ejusdem Monasterii, a Michaelæ Germano Benedictino, inscribere Hugonem Farsitum observat Sanderus in Bibl. MSS. Belgii pag. 368. 360.

† **MARIARE,** Mare navigare. Literæ Eduardi Regis Angl. ann. 1315. apud Rymer. tom. 3. pag. 509 : *Cum xstate proximo præterita, Petrus Arnaldi... magister navis vocatæ S. Jacobi de Baiona, quæ est Johannis de Villa et Arnaldi de Oloro, concivium Baionæ, et cum ea Ma-*

riassent ; filii iniquitatis, quidam Flamingi et Scoti, ad dictam navem accesserunt, et inter se atrociter debellarunt. Vide *Mareare.*

* **MARICADIUM,** Palus, stagnum. Charta ann. 1185. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 324 : *Fratribus dictæ ecclesiæ quoddam Maricadium, quod vocatur Gerardi le Pellu, situm inter nemus vallis Hivonis et villam de Campagnes, et pratum quod est ante portam vallis Hivonis extra fossatum, ad usagium dictæ ecclesiæ omnino libera confirmavi tenenda in perpetuum.* Vide *Maricium.*

* **MARIGINIA,** *Loca mari vicina,* in veteri Glossar. ex Cod. reg. 521.

† **MARICIUM,** Palus, stagnum. Charta Richardi Reg. Angl. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 990 : *Teneant de nobis et heredibus nostris prædictas villas cum omnibus pertinentiis suis bene et in pace... in vivariis et stagnis, in Mariciis et piscariis.* Occurrit præterea in Charta apud *Madox* Formul. Angl. pag. 183. Vide *Mariscus.*

* **MARICUS,** Idem qui alibi *Major* vel *Syndicus* appellatur, qui res alicujus communitalis curat. Charta ann. 1199. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 177 : *Et juvabimus sequi. Tarvisii potestatem et successores ejus... cum requisiti fuerimus per nuncium Tarvisii, vel per Maricum nostrum : et quod Maricus teneatur facere jurare homines, ut dictum est superius, omni anno. Synod. Aquilej. ann. 1282. inter Monum. ejusd. eccl. cap. 79. col. 790 : *Potestates, gastaldiones, Maricos, Lectores, ancianos, consiliarios, etc.* Stat. Cadubr. lib. 1. cap. 58 : *Quilibet Maricus vinculo sacramenti teneatur et debeat sine fraude et sorde procurare et facere suo posse, quod omnes et singule stratz et viæ, ac etiam calles et pontes existentes in suis villis et regulis teneantur curatz et mundz ab omni immunditia.* Correct. eorumd. statut. cap. 7 : *Ordinamus quod quandocumque aliquis tabernarius vel alius volens vendere vinum ad minutum in contracta Cadubrii, teneatur et debeat denunciare jurato vel Marico villæ in qua habitat... quod veniant ad ponendum vinum ejus ad manum, et secundum quod per eos ætimatum fuerit, teneatur et debeat dictum vinum vendere.**

† **MARIDATGE,** *Mariagium,* dos mulieris. Chartular. Aureliense in Lemovicibus : *Dedit duos solidos quos habebat de son Maridatge.* Vide *Mariagium.*

* **MARIDATGIUM,** Quod favore et intuitu matrimonii datur. Charta ann. 1372. in Reg. 4. Armor. gener. pag. xxij : *Maria de Aragonæ... donavit Guillelmo Bertrandi de Guisquardo domicello sponso suo futuro... in dote et Maridatgio... omnia bona sua mobilia et immobilia.* Vide *Maridatge.*

† **MARIENUM,** ut *Materia.* Vide in hac voce.

* **MARIGLERIUS,** *Ædituus,* custos ecclesiæ ; *cujus officium Marigleria,* Gall. *Marglerie* vel *Marreglerie,* appellatur. Chartul. S. Mart. Augustod. : *Sciendum est quod de Marigleria ipsius ecclesiæ, quia abbatis est, et ipse debet Mariglerium ponere et mutare.* Instr. ann. 1406. ex Bibl. reg. : *Icelui déposant et messire Guillaume Rigolet... qui... avoit en ce jour la garde de la Marglerie de la Chapelle, se allerent esbatre en l'ostel de Guillaume Simon espicier... et après ce que ils y orent esté par certaine espace de temps... un des serviteurs de messire Guillaume Belier vint dire audit Rigolet*

que il s'en venist tantost en la sainte Chapelle et que l'uy en estoit ouvert, etc. Infra : *Marreglerie.* Marillier, in Charta ann. 1472. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 203. Vide *Marrelarius.*

† **MARILA,** a Græco μαρίλα seu μαρίλη, Pulvis carbonum, favilla. Pollux Cæl. Rhodig. 14. 16 : *Faber fumo oppletus et Marila.*

† **MARIMENTUM,** Quodvis lignum ædibus construendis aptum. Charta Willelmi Episc. Lingonens. ann. 1216. tom. 4. Gall. Christ. inter Instrum. col. 202 : *Retinuerunt autem sibi usuarium in nemoribus suis ad foca sua et ad Marimentum ecclesiæ suæ et domorum suarum.* Vide *Materia.*

† **MARINA,** *Æstus maris turgidior.* Vita S. Wilframni Episc. Senon. sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 361 : *Cumque rheuma maris tempore Marinæ prædictum impleverit locum, etc.* Vide *Malina.*

* *Marine,* pro *Mer,* mare, apud Guill. Guart. ad ann. 1249. ubi de navali pugna :

Tel nombre d'autres i demeurent
Que couvert en est la Marine.

† **MARINA VASA,** Naves cujusvis generis. Est etiam *Marina,* nude maritima ora, Gall. *La côte.* Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1284. apud Murator. tom. 8. col. 1161 : *Videntes Pisani omne malum, quod eis a Januensibus erat inflictum, volentes suam injuriam vindicare, multas naves et galeas et vasa Marina fabricaverunt in flumine Arni... Et discurrebant per totam Marinam Januensem destruendo, comburendo, occidendo, capiendo et deprædando.* Occurrit præterea in Chron. Estensi apud eundem tom. 15. col. 367. Vide *Maritimæ.* *Marina,* fascis, δέσμη, in Gloss. Lat. Græc. mendose pro *Manua* ; quod vide. * **MARINALIS LEX.** Vide supra in *Lex.*

† **MARINARICIA.** Vide *Marinarius.*
MARINARIUS, *Navicularius, nauta, Marinier.* Usatici Barcinonenses MSS. cap. 56 : *Homines nobiles et ignobiles, Magnates et Milites, et pedites, Marinarii, et cursarii, et monetarii in illorum terra stantes.* [Concil. Rom. sub Nicolao II. PP. ann. 1059. tom. 4. Annal. Bened. pag. 749 : *Post hæc dum consultaretur capitulum illud, quod uni personæ quatuor libræ panis et sex potus quotidie conceduntur, sacer Conventus Episcoporum exclamavit... quod illa expensa magis videretur constituta Marinariis, quam Canonicis, matronis quam sanctimonialibus, scilicet ut habeant unde sibi concilient greges liberorum.* Informations civit. Massil. pro passagio transmarino ex Cod. MS. Sangerm. : *Et si voluerit conducere Marinarios ad mensem, constabat Marinarii quilibet x. lib. qui erunt in summa v^c. lib. quolibet mense et facient ipsi Marinarii omnes sumptus suos.*] Occurrit apud Constantinum Africanum lib. Commun. locor. Medicor. cap. 18. Bromptonum ann. 1100. 1189. Joan. Carmessonum in Vita S. Petri Thomasi cap. 4. in tom. 4. Spicilegii Acheriani, etc. [Adde Constit. Friderici Reg. Sicil. cap. 33. Breviarium Hist. Pisanæ ad ann. 1163. apud Murator. tom. 6. col. 173. Memoriale Potestatum Regiens. apud eundem tom. 8. col. 1098. Nicolaum Speciale de Reb. Siculis lib. 4. itidem tom. 10. col. 990. etc. Le Roman de Rou MS. :

Donc fist à tous dire et crier,
Et as Marineux commander
Que les nefes fussent depechiez.]

MARINERII, in Libertatibus Barcinonensib. anni 1289. [Statuta Arelat. MSS. art. 144 : *Teneantur mittere.... bar-chas suas cum Marinariis in subsidium ligni.*]

MARINARICIA, Italis *Marinareza*, Mercēs, quæ *marinariis*, seu nautis exsolvitur a Patrono, in Statutis Venetorum lib. 6. cap. 71. et in libro Promissionis maleficij, in eodem Codice, cap. 32.

† **MARINARIUS**, Viator, nostris *Passager*. Charta ann. 1390. e Tabular. Massil. : *Quilibet Marinarius solvat pro viagio suo, etc.* Statuta Massil. lib. 4. cap. 15 : *Si quis conduxerit Marinarios, vel alios operarios, aliasve personas qui ei pro pretio, seu loquerio constituto, aliquid licitum se facturos convenerint, etc.* Occurrit ibidem pluries et cap. 16. non semel.

* **MARINIARIUS**, Nauta, nostris alias *Marinaire* et *Marinel*. Tabul. Massil. : *Item Bertrandus de Vilardello Catalanus consuluit, quod dictus dominus amiratus faciet juxta consilium majoris partis dictionum Marinariorum.* Le Roman d'Alex. Ms. part. 2 :

La outre vieuill passer avec ce Marinaire.

Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 113. Chartoph. reg. ch. 187 : *Gieffroy Bertrand de Saint Malo de Lille poure Marinel, etc.* Aliæ ann. 1412. in Reg. 166. ch. 279 : *Comme le suppliant se feust mis en un vaisel en la compagnie du maistre et autres Marineaulx d'icellui vaisel pour aler pescher, etc.* Vide *Marinarius*.

MARINELLI, Idem, qui *Marinarij*, apud Matth. Paris pag. 162. 166. et S. Bernardum lib. de Modo bene vivendi cap. 57. [Litteræ Henrici VI. Reg. Angl. ann. 1431. apud Rymer. tom. 10. pag. 489 : *In nostris mercatoribus seu Marinellis, ac eorum naves vel bona, cum ad portus seu stathes dictarum terrarum vestrarum, etc.* Adde lib. nigrum Scaccarii pag. 369.]

† **MARINERII**. Vide *Marinarius*.

MARINOLA, Gloss. MS. Eccles. Parisiens. : *Enceteclia, Marinola lignea, qua amphora sustinetur.* Papias habet : *Enceteclia, macinola, qua, etc.* [Leg. *Machinola*, parva machina. Vide *Enceteclia*.]

† **MARINOSUS**, Marinus, maritimus. Epist. Manasses Camerac. Episc. apud Baluz. tom. 5. Miscell. pag. 319 : *Itaque cum Deus spiritualem gladium nobis solummodo reliquerit, illos spirituali gladio puniamus quorum Marinosis impulsu tempestatibus neque die neque hora quietere possumus.*

† **1. MARINUS**, Provincialibus, Auster, vulgo *Lou marin*, quia a mari flat. Charta ann. 1473. ex Schedis Pr. de *Mazaugues* : *Et ab alio latere dictus terminus respicit versus Marinum.*

* **2. MARINUS**, Piscator. Charta Adelf. reg. Aragon. æra 1165. pro habitat. Tutelæ in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 295 : *Et persolto vobis totas illas aquas quod pesquetis ubi potueritis ; sed totos illos sollos, qui fuerint ibi prisos, sedeant meos et predat eos meo Marino pro ad me.*

MARIOLA, Imago S. Mariæ virginis. Vitæ Abbatum S. Albani : *Hic quoque fere perfecit pulcrum Mariolam cum pertinentiis.* Iterum : *In Australi Ecclesiæ parte, juxta nobilem Mariolam.* Alio loco : *Ante majus altare et Mariolam, quæ eidem supra ponitur.* Willelmus *Guiart* MS. in Ludov. VIII :

Aubes, fros, chasubles, estoles,
Crois, Crucefis, et Marioles,
Unes d'argent, autres de fust.

* **Mirac.** Mss. B. M. V. lib. 1 :

Devant ne sai quel Mariolo,
Ki tient un enfant et acole,
Toute jour s'aloit acroupant.

* **MARIOLE** dicebantur Sacerdotes vel Clerici, qui die sancto Paschæ trium Mariarum personas agebant. Ordinar. eccl. Camer. Ms. fol. 43. v. : *Interim in revestiario parantur tres Mariole, quarum duæ indutæ sunt casulis albis, et tertia dalmatica alba, coopertis capitibus amictu, tenentes in manibus poma aurea in stignum aromatum.*

* **MARIOTH**, *El brazo sopra el cubito.* Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide supra in *Maheria*.

† **MARIOTTO**, perperam pro *Marrilio*, Detrimentum, jactura rei. Placitum ann. 821. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 373 : *Jusserat ipse Princeps (Ludovicus Pius) supradictis Aladranno et Leoni, ut sine Mariotione et de omni causa quam cum Guinigis habebamus... plenam justitiam facere jussissemus.*

† **MARIS**, *Mensura sex capiens heminas.* Vocabular. Sussannæi.

* **MARISAN**, *Lo octavo mese*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

MARISARCHUS. Vide *Marearchus*.

* **MARISCALGHUS**, Equarius medicus, Ital. *Maliscalco, Maniscalco et Mariscalco*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 377 : *Testes fuerunt Joannes filius Johannis sartoris, qui habitat in domo bonacursii Mariscalchi.* [FR.]

MARISCUS, Palus, Gallis *Marès*, vel *Marais*, quam vocem a *Mare*, id est, collectione aquarum deducit Salmasius : Somnerus a Saxonico *mersc*, *palus*. [Charta apud Mabill. tom. 2. Annal. Bened. pag. 697 : *Cum terra et silva, Marisco ad integrum meam partem... trado atque transfundo.* Tabular. Dolense ann. 1303 : *Quædam terræ arabiles sitæ in parrochia de Pleudehen juxta flumen de Rentra, qui vulgariter appellantur magni Marisci D. de Querquen.*] Ingulfus : *Vicinas paludes, circumque jacentes Mariscos immeabiles reddebant.* Infra : *Cum insula circumjacente, et duobus Mariscis adjacentibus.* Occurrit non semel apud Matth. Paris, et alios.

† **MARESCIUM**, Eadem notione, in Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 118.

† **MARESCUM**. Charta ann. 1030. ex Tabulario Montis S. Michaelis : *Alanus D. G. Britannorum Comes dedi Deo et Beato Michaeli villam Bohel cum omni Maresco quod ad eam pertinet.* Charta Eustachii Comit. Bolon. ann. 1112. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 137 : *In aquis, in piscationibus, in pratis et in Marescis.* Chron. Andrense tom. 9. Spicil. Acher. pag. 471 : *Tertiam partem Maresci de Bavelinghem... pertinaciter ecegit.*

* Nostris *Maresqs*, *Mareschat* et *Mareschiere*. Chron. S. Dion. lib. I. cap. 2. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 156 : *Li leux estoit tant fort et si périlleux pour les fontenis et pour les Mareschieres, etc.* Instr. ann. 1406. ex Bibl. reg. : *Laquelle fiefferme est toute en un lieu, où il souloit avoir un vivier, qui pieça aterry et vint en prez, ... et de present est en Maresqs.* Lit. remiss. ann. 1475. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1483 : *Pour fener et mettre en mullon le foing qui estoit faulché en leur pré, Mareschat, botz ou marates... Le bot du prestre, autrement dit marates ou Mareschatz. Hinc Mareschier, Pratum adaquare, in Charta ann. 1364. ex Reg. 96. ch. 75 : Les habitans peuent et porront*

fouir une gauge en parfont en leursdiz marez pour Mareschier.

† **MARESEUM**, in Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 10 : *Item vendidi... unam piecham terræ sitam... supra Maresium.*

MARESIUM, Eadem notione. Charta Philippæ Comitissæ Pictavensis, uxoris Guillelmi VIII : *Quod ego audiens graviter tuli, pro eo quod eadem Maresia dicebantur esse de osculo meo.* [Charta ann. 1239. ex Tabular. monast. de Alba corona : *Joscelinus D. de Rocha Bernardi Jedit Abbatæ de Alba corona salinam suam quam habebat in Maresis de Trevali, in ipso videlicet introitu Maresium.* Charta de Aquariatu de Talemundo : *Item sex sextaria salis ad mensuram Olonæ quæ habemus super Maresio Martini singulis annis, annui et perpetui redditus ; quod quidem Maresium tenet archipresbyter Alperiensis.*] Occurrit præterea in Charta anni 1217. apud Sammarthanos tom. 4. Galliæ Christ. pag. 5. et in alia anni 1244. in Probat. Hist. Castanetorum pag. 23. 24.

MARESCAGIUM. Charta anni 1267. qua Matthæus de Montemorenciaco vendit Abbati S. Dionysii, *quosdam redditus et usagia in terra et supra terram Ecclesiæ S. Dionysii in Francia apud Argentolium.* Qui *redditus Cursus et Marescagium vulgarter nuncupatur, pro 40. libris Paris.* Facultas forte utendi marescis alterius domini. [Hic, *Marescagium*, nomen est proprium territorii cujusdam prope Argentolium, quod vulgo *le Marais* dicitur.]

MARESCHEIUS, Palus, locus palustris, *Marais*. Charta Gilonis de Aciaco Militis ann. 1237. in Tabulario Ecclesiæ Meldensis f. 30 : *Ex parte Crociaci ab introitu Mareschei... ita tamen dicerem mareschicos de Estrepill. qui sunt inter molendinum de Malignon, etc.* *Mareschere*, dicebant nostri, quomodo pascua vertit Hugo *Plagon* in versione Gall. MS. Will. Tyrri lib. 2. cap. 19. Guill. *Guiart* ann. 1304 :

D'autre part outre la riviere,
Se sont près d'une Mareschiere
Li Flamens tendus à grant presse.

Robertus Bourronus in Merlino MS. : *Une tour fort et haut, qui seoit en une Marescherie.*

† **MARISCOLUM**, diminut. a *Mariscus*. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 517 : *In Marisculo apud Ardeam juxta molendinum exclusam... fecit.*

* Ita *Maresquel*, a *Marest*, in Charta ann. 1399. ex Chartul. 23. Corb.

† **MARESCOSUS**, Locus palustris. Willelmus Brito lib. 2. Philipp. :

Quaque Marescosos extendit Flandria campos.

† **MARISIACUS**, Idem quod *Mariscus*, Palus, *Marais*. Bulla Johannis VIII. PP. ann. 877. tom. 3. Annal. Bened. pag. 679 : *Berziacum una cum molendino, Berzioso Marisiacos duos atque spicarium.*

* **MARISMARE**, *Marenium*, seu materiam ligneam domibus ædificandis aptam excindere. Charta ann. 1276. in Chartul. eccl. Lingon. fol. 256. r. : *Abbas et conventus quitaverunt... totum usagium, quod habebant in omnibus nemoriis de Marasco scindendi et Marismandi.* Vide *Marrimare*.

MARISTALLA. Vide *Marestalla*.

† **MARISTUS**, pro *Mariscus*, Palus. Charta Henrici Reg. Angl. ann. 1285. in Tabul. regio Reg. 92. Ch. 58 : *Cum omnibus aliis libertatibus... in stagnis et*

viviariis, in Maristis et piscariis, etc. Charta Johannis de Monteforti Ducis Britan. ann. 1360. ex Arch. castri Nannet. : *Simul cum membris hamelettis, pratis, pascuicis, Maristis, etc.*

MARITA, Uxor. Vetus Inscriptio Barcinone : *Cornelius L. F. Secundinae L. Valer. Rufus Maritæ optim. etc.* Alia Romæ : *D. M. Julii Pietati Maritæ optimæ C. Julius Symfor. fecit.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Molher, Prov. uxor, Marita, maritella.*

MARITAGIUM, Donatio, quæ a parente filii fit propter nuptias, seu intuitu matrimonii. Regiam Majestatem lib. 2. cap. 18. § 1. et Glanvilla lib. 7. cap. 1 : *In alia acceptione accipitur dos secundum Leges Romanas, secundum quas proprie appellatur dos, id quod cum muliere datur viro, quod vulgariter dicitur Maritragium. Potest itaque quilibet liber homo terram habens, quandam partem terræ suæ dare cum filia sua, vel cum qualibet alia muliere in Maritragium, etc.* Et cap. 48. § 12. ab hæreditate distinguitur. Hinc possidere ex Maritragio, apud Ordericum Vitalem lib. 5. pag. 590. *Dare in Maritragium*, apud Radulphum de Diceto ann. 1199. nostris vulgo, *Donner en mariage*, id est, favore matrimonii. Consuetudo municipalis de *Labourt*, tit. 9. art. 12 : *Dot ou donation pour nocces, vulgairement appelé Marriage.* Leges Edwardi Confess. cap. 19 : *Remaneant legates cum dotibus suis et Maritragiis.* Charta Henrici Regis Angliæ apud Matth. Paris ann. 1213 : *Et si mortuo marito uxor ejus remanserit, et sine liberis fuerit, dotem suam et Maritragium habebit.* Adde aliam Joannis Regis ann. 1215. ibid. pag. 178. Statuta Alexandri II. Regis Scotiæ cap. 22. § 1. 2. Fletam lib. 5. cap. 24. Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 5. etc. [Edictum Philippi Pulcri ann. 1219. tom. 1. Ordinat. Reg. Fr. pag. 38 : *Parentibus vero mulieris accedet id quod ipsa secum attulit in Matrimonium, salvo legato suo, quod ipsa facere potuit per jus.* Epist. Friderici II. Imper. tom. 2. Spicil. Acher. pag. 575 : *Non possumus silentio preterire qualiter Marchioni Misnie sorore sua nupti tradita, in terra sua nuptiis celebratis, cum prima thori gaudia celebrasset, aggressus est in lecto, et surgere non permisit, donec eos in ejus manibus dotes et jus de quibus tenebatur eis pro Maritragio respondere, oportuit necessario remisisse.* Charta ann. 1207. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 171 : *Concessimus... villam de Meneda cum pertinentiis suis quam Alanus de Dunstanvil pater ipsius Ceciliz dedit ad se Marilandam.] Maritragium autem aliud est liberum, aliud servitio obnoxium.*

MARITAGIUM LIBERUM, nostris Practicis, *Franc mariage*, dicitur, inquit Bracton. lib. 2. cap. 7. § 3 : *ubi donator vult, quod terra sic data, quietâ sit et libera ab omni sæculari servitio, quod ad dominum feodi possit pertinere; et ita quod ille, cui sic data fuerit, nullum omnino faciat inde servitium usque ad tertium hæredem, et usque ad quartum gradum, ita quod tertius hæres sit inclusivus.* Et infra : *Gradus autem computandi sunt a primo donatario usque ad tertium hæredem inclusivum, ut donatarius faciat primum gradum, et hæres suus faciat secundum, et hæres hæredis tertium, et hæres secundi hæredis quartum, qui quidem tenebitur ad servitium, etc.* Eadem pene habentur apud Glanvillam lib. 7. cap. 18. in Regiam Majestat. lib. 2. cap. 57. et apud Littletonem sect. 17. et seqq.

[Hinc in Lib. nigro Scaccar. pag. 82 : *Maritragium, quod dicit non adhuc debere servitium.*] His autem locis cum donator liberari dicitur a servitio et homagio, id intelligendum est de servitio et homagio donatoris, quod exerte indicat Littleton. sect. 19. nam donator terram suam liberam ab alterius domini homagio et servitio conferre non potest. Charta Mathildis de S. Lizio, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 370 : *Dedi... tertiam partem totius manerii mei de Cratesfeld, quod est liberum Maritragium meum, etc.* Pag. 416 : *Terram suam de Rudham pater suus dedit in liberum Maritragium.* Pag. 514 : *Ecclesiam S. Crucis... quæ sita est in libero Maritragio.* [Lib. niger Scaccarii pag. 252 : *Præterea Wilhelmus Peverell dedit michi in franco Maritragio quiete cum sorore sua feudum 11. militum.* Charta ann. 1256. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 251 : *Wilhelmus Longspe dedit et concessit Henrico filio dicti Edmundi Margaretam filiam suam et hæredem et cum ipsa in libero Maritragio maneria sua de Burncester et Midlington cum omnibus homagiis, redditibus, servitiis et consuetudinibus et omnibus aliis pertinentiis sine aliquo retinimento.]*

MARITAGIUM autem servitio obnoxium illud est quod datur cum speciali reservatione servitii debiti domino capitali : et qui hujusmodi terras accipit nomine maritragii, ipse et omnes ejus hæredes tenentur facere servitia domino. Sed neque ipse, neque duo ejus hæredes facient homagium domino ; verum tertius hæres omnia servitia et homagium facere tenebitur. Ita Regiam Majestat. lib. 12. cap. 57. § 7. 8. 9. et Bracton. d. cap. § 4. [*Vide Philips. Histor. Jur. Anglic. tom. 2. pag. 184. sqq.]

¶ **IN LIBERO MARITAGIO**, hoc est, Solutum matrimonio, atque, ut habent alia Instrumenta, in pura viduitate, in libera viduitate et in ligia potestate ; cum scilicet uxor defuncto marito tota sui juris est. Kennettus sub ann. 1129. Antiquit. Ambrosden. pag. 90 : *Dictus Robertus Ecclesiam de Oseneia fundavit, et Canonicos regulares in ea constituit, et Ecclesiam de Claidon, et alias quamplurimas eisdem Canonicis contulit.* Post mortem vero ejusdem Roberti præfata Editha in libero Maritragio suo plurimas terras præfatis Canonicis in Cleidona dedit. Vide *Ligius*.

¶ **MARITAGIUM HABERE**, Formula usitata apud Anglos in Litteris, quibus Rex alicui concedebat in uxorem ducere filiam, quæ, dum minor ætate esset, sub ejus tutela existebat. Litteræ ann. 1215. apud Kennett. Antiq. Ambrosden. pag. 182 : *Habere faciunt W. Com. Sarum. Maritragium filiz Ricardi de Camville genitiz de Eustachia... ad opus Willielmi sui primogeniti... Cum tota hæreditate sua contingente ipsam filiam ejusdem Ricardi in baliva sua ex parte matris suæ.*

MARITAGIUM, Littletoni sect. 103. *Mariage*, nude, dicitur jus quod domino feudi competit maritandi filias vassalli sui defuncti : seu, ut definitur a Cowello 1. 2. tit. 3. § 20 : *est commodum illud, quod domino feudi et nuptiis minoris de se per servitium Militare tenentis conficere potest.* Statutum Mertonense cap. 7 : *Maritragium ejus, qui infra ætatem est, de vero jure pertinet ad dominum feodi.* Vide Statutum 2. Westmonasteriense cap. 18. Regiam Majestatem lib. 2. cap. 48. Fletam lib. 1. cap. 9. § 5. et cap. 13. et quæ notavimus ad Statuta S. Ludovici. Quibus adjungenda omnino Charta Henrici III. Reg. Angl. ubi istius

legis ac juris ratio redditur, apud Guliel. Prynneum in Libertatib. Anglic. tom. 2. p. 602. ex qua quædam delibabimus : *Cum per experientiam edidimus, quod quamplures Domine regni nostri, sprete securitate, quæ per legem et antiquam consuetudinem regni Angliæ capi solet et debet ab eis, ne se maritari permitterent sine consensu et voluntate nostra, non requisito super hoc nostro assensu, unde tam nobis quam Coronæ nostræ et damnum et opprobrium emergerunt. Mox : Vobis mandamus, firmiter injungentes in fide, qua nobis tenemini, quatenus sine dilatione a Margeria sorore quondam Comitiss Warwicensis, quæ est una de generosioribus mulieribus regni nostri, et castrum habet ingentis fortitudinis, et situm versus partes Marchiæ, pro quo nobis multatenus expediret, quod aliquem in virum acciperet, nisi de ipso, tanquam de nobis considerem, castrum de Warwic et de terris suis, quæ ipsi eligetis, in plegium capiat, præter securitatem debitam, quod ipsa nulli viventium sine licentia nostra in matrimonio copulabitur ; ita quod si forte temerario ausu contra hoc fecisset, castrum prædictum et terræ in plegium similiter captæ, nobis perpetuo et hæredibus nostris incurrantur.*

¶ **MARITAGII SERVITIUM** domino feudi debere dicebantur femine, quæ feuda militaribus servitiis obnoxia possidebant ; eas quippe, ne consuetum servitium periret, ad nuptias cogebat dominus feudi, modo sexagesimum annum non attingissent. Qua ratione vero id fiebat discere est ex Assisiis Hieros. cap. 242 : *Quant le Seigneur veaut semondre ou faire semondre si com il doit femme de prendre baron quant elle a et tient fié qui li doie service de cors, ou à damoiselle à qui le fié escheit que il li doit service de cors, il li doit offrir trois barons, et tels que il soient à lui afferans de parage, ou à son autre baron, et la doit semondre de deus de ses homes ou de plus, ou faire la semondre par trois de ses homes l'une en leuc de lui, et deus com Court, et celui que il a establi en son leuc à ce faire doit dire enci : Dame, je vous euffre de par Monseigneur tel et le nome, trois barons tel et tel et les nome, et vous semons de par Monseigneur que dedans tel jour, et motisse le jour, aies pris l'un des trois barons que je vous ay només... et enci li die par trois fois.* Adde cap. 243. 244. et 245.

MARITAGIUM RATIONABILE, quod dominus hæredi offert, *ubi non disparageatur*, in Statuto Mertonensi ann. 20. Henrici III. quod *Mariage advenant* vocat Consuetudo Normannica vetus cap. 26 : *Se aucune femme demande à son frere mariage, se il veult, il la menera avec luy, et l'aura en garde un an et un jour, et puis la pourverra de avenant mariage. Mariage avenant est, se elle est mariée à convenable personne selon son lignage et ses possessions.* Nova consuetudo Normann. art. 357 : *Les seurs ne peuvent demander partage en la succession du pere et de la mere, ains seulement demander mariage.* *Mariage advenant*, ibid. art. 262. et seq. Vide Notas nostras ad Stat. S. Ludov. pag. 174.

MARITAGIUM DESAVENANS, Matrimonium impar et minus dignitati personæ conveniens. Primum Regestum Johannis de sancto Justo in Camera Computor. Paris : *Pater dat filiz desavenans Maritragium, moritur pater relicto filio infra ætatem, qui filius tacet per annum et diem, postquam pervenerit ad ætatem legitimam, postea conqueritur, et sororem*

suam et maritum ejus, de Maritagio desavenanti, queritur an possit.

¶ **MARITAGIA REGALEFACTA**, Gall. *Mariages réchaufés*, Secundæ nuptiæ. Boerius Consil. 40: *Sponsalia viduarum debent fieri de nocte, et non de die, ad differentiam virginum quæ debent desponsari de die, et convocatis amicis... et ita dicit (Angelus) servari Perusii, et verum dicit, quod etiam ubique terrarum viduæ desponsantur ante auroram, et solis ortum, dicit in § 1. in addit. incipiente Ubi, lib. cons. Bitur. et hæc viduarum matrimonia vocantur in vulgari nuptiæ, seu Matrimonia recalcata, Noces réchaufées. Ita D. de Lauriere in Gloss. Juris Gallici.*

MARITAGIUM, seu licentia maritalis, maritandi, matrimoniorum, dicitur de servis, conditionalibus, et glebæ adscriptis, quibus matrimonium contrahere absque licentia et consensu domini non licebat. Eginhardus Epist. 16. ad Hattonem Comitem: *Quidam homo vester nomine Hunno venit ad limina sanctorum Marcellini et Petri, veniam postulans pro eo, quod conservam suam ancillam vestram sibi in conjugium sociasset sine vestra jussione. Propter hoc precamur benignitatem vestram, ut a nobis indulgentiam de hoc facto percipere mereatur, etc.* [Charta ann. 1225. apud Kennett. Antiqui. Ambrosden. pag. 401: *Robertus, et omnes alii costumarii... non debet filium suum ad literaturam ponere, neque filiam suam maritare sine licentia et voluntate Priorissæ.*]

Ut porro consensum dominorum obtinerent servi, censum definitum iisdem præstabant. Charta G. Laudunensis Episcopi, apud Cognatum in Historia Tornacensi: *De unoquoque eorum tam servo quam ancilla, habebitis annuatim sex denarios censuales, et de mortua manu duos solidos, et de Maritagio duos solidos.* Vetus Charta apud Willelmum Hedam in Episc. Traject. cap. 20: *Item ne omnimodis sine respectu videatur sancta Dei Ecclesia pro licentia nubendi infra sive extra concedere potestatem, dentur 12. denarii, etc.* Alia apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Flandr. cap. 21: *Quæ familia unoquoque anno... persolvat de respectione capitis sui 2. denarios, de mortua vero manu 6. de licentia Maritati sex simili modo, etc.* Licentia matrimoniorum, in Charta ann. 1162. ex Tabulario Campaniæ Thuano. [*** Licentia nude dicitur in Notit. de hominib. S. Michaelis Belvac. circ. ann. 1100. exarata, post. Irmin. pag. 379: *Pro filia secum adducta, quam in conjugium erat datura, consuetudinem, quæ Licentia vocatur, scil. 15. den. S. Michaeli... donavit.*] Adde Haræum in Castellanis Insulens. pag. 178. 179. et Gallandum de Franco alodio pag. 84. Chronicon S. Bertini, de Sifrido, primo Guinensi Comite: *Servitutum allam induxit, ut quilibet, vir, mulier, senex, puer, aut infans, ei denarium unum solveret in anno, in Nuptiis 4. et in morte quatuor.* Charta ann. 981. in Probat. Hist. Guinensis pag. 48: *Singuli (servi) ad 4. denarios in censu Kal. Octobr. 12. in Matrimonio 5. sol. post obitum.* [Charta ann. 1248. apud Kennett. Antiqui. Ambrosden. pag. 470: *Willielmus Search ad habendum in uxorem Johannam quæ fuit uxor Willielmi Foul, venit hic in curiam et dat domino de fine pro eadem in Maritagio habenda x. sol. Vide Ægid. Gelend. in S. Engilb. pag. 115. et Forismaritagium.] [*** Vide Haltaus. Glossar. German. voce *Hemd-schilling*, col. 878.]*

¶ Eadem erat apud Anglos *Tenen-*

tium etiam a Rege seu Corona conditio, cum filias suas extra manerii sui districtum nuptui tradebant. Charta ann. 1277. apud Kennett. Antiqui. Ambrosden. pag. 320: *Et sciendum quod si homines prædicti filias suas extra libertatem dicti manerii maritare voluerint dabunt domino pro qualibet filia sic maritata duos solidos, et hoc pro catallis extra libertatem dicti manerii cum ipsa remotis, et si infra libertatem ejusdem manerii eas maritaverint, nihil dabunt pro Maritagiis earundem.*

Cum igitur inter servitutum onera non minimum illud esset, quod matrimoniorum libertatem spectabat, hinc in privilegiis civitatum et oppidorum incolis a Regibus et Principibus indultis legere est, id potissimum cautum ac concessum, ut eis et eorum hæredibus ad libitum suum puellas et viduas suas nuptui tradere, et juvenes uxorare, et ballia juvenum et puellarum sive viduarum habere sine aliqua contradictione liceret, ut est in Charta Alienoræ Reg. Angl. ann. 1199. pro Libertat. urbis Santonens. apud Bestium pag. 596. Alia Ricardi Comit. Pictav. pro Rupellensib. apud eumd. pag. 600: *Præterea ipsis concessi, quod si ipsi inter filios et filias suas et mulieres viduas matrimonia contrahere voluerint, ego eis nullam inferam violentiam, nec ego eis quæram filios et filias suas ad maritandum; et si quis super hoc in eis manus mitteret, ipsi sine occasione se defenderent.* Charta Communiæ Rotomagens. ann. 1207: *Item nullum de Civibus Rotomag. cogere poterimus de filiis maritandis, nisi de voluntate sua.* Charta Communiæ Hamensis: *Concessum vero est, ut quicunque filium, sive filiam maritare voluerit, sine sui concessionem domini et absque ullo forisfacto facere poterit.* Similia propemodum habentur in Libertatibus concessis Angeriaci incolis ann. 1204. Castellii Amorosi in diocesi Aginensi ab Edw. I. Reg. Angl. in Regesto Constabulariæ Burdegal. fol. 5. item Valentis in eadem diocesi ab eodem Edw. fol. 140. Oleronensibus ab Alienora ann. 1199. fol. 186. et Hugone Lusiniaco Comite Marchiæ ann. 1286. fol. 187. Santonensib. ann. 1199. apud Bestium pag. 596. etc. Adde Statuta Delphinalia pag. 39. v. Constitutiones Siculas lib. 3. tit. 21. [Statuta MSS. Caroli I. Regis Siciliæ cap. 154.] Sanatum lib. 3. part. 11. cap. 3. Consuetudinem Solensem tit. 1. art. 2. [*** Privileg. Richard. Rom. Regis ann. 1277. Wetflariens. datum in Guden. Syllog. pag. 478.] Vide *Marcheta*.

Eximebantur in ejusmodi immunitatibus Nobilium feudalium matrimonia, de quibus copiose egimus in Notis ad Stabilimenta S. Ludovici. Charta Philippi Aug. ann. 1220. M. Novemb. pro Cadomensibus: *Præterea concessimus eisdem, quod nec nos nec hæredes nostri trademus uxores vel filias eorum aliquibus in Maritagium contra voluntatem eorum, nisi feudum, vel membrum lorice teneant, propter quod debemus maritare secundum usum et consuetudines Normanniæ.* Adde Vitam S. Godebertæ n. 3. Epist. 388. inter eas, quæ habentur tom. 4. Hist. Franc. Matth. Paris. pag. 168. g. 178. b. etc.

¶ Haud scio an huc spectet Charta Ludovici I. Reg. Hungar. ann. 1353. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 496: *Promittentes fide qua supra, quod si aliquando filios vel filias obtinuerimus in futurum, quod illos vel illas Maritagio sive nuptu invicem copulare volumus nec de-*

bemus quibuscumque spondere personis, absque prædictorum Regum Boemæ consilio, favore et consensu. Utrum id ratione feodorum quæ a Rege Boemæ possidebat, promiserit, aut quavis alia, mihi incertum.

MARITAGIUM IMPEDITUM, *incombratum*. Vide *Combr*.

¶ Lege et consuetudine inductum fuisse supra observatum est in Auxiliis, ut dominus a vassallis et subditis certum tributum exigeret, cum filiam suam primogenitam nuptui tradebat. Idem etiam alicubi obtinuisse pro cæteris filiabus maritandis colligitur ex Scripturis a Salvaingo laudatis Tract. de Usu feud. cap. 49. Sed et pro sorore idem vectigal aliquando pensatum, præsertim in Anglia, ibidem pariter dictum est. Quibus addendum videretur postremum illud auxilium ab ipso met Henrico Rege inter libera et gratuita annumerari in Charta ann. 1235. apud Madox Formul. Anglic. pag. 5: *Quia cerciorari non possumus, utrum plenarie fuerit nobis responsum ad Scaccarium nostrum de Auxilio quod nobis nuper Liberaliter concessistis, ad maritandam sororem nostram Romano Imperatori scilicet duas marcas de quolibet feodo quod de nobis tenetis in capite, tam de veteri feoffamento quam de novo: et eodem modo de feodis Militum vestrorum, etc.* Porro hæc præstatio.

¶ **MARITAGIUM** nude dicitur in Constit. Jacobi Reg. Siciliæ tom. 1. cap. 7: *Licet nobis et hæredibus nostris in eodem anno subventiones imponere... pro militia quinque millium, et pro Maritagio quinque millium unciarum auri summam.* Vide *Maritatio* 2.

¶ **MARITAGIUM** nude, matrimonium. Litteræ ann. 1402. apud Rymer tom. 8. pag. 249: *In negotio matrimonii, sive Maritagii præclarissimæ D. Blanchicæ D. nostri Regis filiæ senioris, etc.* Et alibi passim.

¶ **MARITALIS FILIUS**, Ex legitimo matrimonio procreatus. Testamentum Armandi d'Aligre ann. 1263. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1115: *In primis Hugonetum filium meum legitimum et Maritalem instituo in heredem universalem seu generalem in castris meis d'Aligre et de Chamel, etc.*

MARITAMENTUM, pro *Maritagium*, i. dos. Tabularium Monasterii S. Andree Viennensis: *Quæ terra erat jus et Maritamentum ejusdem Galburgis, etc.* [Testament. Beatrix de Alborea ann. 1367. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1527: *Ita quod cum omni legato quod eidem supra facimus, sint duodecim milia floreni auri, ad suum Maritamentum, in pecunia.*]

¶ **MARITANÆ PARTES**, pro *Maritimæ*. Litteræ Roberti Comitis Flandriæ ann. 1305. apud Rymer. tom. 2. pag. 964: *Ne quis eisdem in suis rebellionibus seu rapinis confortet seu sustentet quoquo modo, et specialiter in partibus Maritanis.*

¶ 1. **MARITARE**, *Fætare*, Papias.
* 2. **MARITARE**, Neutro sensu sumitur, in Testam. ann. 1121. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 416: *Ermenegardi quoque filix meæ dimitto quinque millia solidorum Melgoriensium in hæreditate, cum quibus Maritet. Maritare matrimonium, in Charta ann. 1228. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 28. Mariager, pro *Mariar*, matrimonium contrahere, in Stabil. S. Ludov. ann. 1270. cap. 12. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 118. *Etre marié en femme*, Uxorem habere, in Lit. remiss. ann.*

1404. ex Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 249: *Combien que feu Simon Bradieu fu Marié en femme, dont il devoit estre content, etc.*

* **MARITATICUM**, Dos mulieris. Charta ann. 1062. ex Tabul. Major. monast.: *Cum de medietate ipsius terræ movisset calumniam quidam Constantinus, ... asserens eam suæ conjugii in Maritaticum datam.* Vide *Maritamentum*.

1. **MARITATIO**, Idem quod *Maritagium*, Dos. Charta Henrici I. Regis Angl. pro Libertatibus Angliæ in ejusdem Legibus, apud Ricardum Hagustald. Matth. Paris. Brompton et alios: *Et si mortuo marito uxor remanserit ejus, et sine liberis fuerit, dotem suam et Maritacionem habebit, ... et si uxor cum liberis remanserit, dotem quidem et Maritacionem suam habebit, dum corpus suum legitime servaverit, etc.* [Charta ann. 1088. apud Miræum tom. 1. pag. 458: *Quod contingit ex capite matris mæx, mæx Maritacionis sorte offerendum credo in illa domo.... prædium mihi competens jure matrimonii, etc.* Testament. Johannis de Nevill ann. 1386. apud Madox Formul. Anglic. pag. 429: *Item lego pro Maritacione Elizabeth filiz mæx, si fuerit superstes, mille marcas.*]

† 2. **MARITATIO**, Tributum, quod dominus, nomine Aucailli, a vassallis et subditis, pro maritanda primogenita filia sua, ex Lege et Consuetudine, exigere poterat. Charta ann. 1153. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 157: *Præterea rogarerunt me supradicti monachi ut eis quasdam Consuetudines, quas eis dominus Gaufridus pater meus dederat, confirmarem, scilicet censum, ostagium, Comitatus eam, Muritacionem, terre emptionem, corporis sui redemptionem.* Ex quibus ultimis verbis perspicuum est vocem *Maritatio* ea, qua expositum, notione, hic intelligendam esse; ne quis vero remaneat scrupulus, vide *Auxilium*. Verum, quod omnino notandum est, videtur ex allatis tributum illud etiam pensitatum fuisse, ubi nulla aderat maritanda filia, quandoquidem monachis, ut eo utantur, concessum videmus. Unde alicubi quasi census annuum exactum fuisse lubens crediderim. Vide supra in *Maritagium*.

* 3. **MARITATIO**, Matrimonii celebratio. Chron. Guill. Burdini ad ann. 1303. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 11: *Quod pro baptisate, Maritacione et unctione sancti olei a parochianis duos vel tres vel quatuor denarios solent (clericis) exigere.*

† **MARITATUS**, Matrimonium. Pactum matrimonii inter Henricum filium Regis Aleman. et Constantiam filiam Gastonis Vicecom. Bearn. ann. 1268. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1361: *Per filias ceteras domini Gastonis vel jam maritatas, vel juniorem quæ non est adhuc Maritatu collocata, quæ juxta assertionem D. Gastonis jam pubes effecta et emancipata juravit se conventionem ratificare prædictam.*

† **MARITELLUS**, Maritus. Berberius in Viatorio utriusque juris part. 1. Rubr. de Adulteris: *Si aliquis Maritellus habere cornua suspicaretur.* Ibid. Rubr. de Tut. et curis: *Mulieres maxime juvenes, confidentes in dispositionibus Maritellorum, qui ipsas analogistas faciunt, ducunt in bonis dies suos, etiam cum inimicis capitalibus Maritellorum defunctorum; quia ut plurimum gaudent de morte virorum.*

* Glossar. Lat. Ital. Ms.: *Maritellus*,

maritella, lo piccolo, e tristo, e marito. Vide supra *Marita*.

† **MARITENUS**, Secundum mare. Vita S. Guthlaci tom. 2. Aprilis pag. 41: *Ab Austro in Aquilonem Maritenus longissimo tractu protenditur.* [* Pro *Maretenus*.]

* **MARITI**, nunc *Porci* in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

† **MARITIMA**, Mare. Ogerii Panis Annal. Genuens. ad ann. 1202. apud Murator. tom. 6. col. 385: *Eodem quippe anno Beltramus de Nervi quum iret in Maritimam cum nave sua, quæ vocatur Castella pro grano, invenit naves duas Pisanorum.* Ibid. ad ann. 1121. col. 401: *In eodem mense galeæ tres armatæ fuerunt, quibus præfuit Ceba, causa in Maritimam mittendi: pro custodiendis multis innumerabilibus lignis, quæ in Maritima pro grano et blava iverant.* [* Henric. VII. chart. ann. 1310. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 502: ... *Terrarum et provinciarum S. Romanæ Ecclesie, ubique positarum, præcipue.... Comitatus quoque Campanie atque Maritimæ, cum omnibus civitatibus, etc.* Vide *Maremma* et vocem sequentem.]

† **MARITIMÆ**, Agri et prædia ad maris littora. Charta ann. 1068. apud Samarthanos in Archiepisc. Burdegalens.: *Causa igitur incepta, cum ad id ventum esset, ut jam dictus Præpositus hanc in Maritimis nostris esse consuetudinem affirmaret, ut quamdiu Comitatus servientes salem justo pretio vellet emere, etc.* Rogerus Hoveden. pag. 661: *Tota vero Maritima, qua itur ad Cayphas, Pisani castra metati sunt, etc.* Vide tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 278. Gesta Innocentii III. PP. pag. 142. Chronicon Petri IV. Regis Arag. initio, etc. Etiamnum hodie in Pictonibus *les Marenes* dicuntur agri ad Oceani littora, in quibus exstant salinæ: *Marenima* Itali, *Maresme* Catalani dicunt, unde *Banyuls de Maresme*, locus dictus in Ruscionensi Comitatu, haud procul a Caucoliberi, apud Andream Boschum lib. 1. *des Titols de honor de Catalunya* cap. 26. Quibus addo hæc ex Charta Caroli Majoris domus, apud Willelmum Hedam in Hist. Episcoporum. Trajectens. pag. 217. 1. Edit.: *Idcirco trado... in loco nuncupato Marithime, ubi castrum fuit, etc.* [Marage, Eadem notione, usurpat le Roman de Rou MS.:

Une fille a mouit gente qui est de haut parage,
Celle te veut donner o riche mariage,
Dezore vers la mer tout le pais Marage.]

† **MARITIMALIS**, Maritimus. Gesta Joh. VII. PP. apud Baluz. tom. 7. Miscell. pag. 349: *Hic beatissimus pro utilitate omnium Ecclesiarum et præcipue Gallicanæ Ecclesie, Arelatem Maritimali itinere deversus est.*

* **MARITORNE**, Exactio, tributum, f. pro *Maletote*. Vide *Tolla* I. Charta ann. 1324. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 156: *Omnes redditus, exitus et proventus quos in pisside Senonensi.... idem Erardus percipere consuevit, redditus, inquam, vocatos communiter et Gallice la Maritorne.*

† 1. **MARKA**, Regio. Acta S. Isidori Episc. Hispal. tom. 1. Aprilis pag. 338: *Quæ civitas, quæ solitudo, quæ Marka, quæ hujus Doctoris non senserit beneficia?* Vide *Marcha* I.

* 2. **MARKA**, Terminus, limes, ora. Charta Godefr. comit. Arnsberg. ann. 1368. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 277: *In juribus, vulgariter eichtwart dictis, inter nemora et sylvas,*

quæ Markæ vocantur, ... numquam aliquid juris habuimus, ... dictis juribus eghwart in ipsis sylvis et Marckis, tanquam bonis Deo et sibi appropriatis, ... quiete potiantur. Vide *Marcha* I.

† **MARKATA**. Vide in *Marca* I.

† **MARKET-FUDER**. Vide *Marchet-fuder*.

† **MARKETA**, ut *Marcheta*. Vide in hac voce.

† **MARKETZELD**. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 187: *Et valent per annum le Streteward, et le Marketzeld 18. sol. et obol. etc.* [Legendum *Market-geld*, *Stallagium* seu præstatio pro stallis in mercatis et nundinis, nostris *Etalage*, ab Angl. *Market*, mercatum, et Saxon. *gild*, præstatio, tributum.]

† **MARISUS**. Vide *Marchio*.

† **MARLA**, Marga, de qua Plinius lib. 18. cap. 6. qua agri impinguntur, Gallis *Marle* et *Marne*. Observat Cluverius lib. 1. Germaniæ antiquæ cap. 8. in antiquissimis MSS. Plinii Codicibus Bibliothecæ Regis Angliæ Londinensis, lib. 17. cap. 6. pro *marga*, quod ter ibi habetur, ubique scriptum *Marla*. Bracton. lib. 4. Tr. 1. cap. 34. § 7: *Et ita quod deficit melioratio in Marla, vel in stercoreatione.* Fleta lib. 2. cap. 76. § 4: *Marla durabilior est (fimo) eo quod fimus descendendo, et Marla ascendendo consumitur.* [Jacobus de Vitriaco Hist. Orient. lib. 3. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 291: *Est autem aqua fluminis (Nili) pinguis, spissa et paludosa, quæ plus quam aliquis fimus vel Marla terram impinguat.*]

* *Marlays*, in Lit. remiss. ann. 1390. ex Reg. 139. Chartoph. reg. ch. 230: *Icellui Jehannin avoit mené aux champs deux chevaux avec une charrette ou tumberel chargié de fembroy ou Marlays.* Vide supra *Mallare* 2.

† **TERMINUS MARLÆ**, Tempus, quo agros *Marla* impinguare solent, spatium scilicet quindecim annorum. Charta ann. 1166. ex Chartul. S. Vandreg. tom. 2. pag. 2036: *Concessi... tres acras terræ nostræ de Mainillo tenendas ad Terminum Marlæ, hoc est, ad quindecim annos, eo pacto quod singulis annis tertiam garbam de illa terra ab illis accipiemus; finito vero termino terram nostram quietam habebimus.* Alia ann. 1178. ibid.: *Tradidi Radulfo de Mesnil duas acras terræ nostræ ad medietatem et ad terminum Marlæ.* Charta Gerardi Decani S. Quintini in Viromand. ann. 1127: *Terram autem marliatam a primo die marliationis usque ad 15. annos libere obtineant.*

† **MARLIARÆ**, *Marla* seu *marga* agros stercoreare, pinguefacere, *Marler* vel *Marner* *une terre*. Chronicon Andrense: *Ipsam terram Marlaræ fecit.* Occurrit in Fleta lib. 2. cap. 73. § 5. cap. 76. § 2. tom. 1. Monast. Anglic. pag. 722. tom. 2. pag. 202. etc. Necrologium Ecclesie Carnotensis: *Marnavit terras et ad culturam rededit.* [Charta apud Madox Formul. Angl. pag. 253: *Duas acras terræ mæx... unam videlicet Marlatam versus montem, etc.* Legitur præterea passim in Chartular. Necrologiis, Computis Eccles. Attrebat.]

† **MARLIARÆ**, Eadem notione. *Marliatio*, ipsa agrorum stercoreatio. Vide paulo supra in *Terminus marlæ*.

† **MARLIARÆ**, Fossæ, unde eruitur *marla*, seu *marga*, Gallis *Marlières*, [et *Marnières*.] Ægidius Aureæ-Vallis Monachus in Episc. Leodiensib. cap. 111: *Aliis vero in foveis, quæ Marliaræ dicuntur, projectis, etc.* Adde Fletam lib. 2.

cap. 41. § 2. et Foros Beneharn. Rubr. de *Boscages* art. 14.

MARLERÆ, Eadem notione. Charta Joannis Regis Angl. de Forestis ann. 1215: *Unusquisque liber homo de cetero sine occasione faciat in bosco suo vel terra sua, quam habet in foresta, molendinum, vivarium, stagnum, Marleram, fossatum, etc.*

MARLERÆ, in Inquisitionibus de forisfacturis forestarum § 15: *Inquiratur etiam de Marleris, mineriis, turbariis, etc. Fossa marleria*, tom. 2. Monastici Anglic. pag. 1011. Charta Roberti D. de Boves ann. 1247, in Tabulario Corbeiensis lib. 7. Ch. 3: *Et si est assavoir que li kemins me demeure ensi come il est bonnés, et les Maillieres devant dites ne autre kemin je ne puis faire ne clamer dedans le terroir de Thanés, etc. Et est assavoir que les Maillieres devant dites sont kemuns à aisemens as homes, etc.*

† **MARLATORIÆ** BIGÆ. Vide *Maratoris*.

MARLEICLÆ, Agri marga, seu marla impinguat. Charta Philippi Aug. Regis Franc. ann. 1220: *Et les Marleis et gastinus, quæ sunt extra boscum, quem boscum et non donavimus. In quibus Marleicis et gastinis numerantur 45. acere.*

MARLETUM, Eadem notione. Vetus Charta apud Spelmannum: *Sciatis, me dedisse in perpetuum 22. acras et dimid. Marleti Ecclesie S. Michaelis, etc.*

* **MARLLARDUS**, Anas masculus, in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 194. vº. pro *Mallardus*. Vide in hac voce.

† **MARLOTA**, Vestis species, Bigerris et Beneharnensibus etiamnum in usu, quasi *Melota*, quia villosa et hispida, ex crassiori lana confecta. Hujus meminit Rabelaisius l. 56. atque eam interdum per ætatem deferre mulieres ibid. scribit. Vide *Bigera*.

† **MARLUCIUS**, Asellus minor, Gallic. *Merlan*. Charta pro *Aquariatu* de Talemondo: *Item in diebus debent comedi pisces, dabit et ministrabit dictus Aquarius secundum tempora, videlicet de Marlucio recenti fercula de duobus peciis pro duobus.*

* Vel potius *Merlus*, quasi Maris lucius. Consuet. Mss. monast. S. Crucis Burdeg. ante ann. 1305: *Marlucium in diebus piscium quatuor* (monachis).

* **MARMA**. Pontif. Ms. eccl. Elnensis ubi de inauguratione regis: *Induit* (rex) *super vestes communes lineam sive amplam camisiã lineam ad similitudinem albæ, amphibalum novum, mundum et candidum, ... ac desuper Marmam purpuram auro ac gemmis decoratam*. Sed legendum prorsus *Mantam* vel *Mantum*. Vide in hac voce.

† **MARMARITIS**, Herba quæ in desertis petris et saxis præruptissimis nascitur. Vocabul. Sussannæ.

* **MARMARIUS**, pro *Marmorarius*, in Castigat. ad utrumque Glossar.

* **MARMATORA**, [Flos aromaticus: « Inquit Demascenus: *Abnamacora* est calidior quam majorana. » (B. N. Ms. Lat. 16186. f. 70.)]

† **MARMESSOR**, perperam pro *Manmissor*, Executor testamenti. Concil. Tarracon. ann. 1591. inter Hispan. tom. 4. pag. 535: *Liceat etiam hæredibus seu Marmessoribus aut aliis consanguineis defuncti... majorem eleemosynam pro suffragiis ipsius defuncti eidem parochio libere et gratis dare.*

† **MARMITA** ECCLESIE, dicitur quidam Diaconus in Inquisitione de Vita et moribus B. Joannis Episcopi Vicentini. Sed

verentur viri docti, ne mendum insit. Vide *Marotimus*.

† **MARMITO**, a Gall. *Marmiton*, qui villioribus culinæ ministeriis inservit. Instrum. ann. 1599. apud Lobinell. tom. 5. Hist. Paris. pag. 801: *Nec tenebuntur idem bursarii ecclesiastici pauperes seu non beneficiati, sicut et famuli, sive Marmitones solvere quicquam, etc.*

* Nostris *Marmite*, Blandiloquus, virtutis et mansuetudinis simulator, vulgo *Chatemite*. Mirac. Mss. B. M. V. lib. 1:

Tex fait le simple et le Marmite,
En cui orgieix maint et habite.

Ibidem:

Tex fait le simple et le Marmite,
Tex fait devant semblant d'ermite,
Qui regibe et fiert par deriere.

Rursum:

Le Marmite, le mite-moe,
Font tant qu'il sont desour la roe.

* *Marmiteux*, in Diction. Trevolt. Mœstus, tristis, animo æger; unde *Marmouserie*, pro Mœstitia, animi dolor, vulgo *Mélancolie*, apud Froissart. vol. 3. cap. 35: *François Attremen entra en une Marmouserie, telle que le plus du temps il alloit tout seul parmi la ville de Gand.*

* Est et filii serici species, quæ *Marmite* appellatur, in Costum. Paris. ex Reg. sign. Noster Cam. Comput. fol. 36. vº.: *La livre de saye Marmite de Geraut et pampée, iiii. den.*

* **MARMO**. Vide infra *Mormylus*.

1. **MARMOR**, Morbi equorum species in genibus vel articulis. Vegetius lib. 2. Artis veterin. cap. 48: *Marmor duritiã ostendit ex nomine, etc.*

2. **MARMOR**, Tabellula marmorea imaginata, quæ in quibusdam Ecclesiis defertur osculanda ad Pacem in sacra Liturgia. Synodus Bajocensis ann. 1300. cap. 10: *Inhibemus firmiter et districte, ne pace recepta a Presbytero in altari, pluribus quam duabus mulieribus, Marmor tradatur osculandum. Vide Lapis pacis, et Osculum pacis.*

† 3. **MARMOR**, Mare. Fridegodus in Vita S. Wilfridi sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 178:

..... Dum tensis alta pererrant
Marmora, Psalmitographi recolentes orgia velis;
Ecce repentinis pontus fundatenus undis
Infremuit.

* Utitur Virgilius Georg. lib. 1. v. 254:

Et quando infidum remis impellere Marmor.

† **MARMORARE**, Marmoribus ornare. Acta S. Leonis III. PP. tom. 2. Junii pag. 589: *Tamque presbyterium, quam totam ecclesiam Marmoravit.*

† **MARMORARIUS**, Μαρμαροποιός, ἀγαματογλύφος, (qui statuas e marmore facit.) Gloss. Lat. Græc. Sangerman.

* Occurrit præterea in vet. Inscript. apud Gudium cccj. 4. et Fabret. 111. 463. 195.

* **MARMORATA**, Ora maritima; *marmor* enim mare dixerunt Latini. Vide paulo ante. Charta ann. 1158. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom.: *Dabunt* (Hostienses) *duas plactatas lignorum domini Papæ, qui pro tempore fuerit, et suis sumptibus afferent et deponent ad mandatum dom. Papæ a Marmorata sive a ripa Romea, unde dom. Papa voluerit.*

† **MARMORATIO** PAVIMENTI, Solum marmore ornatum, interstratum. Apul. florid. num. 18: *Præterea in auditorio*

hoc genus spectari debet, non pavimenti Marmoratio, nec proscenii contabulatio, nec scenæ columnatio.

† **MARMORATUM**, apud Vitruvium, est marmor tusum calce admixta, quo utebantur veteres in tectoriis.

MARMOREUS PANNUS. Visitatio Theosauriaræ S. Pauli Londinensis ann. 1295: *Tunica de quodam panno Marmoreo spisso cum rotis et grifonibus, etc. Alibi: Casula Marmorei coloris. Marbré appellamus, quod variis coloribus interstinguitur. Vide supra *Marbrinus*.*

* **MARMOSETUS**, [Gallice *Marmouset*: « Revertendo superius versus vicum posterne sancti Pauli, usque ad quandam domum, ubi sunt duo *Marmoseti* lapidei. » (Cart. N. D. Paris III. 278. an. 1280.)]

MARMOTINUS. Vide supra *Marabotinus*.

† **MARNA**, Idem quod *Marla*, Gall. *Marne*. Processus de Vita S. Yvonis tom. 4. Maii pag. 566: *Navis quædam onusta terra appellata Marna.*

* Charta ann. 1266. ex parvo Reg. S. Germ. Prat.: *Ipsi abbas et conventus aut homines sui capient lapides et Marnam sicut ante, videlicet ad usum suum proprium tantummodo. Hinc *Marcalura*.*

† **MARNARIUS**, pro *Marinarius*, Nauta, navicularius. Computum ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 278: *Item, quando Senescallus venit in ligno parvo de portu Dalphini Januam, Marnarius ejusdem ligni, gran. x. Ibid. pag. 279: Item, pro vacca una empta Januæ distributa Marnariis, unc. l. taren. x. gran. xv.*

* **MARNATURA**, Agrorum cum *marna* stercoratio. Charta Odon. archiep. Rotomag. ann. 1253. ex Cod. reg. 1245. fol. 193. rº: *Terras vero, quas rumpet, cum expensis nostris faciet essartari, Marnaturas quoque et expensas, quas pro sustinendis et relevandis domibus expediet fieri, persolvetur. Vide Marna.*

† **MARNERIA**, Fossa, unde eruitur *Marna*, Gall. *Marniere*. Charta ann. 1283. tom. 2. Chartul. S. Vandreg. pag. 1471: *Tres acras terræ sitas in duabus peciis terræ, prima, ad spinam... secunda ad Marneriam juxta terram hæredum Pellechaste. Vide *Marla*.*

† **MAROCHINUS**, Hircinum corium, nostris *Marroquin*, in Statut. civit. Saluciar. cap. 146.

* **MAROCHUS**, Homo corruptissimus, a voce vernacula bononiensis *Maroca*, quæ mercium quarumcumque rejectionem significat. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 509: *Ordnaverunt... predicti quod omnes meretrices et latrones et rufiani et rufiane earum meretricum et besacerii, sive Marochi expellantur de civitate bon. et districtu hinc ad octo dies proximos.* [FR.]

* **MARONA**. [Aisine, herba. DIF.]

MARONES. Vide *Marrones*.

* **MARONEUS**, Ad Maronem seu Virgillum pertinens. Petrarca in Itin. Syriaco pag. 559: *Atrocitateque facinoris Maroneo eloquio excusatum, etc.*

MARONITÆ, Hæretici ad Libanum montem, ita dicti a Marone quodam Hæresiarcha, uti vult Wilhelmus Tyrius lib. 22. cap. 8. Jacobus de Vitriaco in Hist. Orientali cap. 79. vel ut Timotheus Presbyter de Hæresibus: *'Από τοῦ μοναστηρίου αὐτῶν Μαρὸν καλούμενον ἐν Συρίᾳ*. De eorum hæresi iidem consulendi, et Gabriel Sionita et Hesronita in libro de Nonnullis Orientalium urbibus cap. 6. post Geographum Nubiensem.

MAROSSERIUS, Proxenetæ. Statuta

Mediolanensia 2. part. cap. 420: *Nullus Marosserius vel mediator alicujus mercati, cujuscumque generis et maneriei, vel matrimonii, possit habere nec habere aliquam vel ejus mercede alicujus marossi, ut supra, ultra solidos 10. imperialium.* Adde cap. 421. 422. et 1. part. cap. 89. *Marosserius*, in Statutis Astens. cap. 6.

† **MAROSSUM**, Proxenicum. Vide *Marosserius*.

MAROTIMUS. Charta Theotonis Archiepiscopi Turonensis ann. 933. apud Sammarthanos: *De valentioribus igitur ac potentioribus rebus, sigillis Regum insignita testamenta feci: de quibusdam vero meæ ditioni subactis chartas edidi atque firmavi, et Marotimo ipsius Ecclesie servanda tradidi.* Eadem forte dignitas, quæ *Marmita Ecclesie* dicitur in Inquisitione de Vita et Moribus B. Joannis Episcopi Vicentini: sed qualis illa, fateor me ignorare, tametsi idem videatur, qui archivi custos.

MAROTUA, Locus, vel piscina cum claustrum, in Jure Hungarico.

MARPAHIS, Strator, apud Longobardos. Ugutio: *Marphais, Strator.* Perperam *structor* in MS. Paulus Warnefridus lib. 2. de Gestis Longob. cap. 9: *Qui eidem Strator erat, quem lingua propria Marpahis appellant.* Lib. 6. cap. 6. Rex vero *Cumbert, dum post hæc cum Stratore suo, quem lingua propria Marpahis dicunt, etc.* *Marepahis*, apud Erchempertum cap. 21. perperam *Marepazis* in Charta Longobardica ann. 774. apud Ughellum tom. 8. Italie sacræ pag. 84: *Qui fuerunt de judiciaria Foroaldi Marepazis nostro.* Adde Chronic. S. Sophiæ. Benev. pag. 629. 632. 637. 733. ubi male etiam *Marapalis* editum, pro *Marepahis*. Germanis *Mar* est equus: est igitur *Marpahis*, vel *Marpais*, aut *Marpaige*, quasi *puer equi*, qui equum curat. [*] Vide Murator. Antiq. Ital. tom. 1. col. 117. Inde]

* **MAREPAHISSATUS**, dignitas et munus *Marpahis*, in cap. 21. Erchempert. supra laudato, apud Pertz. Script. tom. 3. pag. 248: *Lando Capuam, Pando Marepahissatum, Landonolfus Teanum regebat.*

* **MARPHANHATUS**. [Gall. *Morveux*: « dominus Petrus de Mota misit duos roncinos *Marphanhatos*... pro curando.... » (Arch. Histor. de la Gironde T. 21. p. 243.)]

† **MARQUA**, Jus repræsalie. Charta Johannis Reg. Franc. ann. 1360. tom. 3. Ordin. pag. 475: *Volumus et eidem (Judæis) concedimus quod in regno nostro intrare, venire et in eodem morari, absque eo quod virtute cujusdam Marque vel gamenti Marque, privilegii vel alii quibuscumque, valeant arrestari, etc.* *Litteræ vero de Marca* vocantur eæ quibus hæc facultas a principe conceditur, in Litteris Ricardi II. Reg. Angl. ann. 1399. apud Rymer. tom. 8. pag. 97: *Velimus ad consideratione præfato Johanni Literas nostras de Marca, versus præfatum Ducem et subditos suos, quousque eidem Johanni de summa prædicta una cum... nomine Marque et repræsalie, etc.* Vide *Marcha* 1.

* **MARQUARE**, Signare, a Gall. *Marquer*. Charta ann. 1489. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 280: *Jus et facultas escandilandi et signandi quas-cumque mensuras tam bladi, vini, olei, salis, ... illasque tradendi, visitandi, Marquandi, nec non etiam ulnas tam panni, quam etiam telæ.* Vide supra *Cartayragium* et *Marcare*.

† **MARQUEZIUS**, MARQUISTUS, MARQUISUS, MARQUISIA. Vide *Marchio*.

MARRA, Italis, *Marra*, Ferreum instrumentum ad excindendas herbas accommodatum. *Marre de Vignerone*. Gloss. Lat. Gr. MSS.: *Marra*, χειρὸς πύλον. Papias: *Marrae, sappæ, instrumenta rusticorum.* Idem: *Marra, terebrum, idem verrubius.* Vocab. Willel. Britt.: *Ligo, instrumentum rusticorum, Marra, ut dicit Ugutio, Gallici appellant Picois.* Catholicum Armoricum: *Marr, G. Hoe, Foussouer, de quoy on houe les vignes, L. Ligo.* [Hinc *vignes Marrées*, i. e. *marra* pastinatæ, in Consuet. Blesensi art. 184. *Prise de Marres*, in vet. Consuet. Aurelian. art. 104. cum instrumenta quæ agricultura inseruiunt, ob census statuto die non exsolutos, obsignantur.] Columella de Cultu hortorum:

Mox bene cum plebis vivacem cospitis herbam Contundat Marra.

[Gesta Tancredi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 166:

Utimini gladiis; eget his hæc ara Marris.]

Occurrit etiam in Vita S. Deodati apud Surium tom. 7. cap. 3. [et apud Juvenalem, Sat. 15.]

* Unde emendanda Miracula S. Joannis Gualb. tom. 3. Jul. pag. 432. col. 1: *Tandem Martis et sarculis loco purgato, etc.* Ubi leg. *Marris. Marrochon*, eadem acceptione, diminut. a Gallico *Marre*, in Lit. remiss. ann. 1446. ex Reg. 178. Chartoph. reg. ch. 163: *Le suppliant se baissa pour prendre à terre un Marrochon ou cerclouere, etc.*

† **MARRAMAS**. Vide *Mattabas*.

* **MARRAMENTUM**. Vide infra in *Materia*.

† **MARRANCIA**, pro *Marancia*. Charta ann. 1227. ex Tabul. Eccl. Audomar.: *Ecclesia suo non defraudetur servitio. Non inde turbatio sive Marrancia proveniat in Ecclesia. Si vero per culpam alicujus acciderit defectus in cantando vel legendo, unde oriatur scandalum vel Marrancia, si presbyter est hebdomadarius, poena puniatur duorum solidorum.* Charta foundationis Capellanæ S. Clementis in S. Capella Paris.: *Quibus horis si non interfuerit, faciet Marrantiam et eam persolvat, sicut dicti subcapellani ab ipsis horis absentes.*

† **MARRANI**, Idem qui *Marani*. Tractatus Vincent. Cigaltii de Bello Italico: *Magister Paulus Brun scienticus in medicina et multum expertus de Brivata nunquam voluit assistere cum Marranis, nec Judæis, et bene facit.*

* **MARRANIA**. [Hæresis MARRANORUM: « Causa detentionis hujus fuit quia dictus episcopus de heresi et Marrania ac similibus suspectus erat. » (Diar. Burch. éd. Thuasne, II, 459, an. 1498.)]

† 1. **MARRARE**, *Appropriare*, rem quampiam alicui asserere, in illius usus et comoda convertere. Chron. Andrense ad ann. 1224. tom. 9. Spicileg. Acher. pag. 648: *Eodem pretio præfatam decimam redimendam ad opus nostrum Marrauit.* Et infra: *Hereditatem ipsius decimæ ad opus Andrensis Ecclesie approprians, etc.*

2. **MARRARE**. Ugutio: *Ligo, marra, Ligonzare, Marrare, terram ligone vertere.* Vide *Marrire*.

* *Nostris Marrar*; unde *Marreux*, Operarius, qui marra laborat. Lit. remiss. ann. 1463. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 174: *Le suppliant et Guillaume Moreau allerent Marrar au courtil de André*

Mandet... Apres qu'ilz eurent beu, lesdiz Marreux s'en retournerent besongnier ou dit courtil. Marreneur, idem quod Marreux, in aliis Lit. ann. 1415. ex Reg. 168. ch. 391: Lesquelz compaignons laboureroient en tache à Marreneur et parchois une vigne. Merrer, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1409. ex Reg. 163. ch. 344.

† 1. **MARRELARIUS**, *Ædituus*, custos ædis sacræ, vulgo *Marquillier*. Charta Eccles. Aniciensis ann. 1312: *Thesaurario Ecclesie VIII. l. turibulario c. s. pro violeta x. s. pro Marrelario c. s. porterio minori pro balais xx. s. Statuta Eccles. Massil. ann. 1472: Marrelarii non teneant campanas erectas, nec illas virent, sub poena denartorum iv. Martier in Statutis Scabinorum Maceriarum ad Mosam: Item ledit Martier est tenu d'avoir seruiteurs souffisans avec lui pour aidier à chanter à l'autel ou cuer. Marlage vero dicitur in eisdem Statutis quod ipsi ratione sui officii competit: *L'en doit cha cun an audit Martier le jour de Pasques communaulx chacune personne qui recoit Corpus Domini... son Marlage, c'est assavoir du moins un double.* Vide *Matricularii*, et *Marcaclarii*.*

* 2. **MARRELARIUS**, Qui *marellos* seu tesseras in præsentia signum canonice, capellanis distribuebat. Vide *Merrallus*. Charta Amaur. episc. Venet. pro fundat. colleg. eccl. de Clitio ann. 1411. fol. 146. r: *Instituatur ad tempus unus Marrellarius de dictis capellanis aut aliis ministris, qui singulis diebus, horis et missis interessentibus marellos distribuatur, et capellanorum celebrantium nomina scribat.* Infra: *Marelarius*.

† **MARRELLA**, Ludi genus, Madrelum. Vide supra *Marella*. Statuta Eccles. Lingonens. ann. 1404: *Non ludant etiam (Clerici) ad Marrellas, ad volas, ad cursum vel currendum in campo pro lucro vel pro vino.* Qui ludus ab Ovidio lib. 2. Tristium v. 481. sic describitur:

Parva sed et ternis instructa tabella lapillis;
In qua vicisse est, continuasse suos.

* Hinc *Marrellier*, Tabula lusoria, in Lit. remiss. ann. 1412. ex Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 366: *Iceulli Estienne prist lors toutes marelles et les getta jus du Marrellier. Mèrellier, ludus ipse, apud Guignevil. in Peregr. hum. gener. Ms.:*

Gieus de tables et d'eschequiers,
De boules et de Mèrelliers.

* **MARRELLUS**. Vide supra *Bouquetus*.

† **MARRENTIA**, Mulcta pecuniaria pro levioribus delictis. Statuta Capituli Autissiodor.: *Anno Domini 1392. in Capitulo generali S. Lucie inhibition fuit ne de cætero aliqui fabularent in choro sub poena Marrentie.* Vide *Marancia*.

MARRENUM. Vide *Materia*.

* **MARRESHALLUS**, ut *Marescalcus* apud Anglos. Vide in hac voce. Elmham. in Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 64. pag. 180: *Eximie probitatis miles, præfulgoris milicie titulis attollendus, comes Mareshallus, tunc temporis nominatus et existens, etc.*

† **MARRHEA**, pro *Marchia*, Terminus, limes. Charta ann. 1377. apud Rymer. tom. 7. pag. 175: *Quod pro reparatione faciendâ super attemptatis factis super Marrheis Angliæ et Scotiæ, quidam dies se tenebit apud Lilbottros.* Et infra: *Volumus tamen quod si... ad dictos diem et locum Marchiæ, abesse contigerit, etc.*

Vide *Marcha* 1. [^q Male fortassis editum pro *Marchea*.]

* **MARRIANUM**, **MARRIENUM**, *Materia lignea ædibus ædificandis idonea*, Gall. *Mairain*, alias *Marrenage* et *Marrien*. Charta ann. 1342. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 341: *Quamplurima debentur ex restancia fustium seu Marriani emptorum, etc.* Alia Odon. comit. Trecens. ex Cod. reg. 9612. T.: *Absolvimus... carpentarios qui Marrienam cæsum vendunt, etc.* Libert. villæ de Perrusses ann. 1347. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 32. art. 8: *Lesdiz hommes et femmes de la dicte ville de Perrices... auront leur usage en tous les bois nom (sic) bannez, pour Marrenage, effouage et closure, etc.* Charta ann. 1357. ex Chartul. Monast. in Argona: *Fr. Paris abbez du Monstier en Argone a donné à notre épouse la dame de Possesse quantité de Marrien pris en boys du Trambloy.* Vide supra *Marennum*.

† **MARRIMARE**, *Ligna ædibus ædificandis aut reparandis apta parare, elaborare*. Charta ann. 1157. apud D. Calmet. tom. 2. *Histor. Lotharing.* col. 353: *Per totum vero bannum Mortensne et Lunaris villæ dederunt pasturas, piscaturas, vias et usueria ligna ad Marrimandum et ignes abbatiz et grangiarum, et hæc usuaria concesserunt per totum alodium suum et feodum.* Vide *Materia*.

MARRIRE. Capitul. 1. Caroli M. ann. 802. cap. 1: *Et nemo per ingenium suum vel astutiam præscripam legem, ut multi solent, vel suam sibi iustitiam Marrire audeat, vel prævaleat, etc.* id est, *marritionem* inferre, seu contra legem quicquam agere, legem labefactare. Et cap. 8: *Ut nullus bannum vel præceptum domni Imperatoris nullus omnino in nullo Marrire præsumat, neque opus ejus stricare vel minuire, vel impedire, etc.* Mox: *Et ut nemo debitum suum vel census Marrire ausus sit.* Adde cap. 9. Est autem

* *Nostris Marrir, marritionem seu molestiam inferre vel pati.* Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 139. Chartoph. reg. ch. 260: *Guillaume Hureau dist à l'exposant de prime face moult arrogamment, Garson t-en faut-il parler? et se plus en parloit qu'il le Marriroit.* Aliæ ann. 1473. in Reg. 204. ch. 13: *Souvent quant icellui Jehan Carrignon se Marrissoit d'aucune chose, il estoit et devenoit furieux.* Hinc *s'Esmarir*, pro *Se troubler, s'inquieter*, *Agitari*, *conturbari*, in Vita J. C. Ms.:

Saint Gabriel la regarda,
Qui doucement la confortra,
Ne t'Esmari, fait-il, Marie,
De la grace Dieu ies emplie.

MARRITIO, *Detrimentum aut jactura rei, vel molestia aut animi dolor, qualis ex damno nasci solet, quo sensu et nos vulgo marritum nunc quoque dicimus illum, qui de re quampiam dolet*: Gallis *Marrigon*. Charta Caroli M. apud Chopinum in Cons. Andium: *Absque ulla Marritione vel dilatione reddere faciant.* Capitul. Caroli C. tit. 16. cap. 13: *Et ipse tranquillo et pacifico animo donat illi commeatum, tantum ut ipsi et in suo regno, vel suis fidelibus, aliquod damnum aut aliquam Marritionem non faciat.* Vetus Charta in Actis Episcop. Cenoman. pag. 197: *Quiete et regulariter absque ulla vexatione aut Marritione securiter sancte vivere permittant.* Adde pag. 266. Charta Ludovici Pii Imp. in Vita Aldrici Episcop. Cenoman. pag. 31: *De his autem præcipimus, et census legiti-*

um, et nonas et decimas annis singulis partibus præscriptæ matris Ecclesiæ absque ulla Marritione vel dilatione reddere. Tabular. Ecclesiæ Viennensis fol. 52: *Post decessum namque nostrum agricultores B. Mauricii absque Marritione, vel præjudice in suorum ad matrem Ecclesiæ revocetur potestate et dominatione, etc.* Tabular. Brivatense ch. 323: *Et post nostrum discessum, nulla expectata iudicis traditione, vel nemine contradicente, absque ulla Marritione mansus jam dictus... ad ipsam casam Dei in integrum revocetur.* Charta 56. inter Alemanniças Goldasti: *Post obitum vero meum absque ulla Marritione ad dictum Monasterium firmiter pertineant.* Adde Chartas 61. 62. et Vadianum de Monast. Germ. lib. 2. pag. 72. *Le Roman de Girard de Vienne MS.:*

Depans Vianne sus el mestre donjon,
Dame Guiborg faisoit grant Marison.

Le Roman de Rou MS.:

Salomon qui de Dol iert sire
Out grant Marrement et grant ire.

[*Le Roman de la Rose MS.:*

Ne mena duel ne Marrement.]

De vocis origine sic censet vir doctissimus in Notis ad Regum nostrorum Capitula, *marrire* idem valere quod *irrumperere*, *perfringere legem*, *metaphora sumpta ab itinerantibus, qui a recta via declinantibus marrire iter dicuntur etiam nunc suis Lemovicensibus.* Quod si ita est, *marrire* idem erit quod *viam obstare, contradicere*, fossa scilicet in transversum ducta ligone, quem *marram* vocabant: unde *marrare, ligonisare*, id est, fossam ligone facere, uti supra observatum. Sed et Italis *Smarrito* dicitur, qui a via aberrat, qui rectum iter amisit. Vide Octav. Ferrarium in *Smarrire*.

* *Pro animi dolore nostri dixerunt Marrement et Marison, Itali Marrimento.* Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 36: *Laquelle servante trouva que il lui défaiilloit une dariole... et pour ce que elle en faisoit noise et grant Marison, lidiz Maissins son frere qui laiens estoit, oyant ces paroles et grans Marremens, etc.* Unde *Marris*, *Matricis morbus*, qui animi angorem creat, appellatur in Lit. remiss. ann. 1425. ex Reg. 173. ch. 244: *Le mal la Marris, duquel cheent femmes comme lengoureuses... La femme de Perrenet dist qu'elle avoit mal en sa forcelle, en ses rains et en ses aisnes, qui est la forme et maniere que ont femmes malades de tele maladie... Nisi Marris, a Latino Matrix potius accersendum putes.*

* **MARRITUS**, f. *Liquefactus*, Gall. *Fondu*. Comput. fabr. S. Lazari Eduens. ann. 1295. ex Cod. reg. 5529. B.: *Item pro sipo Marrito, pro uncto, pro aceto, pro triginta libris candelarum per annum, xlvij. sol.*

MARRONES, **MARONES**, **MARRUCI**. *Vita sancti Odonis Cluniacensis Abbatis: Dum patriam reverteretur, inter Burdonum Alpes, etc. Secus locum autem illum habitavit quoddam genus hominum, qui Marrones vocantur, et arbitratur ex Marroena Aquilonari provincia illud nomen traxisse originem.* Idem, qui *Marruci* appellantur ab eodem Odone in Vita S. Geraldii lib. 2. cap. 17: *Ipsi quidem Marruci, rigentes videlicet Alpium incolæ, nihil quæstuosius aestimabant, quam ut supellectilem Geraldii per juga montis Jovina transveherent.* Chron. S. Trudonis

lib. 12. ubi de Monte Jovis, in Alpibus: *Et post aliquot dies præmonstrata eis a præducibus Maronibus difficillima via: Marones enim appellantur viarum præmonstratores, etc.* [Hinc *Maronnier* etiam dictus qui navibus in portum introducendis præest. *Le Roman d'Athis MS.:*

Li Maronnier furent bon Maestre,
Car du port savoient tout l'estre.

Nisi legendum malis *Marinnier*, vel *Marrenier*.]

Sic vero appellatæ circa Alpium juga Saracenicæ gentis reliquæ quædam. Saraceni enim Afri, cum a tempestate valida in Provincia oras ejecti fuissent, Leone Philosopho imperante, illam potissimum regionem insederunt, tenueruntque annis aliquot, quæ circa *Maurum montem* in Italiæ et Galliæ confiniis adjacet, castroque Fraxineti expugnato, quod eorum latrocinii et excursionibus opportunissimum fuit, propter adjacentes silvas, quas *Fraxinidos saltus* vocat Flodoardus in Chron. ann. 931. vicinas provincias vastarunt, occuparunt urbes et castra, tandemque Alpium claustra et juga insederunt, unde in Burgundiam et Italiam sæpius excurrebant, uti pluribus commemorant Witi-kindus libro 3. extremo, Luthprandus lib. 1. cap. 1. lib. 2. cap. 12. lib. 5. cap. 4. Bonifacius Archiepisc. Mogunt. Episc. 19. Chron. Novalic. lib. 4. cap. 21. 22. Chron. Farfense pag. 668. Vita sancti Romuli Episc. Genuensis apud Ughellum, Glaber, et alii. De iis etiam intelligendus Anonymus Combesianus in Constantini Porphyrog. vita num. 31.

Ipse Hugo Rex Italiæ, cui admodum molesti erant, Saracenos adortus, propter Berengarium, qui recens regia sumpserat insignia, facto et sancito cum iis federe, inglorius recessit, ut est apud Luthpr. lib. 5. cap. 7. Verum haud multo post, vicini Toparchæ collecto exercitu, non modo ex Alpium, quæ insederant, jugis, sed et ex ipsa Provincia, atque adeo prima eorum sede Fraxineti, penitus exegerunt fugaruntque. Quod quidem militare facinus Rotboldo Forcalariensi Comiti, Arduino Hyporegiæ Marchioni, et Aymoni Comiti attribuit Chron. Novalic. Willelm. vero Com. Provinc. Rotboldi fratri, Glaber. lib. 1. cap. 4. Odilo in Vita S. Majoli, et Charta Riculfi Episc. Forojulien. apud Ruffum et Sammarthan.

De Fraxineti peculiari situ, (ut et hoc obiter moneam) video controverti. Guichenonius in Hist. Sabaud. pag. 185. Luthprandi auctoritate nixus, qui lib. 1. cap. 1. in *Italicorum Provincialiumque confinio* Fraxinetum oppidum statuit, illud esse autumat, quod vulgo *Portus S. Suspirii*, aut *Exuperii*, appellatur, versus Villam-Francam, in Comitatu Niciensi. Verum cum Chron. Novalicense lib. 4. cap. 21. tradat, situm fuisse *super ora maris in Provincia prope Arelatem*, loci positionem in Francia, atque adeo in ipsa Provincia investigandam necessario consequitur. Et certe *Fraxinetum* in diocesi et Comitatu Forojulien. videtur statuere vetus Pontii Massiliensis Episc. Charta ann. 1008. quæ a Sammarthanis refertur in Episcopis Massiliensibus et apud Guesnæum in Annalibus Massiliens. ann. 1014: *De cætero omnem partem meam dono Monasterio S. Victoris, sed et in Comitatu Forojulien. id est, in Fraxeneto, in villa, quam vocant ad Molam, etc. omnem partem meam.* Molam, la Mole, statuunt

Tabulæ Geographicæ ad dextram sinus Grimaldei, juxta quem exstat vallis *Freneti* dicta, ejus jurisdictionem et dominium, una cum Grimaldo Castro et Turri S. Tropeli, datam Genti Grimaldæ constat. Iustus vallis mentionem fieri comperio in Diplomate Ludovici Regis Neapol. ann. 1406. apud Augustinum du Pas, in Stemmate Acigniæ Familie pag. 601. Adde præterea Ekehardum Juniozem de Casibus S. Galli cap. 5. sub fin. et 15. initio, Ruffum in Comitib. Provinciæ pag. 50. Columbium pag. 75. 110. et alios. Vide *Marani*.

* Hinc nostris Pirata, imo et quivis nauta vel navicularius, *Maronnel* et *Maronnier* appellatur. Lit. remiss. ann. 1371. in Reg. 102. Chartoph. reg. ch. 270: *Un Maronnel appellé Jehan Chârelire, ... grant nombre de Maronneaux garniz d'espées et de couteaux, etc.* Aliæ ann. 1410. in Reg. 164. ch. 220: *Le suppliant demanda à un pescheur ou Maronnel combien il faisoit une vente de poissons qu'il avoit; lequel pescheur ou Maronnel lui eust fait un certain pris d'argent, etc.* Charta ann. 1366. in Reg. 99. ch. 260: *Comme Jehan Bonne de la ville de Leure nostre Maronnier eust armé, appareillié et avitaillié un craier à ses propres coux, fraiz et despens, appellé la Mahiere, garni de xlv. compaignons pour aler en la mer sur nos ennemis, etc.* Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. ch. 26: *Colart Couvin, dit Ponnet, Maronnier de eau, demourans à Camons emprés Amiens. Aliæ ann. 1380. in Reg. 118. ch. 34: L'exposant entra en un vaisseau d'armée sur mer avecques plusieurs Maronniers et escumeurs de mer, pour aler gaignier sur les ennemis. Bestiar. Ms. :*

Les Maronniers qui par mer vont, etc.

Unde *Maronner*, Artem piraticam vel nauticam exercere, in Lit. remiss. ann. 1453. ex Reg. 182. ch. 59: *Le suppliant depuis qu'il vint à l'aage de dix-sept ans ou environ, il s'est mis à Maronner sur la mer, ... tellement qu'il savoit bien et sceurement mener, conduire et maroier un navire.* Vide supra *Mareare* et *Mariniarius*.

1. **MARSA.** Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ lib. 1. cap. 2: *Et quod callidi dissertorum loca tenerent, et infirmi notissimos populo atque amicissimos Marsa manu prostrarent.* An sparsa pro larga? [f. *Mersa*.]

† 2. **MARSA**, ἀσπιδοτόρας, *Marsio*, ἀσπιδωκτες, Qui venatur serpentes, in Supplement. Antiquarii. Vide *Marsi*.

† **MARSALIX**, Salicis genus. Charta ann. 1221. ex Tabul. Sangerm.: *Compositum est quod dicti homines in prædicto nemore capient genestas, spinam nigram et albam, salices et Marsalices, etc.*

* Gall. *La saule mâle*, alias *Marsaus*. Charta ann. 1319. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 603: *Nomine bosci mortui accipiuntur salices, Marsalices, tremble, arable, charme, etc.* Et est à entendre mort bois bouz, tramble, fou, *Marsaus* et *genestres*, in alia ann. 1317. ibid. ch. 483. Occurrit præterea totidem verbis in Charta ann. 1310. ex Reg. 45. ch. 120. Vide *Marsalix*.

† **MARSALLA**, **MARSALLUS**, f. Mercatum, forum, Gall. *Marché*. Charta Lotharii Imper. ann. 844. apud Marten. tom. 1. Ined. col. 35: *Nulla thelonia de illa eorum patella, quæ est in Mediano vico, hoc est Marsalle dare nec solvere debeant, ... omnique tempore ipse thelonius*

de ipsa patella in Mediano vico seu Marsalla, etc. Chron. Monast. S. Michaelis in pago Virdun. apud Calmet. tom. 1. Histor. Lotharing. col. 555: *Nihil solvant, nec teloneum, nec tranaticum, ... nec de patellis eorum in vico et in Marsallo aliquid requiratur.*

* Nomen castelli ad Saliam flumen inter Medianum vicum, *Moyen-vic*, et Decem pagos, *Dieuze*, vulgo *Marsal*. Vide Vales. Notit. Gall. pag. 317. col. 2.

* **MARSAMUTINUS**, Monetæ species, eadem quæ *Masmodina*. Vide in hac voce. Lib. cens. eccl. Rom. Ms.: *Ecclesia S. Lazari de Terzola unum Marsamutinum. ... In episcopatu Cassanensi ecclesia de Aqua formosa unum Massamutinum.*

* 1. **MARSALCIA**, Equile, stabulum equorum. Charta ann. circ. 1034. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 189: *Excepta ipsa sua sala de Petrone episcopo, quæ est in civitate Carcassona, cum ipsas cambras, et cum ipsas coquinas, et cum ipsas Marsalcias et cum appendiciis, etc.* Vide *Marsalcia*.

* 2. **MARSALCIA**, Quod ad victum diurnum equo præberi solet. Chartul. Celsinian. ch. 664: *Dedit unam eminan Brivatensem de civada et unum agnum aut sex denarios pro eo, et unam gallinam et unam Marsalciam diurnalem.* Vide *Marsalcia*.

† 3. **MARSALCIA**, **MARSALGUS**, **MARS-CALLUS**. Vide *Marscalcus*.

MARSCHUL, in Charta Rudolphi Imp. ann. 1277. in Metropoli Salisburg. tom. 1. pag. 390. Vide *Marchel-fuder*, supra.

* **MARSENHA**, Martium seu trimestre frumentum, Ital. *Marzuolo*. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 131. ex Cod. reg. 4622. A: *Si bestie grossæ inventæ fuerint damnum dantes in bladis vel Marsenghis vel vineis, etc.* Vide supra *Marseschia*.

* **MARSI**, Homines, quibus naturalem vim contra serpentes inesse olim creditum, incantatores. Rath. Veron. episc. Præloq. apud Marten. tom. 9. Ampl. Collect. col. 793: *Marsorum genus est in Africa, cui non nocent serpentes, et quando volunt filios suos probare, utrum sui sint, an non, mittunt illos inter serpentes, et si sunt extraneæ generis, illos devorant serpentes. ... Marsi fuerunt in Italia incantatores serpentium, qui eos aut interfeciebant aut nocere non sinabant.* Vita S. Amandi Tract. episc. tom. 1. Febr. pag. 875. col. 2.

Fama est serpentes Marsos turbare suos.

[** Vide Forcellin. et Isidor. Origin. lib. 9. cap. 2. sect. 88.]

† **MARSICULUS**, Qui cito movetur ad iram. Plautus: *Quid ais homo Marsicule?* Gloss. Isidori. Hæc pessime corrupta, restaurata vide in *Momar*.

MARSIPPA. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Marsupium*, vel *Marsippa*, Leod, i. crumena.

MARSUM, in Gloss. Saxon. Cottoniano, *vyrmgalere*. [** Serpentium incantator. Vide *Marsa* 2. et *Marsi*.]

MARSUPA, Piscis species, de qua mentio est in Vita S. Filiberti Abb. Gemet. cap. 31. [Gall. *Marsouin*. Tabular. Rothon.: *Dedit locum ad exclusam faciendam in mare juxta Bronaril in monachia sempiterna; et dedit ei. ... Præpositus tertiam partem in illa ad opus suum, exceptis Marsupis et septis et aliis ad luminaria Ecclesie pertinentibus.*]

* De quo ita Tract. MS. de Pisc. cap. 130. ex Cod. reg. 6838. C.: *Delphinus ab accolis Oceani Marsouin vel Moerschouin, quasi maris sus.* Chartul. S. Joan. Ange-

riac. ad ann. 1190. fol. 187. vº.: *Dederunt insuper omnem piscationem quæ veniet ad eorum (monachorum) molendina, ... hoc solo lento, quod si balena aut Marsupa vel spiculis in ipsa bessa capti fuerint, ipsius (Isemberti) erunt.*

MARTA. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 52: *Ordinatum est, quod certæ summæ victualium, quæ abundant in partibus illis superioribus, ut Martæ, hordeum, et hujusmodi, leventur per annum ad expensas domus Domini nostri Regis, etc.* [Mart, Anglis, nundinæ, Gall. *Foires*. Sed quid hæc ad vocem hanc? videtur esse miscellum frumentum. Vide infra *Martellis*.]

* **MARTE**, Insulis appellantur Mulieres pauperes, quæ in una domo ex antiqua fundatione nutriuntur. Acta MSS. capit. S. Petri Insul. ann. 1555: *Hoc anno die prima Augusti proxime venturi transeundo ante capellam Martarum, etc.* [** Albert. Archiep. Magdeb. Statut. Synodal. apud Haultaus. voce *Pfaffen-dirne*, col. 1460: *Terminarii in domibus suis frequenter soli cum mulieribus, quas ipsorum Martas, ut eorum verbis utamur, habitare non verentur, etc.*]

* **MARTELOGIUM**, Necrologium seu obituarium, pro *Martyrologium*. Vide in hac voce. Instr. ann. 1392. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 167. col. 2: *Quod deinceps anno quolibet fient per fratres ipsius conventus. ... tria cantaria sive anniversaria; ... et ita ibidem fuit scriptum per alterum ex dictis fratribus in libro dicti conventus, vocato Martalogium.*

* **MARTALUS**, Mustelæ species, in Gloss. super tres lib. Salomonis ex Bibl. Heilsbr. pag. 54. Vide *Martures*.

* **MARTARUS**, ut *Martrinus*, ad *Martalos* vel *Martures*, pertinentes. Chron. Viti Arenpeck. apud Pez. tom. 1. Script. Austr. rer. col. 1254: *Ipsa denique Elizabeth intoxicata, ut dicebatur, per regem Wladislaum in mastrutis (i. mastrucis) Martaris anno Domini 1442.*

† **MARTELARE**, Molam malleo tundere, Italis, *Martellare*, Gall. *Marteler*. Statuta civit. Saluciar. Collat. 5. cap. 128: *Quod quilibet molinariis cum suum molendinum Martelaverit, teneatur implere canalatum de suo farinacio.*

MARTELAGIUM, Jus quoddam, sic appellatum, quod Cenomanensi Comiti competeat in universis mercibus, quæ vel ab artificibus, vel ab ipsis mercatoribus in officinis propriis, vel in nundinis venum exponebantur, ita ut ex quacunque mercium specie, postquam artifex vel mercator caput unum selegisset, *Martellagii* redemptor seu firmarius meliorem sibi adscribere liceret. Vox, ut videtur, nata a *Martello*, quod primitus id juris in mercibus duntaxat, quæ malleo conficerentur, exigi solebat: sed postea ad alias quasvis tractuctum est, ut colligitur ex Regesto Ludovici Regis Siciliæ, quod in Camera Computorum Paris. asservatur, fol. 30. 31.

* **MARTELLERIA**, Faber ferrarius. Arest. ann. 1380. 6. Oct. in vol. 7. arestor. parlam. Paris: *Martialis Chabaudi Martellarius, Stephanus Bonandi draperius. ... consules Nemausi, etc.*

* **MARTELLERIA**, Cataracta, qua continentur aquæ. Instr. ann. 1358. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 207. col. 2: *Quod alate intus muros existentes reparentur, et turnellæ fiant, et aquæ retineantur per Martellerias fendas.* Ibid. pag. 216. col. 1: *Et alia (fossata) curen-tur circumquaque villam; et fiant Martelleriæ ordinatæ.* Vide mox *Martellus*.

MARTELLINUS PULSUS, apud Medicos,

qui in dilatatione sua, antequam ad centrum regrediat, ex percussione spiritus, et organi duritie bis digitos percutere videtur, et sunt quasi dilatatione duæ; sed præcedens est major, secunda minor, etc. Ita Gentilis de Fulgineo ad hæc Egidii lib. de Pulsibus :

In febre continua Martellino dominante
Caumate febrili cordis depresso humor.

† **MARTELLIS**, Miscellum frumentum, Gallis, *Bled méteil*. Charta ann. 1204. *Histor. Comit. Ebroic. inter Instrum. pag. 9: Percipiet singulis annis unum modium bladi, scilicet sex sextarios frumenti, et sex sextarios Martellis in granchia d'Alboe. Ubi legendum puto Martelli vel Mastellis; est enim Mastilio seu mestilio ejusdem significationis. Vide Mestallium 2. et Mactum 2.*

* **MARTELLUS**, Idem quod *Martelleria*. Reparatur factæ in senescal. Carcass. ann. 1435: *Pro una pecia de coral ex longitudine duodecim palmorum et latitudine trium quartonum, pro faciendo Martellum dictæ Carcassonnæ, emptis pretio xv. sol. Item pro vj^{xx}. libris cavillarum ferri pro dictis tarrassaria et pæria, pro Martello et pro cathenis, emptis pretio v. lib. Vide alia notione infra in Martus 1.*

MARTELLUS. Vide *Martus*.

† **MARTERINÆ PELLE**s. Vide *Martures*.

† **MARTEROR** et **MARTROR**, Occitanis vulgo *Martrou*. A voce *Martyrium*, sic vocant festum O. SS. quod primo B. Virgini solisque Martyribus sacratum esset, ut testatur Usuardus ad Kal. Novembris: *Festivitas B. Dei Genitricis, et omnium Martyrum, quam Bonifacius Papa celebrem et generalem instituit agi omnibus annis in urbe Roma. Tertius vero Gregorius Pontifex postmodum decrevit eandem in honore omnium Sanctorum sollempniter observari perpetuo ab omni Ecclesia*. Charta Rogerii Comitiss Fuxensis ann. 1096: *In tali vero ratione impignoro vobis hæc omnia præscripta, ut ab hodierna die habeatis et possideatis istam prædictam pignoram de Martror in Martror, usque ego vobis jam dictum pretium persolvam ad Martror. Alia ann. 1101. apud Stephanot. Antiquit. Occitan. MSS. tom. 1. pag. 485: Totum hoc impignorant pro triginta solidos de denarios Hugonenquos de Marteror qui venit ad unum annum; et postea de Marteror in Marteror sine ullo enganno. Charta Aymerici Vicecom. Narbon. ann. 1114. *ibid.* pag. 515: *Et ista pignora permaneat de isto Martror ad tres annos, et de tres annos in antea si reddiderimus istud aurum et istam platam ipso die de Martror in Monasterio Crassæ sine inganno recuperamus istum honorem; quod si ipso die de Martror non reddiderimus, istud pignus permaneat de ista festivitate in alia. Charta Occitanica ann. 1399: Item mese son amigablement composit, accordats et transigts que en Van present... de la feste de Marteror, alias de Toussants, prochen venant en sept ans prengue ladite Infante au Bearn dus mille floris, etc. Non alterius originis videtur vox Gallica, *Martroy* vel *Martré*, qua donatur forum Aurelianense aliorumque quorundam locorum.**

† **MARTHA**, Mustellæ genus, seu vestis mustellarum pellibus munita. Statuta Arelat. MSS. art. 53: *Et si dominus voluerit facere bastari sa Martham, habeat sartor 11. den. et super totis cum chioto XVIII. den. Concil. Dertus. inter Hispan. tom. 3. pag. 663: Neque (Clericus)*

folleteratus deferat pellium de Marthis. Vide Martures.

† **MARTHERINÆ PELLE**s. Vide *Martures*.

* **MARTHILOGIUM**, pro *Martyrologium*, Fasti sanctorum, in Inventar. S. Capel. Paris. *Marthologium*, in Stat. MSS. S. Flori fol. 34.

† **MARTHIMONIUS**, pro *Mathematicus*. Jacobi de Vitriaco Hist. Orient. lib. 3. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 276: *De Italia sunt in terra Jerosolymitana tres populi ipsi terræ quam plurimum efficares et utiles, scilicet Pisani, Januenses et Venetiani, navali exercitio præditi, in aquis invicti, et in omni bello exercitati, Mathimioniorum, vel Marthimioniorum vel Mathematicorum ingenio flagrantes. Ubi ultimum apposuisse sat fuisset, reliqua enim menda sunt librarii quæ medica manus emendavit.*

† **MARTIANA LEX**, seu Merciorum. Vide *Lex*.

* **MARTIAPANIS**. [Gall. *massepain*: « Presentari fecit eidem cardinali de Medicis confectiones, Martiapanes. » (Diar. Burch. I. 454. an. 1492.)]

† **MARTIATICUM**, Martium, trimestre frumentum. Radulphus de Gestis Fridrici I. Imp. apud Murator. tom. 6. col. 1190: *Et ante medium Martium nemo unquam arare potuit, et immoderate segetes corrupti (nix)... Frumenta vero non sunt adeo corrupta. Martiaticum tamen bonum fuit. Vide Marceschia.*

* **MARTICA**. [Terminus: « De illa cruce usque in alia que est juxta via publica et usque Marticam Stephano Canallario et usque in ecclesiastico. » (Cartul. Conchar. Ruthen. p. 336. an. 1087.)]

* **MARTICULARIA**. [MATRICULARIA: « Primo capella beate Marie, que est annexata officio Marticularis dicti officii. » (Chevalier, Visit. Episcop. Gratianop. p. 73.)]

† 1. **MARTICULARIUS**, pro *Matricularius*, in Charta ann. 1353. Tabular. regii Reg. 81. fol. 599. Vide in hac voce.

* 2. **MARTICULARIUS**. [Marguelier. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

MARTILAGIUM, et **MARTILOGIUM**, pro *Martyrologium*, habetur in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 322. 323. 370. 657. tom. 3. pag. 244.

* Stat. MSS. eccl. S. Laur. Rom.: *Debeatis emere unum Martilogium, et in ipso Martilogio anniversaria scribere, ut decet, quemadmodum in ecclesia principis Apostolorum Petri servatur. Item quod anniversaria scribenda, in dicto Martilogio ponantur die proprio, cum presentia capituli, cum suo relicto generaliter et particulariter. Nostris Marteloge. Charta Ludov. comit. Clarim. et dom. Borb. ann. 1325. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 6: *Nostre présente ordonnance soit enrégistrée à perpétuelle mémoire ou Marteloge de ladite sainte Chapelle. Matriloqe*, in Inventar. Gall. S. Capel. Paris. Vide infra *Matriloqium*.*

MARTINELLUS. Vide *Passionalis*, in *Passionarius*.

MARTINETE, Aviculæ merulis minores, nostris *Martinetis*. De iis Silvester Giralduus in Topograph. Hibern. dist. 1. cap. 18.

† **MARTINETI**, Sic dicti vagi scholares in Universitate Paris. *du Boulay* tom. 5. Hist. ejusd. Univers. pag. 658: *Die 7. Octobris 1463. Facultas Arrium decernit adversus vagos scholares, vulgo Martinetos, qui de collegio in collegium discurrebant, etc.*

† **MARTINETUS**, Ustrina, Gallis *Forge*,

a *Martellis* seu malleis sic dicta. Charta ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 411: *Mandamus... quatenus visis præsentibus, excusatione, obstaculo, et dilatatione cessantibus, omnes quoscumque, et singulos Martinetos, ac charbonerías factos et factas, ubicumque, vel per quoscumque in proprietatibus nostris... ac domos et ædificia ipsorum Martinetorum ubicumque et quoruncumque sint, amoveatis celeriter, et faciatis totaliter amoveri, et destrui funditus, nullo quocumque Martineto... remanente, nec ulterius patiamini, quod aliquis memora... nostra scindantur, essartentur, vel charbonentur pro Martinetis vel aliis grossis ferrorum operibus faciendis. Occurrit etiam in Statut. civ. Saluciar. cap. 139.*

* Proprie *Moletrina* ferraria, vulgo *Martinet*; quod in parochia S. Martini plures exstant, nomen habere docet Diction. Trevoit. Pactum inter Joan. dalph. et Petr. Barral. ann. 1315: *Item volumus et concedimus quod quilibet prædictæ universitatis... possint in re sua propria vel alibi facere construere... fabricas, Martinetos vel fustnas libere pro libito voluntatis.*

* **MARTINETUM** in Sent. arbitr. ann. 1500: *In tantum quod dictum Martinetum dicti Lamberti se reposat et non potest in eodem operari. Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 88: Le suppliant estant... en ung Martinet illec assis dedans une chambre, etc.*

* Eodem nomine appellatur machina quedam bellica projiciendis lapidibus accommoda, apud Froissart. vol. 1. cap. 121: *Ceux du chastelet décliqnerent quatre Martinets qu'ils avoient faits nouvellement pour remédier contre lesdits chauffaux. Ces quatre Martinets gettoient si grosses pierres et si souvent sur ces chauffaux, qu'ils furent bientost froissez.*

* **MARTINIANA**, Chronicon Martini Poloni, idem qui *Martinulus* dicitur in Indice librorum ad calcem antiquissimi Pontificalis literis Saxonis exarati, et *Martinellus* in Necrol. MS. eccl. Paris. 6. Id. Jan.: *Dedit etiam tres libros, duos passionales, et unum qui dicitur Martinellus. Instr. ann. 1392. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 166. col. 1: Ordinaverunt quod viginti sex franchi auri debiti pro conventum fratrum Augustinorum Nemausi, racione unius libri Decreti, et alterius libri vocati Martiniana, qui fuerunt de executione dicti domini Gaufridi Palmerii, etc.*

MARTINEGA, Tributi species apud Hispanos, [quod forte ad festum S. Martini solvebatur, sic dicta.] [* Acad. Hisp. Diction.: *Martinega, Cierta genero de tributo o contribucion, llamada assi porque se debia pagar el dia de san Martin.*] Joannes Diacon. in actis S. Agricolæ num. 15: *Accidit, quandam virum ex ejus curia ad colligendum exactionem regiam, quæ vulgariter dicitur Martinega, in tempore hiemis sub mense Decembri Majorinum certissime advenisse.*

MARTINUS, Qui suam acrius quam par est, et obstinatius opinionem tuetur, cujusmodi fuit *Martinus* Jurisconsultus celebris sub Frederico I. a quo, inquit Baronius ann. 1158. in vulgare proverbium ejus durities apud JC. in hanc usque diem pertransiit, ut *Martinum* appellent, qui suæ ipsius sententiæ singulari pertinaci studio inhærescat. Fuit is *Martinus* Grosia, una cum Bulgaro, Legum Professor in Academia Bononiensi, de quo pluribus Otto Morena in Hist. Rer. Laudens. pag. 38. De alio

Magistro Martino, vide Matth. Paris ann. 1244. pag. 434.

† MARTINUS BULLIANS, vulgo S. Martin d'esté. Vide in Festum.

† MARTIOBARBULI. Sic legendum pro Martiobarbuli apud Vegetium lib. 1. cap. 17: Plumbatarum quoque exercitatio (quos Martiobarbulos vocant) tradenda est junioribus. Nam in Illyrico dudum duæ legiones fuerunt, quæ, quod his telis scienter utebantur et fortiter, Martiobarbuli vocantur. Ex quibus recte colligit Carolus de Aquino in Lex. milit. Martiobarbulos non solum armorum genus fuisse, sed etiam appellationem militum, quibus ab eo armorum genere idem erat inditum nomen. Erant autem Martiobarbuli idem quod plumbatæ: unde idem Carolus suspicatur reponendum esse Martiobarbulos quod est missile, plane consimile fustibulo; ut sit fustis, seu clava jaculatoria, appensa habens lora coriacea cum insutis globis plumbatis. Plura vide in laudato Lexico ad hanc vocem. Adde Stewechium ad Vegetii locum allatum, et Turneb. Advers. lib. 24. cap. 12.

† MARTIOLINUS, MARTIOLLUS, Italis idem quod nostris Marceschia, Bled Marsois. Vide Tremisium.

MARTIOLUS. Vide Martus.

MARTIRA, [MARTIRINUS.] Vide Martures.

* MARTIROLOGIUM. [Martyrologium: « Martirologium et vita canonicorum. » (Thes. Eccl. Clarom. mus. arch. dép. p. 41. ann. 980.)]

* MARTIRIUM (PONERE AD.) Vide Martyrium. [Fr.]

† MARTIRIZIARE. Vide Martyrizare.

* MARTIS-AQUA. Vide infra Mortua-Aqua.

MARTISIA. Glossar. Saxon. Ælfrici: Martisia, vel Baptitura: æbeaten flæsc. Somnero gebeaten, est percussus, cæsus, tusus, flæsc, caro. Isid. lib. 20. cap. 2: Martisia in mortario ex pisce fiunt, unde nominata. [* Glossar. Lat. Ital. MS.: Martisium, el cibo posto in mortario.]

1. MARTIUS. Martium suum habere dicebatur, cui agrum colere mense Martio, vel serere, licebat. Id autem concedebatur urbium incolis, quibus cæteris, et aliis anni temporibus in urbe stare necesse erat: quæ obligatio resseandisia et stagium dicebatur. Charta Communiæ Inrensis ann. 1158: Concessum est, ut omnes homines de Communia suum habeant Martium apud villam a Purificatione S. Mariæ Candel. usque ad medium Aprilem, et a festivitate S. Joannis Baptistæ suum similem habeat Augustum usque ad festivitatem omnium Sanctorum: et si in Communia redire voluerint, ipsi et sua salva erunt. Charta Communiæ Royensis ann. 1190: Burgensis potest sine forisfacto manere extra villam a Purificatione B. Mariæ usque ad exitum Aprilis pro suo Martio, et a festo S. Joannis B. usque ad festum S. Martini pro suo Augusto. Adde Communionem S. Quintini.

† 2. MARTIUS, Præstatio, seu census qui exigi solet in annona vel denariis mense Martio, de quo passim in Tabulario Vosiensi, ac præsertim fol. 56: Debet sex denarios in Martio. Mansus Benedicti monachi sex sextarios segl. III. denarios vinadæ et quatuor Martii. Mansus Arlal. XII. denarios de recept. ad S. Martin. vinada sex, quatuor Martii.

* 3. MARTIUS, pro Medardus, a Gallico *Mard*, quod abbreviato dixerunt pro *Medard*. Charta ann. 1357. in Reg. 89.

Chartoph. reg. ch. 97: Domus domini abbatis et religiosorum sancti Martii Suesionensis.

† MARTORES, Idem quod Martures. Petrus Damiani lib. 2. Epist. 1: Non in flammantibus Martorum submentalibus rosas, etc. Epist. 2: Ovium itaque, simul et agnorum despicuntur exuvia... Martores equiruntur et vulpes.

† MARTRÆ, Eadem notione. Charta ann. 1406. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britann. pag. 827: Legat nobili viro Bertranno de Dinanno... unam suam hoppelandam rubeam Martris foderatam. Testam. ann. 1433. in Tabul. Eccles. Massil.: Item nepoti nostro Henrico tunicam nostram rastacii coloris foderatam de Martres.

* MARTORETUM. Vide mox Martreium.

* MARTREIUM, Gall. Martroi, Forum publicum, ubi rei torquentur et morte multantur seu martyrizantur; unde nomen. Charta ann. 1317. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 116: Domus sita in Martreio S. Johannis in Gravia. Obitu. MS. hospiti. S. Jacobi Meledun. 3. Non. Mart.: Obiit Agnes filia Petri de Aubigniaco, quæ dedit nobis duos solidos Paris. annui redditus sitos... supra domum Petri de Albigniaco, quæ domus sita est in Martreio. Ita quoque legendum puto, pro *Marejum*. Vide in hac voce. *Martray*, in Stat. ann. 1439. ex lib. 1. Ordinat. artif. Paris. fol. 20. r.: Et à ce que chascun soit acertené dudit pris du pain, se fera cry publique es halles, en Greve et au Martray en la Juifrie. De quo intelligendum videtur Ordinar. eccl. Paris. MS. in festo Corporis Christi: In Martoreto datur benedictio: post, sermo.

MARTRICES, Martes, Gallis, Martes. Silvest. Giraldus in Topogr. Hibern. dist. 1. cap. 19: Martricum copia abundant hic silvestria, quarum venatio in igne noctes diebus continuat, etc.

MARTRINUS. Vide Martures.

* MARTROR, Festum Omnium Sanctorum, Occitanis *Martrou*. Charta Raim. Trencav. ann. 1187. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 117: Donec nos vel posterit nostri undecim mille solidos antedictos vobis et cui volueritis ad Martror reddamus. Stat. ann. 1411. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 609. col. 2. art. 9: De Martro jusqu'à Careme-prenant, douze tours; et de Careme-prenant jusques à la Toussaint apres venant huit tours. Vide *Marteror*.

MARTULA. Chronicon Magnum Belgicum ann. 1042: Saxe sedili pro lecto, Martula utens pro lectisternio. Sed legendum, *matulla*. Vide *Matta*.

† MARTULUS. Vide Martus.

MARTURES, Martes, et Pannonicæ catæ, Martiali lib. 10. [** ep. 37. ubi alii legunt *Mele*.] feræ exiguæ ex genere mustelarum, quarum pelles habentur in pretio. Helmodus lib. 1. cap. 1. et ex eo Adam Bremensis cap. 227: Ad Marturinum vestem anhelamus, quasi ad summam beatitudinem. Idem Bremensis cap. 229: Omnia enim instrumenta vanæ gloriæ, hoc est, aurum, argentum, sonipedes regios, pelles Castorum et Marturum, quæ nos admiratione sui dementes faciunt, illi pro nihilo ducunt. Roccus Martrinus et Lutrinus, in Capitulari triplici Caroli M. ann. 808. cap. 5: [Coopertorium Marturinum, in Testamento Arnoldi Episc. Tolosani Testam. Guisla Comit. Ceritan. ann. 1020. in Append. Marcæ Hispan. col. 1020: Meas pellicius, unam Marturinum, et aliam armellinam, vendite, etc.] Marterinæ pelles, in Synodo Londi-

nensi ann. 1138. cap. 15. Hugo Metellus Epist. 11: Mutavi mentem, mutavi vestem, et pro pellicula peregrini muris redolente, involutus sum ovina pelle: pro pelle Mardarina, vestitus sum pelle caprina. Ita Mardirine pelles, in Charta Brzetislai Bohemiæ Ducis apud Bohuslaum Balbinum in Histor. Bohemiæ pag. 191. adde pag. 299. Le Roman de la Prise de Hierusalem MS.:

Et mist desor son chief un chapel Marterin.

MARTURINARUM PRÆSTATIO, apud Hungaros, in regno Sclavoniæ. Decreta Alberti Regis Hungariæ pag. 62. Vide *Bansolmora*.

MARTURES ALBI, in Normannia Septentrionali, apud Adamum Bremensem cap. 239.

MARTIRA, apud Eadmerum lib. 2. Vita S. Anselmi n. 65: Et ecce in via, qua gradiebatur, bestiola, quam Martiram vocant, perdidit in ore ferebat.

† MARTHERINÆ PELLE, in Vita S. Meinwerci Episc. tom. 1. Junii pag. 523: Pelles Martherinas et III. uncias auri pro mercede tribuens.

† MARTIRINÆ, in Epist. anonymi Monachi tom. 4. Annal. Bened. pag. 574: Dedit... altera vice quasdam pelles Martirinas.

† MARTIRINÆ. Charta Philippi Reg. Fr. ann. 1207. apud Duchesium Hist. Norman. pag. 1063: Si mercatores navis jurare poterunt quod Matrinas non invennerunt emendas ad portum in quo chagiaverunt. Alia pro Communia Baln. ann. 1208: Duodena pellium Martrinorum vel vulpinarum 5. denar.

† MARTURIARE, Idem quod Martyrizare. Radulphus de Gestis Friderici I. Imper. apud Murator. tom. 6. col. 1183: Tota ergo nocte onagris suis laboraverunt, et lapidaverunt et occiderunt ea illis qui erant in turri septem... Et isti Marturati sunt ea morte, qua aliquos perisse nusquam legimus.

* Nostris *Martirer*, eodem sensu. Chron. S. Dion. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 344: Ils sachierent les espées, et Martirerent l'innocent, etc. Lit. remiss. ann. 1372. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 94: Les annemis firent mener hors dudit fort (de Breteuil) ledit Denis, le firent illeuc Martirer et couper la teste. Consuet. Aurel. apud Thaumasser. ad calcem Assis. Hierosol. pag. 469: Cil juige qui Martyre aucun à tort, li martyres de celui, qui est livré à Martyre, est tost passez, etc.

1. MARTUS, Malleus, Gallis, *Marteau*. Conradus de Fabaria de Casib. S. Galli cap. 14:

Ex incude mala Martis quassatur ut aula.

MARTULUS, in Vita S. Genulfi lib. 2. cap. 5.

MARTIOLUS, apud Joannem Sarisber. lib. 4. Policr. cap. 5: Martiolium de sinu proferens, vitrum correxit aptissime.

MARTELLUS, Papiæ, *Mediocris malleus*. Glossæ S. Benedicti: Martellus, σαρπά. Sic potissimum appellatus Carolus Major domus Regni Franciæ, Pipini Regis pater, Caroli M. Imperatoris avus, ob eximiam in bellis et præliis fortitudinem. Philippus Mouskes MS.:

Angis, Pepin, Pepin, Carlon,
Celui qui Martians ot non.

Vita S. Rigoberti Archiep. Remensis n. 10. de Carolo: Et quia ab ineunte ætate fuerit vir bellicosus, et robore fortissimus, postmodum Martellus est cognominatus. Liber de Diversis Casibus Dervensis

Monasterii, de eodem Carolo : *Qui ob nimiam et Christianis temporibus antea inuisam inquietudinem Martellus vocatus est. A malleo scilicet seu tudite quo fabri utuntur, quod ut ii tudite ferrum, ita hostes in præliis ense ille contunderet ac prosterneret. Adrevaldus lib. 1. de Miracul. S. Benedicti cap. 14. et Hariulfus lib. 2. cap. 1 : Quamobrem cum adversantibus nullatenus cedere sciret, nullique parcere, diu a posteris Tudites, ab actu rerum scilicet, agnomen indeptus est. Tudites enim mallei dicuntur fabricorum, quorum ictibus cuncta atteritur durities. Hugo Flaviniacensis in Chronico : Qui ideo Tudites appellatus est, quod est malleus fabri : quia sicut malleo universa tunduntur ferramenta, ita ipse contrivit omnia regna sibi vicina. Eadem habet Chronicon S. Benigni pag. 394. similia etiam Chronicon Malleacense pag. 194 : Karolus filius ejus senior vocatus est Martellus. Tudites enim mallei dicuntur fabricorum, quorum ictibus cuncta atteritur durities. Vita S. Genulfi lib. 2. cap. 5 : Qui Tudis, id est, Martulus agnominatus est, ob plurimam scilicet bellorum virtutem. Sigebertus Gemblacensis in Vita S. Sigeberti Regis Austrasiæ : Carolum, qui Tudetes, id est, Martellus est agnominatus. Egidius Parisiensis MS. lib. 1. Karolini, de Carolo Martello :*

Et quia contusor tantus, contusus et ipse
Deinde fuit, qui cum Christi contunderet hostes,
Ecclesiam tulidit, nunc carcere tunditur idem
Pœneli merito, a tundi seu tundere verbo,
Nota magis laico sermone vocabula sumpsit.
Dicitur Tudites vulgari Malleus ore,
Ille sui simul et contusi malleus orbis, etc.

Caroli porro memoria Sarracenis, quos ille non semel fuderat ac contunderat, adeo formidanda fuit, ut Carolum ex filio nepotem non alio cognomine quam Martelli donarent, ut auctor est Monachus S. Galli lib. 2. de Rebus Caroli M. cap. 22.

Tudes autem vel Tudites appellatus Carolus, quod contundi hostes a victoribus victi et superati dicerentur, quod proprium est mallei seu tuditis. Albinovanus de Druso :

Ille genus Suevos acra, indomitosque Sicambros
Contudit, inque fugam barbara terga dedit.

Et Severus Sulpitius lib. 1. Hist. Sacræ, ut antiquiores præteream : *Allophylosque frequentibus præliis contudit. Id sane de Carolo firmat Willelmus Malmesburiensis lib. 1. de Gestis Regum Anglor. cap. 3 : Carolus Tudites, quem illi Martellum vocant, quod tyrannos per totam Franciam emergentes contunderit, Saracenos Gallias infestantes egregie depulerit. Atque inde viri fortes, et qui crebris præliis hostes atterebant, mallei sæpe appellati. Ita Nabuchodonosor, Hieremiæ cap. 50. Malleus universæ terræ dicitur, quomodo etiam Belphetum Turcicum Sultanum Willel. Tyr. lib. 1. cap. 9. vocat Saladinum, Malleum Christiani nominis, Willelmum Neubrigensis lib. 3. cap. 10. lib. 4. cap. 28. et lib. 5. cap. 14. denique Alexandrum Magn. totius Malleum orbis, Jacobus de Vitriaco lib. 3. pag. 1132. et Nicolaus de Braia in Carolo VIII. pag. 292. Philippus Galterus lib. 7. Alexandreid. pag. 59. Sed et Carolus ipse in Epitaphio, quod in aede Sandionysiana olim extitit, mundi Malleus appellatur :*

Ille Brabantinus Dux primus in orbe triumphat,
Malleus in mundo, etc.

Sic denique Arthurum Britannicum Regem Mab-uter appellatum scribit Nen-

nus, ob ferocem in pueritia animum, Arthurum vero, voce Britannica, quæ malleum, quo leonum ora conteruntur, significat, in futuræ fortitudinis præaugurium.

Ex hac igitur loquendi formula Martelli nomen inditum ensi, quo hostes conteruntur : quod sane indicat Froissartes 4. vol. cap. 58. ubi ait, Clissono Comitibus stabuli dignitatem abrogatam supremo Senatus judicio : tum enim, lui fut mandé qu'il renvoia le martel, c'est à entendre l'office de Connestable de France. Nec scio, an eadem notione hanc vocem usurparit, quod sane vero simile videtur, auctor Chronici MS. Bertrandi du Guesclin :

Olivier de Cligon per la batsille va,
Et tenoit un Martel qu'à ses deus mains porta,
Tout ainsi qu'un boucher abatist et versa, etc.

Infra :

Bertrand de Glajeguin fu ou champ plénier,
Ou il assaut Anglois à un Martel d'acier,
Tout ainsi les abat comme fait le bouchier.

Incertum etiam, an Guillelmus de Nangiacio in Philippo III. ann. 1279. per malleum ensim intellexerit, cum ait, in quodam hastiludio Comitem Clarimontis juvenem et novum Militem armorum pondere prægravatum, et Malleorum ictibus super caput pluries et fortiter percussum, vacatione cerebri in tonitruum, decidisse in amentiam perpetuam. Certe a crebris malleorum, seu ensium ictibus, Martelais dictus ipse conflictus : quod scilicet ensibus hostium capita quodammodo contunderentur. Guillelmus Guiart ann. 1202 :

Mult fu fier le Marteleis,
La noise, et le cliqueteis.

Et anno 1205 :

Et puis à fier Marteleis
Trebuchié le pont leveis.

Ut ut sit, constat, Goffridum Comitem Andegavensium. Henrici II. Regis Angliæ parentem eadem qua Carolus de causa, Martellum perinde appellatum. Historia Andegavensium Consulium, de Comite Goffrido : *Merito Martellus nominatus est, quasi suos contereris hostes. Albericus ann. 1040 : Andegavensis Comes Goffridus Martellus, hoc cognomen sibi usurpaverat, quia videbatur omnes sibi obstantes felicitate quadam contunderet : nam dominum suum Comitem Pictaviensem aperto Marte cepit, etc. Baldricus Burgundensis :*

Hic Martello jaces, Martelli nobilis hæres,
Res a Marte quibus digna dedit titulum.

Et infra :

Martia Martellum te fecit causa vocari.

Eodem etiam cognomine donatum Carolum I. Regem Hungariæ notum est, ut et Carolum IV. Imp. apud Joannem Abbat. Laudun. in Speculo Historiali MS. ann. 1388. lib. II. cap. 2. lib. 12. cap. 35.

* MARTELLUS, Malleus, Gall. Marteau. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. in Bibl. reg. 8406. fol. 180. v. : *De sex denariis mercierorum operantium in lima et Martelo, pro ix^{ss}. x. lib. per annum.*

† AD MARTELLUM campanam pulsare, quod iteratis pulsationibus sit, Gall. Sonner le tocsin. Charta ann. 1328. ex Archivis S. Victoris Massil. : *Quando audiet pulsare campanam ad Martellum. Anonymi opusculum apud Murator. tom. 8. col. 109 : Quadam die mattana cepit ipsum, quod volebat facere pulsari*

campanam ad Martellum, causa videndi qualiter cives Vicentia currerent ad plateam. Regimina Paduæ ad ann. 1325. ibid. pag. 438 : *Campana magna Communis sonavit ad Martellum, et confalones fratulearum cum suis fratuleis... iverunt ad plateam propter rixam et prælium. Adde Chron. Domin. de Gravina apud eundem tom. 12. col. 698.*

* Itali, eodem sensu, dicunt Sonare a martello. Annal. Victor. MSS. ad ann. 1378 : *Campanam capitolii ad Martellum seu ad modum quo pulsari seu percuti solent, cum adunatur populus ad rumorem seu hostium invasionem, indesinenter uno impetu ac eodem contextu pulsaverunt.*

* 2. MARTUS, pro Martius, Opera, quæ mense Martio debetur. Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 207. r. : *Item sunt ibi tresdecim homines qui debent colligere poma et tribulare. Item quidam alius debet facere Martum. Vide Martius 2.*

MARTYR, Qui mortem pro Christo et fide Christiana appetiit. Ita Ecclesia hodie hoc nomen usurpat. Isidorus, lib. 7. cap. 11 : *Martyres seu testes ideo vocati sunt, quia propter testimonium Christi passiones sustinuerunt, et usque ad mortem pro veritate certaverunt. S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 76 : Per quorum confessiones, passiones et mortes hoc Deo placuit attestari, Martyres appellantur, qui Latine testes interpretantur. Ammianus lib. 22 : *Ædes illis eastruerentur ut reliquis, qui deviare a Religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, ad usque gloriosam mortem intemerata fide progressi, et nunc Martyres appellantur. Idem lib. 27 : Hos enim, quos interfici tanquam noxios jubes, ut Martyres, id est, divinitati acceptos, colit Religio Romana. Ubi legendum censuerim adscriptos.**

At primitus, et sub ipsius Ecclesiæ incunabilis non eadem videtur fuisse ratio. Constat enim S. Cyprianum superstitibus Martyrum appellationem tribuisse, uti Epist. 9. quæ inscribitur Martyribus et Confessoribus Jesu Christi. Et Epist. 12 : *De hoc, et ad Clerum, et ad Martyras, et Confessores literas feci. Epist. 15 : Literas feci, quibus Martyres et Confessores consilio meo, quantum possem, ad Dominica præcepta revocarem. Sic et Epist. 20. 23. 52. et 69. In Concilio Carthaginiensi quidam Confessorum, quidam Martyrum titulis donantur. Sed et aliis locis Martyres a Confessoribus distinguit Cyprianus, videturque innuere Martyres vocari, qui usque ad effusionem sanguinis pro Christo passi erant, licet superstites, nec consummato martyrio, cum Confessores dicerentur, qui sola voce constantem Christum confessi essent, de quibus agit Epist. 30. Idem Luciano scribens Epist. 22 : *Nunc carissime, jam inter Martyres deputande. Epist. 25 : Contigit hic per tormenta consummari martyria. Epist. 30 : Illud præterea vellemus addiscere, si Martyres non propter aliud Martyres sunt, nisi ut non sacrificantes teneant Ecclesiæ usque ad effusionem sanguinis sui pacem. Fatendum tamen interdum utrumque nomen confundere, verbi gratia, dum Aurelium, Celerinum, et Numidicum, quamvis tormenta passos, Confessores vocat.**

Martyrum appellatione donat etiam interdum Ecclesia viros sanctitate illustres, qui non pro confessione nominis Christi, sed alia quavis ratione mortem perpassi sunt, verbi gratia a latronibus, aut viris impiis cæsi. Ejusmodi sunt S.

Gervas. Cenomanensis Diac. in ejus Vita MS. cujus festum agitur pridie Non. Julii, S. Landoaldus in ejus Vita n. 6. S. Patern. Senonensis. Monach. in ejus Vita num. 14. 15. S. Lietphard. apud Molanum, S. Germ. Abb. in ejus Vita n. 13. S. Leopard. in ejus Vita MS. Non. Octob. S. Germanus Scotus in ejus Vita Ambiani edita, S. Prætextus Episc. Rotomag. in ejus Vita, S. Paternus, S. Eoharnus apud Bolland. Benedictus PP. V. apud Baron. ann. 965. n. 2. S. Thomas Archiep. Cantuar. et alii passim. Vide Gervasium Dorobern. pag. 1296. Eadmerum in lib. 1. Vitæ S. Anselmi Cant. Arch. cap. 26. 27. 28. apud Sur. 21. April. Mabilionium tom. 6. Vitæ SS. Ord. S. Benedicti pag. 580. et Baron. ann. 400. num. 4.

† **MARTYRA**, Quæ pro Christo sanguinem fudit. Missale Gothicum apud Mabil. de Liturg. Gallic. pag. 215: *Evidenter ostendens, quod non solum perpetuæ virginitalis Martyra esset (B. Agnes) et Virgo mansura, etc.* Ibid. pag. 216: *Sanctæ Martyræ tuæ Cecilæ, Domine, etc.*

* **MARTYRALIS** PASSIO, Martyrium, in Act. S. Adulphi tom. 7. Sept. pag. 510. col. 2. Vide *Martyrialis*.

MARTYRARIUS, Idem qui *Mansionarius*, Custos Ecclesiæ, qui sacras in Ecclesia reliquias custodit, servat. Formula 48. ex Andegavensibus: *Ideo convenit nobis unanimiter consentientes, et per voluntatem Martyrario nomen illo Presbytero, ut ipso infatulo ad homine, nomen illo, venundare deberemus, etc.* Gregorius Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 46: *Post obitum Proserii Martyrarii. Lib. 4. Hist. cap. 11: Unde factum est, ut conjuncti Clerici Leubaste Martyrario et Abbate,.... Arvernium properarent.* Testamentum S. Aredii: *Turres, calices, pallas et coopertoria prædictis Martyrariis ad custodiendum tradidimus.* Concilium Aurelianense II. can. 13: *Abbat, Martyrarii, Reclusi, vel Presbyteri, apostolia dare non præsumant.* Idem qui Custos Martyrum, Anastasio in S. Silvestro PP. *Hic constituit, ut si quis desideraret in Ecclesia militare, aut proficere, ut esset prius Ostiarius, deinde Lector, et postea Exorcista per tempora, quæ Episcopus constituerit, deinde Acolythus annis 5. Subdiaconus annis 5. Custos Martyrum annis 5. Diaconus annis 5. Presbyter annis 3.... et sic ad ordinem Episcopatus ascendere.* Vita S. Zozimi Episcopi Syracusani n. 6: *S. Zozimus cum ætate, tum virtutibus inter Sanctos proficiens, custos pretiosi oculi S. Virginis Lucie constituitur a sancto Fausto Abbate ipsius Monasterii.* Et num. 9. idem S. Zozimus ad Ecclesiæ loculique S. Virginis Lucie custodiam relictus, moxque Ostiarius et templi custos, dicitur. Vide Synodum Rom. sub eod. Silvestro cap. 11. et quæ annotavimus in voce *Capellanus*.

† **MARTYRIA**, In mortario ex pisce fiunt, unde et dicuntur sciola parva. Papias MS. in Editio ex pice. Leg. *Martisia*. Vide in hac voce.

† **MARTYRIALIS**, Ad martyrium spectans. Ambr. Moralis Chronol. eorum quæ in Operibus S. Eulogii continentur, tom. 3. Conc. Hispan. pag. 145: *Causam cur in carcerem fuerit missus, ipse in documento Martyriali et in epistolis reddit.*

MARTYRIANI, Hæretici, de quibus Epiphanius hæresi 80. et alii.

† **MARTYRISATIO**, Martyrium. Miracula S. Eadmundi Angl. Reg. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 823: *In villula Suthune dicta, de prope loco Mar-*

tyrisationis pro instanti fervore rabidæ persecutionis... requievit.

1. **MARTYRIUM**, Aedes sacra, Deo sub Martyrum invocatione dicata. Isidorus lib. 15. cap. 9: *Martyrium, locus Martyrum, Græca derivatione, eo quod in memoriam Martyris sit constructum, vel quod sepulcra sanctorum ibi sint Martyrum.* Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 6: *Martyria vocabantur Ecclesiæ, quæ in honore aliquorum Martyrum fiebant: quorum sepulcris et Ecclesiis honor congruus exhibendus in Canonibus decernitur.* Lex 7. Cod. Theod. de Sepulcris violat. (9. 17.): *Habeant in potestate si quolibet in loco Sanctorum est aliquis conditus, pro ejus veneratione, quod Martyrium vocandum sit, addant, quod voluerint fabricarum. Sedes Apostolorum vel Martyrum, in leg. 6. eodem tit. Hieronym. in Chron.: Cujus industria in Hierosol. Martyrium extractum est. Rursum: Constantinopoli Apostolorum Martyrium dedicatur.* Testamentum S. Remigii Remensis Episc.: *Martyriis, Diaconiis, Xenodochiis, etc.* Anastasius in S. Leone: *Factum est Concilium sanctum Episcoporum in Calcedona in Martyrio sanctæ Eufemiæ.* Adamnanus lib. 1. de Locis SS. cap. 8: *Inter illam quoque Golgothanam basilicam et Martyrium, quædam inest exædra, etc.* Theodulphus lib. 2. Carm. 9. de S. Quintino:

Cujus Martyrium devota mente frequentat
Plebs, etc.

Sic Græci *Μαρτύριον* passim usurpant, Socrates lib. 4. cap. 18. Theodoritus lib. 3. cap. 2. Sozomen. lib. 2. cap. 26. Concil. Laodic. cap. 8. Chrisostomus, et alii. Memoria Martyrum Juliano Tolitano lib. 1. Progn. cap. 20. et 21. Basilicæ Martyrum dicuntur in Capitulis Caroli M. lib. 7. cap. 2. Quo spectant ista S. Hieronymi in Apologia ad Pam-mach. cap. 6: *Quare ad Martyres ire non audent, quare non ingrediuntur Ecclesias?*

MARTYRIA, proprie etiam ipsa Martyrum sepulcra, memoriæ, confessiones, quibus superædificatur altaria. Liber Pontificalis Damasi in Felice I: *Hic constituit supra sepulcra aut memorias Martyrum Missas celebrari.* S. Augustinus lib. 22. de Civit. Dei cap. 10: *Nos autem Martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus Martyribus, sed uni Deo et Martyrum et nostro sacrificium immolamus, etc.* Eadem habet Serm. 101. de Divers. et lib. 20. contra Faustum Manich. cap. 21. Ceremonialis Episc. lib. 1. cap. 12: *Sub altari majori.... ubi sanctorum Martyrum corpora requiescunt, qui Martyrium sive Confessio appellatur.* Scribit vero Theophanes lege sanxisse Constant. M. idolorum templa ἀποδοῦσαι ταῖς τῷ Χριστῷ ἀπερωμένους.

MARTYRUM CONCILIA, etiam dicuntur ejusmodi aedes, Martyribus dicatæ, in Martyrol. 23. Jan. Liber Pontificalis, de Damaso: *Qui Martyrum concilia atque sepulcra versibus declaravit.* S. Hieron. in Epitaph. Nepotiani: *Martyrum conciliabula diversis floribus, et arborum comis, vitiumque pampinis umbravit.* De Memorias Martyrum floribus obumbratis agit S. August. lib. 22. de Civit. Dei cap. 8. ubi etiam Martyrium vocat, templi partem, in qua exstat ipsum Martyris sepulchrum. Habetur perinde, o-

ναίς τῶν μαρτύρων, in Concil. Gangrensi can. 20.

* Haud scio an non pro Die Sanctorum memoriæ sacra intelligendum sit, præsertim ob mensis Junii adnotationem, in Charta Otton. imper. ann. 947. ex Cod. reg. 10197. 2. 2. fol. 4. rº: *Actum in opido Franconfort mense Junio in Martyrio Apostolorum Petri et Pauli.*

* **MARTYRIA**, Martyrum ossa, reliquiæ. Mirac. S. Florent. tom. 7. Sept. pag. 426. col. 2: *Factum est, ut hi, qui ferebant tam præclarissima Martyria, etc.*

* 2. **MARTYRIUM** (PONERE AD), Ex-torqueere crimen tormentis ab aliquo. Ital. *Porre alla tortura*, Gall. *Appliquer à la question un accusé.* Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 289: *Item si potestas per probationes ipsos malefactores invenire non poterit, et presumptiones aliquas contra ipsos habebit, vel habere poterit, habeat potestatem ponendi ipsos ad Martyrium, et si pro martirio aliquid invenerit teneatur potestas infra viij. dies facere emendare ipsos boves.* [FR.]

MARTYRIZARE, Martyrem facere, cruciare. Rogerus Hovedenus in Wilhelmo I: *Dani suum dominum Canutum Regem Martyrizaverunt.*

* *Martirier*, in Contin. Guill. Tyrii apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 601: *Quant le roi d'Angleterre et fait Martirier S. Thomas de Cantorbire, etc.* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Martray, martirizatus.* Id est, Tormentum, cruciatus.

† **MARTYRIZARE**, neutro sensu, Mortem Christi causa perpeti. Acta SS. tom. 2. Martii pag. 377. de S. Longino milite: *Ad extremum vero Martyrizavit in Cappadocia sub Octavio Præside.* Acta S. Theodoræ, tom. 1. Aprilis pag. 5: *Quæ sub Aureliano Imperatore Martyrizavit.*

† **MARTYRIZARE**, Angere, torquere, interficere. Miracula S. Walarici tom. 1. Aprilis pag. 26: *Cur me tandiu Martyrizas, qui Christi dona evangelizas?* Vita S. Willibaldi sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 378: *Cito illos punientes Martyrizarent.* Hist. Cortusior. lib. 2. apud Murator. tom. 12. col. 794: *Et omnes suæ comitivæ (Regis Conradini) postquam capti fuerunt, sevisissime Martyrizavit.* Le Roman de Rou MS.:

Et Normanz o les haches les tuent et Martirent.

* Lit. remiss. ann. 1957. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 188: *Dicta Ysabella in scala posita, et ibidem taliter Martirizata et combusta cum uno tortissimo ardenti, et exinde de dicta terra bannita.*

† **MARTIRIZARE**, Morte ob Christum afficere. Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos.: *Sequitur festum S. Saturnini martyris qui fuit primus Episcopus Tholozanus, et ibi pro fide Martirizatus, cujus corpus jacet in prædicta civitate Tholozana.*

† **MARTYRIZATOR**, Qui cruciatibus afficit. Hariulphus in Chron. ubi de Gervino Centulensi Abb.: *Proprii corporis Martyrizerator, regula virtutum, et corpore virgineo, etc.*

MARTYROLOGIUM, Fasti Sanctorum. Gregorius M. lib. 7. Ind. 1. Epist. 29: *Nos autem pæne omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solennia agimus, non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus, indicatur, sed tantummodo nomen, et dies passionis ponitur.* Vide,

quæ notavit Baronius in Præfat. ad Martyrolog. Roman.

Sequioribus sculis, maxime apud Monachos, *Martyrologium* laxius sump- tum pro *Necrologio*, seu *Obituario* et *Regula*, quod fere semper in eodem vo- lumine *Martyrologium*, *Obituarium*, et *Regula Ordinis* descripta legerentur. [Capit. Aquisgran. ann. 817. num. 69: *Ut ad Capitulum primitus Martyrologium legatur, et dicatur versus, deinde Regula, aut homelia quælibet legatur.*] Unde *Martyrologio* inscribi dicitur, ejus obit- us dies ibi annotatur, ut scilicet ex ea congregatione seu fraternitate, cui quis adscriptus est. Ingulphus pag. 907: *Nomen ejus et uxoritis ejus fratrum nostrorum Martyrologio inscribi consensimus.* Statuta Guigonis Prioris Cartusie de Quadriperto exercitio Cellæ cap. 41: *Nomen vero cujusquam in suo non scribent Martyrologio, nec cujusquam anni- versarium ex more facient.* Adde Hist. Abbatie Condomensis pag. 473. Tabular. S. Eparchii Inculismensis fol. 43. 44: *Quatenus ipsi fratres memoriale meum post mortem meam in Martyrologio suo sub- cribant, et dominum omnipotentem pro peccatis meis et parentum meorum devo- tius exorent.* Neque dies duntaxat obitus annotabantur, sed etiam Ecclesiis quæ- vis impensa beneficia, aut facta dona- tiones. Ditmar. lib. ult. pag. 109: *Sanc- torum reliquias et munda earum recep- tacula, cum aliis utilitatibus plurimis tam in prædiis quam in mancipiis ego acquisivi, et ne te forsitan laterent, Mar- tyrologio inscripti meo.* Vide *Fraternitas, Fratres inscripti, Monachi ad succurren- dum, Regula.*

† *MARTILEGIUM*, *Obituarium*, *necro- logium*. Charta ann. 1488. apud Kennet. Antiquit. Ambrosden. pag. 626: *Ordinavimus quod cum contingerit eundem Edmundum ab hac luce migrare, ut nomina omnium supradictorum cum obitu eorum in nostro Martilegio inserantur, et singulis annis futuris perlegantur in die anniversariorum suorum præsentî Conventu in domo nostra capitulari.*

* *Ovidii fastos Martyrologii nomine appellat Auctor libri de Mirab. Romæ in Diar. Ital. Montisfalc. pag. 293.*

* *MARTYROR*, ut supra *Martror*, in Charta ann. 1114. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 389.

MARUS, *Scotis*, *Idem* qui vulgo sub- monitor: unde *Serjandus* dicitur non semel in Regiam Majestatem lib. 1. cap. 6. § 7. lib. 4. cap. 8. § 3. in Statutis Alexandri II. Regis cap. 15. § 4. in Statutis Davidis II. cap. 51. et in Statutis Roberti II. cap. 2.

* *MARUSIA*, *La cima delli cipressi*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† *MARZARIA*, *Minuta mercies*, ut vi- detur, nostris *Mercerie*, Ital. *Merzaria* et *Merceria*. Statuta Vercell. lib. 3. pag. 104. vº: *Liceat tamen cuilibet ducere vel duci facere, mittere vel mitti facere bes- tias,.... cathenas, patinos, Marzarias, ferramenta, speciarias, etc.* Vide *Mer- zaria.*

† *MARZARIUS*, *Harum mercium propola*, Ital. *Merciaio*. Statuta Astens. Collat. 7. cap. 12. f. 24. vº: *Ordinatum est quod nullus faber, Marzarius, campsor, mercator, vel quivis alius de Ast. audeat labo- rare seu laborari facere aliquid opus novum de auro vel argento, nisi opus illud sit de bono auro vel argento.* Ibid. Collat. 17. cap. 61. pag. 61: *Item Marzarii et daurerii pro quolibet malo pon- dere, seu mala mensura per eos facta vel*

facta in rebus et mercibus quas vendent vel ement, solvant, etc.

* *MARZATICUM*, *Martium*, *trimestre frumentum*, Ital. *Marzuolo*, a *Marzo*, *Martius*. Stat. Piacent. lib. 3. fol. 32. rº: *De Marzaticis vero, videlicet milicamilio et panico, vicia et omnibus leguminibus, teneatur domino justam reddere ratio- nem.* Vide *Martialicum.*

* *MARZOGHUS*, vox Italica ejusdem originis, *Martius*, *animosus*. Barel. serm. in Domin. 1. Quadrag.: *Quod unus sit... facundus, alter Marzochus, hoc totum esse dicunt a constellationibus.*

† *MAS*, *Matis*, pro *Mas*, *maris*, nisi mendum fuerit. Charta ann. 1348. ex Schedis Pr. de Mazaugues: *Quod possint dictos homines suos.... facere condemnari pecuniariter de adulteriis voluntariis, seu sine violentia perpetratis tam in Malem quam in feminam cujuscumque sexus.*

MASA, *MASADA*. Vide *Massa* 5.

† *MASACRIUM*. Vide *Mazacrium.*

* *MASAGARA*, *Lucanica*, *botulus*. Glos- sar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Maza- gara, saucice.*

† *MASAGIUM*. Vide *Massa* 5.

† *MASAMUTINUS*. Vide *Masmodina.*

* *MASANA*. Vide supra *Maçana.*

MASARA, *Saracenis Siculis*, *dictum Molendinum ad molendas cannas mellis*, in Charta Guillel. Reg. Siciliae ann. 1176. apud Rocchum Pirrum in Archiep. Montis Reg. et in Bullario Casin. tom. 2. pag. 191. [ubi edit. *Massara*, quod in Sicilia ex Græco, ut monet Macer in Hierolex. *Trapeto* vocatur.]

* *MASARATICA*. Vide *Massaratica*. [Fr.]

† *MASARII*, *Qui præsumt victui vel scri- banis*, in *Navibus*, apud *Sanutum* lib. 2. parte 4. cap. 21.

† *MASARIUS*, *Alicujus operis conduc- tor*. Statuta Astens. Collat. 20. cap. 35. pag. 69: *Si quis aptaverit seu fuerit Mas- sarius ad apiandum putheum possit taleam facere et factam Potestas exigere vel exigi facere per se et suam familiam te- neatur ad voluntatem Masarii.* Vide alia notione in *Massarius* et *Massa* 5.

MASARUM, *Mansus*. Vide *Massariti- cum.*

MASATA. Vide *Massa* 5.

† *MASBUTINA*, ut *Masmodina*. Vide in hac voce.

MASCA, *MASCHA*. *Ugutio: Masca, stria.* Lex Longob. lib. 1. tit. 11. § 9. [* Roth. 379.]: *Nullus præsumat aldiam alienam, aut ancillam, quasi strigam, quæ dicitur Masca, occidere.* Lib. 2. tit. 11. § 3. et *Edictum Rotharis* tit. 77. [* 197.]: *Si quis eam strigam, quod est Masca, clamaverit, etc.* *Gervasius Tilleberiensis* MS. de Otis Imper. decisione 3. cap. 88: *Lamias, quas vulgo Mascas, aut in Gallica lingua strias, Physici dicunt nocturnas esse imagines, quæ ex grossitie humorem animas dormientium perturbant, et pondus faciunt.* *Arverni* etiamnum *Masques*, scorta vocant. In Glossario Saxo- nico Cottoniano *Egesgrima*, exponitur *masca*: vox composita ex *Egesa*, *horror*, *terror*, et *grima* *mal*, fæda oris species, siquidem vox *Grimace* apud nos- tros hac notione inde orta sit, quod prorsus reor. [* Vide *Grimm*. Mythol. Germ. pag. 586. *Talamasca*, pag. 513. *Egesgrima*, pag. 146.]

† *Masco*, *Provincialibus etiamnum sagam, veneficam sonat.* Hinc Gallicum *Masque*, larva natum arboris, quod primum deformes essent ejusmodi larvæ atque turpes, quales vulgo finguntur

mulierculæ illæ veneficæ. Vide *Mena- gium* in Orig. Gall. voce *Masque.*

MASCHA, eidem *Ugutioni*, *Larva*, *Si- mulacrum, quod terret, quod vulgo dicitur Mascarel, quod apponitur faciei ad terrendos parvos.* *Joannes de Janua* habet *Mascara*. S. *Althelmus*, de 8. Vi- tiis:

Sic quod *Mascharum* facies cristata facessit, Cum larvam et *Mascham* miles non horreat aude, Qui proprio fretus præsumit fidere gestu.

Catholicon Armoricum: Gueen, Gall. Fauz visage, Lat. larva, quod vulgo dicitur Mascara. Vide *Talamasca.*

* *Alias Fauz-visage.* *Monstrel.* vol. 3. ad ann. 1449. fol. 10. rº: *Se nommoient et faisoient appeller ces malfaiteurs (Anglois) les Fauz-visages, pour ce qu'en ce faisant ces choses, ilz se vestoient et de- quisoient d'habits dissolus et espouventables, afin qu'on ne les cogneust.* Inter vestes, quæ domesticis et officialibus præbebantur a principibus, recensentur in Comput. Rob. de Seris ann. 1332. in- cepto, ex Reg. 5. *Chartoph. reg.* fol. 3. vº: *Item baillié et délivré... xij. cotes de samit longues pour dames et pour cheva- liers, ... et pour xij. Fauz-visages avec les cheveleures de soye deffilée pour chascune cote avec les Fauz-visages.* Vide infra *Visagium falsum.*

* *MASCARA*, *Personatorum turba*, Ital. *Mascherata*, Gall. *Mascarade*. *Steph. de Infestura* MS. ubi de *Innoc. VIII.* ad ann. 1491: *Unusquisque cardinalis in carnisprivio sumptuosissime in carris triumphalibus et etiam equitibus, cum tubis et sonis larvatos et Mascaras ad urbem miserunt.* Vide *Masca* et *Mascara- ta.*

† *MASCARATA*, vox Italica, *Larvato- rum pompa*, nostris vulgo *Mascarade*. *Miracula* S. *Angeli Mart.* tom. 2. *Maii* pag. 73: *Per totam civitatem vicosque circumjectos quovis vespere renovabatur lætitia diei XVI. per Mascaratas cavalca- tas, quintanas, luminaria.*

† *MASCARATI* et *MASCHERATI*, ab Italicis *Maschera*, Gall. *Masque*, appellati apud *Januenses* qui *Gibellinorum* factioni notissimæ adhærebant. Charta ann. 1281. Hist. *Massil.* pag. 257: *Vos jurabitis ad sancta Dei Evangelia quod nunquam inimicos predictæ civitatis Mascaratatos et suos recipietis.* Statuta *Massil.* lib. 3. cap. 36: *Statuimus.... quod quicumque civis Massiliæ, vel emet de cetero aliquas possessiones seu aliquas res immo- biles quæ sint, vel fuerint sub dominio Mascaratorum, etc.* *Chron. Januense* *Jacobi de Voragine* apud *Murator.* tom. 9. col. 55: *Anno Domini MCCXCV. de mense Januarii facta est pax generalis et uni- versalis in civitate Januæ inter illos qui dicebantur Mascarati sive Gibellini, et illos qui dicebantur Rampini sive Guelfi.* *Bartholomæi Scribæ* *Annal. Genuens.* lib. 6. ad ann. 1244. apud eundem tom. 6. col. 505: *Qui dominus Philippus, quum jam Potestas fuisset alias, et voluntates civium Januæ cognosceret, tanquam sagax et probus in principio sui regiminis pacem inter Rampinos et Mascaratos componere curavit.* Adde coll. 491. 492. 493. 513. 517. et *Histor. Cortusior.* lib. 2. apud eundem *Murator.* tom. 13. col. 800.

† *MASCAREL*. Vide *Masca*.

* *MASCARPIO*, [Aliis *masturatio*: « *Ingemio* ego utique propter *Mascar- pionem*, lacrimisque ubertim mananti- bus obscuratum dextra caput super pul- vinum inclinavi. » (*Petron.* ed. *Bueche- ler*, § 134.)]

MASCAUDA. [Genus vasis, cacabus.] Vide *Bascaudæ*.

MASCELLARE. Rainerius de Invent. Reliquiarum SS. Eutyctetis et Acutii: *Fecit et paria duo Mascellarium ex auro mira arte sculpta, in quibus Evangelia in solennibus festivitatibus legerentur. Forte manuellarium quis legat, id est, Pulpitorum: nam manualia, analogia dicta supra observatum.*

† **MASCHA.** Vide *Masca*.

† **MASCHALAM** TOLLERE, Proverbii genus. De bibonibus dicitur qui dum calices ebibunt altius erigunt cubitos; sumta metaphora a machina quadam ejusdem nominis qua sarcinæ deponuntur in naves, aut ex iis extrahuntur. Vide Erasmus in Adagiis.

* **MASCHARA,** Ital. *Maschera*, Galeæ species. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 3. ex Cod. reg. 4620: *Habitatores in castris et villis, ubi sunt fortalitia, compellantur habere.... singulum tavolatium et singulam Mascharam vel capellum ferri, et illa arma tenere, etc.*

† **MASCHARATIUM CORIUM,** Idem, ut videtur, quod *Masegaticum* infra. Statuta Astens. ubi de intratis portarum: *Coria Mascharatia solvant pro qualibet dozana lib. 6.*

* **MASCHAREA,** [Gallice *Mascarade*: « In hoc carnis privio... non facte mascharee. » (Diar. Burchard. ed. Thuaane, II. 493. an. 1498.)]

* **MASCHARICIUM,** Corium aluta confectum. Stat. datiar. Riper. cap. 12. fol. 4. rº: *De qualibet soma pensium duodecim, cortorum et pellium confectarum,..... et etiam Mascharicii, pro introitu soldi sex.* Vide *Mascharatium*.

* **MASCHERPA,** Casei recentis species, Ital. *Mascarpa* et *Mascherpo*. Stat. Vallis-Ser. cap. 20. ex Cod. reg. 4619. fol. 111. rº: *Quælibet persona... quæ vendiderit aliquod formaquum, butirum, Mascherpam et sonziam, etc.* Annal. Placent. ad ann. 1483. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 976: *Butyrus denarios viginti pro libra; Mascherpa recens denarios sex; caseus carus, etc.*

* **MASCHOTUM,** Idem quod *Machale*, Horreum sine tecto. Vide supra *Machale*. Charta tom canonici Castrivil. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 158: *Sub duobus Maschotis, quod Gallice Maschos nuncupatur, sitis in introitu vocato de Rencemer, tres solidi Turon.*

* **MASCIA,** Mansio, domus cum agri portione. Charta ann. 1293. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom.: *In domibus, casualinis, ortis, canapinis, Masciis, etc.* Vide *Massa* 5.

1. **MASCLA,** Morbi species. Joan. de Burnino Archiepisc. Viennensis de Miracul. Stephani Episc. Diensis: *Altera ægritudine, quæ morbus Masclæ dicitur vulgariter, nimis graviter laborabat.*

2. **MASCLA, MASCLUS.** Tidericus Langenus in Saxonica:

Tunc infinitus populus ratibus redimitus,
Masclis ornatus, ad quævis bella paratus,
Multi Barones de Græcis nobiliores
Tunc processerunt huc, navigioque venerunt.

Intra:

Gens armatorum venit ex hoc Ungariorum,
Millia Masclorum Rex quinquaginta suorum
Secum ducebat, etc.

Ubi *masclis ornatos*, et *masclis*, loricos interpretor. Vide *Macula* 2.

* **MASCLUS.** [Gall. *Mâle*. « Masculus, non *Masclus*. » (App. ad Probum, Meyer, text. bas latins, I, l. 4.)]

MASCULI PICTAVENSES, *Masculina pecunia*. Monetæ species. Goffridus Vindo-

cin. lib. 1. Epist. 20: *Quod si trecentos solidos Pictavensium Masculorum vobis daret, etc.* Charta ann. 1081. ex Tabulariis Angericiensis et S. Stephani Lemoicensis: *Solidi ejusdem monetæ Masculinæ.* Paulo ante: *Solidi nummorum Pictavinorum.* Ubi *Masculi Pictavenses*, sunt eæ minusculæ monetæ, quas vulgo *Mailles* vocant, crebrius *Mailles Poitevines*, *Pitas Pictavinas*, de quibus agimus suis locis: ita ut Scriptorum et Notarii ejusce ætatis vocem *Maille* per *masculus* extulerint, quod *masle*, vel *male*, id apud Latinos sonet. Vide Dissertat. nostram de Imperatorum CPolit. nummis n. 102. et 103.

* **MASCULINITAS,** Gall. *Masculinité*, Sexus masculini. S. Thomas 1. Sentent. dist. 8. qu. 1. art. 2: *Masculinitas non ponitur circa Deum apud scholasticos.*

MASCULO-FEMINA, Hermaphroditus, apud Philastrium, in Catalogo Hæreseon pag. 26. 1. Edit.

MASCULORUM CONCUBITORES, in Leg. Wisigoth. lib. 3. tit. 5. § 5. in Capit. Caroli Mag. lib. 7. cap. 273. [* 356.] in Addit. 2. Ludov. Pii cap. 18. Addit. 4. cap. 102. *παῖδες παρὰ τὰ ἀρσενόχοιται.* Vide *Molles*.

† 1. **MASCUS,** Larva, Gall. *Masque*. Charta Henrici VIII. Reg. Angl. ann. 1545. apud Rymer. tom. 15. pag. 62: *Concedimus eidem Thomæ officium magistri jocorum, revelorum et Mascorum... vulgariter nuncupatorum Revells et Masks.*

† 2. **MASCUS,** Idem quod *Mansus*. Charta ann. 993. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 347: *In Ebrano Masci novem... seu et villa quæ dicitur Allegole, Masci sex, seu et villa quæ dicitur Mileute, Masci novem, seu et villa quæ dicitur Osingana, Masci octo.*

* **MASDANERIUS,** pro *Masnaderius*, Ital. *Masnadiere*, Miles in *masnadam* seu familiam cooptatus. Vide *Maisnadarii*. Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 42. ex Cod. reg. 4621: *Omnes et singuli magnates de civitate et districtu Florentie tenentes aliquos Masdanerios, domicellos vel familiares armatos, teneantur pro dictis Masdaneriis, domicellis et familiaribus, si aliquod maleficium commiserint ipsi vel aliquis eorum, ad representandum ipsum vel ipsos.* Infra cap. 48: *Nullus magnatum cum Masnarde-riis armatis, etc.*

MASEGATICUM CORIUM, [hoc est Alutarium, Gall. *Passé en mégie*.] Charta Ildephonsi Comitiss Tolosæ ann. 1141. apud Catellum in Comitibus Tolosan. pag. 192: *Concedo... quod habeant salem undecunquæ voluerint, et libere mittant ad omnem suam dispensam sine ullo usatico, excepto illo sale, quod necessarium erit coriis Masegaticis albis.* [Vide *Mascharatium corium*.]

* **MASEGNA,** *MASIGNA*, Dura sillex, a voce vernacula bononiensi *Masegna*, Ital. *Macigno*; Gall. *Pierre grise pour bâtir*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 498: *Statuimus et ordinamus quod unus puteus muratus de lapidibus focaris et cum una bona delta de Masigna debeat fieri, etc...* Et tom. II. pag. 614: *Statuimus et ordinamus quod pro Comuni Argellate... debeat fieri unus puteus cavus xx. pedes... muratus de bonis lapidibus bene coctis cum una delta lapidea, sive de Masegna.* [FR.]

† **MASELAYRIA,** *Macellum*, locus ubi carnes distrahuntur, Occitanis etiam *Masel*. [* Vel forte idem quod *Misellaria*, domus leprosorum. Vide *Miselli*.] Statuta Montis-olivi diocesis Car-

casson. an. 1231. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 967: *Termini autem sunt tales, videlicet usque ad malolium Bernardi Garcini, et usque ad Maselayriam, et usque ad carrieriam saissognesiam.*

† **MASELLUM,** pro *Macellum*, in Litteris Johannis Reg. Franc. ann. 1363. tom. 3. Ordinat. pag. 625.

* **MASELLUS,** diminutivum videtur a *Masus*, habitatio, domus. Charta Phil. V. ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 279: *Item quantitatem nemorum et Masellorum ad prædictum dominum in dicta villa et ejus finagio pertinentes, etc.* *Mazelot*, eadem acceptione, in Lib. cens. castell. Arciac. ad Albam fol. 23. rº: *Le Galois (doit) pour ledit Mazelot demie courvée. Jehan David pour un Mazelot, demie courvée.* Vide in *Massa* 5.

† **MASEMUTUS.** Vide *Masmodina*.

* **MASENATA,** Idem quod supra *Macinata* 2. Familia, homines alicui domino subditi. Stat. Ferrar. ann. 1264. lib. 2. rubr. 107. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 809: *De liberis hominibus accipientibus feminas de Masenata in uxores. Quod nulli libero homini prosit habere vel in futurum accipere feminam de Masenata, quin teneatur ad præstationem collectæ et portet onera ville suæ.*

† **MASERARE,** ab Ital. ni fallor, *Mazzerrare*, Tundere, Gall. *Battre*. Statuta Verceil. lib. 4. pag. 82. vº: *Item quod fornasarius faciat lapides, cupos... bene coctos, Maseratos, etc.*

† **MASERIA,** ut infra *Masura*. Charta ann. 1233. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 116: *Concessimus... quandam petiam terræ, sitam juxta Maseriam quam libere possidebamus.*

* Italis *Masseria*, nostris *Mésière*. Extractum ex Charta Ludov. X. reg. Franc. ann. 1315. in rotulo ex Bibl. reg. qua concedit Ludovico Sacricæaris *l'usage au bois mort en la forêt de Bourges à copier à la coignée pour son ardoir et son us en sa maison et Mésières*. Lit. remiss. ann. 1399. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 155: *L'exposant chargié de vin print un estuy de cuir bouilli et onze cuillers d'argent dedens; et ainsi abuvré les porta mussier sur une Mésière.*

MASERICA, *MASERIUS*. Vide *Mazer*.

* **MASEVUM,** pro *Mazerum*, ni fallor. Vide in *Mazer*. Charta ann. 1366. inter Monum. eccl. Aquilej. cap. 97. col. 946: *Item una cuppa de Masevo ornata, argento cooperta.*

† **MASGNELLUM,** Idem quod *Mansionile*, agri portiuncula cum *mansione* seu æde, Gall. *Maisnil*, vel *Ménil*. Charta ann. 1211. apud Stephanot. Antiq. Bened. Pictav. MSS. tom. 3. pag. 792: *Bertrandus Gauvang de Siuraico miles bone memorie dedit Deo et Ecclesie B. Juniani Nobiliacensis quicquid juris habebat apud Conaicum in feodo ab Abbate Nobiliacensi tam in decimis quam terragiis, quam vineis, quam pratis, quam mestivis, quam hominibus et Masgnellis et censu et aliis rebus perpetuo habendum.*

MASHAU. Capitulare 3. ann. 813. cap. 25: *Et quicquid in Mashau furaverit, duos geldos componere faciat, in wirdira uncias duas, etc.*

* Idem forte quod supra *Maschotum*. Vide in hac voce et *Machale*.

MASHFATUM, [Cupa in qua temperantur quæ cerevisiæ conficiendæ inseriunt, ab Angl. *Mash*, mixtura, et *Fat*, cupa.] Vide *Taptroughe*.

* **MASIA,** Mansio, domus cum agri portione, idem quod *Massa* 5. Vide ibi. Charta ann. 1120. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1135: *Et tota*

Masia, quam delinet prædictus Bonfilius, posita in loco, ubi dicitur, a Rio... Et omnia sedia supradicta, et omnes Masiaz, et terræ, et vineæ, culta et inculta, etc. Pluries ibi, Massa semel.

† **MASIGNUM SAXUM**, Saxum vivum. Translatio SS. Prosperi et Venerii tom. 5. Junii pag. 64 : *Et capita ligaminum sunt magno artificio inferrata et inplumbata in dicto sazo Masigno.*

† **MASILINUM**, Mansus, domus. Martyrologia antiqua apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 699 : *Obit Petrus diaconus qui dedit fratribus... omnia propria sua quæcumque visus est habere, cum Masilinis et terris et vineis ad sui memoriam recolendam.*

† **MASINATA**, Familia, militaris catterva, idem quod *Maisnada*. Annal. Cæsenat. ad ann. 1324. apud Murat. tom. 14. col. 1142 : *Agrestus Contestabilis cum tota ejus Masinata, Thomaxinus Contestabilis cum sua.*

† **MASINATURA**, Eadem, ut videtur, notione, in Chron. Andr. Danduli apud eumd. tom. 12. col. 374 : *Quo tempore fama in populo divulgata est, quod de duplicanda solutione Masinaturæ consilium ageretur.*

† **MASINILE**, Agri portiuncula cum mansione, seu domo, Gall. *Ménil*. Martyrologia antiqua apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 724 : *Obit Trutbertus laicus qui dedit fratribus Masinile suum cum vineis et campis in pago Senonico in villa Caciaco. Occurrit iterum coll. 725. 727. Vide Mansionile.*

† **MASIO**, Mansio, domus, Gall. *Maison*. Charta apud *Madox* Formul. Angl. pag. 50 : *Sciatis me concessisse, illam karuchatam terræ quam idem Gilebertus tenuit... cum Masione quæ fuit Fronzæ.*

† **MASIUM**, Domus, Gall. *Maison*. Lambertus Ardensis pag. 155 : *Cuilibet Canonico in villa conversanti et stationario circa forum et circa novam Ecclesiam Masium dedit, et liberum concessit. Nisi hoc loco Lambertus Gallicum mas expresserit, qua voce nostri mansos donabant.*

† **MASK-FAT**, [Eadem notione, ut videtur, qua *Mahsfatum*.] Leges Burgorum Scotior. cap. 125. § 1 : *Lectum plumalem, melius plumbum cum le Maskfat, barellum, etc.*

† **MASLINGUA**, Genus avis, *Parieth* dicitur. Papias.

† **MASMODINA**, Moneta Saracenorum. Ægyptiorum, quos *Masmudos* et *Masemutos* perpetuo vocant Hugo Falcandus in Hist. de Calamit. Sicil. pag. 649. 675. et alibi, et Anonymus Casinensis sub ann. 1160. Andreas Boschus in sua Catalania pag. 490 : *Maymondins de or valian dos Reals Castelans, y dos diners Valencians, dits per altre nom Maimodines los espines. Vide Beuterum lib. 2. cap. 20. Tabular. S. Victoris Massiliensis fol. 166 : Et recepimus nomine accepiti a vobis unam Masmodinam auri novam. Dicitur Moneta Masemutorum, in quodam Diplomate Petri Regis Arragon. apud Baronium ann. 1097. n. 92. Epistola Arnoldi Archiep. Narbonensis de Victoria relata in Hispania contra Mauros ann. 1212 : Posmodum de compositione tractatum est in hunc modum, ut videlicet Saraceni Ubedæ darent Regibus milles mille Masmutinas, ipsi vero remanerent in ipsa villa cum omnibus aliis rebus suis. Epistola Honorii III. PP. in Hist. Episcoporum. Magaloniensis pag. 227 : Ad perpetuum autem devotionis indicium duas marchas auri, centum Masumatinis computandis pro marcha, quas Sedi*

Apostolicæ liberaliter obtulistis, etc. Ubi Gariellus observat, nescio quo auctore, Masumatinos nummos aureos, vel argenteos singulos senis regalium aestimatos, ab Aben-Josepho Mahosumeto Miramulmino, illo forte, de quo Rodericus Toletanus in Hist. Arabum cap. ult. traxisse nomen, qui supremum in Mauros Hispanos imperium habuerat. [Gariello assentit Rufius tom. 2. Hist. Massil. edit. 1696. pag. 325. ubi editum Masbutina et Macemutina.]

† **MAIMODINA**, Testamentum Nunonis Sancii Comitis Ruscinon. 16. Kl. Decembr. 1241 : *Item abstuli cuidam Pisanio in fosse sive... apud Romam 1200. Maimodinas in auro.*

† **MASMUTINA**, in Charta Raimundi Berengarii pro Archiep. Arelat. ann. 1225. ex Tabul. Arelat. : *Retenta nobis et successoribus nostris jure domini in dicto castro una Masmutina sive auri annualim in festo S. Michaelis a vobis et successoribus vestris præstanda pro loco prædicto.*

† **MASABITINI OBOLI**, in Charta ann. 1211. in Regesto Philip. Augusti Herouvalliano fol. 109 : *Propter hoc autem nobis reddent singulis annis marcam auri obolorum Masabitinorum legitimorum. Masamutini Byzantii, in Charta ann. 1186. apud Ughellum tom. 3. pag. 486. Privilegium Regis Aragon. in Gestis Innocentii III. PP. pag. 134 : Ut annuatim de Camera Regis ducentæ quinguinginta Masemutinæ Apostolicæ Sedi reddantur. Masamutinus. Bulla Nicolai IV. PP. de Censib. Ecclesiæ Romanæ : *Hospitale S. Jacobi casalis novi I. obolum Masamutinum. Occurrit ibi pluries. Fori Beneharnensis Rubr. de Præscr. art. 10 : Los Bailes rendants, sian deu senhor, o de Gentius, non poden demanda deguns d'arregages de Fius, Lays, Manmudes, ni autres drets à lor deguts per rayson de las ditas Baillies, passats tres ans.**

† **MASUMATINI**, in Epistola Honorii III. PP. apud Gariellum in Episc. Magaloniensis pag. 227. Vide *Marabotinus*.

† **MASMORRA**, Carcer apud Mauros. Acta S. Ferdinandi Principis Lusitan. tom. 1. Junii pag. 572 : *Hi ostenderunt infanti et sociis Masmorram, id est carcerem, et cæteras quæ ipsi parabantur.*

† **MASMUTINA**. Vide *Masmolina*.

† **MASNADA**. Vide *Maisnada*.

† **MASNAGIUM**, Mansio, domus, interdum cum agri portiuncula. Charta Hugonis Comitis Regiteste. ann. 1199. ex Tabular. S. Remigii Remens. : *Vendiderunt quidquid infra Masnagium et vivarium reclamabant. Charta ann. 1211. ex Archivis Montis S. Michaelis : Concedo donum quod Gaufridus Apollonii fecit ecclesiæ S. Michaelis de periculo maris, scilicet duas acras terræ et Masnagium Ranulphi molendinarii, et unum alterum Masnagium juxta Masnagium filii Geudini. Tabular. S. Fromondi : Dimidia acra terræ sita in Masnagio prædicti Guillelmi. Ibidem : Unum boissellum frumenti percipiendum super totum meum Masnagium de Malvalet. Vide *Mansionile*.*

† **MASNAGIUM**, pro Familia quæ in *masnagio* seu domo est. Charta Ludovici Comit. Biesens. ann. 1198. in Tabul. Bonvall. : *Si paupertate vel quacumque necessitate domus a Masnagio deperisset, vel etiam integra existens habitatorem non haberet, etc.*

* Hinc *Masnage*, pro Census, qui domino propter domum seu habitationem debetur, in Libert. Busenc. ann. 1357. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 370.

art. 3 : *Et parmi ce, lidit bourgeois et bourgeois ne paieront ne denront aucuns Masnages. Vide supra Mansionarii.*

* **MASNARDERIUS**. Vide supra in *Masdnerius*.

† **MASNATA**. Vide *Maisnada*.

† **MASNENGA**, ut *Maisnada*, familia. Statuta Astens. collat. 4. cap. 1. pag. 16 : *Nullus possit esse qui sit minor annis 25. nec pater et filius ulomodo, nec duo fratres, nec patruus et nepos simul stantes ad unum focum, nec Masnengas alicujus, vel aliunde ortus quam de civitate Astensi. Hinc*

† **MASNENGONUS**, vel **MASNENGUS**, Familiaris, domesticus, in Statutis Vercell. lib. 5. fol. 122. v. : *Item quod ad omnes et singulas panas prædictas solvendas teneatur dominus pro Masnengonis suis dummodo ipsis dominis denuntietur infra octo dies post damnum datum, ipsum suum Masnengum fecisse damnum. Masnenghus, in Stat. Mont. Reg. pag. 166. ubi et Masnengha occurrit pro domestica.*

* **MASNIGILUS**, Mansio seu aedes cum agri portiuncula, idem quod *Mansionile*. Charta ann. 24. Lothar. ex Chartul. S. Petri Carnotensis ecclesiam in honorem Apostolorum principis, clavigerici regni colorum Petri consecratum... cum Masnigilis et vineis et cum omni integritate ad ipsum pertinente. Vide *Masnigillum*.

† **MASNILE**, [MASNILUS.] Vide *Mansionile*.

† **MASOERIUS**. Vide *Mansus*.

† **MASORIGUS**. Anastasius in Leone IV. pag. 196 : *Obtulit Masoricis oleas tres serico textas, coloreque depictas, quæ in circuitu altaris dependerent. Dominicus Magrus vocem Arabicam putat, Ægyptiamque interpretatur, nescio quo auctore. Sed videtur idem valere quod *Mazerica*, adeo ut olea, quæ non fuit oliva prægrandis, uti opinatur, sed species gemmæ aut bullæ grandioris, ex *mazoro*, seu murrhina materia confecta fuerit. Vide *Mazer*, *Olea*.*

† **MASOVERIUS**. Vide *Mansionarii*.

† **MASPILUS**. [Synodus Pergam. ann. 1311. apud Murator. tom. 9. col. 547 : *Vestes virgulatas seu de catabriato, de medietate, vel listatas, vel frivis aut Maspilis argenteis, vel de metallo aliquo... minime deferentes.*] Constitutiones Joannis Archiepisc. Nicosiensis ann. 1320. cap. 4. de Habitu Canonicorum extra Ecclesiam : *Ut nullus extra domum suam portet guarnachiam de ante scissam, seu apertam per terram : nec Maspilos de argento seu auro, nisi de panno tantum, aut osse, etc. [f. Maspilus, pro Mespilus, Gall. Nefflier, mespilum, Neffle ; qua quidem voce globulos vestium, Gall. Boutons, significatos existimo, qui ideo Maspilli dicitur, quod mespili formam referent.]*

* **MASPILLUS**. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 66. ex Cod. reg. 4621 : *Bannitores communis Florentiæ... debeant induere se expensis propriis... et in eorum vestibus portare Maspillos argenteos. Stat. ann. 1342. inter Monum. eccl. Aquilej. cap. 90. col. 903 : Item quod in pannis et in vestibus non possint portare ornamenta... exceptis lanzettis seu Maspillis circa pectus... Quæ tamen lancetta vel Maspilli non excedant valorem unius marchæ denariorum. Ex quibus aperte colligitur vestium fuisse ornamentum hominibus perinde ac mulieribus commune ; quod potius de aciculis, Italice *Spilli*, quam de globulis, Gall. *Boutons*, cum clarissimo editore Bern. Maria de*

Rubeis intelligendum existimo : si quidem ibi memorantur *botoni*, a quibus proinde *Maspilli* distinguibentur.

* **MASPINA**. Gloss. Græc. Latin. Ἰσπὸν ὀρνέον, *Coxendix, Maspina*.

* **MASPIER**, *Lo padre della madre*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **MASQUARATA**, Personatorum ludus ; dicitur de pompa seu ceremonia, quæ irridenda videtur : quo sensu *Mascarade* usurpamus. Arest. parlam. Tolos. ann. 1289. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 87 : *Si quis in suggillationem domini nostri regis, aut in fomentum hæreticæ pravitatibus, seu etiam in derisionem Catholicorum inveneritis Masquaratas appellare, etc.* Vide supra *Mascara*.

* **MASQUERIUM**, Idem videtur quod *Pasquerium*, pascuum ; ut hoc a *Pascari*, ita illud a *Masticare*, mandere, formatum. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 318 : *Ascendendo usque ad carreriam seu passatam de Masqueriis, dictis Masqueriis remanentibus communiter, sicut prius*. Quo etiam sensu vox Gallica *Masaige* accipi videtur in Lit. remiss. ann. 1469. ex Reg. 169. ch. 262 : *Lesquelz compaignons trouverent en ung pasquier ou Masaige de Saint Martin une jument, etc.*

* **MASQUINUM**, [Ut *Damasquinum*, Gall. *Damas* : « Una alia casula de Masquino, cum stola, manipulo et cingulo. » (Invent. Calixt. III, ann. 1458, in Archivio Romano.)]

* **MASQUITA**, ut *Meschita*, Templum Mahumetanorum, in Constit. Mss. Jacobi II. reg. Aragon. ann. 1306.

* **MASRA**. Charta ann. 871. in Hist. Monast. S. Mariæ Suession. pag. 432 : *Masras etiam et piscinas super mare, etc.* Vide *Mare* 1.

1. **MASSA**, Clava, nostris *Massæ*. Joan. de Janua : *Clava, quæ vulgariter dicitur Massa*. [Leges Palat. Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. SS. Junii pag. xxxiv : *Pacis vero tempore ense et Massam deferre habeant, etiam et arma completa*. Ermoldi Nigelli Carmen pro Ludov. Imper. lib. 1. apud Murator. tom. 2. part. 2. pag. 21 :

Illic tende gradum, infer munera Massis.

Le Roman de la Violette MS. :

Li plus covars est trop hardis,
Mais n'ont ne lances ne espées,
Chascun ot Masse ou mail de fer.

Vide *Maucua*.]

† 2. **MASSA**, Malleus ligneus. Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. : *Prior ascendet ad mensam et pulsabit cum Massa... factaque collatione dum visum fuerit Priori pulsabit cum Massa*. Occurrit ibi non semel. Vide *Massare* 2.

† 3. **MASSA**, Globus armorum, Galli dicimus *Peloton de gens de guerre*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1275. apud Murator. tom. 8. col. 1138 : *Reducit se dictus Guido Comes contra populum, qui erant sine numero, ultra quatuor milia qui erant adhuc in campo in una Massa ad vexillum carrocii*. Non multum diversa notione quævis moles *Massa* dicitur. Hinc *Massa* vocatur aurum infectum, Gall. *Lingot d'or*, in Charta Henrici IV. Reg. Angliæ ann. 1406. apud Rymer. tom. 8. pag. 441. [* Charta ann. 1315. ex Bibl. reg. : *Item in Massa seu platibus argenti tria millia sexties centum sexaginta et decem marchas*.] Sic etiam *Massa ferri*, in Charta ann. 1312. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 188. *Massæ murales*, in Instrum. ann. 1270.

apud Menesterium Historiæ Lugdun. pag. 13. [* *Masse d'un pont*, in Lit. remiss. ann. 1450. ex Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 49 : *Les supplians monteront sur la Masse du pont du chasteil de la Bruyere, etc.*]

† 4. **MASSA**, Matricula, apud Bollandistas tom. 7. Maii pag. 543. ubi de S. Valentino : *Per reverendos D. Franciscum Ferrarivm et D. Seguram Morandum, capellanos Massæ prædictæ Ecclesiæ majoris Genuæ, etc.*

5. **MASSA**, **MASSUM**, **MASA**, **MASADA**, Voces ejusd. notionis et originis, ac *Mansa*, et *Mansus*, certus agrorum modus, seu, ut quidam volunt, conglobatio ac collectio quædam possessionum ac prædiorum, quam Græci σὺνταξιν vocant. [* Murator. Ant. Ital. tom. 2. col. 1245 : *Unio aliquot prædiorum atque unum interdum prædium ; quo sensu vox sæpe occurrit in chartis Longobardicis antiquissimis et apud Marinum in Diplom. papyr. ubi vide not. 7. ad chart. 91. col. 300.*] Gloss. Lat. Græc. : *Massam, σὺνταξιν*. Ita enim legendum. Will. Brito in Vocab. : *Massa, villa vel casula*. Senator lib. 5. Epist. 12 : *Palentinam Massam, quam eis pro compensatione largitas nostra transfuderat*. Anastasius Biblioth. in S. Sylvestro PP. : *Massam Garitanam in territorio Suessano, præstantem singulis annis solidos quadringentos*. In Zacharia PP. pag. 79 : *Donationem in scriptis de duabus Massis, quas Nymphas et Formias appellant, juris existentibus publici eidem sanctissimo Papæ perpetuo direxit possidendas*. Epistola Adriani PP. tom. 3. Hist. Franc. pag. 775 : *Deprecantes, ut Massas illas, quas ei concessistis, per vestra auctoritatis largitatem possideat*. Concilium Ravennense ann. 904. cap. 8 : *Patrimonia, seu suburbana, atque Massæ et coloniatæ, etc.* [Charta Conradi II. Imper. ann. 1027. apud Ilust. Fontaninum in Append. ad Antiquit. Hortæ pag. 386 : *Castellum de Buciniano in integrum cum ipsa Massa, quam piæ memoriæ Benedictus Papa in ipso monasterio contulit*. Adde aliam Henrici III. Imper. ann. 1040. ibid. pag. 39. Chron. parvum Ferrariense apud Murator. tom. 8. col. 478 : *Superaverunt quidam ex Augustis successoribus ipsi Ecclesiæ Romanæ jurisdictiones et dona*. Inter quæ dona XII. *Massas et plures fundos, ex quibus civitas Ferrariæ fluvio Pada contermina constituta mox est... In territorio quidem Ferrariæ... Massæ XII. sunt inventæ, quarum prima dicta est vicus Aventinus, etc.* Ubi perspicuum est *Massam* pro collectione prædiorum usurpari.] Ita Gregor. Mag. lib. 1. Epist. 41. lib. 5. Epist. 44. et alibi sæpe, Petrus Damian. lib. 4. Epist. 10. etc.

† **MASSALICÆ CASÆ**, id est, simul collectæ. Charta ann. 993. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 347 : *Nos Hugo et Julita jugalibus donamus et offerimus... id est curtem de S. Stephano quæ est in burgo Arisa cum viginti et octo similiter Casis Massalicis, cum rebus suis vel cum omnibus ad ipsa curte pertinentibus*. Vide an non idem sit quod *Massaritiæ casæ* in *Massaritia*.

† **MASSA**, interdum strictius sumitur pro domo, mansione. Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 341 : *Donavi eis Massam meam in Landegon, et vineam meam et quatuor manentes, etc.*

* Hinc *Maasse* et *Maisses*, Census, qui ex *massis* vel domibus percipitur. Charta ann. 1339. in Chartul. eccl. Lingon. fol. 281. rº. : *La taille accoustumée à paier en*

argent chascun an de mas hommes, les gelines, les Maisses de Chenoue... xvj. Maisses de Chenoue avecques toutes les rentes. Mastau, eodem intellectu, videtur accipi in Lib. cens. castel. Arciac. ad Albam fol. 9. vº. : Autres rentes d'avouines déhuës de coutumes chascun an... sur les héritaiges qui s'ensuivent, ... et ce sont comprises les coutumes que l'an dit Mastau. Hinc *Terres masaus* appellari opinor agros ejusmodi tributo obnoxios, in Redit. comitat. Namurc. ann. 1289. ex Reg. Cam. Comput. Insul. sign. *Le papier aux aysselles fol. 4. rº. : Encor i a li cuens rentes des terres Masaus k'on apelle terre des quartiers ; si a petis quartiers et grans quartiers*. Ibid. fol. 8. rº. : *Se a li cuens rentes des terres Mansaus (sic) k'on apelle quartiers ; si tient chascuns quartier cinq bonniers*. Vide supra *Mansionarii, Masnagium* et mox *Masuragium*.

MASSUS, in Tabulario Angeriensi : *In Castro Metulo 4. Massos de terra arabili*. Gallis, *Mas* de terre.

† **MASSUS MEITAERIUS**, et *Tertiarius*, Qui mediam vel tertiam redituum partem reddit. Chartular. Prioratus S. Petri de Domina fol. 60 : *Massus Tertiarius (debet) 11. lib. de porco, 2. sol. de mulone et 5. spallas... Massus Meitaerius 8. libras de porco et sex denar. de ublias et 4. spallas*.

† **MASSUS**, Eadem notione qua *Massa*. Testamentum Matfredi Vicecom. ann. 966. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 85 : *Ad monasterium S. Michaelis de Galiaco remaneant ipsi Masi de Tauro*. Charta ann. 1238. ex Tabular. S. Cornelli Compend. : *Et sciendum quod in Maso empto denariis Abbatis et Conventus, tenentur facere granarium bonam... Item granaria in eodem Maso capita 300. sextarios bladi et amplius... clientia etiam Masum prædictum muro de lapide et terra*. Tabular. S. Cypriani Pictav. fol. 116 : *Inter monachos S. Cypriani et moniales Fontis Euraldi concordatum est de sex Masos terræ, qui sunt Conolio, ut moniales primitus habeant duos Masos, quatuor alii partiantur... Et minus sunt quatuor sextariata terræ*. Occurrit alibi.

MASSUM, neutro genere. Charta Roberti Regis Franciæ ann. 20. Regni : *In villa, quæ nuncupatur Cavannas, tria Massa cum una mansura*. [Charta ann. 1247. apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Bened. Pictav. MSS. pag. 714 : *Ipsi ecclesiæ in perpetuum possidenda reliquit, videlicet Massum de Groia, prata de fonte, etc.*]

MASA. Ugutio : *Masa, villa vel casale*. Epistola Adriani PP. tom. 3. Hist. Franc. pag. 796 : *Si vero perfidus Desiderius dudum Rex, non sub integritate, sed tantummodo Masas nobis, quantum reperiri potuit, quas ex antiquitus Romana Ecclesia tenuit, ut nullus ex illis partibus Longobardorum ausus est resistere*. Regestum Carcassonnense fol. 45 : *El moulin de Magal, et tous les Mases que li en ay*. Hinc Philippus *Mouses* in Hist. Franc. MS. hanc vocem usurpavit pro ipsa *Masarum* familia :

De sa gent ot grant Mase 6 lui.

MASADA. Tabul. Bellilocense in Lemovicibus, n. 83 : *Dimitto ad filias meas... quatuor Masadas*. Vetus Charta apud Dominicum de Prærog. aliod. pag. 318 : *Illas vineas de illa Riveria quinque Masadas*. Tabular. Celsinianense : *Et tres appendarias, et unam Masadam de vineas ad Berlerias*. [Charta apud Stephanot. tom. 1. Antiquit. Occitan. MSS. pag.

389 : *Dono tibi Petro et infantibus tuis las Masadas de Seivrac.*]

MASAGIUM, Mansio, domus, habitatio, *Masure*, casa villicæ, coloni. Monasticum Anglican. tom. 1. pag. 862 : *Confirmavi unam acram terræ in Wenet, cum Masagiis super eandem acram factis.* Charta ann. 1208. in Tabulario Prioratus Belliloci in diocesi Rothom. : *Dedi et concessi quoddam Masagium, quod habebam apud S. Martinum.* Occurrit non semel in Tabulario Fiscanensi fol. 46. [Charta ann. 1188. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1846 : *Concessi... monachis ibidem Deo servientibus capellam S. Philiberti de Torpo cum Masagio sex acrarum in foresta Brotonæ et carrucatum terræ.* Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 6 : *Licebit autem dicto Roberto... facere plenam justitiam supra nostrum Masagium et supra nostrum hereditagium.* *Maisaige* et *Masage*, in Charta ann. 1279. ex eodem Chartul. tom. 1. pag. 45 : *Un Maisaige ou tous les edifmens dessus edifiez, le quel Maisaige est assis... juste le chemin de nostre Seigneur le Roy. Masage*, in alia ann. 1298. ibid. pag. 276 : *Un Masage oveques les edifices.*]

† MASAGIUM, Domus itidem, mansio. Tabul. Prioratus S. Himerii : *Do Masagium et gardinum quod habebam in villa S. Himerii.*

MASUCAGIUM, Eadem notione crebro in Tabulario S. Egidii Pontis Audomari in Normannia.

MASATA, Mansio, domus, *mansura*, nostris *Masure*. Curia Generalis Catalaniæ Barcinone acta sub Petro II. Rege Arag. ann. 1283. MS. cap. 23 : *Si tenent Masatam, bordam vel pernatam, etc.* Charta Raimundi de Canavellis Domitelli Comitatus Ruscinonensis ann. 1298 : *Duas partes quarundam Masatarum et bordarum, quæ sunt in dicto villari.*

* Nostris etiam *Masage*. Lit. remiss. ann. 1449. in Reg. 179. Chartoph. reg. ch. 311 : *Le suppliant se transporta en ung ort ou vergier qu'il avoit auprès d'un Masage ou hostel.* Sæpius vero pro æde coloni cum agris huic adjectis, vulgo *Métairie*, ut in locis supra laudatis ; aut pro agris colendis tantum, ut in Charta Phil. Pulc. ann. 1308. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 338. r. col. 1 : *La ferme de Carville o les appartenances... Le trefonz de Masage, où que n'a point d'édifice, oveques un closet, prisie à vint souls Tournoys de rente.*

* MASATA DE SALINAS, Locus videtur, ubi sal confici potest. Charta ann. circ. 989. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 192 : *Donamus simul in unum aliquid de alodem nostrum sancti Salvatoris Gellonensis... ecclesiam disruptam, quæ vocatur sanctam Reparata, cum una modiatâ de terra, quæ est in circuitu ecclesiæ istius, cum una modiatâ magna de vineas, et cum una Masata de salinas.* Vide in *Massa* 5.

6. MASSA CANDIDA, Locus ita dictus apud Carthaginem, in quo sub Imperatoribus gentilibus et in Christianis sævientiibus, fovea erat calce plena, in quam Christiani, gentiliū diis sacrificare renuentes, præcipitabantur. Prudentius Poristeph. Hymn. 4 :

Prosiluere alacres cursu rapido simul trecenti,
Gurgite pulvereo mersos liquor aridus voravit,
Præcipientem globum, fundo tenuis implicavit imo.
Corpora candor habet, candor veht ad superna
[mentes.]

Candida Massa dehinc dici meruit per omne seculum.

Ubi Glossæ Isonis Magistri : *Candida massa, id est, CCC. Martyres. Massa Cypriani dicuntur.* Vincentius Belvac. lib.

12. cap. 130. de Passione 18. Martyrum, qui dicuntur *Massa Candida* : *Hi præ innumera multitudine Massa sancta, vel Candida appellantur.* Vide Savaron. ad Sidon. lib. 6. Epist. 1. et Leonardum Fuchsium ad Myrepsum sect. 3. cap. 89.

† MASSABITINUS. Vide *Masmodina*.

† MASSACONICI. Vide *Maceconici*.

MASSACUMA. Matth. Silviticus : *Petatum, est quædam aqua, cum qua alheatur vel invitrentur vasa : et fit ex plumbo et limatura æris, et lapide focali, et vocatur ab aliquibus Massacuma, vel aqua vitri, vel aqua vasorum, quia ex ipsa invitrentur viridi invitratione vasa terrea.*

* MASSADITIUM, Territorium, districtus alicujus *massæ*. Stat. Mutin. rubr. 158. pag. 28. v. : *Statutum est pro utilitate hominum habentium terras et possessiones in Massaditio burgi S. Joannis, quod sdugarium antiquum, quod est in possessione Orioni et a latere de subitus clausuram Massaditii, debeat cavari hoc modo, etc.* *Masement*, eodem intellectu, in Pacto inter abb. de Fonten. et Gaufr. de Charni ex Reg. 79. Chartoph. reg. ch. 59 : *Nos hommes de Sautois et du Masement pourront par commun parcourt user l'un sur l'autre du droit de traire et penre pierre et layne sans fraude.*

† MASSAGIUM. Vide *Massa* 5.

† MASSAJARIA, Legatio. Charta conventionis inter Alfonsum Comit. Tolos. et Carolum Comit. Andegav. ann. 1251. apud Sebast. Fanton. tom. 2. Hist. Avinion. pag. 110 : *Item quicumque cives Avenionis a dictis dominis vel eorum Curia in embaxaturam sive Massajariam mittentur, expensis dominorum seu Curie ibunt.*

† MASSAIGIUM, Agri portiuncula cum mansionem. Charta ann. 1375. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 209 : *Mansis, Massaigis, curtiks... lallis, supertaliis, francis et servis, etc.* V. *Maisagium*.

MASSALIANI, Hæretici, qui et *εὐχταί* dicti, quod pæne assidue orant, quorum meminit Facundus Hermianensis lib. 8. cap. 7. De iis etiam Epiphanius, Leontius de Sectis, Harmenopolus, Pselus de Operatione dæmonum, et alii.

† MASSALITER, Viritim, in commune. Tertullianus de fuga in persecut. cap. 13 : *Massaliter totæ Ecclesiæ tributum sibi irrogaverunt.*

† MASSAMUTINUS. Vide *Masmodina*.

* MASSANTIUM, Moles, congeries, Gall. *Masse*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 80. v. : *De Massantio ferri a cochina et de acutis pro libra ultra, viij. denar. Item de massa cum azzali ad eam opportuno, pro libra xj. denar.*

* MASSANUS, *Masse* incola, habitator, rusticus. Charta ann. 1158. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom. : *Hæc autem omnia facta sunt in præsentia... plurimorum circumstantium, tam militum quam Massanorum.* Ubi milites *Massanis* opponi notandum est. Vide mox *Massarius*.

* MASSANUTI, Saraceni. Chron. monachi Cisterc. ad ann. 1153. ex Cod. reg. 5950 : *Massanuti, quos quidam Moabitas dicunt, Mauritaniam, Bulgiam, Siciliam et Apuliam invadunt ac in ipsam Romam minantur insurgere.* Vide *Marrones* et *Moabita*.

† MASSAPANUM, Arcula, Gall. *Petite boîte*, *Massiliensibus Massepan*. Charta ann. 1399. ex Archivis S. Vict. Massil. : *Per D. G. Massiliensem Episcopum fuit desigillatum Massapanum in quo sunt*

ossa capitis gloriosi martyris B. Lazari dictæ Ecclesiæ primi Episcopi ad ea ostendendum illustrissimis Principibus D. D. Ludovico D. G. Regi Jerusalem et Sicilia et Carolo Principi Tarentino fratri suo et D. D. Mariæ dictorum fratrum matri. *Unam boyssiam sive Massapanum*, in Charta ann. 1400. ex eodem Tabulario. Vide *Massapanum*.

† MASSARA, ut *Masara*. Vide in hac voce.

* MASSARA, Idem quod supra *Massa* 5. Charta ann. 1252. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 823 : *Et dicit, quod ipsa erat Massara de bona grossicia.* [** Ubi de femina quadam *Thaophania* agitur quæ erat *Massara* i. e. usufructuaria post mortem mariti. Vide Murator. ibid. tom. 2. col. 1245.] Vide alia notione in *Masara*.

* MASSARATICA, MASARATICA, MASERATICA, Eadem notione, qua *Massariticum* et *Massaritia*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 356 : *Statuimus quod molendina et qualcherie ac possessiones Communis scribantur in uno libro Communis, faciendo mentionem de campanis et Massaraticis (Masaraticis '60) molendinorum, et qualcheriarum... et tom. II. pag. 166 : Et cum ipse dederit... dicto hospitali domum unam precii CLX. librarum bononorum, et alias res plures et Masseratica sua.* [Fr.]

1. MASSARE, Mandere, in massam tundere, *Mascher*. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 93 : *Ultimi (dentes) sunt molares, qui concisa a prioribus vel contracta a sequentibus molunt, et inde Massant.*

* Theod. Priscian. lib. 1. cap. 8. et lib. 2. cap. 29. Græv. in Hesiod. pag. 109. Vide *Massicare* 1.

† 2. MASSARE, *Massa*, seu malleo ligneo fragorem edere. Velus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. : *Quibus candelis extinctis... pulsatur sive Massatur ab omnibus... fustibus... et interim omnes seculares recedunt et exeunt Ecclesiam ad libitum.* Ubi sermo est de strepitu qui sub finem officii *Tenebrarum* cietur. Vide *Massa* 2.

† 1. MASSARIA, Collectio quædam possessionum ac prædiorum. Testamentum Friderici Imper. ann. 1250. apud Murator. tom. 9. col. 663 : *Item statuimus quod tota Massaria nostra, quam habemus apud S. Nicolaum de Offido, omnesque provenitus ipsius deputentur ad reparationem et observationem pontis ibi constructi vel construendi.* Constitut. Jacobi Reg. Sicil. cap. 11 : *Mandamus quod nullus aliqua officia et procuraciones Massariarum nostræ curiæ recipere et exercere cogatur invitus, etc.* Adde Constitutiones Frederici itidem Reg. Sicilia cap. 108. Vide *Massa* 5. et infra *Massarius*.

* 2. MASSARIA, Officium *massarii*, seu fisci publici administratoris. Correct. stat. Cadubr. cap. 11 : *Item omnes expensas et omnes introitus communis Cadubrii singulo anno, tempore quo per massarium communis redditur ratio Massariæ, teneatur et debeat describere seriatim in uno quaterno.* Vide in *Massarius*.

* 3. MASSARIA, Ancilla, famula, Ital. *Massara*. Stat. crimin. Ripet. fol. 18. r. : *Qui vero pedisequam seu fanticellam sive Massarium stupraverit vel carnaliter cognoverit, etc.* Nisi sit *massæ* incola.

† MASSARICA, ut *Massaritia*, in Charta ann. 1107. apud D. Calmet. Hist. Lotharing. tom. 1. col. 524 : *Ideoque ego quæ supra Mathildis confero et offero Ecclesiæ S. Dei Genitricis... Septiniacum et Mosa-*

gium, cum casis et Massaricis, et Ecclesiis seu familiis, etc.

† MASSARIOLUS. Vide Massarius.

MASSARITIA, MASSARITUM, Italis Masseritia, Supellex, instrumentum massæ rusticum. Auctor Mamotrecti: Supellex, dicitur Massaritium; [*] de qua interpretatione vidend. Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1245. voce Massaro.] vel etiam mansus ipse hæc supellectile instructus. Ratherius Veronensis in libello de Discordia inter ipsum et Clericos: Ita inæqualiter et per Massaritas dividere, ut quidam illorum inde fiant ex pauperrimis locupletissimi, etc. Infra: Causa enim illorum, cum Deo gratias non mediocriter sit, ita per Massaritas et alia hujusmodi extat divisa, ut quidam illorum inde valde ditescant, multitudo vero paupertate languescat, etc. [Acta sancti Syri Episc. tom. 5. Junii pag. 481: Positam juxta flumen Tabiæ et litus maris, usque ad jugum Alpium cum Massaricis et familiis utriusque sexus suo jure pertinentibus.] Testament. Andree Dertonensis Episcopi, in Appendice tom. 4. Ughelli: Seu et Massaritia duo in Ancasano, et duo in Saffiniano, et Massaritium unum in casale Remissi, etc. Occurrit ibi pluries, ut et in Chartis Ludovici II. Imper. in Tabulario Casauriensi, et Berengarii Regis Ital. ann. 961. et Conradi Imp. ann. 1028. apud Augustinum de la Chiesa in Hist. Eccl. Pedem. pag. 233. 310. et aliis apud Ughellum. tom. 4. pag. 612. 616. tom. 5. pag. 1573. Franciscum Mariam in Mathildi lib. 3. pag. 105. 106. 117. Guichen. in Bibl. Sebusiana pag. 185. 403. et in Chartis Italicis passim.

* Charta ann. 1252. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 819: Item dicit, quod dicti canonici dederunt dictam terram et Massaritam dicti Bernardi dictis fratribus, tamquam hominibus macinatæ dictæ canonicæ.... Et ipse testis apportavit Massaricia ad domum dicti Bernardi. Chron. Bergom. ad ann. 1406. apud eumd. tom. 16. Script. Ital. col. 981: Et habuerunt totum bladum, vinum, Massaritiam, lectos, et omnia existentia in dicto castro. Vide mox Masatum.

¶ Ejusdem notionis et originis videtur vox Gallica Manantie, qua apud Poetas nostrates significatur opulentia vel quævis supellex lauta et pretiosa unde apud eosdem Manans dicuntur, qui iis optime sunt instructi. Le Roman de la guerre de Troyes MS.:

Onques ne fu tiel Manantie,
Ne si riche proie acollie.

Ibidem:

Totes ont lor meissons gerpies
Pleines de riches Mananties.

Rursum:

Tant donnent à lor masnies
Et à prochains de lor lignies,
Que onques puis povre ne furent,
Tosjors riches et mainans esturent.

Le Roman de Rou MS.:

Gentil fu de parage, et d'avoir fu Manans,
Onques ne fu Roiz, tant fu fort et puissans.

Vetus Poeta MS. e Bibl. Coisl.:

Porquoi nos efforçon nos tant
D'estre si riche et si Manant.

AMASSARICIA, in Chro. Farfensi pag. 658.

† MASSARITIAE CASÆ, Supellectile et instrumentis rusticis instructæ. [*] Casæ in quibus Massarii habitabant. Vide

Marin. Diplôm. papyr. pag. 103.] Chron. Casaur. tom. 5. Spicil. Acher. pag. 365: Accepit... curtem in fundo Palmæ cum casis Massaritiis. Vide Massalicæ casæ in Massa 5.

¶ Massaritia opponi videntur dominicatis, in Charta ann. 1011. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 195: Et rebus vero ipsis tam dominicatis, quam et Massaricis, seu aldionaricis et tributaretis, etc. Unde colligitur Massaricia fuisse prædia quæ sub annua præstatione excolenda concedebantur villicis, qui ex iis pro dominorum libitu poterant amoveri.

MASSARUM, et MASARUM, Mansus, prædium rusticum, in Veteribus Chartis Dalmaticis apud Joann. Lucium lib. 2. de Reg. Dalmat. cap. 2. et 15. pag. 62. 99.

MASSARITICUM, Eadem notione qua Massaritia. Statuta Veronorum anni 1242. lib. 4. cap. 16: Si aliquis reliquerit alicui Massariticum, volumus, quod nomine Massaritici intelligantur ea omnia, quibus is, qui reliquit, utebatur in domo ad communem usum, vel utilitatem et commodum ejus, et familie suæ, exceptis his, quæ sunt in auro, argento, et gemmis, etc.

MASSARIUS, MASARIUS, Villicus, Massæ custos, colonus. Ugutio et W. Brito in Vocab.: Massarius, cui commissa est cura totius familie. Conductores Massarum, apud Senatorem lib. 12. Epist. 5. Casa Massarii, in Lege Longob. lib. 1. tit. 8. § 29. [*] Rothar. 357.] Servus, qui sub Massario est. tit. 11. § 3. 5. [*] Rothar. 134. et 132. ubi servum Massarium. [Præceptum Caroli M. ann. 773. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 37: Villis, mansis, mancipiis, Massariis, ædificiis, etc.] Bulla Honorii III. P. P. ann. 1217. apud Ughellum in Episc. Anagn.: Item mandamus, quod Massarii, qui a collectis aliquo tempore sunt exempti, etc. Charta Conradi Imp. apud August. de la Chiesa, in Hist. Eccl. Pedem. pag. 223: Seu etiam mansos 10. cum omnibus rebus ad eas pertinentibus... sicut nunc rectæ et laboratæ sunt per illos Massarios. Liberi Massarii super Ecclesiasticas res residentes, Massarii et coloni liberi, in Charta Caroli Crassi ann. 882. apud Ughellum tom. 5. pag. 628. Vetus Inscriptio in Ecclesia Cathedrali Alexandriæ in Italia: B. Guillelmus Zuccus, Civis Alex. Massarius hujus Ecclesiæ. Ubi Bollandus Massarium interpretatur custodem supellectilis, quæ Masserie Italis dicitur. Alia Inscriptio ann. 1178. apud Hieronymum dalla Corte lib. 5. extremo Historiæ Veronensis: Fieri fecit, coadjuvantibus Salomone atque Rainaldo, ejusdem operis Massariis, aliisque religiosis, etc. Id est, conducto-ribus.

* MASARIUS, nude, pro Habitator, qui massam seu domum habet. Vide Massa 5. Charta ann. 1252. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom.: In eodem etiam parlamento surrexit magister Jacobus Munaldi notarius et nomine suo et omnium Massariorum seu popularium castri et loci prædicti concinnando dixit et (quod) placebat sibi et universis Masariis et popularibus et hominibus ejusdem castri, etc.

¶ Freqventissima hæc est vox apud Italos pro custode totius supellectilis, machinarum scilicet bellicarum, aliorumque instrumentorum ad publica opera, quibus ex officio invigilabat Massarius. Statuta Vercell. lib. 3. pag. 52. vº: Item quod ille qui fuerit Massarius Communis tenens utensilia Communis,

habeat pro suo feudo medii anni libras quatuor Papienses. Id clarius patet ex formula juramenti quod præstabat Massarius, ibid. lib. 7. pag. 180. vº: Ego Massarius Communis juro ad sancta Dei Evangelia bona fide et sine fraude salvare, custodire et gubernare balistas, tentoria sive travachas, ferramenta, lignamina, et omnia alia ad ipsum Commune pertinentia, et mihi commissas et commissas.... Item, quod omnia laboreria quæ fieri faciunt per commune Vercellarum bona fide fieri faciunt, etc. Adde Stat. Mont. Reg. pag. 58.

† MASSARIUS, Diversa nonnihil notione, pro Administrator, dispensator, Gall. Econome, Ital. Massaio. Synodus Pergam. ann. 1311. apud Murator. tom. 9. col. 552: Et hanc pœnam extendimus ad Prælatos et rectores Ecclesiarum non solventes pro ipsis Ecclesiis in totum, ubi ad ipsos pertinere talium solutio consuevit, si ipsos justa causa, sive impossibilitas non excusat, de qua infra duos menses plenaria fiat fides, et ad illorum Massarios et canevarios dispensatores reddituum, qui potestatem habuerint plenariam hæc solvendi. Chron. Parmense ad ann. 1292. ibid. col. 823: Item eo anno per Commune Parmæ fuit ordinatum quod Fratres de Clara valle debent esse Massarii Communis, et Massaroli Communis et suprastantes tam in civitate quam extra ad doanam salis et saline Communis. Testamentum Humberti Dalphini ann. 1347. tom. 2. Histor. Dalphin. pag. 543: Volo quod duo probi viri de dicta terra eligantur per Universitatem ejusdem, annis singulis, qui tanquam Massarii et gubernatores ejusdem Hospitalis, ipsum Hospitale regant et gubernent. Acta S. Joli tom. 2. Junii pag. 233: Prælibati commissarius, et architector, defensor, consiliarii, Massarii seu santenses dictæ Ecclesiæ dixerunt.... dictam Ecclesiam fore et esse fabricandam.

* MASSARIUS, Fiscus communis custos; unde nostris etiam Massari, pro Trésorier, cujus officium Massarderie dicitur. Inventar. Ms. ann. 1366: Constituit (nunciis Apostolicis) alios capitaneum et Massarium seu clavigerium, qui juraverunt et promiserunt bene et fideliter nomine dicti domini papæ custodire et gubernare. Idem proinde qui alibi Clavarius. Vide in hac voce. Stat. Cadubr. cap. 1. lib. 1: Item havere dicti communis custodiri faciam per Massarium sive Massarios communis, nec de dicto havere permittam expendi, nisi pro evidenti utilitate et necessitate dicti communis. Stat. datiar. Ripar. cap. 1. fol. 9. vº: Quælibet persona, cujuscumque conditionis existat, vendens vinum, teneatur solvere Massario dicti datii solds quindecim. Lit. ann. 1366. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 649: Les jurés, eschevins, Massars, et autres officiers de ladite ville (de Tournay), etc. Vide ibi notam docti Editoris.

† MASSARII Molendinarum, in Statutis Astens. Collat. 15. cap. 11. pag. 44. recto.

MASSARIA, Cura et officium Massarii. Unde

MASSARIARUM PROVISO, seu Magister Massariorum, qui Massariis præest, iisque invigilat. Petrus de Vineis lib. 3. Ep. 66: Te Provisorem Massariarum Curie nostræ infrascriptorum locorum.... duximus statuendum.... quod si diminutionem eandem culpa seu negligentia Massarii, qui præest, reperieris contigisse, studeas eum inde convincere coram aliis Massariis convicinis, etc. Videas præterea

ne Massarii ipsi possessiones nostræ Curie, suæ Massariæ proprie debitas, usurpare præsumant,.... si Massariæ ipsæ munitæ sunt lignis, palea et feno, etc.

* Constit. Mss. Caroli reg. Sicil.: Item magistri passuum, magistri Massarium, etc.

MASSARIOLUS, Prædium, in Charta Berengarii Regis Italiæ ann. 900. apud Ughellum tom. 5. pag. 630: Quatenus quendam Massariolum juris nostri situm in Comitatu Veronensi, etc.

† MASSAROLUS, Idem qui Massarius, administrator. Vide Massarius.

† MASSARIUM, Vide Massaria.

* MASSATIO. [Comessatio. DIEF.]

† MASSATIUM, Terminus agrorum plumbo stannove distinctus; vox Agriensorum. Auctor incertus: Terminus, si aliquid factum habuerit per se..... aut plumbum aut stannum epitecticum, hoc est Massatium fabricatum inter censa Centuriæ. Nostris un Massif de pierres.

* MASSATUM, Supellex, instrumentum massæ rusticum. Instr. ann. 987. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 271: Per singulos annos pro manso et pro Massato, quæ ego dedi sancto Martino, pro luminari donet eidem altari duo sextaria de oleo. Vide supra Massaricia.

* MASSEA, Clava. Stat. ann. 1856. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 181. col. 1: Item quod quilibet, tam pauperes quam divites, habeat unam Masseam cum fronda, etc. Vide Massa 1.

† MASSELLARIUS, pro Macellarius, qui carnes in macello vendit. Litteræ Philippi IV. ann. 1313. tom. 1. Ordinat. Reg. Franc. pag. 532: Præcipimus quod omnes talamellarii, tabernarii, Massellarii, charbonetii, fornerii et omnes alii venditores denariatarum, etc. Charta ann. 1321. apud Fanton. Histor. Avenion. pag. 166: Stare Petri de Turribus Massellarii.

* Nostris Masceclier et Maselier. Stat. civit. Tull. ann. 1297. in Reg. A. Chartoph. reg. ch. 1: Se aucuns Masceclier avoient char forcemée, etc. Lit. remiss. ann. 1454. in Reg. 191. ch. 95: Le suppliant vendi icelles vaches à ung boucher ou Maselier. Maserier, eodem sensu, in aliis Lit. ann. 1457. ex Reg. 189. ch. 150. Vide supra Macelator.

* MASSELLUS, Tabula, ubi massellarius carnes venum exponit, Gall. Etal. Charta pro consul. Appam. ann. 1343. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 605: Consules venerunt ad hospitium dominorum abbatis et conventus Combæ-longæ, situm in loco vocato à la Bocana, et bancos sive Massellos in dicta capella ante dictum hospitium constructos, in quibus carnes vendebantur, diruerunt. Vide supra Macellus 2.

† MASSEMUTINA. Vide Masmodina.

* MASSEMUTINUS OBLUS, Moneta Saracenorum Ægyptiorum, inter Cens. eccl. Rom. ann. 1192. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 853. Vide Masmodina.

* MASSERARE, Baculo seu clava percutere; unde Masseratio, ejusmodi percussio: Ital. Mazzicare. Instr. ann. 1384. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 75. col. 2: Guillelmum Duranti cæperunt hostiliter et acerbe tractarunt per Masserationes.... Item modo præmissis cæperunt hostiliter quatuor homines dicti loci S. Anastasiæ, eosque Masseraverunt.... Item.... cæperunt hostiliter Johannem Bays de Mossyaco, ipsumque Masseraverunt, adeo quod fuit quasi semis-mortuus, et cum ferro calido signatus in fronte, et taliter compulsus inhumaniter quod ad certum

financiam ipsum deduxerunt. Vide supra Masea.

* MASSERATICA. Vide Massaratica. [FR.]

MASSERE, Mercator, vox Anglo-Saxonica in Capitulis de Weregildis post Concilium Grateleanum ann. 928.

* MASSERIA, vox Italica, qua merces cujusvis generis significantur. Charta Frider. I. imper. ann. 1159. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 68: Apud Figarolum de qualibet sogâ, pro qua navis trahitur, quæ Masseriam portat, octo solidos Mediolanensium veterum. Masseriam autem dicimus quamlibet navem, quascumque merces, præter salem, portantem. Vide mox

* MASSERICIA, Supellex quævis, Ital. Masserizia. Hist. Belli Porojul. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1212: Homines non habentes canipas, in castro posuerant eorum arcas, blada in eis, carnes, pannos, Massericias. Vide supra Massaricia.

† MASSERIUS, Qui massam seu clavam fert, clavator, serviens armorum, nostris olim Masser vel Sergeant à masse, nunc Massier. [* Ital. Mazziere. Vide Mazerius 1.] Commentaria Humb. Pilati de Humberto II. Dalphin. ad ann. 1345. ex Schedis D. Lancelot: Item apud Massilium 18. Aug. fecit 20. Masserios, sive servientes armorum. 3. Septemb. e portu exiit. Consistorium publicum pro obedientia Regis Scotiæ apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 688: Dux ingressus est consistorium cum multis Gallis et præcedente heraldo et quatuor Masseriis. Vide Massa 1. et Serviens.

† 1. MASSIA, Curia, a Massa seu clava servientium, quomodo barra dicitur a barris seu cancellis quibus septum est auditorium. Charta Johannis Reg. Angliæ apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1024: Quæ etiam tria placita per manum ipsius vel ballivorum suorum ante nos vel senescallum nostrum, vel Massias nostras debent adduci.

† 2. MASSIA, Bacillus. Miracula sanctæ Zitæ tom. 3. Aprilis pag. 526: Inveniendò ipsam cum una crocchia et una Massia in manibus appodiata. Vide Massiola.

† MASSICOTI, Minores chori ministri in Cathedralibus, Parisiis Macicoti, iidem qui Italis Maceconchi. Ordinarium Silvanect. apud Marten. de Ant. Eccl. discipl. pag. 88: Massicoti vel clerici clericaliter induti cappis sericis incipiunt Invitatorium, Christus. Hinc eorundem ordo Massicotia dicitur in Instr. ex Archivis Eccl. Paris. Vide Maceconici.

MASSIGUS. Edgarus Rex in Legibus Heydensium Monachorum cap. 3. de Adamo: Non illicito Massicus delectabatur edulio; sed parcitate contentus licito utebatur cibario. Sed legendum Massucus, id est, edax, ut est apud Papiam. Glossæ antiquæ MSS.: Massucum, edacem.

* MASSINA, Instrumentum piscationi idoneum, retis species. Charta ann. 1287. in Chartul. Guil. abb. S. Germ. Prat. fol. 218. v. col. 2: Dicti homines de cætero piscare poterunt in riparia dictæ villæ..... nec habere poterunt in dicta riparia naves, nec fletum vel Massinas.

† MASSIO, Mallo. Papias MS. Bituric. † MASSIOLA, Bacillus. Miracula B. Zitæ tom. 3. Aprilis pag. 524: Et cum ipsa Massiola cepit iter et viam pro veniendò Lucam. Vide Massia 2.

† MASSIARIUS. Vide Manciparius.

* MASSODA, MASSODATA, Idem quod Mansoyata, quantum vehi potest plaus-

tro Massultus dicto; duabus barrotis æstimatur, ut videre est supra in voce Barrota. Terrear. Ms. Bellijoc. ann. 1529. fol. 5. r.º: Item plus dimidiâ cuppam siliginis... super quodam prato, continente duas Massodatas feni vel circa. Fol. 7. v.º: Super quodam prato, continente unam Massodatam feni vel circa. Rursus fol. 39. r.º: Super quodam prato,... continente sedem duarum Massodarum feni vel circa. Non semel ibi. Mansoie, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1413. ex Reg. 167. Chartoph. reg. ch. 217: Lequel Berlye disoit que icellui Fournier avoit pris plus d'un sten bois qu'il ne devoit prendre.... Lequel Fournier dist.... qu'il en avoit encores à prendre deux ou trois Mensoies. Ibid. ch. 440. Mensoées. Vide infra Massultata.

* MASSOM, Structura ex lapidibus. Charta ann. 1225. ex Bibl. reg. cot. 17: Dono ad laborandum... totam illam clausam, cum suo solo et planterio vineæ et arborum,... ita quod in hoc præsentî anno claudatis totam ipsam clausam ad tapiam vel ad Massom, cum bona sorda desuper. Vide Massoneria.

† MASSONERIA, Structura, Gallis, Maçonnerie. Bullarium Pontanell. MS. fol. 119: Tam in verrieris, muris et Massoneria et coopertura.

† MASSONERIUS, a Gall. Maçon, Latomus. Regest. Johannis Comit. Pictav. in Camera Comput. Paris. ann. 1358. fol. 92: Stephanus Sterlini lathomus seu Massonerius habitator Tholoas, etc. Occurrit præterea in Catalogo MS. ann. 1328. B. M. Deaur. Tolosanæ.

* MASSONUS, a Gallico Maçon, Latomus. Lapsicidæ seu Massoni, in Instr. ann. 1304. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 49. col. 2. Vide Massonerius.

* MASSONYA, Clava, Gall. Massue. Lit. remiss. ann. 1364. in Reg. 96. Chartoph. reg. ch. 427: Eam (domum) more hostili intrans,.... de quadam clava seu Massonyâ, quam deferebat, tam impetuose... percussit, quod, etc. In iisdem Lit. ex Reg. 98. ch. 256. melius, Massuyâ. Vide Massa 1.

* MASSOTA, diminut. a Massa, parva clava, nostris Massuette. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 304: Cepit exponens quendam baculum seu Massotam, quam juxta se invenit, etc. Alia ann. 1376. in Reg. 109. ch. 289: Pour doubte de mort se mirent à deffense, c'est assavoir Jehan Pourcel le pere d'une petite Massuette qu'il portoit, féry Jehan de Pumeroy d'une petite Massuette qu'il avoit en la teste, in aliis ann. 1383. ex Reg. 124. ch. 224.

† MASSOTA FOENI, Eadem notione qua Mansoyata, in Tabulario S. Crucis Savigniac.

MASSUBIA, pro Mastigia. Concilium Coloniense ann. 1260. seu Statuta Conradi Archiep. Coloniensis de Monachis cap. 5: Statuimus inhibendo, ne aliquis Monachorum surcotiis, caligis coloratis, calceis nodatis, cingulis irregularibus, aut Masubiis sericis utatur, etc.

MASSUBITINUS. Vide Masmodinus.

MASSUCUS. Vide Massicus.

* MASSULTATA, ut supra Massoda. Terrear. Ms. Bellijoc. ann. 1529. fol. 645. r.º: Super quodam prato,... continente sedem duodecim Massultatarum feni vel circa. A voce

* MASSULTUS, Carri seu plaustrî genus, in eodem Terrear. fol. 38. r.º: Debeant intertenere dictum iter,... adeo quod transeuntes per illud possint facile transire cum bobus, Massultu, pedes,

eques, etc. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 159 : *Qui quidem Michael dicit sibi : Amice, dimitte verba ista, et dimitte ire boves meos, qui sunt hinc onerati Massulto et fumo.* Vide *Mansoyata*.

† 1. **MASSUM**, *Ludus ad massa*, nostris *Jeu de mail*. *Breviarium Hist. Pisanæ* ad ann. 1264. apud Murator. tom. 6. col. 195 : *Quadrellos, sagittamina et virgas Sardonum in civitatem Lucanam projici fecimus (ex quibus supra muros, et in civitate ipsa plures fuerunt lethifere sauciati) ludum ad Massa, scutum et alia jucunda tripudia fieri, etc.*

* 2. **MASSUM**, ut *Massa* 5. *Item et super medietate cujusquam Massi, Gallice Matz, tam terrarum, brueriarum, etc. Quod quidem Massum tenet, etc.* in *Terrear. Ms. S. Mauriti.* in *Foresio* ann. 1474. Vide supra *Massa* 5.

† **MASSURA**, *Mansio*, domus. *Chartular. S. Vincentii Cenoman.* fol. 34 : *Homines mei cum assensu meo dederunt, Willelmus de Samai quinque agras terræ... Burchere ad montem lineosum unam Massuram.* Ibidem : *Robertus Ruandi pro anima uxoris suæ (dedit) unam Massuram de quinque solidis conreguardis.* *Tabul. S. Marlini Pontisar.* : *Quatuor sextarios avenæ, uno præbendario minus... super quibusdam hospitibus vel Massuris virorum religiosorum Abbatis et Conventus sancti Martini Pontisarenensis.* Vide *Mansura* et *Masura*.

MASSUS. Vide *Massa* 5.

* **MASSUYA**. Vide supra *Massonyia*.

* **MAST**, vox Germanica, *Sagina*, *saginato* : unde pro jure pascendi porcos glande in silva, quod hodieque *Mastrecht* Germanis dicitur, et *Waltmasta* a Germanico *Wald*, silva, nuncupatur, in *Charta Ludov. Pii* ann. 838. ex *Chartul. Andelav.* : *Ad Fregistatt sortes duas et Walt-masta ad porcos suginandum septingentos septuaginta duos.* *Diploma Otton. III.* imper. ann. 999. pro monast. *Altorf.* : *Quidam fidelis, Hemediech nomine, dedit bannum villæ cum omni jure ex integro et justitia, quæ vulgo dicitur Mast.* Vide in *Glandis* 2. [*] et *Graff. Thesaur. Ling. Franc.* tom. 2. col. 382.]

† **MASTALO**, *Bollandistis*, *Inferior lapis*, seu limen fenestræ, cui virga immissa plumbo affuso infigitur. *Acta S. Raynerii* tom. 3. Junii pag. 464 : *Et trahentes adhuc fracta est inferius et remansit in fenestra Mastalo plumbatus.*

† **MASTELLUM**, *Academicis Cruscans*, *Labellum*, *Gall. Cuvette*. *Vita B. Henrici Bauensis.* tom. 2. Junii pag. 374 : *Dum una die de quodam Mastello vinum distribuerent et pauperibus propinarent.* *Miracula S. Antonii de Padua* ibid. pag. 719 : *Prosdocima... manu et pedibus ambobus contracta, in Mastello quodam ad B. Patris tumulum deportata est.*

1. **MASTICARE**, *Mandere*, *dentibus conficere*, *Gall. Mascher* : pro *Mastacare*, inquit *Salmasius* ad *Spartianum*, a μάσται, μάστακος, quæ ἔσθαι significat, et *mansum*, et *maxillam*. [*Masticare*, comedere, *Papiae* : *Masticare*, *mascher*, ou *manger*, ou *debiliter*, *enquerir*, in *Gloss. Lat. Gall. Sangerm.* *Italica Mastugare*, eadem notione.] *Belgicus* lib. 1. *Histor. Hieros.* : *Si forte segetes immaturas inveniebant, spicas vellebant, et fricantes Masticabant et glutiebant.* *Oliverius Scholasticus* de *Captione Damiatæ*, et *Jacobus de Vitriaco* lib. 3 : *Dentes obducit, Masticandi potestatem auferens.* Occurrit apud *Marcell. Empiricum*, *Cæsarium*

Heisterbach. lib. 8. cap. 44. 54. et *Medicicos*.

* 2. **MASTICARE**, *Perpendere*, *meditari* ; quo sensu *Masticare* *Itali* et *Galli Macher* etiam dicunt : unde *Mastigatio*, *Consideratio*. *Elmh.* in *vita Henr. V.* reg. *Angl.* edit *Hearn.* cap. 63. pag. 171 : *Vitis igitur et modis, quibus remocior ripa Sequanæ fluminis suæ dicioni succumberet, pensatis, et Masticatæ consideracionis digesto ponderatis scrutinio, etc.* *Ibid.* cap. 86. pag. 243 : *Demum postquam alterni conflictus longæva fastidia, quasi per septem mensium spacia, partes dimicantes alterutrum anxiasent, inclusi, maturæ Mastigacionis digestionem perpendentes, etc.* *Charta* ann. 1224. tom. 5. *Cod. Diplom. Polon.* pag. 7. col. 1 : *Quibus (litteris) per nos receptis, et debite Masticatis, etc.*

† **MASTIGINALIA**, *dicta quod colorem masticis habeat*. *Crocea est*. *Papias*.

† **MASTIGATIO**, *Flagellatio*. *Vita S. Diliæ* apud *Eccardum Origin.* *Hasburgo-Austr.* col. 87 : *Sed in continua Mastigatione corpus suum dilaniaret.* Vide *Mastigia*.

MASTIGIA, *Flagrum*, *flagellum*, ex *Græco μάστιξ*. *Gloss. MS. Reg. Cod.* 1197 : *Mastigia, flagella vel virga.* *Glossæ antiqæ MSS.* et ex *iis Papias* : *Mastigiæ, taureæ, flagella.* *Charta Ludovici Pii Imper.* apud *Doubl.* pag. 376 : *Si vero servus fuisse comprobatur, centum quinquaginta ictibus publice nudatus coram Judicibus Mastigia feriatur.* *Gilda Sapiens* de *Excidio Britannæ* : *Quosdam relinquentes Præpositos, indigenarum dorsis Mastigias, cervicibus jugum, solo nomine Romanæ servitutis honorem facturos.* *Aimoinus* lib. 2. *Hist.* cap. 6 : *Non etiam ferreis constringeretur nexibus, aut ligaretur Mastigia.* Atque inde *Mastigia* pro *fustularia* et *flagellaria* pœna sumitur in *Decretis sancti Stephani Regis Hungariæ* lib. 1. in *Procem.* quæ apud *Hungaros* servi puniuntur : *Filiusque Salomonis... minatus est populo percussiones frameæ pro Mastigiis.*

MASTIGIA, præsertim accipitur pro *scutica*, ex *corio confecta*, quæ *Monachi præcinguntur*. *Papias* : *Mastigia, corrigia, quæ mantellum conglutinatur.* *Jo. de Janua* : *Mastigia est corrigia balthei, vel quo mantellum conglutinatur ante, et ponitur quoque pro flagello.* *Guibertus* lib. 3. de *Vita sua* cap. 5 : *Orabat sane Mastigia chlamydis a tergo rejecta, junctis a pectore inter orandum palmis. Constricta itaque a posteriori parte lacerna, alter eorum ita eum insuit, ut facile manus movere non posset.* *Vita S. Mochoemori*, seu *Pulcherii Abbat.* n. 25 : *Et ponens S. Pulcherius Mastigiam suam in terra, ibi oblitus est eam, quæ crevit in magnam arborem.* *Mastigiale vinculum*, in *Miraculis S. Agili Abb.* lib. 1. cap. 5.

† **MASTIGOPHORUS**, *Flagellarius*, *Ugutioni*.

MASTILIO, *Gallis*, *Bled mesteil*, quasi *frumentum mixtum*. *Statuta Gildæ Scotiæ* cap. 19 : *Nullus frumentum, Mastilionem, vel siliginem ad molas manuales molere præsumat, nisi... penuria molendinorum hoc cogente.* [Vide *Mixtum* 2.]

MASTINUS, *Molossus*, *Gall. Mastin*. *Leges Forest. Scotiæ* cap. 13 : *Si aliquis Mastinus inventus fuerit in aliqua foresta. Assisa forestæ Henrici II. Reg. Angl.* art. 6 : *Rex præcepit, quod expeditio Mastinorum fiat, ubicunque feræ suæ pacem habent, vel habere consueverunt.* *Knyghton* lib. 2. cap. 15 : *Canes et*

Mastini per omnes forestas Angliæ occiduntur. *Perperam Mastivus*, pro *Mastinus*, in *Assisa forestæ* cap. 9. apud *Spelmannum* : *Si quis Mastinus inventus fuerit super aliquam feram, et mutulatus fuerit, ipse cujus canis erat, quietus erit de illo facto : si non fuerit mutulatus, ipse cujus fuerit Mastinus, erit culpabilis tanquam de manupasta.* [*Statuta Arelat. MSS.* art. 80 : *Et Castellani teneantur ibi tenere quatuor canes Mastinos ad custodiendum dictum castrum.*] Occurrit etiam apud *Petrum de Crescentiis* lib. 10. de *Agricult.* cap. 29. *Joan. de Cnato* MS. :

Grant route de chiens uns et autres, Mastins et gousses, et grans viautres.

Vide *Ægidii Menagii Origines Italicas*. [*] *Can de la Scala*, *Veronæ dominus*, passim dicitur *Mastinus* ut in *Vita Carol. IV.* *Imper.* et *alibi*.]

† **MASTIVA**, pro *Mestiva*, *Præstatio ex frumento*. *Charta Ludovici VII.* ann. 1145. tom. 1. *Ordinat. Reg. Franc.* pag. 10 : *Porro de lis Mastivis præceptum est ut ad justam minam præfatæ civitatis reddantur.* Vide *Mestiva*.

† **MASTIVUS**. Vide *Mastinus*.

† **MASTIX**, apud *Papiam*, pro *Mastiche*, *Resina lentisci*, *Gall. Mastic. Mastix*. *Une maniere de gomme profitable aux dens, ou de couler*, in *Gloss. Lat. Gall. Sangerm.* ex *Johan.* de *Janua*.

* *Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg.* 7657 : *Mastegue, Prov. Mastic. Mastix, quoddam gumi ad corroborandum dentes*, in *Gloss. ad Doctr. Alex. de Villadei* edit. ann. 1484.

† 1. **MASTRA**, *Arcus*, *forix*, *Gall. Arche, arcade*. *Statuta Mediolanens.* part. 2. cap. 272 : *Teneatur judex stratarum bis in anno visitare stratas, Mastras, et fagias, et pontes super eis existentes, etc.*

† 2. **MASTRA**, pro *Mactra*, *Gall. Mait*, *Massiliensibus Mastre*. *Inventar.* ann. 1294. ex *Tabular. S. Victoris Massil.* : *Unam sagoniam, unam Mastram, etc.*

† 3. **MASTRA**, *Arca*, *Gall. Coffre*. *Litteræ Johannis Reg. Franc.* ann. 1356. tom. 3. *Ordinat.* pag. 159 : *Quod possint ipsi Consules tenere archas sive Mastras communes, ubi possint et valeant tenere Instrumenta sua, pecuniam, et alia tangente dictam universitatem.*

† **MASTRUCA**, *Sardorum vestis pellita*. *Isidorus* *Origin.* lib. 19. cap. 23 : *Mastruca, vestis Germanica, ex pelliculis ferarum, de qua Cicero pro Scauro : Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum Mastruca mutavit.* Sed *illudens Cicero ex industria* hoc usus est peregrino vocabulo, ut monuit *Quintilianus* *Orat. Institut.* lib. 1. cap. 5. *Acta S. Fellicis Presbyt.* tom. 1. *Januar.* pag. 950 : *Quid huic, quæso, obfuit semi persona sentinatoris et in nautis vilissima, inops habitus et Mastruca Sardorum.* *Donnizo* lib. 1. de *Vita Mathild.* cap. 13 :

Rex sibi Mastrucas post escam maxime pulchras Donavit, floreat quoque pellicinas.

† **MASTRUCATUS**, *Mastruca* indutus, ut *togatus*, qui *vestitus toga*, apud *Ciceronem* de *Prov.* 15 : *Res in Sardinia cum Mastrucatis latrunculis gesta.*

† 1. **MASTRUGA**, *Idem quod Mastruca*. *Histor. Monast. Chombergensis* cap. 8. apud *R. Duellium Miscell.* lib. 2. pag. 284 : *Pro his tamen omnibus delegationem facere recusavit, donec Mastrugam valde bonam et bovem unum et sex urnas vini daret.* Vide *Crusna*.

2. **MASTRUGA**, in *Glossis antiq. MSS.*

fortis, aut fortissimus. [Papias: *Mastruga*, fortis valde, lingua Sardonum.]

* **MASTRUTA**, perperam pro *Mastruca*. Vide supra *Martarus*.

MASTURZUM. Charta ann. 1284. apud Ughellum tom. 7. Italiae sacrae pag. 611: *Corona una de rame, cruce una de rame, cum calenis earum, ovis duobus de Masturzo, calice uno de staino, etc.* [Italia Masturzo est nasturtium.]

† **MASTURBARE**, *Manu turbare*, δέψειν, i. subigere, mollire. Gloss. Lat. Gr. MS. Sangerman.

† **MASTUS**, Malus, navis arbor, Gall. *Mât*. Litteræ Eduardi III. Reg. Angl. ann. 1327. apud Rymer. tom. 4. pag. 273: *Unum videlicet dolium ante Mastum, et aliud retro Mastum*. Pag. vero 269: *Unum dolium vini ante Malum et unum aliud retro*.

* Charta Phil. V. ann. 1320. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 439: *Nos seu justiciarii nostri pro nobis duo dolia de vinis predictis capere in navi seu vase predictis, videlicet unum in et de sex dolis ante malum seu Mastum dictæ navis, etc.*

† **MASTYX**, vox Græca, μαστιγός, flagellator, metaph. pro Reprehensor. Christoph. Mulleri Introductio in Hist. Canonie Sand-Hypolyt. apud R. Duellium Miscell. lib. 1. pag. 301: *Porro qui primævam Ecclesiæ nostræ institutionem... ad ætatem D. Altmanni Pataviensis Episcopi, sive annum 1080. reducunt, antiquitatis nostræ Mastygies, i. palmare mendacium a semel ipsis confictum sibi habeant pro mercede.*

† **MASTZ**. Charta Petri de Roteys Vicarii Tolosan. ann. 1272. ex Cod. MS. Consuet. et privil. urbis Tolos. pag. 27. in Bibl. D. Abb. de Crozat: *Item constituimus... quod nullus fusteriorum Tholosæ sit ausus emere aliquas fustas seu trabes vel perticas de podio... nisi coudram, et mairannum, et Mastz, et virgas.*

† **MASUAGIUM**, Domus habitationi idonea, Cowello. * Prædium rusticum, idem quod *Massa* 5. et *Masagium*. Vide supra. Charta ann. 1225. ex Tabular. S. Remigii Remens. : *Vendidisse (recognoverunt) quidquid habebant, videlicet in Masugiis censuilibus et etiam redditibus universis*. Tabular. SS. Trinit. Cadomens. fol. 70: *Radulfus Blondus tenet i. Masugiium... et fecit Abbatis heredem sui catalii*. Et fol. 83: *Reficium Masugia manerii et fossata*. Charta apud *Madox* Formul. Angl. pag. 185: *Noverit universitas vestra nos... concessisse et hac præsentii carta nostra confirmasse Deo et B. Mariæ et Monachis de Brueria, Masuagium situm juxta molendinum nostrum de Plieta... habendum et possidendum, cum omnibus pertinentiis suis*. Vide *Messuagium*.

† **MASUALE**, Idem quod *Mansus*, vel certe quod *Mansionile*; vide utrumque. Tabul. S. Nicolai Andegav. : *Barbotinus dominus Prugnaciæ et Guessius frater ejus dederunt S. Nicholao landiam de Alta perchia et terram omnem et Masuale suum atque piscaturam aliam in illa terra*. Charta Milonis Abb. S. Medardi Suesion. : *Assignat autem prædictum censum super idem Masuale*.

† **MASUCAGIUM**. Vide *Massa* 5.

* **MASUCHUS**, Mallei seu clavae species, Ital. *Mazzuolo*, inter arma vetita recensetur in Stat. Vallis-Ser. rubr. 44. fol. 88. r. ex Cod. reg. 4619.

† **MASUELLA**, Species armorum, minor clava. Charta ann. 1319. apud Rymer. tom. 3. pag. 790: *Ne quis per civi-*

tatem... gladium, Masuellam, vel alia arma, ex quibus contumelias præsumatur ariri posse, aut alias suspiciones mali habere debeat... deferet in civitate prædicta.

MASUMATINUS. Vide *Masmodina*.

† **MASURA**, pro *Mansura*, mansio, domus; interdum cum aliqua agri portione. Charta ann. 1095. apud Lobinell. tom. 2. Britan. pag. 182: *Apud eandem autem villam donavit Deo et S. Nicholao Gosbertus Bornus unam Masuram terræ cum exemplis quæ ibi erant unde Robinus suus materius erat*. Charta apud *Madox* Formul. Angl. pag. 302: *Dedi... in perpetuum elemosinam quandam Masuram terræ... Hanc igitur donationem meam de prædicta Masura cum tota terra ad eam pertinente, et cætera quæ hic dicta sunt, concesserunt filii mei*. Tabular. S. Fromondi: *Ex dono Gellonis de Martigneo duas Masuras terræ*. Charta Ingeranni Codiciac. ann. 1233. apud Thomasserium Consuet. Bituric. pag. 233: *Si aliquis hominum illorum, terram suam ubi terragium habeamus vel habere debeamus, dederit vel vendiderit pro Masura facienda*. Charta ann. 1298. ex Tabul. B. M. de Bononuntio Rotomag.: *Domus et Masura sita est in mesmillo Monachorum juxta domum et Masuram meam ex uno latere, et Masuram Petri ex alio*. Occurrit ibid. pluries. Tabular. S. Richarii ann. 1265: *Vendiderunt quandam Masuram sitam in vico recto, et nobis debet xv. den. census*. Charta Otonis Aquit. Ducis tom. 2. Gall. Christ. inter Instr. col. 478: *Insuper confirmo præscriptis fratribus sicut continetur in charta secundi W. G. M. N. Comitis Pictaviensis atavi mei duas Masuras de foresta mea ad ampliacionem circa locum de Sabloncellis*. Liber niger Scaccarii pag. 312: *Remanet autem modo in dominio meo i. carucata terræ et vi. Masuræ super prædictum servitium militi, quod vobis debeo*. Chartul. S. Vincentii Cenom. fol. 94: *Ruandus de Caligneio Masuram Gismundi et partem suam de molendino (tenet)*. Occurrit præterea in Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 9. Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1998. tom. 4. Ordin. Reg. Franc. pag. 63. et alibi.

* Unde dimin. Gallicum *Masurette*, in Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1510. fol. 55. v. *Masureau*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 33: *Ilz trouverent une femme toute seule assise auprès de certaine mesure ou Masureau, etc.* Vide supra *Maseria*.

* **MASURAGIUM**, Census, qui ex *masuris* seu domibus percipitur, nostris *Masurage*. Charta ann. 1317. in Reg. 76. Chartoph. reg. ch. 292: *Item octoginta quatuor assinos avenæ renduales, debitos ratione Masuragiorum in festo Nativitatis Dominicæ... Item quadraginta duas gallinas... debitas ratione Masuragiorum*. Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 196. v. : *Ecce partes (firmæ) videlicet Masurgia Guerost pertinentia, tres acras sine superficie unius acre, in qua est boscus*. Belloman. Ms. cap. 30. pag. 70. r. col. 2: *Se les rentes sont deues par le raison des Masurages, et se les rentes sont deues par le raison d'autres hirétages, le seigneur puet, se il n'est païés, les hirétages saisir, et aussi fet il les mesures*. Hinc qui ejusmodi census debet, *Masurier* nuncupatur, in Charta Rob. abb. Marchien. ann. 1312. ex Reg. 48. ch. 106: *Dis et vit muis et demi blé... de rente des Masuriers de Sandemont, que on nous doit liurer chascun an à Marchiennes... Et se en aucun*

temps, tant comme il le (manoir) tenront, gros marrien y falloit, etc. Vide supra *Mansionarii* et *Massa* 5.

† **MASUS**. Vide *Massa* 5.

1. **MATA**, Modus agri. Charta Hispanica, seu Judicatum ann. 876. in Appendice Stephani Baluzii ad Capitul. n. 104: *De ipso poio ubi est ipsa Mata, erecte descendit, etc.* Charta Pontii Comitis Emporitani ann. 1063. apud eundem n. 149: *Donamus namque pro hæreditate paterna vel materna ipsum forest, vel ipsam Matam, quæ dicitur silva S. Romani, sicut terminat de parte Circi in malliolo S. Petri præscripti, et descendit per ipsam serram, et pervadit usque ad ipsam Guardiolum*. [Pancarta Abbatie S. Stephani de Vallibus apud Xantones, Charta 2: *Videlicet in decimis, terris, vineis, hominibus et burgo de Vallibus, et furno cum saltibus et augiis totius parrochie ad furni necessaria, in palude et Matis cum nemore*. Ibidem, Charta 3: *In palude et Matis et pratris*.] *Mata terræ*, in Charta Balduini Comitis Guinensis, in Historia Guinensi pag. 26. et in Chronico Andrensi pag. 349. [Vide *Mates*, et *Mayteria*.]

* Vox Hispanica, Frutex, virgultum, plantarum seu arborum congeries, dum. Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 459: *Antedictus custos ab inde recessit, et in quodam viridi dumo seu Mata a dicta vinea modicum longe se reposuit*. Schilt. in Glossar. Teuton. *Matten wiesen, prata*.

† **MATHA**, Eodem significatu. Charta ann. 1030. Append. Marcæ Hisp. col. 1043: *Vindimus... ipsa terra erema superscripta... exceptus Matha de Jungulis et vinea vetula; et exceptus Matha de S. Romano*.

MATATA, Eadem, ut videtur, notione. [Infelix conjectura; est enim *Matata*, idem quod *Berlia*, quæ vox gregem trium millium animalium significat.] Vide *Berlia*.

* 2. **MATA**. [Gallice, *Outil de boulanger*: « Tenetur prepositus facere omnia que sunt furno necessaria... coxas, pasterias, *Matas*, cassas. [Cart. Magalon. Rev. Soc. Sav. 1873, p. 417.]

* **MATABULUM**, **METABULUM**, Campanæ tudicula, Gall. *Battant d'une cloche*, Occit. *Matable*. Stat. ann. 1352. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 151. col. 2: *Item quod animalia grossa de quatuor in quatuor portant ad minus unam sonalham, cum Matable competenti*. Comput. ann. 1381. inter Probat. tom. 3. ejusd. Hist. pag. 33. col. 1: *Solvi pro una corda canapis ad trahendum Matabulum campanæ, ad faciendum tocassen, etc.* Stat. ann. 1476. ibid. pag. 332. col. 2: *Et collo alterius decem animalium minorum seu lanutorum, unam nolam sive sonalham cum Metabulo, etc.* Vide *Matalhus*; ubi legendum forte, *Matabulo*.

MATAFUNDA, Machina bellica, qua lapides in hostes ejaculabantur. Monachus Vallis Sarnai in Hist. Albigeni cap. 86: *Jaciebant siquidem hostes super nostros creberrimos lapides cum duobus trabuchetis, mangonello, et pluribus Matafundis*. Vetus Interpres Gallicus Wilhelmi Tyrii verba ex lib. 13. cap. 6: *Tantloque instantant saxorum pugillarum factu; sic reddidit: Pierres leur gitoit-l'on assez à Macefondes et aus mains*. [Vox deducenda, ut videtur Carolo de Aquino in Lex. milit. a funda, et matcare. Vide infra *Matare*.]

† **MATALAGIUM**, **MATALASSIUM**, a Gallico *Matelas*, Culcitra. Capitulum

gener. S. Victoris Massil. ann. 1294. ex Archivis ejusd. Monast. : *Breviaria completa, capæ, capelli, et ocreæ et calcaria, lectus, Matalacia, etc.* Testamentum Beatricis de Alboreya ann. 1367. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1525 : *Item plus, duo Matalassia de circo listata crocei et rubei colorum.* Ubi *Matalassium* idem quod stragulum acu punctum, Gall. *Courte-pointe*, videtur esse.

† **MATALLASCUM**, Eodem significato, apud Amelium in Ord. Rom. tom. 2. Musei Ital. Mabill. pag. 527 : *Dicti pœnitentiarii ponunt eum* (Papam) *super feretrum novum vel lecticam, in quo debet esse bonum Matallascum coopertum de serico rubeo.*

† **MATALITIUM**, Eadem notione, in Statutis MSS. monialium S. Salvat. Massil. ann. 1400 : *Matalitium cum traversatio seu pulvinari.*

† **MATALHUS**, Idem quod *Martellus*. Charta ann. 1344. ex Schedis D. Lancelot : *Qui habeat vel teneat boves, teneatur portare de nocte pro pari boum, mularum vel roncinarum unam sonalham apertam cum Matalho.* Gall. *Une sonnette avec son batant.* Vide *Matabulum*.

* **MATALUTUM**, f. pro *Maletolium*, Tributum quodvis, Ital. *Malloto*. Charta ann. 1214. apud Lamium inter not. ad Chron. Imper. Leon. Urbevet. in Delic. erudit. pag. 217 : *In perpetuum non tollere pedagium, vel Matalutum, etc.* Vide supra *Maletolletum*.

MATAPANUS, monetæ Veneticæ species. Chronicon MS. Andreae Danduli ann. 1193 : *Subsequenter Dux argenteam monetam, vulgariter dictam, Grossi Venetiani, vel Matapani, cum imagine Jesu Christi in throno ab uno latere, et ab alio figura S. Marci et Ducis, valoris 26. parvulorum, primo fieri decrevit.* Henricus Dandulo Dux Venetiarum. [* Hujus monetæ typum exhibet Muratorius tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 652. ubi de monetis Veneticis.]

† **MATAPONIUM**, *Metabula matris*. Gloss. Isid. leg. divisio vocibus *meta pontum* putat Grævius ; quasi pro μετὰ πόντον, μεταβολή maris.

† **MATARA**, ut *Matarus*. Vide in hac voce.

† **MATARATIUM**, ut supra *Matalacium*, nostris olim *Materas*, Ital. *Mataraccio*. Constit. Freder. Reg. Sicil. cap. 58 : *Nulli omnino curialium... licere decrevimus, Mataratia et alias räubas lectorum... patrono invito accipere.* Acta S. Petri Celestini tom. 4. Maii pag. 436 : *Ossa omnia hujus sanctissimi Confessoris lineo panno et albo circumvolventes, in Mataratio in quo jacuerant, absconderunt.*

MATARE, quasi *mataro* configere, ut quibusdam placet. Alii a *mactare*, quomodo etiam scribitur in Charta Adelfonsi Regis Hispaniæ apud Antonium de Yezep in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 6. pag. 467. et in Foris Aragonensibus fere semper. Auctor Mamotrecti ad 1. Esdræ cap. 4 : *Mactat, secat, necat, ... quidam sine, c, dicunt, Matavit, id est, quasi ad scacos vicit : unde mato, as, verbum ludentium ad scacos.* Alii denique *Mat*, vocem esse Persicam contendunt, ut et *Schachi-mat*, unde nostri *Eschet-mat* effinxerunt, Itali *Scacco matto*, idemque sonare quod *Rex mortuus est, perit, cæsus est.* Le Roman de Vacces MS. :

D'eschez sout et des tables son compaignon Mater.

[Le Roman de la Rose MS. ubi de Menfredo et Carolo Siciliæ Regibus :

En la premeraino bataille
L'assaili por li deconfire,
Eschec et Mat li ala dire...
Puisque sans Roy se combatent,
Eschec et Mat riens ne doutoient.]

Chronicon Senoniense Richeri l. 3. cap. 14 : *Pro ludo scacorum, quo eum ipsa uxor sæpius Matarerat, ipsam verbererat.* Vide Ducæ Historiam Byzantinam cap. 16. pag. 37. Hinc nostris *Mater*, ad angustias redigere, metaphora deducta a ludo scacorum. Idem *Vacces* in Ricardo I. Duce Norman. :

Bien cuide avoir Normans Matés et confondus.

Le Roman de Garin MS. :

Car li siens est recreus et Matés.

Le Roman de Roncevaux MS. :

S'en fu fuiss Matés et recreans.

Le Roman de Girard de Vienne MS. :

Cette bataille ferons et chemp mellé,
Tant que li uns sont vaincu et Maté.

Ordericus Vitalis l. 12 : *Castrum condere cepit, quod Mataputenam, id est, devincens meretricem pro despectu Haduissæ Comitissæ nuncupavit.* [Salmasius in Hist. Augusti pag. 461 : *Mattus, antiqua vox et Latina, quæ emollitum, subactum et maceratum significat. Inde verbum Mattare pro domitare, subigere et macerare.*] Scribit Joan. Bruxerinus Campegius lib. 6. de Re cibaria cap. 9. pag. 421. Lugdunenses quoddam panis genus in sartagine confectum. *Mattafanos*, seu *Matefaim* vocare, quasi famis domitores ac victores, qui messoribus fossoribusque suavissime manduntur.

MATARE, Occidere, Hispanis, *Matar*. Charta Lorbanis in Lusitania ann. 734. apud Sandovallium in Favila : *Christiani habeant Comitem de sua gente, qui manuteneat eas in bono juzgo secundum solent homines Christiani, et isti component rixas inter illos, et non Matabunt hominem sine jussu de Alcaide, seu Alvacile Saraceno : sed monstrabunt suos juzgos, et ille dicebit : Bene est ; et Matabunt culpatum.* Electio Henrici Regis Lusitan. : *Qui in bello Matarerit Regem inimicum, vel ejus filium, et gancaverit ejus pendonem, sit nobilis,*

† Hinc *Mathe*, pro sepulcro, in veteri Inscriptione in ecclesia Pompei ad Murtam fluvium, ubi de S. Eucharior Martyre et sociis sub Juliano Apostata occisis : *Monsieur S. Eucaire par Valdres, Sarrazins et Princes étant avec l'apostat Julien, vingt et deux cents par nombre sont icy mis en comble en 362. Le 10. des Calendes de May, furent mis en cette Mathe.*

* Hinc nostris *Mat*, Tristis, mœstitia affectus. Lit. remiss. ann. 1386. in Reg. 129. Chartoph. reg. ch. 10 : *Lesquelz exposans apperçurent que ledit Philipeau faisoit moult Mate chiere, et avoit une playe ou front. Vide Mattus 1.*

† **MATARITATA**. Vide *Matarus*.

† **MATARITUM**, Lanea culcita. Charta ann. 1391. ex Archivis Massil. : *Carolus de Duratis Johannam Reginam inter duo Mataritia crudeliter et inhumaniter suffocare fecit.* Vide *Mataratum*.

* **MATAROSIS** seu *Mulfoxis*, Paulo est defluxio pilorum palpebrarum. Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

MATARUS, **MATARA**, Telum vel missile, Gallis proprium. Cæsar lib. 1. de Bello Gall. de Helvetiis : *Nonnulli inter carros rotasque Mataras ac tragulas subiciebant, nostrosque vulnerabant.* Auctor

ad Herennium lib. 4 : *Ut si quis Macedonas appellavit hoc modo : Non tam cito Sarissæ Græcia potitæ sunt : aut idem Gallos significans dicat : Nec tam facile ex Italia Materis Transalpina depulsa est.* *Μάταρις*, apud Strabonem lib. 4. *πάλτου τὴ εἶδος* dicitur, Hesychio *μάταρις* et *ματῆρις*. Agobardus lib. Contra judicium Dei cap. 6 : *Contra quem exerto brachio gladium vibrans, aut Matarum tenens, stas paratus ad cædendum, etc.* Huc etiam pertinent ista ex Fragmento Petronii de Cœna Trimalcionis : *Gladium tamen strinxit, et matoritata umbras cecidi.* Ubi forte legendum *matori*, aut *mataræ*. Galli inde vocem *Matras* retinuerunt, pro telo, quæ occurrit in Consueto. Bayonensi tit. 26. art. 4.

* *Matelas*, eodem sensu, f. pro *Matras*, in Lit. remiss. ann. 1390. ex Reg. 140. Chartoph. reg. ch. 557 : *Rommel du Bosc avoit une arbalestre et quatre Matelas Matrasse, in aliis ann. 1478. ex Reg. 206. ch. 370 : Le suppliant benda une arbaleste, ... et tira une Matrasse.*

† **MATASSA**. Acta S. Franciscæ Romanæ tom. 2. Martii pag. 103 * : *Habebat etiam certas Matassas florum auri purissimi, ex quibus ipse Angelus faciebat globos florum aureorum.* Ubi Henschenius observat, ita appellari Italici filamenta in spiram grandiore collecta ex rhombo super pannum textorium glomeranda in tramam, adminiculo radii per stamina trajiciendam. Tales autem filii super pannum in tramam convoluti gliomos auctor hic globos dicit. Vide *Mataxa*.

† **MATATA**. Vide *Mata*.

MATAXA, Idem quod *Metaxa*, Sericum vel bombix, seu bombasium. Gloss. Saxon. Ælfrici : *Mataxa, vel conductum, vel stramentum : strael, vel bedding, i. stramentum.* [Papias : *Mataxa, dicta quasi metaxa a circûtu scilicet florum... Instrumentum est texendi.*] Leo Ost. lib. 3. cap. 57. (al. 58.) : *Abas de Matassa bambacii octo.* Interdum *mataxa* est funiculus. Gloss. Lat. Gr. : *Mataxa, σπῆρ*. Hesychio vero *σπῆρ*, dicuntur *σπῆρται μεγάλα, καὶ πλεονὸν ὑψάντωρα ἐν ταῖς ναυσίν.* Ita emendant viri docti. Malim *σπῆρ* : nam *Mataxa*, Vitruvio lib. 7. cap. 3. est restis seu funiculi species, ut vult Philander. Glossæ : *Mataxa ἤντα.* Octavius Horatianus l. 4 : *De capillis ipsius mulieris, qui excidunt, quando se ornat cum Mataxa, facit in medio nodum, etc.* Vide *Matassa*.

* Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4210 : *Mataxa, Gallice, Cerest et ce retz.* Vide infra *Mataxa*.

† 1. **MATALLA**. Gloss. Græc. Lat. : *Στάμνον, Matella. Στάμνος, Matella, urceus, urna.*

* 2. **MATELLA**, f. diminut. a *Meta*, Congeries vel strues in acutum tendens. Charta ann. 982. tom. 9. Collect. Hist. Franc. pag. 648 : *Et pervenit ad ipsam Matellam de Gomesindo, etc.* Vide infra *Medo 2*.

† **MATELLATA**. Vide *Matulata*.

1. **MATER**, Abbatissa, Monasteriorum Sanctimonialium Præfecta, apud S. Hieron. in Epist. ad Sabinianum, Gregorium M. lib. 7. Ind. 2. Epist. 28. et alios, quæ crebrius *Mater Monasterii* dicitur, ut apud S. August. Epist. 109. Hildebertum Cenoman. Epist. 79. Adhelelmum Episc. Sagiensem in Vita S. Opportunæ n. 8. Rudolfum in Vita S. Liobæ num. 2. in Regula S. Cæsarii ad Virgines, in Vita S. Bathildis Reginæ cap. 2. num. 7. in Vita S. Boniti Episc. Clarom. cap. 7. in Vita S. Præ-

jecti cap. 1. n. 3. etc. [* Vide in Abbas pag. 16. col. 1.]

† **MATER ECCLESIA**, Cathedralis. Histor. MS. Monast. Beccens. pag. 146 : *Si autem in eadem parochia talis causa orta fuerit, quæ ferri iudicio finienda sit, tunc ex placito Abbatis, aut apud Matrem Ecclesiam causa finiatur, iudiciumque portabitur, aut Archiepiscopus ferrum iudicii ad locum per ministros suos destinabit.* Vide Ecclesia.

* Vulgo *Eglise matrice*. Mater, nude, appellatur in Actis S. Gauger. tom. 2. Aug. pag. 689. col. 2 : *Porro vir Domini Gaugericus non procul a Matre superbis in ædibus... habitabat; verum semper aut in ecclesia aut iuxta ecclesiam versabatur.* Vide infra *Maternitas*.

† **MATER DE FONTE** et *Confirmatione*, Quæ aliis *Matrina*, Gall. *Marraine*, dicitur. Concilii incerti Decretum, apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 57 : *Homo si incestum commiserit de istis causis : de Deo sacrata, aut cum Matre sua de Fonte et Confirmatione, etc. Mater Spirituualis*, apud Aimoïn. l. 3. Hist. cap. 6.

† **MATER COQUINÆ**, Quæ viliora coquinæ officia implet. Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. : *Mater coquine teneatur isto die portare in refectorio duas durnas plenas aque specialis. Et infra : Præus administrator debet providere expensis Conventus de alleis et lactucis... et hoc debet facere mundare et preparare in coquina videlicet a Matre coquine.*

† **MATER FACULTATARIA**, dicitur quæ habebat ex testamento mariti facultatem aliquid agendi, disponendi, determinandi pro liberis, in Decis. Rotæ ad calcem Fontanellæ de Pact. nupt. edit. Lugdun. ann. 1719. Decis. 43. et 44.

† **MATER NOCTIUM** nuncupabatur apud veteres Saxones et Danos ea nox qua Christum natum existimabant, quod ab ea anni exordium ducerent, quasi illa esset parens et princeps omnium reliquorum noctium, ut pote a qua caput anni civilis sumeretur, inquit Jos. Scaliger lib. 2. de Emendat. temp. pag. 170. quem consule.

* 2. **MATER**, nude, pro Nutrix, vulgo *Mere nourrice*. Lit. Caroli IV. ann. 1322. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 342 : *Nos dilectæ Matri nostræ Agneti de Yssiaco domicellæ, quæ nos de suo lacte nutriti, etc.* Alia ejusd. reg. ann. 1324. ex Reg. Cam. Comput. Paris. fol. 9. v. : *Nous à nostre chiere et amée Mere Agnes d'Issy, laquelle nous nourrit de son lait, avons donné 50. livres à Tournois de rente. Eadem ratione Joanna des Fosse, Mater nuncupatur Joannæ reginæ Caroli IV. uxoris, in Reg. 64. ch. 532.*

* 3. **MATER**, Alveus, Gall. *Lit d'une riviere*. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 318 : *Exinde tenendo Matrem antiquam dicti rivi Dandaut, usque ad gurgim ejusdem rivi.* Alia ejusd. ann. in Reg. 61. ch. 166 : *Deinde prout ipse rivus de Vera descendit per Matrem antiquam dicti rivi seu fluminis Veræ.* Vide infra *Matricæ* 2.

MATRES CEREBRI, sic dicti panniculi duo, qui circumdant cerebrum, quorum alter crassior, *dura mater* vocatur; alter pia *mater*. Vide Constantinum African. lib. 3. *Pantechn*. cap. 11.

* Lit. ann. 1358. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 280 : *Cum dicto ense dictum Raymundum Fornesii uno ictu in pulsu capitis percussit et letaliter vulneravit et sibi pia et dura Mater fregit.* Vide infra *Miringæ*.

* **MATERA**, Fermentum, quo in confi-

cienda cerevisia utuntur. Vide supra in *Maeria* 4.

† **MATERACIUM**, Lanea culcita. Charta ann. 1347. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 567 : *Item volumus quod tibi de lectis, videlicet de Materaciis, et pulvinaribus et paleis, tantum forerri nostri debeant ministrare.* Vide *Materitium*.

† **MATERATIUM**, Grabatus. Miracula B. Ambrosii Senens. tom. 3. Martii pag. 239 : *Puer quidam de Ciggiano cecidit de quodam Materatio, quo pauperes pro lecto utuntur, et casu sic concussus est, quod manibus et pedibus et toto corpore immobilis factus, mortuus ab astantibus putaretur. Occurrit præterea in Constit. Caroli II. Reg. Siciliæ.*

† **MATERGULARIA**, Ecclesia, cui adjuncta *matricula*; quo sensu etiam *matricula* nude dicitur. [* Vel potius, reditus officio *Matricularii* assignatus.] Statuta reformat. S. Claudii an. 1448 : *Item Matercularia villæ de Poncino Lugdunensis diocesis debetur sacristæ monasterii. Hinc Matercularius, qui Matercularia donatus, in iisdem Statutis pag. 56.*

MATERIA, **MATERIES**, *Materiatura*, *Materiamen*, *Maeremium*, etc. Voces, quæ unum idemque significant, materiam scilicet ligneam ædibus ædificandis idoneam : [quomodo Græci ἄλυσιν dicunt.] Nam, ut observat Pollux lib. 7. cap. 25. lignorum alia igni et foco destinantur, alia ædificiis : illa ἔλα καύσιμα, hæc ἐργάσιμα vocat. Gloss. Græc. Lat. : "Ἐργάσιμα, materia. Alibi : Ἐλα ἐργάσιμα, ligna fabricaria. Vide leg. 55. D. de Legat. 3.

MATERIA, in Gloss. Lat. MS. exponitur *trabes*. Cornelius Fronton : *Materies, animi est; materia, arboris; et materies qualitas ingenii, Materia fabris apta.* Vegetius lib. 2. cap. 25 : *Secures, ascias, serras, quibus Materia ac pali dedolantur. Materiam dedolare, lib. 3. cap. 4. Adde lib. 4. cap. 14. Pactus Legis Salicæ tit. 27 : Si quis in silva Materiam, aut ligna furaverit, etc. Ubi aut, nihil aliud sonat quam et, ita ut idem sit materia cum ligno, quidquid dicat Wendelinus. Lex Salica tit. 8. habet nude *materiamen*. Capitulare de Villis cap. 3 : *Non corvadas, non Materiam cædere.* [Charta ann. 1180 : *Willelmus dominus Montifortensis concessit ut habeat Abbatia S. Jacobi phaselam in aqua ad deferenda ligna ad usum suum et ligna ad Materiam, quæ habuerit de concessione mea.* Diploma Theoderici Franc. Reg. ann. 724. apud Eccardum Orig. Habsburgo-Austr. col. 111 : *Ut nullus ibidem campos facere, nec porcos saginare, nec Materiam succidere, neque ipsius fines penitus irrumperere presumeret.*] Hispani *Madera* dicunt, ut observat Bivarius ad Chronicon Marci Maximi pag. 315. Gloss. Lat. G. : *Materia, ἔλα.* Differt vero *materia* a *tabulatis* : nam *materiæ* nomine *trabes* intelliguntur; *tabulorum* vero *asseress*. Vide Jacobum Gothofredum ad leg. 15. Cod. Th. de Extraordin. muneribus. (11,16.)*

MATERIES, eidem *vegetio* lib. 2. cap. 10. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 148 : *Dedi illius Materiem in Escalada in perpetuum ad ædificia sua et cætera omnia necessaria domus suæ.* Tom. 1. pag. 821 : *Et ligna et Materiem ad omnia necessaria sua, et ad domos suas ædificandas.*

MATERIARIUS, Faber lignarius, in vet. Inscript. apud Gruter. 460. 7. et apud Plautum in Milite galloso.

* Alia Inscript. in Diar. Ital. Montis-falc. pag. 391. **NEGOTIANTI MATERIARIO**. Ubi solidæ mercis propola, Gall. *Marchand en gros*, intelligendus videtur.

MATERIARIA MANSIO, ex *Materia*, seu

ligno confecta. Willel. Tyrius lib. 12. cap. 25 : *Et ejusdem rugæ aliam partem, et unam Materiariam, et duas lapideas mansiones habentes.*

MATERIARE, Ex ligno conficere, apud Vitruvium lib. 5. cap. 12 : *Eaque ædificia minime Materianda sunt propter incendia.* [Charta ann. 1362. ex Reg. 93. Tabul. regii n. 39 : *Et concessit eis... nutrimentum omnium pecorum et animalium et ad Materiandum et ad omnes illos usus.*]

MATERIATURA, Ligneæ materia, apud eundem Vegetium lib. 4. cap. 2.

MATERIAMEN. Lex Salica tit. 8. § 4 : *Si quis in silva alterius Materiamen furatus fuerit, ut incenderit, etc.* Lex Ripuar. tit. 76 : *Si quis Ripuarus in silva communi... Materiamen vel ligna fissa abstulerit, etc.* Appendix 2. ad lib. 4. Capitular. Caroli M. de *Materiamine* ad *naves faciendum*. Capitulare de Villis cap. 63 : *Quid de axillis, et alio Materiamine, etc.* Adhaldardus in Statutis Corbeiensib. lib. 1. cap. 7 : *Boves et reliquam pecuniam habeat... unde possit molinum construere, et omne Materiamen, quod ad illud molinum emendandum pertinet, adducere.* Charta Archiepiscopatus Remensis : *De Materiamine carrucas* 5. Epistola, quæ habetur tom. 2. Hist. Franc. pag. 665 : *De plumbo autem et Materiamine similiter demandate. Materiamina lignorum*, in Vita S. Faronis Episcopi Meldensis cap. 130. Adde Chartam Dagoberti Regis Franc. apud Henschenium de Tribus Dagobert. pag. 28. Ab hac voce appellarunt nostri omne lignum silvæ ædificiis idoneum *Bois marmantau*, ut Consuetudo Andegav. art. 36. 103. 113. 497. et Cenomanensis art. 116. et 124. et *Marmau*, Burbonensis art. 264.

* **MADERAME**, in chart. ann. 779. apud Neugart. in Cod. Dipl. Alem. tom. 1. pag. 67. num. 72. Vide *Madera*.

MAEREMIUM, **MAREMIUM**, et **MEREMIUM**, Quævis materia ligneæ, ædificandis domibus apta, seu quodvis *materiamen*, unde vocabuli origo; nostris *Merrien*, ut in Consuetud. Comitatus sancti Pauli art. 21. vel *Marrian*, ut in Arabian. art. 210. *Mairan*, Occitanis : *Marren*, in Charta Godefridi Lingonensis Episcopi apud Chiffletium in S. Bernardo, ubi Perardus pag. 256. habet *Marremum*. Charta foundationis Armetayensis Monasterii in Cumbria, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 324 : *Concessimus etiam eisdem Monialibus communiam pasturam cum omnibus animalibus suis... per totam forestam, capiendis ibidem sufficientem Maeremium pro omnibus suis ædificiis, etc.* In Additam. ad Matth. Paris. : *Inquiratur de extractoriibus vel venditoriibus buscæ, Maeremii et carbonis de foresta.* Adde tom. 2. Monastici Angl. pag. 143. tom. 3. pag. 15. [Charta ann. 1337. apud Rymer. tom. 4. pag. 730 : *Ac sub confidentia Maeremii illius, facturam predictæ galeæ jam incepti fecerimus.* Alia apud Madox Formul. Angl. pag. 148 : *Pro reparacione ejusdem molendini sufficiens Maeremium ad custagia ipsius Johannis cariadum.*]

† **MAERENNUM**, in Charta ann. 1348. apud Rymer. tom. 5. pag. 6 : *Nec non et Maerennum et buscam pro cleis, pontibus, bordis, etc.*

† **MAIRANNUM**. Vide *Mastz*.

MAREMIUM, apud Thomam Walsinghamum pag. 104. *Mareimium*, tom. 2. Monastici Angl. pag. 286.

† **MARIENUM**. Charta Communie S. Quintini ann. 1237. ex Chartular. S.

Quintini in insula pag. 156 : *Et illas tres kaherias et planketas et ventalia tenentur suis sumptibus de omni marieno necessario et de omni carpentatione in perpetuum detinere.*

MEREMUM. Ingulfus : *Fecit ipse de eodem Meremio plurima, pulcherrimaque ædificia.* Henricus de *Knyghton* in Ricardo II : *Fecerat unum bastile de Meremio.* [Charta ann. 1310. apud *Madox Formul. Anglic.* pag. 384 : *Et ad capiendum necessaria mea de Meremio ad carucatas, carras, etc. Meremium grossum et parvum,* in Charta ann. 1403. *ibid.* pag. 124.]

* MERENIUM, in Chron. Joan. Wetham. edit. Hearn. pag. 534 : *Et ad erectionem sive fabricationem capellæ istius, ultra Meremium, etc.*

MAHERENIUM, in Fleta lib. 2. cap. 41. § 9 : *Maheremium aut buscam de foresta.* † MAHERMIUM, in Litteris Henrici VIII. Regis Angl. ann. 1530. apud *Rymer.* tom. 14. pag. 369 : *Ac pro captione et provisione quorumcumque Mahermii, petrarum sive lapidum, etc.*

MARRENUM, in Chronico Rotomag. a Labbeo edito ann. 1227. [Charta Petri Comitiss Autissiodor. ann. 1229. apud Thomasserium Consuet. Bituric. pag. 709 : *Et semel in anno michi usque aducunt Marremum vel ligna de Fretoy apud Mailliacum villam.* Computus ann. 1247. ex Tabul. Capituli Autissiodor. : *Ultra hoc quod necessarium est Capitulo ad Marremum clausi reponendum.*]

† MEREMUM. Charta Theobaldi Comitiss Blesensis ann. 1215. ex Tabul. Calensis pag. 170 : *Dedi ei siquidem Meremum in foresta mea de Hex capiendum.*]

MERRENUM, in Charta Philippi Augusti ann. 1209. lib. 2. Hist. Parisiensis.

* MARRAMENTUM, Eadem notione. Inventar. Chartar. reg. ann. 1482. fol. 307 : *Littera decani et capituli Turonensis de Marramento eis concessa de gratia in foresta de Taleio. De anno 1241. Arest. parlam. Paris. in Reg. Olim ann. 1290. fol. 88 : Jus non habeo arrestandi vel impediendi ne major vel communia et jurati S. Joannis Angliacensis possint emere Marramentum, et illud extrahere a dicta villa Burdegale et Wasconta.* Occurrit præterea in Lit. ann. 1248. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 601. art. 16.

† MERRAMENTUM, in Charta ann. 1260 : *Merramentum etiam quod habet idem Abbas (Sangerm.) et eidem Guillelmo jam tradiderat, ut dicebat, scilicet duo millia et centum de chevrons, etc.* Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 74 : *Et si eam (grangiam) pejorari permitteret, dicti monachi possent capere Merramentum domus et petram de circuito, etc.*

† MERRAMENTUM. Vita S. Yvonis tom. 4. Mail pag. 595 : *Ubi tam pii et sancti operis Merramenta scissa sumptaque sunt.*

† MERREMENTUM. Statuta Eccles. Nivern. ann. 1246. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1071 : *Inhibemus, ne quando legitur Biblia secundum Ecclesie vestre usum, clerici aliqui seu Canonici Merrementa seu ligna aliena comburere præsumant.*

MERREMIUM operatum et non operatum, in Charta Roberti Comitiss Drocensis et Yolendis uxoris.

MUREMIUM, perperam pro *Maremium*, in Quoniam Attachamenta cap. 30.

MERANNUM, Eodem significatu. Charta ann. 1261. apud Perardum in Burgundicis : *Ad omne genus lignorum et Meranni.* Mox : *Merannum et omne genus lignorum in omnibus et singulis dicitis nemoribus... percipiant.*

† MERENNUM. Computus ann. 1425. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 575 : *Et in diversis hominibus conductis ad deponendum et extrahendum vetus Merennum, massam et lapides.* Occurrit iterum *ibidem* pag. 577.

MARRONNER, in Charta Gallica ann. 1277. apud eundem Perardum pag. 541. *materiam* ex silvis auferre : *Fors les bois de vente, qui en sont excepté, sauf ce que nostre dite Dame y ay son usaige por affoer, por maisonner por Marroner, et por la paison de ses pors.*

† MARONAGE, Droit de Maronage, Jus ligna in nemoribus pro ædificiis excindendi. Charta ann. 1622 : *Que les bois en seront distraits esquels elle ne pourra rien prétendre, sinon pour son chauffage, Maronage et pesselage.*

MAIRIEN et MARRIENS, passim Scrip-toribus nostris. [Le Roman de Rou MS. :

Merriens à traire et fust porter,
Chevilles faire et bois d'aler.]

Johannes de *Mehun* in suo Testamento :

Helas quand je regarde mon estat premerain
Coment Dieu me fist homme qui n'estoie rien,
Et de si vile matiere, et de si vil Mairrien,
Bien devroie aimer Dieu, au mains au derrain.

Galterus de *Mets* in Mappamundi MS. cap. 42 :

Un haut mont en Ermenie a,
Ou l'arche Noé reposa,
Encore y treuv'on assés
Du Mairien ou elle fu faite.

Guignevilla :

Qui de Mairrien mestier aroient,
Ou qui busche à ardoir vaurroient.

Philippus *Mouskes* de Simone Comite Montisfortis :

Et li Quens i ert à ses engiens,
U li faisoit traire Mairriens,
De la rebombe d'une pierre,
Fut conseus el chief derriere.

Vetus versio Gallica Ægidii de Roma de Regimine principum cap. 19 : *Et se doit-on avoir grant plenté de fer et de Mairrien pour faire engins nécessaires.* Adde cap. 17. et Gloss. ad Villharduinum.

* MATERIA, Surculus, in re agraria. Pallad. de Re rust. lib. 6. tit. 2 : *Non autem amplius resectæ et pullulanti viticulæ, quam duæ vel tres Materiæ relinquuntur.* Utitur etiam Columella.

* MATERIA FRANCA. Consuet. Norman. part. 1. cap. 26. ex Cod. reg. 4651 : *Ex institutione autem fit successio, quando feodum ex institutione facta ad alium revertitur, quam ad hæredes possidentis : et hoc maxime attenditur in dotibus et viduitatibus secundum villarum consuetudines, ut apud Bajocas fracta feste, domorum possessio, quæ sine franca Materia est constructa, ad dominum, de quo tenetur, debet reverti. Quid sit vero Materia franca aperte declaratur in Gallico : Qui est sans franche Matière, c'est sans carrel et sans mortier.* Quo etiam sensu intelligenda videtur vox *Matiere*, in Stat. ann. 1366. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 720. art. 11 : *Maçonnerie, charpenterie, couverture, Matieres, service pour ce faire, etc.*

* MATERIA GROSSA, Stercus humanum, nostris etiam *Matiere*. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 695 : *Quadam necessitate dictum Johannem cogente pro grossa Materia et urina facendis, in quodam parvo nemore prope dictum iter ivit.*

* MATERIA, pro Fermento, quo cerevisia conficitur. Vide supra in *Maeria* 4.

* MATERIACIUM. [Materes. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

† MATERIALIA THEMATA, Propositiones illustrandæ, discutiendæ. Libellus Episcoporum Italiæ contra Elipandum tom. 3. Concil. Hispan. pag. 100 : *Ponamus igitur exempli causa secundum humanæ rationis affectum, necessitate per omnia compellente, Materialia themata disputandi.*

* MATERIALIS, Nothus, spurius, illegitimus. Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 33. ex Cod. reg. 4621 : *Ordinatum est quod omnes et singuli legitimi et Materiales, sive Materiales tantum sive qui vulgo bastardi appellantur, de domibus et casatis scriptis, etc.* Vide supra *Filius materialis*.

† MATERIAMEN, MATERIARE. Vide *Materia*.

† MATERIARI HÆRETICI, Qui materiam natam aut factam negant. Tertullianus adversus Hermogenem cap. 25 : *Audio enim apud Hermogenem ceterosque Materialios hæreticos, terram quidem illam informem et invisibilem et rudem fuisse : hanc vero nostram proinde et formam, et conspectum, et cultum a Deo consecutam.*

† MATERIARIUS, MATERIATURA, Vide *Materia*.

† 1. MATERIATUS, Opus quodvis arte elaboratum. Libellus de Canone mystici Ordinis vulgo Hugoni a S. Victore adscriptus cap. 5 : *Ordine naturæ flos præcedit fructum, sonus cantum, materia Materiatum.*

* 2. MATERIATUS, Constructus. Inscript. ann. 1582. apud Naldin. in Corogr. ecclesiast. della città e dioc. di Giustinop. pag. 61 : *Hanc ædium partem male Materiatam, antequam pene vitium faceret, etc.*

MATERINUS, Lanea calcita, ex Gall. Materas. Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1259 ... *Quitasse et in eisdem domibus liberasse, quicquid de ligno est, et de ferro, ære quoque et vitro, plumbo, stagno, pluma, corio, lana, canabo, et lino Materino, et omnia domorum utensilia.*

MATERIOSUS, Πολύβολος, in Gloss. Græc. Lat. [* Germ. *Nemorosus*, in Castigat. ad utrumque Glossar.]

† MATERIOLA, προσηγορία, Fictio personæ. Gl. Lat. Græc. Sangerm.

† MATERIS. Vide *Matarus*.

† MATERNA, pro *Matrona*, Gall. *la Marne*. Charta Matthæi domini Montis-Mirabilis pro Prioratu de Radolio (*Reuil*) ann. 1244. ex Archivis ejusdem Prioratus : *Dedi in puram eleemosinam Priorati de Radolio piscatoriam in aqua mea Maternæ.* Vide *Maturna*.

† MATERNA LINGUA, Vulgaris, vernacula. Chart. ann. 1503. apud *Madox Formul. Anglic.* pag. 339 : *Omnes easdem animas nominatim et in specie in lingua Materna idem Canonicus presbyter publice recitans et Deo devote recommendans.*

† MATERNALITER, Vernacule, vulgari sermone. Charta ann. 1189. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 356 : *Et cum predictus Patriarcha (Aquilensis) litteraliter sapienter predicasset, et per eum predictus Gherardus Paduanus Episcopus Maternaliter ejus predicationem explanasset, etc.*

MATERNICUM, Hæreditas, quæ ex parte matris provenit, ut *paternicum*, quæ ex parte patris. Chartæ Alamannicæ Goldasti n. 50 : *Quantumcumque mihi in jam dicto pago Auguscaugine advenit tam de paternico, quam de maternico, seu de comparato, etc.* [* Adde chart. ann.

744. et 783. apud Neugart. in Cod. Dipl. Alem. num. 10. et 85.] Vide *Matrimonium*.

* **MATERNITAS**, dicitur de ecclesia matrici seu Cathedrali, in Bulla Calixti II. PP. ann. 1122. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 143: *Ex communi fratrum iudicio diffinitum, vestram beati Johannis ecclesiam debere Maternitatis praerogativam in perpetuum obtinere*. Ibid. pag. 144: *Matricis ecclesiae possideat futuris temporibus dignitatem*. Vide supra *Mater ecclesia in Mater 2*.

MATERONES. Vide *Macerio*.

† **MATERTERA**, Amita. Johannes Skennæus de verborum significatione pag. 97: *Sed aliquando Matertera sumitur improprie pro patris sorore, Latine amita*. In lib. 2. C. deficientibus 34. Post avunculum, h. e. patrum ejusque liberorum, Matertera ejusque liberi habent jus successionis.

* Stat. Palavic. lib. 1. cap. 26. pag. 30: *Quod si contingat aliquam litem, causam vel questionem esse vel moveri inter patrem et filium, avum, proavum, nepotem, ... patruos, amitas et Materteras, et quosque alios utriusque sexus conjectos, usque ad quartum gradum, etc.*

† **MATES**, Hortus. Pancarta Abbatiae S. Stephani de Vallibus apud Xantones, Charta 32: *Censum qui est supra ortos qui appellantur Mates*. Vide *Mata*. [* Nomen loci esse videtur.]

† **MATESIS**. Vide *Mathesis*.

† **MATESMA**. Chron. Bergom. ad ann. 1393. apud Murator. tom. 16. col. 870: *Facta fuit una andata per homines partis Gibellinae de Brembilla super territorio Guelphorum Vallis Immaniae, et interfecus fuit unus Guelphus, ut dicitur in Matesma*.

† **MATHA**, Modus agri. Vide *Mata*.

† **MATHALACIUM**, Culcitra. *Mathelas*. *Arsit palea et Modicum de Mathalacio et de flassana*, in Mirac. MSS. Urbani V. PP. ex Tabular. S. Victoris Massil. Vide *Matalacium*.

* **MATHALUM**, *La macula*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **MATHEA**. Vide *Mattea*.

* **MATHELATIUM**. [*Mathalacium*: «Item una lateria cum duobus Mathelatis et duabus cultris albis.» (Invent. Calixt. III. an. 1458. in archivio Vaticano.)]

* **MATHELINUS**, pro Mathurinus, Gall. *Mathelin*. Charta ann. 1356. in Reg. 34. Chartoph. reg. ch. 528: *Le ministre de la Trinité de l'ordre saint Mathelin, etc.* Vide infra *Morbis S. Mathelini*.

MATHEMA, Doctrina, ex Gr. μάθημα, apud Maxentium Joannem in libello Fidei. [Gloss. Græc. Lat.: μάθημα, *Mathema, documentum, studium*.] Sic porro Symbolum Nicænum appellarunt SS. Patres, quod esset id, quod Christianos doceri oporteret, vel quod fidei decreta edoceret. Concil. Chalcedon. Act. 1: *Τὸ μάθημα πῶς ἔχει; ἔφη ὁ κτῆρ Ἰωαννης, ἐπεὶ περ τοῦ μάθημα ἔχει ὁμοούσιον τῷ πατρὶ μόνον*. Occurrit ibi aliquoties, et in V. Synodo Constantinop. Act. 8. [Vide Henr. Valesium ad Socratem lib. 1. cap. 8.] [*] et Glossar. med. Græcit. col. 851. ubi *Symbolum Apostolorum* exponitur.]

MATHEMATICA, Magia. Vita MS. S. Samsonis Confess.: *Tu et pater tuus in principio magica arte eruditi fuistis; non enim convenit cum celestis sapientia mundanam exercere Mathematicam*.

† **MATHEMATICUS**, Magus, Dæmonum invocator. *Judicia Sacerdot.* apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 32: *Si quis Mathematicus fuerit, id est, invocator dæmonum, mentes hominum tulerit, aut debacchantes fecerit, VII. annis pœniteat*.

MATHEMATICI, Genethliaci, Chaldæi, qui, ut ait Gellius lib. 14. cap. 1. *de motu deque positu stellarum dicere posse, quæ futura sunt, profitentur*. Ibid. lib. 1. cap. 9: *Vulgus, quos gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet, Mathematicos dicit*. Unde colligitur, Gellii ævo vocem hanc vulgi tantum fuisse ac novitiam. S. Augustin. lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 21: *Neque illi ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregandi sunt, qui Genethliaci propter dierum natalium considerationes nunc autem vulgo Mathematici vocantur*. Alcuin. lib. de Divin. Offic.: *Astrologi dicti, necnon Genethliaci propter natalium considerationes... hi vulgo Mathematici appellabantur*. S. Audoenus de Vita S. Eligii: *Mathematici spernendi, auguria perhorrescenda, somnia contemnenda, etc.* Adde Rabanum lib. 3. de Instit. Cleric. cap. 16. Sidonium lib. 8. Epist. 11. et ibi Savaron. Sic Μαθηματικός usurpat Concilium Laod. can. 36.

† **MATHERA**, MATHERIA. Voces mihi incertæ notionis perinde ac *Matherium* infra, nisi sit pro Fornix, aut certe quædam fornicis pars. Acta S. Lietberti tom. 4. Junii pag. 606: *Cameraci vero decimam monetæ et Matheram, et in vico de Paschiertrau cambam unam, et in bolengria furnum unum*. Hist. Britan. tom. 2. pag. 88. ex Chron. S. Florentii: *Cum destructa S. Joannis Baptistæ capella super Yberim sita; consensu monachorum ab annuum inundatione, ab Alberga religiosa muliere restauraretur, in ea juxta Matheriam dextram sacrophagum aperuerunt, etc.*

* In Actis S. Lietberti idem est quod *Maeria 4*. ut videre est supra in hac voce. In Chronico autem S. Florentii legendum esse *Maceriam* existimo, sicque apertus est sensus.

MATHERIUM. Catalogus Abbatum Floriacens. lib. 1. Miscellan. Baluzii: *Porro in Matherio turris de qua signa pendent, hujuscemodi inseruit versus, etc.* Vim vocis non agnosco, nisi legendum sit *nartheccio*. Vide *Descript. nostram S. Sophiæ*, ubi de Narthece. [*] Trabes. Vide *Materia*.]

MATHESES. Ebrardus in Græcismo cap. 10:

Scire facit *Mathesis*: sed divinare *Mathesis*.
Datque *Mathematicos* comburi *Theologia*.

Joan. Sarisberiensis lib. 2. Policrat. cap. 18: *Mathesim ergo probabilem, quæ penultima brevi enuntiatur, quam et natura inducit, ratio probat, et utilitatis experientia approbat, quasi quoddam doctrinæ suæ jaciunt documentum, ut exinde opinionum suarum lubrico, quasi quodam imagine rationis, in Mathesim reprobam, quæ profertur extensa penultima, perniciosissime prolabantur*. Ita μάθησις et μαθησιν distinguebant Philosophi istius ævi, tametsi μάθησιν nusquam dictum a Græcis constat. Egit contra hanc regulam Prudentius lib. 2. contra Symmachum:

Quisque putat falo esse locum: sciat omnipotentem
Esse Deum, nulli velitum fatalibus astris:
Nec *Mathesis* præscripto aliquo pia vota repellit.

Ita Sarisberiensis infra, μάθησιν doctrinalem vocat, quæ scilicet in quatuor speciebus tota consistit, Arithmetica scilicet, Musica, Geometria et Astrologia. [Papias: *Mathesis, sine aspiratione dicitur instrumentalis scientia, ut facere ostium quod aperiri non possit*. (Mathesis) cum aspiratione doctrinalis. De doctrinali Placidus Diaconus in Supplemento virorum illustrium Casin. cap. 7. apud

Murator. tom. 6. col. 68: *Innocentius de Novaria professus monachus monasterii Florentiæ et hujus monasterii Abbas centesimus quartus, vir disertus et valde eruditus in divinis Scripturis; verum in Philosophia et Mathesi versatissimus*.] Vide *Quadrivium*. De magica vero *Mathesi*, Auctor Queroli: *Mathesim et magicam sum consecutus*. Vide Isidor. lib. 3. cap. 70. Luithprand. lib. 1. cap. 3. Gloss. med. Græcit. col. 851.

* **MATHIANA**, *Poma silvestria*, in Gloss. ad Doctr. Alex. de Villa. Edit. ann. 1484.

† **MATHIMONIUS**. Vide *Marthimonius*. **MATHITES**, Μαθητις, Discipulus. Versus Salomonis Episcopi:

Mathitæ fido præsens didascalus esto.

† **MATHLARDUS**, perperam pro *Malhardus*, Anas masculus. Vide *Mallardus* et *Cercella*.

† **MATHURINI**. Vide *Asinus 2*.
† **MATIA**, Baculus, officii seu dignitatis insigne. Chron. Parmense ad ann. 1302. apud Murator. tom. 9. col. 344: *Et videns ipse dominus Maphæus, quod non poterat resistere dictis adversariis suis, in instanti sine aliquo prælio et sine tenore deposit in dicto exercitu dominium civitatis Mediolani, et baculum sive Matiam sui capitaneatus, et se posuit in dictum dominum Albertum. Scotum*. Vide *Mazia*.

2. **MATIA**. Papias: *Matia, intestina, quæ sordes emittunt, unde Matiarum dicuntur, qui eadem tractant ac vendunt*. [Hinc etiam *Matiarum* nuncupantur latinarum destercoratores.]

MATIBERNI, [Judices probi et boni; *Mat* enim Britannico idiomate prisco et moderno est Bonus, et *Barna*, judicium, unde *Barna*, judicare.] Charta Alani Comitis Britannicæ ann. 1087. apud Argentreum lib. 1. Histor. Armoricæ: *Budicius quondam Rex Britannicæ concesserat et dederat uni prædecessorum (Vicecomitis Leonensis plures nobilitates super navibus, etc.) in matrimonio pro ipsius Vicecomitis probitate, fidelitate, et valentia, de consensu Prælatorum, Comitum, Matibernorum, et procerum Britannicæ, etc.*

† **MATINA**. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 608: *Ordinaveramus ad Matinam Padulis Vivæ sibi tollere prædicta omnia bona atque vitam, tamquam nostrorum capitalium æmulum. An festinanter, propere? Mastino ea notione utuntur Itali*.

* Non apertior mihi est ejusdem vocis intellectus, in Charta ann. 1117. ex Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 234. col. 2: *Et concedimus ipsi homines, ut qualemcumque terram de sanum exaudiverit, in hereditatem habeant ad respondendum, sicut in Matinæ consuetudo est*.

* **MATINATA**, MATTINATA, Acad. Cruscanis, *Mattinata*, Matutinum amantium carmen, matutinus cantus, ut supra *Maitinata*. Correct. stat. Cadubr. cap. 127: *Eandem quoque penam incurrant omnes illi, qui temerarias præsumperint facere Matinatas, mitigandam tamen arbitrio vicarii et consulum, inspecta qualitate facti et personarum*. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 193. ex Cod. reg. 4621: *De pœna cytarizantium vel facientium Mattinatam. Nulla persona... audeat... ire cum cornamvis, tubis seu cum aliquo instrumento vel aliquo alio genere musicorum, seu cum cantoribus seu sonando, cantando vel Mattinatas faciendo. Mastenée, pro Matinée, Matutinum tempus,*

in Lit. remiss. ann. 1348. ex Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 394: *Le suppliant se leva un Mastenée environ deux lieux avant jour, etc.*

† **MATIO**, Latomus. Vide *Macio*.

† **MATIOLICHUS**, Qui parum comedit, aut qui in minimis astutus se præbet, vel qui ex mensuris lucrum venatur. *Matium, minutum lucrum*. Vocabul. Sussannæi. A Græco ματιολιχός.

† **MATISONENSIS** MONETA. Vide in *Moneta Baronum*.

* **MATISSITIUS**, f. Ad artem macionis seu latomi pertinens. Munit. Peronæ in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 98. v. col. 1: *Omnes tornellæ habebunt supra terram xij. pedes de pata Matissitia*. Vide *Macio*.

† **MATIUS**, Vervex, Gall. *Mouton*; ab Italico, ut videtur, *Maschio*, Masculus. Chron. Farsense apud Murator. tom. 2. col. 437: *Isti qui supra in isto columnello scripti sunt, solvere debent pensionem den. III. pullum unum, Matium canepæ I. carnatum, secundum quod habent, pro v.*

* **MATMONOCUS**, Bonus-monachus, ex Britannico *Mat*, bonus, et *Monocus*, pro monachus. Charta Ludov. Pii ann. 818. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 513: *Notum sit quod, dum Matmonocus abba ex monasterio Landevennoch nostram adisset præsentiam, etc.* Vide *Mati-berni*.

† **MATO**, ut *Matto*. Vide in hac voce.

† **MATOLOGIUM**, Catalogus, descriptio, index; f. pro *Martyrologium* cui non raro subiciebant bonorum ecclesiæ indicem. Statuta Eccl. Meldens. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 948: *Item et si Matologium habeant Curati, præcipiat (Decanus) omnia donata ecclesiæ quocumque titulo, in eo scribi.*

† **MATONUS**, Later, ab Ital. *Mattone*, Gall. *Brique*. Charta ann. 1345. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 504: *Ipsum castrum ac villam claudere et firmare muris, seu paliciis et fossatis, et pro clausuris et fossatis dictæ villæ accipere de terris perebris et nemoribus quibuscumque dictæ Abbatiæ quantum pro prædictis castro et villa construendis, firmandis, et claudendis, tegulis, Matonis, calce et aliis necessariis faciendis opus erit*. Chron. Astense ad ann. 1190. apud Murator. tom. 11. col. 147: *Erat dicta civitas (Ast) de spinis clausa, et non erat in ipsa civitate domus aliqua de Matonis novis*. Statuta civit. Saluciar. Collat. 5. cap. 153: *Forasarius... teneatur et facere debeat singulos Matonos seu lateres, ponderis... lib. 13*. Vide *Matto*.

* Hinc forte appellata *Maton*, placentæ species. Fabul. tom. 2. pag. 117:

Orent assez la nuit sioste,
Lait boilli, Matons et composte.

† **MATRA**, μήτρα, *Matræ*. Supplem. Antiquarii.

† **MATRACIUM**, Lanea culcita, a Gall. *Matras*. Vita S. Vincentii Ferrerii tom. 1. Aprilis pag. 511: *Habetur Veneti quoddam stratum ex lana confectum, quod vulgo vocant Matrarium*.

MATRATA, nude in Gl. Arabico-Lat. Noverca.

† **MATRATIUM**, ut *Matracium*. Regula reform. monast. Mellicensis in Chron. ejusdem pag. 359: *Pro lecto habeat Matrarium, lecto plumarum non utatur sanus intra monasterium, sed infirmus; extra monasterium ubi Matrarium non habetur, poterit in tali lecto quiescere*. Occurrit rursus pag. 360.

† **1. MATRATUM**, a Gall. *Matras*, Cul-

citra. Epist. Johannis Troester apud Raim. Duellium lib. 1. Miscell. pag. 239: *Quam (morbi causam) ut effugere valeas, præclaris dotatus es donis, nunc polite scribendo, venando... nunc saginationem minuendo, super duris et intracabilibus Matratis corpus resupinando*.

† **2. MATRATUM**, Crepitaculum, Gall. *Cresselle*. Tabula lignea quæ pluribus malleolis pulsatur, sive ad excitandos fratres in monasteriis, sive ad horas divini Officii indicandas diebus infra hebdomadam sanctam quibus silens campanæ. Missale Mozarabum: *His peractis pulsetur ad Vesperas cum Matratis ligneis*.

MATREA, Noverca, in Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. pro *Matrinia*. Vide infra. Occurrit etiam hæc vox in Gloss. Arabico-Lat.

† **MATRES**, pro *Mare*, Lacus, aquæ receptaculum, Gall. *Reservoir*; si tamen asserta lectio. Charta ann. 1196. ex minori Chartul. S. Victoris Massil. pag. 188: *Salem vero qui succresceret in Matribus (f. maribus) vel locis (leg. lacis, pro lacubus) præceperunt esse comune omnibus Seaxfurni hominibus*. Vide *Mara* 2. et *Matroces*.

† **MATRICA**, Urbs provinciæ caput, Gall. *Capitale*. Expositio compendiosa benefic. fol. 5: *Primates qui pluribus provinciis, Metropolitanis qui Matræ, Archiepiscopi qui provinciæ, Episcopi qui civitati præsent*. Vide *Metropolitani*.

MATRICARII. Scholiastes Juliani Antecessoris in Const. 23. cap. 88: *Matricarii dicuntur illi, quos videmus ad incendia currentes, et portantes spongas cum ferramentis, et alia ferramenta, per quæ possint de pariete in parietem transire, et ita incendium extinguere*. Alii *Carpentarios* interpretantur. Glossæ laudatæ a Pithæo: *Ματρικάριον, τὸ παχὺ ἔξλον καὶ πλατὺ. Ματρικάριοι, ἔξλουργοι*. A voce *Materia*, ubi vide, [vel a *Matricula*, quod in *Matriculam* Prætoris essent relati, ut monet Brissonius.]

* **MATRICIANUS**, Idem quod *Matricida*; minus quidem proprie, cum de eo dicitur, qui filium matri dilectissimum occidit. Vita B. Joan. Bassandi tom. 5. Aug. pag. 888. col. 1: *Optimam igitur occasionem reæ juvenem perimendi nactus, jussu ipsius a Matricianis in redeundo crudeliter est occisus. Unde mater in tantum doluit, ut pene totaliter desperaret*. Non placet doctorum Editorum conjectura ad hunc locum.

† **MATRICOLA**. Vide in *Matricula*.

MATRICULA, Catalogus, descriptio, index: vox nota JC. Codex Canonum Eccles. Afric. can. 86: *Ματρικίων καὶ ἀρχέτυπον τῆς Νομιστίας*, ubi Cod. Lat. cap. 53. *Matricula et archivum Numidiæ*. Vide *Matræ* 1. et *Brevis*. [Statuta Eccl. Valent. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 510: *Item aliquis non recipiat ordines, nisi fuerit nomen ejus scriptum in Matricula Archidiaconorum*.]

Apud Scriptores vero Ecclesiasticos duplex est, altera Clericorum, altera pauperum. Clericorum *matricula* ea est, in quam Ecclesiarum Clerici referebantur, qui eo nomine stipendiorum Ecclesiasticorum erant participes, in Concilio Agathensi can. 2. Aurelianensi IV. can. 13. Autisiodorensi can. 3. Capit. Caroli M. lib. 7. cap. 167. [237.] etc.

Dicitur etiam *Matricula*, in qua Clericorum hebdomadarios in Ecclesiasticis Officiis munus indicatur. Charta Odonis Episcopi Parisiensis ann. 1199: *Campanæ ordinate pulsabuntur, Cantor*

facit Matriculam in omnibus ordinate. Vide *Tabulæ officiales*, in *Tabulæ*.

† **MATRICULA** itidem appellabatur Ordo divini Officii celebrandi per hebdomadam, qui singulis Sabbatis in ecclesiis legendus exponebatur. Litteræ ejusdem Odonis anni. 1203. in Tabul. S. Clodoaldi: *Ab illo autem qui breve faciet singulis Sabbatis scribetur dies in Matricula, qua prædictum officium debeat celebrari*.

MATRICULA pauperum ea erat, in qua pauperum, qui Ecclesiasticis stipendiis alebantur, nomina descripta erant. *Matricula egenorum*, apud Lambertum in Vita S. Heriberti Archiepiscopi Coloniensis n. 25. Hinc pauperes ipsi *matriculæ* interdum appellati, ut in Concilio Autisiod. ann. 578. can. 3. Vita S. Eparchii Abb. Inculismensis cap. 9: *Jussit, ut collectis infirmis et Matriculis ad portam civitatis rei expectaret eventum*. Ita usurpat Gregorius M. lib. 2. Indict. 11. Epist. 44. 45. Fortunatus in Vita S. Radegundis cap. 17: *Præter quotidianam mensam, qua refovebat Matriculam duobus semper diebus, etc.* id est, *pauperes Matriculæ*. [Gesta Bertichrammi Episc. Cenoman. tom. 3. Analect. Mabill. pag. 111: *Peregrinorum quoque sive Matricularum receptiones et refocillationes devotissime supplevit*. Testam. ejusdem Bertichrammi ibid. pag. 127: *Tam in vestimentis, quam et in lectariis, aut in calciamentis, et istis fratribus nostris et Matricolabus S. Petri qui sub regimine suo esse noscuntur, etc.*] Nam

MATRICULA, sæpe usurpatur pro domo, in qua pauperes alebantur, ad ostia Ecclesiarum ut plurimum extructa. Testamentum S. Remigii Remensis Episcopi: *Martyriis, Diaconis, Xenodochiis, omnibusque Matriculis sub tua dispositione positis*. Gregorius Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 37: *Cum ea ad Basilicam properat, celebratisque vigiliis, mane pauperibus, qui ad Matriculam illam erant, cibum potumque protulit*. Gesta Regum Francorum cap. 11: *Ante Ecclesiæ Matriculam in medio pauperum consedit*. Charta S. Leodegarii Episc. Augustodun. ex Tabular. ejusdem Ecclesiæ: *Quas villas... in statum Matriculæ nostræ, quam ad ostium Ecclesiæ S. Nazarii fabricavimus, cum omnibus appenditiis delegamus, secernimus, transfundimus, ea ratione, ut tam a Præposito ejusdem Matriculæ Bercario, quam a successoribus ejus, quos nostri successores Pontifices ordinaverint, 40. fratres cotidiana diaria et stipendia omni tempore accipiant, ut liberius pro salute Regni ac Principum ac totius orbis, dominum deprecari possint*. Testamentum Bertichrammi Episcopi Cenom.: *Propterea in his locis Ecclesiæ stipendia et Matricula, quam ego mihi erexi, supplex quæso Domino meo Pontifici, qui mihi successor fuerit, ut omni tempore Madricula ipsa, sicut usque nunc in eis temporibus stipendia promeruit, et semper in antea ministrante sancta Ecclesia alatur*. Infra *Matricula* appellatur. Chronicon Mosomense: *Mosomensem itaque Matriculam sæpe per se revisens, sæpe per internuntios commonefaciens, piis elemosynarum suarum largitionibus instanter educans, Ecclesiarum altariis, prout in manu sua ventebant, victualia fratrum ordinabat*. Annexi autem erant certi reditus *Matriculis*, quibus pauperes alerentur. Adrevaldus lib. 1. de Mirac. S. Benedicti cap. 20: *Cuncta, quæ juri subjacebant Ecclesiæ Aurelianensis, excepta Matricula, in propriam molitur redigere po-*

testatem. Hoc est, redivis ad matriculam pertinentibus. Chronicon Fontanelense cap. 14: *Hic Matriculam beati Martini Turonensis in beneficii jure.... tenuit.* Testamentum S. Remigii apud Flodoardum: *Pauperibus 12. in Matricula positis, ante fores Ecclesie easpectantibus stipem, duo solidi, unde se reficiant, inferentur, quibus Corcelum villam dudum deseruire precepi.* Idem Flodoardus lib. 2. cap. 4: *Quaedam matricule quoque sancti Martialis deputavit, etc.* Cap. 5: *Ad Matriculam preeterea sancte Remensis Ecclesie nonnulla contulit donaria.* Vide Doubletum in Hist. S. Dionysii pag. 670. 677. 690. 809. et Privilegium pro Monasterio Atrebatensi circa ann. 866.

MATRICULA, ipsamet Ecclesia, cui adjuncta Matricula. [Formula inter Anagav. 48. apud Mabill. tom. 4. Analect. pag. 263: *Cum in Dei nomen nos vero fratris, qui ad Matriculam Sancti illius residere videmur.* Vetus Chron. Turon. laudatum ab eod. Mabill. tom. 4. Annal. Benedict. pag. 195. meminit cujusdam oratorii quod erat juxta Matriculam B. Martini, scilicet ecclesiam B. Marie de Scrinio, ubi moniales erant.] In vita S. Udalrici Episcopi Augustani, Marinus PP. eidem Udalrico, qui se Augusta Vindelicorum ortum dixerat: *Ne turberis, inquit, animo,.... te ejusdem Matricule decet esse pastorem.* Baronius matricem Ecclesiam hic interpretatur. [**Omnes simul Deum laudentes ad Ecclesiam Matriculam pervenerunt, apud eundem Udalricum Pertz. Scriptor. tom. 4. pag. 392. Occurrit etiam pag. 389. lin. 27. qui locus infra exscriptus est ad lineam Ex quibus haud obscure, etc. ubi*

**MATRICULARII videntur esse Clerici ecclesie cathedralis, ut et cap. 20. et 24. ibid. pag. 407. et 409. Vide Matriculus, et supra ad lineam Apud Scriptores, etc.*

MATRICULARII, Pauperes in matriculam relati. Glossæ Isidori: *Matricularius, pauper, inops.* Charta Dagoberti Regis apud Doubletum pag. 669. 677: *Ad Matricularios domni Dionysii Martyris... qui ad ipsa Basilica, vel infra ejus atrio ad matriculas residere videntur.* Quippe pauperes ad Ecclesie fores stabant, stipem expectantes, vel postulantes. S. Hieronym. Epist. 22. cap. 13: *Vidi nuper nobilissimam Romanorum mulierem in Basilica B. Petri, semivivis antecedentibus, quo religiosis putaretur, singulos nummos dispertire pauperibus, etc.* Alia Zuentebulchi Regis, apud eund. Doublet. pag. 809: *Ad usus pauperum et Matriculariorum, etc.* Gregorius Turon. lib. 7. cap. 29: *Nonnulli etiam Matriculariorum et reliquorum pauperum, etc.* Acta Episcoporum Cenoman. pag. 111. ubi de Xenodochio: *Et hoc constituit, ut omnes advenientes inibi omnia necessaria sumerent, ibique monachos regulariter degere constituit, et Matricularios numero et tenore, quo in ejus continetur testamento, et ipsum xenodochium sive sedis Ecclesie subjugatum, atque suis successoribus possidendum futuris temporibus more Canonico atque Ecclesiastico dereliquit.* Vita S. Arnulfi Episc. Metensis cap. 14: *Matricularii seu ceteri pauperes. Hincmarus Remensis apud Flodoardum lib. 3. cap. 26: Dictum est mihi, quod Matricularios a ministro meo constitutos de illa matricula ejecisti, et ibi Bovarium missisti, et pro illa matricula in pretio unum asinum accepisti.* Idem Hincmarus in Capitulis de Rebus Magistri, etc.

cap. 17: *Ut Matricularios habeat juxta qualitatem loci, non bubulos aut porcos, sed debiles et pauperes de eodem dominio.* Adde eundem in Capitulis Synodi Remens. ann. 874. cap. 2. Althelmus de Laudibus virginittatis: *Sed omne patrimonium et ornamentorum gloriam, tam discriminalia capitum, et periscelides crurum, quam oficatoriola nardi, et crepundia collo gemmiferis lunnulis pendencia ad stipem mancis et Matriculariis prodiga liberalitate contulerunt.* Flodoardus lib. 1. Hist. Rem. cap. 20: *Quo perveniens, cibariis, quæ detulit, Matricularios pavit.* Conventus Pistensis ann. 864. tom. 2. Spicilegii Acheriani pag. 590: *Ad stipendium Matriculariorum, quos Nonnones vocant.* Adde Gesta Dagoberti Regis cap. 35. Aimoin. lib. 4. Hist. Franc. cap. 33. Hist. Trenorchiensem Chiffletii pag. 220. etc.

PRIMICERII MATRICULARUM, Qui ex ipsis matriculariis deligebantur, quo aliorum vivendi rationi invigilarent, apud Chrodegangum in Regula Canonico. Metensium cap. ult. ubi multa de Matriculariis, et quomodo ad pietatem ab Episcopo instituerentur.

Ex Matriculariis pauperibus quidam seligebantur ad viliora Ecclesiarum adiacentium munia, verbi gratia, qui campanas pulsarent, Ecclesiarum custodiæ invigilarent, eas scoparent ac mundarent, et hujusmodi, ita ut deinceps in alimoniam mercedem Ecclesiarum obsequiis totos se darent. Gesta Dagoberti Regis cap. 30: *Nam et Matriculam et Senodochium, ceteraque loca ad hoc ibidem instituit, ut pauperes utriusque sexus, sive etiam qui Sanctorum ope sanitati donari digni fuissent, in reliquum ipsius elemosynis sustentati, qui vellent, in servitio ecclesie, ac si pro gratiarum actione, permanerent.* Apud Adalardum in Statutis Corbeiensibus lib. 1. cap. 6. in divisione annonæ, prima pars est famulorum vel matriculariorum Monasterii qui semper, inquit, æqualiter habendi sunt. [**Guerrardo in Glossar. Polypt. Irmin. Matricularii in Statut. Corb., ubi occurrunt præterea lib. 1. cap. 1. et Append. num. 2. pag. 336. sunt: Qui in Matriculam ecclesie inscripti sub servitiis quibusdam in monasterio præstandis, inibi lectum, victum, vestitum invenerunt.*] Ejusmodi Matriculariorum villa munia describuntur passim. Epistola collectionis in Form. vetl.: *Nos quoque in Dei nomine Matricularii Sancti illius, dum matutinis horis ad ostia ipsius Ecclesie observanda convenissemus, etc.* [Miracula S. Richarii sæc. 5. Bened. pag. 572: *Cumque ipse sacer, quo beatissimi Richarii corpus pausat, locus caelesti lumine esset repletus,.... ivit citius et suscitavit unum de Matriculariis, etc.*] Alcuinus Epist. 7. ex Mabilonianis: *Nos Matricularios pro te orare non cessamus, ut, etc.* Vita S. Trudonis cap. 26: *Fuit quidam vir, habitans prope Ecclesiam S. Trudonis, propter excubium sacratissimæ aule, quem nos Matricularium vulgo vocamus, etc.* Hinc Alcuinus in Epist. Matricularium S. Martini se inscribit, i. custodem. Atque inde Matriculariorum [nostris Marguilliers] in Ecclesiis parochialibus origo, quorum sedes ideo ad Ecclesie fores assignantur, quod eas observarent: vel, ut alii putant, quod Matricularum, quæ ad ostia Ecclesie erant, custodes essent, pauperumque alimoniam invigilarent: quod quidem munus, seu onus ipsis Parochianis postea attributum. Chronicon Senoniense cap. 5: *Quicumque vero*

Abbas sit Senoniensis.... Ecclesiarum S. Mauricii, S. Joannis de Palma.... Matricularios deponet, et pro voluntate sua sine aliqua contradictione instituet et destituet. Vetantur tamen Presbyteri pro loco matricule quodcumque xenium, vel servitium in messe, vel in quocumque suo servitio requirere vel accipere, et Matriculariis debitam partem decimæ, quam fideles pro peccatis suis redimendis Domino offerunt, vendere, in Capit. Hincmari Remensis, datis in Synodo Remensi ann. 874. cap. 2.

Alia est Matriculariorum in Ecclesiis parochialibus notio in Conc. Trevir. ann. 1310. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 243. ubi caput 19. sic inscribitur: *Pro Matriculario habendo in parochiali Ecclesia... Quilibet presbyter pastor, seu vicarius, in quacumque parochiali Ecclesia divina celebrans, nisi propter paupertatem nimiam et notoriam excusetur, clericum vel personam saltem litteratam secum habeat, qui sibi competenter legendo et cantando respondeat in divinis.* Ibi Matricularius idem qui Magister pagi. Huc etiam spectant Statuta Eccl. Leodiens. ann. 1287. ibid. col. 851: *Item, statuimus, quod nequaquam laicus vel clericus uxoratus instituat Matricularius, ubi matricula valet LX. solidos Leodienses vel amplius, sed clericus honestus, non uxoratus, si haberi possit.*

**MATRICULARIATUS, Matricularii officium.* Arest. ann. 1391. in vol. 8. aretor. parlam. Paris: *Quem censum matricularii ecclesie Parisiensis ad causam sui officii Matriculariatus se habere.... prætendebant.*

MATRICULARII in Ecclesiis Cathedralibus et Collegialibus ex ordine Clericorum et Laicorum erant, quorum munia ita exequitur Historia Episcoporum Autisiodorensium cap. 59: *Sacrista providere tenetur et exhibere Clericum unum Matricularium, et alios, qui campanas pulsare, et ea, quæ ad officium suum pertinent, valeant exercere: Episcopus propter illos instituit tres Matricularios, unum videlicet Clericum, quem attitulavit altari sanctæ Crucis in eadem Ecclesia, ut ibi serviret in officio Sacerdotis, medietatem beneficii ejusdem altaris illi matriculariæ perpetuo jure annectens, cum centum solidis in denariis Pentecostalibus de Varziaco percipiendis annuatim, et duos Laicos, quibus singulis decem libras in redditibus assignavit.*

Ex quibus haud obscure colligere licet Matricularias interdum jure beneficii concessas fuisse; quod ut manifestum fiat, notioraque Matriculariorum munia habeantur, quædam ex diversis ecclesiis subjecimus. Testament. Anseberti Eduensis Episc. ann. 696. tom. 4. Gall. Christ. inter Instr. col. 44: *Quatuor Matricularios, qui ad ipsum oratorium domni Leodegarii deservunt, ibidem institutus, ut totum victum atque vestitum de supra scriptis rebus habeant.* Charta ann. 1208. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 101: *Statuimus ut nulli beneficium ecclesiasticum habenti Matricularia deinceps conferatur.... et juret quod aliud beneficium ecclesiasticum inresignata Matricularia non recipiet.* Alia ann. 1292. ibid. pag. 189: *Statuimus quod quotiescumque alteram de tribus Matriculariis quas usque nunc in Meldensi Ecclesia tres obtinuerunt clerici.... vacare quomodolibet contigerit, quod ex illa Matriculariæ fiant duæ. Matriculariorum vero officia sic infra describuntur: Habebunt... curam pulsationis campanarum temporibus et hortis debitis, custo-*

dient ecclesiam Meldensem, et res ipsius ecclesie nocte dieque; ac in eadem ecclesia assidue pernoctando jacebunt; ad processiones in ecclesia et extra præbunt, et alia faciunt ad præceptum, dispositionem et ordinationem Thesaurarii Meldensis. Codex MS. Consuetud. S. Augustini Lemovic. fol. 2: Eant omnes ad processionem in capella, sicut est consuetum, ita quod Matricularius indutus debet præire processionem cum magna Cruce et uno vexillo, et Diaconus indutus dalmatica portare librum Evangeliorum. Statuta Eccl. Aniciensis MSS. ann. 1410: Matricularius omni die Matutinis, Missæ, et Vesperis ad pulsandum campanas chori, stellam illuminandum, vestimenta et alia necessaria, prout suo incumbit officio, ministrandum incessanter per se vel per alium substitutum teneatur interesse. Vita S. Udalrici Episc. August. sæc. 5. Bened. pag. 426: *Cursus scilicet quotidianus cum Matriculariis in choro ejusdem matriculæ ab eo caute observatur.*

* Nostris Marregliers. Charta ann. 1408. ex Bibl. reg.: *Chanoines et Marregliers de la sainte Chapelle de nostre palais royal, etc. Margliers, in Instr. ann. 1406. ex ead. Bibl. Contres-marregliers lais, in Ordinat. ann. 1358. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 228. art. 15. ubi legendum, Couts, Marregliers. Varia Matriculariorum officia in ecclesia Lugdunensi referunt Statuta MSS. ejusd. eccl.: *Statutum etiam fuit, quod sacrista poneret Matricularium, qui custodiat ecclesiam die ac nocte..... Matricularius etiam custodit clavem unius archæ, in qua reponuntur... vestimenta sacerdotalia ad opus Missæ majoris altaris..... Habet etiam in custodia omnem thesaurum, quando ponitur super altare in solemnitatibus.... Item tenetur custodire Matricularia omnia quæ infra ecclesiam sunt,.... clavem librorum, qui sunt necessarii ad opus servitii ecclesie. Officium Matricularii est illuminare et extinguere omnia luminaria... Tenetur etiam Matricularius facere officium, quod pertinet ad ipsum, in propria persona, nec debet nec potest vicarium ponere, nisi sit diaconus vel presbyter, in officio suo, sine causa apparente, scilicet egritudinis vel minutionis, et semper debet esse paratus respondere cuique venienti et quærenti se pro aliqua necessitate. Omnibus horis tenetur in ecclesia inveniri sine maxima necessitate... Item debet habere diligentiam circa pulsationem campanarum, ut bene et sine defectu pulsentur, et ipse debet pulsare, si necesse fuerit; et nisi fecerit, gravissime debet puniri.**

In Ecclesia Parisiensi Matricularii Sacerdotes seu Clerici, quatuor instituti fuere ab Odone Episcopo, ut constat ex illius Diplomate ann. 1204. quod habetur post Petrum Blesensem pag. 789. et in M. Pastoralis lib. 20. ch. 8. Exstat aliud ann. 1282. eodem lib. ch. 220. ubi de eorum officio agitur. Vide Sammarthanos in Episcopis Aginnensibus n. 29. De matriculariis vero Laicis ejusdem Ecclesie Parisiensis, ita Odo Episcopus in eadem Charta anni 1204: *Si vero major Matricularius Laicus circa servitium Ecclesie assiduitatem non fecerit, pro se servitorem idoneum providebit, qui cum tribus residuis Matriculariis tam circa pulsationem campanarum, quam alia, quæ ipsis incumbunt agenda, Matricularii supplet officium. Is autem ratione Matriculariæ homagium præstabat Episcopo. Tabular. Ecclesie Parisiens. ex Bibl. Puteana sub ann. 1278: Joannes*

dictus de Crolent Matricularius in Ecclesia Parisiensi fecit homagium liquum Episcopo Parisiensi pro Matricularia Ecclesie prædictæ. In Charta ann. 1255. ult. Aug. in Regesto Memorialium Cameræ Comput. Paris. signato C. fol. 161: *In sancta Capella Regis sunt tres Canonici Matricularii ratione præbendarum suarum, qui suos Clericos deputant loco sui ad custodiam Ecclesie nocte et die, et ad custodiam rerum et ornamentorum Capellæ. De matriculariis Clericis et Laicis in Ecclesia Aurelian. vide Hubertum in Hist. Ecclesie S. Aniani pag. 65.*

* [De Matriculariis in ecclesia Parisiensi vide Cartular. N. D. Par. p. p. Guerard, t. I, præf. p. CLXXII-CLXXVI.]

MATRICULARII vero in Monasteriis officium sic describit liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 21: *Sacrista socium et coadjutorem habere debet Matricularium Ecclesie, ad cujus officium specialiter pertinet horas canonicas, nocte et die ad divinum Officium celebrandum custodire, signa pulsare, horologium temperare, ad matutinas, et in æstate post meridianam ad excitandos Fratres in dormitorio, nolam pulsare, ostia Ecclesie statuto tempore claudere et aperire, et his, qui vel ad januas Ecclesie vel chori pulsant, ad eorum causam cognoscendam occurrere... Matricularius adjuvare debet Sacristam in Ecclesia scopanda, in lampadibus lavandis et præparandis, etc. In Ecclesia tres semper ad minus dormire debent, videlicet Sacrista, Matricularius, et tertius, cui Abbas injunxerit, etc. Vide Sugerium de Administr. sua cap. 5. Chartam ejusdem apud Doubletum pag. 874. [et Bernardum Mon. in Ord. Cluniac. part. 1. cap. 68.]*

† MATRICULARII, nude pro Monachi. Miracula S. Vedasti cap. 9. sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 608: *Comes Atrebatensis provincie, nomine Teutboldus, ambient Fratribus auferre quendam culturam cum horto..... et ecce conglobati palatii Proceres auferunt Matriculariis, quod collatum est a fidelibus.*

MATRICULARII NUTRICARII. Vide Nutricarii.

† MATRICULATUS, ut Matricularius. Bulla Innocentii VIII. PP. ann. 1484. in Contin. magni Bull. Rom. pag. 290: *Non liceat nisi rectori parvæ fabricæ, procuratoribus capituli, et cleris chori ac Matriculariis dictæ ecclesie, qui pro negotiis peragendis possint intrare et extrare, etc.*

MATRICULARIÆ, Diaconissæ, Presbyteræ, viduæ, quæ in matriculam Ecclesie relatæ, beneficiis et redditibus Ecclesiasticis alebantur. Isidorus Mercator in Concilio Laodic. can. 11: *Mulieres, quæ apud Græcos Presbyteræ appellantur, apud nos autem viduæ, seniores, et Matriculariæ nominantur, in Ecclesia constitui non debent. Flodoardus lib. 1. Histor. Remensis cap. 9: *Deputat et solidos 20. ad ejusdem Ecclesie reparationem,.... Sanctimonialibus et viduis in Matricula positis solidos tres.**

MATRICULARIA, Officium Matricularii. Vide supra.

* MATRICULARES ADVOCATI, Ecclesie scilicet matricis seu cathedralis. Vide in Advocati pag. 111. col. 1.

† MATRICULUS, Clericus matricis Ecclesie seu Cathedralis. Acta S. Udalrici tom. 2. Julii pag. 104. [** apud Pertz. pag. 398. lin. 11. cap. 4.] *Ibi mensas tres omni decore præparatas invenit, unam cui ille, cum quibus volebat, adsedere*

solebat, et aliam Matriculis, tertiam congregationi S. Afræ.

† MATRICUM, pro Matricula seu catalogus pauperum. Testamentum Bertichramni apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 117: *In usibus sanctæ basilicæ et monasterii sui, sive alimonia Canonico-rum vel pauperum, qui ad ipsam basilicam sanctam ad Matrico sedere videntur, victus et vestitus per singulos annos sufficienter ministretur. Vide Matricula.*

† MATRICUS. Festus: *Matrici cognominantur homines malarum magnarum atque oribus late patentibus. Ubi Scaliger legendum censet Mattici, quod veteres Græci maxillas vocarent ματρίκας.*

* MATRIFILIAS, Sanctimonialis nuncupantur, in Translat. S. Glodes. tom. 6. Jul. pag. 214. col. 1: *Veluti Matrifilias, ut viventes devotis obsequiis, ita seculo functas sub tempus glorificationis suæ debita corporis viduas adherere quiete.*

† MATRIGULARIA, pro Matricula, in Charta Chlotarii III. Reg. Franc. ann. 670. tom. 1. Annal. Benedict. pag. 693: *Villas ipsas ipsi Matrigulariæ, unde substantia viditur habere, tempore presente asserint possidere vel domerare. Hinc Matrigularius ibidem pro Matricularius.*

† MATRILOCUS, Ecclesia matrix, a qua aliæ dependent. Charta G. Abbatis Septemfontium ann. 1200. ex Chartul. S. Nicasii Rem.: *Quia Burys Matrilocus est, et Wimbeis ejusdem Matriloci capella.*

* MATRILOGIUM, Necrologium seu Obituarium, pro Martyrologium, nostris etiam Matrologe. Charta ann. 1467. ad calcem Necrolog. Paris. MS.: *Quam domum..... ad annum redditum decem librarum Parisiensium..... distribuendum anno quolibet manualiter in dictis Missa et anniversario, modo et forma contentis in registro super hoc in Matriologio dictæ ecclesie nostræ confecto, nobis realiter tradiderit. Alia ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 28: *Et aussi ou Matrologe de l'église S. Germain (l'Auxerrois) sera enregistré le jour du trespassement dudit feu M. Guillaume. Vide supra Martilogium.**

MATRIMIS, pro Matrimus, qui matrem habet adhuc superstitem. [Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Matrimis, semblant à mere, ou qui survit sa mere.*] S. Gerardus Abb. Silve Major. in Vita S. Adalardi cap. 6. n. 27: *Recepto patre fiunt Matrimis orphani. gubernatorem recipiunt viduæ et pupilli. Vide Petrum Pitheum ad Collationem Legis Mosaicæ tit. 16.*

* MATRIMONIALE, Matrimonium. Charta ann. 1178. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 672: *Exceptis oblationibus confessionum in Quadragesima, oblationibus purificationum, oblationibus Matrimonialium, oblationibus sponsi et sponsæ, etc.*

† 1. MATRIMONIALIS, Ad matrimonium pertinens. Tabulæ matrimoniales, apud Jul. Firmicum lib. 7. cap. 17.

* 2. MATRIMONIALIS, Ex legitimo matrimonio ortus. Chartul. Major. monast. pro pago Vindoc. ch. 121: *Nosse debebitis.... Robertum quemdam et Hugonem fratrem ejus, Isembardum quoque istorum amorum non Matrimoniale fratrem, etc. Vide Maritalis.*

1. MATRIMONIALITER. Passio S. Eulalie Virginis MS.: *Hæc ergo virgo latissima Sanctimonialis puella Deo timorata, atque Matrimonialiter edocta, annorum circiter tredecim, etc. An a matre, vel ut liberi et matrimonio nati educari solent? Vide Dextrum Bivarri pag. 348.*

† 2. MATRIMONIALITER CONTRAHERE, In uxorem ducere. Charta Henrici III.

Reg. Angl. ann. 1254. apud Rymer. tom. 1. pag. 520: *Etiam super sancta Dei Evangelia juramus, quod nos cum inclita Alienora præcellens Regis Castellæ et Legionis sorore, Matrimonialiter contrahemus, et ex nunc in eam, quantum in nobis est, tanquam in uxorem legitimum consentimus, et hoc etiam per sacramentum confirmamus.* Charta Casimiri Reg. Polonæ ann. 1841. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 502: *Cum serenissimus Princeps..... incitavit Margaretam Comitissam Palatinatus Rheni.... dudum nomine juramenti tradere promiserit Matrimonialiter in uxorem. Matrimonialiter copulare, pro matrimonio jungere, in Statutis MSS. Augerii Episc. Conseran. seculo 13.*

MATRIMONIARE, Matrimonio jungere, in Lege Longob. lib. 2. tit. 1. § 8. et in Edicto Rotharis Regis tit. 89. § 1. [** 223.]

MATRIMONIUM, Uxor. Marcellus Empir. cap. 13: *Augustam constat hoc usam Messalinam, deinde aliorum Cæsarum Matrimonia hoc dentificio usa sunt.* Sulpitius Severus lib. 1. Hist.: *Ac naturæ suæ originisque degeneres, relictis superioribus, quorum incolæ erant, Matrimoniis se mortalibus miscuerunt.* Eodem libro: *Disciplinaque immemor, Matrimonia ex victis assumere..... coepit.* Ita ibidem *Conjugium eadem notione usurpat: Cum adversum interdictionem Dei ex alienigenis Conjugia cepisset.* Utuntur Suetonius in Caligula cap. 25. Florus lib. 1. cap. 1. Justinus lib. 3. ubi de Lycurgo, et Augustinus Serm. 185. Ita Ammianus lib. 17. *conjugium usurpat, ubi de terræ motu Nicomediensi: Interim clamoribus variis excelsa culmina resultatant, queritantium Conjugium, liberosque, et si quid necessitudinis arcte constringit.* Sic idem Scriptor *Sacerdotium, pro Sacerdote usurpat ibidem pag. 98.*

MATRIMONIORUM COMMUTATIO. Vide *Uxorare*.

MATRIMONIUM, pro bonis ex successione materna: *Matrimoine. Biens matrimoniaux*, in Consuetudine Juliodunensi cap. 25. art. 1. cap. 29. art. 23. *Materna bona*, in Legibus Wisigoth. lib. 4. tit. 2. § 5. 13. *Vetus Charta apud Will. Hedam in Bernulpho Episcopo Trajectensi: Cum omni hæreditate patrimonii et Matrimonii sui, etc.* Innocentius III. lib. 1. Epistol. pag. 124: *Cum in diversis Ecclesiis jus obtineat patronatus, in quadam Capella sua de Rupetra, quæ est in suo proprio Matrimonio constructa, ... proposuit Canonicos instituire seculares.* Usos hac voce eadem notione Suetonium, Valerium Maximum, et Senecam, quidam contendunt, tametsi secus videatur Casaubono ad Suetonium, [qui eos ex corrupta codicum lectione deceptos existimat. Vide Christoph. Colerum Parerg. cap. 6. *Le Roman de Vacce* MS. :

Anjou out et le Maingne de son droit patreoingne, Normanz et Engleiz out de son droit Matreoingne.]

† **MATRIMONIUM CONTRADICTUM**, Interdictum, vetitum. Charta ann. 1212. tom. 2. Hist. Eccles. Meldens. pag. 102: *Abbas Resbacensis... exercerebit jurisdictionem, quatuor exceptis, videlicet crimine hæreseos, sacrilegio, contradicto Matrimonio, et pœnitentiis quæ ad Episcopum pertinent.* Vide *Contradicere*.

† **MATRIMONIUM PRÆSUMPTUM**, Vocatur quando cognoscit quis carnaliter sponsam, cum qua sponsalia fecerat de futuro, in Statutis Eccles. Cadurc. et aliarum apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 719.

ubi et matrimonii etymon sic proponitur: *Dicitur autem matrimonium matris munium, id est officium. Et denominatur magis a matre quam a patre, quia in principali bono matrimonii, scilicet in prole, magis laborat quam pater: nam proles ante partum est matri onerosa, in partu dolorosa, et post partum laboriosa.*

* **MATRIMONIUM TALE QUALE**. Nostri *Tal quel despectum sonat; unde Matrimonium tale quale conjugium impar et dignitati personæ non conveniens significare videtur; verum hic opposito sensu intelligendum opinor: quandoquidem materna hæreditate neptem privare tentat amita, quod illa non dicebat se natam ex matrimonio tali quali decebat; atque proinde legitimum se esse matris hæredem. Assis. Fales. ann. 1236. in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 20. vº. col. 1: *Amita petens breve de nova escaeta tanquam propinquior hæres, debebat habere sesinam de hæreditate sororis suæ contra neptem sesitam, pro eo quod neptis non dicebat se natam ex Matrimonio tali quali.**

* A Lat. *Matrimonium*, nostri *Matrimoine*, pro vulgari *Marriage*, dixerunt. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 212: *Frere Guillaume de S. Benoit religieuz du moustier S. Martial de Limoges... nez de bons parens et de loyal et légitime Matrimoine, etc.*

* **MATRIMONIUM** contrahere cum capite damnato si puella offerret, reum a morte liberabat, modo literæ remissionis a rege concederentur. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 271: *Hennequin Doutart a esté condempné par nos hommes liges jugans en nostre cour de Peronne... à estre trainé et pendu. Pour le quel jugement enténiner, il a esté trayné et mené en une charette par le pendeur jusques au gibet et lui fut mis la hart au col; et lors vint illesques Jehennete Mourchon, dite Rebaude, josne fille, née de la ville de Hamaincourt, en suppliant et requérant audit prévost ou son lieutenant que ledit Doutart elle peust avoir à mariage, ou cas qu'il nous plairoit; parquoy il fu ramené et remis ès dites prisons... Par la teneur de ces lettres remettonns, pardonnonns et quittons le fait et cas dessus dit. Ejusdem moris alia exempla habentur in Lit. ann. 1376. ex Reg. 109. ch. 49. et 276. Reg. 150. ch. 144. rursum in aliis ann. 1419. Consule *Chasseneuz* in Consuet. Burg. de Justitiis rubr. 1. § v. num. 96. et 99. pag. 239.*

* **MATRIMONIUM** dirimitur, cum unus conjugum inhabilis probatur ad actum matrimonii. Lit. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 173: *Et il soit advenu, depuis que ladite maison fu ainsi redifiée par ledit Thevenin, que séparation ait esté faite par la court de l'Eglise de lui et de ladite Gillon sa femme, pour ce que trouvé fu que icelle n'estoit pas abile d'avoir compaignie d'omme, par la faulte d'elle, etc.*

* **MATRIMONIALIS BENEDICTIO**, quia sacramentalis est, iterari non debet, in Stat. MSS. S. Flori fol. 5. Cujus decisionis ratio subjicitur ibid. fol. 32. vº: *Quia caro semel benedicta trahit ad se non benedictam; cum per carnalem conjunctionem effecti fuerint una caro... Sacerdos vero, qui contrarium fecerit, ab officio beneficioque est suspensus et de jure ad sedem Apostolicam mittendus.* Theologis haud sane probabitur quod legitur in iisdem Stat.: *Quia non per hoc sacramentum (matrimonii) confertur gratia, sed per alia sacramenta.* Tempus vero, quo concedenda est benedictio nuptialis

definitur ibid. fol. 32: *In fine Missæ benedictionem recipiunt nuptialem, postquam sacerdos susceperit Christi corpus et sanguinem, et non ante, ut in Missalibus continetur.*

* **MATRIMONIUM**, Conjunctio, permissio. Arnouldus in Rosar. MS. lib. 2. cap. 8: *Aqua tamen abluit et dealbat terram, faciens Matrimonium tincturatum.*

* **MATRIMONIZARE**, Matrimonio jungere, vel dotem assignare. Charta ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 757: *Pro adjuvando eum ad maritandum seu Matrimonizandum tres filias quas habet, jus et obligationes prædictas... donamus et remittimus.* Vide *Matrimoniare*.

1. **MATRINA**. Jo. de Janua: *Matrina, quæ aliquem de sacro fonte levat, vel in Ecclesiam introducit, Gallis Maraine. Matrina spiritalis de Fonte et Confirmatione*, in Synodo Metensi ann. 753. cap. 1. et in Capit. Caroli M. lib. 5. cap. 7. [** 9.] *Mater spiritalis*, apud Aimoinum lib. 3. Hist. c. 6.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Matrina, marraine, qui lieve l'enfant des fous. Inventur etiam pour marratre.* Aliud Provinc. Lat. ex Cod. 7657: *Mayrina, Prov. Matrina.*

2. **MATRINA**, Noverca. Jo. de Janua, *Matrina, noverca, Italis Matrigna*. In Leg. Longobard. lib. 2. tit. 8. § 3. [** Luitpr. 32. (5, 3.)]

MATRINIA, Eadem notione. Capitulare Arechis Principis Benevent. editum a Camillo Peregrino, cap. 8: *Qui de incerto matrimonio nascuntur, ex noverca, id est, Matrinia, aut prevignia, id est, filiastra vel cognata, etc.* Tabularium Casauriense ann. 13. Ludovici Imp. Indict. 11: *Sicut ipse Waldepertus prædictam curtem cum pertinentiis suis Areldi Matrinæ suæ in portione dedit per ejus morgincaph. Adde Edictum Rotharis Regis tit. 61. § 3. tit. 68. § 1. [** 169. 185.] et Legem Longob. lib. 2. tit. 14. § 12. Vett. Glossæ pag. 331: *Materna, μητρεια. Legendum, Matrina, μητρεια.**

* **MATRIS**, [Matrix: « *Matris, marris.* »] (Gloss. Lat. Gall. Bibl. Insul. E. 36, xv. s.)

† **MATRISANIMOLA**, Papiæ, est genus herbæ sic dicta quod menstrua moveat, quæ alio nomine *Erpillus* dicitur.

1. **MATRIX**. Gloss. Græc. Lat.: Βρεβίον, *Matrix*. Ita Cod. MS. pro *Oratrix*. [** Ubi *Matrix* pro *Matricula*. Vide Glossar. med. Græcit. in Βρεβίον col. 226.]

Vaccæ Matrices, in Fleta lib. 2. cap. 76. § 10. *Oves, Bidentes Matrices*, cap. 79. § 4. 8. 12. cap. 80. § 2.

MATRIX ECCLESIA. Vide *Ecclesia*.

* 2. **MATRIX**, Alveus. Charta ann. 1394. in Reg. 149. Chartoph. reg. ch. 78: *Qui (reccus) est quadam modica pars dicti fluminis Eraudi, alibi extra principalem Matricem fluminis ejusdem.* Vide supra *Mater* 3.

MATROCES, [Lacus, stagna, ubi aqua pro conficiendo sale reservatur. Charta Caroli Simplicis Regis Franc. ann. 898.] tom. 13. Spicil. Acher. pag. 265: *[Cum illorum salinas, et Matroces, et corzoriis, vel adjacentiis eorum.* Charta Petri Comit. Biterr. ann. 1054. Append. Marcæ Hisp. col. 1100: *Donamus nos... piscatoria fluminis et mari, seu rivis atque salinis, cum cortoriis et Matrocibus et planitiis, etc.* Vide *Matres*.]

* **MATROCIUS**, f. pro *Matracius*, a Gallico *Matras*, Telum vel missile. Lit. remiss. ann. 1455. in Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 28: *Tendit balistam quam ha-*

bebat et cum Matrochio dedit super capud dicit hominis. Vide supra Matarus.

MATRONA, Uxor. Glossæ antiquæ MSS.: Uxor, Matrona, conjux. Idatus in Fastis de Cynegio Consule: Cum magno fletu lotius populi civitatis deductum est corpus ejus ad Apostolos 14. Kal. April. et post annum transtulit eum Matrona ejus Achania ad Hispanias pedestre. Julius Africanus lib. 9. Histor. Apost. pag. 115: Treptia, quæ erat uxor Regis, et Mygdonia Charisii Matrona, etc. Historia S. Appollinaris Mart.: Matrona vero cujusdam Tribuni militum nomine Thecla, etc. Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat.: Illustrissima feminarum Agressia Matrona ejusdem viri, (Liberii Patricii.) Charta ann. 579. ex Tabulario S. Benigni Divion.: Godinus et Matrona sua Lantrudis. Alia ann. 682: Ego illustris vir Ermenbertus, ejusque Matrona Ermenoara, etc. Exstant apud Perardum in Burgundicis pag. 5. 7. Tabular. S. Vitoni Virdun. pag. 1: Illuster vir Pipinus ejusque illustra Matrona Plectudris. [Charta Theoderici Regis ann. 677. tom. 3. Gall. Christ. inter Instr. col. 28: Per consensum vel voluntatem illustris viri Amalfridi, vel Matronæ ipsius Childebertanæ seu et filix eorum Aurianæ Abbatis, etc.] Adde Gennadium de Ecclesiast. dogmat. cap. 72. Usus est etiam Martialis lib. 8. Epigram. 12:

Inferior Matrona suo sit, Prisca, marito,
Non aliter fuerit femina virque pares.

Vide Dionysium Salvaingum in Ibin. pag. 71. [et infra Matroneum.]

MATRONARI. Archithrenius lib. 8. cap. 6:

Prominet in specie Majestas, sobrius oris
Matronatur honor.

MATRONA, pro *Matrix*. Matth. Paris ann. 1248: *Cathedralis Ecclesia B. Petri in Colonia, quæ est omnium Ecclesiarum, quæ sunt in Alemannia, quasi Mater et Matrona, usque ad muros incendio est consumpta.*

† **MATRONA**, Patrona. Vita B. Columbae Reatinæ tom. 5 Maii pag. 360*: *Imitata pariter est Senensem illam eximiam virginem Catharinam, alumnam ejus et Matronam.*

† **MATRONARE**. Vide *Matrona*.

† **MATRONATUS**, Matronalis habitus. Apul. Metamorph. lib. 4: *Unicam virginem filio liberali, et, ut Matronatus ejus indicabat, summam ejus regionis, ... moerentem, et crines cum veste sua lacerantem advehebant.* Alii conditionem matronæ interpretantur.

MATRONEUM. Anastasius in Symmacho PP.: *Apud B. Apostolum Paulum... cameram fecit et Matroneum.* Idem in Gregorio IV: *Presbyterium amplum operis operis funditus construxit, cui ex Septentrionali plaga lapidibus circa septem Matroneum adposuit.* [Hinc emendandus idem Anastasius in Leone III: *Matronam vero ipsius Lateranensis Patriarchii quæ extenditur a campo, et ultra imagines Apostolorum, etc.* Ubi leg. *Matroneum.*] Eadem Ecclesiæ pars videtur, quæ pars matronarum dicitur in ordine Romano, pars mulierum, pars feminarum, ibidem et apud eundem Anastas. pag. 61. 118. 155. in qua scilicet consistebant matronæ et mulieres. Vide notas nostras ad Alexiadem pag. 420. 421.

† **MATRONICARIUS**, Cui matronarum viduarum, quæ ad Ecclesiæ ministerium erant adlectæ, vel quæ Ecclesiæ stipendiis alebantur, cura demandata erat.

Vita S. Stephani Sabaitæ tom. 3. Julii pag. 572: *Audiui et alium quemdam religiosæ vitæ monachum, eundemque Christi Dei nostri resurrectionis presbyterum ac Matronicarium, genere Alexandrinum.*

† **MATRUELIS**, Ex matris fratre natus, in leg. 1. Dig. ad leg. Pomp. de paricid. (48. 9.) Aurel. Victor. de Orig. Rom. cap. 13: *Turnus Matrueles Amatus.* Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Matruelis, marratre, Malistrue et hoc Matruele, pertinens ad marteram (l. materterum) Matrueles, filz ou filles de marratre.*

† **MATSELDE**, Præstatio ad bellorum expensas. Vide in *Hostis*.

† 1. **MATTA**, Mensura annonæ, quæ pretii loco molitoribus exhibetur, Gall. *Mouture*. [*Eadem quæ German. hodie *Metze*. Vide *Haltaus*. Glossar. Germ. voce *Matte*, col. 1332.] Charta Alberti Archiep. Magdeburg. ann. 1219. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 21: *Illi finem imponere volumus quæstioni quam super mensura molendinaris pretii quæ Matta vocatur, burgenses nostri de Hallis adversus Ecclesiam Novi-operis hactenus habuerunt.* Vide *Molta* 2.

† 2. **MATTA**, Rusticis Dumbensibus, est congeries cannabis quæ in aqua ad macerandum ponitur, Gall. *Matte de chanvre*.

† 3. **MATTA**, Lapis Sepulcralis, Gall. *Tombe*, Gall. Christ. tom. 3. col. 756: *Bertoldus de Spreng Marhensis quiescit in capitulo sub Matta.* Vide *Matare*.

4. **MATTA**, Storea, teges. Vetus interpres Juvenalis Sat. 6: *Teges, ut Matta, suppellex cubilis obscæni.* Gloss. Græc. Lat.: *Ψαθος, Teges, tegestratoria, Matta.* Ita Codex MS. sed vocem *tegestratoria* dividendam puto in *teges, stratoria*, vel *storea*; perperam *terratoria*, in Editis. Papias: *Matta, tapetum.* Idem: *Matta, vulgo cella dicitur Gregorio in Dialogo; inde mattula, pro culcitra.* Nostri, *Nattes*. [Inquisitio, de Vita D. Caroli apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 45: *Item quod nec supra culcitram plumeam jacebat neque jacuit postquam captus fuit, ut præferitur, sed super quemdam parvum lectum de Matta, Materas Gallicæ, aliquociens super stramina, cum solo coopertorio et lintheaminibus.* Et infra: *Per totum tempus quo fuit cum dicto D. Carolo, ipse D. Carolus jacuit super straminibus, superpositis quadam sargia seu Matta et lintheamine, absque culcitra plumea.* Adde *Histor. Paris.* ejusdem Lobinelli tom. 5. pag. 730.] Vox veteribus nota. Ovidius lib. 6. Fastor. vers. 679:

In plaustro scirpea Matta fuit.

MATTA MONACHICA, apud Petrum Cluniac. lib. 2. Epist. 1. quæ Monachorum propria habita est, quod et eas ipsimet texerent, in iis cubarent, orationes funderent, collationes haberent, extremum denique spiritum exhalarent.

Mattas autem texuisse et confecisse Monachos, docet in primis Regula S. Pachomii, § 5: *Funiculos in Mattarum stramina manu celeri præparabit.* Et § 26: *Si Mattas operabuntur, interrogabit minister ad vesperum præpositos domorum singularum, quibus juncorum singularis domibus necessarium sit; et sic infundet juncos, et mane per ordinem unicuique tribuet, etc.* Adde § 12. 24. 27. 124. 125.

In *mattis* dormiebant Monachi. Consultationes Zachæi lib. 3. cap. 3. de Monachis: *Juncia perinde lectulis strata, parvisque velaminibus permissum somno corpus obtegitur.* Regula S. Pachonii

§ 88: *Præter psiathium, id est, Mattam, in loco cellulæ ad dormiendum nihil aliud omnino substernet.* Regula S. Benedicti cap. 55: *Stramenta autem lectorum sufficient, Matta, sagum, læna et capitale.* Adde Regulam Magistri cap. 81. Joannes Mon. Cluniac. in Vita S. Odonis Abbat. Cluniac. lib. 2: *Qui super nudam humum, Matta solum, et quibus induebatur vestibus contentus erat.* Petrus Cluniac. lib. 1. Ep. 20: *Mattas, antiquum Monachorum opus compone, super quas aut semper, aut sæpe dormias.* [Vita S. Monegundis monialisæc. 1. Bened. pag. 203: *Nullum habens stratum feni, palæque mollimen, nisi tantum illud, quod intectis junci virgulis fieri solet, quas vulgo Mattas vocant...* hoc omnis lectuli commoditas.] Adde S. Hieron. in S. Hilarione, Gregorium Turonens. de Vitis Patrum cap. 11. etc. [*Vide Glossar. med. Græcit. vocibus *Χαπάριον* et *Ψάθρον*, col. 1731. et 1733.]

In *mattis* orationes fundebant. Eulogius lib. 3. Memorialis SS. cap. 10: *Adeo ut subitus Matta, in qua illa prostrato corpore exorabat, humectum lacrymis pavimentum ostenderetur.* Gregorius Mag. lib. 2. Dialog. cap. 11: *Præcepit vir Dei statim eum in cella sua in psiathio, quo orare consueverat, projici.*

In *mattis* collationes habebantur. Petrus Clun. lib. 2. Epist. 1. *Ipse ei (Episc.) in Matta monachica, quæ sedi illi contigua erat, assedit: collatio non de imis, sed de supernis habita est.*

Mattæ etiam morituris substerni solebant. Cæsarius Heisterbach. lib. 7. cap. 52: *Præparate aquam calidam, unde lavari debeam, et post paululum sternite Mattam.* Adde lib. 11. cap. 9. 16. 17. 19. 25. 26. et Vitam S. Hildegundis n. 34. *Mattarum* monachicarum passim alibi occurrit mentio, apud Lanfrancum in Statutis Ordinis S. Bened. cap. 10. Petrum Blesensem Epist. 90. in libro Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 94. in Chronico Windesemiensi lib. 2. cap. 23. 65. etc. Vide cætera in *Psiathium*.

Substernebantur et mortuis in solemnitate exequiarum. Statuta monialium S. Salvatoris Massil. ann. 1400: *Mandamus ut subtus cadaver monialis defunctæ ponatur mantellus honestus penaforratus, coopertorium bonum et sufficiens, ac Matalium cum traversatio seu pulvinari.* Vide *Matalicum*.

MATTARII, appellati Manichæi, quod super arundines et mattas accumbent, ut auctor est Augustinus lib. 5. contra Faustum cap. 5. et ex eo forte Eckbertus Schonauigiensis Serm. 1. adversus Catharos.

MATTULA, *Culcitra*, Papiæ, vel minor matta. Alibi: *Matura, Culcitra*. Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. cap. 26: *Lectuli pompa, congesta vili Matula, procul aberat.* Occurrit apud Hug. a S. Vict. lib. 2. de Claustrorum animæ in Prologo, in Vita S. Lupitii Pii Episc. Bituric. n. 14. in Vita S. Berlendis Virg. cap. 2. num. 9. in Miracul. S. Richarii lib. 1. cap. 6. Hinc nostrum *Matelas* vel *Materas*, pro culcitra.

MATTABAS, Species panni aurei. Computum Stephani de la Fontaine Argentarii Regis ann. 1351: *Pour 50. pieces de drap d'or Mattabas et Marramas achetées de luy pour les garnisons de l'argenterie, 17. escus la piece.*

† **MATTAFANUS**. Vide *Matare*.

† **MATTANA**, Fatuitas, insulitas, ab Ital. *Matto*, fatuus, ineptus. Anonymus apud Murator. tom. 8. col. 109: *MCCLXXXVIII. fuit D. Joannes de Coade-*

vacca de Padua Potestas Vicentiæ, qui erat de testa, et quadam die Mattana cepit ipsum, quod volebat facere pulsari campanam ad martellum, etc. Galli dixerunt, et un jour il eut la sotise de, etc. Vide Mattus 2.

* Acad. Cruscanis: *Spezie di maninco- nia, nata da rincrescimento, e da non sapere, che si fare. Vide supra Matare.*

* **MATTARE**. [Mattas fabricare. DIF.]

† **MATTARII**. Vide in *Matta* 4.

1. **MATTEA**. Fragm. Petronii: *Hanc humanitatem insectatæ sunt Matteæ, singulæ enim altites pro turdis circulatæ sunt, et ova asnerina pileata. Et infra: Sumptis igitur Matheis, respiciens ad familiam Trimalcio: Quid vos, inquit, adhuc non cœnastis? [Tertullianus de Testim. animæ cap. 4: Vocas porro securos, si quando extra portam cum obsoniis et Matteis tibi potius parentans ad busta recedis. Est autem Athenæo Mattea, Cibus delicatus et pretiosus, Gr. ματτή. Suetonius Mactæas dixit in Calig. cap. 38. Vide ibi Casaubon. et Torrentium.]*

* 2. **MATTEA**, ut *Matta* 4. Storeæ seu tegetis vel culcitæ minoris species. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 142: *Post equites armatos torace, cossialis, gamberris, scuto et elmo, brachialiis, cirothechis et Matteis in capite eorum.*

MATTIARII, in Notitia Imperii, sub dispositione Magistri militum præsentalis, iungunturque cum *Lanciaris* vel *Lanceariis*: ut et apud Zosimum lib. 3. Ammianum lib. 21. et Senatorem in Hist. tripartita lib. 6. cap. 37. Ita dictos putant a quodam teli genere quod *Mattium*, seu *Mattio-barbulum* vocabant, a quo *Mattio-barbuli*, appellati milites quidam apud Vegetium lib. 1. cap. 17. [Vide *Mattio-barbuli*.]

☞ Nomen est unius ex legionibus sex Palatinis, quæ sic appellata est, ut recte scribit Carolus de Aquino in Lex. milit. a *Mattio* Cætorum oppido, cujus meminit Tacitus lib. 1.

† **MATTIBALUM**, Genus missilis. Vide *Mattio-barbuli*.

† **MATTICI**. Vide *Matricus*.

* **MATTINATA**. Vide supra *Matinata*.

MATTIO, Latomus. Vide *Macio*.

† **MATTIOBARBULUS**, **MATTIUM**. Vide *Mattiarii*.

† **MATTO**, **MATO**, Later, Gall. *Brique*. De elevatione corporis S. Secundi tom. 3. Martii pag. 808: *Et tunc audiuit laterem seu Mattonem a muro cadere. Statuta Astens. Collat. 7. cap. 6. fol. 24. recto: Juro dare vel dari facere pro Communi illis fornasariis de Ast. qui hoc anno coquere voluerint et habere fornacem, modulus Communis tam ad cupos quam ad Matones faciendos.*

* [« Item solvimus magistro Nicolao fornaciaro pro 150. *Mattionibus* pro gradibus supradicti chori. » (Libri censuales S. Petri, an. 1464.) — « Paulino de Binasco et sociis muratoribus pro *Mattionibus* et sepultura felicitis recordationis Calisti pape III. » (Arch. Vatic. Mandat. Camer. 1458. f. 1.)]

* **MATTOLECTUM**, Male partum, quod per vim et contra jus tollitur, Ital. *Maltollo*. Vita Innoc. III. PP. apud Murator. tom. 3. Script. Ital. col. 489: *Jurarunt stare mandatis domni pape super facto Vetrallæ, stratæ securitate, Mattolectis, etc. Vide supra Maletolletum.*

* **MATTONATURA**, [Ital. *Mattona- mento*, Gallice *Carrelage*: « Magistro Maufredino Lombardo pro *Mattonatura*

solarii. » (Mandam. Camer. Apostol. 1460. f. 19. Arch. Vatic.)]

* **MATUALIS**, **MAT-VALLIS**. Vide supra *Madualis*.

† **MATTONUS**, ut *Matto*. Vide *Matonus*.

† **MATTS**, vox Anglicæ, quæ idem quod *Matta*, storea, teges, sonat, a Saxon. Meatte. Computus ann. 1425. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 574: *Et in v. scotellis minoris sortis emptis ibidem pro cæteris officiis IX. den. et in IV. Matts ibidem hoc anno XIII. den. Vide *Matta* 4.*

† **MATTULA**, diminut. a *Matta*, storea. Vide in hac voce.

1. **MATTUS**, *Tristis*, in Vett. Glossis a Turnebo laudatis. Fragmentum Petronii: *Stamintas duxi, et plane Matius sum*. Ubi quidam *matius* idem putant, quod ad angustias reductus, nostris *Maté*. Vide in *Matare*, et *Salmasium* ad Hist. Aug. pag. 461. [Le Roman de la Rose MS. :

Honteux et Mat, si me repens.]

2. **MATTUS**, *Stultus*, ex Italico, *Matto*, in Vita B. Ægidii Minoritæ num. 4. [tom. 3. Aprilis pag. 221: *Multi vero deridebant eum dicentes, Mattus*. Vide *Mattana*.]

† 3. **MATTUS**, Vestis grossioris genus, qua loco cucullæ utebantur Casinenses. Theodemari Usus Casin. in Epist. ad Carolum M.: *Seniores tamen nostri, et præteriti Abbates instituerunt fratribus nostris propter diversos labores, tres tunicas habere, duas grossiores in hyeme, unam subtiliorem in æstate; similiter et in loco cucullarum duos, quos nos dicimus Mattos, qui ex grossiori sago fiunt, et unum in æstate subtilius operimentum.*

MATULATA, pro *Matula*. Gloss. Græc. Lat.: *Matulata*, ἀράτανα. Eædem: *Mattellata*, ἀράτιον. [Supplem. Antiquarii: *Matulata*, ἀράτανα, Aratena, vas aquarium.]

† **MATUNUS**, Monetæ genus. Hultzingus in Histor. Monast. Hilgertal. pag. 358: *Quædam grangia sua per Anglicos talliata fuit ad octingentos Matunos tempore capituli generalis.*

MATURA. Vide *Matta* 4.

* **MATURALITER**, *Mature*, Gall. *De bonne heure*. Charta Henr. reg. Angl. ann. 1457. in Chron. Joan. Whetham. edit. Hearn. pag. 421: *Ipsi etiam Maturaliter communicaverunt et diligenter exquisiverunt mociones et vias, etc. Matu- rément*, eodem sensu, in Libello regi oblato ann. 1561. tom. 1. Comment. Condœor. pag. 31. ult. edit.

1. **MATURITAS**, Amalarius de Ordine Antiphonarii cap. 69: *Populus enim invitatur ad vigilias et hora noctis, de qua dicebat David Propheta: Præveni in Maturitate et clamavi. Ubi maturitas accipitur pro media nocte, ut ex S. Augustino explicat idem Amalarius. Atque ita ea vox accipi debet apud Eckearnum Juniorem de Casibus S. Galli cap. 1: Progreditur interea præventor Maturitatis ad sepulchra cimiterii oraturus. Cap. 3: Quadam nocte in Ecclesia præveniens in Maturitate. Ibid.: Quem invenit surgentem, ut et ipse præveniret in Maturitate. Vocis vim exponit Iso de Othmaro lib. 1. cap. 7: Cum nocturnæ celebrationis vigilias consistendo præveniret. Ubi perperam Goldastus maturitatem, maturitatem et auroram interpretatur.*

* 2. **MATURITAS**, *Judicium*, mens, Gall. *Bon sens*. Sidon. Apollin. Epist. 1. lib. 1: *C. Symmachi rotunditatem, C.*

Plinii disciplinam, Maturitatemque vestigiis præsumptuosius insequitur. Hinc Personnes sages..... et plains de grant science et Meurté, in Stat. ann. 1356. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 141. art. 46. Dicitur etiam de fructibus maturis, pro Maturité, in Lit. remiss. ann. 1369. ex Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 279: Les fruitz d'icelles vignes venuz à Meurté et presque en estat de cueillete.

* 3. **MATURITAS**, *Modestia*, gravitas. Stat. MSS. eccl. Lugdun. cap. *De Maturitate incedendi per chorum: Quicumque debet per chorum mature incedere, humiliter et honeste, dum facit officium suum.*

† **MATURNA**, pro *Matrona*. Gall. *la Marne*. Charta Johannis Reg. Franc. apud Rymer. tom. 6. pag. 422: *Datum Germaniaci supra Maturnam, anno 1363. Vide *Materna*.*

MATUS. Vide *Mattus* 1.

* **MATUTINALE**, Liber, in quo officium ecclesiasticum matutinum continetur, nostris *Matines*; quo præsertim significatur officium B. M. V. vel libellus sacrarum precum. Charta ann. 1214. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 519: *Et dicit, quod dictæ ecclesie dedit..... antiphonarium unum de die et alium de nocte, et unum psalterium, et unum Matutinale*. Arest. parlam. Paris. ann. 1398. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 296: *In signum hujusmodi liberationis, investituræ, possessionis dicto Girardo tradidit dictus Petrus Hermerii commissarius quemdam librum, vocatum Matines*. Lit. remiss. ann. 1392. in Reg. 142. ch. 266: *Unes heures ou Matines de Nostre Dame*. Aliæ ann. 1404. in Reg. 158. ch. 426: *Comme le suppliant.... eust prins furtivement en l'ostel Noel Gilles audit lieu de Montfort unes heures ou Matines, qui valaient environ vingt huit solz. La femme du suppliant a tenu ecoles de filles pour apprendre leurs Matines, in aliis Lit. ann. 1477. ex Reg. 206. ch. 1154. Vide in *Matutini*.*

† **MATUTINALE ALTARE**, Dicitur illud minus altare in quo Missa Matutinalis celebratur in Eccles. Cathedralibus. Ordinarium Canonic. S. Laudi Rotomag. ad calcem Johann. Abrinc. pag. 267: *Diaconus incensum ponat in turibulo, et cum processione sua altare majus et Matutinale incenset*. Adde pag. 275.

† **MATUTINALE DONUM**. Vide *Morgane-giba*.

† **MATUTINALE OFFICIUM**, Laudes, ut jam diximus. Vita S. Joannis Abb. Gorz. sæc. 4. Bened. pag. 392: *Audires illum in illo, quod mos habet monasticus, inter nocturnum et Matutinale officium intervallo, etc. Adde Amalarium in Antiphonar. cap. 4. Vide *Matutini*.*

† **MATUTINALIS LIBER**. Vide *Matutini*.

MATUTINARIUS, Regula Monachorum S. Cæsarii, seu S. Tetradii, § 21: *Post hoc dicant Matutinos directaneum: Exaltabo te, Deus meus et Rex meus. Deinde in ordine totus Matutinarium in Antiphonas. Regula S. Aureliani pag. 67: Et sic impletis tribus Missis, (id est officiis) dicite Matutinarium Canonicum, id est, Canticum in Antiphona, deinde directaneum, Judica me, Deus, etc. [Vide *Matutini*.]*

MATUTINARI, in Ecclesia Carnotensis videntur appellati, qui *Matutinis* intererant, quibusque ex eo certa distributio assignata erat, in Fabul. ejusdem Eccles. Ch. 175. 278. 307.

* Hæc minus accurate; capellani

quippe designantur, qui ratione beneficiorum suorum non matutinis modo, sed et aliis omnibus diurnis officiis interesse eaque exequi tenebantur, in quibus vices canonicorum agebant, unde ipsorum vicarii interdum dicuntur, Gall. *Matiniers*. Haud scio an ab *Horariis* distinguendi sint *Matutinari*, nisi forsitan quod aliqui ex illis potissimum matutinis erant addicti. Lib. jurament. eccl. Carnot. MS. ann. 400: *Pro officio divino sunt ibi instituti viginti quatuor Matutinari pro horis nocturnis, et alii sunt instituti pro horis diurnis*. Vidi supra *Horarius* 2. Necrol. vet. ejusd. eccl.: *iiij. non. Mart. Obiit Petrus de Minciaco diaconus et archidiaconus Blesensis, qui dedit ecclesie xij. lib. annui redditus super domos suas in vico Vassellorum, pro quodam Matutinario perpetuo*. In recentiori Necrol. de eodem legitur: *Pro suo Matutinarum vicario perpetuo, ex ejus Testamento ann. 1297. et ex Computo ann. 1318. Idem Necrol. vet.: Pridie Cal. Maii (ann. 1302.) Obiit J. de Albiniaco presbyter, subdecanus hujus ecclesie, qui dedit domum suam, sitam in claustrum retro Eleemosynam, ita ut de pensione predictae domus solvantur civ. libræ cuidam Matutinario presbytero instituendo, qui continue surgat ad Matutinas*. Aliud recens: *x. Cal. Maii Obiit Philippus de Cornillon ... qui dedit... xij. lib. pro unius Matutinari perpetui institutione*. Charta Caroli V. ann. 1367. ex Tabul. Carnot.: *Optimus quod duodecim dictæ ecclesie capellani in collegio horariorum et Matutinariorum ipsius ecclesie ex nunc per decanum et capitulum ejusdem ecclesie electi, etc.* Qui iis præerat in ecclesia Parisiensis vel qui redditus pro matutinis assignatos colligebat, distribuebat, *Matutinarium* nuncupatur in Comput. ejusd. eccl. ann. circ. 1381. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *A Matutinario super redditibus datis per eum apud Vernotum, x. lib. Charta ann. 1312. ex Tabul. capit. Carnot.: Pierre de Rochefort chantre de Chartres et archidiaconus de Langres a donné... à l'église de Chartres cent soulds et un mui de blé de rente perpétuel aus us de un Matinier perpétuel en l'église de Chartres*. Charta vero concessionis ejusdem Petri de Rupeforti ex eod. Tabul. habet: *Ad usus matutinarum*. Lit. remiss. ann. 1463. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 550: *Ouquel cloistre (de l'église de Chartres) avoit en la maison des Matiniers plusieurs des chantres de ladite église, lesquelx chantoient, jouoient et se esbatoient à plusieurs instrumens*. Nunc *Matiniers* vel *Heuriers* vocant cantores quoscumque mercenarios.

† **MATUTINATUS**, *Factus mane*. Gasp. Barthii Gloss. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 160. ex Baldrici Hist. Palæst.: *Antequam Matutinatius lucifer exalbereset*. Le Roman de Vacce MS.:

Au Matinel, ains l'ajornant
Encore alloient sommeillant.

* Nostris alias *Matinier*, matutinus, vulgo *Matinal*. Lit. remiss. ann. 1475. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1512: *Jcelui Gendarme dist à Jehan Delpiat telles paroles ou semblables: Soyés Matynier demain*.

MATUTINELLUM, Jentaculum, cibus, qui mane sumitur. Custumarium Prioratus de Lewes fol. 18: *Lancetæ falcabunt pratam domini pane corredo tali: Ad Matutinellum pane ordeo et caseo; ad nonam potagio et duplici companagio; ad vesperam unum panem curiæ, et faselum herbæ*. Et fol. 32: *Dabit Matutinel-*

lum de consuetudine his, qui venerint propter solem in æstate.

* *Matinel*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1369. ex Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 322: *Le suppliant avoit fait son labour ou mestier de foulon et mengoit Matinel, c'est assavoir un pou de pain qu'il trenchoit*.

MATUTINI, Vigiliæ nocturnæ, Aimoine. Concilium Tur. II. can. 18: *In diebus festis ad Matutinum sex antiphonæ binis psalmis explicentur*. Infra: *Cur ad Matutinum non itemque vel duodecim explicentur?* Zachæus lib. 3. Consult. cap. 3. de Monachis: *Nunquam præterea diei falluntur adventu, sed strenuus semper fallentis auroræ tempus exsuscitat, atque offerendas Deo Laudes devotio Matutina compellit*. [Chr. Novaliciense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 744: *Mansionarius illius ecclesie... cum surrexisset, ut sonaret Matutinum, illum cereum minime reperit*.] Vide Honorium Augustod. lib. 2. cap. 28. et Baron. ann. 57. num. 161.

☞ Ambigua significationis esse *Matutinum* seu *Matutinos* post Mabillonium hic observare juvat. Apud plerisque veterum, cum eo nomine in plurali numero utuntur, illam ecclesiasticæ officii partem significat, quam *Laudes* appellamus. Ita SS. Benedictus, Aurelianus, et Isidorus in Regulis suis *Matutinarum* vocem usurpant. Cassiano pro *Laudibus* itidem usurpatur, et lib. 1. Institut. cap. 4. in singulari pro officio *Primæ*. Alii vero hac voce significant nocturnas preces, quæ duplicis generis distinguuntur: aliæ *Vigiliæ* in solemnioribus festis usitatæ, sic dictæ, quod ab ineunte, aut certe a media nocte circiter initium duerent: aliæ *Matutinæ* in profestis et Dominicis, quibus tardius nocturnæ preces persolvebantur. Hoc postremo significatu *Matutinum* sumitur in Concil. Turon. laudato, atque in Venetensi ann. 465. can. 14: *Ut clerici qui in civitate fuerint, Matutinis hymnis intersint*. In duplici notione Gregorius Turon. *Matutinas* non raro appellat: pro *Laudibus* in lib. 1. de Mirac. S. Martini cap. 33: *Mane autem facto, signo ad Matutinas commoto, reversi sumus dormitum; pro Vigiliis in lib. de Vitis Patrum cap. 8: Quodam autem mane cum surrexisset ad Matutinas S. Nicetius, expectatis duabus antiphonis ingressus est in sacrarium; ubi dum resideret, Diaconus responsorium Psalmum canere cepit*.

MATUTINARIUS cursus B. Mariæ. Hugo Flaviniac. ann. 961. pag. 135: *Qui tunc forte solo prostratus Matutinarium beatæ Virginis decantabat cursum*. Unde liquet officium B. V. in Ecclesia perantiquum.

MATUTINALIS LIBER, in quo officium Ecclesiasticum matutinum continetur, in Charta Antibarensis Episcopi, apud Joan. Lucium lib. 2. de Regno Dalmat. cap. 14. et in Chronico Montis-Sereni ann. 1137. Vide *Matutinale*.

† **MATZUCA**, Clava, Italica Mazza. Cupropal. de Offic. CP. in Hierolex. Macri: *Loco sceptri fert eam, quam vulgus vocat Matzucam*. Vide *Mazuca*.

* **MAUBEUGE**, Campanæ nomen apud Abbativillam. Stat. pannif. in Lib. rub. fol. mag. domus publ. Abbavil. art. 31: *Est ordené que ouvriers et manouvriers de bras de quelconques mestier que il soient, soient alés à l'œuvre à l'œuvre de Maubeuge du matin, etc.* Art. 17. Tous manouvriers retourne à son service aux heures qui sont ordenées au son de la

cloche de Mobeuge. Perperam *Moberge* tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 338. art. 17. Forte a voce *Malbergium* sic appellata, quod convocandis civibus inserviret. Vide ibi.

MAVEGHARIUS. Charta Muncimiri Regis Croatiae ann. 892. subscribitur cum aliis, a *Prusna Mavechario Iup. et Zelli Drago Macechario Comitissæ*, apud Joan. Lucium lib. 2. de Regno Dalm. cap. 2. adeo ut in alterutro mendum subsit, tametsi *Maccecharius* utrobique legendum censeam, ut hæc dignitas eadem fuerit quæ *Magni Cocci* apud nos. Idem porro Lucius eodem lib. cap. 15. *Mavevarius* legisse videtur. Vide *Machecharii*.

* **MAUGNIMITAS**, [« *Maugnimitas, hardemens*. » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23. XIII. s.)]

* **MAUGNOPERE**, [« *Maugnopere, soigneusement*. » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23. XIII. s.)]

* **MAUGRA SACRAMENTA**. Libert. villæ de Aneloto ann. 1269. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 126. art. 7: *Si Maugra sacramenta facta fuerint, et postea composuerint, uterque reddet quindecim solidos*. Quæ emendanda proponit doctus Editor ex aliis Lit. ann. 1198. ibid. pag. 408. art. 3: *Vadia duelli in manu prioris dabuntur, et tenebit illud (illa) usque ad Majora sacramenta*. Magnum vero sacramentum dicitur illud, quod fit ad sancta Evangelia. Vide in *Juramentum* pag. 989. col. 1.

* **MAVICUS**, *Malvicus*, avis genus, Gall. *Mavis*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120: *Maviscus, Gallice Mavis*. Lit. remiss. ann. 1367. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 207: *Cum Warinus de Grebovalle armiger duos Maviscos, aves videlicet vocatas Gallice Mavis, pro suo solacio ad instruendum garrulare vel loqui, ut faciunt aves hujusmodi, Petro Heuwin pictacario vel savetario, in talibus, una cum quadam ejus filia experte, qui se oneravit super hoc, tradidisset, etc.* Chron. Angl. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 261: *Anno gratiæ 1408... fuit hiems gravissima... sic quod pene cunctæ volucres de genere Maviscorum vel merularum fame frigoreque defecerunt*.

* **MAULA**, f. pro *Maura*, Frenum, Gall. *Mors*. Charta ann. 1321. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 303: *Marescallus et sui heredes habere consueverunt fimum omnium stabulorum prioratus predicti (de Paredo) sellas, bastum, Maulam, bentum dicti prioris veteres, etc.* Vide supra *Bera* I.

* **MAVONES**, inter superstitiones paganicas recensetur apud D. *Le Beuf* tom. 1. Collect. var. script. pag. 304: *Aviculas cantantes vel stertuntiones ridiculosas et signos observant et Mavones, quasi messes et vindemia portare possint*.

† **MAVORS**, *MAVORTE*. Vide *Mafors*.

† **MAVORTINI**, id est, *Excussio equitis de equo*. Papias. Corrupte omnino pro *Marchfalli*, quod vide.

* **MAUPTES**. Acta S. Pherbuthæ tom. 3. Apr. pag. 22. col. 1: *Exiit igitur imperatoris jussu Maupes, cuius nominis interpretatio est, Pontifex magorum, etc.*

† **MAURA**, Sic catenam quamdam, quæ nocentibus puniendis erat destinata, vocabant Lemovicenses. Vita S. Leonardi 6. Novembri. apud Surium pag. 167. n. 9: *Lemovicensium Vicecomes quidam, ob deterrendos homines a maleficiis, immanissimam jusserat parari catenam, eamque ad cippum alligari, qui erat in*

media turri, haud procul ab ecclesia B. Martialis castructa. Prominebat autem e turri catena, et qui ea ad collum vinciebantur, sub dio stabant: et estate quidem expositi erant solis ardoribus, hyeme autem nivibus et frigori: et utroque tempore pluvii, ventis et imbribus, aliisque caeli injuriis, ita ut non unam, sed mille mortes ferre viderentur. Eam catenam, Mauram appellabant... Surge incolomis, et hanc Mauram perfer ad ecclesiam meam. Quod supplicii genus haud infrequens fuisse innuit le Roman d'Atthis MS.:

Par un jugement prirent Atthis,
S'il ont en la chaîne mis,
Une chaîne avoit à Rome,
Ou tenoient trois jours un homme
Qui avoit fait forlloit mortal,
Tous l'esgardeient communal.
Pour ce que aucuns les venoient,
Qui de tel fait se chastoient.

MAURABOTINUS. Vide *Marabotinus*.

* **MAURELLUM** vocatur a multis solatrum et strignum. Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959. Vide infra *Morella* 1.

* **MAURELLUS**, Subfuscus. Monstra ann. 1339. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 182: *Raymundus Athonis de Vivos cum equo Maurello*. Vide *Morellus* 1.

MAURI ALBI, appellati per contumeliam Genuenses, *Moros blancs*, a Regibus Aragonensibus, ut observat Michael Carbonellus in Chron. Hispan. fol. 100.

† **MAURIA**, f. Spinarium genus. Charitul. S. Petri de Domina fol. 107: *Post Calendis 6. denarios dublias... et trainas de lignis, et decem faxos de Mauria: et 50. estendolas* (debent.)

* Rubus est fructum nigrum ferens, quem vulgo *Mure sauvage* appellamus.

* **MAURISALUS**, MAURIZALIS, Domus seu castrum nomen a Mauris inditum. Charta Guid. episc. Clarom. pro villis Biliomi et S. Lupi ann. 1281. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 1: *Præterea* (poterimus facere) *turrim unam in muro communis ubi voluerimus, præter domos quas ibi modo habemus, scilicet turrim S. Lupi et salam Maurizalem. Sallam Maurisalam*, in eadem Charta ex Reg. 185. ch. 77. Vide mox *Maurus*.

MAURISCI, Equi Arabes. [Item Maurorum posterii, reliquæ, in Elogio Johannis de Ribera tom. 4. Concil. Hispan. pag. 135: *Cujus præcipue impulsu memorabilis illa facta est e regno illo atque universa Hispania Mauriscorum, hoc est Mauri sanguinis reliquiarum expulsio*.] Vide *Farius*, et *Meursium* in *Μαυρίσκιον*, [Glossar. med. Græcit. in *Μαυρίσκιος*.]

MAURITIENSIS MONETA, Monasterii Agaunensis, quod sancto Mauricio dicatum fuit, in veteri Charta apud Guichenon. in Probat. Hist. Sabaud. pag. 40.

MAURORUFUS, Equi color, in veteri Inscriptione 342. Græcis *μαυρός*, est niger, *Μαυρορופήν*, nigra veste indui, in Hist. Apoll. Tyr. pag. 20. 23. Vide *Meurs*. in *Μαυρός*. [* Vide *Morellus* 1.]

* **MAURUS**, Leprosus, f. pro *Misellus*. Bened. abbas Petroburg. in Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. tom. 2. pag. 460. ad ann. 1186: *Templarii et Hospitalares, et comites et barones, et clerus et populus elegerunt comitissam de Japhes in reginam* (Jerusalem) *sororem scilicet prædicti Mauri* (Balduini leprosi).

* **MAURUSIA**, Maurica pictura, vulgo *Moresque*, D. Falconet, in cuius museo exstat liber sic inscriptus: *Variarum protractionum, quas vulgo Maurusias vocant, Liber nunc primum editus* 1554. *Balthaz. Sylvius fecit*.

† **MAUSEOLUM**, Sepulcrum, vel fere-

trum alicujus Sancti. Vita S. Godebertæ tom. 2. SS. Aprilis pag. 36: *Beatissimam Godebertam transferri satagit... in præfulgentissimum Mausoleum, tota purissimi argenti massa decoratum*. Vita S. Johannis Abb. Parmensis. tom. 5. Maii pag. 183: *Mausoleum adivit, in quo sanctissimi Johannis Abbatis occultabantur ossa*. Acta S. Raymundi Episc. tom. 4. Junii pag. 133: *Atque ad ejus confluebant Mausoleum, cum gratiarum multiplici actione*. Vide *Mausoleum*.

† **MAUSOLE**, Interius conclave. Vita S. Silverii Papæ tom. 4. Junii pag. 16: *Quæ ingresso Silverio cum Vigilio, solis in Mausole*. Ubi forte legendum *Mansole*.

† **MAUSOLEARE**. Vide *Mausoleum*.

MAUSOLEUM, Feretrum Sancti alicujus apud Harperum MS. de Miracul. S. Maurilii Episc. Andeg.

MAUSOLEUM, pro *Musivo*. Vide *Musivum*.

MAUSOLEARE, Mausoleo condere. Tabularium Privatense Ch. 43: *Sacrosanctæ Dei Ecclesiæ S. Juliani Martyris, qua ipse sanctus Dei Martyr corpore requiescit cum sociis suis ibidem honorifice Mausoleatis*. Ethelwerdus lib. 4. cap. 1: *Cujus corpus jacet Mausoleatum, etc.* Et cap. 3: *Cujus Mausoleatur Evoraca corpus, etc.* [Liber Miracul. S. Eadmundi Angl. Reg. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 823: *Mausoleatus quidem, ut majorum nobis intimarunt relata, in villula Suthune dicta, etc.*]

* **MAUSSUS**, f. Agger, moles. Charta ann. 1408. in Reg. feud. comitat. Pictav. fol. 255. v. ex Cam. Comput. Paris: *Item advouho unum molendinum drapier, situm ad Maussum de brolio de Vitrac*.

* *Mausse* vero, Monetæ minutioris species, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 114: *Dix blans, chacun du pris de cinq deniers Tournois la piece, deux Mausses, et un Blanc Breton*.

* **MAUSUCA**, Paulo, ad dissolutum stomachum et imbecillum aloe, *Mausuca*, mastix. Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

† **MAUSURA**, pro *Mansura*, vel *masura*. Charta ann. 1191. tom. 8. Spicil. Acher. pag. 205: *Trado tibi Guillelmo... castrum de Omelacio cum omni dominio ejus... munsis et Mausuris, appennaciis, tollis, etc.*

† **MAUTOTA**. Vide in *Tolta*.

† **MAUTSTET**, Tributum, quod pro transvehendis mercibus exsolvitur, Gall. *Droit de trespas*, vel *Traite-foraine*. Est etiam tributum omne quod a transeuntibus per terras alicujus domini pensatur, Gall. *Droit de passage*; Germani *Mautner* vocant, qui vectigal illud exigunt. Charta Friderici Ducis Austriæ ann. 1243. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 228: *Nos quoque præfati privilegium Marchionis super eadem concessione ratum habentes, ipsam ecclesiam esse concedimus absolutam tam a prædicto jure, quam ab omni vectigalium absolute, quæ ipsa vel officiales ejus in passagis nostris vel quibuscumque locis nostri Ducatus quæ Mautstet dicuntur, hactenus persolverunt. Statuentes ut in terris vehendo vino suo vel annonæ sua nomine telonei, sive in aquis sive in terris, nulla unquam ab eis pensio exigatur.* [* *Maut*, vectigal, stet, locus.]

† **MAUTURA**. Vide *Molta* 2.

† **MAXA**, Massa, moles, Gall. *Masse*. Bulla Alexandri VI. PP. ann. 1500. pro erectione Academix Valent. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 691: *Ut eo facilius homines ad tam excelsum humanæ condi-*

tionis fastigium acquirendum, et acquisitum in alios, cum augmento semper tanti boni acquisiti, transferendi facilius inducantur, cum aliarum rerum distributio Maxam minuat.

† **MAXARIA**, Minister, vel qui vegetigalia colligit. Epistola Panormit. ad Martinum IV. PP. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 35: *De salera tritici et hordei data per regios Maxarias violenter agricolis certam expetebat in areis supradictorum victualium quantitatem, de centenario omnium determinatum agnorum numerum et agnarum, etc.* Alia omnino notione *Maxaria* apud Lotharingos usurpatur; sic quippe vocant casas ex lignis abiegnis inter se compactis, absque luto aut bitumine fabricatas, quarum habitatores *Maxaros* idcirco appellant. Ejusmodi autem casus utuntur ii ab initio veris usque ad Octobrem, quo tempore armenta ipsis pascenda ex inito pacto committuntur.

* **MAXENADA**, Familiaris, homo de *Maisnada* vel *Masenata* alicujus. Charta ann. 1173. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 221: *Exceptis castellanis, qui cotidie habitant in castris sine fraude et militibus, et Maxenadis, et ministris ejusdem monasterii, etc.* Vide supra *Macinata* 2.

† **MAXENARE**, Molere, ab Ital. *Macinare*, *Moudre*. Memoriale Potest. Regiens. ad ann. 1280. apud Murator. tom. 8. col. 1147: *Et fecerunt multa statuta prava contra Clericos. Primo ut nullus deberet solvere eis aliquam decimam, nec etiam eis Maxenare, nec infornare, nec barbam radere, etc.* Vide *Mazinare*.

* **MAXENATA**, MAXINATA, Idem quod *Maxenada*, et *Macinata* 2. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 346: *Compromiserunt in predictum d. Manfredum de marengo bon. potestatem... occasione servorum et ancillarum, seu illorum qui habitati sunt de Maxenata, etc.* Et pag. 349: *Scripta sunt nomina servorum et ancillarum, seu Maxinatorum, et approbata per potestatem, etc.* [FR.]

* **MAXENATURA**, Mola molendinaria. Charta ann. 1192. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 87: *Et pro hoc debeat tenere communi duas Maxenaturas in canali vetero, et alias duas in canali novo*. Vide supra *Macinata* 1.

* **MAXIBATRUM**, La coda del porco. Glossar. Lat. Ital. MS.

IN MAXILLA comburi, Στιγματισαθα in genis, Pœnæ species servis propria. Radevicus lib. 3. cap. 26: *Si servus, tondebitur, et in Maxilla comburetur*. Infra: *Si servus furtum fecerit, et in furto fuerit deprehensus, si prius fur erat, non ideo suspendetur, sed tondebitur, verberabitur, et in Maxilla comburetur*. Occurrit ibi non semel. [Eadem penam dabant, qui merces a se emtas, carius in exercitu vendebant, ut constat ex eodem Radevico lib. 1. cap. 26. Locum vide in *Mercatum*.]

MAXILLARE, Στοιματισθην, in Gloss. Gr. Lat. [Vide *Malaxare*.]

MAXILLARES DENTES, in Lege Longob. lib. 1. tit. 7. § 6. [* Roth. 52.] Le Roman de Parise la Duchesse MS.:

An la boche li brise daus dans Maisellers.

Le Roman de la Prise de Jerusalem MS.:

Bien le mangea la rape jusqu'à dens Maicellers.

☞ A maxilla *Masselle* et *Maiselle*, pro gena, Gall. *Joue*, dixerunt Poetæ nostrates. Le Roman de la guerre de Troyes MS.:

De son frere sait la nouvelle
 Por ce se moille sa Masselle,
 O chaudes lermes grant duel fet.

Ibidem :

Mout avoient les faces belles,
 Et nez, et boches et Masselles.

Le Roman d'Athis MS. :

Des yeux pleura la Damoiselle,
 Que toute en mouille sa Maiselle,
 Le nez, la bouche, et le menton

Inde diminut. *Maisselates* ibid. ubi de muliere elegantis formæ :

De lis, de roses qu'ils mellerent,
 Les Maisselates coulourent.

MAXIMA, Recepta sententia, Regula, vulgo nostris et Anglis *Maxime*. Fortescutus de Laude Legum Angliæ cap. 8: *Principia autem quæ Comentator dicit esse causas efficientes, sunt quedam universalialia, quæ in Legibus Angliæ docti similitur et Mathematici Maximas vocant, Rhetorici Paradoxa, et Civilistæ Regulas Juris denominant.* Christophorus de S. Germano in Dialog. de Fundamentis Legum Angliæ cap. 8. initio: *Quartum fundamentum legis Angliæ stat in diversis principiis, quæ a peritis Legis Angliæ Maxima vocantur, quæ semper habita et tenta sunt pro lege in hoc regno Angliæ, quibus non est licitum alicui legis perito contradicere.*

† **MAXIMATES**, Proceres, Gall. *les Grands*. Bulla Clementis VII. PP. ann. 1533. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 600: *Civitas ipsa (Parisius) Francorum Regum et regni Franciæ procerum beneficiis adeo excrevit, ut Regum eorumdem ac procerum et Maximatum, nec non Prælatorum dicti regni quasi communis habitatio habeatur.*

† **MAXIMATIM**, *Cataplotos, Maximam partem*. Gloss. MS. Sangerm. num. 501. legendum *Catapleistos*, a Græco κατὰ πλείους.

MAXIMITAS. Utitur Arnobius lib. 6. [post Lucretium lib. 2: *Ne quedam cogas inmani Maximitate*; id est, magnitudine.]

* **MAXINA**. Vide supra *Macina* 2.

* **MAXINATA**. Vide supra *Macinata* 2.

† **MAXIUM VEXILLUM**, pro Maximam, ni fallor; usus enim Italis erat præcipuum totius exercitus vexillum in curru imponere, atque illud magna cura servare. Hist. Rer. Laudensium apud Leibnit. tom. 1. Script. Brunsvic. pag. 830: *Sed ipsi perterriti statim signo dato tentoria cæperunt deponere, omnesque pedites cum plaustis et carazolo, super quod Maxium vexillum album cum cruce rubea deferebatur, abire cæperunt.* Vide *Carrociuum*.

† **MAXNILE**, pro *Masnile*, Agri portuncula cum æde, Gall. *Ménil*. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 126: *In Masnili Badansete habetur area molendini una.* Charta apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 344: *In villa quæ dicitur Anciacus Masniliis, curtiferis, viridigariis, etc.* Vide *Mansionile*.

† **MAXORIMEN**. Jus Vicentin. lib. 4: *Coloni tenentur dare fictus de grossilibus, sive de Macoriminibus in festo S. Felicis.*

MAXUCA, Clava, Gallis *Massue*, Ordeicus Vitalis lib. 8: *Quidam enormis stature ferens ingentem Maxucam.*

MAZUCA, Eadem notione. Chronicon Casauriense lib. 4: *Iste Presbyter qui hic astat, cum Mazuca uno ictu confregit tempora mea.* Μαζούχα Græcis recentioribus: Leoni in Tactic. cap. 6. § 27. cap.

13. § 84. Heroni, Nicetæ, et aliis a Rigaltio laudatis. Steph. *Sachlec* in Versibus Græc. Politicis MS.: *Μὰ τὴν μαζούχα πολεμὸν τὸν ἀνεμὸν νὰ δῦρω.* Willelm. *Guiart* ann. 1304:

Un ribaut mal vestu et nu,
 En sa main une Maçuete,
 Le lance en cele riverete.

Idem anno 1305:

La oist-on aus coups donner
 Diverses armes raisonner,
 Et tentir espées et Macces.

[Le Roman de *Vacce* MS. :

Grant joys font borjeos, et autre gent menue,
 Neis les legeres faues, les vieilles, les chanues,
 O bastons, ô avaux, ô barres, ô Maçues.

Idem :

Lors veissiez haster vilains,
 Piex et Machues en leurs mains.]

Chron. MS. Bertrandi du Guesclin: *De la Court du Roy sui pour sa Mace porter.* Scribit Nangius sub ann. 1236. Ludovicum ab Assassinis sibi metuentem corpus suum per homines cupreas clavæ assidue deportantes fecisse diligentissime custodiri. Supra laudatus Guiartus ad ann. 1191. vers. 1800:

Ainsi que Jouhan par mesprison,
 Feist au Roy grant traison,
 Ou poi trova de contredit,
 Orent au Roy de France dit
 Tiex qui le sorent par enquerre,
 Que le roi Richard d'Engleterre
 Faisoit enfans endoctriner,
 Pour lui occire et affiner,
 Qui ja ierent tout enbarnis,
 E de tele aprision garnis,
 Que chacun d'eus home ocist,
 Tel con son mestre li deist,
 Et puis qu'il l'eut mort rue,
 Ne li chausist d'estre tue,
 Car il devoit tantost sus estre
 Selonc la promesse du mestre.
 Par ceus avoit Richard beance
 De mettre à mort le Roy de France,
 Dont il fu forment esjo.
 Puis que li Rois dire l'oï,
 Ne fust-il qu'il ne se feist,
 Douens qu'en ne le soupreist,
 Eschauguitier en toutes places
 Nuit et jour de serjans à macces.
 Et par chaleur, et par froidure,
 Cette coustume encore dure,
 Et durra si con go propose, etc.

Vide Will. Brittonem lib. 11. Philippid. pag. 327.

† **MAYA, MEIA**, Congeries, cumulus; in *Maya* vel *Meia*, id est, Insimul. Consuetudines Marchiæ Dumberum art. 30: *Si aliquis furetur de die nemus scissum existens insinul vel in Maya, quod in illo casu ille furator 15. s. Vien. bonos solvere teneatur.* Et art. 31: *Si aliquis furetur in Meia seu gerberio, etc.*

† **MAYATA**, ut *Majacta*. Vide in hac voce.

† **MAYDANUM**. Vide *Maidanum*.

* **MAYERA, MAYERIA**. Vide supra in *Maeria* 4.

† 1. **MAYERIA**, Axis crassior, Gall. *Mardrier*. Item, quodvis lignum ædificationi idoneum. Extractum computi ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 248: *Item, pro expensis Johannis Morelli magistri ingeniorum missi... pro aliquibus Mayeriis capiendis ad opus machinarum.* Charta ann. 1347. ibid. tom. 1. pag. 66: *Ideo fuit injunctum Cellarario, quod ibidem de dicta Mayeria fieri faciat unam muetam bastardam cum quatuor culiis: et si Mayeria deest, quod ipse suppleat et prædicia faciat cum expensis domini.* Vide *Materia*.

* Sent. arbitr. ann. 1500: *Item... quod dicti parerii... teneantur... realiter expe-*

dire dicto Claudio Lamberti... duodecim Mayerias pro reparando dictam suam archam, longitudois quælibet quatuor theysiarum pro minori et dimidi pedis in cauda. Pro Pedamento, cui vitis innititur, Gall. *Echalas*, occurrit in Charta Humb. dalph. ann. 1243: *Si aliquis in vineis vel arboribus alienis reprehensus fuerit fructus vel Mayeriam vineæ capiens, vel ipsas arbores scindens, etc.* Dombensibus *Mayer*, dicitur Ramus salicis excissus. Vide supra *Maeria* 3.

* 2. **MAYERIA**. [Materia: « Carta... de menamento *Mayeriarum*. » (Chevalier, Inv. Archiv. Delphin. n. 249. ann. 1277.)]

* **MAYESCARE**. [*Esmayescare*. Gall. Deuxième façon de la vigne: « ...In fine junii feci *Mayescare* vineas de Laureomonte... T. 21. p. 342... Bordiderius de Pessaco computavit se habuisse ad *Esmayescandum* vineas de Pessaco. T. 22. p. 185. » (Arch. histor. de la Gironde.)]

* **MAYGNERIA**, *Maynerii* officium. Charta Humb. dalph. ann. 1338. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Vienne fol. 40. v. : *Contulissemus etiam officia Maygnieriarum curiæ nostræ et castellano Bellivius. Quia modo dictus Hugo pro dictis officiis ministrallia et Maygnieriarum tenendis... nobis remisit... 500. florenos auri, etc.* Vide *Maynerius*.

* **MAYMA**, Ludos, qui primo die Maii mensis, unde nomen, agebantur, hac voce indicat Oliver. Maillardus in serm. de SS. Jacobo et Philippo: *Hæc vobis loquor, qui hodie curritis ad Mayma, ad choreas, ad ludos, etc.* Vide supra *Maium*.

† **MAYMO**. *Gattus-Maymo*, Species simiæ. Vide in *Gatus* 2.

† **MAYNADA**, ut *Maisnada*. Vide in hac voce.

† **MAYNAGIUM**, Quidquid ratione officii alicui competat, puta habitatio, victus, vestitus. Charta ann. 1311. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 120: *Ipsum Guillelmum quandiu vixerit retinuit de suis raubis et Maynagio scutiferorum et militum, videlicet quandiu erit scutifer ad raubas scutiferorum et quam cito erit miles ad raubas militum.*

* 1. **MAYNAMENTUM**, Mansio, domus. Charta ann. 1408. in Reg. feud. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 255. v. : *Johannes Salebrache domicellus... confiteor habere... altam, mediam et bassam justitiam et jurisdictionem dicti loci de Victriaci... cum terris, pratis, nemoribus et pertinentiis et Maynamentis.* Vide *Mainamentum*.

* 2. **MAYNAMENTUM**, Prædium rusticum, idem quod *Mansionile*. Charta Guid. de Rupe ann. 1314. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 424: *Concedimus... quod idem magister (Arnaldus Leutardi) aut sui heredes... possint ædificare... domum fortem... in Maynamento suo de la Leutarderia.*

† **MAYNERIA, MEYNERIA**, Idem apud Delphinates quod aliis *Maisnada, mainada*, hoc est, Familia, unde et pro officio *Maynerii* usurpatur, quod is inter domesticos et familiares censeretur: hinc itaque

MAYNERIUS, Maignerius, Mainerius, et Meynerius, Familiaris, domesticus, serviens, apparitor; rusticus Dumbenses etiamnum famulos suos *Meignats* vocant. Jam vero quodnam fuerit *Maynerii* officium, quæ ejusdem privilegia et immunitates, discere licet ex iis quæ subjicimus, unde et varias ejusdem vocis efformationes notionesque accipies. Charta ann. 1274. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 126: *Item de famulis seu Mayneriis Archiepiscopi Viennensis, Abbatis Roma-*

nensis, et Ecclesie de Romanis sic dicimus et ordinamus, quod illi qui dictas Maynerias ad presens obtinent, illa gaudeant immunitate et libertate qua hactenus usi sunt : quia vero aliquando contigit, quod aliqui Maynerie ad dictum D. Archiep. vel Ecclesiam de Romanis aliquo casu vel certa causa devenerunt, et modico pretio accepto, divitiis hominibus de Romanis concessæ fuerunt, ut immunitatem taillarum et onerum villæ ex hoc consequerentur, etc. Et infra : Item... quod Archiepiscopus nec ejus familia spoliarent sine causæ cognitione aliquem Canonicum, clericum, vel aliquem de eorum familia, vel Mayneria. Charta ann. 1398. ibid. tom. 2. pag. 367 : Atque jura ditorum Decani et Capituli, et singularum personarum ipsius Ecclesie et eorum familiarium et Mayneriorum... custodiant. Alia ann. 1396. ibid. pag. 120. ubi de officio Maynerii : Qui Andreonius in civitate et territorio Gratianopolis citare et saisire ad instantiam partis et partium debite valeat, mandata exequi, et litteras juxta formam et tenorem dictæ Curie Graisiuodani. Statutum Humberti II. Dalphini ann. 1349. ibid. pag. 587 : Item, voluit, declaravit et ordinavit ipse D. Dalphinus numerum Maigneriorum seu servientium Curie... Item, quod Maignerii vel alii officiales Dalphinales in domibus Baronum seu aliorum Nobilium Dalphinatus, seu aliarum terrarum suarum pignorare non possint nec debeant infra domos ipsas, quando pignora sufficientia ipsorum pignorandorum extra domos eorum poterunt reperiri ad evitandum scandala quæ inde possent forsitan evenire. Charta ann. 1361. ibid. tom. 1. pag. 150 : Constituimus Meynerium et bannerium nomine D. Dalphini, pariter et ordinamus, concedentes eidem Guigoni licentiam et auctoritatem infra dictam Castellaniam et ejus ressortum citandi, ajornandi, mulctandi, arrestandi, banneyandi, bona levandi, et alias ipsum officium Meynerie et bannerie, prout consuetum extitit... exercendi. Charta ann. 1359. ibid. pag. 128 : Et emolumentum proveniens ex delictis Maineriorum delinquentium in suo officio.

* Pro apparitore Mainnieri occurrit in Lit. remiss. ann. 1358. ex Reg. 86. Charthoph. reg. ch. 129 : Après ce vint un sergent, appelle Radis, que l'en appelle audit Dauphiné Mainnieri de court, etc. Measier, eodem intellectu, ut videtur, in Stat. ann. 1370. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 358. art. 14.

† **MAYNILE**, Mansio, domus. Pancarta Abbatie S. Stephani de Vallibus apud Xantonæ in Charta 1 : Abbas et Conventus nobis in quolibet Maynili reddant et militant unum biscocum in festo Nativitatis Domini. Vide Maxille.

† **MAYNITIUM**. Vox frequens in Bressie et Dumbarum tractu, ejusdem significationis ac Mansionile, de quo supra.

† **MAYRAMEN**, Lignum, unde dolia componunt, Gall. *Mairrin*. Consuetudo Brageriac. art. 76 : Item nullus sit ausus extra villam dicti loci et districtus ejusdem dolia tonellorum vacuorum transferre, neque Mayramen, neque vimos, neque codram. Adde art. 77. Vide Materiam.

* **MAYRASTRA**, Gall. *Marâtre*, Noverca. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Mayrastra*, Prov. *materna*, noverca. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 23. v. : *Raimunda Mayrastra ipsius testis, etc.*

† **MAYRE**, Matrix, Gallice *Matrice*.

Mirac. MSS. Urbani V. PP. in Tabul. S. Victoris Massil. : *Mulier quedam patiebatur infirmitatem corporalem quæ vulgariter appellatur la Mayre.*

* **MAYTA**. Vide supra *Maita*.

† **MAYTALLATA**. Vide *Mayteriata*.

† **MAYTERIA**, Mensura frumentaria. Statuta reformat. S. Claudii ann. 1448 : *Per Claudium Peillard supra unum pratum duas Mayterias frumenti. Vide Meiteria 2. Hinc*

† **MAYTERIATA**, Modus agri, quantum sufficit ad sationem unius mayterie. Antiq. Recognit. Albæripæ in Regesto Probus fol. 62 : *Item Comes capit tashchiam in III. Mayteriatis terræ super ripam Rodani, versus caminum d'Ambaleut, quam terram tenet Guigona de Cruce ; et potest valere tashchia communibus annis 1. Mayteriata siliginis per annum. Vide Meiteriata.*

† **MAYTALLATA**, Eadem notione, in eodem Regesto fol. 62. verso : *Richardus sutor et tres fratres sui tenent de comite XV. fossor. vineæ retro castro, et debent inde XII. denarios censuales. Et tenet 1. Maytallata terræ juxta pontem.*

† **MAYUS**, Medius, dimidius, Gall. *Demi* ; Arvernus præsertim Anciensiibus *Lou mey*, nostris *Le milieu*, Medium. Charta Guidonis Archiep. Bituric. pro Communia S. Palladii ann. 1379 : *Si infra quatuor annos et Mayum animalia essent inventa in talliis, solvent emendam.*

† **1. MAZA**, Rigidus panis, biscocum, ut vocant, vel quod ex farina, oleo et aqua conficiebatur, atque etiam ex lacte. Vocabul. Sussannæ. Cibus est castrensis, seu potius polentæ genus, peculiare Persarum militum, quod quidam ex hordeo, melle et sapa commixtum fuisse existimant. Vide Lex. milit. Caroli de Aquino.

† **2. MAZA**, vox Italica, Clava, in Chron. Bergom. apud Murator. tom. 16. col. 989. Vide *Massa 1. et Maxuca*.

† **MAZACCARA**, Salsitia, Μάτζης κρέας, Alexander Iatrosophista lib. 2. Passion. cap. 67 : *De quadrupedibus autem sunt offerendi pulmones, intestina, vel ex eis cordulæ factæ, aut Mazaccaræ. Ubi Glossæ MSS. : Mazaccaræ, salsutiæ factæ de tritis carnibus intestinorum.*

† **MAZACRIUM**, Cædes, strages, vel homicidium dire perpetratum, Gall. *Masacre*. Charta anni 1218. in Probat. Hist. Monmorenc. pag. 84 : *Cum in domo illa habeant omnem justitiam... videlicet raptum, Mazacrium, homicidium. In alia ann. 1222. in Tabul. S. Dionysii : Dicimus quod B. Dionysius in terra sua de Diogilo habet rapinam, homicidium, Masacrium, et omnimodam justitiam. Ubi usurpatur pro murdro. Vide in hac voce.*

* **MAZADA**, Mansio, domus cum agri portione. Charta ann. 1137. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 485 : *Ego Raymondus Trencavel vicecomes Biterris et uxor mea Adalacia, nos ambo donamus... tibi Raymondus de Pomairol... tertiam partem de tota Mazada Stephani Aldegarrii. Vide supra Massa 5.*

* **MAZAFUSTUM**, MAZZAFRUSTUM, Machinæ bellicæ jaculatoriæ species, fustibalis, Ital. *Mazafrusto*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 1 : *Castella sive oppida... de istis sint fulcita... fustis, Mazafustis, fundis, etc. Et cap. 58 : In cabis stare debent homines armati ad offendendum castellanos sive cives cum ballistis, saxis, igne, scopetis et Mazafustis. Hist. belli Ferojol. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1206 : Finaliter nostri ferventi animo*

cum balistreris nostris, arcubus, Mazzafrustis, frandegulis, etc. Vide Mangarum 1.

† **MAZAGANIA**, Curia regia Mauro-rom. Acta S. Ferdinandi Principis Lusitan. tom. 1. Junii pag. 586 : *Interim equitabat Rex cum Lazaragio suisque præfectis et tota aula quam Mazaganiam vocant. Vide Maisnada.*

* **MAZALIS**, Porcus castratus, pinguis, f. pro *Maialis*. Vide in hac voce. Stat. Placent. lib. 5. fol. 65. v. : *Si vero dictam porcã a rotio non tenuerit, possit tenere sex porcos a carnibus, qui Mazales appellantur.*

† **MAZAREIUS**, MAZAREUS, Idem quod *Mazerinus*. Vide in *Mazer*. Testam. Rich. de Bisunt. Rem. archiep. ann. 1389. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 72 : *Item magistro Remigio de sancto Hilario unum cyphum Mazareum cum pede de argento... Item domino Egidio curato de Cormissiac... legavit unum de cyphis suis de Mazareo cum pede de argento. Vide mox Mazerius 2.*

* **MAZARINUS**, Eadem notione. Charta ann. 1251. in Chartul. Valcel. sign. E. ch. 47 : *Insuper idem Adam contulit predictæ ecclesie Vaucellensis in puram elemosinam quædam mobilia bona sua, videlicet unam carrucam estofatam, chypum Mazarinum valentem decem solidos alborum. Vide mox in Mazer.*

† **MAZARINUS**, MAZARUM. Vide *Mazer*. **MAZATI** NUMMI. Leo Ost. lib. 1. Chron. Casin. cap. 28 : *Rupit ipsum Monasterii vestiarius, et inde tulit solidos Mazatos 14. millia.*

† **MAZEGADICUS**. Charta Ildefonsi comitis Tolosæ pro Libertatibus urbis Tolosæ ann. 1141 : *Excepto illo sale, quod necessarium erit coris Mazegadicis. [Vide Masegaticum ; ubi quæ præponenda erit lectio, definiens.]*

† **MAZELINUS**, pro *Manzerinus*, Alienigena, adulterinus. Vide *Manzer*. Alia notione, vide in *Mazer*.

* **MAZELLATOR**, Carnifex. Stat. Placent. lib. 6. fol. 77. v. : *Quicumque becharius vel Mazellator in becharia vendiderit carnes porchorum feminarum pro masculis, etc. Vide supra Macelator et Macellum facere.*

† **MAZELUM**, f. pro *Macellum*, Mercatum, forum. Memorial. Potest. Regiens. ad ann. 1287. apud Murator. tom. 8. col. 1169 : *Tempore præcedente diruptis domibus ipsorum extrinsecorum D. Mathæus de Foliano ex lapidibus et lignamine ipsarum, super Mazelum de platea fecit fieri quandam pulcherrimam domum, quæ vocata fuit Alta-Bella. [* Vide supra Macellum facere.]*

† **MAZENARIUS**, Qui a calicibus, vulgo *Mazeres* dictis, erat. Liber niger Scaccarii pag. 350 : *Mazenarii duplicem cibum tantum (habeant.) Ubi Editor Hearnius Somneri sententiam de iis poculis amplectitur.*

† **MAZER**, MAZERINUS, MAZARUM, MASDRINUM : ita passim appellant Scriptores pretiosiora pocula ; sed quæ eorum fuerit materia, non omnino constans est opinio. Somnerus lignea fuisse dixit, et acerna, quod *Mæzer*, Belgis, acris arboris tuberculum sonet. Sane scribit Janus Dolmerus in Notis ad Jus aulicum Norvegicum antiquum pag. 461. pocula ex acere facta olim fuisse in pretio apud Norvegios. At Fortunatus in Epistola præfixa lib. 1. Poemat. pocula acerna ut viliora recenset. [* Germ. *Maser*, olim *Masar*, est Tuber, nodus trunci. Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 875.]

Genuinam vero, ni fallor, notionem attigit vetus Glossarium Lat. Gall. docet quippe eadem fuisse vasa, quæ Latini *Murrhina* vocant : *Murrha*, *Hanap de madre*. Sed et Matthæus Paris ann. 1181. videtur appellasse, *Murrhina*, quæ alii *Mazerina*, pag. 97 : *Tres cuppæ Murrinæ*. Charta Guillelmi Episc. Ambian. ann. 1298. in Tabul. Episcop. Ambian. fol. 99. v. : *Et cuilibet lectum et sciphum argenteum et Murreum*. [Testam. Johannis de Albiniaco Episc. Trecens. apud Camusatium pag. 201 : *Una cum omnibus et singulis ciphis meis Murreis tam cum pedibus argenteis, quam sine pedibus, etc.*] [Lit. official. Autiss. ann. 1338. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 40 : *Item duos ciffos Murreos, valentes tunc communi estimatione sexaginta solidos Turon.* Charta ann. 1375. in Reg. 108. ch. 286 : *Item omnes ciphos, tam argenti quam alios de Madre, etc. Un hanap de Madre vermeil... le quel hanap fut prisé douze sols Paris, in Lit. remiss. ejusd. an. ibid. ch. 66.] Est autem *Murrha*, ut auctor est Plinius lib. 37. cap. 2. lapidis pretiosi genus odoris præstantia commendabile, et colorum varietate insignis, subinde circum-agentibus se maculis in purpuram candoremque, et tertium ex utroque ignescentem, veluti per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente.*

Nascitur autem in Oriente apud Parthos. Papias : *Murina, gemma, apud Parthos gignitur, unde dicitur, quia varietas ejus in purpuram candoremque et ignem, quasi in caelesti arcu conspicitur.* [Ex Isidori Origin. lib. 16. cap. 12. sect. 6.] Notum vero *Murra* et *Murrhina pocula* et vasa magno olim fuisse in pretio apud Veteres, non modo ex Plinio, sed et Seneca lib. 7. de Benef. cap. 9. Suetonio in Augusto cap. 71. Propertio lib. 4. Eleg. 5. vers. 26. Martiale lib. 14. Epigr. 113. Paulo et Javoleno JC. in leg. 3. § 4. et leg. 11. § 2. D. de Supellectile legat. (33.10.) Capitolino in Antonino Philosopho et in Elío Vero, Lampridio in Hellogabale, Victore in Epit. in eodem Antonino, etc.

Ex quibus quidem Scriptoribus invicem collatis nondum certo erui potuit quænam fuerit *Murrhinorum* materia, adeo ut cum Turnebo lib. 8. Adv. cap. 1. dicere liceat, ubi de *Murrhinis, tantam nobilissimorum Scriptorum in re frequentissima dissensionem adnotatione dignam prorsus existimandam*. Quippe Baronius ann. 34. ex Mich. Mercato, Mirrham veterum, idem esse ait quod hodie Indi *Benzni*, seu *Benivinum* vocant, materiam scilicet ex mirrhæ arbore incisa fluentem, ex qua in massam coagmentata, coloribus ad speciem inductis, arte inde potiora effingebantur, quæ in summis populi deliciis essent. Cardanus, Julius Scalger in lib. de Subtilitate, et Salsamus ad Solinum, *murrhina* antiquorum, esse vasa nostro sæculo *porcellanea* vocata contendunt, proindeque, ut Baronius, fictilia ; [cui sententiæ favet Alph. Ciaconius in epist. ad Princ. Cardinal. apud Marten. tom. 3. Ampl. Collect. col. 1324 : *Taceo... vasa Murrhina ex China tot generum, quæ Porcellanæ patrio sermone appellantur.*] Petrus vero Bellonius lib. 2. Observat. cap. 7. vasa *murrhina* ex aliquo conchæ genere fuisse confecta existimavit : et ideo sic denominari a Murice pisce, qui per excellentiam alio nomine Conchillum dicitur. Antonius Nebrissensis *agaten* esse putat. Andreas Cæsalius de metallis lib. 3. cap. 28. ex scoris metal-

lorum confecta *murrhina* vasa existimat, eaque sic dicta, quod myrrham redoleant. Denique Nicolaus Guibertus Medicus Mussipontanus in Assertione de *Murrhinis*, edita Francofurti ann. 1597. confutatis hisce virorum doctorum sententiis, novam induxit, contenditque *murrhina* vasa lapidea fuisse, et ex materia fossili, non vero fictilia, licet id Propertius videatur dixisse : quod etiam ante eum statuerat Georgius Agricola lib. 6. de Natura fossilium, scribens, *Onychen* in Caramania natam, nunc *onycha* nominare Plinium, nunc *murrhina*. Ad cum species variæ sint *Onychis*, idem Guibertus putat *murrhina* vasa elaborata ex ea quam *Corneolam* albam vocant, zonis tamen diversis coloribus, et aliquam similitudinem habentibus ad arcum cælestem, (quas quidem venas, *madratas*, a vulgo appellari annotat cap. 6. extremo) qualis improprie *Sardonix* dicta, quæ potissimum in Caramania probatissima nascetur. Id præterea firmant Glossæ Græc. Lat. : *Σάρδιον, τὸ ψήφιον, murra, σαρδόνυξ*. Sed et Sidonius Carm. 11. *myrrinam Sardonichen* dixit :

Myrrina Sardoniches, amethystus Iberus, iaspis Indus, etc.

[Apud Annam Comnenam lib. 3. Alexiad. pag. 94. *κρυκίον σαρδόνυγιον*, Aretas in Apocalypsim cap. 57. de Sardonice : *Ὁ λίθος οὗτος καὶ χρῶσιαν αἰματῶσαν ἐγκολλίεται*. Ejusmodi *onychinorum* vasorum meminit Concilium Duziacense I. part. 4. cap. 5 : *Et probatum est coram omnibus in Synodo, quia calicem onychinum de ipsa Ecclesia auro et gemmis ornatum, et patenam onychinam, quam Domnus Rex S. Mariæ Laudunensis Ecclesie dedit, auro et gemmis ornatum de scriniis suis... latentius jussit arripere*. Unde colligitur ejusmodi calicibus usos etiam in sacrificiis Sacerdotes, ut et ex Chr. Casin. lib. 3. cap. ult. Helgaldus in Roberto Rege pag. 68 : *Urceolum ex onychino factum, quod comparaverat Rex ditissimum pretio 60. librarum, iterum ipsi sanctæ Crucis loco contulit*. In hoc tamen differre observat idem Guibertus antiquorum *murrhina* et *onychina* vasa, quod vasa *murrhina* ex *Onyche* gemma confecta appellationem hanc sortiebantur : pocula vero *onychina*, quæ ex *Onychite*, hoc est, ex Calchedonio erant confecta. Sed hæc virorum eruditorum sententias aliis examinandas relinquimus, quas legere est potissimum apud Iacobum Gretzerum in Syntagm. de Vino myrrhato et myrrhinis.

Murrhina porro *pocula* intellexisse Virgilium 2. Georg. non desunt qui putant :

Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.

Ubi Servius : *Gemmeo poculo, non gemmato*.

MAZER, MAZARUM, Wibertus in Vita S. Leonis IX. PP. cap. 6 : *Et quemdam scyphum pretiosi Mazeris ob sui memoriam obtulerat*. Ubi Codices alii momente Henschenio, præferunt *pretiosi Marmoris*. [Mazeris legendum censet Mabill. sæc. 6. Bened. part. 2. pag. 73. ubi observat Brunonem Signiensem asserere hunc scyphum ligneum fuisse, atque a Desiderio Casinensi seu Victore III. *poculum lignarium* appellatum.] Will. Thorn in Chr. pag. 2205 : *Et empla un hanap de Mazer, oue un pée d'argent*. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295 : *Item ciphus de Anserne magnus de Mazero, cum basso*

pede, et circulo argenteo. Item cupa magna de Mazero, ornata pede alto 2. circulis et pomellis argenteis. Charta Heccardi Comitis Augustodunensis apud Perardum : *Et anapo corneo majore, cum illo de Mazero*. Testamentum Mag. Geraudi de Abbatis-villa Archidiaconi Ambianensis ann. 1271 : *Et tota supellectilis mea argentea, et cyphi de Mazero, cum pedibus, et sine pedibus*. [Charta ann. 1347. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 556 : *Item, unum ciphum de Mazero sine copertorio, cum pede argenteo laborato in medio et deaurato, cum sex esmaltis parvis. Item, unum alium ciphum minorem cum copertorio de Mazero cum pede argenteo, habente unum esmaltum laboratum in summitate dicti copertorii*.]

Galli vulgo *Madre* vocant ejusmodi scyphos et pocula. Computum Steph. de la Fontaine Argentarii Regis ann. 1350. titulo, *Madres et caillers pour boire vins nouveaux* : *Pour un hanap de Madre fin à tout le couvercle, duquel l'en sert le Roy à table, 16. liv. Par.* In eodem Computo : *Pour faire et forger 7. bouillons d'argent pesans 2. onces, dorez et émaillez à leurs armes, et mis es fons desdits caillers*. Alibi : *Pour appareiller et recoudre 2. hanaps caillers, pour argent et façon 28. sol. Paris*. Rursum : *Pour faire et forger la garnison de sa coupe de Madre de son hennap de jour, et de son cailler de nuit, pour le terme de Toussains, et les 12. bouillons pour les caillers de sa table*. Ibidem : *Pour faire et forger 4. bouillons d'argent doré et émaillez pour mettre es fons des 4. caillers, etc.* Et cap. quod inscribitur *Coutellerie* : *Deux paires de couteaux à trenchier avec les pare-pains, l'une paire à manches de cedre, garnis de virolles et de tinglettes d'argent dorées, et émaillez de France : et l'autre paire à manches de Madre semblables, garnis et émaillez, delivrez en ce terme pour le Roy aux festes de Toussains et de Noel, douze livres*. Passim ibi Regestum Peagiorum Paris. : *Hanap de Madre devient un denier, et s'il y a hanap de fust, si aquite le madre le fust tout pour un denier*. Infra : *Du tonlieu des hanaps de Madre, de fust, d'escuelle, et de plateaux*. Regestum continens Peagium Bapalarum : *Le hanap de Madre à pied d'argent*. Infra : *Le hanap de Madre pour son boire*. [Tabularium Compendiense : *Tradita fuerunt Priori 2. plates, 3. escuels d'argent, 1. hennas, 2. bises dorées, 13. cuillers en un cofin, 9. en l'autre d'argent, 3. hennas de Madre à pié*. Testam. Droconis de Vaucelles ann. 1358 : *Item do Alizonæ de Nigella pedicæ mex... x. libras Par. et meum magnum scyphum de Madre cum pede argenti*.] Charta Roberti Comiti Droensis in Histor. Droicensi pag. 250 : *Excepto quod scriptum est de merceriis et cyphis de Madre*. Etiamnum hodie Angli pateram *Mazer* vocant.

MAZERINUS, Scyphus ex *mazare*. Radulphus de Dico in Imag. histor. ann. 1182 : *Ciffi 9. argentei, tres cuppæ Mazerinæ, 3. salsaria argentea*. Teloneum S. Audomari in Tabulario S. Bertini : *Saccus cordatus cyphorum Mazerinorum 4. den.* [Charta ann. 1247. tom. 2. Hist. Eccles. Meldens. pag. 150 : *Legavit... sorori defunctæ Eremburgis, quadraginta solidos, et quemdam ciphum Mazerinum*.] Inde apud Poetas nostrates vernaculos passim *Mazerin*, pro scypho ex *mazare* reperire est. Philippus *Mouskes* MS. in Philippo Aug. :

Et apporterent estrelins,
Hanas, coupes, et Mazerins.

Le Roman d'Aubery MS. :

Venir en fait tout plein un Mazerin,
Aubery bust, qu'il n'y quist point d'engin.

Alibi :

Tu en beuvras à un tel Mazerin,
Dont tu morras encore à male fin.

MANZERINA VASCULA. Vide suo loco.
MAZDRINUS. Lambertus Ardensis :
Wido de Elembon dedit feudum, quod ab
eo tenebat Gerardus de Sauvingham, pro
tribus fertis argenti, et cifo uno Mazdrino.
Ubi Chronicon Andrense pag. 352. habet
mazerino.

† MADELINUS. Tabular. Compendiense :
Hæc sunt nomina utensilia de Ruminia-
co... duo manutergia, tria auricularia,
duo cifi Madelini cum pedibus argenteis.

* MADERINUS. Charta ann. 1225. in
Chartul. S. Mariani Autiss. : Promisit
abbas Eoardo quemdam cifum Maderi-
num, etc.

MADRINUS. Testamentum Abbonis Can-
onici Altisiodor. ann. 1191. in Tabular.
Eccles. Altisiodor. fol. 48 : Duos cyphos
argenteos, 11. cochlearia, unum Madri-
num. Et mox, Cifum Madrinum. Necro-
log. S. Martini de campis 4. Id. Jan. :
Dedit Conventui ciphum Madrinum ad
pedem argenteum et deauratum... an.
1331. [Le Roman d'Athys MS. :

Cil prent touailles, cil bacins,
Cil coupe d'or, cil Maderins.]

† MARDRINUS, in vita S. Udalrici sæc.
5. Bened. pag. 453 : Unum coopertorium
Madrinum ad servitium sui successoris
dimisit.

† MASERIUS. Testam. D. le Scrop ann.
1415. apud Rymer. tom. 9. pag. 276 : Unum
Maserium coopertum, cum pede et bordu-
ris argenteis et deauratum.

MAZELINUS. Necrolog. Ecclesiæ Pari-
siensis Non. April. : Dedit etiam nobis
cyphum Mazelinum cum pede argenteo ad
serviendum in refectorio. Adde 21. Kl.
Maii. Le Roman de Garin MS. :

Si m'ont tolu et mon pain et mon vin,
Et m'escuelle, mon hanap Mazelin.

Alio loco :

Giebert appelle, Bailliez-moy cà le vin,
Deussu ma table mettez mon Mazelin.

Infra :

Desor la table fiert si le Mazelin,
Le hanap froisse, si espandi le vin.

Nolim tamen hisce omnibus Auctorum
locis, murrina vasa, cujusmodi antiquo-
rum erant, intelligi, cum doceat Papias
sua ætate ita appellata universim vasa
vitrea, seu scyphos vitreos : Murra, ge-
nus vasis, pro vase vitreo ponitur. Edit.
habet pro vitro. Alibi : Myrrhinum, ge-
nus optimi vitri et saphyrini coloris, inde
myrrhina vasa dicuntur. Ita Codex edi-
tus : at MS. pro vitri, habet vini. Sed
prior lectio melior ; atque ita sumi de-
bere vasa mazerina in Regestis Peagio-
rum supra laudatis fortean existiman-
dum est.

MADRINARIUS, Officium Scantionariæ,
cui madrinorum et poculorum cura in-
cumbat. Computum Hospitii Reg.
ann. 1313 : Rad. de Asneriis Madrina-
rius. Statuta Philippi Longi pro sua
domo ann. 1317. in Regesto Pater, Ca-
meræ Comput. Paris. fol. 79 : Il y aura
un Madrinier, qui servira de voires et de
hanaps, et aura 3. den. de gages par jour
pour toutes choses. Nescio an huc spec-
tent Glossæ Gr. Lat. : Παπαζώτης, Mestri-
nus, Præfursor. Ubi Codex MS. S. Ger-

mani Paris. habet Meterinus, Profusor,
ut legendum sit Meserinus, vel Maseri-
nus, hacque voce intelligatur Pincerna.
Sed hæc vox non est istius sævi.

MADELINARIUS, idem dicitur in Ordi-
nat. Hospitii S. Ludovici Reg. Franc.
ann. 1261 : Guillelmus Madelinarius...
tam pro ciphis, quam pro vitris quæren-
dis et portandis, etc. Vide Olaa, Maso-
ricus.

* Madelinier vero in Lib. pitent. S.
Germ. Prat. et Maderinier, ejusmodi va-
sorum opifex, in Charta ann. 1312. ex
Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 205. Vide su-
pra Madarinarius et Madrelinierius.

Cum igitur madrina vasa ac pocula in
usu cotidiano fuisse ita videantur ac
vulgata, ut iis servandis et adminis-
trandis minister proprius præpositus
fuerit in aulis Regum, mirari sane subit,
quod ex iis potioribus vix hodie aliqua
suppetant : præter illud forte quod
etiamnum servat illustre ac regium
omnino Sandionysianum gazophylacium,
de quo ita Doubletus pag. 344 :
Le hanap du Roy S. Louis, dans lequel
il beuvote, fait de Madre, avec son cou-
vercle de mesme matiere, garny d'un
piéd d'argent doré, et dedans icelui han-
nap, au milieu du fond, un émail de
demy rond taillé de fleurs de lys d'or à
champ d'azur, etc. Qui quidem sancti
Ludovici scyphus coloris subfusus est,
et ex pretiosiori lapillo confectus, adeo
ut agatæ formam præferat, firmetque
sententiam Antonii Nebrissensis : cu-
jusmodi forte fuere de quibus Nicol. de
Braia in Ludov. VIII :

Discumbunt proceres, implentur vasa phalerno
Gemmea, clam labor est crateres evacuarè.

Tametsi poetis veteribus loquendi for-
mula familiaris, de qua Savaro ad Sido-
nium lib. 2. Ep. 13.

Materiæ denique vasorum murrhino-
rum excellentia ac raritas, facit ut du-
bio locus sit, an potiora illa omnia, quæ
hac appellatione censentur apud Scrip-
tores, revera fuerint ex Onyche, juxta
Guiberti sententiam : an vero pleraque
ex iis ficticia, verorumque æmula, con-
fiata ex versicolore materia vitrea, et in
fornacibus vitriariorum cocta : quod
sane olim factum annotat Plinius lib.
36. cap. 26. Quemadmodum hodie artifi-
ces porcellanas imitantur, vasis ex ar-
gilla opere figulino elaboratis, incrusta-
tione quadam albissima intinctis deinde
in fornacem positis, quo nitorem et læ-
vorem vitri acciperent.

* Cum vero ejusmodi vasa in usu co-
tidiano ita fuerint, ut in tabernis ipsis
ministrarentur ; alia pretiosioris materiæ
puta Porcelaine ; alia inferioris, quam
Fayance appellamus, fuisse certum vi-
detur. Et quidem distinguebantur Le
grand et petit madre, ut colligitur ex
Lit. remiss. ann. 1333. in Reg. 124. ch.
64 : Raoulin Guillet vit quatre hanaps de
caillier ou de petit Madre, desquelz l'en
servoit en ladite tavernè. Aliæ ann. 1400.
ex Reg. 155. ch. 432 : Un hennap de Ma-
dre du pris d'environ six blancs. Argillam
fuisse innuere videntur Lit. remiss. ann.
1408. in Reg. 162. ch. 212 : Icellui Boyaud
avoit esté fort bleié en sa teste d'une
grant pierre, qui estoit cheue sur saditte
teste, et y portoit, comme l'en dit, du Ma-
dre ou autrement.

MASERICA, Vox, ut videtur, ejusdem
originis. Poeta MS. infimi sævi, ex Bibl.
Thuana Cod. 525 :

Adsit plena sero Maserica theca liæo,
Penus et artocopis, et acerna popina ferinis.

Ubi Glossa Masericam, ollam interprete-
tatur.

1. MAZERIUS, Italis Mazziere, qui cla-
vam tenet, Massier : in Ceremoniali
Episc. lib. 1. cap. 11. * [« Quos seque-
bantur nobiles et barones suo ordine,
Mazerii regis. » (Diar. Burchard. ed.
Thuasne, II, 165, an. 1494.) — « Servien-
tes armorum sive Mazzerii quinque. »
(Id. 177.)]

* 2. MAZERIUS, ut supra Mazereius.
Charta ann. 1121. in Chartul. Arre-
mar. ch. 98 : Abbas Gualterius dedit.... ci-
fum unum novum multum bonum Mazeri-
um.

† MAZETTA, Vox Italica. Annal. Me-
diol. apud Murator. tom. 16. col. 807 :
Centura una argenti cum Mazettis duobus
et siquectis XLIII. Ejusdem significatio-
nis videtur

† MAZIUS, ibid. Centura una facta ad
rosettas perlarum cum Mazio et fibbia
argenti, etc.

* Vel MAZETTUS, Ital. Mazetto, dim.
a Mazzo, fasciculus, ornamentigenus.

† MAZIA, Clava, Ital. Mazza, Chron.
Petri Azarii apud Murator. tom. 16. col.
329 : Patrem ipsius dom. Johannis de Ole-
gio cum una Mazia ferrea, quam tunc
portabat, interemit, etc. Erat et Mazia
officii seu dignitatis symbolum. Chron.
Modoet. apud eumd. tom. 12. col. 1095 :
Divino judicio dominationis Maziam red-
didit. Vide Matia.

† MAZINARE, Molere, Gall. Moudre, ab
Ital. Macinare. Charta ann. 1370 : Quod
ipsi possint percipere molegium ab illis
personis... quæ ibunt ad Mazinandum
sive franzendum frumentum, bladum,
legumina, etc. Vide Maxenare.

† MAZMUTINA. Vide Masmolina.

* MAZOLIUS, Manipulus, ab Italico
Mazuolo, Mazzo. Stat. Casalis sæc. XIV.
in Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col.
1048 : Item quod aliquis messoneria, seu
messoneria non possit portare Mazolios
scanzatos seu semerzatos sub pena et
banno pro quolibet ipsorum et qualibet
vice soldorum V. papiensium, et teneatur
portare Mazolios omnes legatos. [FR.]

MAZUCA. Vide Mazuca.

† MAZURA, pro Mansura, domus.
Charta ann. circ. 1120. ex Archivis S.
Victoris Massil. : Vilelmus monachus in-
terrogavit eum de illa Mazura quæ voca-
tur Festacias. Charta Guillelmi Comitis
Claramont. apud Baluz. tom. 2. Hist.
Arvern. pag. 62 : Comprehendendo vete-
rem Mazuram antiquæ Gergobiz. Adde
Litteras ann. 1250. apud Lobinell. tom.
3. Hist. Paris. pag. 207. Vide Masura.

† MAZURALE, Agri portiuacula cum
æde. Charta apud Stephanot. tom. 3.
Antiquit. Bened. Pictav. MSS. pag. 749 :
Dono et concedo... quidquid juris habeo
et domini in nemore de Clochay, quod
dicitur nemus B. Juniani, et Mazurale
quod habeo, etc. Vide Mansionile.

† MAZUZÆ, Schedæ erant, inquit Hof-
mannus, quæ periodis et Deuteronomio
binis inscriptæ, postibus ex lege, apud
Hebræos, affigi solebant. Plura vide apud
eumd. in Lexico.

* MAZZA, vox Italica, Clava. Acta B.
Amad. tom. 2. Aug. pag. 574. col. 2 : Ecce
quidam miles armatus cum una Mazza
aurata in manu supervenit. Mazza fer-
rata, in Stat. castr. Redaldi lib. 2. pag.
89. v. Mazza lignea, in Stat. Mutin. rubr.
384. pag. 80. r.

* MAZZAFRUSTUM. Vide supra Maza-
fustum.

† MAZZERUS, Qui massam seu clavam
gestat. Vita B. Columbæ Reatinæ tom.
5. Maii pag. 354 : Qui clavas pontificias

portabant, quos Mazzerios dicimus. Vide Mazerius.

† **MAZZETTA**, Vestis Episcopalis pars, quæ nostris *Camail* dicitur. Articuli reformat. Paris. ann. 1586. apud Marten. tom. 4. Anecl. col. 1194: *Tunicam lineam, quam rochetum vocant, semper induat, cum Mazzetta, ex Innocentii decreto. Sine talaribus tunica quæ ad collum adstricta sit, ac Mazzetta, neque e cubiculo exeat, etc.* [* Leg. *Mozetta*. Vide in hac voce.]

† **MEABILIS**, Genuinus, legitimus, Gall. *Loial* et *marchand*. Tabular. Cartusie de Bello-Larico: *Quadragesima octo bissetos avenæ ad cumulum bonæ et Meabilis*. Vide *Marchabilis*.

† **MEAGLA**, Nummus aureus, *medallia*, Italis *Medaglia*. Regimina Paduæ ad ann. 1274. apud Murator. tom. 8. col. 424: *Hoc anno de mense februarii fuit inventum in clausura domus Dei per fratrem Rolandum tantum aurum in Meaglis, quod valuit circa XVII. millia librarum Bagatinorum*. Eadem Italice leguntur ibid. col. 380: *In quest' anno del mese di Febraro fu ritrovato nella chiesa della ea de Dio per frate Orlando tanta quantita d'oro in Medaglie che valse circa diciasette libre de bagattini*. Vide *Medalla* et *Medalea* 1.

† 1. **MEALA**, Genus placentæ. Locum vide in *Collyrida* sub finem.

* 2. **MEALA**, Minutioris monetæ species, Gall. *Maille*. Charta ann. 1159. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 574: *Ego Raymondus Trencavelli dono licentiam operandi vobis Arnaldo de Carcassona et Guillermo Stephani et Petro Guillermi in moneta mea de Carcassona, quando volueritis, de xxiv. solidis denarios in libra, et de xxvj. solidis Mealas in libra et sexta pars sint de Mealas. Item quando voluntas nostra erit, habeatis licentiam minuendi unam Mealam et non plus*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mealha, Prov. obolus, as*. Vide *Mallia* 1. et *Medalla*.

† **MEASUS**, pro *Mansus*, ædes cui adjuncta certa agri portio. Charta Rixovendis dominæ de Terminis ann. 1208. in 30. Regesto Tabular. Regii n. 61: *Nos tenebamus in feudum albergam duorum Militum in unoquoque Measo et casalatico*. Et infra: *In quibus Measis, mansatis vetulis manent homines, etc.* Vide *Massa* 5.

MEATIM, *Meo more*, in Glossis Isid. In Glossario veteri Saxonico, minlice, *meatim*. Vide Priscian. lib. II. Donatum, et Grammaticos veteres.

* **MEBRETUS**, Pannus ex filis diversi et varii coloris textus, f. pro *Marbratus*. Vide supra in hac voce. Lit. remiss. ann. 1360. in Reg. 88. Chartoph. reg. ch. 37: *Ab eodem Colardo mercatore emit quatuor pannos, videlicet tres de Mebrelo, et quartum de rubeo*. Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. fol. 86. v. ad ann. 1253: *Chest li feurs des dras, ... li Mabres... iiij. l. et xv. s.*

* **MEGA**. [Candela. DIF.]

* **MECANICUS**, pro *Mechanicus*, Artifex, Ital. *Meccanico*. Gall. *Artisan*. Arest. parlam. Paris. 8. Aug. ann. 1416. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Dent pro ipsa decima parte seu ejus æstimatione hæredes vel executores seu causam habentes defunctorum burgensium, practicanium, mercatorum, Mecanicorum, etc. Gens mecaniques*, in Lit. Franc. II. reg. Franc. ann. 1559.

MECAPUS, Papiæ. *Fatuus*: forte quasi mente captus, [aut pro *malum caput*, ut

mefacere, pro *male facere*, et *mefactum*, pro *malefactum*.]

* **MEÇARIA**, AMEÇARIA, Idem quod *Meytaderia*, *Mezadria*, *Partiaria* agrom locatio, Ital. *Mezzadria*, Gall. *Métairie*. Sed usurpatio etiam hæc vox pro partiaria societate in quocumque alio negotio, ut hinc apparet: Stat. Bonon. ann. 1252-53. tom. II. pag. 180: *Quod illi qui volunt exercere artem Meçarie pannorum solvant Comuni c. sold. et faciant publicas factiones. — Statuimus et ordinamus quod quicumque forensis, qui voluerit Ameçariam exercere, teneatur quolibet anno solvere Comuni Bonon. c. sol. bononinorum, et nihilominus teneatur facere publicas factiones; intelligimus de iis, qui faciunt Ameçariam pannorum et mercantarie. [FR.]*

* **MECELLUS**, Messor. Vide infra in *Messonare*.

* **MEGERIUS**, Messium custos ut *Messarius* 1. Libert. villæ de Andel. ann. 1269. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 127. art. 13: *Burgenses ejusdem villæ suos ponent Mecerios et custodes vinearum*. Vide infra *Messerius*.

† **MECHAMIUM**, Membri mutilatio, seu fractio. Johannes Skenæus de Verborum significatione. Vide *Mahamium*.

† **MECHANEMATA**, Vocantur quædam mirifica humanis artibus facta de Dei creatura, quæ qui nesciunt, opinantur esse divina. Papias. Sidon. lib. I. Ep. 9: *Deus bone, quæ ille digitis Mechanemata facit*. Vide *Mechanicus*.

MECHANICUM. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 90: *Si homo cadat ab arbore, vel quolibet Mechanico super aliquem, etc.* id est, qualibet arte, vel ratione.

1. **MECHANICUS**, Præstigiator. Hildebertus Episc. Cenomanensis in Vita S. Hugonis Abbat. Cluniacensis n. 16. de quodam Monacho cujus osculum respuerat idem Hugo: *Respondentem se Mechanicum esse, et nicromantie præstigiis inquinatum*. Inter $\mu\eta\chi\alpha\nu\iota\kappa\eta\varsigma$ $\tau\epsilon\chi\nu\eta\varsigma$ partes, unam esse, quæ $\theta\alpha\upsilon\mu\alpha\tau\omicron\upsilon\pi\gamma\iota\kappa\eta$ dicitur, observat Politianus in Pnepistomone: quæ scilicet quædam miranda efficit seu naturæ præstigia: atque hinc præstigiatores ipsi $\mu\eta\chi\alpha\nu\iota\kappa\iota$ forte appellati.

* 2. **MECHANICUS**. [Operosus, qui manu operam navat: « Inter ipsos sollicitiores esse infantes, pueros, laicos, Mechanicos fabros, sartores... plurium artium Mechanicarum artifices. » (Diar. Burchardi, p. 269, an. 1487.)]

* **MECHINA**, Pulmo alicujus animalis, Gall. *Mou* ou *poumon*. Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 46. col. 1: *Item solverunt ulterius pro una oncia speciarum et croco, empturum pro reponendo super Mechinis edulorum emptorum pro dicta cæna, etc.* Ibid. col. 2: *Item quia dicta die de mane servitores et mulieres, qui præparabant necessaria pro dicta cæna, voluerunt bibere seu prandere, emerunt pro eisdem quoddam Mechinis mutonis... Item in oleo pro coquendo dictas Mechinis, etc.*

† **MECHITA** pro *Meschita*, Templum Mahumetanorum, Hisp. *Mezquita*, nostris *Mosquée*. Charta Petri Sancii Aragon. Reg. ann. 1101. tom. 1. Gall. Christ. inter Instr. pag. 54: *Notum sit me... dedisse S. Salvatori, et sanctæ Fidei de Conchis... unam Mechitam meliorem scilicet, quæ esset in Barbastro, excepto de sede Episcopali, ad construendum ibi monasterium*. Et infra: *Præterea damus S. Fidi gloriose virgini, molendinos cum*

aquæductu suo: et hortos ad ipsam portam, cum balneis et furno quæ fuerant de ipsa Mechita. Vide *Meschita*.

1. **MEDA**, *Curatio, remedium*, Papiæ, pro *medicina*. [Est etiam potionis genus, Belgis *Mede* vel *Meede*. Bulla Lucii PP. in Chartul. S. Quintini in insula pag. 109: *Decimam alleorum et Medæ in villa de Michem*.] Vide *Medo*.

* 2. **MEDA**, Acervus segetum, congeries vel strues in acutum tendens. Stat. Cadubr. lib. 3. cap. 72: *Volamus quod si quis Medas vel cogolos vel segetes inter scandolas vel ligna alterius fraudulenter conduxerit, condemnetur in decem libris Pap. curiæ pro qualibet Meda seu cogolo vel ligno*. Vide *Meta* 1.

* 3. **MEDA**, pro *Meta*, limes, terminus. Charta ann. 982. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 648: *Ab ipsa Meda, quæ est infra portum Fraxani, etc.*

MEDACULA, Idem videtur quod *Medallia*, [Gall. *Maille*. Chartular. Camalariense: *Appendaria de qua fevales sunt motarelli reddit in Maio III. den. et Medaculam et i. agrum; et in Kal. III. den. et Medaculam.*] Vide in *Penitentes*.

* [« Solummodo gadium et penitentiam de illis hominibus qui mansos vel appendarias de parrochia mea tenuerint, hoc est unum denarium pro gadio et Medaculam pro penitentia. » (Cart. Conchar. Ruthen. p. 173, an. 1065.)]

* **MEDALA**, ut *Medalla*, Minutioris monetæ species, Gall. *Maille*, in Charta ann. 1132. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 464. Hinc *Maaille* appellatur præstatio quædam, quod ea moneta solveretur. Charta Renaldi vicecom. Fales. et Joan. de S. Lienardo custodis balliv. Cadom. ann. 1295. ex Lib. rubr. Cam. Comput. Paris. fol. 242. v. col. 2: *Avons baillé la maaille de ladite prévosté pour lxx. livres l'an*. Alia Petri de Chamblaco ann. 1307. ex Reg. 44. Chartoph. reg. ch. 87: *Item le marchié et la coutume de la prévosté, que l'en appelle la Maaille. Maailles des tavernes*, ex Charta ann. 1287. laudata in *Macula* 1. Vide supra *Mallia* 1.

* **MEDALADA**, Eodem significatu. Chartul. Celsinian. ch. 689: *De unoquoque manso a Paschas 1. dinarada de cera et appendaria 1. Medalada*.

* **MEDALATA**, **ALIADA**. [Mensura agraria: « Et vineam de furno, et una Medalata de vinea quem tenet Boca Moza. » (Cart. Conchar. Ruthen. p. 32, an. 1032.) — « Cum vineas vj. denariadas et Medalada. » (Id. p. 146.)]

† **MEDALEA**, Idem quod *Medalla*. Regimina Paduæ ad ann. 1274. apud Murator. tom. 8. col. 461: *Repertum thesaurum tantum auri in Medaleis in certis orziis ad summam librarum XVI. mil. denar. Venetorum*. Vide *Meagla*.

* **MEDALHATA**. Vide mox *Medallata*.

* **MEDALHO**, NATOT, PACCOTUS. [Gall. Botte, amas, tas, meule de foin: « Et de III. libris receptis ex pretio trium Medalhonum feni.... ex pretio II. Medalhonum sive natots feni venditorum in pretio t. 21, p. 10.... fecerunt acervum seu Medalhonem de dicto feno, t. 22, p. 374..... Emi a priore Sancti Jacobi XII. paccotos feni recepti in capite sui prati.... t. 22, p. 373. » (Arch. histor. de la Gironde.)]

* **MEDALHONARE**. [Gall. Mettre le foin en meules: « Sequuntur expense facte pro colligendo, portando et Medalhonando dictum fenum, t. 22, p. 324. » (Arch. histor. de la Gironde.)]

* 1. **MEDALIA**, ut supra *Medala*, in

Charta ann. 1128. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 445. Pro nummo aureo occurrit in Invent. ann. 1240. apud Cl. V. Garamp. in Dissert. 7. ad Hist. B. Chiarae pag. 233: *Item viginti quinque Medalias auri.* Quæ multum differt ab ea, de qua in Novel. antiq. cujus meminit Cangius v. *Medalla.* Vide ibi.

* 2. **MEDALIA**, Monetæ minoris species, quarum duæ denarium valebant. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 131: *et expendam ita bonam monetam sicut accipiam, nec medalias accipiam, nec dabo, vel dari faciam scienter.* Etiam auctor libri, qui inscribitur *Il Novellino* de hoc nummo mentionem facit: *Usavansi allora le Medaglie in Firenze, che le due valevano un danajo.* [FR.]

MEDALLA, **MEDALLIA**. Willelm. Brito in Vocabul. et auctor Mamotrecti 27. Levit.: *Obolus dicitur Medalia, id est, medietas nummi.* Joanni de Janua, in *Diobolaris: obulus quod est Medalia.* [**Medili, assis, in vet. Gloss. Germ. apud Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 707.*] Tabularium Conchensis Abb. in Ruthenis ch. 418: *Bernardus Odo donavit in Gratsaco unam mediam appendariam, et medium quartum, et tres Medallas de censu.* Charta Willelmi D. Montispeulani ann. 1108: *Sextalaricum dono vobis.... et tertium denarium in Arquintali, et Medalias, quas donant homines Montispeulani et Longobardi pro Arquintali.* Alia ann. 1136. apud Jofredum in Episc. Niciensibus: *Reddunt enim supradicti homines annuatim 18. denarios Mergolienses, et Medallam, et 4. sextarios annonæ, etc.* Tabular. Celsinianense: *Unam medallam Claromontensem debent de Cereio Paschali.*

Datur etiam interdum *Medalliæ* nomen nummis aureis. Legimus enim *Medaille d'aur*, medalla aurea, in veteri Instrumento Vasconico apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 13. n. 3. Scriptor Novellarum antiquarum apud Pergaminum: *Usavan si allora le Medaglie in Firenze, che le due valevano un danajo.* [Ogerii Panis Annal. Genuens. lib. 4. ad ann. 1214. apud Murator. tom. 6. col. 406: *Statuerunt insuper quod collecta super immobile constitueretur de denariis sex per libram, de quibus Medalia pro portu colligeretur.* Additam. ad Chr. Mon. Patavini apud eundem tom. 8. col. 737: *Thesaurus cum Medaleis aureis inventus fuit in horto Domus Dei de Padua.*]

Hinc nummis veterum Romanorum sive Græcorum aureis, argenteis et æreis, *Medalliæ* nomen mansit. Scaliger ad Eusebium, ab Arabico vocem accersit: *Προπολην nos vulgo Medalliam vocamus, Arabes etiam Methalia: quod nescio quo commercio ab Arabibus ad Italos et Gallos delatum. Ita enim vocant numismata Christianorum, quæ expressum caput humanum præferunt.* Verum non est cur ad Arabes recurramus, cum ipse nummorum nostrorum veterum, hoc est, Francicorum inscriptiones, originem vocabuli videantur prodidisse. Prostant enim in libello Petaviano Nummi aliquot argentei Ludovici Pii et Caroli Calvi, in quibus **METALLUM** scribitur in nummi circulo, interdum etiam in medio nummo, ita ut nummi inde *Metalla* nuncupari potuerint, quod vero admodum simile est, cum etiam num Franciscis *Metail*, sit *Metallum*, vox a *Medail*, vel *Medaille*, non abluendens. Manilius, de Collybista, seu nummulario:

Et facti mercator erit per utrimque Metallii,
Alterum et alterius semper mutabit in usus.

Ubi factum metallum, ut factum argentum appellavit, i. ἐπισημον, signatum, cui opponitur ἀσημον, infectum, non signatum.

Alti ea voce in nummis exarata argentum nude significari existimant: quod mihi verisimile non videtur, cum æs, aurum aut quævis alia moneta eadem voce designari potuerit. Vide *le Blanc* pag. 100.

MEDALIATA, Reditus terræ valoris medallix. Tabular. Ecclesiæ Cadurcensis: *Illas 3. Medalias, quæ subitus vinea Danielis, etc.* Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis Ch. 32: *Et vineam de furno, et una Medaliata de vinea quem tenet Bocamoza. Ita in Ch. 84. 176. 260. 310. etc. Vide Medallata.*

* **MEDALLATA**, **MEDALHATA**, Terra reditus seu valoris unius *Medallix*. Charta ann. 1303. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 308: *Item acquisiverunt (canonicæ S. Saturnini Tolos.) quandam domum cum orto ibi contiguo et quandam bordam cum una Medallata.* Alia ann. 1326: *Pro omnibus tresdecim arpentis et tribus Medallatis terræ, etc.* Infra: *Medalhatis terræ.* Vide *Medaliata* in *Medalla*.

† **MEDARIUS**. Charta Alamannica Goldasti 33: *Confinit... de alium in via, et 2. Medarios, in ipso loco, in ipso agro, et 1. sestairale in roncale confinit in Leones ex alia parte ipso Magno.*

* **MEDE**, Herba genus, qua utuntur tinctorum. Charta commun. Mechl. ann. 1316. ex Cod. reg. 10197. 2. fol. 82. r: *Omnes mensura, quarumcumque rerum fuerint, sunt et remanebunt villæ nostræ prædictæ, exceptis quatuor mensuris, videlicet mellis, salis et herbarum tinctoriarum, quæ weedi et Mede vocantur.* Ubi Marten. tom. 1. Ampl. Collec. col. 1424. edidit: *Vuod et Meode.*

† **MEDELA**. Vide *Medella* 1.

† **MEDELAMUM**, pro *Medelanium*, non rectius, apud Bollandistas in Vita ejusdem S. Guthlaci tom. 2. Aprilis p. 46.

MEDELANUM. Vita S. Guthlaci cap. 31: *Irruit in quandam spinulam sub incultæ telluris herbis latentem, Medelanium plantæ ipsius insignens. Pro medium, ni fallor, aut medietanum.*

1. **MEDELLA**. Lex Alemannor. tit. 96: *Si quis Medellam rumpit aut involat, sol. 3. solvat, si carrucam involat, aut rotas, etc.* Editio Heroldi habet *Medelam*. Videtur esse modiolus rotæ, le Moieuv. [**Gloss. Leg. Alem. Lancuuit, quod exponitur vinculum plaustris, carpentium.* Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 1. col. 745. et infra *Medula* et *Metella*.]

† 2. **MEDELLA**, Mensura liquidorum, eadem quæ *Meillerota*. Vide in hac voce. Charta ann. 1163. ex Lib. viridi Episcopopat. Massil. pag. 11: *Domos autem quas Raymundus de Soleris Episcopus abstulerat retento servitio Medellam de melle, et campum de carello, aut concambium valens operi Ecclesiæ reddi mandavimus.* Eodem significato occurrit *Medellarii de melle*, in Charta ex Archivis S. Victoris Massil. Eo denique sensu accipienda etiam Bulla Anastasii IV. PP. ann. 1153. tom. 1. Gall. Christ. inter Instrum. pag. 112: *In Ecclesiis S. Zachariæ VII. sol. et duos Medollarios de melle, etc.* Vide *Medualia*. [**Vide infra Medollarius*.]

* 3. **MEDELLA**. Retis macula, Gall. *Maille*. Charta Phil. Pulc. ann. 1289. inter Consuet. Genovef. Mss. fol. 35. vº: *Omnia alia ingenia piscatoria qui de filo sunt, volumus quod fiant ad modulum*

nostrum, videlicet ad amplitudinem unius Turonis grossi qualibet Medella. V. *Macula* 2.

MEDENA. Charta Ludovici Lotharingæ Regis ann. 902. apud Browerum l. 9. Annal. Trevir. pag. 542. l. et 443. 2. Edit: *Nostræ mansuetudini suggesterunt... ut Trevericæ civitatis monetam, telonium, censuales, tributum atque Medenam agrorum cum fiscalibus omnibus... eidem Episcopo nostræ majestatis auctoritas restitueret.* Charta Ricardi I. Regis Anglor. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 132: *Et quoddam rete liberum Medena in potestate sua liberam, etc.* Germanis *Meden*, est mensura et modus agri, nostris, *Mesure de terre*, ait Browerus: nescio an id sonet in his locis. [**Quid sit docet charta Trevir. ann. 1083. apud Gunther. in Cod. Rheno-Mosell. num. 66. tom. 1. pag. 148: De eis tributum et Medena S. Mariæ sicut antea persolvantur. Est autem Medena septena de agris, tributum vero census statutus de vineis, i. e. septima pars fructuum agrorum.* Vide Mitterm. Princip. Jur. Germ. § 178. not. 8. et Graff. Thesaur. Ling. Fr. tom. 2. col. 708.]

1. **MEDERE**, pro *Metere*. Pactus Legis Salicæ tit. 27. in lectione variante: *Si quis messem alienam tripaverit, vel Medarit, hoc est, demessuerit.*

* 2. **MEDERE**, Curare. Vita S. Præjecti inter Acta SS. Bened. sæc. 2. pag. 640: *Medicos vel strenuos viros, qui hanc curam gererent, ordinavit; ita tamen ut semper ibidem viginti ægroti Mederentur, et stipendia sibi acciperent.*

* **MEDERII VERSUS**. Vide Virgil. Grammat. pag. 109.

† **MEDETARIA**, pro *Medietaria*, Prædium quod a colono partiaro colitur. Charta ann. 1210. ex Tabular. Castri Vitreii: *Gaufridus Abbas, totusque Conventus S. Melanii, dedimus Canonicis B. Magdalene de Vitreio ecclesiam de Molinis excepta Medetaria nostra et duabus partibus decimarum prædictæ Medetariæ.* Vide *Medietarius*.

† **MEDFEE**, vox Anglica, a Saxon. *Medfeoh*, quæ munus, præmium significat, vel etiam illud omne quod in compensationem datur, cum aliqua fit permutatio. Charta ann. 1331. apud Th. Blount in voce *Arrura: Remisit..... eisdem Ricardo et Johannæ... omnimoda opera, videlicet arruras, messiones et carriagia.... Et ipsi non dabunt Medfee, etc.*

† 1. **MEDIA**, Gall. *la Mée*, Territorium quoddam in agro Nannetensi, sic dictum quod medium sit Ligerim inter et Hederem. Charta Henrici Regis Angl. tom. 2. Hist. Britan. pag. 270: *Et omnibus hominibus et fidelibus suis totius Mediæ... In Garrandia, vel in tota Media, etc.* Vide *Mediterranea*.

† 2. **MEDIA**, pro *Medica*, vide in hac voce.

* 3. **MEDIA**. [Citrum. Dief.]

† **MEDIA VINI**, Mensura, quæ alterius media est, hemina. Chron. Mellicense ad ann. 1451. pag. 424: *Habeatque quilibet non ultra Mediam vini ad mensam, et si opus fuerit, inter prandia et post cœnam, non ultra quartale.*

* **MEDIACI**. Vide mox in *Mediale* 2.

† **MEDIACON**, Confectio olei omnia com-burens. Papiæ.

† **MEDIALADA**, Modus agri, idem, ni fallor, qui *Medaliata*. Vide *Medalla*. Charta ann. circiter 1030. apud Baluz. Histor. Tutel. col. 421: *Ego enim in Dei nomine Deusdet monachus emo ad opus S. Petri ad locum jam dictum tres Media-*

ladas de vinea de aliqua femina nomine Adalberga.

† 1. **MEDIALE**, Mensura annonaria, eadem, ut videtur, quæ *Medimna*. Vide in hac voce. Charta Martini IV. PP. ann. 1284. apud Illust. Fontanin. in Antiquit. Hortæ pag. 411: *Exstitit ordinatum, ut ad opus cameræ supradictæ usque ad quantitatem trecentorum Medialium speltæ, ipsius Camerarii nuncius in terra vestra posset libera emere et habere... Fecit emi ducenta Medialia speltæ de pecunia cameræ supradictæ.*

* 2. **MEDIALE** appellatur etiam in lignaria Pars intima arboris, Gall. *Le cœur de l'arbre*, quod ad intestina opera et minutiora faciendâ sumebatur, de quo Salmasius in Solinum et Jac. Gothofr. in Comment. Cod. Theod. tom. 5. pag. 52. ad leg. 2. Cod. de excusat. artif. in qua pro Medici legendum censet *Mediaci*; recte, ut videtur.

MEDIAMNÆ vel **MEDIAMNES**, Insulæ, vel terræ, in mediis omnibus emergentes. [Priscianus lib. 17: *A medio annis, Mediamna.*] Ebrardus in Græcismo cap. 10:

Insula sit maris: at si dulcis aquæ, Mediamnis.

Joan. de Garlandia in Synonymis:

Dic rivus, latices, puteos, dic stagna, paludes:
Annis jungatur, a quo Mediamnis vocatur.

Silvester Giraldus in Topogr. Hiberniæ dist. 1: *Lacus quoque plurimos..... hæc terra profert; qui et Mediamnas aliquantulum elevatas et valde amœnas infra se continent: ubi securitatis et refugii loca propriaque domicilia, et præterquam navigio inaccessibilia dominatores terrarum metari solent.* Sueno in Hist. Danica cap. 2: *Tandem confluentibus undique innumerabilibus, in Egdoræ fluminis Mediamne locus pugne constituitur.* Infra: *Deinde emissis utrimque pugilibus, in medio anne convenerunt.* [Monast. Anglic. tom. 1. pag. 2: *Hæc itaque insula (Glastonia) primo a Britonibus dicta est... insula vitrea, propter ampnem scilicet quasi vitrei coloris in marisco circumfluentem. Insula vero dicta est, quoniam marisco profundo est undique clausa; Mediampnis magis proprie diceretur, quoniam mediis ampnibus sita est, sicut melius insulæ dicuntur, quæ in mari sitæ noscuntur.*]

MEDIANA, Porta media Basilicæ, seu templi, quam *Regiam* alii appellant. Gregorius Tur. lib. 2. de Mirac. cap. 48: *Procedens autem psallendo, cum ad Medianam pervenisset, etc.* Anastasius in Honorio I. PP. pag. 48: *Investivit regias januas in ingressu Ecclesiæ majores, quæ appellantur Medianæ, ex argento.* Vide *Hebdomada Mediana* et *Ordinarium Præmonstrat.* Ord. pag. 904.

† **MEDIANA** SFERRATA, *Mediana utralis*, Scripturæ species. Vide *Scriptura Dominica Mediana*. Vide in *Dominica*.

MEDIANETUM. Fori Oscenses ann. 1247. fol. 13: *De spondalaris vel cabegalaris, aut testibus qui eos fecit, sive constituit, quicumque loco facit eos, ibi habet se jurare de eis; et si sunt alterius regni, non possunt se jurare de eis, nisi in Medianeto, id est, neutro.*

* Judicium, ut videtur, quod per mediatores seu arbitros fit. Charta Ferdin. reg. Castel. tom. 6. Jul. pag. 57. col. 1: *Sic quoque et illi, qui ultra Serram sunt, si aliquod judicium habuerint cum aliquo Toletano, veniant ad Medianetum in Catalalifa, ibi se judicent sanctorum patrum obedire et implere præcepta.*

† **MEDIANS**. Mediante certa financia

pecuniaria, in Litteris Johannis Franc. Reg. ann. 1358. tom. 3. Ordinât. pag. 265. Galli diceremus *Au moyen de, moiennant*.

* *Mediante competenti mercede*, in Correct. stat. Cadubr. cap. 134. *Meant*, eadem notione, in Lit. Phil. V. ann. 1321. tom. 3. Spicil. Acher. 2. edit. pag. 710. col. 2.

† **MEDIANUM** ALTARE, Idem quod *Matulinale*. Translat. B. Bathildis sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 452: *Mox venerabile corpus contingunt... ac retro altare Medianum condigne posuerunt.*

* 1. **MEDIANUS**, Dicitur de miscello frumento, Gall. *Bled mêteil*. *Mediana annona*, in Charta ann. 1185. Nivel. episc. Suession. ex Tabul. S. Crisp. in cavea. *Meissiau*, eodem intellectu, in Charta ann. 1383. ex Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 255: *xviiij. sextiers de Meissiau et xviiij. sextiers de tremois par an, grain de moison*. Vide infra *Mediasticus* et *Mictum* 2.

2. **MEDIANUS**, *Medius*. *Mediana acroteria*, *Medianæ columnæ*, *Mediana vox*, apud Vitruvium. *Medianus arcus*, *Mediana frons*, apud Paulinum Epist. 12. pag. 153. Adde *Capitulare Compendiense* ann. 757. cap. 7.

* *Mediana vena*, Anatomicis nostris, Vena inter basilicam et cephalicam, ex Animadv. D. Falconet.

† **MEDIANUS**, pro *Secundus*. Audoenus in Vita S. Eligii: *Lotharius Medianus*. Pactus Legis Salicæ tit. 2: *Si quis porcellum lactantem furaverit de chranne prima aut de Mediana; id est, de secundo coitu.*

MEDIANUS, Compromissarius elector, cui eligendi facultas datur, ad idque deligitur a partibus. Acta Innocentii III. pag. 3: *At exclusis justitiariis Senatoris, qui ei fidelitatem juraverunt, suos justitios ordinavit, electo per Medianum suum alio Senatore tam in urbe, quam extra, patrimonium recuperavit nuper amissum.* Et pag. 146: *Fecerunt nuntios destinari, qui ad eligendum peterent Medianos, de iis qui Romæ Senatores eligebant. Mox: Consultum est ergo summo Pontifici, ut convocato populo assignari eis faceret Medianum, qui unum eligeret Senatorem. Ipse vero ne contra personam Mediani quidquam objicere possent, fecit eis assignari pro Mediano nobilem virum Joannem Petri Leonis, qui ab universo populo approbatus, juramento secundum morem exhibitio, Gregorium Petri Leonis Rainerii Senatorem eligit.* Charta ann. 1207. apud Ughellum in Aprutinis Episc.: *Concedimus quoque vobis iudices, et potestatem jura vestra perpetuo exercere, sed hoc modo: cum tempus etenim potestas eligendi venerit, Episcopus hæreditariis hominibus hujus civitatis Medianum inveniat; hominem videlicet idoneum, convenientem et non diffamatum, qui potestatem eligendi habeat. Occurrat ibi pluries.*

MEDIANUS, Mediæ magnitudinis. Ita passim in Historia Episcoporum Autisiodor. cap. 25: *Gabata Mediana, etc.*

MEDIANUS CABALLUS, Medii pretii, in Leg. Alem. tit. 70. § 3. *Medianus bos*, tit. 78. *Mediana equa*, *Medianus Alamanus*, mediæ sortis ac conditionis, in Capitulis ad eandem Legem cap. 22. 43. [*Medianus infans*, in Leg. Alem. edit. Baluz. tit. 39. *Mediani digiti*, in Leg. Bajwar. tit. 3. § 13. i. e. medii: *Illos Medianos duos digitos cum decem solidis componat.* Adde tit. 4. § 9.]

MEDIARITUS, In medio status et arctatus. Joan. de Janua. [Unde Gloss.

Lat. Gall. Sangerm.: *Establis au milieu par force.*]

† 1. **MEDIARE**, Rem tractare, agere, componere, non ut iudex, sed ut intermedius et sequester: quo vocabulo Angli potissimum usi sunt, cum de constituendis *Attornatis* seu procuratoribus agebatur. Charta Caroli Reg. Franc. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 206: *Sed quod per unum ipsorum inceptum fuerit, per alium et alios prosequi, Mediari valeat pariter et finire et ad effectum adduci.* Instrum. ann. 1400. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1659: *Pro qua sedanda (discordia) desideravit, quod certa præfigeretur dieta loco et tempore congruis, in qua Rex Franciæ Mediare vellet inter partes prædictas, sperans se easdem componere velle, salvo utriusque partis honore.* Litteræ Owini Principis Walliæ ann. 1404. apud Rymer. tom. 8. pag. 356: *Dantes et concedentes eisdem procuratoribus nostris, et eorum utrique per se et in solidum, potestatem generalem et mandatum speciale.... Mediare et finire, pro nobis et nomine nostro, etc.* Charta ann. 1482. ex Tabul. B. M. de Bono-nuntio Rotomag.: *Quod per utrumvis ipsorum inceptum fuerit, alter eorumdem id prosequi valeat, Mediare, terminare et finire.* Adde Chartam ann. 1453. apud Madox Formul. Angl. pag. 351. etc.

* *Moienner*, eodem sensu, in Charta Ludov. reg. Navar. et comit. Campan. ann. 1314. in Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 11: *Nous traitans et Moienness avec lesdiz duc de Lorraine, évesque de Metz et seigneur de Blancmont, etc.* Comprom. inter abb. Bonaval, et Guid. dom. de Alneolo ann. 1291: *Et pourra ledit Dean queuoistre, ordener, pronoceret Meisner sus ledit descort.*

† 2. **MEDIARE**, Per medium dividere. Leges Palatinæ Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. SS. Junii pag. LVII: *Et cortinæ jam dictæ sint talis longitudinis quod serviant tam ad ponendum eas ante lectum nostrum, cum opus fuerit, quam ad Mediandum, sive per medium dividendum unam cameram, vel aliam magnam domum, vel usus alios similes.* Apicius lib. 3. cap. 9: *Coliculos elixatos Mediatibus.* Statuta Canon. Regul. art. 84. apud Raim. Duellium lib. 1. Miscellan. pag. 103:

Nec retinere sibi valet (prælatus) ullum vel Mediare, Vel defraudare, truncare, vel pretiare.

* *Moienner*, nostris, eadem notione. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Moienner, dimidiare, i. per medium dividere.* Charta ann. 1297. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 1. pag. 114: *Inventa per testes omni exceptione majores loca et antiqua confinia esse et fuisse et Mediare inter comitatum Florentinum... et comitatum S. Miniatis, etc.*

† **MEDIARE**, Separare, disjicere, Gall. *Diviser, écarter*. Chron. Andrea Danduli apud Murator. tom. 12. col. 462: *Ne galeæ hostiles Mediarent vi. galeas venturas de Candia, etc.*

† **MEDIARE**, Medius incedere. Compendium Jur. et Consuet. Univers. Paris. per Robert. Goulet fol. 13: *Sic progrediuntur ducentes corpus, quod quasi est medium inter Parisensem Episcopum et Rectorem Universitatis; itaque ipse Episcopus et ipse Rector semper lateraliter incedunt. Nec aliqui inter Episcopum et corpus de suo latere debent Mediare.*

* **MEDIARE** PLACITUM, Dare operam ut veniatur ad colloquium, Gall. *Moienner une entrevue*. Annal. Bertin. ad ann.

863. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 80 : *Mediantibus inter eos domesticis et amicis illorum placitum, quo simul redeant, et de ipso regno apud se tractent.*

* **MEDIARE** SYNODUM dicitur is, cuius auspiciis congregatur concilium, in Decreto Gelasii PP. apud Fontanin. de Antiq. Hortæ pag. 321 : *S. Synodum Nicænam 318. patrum, Mediante Maximo Constantino Augusto... S. Synodum Ephesinam... consensu Cælestini PP. mediante Cyrillo Alexandrinæ Sedis Antistite et Arcadio episcopo ab Italia destinato... S. Synodum Calchedonensem, Mediante Marciano Augusto et Anatolio CPano Episcopo.*

* **MEDIARE**, Inter duo loca positum esse, Hispan. *Mediar.* Elmham. in Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 66. pag. 186 : *Non igitur erant pro tempore civitas et abbatia ab accessibus mutuis, cum nulli Mediarent Anglici, præpeditæ.*

* **MEDIARE**, Dicitur de eo qui inceptum prosequitur. Sermo mag. Joan. Parvi in Conc. Constant. ex Bibl. Heilsbr. pag. 110 : *Eum jam iustissime principasse, virtuose Mediase et gloriose terminaturum.*

* **MEDIARIUS**, D. *Bouquet* in Præloquio ad tom. 1. Jur. publ. Franc. pag. xix. Colonus partiaris, non vero, Servus duobus dominis addictus, ut interpretatur Cangius, inquit ille : sed hæc vox non legitur suo ordine in Glossario : occurrit autem *Medietarius*, ea notione, in hac voce. Illi præverat Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 874.

* **MEDIATICUS**, ut supra *Medianus* 1. *Bladum mediaticum*, Miscellum frumentum, in Charta ann. 1211. ex Tabul. S. Crisp. Suession. in cavea.

† **MEDIASTINO**, Secundo. Ratherii Veron. Episc. Qualitatis conjectura, tom. 2. Spicileg. Acher. pag. 200 : *Se primum, se Mediastino, se rodens ipsam postremo : inde omnes suo pte more viventes. Genuinum in eis figere non desinit dentem.*

† 1. **MEDIASTINUS**, Medius. Translatio S. Guthlaci tom. 2. Aprilis pag. 59 : *In partibus Angliæ Mediastinis, villula quædam, patrio idiomate Cavæ nomen sortita, sita est in confinio fluminis Umbrensis, etc.* Vita S. Jacobi eremitæ sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 148 : *Solvitur ergo a portu Constantinopolitano, mare sulcatur, satis prospere ad Corsicam insulam usque, quæ Mediastina est inter Constantinopolim et Romam.*

† 2. **MEDIASTINUS**, Caminus, locus ; sic, ut videtur, dictus, quod in medio cubiculo exstruatur. Vita B. Heimeradi presbyt. auctore Egberto apud Leibnit. tom. 1. Script. Brunsvic. pag. 567 : *Nec mora, proripientes se ad eundem Abbatem, ei exposuerunt sermonem, camino adjicientes oleum, qui Mediastinus incanduerat adversus eundem virum, cujus favilla longe in posteros essent duraturæ.* [* Hinc pro Famulo culinario, qui focum curabat, apud Mornac. *Mediastinus coquinae regis.* Vide supra *Galopinus* [* et Forcellin. in *Mediastinus.*]

* 3. **MEDIASTINUS**, ut paulo ante *Mediasticum*. Vide supra in *Bladum*.
† **MEDIATERIA**, **MEDIATERRIA**. Vide *Medietarius*.

* **MEDIATIM**, Ex dimidia parte, Gall. *Par motié.* Arest. parlam. Paris. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 604 : *Licet... præfatæ financiæ in dicta terra communi, Mediatim ad nos et dictum episcopum spectent pro indiviso.* Vide infra *Mediocriter* 2. et *Medium* 2.

† **MEDIATIO**, perperam pro *Mediatio*, in

Charta Henrici Reg. Angl. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1411.

1. **MEDIATOR**, Intermedius. Cyprianus, seu auctor de Cardinalibus operib. Christi in Prologo : *Unde hæc sitis divitiarum miseris pectoribus assidet, et ambitionis salsugo bibulam animam occupat, uti per fas et nefas ad loca superiora etiam de latebris eremi, nonnulli se ingerant : et de omni gradu, ubi aliquis aditus patet, anhelii prodeant, discurrant ad iudices, blandiantur Mediatoribus, condeucant auxiliarios, et modis omnibus elaborent, ut sedeant cum Principibus.* [Chron. Romualdi II. Archiep. Salern. apud Murator. tom. 7. col. 226 : *Et Hyacinthum diaconum Cardinalem, cum Christiano Cancellario, et aliis Theutonicis, qui pacis Mediatores erant, ad eum direxit.*] [* Vide Haltaus. Glossar. voce *Mittelmann*, col. 1360. et infra *Medius*.] [* Hispan. *Medianero*, Gallis, alias, *Maienierres*, eodem sensu, in Chron. S. Dion. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 331. *Moiénierres*, in iisd. Chron. ubi de Gest. Caroli M. ibid. tom. 5. pag. 241. *Méneur*, in Charta ann. 1260 : *Et se li dui enquerreur se discordoient, ils aporteroient le descort au tiers Méneur que li rois y mettra... Et li dui enquerreur et li Méneures doivent jurer seur suins que il en bonne foy termineront cette chose.* Lit. ann. 1265. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 399 : *Liquels Méenneurs les contens des marchiez, qui seront entre les devant diz tanneurs et les bouchiers, pour raison de la marchandise des devant diz cuirs, Méenneront bien et loyaument entre lesdites personnes, par leur serement ; lequal Meennement fait, etc.* *Maeneresse*, ubi de muliere agitur. Charta Clementiæ domine de Fouvento ann. 1255. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 171. r. : *Com li abbes et li couvanz de Biauleu n'eussent mise Maeneresse de appaisir le descort, qui estoit entre l'abbé et le couvant devant dit d'une part, et les hommes d'Ortes et de la Chapelle... d'autre part... ciz descort ait esté accordez bonnement par nostre Meennement.* Hinc etiam *Moiennement*, pro *Mediation*, *entremise*, in Charta scabin. Camerac. ann. 1260 : *Parmi l'atirement et le Moiennement des preudommes, ki s'en entremisent, nous sommes accordet enviers le capille devant dit, et en avons fait pais des descors devant diz.* Vide infra *Medius*.]

Ita Græcis Μεσάζωντες dicuntur, qui rebus gerendis in Palatio præsent, seu quibus veluti sequestris Principes res suas peragunt ; *Ministri aulæ*, Mamerino in Paneg. *Rerum Ministri*, Manilio lib. 5. nuncupati. Horum mentio occurrit apud Nicetam in Man. lib. n. 3. et Cantacuzenum lib. 3. cap. 15. lib. 4. cap. 39. Summus vero rerum Minister Μέγας Μεσάζων dicebatur, cujus dignitas in Palatio proinde summa, cui Ducas cap. 21. 22. et 28. *Vesiriorum* Turcicorum dignitatem æquiparat.

MEDIATORES, apud Bavaros dicebantur, quibus veluti mediis, bona Laicorum, quæ ab iis comparare ex Legibus non licebat, ad Monasterii usus, iisdem per imaginariam donationem eadem concedentibus, sibi comparabant Monachi. Vita B. Mariani Abb. Ratisp. n. 16 : *Aream unam... ementes per manum Mediatoris Præfati Ratisponensis, ibidem... Monasterii fundamentum jecerunt.* Num. 19 : *Agros et possessiones in usus... Fratrum per manum Mediatorum Henrici Ratisp. Burchgravii, atque Othonis Landgravii comparavit.* Addé num. 20. Eadem

Vita n. 28 : *Ecclesiam quam ipse de propriis facultatibus suis... construxerat, cum 17. aratris Abbati præfato, per manum Mediatoris Comitis Gerardi, more Bavarico, contradidit.* [* Vide Haltaus. Glossar. Germ. col. 1586. et infra *Sala-mannus*.]

Ea porro acquirendi ratio per Monasteria, *Delegatio* appellabatur. Charta Luitpoldi Ducis Bavaricæ in Chronico Reichersperg. ann. 1141 : *Hæc autem traditio ad altare S. Michaelis in Reichersperg me præsentate ac petente facta est per manum Comitis Luitoldi de Bieiera delegatione firma, in cuius manum Delegatio eadem per manum nostram prius fuerat facta.* Idem Chronicon ann. 1157 : *Idem Comes Pertholdus... in manum Comitis Pertholdi de Pogen ad fidem Delegavit Richerspergensis Ecclesiæ per manum ejus omnimodis Delegandum ad petitionem ejusdem Ecclesiæ Præpositi tunc Fratrum.* Et ann. 1162 : *Ibi Præpositus Richerspergensis Magister Gerhous in audientia publica (Curia) interpellavit ac monuit Comitem Pertholdum de Pogen, quatenus prædium, quod dicitur Manstuer, secundum quod in manum ejus de venerat, Richerspergensis Ecclesiæ Delegaret. Et Dei quoque providentia præsens fuit Comes Pertholdus de Andechs, qui locutus est in hunc modum : Facere debes, o cognate Comes Pertholde, quod postulatur, quia ego id ipsum prædium sic in manum tuam Ratisponæ delegavi, ut tu hoc Delegares jam dicto Cœnobio, etc.* Ejusmodi autem donationes ac traditiones per manus advocatorum fiebant, ut ibidem innuitur. Charta Ludovici Imper. ann. 910. apud Brower. lib. 3. Antiq. Fuld. cap. 16 : *Signum Gebehardi et Chunradi Comitum, qui easdem traditiones rerum fideli manu susceperunt, et hoc coram Rege juraverunt, ut eas S. Bonifacio Martyri fideliter Delegarent, et præcepto regio confirmarent.* Ad hunc etiam morem referenda videntur quæ habent Traditiones Fuldensis lib. 3. trad. 1 : *Hæc idem Wermundus in manum prædicti Goldeboldi Comitiss allegavit, ita et ille fidem ipsi servans in altare patroni nostri Delegavit.* Tradit. 3 : *Prædium... in usum fratrum hujus Ecclesiæ ob memoriam sui Delegavit.* Tradit. 31 : *Idoneos testes 6. numero coequalium suorum delegerunt, quibus hæreditariæ traditionis jus Delegaretur, illis hoc jus delegationis invicem sibi manu ad manum tradentibus, etc.*

2. **MEDIATOR**, Idem qui *Medietarius*, Gal. *Metaier*. [Charta ann. 1244. in Tabul. Compend. : *Mediatores vero et ille qui carionem ducent... nihil miscebunt cum carione in præjudicium dicti Majoris.* Tabular. SS. Trinit. Cadomens. fol. 23 : *Habemus... in Amblia terram unius carucæ... et Mediatorem sex acrarum terræ.*] Tabularium S. Sergii Andeg. Ch. 35 : *Terram prope Capellam S. Laur. apud Calonnam Mediator Episcopi Huberti Andeg. hobus suis et carruca consuetudine medietoria exercuit.* [* Vide Guerdard. Proleg. Chartul. S. Petri Carnot. pag. 62.]

3. **MEDIATOR**, Præs, sponsor. Charta exarata ann. 973. apud Ughellum in Beneventanis Archiep. : *Guadium mihi dederunt Simeon Clericus et Jucez, et Raodalus Diaconus, et Mediatores posuerunt Gaidarios de jam dicta civitate Sipontina. Similiter tam Marcus Clericus guadium mihi dedit, et posuit Mediatorem Milum fratrem suum... ea ratione, ut si aliquo tempore adventiente aliquam contrarietatem fecerint, per qualemcunque modum vel ingenium, obligaverunt se*

omnes componere cum prædicto Archiepiscopo, etc. Vide *Medietates*.

† **MEDIATORIA**, Prædium quod a colono partiario colitur. Charta Odonis Militis ann. circiter 1050. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 420 : *Dono medietatem unius capellæ fundatam in honore S. Mariæ Virginis, et dono unam terram ad unam Mediatoriam, cum pratis et duos agripennos de vinea. Vide Medietarius.*

* Gall. *Métairie*, alias *Mestarie* et *Mestéerie*. Charta ann. 1218. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 528 : *Ego Gaufridus vicecomes Castridunensis, cum... dedissem et contulissem unum hibernagii modium in Mediatoria mea de Memberolles, etc.* Alia ann. 1301. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 140. rº. col. 1 : *La Mestèerie de Pauleon ou jour de Toz sainz, dix livres.* Recognit. feud. dom. de Veteri-ponte ann. 1366. pro castel. de Buri : *Item une Mestarie assise audit lieu de Buri, etc.* *Moictenrie* vero, Reditus ejusmodi prædii, ut et *Moitarie*. Lit. remiss. ann. 1482. in Reg. 208. Chartoph. reg. ch. 216 : *Pour raison de la moitié du gaignage de la Moictenrie de l'année, etc.* Tabul. Fossat. fol. 2 : *Il ne doivent nulles coutumes de leur propre bestail norri en leur maisons, soit en Moitarie ou autrement.* *Moitesrie*, eadem acceptione, apud Bellom. Ms. cap. 27. pag. 67. vº. col. 2. Vide infra *Moitoeria*.

MEDIATORIUM. S. Hieronym. lib. 2. adversus Helvidium cap. 9 : *Quale illud jejunium est, aut qualis illa refectio post jejunium, cum pridianis epulis distindimur, et guttur nostrum Mediatorium efficitur latinarum ? [hoc est, quasi intermedium.]*

† **MEDIATURA**, **MEDIETURA**, Eadem notione qua *Mediatoria*, Gall. *Métairie*. Diploma Odonis Comitis Carnot. ann. circ. 1015. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 376 : *Tribuit igitur præfatus Hugo clericis in jam dicta ecclesia... et in eodem loco duas Medieturas, unam cum tribus arpennis pratorum, alteram cum quatuor. In ipsa quoque terra unum molendinum in dominio, et censum de tribus molendinis, et duos vinearum arpennos et dimidium solvente censu, et in loco qui vocatur Gelroim aliam Medieturam.* Charta ann. 1047. apud Stephanot. in Antiquit. Bened. Xanton. MSS. pag. 327 : *Donamus... Ecclesiam S. Joannis de Anglis cum integritate sua et redemationibus de universis Medieturis nostris dominicis.* Alia apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 118 : *Ibi donavit per manum ejus Gausfredus Comes filius Eudonis Comitis S. Martino Majoris Monasterii duas Medieturas cum bubus et agricolis.* Ibid. pag. 169 : *Itemque dedit et duas partes decime duarum Medieturarum et totam decimam equarum suarum.* Vide *Medietarius*.

† 1. **MEDIATUS**, Ex parte media plenus. Acta SS. Philemonis et Apollonii tom. 1. Martii pag. 756 : *Jussit exhiberi et alios quatuor saccos Mediatos arena, et immisit in eos etiam quatuor protectores et project in mare.* Supra : *Jussit exhiberi saccum cum arena.*

† 2. **MEDIATUS**, pro *Medietas*, *Moitié*. Litteræ Caroli Johannis Reg. Fr. primogen. ann. 1363. tom. 8. Ordin. pag. 637 : *Sub pena viginti solidorum Paris. tot vicibus a transgressoribus exigendorum, quot casus exigui committendorum, et applicando Mediatum dicto dom. genitori nostro et nobis, per receptorem Paris. vel futurum, et Mediatum in usibus confratrie Beatæ Mariæ, etc.*

MEDIAVITA. Concilium Coloniense ann. 1310. can. 21 : *Prohibemus item, ne in aliqua Ecclesiarum nobis subjectarum imprecationes fiant, nec decantetur Mediavita contra aliquas personas, nisi de nostra licentia speciali : cum nostra intersit talia discutere, quando sint talia facienda.* Joan. Hocsemius in Adolpho Episcopo Leod. cap. 23 : *Cœperunt Ecclesie Ducem maledicere, et Media vita canere contra ipsum.* Albertus Stadensis, et Hist. Archiepisc. Bremensium ann. 1234 : *Clerus qui eminus astans rei exitum expectabat, Media vita, et alia miserationis carmina cum mœrore canebat.* Ubi intelligitur Prosa illa Lamentationis, quam fecisse Notkerum Balbulum Sangallensem tradunt, cum in *Martinsdodel* pons in loco præcipiti et periculosissimo edificaretur. *Media vita in morte sumus, quem quaerimus adiutorem, nisi te, Domine, qui pro peccatis nostris juste irasceris.* Exstat apud Canisium tom. 5. Antiq. lect. pag. 770. Canitur autem illa Antiphona in Sabbato Dominicæ tertiæ Quadragesimæ in Completorio. Vide Durandum lib. 6. Ration. cap. 52. num. 5. 6. Ordinarium Ord. Præmonstr. pag. 904. et in voce *Reliquiæ*.

MEDICA, Obstetrix, in Glossis Isidori in voce *Maia*, ubi perperam editum *Media*. Ejusmodi *Medica* non semel occurrit in vet. Inscript. 312. 4. 635. 9. 636. 1. 2. 3. Vide Glossar. med. Græcit. in *Ἰατρικὴν*.

† **MEDICABULUM**, Quod medelam affert. Apuleius Florid. n. 16 : *Contulerimque me ad Persianas aquas : gratissima prorsus et sanis natabula, et agris Medicabula.*

* **MEDICAFERA**, Cavera. [Mensura quinque modiorum. Dief.]

MEDICALIS, pro *Medicinalis*. S. Columban. instruct. 11 : *Plus suave est, plus Medicale est, plus salubre est cordi dilectio, etc.*

MEDICAMENTA MALA, Pharmaca, venena, incantationes, et omnium veneficorum noxæ. Sextus Platon. lib. 2. de Medicina animalium cap. 2. n. 6 : *Adversus mala Medicamenta ; cor vulturis ligatum in pelle lupina si circa brachia habeas, nullum Medicamentum nocere tibi potest, nec serpens, nec latro, nec ulla malitia, nec quidem phantasma senties.* [Plinius lib. 20. Hist. natur. n. 39 : *Pythagoras scillam in limine quoque januæ suspensam malorum Medicamentorum introitum pellere tradit.* Adde lib. 25. num. 31.]

MEDICAMENTARIUS, Veneficus, in leg. 7. Cod. Just. de Repud. (5. 17.) in leg. 1. eod. tit. Cod. Theod. (3. 16.)

* **MEDICARE**, Medicinam profiteri, exercere. Lit. ann. 1462. in Hodoepor. Charit. part. 2. apud Lam. in Delic. erudit. pag. 520 : *Fiant literæ magnifico Gerardo... medico habitanti in castro Franco, ut sibi placeat venire ad habitandum et Medicandum in civitate Pisarum.* Vide *Medicinare* 1.

† **MEDICATA CADAVERA**, Medicamentis condita, apud Plinium lib. 11. Hist. natur. n. 70 : *Quibus (Ægyptiis) mos est Cadavera asservare Medicata. Medicato melle, apud eundem ibid. num. 34. hoc est venenato.*

* **MEDICATIVUS**, Medicinalis. Vita S. Walth. tom. 1. Aug. pag. 258. col. 2 : *In his tamen tam discrete Medicativum emplastrum et antidotum appositum animarum vulneribus, etc.*

† **MEDICATURA**, Pretium quod Chirurgus pro vulneris curatione datur. Pactus Leg. Salicæ tit. 19. § 6 : *Excepta*

Medicatura, quæ est trecentorum sexaginta denariorum, qui faciunt solidos novem.

* **MEDICINA**, Emplastrum, malagma ; *Médecinée*, in Stat. ann. 1312. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 512. art. 1. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 530 : *Quidam medici aliquas Medicinas supra dictas plagas posuerunt pro curando eas ; tamen idem Stephanus quasi sperneret sanari, dictas Medicinas de super vulnera prædicta, statim cum dicti medici recedebant, amovebat.* *Moistre*, eadem notione, ut videtur, apud Guignevil. in Peregr. hum. gen. Ms. ubi de *Medicina* :

Et non pour quant maugré ses boistes,
Et ses emplastres et ses Moistres,
Et ses empoisonemens, etc.

Méchine, pro *Médecine*, in Poem. Ms. Rob. Diaboli :

Car moult y ot arbres plantés
Et herbes et bonnes rachines,
Dont on fait les bonnes Méchines.

Bestiar. Ms. ubi de Castore :

Se fait on de ses génétaires
Méchines à plusieurs affaires.

Ubi textus Lat. *Cujus testiculi medicina sunt aptissimi.*

MEDICINACULUM, *Ἰατρικόν*, in Gloss. Græc. Lat. [*Medicinalium*, in Gloss. Lat. Gr. MSS. Sangern.] [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. *Medicinalium*.]

† **MEDICINALIA**, Medicorum ars. Pactus Leg. Salicæ in variante lectione apud Eccardum pag. 178 : *De Medicinalia, ut infantes hanc discere mittantur.* Ubi Editi : *De Medicinali arte.*

* **MEDICINALITER**, Medicorum arte. Acta B. Franc. Fabrian. tom. 3. Apr. pag. 989. col. 2 : *Marcutius... habebat maxiam et periculosam infirmitatem in oculo, quæ a medicis judicata fuit quod esset fumus cataracti, a qua non credebant quod posset sanari Medicinaliter.*

† 1. **MEDICINARE**, Medicinam profiteri, exercere. Statuta Montis Regal. cap. 47 : *Item statutum est quod aliqua persona non possit nec debeat Medicinare, vel uti, seu exercere, aut in aliquo operari artem Medici physice... Et qui approbatus fuerit ad Medicandum in dicta arte, teneatur... videre aquam infirmi.*

* 2. **MEDICINARE**, Medicamenta adhibere, Gall. *Médeciner*. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 495 : *Dicta Mahaulta expiravit, non occasione ipsius percussiois solummodo, sed ex eo quod caruit medico ;... si Medicinata fuisset, sanari et reconvallescere potuisset.* Charta fundat. collegii de Verdala Tolos. ann. 1337. ex Cod. reg. 4223. fol. 12. rº : *Nulli eorum extra mensam communem panis, vinum, pecunia, vel aliqua alia victualia ministrarentur ; nisi Medicinam, sanguine minuti, aut alias tali corporis necessitate detenti fuerint.*

* **MEDICUS REGIS**. Vide *Archiatr.* Chart. Langob. ann. 716. apud Brunett. Cod. Diplom. Etrur. tom. 1. pag. 458 : *Acceptit ad Gadvuald vir. manif. Medico Regis publicus.*

* **MEDICUS VULNERARIUS**, Chirurgus, qui vulnera curat. Mirac. S. Hyac. tom. 3. Aug. pag. 372. col. 2 : *Petrus sartor de Casimiria, manu dextra graviter vulneratus, et Medicis vulnerariis destitutus, post vota sanatur.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Mege, Prov. medicus, plagarius.*

* **MEDICUS PLAGARUM**, Idem quod *Medicus vulnerarius*, Ital. *Medico chi-*

urgo, Gall. *Chirurgien*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 47: *De Medico Plagarum*. — Statuimus quod si a magistro Deotesalvi medico, vel a magistro de lucha, vel ab aliquo alio Medico Plagarum questum fuerit a potestate de aliquo membro debilitato, quod ipsi de novo jurare teneantur. [FR.]

* **MEDIDURA**, Tributum, quod ex mensuris percipitur; ab Hispan. *Medida*, mensura. Charta Aldef. reg. Castel. inter Acta SS. tom. 6. Jul. pag. 55. col. 2: *Accipiat semper omnes Mediduras atque directuras, quae in eodem mesone evenerint, de omni tritico quod ibidem venderetur, ita quod quantum accipiat de illis Mediduris et directuris, expendatis in illis, quae necessaria fuerint.*

MEDIE, pro *Mediocriter*, usurpasse Lactantium, lib. 6. cap. 15. Ulpianum, Capitulinum in Albino, etc. observatum a Salmasio ad Spart. pag. 184.

† **MEDIESTINUS**, pro *Mediastinus*, servus ad viliora servitia deputatus. Vox Latinis Scriptoribus haud ignota. Tabular. S. Leodegarii Praelensis tom. 4. Hist. Harcur. pag. 7: *Dunelma quoque soror Rogerii Bellimontis dedit in villa quae vocatur Boscus-vehardi quendam Mediestinum Asclunum nomine.*

† **MEDIESTRINUS**, περιεστρῆς, Eadem notione, pro *Mediastinus*. Gloss. Lat. Gr. MSS. Sangerm.

† **MEDIETANEUS**, *Medius*. *Chyrographum medietaneum*, Signum quod in media Charta apponi solet. [* *Melius*, ni fallor, Charta in duas partes divisa, quarum una uni, altera alteri et contrahentibus dabatur. Vide in *Chyrographum*.] Charta ann. 1171. apud D. Calmet. tom. 2. Hist. Lotharing. col. 364: *Prætedebant quod ad nostri contumeliam nominis hoc acitatum, cum inde factam nostri cartam prædecessoris, Medietaneo subsequente chyrographo, quod exinde abbas uterque composuit, deletam faterentur.*

† **MEDIETARIA**, *Medietas*, Gall. *Moitié*. Charta ann. 1255. in Chartul. S. Vandreg. tom. 2. pag. 1529: *Tradidi... domino Abbati et Conventui S. Vandregisilli in puram et perpetuam elemosinam... totam illam Medietariam campiparti quam ego habebam et percipiebam apud Chanfors in illo feodo qui dicitur feodus de medietate sito in castellariis cum omnibus pertinentiis dictæ Medietariæ, iustitiis et redditibus, et breviter cum omni jure quod in dicta Medietaria habebam.* Tabular. Pontisarr. : *Medietariam terræ habebit.* Vide *Medietarius*. Hinc *Metoierie*, divisio, *partage*. Le Roman de la Rose MS. :

Si qu'il n'i soit mie demi,
Mes tout entier sans trichier,
Car je n'aime pas Metoierie.

MEDIETARIUS, Colonus partiarus, *Metayer*: in Consuet. Cenoman. art. 135. [*Mestaier*, in Bituric. tit. 9. art. 48.] Γεωργός μορτῆς, in Basilicis. Moschopolus pag. 67: Γεωμορον, ἢ κοινὸς μορτῆ. Ημισιαστῆς, in Georgicis legib. cap. 1. § 24. Μερζόμενος τοὺς κάρπους, apud Harmenop. lib. 3. tit. 8. § 7. *Qui ad medietatem laborat*, in Capitul. Caroli M. lib. 1. cap. 163. [** 157.] *Partiarius colonus*, in leg. 25. § 6. D. *Locati*. (19, 2.) *Metaier partiaire*, in Consuetud. Turonensi art. 113. Charta fundationis Abbatie d'Orbestier, ann. 1007: *Sive sint prædictis Fulcherio et successoribus suis propria animalia, sive Medietariis suis partionaria.* [Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 81: *Contentio super quadam gallina*

et mestiva quam dictus Willelmus petebat a Medietario elemosynæ B. Vincentii. Vide *Facherius et Partionarii*.]

* **Mettoier**, in Charta ann. 1425. ex Tabul. Cartus. B. M. de Parco. *Moitoion*, in Charta ann. 1374. ex Reg. 106. Chartoph. reg. ch. 202. *Moitoier*, apud Belom. Ms. cap. 27. pag. 63. v. col. 2.

† **MEDIETARIA FUNCTIO**, *Media præstatio*, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 850.

MEDIETARI SERVITI, Qui duobus dominis obnoxii erant. [* *Minus bene*; neque enim de servis, sed de villanis atque adeo colonis partiaris, qui ad medietatem fructuum tenebant, hic agitur. Vide supra *Mediarius*.] Tabularium Angeriacense: *Concessit Deo et S. Joanni Baptistæ Cavillam, quæ erat sua villana, ut esset Medietaria S. Johannis ipsa et filii sui in sempiternum, et totum servitium quod solebat persolvere Comitæ, de cætero persolveret S. Joanni.*

MEDIETARIA, Prædium quod colitur a colono partiaro, in Bibliotheca Cluniac. pag. 545. Vetus Charta Theobaldi *Chabot*: *In decimis ac terragis rupturarum et Medietariorum.* [Charta ann. 1077. apud Stephanot. tom. 4. Antiquit. Bened. Pictav. MSS. pag. 465: *Dedi in super monachis ibidem Deo servientibus de possessionibus meis Medietariam scilicet de Conderia quæ sita est in insula Oleronis.* Alia ann. 1240. ex Tabul. Pontis Otranni: *Gaufridus de Ver Miles concessi monachis Pontis Otranni quandam Medietariam sitam in feodo meo in parochia de Arnez.* Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 76: *Communitavit... omnia illa quæ sunt juxta Medietariam monachorum quæ dicitur Morqueria pro duabus oschis terræ.* Charta Guillelmi Episc. Catalun. ann. 1221. Hist. Pertic. lib. 3. pag. 224: *Concessimus... herbagium propriis pecudibus... et suarum Medietariorum.* Ad *Medietariam committere*, in Chartul. S. Vincent. Cenoman. fol. 106.] *Tenere ad Medietariam*, quod nos dicimus, *Tenir à moitié*. Tabularium Fisanense ann. 1218. fol. 68: *Quam quidem vineam ego et prædecessores mei de Ecclesia Fisanensi ad Medietariam tenueramus. Ecce colere ad Medietariam, in Arestis Omn. SS. Ann. 1262. 1. Regesti Parlam. Vide tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 299. Medialoria, non semel in Tabul. Novigenti-rotroci S. Dionysii.*

† **MEDIATERIA** et **MEDIATERIA**, Eadem notione. Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 189: *Concedens annuo terram unius carrucæ quæ adjacet prædicto loco et duas Medietarias apud villam quæ nuncupatur Piriacus.* Charta Guillelmi de Mellento ann. 1193. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1637: *Et duas Medietarias apud Valles scilicet, clausum suum de hortis et vineam Begeolæ et pressorium earumdem Medietariorum quod spectat ad Canonicos. Mediataria, non semel in Tabular. S. Dionysii Novigenti Rotroci. Moitoierie, in Charta vernacula ann. 1283. ex Chartul. Domus Dei Pontisarr. *Faire à Moiteerie*, ibid. *Tenir à Moiteerie*, in Charta ann. 1285. ex eodem Chartul.*

* Hinc *Donner à moitai* vel à *moiturie*, Ad medietatem fructuum agros locare. Charta capit. S. Vulfr. ann. 1317. in Lib. nig. 2. ejusd. eccl. fol. 68. r. : *Avons baillé à Ricart Heket de Vauchelles à Moitai, quarante deux journeux de terre.* Alia Egid. abb. S. Mart. Tornac. ann. 1321. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 209: *Lesquelles (terres) pour ce que nous ne*

les poiens cultiver, nous aviens donné à Moiturie. Infra: A *moitourie*.

† **MEDIETAS**, Eadem notione qua *Medietaria*, Prædium quod a colono partiaro colitur. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 62: *De terra arabili bun. III... tenet eam Wineradus, aut erat eam ad Medietatem, aut denar. XII. solvit.* In *Medietate sui justiciabilis, exspectabilis et taillabilis*, in Charta ann. 1371. hoc est, ratione mediæ partis bonorum suorum. *Medietas*, non raro occurrit apud Scriptorum mediæ et infimæ ætatis pro dimidia parte reddituum rei cujusvis; quod annotasse sufficit. *Pro Medietate*, in Lege Salica tit. 61. idem quod pro sua cujusque parte sonat.

† **MEDIETAS BENEFICII**, Dimidia reddituum ecclesiasticorum pars a Clero Anglicano in Belli sumtus Eduardo I. concessa. Charta ejusdem Regis ann. 1294. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 33: *Cum dilectus nobis magister Radulfus de Mertival persona Ecclesiæ de Ambrosden Medietatem Beneficii... nobis in subsidium nostrum de anno præsentis juxta taxationem ultimo inde factam liberaliter concesserit et gratanter.*

† **MEDIETATE TENERE FEUDA**, dicitur in veteri Consuet. Norman.: *quando aliqua persona intervenit inter dominum et tenentes. Et hoc modo tenent omnes postnati, Medietate ante nato.* Vide *Medietaria*.

* **MEDIETAS PERPETUA** appellari videtur Prædium, quod ea conditione feodo nomine possidetur, in Charta Phil. Pulc. ann. 1285. ex Reg. B. Chartoph. reg. ch. 2: *Concedimus... quicquid in dicta vasasoria (de Quatuormaris) habemus, sive in nemoribus, terris, campipartibus et Medietatibus perpetuis.*

† **MEDIETAS**, Panus serico lanæque textus, *Ferandine*. Chron. Parmense ad ann. 1294. apud Murator. tom. 9. col. 828: *Et ipse dominus Azzo Miles factus in continenti fecit alios LII. Milites suis propriis expensis, quamdiu fuerunt in civitate Ferrariæ, quorum singulis donavit duas vestes varas, unam de samito, quam donaverunt ad curiam, et aliam de Medietate, quam in se retinuerunt.* Synodus Pergam. ann. 1311. ibid. col. 547: *Vestes virgultas seu de catabriato, de Medietate, vel listatas... more laicali minime deferentes.*

* **MEDIETAS**, Opera, intercessus, Gall. *Moyen*, *entremise*. Charta ann. 1395. inter Probat. tom. 3. Hist. Burg. pag. 173. col. 1: *Per Medietatem proborum virorum dictus prior... publice confessus, etc.* Vide supra in *Mediator* 1.

* **MEDIETAS**, pro *Mediocritas*, in Opusc. Pithœi apud Loisel. pag. 357.

MEDIETATES, **MEDIETARI**, Sacramentum *Majorum* in villis ac prædiis, in Charta Gosleni Episcopi Carnotensis in Tabulario ejusdem Ecclesiæ num. 227: *Non exigam ab eis (rusticis) relevationes terrarum, vel aliarum possessionum decedentibus patribus, vel aliis possessoribus earum, neque de conjugandis feminis venditiones, neque Medietates habeo cum rusticis, neque eos mittam in plegium, etc.* Infra: *Neque ab eis quicquam exigam, nec annonam, nec avenam, nec ovem, nec agnum, nec anseres, nec gallinas, nec ligna, neque eos Medietarios habeam, aut in plegium mittam, neque corveiam aliquam ab eis exigam, etc.* Ubi *Medietates*, plegia seu fidejussiones, *Mediatores* vero fidejussores esse videntur. Vide supra *Mediator* 3.

* Mihi vero hæc intelligenda videntur de participatione seu societate, quam in

locandis et procurandis prædiis aliisve rebus, cum rusticis, majorum jurisdictioni subjectis, habere iis vetitum erat. Unde in Juram. bailliiv. apud Joinvil. edit. reg. pag. 147: *Et avec ce il (les baillifz) jureront que il ne partiront à rente nulle de nos rentes, etc.* Cæterum secundus locus hic allatus ita emendandus est ex ipsamet Charta: *Non patiar amodo quod servientes præpositi apud rusticos meæ majoriæ hospitium habeant, neque ab eis quidquam exigant, ... neque eos Medietarios habeant, aut in plegium mittant, neque corveiam aliquam ab eis exigant.* Quam nostram interpretationem manifeste probat sacramentum majoris rusticorum ex Cod. ann. 400. eccl. Carnot.: *Ne ne serez pleges por aus, ne ne serez leur métoiers de nulle chose.* Ibidem: *Neque ero plegius eorum aut Medietarius.*

MEDIETENARIJ, [Administratores, procuratores, qui rem alterius tractant.] [* Vel potius coloni partiarum. Vide supra *Medietarius.*] in Charta ann. 1299. apud Thomasserium in Consuetud. Bituric. lib. 1. cap. 88: *Medietenarij et servientes ditorum religiosorum, etc.*

† **MEDIETURA**. Vide *Mediatura*.

* **MEDILLA**, *Medicamentum, remedium, sanitatem.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

* **MEDIMISSARIA**, Dignitas ecclesiastica secundi ordinis. Reg. collat. dioc. Eystet. apud Falckenst. in Antiq. Nordgav. cap. 3. pag. 298: *Freyenstatt, primaria. Freienstatt, Medimissaria. Frienstatt, capellania hospitalis S. Trinitatis. Infra: Greding, primaria S. Jacobi, Greding Medimissaria, Greding capellania B. M. V. ad sepulcrum extra muros.*

† **MEDIMNA**, *Mensura est quinque modiorum, dicta quod medietur quinque modis, qui sunt perfecti numeri, id est, decem medietas.* Papias.

† **MEDINUS**, Monetæ Turcicæ species, quæ 18. den. monetæ Franc. valet. Vocabularium Latino-Sarracenicum ad calcem itineris Hieros. Bernhardi de Breydenbach pag. 250: *Ducatus, ducat. denarius, denar. Medinus, medin.*

* **MEDIO, DO**. [Anglis hydromel. DIEF.]

MEDIOCRES PERSONÆ. Vide *Homo*.

* **MEDIOCRIS**, Inferioris gradus. Instr. ann. 1308. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 26. col. 2: *Ne dum in prælatos Mediocres, sed etiam in superiores, puta episcopos et Archiepiscopos, etiam successivæ rebellionis suæ spiritum temere erexerunt.*

† **MEDIOCRITER**, pro *Mediocritas*, in Spicil. MS. Fontanel. pag. 202: *Mediocriter semper servetur in cantu.*

* **2. MEDIOCRITER**, Dimidiatum, æqua portione, Gall. *Par moitié*. Charta ann. 1322. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 142: *Totum, quantumcumque fuerit, emolumentum... dictæ villæ de Colareda, ... sit commune et Mediocriter dividatur inter dominum nostrum regem et dictum militem (Bernardum de Aspello). Infra: Mediocriter et pro indiviso. Rursum: Mediatim et pro indiviso. Pariag. inter reg. et abb. Scalæ Dei Tarn. dioc. ann. 1328. in Reg. 65. 2. ch. 234: Molendina insuper ut batanna in dicto pariagio... noviter facienda cum eorum redditibus, emolumentis et proventibus prædicto dom. nostro regi et nobis abbati prædicto... æqualiter et Mediocriter pertinebunt. Vide supra *Mediatim*.*

* **3. MEDIOCRITER**, Annis inter se comparatis, vulgo *Bon an, mal an*. Charta Joan. de Cabillon episc. Lingon. ann. 1331. in Chartul. ejusd. eccl. ex Cod. reg. 5188. fol. 372. v.: *Item in cras-*

tinum festi nativitatatis Domini pro servitiis, quæ ascendunt et descendunt, valent Mediocriter xxv. sol. Turon.

* **4. MEDIOCRITER**, Satis, abunde, Gall. *Suffisamment*. Chron. Lemov. MS: *Hic rex (Robertus) mansuetus fuit et Mediocriter litteratus, et amator religionis et ecclesiarum.*

* **MEDIOCRUS**, pro *Mediocris*, Gall. *Moyen*. Testam. ann. 1392. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 161. col. 1: *Item lego amore Dei, Artaudo filio Guillelmi Peyrerix, canonico Nemausi, Mediocras decretales meas. Paulo ante memorantur Parvæ decretales.*

* **MEDIOLA**, f. pro *Modiola*, Mensura frumentaria; vel *Medalia*, Minutoris monetæ species, Gall. *Maille*. Notit. Liebt. Camerac. Episc.: *In Besaing terram arabilem xj. den. et unam Mediolam solventem.* Vide *Medala* et in *Modius* 2.

* **MEDIONARIUS MANSUS**, Qui ad medietatem fructuum tenetur, cujus colonus partiarus est. Charta Caroli C. ann. 855. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 543: *Manso Medionarios duos in Bastiaca et Vidiliaco, etc.* Vide in *Mansus*.

† **MEDIOXIMUM**, *Mediullium*. Acta S. Materni Episc. tom. 4. Julii pag. 368: *Et Mediolani, velut hinc indeque concurrentium partium Medioximo, augustale palatium collocavit.*

† **1. MEDIOXIMUS**, Minor natu, secundo genitus, quasi medius. Codex Traditionum Sanct-Emmeram. cap. 194. apud Bernardum Pezium tom. 1. Anecd. part. 3. col. 178: *Monitu itaque et petitione Friderici filii ejus qui Medioximus fratrum suorum erat, et gladiatura se exuerat... fratres ejus Otto senior et Otto junior pro anima patris et matris eandem donationem vini in loco Ensdorf in manus Episcopi Chunonis resignaverunt.*

* *Nostris Moyen-né*. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 315: *Colin Garin filz Moyen-né, de ladite Collette, et Philippot Garin puisné, etc.* Aliæ ann. 1450. in Reg. 176. ch. 783: *Le suppliant ala accompagné d'un jeune filz, nommé Perrin, Moyen-filz de sa femme, etc.*

* **2. MEDIOXIMUS**, *Medius*. Pasch. Rath. in vita S. Adel. tom. 1. Jan. pag. 111. col. 1: *Sepulta sunt autem decenter membra carissimæ senis in basilica B. Petri Apostoli sub fastigio inter ejusdem Medioximæ quatuor ecclesiæ centra. Gerard. in Mirac. ejusd. ibid. pag. 118. col. 1: Sepultus apud ecclesiam Petri principatu principale, medio jacuit loco, ante gradum cancelli inferiorem. En le moyenne, In medio, Gall. *Au milieu*. Reg. 2. sign. R. urbis Duac. ad ann. 1472. fol. 110. r.: *Et se y estoient Prudence et Justice, qui prenoient la représentation de nostredit seigneur le duc de Bourgogne par la main, pour le faire asseoir sur le bancq en le Moyenne desdiz neuf preulx, en ung haut siege.**

* **3. MEDIOXIMUS**, dicitur de Miscello frumento, Gall. *Bled mêtel*. Chartul. S. Joan. Laudun. ch. 127: *Ecclesia B. Johannis duos modios frumenti, ad considerationem ministerialium de Noviant, Medioximi ejusdem villæ mensura, in festivitate S. Remigii Warnero et hæredibus ejus annuatim persolvat.* Vide supra *Medianus* 1.

† **MEDITALIA**, *Semitallia*, Gall. *Demi-taille*. Charta ann. 1224. apud Lobinell. tom. 2. Histor. Britan. pag. 342: *Dedit D. Juhellus omnem talliam et Meditaliam quam percipiebat in terra et feodis ditorum Canonorum Belliloci. Vide *Metallia*.*

MEDITANEUM BLADUM, vulgo *Blé mêteil*, in Tabulario S. Genovefæ Paris. ann. 1221. Vide *Bladum* et *Mixtum* 2.

* **MEDITANEI**, *Mediterranei*. Chron. Angl. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 29: *Sed de Anglis venerunt Meditanei, id est, Mercii et gens Northumbrorum.*

† **1. MEDITARI**, *Animum relaxare, præsertim venatione*. Genesis cap. 24. 63: *Et egressus fuerat (Isaac) ad Meditandum in agro inclinata jam die.* Leges Palatinæ Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. Junii pag. xxv.: *Assumatur qui venator nominetur et existat, qui canes nostros venaticos custodiat et de ipsis curam gerat; cum quibus quotiens decens fuerit et nobis placuerit Meditemur. Vide *Afeitare* et *Meditatio*.*

* **2. MEDITARI**, *Indicare, significare*. Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 910: *Tunc primicerius lectorum paululum semotus a loco suo infra chorum, incipit antiphonam in choro, lectoribus circumstantibus in modum coronæ, ipso Meditante manu et voce descensionem antiphonæ et ascensionem. Simili modo finita antiphona, magister scholarum vicissim cantat eandem cum pueris suis, Meditando super ab altera parte chori... Hac antiphona finita, salutat archiepiscopus, et magister pergit in medium chori cum pueris suis ad canendum hymnum vicissim cum choro, et respondendo cum Meditatione de Perve-niamus.*

† **MEDITARIA**, *Idem quod Medietaria*, Gallice *Metairie*. Antiquit. Bened. Aurelian. MSS. apud Stephanot. pag. 540: *Dederunt nobis medietatem Meditariæ de la Bouchardiere.* Et infra: *Dedit nobis tertiam partem Meditariæ de Mesnoy.* Charta ann. 1218. apud Baluz. Hist. Tutel. col. 527: *Assignavi eis 20. lib. censuales Pictavinorum veterum, quas habebam in Meditariis parochiæ S. Candidi.*

† **MEDITARIUS**, *Idem qui Medietarius*. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 236: *Huic insuper adjunxit dono Medietariorum suorum decimam prescripte parochie.* Charta ann. 1427. apud Lobinell. tom. 5. Hist. Paris. pag. 698: *Firmas molendinorum, fabricarum Medietarium et redituum ac etiam memora habeat visitare.*

† **MEDITATIM**, pro *Meditate*. Vita S. Anselmi Episc. Lucensis tom. 2. Martii pag. 655: *Psalmos quidem ut caute et Mediatim recitarem, præcepit.*

† **MEDITATIO**, *Animi relaxatio*. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. tom. 3. Junii pag. xxv.: *Illæ Meditationes sive recreationes magis avidius assumuntur, quæ non circa unum tantum, sed circa diversa, licita tamen et honesta, occupationem capere dignoscuntur.* Vide *Meditari*.

MEDITATORIUM, *Locus ubi quis meditatur, studet*. Rabanus in Hieremiam: *Gravi ægritudine pressus jam sæpius in lectulo accumbo, quam ad scribendum, vel ad legendum in Meditatorio sedeo.*

† **MEDITERRANEA**, *Certum in agro Nannetensi territorium, sic dictum quod Ligerim inter et Hederem situm sit, vulgo la Mée*. Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 269: *Contigit temporibus... Henrici qui Francorum rempublicam regerat, et illustris Hoel qui Mediterranea singulari prudentia gubernabat.* Vide *Media*.

MEDITILLUS. Gloss. Græc. Lat. MS.: Μεδύτερος, *Meditillus*, (Edit. *mediullius*)

mediterraneus. Μεσόγειον, *Meditullum*, *mediterraneum*. Edit. *Meditullum*.

MEDITURIRE, Meditari sæpiuscule, occurrit in Miracul. S. Servatii Episcopi num. 57.

† **MEDIUM**, Tribunal, seu iudicatio apud Genuenses ubi de causis civilibus agebatur. Marchisii Scribæ Annal. Genuens. ad ann. 1222. apud Murator. tom. 6. col. 427: *Pro iustitia vero in consulatione civitatis Ancelinum de Fontana Placentinum, in Medio autem Guilelmum filium Agathi Picentini, in burgo namque Jacobum de Runco Terdonensem. Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens. lib. 6. ad ann. 1230. ibid. col. 459: Consules placitorum fuerunt in palatio civitatis Henricus Rochemus, in palatio de Medio Guilelmus filius Agadi, in palatio foritanorum Jacobinus de Saragoza, in palatio burgi Thomastus magistri Cazuli.*

† **MEDIUM**, pro Media parte, dixisse Capitolinum in Pio observat Casaubonus.

† **MEDIUM LUCRUM**. Vide *Mejaria*.

MEDIUM PLANTUM. Vide *Complantare*.

* [Gallice terre concédée pour être plantée, puis partagée entre le seigneur et le tenancier: « Cedimus cuidam homini nomine Gilberto aliquid ex nostra hereditate ad *Medium Plantum*. » (Cartul. s. Andreae Vienn. ed. Chevalier. p. 116. an. 1004.)]

† **MEDIUM PLANUM**, Campus, planities. Sallas Malaspinae de Rebus Sicul. lib. 2. apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 241: *Contiguit quod cum dictus Comes et sui de strenuitate et multitudine confidentes in quædam Media Plana procederent, memorati Franciscus et Petrus cum Theutonicis secum morantibus... in eos viriliter irruerunt.*

† **MEDIUM TEMPUS**, Formula in foro Anglicano usitata. Th. Blount in Nomencl.: *In placito de quo Warranto Abbas de Burgo dicit quod clamat annum et vastum et Medium tempus.*

MEDIUM VINUM, seu tenere ad medium vinum, vineam scilicet, e qua vinitor partiaris vini quod ex ea provenit, alteri ex pacto præbet. Vetus Charta in Tabulario Ecclesiæ Viennensis fol. 71: *Et laudaverunt illi et suis hæredibus quos haberet de Petronilla suum tenorem ad servitium denominatum, partem clausi ad Medium vinum, plantatus ad quartum vinum, et unam coxam vacce, et sextarium vini, et panem de quartallo frumenti.* [Dare ad Medium, in Chron. Parmensi ad ann. 1280. apud Murator. tom. 9. col. 794: *Fuit tanta abundantia vini quod vix poterat gubernari; et multe vineæ dabantur ad vindemiandum ad Medium. Dare ad Medium plantum.* Vide *Complantare*.]

* **PER MEDIUM**, Phrasid Gallica, *Par moitié*, Ex dimidia parte. Charta ann. 1314. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 194. vº: *Item plures personas de Cuseio teneri ipsis conjugibus quolibet anno infra natiuitatem B. Johannis Baptistæ in avijs, aminetis bladi per Medium frumenti et avenæ... Dicitur Petrus habet quartam partem xxxij. aminetarum bladi per Medium frumenti et avenæ.* Occurrit rursus in Ch. ann. 1381. ibid. fol. 272. vº. Vide supra *Mediatim*.

* **DARE AD MEDIUM BASTIMENTUM**. Vide supra in *Bastimentum* 2.

* **IN MEDIO RELINQUERE**, Id est, in dubio, Gall. *Laisser en doute*. Chron. fr. Andreae tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 290: *De morte quoque ejus (Gerberti)*

non recte tractatur, a Diabolo enim percussus dicitur obiisse, quam rem in Medio relinquimus.

* **IRE PER MEDIUM**, Trajicere, Gall. *Passer au travers*. Vita S. Guid. tom. 4. Sept. pag. 44. col. 2: *Habitatores loci frequenter ibant per Medium sepulchri.*

* **3. MEDIUM**, Ratio, argumentum; scholasticus, Medius terminus, Gall. *Moyen*. Stat. Univers. Andegav. ann. 1410. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 503. art. 29: *Arguant doctores modo prætracto, quilibet duobus Mediis, ad quorum unum dumtaxat licenciandi respondere tenebuntur.*

* **MEDIUM**, Media via et ratio, modificatio, ad conciliandos animos salubris et accomodata, æqua conditio, Gall. *Moyen*, *Moyen terme*. Vide *Haltaus*. Glossar. German. col. 1359. voce *Mittel*.

MEDIUS. Glossæ Isidori: *Receptor, actor concordia, Medius*. Papias, et ex eo Will. Brito in Vocab.: *Medius, internuntius, pacificator, et actor concordia*. Idem Papias: *Arbiter, dicitur, judex Medius, internuntius*. Ita vocem μέδιος apud Græcos usurpari observat Salmasius de Usuris, pag. 475. Consultat. Zachæi lib. 1. cap. 31. de Angelis: *Hi ergo propiores Dei, qui magis liberi, et quia inferiorum ejusdem ministri semper ac Medii, ideo plus scientes*. Charta Chunr. Imp. apud Brower. lib. 3. Antiq. Fuld.: *Cum inter se de alterius electione discordarent, sano consilio habito, Medium me sibi fecerunt, et omne concilium mihi imposuerunt*. Alia Frider. II. Imper. ann. 1218. in Tabul. Campan.: *Episcopus Claromontensis constitutus est Medius, cujus arbitrio staretur*. [Charta ann. circ. 1050. in majori Chartul. S. Vict. Massil.: *Ego Ricarius Medius episcopus hoc donum firmo*.] *Pacis medius*, apud Aimolinum lib. 3. de Miracul. S. Bened. cap. 5. Collatio Chartagin. III. cap. 138: *Tu vir nobilis, qui Mediam tenes hoc loco personam, etc.* Adde Gregorium M. lib. 7. Indict. 2. Ep. 104. [*** Charta ann. 1268. apud Kopp. Orig. Fœder. Helvet. num. 10. pag. 18: *Nos Rodolfus comes de Habisburg, etc. et nos frater Johannes Abbas de S. Urbano presentibus protestatur, quod nos præfatus comes... Mag. Hermannus de Murato et vir. nob. Cunradus de Wediswile, Et nos prædictus abbas... Mag. Heinrichum de Basilea et vir. nob. Volricum de Balme... elegimus arbitros, et Medium videlicet nob. vir. dom. Kuononem de Behburg. Ubi Medius is est quem Galli dicunt Surarbitre, Compromissarius communi partium consensu constitutus, cujus arbitratu res terminetur, arbitris singulis ab utraque parte nominatis quoque pro parte sua stantibus.* Vide *Haltaus*. Glossar. German. voce *Mittel-mann*, col. 1360. Dicitur etiam *Media Persona* et *Mediator*.]

* *Moyen*, eadem notione, nostris. Pactum inter Henr. comit. Luxemb. et Trevir. ann. 1302. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 15. col. 2: *Et apres des dettes et des bestans, ke nostre sougis ont eu az dis citains jusques aujourd'hui, nous en serons bons moyens*. Froissart. vol. 1. cap. 145: *Les deux cardinaux estoient traiteurs et Moyens*. Chron. Fland.: *La contesse de Haynault, qui seur du roy de France estoit, et fille du roy d'Angleterre, se fist Moyenne des deux princes*. Hinc *Aller entre deux*, pro Mediatoris partes agere, in Stat. ann. 1339. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 278. art. 1: *Se lesditis arbalestriers de la confrarie dessusdicte, ou li uns d'eulx,*

eust ou eussent affaire contre le prouchain sanc de un de leurs confreres, ou plusieurs, tenez est d'Aler entre deux, sur estre reputez de son serment. Meianstier, Prov. mediator, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide supra *Mediator* 1.

† **MEDIUS JUDEX** dicitur is ad quem et a quo ad alium provocari potest. Litteræ Caroli primogen. Johannis Reg. Franc. ann. 1356. tom. 3. Ordin. reg. pag. 145: *Voulons et ordonnons que si aucuns des subgez et justiciables dudit royaume, appellent desormais de juge subjet, d'aucune sentence, prononciation ou jugement en la Court de Parlement ou autre Court royal, en délaissant le Juge moyen, etc.* Litteræ salvamenti ejusdem Johannis Reg. Franc. ann. 1360. ibid. pag. 457: *Et suum, absque Medio, noscantur habuisse ressortum coram dictis justitiariis et officariis nostris*. Vide *Judex Medius in Judex*.

MEDIUS, *Mediocris*, qui nec summi, nec infimi ordinis est. *Medius Princeps*, apud Ammian. lib. 14. *Medius vir*, apud Vopiscum in Caro, *Medius duz*, apud Spartianum in *Elvio Vero*. [*Medius Alamanus*, in Leg. Alaman. tit. 68. § 4.] [*** Vide Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 280.]

MEDIUS, seu *Tenens medius*, vox forensis. Dicitur autem vassallus, seu Tenens domini capitalis, qui alios habet vassallos, aut Tenentes, pro quibus responderet tenetur domino capitali. Vide Statut. 2. Westmonasteriense cap. 9. et *Fletam* lib. 2. cap. 50. Vide *Medietate teneri in Medietas* 1.

† **MEDIUS**, nude dicitur ager qui a colono ad medietatem fructuum colitur. Charta ann. 1251: *Damus omnipotenti Deo et S. Mariæ matri ejus et toti capitulo S. Nazarii Carcassonæ... Medios, quartos, terciarios, census, etc.*

† **MEDIUS MANSUS**, Ead. notione. Vide *Mansus*.

MEDLETA, Idem quod *Melleita*, *Melleia*, apud Bractonum lib. 3. tit. de Corona cap. 35. [Culpa dicitur, inquit *Spelmanus*, quam quis inopinately commiserit non rixando solum et pugnando, sed immiscendo se pacifice rei cuius vel negotio. Ranulphus de Glanvilla Tract. de Leg. Anglic. lib. 1. cap. 2: *Ad Vicecomitem etiam pertinet per defectum minorum cognoscere de Medletis, de verberibus, de piagis, etc.* Anglis etiamnum *Medle*, pro se immiscere rei alicui dicitur.] Vide *Mesleia*.

MEDO, **MEDA**, Aqua mulsa, et melicraton, Medicis, et hydromeli, potio melle miata, et dicitur a mel, quasi melo, inquit Jo. de Janua. [Unde Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Medo, beuvrage de miel et d'yaue cuitte*.] Gloss. Ælfrici: *Medo, Meda, vel Medus*. Ugotio: *Hydromidium, aqua mellita, quæ constat ex aqua cocta et melle. Idem dicitur Medo, scilicet mulsum*. [*** Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 658. voce *Medu*.] Concilium Wormatiense ann. 868. can. 30. et Triburiense ann. 895. can. 56. de Pœnitentibus: *Abstineat a carne et caseo, a vino, et Medone, ac mellita cervisia, nisi diebus Dominicis*. Adde cap. 58. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 26. *Duas amphoras de mellito potu, quem Medonem vocant*. Ditmarus lib. 7: *Ignem impositum, quia defect aqua, Medone extingunt*. Chron. Reichespergense et Tageno Pataviensis: *Omnes Principes a Comite in vino et Medone et animalibus multum honorati sunt*. Petrus de Dusbürg in Chron. Prussicæ cap. 5: *Pro potu habent simplicem aquam, et mellicratum*

seu Medonem. Eneas Silvius in Hist. Bohem. de Medone : *Erat autem potus suavissimus quem Bohemi ex albo melle conficiunt.* [Annal. Bened. tom. 3. pag. 33 : *Viginti situlæ de Medone seu vino mulso.* Tabular. Rothom. tom. 2. Hist. Britan. pag. 80 : *Tristabatut tamen admodum, quod in adventu tantorum virorum vinum non habebat, quanquam Medonem et cervisiam abundantissime haberet.*] Vide Regionem lib. 2. cap. 7. 9. Michael. Scotum lib. 1. Mensæ Philosophicæ cap. 8. Bromptonum et W. Thorn ann. 1144. Chron. Montis-Serreni cap. 163. Metropolim Salisburg. tom. 2. pag. 6. etc. [Versus antiqui singulis mensibus subjecti in veteribus Missalibus, sub Januario hi leguntur :

In Jano claris calidisque cibus potiaris,
Atque decens potus post ferula sit tibi notus.
Ledit enim Medo tunc potus, ut bene credo,
Balnea tunc intres, et venam scindere cures.]

Occurrit etiam Medo pro mensura ejusce potionis, in Præcepto Ottonis Regis ann. 949. apud Eccardum in Probat. Hist. Marchionum Orient. col. 130 : *In tribus vero locis, Bidrici, Burg scilicet et Mokranici, in unaquaque eorum tres Medones, duasque cervisias, sex modios tritici, duos porcellos, duas anseres, decem gallinas, etc.*

MEDA, Eadem notione, apud Ælfricum. Ethelredus Rievallensis : *Cum calice pleno Meda egrediens, proceres invitat ad potum.* Leges Burgorum Scotico-rum cap. 69. § 5 : *Simile iudicium erit de Meda, sicut de mala cervisia.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 187 : *Decimam totius conredii mei præter decimam vini et Medæ.* [Haud scio an ea notione accipienda hæc vox in Charta Caroli Simplicis Reg. Franc. ann. 922. Append. Marcæ Hisp. col. 844 : *Quicquid præfatus Pontifex Wigo emittit in villa stagnæ et stagnole et in Cuculio, valle Guntravi, vel ipsas Medas, etc.*]

MEDUS, apud Ælfricum, Μέδος, apud Priscum in Excerpt. de Legat. Capitulare de villis cap. 34 : *Bracios, cervisias, Medum, mel, ceram, etc. Medi decoctio,* apud Fortunatum de Vita S. Radegundis cap. 15. et in Vitis Abbatum S. Albani. Medonis porro varios conficiendi modos docent Dioscorides lib. 5. cap. 9. Columella lib. 13. cap. 12. Palladius in mense Julio, et Plinius lib. 14. cap. 17.

† MEDOGRAPHIA, id est, Littera, inde Medographus, id est, medicinæ scriptor. Vocab. Juris utriusque.

* Errat Vocabularium laudatum, ut et Calvinus in Lexico. Medogrammateos, in leg. 4. Cod. de Tabular. scrib. (10, 69.) ubi nonnulli Demogrammateos emendant ; non autem Medographi. Quæ ad medicinam nullomodo pertinere, sed ad munia publica, nemo non videt.

* MEDOLLALIUS. Locus est in Medella 2. quæ definitur Mensura liquidorum, eadem quæ Meillerola. Minus recte : amplioris quippe capacitatis est Meillerola, quam ut melli mensurando, quod Massiliæ rarissimum erat, et quod idcirco ad unciam appendi solet, fuerit adhibita ; idem ergo Medella et Medollalius atque Meda. Vide in Medo.

† MEDOSCUS, μέσος, Mendax. Supplem. Antiq. [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. : Germ. Mendosus.]

† MEDUALIA, Mensura liquidorum, eadem quæ Meillerola. Charta ann. 1070. ex majori Chartul. S. Vict. Massil. fol. 54 : *Pontius Gaufridi dedit colaresum unum cum sextario legarii de octo Medualis de oleo olivæ... pro tenendis duabus*

luminaribus in altare, etc. Vide Medella 2.

* MEDULA. Adalh. Statut. S. Petri Corbeiens. lib. 2. cap. 9 : *Spelta autem aut ordeum, qui similiter cum Medula sicut spelta colligitur, etc.* Ubi Guerardo Medula idem est quod Meta, scilicet acervus segetum in acutum cacumen fastigatum, Gallis Meule. Confer Medella 1. et Matella.

† MEDULCARE, Amarum dulci temperare. Chron. S. Michaelis apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lotharing. col. 553 : *Noverit difficillima observatione quæque Mosaicæ legis amaricata, gratia Evangelii Medulcata, etc.*

* MEDULCUM. Nominis rationem docet Charta ann. 1339. in Reg. 71. Charthoph. reg. ch. 317 : *Quos redditus ipse Bernardus de Lesparra habebat pacis tempore in Medulco Burdegala inter duo maria.* Vide Mediterraneana.

* 1. MEDULLA, Elychnium, Gall. Mèche. Stat. MSS. eccl. Tull. ann. 1497. fol. 95. v° : *Medullam administrent (matricularii) ad usus lampadarum.*

* 2. MEDULLA, Mica, Gall. Mie. Cereomon. Rom. MS. fol. 11 : *Electo autem sedenti in sua sede diaconus cardinalis tergit caput cum Medulla panis diligenter et cum panno mundo... et tunc electus lavat manus cum mica panis et bene mundat.*

† MEDULLITER, Perfecte, plene, absolute. Nicolaus de Jamsilla de Gestis Friderici II. Imper. apud Murator. tom. 8. col. 502 : *Ibique nuntios Barolitanorum remissos secunda vice recepit ; auditisque ipsorum verbis, sensuque verborum Medulliter intellecto, remisit eos, ut certum sibi responsum, non suspensivum, ac dubium a civitate referrent.* Charta ann. 1233. ex Schedis Pr. de Mazaugues : *Allegationibus utriusque partis consideratis et matura deliberatione Medulliter indagatis, etc.*

* MEDULLITUS, Perfecte, idem quod Medulliter, in Tract. de Dotibus Baldi Novel. de Bartolinis edit. ann. 1497.

* [Legitur in charta Tarasiæ, reginæ, filiæ Adefonsi VI. Hispaniarum regis (an. 1127) : « Post mortem vero meam rogo vos et Medullitus efflagito ut in monasterio Cluniacensi meum tricenarium fiat. » (Chart. Cluniac. Coll. Burgund. B. N. t. 80. n° 211.)]

† MEDUNTENSIS MONETA. Vide in Moneta Baronum.

† MEDUS. Charta ann. 804. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 56 : *Nec si (sic) quoque quod repetit, valeat vindicare nullo Medus ; pro nullo modo.* Alia notione, vide in Medo.

* MEECHANDISA, pro Merchandisa, Merx, in Lit. ann. 1336. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 696. Vide in Mercatum.

† MEENELLUM, Campana mediocris. Polyptychus Piscanensis ann. 1235 : *Filius Bernerii fabri debet habere unum galonem vini et unum panem emendationis, quando fabricat batellos magnorum signorum vel Meenellorum... Et quando Meenella vel grossiora signa sonabunt. Vide Maanellum.*

† MEERI. Vide Mare.

* MEERIA, Reditus, proventus, Meer Anglice ea notione apud Th. Blount ex Littleton. [* Nisi sit pro Mejeria, Fructum seu redditum medietas. Vide Mejeria.] Charta ann. 1291. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 136 : *Item, super eo quod dictus D. Episcopus indebite percipit quartam partem Meerie cujusdam vineæ sitæ prope Portum Rupis subtus Essonem,*

quæ Meeria spectat ad dictam Ecclesiam ex causa legati seu elemosynæ factæ, etc. Et infra : *Item quod Meeria prædictæ vineæ eidem Ecclesie remaneat in perpetuum, contradictione aliqua non obstante, ita tamen quod sit de communi dominio supradicto.*

† MEERITZ, ab Anglico Meer, Limes, terminus, Gall. Borne ; seu præstatio quæ ballivo pro limitibus ponendis exsolvebatur, Mere, in vet. Consuet. Turon. art. 8. Merc. in Cenoman. art. 50. et in Usatico Vicecomitat. Bajocens. art. 2. Charta ann. 1249. ex Tabular. B. M. de Bono-nuncio Rotomag. : *Debebam recipere et habere 12. garbas frumenti in aliqua culturarum ditorum Religiosorum et les Meeritz de omnibus culturis suis quæ sunt in ballivia mea.*

* MEETERIA, Prædium, quod a colono partiario colitur, Gall. Métairie, Mestérie, supra in Mediatoria. Reg. forest. comitat. Alencon. ex Cam. Comput. Paris. fol. 31. v° : *Sciatis me dedisse... abbatibus de Trapa in perpetuum elemosinam.... Meeteriam meam de Maheru,.... cum omnibus libertatibus suis.* Vide Meiteria 1.

MEFACERE. Vide Misfacere.

† MEFFA, Resolutio, vel effundens. Papias MS. Bituricensis.

† MEFFACERE, Mefactum, pro Malefactum, delictum, Gall. Mesfait. Charta Philippi Augusti ann. 1217. apud D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 402 : *Si vero tertiam partem redditum et proventuum de Vestan nobis integre non redderent, nos sine Meffacere, possemus ad partem illam assignare quam habent apud Ectoldunum. Litteræ Matthæi Lotharing. Ducis apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1032 : *Quod si non facerem, concessi eis et concedo, ut de meo capere possint sine Meffacere, et sine fidem mentiri.* Vide Misfacere.*

MEFIUM. Vide Methium.

MEGA, Hungaris, est Regio, districtus, Comitatus. Decretum Calomani Regis Hung. lib. 1 : *Ducis ministri qui in Mega Regis sunt, et Regis qui in Mega Ducis sunt, ante Comitem et Judicem, minores vero ante Judicem delitiguntur.* Alibi : *In quacunque Comitatus Mega Rex digrediat, ibi Judices duo Megales cum eo conjunguntur, qui dissensionem populi illius discreto examine dirimant.*

* MEGACENUM, Promptuarium, cella, Gall. Magasin. Stat. Genuens. lib. 2. cap. 20. pag. 51 : *Si quis alienam domum vel apothecam, aut Megacenum, vulgo Magazenum appellatum, animo furandi effregerit, furca suspendatur.* Vide supra Magazenum.

MEGADOMESTICUS, Magnus Domesticus, dignitas in aula Cpolitana, summus militiæ præfectus. Willelmus Tyrius lib. 15. cap. 23 : *Erat autem inter Principes vir magnificus, Megadomesticus, Joannes nomine, etc.* Vide quæ de hac dignitate attigimus supra in verbo Domesticus.

MEGALDUCAS, et MEGALDUCAS, apud Will. Tyrium lib. 20. cap. 14. et 17. lib. 22. cap. 11. qui Græcis seu Byzantinis Scriptoribus Μέγας δούξ, i. Magnus Dux, dicitur, penes quem summa rei nauticæ, seu classis militaris prefectura erat. Μέγαδούξας, apud Ducam cap. 37. pag. 148. Andreas Dandulus in Chron. MS. ann. 1205 : *Philocalus et Navigaiso Stalimenen obtinent, imperiali privilegio imperii Megaduca effectus.* Vide Notas ad Vilhard. n. 71. et Meursium in Gloss. [* Cang. Glossar. med Græcit. col. 328. voce Μέγας δούξ.] Errat Madriaga Hispa-

nus Scriptor lib. *del Principe y su Senado*, pag. 185. qui putavit ita dictos *los Governadors generals del Imperi*, forte ex Raimundo Montanerio, qui in Chronico Catalanico Regum Aragon. cap. 19. de hac dignitate Rogerio Floro Brundusino ab Andronico seniore collata, hæc subdit: *E fare Roger que fos Megaduch de tot l'Emperi, e Megaduch es tal offic, que vol aytant dir, cum Princep seyvor de tots los soldaus de l'Emperi, e que haja à fer sobrell l'Amiral, et que totes les Illes sien sotmeses de la Romania à ell, et encara los llochs de les Marines*. Quo verborum contextu satis innuit Montanerius præcipuam fuisse Magni ducis in re nautica auctoritatem.

MEGAJUPANI, [appellati præsertim Servia Principes.] Vide *Zupa* 1.

* **MEGALANDER**, a Gr. μέγας ἀνήρ, Magnus vir, Epithetum quo Lutherus a sectatoribus suis insignitur, passim in Amœnit. liter. et alibi.

† **MEGALDUCAS**. Vide *Megaducas*.

MEGALINA PELLIS, eadem quæ *Mygalina*, uti censet Salmasius. Andreas Mon. lib. 1. Vitæ S. Ottonis Episc. Bamberg. cap. 43: *Tegumentum nocturnale mirabilis pretii de serico, auro et Megalina pelle confectum inter alia dona ei est allatum*. Infra: *Aientes non opus esse Megalinis tegi pellibus leprosos, et paralyticos, quibus utique ovium aut leporum vestimenta sufficere potuissent*. Vide tom. 2. Antiq. lection. Canisii pag. 464. 465. Est autem μυγάλη, animal, cujus mentio est Levit. cap. 11.

MEGALTRIARCHA. Ita corrupte apud W. Tyrium lib. 21. cap. 16. pro *Megaheteriarcha*, qui Byzantinis Scriptoribus Μεγαεταριάρχης dicitur: sic autem appellabantur Proceres, qui cohortibus Palatinis, ex Sociis Imperii confidatis, præerant, quas Ἐταιρείας vocabant. Scylitzes in Michaelæ Balbo: *Ἐν τῷ Παλατίῳ σχολὰς εἰληφῶς, καὶ τὰς Ἐταιρείας, ἕξεισι κατὰ τοῦ τυράννου*. Quo ex loco colligitur, ut et alio Annæ Comnenæ lib. 1. pag. 11. Ἐταιρείας ad Palatii et Imperatorum potissimum custodiam institutas. Horum Præfecti Ἐταιρείάρχαι, quique his summo imperio præerant. Μεγαεταριάρχαι dicti Constantino de Adm. Imp. cap. 51. Cantacuzeno lib. 1. cap. 52. lib. 2. cap. 6. Scylitzæ, Zonaræ, Manassæ, et alii a Meursio et Fabroto laudatis. [*] Vide Glossar. med. Græcit. col. 439.]

† **MEGARES**, Placentæ species. Codex MS. B. M. de Argentolio fol. 57: *Noverrint omnes quod Conventus de Argentolio feria 2. et 3. Rogationum debet habere a Priore generale de ovis cum tartis. Quarta vero feria debet habere Megares pro generali, et in die S. Marci Evangelistæ et in Sabbatis IV. Temporum pro generali Megares*.

* **MEGARIA**, Præstationis agrariæ species, quæ ad medietatem fructuum exigitur. Charta ann. 1257. in Reg. S. Ludov. ex Chartoph. reg. fol. 43. vº: *Cum quartis, quintis, taschis, Megariis, laborationibus, culturis, etc.* Vide *Mejaria*.

* **MEGARICUS**, Mensuræ vinaris species, ut videtur. Censur. eccl. Rom. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 835: *Præstat annue in auro quidem cuij. vini Megaricos centum*. Vide *Megeria*.

* **MEGARUS**, [Macherel, maquereau. (Gloss. Ms. Turon. XII. s. Bibl. Schol. Chart. 1869. p. 328.)]

† **MEGAS CURATOR**, Dignitas in aula Byzantina. Vide *Curatores*.

† **MEGATERIARCHUS**, a Græco μέγας,

Magnus, et ἡγεῖτω. Servo, sic dictus quod regia Diplomata servaret, quod ad officium Cancellarii spectabat. Epistola Innocentii VI. PP. ad Imper. Palæologum ann. 1356. in Bullario Carmelit. pag. 89: *Venerabilis frater noster Paulus Archiepiscopus Smyrnenensis et nobilis vir Nicolaus Sigerus Megateriarchi et Apocrisarii Magnitudinis tuæ ad Sedem Apostolicam venientes, etc.* [*] Vide *Megalteriarcha*.

* **MEGEICERARIUS**, Alutarius, Gall. *Megissier*. Arest. ann. 1363. in lib. 2. Ordinat. artif. Paris. ex Cam. Comput. fol. 79. rº: *Ministeria baudreriorum, tannatorum, sutorum, bursariorum et Megeicerariorum, etc.* Vide *Megeiciare* et infra *Megissarius*.

* **MEGEICARIUS**, Medicus, nostris alias *Mieges*, a veteri Gallico *Mégier* et *Meigier*, Medicari, *Guérir*; unde et *Mégement*, Medicamentum. Chartam ann. 1129. ex Chartul. S. Joan. in valle subscribunt *Uxor Guillelmi minoris et ejus filius Joscelinus Megeicharius*. Vitæ SS. MSS. ex Cod. S. Vict. Paris. sign. 28. fol. 66. rº. col. 2: *Saint Luque qui estoit Mieges et très bons painturiers, etc.* Ibid. fol. 113. rº. col. 1: *Tu sez de médecine, tu es Mieges, tu me dois garir... Cil dist: L'art de Meigier, sire, ne sai, et pour ce toi ne puis garir*. Infra: *Mégier*. Rursum fol. 58. rº. col. 1. ubi de S. Agatha: *Entor la mienuit li vint uns viellarz, et devant lui aloit uns enfés qui portoît lumiere, et portoît avec soi mouli de Mège-mens*. Occurrit præterea in Assis. Hieros. cap. 223. Vide infra *Miro* 2.

† **MEGEICIARE**, Coria subigere, Gall. *Passer les peaux en Mégie*. Computus ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. CXLV: *Pro x. coriis tannatis et sex Megeiciatis IX. l. et XII. denar.*

* **MEGERIA**, MEGGERIA, Mensura frumentaria, simul et liquidorum, alterius media; unde nomen: Provincialibus *Miejo*, Gall. *Demi pot.* Charta ann. 1339. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 297: *Item tres Meggerias et tertiam partem unius Meggerie vini annui census, estimatas ad quadraginta solidos Turon.* Alia ann. 1362. in Reg. 93. ch. 241: *Item super quardam oliveta... unam Megeriam olei*. Rursum alia ann. 1394. in Reg. 146. ch. 441: *Raimundus Rami servit duas partes quinque cops frumenti et unam Megeriam rasam avenæ*. Vide infra *Migeirius* et *Migeria*. Hinc *Megerius* 2.

† 1. **MEGERIUS**, Colonus partiarus, Gall. *Métaier*. Tabular. S. Salvatoris Massil.: *Descriptio mancipiorum de agro Albuiano col. in Plumbarias teloneus Megerius cum uore, etc.* Vide *Medietarius*.

* 2. **MEGERIUS**, Qui vasa ad statutam mensuram exigit. Stat. ann. 1354. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 158. col. 2: *Item quod nullus Megerius racemorum venditorum sit ausus recipere per diem ad faciendum banastonos Megerius ultra octo solidos Turon.* Vide *Megeria*.

* 3. **MEGERIUS**, Intermedius, Gall. *Mitoyen*. Charta ann. 1193. ex Bibl. reg. cot. 19: *Notum sit autem quod paries, quæ inter istum localem et localem Stephanæ Rosselli fiet, debet esse Megeria*. Vide infra *Meianus* 2.

* **MEGGERIA**. Vide supra *Megeria*.

† **MEGINA**, f. Vas salinarium, Gall. *Saloir*. [*] Nequaquam; est enim Dimidia pars porci seu lumbus porcinus, Provincialibus *Megino*.] Inventar. ann. 1336. ex Archivis S. Victoris Massiliens.: *Duas*

Meginas carniun porcinarum, tres panales de ciceribus, etc.

MEGIRA, Mensuræ pistoribus imperatæ genus apud Hispanos, inquit *Diaz* lib. 2. cap. 114.

* **MEGISSARIUS**, a Gallico *Mégissier*, Alutarius. Arest. ann. 1395. 29. Jan. in vol. 8. arestor. parlam. Paris.: *Megissarii Parisienses seu pellium conreatores, etc.* Vide supra *Megeicerarius*.

* **MEGO**. [Sacrilagus. DIEF.]

* **MEGREGRASSUS**, Lusoriæ tesserae species, f. astragalus, Gall. *Osselet*. Stat. nova crimin. Cumanæ cap. 89. ex Cod. reg. 4622. fol. 86. vº: *Nulla persona patiatur aliquem ludere ad taxillos, seu ad aliquem ludum taxillorum, vel Megregrassorum*. Et cap. 114. fol. 89. rº: *Item statutum est quod taxilli etiam appellerentur Magregrasti, etc.*

† **MEHAGNIARE**, MEHAGNATOR, MEHAGNIUM, etc. Vide *Mahamium*.

* **MEHENCHUM**, f. Fascis, Gall. *Bote*, vel *Acervus*, *Meule*. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 120. ex Cod. reg. 4624: *Nemini de Avilliana... liceat in pratis... causa venandi ingredi, nisi fenis et Mehenchis ad reseytis ex dictis pratis... prius... recolectis*.

* **MEHENNARE**, Mutilare, graviter lædere, nostris alias *Méhenier*. Libert. Domnied. ann. 1246. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 690. art. 7: *Si serviens domini melleiam fecerit in villa erga juratum, ita quod eum non interfecerit nec Mehenaverit, etc.* *Méhenier*, in Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 183. Vide *Mahamium*.

† **MEIA**, Vide *Maya*. Occurrit etiam apud Gruterum *Meia* pro *Maja*, obstetrix. Vide *Grævium* ad Gloss. Isid. in voce *Maja*.

* **MEIA-HOSTEDA**, Panni species, Gall. *Demi-ostade*. Charta ann. 1516. in Reg. 4. Armor. gener. pag. xvj: *Una pecia de Meia-hosteda et tribus aunis panni brunetæ de Paris*. Item unam *raupam de Demye-ostada tanée*, in Ch. ann. 1522. ibid. pag. xxxvj. Vide supra *Hostrades*.

† 1. **MEIANUS**, Idem videtur quod *Materia*, lignum ædificandis aut reparandis ædibus idoneum. Sententia arbitraris ann. 1292. inter abbatem et consules de Gimonte: *Hoc tamen excepto quod bubulci seu laboratores laborantes circa dicta nemora dictorum hominum et dicti monasterii possint et debeant libere extrahere et accipere inde trategas et Meianos*. [*] Maxime illud lignum quod clausuris, Gall. *Cloisons*, aptum est, nam]

* 2. **MEIANUS**, nude, Murus intermedius, Gall. *Mur mitoyen*. Stat. an. 1270. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 94. col. 1: *Item a portali de Poscheris ad portale de Pertus, et per totum Meianum, etc.* Libert. villæ S. Pauli senesc. Tolos. ann. 1319. in Reg. 29. Chartoph. reg. ch. 221: *Et de stillicidiis, protectis et Meianis et consimilibus ratione domorum... possint cognoscere*. Charta ann. 1324. ex Tabul. monast. Montisol.: *Osilius abbas de consensu et voluntate conventus... assignavit fratri Alberto de Lissaco ejusdem monasterii monacho quamdam cameram subtus dormitorium faciendam... sub hac conditione videlicet, quod ipse Albertus faceret de suo proprio Meianum sive parietem de petra et de bast et datudam de morterio, inter ipsam cameram et aliam iuxta eam faciendam*. Et certe nostris *Meian*, pro *Moyen*, medius. Tract. Ms. de Pisc. cap. 57. ex Cod. reg. 6838. C.: *In Gallia Narbonensi pro ætatis differentia, (aurata) quæ magnitudine definitur, diversa nomina habet: nam quæ*

palmi magnitudinem nondum attingit, sanguine dicitur; quæ cubiti est magnitudine, daurade; quæ inter illas est, Meiane, quasi dicas mediam. Vide supra Megerius 2.

† 1. **MEJARIA**, Fructuum seu redituum medietas, Gall. *Megerie*. Charta ann. 1138. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arver. pag. 489: *Laudo in feudum tibi Raimundo Cantarelle et successoribus tuis... omnem honorem... quem visus est tenuisse pater tuus Bernardus Poncius Cantarella et tu post eum, vel aliquis pro vobis, sive ad Mejariam, vel terzariam, vel cartariam*. Charta ann. 1490. ex Schedis Pr. de Mazaugues: *Quod non sit licitum aliquibus hominibus... recipere aliquod avere porcinum... ad Mejariam seu Mejarias, vel alias ad medium lucrum et perdere a festo B. M. Magdalenzæ. Vide Mejeria.*

* 2. **MEJARIA**, Prædium, quod a colono partiaro colitur. Charta ann. 1042. et Tabul. S. Vict. Massil.: *Rostagnus donavit nobis in Toramina Mejariam suam quam tenet.*

† **MEICEDARIUS**. Vide *Mercedarius*.

† **MEICULUM**, f. Via qua de cubiculo in cubiculum patet aditus, quasi *meaculum*, via per quem meatur. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 550: *Hic gradalia et Meicula de area in aream, de domo in coquinam, de camera in cameram, item a domo in logium, etc.* Ibid. pag. 468: *In ea quoque (turri) labinthini formam ædificii exprimens, et gradalia superædificans Meicula cameram cameræ superposuit.*

* **MEJEIRA**, Mensuræ species, eadem quæ supra *Megeria*. Charta ann. 1152. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 540: *Conquestus est dominus Raimundus Trencavellus de eis, clamando illis furnum de Limoso, et omnes justitias, et mensuram ipsam, quæ vocatur emina, et Mejeiram olei.*

† **MEJERIA**, Idem quod *Mejeria*. Regest. Probus fol. 328: *Saraceni sunt homines Comitit, et tenent de eo tertiam partem prædicti massi de Chaubertein, et debet etiam III. solidos VI. den. et Mejerias nisi de legumine, quæ possunt valere per annum II. lib. I. eminam frumenti et tot avenæ, et debet talliam, præter Michaellem et Jordanam.*

* **MEILHUM**, Milium, Gal. *Millet*. Charta ann. 1304. ex Tabul. S. Andr. Avenion.: *Decimæ omnium frumentorum, siliginum, leguminum, ordeorum, speaulturum, Meilhorum, vinorum, canabis, etc.* Vide *Milium*.

MEILLEROLA, Liquidorum mensuræ species in Provinciæ Comitatu. Liber Rubeus Archiepiscopatus Aquensis ex Bibl. Regia: *Ecclesiæ quæ faciunt certam quantitatem vini domino Aquensi Archiepiscopo, videlicet Ecclesia de Ventabrens facit Meillerolas vini duodecim.*

† **MEILLAROLA** et **MEILLAIROLA**, Eadem notione, vulgo *Millerole*. Charta ann. 1216. ex Archivis Massil.: *In Libris subtilibus, in grossis, in marchis, in Meillarolis vini et olei, in quibuscumque aliis juribus consistant. Alia ann. 1392: Unum vaysellum vini rubei tenentem novem metretas seu Maillarolas et duo scandalia, etc.* Hinc *Meillarola*, videtur eadem mensura quæ *Metreta*; et quidem promiscue utraque vox usurpatur in pluribus Instrumentis ex Tabular. S. Vict. Massil. Statuta Massil. lib. 1. cap. 39: *Rector... faciat fieri de pecunia Communis 24. mensuras de cupro ad talem mensuram quod quatuor de prædicto*

numero faciant unam Meillairolam, et cum illis 24. mensuris de cupro debeat mensurari omne vinum quod vendetur in Massilia in gros, et non debeat mensurari cum Meillairola, vel cum aliis mensuris, nisi illæ Meillairolæ per ipsos emerent et vendentem, vel alios pro eis eorum consensu, essent approbatæ et coæquatæ cum prædictis mensuris de cupro, taliter quod dicta Meillairola faceret quatuor de dictis mensuris cupri. Ibid. cap. 52: *Meillairola vini et olei*. Adde cap. 56. ejusdem lib. Massiliensis *Meillarola* 60. mensuras, vulgo *pots*, continet, quarum singula duas libras et 12. uncias appendit: ubi observandum 16. uncias Massilienses valere tantum 14. uncias Parisienses. *Meillarola* ut plurimum divisam in duobus vasis appensis ad latera equis deferre solet; unde tantumdem valet ac *saumata* seu onus qui sagmarii. Aquensis *meillarola* 48. mensuras supra dictas capit; sed Aquensis mensura major est Massiliensi.

† **MEILLEIROLA**, in Charta ann. 1564. et Tabul. Eccles. Cathed. Massil.: *Item pro distributione vini pro 15. canonicis sunt in summa pro anno 345. Meilleirolæ. Item pro distributione vini decem clericorum sunt in summa pro anno 230. Meilleirolæ. Item pro vino refectorii pro anno 140. Meilleirolæ. Summa dicti vini est 715. Meilleirolarum, quæ valent in summa ad rationem 8. sol. pro qualibet Meillerola 186. libræ regales.*

† **MILLAIROLA**, in Charta ann. 1336. ex Tabular. S. Vict. Massil.: xxxvi. *Millairolas boni vini et puri.*

† **MILLAROLA**. Charta ann. 1216. in Archivis Massil.: *In Millarolis vini et olei, etc.*

† **MILLAYROLA**. Informationes pro passagio transmarino ex Cod. MS. Sangerm.: *Item de vino duas Millayrolas pro qualibet persona... Item aquam pro equis MM. CCCC. Millayrolas.*

† **MILLEROLA**. Charta ann. 1243. ex Archivis Communis Massil.: *Tres solidos de Millerola vini.*

MEILLIA. Vide *Mesleia*.

† **MEINAGIUM**, ut *Menagium* 1. in Charta ann. 1500. apud D. Calmet. tom. 3. Hist. Lotharing. col. 331.

† **MEINASME**. Chronicon Ecclesiæ Hamelensis apud Leibnit. Script. Brunsvic. tom. 2. pag. 515: *Hæc autem sunt jura ejusdem civitatis, quæ sequuntur. Buermeister eorum auctoritate et ex parte Consulum habebit judicare super omne pretium deservitum (f. de servitio) quod vocatur Meinasme vel hure, et super animalia pennata et super vestes abluendas, et super loca sepium et super quælibet ædificia. Occurrit eadem notione in Legib. Brunsvic. et Censibus.*

* *Meinasme* et *Meynasme* edidit Ludewig. tom. 10. Reliq. Mss. pag. 22. 54. et 64. sed vim vocis non indicat; idem forte quod *Mesleia*: rixa, seu ejusmodi delictorum cognitio et jurisdictio. [** Apud Ludewig. semper *Pretium deservitum*. Conf. Haltaus. Glossar. Germ. voce *Lidlon*, col. 1265. *Asna* est *Servitium*, emolumentum, apud Schmeller in Glossar. Saxon. voce *Arundi*, et Graff. tom. 1. col. 478. unde *Mein* idem significat forte quod *Lid* in *Lidlon*, de qua voce dubitare video Graffum Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 220.]

† **MEINATA**. Vide *Maisnada*.

MEINERII, Apparitores, Delphinatibus, qui nostris *Sergeans*. Statuta Delphinalia pag. 87: *Ne propter multitudinem ipsorum Servitium et Meineriorum*

graventur nimis ipsi subditi Delphinales prædicti. [Vide *Maymerius*.]

† **MEINITIUM**, *Mansio*, domus; est etiam locus ubi prius exstitit domus. Charta ann. 1465: *Meinitium in quo solebat esse domus. Vide Mansionale.*

MEINPRISA, *Vadimonium, manucapitio*, de qua voce supra. Charta Angl. ann. 1174. apud Bromptonum: *Redierunt soluti et absoluti ab omni juramento et Meinprisa, quam inter se vel cum aliis fecerunt contra eum vel homines suos. Alia Gallice exarata anno 1375. apud Will. Thorn in Chron. pag. 2153: C'est assaver par chascun bille 6. d. outre les Meynprises que montent à 30. l. par estimation ou plus. Vide Cowellum in *Mainprise*.*

† **MEJORAL**, vox Hispanica, vestis muliebris species. Testam. G. Comitissæ Montisferrandi ann. 1199. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 257: *Totum reliquum argentum et aurum quod habeo ex una copa et en joyas, et majores camisiæ meæ... et mas guimplas et Mejoral... vendantur.*

MEIRA. Exstat titulus 1. in Statutis Corbeiensibus Adalardi lib. 1. inscriptus, de *Meiris in festivitatibus Sanctorum*. [** Lib. 2. cap. 2.] Sed quid hæc vox sonet, non facile est divinare, tametsi vir doctissimus suam conjecturam adscripserit. [Vide *Spicilegium Acherianum* tom. 4. pag. 12.] [** Guerdardo eadem sunt qui *Meralli*, Gall. *Méreaux*, Tesserae propter solennitates peractas datæ clericis; quibus postea, his ipsis redditus, pecunia numerabatur.]

* Gallicum *Meire*, Vestis genus videtur, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 431: *Le suppliant print une Meire et un gone en la ville de Tramons.*

† **MEIREMIUM**, Gall. *Mairrin*, in Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 623. Vide *Materia*.

MEIRINHUS. Vide *Majorinus*.

* 1. **MEISA**, Dolium, Gall. *Caque*, vel *Certa* cujusvis rei collectio, nostris *Maise* et *Meisse*: hinc *Méesse*, pro Fascis, manipulus, vulgo *Gerbe, bole*. Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 274: *En la paroisse de Chasteauneuf en plusieurs héritages le suppliant print quatre Méesses d'osier, dont il en trouva les trois Méesses cueillies. Gerbes, in alia de eadem re ibid. ch. 284. Charta ann. 1226. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. Mss. pag. 321: *De Meisa halecum, denarius*. Stat. ann. 1320. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 576. art. 6: *Que nuls ne puisse vendre ne acheter ledit harenç en Maises, ne en tonniaus sans comte; c'est assavoir en chacune Maise de harenç sor, doit avoir un millier et vingt harenç pour fourniture, en la Maise de harenç blanc, doit avoir huit cent et seize harenç pour fourniture. Charta ann. 1450. in Reg. 185. ch. 83: *Ung estrelin chacune Meisse de harenç. Meze, in Stat. ann. 1403. tom. 8. Ordin. pag. 614. Mese, in alio Stat. ex Lib. rub. fol. magno domus publ. Abbavil. art. 4: *Que tous herens en masse demeurent en le mesasure de quoy il sont enmasé du lieu dont il viennent, soit blanc ou roux, sans remuer des Meses, là u il ont esté enmasé. Vide Mesa 1.****

* 2. **MEISA**, *Parus*, Gall. *Mésange*. Vox Germanica, hodie *Meise*, occurrit apud Monach. Sangall. de Gest. Carol. M. lib. 1. cap. 25. Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 874.

* **MEISEIA**, an Prædium, quod a colono partiaro colitur? Vide supra

Mejaria 2. Reg. Phil. Aug. de Feud. Norman. ex Cod. reg. 4658. A. fol. 159: Rogerus Camus tenet unum quarterium feudi loriceæ pro Meiseia quam de eo tenet. Meiseia, in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 160. v. col. 1. Vide mox Meisteria.

† **MEISSONEGS**, MEISSONEGES, Præstatio quæ, ea anni tempestate qua fruges metuntur, domino exsolvitur. Rotulus sæculi XII. de Prioratu S. Pauli de Tartas in Archivis monast. Casæ-Dei: Petrus Bernardi dedit..... II. sol. Pod. in Maio et Kl. III. sol. pro recetum, et VI. denar. Paschales et VI. Meissoneges et VI. Kalendares et unum agnum et unum recetum Meissoneges cum quatuor dominis... Dono duos mansos, quos habebam in villa quæ dicitur Teula, ex quibus exeunt duo agni censi et duo solidi inter Kalendares et Paschales, et Maienses et Meisoneges.

† **MEISSOS**, MEISSOS et MEYSSOS, ut Meisoneges. Idem Rotulus: Dedit censum quod exit, scilicet IV. sol. Podienses pro recet ad Meisos et II. sol. Pod. pro presenia. Chartular. Camalariense: Unusquisque debet in Meissos quartam et convivium. Ibidem: Ad venenas est unus masus qui reddit pro Meyssos quartum et recetum. Vide Meissonagium.

* **MEISSONARIUS**, Messor, Gall. Moissonneur. Charta ann. 1215. ex Cod. reg. 4659: Mandaverunt quod de blado Meissonariorum nichil accipiatur. Vide infra Messonare.

* **MEISTERIA**, Prædium, quod a colono partiario colitur. Charta fundat. abb. Montisf. tom. 1. Prob. Hist. Brit. col. 614: Dedi eis... in Bretulio duas Meisterias, quas emeram a Conano Rothaudi, etc. Vide Meisteria 1.

† **MEISTRALES**, dici videntur inter artifices præcipui qui aliis præsent, in Statutis Montisf. Regal. pag. 48: Et non possint officiales Meistrales seu textores vel textrices et similes personæ de dictis villis compelli per curiam civitatis prædictæ ad veniendum jurare eorum officia in dicta civitate, nec etiam possint notarius curiæ dictæ civitatis facere inquisitionem contra prædictos Meistrales vel officiales, etc. Ibid. pag. 268: Et præsens capitulum teneantur omnes ferrarii jurare, quando alii Meistrales jurabunt, attendere et observare. Occurrit ibi pluries.

* **MEISURA**. Chartul. eccl. Glasguens. ex Cod. reg. 5540. fol. 80. v.: Dedit unum plenarium toftum et unam Meisuram in castello. Pro Mansura, Domus, habitatio, ut legitur in alia Charta ibidem.

† **MEITADENA**, Mensuræ genus in Lemovicibus. Charta ann. 1222. ex Tabul. Piperac.: Guido de Sedats Abbas Piperaci emit a Dalmatio de Peyrussa quinque Meitadonas avenæ ad Brugeriam. Vide Meisteria 2.

† **MEITARIUS MASSUS**. Vide Massa 5. 1. **MEITERIA**, Prædium quod a colono partiario colitur, Gall. Meairie. Tabular. S. Florentii: Ego Johannes filius Rivalloni de castro, quod antiquitus Dolis vocatur, confero partem victus mei, duas scilicet Meiterias apud præfatum castrum et octo arpennos vinearum. Vide Medietarius.

2. **MEITERIA**, Mensuræ frumentariæ species. Acta Capituli Eccles. Lugdun. ann. 1347. fol. 126. v.: Tres Meiteriæ avenæ ad mensuram veterem.

* **MEITABER**, Idem, Charta ann. 1196. in Chartul. eccl. Vien. fol. 85. v. col. 2: Debet singulis annis xviij. Maitaers annonæ, tam frumenti quam siliginis et avenæ. Vide supra Megeria.

† **MEYTERIUM**, Eadem notione. Antiq.

recogn. de Alba-ripa in Regesto Probus fol. 62: Item capit Comes taschiam in 111. Mayteriatas terræ.... et potest valere taschia communibus annis 1. Meyterium siliginis per annum. Et fol. 67: Blancus Bergoinz tenet de Comite 1. curtile quod continet 111. Meyteriatas et 1. eminam terræ en la Chap, et debet inde 111. Meiteria frumenti censuatis. Meyterium in Dumbis et Bressia duos bichetos capit, Lugduni unum; sed neque bichetus ubique ejusdem ed ponderis: ut plurimum tamen quadraginta libras appendit. Vide Mayteria.

MEITERIATA, Modus agri, quantum ad unius meiteriæ sationem sufficit, seu tantum frumenti producens. Charta Rainaudi Comit. Forens. ann. 1263: De cujus feodo dictæ tres Meiteriatæ terræ existunt, etc. Occurrit pluries. [Regestum Probus mox laudatum fol. 67: Petrus Borellus et Hugo fratres.... sunt homines Comitibus, et tenent de eo 1. curtile quod continet 111. Meyteriatas terræ, et debet inde v. solidos censuales. Vide Mayteria.]

* **MEKALLUS**, pro Makerellus, ut opinor. Vide supra in hac voce. Charta Aldef. reg. Castel. æra 1180. in Chartul. Cluniac.: Ne elemosinam, duo scilicet millia Mekallorum, quam ipsi, rex scilicet Fredenandus (sic) proavus meus et Adefunsus avus meus, Cluniacensi ecclesiæ.... reddi statuerunt, videar retinere, etc.

* **MEKOTES**, Fridegodus in S. Wilfrido cap. 22:

Gentiles stupere nimis, sed summa Mekotes Regem cum Ducibus placatos reddidit onnes.

[Vox haud dubie a Græco efficta et corrupta, f. a μέγος, Consilium; ita ut sensus sit: summo consilio, summa prudentia animos delinivit.]

* **MELA**, Paulus capitulo de Anorexia, i. fastidio, quæ, inquit, a Romanis appellatur Melea, est aut velut aliquid de lacte, etc. Est quod fit ex spuma lactis et vino acerbato, aliquantulum aceto, qua Januenses utuntur, et vocant Melaa, vulgariter nure, appetitum provocans et fastidium auferens. Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

* **MELACOM**. Chron. Blancford. pag. 82: Populus insuper dicti loci in inefrenatam et subitam se erigens Melacom, tamen propter supremum dominium tanti principis, etc. Ubi Hearnus editor emendat Elacionem. Cur non Melancoliam? Vide mox in hac voce et Melencolia.

1. **MELAGIUM**. [Præstationis genus, sed incertæ mihi notionis, nisi idem sit quod Meleia, seu ejusdem cognitio et jurisdictio. Charta Richardi Reg. Angl. ann. 1. regni ejusdem in Tabular. Diepensi: Habeant libertatem et quietantiam de consuetudine et exactione halecum.... de Melagio, de botagio, et galinagio, etc.] Vide Botagium.

* F. præstatio quæ ex melle percipiebatur. Charta Rob. comit. filii Rich. ducis Norman. pro monast. S. Mich. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1496: Transfundo omnes consuetudines, quas in meos usus retinebam, hoc est Melagium, et omnia quæcumque ex ipso beneficio meis usibus proveniunt. Melagium ex Tabul. ejusd. monast. Vide in hac voce.

* 2. **MELAGIUM**, Oleosus humor, qui ex corruptis ossibus effluit et instar ossium comminutorum fetet. Dol. Encycl. chirurg. tom. 2. de Ulceribus pag. 280. et 288. Hæc ex animadv. D. Falconet.

† **MELAIUM**, Idem, ut videtur, quod

mox Melagium 1. Tabular. Montis S. Michaelis: Ego Rotbertus Comes filius magni Richardi, G. D. et Princeps Normanniæ transfundo in usus servorum Dei in loco S. Michaelis servitium.... omnes consuetudines quas in meos usus retinebam hoc est, Melagium et omnia quæcumque ex ipso beneficio meis usibus proveniunt.

* **MELANCOLIA**, Querela, expostulatio. Stat. Mss. eccl. Tull. ann. 1497. fol. 51. r.: Quotidianis angimur dissidiis pro defensione ipsorum fructuum; et post maximas impensas, vic possumus respirare ex multis querimoniis et Melancolia, quibus non cessamus vexari. Vide infra Melencolia.

* **MELANGOLUS**, Malum aurantium. Ital. Melangolo. Steph. de Infestura Ms. ubi de Innoc. VIII.: Comestibilia dabat... unam rhedam panis, unam salmam boni vini, et aliam carniarum salitarum,.... et pomorum seu Melangolorum. Merangolus, ibid.

* **MELANGRAFICUM**. Vide Graffagia. **MELARIUM**. Vide Melum.

* **MELATA**, Mespilum, Gall. Nefle, quibusdam in locis Mêle. Acta Mss. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 34. r.: Ipsi portaverunt in quodam cabacio fructus, videlicet ficus, Melatas, et comedebant pisces. Atque ea notione intelligenda videtur vox Gallica Mele laudata in Mella 3. Mesle, in Lit. remiss. ann. 1457. et Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 225: Le suppliant requist à icellui Poncelet lui aidier à cueillir les nefles, appellées ou pais (Laonnois) Mesles, etc. Vide Mella 2. et infra Mellerius.

MELCHITE, dicti Græci qui per totum Orientem longe lateque sparsi, Spiritum sanctum a solo Patre procedere, Purgatorium nullum existere pessime credunt. Ita Gabriel Sionita de Nonnullis Orientalium urbibus cap. 14.

† **MELCUDIATA**, pro Mencaldata, Gall. Menciaudée. Tabular. S. Quintini de Monte: Quinque Melcodiatas apud Tilloie et quatuor apud Rioncourt. Vide Mencaldus.

* **MELCULUM**, Lo debile mele. Glossar. Lat. Ital. Ms.

MELDA, Manifestatio, in Legibus Adelstani Regis ex Saxonico. Meld, indicatio, unde Melda, proditor, et Meld-feoh, indicationis pretium. Vide Blanchornum.

MELDEFEOH, Præmium indicationis vel delaturæ, a Saxonico Meld, indicium vel delatura, et feoh, pecunia, præmium. Leges Inæ cap. 20: Qui investigabat eam, (carnem furtivam) habeat le Meldefeoh. Vide Delatura.

† **MELDENSIUS DENARIUS**. Vide in Moneta Baronum.

† **MELEACEUS**, Meleacea penna, Meleagridis, ut opinor, Gall. Poule d'Inde. Statuta Astens. Collat. 7. cap. 3. fol. 23. v.: Ordinatum est quod aliqua persona de civitate Ast. non audeat piscare seu piscari facere... ad ingenium quod appellatur ingenium de taravellis sive de astellis, nec ipsum ingenium contrafacere cum pennis Meleaceis, corregiis, etc.

* **MELEARE**, MESLEIARE, Mesleiam provocare, rixari. Charta ann. 1206. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 805: Si forte contigerit quemque ex servitibus canonicorum rizando vel Meleando extra claustrum suum aliquem ex hominibus meis percuterit, si ad mesleiam applegatus fuerit vel detemptus, ad me omnis jurisdictio pertinebit et in curia mea juri stabit. Sed si ad meleiam aplegiatus non fuerit nec detemptus, et ad claustrum

redire poterit, omnis jurisdictio ad canonicos pertinēbit. Veruntamen si infra claustrum serviens ipsorum rixando vel Mesleando aliquid ex hominibus meis... percusserit, etc. Hinc Melleys, pro Querelleur, brouillon, Rixosus, in Lit. remiss. ann. 1375. ex Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 209: Jehan Fenin, qui estoit homs rioteux et félons et Melleys, etc. Mellif, eodem sensu, in charta Joan. ducis Brit. ann. 1433. ex Bibl. reg.: Item si aucun des dits chappellains est Mellif, ne rioteux, il ne mangera point en salle. Merlis, apud Bellom. Ms. cap. 1. pag. 3. v. col. 2. et pag. 4. r. col. 2. Meslieux, in Lit. remiss. ann. 1432. ex Reg. 175. ch. 115: Icellui Guerard, qui estoit homme merueilleux, Meslieux et rioteux, etc. A verbo Meller, Discordiam concitare, vulgo Brouiller. Lit. remiss. ann. 1427. in Reg. 174. 6: Pour ce que icellui Wairon, qui estoit parent au suppliant, l'avoit Mellé envers le seigneur du Bos, etc. Vide Melleia.

† MELECHINUS BIZANTIUS. Vide in Bizantius.

* MELEGARIUS, MELLEGARIUS, Ab Italico Melegario, Milii indici culmus, vulgo Melice. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 193: Statuimus quod infra foveas, nec infra circlam civitatis nulla domus cooperta de palea, vel de Melegariis (de Mellegariis '67.) debeat esse. (Fr.)

† MELEGETA, Floris species. Peregrinatio B. Odorici tom. 1. Januarii pag. 989: In ipsa (insula Java) nascitur camphora, cubebæ crescunt, et Melegetæ, nutesque musquatæ. Rolandinus Patavinus de factis in Marchia Tarvisina lib. 1. cap. 13. apud Murator. tom. 8. col. 181: Camphora, cardamo, cymino, gariofolis, Melegetis, cunctis immo florum vel specierum generibus, quacumque redolent vel splendescunt. Meligeta, in Statutis Astensibus, ubi de intratis portarum.

† MELEIA. Computus ann. 1202. apud D. Brussel de Usu feud. tom. 2. pag. CL: Pro vino Judæorum IX. l. Pro Meleia Stephani messoris XX. lib. Idem quod infra Melleia.

* MELELLUS, Mixtus; dicitur de panno diversæ texturæ aut diversi coloris. Charta an. circ. 761. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 407: Pro quibus datum est in ipsa venerabilia loca in primis suprascripto pontifici pallio uno de blata Melella: similiter Sabationi archipresbitero alio pallio de blata lusca.

* MELENCOLIA, Angor, ægritudo, Gall. Facherie, chagrin. Lit. remiss. ann. 1392. in Reg. 144. Chartoph. reg. ch. 143: Durante furore et Melencolia occasione verborum prædictorum, etc. Melancolieux et Melencolieus, nostris, Melancholicus: Teles besongnes sont moult ennieuses et font homme Melencolieus, in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Qui es in cælis fol. 85. v. Le Roman de Cleomades Ms.:

Et l'a en la chambre trouvé
Melancolieux et iré.

Hinc Melancomoyer, Meditari, vulgo Rever, apud Guill. de la Perene, in Gest. Brit. tom. 3. Anecd. Marten. col. 1457:

Une nuit en Italie,
Melancomoye en la vie
D'un chevalier de bel estre,
Que l'on clame monsieur Selvestre.

Chagrineux, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1471. ex Reg. 195. ch. 538: Martin Hermeau, qui estoit homme ancien et Chagrineux, comme sont communément vielles gens, etc.

* MELEQUINUS, Monetæ aureæ species. Cencius in Lib. cens. eccl. Rom. Ms.: In civitate Romanæ, ecclesia S. Egidii juxta portam auream j. unciam Melequinorum singulis annis. Si aliquis abbas mitratus præsens fuerit (D. Papa) dat ei unum Melequinum et xij. den. Papienses, in Disquisit. de sigil. Garfagn. pag. 75. Consule ibi notam doctiss. viri Garampii. Vide Meloquinus et Mola-chinus.

† MELESERIUM, μελώφιλα. Gloss. Lat. Græc. [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. Meleserium, μελώφιλα, forte μελωφύλλον. Vide Ruell. lib. 3. cap. 16. Vulc. legit Mespilium, μέσπιλα. Infra Mespilium, pro Mespilum.]

* MELETHIA. Vide infra Melitia.

* MELETUM, Mali species, Ital. Meleto. Arest. ann. 1321. 9. Mail in Reg. Olim parlam. Paris.: Item duas capas rubeas cum Meletis de auro rubeis, pretii sex librarum.

† MELEZE, vox vernacula, Larix, species arboris. Computus ann. 1336. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 325: Dictum palatium est bene coopertum de optimis postibus de Meleze bene clavellatis.

MELGORIENSIS. Vide Moneta Baronum.

* MELIACHUS, Ad melicam pertinens. Stat. civil. nova Cumanæ cap. 30. ex Cod. reg. 4622. fol. 132. v. Si aliqui massariis de cetero derelinquerit aliquod massaritum,... non possit nec debeat exportare de ipso massaritia cesas, nec ligna cessæ (sic) nec paleam Meliacham, nec culmum, etc. Vide Melica et infra Meligarius.

MELICA. Charta Innocentii IV. PP. apud Ughellum tom. 2. pag. 577: Tam in frumento, hordeo, faba, Melica, et alia blava, et leguminibus, etc. an milium?

☞ Vox est Italica, nostris Blé Sarazin, vel milium Indicum. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1227. apud Murator. tom. 8. col. 1105: Et eo anno fuit maxima caristia blavis, ita quod sextarius frumenti vendebatur XII. solidos imperiales... et sextarius Melicæ VIII. solidos. Ibid. ad ann. 1277. col. 1143: Et magna pluvia fuit, ita quod homines non potuerunt colligere Melicas de campis, nec eas siccare, nec potuerunt bene seminare. Adde Chron. Mutin. ad ann. 1311. apud eundem tom. 11. col. 99. [* Vide infra Melica.]

* MELICHUS, Prætor Saracenus. Chron. Jord. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1032: Erat autem in loco unus Saracenus de Alexandria, Ifusus nomine, qui accessit ad Melichum, id est ad rectorem terræ, etc. Acta martyr. ord. S. Franc. tom. 1. Act. pag. 53. col. 2: Motus hoc officio Melich, id est, potestas vel justitarius civitatis, etc.

MELIFICARE, In melos, seu carmen redigere. Chron. Abbatii Gemblacensis tom. 6. Spicil. Acher. pag. 530: Vitam S. Verani Confessoris composuit, cantum etiam de eo Melificavit. Siebert. de Scripturis Eccles. cap. 171: Arte autem Musica, Antiphonas et Responsoria de Sanctis Maclovo et Guiberto Melificavi.

* MELIGA, Eadem notione, qua Melica. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 515: Item ordinarunt... quod omnes et singule persone, que habent bladum necessarium pro se et eorum familia... non possint nec debeant emere... et quicumque... emerit in c. lib. bon. (puniat), quotiens contrafecerit, nisi emeret vel emi faceret legumina sibi et sue

familie necessaria, si non haberet, vel speltam, vel ordeum, seu Melligam pro suis equis, etc. (Fr.)

* MELIGARIUS, Melicæ palea, stramen. Stat. Mutin. rubr. 103. pag. 20. r.: Canalis D. abbatis de Palude communis non restringatur in aliquo, et si restrictus est, modo debito relaxetur; nec in ipso Meligarii, nec aliquid aliud projiciatur, quod aquæ cursum impediatur. Vide supra Meliachus.

† MELIGETA, ut Melegeta. Vide in hac voce.

† MELIGNIOSUS, Vitiosus. Carnes meligniosæ, id est, morticinæ, corruptæ. Litteræ Philippi Pulcri Reg. Franc. in Regesto XIII. ann. 1308. Camera Comput. Paris.: Item volumus et concedimus... quod si in alio loco dictæ carnes vendantur ad tallum... ut pote capræ, yrcos seu boxas, oves, carnes Meligniosas, et alias carnes quæ in bono macello vendi non debent. Huc referre licet Chartam ann. 1291. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 29: Item qui carnes Morbosas, aut vitiosas, aut carnes suis, aut capræ in macello vendiderit, debet pro banno sexaginta solidos Viennenses. Vide Mahanimum.

* Hinc supra Millargeuse, malleum Millageuse vel Milhagneuse, in Lit. ann. 1373. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 681. art. 4: Touz bouchers vendans aux bans char Millargeuse, etc.

† MELIGOR, Vox, ut videtur, a Græco μελιγγρος, Vocalis, suaviter canens, effecta. Frigidus in Vita S. Wilfridi sæc. 4. SS. Benedict. part. 1:

Fistula rurestris cecinit prothemata cavis,
Callosas cani Meligor velut excola sannas.

* MELIGRATUM, pro Mellicratum. Vide in Medo. Glossar. medic. Ms. Simon. Jan. ex Cod. reg. 6959: Meligratum, vinum ex melle et aqua factum, et vocatur mulsæ. Differt autem ab ydromele, eo quod ydromel plus aquæ habeat, quasi ipsa sit aqua mellita. Vide Melita.

† MELINOPORPHYRUS. Vide Melinus. MELINUS, color luteus, seu colorem mali habens, ex Gr. Μελινός. Glossar. Græc. Lat. MS. Reg. Cod. 85: Μελινή, genus coloris. Gloss. Lat. Græc.: Luteus, μελινὸν χρώμα. Ita emendat Salmasius ad Plin. tom. πηληδόν, ubi plura de Melino colore pag. 256. 257. [* Tinctio melina, apud Mabill. tom. 1. Itin. Ital. pag. 189.]

MELINUM præterea est color quidam natus, et optimus, quod ejus vis metalli per insulas Cyclades Melo dicitur, ut habet Anonymus de Re architectonica cap. 27. ex Vitruvio lib. 7. cap. 7. ubi Philander.

MELINOPORPHYRUS, Color luteus purpureus. Charta donationis factæ Ecclesiæ Cornutianæ edita a Suaresio: Vela loricata Melinoporphyra uncinata duo. Hinc etiam vox

MELINOVULTIS, in Epist. Michaelis Balbi Imp. ad Ludovicum Pium Imper. apud Baronium ann. 824. n. 30: Causa memoriæ dilectionis quæ inter nos est, misimus per prædictos missos nostros prasinovultim unum, Melinovultim unum, Tyria duo, blattas veras duas, dirhodina duo, etc. Ubi melius melinovultim, ut fuerit pannus nescio quis lutei coloris ut prasinovultim, viridis. Si Græca suppetent, fortasse vera notio erui posset: verum ne et quis conjecturam nostram hac in re desideret, addam eam quam Fortunatus noster suppedit-

tat lib. 8. Poem. 9. de Floribus super altare :

Aureus ordo crocis, violis hinc blatteus exit,
Coccinus hinc rubicatus, lacteus inde nivell.
Stat prasino-Venetus, pugnant et flore colores,
Inque loco pacis herbida bella putet.

Ex hoc, inquam, loco licet augurari, vultum hic pro Venetus male effingi, ut in Græcis voces istæ barbaricæ sic scriptæ fuerint *μηλινοθένης* et *πρασινοθένης*. Ab eodem fonte vox *Rhodomelinus*, in eadem Charta Cornutiana, de qua suo loco, ut et *Coccomelinus*, in eadem Donatione.

* **MELIORAMENTUM**, Reparatio, refectio, instauratio, Gall. *Améliorissement*. Stat. ord. S. Joan. Hieros. tit. 15. art. 9: *De modo visitandi commendas pro Melioramentis*. Occurrit passim in Chartis emphyteuticis. Vide aliis notionibus in *Meliorare*.

* [Affinage: « Item pro Melioramento auri, ac si fuisset positum in zeccha ad faciendum florenos. » (Mandat. Camer. Apost. Arch. Vatic. an. 1484-89, fol. 208^b.)]

† **MELIORAMENTUM FACERE**. Cereemonia apud Albigenes hæreticos usitata, forte quando quis illorum sectæ nomen suum dabat. Limborch. Sent. Inquis. Tolos. pag. 192: *Vidit quandam personam genuflectentem coram Petro Auterii hæretico in domo sua prædicta, et tunc ipsa vultu requisita quod faceret Melioramentum suum coram dicto hæretico sicut alia faciebat, et tunc ipsa cepit genuflectere coram dicto hæretico, et nescivit facere Melioramentum prædictum, et tunc illi qui erant presentes inceperunt ridere, et ipsa fuit verecundata et recessit inde. Melioramentum, alia notione, vide in *Meliorare* et *Meliorari*.*

* Vim vocis explicant Acta Mss. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 60. rº: *Interrogatus de modo quo faciebat Melioramentum, respondit et confessus est, quod hæretici prædicti docerunt eum, quod ipse debebat flectere genua ter et dicere ter, Boni Christiani, benedictionem Dei et vestram a vobis peto, Benedicite, ter;... et hæretici respondebant in tertia benedictione vel in tertia genuflectione, Deus vos perducatur ad bonum finem. Ibid. fol. 66. vº: Dixit mihi Petrus Auterii, quod consuetudo erat apud eos, quod postquam aliquis amicus eorum eos viderat ter vel quater, quod faceret suum Melioramentum coram eis. Quid est illud? dixi ego. Recipere, dixit ipse, benedictionem a Christianis, quia ita est consuetudo apud nos. Et qualiter fit? dixi ego. Flectendo genua, dixit ipse, et dicendo ter, Benedicite. Vide supra *Adrare*.*

MELIORARE, Meliorem, vel melius redere, *Meliorer*. Vetus Charta apud Henschenium 26. Mart. pag. 635: *Præstiti dimidiam comprehensionem illam in ea ratione, ut diebus vite suæ et filii sui Melioratæ fiant res ipsæ.* [Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 624: *Eumdem electum nequaquam in cura regiminis tam magni, Meliorare vel proficere, sed potius deficere cernebamus. Meliorem facere, in Capitul. lib. 7. cap. 335.] Utuntur Ulpianus leg. 13. de Usufr. (7. 2.) Gregor. Mag. lib. 1. Epist. 50. lib. 2. Ind. 2. Ep. 52. lib. 3. Ep. 30. Baldricus lib. 3. Chron. Camerac. cap. 1. 6. et alii passim.*

† **MELIORARE**, Emendare, corrigere. Capitul. Caroli M. ann. 802. cap. 1: *Ubi autem aliter quam recte et iuste in lege aliquid esset constitutum, hoc diligentissimo animo equirere jussit et sibi inno-*

tescere, quod ipse donante Deo Meliorare cupit.

† **MELIORARE CHARTAM**, Confirmare. Præceptum Ludovici Pii ann. 815. in Appendice ad Capit. col. 1406: *Ostendit nobis eadem auctoritate quod genitor noster ei fecit. Nos vero alia ei facere jussimus, sive Melioravimus.*

MELIORATIO, Ἐπιθελιωσις, in Gloss. Græc. Lat. [Emendatio, incrementum, refectio. Formula 25. inter Lindenbrogianas: *Cum omni addita Melioratione, vel omnibus suppositis, etc.* Charta ann. 1076. ex Tabul. Eccles. Matiscon.: *Ad opus suum ædificet quia non est recipiendum ad Meliorationem terrarum, sed ad quantitatem.* Alia apud Madox Formul. Anglic. pag. 125: *Et ad decessum eorum, ea bene, competenter reparata, et ædificia cum omni Melioratione superposita dimittent. Promiserunt... ponere in Melioratione dictæ domus, etc.* in Charta ann. 1321. apud Lobinell. tom. 4. Hist. Paris. pag. 528. Adde Chron. Andrense tom. 9. Spicil. Acher. pag. 654.]

IMMELIORARE SERVITIUM, in Capitulari 2. ann. 815. cap. 19. et in Charta Ludovici Pii in Vita Aldrici Episcopi Cenom. pag. 38.

EMELIORARE, Baldricus Burguliensis Abbas: *Emeliorasti subjecto, ordine, rebus, etc.* [Formula 19. inter Lindenbrog.: *Quicquid idem adtractum Emelioratumque reperit fuerit, etc.*]

MELIORARE FILIUM, servum, in Lege Wisig. lib. 4. tit. 5. § 4. in Lege Longob. lib. 2. tit. 20. § 3. 4. [** Liutpr. 113. (6, 60.) Aist. 4.] aliquid donare quod præcipuum habeat, *Avantager*, nostris. [Formulas hac in re usitatas vide apud Marculfum lib. 2. Form. 11. et 21. inter Sirmonicas.] Ita

MELIORAMENTUM, [pro Dotis accessione, incremento, Gall. *Augment de dot.*] usurpat Contractus nuptialis inter Hermannum Comitum Kiburgensem et Margaretam Sabaudam ann. 1218: *Et ipse Comes Artemannus donavit pro Melioramento Margarete uxori suæ duo millia marcharum argenti quæ ipsa habere debet super Friburum. Infra: Comes vero Ulricus donavit filio suo Artemanno extra partem filiorum suorum pro Melioramento castrum de Medenges.* [Contractus matrimonii inter Raynaldum dominum Balgiaci et Sibillam de Bellijoco ann. 1228. ex Archivo Pedemontano: *Cum autem a parte dicti Raynaudi petitum esset Melioramentum, voluit et præcepi quod cum me a partibus Albiniacensibus redire contigerit, dominus R. de Matiscone Meliorandi liberam habeat potestatem.*] Charta alia ann. 1267. descripta a V. Cl. Dionysio Salvaigo Boissio: *Item voluit et ordinavit prædictus Humbertus in ultima voluntate sua, quod Alasia dilecta uxor sua haberet tale donum, quod prædictus Humbertus eidem Alasiæ quondam fecerat 30. librarum Viennensium pro Melioramento.* Observat porro idem vir eruditissimus interdum hanc vocem usurpari pro emphyteosi.

† **MELIORATIO**, Eadem notione, in Libello divortii ann. 1135. in Appendice ad Capitul. col. 1558: *Donec habeat (Beatrix) in vita sua mediætatem omnium dominicaturarum et staticam S. Martialis per Meliorationem cum laboratione boum.*

† **MELIORARI**, Convalescere. Capitul. Caroli C. tit. 12. cap. 1: *Donec annuente Domino isdem frater venerabilis a sua infirmitate optabiliter convalesceret..... quousque ut prædiximus, a sua infirmitate Melioraretur.* Miracula S. Thomæ

Aquinatus tom. 1. Martii pag. 720: *Et emisso voto puer Melioratus ibidem extitit, et absque incisione totaliter est curatus.* Hinc

† **MELIORAMENTUM**, Profectus in melius, sanatio. Vita S. Yvonis tom. 4. Mail pag. 607: *Cum Oliverius... in dextro pede prope cavillam infirmaretur... nec Melioramentum perpenderet, sed de sua cura desperaret, etc.*

MELIORATUS TESTIS, Melior, in Lege Wisigoth. lib. 2. tit. 4. § 6.

MELIOSISSIMUS, Optimus, in Lege Alemann. tit. 106. Edit. Heroldi. *Mellissimus*, cap. 75. in Cod. MS. *Meliorissimus*, in Capitul. ad eandem Legem editis a Steph. Baluzio cap. 39. 43.

MELIORES, *Meliores homines, Meliores villæ*, Præcipui villæ cives, in Lege Longob. lib. 1. tit. 19. § 27. [** Lothar. I. 78.] in Leg. Henr. I. R. Angl. cap. 7. Auctor Mamotrecti ad Job cap. 12: *Optimates, i. Meliores.* Apud Tacitum lib. 13: *Patienda Meliorum imperia.* Libellus suppellex Presbyterorum Romanor. ad Honorium Imp. apud Baron. ann. 419. n. 23: *Acclamatione totius populi, ac consensu Meliorum civitatis, etc.* Gregorius Turon. lib. 1. Hist. cap. 29: *Senatores, vel reliqui Meliores loci.* [Additio 4. ad Capitul. cap. 105: *Ut in omni Comitatu hi qui Meliores et veraciores inveniri possunt eligantur, etc.*] Charta Lotharii Regis Burgundiar. Lotharii Imp. filii tom. 12. Spicilegii Acheriani: *Per veriores Melioresque homines hujusce rei veritatem investigaturum, etc.* Fulbertus Carnot. Epist. 15: *Si consentirent illis cuncti Marchiones Italix et Episcopi, ac cæteri Meliores.* Otto Frising. lib. 1. de Gest. Friderici cap. 20: *Gladio exerto in Meliorem et nobiliorem omnium Ravennatensium manum misit.* Arnoldus Lubecensis lib. 2. cap. 26: *Accidit ut... quidam Thetmarcus quemdam de Melioribus terræ occidisset. Meliores regni,* apud Ericum Upsalensem lib. 4. Hist. Suecicæ pag. 118. 128. et alibi. *Meliores terræ,* apud Sugerium in Ludovico VI. cap. 17. Adde Reginem ann. 756. et Andream Monachum lib. 1. Vitæ S. Ottonis Episcopi Bambergensis cap. 48.

MELIORES NATU, qui aliis *Majores natu*, apud Gregorium Turonensem lib. 6. cap. 45. lib. 7. cap. 19.

* *Nostris Mieuðres.* Guill. Guiart. in S. Ludov.:

Chelles li quens d'Anzo ses freres,
Li preus, li plains de hsrdemens,
Li Mieuðres en tournoiemens.

Le Roman de *Garin*:

Trestot li Mieuðres qui est del parenté.

Chron. Ms. Bertr. Guescl.:

De cette ville cy tous les Mieuðres avisez, etc.

† **MELIORI HORA**, Gall. *De meilleure heure*, Solito citius. Vetus Ceremon. MS. B. M. Deauratæ Tolos.: *Officium matutinum incipitur hora Meliori propter solemnitatem.*

† **MELIORISSIMUS**. Vide *Meliorare*.
† **MELIORITAS**, Bonitas, virtus. Miracula S. Eadmundi Angl. Regis apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 831: *Sed tumor arrogantis talis in modum vertitur Melioritatis, Deo et Sancto peccatori propitiatoribus, etc.*

* **MELIORS**, vox vulgaris Occitanica. Vide infra *Molegium*.

† **MELIOSISSIMUS**. Vide *Meliorare*.
* **MELIS**, seu *Melen Græce*, Instrumentum chirurgicorum, scilicet tenta vel tasta ad tentandum cavernas vulnorum,

ab uno capite in latitudine, ab alio in acumine desinens. Glossar. medic. Ms. Simon. Jan. ex Cod. reg. 6959. Vide *Spellium*.

† **MELISENSIS** URBS, Ravennas. Agnellus in Vita Martini Papæ apud Murator. tom. 2. pag. 182: *Admirati sunt proceres istius Melisensis urbis, una cum sacerdotibus hæc videntibus.*

* **MELITIA**, Potio confecta ex melle, eadem quæ *Medo* et *Mellita*. Vide in his vocibus. Charta ann. 1220. ex Tabul. Autiss.: *Noveritis quod de controversia cujusdam consuetudinis, quæ vocatur Melitia, quæ diu observata fuisse dicitur, inter villas nostras Tuciacum, Tarvas et Bordas, etc. Melethia, in Charta ann. 1218. ex Chartul. S. Germ. Autiss. cap. 19.*

* **MELIUS**, Potius. Charta ann. 1090. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 352: *Antequam daret ei, episcopus dicit ad eum, Cognoscis tu quod Melius beneficium habeas de me, et de S. Petro, quam de alio seniore; et cognoscis tu quod Melius sis homo de S. Petro et de me, quam de alio seniore? respondit Guillelmus, Cognosco. Nostris Avoir du meilleur, Prævalere, Gall. Avoir le dessus. Lit. remiss. ann. 1477. in Reg. 203. Chartoph. reg. ch. 12: *Voyant icellui suppliant qu'il n'avoit pas du Meilleur, etc.**

* **MELIUS FORUM**, Gall. *Meilleur marché*, Minus pretium. Stat. ann. 1454. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 286. col. 1: *Imponentes eidem correctorio et mercatori Melius forum fecisse, et pro minori pretio dimississe centum ditorum allecorum quamplurimis de Ne-mauso.*

† **MELIZOMUM CONDITUM**, apud Apicium lib. 1. cap. 1. Vini seu potionis genus, ex aromatibus et aliis odoriferis confectum. Vide *Conditum*.

† 1. **MELLA**, Mensuræ annonariæ genus. Charta Willermi Archiep. Remens. ann. 1190. ex Tabular. S. Medardi Suesion.: *Habeat duodecim denarios et Mellam frumenti et avenæ; similiter et de equis carrucarum duos solidos et prædictam annonæ mensuram.* Charta ann. 1265. in eodem Tabul.: *Eccliesia indulgit ei..... Molam frumenti et Molam avenæ.* Ubi in recentiori Chartul. legitur *Mella*.

* *Melle*, eodem intellectu, in Charta ann. 1380. ex Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 421: *Item deus sistiers de blé, trente sis souls, trois Melles et six gallois rendables.*

† 2. **MELLA**, f. *Mespilum*, Occitanis, aliisque *Mesle*, Parisiis *Neffle*. Charta ann. 1208. in Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 126: *Ad Natale Domini tres capones et tres denarios, ad Pascha LX. ova et tres denarios feodi, et ad festum S. Martini dimidium bossellum Mellarum.*

3. **MELLA**, M. Robertus de Sorbona in Serm. de Conscientia: *Et certe Magistri illi quantumcunque prohi essent, possunt bene ponere Mellas suas, quia nullos haberent auditores.* [Gesta Tancredi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 136: *Æstuat, furit, dolet, se non sibi tulisse vellera dolet, Mellæ, auri venam ab infimis terræ eruisse cavernis. Nec magis agnosco vim vocis Gallicæ Meles, quam ex Perceval laudat Borellus:*

Unes armes riches et beles,
Dont d'or et d'argent sont les Meles.]

MELLARIUM, Vas in quo mel conservatur, vel in quo vinum ponitur, vel uve calcantur. Jo. de Janua. [Unde Gloss.

Lat. Gall. Sangerm.: *Mellarium, Vaissel à garder miel.*

† **MELLAT**, Britannis *Soule*, vulgo *Ballon*, Ludi genus, quod etiamnum exercent Britannii, atque in iis plebs vilior; strophum scruteum grandem, furfure aut tomento suffratum, loci dominus aut aliquis ab eo delegatus, saltem præcipuus quidem incolæ, projicit in medium, populo in duas factiones diviso, cujus pars una ad metam longe positam aut assignatam, puta ad Orientem, altera ad metam aliam, strophum manibus, pedibus, toto nisu conabatur propellere; quod non fit nisi rixis et vulneribus. Statuta Radulphi Episc. Trecor. ann. 1440. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1151: *Hinc est quod reatibus fide dignorum nobis significatum exitit, qualiter in nonnullis parochiis... quidam ludus valde perniciosus et noxius, nuncupatus vulgariter Mellat, cum stropho rotundo grosso et eminenti, festis et aliis temporibus exerceri, in quo ludo multa scandala contigerunt. Vide *Choleare*.*

† **MELLATIO**, Mellis vindemia, apud Colum. 11. 2. *Mellatio æstiva*, apud Plin. lib. 11. cap. 15.

† **MELLATIUM**, Nonius: *Sapa, quod nunc Mellarium dicitur, mustum ad mediam partem decoctum.* Onomast.: *Mellatium, ficum, μελιτωμα. Μελιτώ, quasi mello, melle condio.* Ita Martinius in Lex.

* **MELLEA**, Rixa, idem quod *Mesleia*. Vide in hac voce. Charta ann. 1202. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 487. art. 8: *Si Mellea in villa forte facta fuerit, qui inde accusabitur, se tertio se purgabit, et si unus juratorum Melleam viderit, reus non poterit se purgare.*

* **MELLEGARIUS**. Vide *Melegarius*. [Fr.]

† 1. **MELLEIA**, f. Tributum pro melle præstitum. Computus ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. CLI: *Pro vino Altissiod. et pro glande S. Germani et Roboreti, c. l. de Melleia, xx. l. Ibid. pag. CLIII: Et de Melleia Duni XL. l. Idem jus esse videtur quod alibi *Abolagium*, in Consuet. municipal. *Espave d'aves vel Espave d'abeilles* dicitur. Jus nempe quod habet dominus feudi in apum examinibus et eorum melle, cum reperiuntur in memoribus vassalorum. Vide *Bigrus*.*

† 2. **MELLEIA**, MELLETA, MELLIATOR. Vide *Mesleia*.

* **MELLERIUS**, *Mespilum*, Gall. *Nestier*, alias *Mellier*. Charta Mariæ comit. Pontiv. ann. 1247. in Lib. nig. 2. S. Vulfr. Abbavil. fol. 20: *Omnia supradicta fide mea interposita promisi me fideliter observare... retentis mihi et hæredibus Pontivi (in dicto nemore de Cresciaco) alta justitia, pomerio et Mellerio. Exceptis Mellier et pomier, in Charta Gallicæ redita Joan. comit. Pontiv. ann. 1177. ex Lib. albo domus publ. ejusd. urbis fol. 167. vº. Vide infra *Meslerius*.*

† **MELLETTUS**, Piscis species. Spicileg. Fontanell. MS. pag. 94: *De quibus Mellitis capiunt et a nobis detrahunt interiora, scilicet les couillettes Gallicæ, et hoc facientes secundum dominum (i. e. Abbatem) secundum nos omnes, secundum suam litteram hanc cartam. Ibid. Et similiter de Mellitis, Gallicæ Melles.*

† **MELLICATUS**, Illectus. Vita S. Vincentii Madelgarii tom. 3. Julii pag. 675: *Quemadmodum sane apud ad alvearia convolant et revolant assides, ita nihilominus ad montem vocabulo et religione altum alternatim consuebant Christianæ*

signiferi militiæ, præfati viri procul dubio Mellicati dulcedine.

MELLICIDA, [Cui, ut videtur, apum cura demandata erat.] Constitutio Caroli IV. Imper. de Forestariis et Zeidlaris ann. 1358. apud Goldastum tom. 1. Constit. Imperial. pag. 369: *Forestarii et Mellicidæ, qui Zeidlarii vulgariter nuncupantur.* Occurrit ibi non semel.

MELLICRATUM, Μελικρατον, Idem quod *Medo*. Petrus de Dusburg in Chron. Prusisæ cap. 5: *Pro potu habuit simplicem aquam, et Mellicratum seu medonem.* Vide *Mellita*.

MELLICUS, pro *Mellitus*. Rythmi in obitum Henrici VII. Imper.:

Veracem, fidum, Mellicum,
Verbisque seriosum.

† **MELLIIFICIUM**, Apum opus. Charta ann. 1296. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 165: *Insuper proprietatis titulo in prædicta villa... debitores Mellificiorum, qui vulgo dediti appellantur, et eorum Mellificiorum jura vendidimus.* Alia ejusd. ann. ibid. pag. 171: *Donavimus Mellificia et eorum solutores qui dediti nuncupantur.* Charta Johannis Reg. Bohemiæ ann. 1338. apud eundem Ludewig. tom. 5. pag. 625: *Nec pascuis, non campis, alodiis... pratis, Mellificiis, piscinis, piscationibus, etc.*

† **MELLISLUUS**, pro *Mellistius*, in Actis S. Cassiani apud Ill. Fontanium Antiq. Hortæ pag. 345:

Archas Mellisluus, fama super æthera notus.

† **MELLISSIMUM**. Vide *Meliorare*.

MELLITA, Potio confecta ex melle, cum scilicet favi decoquantur in dulcem et barbam potionem, ut ait S. Hieronymus Epist. 2. *Delibuta melle vina*, Epist. 99. Capitula Theodori Cantuar. cap. 1: *Tres dies... a vino, medone, Mellita, et cervisia... abstineat.* Adam Bremensis cap. 103. et Albertus Stadensis ann. 1025: *Ordinavit ut Canonicis in Dominicis diebus unicuique duplex datur Mellitis copia. Potio ex melle, in Epist. Theodemari Abbatis ad Carolum M. Potus in quo mel est, in Epist. 62. Bonifacii Archiep. Mogunt. Idem quod *Pigmentum*. Vide in hoc verbo. *Mellita cervisia*, non semel in Pœnentiali MS. Thuano, et in Concilio Wormaciensi cap. 40. Vide *Medo*.*

☞ In jejuniis prohibita ejusmodi potio. Formulæ veteres Alsaticæ apud Eccardum ad calcem Legis Salicæ pag. 243: *Cunctis omnino a carne et pinguedine, et omni quod ex lacte conficitur. Pisces et oves præter infirmitatem nemo præsumat. Similiter vinum et omne quod melle dulcoratum est.*

MELLITAS, Suavitas. S. Bonifacii Moguntinensis Archiep. Epist. 1: *Quem mihi temporalis caducum auri munus, nec Mellitate per blandimenta adulantium verborum faceta urbanitas ascivit.*

MELLITOR, Qui mel vel ceram conficit. Fori Leirenæ: *Mellitor det per annum unum almude de melle, et unam libram de cera.*

MELLITUM. Vide *Mulsa*.

* **MELLO**, [Profunda vorago vallis. DIEF.]

MELLOPROXIMI, qui a *Proximo* proximorum primi proximique erant, proxime *Proximi* futuri, biennio veniente; qui *Proximos* proxime contingebant: quibus etiam eadem quæ *Proximis* dignitas attributa. Vide leg. 16. et 17. Cod. Th. de Proximis, (6, 26.) et ibi Gothofredum. In scrip. Romæ: *D. M. M. Aurelio Aug. lib. Isidoro Melloproximo a rationibus Her-*

mes alumnus et Gylcon nutritor et Maximus bene merenti fecerunt. In alia Inscript. 893. 5. Spe beneficiarius, idem valet ac Mello-Beneficiarius.

MELLOPROXIMATUS. Constitutio Justiniani de Adjutoribus Quaestoris, edita a Fr. Pitheo: In aliis autem duobus scriniis, id est, Epistolarum et Libellorum, in secundum gradum venientibus et Meloproximatum ingredientibus, ut hi tantummodo licentiam sibi haberent alium subrogare.

MELNUS, Melinus color. Hariulfus lib. 3. Chron. Centulensis cap. 3: Casulae castaneae 40... galnae sericae 5. Melnae sericae 3. Melinum vestimentum, apud Plautum in Epidico. [Gloss. MSS. Colbert.: Μελινον, χρῶμα.]

† MELO, Nilus dicitur Symmacho lib. 1. Epist. 8: Est Aegyptio Melone major; ab aquis lutosus et cœnosis. Ita etiam apud Festum et Servium.

† MELOCINA, Vide Melocineus.

MELOCINEUS. Carmen de Carolo M. quod Alcuino tribuitur [* Angilbert. lib. 3. vers. 231]:

Tecta Melocineo fulgescit femina amictu.

Isidorus lib. 19. Orig. cap. 22. sect. 12. de Vestibus: Melocina, quae malvarum stamine conficitur, quam alii Melocinam, alii malvellam vocant. Papias: Molocina vestis, quae albo stamine fit, quam alii malbellam vocant. Idem: Malbella quae ex malvarum stamine conficitur, quam alii molocinam vocant. Alii ex colore vestem hanc dictam volunt, qui Molochinus vocatur, quod malvæ, quam Graeci μολοχὴν et μάλαχην vocant, colorem referat: nam et Molochinarios appellant Cæcilius, apud Nonium, et Plautus in Aulul. molochini coloris infectores.

* Unde Gallicum Molechin et Moloquin. Fabul. tom. 1. pag. 217:

Chascune eut vestue chainse blanche,
Plus blancs que ne soit nois sor branche
Et Molechins moult aventant.

Le Roman de la Rose Ms.:

Puis le revest en maintes guises,
Robes faites par grant mestriees...
Cendax, Moloquins, galebruns,
Indes, vermens, jaunes et bruns.

Hinc Meulequinier, Mollequinier et Mallequinier, ejusmodi pannorum fextor. Lib. nig. prior. S. Petri Abbavil. fol. 27. r. : Jehan Ratel telier de toilles... Mathieu Wiet Meulequinier. Lit. remiss. ann. 1369. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 44: Jehan de Villers Mollequinier... qui est un bon marcheant... et Nicaise Noel Mollequinier, etc. Alia ann. 1392. in Reg. 143. ch. 204: Lorin Bretoul Mallequinier de quevrechiefs, nez du Chastel de Cambresis, etc. Vide Moscia.

† MELODIA. Vide Melodus.

MELODIA, Cantus Ecclesiastici species. Ordo Romanus: Sequitur versus, Epulemur, inde Melodia. [Bernardi Mon. Ordo Cluniac. part. 2. cap. 19: Ad solos Nocturnos et Vesperas super Psalmos, nonnisi Alleluia cantatur, ad Melodiam subscriptarum antiphonarum formata.]

* Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1180. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 871: Tunc magister scholarum canit Melodias cum pueris suis. Prosam, quam alii sequentiam vocant, hic designari opinor. Vide Melodiare. Nude, pro Cantus, in Charta Caroli Simpl. ann. 917. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 532: Ita tamen ut quamdiu advixerimus... septem psalmorum Melodiam cotidie decantent.

† MELODIARE, Certa vocis modulatione

decantare. Guidonis Disciplina Farfensis cap. 40: Missam dicant honorifice, sicut superius intulimus, et sequentiam Melodiet in eadem die. Chron. Francisci Pipini lib. 3. cap. 39. apud Murator. tom. 9. col. 706: Hæ doctæ psallere, choreizare ac Melodiari, et tympanizare... puerorum demulcebant auditum.

MELODIMA, Μελῶδιμα, Concentus. Vita S. Guillelmi Divion. cap. 13: Psalmorum concentum distinguens, dulcissimo decoravit Melodimate. Melodioma, Alano de Planctu nat.

† MELODIOSUS, Canorus. Vita B. Coletæ tom. 1. Martii pag. 556: Audita fuit in medio duorum ipsorum, vox quædam placabilis et Melodiosa.

† MELODISENTER, Suavi, sed tristi modulatione. Aimericus de Peyrato Abbas Moissiacensis in Vita Caroli M. in Cod. MS. 1343. Bibl. Regiæ fol. 83: Prædulci melodia hanc sequentiam cecinerunt Melodiserter in memoriam et laudem defuncti.

† MELODIUM, Melos, suavitas. Litteræ ann. 1345. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 513: Hinc est, quod vos, cujus vocis Melodium in capella nostra nuper audivimus resonare, in Capellanum nostrum ipsius capellæ domesticum, cum privilegiis, gratiis et prærogativis... tenore præsentium retinemus.

MELODUS, Cantator. Ausonius in Professoribus Burdegal. Carm. 16:

Te fabulantem non Ulysses linqueret,
Liquit canentes qui Melodas virgines.

Milo Monachus Einonensis lib. 2. Vitæ S. Amandi cap. 1:

In caulisque jubes sacris astare Melodos.

[Vita S. Romani Archiep. Rotomag. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1663:

Cantat dulcisonus pro virginitate Melodus.]

MELODI INFANTES, in Ordine Romano, nostris Enfans de Chœur. Qui vero Melodi potissimum apud Græc. Byzantinos appellati fuerint, attingimus in Notis ad Alexiadem.

MELODUS, Cantus. Prudentius Hymno 9. Cathemer.:

Da puer plectrum choreis
Ut canam fidelibus,
Dulce carmen et Melodum,
Gesta Christi insignia.

S. Radbodus Episc. Carm. in S. Sui- bertum Episc.:

Hic tibi suavisonum pagit, vir sancte, Melodum.

MELODA, Eadem notione. Fortunatus lib. 9. Poem. 7:

Cur mihi injungis lyricas Melodas.

Sidonius lib. 9. Epist. 15: Melodis insonare pulsibus, id est, concentibus suavibus. [* Vide Glossar. med. Græcit. col. 900. voce Μῆλας.]

MELOGARIUM, [f. Crates, Gall. Claie, vel virgultorum fasciculus, Gallice Fascine.] Petrus de Crescentiis lib. 10. de Agric. cap. 20: Poterisque optime locum custodire, atque viam introitus longam cavare, et Melogariis et sabulo desuper operire. Cap. 26: In captibus parvi baculi vel Melogarii, etc.

† MELOPYCNUS, Cantus modulatio. Vide supra Barypyncus. [* Perperam pro Mesopycnus. Vide infra in hac voce.]

MELOQUINUS, Monetæ Italicae species. Cencius Camerar. in Ceremoniali Romano: Sciendumque quod Cardinales omnes, Græci, Primitierius... tale presbyterium et taliter datum accipiunt, quale in die Paschæ superius nominatum recipiunt: Subdiaconi autem singuli singulos

Meloquinos habent, quod tamen non fit in aliqua prædictarum solemnitate: nam non dantur eis, sicut ibidem scriptum plenius invenitur, etiamsi 30. vel amplius essent nisi 12. Meloquini. Bulla Nicolai IV. PP. ann. de Censibus Ecclesiæ Roman. in Regno, Campania et Maritima: In Archiepiscopatu Barensi, Ecclesia S. Benedicti 2. Meloquinos. [Le Roman de Partonopeus MS.:

S'esgarde vers soleil levant,
La mer i voit qui dure tant
Que nus n'en puet veoir la fin:
Par là li poile Alixandrin
Viennent et li bon siglaton,
Li Melequin et li Mangon.]

Vide Molachinus.

* Pretii octo grossorum hæc moneta, ut ex Cabrospini scheda observat Muratorius tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 806. quam vocem Arabicæ sive Saracenicæ originis esse censet, a Melech, id est rex, quod essent nummi ab illius gentis rege percussi. Vide infra Morikinus.

† MELOS, odis, in Vita B. Davanzati tom. 2. Junii pag. 528: Itaque quod famulus ille festinanter patrem et confesorem præfatum excitabat, ut Melodem illam audret.

1. MELOTA, Taxus, animal mordax. Ebrardus Betun. cap. 12:

Est arbor Taxus, si dicas, hæc; animalque,
Hic, si præcedat: etiam Melota vocatur.
Dicitur a multis etiam sub nomine pellis.

Vide Silvestrum Giraldum in Topog. Hibern. dist. 1. cap. 20. Theodemarus Abbas in Epist. ad Carolum Mag. de Melote pellicula, de qua voce mox: Quod tegumentum ideo sic appellatum est, quia solebant antiquitus de illius animantis pelle fieri, quod Melos propter rotunditatem sui corporis appellatur, quod genus bestiolarum nonnullis Tacus appellatur.

* 2. MELOTA, MELOTES, Usurpatur etiam hæc vox pro loco, in quo animalia degunt, ut videtur ex his verbis Diarii Paridis de Grassis editi ab A. Frati inter Documenta et studii pubbl. per cura della deputaz, di st. patria et di Romagna tom. 1. pag. 196: Ibi (in Monte Ilorum) curia et equitatus omnis vix atque ægre hospitatus est, alii in stabulis, alii in ovilibus, alii in Melotis habitantes. (Fr.)

MELOTE, Pellis ovina, ex Græco μελωτή, a μῆλον, ovis. Glossæ vet. Pellis lanata, μελωτή, ἀρναική. Eadem: Μελωτή, pellis. Adde Hesychium in μῆλα. Glossæ MSS. Reg.: Μηλόνομος, ὁ τὰ πρόβατα νουμῶν, ἔθεν καὶ τὰ δέρματα, μελωτάρια. Eucherius: Melote, in Regum libro, pellis simplex qua Monachi Aegyptii etiam nunc utuntur, ex uno latere pendens. Glossæ Lat. MSS. Regiæ: Melotes, pellis sordida, vel simplex, ex uno latere pendens, qua Monachi utuntur. Papias: Melotes, pelles ovium sordidae. Melota, lanuta. Glossæ Ælfrici: Melotes vel pera, gæten, vel broccen rocc, i. hircinus vel fractus roccus. Jo. de Janua: Melota, quædam vestis de pilis vel pellibus illius animalis (Melotæ) facta, a collo pendens usque ad lumbos, qua Monachi utuntur, et iste habitus est, necessarius proprie ad operis exercitium: eadem et pera, ut dicunt. [Gl. Lat. Gall. Sangerm.: Melota, une robe faite de paulz, ou la piau du taizon qui va jusques aux reins, ou robe aspre de chamois.] Eliæ Melotes, apud Hieronymum et Paulinum Epist. 36. Cassianus lib. 1. cap. 8. de Monachis Aegyptiis: Ultimus habitus eorum est pellis caprina, quæ Melotes vel pera appel-

latur. Sanctus Hieronymus in Præfat. ad Regulam S. Pachomii n. 4: *Caprinam, quam Melotem vocant*. Rufinus de Vitis Patrum cap. 9: *Melotem, quæ est caprina, pellis. Melotes pellicea*, in Regula S. Isidori cap. 13. Vita S. Aigulfi Abbatis Lirinensis: *Super quam* (feminam) B. Aigulfi *Melotem imponentes, quasi somno evigilans, coram omnibus surrexit*. Vita MS. S. Mauri Abbat.:

Vidi Melotam, dicens, super ægora notam.

Vita S. Fructuosi Archiep. Bracar. n. 4: *Melotem ex caprinis pellibus indutus*. S. Eulogius lib. 1. Memorial. SS. de Monachis: *Qui illico relictiis urbibus, et his quæ mundanis hærent actibus, avida rapiendi regnum Dei cupidine flagrantes, circumierunt in Melotis et pellibus caprinis, egentes, angustiis afflictii. Melotem etiam S. Benedictus tribuit Gregor. M. lib. 2. Dial. cap. 7. et ea caput operuisse indicat, quod et affirmat Theodemarus Abbas in Epist. ad Carolum M. unde conficit Hæftenus idem esse cum cuculla, quod præterea firmat ex ordine Romano. Sed quod ait idem Theodemarus et Joan. Hierosolymit. de Instit. Monach. cap. 38. Melotem ita dictam, quod ex pelle illius animalis facta esset, quod melos Græci, Latini tacum vocant, jure ad omnibus improbatur; quam sententiam attingit etiam Papias: et ex eo Ugutio, ubi de Melote: *Est vero propria ad operis exercitium, fiebat autem prius de pelliculis Melonum, ut quidam existimant, unde et Melotum dicta*. Idem: *Melota et pellibus caprinis esse dicitur, ex una vero parte dependens. Alii dicunt quod ex pellibus asperi taxi, qui Melius dicitur, fiat, unde Melota vocatur: qua utuntur Monachi in Ægypto propter asperitatem*. Μηλωτάς: Græci pariter Monachis non semel adscribunt, præsertim Ægyptiacis, ut S. Athanasius in Vita S. Antonii pag. 120. et Palladius in Histor. Lausiaca cap. 38. 48. 70. 83. 88. Idem sive alius Palladius in Vita Chrysost. pag. 57. Editionis Bigotianæ: Λαβόντες αὐτῶν τὰς μηλωτάς, etc. Μηλωτάρια aliis dicitur. Gloss. MSS. Regiæ Cod. 1678: Τὰ δέρματα, μηλωτάρια. Vita S. Nili Junior. pag. 163: Ἀπάραντες σὺν μηλωτάριαις καὶ περιβολαίοις, etc. Vide Isid. Orig. sect. 19. lib. 19. cap. 24. et Rosweidum ad Paulinum.*

MELOTINA, Pellicula ovina. Vita S. Guthlaci cap. 30. et Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 539: *Lutherio Melotinæ, in quo solebat orare, ipsum circumdedit, id est, lodice ex pelle agnina*.

† **MELOTHURUM**, Μηλωθρον, Coloramentum, quo panni tinguntur. Est et *Melothrum* vitis alba, quæ aliter psilothrum, quia ejus fructu coria ψιλοῦνται, id est, pills exuuntur, et glabra fiunt. Vide Lexicon Martinii.

* **MELOTUS**. [« *Melotus, taissons.* » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroici. n. 23. XIII. s.)]

* **MELQUEMURUS**. [Morue. (Gloss. Lat. Gall. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

* **MELSCADA**, Potionis species, eadem quæ *Melita*. Vide in hac voce, Erchanb. episc. Frising. Epist. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 77: *Rogamus vero et jubemus, qui spontanea voluntate hoc jejunium colere volueritis, ut abstinatis vos a vino et carne et medo et Melscada, cervisa, et de lacte et ovo*. Si tamen non est adjectivum vocis *Cervisa*, ut quamdam cerevisiam alio liquore mixtam significet.

† **MELSETTE**, vox vernacula ejusdem notionis ac *Mesleia*. Constituit. Sicil. lib. 1. tit. 17: *Si quando in locis ipsis, aut*

circa ea, rixas, quæ vulgariter Melsette dicuntur, injurias, violentias aut hujusmodi flagitia forte prænovaverint committenda, etc.

MELUM, Pomum, ex Gr. Μηλον. *Melum cotoneum*, apud Innocentium de Casis literar. pag. 236.

MELARIUM, Pomarium *melis* (μήλιος), hoc est, malis consitum, Wendelino. Lex Salica tit. 39. § 8: *Si quis impotus de Melario aut de pirario tulerit, etc. § 10. Si quis Melarium aut pirarium decortica-verit, etc.* Sed hic potius ipsæ arbores designari videntur, pomier, poirier. Ital. *Melario*, est alvearium unde mel eruitur.

MELUMEN. Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4: *Albarica* (vitis) *cum qua tinguntur alia vina, quæ nimis Melumen timet, etc.* Ubi legendum *fulmen*, ex veteri Interprete Gallico qui *doubte moult tempeste et orage*.

† 1. **MELUS**, pro *Malus*, Gall. *Pommier*, Ital. *Melo*. Leges Rotharis ex Cod. Esten. apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 41: *Aut Melum alienum incidit, componat pro unaquaque arbore solidum unum*.

† 2. **MELUS**, i, Cantus, clamor, in Ecbas. vers. 341. Vide *Melos*.

* **MELUSIA**, aliquando scribit *Stephanus pro malva, quæ malochia Arabice vocatur*. Glossar. medic. Ms. Simon. Jan. ex Cod. reg. 6959.

* **MEMBORNIA**, Tutela. Arest. parlam. Paris. ann. 1272. in Reg. Olim fol. 57. vº: *Pro eo quod non habebat liberos, qui essent in Membornia parentum, etc.* Vide in *Mamburnus*.

* **MEMBRACULUM**, Involucrum, ut videtur, quasi ex membrana; unde legitur *Membranulum*. Ryth. satyr. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 94:

Promissionis scissio præstatas in subdolo,
Verborum sub Membraculo in mendoso volutabro.

Ubi Editores, f. *Umbraculo*. Vide *mox Membranula*.

* **MEMBRAGIUM**, Præstatio ex membris animalium. Charta ann. 1329. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 273: *Item femagium de fundecis, Membragium carnificum castrî Turonensis*. Alia Joan. Trevir. archiep. ann. 1210: *Vicarius debet abbati octo solidos Tullenses et octo denarios annuatim et octo Membra pecorum*. Reg. episc. Nivern. ann. 1287: *Pedagium aque... cum forchagio, Membris animalium, etc. Membra animalium occisorum in tota castellania Albigniaci sunt episcopi, quolibet membro redempto de tribus denariis*. Vide *Membrum 2*.

† **MEMBRANARIUS**, διαφρονοποιός. Gloss. apud Martin. Qui membranas parat.

† **MEMBRANATIM**, Membratim, per partes. Gloss. Lat. Gr.: *Ad membranatim, κατὰ μέλος*.

† **MEMBRANEO**, τυμπανιστής, Qui pulsat tympanum. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm.

* **MEMBRANEUS**, Ex membrana factus. Onomast.: *Membraneus, δέρβατος*. Lexicon Martinii. *Codices Membranei et chartacei*. in Leg. 52. D. de Legat. lib. 3.

* **MEMBRANUCIUS**. [Parcheminnier. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

* **MEMBRANULA**, Membrana. Charta. Tabul. S. Vict. Massil. ann. 1035: *Cum donationem via stabilitam esse viticulis sacramentalibus cernamus, ideo in cartis et Membranulis scribere dignum duximus*. Vide *Membranulum*.

† **MEMBRANULUM**, Membrana, charta. Tabularium Rothonense:

Ad præsentis et futura
Ætatis iudicium,
Judicialis Venetensis
Præsul Episcopium
Rothonensis Abbatia
Nunc et in perpetuum
Ut concessit Salvatori,
Hoc servat Membranulum.

MEMBRANUM, Membrana, charta, in Lege Longob. lib. 1. tit. 29. § 1. [Roth. 247.] Suidas: Περπασηνῶν, αὶ μεμβράναι, αὶ δέρπει. Charta Arechis Ducis Longob. apud Ughellum in Arch. Benevent.: *Per suum Membranum firmitatis et absoluteionis, etc.* Mox: *Juxta Membranum ipsius Episcopi*. Adde pag. 617. 636. et Vitam S. Theodardi apud Catellum pag. 757. Vide Salmasium in Hist. Aug. pag. 447. [** et Glossar. med. Græcic. col. 902.]

MEMBRANUM PURPUREUM, quod inficitur colore purpureo, in quo aurum et argentum liquescens patescat in literis, Isidoro lib. 6. Orig. cap. 11. Hieronymus in Præfat. in Job: *Habeant qui volunt veteres libros, vel in Membranis purpureis auro argenteoque inscriptos, etc.* Idem Epist.: *Inficiuntur Membranæ colore purpureo, aurum liquescit in literas, gemmis codices vestiuntur, etc.* Theonas Episcopus: *Veteres item codices pro indigentia resarciri procuret, ornateque non tantum ad superstitiosos sumptus, quantum ad utile ornamentum, itaque scribi in purpureis membranis, et literis aureis totos codices, nisi specialiter Princeps demandaverit, omnia tamen Cæsari grata, maxima cum obedientia prosequatur*. [Edius Stephanus in Vita S. Wilfridi cap. 16: *Quatuor Evangelia de auro purissimo in Membranis de purpuratis coloratis pro animæ suæ remedio scribere jussit*. Ubi forte legendum de purpura.] Chron. Fontanellense cap. 16: *Quatuor Evangelia in Membrano purpureo ex auro scribere jussit Romana litera... Lectorarium etiam in Membrano purpureo argenteis scriptum literis ornatumque tabulis eburneis*.

* **MEMBRARE**, Instruere, ornare, Gall. *Garnir*. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 855: *Item unam zonam de serico Membratam de argento et esmaudis*. Alia ann. 1366. in Reg. 99. ch. 1: *Cepit duas zonas de serico, argento stofatas et Membratas, et plures alias res et bona*.

† **MEMBRARI**, Per membra formari. Censorinus de Die Nat. cap. 11: *Quingue et triginta diebus infans Membratur*.

* **MEMBRATIUS**. [Factor pergameni. Dief.]

† **MEMBRELLUM**, Parvum membrum. Egilwardus in Vita S. Burchardi Episc. Wirtzib. sæculo 3. Bened. part. 1. pag. 709: *Ideoque luce clarius constat operæ pretium esse, quandoquidem utriusque meritis, si veraciter et digne membris ut pote Membrella congloriamur, etc.*

MEMBROSITAS, Membrorum magnitudo. Ugutioni et aliis. [Membru, membrum et corpulentiorum virum vocat le Roman de la guerre de Troyes MS.:

Agamenon qui estoit Rois,
Et Duc et maistre des Grecois,
Fu grans, merveilleux et Membrus.]

1. **MEMBRUM**, pro *Membrana*, inter-dum usurpatum docet Salmasius ad Hist. August. pag. 157.

2. **MEMBRUM**. Chronicon Besuense pag. 689: *Dedit S. Petro Besuensi mansum... singulis annis nummos 12. duoque Membra, sive duas gallinas in Natale Domini persolverent*. Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis Ch. 44: *Et donat de censiva 9. denarios Pogesos, et*

ad Calendas duos Membros, etc. Mox : In alia appendaria vallaença de census 4. denarios Pogesos, et unum Membrum, et una emina de vino, etc. Ch. 151 : Quatuor sestarios de civata, et 4. Membros de porcos, etc. Tabularium Prioratus Domine in Delphinatu : Ad Natale Domini alterum receptum de 4. Membris de carne, etc. Fol. 108 : De manso in villa Navisia servitium per Kalendas 4. Membra de carne, et 4. panes, etc. Ubi membrum idem valet quod perna.

MEMBRA VOLATILIA, Quæ motum habent. Leges Opstalbomicæ cap. 18 : Mutilationes Membrorum volatilibus, ex indignatione factas, utpote oculorum, pedum, manuum vel laborum, puniantur, sicut de homicidiis est præmissum.

VITA ET MEMBRUM : Formula usitata in hominibus, qua vassallus domino cavet, ne vita ei eripiat, aut in membris lædatur, curam præcipuam se adhibiturum. Regestum Tolosanum Cameræ Comput. Paris. fol. 1. et alibi passim : Omnia servitia quæ fidelis vassallus facere debet bono domino suo fideliter exhibendo, et specialiter vitam et Membrum vobis per solennem stipulationem bona fide promitto, et inde ligium homagium vobis facio, etc. [Vide Hominium.]

† **MEMBRUM**, Pars alterius, vel quod ab alio dependet. Charta ann. 1442. apud Madox Formul. Anglic. pag. 147 : *Membrum de Rakell cum omnibus suis Membris et pertinenciis suis.* Ibidem non semel occurrit. Hinc

MEMBRUM LORICÆ, Pars feudi loricæ, atque ut definitur in veteri Jure municipali Normanniæ MS. 1. part. sect. 3. cap. 23 : *Membre de feu de Hauberc est l'uitième partie del feu de Hauberc, et toutes les autres parties qui sont contenues sous le menoer Membre, si come la septième partie de la sissime, et ces autres ensuivantes.* In nova Consuetudine art. 336. et 360. licet feuda omnia nobilia dividi non possint, si femina tantum hæredes supersint, feuda loricæ inter eas dividi possunt usque in octo partes, quæ Membra loricæ appellantur, [atque teneri per Membrum loricæ dicuntur, ut habet Charta Philippi Pulcri Reg. Franc. ann. 1308. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1197.] eoque casu habet unumquodque membrum, jus curiæ, usagium, jurisdictionem, et gadium-plegium. Charta Philippi Augusti Regis Franc. ann. 1218 : *Exceptis bovis et feodis loricæ et Membris feodorum loricæ, etc.* in Herouvalliano Regesto fol. 176. [Vide Feudum.]

* Hinc *Tenir par membre* dicitur, cum feudum inter plures dividitur. Charta Phil. Pulc. ann. 1298. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 42 : *Les fiez et les arrefieuz de la chastellerie d'Eureues (Evreux) tenuz par Membre ou par demi Membre, ou par baronnie, ou en autre maniere nu à nu du conte d'Eureues.*

* **MEMBRUS**, Membrana. Testam. reginæ Mafaldæ ann. 1256. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 31 : *Item mando monasterio fratrum Prædicatorum de Portu... ducentos Membros veteres de illis, quos debent mihi dominus Silvester de Portu de Eiris et Pelagus Joannis, frater Dominici Joannis capellani mei, ad libros armariis... Item fratribus Minoribus de Portu centum Membros veteres, quos mihi debet Steph. Bordallus de Portu. V. Membrum 1 et 2.*

MEMENTO, Pars Canonis Ecclesiastici, in qua mentio fit vivorum et defunctorum, quæ incipit ab hac voce. [Charta ann. 1427. apud Lobinell. tom. 5. Hist. Paris pag. 697 : *In suo Memento Missæ*

habeat specialem memoriam dicti fundatoris.] Architrenius lib. 3. cap. 22 :

Item in eodem ortusque sui natura Memento
Nemo suos habeat odio, etc.

Vulgaris loquendi formula.

MEMINERE, pro *Meminisse*. Chrodegangus Metensis Episcopus in Regula Canonicor. cap. 56 : *Meminere debent Canonici quod nec Davide sanctorum, nec Salomone sapientiores possunt esse.*

† **MEMINITUS**, Præfatus, cujus facta mentio. Charta Adefonsi Reg. Hispan. ann. 1094. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 548 : *Dono et offero ad ipsum atrium jam Meminitum, alterum monasterium de Penna-fidel, cum suas hæreditates ad integrum.*

† **MEMORACULUM**, Monumentum. Apuleius in Apolog. pag. mihi 497 : *Non inducat in animum, verum esse quod dixi, me sanctissime tot sacrorum signa et Memoracula custodire.*

† **MEMORALE**, Instrumentum, quo inquisitiones juridicæ præcipiuntur. Statuta Eccl. Bajocens. ad calcem libri Johan. Abrinc. de Offic. Ecclesiast. pag. 4 : *Nam quidam falsis nominibus nuncupantes obligatoria instrumenta, et quitatoria, Memorialia et mandata contra alios impetrant.*

* **MEMORALIS**, pro Memorabilis, in Hist. invent. corp. S. Baudelii ann. 878. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 168 : *Interea accidit ut Memorialis Gothorum princeps Bernardus... idem monasterium adventaret, etc.* Ubi Memorabilis edidit Menardus inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 3. col. 2.

MEMORALIUS, Actuarius, ὑπομνητογράφος, in Gloss. Græc. Lat.

MEMORAMENTUM, Monumentum, in Glossar. Isonis Magistri.

MEMORANDA, Adversaria, Gallis, *Memoires*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 803 : *Vobis mandamus quod si per registra, rotulos, et Memoranda vestra, aut alio modo legitimo vobis constare poterit, etc.*

† **MEMORARI**, pro *Meminisse*. Notitia iudicati pro Ecclesia Gerundensi tom. 3. Concil. Hispan. pag. 143 : *Memorati sumus, ubi nos Dominus per divina præcepta admonuit dicens : Diligite justitiam qui iudicatis terram.*

* Nostris *Membrer*, eodem sensu, f. ab Italico *Membrare*, recordari. Assis. Hieros. cap. 52 : *Parce que on ne seroit pas Membrant que le clam fut qu'on auroit fait autrefois de lui, que mémoire d'ome est mouit escoloriant.* Chron. Franc. ad ann. 1296. apud D. Le Beuf tom. 1. Disser. pag. clv. :

Et cele année, si com mei Membre,
Furent les iaues grans en Decembre.

† **MEMORATORIA**, Idem quod mox *Memoratorium*. Placitum ann. 999. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 499 : *Et idcirco hanc brevem Memoratoriam de præcepto supra dicti Imperatoris (Ottonis) et consensu domni Apostolici... fecimus Abbati Hugoni.* Ibid. col. 502 : *Sic namque finitum est ; unde pro futura memoria futuroque testimonio et cautela, hanc brevem Commemoratoriam prædictus Imperator... scribere præcepit.*

MEMORATORIUM, Notitia, breve rememoratorium. Leo Ost. lib. 1. cap. 47 : *Non autem videri superfluum est, si hoc loco Memoratorium quod prædicti Abbatis... studio gestum reperimus de rebus et cellis hujus Monasterii... anneximus.* [Placitum ann. 999. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 508 : *Et post solutam pœnam hoc breve Memoratorium in omni robore*

firmitatis permaneat. Vita S. Ansegisi sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 639 : *Memoratorium, qualiter dominus ac venerabilis Ansegisus Abbas disposuit vestimenta et calciamenta, etc.]* Vide *Breve rememoratorium*, et *Notitia*. Aliud sonat in Vita S. Licinii Episc. Andegav. n. 24 : *Præcepit ante se memoratum leprosum adducere, et de cibo suo reficere, et post completum Memoratorium eum sibi præsentari : peracto autem Completorio tota nocte, etc.* Ubi videtur sumi pro Completorio.

MEMORIA, Monumentum, sepulcrum, μνημεῖον. Festus : *Monumentum est quod mortui causa ædificatum est, et quicquid ob memoriam alicujus factum est, etc.* Florentinus JC. : *Monumentum generaliter res est memoriæ causa in posterum prodita, in qua si corpus, vel reliquæ inferantur, fiet sepulcrum.* S. Hieronym. in cap. 22. Esaiæ : *Quod non tam tabernaculum et domus, quam sepulcrum et Memoria appellandum est.* S. August. de Cura pro mortuis gerenda cap. 4 : *Non ob aliud vel Memoriæ vel monumenta dicuntur ea quæ insignita fiunt sepulcra mortuorum, nisi quia eos qui viventium oculis morte subtracti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in Memoriam revocant, et admonendo faciunt cogitari : nam et Memoriæ nomen id apertissime ostendit, et monumentum, eo quod moneat mentem, id est, admonet, nuncupatur, etc.* Idem in Ps. 48 : *Pompa est funebri, excipitur sepulcro pretioso, involvitur pretiosis vestibus, sepelitur unguentis et aromatibus, deinde Memoriam qualem habet, quam marmoratam ? vivit in ipsa Memoria ille ubi mortuus est.* Infra : *Quando cogitat sibi Memoriam marmoratam aut exculptam facere, quasi de domo æterna cogitat, quasi ibi maneat ille dives.* Vide eundem lib. 22. de Civit. Dei cap. 10. [S. Paulinus Epist. 32. ad Severum : *Prospectus vero basilicæ non, ut usitator mos est, Orientem spectat, sed ad domini mei B. Felicis basilicam pertinet Memoriam ejus aspiciens.* Adamnan. de Locis Sanctis lib. 2. sæculo 3. Bened. part. 2. pag. 518 : *Trium quoque feminarum viliores et minores Memorias ibidem adspexit Arculfus.*] Vetus Inscriptio : *Servilius Troilus se vivo comparavit Memoriam sibi et suis.* Alia : *Comparaverunt sibi Memorias duas.* Occurrit non semel in aliis vett. Inscriptioibus. Vitalis agrimensor : *In aliis locis Memoriam in finem constituimus.* Ita apud S. Athanasium in Vita S. Antonii cap. 3. ὑνῆμα pro sepulcro sumitur, ut ὑνῆμα, in Novel. Justin. 135. cap. 3. Vide S. Hieronym. Epist. 17. sub finem.

MEMORLÆ, dicta præsertim Christianis Oratoria, in quibus reorduntur Sanctorum corpora ; interdum ipsa reliquia-rum conditoria. Lucifer Calaritan. lib. 2. pro S. Athanasio pag. 112. 1. Edit. : *Cum sis Memorias Beatorum Martyrum instaurans.* S. Augustin. lib. 10. contra Faustum Manichæum cap. 21 : *Populus Christianus Memorias Martyrum religiosa solennitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur atque orationibus adjuvetur : ita tamen ut nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum sacrificemus, quamvis in Memorias Martyrum constituamus altaria.* Consultatio Zachæi l. 1. cap. 18 : *Non tamen Deus Dicitur, cujus effigies salutat, nec adolentur thure imagines, aut colendæ aris superstant, sed Memoriæ pro meritis exponuntur, ut exemplum factorum probabilium posteris præsentent, aut præsentent pro abusione castigent.*

Paulinus Epist. 13: *Ipsum tempus ante meridiem in votis nostris, quorum cura veneramus, per Apostolorum et Martyrum sacras Memorias consumentes.* Itinerarium Hierosolymit. seu Burdegalese: *In Therebinto Gebron mil. VII. ubi est Memoria per quadrum ex lapidibus miræ pulcritudinis, in qua positi sunt Abraam, Isaac, Jacob, etc.* [Concilium Bracar. inter Hispan. tom. 2. pag. 190: *Barbaræ gentes devastant universam Hispaniam, templa evertunt, servos Christi occidunt in ore gladii, et Memorias Sanctorum, ossa, sepulcra, cœmeteria profanant.*] Utuntur passim Scriptoribus, Acta martyrii S. Saturnini in Prologo et cap. 3. n. 16. Gregor. Turon. lib. 1. Miracul. cap. 27. Aimoinus lib. 1. de Mirac. S. Bened. cap. 28. 29. Adamnanus de locis SS. l. 2. cap. 10. Lupus Ferrariensis in Vita S. Maximi Trevir. cap. 6. Fulcivinus de Gestis Abbatum Lobienisium cap. 38. Vita S. Walarici cap. 29. n. 39. Anastasius in Vitis PP. pag. 3. Liber Miracul. S. Leutfredi, Rudolphus in Vita S. Liobæ cap. 24. 25. Lib. 1. de Mirac. S. Dionysii cap. 5. etc. Adde Balduinum ad Optatum pag. 100. 1. Edit.

† MEMORIA, Ecclesia, sacellum. Charta ann. 1046. ex Archivis S. Victoris Massil.: *Cedimus gippe vel condonamus prædicto nostro Redemptori ejusque almæ Genitricis Memoriam.* Vita S. Liobæ sæculo 3. Bened. part. 2. pag. 257: *Ecclesia augustius ædificata.... ossa ejus translulit, et in australi porticu juxta Memoriam S. Ignatii martyris posuit.* Aimoinus de Miracul. S. Benedicti sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 373: *Domum emtam ceram, juxta præstentem visionem, ad Memoriam inclitæ Virginis Mariæ defrens, etc.*

† MEMORIA, Altare. Vita S. Bertulfi Abb. Renticens. sæc. 5. Bened. part. 1. pag. 59: *In Blandiniensi namque ecclesia Memoriam fidelium defunctorum construxit fidelium vivorum industria.*

† MEMORIA, Loculus, in quo Reliquiæ alicujus Sancti reconditæ. Miracula S. Landeberti Episc. Traject. sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 80: *Dignam ei præparaverunt mansiunculam, quæ opere artificum mirabili et coptosa mole auri et argenti et gemmarum et lapidum pretiosorum.... fabricata est.... Ibiq; ut decebat, urbana et venerabilis mirifica Memoria hæc prægrandi ecclesia composita est.* Ubi de loculo sermonem fieri ex eo probat Mabillonius, quod in primo Triumpho ejusdem Sancti Obertus Episcopus Memoriam B. Martyris in quo jacebant sacratissimæ ejus Reliquiæ, auro cooperum eccrustasse dicitur.

† MEMORIA, dicitur de qualibet re quæ Sancto alicui in usu fuit, v. g. de baculo. Translat. S. Launomari Abb. Curblonens. sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 248: *Missi eo monachi secum deferunt gloriosi baculum Confessoris.... At ne quis ignoraret istam Sancti Memoriam suæ inesse ecclesiæ, superpositus altari rei fidem exhibebat.*

MEMORIÆ, Exequiæ. Provinciale Cantuar. Eccl. l. 3. tit. 14: *Peractis a viris Ecclesiasticis mortuorum Memoriam, etc.* [Synodus Limensis tom. 4. Concil. Hispan. pag. 754: *Quod in oblationibus et Memoriam quæ pro defunctis fiunt non apponantur sacci palearum nec lagenæ aquæ, vel aliæ res quæ in specie non compleant.*]

MEMORIÆ, Anniversarii Sanctorum dies, seu festa. Joannes Hierosolymitanus lib. 3. in Stratagemata B. Job.: *Propterea et Memoriam Sanctorum faci-*

mus, et parentum nostrorum vel amicorum in fide morientium devote Memoriam agimus, etc. Anastasius Bibliothec. in Histor. Eccles.: *Festus Senator urbis Romæ missus ad Anastasium propter quasdam civiles utilitates, Memoriam sanctorum Apostolorum festivitate majori petiit celebrari.*

* MEMORIA VICTORIÆ, Tropæum, Gall. Trophée, Lib. de Mirabil. Romæ ex Cod. reg. 4188: *Date michi xxx. milia sexternas, et Memoriam victoriæ michi facietis post peractum bellum.*

* MEMORIA, Commemoratio alicujus sancti in officio ecclesiastico. Stat. S. Capel. Bitur. ann. 1407. ex Bibl. reg.: *Benedicamus dicitur a vicario hebdomadario in sua sede, et versiculi Memoriarum, et etiam habebit ibidem incipere antiphonam Memoriarum.*

SANCTÆ MEMORIÆ. Magno de Notis: *SC. MM. sanctæ memoriæ.* Epitaphium in Cathedrali Ecclesia Vasionensi: *† Hic in pace requiescit Sanctæ Memoriz Eripius Pbr. qui vixit ans. XXVII. mens. X. d. XVIII. Ob. VIII. Kl. Februar. P. C. iterum Agapiti V. C. Conss. 4. Commemoratorium Marii Mercatoris § 1: *A quodam Paulino Diacono Sanctæ Memoriz Ambrosii Mediolanensis Episcopi, etc.* Vide Ughellum tom. 4. Ital. Sacræ pag. 948. et 1052. Bonæ Memoriz. Aliud Epitaphium: *Obiit bon. M. Casaria medium noct. D. Dominico inlucescente VI. Idus Decembr. quatrages, et VI. P. C. Basilii junioris V. CC. ann. XII. reg. domini Childeberti Reg. Indict. quinta.* Adde Joannem Sponum in Antiquitatibus Lugdun. pag. 48. 49. 66. 74. 201. 226. *Beatæ Memoriz.* Marius Mercator lib. subnotat. cap. 9: *Sanctæ ac beatæ Memoriz Augustini Episcopi, etc. Perennis Memoriz, Constantinus M. de Constantio Patre, in l. 6. Cod. Th. de Cohort. (8. 4.) Μαχαρίας μνήρης, de eodem Augusto, apud S. Athanasium in Epist. ad Constantium. Triumphalis Memoriz, in l. 1. Cod. Si nuptiæ ex rescripto petantur, et (3, 10.) in Collat. 3. Carthagin. cap. ult. Venerabilis Memoriz, apud Facundum Hermianensem lib. 4. cap. 4. Augustæ Memoriz, apud eundem lib. 12. cap. 3. de Marciano Imp. Principalis Memoriz, in Diurno Romano pag. 36. de Theodosio Imperatore. Clarissimæ Memoriz. Magno de Notis: *C. M. V. clarissimæ Memoriz vir.* Vide l. 1. Cod. Th. de annona et trib. (11, 1.) l. 14. de Navicular. (13, 5.) *Illustris memoriz, apud Willelm. Tyrium lib. 5. cap. 23. lib. 20. cap. 3. lib. 21. cap. 1. lib. 22. cap. 10. Spectabilis Memoriz, in leg. 45. de Hæretic. (16, 5.) Admirabilis Memoriz, apud Vigilium Tapsensem pag. 558. Felicis Memoriz, apud Victorem III. lib. 1. Dial. Apostolicæ Memoriz, de Summo Pontifice, in Epist. 9. Hadriani II. PP. Hilaris Memoriz, de Guillelmo de Campellis Episcopo Catalaunensi, apud Johan. Sarisber. lib. 3. Metalogic. cap. 9. Bonæ et jucundæ recordationis, apud eundem Epist. 39.***

* BEATÆ MEMORIÆ Pipinus rex dicitur a Carolo M. in Charta ann. 679. tom. 5. Collect. Histor. Franc. pag. 717. Ita et Ludovicus VI. in Ch. Ludov. Jun. ann. 1138. ex Reg. 122. Chartoph. reg. ch. 240. *Divæ ac felicis Memoriz Henricus I. rex Franc. in Ch. Phil. I. ejus filii ann. 1075. ex Chartul. S. Magl. ch. 12. Excellentissimæ memoriz Alphonsus rex, in Charta ann. 1211. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 12. Liberalis memoriz Stephanus avunculus Manassis episc. Aurel. in Ch. ann.*

1150. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 510. *Magnæ memoriz Henricus dux Brabantis, in Ch. ann. 1267. ex Cod. reg. 10197. 2. 2. fol. 35. r. Personne de grant Mémoire feu maistre Guillaume de S. Germain,.... procureur général du roy nostre seigneur, in Charta ann. 1389. ex Reg. 138. ch. 28. Meritæ recordationis S. Ludovicus, in Arest. ann. 1306. ex Reg. Olim parlam. Paris. Perhennis recordationis, inclitissimæ et divæ memoriz Henricus V. rex Angl. in Ch. Henr. VI. ex Cod. reg. 8387. 4. fol. 97. v. Persuavis memoriz Arnolfus, Carolomanni filius, in Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 499. col. 1.*

Neque tantum istæ formulæ de mortuis usurpatæ, sed etiam de superstitibus, ut apud Eddicum Stephanum in Vita S. Wilfridi cap. 21: *Porro beatæ Memoriz, adhuc vivens gratia domini, Arco Episcopus, etc.* Cui scilicet librum suum dedicat. Adde cap. 53. 61. Unde vero eæ ortæ formulæ, docet Goarus ad Eucholog. pag. 144. [* Vide Marin. Diplom. papyr. num. 75. not. 13.]

* Alia simul collecta in hanc rem exempla videsis in Dissertatione de Formulæ Bonæ memoriz, Piæ memoriz, edita tom. 9. Opusculorum philolog. ab Ignat. Maria Como publicatorum Venetiis ann. 1733.

* MEMORIA, Scriptum summarium, quod rerum actarum memoriam renovat; unde quædam Camera Computorum regesta, *Mémoriaux* appellata. Inst. Cam. Comput. Paris. ann. 1383. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 42. art. 24: *In tertio libro scribantur et registrentur Memoriz, acta et gesta in dicta Camera Computorum.*

* MEMORIA, Sensus, Gall. *Sentiment, esprit, sens*, alias *Mémoire*. Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 120. Chartoph. reg. ch. 49: *Johannes Condaez.... percussit cum ligone atrociter super capud ipsum Johannem Molnerii, sanguinis unda non modica proflente ac in terram decurrente, ita quod capucium ipsius Johannis Molnerii fuit ex illo ictu ligonis ruptum in quatuor partes, et ipse Johannes Molnerii maximo timore fere Memoria privatus.... Dicitur Johannes Molnerii videns tot angustias, licet graviter percussus ac vulneratus Memoriaque fere privatus fuisset, ut jam dictum est, arripuit fugam.* Prolog. in Mirac. S. Ludov. edit. reg. pag. 391: *Ceus qui estoient hors de leur Mémoire, etc. Mémoire, Pars capitis aversa nuncupatur, in aliis Lit. ann. 1455. ex Reg. 187. ch. 145: *Icellui Pradel getta une pierre à l'encontre dudit Estienne, qui estoit incliné vers terre, et lui en fist une grant plaie.**

† MEMORIA, Litis judicandæ instructio, ordinatio, *Mémoire*. Regestum Parlamenti ann. 1452. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 455: *Quod dictæ Memoriz seu scripturæ per modum Memoriarum processui principali jungerentur. Vide Memorialis.*

† MEMORIALIS, Qui memoriam conservat et ab oblivione vindicat. Prologus MS. Vitæ S. Samsonis Dol.: *Hæc paucissima admodum verba Memoriacis litteris tradere conatus sum.*

MEMORIALE, Idem quod Memoria, Monumentum, sepulcrum. Ordericus Vitalis lib. 7. pag. 648: *Memoriale ejus super ipsam ex auro gemmis mirifice constructum est, et epitaphium hujusmodi literis aureis comiter exaratum est.* Utitur et lib. 8. pag. 663. [Johannis Iperii Chron. S. Bertini part. 12. apud Marten.

tom. 3. Anecd. col. 613: *Memoriale vero ejus (Balduini) sive tumbam solemnem statuerunt, et altam ex ære fabricatam et auratam cum cruce desuper posita et affixa, quæ adhuc hodie solemnitas et honesta durat. Anniversarium autem ejus, etc.]*

† **MEMORIALE**, Diploma, charta, notitia. Litteræ Philippi I. Reg. Franc. ann. 1082. tom. 2. Histor. Eccl. Meldens. pag. 15: *Et ut hoc largitionis donum et concessio nostra firma et inconcussa permaneat, Memoriale istud inde fieri, et nostri nominis caractere et sigillo, presentibus de palatio nostro, quorum nomina subtilata sunt, signari et corroborari precipimus.* Vide Memoratorium.

† **MEMORIALE**, Index, syllabus. Epit. tom. Constit. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 147: *Per archiverios Capituli fiat unum Memoriale omnium negotiorum ecclesiarum.*

MEMORIALE, Memoria. Gesta Regum Francor. cap. 1: *Cæperuntque ædificare civitatem ob Memoriale eorum, appellaruntque Sicambriam, id est, in eorum memoriam.* Charta Hugonis Capeti Regis pro Monast. Fossatensi in ejusdem Monasterii Tabul. fol. 13: *Nostrum Memoriale conjugisque meæ seu filii nostri Roberti Regis ac consortis regni nostri æternaliter fundendo pro nobis preces inibi habeatur.*

* **MEMORIALE COLLECTARUM**, Tabulæ publicæ, in quas referbantur collationes, tributa. Stat. Bonon. ann. 1262. tom. III. pag. 311: *Quod de libris Collectarum et Condemnationum fiant duo Memorialia.* In aliis codicibus eorundem Statutorum eodem intellectu usurpatur vox *Abecedarium*: *De Abecedariis faciendis de libris Collectarum, et Capusolorum.* [FR.]

* **MEMORIALE CONDEMPNATIONUM**. Vide vocem supra allatam. [FR.]

MEMORIALES, Qui in scriinis Memoriarum militabant, de quibus lex 2. Cod. Th. de Privileg. eorum qui in sacro Palat. etc. (6, 35.) S. Ambrosius Epist. ad Marcel. lam: *Palatina omnia officia, hoc est, Memoriales, Agentes in rebus, apparitores diversorum commodorum.* Vetus Codex Prisciani MS. laudatus a Steph. Baluzio: *Fl. Theodos. V. D. Memorialis sacri scriini epistolarum, et Adjutor Quæstoris sacri Palatii, etc.* In Concil. Aquileiensi sub Damaso PP. exstat Epistola Marcelli Memorialis. Concil. Calchedon. Act. 4: *Ἐπίτιος μεμνησθέντων τῶν Προκοπίου ἐστὶν. Memoriarum seu monumentorum custos.* [Ἐπομνήμονος, in Hist. Concil. Florentini per Sylvest. Sguropulum sect. 3. cap. 15.] Eosdem esse putat Meursius, qui posterioribus dicti sunt οἱ ἐπὶ τῶν Ἀναμνήσεων. Vide *Magister Memoriarum*.

MEMORIALES videntur appellati in vetere Consuetud. Bituric. apud Thomassium pag. 335. quos *Graphiariorum* dicimus, seu *Greffiers*. Statutum ann. 1327. pro Castelletto Paris. in Regesto temporalitatum Camera Paris. Comput. fol. 105: *Ceux qui feront les Memoriaux seront personnes souffisans et jurez, et ne feront Memoriaux ne accors, si les parties ne sont presentes, et a accord de l'écriture, et jureront les Advocats qu'ils ne contrediront les Memoriaux que plaider auront, ains les accorderont selon ce que plaide auront, et y seront iceux Notaires mis et establis, de par le Prevost, bons et souffisans, etc.*

MEMORIALES MEMBRANE, in Inscript. Codicis Carolini MS. apud Lambecium lib. 2. Commentar. de Biblioth. Cæsarea

cap. 5. quæ conservant memoriam, et ab oblivione vindicant. Capitul. Caroli C. tit. 32. § 12: *Et in suis Memorialibus adnotent de quibus Comitibus commendaverint.* Eodem sensu quo *Memoriales libri* apud Suetonium, et *Memoriales tituli* apud A. Gellium.

† **MEMORIALIA**, Scripta, quæ liti instruendæ inseriunt, *Memoires*. Instrum. ann. 1482. ex Tabular. B. M. de Bononuntio Rotomag.: *Testes, litteras, acta, Memorialia, instrumenta, et quæviscumque probationum genera in modum probationis producendum.* Vide in *Memoria*.

* **MEMORIALIA CONTRACTUUM**, ET **ULTIMARUM VOLUNTATUM**, Acta publica, in quæ referebantur per notarios instrumenta contractuum et ultimarum voluntatum. Stat. facta per dd. Loderengum et Catalanum ann. 1265. inter Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 625: *Qualiter contractus et ultima voluntates per notarios in Memorialibus reduncantur, et qualiter ipsi notarii eligantur, et qualiter ipsa Memorialia fiant.* [FR.]

† **MEMORIALIS LIBER**, Necrologium, in quo nomina beneficentium et amicorum notabantur; in codice vero, quo Regula descripta erat, illo solummodo inscribebantur qui monasterium potioribus beneficiis dotaverant, aut qui fraternitatis fœdere monachis juncti erant. S. Wilhelmii Constitut. Hirsaug. lib. 2. cap. 17: *In libro Memoriali quemcumque vult (Prior) facit notari; sed non in Regula absque domni Abbatis licentia.*

MEMORIALIS CUCULLA, [Pœnæ genus Canonicorum Regularium, qui sine licentia Abbatis Ordinem monasticum susceperant.] Vide *Cucullus*.

** **MEMORIALE SIGNUM**, Documentum, recognitio. Chart. Henric. episc. Numb. ann. 1329. apud Haltaus. voce *Erkenntnis*, col. 395: *In Memorialeque signum juris dicti artificii per nos dati pistores annis singulis duos panes triticeos longos..... ad curiam nostram solvere obligantur.*

* **MEMORIALIS (LIBER) DATIORUM**, Acta publica, in quæ referebantur Datio. Stat. Jurisdict. Mediol. sæc. XIV. inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. XVI. col. 1025: *Fiant duo libri, qui appellentur Memorialia Datioium, et Intratarum Communis Mediolani.* [FR.]

* **MEMORIALIS (LIBER) INTRATARUM**. Vide vocem supra allatam. [FR.]

1. **MEMORIALITER**, pro *Memoriter*, usurpat Eddius Stephanus in Vita S. Wilfridi cap. 2: *Omnem psalmorum seriem Memorialiter et aliquantos libros didicit.* Adde cap. 3. 49. 61.

* 2. **MEMORIALITER**, In memoriam. Charta Radulf. dom. de Couciaco ann. 1187. in Chartul. Mont. S. Mart. ch. 15: *Pro anima mea sollempne servicium celebrabunt et anniversarium meum Memorialiter perpetuo facient.* Lib. de Mirab. Romæ apud Montefalc. in Diar. Ital. pag. 297: *Ipsum quoque regem.... sub unguia equi Memorialiter destinaverunt.* Vide *Memoriter*.

MEMORIOSUS, Qui memoriam habet; *Memor* vero, *beneficus*, vel qui defensionis memor est, Papias. Glossæ antiquæ MSS.: *Capax, Memoriosus.* [Pontius in Vita et passione S. Cypriani: *Cui enim posset non esse miraculo tam Memoriosæ mentis oblitio.* S. Gerardus in Vita S. Adalhardi sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 355: *Et sermo quemque audientem sui faciebat Memoriosum.*]

MEMORIOSUS, Bonæ memoriæ. Epita-

phium Petri de Cernitis Legum Doctoris Bononiensis, apud Ghirardaccum lib. 22. Histor. Bonon. pag. 143: *Hic jacet vir Memoriosus D. Petrus de Cernitis Legum Doctor legalissimus, sepultus 1328. 13. Decembr.*

* **MEMORITER**, ut *Memorialiter*. 2. Charta Sim. Tornac. et Noviom. episc. ann. 1143. in Chartul. S. Petri Insul. sign. Decanus ch. 79: *Ut in ea (ecclesia) anniversarium nostrum annualiter et Memoriter celebretur.* Alia ann. 1249. in parvo Reg. S. Germ. Prat. fol. 44. v. col. 2: *Cujus portæ altitudo et profundum debet quatuor et dimidium vel circiter continere (pedes) cujus mensura penes nos et penes dictos abbatem et conventum in baculo ferreo Memoriter retinetur.* Charta Frider. episc. Brandenburg. ann. 1308. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 126: *Qui (Norbertus) in ecclesia S. Mariæ Magdeburgensis Memoriter tumba requiescit.*

* **MEMORIUM**, Scriptum, in quo actor querelas suas exponit. Chartul. B. M. Medii monast. fol. 67. v. : *Cum decanus et capitulum B. M. de Medio monasterio traxissent in causam fratrem Andræam cellerarium S. Sulptii, Girardum Majestet et Robertum de Burgo super contentis in quodam Memoria, etc.*

1. **MEMOROSUS**, *Μνημονικός*, Memorabilis, in Gloss. Græc. Lat.

* 2. **MEMOROSUS**, Memor. Passionar. eccl. S. Quint. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 110: *Cujus (ecclesiæ Ambianensis) primo lacte dulciter fuerat lactatus (Otgerus), ut talem decuit filium, semper permansit Memorosus.* Vide *Memoriosus*.

† **MEMORPHIM**, apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 47. pro *Merworphin*, quod vide.

† **MEMPANIS**, *Torporibus*. Gloss. Isidori. Ubi Grævius: ex Pithœanis Excerptis lege: *Membranis, tergoribus; et vide Isidorum lib. 6. cap. 11.*

* **MEMPERIUM**, [Torchon de cul. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

† **MEMPHTICUM**, Profanum quid, abominandum. Libellus Auxilli apud Mabill. tom. 4. Analect. pag. 619: *Et cum tanta probitate predicatus toto mundo ut alter lucifer illucisset (Formosus PP.) vim passus in sepulcro, busta diruta, ossa fracta, uti quoddam Mephtiticum, ejectus est extra publicum.* Ubi auctor ad cap. 23. lib. 4. Reg. respicere videtur. *Mephtiticus odor*, apud Sidorium lib. 3. Epist. 13. pro gravis, putidus. *Metis* (leg. Memphis) lieu puant, ou pueur de terre, qui naist d'yaues ensouphrées, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.

† 1. **MENA**, Fodina, Gall. *Mine*; necnon et id quod ex ea exfoditur. Litteræ ann. 1290. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 54: *Ut menam quam exinde extraxerint, possint et debeant ducere in terram nostram,.... et operari et affinare ipsam Menam et fundere et probare expensis suis propriis.* Extractum computi ann. 1336. ibid. pag. 323: *Item pro expensis magistri Petri de Rausana et quatuor somerorum portantium Menam pro faciendo auro.* Ibid. pag. 15: *Item potest Menas omnium metallorum apperire, etc.* Computum ann. 1342. ibid. tom. 1. pag. 94: *Primo, recepit a Florito Gerbergis pro triginta duodenis Menæ, gatis pro qualibet duodena Menæ duabus libris ferri, 60. libr. ferri.* Vide infra *Mineria*.

† 2. **MENA**, Luna, *Dea quæ fluxibus præst.* Laur. in Amalth. A. Gr. μῆν, mensis, vel μῆνη, luna. Vide S. Aug. de

Civit. Dei lib. 4. cap. 11. et supra *Flores* 2.

* 3. **MENA**, Idem quod infra *Menamentum*. Vide in hac voce.

† **MENACHE**, Statuta Card. Trivultii Abb. S. Victoris Massil. ann. 1531 : *Subprior in die S. Illidii tenetur providere de pitantia dicta du Menache, ut moris est bene et honorifice.*

† **MENAGERIUS**, in Chartis Massiliensibus frequenter, pro villicus, colonus, nostris *Fermier*, Massiliensibus *Menager*.

1. **MENAGIUM**, Familia, Gall. *Mesnage*. Charta Joan. Regis Scotiæ apud Walsingham. pag. 66. et in Chron. Trivetti ann. 1296. pag. 677 : *Fidelitatem et homagium... ratione terrarum quas in nostro regno tenebant, et etiam ratione Menagii, seu retentionis nostræ... vobis reddimus per presentes.*

Rectius *Menagium* eadem notione qua *Retentio* interpretatus fuisset D. Cangius. Vide in hac voce. Pro familia vero occurrit in Testamento Theobaldi de Marliaco ann. 1287 : *Pauperibus Menagis de Levavilla, de Usavilla, et de Burco Alberti, istis tribus locis c. solidos distribuendos.* Pro certa agri portioncula cum *mansione* seu æde occurrit vox *Menage*, in Charta Thomæ de Couciaco ann. 1258 : *Je retieng ma maison et mon porpris, et puis accroistre mon Menage de deux mesures de terre par le gré des homes qui ce seront.* Idem proinde quod *Messuagium*.

† 2. **MENAGIUM** DECIMÆ, pro *Decima decimæ* seu *Redecima*, occurrit in Charta ann. 1239. memorata tom. 1. *Maceriarum Insulæ Barbaræ* pag. 151. Quod *ministerialitatis* jus dicitur apud Perardum in Burgundicis pag. 118. Adde pag. 92. et 122. Vide *Ministerialitas* 1. et *Caro*.

* Vectura, ductio. Lib. virid. eccl. Carnot. ann. circ. 400 : *Præpositi ecclesiæ Carnotensis... tenebantur... blada et avenas adduci facere ad orrea capituli... per illos qui debebant Menagia granorum.*

3. **MENAGIUM**, pro *Homenagium*. Vide in *Hominium*. [*Menage*, Poetis nostratibus pro tutela, defensione. Le Roman de la guerre de Troyes MS. :

Agamenon seul sacrifié,
Vers la Deusse se humilie,
Dou tot se met en sa Menage.]

* Vel potius, pro Arbitrium, potestas, ut *Manaide*, apud Rob. Burron. in Poem. Merl. MS. : *Ore m'en aquite de chou que li cresentai ; car je me met del tout en vostre Manaide, si pomez ores faire de moi quanques il vous plaira, ou de occire ou de laisser vivre.*

* **MENAIICIUM**, f. Minutum lignum quod aqua ducitur ; unde vocis origo. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 179. ex Cod. reg. 4622. A. : *Nulla persona capiat Menaiicum super alienam terram.* Vide *Menayca ligna*.

* **MENAIIDA**, Vectura, quam quis domino præstare debet ; a *Menare*, ducere. Charta ann. 1188. in Chartul. Cluniac. : *Homines de Grandi-fonte et Fuians de tribus mansis debent moisons, arietes, denarios et Menaidcs juxta consuetudinem antiquam.* Vide *Menatura*.

* **MENALCHERA**, Servitium militare cum equis. Charta Theob. comit. Barri ann. 1246. inter Probat. Hist. Viridun. pag. 15. col. 1 : *Omnes liberi erunt et immunes ab omnibus Menalcheris et exercitiis meis in perpetuum.* Ubi le-

gendum suspicor *Cavalcheris*. Vide supra in *Caballus*.

* 1. **MENAMENTUM** MENA, Pactio, tractatus, Ital. *Menamento* a *Menare*, iisdem, Tractare. Instr. ann. 1217. apud Cl. V. Garam. in Ind. ad Hist. B. Chiaræ pag. 526. col. 1 : *Quod pro Mena vel ordinamento inter Tudertinos et Interamneses, vel illorum occasione, nihil dedimus nec dare convenimus, per nos vel per alium, potestati Tuderti, etc.* Aliud ann. 1242. ibid. in Dissert. 8. pag. 245 : *Juraverunt non facere pactum, neque finem, nec Menamentum aliquod cum complemento, cum imperio, nec cum aliquo qui præesset imperio... sine civitate Perusii.* Charta ann. 1257. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 129 : *Ad quæ vobiscum firmanda et facienda, Ranerium Zanghinum... nostrum procuratorem mittimus cum mandato ad hoc, quod prædicta vobiscum infra terminum duorum dierum tantum, cum ultra duos dies vobiscum Menamentum de prædictis tenere non possit, faciet et firmabit.*

* 2. **MENAMENTUM** MAYERIARUM. [« Item, carta donationis facte a Raymond Borardi de Menamento Mayeriarum. » (*Chevalier*, Inv. archiv. Delphinat. n. 249, an. 1277.) Gallice *Contrat pour la coupe des bois de construction.*]

* **MENANDISIA**, Charta ann. 1313. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 393. r. col. 1 : *Redditus theloniei, quod annuatim percipimus et habemus super Menandisiam ascendentes et descendentes per archam magni pontis Paris. Sed leg. Mercandisias. Vide in Mercatum.*

† **MENARE**, a Gallico *Mener*, Ducere, regere. Camillus Peregrinus in Histor. Princip. Longobard. apud Murator. tom. 2. pag. 258. : *De aliis vero personis, vel rebus habeat sicut proprium suum Menandum et gubernandum usque ad menses tres.* Chronic. Bergom. ad ann. 1397. apud eundem tom. 16. col. 894 : *Acceperunt duos equos qui Menabant dicta plaustra.* Vide *Menata* et *Minare*.

* Unde nostris *Meneur*, Tutor, gubernator. Charta Phil. Pulc. ann. 1308. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 340. col. 2 : *Jehanne dame du bois Arnaut et Rogier du bois Arnaut tuteurs, curateurs, Meneurs, etc.* Lit. remiss. ann. 1410. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 329 : *Icellui suppliant ou ses amis pour lui ont fait pain et satisfaction au filz dudit Turout, qui est soubzagié ; ou à ses Meneurs ou tuteurs pour lui.* A verbo *Mener*, Tueri, uti tutores solent. Lit. ann. 1371. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 392. art. 9 : *Et a esté accordé entre nous et les dix habitans, que se il advenoit que aucuns desdiz habitans Menast son enfant, etc.* *Mesmener*, pro *Malmener*, Male accipere, in Poem. Roberti Diaboli MS. :

As félons tient et députaire
Ceux qui sont fol ont Mesmené.

Vide supra *Maletractare*. *Parmener* vie dissolue, Libidinose vivere, in Lit. remiss. ann. 1409. ex Reg. 163. ch. 287.

† **MENARIA**, An idem quod in Consuet. Britan. art. 269 : *La menée et obeissance du fief dicitur ?* Charta Pontii Episc. Glandinensis ann. 1096. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. 550 : *Dedit prædicto monasterio (S. Victoris Massil.)... de honore suo quem per alodium ex parte genitorum suorum possidebat, videlicet decenam in Castellana, et unum mansum in Rocha-rusa, et decenam in Alonso, et decenam in Thoramina, cum tertia parte de Menaria quam ibi habebat.* Vide *Menée* de pouillet. [* F.

pro *Maneria*, mansio, domus. Vide in hac voce.]

† **MENARS**, f. Fons, scaturigo, ab Hisp. *Manar*, scaturire. Charta ann. 1060. Append. Marcæ Hispan. col. 1119 : *Et sunt hæc omnia terre, vineæ, caseæ, casales... molendina et Menars, et aquæ, cultum et eremum.* Vide *Meneres*.

1. **MENATA**, Clandestinum consilium, ex Gall. *Menée*, Formula 24. ex Andegavensib. : *Quasi animalia per sua Menata eos ducere habuissent, et ipsa animalia per sua Menata aliquas mortas fecerant, etc. ipsa pecora illi excorticassit, etc.* Infra : *Et ipsi illi taliter locutus fuit, quod nec sua animalia nunquam menassit, nec per sua Menata ipsa animalia degere nunquam habuissent, etc.*

* 2. **MENATA**, Ductio, ab Italico *Menare*, Ducere. Stat. Cadubr. pag. 52. r. : *Item quod omnes et singuli mercatores lignaminis, tam terrigenæ quam forenses, conducentes seu conduci facientes tayolas per aquas et flumina terræ Cadubrii, teneantur et debeant cum auctoritate domini per quindecim dies, antequam incipiant Menatam aliquam facere, etc.*

* **MENATOR**, Asinarius in molendino serviens, Ital. *Asinaio*. Gall. *Anier*. Stat. Casal. sæc. xiv. inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 1057 : *Item statutum est quod molinarij teneantur molere granum illud quod prius fuerit ad molendum... et possit quilibet Menator ducere tres asinas... Et paulo post : Item statutum est quod Menatores non debeant ducere ad Padum multuram, sed capta multura ad locum, ubi pensatur blava et farina, debeant ipsam ducere intus burgum Cassallis, etc.* [FR.]

* **MENATORIUM**, Instrumentum, quo aliquid cum altero jungitur et movetur, Ital. *Menatoio*, a *Menare*, iisdem, Agitare, commovere. Guido de Vigev. MS. de Modo expugn. T. S. : *Restringtonur cordæ cum lignis Menatoris grossis, ut est lancea ; sic longis, ut unum Menatorium conjungatur cum altero, ut possit simul ligari et Menatoria unius lateris assidis ligentur cum Menatoriis alterius lateris.*

† **MENATURA**, Vectura, ductio, ab Ital. *Menare*, conducere. Statuta Vercell. lib. 4. f. 72. v. : *Teneantur molinarij omne granum custodire bona fide per se et ductores suos, et non capere pro moltura cocte et Menatura ultra cupos sez.*

† **MENAUOLUM**, Jaculi genus est, cujus meminit Leo Imperator in Tacticis, sed solus, quod sciam, meminit. Ita Carolus de Aquino in Lex. milit. [* Vide Glossar. med. Græcit. in Μένανλος, col. 904.]

† **MENAYCA LIGNA**, Minuta, ni fallor, Gallice *Menus* bois. Statuta Vercell. lib. 5. f. 123. recto : *Salvo quod ligna Menaycia et sicca de bosco possint portari.* Ibid. fol. 124. v. : *Item quod liceat cuilibet capere et portare ligna quæ invenerint de Menaycis aquarum.* Huic cap. titulus præfigitur : *De lignis Menaycis.* [* Vide supra *Menaiicum*.]

MENCALDUS, Mensura frumentaria, in diocesisibus Cameracensi et Atrebatensi nota. Charta Nicolai Episc. Cameracensis ann. 1161. in Tabul. Montis S. Martini : *Statutum est etiam quod 17. Mencaldi de frumento, quorum cumulus abrasus fuerit fuste ad fustem dabuntur pro modio frumenti, et 16. Mencaldi de avena cumulati dabuntur pro modio avenæ.*

† **MENCAUDUS**, Eadem notione, in Charta ann. 1302. e Chartul. 2. S. Quin-

tini in insula pag. 170 : *Item 6. rasos avenæ, 13. cappones, 9. fouachas, quelibet fouacha valoris unius Menciaudi bladi solubilis ad consuetudinem brugensium. Maincot dicitur in Adæquatione mensurarum infra in voce Modius 2.*

MENCALDATA, Gall. *Mencaldée*, [Mensura 100. virgarum.] Charta anni 1209 : *Quatuor modiatas et quinque Mencaldatas nemoris de Hangicourt reclamarunt.* [Charta Eustachii de nova villa ann. 1255. apud Duchesium Hist. Betun. inter Probat. pag. 165 : *Eidem capellaniæ conferens decem et septem Mencaldatas terræ. Occurrit passim in veteribus Chartis apud Joan. Carpentar. 4. parte Hist. Camerac. pag. 26. 29. 40.* [Vide *Lancea Sartatoria et Mencaldiata.*]

† **MENCALDATA**, pro *Mencaldus*. Charta ann. circ. 1000. apud Miræum tom. 2. pag. 985 : *Ex quibus Petrus Porcarius triginta Mencaldatas annuatim solvit, Bolardus etiam totidem.*

MENCALIS, [Monetæ Hispanicæ genus.] Charta Hispanicæ apud Yezep in Chronico Ordin. S. Benedicti tom. 6. pag. 358 : *De singulis quibusque annis ducentos Mençales, quibus incipitur dormitorium, quod ego complere me spondeo, si vita comes fuerit.*

* **MENCATUS**, ut *Mencaldus*, Mensura frumentaria. Charta ann. 1200. ex Tabul. eccl. Camerac. : *Urum Mencatum avenæ, duos capones et sex denarios dabit.* Vide mox *Mencoudus*.

MENCEPS, *Mente captus, insanus*, Uguioni. Φρενδληπτος. [Vita S. Gerardi Abb. Broniens. sæc. 5. Bened. pag. 202 : *Unde quasi Menceps dentibus stridere, manus contorquere, crura brachiaque huc illuc disjectare. Menceps, hors du sens, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.]*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Dessennat, Prov. Menceps, caducus, delirus.*

* **MENCIANUS**, pro *Meltianus*, Pagus Meldensis, vulgo *Le Multien*, alias *Mencien*. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 36. Chartoph. reg. ch. 298 : *Jehan Hullot demourant à Estanegy en Mencien ou bailliage de Valoys, etc.*

† **MENCLA**, φωνή, *Mentula*. Supplem. Antiq.

* **MENCODATUS**, Mensura agraria centum virgarum. Charta ann. 1230. ex Chartul. 21. Corb. : *De quolibet autem dimidio Mencodato terræ, castigato apud Coluncanp, habeo xij. denarios.* Vide in *Mencaldus*.

* **MENCOLAITA**, Eadem notione. Charta Andr. Noviom. episc. ann. 1308. in Reg. 45. Chartoph. reg. ch. 118 : *Item tres Mencilaitas terræ vel circiter, quæ fuerunt Simonis le Laitier.*

† **MENCOLDIATA TERRÆ**, Idem quod *Mencaldata*. Codex MS. Montis S. Quinctini : *Insuper dedit ei Abbas unam Menciliatam terræ in pheadum, liberam a terraggio, set non a justitia.* Vide *Mencaldus*.

* **MENCODUDUS**, Mensura frumentaria, idem quod *Mencaldus*. Charta ann. 1234. in Chartul. prior. Lehun. ch. 16 : *Cum prior et conventus Lehunensis tenerentur nobis annuatim in duobus Mencoudis frumenti et dimidio ;... et nos tenerentur eis in duobus Mencoudis frumenti, etc.*

1. **MENDA**, Chronicon Aulæ Regiæ cap. 23 : *Curta et arca cum quadam Menda circa cubitum dependente, in tunica, quæ quasi auris circumvolat asinina, jam videntur plurimum vestimenta.* Ubi legendum puto *Mencha*, ex Gallico, *Manche*, id est, *Manica*, dependens a cubito.

† 2. **MENDA**, pro *Emenda*. Tabular. Parteniac. et Casæ Dei apud Stephanot. tom. 2. Antiquit. Bened. Pictav. MSS. pag. 498 : *Nullam rem penitus in prædictis burgis... retinentes præter Mendam consuetudinariam quam solvent prædicti homines monachorum.*

† **MENDACILOQUIUM**, ψευδολογία, i. Mendacium. Gloss. Lat. Græc. MS. Sangerm.

MENDACILOQUUS, ψευδολόγος. Vetus versio Epistolæ S. Pauli ad Timotheum, in Conciliis Sirmondii tom. 1. pag. 211 : *Intendens Spiritibus seductoribus et doctrinis dæmoniorum et Mendaciloquorum.* Ita Lucifer Calaritanus pag. 328. I. Edit. *Mendaciloquentium* præfert. [Mençoignier pro *Mensonger*, mendax, usurpat le Roman de la guerre de Troyes MS. :

Nos sera més tosjors retrait
Que parjure somes et faus,
Et Mençoignier et desoliaus.]

* *Mençoignier, qui est autant à dire comme menteur*, in Lit. remiss. ann. 1476. ex Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 33. *Menchonnable*, eadem acceptione, apud Guigneville, in Peregr. hum. gener. MS. :

Volés vous or tenir à fable
L'Evangile et Menchonnable ?

A veteri Gallico *Mençoigne*, pro *Mensonge*, Mendacium. Le Roman de Robert le Diable MS. :

Et moult bien scet que c'est Mençoigne.

Gravi mulcta puniebatur, qui alterum Mendacem dicebat. Charta ann. 1240. ex Chartul. Campan. fol. 365. col. 2 : *Si quis aliquem dixerit Mendacem, licet inde clamor factus non fuerit ; si ad notitiam majoris pervenerit, si convictus fuerit testimonio duorum burgensium, duodecim denarios reddet dominis et majori duos denarios.*

* **MENDATIUSUS**. [Mendax : « Pastores, latrones, satellites viarum, Mendatios et proditores. » (B. N. Ms. lat. 10272, p. 149.)]

† **MENDATOR**, in Gloss. Isidori, pro Mendax vel mentitor, ex emendatione Grævii.

* **MENDIBULA**. [« *Mendibula*, joe ou masquoire auquerole. » (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E 36, xv s.)]

† **MENDICABULA**, de monachis potissimum dicitur, qui, relictis suis Monasteriis, per diversas cellas vagabantur. Paulinus in Poem. ad Cytherium :

Qualia vagari per mare et terras solent
Avara Mendicabula,
Qui dejerando monachos se vel naufragos,
Nomen casuumque venditant.

* **MENDICALITER**. Lit. Phil. VI. ann. 1340. in vol. 3. arestor. parlam. Paris. : *Exceptis ecclesiis, monasteriis, viduis, pupillis et clericis Mendicaliter viventibus.* Id est, ex corrogatis eleemosynis. *Mendis*, pro *Mendiant*, in Vita J. C. MS. ubi de claudio ad portam Templi curato :

Car bien scurent qu'il fu garis,
Qui tous tans ot esté Mendis.

† **MENDICANTES**, Gall. *Les Mendians*. Compendium Jurium et Consuet. Univers. per Robert. Goulet fol. 13. ubi de ordine processionis : *Doctores in Theologia ante quos parvus bidellus Facultatis, et aliqui bidelli Mendicantium.*

* **MENDOLE**, Piscis genus. Vide infra *Slave*.

* **MENDOSITAS**, Fallacia, mendacium. Oberti Cancellarii Annal. Genuens. lib. 2. apud Murator. tom. 6. col. 301 : *Pisis*

redeuntibus sub nimia Mendositate responderunt : nos dicimus civitatem Pisanam honestam et legalem esse præ nimum, nec unquam falsum aut inhonestum amavil.

* **MENDOSUS**, Falsus, suppositivus. Lit. Caroli VI. ann. 1418. tom. 10. Ordinar. reg. Franc. pag. 486 : *Plurima Mendosa et infausta sub nostro nomine scripserunt.* Vide *Mendositas*.

MENDUM, Damnum. Charta ann. 1180. apud Georg. Pilonum in Hist. Bellunensi pag. 90 : *Et si contigerit quod aliquis ex supradictis fecerit aliquid factum, unde Mendum exire debeat, vel propter jam dictam societatem aliquid ex suis bonis amiserit, præfatum Commune pro eo Mendum facere debet, et amissa in integrum staurare.*

† **MENDUM**. Papias : *Menda in culpa operis vel corporis. Mendum vero mendacium.* Item : *Mendum in libris proprie... Mendacium in cæteris rebus.*

† **MENEE DE Poullet**. Hist. Abbatiae S. Albini Cisterc. Ord. MS. auctore Guillelmo Gauthier : *Denique tum monachis, tum ipsorum hominibus indulgetur ut libertatem recuperent, qua die assignata fuerit Rhedonis la Menée de pouillet, quibus verbis signari mihi videntur generalia placita pro quodam territorio vicino utcumque dicti loci a S. Albino ; maxime cum apud Dupaz Juhellus et Gervasia concesserint Abbatæ Veteris villæ minam frumenti capiendam in feodo Renaudi de Mota prope Castrum novum Noë en Pouillet, vel certe sequentibus saltem diebus.* Vide *Meneria* et *Meneia*.

† **MENEHIS**. Charta ann. 1452. ex Archivis castr. Nannet. : *Guillelmus Cardinalis de Estoutevilla in Regno Franciæ, Ducatu Britannicæ, etc. Apostolicæ Sedis Legatus... Crebra aures nostras querela pulsavit, quam etiam gravius ad nos detulit illustris. Princeps et dominus Petrus Britannicæ Dux, Prælatos ac locorum Ordinarios criminosis materiam tribuere delinquendi, dum sceleratis homines et variis irretiti criminibus, ad quædam prophana Episcoporum loca confugiunt, quorum aliqua Menehis vulgariter nuncupantur.* Bulla Nicolai V. PP. ann. 1453. ex eodem Archivo : *Sane pro parte dilecti filii nobilis viri Petri Britannicæ Ducis nobis fuit querelanter expositum, quod quidam Prælati sui Ducatu temere ecclesiastica immunitate abutentes a sacris canonibus Ecclesiis et Ecclesiasticis locis concessa, illam ad quædam loca prophana, Menehis vulgariter appellata, etiam inculta et ab hominibus deserta, et extra mœnia civitatum et alia territoria Ecclesiis ipsorum vel illis forte subiecta nituntur extendere, criminosos et delinquentes ad illa confugientes, prætextu immunitatis prædictæ, tanquam si ad loca sacra confugerent, defendentes ; ex quo plurima patriæ scandala, atrocissima et homicidia, aliæque dispendia obveniunt.* [* Vide infra *Munhyt*.]

MENEIA. Charta Edw. I. Regis Angliæ apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccles. Anglic. tom. 3. pag. 672 : *Ita quod hi dictam venationem illuc deferent, singulis annis faciant duas Meneias ante magnum altare S. Petri Westmonasterium, etc.* [Vide *Menée de pouillet*.]

MENERES, **MENERIE**. Velus Charta Aragonens. tom. 8. Spicil. Acheriani pag. 268 : *Et insuper vobis dono omnes pasturales, aquas et aquales, boschos et Meneres, præsentia et futura, etc.* [Et infra : *Et insuper vobis dono omnes pasturas, aquas et aquales, boschos et Menerias præsentis atque futuras, et piscatio-*

nes. Idem videtur quod *Menars*. Vide in hac voce.]

† **MENERIGÆ**. Vide *Merenigæ*.

* **MENERIUM**, Fodina, Gall. *Miniere*. Charta ann. 1327. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 304 : *Exposuerunt nobis... eorum prædecessores in accapitum accepisse a gentibus tunc regis Meneria ferri, ex quo fit calibs seu asserium*. Vide *Minera*.

* 1. **MENESCALLUS**, ut *Marescallus*, Copiis militaribus præfectus. Steph. de Infestura MS. de Bello inter Sixt. IV. PP. et reg. Ferdin. ann. 1482 : *Posuerunt custodes portas et pontibus, et fecerunt unum Menescallum pro guardia in qualibet regione*.

† 2. **MENESCALLUS**, Qui eorum pedes ferro munit, Gall. *Marechal*. Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. : *Bajuli Menescallorum faciunt dicere unam Missam in altari B. Elijii*.

* **MENESTERELLUS**, Mimus, qui instrumentis musicis canebat, nostris *Ménéstrel*. Charta Phil. VI. ann. 1336. in Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 22 : *Cum Franchequinus de Lucais Menesterellus noster exposuisset nobis, etc.* Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. III. ch. 67 : *Iceus Ménéstriez alerent pour corner et faire mestier en la chambre des compaignons de la ville de S. Goubain*. Alia ann. 1383. in Reg. 123. ch. 6 : *Simon Danguy Ménéstrel de haulz instrumens, etc.* *Ménéstrels de trompes*, in aliis ann. 1388. ex Reg. 137. ch. 6 : *Quinquin Ménéstrel de bouche, nez du pays d'Alenangne*, in aliis ann. 1393. ex Reg. 144. ch. 44. Hinc *Ménéstrel*, Instrumentis musicis canere. Lit. remiss. ann. 1469. in Reg. 195. ch. 338 : *Ausquelles nopces Philippot et Jehan le Seehier devoient Ménéstrel, comme ilz firent*. Et *Ménéstraudie* aut *Menestraudise*, *Menesterellorum ars*. Lit. remiss. ann. 1373. in Reg. 105. ch. 68 : *Comme Hennequin et Willequin ménestrez se feussent mis à servir li connestable d'Angleterre de leur mestier de Ménéstraudie, etc.* Stat. ann. 1407. in Reg. 161. ch. 270 : *Nous avons receu l'umble supplication du roy des ménestriers, ... contenant comme dès l'an 1396. pour leur science de Ménéstraudie faire et entretenir, etc.* Male editum *Ménéstrandise* tom. 9. Ordin. pag. 198. et 199. *Ménéstrauderie*, in iisd. Stat. ex Reg. 182. ch. 93. Vide *Ministelli*.

† **MENESTRA**, vox Italica, Pulmentum. Johan. Demussis Chron. Placent. ad ann. 1388. apud Murator. tom. 16. col. 582 : *Post Menestram risi cum lacte amigdatarum et zucchero et speciebus, etc.*

* Italis, *Minestra*, Jusculum, Hispan. *Menestra*, Herbarum condimentum vel opsonium.

† **MENESTRALIA**. Vide in *Ministeriales*.

† **MENESTRALII**, Artifices, Gall. *Gens de métier*. Instrum. ann. 1350. tom. 2. Ordin. Reg. Franc. pag. 480 : *Item, quod Consules habeant potestatem afforandi textores, sutores, sartores et alios Menestralios, et providendi, taxandi, statuendi et ordinandi, quod blada, vina, ... non immoderate vendantur*. Consuet. Auscior. MSS. art. 87 : *Consules debent eligere octo probos homines de civitate prædicta... videlicet duos de minoribus et duos de Menestralibus et quatuor de laborantibus*.

MENESTRALIUS. Vide *Ministelli*.

* **MENESTRALIUS**, vide supra *Menesterellus*. Joan. de Trokelowe Annal. Eduar. II. reg. Angl. pag. 89 : *At illi, in tanta perplexitate constituti, de necessitate virtutem faciebant, dicendo non esse moris*

regii alicui Menestrallo, palacium intrare volenti, in tanta solempnitate aditum denegare.

† **MENESTRES**, Artifices, qui in nundinis merces suas exponunt. Codex MS. redituum Episcopat. Autissiod. ann. circ. 1290 : *Mercerii qui sedent ad terram unum obolum. Omnes alii Menestres sedentes ad stallum, si sint de ista villa vel de extra, quilibet debet unum denarium*.

† **MENESTREYS**. Vide *Ministelli*.

* **MENESTRIONES**, Artifices, nostris alias *Ménéstres* et *Ménéstriers*. Stat. ann. 1300. inter Consuet. Genovef. MSS. fol. 10. r. : *Nus ouvriers, ne nus Ménéstrieus ouvrans en leur mestier de serreures, etc.* Charta ann. 1342. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 403 : *Lequel maistre des œuvres du roy nous rapporta que lesdites réparacions cousteroient bien trois cenx livres Parisis et que il ne pouvoit trouver ouvriers, qui pour moins le voussissent faire, combien que il en eust enquis et sceu diligement à plusieurs Ménéstres*. Reg. Capitul. eccl. Belvac. ad 25. Sept. ann. 1536 : *Operantibus in januis ecclesie Ménéstrionibus dentur pro vino xxx. solidi*. Vide *Menestralii*.

MENETUM. Leges Forestarum Scotie. cap. 2. § 3 : *Et si solus fuerit Forestarius, debet crucem facere in terra, vel arbore, ubi animalia inveniuntur, et ter cornuare Menetum*. Ubi Skeneus annotat, *Menetum* esse speciem et formam cornu lignei, quod si infatur, magnum et raucum edit sonum : illud forte quod *Gracile* appellabant, quod acutum, tenuem, et minutum (unde vocis etymon) sonum redderet. Chronicon Bertrandi du Guesclin MS. :

Leurs trompetes ont fait sonner et graloier.

Μινυρίειν Græci, *Minurire* Latini dicunt gracilem sonum edere : [qui sonus palumbis est peculiaris, unde etiam vocis etymon haud absurde accersiri posset.] Apud Spartanum in Geta, *palumbes Minurrire* dicuntur. Porro *menutum* cornuare, sic expressit le Roman de Roncevaux MS. :

A sept cens grisles font sonner la Menée.

Alibi :

De l'Olliphant la lumière dorée
Mist à sa bouche, si corne la Menée.

Le Roman de Garin :

Sonnent cil greille, et cil Oliphant cler,
Gil Menuel pennent à rechigner.

[Le Roman d'Alexandre MS. :

Ces Menujaus sonner, et ces tabors tentir.

Le Roman d'Athis MS. :

Sonnent buisnes et tabours,
Grans cor d'airain et Moenel.

Le Roman de la guerre de Troyes MS. :

Lor fet souner dos Moinel.

Ibidem :

Sonnent tant cors, tant Moeneus,
Et tant ollifans cliers et heus,
Tot le murail en retantissent.]

Vide *Gracilis*.

* **MENEVELLUS**, Manipulus. Consuet. eccl. paroch. de Thoisiaco Æduens. dioc. ann. 1383. ex Cod. reg. 5529. B. : *Singuli parrochiani capita hospitii debent curato annis singulis unum Menevellum canapis femellæ. Menevelle* vero, pro *Manivelle*, Manubrium versorium. Pactum inter abb. et homines S. Rich. ann. 1324.

in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 2 : *Si les estrayures des puis... ont mestier de réparation, ... ou se il failloit Menevelles, etc.* Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 135. ch. 287 : *Icellui Enguerran prist la Menevelle ou manche du treulle d'un puis, etc.*

MENEVERUM. Jo. Fortescutus de Laudibus Legum Angliæ : *Capitulum ejus non alio quam Menevero penulatur*. Ubi expressit nostrum *Menuvair*. Vide in *Varius*.

MENGERIUM, Pastus, ex Gallico *Manger*, [seu jus pastus in præstationes pecuniarias commutatum.] Charta Philippi Regis Franc. ann. 1283. qua idem Rex pro quadam commutatione inter Theobaldum Episcop. Dolensem et Simonem de Claromonte Dom. de Hesse, dimittit 8. libras pro uno *Mengerio*, etc. [Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 215 : *Non volui eos sub tempore meo saisina doni sui amittere, sed assignavi illos reddendos monachis singulis annis de Mengeriis de Seronio*. Charta ann. 1383. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 758 : *Item ung Mengier sur le dit Evesque chacun an pour le Prévot et Sergeant dudit Vidame, et un Mengier chacun an en l'eglise de Toussains es jours et en la maniere accoutumez.*] * Vide supra *Mangerium*.

* **MENJALLIA**, Expensæ pro victu. Stat. ann. 1409. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 454. art. 85 : *Animalia pro majori summa centum solidorum quantumque sit, capta et distracta, per debitorem redimi non poterunt ultra mensem, ne in Menjalliis consumantur*. Vide *Menjayllia*.

† **MENIANUM**, *Projectio, projectus*, ἐξώστως. Gloss. Lat. Græc. MS. Sangerman. Georgius Florus de Exped. Caroli VIII. in Neapolit. Reg. apud Gotofredum ad eundem Reg. pag. 236 : *Nam quod Helvetium ad Meniana quædam, ut spectaret, conscendentem, etc.* Ubi *meniana* ædificia interpretatur vir doctissimus. Vox nota Latio. Vide *Festum* et *Nonium*.

* **MENIARIUM**, *Solier, quia solet fieri super menia*, in veteri Glossar. ex Cod. reg. 521. Vide *Menium*.

† **MENJAYLLIA**, Expensæ pro incarcerationi hominis victu et potu, a Gall. *Mangeaille*. Charta ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 244 : *Et captos hinc inde libere sine Menjayllis aliquibus relaxandos et restituendos in locis ubi expedierit*. Occurrit præterea sæpe in Computis Castellatorum ejusdem provincie. Vide *Minjayllia* et *Carcerarium*.

* **MENICA**, ITA, [Ménigite. DIEF.]

* **MENIDULA**, Passer, Gall. *Moineau*. Hist. monast. a Kenlos in Scot. apud Marten. tom. 6. Ampl. Collect. col. 321 : *Sub initium istius abbatis (Simonis) arsit monasterium a Kenlos anno Domini 1258 ... quæ (fama) docet id contigisse per Menidulam, dum suum constitueret nidum et in eum conjecisset ardentem festucam*.

† **MENIFERRUM**, Collare, millus, Gall. *Collier*. Joh. Demussis Chronic. Placent. apud Murator. tom. 16. col. 579 : *Et super aliquibus ponuntur frisia magna et larga auri circumcirca collare gulæ in modum Meniferri, quod ponitur canibus circa collum eorum*.

† **MENINUS**, Ephebus honorarius, Hispanis *Menino*. Acta B. Aloysii Gonzagæ tom. 4. Junii pag. 939 : *Aloysius et Rudolfus adlecti in Meninos, hoc est, Ephebos honorarios, Jacobo Principi... ministrarunt*. Hinc Gallicum, *Menin*, *Mignon*.

† **MENIUM**, vel *Meniarium*, idem est

quod vestibulum, a manibus sumptum, etc. Vocabul. utriusque juris.

† **MENLA**, Panis, seu placentæ genus. Statuta Card. Trivulzii Abb. S. Vict. Massil. ann. 1531: *Item diebus Natalis Domini... dare tenetur* (Pitantiarius) tres *coleridas sive Menlas pro quacumque pitantia*. Occurrit iterum infra.

* **MENNA**, vox Arabica, Beneficus, propitijs; nomen Dei, qui sua sponte largitur et benefacit, ex Lexico heptaglot. Castelli, apud Marten. in Ind. Onomast. ad calcem tom. 9. Ampl. Collect.: *Adorabant Jahot, et Jahoc, et Nuzara, et Allat, et Alozei, et Menna*, in Tract. de Conc. novi et vet. Test. ibid. col. 180.

* **MENNE**, pro Mense, sæpius in Ind. Onomast. Meichelbecki ad Hist. Frisingensem.

† **MENNONUS**, Hircus castratus, ab Ital. *Menno*, castratus. Charta ann. 1390. ex Archivis S. Victor. Massil.: *Quilibet Mennonus solvat quatuor pataros*.

* **MENO**, Idem quod *Mennonus*, Hircus castratus, Provinc. *Menou*. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Comederant furtive quandam Menonem de capris Guillelmi Grossi. Mennonus non semel ibid.*

† **MENOARE**, pro Minuere. Charta Clodovæi II. Reg. Franc. ann. 653. apud Felibian. Hist. S. Dionysii pag. vi: *Argentum aurumve, vel qualemcumque speciem de quod ibidem conlatum fuit, aut erit, auferre aut Menoare, vel ad civitate deferre non debeat*. [* *Menomare* et *Menoare*, eodem sensu, dicunt Itali.]

* **MENOGLUS**, Manipulus minor, fasciculus, ab Italico *Meno*, minor. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 46. ex Cod. reg. 4624: *Solvat pro quolibet javella seu minori quantitate Menoglo de bampno denarios duodecim, et pro quolibet Menoglo solidos duos*. Vide supra *Menevellus*.

† **MENOLATUS**, ab Italico, ut videtur, *Menoia*, piscis species. Sicardi Episc. Cremon. Chronic. apud Murator. tom. 7. col. 609: *Restanus vero dominus illorum cum magno exercitu in strictura montium transitum prohibebat, dicens quod non transirent, nisi centum summarios auro et argento oneratos darent. Imperator autem respondit, se libenter dare, sed non nisi Menolatium unum*. Nisi malis de minuta moneta id accipere.

† **MENOMENA**, ut *Menolatus*, quem Rosweydu eundem esse piscem existimat, qui Plinio *Mœna* dicitur. Vita S. Johannis Eleemosyn. tom. 2. Januarii pag. 505: *Mille restes siccatorum piscium, qui Menomenæ dicuntur, mille vascula vini*. Vide *Mænidium*.

† **MENORULUS**, a Minor diminutivum esse videtur. Præceptum Caroli C. ann. 851. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 38: *Unde et eis tractum sagenæ concessit in Ligere de Menorula villa Reste*. Nostri *Menor* dixere olim pro *Petit*, *moindre*. *Petit Jean Monjot de Paris* apud Borel-um:

Seignor or escoutez, li grand et li Menor.

* **MENORUM** vel **MENOTUM**, Manica ferrea, Gall. *Menotte*. Stat. crimin. Saonæ cap. 21. pag. 34: *Item quod aliquis faber seu ferrarius, seu quævis alia persona cujuscumque conditionis existat, non audeat vel præsumat deferre seu deferri vel auferri facere compedes seu ferreas, aut Menorum ab aliquo sclavo vel sclava alicujus civis vel districtualis Saonæ, absque licentia domini vel domine*.

MENOSCARARE, detrimentum pati, vox Hispanica *Menoscarar*. Observantiæ Re-

gni Aragon. lib. 9. tit. Actus Curiar. § 10: *Quod tales teneantur satisfacere parti læsæ totum illud quod ratione dictæ collisionis perdidierint, vel Menoscabaverint, etc.* [Vide *Minus valere*.]

† **MENOTYRANNOUS**, Attidis epitheton, quasi tyrannus seu rex mensium: Attis quippe idem qui sol, apud veteres. Inscript. antiq.: *Et Attidi sancto Menotyranno*. Vide Vandal. Dissert. 1. pag. 29. et 146. Reynes. Epist. 19. pag. 616.

MENSA, Tumba, lapis qui sepulcro insternitur, *Table de pierre*. Miracula S. Columbani cap. 9: *Jussit supradicto magistro, ut ad sacratissimum corpus cum magna reverentia accederet, Mensamque sublevaret*. Marmor repertum ann. 1223. in Area SS. Martyrum Faustini et Jovitæ, Brixie in Italia, apud Ascanium Martinengum in horum SS. Vitis: *Faustino et Jovitæ Martyribus Victor Maurus ex voto posuit Mensam civibus suis*. In Inscriptionibus sepulchralibus non semel occurrunt hæc verba, *Mensam contra votum posuit*, 850. 6. 1049. 9. Observat porro Scaliger ad Festum mensas in sepulchris positas, quod ad ea res divina fierent sacro parentali.

MENSA CYPRIANI, Carthagine, dicitur locus ubi martyrium consummavit et postmodum in memoriam mensa erecta est, non, inquit S. Augustin. Serm. 113. de Diversis, cap. 2. *quia ibi est unquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est imolatus*. Exstant aliquot Sermones ejusdem S. Augustini ad hanc mensam habiti. Vide Enarrat. in Psalm. 38. et 80. et Serm. 137. de Tempore, præterea S. Fulgentium homil. 56.

MENSA, Altare sacrum, in quo scilicet sacrum convivium peragitur, id est, in quo sacra Eucharistia conficitur et percipitur, unde et divina Eucharistia mensa nuncupatur ab Apost. 1. ad Corinth. 20. *Non potestis, inquit, Mensæ Domini participes esse, et mensæ demoniorum*. Ubi mensa Domini est ipsa Eucharistia, cui nomen istud inditum a loco, in quo a Christo instituta fuit: quam itidem exemplo Pauli sic sæpe Patres nominant, tum Græci maxime, apud quos frequens est usurpatio hujus appellationis cum diversis quæ adjungunt epithetis: ἐπουράσιος τράπεζα, in Jacobi Liturgia, a Johanne Chrysostomo in allatum Pauli locum, τράπεζα, πιστικὴ ἐπουράσιος passim vocitatur. Neque mirum *terribilem* appellari, ut quæ nobis representent τὰ φρικτὰ μυστήρια, et Græci loquuntur Patres. Neque aliud, opinor, est, jurare κατὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος τράπεζης, apud Palladium in Vita Chrysost. pag. 51. quam jurare per sacram Eucharist. Nicol. I. PP. Epist. 2: *Altare sanctum, in quo Deo omnipotenti sacrificiorum vota persolvimus, lapsi est naturaliter communis, quia vero sacramentum Dei adjutorio, et benedictionem suscepit, Mensa sancta efficitur*. Paulin. Nat. 9:

Namque et Apostolici cineres sub cælitè Mensa Depositi, etc.

In Capitul. Caroli M. ann. 769. cap. 14. vetantur Sacerdotes Missas celebrare, nisi in *Mensis lapideis ab Episc. consecratis*. Vide Descriptionem nostram *Ædis Sophianæ* n. 53. [** Glossar. med. Græcit. voce τράπεζα τράπεζα, col. 1597.]

MENSA CANONICA, ad quam una convivabantur Ecclesiarum Clerici. Gregorius M. lib. 8. Epist. 37: *De Fortunato autem fraternitatem vestram esse sollicitum volumus, ne vobis a malis hominibus in aliquo subripiatur. Nam audio eum*

cum decessore vestro ad Mensam Ecclesiæ per annos plurimos nunc usque comedisset, inter nobiles consedisset, etc. Gregor. Turon. de Vitis Patrum cap. 9: *Ut nec ad convivium Mensæ Canonice cum reliquis accederet Clericis*. Idem lib. 10. Hist. cap. 31. de Baudino Episc. Turon.: *Hic instituit Mensam Canonorum, id est, ut in commune vescerentur*. Hinc

MENSA, dictum quicquid ex bonis alicujus est, bona ipsa, patrimonium, dominicum, denique quicquid ad mensam instruendam, id est, ad vescendum, seu ad vitæ commoda necessarium est, aut conducit; nostris vulgo *Mense*. Fleta lib. 5. cap. 5. § 18: *Dominicum est proprie terra ad Mensam assignata*. Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelat.: *Donec omnes ab ipso essent redempti eo argento, quod venerabilis Eonius antecessor ejus Ecclesiæ Mensæ reliquerat*. Charta ann. 850. apud Meurissium in Histor. Episc. Metens. pag. 137: *Ut nullus prædictam villam tollat, alienet, abstrahat... ab altare B. Arnulphi, et Mensa Fratrum Monachorum*. Alia Steph. Episc. Metensis apud eundem pag. 415: *Nemo autem nos de mensa nostra quicquam recidere, aut ab Ecclesia Metensi aliquid alienare concessione tali arbitretur*. Adam Bremensis cap. 103: *Clausturum renovavit, et Canonice Mensam ipse primus instituit*. Prius enim cum præbenda fere tenuis videretur, adjectis ex sua parte quibusdam decimis, ita ordinavit, ut albus delur Fratribus panis ultra solitam annonam cotidie. In Epistola Joannis II. Archiep. Lugd. ad Glascensem Episc.: *In civitate Beneventana, quæ proprie ad Mensam Apostolicam pertinet, rectorem Dominus Papa ordinat*. Tabularium Ecclesiæ Augustod. ann. 922: *Villam Ecclesiæ S. Nazarii destinamus, obsecrantes ut nullus Episcopus aut Comes a mensa eorumdem Canonorum subtrahere præsumat*. [Obituarium MS. Eccl. Morinens. fol. 9: *Leprosariæ Morin. 8. sol. Mensæ S. Spiritus 7. sol. pro familia sigilliferi 5. sol.*] Eodem sensu *Mensa Episcopatus*, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 103. *Mensa Episcopalis* [in Bulla Bonifacii VIII. PP. ann. 1295. et] apud Anselmum Leod. cap. 71. *Mensa Episcopi*, apud Baldricum in Chron. Camer. lib. 3. cap. 49. [*Mensa Monachorum*, in Invent. Reliq. S. Bertini sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 160. et in Vita S. Hildulphi Episc. Trevir. ibid. part. 2. pag. 479. 480. eadem quæ *Conventualis* dicitur in Hist. Mediani Monast. pag. 410.] *Mensa Patriarchalis*, in Ep. Clementis VI. PP. ann. 1342. apud Waddingum. *Mensa regalis*, apud Silvestrum Giraldum in Topogr. Hibern. dist. 3. cap. 5: *Totam Mediam Mensæ regali appropriavit*. Monasticum Anglicanum tom. 2. pag. 846: *Abstulit ei etiam Rex.... Ecclesiam de Simondburne, quam appropriavit Mensæ suæ*. Hinc in Consuetudinibus municipalibus dominus feudalis dicitur prædia vasalli sui unire suæ mensæ, *Unir à sa table*, in Turonensi art. 279. etc. Vide Stephan. Tornacensem Episc. 77. 227. 229. Gesta Abbatum Lobienis. pag. 559. tom. 6. Spicilegii Acheriani, Bovonem Sithiensem Abbatem de Invent. S. Bertini cap. 6. Privilegia Ecclesiæ Hammaburgensis pag. 178. 190. Perardum in Burgundicis pag. 47. 52. Buzelinum in Gallo Flandr. pag. 381. Probat. Hist. Guinenis pag. 43. Bosquetum ad Innoc. III. pag. 141. etc. Ita *Tabula* usurpatur in Tabulario Abbat. Conchensis in Ruthenis Ch. 56: *Et si, quod absit, adveniret aliquis Abbas aut Monachus, qui hunc*

honorem vellet auferre de Tabula sanctæ Fidis, etc.

* De Mensa seu patrimonio proprio domini mei regis, in Lit. ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 287. art. 9. Hinc

* MENSÆ DEI, vulgo Bureau des pauvres, hôtel-Dieu. Charta ann. 1240. ex Tabul. Compend.: *Recognovit se vendidisse venditione legitima Mensæ Dei de Compendio decem solidos Parisienses annui census, etc.*

** MENSÆ S. SPIRITUS, eodem sensu, apud Haltaus in Glossar. Germ. voce Heil. Geist, col. 622.

DE MENSÆ ALICUJUS ESSE, id est, de familia, unde Commensales, domestici. Tabular. Fiscanense ann. 1103. f. 58: *Et homines qui sunt de Mensa ejus, capiunt lepores in warrena Abbatis. Libertates Villæ de S. Palad. in Biturigib. ann. 1279: Præpositus noster adversus alicum supradictorum hominum per hominem de Mensa et de cibo suo nihil poterit probare nec diRATIONARE. Adde Thomasser. in Consuet. Bituric. pag. 64. 68.*

* Mensal, eodem intellectu, in Charta ann. 1571: *Le vicair de S. Jacques.... comme estant Mansal dudit seigneur abbé, etc.*

MENSAM TENERE, Convivio excipere, nostris, Tenir table. Anastas. in Stephano IV. PP.: *Tribuensque denuo, ut mos est, pacem, ascendit sursum, et Mensam, ut assent Pontifices, tenuit, sedentes cum eo aliquanti ex primatibus Ecclesiæ et optimatibus Ecclesiæ.* Guill. Bibl. in Stephano VII.: *Per omnia sacri Palatii perrexit vestiaria, quæ in tantum devastata reperit, ut de sacratis vasis, quibus Mensas tenere festis diebus Pontifices consueverunt, paucissima inventirentur.*

A MENSÆ SEPARARI, Excommunicationis, seu Epitimit, species apud Clericos et Monachos, qua qui damnabatur, ἀποκοιτία dicebatur, quod Abbatis benedictione in mensa privaretur. Regula S. Benedicti cap. 31: *Si quis Frater in levioribus culpis inventitur, a Mensæ participatione privetur.* Ebo Remensis Archiepiscopus de Ministris: *Omnes negligentias omnium publice deprehensas in Capitulo omnium Fratrum judicio puniens his tribus modis, id est, aut carcere, aut separatione Mensæ, sive in omnium verberum diversitate.* Adde Regulam S. Cæsarii cap. 11. et Concilium Arelatense ann. 1260. cap. 11. præterea Constitut. Ord. Præd. dist. 1. cap. 18. § 2.

Cum excommunicatis porro non licebat cibum sumere: unde qui a Christianorum convivii arcebantur, excommunicati censebantur. Vincentius Lirinensis Commonit. 1: *Quid est devitare? cum hujusmodi nec cibum sumere.* Versus antiqui:

Si pro delictis anathema quis officitur,
Os, orare, vale, communiò, Mensa negatur.

Si tamen paterfamilias domus excommunicationis sententia fuerit innodatus, a participatione ipsius familia excusatur, ut est apud Innocentium III. in Gestis ejusdem PP. pag. 80. Vide Excommunicatio.

Scribunt Saxo-Grammaticus lib. 10. et Sueno in Legib. Castrensib. cap. 5. statuisse Kanutum Magnum Daniæ Regem, ut Curiales in capessendo mensæ discubitu, ordine quo quisque Militaris muneris advocacionem sortitus fuerat, uteretur, locoque antecelleret, qui prior

obsequio foret. Unde si quis delictum commisisset, non alia ei imponebatur poena, quam ut a consueto loco ad inferiorem transferretur, atque adeo tot gradibus discubitu indignior fieret, quot vicibus sodalem offenderet. Quod si quarto se quis eodem reatus genere maculasset, discreto a Milite loco, mensæ alienus fiebat, commilitonum nemini catino aut calice communicabat: neque enim ter veniam experto ulterius ignoscendum putabat: quia sua jam noxa poenam meruit, qui se ea toties affectit. Ita Grammaticus. Sueno vero paulo aliter: *Si quem obstinata præsumptio ternis excessibus inobsequentem notaverit, et respicere detrectarit, extremum omnium locandum statuerunt, imo decreverunt, ut quilibet convictorum ossa in eum pro arbitrio suo jactaret, nec quisquam propterea temeritatis aut petulantiae argueretur. Insuper ut illi in potu et cibo nemine communicante, solus suo catino contentus esset et poculo.*

† MENSÆ MARMOREÆ, Una e Parlamenti jurisdictionibus antiquior, cui præsent Comites stabuli, Marcescalli Franciæ, Amiralus et Protoforesarius. Arestum Parlamenti ann. 1499. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 464: *Dicta autem causa inde ad prædictam Mensam marmoream remissa extiterat.*

MENSÆ ROTUNDA. Vide Tabula rotunda.

✠ Si quis vero quo ordine, quibusve cibis, non conquistissimis certe, mensa Delphinorum extruebatur, cognoscere velit, adeat Ordinationem super numero et ordine mensarum ab Humberto III. editam, tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 311. et seqq. Addat et quæ hac de re disseruit docte et erudite auctor ejusdem Hist. tom. 1. pag. 365.

* MENSÆ AUREÆ, Ad usum reginarum Siciliae, apud Bened. abb. Petroburg. in Henr. II. reg. Angl. tom. 2. pag. 612. ad ann. 1190: *Rex Angliæ exigebat a Tancredo rege Siciliae... cathedram auream ad opus ejusdem Johannæ (sororis suæ) de consuetudine reginarum terræ illius; et ad opus sui ipsius Mensam auream de longitudine duodecim pedum et de latitudine pedis et dimidii... et duos tripodes aureos sub mensa aurea, etc.*

MENSÆ, Stallum. Concil. Monspeliense ann. 1258. cap. 3: *Clerici mercionia publice exercentes, operatorum scilicet, sive Mensam, hypotheacam vel similia pro vendendis mercibus tenentes, etc.* Vide Tabula.

* MENSÆ FORENSIS, Ubi in foro mercis venum exponuntur. Bulla Innoc. II. PP. ann. 1143. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonit. col. 274: *Domum quam dedit Lambertus de Mosa, et duas Mensas forenses, et hortum monti ecclesiæ vestræ adjacentem.*

† MENSÆ, in re bellica, ut observat Carolus de Aquino in Lex. milit. sumi solet pro ea machinæ jaculatoriæ parte, quæ brachia, sive alas machinæ et totum pegma superimpositum sustinet; quam sic describit Turnebus Adversar. lib. 2. cap. 5: *Mensa interior est, et media inter duas hinc inde scutulas, constatque regulis diaphragmatis, et tabula inter regulas et diaphragmata collocata.*

MENSALÆ, MENSALIS, Mappa, linteum stragulum, quo mensa insternitur. Glossæ antiquæ MSS. et ex iis Papias: *Mantilia, mappæ villosæ, Mensales.* Idem: *Mensale, dicitur quod in mensa est.* Glossæ MSS.: *Mappæ, Epularum Mensalia.* Brito in Vocabular.: *Mappa, quod Mensale dicitur.* S. Audoenus in Vita S.

Eligii: *Vestimenta etiam et lectuaria, ac linteamina, Mensalia, necnon, etc.* Anselmus Canonicus Leod. in Wazone Episcopo Leod.: *Alii mensas et Mensalia conculcantes, de ipsis mensis in medium refectorium saltum dederunt.* Ratherius Veronensis in Qualitatis conjectura pag. 200: *Scamnalina non querit, Mensalibus indiget, lectisterniis mediocribus, cateraque supellectile delectatur.* [Charta Henrici II. Imper. ann. 1023. apud Tolnerum Histor. Palat. inter Instr. pag. 23: *Has duas curtes ad sagimen, et ad femoralia, mantales etiam, et Mensalia fratrum.... specialiter constituimus.* Guidonis Discipuli. Farfens. cap. 48: *Refectorii quippe Mensales et zallas atque linteamina, quibus seniores manus tergunt, etc.*] Galfridus de Vino salvo in Poetria MS.:

Venit in opprobrium mensæ Mensale lutosum,
Panis furfureus, cibus asper, potus amarus.

[Haud scio an eadem notione Sarnovius apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 321. canit:

Addens Mensale longum, multum gratiale,
Reficiens castrum perpulchre, fulget ut astrum.]

Occurrit præterea in Speculo Saxon. lib. 1. art. 22. § 4. art. 24. § 2. lib. 3. art. 38. [* Germ. Dischlaken.] apud Udalricum in Consuet. Clun. lib. 3. cap. 21. Vincent. Belvac. lib. 26. cap. 62. in Statutis Ægidii Episc. Sarisberiens. ann. 1256. in Vita S. Willelmi Abb. Roschild. n. 21. in Archithrenio lib. 2. cap. 15. [apud Ægidium Gelenium in Colonia pag. 69.] etc.

MENSALÆ DIVIDERE. Joannes a Leydis lib. 31. cap. 50: *Anno Dom. 1395. in festo Epiphaniæ Domini, cum illustrissimus Dux Willelmus Comes de Ostervant sederet ad mensam Francorum Regis cum multis aliis Principibus, ecce, supervenit quidam Heraldus, scindens et dividens Mensale ante jam dictum Comitem Willelmum, asserens non decere Principem sedere alicum ad mensam Regis, qui clypeo seu armis privatus esset. Et cum idem Guillelmus respondisset se habere clypeum et arma, rursus Heraldorum Senior ait, Nequaquam, domine mi, quia Willelmus quondam Comes Hollandiæ tuus quondam proavunculus nedum interfectus est a Frisonibus, sed et hodierna die adhuc invindicatus jacet in terra inimicorum suorum. Ab illo die idem Willelmus Comes cogitare cepit, qualiter confusionem illam a se removere posset.* Willelmus Heda: *Anno eodem Willelmo Comiti Hollandiæ assedenti mensæ Regis Franciæ, feccialis quem Heraldum vocant, laceravit Mantile sibi antepositum, obiciens indignum fore, quod aliquis interesset mensæ regiæ carens insigniis armorum, innuens insignia ipsius Willelmi apud Frisos Orientales amissa.* Tractatus MS. de officio Heraldorum: *Se aucun Chevalier ou Gentilhomme avoit fait trahison en aucune partie, et estoit assis à table avec autres Chevaliers, ou Gentilshommes, ledit Roy d'armes ou Heraut lui doit aller couper sa touaille devant lui, et lui virer le pain au contraire, s'il en est requis par aucuns Chevaliers ou Gentilshommes, lequel doit estre prest de le combattre sur cette querelle: car ce n'est pas belle chose, que un traistre soit honnoré comme un autre Chevalier, ou Gentilhomme.* Denique Alanus Charterius in Quadrilogo invectivo pag. 451: *Cetui Bertrand laissa de son temps une telle remontrance en memoire de discipline, et de Chevalerie, dont nous parlons,*

que quiconque homme noble se fourfaisoit reprochablement en son estat, on lui venoit au manger trancher la nape devant soi. Vide *Toacula* et *Mappa*.

MENSALE, alias *Supertunica*, quod mensalis speciem referret. Provinciale Ecclesie Cantuar. lib. 3. tit. 1. pag. 127: *Nolumus prohibere, quin Clerici apertis et patentibus supertunicis, alias Mensalibus nuncupatis, cum manicis competentibus locis et temporibus opportunis.... uti valeant. Ubi Lindwodus Mensalia sic dicta ait, quia in eis solebant utentes sedere ad mensam: et erant hujusmodi supertunicæ antiquæ vestes preparatæ ad parcendum vestibus magis pretiosis, maxime tempore prandii vel cenæ, quibus solent comedentium et bibentium vestes cibo vel potu ab ore cadente delurpari.*

MENSALES TERMINI. Vetus Agrimensor, pag. 255: *Termini sunt majores qui juxta flumina positi sunt, Mensales vocantur. Quod mensarum formam referrent.*

* **MENSARE**, Sæpius mingere. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

* **MENSARIUS**, Officium in collegiata ecclesia diocesis Nivernensis, is, ni fallor, qui mensam seu bona illius ecclesie administrabat, vel qui mensam escariam curabat. Polypt. paroch. ejusd. dioc.: *In archipresbiteratu de Luperciacoburgo cura de Puteolis, presentatio capituli de Franaio ad nominationem Mensarii, collatio episcopi. Quod officium*

* 1. **MENSATA** appellari videtur in Constit. capitul. eccl. Barchin. ann. 1423. rubr. 8. ex Cod. reg. 4932: *Caveatur antea sufficienter, quod servitium Mensatæ debitum, ad quod fructus et jura anni ipsius immediate præcedentis obligantur indubie, fiat debite et complete. Rursum rubr. 15: Declaraverunt tamen sub eadem constitutione nullatenus comprehendere debere canonicatus et præbendas ac præposituras seu Mensatas, nec non officia diaconatus et subdiaconatus ac dormitorarii dictæ sedis, et beneficia alia simplicia.*

2. **MENSATA**, Unius mensis servitium, quo Milites in Aragonia Regi obnoxii erant, quos inde *Ricos hombres de la Mesada* appellabant, ut observat Hieronymus Blanca. Ximinius Petri Salanova Justitia Aragonum tit. de Privilegiis Baronum: *Item servatur de usanzia, quemlibet Ricum hominem debere servire in anno suis expensis per Mensatam, quæ durat, sive computatur a die qua incipit ire ad Regem usque ad reversionem, juxta generale privilegium domini Regis Petri. Et de Militum privilegiis: Miles, vel aliquis de genere ejus, non tenetur facere pro denariis, quos tenet, Mensatam suis expensis, sed Rex tenetur ei providere juxta numerum bestiarum, quas duxerit. Quæ Mensata per Ricos homines non fit, nisi propter colonias quæ sunt eis concessæ. Eadem habet Vitalis Ocsensis Episcopus. Apud Michaellem del Molino in Repertorio Foror. Arag.: *Qui tenent cavallerias honoris, tenentur servire D. Regi tempore guerræ per tres menses in anno, in eundo, stando et redeundo. Vide Servitium fallitum.**

MENSATA, Annona aut cibus ad unum mensem. Chronicon Fontanellense cap. 8: *Mensatas ad unumquemque mensem sufficientes præberent alimoniam, etc. Actus B. Hugonis Archiepisc. Rotomagens. MSS.: Mensatas in hoc Cenobio constituit, deputatis videlicet villis, quæ per unumquemque mensem sufficientem præberent alimoniam. [Vide Mesaticum.]*

† **MENSIONARIUS**, pro *Mansionarius*, æditus, matricularius. Epist. Innocentii III. PP. ad Tarracon. Archiep. tom. 3. Conc. Hispan. pag. 410: *Sane ad nostram noveris audientiam pervenisse, quod Ecclesia tibi commissa propter beneficia tam Mansionariis quam non Mansionariis assignata, cum ipsius redditus ad hoc sufficere non valeant, jam fere ad nihilum est redacta.*

† **MENSIONATUS**, pro *Memoratus*, pluries occurrit in Charta ann. 1438. inter Schedas Pr. de Mazaugues. Vide *Mentionare*.

MENSIS INTRANS, *stans et exiens*. Scriptores, et Diplomata, aut Regesta ævi mediæ, hoc est, post annum 1000. crebro hæc verba ingerunt, dum rerum gestarum characterismos per diem et mensium notas scrupulosius consignant. [* Antiquior est anno 1000. hæc numerandi ratio in recensendis mensium diebus, ut videre est ex Charta ann. 757. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 569: *Regnante domno nostro Desiderio rege, anno regni ejus, Deo propitio, primo, quinto die intrante mense Novembrio, indictione xj. Alia ann. 806. apud eumd. in iisd. Antiq. tom. 1. col. 501: Regnantes D. N. N. Carolo et Pippino filio ejus, viris excellentissimis regibus Langobardorum in Italia, anno eorum xxxij. et xxv. die quinto decimo intrante mense Januario, indictione xiv.*]

Ex quibus menses integros in duas distinxisse ac divisisse sectiones, non Italos modo, sed et Gallos nostros colligimus, sumpto primæ mensium partis initio a primo mensis die, alterius vero a decimo-sexto. Diversus tamen fuit utriusque partis numerandæ et computandæ modus. Nam prima mensis pars ordine consueto dinumerabatur, sumpto a primo ejusdem die principio, usque ad decimum quintum; altera autem sumpto ab ultimo mensis die initio, ordine retrogrado, non a Kalendis et a primo succedentis mensis, ut apud Latinos, ita ut decimus-sextus fuerit ultimus secundæ partis. Rollandinus qui vixit anno 1265. in tractatu Notularum, seu de Arte Notariæ: *Ponitur dies in instrumentis diversimodo: uno modo secundum consuetudinem Bononiensem in hoc exemplo, primo die intrante Maio, et sic de singulis usque ad 16. transactis usque ad 15. ponuntur per Exeunte, hoc modo, 15. die exeunte Maio, 14. die exeunte Maio, et sic de singulis usque ad penultimum diem: in penultimo dicunt, Penultimo die Maii; et in ultimo dicunt, Ultimo die Maii: et ita de singulis mensibus qui habent 31. diem. In aliis autem qui habent 30. dies, procedunt similiter usque ad 15. per hanc dictionem, Intrante; et finitis 15. diebus primis, descendunt per alios 15. cum hac dictione, Exeunte. Semper in prima die cujuslibet mensis non ponatur, Intrante; et in penultimo et ultimo non ponatur, Exeunte. Aliam methodum edidit ex MS. Cod. doctissimus Mabillonius lib. 4. Analect. vet. pag. 480. hac ratione: *Mense Januario intrante dies duo, et exeunte dies septem. Mense Februario intrante dies novem, et exeunte dies quinque. Martio intrante dies tres, et exeunte dies octo. Mense Aprili dies decem, et exeunte dies octo. Maio intrante dies sex, et exeunte dies octo. Junio intrante dies novem, et exeunte dies novem. Julio intrante dies quatuor, et exeunte dies decem. Augusto intrante dies sex, et exeunte dies duodecim. [* Septembri intrante dies tres, et exeunte dies septem.] Octobri intrante**

dies novem, et exeunte dies duodecim. Novembri intrante dies octo et exeunte dies duo. Decembri intrante dies duodecim, et exeunte dies tredecim. Hæc per otium expendat Lector, quæ cum Rollandino et Chartis non quadrant. [* Ex his colligendum videtur, ut apud Mabill. adnotatur, si non ubique, saltem quibusdam in locis, menses non fuisse divisos in duas tantum partes, ita ut primi quindecim dies mensi intranti, mensi vero exeunti reliqui dies assignarentur: sed dies solum aliquot pauciores mensi cum intranti, tum exeunti fuisse assignatos.] Est igitur

MENSIS INTRANS, Pars prima mensis. [Charta consecrationis Eccles. B. M. de Epeia dioc. Veron.: *In Christi nomine Dei et æterni, anno a Nativitate D. N. J. C. 1186. Ind. 4. die dominico, secundo Intrantis Novembris, etc.*] Vetus Charta apud Ughell. tom. 2. pag. 465: *Anno D. 1259. Indict. 2. die 14. intrante Madio, etc.* Adde pag. 658. Epitaphium Ægidii Dini Judicis Patavini, apud Schraderum: *Cujus anima 1288. Ind. 12. 15. intrante Januario sui corporis necu soluta luteo, etc.* Nihili est quod habent viri doctissimi ad 20. Martii pag. 202. et 204. ubi die 19. intrante mense Aprili: quippe mendum est in numeri nota, quæ forte est 10. aut 9. Vide Inscriptiones Puccinelli pag. 57.

† **MENSIS INTROIENS**, Ead. notione, in Charta Henrici II. Imper. ann. 1050. apud Murat. delle Antic. Estensi pag. 88: *Pridie dei Introeunte mense Decem-ber, etc.*

* **MENSIS INTROITUS**, Idem, in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 398: *In nomine Domini. Amen. Anno incarnationis ejusdem millesimo cccmo. quadragesimo, die vicesima quinta introitus mens. Aprilis, intitulata septimo Kal. Maii.*

MENSIS EXIENS, Mensis pars altera, cujus dies, ut diximus, ordine retrogrado computantur, sumpto ab ultimo initio. Vetus Charta apud Georgium Pilonum in Historia Bellunensi lib. 3. pag. 111: *Anno ejusdem Nativit. 1220. Indictione 8. die Dominica 8. exeunte Madio, etc.* quo quidem anno litera Dominicalis fuit ED. Et fol. 117: *Anno Domini 1236. Indictione 9. die Veneris 11. exeunte Madio, etc.* quo anno lit. Dominicalis fuit FE. Alia Charta apud Ughellum tom. 2. pag. 468: *Acta sunt hæc Anno Domini 1274. Indictione 2. die 3. exeunte Septemb. Alia apud eumd. pag. 647: An. 1214... die 7. exeunte mense Octob. Ind. 2. etc.* Adde pag. 1010. tom. 5. pag. 767. 768. 775. 830. Statuta Venetorum a Jacobo Theupulo Duce Venetorum facta, exarata dicuntur, *Currente anno Dominicæ Incarn... die 6. exeunte mense Sept. Ind. 1.* Vetus Charta apud Hieronymum dalla Corte lib. 1. et 6. Hist. Veron.: *Anno 1194. Indict. 12. die Dominico, duodecimo exeunte Martio, etc.* quo anno litera Dominicalis erat B. et ita 12. exeuntis Martii erat vigesimus. Scheda alia apud Ughellum in Episcopis Veronens. pag. 757: *Die Veneris 8. exeunte Januario... anno 1186. quo litera Dominicalis erat E. Ita dies 8. exeuntis Januarii, est 24. [Tabul. Meld.: Anno Domini 1291. Ind. 5. Pontificatus dom. Nicolai P.P. IV. anno 4. octava die mensis Octobris exeuntis, videlicet die Mercurii ante festum SS. Simonis et Judæ Apostolorum, etc.* quo anno litera Dominicalis erat G. et ita dies 8. exeuntis Octobris erat 22. Vide Hist. Cortusiorum lib. 1. cap. 3. Anonymum in Miraculis S. Ursuarii num. 26. Vitam B. Luche-

sii Tertiarii num. 5. Miracula B. Aegidii Minoritæ n. 105. etc. [Vide *Exitus mensis*.]

MENSIS STANS, *instans, astans*, idem qui *exiens*. Richardus de sancto Germano pag. 1010 : *Die Mercurii octavo stante Julio in vigilia S. Jacobi, etc.* qui est Julii 24. Diurnus Romanus cap. 2. tit. 1. *Die enim ill. instantis mensis obiit*. Charta apud Ughellum in Episcopis Veronensibus pag. 772 : *Die 10. instante Martio, etc.* Ibid. : *Die 10. inst. April.* Interdum et sæpe *dies stans mensis* scribitur. Apud eundem tom. 1. part. 2. pag. 202 : *Anno. Dom. 1208. Indict. 6. mense Augusti die quinta astante.* [Chartarium Casariense apud Mabill. de Re Diplom. lib. 2. cap. 28. n. 5 : *In anno millesimo centesimo quinto, et die mensis Octobris stante quarto decimo, per Indictionem quartam-decimam.*] Apud Falconem Beneventanum pag. 319. Anacletus pseudo-Pontifex dicitur obiisse anno 1188. *septimo die stante mensis Januarii*, hoc est, 25. ex quo error deprehenditur Baronii, qui perperam hæc verba ad septimum Januarii retulit, ut cum scriptis Innocentium II. PP. captum a Rogero Rege Siciliæ anno 1140. *die decima mensis Julii*, cum Falco, a quo excripsit, tradat captum *decima die stante mensis Julii*, hoc est, 22. Julii. Ita apud eundem Falconem, Rainulphus Dux Apuliæ dicitur obiisse *ultimo die stante mensis Aprilis*, quod recte idem Baronius ad ultimum Aprilis conjicit. Romualdus Salernitanus ann. 1177 : *Apud Vetustam usque in quartam feriam, quando jejunium inchoatur, nono scilicet die intrantis Martii demoratus... 13. die residuo stante mensis Martii ad portum Venetiæ, aura flante secunda pervenit.* Ubi 13. dies stans Martii, est 19. non 23. ut est in margine. Idem Romualdus hoc ipso anno : *Celebrato ibidem festo Virginis, (Assumptæ) altero die Hadriaticum mare intrantes, aura flante secunda, nono die stante mensis Augusti sani et incolumes cum omnibus suis Barolum descenderunt*, hoc est, 23. Augusti. Idem rursum : *Sequenti vero die Dominica, octava scilicet die residua stante mensis Julii in vigiliis B. Jacobi, etc.* Denique anno 1178 : *Anno Dominicæ Incarnationis 1178. mense Augusti, 11. Indict. quarta die stante ejusdem mensis, videlicet in festo Decollationis B. Joannis Baptistæ, etc.* qui in 29. incidit.

MENSIS RESTANS. Charta ann. 1187. apud Ughellum in Neapol. Archiep. num. 13 : *Octavo die restantis mensis Martii.*

Sed et hæc numerandi ratio in recensendis mensium diebus obtinuit in Francia nostra. Exstant siquidem in Regesto Tolosano Cameræ Comput. Parisiensis. Chartæ complures, quæ sic clauduntur : *Actum tali die introitus vel exitus talis mensis, v. g. fol. 10 : Actum anno Domini 1246. feria 5. tertio die introitus mensis Martii.* Eo ann. littera Dom. fuit G. Alia fol. 73 : *Hæc omnia fuerunt sic posita et concessa 13. die introitus mensis Novemb. feria 1. anno 1244. quo littera Dominicalis fuit CB. Fol. 103 : 15. die introitus mensis Octob. die Dominica ann. 1234. lit. A. Et fol. 13. in Charta alia : Nona die exitus mensis Januarii feria 2. anno Dom. 1244. qui quidem annus 1245. numerari debet, sumpto scilicet a Paschate initio, quo littera Dominicalis fuit A. Et fol. 50 : *In mense Febr. feria 4. in 14. die ad exitum ipsius mensis anno 1183. ab Incarnatione Domini, hoc est, anno 1184. sumpto a Paschate**

anni initio : quo littera Dominicalis fuit A G. proinde usque ad 24. Febr. lit. A. cucurrit. Fol. 77 : *Actum 8. die exitus mensis Sept. Sabbato anno 1245. quo littera Dominicalis fuit A. Alia f. 51. hæc verba præfert : Hoc autem fuit 7. die exitus mensis Februarii, feria 1. anno 1236. qui fuit annus 1237. sumpto a Paschate initio, quo D. littera Dominicalis cucurrit : ac proinde hic dies incidit in 22. Febr. Alia fol. 72 : *Hoc fuit ita laudatum et concessum 2. die exitus Februar. feria 6. ann. 1248. (hoc est, 1249.) quo littera Dominicalis fuit C. Fol. 79 : Act. ultima die mensis Decemb. feria 3. ann. 1247. quo litt. Dominic. fuit F. [Charta ann. 1847. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 222 : *Die Martis post festum Paschæ Domini, quæ fuit mensis Aprilis intrantis dies tertia.*] Ejusmodi porro loquendi, et mensium dies numerandi formulæ occurrunt etiam non semel in Regesto Majori ejusdem Cameræ Comput. Parisiensis. hominia a Nobilibus Aquitanis Regi Angliæ Burdegalæ anno 1274. præstita continente.**

* Etiam in Chartis Gallicis usurpatam hanc formulam reperio. Memor. D. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1362. fol. 47. r. : *Il ont ottroyé au roy nostre sire pour un an tant seulement, commençant le jour S. Pierre entrant Aoust prochain venant, aide pour sa délivrance. Charta ann. 1450. ex Chartul. 23. Corb. : Dont premier terme de paiement sera et esquerra au jour S. Pierre entrant Aoust prochain venant.*

Huc revocari debere merito observavit Mabillonius Diplom. lib. 2. cap. 28. n. 6. id quod A. Gellius lib. 12. cap. 13. inquiri, utrum scilicet his verbis, *intra Kalendas*, ipsæ quoque Kalendæ tenerentur. Qua in re ex Apollinaris Sulpicii sententia pronunciat, *intra Kalendas, non ante Kalendas esse, sed in Kalendis : id est, eo ipso die quo Kalendæ sunt.* Contra vero existimat ipsemet Gellius : *quoniam omne tempus, quod Kalendarum die includitur, intra Kalendas esse recte dicitur.*

* MENSIS CAREII. Vide supra *Careium 2.*

* MENSIS FENALIS, Julius. Vide *Fenalis*.

* MENSIS MAGNUS, Junius appellatur in Chartul. Pontiniac. pag. 286. *En nom de nostre Seigneur. Amen. En l'an de l'incarnation d'icelui 1292. ou mois de Juing le Grant, etc.* Ob longiores, ut puto, dies ipsius.

* MENSES MATERNI, Quibus mater gravida est. Vita Theoder. abb. Andagin. tom. 4. Aug. pag. 849. col. 1 : *Maternis interea Mensibus evolutis, postquam mulier conceperat divinitus nuntiata, ipsa nocte festivitatis S. Martini, dum populus ad vigiliis matutinales concurreret, peperit filium.*

* MENSIS MESSIONUM, Augustus. Charta Joan. decani Christianit. Damellæ in Chartul. S. Petri de Monte. : *Ce fut fait l'an ke li miliaires corroit par 1278. ans, ou Mois de messons.*

* MENSIS NOVARUM, dicitur Aprilis, quia in Terra sancta novæ fruges tunc inveniuntur. Glossar. Anonymi Ms. ex Bibl. reg.

MENSES PASCHALES. Vide Bernonem Abbat. de Missa, cap. 6.

* MENSIS PASCHÆ, Paschatis hebdomada, vel Tempus a Ramis palmarum ad Dominicam in Albis, quod medii mensis spatium est. Charta Petri abb. S. Remigii Rem. in Chartul. Campan. fol. 247. v. col. 1 : *Actum anno Domini*

M. cc. xl. vij. *Dominica Mensis Paschæ.* Lit. baill. Senon. ann. 1286. in Chartul. eccl. Lingon. fol. 43. r. : *Donné à Gray landemain dou Mois de Pasques.* Charta Ludov. comit. Nivern. et Regitest. ann. 1304. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 346 : *Liquels bans (de vin) commence estre pris chascun an au jours de Pasques commeniens la grant messe chantée, et dure continuellement jusque au Dimoinghe dou Mois de Pasques, et en ce Dimoinghe faut et fenist lidiz bans la grant messe chantée.* Stat. Avenion. Mss. ubi De loco dando piscatoribus, in quo vendere possint pisces suos : *Et ad hoc faciendum rector civitatis usque ad Mensem Paschæ, post statuta recitata, omni dilacione postposita teneatur.*

* MENSIS PHILOSOPHORUM, apud Arnaud. in Rosario Ms. lib. 2. cap. 4 : *Melius per Mensem philosophorum, quam adustio in animalibus per inhumanationem tollitur et decoctionem.*

* MENSIS vulgo RESAILLE, Ea nomenclatura donatur menses Junius et Julius. Hist. Leod. tom. 2. pag. 418 : *Sentencé et prononcé à Floynes par nous les six arbitres desusdits, l'an de grace 1330. le j. jour de juillet, qu'on dit Resaillemois, le Vendredi après la Pentecoste.* Et pag. 430 : *L'an de grace 1376. le 14. jour de mois de Juing, que on appelle Resaillemois.*

* MENSIVAGUS. [Histrio vagusque circa mensas aliorum. DIEF.]

MENSOR, Agrimensor, apud Frontinum, Aggenum, Dolabellam, et alios. Alii sunt *Mensores* in Cod. Theod. de quibus est tit. 34. lib. 6. Horum enim munus fuit hospitium Principi præparare, Palatinis Principem comitantibus singulis deputatas domos enotare, et postibus hospitaturi nomen adscribere, ut docet lex 4. de Metatis (7, 8.) eodem Cod. ubi plura Jacobus Gothofredus. [Diversi erant *Mensores* a metatoribus : hi integris castris locum delibebant, illi singulis hominibus vel in castris, vel in urbe. Vide Pitiscum.] [*et Glossar. med. Græcit. in Μίνωρα, col. 936.]

MENSORIUM. Ugitio et Joan. de Janna : *Mensorium, quod est in mensa, ut mantile, et vas escarium.* Gloss. Saxonie. Ælfrici : *Mensorium, Meose.* In Gloss. Lat. Gall. : *Chose de table, comme nape, écuelle, plat à servir à table.* Vide *Mensorium*.

* MENSTRUUA, Reditus species. Bulla Innoc. III. PP. ann. 1199. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 169 : *Capellam quæ est in grangia vestra de Bodevilla, et Menstruas de archidiaconatu Belismen.* Vide *mox*

† MENSTRUALIA, Idem quod *Mensata*, unius mensis servitium. [*Tributa significari videntur, quæ singulis mensibus exigebantur.] Charta ann. 1235. ex Schedis Peiresc. apud Pr. de Mazauges : *Concesserunt... quidquid habent, vel habebant in Cravo, sive sint pedagia, uatica, Menstrualia, etc.*

** MENSTRUARE, Diminuere. Benedicti Chronicon cap. 39. apud Pertz. Script. tom. 3. pag. 719 : *Roma.... a Saxone rege expoliata et Menstruata fortiter.*

* MENSTRUUM CASUS, Morbus, quo quis singulis mensibus vexatur. Vita S. Arnulfi tom. 3. Aug. pag. 235. col. 1 : *Domesticus mihi fidelis procurator et servus Menstruis casibus male torquetur.*

† MENSUALE, ut *Mensata*, nisi fallor, Annona aut cibus ad unum mensem. Præceptum Caroli C. ann. 849. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col.

118 : *Decernimus... ut præfata villa Antoniacus cum omni integritate suisque appendiciis deinceps per omnia deserviat fratribus S. Martini peculiaris patroni nostri, ad illorum annuatim vestimenta, excepto Mensuali atque agrario in victu eorumdem attribulo.*

† MENSUALIS, Menstruus. Castello in Chron. Bergom. ad ann. 1402. apud Murator. tom. 16. col. 906 : *Item quod quælibet talea Mensualis, non duret nec vigeat, nisi usque ad Kalendas Junii proxime venientis.*

† MENSUATIM, Singulis mensibus. Præceptum Caroli Mag. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 34 : *Innotuit Serenitati regni nostri, qualiter antecessor suus Aullandus Abba quasdam villas instituerit, quæ fratribus Mensuatim per totum annum servire debent.*

† 1. MENSULA, diminutivum a *Mensa*, quo, quiddid ex bonis aliquid est, significatur. Chronicon Mosomense : *De mea Mensula unam villam, Odontem nomine, cum omni banno suo subtraho. Vide Mensula.*

† 2. MENSULA, Mappula. Chronicon S. Trudonis, Spicileg. Acher. tom. 7. pag. 464 : *Tres solidos ad utensilia emenda... mappas, et Mensulas, et manuergia, et minuta homini. Vide Mensale.*

MENSULARII, *ἑμετρηταί* qui Scripturibus Latinis *Mensarii*, qui mensam exercent, apud Firmicum lib. 3. Math. cap. 8.

1. MENSURA, Modus agri, vulgo *Mesure*. [Eadem ni fallor, quæ *Arapennis* seu jegerum, Gall. *Arpent*. Charta ann. 1187. apud Miræum tom. 1. pag. 286 : *Terram quam habebant in pago Oostburch, circiter quinquaginta et septem Mensuras, reddentem singulis annis decem marcas... werpiverunt.* Alia ann. 1228. ibid. pag. 417 : *Ut inhabitantes villam liberam, Mensuras quinquaginta pedum latitudinis et centum pedum longitudinis habeant ; et singulæ Mensuræ, singulis annis duos solidos Flandrenses et duos capones nobis et successoribus nostris solvant.* Charta Guidonis Flandriæ Comit. ann. 1279. ibid. pag. 590 : *Viginti solidos annui census super duas Mensuras... videlicet super duas partes Mensuræ juxta Werovum suum, et Mensuram et tertiam partem Mensuræ in Oudervliet.*] [* Vide *Mensura* 3.] [Chron. Bonæ Spei pag. 289 : *Acquisierat... Mensuram aliam prati 16. virgis minus in eadem Roseria.*] Chronicon Andrense : *Terra 12. Mensurarum, boscus 30. Mensurarum.* Occurrit ibi passim, et in Tabulario S. Bertini, in Probationibus Hist. Guinensis pag. 96. 124. 125. etc. [* Vide Forcellin. in hac voce.]

† MENSURA ANNONARIA, Chronic. Bonæ Spei pag. 182 : *Sub id tempus (i. ann. circ. 1252.) mutata Binchiensi granorum Mensura, orta est difficultas inter nos et Pictonenses Templarios, prætendentes sibi debere solvi nova Mensura, quæ veteri multo major erat, census 23. modiorum hyvernagii et totidem avenæ... Quæ decisa fuit anno 1253. reductis 23. modis hyvernagii antiquæ Mensuræ ad 16. novæ et 23. avenæ modis ad 20. Mensura, idem quod *Sestrale*, in Charta ann. 1278. ex Conventione inter Jacobum Aragon. Reg. et Berengarium Magalonæ Episc. *Sestrale* sive *Mensura bladi, etc.* Bellijoci *Mensura* est *Bichetus* dimidiatus, qui capit 12. *Coponos*.*

* *Mensura* frumentariæ capacitas describitur in Consuet. Castell. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2 : *Les mu-*

gniers doivent prendre d'un moiton une escuelle et non plus; et d'une Mesure demie escuelle... La grandeur de la Mesure du blé doit tenir justement six pintes au minot.

MENSURA, in liquidis. Ekehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 9 : *Cum pane abundo et quinque Mensuris de cervisia.*

MENSURA REGALIS, ad quam cæteræ mensuræ examinantur et reducuntur, in veteri Charta apud Will. Thorn pag. 1912. Edictum Pistense Caroli C. § 20 : *Comes et reipublicæ ministri... provideant, quatenus justus modius, æquusque sextarius... in civitatibus, et in vicis et in villis, ad vendendum et emendum fiat ; et Mensuram secundum antiquam consuetudinem de palatio nostro accipiant, etc.* Mensuræ vero istæ publicæ in uniuscujusque civitatis Ecclesiis servari jubentur, in Novella Justiniani 128. et apud Julianum Antecess. cap. 555. Vide Notas nostras ad Alexiadem pag. 384. [De *Mensuris* Saxonum, vide Hiccesium Grammat. Anglo-Sax. pag. 168.]

* MENSURA BASSA, Eadem quæ *Rasa*, Adæquata. Charta ann. 1344. in Reg. 87. Chartoph. reg. ch. 45 : *Item relicta Simonis Berneri unam eminam Bassam frumentii... Item Mathæus Marmerei unam eminam avenæ ad Mensuram bassam. Pluries ibi.*

* MENSURA CESSALIS, Recta. Vide supra *Cessalis*.

* MENSURA CURRENS, quæ in usu est. Reg. feud. Aquit. in Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. fol. 33. rº : *Arnaldus de Fagia... debet solvere frumentum ad mensuram rasam et avenam ad Mensuram currentem.*

† MENSURA MERCADALIS, Publica, ad quam res omnes, quæ in mercato venduntur, exigi solent. Charta ann. 1201. apud Stephanot. Antiquit. Bened. Occitan. MSS. part. 2. pag. 440 : *Singulis annis in perpetuum unum modium ejusdem bladi, quod bladium ad Mensuram mercadalem Anianensem annuatim in dicto festo B. Mariæ solvere nobis debetis. Mensura cursabilis dicitur tom. 1. Chartul. S. Vandreg. pag. 216.*

* MENSURAS PONERE, De iis statuere et definire. Charta ann. 1294. in Chartul. Bellil. : *Estoient en bonne saisine et paisible possession de mettre les Mesures à bléd et à vin, et toutes autres manieres de mesures, grandes et petites, quelles qu'ils soient dedans leur banlieue.*

† MENSURABILES PANES, id est, Certi et statuti ponderis. Edictum Pistense Caroli C. § 20 : *Sed quantos Mensurabiles panes in unaquaque civitate de justo modio Episcopi vel Abbatis seu Comitibus ministeriales a pistoribus suis recipiunt, tantos Mensurabiles panes de æquo modio a pistoribus, qui panem vendunt, fieri faciant.*

2. MENSURA. Charta Dudonis Abbatis Dervensis in Tabul. ejusdem Monasterii : *Ut neque suis, neque successorum suorum temporibus quisquam vel Ministerialium vel Officialium aliquam vim vel malam consuetudinem contra nostrum decretum inferre audeat, neque Mensuras imponere, augere, minuere, neque caropera extorquere, etc.* Idem Tabularium : *Monachi S. Petri et B. Bernharti proclamationem fecerunt ad magnanimum Comitem Theobaldum, de superfluitate quam Comes Breonensis dominus Walterius faciebat eis. Quam proclamationem misti prædictus Comes in Mensuram. Est autem talis Mensura : Quando accipiendum erit opus castelli, et carroperum, accipiet Mi-*

*nisterialis S. Petri, et cum laude ipsius Ministerialis Breonensis Comitibus, et accipiet secundum salvationem hominum S. Petri, et secundum salvationem Comitibus. [Ubi Mensura, idem esse videtur quod *Corvatæ* seu operæ, quas subditi ac rustici ex Lege, non ex arbitrio dominorum suorum, ipsis præstare tenebant.]*

* 3. MENSURA. Idem quod *Mansura*, Locus domui ædificandæ idoneus et ipsa habitatio cum agri portione. Libert. villæ Piciac. ann. 1208. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 604. art. 13 : *Non licet burgensibus meis aliquam suscipere communiam, nisi sub me Mensuram susceperit, quamdiu supra dominicum meum infra muros villæ vacuum habeo Mensuram ; ita dico ; si eadem velim invenire et deputare Mensuram. Atque ita intelligendæ videntur Charta ann. 1228. et 1279. laudatæ in *Mensura* 1.*

† MENSURABILITER, Mensuratim. Charta conventionis inter Henricum Reg. Angl. et Willelmum Reg. Scot. in Lib. nigro Scaccarii pag. 38 : *Et ad castella custodienda assignabit Rex Scotorum de reductu suo Mensurabiliter ad voluntatem domini Regis. Charta apud Madox Formul. Anglic. pag. 276 : Et ad capiendum de eadem acra Mensurabiliter in emendationem stagni sui.*

† MENSURAGIUM, Idem quod *Mensuraticum*, Gall. *Droit de Mesurage*. Tabularium S. Albini Andegav. ann. 1260 : *Fulco de Torallo minor Miles.... vendidit et concessit... omnes fructus quos habere poterat... in bannis, pressoriis, pressoragis... mensuris, Mensuragiis et vaeria sive vaeriis. Vide Mesuragium.*

† OFFICIUM MENSURAGII carbonum, inter officia quæ ad domanium Regis pertinent recensetur in Memoriali Cameræ Comput. Paris. pag. 57. verso.

* MENSURAGIUM VINI, Jus mensuræ, ad quam exiguntur dolia vinaria, Gall. *Droit de jaugeage*. Vide supra *Jalagium*. Inventar. Chart. reg. ann. 1432. fol. 127 : *Littera sub sigillo curiæ Bituricensis super venditione voeræ Dunensis, facta per Stephanum Naalez et ejus uxorem Guillermo Picardi de S. Amando, exceptis mineria et Mensuragio vini.*

* MENSURALE, Quod pro mensura exigitur ; idem quod *Mensuraticum*. Leg. Polon. a Prulioso collectæ pag. 432 : *Nulla etiam vectigalia aquaticæ, foralia, Mensuralia, alias Pomyerne, etc.*

* MENSURARE AD ALIQUEM SANCTUM, Ægrum puerum vel ejus cadaver ad aliquid sancti feretrum seu sepulchrum appendere et cereum ex voto ad ejusdem staturam sancto offerre. Canonizat. S. Th. Herford. episc. in Reg. Joan. XXII. PP. fol. 7. rº. col. 1 : *Infans.... in fundo cujusdam fossati.... repertus mortuus... Mensuratus ad hunc sanctum, vitæ fuit mirabiliter restitutus. Vide infra *Ponderare* 1.*

MENSURARIUS, Qui res venales ad mensuram distrahit. Libertates concessæ Barcinensibus a Petro Rege Arag. ann. 1283 : *Quod quilibet civis Barcinonensis possit vendere oleum in domo sua, et quod nullus Mensurarius olei sit ausus vendere oleum.*

† MENSURATA, Eadem notione qua *Mensura* 1. Charta ann. 1086. in Addit. ad Chron. Casaur. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1003 : *Prima petia est in vocabulo S. Petri, sunt modiola sex, habet fines ex utraque parte congruum de prædicta nostra ecclesia, secunda petia in vocabulo de Cerretu in pertinentia de*

villa Maina, ex Mensurata juxta culturam loci modiola quinquaginta.

MENSURATE, Mediocriter. Fredegar. cap. 84: *Erat sapiens, sed in primis cum simplicitate rebus Mensurate ditatus.*

MENSURATICUM, Quod pro mensura exigitur. Libertates Regni Majoricarum editæ a Jacobo Rege Aragon. ann. 1248: *Sitis franci et liberi ab omni lesda, pedatico, Mensuratico, et penso, et ribatico, et ab omni questa, tolta, forcia, etc.* Mox: *Intelligentes quod homines insulæ Majoricæ extra civitatem habitantes Mensuraticum et pensum solvere consueverunt.* Alibi, de bladi venditione: *Solutio nobis et nostris jure nostro seu mensuratico consueto.* Occurrit etiam in Curia Generali Catalanæ ann. 1320. MS. in Charta Petri II. Regis Arag. ann. 1283. pro libertatib. Catalanæ, et in Bulla Honorii III. PP. pro Ecclesia Senogalliensis, apud Ughellum tom. 2. pag. 959. etc. [Jus mensuraturæ, dicitur Andree de Ysernio in Comment. utriusque juris.] Vide Gloss. med. Græcit. in Μετρητικόν.

† **MENSURATIO**, Mensio, Gall. *Mesurage*. Charta apud Madox Formul. Anglic. pag. 163: *Secundum Mensurationem factam pro viros fide dignos, ex parte nostra et ex parte eorundem monachorum electos et juratos.*

* **MENSURATOR**, Agrimensor, Gall. *Arpenteur*, alias *Mesurierres*. Memor. C. Cam. Comput. Paris. ann. 1350. fol. 98. r: *Albertus de Scala Mensurator boscorum per litteras regis datas viij. Martii 1350.* Consuet. Aurel. apud Thaumass. ad calcem Assis. Hierosol. pag. 468: *Se Mesurierres de chans fet fausse mesure à son esciant, etc.*

* **MENSURATORIUS**, Ad legitimam et receptam mensuram pertinens. Privileg. Pisan. ann. 1269. apud Lamium tom. 3. Delic. erudit. pag. 276: *Ex latere predictæ loggie de Messana versus Avanelam, quæ Avanelia pertenditur recta linea usque ad mare, et fit larga per xij. palmos Mensuratorios canne.*

MENSURNA LAMENTATIO. Vide *Lamentatio*.

* **MENSURNALIS**, Menstruus, in not. Matthæi Sylog. Epist. pag. 536. Vide *Mensurum*.

MENSURNUM, *Unius mensis, sicut Diurnum, unius diei.* Papias. Liber de Disciplina Scholarium falso Boetio adscriptus cap. 3: *Qui satyricis inhiabat atramentis Mensurnus, historiographus persæpe diurnus, elegiaris annuus, etc.* Occurrit ibi rursus, et cap. 4. [Gesta Abbatum Mediani monast. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1119: *Terris jam Mensurni imbris vehementia resolutis, etc.*]

MENTAGRÆ orbis terrarum, dicuntur Britonum Scottorumque particulae seu regiones, Cummano Hiberno de Controversia Paschali.

† **MENTALIS INVOCATIO**, Quæ sola mente concipitur. Laur. Byzynius de Bello Hussitico ann. 1419. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 193: *Item invocationes aut postulationes tam Mentales quam vocales, etc.*

† **MENTANEI OCULI**, id est, Mentis. Bulla Bonifacii VIII. PP. ad Episc. Scotiæ apud Rymer. tom. 2. pag. 905: *Quam Mentaneis oculis depressam, utinam! non prostratam cum anxietate respicimus.*

† **MENTATUS**, unde *Dementatus*, barbarum prorsus est. Lat. Eruditus, cordatus, mentis acie præditus. Goclenii Lex. Phil.

† **MENTIALITER**, Alta mente, attente.

Annal. Bened. tom. 3. pag. 719: *Nos igitur petitionem cum consensu omnium fratrum Mentaliter considerantes, et deprehendentes non esse superfluum, sed rationabilem, etc.*

* **MENTICA**, [Malette. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 86. XV. s.)]

† **MENTICULARE**, Papiæ, *Dolis et fallaciis attentare, vel doliare.* Vide *Manticulare*.

† **MENTILLA**, ἐλαχιστοτάτη. Gloss. Lat. Græc. MS. Sangerm. Ubi leg. *Minutilla*, i. e. minima. [Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. Germ. *Minutalia* Reg. *Minutilla*, forte *Minutula*.]

† 1. **MENTIO**, Memoria, sepulcrum. Vita S. Forannani sæc. 5. Bened. pag. 593: *Ante Sancti adveniens iterum se projecit Mentionem. Vide Memoria.*

2. **MENTIO**, Mendacium. Gloss. Lat. Gr. *Mentio*, ἀνάγκη, καὶ ψεύσμα. Regula Magistri cap. 15: *Si Mentionem suadet frequenter, legatur ex diversis, ubi præcipit veritatem.* Hinc

MENTIOSUS, Mendax. Gallis *Menteux*, vel *Menteur*. Lex Alemann. tit. 41. § 1. de Judice: *Qui nec Mentiosus sit, nec perjurator, nec numerum acceptor sit.*

MENTIONARIUS, Eadem notione, Impostor. Anastasius Biblioth. in Hist. Eccl. in Leone Isauro: *Dominus Abasgorum intimat Alanis, dicens, Ut invenio, alium talem Mentionarium Justinianus non habuit, quem mittere debuisset, et commovere vos contra nos vicinos vestros: fefellit enim vos, etc.* Ubi Theophanes habet ψευστῶν.

MENTIONALIS SEPES. Vide *Mentionalis*.

† **MENTIONARE**, Mentionem facere. Charta Ludovici Episc. Xanton. ann. 1462. in Tabul. Angeriac. pag. 535: *Nos etiam qui contractui in ipso Instrumento Mentionato ante nostram promotionem personaliter interfuimus. Alia ann. 1482. ex Tabul. B. M. de Bono-Nuntio Rotomag.: De qua (appellatione) in dictis litteris Apostolicis Mentionatur cum suis dependentiis et connexis responsis. Processus de B. Hermannom tom. 1. Aprilis pag. 718: *Qui mentionatis pastoribus.... supra positam commissionem ostendit.* Adde Chartam ann. 1399. apud Menester. Histor. Lugdun. pag. 126.*

† **MENTIONARIUS**, **MENTIOSUS**. Vide *Mentio* 2.

MENTIRI, nude pro *fidem mentiri*. Vide *Fides*. *Mentiri vadium*. Vide *Vadium*.

MENTIRIOSUS, Paptæ, *Fallax aut mendax.*

** **MENTIUNCULA**, *Mentio*, apud Virgil. Grammat. pag. 113.

MENTO, pro *Mentum*, usurpat Michael Scotus de Physionomia cap. 73. [* Inventar. S. Capel. Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg.: *Item quoddam sanctuarium continens de Mentone et dentibus S. Ursulæ.* Aliud ann. 1376. ex ead. Bibl.: *Item unum sanctuarium sive reliquiarum argenti deauratum, in quo est Mentum cum dentibus S. Ursulæ virginis.* Aliud Gallicum: *Un sanctuaire, où il y a du Menton à tout les dens de sainte Ource.* Occurrit rursus inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 213.] [** Arnobio lib. 3. cap. 7. *Mento* est *Mentum* habens solito majus.]

MENTONALIS, *Mentionalis sepes*, quæ ad mentum usque pertingit. Lex Ripuar. tit. 70. § 3: *Quod si animal septem impalaverit, et ipsa seps Mentionalis non fuerit.* Perperam *mentionalis*, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 90. ubi eadem habentur.

MENTOR, Papiæ, *Inventor*. [Ita et Gloss. MSS. Sangerm. num. 501.]

† **MENTORIA**, dicuntur *diversoria, vel diverticula, id est, secreta ædificia, alias Montoria*. Vocabular. utriusque Juris.

† **MENTRE**, pro *Intra*. Charta ann. 27. Conradi Reg. ex Archivis S. Victoris Massil.: *Quæ decurrit Mentre varaginem per terras, usque in via, quæ dicitur Aurelia.*

* **MENTUM**, pro *Collum*. Reg. visitat. Odon. archiep. Rotom. ex Cod. reg. 1245. fol. 17. v: *Visitavimus prioratum de villa Arcelli. Ibi sunt xxij. moniales... Omnes nutriunt comam usque ad Mentum... Præcipimus... quod comam non nutriatis ultra aures.*

* **MENTURA**, f. *Frons, facies ædificii*, Gall. *Façade*. Charta ann. 1309. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthelm* pag. 87. col. 1: *Romani imperii celsitudo.... columnis meruit stabilibus stabiliri, et egregiis ædificiorum Menturis indissolubilibus adornari.*

* **MENUALIS**, f. pro *Manualis*; nisi legendum sit *Bannalis*. Libert. de Andeloto ann. 1269. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 126. art. 8: *Bannales furnos et molendina Menualia nobis retinimus.* Vide in *Molendinum*.

† **MENUETÆ**, Fratres Minores, ab Hispan. *Menudo*, Gall. *Menu*. Testam. Beraldi domini de Rupeforti ann. 1383. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 325: *Item do et lego a las Menuetas Claromontenses Ordinis S. Francisci sexaginta solidos Turonenses reddituales.* Nostris etiam olim *les Freres Menus dicti. Mehun au Codicille* apud Borel-lum:

J'ay mes petits enfans à qui je suis tenus,
Plus qu'aux povres Estrangers, ne qu'aux Freres
[Menus.]

Le Roman des Braies MS.:

Quant fu grant eure et grant jors,
Pour changer sa honte à honnor,
S'en vient à un Frere Menor.

Infra:

Ains fist cil, hors prist congïé
Li bourgeois au Frere Menus.

* **MENUDUS**, an pro *Mutuus*? Charta ann. 1331. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 527: *Ad reportandum concordiam seu pacem Menudam inter dictas partes, dictum nostrum seu pronunciationem super præmissis in modum qui sequitur pronunciamus.*

* **MENUISERIUS**, a Gallico *Menuisier*, in Terrear. abbat. de Jugo Dei ann. circ. 1491.

* **MENUSIA**, *Parvus et minutus piscis*. Charta ann. 1287. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 218. v. col. 2: *Nec etiam vendere poterunt dicti homines chopinam Menuisæ, nec similiter centum cancerum, nisi tres denarios Turonenses tantummodo, nisi in Quadragesima, in qua poterunt vendere quatuor denarios Turon. tantummodo.* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Menuyse, silurus, i. parvus et minutus piscis.* Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 142. Chartoph. reg. 142: *Afin que eulx pescheurs d'eau douce vendissent mieulx leur Menuise, que les-diz Guillaume ne sa femme leurs poissons de mer. Loches et vairoins ou autre Menuise, in aliis ann. 1480. ex Reg. 207. ch. 209.*

* **MENUTÆ**, *Intestina animalium*, Gall. *Menuilles*, Ital. *Minuge*. Stat. Perus. pag. 58: *Quod nulla persona audeat effundere seu vacuare buellas seu viscera*

aut Menutas bestiarum infra villam, etc. Vide Minutalia.

* **MENUTUM**, Minutior moneta. Comput. ann. 1872. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 312. col. 1: *Tradidi dicto Stephano Salvatoris xl. francos; erant in Menuto xj. franc. et in auro xziaz.*

† **MENZERIZARE**. Vide Magarizare.

* **MEODE**. Vide supra *Mede*.

† **MEOLETUM** BOSCHUM, Silva cædua, ut videtur, Gallice *Bois taillis*. [An non potius Lignum, quod *Bois de moule* appellamus?] Statuta Vercell. lib. 6. fol. 187. vº: *Pro duobus tertertiis habeant precipuum modios quadragintis boschi Meoleti, videlicet de illo nemore quod acoratum fuerat inter prædictos Comites, etc.*

* **MEOLHONUS**, ab Hispanico *Meollo*, Medulla, nucleus. Charta ann. 1516: *Pro iure molture dare teneantur partem olei fiendi in molendino præmisso, et mediam partem Meolhonorum, sive dels Meolhons.*

MEPE, Iberorum Regis dignitas ac appellatio, apud Georgium Pachym. lib. 3. cap. 21. et Phranzem lib. 3. cap. 1. [Mêpe, in Glossar. med. Græcit. col. 906.] Apud Galfridum Monemuthensem lib. 7. cap. 4. observo proceres quosdam, Hibernos, ni fallor, dignitatis *Map* passim donari, quæ forte eadem cum *Mepe*: Præter Consules prædictos venerunt non minoris dignitatis heroes, *Donandus Map-apo, Chenes Map-choil, Penedurus Map-eridur, etc.* Qui autem hic *map* dicuntur, hodie *mac* videtur appellari, quæ vox præponi solet cognominibus complurium familiarum illustrium, ut discere est ex Britannia Camdeni pag. 708. 709. etc. Edit. 3. verbi gratia, *Mac-connell, Mac-quir, etc.* [Map vero aut *Mab* Britannis, et *Mac* Hibernis, filius dicitur.] Vide *Septetus*.

† **MEPHIUM**. Vide *Methium*,

† **MEQUERELLUS**, pro *Maquerellus*, Gallice *Maquereau*. Tabular. Calense ann. 1247: *Item prima die Rogationum unum flatonem, et secunda die similiter unum flatonem, tertia vero die unum Mequerellum, si interfuerint processio-nibus.*

MERA, [Locus palustris.] Vide *Mora* 2.

† **MERA GUTTA**, Gall. *Mere-goutte*, vinum sponte defluens. Charta ann. 1250. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 207: *Pro quolibet modio vini unum sextarium de Mera Gutta vini pro decima.* Vide in *Gutta*.

† **MERA PROVISIO**, Formula usitata in Diplomatis Pontificum Romanorum quibus alicui beneficia ecclesiastica conferebant, cum electio tempore statuto facto non fuerat, aut ipsis vitiosa videbatur. Chartular. Eccl. Ebedun. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 75: *Demum per D. Bonifacium Papam VIII. ex Mera Provisione Apostolicæ Sedis anno Dom. MCCXCV. mense Martii, die lunæ in crastinum Ramis palmarum, scilicet die XXVIII. Romæ apud Lateranum fuit in Archiepiscopum Ebedunensem primitus consecratus.*

* 1. **MERACA**, Idem quod *Medicina*, in veteri Glossar. ex Cod. reg. 521.

* 2. **MERACA**, ATA, [Pocio vinosa ad purgandum cerebrum. DIF.]

MERACULA, Monetæ minutioris species: idem forte quod *Minuta*, λεπτόν. Plantavitius in Episc. Lodovensib. ann. 1187: *Ea lege ut Prior ab Episcopo.... daret singulis Synodis sex denarios et Meraculam unam, etc.* Vide *Merallus*.

† **MERACUS**, ζῆρος, Merus. Onom. *Me-*

rax, cus, ζῆρατος. Vocabul. vetus: *Merax, purus, clarus, defecatus; meracitas, puritas, claritas*. Sed *merax* non legi. Ita Martinus in Lexico.

† **MERAGULARIUS**, Idem qui *Matricularius*. Ordinar. Cabilon. apud Martien. tom. 1. de Antiquis Eccl. Rit. pag. 615: *Diaconus et Subdiaconus inter se pliant vestimenta sua, Meragularius præstat auxilium sacerdoti.* Vide *Marrelarius*.

MERAL. Vide *Amir*.

MERALLUS. Charta Willelmi Comitis Nivernensis ann. 1167. in Tabulario S. Stephani Nivern.: *Ego Willelmus Comes Nivernensis dedi et concessi Bernardo Priori et Monachis S. Stephani Deo ibidem servituris, ut deinceps in burgo suo habeant Merallum, et proprium servientem suum, qui proclamet per burgum vinum, jure perpetuo possidendum.* Alia ann. 1173. in eodem Tabulario: *Ego Guido Comes Nivernensis laudavi et concessi Ecclesiæ S. Stephani, et Bernardo ejusdem Ecclesiæ Priori, quod Merallum suum, et nuncium Maralli sui publice conclamare per totam villam Nivernensem, et curreret, sicut nuncii cæteri qui meos habent Maralos, statuens deinceps, et inhibens, ne quis nuncio Ecclesiæ defertenti maralum, impedimentum ullum facere præsumat.* Charta pro Vicario Bituricensi ex Tabul. S. Sulpicii Bitur.: *Habit.... de cutis unam cutam: de Merallis vitri, unum vitrum, etc.* Nos *Mereau*, et *Merel*, calculum putatorium vulgo dicimus. Usatica Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Se l'en baille à aucun le Merel en enseigne que il a aqutit sa marchandise en la Vicomté de l'Eauë, et il avient que il le perde, etc.* Sed et *Meralleresse*, dicta olim obstetrix, nescio unde ducta vocis origine, nisi quod pro mercede merallum acciperet; [a *ματα*, obstetrix, deduci posse opinatur Menagius; quid si a Gall. *Mere* et *Alleger*, quod matris in partu laboranti allevamentum ferunt?] Regestum Domus publicæ Ambianensis sub ann. 1267: *Emmeline le Hardie a esté receuë à estre Meraleresse, par la relation de plusieurs femmes qui scavent comment Meralleresse se doivent contenir en ladite science, etc.*

¶ Paulo intricatiora videntur quæ de *Merallis* scripsit D. Cangius, quod varias hujusce vocis notiones haud satis distinxerit: quæ ut aptiora fiant observandum quodvis signum seu symbolum nostris olim *Marel* dictum fuisse, hinc in allatis a D. Cangio videtur accipi posse pro signo quo vinum venale significatur. Longe vero frequentior notio qua *Merallus* pro symbolum seu tessera occurrit, quæ in pluribus Ecclesiis, Canonicis, Capellanis aliisque præbendariis dantur in præsentia signum, ut his quolibet Sabbato exhibitis testentur quoties et quibus officiis interfuerint, et debitas recipiant distributiones. Statuta Canonicorum S. Capellæ Paris. pag. 22: *Quolibet Sabbato anni omnes Canonici, Capellani et clerici conveniunt in camera solutionis, et debent Merellos suos ibi asportare, ut videatur quid et quod eorum unusquisque fuerit lucratus.* Reformatio S. Capellæ per Carolum VI. Reg. Franc.: *Distributori Merellorum in vin præstiti per eum juramenti inhibentes ne personis hæc committentibus..... distributiones aliquas exsolvere præsumat.* Litteræ Francisci I. Reg. Franc. pro reform. ejusd. S. Capellæ: *Demum Merelli præsertim Canonici, Capellani et clerici distribuendi in choro dictæ Ca-*

pellæ tradentur, ne exsolvetur aliquid eisdem Canonicis et Capellanis nisi ad rationem et modum dictorum Merellorum. Ex Charta autem fundationis S. Capellæ, percipiabant Canonici diebus privatis 12. den. In Dominicis et festis 9. lectionum 16. den. In festis quæ cum *semiduplo* celebrantur 18. den. In festis duplicibus 2. sol. In festis annualibus 3. sol. Statuta Capituli Audomar. MSS.: *Item circa parvum bursarium distributorem Marellorum et punctuatorem anniversariorum... recipiet quilibet eorum (clericorum de Scoteria) iv. Marellum pro die interessendo Divinis... de quibus iv. Marellis pro prandio solvet II. Marellis et unum pro cena receptori Domus singulis diebus.*

¶ Plumbei, ut plurimum, erant hujusmodi *Merelli*; hinc *Plumbi* nude dicuntur in Charta ann. 1480. apud Miræum tom. 2. pag. 1443: *Item idem Cantor sive Pesidens Plumbos interessentibus Horis distribuet.* Erant interdum et chartacei: plumbei etiamnum in pluribus ecclesiis ac præsertim in Ecclesia Atrebat. Capellanis distribuuntur pro stipendio Missarum quas celebrare tenentur; hi formam teruncii Francici, et calicem ab altera eorum parte præferunt, cum hac inscriptione: *Pour les Messes.* In nundinis præterea dabantur *Merelli* in signum soluti pretii pro mercibus expositis. Dantur etiam in Ecclesiis Reformatis, iis qui ad S. Cœnam admittendi sunt. Vocis etymon a Græco μέπος vel μέπος, Pars, portio, accessit D. de Caseneuve; Mornacius vero in l. 52. *Merellos*, Gall. *Mereaux* dictos putat, quod merentibus tribuerentur.

* **MERELLUS**, Solutio consignata aliquo symbolo, Gall. *Acquit*; a *Marel*, quod signum vel symbolum significat, sic dicta. Charta ann. 1222. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 98: *De merellis volumus quod amoveantur quantum pertinet ad res ecclesiasticarum personarum, et ducantur res illæ quitæ, data fide a quadrigariis vel servientibus earumdem personarum, quod res quas ducunt, sunt clericorum vel ecclesiasticarum personarum.* Alia ann. 1233. in Chartul. Campan. fol. 467. col. 1: *Vina deputata ad partitiones cotidianas in dicta ecclesia (Trecensi) et vina propria singulorum libere sine Merello, sine pedagio, sine aliqua contradictione jure clericali, secundum quod decet honestatem clericalem, introducent in civitatem Trecensem. Merel, eadem notione, in Lit. ann. 1869. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 216.*

† **MERELLI**, Calculi, scrupi, Gall. *Dames à jouer*. Annal. Mediol. apud Murator. tom. 16. col. 809: *Tabolerium unum laboratum ad gnara et de jaspide cum scacchis et Merellis.*

¶ Nos vero, ut supra monuit D. Cangius, *Mereau* et *Merel*, calculum putatorium vulgo dicimus. Iis haud absimiles *Merelli* aerei argenteive qui in gentilibus Regum nostrorum festis percussi sunt, e quibus aliquot etiamnum in suis Museis asservant rei nummariæ curiosi indagatores, quos referunt ad tempora Francisci I. et Catharinæ de Medicis. Vide librum Gallicum cui titulus est, *L'art des Devises et Emblemes par le P. Menestrier*. Villon apud Borellum:

Une bourse d'argent legiere,
Qui estoit pleine de Mesreaux.

Le Roman de Cortois d'Artois MS.:

Bien a son tens et son Merel,
Qui boit et joe au tramerel.

* **MERELLUS**, Calculus putatorius, Gall. *Jetton*. Privil. pro canonicis eccl. colleg. S. Galli de Leugiaco dicec. S. Flori ann. 1375. In Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 41: *Tradi volumus et jubemus Merellos de cupro vel stagno sive plumbo, de duobus aut tribus maneriebus aut fornis dissimilibus, ad gallum, leonem seu leporem, aut alia signa signatos: non tamen ad instar monetarum nostrarum; ... proviso tamen quod de ipsis Merellis seu forma jactorum in dictis cugneis sic concessis fabricandis aut formandis, in allocatione pro moneta se non juvent, nec in aliis usibus, quam ut præmittitur, ullaenus convertantur.* Pro moneta, quæ in usu erat, occurrit in Reg. actor. capitul. eccl. Camerac. sign. O. ad 26. Nov. ann. 1488: *Hodie domini conclusionem fecerunt de moneta seu Merellis, dictis Merreaux de vj. deniers Tournois.* Vide *Merallus*.

* **Mereau** vero, vox convicii, in Lit. remiss. ann. 1482. ex Reg. 207. ch. 334: *Icellus Labastide criast au suppliant: Ribault, traitre, Mereau, etc.*

† **MERAMENTUM**, Idem quod *Materia*, Lignum domibus aptum. Charta ann. 1328. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 392: *Salvis scholaribus nostris sæcularibus omnibus Meramentis et lignis integraliter domus existentis in capite aula.*

* **MERANGOLUS**. Vide supra *Melan-golus*.

† **MERANNIA**, Malignitas, improbitas. Charta ann. 1341. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 431: *Verum quia dicti domini Humberti Dalphini sic excrevit malitia, habundavit Merannia, et ferocitas ebullivit quod nedum præmissis mandatis nostris parere protervitate suæ malitiæ recusavit. Nostri olim Merain, idem quod indignatio, Depit. Perceval apud Borellum:*

Par Merain sa lance brisa.

MERANNUM. Vide *Materia*.

† **MERARE**, Distribuire, erogare. Canones Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 17: *Si quis ad ecclesiam arma portaverit, et litem commiserit, argenti libram unam ecclesiæ cogatur easolvere: et hoc egentibus in eleemosynam Meretur, vel finiatur.*

* **MERARI** interpretatur *Americanis*, sive *amaritudo*, in Libel. de Div. ordin. apud Marten. tom. 9. Ampl. Collect. col. 1067. Vide *Merarus*. [*] [מֵרָר]

† 1. **MERARIA**, *Popina*. Gloss. Isidori; ad quas Grævius: *Ubi merum venditur.* Glossar. *Meraria*, γευστικός. Vide *Clepestraria* in *Clepsydra*.

* 2. **MERARIA**, *Meretrix*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide supra *Centrix*.

* **MERARITA**, Filius *Merari*, in Libel. laudato in *Merari*, col. 1068.

MERARIUM, Ἀγαροφόρον, in Gloss. S. Benedicti cap. de vasis argenteis, vas nempe quo *merum* mensæ vel convivis infertur.

† **MERARUS**, ἀναστρεφός, i. Severus. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangern.

† **MERATUS**. Acta S. Judicæalis MSS.: *Hujus hastilis dimidium inferius erat ferreum, splendens ut stannum candidissimum et Meratum.* Ubi *Meratum* idem esse existimo quod nos *Bruni* dicimus, et veteres fabularum Gallicarum Scriptores vocabant *Mier*. Vide *Brunus*.

† **MERAYCIO**, vox Hispanica, Genus panni. Donatio S. Rudesindi Episc. tom. 3. Conc. Hispan. pag. 181: *Alias casulas XIII. quinque de alchaz, sex feray cardena, 7. barragan, 8. cardena Merayce.*

† **MERCA**, Nota, indicium. Consuet. Brageriac. art. 104: *Possessio vero adepta dictæ rei venditæ dicitur, quando mercator pecuniam easolvit, seu partem ejusdem, aut Mercam suam ibidem interposuit.*

* Charta Eduar. primog. reg. Angl. ann. 1356. ex Cod. reg. 8387. fol. 28. rº: *Mensuræ et pondera... de Merca seu patrono regio et nostro in dicta villa (Liburniæ) instituto consignentur et etiam patronentur. Merc*, eodem intellectu; in Charta ann. 1410. ex Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 23.

† **MERCABILIS**, **MERCADA**, **MERCANDISARE**, **MERCANTIE**, etc. Vide in *Mercatum*.

* **MERCADALE**, Forum, Gall. *Marché*, idem quod *Mercatum*. Charta senec. Bigor. ann. 1391. in Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 80: *Cum ipse supplicans habeat... quoddam molendinarium extra villam Tarniæ in capite Mercadalis ejusdem villæ, etc. Mercadin*, eodem intellectu, in Lit. remiss. ann. 1480. ex Reg. 207. ch. 66: *Comme le suppliant estoit ou Mercadin de la ville de Nogaro, en Gascoigne, etc.*

* **MERCADANDIA**, ut infra *Mercadayria*. Charta ann. 1275. in Reg. M. Chartoph. reg. ch. 6: *Item quod rubina una talis fiat et fieri debeat per dominum regem, per quam res et Mercadandiaz mercatorum possint cum copanis libere concludi et portari de mari ad civitatem Ne-mausensem.*

* **MERCADATUS**, Qui in commercio est, Gall. *Marchand*. Charta ann. 1204. ex Tabul. S. Tiberii: *Quod prædicti quatuor modii debent intelligi Mercadati, videlicet centum viginti octo eminarum Jun-celli.*

* **MERCADAYRIA**, Merx, mercimonium. Charta ann. 1322. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 126: *Emerunt frequenter... Mercadayrias, tam de pannis pluribus, et diversis, quam de hiis quæ spectant ad ministerium seu artem de ypothecaria.* Vide in *Mercatum*.

* **MERCADERIA**. Vide in *Mercatum*.

† **MERCAGIUM**, Martium, trimestre frumentum, Gall. *Bled Marsois*. Charta Hugonis Comitis Regest. ann. 1233: *Et de quolibet sestario Mercagii unum obolum.*

* **MERCANCIA**, [Ut *Mercantia*: « Dicebat insuper dictus procurator noster, quod in dicto dommanio mutabili antiquitus fuerat unum membrum, consistens in parvis juribus, videlicet in denariis et Mercanciis. » (Cartular. N. D. Paris. III, 309, an. 1408).]

* **MERCANDARIA**, Mercatura, negotiatio, commercium. Stat. Cadubr. lib. 2. cap. 18: *Decernimus quod mercatores inter se teneantur et debeant pacta servare. Et cum in Mercandariis sit multa et maxima fides adhibenda, et inter contrahentes servanda ad invicem, etc.* Vide in *Mercatum*.

MERCANDIA, **MERCANTIA**. Vide infra in *Mercatum*.

* **MERCANTIA**, ut *Mercandaria*, in Correct. eorumd. Stat. cap. 33: *Ordinamus quod nullus... valeat contrahere aut mercari cum Clericis vendendo, emendo, permutando, vel alio modo contrahendo in modum faciendi Mercantiam.* Pro mercimonio, vide in *Mercatum*.

* **MERCARE**, pro *Marcare*, notare, signare; *Mercher*, apud Joinvil. in S. Ludov. edit. Cangiane pag. 120. *Merchier*, in Stat. ann. 1370. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 358. art. 14. A Gallico *Merche*, pro *Marque*, signum, in Lit. remiss.

ann. 1455. ex Reg. 191. Chartoph. reg. ch. 153. *Merc*, in Charta commun. Rotomag. ann. 1204. ex Reg. 34. bis part. 1. fol. 34. rº. col. 2: *Latro vel falsonarius... ponetur in pilorio, ut eum omnes videant atque cognoscant; et si debet habere Merc, fiet ei. Male editum Mere, tom. 5. Ordin. nat. pag. 673. art. 9. Constit. Mss. Caroli reg. Sicil.: Sed si potius voluerit fustigari, quam solvere penam prædictam, fustigetur et Mercetur merito curiæ in fronte.* Aliis notionibus in *Mercatum*.

MERCARI dicuntur monetæ, quæ usum [in mercatis] habent. Capitulare triplex Caroli Magni ann. 808. cap. 7: *Et illi denarii palatini Mercantur, et per omnia discurrant.*

** **MERCARI æterna, coelestia**. Formula frequens in Chartis donationum piarum, ut Chilper. II. ann. 716. et alibi. Vide *Mercare* in *Mercatum*.

MERCARIA. Vetus Charta Pontii Comitum Tolosani ann. 936. apud Catellum in Comitibus Tolos. pag. 9: *Cum silvis et forestis, et cum omnibus finalibus et Mercariis et sirnunjugiis, et cum hominibus et feminibus inde naturalibus, etc.* Vox forte confecta a *marca*, limes.

* Tributi species, f. quod pro limitibus figendis solvebatur. Charta Gauter. de Monteforello ex Tabul. Fontis-Ebr.: *Dono... et per alias terras ubicumque, consuetudines quas habeo de omnibus Mercariis et de omnibus pallagiis.*

† **MERCARIUS**, inter domesticos recensetur in Testamento Roberti III. Comit. Claromont. ann. 1302. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 407: *Legamus cui-libet de vayletis, sommeleris, Mercariis, barberio, sexaginta solidos Turon. semel solvendo. Ubi legendum forte Ber-caris.*

* **MERCASIA**, Idem quod *Mercatum*, Emporium, nundinæ publicæ. Conc. Senon. ann. 1220: *Clamari fecit publice in terram suam ne aliqui de bailivis et præpositis suis, sicut chara habent sua corpora et catalla, de cætero mercata faciant vel Mercasias, ubi sit catallum, quibus interveniat juramentum et fiducia.*

† **MERCASIUS**. Vide *Marcasius*.

† **MERCATA** **TERRÆ**, pro *Marcata*, Reditus unius marce auri vel argenti. Charta Henrici III. Reg. Angl. ann. 1254. apud Rymer. tom. 1. pag. 519: *Et cum sublimata fuerit in Reginam, nos prædictam dotem suam augebimus de quingentis Mercatis terræ per annum, assignandis ei in regno Angliæ in locis competentibus.* Charta ann. 1250. tom. 1. Chartul. S. Vandreg. pag. 350: *Vendidi... Johanni Louvel... omnes redditus quos mihi debebat de omnibus Mercatis hæreditarii quocumque in tempore præterito.*

* **MERCATALIS** **DIES**, Qua forum teneatur, Gall. *Jour de Marché*. Consuet. Carcass. in Reg. L. Chartoph. reg. ch. 3: *Dominus Carcassonæ suam habet mensuram, scilicet eminam, per duos dies Mercatales in Carcassona.*

* **MERCATILIS**, Eadem notione. Charta Bernadazt vicecom. Carcass. ann. 1082. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Dono vobis in ipsam meam leudam de Limos tres punneiras de sal in unaquaque die Mercatila.*

† **MERCATILIS**, **MERCATIO**, **MERCATORIUM**. Vide *Mercatum*.

* **MERCATIO**, Mercatura, negotiatio, commercium. Charta Regin. episc. Carnot. ann. 1215. ex Chartul. ejusd. episcop.: *De libertate siquidem ipsius feodi, potest sæpeditus Hugo omnimodam exercere Mercationem, ab omni Mercationis consuetudine liber et immunis.* Eodem

intellectu occurrit apud A. Gellium. Pro mercimonio, vide in *Mercatum*.

* **MERCATOR** CURSORIUS, Qui merces suas per diversa loca venum portat. Locust est supra in *Cursorius 2. Merquatour*, pro *Marchand*, qui pecuniam undequaque colligit. Le Reclus de *Moliens* in Poem. de Charitate inter observat. Cangii ad Hist. S. Ludov. pag. 99. ubi de Cardinalibus :

De la grant court je fis un tour,
Là ou maintent li Cardinal :
Mais tous les trouvai d'un atour,
Chà et là tous sont Merquatour.

† **MERCATRIX** *averi ponderis*, *Marchandise d'avoir poids*, id est, mercium quæ pondere venduntur, in Charta ann. 1350. Regest. 80. Tabular. regii Ch. 256.

MERCATUM, **MERCATUS**, **MERCADA**, Emporium, nundinæ publicæ, feriæ, Gallis *Marché*, *Foire*. Cujacius ad tit. de Nundinis et mercatibus, ait *mercatus* esse parvas nundinas, in idiotismo, *Assemblées* : neque adeo celebres ac nundinas : denique *mercatum* unius civitatis aut vici, *nundinas* vero esse unius provinciae aut Imperii.

MERCATUM, Eadem notione. Capitulare de Villis cap. 54 : *Unusquisque Judex provideat, quatenus familia nostra ad eorum opus bene laboreat, et per Mercata vagando non eat.* [Charta Petri Ducis Britann. ann. 1273 : *Item de Mercato de S. Albino quod nos statueramus ad diem Martis, qua die Mercatum de Chevreio erat ab antiquo, nos removebimus illud Mercatum ad alium diem.* *mercatum anale*, in Charta ann. 1123. apud D. Calmet. tom. 2. Hist. Lotharing. col. 271.] Adde Edictum Caroli Calvi in Carisiaco, et Leges Luitprandi Regis Longobardorum tit. 56. § 1. [*78. (6, 25).]

MERCADUS, in Formula Lindenbrogii 161. Charta Caroli M. apud Doubletum pag. 708 : *Tam in civitatibus, castellis, vicis, portis, pontis publicis, vel reliquis Mercadus advenierint, etc.* [*German. *Markt/lecken*, vicus. Vide infra.]

MERCADA, in Formula Lindenbrogiana 11.

† **MERCATORIUM**, Idem quod *Mercatum*. Litteræ Eduardi I. Reg. Angl. ann. 1300. apud Rymer. tom. 2. pag. 864 : *In civitatibus, burgis, villis, Mercatoriis et singulis aliis locis, etc.* Tabular. S. Florentii : *Dedit terram illam in qua est ecclesia S. Nicholai et decimam vineæ et pomarii et Mercatorii.*

Mercata autem diebus dominicis fieri vetantur in Capitulis Caroli M. lib. 1. cap. 145. [*139.] in Capit. ann. 809. cap. 18. et in Edicto Pistensi Caroli C. cap. 19. Fiebant ea ut plurimum sabbato, ut et hodie. Agobardus de Insolentia Judæor. : *Cum... ne sabbatismus eorum impeditur. Mercata, quæ in sabbatis fieri solebant, transmutari præceperint.* Cujus instituti hanc rationem affert idem Scriptor, ut Christiani scilicet sabbato ementes victus necessaria, liberius die dominico Missarum solennitatibus et prædicationibus vacent : et si qui de longe veniunt, ex occasione Mercati tam vespertinis quam matutinis occurrentes officii, Missarum solennitate peracta, cum edificatione revertantur ad propria. Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis Ch. 74 : *Excepta medietate de Mercato quod factum fuerit, sicut constitutum est, in sabbatis, etc.* Horum mercatorum sabbatorum meminit etiam Aimoinus lib. 4. de Miraculis S. Benedicti cap. 46.

Quævis vero mercata Regum auctoritate instituta docet Edictum Pistense Caroli Cal. cap. 19. adeo ut non omnibus

Comitibus seu oppidorum et provinciarum præfectis ea instituere licitum fuerit. Adde Legem Longob. lib. 3. tit. 18. [*Carol. M. 52.] *Mercatum annuale, vel hebdomadale*, in Charta Caroli C. ann. 863. pro Ecclesia Lingonensi apud Perardum pag. 48. et in Chartis Adalberonis Episcopi Metensis, et Leonis IX. PP. apud Meurissium in Episc. Metensib. pag. 309. 355. apud Ughellum tom. 2. part. 2. pag. 333. etc.

Hinc postmodum fluxit *ius* quod *mercatorum* vocant, [vel etiam nude *Mercatum*, ut habet Præceptum Ludovici Pii ann. 836. Append. Marcæ Hisp. col. 773.] ab ipsis Principibus Dominis feudalibus indultum. Charta Ottonis Imper. apud Baldricum lib. 1. Chron. Camerac. 112 : *Dedimus jus, fas, atque licentiam faciendi, statuendi, ac construendi Mercati, cum moneta, teloneo, banno, etc.* [*Ubi jus vicum ipsum construendi, in quo nundinæ fiant, comprehenditur, ut plenus apparet ex charta Ottonis I. ann. 994. apud Guden. in Syllog. pag. 452 : *Mercatum construendum cum omnibus appendiciis, quæ ad hoc pertinent ; id est moneta, teloneo, exitibus et redditibus, aquis aquarumve decursibus, silvis, pascuis molendinis, viis et inviis, qesitis et inquirendis, cunctisque aliis, quæ ad prædictum mercatum dici vel nominari possunt.* Plura vide apud Haitaus. in Glossar. German. col. 1004. voce *Jahr-Markt* et col. 1322. voce *Markt*, sq. Pfeffinger. ad Vitriar. lib. 3. tit. 2. § 37 et 38. Imperatorum etiam fuit jus prohibendi ne novi mercatus in præjudicium veterum instituerentur. Ibid. § 71. not. 13.] In iis porro mercatis ea est securitas ac immunitas, ut non infringantur absque gravi delicto, quod *mercatum frangere* vocat eadem Charta, nostri *Bris de marché*, ut est in Consuetudine Andegavensi art. 79. et in Normannica art. 25. ubi perperam bis editum, *Bruit de marché*, pro *Bris de marché*. In mercatis denique Regum Edicta publice relegi solita docent Capitula Caroli Calvi 28. extremo.

MERCATUS, Forum, seu locus ipse, in quo nundinæ fiunt. Ditmarus lib. 7. de Kiovia : *In magna hac civitate, quæ ipsius regni caput est, plus quam 400. habentur Ecclesie, et Mercatus octo.*

† **MERCADIL**, Occitanis, Eadem notione. Litteræ Johannis Reg. Franc. ann. 1356. tom. 3. Ordinat. pag. 156 : *Et quod possint dici homines universitatis... se congregare in uno loco communi per eos destinando in loco communi nominato le Mercadil, etc.*

MERCATI PALATHI TELONEARIUS. Vide *Telonearius*, in *Teleme*.

MERCATUM, **Commeatus**, cibaria ad alimoniam exercitus, *forum*, interdum. Tudebodus lib. 1. pag. 777 : *Illic invenit Italicos et Longobardos... quibus Imperator jusserat dari Mercatum.* Eod. lib. : *Venientibus autem nobis, ante civitates eorum, imperabat civibus, ut nobis secure apportarent Mercatum.* [Radevicus Frisingensis de Gestis Friderici I. Imp. lib. 1. cap. 26. apud Murator. tom. 6. col. 764 : *Sed si mercator Teutonicus civitatem intraverit et emerit Mercatum, et portaverit ad exercitum, et carius venderit in exercitu ; camerarius auferet ei omne forum suum, et verberabit eum et tondebit, et comburet in maxilla.*] Vide Ottonem Morenam in Hist. Rerum Laudensium pag. 18. 76. 77. 92. Friderici. I. Imp. in Epist. ad Ottonem Frisingens. Episc. etc. [*Le Roman de Vacce MS. :*

Tout le Marchié li atolloit
Qui par terre venir solloit.]

† **MERCATUS**, pro Pretio rerum venalium, quo in *mercatis* distrahi solent. Chartul. SS. Trinit. Cadom. fol. 23 : *Dom. Abbatisa debet habere pisces ad meliorem mercatum quam ullus homo.* Gall. à *meilleur marché*. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 620 : *Et vere valuerunt ultra mille quintingentas (uncias) largo Mercato.* Nostri dicerent, à *grand marché*. Vide *Forum*.

MERCATUM, Contractus emptionis vel venditionis, nostris *Marché*. Statutum de decimis Saladinis apud Rigordum ann. 1188 : *Omnia Mercata quæ facta fuerunt, vel quæ deinceps fient, rata erunt.* [Diploma Philippi Pulcri ann. 1302. tom. 1. Ordinat. Reg. Franc. pag. 361 : *Nec cum personis dictarum Ecclesiarum, aut aliis quibuscumque subjectis suis conventiones, pacta seu Mercata faciendi de danda certa summa pecuniæ.* Charta ann. 1437. apud Madox Formul. Anglic. pag. 101 : *Per scriptum suum obligatorium statuti Mercatorii.*] De vocibus *Mercatus* et *Mercatum*, multa congestit Felix Osius in Notis ad Othonem Morenam in Historia Rerum Laudensium.

* **DE MERCATO SE INTROMITTERE**, *Mercari*, mercaturam exercere, Gall. *Se mêler de négoce*. Charta Odon. I. ducis Burg. ann. 1101. inter Probat. tom. 1. Hist. Burg. pag. 34. col. 1 : *Si homo sancti (Benigni) de Mercato se intromiserit, homines ducis poterunt in eum facere executionem consuetudinariæ cautionis, quamdiu idem ministerium tenuerit : at si a Mercato defecerit, nichil ulterius ab eo vel ab ejus herede exigetur, nisi ipse vel heres suus de Mercato rursus se intromiserit.*

* **MERCATUM MANUALE**, Datis manibus conclusum. Stat. Riper. cap. 100. fol. 12. r. : *Judices debeant facere et reddere rationem cuilibet petenti de fictis, drictis, redditibus, decimis, alimentis, Mercato manuali, armis, equis et mercede.* Vide supra *Manu communicata vendere in Manus*.

† **MERCATUM BURSÆ**, Vox usitata apud Normannos, cum quis actor tenementum seu feudum sibi revocare tentat jure consanguinitatis vel dominii. Charta Ludovici X. ann. 1315. tom. 1. Ordinat. Reg. Franc. pag. 594 : *Quod in nullo casu in Mercato bursæ querelatus, nisi mercatum possideat, respondere nullatenus teneatur, etiamsi nos Mercatum bursæ retrahere niteremur.* Tabular. B. M. de Bononuntio Rotomag. : *Item dicit quod pluribus et plures personas placitare in dictis placitis prædictis de maritaggio impedito, de foro bursæ, sed de nominibus personarum non recolit, nisi quod ipse tractus fuit in causam pro Mercato bursæ in dicta curia.* Et infra : *Vidit eos utentes de brevibus de maritaggio impedito, de dote, de partibus inter fratres et de Mercato bursæ.* Practicis *Clameur de Bourse*, vel *Démarche de Bourse*.

* **Marchié de Bourse**, in Charta ann. 1380. ex Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 85. Vide supra *Retractio per Bursam in Bursa* 1.

MERCADARE, *Negotiari*. Charta Pipini Regis, apud Doubletum pag. 694 : *Ad illos negociantes vel Mercadantes, etc.*

MERCANDISARE, *Mercari*, nundinari, mercaturam exercere. Leges Alfredi et Godrini cap. 10 : *De illis qui Mercandisant in diebus dominicis.* [Charta ann. 1345. apud Madox Formul. Angl. pag. 92 : *Decem libras bonorum et legalium sterlingorum ad Mercandizandum cum*

eisdem denariis, ad opus et utilitatem ejusdem Willelmi.] Utitur hac voce etiam Thomas Walsingham pag. 357.

† MERCARE. Eadem notione. Testamentum Rudesindi Episc. ann. 978. tom. 3. Conc. Hispan. pag. 183: *Et Mercare mihi libeat pro cælestibus terrena.*

† MERCARE, Emere. Acta S. Vincentii Episc. tom. 1. Junii pag. 627: *Et Mercavit corpus ejus libræ pondere auri, et condens aromatibus sepelivit prædio suo.*

† MERCATARE, Negotiari. Tabular. S. Victoris Massil.: *Volunt dum vobis placere pacifice et quiete cum vestri Mercatando et negotiando conversari.*

MERCATILES res dicuntur, quæ facile distrahi possunt in commerciis vel in mercatis. Vetus Charta apud Gariellum in Episcopis Magalon. pag. 103: *Viginti modios boni frumenti Mercatiles, et totidem modios boni vini puri et franci Mercatiles, etc.*

† MERCABILIS, Eadem notione. Charta ann. 1261. in Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 824: *Octo minas annui redditus medietatem ordei et medietatem avenæ ad magnam mensuram S. Vandregesilli boni, sani, Mercabilis et competentis. Mercabile aurum, in Charta ann. 1426: Joannes de Monteauore debet unum scutum auri boni et Mercabilis Jacobo de Rupeforti.*

† MERCADALIS MENSURA. Vide Mensura 1. Mercantili more, in Charta ann. 1421. apud Rymer. tom. 10. pag. 120.

† MERCATIBILIS, in Chartul. minori S. Benigni Divion.: *Quinque eminas bladi frumenti et avenæ per medium ac etiam Mercatibilis ad mensuram granarii Ecclesiæ S. Benigni.*

MERCANDISÆ, Mercēs, ex Gallico Marchandise, et Anglico Merchandise, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 408. tom. 3. pag. 69.

† MERCANTILÆ, Eadem notione. Chron. Parmense ad ann. 1304. apud Murator. tom. 9. col. 850: *Combusta fuit... cum omnibus fondechis et mercationibus et drapperiis et aliis Mercadantiis, etc.*

† MERCADERIA, in Statutis Avenion.: *Statuimus quod quælibet Mercaderia cujuscumque rei, etc.* [* De contractu seu conventionem inter ementem et vendentem intelligenda est hæc vox.]

† MERCANDERIE, in Consuet. Tolos. Rubr. de Societ. art. 1. 4: *Consuetudo est Tolosæ inter mercatores, quod si aliquis traderit alicui vinâ vel aliquam Mercandariam causa ducendi seu differendi in quibuscumque partibus extra Tolosam, etc. Mercandia, ibid. rubr. de debitis art. 1.*

† MERCANDISÆ. Charta ann. 1481. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 1400: *Item, quod mercatores Ducatus Britannicæ tractabuntur in regno Angliæ, quantum ad custumas et ceteras res concernentes intercursum Mercandarum.* Charta Scabinorum S. Audomari in lib. nig. Scaccarii pag. 386: *Ne in terram nostram veniamus ad Mercandisas ibi faciendas, nos ideo illud non omitemus.*

† MERCANTILÆ, in Charta ann. 1421. apud Rymer. tom. 10. pag. 121: *Cum personis, Mercantiis, navibus, libris et rebus suis quibuscumque.* Mirac. B. Coletæ tom. 1. Martii pag. 591: *Naviculæ diversis onustæ Mercantiis.* Occurrit præterea in Statut. Vercell. lib. 1. f. 15. recto, apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 1009. etc.

† MERCATIONES. Ogerii Panis Annal. Genuens. ad ann. 1204. apud Murator. tom. 6. col. 390: *Mercatores Januæ galeas quatuor armaverunt circa festivitatem*

Natalis Domini, in quibus Mercationem suam in Siciliam portaverunt. Bartholomæi Scribæ iidem Annal. ad ann. 1264. ibid. col. 532: *Et quum ibi esset caravana Venetorum quæ cum Mercationibus navigare intendebat versus Alexandriam, apparuit ei et viriliter pervenit ad ipsam.* Adde Chron. Andr. Danduli apud eundem Murat. tom. 12. col. 462.

† MERCATUS. Codex censuum Eccles. Audomar. *Si quis Anglicus de Anglia huc venerit cum Mercatu suo, et vult vendere in hac villa, dabit IV. den... Si vero per villam cum Mercatu suo transire voluerit, dabit theloneum sicut alius extraneus.*

† MERCADARIA, Mercatura, negotiatio, commercium, Gall. Traffic, commerce. Statuta Massil. lib. 2. cap. 1. § 33: *Exceptis tamen de his rebus quæ secundum usum Mercadariæ in alienando consueverunt transferri ad pondus, tunc in his causis ad consequendam solutionem debiti, etc.*

† MERCANDISIA, Eadem notione. Charta Henrici IV. Reg. Angl. ann. 1404. apud Rymer. tom. 8. pag. 376: *Ad incrementum communis Mercandisæ, ac ad utilitatem Christianorum totius reipublicæ, etc.*

† MERCANDISA, in Charta ann. 1478. apud eundem tom. 12. pag. 71: *Mercari seu Mercandisam facere, tam victualium quam cujuslibet alterius generis mercimiorum.*

† MERCANDISATIO. Litteræ Henrici IV. Regis Angl. ann. 1411. apud eundem Rymer. tom. 8. pag. 687: *Super facto communis Mercandisationis hinc inde habendæ.*

† MERCANDIA. Charta Ludovici Reg. Franc. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1192: *De propriis nutrituris suis sine Mercandia faciendâ sicut burgenses nostri.*

† MERCANTALITER. Litteræ Henrici IV. Regis Angl. ann. 1412. apud Rymer. tom. 8. pag. 736: *Cum exortæ diu controversiæ et magnæ discordiæ inter certos mercatores villæ nostræ de Leun, partes de North-Berne predictæ Mercantaliter visitantes, mercium scilicet comparandarum causa.*

† IN MERCE PLACABILE, Formula usitata in contractibus emtionis et venditionis, quæ Gall. reddi potest, *En merchandise qui nous a été agréable.* Tabular. Aptense fol. 139: *Inde accipi de vobis pretium sicut inter nos bonæ fidei placuit atque convenit in Merce placabile valente sol. IX. et nihil post vos de ipso pretio remansit indebite.*

* MERCATUS, ut supra Marca 1. Chron. Angl. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 223: *De regis benevolentia allocati sunt Katherine Swynford, nuper ducissæ Lancastriæ, mille Mercatus redditus annui de ducatu Lancastriæ quos dux, pater ejus, sibi concesserat, dum adhuc filius suus esset comes de Derby. Aliis notionibus, vide in Mercatum.*

MERCEDARIUS. Isidorus in Glossis, et Papiæ, *Qui pro labore sibi impenso dat mercedem.* Jo. de Janua: *Mercedarius, et Mercedonius, servus, vel alius qui distribuit pecuniam sub domino suo.* [Gloss. Lat. Gall. Sangern.: *Mercedarius, Distributeur de loyers. Mercedonius, Seigneur qui paie le loier aux ouvriers.*] Ælfricus in Gloss. Saxon. *Mercedarii, (perperam Meicedarii) Hyregildan, i. qui mercedem solvunt.* Glossæ a Scaligero laudatæ: *MERCEDARIUS, qui solvit Mercedem.* * MERCEDICIUS. [Loquens propter Mercedem. DIEF.]

* MERCEIA, Arbitrium, voluntas, nostris Mercy. Charta Odon. Ducis Burg. et Blanchæ comit. Trec. ann. 1217. in Chartul. Campan.: *Quod si aliquis hominum nostrorum aliquam injuriam vel aliquod forfactum fecerit, de quo nolit jus facere et capere in curia illius nostrum, cujus homo esset ante alios. Ille nostrum, cujus homo erit ante alios, tenetur per prædictum juramentum ipsum destruere et fugare de terra donec ad Merceiam illius venerit... Donec, sicut prædictum est, venerit ad Merceiam et satisfactionem.* Vide Merces.

† MERCELLARIUS, Mercator. [* Minutæ mercis propola, Gall. Mercier. Vide Mercenarius 1.] Acta S. Francisci de Paula tom. 1. Aprilis pag. 149: *Honorabilis David le Maistre D. N. Regis Francorum Mercellarius ordinarius.*

MERCENARIA, [et MERCENARIUM, Forum rerum venalium, simul et jus quod inde domino fori competit.] Regestum Burbonense ex Camera Comput. Paris. fol. 11: *Ego Archinbaudus Dom. Borbonii... concessi Matthæo de Monteacuto, et ejus hæredibus de uxore sua procreatis Mercenariam meam de Veteribus casis, sitam in Parochia S. Angeli, quam pertinentiis ejusdem Mercenariæ... quandiu dictus Matthæus et hæredes erunt mansionarii in terra mea, etc.* [Chron. S. Martialis Lemovic. ad ann. 1286. apud Stephanot. tom. 1. Fragm. Hist. MSS.: *Mercenaria fructuum et aliarum mercium quæ vendebantur in claustris Lemovicensium fuerunt mutata per gentes Vicecomitis Lemovicensis ad plateam S. Michaelis de leonibus circa leones lapideos.*]

1. MERCENARIUS, Mercator, minutæ mercis propola, vulgo Mercier. [Charta ann. 1267. in Tabul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 1023: *Ex altera aboutante ad kemimum D. Regis pro ante, et ad haulas Mercenarium pro retro.*] Teloneum Monasterii Sancti Audomari: *Magnus Mercenarius, parvus Mercenarius, etc.*

* 2. MERCENARIUS, Presbyter, qui ecclesiam deseruit, certa ei assignata mercede, qui et Firmarius dicitur. Vide supra in hac voce. Lit. remiss. ann. 1364. in Reg. 95. Chartoph. reg. ch. 189: *Jehan Adam prestre, chappellain Mercenaire de Rhetet, etc.* Aliæ ann. 1396. in Reg. 151. ch. 61: *Constant prestre, Chappellain Mercenaire de la ville de Chavones, etc.* Pierre Duplessiez chappellain fermier de l'église de la paroisse de Leure, ibid. ch. 109. Rursum aliæ ann. 1454. in Reg. 191. ch. 33: *Jehan de Bourges prestre... Mercenaire et sans aucune provision de bénéfice en l'église, ... gagnant sa vie en célébration de messe pour le sostenement de son vivre et estat.* Vide infra Presbyter Mercenarius.

MERCENELAGA. Vide Lex Merciorum in Lex.

* MERCERIANUS, Idem qui Mercerius. Vide in hac voce.

MERCENNALE ORDEUM, quod Martio mense seritur. Tabularium Abbatæ Fiscanensis f. 126. et alibi passim: *Pagaverunt 6. minas ordei Mercennalis.* [f. legitimi Gall. Marchand.]

* MERCENNALIS. [Mercenaire: « Agentes operibus curam Mercennalem. » (Du Ménil. poes. lat. med. æt. pag. 161.)]

† MERCERIA, Minuta merx. Vide Mercerius.

MERCERIUS, Minutæ mercis propola, Mercier. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 55: *Omnes Milites et pedites, tam Mercerii, quam negotiatores. Libertates urbis Seiselli ann. 1285: Mercerius alienus debet de leida unum obolum in die*

fori. [Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 97: *Item a Mercerio exponenti mercēs suas ad vendendum in villa supra banchem, levatur enim in septimana unus obolus.* Codex censualis Calomont. : *Branchia Mercerii continens duos colonellos in ingressu atē Calomontis.* Statuta Arela MSS. art. 74: *Commune habeat pondera, que erunt in Arelate, et a libra inferius, cum quibus legitimentur omnia pondera numulariorum...* Merceriorum.] Adde Statuta Willelmi Regis Scotiæ.

† MERCERUS, Eadem notione. Charta ann. 1345. apud Madox Formul. Angl. pag. 92: *Noverrint universi, me Hugonem de Huntingdon... habuisse et recepisse.... de Willelmo de la Panetere cive et Mercero ejusdem civitatis, decem libras bonorum et legalium sterlingorum.*

* *Merchier à taulette*, qui super tabulam mercēs suas venum exponit, in Pedagog. Peron. ex Chartul. 21. Corb.

* Qui Merceriis præerat *Rex merceriorum* appellabatur; unde alios mercerios ex jure instituebat, quos *Militum merceriorum* nomenclatura donabat, ut discimus ex notis Guill. Fage notar. fol. 6. v.º: *Anno Domini 1360. et die ultima mensis Aprilis, domino Johanne D. G. Francorum rege regnante, universis et singulis notum fiat, quod nos Johannes de Gaudiaco de S. Saturnino de portu, Rex merceriorum in tota Uicensi diocesi, eri proxime lapsa apud Balneolas nundinas tenentes, habito prius juramento in talibus præstari consueto, in præsentia Johannis de Mala, Johannis de Paris, Jo. Rosseti de Savoia, Joh. de Besansono, Girardini messalgerii merceriorum et plurium aliorum publice, ut est moris et consuetudinis, fecimus, creavimus et constituimus ac ordinavimus Raymundum Rocelli de Chastillonno Sulhan archiepiscopus Sauciensis, præsentem et recipientem Militem merceriorum seu in officio merceris ipsum inscripsimus militiæ militari, cui concessimus, et per præsentium tenorem concedimus plenariam facultatem dictum officium merceris ubique exercendi et de privilegiis merceriorum ubique gaudendi et omnia alia faciendi et dicendi quæ ad sæpeditum (officium) militiæ merceriorum facienda incumbunt, etc.* Vide Hist. Tutel. Baluz. pag. 787. et infra Rex.

† MERCERIA, Mulier quæ minutas mercēs distrahit. Consuet. Tolos. rubr. de debitis, art. 1: *Quod si aliqua mulier habitans simul cum marito suo, ipso marito consentiente aliquamdam mercandiam exercent publice, ut puta, sit tabernaria, Merceria, vel alterius hujusmodi, etc.*

MERCERIA, Minuta merx. [Charta Childeberti Franc. Reg. ann. 705. aut 706. apud Miræum tom. 1. pag. 244: *Una cum omni mercato vel adiacentia sua, et quidquid fiscus noster tam de garantia quam de Merceria ibidem tenuit, vel de qualibet costumata ibidem possiduit.* Statuta Montis Regal. cap. 50. pag. 288: *Speciæ, Merceriæ, drogariæ, nec aliquæ aliæ res comprehensæ sub genere Merceriarum... portantur ad vendendum Merceriam, etc.* Occurrit rursum in Charta Roberti Comitis Drocensis in Hist. Drocensi pag. 250. Vide Mercenarius.

† MERCERNARIUS, pro Mercenarius, Qui operam suam alii locat. Statuta Arelat. MSS. art. 154: *Quilibet Mercenarius tenetur locare se... sub hac forma. Vide Mercenarius.*

† MERCERUS. Vide Mercerius.

MERCES, Misericordia, Gall. *Mercy*,

pitiè. Gregorius M. lib. 12. Epist. 17: *Prudentes viros, sicut estis, Regibus adhærere multorum solamen est. Nam dum præstantiorem sibi locum ad animæ utilitatem sibi datum intelligunt, certum est, quia Mercedis causas, ubi inveniunt, non postponunt.* Vide eumd. lib. 4. Epist. 40. Faustus Regiensis in Epist. ad Felicem: *Cum fœneratores nostri sitis, incipitis nostri esse debitores, si quidem causa vestra devotiois et Mercedis vestra materia sumus.* Athalaricus apud Senatorem lib. 9. Epist. 16: *Dignus enim locus est, qui et gloriosam Mercēdem nostram, et Senatus amplissimi laudabilia decreta contineat.* Desiderius Episcopus Cadurcensis Epist. 3: *Tam de nos servos vestros, quam de cunctos fideles integram dignamini habere Mercēdem.* Ledradus Archiepiscopus Lugdunensis ad Carolum Imp.: *Per quam Deo juvante, et Mercede vestra annuente, in Lugdunensi Ecclesia est ordo psallendi instauratus.* Hincmarus Laudun. Episc.: *Cum... per vadia emendaverit quod misfactum habebat, mandaveritque mihi se velle ad meam Mercēdem venire, et sustinere qualem illi commendassem harniscaram.* Idem in satisfactione facta Carolo Regi: *Et inde precor vestram Mercēdem, ut vester animus sit mihi placatus.* S. Benedictus Abbas Anianensis in Epist. ad Nebridium Archiep. Narbon.: *Supplico, carissime Pater, ut scut Mercēdem habuisti semper de Fratribus, qui degunt in Monasterio Aniano, ita, et Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privileg. § 6: Pro unoquoque membro solvat mille sol. vel stet ad Mercēdem Domini Regis, etc.* [Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens. apud Murator. tom. 6. col. 448: *Venerunt ad Mercēdem Potestatis et Communis Januæ, et se et dictum castrum Communi Januæ reddiderunt, etc.*]

** IN MERCEDE ALICUJUS SE PONERE, In potestatem alicujus se permittere. Constit. Freder. II. Imper. ann. 1244. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 349: *Obtulerunt nobis... Ponere se in Mercede nostra et proicere vexilla eorum.*

MERCES quandoque sumitur pro gratuita indulgentia. Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 21. Lex Longob. lib. 2. tit. 18. cap. 6. [** Pipin. 33.] Capitul. Caroli M. ann. 813: *Qualiter in domni Regis Mercede elemosyna fiat facta.* Capit. Caroli C. tit. 16. cap. 1: *Ut ad vos suos denominatos fideles in sua Mercede transmitteret.* Tit. 30: *Sic erga me semper in sua Mercede fecit sicut et illum decuit, et mihi necesse fuit.* Vita S. Bathildis Reginæ num. 6: *Prohibuit hoc ipsa domina pro Mercede sua, ut hoc nullus facere præsumeret. Ex quo facti copiosam et valde magnam Mercēdem expectat.* Charta Aimonis Valentiniensis Episcopi ex Tabular. Ecclesiæ Gratianopolitanæ fol. 70: *Et quoniam Arelas caput est, et esse debet istius Galliæ, proclamationem nostram ante præsentiam rectoris ejus deferre decrevimus, quatinus ne dedignetur Merces ejus tantis patronibus præbentibus assensum accommodare.* [Vide Diurnum Romanum cap. 2. tit. 3.]

* Hinc Charta mercedis dicitur, qua alicui donatur: *Carta vero hujus donationis vel Mercedis omni tempore maneat firma et stabilis, in Chartul. Gellon. ann. 1029.*

Alio sensu in mercede, vel ad mercedem suam se facere dicebant, quod spe fiebat divinæ remunerationis, et ad consequendam divinam misericordiam.

Pipinus in Diplomate pro S. Dionysio apud Doubletum pag. 696: *Propter ea in nostra Mercede, et in remedio animæ genitoris nostri Karoli, donamus ipsum locum, etc.* Lex Longob. lib. 1. tit. 39. § 1: *Propter Deum et animæ suæ Mercēdem.* Epist. Hadriani PP. in Cod. Carolino 92: *Pro Mercede animæ vestra, atque sempiterna memoria.* Guillelm. Bibliothecarius in Sthephano VI. PP.: *Immo et pro perenni Mercede in Ecclesia alias Sanctorum reliquias per diversos cardinales titulos... largitus est.* [Charta Conradi Imper. ann. 1029. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 91: *Pro animæ meæ, vel parentum meorum, et conjugis meæ Mercede, etc.*] Inde hæc Formula eodem sensu in Chartis aliis apud eumd. Doubletum pag. 700. 708. 712. et Ughellum tom. 5. pag. 618: *Pro Mercedis nostræ compendio... Pro Mercedis nostræ augmento.* Adde Regulam S. Benedicti cap. 59. Chartam Caroli Cal. in notis ad Lupum Ferrar. pag. 510. Perardum in Chartis Burgundicis pag. 19. Sammarthanos in Episc. Cabilonens. num. 14. in Abbatibus pag. 821. etc.

MERCES, Arbitrium, voluntas. Homagium factum Joanni Episcopo Magaloniensi a Guillelmo filio Mathildis Dom. Montispezzulani mense April. 1184: *Audi tu Joannes Magalonensis Episcopus. Ego Guillelmus Dom. Montispezzulani filius Mathildis ab ista hora in antea personam tuam non capiam, vitam et membra tua tibi non tollam, nec homo nec femina meo consilio, vel meo ingenio. Et si in illo honore quem tu hodie habes et possides, et Canonici Magalonenses habent, et possident in Communia, vel in antea tu acquisieris meo consilio, et Canonici meo consilio acquisierint, ego Guillelmus tollerem, vel forisfactum illi facerem, cum tu me commonras per sacramentum infra 40. dies cabalmen orendrai (al. oredrai) od oemendarai, vel ad tuam Mercem men contanrai, et ad Mercēdem Canonicozum similiter, etc.* Exstat simile homagium Mariæ Guillelmi filia ann. 1208. Vide Misericordia.

MERCEDEM REFERRE, Agere gratias, quomodo dicimus; *Grand mercy pro Ago tibi gratias.* Epistola Hildegarii Episcopi Belvac. ad Widonem Suesionensem Episcopum, ex Cod. Belvac. MS.: *Multiplices cum fœcis poplitibus referimus grates atque Mercedes de tanto fœderis nostri erga nos amore, quem scæda nostris partibus directæ retulit atque denotavit.*

* MERCEDES REPLICARE, Gratias agere. Epist. Advent. Mett. episc. ad Nic. PP. I. ann. 867. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 594: *Cum in desiderantissimo voto habeamus tales legatos dirigere, qui, uti decet summum pontificem, multiplices replicent Mercedes, quod tam pie ac misericorditer nobis et ecclesiæ nostræ perpetuum munimen porrigere decrevistis. Rendre mercis, eodem sensu, apud Christ. Pisan. in Carolo V. part. 1. cap. 2: *Adonc lui trez benigne (le duc de Bourgogne) après que son humilité m'eust rendu plus Mercis qu'à recevoir à ma peticole n'appartenoit, etc.**

† MERCETARIUM, Mercatum, emporium, Gall. *Marché.* Regestum Philippi Regis Franc. de feodis Normanniæ tom. 3. Hist. Harcur. pag. 195: *Apud Saucey unum Mercetarium quod tenet Richardus de Harecourt.*

† MERCHA, Clarigatio, compensatio, Gall. *Marque, représailles.* Charta ann. 1295. apud Rymer. tom. 2. pag. 692: *Si*

satisfactum fuerit extunc cessent Mercha, retentio et appropriatio ante dictæ. Vide *Marcha* 1.

* **MERCHATA**, Modus agri reditus unius marcæ auri vel argenti. Charta ann. 1067. ex Tabul. Major. Monast. : *Dedimus quoque supradictis monachis unam Merchatam terræ, cum pratis quæ ad illam pertinent.* Vide *Marchata* in *Marca* 1.

† **MERCHENELAGA LEX**. Vide *Lex Merciorum*.

MERCHETUM. Vide *Marcheta*.

* **MERCHIDUS**. [Mergus. DIFER.]

† **MERCHORIS DIES**, pro *Mercurii*. Concilium Tulugiense ann. 1065. inter Hispan. tom. 3. pag. 234 : *Ab occasu solis quartæ feriæ, id est, Merchoris die, usque ad ortum solis secundæ feriæ; id est, Lunis die.* Vide *Merchoris dies*.

† 1. **MERCIA**, Mercatura, negotiatio, Gall. *Trafic, négoce*. Bulla Clementis IV. PP. in Statut. Astens. fol. 5. vº : *Nullum etiam statutum conditum vel condendum eorum officium valeat impedire; et si quis eorum officium, vel Merciam seu occupationem aliquam (impediverit), etc.*

2. **MERCIA**, **MERCIA MENTUM**, Mulcta, *amerciammentum, misericordia*, ex Gallico *Merci*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 14 : *Item catala furum, et Mercie quæ ex murdris vel aliis forisfactis contingunt.* Pag. 16. exponitur pecunia quæ dari solet pro murdro. Pag. 17 : *Si aliquis hominum suorum sit in Mercia erga Regem, vel Ballivos suos, pro quacunq; causa, vel delicto, vel forisfacto, Mercie et Merciamenta prædictis Canonice redduntur, servata Regiæ potestati justitia mortis et membrorum.* Pag. 18 : *Catala furum et Mercie vel misericordie quæ ex murdris vel ex aliquibus aliis forisfactis... contingunt.* Adde pag. 71. 138. 264. [Tabular. Majoris Monast. : *Quod si quis hanc elemosynam violaret, in Mercia domini Comburnii esset, et de damno monachis illato in septuplum restitueret.*] Hinc nostris *Reliefs à merci* dicuntur *relevia*, quæ mulctæ obnoxia sunt, si stato tempore non fiant. Vide *Americiare*.

† **MERCIA MENTUM**, Jus, ut videtur, *manus mortuæ*, quod ad arbitrium domini exigebatur. Charta Guidonis Comit. Nivern. inter Ordin. Reg. Franc. tom. 3. pag. 118 : *Si aliqui vel aliqua sine filio vel filia decesserit, echeeta mortui vel mortue sine Merciamento aliquo ad propinquiores liberum heredem deveniet.*

* 3. **MERCIA**, Misericordia, indulgentia, vulgo *Mercy*. Charta H. Episc. Matisc. ann. 1234. in Chartul. Cluniac. : *Hugo de Petra Campi ecclesie Cluniacensis in capitulo et Petro Barnesse Merciam clamavit super morte dicti Johannis Barnesse, patris ejusdem Petri. Manaie, eodem sensu, in Bestiar. MS. :*

Mais il n'a point de Maneie,
Puis qu'il les fitent en son goitron,
Tous les dévore chis larron.

Poem. reg. Navar. tom. 2. pag. 149 :

Molt parest fox, ki autre amor essaie,
K'en cestul n'a barat, ne fauseté,
Ne és autres n'a ne merci, ne Manaie.

Hinc *Merciable*, Misericors. Sermo 30. ex Cod. S. Vict. Paris. sæc. 14 : *Dex qui pius est et Merciable, oie nos oroisons.* Bestiar. MS. :

N'est à moi estre Merchiabile
Vers cestui qui vint orendroit
Ma signorie que vauroit.

† 1. **MERCIARE**, et **MERCIARI**, Mulc-

tam seu pœnam pecuniariam, pro delicti modo et qualitate in reum decernere. Tabular. Gemetic. : *Ita quod Abbas Merciatu illos pro forefacto suo usque ad valorem 30. solidorum... et si forefecerint, dictus Abbas ipsos homines Merciatibit et levabit emendas. Actum fuit hoc in Scacario Paschæ anno Domini 1247.* Vide *Americiare*.

* 2. **MERCIARE**. Emere, in Charta ann. 1281. ex Schedis D. *Le Beuf*.

† **MERCARIUS**, Bollandistis, Qui merces ad unam vendit. Acta B. Micheline tom. 3. Junii pag. 936 : *Omnes mercatores, sartores, cimatores, Merciarii. Vide Mercarius.*

MERCIDIUS, Propter mercedem dicens, vel loquens. Joan. de Janua. [Courtier, in Gloss. Lat. Gall. Sangerman.] [Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7684 : *Mercidius, Courratier, i. qui parle pour loyer.*]

† **MERCIONIAE**, Merces, Gall. *Marchandises*. Vita B. Coletæ tom. 1. Martii pag. 560 : *Quidam famosus mercator... cogentibus negotiis, tangentibus facta suarum Mercioniarum.* [* Utitur Plautus eadem notione.]

† **MERCIMONIARE**, Negotiari, mercaturam facere. Charta ann. 1409. apud Rymer. tom. 8. pag. 581 : *Nulli dubium quod extranei mercatores, soliti cum suis mercimoniis ad dictam civitatem Baionæ Mercimoniando venire, et de repertis in ea civitate emere, etc.* [* Occurrit præterea in Correct. statut. Cadubr. cap. 26.]

MERCIMONIATUS, Emolumentum ex mercaturis Angliæ Fisco obveniens, tributum quod Angli pendebant ob illatas in Daciæ merces. Henr. Knyghton lib. 1. cap. 5 : *Tertius filius vocatus est Godardus, quem feoffavit in Senescaria Daciæ, et in Mercimoniatu Angliæ, quæ non se extendebant ad tantum valorem quam nunc.*

1. **MERCIMONIUM**, Emporium, forum publicum. Hodæporicum S. Willibaldi Episcopi : *Ad loca venerunt destinata, juxta illud Mercimonium, quod dicebatur Hamvic. Mox de Rotomago : Tentoria fixerunt in ripa fluminis, quod nuncupatur Sigona, juxta urbem quæ vocatur Rotum, ibi etiam fuit Mercimonium.* Acta S. Wunelbaldi Abb. : *Ad loca venerunt venalia, quod est Mercimonium.* Porro quod *mercimonium* in laudato Hodæporico dicitur, in Actis ejusdem S. Willibaldi portus nuncupatur : *Secus portum, quod dicitur Hamvic.*

2. **MERCIMONIUM**, Mercatura, negotiatio. Constit. Federici Reg. Sicil. cap. 65 : *Quod si quem Judæum vel Sarracenum nondum ad fidem conversum, causa Mercimonii emerit, etc.*

3. **MERCIMONIUM**, Merces, præmium. Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ lib. 1. cap. 7 : *Hanc sibi hæreditatis computans partem, hanc lucri pretium, hanc justitiæ sub Mercimonium.*

* **MERCIPOLIS**, Tabernarius, caupo. Ruodlieb fr. 18. c. vers. 7 :

Quin ad Mercipolim venies si nummivoracem,
Nil das cauponæ quod tradat in ima crumene.

MERCIPTOPUS, Pignus contractus, vel emptionis, in Decretis Hungaricis, [sic dictum, quod, ut plurimum, in potu insumatur.]

* **Twing**. Vocab. Lat. Germ. MS. : *Mercipotus, Winkoff oder bottenbrot.* Instr. locat. decimæ in Künheim ann. 1485 : *Mercipotum, vulgariter Winkauuff dictum.* Nostris, *Vin du marché*. Vide infra in *Vinum*. [* et *Haltaus*. Glossar. German. voc. *Weinkauf* et *Leikauf*, col. 2058. et 1256.]

† **MERCIPRECARI**, Misericordiam implorare et exposcere, Gall. *Crier mercy*. Oberti Cancellarii Annal. Genuens. lib. 2. apud Murator. tom. 6. col. 306 : *Consules S. Egidii advenerunt Consulem et alios potentes viros qui secum venerunt dicentes : Domini Januenses Merciprecamur, ne faciatis nobis injuriam, quoniam Pisani in nostra fiducia sunt.* Vide *Merces*.

* **MERCOBULA**, vel **MERCOBULUM**, Machina pulsationi campanarum utilis. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdeg. ante ann. 1305 : *Item habet (sacrista) tenere campanas monasterii bene garnitas et munitas de cys, de cygonias, Mercobulis et funibus, et de cunctis aliis necessariis, ut bene possint trahi per clericos suos.* Sed legendum fortean *Metabulum*, campanæ tudicula. Vide supra *Metabulum*.

MERCOLION, Murorum aggregatio. Papias.

† **MERCONARI**, Mercari, negotiari. Epist. Clementis IV. PP. ann. 1266. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 410 : *Et tu, prout apud nos dicitur, non in angulis, sed in capite potius omnium platearum, cum aliquibus, qui Deum nesciunt, mercatus pariter et Mercionatus.* (alii *metatusque* vel *et mecatu*) *effusa pecunia, etc.*

MERCORIS DIES, pro *Mercurii*, habetur in veteribus Tabulis. [Præceptum Zuendeboldi Regis ann. 898. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 58 : *Concessimus eis perpetuum memoriale nostrum : piscationem scilicet in foreste nostra super fluvium Mosellæ in unaquaque hebdomada dies duos Mercoris et Veneris.* Ital. *Mercore*.] Vide *Perardi Burgundica* pag. 157. 166.

* **MERCUM**, Nota, signum, Gall. *Marque*. Vide supra *Mercare*.

† **MERCURA**, pro *Mercatura*, Merx. Charta ann. circ. 1104. apud Stephanot. Antiquit. Vascon. Bened. MSS. part. 1. pag. 485 : *Si vero annonam, vel alibi aliquid emerit, et infra mensem et diem aliquid de illa Mercura vendiderit, lemmam pro toto dabit.*

* **MERCURINUS DIES**, *Demierkes*, in Charta ex Chartul. Valcel. sign. E. ch. 66 : *Denées l'an de grasce mil cc. nonante vij. le Demierkes après le Magdelainne.* Quæ ita Gallice redduntur ex Charta Latina ibid. : *Datum anno Domini M. CC. nonagesimo septimo, feria quarta post festum B. Mariæ Magdalene.* Vide supra post *Dies* 7.

† **MERCURIUS**, *Lapidum congeries in cacumine collium*. Gloss. Isid. Ubi Grævius : *Ex Prov. 26. 8. Vide Scaliger de Emendat. tempor. et Seldenum de Diis Syris.*

† **MERCYIER**, *Mercerius*, Minutæ mercis propola. Charta Leduini Abb. S. Vedasti in Chartular. ejusdem pag. 243 : *Stallus divitis Mercyier in anno IV. denar. Stallus pauperis Mercyier, Sabbato 1. ovum.*

* **MERDA**, vox convicii, Spurus. Charta officialis Autiss. ann. 1338. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 40 : *Invenit Isabellim, cui juvenis et pulchra mulier erat, cui tunc parturienti, loco salutationis dixerunt talia vel similia verba : Or sus orda vetula de Merda, vos vos fingitis, foris, foris, Gallice or fors. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 109. ch. 324 : *Tu me dois deux journées d'Avoust, paie les moi, tu fais que mauvaise Merde que tu les me dois tant.* Hinc Gallicum *Merdaille*, eadem acceptione, in aliis Lit. ann. 1877. ex Reg. 111. ch. 132 : *Les**

habitans de Nuefcastel vilainement courent sus aux dix sergens, present ledit maire, en disant tres deshonestement, sanglante Merdaille, vous faut-il ici faire cry de par le roy.

MERDARE, Cacare, apud Albertum Argentin. in Chr. pag. 208. [Vide Menagium in Orig. Gall.]

* **MERDARIUS**, Porta merdaria, Qua scilicet immunditiae extrahuntur, in Lib. de Mirab. Romae in Diar. Ital. Montisfalc. pag. 283. Vide supra *Marderellum*.

† **MERDERELLUM**, Vide *Marderellum*.

* **MERDOSUS**, Merda inquinatus, Ital. *Merdoso*, Gall. *Merdeux*. Necrol. eccl. Paris. MS. xiii. Kal. Oct. : *Et tringinta solidos super quinque quarteris prati, quae tenet Johannes carnifex in territorio, quod vocatur vicus Merdosus. Vulgo rue Merderet.*

† **MERE**, vox Saxonica, Somnero, Palus, stagnum, lacus ; unde vox Gall. *Mare*. Charta Guillelmi I. Reg. Angl. apud Hicckes. Dissert. pag. 71 : *Do et concedo... hoc manerium regium... cum cunctis pertinentibus in... silvis et paludibus, aquis, molendinis aut stagnis cum merc et Meve et sac, etc. Vide Mora.*

† **MEREGELDT**, perperam pro *Weregeld*, Mulcta pro homine interfecto, a Sax. vere, homo et geld, mulcta, solutio, quasi valor seu pretium hominis. Charta ann. 1112. apud D. Calmet. tom. 2. Hist. Lotharing. col. 581 : *Si quis ex familia interfectus fuerit, pretium illius, id est Merogeld, totum abbas erit. Vide Wera.*

* **MERELLA**, MERELLUM VINUM, Vinum tenue et aqua mixtum. Mirac. B. Margar. Favent. tom. 5. Aug. pag. 853. col. 1 : *Volens autem haec vina vendere, de utroque dedit emptoribus ad gustandum, nihil eis dicens, utrum essent Merella vel pura : qui cum bis de utroque gustassent, emerunt Merellae congiuntur pluris tribus libris quam puri, dicentes quod nunquam sic bonum, saporosum et pretiosum vinum biberunt, quale hoc aqulicum fuit, ignorantes illud esse Merellum.*

* Aliud sonat vox Gallica *Mesrele*, ic-tum nempe, ni fallor, manu in faciem impactum. Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 114 : *Ilz avoient escrieve ensemble pour un lot de briemas ou cervoise.... Se vous ne feussiez mon maistre, vous eussiez une Mesrele.*

† **MERELLUS**. Vide *Merallus*.

† **MEREMIIUM**, MEREMUM. Vide *Materia*.

† **MERENATUS**, f. Striatus, Gall. *Canelé*. Annal. Mediol. apud Murator. tom. 16. col. 807 : *Alia collana auri cum botonis xxxii. Merenatis.*

* **MERENCOLICUS**, Melancholicus, nostris alias *Merancolicus*. Instr. ann. 1459. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 291. col. 2 : *Nemausi civitas est aquosa, male et pexime fundata et constructa, quoniam super aquam maretam pro tribus hominum qualitatibus, videlicet sanguinis, Merencolicis et fleomatis dampnissimam. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 151 : Comme Robert Briseteste feust très austers, merveilleux et Merancolicus, etc. Mirencoulie, Aegritudo, molestia, in aliis ann. 1389. ex Reg. 138. ch. 36 : Après plusieurs courroux, desplaisances et Mirencoulies, etc. Vide supra *Melencolia*.*

† **MERENDARE**, Meridie edere, quasi post prandium. Ita Papias et Gloss. MSS. Sangerman. num. 501. *Marendere*

eadem notione dicunt etiamnum quidam e nostratibus. Gloss. Lat. Gall. Sangerm. : *Merenda, le mangier de l'heure de None.*

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521 : *Merenda, Marende, Gallice. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 368 : Icellui compaignon se transporta en l'ostel de Bertran a l'heure de Marende ou releuvé. Hinc Marander, in aliis Lit. ann. 1470. ex Reg. 195. ch. 487 : Après ce que les compaignons de la ville de Boulzicourt.... eurent Marandé en l'ostel de Jehan Rohart, etc.*

* **MERENDINA**, Merenda ; unde *Merendinare*, idem quod *Merendare*. Stat. Taurin. ann. 1860. cap. 287. ex Cod. reg. 4622. A : *Fogatiæ et Merendinzæ de fogatiis jacentium in partu penitus remaneant ; et qui contrafecerit tradens fogatiis vel Merendinas, etc. Inquisit. ann. 1288. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 886. col. 2 : Antiquitus consueverunt dari videlicet in mane panicellos parvulos octo ad prandium, ad Merendinandum in Nonis panicellos septem.*

* **MERENIGÆ**, Manifestæ turpitudines, sive ingratae fabulae, maculae. Papiæ MS. in Edito habetur *Mererigæ*. In MS. Collegii Navarraei : *Menerigæ, Manifestæ turpitudines, sive ingratae maculae.*

* **MERENIUM**. Vide supra in *Materia*.

† **MERENNUM**. Vide *Materia*.

* **MERENTES**, Militis. Lex Wisigoth. lib. 9. tit. 2. § 4 : *Si aliquis... de hoste ad domum suam refugerit, aut de domo sua in hostem proficisci noluerit, in conventu Merentium publice centena flagella accipiat, etc.*

* **MERENTUM**, Meritum. *Merentium capere, Placere, gratus haberi*. Charta Anselmi *Bridaine* in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. fol. 451. v. col. 2 : *Gaudeo quod Petrus filius meus proposuerit et velit homo vester (comitis Campaniae) fieri. Rogo autem et attentius exoro nobilitatem vestram quod donum ejus pro supplicatione mea capiat Merentium. Vide mox in Merere.*

* **MERERE** ALICUI, Remunerari, seu potius beneficium agnoscere, *Reconnoître un bienfait, Merier envers quelqu'un*. Capitula Caroli C. tit. 16. cap. 7 : *Quia nulli de ista causa volet reputare, sed totum ex corde dimittere, quod in illius persona in ista commisit, et sum servitium, quod illi et ante fecit, et adhuc Deo juvante faciet, debite et rationabiliter vult illi Merere. Tit. 21. cap. 2 : Deus omnipotens nobis donet, ut vestram fidelitatem et vestrum adiutorium, quae semper contra nos cum omni Barnatu demonstrastis, vobis sic Merere possimus, sicut antecessores nostri vestris antecessoribus in bene Meruerunt, et nos vobis cum omni bonitate volumus commerere. [Merir, apud nostrates Poetas. Le Roman de Guillaume au Faucon MS. :*

Avoit un chastelain servi,
Encor ne li avoit Meri
Li service qu'il li fesoit,
Pour avoir armes le servoit.

Le Roman d'Athis MS. :

Et dient tous, bien veigniez, Sire,
Et il responst Dieux le vous mire.

Idem :

Dieux vous Merise c'est service,
Dont joie avez en mon cuer mise.

Le Roman de la Rose MS. :

Dieu le vous sçaura bien Merir.

Vide *Remerire*.]

* Nostris *Merir* et *Mériter*, eadem ac-

ceptione. Chron. S. Dion. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 244 : *Pour ce le menaçoit forment, et disoit que se il pooit jamés recouvrer la grace le roy, il li Mériroit ceste bonté. Ubi Aimoïn. lib. 3. cap. 65. ibid. pag. 97 : Similem et retribuere vicissitudinem. Quod nos diceremus : Lui rendroit la pareille. Christ. Pisan. in Carolo V. part. 2. cap. 14. Le benoist Filz de Dieu lui vueille Mériter. Froissart. vol. 2. cap. 94 : Dieu le vous vueille Mériter au corps et à l'ame.*

* **MERERE** ALICUI, Officium præstare, Gall. *Rendre service, faire plaisir*. Lit. remiss. ann. 1386. in Reg. 134. Chartoph. reg. ch. 52 : *Idem exponens respondit, quod revera ipse satis habuerat agere et multum passus fuerat in solvendo suam partem, adeo quod non posset ipsum juvare ad solvendum suam partem antedictam. Super quibus idem Chabertus multum ad hoc indignatus.... dixit, quod postquam eum juvare volebat in solutione prædicta, ipse volebat quod eorum amor dissolveretur ; qui exponens sibi gratiose respondit, quod sibi valde displicebat si eorum amor segregaretur, et quod sibi non forefaceret, quia non ei Meruerat. Vide supra *Merentium*.*

† **MERESCALGHUS**, Qui equorum pedes ferro munit. Acta B. Michelinæ tom. 3. Junii pag. 996 : *Fabri-magistri lignaminum, molendinarii, Marescalchi, sellarii, etc. Occurrit et pro exercitis præfecto apud Murator. tom. 12. col. 1026. Vide Marescalus.*

* **MERESCHACIA**, Equile, stabulum equorum. Charta ann. 1263. in Chartul. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 208. r. : *Danietia domina de Vilorcelo recognovit... se vendidisse.... Guidoni episcopo Lingonensi..... Mareschaciam, quae est iuxta parvam grangiam fromageriam. Vide supra *Mareschaussia*.*

* **MERETRICALIS**, Herba, qua se inungunt mulieres ut appareant pulchrae, in veteri Glossar. ex Cod. reg. 521.

† **MERETRICALIS** VESTIS, Quae meretricem tantum decet. Decretal. lib. 5. tit. 39. cap. 25 : *Lex saecularium Principum huic responso satis efficax afferat argumentum, qua manifeste cautum habetur, matronam, cujus pudicitia attentata fuerit, non posse injuriarium agere, si in veste Meretricali fuerit deprehensa. Hæc ex Macri Hierolex. ubi addit ille in Melita ex tegumento contradistingui meretrices ab aliis honestis feminis.*

* Ut certis in habitu signis ab honestis feminis distinguerentur meretrices, variis statutis passim definitum fuisse reperire est. Tolosanis statutis præscriptum erat, ut capitis tegmen album cum tæniolis albis deferrent ; a quo signo ut liberarentur petierunt, cum Carolus VI. regnum auspicatus est ; qui Lit. ann. 1389. in Reg. 137. Chartoph. reg. ch. 81. iis indulget ut tantum deferre teneantur *entour l'un de leurs bras une enseigne ou différenc d'un jartier ou lisiere de drap, d'autre couleur que leur robe*. Severiora sunt in eas statuta Mantuæ Mss. lib. 1. rubr. 120 : *Ordinamus quod meretrices publicæ et quæ publicæ, sine personarum delectu et palam, se omnibus tradunt et sui corporis questum faciunt, in prostibulo et loco publico, illis per commune Mantuæ assignato, commorari teneantur ac debeant, et non in alio loco vel contra civitatis Mantuæ ; et dum accedunt et vadunt per civitatem, teneantur portare super alios pannos unam clamydem brevem panni lini seu pignolati albi, cum uno sonalio a parte anteriori, pœna cuiuslibet contrafacienti,*

vice qualibet, qua contrafecerit, centum soldorum parvorum de facto auferendum et communi Mantuæ applicandum. Et quod dictæ meretrices et impudicæ mulieres non audeant vel præsumant accedere per civitatem diebus dominicis vel festiuis ad aliquod festum solemne, nec ad aliquam ecclesiam seu aliquem locum, in quo congregatio pudicarum matronarum, dominarum et mulierum honestarum et pudicarum adesset. Sed et ipsis, panem vel fructus venales tangere, nisi emerent, prohibent Statuta Avenion. ann. 1243. cap. 137. ex Cod. reg. 4659: *Statuimus quod Judæi vel Meretrices non audeant tangere manu panem vel fructus, qui exponuntur venales; quod si fecerint, tunc emere illud, quod tetigerint, teneantur.* Vide infra *Mulier levis*.

* Quæ hic uti infames habentur, de comitatu regio fuerunt, pensionibus etiam donisque dotata medium usque ad sæculum xvj. ut patet ex Comput. ærarii reg. ann. 1535: *A Olive Sainte, dame des filles de joye suivant la cour du roy, 90. livres par lettres données à Watteville le 12. May 1535. pour lui aider et auxdites filles à vivre et supporter les dépenses qu'il leur convient faire à suivre ordinairement la cour.* Alius ann. 1539: *A Cecile Vieville, dame des filles de joye suivant la cour 90. livres par lettres du 6. Janv. 1538. tant pour elle, que pour les autres femmes et filles de sa vacation, à départir entr'elles pour leur droit du 1. jour de May dernier passé, qui étoit dû à cause du bouquet qu'elles présenterent au roy ledit jour, que pour leurs estraines du 1. Janvier; ainsi qu'il est accoustumé de faire de tout temps.* Eadem occurrunt annis 1540. 41. 42. 43. 44. et 46.

* Meretricibus indicta fuere statuta, quæ si violassent, pecunia mulctabantur. Comput. Joan. de Brassia vicarii curiæ S. Saturnini de portu ann. 1414: *Ab Isabelle Fornaria prostibulari muliere, quia die sancto Paschæ Domini cum Georgio ejus amico jacuit et adulteravit, x. sol.* Comput. Castellani Bellic. eod. ann.: *A Margarita abbatisa lupanaris super eo quod, cum ex ordinatione Bellicadri, quæcumque sit abbatisa non debeat recipere aliquem hominem pro cubando secum ultra unam noctem, ipsa cubavit in dicio lupanari cum nominato Anequin per sex vel septem noctes continuas; per compositionem factam cum dom. castellano, x. sol. Tur. Nota sunt statuta, quæ anno 1348. edidit Joanna regina Siciliae pro publico Avenionensi prostibulo. Vide *Gynæceum*.*

* **MERETRICALITER**, Meretricum more; *En maniere mérétricale*, in Lit. remiss. ann. 1473. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 906. Aliæ ann. 1383. in Reg. 120. ch. 330: *Quæ Dionysia pluribus viris se Meretricaliter copulare dicebatur, et quasi pro meretricie publica tenebatur.*

† **MERETRICARI**, metaphorice, pro Diis paganorum servire, idola colere. Paschasius Radbertus lib. 3. de Partu Virg.: *Vesona quam incolitis, quæ prius Meretricabatur post idola fornicationis, etc.*

* **2. MERETRICARI**, Rem habere cum muliere, copulari. Bened. abb. Petroburg. in Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. tom. 2. pag. 383. ad ann. 1183: *Mulieres et filias et cognatas liberorum hominum vi rapiebat (Ricardus comes Pictav.) et concubinas illas faciebat; et postquam in eis libidinis suæ ardorem extinguerat, tradebat eas militibus suis ad Meretricandum.*

† **MERETRICATIO**, Fornicatio. Papiæ; *lenocinatio*, in Gloss. MSS. Sangerm. n. 501. Indiculus luminosus: *Aliqua super ejus Meretricationis subsannium... habita conflictatione verborum.*

* **MERETRICATOR**, Meretricum sectator. Lit. remiss. ann. 1455. in Reg. 191. Chartoph. reg. ch. 153: *Quidam Cathalanus, nuncupatus Gabriel Barraga, conjugatus, magnus Meretricator et adulter, etc.*

MERETRICIUM, Stuprum, adulterium. Libertates concessæ Reomagensi urbi ab Alphonso Comite Pictavensi ann. 1270. MSS.: *Si aliqua mulier de extra villam, quæ sit maritata, venerit in dictam villam, et fecerit Meretricium cum homine dictæ villæ, etc.* Charta Occitana habet hoc loco, *aia fait adulteri*.

MERGA, a merges dicitur: *furca cum qua cona segetis portatur.* Joan. de Janua. [Utitur Columella lib. 2. cap. 21.]

† **MERGERIA**, Tabularium Monasterii S. Andræ Viennensis: *Et dono post discessum meum mansum de Festale, cum omnibus appenditiis suis, et totam illam terram quæ fuit adjuncta ipsi manso per Mergeriam, quod vocamus Medietatem laboris.* [Leg. forte Mejaria vel Mejeriam. Consule utramque vocem.] Vide *Medietarius*.

* **2. MERGERIA**, Mensura vinaria, eadem quæ supra *Megeria*. Vide in hac voce. Charta Phil. V. ann. 1318. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 267: *Item omnes Mergerias vini pro xij. lib. et x. sol. Turon.* Ita quoque legitur in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 564. r°.

† **1. MERGES**, Manipulus segetis. Translatio S. Genulfi sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 235: *In Resurrectionis Dominicæ prima Sabbati, ex multiplicatis manipulis, Mergeten colligere nititur.* Vox Plinio non ignota eadem notione.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Merges, Gall. Marnée.* Aliud ex Cod. 7641: *Merges, fustes cum quibus messes colliguntur.* Vide *Merga*.

* **2. MERGES**, [Mergus: « Merges, tis, plugons. » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23, XIII° s.)]

* **MERGO**, dicitur æquivoca, quia potest esse pertica quædam, quæ ponitur in aquis ad commovendum pisces, vel potest esse ille, qui se mergit in aquis. Glossar. vetus ex Cod. reg. 521.

MERGONES, Corvi marini, apud Friedericum II. Imperat. lib. 1. de Venat. cap. 2. 4. 55. [Boncompagnus de obsidione Anconæ apud Murator. tom. 6. col. 981: *Ille vero ad modum Mergonis, qui restrictis alis profunda pelagi petit, prope se submergebat in aquam.*]

MERGORÆ, Situlæ quibus aqua de puteo trahitur, in Glossis Isid. Joan. de Janua: *Mergus, goris, situla, cum qua aqua de puteo trahitur: et dicitur a mergo, is.*

MERGORESUS. Vide *Moneta Melgorensis*.

MERGREVE, Vox conficta et Mære, Saxon. et greve, Comes, quasi major Comes vel dominus. Leges Edw. Confess. cap. 35: *Teutonici, Frisones, et Flandrenses Consules suos Mergrave, quasi majores dominos, vel bonos pacificos vocare solent.* Vide *Marggravius*.

† **MERGULA**, Ornamentum vestium, quod prohibetur in Constitut. Federici Reg. Sicil. cap. 95: *Et quod in gerlandis ipsis non sint aliquæ Mergulæ sub poena unciarum duodecim.*

† **MERGULUS** Johan. de Janua: *Mergulus, est diminutivum de mergus; et est æquivocum ad ferrum quod mergilur*

in lampade, et ad tenendum papyrum, et ad avem mergum. Unde Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Mergulus, le ferret de la lampe, en quoy est la meche, ou le jon, ou petit pluvion.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Morgan, Prov. mergus, Mergulus.*

† **MERI DENARI**. Vide *Merus*.

* **MERIA**, Feudum Merini seu Majoris, Gall. *Mairie*; *Mérie*, in Charta ann. 1333. ex Lib. rubr. Cam. Comput. Paris. fol. 443. v°. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 198: *Assignavit lx. libras annui redditus supra receptum præposituræ, Meriæ seu judicatorum de Bezmulle.* Vide in *Major 1.* et *Majorinus*.

* **MERIAGIUM**, Pari intellectu. Charta ann. 1321. ex Lib. albo episc. Carnot.: *De Meriagio dicimus, quod episcopus debet ibi habere suum servientem, et de collecto Meriagio habeat episcopus partem suam et major suam, et si fuerit defectus in Meriagio, debet hoc serviens episcopi monstrare majori, et major debet facere haberi defectum eumdem.* Vide supra *Majores villarum in Major 1.* et *Majorium*.

† **MERIBIBULA**, Potatrix. Vita B. Lidwinæ tom. 2. Aprilis pag. 320: *Quædam quoque de Meribibulis mulierculis venientes ad eam dicebant, etc.* Adde August. lib. 9. Confess. cap. 8.

† **1. MERICA**, Nemus, silva, atque intertundum terræ circumquaque adjacentes. Charta ann. 1301. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 235: *Prædictum nemus sive Mericam certis metis distincti.* Alia ann. 1313. ibid. pag. 268: *Vendidi etiam eisdem villam Drevitz cum silva posita retro villam... Cum autem prædicta Merica ex parte una Mericam patrum mei Bodonis, et ex altera parte Mericam Saxoniarum Ducis attingat, etc.* Ibidem: *Vendidi medietatem nemoris quæ quondam Marchionis fuerat Misnensis... Et hæc distinctio certa inter Mericam quæ quondam fuerat Marchionis, et inter Saxoniarum Ducis Mericam.* Charta ann. 1323. ibid. pag. 302: *Nos Bodo... dedimus et contulimus Mericam quæ dicitur Merica Marchionis, quæ est ad nos... hac conditione interjecta ut tres villæ Domastrof, Rotinstein et Wristwitz habeant in prædicta Merica ad usum eorum ligna jacentia atque sicca.*

* *Proprie*, Silva in qua aluntur apes: unde *Merica apum*, in Charta ann. 1486. Stat. Casimiri ann. 1347. inter Leg. Polon. pag. 47: *De quercubus vero Mericarum, vulgariter Dabrowa, duos scotos quilibet ipsam incidens persolvat.... Si quis autem arborem cum apibus succiderit, etc.* Consule Frisch. in *Vocab. Lat. Germ. part. 1.* pag. 643.

† **2. MERICA**, Stipula, Gall. *Chaume*, vel tegula quævis. Charta ann. 1042. apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 124: *Et prædicti Robertus et Isabella et hæredes eorum, grossum meremium et parvum ac stramen seu Mericas invenient dictis Johanni et Johannæ uxori, cum necesse fuerit, ad dictum molendinum faciendum, reparandum et cooperiendum.*

MERICULUM, Potio vini pura. Gloss. Græc. Latin. MS.: *Ἀρατῶν, Merum, purum.* Ἀρατῶν, *Mericulum*. Edit. ἀρατῶν. Vide *Merus*.

† **MERIDIALIS PARS**, Quæ meridiem spectat. *Necrolog. S. Illidii Claromont.* apud Stephanol. tom. 9. *Fragm. Hist.*: *Sepultus vero fuit prædictus Abbas infra dictam ecclesiam a parte Meridiali.... Item sepulchrum D. Pontii Abbatis situm est juxta introitum capituli a Meridiali parte.* Gloss. Isidori: *Diale, diurnum,*

Meridiale. Ubi observat Grævius Veteres *Meridiale* non dixisse, sed *meridianus*. Le Roman de Vacce MS. :

Une riviere l'avronne
Devers Midy et devers Nonne.

MERIDIANA, *Somnus meridianus*, Sidonio lib. 1. Ep. 2. Ὑπνός ἀπὸς ἡμέραν μεσην, Procopio lib. 1. de Bello Vand. cap. 2. qui Monachis, si non prescribitur, saltem permittitur in Regula S. Benedicti cap. 48. *Meridie pausare*, in Capitulari Aquisgran. ann. 817. cap. 17. *Meridianam pausare*, in Libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 17. 22. 35. Ibidem cap. 37: *In æstate hora meridiana potest qui vult in dormitorio legere; sed cavere debet, ne in reversione filiorum strepitum faciat. In illa hora debent Fratres vestiti jacere, et cavere debent ne vel pedes extra lectum extendant, vel in ipso lecto competenter nudi appareant.* Adde Usus antiq. Ord. Cisterciensis cap. 84. *Regulæ monialium B. Mariæ de Sopedwel*, in agro Herfordensi in Anglia: *Et en esté en temps de la Meriene soient les hus de le parlour et de la gardein, et les fenestres devers la cuisine clos, et ne soient pas ouvert tant que home soune à heure de None, qui sera chantée apres la Meriene. Meridianæ autem incipiunt in Dominica Ramis palmarum, ut est in consuetudinibus Floriac. pag. 396. a die Idum Maiarum usque in diem Idum Septembrium, in Regula Pauli et Stephani Abbatum cap. 11. Has Kalendis Octobris finiri annotat Lanfrancus in Decretis Ord. S. Bened. cap. 1. sect. 1. et 4. [et Bernardus Mon. in Ord. Cluniac. part. 2. cap. 81: *In hac die (pridie Calen. Octobris) ultimum vale Meridiana suscipit et propinat aquæ in refectorio. In crastino si fuerit dies Dominica, nullatenus est agenda Meridiana, cum ipso die Calendæ Octobris habeantur, in quibus certissime constat eandem Meridianam dimitti.*]*

MERIDIANÆ JEJUNIORUM, seu in diebus jejunii post Sextam, breves esse jubentur, adeo ut *momentanæ et simulatiæ* dicantur in Statutis Cluniac. Petri Venerab. cap. 24. et apud Udalricum lib. 2. Consuet. Cluniac. cap. 29. Vide Haeftenum lib. 12. Disquisit. Monast. disquisit. 4.

† **MERIDIARE**, Per diem alicubi manere. Vita S. Bonifacii Episc. sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 87: *Unde etiam in quibusdam locis, ubi cum sancto corpore pernoctabant vel Meridiabant, in ejus honore ecclesias postea construebant.* Quod de somno meridiano minus bene intellexit Mabillonius.

MERIDIARI, Meridianum somnum capere. Vox Latinis Scriptoribus etiam nota. Regula Magistri cap. 50: *Statim post dictam Sextam, tam post prandium, quam in jejuniu, omnes modice in suis lectis Meridientur.* Ordinarius Præmonstr. cap. 15. pag. 909: *Ab hac die (octava Paschæ) usque ad Exaltationem S. Crucis quotidie Meridiari solemus.*

† **MERIDIES**, Pars officii divini, quam Sextam dicimus. Ordinarium MS. Abbatæ Piperac. ann. 1901: *Sciendum quod post Tertiam immediate dicimus Meridiam, deinde Nonam.* Statuta S. Capellæ Paris. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 154: *Notandum est inter alia, quod cantata Prima, absque pausa debet incipi commendatio mortuorum, si sit obitus, et deinde Tertia, magna Missa, et deinde Hora Meridiet.*

* Quia ad meridiem cantabatur, ut monet D. Le Vert pag. 426. unde nos-

tris *Midi* appellatur. Testam. Joan. reginæ ann. 1304. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 221. vº: *Mati-nes, prime, tierce, Midi, none, vespres et complie.* Charta Odon. comit. Burg. ann. 1341. ex Cod. reg. 9484. 2. fol. 198. rº: *Matines, prime, tierce, Miedy, none, vespres, etc. Mériane, pro Midi, Hora meridiana, in Bestiar. MS. :*

Aussi comme l'asne recame
A mienuit, à Mériane.

† **MERINATUS**. Vide *Majorinus*.

† 1. **MERINGA**, Idem quod aliis *Merenda* dicitur, Pomeridianum prandium. Codex MS. Consuet. Eccl. Coloniens. e Bibl. Eccl. Atrebat.: *Præposito majori ad Meringam datur unus denarius et albus panis et I. stopus vini. Majori decano, etc. cullibet istorum datur Meringa sicut majori Præposito.... Quilibet obedientiarius quando incipit dare Meringam, tunc propinat dominis cum sextario vini in tribus magnis ciftis; et quando terminatur Meringa, propinat dominis; obedientiarius majoris Meringæ proxima quinta feria post octavam Paschæ incipit plene dare Meringam cum I. denario, integro pane et stopo vini; et prædicta Meringa plene terminatur usque ad vigiliam S. Petri ad vincula. Vide *Merendare*.*

* 2. **MERINGA**. [Pellicula in aure ubi fit auditus. DIFF.]

† **MERINGI**. Vide *Merovingi*.

* **MERINIA**, Jurisdictio, districtus *Merini*. Vide hanc vocem in *Majorinus*. Stat. pro reform. regni Navar. ann. 1322. ex Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 436. rº: *Cum multi mesnaderii essent in dicto regno et terra esset onerata multum... fuit ordinatum quod in Merinia Ripperie essent 50. mesnaderii, in Merinia Sangossæ 40. in Merinia Pamplonensi 30. in Merinia Stellæ 60. Vide supra *Merita*.*

MERINUS. Vide *Majorinus*.

† **MERIOR**, Turpis, vel timidior, vel temerior propter fœditatem. Papias.

* **MERISSE**, Terminus, limes, meta. Charta ann. 1065. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 197: *Quam vero scripta integra clusuria de scripta terra dividerunt inter se scriptis germanis per Merissis divisionis, hecæ jam præteritos annos quadraginta unum. Unde per ipsa Merisse tetigit a scripto quondam Gregorio portio ex ipsa clusuria a parte Septentrionis, etc.*

* **MERITA**, Exactio, præstatio sub nomine *meriti*, quæ scilicet quasi *merendo* solvitur. Vide supra *Merere*. Charta ann. 1260. in Reg. 173. Chartoph. ch. 548: *Confirmo beatæ Mariæ Montisburgi manerium quod elemosinavit Willelmus de Auilla..... liberum et quietum ab omni servicio et demanda et ab omni Merita.*

* **MERITAS**, TIS, *Puritas*, in veteri Glossar. ex Cod. reg. 521.

* **MERITORIA**, *Meretrix*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide *Meritorium*.

† **MERITORIA TABERNA**, Hospitium seu diversorium, in quod pretio et mercede divertitur. Vita B. Kingæ tom. 5. Julii pag. 694: *Cum denique ea die pellex illa una simul quadriga cum ducissa Cunegundi vecta, tabernam Meritoriam, nocte superveniente, ad quiescendum subiisset.* Gloss. Lat. Græc. MS. Sangerman.: *Meritorium, ξενοδοχείον, Hospitale. Meritorium, hale, estal, loge à vendre denrées, ou bourel, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.*

MERITORIUM, Lupanar, in Actis Proconsularibus martyrii SS. Didymi et Theodoræ num. 2: *Judex dixit: Jusserunt Imperatores vos quæ estis virgines, aut diis sacrificare, aut injuria Meritorii provocari.* Occurrit ibi non semel, ubi Græca habent, πορνείον. [S. Ambrosius in Psal. 118: *An putas, tunc primum te intrare Meritorium, cum fornicem meretricis ingrediens?*]

* **MERITORIUS**, Præmio dignus, Ital. *Meritorio*, Gall. *Méritoire*. Chron. Pontif. Leon. Urbevet. apud Lamium in Delic. erudit. pag. 331: *Hic (Nicolaus PP.) regulam B. patris nostri Francisci, quam multi malevoli impugnare conabantur, dicentes illam inobservabilem et discriminosa, lucidissime declaravit, adprobando ipsam non solum observabilem, verum et Meritoriam et sanctam.*

1. **MERITUM**, Proventus, *Profits*. Schol. Juvenal. Sat. 5. de Calpurnio Pisone: *Post consulatum materna hæreditate ditatus, magnificentissimus vixit, Meritis sublevare inopes ex utroque ordine solitus.* Passio SS. Nicandri et Marciani: *Maximus Præses dicit: Merita dignitatis nostræ ut quid non accipitis? Sanctus Nicander respondit: Merita dignitatis vestræ ideo non accipimus, quia pecunia impiorum contagium est viris Dominum colere institutis.* Charta Dagoberti Regis Franc. apud Doubletum pag. 674: *Villam cui nomen est... cum omni integritate vel Merito.* Et alia Pipini Regis apud eundem pag. 699: *Hoc est foresta nostra, cognominante Equalina, cum omni Merito et soliditate sua, quidquid ab ipsa silva aspicere vel pertinere videtur.* [Charta ann. 654. apud Miræum tom. 1. pag. 7: *Cum omni Merito suo vel adjacentiis, seu aspicientiis ipsius villæ.*] Formulæ veteres Pithœi MSS. cap. 96: *Cum.... adjacentiis, appenditiis, et omni Merito et termino suo ibidem aspiciente.* Cap. 101: *Unde accepimus a vobis pro ipsa vinea, sicut inter nos bene complacuit atque aptificavit, hoc est, in argento et in alio Merito solidos tantos, etc.* Vide Chartas Chlodovei III. Reg. Franc. in Actis SS. Ord. S. Bened. tom. 4. pag. 617. et Chilperici apud Meurissium pag. 146. Formulam 27. ex Baluzianis, etc.

MERITUM ACCOLANARUM, in Formul. 62. inter Lindembrogianas.

TERRÆ MERITUM, *Terræ proventus*. [Charta ann. 1251. in Bibl. Colbert. tit. de Episcopatu Carcas.: *Dominations et dominium et cætera terræ Merita, bona et jura, etc.*] Charta Mali Gaulini Comit. Impuriarum ann. 1319. in Camera Comput. Paris. qua vendit Sancio Regi Majoricarum castrum de Rupe: *Et taschas, agraria, quartos, quintos, et alia terræ Merita, et directa ac utilia dominia, etc.* Occurrit in aliis Chartis Petri, Jacobi Regis Arag. filii, Comit. Impuriarum et Rippacurciæ ann. 1336.

† **MERITA MILITARIA**, Annona militibus præstanda, in l. 16. jubemus. C. de erogat. milit. annon. lib. 12. tit. 38.

MALUM MERITUM, *Dammum*. Pactum inter Gregorium VII. PP. et Principem Beneventanum lib. 1. post Ep. 18: *Vel si per se aut per suppositum personam... studuerit qualicumque modo aut ingenio reddendi malum Meritum aut damnitatem cullibet, etc.*

† **MERITUM**, Crimen, delictum. Vita S. Gurthierni in Chartular. Quemperleg.: *Quadam autem die quidam venator ad illum locum venit, et videns juvenem sedentem et orantem sine intermissione super petram, interrogavit eum et dixit:*

cur hic, fili, habitas? et respondit juvenis: Meritum meum mihi fecit; et juravit illi nulli se dicturum. Qui juvenis sororis suæ filium occiderat, atque eam ob rem poenitentiam agebat.

MERITUM, Pretium. Lex Wisigothor. lib. 8. tit. 4. § 13: *Alium ejusdem Meriti domino reformare cogatur*. Adde lib. 9. tit. 1. § 6. Legem Bajwar. tit. 8. cap. 18. § 2. tit. 14. cap. 1. etc.

* 2. **MERITUM**, Donum, quod in venditionibus cessionibusve iis, qui venditionem aut cessionem gratam habebant, concedebatur, seu munus ultra pretium rei venditæ datum; quod *Launehilde* dictum fuisse observatum est in hac voce. Charta ann. 1109. apud Lamium in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 3. pag. 1120: *Pro qua mea venditione et traditione recepi Meritum ab Gherardo abbate et rectore supra-scriptæ ecclesiæ, unum par pellium in præfinito*. Alia ann. 1198. ibid. pag. 1193: *Pro qua donatione ego Symeon profiteor me recepisse Meritum seu launehild a suprascripto patre tuo Sardo, anulum aureum in præfinito*. Pactum inter Gerard. comit. et Atton. archiep. Pisan. ann. 1120. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1138: *Unde præfatus vice-dominus fecit ei Meritum spatam unam*. Charta ann. 1129. ibid. col. 1146: *Unde ipse Rogerius archiepiscopus fecit ei Meritum anulum aureum, ut magis omni tempore prædicta finis et transactio atque refutatio firma et stabilis permaneat atque persistat*.

* 3. **MERITUM**, Corpus alicujus sancti, vel illius pars quælibet, ejusdem reliquiæ. Hist. transl. S. Baudelii inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 4. col. 2: *Cernebatur ferri geminas sanctorum fredas, quarum alia habebat Merita S. Baudelii martyris, altera vero Pauli et Amantii confessorum Omnipotentis*. Inventar. S. Capellæ Paris. ex Reg. sign. Noster Cam. Comput. fol. 196. vº: *Le Merita d'une des onze mille Vierges, et le repositorye et le pié*. Porro extant in S. Capella duæ sacrarum reliquiarum thecæ, in quarum una mentum S. Ursulæ; in altera, ad modum capitis efficta, ejusdem sanctæ os capitis asser-vatur.

* 4. **MERITUM SUUM** ALICUI TRADERE, Pœnam, quam meretur, infligere. Charta ann. 1310. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 1609: *Omnes bucos plateæ fecimus præparari et armatis gentibus custodiri, ut si ipsi venirent, obviaremus eisdem viriliter, et suum Meritum traderemus*.

* 5. **MERITUM**, Ratio, argumentum. Instr. ann. 1385. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 81. col. 2: *Prædictarum causarum Meritis longa deliberatione pensatis, etc.*

* 6. **MERITUM**, Ipsa merces, aut præmium, quod pro merito datur, Ital. *Ricompensa*, Gall. *Prix*, *païement*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 539: *Item ordinaverunt et providerunt predicti, quod dominus Meçovillanus bonzagni et dominus Rovixius mercarius, qui prefuerunt officio bladi... pro Merito laboris eorum, quem... sustinuerunt in dicto officio... quilibet eorum habeat... quindecim libras bononinorum*. [FR.]

† **MERITUS**, Idem quod *meritum*, Proventus. Charta ann. 954. apud Perardum in Burgundicis pag. 165: *Hæc omnia superscripta, præter quod habet Meritos meos, reservavi, quicquid in jam dicta villa... ad me pervenit*.

* **MERLA**, Ecclesiæ pars, pinnis or-

nata. Hist. belli Foroju. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1219: *Quidam nomine Milunus audito clamore ecclesiam cum solo ense velociter intrans contra ipsos, et isti contra eum, ejus ensis fractus est ad Merlas*. Ambo fortassis designatur. Vide in *Merulum*.

† 1. **MERLARE**, Agros marla seu marga stercorare, Gall. *Marler*. Tabularium Audomar.: *Tenentes eam (terram) debeant firmare bis ad minus infra duodecim annos et semel Merlare*. Vide *Marlare*.

† 2. **MERLARE**, Turris seu muri fastigium pinnis distinguere, Gall. *Creneler*. Computus ann. 1324. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 132: *Pro Merlando vinteno Burgi dictæ villæ, pro faciendis tribus eschises, etc.* Chron. Parmense ad ann. 1285. apud Murator. tom. 9. col. 806: *Domus magna cum stationibus mercatorum juxta plateam Communis a latere de suptis... et Merlata atque depicta*. Occurrit passim. Vide *Merulum*.

† **MERLATARE**, Ead. notione. Charta ann. 1375. tom. 1. Gall. Christ. inter Instrum. pag. 52. col. 1: *Cum ipsa ecclesia fortificari, construi et crinellari, sive Merlatari de Materia lapidum cum cemento et fustium, seu alterutrius earum*.

† **MERLATIO**, Ipsa *Merlarum* constructio. Chron. Parmense ad ann. 1284. apud Murator. tom. 9. col. 806: *Pons dominæ Gilie de Porta-nova expletus est, et constitit in summam MMDV. libras et solidos VI. imperiales; et hoc sine planellatione et Merlacione dicti pontis per medietatem*. Quod vero *merlis* pontes munire solebant, testis Petrus Azarius in Chronico apud Murator. tom. 16. col. 322: *Nusquam visus fuit pons ligneus aliquis tam longus, tam securus, quia ab utraque parte asseribus erat conclusus et Merlatus, et præparatus ad pugnam*.

MERLEIA. Vide *Mesleia*.

* **MERLETARE**, *Merletos* seu pinnas construere, pinnis munire, Ital. *Merlare*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Merlet*, Prov. *propugnaculum*. Stat. ann. 1357. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 194. col. 1: *Fiat murus fortis; et Merletetur desuper, etc.* Aliud ann. 1381. ibid. tom. 3. pag. 47. col. 1: *Quod murus qui non est Merletatus, Merletetur prout decet*. Vide *Merlare* 2.

† **MERLETUS**, Idem quod *merla*, Pinna. Charta ann. 1382: *Johanni Juglar lapidæ pro ædificando Merletos alterius ex turribus novi portalis Laurenti*. Vide *Merulum*.

* Hinc *Merlette* appellari videtur Virga apparitoris, quod in pinnam desineret, vel illi vice propugnaculi esset eaque ab injuriis tueretur, in Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 293: *Icellui sergent avoit esté audit Suipe par aucuns des habitans d'illec batuz et férüz d'un coustel parmi le corps tout oultre en plusieurs lieux, en disant, Tu ne sergenteras plus, va porter ta Merlette à Chasteillon*.

† **MERLINUS**, f. pro *Mellinus* vel *Melinus*, a *Melote*. Vide in hac voce. Amiculum seu amictus quo Canonici caput humerosque tegebant. Statuta Eccl. Aquensis ann. 1259: *Clerici beneficiati cappas portant de pelibus esquirelorum forratas, aut agnorum nigrorum, vel portant eorum Merlinum cum ipsa cappa.... Tempore autem quo superpellicium portabunt, habebunt almussias, vel capellos sive Merlinos Canonici de gristiis, beneficiati de esquireolis*. Ibid.: *Cum chorum intraverint Canonici clerici et alii chorum*

frequentantes, amoto capucio capæ, almussia sive Merlino et birreto toto, etc. Charta ann. 1437: *Cum superpellicio et Merlino, etc.* Laurentio in Amalith.: *Melina, Vestis scortea, mantica*. Vide *Almucium*.

* **MERLUCIUS**, Ital. *Merluzzo*, Piscis genus. Tract. Ms. de Pisc. cap. 117. ex Cod. reg. 6338. C.: *Asellus, aliis asino, aliis nasello, nostris Merlus dicitur*. Charta Joan. ducis Brit. ann. 1279. in Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 31: *Concedimus dictam sicariam congrorum et Merluciorum, cum suis pertinentiis et juribus consuetis, habendam et tenendam ab eis... Debeamus etiam nos... districte servare... quod nemo, exceptis ipsis mercatoribus, possit in dicta sicaria congris et Merlucios a Paschate usque ad festum B. Michaelis in monte Tuba siccare*. Pedag. Massil. ann. 1404: *Item pro qualibet salmata Merlucii, etc.* Vide *Merluus*.

† **MERLUS**, ut *Merulum*, ab Ital. *Merla*. Caffari Annal. Genuens. ad ann. 1159. apud Murator. tom. 6. col. 272: *Fecerunt etiam in ipso muro Merlos mille septuaginta, tam pro formositate et fortitudine muri, quam pro commoditate et tuitione civitatis et civium*. Rolandinus Patav. de factis in marchia Tarvis. lib. 6. cap. 18. apud eundem tom. 8. col. 270: *Et ecce quidam in apparentia satis directus homo retulit, quod nocte præterita per castra de Podevenda ubicumque erant, visus est ignis per Merlos castrorum ardere diu, et manifeste comburere crates et munitiones*. Occurrit alibi passim.

† **MERLUUS**, Piscis genus, Gall. *Merlan*, vel *Morue*. Codex censuum Eccl. Audomar.: *De Merlus r. den. De mille allecum i. den. etc.* Vide *Menagium* in Origin. Gall. voce *Merlus* et supra *Merlucius*.

* **MERONNARIUS**, Faber materiarius, Gall. *Charpentier*. Comput. ann. 1371. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Item Arnolodo Meronnario pro alio bosco, roillis, posteaule, asellis, etc.* Vide supra in *Materia*.

* **MEROPS**, *Mésange* ou *espée*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

* **MEROSITAS**, *Ebrietas*. *Merosus*, *ebrius*. Glossar. vetus ex Cod. reg. 521. Vide *Merosus*.

† **MEROSUS**, *Vinosus*, a *Merum*. Johan. de Janua. *Vineus, plein de vin*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.

* **MEROTECA**, *Custos vini*; et pro vase potest accipi, in Glossario, ex Cod. reg. 521.

MEROVINGI, dicti Reges nostri ex prima stirpe, qui a Meroveo genus ducebant. Ado Viennensis in Chronico: *Meroveus successit, a quo Francorum Reges Merovingi sunt appellati*. Jonas in sancti Columbani Vita cap. 30. ex Surrio: *Dixeruntque nunquam se audivisse Merovingum in Regem sublimatum sponte sua Clericum fuisse*. Eginhardus in Præfat. Vitæ Caroli M.: *Gens Merovingorum, de qua Franci Reges sibi creare (MS. procreare) soliti erant usque in Hildericum Regem, qui jussu Stephani Romani Pontificis depositus ac detonsus atque in Monasterium trusus est, durasse putatur*. Ubi Codd. Casarei, ut monet Lambecius, habent *Meringorum* et *Meroingorum*. Regnum *Meruungorum*, in Lege Alemann. Edit. Heroldi tit. ult. Vide Radulfum de Diceto cap. 608.

MEROVINGIA, Francia, quod a Francorum stirpe Merovingica possideretur. Anonymus de Miraculis S. Agili lib. 1. cap. 3: *Roberto apud Merovingiam, qua*

alio nomine dicitur Francia, tenente jus regium.

* **MERQUA**, Nota, signum; unde *Merquare*, Notare, signare; *Merquier*, in Charta ann. 1321. ex Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 290. Alia Regin. Pontis et Brager. dom. ann. 1322. in Reg. 64. ch. 138: *Concedimus consulibus... quod in dicta villa Brageriaci sit Merqua, cum qua signentur et Merquentur tonnelli et pipæ vinorum... Dicta Merqua sit ab una parte de armis nostris, etc.* Vide supra *Merca*.

† **MERRA**, Idem quod *Mara* Exod. 15. 23. Amaritudo, aqua amara. S. Paulinus Epist. 37. pag. 226: *Quibus mentem nostram de peccatis amarum, quasi Merram illam in manu Moysi per lignum mysterii, ita beatitudinis tuæ sanctus et dulcis affatus in dulcedinem lætitiæ spiritali suavitate mutavit.* Idem in Poem. 17. pag. 64:

Sicut antiqui manibus prophetas
Per sacramentum crucis, unda misso
Dulcuit ligno, posuitque tristes
Merra liquores.

† **MERRAMENTUM**, **MERREMIMUM**, **MERRENUM**, etc. Vide *Materia*.

* **MERRASIAM**, f. pro *Marresium*, Paulus, Gall. *Marais*. Charta Jac. reg. Scot. ann. 1450. in Chartul. eccl. Glasg. ex Cod. reg. 5540. fol. 96: *Episcopi Glasguenses teneant de nobis dictas terras... cum universis et singulis commoditatibus... in boscis, planis, moris, Merrasiis, viis, etc.* Vide in *Mariscus*.

* **MERRENUM**, [Bois *merrain*]. « *Alverno la Mouche*, mercatori *Merrani* in Mortallaria commoranti, pro sex peciis *Merrani*. » (Compte de la refonte d'une cloche de N. D. en 1396, Bibl. Schol. Chart. an. 1872. p. 367.)

† **MERSARIA**, ut supra *Merceria*, ni fallor, minuta merx. Mirac. MSS. Urbani V. PP. in Tabul. S. Victoris Massil.: *Joannis de S. Angelo oriundi prope Parisius, nunc residentis Massiliæ de arte Mersariæ tenentis hospitium, etc.*

MERSCUM, Ingulphus pag. 861: *Maneria, Mansiones, molendina, Mersca, et mariscos, etc.* Pag. 864: *Insulas, mariscos et Mersca. Vox formata ex Saxonico Mere, palus, stagnum.*

* **MERSEGARIA**, **MERSEGERIA**, pro *Messegaria*; unde *Mersegarium* et *Mersegerium*, pro *Messegariis*. Vide in his vocabus. Pariag. inter reg. et abb. Gemoni ann. 1322. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 53: *Dictum monasterium et conventus possint... depascere per terras et prata... animalia cujuscumque generis aut pili sint, libere absque omni pecha seu Mersegeria... Item quod possint instituere... Mersegerium seu custoden in suis proprietatibus. Infra Mersegeria et Mersegerium.*

MERSORES, Qui aquas subeunt, urinatores. Matth. Paris ann. 1191: *Tandem a quibusdam Regis Richardi Mersoribus, ipsam subitus aquam invadentibus, locis quam plurimis terebratur (navis).*

* **MERSORIUM**, Sitalus. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Mersorium, seel à eaue.*

* **MERSUINUS**, Marinus proculus. Gall. *Marsouin*. Telon. S. Bertini: *De sturione, iij. den. de tallia ceti, iij. den. de Mersuin ij. den.*

* **MERTINUS**. Charta ann. 857. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1029: *Et vobis non dederimus in superscripto constituto aedulus boni Mertinos centum, etc.*

† **MERUAGIUM**, Miscellum frumentum, Gall. *Bled mêteil*. Charta ann. 1195. apud Miræum tom. 1. pag. 108: *Quinde-*

cim modios segetis, in parte decimæ Comitatus apud Lestinas annuatim habebit, medietatem scilicet Meruagii, et medietatem avenæ.

† 1. **MERULA**, Idem quod *merulum*, Pinna, Gall. *Creneau*. Gaspar. Barthii Gloss. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 24. ex Anonymi Hist. Palæst.: *Venerunt illi usque ad scalam quæ jam erat erecta et fortiter ligata ad civitatis Merulas, et ascenderunt per eam homines sexaginta.*

† 2. **MERULA**, Avis Ægyptiæ species. Bernardi de Breydenbach Iter Hierosol. pag. 226: *Ibi (versus Alexandriam) aves capiuntur quædam candidæ et albisimæ, quæ Merulæ nuncupantur. Melle pro Merle dixerunt nostri. Le Roman de la Rose MS.:*

D'oisiæ chantans avoit assez
Par tout le vergier amassez...
Melles y avoit et mauvis.

* 3. **MERULA**, quam peritiores piscatores *Merle* vocant, nonnulli *tourd*, non distinguentes turdum a *Merula*. Tract. Ms. de Pisc. cap. 74. ex Cod. reg. 6838. C.

† **MERULANA**, vel **MEROLANA**, LOCUS Romæ in monte Exquilino, haud procul a basilica S. M. Majoris, ubi ecclesia S. Matthæi. Ordo Romanus n. 3: *Die autem Resurrectionis Dominicæ procedente eo ad S. Mariam, notarius regionalis stat in loco qui dicitur Merolanas, et salutato Pontifice dicit: In nomine D. N. J. C. baptisati sunt hesternæ nocte in S. Dei genitricis Maria infantem masculi numero tanti, feminæ tantæ. Alterius loci qui Merulis dicitur, sed ab urbe octavo millario distantis, meminit Gregorius Mag. lib. 2. Dialog. cap. 11.*

* **MERULIUM**, Idem quod *Merulum*, Pinna, unde sagittæ emittebantur. Charta Loth. II. reg. Ital. ann. 948. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 469: *In suis quoque proprietatibus ædificare turres et castella cum Merulis et propugnaculis et cum omni bellico apparatu. Vide mox*

MERULUM, **MERLA**, Pinna, Italis *Merla*, sommita di *muraglia* non contigua, ma interrotta con equal distanza. Ita Cruscani. Sanutus lib. 3. part. 10. cap. 8: *Audiens vero Rex Arsacidarum quod Henricus terræ gubernator ad Armenos transisset, nuncios destinavit rogans ut eum in suo reditu visitaret. Ille annuit. Occurrit autem venienti Rex, et multo honore prosecutus est, ducens eum per districtus sui castra et loca varia, donec ad quoddam castrum perduxit, ubi erat turris alta nimis; et in quolibet Merulo erant viri duo albis induti. Dixitque Rex hosti suo, quod illi subjecti nequam ei obedirent, qualiter sui sibi. Et cum rem esse possibilem respondisset, excressetque Rex, duo illorum se continuo projecerunt deorsum, et confracti in momento expiraverunt, etc.*

* Charta ann. 912. apud eumd. Murator. ibid. col. 467: *Per hoc nostrum præceptum ædificandi castella in opportunis locis licentiam attribuimus, una cum bertiscis, Merulorum propugnaculis, aggeribus atque fossatis, etc.*

* **MERULUS**, Eadem notione. Lib. de Mirab. Romæ apud Montemfalc. in Diar. Ital. pag. 283: *Murus civitatis Romæ habet turres 361. castella, i. e. Merulos 6900.*

MERLA, Eadem notione. Grimaldus citatus in Roma subterranea lib. 2. cap. 8: *Habebat turres magnas et validas 44. e quibus hodie quatuor tantum supersunt*

cum propugnaculis sive Merlis 444. [Chron. Parmense ad ann. 1299. apud Murator. tom. 9. col. 840: *Et diruit dicta sagitta de turre Communis unum ex Merlis, et de angulo et de fenestris.*] Matthæus Villaneus lib. 7. cap. 102: *A uno de Merli il fece impendere per la gola del detto castello. Vide Menagium in Orig. Ital.*

† **MERUM**, Territorium, districtus. Charta Theodorici Regis ann. 676. apud Mabill. Diplom. pag. 606: *Concessimus, ut quod infra Mero Attiniacense de fisco nostro comparatum habebat, hoc habeat concessum.* Charta Hedeni Ducis ann. 716. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 22: *Donatum in perpetuum esse volo, domno et in Christo patri Willibrordo in Mero, quod respicit ad Hamulo castellum, ubi et cogito Dei misericordia... monasterium construere.*

† **MERUM**. Epist. Petri de Condeto tom. 2. Spicileg. Acher. pag. 566: *De cuius (Reginæ) morte Rex noster doluit ultra modum et Merum, quod de ipso multum timebatur, si quod absit, in dolore perseveret hujusmodi.*

* **MERUM EXAMEN**, Accuratio et diligentior consideratio; *Maire* enim nostris vel *Mere*, idem quod *Major*. Stat. eccl. Turon. ann. 1396. cap. 70. ex Cod. reg. 1237: *Cum majus constat esse peccatum, major ei injungatur pœnitentia. Ubi in Gallico: Comme ce soit Mere pêché, Mere pœnitence lui soit donnée.* Charta ann. 1300. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 133. v. col. 1: *Avons apposé les noz propres saiaus en Maire garantie de vérité.* Libert. Laudosi ann. 1392. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 206: *Submittendo jurisdictioni, cohercioni, viribus, rigoribus, compulsionibus ac Meris examibus quorumcumque judicium competentium et curiarum suarum.* Ibid. pag. 205. art. 42. legendum *nostræ*, pro *mere*, contracte scriptum.

MERUS, Potio pura vini, cui opponitur *Mixtum*. Regula Magistri cap. 27: *Mox cum sederint ad mensas Fratres, antequam comedant, singulos Meros accipiant, quos Meros accipientes, singuli porrigant Abbati sibi signandos... in quibus omnibus mensis in suos Meros quisquis Frater de suo pane ternas sibi, non amplius, buccellas intinguant,.... post ergo primos Meros æstivo tempore ad refectonem tam Sextæ quam Nonæ, caldi omnibus quaterni sufficiant, extra illum Merum. Cap. 53: Ab ipso die Quadragesimæ usque in tricesimum, propter laborem, binas ad diem Fratres, non amplius, accipiant potiones, id est, unum Merum et unum caldum. Regula S. Cæsarii ad Virgines cap. 12: *Quæ coquent, singulis illis Meri pro labore addantur. Vide Mericulum.**

MERI DENARII. Capitula Caroli Mag. ad Legem Salicam lit. 3. cap. 11: *Illi autem denarii, qui modo monetati sunt, si pensantes et Meri fuerint, habeantur.* Lib. 4. Capit. cap. 32. et Edictum in Carisiaco Caroli C.: *Ne aliquis bonum denarium, id est, Merum et bene pensantem rejicere audeat.* Edictum Pistense ejusdem cap. 8. et 10: *Denarii Meri ac bene pensantes: quibus opponuntur mixti cap. 13. 16. id est, alia viliori materia. Ita aurum argento miscere vetitum ibidem cap. 23. cui perinde opponitur aurum merum, quod nostri Ornieri vocabant. Le Roman de Garin MS.:*

Grant fu l'offrande del Baron Chevalier,
Gerbert offrit quatre bésans d'Ormier.

Ibidem :

Ne sai ô prendre ne argent ne Ormier.

Passim ibi. L'Ordene de Chevalerie MS.:

Car en mon tresor seront pris
Li treze mil besant d'Ormier.

Chronicon Bertrandi Guesclini MS. :

Car il tant avoit argent et Ormier.

Vide *Exmerare*. Sed et *Lormiers* nostri vocabant aurifices. Regestum Censuum et Feodor. Carnoti: *Item le Lormier qui fait euvres dorées... et celui qui fait euvre qui n'est pas dorée, ou blanche, etc.*

An eo nomine uti proprio aurifices apud nostros designati fuerint, ex laudato Regesto non videtur certo colligi. Et quidem aliis artificibus commune fuit: maxime iis qui opera elaborabant inaurata vel inargentata, quibus non nisi *merum aurum* adhibere licebat, unde ephippiorum, calcarium et clavorum opifices, quod hæc inaurari solitum erat, *Lormiers* nuncupati: neque enim cum *Fureliere*, qui eos olim, nescio quo vade, *Lorimiers* appellatos asserit, a loris faciendis sic dictos opinari possum. Vide *Lormarius*.

* **MERUTA**, [Morue. DIF.]

* **MERUWNGI**. Vide *Merovingi*.

MERWORPHIN. Lex Longob. lib. 1. tit. 36. § 4. [* Roth. 276.] : *Si servus Regis oberos, aut vecorin, seu Merworphin, aut quamlibet talem culpam, aut minorem, fecerit, etc.* Ubi Glossæ, *Merworphin, atiquem de caballo profecerit*. Anglo-Saxon. Mære, equus, Germ. Mer, equa, Werphen, dejicere. Vide *Marahworfin*.

* **MERZADRUS**, ut mox *Merzator*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1281. apud Murator. tom. 8. col. 1148 : *Et stationes dicti palatii novi Communis datæ fuerunt ad pensionem Merzadrus.*

* **MERZARIA**, Minutæ merces, Gall. *Mercerie*. Vox Italica. Statuta Montis Regal. pag. 113 : *Ita quod omnes conducere volentes pannum et merces, sive Merzarias, illas conducere quo voluerit sine solutione prædicta, etc.* Vide *Marzaria*. Hinc

* **MERZARIUS**. Minutarum mercium propola, Gall. *Mercier*. Charta ann. 1212. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 711 : *Merzarios Mutinæ ponam et tenebo in bina Merzariorum Ferrariæ, et eisdem dabo et assignabo stationes, quantascumque voluerint*. Correct. Stat. Cadubr. cap. 40 : *Quod Merzarii forenses non possint vendere, nisi super nundinis vel mercatis Cadubrii*. Vide *Merzaria*.

* **MERZATOR**, Minutarum mercium propola. Statuta Vercell. lib. 7. fol. 212. vº : *Qui etiam promittat de non exercendo unquam per seipsum manualiter officia... bubulcorum, Merzatorum, tinctorum, spartiariorum, etc.* Vide *Merzaria*.

* **MERZET SALOMI**, Martyrium Salomonis. Chron. MS. Eccl. Nannet. : Anno 876. *Salomon Rex religiosissimus crudeliter ab impiis apud oppidum, quod dicitur Bresla, patrantibus pseudo quibusdam Episcopis, effossis oculis occiditur, martyribusque annumeratur. Unde et locus in quo occisus est, usque in hos dies, Merzet Salomi, id est, Martyrium Salomonis nuncupatur.* [* *Merzet Salami* editum tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 221.] Hinc forte

MERZINA, [Homicidium, murtrum, Gall. *Meurtre*, sonat] in Charta Jacobi Regis Aragonum ann. 1269. tom. 8. Spicilegii pag. 270 : *Et crimine falsæ monetæ, et falsi testimonii, et crimine Merzina-*

rum, et latrocinii publicis, sive aggressionibus viarum, etc.

1. **MESA**. Charta Swecica ann. 1314. apud Joan. Schefferum ad Chronicon Archiepiscop. Upsaliensium pag. 229 : *De captura alecum, de qualibet sagena quæ habuerit pro manskut duas Mesas unam Mesam: quæ vero unam tantum, dimidium Mesam.* [* Idem quod supra *Meisa*. Vide in hac voce.]

† 2. **MESA**, vox Hispanica, Mensa. Charta Hispanica æræ 1210. apud Anton. de Ypez in Chron. Ord. S. Bened. tom. 5 : *Et 25 mirtas de Mesa, et 150 solidos pro servitio de Mesa, etc.*

† 3. **MESA**, pro *Mansa*, vel *Mansus*. Testamentum Matfredi Vicecom. ann. 966. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 86 : *Ipsos alodes de Villa-magnense et Caucenogulo cum ipsa ecclesia, et ipsas Mesas Cogiano cum ipsa ecclesia cum ipsos alodes, qui commutavi cum Aldone.*

* **MESACRUM**, *Papaver*, apud *Aliabatem*. Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

* **MESAGARIA**, Legatio. Vide infra *Messajaria*.

† **MESAGARIUS**, Officium monasticum, f. cui prædiorum rusticorum cura demandata erat. Neologus. MS. S. Martialis Lemovic. : *Mesagarius facit caseos et solvit præbendar. et debet tradere sacristæ v. solidos.* Et infra : 11. Kal. Nov. *Mesagarius facit pitanciam.*

† 1. **MESAGIUM**, Modus agri mansionibus et ædificiis rusticis instructus. Charta ann. 1224. apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 29 : *Super oblationibus Mesagii ejusdem Hardingi, et pane benedicto et candela... de dominico Abbatis in eadem villa. Matth. Paris ad ann. 1259 : Et quantum ipsi in ædificiis et spatiis latioribus augmentatur, tanto Prior et conventus in bonis suis et juribus angustantur : quia redditibus, quos a Mesagiis fratribus collatis receperant, sibi nunc pereunt.* Chartular. S. Trinitatis Cadomens. fol. 42 : *Ailmerus Hod. pro uno Mesagio iv. communes vomeres.* Vide *Mesaugium*.

† **MESAGIUM**, strictius pro *Mansio*, domus, habitatio. Charta apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 57 : *Hac carta mea confirmavi Ricardo capellano Comitum, quoddam Mesagium cum crofta, quod est inter domum quod pater meus tenuit, et inter domum quam Ricardus carpentarius tenuit.* Tabular. S. Vincentii Cenoman. : *Auzitque Mesagium iuxta ecclesiam ad habitationem monachis, nec non masuram cum quatuor aripennis pratorum.* Vide *Masagium* in *Massa* 5.

† 2. **MESAGIUM PANIS**, Certum panis pondus. Tabular. Vivar. Eccl. : *Singulis diebus liberatur cuilibet canonico Mesagium panis, id est, quinque panis libræ ; de vino autem ad mensuram trium pitalorum.*

* 3. **MESAGIUM**, [Gallice *Moisson* : « Eodem die, pro abbate Geraldus quatuor libras et xx. sol. helemosyne super molendino de Anezio et toto prioratu, ita tamen quod debemus facere anniversarium suum ultimo die Mesagii de Anezio et bonam pitanciam, et mesatgarius caseos. » (Obituarium S. Martialis Lemovic. f. 18. v.)]

* **MESAILHA**, Item quod *Mesalha*, Obolus seu *mallia*, quæ est 24. pars solidi. Charta Phil. Pulc. ann. 1301. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 127. vº. col. 2 : *Pro miliari Mesailharum parvarum tertiam partem plus... percipiet.*

MESAILHATA, Modus agri, apud Occitanos. Charta ann. 1300. in Regesto Phi-

lippi Pulcri Regis F. ann. 1299. num. 49 : *Quinque arpentia et unam Mesailhatam vinearum quartandarum de Plat-sanco.* Sic scriptum, sed nescio an non scribendum fuerit *Medailhatam*. Vide *Medalla*. [Bene *Mesailhata*, hoc est, reditus unius *Mesalhæ*. Vide *Mesalha*.]

* **MESALATA**, Mensura vinaria, pretii unius *Mesalhæ*. Consuet. Carcass. in Reg. L. Chartoph. reg. ch. 3 : *Præco vini debet habere Mesalatum vini de quo præconizaverit, vel unum obolum nigrum.*

† **MESALHA**, Idem quod obolus, seu *mallia* quæ est 24. pars solidi. Deliberatio trium Statuum Occitanie super Johanne Rege in carcere detento, tom. 1. Annal. Tolos. inter Instr. pag. 94 : *Et ultra pro summa quinquaginta librarum unus Turonus ; et pro summa viginti quinque librarum mobilium, unus obolus seu Mesalha pro qualibet septimana.* Eadem habentur in Litteris Caroli Johannis Reg. Franc. primogeniti ann. 1356. tom. 3. Ordin. pag. 103. quibus prædictam deliberationem confirmat. Ejusd. notionis *Messale* infra, si tamen bene scriptum.

† **MESALIS**, Mensura frumentaria. Bulla Innocentii IV. PP. ann. 1243. apud Illust. Fontaninum in Antiquit. Hortæ pag. 404 : *Quatuor Mesales frumenti et sex de spelta tempore æstatis, et duas salmas musti mundi in vindemiis et duo paria gambonum porci in Natale Domini pro ipsa ecclesia S. Jacobi.* Item quatuor *Mesales frumenti et sex de spelta ad communem Mesalem civitatis Orti, qui per tempora erit pro ecclesia S. Marie et ecclesia S. Fortunati.*

* **MESALLIA**, ut supra *Mesailha*. Charta ann. 1128. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 445 : *xxv. de Mesallii in uncia, et in xx. sol. denariorum, tantum duos solidos de Mesalliis, etc.*

* **MESAMARE**, Gall. *Mésamer*, Non amare, odio habere. Lit. remiss. ann. 1364. in Reg. 95. Chartoph. reg. ch. 191 : *Hennequin l'Alement Mesamast, vituperast et feist signe de lui (suppliant) hair et voloir mal.*

† **MESANCULA**, rectius *Mesancylon*, a Græco *μεσάνκυλον*, Genus teli in medio amentum habens, apud Gell. lib. 10. cap. 25.

* **MESARANA**, pro *Mirra*, apud *Aliabatem*. Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

* **MESATGARIUS**. [Gallice *Messier* : Vide *Mesagium*.]

† **MESATICUM**, pro *Mensaticum*, Annona aut cibus ad unum mensem. Dispositio rei familiaris Cluniac. facta a Petro Abbate, apud Baluz. tom. 5. Miscell. pag. 444 : *Mesatica per decanias constitui, et ut Conventum Cluniacensem de pane, de fabis, et earum sagimine quidam ex Decanis uno mense, quidam duobus mensibus... procurarent, ordinavi... Decanus de Cavariaco procurabit totum Septembrem, Decanus Cluniacensis totum Octobrem et dimidium Novembrem, etc.* Hæc *Mesatica* ita constituta sunt, ut non tres tantum neque quatuor sextarios frumenti aut plus sive minus ad opus uniuscujusque diei obedientiarum jam dicti granatario dent, sed quantum necessarium fuerit. Vide supra *Mensata*.

† **MESAULII SERVI**, *Mediastini*, abjectissima quæque munia inter servos obeuntes. Vocabul. Sussannæi.

† **MESAULIUM**, *Mediana janua*, vel in *aulæ meditulio* locus. Idem Vocabul.

* **MESCADERE**, Gall. *Mescheoir*, Male

accidere. Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 120: *Se il vous en est Mescheu, ce est à bon droit.* Lit. remiss. ann. 1365. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 671: *Henequin de la Wagne chaudrelier cuida... férir icellui Jehan d'un coutel;... s'eschiva et ghenchi ledit Jehan, entant que en icellui débat Meschei audit Hanequin par son outrage.* Guill. Guiart. ad ann. 1267:

Il convient que nous Mescheuons,
Se par barat nes decevons.

Hinc *Mescaanche* et *Meschance*, Infortunium, adversus casus. Cons. Petri de Font. cap. 13. art. 28: *Se le Mescaanche de l'ocission de se feme, etc.* Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 155. ch. 273: *Icellui Denisart molt esmeu et querans sa male Meschance, assez tost après en reveillant le chat qui dormoit, etc.* Consolat. Boetii lib. 2. Ms:

Car ainsi s'en va Meschance,
Comme s'en va bonne chance.

La Mapemonde Ms. cap. 18:

Se ses premiers biens relenquait,
Pour Mesquanche qui li aviegne, etc.

Unde *Abit de meschance*, Infortunii seu paupertatis habitus, in Lit. remiss. ann. 1469. ex Reg. 195. ch. 359: *Le Dimanche gras ung nommé Simonnet, ... demourant en la ville de Avisa en Champagne, ... print l'abit de Meschance, qui est une chose accoustumée ledit jour en ladite ville, et se représente le seigneur de la grant terru, qui se nomme et appelle le maire des chestiz.*

† **MESCALLIA**, Annona mixta, Delphinatibus *Mescla*, aliis *Meslure* vel *Mixture*. Differt autem *Mescalita* a mixto blado, quod hæc ex hordeo, frumento et avena simul mixtis constat: illud vero ex frumento et secali hyberno. Charta ann. 1224. ex Tabulario S. Roberti de Cornihone: *Quinque sextaria bladi brunii seu Mescaliarum.* Vide *Mesclania*, et *Mixture* in *Mixtum* 2.

* **Mesil**, eadem forte notione, in Pedag. Bapal. ex Chartul. 21. Corb. fol. 360: *Le charge de Mesil, aij. den. Blé mesalé* vero dicitur frumentum corruptum seu vitiatum, apud Bellom. Ms. cap. 37. pag. 97. r. col. 2: *Vin qui devient mauvais, ou blé qui Mesale... Car se je ai presté à aucun fourment tout sain, et il le me veut rendre Mesalé, je ne le sui pas tenu à prendre.* Lit. ann. 1358. tom. 3. Ordinatio. reg. Franc. pag. 330. art. 2: *Se lesdiz blés ou grains estoient embouqués ou Mesalés, etc.*

* **MESCAPERE**, Idem quod *Forisfacere*; sed ex errore potius et supino neglectu, quam ex animi deliberatione seu ex præcogitata malitia, Gall. *Méprendre*. Pact. inter Phil. reg. et Guill. episc. Paris. ann. 1222. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 93: *Episcopus autem quando dictos assumet ministeriales, bona fide sine Mescapere versus nos, etc.* Vide *Mesprisiare* et *Mesprendre*.

MESCHENIUM. [? Crimen, delictum.] Charta Ludovici VIII. Regis Fr. apud Hemerem in Augusta Viromand.: *Rogavimus ipsum Capitulum ut sententiam ecommunicationis quam tulit in vos, pro eo quod quemdam hominem de Fontanis bannivistis pro Meschenio panis, etc.*

MESCHENNINGA. Vide *Miskening*.

MESCHINUS. Vide *Mischinus*.

MESCHITA, **MESCHIDA**, **MESQUITA**, Templum Mahumetanorum, Turcis *Mes-sit*, seu *Meszit*, quo nomine proprie appellant templum lignis fabricata, qualia scilicet ab his extruebantur, quem nec-

dum Imperii crevisset opes, ut auctor est Leunclavius in Pandecte Turcico n. 20. Innocentius III. lib. 13. Epist. 184: *Quinetiam Isaacius, Imperator ob gratiam Saladini fieri fecit in urbe CPolitana Meskitam.* Charta Jacobi Regis Aragon. et Majoricarum ann. 1230. apud Guesnaium in Annal. Massil. hoc anno n. 3: *Laudamus vobis... infra civitatem Majoricarum* (quam paulo ante expugnavat Abaubib Rex Mauritanie) *vel extra, 800. domus cum una Meschida in ipsa civitate.* Charta ann. 1250: *Vendimus medietatem cujusdam Mesquite, ... cum domibus ejusdem Mesquite. Meschita*, in Epistola Alfonsi I. Regis Aragonum pag. 739. *Mesquita*, in Foris Oscæ ann. 1247. fol. 30. apud Rodericum Tolet. de Reb. Hisp. lib. 5. cap. 16. lib. 6. cap. 23. 25. lib. 7. cap. 8. lib. 8. cap. 12. lib. 9. cap. 14. et 17. et in Hist. Arabum pluries, apud Anton. Brandaon. lib. 15. Monarch. Lusitan. cap. 11. Waddingum ann. 1340. n. 10. in Historia Pinnatensi pag. 639. etc. *Myzquita*, in Actis SS. quinque Martyrum Ord. Minorum apud Bollandum tom. 2. in Chronic. Petri IV. Regis Aragon. lib. 2. cap. 16. Vide Stephanum Baluzium lib. 2. Miscellan. pag. 268. etc. Poeta vernaculus qui florebat ann. 1376:

Nul n'en sera exempt ne quite,
Moustier, Synagogue, Meschite,
Et toutes Loix de tous langaiges
Y ont mis et metent leurs gaiges.

Meschita etiam dixit Dantes in inferno, cant. 8.

Quod Porro Innocentius de *Meskita* CPolitana scriptis firmatur ex Scripturis Byzantinis. Primum etiam Saracenorum Templum in Prætorio Imperatoris extractum Michaelae Balbo impetrante, tradit Constantinus Porphyrogenitus de Admin. Imper. cap. 21. *Masalmæ Saracenorum Principis*, qui CPolim obsidebat, rogatu. Quo loco Templum istud *μαγιστιον* appellat Constantinus, nisi legendum sit *μεσχιδιον*, ut *Meskitam* intellexerit. Illud dirutum fuisse, et a fundamentis eversum in quadam seditione, Alexio Angelo Imperante, auctor est Nicetas Choniates lib. 3. sed mox instauratum constat, cum idem tradat a Francis, expugnata CPoli, direptum et incensum. Templo isti Saracenicum, quod ad Septemtrionalem urbis partem oversabatur, *μεσχιτον* nomen fuit, ut habet Nicetas, nisi mendum subsit, legendumque sit *μεσχιτον*. Quamquam nescius haud sim *μεσχιτον* retinere, eaque appellatione donatam *Meschitam* Saracenicam, a situ dici posse, quod in Prætorio extracta fuerit, in quo castra Prætorica extitisse probabile est: *μεσχιτον* enim Græcis recentioribus *Castra* significat. Jam vero *Meschitam* CPolitana ab Isaacio de novo instauratam post initum cum Saladino foedus, tradunt etiam Matthæus Paris ann. 1188. pag. 104. et auctor Hist. Hierosol. in Gestis Dei pag. 1159: *Dignum*, inquit ille, *quod urbs illa solo tenus eversa procurberet. Nam si famæ creditur, novis polluebatur Mahumeris, quas perfidus Imperator indulserat fieri, ut foedus quod Turcorum conjuratus inierat, obligativus confirmaret.* Vide Ducam Historiæ cap. 13. et Oraculum 4. Leonis Imperatoris.

MESCLA, Mistio, ex Hispanico *Mezcla*. Libertates Regni Majoricarum MSS.: *Ex quo positæ fuerint res venales, non quis plus vendere possit pretio posito, sed totam vendat rem venalem, nec faciat in ea Mesclam ullam.* Vide *Mesleia*.

* **MESCLANCIA**, **MESCLANTIA**, **MISCLANCIA**, **MISCLANTIA**, Rixa, pugna,

Ital. *Mischia*, Gall. *Rixe*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 562: *Item statuit, precepit et ordinavit dominus potestas quod si aliqua Mesclancia, rixa, vel feruta, seu maleficium aliquod factum fuerit, etc...* Et tom. II. pag. 97: *Statuimus quod nemo de aliqua societate armorum et artium civitatis bon. vadat, seu trahat ad rixam seu Misclanciam (Mesclanciam '59, '60; — Misclantiam '62; — Misclanciam '50, '52.)* [Fr.]

† **MESCLANIA**, Annona mixta. Charta Roberti Comitiss Claromont. ann. 1244. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 226: *Concessimus domui de Boscheto tres eminas frumenti et tres eminas Mesclancie debitaes in censu de Saurias.* Vide *Mescalita*.

† **MESCLARIA**, perperam pro *Mesclaria*, Domus leprosorum, Gall. *Mezellerie*; *Mescl* Picardis, Normannis et Vasconibus idem qui leprosus. Charta ann. 1281. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 507: *Lego pro remedio anime meæ centum libras Turonenses... monasteriis et ecclesiis, hospitalibus, Mesclariis, capellanis et pauperibus in civitate Tolosana.* Guillelmi Archiep. Tyriens. continuata Histor. Belli sacri, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 586: *Ne demora guaires, puisque le jone Roi ot porté corone que le Viceroi Mesel fu mort. Devant ce qu'il fust mort, manda-t-il tous ses Barons, qu'ils venissent à lui en Jerusalem, et il i vindrent. A ce point qu'ils vindrent trépassa li Roi Mesiaus de cest siecle, et furent tuit à sa mort li Baron de la terre.* Vocis etymon a Latino *misellus*, quod leprosi conditio omnium miserrima sit, accersunt plures; ab Arabico *Mezora*, Lepra, deducit Thomasinus tom. 2. Orig. pag. 407. Consule Menagii Origines Gallicas in voce *Mezeau*. Vide *Mezellus* et *Miselli*.

† **MESCLATUS PANNUS**, Varii filii et coloris. Charta ann. 1229. ex Archivis S. Victoris Massil.: *Item unum pannum de serico croceum, alium Mesclatum; item duæ petizæ de tela.* Vide *Mescla*.

* **MESCLELANA**, Idem quod *Mesclania*, Annona mixta, miscellum frumentum, nostris *Mesclaigne*. Libert. castri novi de Arrio ann. 1356. in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 36: *Cognitio ponderum et mensurarum, carnum minus sufficientium, pannorum falsorum et falsæ Mesclelanæ ac cujuslibet mercaturæ.* Ita quoque legendum tom. 5. Ordinatio. reg. Franc. pag. 6. art. 2. et tom. 8. pag. 287. art. 2. Reg. cens. dom. de Nerenæ ann. 1418. ex Cod. reg. 9899. fol. 30. r.: *Une quarte de Mesclaigne de cens pour une terre située au terreur de la varenne.*

MESCRENDENTIA, Suspicio, *Mescreance*, ex *Mescroire*, suspicari, non omnino credere. Vetus Charta apud Beslium in Comitibus Pictav. pag. 393: *Per istas Mescrendentias auditas accepit Hugo fevum suum in hostaticum, deditque ei Comes per talem conventum, quod si ei maledicebat de istum conventum, de Gentiaco nihil fecisset ei, servisset ei jam amplius.*

* Lit. ann. 1372. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 287: *En dénonçant disdrent qu'il avoient perdu certaine laine, qui d'une loye tenant à la loye de la maison là où demouroit ledit prisonnier, leur avoit esté ostée et emblee, et en Mescreoient plus ledit prisonnier que aucun autre, et finalement fu dit audit Grison qu'il n'en savoit fu Mescroire.* Occurrit passim. At vero *Mescreandise*, pro *Incredulitas*, paganorum religio. Prol. ad Chron. S. Dion. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 153: *Si ne fu pas sanz raison (la*

France) *dame et renommée seur autres nascions, car elle ne souffri pas longuement le servitude d'ydolatrie ne de Mescreandise.* Eadem Chron. ibid. tom. 7. pag. 144. *Fist li abbés Hues baptizier aucuns Normans;... atant retournerent à leur genz, et puis repristrent leur mescreandise, et vesquirent paien, ausi comme devant.*

* **MESGROLLUS**, Arcus, fornix, locus concameratus. Charta admort. ann. 1415. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 328: *Item pro tribus eyminatis terræ, sitis ad Mesgrollum sive ad clotam facit quatuor denarios Tolosanos.* Vide supra Clota 1.

† **MESEGARIA**, Meseguaria, Meseguarii. Vide infra Meseguarius.

* **MESEIA**. Vide supra Meiseia.

† **MESELA**, Annona mixta. Computus ann. 1322: *Guido de Grolea castellanus S. Saturnini computavit de blado, siligine, Mesela, avena, gallis, cera... quæ receperat a cellerario.* Leg. f. Mescla. Vide Mesclia.

† **MESELARIA**. Vide Mesclaria.

† **MESELA**, Bonorum mobilium communitas inter conjuges, Gall. *Communauté mobilière*. Regestum Parliamenti ann. 1267. apud Duchesium Histor. Castil. inter Probat. lib. 3. cap. 8. ubi de rebus Mathildis uxoris Philippi: *De medietate vero Meselie quam similiter cum aliis acquisitis petebant a Rege, quam Rex tenet, nihil adhuc est determinatum.* [* Vide Mesella.]

* **MESELLA**, Prædiolum rusticum; qua notione intelligenda quoque videtur vox *Meselia* supra Conc. Paris. VI. ann. 829: *Sunt et alii eruditissimi feneratores, qui tempore necessitatis nihil pauperibus commodare volunt, nisi Mesellas suas et vineolas et pratella, etc.*

† **MESEMUTHI**, Mahumetani. Chron. Romualdi II. Archiep. Salern. apud Murator. tom. 7. col. 199: *Mesemuthi autem eam undique per terram et mare obsederunt. Christiani vero qui in ea erant, illis viriliter resistebant.*

† **MESENBRIA**, vox Græca, Meridies. Vita S. Theoderici Metensis Episc. scripta a Sigeberto Levita S. Vincentii apud Leibnit. Script. Brunsvic. tom. 1. pag. 308:

Quatuor, ecce, plagas per quatuor aspice portas;
Scilicet Anatolen, Disin, Mesenbrian, Arcion,
Qui videt ecclesias, cælestes estimat aulas.

* *Mesembria*, in Vita S. Neoti tom. 7. Jul. pag. 320. col. 2: *Qui licet a septemtrionali plaga occidentalibus procrearetur, ac moraretur in partibus ab anatole atque Mesembria ex opposito remotissimis, sub glaciali tamen dysis algore, fidei atque caritatis semper ferbuit ardore.* Vide supra Meridies.

† **MESERARE**, Falli, errare, cui præfixam Gallicum *més*, i. e. *mal*; unde *Meffaire, mesallier*, dicimus, ut observat D. Secousse ad Litteras Guidonis Comit. Nivern. inter Ordinat. Reg. Fr. tom. 3. pag. 117: *Jurare tenentur quod iudicium bona fide fecerint, et si in hoc Meseraverunt, fecerunt ignoranter.* Hinc *Meserer* Poetis nostratibus. Le Roman d'Athis MS.:

Mais je sui ci venu avant
Pour ung petit mesesant,
Dont vers moy estes Meserés,
S'il vous plaist si l'amenderés.

Meserter ibid. Sed sibi gratia:

Et en leur cuer reconnoistront
Que n'avez pas trop Meserté,
Ne perdue vostre bonté.

Le Roman de Cleomades MS.:

Car qui par vilain veut ouvrer,
De s'ouïour bien doit Meserrer.

* *Mesvoier*, eadem notione, in Poem. reg. Navar. tom. 2. pag. 10:

Por ce n'ai pas peur qu'ele vos croie,
Se la durtez de vos ne la Mesvoie.

* **MESERASUS**. [*Merisier*. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

† **MESERIA**, Quod pro mensura exigitur. Tabul. S. Albini Andegav. ann. 1269: *Fulco de Torallo minor miles... vendidit et concessit... omnes fructus quos habere poterat in... anonagiis, avenis, avenagis, bannis, pressoriis, pressoragis, Meseria, bonagiis. Vide Mensuraticum.*

* **MESEROLUS**, Falcula, Gall. *Faucille*. Stat. Mutin. rubr. 383. pag. 80. r.: *Nulla persona audeat metere herbam in blavis cum Meserolo vel alio ferro.* Vide infra Messorolus. *Meseril* vero, nisi legendum est *Mesnil*, Mansio cum agri portione, in Charta Caroli V. pro confrat. cleric. Pontis ann. 1374. ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 615: *Item sur un Meseril que tient Guillaume Martin, assis près dudit clos, dix sols.*

† **MESFACERE** se, Sese reum erga aliquem constituere. Charta Johanne Comitis Flandriæ ann. 1225. apud Baluz. tom. 7. Miscell. pag. 264: *Et si non solverentur singulis annis mille libras, sicut dictum est, posset idem dominus Rex sine se Mesfacere ad res meas et hominum meorum assignare donec solutio completeretur.* Vide *Mesfacere*, et *Misfacere*.

* **MESFACTUM**, Crimen, male actum. Charta Will. de Dampetra ann. 1223. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. fol. 286. vº. col. 1: *Faciam etiam jurare vavassores meos... quod si aliquid Mesferit custodibus memoratis per me vel per aliquem ex parte mea, videlicet si violentia inferretur de terra vel bulo ipsi venirent ad dominum comitem cum feodis suis, donec Mesfactum esset plenarie emendatum.* Vide *Mesfacere*.

MESGA, Serum lactis, vulgo *Mesgue*. Statuta Ordinis S. Gilberti de *Sempringham*: *In remotioribus grangiis asservetur certus numerus ovium ad opus eorum qui ibidem fuerint mercenarii, secundum quod Mesga ibi abundaverit, et secundum numerum ibidem commorantur.* [Chartul. SS. Trinit. Cadom. fol. 55: *Feminæ eorum trahent bidentes, et habebunt Mesge cum bercariis, etc.* Rursus occurrit ibid. fol. 60.]

† **MESGETUS**, f. Equulus, nostris *Mazette*; hic quippe, præter expensas in equos nihil refertur. Computus ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. CLXXXVII: *Et pro runcino l.x. pro Mesgeto IIII. lib.*

† **MESGEYCUS**, Alutarius, Gall. *Megisier*. Charta Ludovici Junioris Regis Franc. ann. 1160. apud D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 536: *Concessimus ex nunc in posterum Theci uxori Yuonila-Choe et ejus hereditum magisterium canatorum, baudreorum, sutorum, Mesgeycorum et bursertorum in villa nostra Parisiensis.*

* **MESGICERIUS**, Alutarius, ut supra *Megissarius*. Gall. *Mégissier*. Obiituar. Ms. hospiti. S. Jac. Meledun.: xv. Kal. Nov. Obiit Petronilla soror istius domus, uxor quondam defuncti Michaelis Mesgicerii, quæ dedit nobis centum libras Turon. Mesguchier, eodem sensu, in Lit. ann. 1311. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 597. et *Mesveicher*, ibidem pag. 599. Unde *Mesguichier*, Alutaria arte præpa-

rare, in Stat. Sellar. art. 7. ex Lib. rub. fol. magn. domus publ. Abbavil.: *Que nulz archons ne soit houchiés de mouton, ne Mesguichié.* Hinc *Mesgins* et *Mesgis*, Aluta, vulgo *Peau passée en mégie*. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 147. Chartoph. reg. ch. 95: *Le suppliant print six ou huit eschiefs de fil blanc, un pou de Mesgins, etc.* Alia ann. 1404. in Reg. 158. ch. 386: *Le suppliant trouva en icellui escrin une bourse de Mesgis à usage de femme. Une chemise et une peau de Mesgins, in alii ann. 1429. ex Reg. 174. ch. 313. Vide Mesgeycus.*

* **MESHABERE**, Gall. *Mesavoier*, Male habere, vulgo *Maltraiter, outrager*. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 266: *Et adonc s'entreprinrent à rancuner et à Mesavoier l'un l'autre.*

* **MESIDA**, *Marrubium*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7618.

† **MESILLUS**, *Parvus mos*. Gloss. Isidori. Ubi Grævius: *Scribe mosculus, a mos, ut a flos, flosculus.* Ex Festo, qui Catonem hac voce usum prodidit.

MESIN, Glans, in Glossa interlineari in Grammatica Smaragdi MS. [*Mesen*, eadem notione Britannis.]

* Nostris *Mestre* et *Mesrier*, pro *Mérisie* et *Mérisier*, Cerasæ species et Cerasus silvestris. Lit. remiss. ann. 1473. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 418: *Le suppliant s'arresta à l'endroit d'un Mesrier ou avoit des Mesires;... lequel alléré de challeur se print à cuillir desdites Mesires pour soy raffroichir.*

† **MESIO**, Præstatio quæ a subditis et vassallis domino fit, idem quod *Tallia*. Vide in hac voce. Statuta Vercell. lib. 7. pag. 202: *Non teneatur de aliquibus fordris vel adequantiis seu Mesionibus impositis per Commune Vercellarum, etc.* Vide *Misia*.

* **MESIS**, pro *Mensis*. Charta ann. 1054. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 177: *Facta charta donatione vel girpitione isto in Mesi Decembri.*

† **MESKITA**. Vide *Meschita*.

† **MESLEA**, ut mox *Mesleia*. Charta ann. 1293. in Chartul. Domus Dei Pontisar.: *Quod si ipse Gaufridus vel servientes ipsius homicidium vel furtum vel aliud quidpiam, Mesleam scilicet, vel aliud quodcumque super quo irretiri debeant... perpetraverint, etc.*

† **MESLEARE**, a Gall. *Mêler*, Immiscere. Edictum Philippi Pulcri ann. 1329. tom. 2. Ordinat. Reg. Franc. pag. 36: *Quod nullus campsor, nec mercator, nec alia persona sint ausi Mesleare monetas per nos prohibitas ut nullum cursum habeant, cum bona moneta quam de præsentis curri facimus.*

MESLEIA, *MERLEIA*, *MISCELLA*, *MELLETA*, Rixa, quæ non tantum verbis, sed etiam facto committitur, nulla tamen præeunte certa animi deliberatione; quæ fit sine præcogitata malitia, sed ex *infortunio*, ut est in Legibus Malcolm II. Regis Scotiæ cap. 15. § 4. et opponitur *feloniæ*, quæ fit certo et deliberato delinquendi animo. Statuta MSS. Caroli I. Reg. Sicil. cap. 19: *Tensions que l'on appelle Mesléas.* [Charta ann. 1206. ex Archivis Eccl. Nannet.: *Si homo Episcopi fecerit Mesleiam in terra Comitum, et deprehensus fuerit ad præsens forisfactum, totaliter ad Comitum justitia pertinebit.*] Charta Communiæ Peronensis ann. 1207: *Si quis cum aliquo infra justitiam Communiæ Mesleiam fecerit, Major accedens utrique pacem tenere jubebit.* [Charta Radulphi de Claromonte ann. 1224: *Omnes extratrituræ, infractiones tramitus, emendatio-*

nes sanguinum, et omnis Mesleia sine sanguine advocati sunt.] Tabularium S. Victoris Paris. : *Justitia latronis, sanguinis, et Merleia.* Ibidem : *Et sciendum quod in tenuris prædictis mihi retinui Mesleiam, sanguinem et latronem.* Le Roman de Vacces MS. :

Tel vient sain à Mellée, qui au departir saigne.

Hinc Melliatores dicti rixosi, qui amant melleias, Gall. *Querelleurs.* Statuta Collegii Cornub. ann. 1330. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 503 : *Caveant omnes et singuli ne sint... violatores, seu fractores ostiorum, vel errabundi de nocte, brigosi, rixosi, vel Melliatores.*] Unde Meslius nostratibus Poëtis. *Le Doctrinal* MS. :

Li hom qui par coustume est Meslius et estous.

Alibi :

Et sont fol et Mesliu, et mainent grand boufois.

Ibidem :

Et soit fel et Meslius et plain de pautonnerie.

MISCELLA. Charta Theobaldi Comitiss Campanie ann. 1200. in Tabulario Campan. Thuan. f. 73 : *Quatuor jurati erunt, qui mea jura et villæ conservabunt. Si Miscella in villa forte facta fuerit, qui inde accusabitur, se tertio purgabit : et si unus juratus Miscellam viderit, reus se purgare non poterit.* [Statuta Patav. rubr. 45. : *Hoc tamen statutum non habet locum in tormento, Miscella, aut in prælio.*]

MISCLA. Tabular. Campan. Thuan. : *Si Miscla in villa facta fuerit, qui inde accusabitur, se tertio purgabit : et si unus juratorum Misclam viderit, se purgare non poterit.*

MESCLA. Arvernorum dialecto. Charta Bernardi de Turre ann. 1270. apud Baluz. tom. 2. Histor. Arvern. pag. 511 : *Et si i a Mescla et om i trai glasi nudament per la Mescla, LX. sol. à la marce en Bernar de la Tor, hoc est, Si vero accidat mesleia, in qua noctu gladii distringantur, LX. solvantur solidi.*

CALIDA MELLEIA, Philippo de Beau-manoir cap. 58. *Caude mellée.* Idem cap. 59. ait bellum trifariam moveri, aut in die, verbis, provocatione et facto ; veluti, *quant Caudes Mellées sourdent entre Gentils-homes d'une part et d'autre, Chaudemelle*, in Statutis Roberti II. Regis Scotie cap. 3. 6. *Motus calidi conflictus*, in Statuto S. Ludovici in Disert. 29. ad Joinvillam pag. 334. *Chaudef cole.* in Consuetud. Silvanect. art. 96. 110. Tabular. S. Genovefæ Paris. ann. 1241 : *Et exercendi justitiam sanguinis de præsentis, imo de calida Melleia in dictos hospites, etc.* [Charta Philippi III. Reg. Franc. ann. 1277. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1382 : *Bailivo nostro prædicto pro nobis in contrarium dicente, omnem justitiam ibidem tam de jure communi, quam ex longissima præscriptione ad nos pertinere, excepta justitia de mobilibus cattallis et calidis Melleiis sine morte et mehegnio, quam dictus baillivus recognovit ad dictos Abbatem et Conventum pertinere.* Calida Melleya, in Charta ann. 1352. Reg. 80. Tabul. regii Ch. 402.]

Horum delictorum cognitio et jurisdictionis eodem persæpe nomine appellatur. Legibus Scotie *melleiæ* cognitio ad Barones pertinet, a quibus ad Vicecomites provocatur, ut est in Regiam Majest. lib. 1. cap. 3. § 7. Adde Fletam lib. 2. cap. 51. § 21.

MESLETA, in Constit. Sicul. lib. 1. tit. 16. ubi perperam Vossius legit *Melseta.* MISLATA. Concil. Lillebon. ann. 1080. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 117 : *Et si in exercitu, vel in curia, vel in via curiæ vel exercitus, Mislata evenerit, etc.*

MEILLIA, tom. 7. Spicilegii Acheriani pag. 227. *Mischia Italis est rixa.* Mislæ dixit Joan. Villaneus lib. 8. cap. 38.

MELLEIA. Spicileg. Acher. tom. 9. pag. 193 : *Si quis autem extraxerit gladium in Melleia super alium, et ex eo non percusserit, quindecim solidos nobis solvet.* Statuta Eccl. Meldens. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 909 : *Item, distracte inhihemus ne dicti archidiaconi vel eorum officiales de domibus Dei, vel de domibus leprosorum se intromittant, nec de ecclesiis, seu cimeteriis violatis, neque de Melleis factis in eisdem.*

Nostris *Meslée*, interdum idem quod *Multitudo, turba* : vulgo *Troupe, foule.* Lit. remiss. ann. 1579. in Reg. 205. Chartoph. reg. ch. 285 : *Une Meslée de gens, qui estoient assemblez au lieu de Semur pour cuider avoir les pastés de certaines noces, etc.*

MESLEIARE, Rixari. Vide supra *Meleare.*

MESLERIUS, Mespilus, Gall. *Néflier.* Charta an. circ. 1220. ex Bibl. reg. : *Desuper le Meslier juxta viam Renoudis vallis de duabus acris terræ, ... et de alia acra terræ Johannis Fabri super prædictum Meslerium ad coudreiam sub monte Landrici.* Vide supra *Mellerius.*

MESNADA, Feudum *Mesnaderii* seu prædium illi addictum. Stat. pro reform. regni Navar. ann. 1322. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Noster fol. 436. r. : *Cum multi Mesnaderii essent in dicto regno et terra esset onerata multum ; ... fuit ordinatum quod in merinia Ripperix essent 50. Mesnaderii... Quilibet Mesnada xx. librarum Turon. Summa Mesnadariorum 200. Ibid. fol. 440. v. : Item est ordinatum, quod Michael Petri de Elcano scutifer, pro bono servitio, quod fecit domino regi et nobis in negotio regio, habeat unam Mesnadam xx. librarum de primis in merinia Sangossæ, cum aliquem Mesnadariorum mori contigerit.* Vide *Maisnadarii.*

MESNADERIA, Eodem intellectu. Charta ann. 1317. in Reg. 54. Chartoph. reg. fol. 96. r. : *Item augmentavit Raymundo de Maloleone filio dicti militis Mesnaderiam triginta librarum Turon. de decem libris Turon. parvorum.*

MESNADA, MESNADARIA. Vide *Maisnada* et *Maisnadarii.*

1. MESNAGIUM, Mansio, domus cum agri portiuncula. Charta Richardi Reg. Angl. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1281 : *Ex dono Laurentii archidiaconi unum Mesnagium apud S. Vivianum... Ex dono Nicolai Putesel unum Mesnagium apud Blospum.* Index MS. Benefic. eccl. et Dicec. Constant. fol. 17 : *Johannes le Courteis debet unum bussellum pro suo Mesnagio... Et percipit dictus Rector nomine capelle xv. solidos, ii. panes, ii. gallinas et viginti ova supra Mathæum Heyniet pro suo Mesnagio.* Vide supra *Masnagium.*

Item, Familia, quæ in una domo habitat : nostri *Mesnage* iidem notionibus dixerunt. Charta ann. 1225. ex Chartul. S. Aviti Aurel. : *Cum esset contentio... super quodam Mesnagio, cum pertinentiis ejus apud Cerisium sito ; quod Mesnagium ipsi fratres dicebant ad se de jure hæreditario pertinere, dicto Mathæo in contrarium respondente, quod defunc-*

tus Raginaldus pater eorumdem fratrum et dicta Elisabeth illud Mesnagium, cum pertinentiis ejus eidem vendiderant et quitaverant. Alia Phil. abb. de Cultura ann. 1224. ex Bibl. reg. : *De singulis Mesnagiis in dictis memoribus usagium capitibus, habebunt singulis annis forstarit dicti Pagani et hæredum suorum unum bossellum bladi.* Charta ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 122 : *Comme Guillaume de Landelles et sa femme eussent acquis une portion de Mesnage, assise à Baieux en la rue nommée Bienvenu.* Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 124. ch. 76 : *Ilz passoient par un Mesnage, qui estoit de Jehan Larconeur de Roucey ; icellui Hulart dist que oudit Mesnage ou hostel il oioit agneaulx.* Charta ann. 1386. in Reg. 130. ch. 140 : *Un Mesnage qui appartenoit à Pierres Adigart, assis en la paroisse Nostre Dame de saint Lo, en la rue de Tourteron.* Lit. remiss. ann. 1416. in Reg. 169. ch. 397 : *Comme le suppliant feust avecques ses familiers et Mesnage au lieu de la Nozierre du conté de la Marche, etc.* Alia ann. 1457. in Reg. 187. ch. 75 : *Le suppliant qui est demourant... près Angiers, où il a accoustumé de gaigner la poure vie de lui, ses femmes et Mesnage à labourer et perroyer, etc.* Hinc *Mesnager*, pro *Domum habitare.* Charta ann. 1309. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1226 : *Item le herbergement ouquel Guillaume le Breton Ménageoit ou temps dou datte de ces lettres, etc.* Lit. remiss. ann. 1457. in Reg. 189. ch. 151 : *Le suppliant dist à sa femme... que jamais il ne Mesnageroit avec elle.* Unde *Mesnager* appellatur, *Domus seu familie caput.* Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 138. ch. 24 : *Auquel hamel il n'y a environ que six Mesnagiers.* Lit. ann. 1410. in Reg. 165. ch. 80 : *Comme en icelle ville (de Paris) de tout temps ait eu confrarie d'arbalétriers de gens d'estat et Mesnagiers, etc.* Alia ann. 1457. in Reg. 189. ch. 225 : *Comme les Mesnagiers dudit pais ont accoustumé de faire.* *Mesneigier*, in Ch. ann. 1481. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 345. col. 2. Inde etiam *Mesnager* nuncupatur *Domus præfectus*, vulgo *Maître d'hôtel*, in Indice MS. benefic. dicec. Constant. fol. 82. v. : *Desquels ornemens de soye le chapitre se pourra servir, mesme aux obseques et funérailles des personnes de ladite église selon leur estat et qualité, et non autrement, ni les prester pour servir ailleurs, sans le consentement de l'evésque ou de son Mesnager.*

2. MESNAGIUM, Parcimonia, Gall. *Epargne, ménage.* Tabular. B. M. de Bononuntio Rotomag. ann. 1398 : *Et præterea quamvis fuissem aliquoties pro aliquo tempore ratione Mesnagii seu commodi temporalis ejusdem manerii ibidem commorans, etc.* *Ménage* pro *Ménagement* dixerunt nostri. Le Roman de la Guerre de Troyes MS. :

Ne li portent nulle Menage
Ceus de Grece quant ils l'ataintrest
O les lances d'acier le poinstrest.

Ibidem :

Tant pareost li estor griés,
Et sans Menaje et sans merci.

3. MESNAGIUM, Supellex domestica, nostri *Mesnage.* Charta ann. 1365. ex Cod. reg. 5187. fol. 19. r. : *Dantes... domino Petro (thesaurario) potestatem plenariam... emendi et procurandi, tam utensilia, Mesnagia, veissellam pro vinis et aliis.* Lit. remiss. ann. 1392. in Reg.

149. Chartoph. reg. ch. 287 : *Plas, es-cuelles, nappes, draps et autre Mesnage dudit hostel*. Aliæ ann. 1409. in Reg. 163. ch. 482 : *Iceulli Jehan disoit que le suppliant avoit emblé certain Mesnage, qui estoit et appartenoit à sa chambriere*. Hinc *Mesnager*, Suppellectilem dispo-nere, rem domesticam ordinare, in Lit. remiss. ann. 1450. ex Reg. 184. ch. 65 : *Ainsi que icelle Alison chambriere fut levé de son lit, et qu'elle eust aucunement commencié à Mesnager et besongner, etc.* Vide supra *Mainagium* 2.

* **MESNEOLUM**, Idem quod supra *Mes-nagium* 1. Gall. *Mesnül*. Charta Gaufr. episc. Carnot. ex Chartul. B. M. de Jo-saphat : *Mauricius de Trochia et Henri-cus filius ejus... dederunt ecclesie B. M. de Josaphat Mesneolum, quod vocatur Ti-liellum, cum toto jure*. Vide *Mansionile*.

* **MESNEYA**, Familia, idem quod *Main-nada*. Charta ann. 1319. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 609 : *Idem miles ha-bebat primo Mesneyas hominum et femi-narum de corpore taillabilium*.

MESNILLUM. Vide in *Mansionile*.

* **MESO**, Domus, hospitium, diversor-ium, porticus nundinaria, Hisp. *Meson*. Charta Aldef. reg. Castel. æra 1260. tom. 6. Jul. pag. 55. col. 2 : *Dono itaque vobis et concedo illum Mesonem in Toletu, ubi venditur triticum, ut eum habeatis in perpetuum, et accipiatis semper omnes mediduras atque directuras, quæ in eodem Mesone evenerint, de omni tritico quod ibidem venderetur*.

* **MESOCHORUS**, Græce μεσοχορος, id est, in medio chori existens, vel præsi-dens, ut moment docti Editores ad Vit. S. Helensæ tom. 3. Aug. pag. 592. col. 2 : *Tertio ad adolescentulas, ad filias scilicet Hierusalem, inter quas et sponsum, me-dia quedam quasi Mesochorus effecta, etc.*

† **MESOLEUS**, MESOLUS. Vide *Musi-leum*.

* **MESOLUS**, Assis, tabula, Gall. *Plan-che*. Stat. Mutin. rubr. 258. pag. 49. v. : *Statutum est quod unus pons de ligna-mine roboris cum quadrellis et Mesolis super sudgario, quod est inter confines Ganaceti, fieri debeat*. Vide alia notione in *Musileum*.

* **MESONCELLA**, Domuncula ; *Meson-cele*, in Vita S. Ludov. edit. reg. pag. 354. *Maisonchelle*, in Charta ann. 1295. ex Chartul. 21. Corb. fol. 82. Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 187. v. : *Dux aliæ Mesoncellæ juxta monas-terium, etc.* Vide supra *Meso*.

* **MESONERIUS**. Vide infra in *Messo-nare*.

† **MESONYCTIUM**, a Græco μεσονύχτιον, Nox intempesta, noctis medium. Franc. Blanchini Præfat. apud Murator. tom. 3. pag. 75 : *Dextro autem in latere (aræ) cultri figura visitur cum literis : Cujus Mesonyctium factum est v. id. Dec.*

† **MESOPERSICÆ**, Muliebris calcea-menti genus, apud Pollucem Onomast. lib. 7. cap. 20. Ita Hofmannus.

MESOPICATUM, Quod in medio illitum est pice, inquit Vossius. Gloss. Isidori : *Mesopicatum, in medio picatum*.

* **MESOPYCNUS**, Cantus species, quæ sic explicatur ad calcem Breviarii Paris. edit. ann. 1786. Cantus *oxyppyni*, a re-centioribus Majores vocantur. *Mesopycni* vero et *Baryppyni* minores appella-ntur, habita ratione situs hemitonii supra chordam finale, ut apud Græcos : et ut a *Mesopycnis* secernantur, a quibusdam *Minores-inversi* vocantur, quia hemitonium habent infimo loco.

* **MESORO**, Piscis genus. Tract. MS. de Pisc. cap. 84. ex Cod. reg. 6888. C. :

Mesoro, qui vulgo nostris Mebre de mar, id est, lepus marinus dicitur.

* **MESPILETUM**, Ager *mespilis* consti-tus. Charta ann. 1199. in Chartul. The-nol. fol. 47. v. : *Et quatuor alios parvos campos et Mespileta quæ ibi habent*. Vide *Mesplea*.

MESPLEA, Silva *mespilis* consita. Est autem *mespilus* nostris *Nefle* ou *Neslier*. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 94 : *Est enim silva Martiniaca ex una parte castanea vel Mesplea : ex ea ergo parte qua Mesplea est, vel castanea om-nem medietatem dedit ad jam dictum lo-cum, etc.*

* **MESPOLERIUM**, *Mespilum*, Gall. *Nef-le*. Charta ann. 1392. in Reg. 66. Char-toph. reg. ch. 1098 : *Exceptis... arboribus fructiferis, videlicet pomeriis, pereis, Mespoleriis et atigueriis, etc.* Vide supra *Melata*.

* **MESPREDERE**, Idem quod supra *Mescapere*, Gall. *Meprendre*. Arest. ann. 1348. 10. Maii in vol. 2. arestor. parlam. Paris. : *Qui Johannes respondit quod bene caveret sibi de Mespredendo. Mespredere vero, pro Male accidere. in Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 105. Char-toph. reg. ch. 487 : Iceulli Guillaume dist audit Jehan : Va fere la besoigne Guillaume de Chartres ; certes se tu ne la fais, il t'en Mespredra et seras si bien batu, que rien ne s'en faudra*. Vide infra *Mispredere*.

† **MESPRESIARE**, Idem quod *Forisfacere*, sed ex errore potius et supina ne-glectione, quam ex animi deliberatione, seu ex præcogitata malitia. Charta Richardi II. Reg. Angl. ann. 1397. apud Rymer. tom. 8. pag. 29 : *Quæ per ipsum Richardum, malitiose, negligentem, vel incommode facta, transgressa, acta, perpetrata, vel quovis modo Mespresiata, at-temptata, dicta, vel conjecturata*. Vide *Mispredere*.

† **MESPRESIO**, Idem quod *Misprisio*. Charta ann. 1392. apud Rymer. tom. 7. pag. 731 : *Ad inquirendum de quibus-cumque ac omnibus et singulis erroribus, defectibus et Mespresionibus, etc.* Alia ann. 1397. apud eundem Rymer. tom. 8. pag. 17 : *Pro reparatione et reforma-tione quorumcumque attemptatorum, Mespresionum et malefactorum contra formam presentium treugarum*.

* Delictum, peccatum adversus officium vel legem, Gall. *Faute, contraven-tion*, alias *Mespranture, Mesprison* et *Mesprisure*. Charta Henr. reg. Angl. ann. 1245. ex Chartul. Campan. : *Mesprisures, damages et torfaiz, etc.* Char-tul. Latiniac. ad ann. 1319. fol. 326. v. : *Que pour cause de ceste Mespranture, qu'il avoient faite, il de leur bonne volenté l'avoient amandé*. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 273 : *Pour lesquelles fautes et Mesprantures, etc.* Stat. ann. 1377. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 282 : *Tant pour cause des Mesprisions que l'en fait à drapper, etc.*

* **MESPRESIRE**, Idem quod *Mesprisiare*, *Forisfacere*, in Chartul. S. Petri Virsion. ch. 287.

† **MESQUINUS**. Vide *Mischinus*.

† **MESQUITA**. Vide *Meschita*.

* **MESRENUM**, Materia lignea domi-bus ædificandis idonea, Gall. *Mairain*. Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 791. v. : *Item si rex det alicui Mesre-num, habet corpellos, quos carpentarii di-mittunt*. Vide in *Materia*.

* 1. **MESSA**, Pensitatio, quæ ex mes-sionibus seu agrorum fructibus domino feudi exsolvitur, idem quod *Messio*. Vide

in hac voce. Pactum inter S. Ludov. et episc. Mimat. ann. 1266. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 91. col. 1 : *Ita quod si contingat pagesos del Malhac obtinere in questione, quæ pendet coram senescallo Bellicadri, super cartallis tritici, quos annuatim ibidem pro Messa levare consuevimus, nos tantumdem de frumento eidem episcopo in loco congruo tenebimur assidere*. Vide infra *Messis* 2.

* 2. **MESSA**, Apostema, tumor, Gall. *Abscez*, quod ex humorum collectione fiat, sic dicta. Vide supra *Meisa*. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 349 : *Eidem Hugonno in inguine quædam Messa naturaliter sibi venit, quam crepare fecit cum fibula sive actu*. (leg. acu.) Infra : *Bossa*. Vide in hac voce.

* **MESSAGARIA**, Mulcta, quæ a *Mes-sagerio* seu apparitore exigitur. Pariag. inter reg. et monast. de Candolio ann. 1306. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 61 : *Damus per modum pariagi... medietatem videlicet pro indiviso omnium justiciarum altarum et bassarum, necnon forstagii seu Messagariæ... Erit signum commune dom. regis et monasterii, et servientes et Messagerii portabunt in baculis suis*. Vide *Messagarius* et *Messengerius*.

* **MESSADERIUS**. [Gallice *Messenger* : « *Messaderius* per aquam venientibus, et etiam illis qui cum funere per aquam ad insulam et ecclesiam Magalone venerint. » (Cart. Magalon. Rev. Soc. Sav. 1873, p. 417.)]

* **MESSÆ**, Sectæ, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

* **MESSAGABILIS**, Jurisdictioni *Messa-gerii* obnoxius. Vide mox in *Messenger*.

* **MESSAGARE**, MESSÉGARE, Jura *Mes-sagerii* exercere. Charta ann. 1319. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 428 : *Justitia-biles, Messagabiles et talliabiles ipsi de sancto Felice nunc existunt.... Consules sancti Felicis talliant et Messagant, quatenus laborancie hominum sancti Felicis durant; et consules sancti Juliani talliant et Messagant, quatenus laborancie hominum sancti Juliani durant*. Aliæ ann. 1334. in Reg. 69. ch. 304 : *Magister Bego Guilaberti... dixit quod ipsi consules de sancto Felice habebant jus et ab antiquo habere consueverant, et erant in possessione seu quasi Messagandi vice et nomine dom. nostri regis in aliqua parte territorii, de quo supra fit mentio, et pignora-bant et pignorarare consueverant talantes et dampna dantes*.

† **MESSAGARIA**. Vide *Messegarius*.

† **MESSAGARIUS**, MESSAGERIUS, Nun-cius, tabellarius, Gall. *Messenger*. Codex MS. Consuet. Tolos. fol. 36 : *Contributio facienda, nisi in reparatione pontium, itinerum, et solutione Messagiariorum et alberguæ consuetæ*. Computus ann. 1327. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 216 : *Item eadem die Raynaudo Messagerio misso de dicto loco in terram Fucigniaci. Ordinatio Domus Dalphin. ann. 1340. ibid. pag. 396 : Item, deputamus ad nostra servitia unum Messagerium equitum ad salarium quinque florenorum auri per annum. Et infra : Item, quatuor alios Messagerios pedites ad salarium trium florenorum, etc.* *Message*, pro *Messenger* Poetis nostratibus. Le Roman d'Athis MS. :

Un Message par bon avis
L'est alé compter à Savis ;
En son palais fu o sa gent.
Le Message com diligent
Dist, votre fils qui bien s'atourne,
Sire Savis deça retourne....

Sont-ils gueres loing, dist Savis,
Nenil, Sire, ce m'est advis,
Dist le Message, vez les çà.

☞ **Messaige**, Idem qui *Missus*, Procurator, qui ab alio ut rem ipsius agat, mittitur, in Charta Margarete Reg. Jerusal. et Sicil. ann. 1289. ex Chartul. Domus Dei Pontisar.: *Marguerite de Junay femme feu Gui du Mex..... establi ses procureurs et Messaiges especiaulx, etc.* Infra iidem *Procureurs* nude dicuntur.

† **MESSAGEICERIUS**, Alutarius, Gall. *Megissier*. Statuta Stampensia ann. 1179. apud D. *Fleureau* Hist. Blesens cap. 28. pag. 112: *Messagerii singuli nonnisi XII. denarios pro bonitate dabunt singulis annis.*

† 1. **MESSAGERIA**. Vide *Messegaria*.

* 2. **MESSAGERIA**, ut supra *Messagaria*. Libert. castri de Arrio ann. 1355. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 6. art. 2: *Et etiam quod excubiæ nocturnæ, Messageria et emolumentum ejusdem, etc.*

* **MESSAGERIUS**, Nuncius, cursor publicus, *serviens*. Charta ann. 1288. ex Tabul. archiep. Auxit.: *Quod sint liberi et immunes a præstatione decimæ personalis, Messagerii, fossaterii, etc.* Lit. ann. 1370. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Traditis tali Messagerio per nos misso cum certis litteris ad dominum papam, etc. Messaigier, eodem sensu, in Libert. villæ de Peyrusse ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 705. art. 8: Que les sergens et Messaigiers desdis consous.... pourront lever du mandement desdis consous les tailles et communs imposez et à imposer aux habitans desdis chastel et ville.* Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 67: *Les clers et Messaigiers de la fierte de Nostre Dame de Reins arriverent en la ville d'Argiers, etc. Mesatgier, pro Missus, legatus, in Lit. ann. 1404. tom. 9. earumd. Ordin. pag. 60.*

† **MESSAGIUM**, ut *Messuagium*, Domus habitationali idonea. Vide *Mesagium* 1. Charta Richardi Reg. Angl. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1281: *Ex dono Gadardi de Vallibus quietanciam in mercatu suo ipsis et hæredibus eorum per unum Messagium apud Godarvillam, etc.* Vide alia notione in *Messarius* 1.

* **MESSAGUERIUS**, Messium custos et vinearum, Gall. *Messier*. Charta ann. 1235. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 124: *Messaguerii sui custodes terminalium, etc. Messey, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1447. ex Reg. 179. ch. 14: Martin Alligaut ayant pour lors la charge d'estre Messey et gardé pour les habitans de S. Valier, que aucunes bestes ne alassent en dommaige.* Vide infra *Messegarius* 2. et *Messarius*.

† 1. **MESSAJARIA**, Officium *messagerii*, seu nuncii et cursoris publici, a Gall. *Messagerie*. Statuta Massil. lib. 1. cap. 33: *Statuentes etiam quod illi qui voluerint esse cursores in prædictum modum, antequam incipiant suum officium exercere, jurent ad sancta Dei Evangelia, quod fideliter faciant per totum unum annum Messajarias et omnes alias causas, et ea quæ pertinebunt ad officium curiæ.*

* 2. **MESSAJARIA**, Legatio. Charta ann. 1251. ex Cod. reg. 4659: *Quicumque civis Avinionis a dictis dominis vel eorum curia in embaxaturam sive Messajariam mittentur, expensis dominorum seu curiæ ibunt.* Ibidem: *In imboxaturam sive Messajariam. Messagerie, pro Message, Mandatum, in Chron. ad ann. 1492. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 11.*

col. 1: *Item pour ce qui est nécessaire et besoing fere plusieurs fraiz, Messaigeries et despens, tant de tesmoings, sergens, que autrement pour le fait de ladicté resserche, etc.*

* **MESSAILHATA**, Modus agri, reditus scilicet unius *messailhæ*, apud Occitanos. Lit. admort. pro eccl. Tolos. ann. 1454. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 111: *Item plus tres Messailhatas prata.... Quinquæ Messailhatas prati, etc.* Vide *Mesailhata*.

MESSALE. Charta Ildefonsi Comitis Tolosæ et Marchionis Provincie ann. 1141. apud Catellum: *Et si in hac villa illum (salem) vendere velint, dent de quaque saumata Messale: et si extra villam istam vendere voluerint, nihil dent.* Forte pro *Mensale*, seu mensuræ juris præstatione. [Vide *Mesailha*.]

* **MESSALIA**, *Messor*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

* **MESSARIA** NOCTURNA, *Messarii* officium seu jurisdictionio per noctem. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 318: *Item pro Messaria Nocturna et de abscissione arborum, octo libras Turon.* Infra: *Excepta abscissione arborum et nocturna cognitione criminum, etc.* Alia ann. 1321. in Reg. 61. ch. 123: *La Messerie de la ville de Franoy et du frange.* Lit. remiss. ann. 1412. in Reg. 166. ch. 209: *Icellui Jacob estant pour l'exercice de son office de Messier ès mettes de sa Messerie, etc.*

† **MESSARIA**, **MESSARIUM**. Vide *Messarius* 1.

1. **MESSARIUS**, *Messium* custos unde nomen, et vinearum. Ὁπωροφύλαξ, in Legibus Georgicis tit. 2. § 3. *Speculator*, in Actis Murensibus pag. 59: *Deinde cum botri creverint, vites mundare (debent) speculatorique communi mercedem dare. Messier, in Consuet. Meledun. art. 306. Senonensi art. 154. et aliis Consuetud. Sergent Messilier, in Trecensi art. 122. Calvimontensi art. 67. Charta libertatum oppidi Sinemuri in Burgundia: Major et Scabini ponent Messarios vinearum custodes, quotiescunque sibi viderint expedire, etc.* Vetus Poeta MS.:

Dans Placidias ere en autre plais,
Povres estoit et d'avoirs et d'amis,
En une vile estoit à ice mis,
Les blez gardoit qu'il ne fussent mal mis.

MESSARIUS, Dignitas olim in Ecclesia Cameracensi, cui incumbebat agrorum custodia. Charta Gerardi Episcopi Cameracensis ann. 1245: *Salvæ similiter remanent Messario Ecclesiæ Cameracensis, custodi scilicet agrorum, leges de forestis, in custodia sua, sicut hactenus habere consuevit.*

MESSARIUM. Charta Edw. III. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 832: *Concessionem etiam quam idem Willelmus per eandem cartam suam fecit eisdem fratribus de habendo separatim super terram et solum ipsorum fratrum in Berford, suum proprium imparcum et Messarium, ad capiendum, chaceandum, et imparcandum, etc.*

MESSARIA, **MESSERIA**, Fructus ac proventus ex *Messarii* officio, seu ex muletis quæ obveniunt domino ob furta aut damna in messibus ac vineis facta. Charta anni 1250. supra in voce *Esbonagium*: *De omnibus pertinentibus ad Majoriam ante dictam, videlicet Messariam, investituras, esbonagia, etc.* Charta Odonis Archiepisc. Rotomag. ann. 1262. apud Sammarthanos: *Furni, molendina, molta sicca, estoublagia, servitia rustico-rum, quartagia, Messeria, servitia vavasorum, etc.* Charta Joannis de Fontaines

ann. 1350. apud Chiffletium in S. Bernardi genere asserto pag. 614: *Je hai promis foi et service à noble homme Mons. le Comte de Roucy, c'est à savoir de la quarte partie dou chasteaul de Fontaine, de toute la Messerie doudit lieu, etc.* [Messaria, pro messarii officio occurrit in Tabular. B. M. de Argentolio ann. 1323: *In casu Messariæ, seu custodiæ messium.*]

MESSAGIUM, Idem forte quod *Messaria*. Tabular. S. Dionysii ann. 1221: *Custodiebat segates, et pro eis custodiendis percipiebat donum et Messagium.* Charta ann. 1228. in Tabul. Eccl. Meld. pag. 36: *Concessimus eis quod ponant Messarium apud Varedas... et dabit plegios de reddendo Episcopo 100. sol. pro Messagio singulis annis ad Natale Domini, et habebunt dicti homines quidquid pertinet ad Messagium, excepta justitia, quæ remanet Episcopo, et tenebitur Messarius servire Episcopo, sicut alii Messarii consueverunt servire.* [Charta Richardi Abb. Compend. ann. 1203. ex Tabular. Compend.: *Boscum de parvo Rareto tradidimus extirpandum et excolendum ad decimam et terragium, retentis nobis omni dominio et justitia, excepto dono et Messagio.* Ibidem: *Item de Messagio territorii de Longolio unum modium bladi et unum modium avenæ.*] Regestum Feodorum Comitatus Claromontensis in Bellovacis Cameræ Comput. Paris. pag. 29: *La moitié du Message de Ronqueroles appartient à Mons. le Duc: et est à savoir que quant li pseudomme de Ronquerolle aront esleu un Messier pour garder les biens communs de la ville, etc.*

* Præstatio, quæ fit pro custodia messium. Charta ann. 1223. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 280: *Hæc sunt quæ eis in majoria concedimus, forragium granchiæ nostræ de Borranch, Messagium quod accipiet a colonis pro messium custodia, etc.* Alia Relici abb. S. Faron. ann. 1269. in Chartul. Campan. fol. 286. col. 1: *Concesserunt... omnem justitiam, omne jus, esbonagia, Messagia, ac omne aliud jus et dominium et consuetudines, quæ et quas dicti armigeri habebant.* Charta an. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 64: *Item les rentes de la S. Remi, que l'en appelle Messages, desdites quatre villes, valent par an 55. livres.* Alia ann. 1319. in Reg. 60. ch. 69: *Item du Messaige dictæ villæ, se. x. decim libras.* Lit. remiss. ann. 1393. in Reg. 145. ch. 409: *Le suppliant a confessé que pour le temps qu'il fu messier, il avoit pris outre son droit de Message bien jusques au nombre de trois setiers de grain. Un tréhu, appellé Messaiges, in Consuet. Castel. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2. Vide *Messegaria* et alio sensu *Messagium* suo loco.*

2. **MESSARIUS**, pro *Admissarius*. Capitula ad Legem Alaman. 35: *Si cujuslibet Messarius de grege tuletur, et castratus fuerit, quantas equas sunt, tantos solidos solvat.* Vide *Admissarius*.

MESSATICUS. Vide *Missus* 2.

* **MESSEGARE**. Vide supra *Messegare*.
† **MESSEGARIA**, Tutela, custodia. Litteræ Eduardi II. Reg. Angl. ann. 1317. apud Rymer. tom. 3. pag. 675: *Cum universitas ipsa et Consules ejusdem, a tempore constructionis villæ prædictæ (Florentiæ) Messegaria in bonis et possessionibus suis, quæ sub districtu Vicecomitis Fezensaguelli optinent, tuto et gardiagio, usi sint hactenus et gavis. Et infra: Et quod ipsam (Universitatem) Messegaria prædicta uti et gaudere permittat, prout ea pacifice et quiete usa est hactenus et gavis. Hinc*

† **MESSEGARIA**, pro Districtu, juris

dictione et officio *Messegarii*, quia messium custos: [* Jus etiam instituendi *Messegarii*.] quod ne inter viliora officia, rem ex temporibus nostris aestimantes, reputemus, observandum illud inferiores quidem iudices spectasse, uti videre est in v. *Messegarius*, eorum tamen jurisdictionem æquiparari Senecallorum aut præpositorum regalium potestati. Tolosæ vero *Messegaria* dicitur quoddam territorium quod *Capitulum* jurisdictioni subest, idem quod aliis *banleuca* nuncupatur.

† *MESSEGARIA*, Eadem notione. Charta ann. 1360. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 149: *Donamus et concedimus officium Mandatarie seu Messagerie Quadratii et ejus mandamenti cum debita et solita perceptione emolumentorum addictum officium quomodolibet pertinentium*. Idem ergo *Messegarius*, qui *Mandataris*, quam vocem consulas licet, ut quid sit *Messegaria* plenius noscas.

† *MESSEGARIA*, Mulcta quæ *messegario* exsolvitur ab eo cujus animalia in damno inveniuntur, quæ quidem ab alia quam in emendationem damni exigebant, distinguitur, in Sententia arbitrari ann. 1292. inter abbatem et consules de Gimonte: *Dicti Pastores et alii conductitii solvant Messegariam et emendent talem sive damnum, ut alii homines dicte villæ; ita tamen et hoc excepto quod animalia dactorum dom. abbatis et conventus, vel ea quæ dicti pastores cum ipsis tenuerint, dictam Messegariam minime solvere teneantur, sed tenebuntur talem tantummodo emendare*. Pluries ibi. Vide *Messegarius*.

* *MESSEGARIA*, Præstatio, quæ fit pro custodia messium. Charta ann. 1299. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 171. r. col. 1: *Item percipiebat tertiam partem Messegariæ, quæ fuit extimata valere sexaginta solidos Turon*. Vide supra *Messagium* 2.

* *MESSEGARIOR*, pro *Messegarius*, Agrorum custos, in Libert. Florent. ann. 1358. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 90. art. 22.

MESSEGARIUS, [Idem qui *Mandataris*.] [* Is nempe, ad quem custodia agrorum spectat, ut et jus de damnis in iisdem factis cognoscendis et iudicandi.] Exstat post Consuetudines Tolosæ rubrica seu caput, *de terminis, seu limitibus Messegariæ villæ Tolosæ*. Ibidem: *Infra quos terminos non sunt aliqui Consules, neque Messegarii, nisi Capitularii Tolosæ, et habitantes infra dictos terminos non solvant pedagium, etc.* [In iisdem Consuet. MSS. e Bibl. D. Abb. de Crozat legitur *Messegaria, Messegaria, et Messegarii*.] Charta ann. 1306. in Regesto Philippi Pulcri Regis Fr. ann. 1299. Tabularii Regii n. 204: *Et quicquid habemus et nobis competit in loco predicto et ejus pertinentiis, scilicet tertiam partem Messegariæ 30. s. Turon. anno quolibet cum æstimatione valentem*. Nescio an eo spectet vox *Mesgier* in veteri Poemate MS. cui titulus, *le Roman de Garin*:

Recevez moi, si crestra vostre fid,
Que chacun an j'aurois un Mesgier
De connoissance a dis mil Chevaliers.

† *MESSEGARIUS*, Idem qui *Messarius* 1. Sententia arbitraris ann. 1292. inter abbat. et consules de Gimonte: *Quod dicti dom. abbas et conventus possint habere bonum Messegarium in nemore de Castello in perpetuum, etc.*

† *MESSEGUARIUS*, Messium custos. Statuta D. Gentilis de Montesquivo pro

Communia ejusdem loci ann. 1306. ex Archivis D. d'Artagnan: *Messis custos vero seu Messegarius vel Messegarii dicti castri debent ingredientes, etc.* Vide *Messarius* 1. et

† 1. *MESSEGERIUS*, Nuncius, tabellarius. Charta ann. 1337. apud Rymer. tom. 4. pag. 822: *Familiaribus, valetis, nunciis, Messegariis, ac ministris, etc.* Vide *Messegarius*.

* *MESSEGIARIUS*, Nuncius, magistratum serviens. Charta commun. castri de Podio Surigario ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 153: *Habeant unum Messegarium seu mandatorem, qui mandare valeat dictos consules, consiliarios et clavarios*.

* 2. *MESSEGERIUS*, *MESSEGUERIUS*, Messium custos. Charta ann. 1291. ex Tabul. archiep. Auxit.: *Item quod bajuli ipsius domini comitis (Armaniaci) possint et valeant eligere annuatim Messeguerios fide dignos;... qui Messegarii debent custodire ortos, vineas, prata et blada ipsius comitis, sicut blada communitatis. Messeilliere, eadem acceptio, in Charta ann. 1354. ex Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 21: *Et mettront lesdiz hommes les Messeillieres, lesquels feront serment aus seigneurs de garder bien et loyalement les biens de la ville et le droit des seigneurs*. Vide supra *Messegarius*.*

† *MESSEGUERIA*, Officium *Messarii*. Martinus Didacus Daux Justitia Aragon. lib. 3. Observantiar. tit. Si quadrupes § 3: *Vinyogalarii et Messegarii tenentur emendare damnum in vineis et messibus, si salarium recipiunt a domino pro Messegaria vel vinyoguelaria*. Vide *Messegaria*.

* *MESSEGUERIA*, Mulcta quæ domino obvenit ob furta aut damna in messibus ac vineis facta. Statuta MSS. Auscior. ann. 1301. art. 11: *Item pronuntiaverunt quod de omnibus pectis, Messegueriis domini predicti scilicet Comes et Archiepiscopus tertiam partem habeant quilibet pro regione suæ jurisdictionis*.

† *MESSEGUERRUS*, Idem qui *Messegarius*. Statuta MSS. mox laudata art. 84: *Item consuetudo est ibidem quod Messeguerri apponuntur per Consules civitatis predictæ*.

MESSELLA, Parva vel modica messis, in Concilio Parisiensi VI. lib. 1. cap. 53.

* Hinc metaphorice *Messel*, pro Clades, strages, vulgo *Carnage, massacre*, in Poem. Alex. MS. pag. 2:

Aus Persans courent sus et en font tel Messel,
Que des cors court li sans à onde et à ruisseau.

† *MESSELLE*, Sirmondo in Gloss. ad calcem Supplem. Concil. antiq. Galliæ, *Sunt arva quæ parantur ad messem*.

* *Terres en meix*, eodem intellectu, in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Bel fol. 124. r. 1: *Item une piece de terre amprail d'une part, et une autre piece en Meix, valent par an cinq solz*.

* *MESSERIUM*, Præstatio, quæ fit pro custodia agrorum, idem quod supra *Messagium* 2. Charta permutat. inter reg. et archiep. Rotomag. ann. 1262. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 278: *Pertinentiæ de Gaillon, de Noes et de Humesnil et de Douvrent sunt hæc;... estoublagia, quarricagia, Messeria, etc.* Vide *Messaria* in *Messarius* 1.

* *MESSERIUS*, Messium custos, Gall. *Messier*. Charta *Porteclie* dom. Mauseaci ann. 1218: *Nec dictos religiosos, nec ipsorum borderios, sauneros, bubulcos, pastores, vacherios, porcherios, Messerios, nec ipsorum familiares, etc.* Occurrit rursus in alia ann. 1270. ex Ta-

bul. S. Mich. in Eremo. Vide infra *Messuaris*.

* *MESSEBUS*, Eadem notione, in Lit. ann. 1326. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 453. Vide *Messarius* 1.

MESSES COLTÆ. Lex Burgund. tit. 23. § 4: *Si cujuscunque porci damnum faciunt in vineis, pratis, aut in Messibus cultis, et silvis glandiferis*. Ubi forte *messes cultæ* dicuntur agri culti et seminati. [Meix, eadem notione in Charta ann. 1263. ex Tabular. Commercias: *Item se aulcun estrange est trouvé en vigne, ou en Meix, ou en jardin, ou en pré, ou en aultruy bled, faisant d'hommage, etc.*]

MESSETHEGNES, MESSETHEINES. Vide infra in *Missa*.

* *MESSETUS*, Proxenetæ, Gall. *Courtier*. Stat. Riper. cap. 9. fol. 9. v. 1: *Item quod omnes marescalchi, maroserii sive Messeti dicte Riperie teneantur denunviare seu manifestare dicto emptori omnes et singulas bestias, quas scient esse venditas per aliquam personam in communitate predicta*. Stat. Mantua. lib. 1. cap. 148. ex Cod. reg. 4620: *Nullus Messellus audeat... ire nec accedere ad domum alicujus mercatoris, pro ostendendo alicujus pannum, nisi in dictis garzaris*.

* *MESSI*. CAMERA DE MESSI, Officina, ubi pelles aluta præparantur. Charta Phil. VI. reg. Franc. ann. 1341: *Episcopus proponebat, quod licet ipse ratione episcopatus Meldensis ecclesiæ prædecessoresque sui fuissent soli et in solidum in possessione et saisina habendi et exercendi pacifice omnimodam, altam videlicet et bassam, justitiam in domibus apud Meldis situatis, quæ cameræ de Mesi nuncupantur; nichilominus gentes præfati comitis (Campaniæ) in dictis cameris quadam prius fecerant, duos videlicet lanacerios melleyam facientes ibidem*. Vide supra *Messegarius*.

† *MESSIARE*, *MISSARE*, dicebatur sacerdos, qui inter Missarum solemnia (unde vocis etymon) mulieri, cum primo post nuptias ad ecclesiam veniebat, benedictionem impertiebat, qualem post partum accipere consueverat, quod et *Purificari* nuncupabatur, ut videre est in hac voce. Charta ann. 1334. in Tabular. Episcopoc. Ambian. fol. 165: *Cum nos Episcopus conqueremur super eo videlicet, quod dicti Decanus et Capitulum in parochiis eisdem subjectis in villa Ambianensi dabant licentiam desponsandi et Messandi, simul et nichilominus dispensabant super dannis, quod facere non poterant, ut dicebamus, etc.* His similia occurrunt in Statutis Eccl. Meldens. ann. circ. 1346. tom. 2. Histor. ejusd. pag. 491: *De Missationibus. Item, præcipimus quod nullus audeat Missare sponsalia secunda die desponsationis suæ, nisi super hoc a nobis vel Officiali nostro receperit mandatum speciale*.

* Nostris, *Messoyer*. Arest. ann. 1401. 11. Mart. in vol. 9. arestor. parlam. Paris.: *Duos solidos ratione missæ, quam quis pro Messiendo habere vult, etc. Pro missa Messandi, qui eam habere voluerit et magnam missam expectare noluerit, componat*. Aliud ann. 1409. 19. Mart. ibid. vol. 11: *Ratione missæ, quam quis pro Messiendo habere volebat, duos solidos exigere et recipere consueverant*. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 271: *Jehan Raoulet trouva que sondit frere et ladite Meline estoient ja espouse;... landemain furent Messoyés lesdiz Gilet et Meline*. Aliæ ann. 1459. in Reg. 189. ch. 307: *Icellui Hamelin avoit*

dit qu'il aimoit mieulx y aler (au bois) que aler à la Messe de son nepveu, qui avoit esté marié le jour prouchain précédent. Hinc

† MESSIATIO vocatur ejusmodi benedictio, in laudata Episcopat. Ambian. Charta: *Insuper volumus nos Decanus et Capitulum quod dispensationes quas fecimus super prædictis desponsationibus et Messiationibus, etc.* Statuta Eccl. Camerac. apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 1304: *Præcipimus quod nullus presbyter aliquam mulierem in die, qua inter ipsam et virum matrimonium fuerit solemnizatum, ad purificationem seu Messiationem admittere præsumat, nisi de nostra aut officialis nostri licentia specialiter.*

1. MESSIO, Pensitatio quæ ex messionibus (Moissons in Statutis Leodiensibus art. 1.) seu agrorum fructibus, domino feudi exsolvitur. Charta Galcheri de Castellione Comitis S. Pauli: *Cum inter me et Ecclesiam S. Martini de Campis super quadam consuetudine, quæ Messio vocatur, contentio fieret.* Alia Ludovici VII. Regis Franc. ann. 1172. ex Tabulario Fossatensi fol. 20: *Cum... coram nobis clamorem facerent super eo quod Præpositus Milidunensis singulis annis Messionem frumenti ad hospitibus S. Petri Fossatensis in Mosiniaco exigenter, etc.* Alia Philippi Aug. ann. 1185. apud Morinum in Hist. Vastinensi: *Absque raigio, et Messione servientium, et carreto, salvis tamen certis censibus Ecclesie vinearum, etc.* [Charta ann. 1206. in Tabul. Latiniac.: *Consuetudinem quandam, quæ Messio vocatur, quam in villa de Dampmart, et in omnibus hospitibus B. Petri Latiqaiaci... requirebam... concessi.*] Tabularium Prioratus de Paredo fol. 17: *Et debet tale servitium, scilicet Messiones, aucas duas, et 4. panes, sextarium unum vini, etc.* Fol. 34: *Et reddit ipse masoerius porcum bonum, et multonem vestitum, et coxam de vacca, et per Messiones sextarium vini, et unum panem, etc.* Fol. 41: *Et debet tale servitium, scilicet Messiones, unum sextarium vini S. Martini, 5. quartas avenæ, etc.* Charta Hugonis Archiep. Senonensis: *De ipsa decima Messionem suam annuatim capiat, 4. videlicet modios, unum frumenti, alterum siliginis, 3. ordeï, 4. avenæ, etc.* [Vide Messis.]

† MESSIO, nude, pro Messis. Charta ann. 1112. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 20: *Ecclesiam S. Pathusii cum atrio et omni magna decima et minuta, ecepta Messione presbyteri.* Infra: *Excepta messe Presbyteri.*

* MESSIO SACERDOTALIS, Portio ex fructibus agrorum curioni, ab iis qui decimas percipiunt, exsolvenda, vel etiam a parrochianis; et tunc a decima distinguitur. Charta Steph. Noviom. episc. ann. 1190. in Chartul. Montis S. Mart. part. 5. fol. 92. vº. col. 1: *Altare de Tauriniaco... pertinere intelleximus ad jus vestrum, ipsum cum pertinentiis suis, dote, decimatione ac sacerdotali Messione.* Alia ann. 1231. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 73. vº. col. 1: *Quoniam dicti abbas et conventus S. Germani totam magnam decimam bladi et vini percipiunt; idcirco totam Messionem presbytero de Cella annuatim solvere tenebuntur.* Vide infra Messis parrochialis.

* MESSONIA, Eodem intellectu, in Charta ex Tabul. eccl. Belvac. et in alia ann. circ. 1240. ex Tabul. abbat. S. Pauli prope Bellouacum.

† MESSIO, pro ea anni tempestate qua

fruges metuntur. Chartular. S. Petri de Domina fol. 101: *Per Messiones debent per mistraliam dare 9. hominibus manducare panem et caseum et per vindemias similiter.* Vide Messionagium.

† MESSIO EXTREMA, Vox non infrequens in veteribus Instrumentis donationum piarum, qua extremi iudicii dies significatur. Charta Ruperti Archiep. Magdeburg. ann. 1265. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 128: *Oportet diem Messionis extremæ pietatis operibus prævenire ac æternorum intuitu seminare in terris.* Tabular. Eduense ann. 1364: *Nobilis et potens vir D. Hugo dictus de Monestoy miles nostræ diocesis Æduensis præmissa diligenter considerans et attendens cupiensque divini cultus augmentum ad diem Messionis extremæ piis misericordie operibus prævenire.* Charta Fulconis Episcopi Paris.: *Oportet nos diem Messionis extremæ operibus misericordie prævenire.*

* 2. MESSIO, f. pro Missio, Expensa. Reg. feud. Aquit. in Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. fol. 28. vº: *Rex mandabat exercitum Aldeberto vel suo generi; idem Aldebertus vel suum genus mandabat uni de Clayrac vel de Podio acuto quod iret secum, quia rex mandaverat sibi exercitum; et tunc dominus trahebat tam de castro quam de honore exercitum; et unus burgensis ibat cum eis et faciebat eis Messiones pro castro et honore, quas gens castri et honore (l. honoris) debebant persolvere.* Vide Missiones.

MESSIONAGIUM, Eadem notione qua Messio supra, seu Annonagium, in Charta Will. Comitis Matiscon. ann. 1180. in Chartul. Cluniac. Bibl. Thuani et in Bibl. Cluniac. pag. 1441. Alia ann. 1170. apud Perardum in Burgundicis pag. 244: *Vel bossonagium, vel Messionagium, vel carredam.* In Consuetudine Normannie art. 16. et 19. *Mession*, sumitur pro ea anni tempestate qua fruges metuntur. Ita in Tabulario Prioratus de Domina in Delphinatu Ch. 210: *Mansus de la Capella in festivitate S. Johannis 2. sol. de mullone, per Messiones medietatem taschæ, etc.* Sic ibi non semel.

* [« Recognovi igitur et confessus sum quod in villa Paredi... non habeo talliam vel porcellagium, vel besenagium, vel Messionagium, vel annona-gium, vel carredam. » (Chart. Cluniac. Coll. Burgund. B. N. t. 81, n. 293, an. 1205.)]

† 1. MESSIS, Raguello in Indice jurium Regalium, est merces prædii rustici locati conducti, quæ præstatur a colono, non in nummis, sed in specie frumenti, vel rerum aliarum. Guido Papa Quæst. 470: *Messis debetur pro pasqueragiis.* Idem docet Salvaingus Tract. de Usu feud. lib. 2. cap. 67. Est ergo Messis, præstatio, quæ pro jure pascendi pecora in pascuis alienis, maxime in stagnis, exigebatur, quæque ex messionibus seu agrorum fructibus exsolvi solita erat. Plura vide in Diariis Trivult. mense Decemb. ann. 1709. Charta Raimundi Comitis Forensis ann. 1263: *Quitam, francam, liberam et immunem ab omni toulta, tallia, cavalgata, cornu, crito, Messe Præpositi, etc.* Idem jus Blæria dicitur apud Nivernenses. Vide Messio.

† MESSIS PROTHALIS, Quæ et protallia, protagium et prostagium dicitur in Chartis Villænove Dumberum, Præstatio duorum bichetorum siliginis, quæ ab hominibus talliæ juriq. manumortuæ

obnoxii ex consuetudine exigebatur, ut a tallia ad voluntatem et corvatis eximerentur.

* 2. MESSIS, Pensitatio, quæ ex messionibus seu agrorum fructibus domino feudi exsolvitur, nostris Moisson. Charta G. comit. Nivern. ann. 1226. ex Tabul. S. Thomæ in Foresio: *Quitavimus ecclesiam B. Thomæ et homines ejusdem ecclesie... ab omni collecta sive tallia, exactione, consuetudine, usagio et Messe.* Alia Joan. comit. Catalaun. ann. 1232. in Reg. comitat. Clarim.: *Et asavoir ne je, ne catepon, ne li autre mi sergent quiconques soient, ne poons ne ne devons demander, requerre ou avoir autre Moisson desdis hommes, ou autre chose pour Moisson.* Charta ann. 1839. in Reg. 72. Chart. reg. ch. 525: *Item douze mines de froment à ladite mesure de Chastiaulandon, et est ceste rente appelée la Moisson.* Pro Manipulus, Gall. Gerbe, legitur in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 162. ch. 182. bis: *Depuis que icellui Jehannin eust souppé s'en ala aus esclotouaires autour de la maison, et prins un Moisson. Messon vero, pro Moisson, messis, in aliis Lit. ann. 1443. ex Reg. 176. ch. 296: *Lesquelz compaignons se associèrent... pour soier et labourer ensemble en la présente Messon.* Vide Messio 1.*

* 3. MESSIS, Servitium, quod domino a subditis in messe debetur. Charta ann. 1316. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 531. rº: *Item (concessit) sororibus ordinis beati Domini prope Montem-Argi quasdam corvejas sive Messum.* Vide Messura.

* MESSIS PARROCHIALIS, Portio ex fructibus agrorum, a decima distincta, quæ curioni a parrochianis solvitur, eadem forte quæ Messis prothalis. Charta Guidonis episc. Æduens. ann. 1350. inter Probat. tom. 1. Hist. Burg. pag. 113. col. 2: *Item totam Messen parrochiale, prout parrochiani dictæ ecclesie solvere consueverunt curato ejusdem.* Charta feud. nobil. Castel. Dumberum ann. 1463: *Plus possidet quindecim asinatas siliginis pro Messibus parrochialibus debitis propter castrum suum.* Vide supra Messio sacerdotalis et infra Protagium.

† MESSIVÆ FERIÆ, Vide in FERIA.

* MESSONARE, Metere, nostris etiam Messonner, pro Moissonner; unde Messonarius et Gallicum Messonnier, messor vel qui quovis fructus colligit. Stat. Avellæ ann. 1493. cap. 161. ex Cod. reg. 4624: *Antequam blada sint ligata et abrolata vel levata, et Messonando ipsa talis persona Messoneria dictos recollectores bladi vel leguminis impediverit, etc.* Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 182. ex Cod. reg. 4622. A.: *De non colligendo per Messonarios glandem alienam ante tempus hic statutum. Item statutum est, quod Messonarii vel Messoneræ glandes alienas non colligant usque ad tres hebdomadas post festum S. Michaelis.* Lit. remiss. ann. 1410. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 25: *Le suppliant estoit alé... picquier et Messonner certaine vesce.* Vitæ SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 29. rº. col. 1: *Li diables li vint devant atout une faucille de Messonnier, etc.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Meire, Prov. metere, falcare. Meysson, messis, messio. Meyssonier, messor, mecillus, falcarius.* Vide supra Messonarius.

* MESSONATOR, Qui spicas derelictas legit, Ital. Spigolatore, Gall. Glaneur. Stat. Casal. sæc. XIV. inter Monum. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 1048: *De Spiculatoribus, sive Messonatoribus.* —

Item Statutum est quod aliqua persona non possit nec debeat Messonare in aliquo campo, ubi sit alique blava, donec blava ipsa exportata fuerit, etc. [FR.]

* **MESSONERIA**, et **MESSONERIUS**, Idem quod supra *Messonator*. Stat. Casal. sæc. XIV. inter Monum. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 1048: *Item quod aliquis Messonerius seu Messoneria non possit portare aliquos mazolios scamatos seu semerzatos sub pena et banno pro quolibet ipsorum et qualibet vice soldorum V. papiensium.* [FR.]

* **MESSONERIUS**. Vide *Messoneria*. [FR.]

* **MESSONIA**. Vide supra in *Messio* 1.

† **MESSOR**, Messium et vinearum custos, Gallice *Messier*. Leges Calenses tempore Mathildis Abbatissæ, apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1353: *Undecimus (articulus) est de Messoribus, Abbatissa ponet unum, villu alium, et ambo jurabunt in ecclesia exequi officium suum.* Vide *Messarius* 1.

* 1. **MESSORIA**, Messis; item Mulcta propter damnum messibus illatum *messerio* exsolvenda. Chartul. Fidemiense: *Si aliquis per bestias suas in tempore Messoriæ nobis damnum intulerit, duplicem Messorium dabit et damnum nostrum iudicio scabinorum nobis reddet.*

* 2. **MESSORIA**, Eadem notione atque supra *Messis* 2. Charta ann. 1207. ex Bibl. reg.: *Damus... in prepositatu et Messoria duos modios avenæ appetriatos quatuor lib. xvj. sol.*

MESSORIUM. Vide *Missorium*.

† **MESSORIUS**, Idem qui modo *Messor*. Tabular. Montis S. Michaelis fol. 98: *Messorii debent assignari et proponi per Priorem et burgenses de villa Genetii, et per juramentum. Messorius si ceperit aliquam bestiam in damno cujuslibet hominis S. Michaelis de Genetio, debet eam reddere homini in cujus damno eam ceperit, et homo debet Messorio unum Turonense dare. Item Messorius habet ovagium de mazuris rusticis.* Vide *Messarius* 1.

* **MESSOROLIUM**, Idem quod mox infra *Messorolus*. Stat. Casal. sæc. XIV. inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 1048: *Item quod aliquis Messonerius, seu Messoneria non possit portare aliquod Messorolium, sub pena et banno soldorum V. papiensium, pro quolibet vice.* [FR.]

* **MESSOROLUS**, Falcula, vel quodvis instrumentum secandis herbis aptum. Stat. Pallavic. lib. 2. cap. 73. pag. 132: *Item cum Messorolo uno faciendū herbam in aliqua parte prati vel campi contra voluntatem illius, cujus fuerit campus, etc.* Vide supra *Messorolus*.

MESSUAGIUM, MESUAGIUM, Domus habitationi idonea, Cowello. [Index MS. Benefic. Eccl. et dioc. Constantiens. fol. 45: *Rector habet manerium in elemosina ecclesie pertinenti que continet tam in Mesuagio quam extra sex jugera, et debentur dicto rectori quinque solidi Turon. Madox in Formul. Anglic. : Prior domus salutationis Matris Dei Ord. Carthus. prope London tenet unum Mesuagium cum shopis et domibus eidem Mesuagio annexis.] Consuetudo Normanniæ art. 271: *Manoirs mesures logées aux champs, que la Coustume appelloit anciennement Mesuage.* Sic enim legendum pro *Mesnage*, ut habent Editiones, licet etiam ita præferat vetus Consuet. cap. 23. ut et art. 1. Consuet. Bellimontis-Rogerii. [Haud scio tamen an aliquid immutandum non sit; occurrit quippe *Menagium* et *Mesnagium* eadem notione qua *Mes-**

suagium.] Vox formata ex Gallico *Més*, id est *Mansus*.

Ut plurimum tamen *Messuagium* sumitur pro modo agri mansionibus et ædificiis rusticis instructo, scilicet, hortis, areis, stabulis, et hujusmodi, vel certe eo quem vulgo *Masure*, seu *mansuram* dicimus, vel etiam quem *mansum* olim appellabant. [Th. Blount in Nomolex.: *Messuagium, est honestius habitaculum cum aliquo fundo adjacente, in ejusdem usum deputat.*] Charta Wolstani Vigorniensis Episcopi: *In quo prædicto manso seu Messuagio... ædificia competenter construi faciant, etc.* Ita passim usurpant Chartæ descriptæ in Monast. Angl. tom. I. pag. 95. 96. 280. 302. 799. tom. 2. pag. 22. 24. 40. 116. 265. 472. tom. 3. pag. 141. etc. Adde Will. Thorn pag. 1878. 2012. 2034.

MESSUAGIUM CAPITALE, Practicis nostris, le *Chef-manoir*, quod primogenito competit. Regiam Majestatem lib. 2. cap. 27. § 4: *Salvo tamen capitali Mesuagio primogenito suo pro dignitate primogenituræ.* Charta Henrici III. Regis Angl. apud Matth. Paris ann. 1240: *Cum primogenita nihil petere possit plus quam minor, nisi capitale Mesuagium ratione eilnasciæ.* Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 26: *Es Mesuages ne peuent rien reclaimer les seurs, se il n'y a plus de Mesuages que de freres.* Ubi Edit. *Mesnage*. *Capitale autem Mesuagium dari non potest nec dividi, sed integrum remanet hæredi, in Regiam Majest. lib. 2. cap. 16. § 62. 63.* ubi tamen *Messuagium* prorsus aliud esse a *Manerio* innuitur, et *Messuagium* esse mansio præcipua manerii dicitur. Vide Monast. Anglic. tom. 2. pag. 141. 196.

* **MESSUALE**, Idem quod *Missale*, liber ecclesiasticus, in quo continetur *missarum* officium, nostris alias *Messien*. Obit. MS. hospit. S. Jac. Meledun.: *ij. Non. Jan. Obit Radulphus de Poliac, canonici beate Mariæ, qui dedit unum psalterium et Messuale pro anniversario faciendū.* Inventar. S. Capel. Paris. in Reg. Cam. Comput. sign. Noster fol. 197. vº: *C'est l'escrit des livres: deux Messiens, un à note et autre sanz note.*

* **MESSUARIUS**, Messium custos, Gall. *Messier*. Charta Joan. episc. Lingon. ann. 1399. in Chartul. ejusd. eccl. ex Cod. reg. 5188. fol. 107. vº: *Concedimus etiam eisdem quod ipsi per bonos viros de communitate prædictarum villarum sibi Messuarios elegant; et electos ad hoc ad præpositi præsentiam adducant juraturos, quod ipsi, tam nostra quam hominum jura, conservabunt.* Vide *Messarius* 1. et supra *Messarius*.

* **MESSULUS**. [Maturus ad messem. DIEF.]

* **MESSUM**, Agri portio cum *manso* seu domo, Gall. *Més*. Charta ann. 1377. in Reg. 112. Chartoph. reg. ch. 212: *Item omne Messum de Notha, quod tenet Guiotus de Notha... Item Messum Gullelmi dicti Damont, qui continet circa quatuor boissellatas terræ.* Vide infra *Mesus*.

† **MESSURA**, Messis, seu servitium quod tempore messis a vassallis debetur. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. col. 397: *Constituit libertos ipsius ad cultandum et meliorandum in libellario nomine diebus vitæ illorum, et ad persolvendum annualiter in hoc monasterio hordei modia x. vini decimatas centum, et pro Messura hebdomadas duas, quas persolvere debent, ubi necesse fuerit laborare.* Et col. 398: *Et in tribus mensibus, id est pro Messura hebdomadas duas, pro*

fœno hebdomadam unam, et ad suum opus hebdomadas duas. *Messeurs* vocant Bressiæ habitatores eam fructuum partem quæ messori in salario conceditur, undecimum scilicet spicarum manipulum.

† **MESTA**, pro *Meta*, Terminus, limes. Charta Principis Adelgastri tom. 3. Concil. Hispan. pag. 89: *Et per illa branna de Ordial, et per illas Mestas de Freznedo et per contorquellos.*

* **MESTADARIA**, Prædium rusticum cum mansione, quod a colono partiarum colitur, Gall. *Métairie*. Charta ann. 1484: *Johannes Chati... assensavit... borem sive Mestadariam ipsius domicelli de Rastinhaco, scitam in parrochiis de Cerno.* Vide *Meystadaria*.

† 1. **MESTALLUM**, pro *Metallum*, Gallice *Civre*. Inventar. ornament. et Reliq. Eccl. Noviom. ann. 1419. ex Archivis ejusd.: *Item quidam situlus parvus Mestalli ad faciendum aquam benedicendam. Item una parva cupela Mestalli pro ponendo sal, quando fit aqua benedicta. Item quadam parva campanula de Mestallo ad portandum, quando accommunicantur infirmi.*

† 2. **MESTALLUM**, Miscellum frumentum, Gall. *Bled mêteil*. Charta ann. 1231. ex Tabul. Portusregii: *Ego Simon de Logiis miles... dedi monachis Vallium Sarnaii ad faciendam pitantiam singulis annis unum modium Mestalli in granchia mea de Montegniaco.* Vide *Mestolium*.

† **MESTELLUM**, Eadem notione. Charta Galterii Archiep. Rotomag. ann. 1201. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1638: *Hinc est quod ad communem omnium notitiam volumus pervenire Drogonem de Mellentio dedisse in perpetuum elemosinam... sex sectanos Mestelli in sua campipartitia, et viginti arpennos terræ arabilis et unum hospitem.* Vide *Mixtum* 2.

* **MESTARIA**, MESTERIA, ut *Mestadaria*. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 80: *Acquisitio facta per comitem Alenconii centum solidorum annui redditus super domum sive Mestariam de la Bonnerie, in parrochia de la Poterie, in castellaniam Mauritanicæ. De anno 1319.* Charta Joan. ducis Bitur. pro fundat. S. Capel. Bitur. ann. 1405. ex Bibl. reg.: *Item quamdam domum Mesteriamque seu manerium in villa et terra de Molinet.*

1. **MESTARIUM**, Mensura aridorum, apud Lugdunenses. Occurrit sæpius in Actis Capitularibus Eccl. Lugdun. ann. 1349: *Unum Mestarium stiginis, et duo Mestaria comblos avenæ.* [Vide *Meiteria* 2.]

Mestier, eodem, ut videtur, sensu, in Charta Phil. Pulc. ann. 1298. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 41: *La prevosté d'Estampes, es appartenances de laquelle il a, c'est assavoir le grant Mestier, le minage, etc.*

* 2. **MESTARIUM**, Jugum, fabrilis machina, Gall. *Métier*. Chartul. B. M. Graciac. fol. 47. vº: *Officialis Bituricensis adjudicavit capitulo B. Mariæ Graciensis de rebus Torti de Semblençaço, hominis ejusdem capituli, sex capita animalium, tres minas frumenti, unam vaccam, unam culcitram, quatuor archas, unam maytam, et Mestarium unius teatoris et lintheamina.* Hinc *Mestier* à huille appellatur, Molendinum olearium; in Lit. remiss. ann. 1416. ex Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 252: *Je vous prie que nous comptions ensemble pour savoir comment vous tenez le Moulin ou Mestier à huille, qui est en vostre hostel.* Vide in *Misterium* 1.

MESTATICUS, perperam pro *Mutaticus*, in Charta Dagoberti Regis apud Doubletum pag. 656. [* Legitur tamen etiam in Chartul. S. Dionysii.]

† **MESTELLUM**, Vide *Mestallum* 2.

† **MESTERA**, Ars, artificium, Gall. *Métier*. Charta ann. 1344. apud Rymer. tom. 5. pag. 430 : *Quod quidem malefactores... diversis hujusmodi operariis pannorum... qui... in dicta civitate... Mesteras suas exercendo, sunt morati*. Vide *Ministerium*.

* **MESTERIA**. Vide supra *Mestaria*.

MESTERIUM, **MESTERUM**. Vide *Ministerium*.

† **MESTERLENSIS** MONETA, Eadem, ut videtur, quæ *Esterlingorum* seu *Sterlingorum*. Hist. MS. Monast. Beccens. pag. 242 : *In burgo Augi totum redditum peliorum... octoginta libras Mesterlensis monetæ*. Vide *Esterlingus*.

* **MESTICA**, pro *Mestitia*. Vide mox in hac voce.

* **MESTILLIUM**, Miscellum frumentum. Gall. *Meteil*, alias *Mestillon*. Charta Joann. de Harecur. ann. 1269. ex Bibl. reg. cot. 19 : *Condonavi præceptoris et fratribus militiæ templi, ad S. Stephanum in Campania morantibus, unum sextarium Mestilli*. Alia ann. 1291. in Chartul. Namurc. ex Cam. Comput. Insul. fol. 41. v. : *Les restes d'avaines, de Mestillos, etc. Bief mestueli*, in Stat. ann. 1369. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 223. Vide *Mestolium*.

MESTILO. Vide *Mixtum* 2.

† **MESTINUNCIUM**, Decima frugum. Charta ann. 950. in Tabul. Matiscon. : *Ecclesia parochialis erat destructa, unde incolæ et parochiani ibi adjacentes Mestinuncium reddere volebant et debitum honorem persolvere*.

* Vide supra *Messis parochialis* in *Messis* 3.

* **MESTITIA**, ab Italico *Mestizia*, Pompa lugubris. Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 48. ex Cod. reg. 4621 : *Nullus magnatum cum mansarderis armatis vadant extra suum populum sive suam parochiam ad exequias mortuorum vel Mesticæ (sic) vel ad aliquam monacham novellam seu sacerdotem novellum... et prædicta locum non habeant si exequiæ, Mestitiæ, monacatus, sacerdos... essent de... progenie talis magnatis*. Vide infra *Misterium* 3.

MESTIVA, Præstatio ex frumento, quod in agris colligitur et metitur. Charta Ludovici VII. Regis Franc. pro Monasterio Sandionysiano : *Tallia de annona, quæ dicitur Mestiva*. Tabularium S. Cypriani Pictavensis fol. 104 : *Hugo Liziniacensis dominus dimisit quandam inconvenientem consuetudinem, quam videlicet ministri ejus de Cohet sub appellatione Mestivæ in villa S. Mariæ Castriarardi, quæ vocatur Rals, videlicet 4. sextar. annonæ annis singulis, ut nunquam amplius requireretur ab ullo homine*. Charta Alienoræ Ducissæ Aquitan. ann. 1199 : *Immunem reddidimus villam de Volliaco, tallia, Mestiva, distractione hominum terræ in expeditionibus Comitibus, etc.* Alia Henrici I. Regis Angliæ pro pegio Pontis Cæsaris, seu de Pont de Cé : *Pro Mestiva apud Thoarcium, unum sextarium frumenti, Mestiva alicujus messoris non reddet nisi obolum*. Magnam Pastorale Eccles. Paris. lib. 2 : *Cum litigium esset super Mestiva masuræ, etc.* Charta Ludovici Reg. pro Bituricensib. ann. 1145 : *Præterea Præpositus aut Vigerii Mestivas et hospitia capere consueverunt in septena*. Consuetudines oppidi de *Boisdecene* in Pictonibus, quæ habentur in Charta Mauricii de Bella-

villa Dom. de *Ganasche*, ann. 1265 : *Domini ipsius terræ debent percipere in ipsa frumentagium, quam Mestivam feudalem vocant, et domos hominum debent quærere illam Mestivam : ipse vero qui reddere contempserit, cum gagio de 7. solidis reddet. Senescallus autem Ganapæ et Senescallus de Machecolio ibunt quærere Mestivam per terram illam sine menaciis, et Vigerii feudales ibunt postea similiter sine menaciis quærere*. Consuetudines Andegavenses emendatæ in Assisiis Andegavens. ann. 1391. ex Regesto Ludovici Regis Siciliæ f. 21. in Camera Computor. Parisiens. : *Sergens ne soient si hardis doresnavant de prendre, avoir, ne lever sur le peuple aucune Mestive de bled, ne vins, sur peine de privation de leurs Offices*. Regestum Censuum Carnotensis Comitatus : *Les Coustumes des portes de Chartres appartiennent à la Prevosté, quand elle est vendue ; c'est à sçavoir le Deaublage, le Tonli, et le Buschage, et les Mestives de Beausse, més le Prevoust poie lors le past aus Meres, qui doivent avoir chacun an à diner le jour que les Mestives sont assises*. Adde Concilium Burdegalense ann. 1255. cap. 25. ubi perperam vir doctus *festivas* emendat pro *Mestivas*, et varias Chartas apud Thomasserium in Consuetud. localib. Bituricens. pag. 62. 85.

¶ Qua ratione vero ejusmodi præstatio colligebatur, docet laudata Ludovic. Junioris Regis Franc. Charta ann. 1145. tom. 1. Ordin. Reg. pag. 10 : *De bobus autem, in quibus Mastivas accipimus, statutum ab ipso est, ut quicumque bovem, post festum S. Michaelis acceperit, usque in sequentes messes, Mestivam nullatenus reddat*. Et Charta ann. 1226. ex Tabulario S. Juniani Nobiliac. : *Ab hominibus nostris de Ferrabon petebat Mestivam videlicet duas quartas siliginis ab illo qui duos habebat boves, et unam quartam ab illo qui duos habebat asinos, et unum boisellum ab illo qui non habebat nec bovem nec asinum, et tortellum a quolibet sive denarium pro tortello*.

MESTIVARE, *Mestivam* colligere, percipere. Charta Petri Episc. Inculmensis ann. 1160 : ex Tabul. S. Eparchii fol. 11 : *Mestiva vero, super qua quæstio orta fuerat, soli Sacerdoti concessimus*. Si tamen *Monachus Mestivare voluerit, parochianos suos Sacerdos diligenter admoneat, ne monacho de segetibus suis donet*. [Charta ann. 1247. in Tabular. Portus-regii : *Nobilis domina Maria de S. Scubiculo recognovit quod ipsa tenetur ponere singulis annis mestivarios ad Mestivandum decimam de S. Scubiculo, in quam dicebant moniales de Portu-regio se habere partem suam cum aliis duobus, ita scilicet tempestive, quod prædicti mestivarii, quam cito garbæ dictæ decimæ ad granthiam adducantur, dictas garbas teneantur intassare et decimam triturare de die in diem*.]

* **Nostris Mestiver**, pro *Moissonner*, metere. Lit. remiss. ann. 1455. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 101 : *Le suppliant mena sa vache en ung champ où il Mestivoit, et y avoit blé en javelle, etc.* Vide supra *Messonare*.

MESTIVAGIUM, [Jus *mestivam* percipiendi.] Charta ann. 1323. in Regesto Andegav. fol. 17 : *Donne et octroie... mon herbergement de la Bocherie... et ma Seigneurie, et mon Mestivage appartenant audit usage, et à ladite Seigneurie*.

† **MESTIVANS**, Idem quod *Mestiva*, in Charta Ludovici VIII. ann. 1224. tom. 1. Ordin. Reg. Fr. pag. 49 : *Mestivantem*

nullatenus reddat. Rectius supra in Litt. ann. 1145. *Mestivam*.

† **MESTIVIA**, Eadem notione. Tabularium S. Cypriani Pictav. fol. 53 : *Dimiserunt omnes consuetudines et Mestivas, et in pascuis et in silvis defensum Maii et Junii, et missiones porcorum suorum, etc.*

† **MESTIVA**, pro ea anni tempestate qua fruges metuntur. Charta ann. 1386 : *Item volumus et concedimus quod dictus aquarius ponat et teneat duos porcos in area Abbatie tempore Mestivarum anno quolibet nutriendus de siliquis et residuis areæ prælibatæ*.

* **Nostris Mestive** et *Mettive*, eadem acceptione. Lit. remiss. ann. 1422. in Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 115 : *En la saison des moissons ou Mestives, etc.* Alia ann. 1451. in Reg. 185. ch. 152 : *Le suppliant dist qu'il avoit prins lediz advoine et froment pour en rendre autant de nouveaulx après Mettives*.

† **MESTIVARIA**, Fructus ex *mestiva* collecti. Charta ann. 1208. ex Tabular. S. Vincentii Genoman. : *In Mestivariis habebunt monachi medietatem unam, alia medietate ad personam ecclesiæ remanente*.

MESTIVI, Messores, Gall. *Mestiviers*. Charta Hugonis Archiep. Dom. de Partenai, ann. 1169. ex Tabul. Absiensis fol. 26 : *Dono iterum et concedo illis cosdumas de mestivis servientium, et de mestivis Mestivorum Abbatie, et granjarum ejus quæ sunt in terra mea, ut ipsi Mestivi et servientes possint libere mestivas suas transerre ubicunque voluerint*. Le Roman de Huon de Mery MS. :

Se ay trouvé aucun espi
Après la main as Mestiviers,
Je l'ai glané moult volentiers.

MESTIVARIUS. Charta ann. 1206. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis n. 90. et 80 : *Quinque Mestivarios, ordeacum, fabacenam, pisaceum veciacum, lenticacum, paleas avenæ, minuta stramina, partem suam fimi, et quidquid juris solebat in granica nostra de Chanseri. Alia ann. 1211. ibid. n. 130 : Et quidquid in earumdem villarum territoris habebat, et granicis in nostra presentia comparavit, videlicet jus mittendi in granicis messium excussores, viciacum, fubicacum, ordeiacum, investitiones, submonitiones hominum, bonnagia, et districta, et quidquid in illis locis et granicis possidebat, etc.* Alia ann. 1216. num. 184 : *Sex Mestivarios quos habebant in granchia nostra de Nongento, etc.* Adde num. 181. 182.

† **MESTIZUS**, Hispanis dicitur qui ex parentibus Hispanis et Americanis mixtum natus est. Concil. Liman. ann. 1582. inter Hispan. tom. 4. pag. 250 : *Si qua mixti generis mulier, quas vulgo Mestizas vocant, in monasterium recipi velit, etc.* Aliud ann. 1604. ibid. pag. 764 : *Provisor et vicarii nostri... dabunt licentiam parochis sæcularibus sui districtus, ut sacramenta ministrare possint, et ministrent Hispanis, Æthiopicibus, Mulatis, Zambahigis et Mestizis aliisque personis non Indis*. Vide Hofmannum in Lexico.

† **MESTOLIUM**, Miscellum frumentum, Gall. *Bled méteil*. Charta ann. 1225. in Tabular. Portusregii : *Ego Gaufridus de Bruceria Miles... tradidi monialibus Porregii totam terram quam habebam... pro tribus sextariis avenæ*. Tabular. S. Magdalene de Castrofundo fol. 9 : *Donacionem illam quam fecerunt executores Bartholomei Logre de duobus modis videlicet unius boni frumenti et unius Mestoli Deo et Canonici, etc.* Vide *Mixtum* 2.

* **MESTOSUS**, a Gallico *Mestis*, Misti generis equus; nisi legendum est *Moscus*. Vide infra in hac voce. Monstra ann. 1339. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 182: *Raymundus de S. Maycen- sio cum equo ferando Mestoso, estimato lxx. libras. Chiens Mestiz et mastins*, in Lit. remiss. ann. 1413. ex Reg. 167. Chartoph. reg. ch. 319. Vide *Mestizus*.

* **MESTRA**. Libert. Figiaci ann. 1318. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 661. art. 5: *Salvo jure abbatis et monasterii Figiaci, si quod habent Mestris et tabulis in locis aliquibus infra villam*. Sed leg. in *estris*. Vide supra *Estra* 3.

† **MESTRINUS**. Vide in *Mazer*.

† **MESTURA**, Præstatio ex frumento, quod in agris colligitur et metitur. Charta Geraldii Abb. S. Johannis Ange- riac. ann. 1385. ex Chartular. ejusd. Mon- nast. pag. 471: *Ad faciendum elemosy- nam habet elemosynarius in omnibus istis obedientiis inferius annotatis tantum de Mestura, videlicet de Fontaneto, qua- tor sextaria frumenti ad mensuram ve- terem*. Vide *Mestiva*.

* Vel potius *Messis*; qua notione *Mes- ture* legitur in Charta Egid. abb. S. Mart. Tornac. ann. 1321. ex Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 209: *Et si doit avoir lidiz Rogiers, se il vit, toute la Mesture de blez de Mars*. Miscellum frumentum sig- nificat hæc eadem vox in Lit. remiss. ann. 1393. ex Reg. 146. ch. 4: *Le sup- pliant a confessé avoir pris... deux boi- seaux de Mesture*. Aliæ ann. 1459. in Reg. 183. ch. 208: *Lesquelz prindrent autre grant quantité de blé, appellé Mesture*. *Méture*, in Ch. ann. 1326. ex Reg. 64. ch. 713. Vide *Mettura*.

* **MESTUSIUM**, an Horreum, in quo *Mesturæ* seu *messes* conduntur? Char- tar. Norman. ex Cod. reg. 4653 A. fol. 87: *Monachi Lyre habent in foresta vi- vum nemus ad herbegandum abbatiam suam et molendina sua, sita super Rule inter Rugles, ad Mestusium, ad bigres et ad clausuram abbatie*.

MESUAGIUM. Vide *Mesuagium*.

† **MESURA**, pro *Mensura*, sæpius occur- rit in Chartular. S. Vandregesilii.

† **MESURAGIUM**, Quod a domino fori pro mensura exigitur. Statuta Eduardi I. Reg. Angl. ann. 1283. apud Rymer. tom. 2. pag. 262: *Dabit venditor extra- neus... de salmacea bladi unum denarium, de carleria obolum, pro leuda et Mesura- gio nichil*. Charta Ludovici Comitiss de Sancerro ann. 1327. apud Thomasserium Consuet. Bituric. pag. 422: *Item confite- or me et antecessores meos in levatione, exactione, seu perceptione cornagii et Mesuragii*. Vide *Mensuragium*.

* *Mesuraige*, in Charta ann. 1430. ex Chartul. Latinac. fol. 148: *En icelle ville de Laigny ils avoient (les religieus) et ont droit de mynaige et Mesuraige sur tous les blez, avoynes, orges, feves et tous autres grains quelconques, etc.*

MESUS, Idem quod *mansus*, de qua voce supra: nostris *Més*. Charta Beatri- cis Abbatissæ Deiparæ Suession. ann. 1232. pro Communia Asiaci: *Item omnes terras, quas dicti homines tenent de Mes- sis, et etiam illas, quas tenent ad census, ponent ad terragia, et ibi accipiemus ter- ragium, et decimam una manu*. Infra: *Omnes etiam vineas, quas tenent de Ec- clesia nostra ad Mesum, sive ad census, sive quolibet alio modo, tenebunt eas ad medium vinagium*. [Ubi tenere ad *mesum*, idem videtur quod supra tenere ad *me- dium*, cum scilicet partiarius colonus fructuum partem alteri ex pacto præbet, altera sibi retenta. Vide *Medium*.] Ex-

stat Charta alla ejusdem Beatricis, cuiñ hoc titulo, *De ordinatione mesorum po- testatis de Pargny*, in cujus contextu qui *mesus* dicitur, *mansus* appellatur: *De pluribus redditibus, quos nobis debent ho- mines potestatis de Parrigny, et de quolibet manso, qui est de 24. boneriis et mi- nus, debent Ecclesie nostræ de bonerio singulis annis dimidium septarium bladi, etc.* [Vide *Massa* 5.]

* *Miez* et *Mez*, in Libert. Auxon. ann. 1229. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 394. art. 1. Charta ann. 1250. ex Chartul. Campan. fol. 333. v. col. 1: *Reservamus molendinum cum stagno, et domum cum toto porprisio, et quoddam pratium, et unum mesum cum uno giardino*. Vide supra *Messum*.

* **MESUSAGIUM**, Exactio quævis contra jus inducta; nostris *Mesusanæ*, qua voce quidquid injuste fit significatur. Charta ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 34: *Si aliquam notam offensæ, ratione Mesusagii sibi impositi, ante concessionem hujusmodi forsilan incur- runt, nos etiam sibi remittimus*. Eadem rursus occurrunt in Charta sequenti. Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 114. ch. 167: *Les habitans de la ville d'Arras s'ef- forçoient de faire plusieurs desobeissances, Mesusanæ, entreprises, machinations et conspirations contre la contesse de Flandres, d'Artois, etc.* Vide *Mali-usus*.

MET, Particula apud Scriptores infe- rioris ævi præponitur, quæ Latinis post- poni solet. Sospiter lib. 2. Instit. Gramm.: *Met, non est pars orationis, sed adjectamentum quoddam accedit, etc.* Adde Priscian. lib. 12. et alios. Charta Turpimiri Ducis Croatiae apud Jo. Lucium lib. 2. de Regno Dalm. cap. 2: *Dum mundi ab origine cuncta per tem- pora facta mansisse, delabisque succe- dentibus alia altissimi, si Met oculis perspicimus mentis, et manu fidei palpamus, nisi corporeis membris videre, audire aliud valeamus, nisi ea quæ præsentantur, et scripturarum auditio obtutibus pandit*. Charta Aragonica ære 1111. apud Martine- zium in Hist. Pinnatensis lib. 3. cap. 5: *Et requisierit suum amicum Sanctium, ut per suum corpus Metipsum cum suos varones ei adjuvet, etc.* Ita *met-septimus, met-tertius*, non semel occurrunt in Spe- culo Saxonico, pro *septimus met*, vel *tertius met*, ut Latini postponunt. In quam rem Marquardi Freheri observatio ad Constitutionem Adolph. Imper. ann. 1293. haud videtur contemnenda: non tempero mihi, inquit ille, quin perstrin- gam mirabilem, an ridiculum particulæ *Met* usum: e qua tandem ipsissimi exemplo, *metissimum* natum est, quod in Italico moderno remansit, *medesimo*, in Francico contractius, *mesme* eadem forma, qua e Quadagesima, *Caresme*.

1. **META**, Acervus segetum, congeries vel strues in acutum tendens, vox Cætoni nota cap. 46. Hesychiens: $\Theta\eta\mu\alpha\iota$, $\alpha\iota\ \sigma\acute{\alpha}\rho\alpha\iota\ \tau\acute{\omega}\nu\ \delta\rho\alpha\gamma\mu\acute{\alpha}\tau\omega\nu$. Gregorius Tur. lib. 4. Hist. cap. 41: *Acceptisque clavibus Metas annonæ quæ aderant, elidit*. Aimoinus lib. 2. de Miraculis S. Benedicti cap. 9: *Acervos frugum, quem Metam vulgo dicimus*. Flodoardus lib. 1. Hist. Remens. cap. 17: *Quid ille... facere vellet ex his quos aggregaverat Metis: supra, acervos frugum appellavit*. Guiber- tus lib. 2. Hist. Hierosol. cap. 8: *Cum enim plurimorum annorum segetes triti- ceos, uti in ea terra moris est, in modum turrim per agros stabilitas cernerent, quas nos Metas vulgariter vocare solemus, etc.* Sic etiam legendum in Vita S. Gallæ n. 6: *Suspitor, tres aviculæ... super tres*

Metas, quæ ex ipsa segete sua fuerant factæ, conederunt. Editum *molas*, quæ vox hic nihil sonat. Picardi nostri *Maye* et *Moies* ejusmodi acervos vocant.

☞ *Meta* enim dicitur terminus ad instar *Metæ* fastigiatus. Frontinus de coloniis: *In campis vero statuerunt ter- minos cursorios, spatulas vel Metas assi- gnatas*. Hinc quilibet terminus ac finis eadem voce significatur: quod et Latinis notum est.

† **METALITER**, apud Mart. Capellam lib. 7: *Umbra metaliter jacetur; hoc est, instar metæ fastigiata*.

2. **META**, vox Longobardorum. Vett. Glossæ: *Meta, pecunia, donatio sponsali- tia*. Joan. de Janua: *Meta, promissio, vel conofigio, (sic) id est, obligatio in die nuptiarum*. Ita usurpant Lex Longob. lib. 1. tit. 30. § 3. 4. lib. 2. tit. 1. § 11. tit. 2. § 2. 5. tit. 4. § 2. 4. tit. 14. § 11. Edictum Rotharis regis tit. 60. 65. 66. 72. 87. Leges Luitprandi tit. 64. 74. 88. 92. Leg. Astulfi tit. 4. etc. [** Roth. 167. 178. 183. 190. 191. 192. 216. Liutpr. 88. 114. 117. 119. (6. 35. 16. 64. 66.) Aist. 5.] Vide *Me- thium*. [** Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 422.]

Hinc pro pretium rebus vendendis impositum, in Correct. stat. Cadubr. cap. 78: *Meta imposita per dictos juratos et homines penitus observetur, et in eandem penam incidant ii, qui ultra Metam impositam vendiderint*. Vide *Metaxarii*. [** *Meta* hic est finis, modulus.]

† 3. **META**, Moneta Flandrensium spe- cies. Vide *Mita* 2.

4. **META**, alia notione, [f. Quod do- mino competit pro jure defigendi metas in terris vassallorum.] Charta Odonis Episcopi Belvacensis ann. 1146. apud Louvetum: *Censumque quem Hugo de Yvoilio per concessionem ipsius Drogonis, quia uterque census de feodo ejus erat, in remissionem peccatorum suorum eidem Ecclesie donaverat, eis similiter concessit, et Metas, et venditiones eis pa- riter remisit*.

METE CAROLI, Pyrenæi montes, dicti, quod Carolus M. arma sua victricia ulterius non tulerit. Willelm. Brito lib. 1. Philipp.:

.... Terrarum quidquid habetur
A pelago, quod nos hodie distinguit ab Anglis
Usque sub Hispanos fines, portusque remotos
Quæ Caroli Metæ populari voce vocantur.

* **META FERRATA**, Quæ ferro munita ab aliis distinguitur. Charta Joæ dom. de Vallaincourt ann. 1241. in Chartul. Montis S. Mart. part. 1. ch. 116: *Secundum altitudinem Metæ ferratæ, quæ.... de consensu meo et ecclesie Montis S. Martini communiter est defixa. Meta et Mette passim, a Latino Meta, pro Borne, limite*.

METAS FIGERE, Majoribus villarum maxime competere supra observatum ad vocem *Bonagium* in *Bona* 2. ob idque juris certa ipsi statuta præstatio, cujus mentio occurrit in Statutis Stampensibus ann. 1179. apud D. Fleureau Hist. Blesens. cap. 28. pag. 111: *Ob metas figendas Præpositus sextarium vini rubei Stampensis tantummodo accipiet*. Quod de præstatione ob probatas mensuras exacta, minus recte intellexisse videtur laudatus Auctor.

METABOLA. Idacius in Chronico: *Ex- pedito ad Africam adversus Wandalos ordinata, Metabolarum commulatione et navigationis inopportunitate revocatur*. Est autem *metabola*, ex Græc. μεταβολή, maris mutatio. Glossæ Isid. et Pit- thecanæ: *Metapontum, metabola maris*. MSS. habent *maris mutatio*. Infra: *Me-*

tabulum, prospera navigatio. Ubi forte legendum *inprospira*. Hesychius: Μετάβολοι, πραγματευταὶ καὶ οἱ μεταπόντιοι, παρὰ Ἰταλοῦς. Rursum: Μεταπόντιος, διαπόντιος.
* **METABOLARIUS VENTUS**, a Græco μεταβολή, Trajectio, ut notant docti Editores ad Vit. S. Senzii tom. 6. Maii pag. 71. col. 1: *Nutius Dei... præparavit eis naviculam ubi pariter in unum convenerunt, et flavit ventus Metabolarius, et sternit æquora.* Vide *Metabola*.

1. **METABULUM**, Spatium, a *meta*. S. Eulogius lib. 3. Memorial. SS. cap. 8: *Cumque dies illa maximum cursus sui explens Metabulum, jam pæne in horam nonam divergeret.* Vide *Metabola*.

* 2. **METABULUM**, Campanæ tudicula. Vide supra *Metabulum*.

† **METACHRONISMUS**, vox Græca, Temporum transpositio, cum scilicet a tempore rei gestæ aberratur. Christophori Mulleri introductio in Histor. Canonice Sand-Hippolyt. apud Raim. Duellium lib. 1. Miscell. pag. 300: *Alii fundationis nostræ principium ad Caroli M. ætatem reducunt, qua is octenni adversus Hunnos bello strenue perfunctus optatissimam plagis hisce Orientalibus tranquillitatem constituit annum circiter 790. Sed quantum isthoc Metachronismo a veritate rei aberrant, qui ejus ævi eventus ita supputant, ex dictis convincitur.*

METACISMUS, Gr. Μετακίσιμος, Isidoro lib. 1. cap. 31. est quoties in M. literam vocalis sequitur, ut bonum aurum, etc. Ugutioni, *Metocismus*, et M. literæ per scansionem collisio. Papiæ, *Metacismus*, vel *Motacismus*, est M. literæ congeminata collisio: vel quotiens litera M. sequitur, vel quotiens vocabulis sequitur M. ut bonum aurum. Vide Diomedem lib. 2. et Senatorem lib. de Divin. lect. cap. 15. Gregor. Mag. Epist. ad Leandrum Episc. apud Joan. Diacon. in ejusdem S. Gregorii Vita lib. 4. cap. 14: *Ipsam loquendi artem, quam magistrorum disciplinæ exterioris insinuat, servare desepit: nam sicut hujus quoque epistolæ tenor enunciat, non Metacismi collisionem fugio, non barbarismi confusionem devito, situs motusque præpositio-nium, casusque servare contemno, etc.* Chronic. Monast. S. Michaelis Viridun.: *Obsecro autem eos qui hæc forte lecturi sunt, ne causentur propter solécismos aut Metacismos aut quid horum simile frequentius incurrisse, etc.* Ex his emendandus Graimlaicus in Regula Solitariorum in Prologo: *Nostracismos denique et barbarismos, nec non et ipsos præpositionum casus in hoc opusculo servare contempsit, quia indignum forte vehementer censui, ut verba Christi vel sanctorum Patrum sub regula perstringerem Donati. Leg. Metacismos.*

† **METADELLA**. Vide *Mitadela*.

† **METALIS LAPIS**, Qui loco *metæ*, seu termini est. Charta ann. 1196. apud D. Calmet. tom. 2. Histor. Lotharing. col. 411: *Et per transitum ejusdem montis usque ad lapidem Metalem, qui vulgo dicitur Marstein, etc.*

* **METALIS DISTINCTIO**, *Meta*, limes, terminus. Charta Wladislaw reg. Hungar. ann. 1494. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 657: *Productæ sunt quædam litteræ..... quibus mediantibus idem nomina terrarum et earundem Metales distinctiones, quæ eisdem et prædictæ ecclesiæ..... collatæ fuissent, etc.* Signa metalia, in Lit. Casimiri III. ann. 1462. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 201. Vide infra *Signum* 3.

† **METALLARI**, Aurileguli, in Cod.

Theodos. lib. 10. tit. 19. de Metallis et Metallariis. Vide *Metallum*.

† **METALLATUS**, Encaustus, encausto distinctus, Gall. *Emaillé*; inauratus, Gall. *Doré*, Lobinello minus recte. Testament. Godefridi du Plessis ann. 1332. apud laudat. Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 394: *Item scyphi tres argentei non Metallati, ponderis sex marcharum et dimidia, ad Marcham Turon. duo bachini immetallati, ponderis quinque marcharum et decem octo sterlingorum.*

* **METALLE**, METALLUM, Lebes vel cacabus æreus. Inventar. bonor. Joan. de Madalhan ann. 1450: *Dictus procurator dicit se invenisse unum magnum Metalle cum tribus pedibus et cum duabus auriculis metalli.* Aliud ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Et in coquina.... unum Metallum magnum.... Item plus duo alia Metalla, tenentia quodlibet decem parapsides offarii sive potagii.* Telon. S. Bert.: *Torsel ollarum Metallinarum, iij. den.* Nostris alias *Mette*, pro *Métal*, *étain*, vel *civre*, æs vel stannum. Lit. remiss. ann. 1401. in Reg. 156. Chartoph. reg. ch. 158: *Un flascon ou bouteille d'estain ou Mette. Six escuelles, deux platz tous de Mette, in aliis ann. 1418. ex Reg. 170. ch. 175. Vide Metallum 1.*

† **METALLIA**, Semitalia, Gall. *Demitaille*. Charta ann. 1265. in Tabul. S. Jacuti: *Talliam et Metalliam consuetas habebit Brientius de castro Brientii Miles, cum dictis hominibus, si eas possit retrahere.* Vide *Meditallia*.

1. **METALLUM**, Æs: *Metallinus*, æreus, de *Metail*. Thwroczius in Stephano Rege Hungariæ cap. 26: *Jussit Bothand cum dolabro suo pergere contra portam urbis, quæ erat Metallina, etc.*

METALLUM, Campana ærea. Abbo lib. 1. de Bell. Paris. vers. 238:

Totius Ecclesiæ convexa boando Metalla,

METALLUM LAPIDOSUM, Fortunato lib. 9. Poem. 15. [S. Paulinus Poemate 24. pag. 152:

Quæque prius pilis stetit, hæc modo fulta columnis
Villa mutato sprevit cements Metallo.

Vide notas in eadem Poemata pag. 104. Hinc in Cod. Theod. occurrit lex de marmoris secandi facultate inter eas quæ de metallis et metallariis referuntur tit. 19. lib. 1: *Secandorum marmorum ex quibuscumque Metallis, volentibus tribuimus facultatem: ita ut qui cædere Metallum, atque ex eo facere quodcumque, decreverint, etiam distrahendi habeant liberam potestatem.* Anastasius in S. Silvestro PP.: *Ipsum sanctum fontem ex Metallo porphyretico ex omni parte cooperitum, etc.* Adde Cassiod. lib. 2. Ep. 7.]
Hinc in *Metalla damnari*, apud Plin. lib. 10. Ep. 66. est in lapicidinam damnari; unde et *Metallici* dicuntur in leg. 10. § 1. Dig. de pœnis, (48, 19.) qui in metalla damnati sunt.

* **METALLUM HISPANICUM**. Andr. Floriac. in Vita Ms. S. Gauzi. Bitur. archiep. lib. 1: *Fecit et analogium Hispanicum Metallo compactum, diebus utendum feriarum.* Infra: *Hispanicum cuprum.*

† **METALLUM LIGNEUM**, in Vita S. Bonifacii Episc. auctore Willibaldo sæc. Bened. 3. part. 2. pag. 17: *Tunc autem summæ sanctitatis Antistes consilio inito cum fratribus, ligneum ex supradictæ arboris Metallo oratorium construxit.* Unde *Metallum* pro qualibet materia usurpatum colligitur.

* 2. **METALLUM**, ut *Mestallum* 2. Miscellum frumentum; *Mesteul*, in Charta ann. 1308. ex Lib. rub. Cam. Comput.

Paris. fol. 302. r. col. 1: *Le tiers dudit blé en Mesteul mettoien, etc.* Alia ann. 1258. in Chartul. S. Euvettii Aurel.: *Duo sextaria Metallii reddituales super terram,.... quam corporavimus ego et Johannes maritus meus quondam.* Vide *Mixtum* 2.

† **METANGI**, METANGISMONITÆ, a *meta* et *ango*, Hæretici sic dicti quod Verbum in Patre, ex Augustino hæc. 58. tanquam unum vas in altero esse delirabant. Vide *Collitiani*.

METANIA, METANOEA, Genuflexio, inclinatio, ex Græco μετάνοια, eadem notione apud inferioris ævi Græculos: Latinis sequioris ætatis *Venia*. Ἐπικλησις ἐπὶ ἀπὸ Ναυκρατίου in Encyclica de obitu S. Theodori Studitæ pag. 880. Papias MS.: *Metaniæ, potentia*. Legendum, *Pœnitentiæ*, quia in *Pœnitentiam* ejusmodi genuflexiones imponebantur. [Vita S. Vindiciani tom. 2. Martii pag. 79: *Sed cum ad culpæ agnitionem veramque Metanœam adduceret.* Ubi pro *pœnitentia* usurpatur.] Petrus Venerab. in Statutis Ord. Cluniac. cap. 4: *Atque illis Metanœis, quæ quotidiano usu in Capitulo fiunt, et vulgo Veniæ nominantur.* Et cap. 53: *Frequentibus Metanœis, vel genuflexionibus.* [Bernardi Mon. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 72: *Sacerdos Missam cantaturus... a parte dextra, et socius a sinistra, apertim altare velamentis, siquæ ponit in medio altaris (calicem) ac missalem in parte dextra; post exuens tunicam, facit ante altare Metanœam.* Quod vero *Metanœam* hic, alibi *veniam* appellat idem Bernardus.] Hieronymus Monach. Camaldul. in Vita S. Romualdi Abbatis n. 67: *Docebat eos ut... disciplinas flagellorum in cella facerent, Metanias, ac genuflexiones frequentantes.* Anastasius Biblioth. in Vita S. Joan. Eleemosynarii n. 27: *Mittentibus igitur ambobus Metanœam, et amplexantibus alterutrum, sederunt.* Græca Leontii habent βάλλιν μετάνοιαν. Idem Anastas. in Collatione S. Maximi Mart. cum Theodosio pag. 188: *Surrexit, et misit in Metanœam.* Ex Græca, ut dixi, phrasi, βάλλιν μετάνοιαν. Synodus VII. Act. 4: Ἀνέστησαν πάντες μετὰ χαρῆς καὶ δακρύων καὶ ἔβαλον μετάνοιαν. Dorotheus Doctr. 4: Ἐβαλον αὐτῷ μετάνοιαν, ἵνα λάβω παράθεσιν παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀναχωρήσω. Stephanus Monachus Sabaita in Pass. SS. xx. Martyrum Lauræ S. Sabæ n. 71: Καὶ βάλλόντων ἀλλήλοις μετάνοιαν συνήθως. Ita passim in Vita S. Nili Junior. pag. 20. 23. 49. 69. 72. in martyrio Bacchi Junioris pag. 80. apud Anonymum Combesianum in Porphyrog. Vita n. 4. 50.] Codinum in Orig. etc. Apud Amphilo-chium in Vita S. Basilii, ποιήσας μετάνοιαν, perperam Gratius vertit, *pœnitidine quadam ductus*; rectius Combesianus, *reverentiam faciens*. Gregorius Decapollita de Miracul. S. Georgii, μετάνοειν dixit, pro μετάνοιαν βάλλιν. Idem etiam num. 47. 48. μετάνοιαν ποιεῖν usurpavit. Occurrit præterea vox *Metanœa* apud Joann. Laudensem in Vita S. Petri Damiani Card. n. 16. eumd. Petr. Damianum in Vita S. Dominici Loricati, et tom. 3. Opusc. 14. lib. 1. Epist. 10. lib. 3. Epist. 8. lib. 6. Epist. 26. 27. in Historia Episcop. Autisiodor. cap. 48. etc. Chron. S. Vincentii de Wilturno pag. 673.
Duplex autem est μετάνοια; magna scilicet, μεγάλη, cum quis, toto corpore, sine tamen genuum flexione, se fere ad terram usque, antrosum inclinât, altera parva, μικρά, cum tantum cervicem inclinât, et caput aliquo usque. Ita Gerlachius apud Grusium in Turco-

Gr. pag. 205. [* Vide Glossar. med. Græcit. col. 916. sqq. voc. Μετάνοια. Græcis Μετάνοια sunt etiam: Feminarum pravæ ac dissolutæ vitæ, pœnitentium et ad meliorem frugem redeuntium monasteria.]

† **METANOEA**, Genus est testis. Glosulæ MSS. Cluniac. tom. 2. Oper. posthum. Mabill. pag. 23. Ubi leg. forte, Genus est pœnitentiæ. [* Vide in Metania.]

† **METAPHORA**, Omen et quedam præsignificatio. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 370. ex Gauterio de Bellis Antioch.

METARE, Divertere, hospitari. Fredegarus Scholast. cap. 36: Regi nunciavit virum Dei inibi esse, nec Regis domibus Metare velle. Aimoius de Mirac. S. Benedicti lib. 2. cap. 3: Qui ei locum Metandi in sua concesserat domo. [S. Paulinus in Poem. 24. pag. 146:]

Suscipiens humiliter Metantem in pectore Christum.]

METATUS, **METATUM**, Aedes propria, domicilium, interdum hospitium. Passim apud Gregorium Tur. lib. 3. Hist. cap. 7. lib. 5. cap. 19. 40. lib. 7. cap. 6. 29. lib. 8. cap. 2. 44. lib. 9. cap. 6. lib. 10. cap. 15. de Mirac. lib. 1. cap. 44. lib. 2. cap. 21. 24. lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 11. lib. 4. cap. 21. de Vitis Patr. cap. 8. Anonym. in Vita S. Stephani Abb. Obazin. n. 4. Aimoius de Vita S. Abbonis Floriac. cap. 20. lib. 2. Hist. cap. 11. Flodoardum lib. 1. cap. 20. lib. 2. cap. 3. lib. 4. cap. 10. in Vita S. Machutis Episc. cap. 14. etc. Hospitium et Metatum accipere, apud Gregor. Mag. lib. 7. Ind. 2. Epist. 109. Metatorum præbendorum onus, in Novella Theodosii de Metatis, ubi plura de hoc onere: et in Cod. Justin. eodem tit. Ita μετατον Græci dixerunt. Concilium CP. sub Agapeto PP. Act. 2: Νομίζοντες δὲ καὶ ἐν τῷ μετατῶν αὐτοῦ, ἐν ᾧ παλαιὰ κατέμενον, εὐρίσκεισθαι αὐτόν, ἐξητήσαμεν. VI. Synod. Act. 11: Τα εὐθὺ βιβλία ἐν τῇ βασιλικῇ οἰκίᾳ ἠρβήθησαν, ἐν ἐνὶ μετατῶν διαφέροντι τῇ μονῇ Χρυσοπόλεως. S. Athanasius de Imaginē Beitynsi: Ἐπεζητήσαμεν μετατόν μεζζον ὁ Χριστιανός, ὡς χρῆζον. Passio S. Basilei Episcopi Amasæ n. 8: Ἐν μετατῶν τινός Ἑλπιδοφόρου, etc. Vide Meursii Gloss. [* et Cangii voce Μετάτον, col. 319.]

† **METATUS**, Pro universo domus, ejusque adjacentium, ambitu sumitur, in Bulla Stephani III. PP. ann. 755. apud Felibian. Histor. S. Dionys. pag. xxviii: Igitur quia petistis a nobis quatenus... domum positam juxta monasterium B. Martini cum inferioribus et superioribus suis, cum Metatu suo et hortocello... vobis ad tempus emissa præceptione concedere deberemus.

METATIO, Idem quod Metatum, apud Tertullianum de Pallio cap. 2. [Tortarius in Mirac. S. Benedicti sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 405: Demique mox ut suæ Metationis subitit limitem, etc.] Recentioribus vero, jux procuracionis, Gistum, metati onus. Aymoius lib. 2. de Miracul. S. Benedicti cap. 5: Puliacensis Parochiæ prædium assidua examinabat Metatione. Mox: Contigit ut una dierum memoratus vir prædium sibi in jamdicto prædio parari jubens, etc.

METATOR, in Gloss. Gr. Lat. Ἐτοιμαστής, id est, qui Metata, et mansiones parat. Ἐτοιμασία, metatio. [Gloss. Lat. Græc. MS. Sangerman: Metatio, apparatus, præparatio, ἐτοιμασία.] Glossæ Isid.: Metatores, mansionum præparatores. Papias: Metator, qui locum præparat adventui potestatis. Vegetio, Metator dicitur, qui præcedens locum castris deligit.

Hispanis Aposentador, de quo officio agunt Leges Alfonsinæ, seu Partidæ, part. 2. tit. 9. lege 15. S. Ambrosius lib. 5. Hexaemer. cap. 10: Qui metatores itineris disponer? qui duces iter dirigant? Optatus lib. 3: Cum ante venturos milites Metatores, ut fieri solet, mitterentur. D. Cyprianus Epist. 22: Ipsum anguem, majorem Metatorem Antichristi, non tam confessus deterruisti, etc. Idem Epist. 81: Rogatianum Metatorem vocat eorum quos martyrio antecesserat. Apud Petrum Chrysologum S. Joannes Bapt. dicitur Metator Domini. Flodoardus lib. 14. Carm. 18:

Agmina Metator cogens, loca providet apta.

Vide Mansionarius. Prometator, ead. notione apud Julianum Antecessor. cap. 537. Glossæ Basilic.: Μετάτωρ, ὁ ἀποστέλλομενος ἄγγελος πρὸς τοὺς ἄρχοντας.

METATORIÆ EPISTOLÆ, [Prævia, præ-nunciæ,] quibus adventum nostrum nuntiamus, quasi καταγγέλλῃν et diversorium designaturæ, apud Sidonium lib. 8. Ep. 11.

† **METARIA**, Prædium rusticum, Gall. Métairie. Computus ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. clv: Pro Metaria Vallium vindemianda, et pro raspa ducenda apud Meduntam et Aneum et pro auxiliatoribus vindemiarum, et pro vino ducendo de vineis xi. l. et dim. Hinc

† **METARIUS**, Colonus, qui metariam excolit, ibid. pag. cl: De Metariis Gaurfridi Peronæ xx. l. de quibus solvit x. l. Vide Metearia 2.

METARITIA, Charta Caroli Regis Burgundie filii Lotharii Imper. tom. 12. Spicilegii Acheriani: In Astonnaco Metaritia una: in Mutiano colonica vestita una, et altera absa, cum vercaria absque censu; in Blodemaco Metaritia duæ; in curte Metiara Metaritia una: in Cussano Metaritia una, etc. Leg. forte Massaritia. Vide in hac voce.

METARPUS, Ugutioni, Metator, qui castra designat; et Metarpus, castrorum metator.

* **METASTRUM**, [Serpente. DIEF.]

† **METASYNERTITICA** CURATIO, Metasynertiticus cyclus. Voces medicis notæ. Vide Recorparare et Cyclus.

* **METATA**, Mensura agrariæ species. Præcept. Caroli IV. imper. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 132: Novemdecim Metatas et triginta quinque virgas seu decempedas ambactales, in Dombirch ducentas quadraginta novem Metatas.... Item Oostcapel supra dunas difflatas viginti quinque centenas atque quadraginta septem Metatas.

METATIO, Metarum et limitum definitio, Droit de bornage, in Consuetudine Peronensi. Tabularium Abbatie S. Victoris Paris. Charta 21: Omnes alii proventus prædictarum terrarum sunt Ecclesiæ, sicut campipars, et venditiones, investitura, Metationes, revelationes, et dona gerinarum. Mox: Campipartiri vero, aut metas figere vel aliam jurisdictionem exercere, pars una sine consensu allerius non poterit. [Metatio, alia notione. Vide in Metare.]

† **METATUM**, Idem quod Metatio. Charta ann. 1266. in Tabular. Calensi: Vendidit.... partem investititionum seu sezinarum et.... partem suam vinorum et Metatorum sive esbonachiorum. Vide Bonna. Alia notione, vide in Metare.

METAKA, Græc. Μέτακα, Sericum, rude præsertim, et necdum tinctum, neque in fila deductum. Vide Isidorum lib. 20. cap. 29. Cujacium ad leg. 10. tit. 8. lib.

11. Cod. Brissonium, et alios qui metaxæ vocem in leg. ult. D. de Public. insertam a Triboniano existimant, cum recentior sit. Adde Meursium in Glossario. [* Consulendi omnino Martinus in Lexico ad hanc vocem et Menag. in v. Madasche. Vide supra Madascia.]

METAXARII, Sericorum negotiatores, in leg. ult. C. de Pignori. (8. 13.) Μεταξάριοι. Basil. Eclog. 25. tit. 2. cap. 56. Aliam huic voci ac prorsus diversam affingit notionem Ugutio et ex eo Joannes de Janua: Metaxarius, qui fora imponit rebus, quæ venduntur, metam pretii. Item etiam licitator et taxator dicitur. [* Vide supra Meta 2.]

† **METEALIS**, Monetæ aureæ genus, apud Hispanos. Donatio Alphonsi VI. Regis tom. 3. Concil. Hispan. pag. 291: Unde centum, annuale censum videlicet, aureos, quos vulgo Meteales appellant, Conventui Cluniacensi proprie dedit.... Censum quoque largitalis paternæ duplicavit, duo millia Meteales in censum annuatim Cluniaco persolvens.

1. **METEARIA**, Mensuræ species. Charta ann. 1149. apud Sanjulianum in Matiscone pag. 251: Et exceptis quatuor Meteareis avenæ ad veterem mensuram, etc. f. Metretariis. Vide Meteorium.

† 2. **METEARIA**, Prædium rusticum, mansionibus et aliis, quæ ad culturam necessaria sunt, instructum. Charta ann. 1202. in Tabular. S. Vincentii Cenoman.: Gaufredus Morin Miles, cum uxore sua et filia ipsorum et hærede, Meteoriam quam ipse possidebat et habebat de Abbatia S. Vincentii ad equum de servitio et hominum faciendum, sitam inter Tussiacum et capellam de Bello-monte, dedit prædictæ Abbatie. Idem Tabular.: Herbertus de Guirchia Miles concessi monachis S. Vincentii herbergamentum Hamelini Conani, et unum caponem omnibus servitiis mihi pertinentibus, et boscum silum inter plessium Meteoriarum mez et eorum boscos.

† **METERIA**, Eadem notione. Tabular. S. Cypriani Pictav. fol. 18: Famulus seu serviens Prioris in decimis horum locorum... quintam partem habeat, scilicet in frumento, in siligine... exceptis Meteoris quæ omnino absolute sunt Prioris in omnibus. Vide Meteria.

† **METELACCA**, Vide Legula.

METELLA, Cratis lignea, Vegetio lib. 4. cap. 6. [Ubi legendum forte metula, ut sit diminutivum a meta; quod metarum instar erigerentur. Ita conjecat Martinus.]

* **METELLUM**, pro Metallum, Gall. Métal. Charta locat. præposit. Ambian. ann. 1292. in Reg. 70. Chartoph. reg. ch. 252: Item in theloneo... ferri, calibis et omnium aliorum Metallorum, etc.

METELLUS, Mercenarius qui metit. Ugutio. [Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm.: Metellus, μετῆτος. Quasi meritellus, a merendis stipendiis, uti scribunt Lexicographi.]

† **METEMPSYCHI**, Græce μετέψυχοι, Hæretici, qui Pythagoræorum imitationem transmigrationem animarum asserebant, quorum impius error longe lateque brevi disseminatus est. Chrisologus Serm. 88: Nemo cum hæc audit, Metempsychos imputet. Plura vide apud Hofmannum in Lexico.

† **METENSIS MONETA**, Vide in Moneta Baronum.

† **METENSIS CANTILENA**, Cantus modulatio quædam a Romanis in Gallias introducta. Vide in Cantus 1.

† **METENSOMATOSIS**, vox a Græco μετά,

ἐν ἐσσημα efficta, Corporum transmutatio. Tertullianus de Anima cap. 32: *Assum se maluit (Empedocles) in Aetnam precipitando; atque exinde in illo finita sit Metensomatosis, ut aetiva coena post assum.*

* **METEO**, Mensurae annonariae species. Charta Joan. de Tavel. archid. Bassign. in eccl. Lingon. ann. 1252. ex Chartul. Campan. fol. 461. col. 1: *Pro nona parte quam habebat dictus dominus rex (Navarræ) in furno de Marnaio valente, ut dicitur, circa sex Meteones bladi annui redditus. Vide Metearia 1. et mox Meto.*

† **METEORICUS**, Elevatus, attentus. Acta S. Senorinæ tom. 3. Aprilis pag. 75: *Ardentibus affectibus, Meteoricis precibus et amantis suspiriis.*

* **METERARIUM**, ut Meterium, Mensura annonaria. Charta Rob. comit. Moreton. ann. 1082. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1158: *Dedit eis comes xxx. et ij. libras Cenomanensium, et unum Meterarium de dominio suo in molinis. Vide infra Meyterium.*

† **METERE**, Dellinire, quasi metiendo aestimare. Bulla Johan. XXII. PP. ann. 1321. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 332: *Ad Metendas seu dividendas, ponendas et præfigendas seu præfigi faciendas metas, etc.*

† **METERIA**, Prædium rusticum cum mansione seu æde. Charta ann. 1223. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 912: *Meterias terrarum quas cantor acquisivit, dum erit ballivus, ad communes usus domus præcipimus assignari, ne occasione earum idem cantor officium sibi creditum intermittere compellatur. Tabular. Eccl. Dolensis: Meteria Bornic, Meteria Stephani de Guilol, Meteria Bevenger... sunt de dominico Archiepiscopi. Vide Metearia.*

† **METERINUS**. Vide Madrinarius in Mazer.

† **METERIUM**, Mensura annonaria, eadem quæ alibi meyerium dicitur. Charta ann. 1272. apud Guichenonem in Hist. Sabaud. inter Probat. pag. 15: *Peronetus de Luaisi... confitetur se tenere ab eo mansum de Soleirio situm in parochia Baugixei villæ. Item unum Meterium avenæ situm super mansum Ordehieri. Litteræ Johannis Reg. Franc. ann. 1362. tom. 3. Ordin. pag. 597. quibus confirmantur privilegia hominum de Prissey prope Matisic: De blado vero ubicunque sit venditum..... dabitur de Meterio unus copon ab hominibus de foris villam..... et de minori mensura quam sit Meterium, nihil dabitur. Vide Metearia 2.*

† **METESACCA**. Vide Legula.

† **METHALIA**. Vide Medalla.

* **METHCALIS**, [Legitur in præcepto Adefonsi VI. Hispaniarum regis: « Unde censum annualem, mille videlicet aureos quos vulgo Methcales appellant conventui Cluniacensi ad vestiarium proprie dedit. » (Chart. Cluniac. Coll. Burgund. B. N. t. 79. n. 155. an. 1090.) Confer Baluz. Miscell. VI. 471.]

METHIUM, Papiæ MS. Sponsalium: sed leg. Sponsalium. Gloss. alia: *Methium, sponsalitia, vel nuptialis donatio. Lex Longobard. lib. 2. tit. 4. § 3. [** Liutpr. 102. (6, 49.): Nulli sit licentia conjugii suæ de rebus suis dare amplius per qualecunque ingenium, nisi quod ei in die votorum in Methio et morgengab dederit. (Edit. Heroldi habet, meffio, et misffo, pag. 237. 245.) [Muratorius vero Mephium legit. Methium apud Schilter. ubi Methium corrupte scribi*

interdum observat, quod a *Morganegiba* distinctum vult.] *Medium methium, non vero integrum donabatur a viro, quam duxerat, viduæ, eodem lib. tit. 8. § 8. Adde tit. 14. § 15. [** Liutpr. 129. (6, 76.) Rothar. 119.] Vide Meta 2.*

† **METHIUM**, Vir Linguae Armonicæ peritissimus, D. Ludovicus le Pelletier noster, opinatur *Methium* vetus esse vocabulum Gallicum, ex quo, et præpositione *Di* vel *De* Britones verbum suum *Dimezi*, vel *Demezi*, quod nubere significat, efformarunt, non secus ac Latini qui *despondere a de* et *spondere* dixerunt. Judicent peritiores.

† **METHODIUM**, μεθόδιον, Viaticum; ἐφόδιον Hesychio. Apud Petronium *Methodium* est pro deceptione, lusu, ludificatione: *Trimalchio ejusmodi Methodio lætus, carpe, inquit. Ita Martinus.*

† **METHODUS** et **METODUS**, qui et *violatus* dicitur, in Codicibus censualibus Calomontis et Dumbarum, teste Cl. V. D. Aubret, callem angustiore vix duobus aut singulis pervium sonat, Gall. *Un petit sentier*. Inquesta ann. 1496: *Guillelmus Viverii deponit se noscere Metodum seu senterium de quo agitur; qui Metodus seu violetus et via ad pedes talon est communis et publica omnibus per eam meare et transire volentibus.*

† **METHUM**. Apicii lib. 8. cap. 1: *Elizatur in aqua marina cum turionibus lauri et Metho.*

* **METIBILIS**, Dicitur de moneta proba et publice recepta, Gall. *de mise*. Charta ann. 1152. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 539: *Propter quinque millia solidos Melgorienses bonos et rectos, Metibiles et percurrribiles, quos mihi dedisti. Alia ann. 1167. ibid. tom. 2. col. 116: Propter xj. millia solidos Melgorienses monetæ bonos et rectos, Metibiles ac percurrribiles, etc. Rursum occurrit in Ch. ann. 1201. ibid. col. 191. Vide in Moneta.*

* **METICONES**, Messiones, messes, Ital. *Messi*, Gall. *Moissons*. Stat. Bonon. ann. 1250-52. tom. III. pag. 134: *Item dicimus quod omnes saluarii tam civitatis quam comitatibus non debeant colligere saltaraticam nisi factis Meticonibus; — (nisi factis Mesionibus, Cod. an. '53; nisi factis bapticonibus et vendemis, Codd. ann. '59. '67.) [FR.]*

† **METIPSI**, pro *Mihi*, in Testamento Rudesindi Episc. ann. 978. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 184: *Cœpi intra arcana cordis mei reminiscere in quibus ab ineunte ætate versavi, et magis unde oprimi quam unum unde levare invenio, et factus sum metipsi gravis. Vide Met. [** Pro Mihimet ipsi, ut legitur apud Job: Factus sum mihi metipsi gravis.]*

† **METISCA**. Vide *Metensis Cantilena*.

* **METO**, Idem quod supra *Meleo*. Charta Theob. comit. Campan. ann. 1250. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris.: *Centum Metones bladi, quos habent a domino Wangionisrivi in terragiis de Generoia et de Mirabel..... Ducenti Metones molituræ, quos habet in molendinis de Soncort. Vide mox Metonnus.*

METITA. Vide in *Metreta*.

* **METITOR**, Qui metit, qui frumenta decedit. Ital. *Mietitore*, Gall. *Moissonneur*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 104: *Item si sum batitor, vel Metitor non accipiam ultra sextam mensuram pro batitura et Mehitura; — et tom. I. pag. 135: Et si aliquis Metitor, vel batitor, vel socius, vel laborator permittet spigulatrices intrare, nisi ut dictum est, solvat, etc. [FR.]*

* **METITURA**, Messis, Ital. *Mietitura*, Gall. *Moisson*. Vide *Mettitor*. [FR.]

METOGHIUM, ex Græco Μετόγιον, Cella monastica a Monasterio aliquo principali dependens. Ita usurpant Pachymeres lib. 4. cap. 8. lib. 5. cap. 2. lib. 8. cap. 6. Martyrium Bacchi junioris pag. 80. Menæa ad 26. April. Leo Grammat. pag. 472. Theosterictus in S. Niceta n. 36. Joan. Phocas in Descript. Terræ Sanctæ cap. 14. etc. Epist. Joannis Cardinalis ad Priorem Ecclesiæ S. Petri Pisanorum CPoli, apud Ughellum tom. 3. pag. 493: *Cupientes Monasteria et Metochia relevari destructa, et relevata illæsa servari, etc.*

† **METOCISMUS**. Vide *Metacismus*.

† **METODUS**. Vide *Methodus*.

* **METONAGIUM**, Quod a domino fori pro mensura, *Meto* nuncupata, exigitur. Charta Rob. milit. ann. 1255: *Concedo quod dicti abbas et conventus (S. Audoeni) percipiant.... decimas.... brostagii, Metonagii frumentorum, etc. Vide supra Mesuragium.*

* **METONNUS**, Mensura annonaria, eadem quæ *Meto*. Charta Arnulphi abb. de Moris ann. 1257. in Chartul. Arremar. ch. 200: *Habuimus... duas partes unius Metonni avenæ, etc.*

* **METONYMIA**, Gr. μετωνυμία, Transnominatio Mirac. S. Germ. Autiss. tom. 7. Jul. pag. 297. col. 1: *Sunt enim quamplurimi in hoc tempore, qui non quod, sed quis dicas, attendunt: qui perversam Metonymiam facientes, non personam ex dictis, sed ex persona dicta volunt approbare.*

† **METRA**. Vide in *Metreta*.

METRARE, Manere, in Gloss. MS. Regio Cod. 1197. Sed legendum *Melare*.

METRETA, Μετρήτης, Genus vasis, cadus: *anphora dimidia*, in Gloss. Isid. vox nota Caio et Scævola J. C. et aliis. Ebrardus in Græcismo cap. 12:

Est vini proprie Metreta, modusque modesti.

Papias ex S. Eucherio, *Metreta, mensura liquidorum, habens sextarios decem*, etc. S. Augustinus in Evang. S. Joan. Tractat. 9: *Nomen mensuræ est Metreta, et a mensura accepit nomen ista mensura, etc.* Chronicon Reichersperg.: *Misit ei vas quod caperet 20. Metretas vini de purissimo auro. Passim etiam in Libris sacris. [Charta ann. 1185. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 73: Nec est sub silentio prætereundum, quod si mihi, vel præposito meo, Metretas vini in die Jovis,.... in burgo S. Martini sumere placuerit, etc.] Lex Vervini ann. 1233. art. 31: Si quis in dicta villa Metretam novam frumenti, vel alicujus leguminis vel liquoris facere voluerit, villico 4. den. dabit.*

Ex his emendandum videtur Pœnitentiale sancti Columbani cap. 3. Edit. 1667: *Vel certe si nullum est quod effudit, quantas Metranas de cervisia... perdidit. Legendum enim metretas. Edit. 2. Holsteniana habet quadranas.*

† Erat vero *Metreta* quemadmodum liquidorum, ita et aridorum mensura. *Metreta, mesure à vin, ou autre chose*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm. Charta Blanchæ Comit. Trecensis ann. 1212. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 831: *Quicumque in prædicta villa novam Metretam frumenti vel alicujus leguminis seu liquoris facere voluerit, villico quatuor nummos dabit, etc.* Libertates concessæ habitatoribus Bellivis ann. 1256. tom. 1. Hist. Dauphin. pag. 59: *Item, retineamus in quolibet jugo boum quatuor Metretas siliginis: in agricola colente sine bobus, unam cartam siliginis. Charta*

Hugonis de Naillac ann. 1283. apud Thomasserium Consuet. Bituric. pag. 702: *Omnes mensuras seu Metretas tam parvas quam magnas bladi, vini et olei.* Histor. Leutoldi de Churing ann. 1312. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 145: *Jussitque procuratori suo ut tres Metrete siliginis et sexaginta denarii cum una urna vini eidem citius donarentur.* Ex his *metreta* idem quod mensura a Græco μέτρον, fuisse colligitur.

† METRETUM, Eadem notione, pro *Mensura frumentaria. Metretum tritici*, in Charta ann. 1335. apud Schlegel. de Numm. antiq. Gothan. pag. 52. Rursum occurrit in Charta ann. 1397. ibid. pag. 59.

☞ Nec prætereundum *metretam* pro diversis locis et temporibus variæ capacitatis existisse: nam, ut de *metreta* Attica et Romana sileam, quod ad nostrum institutum minime pertinet, ex observatis superius manifestum est *metretam* ut plurimum sextarios decem habuisse; nihilominus tamen de vasculo, quod quaternas vini *metretas* capiebat, uti perexiguo sermo fit in Vita Ermelandi apud Mabill. tom. 1. Annal. Benedict. pag. 528. Perexiguum reipsa mensuram fuisse colligere iterum licet ex Necrologio Abbat. S. Petri de Casis ubi *Pauca* vocitur: *Dimisit tres Metretas vini seu tres Paucas*; vulgo *une Pauque* vel *une Pauche de vin*: quod parum vini continet, sic dicta. Haud facile ergo negotium suscipiet, quisquis scrupulosius mensuras æstimare tentaverit.

METRETAS inter vasa et ministeria Ecclesiastica reponit etiam Anastasius in S. Sylvestro PP.: *Metretas argenteas 2. pensantes libr. 200.* Infra: *Metretum ex auro pensans libras 150. portantem medemnas tres.* Rursum idem Scriptor: *Canthara cyrostrata in gremio Basilicæ argentea 50. Pens. singula libras 20. singularum librarum Metræ (alii Codd. metretæ) tres ex argento purissimo, quæ pensant singulæ libras 300.* Vide Anton. Augustinum lib. 2. Emendat. cap. 11.

METITA, pro *Metreta*, in Charta Hispanica Fernandi Comitis Castellæ særæ 972. apud Anton. de Yezep in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 1. pag. 32. Appendic: *Per omnes domus singulas Melitias de vino in oblatione, et singulos panes in offerta.* Occurrunt eadem verba paulo infra semel ac iterum.

METRUM. Charta Sanctii Ramirez Regis Aragonum, apud Martineum in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 27: *Si vero bos aut asinus repertus fuerit (in vineis) redimatur Metro vini.*

METRICANUS, Poeta, apud Harigerum in Vita S. Servatii Episcopi [tom. 3. Maii pag. 215: *Unde quidam Metricanus luculenter satis scribens ait, etc.*]

* METRICATOR, Poeta, qui metro canit. Hist. transl. S. Baudel. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 6. col. 1: *Quia et Homerum, Argivorum Metricatorem, et Demosthenem, eorum oratorem, si adessent, defecisse sentio.* Vide *Metricanus* et *mox*.

* METRIFICARE, METRIFICARE, Metro scribere. Instr. ann. 1391. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 118. col. 2: *Et ideo inquit ille poheta Metrificando:*

Si pater est Adam et cunctis sit mater Eva,
Cur non ergo sumus nobilitate pares?

Codex reg. sign. 3977. fol. 115: *Tobias Metrificatus a Matthæo Vindocinensi ad Bartholomæum archiepiscopum Turonensem.* Hinc

* METRIFICATURA, Ars poetica. Stat. Universit. Tolos. ann. 1328. ex Cod. reg. 4222. fol. 62. rº: *Habeant dicti magistri in grammatica tempore hyemali in Nonis legere de Ebrardo, de historiis Alexandri et hymnis, et de Metrificatura in horis et temporibus per eos ordinatis.*

† METRISTA, ut *Metricanus*. Bern. de Breydenbach Iter Hieros. pag. 289: *Omnnes Deum precabantur pro felici transitu malee. Metrista vero quidam ita exorabat:*

Ach pater omnipotens tantis miserere periculis,
Atque tuis thesauris ventos dimitte secundos.

METROCANORIUS, Poeta, qui metro canit. Vita S. Reguli Episc. Silvanect. ex MS. Audomarensi num. 7: *Ut quidam Metrocanorius in suo pompavit poemate, dicens, etc. Metricanorus*, in Vita S. Alberti Abbat. Gambron. num. 2.

METROCOMIÆ, Matres vicorum, pagorum qui uni civitati subjecti erant. Vide Jacobum Gothofredum ad leg. 6. Cod. Th. de Patrocinii vicorum. (11, 24.) [Vocabular. utriusque juris: *Metrocomia, est vilis mensura quæ datur translatis jussu Principis... metros Græce, mensura Latine dicitur, et comos villa. Inde Metrocomia, quasi mensura ville... Etiam Metrocomie sunt parochie vel dyocesses.*]

† METROGRAPHUS, Poeta, qui metro scribit. Cardinalis de Aragonia de Vitis Pontif. Roman. apud Murator. tom. 3. pag. 461: *Unde quidam Metrographus metricæ cecinit dicens:*

Corruit insani Guidonis et Octaviani
Impia majestæ, intempestiva potestas.

METROPOLIS, pro *Metropolitanus*. Gregorius Turonensis lib. 10. cap. 15. de Gundegisilo Burdegalensi Archiepiscopo: *Eo quod ipse Metropolis huic urbi esset.*

METROPOLITANUS, Archiepiscopus, sic dictus. Cleric. cap. 5: *Eo quod præsideat illi civitati, quæ ceteris civitatibus in eadem provincia constituitis quodammodo mater sit.* [Metropolitanus, c'est Sires ou Archevesques de cieule ville, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.] Vide Leonem IX. PP. Epist. 4. [*Vide Glossar. med. Græcit. col. 931. voce Μετροπολιτης.]

* Et quidem ita vulgo accipitur: at nihilominus nonnumquam occurrit pro Episcopo, abbate, seu illo, qui aliis præfectus est. Acta S. Emygdii tom. 2. Aug. pag. 36. col. 1: *Passus est autem beatus Mygdius, civitatis Asculanæ Metropolitanus episcopus et martyr.* Porro notum est, ut moment docti Editores post Schelstratum et Carolum a S. Paulo, iis ecclesiæ sæculis duos tantum in Italia fuisse metropolitanos, Romanum nempe et Mediolanensem. Charta societatis initæ inter canon. eccl. Turon. et monach. Major. monast. in Append. ad tom. 6. Annal. Bened. pag. 640. col. 1: *Hujus ergo pacis tuendæ, tam necessario tenendæ, tranquillitas aliquando turbata est inter nos monachos Majoris monasterii et canonicos S. Maurilii Turonensis, una cum Metropolitanis suo et nostro.*

METROPOLITANÆ LITERÆ, quæ a Metropolitanis Clericis dantur. Hincmar. Remens. Opusc. 17: *Multotiens etiam et per literas Metropolitanas, et ex Apostolicæ Sedis auctoritate minas ei inculcare curavi.*

† METROPOLITICUS, Ad Metropolitanum spectans. Charta ann. 1401. apud Rymer. tom. 8. pag. 209: *Porro crucem... per provincias et Episcopatus, tibi Metro-*

politico et Primatiæ jure subjectos... ante te deferendi licentiam impartimur.

1. METRUM, [Ea pars quæ, cantore præcinate, a Choro resumitur.] Usus veteres Ordinis Cisterciensis cap. 68: *Qui autem incipit antiphonam, aut Alleluia, reverenter et paululum a podio stet usque ad Metrum, nec inclinet, donec primus versus impleatur.*

† 2. METRUM, Alia notione. Vide in *Metreta*.

* METTA, Mensuræ species; mendose, ni fallor, pro *Metreta*, non attenda a lectore abbreviationis nota. Tradit. Diesens. apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boicar. pag. 689. col. 2: *Pro eodem censu prælibatæ ecclesiæ teneor persolvere duas Mettas tritici... Sunt itaque duæ prænotatæ Mettæ, etc.* Vide *Metreta*.

† METTESHEP, Cibus ex carne vervecina, qui metentibus vassallis a domino tribuitur; a Saxon. Mete, cibus, esca, et Scepvel Sceap, ovis. Charta ann. 1363. apud Kennett. in Antiquit. Ambrosden. pag. 495: *Quælibet virgata terræ solvet per annum quinque solidos et quatuor dies de consuetudine, videlicet unum diem ad pratium domini falcandum ad cibum domini, vel dominus dabit quadraginta denarios pro Metteshep.* Quod male de mulcta pro omisso servitio interpretatur idem Kennettus in Glossario ad calcem earumdem Antiquitat. ubi etiam restituendum dominus pro domino.

† METTURA, METURA, *Mixtura*, Miscellum frumentum, Gall. *Bled méteil*. Charta ann. 1273. in Tabular. S. Martini Pontisar.: *Monachi S. Martini Pontisarenis permittunt quatuor sextarios bladi, quod vulgariter appellatur Mettura, annuatim percipiendos in molendino de Villela pro viginti solidis Turon. annui redditus.* Charta ann. 1285. in Tabular. S. Johannis Angeriæ.: *Quod si frumentum et avena non possint in dicta area reperiri... dictus Prior... loco dicti frumenti et avenæ debet recipere de Metura vel alio blado ad æquivalentiam dicti frumenti et avenæ.* Vide *Mixtum* 2.

† METUENDUS, Titulus honorarius, cui observantia debetur. Testamentum ann. 1336. tom. 9. Spicil. Acher. pag. 291: *In mei notarii publici ac testium inscriptorum præsentia personaliter constitutus Reverendus Pater in Christo ac dominus meus Metuendus D. Andreas de Lucemburgo Dei gratia Episcopus Cameracensis et Comes, etc.*

* Quo tempore adhibita sit hæc formula, *Metuendissimo*, in libellis supplicibus, qui regi offerebantur, docet Phil. de Maisieres in Lib. scripto ann. 1389. cui titulus, *Le songe du vieil Pélerin* lib. 3. cap. 31. ubi Carolum VI. sic alloquitur: *Cette offrande flatteresse et boussoufflée de vent, fut premièrement offerte à ton grand-père Philippe le Bel.* Eo etiam titulo donati episcopi. Libert. de Grançey ann. 1348. in Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 69: *Et à plus grant segurté des choses dessus dites, nous avons prié et requis nostre tres chier et tres Redouttable seigneur et révérend pere en Dieu monseigneur l'évesque de Leingres, etc.*

† METZE, Mensura quæ pro molitura exigitur, Gall. *Mouture*. Charta ann. 1276. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 115: *Quicties ad ipsium (molendinum) molere necesse habebimus, aliis ad se rite venientibus semolis, nos in molendo, recepta a nobis debita mensura, quæ Metzæ dicitur, præ omnibus promovet.* Vide *Molta*.

* METZERS, Pomi genus in Hollandia.

Vita B. Lidwinæ tom. 2. Apr. pag. 276. col. 1 : *Habebat quoque ipsa virgo ulcus quoddam, cui remediū causa superponi solebant incisiones pomorum, qui dicuntur Metzers.*

† **MEURUM.** Vide *Morth.*

† **MEUSINAGIUM.** Charta ann. 1296. in Tabular. Floriac. : *Burgenses de Castellione remanebunt quitti... de oblitis quæ erant ad omnes consuetudines, videlicet ad IV. denarios, gallinam, corveas quæ debebantur ratione dictarum obliitarum, vel de Meusinagio dictarum obliitarum.*

* **MEUTMACHER,** Flabellum seditionis, a veteri Germanico *Meuten*, clandestine agere, Gall. *Mutin*, ex Ecardo, ut videre est in *Mutulus*. Unde *Meutemacre*, apud Monstrel. vol. 2. fol. 142. v. ad ann. 1437 : *Grand partie des plus notables (de Bruges) feirent scavoir au duc de Bourgongne que voulerents ayderoient à punir les dessusdits Meutemacres. C'estoient gens de petit estat qui ne desiroient autre chose, que de fort entroubler les besongnes, pour eux augmenter et avoir majesté sur les plus riches.*

MEXANUM. Otto Morena in *Histor. Rerum Laudensium* pag. 79 : *Laudenses ibi in quodam Mexano, quæ insula dicitur, prælium cum Placentinis incipientes, etc.* [Legendum, in quodam *Mezano*, hoc est, campo inter aquas medio, ut edidit Murator. tom. 6. col. 1081. Ital. *Mezzano*, medianus.]

* **MEXCADOS,** Lateris species. Pactum inter abb. et consul. Aureliaci ann. 1350. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 246 : *Item quod statuatur in dicta villa certæ formæ sive mollæ de tegulis, sive teulez, magnis et parvis, et de cayretz et de Mexcados.* Paulo ante : *Meycados.*

† **MEXICA,** Fructus species. Statuta Montis Regal. pag. 224 : *Emendam solvat toto anno, si caperet de alienis samentis, vitibus, uvis, Mexicis, et aliis fructibus.*

* **MEXOAR,** Curia Maurorum. Acta B. Ferdin. tom. 1. Jun. pag. 572. col. 2 : *Hi deduxerunt ipsos infra portam novæ civitatis, comitantes usque ad palatium urbis et aulam regiam ; donec ventum est ad locum concilii, quem sua lingua Mexoar appellant.*

* **MEXTADARIA,** Prædium rusticum, quod a colono partiario colitur. Charta ann. 1406 : *Acto expresse inter ipsas partes, quod prædicti conjuges debeant et eisdem erit licitum et permissum, seu eorum famulis et hominibus et Mextadariam tenentibus et possidentibus dictam Mextadariam de Tarallo ire, remeare cum suis animalibus grossis et minutis, etc.* Vide *Meystadaria*.

* **MEXUAR,** Metator. Acta B. Ferdin. tom. 1. Jun. pag. 578. col. 3 : *Ad singulas mansiones explicabatur tentorium per Mexuar, qui ipsis metator castrorum est.*

* **MEYANS,** MEYANUS, MEDIUM TONELLI. [Gall. douelleu milieu du fond d'une barrique ou d'une cuve, «... Pro XII. Meyanis, magnis et XVI. parvis... necessariis pro reparatione dictorum vasorum, tom. 21. p. 252... XXXI. Meyans dando pro pecia III. obolos... solvi pro XLVI. Mediis Tonelli que emi ad reparationem dicte vaysselle, tom. 22. p. 319... Emi tria Media pro cuvis, tom. 22. p. 320.» (Arch. Histor. de la Gironde.)]

* **MEYARIA,** Fructuum seu reddituum medietas. Inventar. ann. 1361. ex Tabul. dom. Venciæ : *Item tres pollenes, quod avere tenet Guillelmus Audeberti de Gauda in Meyaria, causa societatis.* Vide *Mejaria*.

* **MEYCADOS.** Vide supra *Mexcados*.

* **MEYNASNE.** Vide supra *Meinasme*.

* **MEYNATGERIUS,** Domus seu familiaræ caput, paterfamilias. Comput. ann. 1482. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 18. col. 2 : *Item quia cessante et non obstante cluusuaria prædictorum portaliū, plures Meynatgerii venientes de locis infectis, se reposuerunt et allogiarunt, tam infra dictam villam quam suburbia ejusdem ;... ex deliberatione consilii fuit conclusum, quod deputarentur duo homines ad extrahendum a villa et suburbis Meynatgerios, qui venerant de novo.* Vide supra *Mesnagium* 1.

† **MEYNERIA,** MEYNERIUS. Vide *Maynerius*.

† **MEYSSONARE,** Metere, Gall. *Moissonner*. Charta ann. 1497 : *Item ne bladum tempore messium dum Meyssonatum fuerit, in dictis Mauris perdat defectu equarum... ordinamus quod dicti domini pro bladis excretis in dictis Mauris calcandis, ne periculum sit propter eysartos fiendos et ignes positos in illis pro cremandis eysartis, habere teneantur equas dictis hominibus annuatim in medio mensis Julii.*

† **MEYSSOS.** Vide *Meistos*.

† **MEYSTADARIA,** MESTADARIA, Prædium rusticum cum mansionibus, Gall. *Métairie*. Obituarium S. Geraldii in Lemovicibus fol. 10 : *Confrontat iter quo itur de villa Lemovica ex una parte et terram Mestadariae Martini Audigerii ex altera.* Ibid. fol. 28 : *Legavit nobis 10. solidos reddituales... quos assignavit supra duabus domibus et vineis contiguas sitis prope Meystadariam, etc.* Et fol. 6 : *Confrontat et terram Meystadariae, etc.* Nec alia notione *Meysel* et *Meisel* occurrunt in Codicibus censualibus Calomontis et Dumbarum. Charta ann. 1308 : *Jouxte le Meysel, etc.*

† **MEYTADERIA,** Idem quod *medietaria*, Prædium quod a colono partiario colitur. Charta Lemovic. ann. 1406 : *Johannes de Combarello (dedit) Petro de Rivo et ejus filiis in Meytaderiam, et ad perpetuum hereditarium, sive tenementum, videlicet quemdam locum, mansum et hereditagium suum, etc.*

* **MEYTCNCUS,** Mensuræ annonariæ species, eadem quæ *Meitadena*, vulgo *Meitadenc* et *Metainh*. Charta ann. 1293. in Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 104 : *Item in manso de Pacaire decem Meytencos siliginis. Meitadenc pluries ibi.* Alia ann. 1362. in Reg. 93. ch. 174 : *Serviuut eiden militi pro censu de uno vulgariter nuncupato Meitadenc sivatæ.* Reg. parlam. Tolos. ad ann. 1468. 20. Jul. ex Cod. reg. 9879. 6. *Trois pichiers de vin, un pain ou tourte de la grandeur de la tierce part d'un Métainh de segle.* Vide supra *Megeira* et infra *Mitadencus*.

* **MEYTERIA,** Modus agri, idem qui *Meiteria* in *Meiteria* 2. Pact. inter Guich. dom. Bellijoc. et Guich. de Marziaco ann. 1317. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 474 : *Pro una Meyteria nemoris, sita in Escorbey.* Charta admort. ann. 1412. in Reg. 166. ch. 272 : *Une piece de terre pour pastourger bestes, contenant environ une Meitere de terre... Une terre qui souloit estre bruyere... contenant xxv. Meyteres de terre... Une terre... contenant six Méteres de terre ou environ.* Vide supra *Moitonuus*.

* **MEYTERIATA,** Eodem intellectu, nostris etiam *Meyterée*. Charta offic. Matiscon. ann. 1455 : *Terra quæ continet septem Meyteriatas terræ vel circa. Item une Meyterée de terre ou environ, in*

Charta admort. jamjam laudata ann. 1412. Vide in *Meiteria* 2.

† **MEYTERIUM.** Vide *Meiteria* 2. et *Meiteriata*.

* **MEYTERIUS,** Mensuræ annonariæ species, eadem quæ *Meiteria*. Charta Rayn. dom. Baugiaci ann. 1230. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 192 : *Augmentaverunt mihi et hæredibus meis feodum, quem tam ipse quam mei prædecessores a suis antecessoribus tenueramus, de triginta Meyteris avenæ... Sciendum vero quod triginta Meyterii reddendi sunt apud Prisciicum. Alia Humb. dalph. ann. 1343. pro Libert. villæ de Pineto : *Qui signabunt mensuras in dicto loco et mandamento ejusdem, exigere non teneantur a dictis burgensibus, nisi de uno Meyterio duodecim denarios.* Vide infra *Miterium*.*

* **MEZACIARIUS,** Officium monasticum, cui, ut videtur, annonæ menstrualis ministrandæ ex prædiis rusticis cura demandata. Cod. MS. S. Martialis. Lemov. nunc regius ad 31. Jul. : *Mezaciarius facit pitanciam ; et si evenerit (fes-tum S. Germ. Autiss.) sexta feria vel sabbato, facit pisces vel faos.* Vide mox

* **MEZADA,** Quod ad mensam per mensem suppeditatur. Charta ann. 1362. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 92 : *Remanente perpetuo dictæ mensæ Episcopali sancti Pontii dicto prioratu de Lavineria libero et econerato... videlicet de duobus monachis et sexaginta pilis frumenti pro Mezada, etc.* Vide *Mezagium*.

† **MEZADRIA,** MEZADRIA, ut *Meystadaria*, Prædium rusticum, Ital. *Mezzado*, nostris, *Métairie*. Memoriale Porest. Regiens. ad ann. 1280. apud Murator. tom. 8. col. 1147 : *Et fecerunt multa statuta prava contra clericos. Primo ut nullus deberet solvere eis aliquam decimam... nec loqui eis, nec stare in domibus eorum, nec super Mezadris eorum, etc.* *Mezadris*, in Chronico Regiensi apud eundem Murator. tom. 17. col. 10.

* **MEZADRUS,** Colonus partiarius, Gall. *Métaiër*. Stat. castri Redaldi lib. 1. pag. 20 : *Si boves vel vacas habuerit Mezadrus vel terzarinus seu laborator cum domino suo, et contigerit ipsum velle discedere a Mezadria vel laborerio, teneatur et debeat ille talis Mezadrus vel terzarinus vel laborator medietatem totius feni, quod habuerit, et cum bobus conducerit, domino suo dimittere, quando de Mezadria discedit.* Occurrit præterea in Stat. Pallavic. lib. 2. cap. 24. pag. 92. Vide *Meziolus*.

† **MEZAGIUM,** Annona, aut cibus ad unum mensem. Tabular. S. Martialis in Lemovic. apud Stephanot. tom. 2. Fragm. Hist. : *Hæc sunt Mezagia quæ debent facere Priores S. Martialis : XI. Kal. Febr. Præpositus de Roto facit Mezagium. Kal. Febr. Præpositus de Roserio facit Mezagium. Kal. Martii Præpositus de Quadrifacit Mezagium.* Vide *Mesatiicum*.

† **MEZAIOLUS,** Colonus, villicus, Italis *Mezzaivolo*. Vita B. Augustini Novelli tom. 4. SS. Maii pag. 621 : *Filia cujusdam Mezaoli dicti Ugonis cecidit in quamdam foveam.*

* **MEZALANA,** Pannus partim e lana, partim e lino confectus, Ital. *Mezzalana*. Stat. Ferrar. ann. 1279. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 424 : *De vestito biselli, id est Mezalanz, tatalanz, stanfortis, et cujstibet alii panni, sine tribus cucituris, tres solidos Ferrarienses.*

* **MEZALHETA,** dimin. a *Mezalha*, obolus seu mallia, parva lamina. Form.

MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 43. r. : *Quendam mantellum ipsius talis frezatum sive muneratum certis Mezalhetis argenti latenter accepit, et omnes Mezalhetas prædictas seu dictum munitum argenti de dicto mantello amovit. Vide supra Mesailha.*

* **MEZALIS**, Partiarus, particeps. Codex reg. sign. 4189. fol. 20. r. : *Item unum campum laboratum, qui est ad quinque Mezales, Item ecclesia S. Johannis insulæ Bissantensis habet in dicto loco terras, quæ sunt ad unum Mezalem. Vide Parcennarii.*

* **MEZALLA**, Obolus seu mallia, quæ est 24. pars solidi, in Charta ann. 1135. inter probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 478. Vide supra Mesallia.

† **MEZANELLA**, vox Italica, diminut. ut videtur a Mezzana. Annal. Mediol. apud Murator. tom. 16. col. 812 : *Talieria XXIV. alba argenti Mezanelle signata in fundo.*

† **1. MEZANINUS**, Mezaninorum moneta, f. Debilis, ab. Ital. Mezzano, medius, mediocris. Contin. Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. col. 419 : *Item hoc tempore (ann. 1346.) idem dominus Dux monetam Mezaninorum de novo fieri jussit, fecitque statuitiones, quod soldini amplius non fabricarentur. Vide Mezzinus.*

* **2. MEZANINUS**, Medius, intermedius. Charta ann. 1329. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 220 : *Item quod homines stantes... ultra Padum in territorio Cremonæ, possint... habitare et laborare Mezaninos, sitos in flumine Padi. Vide Mediamne.*

† **MEZANNUS**, Medius annus, dimidium anni : vox ibrida a veteri Gallico Mez, Medium, et Annus. Notæ in Catholicon Edit. Ratisponens. ann. 1699 : *Nex litteræ istæ sint nimis vetustæ, solet Rex Philippus eas renovare de tribus mensibus in tres menses, et ad summum de Mezano in Mezanum.*

† **MEZANUM**, vel **MEZANUS**. Vide *Mezanum*.

† **1. MEZANUS**, Telæ mediocris species, quasi media inter utramque. Statuta Montis Regal. pag. 277 : *Quilibet textor vel textrix capiat tantum pro textura et orditura, pro qualibet teisa telæ subtilis lini, solidos quatuor... de Mezanis solidos sex : de minoribus solidos quinque.*

* **2. MEZANUS**, Medius. Charta ann. 1351. in Reg. N. Chartoph. reg. ch. 26 : *Viginti duabus smaragdīs grossis, octo smaragdīs Mezanis seu de media forma.*

* **MEZAROLA**, Idem quod *Metreta*, Mensura liquidorum. Vide in hac voce. Impositio Off. Gazarie, ann. 1313. inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 328 : *Item sit et esse debeat in ipsis galeis... veges, sive butis una plena aqua de metretis, sive Mezarolis duodecim; vel due que sint dicte capacitatis dictarum metretarum duodecim. [Fr.]*

* **MEZCA**, Infundibulum molendini. Gall. *Trémue*. Charta fundat. prior. de Heppe inter Probat. tom. I. Annal. Præmonst. col. 643 : *Molent ad molendum meum sine nullura, quando venerint, et tam (l. cum) Mezca fuerit evacuata.*

† **MEZCLARI**, Perturbari, ab Hispan. *Mescla*, Mistio, perturbatio. Moretus in Antiquit. Navarræ lib. 2. pag. 496. ex Tabular. Pinnat. : *Quoniam Mezclabatur omnis terra mea per iudicios malos super terras et vineas et villas et casales, etc. Quæ Moretus Hispanice vertit : Estaba muy confusa, etc.*

* **MEZELHALE**, Ponderis minoris spe-

cies. Libert. Montisol. ann. 1312. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 507. art. 54 : *Pro quolibet cartayrono, 3. obol. solvere teneatur venditor pro leuda et pedagio; et pro Mezelhale, obolum, si ponderentur, ut supra.*

* **MEZELLADA**, Mensura agraria minor. Litt. admort. pro eccl. Tolos. ann. 1471. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 159 : *La troisieme piece contient ung arpent et une Mezellade de præ. Mezellade ou pugnerade, apud Graverol. in not. ad Aresta Rupisff. lib. 2. tit. 7. arest. 6. pag. 207. Vide Mezelloria.*

† **MEZELLORIA**, MEZELORIA, Vasculum, cadus statutæ mensuræ. Statuta Montis Regal. pag. 200. cap. 49 : *De vino extraneo non dudendo in civitatem Montis Regalis vel posse... Et dominus vicarius, seu iudex non possit sibi ipsi capere licentiam nec alteri dare, nisi causa necessitatis, et tunc possit concedere licentiam usque in una Mezeloria... et non ultra. Mezeloria, ibid. pag. 309.*

† **MEZELLUS**, Leprosus, nostris olim Mezel. Statuta Massil. lib. 5. cap. 15 : *De leprosis in Massilia non tolerandis. Observandum quod nulli leprosi seu Mezelli divites, vel pauperes possint vel debeant stare infra Massiliam, nec conversari deinceps, nisi tantum per xv. dies ante Pascha et per octo dies ante Natale Domini. Vide Mesclaria et Miselli. Hinc Mezel nostri vocabant impurum, contaminatum, sordidum. Le Roman de S. Leocade MS. :*

Vieux est lor vie, ordre et Mezclo,
De hupe nos font turtelere.

Poema cui titulus : *Fontaine des Amoureux*, ubi de Plumbo :

Et aucuns de savoir isnel,
Le veulent nommer o Mezel.

* **Porcus leprosus seu Mezellus**, in Stat. Perus. pag. 58. Lit. remiss. ann. 1411. in Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 267 : *Vil cassot, qui vault autant à dire comme Mézel, et venu et extrait de lignée Mézelle ou ladre. Unde Mézellerie, pro Lepre morbus, apud Joinvill. in S. Ludov. edit. reg. pag. 6.*

† **MEZELLARIA**, Leprosaria, Domus leprosororum. Charta ann. 1114 : *Donamus vobis... tertiam partem de totis placitis, de Christianis falsatoribus et latronibus, qui fuerint capti de S. Juliano usque ad cruce[m] S. Affrodissii quæ est foras villam usque ad Mezellaras de Biterris, etc.*

1. **MEZENA**. Galvaneus Flamma in Chronico majori in Ottone III. : *Fecit preconizari, quod nullus ligna venderet, credens quod Archiepiscopus cibum coquere non posset. Tunc Archiepiscopus liberator mundi porcorum Mezenas pro lignis habuit, et mirabilem cenam paravit. Apud Ughellum tom. 4. pag. 184. [Chron. Astense apud Murator. tom. 11. col. 188 : *Dictus Guillelmus miserat dicto Guidoni xx. paria boum, cum carris oneratis odorifero vino, farina tritici, Mezenis salatis, etc. Italis Mezzena est succidia, nostris Fleche de lard.*]*

* Stat. datiar. Riper. cap. 16. fol. 9. v. : *Item quod quelibet persona, que mactaret aliquem porcum in locis dictæ Riperiæ causa vendendi, et illum venderet integrum sive ad Mezenas integras recentes; intelligantur Mezenæ integræ etiam abscondite capite, et spallis, et persutis a qualibet ipsarum Mezenarum.*

* **2. MEZENA**, Species tigni vel materiæ. Correct. Stat. Cadubr. pag. 51. v. : *Item statuimus quod nullus forensis au-*

deat vel præsumat incidere aut incidi facere, laborare vel laborari facere lignamen squaratum aut rotundum, tayolas, morellos, vel Mezenas, aut alterius cuiuscumque generis vel conditionis lignaminum in memoribus Cadubrii.

* **MEZERASUM**, [Mise. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. XV. s.)]

† **MEZES**. Charta Guillelmi de Hala ann. 1298. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvernæ pag. 531 : *Cum censibus, redditibus... molendinis, ingressibus et egressibus, aquis, Mezes.*

* **F. Locus palustris**. Charta ann. 1316. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 273 : *In primis nos dicta priorissa de Paulhaquet retinemus nobis... pascheria, Mezes, loca publica sive communia. Terrear. castel. d'Ibois in Reg. 24. fol. 140. v. : Vitalis Pontz debet sex sectaria mixturæ pro quodam molendino cum quodam Mezeu, et aliis suis iuribus et servitutibus. Hinc fortassis Mizote, pro Pabuli genus in ejusmodi locis nascens. Lit. remiss. ann. 1413. in Reg. 167. ch. 167 : *Iceulli Guillaume, qui ce jour avoit charié à l'ostel du suppliant son maistre du foing ou Mizote, etc. Vide supra Mezaninus 2.**

* **MEZETINUS**, Mensura salinarum species. Stat. Cadubr. lib. 1. cap. 16 : *Quod quilibet homo, et persona, qui vendunt aliquas res ad pondus vel ad mensuram, debeant... portare... ad domos ipsorum juratorum... Mezetinos a sale et alias mensuras quas exarcent, etc.*

MEZIBAN. Capitul. 1. Caroli M. anno. 9. cap. 11. et lib. 3. Capitul. cap. 49. 50 : *De Meziban, id est, latrone forbanito, ut unusquisque Comes alio mandet, ut nullus eum recipere audeat. Latronem, qui forbanitus fuerit, recipere etiam vetant Capitula Caroli Cal. tit. 12. cap. 6. [a Britannico, ut videtur, Mez vel Més, foras et foris; et Banni, pellere. [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 735.]*

* **MEZIUM**, Potionis seu cerevisiæ genus, Gall. *Miez*. Consuet. Vernol. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 641. art. 35 : *Famulus regis qui edicit vinum in venditionem, de unaquaque editione, unum nummum; et de cerevesia, obolum; de Mezio, obolum, etc. Lit. remiss. ann. 1367. in Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 462 : *Jehan le Maron miesier bourgeois de Douay... ont levé le mestier de Miez brasser, etc. Miés, pro Hypocras, apud Le Beuf tom. 1. Dissert. pag. 209.**

MEZINUS. Vide *Mischinus*.

† **MEZINUS**, Genus monetæ Paduanæ. Polydorus cap. 5 : *Gabellam quamdam consignaverat reddentem annue quater mille libras Mezinorum. Vide Mezaninus.*

† **MEZQUINUS**. Vide *Mischinus*.

† **MEZQUITA**, Templum Mahumetanorum, Gallice *Mosquée*. Donatio Jacobi Reg. Aragon. tom. 3. Concl. Hispan. pag. 497 : *Damus vobis in perpetuum omnes Mezquitas et cæmeteria publica seu particularia. Vide Meschita.*

* **MEZUM**. Idem videtur quod supra *Mezena* 2. Reparat. factæ in senescal. Carcass. ann. 1435 : *In ponendo duas brassas Mezi... in dicto molendino.*

MI, pro *Mihi*, habetur in veteribus Chartis aliquot apud Perardum in Tabul. Burgund. pag. 36. 41. 43. etc. nisi forte in MSS. vox contracta, seu abbreviata fuerit, uti passim solet. Certe etiamnum inferiores Picardi mi dicunt pro moy.

1. **MICA**, Parvulus panis, quasi *mica panis*, nostris *une Miche*. Joan de Janna : *Mica etiam ponitur pro pane mo-*

dico, qui fit in curiis magnatorum, vel in Monasteriis..... unde versus :

Chare Phœbe, Mica, dabitur tibi cum sale Mica.

Catholicon parvum : *Mica, Mie de pain, ou Miche*. Vetus Charta ex Tabulario Eccl. S. Laudi Andegav. fol. 82 : *Quod autem de jure Theobaudi et dominio constet donum istud Canonicos obtinere, concesserunt et prædictæ caritatem Ecclesiæ, si ipse postulaverit, semel in anno, unam Micam scilicet, et justam vini.* [Tabular. Majoris Monast. ann. 1237 : *Rosellus de Eoran dicebat ex parte uxoris suæ Isabel filiz Agnetis nomine octo Micam et unam lagenam vini sibi debere.*]

† *MICCA*, pro *Mica*. Charta Gaspardi Abbatis Stabul. ann. 1485. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 150 : *Circa sepulturam meam distribuet pauperibus..... treddecim albos panes seu Miccas.*

MICHA, Eadem notione. Charta Anglicæ apud Spelmannum : *Cipient de prædicto Priore pro qualibet waya cirporum 3. albos panes vocatos Michis, et nigrum panem, et alia cibaria.* [Una *Micha* de torta, in Necrolog. Abbat. S. Petri de Casis, Panis impurius.] Le Roman de Roncevaux MS. :

Qui tuit auron et Miches et merias.

Le Roman d'Aubery MS. :

A tant manquent aus deus la Miche alose.

Charta Gallica tom. 2. Monastici Anglic. pag. 217 : *Et chascun (pauvre) avera une Miche et deux harankes, et potage, etc.* [Computus ann. 1638. in Tabular. Vedast. : *Deux livres pour une Miche, une livre pour un Michot et bisette, et deux livres pour le boulen; le tout de 16. onces la livre.*] Guill. Guiart in Hist. Franc. MS. :

Pour ceux qui sont dedans gager,
Qu'il ne prisent ore une Miche.

Vide veteres consuetudines Bituricensis editas a Thomasserio art. 126. 127. et 169.

* Unde diminutivum *Michotte*, in Pacto inter prior. et homin. S. Belini ann. 1461. ex Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 191 : *Lequel (prieur) et ses successeurs seront tenuz de leur bailler à chacun d'eulz et à chacune femme cinq Michottes..... de quarente neuf au bichot de froment.*

MICHEA, MICHIA. Liber Ordin. S. Victoris Paris. MS. cap. 64 : *Unusquisque unam Micheam et unam mensuram vini habebit.* Charta Gerardi Comit. Matic. ann. 1180 : *Centum etiam Michias censuales, et custodiam viarum et pascuorum.* Alia ann. 1258. in Regesto Chartophyl. Regii signato 31. fol. 100 : *Unam lagenam vini, et quatuor panes, sive Michias.*

† *MICHIA MAGNA, bisa, sala*. Charta ann. 52. Henrici III. ex Regesto *Oseney* fol. 242. inter Notas Hearnii ad lib. nigr. Scaccarii pag. 654 : *Abbas et Conventus concesserunt Andreæ Meriz de Lang-Port quod invenient in tota vita hospitium decens infra Abbatiam de Oseney, et singulis diebus corredia duorum Canonicorum unius liberti servientis et unius gacionis, scilicet duos panes, qui vocantur magnæ Michiæ, unam bisam Michiam, unam salam Michiam, unum grossum panem, duas lagenas de meliori cervisia.* Hic vero *Michia magna*, ubi observat idem Hearnius, non aliud est atque a *great manchet*, vel, ut alii forsitan, a *great loaf*. Bis autem apud Gallos idem valet atque *Brown* apud Anglos, ut *bisa*

michia sit a *brown manchet*, sive a *brown loaf*. Hinc facile discas *Miciam salam* panem plane fuisse *bisa* puriorem; et quidem cum *Sala*, aulam sive palatium vel curiam denotet, inde colligerem *Miciam salam* idem plane esse atque *panem aulam* vel *curialem*, qui tamen et ipse etiam fuerit quam *dominicus* impurius. Hucusque Hearnius.

MICARIUS, Qui micis vivit, vel eas recolligit. Fragm. Petronii : *Homo præsticini, frugi et Micarius.*

MICATORIA, in veteri Glossar. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana *Esmieure*.

2. *MICA*, in Gloss. Arab.-Lat. *Nugæ*.

* 3. *MICA*, vox anatomica, Nervi cuiusdam nomen. Lit. remis. ann. 1450. in Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 39 : *Per quam (plagam) fuit fractus nervus, vocatus de la Mica.*

* *MICALE, Una bestia simile al serpente*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† *MICALIA*, Quidquid cibo et potu absumitur. Gall. *Mangeaille*. Statuta vetera Bressiæ de subhastationibus inter Usaticam Revellii edit. 1729. part. 1. pag. 31 : *Stabunt levata per 15. dies, infra quos si debitor solvere velit, reddantur prædicta bona, suis expensis et sumptu; præter sumptus levationis et Micalliæ, pasturæ, si sint animalia.* Vide *Minjayllia*.

* *MICANIA, La ingeniosita*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* *MICATELLUS, Usurier*. DIF.]

* *MICATORIUM, Esmioere*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Aliud ann. 1348. ex Cod. 4120 : *Micatorium, esmioire vel frazeure, et derivatur a mica.* Vide *Micatoria* in *Mica* 1.

† *MICATUS*, Ursi clamor. Acta S. Ezonis tom. 5. Maii pag. 57 : *Bestia immanis egreditur, et solum e vicino cernens adesse, emisso horrendo satis Micatu, simulque erectis in altum brachiis, cum plantis minacibus eum aggreditur. Uncare tamen vel seviræ urorum esse scribit Ugutio.* Vide *Baulare*.

† *MICCIRE, Ugutio : Miccire hircorum.* Vide supra *Baulare*.

† *MICHA*, Vide *Mica* 1.

* *MICHAELITÆ, MICHALATI*, Nummi aurei Michaelis Imperatoris Constantinopolitani imagine signati. Willelm. Tyrius lib. 11. cap. 12 : *Quærit quæ sit debiti summa : cui responsum est, 30. milium Michæliarum, quod genus aureorum tunc in publicis commerciis erat celebre, a quodam Imperatore CPolitano qui eam monetam sua fecerat insignem imagine signari.* Bulla Nicolai IV. PP. ann. 3. de Censib. Eccl. Rom. in Regno, Campania et Maritima : *Monasterium S. Nicolai de Calusis 1. Michæletum auri, quod valet 5. Tarentinos Regis.* Meminit præterea *Michæliarum* idem Tyrius lib. 13. cap. 15. qui in Chron. Casin. lib. 3. cap. 57. lib. 4. cap. 4. 17. 46. *Michalati* dicuntur. Cujus Editor, et qui eum secuti sunt, Vossius, Menagius, et alii haud bene divinarunt, dum censent ita nuncupatos nummos, quod Michaelis Archangeli effigiem præferrent, eosque esse, aut sane his persimiles, quos *Angelots* appellamus. Charta Rogeri I. Regis Siciliæ pro Ecclesia Brundusina : *Concedimus villanos 80. demanios nostros, qui reddant singulis annis in duabus datis 140. Michalatos, et centum Miliarenses, Μεγαλάτους istos vocat Anna Comnena lib. 13. Alexiad. pag. 414. disertimque indicat cusos fuisse a Michæle Duca, dum ait Michaelis τοῦ προθεσασιλευκτός fuisse*

† *MICHELATI*, in Gestis Tancredi apud

Marten. tom. 3. Anecd. col. 103 : *Boamundus revertitur decem miriadibus Michelatorum via redemptus.*

† *MICHELINI*. Bernardus Thesaur. de Acquis. T. S. cap. 121. apud Murator. tom. 7. col. 761 : *Juraverat enim se daturum Michelinos aureos centum mille detentoribus ipsius.... Erat enim moneta imperante Michæle CPoli fabricata, et ab eo sic denominata.*

MICHEA, MICHIA. Vide *Mica* 1.

† *MICHI*, pro *Mihi*, in Charta ann. 425. Monast. Anglic. tom. 1. pag. 11. Id, licet notissimum, ex vetustissima Charta observare placuit.

* *MICHIELLETI*, Nummi plumbei a Dominico Michiele duce Venetiarum cusi ann. 1123. de quibus consule Dissert. editam tom. 24. Raccolt. D. Ang. Calog. pag. 3.

* *MICHTERIA, Signum victoriæ*, in Glos. ad Doctr. Alex. de Villa Dei edit. ann. 1484.

MICHIMUM, [f. Salina, locus ubi sal conficitur.] Vetus Charta ex Tabulario S. Benigni Divion. apud Perardum pag. 97 : *Unum bulionem, quem in vadimonio habent in Michio, quod est juxta fontem de Sals.* Alia ibid. : *Quæ dedit Canonicis in Michio suo 4. denarios in unaquaque septimana.*

* Vel Puteus salinarius, unde sal hauritur, et ex Glossar. ad calcem tom. 4. Gall. Christ. sic dictus, quod sal ex particulis, quasi micis, componatur. Benigniani monachi clamorem fecerunt in concilio Divione celebrato ann. 1117. adversus Humbertum filium Gualcheri Salinensis, quod unum *Michium* cum *caldaria* apud *villam Salonis* eis injuste atque violenter eripiebat.

MICHNI. Leges Forestarum Canuti Regis cap. 6 : *Habeat etiam quilibet primariorum quolibet anno de nostra warda, quam Michni vocant, duos equos, etc.*

† *MICHLARI*. Vide mox *Micolari*.

MICIDIOR. Innocentius Agrimensor de Casis literarum : *Quoniam Micidiores, hoc est, minores, c. invenies stantes quotquot fines ostendunt.* Videtur legendum *Hemicyciarios*, ut pag. 257.

* *MICILI*. [Vitrum. DIF.]

* *MICINA, Uno vase de nave*. Glossar. Lat. Ital. MS.

MIGOLARI, Fabulari, Jo. de Janua. [Statuta antiq. Canon. Regul. apud R. Duellium tom. 1. Miscell. pag. 89 : *Carnalia post Micholentur; ubi Gloss. i. e. loquantur.*]

MIGRI, Minores, Μικροί. Domnizo lib. 2. de Vita Mathild. cap. 1 :

Absolvitque viros, qui jurarant sibi, Micros,
Ac proceres grandes, illum si linqere vellent.

MICROLOGUS, Lex. Gr. Lat. MS. Reg. : *Μικρολόγος, ὁ πεδολόγος.* In Gloss. Lat. Gr. : *Scrupulosus.* Jo. de Janua : *Micrologus, qui breviter loquitur, vel qui magnam rem narrare cupiens, quasi parvam despicendo narrat : nude hoc Micrologium, breviloquium.* S. Columbanus Epist. 4 : *Minimus maximo, agrestis urbano, Micrologus eloquentissimo, etc.* Idem Epist. 5 : *Licet enim mihi nimirum (f. nimium) Micrologus, etc.* Jonas in Vita S. Eustasii Abbatis num. 12 : *Comperdinanti, Microloga et frivola cavillanti, Eustasius.... respondit.*

MICROLOGUS, Liber in epitomæ speciem. *Abrégé*. Domnizo lib. 1. de Vita Mathild. cap. 5 :

Musica seu cantus illum laudare Tedaldum
Non cessant : semper renovantur eo faciente.
Micrologum librum sibi dicitur Guido peritus
Musicus, et Monachus, nec non Eremita beandus.

Vita S. Theofredi Abbatis cap. 10: *Denique quodam tempore familiari semotus obsequio, Micrologum cudens de lapsu mundi, senario determinat eum sermone rhythmico.* Vita Caroli M. scripta jussu Friderici I. Imper. in Præfat.: *Egregia vero ipsius beati Karoli gesta, et triumphalem bellorum ejus historiam aliis relinquimus, quæ in catalogo virorum fortium, et in Chronicis ejusdem multifariam reperitur, cujus et nos officiosa sedulitate Micrologum conscripsimus.* Ita porro etiam proprie appellant librum de Ritibus Ecclesiasticis editum cum aliis similibus, cujus auctor vixisse dicitur sub finem sæculi undecimi, ut est apud Cardin. Bona lib. 2. Rerum Liturg. cap. 20. art. 4. Alii sub Friderico I. Imp. scripsisse volunt. Acta Murensis Monasterii pag. 81: *Item liber Miraculorum, et in ipso Romanus Ordo qui vocatur Micrologus.*

† **MICROSCOSMUS**, a Græco μικρός et κόσμος. Gervasii Tilber. Otia Imper. apud Leibnit. tom. 1. Script. Brunsvic.: *Dominus in Evangelio omnem hominem dicit creaturam, cum ait: Ite, prædicate omni creaturæ. Et Græcus hominem Microscosmum, hoc est, minorem mundum appellabat. Petit monde, c'est l'homme qui pou dure, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.*

* **MICSARABA**, Vas coquinarium. Inventar. ann. 1361. ex Tabul. dom. Venicæ: *Item duas Micsarabas, etc.*

* **MICTERIATA**, Modus agri, idem qui supra *Meyteriata*; a voce *Micterium*, mensuræ annonariæ species. Terrear. Bellioc. ann. 1529. fol. 94. vº: *Super quadam verchera, continente duas Micteriatas terræ vel circa, ... juxta Micteriata terræ dicti contentitis.* Ibid. fol. 276. rº: *Super tertia parte, ... cujusdam terræ, ... continente semen trium Micteriorum bladi vel circa.* Vide supra *Meyteria* et *Meyterius*.

† **MICTICUM**, Aereum. *Mictalis aeræ.* Leg. aereus. Papias MS. Bituric.

† **MICTUALIS**, Urinam ciens, a verbo *mingere*, Gall. *Diuretique*. Papias MS. Bituric.: *Anethum, herba omnibus cognita, acerrime fervens, Mictualis est.*

MICTURA, Jo. Buschius lib. 1. Chron. Windesemens. cap. 28: *Qui tamen in fine vitæ suæ Mictura sanguinis laborans, in bona pace vitam finivit.* Vox formata a *Mingere*.

* **Vegetio, Minctura.** Chron. Anglic. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 5: *Nec minus deploratas prodit (gagates lapis) feminas per Micturam.*

† **MICTURIRE**, Lindere. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 3. pag. 149. ex Baldrici Hist. Palest.: *Quod quidam in manibus suis Micturiebant.* Supplement. Antiquarii: *Micturit, οὐρητις: Subtillat, stranguria laborat.*

† **MIGUM**, pro *Mecum*, apud me. Veteres Formulæ Andegav. num. 22: *Ut interim res vestras Micum habuero illa blada, quem ibidem Deus dederit, in tuam revoces potestatem.*

* **MICUS**. [Cultergium. DIEF.]

† **MIDA**, vox Hispanica. Statuta Synod. Arnaldi Episc. Valent. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 519: *Statuimus quod de cætero (cleric) non portent de die neque de nocte costalarios neque coltellos, ultra Midam in foro constitutam, nec etiam alia arma.*

† **MIDI**, Mensura ligni. Partitio bono-

rum monast. Dionysianl facta ab Hilduino Abb. ann. 832. apud Mabill. Diplom. pag. 520: *Dabuntur illis aut aucæ centum, aut de argento pro eis libra una solvetur: de lignis mensuræ quæ Midi appellantur, mille centum.* Ludovici Pii Diploma ejusdem ann. quo partitionem præfatam confirmat ibid. pag. 392: *De lignis dentur eis mensuræ, quæ Midi appellantur, mille centum.* Vide *Modulus 4.*

* **MIDISSIMUS**, Minimus, apud Virgil. Gramm. pag. 131. Locum vide in *Magnissimus*.

MIDRA, Papiæ, *Auri lamina.*

MIDTHRINA, vox Saxonica, mid, cum, þ r i n a, ter. Leges Ethelredi Regis apud Wenetyngum editæ cap. 15: *Et si aliquis accusetur, quod paverit eum qui pacem Domini nostri frerit, ladiet se Midthrina 12. i. cum ter 12. qui faciunt 36.*

MIFFIO, Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 78. § 1. [*199.]: *Tunc illa vidua quæ in domum patris aut fratris regressa est, habeat sibi in ante morgincap et Miffio.* Ubi legendum et metam vel methium. Vide Legem Longobard. lib. 2. tit. 4. § 4. [*Aist. 5.] et supra in vocibus *Meta*, et *Methium*.

MIGA, pro *Mica*. Formula 11. ex Baluzianis, de pane: *A foris turpis est crusta, ab intus Miga nimis est nigra, aspera est in palato, etc.*

* **MIGAIRIA**, Fructuum vel reddituum medietas. Charta ann. 1206. ex Bibl. reg. cot. 19: *Impignoramus... domos, ... terras, vineas, cultum et incultum, Migairias, terçarias, quartos, quintos, agraria, decima et omnia alia teramerita.* Vide supra *Meyaria*.

† 1. **MIGALE**, Pica. Miscell. Theodisca apud Bernardum Pezium tom. 1. Anecd. part. 1. col. 412: *Ophiomachus, similis Migali, bauvirgrimmia, pica, agastra.*

* 2. **MIGALE**. [MOROR. DIEF.]

* **MIGANUM**, Domus pars, f. ubi panis conficitur. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 66. vº: *Pransi fuimus simul de trochis recentibus, quas ipsi portaverant de Ax: dicta autem Palazera non comedit nobiscum, sed extra in quadam Migano domus.*

* **MIGERIUS**, Partibus, dimidiatus; a veteri Gallico *Mige*, medius. Testam. Bereng. Bern. ann. 1061. ex Bibl. reg. cot. 17: *Omnes supradictos feuvos haveo Migerios cum fratre meo Guillelmo.* Lit. remiss. ann. 1377 in Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 223: *Assez tost après les suivi hastivement et les aconsuivi bien Mige vote dudit lieu de sainte Colome et dudit lieu de Vergier.* Vide mox *Migerius*.

† **MIGERIA**, Mensura frumentaria. Instrumentum Visitationis Popleti monast. Ord. Cisterc. in diocesi Barchinon. ann. 1316. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1348: *Item, erant tam in monasterio quam in membris quingentæ Migeriae frumenti, et de alio blado quadragintæ (f. quadringentæ) Migeriae.*

☞ Est et *Migeria* mensura liquidorum, ut colligitur ex Charta ann. 1090. Append. Marcæ Hisp. col. 1185: *Consentimus præfato Remundo in Perdus, Duran, Bosracol gallina 1. fogaça una, et Migeria 1. de vino et emina una de civada.*

* Charta ann. 1266. in Reg. S. Ludov. ex Chartoph. reg. fol. 14. rº: *Item unam Migeriam olei valet duos solidos et sex denarios.* Leudæ min. Carcass. MSS: *Item de Oleo, de Migeria, unam foliam pro leuda.* Occit. Migo, quibus 22. pars est saumata. Vide supra *Megeria*.

† **MITGERIA**, eadem notione, in Charta Guillelmi Jordani Comit. Ceritan. ann. 1097: *Dono deinceps unicuique clericorum*

vice sua ebdomadani tenenti Missam canendi unam peciam carnis, et unum panem, et Migeriam unam vini, etc.

* **MIGERIUS**, Idem quod supra *Meianus 2.* Murus intermedius, Gall. *Mur mitoten.* Libert. castri de Arrio ann. 1355. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 6. art. 2: *Cognitio contractuum simplicium, aquæ usus, stillicidiorum, carreriarum exitum et Migeriorum inter vicinos.* Vide supra *Migeirius*.

* **Migerat** vero, Teli genus, forte quod alterius medium sit, in Lit. remiss. ann. 1478. ex Reg. 205. Chartoph. reg. ch. 35: *Le suppliant mist le trait qu'il avoit en sa main sur son arbalestre; c'estoit ung Migerat, ouquel avoit ung petit taillant.*

MIGMA, Palea minuta, vel tritura frumento permixta, in Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. Eadem habet Ugutio, hæcque subdit: *Vel dicitur commixtura, vel confectura saponis, vel unguenti alicujus ad abluendum.* Papias: *Migma, Hebræum est, id est, mixtura, palea minuta, vel tritura frumento permixta.* Gloss. Lat. Gall.: *Migma, Orge en paille.* Aliud Gloss. MS. ad Alexandrum Iatrosophist. lib. 1. Passion.: *Migma est squinantum, palea camelorum.* Jo. de Jania et Mamotrectus: *Migma, atis, ordeum cum palea.* Isa. 30: *Et pulli asinorum qui operantur terram, commixtum Migma comedent, sicut in area ventilatum est.* Ubi Græc. Edit.: *Φάγονται ἄγυρα ἀναπαιρούμενα ἐν κροῦθῃ λελευρημένῃ.* Hist. Translat. S. Guthlaci n. 17: *Porcum... siliquis, et cossis, et Migmate impinguerat.* [Formulæ veteres Alsaticæ apud Eccardum ad calcem Pactus Leg. Sal. pag. 244: *Tolle de XII. censariis singulas ovas (i. oves) et da illis quotidie sal et ventilamina et commixtum Migma, ut tunc bonæ sint. Tolle unum porcum... et da illi quotidie sufficienter de sigila et hordeo, et inebria illum mixtura furfurum seu farinæ.* Unde *Migma* ex variis granis, puta vicia, hordeo, avena simul permixtis constitisse colligitur; a Græco forteα μίγμα, Misceo.] *Smigmator*, in Miraculis B. Stanislai Canon. Regul. n. 49.

MIGMA, Medicamentorum et unguentorum mixtura. Marcellus Empir. in Præfat.: *Versiculis quoque lusimus Migmatum et specierum digestionem compositis.* Hist. Susannæ cap. 17: *Afferte mihi oleum et Smigmata, etc.* Velus Editio *Migmata* præfert, Græca vero σμήματα. Ubi Mamotrectus: *Migmata, confectioes saponis, vel unguenti ad lavandum apti: Migma, æ, ordeum cum palea, unde faciunt mulieres decoctionem forte ad nitorem faciei. Quidam dicunt Smigma.* Acta Murens. Monast.: *Abbas Udalricus constituit ut singulis annis 13. talenta pigmentorum darentur ad Migma faciendum in Nativitate S. Martini.* Gloss. Ælfrici Sax.: *Migma, sæceda:* Vide *Palladium* in *Histor. Lausiaca* cap. 26. pag. 989. et *Fullerum* lib. 6. Miscell. Sacr. cap. 18.

* **MIGNIANUM**. [Minianum, peinture au minimum: « Pro suo opere chori noviter facti in aula sacristiæ qua fiebat capitulum; pro manufactura portarum et Migniani. » (Libri censuales S. Petri, an. 1464.)]

* **MIGNONETUS**, MIGNOTUS, Præ aliis carus, gratissimus, Gall. *Mignon*. Procès. Egid. de Rays ann. 1440. fol. 165. vº. ex Bibl. reg.: *Erat idem Perrinetus ejusdem rei Mignotus sive prædilectus.* Et fol. 178. vº: *Qui quidem Perrinetus erat dicti Egidii rei Mignonetus sibi que inter cæteros prædilectus. Nostris Mignot, pro Mignon, Delicatus, tener. Lit. remiss.*

ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 45: *Jehan Petit, dit de la Croix, et Alipson se jouerent ensemble par plusieurs fois, et à l'une d'icelles fois se coucha ledit suppliant sur ladite Alipson et fist sa volenté d'elle; mais pour ce que en sombrant, elle faisoit semblant de crier, comme telles jeunes filles Mignotes font, il lui mist sa main sur la bouche. Hinc Argent mignot Pecunia superflua, in aliis Lit. ann. 1476. ex Reg. 206. ch. 1084: *Icellui Pariset requisit le suppliant qu'il lui voulsist prester deux escus d'or en lui disant qu'il avoit de l'argent Mignot. Unde etiam Mignotise, pro Exquisita nimis cura. Lit. remiss. ann. 1480. ibid. ch. 634: *Icellui Peschat ne vult souffrir l'emplastre, disant qu'il n'avoit cure de telles Mignotises.***

* 1. **MIGRANA**, Hemigrania, capitis morbus, Gall. *Migraine*. Mirac. S. Goslini tom. 2. Febr. pag. 636. col. 2: *Bartholomæa... viginti quatuor annis et ultra quasi Migrana in capite concutiebatur. Vide Migranea.*

* 2. **MIGRANA**, Granatum, malum punnicum, Gall. *Grenade*, quibusdam in locis *Migraine*. Leudæ major. Carcass. MSS: *Iem malis granatis pro centenario, quatuor Migranas*. Ubi versio Gallica ann. 1544: *Iem de cent pommes grenades ou Migraines, etc.* Hinc *Mygre*, Malus punica, ni fallor, Gall. *Grenadier*, in Lit remiss. ann. 1468 ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 149: *Laquelle fille dist au suppliant qu'elle auroit sa part ausdites pommes, et que c'estoit leur Mygre. Vide infra Migrana.*

MIGRANEA, Hemigrania, morbi in capite species, *Migraine*. Ditmarus lib. 4: *Cui in capite suo multum nocuit Migranea, quæ duplex, aut ex gutta, aut ex vermibus.*

MIGRARE in villam alienam, in Pacto Legis Salicæ tit. 48. dicuntur ii qui sine ullo decreto iudicis, auctoritate privata, migrant, hoc est, irruunt in res alienas ac prædia animo possidendi. Lemma tituli est de migrantibus. In Lege vero Salica tit. 47. est de eo qui villam alienam occupaverit. Adde Capitulare 3. ann. 819. Continens Capitula de Interpretatione Legis Salicæ, cap. 9.

† **MIGRARE**, Mori, apud Gregor. Turon. Histor. Franc. col. 72: *Quo Migrante, Sidonius ex Præfecto substituitur.*

* **MIGRARE** AD CRISTUM, in Lit. ann. 1365. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 555. art. 9.

* **MIGRARE** DE HAC LUCE, in chart. Ludov. Pii ann. 826. apud Schœpflin. Als. Diplom. tom. 1. pag. 72. num. 188. et passim.

* 3. **MIGRARE**, Transfundere. Vita S. Amati tom. 4. Sept. pag. 106. col. 2: *Tandem puellæ jussa hominis Dei ad memoriam revocantes, ad eumdem pergunt, et narrant ei omnia. Tum ille: *Ite, inquit, atque Migrate eas (apes) in vas, de quo dixeram. Ubi Codex Ultraject. inter notas ibid. pag. 108. laudatus habet: *Ite, et mittatis in vas, etc.***

† **MIHENIUM**, Detrimentum, jactura. [* Rectius, ni fallor, *Miheniis*, Partiarus colonus, idem quod *Mezadrus*. Vide supra in hac voce et *Migeirius*.] Chartular. Abbat. S. Stephani de Villibus in Xanton. cap. 17: *Notum facio elemosynam quam Geraldus Gosselinus de Cauziaco dedit vobis in capitulo nostro ut piscator noster haberet et nos haberemus piscationem in aqua quæ est suo feodo.... assumens nobiscum societatem sibi et uxori suæ et parentibus suis, ita tamen*

ne suis Miheniis malum inferremus huic donationi, interfuerunt Bernardus, etc.

† 1. **MILA**, Milliare, Gall. un *Mille*. Charta ann. 1409. apud Rymer. tom. 8. pag. 582: *A dicto loco de Petraforata per quinque Milas dicta Nassa de Guissen, continua unam post aliam, distat.*

* 2. **MILA**, perperam, ut videtur, pro *Mola*, Agger. Charta Caroli IV. imper. ann. 1855. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1349: *Concedimus omnia et singula castra, civitates, loca... cum vasallis... ripis, ripaticis, Milis, glareis, etc.* Vide *Mola* 4.

* 3. **MILA**, f. pro *Mela* vel *Mella*, Messipium, Gall. *Nefle*. Charta apud Meichelbel. tom. 2. Hist. Frising. pag. 87: *Tradidit cum uno fructetu de genere arboris, unde nascentur Milas. (sic). Vide Mella* 2.

MILAGO. Charta ann. 1223. apud Ughellum in Archiepisc. Cusentinis tom. 9. pag. 291: *Obhgaverunt se... reddere annuatim pro censu... lagenas puri et boni olei 5. capientes singulas Milagines binas ad justam mensuram Russani. [* Mensuræ species, ut opinor. Vide supra *Migeria*.]*

† **MILARIUM**, perperam pro *Melarium*, in Lege Salica Edit. Lind. Vide *Melum*.

† **MILECIA**. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 43: *Prædictusque Albericus habuit ventiones ipso die ad Mileciam in domo sua.*

* **MILENÆ** SALUTES. Vide infra *Millenæ*.

MILES, apud Scriptores inferioris ætatis, is potissimum dicitur, qui Militari cingulo accinctus est, quem vulgo *Chevalier* appellamus. [Gloss. Latino-Gall. Sangerm.: *Miles, Chevalier*.] Fulcherius Carnotensis lib. 2. Hist. Hierosol. cap. 31. (ut cæteros omittam) *Milites nostri erant quingenti, exceptis illis qui Militari nomine non censebantur, tamen equitantes*. Sed unde nata hæc appellatio, non omnino constat: tametsi proximum videtur vero, inde apud nostros obtinuisse, quod qui alicui Principi, sive in officiis palatinis, sive in expeditionibus militaribus, militaret, ejus *Miles* esse diceretur.

MILITARE quippe, pro, aliquo officio defungi in curia Principis, usurpant Scriptores. Quo sensu *πολιτευεσθαι*, dixit Theophanes. Abbo Floriac. in Canon. cap. 51: *Quisquis militia suæ cingulo utitur, dignitatis suæ Miles adscribitur*. S. Augustin. lib. 5. de Civit. Dei cap. 6: *Ille in officio Comitum Militat*. Idem in Append. serm. de Divers. 3. qui S. Maximo alias tribuitur: *Non enim de his Militantibus Scriptura loquitur, qui armata militia detinentur, sed quisque militia suæ cingulo utitur, dignitatis suæ Miles adscribitur*. Idem Epist. 54: *In quolibet officio Militanti*. Et Epist. 76: *Militia clericatus*. Ordo Romanus: *Acolyti cum Defensoribus... dimissis hinc inde partibus, prout Militant, præcedunt Pontificem usque ad Ecclesiam*. Hinc [Capitul. lib. 7. § 435: *In palatio habere Militiam*.] *Militiæ fascibus sustolli*, apud Avitum Viennensem Ep. 69. *Militiæ tituli*, Epist. 88. ubi Sigismundus Burgundiæ Rex ad Imperatorem Anastasium: *Traxit istud a proavis generis mei apud vos decessoresque vestros semper animo Romana devotio, ut illa nobis magis claritas putaretur, quam vestra per Militiæ titulos porrigeret Celsitudo: cunctisque auctoribus meis semper magis ambitum est quod a Principibus sumerent, quam quod a Patribus attulissent. Cumque gentem nostram videamur regere, non aliquid nos quam Milites vestros credimus ordinari. Quo loco intelligit Patricii*

dignitatem sibi ab Imperatore collatam, quemadmodum Consularem Chlodoveo Regi impertierat idem August. Gregor. Turon. lib. 4. Hist. cap. 36. de Mummolo qui Patriciatum obtinuerat a Rege Guntranno: *De cuius Militiæ origine alius quædam repelenda putavi. [* Vide Glossar. med. Græcit. voce *Στρατια*, col. 1457.]*

* **MILITIA**, Palatii regii officium quodvis. Charta Phil. Pulc. ann. 1301. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 450. v. col. 1: *Notum facimus quod nos dilecto militi nostro Haymerico de Gaya dilecti et fidelis Karoli Valesiæ comitis germani nostri carissimi cambellano, gratiose concessimus ut ipse vadia, quæ ratione Militiæ suæ in domo nostra percipere consuevit, etc.*

MILITIA etiam pro eo quod quis in dignitatibus consecutus est. Gregor. Turon. lib. 8. cap. 39: *Qui multas alterationes cum relicta illius defuncti (Episcopi) habuisse probatur, eo quod res quæ tempore Badegisili Episcopi Ecclesiæ datæ fuerant, tanquam proprias retinebat, dicens: Militia hæc fuit viri mei*. Lib. 10. cap. 19: *Multa enim auri argenti que in hujus Episcopi regesto pondera sunt reperta; quæ autem de illa iniquitatis Militia erant, regalibus thesauris sunt inlata*. [Charta ann. 1302. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 119: *In remunerationem licet non congruam prædictorum ac pro sua Militia, etc.* Cels. D. leg. 31. tit. 1. lib. 22: *Titius in testamento suo Publico Mœnio Militiam suam reliquit: sive pecuniam, quæcumque redigi ex venditione potuerit*. Nisi malis cum Carolo de Aquino in Lex. milit. interpretari de stipendio, vel suppellectili militari.]

† **MILITARE**, Laborando lucrari. Audoenus in Vita S. Eligii tom. 5. Spicileg. Acher. pag. 164: *Consuebantque ad eum (Eligium) undique viri religiosi, advenæ quoque et monachi, et quidquid Militare poterat aut eis in elemosynam, dabat, aut certe captivorum in pretia distrahebat*.

Qui igitur Principi in quolibet officio, seu in qualibet dignitate, palatina, civili, aut militari deserviebat, ei *militare* dicebatur, ejusque esse *miles*: qua sane notione hanc vocem capiendam censuerim in vetustioribus Regum Anglo-Saxonum Chartis, quæ subscribuntur a variis proceribus, post Episcopos, Duces, et Comites, cum *Militis* titulo; adeo ut liceat conjicere non alios fuisse quam Officiales domus augustæ, qui in aliis *Ministri* appellantur: quæ quidem *Militis* appellatio in Chartis eorumdem Regum ab anno 806. et deinceps reperitur, ut observat Seldenus de Titulis honorariis part. 2. cap. 5. § 33. quam ille de proceribus militari cingulo donatis intelligendam putat, quos tamen Ingulfus videtur innuere fuisse Officiales Regios, pag. 860: *De dono Fregisti quondam Militis domini Kenulfi Regis*. Infra: *De dono Oswii Militis*. Pag. 868: *Bernodus Miles et veccillarius Regis*. [Idem innuere videtur S. Bernardus in Epist. ad Theobaldum Campaniæ Comitem, tom. 1. col. 51: *Si quis forte Militum seu ministrorum vestrorum res illorum injuste contingere, etc.*] [Exstant ejusmodi complures Chartæ Anglo-Saxonum Regum quæ a Militis subscribuntur in Monastic. Anglic. tom. 1. pag. 211. 287. tametsi interdum post Ministros subscribant, adeo ut diversi ab iis, ordineque inferiores fuisse videantur, ut in Conventu Westmonaster. ann. 1066. sub Edwardo Confessore inter Concilia Anglicana relato. [* Vide Philips. Histor. Jur.

Angl. tom. 2. pag. 11.] Sane non alii sunt ab aulicis Ministris, quos alias Kanutus Magnus Danorum Rex ad sui vel famulatum vel comitatum adscivit, quos ad tria millia Militum excrevisse ait Sueno in Legib. Castris. cap. 20. Saxo vero Grammat. lib. 10. ad sex milia : unde leges quas Rex idem ad continentam militiam istam aulicam constituerat, *Leges Castris* sive *Militares*, sive *Leges Curie* vocat idem Sueno in Proemio. Idem cap. 5 : *Priscorum autem Curialium, qui et nunc Militari censentur nomine, hæc vigeat consuetudo, etc.* Vide *Minister*, et *Thainus*.

Posmodum militia ista civilis, ad militarem unice profuit : ita ut qui alicui in bellis militaret ac mereret, ejus esse *Miles* diceretur : maxime vero qui *beneficii* seu *feudi* alicujus ratione servitio militari obstrictus esset et obnoxius : unde *Miles* pro *vassallo* usurpatur passim a Scriptoribus. Luitprand. in Legat. : *Principes isti apprime nobiles, et domini mei sunt Milites.* Idem in Chron. lib. 5. cap. 14 : *Raimundus Aquitanorum Princeps pro meis mille se in Militem dedit, fidemque ei juramento servitutum affirmavit.* Dudo lib. 3. de Morib. Norman. pag. 120 : *Ea fide qua concatenantur Senior et Miles.* Charta ann. 954. apud Hemeræum : *Gerbertus scilicet et Anserus Miles ejus.* Conradus Imp. [** cap. 1.] in Lege Longob. lib. 3. tit. 8. § 4 : *Firmiter statutus, ut nullus Miles Episcoporum, Abbatum, Abbatissarum, Marchionum, Comitum, vel omnium qui beneficium de nostris publicis bonis aut de Ecclesiarum prædiis nunc tenent aut tenuerint, sine certa et convicta culpa suum beneficium perdat, etc.* Ibi non semel. Berthold. ann. 1095 : *Insuper et Philippum Regem Galliarum excommunicavit, eo quod propria uxore dimissa, Militis sui uxorem sibi in conjugium sociavit.* [Charta ann. 1225. ex Chartul. Campaniæ in Camera Comput. f. 156 : *Nos requiremus a Militibus Comitatus Burgundiæ quod ipsi faciant homagium dicto Comiti (Campaniæ) salva fidelitate nostra. Et si aliqui Milites seu Barones nolent facere homagium dicto Comiti Campaniæ Theobaldo, nos faceremus quod Barones illi et Milites facerent dicto Theobaldo.... fidelitatem.] Regestum Tholosanum ann. 1248. fol. 72 : *Dom. Guillelmus Unaldus flexis genibus et manibus suis junctis missis inter manus dicti domini Comitis, accepit prædictam terram.... ab ipso Dom. Comite, et recognovit et concessit se esse Militem Dom. Comitis, et ejus ordinii,.... et convenit servire ipsi Dom. Comiti et ejus ordinio, sicuti fidelis Miles tenetur servire dominum suum, tradens sibi osculum in signum fidelitatis.* Occurrit ibidem eadem formula pluries. Chron. Novalicense lib. 5. cap. 8 : *Manibus innexis Miles (perperam Militem) fit Rodulphi.* Gesta Guillelmi Notii : *Manibus et sese dedit, cuncta sua ab eo ut Miles a Domino recepit.* Ditmar. lib. 5 : *Boiemorum Ducem Bolizlaum, qui cognominatur Rufus, ad Militem sibi, aliumque ad amicam familiarem blanditiis ac minis adipiscitur.* Et lib. 6. de eodem : *In die sancto manibus applicatis Miles efficitur, et post sacramenta, Regi ad Ecclesiam ornato incedenti Armiger habetur, id est, strepam tenuit, quod vassallorum fuisse docuimus ad Cinnamum.* Idem Ditmarus lib. 7. de Willelmo Comite Burgundiæ : *Miles est Regis in nomine, et dominus terræ, etc.* Adde Albertum Stadensem ann. 951. Gariellum in Episc. Magalon. pag. 81. etc. Hinc in *Militem**

adoptare, id est, vassallum sibi aliquem efficere, dato ei beneficio seu feudo, apud Adam. Brem. cap. 153 : *Cum omnes qui erant in Saxonia, sive in aliis regionibus clari et magnifici viri, adoptaret in Milites, multis dando quod habuit, cæteris pollicendo quod non habuit, inutile nomen vanæ gloriæ mercatus... est.* Cap. 159 : *Ut conjuratos tantum fratres ab invicem divelleret, Hermannum Comitem adoptavit in Militem.* Cap. 165 : *Ignominiosum quidem, sed necessarium cum tyranno fœdus pepigit, ut qui hostis erat, Miles efficeretur, offerens eis de bonis Ecclesiæ mille mansos et amplius in beneficium.* Vide *Adoptare*. Ita usurpant Lex Longob. lib. 3. tit. 8. § 4. [** Conrad. I. 1.] Herman. Contract. ann. 846. 866. 1054. Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 259. Greg. VII. PP. lib. 1. Ep. 43. lib. 9. Ep. 3. Vita Aldrici Episcopi Cenoman. num. 1. Wolfard. Hasenrietanus apud Gretzer. de Episcop. Eystet. pag. 423. veteres Chartæ in Gallia Christiana tom. 3. pag. 563. apud Beslium pag. 490. Anton. Brandaon. lib. 12. Monarch. Lusitan. cap. 1. etc.

* MILITARE, servitio militari obstrictum esse. Richer. lib. 1. cap. 4 : *Ut dono regum hæc provincia ei (genti Normanorum) conferretur ; ita tamen ut idolatria penitus relicta, christianæ religioni se fideliter manciparet, nec non et regibus Galliarum terra marique fideliter militaret.* Infra : *Britanniam minorem, quæ est Galliæ contigua atque Militans.*

Ut porro apud Romanos, qui militiae alicujus armata, seu palatinae, dignitatem aliquam consequantur, cingulo dicebantur donari : quo etiam persæpe ab ipsomet Principe, si altioris, a majoribus vero magistratibus, si inferioris essent ordinis, accingebantur : ita qui Militiam aut ex dignitate, aut ex beneficio seu feudo domino debebat, armis omnibus ab eo instruebatur, quo *Militis* sui in posterum partes ageret, atque ita *adoptabatur in Militem* : unde nostri fortean *Adober* un *Chevalier* dixerunt, ex voce *adoptare*, de qua loquendi formula quædam adnotavimus in voce *Adobare*. Atque id, ni fallor, profluxit ex eo quod apud barbaros, seu nationes Septentrionales, adolescentes qui primum arma induere gestiebant, ea sibi dari ab alio, sive principe, sive quovis magnate, ac ense accingi curabant, eoque ipso ab iis a quibus arma accipiebant, adoptabantur in filios, ita ut qui arma conferebat, patris, qui accipiebat, filii vicem obtineret : de qua adoptionis specie pluribus egimus in Dissert. 22. ad Joinvillam, diximusque ab ejusmodi honorariis per arma adoptionibus *Milites* apud nostros creandi profluxisse ritum.

Quemadmodum omnes fere paganorum superstitiones, quas penitus evelli posse haud existimarent, ritu aliquo sacro conderunt, vel sanctificaverunt Christiani, quod de cæteris adoptionum speciebus a nobis est observatum ad Joinvillam : ita eam quæ sola armorum fiebat traditione, ab omni barbarico ritu purgarunt, armorum ipsorum benedictione a Sacerdote in Ecclesia facta, et novo Milite, vigiliis ac jejuniis prævis, in ipsa sacra Liturgia ense accincto : quod maxime apud Anglos obtinuisse refert Ingulfus : *Anglorum erat consuetudo, quod qui Militiæ legitime consecrandus esset, vespere præcedente diem suæ consecrationis, ad Episcopum, vel Abbatem, vel Monachum, vel Sacerdotem aliquem contritus et compunctus*

de omnibus suis peccatis confessionem faceret, et absolutus, orationibus, et devotionibus, et afflictionibus deditus in Ecclesia pernoctaret ; in crastino quoque Missam auditurus, gladium super altare offerret, et post Evangelium Sacerdos benedictum gladium collo Militis benedictione imponeret : et communicatus ad eandem Missam sacris Christi mysteriis, denuo Miles legitime permaneret. Hanc consecrandi Militis consuetudinem Normanni abominantes, non Militem legitimum tenebant, sed scordem Equitem, et Quiritem degenerem deputabant. Id ipsum de Anglis tradit Robertus Bourronus in Hist. Arthuri, seu Merlini MS. : *Au tans deslors estoit coutume en la Grant Bretagne, que quant on faisoit Chevalier nouvel, on le viestoit tout de blanc samit, et puis le hauberc, et li mettoit-on l'espée en la main, et en tel maniere aloit-on oir la Messe en tel maniere en quelconques lieu que il fust, et ce quant li l'avoit oie, il s'en devoit venir, adont li chaignoit cil qui Chevalier le devoit faire.*

Priusquam Militiam consequerentur, balnea ingrediebantur, indeque loti probabant. Jo. Monach. Majoris Monasterii lib. 1. Hist. Gaufridi Ducis Norman. de ejusdem Militia : *Ilucescente die altera balnearum usus, ut tirocinii suscipiendi consuetudo expositulata, paratus est.* Hist. Caroli VI. Franc. Regis, de Militia Ludovici II. Regis Siciliæ et Caroli fratris : *In hoc statu cum matrem usque ad S. Dionysium conduxissent, in secretioribus locis nude in præparatis balneis se mundarunt.* Vita Clem. VI. pag. 90. apud Bosquetum : *Quo facto die Pentecostes inchoato, statim aqua lotus (perperam editum manalocus) et Miles factus, talem sibi titulum assumpsit seu usurpavit, Candidatus aqua Spiritus S. Nicolavi Miles, etc.* *L'Ordene de Chevalerie* MS. : *Mestres Hues, appareillez chou qu'à Chevalier affiert. Se li apparella son chef et sa barbe sans rere, miex qu'ele n'estoit, et si le mist en un baing, et li demanda, Sire, savez-vous que chet bains vous doune commencement de vous à entendre : Hues, fait-il, non. Sire, fait mesire Hues, ausi nés et ausi mondés li enfes ist de pekiés des fons de Baptesme, devez-vous issir de chet baing de villenie et de mauvese teche, etc.* *Le Roman de Garin* :

Quant fu baigné, sus el palés en vint,
Bien fu vestu et de ver et de gris,
Mult fu apers et Chevaliers eslis,
Gros par espauls, et larges par le pis,
Et Ysoré le branc d'acier li cint,
Puis le bessa, mult docement li dist, etc.

Alibi :

Li Rois appelle le Borgoin Auberi,
Fetes Girbert baignier vostre neveu,
Si li donrons et le ver et le gris.
Le bang a fet le Bourgoing Auberi,
En la cuve entre, més il fu petit, etc.

Scribit Josephus Acosta lib. 7. Hist. Indicæ cap. 27. in Regno Mexicano procerum filios a Sacerdotibus lavari consuevisse, priusquam cingulo militari donentur. Et Polyænus lib. 4. Strateg. auctor est Pæones Principem suum, priusquam diademate cingeretur, in fluvio Aristibo lavasse. Vide Tillium pag. 431.

Atque is balnearum ritus potissimum observatur in Anglia, maxime cum Reges inaugurantur, a quibus novi *Milites* tum creari solent, quos *Knights of the bath*, seu *Milites de balneis* vocant, quod priusquam cingulo donentur, balnea subeant, de quibus Nicol. Uptonus lib. 1. de Milit. offic. cap. 3. Froissart. 4.

vol. cap. 114. Camden. in Britan. pag. 106. 3. Edit. Thom. Smith. lib. 1. de Rep. Anglor. cap. 17. Andr. Favinus lib. 5. Theatri honoris, [Ditmarus in Disser. hac de re ex professo edita ann. 1729.] et alii. [*] Spelmanni Dissertatio de Milite legitur in ejus operibus posthumis tom. 2. pag. 172.] Sed totam ejusmodi inaugurationem in Anglia et alibi Militum ceremoniam, ex veteri Codice Gallico edidit Edward. Bissæus, quam paulo emendatorem hoc loco inserere haud absurdum videtur, cum id genus antiquitatis non omnino obvium sit.

Cy après ensuit l'ordonnance et maniere de creer et faire nouveaulx Chevaliers du baing, au tems de paix, selon la Coustume d'Angleterre.

Quant ung escuier vient en la Cour pour recevoir l'ordre de Chevalrie en temps de paix selon la Coustume d'Angleterre, il sera tres noblement receu par les officiers de la Cour, comme le Seneschal, ou du Chamberlain, si ilz sont presens, et autrement par les mareschaux et huisiers. Et adonc seront ordonnez deux Escuiers d'onneur saiges et bien aprins en courtoisies, et nourritures, et en la maniere du fait de chevalrie : et ilz seront escuiers et gouverneurs de tout ce qui appartient à celluy qui prendra l'ordre desusdit. Et au cas que l'escuier viengne devant disner, il servira le Roi de une escuelle du premier cours seulement. Et puis les dits escuiers gouverneurs admenneront l'escuier qui prendra l'ordre en sa chambre, sans plus estre veu en celle journée. Et au vespre les escuiers gouverneurs enverront après le barbier, et il appareilleront ung baing, gracieusement appareillé de toile, aussy bien dedans la cuve, que dehors : et que la cuve soit bien couverte de tapiz et manteaulx, pour la froidure de la nuyl. Et adonques sera l'escuier rez la barbe, et les cheveulx rondé. Et ce fait les escuiers gouverneurs yront au Roy, et diront, Sire, il est vespre, et l'escuier est tout appareillé au baing, quant vous plaira. Et sur ce le Roy commandera à son chamberlan qu'il admene avecque luy en la chambre de l'escuier le plus gentilz et le plus saiges chevaliers qui sont presens, pour lui informer et conseiller et enseigner l'ordre et le fait de chevalrie. Et semblablement que les autres escuiers de l'ostel, avec les menestrelz, voient pardevant les chevaliers, chantans, dansans, et esbatans, jusques à l'uy de la chambre dudit escuier.

Et quant les escuiers gouverneurs orront la noise des menestrelz, ilz despoilleront l'escuier, et le mettront tout nu dedens le bain. Mais à l'entrée de la chambre les escuiers gouverneurs feront cesser les menestrelz, et escuiers aussy, pour le temps. Et ce fait les gentilz saiges Chevaliers entreront en la chambre tout coyement sans noise faire : et adonques les chevaliers feront reverence l'un à l'autre, qui sera le premier pour conseiller l'escuier au baing l'ordre et le fait. Et quant ilz seront acordés dont yra le premier au baing, et ilec s'agenoillera pardevant la cuve en disant en secret : Sire, à grant honneur soit-il pour vous cest baing, et puis lui monstrera le fait de l'ordre, au mieux qu'il pourra, et puis mettra de l'eau du baing dessus l'espaule de l'escuier, et prendra congié : et les escuiers gouverneurs garderont les costés du baing. En mesme maniere feront tous les autres Chevaliers l'un après l'autre, tant qu'ils ayent tout fait. Et donc partiront les

chevaliers hors de la chambre pour ung temps. Ce fait les escuiers gouverneurs prendront l'escuier hors du baing, et mettront en son lit tant qu'il soit sechié : et soit ledit lit simple sans courtines. Et quant il sera sechié, il levera hors du lit, et sera addurné, et vest bien chauldement pour le veillier de la nuyl. Et sur tous ses draps il vestira une cote de drap roussel, avecques unes longues manches, et le chapperon à ladite robe en guise de ung hermite. Et l'escuier ainsi hors du baing, et attorné, le barbier otera le baing, et tout ce qu'il a entour, aussi bien dedens, comme en dehors, et le prendra pour son fié, ensemble pour le collier, comme ensi si c'est chevalier soit Conte, Baron Baneret, ou Bachelier, selon la custume de la Cour. Et ce fait les escuiers gouverneurs ouveront l'uy de la chambre, et feront les saiges Chevaliers rentrer pour mener l'escuier à la chapelle. Et quant ilz seront entrez, les escuiers, esbatans et dansans, seront admenés pardevant l'escuier avecques les menestrelz faisans leurs melodies jusques à la chapelle. Et quant ilz seront entrez en la chapelle, les espices et le vin seront prestz à donner ausdits Chevaliers et escuiers : et les escuiers gouverneurs admenneront les Chevaliers pardevant l'escuier pour prendre congié ; et il les mercira toutes ensemble de leur travail, honneur, et courtoisies qu'ilz lui ont fait ; et en ce point ilz departiront hors de la chappelle. Et sur ce les escuiers gouverneurs fermeront la porte de la chappelle, et n'y demorera force l'escuiers, ses gouverneurs, ses prestres, le chandelier, et le guet. Et en ceste guise demourra l'escuier en la chappelle tant qu'il soit jour, tous jours en oroisons et prieres : requerant le puissant Seigneur, et sa bennoite Mere, que de leur digne grace lui donnent pouvoir et confort à prendre ceste haute dignité temporelle en l'onneur et louenge de leur, de sainte Eglise, et de l'ordre de Chevalrie. Et quant on verra le point du jour, on querra le prestir pour le confesser de tous ses pechiés, et orra ses matines, et messe, et puis sera accommuschié, s'il veult. Mais depuis l'entrée de la chappelle aura ung cierge ardent devant luy. La messe commencée, ung des gouverneurs tiendra le cierge devant l'escuier jusques à l'Evangille. Et à l'Evangille, le gouverneur baillera le cierge à l'escuier, jusques à la fin de ladite Euvangille l'escuier gouverneur otera le cierge, et le mettra devant l'escuier jusques à la fin de ladite messe : et à la levacion du Sacrament ung des gouverneurs otera le chapperon de l'escuier ; et après le Sacrament le remillra jusques à l'Evangille In principio. Et au commencement de principio, le gouverneur otera le chapperon de l'escuier, et le fera ester, et lui donnera le cierge en sa main : maies qu'il y ait ung denier au plus près de la lumiere fichie. Et quant ce vient, Verbum caro factum est, l'escuier se genoillera, et offrira le cierge et le denier : c'est assavoir le cierge en l'onneur de Dieu, et le denier en l'onneur de luy qui le fera chevalier. Ce fait, les escuiers gouverneurs remeneront l'escuier en sa chambre, et le mettront en son lit jusques à haute jour. Et quant il sera en son lit, pendant le temps de son reveillier, il sera amendé, c'est avec ung couverton d'or, appellé sigleton, et ce sera lure du carde. Et quant il semblera temps aux gouverneurs, ils yront au Roy, et lui diront, Sire, quant il vous plaira, nostre maistre reveillera. Et à ce le Roy commandera les saiges Chevaliers, escuiers, et menes-

trez d'aler à la chambre dudit escuier pour le reveiller, attourner, vestir et admener pardevant lui en sa sale. Mais pardevant leur entrée, et la noise de menestrelz oye, les escuiers gouverneurs ordonneront toutes ses necessaires prests par ordre, à bailler aux chevaliers pour attourner et vestir l'escuier. Et quant les chevaliers seront venus à la chambre de l'escuier, ils entreront ensemble en licence, et diront à l'escuier : Sire, le tres-bon jour vous soit donné, il est temps de vous lever et adrecier ; et avec ce les gouverneurs le prendront par le braz, et le feront drecier. Le plus gentil ou le plus saige chevalier donnera à l'escuier sa chemise, ung autre lui baillera ses brages, le tiers lui donnera ung pourpoint, ung autre lui vestira avec ung kyrtel de rouge tartarin. Deux autres le leveront hors du lit, et deux autres le chaulseront ; mais soient les chaulses denouz, avecque semelles de cuir. Et deux autres lasceront ses manches, et ung autre le ceindra de la sancture de cuir blanc, sans aucun harnois de metal. Et ung autre peignera sa teste, et ung autre mettra la coiffe, un autre luy donnera le mantel de soye de kyrtel de rouge tartarin atachiez avec ung laz de soye blanc, avec une paire de gans blans, pendus au bout de las. Mais le chandelier prendra pour son fiés tous les garnemens avec tout l'arroy et necessaries en quoy l'escuier estoit attournez et vestuez le jour qu'il entra en la Court pour prendre l'ordre : ensemble le lit en qui il coucha premierement après, le baing, aussy bien avec le singleton, que des autres necessitez. Pour lesquels fiés ledit chandelier trouvera à ses despens la coiffe, les gans, la ceinture et le las. Et puis ce fait les saiges chevaliers monteront à cheval, et admenneront l'escuier à la sale, et les ministres toujours devant, faisans leurs melodies. Mais soit le cheval habillé comme il ensuit. Il aura une selle couverte de cuir noir, le arons de blanc fust, et esquartez, les estriviers noires, les fers dorez, le poiral de noir cuir avec une croix patée dorée pendant pardevant le piz du cheval, et sans croupiere, le fraim de noir à longues cerres à la guise d'Espaigne, et une croix patée au front. Et aussy soit ordonné un jeune jowencel escuier, gentil, qui chevauchera devant l'escuier. Et il sera dechaperonné, et portera l'espée de l'escuier, avec les esperons pendans sur les eschalles de l'espée, et soit l'espée à blanches eschalles fectes de blanc cuir, et la ceinture de blanc cuir sans harnois, et le jowencel tendra l'espée par la poignée, et en ce point chevaucheront jusques à la sale du Roy : et seront les gouverneurs prestz à leur mestier, et les saiges chevaliers menans ledit escuier. Et quant il vient, par devant la sale, les mareschaux et huisiers se seront prestz à l'encontre de l'escuier, et lui diront, Descendés ; et lui descendu, le mareschal prendra son cheval pour son fié. Et sur ce les chevaliers admenneront l'escuier en la sale jusques à la haute table, et puis il sera dreciez au commencement de la table seconde jusques à la venué du Roy, les chevaliers de coste luy, le jowencel à bout, l'espée estant pardevant luy, par entre lesdits deux gouverneurs. Et quant le Roy sera venu à la sale, et regardera l'escuier prest de prendre le haut ordre de dignité temporelle, il demandera l'espée avecques les esperons. Et le Chamberlain prendra l'espée, et les esperons du jowencel, et les monstrera au Roy, et sur ce le Roy prendra l'esperon dextre, le baillera au plus noble et plus gentil, et lui dira : Mittez

cestuy au talon de l'escuier. Et celluy sera agenouillé à l'un genoil, et prendra l'escuier par la jambe dextre, et mettra son pié sur son genoil, et fichera l'esperon au talon dextre de l'escuier. Et le seigneur fera croix sur le genoil de l'escuier, et lui baisera. Et ce fait, viendra ung autre seigneur qui fichera l'esperon au talon senestre en mesme maniere. Et adonques le Roy de sa tres-grande courtoisie prendra l'espée, et la ceindra à l'escuier. Et puis l'escuier levera ses bras en hault, les mains entretenans, et les gans entre les pous, et les doits : et le Roy mettra ses bras entour le col de l'escuier, et lievera la main dextre, et frapera sur le col, et dira, Soyés bon chivalier ; et puis le baisera. Et adonques les saiges chivaliers admeneront le nouvel chivalier à la chapelle à tres grande melodie jusques au haut autel. Et yleques se agenouillera, et mettra sa dextre main dessus l'autel, et fera promesse de soustenir le droit de sainte Eglise toute sa vie. Et adonques soyemesme deceindra l'espée avec grande devotion et prieres à Dieu, à sainte Eglise, et l'offreira en priant Dieu, à tous ses Saints, qu'il puisse garder l'ordre qu'il a prins jusques à la fin. Et ceo accompliz, il prendra une souppe de vin. Et à l'issue de la Chappelle le maistre Queux du Roy sera prest de oster les esperons, et les prendra pour son fié ; et dira, Je suis venu le maistre Queux du Roy, et prens vos esperons pour mon fié, et si vous faictes chose contre l'ordre de chevalrie, (que Dieu ne vueille) je coupe-ray voz esperons de dessus voz talons. Et puis les chivaliers le remeneront en la sale. Et il commencera la table des chivaliers. Et il seront assis entour luy les Chevaliers : et il sera servy si comme les autres, mais il ne mangera ne ne bevera à la table, ne ne se mouvra, ne ne regardera, ne deçà ne delà, non plus que une nouvelle mariée. Et ce fait, ung de ces gouverneurs aura ung cuervercher en sa main, qu'il tendra pardevant le visage, quant il sera besoin pour le craiser. Et quant le Roy sera levé hors de sa table, et passé en sa chambre, adonques le novel Chevalier sera mené à grans foisons de chevaliers et menestrelz devant lui, jusques à sa chambre. Et à l'entrée les Chevaliers et menestrelz prendront congé, et il yra à son disner. Et les Chevaliers departiz, la chambre sera fermée, et le novel Chevalier sera despoüillé de ses paremens : et ilz seront donnez aux Roys des Heraulx ; se ils y sont presens, ou si non, aux autres Heraulx se ils y sont ; autrement aux menestrelz, avecques ung marc d'argent, se il est bachelier : et se il est Baron, le double : et se il est Conte, ou de plus, le double : et le rousset cappe de nuyt sera donné au guet, autrement ung noble. Et adoncq il sera revestu d'une robe de bleu, et les manches de custote en guises d'un prestre, et il aura à l'espaule senestre un laz de blanche soye pendant. Et ce blanc laz il portera sur tous ses habillemens qu'il vestira au long de celle journée, tant qu'il ait gagné honneur et renom d'armes, et qu'il soit recordé de si hault record comme de Nobles Chevaliers, Escuiers, et Heraulx d'armes, et qu'il soit renommé de ses faiz d'armes, comme devant est dit, ou aucun hault prince, ou tres noble Dame, de pouvoir couper le las de l'espaule du Chevalier, en disant, Sire, nous avons ouy tant de vray renom de vostre honneur que vous avez fait en diverses parties, au tres grant honneur de Chevaliere à voies mesmes, et à celui qui vous a fait Chivalier, que droit veult que cest laz vous soit

ostez. Mais après disner les Chevaliers d'honneur et gentils hommes vendront après le Chevalier, et les admeneront en la presence du Roy, et les escuiers gouverneurs pardevant luy. Tres-noble et redouté Sire, de tout ce que je puis, vous remercie de tous ces honneurs, courtoisies et bontez que vous me avez, et vous en mercie. Et ce dit, il prendra congé du Roy. Et sur ce les escuiers gouverneurs prendront congé de leur maistre en disant, Sire, ceo nous avons fait par le commandement du Roy, ainsi comme nous fusimes obligiez, à nostre pouvoir. Mais s'il est ainsi que nous vous ayons despleu par negligence, ou par fait en ce temps, nous vous requerrons pardon d'autre part, Sire, comme veray droit est selon les costumes de Court, et des Royalmes anciens, nous vous demandons robes et fiesz à terme de, comme escuiers du Roy, compaignons aux bacheliers, et aux autres seigneurs. Supradicta Anglice reddidit Will. Dugdalous in Antiquit. Warwicensib. pag. 531.

Tradit præterea vetus Ceremoniale, novis vestibus tirones a balneo prodeuntes donatos, exutis scilicet prioribus, quæscutiferorum erant. Joannes Monachus Majoris Monasterii lib. 1 : Post corporis ablutionem ascendens de balnearum lavacro, bisso retorta ad carnem induitur, cyclade auro texta supervestitur, etc. Historia Caroli VI. Regis Franc. : In curru de Parisiis exivit cum Ducum, Militum, et Baronum multitudine copiosa, quam etiam duo ejusdem filii, Ludovicus Rex Siciliae et Carolus, adolescentens egregii, equestres sine medio sequebantur. Nam scutiferorum priscorum ceremonias gradatim ad tyronum ordinem ascendentium servantes, tunica lata talari ex grisetis bene fusco uterque indutus erat. Quicquid vero ornamentis eorum equi vel ipsimet deferebant, auro penitus carebat. Et simili quoque panno, quo ambo induti erant, quasdam portunculæ complicatas, ac sellis equorum a tergo alligatas, deferebant, ut armigerorum antiquorum peregræ proficiscentium speciem denotarent. Infra : Indumentis prædictis exuti, mox vestimentis novæ Militiæ adornantur. Alia quippe erant vestimenta tyronum, alia Militum, quæ et qualia in hisce occasionibus fuerint, accipe ex Computo Stephani de la Fontaine Argentarii Regis, incipiente a 28. Augusti ann. 1550 :

Pour Monseig. le Duc de Bourgogne, premierement pour le Sacre du Roy une cote hardie d'Escuirie et un chaperon d'un brun marbre pour d'agneaux noirs. Item de mesme une houce sengle et un chaperon sengle. Item une robe d'Escuirie d'un marbre brun de 4. garnemens, et chaperon fourré d'agneaux blancs. Item pour sa Chevalerie une robe d'un pers de 4. garnemens, et chaperon fourré de menu vair. Item pour sa Chevalerie une robe de 4. garnemens, et chaperon d'un vert fourrée d'un menu vair. Item une cote d'un samit vermeil fourré de menu vair, couvert le menu vair de cendal vermeil. Item un mantel de samit vermeil fourré de menu vair.

In eodem Computo : Des mises en ce terme pour la Chevalerie du Dauphin et de ceux qui furent Chevaliers en sa compaignie, c'est assavoir le Duc d'Orliens, le Comte d'Anjou, le C. d'Alençon, le Comte d'Estampes, M. Jean d'Artois, le Comte de Dammartin, le Visconte de Thouraine neveu du Pape, et le Seigneur de l'Escun, etc. Draps d'or et de soye à faire robes pour ladite Chevalerie. Pour 7. pieces de samit vermeil à faire cotes et manteaux, lesquelles cottes furent fourrées de menu

vair pour le Dauphin, etc. la veille de leur Chevalerie, etc. Pour 23. pieces et demy de drap d'or de plusieurs façons, c'est assavoir 6. nacs d'or 40. escus la piece. 9. racamas et demy d'or 30. escus la piece. 2. autres racamas 25. escus la piece, et 6. mattabas d'or 20. escus la piece, tout à faire cotes et manteaux semblables, comme des samits dessus dits le jour de la Chevalerie desdits Seigneurs, etc. Draps de laine pour lesdits Seigneurs à leur Chevalerie. Pour 44. aunes de sanguine Morée et de bruns marbrez ensuivant ladite couleur, c'est assavoir une sanguine de 38. ll. par. 5. aunes de semblable 32. s. par. l'aune, et 15. aunes d'autre roye 30. sols par. l'aune, tout pour faire cottes hardies fourrez d'agneaux noirs, et houces sengles à chevaucher pour lesdits Seigneurs en estat d'Escuirie, etc. Pour 90. aunes de brun marbre en plusieurs pieces de la grantmoison de Bruzelles, etc. tant pour faire robes aux Seigneurs dessus nommez qui furent Chevaliers, chacune de 4. garnemens fourrez d'agneaux blans pour leur Estat d'Escuirie, excepté le Seigneur de l'Escu, qui n'en ot point, ne desdites cotes hardies. Pour 151. aunes de brunette en plusieurs pieces de la petite moison de Louvain tant pour faire à chacun desdits Seigneurs qui furent Chevaliers, couverture et demy fourreure d'Escureux de Calabre à couvrir leur lits pour ledit estat d'Escuirie 20. s. par l'aune, etc. Pour 4. escarlates vermeilles de Bruzelles, etc. 2. yraingnes de la grant moison de Louvain, etc. tout faire semblables couvertours fourrez de menu vair aux Seigneurs dessusdits pour leur estat de Chevalerie, et 3. cotes et 3. manteaux pour le Visconte de Thouraine, le comte de Dammartin, le Seigneur de l'Escu devant nommez pour la veille de leur Chevalerie. Pour 10. draps de 2. couleurs pers azuré et vert encre la grant moison de Bruxelles tout à faire 2. paires de robes chacune de 4. garnemens pour M. le Dauphin, et pour ceux qui furent chevaliers en sa compaignie, excepté le Seigneur de l'Escu, etc. Pour 24. aunes de 2. royes de Gant de 2. pieces, à faire vaineux pour le Corps et pour commun de Monsieur le Dauphin pour cause de ladite Chevalerie, etc. Pennes et fourreures pour ladite Chevalerie. Pour fourrer une cote hardie d'un drap moret que M. le Dauphin ot à chevaucher en son estat d'Escuirie, une penne d'agneaux noirs et un chaperon fourni de meemes, 7. liv. pour fourrer audit Seigneur une robe de 4. garnemens pour ledit Estat. 2. pennes d'aigneaux de l'aigue. Chaperon et demy d'aigneaux d'Arragon, et 4. peaux de semblables aigneaux à faire poingnez, etc. Pour fourrer un couverture et demy de brunette noire que ledit Seigneur ot pour ledit estat d'Escuirie, 2. fourreures de dos de Calabre, etc. Pour fourrer la cote et le mantel de samit vermeil que ledit Seigneur ot la veille de sa Chevalerie pour ladite cote une fourreure de menu vair tenant 166. ventres, pour manches fourrées à plain 40. ventres, et pour le mantel 208. pour fourrer la cote et le mantel de drap d'or esquals ledit Seigneur fu Chevalier, pour la cote 206. ventres de menu vair et pour le mantel une fourreure d'ermes, etc. Pour faire un couverture et demy d'escarlate que ledit Seigneur ot pour son estat de Chevalerie 2. fourreures de menu vair, etc. Pour fourrer deux paire de robes l'une de pers azuré, et l'autre de vert encre chacune de 3. garnemens pour les quatre surcos, 4. fourreures de menu vair tenant chas-

cune 200. ventres pour les 2. manches de surcot, etc.

Ibidem : *Chambres pour ladite Chevalerie. Pour onze pieces de cendaux noirs des larges, etc. pour faire trois contrepoinces noires pour les 3. chambres d'Escuierie du Dauphin, du Duc d'Orleans et du Comte d'Anjou, etc. Pour 6. pieces de toile tainte à faire l'envers desdites contrepoinces, etc. Pour 12. tapis noirs de laine, contenans chascuns 4. aunes et demie, qui sont sur tout 54. aunes quarrées; c'est assavoir pour chacune desdites chambres noires 4. tapis, un au chevais, et 3. par terre autour du lit 10. s. par l'aune. Pour 4. sarges noires de Caen à couvrir le lit du Comte d'Alençon, du Comte d'Estampes, etc. Pour leur estat et chambre d'Escuierie, etc. Pour 78. pieces de cendaux vermeux en graine pour faire six chambres garnies, chacune de grant contrepoince, et de 3. courtines pour Mess. le Dauphin, le Duc d'Orliens, etc. Pour leur estat de Chevalerie, pour 16. pieces de toile peinte à faire l'envers, etc. Pour 3. pieces de samit vermeil, etc. et 3. pieces de cendaux vermeux en graine, etc. Pour faire quarreaux pour lesdites chambres; c'est assavoir pour chascun 6. quarreaux, desquels les 2. sont grans pour l'Oratoire, les quatre petits pour 36. aunes de toile vermeille à faire contredroit, etc. Pour les couilts desdits quarreaux, etc. Pour 42. tapis vermeux, etc. pour parer les 6. chambres desdits 6. Seigneurs dessus nommez pour leur estat de Chevalerie; c'est assavoir pour la chambre de chascun Seigneur un tapis armoiez aux cornes de ses armes, desquels tapis il en i a un chevecier tenant quatre aunes de lonc, et 2. de lé. 4. tapis à mettre entour le lit et sur la couche, tenant chascun cinq aunes de lonc, et 2. de lé. Et les autres deus tenans chascun 4. aunes de lonc, et 2. de lé, pour couvrir les sommiers, etc. Pour 4. pieces de cendaux noirs de larges, pour faire contrepoince pour ledit Vicomte de Thouraine nepveu du Pape, pour son estat d'Escuierie, etc. Pour faire une chambre garnie de grant contrepoince de 3. courtines pour l'estat de Chevalerie dudit Visconte, etc. Au compte commençant au 1. Juillet 1351: Messire Nicolas Braque, (Tresorier de France) Chevalier nouvel, pour fourrer un mantel d'escarlate vermeille pour le jour de sa chevalerie, un mantel de gros vair. Pour fourrer un couvertoir à couvrir le lit dudit Chevalier nouvel le jour de sa Chevalerie, une penne de gris de 18. tires. Ledit Chevalier nouvel pour fourrer 2. paires de robes, l'une d'un vert, et l'autre d'un pers, chascune de trois garnemens, pour le jour de sa Chevalerie. Vide Seldenum de Titulis honorariis, 2. part. cap. 5. § 34. pag. 774. 2. Edit.*

Ita loti novi tyrones, in Ecclesia pernoctabant, orationibus vacabant, et proximo crastino sacrae intrerant Liturgiae, quod ex Ingulfo supra attigimus. Historia Caroli VI.: *Insignes vero adolescentis praedicti habitu eodem quo prius ante Martyres reducuntur, ut ibidem, sicut nos antiquitus inolevit, in orationibus pernoctarent.* Froissart. 4. vol. cap. 63. de Militia 4. Regulum Hiberniae: *Et adonc veillerent toute la nuit ces quatre Rois en ladite Eglise, et au lendemain à la messe, et à grant solennité ils furent faits Chevaliers.* Le Roman de Girard de Vienne MS. :

Li Damoisel si erent mult à priser,
Devant le Roi se vont agenouiller,
Font homaige voiant null Chevalier,
Et l'Empereres les a fait redrecer.
Ses Chevaliers onprist à arenier :
Premierement adoberai Renier,

Et de Girard ferai mon Escuier.
Dient François, bien fait à otroier ;
Chemises et braies aporent à Renier,
Chaucs de pailles, solers de Montpellier,
Et dos lui vestent un fret hermine cher,
Et un biau, que ot fait entaller,
Un mantel riche, qui valoit maine denier,
Ont affublé au noble guerrier,
Pour Messe oir l'en mainent au mostier ;
Car c'est costume à nouvel Chevalier,
Ançois qu'il doie ses garnemens bailler,
Doit oir Messe, et Dame Doue proier,
Que il li doie honor et soi haucar,
Et à droit terre tenir et justiser.
Après la Messe nont mené Renier,
Por adober el grant palais plener ;
Ses garnemens li font appareiller,
Chaucs de fer qui moult font à proiser,
El dos li vestent un blanc auberc dobler,
El chof li laçent un vert hiaume vergé,
Li Rois li çaint un riche branc d'acer,
El col le fiert l'Emperere à vis fur,
Puis li a dit, Soyez prodome, Renier.
Merci, Beau Sire, ce dit li frans guerriers,
Si sera-je, se Deux me veut aider.
L'en li ameine un auferan destrier,
Li Bers monte par son senestre estrier,
Al col li pend un escu de quarter,
Et à son poin un roit tranchant espie,
Fait un eslais sur l'auferan corsier,
Qui li veist ses esperons brocher,
Et par la cort et gauchir et eslaisser,
Et son espée brandir et pannoier,
Mult le deust aloser et priser.
Forment le loent li prodom Chevalier.

☞ Easdem ceremonias, jocose licet ac facete, perstringit le Roman d'Audigier MS. in Bibl. Coislin. :

Hauberc li ont vestu
Blanc et legier,
Quinze sols de marcheis
Costa l'autrier :
En son chief li lacerent
Heaume d'acier,
Qui trois ans fuz en gaiges
Por un denier.
Tians li ceint l'espée
Qui moult l'ot cher :
Plus mauvais vavassor
De lui ne quier :
La paumée li done
Sor le collier,
Que d'un genoil le fait
Agenouillier.
En la place li traient
Son bon destrier :
Et ce fu Audigon
Qu'il ot tant cher,
Audigier i monta
Pas son lestrier.

In hisce sacris ceremoniis cingulum Militare conferebatur novo Militi ab aliquo Principe aut Magnate, data, ut solemne erat, alapa militari, sacra faciente Episcopo aut Sacerdote, enseque benedictio: cujus ritus exempla produnt præ cæteris Magnum Chronicon Belgicum ann. 1247. ubi de Militia Willelmi Comitis Hollandiæ Imperatoris electi qui sacra faciente Cardinale, a Rege Bohemiæ gladio accinctus est, impacto in collum tyronis ictu : et Vinchantium in Annalibus Hannoniæ cap. 37. ubi de Militia Guillelmi Hannon. Comitiss Ostrevanti, quem a Guillelmo Comite patre cingulo donatum scribit, Episcopo Cameracensi sacra faciente. Vide *Alapa militaris.*

Interdum Militiæ cingulum ab Episcopis et Abbatibus ipsis conferebatur in ipsa Ecclesia, sacris vestibus indutis. Tabularium S. Martini de Hastings in Anglia laudatum a Seldeno ad Eadmerum : *Terras censuales non donet (Abbas) ad feudum, nec Milites nisi in sacra veste faciat.* Charta Henrici I. Regis Angli. pro Monasterio Radingseni : *Terras censuales non donet (Abbas) ad feudum, nec faciat Milites nisi in sacra veste Christi, in qua parvulos suscipere modeste caveat, etc.* A Lanfranco Dorobernensi Episcopo Militiæ cingulum accepisse eundem

Henricum, postmodum Angliæ Regem, Primum cognominatum, tradunt Orde Ricus lib. 8. pag. 665. Willelmus Malmesb. lib. 4. de Gest. Angl. pag. 120. et Matth. Paris ann. 1088. ut Balduinum Comitem Guinensem a S. Thoma Archiepiscopo Cantuariensi in Capella S. Catharinæ apud Montorum, Lambertus Ardensis pag. 112. et Chronicon Andrense pag. 455. Robertus Bourron in Merlino, ubi de Arthuri Regis Militia : *Par le comun Conseil, et par l'accort des Barons, fit l'Archevesque Artu Chevalier, et cele nuit veilla Artus à la maistre Eglise dusques au lendemain au jour qu'il fut ajourné.*

Sed et ipse summus Pontifex Imperatores, Reges, aliosque promiscue Nobiles Milites facit, ut est in Ceremoniali Romano lib. 1. sect. 5. et 7. apud Odoricum Rainaldum ann. 1204. num. 72. Ughellum tom. 1. part. 1. pag. 267. tom. 5. Histor. Francor. pag. 878. etc. Vetitum tamen et interdictum in Concilio Londoniensi ann. 1102. *ne Abbates faciant Milites*, apud Eadmerum lib. 3. Hist. pag. 68. et Willem. Malmesburiensem, ut jam supra monuimus.

Ensis porro quo accingebatur Miles, altari ab ipsomet imponebatur. Joannes Sarisberiensis lib. 6. Policrat. cap. 10 : *Inolevit consuetudo solennis, ut ea die qua quisque Militari cingulo decoratur, Ecclesiam solenniter adeat, gladioque super altare posito et oblato, quasi celebri professione facta seipsum obsequio altaris devoveat, et gladii, id est, officii sui jugem Deo spondeat famulatum.* Quæ quidem ipsissima verba descripserunt Helinandus Serm. 3. in Festum omnium Sanctorum, Vincentius Belvac. lib. 29. cap. 131. [Philippus de Pergamo in Catone moralizato 2. part. Proemialis cap. 14.] et Nicolaus Uptonus lib. 1. de Militari officio cap. 14. Petrus Blesensis Epist. 94 : *Sed et hodie tyrones enses suos recipiunt de altari, ut profiteantur se filios Ecclesiæ, atque ad honorem Sacerdotii, ad tuitionem pauperum, ad vindictam malefactorum, et patriæ liberationem, gladium accepisse.* Quippe gladius quo accingebatur novus Miles, præcipuum fuit semper Militaris ordinis argumentum. Hinc accingi gladio dicuntur qui fiebant Milites. Chronicon Reicherspergense ann. 1165 : *Henricus Rex accinctus est gladio in Pascha.* Et ann. 1192 : *Ibi etiam in eadem solennitate et in presentia Imperatoris accincti sunt gladio Dux Suevoiæ, Dux Bavarie, etc.*

☞ Inde est etiam quod le Roman de Blanchandin MS. canit :

Quar nus ne ceignoit branc d'acier
Adonc s'il n'estoit chevalier.

Neque tamen semper in hisce occasionibus gladius ab ipsis Pontificibus Militi accingebatur; sed ipsemet interdum Miles de altari acceptum lateri suo appabat, siquidem majoris dignitatis esset Princeps. Rodericus Toletan. lib. 9. de Reb. Hispan. cap. 10. de Rege Fernando : *Et tertia die ante festum S. Andree in Regali Monasterio prope Burgis celebrata Missa a venerabili Mauricio Burgensi Episcopo, et armis Militaribus benedictis, ipse Rex suscepto gladio ab altari, manu propria se accinxit cingulo Militari; et mater sua Regina nobilis ensis cingulum deaccinxit.* Idem de Alfonso I. Rege Portugalliæ refert Chronicon Gotthorum, seu Lusitanicum, editum ab Antonio Brandaono, sub æra 1163 : *Infans inclytus domnus Alfonsus Comitis Henrici et Regine D. Tarasie filius, D. Al-*

fonis nepos, habens ætatis annos fere 14. apud sedem Zamorensem ab altario S. Salvatoris ipse sibi manu propria sumpsit militaria arma, et ibidem in altare indutus est, et accinctus militaribus armis, sicut moris est Regibus facere, in die sancto Pentecostes. Adde Raimundum Montanerium cap. 297. Quæ quidem Regum Hispanicorum morem spectant, qui coronam non ab Episcopis, aut Archiepiscopis, sibi imponi patiebantur, sed ipsimet capitibus suis de altari sumptam aptabant, ut est in Chronico Petri IV. Regis Aragonum lib. 2. cap. 9. apud eundem Montanerium loco laudato.

Et hæc quidem erat Principum majoris dignitatis prærogativa, ut recte monuit D. Cangius; cæteri quippe Milites ab alio ense accingebantur: quod mire illustrat le Roman de Partonopeuz MS.:

Costume fu donc à cel tens,
Liquels que fust, folie ou sens,
Que ne ceignoit nus lui espée,
Se il n'avoit la teste armée.
S'espée à son col li pendoit
Tant que ses aires la prenoit
Pour ceindre li et metra au léz,
Puis en faisoit ses volentéz.
Pour ce sont li vallet armé
Et devant la dame amené.

In fra:

A tant Meillor prent s'espée
Si li a bel du col ostée,
Des rangés fermement le ceint
Par les flans et bien li estraint.

Neque iis opponendus Petrus Blesensis supra laudatus, cum indiscriminatim scribit *Tyrones enses suos recipere de altari*. Id unum quippe vult gladium a Pontificibus de altari acceptum tyronibus accingi.

Solemne sacramentum præstabant tyrones, de quo idem Petrus Blesensis ibid.: *Olim se juramentum vinculo Milites obligabant, quod starent pro Reipublicæ statu, quod in acie non fugerent, et quod vitæ propriæ utilitatem publicam præhæberent.*

Creabantur autem Milites variis modis, inquit Nicolaus Uptonus lib. 1. de Militari officio cap. 3: *Videlicet per balneum, qui modus observatur in Anglia, et aliis regnis ubi regnat pax. Item creantur Milites per aliquem Principem, seu principalem Capitaneum in villarum obsidionibus, castrorum, vel fortaliorum, et hoc diversis modis. Si forte assaltus fiat, seu faciendus fuerit, tunc creandus in Militem portabit gladium in manibus, de principali Capitaneum obsidionis petens, ut ipsum creet in Militem, qui quidem Princeps seu principalis Capitaneus capiet gladium prædictum de manibus ordinandi, et ipsum percutiet, dictum gladium tenendo ambabus manibus, cum eodem, nominando eum Militem sic percussum. Qui quidem Princeps tenetur alium veteranum Militem eidem assignare, qui sibi calcaria deaurata præparabit, et secum transibit ad assaltum faciendum. Item idem modus observatur in creatione Militum ad mineram, sed veteranus ille, cui novus tiro committitur, vigilabit nocte sequenti cum tirone in minera supradicta. Item creantur Milites in bellis campestribus, ubi idem modus creationis observatur, qui in assaltibus exercetur. Complura ejusmodi Militum creatorum in occasionibus bellicis exempla suggerunt Fulcherius Carnot. lib. 2. cap. 10. Froisart. 2. vol. cap. 125. 159. 164. 3. vol. cap. 14. 75. 4. vol. cap. 18. Monstrelletus 1. vol. cap. 47. etc. 2. vol. cap. 216. Dor-*

ronvillæus, etc. Adde Tillium, et Savanromem in Tractatu de Ense Francico pag. 27.

Porro quivis Militari honore donatus, alium Militem facere poterat. [* A rege tamen postea confirmandum, ut videre est infra in voce *Militatio*.] Charta Nobilitationis ann. 1372. descripta a Camusato in Antiq. Trecensib.: *Ita quod Nicolaus et ipsius liberi et tota posteritas eorundem masculina quocumque et a quocumque Milite voluerint, Militiæ cingulo valeant decorari.* Monstrelletus 3. vol. sub ann. 1452: *Quand tous furent approchez de leurs ennemis, le Seigneur de Saveuses fit Chevalier de sa main ledit Comte de Estampes, qui ne l'estoit pas encore, lequel Comte en fit incontinent autres cinquante-deux, etc.* Vide Nicolaum Uptonum lib. 1. de Militari Officio cap. 2. et Auctorem Somnii Viridarii. In Aragonia, *Infantio potest per quemlibet Militem promoveri ad Militiæ dignitatem, alii non nisi per Dominum Regem, vel alium de ejus speciali mandato, exceptis civibus honoratis civitatis Cæsaraugustæ, qui ex privilegio antiquitus dictæ civitatis concessio, possunt per quemlibet Militem promoveri ad Militiæ dignitatem.* Ita Observantiæ Regni Aragonum libro 6. titulo de conditione Infantionatus. Unde Michael del Molino in Repertorio Forum Aragon. pag. 224: *Miles potest promoveri in Militem quemcumque infancionem.*

A feminis Militare interdum cingulum indultum Militibus testatur Ordericus Vitalis lib. 11. pag. 825: *Sicilia quoque Philippi Francorum Regis filia, quæ Tancredi uxor fuit, Gervasium Britonem Dolensis Vicecomitis filium Militem fecit, aliosque plures armigeros Militaribus armis contra paganos instruxit.*

Quo magis Militiæ dignitas illustraretur, atque ad eam obtinendam promtus excitarentur adolescentium animi, statutis privilegiis atque honoribus gaudebant Milites, qui aliis Militari honore necdum donatis negabantur, licet natalium nobilitate etiam Milites ipsos præcellerent: hinc solis Militibus concessum ut ad Baronum mensam sederent; cujus moris exemplum insigne refert Continuator Nangii ad ann. 1378. ubi de convivio quo Carolus V. Rex Franc. Carolum IV. Imper. et Romanorum Regem ejus filium excepit: *Et fu l'assiete telle qui s'ensuit: L'Evêque de Paris premier, le Roy, le Roy des Romains, le Duc de Berry, le Duc de Brabant, le Duc de Bourgogne, le Duc de Bar, et pour ce que deux autres Ducs n'étoient pas Chevaliers, ils mangèrent à une autre table.* Vide Loiselum in Instit. lib. 1. tit. 1. art. 14. Idem obtinuit in Hispan. et Aragon. Leges Alfonsoisæ seu Partit. part. 2. tit. 21. leg. 23: *Nin otrosi ninguno non debe ir à ofrescer, nin à tomar la paz ante que ellos, nin al comer non debe asentarse con ellos escudero nin otro ninguno si non Cavallero.* Constit. pacis et treugæ Jacobi I. Reg. Aragon. ann. 1234. art. 9: *Item statuimus quod nullus filius Militis qui non sit Miles, nec ballistarius, sedeat ad mensam Militis, vel Dominæ alicujus, nec calcet caligas rubeas, nisi sit talis qui secum Milites ducat.* In Append. Marcæ Hispan. col. 1430. Observant. regni Aragon. lib. 6. tit. 1. num. 21: *Item in Aragonia nullus filius Militis, in mensa Militis sedet, donec fuerit factus Miles.* Hæc post D. de Laurière in Gloss. Jur. Gall. voce *Chevalier*. [* Atque solis militibus concessum ut cum Baro-

nibus, quorum mensæ assidebant, conversarentur. Quem morem a veteribus Gallis hauserant, qui suos liberos, ut scribit Cæsar de Bello Gall. lib. 6. cap. 16. *nisi quum adoleverint, ut minus militiæ sustinere possint, palam ad se adire non patiuntur; filiumque puerili ætate, in conspectu patris assistere, turpe ducunt.* Hinc militia apud Anglo-Saxones emancipationis nomen potius erat, quam conditionis aut dignitatis, ut apud veteres Germanos secundum Tacitum. Vide Hicke. in Præfat. Thes. Septemtr. pag. xxviii.] Proprio sigillo non utebantur, nisi Milites. Vide Sigillum. Videtur præterea hæc fuisse Militum prærogativa, ut qui Militiam nondum consecutus erat, exercitui præesse non posset. Le Roman de Rou MS. ubi de Haroldo:

La le fist le Duc Chevalier,
Armes et dras li fist baillier
A lui et à ses compagnons,
Puis l'envoya sus les Bretons.

* Milites, armis et vestitu ab aliis distinguabantur, ut colligitur ex Chartul. Belliloc.: *Per omnes curtes seu villas imponimus judices servos in tali convenientia, ut nullus ex illis neque de posteris eorum efficiatur Miles, neque ullus portet excutum neque spadam, neque ulla arma, nisi tantum lanceam et unum esperonem: non habeant vestem scissam ante vel retro, sed tantum clausæ fiant.* Vestibus curtis utebantur, quo ad exercitia militaria expeditores essent. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 147. Chartoph. reg. ch. 49: *Pour ce que Michiel Alart reparoit souventefois avecques les seigneurs et gentilzhommes du pais demourans à Yvry et ailleurs environ, et estoit vestu court, icellui Mignot par envye ou autrement..... dist audit Michiel par maniere de moquerie, s'il vouloit estre gentilzhomme charpentier ou maçon, et qu'il seroit l'autre année vigneron.* Vide in Arma 1.

* Milites, qui pro aliis sponsores erant, prisonem saltem intra castrum vel urbem tenere cogebatur, cum rei promissæ ab iis, quos fidejusserant, non fuerat factum satis. Charta Gilon. de Flagiaco milit. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 202. v. col. 1: *Me constitui plegium per fidem præstitam corporalem, ita quod si dicti abbas et conventus dampnum vel detrimentum paterentur in aliquo de præmissis, ego post quindecim dies, postquam a dicto abbate fuero requisitus, tenebo prisonem apud castrum Meleduni infra villam, sicut alii Milites tenere debent, nec inde recadam donec de dampnis et de prædictis dictis abbati et conventui illatis erit satisfactum plenarie, vel dominum Milonem de Loco sancto generum meum, vel alium militem ydoneum ad voluntatem dicti abbatis pro me factam tenere prisonem infra prædictum castrum Meleduni modo supradicto.* Vide Obstadium.

Ad Militiam capessendam nulla fere erat ætas definita: interdum enim præmature dabatur, ut de Ethelstano Anglorum Rege narrat Willelmus Malmesbur. lib. 2. cap. 6. Baldricus Abbas Burgundensis de quodam Milite quindenni mortuo:

.... Ante dies assumpsit Militis arma.

Interdum ubi per ætatem licebat, ut de Willelmo Notho idem Malmesburiensis scribit lib. 3. pag. 95. Sæpe infra ætatem, hoc est, ante annos majoritatis seu annum 21. ut est apud Math. Paris in Charta Joannis Regis pro libertatibus

Angliæ pag. 178. ac proinde antequam in bella eundi ac pugnandi ætatem haberent, quæ fuit ann. 21. ut est in Statutis S. Ludovici lib. 1. cap. 71. Scribit Joinvilla noster pag. 98. Principem Antiochenum annos 16. natum Militem factum a S. Ludov. Rege Franciæ. Vide *Stigillum*.

Gentis ac natalium nobilitas necessaria erat, ut quis *Militiam* consequeretur, maxime apud nostros. Charta Beatrix Abbatis B. Mariæ Suesion. ann. 1231: *Exceptis Clericis, Militibus, gentibus religiosis, et exceptis omnibus, qui Milites esse possunt originis ratione, id est, Viris nobilibus.* Guntherus lib. 2. Ligurini de Longobardorum gente:

Utque suis omnem depellere finibus hostem
Possit, et armorum patriam virtute tuert.
Quoslibet ex humilii vulgo, quod Gallia foedum
Judicat, accingi gladio concedit equestri.

In Regesto 2. Parlam. fol. 46. et 58: *Comes Nivernensis emendam fecit domino Regi, eo quod fecerat Milites duos filios Philippi de Borbonis: et scriptum fuit Comiti Nivernensi, quod dictos duos factos Milites ad dominum Regem mitteret. Et quia dicti duo filii Philippi de Borbonis non existentes adeo Nobiles ex parte patris, quod Milites fieri deberent, se fecerunt fieri Milites, emendaverunt hoc domino Regi, et solvit eorum quilibet 1000. lib. Turon. et Milites remanserunt, ut postea emenda fuit moderata ad 400. lib. Ibid. fol. 51. et 52. in Parlamento Pentecost.: *Dictum fuit, quod non obstante usu contrario ex parte Comitum Flandrensis proposito, non poterat, nec debebat facere de villano Militem, sine auctoritate Regis.* Apud Alamannos, ex Imperatorum Constitutionibus, *Milites fieri non poterant, qui de genere Militum non nati erant, uti testatur Petrus de Vineis lib. 6. Epist. 17. Ita etiam obtinuisse apud Aragonenses colligitur ex Statuto Jacobi I. Regis Aragon. ann. 1234. quo nullum fieri ab aliquo Militem, nisi filium Militis, vetat: et apud Siculos ex Constitutione Rogerii Regis, quæ habetur in Constit. Sicul. lib. 3. tit. 39. § 2. [Similia leguntur in Statutis MSS. Caroli I. Regis Siciliae cap. 188.]**

Secus tamen observatum in aliquot Gallia provinciis testatur sequens Charta ex Chartophylacio Regio, scrinio *Ordinationes* 1. fol. 227: *Nos, etc. Notum facimus quod usus et consuetudo sunt, et fuerunt longissimis temporibus observata, et tanto tempore quod in contrarium memoria non existit, in Senescallia Bellicadri, et in Provincia, quod Burgenses consueverunt a Nobilibus et Baronibus, et etiam ab Archiepiscopis, sine Principis auctoritate et licentia, impune cingulum Militare assumere, et signa Militaria habere, et portare, et gaudere privilegio Militari. Die Mart. post oct. Pentec. anno Dom. 1298. Sed et in Charta Philippi Regis Fr. ann. 1206. qua 300. servi Ecclesiæ S. Aniani, eodem Rege permittebant tanquam ejusdem Abbate, a Canonicis manumittuntur, quidam ex iis se *Milites* inscribunt. Vide Probationes Historiæ ejusdem Ecclesiæ pag. 109.*

* A qua lege nonnunquam discesserunt reges nostri. Charta Phil. V. ann. 1320. in Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 60. v. : *Guarino de Silvanecto de gratia speciali concedimus per presentes, quod licet ipse nobilis non existat, nec a nobilibus originem traxerit, quandocumque et a quocumque sibi placuerit accingi valeat cingulo militari, ad hoc ex nunc nobili-*

tantes eundem ac si fuisset ab utroque latere a nobilibus procreatus. Imo interdum servi, qui libertate donabantur, non solum *militiam* adipisci poterant; sed, quod mirum videri potest, isdem concessum legimus, ut ad hanc consequendam non cogerentur; haud dubie quod milites præstare tenebantur servitia militaria, quibus, nisi sponte illa suscipiant, ipsos exemptos vult Theobaldus rex Navar. et comes Campan. Charta ann. 1267. ex Cod. reg. 8312. 5. fol. 14. v. : *Avons otroyé (à Jean de Pampelune, sa femme et ses hoirs) estre frans à toujours... de toute taille et de demande... en telle maniere que cy dessusdit puissent recevoir l'emprainte et l'auctorité de chevalerie, quant il vourront et il leur plaira; et que nous, ne nostre hoir puissent efforcier d'être Chevaliers, se leur voullenté n'est.* Vide infra in *Nobilitatio*.

* Apud Germanos vero, etiam ab ecclesiasticis nemo miles creari poterat, nisi ex militari sanguine procreatus. Hist. Ms. Introduct. archiep. Bremens. ex schedis D. Schœpflin: *Alia solennitas quæ ibidem in introductione archiepiscoporum consuevit fieri, est ista, quod archiepiscopus potest et habet creare Milites ante palatium suum hos, qui ex militari sanguine procreati sunt, et non alios.*

A Militari cingulo arcentur etiam filii Sacerdotum, Diaconorum, et rusticorum, Lege Frederici I. ann. 1187. apud Conradum Uspersensem.

Prædictis addere placet quod apud omnes fere nationes obtinuit, neminem *Militem* appellatum, nisi qui Militarem ordinem revera consecutus esset. Mollinus in Repertorio: *Infanciones nascuntur apud nos, Milites vero fiunt seu creantur: quia sine creatione actuali, seu promotione ad Militiam, nullus potest esse Miles.*

Atque hinc est quod ipsi etiam Principes et Duces hunc præ se titulum non ferebant, nisi post consecutam militarem dignitatem: qua semel obtenta, eo potissimum titulo gloriabantur. Unde Johannes Dux Britannia Miles factus, in Charta ann. 1266. sese *Militem* inscribit: *Johannes Dux Britannia, Miles, etc.* Haud scio tamen an ejusmodi usus obtinuerit ante sæculum 13. quo circiter ineunte *Militis* nomenclatura Nobilibus præ cæteris adscribi cœpit: adeo ut *Miles* et *Gentil' homo* unum idemque sonaret, ut observat Hadr. Valesius in Notit. Gall. pag. 333. ex Charta ann. 1228. quod sibi primum occurrisse monet: *Cum dominus Adam Miles diceret, quod aquam dicti rivi (de Rutello) debet et potest facere currere per terram suam et in fossatis suis, et in terris ac pratis suis: et hac ratione, quia quilibet Gentil' homo, habens libera feoda in Comitatu Campaniæ, potest et debet, quando vult, absque contradictione facere vivaria, etc.*

Qui fuerit *Militum* Siciliae apparatus, tradit Chron. ejusdem Regni ad ann. 1322. ubi de coronatione Petri II. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 89: *Forma Militaris apparatus est cum spallieris de cindato et manto de cindato. Item ense munito de argento valoris unciarum duarum vel trium ad plus. Item sella freno et calcaribus deauratis præcii unciarum duarum ad plus, et cum pari 1. vestimentorum cujuscumque coloris præter quam de scarlato et sine infoderatura vayrorum.*

Militum alii erant primi, alii secundi,

vel tertii ordinis. Bruno de Bello Saxónico pag. 133: *Similiter pacis oscula dederunt ordinis secundi seu tertii partis utriusque Milites.* Wippo de Vita Conradi Salici pag. 428: *Quod omnes Episcopi, Duces, et reliqui Principes Milites primi, Milites Gregarii, quin ingenui omnes, si alicujus momenti sunt, Regibus fidem faciant.* Ubi *Milites primi, et primi ordinis*, sunt Barones ac *Bannereti*, qui educendi vexilla in præliis jus habebant: alii *Milites secundi vel tertii ordinis* et *Gregarii*, sunt ii quos *Chevaliers* *Bacheliers* dicimus, et qui

MILITES SIMPLICES appellantur, in Constit. Sicul. lib. 1. tit. 9. 10. lib. 2. tit. 3. ubi Baronibus opponuntur. Philippus de Pergamo in Catone moralizato: *Alii qui autem ex nobilibus reperiuntur, qui infimum tenent nobilitatis gradum, ut sunt simplices Milites, etc.* Consuetudines Albigenes: *Si inde convicti, aut confessi fuerint, dabunt singuli 10. libr. si fuerint Barones: si simplices Milites, 100. s. Ubi Barones generatim pro Banneretis Militibus accipiuntur.* Ita *simplices Milites* dicuntur *Bacellarii* in Charta anni 1274. tom. 5. Hist. Franc. pag. 553: *A quolibet simplici Milite 10. sol. etc. Milites minores, Matthæo Paris ann. 1215. Milites mediæ nobilitatis, in Gestis Willelmi Nothi pag. 207. quia medii sunt inter Barones et scutiferos. At*

MILES SIMPLEX, apud Aragonenses et Hispanos fere cæteros, dicebatur, inquit Vitalis Oscensis Episcopus, *qui sui scuti, sive unius scuti vulgariter appellatur, vassallus alicujus præter Regem, vel Regis filium, vel Comitem ex Regis genere descendente, vel prælatum Ecclesiæ: vel qui ab alio quam a dictis personis Militari cingulo fuerit redimitus.* Eximius Petri Salanova Justitia Aragonum libro de Observantia: *Infancionum alii sunt Ricci homines, et non Milites; alii Ricci homines, et Milites; alii Mesnadarii Milites; alii non Milites; alii sunt Milites simplices; alii filii Militum tantum, etc.* Lucas Tudensis æra 961: *Hunc simplicem Militem Castellani nobiles super se judicem exererunt.* Rodericus Toletanus lib. 8. de Reb. Hisp. cap. 2: *Convenerunt et simplices Milites, nec non et de pedestri ordine plurima multitudo. Ita cap. 3.*

MILES UNIUS SCUTI igitur idem qui *Miles simplex*, cui scilicet in expeditionibus bellicis eunti non alius Miles vassallus aderat. Charta MS. Petri II. Regis Aragonum ann. 1283. pro libertatibus Catalaniæ: *Item quod in omnibus causis feudalibus, quas nos cum Baronibus vel Militibus Cataloniæ habere contigerit, faciamus per Pares Curia judicari, Barones scilicet per Barones, et Milites unius scuti per Milites unius scuti, et quod dicti Pares possint Accessores sibi eligere non suspectos.* Joannes Abbas Laudunensis in Speculo Historico MS. quod desinit in ann. 1380. lib. 10. de Prælio Curtracensi: *Et tant d'autres, que sans les Princes i eust mors 60. Chevaliers bannerets, et onze cens Chevaliers d'un Escu.*

† *MILES MINOR*, Idem qui *Miles simplex*. Litteræ ann. 1269. in Tabular. S. Albini Andegav.: *Fulco de Toratlo minor Miles, etc.* Vide supra.

MILITES PARVI, id est, inferioris ordinis, et qui servitium Militare integrum non præstabant. Scacarium Anglicanum, apud Seldenum lib. de Titulis honorar. part. 2. cap. 5. § 17: *Isti sunt Milites de Baronia Drogonis juvenis de Monteacuto, de parvis Militibus Comitum Moreton, quorum 3. Milites non faciunt,*

nisi quantum 2. debent facere de cæteris Baronibus Angliæ.

† MILITES ABBATES, Iidem qui Advocati. Vide Abbas. Eodem nomine nuncupatos monasteriorum *Campiones*, nescio quo vade, tradit de la *Colombiere* in Theatro honoris pag. 37.

* MILES ABBATIS. Qui ex ejusdem familia est et stipendiis honoratus. Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 76: *Guy de Honcourt chevalier de l'abbé de Cherguamp, etc.*

* MILES ARMATÆ MILITIÆ, Qui militiam armatam proficitur, ad discrimen *Militum legalium*. Arest. ann. 1347. 19. Jan. in vol. 2. arestor. parlam. Paris.: *Proponebat insuper prædictus consanguineus noster, quod erat Miles armatæ militiæ, etc.* Lit. offic. Corb. ann. 1394. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 104: *Dominus Mathæus de Sechelles Miles armatæ militiæ et dominus temporalis villæ de Sechelles, etc.*

† MILES ARMATUS qui censebatur discimus ex Charta ann. 1235. in Archivis S. Victoris Massil.: *Militem armatum intelligimus armatum lorica et caligis ferreis et cum equo armato: Militem sine equo armato intelligimus armatum aspergato et propungo et scuto. Peditem armatum intelligimus armatum scuto et propungo, seu aspergato et cofa seu capello ferreo et corgan, vel sine corgan vel scutum inter duos pedites.*

MILES IN ARMIS, qui militiam armatam proficitur, ad discrimen Militum literarum, de quibus mox. Magnum Chronicon Belgicum ann. 1823: *Joannes Mandeuil Doctor in Medecina, et Miles in armis, natione Anglicus, qui mirabilem peregrinationem quasi totius mundi perfecit, et eam tribus linguis explicavit.* Charta Armorico-britannica ann. 1419: *Disoit que Chevalier d'armes marient sa fille avec Chevalier d'armes, faire le pouvoir par le don d'un chapeau de fleurs.*

† MILES CALIGATUS, in Adversar. Turnebi lib. 24. cap. 31. a caliga militari utique sic vocatus: sed eo nomine censetur qui promotionem nullam in exercitu habet.

* MILES CAMINATÆ, Gall. *Chevalier de cheminée*. Vide supra in *Caminata* 1.

* MILES CASATUS, Qui casam seu feudum, quod *Casamentum* vocabant, possidebat. Libert. Mailliaci ann. 1229. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 716. art. 17: *Quod si aliquis Militum casatorum Mailliaci aliquem hominem... pro servo suo calumpniaverit, etc.* Vide supra *Casamentum* 1.

MILITES CHRISTI sese inscribebant Templarii, quod potissimum docerunt ex sigillo Chartæ Gerberti *Herac*, Citramarinorum Templariorum Procuratoris ann. 1190. appenso, apud Perardum in Burgundicis pag. 263. in quo inscriptum, *Sigillum Militum Christi*. Vide *Monasticum Anglic.* tom. 2. pag. 997.

† MILITES COMITATUS, Qui et *Milites Parlamenti*, dicuntur apud Anglos duo Milites seu Nobiles viri qui ab unoquoque Comitatu ex litteris regis electi, in rebus quæ ad utilitatem regni spectant, consuluntur. Breve de Sum. ad Parl. apud Th. *Blount* in *Nomolex. Anglic.*: *Quod Milites Comitatus pro Parlamento extunc eligendi sunt Milites notabiles de eisdem Comitatus pro quibus sic eligentur, seu aliter notabiles armigeri, homines generosi de natiuitate de eisdem Comitatus, qui sint habiles existere Milites, et quod nullus homo sit talis Miles, qui in gradu valetti et inferiori existit, prout in statuto continetur.*

* MILITES DE CONREDO, Joan. Villano, *Cavaleri di Corredo*, id est, Bene apparati. Vide in *Conredium*. Electio Amalr. primog. Aymer. vicecom. et dom. Narb. in capitan. Tuscæ ann. 1290: *Triginta Milites de conredo, nobiles et strenui cum calcaribus deauratis, in numero quorum Militum de conredo intelligatur et esse debeat et possit Bromundus de Andusia marescalcus capitanei infrascripti, nonobstante quod non sit miles cum calcaribus deauratis... Quilibet dictorum triginta Militum de Conredo pro dicto soldo et stipendiis habeat et habere debeat sufficientem equum de armis et unum roncinum. Milites de conredo, in Charta ann. 1291. ex Chartoph. reg. Montispessul.*

† MILES PRO CORPORE, Corporis Regis stipator, nostris *Garde du Corps*. Litteræ Eduardi IV. Reg. Angl. ann. 1474. apud Rymer. tom. 11. pag. 834: *Thomæ Montgomery Militis pro Corpore nostrique Dapiscidæ, etc.*

* MILES DE CUSPIDE. Charta ann. 1293. in Chartul. Pontiniac. pag. 196: *Willelmus, dictus Herodes, Miles de Cuspide recognovit se vendidisse, etc.* Nomen est forte loci allicujus, qui Cuspis, Gall. *La Pointe*, dicebatur: nisi sit *Miles lancearius*. Vide in *Lancea*.

* MILITES DRAGONIS, Ordo militaris apud Hungaros. Vide *Draco* 3.

MILITES ECCLESIASTICI, ita appellati aliquot Præbendarii in Ecclesiis Cathedralibus Galliæ, maxime in Viennensi, ubi duo sunt, *Militum* nomenclatura, ut auctor est Joannes *le Lievre* in Antiquit. Viennensib. cap. 54. et Lugdunensi, ubi decem: de postremis, ita Charta Philippi Regis Franciæ mens. Sept. ann. 1307. pro Ecclesia Lugdunensi: *Ab antiquo septem sunt Milites in Ecclesia Lugdunensi, pro juribus Ecclesiæ defendendis et negotiis ejusdem Ecclesiæ felicis promovendis; nos vero volentes inibi cultum augmentare divinum, et defensionem iurium Ecclesiæ utilius in posterum providere, pro salute animæ nostræ ac carissimæ consortis nostræ Johannæ quondam Franciæ Reginæ progenitorum ac successorum nostrorum, tres novas perpetuas et liberas ibidem fundamus Militias, et quamlibet earundem in redditu centum librarum parvorum Tyronensium valore dotamus, percipiendarum annis singulis in festo B. Andreæ Apostoli de prædictis emolumentis et redditibus, quæ et quos debemus in civitate, terra, et Baroniam Lugdunensis Ecclesiæ percipere, juxta tenorem præsentium literarum: et ultra prædicta nostri tres Milites recipient jure suo in dicta Lugdunensi Ecclesia tantum in omnibus et per omnia, quantum quilibet antiquorum Militum ratione Militiæ suæ consuevit percipere et habere: quorum presentationem et nominationem faciendam Decano et Capitulo dictæ Ecclesiæ nobis et successoribus nostris Francorum Regibus perpetuo retinemus. Ad quas Militias nos et successores nostri Francorum Reges nominabimus Clericos homines, providos, literarum scientia insignitos, habiles, secundum ipsius Ecclesiæ consuetudines et statuta, quos sic nominatos et præsentatos a nobis decanus et Capitulum statim recipere, sine exceptione aliqua, tenebuntur, et jurabunt ut cæteri conditionis suæ, quarum Militiarum habilem esse volumus quemlibet presentandum a nobis, quamvis aliam dignitatem, personatum, officium, vel administrationem aut pluralitatem beneficiorum, quotquot et qualicumque obtinere noscatur: quos tres Milites et familiares nos-*

trose esse volumus Clericos, et de nostro ac Regum Francorum consilio, postquam per nos nominati et præsentati fuerint, perpetuo retinemus.

MILITES FEUDATI, apud Simeon. Du-nelm. ann. 1086. qui feuda Militaria possident, de quibus in voce *Feudum*.

MILITES FEUDALES, in Tabulario Uzerchensi apud Justellum in Hist. Turenensi pag. 33. sunt *Vassalli feudales*.

† MILES Ordinis Gartarii, *Chevalier de la Jarretiere*, in Charta Henrici Regis Angl. ann. 1492. apud Gotofredum in notis ad Carolum VIII. pag. 631. Ordo Militaris institutus ab Edwardo III. Reg. Angl. ann. 1350.

MILITES GAUDENTES. Vide *Fratres Gaudentes*.

† MILES GENERALIS FRANCIE appellatur in Charta ann. 1514. apud Rymer. tom. 13. pag. 437. *Thomas Bohier*: quod ne alicui negotium facessat, monemus has voces interdistingueudas esse, ita ut sic legatur, *Miles, Generalis Franciæ*: qua postrema nomenclatura donabatur Præfati ærarii; cujus dignitatis officium aliquando obtinuit prædictus Th. *Bohier*. Ita perinde legendum in Actis de dissolut. matrimonii Ludovici XII. et Johannæ Franciæ, ex Cod. MS. DD. *Daguesseau* Cancellarii fol. 149. ubi *Michael Gaillard Miles generalis Franciæ* dicitur, quod navibus Franciæ, quæ *Galeaces* vocabantur, præfectus fuerit.

MILITES GLADII, qui forma quadam Templariorum omnibus renuntiantes, *Christi Militiæ se dedentes, professionis suæ signum in forma gladii, quo pro Deo certabant, in suis vestibus præferebant*. Ita Arnoldus Lubec. lib. 7. cap. 9. Vide *Andream Faxinum, etc.*

MILES GUETI. Ita Vigilum Præfectum vocant nostri, quod nemo hacce fungi dignitate posset, qui non esset *Miles*, seu cingulo accinctus Militari. Arestum Parlamenti 13. Jan. 1457: *Quibus consideratis et signanter quod nostra intentio non fuerat, nec adhuc est, quod dictus Joannes de Herlay, nec quisquis alius habeat, vel detineat prædictum officium, nisi fuerit Miles, vel per nos in hoc dispensatus, etc.* In Regesto Camera Computor. Paris.: *Henricus de Villablancæ scutifer scutiferiæ Regis commissus et stabilitus ad officium Militis Ecceubarum seu Guetti villæ Parisiensis, nonobstante quod dictus Henricus non sit Miles, prout est consuetum, per litt. Dom. Constabularii, dat. Par. 13. April. 1436. et postea retentus Miles Ecceubarum seu Guetti Paris. per litt. Reg. datas apud Lochas 2. Sept. 1436. Officium Militis Gueti, in Charta Joannis Regis Fr. ann. 1354. apud Doubletum pag. 987. in Computo Joan. Avunculi Præpositi Parisiensis, occurrit *Robertus de Brisoliis Miles Custos Gueti*. Quo spectant ista ex formula Præfati Vigilum urbis Romæ, apud Senatorem lib. 7. Epist. 7: *Custos Romanæ civitatis diceris, quando eam ab intestino hoste defendis.**

MILITES HONORARI, nostris *Chevaliers d'honneur*, qua dignitate donatur Galvanus Dominus de *Bailleul*, in Computo Joannis *Luissier* pro auxiliis ad liberationem Regis Joannis impositis ann. 1367. Vide *Hemricurtium de Bellis Leodiensib.* cap. 41. et *Wilsonem de la Colombiere*, tom. 1. Theatri honoris pag. 68. 69. Hodie apud nostros hoc nomine indigitantur potissimum qui Reginis adsunt, manumque præbent ad eas de-

ducendas, vulgo *Chevaliers d'honneur de la Reine*.

† MILITES DE HONORE, Qui beneficia seu feoda militaria quæ honorum appellatione donabantur, a Rege tenebant. Liber Niger Scaccarii pag. 64: *Dominus noster Rex Henricus quondam contentione, quæ surrexit inter Milites de Honore de Arundel, de exercitu quodam de Walliis elegit quatuor Milites de Honore de melioribus et legalioribus et antiquioribus... et fecit eos recognoscere servitium Militum de Honore.*

* MILITES JESU CHRISTI. Chron. Leob. ad ann. 1316. apud Pez. tom. 1. Script. rer. Austr. col. 917: *Novum ordinem fundavit (Joannes PP. XXII.) militantem contra paganos, quem appellavit Milites Jesu Christi.*

MILES JUSTITIÆ, Germanis *Gerichtsherr*. Joannes de Janua: *Miles Justitiæ, potest esse una dictio composita: et tunc pertinet ad quoddam officium reddendi justitiam.*

MILES LAICUS, in Charta Roberti Ducis Burgundiæ ann. 1297. Occurrit *Richard de Montmorot Chevaliers lay, en arrières Bailly de Dijon*, apud Perard. in Burgundicis pag. 343. Philippus Mouskes in Hist. Fr. MS. de Philippo Sabauda Electo Valentiniensi, Milite facto in Placentina obsidione:

La fu-il Cavaliers non Clercs,
A s'armes tos seurs et fers.
En aus refert, et cria Valence,
Del branc lor cargo grief penence.

† MILITES LEGALES. Vide *Miles Literatus*.

† MILITES LIMITANEI, dicti, ut auctor est Carolus de Aquino in Lex. milit. qui in ripa per cuneos et auxilia constituti in præsidii, limitem tuebantur. Horum mentio sæpius occurrit in Jure civili et præsertim leg. fin. de fundis limitrophis: *Agros limitaneos universos cum paludibus, omnique jure, quos ex prisca dispositione Limitanei Milites ab omni munere vacuos ipsi curare pro suo compendio atque ætate conserverunt, etc.*

MILITES LINGUALES. Vide *Prosecutor*.

MILES LITERATUS. Matth. Paris. ann. 1251: *Henricus de Bathonia Miles literatus, legum terræ peritissimus, Dn. Regis Justitiarius et Consiliarius specialis. Et ann. 1252: Quidam Miles literatus Robertus de la Ho, cui Rex commiserat tutelam Judæorum, et sigilli sui, quod ad Scaccarium eorundem pertinet, etc. Milites autem isti literati, ii sunt, quos nostri Chevaliers en Loix vocabant, id est, qui cum gente nobiles essent, Legum studiis operam impenderant, ut in supremis Regum foris jus dicerent: quosque inde *Dominos legum* appellatos, auctor est Duchesnius in Hist. Gandensi lib. 9. cap. 3. ad quorum discrimen Milites alii *Chevaliers en Armes* interdum sese indigebant, ut ibid. observat lib. 10. cap. 3. de quibus supra egimus. [Charta ann. 1302. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 119: *Carissimus et fidelis noster D. Guillelmus de Plasiano Miles ac Legum Doctor. Alia ann. 1322. in Maceariis Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 202: Concesserunt plenam, generalem et liberam potestatem ac mandatum speciale venerabilibus viris et discretis D. Stephano sapientium Doctori Decretorum et Militi in Ecclesia Lugdunensi, etc.] In Regesto Cancellariæ ab ann. 1337. ad ann. 1340. *Monsieur Bertrand de la Casanhe, Sire en Loix* dicitur, qui in Charta Latina *Legum Doctor*. Froissart. I. vol. cap. 179: *Et si convint qu'il pardonnast***

*illec la mort de ses trois Chevaliers, le deuz d'Armes, et le tiers de Loix... et le Chevaliers de Loix estoit Monseigneur Simon de Bucy. Idem 4. vol. cap. 31: Or estoit avenu qu'un vaillant home et de grand'prudence, Chevalier en Loix et en Armes, Bailly de Blois, lequell se nommoit Messire Renaut de Sens, etc. Occurrunt idem Milites Legum apud Monstrelletum 1. vol. pag. 105. 143. de quibus agunt etiam Argentreus in tract. de Nobilibus, quæst. 14. et Chenutius lib. de Offic. tit. 5. cap. 2. tit. 40. cap. 39. Chartam ann. 1456. apud Perardum in Burgundicis subscribit *Jean de Luirieux Docteur en Loix, Chevalier*. Apud Petrum IV. Regem Arag. in Chron. lib. 3. cap. 12. occurrit *Misser Rodrigo Dies, qui era Doctore Cavalier*. Scribit præterea Bartholus ad leg. 1. Cod. de Professorib. qui in urbe CP.: *Doctorem actualiter Regentem in Jure Civili per decennium, effici Militem ipso facto.**

Nullum vero in hanc rem antiquius nobis occurrit monumentum quam Charta Leodegarii Episcopi Aptens. exarata ann. 1113. in Chartular. Aptensi fol. 13: *Et hoc sit sub sacramento duorum Militum Legalium. Chevaliers de Lectures* eos vocat le Roman de la Rose MS.:

Ou s'il veut pour la foy defendre
Quelque Chevalier emprendre
Ou soit d'Armes, ou de Lectures.

Qui quidem titulus quemadmodum et in re militari, iis tantum concessus videtur qui doctrinæ suæ atque industriæ in litteris, legibus et conciliis specimen ediderant. Hinc est, ut observat eruditus Auctor Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 120. quod ii qui Dalphino a Consiliis erant, natalium licet nobilitate insignes, eo tamen nomine non donabantur, nisi prius per aliquot annos officis suis diligenter functi fuissent. *Milites* interdum etiam nude nuncupabantur. Chron. S. Michaelis Virdun. apud D. Calmet. tom. 2. Hist. Lotharing. col. 47: *Habebat quemdam Militem secum peritissimum loquacem, qui Albertus de Othonis villa dicebatur, qui aliquando dom. de Salmis Consiliarius exstiterat. Hinc*

† MILITES dictus in Italia Potestatis primus Assessor. Statuta Astens. f. 5. vº: *Potestas vero Militem suum, vel alium Assessorem... cum ipsis officialibus mittere teneatur, etc.*

* MILES UTRISQUE MILITIÆ, qui armatam nempe proficitur simul et literatam seu legalem. Ita inscribitur *nobilis vir dominus Anselmus de Salinis*, in Charta ann. 1371. in Obitu. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 261. r.

* MILES MERCERIORUM. Vide *Mercerius*.

† MILES MONACHUS, Idem qui *Advocatus*, qui et *Abbas Miles* dicebatur. Vide *Abbas*. Sententia arbitralis ann. 1243. in Tabul. S. Vulmari dioc. Bonon.: *Universis præsentis litteras inspecturis W. dictus Monachus Miles et dom. de Courset, Ysaac Miles et dom. de Wire, etc.*

MILES PER NATURAM, genere Militari ortus, vir nobilis. Fori Leirenae in Lusitania editi a Brandaono tom. 3. Monarch. Lusitan.: *Miles de Leirena stet pro meliore Milite de tota terra Regis in Judicio, et peon pro meliore peone. Ibidem: Si Miles per Naturam perdidit ibi equum suum, et recuperare non potuerit, semper stet in foro Militis. Alius vero Miles qui non fuerit per Naturam, si perdidit, stet in foro Militis per duos*

annos: deinde si non habuerit, det rationem.

* MILITES ORDINIS FIDEI JESU CHRISTI. Vide *Ordo fidei in Ordo 6.*

* MILITES ORDINIS S. JACOBI. Charta Phil. Aug. ann. 1113. ex Cod. reg. 8448. 2. 2. fol. 85. vº: *Donamus in elemosinam fratribus ordinis Militiæ S. Jacobi quicquid habemus apud Villam novam de warenna sub colle Montisfalcons. Alia ann. 1214. in Chartul. Campan. fol. 117. rº: Ferrandus Petri provisor ordinis Militiæ S. Jacobi citra portus Hispaniæ, etc.*

MILITES PACIS ET FIDEI. Vide Innocentium Cironum in Notis ad Decret. Honorii III. PP. pag. 50.

* MILITES PARLIAMENTI, apud Anglos appellatur, qui ab unoquoque comitatu electi parlamento intersunt. Chron. Angl. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 192: *Scorsum vero pro Militibus parlamenti; qui non fuerunt electi per comitatum (l. comitatum) ut mos exigit, sed per regiam voluntatem. Vide Milites Comitatus.*

* MILES PELITUS, Quod ex genere Gothorum oriundus esset, cognominatur Bernardus de Andusia, in Charta ann. 1020. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 173. Vide *Pelliti*.

MILES PLEBEIUS, in Chronico Gotthico Lusitanico æra 1200: *Pridie Kl. Decemb. in nocte S. Andree Apostoli, civitas Paça, id est Begia, ab hominibus Regis Portugalliæ Dom. Alfonsi videlicet Fernando Gonsalvi, et quibusdam aliis plebeis Militibus nocte invaditur, et viriliter capitur. Ubi Milites plebei videntur appellari quivis Equites, qui opponebantur peditibus. Fori Leirenae: Quidquid homo de Leirena in terra Saracenorum lucratus fuerit, det quintam partem Regi, præter equos, quos debet accipere Alcaida de Leirena, et facere inde novos Milites, et dare his, qui perdidissent suos. Infra: Peon si habuerit equum, stet Miles, si vult. Rursum: De pugna quæ fuerit in fada, si Miles fuerit victus, det 10. solidos: si peon, quinque. Hos Cavallos villanos vocant Fori Alcaçonenses æra 1267.*

MILES DE QUATUOR FAMILIIS, Gallis, *Gentilhomme de nom et d'Armes*. Joannes Longinus in Actis S. Stanislai Episcopi Gracov. n. 162: *Milites de quatuor familiis et generationibus, qui amphiorum in illo parricidii facinore gessisse ferantur principatum, videlicet ferentes labarum cum cruce in campo celestino, etc.* Vide Dissertationem nostram ad Joinvillam de hoc argumento.

MILITES REGIS, dicebantur Milites qui ex domo Regia, et ex ejus peculiari familia erant, ac stipendios honorati. Ejusmodi complures recensent Chartæ veteres, in Hist. Bethuniensi pag. 157. sub. ann. 1249.: *Dom. Amalricus de Mendon Domini Regis Miles*. In Computo Ballivorum Franciæ ann. 1305: *D. Joannes de Voise Miles D. Regis, Radulfus Bovel, Guillelmus de Patay, et Guillelmus de Flavencourt, Milites Regis*. Sic passim in aliis Chartis, qui in Gallicis Chevaliers le Roy appellatur: *Jean de Soisi Chevalier le Roy de France* sub ann. 1271. *Hugues de la Celle Chevalier nostre Seigneur le Roy de France, garde pour icelui Seigneur des Contes de la Marche et d'Angoulesme, etc.* Computum Stephani de la Fontaine Argentarii Regii ann. 1249.: *Jean Perceval pour cinq aulnes et demis d'escarlate vermeille de Brucelle baillée à Gautier Pignot Tailleur Madame la Roine, pour faire cote et mantel pour la veille de la Chevalerie de Mon-*

sieur Jean Houce Maistre d'Hostel de la dite Dame, lequel a esté en ce terme nouveau Chevalier du Roy par son Mandement donné au Bois le 2. jour de Février, etc. Alibi sub ann. 1350 : Des draps achetez de Jacques le Flamenc à la Chevalerie de M. le Dauphin pour cinq aunes d'escarlante vermeille de Brucelles à faire cotte et mantel pour la Chevalerie de Mons. Bertaut de Taribde Seneschal de Bigorre, lequel a esté en ce terme Chevalier nouveau du Roy, par Mandement donné à Soissons le 6. jour d'Octobre. Ex quibus primo intuitu videntur appellati Milites Regis, qui a Rege Militiam consecuti erant. Verum constat eosdem esse qui in Statuto de Hospitio Regis et Reginae dato Vicennis mense Januar. ann. 1285. Chevaliers de l'Hostel du Roy appellatur, et in veteri Regesto, hisce verbis : En l'abregement des despens faits en la voie d'Arragon pour les gaiges des Chevaliers de l'Hostel le Roy 170341. ll. 19. s. Pour les gaiges des Chevaliers qui n'estoient pas de l'Hostel, 190254. ll. 15. s. et estoient trestous lesdits Chevaliers à retenir, et non à gaiges, etc. Milites igitur Regii erant ex ipsa Regis familia. Philippus Mouskes in Ludovico Juniore, de Henrico II. Rege Angliæ :

Cevaliers ama et tournois,
N'i ert avers, ne faus, ne cuvers,
Ains ert li Sire des Haubers,
Et si tint de maisnie entiere
Cent Cevaliers portans banieres.

Exstat Charta Alberti Imperatoris 3. Id. Decemb. ann. 1299. qua Hugonem de Bovilla Cambellanum Regis Franciæ in suum Militem et Domesticum adsciscit hisce verbis : Ad personam nobilis viri Hugonis de Bovilla magnifici Principis D. Philippi Regis Francorum illustris Camerarii nobis dilecti ramos nostri favoris latius extendentes, ipsum in nostrum familiarem et Militem duximus assumendum, volentes ut ubicunque locorum quæ Romanum profitentur Imperium, nostrorum familiarium et Militum prerogativa, gratis, libertatibus et iuribus perfrui debeat, et gaudere presentium testimonio litterarum.

Milites suos perinde habebant Reginae, et aliæ nobiles femine. Chartam Aenoris Comitissæ S. Quintini ad ann. 1194. in Hist. Monast. Longipontis pag. 104. subscribunt Theobaldus de Mauny, et Ferdinandus, Milites Reginae. Alia Alienoræ Reginae Angliæ ann. 1203. apud Beslium, sic clauditur : Testibus Radulfo de Faya, Willelmo Vigerio Capicerio de Calviniaco, Milite Dominae Reginae. Testamentum Iolandis Comitissæ Inculis-mensis ann. 1314. ex Chartophylacio Regio : Item lego in retributionem servitorum mihi impensorum primo domino Radulfo Fruni Militi meo 200. ll. semel. Item Dom. Fulcaudo de Rupe Militi meo 50. ll. semel, etc. Vide Maisnadarii.

MILES REGIUS, in Charta ann. 1337. apud Ughellum tom. 7. pag. 616 : D. Lottus de Adimariis de Florentia Miles Regius, Straticus Salerni, etc. dicitur.

* MILITES DE RODIA. Chron. abbat. Corb. Ms. fol. 65. vº : Anno salutis 1308. fratres hospitalis S. Johannis Jerosolimitani, qui nunc vulgariter dicuntur Milites de Rodia, etc.

* MILES SALVATGE, id est, Silvestris, histrionis species. Curia 2. gener. Tarrac. sub. Jacobo I. reg. Aragon. : Statuimus quod nullus faciat aliquem Militem salvatge. Hinc colligitur vocem Salvatge, adjectivam esse vocis Militem ; atque adeo male lectum ex iisdem Constitutionibus cum virgula seu militi, Sal-

vatge, ut videre est in hac ultima voce, quæ male explicatur per Salvamentum.

† MILES STIPENDIARIUS, Is, ut videtur, cui de annua pro alimentis præstatione sub titulo feudali provisio fit. Tabular. S. Florentii : Ego Ebroinus Miles stipendiarius filiis Ebroardi et fratres mei, dedimus S. Florentio monasteriolum quod vocatur Tremeheuc, quod est pago Aletensi in parochia quæ vocatur Comburn. Vide Feudum Soldatæ.

† MILITES STELLÆ, Chevaliers de l'Étoile. Ordo Militaris institutus a Johanne Reg. Franc. ann. 1351. Vide Stella.

† MILITES TABULÆ ROTUNDÆ. Vide in Tabula.

MILITES VAVASSORES, Qui tenent de Baronibus terras suas, ut Subvassores, qui tenent de Militibus, in Legib. Malcolmi II. Regis Scotiæ cap. 8. § 8. Radulfus de Diceto ann. 1040 : Quindecim juramenta juravit Theobaldus propria manu Consuli Gaufrido, et 20. Barones Castellenses cum eo, et 40. Milites vavassores eisdem verbis, quibus et ipse. Vide Vavassores.

MILITES VEXILLARII. Vide Bannerati.

MILES, Dominus alicujus castris aut feudi. Chronicon Vosiense lib. 1. cap. 22 : Alter (Monachus) ex Militibus de Rupecavardi, id est, ex Dominis, etc. Mox : De cujus parentela exiit Guil. Ademari Miles de Celon. Rursum : Petrus frater Iterii del Barri Militis castelli de Axia. Occurrit apud alios Scriptores, et in veteribus Tabulis non semel.

† MILES, Militum seu Nobilium ordo. Appendix ad Chron. Episcop. Metensium tom. 6. Spicileg. Acher. pag. 663 : Hic (Theodoricus) paci et tranquillitati ecclesiarum omniumque sibi creditorum commoditatibus ea provisit diligentia, ut eum Miles, Clerus et populus revererentur ut dominum, et ut patrem diligerent.

MILITISSA, Militis uxor, Femme d'un Chevalier. In Charta anni 1379 : Joanna de Bethune Militissa, uxor D. Ioannis de Roya Militis, apud Duchesium in Probat. Histor. Bethun. pag. 202. [Miracula S. Amalbergæ tom. 3. Julii pag. 105 : Congregatur ibi populus universus moram faciens, Milites, Equites, Armigeri, Militissæ Domicellæque nobiles.] Occurrit etiam in Vita B. Coletæ num. 34. et 203. [et in Chron. Cornelii Zantflæt apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 331.] In Nivellensi Monasterio Canoniarum S. Gertrudis in Brabantia, etiam nunc domicellæ istæ Canonicæ, post exactum Stagium, quod trienni esse aiunt, fiunt seu creantur Militissæ, ad altare, a quodam nobili Milite, ad hoc evocato, stricto ense in dorsum impacto, consuetisque verbis pronuntiatis.

† MILITARIS, Natalium nobilitate insignis. Buschius de Reformat. Monaster. apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 911 : Monialis quædam, soror Gertrudis Degens dicta, Militaris in monasterio Ordinis nostri, Werder nuncupato, professa, et ibidem tunc sacrista, cum alia ejusdem monasterii moniali etiam Militari, de monasterio suo clanculo exiit, habitu suo in choro derelicto, vestita seculariter, sicut in castris Domicellæ solent incedere.

MILITARE, Militem facere, creare, baltheo militari accingere : Faire Chevalier, [ou seignorir.] in Gl. Lat. Gall. Vita Innocenti VI. PP. pag. 116 : Eodem anno Petrus Rex Aragonum venit Avenionem, et... certos nobiles suos qui secum venerunt, in præsentia dicti Papæ Militavit. Albertus Argentin. pag. 116 :

Thebaldum Brixiensem ibi Militavit. Pag. 117 : Auctor hujus belli, quem Rex Spiræ Militaverat, etc. Adde pag. 118. Mathæus Westmonast. ann. 1306 : Ad augmentandum igitur projectionem suam in Scotiam, fecit Rex per Angliam publice proclamari, ut quotquot tenerentur fieri Milites successione paterna, et qui haberent unde Militarent, adessent apud Westmonasterium in festo Pentecostes, admissuri singuli omnem ornatum Militarem, præter equitaturam, de regia garderoba.

MILITIA, Ordo ipse vel dignitas Militaris, Chevalerie. Vitalis Oscensis Episcopus : Infancio... licet non sit Miles, jus tamen habet accipiendi Militiam, si possibilitas, voluntas, et opportunitas se offerrent. Historia Cortusiorum lib 10. cap. 9 : Qui in suo regimine recepit Militiam in Mantua ab Imperatore. [Forma electionis Petri Episc. Aniciensis ann. 1053. tom. 4. Annal. Bened. pag. 742 : Nos autem sanctæ Aniciensis atque Vallavensis Ecclesiæ cætus communi voto Clerus, populus atque Militia, elegimus virum nobiliter natum, ... nomine Petrum.]

IN MILITIA APPROBATUS dicebatur, qui semel ac iterum, vel etiam tertio fortitudinis ac dexteritatis suæ specimen, vel in bellis, vel in ludicris decertationibus ediderat. Galfridus Monemuthensis lib. 7. cap. 4 : Quicumque ergo famosus probitate Miles in eadem erat, unius coloris vestibus atque armis utebatur. Facetæ autem mulieres consimilia indumenta habentes nullius amorem habere dignabantur, nisi tertio in Militi approbatus esset. Efficiebantur ergo castæ mulieres, et Milites amore illarum meliores. Vide Notas nostras ad Cinnamum pag. 493.

Probi etiam dicebantur, seu approbati Milites, quos vulgo nostri, Chevaliers sans reproche, vocabant, quorum vita ab omni probri suspicione vel nota immunis erat, cujusmodi in Ordinibus Militariibus duntaxat admittuntur, ut est in Ordinis Periscelidis Statutis MSS. Velleris aurei apud Locrium in Chron. Belgico anni 1431. S. Michaelis artic. 1. et Lunulæ, seu du Croissant, apud Colomberium tom. 1. Theatri honoris cap. 7. Gentilhomme de nom et d'armes sans reproche, apud Monstrelletum 1. vol. cap. 8. 9. et Georgium Castellanum in Vita Jacobi Lalani cap. 32. 33. Quæ vero delicta Milites ab ejusmodi Ordinibus arcerent, tria potissimum recensentur in Statutis Periscelidis hæresis nempe, læsæ Majestatis crimen, et ex prælio cui Princeps suus interesset, fuga. Renatus vero Siciliæ Rex a Torneamentis repellit Milites ac Armigeros, qui vel in iis quæ estimationem vel honoris caput spectarent, falsos se ac mendaces præstitissent, tum eos qui usurarii seu feneratores haberentur, denique qui impari se matrimonio copulassent.

† MILITIA prohibebantur præterea, atque ea obtenta privabantur, incesti et parricidæ ex lib. 7. Capitular. § 71. Eadem erat pœna, licet dissimilis causa, eorum qui rustica opera exercerant. Charta ann. 1235. ex Archivis S. Victoris Massil. : Statuimus quod si aliquis Miles, vel ejus filius, vel nepos opera rustica fecerit arando, fodiendo, ligna adducendo cum sauma, vel sine, et alia opera rustica faciendo non habeat Militis libertatem. Quod de iis qui operam suam aliis locarent intelligendum arbitror.

MILITIA, alias Feudum Militis, et feudum lorice : Terra quæ Militem debet in

expeditione, in Charta Balduini Comitis Flandriæ ann. 1119. in Tabul. Abb. S. Bertini; *Portio unius Militis*, apud Lucam Tudensem æra 880: *Concesserunt etiam similiter in perpetuum quod Christiani Milites in singulis expeditionibus, de eo quod a Saracenis acquisierint, ad mensuram portionis unius Militis B. Jacobi conferret.* Ita in Charta veteri apud Rodericum da Cunha, in Hist. Episcoporum Portensium in Lusitania 1. part. cap. 12. *Aliis Caballaria*, de qua feudi specie quædam supra attigimus in vocabis *Feudum* et *Caballaria*. [In *Militia tenere*, in Tabul. Majoris Monast.: *Radulfus Flogerensis et uxor ejus Avicia totam Hilduini mansilis Militum vel in Militia tenentium decimam, quam in proprietatem habebant, monachis Majoris monasterii pro mille solidis quos ab eis acceperunt, tradiderunt.*] Militare autem domino teneri qui *Militias* ac feuda possidebant, notissimum est. Dudo lib. 3. de Actis Norman.: *Richardo infanti manibus suis datis, super sacrosanctas reliquias fidem obsequentis famulatus et Militationis facientes, sponderunt et voverunt illi se per omnia esse fideles.* Guntherus lib. 8. Ligurini: *Publica militiæ vasallus munera justæ Non renuat, dominique libens in castra vocatus, Aut eat, aut alium pro se submitat iturum Arbitrio domini, vel quem laudaverit ille Compenset, redimatque suum mercede laborem.*

Petrus Diac. lib. 4. Hist. Casin. cap. 35: *Curtis quæ manifeste Imperii erant, Militias, et castra Imperii.* Gervasius Tilleberiensis MS. lib. de Otis Imperial. de Henrico II. Imper.: *Hic legem instituit apud Teutonas, ut Militiæ, more Gallorum et Anglorum, successionis jure devolventur ad proximiores agnationis gradus, cum antea penderent ex Principis gratia.* Charta ann. 1152. ex Regesto Bigorrensi: *Dederunt Abbati et sociis ejus villam prænominatam, et quidquid in ea jure hæreditario possidebat præter Militias, quas sibi tunc Consul (Petrus Comes Bigorrensis) retinuit, scilicet A. Donati de Sombra, et Arnaldi de Orbeag, etc.* Charta anni 1288. in Regesto Tolosano pag. 97: *Videlicet Militias, Baronias, et Vassalarias, etc.* Alia anni 1343. pag. 86: *Laudavit et concessit Ademarus de Miro monte, et hæredibus, et successoribus suis quartam partem illius Militiæ, et terræ, et honoris, quam ipse Ademarus emerat et acquisierat a Bertrando de Calcideris, etc.* Infra: *Sciendum quod Ademarus pro quarta parte dictæ Militiæ incontinenti recognovit et concessit se hominem et Militem D. Comitis, et successorum ejus, et fecit inde homagium, etc.* Regestum Constabulariæ Burdegal. fol. 100: *Dominus de Cassanea homo nobilis vendit et alienavit sine licentia D. Regis terram suam, seu Militiam de Bessens, quam nobiliter tenebat a dicto Rege sub deveriis nobilibus d'Ost et de Cavalgada, genitibus innobilibus.* Et fol. 97: *Petrus de Malyskit homo innobilis tenet quandam Cavallariam, seu feudum nobile, etc.* Hinc

† *MILITIAM REGIS EXERCERE*, pro Militaria servitia, quæ Regi ob *Militias* ac feuda debentur, præstare, exhibere. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 16: *Sed quod Militiam Regis non valebant exercere, tradiderunt alodos suos sancto Germano, nominatos his hominibus, etc.*

Ejusmodi porro *Militias* nonnisi a *Militibus* possideri et teneri potuisse docet præterea Charta Sancti Regis Majoricarum ann. 1323. qua Raimundo Rubey

de Pratis concedit, ut tenere possit aliquot villas, quæ a Berengero de Col avunculo ex legato concessa fuerant, etiamsi ab eodem Rege tenerentur in feudum, et de Militari persona ad personam non Militarem ex legato devenerint: hac apposita conditione, ut Raimundo extincto, villæ eadem ad unum ex filiis ejus legitimis devenirent, qui suo decenti tempore Miles efficeretur.

In 2. Regesto Homagiorum, Cameræ Comput. Paris. *Militiæ* seu feuda *Militum, Gentillesses* appellantur: sub titulo, *des Lannes et S. Sever: Nicolas d'Espagne Escuyer fait hommage de l'hostel noble et Gentillesses de Migret l'an 1356.* Occurrit ibi pluries.

MILITIA, Titulus honorarius *Militis*. Epistola Ludovici de Duracio Regis Neapolitani ad Ludovicum Ducem Andegavensem ann. 1333: *Quod si ita est, decentius fuisset tuæ Militiæ id nobis prius scripsisse, etc.*

MILITIA, Cætus *Militum*. [Radevicus Frisingensis de Rebus gestis Friderici I. Imper. lib. 2. cap. 8. apud Murator. tom. 6. col. 791: *Accesserat tunc quod Cremonenses cum Imperatore ad curiam venientes, Placentinorum Militia egressa ad certamen provocaverat, quod modo vulgo torneamentum vocant.*] Ita *Militia Hospitalis Hierosolymitani*, apud Will. Neubrig. lib. 4. cap. 19.

* *MILITIA*, *Militis* creatio. Sentent. arbit. ann. 1335. in Reg. 70. Chartoph. reg. ch. 305: *De luminari autem, quod consuetum est poni in ecclesia Parisiensi, in Militiis filiorum regum et baronum, cum de hoc plene informati non fuimus, supersedemus ad præsens.* Chron. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 1. col. 2: *Milicia dictorum trium fratrum fuit in Penthecoste anno 1313.* Vide infra *Militatio*.

* *MILITIA*, Feudi militaris caput seu domus præcipua, quodvis dominium, quod a milite possidetur. Reg. feud. Aquit. sign. JJ. rub. in Cam. Comput. Paris. fol. 37. r.: *Dominus de Benquet juratus dixit se tenere a domino rege..... Militiam seu capmasuram de Podio Bardos.* Ibid. fol. 39. v.: *Vitalis de Namanyu domicellus juratus dixit quod tenet a domino rege et duce ratione uxoris suæ Militiam seu domanet de Segur cum pertinentiis.*

* *MILITIA*, *Militis* stipendium. Reg. S. Ludov. ex Chartoph. reg. ad ann. 1317. fol. 36. r.: *Item augmentavit eidem milii (Ogero de Maloleone) nonaginta Militias, quarum sexdecim percipit in terra Navarræ, et residuum in thesauro nostro Navarræ, de decem Militiis, quandiu placuerit regiæ voluntati; dum tamen equis et armis pro defensione regni teneat se munitum.*

MILITIA, Census vel præstatio pro servitio militari. Tabularium Burguliense fol. 115: *De hoc feudo debent Canonici 12. denarios de Militia in Nativitate S. Mariæ.* Fol. 116: *In hac terra retinuerunt domini jura sua, scilicet de 10. sol. talliæ, 20. den. de 5. solid. cujusque talliæ 10. den. et 12. den. de Militia in Nativitate S. Mariæ.* Tabul. Abbat. de Rota fol. 164: *Petrus pro amore Dei et anima Taphur patris sui dedit Ecclesiæ et Canonici sua servitia tam talliæ quam Militiæ, etc.* [Ita *Militiam* ex vet. Inscript. interpretatur Fleetwodus in Sylloge Inscript. antiq. pag. 438.] Vide *Servitium nummorum*.

† *MILITES*, Equites, Gall. *Cavaliers*. [* Qui equo militant. Order. Vital. lib. 10. Hist. Eccl.: *Et alii fere 400. Milites*

cum innumeris peditibus capti sunt.] [* Richer. lib. 1. cap. 7: *Congregari præcepit Milites peditesque.... Exercitus regius in decem milibus equitum, peditum vero sex milibus erat.*] Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 23. ex Anonymi Hist. Palæst. cap. 20: *Ordinata denique sunt hæc omnia, Milites tenuerunt plana, et pedites montanea.* Jacobi Auræ Annal. Genuens. ad ann. 1282. apud Murator. tom. 6. col. 578: *Maxime quum Milites et pedites semper in Pisis ad solidos acciperent.* [* Eo sensu in Italia post x. vel xj. sæculum hanc vocem accipi consuevisse observat Muratorius tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 484.] Vide supra *Miles Plebeius*.

† *MILITIA*, Equitatus, Gall. *Cavalerie*. Ottoboni Scribæ Annal. Genuens. ad ann. 1196. apud eundem Murator. tom. 6. col. 376: *At quum videret se eos minime posse de campo et castris eradicare, et nihil proficere posse; imo sui semper victi ac vulnerati recedebant de campo, retraxit se cum Militia sua et fortia.*

MILITES, aliis significationibus. Vide *Milites* suo loco.

† *MILETA*, Anser silvestris. Vita S. Pharaïdis virg. num. 18: *Aves quasdam aggregatas reperit, quas alii feles, alii Miletas, vulgus vero gantas nuncupat.* Vide *Gantæ*.

* *MILETUM*, *MILLETUM*, *Milium*, Gall. *Millet* vel *Mil*. Charta ann. 1341. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 74: *Item Miletum seu milium pro parte nos contingente ibidem, sexaginta sex solidos Turon. annuatim.* Alia ann. 1283. in Chartul. Cluniac. ch. 348: *Decima fabarum, pisorum, racemorum, Milleti, canabi et totius alterius minuti bladi.* Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 163. ch. 139: *Le suppliant habitant de Tarbe en Bigorre loua les jumens ou eques de Raymond de Fort de Bearn pour piquer ou battre son Mil ou blé.* Hinc *Miliere* et *Milhiere*, Ager milio consitus. Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 127. ch. 197: *Lesquelz par une nuit gardoient une Miliere joignant ledit molin.* Alia ann. 1416. in Reg. 169. ch. 424: *Lequel Paris avoit prins et emblé en une Miliere.... trois ou quatre brains de millet.* Le suppliant avoit fait aler ses bestes en sa Miliere, ou orge, in aliis ann. 1460. ex Reg. 190. ch. 144. Vide mox *Milium*.

† *MILETUNIA*, Pactus Legis Salicæ tit. 76. Edit. Eccardi pag. 147: *Hæc lex de Miletunias vel letas sive Romanas in medietatem convenit observare.* Ubi idem Eccardus monet legendum forte *Militaneas*, ut *militaneus* idem sit qui *militaris*, et hoc loco *Militis* uxor. Vide *Militissa* in *Miles*.

* *MILEUS*, *Souler de roy*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

† *MILGORIENSIS* *MONETA* et *Milguriensis denarius*. Vide in *Moneta Baronum*.

* *MILGRANA*, Granatum, malum punicum. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Milgrana, Prov. malograna. Leudæ min. Carcass. Mss.: Item de Milgranas, de centum, quatuor Milgranas.* Vide supra *Migrana* 2.

* *MILHIUM*, ut supra *Miletum*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Quatuor conqas Milhii ad communem mensuram dicti vicecomitatus Leomanie.* Vide *Milium*.

* *MILHACA*, *MILHACA*. [Gall. *Sorgho* à balai: «..... Pro quodam homini de milhano qui tulit *Milhaca* sive de *milhacis* domino... t. 22, p. 361.» (Arch. histor. de la Gironde.)

* *MILHACIUS PANIS*, Ex milio confec-

tus. Hist. Franc. Sfort. apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 602. ad ann. 1450: *Hic (Franc. Sfortia) cum ita eques, ut erat, apud virum gravem Albertum Marianum ante ejus ædium limina familiarissime aliquando panis Miliacii sumto modice bibisset, etc.*

MILIARE. Vide *Miliare*.

MILIARENSIS, MILLARENSIS, Moneta argentea minutior, quæ in Montepesulano cudebatur ab Episc. Magalonen-sibus. Tabular. Episcopatus Magalonen-sis ann. 1262: *Berengarius (Episc. Magalonen-sis) Joanni de Ripa, Egidio Joannis, et Guirando Gos Monspelien-sibus ad legem 10. denariorum, una pogesia minus, excudendæ monetæ Millarensis vocatæ facultatem dedit; ita tamen quod in 12. denariis Millarensium prædictorum sint 10. denarii una pogesia minus argenti fini, sicut in Montepesulano affinatæ argentum. Hanc autem cudendi potestatem in toto Episcopatu, et in toto Comitatu permisit dictis Monspelien-sibus, exceptis castro Melgorii, et fortia superiori Montisferrandi.* Charta Guill. Gerunden-sis Sacristæ ann. 1268: *Ita tamen quod de Miliarensi a nobis et D. Infante Jacobo vobis concessio, habendo de quolibet maldino salis, ad opus murorum construendorum et reficiendorum, etc.* Fœdus inter Carolum I. Comitem provincie et Mas-silienses art. 20: *De prædictis monetis quæ fiunt in Massilia, habeat Dn. Comes 12. denarios Massiliensium minorum tantum pro marca argenti, etc. Et eodem modo intelligitur de monetâ Millarensium.* Epistola Clementis IV. PP. ad G. Episcopum Magalonensem ann. 1266. apud Gariellum pag. 219: *Sane de moneta Miliarensi, quam in tua diocesi cudi facis, miramur plurimum, cujus hoc agas consilio: non quod injuriam facias dicto Regi, (Ludovico) si in feudis non suis fabrices, sed Regi gloriæ, extra cujus dominium nec hoc potes, nec aliud operari. Quis enim Catholicus monetam debet cudere cum titulo Mahometi? quis etiam licite potest esse alienæ monetæ percussor? cum nulli eam liceat cudere, nisi qui vel summi Pontificis, vel Principis auctoritate conceditur, etc.* Ex quibus verbis nescio an conficiatur *Miliarenses* istos in Francia cusos, nummos fuisse Hispanicos, (nam ex allatis, in Hispania obtinuisse videntur,) hoc est instar eorum qui in Hispania cudebantur; quæ vox etiamnum in Lusitania viget, ubi nummi aurei *Millereis* appellantur: quam vocem corruptam putat Scaliger lib. de Re nummaria pag. 55: *Quum, inquit, verum nomen fuerit, Muley-Rais, ab Arabe Rege, quisquis is fuit, qui primus ejusdem ponderis et valoris nomisma in illis partibus Hispaniæ percussit.* Quo sane videtur spectare Clemens, cum ait Christianum nec debere nec posse monetam cudere cum titulo Mahometi. At cum vox hæc proximè accedat ad Byzantinorum Principum *μυλωνισια*, minuta perinde monetæ, de quibus egere præ cæteris Scaliger de Re nummaria, Petavius ad Epiphanium, et alii, nos etiam in Dissert. de Monetis Byzantinis, longe probabilius videretur hisce monetis inditam ab iis appellationem.

Sed et non desunt qui a Miliarensi Græcancis *Liards* nostrates, minutiorē quandam trium denariorum monetam, sic nuncupatam, quæ in Aquitania potissimum obtinuit, nomen sumpsisse opinantur: quique *Liards* appellantur in Consuetudine Burdegalensi art. 116. et Baionensi tit. 7. art. 32. Alii vero a Ricardo I. Anglor. Rege, quem ob præ-

claram animi generositatem *Audacem* cognominabant, seu Gallice, ut tum efferebatur, *li hardy*, dictos volunt: tum etiam quod in iis Rex effingatur manuensem strictum gerens: nam et *Li hardy* et *Ardits*, passim dicuntur in Foris Beneharn. et in Consuet. Solensi. Aquitana autem ista moneta minor argentea fuit, cujusmodi complures habentur Regum Angliæ et Franciæ, ut et Caroli Ducis Aquitaniæ Caroli VII. Regis filii, apud Hautinum in lib. de Monetis Francic. pag. 135. 175. 187. 189. 199. 255.

MILIARENSIS PORTICUS, apud Vopiscum, quæ millenis columnis sustentabatur. Ita Salmasius.

† **MILIARIUM,** Numismatis pars XII. complectens folles XXIV. Scholiastes Basilic. tom. 6. SS. Maii pag. 16*: *Nosse oportet ceratium unum folibus valere duodecim sive Miliarisio dividio. Valent itaque ceratia duodecim nomismate medio. Nam integrum nomisma continet Miliarisio duodecim sive ceratia 24.* Vide Glossar. mediæ Græcic. in *Μιλιαρισιον*.

† **MILIARIUM,** Mille pondo librarum. Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 392*: *Decreverunt... campanam quamdam veterem fractam, hebetis etiam soni, in melius refundere molis duorum Miliariorum.*

† 1. **MILIARIUS,** Miliare. Charta Wifredi Comitis Barcin. ann. 888. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 166: *Locum quem vocant Centum-cellas cum Miliaris quatuor in gyro.*

2. **MILIARIUS,** Carolus M. Imper. apud Anonymum Salernitanum in Hist. Langobard. parte 1: *Unum est quod quæro, ut (Arichis Princeps Langobardorum) armiger meus unus Miliaris fiat.* Videtur idem qui *Millenarius*, de qua dignitate infra. Vide Cujacium ad lib. 1. Feudor. tit. 1.

MILICA, Grani species, de qua passim veteres Chartæ Italicæ. Describitur a Petro Crescentio lib. 3. de Agricultura, pag. 129. [* Vide Murator. 2. Antiq. med. ævi col. 351. et supra *Melica*.]

* **MILICAMILIUM,** Eodem intellectu. Stat. Placent. lib. 3. fol. 32. rº: *De marzaticis vero, videlicet Milicamilio et panico, vicia et omnibus leguminibus teneatur domino justam reddere rationem.*

† **MILICENTUM,** Vox, ut videtur, corrupta ab Anglico *Milleate* vel *Mill-leat*, quæ ipsum rivi alveum, quo aqua molendini continetur, significat. Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1928: *Henricus tenet dicta tenementa et Milicenta de Cantalou, et dicta dominia de Rege, et non dat scutagium.*

† **MILIGIONE,** perperam pro *Malitiose*, in Charta Johannis Reg. ann. 1361. Reg. 90. Tabul. Regii Ch. 608: *Imponaturque sibi quod dictum incendium Miligione et in hodium dicti Petri posuit ibidem.*

* **MILICUS.** Vide mox *Militus*.

* **MILIENDA,** Vestis species, vel Pars vestis. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 73: *Lequel Gonnays, qui avoit de soez sa teste rese et sa barbe en sa Miliende, etc.* Vide infra *Misele*.

MILIENSES. Chron. Laurishamense pag. 86. ubi de Fratibus Barbatis in Monasteriis:

Nunc quoque Barbati qui sint, attentius audi: Sunt ergo laici Milien-sibus associati, Quos risus populi dedit hoc agnomine fungi, etc.

Ubi *Milien-ses* sumuntur pro *Monachis*.

† **MILIGRISIUS,** Denarius: unde ducta vocis origine, mihi incompertum, nisi

Miligrisius scriptum sit pro *Milgurisius*, vel *Miligrisius* denarium æreum significet, et a colore ita sit nuncupatus. Miracula S. Georgii tom. 3. Aprilis pag. 143: *Oblato deinde Miligrisio seu denario abire conati, etc.*

MILIMINDRUM, *Vulgus vocat, pro eo quod elevationem mentis inducat; hæc herba Hyosciamus appellatur.* Papias.

MILINÆ. Gregorius Turon lib. 6. cap. 14: *Magna igitur eo anno lues in populo fuit, validudines variæ, Milinæ cum pusulis et vesicis, quæ multum populum adfererunt morte.* Apud Fulbertum Carnotensem Ep. 95. ubi Gregorii locus laudatur, scriptum habetur, *Melinæ cum pustulis, etc.* Duchesnius monet in aliis Codd. legi *malignæ*. Alter Codex antiquissimus, quem vidi, *maligni* præfert.

* Huetius in Comment. de Reb. ad eum pertin. pag. 22. exponit: *Morbos enatos cum variis similibus granorum milii.*

MILINOVULTIS. Vide *Melinus*. [* Ubi *Prasinovultis* interpretatio, a Cangiio emendatur in *Prasinovultis* suo loco.]

† **MILIO,** *Milvus*, accipitris species, Gall. *Milan*. Testamentum Oliverii de Clicio ann. 1406. ex Archivo castri Blein.: *Item legat domino Alano Vicecomiti de Rohan genero suo suum Milionem, vulgari-ter son Milion, unum equum quem equitat auceps, qui dictum Milionem regit, et ipsum accipitrem sibi remisit.*

* **MILITANEA.** Vide *Miletunia*.

† 1. **MILITARE,** Iter habere, maxime cum difficile et asperum est. Chron. Mauriniac. apud Duchesnum Hist. Franc. tom. 4. pag. 377: *Abbas autem Priorque nocte illa alio ire disposuerant, et cum ante lucem surrexissent, et per unam leugam Militassent, miraculum fuit, cum Dei providentia ipsi nuncio noctis adhuc tenebris duranti- bus obvias- sent.*

† 2. **MILITARE,** Configere, pugnare. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 28. ex Anonymi Hist. Palæst.: *Cœperunt nostri Militare in nomine Domini.* Aliis notionibus, vide supra in *Miles*.

MILITARES, Qui in exercitibus militant, maxime qui in militia aliquam dignitatem habent, in leg. 18. 32. 188. Cod. Th. de Decurion. (12. 1.) leg. 7. de Frument. urb. CP. (14. 16.) leg. 20. 21. de Erogat. milit. annonæ. (7. 4.) Acta SS. Tharaci et soclorum Martyrum: *Non licet tibi universas penas mihi adhibere, quoniam Militaris fui.* S. Augustinus Epist. 230: *Misit Militares, nemo potuit reperiri.* Vide eundem lib. 1. de Morib. Eccl. cap. 35. Vita S. Cæsarii Arelat. apud Surium: *Comites et alii viri Militares non sinebant homines in domibus suis habitare et laborare, sed misere eos mactabant, etc.* Utuntur etiam uterque Victor, Vopiscus in Tacito, et Ammianus lib. 14. 21. Epist. Synodalis Concilii apud Saponarias ann. 895: *Nulum ei per vos, aut Militares Ecclesiæ vestræ præstitere suffragium.* Odo Cluniac. in Vita S. Gerdardi lib. 1. cap. 11: *Arma Militaribus apta ei præbuit.* Alias *Militares* qui *militēs* fuerant, nec amplius militabant: quod observatum a Salmasio ad Hist. Aug. pag. 300. Glossæ Isidori: *Militaris, opinatus, id est, vetus miles.*

* **MILITARES PERSONÆ,** Militiæ candidati, vel militum familiares et domestici. Charta ann. 1270. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Vienne fol 61. rº.: *Quod ipsi et antecessores eorum posterunt in prædicto castro baulum seu etiam jugerium, vel consulo, militibus et Mil-*

taribus personis prædictis contrarium asserentibus; et super eo quod dicebatur quod prædicti milites seu personæ Militares offenderunt prædictos dominos, etc.

* **MILITATIO**, Ad militarem gradum ascensus. Charta Phil. V. ann. 1320. in Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 57. vº: *Attendentes quod Guillelmus de Verneto miles hujusmodi præconis insignitur; quod sollicitè considerans defunctus R. quondam Boloniæ comes cingulo militiæ cinxit eum et militari decoravit honore: nos exinde Militationem hujusmodi attemptam habentes et gratiam, concedimus ei de gratia speciali quod honore et statu militari lætetur omnino.*

MILITES, Hæretici, qui alias *Floriani* et *Carpocratiani*, sic dicti, quia de Militariibus fuerunt, inquit Philastrius, ubi plura de eorum opinionionibus.

MILITES ROTUNDI, Nummi, vulgo *Ridders* dicti, in Legibus Opstalbomicis cap. 21. [Charta Geraldii Abbatis Angeiacensis. ann. 1385. in Chartul. ejusd. Monast. pag. 459: *Item in Cœna Domini cellerarius debet ducentis pauperibus cui libet quatuor allecia, et dominus Abbas debet vinum et unum quartarium fabarum, et centum justitias vini de capitulo, et centum Milites qui debent dari ducentis pauperibus in ecclesia, antequam veniant in claustrum ad mandatum.* Consule Menagii Origin. Gall. in voce *Ridde*.]

* *Chevaliers de Guillaume* memorantur in Reg. Cam. Comput. ex Cod. reg. 8406. fol. 147.

† **MILITIA**, Diversis notionibus, vide in *Miles*.

† **MILITIALITER**, Viriliter, strenue, prout Milites decet. Gesta Trevir. Archiep. apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 398: *Illi non segnes tela et lapides de supra pluentes, illos obruentes, istos ferientes se Militialiter defensarunt.*

† **MILITISSA**, Uxor militis. Vide *Miles*.

* **MILITUS**, vel **MILICUS**, f. Reditus, qui in *Mileto* pensatur. Vide supra in hac voce. Charta ann. 1278. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 199. rº: *Cum ego Girardinus quendam redditum annuum, qui quidem redditus vocatur redditus Militorum, ab ipso Vieneto, emerim, etc.*

* **MILLAGO**, Uno pesce che vola sopra Paqua. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **MILLAIROLA**, **MILLAROLA**, etc. Vide supra *Meillerola*.

* **MILLARE**. [Suere. DIEF.]

† **MILLARENSIS**. Vide *Miliarensis*.

† **MILLEARIUM**. Mille, Gall. *Millier*. Charta apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 239: *Unam piscariam quæ reddit unum Millearium siccarum anguillarum... Et in villa quæ Mosæ vocatur tria concessi... Millearia siccorum allectium.*

* **MILLEMORBIA** vel **MISMORBIA**, *Herba sciarica, strophularia, castrangula; ut quidam volunt, urtica mortua; eo quod folia similia urticæ habeat, non tamen urentia.* Glossar. medic. Ms. Simon. Januarii. ex Cod. reg. 6959.

† **MILLENA**, ut *Millæarium*. Charta apud eundem *Madox* ibidem pag. 243: *Concessit Deo et S. Marix et monialibus de Langeleita dimidiam Millenam anguillarum.*

* **MILLENÆ SALUTES**, Gall. *Mille complimens*. Hildeg. Pictav. schol. epist. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 490: *Centenas Milenas escipere salutes.* Alia Ibid.: *Ipsi etiam comiti centenas Milenas salutes ex mea parte conferatis.*

1. **MILLENARIUM**. Papias: *Millenarius, qui mille militibus præest, Græcis χιλιαρ-*

χοc. Ita etiam Isidorus lib. 9. Orig. cap. 3. Victor Utic. lib. 1. de Persec. Vandal.: *Fuit hic Vandalus de illis, quos Millenarios vocant.* Horum meminit Lex Wisigoth. lib. 2. tit. 2. § 26. et Senator lib. 5. Epist. 27. Vide Saxonem Grammaticum lib. 5. Hist. Danicæ pag. 78.

2. **MILLENARIUM**, *Χιλιασταί*, Hæretici, qui et *Cerinthiani*, sic dicti ab eorum auctore Cerintho. *Hi mille annos, inquit S. Augustinus de Hæres. n. 8. post resurrectionem in terreno regno Christi, secundum carnales ventris et libidinis voluptates, futuros fabulantur; unde etiam Chiliastæ sunt appellati.* Vide Papiam, Baronium ann. 373. num. 14. etc.

* **MILLENARIUM**, Mille, Gall. *Millier*. Charta Amalr. episc. Silvanect. ann. 1166. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 218: *Insuper unum Millenarium de escis omnimodis in usus ecclesiæ et fratrum præparatum.* Leg. forte *Anguillarum*. *Miliaires*, pro *Millenaire*, *Millenarius*, in Tabul. S. Apri Tull.: *Geatz præsentis qui furent faites quant le Miliaires notre Signor corroit par mil et dous cent et cinquante set ans.* Unde emendandæ Literæ Theob. comit. Campan. ann. 1231. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 550. ubi *Miliane* editum, pro *Miliaires*. Vide *Millæarium*.

MILLEPEDA, Genus vermis pilosum, multis pedibus innixum: Græc. χιλιοπους. S. Hieronym. lib. 3. in Rufin. cap. 3: *Cur vermiculus, quem vulgus Milleepadam vocat, tantum pedum agmine scateat.* Adde eundem lib. 2. contra Jovinianum cap. 6.

† **MILLERARIUM**, Mille, Gallice *Militer*, apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. pag. 412: *Item de monetario de XXIII. grossis Millerariis de denariis, videlicet XL. lib. pro quolibet Millerario.*

* **MILLERIUM**, a Gallico *Millier*, in Leudis min. Carcass. MSS.: *Item de Millerio clavorum ferri, i. den.*

† **MILLEROLA**. Vide *Merillerola*.

† **MILLESIES**, pro *Millies*. Tabular. Massil.: *Noverritis me vestras recepisse litteras quæ Millesies vos regravior. Millesies, par mille fois, in Glossar. Lat. Gall. Sangern.*

* **MILLETUM**. Vide supra *Miletum*.

† **MILLIARE QUINTUM**, *Bannieuca*. Vide *Quinta*.

MILLIARUM, pro *Milliare*. Vetus Inscriptio Romæ: *A Milliario. xxxv.* Frontinus in Expositione formarum: *Milliarium habet passus M. ped. v. stad. VIII. Miliaris termini, apud veterem Agriensorem.* [Adde Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 38.] Vide Descriptionem nostram CP.

† **MILLIARIUS**, Eadem notione. Charta Willelmi Pictav. Comitit apud Stephanot. tom. 3. Fragm. Hist. MSS.: *Insuper addo eis etiam decimas omnium, si quid plus sylvæ postea cultum fuerit, infra duos Milliarios ex omni parte hujus terræ.*

† **MILLIO**, nostris *Million*. Charta ann. 1514. apud Rymer. tom. 13. pag. 409: *Pro dicta solutione dictæ summæ unius Millionis, sive decem centum millium scutorum auri de sole, etc.* Occurrit in Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. col. 479. 521. etc. Vide *Moneta*.

† **MILLIO**, Incerta mihi notione, si bene scriptum, est in Chron. Erfordiensis ad ann. 1250. apud Schannat. in Vindem. Litter. pag. 104: *Sic itaque reddita Damiana Rex (Ludovicus IX.) centum millibus Millionum suam redemit captivitatem.* Certe non idem quod Gallis nostris *Million* dicitur, scilicet decies

centena millia librarum; cum ex Joinvilla, cui fidem habendam existimo, constet Ludovicum Regem pro sua, vel suorum libertate recuperanda octingenta tantum millia *Besantiorum* aureorum Sarracenis solvisse, quod ad monetam hodiernam reductum, computatur a D. le Blanc pro 3879309. lib. 7. fol. 6. den. Verum ibi legendum puto *centum millibus marcarum*. Vide Dissert. D. Cangii in Joinvillam.

† **MILLIUM**, **MILLUM**, pro *Milium*, Gall. *Millet*. Charta ann. 1351. ex lib. viridi fol. 53: *Sed de Millio et panissa nihil recipit.* Scriptura Principis Adelgastri tom. 3. Concl. Hispan. pag. 90: *Et in die qua vocati ad servitium fuerint, habeant portionem edendi et bibendi, scilicet libra una et quarta panis Milli.*

* Glossar. Lat. Ital. MS.: *Millum, la mestura.*

† **MILLUS**, Festo: *Collare canum venaticorum, factum ex corio, confixumque clavibus ferreis eminentibus adversus impetus luporum.* Consule Martini Lexicon.

* **MILVIUS**, Gall. *Melle*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120. Vide *Milio*.

MILUM, vel **MILIUM**, Acumen ossis in brachio, quod armo jungitur, apud Constantinum Afric. lib. 2. Pantehn. cap. 7.

1. **MILUS**, Lex Aleman. tit. 61. § 4: *Si autem visus (oculus) foras eixerit, et Milus, 40. sol. componat.* Ubi Heroldus, *melius Malum*, quasi oculi orbis integer intelligatur.

* 2. **MILUS**, Idem forte quod supra *Militus*. Charta ann. 1119. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 445: *Amodo majoritatem terræ habeat Valdricus et ejus heres, cum Milis et navellis.*

MIMA, Gloss. Arabico-Lat.: *Mima, i. mimatio bestiarum.* Forte *minia*, i. *minatio bestiarum*, a voce *minare*, ducere, *Mener*.

* **MIMARE**, Ludum mimicum agere. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 241: *Requisiverunt unum mimum seu jugalorem (sic)... pro ludendo et spatiando seu Mimando cum ipsis.* Vide *Mimaritia*.

MIMARITIA, Meretricii seu mimici gestus. Pirminius Abbas in Excerpt. de libris Canonici: *Mimaritias et verba turpia. et amatoria, vel luxuriosa ex ore suo non proferat* (Christianus.) Vide Glossar. med. Græc. in Μιμαριον.

† **MIMATA**, vel **MIMATUM**, f. Nummata, ut conjectat Hearnius. *Nummata* autem vel *Nummatum* idem atque *nummus* sive *denarius*. Liber Niger Scaccarii: *Quod justum et antiquum pondus primæ funturæ stagni Cornubiæ antiquitus, et nunc et semper solebat esse et debet esse, majus de xxx. Mimatit stagni quam pondus primæ funturæ Devoniæ.*

† **MIMIA**, Ludus mimicus. Instrumentum ann. 1482: *Mihi nomen Ierius trahens originem ex Brabantia finibus, Mima et cantu victum aquiro.*

MIMIFIA, Iter Camerarii Scotici cap. 24. D. De Sartoribus.... accipitur sibi particulas panni, et scissiones manicarum, et alias *Mimifias*. Id est, *minutias*.

† **MIMATENSIS MONETA**. Vide *Moneta Baronum*.

MIMOLOGUS, *Mimus*, Jocolator. Uguccio, et ex eo Joannes de Janua: *Mimilogus, qui mimos docet, vel mimos loquens.* Inde *Mimilogium*, i. locutio *mimi*. Urbicarius *mimilogus*, apud Fulgentium lib. 2. Mythol. Harigerus Abb. Lobinensis cap. 45: *Mimilogus quidam servum Christi derisit.* Vide Isonis Glossas ad

Prudent. Peristeph. Hymn. 14. v. 222. Interdum pro ipsis jocis. Baudemondus in Vita sancti Amandi Episcopi Traject. num. 20. : *Aploque etiam cachinnans risu, verba quæ vulgus Mimologum vocat, servum Christi detrahare cepit.*

MIMOLOGUS, apud Jul. Firmicum lib. 8. cap. 8. et Tyronem in Notis pag. 172. Μιμολόγος, apud Hesychium, in Διηλον. Papias: *Mimologus, qui mimos docet. Mimographus, qui mimos scribit.*

* MIMITHEMELÆ ARS, Mimica nempe, a Lat. *Mimus* et Græco μιμήτης, ut notant docti Editores, quod locum editorem significat, in quo gesticulatores saltare vel gestis ridiculis adstantes recreare solent. Passio S. Genes. tom. 5. Aug. pag. 122. col. 1. : *Beatus Genesius cum esset in urbe Roma magister Minithemelæ artis, qui stans cantabat super pulpitem, quod themele vocabatur, et rerum humanarum erat imitator.*

† MIMUS, Musicus: qui instrumentis musicis canit. Leges Palatinæ Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. SS. Junii pag. xxvii. : *In domibus Principum, ut tradit antiquitas, Mimi seu joculatores licite possunt esse. Nam illorum officium tributū lætitiā... Quapropter volumus et ordinamus, quod in nostra curia Mimi debeant esse quinque, quorum duo sint tubicinatores et tertius sit tabularius.* [* Lit. remiss. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 27. : *Ad Mimos cornicantes seu bucinantes accesserunt. Minimus, in Comput. ann. 1393. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 124. col. 1.]*

* MIMUS SECUNDUS, id est, qui secundas partes agit, dicitur S. Gelasius tom. 3. Febr. pag. 675. col. 1. Consule ibi doctos Editores.

1. MINA, Fodina, Gallice *Mine*. Charta Ludovici Imp. data Remis ann. 5. Ind. 4. in Tabul. Dervensi: *Præter hæc omnia concedimus supradictæ Ecclesiæ quandam locum fisci nostri valde necessarium, et ad fodiendam Minam plumbi congruam in pago Launense, etc. Vide Minera.*

* *Mina* etiam dicitur materia, quæ ex fodina eruitur. Charta Blanchæ comit. Trec. ann. 1226. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris: *Ego concessi eis ut capiant Minam in dictis nemoribus ad fabricandum, tali conditione quod ipsi repleri faciant fossas, ubi Minam acciperint.* Alia Oliver. Abb. S. Remig. Senon. ann. 1311. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 127: *Dictus Jantianus emptor et ejus socii... in tota petia dicti nemoris... poterunt... de Mina ferrum fieri facere et dictam Minam seu ferrum inde confectum, quibuscumque personis voluerint, vendere. Vide infra Minaria.*

2. MINA, Clandestinum consilium, factio ad aliquem opprimendum, *Menee*, ex *minare*, ducere, *Conduire une menée*. Chron. Fredeg. cap. 98: *Ebruius quoque magis atque profusus crudeliter Francos opprimebat, donec tandem Ermenefredo Franco Minas parat, resque proprias tollere disponit.*

MINARE, Minam seu clandestinum consilium in aliquem inire, factionem instituere. Idem cap. 90: *Floacatus deinceps vehementer Minabat consilium de interitu Willebaldi.*

3. MINA, Mensura frumentaria. Charta Odonis Episcopi Belvac. ann. 1140: *Omnia concesserunt absque ulla retentione, præter quatuor Minas frumenti, quas accipient annuatim a Monachis pro censu. Passim. Addo tantum sequentia de mina Anglica ex Lib. Joannis de Westerham Prioris Roffensis, circa ann. 1320. sub capite, Quid mensuræ grangii*

continent. Mensura, inquit, ad frumentum, et ad bladum, et ad pisa, quæ alio nomine Mina vocatur, continet 5. eskippas de duro blado; et istæ 4. Minæ, cum gata, quæ dicitur Gundulfi, faciunt 3. sumas... unde Mina et gata faciunt 3. quarteria. Mina ad grutum recipiendum continet 7. eskippas. Mina ad brazium continet 3. eskippas de duro blado. Mina ad farinam in pistrino continet largiter 7. eskippas, et debet mensurari sicut sal, et radi. Hæc liber iste apud Spelmannum.

Qualis fuerit *Mina* apud nostros discimus ex Charta Guillelmi Comitis Pontivi ann. 1208. in Tabul. Centul.: *Concessi quoddam jus hereditarium quod nomine advocacionis apud Noerias annuatim possidebam, scilicet quatuor sextarios et unam Minam avenæ, quos subscripti viri mihi persolvebant: Gislebertus tres Minas, Robertus tres Minas, Ingelramnus tres. Ubi manifestum est duas minas, uti etiamnum, sextarium æquiparare. Nec minus in eadem rem aperta sunt quæ leguntur in Chartul. 2. S. Vincentii Cenoman.: *Reddemus monachis S. Vincentii singulis annis undecim sextaria bladi legitimi juxta genus terræ illius. Erunt autem IV. sextaria et Mina de frumento; sex et Mina dimidiatim de hordeo et avena. Vide Adæquationes mensurarum in voce Modius 2. Cujus ponderis fuerit *Mina* apud Genuenses colligere licet ex Annal. Genuens. ad ann. 1171. apud Murator. tom. 17. col. 1005: *Nam tum erat victus inopia, et mensura frumenti Mina vocata, onus scilicet viri habile, ultra decem solidos non valuit, hisque temporibus si solidos 50. non transcendit ipsa mensura, frumentum valere nimis non dicitur.***

* Charta ann. 1141. in Chartul. S. Magl. ch. 40: *Triginta Minas frumenti et triginta Minas avenæ, hoc est, duos modios et dimidium. Convent. Saonæ ann. 1526: *Item pro salmata collo seu Mina frumentorum, etc. Hinc**

* MINA, Modus agri, cui seminando *mina* sufficit, nostris etiam *Mine*. Charta Phil. V. ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 1: *Quatuor Minas terræ sementis, quæ fuerunt Manasseri Malvicini. Lit. remiss. ann. 1479. in Reg. 205. ch. 434: *Le suppliant transporta par maniere d'eschange à Benoist l'Estendu, demourant au villaige de Treze, baillage de Chartres, trois Mines de terre avecques ung Minot en plusieurs pieces. Vide Minata.**

* MINA PANIS, Tantum panis, quantum ex *mina* confici potest. Vita S. Lanfr. tom. 4. Jun. pag. 621. col. 1: *Cum enim intercessores ejus duodecim pauperes quotidie reficerent, et alius Minam panis erogarent, hic... integrum sextarium instituit quotidie dari.*

* MINA, Mensura vinaria, Acad. Crusc. Hemina. Ordo eccl. Ambr. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 873: *Cicendelarius debet habere de camera archiepiscopi unam Minam vini, de quo fit sacrificium per totam ebdomadam.*

† 4. MINA, Eadem notione qua *µνα* apud Græcos. Luthprandi Hist. lib. 6. cap. 14: *Raimundus Aquitanorum Princeps eum adit, et pro Minis mille se in Militem dedit fidemque ei juramento servaturum affirmavit. Concl. Lucense ann. 569. inter Hispan. tom. 2. pag. 306: *Et quicumque Archiepiscopus, Episcopus, Abbas claustralis vel Episcopalis, pro dignitate, vel ordine, vel aliquo ecclesiastico beneficio Minam daret Regi, sive aliæ aliæ personæ, ille excommunicatione perpetui Anathematis innodatur. Mihi**

vero non constat an eodem sensu, an pro cuso nummo accipienda sit hæc vox in Charta ann. 1216. tom. 4. Gall. Christ. inter Instr. col. 201: *Singulis annis persolvent quinquaginta Minas frumenti de admodatione, et sex Minas avenæ, septem Minas Lingonensis moneta.*

† MINABILIS, Minax. Epistola Johan. Troester apud R. Duellium lib. 1. Miscell. pag. 238: *Quæ in timoroso, Minabile, horrendum iudicium perduxit.*

* MINACHIUM, pro Minagium. Redit. Villæ-novæ in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 92. rº. col. 1: *Minachium et theloneum vj^{xx}. lib. et c. sol. Rectius Minagium ibid. part. 2. fol. 108. rº. col. 1. Vide in hac voce.*

MINE, Partes murorum pinnatæ, quæ ad emissionem sagittarum fenestratæ sunt. Will. Brito in Vocabulario MS.: *Item Minas, altitudines murorum dicimus. Hac notione vocem usurpat Fulcherius Carnotensis lib. 3. Hist. Hieros. cap. 17: *Cumque murum Saraceni per quinque dies jam aliquantulum læsissent, et Minas desuper de lapidano plures diruissent, etc. Et cap. 32: *Cives quoque per muri Minas nostros tam sagittis, quam lapidibus sive spiculis crebro valde lædebant et vulnerabant. Vita abbreviata S. Columbani: *Tecta itaque templi, culmina murorum restaurat, Minas, cætera, quæque ad Monasterii necessitates pertinent. Vox Maroni nota:****

..... Jacent interrupta, Minæque Murorum iagentes.

Ubi Servius *minas* esse ait, *eminentias murorum, quas pinnas vocant.* Utuntur præterea Ammianus lib. 50. 24. 29. Festus Avenius in Ora maritima, et Ruffinus apud Josephum lib. 3. cap. 7.

* MINÆCENA, Conc. Ænham. ann. 1009. cap. 1: *Monachi, Minæcenæ, canonici et nonnæ ad vitæ se convertant integritatem. Vide Miliensis.*

1. MINAGIUM, Jus quod competit domino pro mensuratione frumentaria per *minas*. [Charta Philippi Augusti Reg. Franc. ann. 1187: *De annona sua quam de labore suo vel de labore animalium suorum habuerit, Minagium reddat.*] Charta ann. 1224. ex Tabul. S. Arnulfi Crispac.: *Pelebant Minagium ab omni genere bladi quod vendebatur in domibus nostris et extra, etc. Charta Agnetis Comitissæ Pictavensis ann. 1048. ex Tabulario Angeriensis: *Stallum de blado et vino, si quoties voluerint, facient, et Minagium nunquam dabunt. Charta Roberti Comitis Drocensis: *Ubicumque facta fuerit venditio bladi a nona hora diei Mercurii, usque ad horam primam diei Veneris, Ecclesiæ est Minagium. Regestum Peagiorum Parisiens.: *Nul quel qui soit, n'est quite du Minage, s'il mesure à la mine du Roy. Supra: *Cil qui blé doit livrer, et partant doit-il paier le Minage, quand il mesure à la mine du Roy. [Charta ann. 1473: *Le prévôt de Craon doit fournir aux marchands mesures à grains, et a ledit prévôt outre sa coutume, Minage, qui est de chacun boisseau vendu une jointée d'icelui grain, en assemblant les deux paumes de la main ensemble.]* Vide Regestum Feodor. Comitatus Claromontensis in Bellovacis pag. 14. Duchesium in Ducib. Burgund. pag. 53. 113. Beslium in Episcopis Pictav. pag. 126. Gallandum de Franco alodio pag. 375. etc.*****

* MINAGIATOR, Qui jus, *Minagium* dictum, quod competit, domino pro mensuratione frumentaria, exigit et qui *mina* metitur, nostris *Minager* et *Minageur*.

Charta Henr. comit. Trec. ann. 1176. pro canon. S. Quiriaci in Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 98: *Tertiam partem navigii de Sezanna... ita quod non liceat alicui ibi ponere Minagiatores nec removere,..... possidendam contuli.* Ad Henr. comit. Grandis-prati ann. 1247. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. fol. 251. v. col. 2: *Et cil devant diz blez doit estre paieé à la vaillance de minage, et cil Girars ou si hoir doivent envoyer un Minageur à Ourmes, por mesurer et por recovre ce blez.* *Minageur*, in Ch. Phil. VI. ann. 1341. ex Chartul. Regal. loci part. 1. ch. 146. Chartul. Latiniac. ad ann. 1480. fol. 148: *Et en avoient tous-jours esté payez iceulx religieuz, leurs Minagers, mesureurs, leurs gens, familiers et officiers par eux à ce faire ordonnez.* Giraudus *Minagerius* subscribit Chartam Burchardi comit. Vindoc. in Hist. Sabol. pag. 47. ubi cognomen esse videtur. Vide infra *Minarius* 5.

† *MINAGIUM*, Emporium in quo frumentum distrabatur. Tabular. Latiniac.: *Que de tout temps et d'ancienneté que le marché ou Mynage de ladite ville de Lagry eust accoustumé de seoir et estre tenu trois fois la semaine,.... auquel marché et Mynage venoient et affluoient esdits jours grant quantité de marchands forains et autres qui y admenoient... plusieurs denrées et mesmement et par especial blés, toutes manieres de grains, etc.*

Est præterea *Minagium* præstatio quædam pro vino conducendo, ut videtur, a *Minare*, ducere: nisi jus sit quod domino persolvitur pro mensuratione ejusdem vini. Teloneum MS. Episcopat. Autiss. ann. circ. 1290. exaratum: *Omnes tam foranei quam de villa qui addunt (l. adducunt) vinum ad portum villæ, dolium debet vi. den. quatuor den. pro poulenagio et duo den. pro Minagio.* Litteræ Caroli Regentis ann. 1359. tom. 3. Ordin. Reg. Franc. pag. 364: *Et aussi que elles... soient quittes et franchises de toutes exactions,.... tailles, vicontes, Minages de vins, coutumes et impositions.*

† *TENERE AD MINAGIUM*, De colono dici opinatur D. de Lauriere in Glossar. Jur. Gall. qui prædium aliquod tenet sub præstatione ex pacto minarum frumenti. Bellomanerius cap. 15: *Mes se sont terres gaingnables, qui ayent el tens du bail été données à loyal Minage, sans fraude et sans barat, li hoir s'en doit passer pour le Minage.* Et cap. 32: *Cil qui tent mon heritage à Miniage.*

† 2. *MINAGIUM*, f. pro *Menagium*, Prædium rusticum mansionibus instructum. Tabul. S. Johannis Angeriæ. ann. 1297: *Per quam quidem vanellam itur de Minagio dictæ villæ versus arbergamentum aus Torsiez.*

MINALE, Idem quod *Mina*. Inscriptio quæ exstat in Campanili Ecclesiæ S. Zenonis Veronæ: *An. Dom. Inc. 1178.... quo etiam tempore magna penuria frugum totam pæne Italianam angebat, ita ut Veronæ Minale milicæ 12. milii 18. siliginis 20. frumenti 22. solidis venderetur.*

† *MINALIS*, Idem videtur quod *Manus*. Præceptum Ludovici II. Reg. Franc. ann. 878. Append. Marcæ Hispan. col. 800: *Et ipso villare quod ipsi monachi Edo Trasulphus traxerunt de eremi vastitate, et ipsos Minales ipsi ædificaverunt.*

1. *MINARE*. Papias: *Minare, ducere de loco ad locum, promovere.* Ebrardus in Græcismo c. 15:

Pastor oves baculo Minat: lupus ore Minalur.

Statuta Canon. Regul. apud R. Duell-

lium tom. 1. Miscel. pag. 88. ubi de ordine prælati in processionibus:

Summus solus eat retro, reliquos quasi Minet.]

Verbum insolens Latinis auribus, ait Erasmus in cap. 3. Actor. tametsi eo usus Festus, vel sane Paulus ejus abbreviator in *Agere*, et *Agasones*. Victor Utic. lib. 2: *Omnisque illa beatorum turba, expellentibus quibusdam Ethiopibus, Minata est foras.* Infra: *A Mauris crudeliter Minabantur.* Utuntur præterea aliquot e veteribus ac recentioribus, Apuleius lib. 3. vetus Interpres Juvenal. Sat. 6. Auctor vulgatæ versionis Esaie cap. 11. Hierem. ap. 31. Thren. 3. lib. 1. et 4. Reg. Act. Apost. cap. 18. Gregorius Magnus lib. 1. Dialog. cap. 2. Lex Burgundionum tit. 23. § 3. Pactus Legis Salicæ tit. 50. Lex Salica tit. 10. § 9. Decretio Childeberti Regis cap. 7. Lex Ripuar. tit. 70. § 5. tit. 82. § 2. Lex Longob. lib. 1. tit. 23. § 2. 6. lib. 2. tit. 11. § 4. [* Roth. 351. Liutpr. 85. 120. (6. 32. 67.)] Adde chart. Longob. ann. 786. apud Brunet. tom. 1. pag. 489. et 490.] Braulio Cæsaraugustan. in Vita S. Emilianii cap. 1. Anastasius in Hist. Eccl. pag. 97. Petr. Damian. in Vita S. Romualdi n. 62. Cæsarius lib. 5. Miracul. cap. 48. lib. 6. cap. 2. lib. 9. cap. 48. Ditmarus pag. 88. Odericus Vital. pag. 538. 546. 701. 807. 860. Fulcherius Carnot. lib. 1. Histor. Hieros. cap. 19. Liber. Mirac. S. Bertini cap. 7. 17. Histor. Archiep. Bremensium ann. 1171. Joan. Mon. in Vita S. Odonis Abbat. Cluniac. lib. 2. pag. 37. Idem Odo lib. 3. Collat. 34. Arnulfus Lexoviens. et alii non pauci.

† *MINARE VESTIGIUM*. Pactus Legis Salicæ tit. 40. Edit. Eccardi: *Si quis bovem aut caballum, sive quodlibet animal in furto perdidit, et ejusdem vestigia sequitur, et id consecutus fuerit usque in tertia nocte, etc.* Cujus articuli titulus est: *De vestigio Minando*, hoc est, inquit idem Eccardus, de persecutione vestigi, quod ducit ad animal amisum.

† *MINARE*, Expellere, ejicere. Jac. de Vitriaco Hist. Orient. lib. 3. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 297: *Omnia autem prostibula, et eos qui tabernas ad potandum frequentabant.... ad exercitum Christi Minabat.*

† 2. *MINARE*, Clandestinum consilium in aliquem iurare. Vide *Mina* 2.

3. *MINARE*, Cuniculos facere, *Miner*. Vox passim hac notione recepta: a *minis* forte, seu fodinis, quod qui in iis operantur ut metalla eruant, fossas subterraneas conficiant. Quomodo autem olim ejusmodi cuniculi fierent, docent in primis Albert. Aquisiens lib. 2. cap. 36. Guill. Tyrius lib. 3. cap. 10. lib. 12. cap. 11. Gruellus in Historia Arthuri Ducis Britannicæ, Dux Clivensis in Taciticis vernaculis pag. 57. 119. et alii passim ex nostris Historicis. Willem. Brito lib. 7. Philipp.:

..... Certantque Minare
Arte sibi nota latus et fundamina turris,
Parmis protecti, ne forte ruens super illos
Missilium posset retropellere turbo cavantes,
Donec visceribus muri latuere cavati,
Truncis suppositis, subito ne corruat in se
Pendula pars muri, pariens sibi damna virisque,
Queis simul incismus satis est, supponitur ignis,
Et fugiunt ad tuta viri, ruit Illion ingens,
Ingentemque ruens strepitum facit, etc.

Willelm. de Podiolaurentii cap. 43: *Inipientes Minare instar talparum, conatur invadere civitatem.*

* 4. *MINARE*, Fodinam aperire. Charta Gauch. de Joviniaco ann. 1211. in Char-

tul. Pontiniac. ch. 67: *Facient de prædictis duabus paribus (nemoris) quicquid voluerint extirpando, Minando, arando, metendo, etc.* Alia Erardi de Brena ann. 1289. ibid. ch. 34: *En ce bois nus ne puet.... ne cuillir herbe, ne fuile, ne Miner en nus tams.* Vide supra *Mina* 1. et mox *Minaria*.

MINARII, Fossores cunicularii, apud Rigordum ann. 1189. 1190. et Will. Armoricum ann. 1202. Will. Brito lib. 2:

..... Sub eisque secare Minarius instat, etc.

MINORES, Eadem notione, apud Fulcher. Carnot. lib. 2. cap. 39. *Minors*, apud Willhardinum 186. Vide ibi Gloss.

† *MINARIA*, Fodina, Gall. *Miniere*. Charta ann. 1210. apud Stephanot. Antiquit. Occitan. Bened. MSS. part. 1. pag. 470: *Minarias quoque si quæ apertæ sunt et quæcumque aperiendæ sunt in alodio S. Martini Villæ-magnæ, etc.* Charta ann. 1218. ex Archivis S. Victoris Massil. : *Si Minariæ et argenti fodinariæ in dicto territorio inventæ fuerint in ipsis fodinis et argentariis, firmantur, et decimam retineo.* Vide infra *Minator* 1.

* Charta Guid. episc. Catalaun. in Chartul. Monast. in Argona fol. 20. v. : *Si in eodem nemore Minaria ad ferrum faciendum inventa fuerit,.... ad omnes usus suos absolute accipiant inde, quæ sibi fuerint necessaria.* Occurrit præterea inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 588. et 601. Vide supra *Mina* 1.

* *MINARIUM*, Eadem notione. Charta ann. 1252: *Amalricus vicecomes Narbonæ cum quibusdam burgensibus de Narbona et quibusdam aliis euntes versus domum Fontisfrigidii ad perquirendum et faciendum Minarium, obiavit eidem domino Amalrico Durantes Graneti, qui est præpositus et magister cujusdam croci seu operis, quod fit perquirendo Minario.*

† 1. *MINARIUS*, a verbo *Minare*, Ducere: cui equos ducendi cura demandata. Computus ann. 1202. apud D. Brussel de Usu feud. tom. 2. pag. CLIX: *Minarii IIII. de XXVIII. diebus LIII. s. marescallus equorum, de XII. diebus XII. s. Et pag. CLXI: Pro sex balistaris ad equos... XIII. s. Pro II. Minariis de eodem termino XXI. s.*

† 2. *MINARIUS*, Fossor cunicularius. Vide supra *Minare* 3.

* 3. *MINARIUS*, *MINERIUS*, Qui gregibus quorumlibet animalium *minandis* seu ducendis præstat, ductor. Charta ann. 1191. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 171: *Pelebat D. Rogerius ab istis supradictis... medietatem totius seniorivi omnium Minariorum de Palairaco.... Inter eos (Bertrandus de Sexaco) sic stabilivit et tali modo composuit, quod D. Rogerius vicecomes Biterrensis et sua progenies... habeant et accipiant bene et quiete in perpetuum, scilicet quartam partem totius seniorivi ovium et gallinarum, quæ modo sunt et amodo erunt ad Palairacum; ... exceptis inde tantum justitiis; quæ justitiæ et aliæ tres partes seniorivi omnium prædictorum Mineriorum, sunt aliorum prædictorum.*

* 4. *MINARIUS*, Vir cujus uxor mœchatur. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 620: *Incepit dictum Adenium latronem, falsum monetarium, Minarium, aliter Couv, in præsentia Amelinæ uxoris suæ vocare. Vide Minarius et infra *Nima* et *Nimuarus*.*

* 5. *MINARIUS*, Idem qui supra *Minagiator*. Charta Ludovici VI. ann. 1115: *Emebat (Odo castellanus Belvac.) Mina-*

riis suis vel familiaribus suis quod residuum erat in culis saccorum, quod similiter interdiximus ne ulterius fiat.

† **MINATA**, Modus agri, quantum ad sationem unius minæ sufficit. Charta ann. 1205. in Tabular. Compend. : Si contigerit prædictas XII. Minatas sæpe dicti Memorid ad terram arabilem redire, decimam in iisdem XII. Minatis monachi percipient. Tabular. Montis S. Eligii Atebat. : Concessit unam Minatam terræ ad opus cimiterii et templi construendi, unam Minatam terræ in villa de Maingoval pro manso presbiteri faciend. Tabular. S. Vincentii Cenoman. : Johannes de Cruce dedit S. Vincentio quatuor sextariatas de terra et unam Minatam pro sua anima et ejus uxoris. Idem aliis verbis legitur in Charta ann. 1154. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 48 : Terram etiam seminis trium Minarum ; eodem sensu dixisset tres minatas terræ. Occurrit passim in Tabul. Absiensi et S. Albini Andegav.

† 1. **MINATOR**, Fossor cunicularius, Gall. *Minneur*. Charta ann. 1220. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 98 : Comes veli habere argentum quod provenit de dicta argenteria, et veli prius tradere denarios suos Minatoribus, debet illud habere præ omnibus aliis pro eodem foro, pro quo daretur aliis, et si alius Minator dimittit croterium suum in Minaria, illud D. Comiti remanet pro voluntate sua faciend. Computus ann. 1348. ibid. tom. 2. pag. 583 : Solvit pro expensis xx. Minatorum qui missi fuerunt in exercitu Miri-belli, etc. Minator Regis castrorum et fortalitiorum, in Memorial. ann. 1364. Camer. Comput. Paris. f. 66. Vide *Minare* 3.

2. **MINATOR**, S. Eligius Noviom. Episc. Homil. 14 : Qui erat scurra, id est, Minator : turpia sectans, et immunda loquens, corrigat seipsum, et desinat esse quod fuit : discat bonum loqui, qui potius vana et turpia loquendo, tam se, quam auditores suos maculabat. Legendum videtur mimator, nisi hac voce intelligantur Ursorum circumductores, qui inter scurras et turpia joca sectantes recensentur apud Hincmarum. Vide in hac voce.

☞ Haud scio an Minator S. Eligio non idem sit qui antiquis *minax*, vulgo *aretalogus* dicitur, placita videlicet loquens ad sui ostentationem et aliorum oblectationem : quem inter scurras recenset Salmasius ad Vopiscum cap. 42.

† 3. **MINATOR**, Ductor, qui minat, ducit. Charta Vicariæ Montispessul. ann. 1108 : In unoquoque manso amasato de terra unam saumatam de lignis in Nativitate Domini per singulos annos, ... et asinum unum cum Minatore ejus.

* **MINATORIUS**, Minax, minitabundus, Ital. *Minatorio*. Stat. crimin. Saonæ cap. 29. pag. 57 : Si autem aliquis verba aliqua injuriosa, inhonesta vel Minatoria protulerit contra aliquem ex ipsis magistratibus, etc.

† **MINCIUS**, Ericius. Isidori : ubi Grævius : sic et Papias et Constantiensis. Puto tamen legendum : *Erinacius, ericius*.

* **MINCO**, [Veretrum. Dief.]

MINEATA TERRÆ, in Tabular. S. Albani Andegav. [pro *Minata*. Vide in hac voce.]

† **MINEGANCIA**, Jus quod domino fundi ex minis seu fodinis competit ; a *Mina* et *Ganancia*, Hispanis, Lucrum, reditus. Charta Ottonis Vicecomitis Leonianæ ann. 1082. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 515 : *Donamus etiam ad loco et eisdem monachis... mer-*

catum totum, simul et teloneum, et Mineganciam totam, et justitiam totam ab integro sine aliquo retinimento, vel alicujus hominis vel mulieris.

1. **MINELLUS**, Mensura frumentaria, diminut. a *Mina*. Charta Senonensis ann. 1264. in M. Pastoralis Eccles. Paris. lib. 7. Ch. 55 : *Et valet tres Minellos ordeï ad prædictam mensuram.* [Charta Thomæ Abb. Sangerm. ann. 1249 : *Pro quibuslibet quinque Minellis bladi unum boissellum cumulatum per totum anni circulum nobis solvent.* Chartular. Meldens. fol. 68 : *Teneor reddere dictis Episcopo et Capitulo unum Minellum ybernagii pro quatibet septimana.* Tabular. Calense pag. 128 : *Item a Bertranno Vaniau tres Minellos avenæ, etc.*] Occurrit non semel in Tabulario Fossalensi.

* Nostris *Minel*. Charta ann. 1401. in Chartul. Latinac. fol. 172. vº. : *Item pour arpent et demy de terre, ... trois minons d'avoïne, vj. Paris. Item pour ung quartier de terre, ... ung Minel d'avoïne, ij. Paris.*

* 2. **MINELLUS**, Idem quod *Minagium* 1. Jus quod ex mensuratione per *Minellos* domino competit. Charta ann. 1318. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 62 : *Item (assedit) Minellos præposituræ de Erniaco... communibus annis ad octo frumenti modios ascendentes.* Vide mox *Mineria* 3.

MINERA, Fodina, Gall. *Miniere*. Joan. de Janua : *Mineralia, id est, corpora in venis terræ generata, ut plumbum, vel aliud metallum.* Joan. de Garlandia in Synonymis Chymicis : *Minera, id est, vena.* Idem lib. de Mineralibus cap. 5 : *Ratio in vivo argento : scias quod ipsum est frigidum et humidum, et Deus ex eo creavit omnes Mineræ.* [Charta Rogerii I. Reg. Siciliæ ann. 1129. apud Murator. tom. 6. col. 623 : *Mineræ, aquæ et similia quæ in locis civium inveniuntur, sint civium ipsorum, præter eas quæ in præsidiiis regni concessis ipsis civibus reperientur.*] Vincentius Belvacensis lib. 31. cap. 143 : *In terra Iconit inventa fuit azuris Minera.* Casarius Numburgensis in libro *Miraculo*. S. Erendrudis cap. 7 : *Accidit, ut de terminis sive metis Mineræ salium, et de fodina salis, etc.* Adde Michael. Scotum lib. 2. Mensæ Philosophicæ cap. 14. Leges Hungaricas pag. 118. Vitas Abbatum S. Albani pag. 101. Annales Colmarienses ann. 1292. 1295. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 718. etc.

† **MINERALE**, Eodem significato, in Concl. Limano ann. 1582. inter Hispan. tom. 4. pag. 244.

MINERUM, Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 92 : *Minerum quoque plumbæ ad cooperiendam Ecclesiam S. Mariæ, etc.* Mox : *Minerum ferri, etc.*

MINERA, pro *Mina*, seu cuniculo, usurpatur a Nicolao Uptono lib. 1. de Militari officio cap. 3.

† 1. **MINERE**, pro *Imminere*. Charta ann. 1428. in Chartular. S. Vandreg. tom. 2. pag. 1746 : *Et cum dictus Decanus de Gassicuria multum conqueretur de guerris in partibus Meduntæ... nec non de reparationibus in dicto suo Decanatu ruina Minente necessario faciendis ; hoc est, imminente ruina.*

† 2. **MINERE**, pro *Minuere*. Hist. MS. Beccensis Monast. : *Excommunicatos pronuntiavit eos qui possessiones et quidquid ad jus prædicti monasterii in Ambianensi parochia pertinet, Minendo, distrahendo, etc.*

† 1. **MINERIA**, Fodina, Gall. *Miniere*. Charta Lotharii Episc. Leodiens. ann. 1192. apud Miræum tom. 1. pag. 720 :

Dedit præterea... Mineriam ferri quæ sita est supra Mosam, contra Clarummontem. [* Occurrit præterea in Charta ann. 1164. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 601.]

† 2. **MINERIA**, Cuniculus, Gall. *Mine*. Genealogia Comitum Flandriæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 405 : *Obsedit Insulam, et sic per trium mensium spatium impugnando eam cum insultibus bellicosiss, machinis, sagittis, lapidibus et Mineris, parum profecit.*

* 3. **MINERIA**, Eodem sensu quo supra *Minellus* 2. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 127 : *Littera sub sigillo curiæ Bituricensis super venditionem voeræ Dunensis facta per Stephanum Naalez et ejus uxorem Guillelmo Picardi de S. Amando, exceptis Mineriam et mensuragio vini.*

* **MINERIUM**, ut *Mineria* 1. Charta Alfonsi comit. Pictav. ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 143. rº. : *Exigendo et levando focagium vel subventionem seu auxilium pro subsidio Terræ sanctæ, nec non super argento novo Minerii Dorzals, etc.* In alia ibid. : *Argenti fodina.* Vide *Minerum* in *Minera*.

* **MINERIUS**. Vide supra *Minarius* 3. **MINERVA**, Mulieres in tela sua *Minervæ* nominare, Maleficii aut superstitionis species, apud Pirminium in Exerptis de sacris libris Canoniceis, [tom. 4. Analect. Mabill. pag. 586.]

† **MINERVALICIUM**, συντακτικόν : *Comendaticium*. Supplem. Antiquarii.

† **MINERUM**. Vide supra *Minera*.

† 1. **MINETA**, pro *Moneta*, seu officina monetalis. Litteræ Eduardi IV. Reg. Angl. ann. 1472. apud Rymer. tom. 11. pag. 735 : *Absque aliqua bullone... seu valore ejusdem de argento... Magistro Minetæ Turris Londoniæ seu alicui alii portanda... ad cambium sive Minetam, vel alibi deliberandam pro quolibet, etc.* Adde tom. 12. pag. 8. et 10.

† 2. **MINETA**, Modus agri, idem qui *Minata* : vide in hac voce. Chartul. S. Vincentii Cenoman. fol. 114 : *Guillelmus siquidem de Maleval eundem Priorem et Prioratum de novem denariis Cenomansibus, quos ab eodem Priore petebat pro tribus Minetis terræ, quitavit.* Liber niger Scaccarii pag. 118 : *Willelmus de tribus Minetis feodum III. militum.*

* **MINETUS**, Mensura annonaria, idem quod *Minellus* 1. Charta ann. 1323. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 303 : *Curato de Montignaco tres Mineti frumenti, ... et tres Mineti avenæ.*

* **MINGA**, [Gall. degât, perte, déchet. « Debebant restare in graneriis.... excepto degasto sive *Minga* bladorum. » T. 22. p. 175. (Arch. Histor. de la Gironde.)]

* **MINGARE**, [Plantare, serere. Dief.]

† **MINEUS**, Miniotus. Papiæ : *Rubicundus*. Sermo Anonymi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1684 : *Tricolor sardonix, imo niger, medio albus, vertice Mineus beatum designat virum (Audoenum) qui decolor humilitate, candidus puritate, roseo vernans decore, etc.*

† **MINGELLIA**, MINIALIA. Vide *Minjayllia*.

1. **MINIARE**, quasi *minio* describere, *Relever en vermillon*. Joan. de Janua : *Miniare, minio preparare, vel scribere minio.* Rodericus Tolet. lib. 8. de Rebus Hisp. c. 4 : *Id in ipso operabatur benignitas, ut præ excellentia videretur equalitas, sapientie gravitate conspersa : sic omnia Miniabat, ut his fieret ejus curialitas in suspirium, et strenuitas in exemplum.* [Conc. Valent. ann. 1590. inter

Hispan. tom. 4. pag. 462: *Qui formas illas Agnus Dei dictas per Rom. Pontificem benedictas depinxerit, infecerit, Miniaverit, notaverit, ... eo ipso sententia excommunicationis inficitur.*

MINIOGRAFARE. Eadem notione, apud Joann. de Janua.

MINIATOR, *Qui minio scribit, vel prepatat minium. Miniographus, qui minio scribit. Miniographia, scriptura cum minio facta.* Ita Joan. de Janua. [a quo Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Ecrivain de vermillon, Escripiture de vermillon.*] *Miniculator, Ulpiano.* [Vide quæ de miniata scriptura docuit Mabillonius Diplom. lib. 1. cap. 10.]

† 2. MINIARE. Charta ann. 950. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 76: *Ego in Dei nomine Rostagnus, G. D. Episcopus, cogitavi de Dei misericordia, vel abluenda peccata, ut pius Dominus de peccatis meis Miniare dignetur.* Hæc corrupta aut male exscripta suspicor, neque enim alia videntur ab iis quæ ibidem occurrunt col. 74. et 77: *Ut mihi Dominus veniam donare dignetur.*

† 1. MINIATOR, pro *Minator*, Fossor conicularius, in Memor. Camer. Comput. Paris. ann. 1369. fol. 96: *Girardus de Beaupuy scutifer institutus Miniator castrorum et villarum senescallie Ruthenensis.* Vide supra *Minare* 3. et alio sensu in *Miniare* 1.

* 2. MINIATOR, [Gallice *Miniaturiste*, ex statutis pictorum Romanorum in archivio academice pontificalis S. Lucæ, 1478.]

* MINIATURA, [Gallice *Miniature*: « Incipiunt capitula reformationis statutorum artis picturæ et *Miniaturæ.* » (Archiv. Acad. Pontific. S. Lucæ, 1478.)]

† MINJAYLLIA, *Expensæ pro incarcerati hominis victu et potu, a Gall. Mangeaille.* Computus ann. 1318: *Item pro Minjayllis illius qui interfecit Cunyl, et aliorum latronum, et pro iudicando eum 1111. lib. Charta ann. 1342. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 440: Ipsi homines hostiati expediuntur et deliberentur, et quitti sint a dicto hostiamento et obligatione ejus, absque aliquibus Minjayllis et sumptibus.* Vide supra *Menjayllia*.

† MINGELLIA, Eadem notione. Charta ann. 1302. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 98: *Et ultimo voluit tam pro Mingellia quam mercede ditorum duorum clientum decem libras octo solidos.*

† MINIALIA, MINIALLIA, Eodem significatu, in Charta ann. 1304. apud Menester. Hist. Lugdun. pag. 120: *Si... aliquis minus juste ductus fuerit in carcerem, omnes ei legitimas expensas sumptusque quos vitio eorum tolerasse constitit, reddere cogatur nec ad aliquam Minialiam solvendam de cætero teneantur.* Alia ann. 1399. ibid. pag. 127: *Sed cum dictus carcerarius peteret Minialias et expensas dicti prisionarii... dictus iudex decem solidos pro dictis Minialias ad tantum ascendentes realiter solvit, etc.*

† MINICULATOR. Vide *Miniare* 1.

† MINICULUM, *Auxilium.* Gloss. Isid. frequentioris usus compositum *adminiculum*.

† MINICUS, *Ericius.* Eadem Gloss. Isidori. Vide supra *Minicus*.

† MINIERA, *Fodina, a Gall. Miniere.* Frequenter occurrit in veteribus Instrumentis. Vide *Minera*.

MINIGUNGA, *Admonitio, ex Saxonico mingung, quod idem sonat.* Vide *Leges Adelstani* apud Thunderefeldam editas cap. 7. apud Bromptonum.

† MINIHII, MINIHUM, *Asylum, locus*

profugii certisque privilegiis donatus. Vox Armorica. Charta ann. 1202. in Tabular. Abbat. Belli-portus: *Alanus D. de Goelou Henrici Comitis filius, dedi Abbatie Belliportus terram anserum et insulam S. Rionis quæ vocatur Guernenez, quantum mare permittit desiccari circa præfatam insulam, ut sit Minihii.* Statuta Ecclesie Treacor. ann. 1334. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1116: *Item, quia nonnulli malevoli, invidi et æmuli franchisias, immunitates et libertates Minihii seu asyli B. Tudquali infringunt; tallias, collectas, et alia onera hominibus et vassallis dicti Minihii imponunt; terram dicti Minihii pillant, etc.* Occurrit præterea ibid. col. 1132. 1162. 1175. et 1176. Bulla Martini V. PP. ann. 1429. in Archivis castri Nannet.: *In Ecclesia Trecorensi est quædam immunitas quæ vocatur le Minihii de Trecoreia, quæ durat spatio quatuor leucarum seu duodecim milliariarum, ubi quicumque homicidæ, raptoræ, et quicumque alii criminosi plena volunt gaudere immunitate. Et in partibus illis ab quibus dicitur quod antiquitus hujusmodi immunitas solum in civitate Trecorensi erat, et durabat solum anno.*

† MINIMATA, f. pro *Manimata*, corbis ansata, a Gall. *Manne, manequin.* Annal. Episc. Silvanect. Caroli *Jaulnay* pag. 414: *Ut quicumque præfatam domum, vineam, et torcular, et hospitem tenuerit, ipso die anniversario canonicis viginti solidos, vicariis quatuor solidos, et duodecim Minimatas pannis (leg. panis) ad erogandum pauperibus annuatim persolvat.*

† MINIMELLUS, *Digitus auricularis.* Vita S. Walrici tom. 1. Aprilis pag. 18: *Nam articulus ille quem medici articulare, vulgus vero Minimellum nuncupant, ex vehementia nimii doloris ita se contraxerat, ut etiam radicitus exciceretur.*

† MINIMI, *Viri religiosi, vulgo Minimes; sic ab institutore suo S. Francisco de Paula nuncupati, ut humilitatem imprimis sectari memores sese omnium minimos existimarent.* Hi a Sixto IV. PP. ann. 1439. sunt confirmati.

MINIMISSIMUS, *Libellus precum Marcellini et Faustini* pag. 87: *Nesciens quod Christi Dei gratia etiam Minimissimis servulis ejus ministraretur.* Occurrit etiam in Edicto Luitprandi Regis.

† MINIOGRAFARE, MINIOGRAPHUS. Vide supra *Miniare* 1.

* MINISTA. [Vena pulmonis. DIF.]

† MINISTELLI dicti præsertim *Scurræ, mimi, joculatores, quos etiamnum vulgo Menestreaux, vel Menestriers, appellamus, quod minoribus aulae ministris accenserentur: neque enim viri doctissimi ad Tacitum sententiam probaverim, qui a quodam Menestere Pantomimo, cujus præter Tacitum meminit Dio lib. 1. ita nostris nuncupatos censuit. Lambertus Ardensis: O Garcionum et Ministrallium, imo adulatorum injusta laudatio! Alberico ann. 1237. Ministellorum vox idem sonat: Illi qui dicuntur Ministelli in spectaculo vanitatis, multa ibi fecerunt, sicut ille qui in equo super chordam in ære saltavit.*

Porro ejusmodi scurrarum munus erat Principes non suis duntaxat ludicris oblectare, sed et eorum aures variis avorum, adeoque ipsorum Principum laudibus, non sine assentatione, cum cantilenis et musicis instrumentis demulcere. Idem Lambertus: *Qui humanam nullatenus quærens gloriam, scurræ maluit quantulumcunque munusculum*

denegare, quam in ore scurræ et nomine indigni, hæc omni haberetur laude dignissimus, in orbe terrarum deferri, et cum instrumento musicari, vel decantari.

Interdum etiam virorum insignium et heroum gesta, aut explicata et jucunda narratione commemorabant, aut suavi vocis inflexione, fidibusque decantabant, quo sic dominorum, cæterorumque qui his intererant ludicris, nobilium animos ad virtutem capessendam, et summorum virorum imitationem accenderent: quod fuit olim apud Gallos Bardorum ministerium, ut auctor est Tacitus. Neque enim alios a *Ministellis*, veterum Gallorum *Bardos* fuisse pluribus probat Henricus Valesius ad 15. Ammiani. Le Roman d'Alexandre MS.:

Quand li Rois ot mangié, s'appella Helinand,
Pour li esbaucier comanda que li chant:
Ci comence a noter ainsi com li jaient,
Monter voldrent au ciel come gent mescreant,
Entre les Diex y ot une bataille grant,
Si ne fust Jupiter à sa foudre bruyant,
Qui tost les desrocha, ja ne fussent garant.

Chronicon Bertrandi Guesclini:

Qui veut avoir renom des bons et des vaillans,
Il doit aler souvent à la pluie et au champs,
Et estre en la bataille, ainsi que fu Rollans,
Les quatre fils Haimon, et Charlon li plus grans,
Li Dus Lions de Bourges, et Guion de Connans,
Perceval li Galois, Lancelot et Tristans,
Alixandres, Artus, Godefroy li sachans,
Dequy cilis Menestriers font les nobles Romans.

Nicolaus de Braia describens solenne convivium, quo post inaugurationem suam proceres palatinos excepit Ludovicus VIII. Rex Francorum, ait inter ipsius convivii apparatus, in medium prodisse Mimum, qui Regis laudes ad cytharam decantavit, quas præstat hocce loco describere, ut planum fiat quajusmodi æ fuerint Ministellorum cantilenæ:

Dumque fovent genium geniali munere Bacchi,
Nectare commixto curas removeo Lyæo,
Principis a facie, citharæ celeberrimus arte
Assurgit Mimus, ars musica quem decoravit.
Hic ergo chorda resonante subintulit ista:
Inclyte Rex Regum, probitatis stemmate vernans,
Quem vigor et virtus extollit in æthera fama,
Indole virtutis qui vincis facta parentis,
Major ut Atrides patrem Neptunius Heros
Ægea, Pellides excedit Pelea, Jason
Esone, nec prolem pudor est evincere patrem,
Corde gigas, agnus facie, Laertius astu,
Consilio Nestor, linguosos effuge servos,
Neve velis adhibere fidem jactantibus aures;
Nam sic in famulos armaur sæpe potentes,
Et sic injuste justis quicumque ligantur.
Dedecet egregios vitilis corrumpere mores.
Tu pius esto piis, hostem te sentiat hostis,
Te rigidum timeat, confundas penitus hostem
Incudente metu: si se tibi dederit, ipsum
Excipe cum venia: probus hostis fiat amicus,
Jungaturque tibi concordii fœdere pacis.
Sæpe fit ex odio majori majus amoris
Fœdus, et ampla fides nullum peritura per avum.
Infami vitio ne vernans fama laboret,
Crimen avaritiæ fuge, donis corda Quiritum
Unge: per hoc poteris cordis lenire dolorem.

Mitto reliqua similia, ex quibus omnino patet ejusmodi Mimorum et Ministellorum cantilenas ad virtutem Principes excitasse. Quod et firmat præterea Raimundus Montanerius in Chron. Reg. Arag. cap. 298. ubi de convivio Regis Alphonsi post ejus coronationem: *Et com foren luyt asseguets en Romaset, jutglar canta alt veuz un serventech davant lo senyor Rey novell, quel Senyor Infant En Pere hach feyt à honor deldit Senyor Rey: e la sententia deldit serventech era ayal, quel dit Senyor Infant li dix en aquell que significava la Corona, e el*

pom, e la verga, et segons la significança, lo Senyor Rey que devia fer, etc.

Id præsertim in pugnae procinctu, dominis suis occinebant, ut Martium ardorem in eorum animis concitarent, cujusmodi cantum *Cantilenam Rollandi* appellat Willelmus Malmesb. lib. 3. de Gestis Angl. Aimoinus lib. 4. de Mirac. S. Bened. cap. 87: *Tanta vero illis securitas... ut scurræ se præcedere facerent, qui musico instrumento res fortiter gestas et priorum bella præcineret, quatenus his acrius incitarentur, etc.*

☞ Quod ministellorum munus interdum præstabant Milites probatissimi. Le Roman de Vace MS.:

Quant il virent Normanz venir
Mout veissiez Engleiz fremir....
Taillefer qui mout bien chanlout,
Sus un cheval qui tost aloit
Devant euls aloit chantant
De Kallemaingne et de Roullant,
Et d'Olivier et des Vassaux,
Qui moururent en Rainschevaux.

Qui quidem *Taillefer* a Guillelmo obtinuit ut primus in hostes irrueret, inter quos fortiter dimicando occubuit.

Adeo vero ingens scurrarum et mimorum olim fuit in palatiis Principum numerus, ut quæ in iis aut entriendis aut remunerandis fiebant impense, eorum præsertim qui ejusmodi *ministellorum* assentationibus delectabantur, æraria plerumque exhaurirent. Lambertus Ardensis pag. 247: *Arnoldus itaque militariibus viæ indutus vestimentis proilit in medium, et ministrantibus mimicis, nebulonibus, garcionibus, scurris, et jocularibus omnibusque nomen ejus invocantibus et prædicantibus satisfacit: adeo ut in remunerationis præmium laudem eorum consecutus est et gratiam. Cum enim quæcumque habere poterat, vel perquirere liberalitatis vias quasi desipiendo tribuisset, et in prima Porphirii pagina, quasi in nudis et puris constitisset intellectibus, dando maxima cum minutis, dando sua, et a suis commodata, vix seipsum sibi reliquit.* Joan. Sarisberiensis Epist. 247: *Non enim more nugatorum ejus seculi in histrionibus et Mimos, et hujusmodi monstrorum hominum ob famæ redemptionem et dilatationem nominis effunditis opes vestras, etc.* Rigordus de Gestis Philippi Aug. ann. 1185: *Cum in curiis Regum seu aliorum Principum, frequens turba histrionum convenire soleat, ut ab eis aurum, argentum, equos, seu vestes, quas persepe mutare consueverunt Principes, ab eis extorqueant, verba jocularia variis adulationibus plena proferre nituntur. Et ut magis placeant, quicquid de ipsis Principibus probabiliter fingi potest, videlicet omnes delicias et lepores, et visu dignas urbanitates, et cæteras ineptias trutinantibus buccis in medium eructare non erubescunt. Vidimus quondam quosdam Principes qui vestes diu excogitatas, et variis fororum pictionibus artificiose elaboratas, pro quibus forsitan 20. vel 30. marchas argenti consumpserant, vix revolutis 7. diebus histrionibus, ministris Diaboli, ad primam vocem dedisse, etc.* Bernardus Silvester de gubernatione rei familiaris: *Homo jocularibus intentus, cito habebit uxorem, cui nomen erit paupertas, ex qua generabitur filius, cui nomen erit derisio.* Qain et Philippus Mouskes in Philip. Aug. fingit Carolum M. Provincie Comitatum scurris et mimis suis olim donasse, indeque postea tantum in hac regione Poetarum numerum excrevisse:

Quar quant li buens Rois Carlemaigne
Ot toute mise a son domaine

Provence, qui mult est plentive
De vins, de bois, d'aigue, de rive,
As leccours, as Menestrels,
Qui font aukes luxurieux,
Le donna toute et departi, etc.

Hanc immensam in Pantomimos magnatum prodigalitatem exagitat S. Augustinus tract. 180. in Joan. cap. 6: *Dognare res suas histrionibus, vitum et immane, non virtus. Illa sanies Romæ recepta, favoribus aucta, tandem collabefecit bonos mores, et civitates perdidit, coegitque Imperatores sapius eos expellere.* Longe sapientius egit Henricus Imperator, qui in nuptiis suis cum Agnete Pictavensi in Ingelheim celebratis ann. 1044: *Infiniam histrionum et jocularium multitudinem sine cibo et muneribus vacuum et mœrentem abire permisit, ut est in Chronico Vitziburgensi.*

MENESTRALLI, apud Fletam lib. 2. cap. 23. cap. 71. § 2.

MINISTRALLI, in Litteris Eduardi IV. Reg. Angl. ann. 1499. apud Rymer. tom. 11. pag. 632: *Ministrallorum nostrorum accepimus qualiter nonnulli, rudes agricolæ et artifices diversarum misteriarum regni nostri Angliæ, fincerunt se fore Ministrallus, quorum aliqui liberatam nostram eis minime datam portarent, seipsos etiam fingentes esse Ministrallus nostros proprios, cujus quidem liberatæ ac dictæ artis sive occupationis Ministrallorum colore, in diversis partibus regni nostri prædicti grandes pecuniarum exactiones de ligeis nostris deceptivo colligunt.* Hinc

MINISTRALCIA, *Ministellorum* ludicra. Charta ann. 1377. apud Rymer. tom. 7. pag. 160: *Peracio autem grandio, ascendebat D. Rex in cameram suam cum Prælatibus, Magnatibus et proceribus et Prædictis: et deinceps Magnates, Milites et Domini, aliique generosi diem illum, usque ad tempus cœnæ, in tripudiis, coreis et solemnibus Ministralcis, præ gaudio solemnitatis illius, continuaverunt.*

MENESTREYS, in Consilio Massil. ann. 1381: *Ita quod nullus Menestrey seu jocularator audeat pinsare vel sonare instrumentum, etc.*

MINSTRELLI apud Th. Blount in Nomenclico, ex Charta Eduardi IV. Reg. Angliæ.

Porro *ministellorum* voce intelligebantur cum scurræ et mimi omnes, tum qui buccinas inflare, aut musica instrumenta pulsare solebant. In Computo Hospitii Regis ann. 1317. et 1319. *le Menestrier* refertur inter alios Officiaarios. In alio Ducis Normanniæ et Aquitanie ann. 1348. sub titulo de *Menestreaux*, recensentur *ceux qui jouent des nauquaires, du demycanon, du cornet, guiterne Latine, de la fluste Behaigne, de la trompette, de la guiterne Moresche, et de la vielle.* [Le Roman de la Rose MS.:

La veissies flouteours,
Menestrels et juggleours.]

Menestrellorum vero vox in malam partem sumpta pro nebulonibus, in Stabiliment. S. Ludov. lib. 1. cap. 32. ut *Menestrauder*, Ministellum agere, nugari, in Consuetud. Insulæ tit. 1. art. 20.

REX MINISTELLORUM, Supremus inter *Ministellos*; de cujus munere, ac potestate in cæteros *Ministellos*, agit Charta Henrici IV. Regis Angliæ Gallica in Monast. Anglicano tom. 1. pag. 355. Charta originalis ann. 1338: *Je Robert Caveron Roy des Menestrels du Royau-*

me de France. Aliæ ann. 1357. et 1362: *Copin du Brequin Roy des Menestres du Royaume de France.* Computum de auxiliis pro redemptione Regis Joannis ann. 1367: *Pour une couronne d'argent qu'il donna le jour de la Tiphaine au Roy des Menestrels.* [Charta ann. 1387. apud Rymer. tom. 7. pag. 555: *Supplicavit nobis Johannes Caumz Rex Ministrallorum nostrorum, qui versus diversas partes transmarinas transire proponit.*]

1. MINISTER, pro *Ministellus*, Jocularior. Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos.: *Item etiam congregabuntur piscatores, qui debent interesse isto die in possessione cum Ministris sui jocularioribus: quia ipsi piscatores tenentur habere isto die joculariores seu mimos ob honorem Crucis... et vadunt primi ante possessionem cum Ministris sui jocularioribus semper pulsantibus usque ad ecclesiam S. Stephani.*

2. MINISTER, Diaconus. S. Cyprianus Epist. 65: *Diaconus autem post ascensum Domini in celos Apostoli sibi constituerunt Episcopatus sui et Ecclesie Ministros.* Adde Epist. 66. Lactantius lib. de Mortib. persecutor. num. 15: *Comprehensi Presbyteri et Ministri, et sine ulla probatione ad confessionem damnati.* Ildefonsus Episcopus Toletanus in Cœnotaphio. B. Helladii:

Ildefonsus ego, quem fecerat ipse Ministrum,
Persolvi sancto carmina pauca seni.

Passio SS. Martyrum African. sub Humerico: *Sacerdotium et Ministrorum copiosissimam et maximam turbam... exilio crudeli detrusit.* Commodianus carmine inscripto *Ministris*:

Ministerium Christi, Zacones, exercele caste,
Idcirco Ministri facite præcepta Magistri, etc.

Utitur etiam Ennodius lib. 6. Epist. 9.

MINISTRI, sic nude interdum subscriptunt Episcopi, suppresso quovis alio titulo: Ivo D. G. *Carnotensis Ecclesie Minister*, Epist. 74. Frequentius vero cum adjectivo *humiles*, ut videre est apud eundem Ivonem passim et Stephanum Tornac. Epist. 227. 232. Charta ann. 1123. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 22: *Burcardus D. G. sanctæ Meldensis Ecclesie humilis Minister.* Alia ann. 1137. ibid. pag. 33: *Henricus D. G. sanctæ matris Ecclesie Senonensis humilis Minister.* Adde Librum nig. Scaccarii pag. 133. Rymer. tom. 2. pag. 277. et Ordinatio. Reg. Franc. tom. 3. pag. 596.

* MINISTER INDIGNUS, ita seipsum inscribit Bartholomæus episcopus Laudunensis in Charta ann. 1117. inter Monum. sacr. Antiq. tom. 2. pag. 2. Quæ formula haud infrequens est.

☞ Episcopus hac in re imitati etiam Abbates. Liber Niger Scaccarii pag. 62: *Venerabili karissimo domino suo Henrico D. G. Angliæ Regi... frater A. indignus Minister Certes, salutem et orationes. Sciat diligentia vestra, karissime pater et domine, quod Abbatia Certes debet ad servicium nostrum tres milites.* Occurrit præterea ibidem pag. 75. 76. et pag. 117. ubi, *Minister humilis.*

MINISTRI ALTARIS, Sacerdotes. Capitulare Aquisgr. ann. 789. num. 70: *Sacerdotibus. Sed et hoc flagitamus vestram almitatem (Episcopos alloquitur) ut Ministri altaris Dei suum ministerium bonis moribus ornent.*

MINISTER CAPELLÆ, Qui palatine seu Regis capellæ præerat. Epistola Hadriani PP. ad Carolum M. sæculo Bened. IV. part. 1. pag. 98: *Præterea directum a vestra clementissima præcelsa regali*

potentia suscepimus familiarem vestrum, videlicet Engilbertum Abbatem et Ministrum capellæ, qui pæne ab ipsis infantie rudimentis in palatio vestro enutritus est.

MINISTRI ECCLESIE, Episcopi, sacerdotes, in Edicto Pistensi cap. 1: *Ministri Ecclesiastici*, cap. 30: *ministri Episcoporum*.

† MINISTRI ECCLESIE, Inferioris ordinis Clerici, in Lege Bajwar. tit. 8: *Si quis Ministros Ecclesie, id est, subdiaconum, lectorem, exorcistam, acolytum, ostiarium, etc.* Capitular. lib. 2. § 5: *Scholæ sane ad filios et Ministros Ecclesie instruendos vel educendos, etc.*

† MINISTRI EPISCOPORUM, Archipresbyteri et Archidiaconi. Capitular. lib. 7. § 282: *Et ibi ab Episcopo, id est, in civitate, sive a suis bene doctis Ministris bono animo instruantur de sacris lectionibus et divinis cultibus et sanctis canonibus, etc.* Capitular. Caroli Cal. tit. 5. § 3: *Ceteri presbyteri per famulos suos debitam dispensam Archipresbyteris aut Episcoporum Ministris convehant. Et procurent Episcopi, ne Ministri illorum presbyteros dehonorent.* Formulæ antiquæ apud Baluzium tom. 2. Capitular. col. 624: *Ministros vero, id est, Archipresbyteros et Archidiaconos, secundum quod providere Domino inspirante et cooperante valuerit, tales constituit (Episcopus) qui oderint avaritiam, etc.* Adjutores ministerii Episcoporum, in Capit. Ludovici Pii ann. 828. inter quos recensentur *Chorepiscopi, Archipresbyteri, Archidiaconi, Vicedomini et Presbyteri per parochias eorum*.

† MINISTRI EPISCOPORUM appellantur etiam iudices qui sub Episcopo jus dicunt. Capitular. Caroli C. ann. 853. § 9: *Ut Missi nostri omnibus per singulas parochias denuntient quia si Episcopus aut Ministri Episcoporum pro criminibus colonos flagellaverint cum virgis propter metum aliorum, etc.* Adde Capit. ejusd. Caroli ann. 868. tit. 38. § 9. Vide infra.

MINISTRI PALATII, Aulæ regie Officiales, *Officiers de la maison du Roy*. Epistola Episcoporum Franciæ ad Ludovicum Regem ann. 858. cap. 12: *Constituite Ministros Palatii, qui Deum cognoscant, ament, et metuant, qui maximam curam gerant quatenus necestuosi palatium adierint, et per quos perrezeritis, patrem et consolatorem mirantes, gaudendo vos videre accurrant, non qualem dicere nolumus, gemendo et maledicendo refugiant.*

MINISTRI PALATINI, in Vita Ludovici Pii ann. 837. Apud Agobardum Matfredus Procer Palatii, *Minister Imperatoris et Palatii* appellatur, in Epistola ad eundem.

* MINISTER PARTITIONIS, Præpositus serviens seu apparitor. Charta ann. 1233. ex Tabul. S. Gauger.: *Si præpositus credat Ministrum partitionis plus percipisse de sua portione, quam ei redderit, etc.*

* MINISTER POENITENTIÆ, Qui a confessionibus est. Obituar. Frat. Minor. in Wisby Gothl. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 197: *Anno Domini 1431. die conversionis Pauli, obiit reverendus pater, frater Esgerus, Minister penitentiae Daniæ, Sueciæ ac Norvegiæ, cujus anima sit æternaliter cum Deo.*

* MINISTER SANGUINIS, Carnifex. Stat. MSS. eccl. Tull. ann. 1497. fol. 100: *Et si contigat quemquam dictorum tredecim hominum criminaliter delinquere, incarceratur in prisione capituli, et fa-*

cere tenentur dicti justificarii ejus processum ac eum condemnare et executionem reponere ad villicum de Villeyo, qui illam per Ministrum Sanguinis fieri procurabit ad patibulum de dicto Villeyo. Mistre, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1400. ex Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 238: *Le Mistre qui là estoit venu pour exécuter ledit Watelier, qui estoit condamné à morir.*

MINISTRI, in aula Regum Anglo-Saxonum, eorum Diplomata subscribunt post Episcopos, Abbates et Duces, apud Ingulfum pag. 882. 883. 884. 885. in Conventu Westmonast. ann. 1066. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 37. in Addit. ad Matth. Paris pag. 157. apud Doubletum pag. 832. etc. Qui quidem *Ministri* iidem sunt qui Saxonice degens, in Diplomatis vero *Thaini*, et *Taini*, quæ voces *ministros* et *servientes* sonant. Ita qui hac nomenclatura Regum Anglo-Saxonum Chartas subscribunt, erant præcipui aulæ regie ministri, ut Camerarii, Senescalli, Venatores, Accipitrarii, etc. In Monastico Anglicano tom. 3. pag. 121. quidam *Godó* (sub Edw. Confess.) *Optimas Ministerque Regalis* inscribitur. Vide Seldenum ad Eadmerum pag. 170. et infra in voce *Thainus*. Totum porro hunc Ministrorum regiorum ordinem belle describit Florentius Wigorniensis, ubi de Alfredo Rege Anglo-Saxonum: *Consilio divinitus invento, omnium uniuscujusque anni censuum successum bifarie primitus Ministros suos dividere æquali lance imperavit; quarum primam suis Ministris nobilibus, qui in cultu regio vicissim commemorabantur, in pluribus ministrantes ministerii, annualiter largiebatur. In tribus namque cohortibus præfati Regis satellites prudentissime dividebantur; adeo ut prima cohors uno mense in cultu regio die nocteque administrans commoraretur: mensaque finito, alia cohorte adveniente, prima domum redibat, ut ibi duobus commoraretur mensibus. Secunda itaque cohors mense peracto, et adveniente tertia domum redibat, ibidem duobus commoratura mensibus. Hoc ordine omni vitæ tempore talium vicissitudinum in regali cultu rotabatur administratio.* Ejusmodi Ministrorum alibi non semel meminim, ann. 871. 874. 878. 905. 1008. 1010. 1039. ut et Roger. Hovedenus pag. 450. 457. et Simeon Dunelm. ann. 1008. 1010. 1013. 1067. cui ut plurimum *nobiles* ac *præpotentes* *Ministri* dicuntur.

† MINISTRI PROVINCIALES. Telomonijs apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 95: *Illic enim mercenarios suos pedites, quæ Latino sermone Provinciales Ministros, vulgari vero Landsknecht appellant, adversum civitatem Brunsviciam collocavit.*

MINISTRI REIPUBLICÆ, Comites, iudices, villici regii, et alii hujusmodi. Ita usurpant Capit. Caroli C. tit. 8. cap. 5. tit. 11. cap. 9. tit. 13. cap. 6. tit. 23. cap. 12. 14. ejusdem Capitulare Compendiense ann. 868. cap. 8. 10. Synod. Suession. cap. 7. 8. 10. Synod. Carisiac. cap. 2. Edictum Pistense cap. 8. 17. 20. Riculfus Suession. Episc. cap. 15. Chron. Farfense pag. 666. etc. *Reipublicæ administratores*, in Capit. Caroli C. tit. 43. § 1. et parte 2. ejusdem tit. § 1. et in Concilio Trosleiano ann. 909. cap. 1. *Ministri regni*, tit. 45. cap. 4. eorumdem Capit. *Ecclesiasticæ et reipublicæ administratores*, in Charta Ludovici Pii, in Vita Aldrici Episcopi Cenoman. pag. 34.

MINISTRI, Minores officiales. [*Ministri*

Regis, in Capitular. Lotharii Imper. tit. 5. § 37. *Ministri publici*, in iisdem Capit. tit. 3. § 29.] *Ministri Ducum*, in leg. 3. Cod. Th. ad legem Jul. Repetund. *Ministri Comitum, Missorum, etc.* in Capitulis Caroli C. tit. 32. cap. 16. qui alias *Ministeriales*. Concil. Cabilonense II. cap. 21: *Sed et Ministros, quos Vicarios et Centenarios vocant, justos habere debent* (Comites et iudices.)

MINISTRI, Iudices sub dominis suis jus dicentes. Notitia ann. 1015. apud Loiselum in Bellovaco: *Dans ei medietatem Vicecomitatus, et dimidias leges de forensibus hominibus, ita ut Minister Episcopi, et Minister Comitis justificent reos, et leges æqualiter dividant.* In Charta Ludovici VII. Regis ann. 1151. apud eundem, *Ministeriales* dicuntur: *Et si quis excessus vel forisfactum contingeret, ad Episcopum vel Ministerialem ejus referendum est clamor.* Vide supra.

* MINISTER, *Regalis, aulicus, famulus, servus, officialis*, in vet. Glossar. ex Cod. 7641.

* MINISTER, Qui res domini regit et curat. Libert. Clarimont. ann. 1248. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 600. art. 1: *Quicumque ibidem manere voluerit in libertate, cinq solz Pruvinenses de redditu suo annuatim persolvat nostro Ministro.* *Menistre*, in Lit. ann. 1372. ibid. pag. 516.

* MINISTER, Artifex, Gall. *Artisan*. Charta commun. Peron. ann. 1209: *Duodecim majoriæ Ministrorum de propriis Ministris super sacramentum suum eligent xxiv. homines, etc.* Confirm. ejusd. ann. 1368: *Quia discrecentibus habitatoribus dictæ ville, minui debeat numerus Ministrorum, volumus ut loco xij. majoriæ Ministrorum qui debebant eligere xxiv. sint et sufficiant sex dumtaxat, qui habeant eligere xij. loco xxiv. prædictorum.* Vide in *Ministerium*.

MINISTER, Idem qui *Ministerialis*, apud Germanos, de qua voce infra. *Miracula S. Quirini Mart.* lib. 2. num. 23: *Notus Miles, Dietmaro nomen erat, nobilis Frisingæ Minister, etc.*

MINISTRI GENERALES Ordinis S. Francisci, quorum officium ac dignitas *Ministeriatus* dicitur in Bulla Clementis VI. PP. apud Waddingum ann. 1343. num. 5.

† MINISTERIALE, Apparatus ad Missam. Acta S. Salvii Episc. tom. 5. Junii pag. 99: *Habebat autem S. Salvius Ministeriale aureum ecclesiasticum, vestimenta ex auro et gemmis ornata.*

* MINISTERALLUS, Idem qui *Ministerialis*, inter officiales regum Siciliae et Majoricarum recensetur in Itiner. Philippo Pulc. laudato tom. 1. Tract. novi de Re diplom. pag. 467. inter notas.

MINISTERIALES DOMINICI, qui alias *Ministri*, famuli honorarii, in Notitia Imperii, sub dispositione viri spectabilis Castrensis. Vide Pancirol. lib. 1. cap. 91. *Ministeriales et Pedagogiani*, in leg. 5. Cod. Th. de Divers. offic. (8. 7.) *Ministeriales Imperatorum*, apud veterem Agrimensorem pag. 330. [Capitul. Caroli M. de Villis § 41: *Et stabulari atque coquinae, et pistrina, seu torcularia, studiose præparata fiant; quatenus ibidem condigne Ministeriales nostri officia eorum bene nitide peragere possint.* Regula consueta Toribii Archiep. Limæ tom. 4. Conc. Hispan. pag. 665: *Poterunt tamen in choro esse laici, qui sunt cantores, vel alioquin Ministeriales.*]

MINISTERIALIS, in Pacto Legis Salicæ

tit. 11. § 6. pro quovis famulo domestico. Glossæ Isonis Magistri ad 2. Prudentii contra Symmachum: *Alumnos, nutritios, Ministeriales, famulos.*

MINISTERIALES, Minores Officiales Regum, Ducum, Comitum, et dominorum feudaliū, qui dominorum subditis jus dicunt, eorum jura procurant, census et reditus exigunt, villici, seu villarum præfecti. Ita enim passim indignantur in veteribus Tabulis. Charta Privilegiorum concessorum Hispanis a Ludov. Pio: *Alius vero census ab eis neque a Comite, neque a junioribus et Ministerialibus ejus exigatur.* Hincmarus de Ordine Palatii cap. 12: *Tales etiam Comites et sub se judices constituere debet, qui avaritiam oderint, et justitiam diligant, et sub hac conditione administrationem suam peragant, et sub se hujusmodi Ministeriales substituunt.* Floardus lib. 1. cap. 10: *Unde sæpe justitiam apud Ministeriales regios sibi fieri postulavit.* [Ministeriales advocatorum, in Edicto Carisiac. ann. 861. Ministerialis Palatinus, in Capitul. Caroli M.] Ministeriales ministrorum, in Capit. Caroli C. tit. 32. cap. 16. Ministeriales regni, tit. 34. cap. 11. Ministeriales Comitatus, tit. 43. cap. 9. Tabularium Vindocinense Thuani Ch. 85: *Si vero per oblivionem vel neglectum Ministerialis ejusdem loci terminos præfati census reddendi præterierit, etc.* [Charta ann. 1238. in Hist. Mediani Monast. pag. 316: *Si propter culpam.... emenda ad manus villici vel aliorum Ministerialium deveniret.*] Ita Edictum Pistense cap. 30. Vett. Chartæ apud Besilium in Comitibus Pictav. pag. 269. Sanguilianum in Matiscone pag. 239. Guichenonum in Probat. Hist. Bressensis pag. 10. [S. Bernardus tom. 1. col. 271. Miracula S. Adalberti sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 638. Chron. Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 456. etc.]

His addere placet Chartam Balduini Comitis Flandr. ann. 1116. apud Miræum tom. 2. pag. 1153. ubi fuse quæ ad Ministerialis officium pertinerint, necne, declarantur: *Ad ambas (festivitates) S. Amandi didimidum quartarium cervisæ accipiat, neque creditionem ullam unde damnū aliquod homines Sancti sustineant habeat, neque exactionem quam vulgo tolproi vocant, sive herbam aut corvedas inconsulto Abbate exigat, neque jumenta pro villam violentè mutuare aut tollere alicujus operis occasione audeat. Et si cui Abbas terram venderit, Ministerialis nihil habebit. De justitia pontis se non intromittet, neque subitus neque supra, quamdiu Custos Abbatis per se justitiam habere poterit, neque mansuarios justificabit de his, quæ ad mansos pertinent. De terris censualibus quas tenet censum unoquoque anno dabit, neque exinde aliquid cuiquam in feodum dare ei licebit, neque terram ab aliquo emere, neque aliqua terra sine voluntate Abbatis investiri poterit. Vadium etiam, si pro qualibet forisfactura acceperit ab aliquo, non alibi quam infra curtium S. Amandi commendabit; ipse vero Ministerialis ab adventitiis nihil accipiet nisi sex denaratas panum et duos capones. Latro ab eo captus in curtium S. Amandi custodiendus adducetur. Nullo modo placitabit, nisi in camera Abbatis, vel in porticu aut hospitio, et hoc præsentè Abbate vel Præposito monacho. De omnibus placitis quæ sunt per Scabinos suum tertium habebit, et villicus Abbatis et Fratrum hujus tertii tertium; et Ministerialis concordiam non potest accipere, nisi per Abbatem aut ejus*

Præpositum monachum; neque in dominicis curtibus aliquam justitiam exigat aut accipiet. Nullus unquam a Ministeriali accipiet licentiam maritandi: et si Ministerialis villæ decedens plures filios reliquerit, Abbas et Fratres quem ad hoc magis idoneum viderint Ministerialem constituent. Quod si sine liberis mortuus fuerit, in potestate Abbatis erit cui ministerium illud reddere voluerit. Nec prætereundum in eadem Charta Præpositum vocari qui Ministerialis subinde appellatur: unde eundem fuisse qui aliis Balivus dicitur, merito colligimus. Vide in Præpositi.

* Nostris Ménestrelz et Menstraulz, eadem acceptio. Charta Frider. ducis Lothar. ann. 1255. in Chartul. Romaric. ch. 33: *Li commandemens saint Pierre doit tenir tous les plais et mestre tous les Ménestrelz et osteir de par saint Pierre.* Redit. comitat. Namurc. ann. 1265. ex Reg. Cam. Comput. Insul. sign. Papier velu fol. 23. vº: *Et ne puet on nient lever ne prendre cesti taille, sans le Ménestrel del eglise, et de cesti taille ne paient nient tout li Menestrel.* Charta ann. 1355. tom. 2. Hist. Leod. pag. 422: *Item que à faire ledit essay (des poids et mesures) ly Menstraulz doivent avoir de chascune ayme un denir. Menistre, pro cuiusvis rei administratione, in Ch. ann. 1330. ex Tabul. capit. Carnot.*

* MINISTERIALES DIVI, Alicujus sancti vel ecclesie vassalli, ejusque servitio mancipati, apud Ant. Math. de Nobilitate, de Princip. etc. edit. ann. 1636.

* MINISTERIALES EPISCOPI. Charta Joan. II. episc. Aurel. ann. 1120. ex Tabul. Miciac.: *Si quis autem successorum sive Ministerialium nostrorum contra hoc auctoritatis nostræ privilegium aliquid calumpniæ... inferre temptaverit, etc.* Vide supra in Minister 3.

MINISTERIALES, in Monasteriis, qui præcipuas præposituras exercent. Adalardus in Statutis antiquis Corbeiensium Monast. lib. 1. cap. 1: *Et ipsi Ministeriales habent inde singuli breves suos, id est, Camerarius, Cellerarius, et Senescalcus.* Et cap. 6: *Et veniat ipsa annona de ipsis villis, quas Præpositus specialiter in ministerio habet.*

MINISTRALIS, Idem qui Ministeriales. [Charta ann. 805. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 746: *Una cum Ministrale nostro Johanne et infantes suos.*] Charta ann. 1106. in Prob. Hist. Ducum Burgundiæ: *Concessi ut si latrocinium factum fuisset, et clamor ad Monachos et Ministrales eorum deveniret ipsi justitiam planam facerent.* Alia Hugonis Ducis Burg. in Probat. Hist. Vergiacensis pag. 134: *Ministrals siquidem mei, homines de Paredo propter usuarium quod ipsi in confinio potestatis Paschæ proclamabant, creberrime inquietare solebant.* [Charta ann. 1232: *Recognovi quod tertie de Miumunt quæ de jure spectant ad obedientiam de Dinelo, de quibus tertius Damferrot de Sanz et filii sui se faciebant Ministrals. Acta sancti Guillelmi Eremitæ tom. 6. Maii pag. 831: *Duplici opposita clave in parte superiori, quæ custoditur a Ministrale, id est, iudice, Vallis pro tempore existente.*] Utuntur præterea auctor Gestorum Episcoporum Salisburgensium pag. 321. tom. 2. Antiqu. lect. Canisii, Chron. Mindense pag. 742. 744. etc.*

† MINISTRALLI, Eadem notione. Chartul. Prioratus de Domina in Delphin. fol. 99: *Debet taschiam de manso totam... duos panes ad Pascha et iterum procura-*

tionem unam Ministrallo cum uno socio vel cum duobus.

† MYSTERIALES, apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 411: *Habuit etiam gueras cum Mysterialibus Ecclesie Magdeburgensis, inter quas Wolmerstadt castrum primo ad Ecclesiam Magdeburgensem venit.*

MISTRALIS, contractus, in Statutis Delphinalibus pag. 12. In Chartis ann. 1195. et 1196. apud Guichenonum in Probat. Hist. Sabaudicæ pag. 45. 46. vulgo *Mistrals*, in Antiquitatibus Viennensibus Joannis le Lievre pag. 414.

Ut autem *Mistrallium* Delphinalium plenior atque dilucidior habeatur notio, horum duplicem ordinem distinguendum existimamus; neque enim omnium, quibus id nomen commune erat, eadem fuit dignitas, idem officium, eadem prærogativa. *Mistrals* itaque in majores et minores distinguimus: majores urbium præfecturam exercebant cum omnimoda juris dicendi potestate, ut Viennæ Allobrogum ubi duo erant *Mistrals*, unus pro Comite Viennensi, alter pro Archiepiscopo. Hic e Canonico numero electus urbis Præfecti fungebatur officio, atque cum suprema auctoritate subditis Archiepiscopo civibus jus dicebat. De utriusque *Mistralis* officio et potestate plurima occurrunt notata digna in Inquisit. pro jurisdict. Comitum, etc. ann. 1276. tom. 1. Hist. Dalhin. pag. 23. quæ hic paucis exscribere non abs re erit: *Primo D. Guido de Tullino Mistralis et Canonicus Viennensis... dicit quod Comites Viennenses et eorum Mistralis pro eisdem habent jurisdictionem Viennæ sub hominibus qui morantur penes dictos Comites... Item dicit quod si aliquis jacuerit penes dictos Comites... illa nocte et in crastinum per totam diem efficitur de jurisdictione ipsorum Comitum, ita quod si deliquerit illa nocte vel die crastina, quocumque ierit debet puniri per Comites... donec jacuerit penes Archiepiscopum Viennensem; quo casu... non punitur adhuc per Comites... Item dicit quod cum nundinæ Comitum incipiunt, Mistralis et gentes Comitum veniunt ad dictum testem et venire debent, vel ad eum qui est Mistralis Archiepiscopi pro tempore, et petunt ab eo claves civitatis, et ipse debet eis tradere recepto ab eis prius juramento, quod ipsi custodiant fideliter civitatem, et quod finitius nundinis restituit eidem Mistrali claves prædictas firmantes et claudentes prout eisdem traduntur. Item dicit... quod custodia civitatis pertinet ad Mistralem Archiepiscopi per totum annum, exceptis quindecim diebus nundinarum Comitum... Item dicit quod nullus debet ire armatus per civitatem Viennensem, nisi familiares Archiepiscopi et Mistrals... Dominus Siboudus Mistralis Comitum... homicidam illum... faciet poni in sacco et præcipitari in Rhodanum... Comites habuerunt Mistralem et iudicem suum qui cognoscebant de causis, et puniebant malefactores... Gentes Comitum et Mistrals ceperunt bona ipsius defuncti sine hærede... et dividerunt inter se, etc.* Archiepiscopi Viennensis Mistralem supremum censuit Johannes XXII. PP. ann. 1338.

Alii *Mistrals*, quos minores appello, multas et pecuniarias pœnas imponere, fidejussores exigere, Leges et Statuta locorum asserere poterant. Pacta et conventiones ann. 1291. ibid. pag. 137: *Item extitit conventum et ordinatum... quod uterque de dictis Mistralibus possit banna, multas imponere, ambo*

insimul levare ad opus dictorum dominorum, et fidejussores uterque recipere, et communiter laudimia et venditiones ambo insimul recipere. Jus tamen dixisse nusquam videntur, sed curiæ judicata executioni tantum mandasse, ibid. pag. 186 : *Ponant duos Mistras... et mandent executioni quod pronunciatum fuerit per judicem.* Idem *Mistras* dominorum procurabant jura, redditus, census et alia hujusmodi exigebant domino fideliter reddenda. Inquisitio Morestelli ibid pag. 134 : *Bermundus Matheus est homo Comitit, et tenet de eo Mistrasiam de parte Vilenchi... et debet recolligere et levare census et omnia usagia in Mistraslia, et fideliter reddere domino.* Adde quod propriis sumtibus dominorum agros excolere, fructus inde colligere, atque in eorum horrea deportare tenebantur. Charta ann. 1220. ibid. pag. 129 : *Mistras capiant 4. gerbas, et crietas et solagium... et pro iis quæ Mistras capiant in dictis corvatis, debent facere arare, seminare et herciare eas quando seminantur, et bladum recolligere, et facere apportare ad granarium Comitit, et alias operas circa culturam earum necessarias.* Præter frumentum vero et alia id genus quod ex officio percipiebant, ad ipsos etiam pertinebat tertia pars bannorum, *escaetarium, placitorum, quæ absque dominici census imminutione solvenda erat.* Charta mox citata : *Capiant ratione Mistras de Avalone tertiam partem omnium bannorum, et escaetarum de Mistraslia sua, ita videlicet quod si Comes capiat pro aliqua offensa sexaginta solidos de aliquo, ipsi postea levabunt ab eodem triginta solidos pro parte sua.* Quæ cum redditus non modicos efficerent, isthæc officia, quæ primum suis familiaribus aut vassallis ad nutum revocandis committebant domini feudales aut per se aut per Castellanos suos, postmodum in feuda erexere, quæ ipsi etiam Nobiles ambire, sæpius et exercere non dedignati sunt. Sed hæc non multo post ob exactiones varias et vassallis et dominis ipsis oneri esse cœperunt ; quare *Mistras* suas pecunia multi redemere : ut G. Episc. Gratianop. ann. 1288. Archiepiscopus Viennensis ann. 1275. cæteras penitus sustulit Carolus V. ann. 1377. si paucas exceperis. Plura vide non minus fuse quam erudite pertractata in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 107. et seqq. Adde D. Chotier Hist. Dalphin. lib. 11. et 22.

† *MISTRASLIA*, in Chartis mox laudatis, et in aliis passim, pro Officium, jurisdictione et districtu *mistras*. Verum non in Delphinatu tantum, sed et in Provincia nota et usurpata fuit hæc vox, ut colligitur ex Charta Godefredi Comit. Provinciæ xi. sæc. apud D. Chanteloup in Hist. Mont. Major. ubi *Mistraslia*, nude pro justitia accipitur : *Denique in villa quam rustica lingua nominat Pertusum, tenebamus Mistrasliam, et portum, et mercatum, et districtum.* [* *Mistraslie*, in Lit. ann. 1367. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 80. *Menistre*, eodem sensu, in Testam. Renati reg. Sicil. ann. 1474. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 1278 : *Lesquelles quantités de trente sextiers de froment et somme de dix livres, ledit seigneur assiet et assigne sur les rentes et revenus de la Ménistre.* Pro beneficii seu feudi specie, in Charta ann. 1065. ex magn. Chartul. S. Vict. Massil. pag. 32 : *Landulfus ministras omnia quæ habebat in castro Baido sive Gandalberto pro Ministraslia et castellaria, dedit et vendidit et accepit soliditas xij.*

a monachis. Vide in *Ministerium*.] Neque alio sensu accipienda videtur

MINISTRASLIA. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 18 : *Ministrasliam autem hujus cabannariæ dedit quidam villicus, etc.* Infra : *Et iterum donaverunt Ministrasliam et placitum præfato Monasterio.*

† *MENESTRALIA*, Eadem notione. Charta apud Stephanot. part. 1. Antiquit. Bened. Occitan. MSS. pag. 389 : *Per ipsam Menestrasliam habeas tu Petrus unum modium annonæ, et dono tibi Petro et infantibus tuis las masadas de Seiveraco per Menestrasliam.*

MINISTERIALES etiam dicti majores aulæ seu Palatii Regii Officiales. [Capitul. de villis Caroli M. num. 16 : *Voluimus ut quicquid nos aut Regina voluimusque judici ordinaverimus, aut Ministeriales nostri Sinescalcus et Butticularius de verbo nostro aut Regine ipsius iudicibus ordinarint, etc.*] Arestum ann. 1224. apud Belforestum in Histor. Franc. : *Præterea cum Pares Franciæ dicerent quod Cancellarius, Butticularius, Camerarius, et Constabularius Franciæ, Ministeriales Hospitii domini Regis, non debebant cum eis interesse ad faciendam iudicia super Pares Franciæ ; et dicti Ministeriales Hospitii domini Regis e contrario dicerent se debere ad usus et consuetudines observatas interesse cum Paribus ad iudicandum Pares : iudicatum fuit in Curia D. Regis, quod Ministeriales prædicti de Hospitio D. Regis debent interesse cum Paribus Franciæ ad iudicandum Pares.*

* *MINISTERIALES* appellantur Majores imperii officiales a Theodor. de Niem tom. 2. Conc. Constant. part. 15. cap. 34. col. 452 : *Et pro eo rex Boemiar, existens pro tempore, et Ministerialis et vassallus imperatoris seu regis Romanorum.*

† Eodem nomine donatos majores aulæ Comitit Flandriæ Officiales, ut Camerarium, Senescallum, Dapiferum, Pincernam, observat Miræus ex Charta Philippi Alsatii ann. 1165. tom. 1. Diplom. Belgic. pag. 705 : *Porro denarii præscripti non Ministerialium scilicet Comitit esse proprii debeant.*

† *MISTRASLI*, Officium monasticum, idem videtur qui Præpositus. Charta ann. 1373. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 485 : *Capitulariter convocatis et congregatis reverendo in Christo patre dom. Pontio D. G. abbate (S. Antoni Viennensis dioc.) Humberto de Balma camerario, Andrea Baudeti infirmario et correrio, Jacobo Piscatoris brasserio, Guillelmo de Fiscavillas pitancerio, Petro Johannis Mistrasli, etc.*

MINISTERIALES, apud Alamannos seu Germanos variè appellantur : nam in Speculo Saxonico lib. 1. art. 16. § 2. art. 38. § 2. art. 52. § 1. lib. 3. art. 42. § 2. 3. art. 74. § 2. art. 80. § 2. [* Germ. *Dinstman, Dinstwif.*] servis vel certe hominibus obnoxæ conditionis accensentur, adeo ut Liberis semper opponantur, et dicantur libertate donari, et permutari a dominis. Ita *Ministeriales* appellati, quod dominorum ministeria exequerentur, seu officia ab iis iuncta, quod *Liberi* non faciebant. Serrarius in Notis ad Vitam Godefridi Comitit Campebergensis, *Ministeriales* in Westphalia ait triplicis esse generis : 1. qui corpore, jumentisque suis domino alicui serviant, et vocari *prædicia integra* : 2. qui solo corpore, dictos *Rotter* : 3. qui tabellarios agunt, *Bringsitter*. Eorum ministerium seu iuge obsequium erga dominos testatur Constitutio Caroli Crassi

Imper. de Expeditione Romana ann. 831. § 5 : *Similiter de Ecclesiarum filiis vel domesticis, id est Ministerialibus, vel quorumcumque Principum clientela, qui quotidie ad serviendum parati esse debent, statuimus, etc.* Vetus Charta in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis pag. 201 : *Nos Henricus et Otto Milites fratres dicti de Barmstede renuntiantes nobilitati et libertati nostræ spontanea voluntate, facti sumus Ministeriales Ecclesiæ Bremensi, facientes corporaliter iuramentum, sicut Bremensis Ecclesiæ ministeriales facere consueverunt, jurantes nos Ecclesiæ antedictæ sicut Ministeriales perpetuo servituros. Ucores nostræ, liberi nostri jam nati, et adhuc nascituri idem facient, quando prædictus D. noster Archiepiscopus, vel suus nuncius duxerit requirendos, etc.* In alia Charta ann. 1093. apud Hubertum Leodium in Monumentis antiq. Ministeriales a Liberis perinde distinguuntur : *Pro præsumptione autem delicti imperando diducimus, ut si liber est, 10. talenta ; si Ministerialis, 5. talenta ; si ex familia, totam substantiam ad Cameram nostram persolvat.* Adde Bruschiom de Monast. Germ. pag. 41. Eorum liberi perinde ac servorum in partitionem veniebant. Charta Henr. Comitit Palatini Rheni ann. 1262. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 388 : *Si quis ex Ministerialibus utriusque partis ex alterius familia uxorem duxerit, gratum utrinque tenebitur, et proles inde nata æqualiter dividetur, et primogenitus patrem sequatur, ex jure pertinentiæ ; unicus autem hæres communis erit, et proles ex eo genita dividetur.*

Sed postmodum e fece hominum emersere, habitique deinceps inter nobiles, licet inferioris ordinis. Petrus de Andlo lib. 2. cap. 12 : *Post Baronum ordinem Valvassores, id est, minores Capitanei, qui et proceres sive Ministrarii dicuntur, locum sibi vindicant, simplicem Militiam transcendentem.* Crantzium in Metrop. lib. 1. cap. 2 : *Sublimius nomen ex Ministerialibus nunc accupantes, Nobiles se dici volunt, cum sit infimus nobilitium gradus in Baronibus.* Et lib. 2. cap. 11 : *Ministeriales suos, qui soli volunt hodie dici Militares, coæquavit urbicis ad militiam conscriptis, quos etiam in ordinibus duxit, nihil minoris habitos.* Sed posteriora sæcula distinxerunt ordines militantem et urbicum, ut jam non patiantur sibi illos coæquari : et quod est arrogantius, jam qui olim Ministeriales dicti sunt, aut feudatarii, nunc ambiunt dici Nobiles. Sed coarguit eorum superbiam usus principalium scribarum, et omnium recte discernentium munera graduum singulorum. Primi enim Barones inter Nobiles deputantur, inde Liberi domini, postea Comites, inde Duces, quos appellat Papa Nobiles viros. Quid patitur Ministerialis, ut in hac Nobilitatis appellatione coæquari quærat Duci ?

Quod vero Crantzium, *Ministeriales* feudatarios fuisse ait, firmatur præterea ex aliis Scriptoribus, præsertim ex Petro de Vineis lib. 3. epist. 5. adeo ut il fuisse videantur, qui certa et rata, ac pactis definita obsequia dominis suis debebant, ut apud nostros, il quos *servientes feudatos* vulgo dicimus, de quibus suo loco. Id præsertim colligere est ex Charta Conradi Comitit Lutzilenburg. ann. 1135. pro Monasterio S. Maximini Trevir. : *Accepimus igitur per sententiam, quod equos eorum qui Ministeriales sunt et jus Ministerialium a prædecesso-*

ribus suis integritate generis et conditionis obtinuerunt; illi qui ad hoc officium infeodati sunt, circa nonam advententis festi in quoddam pratum, quod est Kune, deducunt, et usque ad nonam sequentis diei, vel quandiu Abbas ipsos Ministeriales detinere voluerit, custodient, nullum pabulum eis debetur. Ministerialis, si cum uxore sua venerit, 12. panes, 6. sextaria vini, ovem unam recipiet. Si autem sine uxore venerit, cum Abbate ipse et famuli sui, qui duo tantum, vel tres esse debent, comedet. Et sicut nullum prædicatorum Ministerialium a consilio et a mensa Abbatis in ipso festo arceri debet, ita nullus eorum prædictum servitium foris offerendum recipiet, nisi loco Militis Abbati decenter assistere et servire possit. Si quis Ministerialium Ecclesie extraneam uxorem duxerit, filii ejus prædictum servitium quod pater eorum, quia Ministerialis Ecclesie erat, habuisse videbatur, non habebunt. Femina Ministerialis Ecclesie, si viro extraneo nupserit, filii ejus propter conditionem matris prædicto servitio non privabuntur, ipsi Ministeriales deposito amictu chlamidis, vel aliteris supervestimentis, in Vesperis, in Cæna, in Missa subsequentis festi debita cum reverentia Abbatis obsequio se offerunt. Abbas, si proximo die post festum de negotiis privatis vel communibus cum Ministerialibus aliqua tractare voluerit, sive nos præsentem, sive absentes fuerimus, absque expensis eorum ipsos detinebit. Si ad placitum venire non poterimus, et Abbas eorum præsentia carere voluerit, circa nonam in ipso festo redeundi ad propria singulis licentiam dabit. Hæc igitur de jure nostro, de jure Ecclesie, de jure Ministerialium per sententiam nobis relata, et assensu omnium comprobata, Abbate et Fratris atque Ministerialibus petentibus, scripto commendavimus, etc. Similem prope Constitutionem de Ministerialibus Bambergensis Ecclesie descripsit Gretzerus in Divis Bambergens. pag. 89.

Qualis fuerit apud Germanos Ministerialium infeodatorum status et conditio, fuse et aperte declarant Leges feudales Tecklenburgicæ apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 297. ex quibus, quod mihi præcipuum visum est, excipiam: Otto D. G. Comes in Tecklenburg. Notum sit omnibus quod jus nostrum et Ministerialium nostrorum tale est. Primum est quod Ministeriales nostri infeodati, cum per nuntium nostrum infeodatum ante ad XIV. dies ad nostri castri munitionem vocamus, venire tenentur et per quatuor septimanas residentiam in castro nostro facere propriis expensis, etc. Secundum est, quod si fortior nobis vellet nobis inferre violentiam, si de consilio Ministerialium nostrorum ipsi justitiam facere volumus, quamdiu juris ordinem hoc modo prosequimur, infeodati, nostri nobis corpore et rebus servire tenentur, etc. Ministeriales vero nostri a nobis infeodati, si in necessitatibus se nobis exhibuerunt in servitio nostro in nobis necessariis procurare tenentur, si vero ex detractatione alicujus Ministerialis noster fuerit diffamatus apud nos, ipso ad nos vocato et Ministerialibus nostris indicato, ipsum audire tenentur, et secundum eorum sententiam causam ejus juste terminare. Si vero contrarium facere vellemus, dapifer noster per annum et diem in coquina cum familia nostra procurabit, Ministerialibus cum ipso pro jure et gratia apud nos intercedentibus. Si vero his contentis contrarium vellemus, in palatio Episcopali Osnabrugæ

per annum et diem est procurandus, Episcopo cum sua Ecclesia pro ipso jus et gratiam a nobis postulante; hac observata disciplina quod in duobus prædictis terminis faciem nostram is de quo agitur evitabit, tali reverentia gratiam nostram captando. Si vero Ministerialis noster absque lumine et camerario dormitorium uxoris nostræ dicatur introiisse, et super hoc fuerit infamatus et jure quo convenit fuerit convictus, bona quæ a nobis tenuit libere ad nos redibunt et gratia nostra carebit. Item si ærarium nostrum absque camerario nostro introivit et ibi deprehensus fuerit, etc. Item si mortem nostram machinatus fuerit, vel in honoris nostri depressionem conspiraverit, etc. Item si aulam imperialem ire disponimus, Ministerialibus nostris pluribus vel paucioribus assumptis, ipso in expensis nostris exhibere tenemur et in omnibus necessariis iisdem providere. Perfecti vero in pedem Alpium, si transalpere volumus, ipsis liberum est redire ad sua, nisi de bona voluntate sua sequi nos voluerint. Si vero Ministerialibus nostris aliquis violentiam vult inferre, et ipsi quod juri parent coram nobis fuerint protestati; ipsos in castrum nostrum recipere tenemur, et quamdiu juri paruerint corpore et rebus juvare. In bonis vero hereditariis in quibus nascuntur nostri Ministeriales, quamdiu in cognatione sive genealogia vir vel mulier invenitur cui talium bonorum jus et actio competere possit, hæc bona ad nos tanquam vacantia redire non possunt.

De negotiis feudalibus non Ministerialium modo, sed et Nobilium cognoscebant atque judicabant. Charta Henrici Reg. Rom. ann. 1222. apud Butkens tom. 1. Troph. Brabant. inter Probat. lib. 4. pag. 68: Inventum igitur et sententiatum est ibi, quod in jure feudali, omnis Ministerialis feudatarius æque judicare possit, super feudis Nobilium et Ministerialium; exceptis tamen feudis Principum. Adhuc sententiatum est ibi, quod quilibet Nobilis sive Ministerialis feudatarius, a domino suo jure feudali prima citatione ad quindecim potest citari. Iterum si aliquis sive Nobilis sive Ministerialis allodium Ducis de Duce tenet in feudum, ipse Dux eum citare potest super illo allodio.

Concessus etiam feminis Ministerialis titulus. Charta pro Monast. Altenburg. ann. 1237: Berchta Ministerialis imperii.

Erat igitur Ministeriales ii non ex servis, ut hi de quibus agit Spec. Saxonicum, neque etiam ex iis quos nobiles et Liberos dominos vocabant, sed ex Nobilium inferiori ordine, [modo per Liberos intelligas qui nulli alteri fidem obligaverint.] Unde post Liberos homines vulgo recensentur in veteribus Chartis descriptis in libro de fundatione Monasterii Gozecensis pag. 211. 218. Hist. Trevirensis pag. 235. tom. 12. Spicileg. Acheriani: Convocata ad se Liberos et Ministerialium multitudine gravi, etc. Liber de fundatione Gozecensis Monasterii pag. 225: Fecit et hoc, Ecclesiarum ipsius videlicet et Hildenesheimensis, vengitibus, et apparitoribus primus Ministeriales instituit, Liberos hominum suscepit, et tam illos quam istos, stipendiis Fratrum inbeneficiavit. Hist. Archiepiscop. Bremensium ann. 1337:

Respondit humiliter se non eminere Sanguine, divitiis, nec tamen agere: Sed de mediocribus gentium sincere, Qui sponte nobilibus multum serviere.

Nobilitatis porro argumentum est, quod

prædites interdum essent, quandoque etiam Milites fierent. De divitiis Ministerialium agit Liber Miraculor. S. Ludgeri Episcopi Mimigard. num. 52: Quidam Ecclesie Mindensis prædites Ministerialis. De Militiæ vero titulo, Charta Henrici IV. Imp. in Metropoli Salisburg. tom. 3. pag. 265: Offerunt viri Militares, qui dicuntur Ministeriales, cum prædiis et possessionibus suis, etc. [Litteræ Wichmanni Archiep. Magdeburg. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 347: Miles quidam Conradus cognominatus Schaph, Ministerialis Ecclesie Magdeburgensis mansos quasdam possidebat, dicens se eos a quodam Præposito Ecclesie B. M. in feodo suscepisse et feudali jure tenere. Histor. Novient. Monast. apud Marten tom. 3. Anecd. col. 1128: His itaque curtibz subjecta familia trifarie scecrnitur. Prima Ministerialis, quæ etiam Militaris recta dicitur, adeo nobilis et bellicosa, ut nimirum liberæ conditioni comparatur.] Cæsarius lib. 2. cap. 12: Erat in proximo manens Miles quidam dives et honestus, Ministerialis tamen. Lib. 4. cap. 77: Henricus de Wida Miles fuit dives, valde potens et nominatus, Ministerialis Henrici Ducis Saxonum. Sed et Ministeriales dicti interdum ipsi Comites. Metropolis Salisburgensis tom. 3. pag. 13: Hi testes adhibiti sunt Perchtoldus Marchio de Andehsen, et filius ejus Perchtoldus Marchio Ministerialis eorumdem, etc. [Charta Rudolphi Romanorum Regis ann. 1277. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 263: Moneta quoque, quæ singulis annis avaritia exposcente, solebat renovari, in præjudicium commune habitatorum ejusdem terræ ex nunc volumus sine consilio communi Ministerialium majorum Stirie, per aliquem futurorum Principum terræ nullatenus renovari. Ministerialem Austriæ sese inscribit Rugerus de Prant in Charta ann. 1267. ibid. pag. 78.] Alia de Ministerialibus vide apud Goldastum tom. 1. Rerum Alemann. pag. 217. et Meibomium ad Levoldi Northovii Chronicon Marcanum pag. 40.

Iis adde Johannem Georg. Estor qui Commemrium de Ministerialibus nuper edidit, ubi quæ pressiori stylo pro instituti sui ratione docuerat D. Cangiug, fusiori explicat ille, atque monumentis undique collectis exornat. Vide præterea Schilter in Gloss. Teuton. voce Diener. [*] Fürthii librum de Ministerialibus, Colon. ann. 1836. editum et alios quos enumerat Mittermaier. Princip. Jur. Germ. § 50.]

Ad ejusmodi autem exercenda obsequia concedebantur a dominis feudalibus prædia, quæ Ministeria appellabant. Charta Ottonis III. Imp. ann. 999. apud Will. Hedam: Insuper sibi donavimus quidquid Popo filius Waldgeri habuit in Ministerium in hoc Comitatu. Adde quæ supra annotavimus de hac voce.

MINISTERIALIA BONA, Quæ jure ministeriali tenentur, in Chron. Florentii Episcopi apud Eccardum de Orig. Domus Saxon. col. 59: Aliæ plures beneficiorum collationes et bona feudalitatis et Ministerialia, et habuit in redditibus magna mensuræ istius patriæ centum et triginta sex moldia tritici, etc. Vide Ministerialitas 2.

MINISTERIALIS SERVUS, in Lege Burgund. tit. 10. § 1. qui ministri loco domino est.

MINISTRALIS FONDI, Villicus, ni fallor, seu Major. Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 245: Et cum calumniaretur prædictus Hugo, judicio dato, duos legi-

timos homines produximus, prædicti fundi serum qui pariter datus est, et Ministralem ejusdem fundi nostri, qui interfuit, etc. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu Ch. 174: Sciendum quoque quia in prædicto manso Domni Pontii, Humbertus Ferrolus Mestraliam habebat, etc.

† MINISTERIALIS, Artífex, qui alicujus est ministerii, in Privilegiis concessis a Philippo Aug. Textoribus Stampens. ann. 1204. apud D. Fleureau Hist. Blesens. cap. 29. pag. 133: Constituent.... quatuor de probis Ministerialibus illorum per quos ipsi se justificabant et emendabant ea quæ erunt emendanda.

MINISTERIALIS LIBER, Idem qui Officialis, de quo infra. Synodus Celichyensis ann. 816. cap. 2: Ubi Ecclesia ædificatur, a propriæ diocesis Episcopo sanctificetur, et ita per ordinem compleat, sicut in libro Ministeriali habetur.

1. **MINISTERIALITAS**, [Jus reddecimam seu decimam partem decimæ percipiendi.] Vetus Charta apud Perardum in Burgund.: In Gié quoque erat suus Ministerialis, qui decimarum reddecimam capiebat, ipsamque Ministerialitatem totam liberam dedit, ut Canonici ad velle suum Decimatorem ponerent. [Vide supra Cario et Menagium 2.]

† 2. **MINISTERIALITAS**. Jure Ministerialitatis tenere, ea conditione scilicet qua solent Ministeriales: ubi observandum a jure feudali distingui. Transactio inter Henricum Comitem Palatinum et Archiepisc. Bremensem ann. 1219. apud Tolnerum Hist. Palat. inter Instr. pag. 61: Ministeriales autem ipsius Palatini... bona, quæ hactenus a Palatino tenuerant jure Ministerialitatis, in jure feudali ab eo receperunt. Hoc est, ni fallor, quæ ipsi prius ex ministeriis suis ratione salarii percipiebant, eadem sub beneficii seu feodi titulo eidem deinde concessa sunt. Vide in Ministerio.

† **MINISTERIALITER**, Virtute ministerii. Alphonsus de Castro lib. 4. contra Hær. tom. 3. Conc. Hispan. pag. 683: Sacerdote autem remittente Ministerialiter, Deus vere peccata tunc remittit. Vide infra Ministrabiliter. [* Ministerialiter, Ut ministerialis, in constit. Frider. II. Imperat. ann. 1235. § 12. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 316.]

† **MINISTERIANI**, Qui prærant castris Principum, iidem qui Castrensens et Castrensiani, de quibus est titulus in Cod. Justin. lib. 12. et in Cod. Theod. lib. 6. Vocabul. utriusque juris: Ministeriani, dicebantur forte a ministrando, quia prærant castris principum. Ministeriani, qui in mensa Principum ministrabant, Pancirolo lib. 1. Thes. cap. 77.

* **MINISTERIARCHES**, Inter ministros princeps, in Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 499. col. 2.

† **MINISTERIARIUS**, διακονός, Minister. Supplem. Antiquarii.

† **MINISTERIOLUM**, diminut. a Ministerium. Diploma Henrici I. Imper. ann. 1019. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 514: Ut quemadmodum ille dominam nostram S. Mariam constituit heredem de proprio, ita et nos facimus de nostro Ministeriolo publico, ne forte si alicui seculari concederemus illud, ea occasione prædictas invaderent res.

MINISTERIUM, Abacus, mensa in qua pocula reponuntur. Gloss. Lat. Gr.: Abaci, Δελφικῶν, Μηνιστήριον, quod ad abacum stat Ministri. [Fulcinus de Gestis Abbatum Lobiens. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 573: Comes cum conjuge in sacrario Ecclesiæ mansitabat, et mensa,

in qua sacratissimum Domini corpus absumberetur, Ministerium calciamentorum et paterarum, seu scutellarum efficiebatur. Bernardi Mon. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 46. ubi de Officio coquina: Quo facto congregantur omnes ante tabulam scutellarum, quæ alio nomine Ministerium potest appellari, quia quasi scutellas ministrat, quæ lotæ super eam servantur.] Sic etiam appellant Credentiam, seu mensulam juxta altare, in qua reponuntur vasa ad sacrificium idonea, Usus antiqui Ordinis Cisterciensis cap. 22. 53. Interdum pro vasis ipsis. Lamprius in Alexandro Severo: Ducentarum librarum argenti pondus Ministerium ejus nunquam transit. Julius Africanus, seu Abdias lib. 6. Histor. Apostol.: Congregatæ sunt itaque familiæ, et vestes, et Ministerium, et argentum, et aurum, etc. Vide Ordinar. Ord. Præmonstrat. cap. 4.

MINISTERIUM SACRUM, Ecclesiasticum, Sacrorum vasorum, donariorum, et ornamentorum, atque adeo vestimentorum Ecclesiæ congeries et apparatus, quod ad Dei ministerium hæc omnia consecrata sint, ut ait Justinianus § Sacra, Inst. de Rer. divisione, et Lex Sancimus, Cod. de Sacros. Eccl. Victor Vitensis lib. 1. de Persecut. Vandal.: Statim vir Deo plenus et carus universa vasa Ministerii aurea vel argentea distrahere, et libertatem de servitute barbarica liberare, etc. Infra: Mittit Proculum quandam in provinciam Zeugitanam, qui coarctaret ad tradendum Ministeria divina, vel libros cunctos, Domini Sacerdotes, ut primo armis nudaret, et ita facilius inermes hostes callidus captivaret. Concilium Valentini III. ann. 855. cap. 20: Thesaurus, sive Ministerium, vel ornamentum Ecclesiarum, etc. [Fulberti Carnot. Epistola tom. 2. Spicil. Acher. pag. 890: Notandum quod B. Gregorius dicit, quia omnino grave est frustra Ecclesiastica Ministeria, id est, candelabra, thuribula, et cætera hujusmodi venundare. Hæc vero minora Ecclesiæ Ministeria; vasa autem sacrata et cruces excellentiora vocat ibid. Idem Fulbertus.] Ita passim usurpant Scriptores, Sixtus I. PP. Epist. III. cap. 2. Concil. Aurelian. III. cap. 23. Arvernense cap. 8. Paulin. Epist. 12. Gregorius M. lib. 1. Epist. 66. lib. 2. Ind. 10. Epist. 27. 29. Ind. 11. Epist. 41. lib. 4. Epist. 8. Gregor. II. PP. in Capitulari cap. 5. Avitus Viennensis Epist. 6. Fortunat. lib. 1. Carm. 15. Gregor. Turon. lib. 2. Hist. cap. 27. lib. 3. cap. 10. lib. 6. cap. 11. 21. lib. 7. cap. 24. lib. 1. de Mirac. cap. 86. lib. 2. cap. 7. lib. de Gloria Confess. cap. 22. Halitgarius in Pœnitent. cap. 7. Ledradus Lugdun. in Epist. ad Carolum M. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcens. cap. 9. Othlorus lib. 1. de Vita S. Bonifac. Mogunt. cap. 23. Concil. Triburiense ann. 895. cap. 18. [Diurnus Romanus cap. 3. tit. 7. 9. Vita B. Ansharii sæc. 4. Bened. part. 2. pag. 84. Passio S. Philippi Episc. apud Mabill. tom. 4. Analect. pag. 136.] Anastasius in Vitis PP. pag. 3. 6. 12. 13. 16. 26. 27. 119. Flodoard. lib. 2. Hist. Rem. cap. 5. Aimoin. lib. 3. Hist. cap. 67. 71. Widradus Abbas Flaviniac. in primo suo Testamento pag. 687. Lex Bajwar. tit. 1. cap. 3. § 3. etc. Vide Balduinum ad Optatum Milevanum pag. 87. Cæterum aurea illa fuisse, atque adeo pretiosæ materiæ vasa et ministeria Ecclesiastica jam a primis Ecclesiæ incunabulis, docent idem Optatus lib. 1. Prudent. Hym. in S. Laurent. etc. Adde Baron. ann. 303. etc.

* Nostris Mestier, eadem acceptance.

Inventar. ann. 1415. ex Cod. reg. 9484. 2. fol. 490. rº: Item quatre Mestiers d'argent doré, pour mettre torches à servir sur table. Ubi candelabra significantur.

* **MINISTERIUM**, Instrumentum quodvis. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 470: Cum Robinus pauper Ystrio sive Menestrellus pro ludendo de suo artificio, cum corneto ivisset, qui de suo ludebat Ministerio, etc. Vide infra Misterium 4.

† **MINISTERIUM CANONICUM**, Quod a Canonibus præscribitur. Capitul. Caroli M. ann. 801. num. 33: Similiter et Comes faciat contra suum Episcopum, ut in omnibus illi adjutor sit qualiter intra suam parochiam Canonicum possit explere Ministerium.

† **MINISTERIUM DIVINUM**, Missarum solennia, et alia quæ ad cultum divinum spectant. Capit. Karolomanni ann. 742. num. 2: Servis Dei per omnia omnibus armaturam portare vel pugnare aut in exercitum et in hostem pergere omnino prohibuimus, nisi illis tantummodo qui propter divinum Ministerium, Missarum scilicet solennia adimplenda, et Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt. Idem quod Ministerium Ecclesiasticum ibid. num. 4. dicitur.

MINISTERIUM, Districtus seu territorium intra quod ministeriales et officiales ministeria sua exercebant. Capitulare de Villis cap. 8: Ut iudices nostri vineas recipiant nostras, quæ de eorum sunt Ministerio. Cap. 9: Volumus ut unusquisque iudex, in suo Ministerio mensuram.... tenere habeat, etc. Capitul. ejusdem Caroli pro partibus Saxonie cap. 33. Capitul. ann. 802. cap. 21. 25. 28. Capitul. ann. 807. cap. 3. Capit. Ludov. II. Imp. ann. 867. cap. 3. 4. et Formulas velt. cap. 30. apud Bignonium, Chartam Caroli C. in Chronic. Farsensis pag. 668. et aliam Caroli III. apud Ughellum tom. 4. pag. 594. Donationes Ecclesiæ Saltzburgensis: Concessit ei tributales de (in) suo Ministerio manentes, etc. Capitul. Radelchisi Principis Beneventani ann. 851. cap. 1: Quæ eventit per integra gualaldala seu Ministeria quæ hic descripta sunt.

MINISTERIA, Officia majora et minora, in Imperator. et Regum palatiis, et magnatum hospitibus, De majoribus, Charta Will. Ducis Aquitanie ann. 1076: Non Dapifer, non Præpositus, non Mariscalcus, non serviens, aut in aliquo Ministerio positus, etc. Wippo de Vita Chunradi Salici pag. 428: Huic tamen sincerius et libentius jurando omnes subiciebantur, similiter in dispositione curiali, quem Rex majorem domus statueret, quos cubiculariorum Magistros, quos Inferiores et Pincernas, et reliquos officarios ordinaret, diu non est supersedendum, cum illud breviter dicere possim, quod nullus antecessoris sui Ministeria aptius et honorificentius provisiva memini vel legi. Chronic. Besuense: Robertus natus ex servis et ancillis hujus Ecclesiæ, et exaltatus ab ea Ministerio Præposituræ. Diploma Ludovici III. Imp. apud Ignotum Casin. cap. 6: Similiter eorum ministri si aliquem dimiserint, et proprium et Ministerium perdant. Erchempertus in Hist. Langob. cap. 46: A claustrum Episcopi expellens, et humiliter loco, in cella scilicet Ministeriorum degere constituit. In Regesto Thesauri seu Chartophylactii Regii signato 31. fol. 92: Litteræ Joan-

nis Marescalli, quod non potest retinere equos redditos ratione Ministerii sui, nec reclamabit Marescalliam jure hæreditatis. Vide Ministerialis.

MINISTERIA, Officia minora. In Computo Thesauri incip. a 1. Jan. 1312. sub. tit. Ministeriorum, describuntur Falconarii, Valleti Falconum, Venatores, Arcuarii, Carpentarii, Furetarii, Avicularii, etc. Fit ibidem mentio Clericorum Ministeriorum, in quibus recensentur Clericus Panetariæ, Clericus Scancierariæ, Clericus Coquinæ, Clericus Fabricæ. Officia servitorum, quæ Ministeria vocant, in Charta Willelmi Abbatis S. Dionysii ann. 1174. apud Doubletum pag. 183. Ministeria domus ejusdem Monasterii, pag. 508. In Concil. Lateranensi ann. 1179. can. 3: *Minora Ministeria dicuntur Decanatus, Archidiaconatus, et alia quæ animarum curam habent annexam. Hinc*

* MINISTERIUM SILVÆ, Illius custodia. Chartul. Celsinian. ch. 893: *Tradiderunt lesdam ferri picisque, quæ exigebatur in foro Celsiniensi; sed et Ministerium silvæ, quæ vocatur Bornus.*

† MINISTERIUM AMITTERE, pro ab Officio amoveri, Gall. *Perdre sa charge.* Additio 4. ad Capitul. § 116: *Quicumque Vicarii, vel alii Ministri Comitum tributum quod inferenda vocatur majoris pretii a populo exigere præsumperit..... his quibus hoc tulit cum sua lege restituat, et insuper fredum nostrum componat, et Ministerium amittat.* Capitul. Ludovici II. Imp. tit. 4. § 4: *Similiter eorum (Comitum) ministri, si aliquem dimiserint, et proprium et Ministerium perdant.*

A Latio igitur hauserunt Franci nostri vocem *Mestier*, quam primitus Aulæ Regiæ ministris majoribus, postea quibusvis artificibus attribuerunt. [Hinc Provincialibus artifices etiamnum *Meneiteiraux* vocantur.] Aimoinus lib. 4. de Miracul. S. Benedicti cap. 33: *In idem rus advenerat altera muliercula quæ textricis fungebatur officio.... Hæc habebat cooperatricem, quæ ejusdem erat Ministerii.* Galli dicerent, *qui estoit de même métier.* [Charta ann. 1226. ex minori Chartular. S. Victoris Massil. fol. 106: *In quo (consilio) Potestas major et sanior pars Consiliariorum et Capitem Ministeriorum presentes aderant.* Occurrit præterea in Litteris Johannis Reg. Franc. ann. 1360. tom. 3. Ordin. pag. 446.] *Le Roman de Garin MS.:*

Li Rois donra ses Mestiers à servir.

Alibi:

Braconier mestre en fist li Rois Pepin,
Les chiens li baillie; cil volentiers les prist,
Li Dus Gilbert richement en servi
Celui Mestier, li Rois li retoli,
Fauconnier mestre de ses oisiaux en fist.

Le Roman de Jourdain de Blaye MS.:

Mar serez mais en ma cort Despaniers,
Je vous donray assez autres Mestiers.

In Statuto pro Hospitio Regis Philippi Magni ann. 1317: *Les Mestiers jurront que ils tiendront sans enfreindre cette Ordonnance.* Et mox: *Par cette Ordonnance li Rois n'entend pas à nuls de ses Mestiers ou de ses Officiers qui sont à lui, donner congé, etc.* Atque hinc capiendi Mesterii vox in Charta Odonis Abb. S. Dionysii ann. 1230. quam Gallandus in tract. de Franco alodio pag. 351. non percepit: *Matthæus dicebat se esse Camellarum Abbatis B. Dionysii de jure Mesterii quod tenet in feodum ab Abbate S. Dionysii, etc.*

☞ Neque res est omnino insolens, Mesterium seu officium titulo feudi con-

cessum; præter allatum enim exemplum, occurrit in Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 707: *Ratione Mesteriorum quæ habemur feodaliter in Abbatia S. Vandregesilli.* Ejusdem notionis quod legitur in primo apographo Tabularii ejusdem Monast. fol. 417: *Littera Roberti Pepin et Matillidis uxoris suæ qui venderunt nobis quiddam habebant in domo nostra ratione cujusdam Mesterii.* Vox Italica etiam nota. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1272. apud Murator. tom. 8. col. 1235: *Dominus Stoldus.... de civitate Florentiæ, factus fuit Potestas Reginorum pro artes civitatis Reginorum, sive pro societates Mesteriorum.* Chron. Parmense ad ann. 1387. apud eundem tom. 9. col. 812: *Mesteria et artes civitatis Parmæ, etc. Legitima et honesta Mesteria, in Charta Massil. ann. 1244.*

† MESTERIUM, Eadem notione. Chron. Parmense ad ann. 1279. apud Murator. tom. 9. col. 791: *Omnes Mesterii de Parma a majore usque ad minorem iverunt ad dictam figuram cum pallis et canellis.*

† MESTERUM, in Charta Eduardi III. Reg. Angl. ann. 1331. apud Rymer. tom. 4. pag. 496: *Cum Johannes Kempe... tæctor pannorum laneorum, infra regnum nostrum Angliæ causa Mesterii sui inibi exercendi, et illos, qui inde addiscere voluerint, instruendi et informandi, accesserit moraturus, et quosdam homines et servientes, et apprenticios de Mestero illo secum adduxerit, etc.* Vide eundem Rymer. tom. 5. pag. 246.

† MINISTERIUM CAPITA, Gallice *Chefs de métiers.* Charta ann. 1251. ex Schedis Pr. de Mazaugues: *Quod universo Consilio tam generali, quam Capitem Ministeriorum Arelatis ad sonum campanæ in aulam palatii Communis Arelatis more solito congregato.* Nullibi vero fusiis describuntur quæ ad Ministeriorum Capita spectabant quam in Statutis Massil. præsertim cap. 10. lib. 1. cui titulus: *De Capitibus Ministeriorum eligendis.* Centum quotannis inter artifices probatos seligebantur viri, quibus licitum erat ad sonum campanæ conveniendi ut de negotiis civitatis tractarent. Exinde quod ipsis melius visum fuerat Rectori peragendum deferebant. Discordias civium sedare, scandala coercere tenebantur ex solemnibus juramento. Consule, si placet, Statuta laudata. Non minoris dignitatis erant qui eodem nomine donabantur apud Arelatenses. Iis proprium fuit sigillum quod nobis exhibet Petrus Saxius in Pontificio Arelat. pag. 276. in cujus parte altera efficitur leo cum hæc inscriptione: *Nobilis inprimis dici solet ira leonis:* in altera vero urbs Arelate conspicitur cum hisce characteribus: *Urbs Arelatensis est hostibus hostis et ensis.* [Urbis Arelatis sigillum est; quod vero indicandum erat, exhibet Saxius ibidem pag. 277. cum hæc inscriptione: *Capita Mistiorum, contracte pro Misteriorum.*]

† MINISTERII INTROITUS, Quod ab artificibus aliquam artem incuntibus exsolvitur, Gall. *Droit d'entrée de métier.* Privilegia concessa a Philippo Aug. ann. 1204. Textoribus Stampens. apud D. Fleureau Hist. Blesens. cap. 29. pag. 133: *Quittavimus omnes tæctores... tam de collecta quam de omni demanda et introitu Ministerii.*

MINISTERIUM, Beneficii seu feudi species, quæ sub certi obsequii ac servitii conditione concedebatur. Lambertus Ardensis pag. 176: *Cum Arnoldus Markiniensis terram, quæ in Ministerio, sive in Castellaria Brugensium... sibi a Bal-*

duino sororio suo jam mortuo exciderant, et contigerant, etc. Charta Eustachii Comitiss Bononiensis ann. 1122: *Terram quam B. Bertinus infra Ministerium de Merk possidet.* Alia Philippi Marchionis Namurcensis ann. 1210: *Cum calumniaret quandam terram juxta mare silam in Castellania Gandensi sub Ministerio de Hulst.* Charta Theodorici Comitiss Flandriæ ann. 1147. in Tabulario Monast. S. Bertini: *Et quoniam Ministeriales villarum S. Bertini multas et magnas injustitias sæpius in suis Ministeriis faciunt, homines Sancti deprædando contra voluntatem Monachi procuracionem villæ habentis, et sine judicio scabinorum coactas petitiones faciendo, et plusquam decimum nummum de placitis quæ ad Abbatem pertinent Ecclesiæ violenter auferendo, etc.* Mox: *Eam legem de cæteris Ministerialibus Ecclesiæ tenendam auctorizamus, ut scilicet nullus eorum vel per hæreditariam successorem vel in feodum habeat suum Ministerium, nec alio modo quam Abbatii vel Ecclesiæ dare placuerit, et Ministerialis de Peparingehen decimum nummum tantum secundum præfatam conventionem de placitis jure suo accipiat.* [Chron. Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 590: *Portionem de Ecclesia S. Mariæ in Asiniano infra Ministerium de Ulmo... et in fundo Toreliano infra Ministerium de Clenti.* Hist. Becensis Monast. MS. pag. 486: *Concessit in perpetuum elemosynam... in Ministerio de Struati totum campum de Willernilla.*] *Mestiers* vocant Flandrenses, apud quos nota quatuor Flandriæ Ministeria, les quatre Mestiers de Flandres. Ita

MINISTERIUM accipitur pro Vicaria, seu districtu Vicarii, in Tabulario Conchensi in Ruthenis, Ch. 11: *Similiter in alio loco in pago Artintia, in Ministerio Ateracense cedo villa mea, etc.* Infra: *Similiter in alio loco in pago Arvernico, in Ministerio Carladense in vicaria Arpajonense hæc est villa mea quæ vocatur, etc.* Ch. 111: *Et sunt ipas vineas in pago Ruthenico, Ministerio Dunense, in loco quem dicunt Vermecalme.* Quod vero ministerium hoc loco, in Ch. 112. Vicaria appellatur: *Et ipsa vinea in pago Ruthenico, in Vicaria Dunense, in loco qui dicitur Vermecalme.* Occurrit passim in hoc Tabulario.

† MINISTERIUM, Villa, prædium rusticum. Constitutio Ansegisi sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 640: *De Ministerio Rosontione fabarum modios tres, pisorum modios quinque.*

† MINISTERIUM DECIMÆ, Idem videtur quod *Ministerialitas* 2. Charta apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Bened. Pictav. MSS. pag. 555: *Dimitto etiam hoc quod in terra de Jusgul habebam, id est, accipiebam decimam et retinebam meum retrodecimum, dimitto Ministerium hujus decimæ, et dimitto retrodecimum.*

† MINISTRABILITER, Virtute ministerii. Conc. Armenor. ann. 1342. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 360: *Ministrabiliter datum est a Deo ministris Ecclesiæ dimittere peccata.* Vide supra *Ministerialiter.*

† MINISTRALCIA, Ministrallus. Vide supra *Ministelli.*

† MINISTRALIA, MINISTRALIA. Vide supra *Ministeriales.*

* 1. MINISTRALES CONTRATARUM, apud Bononienses, aliasque viciniores gentes, appellabantur Magistri viarum, quibus tota ipsas tuendi ac custodiendi cura commissa erat. Duo singulis duobus mensibus pro qualibet via eligebantur per suffragia ab incolis vicinariis.

Qui Ministrales duas vel plures vigiliis seu quaitores eligebant, ut noctu propriam viam invigilarent, ne vastaretur aut furtis pateret. Stat. Bonon. ann. 1250-67, tom. III. pag. 126-128: *Statuimus quod in qualibet contrata sint Ministrales, qui eligantur ad brevia a vicinis illius contrate... et ita debeant providere predicta singulis duobus mensibus duo eorum, donec Ministrales duraverint... et debeant eligere duos quaitores vel plures ad voluntatem vicinorum suorum, qui custodiant civitatem de nocte, et precipiant quod ipsi quaitores bene faciant quaitiam... Et paulo post: Addimus huic statuto quod dicti Ministrales teneantur accipere bonam et ydoneam securitatem a dictis quaitatoribus de data custodia facienda per integrum annum; et securitates ipsorum teneantur Comuni feudum restituere duplicatum; et si securitates non essent bone, Ministrales, qui eas acceperunt, teneantur Comune reservare indempne. De quibusdam aliis eorumdem officialium muneribus, vide op. cit. tom. III. pag. 747. [Fr.]*

* 2. **MINISTRALIS NUNCIORUM**, Qui nuntia perferabant habebant quidem proprios Ministrales, qui eligebantur inter sese per suffragia coram potestatis iudice, vel tabellione; bimestre erat eorum officium, nec in eodem anno iterum sumere fas erat. Ipsi sociorum disciplinae cura data erat. Stat. Bonon. ann. 1250-67, tom. III. pag. 92: *Et addimus quod Ministrales Nunciorum... debeant eligi ad brevia inter eos coram iudice potestatis, vel ejus notario; et predicti Ministrales debeant mutari singulis duobus mensibus, et qui semel fuerit Ministralis non amplius in eodem anno possit esse; et tom. I. pag. 227: Et si ero Ministralis Nuntiorum bona fide inquiram socios meos, et scrutabor de exercitio officii sui, et si aliquem invenero delinquentem contra suum officium potestati eodem die manifestabo, et potestas publice in consilio dicere teneatur. [Fr.]*

* **MINISTRALIS SOCIETATUM ARTIUM ET ARMORUM** appellabantur Bononiæ qui ipsis Societatibus præpositi erant. Eligebantur per suffragia ab universo Collegio, et semestris erat eorum officium. De ipsorum numero, conditione, munere ac privilegiis vide plura in Stat. Bonon. ann. 1250-67, tom. III. pag. 392-397, sub Rubrica: *Quot Ministrales habeat quelibet Societas artium et armorum, quanto durare debeant, et quando cessare. [Fr.]*

† **MINISTRALIS**, Operarius, artifex. Testament. Beatrix de Alboreya ann. 1367. apud Marten. tom. I. Anecd. col. 1521: *Sartores, drapiferi, sutores, et alii Ministrales, quibus forte secundum eorum laborem tenemur eisdem, vel aliquotiens in retinendo laborem de eis quæ emuntur ab eisdem.*

* **MINISTRALISSA**, Femina ministrerialis, in magn. Chartul. S. Vict. Massil. pag. 1080. Vide in *Ministeriales* pag. 419. col. 1.

† **MINISTRALLUS**, Idem, ut videtur, qui aliis *Bajulus* dicitur, qui filiorum Principis educationi præficebatur. Litteræ Eduardi III. Reg. Angl. ann. 1348: *Cum Garsius de Gyvill, Ministrallus illustris Infantis primogeniti Regis Castellæ, qui nuper de partibus Hispaniæ in Angliam, ob aliquas causas, venit, jam ad easdem in comitiva Johanniæ filiæ nostræ carissimæ sit celeriter rediturus, etc.* Vide *Bajulus* 2.

† **MINISTRANTIA**, Hierotheca, arcula in qua reconduntur Reliquiæ. Acta S.

Wernheri Mart. tom. 2. Aprilis pag. 707: *Quæ argento recondita super epitaphium quercinum cernebatur, quæ nunc in pretiosa Ministrantia, carnea... Christi ostenditur fidelibus. Vide Monstrantia.*

† **MINISTRARE SACRAMENTA**, Gall. *Administrer les Sacremens*; quibus verbis munia quæ ad parochum spectant designantur. Charta ann. 1250. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 153: *Quod Canonici S. Nicholai possunt et debent ministrare personis inferius annotatis, et nullis aliis, videlicet Vicecomiti et ejus familiæ... universa et singula Sacramenta sive sacramentalia.*

† **MINISTRARIA**, pro *Ministerium*, Suppellex ecclesiastica. Vita S. Desiderii Episc. Cadurc. : *Jam vero in altaris Ecclesiæ Ministraria, dici non potest quantum se fuderit, quantaque fecerit, quam numerosa, quam pulchra, ... candelabra resplendent.* Vide supra in *Ministerium*.

* **MINISTRATIO**, Ferculum, missus, *Més. Papias: Fercula, pluraliter, ministratio-nes epularum.* Chrodegangus in Regula Canonico-rum Metensium cap. 22. Edit. Labbei: *Pulmentum vero ad Sextam: carnem inter duos, Ministratiorem unam, et cibaria una accipiat; et si cibaria non habent, tunc duas Ministratiões de carne aut lardo habeant, etc.*

* *Ministier*, parum dissimili notione, pro distributione scilicet eleemosynarum, in Vit. SS. Mss. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 11. v. col. 1. ubi de S. Steph.: *La cause de cest murmurement peut estre entendue double; ou car celes (veuves des Gentils) n'estoient receues ou Ministier; ou car celes estoient grevées plus que li autre ou cotidian Ministier.* Quæ verba desumpta sunt ex Act. Apost. cap. 6. v. 1: *Factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in Ministerio quotidiano viduæ eorum.* Ubi textus Græcus: ἐν τῇ διακονίᾳ.

* **MINISTRERIUS**, Qui instrumentis musicis canit. Comput. ann. 1478. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 341. col. 2: *Et primo solverunt... Ministreriis sonantibus, tam in portando panem caritatis, etc.* Vide supra *Menesterellus*.

† **MINISTRILIS**, Fīdicens, Gall. *Joueur d'instrumentis.* Epitome Constit. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 186: *Nec aliquis ejus (capellæ) singularis cantor seu Ministrilis de cætero non possit ullo tempore diebus festiviis nec feriatis die aut nocte cantare... Prædicti cantores et Ministriles appuncentur per eum qui a populo designabitur. Vide *Ministelli*.*

* **MINISTRIX**, Ἰνστρητις, in vett. Glossis.

† **MINITOR**, Fossor cunicularius, Gall. *Mineur.* Epist. Anonymi de capta urbe CP. ann. 1204. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 786: *Super turri autem illa locuti fuimus cum Duce Veneciorum viro prudentissimo, dicentes, quod nullo modo caperetur, nisi per Minitores et petriarias cum variis suis instrumentis bellicis super naves.* Et col. 787: *Minitores vero murum inferius excavantes, unam turrin straverunt.* Vide supra *Minare* 3.

AD **MINITULUM** VENDERE, Gall. *Vendre en détail; Ital. à minuto.* Charta ann. 1398: *Emerere, vendere panem, vinum et alia victualia ad Minitulum.*

† **MINIUM**, Fodina, Gall. *Miniere.* Testam. Rogerii Vicecom. Biterri. ann. 1198. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 500: *Si quid defuerit, heres meus et gadiatores compleant illud de primis redditibus meis Miniorum Villæ-magnæ, et de Bruna et de Arena et de Redes. Minoria, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 598.*

ex eodem Testamento: *Quicquid remanserit inde ad complendum persolvatur de Minoribus meis de Villa-magna, et de Brunna, et de Avena et de Teddes.* Jam superest ex ipso autographo genuinam lectionem accipere.

1. **MINNA**, Glossæ Isonis Magistri ad Prudentium, lib. 1. in *Symmachum: Ardor, amor, Minna.* Alibi: *Furores, Minna.* Rursum: *Ignem, amorem, Minna.* Theutonibus *minnen*, est amare, diligere, atque adeo veneris voluptatibus frui, amare, amori litare, maxime superioribus Germanis, ait Kilianus. [Inde f. Gall. *Mignon*.] In Sacramento populi Theotisco apud Nithardum lib. 3. *In godes minna*, exponitur in Romano, pro *Don amur*, id est, pro Dei amore. Glossæ Keronis: *Amor, Minna. Amori, Minnu.* Vide Freherum in Expositione fœderis inter Ludov. et Carolum Reges. [*Grimm. Mythol. German. pag. 36. Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 771.]

† 2. **MINNA**, pro *mina*, Mensura frumentaria, Gall. *Mine.* Charta ann. 1177. apud Thomasserium Consuet. Bituric. pag. 73: *Recipiamus de manu ejusdem Præpositi de unaquaque domo ubi boves fuerint, Minnam.* Vide *Mina* 3.

† **MINNARIUS**, Morio, stultus, malus. Gloss. Isid. ad quas Grævius: leg. *Mimari* ex Scholiaste Juvenalis ad Sat. 6. 275: *Tu tibi tunc, curruca, places. Curruca Mimarii stupidi nomen finxit. Quia femina questu frequenter fallitur, cum agit os personam mariti. Vulcanius mallet: Mimarius, maritus stultus.* Utrumque tamen posse retineri *Minarius* opinatur Martinius, adeo ut sit vox a Gall. *Mine*, gestus: moriones enim sunt gestuosi. Nec sanior vox *Minnarius*, cujus uxor *mæchatur* et tacet, in Gloss. ejusd. Isid. *Minnarus*, Papiæ et Johan. de Janua, a quo *Nimmarus*, *couz c'est de qui sa femme fait avouterie*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm. Sed iis locis *Mimarius* legendum censet iterum Grævius. [*Vide supra *Minarius* 4.]

* **MINO**, f. pro *Minio*, Minium, Gall. *Vermillon.* Acta Mss. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 94. r.º: *Ostenderunt mihi quemdam librum valde pulcrum et cum obtima littera Bononiensi, et perobtime illuminatum de adhurio et Minone.* Vide *Miniare* 1.

* **MINOFLEDUS**, **MINOFLIDUS**. Capitula ad Legem Alamannor. cap. 42. Edit. Baluzii: *Si baro fuerit de Minofledis, solvat sol. 70. Si medianus Alamannus fuerit, 200. sol. componat. Infra: Si femina Minoflidus fuerit, solvat solidos trecentos viginti: si mediana fuerit, solvat solidos quadringentos: si prima Alamanna fuerit, solvat solidos quadringentos octoginta. Cap. 39: Si quis alterius infans Minofledis fuerit, 3. sol. componat: si medianus fuerit, 6. sol. componat: si meliorissimus fuerit, 12. sol. componat. Sic *Minofledus* fuerit infimus hominum status apud Alamannos, ex compositionis ratione. Manet vocis vestigium in *Albofledi* sorore Chlodovei I. Regis Francor. apud Gregor. Turon. lib. 2. Hist. cap. 31. De cujus obitu exstat Epistola S. Remigii Archiep. Remensis.*

* **MINOLIUM**, pro *Mixtolium*, Miscellum frumentum. Charta Ludov. Jun. ann. 1142. in Tabul. Maurign.: *Concesserunt duos modios et dimidium boni Minolii de decima et campiparte granchiæ suæ de Bello-videre.* Vide *Mixtum* 2.

† **MINOR**, Fossor cunicularius. Vide *Minare* 3.

† **MINORANTIA**, Jactura, damnum, ab

Italico *Minoranza*. Barthol. Scribæ Annal. Genuens. lib. 6. ad ann. 1242. apud Murator. tom. 6. col. 494: *Audito itaque, quod Guilelmus Spinula filium suum ad Imperatorum mandaverat, ut damnum et Minorantiam Communitis Januæ tractaret.* Ibid. ad ann. 1244. col. 509: *Intendens quotidie super Minorantia et offensivibus Communi Januæ faciendis.* Vide *Minoratio*.

1. **MINORARE**, *Minuere*, Papiæ. vett. Glossæ: *Minorare*, ελάττω. Glossæ Isonis Magistri: *Decisus, decurtatus, vel detruncatus, Minoratus.* [Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Minorare, amoindrissier, faire mendre; Minoratio, amoindrissance.* Capitul. de villis Caroli M. tit. 23: *Et, ut dicimus, per hoc vacaritas et carrucis non Minorent.* Edictum Pistense num. 20: *Provideant ne illi qui panem coctum aut carnem per denatas aut vinum per sextaria vendunt, adulterare et minuere possint... Quos si inventi fuerint adulterare vel Minorare, ut supra dicimus, etc.] Vita S. Virgillii Episc. Arelat.: *Nihil de nominis sui proprietate Minorans, dum vigil permansit in opere, etc.* Epist. Gregorii IV. PP. ad Episcopos Regni Francorum: *Eo quod, ut dicitis, pertineat ad injuriam ac dehonestationem Imperialis potestatis, et ad Minorationem et reprehensionem nostræ auctoritatis.* Aurora: *Majestate Patri Patre Minorat eum.* [Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 631: *Quibus auditis maxime doluit et ingemuit; et quasi mente Minoratus, quia factum emendare non poterat, etc.* Oberti Cancellarii Annal. Genuens. lib. 2. apud eundem tom. 6. col. 291: *Et ne tamen videar Rempublicam minus deligere, quam quondam dilexerim, et respuendo arbitrer aliquatim Minoratus, etc.] Occurrit in leg. ult. D. de Serv. export. (18, 7.) apud Saxon. Gramm. lib. 2. et non semel in sacris libris. Nostris Gallis, *Amermer*, eadem notione. Assisise MSS. Hierosolymitana cap. 41: *Sans rien accroiatre ne Amermer.* Cap. 135: *Ne pouit-il Amermer le pris que de la valeur de la beste.* [Amenuiser, eodem significatu. Le Roman de Vacce MS.:**

Mez se li Roiz m'aloit de que soit boissant,
Que du don qu'il m'a fait m'aloit Amenuisant.]

† **MINORARE PLACITA**. Vide *Majorare* 2.

* 2. **MINORARE**, Fodinam aperire. Charta Oliver. abb. S. Remig. Senon. ann. 1311. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 127: *Dictus Jantianus emptor et ejus socii... in tota pelia nemoris... poterunt facere Minorari, et de mina ferrum fieri facere.* Vide supra *Minare* 4.

MINORATIO. Glossæ Isonis Magistri: *Dispensia, pericula, Minorationes.* [Capitul. Caroli Calvi ann. 844. num. 8: *Simul etiam præcipientes injungimus, ut nullus hominum... aliquam Minorationem contra legem facere audeat.* Præceptum Ludovici Imper. memoratum in Charta ann. 1024. apud Baluz. In Append. ad Capitul. col. 1546: *Sed liceat... decimas ab eis suæ Ecclesiæ debitas absque cujuslibet contradictione aut usurpatione vel Minoratione recipere.* Diploma Conradi II. Imper. ann. 1027. apud Ill. Fontaninum in Antiquit. Hortæ pag. 388: *Præcipientes ergo jubemus, ut nullus Dux, Marchio... aliquam Minorationem facere repetat.* Idem occurrit in Charta Henrici III. Imper. ann. 1040. ibid. pag. 393. Vide *Minorantia*.

DEMINORATIO. Charta Ludovici II. Imper. pro Ecclesia Volaterrana apud Ughellum: *Ecclesiæ varias a nonnullis*

occupatoribus invasiones atque Deminorationes sub occasione libellarum, etc.

† **MINORENNIS**, Minor annis, minor natu. Excerpta ex opere Johannis Rhode Archiep. Bremensis apud Leibnit. Script. Brunsvic. tom. 3. pag. 270: *Gerhardo de hac luce substracto, Henricus de Schwarzzenborg quia Minorennis, in administrationem eligitur.* Nostris *Mainzné*. Le Roman d'Ogier le Danois MS.:

La biauté de sa suer seconde
Blanche fu, et vermeille, et blonde...
Or vous dirai de la Mainzné, etc.

* *Meindre d'aage*, in Chartul. S. Benig. Divion.: *Ce sont les personnes notables et séculaires, qui furent présents à Dyjon le 17. jour du mois de May l'an 1350. quant messire Jehans de France duc de Normandie, à cause dou bail de Philippe duc de Bourgogne Meindre d'aage, reprit de frere Pierre abbé de S. Benigne de Dyjon, etc.* *Merme d'aage*, eadem acceptione, in Assis. Hierosol. cap. 37: *Ci dit que por teneure que l'on face de héritage de Mermiau. Mais se il avient que celui qui requiert héritage a esté Merme d'aage, etc.* *Merme*, nude, pro *Moindre*, minor, ibid. cap. 216. Vide *Minoritas* 1.

MINORENNITAS, Minor et pupillaris ætas, ex Gall. *Minorité d'ans*. Magnum Chronicon Belgicum ex Chron. Traject. Episc.: *Dispensans super Minorennitate annorum.* Vide *Majorennis*.

* *Minorage*, in Instr. ann. 1331. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1356. Charta Frider. I. imper. ann. 1156. inter Probat. jur. domus Bavar. ad regna Hungar. et Bohem. pag. 5: *Insuper potest idem dux Austriæ, quando impugnatus fuerit, ab aliquo de duello, per unum idoneum, non Minorennitatis macula detentum, vices suas prorsus supplere.*

1. **MINORES**, Posterii. Glossæ antiquæ MSS.: *Futuri, juniores, Minores, Alibi: Minores, juniores, futuri, posterii, nepotes.* Turtius Rufus Asterius Quintus V. C. Exconsul ordinarius atque Patri-

cius: Unius ob meritum cuncti periere Minores,
Salvantur cuncti unius ob meritum.

Gloss. Gr. Lat.: Μεταρσέστεροι, *Minores, singulare non habet.* Charta Chlodovei I. Regis Francor. apud Roverium in Reomaog pag. 29: *Ut nec nos nostrique successores Reges, neque vos vestrique Minores, nec ullus quilibet de judiciaria potestate, etc.* Alia Sigeberti Regis Francor. apud Bollandum 1. Febr. pag. 234: *Cum ipsa venna dominica, quæ dicitur Arnalfi, cum Probardo, Babone, vel Minoribus eorum, qui ibidem servire videntur.* Vide *Junior*.

MINORES, Nulla dignitate conspicui, qui inde promiscue *Minores* et *privatæ personæ* dicuntur in Lege Wisigoth. lib. 12. tit. 1. § 2. *Minores personæ*, in Lege Burgund. tit. 2. § 2. Aleman. tit. 39. § 2. Bajwar. tit. 2. cap. 3. § 3. tit. 6. cap. 1. § 3. Capitulis Caroli M. lib. 5. tit. 136. [** 207.] *Minores homines*, in Lege Bajwar. tit. 2. cap. 4. § 4. *Minimi homines*, in Lege Longob. lib. 1. tit. 9. § 21. [** Liutpr. 62. (6, 9.)] *Vicini majores vel minores*, in Capit. Caroli C. tit. 12. § 13. Vide *Homo*.

MINOR NATU, Eadem notione, cui opponitur *major natu*. Gregor. Turon. de Gloria Confess. cap. 23: *Quale excidium Arvernæ regioni Rex Theodoricus intulerit, cum neque majoribus, neque Minoribus natu, aliquid de rebus propriis*

est relictum. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 11: *Si quis major natu vel Minor Curiam Regis advenit, etc.* Cap. Car. M. lib. 6. § 230. [** 302.] *Ut Minores qui majoribus irrogaverunt injurias, coercentur.* Infra: *Si quis tumidus vel contumeliosus extiterit in majorem natu, etc.*

2. **MINORES**, Religiosi Ordinis S. Francisci, qui sectatoribus suis id nominis indidit, Regulæ a se scriptæ cap. 6: *Nullus vocetur Prior, sed generaliter omnes vocetur Fratres Minores, et alter alterius lavet pedes.* Matthæus Westmonast. ann. 1207: *Sub his diebus Prædicatores, qui appellati sunt Minores, favente Papa Innocentio, emergentes, terram replerunt, etc.* Conradus Abbas Usperg. ann. 1219: *Dominus Papa in loco ipsorum (pauperum de Lugduno) exsurgentes quosdam alios, qui se appellabant Pauperes Minores, confirmavit.* Mox: *Hi tamen postea attendentes quod nunquam nimis humilitatis nomen gloriationem importet, et de nomine paupertatis, cum multi eam frustra sustineant, apud Deum vanius inde gloriantur, maluerunt appellari Minores Fratres, quam Minores pauperes, Apostolicæ sedi in omnibus obedientes.* Adde Jacob. de Vitriaco in Hist. Occidentali cap. 38. et quæ congestit Waddingus.

† **MINORIA**. Vide *Minium*.

† **MINORIFICATUS**, Minutus, diminutus. Richardi de S. Germano Chron. apud Murator. tom. 7. col. 971: *Tandemque cum Minorificato exercitu in Almanniam reversus est.*

† **MINORISSA**, Virgo Deo sacra sub Regula S. Claræ, Gall. *Cordeliers*, vel *les filles de S. Claire*. Charta ann. 1294. apud Rymer. tom. 2. pag. 664: *Dare possit et assignare dilectis nobis in Christo Abbatissæ et sororibus Minorissis, Ordinis S. Claræ, etc.* Testam. Johannis de Nevill, ann. 1386. apud Madox Formul. Angl. pag. 427: *Item D. Eleanoræ sorori mæx Minorissæ, ad emendationem domorum S. Claræ extra Algate London, c. marcas.* Item Elizabethæ filix mæx Minorissæ ibidem, XL. marcas. Vide *Minores* 2.

† 1. **MINORITAS**, Pupillaris ætas, Gall. *Minorité*. Nicolaus de Jamsilla de Gestis Friderici II. Imp. apud Murator. tom. 8. col. 495: *Destruxit autem quasdam civitates, alias tempore Minoritatis suæ, alias postquam sibi rebellaverant. Esse in Minoribus, sub alterius tutela esse, in Epist. Caroli IV. Imper. ann. 1355. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 451: *Dum adhuc essemus in Minoribus constituti, cum serenissimo Principe D. Johanne Rege Franciæ illustri.* Vocabul. Juris utriusque: *Minor, est qui nondum implevit vigesimum quantum annum.* Nostris olim *Merme d'age*, *Minor ætatis*. Assisise Hierosol. cap. 37: *Mais si il avient, que celui qui requiert héritage a été Merme d'age, en tant que l'autre l'a tenu, et il dedans l'an et jour après ce que il fu en son droit age est venu en sa requete, bien peut requerre l'heritage, et de tant de temps comme il fu Merme d'age, la teneur de son adversaire ne li griege.**

† 2. **MINORITAS**, Defectus, decremētum. Chartular. Abbatie Boni-loci apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 82: *Ita scilicet quod si summa ejusdem decimæ quingentorum sectoriarum fuerit, Minoritas de reliqua terra suppleatur.*

* Stat. pro arte pannif. Carcass. renovata ann. 1466. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 121: *Removebitur caput sive*

signum colonis a dictis pannis per dictos suprapositos, propter solam brevitatem seu Minoritatem ponderis ipsorum.

† MINORITATIS OFFICIUM, Parvum officium B. M. Synodus Valent. ann. 1590. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 471: Officium Minoritatis B. Mariæ dum dicitur in choro, semper chorus stet.

* 3. MINORITAS, Conditio seu dignitas minor. Bulla Innoc. IV. PP. pro Præmonst.: Secundum majorem vel minorem evectiorem et personarum numerum, pro majoritate vel Minoritate personarum, prælatorum, etc.

* MINORITAS CAUSÆ, dicitur de re minoris momenti et ponderis. Locus est supra in Majoritas 5.

† MINOTUS, Mensura frumentaria, dimidia pars minæ. Charta ann. 1248. in Tabular. Sangerm.: Oneratum, ut dicitur, 95. denariis capitalis census, tribus Minotis avenæ. Tabular. Monast. Montis Mart. ann. 1324: Item duodecim pauperioribus mulieribus viduis..... cuilibet (legavit) unum Minotum bladi. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 69: Per solvent unum Minotum bladi dictis monachis. Chartul. Kemperleg.: Minot frumenti, et tres nummos pro carne; Minot bractei... in quolibet anno. Vide Adæquationes mensurarum in v. Modius 2.

MINSATORIUM, Locus, vel vas ad mingendum, quod recipit urinam, et idem dicitur Minsaterium. Ugutio. [Adde Joan. de Janua in Minsare.]

* MINTARRE, Idem quod mox Mintrire. Vide supra Baulare.

* MINTRIRE, Murium vox. Carmen de Philomela ad calcem Cod. reg. 6816:

Mus avidus Mintrit, velox mustecula drindit.

† MINTHUS, Flos in sterguliniis nascens, quo mire afficiuntur hirci: vel retributa caprarum. Vocabul. Sussannæ. Minthos; Hesychio, Stercus humanum.

1. MINUARE, Minuere, diminuere. [Præceptum Childeberti Regis ann. 528. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 4: Aut aliquid de rebus aut de terminis Minuare cogitatis, aut in aliquo molesti esse velitis. Testam. ann. circ. 690. apud Felibian. Hist. S. Dionys. pag. XI: Et si quis contra hanc deliberationem ut Sanctis basilices delegavi infrangere, tollere, Minuare... præsumperit. Charta S. Willelmi Ducis ann. circ. 812. sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 90: Quia nos Deo juvante per istam donationem speramus aliquid de nostra Minuare peccata.] Chrodegangus Metensis Episc. in Regula Canon. cap. 9. Edit. novæ cap. 9. 24: Vasa ministerii sui... sana et munda cellario reconsignet, et si aliquid ex illis Minuatium fuerit, ad Capitulum die Sabbati veniam petat. Lex Longob. lib. 1. tit. 21. § 5. [Rothar. 333.] Dominus qui suum animal intricatum invenerit, aut forsitan jam marcidum aut Minuatium, etc. [Adde Marculfi Formulas 2. lib. 1. et. 5. lib. 2. et alias.]

* Menuir, eodem sensu in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 529.

* 2. MINUARE, Primum perscribere, Gall. Minuter, alias Minuer. Comput. ann. 1357. ex Tabul. S. Vulfr. Abbavil. fol. 10. rº: Item clericus pro Minuando et grossando, vj. sol. Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 123: Laquelle relation ledit sergent le jour de l'exécution Minua en une feuille de papier, et icelle Minuée ledit sergent emporta pardevers lui. Vide infra Minuta 3.

† MINUATIM, Particulatim, Gall. En détail. Charta ann. 1328. apud Rymer.

tom. 4. pag. 361: Ita tamen quod merces, quæ vulgariter merceriarie vocantur, ac species, Minuatim vendi possint, prout antea fieri consuevit. Supplem. Antiquarii: Minuatim, κατὰ μέρος, minutim. Minuatim, petit à petit, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.

† MINUATIO, Detrimento, damnum. Marculfi Formul. 40. lib. 2: Absque ullo prejudicio Ecclesie nostræ vel Minuatione aliqua de qualibet re in integritate ambalocella excolere debeatis. Minuatio sanguinis, vide in Minuere.

† MINUCIO, Vide in Minuere.

* MINUDARIA, Rivulus, ni fallor. Stat. Mutin. rubr. 110. pag. 21. rº: Eodem modo teneatur (potestas Mutinæ) videre Minudariam, sdugarium campanæ salicetæ.

MINUERE, Minuere sanguinem, Sanguinem detrahare, venam incidere. Veget. lib. 1. de Arte veterin. cap. 22. ubi de sanguinis detractio et phlebotomo: Veteres autem prudentioresque auctores absque necessitate depleri animalia veterunt, ne consuetudo Minuendi, si tempore aliquo facta non fuerit, statim intra corpus morbum ac valetudinem generet. Pelagius Episcopus Ovetensis in Ferdinando Rege Hispan.: Voluit Minuere se sanguine, et postquam sanguinem Minuit, decidit in lecto, et mortuus... est. Luc. Tudens. in Chron. æra 1129: Cum esset in vinculis, ægrotavit, et Minuit se sanguine. Conr. Usperg. in Philippo: Rex vero minutionem sanguinis fecit ibidem de venis utriusque brachii; plurimi quoque de suis Minuebant sanguinem. Joan. de S. Victore, de Utilitate tribulationis cap. 8: Purgatur corpus humanum Minutione, et hoc dupliciter, scilicet venæ apertione, et phlebotomiæ percussione. Petrus Diac. lib. 4. cap. 100: Ubi quondam Leo Papa sanctissimus cum Normannis præliaturus, sanguinem Minuerat. Statuta Synodalia Odonis Episc. Paris. cap. 2. § 5: Et ne sibi tunc Minuatur, cum debent Synodo interesse, prohibetur.

Stata autem erant minutionis tempora Monasteriis, extra quæ sanguinem minuere fas non erat, nisi gravis urgeret infirmitas. Hujusce ritus rationem sic exequitur liber Ordinis Victoris Parisiensis MS. cap. 55: Iste est ordo Minuendi. Quinquies in anno fient generales Minutiones, extra quas sine periculo gravis infirmitatis licentia Minuendi nulli omnino conceditur. Propterea enim tam sæpe conceditur, ne ab aliquo, exceptis his temporibus, superfluo regulariter requiratur. Prima est in Septembri: secunda est ante Adventum: tertia est ante Quadragesimam: quarta post Pascha: quinta post Pentecosten... tribus diebus Minutio durabit. Post tertiam diem ad Matutinas venient, et de cætero in conventu erunt: sicque die quarta in Capitulo absolutionem accipient. Similia habet ferme S. Gilebert. in Reg. Ordinis de Sempringham, pag. 734. [Statuta Canon. Regul. apud R. Duellium tom. 1. Miscell. pag. 99: De minutionibus fratrum:

De Minuendis quod Minuant quater, atque necesse Valde si fuerit, quid.]

Chron. S. Trudonis lb. 9: Quando Minuebant Fratres, chorus totus unus simul Minuebat cum silentio et psalmodia, sedentes ordinate in cella una. [Statuta Ordin. Cisterc. ann. 1184. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1256: Minuantur conversi quando Abbates præcipiunt. Qui contemserit, perdat Minutionem illam. Charta Odonis Abbat. S. Dionys. ann.

1231. in Tabular. B. M. de Argentolio: In Minutionibus vero habeant Minuti in infirmariis a Priore pitanciam singulis diebus per tres dies.] Adde libr. Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 90. [Bernardi Mon. Ordin. Cluniac. part. 1. cap. 29. Guidonis Discipul. Farfens. cap. 41.] et Constitut. Ordin. Prædicat. dist. 1. cap. 8: Guigonem II. Priorem Cartusiensem in Statutis ejusd. Ord. cap. 39. 54. Minutiones generales, in Statut. antiq. ejusd. Ordin. 2. part. cap. 8. § 12. cap. 15. § 3. et Statut. Ord. Præmonstr. dist. 1. cap. 18. 19. [Infirmariis generales dicuntur non semel, in Consuet. Cluniac. MSS. ann. 1301. ex Bibl. B. M. Deaurata Tolos.] At in Capitulari Ludovici Pii ann. 817. vetantur Monachi certum flebotomiæ tempus observare. Cui consentit quodammodo Udalricus lib. 2. Consuet. Cluniac. cap. 21. Addit idem Chron. Trudonense pag. 458. addicta fuisse in Monasteriis prædia ad ejusmodi minutiones: Oppidanus quidam noster Arnulfus terram tenere volebat sine servitio, quæ debet servire Fratribus ad omnem Minutionem sanguinis eorum. Vide Aliredum Rievall. in Vita S. Edw. Confessoris cap. ult. Concilium Dusiacense I. part. 2. cap. 33. Lambert. Ardensem cap. 160. Decretales Gregorii IX. PP. lib. 3. cap. 6. Vitas Abbatum S. Albani, etc.

* Quod de statis apud monachos minutionis temporibus docet Cangius, observare etiam licet apud canonicos sæculares. Obituar. Rotomag. MS.: Quilibet canonicus, dummodo fuerit residens per tres menses, potest capere in anno duodecim flebotomias, et durat tres dies; sed non valet in festis triplicibus. Stat. eccl. colleg. S. Dion. Leod. tom. 2. Mon. sacr. Antiq. pag. 445: Item quicumque sine licentia petita sanguinis minutionem faciendi in civitate Leodiensi, si infra triduum minutionis ipsius moretur, nihil de anno gratiæ recipiet.

* Sed et apud laicos viguit idem usus; imo nonnulli a monachis licentiam vel jus obtinebant se se in monasterium recipiendi, cum sanguinem, cautionis causa, sibi detrahare vellent; quod parum differt a jure pastus et procuratoris. Vide in his vocabis. Charta Radulfi vicecom. Bellimont. ann. 1226. ex Tabul. Major. monast.: Poteramus in prioratu monachorum Majoris monasterii, apud Vivonium in terra nostra, Minutiones nobis ter in annis singulis celebrare; et ibidem per tres dies continuos in singulis Minutionibus immorari cum uxoribus nostris et familia et gente; et tunc nobis monachi tenebantur, tam nobis quam nostris, in omnibus necessariis providere.

MINUTOR, Venæ incisor. [Buschius de Reformat. Monast. apud Lebnit. Script. Brunsvic. tom. 2. pag. 482: Omnia etiam officia mechanica in suo habent monasterio, videlicet sartores... rasores, Minutores et cetera similia officia.] Chron. Windeshemense lib. 1. cap. 28: Rasor et Minutor, Chirurgicusque expertissimus. Hinc emendandus Petr. Damian. lib. 6. Epist. 26: Nonnulli vegeto corpore... vaporandam Minutori venam præbent. Perperam nemitore editum. Vide in Lancoala.

MINUATIO, pro Minutio, in Capitulari 3. ann. 789. cap. 3: Et de pallore earum propter sanguinis Minuationem.

* MINUISERIUS, a Gallico Menuisier, in Terrear. abbat. de Jugo Dei ann. circ. 1491.

MINUITAS, Diminutio, in Ep. 217. Joan. VIII. PP.

* **MINULA**, dimin. a *Mina*, Mensura frumentaria. Charta ann. 1230. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 35: *Quilibet habitator de qualibet mansa debet solvere annuatim curiæ Serronis duas Minulas de frumento.* Vide supra *Mina* 3. et *Minellus* 1.

MINULARE FOENUM. Tabul. Fossatense: *Quilibet focus non habens equum, debet nobis corveiam ad fena nostra Minulanda, et debet habere quilibet pro corveia 3. obolos. f. Minutanda.* Nostri *Boteler* dicunt.

* **Melius forte**, Fenum in metas exstruere, Gall. *Mettre en meule.*

† **MINURIRE**, *μινυρίζω*, Exili voce lamentari. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm. Ugutio: *Hirundinum finitire vel Minurrire: dicitur tamen quod Minurrire est omnium minutissimarum avicularum.* Sidonius lib. 5. Epist. 2: *Diluculo philomelam inter frutescens sibilantem, progrem inter asseres Minurientem.* Hinc

MINURITIO, apud Festum: *Minuritiones appellantur avium minorum cantus.*

† **MINUS**, pro *Nimum*. Spicileg. Fontanell. MS. pag. 171: *Certus et (recipiendo in novitium) usque ad quem venisse debeat dabitur terminus non Minus remotus.*

MINUS VALERE apud Hispanos, *Valer menos*, dicuntur qui *minorantur fide*, qui nota aliqua infamiae notantur: ut sunt ii qui quod homagia se facturos promiserunt, non adimplent: qui se per curiam dederunt, generaliter infames. Vide *Leges Alfonsinas* part. 7. tit. 6. [et *Menoscabare*.]

MINUSCULARII, in leg. 3. Cod. Th. de Indulgent. debitor. (11, 28.) dicti speciales et minimi vectigalium exactores, *Collectores particularis*, ut censet Jacob. Gothofred. Sed videntur potius fuisse vectigalium certorum conductores, qui majoribus suberant, hisque etiam rationes suas deferebant. S. Augustin. lib. 7. de Civit. Dei cap. 4: *Ridemus cum deos videmus partitis inter se operibus distributos, tanquam Minuscularios vectigalium conductores.* Alii *Minutularios* legunt.

* **MINUSIA**, Potionis species. Comput. Ms. monast. Clareval. ann. 1364. fol. 2. vº: *Pro quinque pintis et chopina Minusia pro conventu, per nonnum Laurentium subcellarium, iiii. sol. vij. den.*

MINUSTIRE, Sigillatim efferre, Gallis, *Dire par le menu.* Formula 32. ex Andegavensibus: *Vel reliquas res quam plures, quam longum est per singulas Minustire.*

1. **MINUTA**, Moneta minutissima, quam Græci *λεπτόν* vocabant, de quo multa Scaliger et alii qui de re nummaria scripserunt. Aimoinus lib. 3. de Miracul. S. Benedicti cap. 3: *Desiderio accensus est adeundi Matris Christi aulam, ... quam introgressus, Minutam sibi a Vicario ejusdem viri Ermenfredo nomine, obtentu transmissam eleemosynæ, altario... superponere cupiens, sensit suos resolvi nervos.* Tabul. Celsinianense: *Et debet in mense Maii multonem 1. cum lana, et 1. agnum, ad messes 1. sextarium de silica, et alium de civada, ad vindemias carrigium, aut 2. sol. per porcum, et pascuage, et per pastum 13. den.... et Minutam de Poies, et 1. parem.* Ubi *Minuta de Poies*, idem valet quod *Pogensis*, seu moneta Podiensis. Vide in *Moneta Baronum*. Tabul. Dervens. Monast.: *Opus vero castelli semel in anno fiet una hebdomada Martii, et non in alio mense: et si opus non fuerit, pro redemptione operis*

sex denarios de mansu vestito, de dimidio tres, de quarta parte mansi tres Minutas. Ita denarius binis minutis constitit, [atque adeo idem quod mallia. Tabular. Saviniac.: *Debet septem denarios et unam Minutam de censu.* *Minuta Alfonsina*, in Charta ann. 1362. ex Archivis S. Vict. Massil. Vide *Massiliensis moneta* in *Moneta Baronum*.] [* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Minutum, maille, demi denier.*] Joan. de Janua: *Minutum, quoddam pondus, scilicet media pars quadrantis, unde pauper vidua misit duo Minuta, id est, quadrantem.*

† 2. **MINUTA**, Italis quælibet grana præter frumentum. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1282. apud Murator. tom. 8. col. 1152: *Non fuit isto anno plenitudo annuæ messis quantum ad frumentum; sed quantum ad eas segetes quas agricolæ Minuta appellant, maxima fertilitas fuit, scilicet de panico, de milio, de milica, de faxiolis et de rapis.*

† **MINUTA SILVA**, Silva cædua, Gall. *Bois taillis*. Charta ann. 706. apud du Boucher inter Probat. Orig. 2. et 3. stirpis Reg. Franc. pag. 70: *Cum quartariis septem et silva Minuta ad dies viginti in loco qui dicitur Boverez silva..... pratrum etiam ad falces trigere, et silvam Minutam ad dies nonaginta.*

* 3. **MINUTA**, Scriptum primarium, Gall. *Minute*. Burcard. Argent. pag. 41: *Lectæ sunt plures Minutæ brevium per ipsum, ut dicebatur, sine scitu et voluntate S. D. N. Papæ, expeditorum.* Vide supra *Machera*, ubi *Minuta*, forte pro *Minata*, et *Minuare* 2.

MINUTALIA, Intestina animalium, Gall. *Menuailles*. Auctor Queroli sub finem: *Jam porro de ossibus fractis placuit convenitque ut in Minutalibus solidis, in principalibus vero ossibus, argenti libra protenus tradetur, quæ autem vel principalia videri ossa debeant, vel minuta, medicorum tractatus inveniat.* Eginh. Epist. 23: *Boves vero qui occidendi sunt, volumus ut facias ad Ludivacam venire, et ibi occidere. Unum ex his volumus ut dari facias Hruatlonge, et illa Minutalia atque iterranea, quæ ad nostrum opus servari non possunt, volumus ut dentur ad illam familiam quæ ibidem est.*

1. **MINUTARE**, Minutum comminuere. [Translat. S. Guthleri tom. 2. Aprilis pag. 60: *Nisi citius ab ejus unguibus fuisset extorta, per frusta Minutasset.*] Utitur Thomas Walsingham pag. 267.

* 2. **MINUTARE**, Minuere, imminuere, Ital. *Minuire*. Charta ann. 1429. ex Cod. reg. 9861. 2. 2. fol. 176. rº: *Quarum (litterarum) tenor de verbo ad verbum, nil addito vel remoto quod facti substantiam Minutet aut variet intellectum, sequitur.* Vide mox *Minutatus*.

† **MINUTARIUS**, f. Mercator minutarum mercium. Acta S. Francisci de Paula tom. 1. Aprilis pag. 149: *Cornelius Chrestienus Minutarius in parochia B. Mariæ divitis, etc.*

* *Menuyer*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1459. ex Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 358: *Au temps de laquelle defense le suppliant et autres marchans Menuyers conduisoient leur marchandise à grant difficulté par faute de monnoye menue.* Vide mox *Minuta* 2.

* **MINUTATUS**, Minutus, exilis. Charta Galch. de Barro ann. 1219. ex Tabul. Carnot.: *Præcipi fieri de meo proprio de triginta marchis argenteis quemdam militem Minutatam super equum suum; et illud tradi.... ecclesiæ B. M. Carnotensi præcepti.* Vide supra *Minutare* 2.

† **MINUTI VARIII**, a Gall. *Menu-vairs*. Inquesta pro Canonizat. Caroli Blesens. tom. 2. Hist. Britan. pag. 556: *Mantellum seu clamidem suam de panno aureo fourratam de Minutis variis eisdem pauperibus erogavit.* *Foltraturæ variorum Minutorum*, in litt. Caroli V. Reg. Franc. ann. 1367. de forma vestium. Vide *Vares*.

† 1. **MINUTIA**, æ, Exiguum fragmentum, particula, parva portio. Chron. Episc. Metens. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 648: *Singulas marmoris fracti Minutias adunans et componens orationem fudit.* Charta Nicolai Episc. Camerac. ann. 1142. tom. 4. Gall. Christ. inter Instr. col. 296: *Minutiasque terrarum quas ubi et ubi fideles contulerunt. Minutium dixit Apuleius lib. 9. et 11. Metamorph.*

† 2. **MINUTIA**, orum, Minutæ merces, res vilioris pretii. Capitul. de villis Caroli M. num. 43: *Cardones, saponem, unctum, vascula, et reliqua Minutia quæ ibidem necessaria sunt.* Charta Aldefonsi Regis æræ 1216: *Concedo totum portagium et de lignis omnibus et omni madera et de sale et de carbone, et de omnibus aliis Minutiis quæ per barrum S. Johannis transeunt. Menueries nostri vocabant opuscula aurea vel argentea.* Statuta Johannis Reg. Franc. pro Aurifabris Paris. ann. 1355. tom. 3. Ordin. pag. 12: *Que nulz orfevres ne puissent mettre en nulz joyaux d'argent de Menuerie, voirrines avec garnaz ne avec pierres fines.*

* Ea potissimum, quæ exquisita arte elaborata erant, vulgo *Bijoux*. *Menueries*, in Stat. ann. 1378. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 389. art. 14. *Ouvrages de Menuiserie* appellantur, in Lit. ann. 1474. ex Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 87: *Ung ouvrier (de serrurerie) mettroit bien quinze jours ou plus à faire une serrure ou autre chef-d'œuvre et d'ouvrage de Menuiserie dudit mestier, dont à peine auroit il ung escu; ainsi la main et le labeur de l'ouvrier passe et excède le chastel et prouffit.*

† 3. **MINUTIA**, Intestina animalium. [* Ital. *Minugia*. Vide supra *Menutæ*.] Vita S. Meinwerici Episc. Paderb. apud Leibnit. tom. 1. Script. Brunsvic. pag. 580: *XX. maldros frumenti et LX. modios brasii et 111. bacones, cum totis Minutiis dari constituit, heredi ejus dans griseas pelles et pernam unam.* [* *Minutia*, æ, porcorum, occurrit sæpe hoc sensu in Statut. antiq. Corbeiens. lib. 2. cap. 11. Guerdon Intestina ac membra minutatim concisa, unde fiunt succidiæ, farcimina, insicia porcina, varie condita, inque carnario adservanda.] Vide *Minutalia*.

† **MINUTIO**, Collectio, exactio tributi; quod in *minutis* seu minutissima moneta solvatur sic dictum existimo. Statuta Vercell. lib. 1. fol. 13. recto: *Item teneatur Potestas infra mensem post introitum sui regiminis facere consilium super faciendis receptis seu Minutionibus super stratis et visis venientibus ad civitatem Vercellarum.* Vide alia notione in *Minuere*.

† **MINUTOR**, Venæ incisor. Vide *Minuere*.

† **MINUTULARII**. Vide *Minuscularii*.

MINUTUM. Vide *Minuta*.

† **AD MINUTUM VENDERE**, Gall. *Vendre en détail*, Ital. *à Minuto*. Richardi de S. Germano Chr. apud Murator. tom. 7. col. 180: *Factum canapis omnino remittitur; vendentibus vinum sive ad Minutum, sive ad grossum, nihil requiritur.* Occurrit passim.

† 1. **MINUTUS**, Cui vena incisa. Vide in *Minuere*.

* 2. **MINUTUS**, Plebeius, infima plebs, Ital. *Minulo*, Gall. *Menu peuple*. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 344 : *Oudinus operarius vinearum dixit, quod si Minuti volebant ei credere, ipsi facerent bellum contra grossos, et ipsos occiderent. Populus minutus, in Instr. ann. 1379. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 24. col. 1. Menuaille, ut et Italis Minutaglia, eadem notione, apud Guill. Guiart. ad ann. 1241 :*

Et chevaliers quarante et un,
Et quatre vingts de leur pietaille,
Et grant nombre de Menuaille.

* 3. **MINUTUS**, Tener, junior, Lit. remiss. ann. 1367. in Reg. 101. Chartoph. reg. ch. 98 : *Præfatus Petrus a patria exulatus uxorēque prægnante ac Minutis liberis oneratus, etc. Minutulus, eodem sensu, apud Plautum. Neque alia notione Mingrelins, in Lit. remiss. ann. 1406. ex Reg. 161. ch. 1: Jehan Tholomer dist que Jehan de Mey n'estoit que un Mingrelins, et que une commere frapperoit plus grant cop de sa quenaille, que il ne feroit d'une espée.*

* 4. **MINUTUS**, Ad minuta officia deputatus in monasteriis. Constit. S. Petri-Mont. inter Monum. sacr. antiq. tom. 2. pag. 435 : *Caveant autem tam Minuti, quam in officiis occupati, ne nimis tarde dormitorium intrantes, fratres jam quiescentes inquietent. Nisi sit a verbo Minuere supra.*

* **MINUUS**, [Minutus : « Omnia membra per minus partes, annuo, tolle mihi. » (Du Méril, Poes. lat. med. æt. p. 397).]

† **MIOLIUM**, Poculum, vas potorium, Longobardis *Miolo*. Statuta Montis Regal. pag. 279 : *Et non possint dicti venditores vini mensurare, seu mensurari facere, vendere seu vendi facere vinum ad copam seu Miolium, vel ad aliud vas, nisi ad dictas mensuras contentas in præsentii capitulo.*

MIR, apud Gothos, adjectum nominibus appellativis, quid significet, docemur ex Smaragdo in Comment. in Partes Donati : *In Francorum Gothorumque genere hæc patronomyca species frequentatur multotiens : a parte enim gentili et Theodisca veniunt lingua, de quibus in exemplo Gothorum pauca primum ponimus nomina, quorum hæc sunt, Altmir, Glitmir, Rigmir, Rainmir, Watmir, ... et similia, quorum hæc est in Latinum interpretatio. Altmir namque vetulus mihi, interpretatur : Glitmir, debitus mihi : Rigmir, potens mihi : Rainmir, nitidus mihi : Watmir, vestimentum mihi. [** Vide Grimm. Gramm. Germ. tom. 2. pag. 571.]*

† **MIR**, veteri Gallorum lingua Princeps, dominus, aut vir eximie dignitatis denotatur. Hinc crebræ Regum Francorum appellationes in *Mir* desinentes, ut *Marcomir, Ingomir, Chlodomir*. Eodem significato *Mar* usurparunt, ut *Viridomar*, etc. An a Syriaco *ܡܪ* *Mar*, seu Chaldaico *ܡܪܝ* *Mare*, quod dominum sonat, ducta vocis origine, affirmare non asum.

† 1. **MIRA**, Eadem notione qua *Mazer*; quod vide. Testamentum Sibillæ Comitissæ Flandr. ann. 1270 : *Item omnes scyphos de Mira tam cum pedibus argenteis, quam sine pedibus existentes.*

† 2. **MIRA**, Specula, ab Ital. *Mirare*, spectare, respicere. Rolandinus Patav. de Factis in marchia Tarvisin. lib. 6. cap. 6. apud Murator. tom. 8. col. 259 :

Factis quibusdam speculis sive Miris in riveria, unde itur de Padua ad montem Silicem, positi sunt in hiis locis custodes, ne possint ad illa castra ulla victualia deportari. Idem lib. 10. cap. 8. col. 318 : Rusticus quidam de villa Voltæ qui singula securus intuebatur; stans enim in sublimi quadam arbore, et erat specula, quam Miram dicimus, ibi facta in capite, quasi ipsius villæ, die ac nocte videbat cuncta quodammodo, quæ fiebant in exercitu Eccelini, et gentem ejus. Adde Chron. Estense apud eundem tom. 15. col. 315.

* 3. **MIRA**, Punctum collineationis, Gall. *Mire*; ab Italico *Mirare*, collineare, fixis oculis aspicere, nostris *Mirer*. Guido de Vigev. Ms. de Modo expugn. T. S. : *Sic homo jacendo supinus in terra respiciat turrin, recte Mirando cacumen turris supra cacumen baculi; et cum habuerit sic reclam Miram, tunc mensurentur, etc. Stat. Saluc. collat. 8. cap. 246 : Statutum est quod quæcumque possessiones situatæ super finibus Saluciarum, si aquæ pluviæ et diluvii in eas venientes commode scolare possint super iis possessionibus vel super communi; si autem non possint, debeat quælibet possessio scolare inferius in possessionem magis propinquam et magis descendentem per Miram suæ possessionis. Et licitum sit frangere ripam seu cavezagnam, facta visitatione et obtenta licentia judiciali, ad dandum discursum dictæ aquæ descendendi per Miram allerius possessionis inferioris. Vide infra *Mirare* 2.*

* **MIRABILIA**. Acta capit. eccl. Lugdun. ex Cam. Comput. Paris. fol. 106. v. col. 1. ad ann. 1345 : *Bartholomæo de Balma cancellario curiæ secularis Lugdunensis ordinaverunt et sibi præceperunt, quod Mirabilia facta credare ad diem Lunæ ante festum proximum natiuitatis B. Johannis Baptistæ. An Conventus publici, ad quos omnes vassalli convenire tenebantur, Gall. *Plaits généraux*? An fructuum terræ adjudicationes?*

* [« Magna Mirabilia sunt Dei quem vidi hodie. » (Boucherie, vita S. Euprosinæ, § 15.)]

MIRABILIA MUNDI, sic agnominatum Ottonem III. Imper. scribit Joannes Brompton. et alii, les *Merveilles du monde*.

† 1. **MIRABILIS**, Ingens, maximus. Radulfus de Gestis Frederici I. Imper. apud Murator. tom. 6. col. 1178 : *Fecerunt in campis de Videgulsi cum Papiensibus Mirabile prælium... Et tunc erat frigus Mirabile et nix maxima... Congregaverunt Mediolanenses exercitum Mirabilem. Notione non multum diversa Cicero lib. 1. Offic. scribit : *Quæ forma et honesti facies, si oculis cerneretur, ut ait Plato, Mirabiles amores exciteret sapientiæ.**

* Nostris *Merveilleux*, pro *Ferox*, superbus, arrogans; unde *Paroles merveilleuses*, Contumeliosa verba, et *Merveilleté, Merveilleuseté, Arrogantia*. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 120 : *Lequel Oudart qui tousjours a esté Merveilleux, entreprenanz et rioteux, etc. Aliæ ann. 1399. in Reg. 155. ch. 37 : Lequel Gilot le Feve, qui estoit homme noiseux et haultain, leur respondi plusieurs paroles Merveilleuses, en leur disant moult de villenies. Aliæ ann. 1395. in Reg. 147. ch. 298 : Pour cause de la Merveilleté et riote, qui estoit en la personne dudit Jehan de Poitiers, etc. Aliæ ann. 1402. in Reg. 157. ch. 259 : Laquelle Marie a esté en son temps merveilleuse femme, ... et par la Merveilleuseté d'elle, son dernier mari lui creva l'œil. Sed et*

Merveilleux dixerunt, pro Stupefactus, territus, a verbo Merveiller, Mirari, Ital. Maravigliare. Lit. remiss. ann. 1443. in Reg. 176. ch. 311 : Quant le suppliant vit le sang, il fut bien Merveilleux et esbahy. Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 240 : Li rois se prist à Merveiller comment ce pooit estre. Ubi Aimoin. lib. 3. cap. 57 : Rex ammiratus est. Consol. Boetii. Ms. lib. 1 :

Encor ne te dois Merveiller
Se mauvais te portent envie.

Se donner merveilles, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1450. ex Reg. 185. ch. 4 : Jamet Torillon dist au suppliant qu'il se donnoit Merveilles, que on ne l'avoit assis à plus grant somme de deniers en nos tailles, etc.

* 2. **MIRABILIS**, mendose, ni fallor, pro *Mutabilis*, qui ab officio amoveri potest. Assis. Abrinc. ann. 1236. in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 30. r. col. 1 : *Nepos præpositi regis non feudatus, sed Mirabilis, infra viatē quodam breve de sesina patris ceperat, etc.*

† **MIRABILIUM ANNUS**. Sic denotatur annus 1544. in Charta ejusdem anni tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 291 : *Item l'année des Merveilles MDXLIV. qu'avons toutes esté à Paris pour peur de la guerre des Bourguignons; ob insignes victorias, ut mihi videtur, hoc anno a nostris reportatas, de quibus Thuanus lib. 1. Hist. pag. 21 : Qui hunc (annum 1543.) secutus est, multis Antonii Borbonii Vindocini... egregiis militaribus factis et urbium expugnationibus nobilis fuit : sed præcipue defenso Landrecio a Cæsare (Carolo V.) tam potenti exercitu, ac tot fortissimis ductibus, quos in comitatu habebat, obsesso. Tandem Anglo inde urgente, hinc Cæsare ex compacto cum ingenti exercitu, quem a Principibus Germanis impetraverat, descendente, cum distractis viribus utrique sustinendo hosti Gallus par esse non posset, parta ante aliquot menses memorabili illa ad Carinianum (Cerizoles) victoria duce Fr. Borbonio Angiano Vindocini fratre, etc.*

† **MIRABOLANUS**, Plinio, Myrobalanum, a Græco *μυροβάλλωνος*, Glans unguentaria Medicis nota. Statuta Astens. ubi de intratis portarum : *Mirabolani ponantur et solvant pro qualibet libra ponderis lib. 1.*

* **MIRABUTINUS**, Monetæ aureæ Hispanicæ species. Charta ann. 1242 : *Prior sanctæ Liberatæ... dabit perpetuo unoquoque anno in die festo inventionis S. Stephani Aginni unum Mirabutinum aureum, sive decem asses. Vide Marabotinus.*

* **MIRACULARIUS**, ut *Miraculator*, Miraculorum patror. Proem. Atheismi triumph. a Campanel. tom. 1. Act. liter. fasc. 2. pag. 68 : *Neque enim prophetam neque Miracularium me facio. Actio quædam scenica, Jeu de Miracle appellatur, in Lit. remiss. ann. 1411. ex Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 183 : Le Dimanche xvij^e jour d'aoust, les supplians jouerent armez, comme le jeu le requeroit, chacun un personnage à certain jeu de Miracle, qui fut joué en la paroisse de Sainceny, ou baillage de Coustantin. Morbi vero genus, epilepsia scilicet, Miracle de S. Widevert dicitur, in Charta ann. 1428. ex Chartul. 21. Corb. : Comme ledit feu Pierre dès longtemps feust entechié de plusieurs maladies, et entre les autres, des Miracles de saint Widevert, et tellement que souventesfois cheoit à cop, perdoit sens et mémoire.*

† **MIRACULATOR**, Miraculorum patra-

tor. Acta S. Wernheri tom. 2. Aprilis pag. 706: *Ponentes super faciem et corpus tam præclari Miraculatoris sericium album.*

† **MIRACULOSE**, Divino et mirabili modo. Chron. Erfordienſe ad ann. 1253. apud Schannat. Vindem. Litter. pag. 106: *Et ne casus hic etiam non Miraculose contigisse videatur, in reversione sacerdotis idem factum protinus iteravit.* Laurent. Byzynius de Orig. belli Hussitici ann. 1419. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 169: *Dominus omnipotens Miraculose salutem Pragensi contulit civitati.*

* **MIRALE**, Speculum. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Mirate, mirouer.* Aliud Provinc. Lat. ex Cod. 7657: *Mirath, Prov. speculum.* Speculorum æreorum mentio fit in Lit. remiss. ann. 1397. ex Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 111: *Comme le suppliant eust marchand à un nommé Berthelot Thiphaine, demourant en nostre ville de Paris, de fourbir et lui faire deux Mirouers d'acier pour mettre sur le coppe d'un bacin; lesquelz Mirours, etc. Mirailier, pro Miroitier, qui specula vendit aut elaborat, apud Rabelais. lib. 1. cap. 24. Miroaillier, Cotgravo.*

MIRAMOMELINUS, Dignitatis nomen Saracenorum Chaliphæ propriæ, de qua multa diximus in voce *Amir*: quibus addo ex Gregorio Abul Faragio in Historia Dynastiarum pag. 110. ex versione Pocockii, de Omaro Chalifa filio Omari: *Cumque vocaretur Chalifa Chalife (Vicarius Vicarii) nuntii Dei, dixerunt, Longius est hic (titulus), vocatus est ergo Amir-mummin, (Imperator credentium) atque is primus hoc titulo insignitus est.* *Elmunimus* appellatur in Chronico Gottholustiano æra 1217. *Emir Elmunimus*, æra 1223.

* **Meremelin**, in Poem. reg. Navar. tom. 2. pag. 118:

Que je ne vuil estre semblanz
Meremelin, ne ses parans.

* **MIRANDA**, Locus tecto columnis fulto cooperatus, et a quo undequaque *mirari* seu videri potest. Charta ann. 1152. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 541: *Dono tibi Bernardo de Congosto et infantibus tuis unum localem ad edificandum in castello meo, quod vocatur Villafort, qui locus est iuxta Mirandam, quæ hodie est in eodem castello.* Alia ann. circ. 1190. in Chartul. Buxer. part. 8. ch. 3: *Minori nepi meæ Clemenciæ dedi plantam, quæ est retro Mirandam, debentem viij. den. censuales.* Tabul. Auxil.: *Archiepiscopus cum canonicis Aucitanis in Miranda archiepiscopali constitutis capitulum facientibus, etc.*

MIRANIMUS, Ordo Inclusorum, apud Raderum in Bavaria sancta: *Pambicum habeat, et Miranimum pulvinar.* Monstra verborum, pro *Pambicum*, legendum indubie *Bombycinum*, aut *bambactinum*. (vide in hac voce.) Pro *Miranimum* vero, non occurrat quod reponendum sit.

† **MIRANTER**, Epistola Eduardi II. Reg. Angl. ann. 1324. apud Rymer. tom. 4. pag. 26: *Miranter audivimus, quod, etc. hoc est, Mirantes et attoniti, etc.*

1. **MIRARI**, **MIRARE**, Sese in speculo intueri, Gallis *Mirer*, se *mirer*. Hispanis *Mirar*, est videre. Vita S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaticensis cap. 4:

Ipse meum speculum, simul exemplar venerandum,
Quo faciem Miror, quo mentem denique purgo.

Charta ann. 1258. in Hist. Eccles. Placent. in Regesto part. 2. n. 98: *Et stativimus Mirari ad alium terminum, etc.*

[Spicil. Acher. tom. 7. pag. 375: *Murus... longo suo gyro et amplo interius spatio, amplissimos et plenos securitatis præbens illis, qui in turre Mirabantur, recessus.* Vide *Hincha*.] Spectare, respicere, Ital. *Mirare*. [Joh. Demussis Chron. Placent. apud Murator. tom. 16. col. 491: *Qui vult discere bene equitare, respiciat bene dictum recessorem, et ipsum Miret sicut sedet, et stat ad equum.*] Vide Salmasium ad Pollionem pag. 284.

* **Nostris Remirer et Mirauder**. Lit. remiss. ann. 1405. in Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 268: *Le suppliant en alant un soir bien tart droit à son domicile, passa pardevant l'ostel d'un sien cousin, qui lui dist: Haal vous allez Miraudent, etc.* Lit. remiss. ann. 1432. in Reg. 174. ch. 145: *L'exposant fist songneusement Remirer et visiter icellui Mahinet par les mires d'Oisy.* Guill. Guiart. ad ann. 1241:

François qui aus yex les Remirent.

Vide in *Mirari* 1.

* 2. **MIRARE**, Collineare. Charta ann. 1204. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 212: *Quod sicuti via vel limes, qui vel quæ per Folium vadit, et a Bononiensibus Mutia appellatur, extenditur per directum vel Mirat usque ad viam de Bessis inferius a Roncolamberto.* Vide supra *Mira* 3.

* 2. **MIRARI**, perperam pro *Morari*, in Arest. parlam. ann. 1323. ex Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 305: *Uxoræ et familia dicti Gombaudi Mirantibus et remanentibus in domo seu aula castri de Bussaco.*

† **MIRATIVE**, Mirabiliter. Narratio de Origine monast. Montis S. Mariæ apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 427: *Qui tibi tam Mirative dedit vivere, cum seclusa fueris ab aere?*

* **MIRATOR**. Vide infra *Miro* 2.

MIRATORES. Glossæ Isid. et Pithæanæ: *Miriones, miratores.* Supra: *Miriones, fantasiarum inanium numeratorum.* Leg. *Miratores*. Glossæ antiquæ MSS.: *Mirones, phantasiæ Miratores.*

MIRCENA, Lex Merciorum, una e tribus quæ in Anglia obtinuerunt, ut est in Leg. Henrici I. Reg. Angl. cap. 6. Vide *Lex*.

MIREDLA. Gloss. Gr. Lat. MS.: $\Psi\lambda\omega\theta\rho\nu$, *Mirendila*. Alibi: *Mirendila*, $\psi\lambda\omega\mu\alpha$, $\eta\tau\omicron\iota\ \psi\lambda\omega\theta\rho\nu$, Edit. habet *Miredila*.

MIRGUS. Matth. Paris ann. 1224. de falso Balduino: *Procuravitque ut prædictus pater suus ignominiose suspendetur: nam hinc et inde fecit duos canes, veteres scilicet Mirgos, suspendi.* Ubi legendum *mergos* recte adnotat Watsius: Ita enim dicuntur canes urinatores, quos Galli *Barbets*, Angli vero *Divers*, et *Water-doggs* appellant.

* **MIRICA**. [Genest. (Glos. Ms. Turon. XII. s. Bibl. Schol. Chart. 1869. p. 327.)]

† **MIRICÆ**, Terræ incultæ, vepribus et dumetis abundantes; interdum et ipsa dumeta, nostris vulgo *Bruieres*. Charta ann. 1294. apud Miræum tom. 2. pag. 879: *Præterea curtem ipsorum de Nuwlanda cum bonis antiquis, in agris, in paludibus, Miricis, pascuis, et omnibus pertinentiis.* Index MS. benefic. Eccl. et dioc. Constant. fol. 51: *Rector.... percipit... omnes fructus et decimas bladorum et leguminum, agnorum, lanarum, porcellorum, apumque et nemorum, Miricarum in sua parochia venditorum.* Vita S. Yvonis tom. 4. Maii pag. 604: *Johannes quidam... prægrandi Miricarum oneri succumbens, etc.* Adde tom. 4. Gall. Christ. inter Instr. col. 322. 422. et Ecardum Hist. Landgr. Thur. col. 314.

† **MIRIDIGUS**, *Mira dicens*. Gloss. Isidori.

MIRIFICARE, *Mirum facere*. Jo. de Janua. Will. Brito lib. 12. Philipp.:

... Virtutum quibus illum cælica virtus
Mirificat.

* **MIRIGERULUS**, Qui miro quodam modo erigitur et stat. *Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 504. col. 2: Tum videntes, qui aderant, in novo martyris Mirigerulo penam staturam, etc.*

* **MIRINGÆ**, **MIRINGUÆ**, Panniculi duo, qui circumdant cerebrum, quorum alter crassior, *dura mater* vocatur; alter *pia mater*. Lit. remiss. ann. 1330. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1114: *Dicta Ayronis impotens de omnibus membris suis seu ipsorum majori parte facta, ac craneto usque ad cerebrum, et ossibus sui corporis ac Miringuis, sive tela cerebri, totaliter effractis... obierat... Phisici et surgici prædicti non invenerunt... dicti corporis aliquam membri seu ossium aut cranei sive testis vel Miringarum sive telæ cerebri diffractionem, cassaturam seu fractionem, aut ivores aliquos, nec concussionem, etc.* Vide Supra *Matres Cerebri* in *Mater* 3.

† **MIRIONES**. Vide *Miratores*.

* **MIRISCIPULUS**. [« Postea leopardum, si poteris habere, de collabis; sinon, *Miriscipulum* quem decollatum combures. » (B. N. Ms. Lat. 10272. p. 165.)]

† **MIRITER**, Mirifice. Vita B. Hrosnatae tom. 3. Julii pag. 808: *Miriter attollenda laus divina; ad hanc vocem corpusculum paulo ante frigidum et rigidum, calidum et molle paulatim efficitur.*

† **MIRLE**, Species accipitris, Alberto M. lib. 23. de Animal. cap. 14. et Germanis. Vide *Smeriliones*.

† **MIRMET**, Parvus. Chron. Andrense tom. 9. Spicil. Acher. pag. 445: *Prior de Faxinet magister Petrus cognomento Mirmet, id est, parvus, inter nos et ipsos factus est mediator, et de assensu omnium huic loco datus est pastor.* Nostris *Marmot* eadem notione: sed haud scio an inde deducenda vox *Mirmanda*, ut civitatem parvam significet, uti antiquiores esse solent. Le Roman de Blanchandin MS.:

Blanc au vilain demande,
Amis, qui est ceste Mirmande ?
Li vilain respont sans essoine :
Sire, fait-il, c'est Carseidoine,
Une cité vieille et antive.

* Et *Mirmidon*, parvus. Provinciales *Mermar* dicunt, pro imminuere, decrescere. Hinc *Mirme*, Navicula species, in Assis. Hierosol. cap. 814: *Que la mise, que fu ordenée pour les Mirmes et pour les galées, soit abtue.*

† **MIRMICOLEON**, a *mirmica* et *leon*, quod est leo, componitur... est parvum valde animal formicis adversum. Joan. de Janua. Vide *Formicoleon*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Mirmicoleonum, une barbelote, bestelote.*

MIRMUMNI. Vide *Amirmumnes* in *Amir*.

* **MIRNUTIA** invenitur in libris antiquis, et est pustula parva, quæ vocatur *formica*. Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

1. **MIRO**, in Gloss. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuan. Cod. 525: *Regarderres de belles femmes.* Vide *Mirari*, *Miratores*.

* 2. **MIRO**, **MIRONIS**, *Secundum Hugium a Miron, quod latum dicitur unguentum; vel a Miror, miroris, idem est quod unguentarius vel mirator. Inde etiam Mirocops, qui laborat circa unguenta*

facienda vel vendenda; et Miropola, id est, venditor unguentorum; et Miropolium, id est, domus ubi fiunt vel venduntur unguenta. Conradi Fabularius MS. Hinc nostris Mire, pro Medicus, chirurgus vel medicamentarius. Mirac. S. Ludov. edit. reg. pag. 406: *Lequel Guillot demanda etquist conseil des Mires, qui li distrent que il convendroit trenchier son pié.* Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 98: *Evrat estant sergent de guet à cheval de nuit s'accompagna d'un nommé Colin le Conte Mire.* Infra: *Cirurgien. Un mire ou cyrurgien, in aliis ann. 1390. ibid. ch. 163. Mirresse, quæ medicamenta adhibet, apud Guineville. in Peregr. hum. gen. MS.:*

Je sui de tout gouverneresse
Et de tous maïs je sui Mirresse.

* Unde *Mirer* et *Mirgiciner*, Medicari. Consuet. marit. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 787. art. 7: *Mais si le maistre les envoie en aucun service pour le prouffit de la nef, et ils se blessent en nom de luy; ils doivent estre guerris et Mirez sur les cousts de la nef.* Lit. remiss. ann. 1425. in Reg. 173. ch. 289: *A l'occasion desquelles bleceure et navreure icellui Ahaume Noise a maladé par l'espace d'un mois, pendant lequel le suppliant l'a fait Mirgiciner et visiter par les plus experts et souffisans Mires et barbiers de la ville de Reims.* Quæ omnia a Græco *μύρον*, unguentum, accessenda videntur. Vide *Remirer* in *Mirari* 1.

* **MIROBOLANUS**, a Græco *μυροβάλανος*. Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959: *Mirobolanos Cornelius Celsus dactilos vocat; multi etiam Fenicobolanos.* Vide *Mirabolanus*.

* **MIROCOPOS**. Vide supra in *Miro* 2.

* **MIROLARI**. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Faulear, Prov. fabulari, Mirolari.*

† **MIRONES**. Vide *Miratores*.

* **MIROPOLA**, **MIROPOLIUM**. Vide supra in *Miro* 2.

† **MIROPOLUM**, Taberna mercatoria. Vide *Selda*.

† **MIRRHINUM**, *Genus optimi utri, et sapphirini coloris, inde mirrhina vasa dicuntur.* Papias. Vide supra *Mazer*.

1. **MIRTA**, [pro *Myrtus*. Vita B. Columbae Reatinæ tom. 5. Maii pag. 388. *: *Cum floribus lauri et Mirtæ.* Alia notione,] vide in *Græciscus*.

* 2. **MIRTA**, Locus pascuus et aquis irriguus. Charta ann. 1264. in Chartul. S. Dion. pag. 249. col. 2: *Cum duobus arpentis prati cum quadam noua seu Mirta.*

* **MIRTUS**, Mensura species. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Mirtus, Gauge.* Vide supra *Gauja*.

† 1. **MISA**, Impensa, a Gall. *Mise*. Charta ann. 1215. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1124: *Pro tribus rachatis, quæ ibi dominus Rex habebat, et pro magnis expensis et Misis, quas ibi fecerat.* Charta ann. 1294. in Tabular. Autissiodor.: *Et quoniam Misæ et expensæ priстарum et arestarum burgensium Autissiodorensium pagari solent de censa supradicta, nos pro his Misis et expensis, etc. Mandatum Eduardi I. Reg. Angl. ann. 1304. apud Rymer. tom. 2. pag. 954: Vobis mandamus quod circa Misas et expensas prædictas, talem ac tantam diligentiam et sollicitudinem apponatis, etc. Chartular. 2. Campaniæ ex Bibl. Colbert. fol. 166: *Et isti non reddunt nec gellagium, nec minagium, nec aliam costumam in villa, nec aliquid ponunt in Misis villæ.* Hinc*

† *Misæ*, apud Th. *Blount* in *Nomolex*.

Anglic. dicuntur etiam præstationes illæ, quas ob frueudas pristinas immunitates Cestriæ Palatinatus subditi novo cuique Comiti impendunt.

† 2. **MISA**, Idem quod *Misericordia*, *Arbitrium*. Scaccarium Paschæ ann. 1220. apud D. *Brussel* tom. 1. de *Usu feud.* pag. 602: *Judicatum est, quod omnes illi burgenses de Bernæ qui erant in villa Bernæi quando Judæus interfectus fuit, et qui non venerant ad clamorem, sunt in Misa domini Regis, nisi unusquisque per legem Sextaniam partem suam defendat.* Frequentior formula, in *misericordia Regis*, ut videre est in *Misericordia*, sed eadem notione. Pro *Arbitrium*, Gall. *Arbitrage*, sumitur in Charta ann. 1262. apud *Rymer*. tom. 1. pag. 739: *Tam ipse, quam Barones sæpèdicti se ponerent in Misa in hac forma: ut scilicet, tres pro parte Regis, tresque pro parte Baronum ad hoc eligerentur... Cum igitur, per formam Misæ supradictæ, ad nos eorum pertineat rem ipsam per dictum nostrum inter memoratos Regem et Proceres suos diffinire.* Adde aliam ann. 1264. *ibid.* pag. 793. *Mise*, eodem sensu occurrit apud *Bellomanerium* cap. 4: *Procurator ne puet fere pax ne Mise.* Cap. 34: *Soi metre in Mise.* Charta ann. 1284: *Nous avons fait Mise amiablement par commun accord de haut et bas et redoutable Pere Simon Archeveque de Bourges.* Hinc etiam *Miseur*, pro *Arbiter*, apud eundem *Bellomaner.* cap. 41.

* *Petrus* de *Font.* in *Cons.* cap. 18. art. 1: *Mise, ce dist le lois, est ramené à la semblance des jugemens, et appartient à finer les plais.* Charta ann. 1286. ex *Tabul. S. Petri Insul.*: *Arbitre, diseur, Miseur u ordeneur, pris dou consentement des parties.* Lit. *compromis.* ann. 1284. apud *Marten.* tom. 1. *Anecd.* col. 1194: *Et ne doit, ne puet avecq iaus i estre tiers, qui Miseres soit avecq iaus, ne metre ne l'i puet souverains, ne autres, se nous et li dit Miseur ne nous i accordons tout et ensanle.* *Miseur* præterea appellari videtur, qui rem aliquam alterius nomine curat et exsequitur, in Charta *Joan. ducis Brit.* ann. 1429. ex *Bibl. reg.*: *Avons commis et ordonné Guillaume Lescurier Miseur de l'édifice et fondation d'icelle chapelle.* Vide infra *Misa* 2. et *Missus* 3.

† 3. **MISA**, pro *Mina*, ni fallor, *Fodina*, Gall. *Miniere*. *Fragm. Hist. Brian.* apud *Marten.* tom. 3. *Anecd.* col. 833: *Captivi vero videntes hunc turbinem, per abditas insulæ omnes fugerunt, altamen ex his fuit unus magnæ invasionis audax, qui bibliothecam, quæ usque hodie in Ecclesia Nannetensi habetur, in collo suo accipiens, fugit, ut se sicut alii Misis latitaret.*

* 4. **MISA**, Quævis exactio seu præstatio. Charta *Theob. comit.* in *Chartul. Campan.* fol. 331. v.: *Dedi dilectis meis abbati et conventui de Nigella unum modium frumenti liberum ab omni Misa.*

* 5. **MISA**, *Reditus*, *dominium*. Charta *Guill. domicelli* ann. 1254. in *Chartul. Buxer.* part. 18. ch. 4: *Assignavit dictos viginti solidos super Misam meam de Jusse.* Hinc fortassis *Miscie*, pro *Jurisdic-tio*, *districtus*, in *Hist. contin. belli sacri* apud *Marten.* tom. 5. *Ampl. Collect.* col. 719: *Après ceste bataille ala l'empereor assieger une forte cité mult efforcement, qui estoit de la Miscie de Melan, et avoit nom Vincence.*

* *Mise* vero et *Misaille*, idem quod *Sponsio*, *pignus*, vulgo *Gageure*, *enjeu*. *Lit. remiss.* ann. 1395. in *Reg.* 149. *Chartoph. reg. ch. 162: Lesquelx des Olches et Poitevin se prisèrent à jouer*

au jeu des dez, tant que débat se meut entre eulx sur une Mise ou fernaile qu'ilz avoient faite, et que ledit Farineau et ceulx de son costé jurerent contre icelui des Olches. *Alia* ann. 1476. in *Reg.* 195. ch. 1671: *Thomas Campion demanda à Jehan Cave, s'il vouloit point faire une gagure ou Mise.* *Alia* ann. 1395. in *Reg.* 149. ch. 105: *Jehan Nicolas, qui avoit fait avec le suppliant certaine Misaille, par laquelle ledit suppliant avoit de lui gagné une quarte de vin, etc.* *Denique alia* ann. 1471. in *Reg.* 197. ch. 146: *Fut fait Misaille entre icellui René et ung nommé Bouchart, se lesdites fleches avoient passé une merche ou bute parlée entre eulx, etc.*

MISBOTA, in *Legibus Kanuti Regis* cap. 2. mendose pro *Magbota*, ut observat *Sommerus*: ex *Saxon. mægbote*, *compensatio occisi cognatis competens.*

* **MISCA**. [*Mica*: «Circa corpus Christi tres administrationes et dimidia et tertia pars, et *Misce* tamen erant infra sircicum.» (*Chevalier*, *Visit. Episcop. Gratianop. p. 82.*)]

* **MISCEDANTIA**, *Rixa*, *jurgium*, *Ital. Mischia*. *Stat. Crimin. Ripet.* cap. 175. fol. 24. r.: *Quod aliqua persona non debeat currere nec ire cum armis seu aliquo genere armorum ad aliquam rixam, miscedantiam vel rumorem.* Vide *Mesleia* et *mox Misciantia*.

MISCELLA. Vide *Mesleia*.

MISCELLIO, *Qui novit artem miscendi diversos cibos vel potus.* *Jo. de Janua.* (*Festo, Miscelliones* appellantur, qui non certæ sunt sententiæ, sed variorum mixtorumque judiciorum.)

1. **MISCERE**, *Confabulari, miscere sermones.* *Capitula Caroli M.* de *rebus divers.* ann. 789. cap. 10: *Præcipimus ut Episcopi, vel Abbates non vadant per casam Miscendo.* *Concil. Aquisgranense II.* capit. 1. can. 4. de *iisdem*: *Neque irreligiosis, vel indisciplinatis locutionibus, tam in domibus, quam in forinsecis conventiculis omnino indulgeant.* *Capitula Adalhardi Abbatis cap. 47: De Miscendo in sacrario, et cito liberando.*

2. **MISCERE**, *Sese immiscere.* *Gregor. M. lib. 7. Ind. 1. Epist. 1: Et juravit de omnibus quæ adversus eum dicta de mulieribus, vel ex schismate simoniaco fuerant, Mixtum se non esse, i. quod de hisce rebus se non immiscuerat.* *Gregor. Turon. lib. 6. cap. 11: Clerici autem qui scelesti huic Mixti fuerant, etc.* *Lib. 7. cap. 23: Loquebantur tunc multi hominum Medardum Tribunalum in hoc scelestre Mixtum fuisse.* *Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 59. § 3. [** 166.]: Purificet se maritus cum sacramentalibus suis legitimis, quod Mixtus in mortem mulieris non sit.*

† 3. **MISCERE**, *Vinum, vel quemvis alium liquorem infundere, ministrare.* Vide *Mixtum* 1.

* *Poculum vini aqua mixti sumere.* *Epist. Wigon. an. circ. 988.* apud *Pez.* tom. 6. *Anecd. part. 1. col. 119: Fratribus omni sabbato pro caritate Miscendum post mandatum, aliisque summis festis utendum, non modicum vini empturi sumus cum illa pecunia, quam utrique nostri dominorum largiti sunt.* *Neque alio sensu intelligenda Capitula Adalhardi laudata in Miscere 1. teste Mabill. in Tract. de Misa et Commun. pag. 62. Consule præterea D. Claud. de Fert in Dissert. ad hanc eandem rem pag. 279.*

* **MISCETOR**, pro *Mistor*. *Ut Miscetor Deus elementis suscepit membra mortalia* in *Sacram. Gall.* apud *Mabill. Musei Ital. tom. 1. pag. 289. col. 2.*

* **MISCHARE** ab *Italico Mischiare*,

Miscere, confundere. Stat. Casalis sæc. xiv. inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 1014: *Et quod (becharii) non possint, nec debeant super uno bancho carnes de porcho cum carnibus de porcha, nec carnes de pecude possint vel debeant Mischare, vel simul ponere, vel tenere cum carnibus castroni super dicto bancho.* [F.R.]
 † MISCHĒA, Sarracenis, Ecclesia. De V. Mart. Francisc. in India tom. I. Aprilis pag. 55: *Ipsē Melich edificari mandavit quatuor Mischeas, id est, Ecclesias, in memoriam Martyrum beatorum.* Vide supra Meschita.

* MISCHENNINGE, Idem quod *Miskening*. Vide in hac voce.

MISCHINUS, Gall. *Meschin*. Charta Veremundi Regis æræ 1070. ex Tabulario Ecclesiæ Lucensis apud Bivarium: *Dicentes quod habebant de illos grande damnum et malefactoria in Ecclesiis et Meskinos, etc.* Charta Sanctii Reg. Aragon. æræ 1131. apud Suritam lib. I. Ind. Catellum in Hist. Comitum Tolos. pag. 98. et *Yepez: Cum omnibus decimis suis, cum villis et Mansis, ... et cum omnibus hominibus et Mischinis suis, et posteritate illorum.* [Tabular. Pinnat. apud Moret. Antiquit. Navar. pag. 384: *Do et concedo S. Juliano illos sex Mesquinos quos habeo in Binites.* Charta Veremundi Iranensis Abb. ibidem pag. 618: *Senior Lope... misit omnem radicem suam quam habebat in villa, quæ dicitur Sotes, etiam et Mezquinos quos ibi habebat, ad monasterium B. Mariæ de Iran.*] Apud Francos mediæ ætatis Scriptores sumitur vox *Meschin*, pro adolescente, et juvenulo. Le Roman de Garin:

Trés-bien le lievent et vieillart et Meschin.

Alio loco:

Les hyaumes mettent maintenant li Meschin.

Rursum:

Li Loherans fu à l'eschole mis,
Tant come il fu jovendax et Meschins.

Idem Poeta:

Alés en fuerre, s'il vous plait, le matin,
Si vous sivront et donzel et Meschin.

Alibi:

Vos estes janes jovenciaux et Meschins.

Idem:

Envoyez-le l'Emperere Pepin,
Si fera bien Chevalier le Meschin,
Ses parens est, et ses cousin germain.

Le Roman de Guillaume au Court-nez MS.:

Nous sommes quinze mille Meschins et bachelier,
Qui devons nostre pris et nos los acheter.

Philippus Mouskes, de filia Comitum Flandriæ:

A Lille vint à la Meschine,
Qui mult estoit vaillans et fine.

Alibi:

Ses filles qu'il avoit enkor,
Dit la Roine Alienor,
Ale et a nom, cele Meschine
Dont li boins Rois a fet Roine, etc.

Chronic. MS. Bertrandi du Guesclin, de Henrico Notho Castellæ Rege:

Dit qu'il le livrera à Henry le Meschin.

In Monast. Angl. tom. I. pag. 74: *Ex dono Alani de Perci le Meschin.* Et tom. 2. pag. 86: *Willelmus Peverellus le Meschines.* Sic *Meschines* pro puellis usurpat le Roman de Garin:

Au matin lievent Meschines et pucelles.

Le Roman de Rou MS.:

Li Duc de Normandie avoit une serour,
Meschine parcur, nez n'avoit pas Seignour,
Guillaume de Poitiers torna vers lie s'amour,
Li freres li douna, et cil en fit soisour.

Alibi:

Puis li douna une Meschine:
Fille Torchelli Leceline.

Idem Poeta:

Une Meschine i ont amée,
Arred out nom, de borjois née,
Meschine iert encore et pucelle
Avenant li sembla et belle, etc.

Postmodum vero pro famulis et ancillis vox usurpata, quod juvenculi, et puellæ, potissimum, dominorum aut dominarum servitio sese addicant. Willelm. Guiart sub ann. 1185. de Coterellis verba faciens:

Des sains corporaus des Yglises
Faisoient volez et chemises
Communément à leurs Meschines,
En despit des euvres divines.

[Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislin.:

Quant riens ne sai de son couine,
Se el est Dame de Meschine.

Infra:

En la chambre ot une Meschine,
Qui moult est de gentill orine.

Chron. Bonæ Spei pag. 348: *Ordonnons que à nostre venerable frere en Dieu Abbé de Bonne Esperance, pour son gouvernement, pour un serviteur et pour une Meschine, et pour vin, cervoise, etc. pour chacun mois sera baillié par le Commis 20. livres.* Eadem notione etiamnum Picardi nostri *Mequaine* dicunt pro famula.] Vide *Stabilimenta S. Ludovici* lib. I. cap. 138. [vel 140. Edit. D. de Lauriere tom. I. Ordinat. Reg. Franc. pag. 224. ubi vox *Meschinnage* occurrit pro famulatus, Gall. *Service*; quod minus recte pro *Lupanar* interpretatus est D. de Caseneuve in Origin. Gall.] Consuet. Hannoniensem cap. 98. urbis Insulensis cap. 113. Italis *Meschino*, infelicem, miserum sonat. Dantes 50. 3.

Ne la sembianza mi parea Meschino.

Ita etiam usurpatur a Raimundo Montanerio in Chron. Aragon. cap. 127: *E les gents Mesquines, velles et pobres, etc.* Vide *Menagii* Orig. Gall. et Ital. et Oct. Ferrarium.

MISCHITA. Auctor Mamotrecti ad Cantic. cap. 7: *Monilia sunt Mischitæ, id est ornamenta colli.*

* MISCHULUM. [Mêlé (?): « Ex coloribus blavium et Mischulum. » (B. N. Ms. Lat. 10272, p. 123.)]

* MISICULA. [Mica: « In custodia nemorea invente sunt Mischule dicti corporis Christi. » (Chevalier, Visit. episcop. Gratianop. p. 83.)]

MISCITARE, Miscere, [Gall. *Mesler*. Marten. de Rit. antiq. Eccl. pag. 176: *Miscitat ipsa chrisma cum aqua, et spargit per omnes fontes, et super omni populo.*] Incertus agrimensor: *Collectaculum de carbonibus in calce Miscitatis.*

MISCLA. Vide in *Mesleia*.

* MISCLANTIA, Idem quod supra *Miscadantia*. Stat. Mantuæ lib. I. cap. 17. ex Cod. reg. 4620: *Consules villarum districtus Mantuæ teneantur denuntiari in continentini vicario suo omnes rixas et Misclantias, atque gravia maleficia.* Et cap. 56: *Si quis fecerit rumorem vel Misclantiam sine armis admenando contra aliquem et non percusserit, in quin-*

que libris parvorum puniatur. Vide in *Mesleia*.

MISGRAVATIO, [Injusta postulatio.] Vide *Cravare*.

MISCULARE, Miscere, unde Gallis, *Mesler*. Edictum Pistense cap. 23: *Faber vero qui post præfatas Kalendas comprobatus fuerit aurum vel argentum ad vendendum vel emendum adulterasse, vel Misculasse, etc.* Hincmar. Remens. de Coercendis militum rapinis: *Quoniam de istis rapinis ac depredationibus nihil vos debeatis Misculare, unusquisque sua defendat, ut potest.* Galli dicerent, *Vous ne devez pas vous Mesler des rapines, etc.*

* Ital. *Mescolare*. Stat. Riper. cap. 225. fol. 29. vº: *Nulla persona audeat pillum Misculare cum aliqua lana, etc.*

MISCULATIO. Vetus Placitum sub Carolo M. apud Sammarthanos in Episc. Massiliensib.: *Et sicut alias res ipsas quæ juste ad Dominum Regem Karolum obtinebant in alode, Antener adhaberet per ipsam Misculationem, seu et ipsam Caladium villam, visus fuit de ipsa casa Dei abstrahisse.*

COMMISCULARE, Miscere, commiscere. Capitul. Caroli C. tit. 16. cap. 7: *Qualiscunque de vobis tali modo in isto facto Commisculatus est.* Tit. 25. cap. 8: *Ut Rex Christianus cum Rege Regum Christo concordet, et alienæ perditioni se non Commisculet.* Formula vulgaris, *se Mesler des affaires d'autrui*.

COMMISULUS. Gloss. Lat. Gr.: *Commisculus, xavóc.*

MISDICERE, Alienæ famæ detrudere, Gall. *Mesdire*. Hincmarus Laudun. Episc. contra Hincmarum Remensem: *Rex dixit, quod Misdicium illi fuerat, et eadem res ab Ecclesia Laudunensi distrahere volebat.* [* Ital. *Misdire*. Nostris *Malparler*, maledictio, detractio. Charta Joan. abb. S. Germ. Prat. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 493: *Voulans encore eschiver les obloquions et Malparler de plusieurs médians, etc.*] Vox autem *mis*, vocibus addita, vitium vel defectum denotat etiam apud Danos. Gloss. Ulphilæ Gothicum: *Missa*, defectus, error. Vide *Resenium* ad Canuti II. Regis Daniæ Jus aulicum pag. 586. Observat. Junii in Wileram. pag. 35. 36. Gillii Logonom. Anglic. cap. 9. et *Walisii* Grammat. Ling. Anglic. cap. 14. pag. 116. [** Graff. Thes. Ling. Franc. tom. 2. col. 862.]

MISDOCERE, Male docere, haud recte instituere. Leges Alfredi et Godrini cap. 3: *Si Presbyter populum suum Misdoceat de festo, vel de jejunio, reddat 30. sol.* Editio Saxon. habet *misvissian*, a verbo *vissian*, al. *gevissian*, instruere, docere, et *mis*, male, inique.

† MIS-DU, Niger, *Mis-kerzu*, æque niger. Sic menses Novembrem et Decembrem vocant *Armorici* Britones, quod inter duos hos menses sol quasi stet iterum ascensusur.

* MISELE, Capitis tegumentum quoddam videtur. Lit. remiss. ann. 1460. in Reg. 192. Chartoph. reg. ch. 80: *Dictus Georgius supplicanti unum magnum ictum in spatulis dedit, et alium super suum Misele, et plures ictus, etc.* Vide *Milienda*.

* MISELEUM, f. pro *Mausoleum*, ut suspicantur docti Editores, ad Acta S. Aureæ tom. 4. Aug. pag. 760. col. 1: *Taurinum vero et Herculanum in portu Romano abscondit, beatum Theodorum tributum possuit in Miseleo suo.*

MISELLI, Leprosi. Gloss. Lat. Gall.: *Lepra, Mesellerie. Leprosus, Mesiaus.*

Matth. Paris ann. 1254: *Ecclesiæ S. Juliani ubi Miselli, et Ecclesiæ S. Mariæ de Pratis, ubi Misellæ viæ habent vitæ necessaria.* Charta ann. 1165: *Assignati sunt sex illi denarii Misellis de Mileduno semper habendi in festo S. Remigii.* Alia Raimundi Episcopi Magalon.: *Si Misellus vel Misella, Leprosus vel Leprosa recipi in domo voluerit. Liber Revelationum Anonymi cap. 37. de duabus virgunculis lepra infectis: Cutis superficie, (sicubi tamen cutis potuit superesse Misellis) immaniter pustulis frequentissimis turgescente.* Adde Vitam S. Clari Abbat. Viennens. num. 6. et Gariellum in Episcopis Massiliensib. pag. 107. *Mesel Gallis mediæ ævi. Nangius MS. in Dagoberto: Leens estoit demouré un Mesel, qui s'estoit bouté et muissi en un anget. Bello-manerius MS. cap. 62: Quand Mesiax apele home sain, ou quant li homs sain apele un Mesel, li Mesiax pot mettre en défense qu'il est hors de la roy mondaine.* Vetus Consuet. Normanniæ MS.: *Li Mesel ne poent estre heirs à nului, portant que la maladie soit apparoisante communément, mais il tendront leur vie l'eritage que il avoient ains que il fussent Mesel.* Assisæ Hierosol. MSS. cap. 128: *Qui se veaut clamer par l'assise d'Esclafou d'Esclave, que il ait acheté, qui soit Mesel ou Meselle, ou que il chiet mauvais mau. Le Reclus de Moïens MS.:*

Que tes oreilles estoupas
Au Mesel pauvre pelerin
Lazaron, sans que tu soupas.

Occurrit passim apud Poetas vernaculos ævi mediæ. *Misello* apud Joan. Villaneum lib. 8. cap. 108.

MISELLARIA, Domus Leprosorum. Charta ann. 1245. in Regesto Comitum Tolosæ pag. 45: *Concessit Galhardæ de Meis et Bertrando de Miravel Leprosis et omnibus Fratribus et Sororibus domus Misellarie portæ Narbonensis, etc.* In Charta sequenti, interdum domus Leprosaria, interdum Misellarie, dicitur. Alia ann. 1236: *Et tenet ultra Misellarium de Veceris.* Tabular. Prioratus de Domina fol. 127: *Debet 12. den. de campo in quo est Misellaria. Perdiccas Ephesus de Themat. Hierosolymit.: Αλεπερωμένων ασθεών ἀρχαία κατοιχία.* Hinc emendanda Consuetudines Tolosæ: *Si aliquis donaverit.... aliquod feudum, seu honorem,.... alicui domui religionis.... vel personæ religiose seu hospitali, vel Macellarie, vel alteri loco, qui sub nomine religionis censeatur. Ubi legendum indubie Misellarie. Mesellerie pro ipso morbo.* Gloss. Lat. Gall.: *Lepra, Elephantia, Mesellerie.* Le Pelerinage de l'humaine lignée:

Homs qui ne set bien discerner
Entre santé et maladie,
Entre le grant Mesellerie,
Entre le moienne et le meure.

Vide Consuetudines Aurelianens. art. 425. [et Mesclaria.]

* *Lepra curandæ remedium, de quo penes medicos stet iudicium, produunt Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 162. Charthop. reg. ch. 223: Guiselin de Rebesnes pria ladite Perrette qu'elle voulsist bailer ledit enfant mortné, et lui jura et afferma que ce n'estoit pour aucun mal faire; mais seulement lui mettroit en un pou d'oignement en la main et lui en feroit on oindre le visage du seigneur, qui estoit Mesel; et par ce sa raffle lui charroit de son visage.*

MISELLINUS, pro *Misellus*, apud Rabanum Maurum hymno 26. de Charitate:

Nutu Dei felix homo conlectatur fratribus,
Misellinis et pupillis, egenis et orphanis.

MISERABLES PERSONÆ, in leg. un. Cod. Justin. Quando Imp. inter pupillos, vel viduas, vel miserabiles personas, etc. (3, 14.) *Fortuna injuria Miserabiles*, in leg. 2. Cod. Th. de Officio iudicum omnium. (1, 10.) *Miseri homines*, in Append. Cod. Theodos. Const. 1. [Statuta Vercell. lib. 1. f. 7. v.: *Item quod Potestas sive rector teneatur eligere unum iudicem Vercellarum qui... consilium et patrocinium prestabit... viduis et orphanis, pauperibus et aliis Miserabilibus personis que propter paupertatem... non erunt sufficientes ad expensas in ea faciendas.* Advisamenta Styli curiæ Eccl. Brioc.: *Promotor curiæ adjiciet: Causas miserabiles et Miserabilium personarum posse tenus promovebo.*] [§ 2] Vide Haltaus. Glossar. Germ. col. 1450.]

† **MISERABILIA LOCA**, Gall. *Lieux de piété*, vel ut olim dicebant, *Lieux pitoiables*, ubi scilicet miserabiles seu pauperes recipiuntur. Litteræ Philippi V. Reg. Franc. ann. 1320: *Præfati beatissimi Ludovici proavi nostri sanctam intentionem quam ad Domum Dei prædicant et alia pia et Misabilia loca semper habuit attendentes.*

† **MISERABILITAS**, Commiseratio. Guibertus in Vita sua lib. 1. cap. 2: *Felix nempe alias in eo se infinitæ non tam miseris quam Miserabilitati addicit.*

† **MISERABILITAS**, Miseria. Concil. Dertus. ann. 1329. inter Hispan. tom. 3. pag. 666: *Quorum astutia fraudulenta sub Miserabilitatis et oppressionis colore ad vetita peragendum excogitatis nilitur semitas invenire.* [* Joan. de Cardalhaco sermo in Natale Domini: *Tertio attende homo ad penæ affigibilitatem sive Miserabilitatem, cum dicit, quod repletur multis miseris.*]

1. **MISERATIO**, Græc. οἰκτιρῆσις. Rufinus Presb. in Psal. 50: *Misericordiæ virtus inseparabiliter in Deo est: cum autem ex hac misericordia nobis aliqua beneficia tribuuntur, Miserationes dicuntur.* Charta Guillelmi Archiepiscopi Dom. Parteniensis ann. 1169. ex Tabulario Absiensis fol. 26: *Dono eisdem et concedo in elemosynam terras et talleas earum, et quidquid mei juris est in eis quas habitatores Absiæ acquisierunt, vel acquisituri sunt in cunctis feodis meis, excepto quod si propter acquisitionem terrarum amodo acquirendarum alicujus feodati mei servitia amiserim, Abbas Absiæ inde Miserationem meam expostulet.* Vide *Merces*.

† 2. **MISERATIO**, Preces quæ statis diebus pro defuncto funduntur. Canones Hibern. tom. 9. Spicil. Acher. pag. 12: *Si vero eadem familia Miserationem animæ ejus in die VII. fecerint, reddet amicum precium ejus, et sedatium commune.* Vide in *Memoria*.

* 3. **MISERATIO**, MISERATIONE DIVINA, Formula non episcopis tantum, sed et abbatibus usitata. Charta ann. 1280. ex Bibl. reg.: *Mathæus Miseratione divina ecclesiæ beati Dionysii in Francia abbas humilis, etc.*

† 4. **MISERATIO** SACERDOTALIS, Absolutio, ut videtur, a peccatis. Charta ann. 1163. in Chartul. Cluniac.: *Ad infirmos etiam non accedant (monachi) nisi vocati, neque sacerdotalem Miserationem aliquando exhibeant.*

* 5. **MISERATIO**, Parcimonia. Comœd. sine nomine act. 2. scen. 1. ex Cod. reg. 8163: *Sumptus pro voto sine Miseratione capite.*

* **MISERATRIS**, Misericors, Gall. *Miséricordieux*, alias *Miséricors*. B. de Amoribus in Spec. sacerdot. MS. cap. 29:

Sis pauper, mildis, lugens, justus, Miseratris.

Doulz et miséricors, in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordinat. Reg. Franc. pag. 496. Alia ann. 1413. in Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 18. v.: *Lesqueles choses sont dures, inhumaines, dampnables, iniques, cruelles et déraisonnables, par especial en royaume tres chrestien, Miséricors et catholique, comme le nostre est et doit estre.* Vide *Misericordiosus*.

† **MISERIA**, Commiseratio. Chron. Mauriniac. ubi de morte Philippi filii Ludovici Grossi: *Animis omnium nescio si dicam Miseriam vel misericordiam ingerebant, et doloribus augmentabant fomenta.* Miracula B. Martini apud Baluz. tom. 7. Miscellan. pag. 170: *Patiebatur autem in natibus. Erat igitur videre Miseria.* Galli diceremus: *C'étoit pitié de le voir.* Vide *Merces*.

1. **MISERICORDIA**, Idem quod *Merces*, nostris *Mercy*, de qua voce supra egimus, indulgentia. [Lex Bajwar. tit. 14. § 8. num. 2: *Si vero de ancilla habuerit filios, non accipiant portionem inter fratres nisi tantum quantum ei per Misericordiam dare voluerint fratres eorum.*] Concilium Remense II. can. 43: *Qualiter omnes lites et jurgia in sua Misericordia terminum habere potuissent.* Cap. seq.: *Quatenus in sua piissima Misericordia, si qua necessaria sunt, augeantur.*

† **MISERICORDIÆ MEMORIA**, *Servitium perpetuum* pro defunctis. *Annal. Bened.* tom. 3. pag. 604. ubi Chartæ mentio fit qua Gesla Abbatissa Romaricis-montis instituta est *Misericordiæ*, seu *servitium perpetuum*, post occisos a paganis homines de potestate, quæ dicitur *Lietzeis*.

MISERICORDIA, Quod contra præscriptas Monasteriorum regulas in cibo, potu, ac etiam vestitu, Monachis, per indulgentiam, vel ex necessitate præbatur. Ordericus Vitalis lib. 13: *Abstulit colloquia, et infirmi corporis quædam subsidia, quæ illis moderata Patrum hactenus permiserat reverendorum clementia.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis. MS. cap. 35: *Quando alicui infirmo pro Misericordia aliquid datur, etc.* Udalricus lib. 3. Consuet. Clun. cap. 8: *Per totam ætatem in diebus dominicis ad cenam impenditur illis Misericordia de lacte.* Cap. 11: *Et Camerarius si cui habent tria pellicia, adhuc pro Misericordia addit et gunellam, etc.* Cap. 29: *Coopertorium ideo non ibi datur, quia id magis habent Fratres pro Misericordia, quam pro illa regulari constitutione, etc.* Michael Scotus lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 36: *Quidam Monachus Carthusiensis, cum illi offerretur Misericordia in sextis feriis, etc. Infra: Semel fuit Misericordia de anguillis, etc.* Vitæ Abbatum S. Albani pag. 71: *Hic quoque procuravit... ut detestabiles ingurgitationes Misericordiarum in quibus profecto non erat Misericordia prohiberentur.* Vide pag. 66. et Statuta Ordinis de *Sempringham* pag. 727. 728. 764. et alibi passim. *Misericordiæ regulares*, quæ ex Regulæ prescripto indulgentur, in *Monastico Angli.* tom. 1. pag. 149.

MISERICORDIA, Indulgentia quævis: *Misericordiam quærere, Demander misericorde, pardon.* Liber Ordinis S. Vict. Par. MS. cap. 33: *Si alicui hebdomada aliqua ascripta fuerit, si intelligit se illam*

propter quamlibet incommoditatem non posse complere, indicet hoc Abbati secreto, et postea si ipse jusserit, querat inde Misericordiam in Capitulo. Id est, indulgentiam. Statuta antiqua Cartusiens. 2. part. cap. 6. § 47: *Priores quacunq[ue] causa iudicio Capituli inutiles reputati, moneantur, ut petant Misericordiam. Quod si noluerint, Capitulum utilitati domus providere tenetur.* § 48: *Cum Prior propter infirmitatem vel senium factus inutilis voluerit super annum habere Misericordiam, significet domui Cartusiae, etc.* Adde cap. 7. § 5. cap. 12. § 7.

MISERICORDIÆ, Sellula erectis formarum subelliis appositæ, quibus stantibus senibus vel infirmis per misericordiam insidere conceditur, dum alii stant, [nostris *Misericordes* vel *patientes*. S. Willelmi Consuet. Hirsaug. lib. 2. cap. 2: *Primum in ecclesia quamdiu scilla pulsatur ante Nocturnos, super Misericordiam sedilis sui, si opus habet, quiescit.*] Veteres Consuetud. Floriacensis Cœnobii: *Conventus erectis subelliis, Misericordiis assidebit.* Statuta Ordinis de Sempringham pag. 721: *Facta oratione super formas aut Misericordias, si tale tempus fuerit, signantes se inclinent.* Infra: *Et tunc prosternantur super formas, vel si tale tempus fuerit, inclinent, et post resideant super Misericordias.* Statuta Ordinis Cartusiensis: *Item tunc stent in sedibus suis versa facie ad altare, donec ad Misericordias, vel super formulas, prout tempus postulatur, inclinent.* Et mox: *In festis XII. lectionum ad Misericordias inclinamus, omni vero alio tempore procumbimus super formulas.* Ita hac notione usurpant Usus antiqui Ordinis. Cisterciensis cap. 50. 51. 56. 63. 69. 74. 76. 82. et Statuta antiqua Ordinis Cartusiensis 1. part. cap. 8. § 3. cap. 11. § 27. cap. 13. § 10. 27. 37. cap. 31. § 1. 6. cap. 36. § 27. cap. 37. § 2.

MISERICORDIA, Aula Monasterii, in qua forte comedebant, quibus ab Abbate aliqua in cibis et potu indulgentia concedebatur. Chronicon Beccense ann. 1452: *Tabulas in aula quæ dicitur Misericorde, fecit renovare et directorium, etc.* [Provinciale Lyndwoodi de statu Regular. pag. 211: *Ad hæc statumimus, ut cum pro debilitate vel alia justa de causa monachi seorsum in Misericordia commorantur, semper habeant secum duos ad minus seniores, qui aliorum levitates debita correctione pespescant. Et qui postmodum in Capitulo testificentur qualiter Misericorditer fuerint conversati.*]

MISERICORDIA, vox forensis: Pœna seu multa de quovis crimine, aut quavis forisfactura, nullis definita legibus, sed iudicis relicta arbitrio, qui minorem vel majorem in reum pro delicti modo, decernit: non quod soleat hujusmodi multa irrogari confidenti, et misericordiam petenti, ut quidam volunt, sed quod ea ex misericordia iudicis nude pendat. [De qua sic Glanvilla apud Th. Blount in Nomolex. Anglic. : *Est Misericordia domini Regis, qua quis per iuramentum legalium hominum de viceneto, eatenus ameriandus est, ne aliquid de suo honorabili contentamento amittat... Multa lenior sic dicta quod lenissima imponitur Misericordia; graviore enim multa Fines vocant, atrocissimas Redemptions.*] [*] Glanvilla lib. 9. cap. 11. § 2. Posteriora verba sunt Blountii. Galli efferunt *Mercy*, Angli *Amerciamentum*. Leges Kanuti Reg. Angl. cap. 74: *Si quis ordinis infracturam faciat, emendet secundum ordinis dignitatem werra, wita, ... et omni Misericordia. Le-*

ges Burgor. Scotiorum cap. 131: *Vir suus non tenetur respondere, neque de Misericordia, neque de petitione partis adversæ.* [Charta Eduardi I. Reg. Angl. ann. 1283. apud Rymer. tom. 2. pag. 258: *Perdonavimus etiam ei Misericordiam ad nos spectantem pro usurpatione sua prædicta.*] Historia Fundat. Prioratus de Dunstaple in agro Bedford: *Et per hujusmodi confirmationes... habuerunt dicti Canonici omnia placita, et Misericordiam hominum suorum.* Adde Fle-tam lib. 1. cap. 48. § 8. 21. Leges Henrici I. cap. 1: *Non dabit vadium in Misericordia pecuniæ suæ, etc.* [Le Roman de Vacce MS. :

De noef livres fust envers l'Evesque en Merchi.]

IN MISERICORDIA REGIS esse dicuntur, qui ob rata et definita legibus quadam delicta, a Rege, quali ille vult, multa distringi possunt: quæ tamen Regis misericordia non extenditur ad amissionem tenementi sive hæreditatis. Ita Regiam Majest. lib. 2. cap. 74. § 7. et lib. 3. cap. 1. § 18. Vide lib. 1. cap. 8. § 35. cap. 26. § 5. cap. 27. § 7. lib. 2. cap. 74. § 5. 6. 7. lib. 3. cap. 8. § 9. cap. 36. § 4. lib. 4. cap. 1. § 16. Quon. Attach. cap. 53. § 3. cap. 54. § 5. cap. 74. Statuta Alexandri Regis Scotiæ, Leg. Burgorum Scotie. Iter Camerarii, Bractonum lib. 4. tract. 1. cap. 19. § 8. etc. Rogerum Hoveden. pag. 783. etc.

[*] MISERICORDIA VICECOMITIS. Glanvilla lib. 9. cap. 10: *Adversa pars... in Misericordia vicecomitis erit, quia generaliter verum est, quod de quolibet placito, quod in comitatu deducitur et terminatur, misericordia quæ inde provenit vicecomiti debetur. Quæ, quanta esse debet, per nullam assisiam generalem determinatum est, sed pro consuetudine singulorum comitatum, debetur in quodam comitatu plus, in quodam minus. Misericordia domini, lib. 9. cap. 1. § 8.*

IN MISERICORDIA PONI, i. multam aut pœnam arbitrio iudicis incurrere, in Monastici Angl. tom. 2. pag. 16. et apud Bractonum pag. 102. 103.

IN MISERICORDIA Regis corpus ejus erit, in Legibus Edw. Confess. cap. 12.

COMMUNIS MISERICORDIA. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 976: *Ac de murthero, et de communi Misericordia quando contigerit, videlicet Comitatus et hundredi coram nobis vel aliquibus Justitiariis nostris, etc.* Et pag. 669: *Et sint quieti de scyris et hundredis... et de turno Vicecomitum et de communi Misericordia Comitatus, et hundredi, et de opere castellorum et pontium, etc.* Ubi communis misericordia videtur appellari multa toti pago aut communitati irrogata.

MISERICORDIAM POSTULARE dicitur, qui in ordinem Cartusiensem admitti postulat, apud Guigonem in Statutis ejusdem Ordinis cap. 22. § 1. 5. in Statut. antiq. ejusdem Ordinis part. 2. cap. 23. § 2. cap. 24. § 1.

† MISERICORDIAM FACERE, Pœnitentiam regularem imponere. Chron. Mellicense pag. 488: *Fecimus Misericordiam Abbati post visitationem, et cum jam recipere deberemus resignationem, defecimus in notario.*

MISERICORDIA, Quodvis onus quod a Comitibus, Vicecomitibus et Præpositis, provincialium aut urbium incolis, pro eorum arbitrio imponitur. Charta Edw. I. Regis Angl. tom. 1. Monastici Angl. pag. 983: *Concedimus etiam... eisdem Abbati et Monachis et eorum successoribus, quod sint quieti de omnibus Miseri-*

cordiis in perpetuum. Vide tom. 1. pag. 310. Hinc crebro *Misericordiæ Comitatus, Vicecomitum, Præpositorum hundredorum, etc.* in Chartis Anglic. tom. 2. pag. 184. 286. Vetus Charta in Hist. Monasterii S. Audoeni Rotom. pag. 480: *Et inde coram eo placitabuntur, et de omnibus Misericordiis et emendationibus, excepta querela pro qua vadium belli datum fuerit, debemus habere... 2. solidos*

MISERICORDIA, Eleemosyna, apud S. Petrum Chrysolog. Serm. 54. S. Fulgentium lib. de Trinitate, etc. *Misericordiam dispensare pauperibus, in Capitulo lib. 5. cap. 24.* [Gesta Consulum Andegav. tom. 10. Spicil. Acher. pag. 439: *Manus misit ad loculum Misericordiam leproso volens impendere.*]

2. MISERICORDIA, Pugio, cultellus brevis, sica. Nominis rationem affert Falcetus, quod milites seu equites ejusmodi pugione, quo acingebantur ad dextrum latus, prostratos hostes ad misericordiam victoris implorandam adigerent. Gaufredus Vosiensis lib. 1. Chron. cap. 44: *Cumque se ad multi pedes inclinaret, abstracto Burgensis gladio, qui Misericordia vocatur, crudeliter Militi infixit.* Lambertus Ardensis: *Manus in eum iniecerunt, et extractis patulis (leg. spatulis) sive Misericordiis, immisericordissimè eum immisericorditer jugularunt.* Charta Communiæ Atrebatenensis ann. 1211. § 10: *Quicunque cultellum cum cuspe, vel curtam spatulam, vel Misericordiam, vel aliqua arma multitoria portaverit, etc.* Le Roman de la Rose:

Pitii qui à tous bien s'accorde,
Tenoit une Misericorde,
Décourrant de plors et de lermes,
En lieu d'espées, entre tous termes,
Certes, se li Acteurs ne ment,
Perceroit pierres diaments.

[Le Roman de Guillaume au Court-nez, MS. :

Misericordes et bons bastons planez.]

Willelm. Guiart ann. 1302 :

Plusieurs pietons François à là,
Qui pour prisonniers n'ont pas cordes,
Mais coutiaus et Misericordes,
Dont on doit servir en tierz festes.

Et ann. 1303 :

Fauchons tranchans, espées cleres,
Godelas, lances esmolues,
Coutiaus, Misericordes nues.

Li livres de l'exemple du Riche homme et du Ladre, MS. cujus auctor Canonicus Fær super Esiam ann. 1352. cap. de armes de Penance :

Et porte une Misericorde
De bonne pais et de conorde.

In Inventar. bonorum mobilium Ludov. Hutini Regis Franc. in Camera Comp. Paris. sunt *deux espées de Thoulouse, et deux Misericordes*. Libellus Catalanicus MS. : *de Batallia facienda: Jo ayal jur que asso de que he reptat ayal es veritat, e que li ho manare el camp no mette, coltel, ne Misericordia, ne alena, no aguyello, ne neguna manera d'armes, si ne aquelles que acostumadas son de metre. Misericorde ou cousteau à croix,* apud Symphorianum Chamberium lib. de Ordine Militari. [*] Placit. Eduard. II. Reg. Angl. ann. 7. Berk. rot. 74. in Abbrev. Placit. pag. 318: *Percussit Ricardum fratrem suum de quadam arma, quæ vocatur Misericod, quæ est in longum 3. pedum et lata prope hiltam 2. pollicum et apud punctum dimidium pollicem.*

† MISERICORDIOSUS, Misericors. Bulla Benedicti VIII. PP. ann. 1013. apud Mu-

rator. tom. 2. part. 2. col. 558 : *At vero qui pio intuitu custos et observator hujus nostri privilegii extiterit, gratiam atque misericordiam vitamque æternam a Misericordiosissimo Domino Deo nostro consequi mereatur in secula seculorum. Amen. Misericordissimus, in Charta XI. sæc. apud Chanteloup in Hist. Mont. Major.*

† MISERICORDITER, Per indulgentiam. Concilium Romanum III. tom. 2. Spicil. Acher. pag. 596 : *Quicumque... aliquod ecclesiasticum beneficium per pecuniam adepti sunt, illo dimisso ibidem Misericorditer et in sacris ordinibus vivere possunt. Occurrit passim.*

† MISERICORDITER CONVERSARI, De monachis dicitur dum in aula, quæ Misericordia appellabatur, existunt. Vide in Misericordia 1.

* MISERUM, Injuria, damnum, quo quis miser efficitur. Sent. ann. 1311. apud Lamium inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 3. in Delic. erudit. pag. 201 : *Et licet de ceteris ipsorum sceleribus sub silentio et dissimulatione taceatur ad præsens, multa Misera gravissima, quæ nullatenus videntur posse tergiversatione cœlari, graviter commiserunt.*

MISEVENIRE, Male venire, male succedere, Galli Mesavenir dicunt. [* Italis Misvenire.] De eo potissimum usurpatur, qui de mardo vel adulterio accusatur, seque purgare, et culpa liberare satagens, non valet, sed in purgatione deficit. Leges Kanuti Regis cap. 78. apud Bromptonum : *Et si compellatio sit, et in emendando Miseniat, sit in Episcopi potestate, et ipse graviter judicet.* Eadem habentur cap. 83. et in Legibus Henrici I. cap. 92. extremo.

MISFACERE, Perperam agere : Gall. Mesfaire. [* Italis Misfare.] Adnuntiatio Hludovici Regis apud Confluentes § 7 : *In hoc si frater meus meis fidelibus, qui contra illum nihil Misfecerunt, et me, quando mihi opus fuit, adjuverunt, etc.* Adde Capit. Caroli Calvi tit. 27. cap. 3. part. 2. cap. 5. et Conventum Turonensem ann. 879. cap. 7. Hincmarus Laudunensis Episc. ad Remensem : *Cum... per wadia emendaverit quod Misfactum habebat.* Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 86 : *Si homo suus Misfaciat sine posse vel velle suo.* Cap. 87 : *Videat qui Misfecit, ut per omnia secundum legem emendet.* Adde cap. 94. Charta Erardi Briennii D. de Rameru, ann. 1228. in Tabul. Campan. Thuanii : *Quod si descenderent in aliquo, quod absit, de istis conventionibus tuendis, in quibus ego teneor Theobaldo Comiti prænotato, quod ipse licenter sine Mefacere, sine fidem mentiri posset capere de rebus meis, ubicunque eas inveniret, et eas in manu sua tandiu tenere. Quod eo ego complevissem eidem conventiones superius annotatas, etc.* Vide Fabrum Canterellum de Feodis pag. 38. 44. 45. 47. 48. 95. in Probat. Mefaitte, misfactura, in Consuetud. Marchensi art. 348. 349. 350. 355.

† MEFACERE SE, in aliquem se reum constituere, delinquere. Litteræ Guidonis Comit. Nivern. ann. 1231. inter Ordinat. Reg. Franc. tom. 3. pag. 117 : *Burgenses possent captum excutere a quocumque capiente sine se Mefacere. Mauffacterre, malefactor, in Litteris ann. 1291. ibid. pag. 295 : Se aucuns Mauffacterre, quois que il fust, estoit pris en chu lieu en l'eskevinage d'Abbeville, seroit amenés et jugiez à l'esbbart des Eskevins. Vide Mefacere.*

MISHERING. Vide Abishering.

† 1. MISIA, Impensa, Gall. Mise. Re-

gestum Parlamenti ann. 1339. apud Baluzium tom. 2. Histor. Arvern. pag. 425 : *Dictum Dalphinum in expensis et Misiis ob hoc factis eidem Roberto filio et heredi prædicio reddendis, etc.* Litteræ Johannis Reg. Franc. ann. 1356. tom. 3. Ordinat. pag. 78 : *Rationem legitimam de receptis et Misiis ob hoc factis semel in anno reddere teneantur.* Charta ann. 1383. tom. 2. Hist. Eccles. Meldens. pag. 239 : *Propter quæ prædictæ partes multa damna habuerunt et sustinuerunt, et magnas Misias fecerunt.* Adde Spicil. Acher. tom. 10. pag. 278. Gall. Christ. tom. 3. inter Instr. col. 69. Hist. Britan. tom. 2. pag. 410. etc. Vide Misa 1.

† MISIA, Exactio, vectigal, seu præstatio quæ viritim exigitur. Charta ann. 1181. apud Baluz. tom. 7. Miscell. pag. 301 : *Præterea statuumus et concedimus ut ipsi decem burgenses probos homines communi assensu villæ eligant... ut cum omni diligentia negotia villæ, Misias scilicet, procurent.* Charta Theobaldi Comit. Campaniæ ann. 1223. in Tabul. Latinic. : *Immunes omnino... ab omni exercitu, chevalcheia et exactione ; præterea et ab omni Misia quæ fiat occasione mea aut hæredum meorum.* Charta Philippi Pulcri Reg. Franc. ann. 1334. apud Menester. Hist. Lugdun. pag. 93 : *Cum nuper deputati ad regendum negotia et facta civilitatis Lugduni nobis exponi fecerint, conquerendo quod nonnulli habitatores dictæ civitatis, qui tenentur in talliis, Mistiis, depensis et debitis ejusdem pro suportandis oneribus et necessitatibus ipsius, tallias eis debite impositas solvere contradicunt injuste.* Vide supra Mesio.

* 2. MISIA, Arbitrium. Scacar. S. Mich. apud Fales. ann. 1219. ex Cod. reg. 4653. A. : *Judicatum est quod si amicus nominatus ita infirmus sit, quod cum aliis in Misia procedere non possit, ille qui nominavit eum, alium loco ejus ponere compellatur.* Vide supra Misa 2.

† MISIO, Expensa, amissio. Hist. Harcur. tom. 3. pag. 19 : *Tunc divinæ illustrationem gratiæ, istic fluctuationis Missionem, illic vero orationis locationem esse percepit.* Vide Missiones.

MISISULÆ, Μισισυλλαι, in Glossis veteribus. [Supplem. Antiquarii : Misisulæ, μισισυλλαι, canices.]

† MISIUM, perperam pro Juisium, apud Perardum in Burgund. pag. 334. Vide in hac voce.

MISKENNING, Bromptono, est variatio loquelæ in Curia. Est autem loquela idemquod causa, placitum, juris sui persecutio judicialis. Ita variare loquelam dicitur, qui aliud petit, quam quod initio et in prima litis contestatione petierat, vel qui in prosecutione juris sui non sibi constat. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 2 : *Et amplius non sit Miskenninga in Hustenge, neque in Falkesmote, neque in aliis placitiis infra civitatem, etc.* Et cap. 22 : *Ut qui in præfectura vel qualibet potestate constitutus sæpe differt exigere, dum licet, quod sæpe cum labore, frustra que prosequitur destitutus : transeunt autem in mislocutione Miskenninge, quæ magis inhorruit in Londonia. Ubi Mislocutio, idem valet quod Miskenninge : misloqui enim dicitur, qui perperam loquitur, quæ vis est vocis : est autem Cennung, et Cennan, Anglo-Saxonibus, citare, vocare, cui mis adjectum, male sonat. [Unde in Legibus Henrici I. modo laudatis cap. 12. Miskinning definitur, Iniqua et injusta in jus vocatio ; inconstanter loqui in curia, vel invariare.] Ita Miskening, est mislocutio, quomodo Mauparler videtur usur-*

passe Petrus de Fontanis a nobis editus cap. 5. § 7 : *La paine de celui ki son ensone ne veut noumer, ne jurer, oste de lui l'aide de Dieu en se queuele, encore l'eust-il bone ; et en voit-on mult souvent perdre par Mauparler, ou par autres airremens. Qui porro misloquebantur, seu loquelas suas variabant, in multam incidebant, quæ*

MESCHENNINGA et Miskenninga dicebatur, cum ejusmodi variationes vetarentur, ut ex Legibus Henrici I. colligitur. [Charta Henrici II. Regis Angliæ apud Madox Formul. Anglic. pag. 45 : *Habeat per totam terram suam, soccam et saccam, et toll et team, et Meschenninge, et infanghenethof, et omnes assultus in suo jure.*] At cum eæ multæ levioribus de causis irrogarentur a iudicibus, regique subditi iis vexarentur, has sustulit Stephanus Rex Angl. apud Ricardum Hagustald. : *Omnes exactiones, et injustitias, et Meschenningas sive per Vicecomites vel alios quoslibet male inductas funditus extirpo.* Hinc etiam in veteribus Tabulis immunitatis continentibus, ut in Chartis Henrici III. et Ricardi III. Regum Angl. in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 134. 327. hæc verba passim leguntur : *Sint quieti de... Warpani et Averpani, et Hundredespeni, et de Meskenninge, et Blokwile, etc.* [Adde Chartam Eduardi Confes. ibid. tom. 1. pag. 237.] [* Charta Eduard. reg. Angl. ann. 1044. in Suppl. ad Miræum pag. 13. col. 2 : *Concedo eis etiam in omnibus terris suis prænominatis consuetudines hic Anglice scriptas, scilicet... Mischennunge, aliasque omnes leges et consuetudines, quæ ad me pertinent.*]

† MISLATA, MISLEA. Vide Mesleia.

MISLOCUTIO. Vide Miskenning.

MISMALVA. Vide Bismalva.

* MISMORBIA. Vide supra Millemorbia.

* MISNENSIS MONETA memoratur in Charta ann. 1386. apud Schlegel. in Dissert. de Nummis ant. Goth. etc. edit. ann. 1717. pag. 58 : *Pro xxiv. sexagenis novorum grossorum Misnensium.* Vide ibid. pag. 68.

† MISOCCLUS, f. pro Missellus, diminut. a Missus, tenue ferculum. Canones Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 7 : *Pane sine mensura, et ferculo aliquatenus butyro impinguato die Dominico (utatur pœnitens) ceteris vero diebus pacimati panis mensura, et Misoclo parum impinguato.* Vide Missus 1.

† MISPARTISTE, Divionensibus vocantur presbyteri illi, quos Rectores ecclesiarum parochialium, vel religiosi, sibi associant ad regimen animarum, Gall. Prêtres habituez ; idem qui alibi Portionarii dicuntur : sic autem appellati videntur quod portio illis assignata minor esset curiali, vel etiam quod dimidiam oblationum partem tantum participarent. Consule Hist. Eccl. S. Stephani Divion. authore D. Fyot. Vide Portionarii.

MISPERSUASIO. Roswitha Monialis in Præfat. Panegyrici ad Ottonem I. Imper. :

Sed hoc non sussit mala Mispersuasio mentis,
Nec summa veri contempta sponte felelli.

Ita Editum a Meibomio, ubi alii legunt Mispresumptio. [* Pertz. mis præsumptio duabus vocibus, ita ut mis sit genitivus antiquus pro mei, de quo Quintil. lib. 8. cap. 3.]

MISPREDERE, idem quod Forisfacere, in Capitulis Caroli Calvi tit. 27 : *Ut illi homines qui in isto regno contra senio-*

rem nostrum Domnum Karolum Mispri-
serunt, si se recognoverint, propter
Deum... eis vult indulgers. Infra: De
illorum indulgentia qui in isto regno
Mispriiserunt, etc. In Consuet. municipal.
Britan. art. 31. 34: Personnes Mesprenans
sciennent in leurs Offices. Le Roman
de Vaces MS.:

Se mi homes vous firent a Roem Mesprison,
Ne fu mie par moi, si doi avoir pardon.

Le Roman de Garin MS.:

S'il a vers vos nule chose Mespris.

* Nostris Misprende, eodem sensu.
Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 142:
Se je le metoie en plet ordené, je Mes-
prennoie vers li. Malprendre vero, pro
Furari, surripere, vulgo Dérober. Lit.
remiss. ann. 1360. in Reg. 90. Chartoph.
reg. ch. 568: Icellui Guillemin a confessé
avoir fait plusieurs larrecins et Malpris
et emblez plusieurs deniers, entre lesquels
il a confessé avoir Malpris et emblé, etc.
Vide supra Mescapere.

MISPRISIO, definitur neglectio quæ-
dam supina rei cuiuslibet, sed proprie,
apud J.C. Anglos, Rastalium scilicet et
Cowellum lib. 4. Instit. Juris Angl. tit.
18. § 7. et 37. dicitur, si quis aliquem
feloniam perpetrasset cognoscat, eum-
que Regi vel magistratu non patefa-
ciat. Ita Misprio vix nuda usurpatur,
et definitur apud Guillelmum Stan-
fordium in Placitis Coronæ lib. 1. cap.
39. his verbis: Misprio, est proprement
quant aucun sceit, ou connust, que un
auter a fait treason ou felony, et il ne
voil luy découvrir al Roy, ou son Consel,
ou à aucun Magistrat, eïns concela son
offense, lequel offense Bracton ad mises
inter l'offense de treason.

1. MISSA, pro Misia, Impensa, Gall.
Mise, in chart. vet. apud Perardum
pag. 336.

2. MISSA, Error. Vide Misdicere.

3. MISSA, pro Missione, seu dimis-
sione, ἀποσις, quomodo accessa maris,
pro accessione, apud Servium in 1.
Æneid. et Itinerario Hierosol. Sposita,
et Exposita, pro expositione, apud In-
terpretem Novellarum: Ulta apud Ovi-
dium, pro ultione: Remissa, pro remis-
sione, apud Tertullianum et S. Cypria-
num: Confessa, pro confessione, etc.
Vide Criticum Arnobianum Meursii lib.
4. cap. 10. Vox vero missa, pro missione
seu remissione, occurrit apud Suetoni-
um in Caligula cap. 25. et in leg. 3.
Cod. Th. de Proximis, (6, 26.) etc. Cas-
sianus lib. 2. de Cœnob. Instit. cap. 7:
Finito Psalmo, non statim ad incurvati-
onem genuum corruunt, quemadmodum
facimus in hac regione nonnulli, qui nec-
dum bene finito Psalmo, in orationem
procumbere festinamus, ad celeritatem
Missæ quanticius properantes. Cap. 13:
Quare post Missam nocturnam dormire
non oporteat. Cap. 14: Post orationem
Missam unusquisque ad suam cellam
redeat. Lib. 3. cap. 5: Missa Canonica
celebrata, usque ad lucem post hæc vigi-
lias extendunt. Cap. 7: Is qui in Tertia,
Sexta vel Nona, priusquam Psalmus
scriptus finiatur, ad orationem non occur-
rerit, ulterius oratorum introire non
audet, nec semetipsum admiscere psal-
lentibus: sed congregationis Missam, stans
præ foribus præstolatur, donec egredien-
tibus cunctis submissa in terram peni-
tentia, negligentibus suæ vel tarditatis
impetret veniam. (Ubi missa, est dimis-
sio Fratrum peracto officio.) Cap. 8:
Post vigiliarum Missam. His igitur locis
missa fieri dicitur, cum populus ab

Ecclesia dimittit, peracto officio, his
verbis quæ adhuc obtinent, *Ite, Missa*
est, id est, Missio vobis indicitur. Nam,
ut ait Avitus Viennensis Epist. 1. in
Ecclesiis, *Palatiisque, sive Prætoriiis,*
Missa fieri pronuntiatur, cum populus ab
observatione dimittitur. Sane ejusmodi
missas etiam in Palatiis indicitas ac
pronuntiatis testatur Luitprandus lib.
5. cap. 9. ubi de Palatio CP.: *Moris ita-*
que est, hoc post matutinum diluculum
max omnibus patere; post tertiam vero
diei horam, emissis omnibus, dato signo,
quod est Mis, usque in horam nonam
cunctis aditum prohibere. Ad hunc etiam
morem referenda quæ habet Chronicon
Alexandrinum anno 5. Justiniani pag.
780: Καὶ καθ' ἄρην αὐτὸς ἐκ τοῦ ἱππικοῦ ὁ
Βασίλευς, καὶ ἔδωκεν εὐθὺς μίσσας τοῖς τοῦ
παλατίου, καὶ λέγει τοῖς συγκλητικοῖς, Ἀπέ-
θετε ἕκαστος φυλάξην τὸν οἶκον αὐτοῦ. Vide
Glossar. mediæ Græc. in Μίσσα col. 937.

4. MISSA, InCREMENTUM Christianorum
sacrificium, in quo Christi Corpus con-
ficitur: qua notione vox hæc usurpata
fere semper a Romana Ecclesia, ut ob-
servatum a Baronio ann. 34. n. 60. et
aliis. De vocabuli origine variæ sunt
Scriptorum sententiæ. Hanc enim qui-
dam, ut idem Baronius, ab Hebræo
Missah, id est, oblatio, accersunt: alii a
mittere, quod nos mittat ad Deum, ut
est apud Alcuinum de Divinis offic.
Honorium Augustod. lib. 1. cap. 2. Ru-
pertum lib. 2. cap. 23. etc. [Huc etiam
spectat quod scribit Gaufridus in Epist.
34. apud Marten. tom. 1. Anecd. col.
333: Hoc autem sacrosanctum altaris
mysterium iccirco Missa dicitur, quia ad
placitationem et solutionem inimicitia-
rum quæ erant inter Deum et homines
sola valens et idonea missio est.] Alii
rursum a missu, i. ferculo, vel a Mittere,
quæ vox est sacrificiorum, ut Scholias-
tes Bedanæ Historiæ Saxonica pag. 4.
Verum missis ejusmodi et similibus
conjecturis, constans est et recepta ab
omnibus viris eruditissimis, Bellarmino,
Casaubono exercit. 16. in Baron. Scali-
gero, Card. Bona, et aliis, eorumdem
Alcuini, Honorii Augustod. lib. 1. cap.
91. Isidori lib. 6. Orig. cap. 19. Beleti
cap. 34. etc. sententia, scribentium
Missam dictam a Missa Catechumenorum,
ea scilicet parte sacre Liturgiæ, in qua
finita concione, et Epistolæ ac Evangelii
lectione, Catechumeni exire jubeban-
tur, Diacono dicente, *Ite, Missa est,* i.
excedite: quomodo hanc vocem accep-
tam inuimus in Missa 3. Neque enim
Catechumenis licebat interesse sacris
mysteriis, ut infra observabatur. Kero
Monachus: *Missas, santa, quia mittitur*
populus. Papias: *Missa tempore sacrificii*
est, quando Catecumini foras mittuntur,
clamante Levita, Si quis Catecuminus
remansit, exeat foras: et inde Missa,
quia Sacramentis altaris interesse non
possunt, quia nondum regenerati sunt.
Cum vero in sacris quibusvis Liturgiis,
iis finitis, missæ, seu ἀπέσις, fierent, inde
accidit, ut

Missa, pro quovis Ecclesiastico offi-
cio, quod in ædibus sacris peragebatur,
interdum sumitur: vel, ut censet Card.
Bona lib. 1. cap. 2. n. 3. pro Lectione.
S. Cæsarius in Regula ad Monachos
cap. 20: *Vigilias, a mense Octobri usque*
ad Pascha, duos nocturnos faciunt, et 3.
Missas. Ab una Missa legat Frater folia
tria, et orate. Cap. 21: *Omni Dominica 6.*
Missas facite. Prima Missa semper Re-
surrectio legatur, dum Resurrectio legi-
tur, nullus sedeat... Perfectis Missis dicite
matutinos. Regula S. Aureliani Episc.

cap. ult. de Ordine psallendi: *Post dic-
tos (Nocturnos) quia noctes crescunt,*
facite ad librum Missas sex: unus Frater
legat paginas aut tres aut 4. quomodo
mensura fuerit libri,..... et sic impletis
Missis, dicite matutinos Canonicos, etc.
Idem Aurelianus: *In Natale Dom. et in*
Epiphania tertia hora surgite: dicite
unum nocturnum, et facite sex Missas de
Isaia Propheta. Iterum dicite secundum
nocturnum, et legantur aliæ sex (nempe
Missæ) de Evangelio..... In Martyrum
festivitatibus tres aut 4. Missæ fiant. Pri-
mam Missam de Evangelio legite, reliquas
de passionibus Martyrum. Passim ibi.
S. Isidorus in Regula cap. 7: *In quoti-*
dianis officiis vigiliarum primum tres
Psalmi Canonici recitandi sunt, deinde
3. Missæ psalmodum, quarta canticorum,
quinta matutinarum officiorum. In Do-
minicis vero diebus, vel festivitatibus
Martyrum, solemnitate causa singulæ
addantur Missæ. Regula S. Fructuosi
cap. 3: *Sabbatorum vero et Dominicarum*
noctium curriculum, seno Missarum super-
adjecto officio, senis etiam Missis vigiliæ
cum senis responsoriis celebrentur: ut
Resurrectionis Dominicæ solemnitas am-
pliori officiorum psalmodia magis hono-
retur, quod et præcipuarum festivitate
Missarum præcedente nocte competenter
officiorum genere de qualibet solemnitate
semper est celebrandum. S. Aurelianus
in Regula ad Virgines cap. 38: *Missæ*
de Apostolo fiant. Cap. 40: *Sexta feria*
per nocturnos duæ feriæ fiant in æstate,
in hieme tres.... Post celebratos secundos
nocturnos, quia noctes crescunt, quotidie
ad librum facite Missas tres, etc. [Capitul.
Ordin. Cisterc. ann. 1191. apud Marten.
tom. 4. Anecd. col. 1271: *Ad Missas*
matutinales dicatur totum neumia in fine
responsorii.] Vide Hæftenum lib. 7.
Disq. monast. tract. 8. Disquisit. 5.
Eadem notione, pro lectione ni-
mirum, accipiendus videtur Canon. 15.
inter Hibernenses apud Marten. tom. 4.
Anecd. col. 8: *Qui non occurrerit ad*
consummationem, canat VIII. in ordine
psalmos. Si excitatus veniat post Missam,
quidquid cantaverunt, replicet ex ordine,
fratres. Si vero ad secundam venerit, cœna
careat.

MISSALE OFFICIUM, pro Officio præ-
sertim matutinali, in Gestis Aldrici
Episc. Cenoman. apud Baluz. tom. 3.
Miscell. pag. 49: *Constituit etiam ut*
jam dicti Canonici pleniter et decenter
venirent.... ad vesperas et vigilias jam
dictæ festivitatibus et dedicationis Domini
Salvatoris et ipsius monasterii Ecclesiæ,
in qua tam vespertinale quam et matuti-
nale seu Missale officium dedicationis
Ecclesiæ.... agatur.

MISSA, interdum pro dimissione a
quovis Ecclesiastico officio sumi vide-
tur apud Cassianum lib. 2. Instit. cap.
13: *Quare post Missam nocturnam dor-*
mare non oporteat. Cap. 15: *Post oratio-*
nem Missam unusquisque ad suam cella-
lam redeat. Regula S. Benedicti cap. 17:
Post expletionem vero 3. psalmorum reci-
tetur lectio una, versus, et Kyrie eleison,
et Missæ fiant. Quoniam non desunt
qui his locis quodvis divinum officium
intelligi volunt.

Missæ, pro ea Liturgiæ parte, in qua
Corpus Christi conficitur, usurpata le-
gitur, etiam apud veteres Scriptores.
S. Ambrosius Epist. 33: *Ego mansi in*
munere, Missam facere cepi, dum offero,
raptum cognovi Casulum quandam, etc.
Cæsarius Arelat. Episcopus Homil. 12:
Si diligenter attenderitis, cognoscetis
quod non tunc fiunt Missæ, quando divinæ

lectiones in Ecclesia recitantur: sed quando munera offeruntur, et Corpus vel Sanguis Domini consecratur. Nam Lectiones sive Propheticas, sive Apostolicas, sive Evangelicas, etiam in domibus vestris aut ipsi legere, aut alios legentes audire potestis. Consecrationem vero Corporis et Sanguinis Christi, non alibi nisi in Domo Dei audire, vel videre poteritis. Ideo qui vult Missas ad integrum cum lucro animæ suæ celebrare, usquequo Oratio Dominica dicatur, et benedictio populo detur, humiliato corpore, et compuncto corde se debet in Ecclesia tenere. Missæ autem nomen pro sacrosancti sacrificii Liturgia usurpatum a Pio, qui vixit ann. 186. et Cornelio PP. qui ann. 254. in Epistolis, [Supposititias illas probat D. Constant in Appendice tomi I. Epist. Rom. Pontif. pag. 17. et seqq.] atque adeo a S. Ambrosio Epist. 13. et Serm. 34. S. Augustino Serm. de Temp. 91. 237. et aliis quos laudant Cardd. Baronius, Bona, etc.

Pressius iterum vox Missa accipitur pro ea Liturgiæ parte, quæ dimissionem Catechumenorum excipit, in Ordine officii Gothici tom. 3. Concil. Hispan. pag. 265. Unde iterum firmatur vocis origo: Quæ deinceps fiunt, magis huic sacrificio propria censentur, quod ab hoc loco cum quibusdam orationibus inchoatur, quarum prima nomen Missæ sortitur; eam vero præcedit, Dominus sit semper vobiscum.

* Missam celebrare, nisi ciborum prius facta coctione, vetant Statuta Mss. S. Flori fol. 34: Nullus, nisi in nocte dormierit et digestionem non celebrata, celebrare præsumat, qui non intelligitur esse jejunus. Sed si digestio celebrata sit, quamvis dormitio nulla præcesserit, licite poterit celebrare: sed et licet dormitio præcesserit, si tamen digestio celebrata non sit, celebrare non licet.

* Missas aliquando cum oleo, loco cereæ, celebratas testatur Charta Will. archiep. Rem. ann. 1198. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 62: Attendentes necessitatem monasterii de Joyaco... dedimus eis in elemosinam perpetuam centum solidos Pruvinesenses... ea utique ratione, quod Missas privatas, quas cum oleo celebrabant, cum cera deinceps celebrabunt.

MISSAS FACERE, Sacram Liturgiam celebrare, quod qui sacram Liturgiam peragit, Missam faciat, id est, Catechumenos ab ea dimittat. Ita passim usurpant Scriptores, S. Ambrosius Epist. 33. ad Marcellinam, S. Gregorius M. lib. 4. Epist. 34. Theodorus Cantuar. in Pœnitentiali cap. 2. Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat. pag. 253. Stephanus PP. apud Doubletum pag. 449. Concilium Toletan. VII. can. 3. Aurelian IV. can. 5. 6. 8. Capitul. ann. 789. cap. 9. Capitul. Caroli M. lib. 7. cap. 196. [** 272.] Vita S. Pamphili Epi. Salmon. num. 2. etc. Anastasius in Constantino PP. pag. 65: Die vero Dominico Missas Imperatori fecit. In Hadriano pag. 108: In Ecclesia B. Pauli Apostoli Missas eidem Regi fecit. Formula loquendi nostris familiaris, Dire la Messe à quelqu'un. Vide tom. 5. Canisii pag. 737. Vocem facere in rebus sacris usurpasset veteres, notum ex Nonio Marcello, et aliis. Vide Goarum ad Eucholog. pag. 122.

MISSAS AGERE, in lib. 1. Sacram. Eccl. Romanæ cap. 75. apud Victorem Uticensium lib. 2. de Persecut. Vand. pag. 19. Flooard. lib. 2. Hist. Rem. cap. 13. Walafrid. Strab. de Vita S. Galli cap. 26. etc.

MISSAS AGERE vel tractare, apud Victorem Uticensem lib. 2. de Persecut. Vandal. initio.

¶ MISSAM AMITTERE, Phrasis Gallica, Perdere la Messe, huic non adesse. Epistola encyclica monachorum Burgidol. tom. 2. Spicil. Acher. pag. 517: Per totam hebdomadam cum Missam quotidie audisset, quam nullo modo amittere volebat.

MISSAS DICERE, Gregorio Turon. 1. 9. c. 20.

¶ MISSAS REDDERE, dicitur Episcopos, cum in ecclesia quæ interdicta fuerat, sacram Liturgiam celebrare rursus permittit. Annal. vet. Mutin. ad ann. 1249. apud Murator. tom. 11. col. 63: Et die prædicta reddidit fuerunt Missæ Communi Mutinæ, quia tum civilis Mutinæ erat interdicta.

MISSAS TENERE, in Relatione Joannis et Epiphaniæ Presbyteri Thessalonicensis, inter Epistolas Hormisdæ PP.: Statuerunt omnes in unum Episcopi, ne quis Missas foras civitatem teneret. Utitur etiam Concilium Agathense can. 21. Braccarense I. ann. 563. cap. 16. Regula S. Benedicti cap. 67. Lambertus in Vita S. Heriberti Archiep. Colon. n. 13. 25. etc. Missas tenere, interdum est iis interesse, eas audire, in eodem Concil. Agath. can. 47. et Braccar. can. 16. Missas tractare, in Concilio Autissiodor. can. 19.

MISSAS CONSECRARE, apud Gregorium Turon. de Vitis Patrum cap. 6: Nunc ejus Clerici concinant, qui consecrant Missas.

MISSAS CELEBRARE, in Pœnitentiali Theodori cap. 2. Capitul. Caroli M. lib. 5. cap. 219. [** 371]: Ut omnis Presbyter Missam ordine Romano cum sandaliis celebret. Anastasius in S. Zephirino PP. et alii passim. Radulfus de Diceto ann. 715: Gregorius PP. secundus hic constituit ut quadragesimali tempore jejuniū, Missarumque celebratas fieret, quod ante eum non erat. Adde Cæsarii Arelat. ex Homilia 12. locum supra allatum, Vigilium PP. Epist. 2. cap. 4. et Concilium Matiscon. II. can. 6.

¶ Missas celebrare in altari in quo eadem die Episcopus celebravit, prohibentur sacerdotes in Statutis MSS. Augerii Episc. Conseran. ann. 1280. et alibi passim.

¶ Eodem verbo celebrandi utuntur interdum Scriptores cum de laicis agunt. Gregorius Turon. lib. 1. de Glor. Mart. cap. 75. ubi de Sigismundo Rege: Si qui nunc frigoritici in ejus honore Missas devote celebrent. Lib. de Glor. Conf. cap. 65. ubi de muliere quæ Celebrans quotidie Missarum solemniam, et offerens oblationem pro anima viri.

* Interdum pro eas audire, iis interesse; quod pluribus probat Pagius tom. 4. pag. 719. quem consule.

MISSAS CANTARE, passim, et locis indicatis a Steph. Baluzio in Notis ad Capitular. pag. 1168.

¶ De privatis Missis frequens hæc formula. S. Willelmi Constit. Hirsaug. lib. 1. cap. 86: Sacerdos si privatam Missam cantare voluerit, innuit Converso cum signo Crucis, quod est signum cantandæ Missæ.

* MISSAM COMMITTERE alicui vice sua celebrandam. Stat. Mss. S. Vict. Paris. part. 2. cap. 5: Si autem intra septimanam suam (hebdomadarius) ceperit infirmari, aut etiam si minuat, ipsemet per singulos dies committat Missam.

MISSAS DECANTARE, apud Frotharium Tullens. Episc. Epist. 2.

MISSAS DARE, quod Missiones Catechumenis dentur in sacra Liturgia. Anastasius Bibl. in Hist. de Exilio S. Martini PP.: Porro dominico die datis Missis in prædicta sancta Dei Ecclesia, etc.

MISSAS LGERE, apud Cosmam Pragens. in Chronico Aulæ Regiæ cap. 8. Vide Card. Bona lib. 1. cap. 13. num. 5.

* Celebrare. Charta Henr. dom. Rotenburg. tom. 4. Sept. Act. SS. pag. 728. col. 2: In festo vero sancti illius in cujus honorem ecclesia consecrata est, Missam legere possunt de sancto illo,.... et sacerdoti hanc Missam legenti cunctis diebus mensura vini in meliorationem pensionis suæ detur.

* MISSAM REVOCARE, Reddere expletam. Vide Revocare.

¶ MISSAS SPECTARE, pro iis interesse, apud Gregor. Turon. lib. 8. Hist. cap. 7. et 31. lib. 9. cap. 10. lib. 10. cap. 8. et in lib. 3. de Miraculis S. Martini cap. 19. Concil. Aurelian. can. 29. prohibetur, ne quis sacrificia Missarum cum armis pertinentibus ad bellorum usum spectet.

MISSA, pro festo Sancti alicujus, quod in eo Missa solennis peragatur: unde forte, inquit Vadianus, Germani Mestag, seu Missas, nundinas appellant, quod in festis principalibus indici et celebrari ob populi frequentiam soleant. Charta Dagoberti Regis Franc. apud Doubletum lib. 3. cap. 3: Cognoscat sollicitudo et prudentia vestra, qualiter volumus et constituimus in honore domini et gloriosi patroni nostri Dionysii mercatum constituendo ad Missas ipsa quæ evenit septimo Idus Octobris semel in anno, etc. [Vetus Pœnitentiale Mss.: Tres Quadragesimas jejunet, unam ante Natale Domini 2. ante Pascha 3. ante Missam S. Joannis. Et si totam Quadragesimam ante Missam S. Joannis implere non possit, post Missam impleat.] Ita missam pro festo alicujus Sancti licet passim observare apud Scriptores. [Missæ luminum, pro festo Purificationis, apud Gretserum in Muricibus Christianis pag. 117.] Missa S. Martini, apud Chrodegangum in Regula Canonica. cap. ult. 2. Edit. in Vita Ludovici Pii ann. 801. 829. 832. 833. 834. 835. apud Eginhard. Epist. 23. in Edicto Pistensi cap. 8. 10. 15. in Annalib. Franc. Bertinianis ann. 828. 829. 831. 866. in Donat. Ecclesiæ Salisburg. cap. 3. in Legibus Edgardi Regis Angl. cap. 3. in Canonibus ejusdem Regis cap. 10. apud Beslum in Comitib. Pictav. pag. 240. Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 169. [Missæ S. Martini hyemalis, in Capitulari de villis cap. 15.] etc. Missa S. Andree, in Capitulari de villis cap. 15. in Capitulari ann. 823. cap. 20. et apud Continuatore Aimoini cap. 36. 40. [Missæ S. Juliani, in Charta ann. 892. apud Baluz. in Append. ad Capitul. col. 1522. Missa S. Anthimi, in Annal. Bened. tom. 2. pag. 380.] Missa S. Philiberti, in Ch. Caroli C. apud Sanjul. in Tornuto pag. 510. Missa S. Michaelis, apud Cathwlfum in Epist. ad Carolum M. Missa Domnæ Batildæ, apud Adalard. in Stat. Corb. lib. 1. cap. 2. Missa S. Joannis, apud Nicolaum PP. Epist. 27. Nithardum lib. 2. in Leg. Longob. lib. 1. tit. 25. § 75. [** Pippin. 43.] in Capit. Caroli M. ad Legem Bajwar. tit. 2. cap. 2. in Capitul. lib. 4. Append. 2. cap. 15. lib. 5. cap. 186 [** 207.] in Capitul. Caroli C. tit. 7. apud Adhemarum ann. 823. Reginonem lib. 2. cap. 247. etc. Missa S. Joannis ante Portam Latinam,

apud Honorium Augustod. lib. 3. cap. 160. *Missæ S. Petri*, in Tabul. Bellilicensi num. 162. et in Legibus Saxonibus Edgari Regis cap. 4. *Missæ S. Dionysii*, in Charta Caroli M. apud Doubletum pag. 709. *Missæ S. Remigii*, in Synodo Pistensi cap. 3. in Edicto Pistensi cap. 23. 31. apud Chrodegangum Metensem in Regula Canonic. cap. ult. 2. Edit. et Hincmarum in Epist. ad Carolum Regem *Missæ S. Bonifacii*, in Libello supplice Monachorum Fuldensium porrecto Carolo M. § 14. et in Tradit. Fuldens. lib. 2. trad. 143. *Missæ S. Benedicti*, apud Perardum in Burgundicis pag. 44. *Missæ S. Galli*, in Chartis Alamannicis Goldasti n. 75. *Missæ S. Zenonis*, in Charta ann. 922. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus. *Missæ S. Bavonis*, apud Eginhardum Epist. 24. *Missæ S. Mauricii*, in Tabulario Vindocinensi Thuano Ch. 13. *Missæ S. Bartholomæi*, apud Eadmerum in Vita sancti Guthlaci cap. 32. *Missæ SS. Primi et Feliciani*, in Tabulario Belliloci.

Ita Saxones vocem hanc usurpasse constat ex Canonibus Saxonibus Edgari Regis Angl. cap. 54. et ejusdem Legibus cap. 3. et Legibus Canuti cap. 10. ubi Petresmæssan, est Missa seu festum S. Petri, et Martinesmæssan, festum S. Martini. Occurrit præterea non semel in Calendario Runico, quod edidit Olaus Wormius in Fastis Danicis. Vide Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 278. Sed et inde Germanis, *Missæ* nomen nudinis publicis, quæ ad alicujus Sancti festum vel Ecclesiam celebrari solent : verbi gratia *Francfurtensis*, *Strasburger-misse*, idem valet ac *Francfordienses* et *Argentoratenses* nudinæ. Vide Gretserum in Muricibus Christianis pag. 75.

† *MISSA ADVENTITIÆ*, Eadem quæ votiva. Epitome Constit. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 171 : *Inter alia agens de ordine qui circa celebrationem Missarum, tam beneficiorum in ecclesia fundatorum... quam etiam votivarum, et ut dicunt, Adventitiarum, haberi debet.*

† *MISSA DE AGUINALDO*. Concilium Mexicanum ann. 1585. inter Hispan. tom. 4. pag. 356 : *Missæ vero quas Hispanice de Aguinaldo vocant antequam dies illuc erit, ne celebrentur. Aguinaldo Hispanis idem quod Strenæ, Gall. Etrennes.* Sic autem dicta hæc Missa videtur, quod summo mane, quasi diei primitiæ, Deo offerretur.

† *MISSA ALTA*, Solemnis cum cantu. Charta ann. 1377. apud Rymer. tom. 7. pag. 159 : *Usque summum altare ad Altam Missam celebrandam accesserunt.*

MISSA AMBROSIANA, qua utitur Ecclesia Mediolanensis, fuit a S. Ambrosio instituta, ut auctor est Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 22. De ea fuse egit Cardinalis Bona lib. 1. Rerum Liturgic. cap. 10. [* Vel, ut rectius dicam, certis ritibus perfecta. Vide P. le Brun tom. 2. pag. 170.]

MISSA ANIMARUM, quæ cantatur pro defunctis, in Vita B. Mathildis Reginæ num. 9. 10. et apud Durandum lib. 5. Ration. cap. 5. num. 13. De Missa pro defunctis, vide Concil. Vasionense II. can. 43. Vasense III. can. 3. Bracar. ann. 563. can. 16. Bracarense ann. 572. can. 10. Alcuinum lib. de Divin. offic. c. de Exequiis mortuorum, Rabanum lib. 2. de Institut. Cleric. cap. 44. Walafrid. Strabon. lib. de Reb. Eccl. cap. 21. Capit. Car. M. lib. 7. cap. 322. [* 407.] Card. Bona lib. 1. cap. 15. num.

4. etc. Julianus Toletanus lib. 1. Prognost. cap. 22 : *Cum Deo sacrificia pro spiritibus defunctorum offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt : pro non valde malis propiciationes sunt : pro valde malis, etiamsi nulla sint adjumenta mortuorum, qualescunque tamen sunt consolationes viventium, quibus tamen prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio.*

* *MISSA PRO ANIMA* etiam viventis celebrata. Charta sub Henr. I. reg. Franc. apud Stephanot. in Antiq. Bened. Lemov. MSS. pag. 266 : *Hoc autem fecerunt tali conventu, ut omni anno, quamdiu ipsi viverint, fratres ejusdem loci (monasterii Vosiensis) Missas decantarent pro animabus eorum et omnium parentum eorum omniumque fidelium defunctorum. Post mortem vero illorum, etc. Quod maleficia causa aliquando factum fuisse docent Statuta S. Flori Mss. fol. 36. v. : Nullus Missam, pro requie defunctorum promulgatam, pro vivis celebrat, ad hoc ut illi mortis periculum incurrat.*

† *MISSA ANNUALIS*, Quæ singulis diebus pro annu dicitur, nostris *Annual*, in Statutis Cisterc. ann. 1189. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1265 : *Nulli abbatum liceat a modo alicui personæ quodiamam Missam concedere vel Annualem.*

† *MISSA AUDITA*. Compendium jurium et consuet. Univers. Paris. per Rob. Goulet fol. 18 : *Hora sexta pro grammatistis parva lectio fiat ut aptius congregentur in sacello, et hora septima præcise celebretur Missa, ut loquuntur, Audita. Forte ob præmissam lectionem.*

† *MISSA AUREA*. Buschius de Reformat. monast. apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 494 : *In Hildensheim etiam Sabbato post conciones (1. Communes. Vide Communio.) quæ conciones Dominica post Michaelis incipiunt, per hebdomadam perdurantes ; Aurea Missa ab omnibus Canonis totius civitatis, et a cunctis Prælatiis et religiosiis cujuscunque Ordinis, etiam Mendicantibus, per tres aut quatuor horas decantari solet de B. Maria Virgine in organis. Unde cunctis præsentibus dantur notabiles præsentis Prælatiis, sicut mihi pullus caritatis, pretiosis speciebus conditus, pullus assatus, dimidia stopa vini, cuneus sive albus panis tam magnus, quod omnibus nobis ad mensam sufficeret ; et quatuor solidi dantur. Singulis vero fratribus dantur duo solidi Lubicenses pro præsentia. Habes nominis rationem ; quod iterum firmat Chron. S. Godeh. Hildesh. ibid. pag. 408 : Item Missam singulis annis instituit de beata semper Virgine Maria, quam ob suam magnificentiam Auream vocamus.*

† *MISSA BASSA*, Eadem quæ privata, seu quæ *submissa voce* celebratur, ut legitur apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. pag. 1604. hoc est, sine cantu, vel ut habet Bulla Benedicti XIII. ann. 1419. sine nota. Charta Ferrici de Cluniaco apud Mireum tom. 2. pag. 1345 : *Alii vero quæque beneficiati non hebdomadarii celebrant per turnum singulis hebdomadis viginti Bassas Missas.* Obiituar. MS. Eccles. Morin. fol. 39 : *Insuper ordinavit tres Missas Bassas celebrandas ad dictum altare, Occurrit passim.*

* *MISSA BENEDICTIONIS*, vulgo *Messe de benisson*, Eadem quæ *Nuptialis*, ante cuius solemnia scilicet fit benedictio nuptiarum. Alibi alius usus. Vide supra in *Matrimonium*. Acta dissolut. matrim. Ludov. XII. ex Bibl. reg. fol. 65. r. :

Per benedictionem nuptialem conjunxit... facta conjunctione hujusmodi, fuit celebrata Missa, vulgariter nuncupata la Messe de benisson. Missa nuptialis, in Arest. ann. 1409. 19. Mart. ex vol. 11. arestor. parlam. Paris.

MISSÆ BIFACIATÆ, trifaciatæ, dictæ, cum *Missæ* plures diversi argumenti usque ad offertorium sæpius iteratæ, tandem uno Canone concludebantur : adversus quas studiose scribit Petrus Cantor in Verbo abbreviato. Ita Georg. Cassander de Liturg.

Verum non una erat ejusmodi *Missas* celebrandi ratio : plures enim aliquando uno concludebantur Canone, interdum una duobus Canonibus peragebatur, uti docent Statuta MSS. Augerii Episc. Conseran. ann. 1280. exarata : *Nullus plures Missas sub uno Canone, vel cum uno sacrificio, vel unam cum duobus Canonibus vel sacrificiis celebrare præsumat, quamvis sub uno Canone possint plures hostiæ consecrari. Reprobandi ergo sunt qui incepta Missa de die vel alia, procedentes in ea usque ad Offertorium, et tunc incipiunt aliam forte de sancto Spiritu.*

* Hinc apud Thiers tract. de Superst. tom. 1. part. 2. cap. 3. *Bicipites, quadrifaciatæ, multifaciatæ, etc.* Conc. Paris. ann. 1212. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 98. art. 10 : *Statuimus sub pena suspensionis, ne aliquis sacerdos aut in nudinis aut alibi bifaciet aut trifaciet Missas contra canonicas sanctiones.* Vide eund. Marten. de Ant. eccl. Rit. tom. 2. pag. 273. art. 20.

* *MISSA ABSQUE CANONE*, Eadem quæ *Navalis* et *Sicca*. Annal. Victor. Mss. ad ann. 1270 : *Circa mediam noctem post Dominicam iterum orta est tempestas gravior quam prima, pro venti cujusdam valetudine : sed cum residuo (1. residuum) noctis cum tanto periculo pertransissent, rex in mane fecit quatuor Missas absque Canone decantari, scilicet de Spiritu Sancto et Beata Maria, de Angelis et de Sanctis, et tunc circa Tertiam cessavit tempestas maris.* Vide infra *Missa ficta*.

* *MISSA CANONICA*, a canone ecclesiastico præscripta. Charta Guill. Mauconduit milit. ann. 1306. in Reg. 45. Chartoph. reg. ch. 205 : *Præfatus Clemens et alii capellani successores... Missam canonicam qualibet die celebrare sunt astriciti.*

† *MISSA CARDINALIS*, Quæ in ara cardinali celebratur. Miracula S. Bertini sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 132 : *Nam post sanctum Paschalis resurrectionis diem transcursis quatuordecim diebus, die Dominico hora qua Cardinalis Missa conventus publice agebatur, etc.* De publica seu solenniori Missa hæc accipienda videntur ; quæ quidem D. Cangi sententia est in voce *Cardinalis*, ubi *altare cardinale*, præcipuum interpretatur : haud gratis certe, cum ibidem *altare capitaneum*, et apud Bovonem, *ara principalis* ibidem altare vocetur. Censet tamen Mabillonius loco citato pag. 146. *altare cardinale*, idem esse quod primum altare in apside seu in fronte Basilicæ pone majorem aram locatum, in quo Missa matutinalis celebrari solita. Quod firmat ex hodierno ejusdem altaris situ, quod eodem loco hactenus existit, et in eo Missa prima quotidie celebratur. Rem definiant doctiores.

MISSA CATECHUMENORUM appellatur ea sacræ Liturgiæ pars, quæ Missam Fidelium antecedit ; quæ scilicet non nisi Fidelibus præsentibus peragitur : cui quidem priori parti Catechumenis

licebat interesse, ei nempe, quam vulgo dicunt constare Epistolæ et Evangelii lectione. Nam lecto Evangelio dimittentur ab Ecclesia solenni Diaconi voce, ut est apud Clementem lib. 8. cap. 12. tumque sacræ ædis fores clauderantur, ut est apud S. Maximum in Mystagog. cap. 16. ea autem Diaconi vox erat: *Si quis non communicat, det locum*, id est excedat, ut est apud Gregor. M. lib. 2. Dialog. cap. 23. unde cum ab ea dimissione inciperet Missa Fidelium, nomen inde sumpsit ipsa quæ pro Fidelibus peragi incipit Liturgia. Missa enim idem quod *Dimissio*, ut supra est observatum.

Missam autem Catechumenorum, peculiare Diaconorum munus fuisse, innuit Cassianus lib. 11. Instit. cap. 15. ubi de quodam Monacho *νενοδοτίας* tentato, qui *celebrabat velut Diaconus Catechumenis Missam*. Nam Diaconos semper spectavit Lectionis et Evangelii lectio. Fuit tamen tempus in Ecclesia, quo Catechumeni ante Evangelium dimittentur, quod ex Concilio Arauciano patet cap. 1. ubi hæc leguntur: *Evangelia deinceps placuit Catechumenis legi apud omnes provinciarum nostrarum Ecclesias*. Quem pravum morem suo sæculo invaluisse conqueritur Amalarius Fortun. lib. 3. cap. 36. Nefas autem fuisse Catechumenis spectare mysteria, tradunt Isidorus lib. 6. Orig. cap. 19. idem Amalarius lib. 1. cap. 36. Rabanus Maurus lib. 1. de Instit. Cler. cap. 30. Micrologus cap. 51. Innocentius III. lib. 5. Myster. missæ can. 12. etc. Præsertim vero Julius I. PP. in Epist. ad Oriental. : *Ex istis rationibus Athanasii facile colligebamus fieri non potuisse, ut qui morbo post ostium decumbebat, in sacris constiterit, et oblationem confecerit, nec oblationem proponi potuisse, cum intus Catechumeni versarentur, quibus intus adhuc agentibus, tempus oblationis nondum esse potuit*. Sed et Concilium Valentin. Hisp. cap. 1. satis innuit numerum illationem factam post missam Catechumenorum.

Neque tamen Missa Catechumenorum prima fuit totius sacræ Liturgiæ pars, sed secunda, ut colligitur ex Concilio Carthag. IV. cap. 84: *Ut Episcopus nullum prohibeat ingredi Ecclesiam, et audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum, usque ad Missam Catechumenorum*. Ex hoc enim canone evincitur Missam Catechumenorum secundam fuisse partem *λενοδοτίας* seu missæ: primam vero, illam in qua sermo publicus habebatur ad populum, ut satis indicat Concil. Laodicænum can. 19. cui interesse poterant gentiles, hæretici, Judæi, atque adeo ipsi excommunicati, ut est in Concilio Ilerdensi cap. 4. Cujus rei rationem reddit Concilium Valentinum Hispan. cap. 1: *Sic enim Pontificum prædicatione audita nonnullos adtractos ad fidem eviderent scimus*. Moris istius meminit S. Augustinus Serm. de tempore 237. cap. 8: *Ecce post sermonem fit Missa Catechumenis, manebunt fideles, venietur ad locum orationis. Id est, Catechumeni exire jubentur*. Vide Vitam S. Pelagiæ meretricis cap. 5. in Vitis Patrum.

* MISSA B. M. DE CHORO, Quæ ad altare, quod est in choro, celebratur. Charta ann. 1300. ex Tabul. Auriliac. : *Elevatione dictæ missæ (S. Gerdaldi) facta, incipitur Missa B. Mariæ de choro*.

MISSA CHRISMALIS, Quæ dicitur, cum sacrum Chrisma conficitur, Feria 5. majoris hebdomadæ, in libro Sacram.

Gregor. M. in Cod. Remensi et in lib. 1. Sacrament. Eccles. Rom. cap. 40.

MISSA COMMUNIS, Publica. Braulio Cæsaraugustanus in Epist. Vitæ S. Æmiliani præfixa: *De eadem quoque solemnitate ut Missa recitaretur communis, injuncti dilecto filio meo Eugenio Diacono, etc.*

† MISSA CONVENTUALIS, Eadem notione. Concil. Tolet. ann. 1565. inter Hispan. tom. 4. pag. 76: *Quoniam Missa Conventualis ad quam omnes olim convenire solebant, magna celebritate peragenda est... statuit Synodus, ne in diebus Dominicis et festis colendis a tempore decantatæ epistolæ usque ad ipsam communionem, Missæ privatæ in Ecclesiis celebrantur*. Vox apud Monachos frequentissima.

* MISSA COPETATA, a Gallico *Copeter*, alias *Coppeter*, Campanæ alterum latus divisit et distinctis ictibus pulsare. Charta ann. 1398. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 132. col. 1: *Item tenetur dictus tenens sacristiam... ad omnes pulsationes... exceptis pulsationibus... Missæ copetatæ. Une Messe coppetée par trente coups*, in Testam. Ludov. ducis Aurel. ann. 1408. inter Observ. ad Hist. Caroli VI. pag. 634: *Laquelle Messe se coppetera chascun jour trente coups par long traict à la grosse cloche*, in Charta ann. 1472. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 204. Quæ pulsandi ratio seu pulsus ipse *Gobet* et *Gobetei* dicebatur. Testam. Franc. ducis Brit. ann. 1449. inter sched. Mahill.: *Le plus gros sain ou cloche dudit moustier estre sonné par douze coups et Gobetei, l'un coup distant de l'autre, etc.* Au son de la grosse cloche par douze appeaula et Gobets, in Testam. Isabel. ducissæ ann. 1482. tom. 3. Probat. Hist. Brit. col. 426.

† MISSÆ DECENSITÆ, in Charta ann. 760. apud Baluz. in Append. ad Capitul. col. 1392: *Duas portiones tam de terra, vineis... vobis visus fui condonasse, ut omni tempore Missæ ibidem Decensitæ esse debeant, hoc est, ni fallor, ut decenti cultu Missæ celebrantur*.

† MISSA pro decimis solvendis, in Liturgia Gallic. lib. 2. pag. 169.

MISSA DIEI, Quæ post Missam Matutinalem, orto jam die, canitur, apud Joan. Episcopum Abrinc. de Offic. Ecclesiast. pag. 36.

† MISSA DOMINICA, Major, solemnis. Statuta MSS. Eccl. Lugdun.: *Nullus clericus de terra debet intrare chorum per se solum ad Missam dominicam celebraret, et sicut dominus ab eis honoraretur*. Vide Spicil. Acher. tom. 9. pag. 71.

* MISSA DOMINICALIS, quæ Dominicis diebus cani solet, in Missali Gothico pag. 385. et apud Joan. Abrincens. Episc. de Eccl. offic. pag. 23.

* MISSA DUCIS, a Joanne scilicet duce Bituricensi quod fundata esset, sic dicta. Reg. ejusd. ducis in Cam. Comput. Paris. fol. 207. r. ad ann. 1412: *Ad fundationem unius missæ qualibet die solemniter celebrandæ in aurora, vocatæ Missa Ducis, etc.*

† MISSA DE EXCEPTATO, pro de Exceptato, in Missali Ambrosiano, ea dicitur quæ, die vigiliam Natalis Domini præcedente, cantatur; unde eadem

Præparatio ad vesperam Natalis Domini vocatur in Missali Gothico seu Gallicano.

* MISSA EXEQUIALIS, Quæ pro defuncto solemniter ritu celebratur. Parid. de Grassis episc. Pisaur. Cerem. capellar. Papal. MS.: *Pro cæsare vero, aut quovis rege absente defuncto, aliquo in sede Apostolica bene merito, pontifex in capella communiter exequiale Missam celebrari mandat per prælatum de natione defuncti regis*.

* MISSA EUCHARISTIALIS, in qua Corpus Christi conficitur, ad discrimen Missæ siccæ. Testam. Petri Desures ann. 1505. in Tract. de Jur. honorif. domin. in eccl. tom. 2. pag. 485. edit. 1714: *Ordinat deinceps singulis diebus Lunæ in prædicta capella celebrari unam Missam Eucharistialem pro remedio animæ ipsius testatoris*.

MISSA FAMILIARIS, Eadem quæ pro Familiaribus inscribitur in libro Sacram. Gregorii M. pag. 256. Edit. Menardi, vel Missa privata, cui opponitur publica. Eadmer. lib. 1. Vitæ S. Anselmi Archiep. Cantuar. cap. 14: *Si aliquando a celebratione ipsius Sacramenti impediatur, eos qui Missas familiares debebant, suam pro anima fratris Missam dicere faciebat*. [Adde Bullam Johannis XI. PP. in Hist. Monast. S. Cypriani Pictav. pag. 120. Ordinar. Canonice. Regular. S. Laudi Rotomag. apud Johan. Abrinc. Episc. de Eccl. offic. pag. 291: *Excepto quod Missas familiares non dicant*.] Vide Udalicum lib. 1. Consuet. Cluniac. cap. 7.

* MISSA FAMILIARITATIS, Eadem atque Familiaris, quæ nimirum pro familiaribus seu benefactoribus offertur. Ordinar. ant. eccl. Bisunt. inter Probat. Hist. Sequan. tom. 1. pag. 28. ubi de initio Quadrag.: *Finita sexta, cantatur Missa familiaritatis a sacerdote cui injuncta est, post hæc incipitur Missa de jejunio*.

MISSA PECULIARIS, Eadem notione, in Capitul. Theodulfi Aurelian. cap. 45: *Ut Missæ quæ per dies Dominicos peculiariæ a Sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, ut per eas populus a publicis Missarum solennibus, quæ hora tertia canonice fiunt, abstrahatur*. In Additione altera ad eadem Capitula: *Missæ quæ familiariter a Sacerdotibus fiunt*. In Concilio Lambethensi ann. 1282. cap. 2: *Sacerdotes insuper caveant universi, ne Missarum peculiarium seu familiarium se celebrationi obligent, quo minus valeant canonico officio commissam sibi Ecclesiam officiare, ut tenentur*. In Concilio Salegunstadiensi ann. 1022. cap. 10. et in Capitulari Anglicano incerti Auctoris cap. 4. superstitionis ejusdam mentio fit, qua quidam laici, ac maxime matronæ, Missas peculiariæ, hoc est, de sancta Trinitate, aut de S. Michael, quotidie audiebant, pro aliqua divinatione, quæ ibi veterat.

MISSÆ FERIALES, quæ singulis hebdomadæ feriis canuntur. Priscus quippe temporibus, ait Beletus cap. 51. et ex eo Durandus lib. 4. Rat. cap. 1. num. 28. hæresibus pullulantibus, et Trinitatem impugnantibus, ex institutione Alcuini magistri Caroli, rogatu Bonifacii Archiepisc. Moguntini, statutis, prima feria de Trinitate dicebatur; secunda de Sapientia; tertia de Spiritu sancto; quarta de Charitate; quinta de Angelis; sexta de Cruce; septima de beata Virgine. Causa vero cessante, illud cessavit, et dominicali officio ordinato, statutum fuit, quod prima feria suum

haberet officium, scilicet de Trinitate, secunda de Angelis, etc. Cur autem in septima feria de beata Virgine Missa dicitur, id initium habuisse tradit idem Beletus, et ex eo Durandus, a miraculo quod in quadam Ecclesia Constantino- polis singulis diebus sabbati patrabatur, in qua velum, quod totam tegebatur, et velabat Deiparæ ibi depictæ imaginem, feria sexta ab ea divinitus a vespertis nemine movente recederet; iis vero peractis, rursus cunctis videntibus, in sabbato, vespertis absolutis, descenderet veluti de cælo, et totam imaginem usque ad sequentem sextam feriam contegeret. Ex quo miraculo, inquit idem Scriptor, sancitum est, ut semper illa feria de B. Virgine cantaretur. Certe admodum probabile est istud miraculum, quod ex iis fuit, quæ consueta et $\sigma\upsilon\upsilon\eta\theta\eta$ vocant, in Ecclesia Deiparæ Blachernensi patrari solitum fuisse, proindeque illud, cujus meminit Anna Comnena lib. 13. Alexiad. quod quidem miraculum mihi non occurrit, cum eum locum commentarer.

✠ *Missæ feriales* alicubi solennes et publicæ vocantur: *feriæ* enim interdum dicti dies festi.

* *MISSA FICTA*, quam *Simulationem Missæ* appellat Eckius in Annotatione ad librum oblatum Cæsari art. 21. ita describitur in Stat. S. Flori Mss. fol. 33. vº: *Potest tamen sacerdos unam missam cum sacrificio et aliam fictam dicere. Missa ficta dicitur, si sacerdos non valeat conficere, quia jam forte celebravit, vel ob aliam causam; accepta stola dicit introhitum et alia cantualia, orationes quoque, epistolam et evangelium et benedictionem: scilicet nec improbandum est si forte ex devotione, non ex superstitione, acceptis vestibus sacerdotalibus totum officium missæ usque ad finem offendere dicat, dimittens secretam et totum canonem; præfationem vero dicere potest, licet in eadem videantur Angeli ad confectionem Corporis et Sanguinis Christi evocari, orationem quoque Dominicam dicat, calicem et hostiam non habeat, nec de hiis, quæ etiam super ea dicuntur vel fiunt, aliquid dicat vel faciat: potest tamen dicere Pax Domini, etc. et exinde officium peragere. Tutius tamen est a talibus abstinere et præcedentem formam servare.* Vide *Missam sicca*.

MISSA GALLICANA, Ea scilicet quæ ante Pipinum et Carolum M. in Gallia obtinebat: hanc eandem cum *Toletana* fuisse docte et copiose probat Cardinalis Bona lib. 1. Rerum Liturgic. cap. 12.

✠ *MISSA DE GALLI CANTU*, Eadem quæ de aurora hodie dicitur. Gaufridi Vosiensis Chron. part. 1. cap. 27. tom. 2. Bibl. Labbeanæ: *Missam de Galli cantu Dominicæ nativitatibus in ecclesia puellarum S. Mariæ, quæ dicitur ad Regulam decantavit* (Urbanus II. PP.) *Missam de luce in basilica regali apud S. Martiale celebravit: inde triumphaliter coronatus ad sedem apostolicam Episcopalem.* Ubi perperam Mabillonius *Missam de Galli cantu*, primam Dominicæ nativitatibus; et *Missam de luce*, de ea quæ in aurora dicitur, est interpretatus, tom. 5. Annal. Benedict. pag. 361. Rectius de solemniori *Missam* intelligitur.

* *Provincialibus nuncupatur Messo de l'Aube*, nostris *de l'Aube du jour*. Verum falso hic arguitur Mabillonius quoad *Missam de Galli cantu*; bene autem quoad *Missam de luce*.

* *MISSA GENERALIS*, Solemnis, cui omnes intersunt. Charta ann. 1057. ex Chartul. monast. B. M. Dolensis: *Mon-*

chi prædicti loci content tres Missas generales pro anima patris mei Odonis, ad quas offerent cuncti monachi Deo laudes et hostias.

* *MISSA B. GERALDI* vel *B. Jacobi*, Quæ ad altare sub invocatione horum sanctorum dicitur celebratur. Charta ann. 1300. ex Tabul. Auriliac.: *Campana pulsetur in aurora, ut consuetum est ab antiquo in dicto monasterio, pro Missa quæ dicitur B. Jacobi: et post incontinenti missa dicitur cursorie: post elevationem vero dictæ missæ pulsetur una campana; deinde alia postmodum, quæ sonet pro Missa B. Gerald.*

✠ *MISSA S. GREGORII*, Quæ juxta ritum Gregorianum celebratur. Pauli Maffei Epist. 7. apud Marten. tom. 3. Ampliss. Collect. col. 904: *Missas, quæ vulgo sancti Gregorii dicuntur..... incepinus.*

* Testam. ann. 1488. apud Cl. V. Garramp. in Dissert. 14. ad Hist. B. Chiaræ pag. 376: *Item voluit quod celebrantur bis Missæ S. Gregorii pro anima ipsius testatrix, sumptibus suæ hæreditatis.* Officium 30. missarum, quod totidem diebus peragitur pro defunctis, a Gregorio M. PP. ut ferunt, institutum, hic haud dubie intelligendum est. Vide *Tricenarium*.

✠ *MISSA DE JEJUNIIS*, Quæ die jejunii celebratur. Statuta Eccl. Cadurc. etc. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 706: *Missæ de Jejuniiis in hora nona poterunt celebrari, aliæ vero antea celebrentur.* Vide Liturg. Gallic. lib. 3. pag. 231. et seqq.

✠ *MISSA ILLYRICIANA*, Ea scilicet quam Mathias Flaccus Illyricus olim Argentinæ vulgavit, atque Romana antiquiorem falso opinatus est. [* Anno nimirum 1557. quam uti suis dogmatibus haud faventem subdlexerunt Religionis reformatæ sectatores: edita deinde a Rerum liturgicarum scriptoribus, Cardinali nempe Bona, P. Coïnte tom. 2. et Marten. de Antiq. eccl. Ritib. Vide P. le Brun tom. 2. pag. 340.]

✠ *MISSA BRUDII*, inter Formulas exorcismorum tom. 2. Capitul. col. 647. cum scilicet quis ad *judicium Dei* sese disponebat, quo innocentiam suam tueri, et crimen obiectum a se amoliri posset. Vide in *Judicium*.

✠ *MISSA DE LUCE*. Vide *Missam de galli cantu*.

✠ *MISSA LUNATICA*. Celebrata die Lunæ, in Statutis Confratriæ clericorum apud Pontisaram.

✠ *MISSA MAJOR CONVENTUALIS*, Publica, solemnis. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex lib. viridi fol. 53: *Consuetum est quod pro anima bonæ memoriæ D. Charoli Magni Imperatoris quondam fundatoris dicti monasterii offeruntur quotidie in Missa majori conventuali dicti monasterii, panis et vinum cum quibus debet ipsa major Missa celebrari, et ista debent offerri per D. Abbatem.*

MISSA MATUTINALIS, Quæ post exactas matutinas dicitur, apud Joan. Episcopum Abrinc. de Offic. Ecclesiast. *Missæ matutinæ*, in Concilio Vasionensi can. 20.

* Quæ summo mane dicitur. *Messe matineuse*, in Stat. eccl. castri Clarimont. ex Reg. feud. ejusd. comitat. in Cam. Comput. Paris.: *Item le chapelain de l'autel S. Jehan en ladite église doit chanter chascun jour la Messe matineuse devant Notre-Dame, environ l'heure de soleil levant. Messe matynelle*, in Reg.

Corb. 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1515 fol. 169.

* *MISSA MERIDIANA*, Quæ post *Sex tam, Meridies* dictam, diebus jejunii celebratur. Ordinar. MS. S. Petri Aureæ val.: *Missam meridianam sive de jejuniis dicitur de Apostolis cum solemnitate consueta.* Vide supra *Meridies*.

✠ *MISSA MINOR*, Eadem quæ *Matutinalis*. Miracula S. Columban cap. 7. sæc. 2. Bened. pag. 44: *Finitis vero Matutinis et ad Minorem Missam venientibus, ipsi (sicut jam dixi) advenit. Diaconus vero in ambonem ascendens, Evangeliumque pronuntians, etc.*

* *MISSA*, Gallice *Moitiere*, ab illius fundatoris nomine, in Lib. nig. prior. S. Petri Abbavil. ann. 1487. fol. 4. rº: *Lesquelz curés (tiennent ladite maison) des obis de S. Vulfran à causes de leurs messes, pour le Messe Moitiere par xxxvj. solz l'an.*

MISSA MOZARABUM, cujusmodi fuerit, docent præ cæteris Alvarus Gomezius lib. 2. de Reb. gest. Cardin. Ximeni et Cardin. Bona lib. 1. Rerum. Liturgic. cap. 11.

* *MISSA NANNETENSIS*. Stat. MSS. eccl. Brioc. cap. 6: *Tanquam præsentem, distributiones quotidianas illius horæ et etiam Missæ Nannetensis habebunt.* Acta Mss. ejusd. eccl.: *L'estat de la Messe de Nantes est tel, vall. cc. lvi.*

MISSA NAVALIS. Vide *Missam sicca*.

✠ *MISSA NOVA*, Quæ a novo Sacerdote prima celebratur. Concil. Vallis-Oletanum ann. 1322. inter Hispan. tom. 3. pag. 558: *Missam novam post consecrationem infra sex menses solemniter celebrent, nisi legitime fuerint impediti.* Conc. Terracon. ann. 1591. ibid. tom. 4. pag. 564: *Atque etiam quæ in primo sacerdotis cujuslibet sacrificii, quas novas Missas vocant, etc.* [* Charta ann. 1235. in Chartul. Buxer. part. 11. ch. 3: *Calo, filius dom. Willelmi Ruffi de Sauz, die qua frater ejus cantavit Missam novam, etc.*] Eadem quæ

✠ *MISSA NOVELLA* dicitur in Epist. 125. Petri Delphini apud Marten. tom. 3. Ampliss. Collect. col. 1071: *D. Benedictus Dominica proxima Missam novellam celebraturus est, neque magno (ut moris est) apparatu.*

✠ *MISSA NUPTIALIS*, In benedictione nuptiarum celebrari solita. Concil. Tolet. ann. 1323. inter Hispan. tom. 3. pag. 572: *Qui alieno parochiano absque alia testimoniali sacerdotis proprii Missam celebraverit nuptialem, trecentos morapetinos nobis solvere teneatur.*

* *MISSA ORDINIS CRESCENTIS*. Testam. Renati reg. Sicil. ann. 1474. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 1279: *Item ledit seigneur laisse et donne à ladite église la somme de cent livres Tournois de rente annuel et perpétuel, pour dire et célébrer à jamais perpétuellement une messe basse à l'autiel de monsieur S. Maurice, ... appelée la Messe de l'ordre du Croissant.* Vide infra in *Ordo* 6.

* *MISSA PALLII*, Quæ sit in ecclesia Rotomagensi. discimus ex Obituari. ejusd. eccl. ad 29. Jan.: *Hac die major missa fit de Beata Maria, ratione pallii Theobardi; et vocatur la Messe du pallyon.* Rursus in recentiori Obituari. ad eandem diem: *Receptio pallii Theobaldi.* Ubi annotatur: *Quod hac die major missa de B. M. dicitur in choro, ratione pallii supradicti, loco majoris missæ, et ideo nulla potest celebrari Dominica.*

* *MISSA PARDONIS*. Vide infra *Missam Veniæ*.

* *MISSA PARROCHIALIS*, Quæ a paro-

cho die Dominica celebratur. Stat. Joan. Piscis archiep. Aquens. emendata ab Ægidio cardin. ann. 1968 : *Missas integras parrochiales audiant.*

MISSA PASCHALIS, Quæ in singulis septimanæ Paschalis feriis agitur, in Missali Gotthico pag. 342. 343. in Galliano pag. 480.

† MISSA PEREGRINORUM. Guid. Discipl. Farf. cap. 2 : *Post Capitulum, aliquantulum intervallum factum, sonent signum ad matutinalem Missam pro adnatione pauperum, et sacerdos qui alia hebdomada majorem Missam cantaverat, Missam peregrinorum dicat, et oblata tribuat.*

MISSA PERFECTA, Τελεία θυσία, τελεία, ἐντελής λειτουργία, perfectum sacrificium dicitur respectu Missæ τῶν προηγιασμένων, quæ imperfecta, quod in ea Corpus et Sanguis Christi non conficiantur, Balsamoni ad can. 52. Trull. in Typico cap. 21. Simeoni Thessal. Resp. 60. etc. Humbertus Sylvæ candidæ contra Nicetam Pectoratum : *Quod autem quotidie et quantacumque hora diei, non autem sola tertia perfectam Missam agimus, etc. Alibi : Deinde quotidie, sive quacumque hora fiat a nobis Missa, non fit nisi perfecta : nec reservatur ex oblatione ejus pars aliqua, ut per dies quinque agatur inde Missa imperfecta, quia nec SS. Apostoli leguntur quidquam ex illo primo Corporis et Sanguinis Christi mysterio sub ipsa Cœna distributo reservasse, nec Actus eorum indicant eos aliquando tale quid egisse, aut præcepisse.*

MISSA PLANA, Privata Ceremonial. Episcoporum lib. 1. cap. 12 : *Celebrans in eo sive solennes, sive planas Missas.*

MISSAS PLURES olim ab uno eodemque Presbytero eodem die dictas testatur Walafridus Strabo cap. 22. de Reb. Ecclesiast. Quem morem attigerunt præterea Concil. Toletannum XII. cap. 5. Altisiodorensis cap. 10. Petr. Damian. lib. 5. Epist. 18. Gervasius Dorobernensis in Actis Pontificum Eborac. pag. 1649. Vita S. Ayberti n. 14. Odo Parisiensis in Statut. cap. 5. n. 9. Reynerus contra Valdenses pag. 59. et alii. Qui quidem tametsi non omnino probatus usus apud Gratian. de Consecr. d. 1. cap. Sufficit, et apud Leonem Epist. 80. non tamen etiam omnino improbat, adeo ut ter in die missam celebrare Sacerdoti licuerit, certis fere ac expressis diebus, vel casibus, quibus recensendis non licet immorari; in Canonibus Edgari Regis cap. 37. pag. 69. Edit. Saxon. in Legibus Presbyter. Northumbrensi cap. 18. in Concilio Salegustadiensi ann. 1022. cap. 5. in Concilio Lambethensi ann. 1206. cap. 3. in Constit. Ricardi Episc. Sarisberiens. ann. 1217. cap. 38. in Concilio Oxoniensi ann. 1222. cap. 6. in Synodo Sodorensi ann. 1229. pag. 716. Wigorn. ann. 1240. cap. 26. in Synod. Coloniens. ann. 1280. cap. 1. 7. in Synod. Nemausensi ann. 1284. in Synodo Oxoniensi ann. 1287. cap. 21. in Synodo Bajocensi ann. 1300. cap. 15. in Legibus Alfonsinis seu partitis part. 1. tit. 4. leg. 50. etc. Vide præterea Alcuin. de Offic. Eccl. cap. de S. Joanne, Durand. lib. 4. Ration. cap. 1. n. 22. 23. 24. 25. Molanum 2. Mail, Menard. ad lib. Sacrament. Gregor. pag. 167. Cardin. Bona lib. 1. cap. 18. n. 5. 6. 7. etc. Cumeanum de Mensura Pœnitent. cap. 14. [* B. de Amobibus in Speculo sacerdot. Ms. cap. 7 :

Quaque die Missam tibi dicere sufficit unam, Præter Natale, quo tres poteris celebrare.

v

Si pro defunctis, sponsis, agris, peregrinis, Hospitiibus magnis opus est, tunc bis celebrabis, Dum tamen in prima, nihil accipias nisi sacra.]

MISSAM unam a pluribus interdum Sacerdotibus in utraque Ecclesia celebratam, quod in Latina, in Ordinationibus Sacerdotum, etiamnum observatur; pluribus probant Joann. Morin. lib. de Sacris ordinat. part. 3. exercit. 8. cap. 1. et Card. Bona lib. 1. Liturg. cap. 18. n. 9.

† MISSA POPULICA. Secunda Missa quæ in festo S. Laurentii assignatur in Sacramentario S. Gregorii ex Cod. Gello-nensi, apud Marten. de Offic. divin. pag. 576. sic inscribitur : *Item ad Missam poplicam in die ejusdem.* Prima vero sub hoc titulo : *Natale S. Laurentii mane prima.* Manifestus error, *poplica* pro *publica*. [* F. pro *Populica*, populari. Vide *Populicus*.]

MISSA PRÆSANCTIFICATORUM, Græcis λειτουργία τῶν προηγιασμένων, ea dicitur, in qua Corpus Christi non conficitur, sed confectum antea, divinis laudibus decantatis, assumitur. Propria autem fuit Græcnicæ Ecclesiæ, quæ toto Quadragesimæ tempore, præterquam sabbato et die Dominica, vel etiam die Annunciationis Deiparæ, hanc celebrare solet, in qua Corpus Christi in die Dominico in Missa confectum assumitur. Tum siquidem Sacerdos venturæ hebdomadis dies quibus celebratus est, digitis ipse suis numerat : inde tot particulas panis in oblatione abscindit, quot missas dicitur est : eas cum particula eo die absumenda consecrat, et consecratas, sanguineque Dominico intactas, uti moris est, conservat in pyxide, ex qua postmodum celebratur tempore opportuno, cochleari, aliis ibi ad alium usum relictis, haurit et in disco reponit, et in altare majus allatum consumit. Id potissimum statutum fuit in Concil. Trullano can. 52 : *Ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτός σαββάτου καὶ κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἡμέρα.* Sed et ante id ipsum statuerat Concilium Laodicenum can. 49. nulla tamen Missæ Præsanctificatorum facta mentione : *Ὅτι οὐ δεῖ τῆς τεσσαρακοστῆς ἄρτον προσφέρειν εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον.* Ubi ἄρτον προσφέρειν, nihil aliud est quam *Corpus Christi conficere*. Ex quibus evidens est istius Missæ auctorem non fuisse S. Gregorium I. PP. uti habent Synaxaria, et Gregorius Protosyncellus in Epistolam Marci Ephesini. Leo Tuscus : *Dignum scitu est, quod quadragesimali tempore Græci Missarum solennia, exceptis sabbato et Dominica, non celebrant, sed Præsanctificatis, sicut nos in die sancta Parasceves, utuntur.* Sed de Missa τῶν προηγιασμένων legendus omnino Leo Allatius in duplici Dissertatione super hac re edita post librum de Concordia utriusque Ecclesiæ, ubi nihil intactum reliquit, quod lucem possit afferre rei non adeo tritæ. Addo tantum Missam Præsanctificatorum celebrari solere in Ecclesia Romana die Parasceves. Consulendum præterea Euchologium Græcorum, in quo ritus omnes et preces istius Missæ exponuntur. Adde Card. Bona lib. 1. cap. 15. num. 5. [et Mabill. Comment. in Ordinem Rom. tom. 2. Mus. Ital. pag. LXXIV.]

* MISSA DE PRIMA, Quæ tempore officii ecclesiastici, Prima appellati, celebratur. Ordinar. MS. S. Petri Aureval. : *Missæ de prima dicitur de Apostolis.*

MISSÆ PRIVATÆ, ad discrimen majoris et publicæ Missæ. *Solitariae* dicuntur Stephano Eduensi lib. de Sacram. altaris cap. 13. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 32 : *Omni tempore ante Missam majorem, interim dum Fratres in claustris sedent, possunt privatæ Missæ cantari.* Exstant Missarum privatarum jam a primis Christianismi incunabulis exempla in Vita S. Joannis Eleemosyn. num. 73. 79. Id pluribus probat Card. Bona lib. 1. cap. 13. num. 4. et cap. 14. Adde librum Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 4. 37. 59.

MISSA ad prohibendum ab idolis, in Cod. Remensi, apud Menardum ad librum Sacramentorum. Gregorii M. quæ celebratur in festo Circumcisionis Domini ad evellendas, quæ olim Kalendis Januariis ab ipsis etiam Christianis observabantur, paganorum superstitiones.

MISSA PUBLICA, Cui interesse utriusque sexui promiscue licet, quæ coram omni populo peragitur, *legitima* dicta Wal. Straboni cap. 22. *generalis* Amalario *publica*, in Concilio Vasionensi can. 20. apud Ison. Monach. lib. 1. de Mirac. S. Othmari cap. 11. in libro de Miracul. S. Bercharii n. 19. etc. Vide Amalarium lib. de Eccl. offic. cap. 8. *Missas* autem ejusmodi publicas ante horam diei tertium non celebrari statuit Telesphorus PP. [Falsum id probat Constantius in hoc Pontifice] ut et Concil. Aurel. III. can. 14. Bracarense ann. 572. cap. 9. Greg. Turon. lib. de Vitis Patrum : *Facta quoque hora tertia, cum populus ad Missarum solennia conveniret, etc.* Theodulfus Aurelian. in Capitul. cap. 45 : *Ut Missæ quæ per dies solennes a Sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, ut per eas populus a publicis Missarum solenniis, quæ hora tertia canonicè fiunt, abstrahatur.* Acta Episcop. Cenoman. pag. 72 : *Nunquam a die ordinationis suæ cognoverunt diem præterire, ut non Missam aut publicam aut secretam celebraret.* Vide Region. de Vita et convers. Presb. cap. 29. Burch. lib. 3. cap. 63. Ivon. 2. part. cap. 119. Radulf. in Mirac. S. Richardi Episc. Cestr. n. 5. Odonem Paris. in Statut. cap. 5. num. 10. Vitam S. Pamphili Episc. Sulmonensis num. 2. etc. [Statuta Canonice Regular. apud R. Duellium lib. 1. Miscell. pag. 89 :

Publica Missa vocatur, qua chorus omnia psallit, Hebdomadarius hanc major colit, hoc neque fallit.]

Publicæ porro Missæ potissimum mentio fit in Privilegiis Monasterii a summis Pontificibus indultis, quæ ab ordinariorum jurisdictione eximuntur, in quibus vetantur ii *Cathedram statuere, et Missas publicas* celebrare, tum quod jurisdictionis argumenta sint, tum ut feminarum in Monachorum, rursus virorum in Sanctimonialium Monasteria accessus vitetur. Constitutum Gregor. M. pro Monachis apud Baron. ann. 601. n. 15. et lib. 4. Epist. 43 : *Missas quoque publicas ab eo (Episcopo) in Cœnobio omnino fieri prohibemus, ne in servorum Dei recessibus, et eorum receptaculis, ulla popularis præbeatur occasio conventus, vel mulierum fiat novus introitus, quod omnino nec expedit animabus earum.* Idem lib. 5. Epist. 46. ad Episc. Pisauriensem : *Dum etiam in eodem præcepto inter alia mandatam sit, ut locum ipsum absque Missis publicis dedicaret.* Adde lib. 6. Epist. 12. lib. 7. Ind. 2. Epist. 72. lib. 8. Epist. 3. lib. 11. Epist. 21. et Greg. VII. PP. lib. 2. Epist. 69. Charta Inæ Regis apud Spelman. in Conciliis

Britann. ad ann. 725: *Sed nec in Insulis, aliqua interveniente occasione, Episcopus Cathedram sibi Episcopalem statuere, nec Missas solennes celebrare, nec altaria consecrare...* præsumat. Vide Haræum in Castellanis Insulensib. pag. 201. et Card. Bona lib. 1. Liturg. cap. 13. n. 13. In Concil. Lateran. I. ann. 1123. can. 17. vetantur Abbates et Monachi Missas publicas cantare.

MISSA in Kalendis Januarii hora octava dici præcipitur in Concilio Turon. II. can. 17.

MISSAS in Natali Domini noctu celebrari statuit S. Telesphorus PP. Anastasius.

MISSÆ QUADRAGESIMALES, Quæ in Quadragesima dicuntur, in Concilio Vasionensi can. 20. et Vasensi can. 3.

* MISSA REMISSA, Quæ remissa voce dicitur, Obituar. MS. S. Nic. Corbol. vj. Maii: *Hic debentur dici duæ Missæ remissæ pro animæ remedio defuncti Nicolai Moreau.*

† MISSA REVELATA. Concil. Valent. ann. 1565. inter Hispan. tom. 4. pag. 73: *Synodus præcipit superstitiosum cultum Missarum quæ dicuntur Revelatæ et S. Amatoris, et aliarum quarumcumque similium aboleri; certum etiam candelarum numerum, quæ speciem superstitionis habet, rejiciendum esse duxit.* [* Consule Thiers in Tract. de Superst. tom. 1. part. 2. cap. 4.]

MISSA REVOCATA, [celebrata.] Vide Revocare.

† MISSA ROMENSIS, in Liturg. Gallic. lib. 3. pag. 300. id est, ex Ordine Romano seu Gregoriano, ut ibid. monet Mabillonius.

MISSAM SACRAMENTORUM, Missæ Catechumenorum opponit Ivo Carnotensis Epist. 219. in qua scilicet sacra mysteria peraguntur, a quibus arcebantur Catechumeni, ut observatum supra. [Vita Gregorii VII. PP. sæc. 6. Bened. part. 2. pag. 456: *Unde contigit, ut ipse Salvator horrenda eum visione deterreret, cum forte post inchoatam Missam Catechumenorum resideret. Inter hæc urgente hora surgendi ad lectionem Evangelii, multi fratrum innuerunt, ut excitaretur. Itaque ventum est ad Missam Sacramentorum, et tunc necessario expergefactus celebrandi causa mysterii, etc.*]

* MISSA DE SANCTO SPIRITU pro defunctis celebrata. Charta Guich. episc. Matiscon. ann. 1273. in Chartul. Cluniac. ch. 346: *Si diebus Dominicis in dicta ecclesia Missa de Sancto Spiritu celebraretur pro aliquo confratre defuncto, ut consuetum est, etc.*

MISSÆ SECUNDÆ. Anastasius in S. Deus-dedit PP. ex veteri Codice: *Hic constituit secundas Missas in Ecclesia. Cum scilicet unica tantum celebraretur.*

MISSA SICCA, ut est apud Durand. lib. 4. Ration. cap. 1. n. 23. dicitur, quando Sacerdos non potest conficere, quia forte jam celebravit, vel ob aliam causam, potest accepta stola Epistolam et Evangelium legere, et dicere Orationem dominicam, et dare benedictionem, etc. Ita Ecius in Annotatione ad librum oblatum Cæsari art. 21. ait Missam siccam, esse Missæ simulationem, Sacerdote agente quæ sunt celebrantis, cum Introitu, Collecta, Epistola, Evangelio, et Canticis; qui tamen, quia non vult communicare, non consecrat, ita ut Missa sit sine Corpore et Sanguine Domini. Vetantur autem Presbyteri ejusmodi Missas celebrare absque communicatione, in Capitul. Caroli M. lib. 1. cap. 6. unde Missam

siccam non nuperam fuisse colligitur. Concil. Parisiense ann. 1212. cap. 11. cujus lemma est, *de Sacerdotibus qui Missarum multitudinem operati, conductitios alios Sacerdotes habent, vel siccas Missas faciunt: ... propter quæ ipsos oportet conductitios facere Sacerdotes, vel alia eis vendere facienda. Nec, ut a prædictis se exonerent, siccas Missas faciunt pro defunctis, sub eadem districtione prohibemus, etc.* Vide Concil. Sarisber. ann. 1217. cap. 38. [* Vide supra Missa Ficta.]

MISSA NAVALIS et Nautica, Eadem quæ sicca quibusdam dicitur, eo quod in loco fluctuante et vacillante, ut in mari et fluminibus, quibus in locis perfectam Missam celebrandam non putant, ad hunc tantum modum Missam dici posse tradunt. Missas tamen perfectas in ipsis navibus peractas tradunt Scriptores, ac in primis Jonas Monachus in Vita S. Vulfranni num. 4. [et Eusebius Priolus in Orat. funebri Petri Delphini apud Marten. tom. 3. Ampliss. Collect. col. 1224.] tametsi haud omnino in usu fuisse evincant quæ habet Matth. Paris ann. 1247. ubi de Cardinale Legato Apostolico: *Cum navem ascensurus esset, ... jussit cuidam fratri de ordine Prædicatorum in ipsa Missam celebrare, quod et factum est non sine multorum, qui hoc non præviderant, admiratione.* Vide Bedam in S. Benedicto Episc. cap. 21. [Balsamonem in Responso 13.] Navarum, librum Sacerdotul. tract. 4. cap. 33. Card. Bona lib. 1. Rerum Liturgic. cap. 15. num. 6. 7. et quæ adnotavimus ad Joinvillam pag. 38. 39.

MISSA SINGULARIS, Eadem quæ privata, seu specialis, de qua mox. Egidius Stephanus in S. Wilfrido cap. 61: *Nam omni die pro eo Missam singularem celebrare, etc.*

* Charta ann. 1057. ex Chartul. monast. B. M. Dolensis: *Monachi prædicti loci cantent, ... post mortem meam pro anima mea, mille Missas singulares.*

MISSA SPECIALIS, Privata. Capitula Theodori Cantuariensis cap. 10. Edit. Jac. Petiti: *Centum viginti Missæ speciales singulæ cum 3. psalteriis, et cum 300. palmatis excusant annum, scilicet pœnitentiæ.* Epist. Caroli M. ad Fastradam Reginam de Victoria Avarica: *Et Sacerdos unusquisque Missam specialem fecisset, nisi infirmitas impedisset.* Decr. Tassilonis Ducis Bajoriæ apud Canisium, et in Metrop. Salisb. tom. 1. pag. 343: *De collaudatione quam Episcopi et Abbates in Bajoria inter se fecerunt pro defunctis fratribus, ... ut eorum quis de hac luce migraret, unusquisque superstitium Episcoporum et Abbatum, pro defuncto, in domo sua Episcopali, vel Cœnobio centum Missas speciales, et eodem numero psalteria cantare faciat.* Versus scripti in Cod. Biblior. qui fuit Ecclesiæ Metensis, de Carol. Cal.:

Nos siquidem psalms, Missa speciale precamur,
Psallems pro te, conjugè, prole, ple.

Vita Alcuini n. 26: *Levitice se præparans, suo cum Sigulfo Presbytero Missarum colebat solennia specialium usque ad horam tertiam.*

* MISSA SUMMA, Solemnis, major. Necrol. eccl. Paris. Ms. ad calcem: *Cantato Sanctus ad summam Missam, debet thus copiosum imponi in duobus turibulis, et turificabunt altare usque ad Agnus secundo dictum.* Charta ann. 1416: *In quo (cellario) canonici se duabus horis in die, scilicet ab hora elevationis Corporis Christi summæ Missæ usque ad Nonam post me-*

ridiem, ... vinum publice vendere, etc. De puis le sacrement de la grant Messe, etc. in alia de ead. re ejusd. anni.

* MISSA TERTIÆ, Eodem intellectu. Consuet. Mss. monast. S. Crucis Burdgal. ante ann. 1305: *Omnibus festis duplicibus prior claustralis tenetur... celebrare Missam Tertiam nomine abbatis, si abbas non potest præsens interesse in istis festis.*

* MISSA VENATICA et Venatoria, Eadem quæ Sicca et Nautica, in qua scilicet sacra mysteria non peraguntur, apud Thiers in Tract. de Superst. tom. 1. part. 2. cap. 2.

* MISSA VENIÆ, quæ et Pardonis. Charta admort. ann. 1407. in Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 184. bis: *Cum pro fundatione unius Missæ ad postam, vocatæ Missa veniæ, quæ cotidie post Matutinas finitas in eadem ecclesia (S. Hilarii Pictav.) ad altare S. Pauli celebratur, etc.* Lit. capit. Ebroic. ann. 1495. ex Bibl. reg.: *Super celebratione unius missæ bassæ qualibet die ad altare capellæ pardonis, post missam, quæ Pardonis Missa vocatur, etc.*

* MISSA VESPERTINA hora Sabbato Sancto celebrata. Breve Alex. V. PP. ann. 1409. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Chron. pontif. Leon. Urbev. : *Quum itaque, sicut accepimus, in ecclesia monasterii S. Michaelis de Fureculis ordinis Vallisumbrosæ Pistor, annis singulis in vigilia festivitatis resurrectionis Dominicæ, hora diei vigesima tertia vel circa, una Missa solenniter decantari consueverit, cui magna, causa devotionis, interesse consuevit populi multitudo.*

* MISSA VICTORIÆ, appellatur Missa de Spiritu sancto, quam ob insignem victoriam a dom. de Chastelus ex capituli hostibus reportatam, anno quolibet celebrari in ecclesia sua instituunt canonici Autissiodorenses in Charta ann. 1423.

MISSA VOTIVA, Quæ ex proprio voto, seu motu, peragitur et dicitur, ad differentiam Missæ quæ a Calendario præcipitur. Monachus Milstatis in Miraculis B. Domitiani n. 20: *Cum... iterato vota sua ad tumbam B. Domitiani devote persolveret, et Missas votivas ibidem celebrari procuraret, etc.* Franciscus Canonici Pragensis: *Nec non Missas votivas de sanctissima Trinitate, de S. Spiritu, de Domina, de Patronis, etc.* Vide lib. Sacram. Gregor. M. Edit. Menardi pag. 255. antiquas Definitiones Ord. Cisterciens. distinct. 5. cap. 7. et quæ annotat Card. Bona lib. 1. cap. 15. n. 3.

MISSARE, Missam cantare, Ugutioni. Gregor. M. ad Augustinum Episc. Angl. lib. 12. Epist. Ind. 7. ait formam Missandi aliasque consuetudines, rem liberam esse. [Vide Messiare.]

MISSATICUS, Qui frequenter canit missam. Ugutioni. [Missaticus, Messages, ou qui souvent chante messes, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.]

† MISSATIO, Missæ celebratio, in Orat. Ulrici in Conc. Basileensi: *Sacerdos sit diligentior aut minimum ita diligens de evangelizatione verbi Dei, sicut de Missatione.* Infra: *Et populus cœcus in multis Missationibus ponit salutem.*

MISSACANTANÆ, in Tabulario Sorodensi apud Marcam lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 23. n. 17. sunt oblationes et distributiones quæ a pluribus Presbyteris pro missis ab iis decantatis offerebantur. Hispanis Clerigo Missacantario, est Presbyter, in Leg. Alfonsi Reg. Cast. 1. part. tit. 4. leg. 20.

† MISSALE ORNAMENTUM, Suppellex

ecclesiastica ad Missam celebrandam. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. col. 551 : *Sed cum nollet ei dare, ut promiserant, ornamentum Missale, quod, ut fertur, mirabile erat valde. Missaticus apparatus, in Actis S. Udalrici cap. 1. tom. 2. Julii pag. 100. [** Paratura Missatica, ibid. cap. 18. et 27. Missalia vestimenta in Othloni Vita S. Wolfkangi cap. 23.]*

MISSÆ PRESBYTER, Sacerdos ordinatus, Presbyter qui Missam dicit. Gloss. Ælfrici : *Presbyter, Messepreost*. Sic passim in Canon. Saxonici. Gloss. Saxon. exaratum sub Edw. III. : *Messepēgen, Presbyter, ubi malim Messepēgen. Messethegnes, in Legib. Adelfani Regis apud Bromptonum pag. 185. seu Messetheines, ut præfret Concilium Grateleanum ann. 928. cap. 13. quasi Missalis Thainus. Vide in voce Thainus. Capitula de Weregildis post idem Concilium Grateleanum, et Leges Henrici I. cap. 64 : Missæ presbyteri et sæcularis Thayni jusjurandum in Anglorum Lege computatur æque carum. Ubi opponitur Sacerdoti qui regularem vitam ducit, et Sacerdoti plebeio. Vide cap. 68. et Leges Edmundi Saxonici cap. ult. § 8.*

MISSALES PRESBYTERI. Conciliabulum Cloveshoense ann. 824 : *Ad præstationem istius juramenti adferunt Missales 50. Presbyteri, et Presbyteri alii 160. Mox : Hæc sunt nomina Missalium illorum Presbyterorum, qui ad dictum juramentum aderant, etc. [Missalis Sacerdos, in Charta Eduardi I. Reg. Angl. ann. 1296. Rymer. tom. 2. pag. 731.] Ita in Legibus Presbyterorum Northumbrensi-um sub ann. 977. cap. 51.*

MISSA, Sacrum sodalium, pia societas, Gall. *Confrairie*. Charta ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 595 : *Comme les freres et suers des Messes de sainte Marie Magdalene, encomenciees et ordenées par vint et cinq mandiens à faire célébrer chascun jour, en l'église S. Huistace à Paris, etc.*

MISSAGIUM, Oblatio, seu proventus oblationum. Tabular. S. Vincentii Cenoman. : *Ernaldus presbyter S. Mariz de Altanoisia, cum in quinque festis per annum medietatem oblationis modo dictæ ecclesie solus haberet, duas inde partes monachis S. Vincentii qui antea alteram medietatem accipiebant, annuit. Dereliquit etiam supra nominatus presbyter Missagium, illos scilicet denarios quos in præscriptis quinque festis, quasi ex suo jure, de communi oblatione sibi retinere præsumebat. Ad cujus rei confirmationem malleolum quemdam super altare S. Vincentii posuit.*

1. MISSALE, Missa, officium Missæ. Charta ann. 1284. apud Kennett. in Antiquit. Ambrosden. pag. 304 : *Habebit etiam de oblationibus ad altare provenientibus unum denarium, Missale quoties celebraverit, et denarius provenit.*

2. MISSALE, Liber Ecclesiasticus, in quo continetur missarum officium, a Gelasio Papa primum compositus, deinde a Gregorio Magno in meliorem formam redactus, cui *Sacramentarii*, seu *Libri Sacramentorum* titulum imposuit, ut auctor est Joannes Diaconus in Vita ejusdem Gregorii. Tabularium S. Remigii Remensis : *Missalem Gregorii cum Evangelii et Lectionibus, ... alterum Missalem Gelasii vol. 1. etc. Missalis Gregorianus, in Cod. Epistolarum S. Bonifacii Archiep. Mogunt. Epist. 114. Missalis qui vocatur Gregorialis, apud Amalarium lib. 3. de Eccl. offic. cap. 40. Ugutio : Missale, liber ubi continetur mysterium*

Missæ. Liber Missalis, apud Ordericum lib. 5. pag. 590. et Florentium Wigorn. ann. 1064. Codex Missalis, apud Leonem Ost. lib. 1. Chron. Casin. cap. 56. Agobardus de Correctione Antiphonarii cap. 19 : Ad celebranda Missarum solennia habet Ecclesia librum mysteriorum fidei, purissima et concinna brevitate digestum. Perperam fide in Edito. In Statutis Odonis Episcopi Parisiensis præcipitur Sacerdotibus ut omnes redditus et possessiones Ecclesie scribant in Missalibus suis, etc. Herbertus Monachus de Hereticis Petragoricensibus : Nec communionem percipit, sed hostiam juxta aut retro altare, aut in Missalem projicit. [Le Roman de Rou MS. :

Portent Messaux, portent sautiers,
Portent mistre et encensiers.]

Præter redditus et possessiones ecclesie quas in Missalibus exscribi solitum erat, ut patet ex Statutis Odonis mox laudatis et aliis passim; nomina quoque benefactorum ad marginem Canonis in Missali adnotabant. [* Charta ann. 1251. ex Bibl. reg. cot. 19 : *Associatus ero missæ cotidianæ, quæ in honore B. Virginis decantatur; et debet poni nomen meum in margine Missalis, ut in missa fiat de me memoria specialis.*] Charta ann. 1242. inter Anecd. W. Wyrcester in Lib. nig. Scaccarii pag. 529 : *Nomina dictorum Willelmi et Johannis in omni Missali in ecclesia Westmonasterii in margine Canonis scribentur. Quæ non nisi maturis probatisque viris exscribenda committebantur. Capitulum Caroli Magni ann. 789. § 70 : Et si opus est Evangelium, vel Psalterium Missale scribere, perfectæ ætatis homines scribant cum omni diligentia.*

MISSARIUS, Eadem notione, in Capitulis Caroli M. lib. 1. tit. 109. [** 108.]

MISSALE MIXTUM, Ubi, ni fallor, præter ea quæ ad Missam spectant, alia occurrunt. Testamentum Mascaronæ Comitissæ Ruthenens. ann. 1291. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 550 : *Donamus Fratribus Minoribus unum Missale mixtum ad opus dictæ Capellaniz. Vide Mixtum 3.*

MISSALE PLENARIUM, nude interdum Plenarius vel Plenarium, Liber Ecclesiasticus, in quo Evangelia et Epistolæ pleniter continentur. Acta Murensis Monasterii pag. 31 : *Sunt et hic Missales libri 5. ex iis tres pleniter scripti sunt, quartus vero habet Graduale cum Orationibus, quintus tantum Orationes habet. Leo Ost. lib. 3. cap. 19 : Librum ad Missam describi curavit, ... namque usque ad illud tempus in Plenario Missali tam Epistolæ quam Evangelia legebantur, quod quam esset inhonestum, modo satis advertitur. Leo IV. PP. de Cura Pastoralis, Ratherius Veron. in Synodica ad Presbyteros, et Regino in Inquisitione Episc. cap. 10 : Inquirendum... si Missale plenarium, et Lectionarium, et Antiphonarum unaquæque Ecclesia habeat : nam sine his Missa perfecte non celebratur. Testamentum Heccardi Comitissæ Augustod. apud Perardum pag. 26 : *Missale plenarium cum Evangelii et Epistolis. [Inventar. ornament. apud Marten. Itin. Litter. pag. 241 : Missalis liber plenus, etc.]**

PLENARIUM, nude, Honorius Augustod. in Gemma animæ lib. 1. cap. 4 : *Post quos septem Diaconi cum Plenariis, incedunt. Durandus lib. 4. Ration. cap. 6. n. 17. ubi de Processionibus : Illos sequuntur Subdiaconi cum Plenariis, significantes illos, qui per eandem gratiam, plenitudinem divinitatis in Christo habi-*

*taturam corporaliter docuerunt. Wildebrand. ab Oldenborg in Itinerario Terræ Sanctæ : Processionibus igitur in unum convenientibus, hinc inde discantari, et longas eorum barbas, quæ illorum pectora, sicut quædam Plenaria contegebant, multo hiatu vidimus laborare. Acta Murensia pag. 29 : *Adhuc sunt ibi duo Plenaria, unum cum auro et lapidibus pretiosis optime factum est, alterum autem cum argento. Acta Episcoporum. Cenoman. pag. 149 : In Pollegiticis tamen et Plenariis sanctæ matris prædictæ urbis Ecclesie hæcenus pleniter operiuntur insertæ. Et pag. 259 : Et aliis villulis ad eas pertinentibus, sicut in Plenariis jam dictæ Ecclesie continetur. Adde Adamum Bremensem cap. 161. Chronic. Episcoporum Mindensium cap. 15. Chron. Mindense Meibomii pag. 106. Chronic. Novæ Corbeiz, Appendicem ad Concil. Salegunstadiense ann. 1022. etc.**

PLENARIUM dicitur etiam de aliis libris. Acta Murens. Monasterii pag. 30 : *Deinde de novo Testamento sunt hic duo Plenaria, unum ab invicem est divisum. Vita S. Hadoindi Episcopi Cenoman. num. 5 : Et cæteras villulas, quarum nomina propter fastidium hic non inseruimus, in Polyptychis tamen, et Plenariis Ecclesie hæcenus pleniter reperuntur insertæ. Charta Ludovici Pii in Vita Aldrici Episcopi Cenomanens. num. 11 : Sicut in Plenariis et breviariis ejusdem Ecclesie continentur, etc. Adde pag. 40. et 144. Sed hoc loco idem est quod Missale.*

MISSALETUM, dimin. a Missale. Inventar. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 67. col. 1 : *Item apud S. Spiritum inveni duas vestes sacerdotales; calicem argenti; piadim eboris; missale; textum et Missaletum.*

MISSALIS, Idem quod Missale 2. Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 172. v. : *Hujus rei ipsa Aldeardis et filii sui cum libro sacramentorum, qui vulgo dicitur Missalis, donum super altare S. Petri fecit. Messier, eodem sensu, in Ch. ann. 1304. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1187.*

MISSALIS ANNONA, Decima, sic dicta quod Missali presbytero suo Curato debeatur. Charta ann. 1319. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 287 : *Cui videlicet plebano de agris suæ parochiæ decimam seu annonam Missalem solventibus dimidius modius siliginis præter priorem decimam seu annonam Missalem per totam parochiam annuatim quolibet persolvatur. [** Vide Haltaus. Glossar. German. voce Messhorn, col. 1341.]*

MISSALIS NUMMUS, Oblatio, quæ sacerdoti pro Missa ab eo celebranda offertur. Charta Engelb. Colon. archiep. ann. 1219. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 528 : *Qui (sacerdos) ibidem in propria persona deserviens, hos fructus ab inde cum animarum cura suscipiat... nummos Missales, qui vulgo dicuntur Missanc. Vide Missacantanz in Missa 4. et infra Missio 6.*

MISSARANA, Vasis genus ad usum missæ, arceolus, Gall. *Burette*. Inventar. ann. 1379. MS. : *Item duæ Missaranæ cum covercellis et una alia sine covercello stagni.*

1. MISSARE, Missitare, mandare, mandar, Prov. Glossar. Prov. Lat. ex Cod. reg. 7657.

2. MISSARE. Vide in Missa 4. et Messiare.

MISSARIA, Officium missarii seu nuncii publici. Statuta Astens. collat. 4. cap. 5. pag. 17 : *Quilibet nuntiorum qui electi et constituti fuerint ad officium*

Missariæ sive nuntiorum communis Astensis, et qui securitatem fecerint de ipso officio bene et fideliter exercendo secundum formam capituli de nuntiis eligendis, etc. Neque alio significato accipienda hæc vox in Statutis MSS. Augerii Episc. Conseran. ann. 1280: *Sed nec aliqua opera inhonesta exerceat (Sacerdos) ut pote de Missariis, seu quibuslibet aliis, quæ sacerdotalem dedecent honestatem.* Vide *Messagarius* et *Missaticus* in *Missus* 2.

* 1. **MISSARIUS**, Presbyter, qui *missam* dicere tenetur; *Missier*, in Tabul. monast. de Regula. Stat. ann. 1446. in Suppl. ad *Miræum* pag. 192. col. 1: *Item primus Missarius suam missam in dies celebrare vel celebrari facere sit obligatus.* *Ebdomadarius seu presbiter Missarius*, in Instr. ann. 1402. inter *Probat.* tom. 3. Hist. Nem. pag. 159. col. 2.

* 2. **MISSARIUS**, Ad *missam* pertinens. Stat. colleg. *Fuxens*. Tolos. ann. 1457. in Cod. reg. 4223. fol. 204. v.: *Vesperæ defunctorum, sacerdotem cum cappa Missaria seu pluviali armis nostris fulcita induto... celebrentur.* Vide alia notione in *Missate* 2.

* **MISSATICIA**, *Missi* officium. Lit. *Saladini* apud *Lam.* in *Delic.* erudit. inter not. ad *Hist. Sicul.* *Bonincont.* part. 1. pag. 206: *Carta vestri archiepiscopi et consulum pervenit ad nos, representata nobis per manum vestri missatici Bulgarini, quem elegistis et mandastis nobis,.... quem... juxta nos venire fecimus, et audivimus, et intelleximus ejus Missaticiam, et honorem ei fecimus.*

* **MISSATICUM**, *Donum*, *munus*, vel *missi* seu *nuncii* *Servitium*. *Charta Bern.* de *Mirabello* ann. 1195. apud *Ughell.* tom. 1. Ital. Sacr. col. 126. edit. 1717: *Feudum Giberti debet xxviii. cuppas olei et iv. salmas vini et vj. staras grani et vj. staras hordei et exenia et Missatica et operas.* Vide alia notione in *Missus* 2.

MISSATICUS, *MISSATICUM*. Vide *Missus* 2.

† **MISSATIO**, *Missæ* celebratio. Vide in *Missa* 4.

* **MISSERABA**. [*Forsan* burette, ut *Misserana*: « *Misseraba* de metallo. »] (*Cart. Magalon. Rev. soc. sav. 1873. p. 417.*)

MISSERVIRE, *Male* *servire*. *Le Roman de Yacce MS.*:

Et par losengiers qu'il créi,
Richard son frere Messervi.

† **MISSIATICUM**. Vide *Missus* 2.

† **MISSIBILIS MONETA**. Vide *Moneta*. **MISSICIUS**, Ad *mittendum aptus*, vel *qui militiam exhibet*. [*Ita* *Joan. de Janua*, ex *Glossis Isidori*: *Missicius*, *qui militiam exhibet*, unde *emendandæ* editæ, *Missilius*, *qui missilia exhibet*.] Sed vide *legendum exhibuit*: [vel, ut *emendat* *Carolus de Aquino*, *Missicius*, *qui militia exivit*.] *Missicii* enim dicti veterani milites, qui a militia *missi* erant, nec amplius militabant. *Vetus Incrip.*: *TRIB. LEG. XI. AUG. ET MISSICIUS LEG. VI. AUG. GL. Basil.* Μισσίκιος, παλαιός στρατιώτης, ἀπολυθείς.

* **MISSIFICARE**, *Missam* celebrare. *Contin. Hist. sacr. Severi a Sleydano* ad ann. 1076: *Has leges ubi probasset ille (imperator), Papa Missificat.* *Ibid.* ad ann. 1212: *Ad hæc grave tum erat inter Græcos atque Latinos dissidium; nam super quibus artis Latini Missificassent, etc.*

† 1. **MISSILIA**, alias *Missalia*, dicuntur *donalia*, vel *quædam præstationes quas novus prætor creatus mittebat in vulgus, ut quod quisque apprehenderet ejus fieret*:

ut in coronatione Papæ vel Imperatoris fieri solet, etc. *Vocabular. Juris utriusque.* * *Pontif. MS. eccl. Elmens.* ubi de coronat. imper.: *Camerariis seu dispensatoribus ipsius Missilia seu pecunias in vulgo longe ad turbam arcendam spargentibus ante ipsum (imperatorem).*

* 2. **MISSILIA**. [*Solvit* et *quictavit...* ab omni cohroata, sehargayta, charamento, bastimelo et ab omni *Missilia*.] (*Chevalier, Inv. Arch. Delphin. n. 1948. ann. 1320.*)

* **MISSILLA**. Stat. *Reatina MSS.* cap. *De pœna clericorum, qui vadunt ad funera*: *Inhibemus ne quis eorum (clericorum) de cætero cum ad funus alicujus mortui una cum aliis clericis ire contigerit ad domum vel ad ecclesiam, sibi caputia seu biretum extrahat, vel manus ad Missillas suas extendat, vel ululatus alios more laicorum emittat.*

1 **MISSIO**, *Legatio*. *Ekkehardus Jun.* de *Casibus S. Galli*: *Ut cras matutini convenient, et Missionis suæ responsa Regibus reddenda communi disponent consilio.* Vide *Missus*. In *Vita S. Bernardi Episc. Hildeshem.* dicitur, quod cum electus esset, multi nobiles Clerici *missionem* illam optarent. Hinc

† **MISSIO**, pro *Verbi incarnatio*, in *Opusculis S. Benedicti Anian.* apud *Baluz.* tom. 5. *Miscell.* pag. 18: *Sed sicut Filii Missio incarnatio intelligitur, ita Spiritus sancti Missio manifestatio declaratur.*

† 2. **MISSIO**, *Cessio*, *dimissio*. *Bulla Urbani II. PP.* ann. 1096. tom. 6. *Spicil. Acher.* pag. 21: *Raimundus.... honores omnes ad B. Egidium pertinentes... ob honorem Dei et B. Egidii reverentiam dereliquit. Quam videlicet Missionem apud Nemausense Concilium jurans in manu nostra Odiloni Abbati, et ejus Fratribus fecit.... Si quis ergo ecclesiastica secularisve persona hanc supradicti Comitiss Missionem, et nostram, atque totius Concilii confirmationem evacuare aut pervertere præsumperit, etc.*

† 3. **MISSIO**, *Administratio*, *onus*, *impensa*, *Hispan. Mission.* *Charta* ann. 1206. apud *Marten.* tom. 1. *Ampliss. Collect.* col. 1072: *Mando vobis... ut operetis et construatis castrum de Civitate, et habeatis super illam potestatem dicti castri, illam Missionem illius operis, et cum dictum castrum constructum et operatum fuerit, ego vel mei successores persolvamus vobis dictam Missionem, tamen a vobis fideliter et bona fide computatam.*

* 4. **MISSIO**, *Traditio*, *addictio*, *Gall. Délivrance.* *Lit.* ann. 1411. tom. 9. *Ordinat. reg. Franc.* pag. 600. art. 6: *Super vero bonis immobilibus, debet vocari pars cujus fuerant, ad se opponendum, si vellet, Missioni ipsorum; et si non compareat, per solum contumaciam ipsius rei decernitur Missio realis fienda, et mandatur emptor mitti in possessionem realem ipsorum bonorum.*

* 5. **MISSIO**, *Jus* *concedendi facultatem* *utendi* *re aliqua*. *Charta* ann. 1201. ex *Chartul. monast. de Bauges*: *Missio bosci et prohibitio erit Tancredi.*

* 6. **MISSIO**, *Oblatio*, quæ *sacerdoti* *pro Missa* *ab eo celebranda offertur*. Vide supra *Missalis Nummus*. *Charta* ann. 1154. inter *Instr.* tom. 12. *Gall. Christ.* col. 41: *Hæc omnia non per medium, sed ex integro et sine sacerdote ad monachos pertinere (sciendum est); sacerdos vero Missionem sive monachis suscipiat.*

MISSIONES, *Expensas*, *Mises*. *Charta Jacobi Regis Aragon.* ann. 1228. apud *Joan. Dametum* in *Hist. Regni Balea-*

rici pag. 204: *Promittimus vobis insuper quod si de isto viatico desistemus, reficiamus vobis omnes Missiones et expensas, etc.* Adde *Chartam* *aliam* *anni 1270.* in *Probat. Histor. Castellionæ* pag. 69. [*Charta* *ann. 1225.* ex *Archivis S. Victor. Massil.*: *Comes habeat quartam partem liberam et expeditam sine aliquo onere et sine aliquibus Missionibus, etc.* *Tabular. Eduense* *ann. 1294*: *Damna, deperdita, Missiones, costamenta.... tenebitur dictus Johannes eidem Episcopo restaurare.* *Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens.* *ad ann. 1227.* apud *Murator.* *tom. 6.* *col. 449*: *Omnes tamen venerunt ad expensas et decentes Missiones Communis Januæ.* *Mandatum Caroli Regentis* *ann. 1360.* *tom. 3.* *Ordinat.* *pag. 430*: *Comme il nous esconviengne à present faire plusieurs missions, etc.*] *Assisise Hierosol.* *MSS.* *cap. 111*: *Et la Mesion que il fera, doit estre conté à la déte.* *Part. 2.* *cap. 28*: *Des dons et ventes, et échanges, et apans qui touchent en la haute court, et en la secrete, lesquels ont deniers donés, doivent recouvrer leurs deniers, et doivent rendre le surplus qu'ils auront receu, accueillant les Mecions que ils auront faites, et les bastimens.* *Cap. 30*: *Le Seigneur de l'esclaf, ou de l'esclave doit rendre en generau les Mencions que l'on aura faites, jusques à tant qu'il sera mené en la ville.* *Et infra*: *Celui est tenu de rendre les Mencions et les choses ordonnées.* *Cap. 31*: *Et toutes les Mencions que l'on aura fait, le Seigneur de la chose les doit paier.* Vide *Misia*. *Far las Messions, frais, et mises*, in *Consuetud. Solensi* *tit. 35.* *art. 16.*

† **MISSIONUM JACTUS**, *Distributio* *pecuniarum* *vritim* *solvendæ*, *Gall. Taxe.* Vide *Jactus Missionum*.

* Alias *Gall. Missions*; unde *Missionner*, *Impensis* *aliquem* *fatigare*, *ad expensas* *cogere*, *vulgo* *Faire des frais à quelqu'un*. *Charta* *ann. 1380.* inter *Probat.* *ult. Hist. Trenorch.* *pag. 252*: *Lesquelx plateau ne se doivent point prendre en nos bois: et ledit prier le maintenir à sa mission.* *Lit. remiss.* *ann. 1383.* in *Reg. 124.* *Chartoph. reg. ch. 1*: *Comme ja pieça Andrieu Fromageau eust mis en cause et procès Robert de Chartres chevalier, pere dudit escuier, sanz cause raisonnable;... et ce voyant ledit filz que sondit pere estoit ainsi inquietez et Missionnez, etc.* *Aliæ* *ann. 1451.* in *Reg. 181.* *ch. 30*: *Iceului bastart faisoit excommenier et Missionnoit très grandement les citez et convenuz, etc.* *Unde* *Mettre, nude*, *pro* *Impendere*, *Dépenser*, *employer*, in *Lit. remiss.* *ann. 1409.* ex *Reg. 163.* *ch. 308*: *Le suppliant demanda à icelle Jehanne: qu'avez vous fait de l'argent que vous avez receuz?... laquelle lui respondi qu'elle l'avoit Miz et qu'il n'avoit que faire ou elle l'avoit Mis.* Vide *infra* *Mittere* 6.

† **MISSIPULARE**. *Supplem. Antiquarii*: *Missipulat*, *μισπιλάει*, *sibilat*, *aplaudit*.

† **MISSONUM**, *Fascis*, *Gall. Paquet*, *botte*. *Charta* *ann. 1330.* ex *Archivis S. Victoris Massil.*: *Item pro decima canabis et lini decimum tertium Missonum.*

† **MISSOR**, *Idem* *qui Missus*, *qui alterius nomine* *agit*. *Charta* *ann. 1313.* in *Regest.* *56.* *Bibl. Colbert.*: *Per dominum Regem Missores constituti Bernardus Mergholoni sindicus de Leucata,.... et prædictus Castellanus, ac magister Guillelmus Aragalli jurisperitus, etc.*

MISSORIUM, *Lanx*, *seu* *discus*. *Glossæ antiquæ MSS.*: *Fercula*, *Missoria*. *Gloss. Arabico-Lat.*: *Discum*, *Missorium*. *Papias*: *Lances, vasa quibus sacrificatur,*

Missoria. Vide eundem in voce *Vas*. Glossæ Isidori: *Lancibus Missoriis*. Papias et ex eo Will. Brito in Vocabular. MS: *Ferculum dicitur mensa seu discus edentium, et vasculum Missorium in quo epulæ feruntur. Missorium, Mensorium dicitur a mensa, vas scilicet parvulum, quod in mensa ponitur.* Joan. de Janua: *Missorium, concha modica, ubi aliquid liquoris immittitur, et dicitur a milto.* Auctor Mamotrecti ad Cantic. cap. 3: *Ferculum, mensa sive discus edentium, et vasculum Missorium in quo epulæ feruntur.* Gregor. Turon. lib. 6. cap. 2: *Ibique nobis Rex Missorium magnum, quod ex auro gemmisque fabricaverat, in 50. librarum pondere ostendit, etc.* Adde lib. 7. cap. 4. Hist. Episc. Autisiod. cap. 20: *Dedit et alium Missorium similiter anacteum gravellatum: ubi leg. granellatum, granis interstinctum.* Hist. Translat. S. Sebastiani n. 64: *Præter monilia virorum, atque mulierum, Missoria quoque diversi ponderis, aliaque vasa.* Fortunatus in Vita S. Germani Paris. cap. 13: *Incidens aurata Missoria, argentea vasa communens, etc.* Idem [in Vita S. Radegundis] cap. 19: *Missorium: cochleares, cultellos, cannas, potum, etc.* Occurrit passim, in Testamento S. Remigii Episc. Remensis, [in Testamento Ermentrudis Liturgiæ Gall. pag. 463.] in Chron. S. Benigni pag. 385. apud Fredeg. in Chron. cap. 74. Flodoardum lib. 1. cap. 4. lib. 2. cap. 5. Aimoin. lib. 3. Hist. cap. 16. 58. 1. 4. cap. 25. Monach. Autisiod. pag. 66. Reginsonem ann. 605. Ennodium Epigr. 18. etc. [Mez eadem notione dixerunt nostri. Litteræ Johannis Reg. Fr. ann. 1362. tom. 3. Ordinat. pag. 584: *Et chascune acouchièe dudit Hostel-Dieu doit avoir un Mez entier.*]

MISSORIUS, in Gestis Dagoberti Regis cap. 30.

MESSORIUM. Isidorus lib. 20. cap. 4. de Vasis escariis: *Messorium vocatur a mensa per derivationem, quasi mensorium.* [Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Messorium Vaisiaux à mettre viande pour table.*]

MENSORIUM, a mensa dicitur, quod est in mensa, ut mantile, et vas escarium. Jo. de Janua. Charta Sinsandi Archiep. Compostellani æræ 952. apud Anton. de Yopez, tom. 4. Chron. Ord. S. Benedicti: *Venapes 4. plumatios 5. tapete 1. lectos 6. cathedras 10. mensas 8. Mensorios. 8. concas 15. arcas 3. etc.*

* Hinc *Prendre metz*, Simul convivari, in Lit. remiss. ann. 1443. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 296: *Lesquelz compaignons se associèrent et prindrent Metz pour soier et labourer ensemble en la présente messon.*

MISSURIUM, pro *Missorium*, in Charta Athelberti Regis Angli. apud Will. Thorn. cap. 1. § 9. et pag. 2124. et in Monastico Angl. tom. 1. pag. 24: *Missurium etiam argenteum, scapton aureum, iterum sellam cum freno auro, etc.* Ita Græci recentiores Μισσούριον interdum dixerunt, ut Constant. Porph. de Themat. pag. 7. Μισσούριον alii, ut in Anthol. Græc. Edit. H. Steph. pag. 378. 379. Vide Theophilum Instit. lib. 2. tit. 1. § 44. Et sane a *missu*, nostris *Més*, vocis etymon accessit Sirmundus ad Ennodium, quod malim, quam quod Vossius ait, ita vocatum, quia dono mitti soleat a Principibus.

1. **MISSUS**, nostris *Més de mariage*, Jus quod domino castris d'Assi competit, quod ejusmodi est, ut ex singulis cibis qui in vassallorum nuptiis apponuntur, discus unus ad dominum deferri debeat.

Aliud simile debetur Domino de la Boulaie in Normannia, quod *Regal de mariage* appellatur, quod tenetur sponsus die nuptiarum, cum citharista afferre ad dominum 2. amphoras vini, 2. panes, et spatulam mutonis, et semel saltare, deinde domum redire. Charta alia Ludovici de Sainte-Maure D. de Caenchi, de Saulx, et de Richebourg ann. 1615: *Item nous avons droit de Mets de mariage, qui est veu par ceux qui se marient, et qui viennent espouser en l'Eglise dudit Saulx, lequel se doit apporter jus-qu'au chasteau par l'epouse avec les joueurs d'instrument; ledit Mets doit estre composé d'un membre de mouton, deux poulettes, deux quartes de vin valants quatre pintes, quatre pains, quatre chandelles, et du sel le jour des espousailles, en peine de 60. sols parisais d'amende.*

☞ **Plat nuptial**, in Chartular. Gemmet. tom. 1. pag. 52: *Et quand aucun se marie au dit lieu, il est tenu le jour de ses espousailles nous apporter à nostre manoir de Genesville ung plat de viande, deux pains et ung pot de vin, les menestriers precedans, quy s'appelle le Plat nuptial.* Ab Ecclesiasticis quoque ejusmodi fercula pro matrimonio celebrando exigi poterant, etiam sub excommunicationis pœna. Statuta Eccl. Meldens. ann. circ. 1346. tom. 2. Histor. Eccl. ejusd. pag. 433: *Ne ullus sacerdos aut capellanus exigat aliquid ante benedictionem nuptialem, sive pro testimonio ferendo, sive pro matrimonio celebrando, occasione ferculorum quæ debentur in nuptiis. Celebrato autem matrimonio, recipiat fercula sua, et exigat, si fuerit necesse, publice sub excommunicatione.* Vide *Fercula*.

* Ejusmodi juris mentio fit in Arest. ann. 1468. 20. Jul. ex Reg. parlam. Tolos. in Bibl. reg.: *La Cour adjuge à frere Armand de Polignac, prieur du prieuré du bourg de Duniere,.... de prendre, lever et percevoir des habitans dudit lieu, toutes et quantes fois ilz ou leurs enfans ou leurs gens estant en leur pouvoir et gouvernement solemsieront nopces dedans l'église dudit lieu,.... trois pichiers de vin, un pain ou tourtre de la grandeur de la tierce part d'un metainh de segle,.... et une besanche de lart ou chair salée.*

* Sed et a novo sacerdote, qui primam missam celebrabat, uti a recens nuptis, idem ferculum a juvenibus ejusdem loci interdum exigebatur, ut colligitur ex Lit. remiss. ann. 1384. in Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 274: *A laquelle solennité (de la nouvelle messe) icellui Henri pria et requits plusieurs de ses amis et voisins..... au disner et soupper.... Après lequel soupper.... ledit Jaquet demanda le Més, c'est assavoir un pot plain de vin, un pain et une piece de char: auquel ledit Henry respondi qu'il s'en alast; car à telle feste n'en devoit on rien payer.* Vide supra *Bannum 5.* et *Cochetus 3.*

2. **MISSUS**, Legatus, nuntius, qui ab alio mittitur. Gloss. Græc. Lat.: *Missus, ἀπόστολος.* Glossæ MSS. ad Concil. African.: *Legati, Missi.* Vita Ludovici Pii Imp. ann. 814: *Beneventanorum itidem Principem Grimoaldum non quidem venientem, sed Missos suos mittentem, pacto et sacramentis constrinxit, etc.* Conventus apud Marsnam cap. 3: *Sciatis quia communiter Missos nostros ad Nordmannos pro pace accipienda mittimus.* Donnizo lib. 1. de Vita Mathild. cap. 19: *Inde suus Missus, donec redeat, jubet ipsum Regem nullo modo super ipsos pergere.*

Ita idem lib. 2. cap. 17. Lex Alemann. tit. 21. 30. 36. Vita Ludov. Pii ann. 817. Chronicon Moissiacense ann. 802. Annales Francorum Bertiniani ann. 781. 864. etc. Flodoard. lib. 4. cap. 6. Chron. S. Vincentii de Vulturno pag. 679. et Scriptores alii passim.

Ex Latio hauserunt Scriptores nostri vernaculi mediæ ævi suum *Més*; unde vox *Messenger*, pro nuntio etiamnum apud nos mansit. Le Roman de Garin MS.:

Li Dus Garin est el palés monté,
O lui le Més que il a recevoez.

Alibi:

Un Més retourno qui en vint à Belin.

Chron. Bertrandi Guesclini MS.:

Devant eus se getta li Més à genouillon.

[Le Roman de Vacce MS.:

Li Més qui du Roy vint, dist au Duc en l'oreille, etc.

Le Roman d'Athis MS.:

Atendrent sur le rivaige
Le repairier de leur Messaige....
A tant est le Més retourné,
Qui là dedans c'est divisé.

Le Roman de la guerre de Troyes MS.:

A tant les messes leens entrerent,
Contre'els les plussors se leverent,
Devant le Roy sont aresté
Ulizes ot premiers parlé.]

Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 126: *Se aucuns devoit au més le Roy deniers, et le Més s'en fu alé clamer à la Justice le Roy, et le Ber de qui castelerie ce seroit, en demandant la court à avoir, il n'en auroit point, car les meubles au Més le Roy sont au Roy. [Ubi pro Més in quibusdam MSS. legi Niés vel Niex, id est, Neveu, monet D. de Lauriere in hunc locum.]*

Missi, apud Scriptores nostros, proprie dicebantur qui e Palatio in civitates et provincias extra ordinem mittebantur a Principe cum amplissima potestate, ut de omnibus causis quæ ad correctionem pertinere viderentur, quanto possent studio, per semetipsos regia auctoritate corrigerent: et si aliqua difficultas in qualibet re eis obsisteret, ad Regis seu Imperatoris notitiam deferre curarent: deinde ut inquirerent quomodo hi qui populum regere deberent, unusquisque in suo ministerio se custoditum haberet, quique gratiarum actione, et qui correctione et increpatione digni haberentur: ut est in Capitulari S. Ludovici Pii cap. 3. 4. 5. unico verbo mittebantur, ad justitias faciendas, exequendas, ad recta judicia determinanda, ad oppressiones populorum relevandas, etc. Quo spectat quod in veteri Inscriptione legitur: *P. Aquius Scævæ et Flavie filius.... extra sortem auctoritate C. Cæsaris et S. C. Missus ad componendum statum in reliquum provincie Cyprî, etc.* [Ermoldi Nigelli Carmen elegiacum pro Ludovico Imper. lib. 2. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 44.

Nam mihi mente sedet, dederim quod nuper in orbem
Legatos, populos qui pietate regant.
Nunc, nunc, ô Missi, certis insistite rebus,
Alque per imperium currite rite necum.]

☞ Vide Francisci de Roye librum de Missis Dominicis editum Andeg. ann. 1672. Lips. ann. 1744. et in Venetian. Capitul. Baluz. editione. Eichhorn. de Missis agit in Histor. Jur. Germ. § 160.]
☞ Præsertim enim Missi delegabantur ut in Comitum et Judicum privitates inquirerent, ut si aliqui homines injuste privati fuissent de hæreditate parentum

per eorum cupiditatem, aut divitum, aut reddere facerent, ut est in Chronico Moissiacensi ann. 815. *Ut nobiles et sapientes et Deum timentes Judices constituerent, ex Lege Longob. lib. 2. tit. 52. § 24. [** Lothar. I. 94.] de Comitum et Judicum negligentia ad Principem referrent, ex Capit. 3. Ludov. Pii. cap. 5. et ex Edicto Pistensi cap. 2. Unde in istantum Comitum ministeriis morari jubebantur, de quibus quærimoniæ ad Principem pervenerant; non autem eorum qui bonas justitias factas habebant; proinde placita tenere vetabantur absentibus Comitibus reipublicæ causa, ex d. titulo 52. Legis Longobard. § 19. 20. [** Ludov. Pii 50. 51.] Atque ex hac Missorum in Comitibus auctoritate, iis præponi dicuntur Missi, in Epist. Episcop. Franciæ ad Ludov. II. Regem cap. 14. Quo spectant ista Theodulphi Aureliani. Episcopi in Parænesi ad Judices v. 99. ubi ait a Carolo Rege Missi onus sibi commissum :*

Præfectura mihi fuerat peragenda tributa,
Resque actu grandis, officiumque potens.
Nulli vi, studiisque piis, armisque secundus
Rex dedit hanc Carolus, primus ad omne bonum.

Malis Scabinis, præterea ejectis, bonos in eorum locum eligebant, qui juste iudicaret, ut et meliores et veraciores homines ad inquisitiones faciendas, et rei veritatem dicendum, quique adjutores Comitum essent ad justitias faciendas, ex Addit. 4. Ludovici Imper. cap. 73. 74. [Liber. 3. Capitulum. cap. 33 : Ut missi nostri Scabineos, Advocatos, Notarios per singula loca eligant.]

In ipsos etiam Episcopos et Abbates inquirebant, si forte res aut libertates injuste abstulissent, vel si justitiam facere noluissent aut prohibuissent, ex L. Long. lib. 2. tit. 52. § 17. 21. [** Lud. P. 38. 52.] Inquirebant qualiter Episcopi, Abbates, Comites, et Abbatissæ per singulos pagos agerent, qualem concordiam et amicitiam ad invicem tenerent, et ut bonos et idoneos Vicedomnos et Advocatos haberent, et undecumque necesse fuisset, tam regias, quam Ecclesiarum Dei justitias, viduarum quoque et orphanorum, sed et cæterorum hominum inquirerent et perficerent, et quodcumque emendandum esset, emendare studerent, in quantum melius possent, et quod emendare per se nequivissent, in præsentiam Imperatoris adduci facerent, et de his omnibus eidem Principi fideliter renuntiare studerent, ex Flodoardo lib. 2. Hist. Remensis cap. 18.

De Monasteriis etiam ac Ecclesiis inquirebant, ac potissimum de conversatione virorum et puellarum, de sartis tectis Ecclesiarum, si emendatæ vel restauratæ essent, ex Capitulum. Caroli M. lib. 1. cap. 122. [** 116.] Synodo Suession. ann. 854. cap. 2. et seqq. et ex Capitulari Compendiensi ann. 868. ubi multa de Missorum officio circa Ecclesias et Monasteria habentur.

Curabant ut provinciæ latronibus ac prædatoribus purgarentur, ex Capitulum. Caroli C. tit. 11. cap. 1. tit. 12. cap. 4. tit. 13. cap. 1. tit. 20. cap. 7. 8. 9. denique ad hoc potissimum mittebantur, ut querelas pauperum et opprressos, sive quorumcumque causas examinarent, et secundum legis æquitatem definirent, ex iisdem Capitulum. tit. 17. cap. 7. et Annalibus Francor. Bertinianis ann. 814. Præterea de orphanorum et viduarum causis, et de regalibus justitiis, et maxime de raptoribus puellarum, et viduarum, et Sanctimonialium, et de his qui durius in Pres-

byteros sævirent, cognoscebant, ex Edicto Pistensi cap. 2.

De hisce porro rebus omnibus ita auctoritate regia decernebant, ut siquidem civiles essent causæ, vel Laicos spectarent, eas in pleno mallo seu placito cum loci iudicibus judicarent, ex Chronico Farfensi pag. 653. etc. si vero Clericos et Ecclesiasticos, in Synodo cum Episcopis et Sacerdotibus dirimerent, quod testatur Theodulphus in Parænesi ad Judices vers. 107. ubi ait Missum se a Rege delegatum in aliquot provinciis, quas sic describit :

Quo Synodus Clerum, populum lex stringeret alma,
Urbibus et validis mosque decorque plus.
Quas Arar et Wardo, Rhodanus quas alluit acer,
Elauris, sine his connumerandus Atax,
Quasque Alpes Latio, Lybiæ discriminat æquor,
Quasque Pyrenæus orbe ab, Ihere, tuo,
Seu quas Lugdunum Arcturo aut Aquilone revellet,
Resque Aquitana tuis pulcra Tolosa locis.

Et vers. 143 :

Undique conveniunt populi, Clerique catervæ,
Et Synodus Clerum, lex regit alma forum.
Quis bene compositis, nos tandem opulenta receptit
Orbs Arelas, cives quam statuere sui.

Mox :

Quo Synodo Cleri, legum moderamine plebis
Pectora contudimus juris et artis ope.

Quater in anno legationes suas obibat, propter justitias quæ usquemodo de parte Comitum remanserant, in hieme Januarii mense, in verno Aprili, in æstate Julio, in autumnio Octobri. Cæteris vero mibus unusquisque Comitum placitum suum habebat, et justitias faciebat. Ita Capitulum. 3. ann. 812. cap. 8. et lib. 3. cap. 83.

Missi porro seligebantur ex ditioribus et honoratioribus Palatii, ne si pauperiores essent, muneribus corrumpere. Chronicon Moissiacense ann. 802 : Recordatus piissimus Karolus Imperator in die sua de pauperibus, qui in universo Imperio ejus erant, et justitias pleniter habere non poterant, noluit de intra Palatio suo pauperiores vassos suos transmittere, ad justitias faciendas propter munera : sed elegit in regno suo Archiepiscopos, et reliquos Episcopos et Abbates cum Ducibus et Comitibus qui jam opus non habebant super innocentes munera accipere, et ipsos misit per universum regnum, ut Ecclesiis, viduis, et orphanis, et pauperibus, et cuncto populo justitiam facerent. Crebro quippe muneribus tentari solitos Missos innuit Theodulphus in Parænesi ad Judices v. 169 :

Hoc animi murum tormento frangere certant,
Ariete quo tali mens male pulsa ruat,
Hic et crystallum, et gemmas promittit Eoas,
Si faciam alterius ut potiat agris, etc.

¶ II vero Missi Majores dicuntur, in Capitulum. Caroli Calvi ann. 860. tit. 32. § 8. ad quos proinde Missi alii, qui iidem atque Missi discurrentes, de quibus infra, D. Cangio videntur, res majoris momenti, quasque per se definire non poterant referre jubentur : Et quidquid exinde quod commendamus per se adimplere non potuerint, ad Missos majores per ipsum missaticum constitutos referant, ut cum illorum consilio et auxilio omnia impliant.

Ad obeundas functiones suas sumptibus publicis tum in itinere, tum in ipsis provinciis alebantur, Tractoria in eum finem a Principe iis data, qua jubebantur Provinciales mansonicum et metatum iis, resque necessarias ad victum præbere : idque conjectum vulgo appellabant, qui vel in ipsis tractoriis,

vel in Constitutionibus definiebantur. Capitula Ludovici Pii : Volumus ut talem conjectum Missi nostri accipiant, quando per Missaticum suum perrexerint; hoc est, ut unusquisque accipiat panes 40. frisksingas 2. porcellum aut agnum unum, pullos 4. ova 20. de vino sextarios 9. de cervisa modios 2. de annonæ modios 2. Et quando prope sunt de illorum domibus, nullum accipiant conjectum. Hinc Theodulphus in Parænesi ad Judices v. 283 :

Hæc ego detractans sumebam parva libenter,
Quæ non sæva manus, cara sed illa dabat.
Scilicet arbores fructus, hortique virantis,
Ova, merum, panes, cornipedumque cibos.
Sumpsimus et teneros pullos, modicasque volucres,
Corpora sunt quarum parva, sed apta cibis.

Ad Missorum conjectum spectant etiam quæ habet Lex Longob. lib. 3. tit. 1. § 38. [** Ludov. Pii 54.] : Et Missi nostri qui vel Episcopi, aut Abbates sunt, aut Comites, usquequo infra suam judicariam vel terminum fuerint, nihil de aliorum conjectu accipiant. Postquam vero inde longe recesserint, tunc accipiant quod in sua tractoria continetur. Vassi vero nostri et Ministeriales qui missi sunt, ubicumque venerint, inde conjectum accipiant. Vide Henric. Valesium ad Excerpta Diodori Siculi pag. 60.

Sed de Officio Missorum legenda omnino Capitularia 5. et 6. Ludovici Pii ann. 819. 828. 829. etc. in varia Capitula dispersita, quæ fere omnia in libros Capitulum Caroli M. relata sunt.

Seligebantur Missi ex utroque ordine, id est, ex Clericali et Laico, ut est in Capitulum. Caroli Cal. tit. 6. cap. 20. Episcopi scilicet, Abbates, Comites, et vassi dominici, in iisdem Capitulum. tit. 12. post cap. 13. [Ermoldi Nigelli Carmen elegiacum pro Ludovico Imper. lib. 2. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 44 :

Legatos etiam monachorum ex ordine lectos
Cæsar adesse jubet, qui sua jussa colant,
Quos iterum mittat per sacra monastica castra.

Ex quocumque vero ordine selecti, a Romano Pontifice simul et Imperatore interdum constituebantur. Capitular. Lotharii Imper. ann. 824. tit. 1. cap. 4 : Volumus etiam ut Missi constituantur a Domino Apostolico et a nobis, qui annuatim nobis renuntiant qualiter singuli Duces et judices justitiam populo faciant. Quæ de partibus transalpini Lothario subjectis intelligenda sunt.] Quod vero a Rege mitterentur, dicti ut plurimum

Missi DOMINICI, id est, proprii, ex domo Regia selecti, in Lege Longob. lib. 1. tit. 13. § 3. lib. 2. tit. 16. [** Carol. M. 29. 94.] in Capitulum. Carlomanni tit. 2. cap. 8. apud Flodoardum lib. 2. Hist. Rem. cap. 18. Adrevaldum de Miracul. S. Bened. cap. 25. Perardum in Chartis Burgundicis pag. 148. etc.

Missi REGALES, in Capitulis Caroli M. ann. 797. editis ab Holstenio cap. 4. [et in Notitia ann. 1014. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 191.]

Missi REGII, in Synodo Pistensi ann. 862. cap. 4. in Edicto Pistensi Caroli Calvi cap. 25.

Missi PALATII, in Lege Longob. lib. 2. tit. 52. § 17. lib. 3. tit. 13. § 3. [** Ludov. P. 38. Guid. 4.]

Missi a LATERE, ex latere, in Synodo Romana sub Bonifacio II. edita ab Holstenio pag. 77. 78. Vita S. Præjecti cap. 3 : Incusat Pontificem, quod prædictæ femine Claudie sibi vendicaret, causasque Regi depromit : obtinuitque cum Principe, ut Missos ex latere dirige-

ret, qui eum per fidei iussos nuntiarent, et in aula Regis facerent presentari. Vita Ludovici Pii ann. 824: *Statutum est etiam iuxta antiquum morem, ut ex latere Imperatoris mitterentur, qui iudicariam exercentes potestatem, iustitiam omni populo facerent, et tempore quo visum foret Imperatori, æqua lance penderent.* Anonymus de Miraculis S. Vedasti part. 2. num. 10: *Isdem Comes dicitur aditisse Principem, rogans mitti viros a latere suæ auctoritatis, jussusque est Remensis provinciæ Comes his interesse altercationibus.*

LEGATI, Legati a latere regii. Concilium in Verno cap. 2: *Quæsumus ut scelerum patratores... missis a latere vestro probatæ fidei Legatis, absque respectu personarum, et excoactione numerum coerceantur.* Annales Fr. Bertiniani et Metenses ann. 798: *Seditione commota Legatos regios, qui tunc ad iustitias faciendas apud Regem conversabantur, comprehendunt.* Et ann. 814: *Habitu quoque Aquisgranii populi sui conventu, ad iustitias faciendas, et oppressiones populorum relevandas, Legatos in omnes regni sui partes dimisit.* Ratbertus de Casib. S. Galli cap. 5: *Contigit autem tempore quodam Wolfharium Remensem Episcopum legatione a Domino Karolo sibi injuncta ad iustitias in Rhetia Curtiensi faciendas ad ipsum pagum venisse. Iudices a latere dati, in Chronico S. Vincentii de Vulturno pag. 690.*

MISSI DISCURRENTES, seu decurrentes, ut est in Capitul. 3. ann. 811. cap. 8. videntur appellati, non quidem Missi de quibus agimus, sed qui ad certas quasdam functiones a Principe extra ordinem mittebantur. Fredegarius in Chron. cap. 87: *In crastino videntes quod Radulfo nihil prævaluisse, Missis discurrentibus, ut pacifice Renum iterum transmearent, cum Radulfi convenientia Sigbertus et ejusdem exercitus ad propria remeant.* Capitula Caroli Calvi tit. 30: *Et volumus ut sicut nobis convenit, inter nos fideles Missi discurrent, et quæ in uniuscujusque nostrum regno emendanda sunt, et alter alteri innotuerit, emendentur.* Ibidem: *De fidelibus autem Missis inter nos discurrentibus, et de his quæ in regnis nostris emendanda sunt, emendandi, etc.* Et tit. 27: *Hæc Missi nostri discurrentes faciant, omnibus in suo Missatico firmitatem quæ inter nos carissimum fratrem nostrum atque dilectos nepotes nostros facta est, notam faciant.* Ex quibus, et aliis locis, ita jurisdictionem exercuisse Missos discurrentes colligitur, ut si res esset majoris momenti, vel quæ mandatum eis injunctum excederet, ad Majores Missos per ipsum Missaticum constitutos referre, vel cum his res ipsas peragere tenerent, ut est d. tit. 27. pag. 245. 253. Ubi Missi Majores iidem sunt qui Dominici, qui in certas provincias mittebantur a Principe ad iustitias faciendas. Missorum vero discurrentium crebra est mentio in veteribus Tabulis. Charta Carlomanni Regis ann. 882. in Tabul. Abb. Belliloci n. 7: *Ut nemo sanctæ Dei Ecclesiæ fidelium nostris aut futuris temporibus, non Comes, vel Vicecomes, aut Missus discurrens, seu quilibet Reipublicæ minister ab ejusdem loci Abbatibus sive Monachis... expensas requirere præsumat.* Quæ quidem formula passim fere habetur in Chartis aliis, in Chronico Laurishamensi pag. 59. in Chronico Farfensi pag. 652. 658. 666. apud Willelmum Hedam pag. 227. 1. Edit. Sanjulianum in Tornutio pag. 510. Doubletum pag.

713. Beslium in Regib. Aquitanis pag. 40. etc.

MISSI DISCUSSORES iidem vocantur, in Edicto Chlotarii II. Regis ann. 615. tom. 1. Capitul. col. 24: *Episcopi vero vel potentes, qui in aliis possident regionibus, iudices vel Missos discussores de aliis provinciis non instituant nisi de loco, qui iustitiam percipiant et aliis reddant.*

MISSI FISCALIS, in Lege Ripuar. tit. 89. et Missi fiscalini, in Lege Longob. lib. 2. tit. 52. § 18. [*] Carol. M. 127. ubi codex unus iudices fiscalini.] videntur fuisse illi qui in fisco regio mittebantur a Principe, ut villicis invigilarent, resque dominicas recte disponderent.

MISSUS DUCIS, in Lege Alaman. cap. 30: *Si quis Missum Ducis infra provinciam occiderit, tripliciter eum solvat sicut lex habet.*

MISSI COMITUM, qui vices Comitum absentium agebant in placitis et mallis publicis, et eorum mandata exequabantur, in Lege Aleman. tit. 36. § 1. 3. 4. 6. in Capitul. Caroli M. lib. 2. cap. 24. in Edicto Pistensi cap. 6. 82. etc. qui ministri Comitum dicuntur in Lege Longob. lib. 2. tit. 52. § 12. [*] Carol. M. 120.]

MISSI REIPUBLICÆ, id est, Ministri Comitum, in Epistola Episcoporum Franciæ ad Ludovicum II. Regem cap. 7. qui nude Missi reipublicæ dicuntur in Edicto in Carisiaco ann. 861. in Edicto Pistensi cap. 81. etc.

MISSUS JUDICIS, in Capitul. excerptis ex Lege Longobard. cap. 39. idem qui apparitor.

MISSUS PRESBYTERI, Idem qui Procurator, in Lege Alaman. cap. 21. Missus Abbatissæ, eadem notione, in Synodo Vernensi ann. 755. cap. 6.

MISSI EPISCOPORUM, in Edicto Pistensi cap. 31. Vide Ministri Episcoporum. [*] Convent. Erford. Henr. I. Imper. ann. 982. cap. 5. Otton. I. an. 952. cap. 10. ap. Pertz. etc.]

MISSI S. PETRI, Legati Apostolici. Archiepiscopus Bonifacius, qui est Missus sancti Petri, in Capitulari I. Carlomanni Principis ann. 742. cap. 1. Zacharias PP. Epist. 11. ad eundem Bonifacium: *Tu vero Legatus es et Missus, ut fuisti Apostolicæ.* Adde Concil. Liptinense cap. 1. et Nicolaum PP. Epist. 26. [Leonem Gabinensem Episc. Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Missum et Apocrisarium vocat Capitulare Caroli C. ann. 876.]

MISSATICUM, Missaticus, Nuntium, Ugutioni; Legatio, Gallis Message. Capitulare 3. ann. 813. cap. 7: *Si quis Missum dominicum occiderit, quando in Missaticum directus fuerit, etc.* [Diploma Caroli Crassi ann. 887. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 223: *Sed quoniam ejusdem loci (Corbeix novæ) Abbates Missaticum regium peragere soliti erant, concedimus eis ut triginta homines ab aliis projectionibus secum immunes habeant.*] Leo III. PP. Epist. 5: *Nam Missaticum per patrias deportare non nobis videtur quod idoneus sit.* Concil. Engelenheimense ann. 948. in Præfat.: *Hujusmodi procul dubio affaminis tam satubri Missatico gloriosissimi Reges... congratulantes, etc.* Vita Aicui n. 12: *Et precibus postulavit, ut ad se post expletionem Missatici in Franciam reverteretur.* Histor. Translat. S. Sebastiani n. 18: *Dominus Papa æquanimitè nostra non fert Missatica.* Codex Epistolarum S. Bonifacii Arch. Moguntini Epist. 115: *Contigit ut Dominus Imperator patrum meum miserit in Missaticum super Elbam.* Willelmus Bibliothecarius in Hadriano II: *Marino C. Politanum Missa-*

ticum devotissime, ut diximus, sortito, etc. Id est, legationem, seu dignitatem Apocrisarii. Will. Brito in Vocab. MS.: *Dæmones nostra Missatica deferentes.* Adde Capitula Caroli C. tit. 26. Vitam S. Aicadri Abbat. Gemet. cap. 13. Annales Francor. Bertiniani. ann. 861. 866. Hariulfum lib. 3. cap. 14. Flodoard. lib. 3. Hist. Remens. cap. 18. Hugonem Flaviniac. in Chronic. pag. 204. Hincmarum tom. 2. pag. 285. 339. 598. 611. 806. Concil. Duziacense I. part. 1. cap. 4. part. 4. cap. 9. etc.

MISSIATICUM, Eadem notione. Vita S. Aicadri Abb. Gemetic. cap. 13. sæc. 2. Bened. pag. 959: *Cognoscens ea quæ in animo B. Aicadri Abbatis versabantur pro suo sancto Missiatico, quam celerrime peractis omnibus quæ in via erant necessaria, etc.*

MISSIATICUM, Epistola. Acta S. Johannis presbyteri tom. 4. Junii pag. 483: *Missaticum tulit ipsi summo Pontifici, pro communi utilitate sanctæ universalis Ecclesiæ Catholicæ.*

MISSATICUM, Alia notione. Charta ann. 1195. apud Ughellum tom. 7. pag. 1321: *Debet... 8. salmas vini, et 6. manuas lini, et Missatica, operas 5. tres ex his in persona, et duas in alia cum bobus.* Infra: *Et exenia, et Missatica, et operas.* [Forte, idem quod decima. Vide Missalis annota.]

MISSATICUM, Districtus et jurisdictio Missi, seu ministerium Missi, ut est in Concilio Suession. II. ann. 853. cap. 10. Concilium Duziacense I. part. 5. pag. 298. 1. Edit. de quodam Comite: *Et omnia quæ ibi habuit (idem Comes)... sine Misso, vel literis, vel verbo Regis, in sua parochia, et Missatico illi per violentiam abstulit.* Ita passim usurpatur in Capitulis ad Legem Bajwar. tit. 2. cap. 4. in Capitulis Caroli M. lib. 3. cap. 17. 64. 80. 84. 87. lib. 4. cap. 68. in Lege Longob. lib. 1. tit. 13. § 3. lib. 2. tit. 52. § 20. [*] Carol. M. 29. Ludov. P. 51.] in Capitulari tertio Ludovici Pii cap. 10. § 1. in Capitul. Caroli C. tit. 6. cap. 57. tit. 11. cap. 2. tit. 12. cap. 7. 12. 13. tit. 21. in Synodo Suessionensi II. cap. 12. in Synodo Carisiac. can. 2. in Synodo Pistensi cap. 2. etc. Ubi etiam non pro districtu duntaxat semper sumitur, sed interdum pro ipso Missorum officio, quod Legatio Missorum, in Lege Longob. lib. 2. tit. 52. § 17. [*] Ludov. P. 88.] *Justitiaria*, lib. 3. tit. 1. § 38. [*] Idem 54.] dicitur. *Messenger* pro videtur appellari in Consuetudine Solensi tit. 4. art. 1. districtus Missi, seu Missaticum. [Vide *Messenger*.]

MISSATICUS, Missus, nuntius. Ugutio: *Missaticus, qui frequenter mittitur, nuntius.* Synodus Pontigonensis ann. 876. cap. 13: *Ipsi nihilominus Episcopi singuli in suo Episcopio Missatici nostri potestate et auctoritate fungantur.* Vita S. Deicolæ Abb. cap. 8: *Præfatæ Lupæ Missatici notho agiliores supervenere.* Tabularium S. Martini Turonensis apud Sammarthanos in Archiepiscopio Turonensibus num. 64: *Amatus Romanæ sedis Missaticus.* [Jacobi Aurixæ Annal. Genuens. ad ann. 1280. apud Murator. tom. 6. col. 574: *Ordinatum quoque fuit quod in ipsis iret Missaticus pro Communi Januæ vir nobilis Manuel de Nigro ad Imperatorem Palæologum.*]

MESSATICUS, Eadem notione. Anonymus Barensis in Chron. ad ann. 1053: *Argiro direxit ipso Episc. Troanense Constantinopoli Messatico.* Tabularium Lascurrensis: *Et misit Messaticum Gastarnaldum Vicecomitem Aquis, qui te-*

nisset placitos ante se, sicut Comes debet facere. [Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens. ad ann. 1237. apud Murator. tom. 6. col. 476: *Ipsa quidem anno Messaticus Regis Truensis venit Januam in una galea armata de Saracenis.*]

* 3. **MISSUS**, Procurator, qui res alterius administrat, nostris alias *Miseur*. [* Chart. Pipin. Reg. ann. 758. apud Mabil. Dipl. lib. 6. num. 44: *Venientes jam dicti Missi et advocati S. Dionysii, etc.*] Chartul. Celsinian. ch. 501: *Accipiat Missus S. Petri partem meam de mansione et de vinea, et sepeliat me.* Vide supra in *Misa* 2. et *Missus* 2.

* 4. **MISSUS**, Positus, Gall. *Mis*. Chron. Andr. Presbyt. ad ann. 873. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 206: *Vinum postquam vindemiatum, et intra vascula Missum, statim turbulentum fuit.* Vide *Misus* et *Mistere* 2.

* 5. **MISSUS**, *Navis vel genus navium*, ἀπόστολος, ex Cod. reg. in Castigat. ad utrumque Glossar.

* **MISTERIALITER**, Ministerii seu officii virtute. Stat. Synod. eccl. Corisopit. MSS.: *Qui naturas de nichilo creavit, potest unam in aliam mutare; sed a sacerdote virtute verborum fit Misterialiter et quasi instrumentaliter.* Vide *Misterium* 2.

† **MISTERIALUM**, f. Vasa mysteriis celebrandis necessaria. Acta S. Judicæalis MSS.: *Dimidium superius erat aureum, lucens ut pharus angelicus, in quo erant cavilli aurei curvi, pleni candelabrorum, thuribulorum, Misterialorum, stolarum, librorum Evangeliorum.*

1. **MISTERIUM**, pro *Ministerium*, vulgo *Mestier*, Ars. Tabularium Fiscanense fol. 87: *Notum facio quod ego nihil hereditatis habeo... in ministeriis de pistrino Fiscanensi, videlicet in custodia hostii ejusdem pistrini, nec in Misterio quarti breatorii quod Abbas dedit mihi pro servitio meo ad vitam meam. Misteria, æ, in Monastico Anglicano tom. 4. pag. 102. [Statuta Avenion. MSS.: *Statuimus quod nullus de civitate cujuscumque Misterii sit tenens operatorium, etc.*] Vide *Ministerium*.*

† **MISTERA**, Eadem notione, in Charta apud Rymer. tom. 4. pag. 751: *Ac quidam alii operarii lanarum ac pannorum... pro lanis ibidem operandis, et Mistera alias sua in eodem regno exercenda... et lanas operando, et Misteram suam alias exercendo, etc.*

† **MISTERIUM**, in Constitut. Caroli M. in Codice Sangall. pag. 223.

* Alias Gall. *Mistere*. Lit. ann. 1369. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 209: *Penisq. consueverant, opus hujusmodi Misterii facere non verentes, etc.* Ubi legendum videtur, *Pejus quam consueverant*. Lit. Phil. VI. ann. 1334. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 1: *Establissons par la teneur de ces présentes lettres que en nostredite ville de Hellebeke soit dores-en-avant fait tout mestier et Misterie de draperie, qui plus profitablement y pourra estre fait, tant de filler, tressir, fouler, laner et taindre, comme de toutes autres choses, qui à Misterie de draperie appartient. Hinc *Mistement*, pro Artificiose, vulgo *Artistement*, in Hist. Caroli VIII. pag. 176.*

† **MISTERIUM**, Jugum, fabrilis machina, nostris *Métier*. Codex MS. reddituum Episcopat. Autissiodor. ann. circ. 1290. exaratus: *Omnia Misteria textorum debent quodlibet XII. den. Comiti; et illa de sago et tapetis VI. den..... Si aliquis homo haberet XX. Misteria ad texandum pannos, deberet quodlibet summam supra*

dictam, scilicet de Misterio sago et tapetis VI. den. et de Misterio ad pannos XII. den. Nostris *Mistere*, pro Opificium, Gall. *Ouvrage*. Le Roman de la *Violette* MS.:

Ung jour en la chambre son pere
Fist une estoile et ung Mistere
De soie et d'or moult soubtilmant.

† 2. **MISTERIUM**, pro *Officium*. Charta Philippi Pulcri Franc. Regis in Bullario Fontanell. fol. 39: *Damus et in hæreditatem concedimus redditus avenarum, garbarum bladi, tortellarum, gallinarum et ovorum quos et quas ratione Misterii Soriamnaire in foresta Brotonne, etc.* Vide *Ministerium*.

* Simul et officii emolumentum et quidquid ad illud pertinet. Charta Henr. reg. Angl. et ducis Norman. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 368: *Sciatis me concessisse... Odoino de Mala palude servienti meo totum suum Misterium de mea panetaria,.... et volo et confirmo quod in curia mea habeat... quatuor fercula, unum ex magnis et duo ex militibus et unum dispensabile. Misterie, pro Ministerie, in Prol. ad Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 154.*

* 3. **MISTERIUM**, Officium ecclesiasticum, et ejusdem pars, Italis *Misterio*, eadem acceptione. Cerem. vetust. MS. eccl. Carnot.: *Feria vij. vigilia Domini fit totum Misterium sicut prædiximus.* Ibid. ubi de officio Tenebr.: *In his tribus diebus provideant mansionarii ut tot ad Tenebras accendant luminaria, quot finienda sunt Misteria, scilicet antiphonæ, psalmi, versus, lectiones, responsoria, versus, et quot finientur, tot extinguantur.* Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 77. ex Cod. reg. 4621: *Nullus de magnatibus... habens guerram sive inimicitiam patentem, audeat... ire ad aliquam invitatum.... pro aliquo defuncto, vel ad exequias alicujus defuncti, seu pro Misterio alicujus mortui.* Vide supra *Mestitia*.

* 4. **MISTERIUM**, vox generica, Res, negotium, quodvis instrumentum rei alicui conficiendæ aptum. Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 60. r.: *Donum suum super altare S. Joannis per quoddam pargamentum posuerunt, recapitulato ex ordine toto Misterio superius comprehenso.* Ibid. fol. 141. r.: *Rainaldus et frater ejus Macaris dederunt S. Joanni in marisco Yvæ salinam unam,.... cum omni Misterio et maracione.* Stat. Cadubr. lib. 2. cap. 126: *Ordinamus quod aliquis terrigena vel forensis non sit ausus.... in nemoribus Cadubrii... lignamen aliquod incidere.... pro carboni nec pro alio Misterio faciendo.* Vide *Maracio* et supra in *Ministerium*.

MISTICO, Mysticus, Μυστικός, Secretorum Principis conscius, *Auricularius*, dignitas Palatina apud Byzantinos. Will. Tyr. lib. 15. cap. 23. de Manuele Imp. CP.: *Ubi fratrem natu se priorem palatium, audita patris morte, jam obtinentem, per Misticonem suum, qui palatio et thesauris præerat universis..... ex improviso captum in vincula conjecit.* Μυστικός inter præcipuas et illustriores Aulæ CPolitane dignitates recensetur a Constantino de Administrando Imperio cap. 51. et Codino de Offic. Aulæ CP. Mysticos aliquot habent Scriptores Byzantini. [Anonymus in Lacapeno n. 15. 17. in Porphyrog. n. 10. 14.] Niceph. Gregoras lib. 8. pag. 206. Joannes Cantacuzenus lib. 3. cap. 36. et 89. Joan. Tzetzes in Ep. pag. 268. et alii quos laudat Meursius. Tzetzes, loco citato, Mysticum Servilium compellans, ἀφθα-

μὸς γρηγορίας, ὑπεροχὴ τῆς ἀρχῆς, μυστηρίων βουλή. [Vide Glossar. mediæ Græcic.]

† **MISTILIO**, Miscellum frumentum, in Chron. Rotomag. apud Labbeum tom. 1. Bibl. MSS. ad ann. 1278. et in Chartul. S. Vandreg. Vide *Mixtum* 2.

* **MISTIOLUM**, Miscellum frumentum, Gall. *Méteil*. Charta Phil. episc. Aurelian. in Chartul. S. Aviti: *Duo modii bladi, scilicet unum Mistioli et unum avenæ.*

MISTRIOL, Caupo, in Glossa interlineari in Grammatica Smaragdi MS.

† **MISTIOLUM**, Vide *Mixtum* 2.

* 1. **MISTOLIUM**, ut *Mistiolum*. Charta ann. 1242. ex Lib. alio episc. Carnot.: *Duos modios bladi ibidem percipient annuatim ad mensuram Montisfortis, medietatem scilicet frumenti, vel boni Mistolii, si frumentum purum ibi non creverit, et medietatem avenæ.* Occurrit etiam in Ch. ann. 1212. ex Tabul. episc. Paris. fol. 105. Vide *Mixtum* 2.

* 2. **MISTOLIUM**. [Mesteul. (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36. xv° s.)]

† **MISTRA**, *Odia, mensura*. Papias MS.

* **MISTRAL**, Frustum, Gall. *Morceau*, *piece*, alias *Mistral*. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 220: *En laquelle place ou jardin (des arbaletriers de la ville de Douay) le conestable desdis confreres de l'arbaletste avoit intention de faire traire par esbatement à un pié de buef, qui devoit estre mis en hault à un pel... et celui qui le copperoit en beau jeu d'un bougon, ordonné à maniere de farchiel, devoit gagner deux Mistraulx de buef cuis et saussis par bonne amour.*

† **MISTRAL**, *MISTRALIA*. Vide *Ministeriales*.

* **MISTRALIA**. [« Dedit et concessit *Mistraliam* castri et castellanie Morescelli et Goncelini cum jurbus, emolumentis et pertinenciis ejusdem. » (Chevalier. Inv. arch. Delphin. n. 1723, an. 1316.)]

* **MISTRUM**, *Lo odio nascoso*, in Glossar. Lat. Ital. MS. unde emendandum Papias in *Mistra*, ubi leg. *Odia occulta*, vel quid simile.

† **MISTUM**, pro *Vinum*, apud Cencium in Ord. Rom. tom. 2. Mus. Ital. Mabill. pag. 201: *Marescalci debent, quando vadunt ad herbas, vel paleas, vel ad fennum, habere Mistum et furcas.* Vide *Mixtum* 1.

† **MISTURA**. Vide *Mixtum* 2.

† **MISURARE**, *Metiri*. In pervetusto Cod. MS. Epist. S. Pauli Græco et Latino litteris uncialibus scripto e Bibl. Sangerm. hæc verba Græca 2. Cor. cap. 10. 12. ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες, etc. sic Latine redduntur: *Sed ipsi intra nosmetipsos Misurantes et comparantes, etc.*

MISUS, pro *Missus*, Positus, Gallis *Mis*. Capitula ad Legem Alamannor. cap. 22: *Si in clida Misa non fuerit, etc.* Occurrit ibi pluries.

† **MIT**, Volat. Vide *Falcus* in *Falco-Mit* Anglo-Sax. *Met* Belgis, et *Mith*, in Evangelii Gothicis, ut observat Eccardus ad Legem Salicam tit. 36. Græcorum μετὰ respondet atque Latinum cum denotat.

1. **MITA**. Lex Bajwar. tit. 9. cap. 2. § 3. et 4: *De illo Granario, quod Parch appellant, cum 3. sol. componat; de Mita vero si illam detegerit, vel incenderit, cum 3. sol. componat.* Ubi, opinor, recte viri docti existimant esse idem quod *meta*, acervus segetum. Vide in hac voce. Quidam Codd. *meta* præferunt.

2. **MITA**, Monetæ æræ Flandrensis species 4. obolorum pretii. [Chron. Tru-

don. ad. ann. 1282: *Tempore Guilielmi Abbatis Arnulfus de Los nullum jus habuit in villa nostra de Berlo, nec reditus aliquos... nisi solummodo ad Mosam Schandich ibidem, quæ solvebat veterem Mitam cum dimidia. Mitte, in Edicto Philippi VI. Reg. Franc. ann. 1332. tom. 2. Ordin. Reg. pag. 87: Que nulles Mittez, doubles, cornuz, esterlins, ne nulles autres monnoyes faites hors de notre royaume n'aient nul cours.] Vide Lindanum in Tengeremunda lib. 2. cap. 2. n. 46. et Milla 2.*

* Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 322: *Comme... Ector de l'Arbre... avec Gosset le Lonc... jouassent amiablement et paisiblement l'un à l'autre pour Mites de Flandres, etc.* Alia ann. 1459. in Reg. 189. ch. 358: *Le duc de Bourgoigne... fist forger à son coing autres monnoies noires, nommées mailles et Mittes, dont les deux mailles ou les quatre Mittes se alouoient pour ung denier.* Hinc *Mitaille*, Nummus æreus vel ex ære et argento conflatus, in aliis Lit. ann. 1397. ex Reg. 152. ch. 115: *Icellui du Rut trouva un petit sachet où il y avoit Mitaille, qui est appellé billon.* Pro Ferri fragmenta, vulgo *Mitraille*, in Lit. ann. 1406. ex Reg. 161. ch. 57: *Quantité de menue ferraille, appliquée à fait de marchandise de Mitaille.* Ubi ter legitur.

† 3. MITA, Mensura potus. Usus Culturæ Cenoman: *Ad cenam habeant Prior et Prepositus, et cellerarius et bājulus, et duo Priores de foris, magnam Mitam.*

† 4. MITA, Idem quod *Mitana* infra. Charta ann. 1218. ex Tabular. S. Victoris Massil: *Prohibemus ne Prior vel monachus (deferat) Mitas nisi forte Mitas quas suerunt de panno.*

† 5. MITA, f. Cibus, esca, et quidquid ad cibum pertinet. Concil. Limense ann. 1585. inter Hispan. pag. 490: *Quoniam indecens est quod puellæ doctrinarum sacerdotum, eorumdem domos ad verrendum vel rigandum frequentent, vel Mitam, vel alias res in eis domibus faciant; ordinamus, etc.* Aliud ann. 1590. ibid. pag. 452: *Diligenter invigilent parochi, ne permittant ut Indi in templis quæ sunt domus orationis, faciant partitiones Mitarum, seu tributorum, vel rerum rusticarum.* Hispanis *Migas de pan cozido* est pulmenti species ex mica panis, oleo, aqua, sale et alio conferta.

* 6. MITA, Blatta, Gall. *Mite*. Stat. MSS. eccl. S. Laurent. Rom.: *Ordinarunt quod sacratissimum Corpus Domini nostri Jesu Christi in parvis formis et rotundis factum sit, et non per frusta pro infirmis reservetur, quia sæpe scatinenta et Mitæ ex dictis frustis eueniunt.*

* MITABUNDUS. Vide infra *Mitare*.

† MITADELA, pro *Metadella*, ut etiamnum a Thuscis appellatur, Mensura solidorum simul et liquidorum, quæ est pars octava Sextarii apud Etruscos. Albertinus Mussatus de Gestis Henrici VII. lib. 13. rubr. 8. apud Murator. tom. 10. col. 536: *Angebatque Imperatoris Pisanorumque animos, quod jam victum (l. victus) penuria intolerabilis suis afficeret, præsertim vini defectus, cum minima ejus cessus mensura, quam Mitadelam terrigenam vocant, Pisanæ monetæ solidis duobus arrogatis venditoribus emeretur.* Consule Villani notam in hunc locum.

* MITADENCUS, MITADENQUUS, MITADENTE, Mensura annonaria, variæ capacitatis pro diversis locis, vulgo *Mitadenc*. Charta ann. 1336. in Reg. 68. Char-

toph. reg. ch. 17: *Item unum Mitadencum civitatē censualem cum dominio, quod percipiebat in et super domo dicta del Colombier.* Alia ann. 1338. in Reg. 72. ch. 533: *Item acquisiverunt a Poncio de Sapo, procuratore Raymundi de Turreta, quatuor sectaria et unum Mitadencum siliginis.* Alia ann. 1352. in Reg. 82. ch. 101: *Item duo sectaria, copa et media copa avenæ... et unum Mitadencum siliginis... Item pro manso del Tairac septem Mitadencos siliginis, et novem Mitadencos avenæ de censu.* Alia ann. 1377. in Reg. 112. ch. 102: *Unum Mitadente frumenti, quod facit octavam partem sestarii... in territorio Marologii.* Pluries ibi. Lit. admort. pro eccl. Mimat. ann. 1464. in Reg. 199. ch. 448: *Item ung quartel, ung Mitadenc froment et Mitadenc avoyne.* Vide *Mitadela* et supra *Meytencus*.

* MITADENGA CALCINA, Calcis species. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 548: *Et quod vj. clavige lapideæ fiant cum bona Calcina Mitadenga; — et tom. II. pag. 582: Et fiat (claviga) de bona Calcina Mitadenga, et de bonis lapidibus coctis; — et tom. II. pag. 642: Statuimus et ordinamus quod dictus pons debeat volvi, et fieri de bonis lapidibus et bona Calcina Mitadenga.* Nescio an per analogiam hæc vox accipienda sit eodem sensu, quo infra *Mitadenguum bladum* i. e. *Miscellum frumentum*; quo sensu verba *Calcina Mitadenga* responderent aliis *Malla Calcina*, quæ occurrit passim in eisdem Statutis, ut e. g. tom. II. pag. 345: *Quod una claviga fieri debeat murata undique de bona Malla Calcina; — et tom. II. pag. 410: Et homines Savigni teneantur facere ibi aliam portam, et dictum murum et portas de bona Malla Calcina; — et tom. II. pag. 624: Statuimus et ordinamus quod duo ponticelli... fiant de bona Malla Calcina;... et per pleonasmum forsan utraque locutio perhibetur conjuncta in tom. II. pag. 625: *Et hoc debeat fieri de bonis lapidibus et de bona Malla Calcina Mitadenga.* [F.R.]*

† MITADENQUUM BLADUM, Miscellum frumentum, *Bled méteil*, Provinc. *Metadie*. Charta ann. 1395. ex Schedis Præs. de Mazaugues: *Pro quibus bonis dat et servit annuatim in quolibet festo S. Michaelis... unum quartale bladi Mitadencui, etc.* Vide *Mixtum* 2.

* Alias *Mitadenc*. Charta ann. 1254. ex Schedis Pr. de Mazaugues: *Sub tali pacto, quod tu... debes dare nobis annuatim... quatuor saumatas bladi Metadenc ad mensuram Tharascenis.* Alia ann. 1321. in Reg. 61. ch. 318: *Quingue sectaria bladi Mitadenc censuale. Moitable, eodem sensu, in Chartul. Corb. sign. Ezechiel ad ann. 1415. fol. 18. v.º: xxiiij. muis de grain Moitable et l'autre avaine, etc.* Vide supra *Bladum Mediastinum*.

† MITADOLUS. Inscriptio cujusdam vasis, apud Sugerium de Rebus in administratione sua gestis:

Hoc vas sponsa dedit Anor Regi Ludovico, Mitadolus avo, mihi Rex, Sanctisque Sugeris.

Forte nomen proprium.

* MITALLIA. [Pièces de monnaie, médailles de bronze mêlées à l'alliage des cloches: « Reginaldo Morise, in vico S. Martini commoranti, pro vii^o. iii^{xx}. xiii. lib. cum dimidia de *Mitallia*. » (Refonte d'une cloche de N. D. en 1396, Bibl. Schol. Chartar. 1872, p. 369.)]

† MITANA, MITANNA, Lanea, vel pellicea chirotheca, Gallis *Mitaine*. Institutiones Capituli Cisterciensis, distinct. 5.

cap. 7: *Pueri euntes assidue cum personis ordinis non deferant cutellos acuminatos, vel vestes varias, nec sarta in capitibus, nec chirothecas in manibus, sed Mitanas. Mitane de panno, in distinct. 13. cap. 11. [Statuta Ord. Grandimont. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1234: Mitanas vero laneas eis non prohibemus.] Statuta Ordinis S. Gilberti de Sempringham pag. 720: *Cyrothecarum et Mitannarum omnis superfluitas... caveatur.* Guigo II. Prior Cartusie in Statutis ejusdem Ordinis cap. 57. § 1: *Mantellum caputium, Mitanas laneas unas, lumbaria duo, etc.**

* Lit. remiss. ann. 1356. in Reg. 85. Chartoph. reg. ch. 83: *Prædictus Nigaius... percussit dictum Richardum... in mentone de extremitate digitorum manus suæ, tunc indutæ de quadam Mitana drappellorum.* *Mitane* præbebantur magistris Computorum, ut legitur inter eorumdem vadia in Reg. ejusd. Cam. sign. Croix fol. 126. v.º: *Quilibet magistrorum percipit per manum argentarii quasdam Mitaines de panno et quasdam chirothecas de cervo.*

* MITARE, Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Duplar, Prov. ambigere, dubitare, dubare, mussare, sitare, Mitare. Doptos, Prov. dubius, Mitabundus, anxius.*

* MITARIUS, Particeps, ut videtur, qui aliquid cum aliis commune possidet. Charta ann. 1366. in Chartul. S. Joan. de Jardo: *Item quandam peciam terræ, in qua sunt plures Mitarii, continentem circiter unum quarterium.* *Mitanier* vero, idem qui *Métayer*, colonus partiaris, medietarius, a veteri Gallico *Mitan* vel *Mitie*, pro *Moitie*, medietas, ut legitur in Charta ad calcem Chartul. S. Joan. Laudun.: *Si nous offroient de quitter la Mitan des taillis, si nous voulions iciaux faire garder... lydits abbés et couvent penront une moitié à leur choix, et l'autre moitié desdits taillis à nous appartenindra.* Alia ann. 1285. ex Chartul. Pontiniac.: *La Mitie ou bois de Montigny, qui part au conte d'Auceurre, que l'an appelle Booley, et la Mitie ou bois de Merri, qui part de Jeufroy de Migie.* Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 304: *Ilz hurterent à l'uy de certaine maison des appartenances de ladite granche, en laquelle estoit le bouvier ou Mitanier d'icelle granche,.... Lequel Jehan Sorel soy sentiant ainsi frappé par ledit bouvier ou Mitanier, etc.* Vide infra *Mitonenium*.

† MITATORICIUM, Sacrarium, secretarium. Acta SS. tom. 3. Maii ubi de S. Nicolao Patriarcha CP. pag. 510: *Ut exinde pariter dextera ecclesie parte, via consueta penitus relicta, ad Mitatoricium usque pertransiret.* Μετατόριον vel μετατόριον, Græcis recentioribus. Leo Grammat. in Leone Philos. pag. 483: *Ὅθεν διήρχετο ἀπὸ τοῦ δεξιῦ μέρου μέχρι τοῦ μετατόριου,* etc. Vide Gloss. med. Græc. v. Μετάρον et Suicerum v. Μετατόριον.

† MITCHA. Charta Henrici III. Imper. ann. 1049. apud Chiffetium in Tornutio: *Caldarias quatuor ad sal conficiendum, cum propriis sedibus, quæ vulgo Mitche vocantur.* Vide *Milla*.

† MITELLA. Vide *Mitræ*.

† MITELLITA, Placentæ genus, ex Turneb. Advers. lib. 24. cap. 6.

† MITERIATA, Modus agri. Charta Ludovici VII. Regis Franc. ann. 1172. apud Sammarthanos in Episcopis Matiscon. n. 40: *Quatuor Miteriata terræ Capitulo donavit.* [Vide *Meiteriata*.]

* Charta ann. 1381. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 244 : *Quandam peciam terræ, cum quodam prato eidem terræ contiguo, continente circa unam Miteriatam terræ. Vide supra Meyteria.*

* **MITERIUM**, Mensuræ annonariæ species, eadem quæ supra *Mitadencus*. Charta ann. 1326. in Reg. 65. Chartoph. reg. 278 : *Item acquisiverunt duo Miteria avenæ et quandam vineam subius Chacquot.* Vide supra *Meyterius*.

† **MITGERIA**, Mensuræ species. Vide *Migeria*.

† **MITHIUM**, ut *Methium*. Vide in hac voce.

† **MITHRA**, pro *Mitra*, capitis tegumentum, apud Caffarum lib. 1. Annal. Genuens. tom. 6. Murator. col. 255.

† **MITHRIDATUM**, Plinio : *Mithridaticum antidotum*. Epist. Ambrosii Camaldul. apud Marten. tom. 3. Ampliss. Collect. pag. 410 : *Vascula duo testacea, alterum opiatæ, alterum Mithridati lectissimi.*

* *Métridat*, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 476 : *Icelle femme bailla entre deus escailles ou quoquilles de jambes, qui croissent en la mer, une chose ressemblant de couleur à triacle ou Métridat.*

MITHRIDI. Lex Frison. tit. 22. § 50 : *Si membranam qua jecur et splen pendent, quod Mithridi dicunt, vulneraverit, 18. sol. componat.* Ubi Sicama legendum censet *midrift*, vel *midelrist*, i. pellicula, qua exsta ab intestinis inferioribus separantur, [a Saxon. *Midhrife*, quod Somnero diaphragma, mesenterium significat.]

* **MITICITAS**, Mansuetudo, benignitas. Lit. remiss. ann. 1383. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 56. col. 1 : *Regalis consuetudinis juvata Miticitas benigna compassione subveniat.* Vide *Mittia*.

MITIFICARE, *Mitem facere*, in Glossis antiq. MSS. [*Amoloier*, eadem notione usurpat le Roman de la Rose MS. :

Il se set bien Amoloier
Par chuer et par souploier.]

* **MITIPLANARE**, Leniter declivem facere, Gall. *Donner une pente douce*. Stat. Placent. lib. 5. fol. 61. r. : *Statutum est antiquum, quod omnes rivi civitatis Placentiæ, qui non sint terminati vel Mitiplanati, ad postulationem cujuslibet, cuius interest, terminentur et fundentur et Mitiplanentur per magistros aquarum, et manuteneantur per illos, qui ducunt aquam, secundum quod terminati et Mitiplanati fuerint per magistros aquæ.*

MITISCUS, ubi tenet homo pedes suos, cum sedet in caballo, in Glossis MSS. Stapes.

MITITIA, a *Mitis*, Mansuetudo, apud Ebrardum Bethun. lib. contra Valdenses cap. 2. pag. 56. *Mititas*, in Glossa ad Genesis 15. [Concilium Tolet. ann. 1323. inter Hispan. tom. 3. pag. 571 : *Castitas, Mititas, sobrietas, benevolentia, etc.* Charta ann. 1383. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1589 : *Regalis consuetudinis innata Mititas benigna compassione subveniat.* Occurrit præterea quod S. Laurent. Justin. in ligno vitæ tract. de Charit. cap. 5.]

† **MITIUM**, et **MITTIUM**. Vim vocis minime attigisse videntur doctissimi viri Bignonius et Cangius noster, cum *Mitius* pro *Missus* scriptum suspicantur; ad rem propius accedit eruditus Eccardus in Notis ad Legem Sal. a Carolo M.

emendatam pag. 176. ubi *forasmitio* uno verbo, idem esse tradit quod *projectio*, seu *gurgitio*; quod scilicet veteribus solenne erat alicujus symboli projectione rei cujusvis possessione sese exuere, atque adeo alium investire. Hinc est etiam quod *Mittio* apud Marculfum lib. 1. Form. 23. de legali ad iudicium citatione interpretatur, quod ramo perinde abjecto et in sinum adversarii projecto, ejusmodi citatio fieri solitum erat. Mihi vero *Mitium*, idem videtur quod *Dominium*, legitima possessio: quo sensu non obscure occurrit in Charta Caroli M. ann. 771. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 11 : *Præcipientes ergo jubemus, ut nullus iudex publicus... homines ipsius ecclesiæ et monasterii ipsius (Morbacensis) tam ingenuos quam et servos, qui super eorum terras et Mitio manere videntur, etc.* Præceptum Pippini Regis ann. 751. apud eundem Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 26 : *Præcipimus, ut neque vos, neque juniores aut successores vestri Abbatibus ipsius loci (Anisolensis) nec Mitio potestatis illorum, nec hominibus qui per ipsos legibus sperare videntur, inquietare... præsumatis.* Aliud ejusdem Regis ann. 760. ibid. col. 27 : *Vel quicquid ad ipsum monasterium sperare videntur, unde legitimo redebit Mitio, sub sermone tuitionis nostræ, etc.* Quæ alia non videntur ab iis quæ leguntur in Diplom. Caroli M. ann. 769. ibid. col. 32 : *Ita ut nullus iudex publicus in curtes ipsius monasterii (Corbeiensis) vel homines qui supra terras commanere videntur, etc.* Et in alio ann. 782. ibid. col. 42 : *Ut nullus iudex publicus fisci nostri in jam dictas villas vel facultates ipsius Sancti (Martini) ad agendum, etc.* Cui interpretationi alia quæ a D. Cangio laudantur, haud invita Minerva posse accommodari existimo. Vide *Foras-mixtos* in *Foras*.

MITIUS, pro *Missus*, Legatus, in Formulis Lindenbrog. 36. 37. 123. [Vide *Mittium*.]

† **MITOLOGIA**, pro *Mythologia*, in Epist. Gunzonis ad Augienses Fratres ann. 960. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 300.

* **MITONENTUM**, Prædium rusticum, quod a colono partiario colitur, Gall. *Métairie*. Charta Joannæ comit. Fland. ann. 1238. in Suppl. ad Miræum pag. 395. col. 1 : *Volo insuper... ut prædicta ecclesia in omnibus communibus pascuis et usuagiis, sive usanciis terræ mex, ubi ipsa ecclesia curtes vel Mitonenta habuerit, habeat usugia et usancias suas.* Vide supra *Mitarius*.

* **MITONNUS**, **MITONUS**, Mensuræ annonariæ species, eadem quæ supra *Mitadencus*, Gall. *Miton*. Charta pro monast. Vezeliac. ann. 1378. in Reg. 113. Chartoph. reg. ch. 142 : *Quilibet focus debet quinque Mitonnos avenæ... Item quinque Mitonos a pluribus personis debitos, etc.* Lit. remiss. ann. 1366. in Reg. 97. ch. 643 : *Icelle Ysabel prist larrecheinement en l'hostel dudit Guillaume trois Mitons de fourment.* Vide infra *Moitonmus*.

† **MITOS**, Filium. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 10 :

Est, mihi crede, Mitos, filium : sed fabula Mithos :
A Mitos, examitum : de Mithos, Mithologia.

† **MITPHIUM**, perperam pro *Mithium*. Vide supra *Methium*.

† 1. **MITRA**, Apex, fastigium campanilis, Gall. *Fleche d'un clocher*, quod in acumen desinat sic dictum. Acta S. Bertrandi tom. 1. Jun. pag. 785 : *Et Mitram*

campanilis ecclesiæ nostræ non fecimus fieri gratis.

2. **MITRA**, Isidoro lib. 19. Orig. cap. 4. et Ugutoni, *Funis, quo navis media vincitur.* [*Mitra, la corde de quoy le milieu de la nef est lié*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm.] Tertullianus Carm. de Jona :

Nauticus interea geminus clamor omnia tentat
Pro rate, proque anima, spiras mandare morantes,
Oblaqueare Mitram, clavorum stringere nisus,
Vel reluctantes impellere pectora gyros.

MITRÆ, Femininarum sunt, ut pilea virorum, ait Servius ad 9. Æneid. [Gloss. Lat. Gall. Sangerm. : *Mitra, coiffe à femme.*] Warnerius MS. in Caprum Scotum Poetam, ut veteres omittam :

His dictis sapiens subrisit domna parumper,
Et Mitræ pulcrum suppositit faciem.

S. Hieronym. Epist. 10. de Magdalena : *Non habuit crispantes Mitras, nec stridentes calceolos, nec orbes stibio fuliginatos.* Epist. 32 : *Tunc crines ancillule disponebant, et Mitellis crispantibus vertes artabatur innoxius.*

☞ Erat autem *Mitra* tæniæ species, qua mulieres caput cingebant; quod ornamentum ita ipsis proprium existimabatur, ut viris probrosum esset, iisque non nisi in desidia insimulationem concedetur. Servius ad Æneid. 4. 216 : *Quibus effeminatio crimini dabatur, etiam Mitra iis adscribebatur.* Vide Mercerus ad Alex. Gen. Serm. pag. 424. Passerat. ad Propert. et Salmas. ad Hist. August. pag. 390. Interdum *Mitra* pro quavis fascia sumitur, ut apud Celsum lib. 8. cap. 10. pro fascia ad involvendum brachium fractum.

† **SEMIMITRA**, Dimidiata mitra. Ulpiano leg. 25. § 10. D. de auro, arg. et mund.

MITRA, dictum Deo dicatarum capitis tegumentum. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 31 : *Mitra est pileum Phrygium caput protegens, quale est ornamentum capitis devotarum. Mitram autem a velo distinguit idem Isidorus lib. 2. de Offic. Eccl. cap. 17. ubi ait mitram virgines Deo dicatas, quasi coronam virginis gloriæ præferre in vertice.*

MITRELLAS vocat Optatus Milevitanus lib. 6 : *Jam illud quam stultum, quam vanum, quod ad voluntatem et quasi ad dignitatem vestram revocare voluistis, ut virgines Dei agerent penitentiam; ut jam dudum professæ signa voluntatis capitibus postea vobis jubentibus immutarent? ut Mitrellas alias proficerent, alias acciperent? Mox de ejus materia : Nec ulla sunt præcepta conjuncta, vel de qua lana Mitrella fiet, aut de qua purpura pingeretur; non enim panno potest virginitas adjuvari, etc.* Utitur ibi non semel. *Mitellas*, dixit Virgil. in ludicro Poematio, ut et Apuleius lib. 7. et 8. Metamorph. *Mitras* Monialibus etiam tribuunt Statuta Ordinis de *Sempringham* pag. 762 : *Habent etiam... si voluerint, et Mitras lineas nigras et foratas de agrinis pellibus.* Alibi : *Omnes habeant Mitras lineas de grossiori panno, etc.*

MITRA proprium hodie dicitur summorum Pontificum capitis ornamentum ac tegumentum, atque adeo Cardinalium, Archiepiscoporum et Episcoporum : cujus tamen mentionem inter ornamenta Pontificum, apud veteres Auctores, qui de Officiis divinis scripserunt, ut in Sacramentariis, vel veteribus Liturgiis fere nullam fieri observavit Menardus ad librum Sacramentorum Gregorii M. adeo ut vix ann. 1000. ea

tribuatur Pontificibus et Episcopis, ut apud Petrum Damian. serm. 1. de Dedicat. et lib. 1. Epist. 20. Hugonem Flaviacensem in Chron. ann. 1100. pag. 260. S. Bernardum Epist. 40. etc. Honorius Augustod. lib. 11. cap. 24: *Mitra quoque Pontificalis sumpta est ex usu legis. Hæc ex bysso conficitur et thyrara, etc.* Adde Hugonem a S. Victore lib. 1. de Sacram. cap. 55. et in Speculo Eccl. cap. 6. Philippum Eystetensem in Vita S. Willibaldi cap. 22. Innocent. III. PP. lib. 1. de Myster. Missæ cap. 10. 11. 44. 60. etc. Jacobus Cardinalis de Bonifacio VIII:

Cornua fronte gerit duplicem signantia legem,
Legem quippe novam Christi veteremque figuram.

Symeon Thessalonicensis lib. de Templo et Missa, ait Episcopos Orientales sacra facere nudo capite, excepto Alexandrino Patriarcha qui in capite gerit, quod vocant τερών, deinde hæc subdit: Ἐφερε γὰρ ὁ νομικὸς ἀρχιερεὺς ἐπὶ κεφαλῆς κίθαριν, ἣν δὴ καὶ μίτραν ὀνόμαζον, κατὰ δὲ καὶ οἱ περιτιθέντας τεράρχαι τοῦτο καλεῖν εἰώθασιν.

☞ *Mitra* Folquini Morinensis Episc. qui ann. 855. mortuus est, meminit Johan. Iperius in Chron. cap. 13. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 510. ubi eam in monasterio suo Sithiensi asservatam una cum cappa ejusdem Folquini et chirotheis atque sandaliis testatur: *Adhuc sub antiquo decore conservamus cappam ejus unam processionalem, Mitram, chirothecas atque sandalia, stolas quoque tres, etc.*

* Theodulf. Aurel. episc. lib. 5. carm. 3:

Illius ergo caput resplendens Mitra tegebat.

Longe ergo sæculo x. antiquior est mitra ad usum episcoporum. Consule Marten. de Ant. eccl. ritib. tom. 1. col. 356. edit. 1736. et Tract. nov. dipl. tom. 4. pag. 325.

☞ Episcopos interdum non nisi ex concessione Romani Pontificis *mitra* usos fuisse, colligitur ex Epist. Calixti II. PP. ann. 1120. in Batav. sacra pag. 139. qua Godebaldo Trajectensi Episcopo ejusque successoribus *pro commissæ ipsi ecclesie reverentia, et diutinae ad invicem dilectionis affectu* concedit *Episcopalem Mitram*.

Episcopalis autem *mitræ* triplicem speciem statuit Ceremonialis Episcoporum lib. 1. cap. 17: *Mitræ usus antiquissimus est, et ejus triplex est species; una quæ pretiosa dicitur, quia gemmis et lapidibus pretiosis, vel laminis aureis vel argenteis contexta esse solet; altera auriphrigiata sine gemmis, et sine laminis aureis vel argenteis, sed vel aliquibus margaritis composita, vel ex serico albo auro intermixto, vel ex tela aurea simplici sine laminis et margaritis. Tertia quæ simplex vocatur, sine auro, ex simplici serico Damasceno, vel alio, aut etiam lineæ, ex tela alba confecta, rubeis laciniis seu franciis et vittis pendentibus. Pretiosa utitur Episcopus in solennioribus festis, etc.*

† *MITRA CONSISTORIALIS*, Qua utitur Papa cum in consistorio sedet. Gajetanus in Ord. Rom. apud Mabill. Mus. Ital. tom. 2. pag. 440: *In pronuntiatione ipsorum legatorum vel nunciatorum ipse (Papa) debet portare pluviale aurifrigiatum, et Mitram consistorialem nuncupatam. Alter Ordo Rom. ibid. pag. 232. sic eam describit: Mitra cum aurifrisio in titulo sine circulo utitur (Papa) cum sedet*

in consistorio, et judicat; unde coronam regalem representat.

MITRAS gerebant Cardinales, antiquam pro capitis ornamento galerus iis assignatus esset in Concilio Lugdunensi ann. 1245. Ægidius Aureæ valli Monach. in Alberto Episc. Leod. cap. 61: *Constituit eum summus Pontifex sanctæ Ecclesie Romanæ Cardinalem, et imposita Mitra capiti ejus, inter Cardinales summum eum fecit considerare.* [*Mitræ Cardinalium meminit etiam Cencius in Ord. Rom. apud Mabill. tom. 2. Mus. Ital. pag. 204.*] Balsamon de Chartophylace, lib. 7. Juris Græcorum pag. 462: *Καὶ τοὺτους δώδεκα Καρδηνάριους τοῦ Πάπα ὁμοίως βλέπομεν κεκοσμημένους χρυσοῖς ἐπιβλήμασιν, ὡς ἀντιπροσωποῦντας τῷ Πάπῃ, καὶ τὰ τοῦτου στήριζοντας δίκαια.*

* Cangio assentit Lazar. Andr. Boquilotus in disquisit. histor. de Sacra Liturgia, ut observat Georg. Rhodig. de Liturg. Rom. Pontif. cap. 26. num. 7. quod non ita intelligendum esse monet, ut mitras dehinc gestare cessaverint, iis quippe semper usi sunt et etiam nunc utuntur, cum in sacris summo pontifici inserviunt, et quidem sericis ex concessione Pauli II. initio sui pontificatus, teste Gobel. Persona seu Pio II. in Comment. lib. 2. num. 40: *Cardinalibus qui sacris induti vestibus, a prælatis inferiorum ordinum, præterquam loco non cognoscantur, usum Mitræ sericæ Damasceni operis, rubraque capitia indulsit.*

MITRA ROMANA, ejusdem nempe formæ quæ Cardinalium. Charta Leonis IX. PP. in favorem Eberhardi Archiep. Trev. ann. 1049: *Quapropter omnibus ipsis laudantibus et respicientibus pro investitura ipsius Primatus, Romana Mitra caput vestrum insignimus, qua et vos et successores vestri in Ecclesiasticis officiis Romano more semper utamini, semperque vos esse Romanæ sedis discipulos reminiscamini.*

MITRÆ privilegium indultum a summis Pontificibus interdum aliis quam Episcopis, verbi gratia Abbatibus, de quorum *mitra* egimus in voce *Abbas mitratus*: præterea Canonicis Ecclesiarum Cathedralium. Anonymus Hasenrietiarius in Gebhardo Episc. Eystetensi, de Clemente PP.: *Qui eisdem Babergensibus hoc privilegium, ut in summis festivitibus, tum ministri altaris, tum etiam ceteri seniores Mitram haberent in capitibus. Habentur in Bohemia Pia lib. 5. pag. 64. 65. Bullæ Pontificum Urbani et Bonifacii, quibus facultas conceditur Canonicis Pragensis Ecclesie, cum Archiepisc. celebranti in Subdiaconatus et Diaconatus officio adsunt, uti mitris albis. In Vitis Abbatum S. Albani pag. 52. Pictaviensis Archidiaconus, Meus, inquit, Vicarius in Ecclesia B. Hilarii incedit mitratus in omnibus anni festivitibus, nec derogat Mitra Episcopali dignitati. Vide Vitam S. Henrici Imperatoris cap. 18. et Bonifilium Constantium in Messana lib. 8. fol. 58. v.*

☞ *Mitras* Canonicorum interdum nihil fuisse nisi eorum *almucia*, colligitur ex Georg. Christ. Reg. Mogunt. tom. 1. pag. 737. ubi de Conrado III: *Edito voluit Edicto ut pastor et plebanus Mitras sive almucia de asperiolis; altariæ vero et beneficiati temporibus divinatorum Mitras de pellibus agninis nigris gessent.*

† *MITRATA BENEFICIA*, Episcopatus, Abbatie. Gualvaneus de Llamma apud Murator. tom. 12. col. 1009: *Ille (Johannes XXII. PP.) fuit in concedendis gratiis ultra modum benevolus; iste (Bene-*

dictus XII. PP.) fuit crudelissimus; retinuit enim 330. beneficia Mitrata cum baculis pastoralibus, et sic ecclesiarum non pastor, sed destructor fuit.

* *MITRAS* omnibus clericis communes fuisse, docet synod. Tornac. ann. 1366. inter Stat. ejusd. eccl. pag. 51. art. 14: *Item intrantes vel exeuntes cancellum capita humiliter inclinent ad altare; et dum divina celebrantur, Mitras in capitibus non habeant. Ubi capitis tegmen clericorum proprium intelligendum est.*

MITRAS Monachis tribuit etiam liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 18: *Mitras laneas, quales Conversis formavimus, in opere tamen operariis, et itinerantibus in itinere concedimus. Et cap. 40. ubi de Infirmis: Cum in superpellicis ante infirmariam sedent, conceditur eis ad protegendum caput, capparones, vel Mitras laneas ferre.* [Regula reformat. Monast. Mellicens. ann. 1451. in chron. ejusd. Monast. pag. 360: *Item quilibet habebit unam Mitram de lana ad tegendum caput tempore dormitionis, et etiam unum pannum lineum pro capite. Mitrella, eadem notione, ibid. pag. 413: In refectorio conventualiter constituti sicut et in aliis actibus conventualibus capitibus habitus tecti, nisi necessitas vel consuetudo dis cooperationem exigat, solemus existere, nudam Mitrellarum delationem, quantum commode fieri potest, congrue devitantes.] Ubi *mitræ* [et *mitrellæ*] videntur appellari ejusmodi capitibus tegumenta quæ *capparones* vocant: quomodo hæc vox videtur sumi in Jure Feudali Saxonum cap. 33. art. 5: *Antequam vassallus accedat ad dominum, gladium, cultellum, et calcaria, pileum, et Mitram deponat, chirothecam et cappas exuat, etc.**

MITRA viris etiam tribuitur. Albert. Argentin. ann. 1317: *Rex alloquens jocosose hospitem suum, videns eum pulcrum habere Mitram in capite, sicut tunc moris erat, dixit Rex, se oportere Mitram eandem habere, et ipsam extraxit de capite illius.*

* Quandonam vero ea uti abstinuerunt, innuit Anonymus Leob. in Chron. ad ann. 1336. apud Pez. tom. 1. Script. rer. Austr. col. 948: *Capucii etiam omnes inceperunt uti, tam rustici, Judæi, pastores. Cessavit etiam tunc usus Mitram virilium, per quas inter laicos plures Christianus agnoscebatur a Judæo.*

MITRAM denique vocabant nostri capitis tegumentum, quod Imperatorum et Regum coronis substernitur. [* *Mitra*, *Vitta*, *regalis corona*, *vel frontalis seu amictum capillorum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.] Ceremoniale Rom. lib. 1. sect. 5. ubi corona Imperatoris describitur: *Differt forma coronæ Imperialis ab aliis: nam ea sub se thiamram quandam habet in modum fere Episcopalis Mitræ, humiliorem tamen, magis apertam et minus acutam: estque ejus apertura a fronte, non ab aure.* [Gajetanus in Ord. Rom. ubi de coronat. Imper. apud Mabill. Mus. Ital. tom. 2. pag. 401: *Cumque lecta fuerit epistola, et graduale cantatum, Imperator procedit processionaliter ad altare, ubi summus Pontifex imponit ei Mitram clericalem in capite, ac super Mitram imperatorum diadema, dicens ut sequitur: Accipe signum gloriæ, diadema regni, coronam imperii, in nomine Patris, etc.*] Chronicon Ceccanense ann. 1209. de Ottone Imperat.: *Oddo coronatus Imperator, vestitus Imperialibus vestimentis sacratis, Mitratus et coronatus, iit cum D. Papa, etc. Mitram etiam Vratislao Bohemæ Regi, quamvis laicæ*

personæ mitti non consuevisset, in signum intimæ dilectionis misit Alexander II. PP. ut est in Epistolis Gregorii VII. PP. lib. 1. Epist. 88. [* *Mitra*, ducibus Boemiæ concessa a Romano pontifice sub annuo censu, cujus meminit Liber. cens. eccl. Rom. : *Item in quodam thomulo Lateranensi, inter cætera Spicieneus dux Boemiæ accepit licentiam a PP. Nicolao sibi portandi Mitram, et promisit se daturum omni anno centum libras argenti de terra sua sub nomine census.*] Rogerio Siculorum Regi concessit Luceus II. PP. de quo ita Otto Frising. lib. 1. de Gest. Frider. c. 27. 28: *Concordiam inter Siculum et Papam hujusmodi esse accepimus, Papa concessit Siculo virgam, et annulum, dalmaticam, et Mitram atque sandalia.* Et Innocentius III. PP. Regi Aragoniæ, in Gestis ejusdem PP. pag. 135: *Regalia insignia universa, mantum videlicet et colobium, sceptrum et pomum, coronam et Mitram ad opus tuum non minus pretiosa, quam speciosa fecimus præparari, et ea liberaliter tibi donavimus, insignum gratiæ specialis.* Adde Odor. Rainaldum ann. 1204. n. 71. et tom. 5. Hist. Francor. pag. 878. Ita apud Hebræos, Pontifices præter cidarim mitram gestabant, ne caput cidaris lamina statim attingeret. Philo de Vita Mosis lib. 3: *Μίτρα δὲ ἦν ὄψ' αὐτοῦ, τοῦ πρὸς τὸ κεφάλαιον.* Vide Seldenum de Succes. Hebr. lib. 2. cap. 7. De mitra pluscula congestit C. Paschalius de Corona lib. 4. cap. 20. 21.

* *MITRA*, Capitis tegmen militibus proprium. Stat. provinc. conc. Trevir. ann. 1310. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 45. col. 1: *Presbyteri, canonici et clerici rugatas et scaccatas vestes gestantes, nec non Mitras, ut vulgariter dicamus, seu cutusas (i. cucufas) coram episcopis et ordinariis, ac etiam in ecclesiis in quibus ipsi beneficia obtinent, deferentes, venerabile clericale signum... deferre... vilipendunt, ut sic alterati in milites armatæ militiæ videantur.* [* *Mitra Ferrea*, in Notit. ann. 1329. apud Gudén. Cod. Diplom. tom. 2. pag. 1365. Ruodlieb. fr. 1. vers. 25:

In Mitra galeam rutilam gestat chalybinam,
Districtus gladio compto capulotenus auro.

Occurrit ibidem fr. 5. vers. 45.

MITRA BAPTIZATORUM. Vide *Chrisma* in *Chrisma*.

MITRA GRÆCORUM, seu capitis amiculum. Guillelmus Apul. lib. 1. de Gest. Norman.:

... Ibi quendam conspicentes
Mox virum Græco vestitum nomine Melum,
Exulis ignotam vestem, capitulo ligato
Insolitos Mitræ mirantur adesse rotatus.

Ita sane sunt Turcorum *Turbani*; Græcos vero ejusmodi caputum tegmenta gestasse, nescio an legatur.

MITRA, Capitegium, seu operculum, quo falconis caput et oculi teguntur, ne videat, apud Albertum Magnum lib. 28. de Animal. cap. 3. 4.

MITRATUS. Tu fuisti *Mitratus* pro falso, apud Bartol. ad Leg. *Eum qui D.* de Injur. Memoriale Petri de Paulo sub ann. 1393. de quibusdam maleficis: *Ubi unus diciturum Sacerdotum S. Bernæ Mitriatus fuit, et in eadem mitria ductus fuit una cum prædictis aliis Clericis ligatus, etc.* Vide Julium Clarum in Sentent. pag. 328. Poeta Gallicus inferioris ævi, editus ann. 1580. in Carm. hoc titulo: *Epitheton contre deux faux tesmoins mitrez:*

Nous faux tesmoins que vous voiez Mitrez,
Par gens letrez, qui ont bien veu les livres,

Pour nos meffaits, qui sont enregistrez,
Sommes monstrez et ainsi accoustrez,
Sous le hazard d'en avoir quatre livres.

Adde Ludovicum d'Orleans in Expostulat. pag. 207.

* *MITRA POPYRAGEA* quibuscumque reis, maxime falsi crimine damnatis, in ignominiam imposita. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 50. ex Cod. reg. 4620: *Falsum committens qualibet vice in falsitate deprehensus et condemnatus aliquo ex casibus suprascriptis, si præsens fuerit, mitretur cum Mitra papyri, in qua sit scriptum nomen et prænomen ipsius mitrati, et cognomen et agnomen, et causa qua sit mitratus, et per totam civitatem Mantuæ ducatur per loca publica dictæ civitatis, et demum cum dicta Mitra ad berlinam ponatur, in qua per totam diem resideat... Quæ quidem Mitra, postquam prædicta fuerint executioni mandata, in palatio communis Mantuæ appendatur ibidem ad perpetuam infamiam, notam et delestationem criminosi perpetuo permansura.* Stat. crimin. Cumanæ cap. 12. ex Cod. reg. 4622. fol. 64. v. : *Si quis fecerit vel fabricaverit, seu fabricari vel fieri fecerit Cartam falsam, vel acta publica falsa, ... condempnetur pro prima vice in quadruplum contenti in tali instrumento, ... et ulterius quod Mitretur, et tribus diebus continuis sic Mitriatus perducatur in publico. Lit. remiss. ann. 1883. in Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 180: *Il a été imposé à Jehan Roche avoir esté en plusieurs assemblées à Sens... et y (avoir) saché sa dague et dit certaines paroles de menaces de tuer et autres, tant à nos officiers comme à autres; ... sur quoy... nos réformateurs... condempnerent ledit supplicant à estre mis et tourné ou pillory audit Sens tenant en sa main une figure de dague et aiant sur sa teste une figure de Mitre ronde de papier, où il auroit en escript au dehors en effect ces paroles: Il menaça de tuer en l'assemblée en tenant sa dague, etc.* Aliæ ann. 1473. in Reg. 195. ch. 1159: *Jehan le Bourrellier prestre... print et vola ung encencier d'or où poids de six marcs, quatre unces et dix-sept esterlins d'or, ... pour lesquel cas il a esté condempné à estre eschelé et Mitré.* Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. ad ann. 1478. fol. 242. r. : *Belot Cantine pour avoir voulu atraire par manière de macrelage Jehannette fille Witaxe de Queux à soy en aler en la compagnie de ung nummé Franqueville, homme d'armes de la garnison de cette ville, soubz la charge de Mons. de Joyeuse, et à faire sa volenté d'elle, fu condempné et a esté mené Mitrée en ung benel par les carrefours et ses cheveux brulez au pillory, et ce fait banye.**

* *Jus damnandi ad mitram*, argumentum altæ seu majoris justitiæ, ut colligitur ex Aresto ann. 1574. 14. Aug. inter Arest. Tournet. lit. I. pag. 976. quo pronuntiatur archiepiscopum Senonensem habere jus de lever eschelles pour condamner à la Mitre et faire amende honorable, non seulement dedans sa court ou circuit d'icelle, mais aussi au dedans de tous endroits et environs de sa maison archiepiscopale.

MITRALE, Theca in qua reponitur mitra. Charta Joannis Archiep. Capuani ann. 1304. in Sanctuario Capuano: *Mitram unam cum smaltis... cum Mitrali in quo ponitur ipsa mitra.* [Adde Gajetanum in Ord. Rom. apud Mabill. tom. 2. Mus. Ital. pag. 280.]

MITRALE, Liber sic inscriptus a Riccardo Episcopo Cremonensi compositus. Laudatur sæpe a Durando Mimatensi Episc. in Rationali divin. offic.

* *MITRARE*, Mitra ornare, apud Virgil. Grammat. pag. 80.

† *MITRIDII INFIRMITAS*. Miracula B. Humilianæ tom. 4. Maii pag. 406: *Quædam mulier de Florentia, ... cum per tres hebdomades infirmitatem Mitridii poteretur tam periculosam, quod a multis medicis judicaretur moritura penitus.* Ubi Bollandistæ: *An semitertiana febris, ἡμιτρίτιος; Galeno dicta? Ast in expanso quodam Italico folio de vita Sanctæ, dum summam enumerantur miracula, dicitur unus liberatus a malo convolvuli, vulgo Miserere, dicti. [* Vide Mithridi.]*

MITRULA. Fulcherius Carnot. lib. 3. Hist. Hierosol. cap. 60: *Basilicus autem (serpens) est ad semipedem longitudinis, albus quasi Mitrula, lineatus caput, etc.*

☞ Hæc emendanda ex Solino cap. 27. quem exscripsit Fulcherius: *Serpens est (basilicus) pæne ad semipedem longitudinis, alba quasi Mitrula lineatus caput.* Ubi *Mitrula* est diminut. a *Mitra*. *Maculam*, pro *Mitrula* dixit Plinius. Vide Notas Salmasii ad laudatum Solini locum.

1. *MITTA*, Mensuræ salariæ et frumentariæ species, a Saxonico mitten, mensura. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 262: *Ego vero dedi dictis Canonicis... redditus 20. solidorum apud Stokes, et septem Mittas salis ad Wiz.* Infra: *Exceptis 7. Mittis salis.* 14. *Mittæ salis*, tom. 1. pag. 528. *Mittæ brasii*, pag. 136. Alia vide apud Spelmanum. Vide *Mitcha*.

† 2. *MITTA*, Monetæ Flandrensis species, in Charta ann. 1480. apud Miræum tom. 2. pag. 1342. Vide supra *Mita* 2.

* 3. *MITTA*, Pars panis interior et mollior, Gall. *Mie*. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 59: *Mittam duodecim panum calidorum in vippis comedisse dicebatur memoratus Johannes.*

† *MITTARE*, Litteræ Guidonis Comit. Nivern. inter Ordinat. Reg. Franc. tom. 3. pag. 119: *Quotiens baillivum vel præpositum, aut aliud mandatum nostrum de Nivern. Mittaverimus, ipsos jurare faciemus, quod omnia præmissa pro suum juramentum observent, etc.* Si mendum non est pro instituerimus vel ordinaverimus, hic *Mittare* ejusdem significationis est atque infra *Mittare* 3.

† *MITTELA*, Lana, vel pellicea chirotheca, Gall. *Mitains*. Regula reformat. Monast. Mellicens. in Chron. ejusd. Monast. pag. 413: *Contra aeris inclementiam per hyemem conceduntur duo pellicia, majus et minus, de pellibus ovinis cum calceamentis, caligis et Mittellis, sociis aliisque necessariis.* Vide *Mitana*.

MITTENDARIJ, Palatini, qui in sacro Palatio militabant, et in provincias extraordinarie mittebantur a Principe, ut eorum mandata perferrent, cum Comitatus Palatini in ipso palatio subsisterent, ut docent Glossæ Basilic. in voce *καλατινοί*. Οἱ δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας πεμπόμενοι, Μιττενδάριοι. Senator. lib. 4. Epist. 47: *Expeditos enim proferare Mittendarios volumus, non migrare censemus.* Vide I. 2. 5. 7. 8. 22. 23. Cod. Th. de Palat. (6. 30.) et Pancirolium ad Notit. Imp. lib. 1. cap. 86.

† *MITTENTES*, mendose pro *Nutrices*, in Ordinat. Philippi Augusti Spicileg. Acher. tom. 6. pag. 493: *Item Clerici non debent excommunicare eos qui vendunt blada, vel alias merces diebus Dominicis, vel eos qui vendunt Judæis, vel emunt ab illis; ... sed bene volunt quod Mittentes Judæorum excommunicent.* Vide in voce *Judei* ad lineam, Quæ quidem, etc.

1. *MITTERE*, Permittere. Paulus PP.

in Epistola ad Pipinum : *Et Mittat Deus ut semen vestrum usque in finem mundi fruatur, etc.*

2. **MITTERE**, Ponere. Lactantius de Mortib. persecutor. n. 2 : *Per omnes provincias et civitates Ecclesie fundamenta Miserunt*. Ubi idem scriptor l. 4. Instit. cap. 20 : *Discipuli vero per provincias dispersi fundamenta Ecclesie ubique posuerunt*. Ita usurpant passim Agrimensores, quorum locos indicavit Rigaltius. Capitul. Caroli C. tit. 16. cap. 5 : *Quia multos dies in illius servitio Misit*, i. posuit. Fulbertus Carnot. Epist. 96 : *Ego vero Misi causam hanc totam in manu ipsius*. Vita B. Torelli Puppiensis num. 15 : *Quicumque poterit solus eum Mittere* (in feretro,) *hic ad Ecclesiam suam ferat*. [Statuta Arelat. MSS. art. 32 : *Quod nullus Mittat ignem in stipulis*.] *Mittere manum ad pecuniam alterius*, Gall. *Mettre la main sur l'argent d'autrui*, in Legib. Henrici I. Regis Angl. cap. 13. Adde cap. 88.

3. **MITTERE**, nude pro Tradere, in possessionem mittere, instituere, in Chartario Celsiniano a Mabill. Diplom. lib. 2. cap. 28. n. 8. laudato : *Et in hac eleemosyna Mitto D. Amblardum Archiep. Lugdunensem, et D. Stephanum Arvernensem Episc. ut partem habeant, etc.* Ibidem : *Pro filio meo Willelmo, quem monachum Mitto in eodem monasterio*. Iterum : *Et in ista eleemosyna Mitto D. Stephano et D. Roberto Abbate, ut ipsi sint defensores mei*.

† **MITTERE** IN POSSESSIONEM nomine ventris, est mittere in possessionem nomine ejus qui est in ventre : *ut cum mulier pregnans mittitur in possessionem nomine filii vel filie hereditis, quem vel quam habet in utero et marito premortuo*. Vocabul. Juris utriusque.

4. **MITTERE**, Instituire, introducere. Chron. S. Petri Vivi tom. 2. Spicileg. Acher. pag. 744 : *Consuetudines pravas, injustas et malas, quas Galduinus in ea Miserat, et Rainardo Comiti sua inertia Mittere siverat, omnes ad nihilum magna vi et potentia redegit* (Mainardus.)

† **MITTERE SE** in aliquo per convenientiam, De re aliqua pacisci, convenire. Charta ann. 1196. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 368 : *Set cum dicta lis diu fuisset agitata coram predictis arbitris, predicti arbitri dixerunt partibus, quod Mitterent se in eis per convenientiam : quod partes fecerunt*.

5. **MITTERE**, Induere, Gall. *Mettre*. Paulus Warnefrid. lib. 4. de Gestis Lang. cap. 28 : *Ceperunt osis uti, super quas equitantes tybrugos byrreos Mittebant*.

† **MITTERE-MANUM**, Gall. *Mettre-main*, Dolia terebrare, *Mettre en perce*. Statuta Avenion. MSS. : *Ne tabernarii Mittant-manum antequam vocaverint bannerios*.

* 6. **MITTERE**, Contribuere, conferre. Lit. Matild. comit. Nivern. ann. 1223. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 422. art. 15 : *Homo qui non habuit uxorem et est bachelorius, quamdiu in illo statu erit et hospiciu tenebit, reddet annuatim quinque solidos de censa,.... et ad negotia communitatis Mittet, sicut et uxorati*. Vide supra Missiones.

* **MITTERE SE** IN AMICOS, Arbitris rem definiendam committere. Scacar. S. Mich. ann. 1220. ex Cod. reg. 4653. A. : *Judicatum est quod Adam de Cornaio miles, postquam se Misit in amicos cum fratre suo, potest facere essoniam de via curie*. Aliud apud Cadom. ann. 1228. in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris.

fol. 22. v. col. 2 : *Judicatum est quod seculi de combustione domus, qui Miserunt se ad finem in amicos, faciunt peregrinationes et alia abjudicata*.

* **MITTERE ALICUI SUPRA**, Phrasid Gallica, *Mettre sus*, pro *Imputer, charger, Culpam crimen alicui assignare*. Tabul. S. Albini Andegav. : *Venit latro viarius ad aliquem de villanis et Mittit ei supra, quod olim vel sanguinem alicujus fudit, vel furtum fecit, etc.* Pluries ibi. [*Hincmar. Remens. Annal. ad ann. 862 : *Hunfrido super quem Warengandus infidelitatem Miserat*. Idem ad ann. 863 : *Duo quoque Nortmanni, qui nuper cum Welando... de navibus exierunt, infidelitatem super eum Miserunt, quorum unus secundum gentis sue morem cum eo negante armis coram rege contendens, illum in certamine interfecit*. Alio sensu *Mittere super aliquem* pro ei injungere in Adnuntiatione D. Hludov. Reg. ann. 860. apud Confluentes art. 2 : *Misimus hoc super episcopos et ceteros fideles nostros ; ut illi hoc inveniunt, qualiter nos ad hæc, quæ diximus, exequenda, adunaremus*.]

Mettre sus, pro *Rétablir, réparer, Reficere, reparare*, in Charta ann. 1449. ex Chartul. Latinac. fol. 120 : *Et par deux fois avoit icelluy prioré fait rediffier et Mettre sus, comme il est à présent*. Sensu opposito *Mettre sus*, pro *Rixas tollere, controversiam sedare*, in Stat. ann. 1870. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 359. art. 19 : *Toutes rixes seront Mises sus, et sera bonne paix et amour entre les dessus dits*. [*Lat. *Controversias Dimittere*, ut in chart. ann. 1312. apud Herrgott. Geneal. Habsburg. vol. 2. pag. 165. et passim.]

* **MITTERE POST ALIQUEM**, Arcessere, Gall. *Envoyer querir*. Acta M. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 21. v. : *Dicta Raimunda Misit post ipsum testem quod veniret ad domum suam*.

* **MITTERE CURIAM**, Ab officio judicis abstinere. Charta Guid. episc. Claramont. ann. 1281. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 1 : *Item si bajulus aliquem habentem causam in villa vult fovere, vel manutenere, vel eidem patrocinari, Mittat curiam sine suspicione*.

* **MITTERE IN DEPERDITUM**, In pignus deponere, unde damnum resarciatur. Charta Petri comit. Autiss. ann. 1199. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 1 : *Castrum cum omnibus pertinentiis ejus domino regi et hæredibus ejus Mitto in deperditum, si hæc conventiones ei non tenerem*. Vide *Deperditum*.

* **MITTERE IN OPERE**, Phrasid Gallica, *Mettre en œuvre*, Adhibere, uti. Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 84 : *Præterea veteres essoullas de monasterio, quæ non poterunt Mitti in opere, etc.*

* **MITTERE IN PLACITUM**, In jus vocare, citare. Charta Phil. Aug. ann. 1195. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 2. fol. 116. r. col. 1 : *Si vero consanguinei Galcheri eos super hoc Mittebant in penam et placitum, etc.* Vide *Ponere* 4.

* **MITTERE AD RATIONEM**, Eadem notione. Chartul. S. Steph. Drocens. : *Si ille, qui partem pedagii recipit, reddendi decem solidos in taxatis festivitibus.... transgressus fuerit, ad rationem Mittatur ; et si reddere noluerit infra quindenam, anathemate plectetur*. Vide in Ratio 1.

* **MITTIBILIS**, Legitimus, qui expendi potest. Charta ann. 1234. in Chartul. Raym. comit. Tolos. pag. 315 : *Damus vobis... in unoquoque anno, in festo omnium Sanctorum, septuaginta quinque solidos Tholosæ bonos et bene Mittibiles*. Vide supra *Metibiles*.

MITTIO, pro *Missus*, occurrit apud Marculfum lib. 1. form. 23. et 24. Vide ibi *Bignonium*, [et *Mittum supra*.]

* **MITTRA**, [Mitra : « *Accepto superpellicio, amictu et stola et pluviali, Mittra simplici et baculo pastorali*. » (Chevalier, Visit. Episcop. Gratianop. p. 47.)]

† **MITULUS**, Turnebo Adversar. lib. 27. cap. 26. est id quod in ædificiis extra prominet, aliudque sustinet, unde vocis origo.

* **MITUS**, *La flavola jocosa*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **MIXA**, **MIXALIS**, pro *Missa*, *Missalis*. Chartul. Cassin. : *Ponemus ibidem intro de ecclesia duos libros Mixales,.... e quinque paramentos de panno de Mixa, cum omnia armenium ipsorum*.

† **MIXARIUM**. Acta SS. tom. 5. Julii pag. 474. De S. Johanne Cassiano : *Deinde apposuit salem frictum, olivas ternas, quibus post hæc superintulit canistrum habens cicer frictum,.... Mixaria bina, caricæ singulas*.

* **MIXOLIDIUM**, Ellychnium, lucerna, lumen. Epist. Benzon. episc. Albens. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. Mss. pag. 322 : *Domino Dionisio planetarium gaudenti Mixolidio, etc.* Vide *Myxus*.

† **MIXTA**, Quæ ex parentibus diversæ gentis nata. Concil. Mexican. ann. 1585. inter Hispan. tom. 4. pag. 351 : *Quando Mixta aliqua femina in monasterium alicujus monasterii recipitur,.... pro eleemosyna amplius quam aliarum non det*. Vide *Mestizus*.

MIXTARABES. Vide *Mosarabes*.

† **MIXTARE**. Vide in *Mixtum* 1.

* **MIXTEOLUM**, Miscellum frumentum. Chartul. Floriac. fol. 217. v. : *Cum Petrus de Montigniaco perciperet in decimis et terragiis nostris in parochia de Messeris ratione majoria, vel alia ratione, ut dicebat, decimas et terragia sigali, Mixteoli et alharum sagetum, etc.* Vide *Mixtum* 2.

* **MIXTERIUM**, Mensuræ annonariæ species. Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 188 : *Qui (agricola) cum dicta pediceca composuit ad tria Mixteria bladi et tres parvos florenos auri*. Vide supra *Miterium*.

† **MIXTIM**, pro *Mistim*. Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. : *Et post omnes similiter tendunt ad mensam tam monachi quam seculares ; sed qui sunt honorabiliores debent esse primi Mixtim cum monachis*.

† **MIXTIOLUM**, **MIXTOLIUM**. Vide *Mixtum* 2.

† **MIXTIONARE**, Miscere, Gall. *Mixtionner*. Charta ann. 1484. apud Baluz. tom. 2. Histor. Arvern. pag. 284 : *Quod ad dictam venditionem terræ de Livradois faciendum per dolum et fraudem dicto contractui causam dantibus vinum Mixtionari sibi bibere faciendo, et in ejus vino rubeo vinum album loco aquæ ponendo inductus fuerat*.

* **MIXTIS**, pro *Mixtus*, in Charta ann. 1399. ex schedis Pr. de Mazaugues : *De actionibus..... realibus, et personalibus seu Mixtibus, etc.*

MIXTONES. Petrus Boerius ex Abate S. Aniani Tomeriarum Episcopus Urbevitanus, in primo Comment. in Regulæ cap. 38 : *Apud nos quibusdam Monasteriis sunt quidam panes, qui Mixtones seu Mixtoni vocantur : sic forte dicti, quia ex mixtura frumenti et hordei vel siliginis fiunt et sunt ita modici panes, quod quatuor aut quinque sunt necessarii uni fratri per diem. Et quia quarta pars annonæ debet dari fratri prægestanti, dicitur hic,*

quod frater Lector Mixtum accipiat, id est, unum panem, Modicum vocatum sive Mixtonum; vel ab hoc Mixto sunt verius appellati Mixtones.

I. MIXTUM, Latinis Scriptoribus sumitur pro vino mixto, cui opponitur merum. Gloss. Græc. Lat.: Κράμα, Temperatum, Mixtum, Κράσις, Mixtum. Martialis lib. 3. Epigr. 56:

Cum peterem Mixtum, vendidit ille merum.

Ps. 74. vers. 9: *Vini meri plenus Mixto.* Novatus Catholicus Homil. ad Fratres: *Infinitum putant esse, quod alius non potest facere, et arbitratu quod ipse solus hoc potest facere, aut forte nec bibit, nec ipsam aquam Mixtam.* S. Eulogius lib. 2. Memor. Sanct. cap. 10. de Georgio quodam Monacho: *Merum aqua tandiu temperabat, usque dum color inficeretur, sapor abesset. Insuper namque ille gustus (ita referebat) nec bibere nimium, nec temulari coniviam patitur.* Charta Caroli Calvi pro Monast. S. Mariæ Suession. ann. 858: *Vini modii 200. et mellis modii 10. ad dandas omni tempore regulares eminas, et in solemnitatibus Mixtis purisque potionibus propinandas.* Potioni mixtæ Monachicæ opponitur pura, apud Ratpertum de Casibus S. Galli cap. 16. pag. 101: *Hic cum circa Subdecimum Ruodpertum mensuram puræ potionis suæ coram se habentem consedisset, ut domi solitus erat, statim bibere volens, eam manu sumpsit, et impiger hausit, etc.* Vide Regulam Magistri cap. 23. 27. 77. et Ordinem conservationis Monasticæ cap. 11. ubi Mixtum pro ipsa potione mixta sumitur. Hinc

MISCERE, Vinum et aquam in scyphum infundere, bibere, in eodem Ordine convers. Monast. d. cap. Ugutio: *Miscere dictum est pro ministrare et propinare.* Theodemarus in Epist. ad Carolum Mag.: *Aliis diebus, prandentibus Fratribus, quum vinum nobis abundat, singulas phialas Miscere facimus, in summis quoque festivitatibus,.... jam bis ad prandium Miscere facimus.* Capitula Monachorum ad Augiam directorum cap. 7: *Ut autem signum Cellararius ad potum pulsaverit benedicendum, statim octo vel decem surgunt juvenes absque ulla tarditate ad Miscendum Fratribus.* Capitula Monachorum S. Galli ann. 817. cap. 18: *Ut quatuor Fratres juniores... deputentur ad Miscendum, qui tamen reficiantur cum cæteris.* [Fortunatus in Vita S. Radegundis num. 4. sæc. 1. Bened. pag. 320: *Vinorum capita diluens, ministerium faciens, quos ante levarat, eisdem sua manu Miscebat, ut fessos de sudore sumpta potio recrearet.* Alcuinus in Vita S. Willibrordi Episc. n. 17. sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 612: *Mandavit specialem suam flasconem sumere, ac pauperibus Miscere Christi.* Adde Vitam sancti Ansharii Episc. sæc. 4. part. 2. pag. 108. cap. 35. et Vitam S. Guidonis sæc. 6. part. 1. pag. 513.] etc. Hinc

MIXTUM, quævis potio. Kero Monachus: *Mixtum, merod, sc. poculum.* Vita S. Desiderii Episc. Cadurcensis cap. 10: *Subito rubore perfusus, mixtum aque poscere cepit, anxie ac vehementer satagere: quem Episcopus cernens nimis anxie palpitate, festinanter vinum servis suis afferre mandavit... allato igitur vino, nullatenus homo ori suo applicare permisit, sed longe repellens guttam aque clamare cepit, cumque aqua fuisset allata, cyathum præripiens deglutivit.*

* Unde Messcæ, ut videtur, potus seu cerevisiæ species. Jura castellani Camerac. ex Cod. reg. 8428. 3. fol. 217. r°:

Item le Chastellain doit avoir des cambiers pour donner congié de brassier, et aussi de ceux qui font le Messcæ, toutes fois qu'il brassent, un sextier et xij. deniers Cambresis, Vide supra Mezium.

At quid Mixtum significet in Regulis Monasticis, ambigunt viri docti. Regula S. Benedicti cap. 38: *Frater autem hebdomadarius accipiat Mixtum, priusquam incipiat legere, propter communionem sanctam, et ne forte grave sit ei jejuniū sustinere.* Ubi S. Hildegardis ait *Mixtum*, esse panem vino intinctum. Boherius in eadem Regulam cap. 39. scribit Italis *Mixtum*, significasse *jentaculum*, seu quod nos vulgo *le Déjeuner* appellamus. [Ea notione *Mixtum* occurrit in Constitut. Sororum Pœnitent. S. M. Magdal. apud R. Duellium tom. 1. Miscell. pag. 170: *Nec tunc serviunt quæ Mixtum sumant; hoc est in Adventu, Quadragesima, aliisque jejuniis ab Ecclesia indictis.*] Certe vini certam mensuram et panis certam quantitatem ita appellari docet Bernardus Monachus in Consuetudinibus Cluniacensibus MSS. ex Bibl. Sangermanensi cap. 7: *Est autem consuetudo quatenus reindutis panis afferatur scyphus plenus vino, et dimidia libra panis, dicente Priore post verberationem, Modo date ei Mixtum.* Et cap. 32: *Et sicut alio tempore mos est, cum infantibus sumant de pane et vino Mixtum.* Liber Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 73: *Mensura Mixti sit quarta pars libræ panis, et tertia pars heminæ vini.* Quod firmat etiam Beletus cap. 119: *Statutum est in quibusdam Ecclesiis, et ubique terrarum sic debet fieri, ut illo die (quo Communio seu Eucharistia datur) panis et vinum in Ecclesia habeatur, et cum homines communicaverint, delur statim unicuique panis buccæ priusquam recedant, et paululum vini, ne forte quippiam de Sacramento in ore remanserit, quod expundo facile emitti queat. Posset enim facile contingere, si non statim comederetur. Quæ sane laudata consuetudo omnibus probatur, sumpsitque originem ex institutione B. Benedicti; instituit namque vir sanctissimus ob eandem causam, ut illi qui aliis Fratribus debent in prandio post Communionem ministrare, aliquid prius comederent. Atque hoc quidem prandium Mixtum appellari solet.* Ita etiam *mixtum* interpretatur Smaragdus. Chrodegangus Metensis in Regula Canonico-rum Metensium cap. 21: *Et Lector et Cellerarius, et Portarius vel Septimanarius, vel qui ministrant quando Episcopus cum Clero in refectorio reficit, antequam Fratres in refectorium veniant, Mixtum de pane et potu accipiant, ut grave eis non sit jejuniū sustinere, interrim quod Clerus reficit.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiens. cap. 12: *Eos qui post Capitulum Mixtum accipiunt, aut qui profecturi quoquam ante Conventum cibum sumant, etc.* Et cap. 48. de Lectore mensæ: *Ipsæ autem debet ab Armario querere, quid et ubi legere debeat. Mixtum, si voluerit, accipiat.* Capitula Monachorum ad Augiam directorum, cap. 5. Edit. Baluzianæ: *Lector vero post Sextam, antequam accedat ad legendum, accipiat Mixtum supra: accipiant super constitutum annonam Mixtum, ut non sit eis grave jejuniū, dum ministrant.* Neque aliter Consuetudines Floriacenses: *Post Tertiam Mixtum pueri accipiunt, et debent habere a Cellerario caseum.* Consuetudines Eveshavensis Monasterii in Anglia: *Quandocumque est potus post Nonam, percipiet Refectorarius duas justas de Cellario, et ad Mixtum unam.* Ibi-

dem: *Qui ad superiorem mensam sederit, ut Custos ordinis sederit, duplum (panem monachilem percipiet): qui missam majorem celebraverit, duos: Lector vero et servitores unum ad Mixtum.* Eadmerus de S. Anselmi similitudinibus cap. 46: *Datur Mixtum interea cibi, donec conveniant omnes qui cum eo erunt cœnaturi, etc.* Leo Ost. lib. 1. cap. 14: *Pondus quoque libræ panis et mensuram vini, sed et calicis mensuram, quam in Mixto servitores accipere debent,.... transmisit.* Atque ita passim *mixtum* usurpant Usus antiqui Cistercienses d. cap. 73. 75. 82. 84. 90. 91. 106. 108. 112. 114. et Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. cap. 7. 17. 19. [*] Vide Glossar. med. Græcic. voce Εύμαρον, col. 445. et App. pag. 75.]

Ex quibus omnibus vix dubitare licet quin *Mixtum* apud Monachos idem fuerit quod *jentaculum*, ex pane scilicet et modico vino constans; quod aliis iterum monumentis firmari potest. Hildemarum in Comment. ad Regulam S. Benedicti, quod sub Ludovico Pio editum, ad cap. 38: *Mixtum enim intelligitur panis et vinum, sicut superius dixit, singulos biberes et panem.* Cui consona sunt quæ Bernardus Mon. in Ord. Cluniac. part. 1. cap. 74. scribit: *Perlatum est aliquando R. P. D. Henrico sedenti in Capitulo, quod mensæ Lector, Hebdomadarius etiam coquinae, et Cellerarius, Custosque ecclesiæ qui consuetudinaliter post majorem Missam Mixtum accipere solent, mensuræ panis et vini olim a B. Benedicto, statutæ, alia quædam epularum munuscula, a Decanis horas canonicas, professionis causa, in prandendo prævenientibus, sibi largita intermiserent; quæ res non modo ei irrationabilis visa est, verum etiam contra Constitutionem Regulæ prædicti Patris Benedicti usurpata, in qua præcipitur singulos biberes tantum et panem hebdomadarius coquinae atque lectori dari super statutam annonam; unde generali definitione sancivit nihil penitus aliud, quam quod Regula præcipit, in Mixto esse sumendum. Quæ vero fuerit panis et vini mensura in hoc jentaculo assignata docet S. Wilhelmus lib. 1. Constitut. Hirsaug. cap. 97: *Ad Mixtum non accipiunt, nisi quod S. Benedictus præcipit, quartam partem panis absque libra sua, et de vino (similiter quartam partem mensuræ solitæ.)* Adde lib. Usuum Ord. Cisterc. cap. 73. supra laudato.*

MIXTARE, Mixtum sumere, quod nostri dicunt *dejejunare*. Statuta Ordinis de Sempringham: *Debilitati plurimum nostrorum gratia misericordiæ condescendentes, Canonicos permittimus Mixtare quousque 30. annos ætatis compleverint: in majori vero ætate id fieri omnino prohibemus, nisi ordinate in Capitulo, petita misericordia, alicujus infirmitati a Priore ad tempus condescendantur,.... Mixtum sumentibus panis et cervisia delur, et nihil melius, nisi forte necessitate cogente alicui misericordia impendatur ad tempus.* Adolescentiores quibus diebus jejuniū Mixtum sumere conceditur, semper ante Tertiam in ætate, ante Sextam in hieme illud sumant,.... mensura Mixti sit quarta pars libræ panis, et tertia pars eminæ potus,.... et sciendum quod a capite jejunii usque ad Pascha, exceptis dominicis diebus, et 3. diebus Rogationum, et 4. Temporum, et vigilia Domini et Sanctorum, Mixtum non sumitur, nec pulsatur.

MIXTUM. Charta Caroli Calvi ann. 23. Ind. 10. ex Tabulario S. Dionysii n. 81:

Ipsi quoque Fratres oblationes pro nobis Domino offerant, et de vino, quod in vineis predictæ villæ natum fuerit, decem modia in Sacario Fratres mittant, quod Mixtum fiat vino in sacrificio deputato, quatenus et donariis voti nostri etiam sacrosancto sacario portio deesse non debeat. Occurrunt eadem verba in alia Charta ejusdem Caroli ejusdem anni pro Ruolio: sed quid hoc loco mixtum sonet, non omnino constat. [Videtur pro vino usurpandum, quomodo mistum aliquando sumi supra observavimus: de vino quippe ad sacrificium Missæ deputato ibi loqui Carolum Calvum opinor.]

2. MIXTUM, MIXTOLIUM, MIXTURA, etc. Miscellum frumentum, nostris *Bled méteil*. Tabularium Fossatense: *Valent quolibet anno 6. modios grani... medietatem Mixti, et aliam medietatem ordei*. Alibi mixtura dicitur. *Mixta annona*, non semel in Tabulario S. Remigii, ubi interdum etiam mixtura. Occurrit etiam in Tabulario Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 56. [*Bled Moitangé*, in Charta ann. 1836. ex Tabular. Commerciali: *Il nous doit payer et rendre audit jour en nostre dit chastel un septier de bled Moitangé.*]

MIXTURA, *Mixture*, in Consuet. Arvern. cap. 31. art. 23. 29. nostris *Méteil*. Gloss. Græc. Lat.: *Μίξτις χρωμάτων*, ἢ ἄλλης ὄλης, *Mixtura*. Tabularium Bellilocense in Lemovicibus Ch. 95: *Mixturam vero quam debent Rustici per census, hoc sunt de quarteria 2. sestaria de avena, 3. eminas, et quartum ex hordeo aut annona. Si vero Mixturam semel recipere noluerint, reddant qui addant cumula et non caleate; de ordeo vero eminam cumulam, aut de annona rasam*. Tabular. Dalonensis Abbatiae fol. 63: *Ad census 7. sextariorum et unius eminæ Mixturæ*. Utitur Rigordus ann. 1195. *Datiarii vini et Misturæ plebis de Aplano*, in Charta Italica ann. 1827.

MIXTURA, *Mixtura* seu miscello frumento, Gall. *Méteil*, distinguendam omnino arbitror: hoc enim ex frumento et secali hyberno constat, illa ex frumento, vel interdum siligine, hordeo et avena. Acta S. Yvonis MSS.: *Erat autem panis ejus grossus, siliginis videlicet, avenæ, hordei furfuris, vel Mixturæ. Panis variæ annonæ*, in Charta ann. 1066. apud Miræum tom. 1. pag. 66. Vide *Mescalio*.

MIXTURA, Idem quod *Mixtura*. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerm. fol. 85: *Habet ibi farinarias 11. unde exeunt in censu de annona mod. CXX. de frumento mod. XL. de Mistura LXXX.* Charta ann. 1564. e Tabular. Eccl. Massil.: *Et pro Mistura dictæ eleemosynæ faciendæ 75. eminæ annonæ.*

MISTOLIUM, Idem quod *Mixtura*. Tabular. S. Clodoaldi: *Dixerunt etiam quod x. sextarios Mistoli sui et x. sextarios avenæ injuste detinebat.*

MISTOLIUM, Charta ann. 1222. in Tabul. Pontisar.: *Radulphus presbyter de Argentolio contulit presbytero ecclesie de Villanis sextarium Mistoli.*

MIXTILLUM, in Charta ann. 1212. in Tabular. S. Vincentii Cenoman.: *Monachi vero pro his omnibus tenentur dare eidem Philippo in primo anno VII. modios bladi, scilicet XXI. sextarios de tritico, totidem de Mixtillo, totidem de hordeo, totidemque de avena. Mestellum*, in Charta ann. 1211. in Tabular. Monast. Hederæ fol. 49.

MIXTOLIUM, in Charta ann. 1226. in

Probat. Hist. Monmorenciæ pag. 402.

MIXTOLIUM. Magnum Pastorale Ecclesie Parisiensis ann. 1220. pag. 134: *Titulo pignoris obligaverunt... unum modium bladi, medietatem Mixtoli competentis, et medietatem avenæ. Bladum Mixtolum*, in alia ann. 1250. in Probat. Hist. Droceus.

MESTILO, ex Gallico *Mesteil*. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 504: *Et nonam gerbam frumenti, Mestilonis, siliginis, et omnis generis bladi, etc.* Vetus Charta in Hist. Monmorenciæ pag. 36: *Habent etiam predicti Fratres in molendino de Stagno sex annonæ modios, tres de moustureng, et tres de Mesteil.*

MESTILLIO. Charta ann. 1260. in Chartular. S. Vandreg. tom. 2. pag. 1567: *Sex minas bladi annui redditus scilicet Mestillonis boni et sufficientis. Mistilio*, in eodem Chartular. pag. 1463.

MIXTUM, Liber, ni fallor, Ecclesiasticus. Hist. Abbatiae Condomensis pag. 507: *Scriptis manu propria libros Ecclesiasticos, videlicet duo Missalia, duos Graduales sive Joritaria, duo Prosarica, et unum Mixtum*. scil. ex aliis. [Vide *Missale mixtum* in *Missale* 2.]

MIXTUM, *Supertunica* de *Mixto*, f. quia varii coloris, vel diversi panni. Testamentum ann. 1326. apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 426: *Item volo quod collobium et capicium meum de Mixto vendatur... Item lego Waltero filio meo unam supertunicam de Mixto.*

MIXTUM IMPERIUM, *Justitia media*. Vide *Imperium*.

MIXTUM ORDINARIUM, EXTRAORDINARIUM, Jumentorum vel plaustrorum præstatio per viam directam aut transversam, idem proinde quod *Angaria* et *Parangaria*. Vide in his vocibus. Charta ann. 1354. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Vienne fol. 56. vº: *Sint de cætero liberi et immunes... a quacumque exactione... angario, parangario seu Mixto ordinario, extraordinario, etc.*

MIXTUM, Vide *Mixtum* 2.

MIXTUS. Vide *Foras mixtos* et *Mitium*. *Mixto sacrificio communicare*, [Panem Eucharisticum, in sanguine intinctum sumere.] Vide *Eucharistia*.

MIXUS, *Ellychnium lucernæ*. Vide *Myxa*.

MIZELA, Arboris species, apud Petr. Crescentium lib. 1. de Agricult. cap. 7.

MIZILUM, f. ut *Camisile*. Vide *Imizilum*.

MIZMAZ, Arabice, *Fistula*, quæ vulgariter zamara dicitur, idem minuta alcahi, i. fistula pastoris. Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

MIZZULA. Vetus Charta apud Ughellum tom. 8. pag. 360: *Item hebdomadarii, videlicet Sacerdos, Diaconus, et Subdiaconus, qualibet die hebdomadæ eorum habere debet ab Episcopo panes 4. et Mizzulam unam de vino omni tempore*. Ex *Italico Misura*, mensura.

MNA habet libram unam et semiunciam, qui sunt solidi 75. Mna duas libras et semis appendit. Papias.

Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Mna, besant, idem quod talentum.*

MNASITERNA, *Urna aquæ, id est, urceus*. Idem Papias.

MNEMOSYNUM, Monumentum. Acta S. Leonis III. PP. tom. 2. Junii pag. 588: *Isthæc Mnemosyni loco... sindone elegante involvi plumbeoque sigillo obsignari curavimus*. Usus est etiam *Catulus Carm.* 12. 13.

Verum est $\mu\eta\eta\mu\sigma\sigma\upsilon\nu\omicron\varsigma$ mei sodalis.

* MOA, a Gallico *Moue*, *Fœda labrum projectio, oris depravatio*. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 301: *Eidem bailivo faciendum sibi Moam, Gallice la Moe, in derisionem ipsius, etc.*

MOABITA, Sarracenus, Maurus. Chron. Malleacense tom. 3. Concil. Hispan. pag. 334: *Fuit bellum in Hispania inter Ildephonsum et Reges plures et Aucaetas et contra innumerabiles Moabitas*. Epist. Callisti II. PP. ibid.: *Irruentibus Mauris seu Moabitibus, et Metropolis dignitas imminuta et parochiarum termini sunt confusi*.

MOABITINI. [Moneta Hispanica: « Petrus Pamplionensis episcopus, volens proficisci Hierosolimam ccc. Moabitanos comisit B. Conchensi abbati. » (Cart. Conchar. Ruthen. p. 328. ann. 1120.)]

MOAGIUM, Pensitatio, quam a vasallis exigit dominus pro frumenti molitura in molendinis suis. Charta Barthol. episc. Laudun. ann. 1143. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 49: *Hujus concessionis testes sunt... illi quoque qui Moagium ex inde (molendinis scilicet) singulis annis persolvebant; sed et ipsi molendinarii*. Vide *Molta* 2.

MOBILE, Idem quod *Mobilis*, Gall. *Biens meubles, mobilières*. Formulæ vett. Andegavens. apud *Mabil*. tom. 4. Analect. pag. 251: *Et exinde præcedit et pecunia sua, et Mobeles suo*. Quid vero hac voce denotetur indicat sequens formula: *Vel res suas, aurum, argentum, species vestimentum, fabricaturas suas, vasa ærea, vel reliquas res quamplures*. Vide *Marculfum* lib. 1. Form. 93. et 34. Charta ann. 1196. apud *Lobinell*. tom. 2. Hist. Britan. pag. 184: *Sepulture mee tam de Mobilis meo quam de terre mee redditibus necessaria jussi per omnia preparari*. Bulla Nicolai PP. in Tabular. Centul.: *Devotionis vestre precibus inclinati ut possessiones et alia bona Mobilia et immobilia quæ personas liberas fratrum vestrorum ad monasterium vestrum, mundi relicta vanitate convolantium, et professionem facientium in eodem, si remansissent in sæculo jure successions vel quocumque alio justo titulo contigissent, et ipsi potuissent aliis libere elargiri (feudalibus dumtaxat exceptis) petere, recipere, ac retinere libere valeatis*. Caffari Annal. Genuens. ad ann. 1162. apud *Murator* tom. 6. col. 278: *Ad pedes domini Imperatoris inermes venerunt, et personas et civitates, et Mobile et immobile quæ habebant, sine ullo tenore in potestate Imperatoris posuerunt*.

Alias nostris *Meule, Moble, Moeble* et *Moible*. Charta Ferr. ducis Lothar. ann. 1256. in Chartul. Campan.: *Vaisseau on met vin, et tuit aisement d'or et d'argent, seront prisie chascuns avec les autres Moibles*. Alia ann. 1270. ex Chartul. Valcel. sign. E. ch. 60: *Leurs biens tous Meules et yretages*. Rursum alia ann. 1272. in Chartul. eccl. Lingon. fol. 29. rº: *Obligons touz nos biens Mobles et non Mobles, etc.* Denique alia ann. 1296. in Chartul. 23. Corb.: *Ly abbés et ly convents auront le justice de Moebles, des cateux, etc.* Hinc *Contract* mobiliare appellatur, *Contractus* de rebus mobilibus, in Lit. remiss. ann. 1427. ex Reg. 178. Chartoph. reg. ch. 664. Unde *Desmeuble*, pro *Suppeditii* domestica vel alia qualibet re privatus. Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 180. ch. 153: *Le suppliant qui estoit fort Desmeuble à l'édifice de sa maison, et n'avoit de long temps gueres peu prouffiter en son fait de mar-*

chandise, ... se trouva tres poure et indigent. Meublage vero, Præbitio, suppedatio, vulgo *Fourniture, provision*. Charta Caroli V. ann. 1374. in Reg. 153. ch. 478 : *Donnonz et octroions ledit office de sergenterie de Meublage desdittes forges en Bray, etc.* Charta ann. 1310. in Reg. 45. ch. 135 : *Item pour les esloiz dou Meublage de la prévosté de Gaillefontaines, etc.* Vide *Mobilitas*.

1. **MOBILIA**, *læ*, Res mobiles. Occurrit apud Ottonem Morenam in Hist. Rerum Laudensium pag. 10. 14. 18. 24. 28. Rolandinum in Summa Notariæ cap. 8. [et Petrum Azarium in Chron. ad ann. 1361. tom. 16. Murator. col. 397.]

* 2. **MOBILIA**, Supellex, domesticum instrumentum familiæ, Ital. *Mobilia*, Gall. *Meuble*. Stat. Cons. Jan. an. 1149. inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 250 : *Si receperimus hominem in habitaculo hujus civitatis faciemus eum jurare ut in perpetuum sit habitator hujus civitatis, et quod veniat lanuam ad habitandum cum uxore et filiis, qui secum steterint in familia si habuerit et cum mobilia.* [FR.]

† **MOBILITAS**, de servis et ancillis dicitur, qui prædium rusticum excolunt. Charta ann. 942. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 479 : *Ego igitur Engelbertus... dono prædicto loco, Cluniaco scilicet monasterio... mansus indominicatus qui est in villa Flaviacum cum omnibus suis appendenciis, vineis, campis... cultis et incultis... cum sua Mobilitate, servis videlicet et ancillis.*

* Inter res mobiles recensentur servi glebæ adscripti. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. ch. 2 : *Cum præfati habitatores de Aquilleyo sint homines sui de corpore et manu mortua et Mobile suum proprium, etc.*

† **MOBILE**, Eadem notione, in Charta ann. 884. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 211 : *Cum curtis, hortis, terris, ... Mobile seu se Mobile, seu qui se moventibus sint servis et ancillis, etc.*

† **MOCAD**, Cerevisia. Vide *Mama*.
* **MOCADUS**, **MOCATUS**, a Gall. *Mouché*, Emunctus. Dicitur de candelæ semiustæ reliquo, Ital. *Moccolo*. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 243. col. 2 : *Item pro viij. brandonibus... propter Rogaciones, ponderantibus xliij. libras, computatis pro libra ij. grossis et medio, et deducta cera aliorum brandonum Mocatorum, etc.* *Torcha mocada*, in Comput. ann. 1399. ibid. tom. 3. pag. 153. col. 1. Instr. ann. 1459. ibid. pag. 297. col. 1 : *Item volo et ordino quod dicti cerei sint de cera alias accensa sive Mocada, quæ minori pretio venditur et diutius durat.* Vide *Muscatoria*.

* **MOCCUS**, Mercurii nomenclatura a quodam monte in diocesi Lingonensi ubi Mercurius colebatur, ex vet. Inscript. inter Collect. var. script. D. Le Beuf tom. 2. pag. 279 : IN H. D. D. DEO. MERCUR. MOCCO L. MASCL. MASULUS ET SEDATIA BLANDULA MATER I. EX VOTO.

* Hinc *Moce*, forte pro *Mote*, Collis, in Charta ann. 1312. ex Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 222 : *Item dou siate que il aquistrent de madame Johanne Barrahyne, que elle avoit eu des Moces qui sont audit Pierres Aymer, assises à Manse.* Vide infra *Mota* 1.

† **MOCCHA**, Vestis ornamentum : quædam sit docent Litteræ Caroli V. Reg. Franc. ann. 1367. de forma vestium pro Monspelienis. : *Item quod nullus vir vel mulier audeat portare in Mochis vel pendentibus manicarum aliquam pellem vel*

foderaturam erminorum, vel alterius pellicis, vel panni cirici reversatum. Infra : *Item quod non audeant portare Mochas vel manicas pendentes latiores trium digitorum, etc.*

* **MOCINOMILON**, Cassio Felici, *Manualis mola, qua teruntur medicinalia*. Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

† **MOCIMA**, Scrofa, Belgis, *Mocke*, Gall. *Truie*. Charta apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 473 : *Et jussit ut singulis annis post obitum suorum utriusque anniversario die dentur servitio fratrum v. Mocime, II. porcine, II. onine (l. ovine) III. duce, (l. auce) x. galline, et duo porcelli, etc.*

* **MOCINAGIUM**, pro *Macinagium*, ni fallor, Jus torcularium, quod scilicet domino pensatur pro uvis prelo supponendis, idem quod *Pressoragium*. Charta ann. 1243. ex Chartul. eccl. colleg. de Castel. super Indriam : *Noveritis quod in præsentia nostra constitutus Barthelot Polnins miles omne Mocinagium suum, quod habebat in vineis, de censivo suo moventibus, in castellaniam de Castellione, ecclesiæ nostræ dedit.* Vide supra *Macina* 2.

† **MOCITA**, f. Avis species, Gall. *Mouchet*, Hisp. *Mochete*. Acta B. Bartholomæi Eremitæ tom. 4. Junii pag. 835 : *Ad approbandam vero sive corroborandam rudis adhuc anachoritæ parsimoniam, ad ministrandum ei Dominus Mocitam deputavit, quæ singulis diebus Quadragesimæ primi anni pisciculum... ad refecionem detulit.*

MOCULUS. Ugutio : *Cassidilis, vel cassidile, dicitur sacculum, pera, sarciparium, ficacium, marsupium, Moculus, locus, crumena.*

† **MOCUM**, Simile est fabæ, legumen est. Papias MS.

† **MODAGIUM**. Vide in *Modiatio*.

† **MODAMEN**, **MODANUM**, Modus, exemplar ; nostris *Modèle*. Statuta Montis Regal. pag. 270 : *Et etiam teneatur quilibet venditor solarum, habere solas ad Modamen Communis quod est signatum in lapide cisternæ. Et quicumque venderit, seu penes se habuerit solas venales in minori Modano seu modanis Communis, signato vel signatis in lapide prædicto, etc.* Occurrit rursus *Modanum* infra.

* **MODEKINUS**, Modius, mensura frumentaria. Chartul. Mont. S. Mart. part. 4. fol. 96. r. : *Ernouf de Erweteghiem trois Modekins de blet et quatre capons de se mesure à Erweteghiem.* Vide supra *Mitadencus*.

MODELA, Modus, unde nostri *Modèle*, pro exemplari. Fulbertus Carnotensis in Carminib. pag. 182 :

Est tamen observanda diuturna Modela diætæ.
Libra cibi solidi, simplex emina Falerni.

Ubi quidam reponunt *medela*.

* **MODELLUM**, Gruis tractoriæ species. Tract. Ms. de Re milit. et mach. bellic. cap. 76 : *Bancarium sive Modellum duplicatum alias grossum quatuor rotellarum, habens varochium cum perticis volgentibus ac trahentibus funem sive canapem cum colona altius levata, est apprime utile ad opus lignamina, lapides, saxa et omnia alia necessaria causa casamenta ædificandi. Quod ex trabibus compingebatur, sic nuncupatum : nam*

* 1. **MODELLUS**, Trabs, in eodem Tract. cap. 135 : *Machina ista cum ariete intus, proprium ejus nomen est testudo... Ista machina est composita lignaribus*

trabunculis et Modellis et aliquando tetigitur corio bubalino.

† 2. **MODELLUS**, Laguna, Gall. *Bouteille*, vel quodvis aliud vas in quod vinum infunditur. Usus et Consuet. Monast. S. Germani Paris. inter Probat. Hist. ejusd. pag. 135 : *Primo versu dicto lectionis quidam juvenis pulsabit uno ictu campanam quæ pendet super petram eleemosynæ, et tunc surgent quatuor aut quinque vel plures, et accipiunt Modellos vitreos, non argenteos et implebunt eos vino.* Vide *Modiolus* 2.

MODERABILIS, pro *Moderatus*. Theganus de Ludovico Pio cap. 19 : *Erat in cibo potuque sobrius, et indumentis suis Moderabilis.*

* **MODERACULA**. [α Camisia mulieris.] **DIEF.**

† **MODERAMEN**, Temperamentum, Gall. *Reserve*. Litteræ Joannis Reg. Franc. ann. 1356. tom. 3. Ordinat. pag. 66 : *Articulus vero de subsidio faciendo ab ipsis Consulibus... ad quatuor necessitates, in suo remanebit vigore, hoc Moderamine adhibito, ut jus illorum qui non morabantur in castro... circa hoc remaneat eis salvum, etc.* [* Vide *Haltaus*. Glossar. German. col. 141. voce *Bescheidenheit*.]

† **MODERANTIA**, Temperies. Miracula B. Ambrosii Senens. tom. 3. Martii pag. 224 : *Calor febris extinctus est et reductus ad plenæ Moderationem sanitatis.*

† **MODERANTIA**, Modestia, continentia. Vita sancti Guthlaci tom. 2. Aprilis pag. 40 : *Sub clericali habitu vitam immensæ Moderantiæ peregit.*

† **MODERATIO** : *Salva Moderatione Concilii generalis*, Formula non infrequens in Bullis summorum Pontificum, pro *Salvo modo, statuto, etc.* Bulla Gregorii X. PP. ann. 1274. apud Rymer. tom. 2. pag. 23 : *Specialiter autem decimas, terras, domos et agros... vobis et per vos eidem monasterio vestro auctoritate Apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus, salva in prædictis decimis Moderatione Concilii generalis.* Eadem habentur in alia Bulla Gregorii XI. PP. ann. 1373. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 387. Nostram interpretationem firmat Bulla Honorii IV. PP. ibid. pag. 506 : *Eis privilegia et indulgentias Apostolicæ Sedis eisdem (Cisterciensibus) concessas inviolabiliter conservetis et faciatis ab aliis conservari, salva Moderatione Concilii generalis, videlicet ut de alienis terris a tempore prædicti Concilii acquisitis et de cetero acquirendis exsolvant decimas ecclesiis, quibus ratione prediorum antea solvebantur, nisi aliter cum eis duxerint componendum.*

* **MODERATOR**, Dignitas præsidum Hellenoponti et Arabiæ apud Byzantinos. Vide Glossar. mod. Græcit. in hac voce col. 942.

* **MODERATUS**, Ad modum seu morem exquisite accommodatus ; vel Moderatioris seu exigui pretii. B. de Amorbis in Speculo sacerdot. Ms. cap. 2 :

Sit tuus ornatus non carus, non Moderatus,
Non argentulus, aureatus nec variatus.

Vide infra *Modus* 2.

* **MODERNITER**, Nuper, Gall. *Dernièrement*. Libert. villæ de Naiaco ann. 1368. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 222. art. 12 : *Concedimus per presentes, ut ipsi consulibus Moderniter nominatis seu electis, seu quos nominari seu eligi de cetero continget, etc.* Vide *mox*

MODERNUS. Joan. de Janua : *Moder-nus, i. istius temporis, et dicitur a modus,*

inde modernitas. Senator lib. 4. Epist. 51 : *Antiquorum diligentissimus imitator, Modernorum nobilissimus institutor.* Occurrit passim.

* Epist. Hinemari pro instit. Carolom. tom. 2. ejusd. oper. pag. 201 : *Ad institutionem istius juvenis et Moderni regis nostri.* Occurrit præterea apud Goldast. in Eginart. pag. 160. edit. in 4. et alibi passim. [* *Noverint igitur tam Moderni quam futuri,* formula frequens in chartis secul. XIII.]

MODERNITAS. Sugerius in Ludov. VI. : *Quo facto nostrorum Modernitate, vel multorum temporum antiquitate nihil clarius Francia fecit.*

† MODERO, *δέσποτο* : rogo. Supplem. Antiquarii.

† MODIADA. Vide *Modius* 2.

* MODIAGIUM, Datio ad firmam sub certa præstatione tot modiorum frugum, de quibus convenit, idem quod *admodiatio*. Vide in *Admodiare* 2. Charta Ernaldi archid. Carnot. ex Tabul. S. Petri Carnot. : *Hoc facto monachi eandem decimam Gosberti ad Modiagium tradiderunt, ut sex sextaria de ibernagio annuatim reddat.* Alia capit. S. Quint. Viromand. ann. 1349. in Reg. 78. Charthoph. reg. ch. 176 : *Terræ nostræ vel omnino remanent incultæ vel satis, pro minori pretio seu Modiagio tradentur ad censam, quam consuetum fuit eas tradi.* *Muyage*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1372. ex Reg. 104. ch. 91 : *Comme Jean Mauclerc eust tenu à ferme ou Muyage partie des terres à blés de Jehan Daridel, etc.* Charta ann. 1340. in Chartul. 21. Corb. fol. 299. v° : *Pour le cause des arrerages des Muyages des terres dudit chevalier.... que ledit Pierre a tenu à ferme; lyquel Muyage ont esté esvaluz à ladite somme de noef cens livres.* Par. Chartul. ejusd. monast. sign. Ezechiel ad ann. 1415. fol. 18. v° : *Sauf et réserve xxxix. journaux et lviij. vergues de terre, séans au terroir de Warfusede, bailliez à Muyages.* Unde *Muieur*, qui ea conditione aliquid tenet, infra in *Moiso* 2. *Modiagium*, alia notione, vide in *Modiatio* 1.

† MODIALIS, Mensura agraria, eadem quæ *Modius* infra. Testamentum Tellois Curienis Episc. ann. 767. in Append. ad tom. 2. Annal. Benedict. pag. 708 : *Item in territoris agrum ad Buliu Modiales sexaginta quinque.* Occurrit ibid. pluries.

† MODIARE, Modiationem percipere. Vide in *Modiatio*.

† MODIATA. Vide *Modius* 2.

† MODIATICUM. Vide *Modiatio*.

1. MODIATIO, Mensura quæ fit per modios. [Codex MS. reddituum Episcopat. Autissiodor. ann. circ. 1290. exaratus : *Et si emptum fuerit, debet roagium et minagium cujuscumque Modiationis sit.*] Vide Cujac. ad leg. 6. Cod. de Naufrag. et Jac. Gothofredum in Notis ad leg. 32. Cod. Th. de Navicular.

MODIATIO, Præstatio pro quolibet modio vini. [Charta Richardi Reg. Angl. ann. 1195. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1012 : *Trecentos modios vini percipiendos singulis annis in Modiatione nostra Rotomagensi per integra dolia, sicut ea recipere solemus in Modiatione nostra.*] Charta Henrici Regis Angliæ filii Mathildis, pro Ecclesia Prænsi, ex Regesto Normannico sign. P. in Camera Comput. Paris. fol. 24 : *Concedo eis in perpetuum elemosynam 3. masuras terræ quietas de omni censu et consuetudine, et omni alia re, excepta sola Modiatione mea de vino.* Alia Odonis

Archiepiscopi Rotomag. ann. 1266. ibid. : *Terræ arabiles, vineæ, Modiationes vini, prata, nemora, warena, etc.* Charta Johannis Episcopi Carnotensis ann. 1178. in Tabulario Drocensi fol. 83 : *Adducent quoque eandem Modiationem Monachi de Brolio, etc.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 994 : *Reddendo sine contradictione sex modios de Modiatione de Waeneio.* Pag. 997 : *Decima Modiationis de Rotomago.* Pag. 1002 : *Et in civitate Rotomagensi quietantiam de teloneo, et de Modiatione, et de aliis omnibus consuetudinibus.* Charta Communis Rotomag. ann. 1207 : *Modiationem tamen nostram de vino Rotomagensi reddent nobis, præterquam de vino quod eis datum fuerit ad potum suum, quod nullo modo vendere poterunt, quin inde reddant Modiationem.*

† MODIATIO, Pensitatio frumentaria pro quolibet modio annonæ. Charta ann. 1191. in Tabular. S. Vincentii Cenoman. : *Controversia inter monachos S. Vincentii et personam ecclesiæ de Reneio, super Modiatione ecclesiæ de Soona.* Asserebat Robertus de Guereme persona de Reneio quod de Modiatione ecclesiæ de Soona duos modios annuatim habere debebat. *Monachi, quod prædictus Robertus de Modiatione prædicta non debebat accipere nisi tantum XVIII. sextarios, asserebant.* Statuimus quod dictus Robertus duos modios ecclesiæ de Soona, scilicet VII. sextarios frumenti VII. sextarios et minam de mestel, VI. sextarios et minam hordei, IV. sextarios avenæ. Idem Tabular. fol. 98 : *Et si forte personæ ecclesiæ quæ Modiationem habent in decimis monachorum S. Vincentii, aliquid de leguminibus reclamaverint; monachi S. Vincentii eis super hoc satisfacere non tenebuntur.* Tabular. Abbat. de Strata : *Monachi singulis annis reddent eis octo sextarios Modiationis, quatuor annonæ et quatuor avenæ ad mensuram Drocensem.*

MODIATICUM, Idem quod *Modiatio*. In Capitulari Sicardi Principis Beneventani ann. 836. cap. 34. est de *Modiatico* : cap. 35. de *responsatico et Modiatico*. Charta Rogerii Regis Siciliæ ann. 1137. apud Ughell. tom. 7. pag. 564 : *Ut deinceps nec Salernitani, nec eorum homines pro Mediatico aliquid persolvant, sed semper ab hac conditione liberi et absoluti permaneant.* Ubi perperam editum *mediatico*. [Adde præceptum Pippini Reg. ann. 831. apud Baluz. in Append. ad Capitular. col. 1431.]

MODIAGIUM, Idem quod *Modiaticum*. Tabular. Prioratus S. Vincentii Laudunensis, ann. 1274 : *Recognoverunt unum modium ad mensuram S. Quintini, qualiter solvitur in Modiagio Ecclesiæ S. Vincentii.*

† MODAGIUM, Eadem notione. Charta ann. 1203. in Tabular. Crisenon. : *Ego Acelinus de Merriaco novum facio quod Regina mater mea... donavit Ecclesiæ B. Mariæ de Crisenone... Modagium terræ meæ de Lissi.*

MODIARE, Modiationem percipere. Tabularium Episcopatus Autissiod. : *Roagium et plaintagium sunt Comitibus, Episcopis, et Vicecomitibus, et in hoc roagio et plaintagio Comes I. den. Episc. I. Vicecomes I. obol. percipiunt; Clerici, Milites, Religiosi non debent roagium, plaintagium, nec minagium, nisi Modiant. Si vero Modiant, debent de modio unum den.*

MODIATIO CAPITALIS. Vetus Inquesta in Regesto Philippi Augusti Regis Franc. Herouvalliano fol. 171 : *Quicun-*

que vero habet capitales Modiationes, sive Miles, sive alius, ipse habet venditiones et justitiam.

* 2. MODIATIO, Quod pro mensura, quæ per modios fit, exigitur. Charta ann. 1246. in Chartul. S. Corn. Compend. fol. 126. r° col. 1 : *Salvis dictis abbati et conventui Compendiensi omnibus iuribus et justitiis suis, quæ in præfata terra antea habebant, videlicet decima, terragio, carijs, Modiatione, placitis generalibus, etc.*

* 3. MODIATIO, Fruges, quæ ex modiagio seu conventionem percipiuntur. Vide supra *Modiagium*. Charta ann. 1220. ex Chartul. 21. Corb. : *Mansuarii.... Modiationes Corbeiensis ecclesiæ illius territorii apud Corbeiam propriis vehiculis ducere tenebantur.* Tabul. capit. Carnot. : *Reddet eis quinque modios annonæ, cujus medietas erit viernagii rationabilis, et alia medietas avenæ. Hæc Modiatio solvitur ad mensuram de Bruerolis.* Hinc

* 1. MODIATOR, Qui ad modiationem seu firmam tenet. Charta Inger. dom. de Bona ann. 1219. ex Chartul. 21. Corb. fol. 190. v° : *Quittavi in perpetuum ecclesiæ beati Petri Corbeiensis traversalium, quod petebam a cultoribus et Modiatoribus terrarum de Guisi et S. Nicolai de Regni, ita videlicet quod dicti Modiatores et cultores terrarum prædictarum quiti et liberi, sine prædicto traverso, remanebunt.*

* 2. MODIATOR, Moderator, rector, in Notis. ann. 1545. apud Guden. in Cod. Diplom. tom. 4. pag. 651.

* MODIATUM, Mensura agraria, ut supra *Modiata*. Charta ann. 1163. in Chartul. Clarifont. ch. 29 : *Sex Modiata terræ de terra Fulkeri jure tenenda perpetuo.... Concessit etiam ecclesiæ decimam dimidii Modiatii terræ.* Vide in *Modius* 2.

† MODIATURA. Vide *Modius* 2.

* MODICILLUM, Modicum. Acta S. Stanisl. tom. 2. Maii pag. 264. col. 2 : *Puerulus pro mortuo ab universis habitus et extinctus.... tandem quasi Modicillum sub pectoris loco respirare visus est.*

* MODICITAS, Tenuitas, parvitas. Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 562 : *Verum quia ex hoc nullæ recognitiones fieri consueverunt, sed solum parvi cartelli parti solventi clamorem antedictum tradi consueverunt; qui quidem cartelli, propter eorum Modicitatem sæpius amittuntur, etc.*

† MODICUM, In modico, paulo post, post exiguum tempus. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 209. ex Baldrici Hist. Palæst.

† MODIETARIA, Prædium rusticum quod a colono partiarum colitur, Gall. *Métairie*. Charta ann. 1262. in Tabular. Centul. : *Nobis vendiderunt totam Modiariam suam cum appendiciis, quam de nobis tenebant in feudum et per homagium ligium, et erant LX. jornalnia in diversis peciis... remiserunt etiam nobis pro certa summa denariorum quatuor sextarios bladi et quatuor avenæ quos singulis annis illis dare tenebamur pro seminatura illius terræ seu Moyteiries.* Vide supra *Medietarius*.

MODIETAS, Modus agri. Tabularium Ecclesiæ Carnotensis Ch. 72 : *Dono.... duodecim carrucatas terræ, unamquamque novem Modietarum, in silva quæ vocatur Gaudus sancti Stephani.* Vide *Modius*.

† MODIFICATIO, Moderatio, exceptio, conditio, a Gall. *Modification*. Epist. Clementis VII. PP. ann. 1384. in Tabular. Episcopat. Meldens. : *Faciat auctoritate nostra exemptionem, liberationem, decretum et ordinationem, concordiam,*

Modificationes, interpretationes ac declarationes et confirmationem predictas inviolabiliter observari. Charta Henrici IV. Reg. Angl. ann. 1406. apud Rymer. tom. 8. pag. 454: *Cum quibuscumque clausulis, conditionibus, Modificationibus, et circumstantiis necessariis.* Charta ann. 1503. apud Madox Formul. Anglic. pag. 338: *Summam centum librarum legalis monetæ Angliæ in pecunia numerata, præfatis Abbati et Conventui monasterii S. Crucis de Waltham, sub quadam Modificatione infrascripta disponendam.* Hinc

† **MODIFICARE**, Moderare, in Charta Henrici III. Reg. Angl. ann. 1259. apud Rymer. tom. 1. pag. 680: *Plenam damus potestatem ad Modificandum, nomine nostro, illam summam pecuniæ, quam, etc.*

† **MODIFICATUS**. Apud Witkind. lib. 3: *Vasa aburnea etiam, et omni genere Modificata stramenta, balsamum, etc. i. variis modis elaborata.*

MODIGUS, Modius. Testamentum Sancti II. Reg. Portugalliæ aëræ 1286. apud Brandaon. tom. 4: *Septem Modigos panis, qui consueverunt mihi dari.*

† **MODILIA**, Melodia, Modulatio. Exposit. brevis antiq. Liturg. Gallic. apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 95: *Spiritibus vocibus præclara Christi magnalia dulci Modilia psallet Ecclesia.*

MODIOLUM. Gloss. Latin. MS. Regium sign. 1013: *Situla, quod vulgus Modiolum dicit.* Papias: *Situla dicta, quod sitientibus apta sit ad bibendum, quod Græci cadum dicunt, vulgo Modiolum dicitur.* Græculis *μοδιολος*, vestis species est. Vide Meursii Gloss. et infra **Modius**.

* Idem quod **Modius**, mensura annuaria. Martyrol. Autiss. ex schedis D. Le-Beuf: *Cellerarius per unumquemque annum canonicis persolvere debet de frumento Modiola xx. de ordeo Modiola iij.*

1. **MODIOLUS**, um, Modus agri. Charta Bonifilii Fulginatensis Episcopi apud Ughellum: *In campo S. Valentini Modiola tres, et in Casiole Modiola quinque, etc.* Alia in Tabulario Casariensi: *Vendidi... terrampetiam unam per mensuram Modiolum unum et quartarium unum.* Crebrius ibi occurrit. [Chron. Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 543: *Excepta ecclesia S. Mariæ cum Modiolo 1. Et col. 556: Tradidit pro anima Dodæ uxoris suæ in hoc monasterio Modiola CCCC. consentiente genitore suo.]* Vide **Modius**.

† 2. **MODIOLUS**, Mensura liquidorum. Bernard. Mon. in Ord. Cluniac. part. 1. cap. 12: *Hoc est autem quod specialiter pertinet ad ipsum Refectorarium majorem, quoties pigmentum datur ipse Modiolis infundit.* S. Willhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 2. cap. 49: *Quotienscumque ad charitatem propinatur, ipse et aliquis adjutor ejus Medioliis (l. Modiolis) infundunt.* Vide **Modellus**.

3. **MODIOLUS**, Medium rotæ, cui infinguntur radii, nostris *Moieu*. Occurrit in Mirac. S. Berlindis Virg. cap. 2.

* Hinc nostris *Moyeu*, pro *Jaune d'œuf*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Moieuf de euf, vitellus.*

* **MODIORA**, terminatione Longobardica, si tamen mendum non est pro *Modiolo*. Vide **Modiolus** 1. Charta 1131. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 963: *Damus... unam petiam de terra culta et inculta, quæ est per mensuram cum justa pertica mensurata Modiora quadraginta.*

† **MODITIO**, Præstatio frumentaria, eadem quæ *Modiatio*, nisi ita legendum. Charta ann. 1185. in Tabular. Centul.: *Si autem predictum bladium ad jam*

dictos terminos non reddiderint, ad molituram molendini, sicut consuetudo est, Ecclesia per se tenebit, donec supradictus census vel Moditio reddatur.

† **MODIUM**, Mensura liquidorum simul et aridorum. Testamentum Haganonis ann. 819. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 22: *Unde dabit ipse, et quicumque post eum de sua progenie tenuerit, ad predictam festivitatem omni anno ad refectionem fratrum tritici Modia v. vini Modia v. pullos LXXX. Occurrit ibid. pluries.* Charta Lambertii Comitiss. ann. 850. ibidem col. 36: *De sale annuatim modia c. Dotatio Gulfradi diaconi ibid. col. 68: Annuatim in die obitus mei dare studeant fratribus congregationis S. Martini VIII. Modia panis, et VIII. vini, et in isto hospitali Modium 1. vini, et in illo pullatorio 1. Modium.* Vide infra.

† 1. **MODIUS**, Est cui arbor navis insistit, ob similitudinem mensuralis vasis dictus. Papias.

2. **MODIUS**, Mensura liquidorum, constans 16. sextariis. Adalardus in Statutis Corbeiensib. lib. 1. cap. 4: *De potu autem quotidie datur Modius dimidius, id est, sextaria octo, etc.* Vetus Agrimensor pag. 344: *Quemadmodum de sextario, sic et de Modio. Aliis placuit 16. sextariis Modium impleri; aliis 20. et duobus aliis vero 24. sed has mensuras ad votum Principum vel iudicum esse deprehendimus.*

† Majoris sunt momenti atque instituto nostro accommodatiora quæ ad mensurarum æstimationem spectant, quam ut alicui absurdum videatur, si ea quæ de mensuris liquidorum et aridorum, ad mensuram Parisiensem reductis, habet Codex MS. Sangerman. ann. circ. 400. hoc loco inseramus, cum id genus antiquitatis non omnino obvium sit. Atque 1°. de liquidis fol. IX^{xx}. VI. verso hæc leguntur: *C'est le rapport que les Jaugeurs de la ville de Paris ont fait à nos Seigneurs des Comptes sur les moissons des tonneaux des vins et d'esgues (eau) des pais et des lieux ci apres nommez selonc ce que il leur est avis que nos dits Seigneurs leur avoient enchargé à faire, et à rapporter par Jehan Rotangis, Robert Daucengny, et Maci de Saint Port, à l'accord de tous les autres Jaugeurs de Paris, si comme les dessus nommez disoient. Cest escript fut baillé l'an mil CCC. XXX. par les dessus dis le XXVI. jour de Juillet:*

1. *Un tonnel de vin de Gascoigne doit tenir VI. muis, X. sextiers de vin, à la mesure de Paris, se il est de moison.*

Item, un tonnel de S. Jehan (d'Angely) VI. muis, VIII. sextiers à la mesure de Paris.

Item, un tonnel de Rochelle VI. muis et VIII. sextiers, à la mesure de Paris.

Item, un tonnel d'Espagne VI. muis, VI. sextiers à la mesure de Paris.

Item, un tonnel de S. Pourcein que lesdis Jaugeurs appellent geüe, III. muis, et XII. sextiers à la mesure dessus dite et Souveigny.

Item, un tonnel d'Anjou que ils appellent geüe, III. muis, XII. sextiers, à ladite mesure.

Item, un tonnel d'Orliens et de Dervoy que ils appellent geüe, III. muis, V. sextiers, à ladite mesure.

Item, une geüe de Gastinois, III. muis, III. sextiers, à lad. mesure.

Item, un tonnel de Nevers, III. muis et demi, à ladite mesure.

Item, un tonnel de Biaune, VI. muis, à ladite moison de Paris.

Item, un tonnel de Bourgoigne, VI. muis, à ladite mesure.

Item, un tonnel François, VI. muis, à lad. mesure.

Item, un tonnel Drouays, VI. muis, à ladite mesure et la queüe III. muis.

Item, un tonnel de Loonnois et de Soissonnois, VI. muis, et la queüe III. muis à ladite mesure.

Et tous autres tonneaux, quel part que ils soient, doivent tenir, se ils sont de droite moison, VI. muis chascun à la mesure de Paris, et la queüe III. muis; et se ils tiennent plus, celui qui achate doit rendre le surplus d'icelle moison; et se ils tiennent moins, le vendeur le doit rendre et parfaire à l'achateur, et ainsi en ont veu user les dis Jaugeurs à leurs devanciers et euls memres veu user et usent encore. Et pour ce fu la jauge anciennement établie et ordénée en la Chastellenie de Paris, et en la Vicomté pour les fausses moisons des tonneaux, de quoi les marchans estoient deceus et le Roy pour ses garnisons.

† De mensuris vero aridorum simul et liquidorum hæc habet laudatus Codex fol. 1: *Adequationes bladorum, avenarum et vinorum regni. Mensura bladi Paris. XII. boisselli faciunt sextarium. PARIISIUS. III. boisselli faciunt quarterium VI. minotum, II. quarteria* [* In Reg. Cam. Computorum Paris. sign. Noster fol. 327. v^o: *quarterium seu minotum, II. quarteria seu minota*] *faciunt minam, II. minæ faciunt sextarium, XII. sextaria faciunt modium. Mensura avenæ ibid.: XX. boisselli faciunt sextarium; quinque boisselli faciunt quarterium, II. quarteria faciunt minam, II. minæ faciunt sextarium et XII. sextaria faciunt modium. Mensura vini ibid.: XVI. sextaria vini clari faciunt modium vini Paris. In vindemiis vero XVIII. sextaria faciunt modium vini Paris.*

BALLIVIA SENONENSIS.

SENON. *Modium bladi Paris. valet IX. sextaria, III. minellos Senon. et XII. sextaria faciunt modium, et III. minelli faciunt sextarium, et II. bichez faciunt minellum, et XXXIX. sextaria I. minellos faciunt III. modia III. sextaria Paris.*

Modius avenæ Par. valet XV. sextaria III. minellos, dimid. Senon. et XII. sextaria faciunt modium, et III. minelli faciunt sextar. et II. bichez faciunt minellum, et LXIII. sextar. dimid. faciunt V. modios Par.

Modius vini Par. æqualis est modio vini Senon.

VILLA-NOVA JUXTA SENON. *Modius bladi Par. valet VI. sextar. Villæ-novæ juxta Senon. et XII. sextar. faciunt modium, et VIII. pichez faciunt sextar. et II. pichez faciunt minellum. Sed computantur c. pichez razi III. modii propter jonteias traditas ultra mensuram.*

Modius avenæ Paris. valet X. sextar. et I. pichez et dimid. Villæ-novæ. Et Modius et sextarium ac pichez computantur in avena sicut in blado.

Modius vini Villæ-novæ valet I. modium et dimid. sextarii Paris. et XX. sextaria faciunt modium vini Villæ-novæ.

VALLIS-MAURI et RIPPARIA. *Modius bladi et avenæ ac vini Vallis-Mauri et Rippariæ æqualis est modio bladi et avenæ ac vini Senon. et mensura Vallis-Mauri et Rippariæ respondet ad mensuram de Maaley.*

FLAGIACUM. *Modius bladi Par. valet VIII. sextar. III. pichez et dimid. Flagiaci, et VIII. pichez faciunt sextar. et XII. sextar. faciunt modium Flagiaci.*

Modius avenæ Par. valet I. modium, I. sextar. I. minam, II. pichez dimid. Fla-

giaci, et VIII. pichez faciunt sextar. et XII. sextar. faciunt modium Flagiaci.

Modius vini Flagiaci valet III. modios Par. et XVI. sextar. faciunt modium Flagiaci.

LORRIACUM IN BOSTAGIO. [* BOSCAGIO leg. ex cod. Cam. Comput.] Modius bladi Par. valet I. modium, III. sextar. III. minellos, et quartam partem minelli ad mensuram Lorriaci in Bostagio, et III. minelli, vel III. pichez faciunt sextarium, et XII. sextar. faciunt modium Lorriaci in Bostagio.

Modius avenæ Par. valet II. modios, III. sextar. III. minellos Loretti, et III. minelli, vel III. pichez faciunt sextarium, et XII. sextar. faciunt modium.

Modius vini Loretti vel Lorriaci in Bostagio valet III. mod. Par. et XVI. sextaria vini faciunt modium Lorriaci in Bostagio.

GRESSIUM et CAPELLA. Modius bladi Par. valet I. modium et dimid. ad mensuram Gressi, et XII. sextar. faciunt modium et III. minelli vel pichez faciunt sextarium.

Modius avenæ Par. valet II. modios, V. sextaria, I. minellum et quartam partem minelli Gressi, et III. minelli vel pichez faciunt sextarium.

Modius vini Gressi valet III. mod. Par. et XVI. sextar. faciunt modium Gressi.

MORETUM. Modius bladi Moreti valet I. mod. V. sextar. I. minam, II. boissellos dimid. Par. et XII. boisselli faciunt sextarium.

Modius avenæ Moreti valet X. sextar. I. minam, VI. boissellos Par. et de illis boissellis XX. faciunt sextarium Par.

Modius vini Moreti valet II. mod. II. sextar. et dimid. Par.

SAMESIUM. Modius bladi et avenæ Samesii æqualis est modio bladi et avenæ Meleduni.

Modius vini Samesii valet XXV. sextar. Par. et XVI. sextar. vini faciunt modium Samesii.

FONS BLAUDI. Modius bladi, avenæ et vini Fontis Bliaudi est æqualis modio Samesii.

MELEDUNUM, Modius bladi Par. valet I. mod. III. minellos, I. boissellum Meleduni, et de illis boissellis III. faciunt minellum, et XII. sextar. faciunt modium Meleduni.

Modius avenæ Par. valet I. mod. I. minam, I. boissellum Meleduni, et de illis boissellis VII. faciunt minellum et XII. sextar. avenæ faciunt modium ibi.

Modius vini Meleduni valet XXI. sextar. III. chopinas Paris.

CORBOLIUM. Modius bladi Corbolii valet I. mod. I. minellum et dimid. boissell. ad modium [* l. mensuram] Par. et XII. sextar. faciunt modium Corbolii et XII. boisselli faciunt sextarium bladi Corbolii.

Modius avenæ Corbolii valet I. mod. III. minellos, II. boissell. ad mod. Par. et XII. sextar. faciunt modium Corbolii et XX. boisselli faciunt sextar. Corbolii.

Modius vini Corbolii valet XXI. sextar. I. quartam et dimid. Par. et XVI. sextar. faciunt modium Corbolii.

MONS ALGI. [* l. ALGI] Modius bladi Par. valet XI. sextar. I. quartam et dimid. pichez Montis Algi, de quibus pichez VIII. faciunt sextarium, XII. sextar. faciunt mod. et III. quartæ sextarium.

Modius avenæ Par. valet XVIII. sextar. I. minam Montis Algi et XII. sextar. faciunt mod. et III. quartæ faciunt sextarium.

Modius vini Montis Algi valet III. mod. Par.

LORRIACUM IN GASTINETO. Modius

bladi Par. valet XVI. sextar. III. quartas Lorriaci, et XII. sextar. faciunt modium, III. quartæ faciunt sextar. et II. quartæ faciunt minam.

Modius avenæ Par. valet XXVII. sextar. III. quartas Lorriaci.

Modius vini Lorriaci valet III. mod. Par.

BALLIVIA AURELIANENSIS.

VITRIACUM. Modius bladi Par. valet III. mod. et dimid. et II. boissellos Vitriaci; de quibus boissellis VI. faciunt minam, et XII. minæ faciunt modium ad mod. Vitriaci.

Modius avenæ Par. valet V. mod. III. boissellos Vitriaci; de quibus boissellis VI. faciunt minam et XII. minæ faciunt modium ut supra.

Modius vini Vitriaci valet II. mod. VI. sextar. Par. et XVI. jalonni faciunt mod. Vitriaci.

BOSTUS [* BOSCUS] COMMUNIS. Modius bladi, avenæ et vini Bosti communis æqualis est modio Lorriaci in Gastineto.

CASTRUM-NOVUM. Modius bladi Par. valet III. mod. II. boissellos Castri-novi et VI. boisselli faciunt minam, et XII. minæ faciunt modium Castri-novi.

Modius avenæ Par. valet III. modios, III. minas ad mensuram Regis, in qua mensura avenæ reg. recipiuntur ibid. et XII. minæ faciunt modium, et ad mensuram currentem in villa V. mod. XII. minæ avenæ de unaquaque mensura faciunt modium.

Modius vini Castri-novi valet II. mod. III. sextar. Par. XVI. jalonni faciunt modium.

STAMPÆ. Modius bladi Par. valet XXI. sextar. et XVI. havechiaus; de quibus havechiaus rés (rasi) faciunt minam, II. minæ faciunt sextarium, et XII. sextar. faciunt modium apud Stampas.

Modius avenæ Par. valet XIX. sextar. I. minam ad mod. Stamparum, et XII. sextaria, et XII. havechiaus combles faciunt mod. Stamparum, et II. minæ faciunt sextar. et II. minelli faciunt minam, et X. havechiaus combles faciunt minellum avenæ Stamparum.

Modius avenæ ad mensuram Granerii Stampensis valet XX. sextar. III. havechiaus combles minus ad mensuram villæ Stampensis, et X. havechiaus combles faciunt minotum villæ Stampensis, et XVIII. minoti faciunt modium ad mensuram granerii.

DORDANUM. Modius bladi Par. valet XI. sextar. ad mod. Dordani, et XII. sextaria faciunt modium, et III. minoti faciunt sextarium, et II. minoti faciunt minam, et XII. boisselli faciunt sextarium.

Modius avenæ Par. valet XIII. sextar. III. boissellos ad mod. Dordani, et XII. sextar. faciunt modium, III. minoti faciunt sextarium, et II. minoti minam, et XVI. boisselli faciunt sextarium.

Modius vini Dordani valet I. mod. III. sextar. et dimid. quartæ Par.

HYENVILLA. Modius bladi Par. valet XIII. sextar. I. minam, et III. boissellos Hyenvillæ, et XII. sextaria faciunt modium Hyenvillæ, III. minoti faciunt sextar. II. minoti faciunt minam, et XII. boisselli faciunt sextar. Hyenvillæ.

Modius avenæ Par. valet II. mod. II. boissellos ad mod. Hyenvillæ, XII. sextar. faciunt modium, III. minoti faciunt sextar. II. minoti faciunt minam, et XII. boisselli faciunt sextar.

Modius vini Hyenvillæ est æqualis modio vini Aurel.

AURELIANUM. Modius bladi Par. valet

III. modios, VIII. minas, III. boissellos Aurel. XII. minæ faciunt mod. et XII. boisselli faciunt minam.

Modius avenæ Par. valet VI. modios, VIII. boissellos, et XII. minæ faciunt mod. et XII. boisselli faciunt minam. Item, modius bladi Par. valet II. modios, IX. minas ad magnam mensuram granerii Aurel. XII. minæ faciunt mod. et XVI. boisselli faciunt minam. Item, modius avenæ Par. valet III. mod. dimid. et III. boissellos ad magnam mensuram granerii Aurel. et XII. minæ faciunt mod. et XVI. boisselli faciunt minam. Modius avenæ Aurel. ad magnam mensuram granerii Aurel. valet XVI. minas et II. boissellos ad parvam mensuram, XII. minæ faciunt mod. et XII. boisselli faciunt minam ad parvam mensuram.

Modius vini Aurel. valet II. mod. VI. sextar. Par. et II. sextarons; de quibus III. sextarons faciunt quartam Par. et III. quartæ faciunt sextar. Par. et XVI. jalonni faciunt mod. vini Aurel. en reschaisons, et XVIII. jalonni in vindemiis.

BALLIVIA BITURICENSIS.

BITURICÆ. Modius bladi, avenæ et vini Bituric. est æqualis modio Par.

YSOLDUNUM. Modius bladi Par. valet XV. sextar. ad mod. Exold. XII. sextar. faciunt mod. et X. boisselli faciunt sextar. Ysolduni.

Modius avenæ Par. valet XIII. sextar. I. minam Ysold. et XII. sextar. faciunt modium et XVI. boisselli faciunt sextar. avenæ.

Modius vini Ysold. valet I. mod. III. sextar. Par. et XVI. jalonni faciunt modium.

CASTRUM RADULPHI. Modius vini Castri Radulphi valet XX. sextar. I. quartam et I. sexteron. Par.

ALBIGNIACUM. Modius bladi Par. valet I. mod. dimid. et I. minam ad mensuram Albigniaci, XII. sextar. faciunt mod. III. quartæ faciunt sextar. et II. quartæ faciunt minam.

Modius avenæ Par. valet XIX. sextar. I. minam et II. boissellos rés, et III. boisselli rés faciunt quarterium, III. quarterii faciunt sextar. et XII. sextar. faciunt mod.

Modius vini Albigniaci valet XXV. sextar. et dimid. Par. et XXIII. sextaria faciunt mod. Albiniaci.

PISSIACUM. Modius bladi Par. valet XIII. sextar. et I. boissellum Pissiaci, et XII. boisselli faciunt sextar. Pissiaci.

Modius avenæ Par. valet XVI. sextar. Pissiaci, et XVI. boisselli faciunt sextar. Pissiaci.

Modius vini Pissiaci valet XXXVI. sextar. II. quartas et dimid. Paris. et XXV. sextaria Pissiaci faciunt modium Pissiaci tempore vindemiarum.

MEDONTA. Modius avenæ Medonte valet XV. sextar. I. minam, III. boissellos combles ad mod. Paris. de quibus XX. boisselli combles faciunt sextar. avenæ Par. et XII. sextar. avenæ faciunt mod. Medonte.

MELLONTA. Modius vini Mellonte valet XXXVI. sextar. III. quartas et I. sexteron Par. III. sextarons faciunt quartam Par. et XXIII. sextar. faciunt mod. vini Mellonte ex reschaisons, et XXX. sextar. in vindemiis.

VERNO. Modius vini Vernonis valet XXXV. sextar. II. quartas Par. et XXX. sextar. faciunt mod. Vernonis.

CALVUS-MONS. Modius bladi Par. valet I. mod. III. minotos Calvi-montis, III. minoti faciunt I. sextar. et XVI. boisselli

faciunt sextar. et XII. sextar. faciunt modium.

Modius avenæ Par. valet I. mod. II. sextar. et I. minotum Calvi-montis, III. minoti faciunt sextar. et XVII. boisselli faciunt sextar. et XII. sextar. faciunt modium.

BELLUS-MONS. Modius bladi Bellimontis valet ad mod. Par. IX. sextar. I. minam, III. boissellos et dimid. quartæ.

Modius vini valet II. modios, II. sextar. I. chop. minus ad mensuram Par.

BALLIVIA VIROMANDENSIS.

SILVANETUM. Modius bladi Par. valet XIII. sextar. I. minam Par. Silvan. et modius Par. Sil. valet X. sextar. I. minam, VI. boissell. Par. unde XX. boisselli faciunt sextar. Par. Sil.

Modius avenæ Par. valet XIII. sextar. I. minam Par. Sil. ut supra.

Modius vini Bernulæ valet XXX. sextar. et II. quartas Par. XXIII. sextar. faciunt mod. Bernulæ.

BESTISIACUM. Modius bladi Par. valet XIII. sextar. Bestisiaci.

Modius avenæ Par. valet XIII. sextar. II. boissellos Bestisiaci, et XVI. boisselli Bestisiaci faciunt sextar.

Modius vini Par. valet XVIII. sextar. Bestisiaci et XVIII. sextar. faciunt modium ibi.

VERBERIA. Modius bladi Par. valet I. mod. I. minam, VI. boissellos ad mod. Verberia, et XVI. boisselli faciunt sextar. et XII. sextar. modium.

Modius avenæ Par. valet I. mod. III. minas, I. quartam et dimid. ad mod. Verberia, et III. quartæ faciunt minam.

Modius vini Verberia valet XX. sextar. I. quartam Par. et XVI. sextar. faciunt modium.

COMPENDIUM. Modius bladi Par. valet II. modios et dimid. et I. quartam et dimid. Compendii, XXIII. minoti faciunt modium et II. quarterons faciunt minam.

Modius avenæ Par. valet LXVII. minotos et III. boissellos Compendii, unde XII. boisselli rés faciunt minotum, et XXIII. minoti faciunt mod. Compendii.

Modius vini Compendii valet XXIII. sextar. II. quartas Par. et XXII. sextar. faciunt modium vini Compendii.

CRISPIACUM. Modius bladi Par. valet LXVIII. pichez et I. boissellum et dimid. Crispiaci, unde III. boisselli faciunt I. pichez, et XXIII. pichez faciunt mod. Crispiaci.

Modius avenæ Par. valet LXX. pichez et II. boissellos Crispiaci, unde V. boisselli faciunt I. pichez et XXIII. pichez faciunt modium.

Modius vini Crispiaci valet I. mod. et dimid. Par. et XXVII. sextar. faciunt mod. vini Crispiaci.

PETRAFONS. Modius bladi Par. valet LXI. pichez, II. boissellos Petrafons, unde XII. boisselli faciunt I. pichez, et XLVIII. pichez, faciunt modium, et III. pichez sextarium Crispiaci.

Modius avenæ Par. valet LXIII. pichez et III. boissellos Crispiaci, unde XIX. boisselli faciunt I. pichez, et XLVIII. pichez faciunt mod. Petrafons.

REMY. Modius bladi Par. valet LVIII. pichez et I. quartam ad mod. de Remy, et III. quartæ faciunt I. pichez, et XXIII. pichez faciunt modium.

Modius avenæ Par. valet LXVIII. pichez, I. quartam, et II. boissellos de Remy, et III. boisselli faciunt I. quartam, et XXIII. pichez faciunt mod. avenæ ibid.

Modius vini de Remy valet II. modios ad mod. Par. et XXIII. sextar. faciunt mod. vini de Remy.

FERITAS MILONIS. Modius bladi Par. valet I. mod. III. sextar. I. minam, et III. boissellos Feritatis Milonis, unde V. boisselli rasi faciunt I. pichez.

Modius avenæ Par. valet XVI. sextar. II. boissellos combles, unde V. boisselli combles faciunt I. pichez ad mensuram Feritatis.

VILLARE-CAUDA-RESTI. Modius bladi Par. valet LXVIII. pichez, I. boissellum et dimid. ad mod. Villaris, unde III. boisselli faciunt I. pichez, et XXIII. pichez faciunt mod. Villaris.

Modius avenæ Par. valet LXX. pichez et II. boissellos Villaris, unde V. boisselli faciunt I. pichez, et XXIII. pichez faciunt mod. Villaris.

LAUDUNUM. Modius bladi Par. valet XIX. jalonnos et II. boisselli faciunt jalonnum, et XXII. jalonne faciunt modium, et II. essins faciunt I. jalonnum.

Modius avenæ Par. valet XIX. jalonnos et III. boissellos Laudun. VIII. boisselli faciunt I. jalonnum, et XII. jalonne faciunt mod. et II. essins faciunt I. jalonnum.

CRISPIACUM IN LAUDUNO. Modius bladi Crispiaci in Lauduno ad mensuram Gastineti valet XIII. jalonnos et dimid. et II. boissellos ad mensuram Laud. et XXI. boisselli faciunt jalonnum, XII. jalonne faciunt mod. et II. essins faciunt I. jalonnum.

Modius avenæ Laud. valet XVII. jalon. et II. boissell. ad mensuram Crispiaci in Laud. Gastineti, et XI. boisselli faciunt I. jalon. Gastineti, et XII. jalon. faciunt mod. et II. essins faciunt I. jalon.

RIBEMONS. Modius bladi Par. valet XLV. jalon. et I. boissellum Ribemontis, de quibus boisselli III. faciunt I. jalon. et XII. jalon. faciunt mod.

Modius avenæ Par. valet III. modios, I. jalon. minus, et XXIII. jalon. faciunt modium.

S. QUINTINUS. Modius bladi Par. valet III. modios, II. sextar. I. maincot, et I. boissellum S. Quintini, et VIII. boisselli faciunt I. sextar. et II. maincos faciunt I. sextar. VIII. sextar. faciunt mod. et I. sextar. facit I. res, et VIII. res faciunt modium.

Modius avenæ Par. valet III. modios et II. res S. Quintini et XVI. res faciunt mod. S. Quintini.

Modius vini S. Quintini valet XVII. sextar. I. quartam Par. et XVI. sextar. faciunt modium vini S. Quintini.

PERONA. Modius bladi Par. valet III. modios et III. minas ad mod. Perona, et II. minæ faciunt I. sextar. et VIII. sextar. faciunt modium.

Modius avenæ Par. valet II. modios, VI. sextar. III. boissellos Peron. et XVI. sextar. ultra, XVI. res faciunt modium et III. boisselli faciunt dimid. res Peron.

Modius vini Peron. valet I. mod. II. quartas Par. et XV. sextar. faciunt mod. vini Peron.

RESSONS. Modius bladi Par. valet LVI. maincos et dimid. Resson. et II. maincos faciunt I. minam, et mina facit sextar. et XXIII. maincos modium.

Modius avenæ Par. valet LXV. maincos et medietatem dimidii quartæ Resson. et III. quarterons faciunt I. maincot, II. maincos faciunt minam, mina facit sextarium, et XXIII. maincos faciunt mod. Resson.

CALVIACUM. [* CALNIACUM.] Modius bladi Par. valet III. modios, et VI. maincos, et III. boissellos Calviaci, et II. maincos ultra, II. res faciunt sextarium, VIII. boisselli faciunt I. maincot, et X. sex-

tar. ultra, X. res faciunt mod. bladi Calviaci.

CLARUS-MONS. Modios bladi Par. valet LXXI. minotos Clarimontis, et II. minoti faciunt minam, et XXIII. minoti ultra XII. minæ faciunt mod. Clarimontis.

Modius avenæ Par. valet LXXVI. minotos Clarimontis, II. minoti faciunt minam, et XXIII. minoti, ultra XII. minæ faciunt mod. Clarimontis.

Modius vini Clarimontis valet XXX. sextar. Par. et XXIII. sextaria mod. Clarimontis.

CREULIUM. Modius bladi Par. valet LI. minotos, et dimid. et I. boissellum ad mod. Credulii, et II. minoti faciunt minam, et III. boisselli faciunt I. minotum, et XXIII. minoti faciunt modium Credulii.

Modius avenæ Par. valet LXI. minotos, et dimid. et I. boissellum ad mod. Credulii, et II. minoti faciunt minam, et III. boisselli I. minotum, et XXIII. minoti faciunt mod. Credulii ultra XXII. minæ.

Modius vini Credulii valet II. modios, I. sextar. et dimid. ad mod. Par. et XXIII. sextaria faciunt modium Credulii.

His subjicienda duximus descripta ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Noster fol. 335. r° :

Le mui de vin de S. Denis vaut xxxvj. sextiers de Paris.

Le mui de Gonesse vaut xl. sextiers de Par.

Le mui d'Asnieres vaut xxxvj. sext. de Par.

Le mui de Vermes vaut xxxvj. sext. de Par.

Le mui de Berron vaut xiv. sext. de Par.

Le mui de Senliz vaut xiv. sext. de Par.

Le mui de Créel vaut xxxviij. sext. de Par.

Le mui du Pont S. Mexance vaut xviiij. sext. de Par.

Le mui de Verberie vaut xvij. sext. ij. quartes de Par.

Le mui de Crespi vaut xxiv. sext. de Par.

Le mui de Pierrefonz vaut xxvij. sext. de Par.

Le mui de Villés-cousterest vaut xxxiiij. sext. de Par.

Le mui de Compiègne vaut xxiv. sext. de Par.

Le mui de Soissons vaut xxviij. sext. de Par.

Le mui de S. Eloy de Noyon vaut xxviij. sext. de Par.

Le mui de Peronne vaut xvij. sext. de Par.

Le mui de Laon vaut xiiij. sext. de Par.

Le mui de Bruieres en Laonnois vaut xiv. sext. de Par.

Le mui de Mondidier vaut xix. et une quarte de Paris.

Le mui d'Amiens vaut x. sext. de Par. une quarte moins.

Le mui de Corbie vaut xj. sext. de Par.

Le mui de Bapaumes vaut xxvj. sext. ij. quartes de Paris.

Le mui de Tournai vaut xx. sext. de Par.

Le mui de Gant vaut xiiij. sext. iij. quartes de Par.

Le mui de Courtray vaut xxviij. sext. de Par.

Le mui de Lille vaut xvij. sext. de Par.

Le mui d'Arras vaut xxvij. sext. de Par.
 Le mui de S. Riquier vaut xiv. sext. de Par.
 Le mui de Hedin vaut xxvj. sext. de Par.
 Le mui de Monstereul vaut xvj. sext. de Par.
 Le mui de Sichen vaut xxvij. sext. de Par.
 Le mui de Dorlenz vaut xiiij. sext. et ij. quartes de Paris.
 Le mui de Rue sus la mer vaut xiv. sext. de Par.
 Le mui d'Abeville vaut xiv. sext. de Par.
 Le mui de Biauquesne vaut
 Le mui de Paillart vaut xxxij. sext. de Par.
 Le mui de Breteuil en Beauvoisin xxxiiij. sext. de Paris.
 Le mui de Biauvez vaut xxiv. sext. de Par.
 Le mui de Braieres vaut xiiij. sext. de Par.
 Le mui de la Villeneuve en Hés xxxij. sext. de Par.
 Le mui de Clermont en Biauvoisin xxx. sext. de Par.
 Le mui de S. Just en Biauvoisin xxxij. sext. de Par.
 Le mui de la Ferté Milon xxx. sext. ij. quartes de Par.
 Le mui du Fresnay vaut xxxiiij. sext. de Par.
 Le mui de Noisi vaut xxxij. sext. de Par.
 Le mui de Villers S. Pol vaut xxxiiij. sext. de Par.
 Le mui de Longuel vaut ij. sext. de Par.
 Le mui de Noyentel en Beauvoisin vaut ij. muis de Paris, qui font xxxij. sext. de Par.
 Le mui de Quesnel de lez Villeneuve en Hés vaut xxxij. sext. de Par.
 Les v. quartes de Miauz valent vj. quartes de Par.
 Le mui de Dant Martin en Gouelle xxvij. sext. de Paris.
 Le mui de Nantueil le Houdoin xx. sext. de Par.
 Le mui de S. Leu de Cerenz vaut xl. sext. de Par.
 Le mui de Biaumont vaut ij. muis de Par.
 Le mui de Fraisne l'Aguillon ij. muis, iv. sext. de Par.
 Le mui de Chaumont en Veuguessin xxx. sext. de Par.
 Le mui de Pontoise vaut xl. sext. de Par.
 Le mui de Chars en Veuguessin xxxvj. ou xl. sext. de Paris.
 Le mui de Gisors vaut xxx. sext. de Par.
 Le mui du Neumarché vaut xxxv. sext. de Par.
 Le mui d'Arches en Normandie ij. muis, ix. sext. de Paris.
 Le mui de Gournai en Normandie xxxiiij. sext. de Paris.
 Les xiiij. sextiers de Lyencourt valent xvij. sext. de Paris.
 Le mui de Tiebes (ou Treles) vaut xxxviij. sext. de Paris.
 Le mui de S. Victor en Caus vaut ij. muis, ij. sext. de Paris.
 Le mui de Lillebonne vaut xxxiv. sextiers, qui sont xl. sext. de Paris.
 Le mui de Harefleu vaut ij. muis, xij. sext. de Par.
 Le mui de Gournay de lez Langny xxiv. sext. de Par.

Le mui de Villeneuve S. Denis xxiv. sext. de Par.
 Le mui de Creci vaut xxiv. sext. de Par.
 Le mui d'Ajenville vaut ij. muis, ij. sext. de Par.
 Le mui de Roen vaut xxx. sext. ij. quartes de Par.
 Le mui du Bec Helloyn vaut ij. muis, iv. sext. ij. quartes de Paris.
 Le mui de Lyons vaut xxxiiij. sext. de Par.
 Le mui du Chastel en Mortemer a xxiv. sextiers, dont les xij. valent xix. sext. de Par.
 Le mui de Biauveoir en Lyons vaut xxxiiij. sext. de Paris.
 Le mui de Noyon sus Andelle vaut xxxiv. sext. de Paris.
 Le mui d'Andeli sous Gaillart vaut xxxiv. sext. de Paris.
 Le mui d'Estrepeigny vaut xxx. sext. ij. quartes de Paris.
 Le mui de Vernon vaut xxxvj. sext. de Par.
 Le mui de Maante vaut xxviij. sext. de Par.
 Le mui d'Espones vaut xxix. sext. de Par.
 Le mui de Poissi vaut xxxvj. sext. de Par.
 Le mui de S. Germain en Laye xxxvj. sext. de Par.
 Le mui de Taverni vaut xxxviij. sext. de Par.
 Le mui de S. Clou vaut xvij. sext. ij. quartes de Par.
 Le mui de Trapes vaut xxxvj. sext. de Par.
 Le mui de Neafle le viez vaut xxxviij. sext. de Par.
 Le mui de Montfort vaut xvij. sext. de Par.
 Le mui de Houden vaut xxvij. sext. de Par.
 Le mui de S. Liger vaut ij. muis de Par.
 Le mui de Nogent le Rembert xxviij. sext. de Par.
 Le mui d'Anet vaut xl. sext. de Par.
 Le mui de Pacy vaut xxx. sext. ij. quartes de Par.
 Le mui de Biaumont le Roger vaut ij. muis de Par.
 Le mui de Bourcachart vaut ij.
 Le mui de Pontiau de mer vaut ij. muis, ij. sext. ij. quartes de Par.
 Le mui de Bonneville sur Touque vaut ij. muis de Paris.
 Le mui de Caan vaut ij. muis xij. sext. de Par.
 Le mui de Quarenten vaut ij. muis, x. sext. ij. quartes de Paris.
 Le mui de Valoignes vaut ij. muis, xj. sext. de Par.
 Le mui de Chierbourc vaut ij. muis, ij. sext. de Par.
 Le mui de S. Lo vaut ij. muis, vj. sext. ij. quartes de Paris.
 Le mui de Periers vaut ij. muis, xiv. sext. ij. quartes de Paris.
 Le mui de Coustances vaut ij. muis, viij. sext. de Paris.
 Le mui d'Avrenches vaut ij. muis, x. sext. ij. quartes de Paris.
 Les ij. sextiers de Pontorson valent xix. quartes et demie de Paris.
 Les ix. quartes de S. Jame de Bevron valent xiiij. quartes de Paris.
 Les ij. demiz galons de Moretuen valent v. quartes de Mornen.
 Les xiv. poz de Danfron valent xv. quartes de Par.
 Les x. poz de Tenierchebray valent xj. quartes de Par.

Les viij. poz de Chatiau de Vite valent ix. quartes de Paris.
 Le pot de Condé vaut une quarte de Paris.
 Le mui de Falasse vaut ij. muis, x. sext. de Par.
 Les xvij. poz de Visures valent xv. quartes de Par.
 Les v. galons de Sez valent ix. quartes de Par.
 Les xx. galons d'Alençon valent xxxj. quartes de Paris.
 Le mui de Essay vaut xl. sext. de Par.
 La quarte de Bons-Molins vaut la quarte de Par.
 Le mui de Breteuil vaut ij. muis, vij. sext. ij. quartes de Paris.
 Le mui d'Evreues vaut xxxviij. sext. de Par.
 Le mui de Verneuil vaut ij. muis, ij. quartes de Par.
 Le mui de Conches vaut ij. muis, iv. sext. ij. quartes de Paris.
 Le mui de Mortaigne vaut xij. sext. de Par.
 La paele de Belesme vaut xxxij. poz, dont les poz valent iv. quartes de Par.
 Le mui de Timer vaut iv. muis iv. sext. j. quarte de Paris.
 Le mui de Leigle vaut iv. muis de Par.
 Le mui de Mortaigne vaut ij. muis de Par.
 Le mui de Nonancourt vaut ij. muis, ij. sext. ij. quartes de Paris.
 Le mui de Dreues vaut xxiv. sext. de Par.
 Le mui de Antoingny vaut xxiv. sext. de Par.
 Le mui de Gommez vaut xxiv. sext. de Par.
 Le mui de Dourdan vaut xx. sext. de Par.
 Le mui de S. Ernoul vaut xix. sext. j. quarte de Par.
 Les xij. sextiers d'Estampes valent xix. sext. de Par.
 Le mui de Chartres vaut xliij. sext. de Par.
 Le mui de Bonneval vaut xxxvj. sext. de Par.
 Le mui de Mourées vaut ij. muis, vj. sext. de Par.
 Le mui de Vandosme vaut ij. muis, xij. sext. de Par.
 Le mui de Chastel Renaut vaut iv. muis, viij. sext. de Paris.
 Le mui du Mans vaut vj. muis, xij. sext. de Par.
 Le mui de la chité de Tours vaut ij. muis de Par.
 Le mui de S. Martin de Tours vaut iv. muis, viij. sext. de Paris.
 Le mui du Pont-le-Roy vaut iv. muis, vj. sext. de Par.
 Le mui de Loches vaut ij. muis, xij. sext. de Par.
 Le mui de Bialieus vaut ij. muis, x. sext. de Par.
 Le mui d'Ambaide (Amboise) vaut lxxj. sext. de Paris.
 Le mui de Montrichart vaut ij. muis et vj. sext. de Paris.
 Le mui de Cormery vaut ij. muis, xiiij. sext. de Par.
 Le mui d'Aiay sur Gudre vaut ij. muis, viij. sext. de Paris.
 Le mui de Lerons lez Cormery vaut xxxvj. jaloies, qui valent xlvj. sext. de Paris.
 Le mui de Bournaut a xxxvj. jaloies, qui valent ij. muis, xv. sext. de Par.
 Le mui de la Haye en Touraine a xxxvj. jaloies, qui valent iv. muis, viij. sext. de Par.

La sme (p. e. somme) de Chastiau-Leraut vaut xij. sext. iij. quartes de Par.

Le mui de Selles sur Chier vaut xxiv. sext. de Par.

Le mui de Monestor sur Chier vaut xxx. sext. de Par.

Le mui de Chasteillon sur Aindre vaut vij. muis de Paris.

Le mui de Chinon vaut v. muis, xij. sext. de Par.

Le mui de Lordren vaut viij. muis, xij. sext. de Par.

Le mui de S. Martin de Queule vaut viij. muis de Par.

Le mui de Frontevaux vaut viij. muis de Par.

Le Mirabiau vaut xxiv. sext. de Paris.

Le mui de Poitiers a xxiv. jaloies, qui valent xxj. sext. ij. quartes de Par.

La jaloie de Saussois vaut v. quartes de Par.

Cinq muis de Monstereul valent xxj. jaloies, qui valent ij. muis de Par.

Le mui de S. Messant a xxvij. jaloies, qui valent xxiv. sext. de Par.

Le mui de Niors vaut xxx. sext. de Par.

Le mui de Chesi de lez Niors vaut xxx. sext. de Par.

Le mui de Beneou vaut xlvij. sext. de Par.

Le mui de Rochele vaut xlvij. sext. de Par.

Le mui de Surgieres vaut iij. muis de Par.

Le mui de S. Jean d'Angeli xxx. sext. de Par.

Le siaume de Ponz emporte xxij. sext. de Par.

Le mui de Saintes vaut xxx. sext. de Par.

* Ne nimius ea in re videar, superse-
deo hic exscribendis, quæ circa mensu-
rarum aridorum adæquationes ex Reg.
Cam. Comput. Paris. sign. Pater deprom-
pseram, ea contentus subjicere,
quæ ex aliquot libris sex chartis occur-
rerent, et menda, quæ ex Codice Ms.
Sangerm. in Glossarium irrepserunt,
corrigere.

* Reg. Cam. Comput. sign. Noster fol.
384. v. NOVIOMUM. : Modius bladi No-
viom. currit per viij. sextaria, quæ fa-
ciunt ad mensuram Paris. iij. sextaria.
SUBSIO. Modius bladi Sussion. currit
per xxvij. essinos, qui faciunt ad mensu-
ram Paris. vij. sextaria, ij. boissellos ad
mensuram Paris.

* Charta capit. Ambian. ann. 1187. ex
Chartul. 21. Corb. fol. 178. v. : *Concessi-
mus ecclesiæ S. Nicolai de Regni, sub
censu sex modiorum annonæ, quicquid
habebamus in territorio de Amell, in ter-
ris, pratis et aquis, sive in aliis rebus, ita
quod prædictos sex modios, tres frumenti
per decem et octo sextarios, tres vero ave-
næ per viginti duos sextarios ad mensu-
ram cellarii persolvendorum. Alia ann.
1220. ibid. : Ita quod pro Modio frumenti
tresdecim sextarii computari debebunt.
Rursus alia ann. 1404. ibid. fol. 199. v. :
Le mui de blé à la mesure d'Amiens, ne
vaut que xxvij. sestiers, tant aublé comme
à l'avainé... Le mui de blé au mui et à
la mesure de cappille, vault xix. sextiers
de blé, et le mui d'avainé vault xxj. ses-
tiers et la xxvij. partie d'un sestier. Con-
suet. Castel. ad Sequanam ex Cod. reg.
9898. 2. : La grandeur de la mesure du blé
doit tenir justement six pintes au minot,
et la doit en adjouter à menue graine,
comme de millet... Les deux mesures font
ung moiton ; les deux moitons font ung
bichot : les deux bichots font une émine :*

les deux émines font ung setier : douze
setiers font ung mui de blé.

* MODIUS inter panem et vinum, Cujus
scilicet æstimatione ex æquo partitur inter
panem et vinum. Chartul. prior. de Guil-
cio fol. 10. r. : *Confirmans imperpetuum
S. Albino... unum Modium inter panem
et vinum singulis annis. Nisi modium
bladi et vini intelligas.*

* MODIUS JUDAICUS, Mensura ad usum
Judæorum. Testament. Isaac. medici
Carcass. Judæi ann. 1305. ex Chartoph.
reg. Montispess. : *In remissionem pecca-
torum meorum lego uno Modium vini Ju-
daicum quolibet anno.*

** MODIUS FRATERNALIS. Vide *Fra-
ternalis modius*.

** MODIUS FORENSIS. Vide post *For-
ensis* 4.

☞ Ex quibus hic iterum observare
juvat, quod jam non semel a nobis, pro
data occasione, factum est, miram scilicet
fuisse in mensuris diversitatem :
quot enim loca, tot mensuræ. Modius
ubique receptus ; si vocem spectes, nul-
libi fere ejusdem capacitatis reperitur.
Ex statutis Adalardi supra memoratis
modius liquidorum xvi. sextariis constabat :
Papiæ vero est mensura librarum
44. id est, sextariorum 22. In Charta ann.
1070. apud Miræum tom. 1. pag. 160. mo-
dius 20. sextarios ad minus capit : *Nihil
amplius inde mihi vel successoribus meis
accipere debeat, quam carratam vini decem
et octo modiorum tantummodo, nec
modius plus contineat, quam viginti sex-
tarios. Nec magis constans fuit, ubi de
frumentaria agit, ut ex superioribus
allatis facile colligitur. Iis addo Elen-
chum ecclesiarum Cellæ Cariloci sub-
ditarum apud D. Chanteloup in Hist.
MS. Mont. Major. ubi modius 16. sextariorum
esse dicitur : unum modium anonæ
pulchræ et electæ, et valet Modium
sexdecim sexteria ad mensuram Relaniæ.
Infra : Unum modium, seu xvi. sexteria.
In agro Cenoman. 12. sextariis et dimi-
dio constat modius, ut discimus ex
Charta v. Modiatio laudata : Rotomagi
vero 12. tantum sextariis. Charta ann.
1204. in Tabul. S. Audoeni : *Percipiet
singulis annis unum modium bladi, scilicet
sex sextarios frumenti, et sex sextar-
ios martellis in granchia d'Alboe.**

MODIUS, Mensura agraria, verbi gra-
tia, ager sex terra tot modiorum esse
dicitur, quot ejusdem mensuræ semen-
tis capax est. Vetus Agrimensor : *Juge-
rum unum, pedes 240. et in latitudine pe-
des 120. faciunt terram Modiorum 3. Mo-
dii vero, quoties de re frumentaria agit,
non semel mentio fit in Digestis. Formula
21. ex Andegavensib. Ad illo
campello ferente Modius tantus, etc. Ita
Form. 53. Charta ann. 1195. apud Ughel-
lum tom. 7. pag. 1322 : *Unam petiam ter-
ræ capaxementis Modiorum 6. ad jus-
tum sextarium Pennensis civitatis. Ne-
crologium Ecclesiæ Carnotensis : Acquisi-
vit apud Ermenovillam terræ arabilis
capientis septem Modios seminis, etc.
Alexander Monach. in Chron. S. Bartho-
lomæi de Carpineto lib. 5 : *De terris S.
Cæcilie reliquit ei tantum quod erat ca-
pax sementis 8. Modiorum. Charta ann.
962. ibid. pag. 1277 : *Tantum de terra
quod capit in semine Modios trecentos.
Liber de Fundat. Monast. S. Clementis
Insulæ Piscariæ : Est ad mensuram
triticeæ seminis terra Modiorum 614.
Gregor. M. lib. 9. Epist. 16 : *Terrula
Modiorum plus minus decem. Ita lib.
10. Epist. 50 : Terrula Modiorum tri-
ginta. Campi trecentorum Modiorum, in
Testamento S. Cæsarii Arelat. Vita S.*****

Amati Abb. cap. 7. : *Abscisso nemore
campellum fecit... capientem quartam
Modii, in quo hordeum sereræ solebat.
[Charta ann. 1070. apud Miræum tom.
1. pag. 160 : Apud Haluce terram unius
Modii et curtile et dimidium... In pag.
Atrebatensi apud S. Leodegarium dimidii
Modii terram. Chron. Farfense apud Mu-
rator. tom. 2. part. 2. col. 568 : In Comi-
tatu Asio, ubi dicitur ad Pratum, colla-
tæ sunt in hoc monasterio quædam res
Modiorum iv.] Occurrit passim, in Chr.
Casin. lib. 1. cap. 36. 41. 47. 48. 59. lib. 2.
cap. 6. et alibi non semel, apud Falcon.
Benevent. pag. 341. Alexandr. Monach.
in Chron. S. Barthol. de Carpineto pag.
1234. etc.*

MODIOLA TERRÆ. Charta Ottonis Imp.
ann. 956. apud Ughellum tom. 1. part.
1. pag. 418 : *Ubi sunt mille Modiola terræ,
et... duo millia Modiola de terra, quæ
tendunt, etc. Adde pag. 419. 740.] Vide
Modiolus 1.]*

MODIATA, Idem quod Modius, Ager
modiorum certo numero constans. [In
agro Cameracensi Modiatæ terræ æqui-
paratur 16. mençoldis : in Viromand.
vero 8. sextariis.] *Modiatæ terræ, prati,
in Charta Ludov. Pii ann. 824. pro Ec-
clesia Arelatensi, [Modiatæ nemoris, in
Charta ann. 1231. apud Miræum tom. 1.
pag. 750.] Testamentum S. Cæsarii Arelat.
Archiep. in Libro nigro Eccl. Arelat.
fol. 19. editum non semel : *Agellum
igitur Ancharianum, unde parvam particu-
lam Monasterio dedimus, multa serva-
vimus, nam plus minus centum aripennos
vineæ, et trecentorum modiorum campos
reservavimus, et supradicto Monasterio
centum Modiatas de terra quæ ego plan-
tavi, habent Modiatas 40. et de veteri vi-
nea vix 30. aripennos contulimus. Testa-
mentum S. Fulcrani Episcopi Lutevens. :
Decem Modiatas de vinea, quæ mihi adve-
nerunt, etc. Ubi perperam modiatas, edi-
tum apud Bollandum. Charta Lotharii
Regis Provinciae ann. 855. tom. 12. Spi-
cilegii Acheriani pag. 133 : *Sunt autem
de rebus S. Stephani, quas Witgarius
propriario jure possidebat, Modiatæ duo
millia, prata quibus possunt tolli et fœni
carra quingenta, de silva achallæ (1. ad
mille) quingentos porcos saginandos. Tri-
buit insuper in ipsa commutatione ex
rebus ipsius sancti loci, quas usurpatione
ad jus proprium detinebat, Modiatas tre-
centas sexaginta novem, et Modiatam de
vino ad modios centum octoginta. Charta
Bernardi Vicecom. Carcasson. ann. 1108 :
Et ipsam Modiadam de terra de Casellas.
[Charta ann. 1277. in Tabul. S. Nicassii
Rem. : *Homines de Baio habeant pastu-
ragium et jus pasturagii in cxx. Modia-
tis.] Vide Hemereum in Augusta Viromand.
pag. 233. 234. Mui et muies de
terre, in Chartis Gallicis. Regestum Feo-
dor. in Camera Comput. Paris. fol. 215 :
Lige de 4. fauchiées de pré, et de demy
Mui de terre. Adde Consuetud. Dunen-
sem art. 25. Castellinovi art. 11. etc.
Charta Mathei D. de Beauvoir, ann.
1260. in Regest. signato 30. Ch. 325. et
Reg. sign. 51. fol. 103. ex Chartophylacio
Regio : *Au bos Lancelot huit Moies de
bos, au bos Medame Aelis dix et sept Moies,
à Longpré 30. Moies, etc. Charta
ann. 1290. apud Carpentar. 4. parte Hist.
Camerac. pag. 36 : *Deux Muies de terre
ahanaule. Semimodiata de terra, in Ta-
bulario Conchens in Ruthenis Ch. 32.
et alibi. [Semimodiata de vinea, in Ta-
bular. S. Victoris Massiliens.]******

MODIATURA TERRÆ : sic legendum
pro Mediatura, in Charta ann. 1067. tom.
11. Spicilegii Acheriani pag. 294.

MOIATA, Idem quod *Modiata*. Tabularium S. Eparchii Inculm. fol. 1: *Item in Enguena unum ortum tenentem dimidiam Moiatam de terra.* [* Nostris *Modérée*. Lit. remiss. ann. 1460. in Reg. 193. Chartoph. reg. ch. 9: *Trois Modérée de terra, etc.* Vide infra *Moia*.]

† **MODIX**, Chorus. Papias.

† **MODO**, perperam pro *Medo*, apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 396. Vide in hac voce.

* **MODOLAGIUM**, **MODOLOGUS**, f. Præstatio pro mensura, idem quod *Mensuraticum*. Dipl. Caroli C. ann. 864. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 98: *Rocovororumque cum eodam Conrado pro Modolagio commutaverunt...* In *Bernensi pago vinea una, urus et Modologus*. Ubi leg. forsan, *unus*; quanquam rursus occurrit ibid. col. 100.

† **MODOLAISCILO**. Vide *Modula*.

MODOLON, Congeries garbarum; seu mergitum, nostri Picardi dicunt, *Moie*. Vide *Garbera*.

* **MODRIS**, Idem quod *Maltra*, mensura Germanica continens quatuor modios. Charta Henr. Dalph. episc. Metens. ann. 1320. ex Cod. reg. 9861. 2. 2. fol. 180. v.º: *Bauduinus Voenc de Kop domicellus... confessus fuit se tenere a nobis in feodum triginta Modres siliginis, duas Modres avenæ.* Ubi *Maldra* legitur in Charta ann. 1315. de eadem re ibid.

† **MODULA**, si vera lectio est, Quercus. Leges Rotharis apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 40: *Si quis roborem, aut cerrum, seu quercum, quod est Modula, iscol, aut glandem, quod est saia inter agrum alienum, aut inter culturam, vel clausuram, in cuius vicino incidit, componat, pro arbore tremisses duos.* Ubi Codex Mutin. habet, *Modolaisclo*; Estensis vero, *Modulaiscilo*. Vide *Luisicum*.

* **MODULATOR**, Consorts, qui alteri accinit; unde vox. Charta ann. 1382. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 1572: *Poscit in dictis logiis et gettis ludere vel tenere ludum... ad pœnam librarum viginti quinque denariorum Pisanorum pro qualibet vice, et a suis Modulatoribus auferendis.* Vide supra *Accessor*.

MODULISARE, Musicis modulis cantare. Gaufredus Vosiensis cap. 59: *Responsorium Canonici incipiunt, versumque sequentem quibus voluerit melodis musicis explent: Alleluia... Monachi Modulisan.*

† **MODULUM**, Idem quod *Modolon*, Congeries garbarum, Gall. *Plongeon*, quod inverso capite *garbæ* simul colligantur. Charta ann. 1330. in Tabular. S. Victoris Massil. : *Decimam præstant de omnibus Modulis XIII.* Consuetud. Brageriac. art. 93: *Item si quis furatus fuerit munitina aratorum in campis aut perforatus fuerit Modula sive columnas bladorum de campis, et de dicto blado furatus fuerit, etc.* Versio Gallica: *Tout homme qui aura derobé des instrumens aratoires aux champs, ou percé les Gerbiers ou Plongions de bled des champs, etc.* Vide *Molonus* et *Medella* 1.

† 1. **MODULUS**, Moles, species aggeris, Gallice *Môle*, *jetée*. Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens. ad ann. 1227. apud Murator. tom. 6. col. 448: *Dominus vero Lazarus ex decreto consilii fossata ipsius civitatis explanari fecit... et Modulum destruit, ut occasionem portus non possent ulterius subire.* Jacobi Auricæ Annal. Genuens. ad ann. 1284. ibid. col. 586: *Quod prope portum Januæ venissent in tantum, quod supra Modulum projicerent lapides taliter faciatis.* Vide *Moles*.

† 2. **MODULUS**, Cantus rhythmicus. Vide *Modus*.

† 3. **MODULUS**, Modus agri. Vita MS. S. Winwaloei: *Fundum quandam repeiens non parvum, sed quasi unius plebis Modulum silvis dumisque undique circumseptum.*

4. **MODULUS**, Mensura struis ligni, Gallis, *Moule de bois*. Charta Philippi Pulcri Regis ann. 1309. in 9. Regesto ejusdem Regis Ch. 79. ex Tabul. Reg.: *Centum quadraginta quadrigatas bosci ad arandum, qualibet quadrigata 4. Modulos tantum continente, etc.* Eadem habentur in Charta alia Caroli IV. Reg. ann. 1322. tom. 7. Spicil. Acher. pag. 241.

* 1. **MODURA**, Modius, mensura annonaria. Lit. ann. 1383. tom. 7. Ordinatio. reg. Franc. pag. 41. art. 16: *Quod dicti auditores vel clerici, tenebuntur scribere in principio cujuslibet compoti et subsequenter, propter diversitatem mensurarum locorum, quot sestaria faciunt somatam granorum vel vinorum, quot eminæ, sestarium; quot quartalia, eminam; quot civeria, quartale; quot bicheti, quot Modura, sestarium.* Vide supra in *Modius* 2. et infra *Mondina*.

† 2. **MODURA**. Vide *Molta* 2.

* **MODURANCHIA**, Variæ molituræ miscellum frumentum, nostris *Modurenge*. Charta ann. 1407. in Reg. feudor. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 129. r.º: *Item duos boicellos Moduranchiæ redditus, quos habeo super molendinum de Villars. Deuæ charges de Modurenge, in Lit. remiss. ann. 1459. in Reg. 188. Chartoph. reg. ch. 51. Vide infra *Moudurachia* et *Mousturangia*.*

* **MODURARE**, *Moduram* percipere. Libert. villæ de Pineto ann. 1343: *Item quod in molendinis teneatur una cazola ferrea, quæ catzola plena octo vicibus, valeat unam cuppam, cum quo Moduretur; et quod blada sua ibi molere possint.* Vide *Modura* 2.

* **MODUREYRA**, Mensura annonaria, eadem quæ supra *Modura* 1. Charta ann. 1247. ex Chartul. S. Eparch. : *Nos... dedimus... prioratui de Circulo... duodecim Modureyras avenæ vendentis et ementis ad mensuram Turris albæ.*

1. **MODUS**, Cantus rhythmicus. Onomasticum: *Modus*, μέτρον, ῥόπος. Sueno in Hist. Danica cap. 1: *A quo primum Modis Islandensibus Skioldauger sunt Reges nuncupati.* Id est, in rhythmis, carminibus, sive cantilenis antiquis, quibus Islandi fortia heroum facta ad lyram in conviviis decantare solebant. Ita Stephanus Suenonis Editor.

MODULUS, Eadem notione. Vetus Vocabul.: *Modulus*, *Tropus*, *Cantus*. Gloss. Lat. Græc.: *Modulus*, μελοδῆμα. Apud Auctorem Mamotrecti ad libr. Judith. cap. 16: *Modulus dicitur cantus qui præcinitur in principio Missæ, vel Horarum, et dicitur etiam Tropus.*

* 2. **MODUS**, Mos, ritus, usus. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 31. pag. 73: *Regnorum Angliæ et Franciæ nobilitates, Modos et gesturas, quorum fama laudabilis digno laudis præconio, multorum assertionem fidei, suis auribus frequenter insonabat, cognoscere et videre desiderat* (Sigismundus).

* **MODUTA**. Vide in *Modura* 2.

† **MŒCHARE**, pro *Mœchari*. Index veterum Canonum tom. 3. Concl. Hispan. pag. 3: *Ut virginitatem profitentes, si Mœchaverit, inter bigamos habeantur.*

MŒCHIA, Adulterium. Pasch. Radbert. in vita vener. Walæ abb. Corb. inter Acta SS. Bened. part. 1. sæc. 4. cap. 10: *A palatio namque sacri imperii pe-*

pulit omnes abominationes, Mœchiam fugavit, etc.

* **MŒLLEDA**. Constit. Woldem. reg. Dan. ann. 1300. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. Mss. pag. 166: *Si vero aliquis possessionem alicujus, quæ dicitur Mœlledam vel fiskedam, destruxerit, reddat eum in dampnem cum jure xl. marcarum, et tantum solvat regi.* An proprietas seu possessio, quæ jure hæreditario tenetur? [* Stagnum, unde aqua in molam decurrit. V. *Fiskeda*.]

† **MŒNICARE**, *Communicare*, Papias.

† **MŒNIRE**, Eidem Papiæ, *Mœnia construere*. *Mæri*, pro muri, apud eundem ex Virgilio *Æn.* lib. 10. 24:

Quin intra portas atque ipsi prælia miscent
Aggeribus Mœrorum, et inundant sanguine fossas.

* **MOERDAET**, Belgis, Homicidium. Lit. remiss. ann. 1420. in Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 242: *Qui ferret le contraire de ce, ce seroit sur enfrainte de paix et sur murtre, que l'en dit up paisorale eude up Moerdaet.* Vide *Morth*.

MŒSILEUM. Vide *Musileum*.

† **MŒSTICUS**, pro *Mœstus*, Epit. Aurel. Episc. Lugdun. apud Severt. pag. 191:

Damnaque rerum nunc posituram morte patescunt,
Cum sibi sublati Mœstica dicta tenent.

† **MŒSTIFICARE**, Tristitia afficere. Epist. Synodica Episc. exsulum in Sardinia tom. 2. Concl. Hispan. pag. 257: *Accepimus itaque vestræ charitatis epistolam, quæ nostrum ex parte relevavit, ex parte vero Mœstificavit exsilium.* Camillus Peregrinus in Hist. Principum Longobard. apud Murator. tom. 2. pag. 28: *Sed Maxime Mœstificabantur, quod hoc de illo contigerat.* Vita S. Romani Archiep. Rotomagens. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1664:

Excessu Patris simul omnes Mœstificati.

* **MŒSTITIA**. Vide supra *Mestitia*.

MŒSTORUM, *Tristitia*. Papias.

† **MŒSTUOSUS**, Tristis, luctuosus. Litteræ ann. 1282. apud Rymer. tom. 2. pag. 215: *Hujusmodi Mœstuosam materiam sub breviliquio transeuntes.*

MOFEUM, Candelabri majoris species. Charta ann. 1398. in Tabular. Capituli Autissiodor. : *Item die Sabbati sancti tenetur facere fieri et ministrare unum grossum cereum de 50. libris vel circa, et alium de 17. libris vel circa ceræ quadratos, qui sunt in Mofeis fusteis ad hoc a longo tempore factis.*

MOFFADOR. Charta originalis ejusdam Majoricensis ann. 1253: *Miramomeni dat mihi de decem in decem diebus 40. Bisancios pro expensis: et de die in diem mittit 40. equos summo mane ad equitandum cum multitudine venerabilium Mofadorum, qui me et totam meam familiam intus civitatem et extra honorifice comitantur.* [Mofador, Hispanis, Irrisor, Gall. *Moqueur*, a verbo *Mofar*, Irridere. Forte de quadam jocularium hominum societate hic agitur.]

† **MOFFLET**, **MOFFLETUS**, **MOFLETUS**, Panis delicatioris species, qui diatim distribui solet Canonicis præbendariis: Tolosatibus *Pain Moufflet*, quasi *Pain molet* dictus; forte quod ejusmodi panes singulis diebus coquantur, atque recentes et teneri distribuantur. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351: *De quo (tritic) funt hodie duo panes, vulgariter nominati Moflets, facti de bona et sufficienti farina frumenti.* Ibidem: *Cuilibet de dictis pauperibus datur ad minus unus panis sive Mofletus*

et medius cancellus. Limborch. lib. Inquisit. Tolos. pag. 70 : *Misit dictis hereticis per dictam Guilielmam duas placentas, et duos panes Mofletos. Vide Panes præbendarii in Paris 2.*

* *Moufflet*, in Mirac. Mss. B. M. V. lib. 2.

Pain d'orge vent pour pain Moufflet.

† **MOFFOLUM**. Vide *Machale*.

MOFFULA. Lambertus Ardensis pag. 258 : *Hæc enim rustici cum bigis marlatoriis, et carris funariis (fimariis) calculos trahentes ad sternendam viam in Mossulis et scapulariis se ipsos ad laborem invicem animabant.* [Eadem notione qua *Muffula*, Gall. *Mouffles*. Le Roman de S. Leodecade MS. ubi de Episcopis :

Et comportant de sor lor Mossles,
Lor coeles et lor escoffles, etc.

Le Roman de Florance et de Blanche Flore MS. :

Et Mouffles metre in lor mains.]

* *Nostris Mofle et Mofle*, *Acervus*, congeries. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 283 : *Icellui Simon print un tison de feu et de l'estrain et ala bouler le feu en un Mofle de foing ; ... lequell Mofle estoit en la terre dudit Simon.* Aliæ ann. 1402. in Reg. 157. ch. 114 : *Ilz estoient en aguet derriere un Mofle d'esteule.* Aliæ ann. 1414. in Reg. 167. ch. 398 : *Laquelle fille tiroit et sachoit à un Mofle ou tas de feure, estant emmy la court d'icellui Thomas.*

* **MOFILIS**, Morbi genus, an idem quod supra *Mascla* 1. Mirac. metrica S. Steph. episc. tom. 3. Sept. pag. 186. col. 2 :

Specialiter in morbis
Caducis, paralticis,
Mofilibus et cyragris, etc.

† **MOFLETUS**, Species panis. Vide *Mofflet*.

* **MOGENSA**, Taberna seu Præstatio, quæ domino pro vino in taberna dividendi solvitur. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flammar. : *Omne jus quod habebant et habere poterant in toto emolumento simul profugio Mogensæ sive tabernæ et macelli dicti loci de Flamarenæis.*

* **MOGGIATICHA TERRA**, ab Italico *Moggiata*, idem quod *Modiata*, ager modiorum certo numero constans. Charta ann. 1358. apud Corbinel. inter Probat. domus de *Gondi* pag. clvij. : *Item unum petium terræ Moggiatichæ cum quercubus.* Vide mox *Moia*.

* **MOGGUS**, *Blesus*, sive *Balbus*. Ita Anastasius Bibl. ad VIII. Syn. act. 6. ubi de Petro Mongo hæretico, qui Græcis *μογγός*, Gloss. Lat. Græc. : *Atubus*, *μογγάλος*, *μόγγος*, i. qui cum difficultate loquitur. *Atubus* vero, quasi *ἄτυτος* dictus, qui inarticulato loquitur. Liberatus Diacon. cap. 16 : *Petrum cognomento Moggum, qui vocatus est Blesus.*

* **MOGLUM**, **MOLIUM**, **MOLLUM** (PONERE AD), Immersum aliquid detinere, Ital. *Mettere in Molle*, Gall. *Tremper*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 208 : *Et procurabo ne tintores aquam tintorie, nec guadi, nec herbas, nec multium pellipariorum, nec aquam folie prohicant, nec coriã sacarnent, nec ea ponant ad Moglum (ad Mollum) '59, '60 ; — ad Mollum '62 — '67.* [FR.]

* **MOGNERIA**. Tabular. S. Eparchii Inculism. fol. 40. vº : *Quicquid habemus in molendinis et in anguillari de Fissac, id est tertiam partem, et unam Mogneriam, etc.*

* F. Quantum manu continetur. Haud

scio vero quid sit *Moigneux*, qui inter minores coquinæ regiæ ministros recensetur in Ordinat. hospit. reg. sub Phil. III. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 2201 : *Item, soufleurs desquels l'un sera Moigneux.* Neque mihi notior vox *Moigneans* in Lit. ann. 1259. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 391. art. 5 : *Avecques ce, nous leur avons octroïé les Moigneans en leur cense, au fuer des autres du commun ; en tele maniere que li uns d'eulz fait (f. leg. soit) au faire majour et jurez et sergens. Ubi agitur jus eligendi majorem, juratos, etc. Unde mendum hic subesse autem.*

* **MOGRA**, Arabice, *Magra vel almagra est sinopida architectorum, qua lineas signant.* Glossar. medic. Ms. Simon. Jauuens. ex Cod. reg. 6959.

† **MOGTONAGIUM**, Tributum ex vervecibus, seu *nutonibus*. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 4 : *Noverint universi Robertum filium Comitis Johannis... dedisse in perpetuam elemosynam... Ecclesie S. Vincentii Cenomanensis Mogtonagium de Corgoëin pro salute anime fratris sui.* Vide in *Multo*.

* **MOGUDA**, Molestia, motus, perturbatio. Pactum inter Roger. vicecom. Bitter. et Guid. Guerrejat. ann. 1177. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 140 : *Per omnes Mogudas et remogudas, quas Raymundus comes supradictus et filii ejus vobis fecerint, vigore hujus jurisjurandi, fidelis adiutor et deffensor semper vobis existam.* Vide *Remogudæ*.

† **MOGUM**, Territorium Moguntinum, maxime quod *Mæno* adjacet. Carmen de varia fortuna Ernesti Bavar. Ducis lib. 2. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 321 :

Surgitur in facinus. Vadit comitante tumultu
Heinricus, figens molli tentoria Mogu.

† **MOHATRA**, Vox portentosa qua significatur Contractus quo, inquit Escobarius, *quis egens pecunia emit pecunia credita a mercatore merces summo pretio ; et statim et pecunia numerata pretio infimo revendit.* Qui contractus divinis ac civilibus Legibus prohibetur ut observatum est in Diction. Trevolt. Idem *Barata* interdum dicitur, quo nomine fraus, dolus, indigitatur. Vide in *Baratum*.

* In propositione a Clero Gallicano damnata ann. 1700. definitur : *Contractus, quo a mercatore res majore pretio ad certum tempus solvendo, distrahantur, ac statim ab eodem, stante eo contractu, minore pretio præsentate pecunia redimuntur, licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu revenditionis prævio, imo cum intentione lucri.* Consule Leon. Leotard. de Usur. qu. 24. num. 25. et *Petitpé* de Usur. lit. 3. edit. ann. 1731. pag. 112. Vide Diction. Acad. Hispan. in hac voce.

* **MOIA**, Mensura agraria, ager modii sementis capax, nostris *Moëe*, *Moïée*, *Mouée*, *Moye* et *Moyée*. Charta Odardi de Ham milit. ann. 1260. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 562 : *Concessimus viginti tres Moias terræ et duodecim Moias bosci, quæ omnia habemus apud Buciacum.* Reg. Joan. ducis Bitur. in Cam. Comput. Paris. fol. 14. rº : *Item une autre piece de terre, contenant cinq Moëes de terre. Cinguant et trois Moïées de bos, in Ch. ann. 1269. ex Tabul. S. Autb. Camerac. lib. feub. ducat. Aurel. fol. 46. rº : Deux Moëes et demi de terre ou environ, assis en trois pieces en la paroisse de S. Lorent des eaux.* Recognit. feud. pro castell. de *Buri* ann. 1366 : *Item une mes-*

tarie assise audit lieu de Buri, contenant douze Moues de terre. Infra : Une Mouée de terre, etc. Charta Joan. de Hangest ann. 1247. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 583 : *Et si à donné à ladite abbeye en accroissement... au Més Quessel quatre Moyes : en Langle quatre septiers : au Sart Remy une Moye : en Hatiermont une Moye.* Alla ann. 1280 : *Ou terroir de Marchais onze Moyes de terre à la mesure dou liu, etc.* Inquisit. ann. 1338. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 429 : *Item dix et sept Moyes ou environ de bois, séant en une piece... Item trois Moyes de terre ou environ, séant au terroir d'Appelli. Chascune Moye fu prisie neuf vins livres, huit deniers Parisis, c'est assavoir chascune mencaudée onze livres, cinq soulz, maaille Parisis, in Charta ann. 1341. ibid. ch. 663. Lit. admort. ann. 1466. in Reg. 194. ch. 216 : *Pluseurs terres, tant en labeur comme en riés, contenant vingt Moyées et demie, vallans chascune Moyée, à la mesure de S. Quentin, huit septiers.* Vide *Modiata* in *Modius* 2.*

* *Moye* præterea dicitur *Rei cujuslibet congeries*. Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 28 : *Gran Moyes de tonniaus de vin.*

† **MOIATA**. Vide in *Modius*.

† **MOJATICUM**, idem quod *Modiaticum*, ab Ital. *Moggio*, modius, Pensitatio frumentaria pro quolibet modio annonæ. Vide in *Modiatio* 1. Charta ann. 1188. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 382. col. 1 : *Qui aliquo titulo habuerit res ipsas, non tenetur inde facere aliud servitium vel Mojaticum reddere... Servitium aliquod vel Mojaticum non queratur a filio, vivente patre. Verumtamen mortuo patre, faciat mater servitium et reddat Mojaticum. Vim vocis apertius explicat alia Charta ibid. col. 2 : *Universi habitatores castri Pedemontis et villæ, tam ratione municipali, quam ratione bonorum que possident, tenentur solvere et reddere annuatim monasterio Cassinensi de grano tumulum unum, et de ordeo tumulum unum, nomine redditus sive Mojatici.**

* **MOIL**, Piscis species. Tract. Ms. de Pisc. ex Cod. reg. 6838. C. cap. 106 : *Mulus... a Gallis surmulet, a nonnullis barbarii, ab aliis Moil, id est, maris perdrix, dicitur.*

† **MOINERIIUS**, Molitor, Gall. *Meunier*. Charta ann. 1264. ex Adversariis Pr. de *Mazaugues* : *Item habet ibi in quodam molendino sito in Grava duas partes, excepto quod Moinerius percipit illo die quo molit unam tinnhateriam ultra tertiam partem lucri.*

* **MOINUS**, a Gallico *Moine*, Monachus. Charta ann. 1459 : *Appellavit eum Cuffa de Moine.* Nostris alias *Moines*, pro *Moineau*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120 : *Passer, Gall. Moignes, et dicitur a pluma.* Charta ann. 1343. ex Chartul. S. Vinc. Laudun : *Item lidis religiosus avoient pris Jean Cousin nostre sousmanant tendant ou chassant aus Moines.* Chartul. Corb. sign. *Cæsar*. fol. 59. rº : *Fut donné congié... à Jehannet... de tendre aux Moinsnet.*

* **MOJOLARIUS**, Vasorum, quæ *Mojoli* appellabantur, artifex. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 128. ex Cod. reg. 4620 : *Nullus terrerius vel forensis... præsumat conducere in civitatem Mantuæ... aliquod vitrum laboratum, sine licentia magistri Francisci Mojolarii seu alterius Mojolarii.* Vide mox *Mojolu*.

* **MOJOLASCA**. Decret. Rachisii Langobard. reg. ann. 747. apud Murator.

tom. 1. Antiq. Ital. med. sævi col. 517: *De alio latere per fluvium ipsum Nure ascendente per aquam et loca designata inter duas Mojolascas exeunte ad lactoraria et capanna Gajaria. An Collis vitibus consita, vel nude Tumulus terreus, colliculus? Vide infra Molare 1.*

† **MOJOLUS**, Vas quoddam vinarium. Johan. Demussis Chron. Placent. apud Murator. tom. 16. col. 582: *Et duo comedunt super uno tajore, et quilibet habet menestram suam, et unum Mojolum, vel duos vitri pro se, unum pro vino et alium pro aqua.*

* Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 114. ex Cod. reg. 4620: *Quelibet persona... quæ vendat vinum ad minutum in civitate Mantuæ vel districtu, habere et tenere unum circulum cum una casella a Mojolis appensa ad ostium. De qualibet caryatura Mojolorum et vitreorum, etc. in Stat. datiar. Ripér. cap. fol. 4. v. Nostris Moyau, Cupæ vel doli species. Lit. remiss. ann. 1887. in Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 268: *Lesquels par maniere de blasonnement, de injure ou autrement mistrent le suppliant en une Moyau ou cuve,.... et lui getterent grant quantité d'eau. Moilon vero, Crater, poculum, ut videtur, in Inventar. eccl. Camerac. ann. 1371: *Item un tassel doret quarret à pierres verdes et rouges, et une grande vermeille ou Moilon.***

† **1. MOISO**, Mensura, a verbo metiri. Tabular. S. Benigni Divion.: *Secundum Moisonem locorum.* Occurrit passim in Chartis Burgundicis. *Moison*, nostris eadem notione. Le Roman de la Rose MS.:

Le col fu de belo Moison,
Gros, aisez, et lonc par raison.

* Lit. ann. 1378. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 682. art. 6: *Quiconques fera tonneaux ou pippes pour vendre, qui ne seront de loyalle Moison, etc. Mueson, in aliis ann. 1388. tom. 7. earum. Ordin. pag. 216. Mesure ou Muison, in Ch. W. comit. Pontiv. ann. 1202. ex Lib. albo domus publ. Abbavil. fol. 176. v.*

* **2. MOISO**, Contractus, quo sub anno reditu fundi ad aliquot annos possidendi dantur, simul et ipse reditus, Gall. *Moison* et *Moeson*; unde *Moisonneur*, *Moissonnier*, et *Muiseur*, qui ea conditione aliquid tenet. Charta Airardi Bren. comit. ann. 1177. ex Chartul. S. Lupi Trec.: *Abbas vel ministri ejus eidem furno pro sua voluntate furnerum utilem providat et ponat, aut qui voluerit et pro quanto potuerit ad Moisonem tradat.* Assis. comit. Fuxi in Reg. S. Ludov. Chartoph. reg. fol. 112: *Moiso, tres modios et quatuor sextaria et eminam bladi.* Charta ann. 1257. ex Chartul. Compend. fol. 182. r.: *Se il avenoit que li abbés et li convents donnaissent leur disme à Maison, ou qe il fessissent cuellir par leur propre serjant, il me feroient avoir le serment des Muiseurs ou de leur propre serjant,.... de garder toute ma droiture.* Lit. Phil. Pulc. ann. 1294. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 127. r. col. 1: *Des terres et des vignes audit Renier que nous ou autres de par nous avons fait semer et coultiver ceste présente année, nous et les autres aurons droite Moison; c'est à scavoier la moitié, et l'autre moitié demourra audit Renier.* Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 141. ch. 226: *Iceelui Girart disoit que le suppliant lui avoit baillée certaines terres à certain temps et pour certaine pension ou Moisson, etc. Le fermier ou Moissonneur, in Instr. ann. 1392. tom. 7. Ordin. reg.*

Franc. pag. 526. art. 5. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 136. ch. 260: *Jehan censer ou Moissonnier de la maison S. Ladre de la ville de S. Pol, etc. Aliæ ann. 1396. in Reg. 150. ch. 112: *L'exposant qui est fermier et Moissonnier d'une maison et terres appartenantes à Jehan de Messelles es-cuier, scituées en la ville de Ramolu en Beauce. Vide supra Modiaium et Modiatio 3.**

* **MOISSONNA**, Idem quod *Modiatio* 1. Præstatio pro quolibet modio vini. Arest. ann. 1414. 12. Maii in vol. 11. arestor. parlam. Paris.: *Super acquitamento vinorum ibi (Rotomagi) affluentium duo modi seu duæ maneries, quorum seu quarum una consuetudo et alia modiatio seu Moissonna nuncupabantur.... Modiatio duo membra continebat, quia in ea modus quidam acquitandi vini per argentum seu pecuniam, bassa modiatio appellatus, et alius optio nuncupatus, observabatur.*

* **MOISSINA**, Necrol. eccl. Paris. Ms. ad Kal. Maii: *Obiit Goifridus episcopus qui perdonavit nobis quasdam consuetudines de emptione et venditione vini et de Moissinis, quas habebant episcopi in Orli-villa. Vim vocis explicat Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Acinus, pepinus uvæ. Inde, acinatum, congregatio racemorum, Gall. Moissine. Idem ergo Moissina, quod Scopus uvarum, racemorum, Gall. Marc de vin. Vide Golgrav. voce Moissine.**

MOISSO, Messio, messio tempus, Gallis *Moisson, Temps de la Moisson*. Guibertus lib. 2. Hist. Hierosol. cap. 8: *Pars sine ullis stipendiis, imo turpi pauperie, magis autem pudore in Franciam consumpta rediret. Et quia idem castrum Moissonem vocabant, et reversi ad suos, ad Moissonem usque se fuisse dicebant, etc. Vide Messio.*

* **MOITOIERIA**, Prædium rusticum, quod a colono partiario colitur. Lit. Phil. VI. ann. 1335. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 281: *Nous avons otroié et otroions aus freres Prescheurs du convent du Mans la Moitaerie, appelée le Plaxeis, assise en la paroisse de Cepoy. Ubi ad marginem: *Gratia facta fratribus Prædicatoribus conventus Cenomanensis, quod Moitoieriam, vocatam le Plaisseys, possint transferre cuicumque personæ. Moiterie, in Charta ann. 1291. ex Chartul. Namurc. in Cam. Comput. Insul. fol. 41. v. Moitoierie, in alia ann. 1516. ex Chartul. Latinac fol. 244. v. Vide supra Mediatoria.**

* **MOITONNUS**, Mensuræ agrariæ species, seu ager mensuræ, *Moiteon* vel *Moiton* nuncupatæ, sementis capax, eadem quæ supra *Meyteria*. Charta admort. ann. 1374. in Reg. 106. Chartoph. reg. ch. 170: *Item unum Moitonnum terræ vel circiter ante dictam masuram; qui quidem Moitonnus terræ a quadam via publica præbet iter et aditum dictis hospitio, giardino et masuræ.... Item tria jornalta cum quinque Moitonnis et una perchia terræ. Libert. villæ de Vandeuve ann. 1271. in Reg. 72. ch. 188: *Le cheval paiera cinq Moiteons de blef, moitié fourment et moitié aveine. Charta ann. 1321. in Reg. 61. ch. 17: *Item sex Moitons frumenti..... percipiendos in et super quamdam domum.... sitam in villa de Barro (super albam). Item quatuor Moitons frumenti.... percipiendos in et super quamdam vineam. Infra: *Moyton. Dix Moiteons froment et dix Moiteons aveine, in Charta Odon. Ducis Burgund. ann. 1337. ex Reg. 74. ch. 464. Consuet. Castell. ad Sequanam ex Cod. reg. 9998. 2: *La grandeur de la mesure du blé doit*****

*tenir justement six pintes au minot.... Les deux mesures font ung Moiton: les deux Moitons font ung bichot. Boissello æquiparatur in Lit. remiss. ann. 1422. ex Reg. 172. ch. 122: *Une sachée d'environ cinq Moitons ou boisseaulx de froment, que le suppliant porta à Chaalons, etc. Vide supra Mitonnus et infra Moiteonus.**

MOL, Tabularium Abbatiae Conchen-sis in Ruthenis Ch. 44: *Et donant de censum duos solidos Pogestos, et ad Calendas 4. membros, et duo sestaria, et duos de civada, et duos panes, et a meys-sios unum Mol sans la pel, et 2. sestaria de vino, etc. Occurrit ibidem alio loco. [An unum multonem sine pelle?]*

† **1. MOLA**, Jo. de Janua: *Mantica, i sarcina, scilicet Mola: sed legendum Mala. Vide in hac voce.*

☞ Occurrit tamen ea, ut videtur, notione in Tabular. Compend.: *De aliis piscibus maris, summa debet 1. denar. Mola integra obolum, Mola transforata 1. den. Ubi mola minor sarcina quam summa. Vide Sagma. Ejusdem significationis Mola in Capitulari 2. Caroli Magni ann. 813. num. 10.*

* Hinc *Mole*, pro *Fascis*, vulgo *Bote*, in Stat. ann. 1398. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 369. art. 4: *Que nul ne puist vendre osier.... fardé de pire osier dedens les Moles que par dehors.*

2. MOLA, Molendinum. Anastasius in Honorio: *Et ibi constituit Mola in murum in loco Trajani iuxta murum civitatis, et formam quæ deducit aquam in lacum Sabbatinum.* Lucas Tudensis æra 880: *Clausit nox obscurissima diem: et in una Mola omnes Christiani conclusi sunt, totam noctem in quibuscumque locis habere vel tenere videtur.* Chron. Fossæ-Novæ apud Murator. tom. 7. col. 893: *Devastavit segetes S. Mariæ Fluminis et incendit ei unam Molam et duas Molas S. Clementis.] Adde Chronic. Episc. Mindens. pag. 742. [et Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 452. et 592.]*

* *Mole*, pro *Meule*, in Lit. ann. 1389. ex Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 223: *Lequel maistre Bernart.... tolly (de son Moulin) et osta les Moles et autres harnois abbliemens appartenans audit moulin. Maul, pro Moulin, in Lit. remiss. ann. 1397. ex Reg. 152. ch. 260: *Jehan Morel print aux Maulx d'Arceis quatre aulnes et demie de drap pers,.... et porta icelles quatre aulnes et demie de drap aux Maulx Badin pour foular.**

3. MOLA, Idem quod *Modulus*, de qua voce supra, in 9. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. Ch. 94. ex Tabular. Regio, Mensura lignaria, *Mole de bois.*

† **4. MOLA**, Moles, agger, Gall. *Môle*. Brevarium Hist. Pisane ad ann. 1168. apud Murator. tom. 6. col. 180: *Fuerunt enim illo tempore novem inundationes maxime fluminis Arni, quæ villam de Putignano, et arcus magni pontis de stagno destruxerunt, et Molas inclinaverunt ipsius pontis. Vide Modulus 1. et Moles.*

† **5. MOLA**, Informationes pro passagio transmarino in Cod. MS. Sangern.: *Item xv. Molas de sarcia subtili quelibet ponderis duorum quintalium..... quelibet Mola vult habere longitudinis c. passus.*

Inventar. machinarum bellicarum castri Somneriæ in Occitan. ann. 1260 : *Item II. torni ad opus balistarum. Item I. Mola in fabrica, etc. Pro mensura frumentaria occurrit in Mella I.*

* 6. **MOLA AD CUTELOS**, Acuendis cultellis apta. Reg. S. Justi in Cam. Comput. Paris. fol. 197. v. : *Pro quadam Mola ad cutellos perpetuum, etc. Meule à taillant dicitur, in Lit. remiss. ann. 1390. ex Reg. 138. Chartoph. reg. Vide infra Molendinum ad cultella.*

* 7. **MOLA**, Mensura liquorum. Libert. Montisol. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 505. art. 39 : *De vini præconizatione Molam plenam vini ejusdem quatonem continentem et obolum habeat (præco) antedictus. Vide infra Moleta 2. et Moletum.*

* 8. **MOLA**, Piscis species. Tract. Ms. de Pisc. cap. 41. ex Cod. reg. 6338. C. : *Mola in nostro mari aliquando capitur, sed rarissime.... Massilienses Mole vocant a rotunditate, quod molæ molendinaræ similis sit. Hispani boui appellant, et nonnulli ex nostris, qui Provinciam Hispanicamque frequentarunt, utraque conjuncta appellatione, Molebout nominant.*

MOLACHINUS, Moneta aurea (Saracenicæ, ni fallor) species. Charta Alexandri III. PP. ann. 1162. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Eccl. Placent. n. 16 : *Statuimus, ut de cætero solummodo duos Molachinos nobis nostrisque successoribus annis singulis solvere teneatur. Vide Meloquinus.*

* **MOLACIA**. [« Lapis foncium est destructus propter incendium et est aqua in quodam mortario seu vase Molacie. » (Chevalier, Visit. episcop. Gratianop. p. 67.)]

† **MOLACIO**, ἄλεσμα, Molitura. Supplem. Antiquarii. Vide *Molta 2.* [* Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. *Molatio*, ἄλεσμα, *Molator*, ἄλεστης. Delrius ad Oe-dip. Seneca pag. 100. legendum censet ἄλεσμα et ἄλεστης, ab ἄλις, salsugo, et mola in sacrificiis salsa.]

* **MOLADA**, Idem quod infra Moleya. Stat. pannif. Carcass. renovata ann. 1466. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 121 : *Iem quod nullus potest... tingere seu tingi facere aliquem pannum brunetæ... cum Molada nec alio tinctu nigro, nisi cum pestello.*

† **MOLAGIUM**. Vide *Molta 2.*

MOLANUS. Vide *Miramolinus*.

† 1. **MOLARE**, an Molendinum, vel agger, seu aliquod propugnaculi genus? Computus ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 251 : *Iem, libravit in cavalcata facta per ipsum baylivum ad capiendum Molare quod erat in dicta bastida, etc.*

* Idem quod *Molare 2.* Meta, tumulus terreus, colliculus. Charta ann. 1346 : *Quandam molam nostram seu Molare in parochia de Fontanis araverunt. Vide infra Molarium 3.*

† 2. **MOLARE**, Meta, tumulus terreus, Gallice *Butte*, *moite de terre*. Codex censualis Calomontis : *Quoddam Molare cum vercheria contigua. Vide infra Molaris.*

† 3. **MOLARE**, Molere, Gall. *Moudre*. Charta ann. 1278. apud Thomasserium Consuetud. Bituric. pag. 110 : *Ipsi manumissi et heredes sui Molare teneantur ad molendina nostra. Chronic. Vornat. ad ann. 1407. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 152 : Similiter nec pistioribus neque Molandi notoribus aliquid dabunt. Charta ann. 1468. apud Madox Formul. Anglic. pag. 148 : Et prædictus*

Johannes idem molendinum per se emendatum, ut in eo grana bene possint Molari, in fine termini sui prædicti dimittet.

* Quam vocem varie efferunt nostri. *Mauve*, in Convent. inter dom. Bretol. et abb. ejusd. loci : *Et devoiunt li oste venir Mauve à mes muelins. Mauvre*, in Charta ann. 1308. ex Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 309. *Molre* et *Morre*, in Ch. ann. 1343. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. *Moorre*, in Libert. Jonvil. ann. 1354. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 298. art. 27. *Mourre*, in Ch. ann. 1322. ex Reg. 74. ch. 443. *Moullir* in Ch. Guid. comit. Fland. ann. 1283. ex Chartul. Namurc. in Cam. Comput. Insul. fol. 24. v. *Moure*, in Ch. ann. 1240. ex Chartul. S. Joan. Laudun. *Moultre*, in Ch. Joan. Comit. de Roucy ann. 1338. Hinc *Grain molable* appellatur frumentum, quod ad molendinum domini molere vassalli tenentur, in Ch. Ludov. comit. Stampens. ann. 1378. ex Chartul. S. Carauti. *Moudre* vero in Stat. ann. 1330. inter Consuet. Genovef. MSS. fol. 2. v. pro *Exacuere*, vulgo *Emoudre*, ut et *Moudre*, in Lit. remiss. ann. 1385. ex Reg. 127. ch. 150. Vide infra *Molere 2.*

† 4. **MOLARE**, Prima alicujus rei lineamenta exprimere, a Gall. *Mouler*. Acta S. Francisci de Paula tom. 1. Aprilis pag. 159 : *Et vidit corpus defuncti exanime, et ut similitudinem vultus ejus secundum veram figuram depingeret, Molavit et impressit. Vide Molarium 1.*

* *Se mouler*, pro *Se remettre*. *Se colligere*, in Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 197 : *Il (Clodomir) tourna envers se anemis, puis se Moula en armes et s'acesma pour combattre. Ubi Aimoin. lib. 2. cap. 4. Se se collegit in arma.*

* 5. **MOLARE**, Vexare, spoliare. Acta S. Oswini tom. 4. Aug. pag. 64. col. 2 : *Fluctus sævientes nauis, præter paucos, submerserunt, et ad littus ecclesiarum, quam Molaverant, spolia eiecerunt.*

† 1. **MOLARIA**, MOLARICIA, Idem quod *Molta 2.* Litteræ Henrici V. Reg. Angl. ann. 1421. apud Rymer. tom. 10. pag. 89 : *Una cum libra Molaria in molendinis nostris dictæ villæ. Statuta Vercell. lib. 7. f. 151. v. : De his qui pro eorum usu non debent solvere Molariam. Item statutum est quod si quis civis vel districtuabilis Vercellarum emerit aliquam vel aliquas molas ad usum suum, scilicet molendini sui ; vel quod ab alio tenuerit, non debeat solvere communi vel alicui pro communi Molaria. Et si emerit non ad usum suum, sed causa vendendi, solvat Molariam, ut consuetum est.*

2. **MOLARIA**, Idem quod *Mola*, et Molendinum. Charta Theobaudi Chabot, tom. 4. Galliarum Christianarum pag. 4 : *Donamus eisdem Molarias, quæ sunt in descripto feodo. Mox : Universas autem concessiones nostras... liberas ab omni costuma, tallia, ac servientia esse concedimus, cunctosque ad eorum Molarias ac molendinum et opera venientes, etc.*

* 3. **MOLARIA**, Locus, unde molæ extrahuntur, lapicidina. Vide infra *Molera 1.*

MOLARIS, [Colliculus, aliqua terræ congeries, rusticis Dumbensibus etiamnum *Molard.*] Charta Humberti de Miribel ann. 1086. apud Joan. Colubum lib. de Cartusianorum initiis : *Ipsa vero, quam eis dedimus, eremus, hos habet terminos, scilicet infra locum qui vocatur Chusa, et rupem claudentem vallem, et pertingentem usque ad Molarem claudentem et dividentem Combam caldam, deinde Molarem alium, qui descendendo*

*perducitur per crepidinem platuneti, etc. Charta Amedei Comitis Sabaudiarum ann. 1360. apud Guichenonum in Episcopis Bellicensib. pag. 59. 60 : Usque ad summitatem montis de Les Aux, et a dicto Molari de Les Aux, recte tenendo usque ad Molare d'Armont, etc. Mox : Usque ad crestatam seu summitatem cujusdam Molaris vocati de Escrini. [Vide *Molare 2.*]*

† 1. **MOLARIUM**, Bollandistis, Numisma honorarium alterius vultu effigiatum, sic dictum a *Mola* seu *Modulo*, id est, typo cui infusum metallum formam recipit, Hispan. *Molda*, Francis *Moule*, Teutonibus *Mol*. Leges Palatinæ Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. Junii pag. LII. : *Iem quod non recipiat vestes alicujus neque Molarium.*

† 2. **MOLARIUM**, Molendinum. Charta ann. 1307. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 131 : *Recognovit... se tenere ab ipso D. Dalphino in feudum et de feudo ac dominio prædicta omnia donata, et quoddam Molarium, quod asserit se nuper acquisivisse.*

* *Molage*, pro Molendini infundibulum, vulgo *Tremuie*, in Lit. remiss. ann. 1419. ex Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 23 : *Quant le suppliant fu entré ou moulin, il se baissa et regarda par dessus le Molage dudit moulin. Aliæ ann. 1478. ex Reg. 201. ch. 195 : Le suppliant geta le blé dedens le Molage du molin, et puis descendit de ladite entremuie, etc.*

* 3. **MOLARIUM**, Tumulus terreus, colliculus, idem quod supra *Molera 1.* Pactum inter Humbert. dalph. et episc. Gratianop. ann. 1343. in Reg. 134. Chartoph. reg. ch. 34 : *A quodam lapide albo, in summitate dicti Molarii de Colletto existente, recte descendendo per pedem bordariæ prati mollis. Vide Molaris.*

* **MOLARIUS**, Qui molas ex lapicidina extrahit et secat, nostris alias *Molier*. Charta ann. 1299. ex Chartul. S. Maglor. ch. 228 : *Noverint universi nos tradidisse et concessisse Simoni Pastourelli et Johanni dicto Bonneri Moliaris (sic) nostra tria quarteria terræ vel circiter... pro molis trahendis et lapidibus tallendis, sub tali conditione et pacto, quod ipsi Molarii tenentur nobis reddere et solvere nonam partem pretii sui valoris molarum et lapidum prædictorum. Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 439 : Comme Aubelet Gouvet ouvrier et faiseur de moles à moulins alloit aus vespres pour la solennité de S. Ligier, dont les Moliers faisoient la feste, etc. Vide infra *Molera 1.**

† **MOLATA** SCARLATA, f. Acupicta. Computus ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. CLXXXIII : *Pro capa scarlatæ Molatæ quam Rex tunc habuit. xv. l. Vide Mollicia.*

* **MOLATIO**. Vide supra *Molacio*.

* **MOLDUREIRA**, Mensura annonariæ species. Vide in *Molta 2.*

† **MOLATURA**. Vide *Molta 2.*

† **MOLCHUS**, Pessulus, Gall. *Verrou*, a Græco *μολχς*, eadem notione. Agnelus in Vita S. Damiani apud Murator. tom. 2. pag. 155 : *Confregerunt Molchos et serras, et cum victoria in suas reversi sunt domos.*

† **MOLDA**, **MOLDURA**, etc. Vide *Molta 2.*

† **MOLDIUM**, pro *Modius*, apud Eccardum in Origin. Saxon. lib. 2. pag. 59 : *Habit in redditibus magnæ mensuræ istius patriæ centum et triginta sex Moldia tritici. Ibid. non semel occurrit.*

MOLDURA. Vide *Molta*.

† **MOLEARIA**, *Mola*, molendinum. Charta ann. 1239. in Tabular. Portus regii : *Guerrinus de Porresio recognovit*

se dedisse monasterio de Porresio totam decimam bladi quam habebat et vendidisse medietatem Molearii prope domum suam... et quamdam peciam terræ sitam juxta Moleariam prædictam. Ubi medietas Molearii idem videtur quod medietas Molte. Vide in hac voce.

* Est potius Lapidina molaris, Gall. *Moliers*. Vide infra *Molera*.

* **MOLEBESTIA**, **BISTA**, **MOLEBICINAR**. [Sunt qui panes poscunt. DIF.]

* **MOLEBOUT**. Vide supra *Mola* 8.

† **MOLEGIA**, **MOLEGIUM**. Vide *Mollegium*.

* **MOLEGIUM**, Pensitatio pro molitura frumenti, Gall. *Mouture*; *Molage*, in Lit. ann. 1369. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 222. Charta ann. 1331. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 527: *Quod exactiones, quæ vulgariter appellantur in eadem (villa Montispezzuli) los meliores, las tuculas, e las beassas amodo cessare deberent... Quamplures rationes proponentes ad finem, quod impositiones, quæ fiebant pro Molegiis, tacidis et beassis in dicta villa remanere deberent... Ad quæ dicti molinerii seu dicta molendina gubernantes blada molenda... ponderare habent. Maunaige, eodem sensu, in Pacto inter dom. Bretolii et abb. ejusd. loci: *Je ne mi oir n'i poons demander ne reclamer ne banerie, ni Maunaige*. Vide *Mollegium*.*

† **MOLENARE**. Vide *Molina*.

* **MOLENDIA**, Frumentum molitum. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 92: *Turris cum molendino, quod voluitur ab asino, est utilissimum in altitudine turris, quia turristæ de Molenda sunt fulciti*.

** **MOLENDARIUS**, Molendinarius, qui moletrinum exercet, in veter. Notit. e cod. San-Germ. apud Guerard. post Irminon. pag. 305. col. 1.

** **MOLENDIARIUS**, Ad molendinum pertinens. *Molendinarium jus*, idem quod *Molegium*. Charta ann. 1174. inter Probat. ult. Hist. Trenorchi. pag. 161: *Guillelmus de Neblens... in eleemosinam dedit, videlicet duo molendina et Molendiarum jura, cum stagnis cæterisque suis adjacentibus*. Vide infra *Molendinensis*.

† **MOLENDICIA** **LOCA**, ubi extruuntur molendina. Charta ann. 1049. inter Additam. ad Chr. Casaur. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1000: *Et tradidimus nos superscripti omnes ipsas res in ipso prædicto monasterio una cum casis, terris, vineis, campis, silvis... cum pomis et arboribus suis, seu et cum olivis, et locis Molendiciis*. Vide *Mulneda*.

† **MOLENDINA**, fem. gen. *Moletrina*. Charta Theobaldi V. Comit. Blesens. ann. 1180. inter Probat. Hist. Bles. pag. VII: *Id jam scire volo quod monachis S. Launomari dedit partem mediam in duobus molendinis et exclusis Viennæ, et nemus ubicumque opus fuerit ad emendandas Molendinas et exclusas*.

† **MOLENDINAGIUM**. Vide *Molta* 2.

† **MOLENDINARE**, **MOLENDINARIA**. Vide *Molendinum*.

* **MOLENDINARIA**, Pensitatio pro molitura frumenti, idem quod *Molta* 2. Charta ann. 1226. in Lib. 1. nig. S. Vulfr. Abbavil. fol. 22. r.º: *Cum dilectus noster Willelmus decanus christianitatis Abbativillæ concanonicus noster Molendinariam in molendino Raagon et viginti solidos censuales in eodem molendino hereditarie possideret, etc.* Pro molitrix, vide in *Molendinum*.

† **1. MOLENDINARIUM**, **MOLINAR**, Sedes, seu locus ad construendum molendinum aptus. Charta ann. 1300: *Item do*

eidem filiolo meo quiddam... habemus in quodam Molendinario sive Molinar sito in dicto prato... Dans et concedens ego dictus presbyter eidem domicello filiolo meo plenam et liberam potestatem construendi et edificandi in dicto Molendinario sive Molinar, molinum nomine et ad opus sui et suorum.

† **2. MOLENDINARIUM**, *Moletrina*, pistrinum; sed molendino minus. Charta ann. 1084. tom. 3. Gall. Christ. inter Instr. col. 23: *Majora et submajora, et ut ita dicam, molendini et Molendinaria S. Dionysii, in manu et potestate Abbatis sint*. Charta ann. 1264. apud Stephanot. tom. 1. Antiquit. Bened. Vascon. MSS. pag. 532: *Percipiant... sua molendina et sua Molendinaria et aquarum loca quæ habent et habere debent in dicto flumine Olti*.

* Charta senesc. Bigor. ann. 1391. in Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 80: *Cum ipse supplicans habeat... quoddam Molendinarium extra villam Tarniæ in capite mercadalis ejusdem villæ a parte superiori in alveo seu aquali domini nostri regis... In quo quidem Molendinario, etc.*

† **1. MOLENDINARIUS**, **MOLENDINATOR**. Vide in *Molendinum*.

* **2. MOLENDINARIUS**, Ad molendinum pertinens. *Molendinaria delatio*, Jus instituendi servientes, qui frumentum molitum deferant. Charta Henr. reg. Angl. ex Tabul. B. M. de Lonleio: *Molendina de Condeito constructa et construenda cum jure bannati et leugæ, Molendinariæ delationis, etc.* Mouléur, qui ad molendinum domini sui frumentum suum molere tenetur, in Stabil. S. Ludov. ann. 1270. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 197: *Et se il avenoit que li mousniers feist dommage à aucun de ses Mouléurs, etc.* Vide in *Molendinum*.

† **MOLENDINATA**, *Moletrina*. Tabular. S. Martini Pontisar.: *Quando Amalericus de Novavilla venit ad conversionem dedit Deo et S. Germano Pontisarenensi unam Molendinatam de villa sua, quæ dicitur Vitricium*.

* **MOLENDINATIO**, Pensitatio pro molitura frumenti, Gall. *Mouture*. Chartul. S. Germ. Prat. sign. tribus crucibus fol. 94. r.º. col. 2: *Hugo de Baston (tenet) Molendinationem de Aurenvilla et usuarium in memore ad corpus molendini reficiendum*. Vide supra *Molendinaria*.

* **MOLENDINATURA**, Eodem intellectu. Libert. villæ de Poys ann. 1208. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 605. art. 14: *Quicumque autem advena accesserit... si constiterit ipsum habere unde debeat... Molendinaturam vel furnagium, juxta consuetudinem villæ, michi tenebitur persolvere. Meuture, in Charta Joan. Comit. de Roucy ann. 1338. ex Chartul. S. Vinc. Laudun.: *Mainteniens nous estre en paisible possession de... recevoir la moitié de la Meuture et autres émolumens quelcumques appartenans à iceulz moulins*.*

* **MOLENDINELLUS**, Parvum molendinum, in Chartular. S. Vandreges. tom. 1. pag. 644.

* Charta ann. 1291. in Chartul. Theol. ex Cod. reg. 5649. fol. 46. r.º: *Dicemus nos habere tres jaletos et unum vitellum frumenti ad mensuram de Brueris super Molendinellum ad Barram*.

* **MOLENDINENSIS**, Ad molendinum pertinens. Chartul. S. Joan. Angeriac. fol. 74. r.º: *Ab Acaliaco usque ad viam Molendinensem et fraxinati*. Vide supra *Molendinarius*.

* **MOLENDINERIUS**, Idem ac *Molendinarius*. Vide in hac voce. Stat. Nicie

inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 70: *Item statuimus quod Potestas... teneatur facere iurare omnes Molendineros et macinatores istius civitatis*. [FR.]

† **MOLENDINUM**, pro *Moletrina*, seu pistrino. Priscis ignotam constat, vocemque esse nuperam et a mediæ ætatis Scriptoribus tantum usurpatam. Glossæ antiquæ MSS.: *Molendinum, molinus*. S. Augustinus in Psalm. 36. 99. 132. enarrans illud Matthæi cap. 24: *Dux molentes in mola, etc.* pro *mola, molendinum* habet. Utuntur passim Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 18. Flodoard. lib. 1. Histor. Remens. cap. 14. 15. Petrus Damian. lib. 1. Epist. 9. Ivo Carnot. Epist. 77. 259. Fulbertus Epist. 14. Aimoinus lib. 3. Histor. Fr. cap. 61. Radevicus lib. 4. cap. 5. Baldricus lib. 1. cap. 25. Constantinus Afric. lib. 2. de Morbor. curat. cap. 7. veteres Chartæ apud Chiffletium in Trenorchio pag. 194. 210. etc.

† **MOLENDINUM DE BRACHIIS**, Gall. *Moulin à bras*. Chron. Parmense ad ann. 1247. apud Murator. tom. 9. col. 773: *Et Molendina de brachiis et equis, propter defectum aquarum et canalium, facta fuerunt per civitatem*. Dictum etiam

MOLENDINUM MANUALE, in Statut. Gildæ Scoticæ cap. 19. [et in Inventar. MS. castri Sommeriæ in Occit. ann. 1260. Idem videtur quod *Molin à Manonelle* dicitur in Charta burgesiæ Vervini ann. 1238: *Et leur otroi ensi que quiconques d'iaux vorroit four, ou cambe, ou Molin à manonelle, faire le peust*.]

* Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 95: *Parvum molendinum est utile in rochis et fortilitiis, et giratur a pedite cum sude capite ferrato cum labore grantis, et modicum molit, et dicitur hoc Molendinum in vulgari sermone, Molino ad manicho de paviolo*.

MOLENDINUM AD VENTUM, nostris, *Moulin à vent*, cujus usum aquis molaris multo recentiore constat. Decretum Celestini III. PP. cap. *Ex transmissa* 23. Ext. de Decimis: *Miles quidam Molendinum quoddam ad ventum... infra fines parochiæ suæ construxit*. [Occurrit etiam in Charta ann. 1205. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 389.] **Molendinum ventorium**, in Monastic. Anglic. tom. 1. pag. 816. **Ventosum**, in Chron. Andrensi pag. 532. **Ventitium**, in Fleta lib. 4. cap. 1. § 20. **Ventriciticum**, in Statuto 2. Westmonast. cap. 50. et tom. 2. Monastici Angl. pag. 459. 1040. tom. 3. pag. 107. De ejusmodi molendinis agunt Olaus Magnus lib. 13. Hist. Sept. cap. 11. Pomponius Sabinus ad Virgilii Moretum pag. 595. Cardanus lib. 1. de Rer. variet. cap. 10. Chopin. lib. 1. de Morib. Paris. tit. 2. num. 43. Francisc. Baconus in Hist. natur. et experimental. de ventis, Brodeus in Cons. Paris. art. 72. etc.

* Philippo Augusto antiquiorem esse probat Charta Guill. comit. Moret. ann. 1105. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 232: *Concedo monialibus antedictis... Molendina ad aquam et ad ventum*. Alla Eduardi III. reg. Angl. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 715: *Cum uno molendino aquatico in Wendlyng, uno Molendino ventricio in Skernyng. Molendinum ventile, in Charta ann. 1490. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 3. pag. 429. col. 1.*

† **MOLENDINUS ALBUS**, qui frumento molendo, quemadmodum *Brunus*, qui siligini seu annonæ mixtæ molendæ

destinatus. Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 86 : *Item habet dominus quinque Molendinos in quinque domibus, videlicet tres Albos et duos Brunos, qui valent ad firmam, ut nunc, per annum septuaginta sextaria frumenti, et septuaginta sextaria siliiginis sine expensis.*

* MOLENDINUM AQUÆ, Idem quod Aquaticum, Gall. *Moulin à eau*, in Charta ann. 1312. ex Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 88. Vide *Aquimola*.

† MOLENDINUM AQUATICUM, Gall. *Moulin à eau*. Charta ann. 1468. apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 148 : *Ac cum piscariis, et Molendino Aquatico ibidem cum pertinenciis.*

* MOLENDINUM AURERIUM, Cujus mola aura seu vento versatur, in Charta ann. 1377. ex Cam. Comput. Aquens.

MOLENDINUM BANNALE. Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 132 : *Molendina 4. cum banno ipsius villæ. Vide Secta molendini, in Secta 2.*

* MOLENDINUM BASTARDUM, Idem quod *Bannale*, ad quod subditi frumenta sua molere tenentur. Vide supra in *Bastardus*.

* MOLENDINUM BATANNUM, vulgo *Bouterez*, Quo panni densantur et desquamantur, vel quæni cortices, aliaque id genus tunduntur. Charta Joan. ducis Bitur. ann. 1385. in Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 172 : *Molendinum bladi roderium et etiam batannum pannorum, etc.* Vide supra *Botoerum*.

* MOLENDINUM BLADATURUM, *Bladerium, Bladiarium*, Ubi bladum molitur. Vide supra *Bladaturus* et *Bladerius*.

MOLENDINUM BRASARIUM, ubi *brasium*, seu *brace* molitur, occurrit in tom. 2. Monastici Anglic. pag. 951. et in Itinere Camerarii Scotici cap. 26. § 3.

* *Molin braseret*, in Charta ann. 1448. ex Chartul. 23. Corb. : *Si n'avoit audit lieu (Corbie) que trois molins seulement, dont l'ung nommé le Molin braseret n'estoit que à moudre braie, grain à brasser cervoise ou goudalle.*

MOLENDINUM CABALLARIUM, in Charta Philippi Comitis Flandriæ ann. 1188. apud Buzelinum lib. 1. Gallo Fland. cap. 41. *Molendinum ad equos*, in Regesto Philippi Augusti Regis Herouvaliano ann. 1218. fol. 77. [*Molendinum de equis*, in Chron. Parm. ad ann. 1247. *Molendinum equitum*, apud Blount in Nomolex. Anglic.] Vide *Animal de hoste*. [* *Molendinum eorumum*, in Reg. S. Justi ad ann. 1232. fol. 23. v. col. 2. ex Cam. Comput. Paris.]

* [[Quicumque eorum furnum aut cauponam aut *Molendinum caballinum* aut manuale facere voluerit, faciat. » (Fundatur *La Neuville aux Larris*, an. 1207. mus. arch. dep. pag. 102.)]

* MOLENDINUM CABELLARIUM, Ubi granum pro *camba* seu cerevisia conficienda molitur, idem quod supra *Molendinum brasarium*. Locus est supra in *Cambellarius 2.*

* MOLENDINUM CHOISEULLUM, *Moulin à Choysel*, in Charta ann. 1319. ex Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 243. Charta Nic. Sussion. episc. ann. 1142. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 477 : *Dedit molendinum suum choiseullum, dictum en Ru-pré, inter Dormans et Soilliacum situm.* Unde emendanda Bulla Clem. III. PP. ann. 1190. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 718. ubi *Chostella*, pro *Choisella* : *Duo molendina chostella intra Guingampum, quæ dedit comitissa.... Dimidium molendinum choesel; unum molendinum Chosel ex occiden-*

*tali parte. Idem quod est Molinellum quod voluitur ad coisellum, in Chartul. Thelon. ex Cod. reg. 5649. Quodnam sit vero ejusmodi molendinum, facile colligitur ex Phil. de Greves serm. 96. in Psalter. : Molendina ad aquam collectam et conquistam, quæ dicuntur Molendina ad Choysel. Ibidem : Qui nituntur in proprio ingenio et humana sapientia, non semper habent aquæ copiam, et sunt quasi Molendina ad choysel. Id est, quæ sine aquarum undequaque collectarum auxilio, molere non possunt. Ex quibus manifestum est illa molendina, non ratione situs rotarum, ut dictum est ad *Molendinum coisellarium*, ab aliis discrepare; sed quod ipsorum rotæ versentur aquis, quæ undequaque collectæ *clusis* continentur et per canalem factitium ad molendinum ducuntur. Unde a corrupta voce *Clusa* sic nuncupata existimo; est autem *Clusa* Joan. Hering. de Molend. qu. 19. § 3 : *Fistula sive canalis excipiens claudensque aquam profluentem et ad molas deferens, iltarumque gyrationem efficiens.**

MOLENDINARIUM COISELLARIUM, [Britonibus *Milin cozell*, cujus rota aquaria perpendiculariter vertitur.] Charta fundationis Abbatiæ de Fonteneto in Norman. in Regesto 106. Tabul. Reg. Ch. 370 : *Unum Molendinum Coisellarium juxta ædificia Ecclesiastica, quod Robertus pater meus ad victum Monachi dedit huic ipsi Ecclesiæ, etc.* Occurrit rursum infra. Vide *Molendinum Choiseullum*.

* MOLENDINUM AD CULTELLA, Mola ad cultellos acuendos, in Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol. 90. v. col. 1. Vide supra *Mola 6.* et infra *Molere 2.*

* MOLENDINUM DRAPERIUM, Idem quod *Fullonarum*, quo panni densantur et desquamantur. Charta ann. 1168. ex Chartul. monast. Caunens. : *Berengarius Caunensis abbas Bernardo... unum logar in villa de Caunis, ut Molendinos ibi draperios et biaderios ædificet et faciant quantos volent... concessit. Pactum inter reg. et episc. Anic. ann. 1307. in Reg. 37. Chartoph. reg. ch. 20 : Item medietas Molendini draperii. Reg. feud. comitat. Pictav. ad ann. 1408. fol. 255. v. ex Cam. Comput. Paris. : Item aduouho unum Molendinum drapier, situm ad maussum de brolio de Vitrac.*

* MOLENDINUM FILATORIUM, f. pro *Fullatorium*. in Ch. Isab. comit. Carnot. ex Chartul. B. M. de Trappa.

* MOLENDINUM FISCALINUM, Ad fiscum pertinens, in Charta ann. 1154. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 549.

* MOLENDINUM FOLERIUM, Idem quod *Fullonarum*. Charta Juelli dom. de Meduana ex Tabul. Major. monast. : *Ad petitionem monachorum Majoris monasterii dedi... decem solidos Cenomanensis monetæ annuatim persolvendos.... de molendinis meis foleres. Molendina folerez, in alia Charta ibid.*

MOLENDINUM FULLONARIUM, Quo panni densantur, desquamantur, poliuntur, [in Charta Philippi Augusti Reg. Franc. ann. 1191. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 995. et] in Charta Ludovici Comitis Blensis in Magno Pastoral. Eccl. Parisiens. lib. 19. Ch. 47. *Molendinum fullonicum*, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 837. [*Molendinum fullencium*, in Charta ann. 1208. ex Chartul. Campan. Thuano fol. 187. *Molendinum ad pannos*, in Charta Guidonis Archiep. Bitur. pag. 114. *Molendinum fullarium, et de fulelez*, apud Th. Blount in Nomolex. Anglic.]

MOLENDINUS HIBERNATICUS, in quo

moluntur fruges hibernicæ. Polyptychus S. Remigii Remensis : *Est ibi Molendinus Hibernaticus, unde recipiuntur annonæ modii 5. Vide Hybernagium.*

* MOLENDINUM DE MESO, f. Nomen loci, nisi idem sit quod *Pulsatorium*. Vide infra in hac voce.

* MOLENDINUM AD MOLAM, Quod molit, non tundit. Charta ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 492 : *Cum acciperent quemdam locum seu plateam.... ad Molendinum ad molam construendam, et non ad piletos, etc.*

* MOLENDINUM NAVALE, NAVENCUM, Quod navi imponitur. Pariag. inter reg. et monast. Grandis silvæ ann. 1290. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 25 : *Item retinent duo Molendina navalia, quæ sunt in Garona..... Dictum monasterium semper possit habere et tenere duo Molendina navalia propria et in solidum.* Charta Joan. comit. Arman. ann. 1357. in Reg. 159. ch. 25 : *Concedimus Guilelmo Rolande militi, quod ipse et hæredes sui.... possint construere, habere et tenere Molendina navalia, etc.* Vide mox *Molendinum Pendens*.

* MOLENDINUM PASTELLERIUM, PESTELERIUM, Quo *pastellum* seu *glastum* premitur. Vide *Guisidium*. Charta ann. 1361. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 78 : *Pro quodam Molendino pastellerio, etc. Pro quodam Molendino pastelli, cum borda ibidem sita.* Alii Caroli VII. in Reg. Cam. Comput. Bitur. nunc. Paris. fol. 151. v. : *Item super Molendino pestellerio, cum viridario eidem contiguo.... j. den. Turon. Lit. remiss. ann. 1449. in Reg. 179. ch. 169 : Un molin à pasteller, autrement dit molin à guedes. Quæ ann. 1470. in Reg. 195. ch. 521 : *Alant les compagnons furent en ung Moulin pasteller, etc.**

* MOLENDINUM PENDENS, Mobile : dicitur illud, quod navi impositum facile loco moveri potest. Charta ann. 1301. in Reg. 37. Chartoph. reg. ch. 4 : *Molendina terrena, navena cum pendentia, vel alterius formæ cujuscumque cum suis introitibus, exitibus et ribagiis, cum una seu pluribus rotis, etc.* Alia ann. 1306. in Reg. 40. ch. 117 : *Item le Moulin pendus, que nous avions sus le pont d'Orliens.*

* MOLENDINUM AD PILETOS, Quod pilis tundit, idem atque *Batannum*. Locus est supra in *Molendinum ad molam*.

* MOLENDINUM DE PLANCHIA, Tabulis serra desecandis accommodum. Reddit præposit. Ebroic. in Reg. 94. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 90. v. col. 1 : *Molendinum tanager et Molendinum de Planchia sunt extra firmam et extra præposituram.*

MOLENDINA QUADRATA, Quæ interduntur in Consuetud. Blesensis art. 241. et Burbon. art. 537.

* MOLENDINUM RESSEGUE, Eadem notione. Charta Gadifferi de Aula milit. senesc. Bigor. ann. 1376. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 52 : *Paulus de Noga-reto dedit monasterio Scalæ Dei licentiam ædificandi Molendinum ressegue ad ressegandum fustes.* Vide infra *Ressega*.

* MOLENDINUM RODERIUM, A rotis sic nuncupatum. Charta Joan. ducis Bitur. ann. 1385. in Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 172 : *Molendinum bladi Roderium,.... videlicet molendinum cum duabus rotis et duabus molis, etc.* Fragm. Hist. Fulginat. ad ann. 1286. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 140 : *Fuerunt facta Molendina rotaria per commune juxta portem Cavallum.* Charta ann. 1214. ex Chartul. Campan. fol. 289. col. 1 : *Blanca nobilis comitissa excambi-*

vit et admodiavit Molendinum suum in tribus rotis, quod adquisivit et de novo construxit apud Pruvinum.

* **MOLENDINUM SANGUINIS**, Idem quod Molendinum de brachiis, ab operoso et molesto molitoris labore sic dictum. Lection. vet. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 10. col. 1: *Dominus Johannes de Blandiaco... tempore suo fecit fieri... in auspicio episcopali... Molendinum sanguinis*. Stat. ann. 1356. ibid. tom. 2. pag. 181. col. 2: *Item quod fiant infra muros civitatis x. vel xij. Molendina sanguinis*.

* **MOLENDINUM AD SICHUM**. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 98: *Rota, habens aliam rotam dentatam volgentem ruccham molendini, volvitur ab homine intus in ea, et volvitur tarde aut festine secundum hominem sæpe sæpius passus moventem... et dicitur Molendinum ad sichum*. Notandum est quanto magis rota distat a centro stigli, magis giratur et frequentius, quia jam cursum suum cepit.

* **MOLENDINUM AD STANNUM**, pro ad Tannum, quo scilicet cortex quercus teritur, in Reg. Phil. Aug. de feudis Norman. ex Cod. reg. 4653. A fol. 188.

* **MOLENDINUM TERRENUM**, Quod terræ infixum est, ad distinctionem navalis. Vide supra Molendinum navale. Charta ann. 1194. ex Tabul. B. M. Deaur. Tolos.: *Dedit totam ripam Garonæ et Graveria et aquas, quæ erant ex parte S. Cipriani, a ponte novo usque ad albare-dam vij. denariorum ad faciendum ibidem Molendinos terrenos, quantos facere vellent*.

MOLENDINUM AD THAN, in Charta ann. 1217. in Hist. Drocensi pag. 245. [Molendinum ad tann, in Charta ann. 1231. tom. 2. Hist. Britan. pag. 159.] quod Molendinum tannarium dicitur in Charta fundationis Blancæ landæ ann. 1154. apud Columbium. [Molendinum tannarium, in Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 1060. Molendinum tannerez, in Chartular. S. Martini Pontisar.] Nostri tan vocant quercum corticem in pulvere redactum, quo Coriarii ad subigenda coria utuntur. [Hinc Molendina ad corticem dicta quibus ejusmodi cortex teritur, in Charta ann. 1228. in Tabular. B. M. de Charitate, et in alia ann. 1279. apud Thomasser. Consuet. Bituric. pag. 114.]

* **MOLENDINI FOSSATUM**, Canalis aquæ qua molæ versantur, in Charta ann. 1243. apud Jofredum id Niciensibus Episc. pag. 182.

MOLENDINA, seu *Moletrinas* in leucis, adinvenisse Belsarium scribit Procopius lib. 1. de Bello Gotthico cap. 19.

* 1. **MOLENDINARE**, Molendinum. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. ad ann. 1274. fol. 19. r.º: *Tenant a domino rege Angliæ et duce Aquitanie... Molendinare de Sesques*.

2. **MOLENDINARE**, Molere. Domnizo lib. 1. de Vita Mathild. cap. 10:

Non ibi pigmenta tritantur, sed quasi spelta, Ad cursum lymphæ Molendinantur ibidem.

* Charta ann. 1225. ex Bibl. reg.: *Dicti tenentes prædictarum masurarum ad molendinum nostrum tenerent Molendinare, sicuti alii homines de villa. Alia Henr. reg. Angl. et ducis Norman. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 368: Odoinus de Mala palude debet Molendinare totum bladum suum in molendinis meis de Rothomago, liberum et quietum sine matura*. Alia ann. 1410. ad calcem Chartul. S. Joan. Laudun.: *Furni et molendini vilarum prædictarum bannales nostri erunt,*

ita quod nec coquere nec Molendinare alias poterunt.

* **MOLIRI**, Eadem notione. Charta ann. 1279. apud Thomasser. Consuet. Bituric. pag. 114: *Homines dictæ villæ Moliri facient blada sua, etc.*

MOLENDINARIUS, Molator, ἀλεστής, in Gloss. Gr. Lat. [Charta Hugonis Ducis Burgund. ann. 1171. tom. 4. novæ Gall. Christ. Inter Instr. col. 91: *Molendinarios quoque defludio Arrio ab omni calumpnia et exactione mea et meorum absolvo et quitos clamo*. Alia Godefridi Episc. Lingonens. ibid. col. 179: *Molendinarius autem per manus monachorum intret et exeat*. Codex Legum Normann. cap. 15. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 181: *Omnes etiam illi qui habent in membro lorice prepositum, vel fornarium vel Molendinarium; dum tamen furnum vel molendinum Baronum habeant*. Occurrit præterea in Statutis Synod. Eccl. Leodiens. ann. 1287. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 853. in Statutis Avenion. MSS. et in Chartular. Capituli Ambian.]

* **MOLENDINATOR**, Eadem notione. Vita S. Chartaci tom. 3. Maii pag. 384: *Pater, Molendinatorem nostrum non diligo... cum enim vado ad molendinum, ipse non vult mecum onera de equis tollere*. Raim. Duelli Miscell. lib. 1. pag. 419: *Notum facimus universis, quod Chunradus Molendinam, cum, etc. Necrolog. Lauresham. vindem. Litter. Schannati pag. 25: Johannis Molendinatoris familiaris nostri*.

* **MOLENDINARIA**, Molitrix, Gallice *Meuniere*. Ludewig. Reliq. MSS. tom. 8. col. 360: *Margaretha Molendinaria in Sprengenberge per rotam molendini enormiter læsa*. Vide alio sensu suo loco.

* **MOLENDURA**, Pensitatio pro molitura frumenti. Charta Hugon. dom. Berziaci ann. 1215. in Chartul. Cluniac.: *Cum crederem me... tale jus in molenduris ibi deberem molere, tandem... comperi quod in hoc nichil juris habebam, sed Molenduras, sicut et alius extraneus, debeo persolvere*. Vide infra Moleria 2.

* **MOLENDUS**, pro Molendinus, in Chartulario S. Vandreg. tom. 2. pag. 1237.

* 1. **MOLERE**, Facere molere. Libert. villæ de Stagello ann. 1331. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 174: *Possint facere per dicta loca besalia, paveriam et paverias, resclausam seu resclausas congruentes seu ydoneas ad irrigandum possessiones suas et suos fundos, et ad Molendum molendina sua*.

* 2. **MOLERE**, Acuere, a veteri Gallico *Moudre*, quod pro *Emoudre*, dixerunt. Charta S. Ludov. ann. 1229. in Chartul. Barbel. pag. 606: *Poterunt etiam uti dictis molendinis... ad Molendum ferramenta et ad omnes usus alios, præterquam ad molendum bladum*. Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 122. Chartoph. reg. 219: *Une meule à Moudre couteaux*. Vide supra Molare 3.

* 3. **MOLERE**, Piscis genus, Hispanis. Vide supra Fuca 2.

* 1. **MOLERIA**, Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 138: *Contentio facta fuit... super quibusdam pratis... quæ sunt sub monte Maherocoha de Braceriis usque ad Moleriam*. Vide Molaris. An Molendinum, vel colliculus?

* Neutrum: est enim Lapidina molaris, seu locus unde molæ eruntur, Gall. *Moliere*. Charta ann. 1300. ex Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 250. rº col. 1: *Inquirant diligenter de communi jure, quod nos... habemus super... nemus de Bricel... Item Molerias dicit*

nemoris. Quæ sic Gallice redduntur in Ch. Blanchæ reg. Navar. ibid fol. 248. vº. col. 2: *Item le bois de Bruisselle... Item les Molières de ce bois*. Charta ann. 1323. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 321: *Duos solidos Turonenses super qualibet mola fabricanda de sua Molaria... nec non Moleriam seu Molerias, magistros et operarios dictarum molarum fabricandarum*.

* 2. **MOLERIA**, Pensitatio pro molitura frumenti, ut supra Molendura. Bulla Cælest. III. PP. ann. 1196. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 696: *Molendinum censuale ex concessionis abbatis et capituli Flaviacensis cum tota Moleria*. Et col. 697: *Molteriam annonæ ejusdem curiæ liberam in molendino de Eures*. Pactum inter eccl. Rom. et episc. Tri-castr. ex Cod. reg. 5956. A. fol. 74. vº: *Item sibi retinuit (episcopus) venaciones, Molerias et omnes alios redditus... molendina, furna, etc. Vide Molla 2*.

MOLES, Portus, Italis *Molo*; a moli-bus, seu crepidinibus, quarum objectu maris atrocitas frangitur et retunditur. Vita S. Virgillii Archiepisc. Arelat.: *Ad littus æguoris, quod vocatur Molis, accessit, ubi insidiator ille (diabolus) quasi navem onerariam advenisse fallaciæ speciem imaginis ante oculos ausus est confingere, etc.* At apud Dinamium Patricium in Vita S. Maximi Episc. Reg. ubi eadem verba leguntur, moles scribitur. Vim et originem vocis attingimus in Notis ad Alexiadem pag. 305. ex Scriptoribus Græcis inferioris ævi, quibus μόλος, et μάλος, et μοῦλος, idem sonat quod Moles, seu portus: quibus consentit Procopius lib. 4: de Ædific. cap. 10: *Πρὸς δὲ τὴν ἐκατέρωθεν τοῦ ἰσθμοῦ θάλασσαν προβάλλου τεκτριγμένοι βραχεῖς τε καὶ φαῖλους, οὐσπερ καλεῖν νενομήκασι μάλους, τὴν μεταξὺ γῶραν τοῦτε ροθίου καὶ τοῦ περιβόλου ἐπαράντο*, etc. Gloss. Gr. Lat.: *Μῶλος, Moles*. [Vide Modulius 1. et Mola 4.]

* **MOLESCERE**, pro Inolescere, ut recte emendat D. Secousse tom. 4. Ordin. pag. 138.

* **MOLESTATIO**, Molestia. Charta ann. 1177. in Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. col. 500: *Vel alterius reipublicæ exactoris pertimescat, aut sentiat Molestationem*. Utitur Constant. Afric. lib. 7. cap. 6.

* Unde nostris *Molestie*, eodem sensu. Charta ann. 1322. ex Tabul. S. Petri Carnot.: *Si lesdits religieux veulent icelle touwele hébergier en quelque maniere que il leur plaira, que il le puissent fere sans dangier et sans Molestie de nous ne de nos hoirs*. Occurrit præterea in Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 495.

* **MOLESTATOR**, Qui molestiam alicui exhibet. Charta Wilhelmi Roman. Reg. ann. 1258. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 447: *Vos contra Molestatores quoslibet defendamus*.

* **MOLESTER**, STRI, *La pelle de cervo*. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **MOLESTIA**, Ægritudo. *Ut in Molestiam cholicam caderem*, apud Gregor. M. lib. 2. Epist. 31. *De eadem capitibus qua detinebatur Molestia*, lib. 7. Ind. 11. Epist. 49. Vide Glossar. mediæ Græcitat. in Ἄγαντα τὴν.

* **MOLESTOR**, pro Molestator, Qui molestiam alicui infert. Libert. Ayracii ann. 1328. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 311. art. 13: *Non teneat (burgensis) in hospicio suo de nocte extra horam latrones, jocatores seu aliquos Molestores*.

* 1. **MOLETA**, a Gallico *Mollette*. Stelatum calcar. Invent. S. Capel. Paris.

ann. 1363. ex Bibl. reg.: *Item alia casula, dalmatica et tunica de dyapreto albo ad Moletas.* Aliud ann. 1376: *Una tunica de dyapre albo ad Moletas.* Inventar. Gall.: *Item une autre chasuble, dalmatique et tunique de dyapre blanc à Molettes d'or.* Memor. C. Cam. Comput. Paris. fol. 234. vº. ad ann. 1359: *Petrus Lermite præpositus Pisciaci portavit ad Cameram sigilla præposituræ suæ, quæ prædecessor suus, qui fuerat captus per inimicos, ut dicebat, miserat, supplicans ut in eis fieret aliqua additio vel signum novum ad tollendam omnem sinistram suspicionem; et in crastinum dictæ diei fuit addita una Moleta in dictis sigillis per quemdam sigillifabrum.*

* 2. **MOLETA**, Mensuræ agrariæ species. Charta ann. 1232. in Chartul. S. Dion. pag. 366. col. 1: *Dederunt quintam partem de duodecim arpensis terræ et quintam partem quatuor arpentorum prati: quæ terra et prata sunt ad Moletam beati Dionysii.* Vide supra *Mola* 7.

* 3. **MOLETA**, Morbus equinus, mollis scilicet tumor in imo tibie flexu, Gall. *Mollette*. Lit. remiss. ann. 1368. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 519: *Eo quod ipse equus in suis tibiis Moletas habebat, ut ab eis valeret curari, ipsum adduxit in domo cuiusdam hominis, vocati le Mareschal de Goclefin, qui marescallum dictum equum posuit in equisatio,.... pluresque Moletas, quas dicebat ipsum equum habere in tibiis, flebotomavit, Gallice, effondrit.* Mol, pro *Mollet*, sura, in Lit. remiss. ann. 1455. ex Reg. 187. ch. 255: *Icelui Valet... en tumbant se va atteindre de la coignée qu'il tenoit, en la rabe ou Mol de l'une de ses jambes.*

† **MOLETUM**, Gall. *Moulet*, Mensura liquorum apud Tullenses, quæ quatuor sextarios Gallicos, seu duas pintas Paris. capit. Hist. Tullensis pag. 102.

† **MOLETURA**, ut *Molta* 2. Vide in hac voce.

* **MOLEYA**, a Gallico *Molée* et *Moulée*, Intra species ex ramentis cultorum aliorumque ferrariorum fabricarum coactæ. Arestum ann. 1395. 13 Febr. in vol. 8. arestor. parlam. Paris.: *Ordinatum fuerat quod non venderentur panni,.... tincti mala tinctura, et specialiter in altera duarum, quarum una Moleya, vulgariter in Molée, etc. Stat. pannif. Paris. eod. an. ibid.: Item aucun ne pourra vendre,.... draps teints en Moulée pure, pour ce que c'est une teinture corrosive, mauvaïse et ardente de soy.* Aliud pro filand. ann. 1320. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 49: *Que nulz ne tainde de Molée florée.* Adde tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 357. art. 2. et pag. 632. art. 1. *Mollée* tom. 8. earum. Ordin. pag. 379. art. 16. *Molet*, eodem sensu, in Stat. pellion. Rotomag. ann. 1470. ex Reg. 201. ch. 67: *Item que nul ne puisse mettre tainture de charbon, ne de Molet, ne d'ocre, ne d'autre peinture, fait, ne polissement en cuyr, ne en poil, en peaulx. Molée* etiam appellatur *Fuligo aheni*, in Stat. textor. ann. 1391. inter Consuet. Genovef. MSS. fol. 24. rº.: *Aucun ne mettra.... noir de chaudière, que on appelle à Paris Molée.* Vide supra *Molada*.

* Neque aliud sonat vox *Gallica Moileron*, in Poem. belli Trojani MS.:

En celle chambre n'oit noienz
De chaux, d'areine, de ciment,
Enduit, ni Moilleron, ni emplaistre;
Tote entière fu d'alambastre.

Hinc *Moillonner*, pro *Enduire*, *crépir*, *Inducere*, in Chartul. Corb. sign. *Daniel* ad ann. 1427. fol. 75. vº: *Doit lever toute la viese machonnerie dudit cay et icelle*

ressir et remachonner bien et souffisamment et ce Moillonner.

† **MOLGI**, *Fures, a mulgendi consuetudine.* Vocabul. Sussannæi.

† **MOLIARIUM**, *Moletrina*, pistrinum minus. Charta Eduardi II. Reg. Angl. ann. 1312. apud Rymer. tom. 3. pag. 396: *Cum dedissemus.... castrum de Tantalum, cum omnibus pertinentiis suis, simul cum.... vineis, terris, molendinis, Moliariis, pratis, etc.* Occurrit rursum ibidem pag. 425. Vide supra *Molendinarium* 2.

* Vel potius *Lapidina molaris*, ut supra *Moleria* 1. Reg. feud. Aquit. in Cam. Comput. Paris. sign. J.J. rub. fol. 25. rº: *Terræ, vineæ, nemora, plana, aquæ, Moliaria, vel aliud, etc.*

† **MOLIARIUS**, *μολιχαρος*. Gloss. Lat. Gr. Sangerm. [* Vide supra *Molarius*.]

† **MOLICINA**. Vide *Melocineus*.

† **MOLIAZUM**, *Sponsalia*, ab Italico *Mogliera* vel *Mogliere*, uxor, conjux. Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 77. ex Cod. reg. 4621: *Nullus de magnatibus.... habens guerram sive inimicitiam patentem audeat.... ire ad aliquam invitatum.... pro Moliazio seu sponsalibus.*

* **MOLIBDOS**, *Plumbum*, in lib. de Doctr. Græc. *Molibdena*, quam alibi *deleam* vocamus, est plumbi et argenti vena communis, melior quanto magis aurei coloris, quandoque minus plumbo sociabilis et in modice granis adhaerescit, auri argenticque fornacibus hanc metallicam vocat, laudatissimaque a Ciprio fit. *Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959. Aliud Lat. Ital. MS.: Molibdotum, la fece del auro e el piombo arso.*

MOLINA, *Mola*, *molendinum*. Glossæ S. Benedicti cap. de Agricultura: *Molinæ, ὄβραλοισία*. P. Victor in Reg. 14. urbis Romæ habet *Dianæ Molinas*. *Ammianus* lib. 18: *Quem (ascensum) scissis collibus Molinæ ad calles arctandas edificatæ densius constringebant.* *Marius Aventicensis: Hoc anno mons validus in territorio Vallensi subito ruit... et pontem Genavarum, Molinas, et homines per vim dejecit. Officina Molinarum*, in Testamento S. Remigii Episcopi Remensis apud Flodoardum. Occurrit non semel in Charta Rachisi Regis Longobard. apud Ughellum tom. 5. Ital. sacræ pag. 671. [et in Chron. Farf. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 398.]

MOLINUM. Greg. Turon. lib. 3. cap. 19: *Ante portam autem Molina mira velocitate divertit; quo loco Aimoinus lib. 2. cap. 23: Molendinos summa vertit velocitate.* Frodoardus lib. 14. Carm. 19:

Farriteri fabricam vexare Molini.

[Charta ann. 1004. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 7: *Et terram quæ pertinet ad eos in suburbio Meldensi cum prato uno et arca una ad Molinum.* Charta Adefonsi Regis æra 216: *Confirmo omnem hæreditatem in qua fundatum est monasterium cum Molino et furno.*] Occurrit præterea in Legib. Wisigoth. lib. 7. tit. 2. § 12. lib. 8. tit. 4. § 30. in Legib. Longob. lib. 1. tit. 19. § 4. tit. 27. § 1. [* Roth. 149. sqq.] in Chron. Farfensi pag. 956. apud Cogitosum in Vita S. Brig. cap. 7. num. 34. Ardon. in Vita S. Bened. Anian. cap. 3. num. 12.

† **MOLINIUM**, Idem. Locus est in Curvis.

MOLINUS, in Lege Salica tit. 24. § 1. [Præceptum Caroli Reg. ann. 859. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 30: *Terminat prædictus alodis de una parte ad Molinos Gualampadi, qui sunt serti in ripa Ur-*

bione. Tabular. S. Petri de Cella-froini in pago Engolism. 12. circ. sæc.: Dono... meam partem de terra de Sompretio.... excepto stagno et Molinos, quos habeant clerici sine me. Occurrit ibi non semel.]

MOLINARIUM, Eadem notione, in Tabulario Abbatie Belliloci num. 59.

MOLENARE. Charta Lotharii Regis Franciæ ann. 987. apud Michaelem Carbonellum in Chron. Reg. Hispan.: *Cum domibus, vinetis, terris, cultis et incultis, cum decimis et primitiis, seu Molinariibus.*

† **MOLINARE**. Donatio Monast. S. M. de Ovarra tom. 3. Concll. Hispan. pag. 125: *Cum totos illos census et usaticos quos nos habemus... fontibus et rivulis, Molinariibus, etc.*

* *Molinare* est sedes seu locus ad molendinum construendum aptus, idem quod *Molendinarium* 1. Ch. ann. 1305. in Reg. 37. Chart. reg. ch. 21: *Cum rex habeat unum Molinare, situm prope Nigram pellictam in rivo vocato del Graulier,.... habile ad edificandum molendinum, de quo Molinari ipse dom. rex nunquam habuit aliquod emolumentum.* Chartul. Celsinian. ch. 616: *Adjunxit huic donationi unum apendarium et unum Molinare, in quo nuper fuit constructum molendinum.*

MULINARE, Eadem notione. Tabularium Casauriense ann. 24. Ludovici Imp. filii Lotharii: *Ipsum Mulinare cum ipsa terra ubi positum est, cum curte sua, et cum ipsa forma, et albio de ipsa aqua, etc.*

† **MOLINARIA**, Eodem sensu, in Charta Adelgastri Principis ibidem pag. 89.

MOLINARIUS *Molitor*. Vetus Glossarium: *Molinarius, ὄβραλέτης*. Gloss. Lat. Gall.: *Molendinarius, Molinier. Servus Molinarius*, in Lege Salica tit. 11. § 5. [Placitum sub Ludovico VIII. tom. 2. Annal. Bened. pag. 723: *Molinum unum in Amiterno cum Molinario suo.*] *Jacob. Hemricurtius* in Speculo Hasbanico pag. 8. ait primum *Warsuseæ* gentis stipitem *Moulnier* appellatum, partant qu'il avoit plusieurs molins.

* *Nostris Molnier* et *Moulnier*. *Libert. castri Montisol.* ann. 1312. tom. 7. *Ordinat. reg. Franc.* pag. 506. art. 44: *Quod quilibet solvat cuilibet Molinerio (ita leg. pro Molinto, cui superscripta est nota abbreviationis in Reg.) de duobus sestariis unam ponheriam (sic) et non plus, pro moltura.* Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 261: *Jehanin Consmarcle varlet du Moulmier de Cheppy, etc.* Aliæ ann. 1442. in Reg. 176. ch. 113: *La femme Gilet s'en ala bien matin à la maison du Molnier pour moudre son blé.* Vide in *Molina*.

† **MOLINERIVS**, Ead. notione. Charta ann. 1356: *Dammum quod cognitum esset per bonos viros expertos in talibus sicut sunt Molinerii.* Occurrit præterea in vet. Catalogo Confrat. de Nativit. B. M. Tolos. Vide *Molnarius* et *Mulnarius* suis locis.

MOLINELLUM. Glossæ Pithœanæ; *Fractillum, Molinellum ad frangendum piper.* Le Roman de *Garin MS.*:

Del bruit de l'œue tordnet un Molinel.

MOLINELLUM. Ugutio: *Camus, quoddam genus ferri fræni, vel pars, scilicet quod vulgo dicitur Molinellum.*

MULINUM, in Lege Alemann. tit. 83. § 1. et in Lege Bajwar. tit. 8. cap. 2. § 1. *Vandalis, Mule*, et *Slavis Mlin* est molendinum, ut auctor est *Orbinus*.

MULNETUM, Eadem notione, in Tabular. S. Cyrici Nivern. ch. 17: *Ex alia*

fronte rivulum Credandum cum uno Mulneto. Occurrit rursum ibid.

MULINUM ANIMAL. Vide *Animal de hote*.

* **MOLINA FERREA.** Ad tundendum ferrum. Charta ann. 1311. in Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 139: *Concessimus et acensavimus Raimundo,..... quod ipse possit tenere et facere quamdam Molinam ferream in nemore dom. nostri regis de Fenoledosio. Si eas Molinas ferreas tenere velint, in alia ann. 1327. ex Reg. 65. ch. 65. Vide infra Molinum fabrile.*

† **MOLINAGIUM.** Idem videtur quod *Molta* 2. Charta ann. 1193. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 649: *Sint liberi et immunes per totam terram nostram..... absque vanda, telonio,.... pasnagio, Molinagio, fornyagio, etc.*

† **MOLINAR.** ut *Molendinarium.* Vide ibi.

† 1. **MOLINARE.** MOLINARIA, MOLINARIUS, etc. Vide *Molina*.

* 2. **MOLINARE.** Mola fullonia pannos densare, desquamare et polire; unde *Molinatura*, ipsa desquamatio. Charta ann. 1316. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 334: *Plures panni lanei fiebant in villa Tholosæ per nonnullos textores, in quibus pannis texendo immiscebantur filaturæ, vocatæ tramadas sive filaturæ falsi lanagii, propter quod dicti panni fiebant et erant viciosi:.... nam tales filaturæ, vocatæ tramadas seu falsi lanagii, colores tincturarum capere non poterant commode.... De vicio predicto talium pannorum laneorum Molinatorum ratione tincturarum seu falsi lanagii cognoscent..... Vicium hujusmodi apparebit pretextu operum seu Molinaturæ paratorum. Vide Molendinum fullonarium.*

* **MOLINARIA.** [Gall. *Meules*.: « Aquis aquarumve ductibus vel reductibus, molendinis, *Molinariibus*. » (Cart. Ventalona in Cerdania Hispanica, an. 989, Mus. arch. dép. p. 38.)]

* **MOLINELLUM.** Vectis versorius, Gall. *Moulinet*. Munit. castr. dom. reg.: *Molinella, balistæ de cornu, etc.* Histor. belli Forojul. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1197: *Venerunt super collem Grisellum cum balistris grossis de Molinellis et arganellis. Molinet*, pro fustis species, in Lit. remiss. ann. 1418. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 277: *Un baston, nommè Molinet de poignée.* Vide in *Molina*.

† **MOLINIA.** Vestis quæ ex albo stamine fit, etc. Papias MS. Bituric. Vide *Melocineus*.

* **MOLINUM FABRILE.** Idem quod supra *Molina ferrea*. Reg. feud. Aquit. in Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. fol. 29. rº: *Helias de Bewvilla... et Willelmus frater suus... tenent ab eo (rege) tres solidos de firma de Molino fabrii, cum una quarantata terræ.* Vide in *Molina*.

* **MOLIO.** Molitor, Gall. *Meunier*. Mirac. S. Apri tom. 5. Sep. pag. 73. col. 2: *Cum Molio farinarium suum tempestive negligeret ab opere compescere, etc.* Vide supra *Molinerius*.

† **MOLIONE.** ut *Molina*, in Tabular. S. Millan. apud Moret. Antiquit. Navar. pag. 547: *Ad rivo valle Venarie, ad Gramneto ubi est Molione sito, etc.*

* **MOLIRE.** Molere. Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 398: *Valeant tot molendina ad ventum, quot et quociens sibi placeret, edificare seu edificari facere, et in ipsis grana sua Moliri pro suo libito voluntatis.* Comput. ann. 1479. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 337. col. 1: *Illi fontanerio, qui dicebat facere*

Molire continue molendina aquæ Nemausi. Vide in *Molendinum*.

* **MOLIRI.** in significatione passiva, Strui. Annal. Metens. ad ann. 869. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 197: *Formidans ne forte insidiæ sibi a Caroli fautoribus Molirentur, etc.* Si *Molitum est*, pro Si factum est, in synod. apud Vermer. ann. 833. ibid. pag. 612.

† **MOLIRI.** Vide in *Molendinum*.

† **MOLIS.** Vide *Moles*.

† **MOLITIO.** Quidquid molitur. Charta ann. circ. 1226. apud Hearn. ad calcem Annal. Edwardi II. Reg. Angl. pag. 266: *Ita tamen quod Molitio mea et familiæ meæ in eisdem molendinis quietæ sit ab omni molitura.*

† 1. **MOLITURA.** Idem quod *Mixtura*. Charta Anserici domini Montis-regalis ann. 1202: *Concessi illi presbytero, qui Missam meam celebrabit, unum sextarium bladi laudabilis, cujus medietas erit frumenti, alia Molituræ.* Vide *Mixtum* 2. et *Mousturangia*.

† 2. **MOLITURA.** Gall. *Mouture*. Vide *Molta* 2.

* 3. **MOLITURA.** Granum molendum. Charta ann. 1059. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 14: *Unum molendinum ubi tota Molitura de Grimonth-maisnil debet venire, si dominus villæ molendino caruerit.*

* 4. **MOLITURA.** Idem quod supra *Molendinaria, Molendinatio, Molendinatura, Molendura, Moleria*. Vide in his vocabus. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 176: *Et si invenero molendinarios per se, vel per suos nuntios in fraudem cum majori nappo accipere Molituram, quam a me vel a meis sociis fuerit designatum, quod est xiiii. in molendinis Comunis, in aliis vero sextamdecimam, etc.* a quo loco coniecimus frumenti portionem, quæ pro Molitura pensitabatur. [Fr.]

† **MOLITUS.** *Molita arma*, samiatæ, acuta. Vide in *Arma* 1.

* **MOLIUM.** Vide *Moglum*. [Fr.]

* **MOLIUS.** Vas vinarium. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 270. ex Cod. reg. 4622. A: *Non mensuretur vinum venale... ad mensuram quæ non impletur, nec in uno sypho vel Molio ultra unam minutam.*

* 1. **MOLLA.** Mensura lignaria, nostris *Molle*; unde *Moller*, lignum ea ratione mensuræ, *Mollere*, qui *molla* metitur, et *Mollage*, ejusdem merces. Charta Phil. Pulc. ann. 1293. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 7. vº. col. 2: *Statuentes ut prior et monachi sæpediti, tam pro se quam pro posteris suis, in restitutionem consuetudinis usuarie memoratæ, sexcentos decem et octo Mollas lignorum pro ardere suo... habere possint et perpetuo possidere.* Alia Phil. V. ann. 1320. in Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 59. rº: *Donamus una cum fusca (l. fusta) sive merreno cujusdam rotæ et quadam Molla et aliis domus ejusdem pertinentiis.* Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 138. ch. 98: *Les Mollieurs de busche de Paris doivent avoir de chacun Molle de busche Moller et compter certaine somme d'argent, etc.* Ordin. ann. 1415. in Reg. 170. ch. 1: *Item les mollieurs et compteurs auront droit de comptaige et Mollage de toute maniere de busche vendue et livrée à Paris à compte et à Molle.* Vide *Mola* 3. et infra *Mollare*.

* 2. **MOLLA.** Typus, forma, Gall. *Moule*. Pactum inter abb. et consul. Aurel. ann. 1350. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 246: *Item quod statuatur in dicta villa certa formæ sive Mollæ de tegulis, sive teulex,*

magnis et parvis. Vide mox *Molle* et infra *Mollis*.

* 3. **MOLLA.** pro *Mola*, Gall. *Meule*, in Charta fundat. prior. Montis-Guid. ann. 1098. inter Probat. Hist. Sabcl. pag. 359.

* **MOLLARE.** Mensura lignaria, *Molla* nuncupata, mensuræ. Charta ann. 1272. in Reg. 45. Chartoph. reg. ch. 94: *Tenebuntur.... quinque molas bosci vivi et mortui pro qualibet quadrigata liberare Mollatas fideliter et paratas.* Vide supra *Molla* 1.

† **MOLLE FERREUM.** Forma, Gall. *Moule*. Inventarium MS. ornament. Eccl. S. Martialis Lemovicens. ann. 1227: *Item Molle ferreum cum quo fiunt ostie.*

* Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus unum Molle fusti, cum quo est assuetum facere candelas sepi.* Vide supra *Molla* 2.

MOLLEGIUM. Charta MS. Galeacii Comitum Virtutum: *Officiales Mollegii frumentum Vercellarum compellere nituntur ipsos de Colobiolo ad solutionem Mollegii predicti.* Alia ann. 1370: *Quod ipsi possint percipere Molegium ab illis personis quæ non solvunt tollam et fodrum Comuni Terdonæ ab illis personis de Molo et de Garbanea, et de Episcopatu et aliunde, quæ ibunt ad mazinandum sive franzendum frumentum, bladum, legumina, etc.* Vide *Molta* 2.

☞ Ex his colligitur *Mollegium* præstationem esse quæ ex frumento molito percipiebatur. Pro ipso molendino accipi videtur in Statutis Astens. pag. 107. vº: *Quod omnes et singuli introducentes farinam in dicta civitate, durantibus nundinis, qui pro ipsis farinis non solvissent revam ad Molegium ejusdem civitatis, teneantur et debeant ipsam farinam consignare et pro ipso earum introitu solvere revam Molegii Ast. consustam.* Vide *Molegium*.

† **MOLEGIA.** Bladum in farinam reductum, seu molitum. Statuta Arelat. MSS. art. 57: *Et si molendinarii porterint Molegiam, habeant pro singulis portandis, II. den. Art. 180: Quisquæ possit habere eminam... ad opus levandi Molegiam.*

† **MOLLEIA.** f. Idem quod *Molta* 2. Computus ann. 1219. apud D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 483: *De Priore Argentolii pro Molliea Trapat. xxv. libras.*

* **MOLLERE.** pro *Mollire*, Provinc. *Moleguar*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

1. **MOLLES.** inquit Alcuin. de Offic. divin.: *Sunt effeminati, qui vel barbas non habent, sive qui alterius fornicationem sustinent;* seu, ut loquitur Salvan. qui in semetipsis feminas profitentur. *Viri qui nubunt in feminas, in leg. 3. Cod. Th. ad Leg. Jul. de adult. (9, 7.) S. Paul. 1. ad Cor. 6: Neque Molles enim, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt.* Οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοίται. Παῖδες ἀπαλοί, Dion. Chrysost. de Regno. [Gloss. Græc. Lat.: μαλακός, ὁ ἀπαλός, *Mollis*.] Martial. lib. 2. Epist. 84:

Mollis erat, facilisque viris Pæantius heros.

Julius Firmicus lib. 3. cap. 7: *Faciet Molles, cynædos, et qui se dulcibus actibus dedant.* Cælius Aurelianus. lib. 4. Chron. cap. 9: *Molles sive suctos Græci Malthacos vocaverunt, quos quidem esse nullos facile virorum credit. Non enim hoc humanos ex natura venit in mores, sed pulso pudore, libido etiam indebitas partes obscænis visibus subjugavit, etc.* Quo spectant ista Alani de Insulis in Planctu naturæ pag. 295: *Multi etiam alii juvenes*

mei gratia pulcritudinis honore vestiti, debriato amore pecuniarum, suos veneris malleos in incudum transtulerunt officia. Salvia. lib. 7. de Gubernat. Dei: *Non quia Molles plurimi fuerint, sed quia mollicies paucorum labes est plurimorum.* Infra: *Igitur in tanta affluentia rerum nullus eorum Mollis effectus est. In illis nullus qui Romanorum illi Mollium polueretur incestu.* Eodem libro: *Abstulerat enim de omni Africa sordes virorum Mollium, contagiones etiam horruere metreticum.* Liber Pœnitentialis Gregorii II. PP.: *Si qua mulier cum altero coitum fecerit, 4. quadragesimas pœniteat. Molles unum annum pœniteant.* Capit. Theodori Cantuar. cap. 180: *Perjuri 3. annis pœniteant: Sodomitæ 7. annis: Molles uno anno.* Orderic. Vitalis lib. 8: *Molles flammisque cremandos turpiter fœdabat Venus sodomitica.* Vide Joan. Sarisber. lib. 3. Policrat. cap. 13. [Salsmasium de Trapezit. fœnore pag. 154.] et Gloss. med. Græcic. voce *Μαλακός*.

Sunt qui Molles putant esse illos Eunuchos, de quorum prodigiosa Venere agunt S. Basilius lib. de Vera virginitate: Arnob. lib. 5. S. Hieron. lib. 1. adv. Jovinian. etc. Adde præterea Pœnitentiale Rom. tit. 3. Bedam lib. de Remed. peccator. cap. 2. præter Juvenal. Sat. 16. Philostrate. lib. 1. cap. 21. 23. etc. Vide S. Augustin. lib. 7. de Civit. Dei cap. 26. et supra in vocibus *Effeminati, Ephēbia, Feminare.*

MOLLITIES, Peccatum ipsum mollium. Synodale MS. Eccl. Andegav.: *Cum autem peccatum Mollicie vincat adulterium, et hominem et mulierem ministrum faciat, etc.*

* 2. MOLLES, Expressa in cera imago, specimen. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 234: *Item quod postmodum dictus præventus hujusmodi litteras, cum quibusdam Molles clavium scultis in cera, tulit et posuit... subius quasdam gelimas, et ibi fuerunt reperitæ cum dictis Molles, etc.* Vide Molla 2. et Mollis.

* 3. MOLLES, ab Italico *Molle*, Forceps. Acta B. Joan. Firm. tom. 2. Aug. pag. 463. col. 1: *Cogitavit ire ad coquinam fratrum, et accepit illud instrumentum ferreum, quo ignem aptamus, quod usitato vocabulo Molles vocamus.* Inventar. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 67. col. 2: *Capud focii, et paraisengle, quasdam Molles, etc.* Vide Molletum 1.

* MOLLESTRA. Festus: *Mollestras dicebant pelles oviles quibus galeas extergebant.*

* MOLLETA. [Italica *Molletta*: « Una Molleta de Argento, et due fibie de argento pro missali cum armis Eugenii. » (Invent. Calixt. III, an. 1458, in Archiv. Romano.)]

* 1. MOLLETUM, Forficulæ, ni fallor, nostris etiam *Mollets, Pincettes*. Mirac. MSS. Urbani V. PP.: *Fistula in oculo taliter grossum et inflammatum in quo supervenerunt vermes et jam offuscaverant visum; quidam extraxit 24. vermes cum Molleto.*

2. MOLLETUM. Vetus Charta apud Ughellum tom. 1. part. 1. pag. 390: *Et de ipso Molleto, et de mollino omnia exinde faciamus, etc.* [* F. Tumulus terreus, colliculus. Vide supra *Molarium* §.]

* MOLLIA, Locus cavus, per quem aquæ decurrunt. Charta ann. 1377. in Reg. 112. Chartoph. reg. ch. 151: *Accensat et abbergat et in emphiteosim perpetuam tradit, cedit et concedit insulam*

supradictam, cum dicta Mollia seu decursu, etc.

* MOLLIARCERE, Extrahere, parcere. Papias, unde emendandus MS. Bituric.: *Moliarcere, extrahere partem.*

* MOLLICIA, Tapes acupictus, opere plumario decorus. Expositio brevis antiq. Liturg. Gallic. apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 98: *Ideo autem venientem sacerdotem symbolum tradere, expandetur super cancellum Mollicii plumarum, vel candida sabana.*

* MOLLIDITAS, MOLLITIES. Vita S. Marculfi Abbat. n. 10: *Lectus ejus, nec etiam quidquam Molliditatis habebat, sed tantum nuda jacens in humo, etc.*

* MOLLIFICATIO, Actio qua aliquid molle efficitur. Boncompagnus de Obsidione Anconæ cap. 11. apud Murator. tom. 6. col. 986: *Deficientibus tandem iis, accipiebant coria boum, et ea post Mollificationem diuturno labore coquebant: post decoctionem vero quidam cum piperata vini... comedeabant.*

* MOLLIMEN, Mollities. Acta S. Monegundis tom. 1. Julii pag. 314: *Nulum habens stratum fœni paleæque Mollimen.*

* MOLLINUM. Vide Molletum 2.

* MOLLIPES, *Ἀπαλόπους*, in Gloss. Græc. Lat. [Cicero de Divinat. lib. 1. num. 9:]

Mollipedesque boves spectantes lumina cæli.]

* MOLLIRE, Molere. Charta Hugon. de Montef. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 61: *Tradidi Hugoni de Quesneio militi meo senescallo... quitantiam tolius molte; et Molliet ille Hugo post primum, quem invenit ipse molentem ad mea molendina; nec poterit retardari Mollendi, nisi pro pane de propriis canibus castelli.* Vide supra *Molire*. [* Alio sensu *Tiranidem Molire*, pro *Moliri*, in Annal. Xantens. ad ann. 873. apud Pertz. Scriptor. tom. 2. pag. 235.]

* MOLLIS, Typus, exemplar. Libert. civit. Caturc. ann. 1344. in Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 312: *Item habent... mensuras ad mensurandum blada, vina, oleum, sal, calcem et lateres sive teules... Quæ quidem mensuræ, Molles et pondera signantur... signo consulatus prædicti.* Vide supra *Molla* 2.

* MOLLITIES. Vide Molles.

* MOLLITIVUS, Mollendi vim habens, Medicis nostris *Emollient*. *Mollitium cataplasma*, apud Constant. Afric. lib. 4. cap. 17.

* MOLLUM. Vide *Moglum*. [Fr.]

* 1. MOLLUS, Mensura lignaria, Gall. *Moule de bois*. Assignat. totalit. Joan. reg. Franc. ann. 1319. in Reg. 60. Chartoph. reg. ch. 69: *Item pro mille octingentis viginti quinque Mollis lignorum in foresta de Hallate,..... Mollo æstimato sexdecim denarios.* Vide supra *Molla* 1.

* 2. MOLLUS, Acervus, meta, Gall. *Meule de foin*. Charta ann. 1280. ex Chartul. S. Vinc. Laudun.: *Prato prædicto falcato et in Mollis posito, licebit infra tres ebdomadas post hoc vel citius, si dicti Molli fuerint portati, dictis hominibus animalia sua in dictum pratrum immittere ad pascendum.* Vide infra *Mulus* 2.

* MOLMAN. Tabular. Prioratus de Lewes in Anglia fol. 16: *Item omnis Molman inveniet equum, si habuerit, ad portandum corredium Prioris: et si habebit, duos panes hordei: et si panes portaverit, de iisdem 2. habebit, cum companagio, et flagellabit præbendam Prioris per unum diem, cum corredio domini, et ha-*

bebit 2. panes ad vesperam cum companagio, exceptis illis qui non dant vilager. Ubi Spelmannus putat idem esse quod *Maalman* et *Malman*. Vide in hac voce.

* MOLMUTINA LEX. Vide in *Lex*.

* MOLNAGIUM, Idem quod infra *Molla*, *Droit de mouture*. Charta ann. 1183. apud Pillel. Histor. Gerbored. pag. 337: *Vel XVIII. minas frumenti quas ibi habet Wido de Achis pro medietate Molnagii.*

* MOLNAIRONUS, MOLNARIUS, MOLNERUS. Voces ejusdem significationis, quæ molitorem aliosque in molendino servientes denotant. Statuta Massil. lib. 1. cap. 55: *De Molneris et Molnaironis, et mulateris et duobus officialibus super hoc eligendis.* Infra: *Prædicti tam Molneri quam Molnaironii jurent ad sancta Dei Evangelia bene et fideliter tam bladum quam farinam custodire et fideliter molere bladum.* Occurrit ibid. pluries non sine aliqua interdum vocum mutatione. Charta ann. 1215. in Tabul. Corbeiensi: *Ea scilicet conditione quod ipsum molendinum in levatione et his quæ ad molendinum pertinent, ita temperari faciam, ut molendinum de Eckenfol, quod prædicto subjacet, aquam sufficientem habeat, secundum arbitrium Molnariorum pace utrinque servata.*

* MOLNARE, Molere. Charta Isemb. de castro Allionis ann. 1190. in Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 187. vº: *Venientes etiam ad ista molendina et redeunt Molnandos sub sua protectione in pace et in guerra miserunt.* Vide supra *Molendinare* 2.

* MOLNARIA, MOLNERAGIUM, MOLNEA. Vide *Molla* 2.

* MOLNARIUM, Moletrina. Charta Theob. Chabot in Tabul. Abstensi ch. 681: *Donamus monacho Absie... molaris quæ sunt in dicto territorio et nostram partem unius Molnarii et unius stanni.*

* MOLNERIA, Pensitatio pro molitura frumenti, Gall. *Droit de mouture*. Charta ann. 1342. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 52: *Tradimus communitati seu universitati castri de Montaniaco... totam et integram illam partem seu Molneriam dotalem mei dictæ Angletinæ, quam nos dicti conjuges habemus... in quadam rota molendinorum dictæ universitatis;... et vocatur dicta rota communiter molendinum meyssonerii; quæ insuper pars seu Molneria est dare duas ponherias inter diem et noctem, quando dicta rota molet;... est vero etiam pars prædicta seu Molneria dare medietatem farinæ seu remolte, quam lucrabitur rota prædicta.* Vide *Molla* 2.

* MOLNERIATA, Pari intellectu. Chartul. priorat. de Guilio fol. 26. vº: *Vendit Gurhanno monacho totam illam partem Molneriatæ molendinorum stagni de Castello.*

* MOLOCENARI, Qui pascunt canes, quia molos canum dicitur. Ita Ugutio. Forte *Molossarii*.

* MOLOCHINUS. Vide *Melocineus*.

* MOLOLUTA. Vide *Molla* 2.

* MOLON, vox Hispanica, eadem notione qua *Molaris* supra. Charta Adelgastri Principis tom. 2. Concil. Hispan. pag. 89: *Et per penna sarnosa et per illo Molon, de inter ambos rios et per lumbilas.* Ubi, quod notandum, de limitibus agit.

* Acervus cujuslibet rei. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Molon, Prov. acervus, sorica, cumulus. Molonar, Prov. acervare, cumulare. Moloton, Prov.*

globus cujusque rei. Formulæ Mss. ex eod. Cod. fol. 35. r. : *In corpore erant diversi glomi et Moloni vermium, quare in illis partibus præsumberat esse vulnera.*

† **MOLONUS**, Congeries garbarum, Massiliensibus *Molon*, vel *Garbairon*. Charta ann. 1330. in Tabular. S. Victoris Massil. : *Solvant tertiam decimam garbarum... quod divisio fiat per Molonos sive garbaironos.* Vide *Modulum*.

† **MOLONYMPHIUS**, Qui nondum uxorem duxit. Vocabul. Sussannæi.

* **MOLOSIRICUS**, *Palleum molosiricum tetrafotum*, in Charta ann. 471. apud Angel. Calog. in *Raccolta Venet.* edita tom. 9. pag. 505. Ubi leg. *Holosericum*. Vide in hac voce.

† 1. **MOLOSUS**, Grandis, qui est intar molis. Miracula S. Augustini Episc. Cantuar. tom. 6. Maii pag. 408 : *Interea vis ventorum acrius justo intumuit, et fluctus qui Molosam puppm æquis viribus ducebant, indomito bello frangere aut absorbere parabant.*

* 2. **MOLOSUS**. [Molossus : « *Molossus, loymier.* » (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, XV s.).]

* **MOLSA**. [Gall. *Mousse* : « *Conduxi hominem ad congregandum de la Molsa et del brin pro liniendo et clavetando torcularia, t. 21, p. 687.* » (Arch. Histor. de la Gironde.)]

† 1. **MOLTA**, Cæmentum. Vide *Malta*.

2. **MOLTA**, Pensitatio quam a vassallis exigit dominus pro frumenti molitura in molendinis suis : *Moulte*, in Consuetud. Andegav. art. 17. Cenoman. art. 36. *Droit de moulage*, in Consuetud. Turon. tit. 1. art. 14. et Burbon. art. 535. [Charta Philippi Aug. Reg. Franc. ann. 1201. in Tabular. Calensi pag. 102 : *Si vero contingat quod aliqui hominum de Caloums imponatur quod ad aliud molendinum moluerit, Bartholomæus querimoniam faciet Abbatissæ, et quisquis hominum se altero purgare poterit, quitus erit; qui vero hoc jurare non poterit, Moltam reddet et duos solidos de emenda.*] Monast. Anglic. tom. 2. pag. 97 : *Concedo S. Amando quatuor viros panificos ab omni servitio meo quietos et liberos, et Moltam suam, sed et Moltam similiter omnium civium S. Amandi.* Adde tom. 1. pag. 760. Tabularium Burguliense ann. 1214. fol. 10 : *Prior debet Moltam de unoquoque sacco unum boissellum, et plenum farina-gium.* Adde Probat. Hist. Geneal. des Chasteigners pag. 182.

* A qua præstatione immunitas *Franc moudre* et *Franc molu* nuncupatur. Charta Phil. Pulc. ann. 1308. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 344. v. col. 1 : *Les autres dismes que les diz religieuz avoient en ladite ville, rabatz les Moudres francs et coutumenz ou pris de dis livres.* Alia ann. 1380. ex Chartul. 21. Corb. fol. 312. v. : *Saouf et reservé Franc-molu audit molin.*

MOLTA SICCA, [Quæ in pecunia numerata exsolvitur.] Charta Ottonis Rotomagensis Episcopi ann. 1282 : *Denarii, oboli, vendæ, furni, molendina, Motta sicca, estoublagia, etc.* [Charta ann. 1276. in Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 781 : *Tenendas et habendas dictas duas pechias terræ libere, pacifice, sine campipartu et sine sicca Mouta, etc.* *Motta sicca et madida*, in Charta Philippi Pulchri Reg. Franc. ann. 1308. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 2147.] Vide *Census siccus*, [et infra *Multura*.]

* **MOLTA HUMIDA**, **VRIDIS**, Quæ frumento molito solvitur. Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 207. v. : *Item*

Molta humida. Charta ann. 1318. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 392 : *Item ratiõne molendini dictæ villæ cum Mollis siccis et viridibus, lvi. lib. Motes seches et moistes*, in Ch. ann. 1308. ex Bibl. reg. Alia ejusd. ann. ex Lib. rub. ejusd. Cam. Comput. fol. 302. r. col. 1 : *Et avecques ce toutes les Moustes seiches et moistes, et tous les baniers.*

† **MAUTURA**, Idem quod *Molta*, in Statutis MSS. Eccl. Glandatensis ann. 1327.

† **MODURA**, Tabular. Cartusiæ Bellarici : *Dedit quatuor bichetos Moduræ super molendina.*

* Charta ann. 1352 : *Propter raritatem gentium, quæ remanserint ex mortalitate prædicta, ipsa molendina et Moduræ et exitus eorum non valuerunt per annum, omnibus computatis, ultra tertiam partem dicti census.* Ita quoque legendum pro *Moduta*, in Lit. ann. 1312. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 109. art. 17.

† **MOLAGIUM**, Litteræ ann. circ. 1180. tom. 2. Hist. Eccl. Meldens. pag. 67 : *Mando etiam vobis et precor, quatenus Molagium... capellæ S. Mariæ de Fonte Sereno monacho ibi habitanti habere faciatis.*

MOLATURA, non semel in veteri Notitia ann. 1174. in Tabulario S. Laudi Andegav.

MOLDA, Tabular. Burguliense fol. 63 : *Simulque Moldam ipsius terræ concedo molendinis S. Petri.*

† **MOLDUREIRA**, Tabular. S. Eparchii Inculism. fol. 130 : *De panibus vero obliatis, concordatum est, ut duo fierent de una Moldureira bene concussa et in testa rasa.*

† **MOLEARIUM**, in Charta ann. 1239. Loc. in *Molearia*.

† **MOLENDINAGIUM**, Bulla Pauli III. PP. ann. 1537. tom. 4. Gall. Christ. inter Instr. col. 118 : *Immunes sint perpetuo a solutione Molendinagii seu molituræ suorum granorum.*

† **MOLETURA**, in Charta ann. 1151. apud D. Calmet. tom. 2. Hist. Lotharing. col. 340 : *In molendinis quæ sunt in alodio Domini-Castri molent, nec dabunt Mole-turam.* Consuetud. MSS. Auscior. ann. 1301. art. 98 : *Item consuetudo est ibidem quod omnes habitatores civitatis et villæ de Auxio et pertinentiarum ejusdem possent in omnibus molendinis intra terminos et pertinentias prædictæ civitatis et villæ Moleturam habere pro 30. parte, nec plus poterit a volentibus molere exigi ratione Moleturæ.*

† **MOLITURA**, Charta ann. 1257. ex Schedis Pr. de Mazaugues : *Retento... jure coquendi panem sine fornagio et molendi bladum ad opus sui et familiæ suæ sine Molitura.* Charta ann. 1324. tom. 3. Hist. Harcur. pag. 40 : *Cum fossa juxta pratum et Molituram ejusdem terræ, etc.* *Molitura libera*, in Charta ann. 1245. apud Kennett. in Antiquit. Ambrosden. pag. 236. Vide *Molito*.

† **MOLNARIA**, Charta ann. 1216. in Tabular. S. Barthol. Betun. fol. 32 : *Quintum bestellum Molnarie in molendino de Coisiaus elemosinavi... Ego enim dictam portionem Multure a Mathæo de Duaco emi bene et legitime secundum legem et iudicium patriæ.*

† **MOLNEA**, in Charta Johannis dom. Pinchonii (*Piquignny*) ann. 1199. et Tabular. Corbeiensii : *Concessimus in elemosinam eisdem infirmis Molneam suam liberam et absque emolumento perpetim quietam... in duobus nostris molendinis Pinchonii.*

† **MOLNERAGIUM**, in Charta apud Lo-

binell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 212 : *In molendino de Arдона dominium (habebunt) et medietatem molendini et totum Molneragium.*

† **MOLOLUTA**, Tabular. B. M. Piperac. : *Molendinum brunum et percipiendi Mololotas et proventus ex ipsis provenientes.*

† **MOLTRUM**, Consuetud. MSS. Eccl. Coloniens. e Bibl. Eccl. Atrebat. : *Pistori in qualibet septimana assignantur xviii. maldra tritici et dimidium mensuræ claustralis : et domini non dant Moltrum, quia pistor recepit unum mal-drum.*

MOLTURA, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 738 : *Concessit quoque Monachis Molturam totius civitatis Salopesbiriæ.* Adalardus in Statutis Corbeiensibus lib. 1. cap. 7 : *Et illam Molturam salvam faciat.* [Charta ann. 1137. in Tabular. Veteris villæ : *Et dimidiam Molturam molendini qui ex stanno pendet.*] Occurrit etiam apud Ordericum Vitalem lib. 5. et alibi passim.

† **MOLUCIA**, Charta Ægidii D. de Maily ann. 1230. in Tabular. Corbeiensi : *Dederunt mihi in augmentum feodi mei Moluciam hospitem suorum de Colincamp hæreditarie possidendam : ita quod dicti hospites tenentur ire molere ad molendinum de Maliaco ad usum et consuetudines hominum meorum de Maliaco... In tota autem prædicta villa de Colincamp, nec in alta justitia nec in aliis aliquid ultra Moluciam, ... sicut prædictum est, aliquid clamare, etc.*

† **MOLUETA**, Charta Bartholomæi Belvac. Episc. ann. 1164. in Tabular. Sangerm. : *Moluetam monachorum liberam ad molendinum de Hamello, medietatem in furnis et furnagiis totius villæ Britoliensis.*

† **MOLUTA**, in Charta ann. 1205. ex Tabul. Eccl. Cathed. Massil. : *Quod centum eminas bladi sine omni Moluta molas in molendino S. Pontii.*

† **MOSTIERA**, Charta Guidonis Archiep. Bituric. ann. 1279. apud Thomasser. Consuet. Bituric. pag. 114 : *Homines dictæ villæ moliri facient blada sua, solvendo Mostieram, prout consueverunt.*

† **MOTURA**, in Charta Guidonis D. de Dampetra apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 108 : *Molendinum de Chastelet, in quo Bernardus... habet suum molere sine Motura.* Chron. Senon. tom. 3. Spicileg. Acher. pag. 391 : *Constitutum est quod domus de Ogieviller ad dictum molendinum sine Motura moleret.* Occurrit præterea in Statutis Montis Regal. fol. 273. et alibi.

† **MOUSTURA**, in Charta apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 197 : *Ex parte mea dedi eis, quod ipsi molant blada sua in molendino novo super aquam quæ dicitur Sicca constituto ad usum eorum sine Moustura.*

† **MOUTA**, Charta ann. 1229. in Chartular. S. Vandreg. tom. 2. pag. 1840 : *Molere meum bladum ad molendinum eorumdem de Livreio sine Mouta, et totam Moutam hominum de feodo Abbatis S. Vandregesilli.* *Mouta quieti*, i. e. libera, in Charta ann. 1269. ex eod. Chartul. tom. 1. pag. 667. Leges Normann. cap. 33. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 235 : *Molendina tamen, bannum et Moutas habentia, si per se teneantur sine aliis feodis, per LX. solidos solent relevari, etc.*

† **MOUTURA**, Charta ann. 1220. apud Miræum tom. 1. pag. 740 : *Molendinum cum libera Moutura, et omnia jura ad molendinum pertinentia.* Alia ann. 1270.

tom. 1. Chartular. S. Vandreg. pag. 588 : *Octo boissellos Mouturæ... et prædictam Mouturam... contra omnes garantizare tenemur.*

MULTAGIUM, in Charta ann. 1088. apud Besium in Episcopis Pictav. pag. 73. *Droit de moulage.*

MULTURA, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 426. [Charta ann. 1201. apud Miræum tom. 1. pag. 727 : *Assignavimus Thesaurario prædictæ Ecclesiæ 14. sextarios frumenti... percipiendos de Multura melioris frumenti.* Adde Kennett. in Antiq. Ambrosd. pag. 120.]

MOLDURA, ex Gallico, *Mouture*, [quæ molitorum ratione salarii competit.] Charta ann. 1152. apud Catellum in Comit. Tolosanensis lib. 2 : *Molendinari... non accipiant propter suam Molduram ultra sexdecimam partem.*

Est etiam *Moldura* mensuræ genus; quod in ea *moltam* suam accipiat molitor sic dici videtur. Hanc alicubi *Mulet* nuncupant : et 16. alibi 20. vel 24. partem *quartelli* continet. Charta ann. 1324. ex Tabul. D. de *Flamarens* : *Et salvis et retentis sibi et suis una eymina frumenti et sex Molduris.*

† MOTTURA, et MOUTTURA, ut *Molta*. Tabular. Capituli Ambian. : *Molendinari autem in hebdomada octo boissellos habere debent de Moltura communi.* Ibidem : *Nec molendinari farinam aut aliquid præter justam Moutturam ab his exigere poterunt.*

† MOLTÀ, Ipsum frumentum in farinam redactum. Arestum Parlamenti ann. 1272. apud D. Eleureau Hist. Blesens. cap. 22. pag. 75 : *Quod consuetudo est in campania Stampensi quod illi qui habent molendina in dicta castellaniam possunt capere tamquam commissos equos alterius castellaniam querentes Moltam in castellaniam Stampensi.*

* MOLTURA, MULTURA, Eodem sensu. Polypt. Irminon. Br. 21. sect. 1 : *Habet ibi farinarios 3... qui solvunt de Moltura modios 900.* Br. 24. sect. 1 : *Habet... farinarios 6. qui solvunt inter totos de Moltura modios 285.* Br. 9. sect. 2 : *Habet farinarios 22. qui reddunt de Moltura inter totos 1490. de viva annona, de braciis modios 177.* Ibid. sect. 158 : *Farinarius 1. qui solvit de Moltura, inter totas annonas, modios 500.* Adde Br. 13. sect. A. et Statut. S. Petri Corbeiens lib. 1. cap. 7.

* 3. MOLTA, Præstatio agraria seu quæ fructibus agri solvitur, nostris *Molte* et *Moulte*, idem quod *Agrarium*. Charta Amaur. de Vernoia ann. 1205. ex Bibl. reg. cot. 19 : *Dedi monachis et abbati S. Mariæ de Noa totam Moltam meam de sex acris terræ, quas eis dederunt Willelmus Rossel, etc.* Alia Th. de S. Joanne ann. 1180. ibid. : *Dedi... terram absolutam ab omnibus, a Molla, a relevamentis, ab omni tallia.* Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 194. r. : *Item sex acræ pratorum, molla sica, Molla gerbarum.* Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 136. Chartoph. reg. ch. 156 : *Comme Robert Vasse, demourant à Caudebec, ait tenu certaines terres sur lesquelles Colart de Villequier chevalier, à cause de son fé, seignorie et juridiction qu'il a à Villequier, se dit avoir droit de Moulte, qui est un, droit et profit, qui se doit sur les fruz, qui viennent es dittes terres.* Aliæ ann. 1424. in Reg. 173. ch. 23 : *Comme le suppliant eust chergié une cherrette de gerbes, sans paier de dix-sept gerbes une, pour la Molte ou seigneur de Bienfaite et de Hellebandiere, etc.*

* MOLTARIUS, MOLTERIUS, Qui *moltæ*

seu pensationi pro molitura frumenti obnoxius est. Charta Phil. Pulc. ann. 1300. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 494. r. col. 2 : *Si inter dictum militem aut ejus heredes vel causam habentes ab eo, et homines bannerios seu Moltarios ipsius medietatis molendinorum, occasione moltæ ejusdem medietatis vel pertinentiarum ejusdem, contingat oriri querelam, etc.* Alia ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 48 : *Si inter dictum Robertum... et homines bannerios seu Molterios ipsorum molendinorum, occasione moltæ eorundem, etc.* Alia Ludov. X. ann. 1315. in Reg. 56. ch. 164 : *Quod si inter religiosos prædictos seu causam habituros ab ipsis et homines bannerios seu Moltarios molendinorum prædictorum, occasione moltarum... oriri contingat querela, etc.* Vide infra *Monancius*.

* MOLTERIA, ut supra *Moleria* 2. Vide in hac voce.

* MOLTERIUS, Vide supra *Moltarius*.

† MOLTIRUM. Statuta Veronensia lib. 4. cap. 33 : *Nec aliquid vas calcinatorium seu Moltirorum, nec biscotarium ponere, etc.* [* Italis *Molticcio*, *Limus*, cœnum.]

† MOLTO, MOLTUNAGIUM. Vide *Multo*.

* MOLTONINA, Pellis vervecina. Leudæ min. Carcass. Mss. : *Item de duodena Moltinorum apparatusum, iij. den. Item de duodena de Moltininis non apparatus, iij. ob.*

† MOLTRUM, MOLTURA. Vide *Molta* 2.

* MOLTURENGIA, Variæ molituræ miscellum frumentum. Chartular. S. Vincentii Genoman. fol. 42 : *Duos modios annonæ Molturengie monachis reddet.* Vide *Mousturangia*.

† MOLUCIA, MOLUETA. Vide *Molta* 2.

* MOLUCRUM, *Illud cum quo mola vertitur, i. tumor ventris.* Jo. de Janua. [*Roet de molin, c'est ce qui fait tourner la mole, in Gloss. Lat. Gall. Sangerman.*]

† 1. MOLUM, Idem quod *Moles*. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 614 : *In Catule ad molas Palumbi medietatem unius sedii Moli pro solidis xv.* Chron. Andr. Danduli apud eundem tom. 12. col. 455 : *Thadæus ergo submersis galeis VII. et navigiis, se ad defensionem exposuit in terra supra Manfredonico Molo.*

* 2. MOLUM, Mensura lignaria, Gall. *Moule de bois*. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 92. v. : *Littera acquisitionis seu exonerationis trecentorum Molorum bosci, sive molse de busches, quæ Radulphus de Bello-monte accipiebat in foresta S. Germani in Laya. De anno 1315.* Vide supra *Mollus* 1.

† MOLUMENTUM, pro *Emolumentum*, in Charta Eduardi II. Reg. Angl. ann. 1315. apud Rymer. tom. 3. pag. 508 : *Quodque ipse, eo præteactu dampnificatus fuit in Molumento jurisdictionis ballivarum prædictarum, et expensas fecit pro prædictis, etc.*

† MOLURI, Verberibus atriores facti. Vocabular. Sussannæi.

† MOLUTA. Vide *Molta* 2.

MOLUTA ARMA. Vide *Arma* 1.

* MOLZESO, Mulctus, a mulgere, Gall. *Traire*. Charta ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 137 : *Homines dicti castri (de Brusca) et pertinentiarum ejusdem dent... de quolibet grege, continente quadraginta peccora et ultra, unam Molzeso de mane unius diei... et tenentes dictum gregem teneantur facere de lacte ex dicta Molzeso proveniente caseum seu caseos... et prædictos caseos reddere ad suas expensas dominis supradictis.* Vide infra *Mulsio*.

† MOMAR, *Siculus, stultus, qui cito movetur ad iram.* Plautus : *Quid tu, o Momar Sicule homo præsumis?* Vide *Festum* in hac voce, et quæ ibi notat Scaliger.

† MOMBOOR. Vide *Mundiburduis*.

† MOMENTALITER, Idem quod *Momentative*. Fulgentius Mytholog. 2. 3 : *Iris ornatus varios pingens arcuato curvamine, Momentaliter refugit.*

† MOMENTANA, Libra. de SS. Petro et Paulo tom. 5. Junii pag. 438 : *Quod si beata auferre desiderat pignora, palliolum aliquod, Momentana (id est libra) pensatum, jacit intrinsicus.* Sic etiam legendum pro *Momentanea* apud *Isidorum*, monet *Grævius*.

† MOMENTANEI LOCI. Johannes in Vita S. Odonis sæc. 5. Bened. pag. 162 : *Nec obstantiæ opponens querelas, sed Momentaneos quærens locos, terra prostratus veniam est deprecatus, Id est, opportuna momenta observans.*

* MOMENTANEUS, [Hoc verbum, quod apud Tertullianum tantum invenitur, frequentius apparet in mediævis charitatis : « Quam difficultatem patres sancti Columne in domo Dei omnipotentis absque ruga examinantes *Momentaneum* florem fugitivi seculi respuerunt, crucem suam, sicut ait apostolus, gestantes. » (Charta Cluniac. Coll. Burgund. B. N. t. 79. n. 158. an. 1093.)]

† MOMENTATIM, Vix continue. Vita MS. S. Winwaloei : *Tum corda pavidorum Momentatim tremunt.*

* In singula momenta. Vita S. Joan. Laudens. episc. tom. 3. Sept. pag. 169. col. 2 : *Talibus ergo virtutum exercitiis dum more suo Joannes instaret, apostolice instar quæ retro oblitus, Momentatim in anteriora contenderet, etc.*

* MOMENTATIVE, In momento, statim, de repente, in Historia Translationis S. Guthlaci n. 6.

* MOMENTOLUM, dimin. a *Momentum*. Vita S. Columbæ abb. tom. 2. Jun. pag. 233. col. 1 : *Tum post modicum aliquis Momentioli intervallum, etc.*

† MOMENTUM, *Stilus, quo momentaria inclinatur.* Gloss. Isid. ubi *Grævius* legendum putat : *quo movente libra inclinatur.* Nihil mutandum videtur, cum *momentanam* pro *Libra* dixerit inferioris ævi Scriptores, quidni etiam *momentariam*? Vide *Momentana*. Gloss. Lat. Gall. Sangerm. ex Joan. de Janua : *Momentum, Mouvement, ou moment, la 40. partie d'une heure, ou l'instrument où sont percus les momens, ou languette de balance.*

* *Moement*, pro *Conséquence, force, valeur*, in Lit. ann. 1354. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 302 : *Et n'est mie nostre entencions que les choses dessus dictes soient d'aucune valour ou d'aucun Moement.*

* MOMERIUM. Commodianus Instructione 59 :

Das tibi Momerium.

Id est, *te ridiculo exponis.*

* Hinc nostris *Momme* et *Mommerie*, Personatorum chorea, turba, Gall. *Mascarade*; unde *Mommer*, ejusmodi ludum agere, et *Mommeur*, illius actor. Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 156. Chartoph. reg. ch. 19 : *Comme plusieurs bourgeois de la ville d'Aire feussent alez esbatre à un esbatement, que on dit Momme;... lesquels demanderent ausdiz serviteurs dudit Sohier s'ilz estoient Mommeurs, lesquelz respondirent oil; et lors ledit Couslant leur dist qu'ilz Mommassent à lui, et ledit Simonnet respondi qu'ilz n'avoient*

point de clarté, car leur torche estoit faille, et ne vouloient Mommer à lui, ne à autre. Aliæ ann. 1454. in Reg. 184. ch. 515: *Icellui suppliant le Dimenche xij. jour de Janvier partist de l'ostel de son maître... en entention de aler Mommer; et de fait y ala desguisé, ainsi que l'on a accoustumé faire au pais (Therouenne) en temps d'iver.* Monstrel. ad ann. 1453. 3. vol. fol. 56. r°: *Après le banquet furent les dances et les Mommeries. Mommerie, ludi species, in Lit. remiss. ann. 1477. ex Reg. 206. ch. 1000: Icellui Darleux commença à dire au suppliant qu'il failloit jouer à la Mommerie aux dez. Ex quibus firmatur Perizonii etymon, qui a Græco μαρμύς, larva, has voces arcesit. Vide mox Momus.*

† MOMIA. Vide Mumia.

† MOMOLIS. Charta ann. 1212. in Chartul. Raym. VII. comit. Tolos. pag. 97: *Tutum quicquid habemus vel tenemus... videlicet boscos et bartas, domos et casales, ædificia et bastimenta, Momoles, et vineas, prata et pascua, etc.* Sed legendum *Malotes*, ut pluries infra occurrit in eod. Chartul. Vide supra *Maleollus*.

† MOMPAR. Vide Mundiburdus.

† MOMUS. Larva. Testam. reginæ Malfaldæ ann. 1256. tom. 1. Probat. hist. geneal. domus reg. Portug. pag. 33: *Item infanti domino Petro fratri meo meum Momum.* Et pag. 33: *Mando ei meum Momum quadratum et aliam petram quadratam.* Vide supra *Momerium*.

† MONA. Vidua, a Græco μὴνη, sola. Leges Normann. apud Ludewig. tom. 7. pag. 292: *De protectione Monarum et orphanorum. Quum autem Duces Normannie assueto ductu cantatis ex antiquo viduus sub protectione sua susceperint et pupillos.* Vita B. Augustini Novelli tom. 4. Maii pag. 621: *Quidam puerulus filius dictæ Monæ Margaritæ.*

† MONACHA, MONACHARE, MONACHATIO. Vide in *Monachi*.

* [Ex charta Cluniac. Coll. Burgund. in Bibl. Nat. asservata (t. 76. n. 28. martio 950.) quomodo *Monacharetur* miles intelligimus: « Ego denique predictus Leotbaldus, cingulum militie solvens et comam capitis barbamque pro divino amore defundens, monasticum, Deo auxiliante, habitum in predicto. (Cluniac.) monasterio recipere dispono. »]

† MONACHATUS. Vide *Fraternitas*, et *Monachi*.

* MONACHATUS, Monachorum orationes et suffragia. Charta prior. Cartus. Paris. ann. 1390. ex Reg. Joan. ducis Bitur. in Cam. Comput. Paris. fol. 144. v°: *Concedimus etiam eidem (Joanni duci Bitur.) in quantum possumus, tricennarium perpetuum, videlicet de S. Spiritu quandiu vitam duxerit in humanis, et post ejus obitum... de defunctis;... necnon duos Monachatus, unum videlicet de præsentibus, quem ad ducentas missas taxamus, una cum psalteriis et aliis debitis per nos presbyteros, clericos, redditos et conversos, et alium in obitu, non comprehendentes in hoc tempus sepulturæ, quo quilibet monachorum et aliorum religiosorum, secundum tanti principis benefactoris nostri eamini decemant, debitum adimplere curabit.* Vide aliis notionibus in *Monachi*.

* MONACHATUS OFFICIUM, in Constit. capitul. eccl. Barchin. ann. 1423. rubr. 15. ex Cod. reg. 4332: *Verum quia ex commissione et concordia nostrorum dicti capituli cum venerabili Guillelmo Carbonelli sacrista dictæ ecclesiæ factis per officio Monacatus sublato, etc.*

MONACHI, ex Gr. Μοναχοί, appellabantur, qui strictioris vitæ Christianæ intuitu, in solitudines recedebant, vitato omni hominum consortio. Gloss. Gr. MSS. Regiæ: Μοναχός, ὁ μόνος ζῶν Θεῷ. Rutilius Numatian. lib. 1. Itinerar.:

Ipsi se Monachos Graio cognomine dicunt,
Quod soli nullo vivere teste volunt.

S. Hieronymus Epist. 1: *Interpretare vocabulum Monachi, hoc est, nomen tuum: quid facis in turba qui solus es?* Epist. 4. de Vita Monachorum: *Quid desideramus urbium frequentiam, qui de singularitate censetur?* Epist. 13: *Si cupis esse, quod diceris, Monachus, id est, solus, quid facis in urbibus, quæ utique non sunt solorum habitacula, sed multorum?* Quo spectat Epigramma ex Antholog. lib. 1. pag. 189:

Εἰ μοναχοί, τί τοσοῦτε; τοσοῦτε δέ, πῶς
[πάλι μόνου;]
Ἐπὶ πληθῶς μοναχῶν ψευσαμένη μονάδα.

Canones Hibernici lib. 38. cap. 1: *Monachus Græce, Latine unalis, sive quod solus in eremo vitam solitariam ducat, sive quod sine impedimento mundiali mundum habitat: sive quod in hac vita solus, etsi inter multos habitat, versetur.* Geraldus in Vita S. Stephani fundatoris Ordinis Grandimont. cap. 3: *Monachorum (ait idem Sanctus) nomine non utimur, qui nomen sanctitatis, vel singularitatis sortiti sunt vocabulum: quorum illi specialiter Monachi dicuntur, qui sui curam agunt, nec aliud cogitant, nisi tantummodo de Deo.* Monachismum in urbes primum invectum a sancto Athanasio, auctor est Hieronymus ad Principiam Epist. 16.

Triplex autem Monachorum genus statuit Cassianus Collat. 18. cap. 4. et 5. primum *Cœnobitarum, qui scilicet in congregatione pariter consistentes, unius senioris iudicio gubernantur: alterum Anachoretarum, qui prius in Cœnobiis instituti, jamque in actuali conversatione perfecti solitudinis elegere secreta: tertium denique Sarabaitarum, de quibus omnibus agimus suis locis.* [Quartum addit S. Benedictus in Regula sua cap. 1: *Quartum vero genus monachorum quod nominatur Gyrovagum, qui tota vita sua per diversas provincias ternis aut quaternis diebus per diversorum cellas hospitantur, semper vagi, et nunquam stabiles, et propriis voluptatibus, et gulæ illecebris servientes, et per omnia deteriores Sarabaitis.* De iis præterea occurrit mentio in Capitulum 2. Caroli M. ann. 789.] De Vitæ Monasticæ laude ac præconio hæc habet præ cæteris Arnoldus Lubecensis lib. 3. cap. 9: *Quid olim erat vita Monachorum, nisi puritas innocentie, semita justitiæ, vivendi forma, via paradisi? Hæc enim est Angelorum societas, Apostolorum assecta, Martyrum lætitia, Confessorum gloria, Virginum corona.* Mitto reliqua, ut et quæ in hanc rem habent ipsi heterodoxi Scriptores, quorum loci congesti leguntur in *Monast. Anglic.* tom. 1. pag. 1047.

† Monachos Clericorum nomine interdum apud Veteres designatos fuisse, probat Præceptum Caroli Calvi ann. 878. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 197: *Sunt autem ipsæ res sitæ per diversa loca in comitatu Cenomanico, id est, quæ dicitur Chanon, quam S. Domnolus Clericis S. Vincentii atque Laurentii pretiosorum Martyrum tradidit.* Eamdem donationem referunt Acta Episcoporum Cenoman. tom. 3. Analect. pag. 99. ubi loco Clericis, habent *Mona-*

chis: Alia vero pars de suo Episcopo erat, cujus vocabulum est Canon, quam et per licentiam canonicorum suorum Monachis in Ecclesia S. Vincentii, et S. Laurentii.... dedit.

Voce *Monachus*, nullius familiæ nota adjecta, *Benedictinum*, intellectum semper apud veteres, uti apud Græcos *Basilianum*, observat Seldenus ad *Eadmerum* pag. 115.

MONACHI LAICI, in lib. *Miraculor. S. Winnoci Abbat.* cap. 25. et apud Lanfrancum in *Statut. Ord. S. Benedicti* cap. 1. sect. 4. qui *Fratres laici* dicuntur sect. 5.

† MONACHUS MILES, Idem qui *Advocatus*. Vide in *Miles*.

MONACHI SÆCULARES, qui strictiorem regulam non amplectebantur, dicti *Ordinici Vitalis ævo*, uti testatur lib. 8. pag. 716. *Herimannus de Restauratione S. Martini Tornacensis* cap. 67: *Postea vero cognovit a Monachis juxta urbem habitantibus, quos populares sive sæculares quidam nominant, non ex toto antiquorum instituta posse servari.* Contra

MONACHI REGULARES, in Concilio Lemovicino ann. 1081. sess. 2. dicuntur, qui *illicita nolentes, non suo, sed alieno imperio vivunt: quibus omnia in medium conferuntur communia, nec aliquid habent, quod Abbas non dederit, aut permisit.* [Capitula Monachorum ad Augiam direct. in Appendice ad Capitulum. col. 1380: *Ne, dum Regulares Monachi venerint, qui jussu imperiali tota cœnobii gentis nostræ, ubi opus fuerit, regulariter instruere debebunt, etc.*]

† MONACHI, albi, nigri, grisei, etc. Vide *Ordo*.

MONACHI AD SUCCURRENDUM dicuntur, qui dum extrema agunt, vel urgente mortis periculo, monasticam vestem induunt, quo fratrum ac monachorum suffragiorum, seu orationum fiant participes, eoque ipso animæ suæ salutem consulant, ac succurrant, quomodo hac voce utitur *Inquisitio de Presbyteris* apud *Reginonem* cap. 87: *Similiter ordinem baptismi ad succurrendum infirmis.* Quo spectant orationes, quæ describuntur in lib. 1. *Sacrament. Eccl. Roman.* cap. 73. et 74: *Cum expoliatur infirmus et fons benedictus.* Deinde: *Benedictio aquæ ad succurrendum.* Et cap. 26: *Ad succurrendum benedictio olei exorcizati.* *Bernardus Mon.* in *Consuet. Cluniac.* MSS. cap. 22. et ex eo *Udalricus* lib. 2. cap. 28: *Si quis infirmus, et, ut aiunt, ad succurrendum benedictionem acceperit, etc.* *Monasticum Anglican.* tom. 1. pag. 632: *Si quis ad succurrendum metu mortis se loco prænominato dederit, illic recipietur.* *Statut. Ord. de Sempringham, c. de susceptis in morte*, id est, qui monasticum habitum induunt morituri: *In domo vero qua suscipitur, scribetur in martyrologio, et in brevibus mortuorum scribetur ad succurrendum, si habitum habuerit.* *Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis* MS. cap. 22: *De his vero qui in infirmitate constituti habitum religionis exposcunt, quid fieri oporteat, in dispositione Abbatis relinquimus.* Sicut enim tales nec omnino recipiendos esse, nec omnes repellendos, sive nostræ possibilitatis, sive salutis illorum respectu dicere audeamus, ita quoque qui magis suscipiendi sint, vel non suscipiendi, determinare non possumus: maxime cum quorundam festinatam susceptionem, quorundam dilationem non solum Ecclesiis, sed ipsis etiam magis utilem fuisse viderimus: hoc tamen summopere observan-

dum est, ut ii qui in infirmitate converti volunt, si eis pro aliqua dispensatione pro voto non annuitur, consilio tamen et auxilio quomodo possibile est, et eis expedit ad salutem, adjuvantur. Vide in hanc sententiam Thomam Cantiprat. lib. 2. de Apib. cap. 51. n. 8. 9. Charta Prioratus S. Egidii de Medunta: *Odo Ruffini filius maxima ægritudine veatus, suscepti habitum monachicum, et Monachus ad succurrendum effectus est.* Tabularium Conchensis Monasterii in Ruthensis Ch. 82: *Et his omnibus Militibus supradictis concesserunt Dom. G. Abbas et Conventus, et promiserunt habitum religionis illis extremis morbis se daturus, etc.* Nomocanon nuper editus a V. Cl. Joann. Baptist. Cotelero cap. 445: *Ἐάν τις ἀσθενῶν ἐπιζητᾷ τὸ ἅγιον σχῆμα, χρῆ δίδοναι αὐτῷ ἀνυπερέβως, καὶ αὐτὸν μὴ κωλύειν. Καλὸν ἐστὶν οἴκειν μετὰ ὀλίγων συνυπετῶν.* Tabul. Celsinianense: *Quod si in vita Monachi non fuerint, ad succurrendum recipiantur.* Alibi: *Pro hoc itaque dono supra dicti Monachi Celsinianenses eundem Geraldum Monachum fecerunt ad succurrendum et honeste sepelierunt.* [Necrolog. Corbeense: vi. Id. Febr. *Johannes presbiter de Hamel Monachus ad succurrendum, qui dedit nobis XIII. jornalitia terræ in territorio de Bousencourt.*] Quod si conjugii nexu illigati essent, *Monachi ad succurrendum fieri non poterant absque uxoris consensu, ut est in Epist. 11. Alexandri II. PP. ad Landulfum. Bromptonus ann. 1088: Hoc anno Rogerus de Belleme illustris Comes Salopiæ obiit, qui cum decubaret, ad succurrendum animæ suæ Monachus factus est, Adalissa Comitissa consentiente. Miserat namque Reginaldum Priorem Salopiæ Cluniacum pro tunica S. Hugonis Abbatis induenda. Statuta Ordin. Cartus. ann. 1368. 1. part. cap. 4. § 86: *Domus associatæ non tenentur nisi ad brevem solum pro illis qui recipiuntur in habitu ordinis metu mortis, nisi permanserint in ordine anno uno post habitum sic susceptum.* Part. 3. cap. 3. § 8: *Donati et præbendarii senes, debiles, et infirmi, sicut indui possunt ad succurrendum, etc.* Susceptum demum habitum monasticum, si pristinam valetudinem rursus consequerentur, dimittere haud fas erat: [quare, ut id ratum magis esset, recuperata sanitate iterum more solemnium professionem emittebant. Dialogus inter Cluniac. et Cisterc. Mon. apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 1606: *Deinde cum per misericordiam Dei convalescerem de infirmitate mea, eduxerunt me de infirmeria, et staturunt me ante altare, et fecerunt me litteras professorias legere secundo.* S. Wilhelmi Constit. Hirsau. lib. 1. cap. 76: *Si vero ad monasterium allatus de infirmitate convalescerit, post Primam vel alio tempore post Tertiam in cellam Novitiorum per infirmeriam in capitulum pro petitione faciendam per magistrum ducitur; sed quamvis monastica benedictione adjutus sit, tamen capitulo carebit, etiamsi a domno Abbate consecratus sit... quousque cum aliis, qui benedicendi sunt, professionem faciat.*] Quod si habitum dimitterent, pro apostatis habebantur, nisi a voti religione summi Pontificis dispensatio intercederet. Gesta Dominor. Ambasiensium: *Burchardus de Monthesauro morbo coactus Monachus efficitur, qui convalescens Monachum exiit, et Romæ ante Papam quod ignorans effectus esset Monachus, nec se ordini acquievisse, jurando affirmavit, qui cum rediret in Lombardia, quamdam Marchisiam duxit uxorem, etc.* Denique si uxor conjugii in extremis habitum*

Monachi postulanti consensum præstitisset, eodem ad pristinam sanitatem reverso, datum semel consensum cancellare non poterat. Exstat in eam rem Epistola Marbodi Episcopi Redonensis in tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 295. Vide præterea Balsamonem ad Can. 2. Pseudo-Synodi Photianæ. Ejusmodi *Monachorum ad succurrendum crebra est mentio in Monasticis Necrologiis. Martyrolog. Corbeense Nevelonis nomine inscriptum 5. Id. Jan. O. Vallerus Monachus et laicus N. C. (i. noster Conversus) ad succurrendum 7. Kal. Febr.: Garnerus S. et Mon. N. ad succurrendum. Apud Louvetum in Stemmatibus Belvacensib. pag. 418. quidam Miles Canonicus ad succurrendum dicitur in Necrologio Belvacensi. Ita Canonicus ad succurrendum, passim in Necrologio S. Victoris Parisiensis: 2. Idus Julii Natalis conversus ad succurrendum... Robertus de coquina frater noster familiaris ad succurrendum. Droco Meldensis Canonicus, et noster ad succurrendum Conversus. Idem Necrolog. 2. Kalend. Septembr.: *Anniversar. Haimonis Militis Conversi ad succurrendum. 8. Id. Decembr.: Guillelmus Chapitre Conversus noster. Soror ad succurrendum. Idem Necrolog.: 3. Id. Octobr. Simon le Daubeur, laicus frater noster ad succurrendum, et Margareta uxor ejus, soror nostra ad succurrendum. Conversus et familiaris ad succurrendum, ibid. 7. Id. Novemb.**

¶ Quæ ratione vero Monachus ad succurrendum quis efficiebatur, docet Dialogus inter Cluniac. et Cisterc. Monach. apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 1606: *Puniente et miserante Deo, tam gravem ægritudinem incidi, quod a perito et sapienti medico desperatus fui. Venit ad me visitandum quidam monachus, qui postea factus est Abbas: qui videns me dixit, homo, mortuus estis: quare non facitis vos portari ad monasterium?... Vix respondi, dicens, meus monachus nullus esset, nec Deo acceptus, qui in extremis jaceo. Et ille, nolite, inquit, diffidere, ecce promitto vobis in vera fide, me pro vobis rationem Deo redditurum, si feceritis quod dixi. Quia promissione audita, cepti confidere in ea, et dixi, date fidem ponendo manum vestram in manum meam. Ita factum est; portatus sum ad Monasterium. Monachi in infirmeria assistentes lecto meo, dixerunt mihi: vos debetis D. Abbatem rogare, ut faciat vos monachum. Rogavi, scriptæ sunt mihi litteræ continentines professionem monachi. Tunc ego qui non potui me vertere de latere in aliud latus, vix legens litteras, promisi magna fortium opera, scilicet conversionem, et obedientiam, et stabilitatem, secundum Regulam S. Benedicti, quam penitus ignorabam absque omni conditione.*

Neque tamen prædictos istos omnes revera Monachicum habitum induisse ausim asserere, cum existimem, ita postmodum, ac ut plurimum etiam sic dictos, qui societatis monachicæ seu fraternitatis participes fiebant, eoque nomine inscribebantur Martyrologio. Quippe Necrologium S. Martini Laudunensis hæc de Joann. Briennensi (non Commeno) Imp. CP. habet. 16. Kal. Maii Commemoratio Jo. Inper. hujus Eccl. Fratris ad succurrendum, quem saltem non induisse vestem monachicam in eo Monasterio constat, cum CPoli obierit. Consule quæ de hisce ad succurrendum Monachis attigere viri pereruditi, Lucas Acherius ad Guibertum pag. 634. et Joan. Mabillonius in Præfat. ad 3. tom.

SS. Ordinis S. Benedicti num. 21. Vide *Angelica vestis.*

¶ Alia iterum Monachorum species, eorum scilicet qui in monachicam fraternitatem adscripti, non in orationum modo, sed et in rerum temporalium participationem admittebantur. II monasticam vestem aliquando induturos se profitentes monachorum privilegiis et munitatibus gaudebant, adeo ut eorum causis, prout suis, patrocinarentur monachi. Unde ab iis distinguendi videntur, qui nude in fratres assumti, licet interdum monachi appellati, tamen non nisi orationum suffragiorumque monachorum participes erant. Vide *Fraternitas. Liber Usuum Eccl. S. Victoris Paris. in Bibl. S. Germani Autissiodor.: In hoc loco quorundam consuetudinem (quæ utrum imitatione aut omnino reprehensione digna sit, judicare nolumus) prætereundum esse non puto. Siquidem quædam monasteria hanc consuetudinem tenent, ut sæculares in suam societatem, ac fraternitatem omnino, sicut oportet, statim ingressuros, per investituram communionis, tam corporaliter, quam spiritualiter suscipiant; et post talem plenariam susceptionem, sine præfixo termino conversionis, quantum libuerit, in sæculo permanere sinunt. Hoc tamen in ejusmodi hominum tali susceptione indubitanter periculosum esse consideramus, quod sæpe tales non voto religionis, sed defensionis suæ causa in societate religiosorum adscripti volunt videri, non ut ipsi ad religionem conversi, meliores fiant, sed ut in nequitia persistentes, sub patrocinio et tutela ecclesiarum maneant tutiores. Propter quod sæpe gravem maculam atque infamiam puritati religionis inferunt, dum eos qui in religione constituti sunt, ad patrocinandas causas turpes, et ignominias pro sua defensione, quasi ex debito compellunt.*

¶ MONACHELLUS, in Gestis S. Anselmi tom. 2. Aprilis pag. 927: *Abjecto Monachellorum testimonio.*

¶ MONACHOLUS, Monachus. Testamentum Herlemundi Episc. tom. 3. Analect. pag. 218: *Ut ipsi Monacholi vel pauperes ibidem conversantes substantiam minime habeant, etc.* Acta S. Innocentii Episcopi tom. 3. Junii pag. 862: *Domno Carileffo et suis Monachulis per scripturam tradidit.*

¶ Monachus junior. Consuet. Mss. S. Crucis Burdeg. ante ann. 1305: *ille qui capitulat, debet se induere sacris vestibus, et debet incensare omnia altaria ecclesie, et clericus sacristæ debet eum sociare cum naveta, ubi est incensum, et Monachus vel juvenilis sustinere cappam.* Cerem. vet. Ms. eccl. Carnot.: *In medio chori responsorium Constitutes cantet puer noster cum Monachulo.* Acad. Hispan. in Diction. Monachillo est Parvus minister altaris, cerifer. Vide in *Monachi.*

¶ MONACHIA, Sanctimonialis, Monialis. Anastasius in S. Leone pag. 27: *Hic constituit ut Monacha non acciperet velaminis capitis benedictionem, nisi probata fuerit in virginitate sexaginta annorum.* [Tabul. Vosiense fol. 18: *Notum sit cunctis hominibus qua Bernardus Vicarius de Aient dedit Deo et S. Petro Vosiensi pro matre sua, quam Monacham fieri fecit in monasterio Vosiensi, bordariam, etc.*] Vide *Diaconissa.*

¶ MONACHINA, diminut. a *Monacha.* Acta vener. Mariæ Bagesiæ tom. 6. Maii pag. 135: *In vasculo vini albi, quod ipsi servabant reverendæ matris monasterii Angelorum, vulgo dictæ Monachinæ. Et vere Monachinæ seu monachula, quia*

pauperes spiritu, sed multa pace ac gratia Dei divites.

MONACHARE, Monachum agere, vel facere. Zacharias PP. in Epist. ad Anglos apud W. Malmesbur. lib. 1. de Gest. Pontif. : *Ut prius probentur laici, quam Monachentur.* S. Bernardus Epist. 261 : *Unus de Militibus templi voluit Monachari in ordine nostro.* Chartular. S. Amantii Inculism. : *Petrus Jordanus filius Bernardi Jordani Monachavit se in Ecclesia S. Amantii, et donavit eidem Ecclesiae, etc.* [Tabular. Conchense in Ruthenis : *Et si utilis fuerit, faciet illum ordinare ad presbyterum. Et quando voluerit, faciat illum Monachare in monasterio.* Charta ann. 1156. in majori Chartular. S. Vict. Massil. pag. 150 : *Gaufrius Vicecomes Massiliæ donavit S. Victori quartam partem de sex furnis pro hereditaria possessione duorum suorum filiorum quos tradidit Monachandos.*] Adde Joan. Sarisberiensem Epist. 291. Speculum Saxonicum lib. 1. art. 25. lib. 2. art. 22. Vitam S. Willelmi Abbat. Roschild. n. 4. Will. Malmesbur. lib. 2. de Gest. Pontif. pag. 238. Christianum in Vita S. Geraldii Abbatis Grandis-Silvæ n. 27. etc. Μαυραπειν, eodem sensu dixit Niceas Choniates in Isaacio lib. 3. num. 1.

MONACHIZARE, Eadem notione. [Charta Rodulphi Episc. Leodiensis ann. 1178. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 913 : *Item domna Rengardis de Morellimanso cum quodam filio suo in ecclesia Walciodoransi Monachizato.*] Vita S. Findani Confess. cap. 1 : *Tunc senior ejus in proprio Monasterio, quod Rinungia vocatur, eum Monachizari fecit, etc.* Florentius Wigorniensis ann. 991 : *Clericos Wigorniensis Ecclesiae monachilem habitum suscipere revuentes de Monasterio expulsi, consentientes vero.... Monachizavit.* Et ann. 1078 : *Ante suum obitum Monachizatus.*

MONACHILE CINGULUM PROFITERI, Monastica vitæ nomen dare. Translatio S. Sebastiani sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 885 : *Licet enim Monachile cingulum in agonia spiritualis militiæ professus sim, etc.*

MONACHISMUM PROFITERI, Eadem notione. Charta ann. 1163. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1302 : *Beccentem bibliothecam centum et quadraginta voluminibus adauxit, bona spe ductus quod brevi eo loci Monachismum profiteretur.*

DEMONACHARE, Monachum degradare. Continuator Aimoini lib. 5. cap. 51 : *Quemdam etiam eorum nomine Isaac in Monasterio quondam timore mortis tonsuratum. Demonachatum patibulo affixit.* Utitur etiam Sugerius in Ludovico VI.

MONACHATIO, Monastica vitæ professio. Testamentum ann. 1202. ex Schedis Pr. de Mazaugues : *Guidonem filium meum volo esse monachum Chuniaci... et si ante Monachationem decesserit, etc.* Vide *Cicatio*. Le Roman de Vacce MS. :

A plusieurs de sez homes descouvrir son courage,
Qu'il vout prendre à Jumege ordre de Mongniage.

Ibidem :

A Fescamp puiz moingne devint,
Le Moingnage ama et lint.

MONACHATUS, Eadem notione. Charta apud Madox Formul. Anglic. pag. 295 : *Sciatis quod Willelmus filius Durandi Nani veniens in præsentiam meam propositum se habere asseruit ad Monachatum transeundi.*

MONACHATUS, Cella seu obedientia monastica ab Abbata dependens. Chartular. S. Vincentii Cenomani. fol. 22 :

Bartholomeus pistor dedit Monachis S. Vincentii unum arpennum vineæ in Monachatu suo perpetuo possidendum.

MONACHATUS PLENARIUS, Cibi et potus integra portio, quæ monachis quotidie datur, idem quod *Præbenda*. Charta ann. 1432. in Tabular. Cartusiæ de Bello-Larico : *Bartholomeus habet Monachatum plenarium.*

MONACHITAS, Idem quod *Monachatio*. Charta ann. 1086. in Tabular. S. Florentii : *Et insuper adolescentem clericum, nomine Hubertum, ad Monachitatem rogatu illorum susceperunt.*

MONACHIA, pro *Monachismus*, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 9. et alibi.

MONACHIA, Cella seu obedientia ab Abbata dependens. Capitulum gener. S. Victoris Massil. MS. : *Item statuimus quod nullus Prior sine monacho socio morari præsumat, et nisi in locis ubi duo monachi vel plures resident, Monachia de cætero assignetur : nec ubi unus monachus tunc cum corpore moratur, ipse Prior cum monacho non audeat de Monachia ad invicem concordare.*

Idem quod prioratus seu præpositura. Charta ann. 1152. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 613 : *Concessimus... abbatium fundari... eo tamen tenore retento, quod si in monachiam ordo ipsius abbatie mutaretur, nulli nisi nobis ipsa daretur.* Alia ejusd. ann. ibid. col. 616 : *Et si aliqua rationalis causa exegerit, ut domus ad Prioratum redeat, eorum propria cella sit.*

MONACHIA SEMPTERNA. Sic possessiones Monachorum vocabant, quæ ipsis jure morticinii concessæ erant. Charta an. circ. 854. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 56 : *Requisivit Salomon Princeps Britanniae Ratfrid, quare fragisset securitatem suam super Conwoion Abbatem et monachos S. Salvatoris in illa perturbatione post mortem Erispoe ? Quia supradictus Ratfrid et fratres ejus in supradicta perturbatione venerunt ad monasterium Roton, dicentes se esse heredes in Bain, et nisi Conwoion Abbas et sui monachi redderent eis suam hereditatem in Bain, totam Abbatiam S. Salvatoris incenderent et prædarent. Tunc supradictus Abbas et ejus monachi inviti dederunt eis quod quærebant, id est octo partes in Bain et IV. partes et dimidium in Siz... Sed postquam Salomon totum dominium Britanniae obtinuit et hoc audivit, valde ei displicuit. Deinde jussit Ratfrid venire ad se, et interrogavit cur Monachiam sempiternam S. Salvatoris per vim et tyrannidem teneret. Tabular. Rothon. : *Vurhasoin dat monasteriolum suum situm in pago Broverec super fluvium Ut in Monachia sempiterna, tradens illud per suam crucem quæ de collo suo pendebat, super altare S. Salvatoris. Vide Abbatia sempiterna.**

MONACHICALIS, Monasticus. Charta apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Bened. Pictav. MSS. pag. 550 : *Si vero Monachicalem habitum accipi sibi coisum (l. concessum) fuerit, etc.*

MONACHILIS, Eadem notione. Vita S. Idinneti in Chartul. Llandeven. : *Et ad sanctum Similianum Abbatem venit, Monachilem habitum de manu ejus accepit.*

MONACHILE CONJUGIUM, Fraternitas seu societas et communio inita cum monachis. Charta Burchardi episc. Camerac. ann. 1118 : *Quod si cominus eorum parochialis infirmitatis causa Monachile conjugium elegerit, non nisi concessione*

et ductu parochialis presbyteri sui a monachis recipi poterit. Vide in *Monachi*.

MONACHORDUM, pro *Monochordum*, quod vide; in Reinard. Vulpe lib. 4. vers. 651.

MONACHIUM, Monasterium, ex Gr. μοναχέιον, in leg. 13. de Sacrosanct. Eccl. (l. 2.) [Concil. Rotomag. ann. 1231. apud Marten. t. 4. Anecdof. col. 182 : *Cum contingat interdum quasdam excommunicationes generales ab Abbatibus in suo Monacho (leg. Monachio) promulgari, etc.*]

* **MONACIA**, La noce dura, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **MONACOSMUM**. Vide *Monocosmum*.

* **MONAGUS**. Vide infra *Monocosmum*.

MONADES. Charta MSS. ann. 1162 : *Ego Gaufridus Comes Rosselionensis, et Girardus filius meus... donamus tibi Guillelmo de Apiano et omni tux posteritati in feodum duas Monades aquæ, ut ducas illam aquam ad Apianum per quemcumque locum per tuam terram volueris, ad faciendos molendinos quotquot tibi placuerit, et in quocunque loco volueris, ad irrigandos agros atque ortos, et generaliter ad omnes voluntates tuas faciendas, etc.* In dorso scriptum, *Originale de Monade molendinorum de Apiano.* [Vide *Monale*.]

* **MONAGA**, MONAGIA, Vehiculum una rota, unde forte vocis etymon, instructum et manu versatile, Gall. *Brouette*, vel ejusdem onus. Comput. fabr. S. Petri Insul. ann. 1481. ex Tabul. ejusd. eccl. : *Item Lucæ Cartier, pro tribus Monagiis et aliis partibus in sua cedula contentis, iv. lib. xv. sol.* Aliud ann. 1485. ibid. : *Item Lucæ Cartier, pro una Monaga, uno vehiculo et aliis reparationibus in sua cedula declaratis, luj. sol.* Vide infra *Moniga*.

† **1. MONAGIUM**, Idem quod *Monetarium*, id quod a vassallis domino præstatur, ut monetam mutare ei non liceat. Charta ann. 1192. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 649 : *Sint liberi et immunes per totam terram nostram... absque vanda, telonio... navigio, Monagio, biano, etc.* Statuta Eccles. Andegav. ann. 1294 : *Et nos qui a plurimorum relatu accepimus, quod nonnulli domini temporales civitatum, vel diocesis Andegavensis, et eorum allocati qui et publicani dicuntur, eorum pedagia, vectigalia, Monagia et costumus colligentes, etc.*

* Nihil necesse est, cur ex locis supra laudatis eo sensu intelligatur vox *Monagium*; idcirco præstationem esse existimo, quæ pro jure utendi molendino pensabatur, qua notione aperte occurrit in Charta Henr. Dalph. Metens. episc. ann. 1322. ex Reg. 101. Chartoph. reg. ch. 105 : *Nullomodo possint in dicto loco (Regalis-montis) construi facere molendinum aliquod, seu batistorum, seu quodvis aliud instrumentum, quod.... minuere possit jus Monagii... imo prædicta rivagia et aquæductus et Monagium prædictum sint perpetuo libera.* A pensatione pro molitura frumenti, quæ scilicet molitori fit, debere distingui, innuere videtur Charta Guill. comit. Hannon. ann. 1326. in Cod. reg. 10196. 2. 2. fol. 62. vº. : *Nous donnons au devant maître Jehan... le monnéé, le Monnage et le moulture avoekes toutes les frankises, les droitures et les appartenances que nous aviens en le ville et sour le ville de Marke en Ostrevant.* Vide mox *Monancius*, *Monare* et infra *Mounagium*.

* Alia notione *Monnage*, Præstatio nempe a mercatoribus forensibus exsoluta pro facultate vendendi et emendi mercis. Vide in *Monetarium* 4.

* **2. MONAGIUM**, Monasterium. Charta

ann. 1328. in Reg. 65. bis Chartoph. reg. ch. 184: *Jardinum hujusmodi cum pertinentiis, sicut se comportat, a vico qui dicitur Astamet, usque ad Monagium ditorum religiosorum, etc.* Vide *Monachium*.

† **MONALE**, f. Alveolus. Charta Calomontis ann. 1395: *Quoddam pratum et quoddam Monale.* Vide *Monades*.

* **MONANCIUS**, Qui præstationem, quæ Monagium dicebatur, debet, seu qui ad molendinum domini frumentum suum molere tenetur. *Mouant*, in Charta redit. comitat. Namurc. ann. 1289. ex Reg. sign. *Le papier aux aysselles* in Cam. Comput. Insul. fol. 25. v°. : *Encor i a li cuens les Mouans à ses molins vers Golesines. Moulent*, in alia ann. 1305. pro Monast. Montisburg. ex Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 548: *Lesquelz religieuz demandoient que icellui Gieuffroi feust banier et moullent de leurs moullins.* Charta ann. 1308. in Reg. 40. ch. 92: *Affirmamus ad perpetuitatem religiosus viris, priori et fratribus domus Dei de Monte Maurilii Pictaviensis diocesis,.... molendina ipsius domini regis de Monte Maurilii, cum ecclis ditorum molendinorum et cum omnibus molentibus ad dicta molendina et cum omnibus Monancius seu monaus, qui possunt ad dicta molendina et debent pertinere.... Ad molendina ditorum religiosorum.... dicti monantes et Monancii sui monaus bladum suum molere tenebuntur.... Dicti monentes (sic) et Monancii sui monaus tenebuntur ad alia prædicta molendina molere blada sua.... Est actum quod præpositus Montis Maurilii.... compellere dictos molentes et Monancios ad molendum.... teneatur.... ut molentes et Monancii ad dicta molendina molant.* Vide supra *Monagium I.* et *mox Monare*.

† **MONANTESIUS**, perperam pro *Mornantesius*. Vide in hac voce.

† **MONARCHA**, Episcopus. Fridegodus in Vita S. Wilfridi sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 184:

Annui ipse quodam regalibus improbe ceptis, Substituens terminos sub nomine Præsulis intra Contiguos Patri fines illo usque Monarchas.

* Hinc *Monarcha supremus militantis Ecclesie* dicitur Romanus pontifex, in Act. S. Sebaldi t. 3. Aug. pag. 772. col. 2.

† **MONARCHA et Legum Evangelista** inscribitur Andreas de Ysernia in titulo Commentarii quem de utroque Jure edidit, quasi jurisconsultorum Princeps.

† **MONARCHES**, Titulus honorarius Comitum Flandrensium, in Vita S. Winnoci cap. 16. sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 311: *Quem (Carolus Calvum) præfatus (Baldewinus) Flandriarum Monarches adiens, etc.* Hinc

† **MONARCHIÆ** titulo ibid. cap. 15. insignitur Comitatus Flandriæ: *Carolus cognomine Calvus Francorum in sceptris imperium agebat, Baldewinus ejusdem gener Monarchiam Flandriarum gloriose pollebat.*

* Charta ann. 1047. in Chartul. S. Petri Gand. ch. 14: *Rege Henrico regnante in Francia et Flandrensium Monarchiam moderante Balduino glorioso marchiso.* Eo titulo etiam donatur Normanniæ ducatus, in Charta ann. 1052. a Mabilonio laudata tom. 4. Annal. Bened. pag. 586: *Actum est hoc in Vernone castro,.... Wilhelmo illustri comite tenente Northanniæ Monarchiam.* [* Gramaye in Antiq. Brabant. scribit cap. 7. pag. 22. Antwerpianus majus sigillum vocare sigillum Monarchiæ suæ. Vide Haultaus. Glossar. German. voce *Majestæt-Siegel*, col. 1298.]

† **MONARCHIA REGIA**, pro Majestas seu dignitas regia. Charta Roberti Reg. Franc. tom. 4. Annal. Bened. pag. 692. col. 2: *Adit regiam culminis nostri Monarchiam Fulco Comes, pro commodis et profectibus nostra auctoritate stabilendis et roborandis cujusdam cœnobii, nomine Cormarici.*

† **MONARCHIA**, Regio, provincia, ejusque dominio. Vita S. Romualdi sæc. 6. Bened. part. 1. pag. 299: *Per totam namque illam Monarchiam usque ad Romualdi tempora, vulgata consuetudine vix quisquam noverat simoniacam hæresim esse peccatum.* Ubi de provincia Camerina agitur.

† **MONARCHIA**, Quivis principatus, dominatio; unde de jurisdictione Episcopi dicitur in Epist. 3. Hilari PP. ad Leontium Arelat. Episcopum; Abbas, in Vitis Patrum apud Gregorium Turon. cap. 1. Capellani regii, in Chron. Hariulfi: *Qui (Hugo) Monarchiam clericatus in palatio obtinens, ducatum etiam regni post Regem nobiliter administrabat.*

MONARCHIA PALATII. Vide *Comes Palatii*.

† **MONARCHIANI**, Hæretici, qui Praxeam sectantes, teste Tertulliano lib. adversus eundem hæresiarcham, Deum unum fatebantur, Trinum negabant.

† **MONARCHOPRÆSUL COENOBITARUM**, id est, Abbas, in sermone de Elevatione S. Quintini pag. 25. ubi quidam *Monachopræsul* legendum putant.

† **MONARCHUS**, [Alex species, apud Johan. Sarisberiensem lib. 1. de Nugis Curialium cap. 5.] Vide *Vulpes*.

* **MONARE**, Molere. Charta ann. 1323. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 153: *Ita quod Monantes ditorum molendinorum non sustineant dampna ob defectum ædificii seu garnimenti ditorum molendinorum; quod si contingebat Monantes ditorum molendinorum sustinere aliqua dampna,.... idem Gaufridus tenetur.... prædictis Monantibus.... dicta dampna emendare.* Vide supra *Monagium I.* et *Monancius*.

* [« Omnia jura molendinorum que predictus dominus rex Francie habet et possidet in villa de Philittino, sita in rippaggio fluvii aque dicte Crose, cum omnibus juribus et pertinentiis ditorum molendinorum et cum Monantibus universis et singulis dictis molendinis de jure aut de consuetudine patrie pertinentibus. » (A. N. II. 62. pag. 147. an. 1323.)]

** **MONARIA**, Monopota, quæ unam tantum positionem habent. Probi Ars minor. sect. 483: *Sunt nomina binaria, ut se; sunt nomina Monaria, ut puta cornu.*

† **MONASTA**, Monachus, ex Gr. *Μοναστής*. Versus antiqui in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 518:

Ædes deinde Monastarum fundavit amœnas.

MONASTERIA dicuntur cellæ, in quibus unusquisque degit Monachus. Ita Cassianus Collat. 18. cap. 6. S. Hieronymus in Vita Paulæ, S. Anastasius in Vita S. Antonii cap. 9. Nilus narrat. 5. pag. 77. etc. Isidorus lib. 2. de Offic. Eccl. cap. 15: *Inter Cœnobia et Monasterium ita distinguit Cassianus, quod Monasterium possit etiam unus Monachi habitatio nuncupari: Cœnobium autem non nisi plurimorum.* [* *Moster*, in Charta ann. 1266. ex Chartul. Campan. fol. 408.]

MONASTERIA postea etiam ipsa Cœnobia dicta. Synodus Romana sub Eugenio II. PP. ann. 826. can. 27: *Abbatessæ per Cœnobia, vel, ut hoc tempore nuncu-*

pantur, Monasteria, tales constituentur, etc.

† **MONASTERIA**, Agnello dicuntur capellæ seu sacella circa basilicas ædificata, in quibus defunctorum corpora sepeliebantur, cum ea intra basilicas ipsas sepelire nondum liceret. Agnellus in Vita S. Maximiani cap. 2. apud Murator. tom. 2. pag. 106: *Ad latera vero ipsius basilicæ Monasteria parva subjunxit, quæ omnia novis tessellis auratis, simulque promiscuis aliis calci infæxis mirabiliter apparent... Monasteria vero parte virorum, etc.* Vide Observationes ad vitas S. Joh. Angelopti et Joh. II. ibid. pag. 70. et seq. ubi hi S. Paulini versus referuntur quibus hæc sententia mire confirmatur:

Cellula de multis, quæ per latera undique magnis Adposita tectis præbent secunda sepulchris Hospitia.

[** Vide Marin. Diplom. papyr. pag. 246.]

MONASTERIA CANONICORUM, in Concilio Turonensi III. can. 31. Vide *Molanum lib. 1. de Canonicis cap. 12.*

MONASTERIUM DUPLEX, διπλὸν μοναστήριον, virorum scilicet et feminarum. Balsamon ad can. 7. VIII. Synodi: *Διπλὰ δὲ μοναστήρια εἶπον τινὲς λέγεσθαι, οὗ τὰ ἔχοντα ἐν ταυτῷ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἀλλὰ τὸ πλῆθος καὶ ἠγαμέμνος κτισθέντα, καὶ λογίζομενα ἐν ὁσωνεὶ διὰ τὴν πολλὴν ἐνόησα. Adde Zonaram ad cap. 20. Synodi VI. Jul. Anteces. Const. 115. cap. 483: *In nullo loco Monachos et Monachas permittinus unum Monasterium habere: sed nec ea quæ duplicia vocant, etc.* S. Eulogius lib. 3. Memorial. Sanctor. cap. 10: *Expleto jam propriis sumptibus Tabanensi Cœnobia, eo se viri cum mulieribus Christo militaturi conferunt.* Et infra: *Claustra feminarum a cellulis Monachorum aliis interjectis separata maceris, licet unius Patris gubernaculo regeantur, hæc tamen sequestratis se mansiunculis retrudentes, nulli omnino contuendi se facultatem præbebant.* Rudolphus Monachus Fuldensis in Vita S. Liobæ cap. 1: *In quo duo Monasteria antiquitus a Regibus gentis illius constructa sunt, muris altis et firmis circumdata, et omni sufficientia sumptuum rationabili dispositione procurata: unum scilicet Clericorum, et alterum feminarum: quorum ab initio fundationis suæ utrumque ea lege disciplinæ ordinatum est, ut neutrum illorum dispar secus ingrederetur: nunquam enim virorum congregationem femina, aut virginum contubernium virorum quisquam intrare permittebatur, exceptis solummodo Presbyteris, qui in Ecclesiis earum ad agenda Missarum officia tantum ingredi solebant, et consummata solenniter oratione ad sua redire.* Mox ibidem subditur Tettam Abbatissam utrumque Monasterium rexisse. Ejusmodi vero monasteria duplicia in posterum fieri vetantur in Synodo Nicæna II. can. 20. Agunt præterea de hisce duplicibus Monasteriis Isidorus lib. 2. de Eccl. offic. cap. 15. Beda lib. 4. Hist. cap. 15. Vita S. Hadelogæ virg. cap. 3. Vita S. Elfedæ, Vita S. Gileberti Sempringhamensis pag. 678. Jo. Bollandus ad Vit. S. Angilberti n. 13. etc. Vide præterea Ignatium Diac. in Vita S. Nicephori Patr. Constantinopol. n. 27. Mandatum dari solitum Metropolitanis § 16. in Jure Græcorum pag. 432. et infra in voce *Sorores*.*

* An ejusmodi monasteria apud Italos unquam extiterint, ignotum sibi esse profitetur Muratorius tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 527. Cæterum Grego-

rio M. nullatenus probabantur, quippe qui lib. 11. Epist. 25. Januarium episcopum Calaritanum laudet, quod in domo Epiphani monachorum monasterium construi vetuisset, ne pro eo quod domus ipsa ancillarum Dei monasterio cohærebat, deceptio exinde contingeret animarum. Idem interdixerat Justin. 1. sanctiss. C. de Episc. et Cleric. (1. 3.)

* Singulariter est monasterii genus, de quo Anonymus Leob. in Chron. ad ann. 1330. apud Pez. tom. 1. Script. rer. Austriac. col. 933: *Ludwicus occasione cujusdam visionis (ut asseruit) Monasterium novæ consuetudinis et hactenus inauditæ fundare cepit, quod Etal, id est Vallis legis dicitur, nigros monachos ibi locans, milites emeritos cum uxoribus ad defensionem monasterii ordinans, res monasteriorum aliorum abstractas huic adjecit. Potuit tamen eum instruere ad hoc factum sine scientia zelus Dei: nec enim decet militem ad prælium accedere cum uxore, sicut B. Martinus diacise legitur cuidam militi, qui suam conjugem secum in monasterio vivere et servire Domino postulavit.* Haud scio tamen an illud monasterium novæ consuetudinis et hactenus inauditæ dixerit Anonymus, quod monachi una et milites cum uxoribus suis sub eodem tecto manerent; vel quod laicis monasterii bonorum administratio fuerit commissa. Novum certe utrumque; at primum hactenus inauditum merito visum fuisset.

† MONASTERIUM CAPITALE, A quo alia dependunt monasteria. Charta Bathildis Reginae ann. 1030. tom. 1. Chartul. Gemelic. pag. 903: *Dedit ad Gemmeticensis Abbatæ capitale Monasterium.*

† MONASTERIA CŒNOBIALIA, In quibus Cœnobitæ degunt. Theganus de Gestis Ludovici Pii cap. 24: *Drogoni Episcopatum dedit, et Hugoni cœnobialia Monasteria.*

MONASTERIA CONSISTORIALIA, dicta ea de quibus non nisi consistorialiter, seu in Consistorio Romano disponi consuevit. Vide Octav. Vestrium lib. 1. de Judiciis Aulæ Rom. cap. 1.

† MONASTERIA EPISCOPALIA, Quæ jurisdictioni Episcoporum subjecta, in Synodo Vernensi ann. 755. cap. 20.

MONASTERIUM MONASTICUM, ad discrimen Monasterii Canonicorum, in lib. 2. Miraculorum S. Bertini cap. 9.

MONASTERIA REGULARIA, ut secundum regulam vivant, in Lege Longob. lib. 3. tit. 1. § 3. [* Car. M. 3.]

MONASTERIA exempta a jurisdictione Episcoporum et Sedi Apostolicæ immediate subdita, cujusmodi complura exstant: de quibus ita Gregorius VII. PP. lib. 2. Epist. 69: *An ignoras quod sancti Patres plerumque et Religiosa Monasteria de subjectione Episcoporum, et Episcopatus de Parochia Metropolitanæ Sedis propter infestationem præsentium dividerunt, et perpetua libertate donantes, Apostolicæ sedi velut principalia capiti suo membra adherere sanxerunt?* Vide [Bignonii Notas ad Marculum et] Abbatæ exempti in Abbas.

MONASTERIA REGALIA vocant quæ a Rege nude pendent, [quæ in mundo palatii esse nascuntur, ut est in Capitul. Pipini Reg. quæ ad mundium palatii pertinent, in Capitul. 6. Ludovici Pii ann. 819. quæ ex regali largitate sunt, in Capitul. ejusdem Imper. ann. 823.] quæ ad jus regium proprie pertinent, apud Monachum Sangallensem lib. 1. cap. 14. *Quæ ad Regem pertinent, apud Abbonem Floriacensem in Canonib. cap. 19. quæ pendent de manu regia,*

apud Baldricum Noviom. lib. 3. cap. 20. *quæ ab Imperio dependent, in Chronico Senoniensi lib. 2. cap. 1. quæ sunt juris regii, in Charta Ottonis IV. Imper. ann. 1210. apud Ughellum in Episc. Dertonsensib. βασιλικὰ μοναστήρια, Theophani pag. 411. et Constantino de Administr. Imp. cap. 52. In Jure Græcorum pag. 141. 253. et apud Crusium in Turcoer. lib. 4. Epist. 18. Imperialia, apud Innocentium III. lib. 13. Epist. 39. et Anastasium Biblioth. in Præfat. ad Serm. Theodori Studitæ de B. Bartholomæo: *Monasteria regalia, in Chronico Farsensi pag. 671. in Capit. Pipini cap. 20. in Lege Longob. l. 3. tit. 1. c. 30. [* Pipin. 31.] etc. In Charta Caroli C. quæ habetur in Tornutio Chiffletii pag. 223. Compendium, Regium Monasterium appellatur, Monasterium nempe S. Cornelii, cui, ait idem Imp. in feudationis Charta Regium vocabulum dedimus. Monasterium S. Albini apud Andegavenses, una e Regalibus Abbatibus, in Charta Nefingi Episcopi Andegavensis dicitur, ut Monasteria S. Dionysii, S. Germani de Pratis, et S. Benedicti super Ligerim, Regales Abbatibus, in Charta Philippi Regis ann. 1210. in Tabulario Fossatensi fol. 153. Abbatia Ferrariarum, in Chronico Moriniacensi pag. 369. Corbeia nova, in libello de Fundatione Cœnobii Bigaugiensis pag. 248. Philippus frater Ludovici VII. Regis Fr. *Abbatem se inscribit quarundam regalium Abbatiarum, videlicet S. Mariæ de Stampis, S. Mariæ de Corboilo, S. Mariæ de Medunta, S. Mariæ de Pinsiaco, et S. Melonis de Pontisara, in aliquot Chartis quæ descriptæ habentur in Probat. Hist. Drocensis pag. 226. 228.***

FISCALIA etiam MONASTERIA, interdum dicuntur, quod in fisco regis exstructa essent, et ab ipsis Regibus dotata. Τα τῶν δημοσίων μοναστήρια, in Nov. 8. Alexii Comneni in Jure Græcorum. Flodoardus lib. 4. cap. 46: *Quod Monasterium Domnus Guntherus vir illustris in honore S. Petri constructis tradidit, quod Regale vel Fscale vocatur, eo quod in Regali potestate usque ad moderna tempora fuerit habitum.* Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 6: *Quod Abbatia S. Vincentii non esset de jure antedicti Episcopi, sed fisco sepediti H. Ludovici Imperatoris esse debebat.* Diploma Henrici II. Imp. ann. 1012. apud Ughellum tom. 2. pag. 513: *Abbatia super res juris nostri constructa.* Chartæ Alemannicæ apud Goldastum cap. 96: *Testes auditi super controversia, an Monasterium S. Galli sub ditione Episcopi Constantiensis esse deberet, an vero sui magis juris esset: pars Episcopi Hattonis dixit, quod nostrum Monasterium temporibus Pipini et Karoli Episcopi Constantiensibus fuisset subjectum: nostri vero jurati dixerunt, quod nostrum Monasterium in loco libero, non in fisco, non in terra Ecclesiastica esset, non per ullius hominis traditionem, sed in solo Imperatorum arbitrio stare, quem ei loco præficiat, etc.* Charta Ludovici VII. Reg. Franc. ann. 1172. ex Tabulario Fossatensi fol. 20: *Cum omnes Dei Ecclesias nobis subjectas dextera Regiæ potestatis ab incursu malignantium habeamus protegere, et earum jura illibata conservare, de illis tamen specialem tenemur gerere sollicitudinem, quas de nobis regale tenentes ab antecessoribus nostris bonæ memoriæ Regni Francorum Regibus in fisco Regio fundatas esse cognoscimus. Hinc ejusmodi Abbatæ Regum hæreditariæ possessiones dicuntur apud Wandelbertum de Miraculis S.*

Goaris cap. 45: *Orta est inter Treverorum Pontificem tunc Werniadum et Abbatem Assuerum pro eadem Cella contentio, asserente Episcopo eam ad suæ Ecclesiæ jus pertinere, Abbate contradicente, esse illam Regis lege hæreditaria possessionem, etc.*

Ea vero erat Monasteriorum Regalium vel Imperialium conditio, ut ab omni jurisdictione Episcopali exempta essent, nullique alii, præterquam Imperatori aut Regi, immediate subjecta. Concilium Vernense ann. 755. can. 20: *In alia Synodo nobis perdonastis, ut illa monasteria, ubi regulariter monachi vel monachæ vixerint, hoc quod eis de illis rebus dimittebatur, unde vivere potuissent, exinde, si regalis erat, ad domnum Regem faciant rationes Abbas vel Abbatissa; et si Episcopalis, ad illum Episcopum. Capitulare ann. 793. cap. 6: De Monasteriis et Xenodochiis quæ per diversos Comitatus esse videntur, ut regalia sint, et quæcumque ea habere voluerit, per beneficium domini Regis habeat.* Charta Caroli Cal. apud Steph. Baluzium in Append. ad Capitul. num. 61: *Et postmodum veniens in memorati genitoris præsentium prædictum Monasterium contulit, ut sub defensione atque mundeburdo piissimi genitoris nostri consisteret, et perpetuo ibidem Monachi famularent, ita ut nullius ditioni subditi essent, nisi solius Dei, et semper sub defensione atque immunitate Regis consisterent.* Adde num. 122. Chartæ Ottonis M. ann. 965. et Ottonis II. ann. 974. et Ottonis III. ann. 990. pro Monasterio S. Maximini Trevirensis, apud Nicol. Zyllesium: *Ea siquidem ratione ut idem Cœnobium sub nostro successorumque nostrorum mundiburdio vel defensione perpetually permaneat, nec alicui sedi aut Ecclesiæ, vel cuilibet personæ beneficiarium aut subjectum, nisi Imperatori vel Regi dignitati subjaceat.* Charta Ottonis III. Imp. ann. 1001. apud Ughellum tom. 2. pag. 357: *Unde Abbatiam de Pomposa ab omni subjectione Archiepiscoporum sive aliorum excutimus, ut Regalis sit, nulli donantium personarum subjecta.* Alia Friderici II. Imp. apud Rocchum Pirrhum tom. 1. pag. 156: *Asserens dictum Monasterium nostræ regali dignitati fore immediate subjectum.* Charta ejusdem Friderici ann. 1193. pro Monasterio S. Quirini Tegernseensi: *Ut sit regalis Abbatia in perpetuum, et omnimoda libertate sublimata, et ab omni obligationis subjugatione libera, ut nullus Episcoporum vel Archiepiscoporum, vel Ducum, vel Marchionum, vel Comitum, vel aliqua omnino persona præsumat hanc molestare, vel a sui statu dimovere.* Innocentius III. PP. lib. 16. Epist. 162: *Cum ipsorum Monasterium, juxta morem patriæ (Græcorum) a jurisdictione quorumlibet Ecclesiasticorum Prælatorum exemptum fuerit ab antiquo, et soli CPolitano Imperatori subjectum.* Idem vero summus Pontifex in Epist. ad Patriarcham CP. in Gestis ejusdem pag. 108. satis insinuat ea Monasteria ab ipsa etiam Patriarchæ jurisdictione fuisse exempta. Vide Metropolim Salisburgensem tom. 1. pag. 276. tom. 3. pag. 398. et Bullarium Casinense tom. 2. pag. 78.

* Pertinacius durisque interdum monasteriorum ab episcopali jurisdictione exemptiones a summis Pontificibus seu ab eorum legatis propugnatae sunt, ab ipsis episcopis licet primum sint concessæ. Illæ etenim legitimæ tantummodo censi debent, quas Or-

dinarii, monachorum commodis potius consulentes quam iuribus suis, approbaverunt confirmaruntque, ut canones definiunt. Id potissime observo ex sententia Anselmi de Breda archidiaconi Leodiensis ab Eugenio IV. PP. delegati in Herveum episcopum Briocensem, qui monasterii Belli-portus ordinis Præmonstratensis exemptionem impugnare ausus fuerat. Hæc sunt Anselmi verba inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 269 : *Mandamus quatenus singulis diebus Dominicis et festivis in suis ecclesiis, monasteriis et capellis infra præscriptarum Horarum solemniam... eundem D. Herveum et contradictores et rebelles excommunicatos nominatim (denuntiant), campanis pulsatis et candelis accensis, ac demum in terram projectis, cruce erecta et religion... inducta, aquam benedictam aspergendo ad fugandum dæmones, qui eos detinent ligatos et suis laqueis catenatos, orando quod D. N. J. C. ipsos ad catholicam fidem reducere dignetur, ne eos in tali perversitate dies eorum finire permittat ;... et hoc facto et finito, ad januas ecclesiarum suarum una cum clericis ac parochianis accedendo, et ad terrorem, ut ipse D. Herveus episcopus ac contradictores et rebelles eo citius ad obedientiam redeant, tres lapides versus domos habitationum suarum projiciendo, in signum maledictionis æternæ, etc.* Hæc in rebus etiam gravissimis fortean nimis graviora videntur ; neque tamen his terminis stat sententia ; interdicto subjicitur tota episcopi diocesis, ac demum ipse principi puniendus dimittitur, si hujusce monasterii exemptionem exagitare persistat. Legesis Chartam ipsam loco laudato.

* Verum eo aliquando pervenit exemptionum hujusmodi abusus et licentia, ut ab omni jurisdictione, cum seculari tum ecclesiastica, liberarentur monasteria, solique Deo permitterentur ; quod in institutione monasterii puellaris de Caramania diocesis Taurinensis factum a Maginfredo marchione et ab ejus conjugè Berta comitissa observat Muratorius tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 526. ex Charta ann. 1028 : *Ut nullo modo permaneat ipsum monasterium in regimine illius episcopi, in cujus episcopio est situm, nec alterius personæ, nisi in Dei omnipotentis, quem ejusdem factum heredem, et sequente eo sit ordinatum.*

Hinc nude *Monasteria libera* passim dicuntur, *Abbatiz liberales*, in Charta Ottonis Imp. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 344. [αὐτοδίκοντα μοναστήρια, in Nov. 8. Alexii Comneni Imp. lib. 2. juris Græcorum.] Innocentius III. lib. 13. Epist. 39 : *Cum libera Monasteria, quæ Imperitalia nuncupantur, Græcorumque domino nulli essent Archiepiscoporum vel Episcoporum subjecta.* Charta Roberti Episcopi Messanensis ann. 1094. apud Rochum Pirrhum in Episc. Pactensib. pag. 387 : *Placuit... præfato Comiti Rogerio (Siciliæ) ut per Siciliam in territoris Episcopalis Ecclesiarum libera constitueret Monasteria Monachorum, etc.* Charta alia Ricardi I. Regis Angliæ in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 527 : *Ita ut præfata Abbatia in perpetuum libera et in capite de Corona nostra sit, sicut Abbatia S. Edmundi, et aliæ Abbatiz Regales, quæ per Angliam sunt constitutæ.* Ita tamen interdum libera erant, ut Sedi Apostolicæ immediate subicerentur. Ditmarus lib. 3 : *Congregatis ibi Monachis liberam fecit Abbatiam, datisque sibi rebus necessariis,*

Apostolico confirmavit privilegio. Historia Monasterii Melicensis : *Tertium vero (Monasterium) a progenitoribus suis fundatum... libertati donavit, ac sedi Apostolicæ obtulit exemptionem permissione et rogatu D. Udalrici Episcopi Pictaviensis nobiliter ditavit.* Charta Henrici Regis ann. 1048. ex Tabulario Fossatensi fol. 15 : *Sed usque in avum Apostolicis atque regalis Abbatia existat.* Et si in hisce immunitatibus Episcoporum, in quorum diocesibus erant Monasteria libera, consensus interveniret, hæc semper conditio apponebatur : *Salva tamen personæ nostræ successorumque nostrorum canonica reverentia, ut est in Epistola Walteri Episcopi Cabilonensis pro Monasterio Cisterciensi, in Hist. de ejusdem Ordinis exordio.* Privilegium Joannis Papæ pro Ecclesia Lochiensi a Goffrido Grisagonella constructa : *Quos nos divina fulti fiducia ita confirmamus, ut præfata Ecclesiæ sit semper ab omnium hominum dominatione libera, ut præter Romanum Pontificem nullum habeat præselem... Hoc autem factum est assensu et voluntate Harduini tunc temporis Turonensis Archiepiscopi.* Vide Vitam Aldrici Episcopi Cenom. num. 47. Vitam S. Baboleni n. 20. Edit. Petri Chiffletii, Ughellum tom. 4. Italiæ sacre pag. 674. et Baluzium ad Lupi Ferrariensis Epist. 12.

MONASTERIA LIBERA interdum etiam appellabant, quibus integra libertas erat in Abbatum electionibus. Chronicon Mauriniacense lib. 3 : *Abbatiam enim liberam, et a tempore avi sui per liberalitatem Vulgrini ab omni obnoxietate emancipatam, in illo jam proximæ electionis articulo potestativæ coactionis distractione ad hoc tentavit pertrahere, ut Monachi nostri in electione sua liberam vocem non haberent, sed ut subjugalet Abbatem, qui per manus aliorum et considerationem eis esset impositus, susciperent.* Epist. 15. ex Sugerianis.

MONASTERIA LIBERA deinde appellata, quæ ab omni seculari jurisdictione exempta erant. Acta Murensis Monasterii pag. 15 : *Dixitque eis ut ipsi componerent et dictarent cartam libertatis, ... et dimisit locum liberum penitus ac perfecte, ut nullus posterorum suorum vel heredum posset ullam rationem habere vel excogitare ad istum locum.* Adde pag. 16. 21.

MONASTERIA LIBERA denique dicta, quæ exempta erant a jurisdictione Episcoporum. Charta Joann. Episcopi Pergamensis ann. 1210. in Hist. Pergam. tom. 3. pag. 372 : *Statuit et ordinavit (id. Episcopus) ut Monasterium beate Grate liberum sit, et similiter venerabilis Justina Abbatissa, et cæteræ sorores ejusdem loci, quæ nunc sunt, vel pro tempore fuerint, sint liberæ et exemptæ a jurisdictione Pergamensis Episcopi et successorum ejus.* Interdum fundatores ipsi Monasteria a se extracta Sedi Apostolicæ offerbant, cui soli obnoxia esse volebant, sub aliquo censu annuo. Bertholdus Constantiensis ann. 1098 : *Idemque Monasterium... sic melioratum et de sua potestate emancipatum S. Petro sub jure tributario contradidit, ut Apostolicæ Sedi deinceps principaliter subjaceret, et sub ejus defensione, ut alia libera Monasteria, jure perpetuo polleret.* Vide Acta Murensia pag. 21. Ughellum tom. 7. pag. 705. 715. etc.

Monasteria libera ab ingenuis interdum distincta fuisse, observat Maillonius tom. 4. Annal. Bened. pag. 48. *Libera*, dicebantur, quæ Romano Pon-

tifici in Spiritualibus ; *ingenua* vero quæ soli Regi in temporalibus subjecta erant.

Monasteriorum Regalium ea etiam erat prærogativa, ut eorum Abbates non nisi ab ipsis Imperatoribus aut Regibus, vel certe cum eorum nutu, instituerentur, deligerentur, et investirentur, atque adeo installarentur. Hariulfus in Vita S. Angilb. Abb. Centul. cap. 2 : *Et quoniam moris erat in locis Regalibus, ut nemo præficeretur absque regio nutu, etc.* Lex Longob. lib. 3. tit. 1. § 30. [Pipin. 31.] : *De Monasteriis et Xenodochiis, quæ per diversos Comitatus esse videntur, et regalia sunt, ut quicumque ea habere voluerint, per beneficium domini Regis habeant, id est, ea ab ipso Rege impetrent, sed forte in beneficium : nam § 29. solæ Ecclesiæ Baptismales a laicis hominibus teneri vetantur, non item Monasteria.* Odo Fossatensis Monachus in Vita Burcardi Comitis Corboilensis, eundem Comitem hisce verbis Robertum Regem convenisse scribit : *Oro namque ut Ecclesiam Fossatensis Cænobii quæ regali subdita est domino, vestergue fiscus fore videtur, mihi servitutis vestræ obsequiis parenti tuo præcelsa Majestas concedere dignetur. Cui Rex ait : Cum omnibus constet prædecessorum nostrorum temporibus regalem semper fuisse Abbatiam, quomodo valet fieri, ut a nostra regali potestate separaretur ?* Vide Joann. VIII. PP. Epist. 34. Vitam S. Willelmi Abbatis Roschild. n. 20. et Vitam S. Walteri Abbatis Pontisarenensis num. 5.

De Regalium Abbatiarum investitura prostat Charta Henrici II. Imp. ann. 1012. apud Ughellum in Episcopis Faventinis : *Quandam Abbatiam ad honorem S. Benedicti super res nostri juris constructam, in Alpe quæ dicitur Bifurco, tantum a Regibus vel Imperatoribus solitam investiri, etc.* Ex quibus docemur Abbatias de quibus investituræ, perinde ac Episcopatum, per baculum fiebant, Regales fuisse.

In Monasteriis vero ubi electio locum habebat, fiebat illa Regis consensu prius expetito. Testamentum Philippi Aug. Regis Franc. ann. 1190. apud Rigordum : *Si forte contingerit Sedem Episcopalem, vel aliquam Abbatiam Regalem vacare, volumus ut Canonici Ecclesiæ, vel Monachi Monasterii vacantis veniant ad Reginam et Archiepiscopum, sicut ante nos venirent ; et liberam electionem ab eis petant.* Unde scribit Sugerius in Ludov. VI. pag. 310. Adamo Abbate Sandionysiano mortuo, se in Abbatem a toto Conventu electum : sed quia inconsulto Rege id factum fuerat, eundem Regem electionem noluisse admittere. Exstant complures aliæ Chartæ, quibus Abbatum Regalium electiones confirmari a Regibus expetuntur ab ipsis Monachis electoribus, in Prob. lib. de Immunit. Ecclesiæ Gallicanæ cap. 16. num. 6. 8. 9. 11. 14. 20. 21. De Regalium vero Abbatum installatione per Reges ipsos, legitur Charta Philippi Aug. ann. 1185. pro Episcopo Silvanect. in Regesto ejusd. Regis Herouvalliano fol. 166 : *Galfrido Episcopo Silvanectensi concessimus donum illud quod genitor noster bonæ memoriæ Ludovicus Rex fecit Amalrico Episcopo Silvanectensi de Abbatibus regalibus in stallum mittendis, videlicet ut non per alium quam per eum tantum, vel per ejus successores possint institui.* Atque inde

Abbatibus Regales dicti. Abbatibus ad Palatium pertinentes, in Capitulari Radel-

chisi Principis Beneventani ann. 851. cap. 4. 7. In Regesto Feodorum Ecclesie Lingonensis part. 2. fol. 107. verso habetur Epistola Regis Philippi Augusti ad Innocentium III. PP. ann. 1212. in qua fit mentio contentions quæ inter Regem et Episcopum Lingonensem pro jurisdictione Abbatie Besuensis vertebatur, cujus Abbas *Abbatem Regalem* se esse asserbat, proindeque a jurisdictione Episcopi exemptum: hanc descripsit Jacobus Petitus post Pœnitentiale S. Theodori pag. 706. [* Lit. Phil. Aug. ann. 1212. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 247. v. : *Abbas Besuensis se esse dicebat Abbatem nostrum regalem, et episcopum contra asserbat ipsum abbatem et ecclesiam suam et burgenses suos, esse de sua jurisdictione temporali.*]

Cum igitur Abbatie istæ Regales ex fundis Regiis dotatae essent, earum Abbates in militiam ire, et Regalitati servire tenebantur, ut est in Diplomate Henrici Imp. ann. 1063. pro Monasterio S. Maximini Trevirensi, quod a Duchesno descriptum est in Historia Limburgensi pag. 29. Quæ quidem Monasteria Regia ea sunt, quæ Regi militiam vel dona debere dicuntur, in quodam Constituto, quod habetur in tomo 2. Scrip. tor. Histor. Franc. pag. 323. Chronicon Senoniense cap. 16. de Mediano Monasterio: *Sed quia idem Monasterium, sicut et alia circumjacentia, Imperio Romano subiacebant, et in expeditione Imperatoris armatorum cuneo de jure mittere solebant, præliis crebrius innovantibus, Ecclesie miserabiliter opprimebantur.* Ardo Monachus in Vita S. Benedicti Abbatis Anianensis: *Erant etiam quædam ex eis munera militiamque exercentes (Abbates:) quapropter ad tantam devenerant paupertatem, ut alimenta vestimenta que deessent Monachis.*

Id præterea juris Regi competit in Monasteriis Regalibus, quod utendo jure suo regio possit Monachum vel Monialem in eis in principio sui regiminis post suam coronationem ponere, ut est in Regesto Parlamenti Olim, fol. 26.

Regalium denique Monasteriorum et Abbatiarum Annate ad Regem spectabant, quas Ludovicus VII. Rex Franc. Monasterio S. Victoris Parisiensis concessit. Vide *Annuaire*.

Præterea Abbates Regales, perinde ac Episcopi Buticulario Franciæ centum solidos exsolvere tenebantur, cum Abbatialis dignitatis confirmationem ab Rege expetebant, vel forte cum eisdem fidelitatis præstabant sacramentum. Ad id sane Abbatem S. Sulpitii Bituricensis et Abbatem S. Dionysii in Francia Aresto ann. 1265. condemnatos docemur ex 1. Regesto Parlamenti fol. 147. et Stylo antiquo Parlamenti part. 6. § 36: *Buticularius Franciæ proposuit contra Abbatem Bonæ-vallis, quod Abbates Regales Regni Franciæ in nova creatione sua generaliter solvere tenebantur Ministerialibus de Hospitio Domini Regis 25. libras Paris. videlicet Dapifero 10. libras, Buticulario 100. sol. Cambellano 100. sol. et minoribus Cambellanis centum sol. qui quidem Abbas, licet diceret se ad hoc non teneri, cum domino Regi non faceret fidelitatem vel homagium, ad id exsolvendum Judicio et Aresto Curie damnatus perinde fuit. Meminit Alexand. III. PP. Ep. 162. ex iis quæ habentur in tomo 4. Hist. Franc. hujusce præstationis ab Abbatibus Regalibus, Franciæ Buticulariis fieri solite, licet frustra contra reclamarent. De hocce*

jure Buticulariorum, et de hominibus et sacramentis fidelitatis ab Abbatibus Regibus præstitis, exstat insigne Diploma in Tabulario S. Genovefæ Paris. quod hic describere visum est.

Anno Dom. 1232. die Jovis in Cœna Dom. videlicet 8. Kl. April. Frater Guilelmus dictus de Autisiodoro, novus Abbas S. Genovefæ Paris. per provisionem summi Pontificis, comparuit coram Dom. nostro Rege Franciæ Philippo, apud Montem Argi, in Camera ipsius Regis, et obtulit dicto Regi quod paratus erat ei facere nomine prædictæ Ecclesie quod debebat. Atque respondit Consilium Regis, quod homagium debebat facere dictus Abbas, et fidelitatem jurare, et Prior, et Conventus dicti loci per literas pendentes regalia petere. Dicitur vero Abbas juramentum fidelitatis statim obtulit facere, quod fecit sub hac forma. Allatum fuit Missale, et datum in manibus ejus, et stola collo ejus apposita, et tunc juravit, quod Regi in omnibus fidelis esset, et quod secreta Regis fideliter servaret, et quod Regi bonum et fidele consilium daret, si super hoc requiretur. De homagio autem faciendo et regalibus petendis, dilationem petiit, donec super his cum Conventu suo deliberasset: quæ dilatio concessa est ei. Ad hæc præsentem fuerunt Decanus S. Martini Turon. tunc Cancellarius Regis, et Guilelmus de Crepi Notarius Regis, Dom. dictus Granche Miles, Frater Gaufridus Cancellarius, et Frater Legerius Canonicus S. Genovefæ. In Parlamento sequenti circa festum Ascensionis Domini venit dictus Abbas ad Regem in Camera sua, et fecit homagium sub his verbis Gallice: Sire, je deviens vostre hom liges, et vous promès leauté jusque à la mort. De Regalibus petendis dixit Abbas, quod Papa suppleverat per litteram quam miserat ei super provisione sua, quod Conventus et Prior facere debuissent: quod Rex gratanter accepit. Pro droturis Curie Regis super præmissis solvit dictus Abbas in omnibus ad dictum Magistri Gaufridi de Templo et Magistri Petri de Condé Clericorum Regis 25. libr. Paris. videlicet ipsi Regi pro Senescalia 10. libr. Paris. domino Joanni de Acon 100. sol. pro Buticularia, Domino Joanni dicto Parcin 10. libr. Paris. pro Cambellanis. In Regesto 7. Tabularii Regii hi dicuntur Abbates regales, S. Dionysii, S. Germani, S. Genovefæ, Ferrariorum, S. Benedicti, S. Maximini, Mauriniaci, S. Maxentii in Pictavia, de Burgolio, Majoris Monasterii, S. Egidii, Trinorcii, S. Columbæ, Compèndii, S. Medardi, S. Crispini, S. Remigii, Corbeizæ, S. Richarii.

MONASTERIA PATRIARCHALIA, quæ solius Patriarchæ Constantinopolitani jurisdictioni subdita erant, ab Episcoporum jurisdictione exempta. De iis præ cæteris Georgius in Vita S. Theodori Syceotæ num. 72. Vide Gloss. med. Græcit. in Στραποσύνησιν.

MONASTERIA MINUTA, ubi Nonnæ sine regula sedent, in Capitulari ann. 789. cap. 3.

IN MONASTERIA AMANDARI aut relegari, vice pœnitentiæ, solebant Clerici et Laici. Vide Nov. 123. cap. 44. Responsa Stephani II. PP. cap. 10. 13. Concil. Cabilon. II. cap. 40. Isidorum Hispanicensem de Scriptor. Eccles. in Victore Tunnensi. Anastasium in S. Siricio PP. Gregor. Mag. lib. 1. Epist. 42. lib. 2. Ind. 11. Epist. 27. 42. 49. lib. 4. Epist. 5. Gregor. Turon. lib. 5. Hist. cap. 49. Vitam Ludovici Pil ann. 818. Leges Wisigoth. lib. 3. tit. 5. § 1. Capitularia

Caroli M. lib. 6. cap. 98. Concil. Sarisberienne ann. 1217. cap. 9. Petr. Fabrum lib. 3. Semestr. cap. 21. pag. 335. et Morinum lib. 7. de Pœnitent. cap. 15. Monachi ipsi interdum in aiud districtius Monasterium in pœnitentiam rediguntur apud Gregor. Mag. lib. 3. Epist. 9.

MONASTERIUM sæpe sumitur pro Ecclesia cathedrali, quod plerisque in Ecclesiis Cathedralibus Monachi, non ut hodie Canonici, olim sacra munia obirent: unde usu servato etiamnum in Germania Cathedralis Ecclesie dicuntur *Munster*, ut observant Nebridius Mundelheimius Ep. 17. Antiq. Monast. et Gretzerus lib. 1. Observat. ad Vitam S. Willibaldi cap. 17. [* Polonis quoque familiaris hæc appellatio. Charta Alberti Rigens. episc. ann. 1211. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 16. col. 1: *Poscente tandem tempore aream quoque, quam decuit ad construendum Monasterium et claustrum cum dumibus necessariis nobis, ecclesie nostræ cathedrali placuit assignare.*] Ita Ecclesias Cathedralis Atrebatensem et Cameracensem Monasterii nomine donat Baldricus Noviom. lib. 3. cap. 4. et 48. Sic perinde Marianus Scotus ann. 1081. Ecclesiam Cathedralis Moguntia Monasterium Episcopale, Dodechinus ann. 1137. Monasterium principale vocant. Monasterium Cathedralis Ecclesie, apud Philippum Eystetensem in Vita S. Willibaldi cap. 38. § 5. pro ipsa Ecclesia seu Basilica, ubi de cæca quadam: *Et statim properans sine ductore ad Monasterium Cathedralis Ecclesie S. Willibaldo perpetuam continentiam vocit.* Ubi Monasterium Cathedralis Ecclesie, non est navis Ecclesie, quod vult idem Gretzerus. In Tabul. S. Cyrici Nivern. Ch. 59. Hugo Episcopus Nivernensis Ecclesiam S. Cyrici monasterium vocat.

Probabilius forte quis existimaverit Ecclesias Cathedralis ob id potissimum Monasterii nomine designatas fuisse, quod Canonici, qui in iis sacra munia obirent, sub Episcopo suo vitam a Monastica non multo diversam agerent; quare eorum habitatio Monasterium dicebatur, unde ad Ecclesias quibus addicti erant, quemadmodum a Monachis ad ædes sacras Monasteriorum, Monasterii nomen fluxit. Nec dubium certe quin vox Monasterium pro Canonico domo interdum usurpata fuerit. Marianus Scotus in Chron. ad ann. 1058: *Padelbrunna civitas cum duobus Monasteriis, id est episcopatus et monachorum, feria sexta ante Palmas igne consumitur.* Idem narrat Trithemius in Chron. Hirsaug. ad eundem annum, ubi, quod mire sententiam nostram firmat, Ecclesiam Cathedralis a monasterio seu canonicorum domo distinguit: *Anno prænotato civitas Padelbronnensis in Saxonia cum duobus Monasteriis Cathedralique Ecclesia majore, feria sexta ante Palmas incendio miserabiliter conflavit.* Vita S. Bernardi Episc. sæc. 6. Bened. part. 1. pag. 224: *Duodecimo Kalendas Februarii nobile Monasterium sanctæ Hildensensensis Ecclesie..... pæne incendio perditum est..... Verum S. Dei Genitricis interventu..... illud venerabile templum mansit incolume.*

Sed et universim Ecclesie omnes Monasteria dictæ. Vita S. Protadii Episc. Vesontini n. 9: *Corpus vero ejus (Sancti) delatum est ad B. Petri Monasterium.* Ea enim ædes non Monachorum, sed Parochialis est. Concilium Rotomagensis ann. 1072. cap. 14: *Nuptiæ non in occulto*

fiant, neque post prandium: sed sponsus et sponsa jejuni a Sacerdote jejuno in Monasterio benedicantur. [Charta Petri Abb. S. Dionysii ann. 1224: De terra in qua fecimus Monasterium de Trapis edificari pro eo quod fecimus dirui vetus Monasterium quod erat in castello nostro de Trapis.] Ita S. Eulogius lib. 1. Memorial. S. cap. 1. Cœnobium vocat, quod Basilicam paulo ante appellaverat. Vilharduinus num. 138. 139: *le Mostier des Apostres, le Mostier sainte Sophie*. Vetus Gallicus Interpres MS. Codicis ad tit. de S. Trinitate: *Aucuns ierent qui voioient estre ensevelis dedens les Mostiers, si fu dit à l'Empereur, que nul lai ne doit cuider que les Iglises soient otroiées à cors d'hommes*, etc. [Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislina].

Uns vileins ala au Mostier
Soventes fois por Dieu porier.]

† **MONASTERIUM**, nude pro Ecclesia Monasterii. Iperius in Chron. S. Bertini part. 4. cap. 21. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 541: *Cumque corpus (Balduini) pars aliqua militum hic in Sythia Monasterio iuxta patrem vellet sepelire, Elstrudis comitissa ejus uxor cupiens cum illo in eodem loco incinerari, eum ad Blandinium transferrit, et ibidem tumulari fecit anno Domini CMXVII...* Nondum enim erat licitum mulieribus hoc intrare Monasterium. Adde cap. 23. part. 2. Hist. MS. Becensis Monast. pag. 80: *Et quoniam discedenti ipsi nepoti suo Lanfrancus rogando præceperat, ne primo sui novitiatus anno aliquam vel in refectorio, vel in capitulo, aut in Monasterio lectionem legeret, etc.* Tortarius in Miraculis S. Bened. part. 2. pag. 398: *Si placet itaque vobis meum consilium, ingressi Monasterium, coram ipso (Benedicto) terræ prosternamur, etc.* Adde Vitam S. Geraldii sac. Bened. 6. part. 2. pag. 882. et seqq.

* **MONASTERIUM**, Locus occultus vel solitarius, ut interpretantur docti Editores ad Acta SS. Firmi et Rust. tom. 2. Aug. pag. 420. col. 2: *Audiens autem beatus Proculus episcopus, qui, propter metum paganorum cum paucis Christianis non longe a muris civitatis in Monasterio suo latitabat, etc.* De sacello seu loco sepulchrali intelligi potest.

MONASTERIOLUM, Parvum Monasterium, ab alio majori dependens. Hadrianus II. PP. in Epist. ad Hincmarum Remensem: *Monasteriolum illud, quod in tua diocesi tenuisse dicitur. Monasteriola regalia, in Notitia anni 818. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus. Monasteriola puellarum, in Capitulari ann. 828. cap. 3. Hinc Inditæ appellationes aliquot oppidis Galliæ, quæ *Monstreuils* vocant, ut est *Monasterium ad mare* in Picardia, etc. Vide *Metochium*.*

MONASTERIALES, Monachi, non semel in Concilio Cloveshovensi ann. 747.

† **MONASTERIALIS ECCLESIA**, Quæ monachorum est. Charta ann. 1046. in Tabular. S. Victoris Massil.: *Donamus S. Victoris et sociis ejus quorum Monasterialis Ecclesia corpora se gaudet retentare, etc.*

* **MONASTERIALIS DISCIPLINA**. Consuet. antiq. S. Petri-montis inter Monum. sacr. antiq. tom. 2. pag. 430: *Dicere debent si quid a capitulo antecedenti usque illam horam contra disciplinam Monasterialem viderint factum.*

* **MONASTERIALIS GREX**, Monachi, apud Greg. Turon. lib. 6. Hist. cap. 9.

† **MONASTERIUS**, pro Monasterium. Epist. Johannis Monachi ad Richardum

Card. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 523: *De Lucensis audivi de hoc quod tristatum valde, quod Monasterium noster non habuit nisi c. solidos*. Charta Wifredi Comitis Barcin. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 165: *Imprimis in Comitatu Flusonensi, ubi ipse Monasterium fundatus est.*

* **MONASTERIUM**. Charta ann. 1270. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 312. col. 2: *Excepit etiam de Monasteris ad siccum, de quibus dicit se ignorare utrum consuetum sit petere licentiam pro ipsis construendis. Leg. Montanum. Vide infra in hac voce.*

† **MONASTIUM**, contracte pro Monasterium. Testamentum Henrici II. Reg. Angliæ ann. 1192. in Lib. nig. Scaccarii pag. 5: *Domui majoris Monastii perdo no M. marcas argenti.*

MONASTRIA, Monacha, ex Gr. *Μοναστρια*. Gregorius M. lib. 6. Ep. 23: *Ancillis Dei, quas vos (Constantinopolitani) Græca lingua Monastrias dicitis. Julianus Antecessor Const. 115. § 34: Si quis contra Clericum vel Monachum, vel Diaconissam, vel Monastriam, vel Ascetiam habeat aliquam actionem, etc.* Adde § 67.

† **MONATARIA**, f. Locus monetæ. Concil. Legion. ann. 1012. inter Hispan. tom. 3. pag. 193: *Monataria dent singulos argentos Sayoni Regis per unam quamque hebdomadam.*

† **MONATOR**, *σημαντήρ*, Monitor, significator. Supplement. Antiquarii.

MONAZONTES, Monachi, seu potius Eremitæ, *Μονάζοντες*, apud Gregor. Nazianzenum in Carm. εις επιπλάστως μονάζοντας, et Basilium Epist. 304. Lex 63. Cod. Th. de Decur. (12. 1.): *Quidam ignavia sectatores, desertis civitatibus muneribus, captant solitudines ac secreta, et specie religionis cum cœtibz Monazonum congregantur. Hos igitur atque hujusmodi intra Ægyptum deprehensos, per Comitum Orientis, erui et latebris consulta præceptione mandamus, atque ad munia patriarum subeunda revocari.*

* Cassian. Collat. 18. cap. 5: *Qui paulatim tempore procedente segregati a credentium turbis, ab eo quod a conjugii abstinere, et parentum se consorcio mundique totius conversatione secernerent, monachi sive Monazontes singularis ac solitariæ vitæ districtione nominati sunt.*

† **MONBORATIO**, Defensio, tutela; *Monboratus*, qui sub tutela vivit. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 63: *Dedit ibi mansum..... tenet eum nunc Rotueus Monboratus; donat pro sua Monboratione de cera valentem denar. 1. Vide Mundiburdus.*

* **MONCA** vel **MOUCA**, Cuspis. Charta Guill. ducis Norman. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 191: *Habeant tantum quantum poterunt sursum percutere de Monca spatæ suæ; si eques fuerint, ignem deffendendo.*

* **MONCALDUS**, pro *Mencaldus*, Mensura frumentaria. Charta Jacobi abb. S. Bert. ex Tabul. ejusd. monast.: *Qui vinum vendiderit, dabit de dolio vini sextarium ad foragium de furno, qui debet tenere quatuor Moncaldos ad minus, solvent in qualibet furnatione panem unum, quales possunt fieri viginti quatuor de uno Moncaldo.*

† **MONCELLUS** S. GERVASII, Certum Parisiis territorium ab æde S. Gervasio sacra sic dictum, Gall. etiamnum *Monceau S. Gervais*. Vetera monumenta Monast. S. Victoris apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 225: *Item, D. Galerannus Comes Meulenti 40. solidos*

de censu quem habet Parisiis in Moncello S. Gervasii.

† **MOND-BAER**, **MOND-BOOR**, **MONDEBURDIS**. Vide *Mundiburdus*.

* **MONDRUCE**, Anglis, Mulctæ vel præstationis species. Charta Eduardi reg. Angl. ann. 1044. in Suppl. ad Miræum pag. 13. col. 2: *Concedo eis etiam in omnibus terris suis prænominatis consuetudines hic Anglice scriptas, scilicet... Mondruce... aliasque omnes leges et consuetudines, quæ ad me pertinent.*

* **MONDECIA**, Mundities, Ital. *Mondezza*. Inquisit. ann. 1196. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 92: *Quicumque descenderet per ripam pro causa foci, vel lupi, vel latrone, debet dare tres solidos curiæ: de Mondecia viarum tres solidos.*

† **MONDIFICATUS**, *Mundus*. Statuta Pallavic. lib. 2. cap. 69. pag. 127: *Ordinatum est quod quilibet persona stans et habitans in castro Buzati teneatur Mondificatas purgatas et nitidas tenere et manutenere dugarias.*

† **MONDINA**, Mensura frumentaria, eadem, ut videtur, quæ *modius*. Regestum 87. Chartophylaciæ Regii: *Item dimidium journalis terræ situm in Vernanson juxta terram Guillelmi Espa, pro quibus facis domino unam Mondinam frumenti, quatuor denarios, unam Mondinam et dimidium avenæ, etc.* Occurrit ibidem pluries.

* Male lectum pro *Mondura*, ut legitur in Charta ann. 1259. ex Reg. 87. laudato ch. 282: *Pro quibus omnibus debent dicti fratres domino unam cartam, quinque Monduras et dimidium avenæ et decem denarios.* Vide supra *Modura* 1.

† **MONDARDUS**. Vide infra *Mundualdus*.

† **MONTEATA VIA**, Lapidibus strata, munita, Gall. *Pavée*. Forte a verbo *munire* ducta vocis origo. Statuta Montis Regal. pag. 208: *Item statutum est, quod quilibet persona quæ habeat domum, vineam vel hortum, seu possessionem intus civitatem Montis Reg. teneatur Monteatas factas... manutenere aptatas suis expensis quilibet in rectitudine suæ possessionis, usque in medium viæ... Et si aliquis projiceret... terram, finem seu vinaciam in aliquam viam, seu Monteatam... teneatur prædicta auferre.... Eligantur duo massarii in quolibet tercio qui facient fieri Monteatas suas expensis Communis, et vias Monteatas veteres procurent. Ibid. pag. 210: *Teneatur projicere terram... in viam, nisi via esset Monteata, etc.**

* **MONEDAGIUM**, ut *Monetagiū*, Id quod monetarii seu monetæ fabricatores domino, cujus est monetæ, exsolvent. Charta Gaufr. comit. Pictav. et Agnet. comit. pro fundat. S. Mariæ Xanton. ann. 1047. in Reg. 123. Chartoph. reg. ch. 234: *Adjuncimus autem donis nostris monetam et Monedagium et cambitum totius episcopatus Xantonensis. Hinc*

† **MONEDATUS**, pro *Monetatus*, in lib. 6. Capitul. cap. 284. Vide *Monetare*.

* Charta Alfonsi reg. Aragon. ann. 1444: *Subemus quod ex qualibet marcha argenti allejati ad legem xj. denariorum et oboli et ad numerum lxxij. denariorum argenti, ista salaria... de dicta marcha argenti Monedati deducantur. Hispan. Monedar, monetam eudere.*

* **MONEFACERE**, Commonefacere. Acta S. Gauger. tom. 2. Aug. pag. 678. col. 1: *Et ne ab incepto desisteret, sed magis de die in diem proficiens, clerocnarij cum omni devotione satageret, Monefecit.*

* **MONEGAGIUM**, Professio monastica. Testam. Burgond. de Podio Luperio

ann. 1350 : *Item lego in subsidium maritagii vel Monegagii filiarum nobilis Johannis de Affanello de Mimeto xxv. florenos auri. Si vero de dictis filiabus una decederet absque nupti vel Monegagio, etc.*

MONETA, pro *Moneta*, ex Gall. *Monnoie*, seu *Monete*, uti efferimus. Domesdel tit. *Wirecestre : Burgenses plures habuit, et pro 15. hidis se defendit, quando Moneta vertebatur, quisque Monetarius dabat 20. solidos ad Londinum, pro cuneis monetæ accipiendis. Ubi vertebatur idem valet ac mutabatur.*

MONELLA, Monitio, admonitio. Lucifer Calaritanus lib. 2. pro S. Athanasio pag. 97 : *Tanquam fugisset nos domini Monella dicentis, etc.*

† **MONELLUS**, Campanæ species. Statuta Capit. Tullensis ann. 1497. cap. 1. de *Pulsationibus : In Dominicis et profestis ultimæ cum duabus mediocribus campanis simul; et in duplicibus cum Monellis. Vide Maanellus et Meenellum.*

* *Nostris Moisseau. Ordinar. MS. eccl. S. Vulfr. xiv. sæc. : Campanis Guillelmo majore et les deux Moisseaux. Est et tubæ seu buccinæ bellicæ genus. Le Roman de Garin :*

Et les eschieles for à fossez flatir,
Là oisiez les Moïniaz glatir,
Et les buisines et les greilles bondir.

Aliud poëma :

Là sonnent Moieniaus, trops et olifans.

† **MONERIUS**, Molitor, Gall. *Meunier*. Charta apud Stephanot. tom. 3. Antiqu. Pictav. MSS. pag. 944 : *Actum item fuit in dicto compromisso quod triginta solidi qui fuerant levati per manum præpositi a Monerio dicti Abbatis. Vita S. Yvonis tom. 4. Maii pag. 599 : Dum canalis seu aque meatus clausione miris cautus inisteret... senex Monerius causam explorans.*

† **MONESTERIUM**, pro *Monasterium*, pluries occurrit in Charta Henrici I. Imper. ann. 1014. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 110.

† **MONESTERIUS**, pro *Monetarius*, qui monetam cudit. Conspectus Instr. ad Histor. Occitan. spectantium a R. P. de la Porte Ord. Minimorum editus : *Sententia contra quosdam falsos Monestertos.*

MONETA, Monetæ ipsius character ac figura. Papias : *Moneta, similitudo. [Moneta, μονητοσύνη, in Gloss. Lat. Græc. Sangerm.] Curius Fortunatianus lib. 3. Artis Scholasticæ : Verbis utendum est, ut nummis publica Moneta signatis. Ita monetam latiaris eloquii dixit Symmachus, pro caractere. Vide Juretum ad hunc locum pag. 315. Eadmerus lib. de S. Anselmi similitud. cap. 9 : *Denarius bonus puro ex ære, recto pondere, Monetæque legitima debet constare. Infra : Is autem Monachus qui adeo est senex, ut ante et retro jam nequeat inclinare, denario illi est similis, cujus Monetam temporis antiquitas jam delevit. Rursum : Assimilatur nummo ponderoso, Monetam tamen non habenti, et ideo non æque venali. [Guillelm. Nangius in Chron. ad ann. 1173 : Tertio Idus Februarii apparuerunt de nocte igneæ acies... et lux tanta eruitit quod nummus cujus Monetæ esset posset agnosci.] [*Bened. abb. Petroburg. in Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. tom. 2. pag. 611 : Et ne aliquis conet monetam domini regis, in qua Moneta apparebit, nisi fracta fuerit infra circumum.] Alanus in Anticlaudiano lib. 2. cap. 7. de Grammatica :**

Infantes docet illa loqui, linguasque ligatas Solvit, et in propriam deducit verba Monetam.

MONETA, apud Papiam, eadem et *trinita dicta, quia admonet ne qua fraus in metallo vel in pondere fiat. Iter Cameraarii Scotici cap. 10. § 5. de Brasiatoribus : Non habent mensuras, videlicet quartam, pintam, tertiam, et partes concordantes Monetæ domini Regis, per quas mensuras populus possit deservire debite, cum indigerit. Ubi Moneta sumitur pro mensura publica ac regia quæ pretium monetæ fixum habet. Ibid. cap. 9. § 3 : Quod non faciunt panem concordantem monetæ, panem pro denario, panem pro obulo, panem pro quadrante.*

* Eo sensu occurrit in Charta Guerrard. II. Camerac. Episc. ann. 1089. apud Miræum tom. 1. pag. 75. Diplom. Belgic. : *Trado ad usum fratrum S. Camerac. Ecclesiæ... alodium de Lietscuis et de Wilrehem, cum Moneta, cum teloneo et macera et districto, cum molendinis, cum terris cultis, etc.*

† **MONETA**, Officina, seu locus ubi monetam cuditur. Charta Agnetis Comit. Pictav. ann. circ. 1050. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 187 : *Videns autem hæc admodum pauca superadjecti decimam mei monetarii in Moneta Pictavensi. Occurrit rursus in Charta ann. 1215. ibid. col. 844. et alibi passim.*

* **MONETA**, Instrumenta monetalia seu quibus cuditur et fabricatur moneta. Testam. Guill. monetarii ann. 1213. ex Cod. reg. 5255 : *Majori filio meo Johanni lego... totum mansum majorem in quo maneo ad naves, cum sua Moneta et cum suis omnibus botiguis et operatoriis.*

† **MONETA**, Jus cudendi monetam, vel emolumenta quæ monetæ domino obveniunt. Charta Pontii Comit. Tolos. ann. 1037. tom. 2. Hist. Occitan. inter Instr. pag. 200 : *Dono tibi dilecte sponse mee Majore, episcopatum Albiense, et civitatem, et Moneta, et mercatum.*

* **MONETA**, Tabula nummularia, Gall. *Change*. Charta Otton. imper. ann. 1001. inter Instr. tom. 3. Gall. Christ. col. 1 : *Dedimus jus, fas atque licentiam faciendi, statuendi atque construendi mercatum cum Moneta, teloneo, banno et totius publicæ rei ministeriis, in quadam proprietate sanctæ Cameracensis ecclesiæ, in loco qui vocatur Castellum S. Mariæ... Atque prædictum mercatum, Monetam, teloneum, bannum, cum tota publica functione, in proprium concedimus sanctæ Cameracensis ecclesiæ, tunc tenore, ut nullus dux, marchio, sive comes, seu aliquis homo ullam potestatem habeat super memoratum mercatum. Ubi haud obscurum est præcipuum hujusce concessionis propositum ad mercatum spectare, seu fori instituendi facultatem, cujus appendices enumerantur omnes, mensa nummularia scilicet, jus exigendi tributa ex mercibus, *banna* indicendi atque officiariorum constituendi, qui iis servandis invigilarent. Neque alio sensu intelligendæ videntur Chartæ huic similes, in quibus monetæ percussio non exprimitur aut indicatur. Aliunde vero jus cudendi monetam ecclesiæ Cameracensi assertum infra, ubi de monetis baronum, ostendemus. [* Huc etiam pertinet charta ann. 1089. supra e Miræo laudata. Vide *Mercatum. Moneta* vero his locis est Jus statuendi de omnibus quæ ad monetas et earum usum pertinent.]*

† **MONETA ANNIVERSARIORUM** dicta quæ iis distribuebatur qui Anniversa-

riis intererant. Est penes nos nummus in cujus una parte efficta inter duo lilia littera major A, cui imminet corona, cum inscript. **MONETA ANNIVERSARIORUM** : in altera numerus XII. Cum 3. liliis et inscript. **REQUIESCANT IN PAGE.**

* **MONETA AURI**, Nummus aureus. Lib. cens. eccl. Rom. : *In episcopatu Constantiensi, Fratres de Monte Angelorum (debent) unam Monetam auri. Ibidem : Ecclesia de Monte Angelorum unam Monetulam auri.*

† **MONETA BLENCHA**, Argentea, *Monnoie Blanche*, cui nigra seu ærea opponitur. Edictum pacis Jacobi Reg. Arag. ann. 1228. tom. 8. Spicil. Acher. pag. 386 : *Præstantes insuper centum viginti solidos de Blancha Moneta.*

* Charta ann. 1429. ex Chartul. Corb. : *Tant en monnoie d'or comme en blancque monnoie.*

† **MONETA BOSSANAYA**, Monetæ Barcinonensis species. Locus est in *Bossanaya*.

† **MONETA BRUNA**, Eadem quæ ærea seu nigra aliis dicitur. Vide *Bruna* 1.

* **MONETA CENSUALIS**, Quæ census persolvi debent, atque adeo eadem atque fortis, cujus scilicet materia purior erat, qualis nimirum eo tempore, quo instituta fuerat ejusmodi pensitatio; tunc quippe minus erat adulterata. Instr. ann. 1389. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 373 : *Dedit et concessit, videlicet pro summa quadraginta librarum bonæ Monetæ censualis. Vide supra Censuales nummi.*

* **MONETA COMPUTABILIS**, Quæ in Computis datur et accipitur, in Charta ann. 1261. ex parvo Reg. S. Germ. Prat. fol. 53. rº. col. 2.

† **MONETA** [*ÆRE] **CONTAMINATA**, Ærea, eadem quæ nigra. [*Gall. *Billon.*] Tabular. Mimat. ann. 1306 : *Ad episcopum et ecclesiam Mimatensem pertinet jus... cudendi monetam ære Contaminatam et monetam argenteam, etc. Occurrit præterea apud Rymer. tom. 5. pag. 444. col. 2.*

† **MONETA CORIACEA cum clavo argenteo**. Hanc tempore captivitatis Johannis Reg. Franc. cusam scribit Guido Papa qu. 493 : *Ponamus, inquit, quod a tempore venditionis citra facta est Moneta de corio, sicut fuit tempore captivitatis Regis Johannis, de qua moneta licet curribilis sit centum floren. non valent duos florenos de Moneta corrente tempore contractus, etc.* Eadem de re habet Philippus de Commines lib. 5. cap. 18 : *Et mit (le Roy Jean) le royaume en si grande pauvreté qu'il y avoit longtemps monnoye comme de cuir, qui avoit un petit clou d'argent. Ex his tamen minime certo efficitur iis temporibus existitisse ejusmodi monetam coriaceam, præsertim cum nullum supersit hac de re Edictum, unde opinionem hanc deliramentum esse atque puerilem fabellam ait Moliæus de Usur. n. 799. neque probabilior videtur D. le Blanc pag. 230. De moneta itaque debilliori, quam urgente necessitate cudi jusserat Carolus Regens, hæc accipienda existimo. Et quidem exstat Edictum datum Parisiis 25. Jan. ann. 1356. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 95. in quo memorantur gravissimæ querelæ quas de imminutione monetæ habuerat populus, quibus ut fieret satis fortiorem monetam cudendam eodem Edicto curavit. Huc spectant Chron. S. Dionysii tom. 2. pag. 17. et Belgicum cap. 93. Antiquioris usus fuit hæc coriacea moneta apud Francos, si fides Joh.*

Iperio in Chron. S. Bertini cap. 49. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 727: *Aliquantum tempore per regnum Franciæ intermissum est fabricari monetam, et maxime quandiu Rex erat absens, sed monetæ curre (currebant) frusta de corio cum infixo clavo aureo vel argenteo, majori vel minori, et secundum hoc erat majoris pretii vel minoris. Hæc credat qui aliis quas ibi profert fabulis fidem habere volet. Monetam coriaceam apud Lacedæmonios in usu fuisse docet Seneca lib. 5. de benef. cap. 14. quod et propter exhaustam diuturnitate Italici belli pecuniam fecisse Fridericum II. Imper. narrat Antoninus Florentinus in Chron. ad ann. 1240.*

* Similem fabellam, quam de Mediolanensibus vulgarunt Gobell. Persona in Cosmod. æt. vj. cap. 48. et Theod. de Niem in lib. de Privil. et Jur. imper. ex conficto Ottonis M. decreto, evertit et exhibitat Muratorius tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 590. Vide infra Britannicæ ducum denarii in Moneta Baronum.

† MONETA DEBILIS, Quæ forti opponitur. Vide infra. Occurrit præterea in Privilegiis Capituli S. Barnardi de Romanis ann. 1358. tom. 3. Ordinatio. pag. 277. et alibi passim. Nummi leves, in Charta Philippi senioris de Falkenstein pro monast. Fuld. ann. 1266. apud Schannat.

* MONETA FRIVOLA, Eadem quæ Debilis seu non justi ponderis. Vide supra Frivolis.

MONETA FORTIS, vel fortium. Ita vocabant eam monetam, cujus materia purior erat, minusque adulterata. Vetus scheda: *Ad Nativitatem beate Mariæ 1306. incipit fortis moneta, et fuerat cursus debilis monetæ ab Omnibus Sanctis 1303. usque ad dictam Nativit. Libræ fortes, libræ fortium, in Chartis aliquot, in Hist. Monasterii S. Mariæ Suession. pag. 450. apud Duchesium in Hist. Drocens. pag. 276. Guichenonum in Hist. Sabaudica pag. 52. 60. 61. eumd. in Bibl. Sebusiana pag. 349. 355. et in Episcopis Bellicensib. pag. 78. Justellum in Hist. Turenens. pag. 90. Roverum in Reomao pag. 327. etc. Charta Lud. Imp. ann. 1329. pro Monetariis Prædictis: *Et debent taliare monetam prædictam tali modo, quod in duabus uncis non sint plures quam 3. denarii fortes, et 3. debiles, etc. Infra: Et debent taliare monetam tali modo, quod nullus de prædictis denariis erit fortior vel debilius suo justo pondere ultra 1. granum. Charta ann. 1306. pro Moneta Comitatus S. Pauli: *Et les deniers seront taillez à douze fors, et à douze foebles; c'est à sçavoir les fors à 14. sols 6. d. et les foebles à 19. s. 6. d. Adde Statuta Leodiensia art. 19. et formulam assistendi terras in Ducatu Burgundiæ post Consuetudinem Municipalem, sub finem capituli. In Charta ann. 1162. apud Ghirardacum lib. 3. Hist. Bonon. pag. 85: *Receptis ab eo centum libris afforciatorum. Denarii infortiato- rum, passim in Tabul. Abbat. Dalonen- sis fol. 4. 5. 7. 49. 55. etc. Ibidem fol. 70: *Acceptis 8. libris de forzatis, vel Pictavinis. [* Soldi exforcati, eadem acceptance, in Charta ann. 1171. apud Stephanot. ex Antiq. Pictav. Bened. Mss. part. 4. pag. 566.] [Soldi inforciatorum, in nova Gall. Christ. tom. 2. inter Instr. col. 451. Soldi reforciati, in Charta ann. 1323. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 110. col. 2: *Lego... Esmenjardæ filix meæ 500. libras Reforciatorum, sive Turonensium bonorum, in Testam. Isnardi de Antravenis apud******

Gaufridum tom. 1. Hist. Provinc. pag. 79. Hinc]

† REFORTIUM MONETARUM dicitur cum ad materiam puriorem monetæ revocantur, apud Franc. Marcum Decis. 432. part. 2. pag. 224. [* Vide Savin. Histor. Jur. Rom. med. temp. tom. 3. cap. 22. § 161. not. f.]

MONETA CUM GRANIS. Chronicon Mal-leacense: *An. 1112. nummi mutati sunt, et cum granis aliis facti sunt.*

* MONETA MIXTA, Nummi diversi generis. Charta ann. 1327. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 715: *Item et duos sacos Monetæ mixtæ dicti regni, ponderantes cc. marchas.*

* MONETA PLUMBÆA. Lit. remiss. ann. 1396. in Reg. 151. Chartoph. reg. 239: *Comme le suppliant eust achelè certain Monnoye de plont de huit et de quatre deniers Parisis pour le pris et somme de huit blans; et huit jours après ou environ eust icelle monnoye de plont vendue à un nommé Jehan Michau le pris et somme de cinq sols Tournois, et d'icelle monnoye eust esté trouvé quatre ou cinq jours après icellui Jehan Michau saisi en la ville de Lillebouchart, et pour ce eust esté emprisonné audit lieu, etc.*

MONETA NIGRA, Ærea, vel ære mixta, cui alba, seu argentea opponitur. Martialis lib. 1. Epigr. 100:

Ut convivia sumtuosiora,
Toto quæ semel apparas in anno,
Nigræ sordibus explices monetæ.

Sic enim æream monetam intelligi censet Salmasius. Nicolaus Oresmius Episc. Lexov. de Mutatione Monetæ. cap. 3: *Et quoniam aliquoties in aliqua regione non satis competenter habetur de argento, ... imo portiuncula argenti quæ juste dari deberet pro libra panis, vel aliquo tali, esset minus bene palpabilis propter nimiam parvitatem, inde facta fuit mixtio de minus bona materia cum argento: et inde habuit ortum Nigra Moneta, quæ est congrua pro minutis mercaturis. Charta Joannis Nigellensis Domini apud Vassorium in Novioduno pag. 952: *Centum solidos Nigrorum vel Atrebatensis monetæ, in pretio 18. nummorum nigrorum singulis annis me et hæredem meum soluturum concedo, etc. Turenenses nigri, in Charta ann. 1369. in Probat. Hist. Turenens. pag. 42. Nigelli, in Charta Communie Crespiacensis ann. 1223: *Dicta vero Communia pro his omnibus tenetur reddere Buillivis nostris apud Crespiacum singulis annis trecentas et septuaginta libras Nigellorum; [Et in Charta ann. 1242. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 155: *Damus et concedimus in puram et perpetuam elemosinam seaginta libras Nigellorum.] In Consuetudine Vadensi art. 7. sexaginta sol. nigri, (60. sols nerets) dicuntur valere 36. sol. Paris. Vide Renaldum in Probat. Histor. Suess. pag. 23. Justellum in Probat. Hist. Turenens. pag. 64. Hist. Monasterii S. Mariæ Suessionensis pag. 466. etc.****

MONETA TERNALIS, de terno, [de quaterno, de duplo,] sic dicta moneta Barcinonensis in Usaticis Barcinon. et in Charta Petri Regis Aragon. ann. 1285. Chronicon Barcinonense: *XI. Kl. Aprilis ann. 1212. fuit aspersa a domino Rege Petro moneta de Quaterno Barchinon. [X. Kl. Martii an. 1221. fuit a domino Rege Jacobo aspersa moneta de Duplo Barchinon. VIII. Kl. Sept. an. 1258. fuit aspersa a domino Rege Jacobo moneta de Terno Barchinon.] Andreas Boschus de Titulis honorar. Catalanicæ lib. 4. pag. 490: *La**

moneda de terno de Barcelona, qual era cousta ab la constitucio del Rey Don Pere del any 1365. so es la moneda se fabricava en Barcelone en virtut del dedit privilegis del Rey Don Jaume any 1258. Rey Don Pere ab pragmatica del any 1283. Chronicon Petri Regis Aragon. lib. 3. cap. 8: *Sino anos solamente balre moneda en Catalunya, e que sia moneda Barcelonense, e ques bata dins la Ciutat de Barcelona: laquel moneda es appellada de Terno. Monetæ de bino, in Catalonia meminit Paulus Xammer lib. de Antiquit. Barcinonæ § 10. num. 41. [* Vide Campmany Antiquit. Barcinon. tom. 1. Probat. Append. pag. 122.]*

MONETA SEPTENA. Charta Aimerici de Castro novo ann. in Regesto Tolosano Camera Comput. Paris. ch. 70: *Hoc prædictum donum... nos et successores nostri, si voluerimus, possimus recuperare datis, imo persolutis successoribus nostris 5. milib. solid. Tholos. Monetæ septenæ, vel Malgor. duplos largos ad ipsorum electionem, vel ex singulis 26. solid. Tholos. unam marcham argenti fini, et de pure pro eadem ratione, si Tholos. et Malgor. abjiciebantur vel minorabantur expenso de lege, etc.*

MONETA OCTAVA. Tabularium Ecclesiæ Viennensis, sub Guidone Archiep. fol. 71: *Acquisivit a laicis hominibus aliam medietatem Ecclesiæ, cum decimis, et oblationibus, et sepultura; a Barlione filio Barnardi quartam partem ejusdem Ecclesiæ, et dedit ei inde 4. libras denariorum Viennensis octavæ Monetæ, etc. Infra: A Falcone filio Isardi accepit Gatteriam laudante Ademaro fratre suo, dedit ei 300. solidos Viennensis octavæ Monetæ, etc.*

MONETA DECIMA, Tabular. Monasterii S. Andreæ Viennensis: *Vobis impignoravimus pro solid. unius quadrannos duos de Moneta decima, etc. Alibi: Donec prædicti solidi integro numero jam dictis restituantur Monachis. Est autem Moneta decena et electissima. Idem Tabular. apud Acherium tom. 13. Spicilegii pag. 284: *Longa per tempora stetit ipsa Moneta bona in pondere, et mensura decena. Moneta decima octava. Charta Arcembaldi de Soliaco ann. 1229: *At sciendum, quod debemus Prioratu dictæ villæ de Capella triginta et octo solidos Monetæ decimæ octavæ ad Parisiensem, annuatim censuales, etc.***

Cur autem Monetæ istæ Ternæ, Octavæ, et Decimæ appellatæ fuerint, haud facile est definire, nisi ad voces a Monetariis vulgo receptas Moneta prima, secunda, et tertia, etc. referri debeant, et quarum mentio habetur in Consilio Curie Monetariæ sub Philippo Pulcro Rege Franc. ad quarum explanationem hæc vernacula ex Adversariis Magni Peirescii, ipsiusque manu descripta, olim excerpsumus, quæ ut minime trita hic inserere haud absurdum fortasse fuerit: *Monnoye douzième, quinzième, dix-huitième, etc.; de laquelle il est parlé dans l'Advis de la Cour, sur le fait des monnoyes, dressé sous Philippe le Bel. Ces termes se prennent ordinairement pour la monnoye d'argent et billon, qui estoit une façon de parler usitée entre le Roy et les Maistres généraux des monnoyes, pour par le moyen d'icelle, et le prix que le Roy faisoit donner au marc d'argent hors œuvre, qui estoit toujours contenu es mandemens qu'il envoyoit aux Maistres généraux, sçavoir la traite, ou l'imposition que le Roy prenoit sur chascun marc d'argent le Roy en œuvre, des especes qu'il faisoit fabriquer. Pour entendre ce*

que dessus, il faut prendre pour fondement que MONNOYE PREMIERE que d'autres appellent GROS, est cinq sols. MONNOYE DEUXIEME est dix sols. MONNOYE TROISIEME, quinze sols, et ainsi du plus au plus. MONNOYE XII. soixante sols, parce qu'en 60. il y a cinq fois 12. MONNOYE XV. 75. sols. MONNOYE XVIII. 4. l. 10. s. Or quand le Roy ordonnoit une fabrication d'espece, posé que soit celle qui est mentionné au 2. art. de l'advis de la Cour donné au Roy Philippe le Bel sur le fait de monnoyes, qui est à 6. den. (de loy) de 14. s. 8. den. (de taille) ayant cours pour 3. den. Tournois piece : il faut considerer premierement que lesdits 14. s. 8. den. qui font 176. pieces, ayant cours pour 3. den. chascune, valent en tout 528. den. Tournois, revenans à 44. sols Tournois, qui est la valeur du marc d'argent à 6. den. de loy, en œuvre desdites especes, qu'il appelle Monnoye XVIII. laquelle pour n'estre qu'à 6. den. de loy, [qui est la moitié d'argent le Roy] il faut doubler la valeur de 44. sols pour sçavoir la valeur de la susdite monnoye XVIII. qui seroit à cette raison 4. livres 8. s. encore que ladite monnoye XVIII. doit valoir 4. livres 10. sols, qui sont 2. sols sur le tout, ou sur les deux marcs de 6. den. de loy. De sorte qu'en cet article il y auroit faute à la taille desdites especes, laquelle il faudroit augmenter de 4. den. pour la faire venir à 15. sols de taille, n'est que lesdits 2. sols fussent retenus par celui qui en donnoit l'avis pour la façon et fabrication des 2. marcs. Et pour sçavoir la traite et l'imposition que le Roy prenoit sur ladite monnoye, il faut remarquer que le Roy par le mandement qu'il envoyoit aux Maistres generaux des monnoyes, leur mandoit le prix du marc d'argent, sur lequel devoient estre fabriquées lesdites especes, qui valloit moins que le marc d'argent en œuvre desdites especes : Comme en cet exemple de la monnoye XVIII. le marc d'argent en œuvre, c'est à dire, monnoyé, doit valoir 4. livres 10. sols ; et pouvoit mander que l'on donne du prix du marc d'argent 4. livres, son intention estant de prendre 10. s. de traite ou d'imposition, ou pour la façon, sur chascun marc d'argent desdites especes. Et la monnoye centième, du temps du Roy Jean, vaut cent 25. livres Tour. et le Roy faisoit donner en ses monnoyes aux Marchands qui l'avoient l'argent, ou le billon, 102. livres Tournois, lesquels desdits de 125. liv. restera 23. liv. que le roy prenoit de traite, et ainsi du plus au plus, et du moins au moins. De façon que pour sçavoir la traite, ou le profit que le Roy y faisoit desdites monnoyes XV. XVIII. etc. il faut sçavoir le prix du marc d'argent, lequel estoit toujours specifié et arresté dans les mandemens que le Roy envoyoit ausdits Maistres generaux des monnoyes. La différence desdites monnoyes XV. XII. etc. est que la plus basse, c'est à dire, la XII. est la plus forte monnoye, parce que les especes cy-dessus mentionnées n'auroient cours que pour 2. den. Turon. sur le pied de la monnoye XII. lesquelles sur le pied de la monnoye XVIII. devoient courir pour 3. d. Turon. et ainsi plus la monnoye est haute, plus les especes de mesmes poids et de mesme bonté sont augmentées en cours. Comme par exemple, les susdites especes estans à 6. den. de loy, et de 14. s. 8. den. de taille, dressée sur le pied de monnoye centième, auroient cours pour 7. s. un d. 40. de denier. De tout ce discours se tire que la monnoye XII. est le pied de la monnoye qui se fabriquoit à raison de 60. s. le marc d'œuvre : Et la mon-

noye XVIII. est le pied de celle qui se battoit sur le prix de 4. l. 10. s. ledit marc d'œuvre : et à mesure que le marc augmentoit de poids, on augmentoit aussi le nombre du terme de monnoye, d'autant qu'il y avoit de fois cinq sols ; jusques à la monnoye centième, qui valloit 125. livres.

* Propositionam a Cangio Peirescii harum vocum explanationem legitimus in Lit. Phil. VI. ann. 1836. 1. Jan. ex Reg. B. Cam. Comput. Paris. fol. 105. r° : *Ordonons que l'en face nos monnoies d'or, blanches et noires, dishuitaines ; c'est assavoir nos monnoies blanches et noires sur le pié de lx. gros Tournois d'argent le roy au marc de Paris, et nostre monnoie d'or fin sur le pié de douze mars d'argent le roy audit marc de Paris ; c'est assavoir que un marc d'or fin vaudra et courra pour douze mars d'argent. Et ainsi parmi ce seront toutes nos dites monnoies d'or, blanches et noires avaluées dishuitaines, en courant le marc d'argent le roy audessus du marc pour quatre livres, dix sols Tournois, et un marc d'or fin pour cinquante quatre livres Tournois argent le roy des monnoies dessus dites. Aliæ ejusd. reg. ult. Oct. ann. 1838. ibid. fol. 106. r° : *Ordonons que l'en face nos monnoies blanches et noires vintquatriemes sur le pié de lx. gros Tournois d'argent le roy au marc de Paris, et nostre monnoie d'or fin sur le pié et la value à courir un marc d'or fin pour soixante deux livres, dix sols Tournois... Et aura chascun denier d'or cours pour vingt-cinq sols Tournois, et nos monnoies blanches et noires, courans à present, seront et demouront du pié, du cours et du coing que elles sont à present... Et donner en tout or fin au marc de Paris cinquante huit livres Tournois, et en tout argent et billon à ceuls qui seront leur loy, quatre livres, douze sols Tournois de celle même monnoie.**

¶ Hæc vero loquendi formula, quæ sub Philippo Pulcro in usu esse cœperat, desit sub Ludovico XI. ann. 1467. ut monet D. le Blanc pag. 254.

¶ Atque hic non abs re fuerit observare proportionem 12. inter aurum et argentum statutam esse ann. 864. in Edicto Pistensi cap. 24. : *Ut in omni regno nostro non amplius vendatur libra auri purissime cocti, nisi duodecim libris argenti de novis et meris denariis. Ubi libra auri purissimi, vel, ut monetarium voce utar, ad 24. karats, duodecim libris argenti puri, seu ejusdem legis æquiparatur.*

* MONETA DECIMA, Pars decima monetae seu monetarii. Pactum inter archiep. Lugdun. et comit. Forens. ann. 1167. ex Cod. reg. 5190. fol. 13. v° : *Pedagia tam in fluminibus, quam in terra, communia sunt inter archiepiscopum et comitem Forensensem, Moneta similiter communis est ; excepta decima, quæ archiepiscopi specialis est. [De decima, non de moneta decima agitur.]*

MONETÆ PERFORATÆ. Fleta lib. 1. cap. 22. § 1 : *Si quis denarium inveniat retorsum, vel de alio cuneo, quam de cuneis communibus Angliæ, Hiberniæ, et Scotiæ, statim illum faciat perforari et restituere.*

¶ Perforabantur monetæ cum eorum cursus prohibebatur, vel inveniebantur adulteræ. Litteræ Philippi Pulcri ann. 1309. tom. 1. Ordin. Reg. Franc. pag. 469 : *Et se lesdites personnes es Monnoies qui ainsi leur seront monstrées, trouveront aucuns deniers contrefaits, ou faux, il les perceront, ou trancheront, et*

perciés ou trenchiés les rendront franchise. Occurrit pluries in veteribus Edictis ad monetam spectantibus : at in recentioribus, Cizailler, legitur. Vide Copator monetæ.

MONETA USUALIS, quæ in usu publico constituta, in leg. 1. Cod. Th. Si quis pecunias conflaverit (9, 23.) ; quæ in usu versatur, apud Lampridium in Alex. Severo ; in conversatione publica, leg. 2. dicto tit. et leg. 1. de Conlat. æris. (11, 21.) Senator in formula Comit. sacr. Largitionum lib. 6. Epist. 7 : *Hanc liberalitatem nostram alio decoras obsequio, ut figura vultus nostri metallis usualibus imprimatur, monetamque facis de nostris temporibus futura sæcula commonere. [Usualis, in Statutis MSS. Augerii Episcopi Conseran. ann. 1280. Cursibilis, in Charta ann. 1215. apud Galmet. tom. 2. Hist. Lothar. col. 14.] Usualis et cursibilis, in Tabulario Palensi apud Marcanum in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 16. num. 7. et in Chronico Senoniensi lib. 2. cap. 16. Denarii usuales et dativi, in Charta Caroli IV. Imp. ann. 1351. in Chronico Constantiensi. [Vide Cursibilis.]*

¶ MONETA CURSUALIS, Eadem notione, in Charta Libertat. Bellomont. ex Cod. MS. Coislin. : *Mansurus infra mettas prædictas... solvet nobis viginti solidos Cursualis monetæ in comitatu Niuernensi. Monnoie courseable, in Edicto Philippi VI. Reg. Franc. ann. 1336. et in alio ann. 1339. tom. 2. Ordin. pag. 142. Vide Cursualis.*

¶ MONETA CURRIBILIS, in Charta Jacobi Reg. Aragon. ann. 1272. infra laudata.

MONETA DATIVA et accepta, i. quæ in usu est, et datur et accipitur. Charta Friderici I. Imper. ann. 1156. in Hist. Pergamensi tom. 3. pag. 459 : *Ut liceat ei in sua civitate monetam publicam cudere, quam per omnem Comitatum et Episcopatum ejus dativam et et acceptam esse præcipimus. Occurrit etiam in Charta ann. 1258. apud Maximilianum Henricum in Apologia Archiep. Coloniensis pag. 33. Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 85 : *Centum 34. solidos denariorum exhibilium et pecunibilium publicæ monetæ Carcassonæ, etc. Nummi usuales, in Speculo Saxonico lib. 1. art. 65. § 5 : *Nummi communiter currentes vel usuales, lib. 3. art. 40. § 4. Occurrit passim. Vide Ambulare.***

* MONETA LIBRABILIS, Quæ est justiponderis, eadem quæ Usualis. Vide supra Librabilis.

MONETA MISSIBILIS, Gall. de mise, in Charta ann. 1322. in Maceris S. Barbara Lugdun. pag. 203.

¶ MONETA PONIBILIS, Eodem intellectu, Vide Ponibilis.

* MONETÆ ARCA, Curia, quæ de causis ad monetam spectantibus cognoscit et judicat. Charta Henr. I. reg. Angl. ex Tabul. S. Petri super Divam : *Bellum, si ortum fuerit de placito monetæ,.... apud Arcam monetæ terminabitur.*

MONETÆ FORISFACTUM, quod fuerit, docet Charta Stephani Dom. Sacricæaris ann. 1178 : *De forisfacto Monetæ ita specialiter statutum est, quod qui accusaverit aliquem de hominibus prædictis, quod accepit monetam quam Dominus Sacricæaris accipi noluerit, postquam voce præconia prohibita fuerit, etc.*

¶ MONETÆ PES, Nostris Pied de monnoye, Budello, est meta monetariis præscripta in cudendis nummis, quam omnino observare tenentur. Occurrit passim in Edictis ad rem monetariam pertinenti-

bus. Vide laudatum Budelium lib. 18. pag. 75. de Lauriere tom. 2. Ordinatio. Reg. Franc. pag. 329. et Poullain ad calcem Tract. de Monet. pag. 423.

MONETÆ VESTITIO, [Ejusdem monetariis cessio sub aliqua præstatione.] Charta Guillelmi Episcopi Cadurcensis in Tabul. ejusdem Ecclesie: De Monetæ vero redditibus unde controversia multa exorta est, hoc constituimus; ut habeant Canonici medietatem omnium, et super medietatem decimam ex omnibus quæcumque ex Moneta recto usu perveniunt. De investitura quoque ejusdem Monetæ, quam vestitionem dicunt, cum tempus expostulaverit, ita disposuimus fieri, ut cum post mortem Episcopi, per manum succedentis Episcopi Monetarii Monetam suam acquisierint, pecuniam inde provenientis habeant Canonici præstitutam partem, scilicet medietatem et decimam, etc.

MONETÆ RELEVATIO. Charta Ludovici VII. Regis Franc. ann. 1159. ex Tabulario S. Maglorii Paris. fol. 67. et apud Brolium lib. 1. Antiq. Paris: Prædia, possessiones, beneficia, libera sunt et quietæ ab omni exactione, redditione, consuetudine, et relevatione Monetæ quæ tertio anno a nobis exigitur. Idem videtur quod Monetarium in Normannia.

† MONETÆ CONSUETUDO et relevatio dicitur in Charta Ludovici VII. Reg. Fr. ann. 1159. apud D. le Blanc pag. 156.

† MONETÆ REDEMPTIO, Eadem notione, idem quod Monetarium. Charta Philippi Aug. Reg. Fr. ann. 1187. laudata a D. le Blanc pag. 156. ex Reg. 8. Chartophylacii regii fol. 66: Monetam Aurelianensem quæ in morte patris nostri curabat, in tota vita nostra non immutandam concessimus et eam neque mutari neque alleviari patiemur. In tertio anno pro Redemptione ejusdem Monetæ de singulis modis vini et hiemalis annonæ binos denarios, et de singulis modis avenæ singulos denarios, sicut in tempore patris nostri fiebat, capiemus.

† MONETA TERRÆ, Quæ in certo territorio in usu est, eadem quæ usualis, in Charta ann. 1398. apud Schlegel. Dissert. de Nummis antiq. Gothan. etc. pag. 61: 10. libris denariorum bonorum usualium seu Monetæ Terræ.

MONETA, Matrix feminea, in qua formatur embrio, et χαρακτεριζεται. Ægidius de Corbolio de Urinis:

In muliere magis portendit probra Monetæ, Si calor est rufus, etc.

Ubi Gentilis de Fulgineo: Matrix, Moneta dicitur metaphorice, quia sicut super incidem moneta tunditur, sic in matrice fetus, monetariorum.

MONETA, in Edicto Rotharis Regis Longobard. tit. 60. § 3. tit. 65. § 1. 2. 4. [* 167. 178. 179.] scribitur, ubi Lex Longob. habet Meta. Vide in hac voce.

MONETA REGIA, dicebatur, quæ a Rege cudebatur, vulgo Monnoie le Roy vel Monnoie du Roy, ad discrimen Monetæ Baronum, quibus id etiam juris compete-
bat.

* Civitates, in quibus erant officinæ monetariæ, sic appellantur in Reg. Cam. Comput. ex Cod. reg. 8406: Villæ, in quibus fiunt moneta regni, sunt, Parisius, Tornacum, Treceæ, S. Portianus, Monspessulanum, Tholosa, Monsterelium, Rothomagum. Vide infra pag. 497. col. 2. et pag. 500. col. 1.

Monetæ vero Regiæ in Francia plures erant prærogativæ, quarum prima censeretur, quod auream vel argenteam cudere solius Regis esset, quod Baronibus haud licebat, nisi regio indultu:

eoque casu non altioris pretii quam unius denarii, ut est in quadam Scheda de Monetis circa ann. 1300. exarata: Nuls des Barons de France ne puet, ne ne doit faire Monnoie d'or et d'argent, se ce n'est li Rois, ou par son commandement, ne Monnoie qui vaille plus d'un denier. Mox, cum de Baronibus qui Statuta de Monetis infringunt, agitur: Le Quens de Bretagne a encommencé à faire une Monnoie qui valoît deux deniers. Eadem porro Britanniae Toparchæ Ludovicus XI. Rex monetam auream cudendi facultatem indulsit Diplomate mense Oct. ann. 1465. exarato, quod descriptum legitur in primo volumine Ordinationum ejusdem Regis f. 97. Chartophylacii Parlamenti Parisiensis. Habetur illa apud Hautinum lib. de Monetis Fr. pag. 99.

† Hæc emendat D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 201. uti minus accurata, censetque laudato Edicto reprobare veterem usum, quo Baronibus assertum hactenus fuerat fuit monetam argenteam cudendi, eamque altioris pretii quam unius denarii: haud immerito quidem, cum ex infra dicendis certum sit monetæ regiæ cursum non in omnibus Baronum dominiis invaluisse, in quibus proinde necessarium erat cudi monetam auream vel argenteam, ut esset commercii locus. Exstat præterea Charta ann. 1306. in Tabular. Mimat. qua Philippus IV. Rex Franc. agnoscit Ecclesie Mimatensi competere jus cudi monetam argenteam; quod a prædecessoribus suis illis concessum non dicit: Ad episcopum et ecclesiam Mimatensem pertinet jus... cudendi Monetam ære contaminatam et Monetam argenteam, etc. Ex monetis vero argenteis Baronum, quæ etiamnum supersunt, nihil videtur certo colligi posse: aut enim ad Barones qui eo jure, ex regio indulta, gaudebant, referri debent; aut esse monetæ regiæ in iis locis cusas suspicari licet.

† Id tamen moris iis temporibus alicubi vigiasset, ut monetæ argenteæ non cuderentur nisi ex regio indulta, utcumque suadet Charta Jacobi Regis Aragon. ann. 1272. ex lib. magno Talamontispess. fol. 21: Jacobus Rex... percepto quod moneta Melgorii in villa nostra Montispess. curribili ab antiquo sufficere non valente usibus hominum ejus ville... ad requisitionem fidelium nostro-
rum Consulum Montispess. volentes occurrere... Monetam grossam argenteam, denarios scilicet et obolos, cujus quilibet denarius valeat 12. denarios Melgortenses, et quilibet obolus 6. denarios Melgor. cudentam in ipsa villa, seu ejus dominatione et non alibi... duximus ordinare.

Atque hanc quidem auream monetam cudendam facultatem vassallis suis sæpe concessisse Imperatores Germanicos legimus, cum in ipsa Germania, tum in Italia, quæ eorum juris fuit, quæ etiamnum illi gaudent. [* Vide Pfeffing. ad Vitriar. lib. 3. tit. 4. § 4. not. c. pag. 459. sqq.] Chronica Sclavica Anonymi: Anno D. 1340. Bartholdus Comes de Hennonberg impetravit ab Imp. Ludovico Lubicen. auctoritatem faciendi auream Monetam sub bulla aurea Imperatoris Majestatis. [* Ibid. pag. 471.]

Monetæ regiæ altera erat prærogativa, ex Statuto S. Ludovici Regis Carnutis ann. 1262. circa mediam Quadragesimam scripto, quod monetæ regiæ in universo regno, nulliusque alterius in terris Baronum, qui monetæ jure non gauderent, usus obtineret: Et que nulle

Monnoie ne soit prise au Royaume, de la S. Jean en avant, là où il n'a point de propre monnoie, fors la Monnoie le Roy. Et que nuls ne vende, n'achapte, ne fasse marchié fors que à celle monnoie. Et puet et doit courre la Monnoie le Roy par tout son Roiaume sans contredit de nulli qui ait propre monnoie, ou point, que ele courra en la terre le Roy. Et ne seront refusez Parisis, ne Tournois, tout soient-ils pelez; mais qu'ils aient cognoissance devers Croix ou Pile, que ils soient Parisis, ou Tournois, pour qui n'y faille pièce. Et li Rois veut et commande que telles Monnoies soient receues à ses rentes, comme il commande à prendre en sa terre, et que nuls ne puisse recourre, ne trebucher la Monnoie le Roy, sus paine de corps et d'avoir. Similia habet de tonsis monetis Statutum Philippi Pulcri ann. 1313. In Philippi III. Regis Fr. Statuto exarato circa Pentecosten ann. 1273. descripto in 10. Regesto Chartophylacii f. 62. [nunc edito apud de Lauriere tom. 1. Ordinatio. pag. 297.] in terris suis dominicis nullam aliam præter regiam in usu esse debere statuitur: præterea ut in terris Baronum qui jure monetæ gaudent, præter regiam, et ipsorum Baronum, [nulla alia cuderetur et esset in usu:] in terris vero Baronum, quibus id juris non erat, nulla alia præter regiam in usu perinde esset, vel ea cujus ex antiquo usus ac cursus in iis invalisset: denique eo Statuto vetantur Barones monetam regiam imminuere. Similia habentur in Statutis Regis Philippi Pulcri mens. Aug. ann. 1289. 29. Maii ann. 1305. et mens. Jun. ann. 1313. Consilium Nicolai de Mignanes, Guillelmi Contet, et Johannis Disinier, datum Regi super Monetis, ex Regesto Camera Comput. sig. Noster, fol. 211. 212: C'est l'ordenance que li bons Rois Loys, cui Diez face merci, fist sur le fait des monnoies. Premierement il ordena que nulle monnoie ne courussent en sa terre fors que les senes propres; et es terres des Barons courussent que leur propre monnoie en la terre de chascun Baron tant seulement. Et les Monnoies nostre sire le Roy doivent courre et estre prises par toutes les terres aus Barons pour le pris que elles valent à leurs monnoies. Statutum Philippi Regis Franc. 17. Jan. 1308. in Regesto ejusd. Regis Chartophylacii Regii: Et volumus insuper quod nostre Moneta currant et capiuntur in terris ipsorum Baronum pro pretio monetarum suarum, valore ad valorem.

† Hæc quidem erat ea ætate monetæ regiæ prærogativa, vel ut verius dicam, hanc illi asserere tum curabant Reges Francorum: prius vero alium obtinuisse morem, quem iis Ordinationibus emendatum voluere, merito ex allatis colligitur. Huc etiam spectant repetita Regum Edicta, quibus ballivis regiis præcipitur ut monetam regiam per ballivias suas currere faciant; unde id juris regi inique tulisse Barones, atque regiæ monetæ cursum in eorum terris aliquando inhibuitum suspicari licet. Id aliis rursus argumentis probandum suscipit D. Brussel de Usu feud. tom. 1. pag. 197. 198. 292. et sqq. quod præsertim efficit ex conventionione inter Ducem Burgundiæ et Episcopum Lingon. ann. 1195. qua nulla alia moneta præter Divionensem et Lingonensem in usu esse apud Castellionem permittitur; unde et regiam prohibitam fuisse contendit. Ne quis vero hac in re remaneat scrupulus, subjicimus monumentum hactenus ineditum, Litteras nempe Phi-

lippi Augusti, quibus ab Abbate Corbeiensi postulat, ut monetæ regia Parisiensis in Comitatu Corbeiensi cursum habeat, sub fide in verbo regio præstita ejusdem Abbatis monetam, cum eam iterum cudere ei placuerit, in usu futuram sine ulla contradictione. Hinc tunc temporis a cudenda monetæ cessasse certis ex causis Abbatem Corbeiensem conjicio ; unde necesse erat monetæ vicinorum Baronum cursum permittere ; quam libertatem præter alios monetæ suæ obtinere his literis nititur Philippus Rex. Ut ut sit is aperte declaratur monetam regiam in terris Baronum, qui jure monetæ gauderent, usum ea ætate non habuisse, nisi forte id ex more jam obtinisset. Chartularium nigrum Corbeiense ann. circ. 1220. exaratum pag. 94 : *Philip. Dei gratia Francorum Rex. Noverint universi ad quos litteræ istæ pervenerint, quoniam nos fidelem nostrum Joscium abbatem Corbeie rogavimus et postulavimus, ut Monetam nostram Parisiensem in villa sua currere faceret, salvo jure suo ; et eidem concessimus, et in verbo regio creantavimus, quod quomonetam suam iterum facere voluerit, contra non ibimus neque vim aliquam ei aut successoribus ejus inde faciamus ; imo ad beneplacitum suum monetam suam in villa sua sine contradictione currere faciet. Quod ut firmum et stabile permaneat præsentem paginam sigilli nostri auctoritate præcipimus confirmari. Actum Ambiani anno incarnati Verbi MCLXXXV. regni nostri anno VII. mense Martio.*

Alterum vero, quod monetæ Baronum, uti et regia, in usu perinde fuerit in terris aliorum Baronum, ubi ex antiqua consuetudine id obtinuerat, ex superius dictis non minus recte sequitur. Idem rursus efficitur ex eo maxime quod Baronibus licebat alterius Baronis monetæ usum intra dominiorum suorum limites inducere ; quod factum fuisse ab Alberone Episc. qui obiit ann. 1159. docet Bercarius in Hist. Episc. Virdun. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lotharing. inter Probat. col. 236 : *Nec illud de laude Episcopi prætereundum est, quod per 15. annos quibus præsul sedet, plebiculæ suæ ita pepercerit, ut percussuram proprii numismatis depravatam, mox post primum annum deposuerit, et Catalaunensem monetam inducens, nunquam deinceps nummi percussuram, ne pauperes inde gravarentur, mutari fecit.* Id etiam colligitur ex eo quod de monetarum suarum cursu Barones inter se componere poterant. Hinc Henricus Trecensis Comes Episcopo Meldensi concedit ut ipsius monetæ per comitatum Pruvinensem et Trecensem currat. Charta ann. 1165. apud Brussel Tract. cit. pag. 194 : *Meldensem Monetam nec bonam nec falsam deinceps fieri faciam aut fieri permittam, ... sed cum Pruvinensi et Trecensi monetæ eadem lege et eodem pondere per comitatum Pruvinensem et Trecensem curret in toto posse meo.* Eo etiam pertinet inita societas inter Blancham Comitissam et Godefridum Episcopum Meldensem ann. 1208. quam confirmat ejus successor Willelmus ann. 1214. Vide laudatum D. Brussel ibid. pag. 195. At cum dignitati regie hæc minus consentanea viderentur, Edictis supra memoratis statuitur, ut monetæ Baronum cursus intra eorum dominia, qui eo jure gauderent, cohiberetur : quod ut facilius obtinerent Reges Franc. jus cognoscendi de delictis circa monetæ etiam Baronum commissis, atque multas ob forisfacta impo-

nendi, sibi attribuere, ut pluribus probat idem D. Brussel pag. 204. et sqq. Quibus addi potest Arestum Candelosæ ann. 1274. apud Molin. tom. 2. pag. 661. quo Comes seu Dux Britannia mulctatur, quod monetam suam in metalli probitate vitiasset. Neque tamen continuo is invaluit usus : exstat quippe in Tabular. Vivar. Transactio inter Philippum Pulcrum Reg. Franc. et Episc. Vivar. ann. 1307. qua constat monetam Baronum tunc temporis, etiam extra eorum terras, in aliquo usu fuisse : Nos (Philippus Rex) non impediemus directe vel indirecte, quo minus monetæ dicti episcopi, quam ipse episcopus cudi faciet, in terra sua cudadur, et cursum habeat in civitate Vivarii, et toto episcopatu Vivariensi, extra vero episcopatum prædictum, monetæ ipsa libertatem habeat illam, quam monetæ aliorum Baronum regni nostri habebunt extra terras eorum.

Tertia monetæ regie prærogativa erat, quod ejus typi ac figuræ, ejus solius essent, nec Baronibus, qui monetæ jure gaudebant, monetis suis eas imprimere fas esset. Statutum S. Ludovici ann. 1262 : *Il est esgardé que nul ne puisse faire monnoie semblant à la Monnoye le Roy, que il n'y ait dessemblance aperte, et devers Crois et devers Pille, et que elles cessent à estre faites doresnavant.* Idem statuitur in Statutis Philippi III. ann. 1275. et Philippi IV. ann. 1313.

Quod servaturos se barones solemniter jurabant. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. B. ad ann. 1345. fol. 186. v. : *Mes Jehan de Landas fu en la Chambre des Comptes, ... et jura à saintes Evangiles que jamés il ne fera, ne souffrira estre faite monnoie au chastel de Ellincourt et ès appartenances semblable à celle du roy, et que celle que il fera, il la fera telle et si... différente, que le peuple le pourra appercevoir clerement.* Hinc prævaricatores, bonorum suorum privatione mulctabantur, ut patet ex Lit. ann. 1373. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 661.

Cum vero Barones, quorum monetæ usus intra dominiorum suorum limites coarctabatur, suis ut plurimum easdem ferme figuræ, quibus regie insignitæ erant, imprimerent, ut apud literarum saltem ignaros harum sese usus longius proferret, variæ subinde Regum nostrorum promulgatæ hac super re inhibitiones. Hinc etiam crebrè super his Baronum usurpationibus querelæ, etiam ad ipsos summos Pontifices delatæ, ut constat ex Bulla Clementis VI. PP. data apud Villam novam Avenionensis diocesis, 3. Id. Martii ann. 1. Pontific. in Regesto Memorialium Camera sign. C. fol. 122. sub ann. 1353 : *Nonnulli nullam habentes auctoritatem juris vel consuetudinem seu privilegium faciendi monetam, falsam cudunt et fabricant in regno Francia et locis vicinis, alii vero monetam fabricantam sub vero signo carissimi in Chr. filii nostri Johannis Regis Franc. illustris studiose depravant, et ex hoc cadit a suo recto pondere. Quam plures etiam in locis circumvicinis, quibus de jure aut consuetudine seu privilegio jus compellit fabricandi monetam, signum proprium monetæ regie, monetæ suæ quam fabricant, quantum possunt similis speciem et formam insculpunt, constituunt et imponunt. Et quamvis monetæ prædictæ eorum ad usurpatam similitudinem prædictam deficiat a justo pondere argenti, et solito in Regia monetæ et more et consuetudine observato, simplices tamen et populares personæ non habentes inter monetæ tante*

similitudinis peritiam discernendi, falluntur quotidie ea occasione in usu monetarum, recipientes monetæ falso assimilatas pro veris, etc. Habetur integra tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 402. cui Chartam aliam earumdem usurpationum indicem adnectemus, ex Cartophylacio Regio, scrinio *Monetarios*, tit. 28.

Nous Eudes Duc de Bourgogne, Comte d'Artois et de Bourgogne, Palatins et Sire de Salins, façons savoir à tous, que come nous aiens entendu que nostre chier et redoubté Seigneur le Roy de France, se tient mal apaié de nous, pour ce que le Maistre de ses monnoies li hont donné à entendre que nous façons à maintenant battre monnoie en nostre ville d'Auzerre, et semblable au coing et à la forme de sa monnoie, que petite différence y avoit entre sa monnoie et la nostre, et que mult degens pouvoient estre decheus en prenant nostre monnoie comme la monnoie de nostredit Seigneur ; Nous qui pour riens ne voudrions fere chose qui depleust à nostredit Seigneur, voulons et promettons faire muer le coing en la forme que nous faisons quant à present abatre en nostre ville d'Auxonne, et fere en nostre dite monnoie tel difference, et tel forme, que un chascun pourra apertement cognoistre nostre monnoie dissemblable à la monnoie le Roy Monseig. pour tel que nostre dite monnoie haura son cours tant seulement en nostre Comté de Bourgoigne, et en la terre de l'Empire : et commenderons et deffenderons, et ferons deffendre, que il ne forgent la monnoie du Royaume, et les ferons jurer, et auxi ne recevront, ne feront recevoir le billon du Royaume. En teoignage de laquelle chose nous avons fait mettre nostre seel en ces presentes Lettres faites et données au Bois de Vincennes le tiers jour d'Octobre 1337.

Ob crebras igitur Baronum super Monetis regis usurpationes, statuit Philippus Pulcher Statuto anni 1313 : *Que les Maistres qui feront les monnoies des Prelats et Barons, soient tenu de jurer sur les SS. Evangiles, que ils ne fonderont, ne feront fondre nulle des Monnoies du Roy... Et d'autant que nulle monnoie ne peut, ne ne doit estre sans garde, elle ordonne qu'en chascune monnoie des Prelats et des Barons il y aura un Garde de par le Roy, à ses propres couts et despens, laquelle Garde pour ce que fraude contre les Ordonnances ne puisse estre faite, delivrerá les deniers de tel prix comme il sera ordonné, et sera à tous les achaps d'argent et de billon ; et que l'on ne pourra fondre, ne mettre à fournel, ne laditte Garde n'est presente, par quoy l'on ne puisse fondre nulles monnoies contre lesdites Ordonnances, et trott les Maistres des monnoies du Roy par toutes les monnoies des Prelats et des Barons, et prendront les boistes desdites monnoies, et en feront essay, pour sçavoir se icelles monnoies seront faites de tel poids et de telle loy, comme ils doivent estre, etc.* [Vide Egid. Gelenium in S. Engilberto pag. 203.] Frequentes admodum exstant Baronum monetæ regiarum typo insignitæ, temporibus imprimis Johannis, Caroli VI. et Caroli VII. neque regum inhibitiones impedire potuerunt, quominus Robertus dux Barenensis factus, aliorum Baronum exemplum secutus, monetæ Johannis et Caroli V. regum, usque in suis monetis accurate describeret. Ludovici IX. et successorum grossi Turonenses non solum in Gallia, sed in Germania etiam imitando exprimebantur, necnon Flandrenses dynastæ

nonnulli, Caroli VI. *Albos magnos effingebant. Hæc Vir Clarissimus de Saulcy.*

Inter monetæ Regiæ prærogativas hæc etiam recenseri potest, quod ejus adulteratores graviore supplicio punirentur, quam qui Baronum monetam adulteraverant. Vide de *Lauriere* tom. 1. *Ordinat. Reg. Franc. pag. 98.* Iis manus amputatur, ex *Capitul. Ludovici Pii* ann. 819. cap. 19. [*] Vide *Grimm. Antiq. Jur. Germ. p. 706.*

* Monetæ regiæ adulteratores oculis privantur, ex *Stabil. S. Ludov. cap. 29: Et cil pert les iex, ... qui fait fausse monnoye.* Dehinc aquæ bullientis supplicio multati patibulo suspensi fuere, ut videre est supra in *Bullire* 3. *Feminae* vero fossa immergebantur vivæ. *Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. ad ann. 1296. fol. 18. r: Watiers Heraus fu envoié en le court l'évesque pour fausse monnoie que il alovoit et que on trouva en se maison, et pour chu fait meisme Maroie Pisons se femme fu enfouie toute vive le Mardi de Penhecouste.* Monetaram falsarii, vel qui adulterata moneta scienter utebantur, igni damnabantur apud *Italos.* *Stat. crimin. Cumanæ cap. 147. ex Cod. reg. 4622: Si quis fecerit vel fabricaverit... monetam falsam, vel monetam falsam spenderit scienter, ... comburatur, ita quod moriatur.*

Denique monetæ Regiæ id juris peculiaris erat, quod ad eam eudendum universi Regni Monetarii, dimissis Baronum monetis, evocati convenire tenebantur, ut est in *Chartophylacio Regio, scrinio Monetarios, tit. 31.*

MONETA PALATINA. Quæ in Palatio cudebatur. *Capitulare Caroli Mag. ad Legem Salicam tit. 3. cap. 11. et lib. 3. Capitulum. cap. 13. et Capitulum. 3. ann. 805. cap. 17: De falsis monetis, quia in nonnullis locis contra justitiam, et contra Edictum nostrum fiunt, volumus ut in nullo alio loco moneta sit, nisi in Palatio nostro; nisi forte iterum a nobis aliter fuerit ordinatum.* *Capitulare ejusdem Caroli ann. 808. cap. 7: De monetis, ut in nullo loco percutiantur nisi ad curtem; et illi denarii Palatini mercentur, et per omnia discurrant.* Meminit præterea Monetæ quæ in Palatio regio cudebatur, *Edictum Pistense cap. 12. quæ quidem pro Inscriptione hanc præferebant, MONETA PALATINA. Adde Capitulum. ann. 823. cap. 18. Buterom de Monetis Francicis pag. 287. 376. [et D. le Blanc Tract. de Monet. pag. 49. 75. 98. et 109.] [*] *Trientes* sub regibus primæ stirpis causas hanc inscriptionem habere monuit nos. *V. Cl. De Saulcy. Vide Tab. 1. num. 21.**

Sed priusquam ulterius progrediamur, rem Lectoribus haud injucundam nec inutilem fore arbitramur, si monetæ nostras Regiæ ac Palatinas, de quibus sermonem instituimus, earumque figuras, pondera ac pretia hic perstringamus, cum frequens apud *Scriptores* et in veteribus *Tabulis* harum occurrat mentio, et absque hujuscæ rei notione hæerere plerumque necesse sit *Lectoribus*, dum monetarum pretia, atque adeo ipsas nomenclaturas vix noscant. At cum ante *Philippum Pulcrum Regem*, id est, ante ann. 1300. monetariæ fabricæ in Regiis vel Cameræ *Computorum* aut *Curiæ* Monetariæ archivis nulla fere certæ existent monumenta, et in doctorum *Gazophylaciis* perpaucae habeantur ante hæc tempora aureæ *Regum*, tertiæ maxime stirpis, monetæ, qui huicæ disquisitioni operam hactenus dederunt, ab eodem Rege fere semper seriem Monetariam Francicam orsi sunt, quorum

exemplum secuti, ab ejus ævo quicquid sani ex veteribus *Tabulis* depromere licuit, in gratiam hujusmodi rei monetariæ studiosorum proponemus, ut quorum sint quas tanto servant studio, monetæ, vel inde addiscant quibus id ignotum est, additis ipsarum duntaxat monetarum aurearum et argenteorum ectypis, quotquot sub manum occurrerunt. Neque enim *Regum* nostrorum monetæ omnes aureas ac argenteas hocce loco describere statuimus, cum id argumenti jam incoeperit vir pereruditus, edito no volumine, in quo qui prioris stemmatis *Regum* sunt, nummos aureos delineavit, spesque sit operi a viris doctis expedito, diuque intermisso ultimam tandem manum positurum: sed illas tantum utriusque metalli monetæ dare præstat, quæ et certum nomen, et statum pondus habent ac pretium: ut cum eæ apud *Scriptores* occurrunt, sciat *Lector* a quibus cusæ sint quæleve fuerit singulis temporibus earum pretium. Denique ut quem typum præstulerint, agnoscat, si non omnium, complurium saltem figuras delineari curavimus. Monetaram autem *Francicarum* pondus, pretium, nomina peculiaris, ac tempus quo primum cusæ sunt, sub tertia duntaxat stirpe certa habentur: neque tamen, ut diximus, ante *Philippum Pulcrum Regem*, quo imperante describi ea cœpere in rerum monetariarum *tabulis* et archivis, a quibus quæ deinceps dabimus, excerpta sunt. Nam earum quæ antea cusæ habentur in *Gazophylaciis*, nomina ac pretia fere incerta manent, ut aurearum *Philippi II. Ludovici VIII. et S. Ludovici IX.* tametsi posterioris quedam nomen ipsum monetæ præferant. [*] Ante *Ludovicum IX.* nullas a tertiæ stirpis regibus monetæ aureas cusas esse inter omnes harum rerum peritos hodie constat. *De Saulcy. A. Philippo* igitur quarto ordiemur, cum ipsis monetariis archivis.

Rem monetariam altius repetere animus fuerat, idque haud infelici successu facturos nos sperabamus, maxime cum amplissimam collectionem *Edictorum* ad monetæ spectantium, immenso studio summisque impensis undique comparatam, singulari urbanitate nobis suppeditaverit *Monetis Francicis Præfectus D. Grassin*: iis tamen aliisque, quantum licuit, attente perlectis, cum *D. Cangio* a *Philippo Pulcro* exordium ducendum existimavimus, quod nihil maximi momenti aut indubitata fidei de anteactis temporibus nobis occurreret. Id præterea suasit exemplum *D. le Blanc* qui hac in re licet versatissimus sæpissime implicatus hæret. Ad sequiora vero tempora illustranda non minimum proderit locupletissima hæc collectio, cujus etiam ope figuras, pondera ac pretia monetarum ad hanc usque ætatem dabimus. [*] *Figurarum* hujus editionis indicem vide ad calcem voluminis. Eas a primis regni incunabilis usque ad *Ludovicum XVI.* tempora exhibemus, typos ab ipsis nummis *musei regii* repente viro *sollerti E. Cartier*, usi in hac re consiliis viri *clarissimi de Saulcy, Academici regii.*

MONETÆ AURÆ REGUM FRANCÆ TERTII STEMMATIS.
Sub PHILIPPO IV.

Moneta in pondere et lege imminuta a *Philippo Pulcro* ann. 1295. ut patet ex *Litteris* datis mense *Mai*o ejusd. anni apud *de Lauriere* tom. 1. *Ordinat. pag. 325.*

† *Grossi regales auri (Gros Royaux d'or)*, nuper cusi currere jubentur pro 20. s. *Paris. Edicto ann. 1295. apud de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 543.*

Florenti magni et parvi, (Florins d'or grands et petits) cusi ann. 1302. 1303. *Regest. 36. Archivi Regii ch. 60.* *Florenus* aureus exstat, qui forte is est qui hic indicatur, tametsi id nolimus asserere. Ab *Alterâ* parte *Joannem Baptistam* præfert cum *Inscript. S. JOHANNES B.* in altera *lilium Florentinum*, cum *Inscript. P. DI. GRA. FRA.* [*] *Florenti* qui *Florentinos* imitando exprimunt ante finem seculi *XIV.* in *Francia* cusi non sunt, sed pluribus seculis omnes monetæ aureæ vulgo *Florenti* dicebantur. *De Saulcy. Vide in voce Florent.*

Florenorum mentio occurrit in *Charta* ann. 1068. unde merito colligit *D. le Blanc* cap. 147. *florenos* antiquiores esse ann. 1252. quo primum *Florentiæ* cusos scribit *Villaneus Histor. univers. sui temporis lib. 6. cap. 54.* [*] *Hanc chartam*, quæ exstat in libro *inscripto Histoire véritable de l'antiquité du vicariat de Pontoise* cap. 22. seculo decimo quarto exaratam esse, anno forte 1368. harum rerum peritus, quisquis eam legerit, facile videbit.]

Regales parvi auri puri et examinati, (*petits Royaux d'or fin*) ponderis 3. denariorum et 15. granorum, et 70. ad *marcam Parisiensem*, pretii 11. solid. parvorum *Turonensium*, [leg. videtur *Parisiensium*] cusi ann. 1305. [in *Edicto 8. Maii* ann. 1305. apud *de Lauriere* tom. 1. *Ordinat. pag. 429.* et in alio dato die *Lunæ* post *Magdalenam* ejusd. an. *ibid. pag. 434.* currere dicuntur pro 11. sol. bonorum parvorum *Paris.*] In eorum antica *Rex* sedet in sella *leoninis* capitibus exornata, inter bina *lilia*, cum *Inscriptione, PHILIPPUS D. G. FRANCORUM REX.* In postica, *crux efficta* conspiciuntur inter 4. *lilia*, cum *Inscript. XRC. VINCIT. XRC. REGNAT. XRC. IMPERAT. Regest. 36. Archivi Regii ch. 288. 249. Statut. 1. Febr. 1306. aliud m. Maii ejusd. ann. [*] *Regalis parvi* sub *Philippo III.* cusi typum exhibemus, *Tab. VI. num. 17.**

Ad *Nativitatem B. Mariæ* 1306. incipit fortis moneta et fuerat cursus debilis monetæ ab *Omnibus Sanctis* 1303. usque ad *dictam Nativitatem.* *Vet. Regest.*

Anno 1308. *Florenti cum Cathedra, (Florins d'or à la Chaire)* pretii 20. solid. *Turon.* in *Edicto Philippi Regis dat. Paris. 18. Jan. ann. 1308.* Sic dicti quod *Rex* in *cathedra* sedens effingitur. *Typum* exhibet *Tab. VII. num. 3.*

Eodem anno *Denarii dicti cum Regina, (Deniers à la Reine)* currebant pro 16. sol. 8. den. *Idem Statut.* Quærunto viri docti, cujus *Reginæ* fuerint hi *denarii*: nam cum ii interdicanter in *Edicto* ann. 1310. cum *Florentis Florentinis* et aliis monetis extraneis, videretur conjici posse extraneæ pariter *Principis* fuisse. Verum ex ipsis *statuti* verbis id omnino non evincitur: [imo et contrarium utcumque ex iis colligere licet; ii quippe *denarii* in *Francia* interdum cusi dicuntur.] *Præterea* in *Consilio Monetariorum* ann. 1308. *Denarii cum Regina* dicuntur currere pro 14. sol. et 54. conficere ad *marcam*, ut et *Boni cum Regina (Bons à la Reine)* 52. et semissem ad *marcam*, et currere ut *Agni* pro 15. sol. unde plerique opinantur ejuscemodi *denarios* fuisse cusos in *Navarræ* regno a *Joanna Regina Navarræ, Philippi Regis uxore.* Verum in *Francia* ipsa cusos arguit *Statutum 4. Aug. ann. 1310.* de quo mox. Proinde ii fortasse fuerint, qui *Blancam*

Reginam stantem inter 2. Illia præferunt, cum Inscriptione BLANCHA REG. LUDOVICI FRANC. REGIS MATER : habetur in Gazophylacio Regio. [*Nemo unquam vel unicum hujus monetæ exemplar vidit. De Saulcy.]

Alia est figura hujusce denarii in Gazophylacio regio asservati, si fides D. le Blanc, qui se præ manibus sæpius illum habuisse scribit, cujus etiam genuinum Typum delineari curavit pag. 168. Sed neque ex eo certo concludi posse auctor est idem D. le Blanc cujus sit ætatis, cum in sequioribus temporibus eum fuisse perspicuum sit. Ejusmodi tamen denarios eorum sub Philippo IV. dubium non est ex laudatis Edictis, unde eos fuisse opinatur in quibus Regis et Reginae efficta protome : at cujus tituli et ponderis fuerint prorsus incertum.

Statuto dato die Martis post Pascha ann. 1308. Denarii aurei ad Cathedram currere jubentur pro 25. sol. Turon. Denarii cum massa, (Deniers à la Mace) pro 22. sol. 6. den. Turon. [*Denarii cum Massa typum exhibemus Tab. VII. num. 1. et Semissis ejusdem ibid. num. 2.] Denarii cum Regina, pro 16. sol. 8. den. Turon. et parvi den. nuper cusi pro 12. sol. 6. den. Turon. Ita in alio statuto 18. Jan. 1308.

In Consilio Monetarium ejusdem anni 1308. supra laudato dicuntur prætere Floreni cum Massa, 26. ad marcam confecisse, et valuisse 21. sol. 3. den. Floreni cum Massa, 37. ad marcam confecisse, et valuisse 20. sol. 8. den. Floreni cum Cathedra, valuisse duobus Florentinis : quorum quidem Florentinorum alii 70. ad marcam conficiebant et valebant 12. sol. 2. den. obol. alii conficiebant 72. ad marcam, et valebant 11. s. 10. den.

Regales duri (Royaux durs) duplum fere pendentes parvorum Regalium, sed legis minoris, scilicet 22. karats auri, cum iisdem ferme figuris, pond. 5. den. 12. gran. et pretii 24. solid. Paris. quorum 34. et dimid. conficiebant marcam auri, ann. 1310. die Jovis ante Assumptionem Deiparæ, usque ad 8. Febr. seq. Regales Philippi Aug. Regis et Ludovici, incertum an. VIII. vel IX. nonnulli circumferuntur.

Denarii auri cum Agno, (Deniers d'or à l'Agnel) cum iisdem figuris, quibus insignantur Mutones, (les petits Moutons) pond. 3. den. 5. gr. pretii 15. solid. Turon. ab 8. Febr. 1310. usque ad 1. Sept. 1311.

Hæc emendanda probat D. le Blanc pag. 180. ex Statuto 22. Jan. ann. 1310 : Agnels que nous faisons forger comme au temps de S. Louis, pour 16. sols Par. Unde leg. 16. sol. Par. vel 20. sol. Turon. Ipsum consule.

Edicto dato die Martis ante S. Vincentium ann. 1310. cudi jubetur moneta aurea, qui est et sera appellé à l'Aignel, laquelle est du temps S. Louis nostre aieul, pour 16. s. Parisis, et aussi pour 8. s. de Bourgeois fors, et pour 16. s. de Bourgeois petits. [Idem legitur in Mandato Camera Comput. dato Dominica ante Candelosam ann. 1311. apud de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 492 : Ne mettre les deniers d'or à l'Aignel pour plus de 16. sols petits Bourgeois.] Unde colligitur monetam auream Francicam Agno signatam jam inde a S. Ludovici temporibus obtinuisse quod suo loco docuimus in voce Multo.

Exstat illud Edictum apud de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 477. quod

datum dicitur Pisciadi die Martis post S. Vincentium 1310. i. e. 27. Jan. ubi hæc leguntur quæ cum laudatis a D. Cangio non omnino conveniunt. Qui est et sera apelée à l'Aignel, laquelle est du temps de S. Loys, nostre tres chier aieul, que nous fesons forger à present, faces prendre et mettre pour seze sols parisis, et aussi pour huit sols de Bourgeois petits, etc.

Edicto alio dato Paris 7. Febr. 1310. cudi jubetur moneta auri examinati, d'or fin, qui sera appellé à l'Aignel, de 58. den. et un tiers, au marc de Paris, et seront taillez sans fors et sans feuble. [Quod factum non fuisse ex consilio Monetarium monet D. le Blanc pag. 181.]

Edicto dato Paris 4. Aug. ann. 1310. prohibetur cursus denariorum aureorum dictorum cum Regina, (à la Reine) quod in multis locis contrafacti fuerint, ac eorum perique falsi, vel minoris pretii, quam il qui in Francia cusi fuerant : quo etiam Edicto inhibentur Floreni Florentini.

Edicto laudato dato Pisciadi die Martis ante S. Vincentium ann. 1310. inhibentur Denarii aurei cum massa, (à la Mache) post proximum Pascha, et Turonenses argentei 21. denariorum, et Denarii aurei cum Regina.

A 1. Sept. 1311. usque ad 24. Augusti 1312. cusi fuere denarii aurei cum Agno, ponderis et pretii supradicti.

A 24. Aug. 1312. usque ad Sabbatum Sanctum 1313. cusi iidem denarii cum Agno, ejusdem ponderis, pretii vero 20. solid. Turon. vel 20. solid. Burgensium.

Denarii aurei cum massa, interdicti Statuto dato Parisiis 12. April. ann. 1311. [apud de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 480.]

Idem rursus prohibiti, ut et Denarii cum Regina : et Denariorum cum Agno cursus pro 16. sol. parvorum Burgensium statutur, Statuto dato Meldis 16. Febr. ann. 1311.

Rotulus Thesauri ann. 1312 : Et est sciendum quod duo solidi dictorum Grosorum argenti computantur ibi pro uno Regali ad Massam.

In locatione Monetarium die Jovis post Conversionem S. Pauli ann. 1311. fit mentio Denariorum cum duplici cruce et cum Pallio, (au Mantelet) et Denariorum duorum cum Massa, des Deniers durs à la Mace, et Denariorum cum Regina, qui interdicuntur.

Edicto dato Pontesiæ mense Junio ann. 1313. moneta aurea ad Agnum, cudi jubetur 15. solid. Turon. parvorum, cæteris monetis interdictis, præter Turonenses, Parisienses et Burgenses. Guillelmus Nangius in Chronico ann. 1313 : Philippus Rex Franciæ circa festum B. Virginis... monetam ejusdem valoris et ponderis quo fuerant tempore Beati Ludovici, fabricari fecit, Florenos ad Agnum, qui in quindena pro 22. solidis parvorum Burgensium communiter ponebantur, usque ad aliam super hoc ordinationem pro 15. solidis Turonensibus duntaxat cursum suum habere decernens. Fecit insuper Edicto Regio et sub pena amissionis totalis bonorum districtus inibiheri publice et proclamari, ne quis alia moneta quacunque auri vel argenti aliter vel sub alterius estimatione pretii uteretur publice vel occulte. Quaquam ex hujus mutationis causa subita multum exitit murmur in populo : in brevi, quod multa damna saltem exinde perpesi sunt et incommoda, et præcipue mercatores, etc.

Sub LUDOVICO X. HUTINO.

Edicto alio dato Parisiis 17. April. ann. 1314. interdicta omnis moneta præter auream cum Agno, quæ tum cudi statuitur pretii 15. sol. parvorum Turon. vel 12. solid. Paris. cum Inscript. LUD. REX, sub Agno. Adde Statuta 6. Maii 1315. et 23. Januarii 1319. Typus hic describitur, Tab. VII. num. 17.

Perperam Editum 17. Aprilis 1314. Ludovico X. tribuitur : nondum enim regnum erat adeptus ; neque in eo memoratæ Inscriptionis occurrit mentio, ut videre est apud de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 536. Verum exstat aliud Edictum datum Meldis 26. Febr. 1315. ibid. pag. 617. quo interdicuntur quævis alia moneta præter Denarios aureos cum Agno, quorum cursus permittitur usque ad Pascha proximum pro 12. sol. Paris. bonis, et subinde pro 10. solid. tantum currere jubentur.

Sub PHILIPPO V. MAGNO.

Idem Denarius cum Agno, ejusdem ponderis et pretii, a 23. al. 24. Jan. 1319. usque ad 27. Martii 1323. Tab. VII. num. 18. Typum damus, Tab. VII. num. 18.

* Charta hujus reg. ann. 1319. mense Jun. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 212 : Chascun florin à la chaere pour xxvj. souz Par. Chascun florin à la mace pour xxiij. souz Par. Chascun florin au mouton et à la royne pour xv. souz Par. Chascun florin de Florence pour xiiij. souz Par. Chascun gros Tournois à deux Oz pour xiiij. den. Par. Chascun gros Tournois à un O pour xij. den. Par.

Sub CAROLO IV. PULGRO.

Idem Denarius cum Agno, a 27. Martii ann. 1323. usque ad 16. Febr. cum Inscript. KLS REX, sub Agno. Typus hic describitur, Tab. VII. num. 19.

† Edicto dato Paris 5. Maii 1322. apud de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 767. cudi jubentur Denarii auri cum Agno ejusdem ponderis et tituli ac il qui tum cudebantur, pretii 10. sol. monetæ currentis pro 2. den. Turon. vel 20. sol. monetæ simplicis (monoye senle) aut pro 16. sol. Paris. interdicta quavis alia moneta aurea.

Regales duplices auri puri, (Royaux doubles d'or fin) in quibus effictus Rex stans in porticu cum Inscr. KROL. REX FRANCOR. et in aversa parte, Crux in quadricircino (quidam hosce aureos Longs vestus vocant) pond. 3. d. 7. gr. pretii 20. sol. Paris. 58. pond. ad marcam Parisiensem, a 16. Februar. 1325. ad 20. Sept. 1330. Statuto ann. 1329. currere jubentur pro 12. sol. Edictis aliis eorumdem Regalium pretium subinde usque ad 20. s. ad ductum legitur. Typum hic exhibemus. Tab. VII. num. 20. Regalis parvus auri puri (Petit Royal d'or) ibidem num. 21.

Monetas quæ sub initia hujus regni ejusdem legis et ponderis fuerant ac sub finem Philippi Magni, imminuit Carolus IV. ob impensas belli Aquitanici : quod ab ann. 1322. usque ad ann. 1330. perseverasse videtur. Consule D. le Blanc pag. 205.

* Chart. 1324. ann. 3. Apr. ex Lib. pient. S. Germ. Prat. fol. 132. v° : Cent livres Parisis, ... c'est assavoir en florins d'or au mouton, xliij. liv. et xvj. souz Par. en florins d'or à la mace, xl. liv. et xvj. souz Par. et en gros Tournois à un O et esterlins viij. souz Par.

* Charta ann. 1328. ex Tabul. Carnot. : Moyennant le prix de quatre mille cin-

quante florins royaux, pour xxviiij. sols Par. chacum florin.

Denarii auri ad reginam. Vide in Moneta argentea sub hoc rege.

Sub PHILIPPO VI.

¶ Floreni Regales aurei, (Florins Royaux d'or) iidem qui infra Regales nude dicuntur, currere iubentur pro 28. sol. Paris. usque ad Natale Domini ann. 1329. ab hac die usque ad Pascha seq. pro 21. sol. Paris. subinde pro 16. sol. Paris. Edicto dato Luparæ 21. Martii an. 1328. tom. 2. Ordin. p. 28. Edicto alio 25. Mart. an. 1332. ibid. p. 85. currunt pro 13. sol. Paris.

Parisienses aurei, (Paris d'or,) in quibus effictus Rex in cathedra sedens, cum binis leonibus ad pedes, pond. 5. den. 10. gran. pretii 20. sol. bonorum parvorum Parisiensium. In Regestis vero Curie Monetarum dicuntur fuisse pond. 5. den. 17. gran. et 33. denar. aureorum et 3. quintor. ponderis ad marcum Paris. die Sabbato post S. Michael. an. 1329. 20. Septemb. 1330. 9. Jan. 1331. Typum hic describimus, Tab. VIII. num. 2.

Edicto 6. Sept. 1329. tom. 2. Ordin. pag. 35. cudi iubentur per pondus et legem pro 20. s. bonorum parvorum Paris. illius valoris et quales erant parvi Parisienses, tempore quo vivebat B. Ludovicus Rex. Sic autem dicti quod libram seu 20. sol. Paris. valebant.

Edicto Regio ann. 1329. in Regesto Noster, fol. 216. statuitur ut boni Parisienses aurei qui cuduntur currant per universum Regnum prostridie Natal. Domini usque ad proximum Pascha pro 30. solid. Paris. tantum, et 3. Parisienses aurei pro 5. Regalibus aureis, iidemque Regales graves currant pro 18. solid. Paris. et Agni aurei graves pro rata, cæteris monetis interdictis. Post Pascha vero ut currat fortis moneta, scilicet Parisiensis aureus qui tum cudebatur, pro 20. sol. Regalis pro 12. solid. bonorum Parisiensium et Angelus aureus pro rata.

¶ Edicto 6. Sept. supra laudato, interdicta veteri moneta aurea, cursus Aurei vocati ad Agnum permittitur pro 14. grossis Turon. argenti et 7. parvis Turon. In Charta 8. Nov. 1345. tom. 3. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 122. 10. Agni aurei valere dicuntur sex libras.

¶ Mallie aureæ pretii 8. sol. Paris. fortium, mentio fit in Charta Theodorici Abbat. S. Martini Tornac. ann. 1330. Locum vide in Malgia.

Regales auri examinati et puri, (Royaux d'or fin) similes Duplicibus Regalibus Caroli Pulcri, pond. 3. den. 10. gran. pretii 15. Turon. 9. Jan. 1331. 1. Febr. 1336. usque ad 1. Febr. 1337. Typum hic exhibemus, Tab. VIII. num. 1. Regestum Cameræ Comput. Paris. Noster, fol. 478. A 20. die Sept. 1330. usque ad 1. Febr. 1336. fiebant Parisienses auri, ponderis 34. et 4. quint. et Regales de 58. et 1. tert. [In Computo ann. 1334. ad 22. Jan. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 281. Regales auri dicuntur valere 30. grossos.]

Denarii auri puri cum Scuto (Deniers d'or fin à l'Escu) in quibus Rex in cathedra sedet sinistra scutum liliatum, ensem dextra tenens, pond. 3. d. 13. gr. et pretii 20. sol. Tur. vulgo Scuta prima (Escus primiers) appellatur. A 1. Febr. 1336. ad 1. Febr. 1337. 24. Nov. Typus hic describitur, Tab. VIII. num. 3.

Denarii auri puri cum Leone (Deniers d'or fin au Lion) in quibus Rex sedet in cathedra, cum leone prostrato sub pedi-

bus, pond. 3. den. 20. gr. pretii 25. Turon. 14. Nov. 1338. 12. Dec. 1338. 25. Maii 1339. 14. Jun. 1339. Regestum Noster: A 1. Febr. 1336. usque ad 14. Nov. 1338. fiebant Leones ponderis 50. scilicet ad marcum. Typum hic perinde describimus, Tab. VIII. num. 4.

Denarii auri puri cum Papillone, (Deniers d'or fin au Pavillon) in quibus Rex sedet sub papillone seu tentorio liliato, pond. 4. den. pretii 30. sol. 48. pond. ad marcum Paris. 14. Jun. 10. Aug. 1338. 20. Jan. 1339. [8. Jun. 1339.] Regestum Noster: A 14. Nov. 1338. usque ad 14. Jan. 1339. fiebant Papillones ponderis 48. Horum typus hic describitur, Tab. VIII. num. 5.

Denarii auri puri cum Corona, (Deniers d'or fin à la Couronne) in quibus efficta major Corona in campo liliato, ut Coronæ Comitum Provinciæ, pond. 4. den. 6. gran. pretii 40. sol. Turon. a 7. Febr. 1339. usque ad 7. April. ante Pascha ann. 1340. Regestum Noster: 7. Febr. 1339. fiebant Coronæ ponderis 45. ad marcum Paris. scilicet. Typum hic damus, Tab. VIII. num. 6. De hisce prædictis monetis ita Johannes Villaneus lib. 11. cap. 71: *E fece fare nuova moneta d'oro, che si chiamavano Scudi, piggiorando la lega della buona moneta 25. per cento: e la monete del argento a l'avenante. E poi fece un'altra moneta d'oro, che chiamavano Leoni, e poi un'altra che chiamavano Padiglioni, piggiorando ciascuna et di lega et di corso, per modo che doue il nostro Fiorino d'oro, ch'è ferma e leal moneta, e di fine oro, valea alla buona moneta ch'era prima in Francia soldi 10. di Parigini, inanzi fosse gli anni 1338. valse il Fiorino d'oro in Francia soldi 24. di Parigini, et il quarto piu a Tornesi piccioli. Et poi l'anno 1340. fece un'altra moneta nuova d'oro, chiamata Agnoli, e piggiorolla tanto, et così quella dell'argento e piccioli, chel nostro Fiorino d'oro valse a quella moneta soldi 30. di Parigini.*

Denarii auri puri, id est, Duplices Regales, in quibus Rex cum sago militari liliato sedet in cathedra veluti operis cementitii, sceptrum et manum iustitiæ utraque manu tenens pond. 5. den. 8. gr. et pretii 60. sol. Turon. 24. April. 27. Maii, 27. Jul. 17. (al. 7.) Oct. 1340. Regestum Noster: 20. April. 1340. post Pascha fiebant Duplices auri fini ponderis 36. ad marcum Parisiensem. 17. [vel 12.] Maii 1340. Duplices auri de 23 kar. ponderis 36. ut supra. Typus hic describitur, Tab. VIII. num. 7.

Idem sunt qui Doubles d'or appellantur in Edicto 15. April. ann. 1339. tom. 2. Ordin. Reg. Franc. pag. 132. ut et in alio 8. Jun. ann. 1340. ibid. pag. 146. qui cæteris monetis aureis interdictis currere iubentur pro 60. sol. Turon. In iis etiam memorantur Demi doubles d'or qui tum cudebantur pretii 30. sol. Turon.

* Literæ ann. 1340. 12. Maii in Reg. B. Cam. Comput. Paris. fol. 109. r°: *Faites faire et ouvrir nos deniers doubles d'or du poids et du coing que l'en fait à présent, à xxiiij. quaras d'or fin et un quarat de tenue.*

Denarii auri puri cum Angelo, (Deniers d'or fin à l'Ange) in quibus effictus Angelus togatus et coronatus draconem pedibus premens, dextra crucem forigeram, et læva scutum tenens, in quo tria tantum expressa lilia, pond. 5. den. 16. gr. et pretii 75. Turon. ponderis 33. et 2. tert. ad marcum Parisiensem. Atque hi Primi Angeli vulgo appellantur.

28. Jun. 1340. Rursum a 7. Febr. 1340. usque ad 23. Aug. 1341. cusi denarii auri puri cum Angelo, pretii 75. sol. Turon. et 33. et 1. tert. ponderis ad marcum Parisiensem. A 23. Aug. 1341. ad 19. Jan. seq. cusi similes denarii. Ita denique a 19. Jan. 1341. ad 18. (al. 28.) Junii 1342. Horum typum exhibemus, Tab. VIII. num. 8.

Idem denarii (Deniers d'or fin appelez Angles) ejusdem pretii et ponderis ut supra, cudi iubentur Edicto 27. Jan. 1340. ubi etiam eorum semisses pretii 37. sol. 6. den. Turon. vel 30. sol. Paris. memorantur. [* Aliæ ejusd. ann. 27. Jan. ibid. fol. 109. v°: *Faites faire et ouvrir deniers d'or fin, appelez Angles, qui auront cours pour lxxv. sols Tour. la piece, et pour lx. sols Par. de xxxiiij. et deux tiers de pois au marc de Paris... Faites ouvrir deniers d'or fin, appelez demi Angles, qui auront cours pour xxxvii. sols, vj. den. Tour. et pour xxx. sols Par. dont les deux vaudront justement un des Angles doubles.*] Edicto 8. Aug. 1341. cuduntur ponderis 38. et 1. tert. ad marcum Parisiensem. Antiquior est Philippo VI. hæc moneta, cum ejus mentio occurrat in Poemate de la Rose sub Philippo Pulcro, ut vulgo creditur, exarato:

Pour noyant fut un Angelos.

Secundi Angeli, (seconds Anges) pond. 5. den. tantum, et pretii 75. Turon. pond. 42. ad marcum Paris. a 28. Jun. 1342. ad 16. Febr. seq. In Regesto 123. dicuntur pretii fuisse 4. lib. 5. sol. Tur.

Tertii Angeli, pond. 4. den. 13. gr. pretii 4. lib. 5. sol. Turon. 16. Sept. et 10. April. ante Pascha 1342. Regest. Noster: 7. Febr. 1340. fiebant Angeli fini pond. 33. et duo tertia. 23. Aug. 1341. Angeli ponderis 38. et 1. tert. 28. Jan. 1342. Angeli ut supra, ponderis 42.

Denarii auri puri cum Scuto, (Deniers d'or fin à l'Escu) ejusdem figuræ et formæ quæ prædicti aurei, ann. 1336. pond. 3. den. 13. gr. pretii 36. Paris. 54. ad marcum Paris. At ann. 1344. 27. Mart. currebant pro 16. sol. 8. den. Turon. secundum fortem monetam; [quod anno præcedenti factum fuisse docet Edictum 26. Octob. 1343. apud de Lauriere tom. 2. Ordin. pag. 192. qui cursus iterum confirmatur Edicto 13. Dec. ejusd. anni.] 10. April. ante Pascha 1342. 1. Nov. 1343. Regestum Noster: 1. April. 1342. fiebant scuta auri ponderis 54. Marca auri empta 52. scuta 27. Mart. 1344. scuta ut supra, Marca auri empta 53. scuta. In Regesto 123. dicitur eorum pretium fuisse usque ad 22. Sept. ann. 1343. 56. 58. et 59. solid. pro populi arbitrio: deinde Statuto 22. Sept. ann. 1343. 36. sol. usque ad 1. Novemb. seq. quo cusi iidem denarii, pretii 16. sol. 8. den. usque ad 27. Mart. 1344. quo rursum cusi iidem denarii ejusdem pretii. Quo pertinent quæ habet Joannes Abbas Laudunensis in Speculo Historiali scripto anno. 1338. lib. 11. cap. 73: *En ce mesme temps (ann. 1343.) le Roy de France fist cheoir sa monnoye, par telle condition, que ce qui valoit 12. deniers de la monnoye courante, ne vaudroit que 9. deniers: c'est à sçavoir que le Escu qui valoit 60. sols, ne vaudroit que 36. sols, et le gros Tournois ne valdroit que 3. sols, le 22. jour de Septembre, et en la Pasque ensuivant prochaine l'Escu ne vaudroit que 24. sols, et le gros deux sols, et la maille blanche six deniers jusqu'en my-Septembre l'an dix-neuvième, et plus ne dureroit, etc. MOX: Et fut la*

clameur du peuple si grant, que le Roy ce meisme an, c'est assavoir l'an 1348. le 28. jour d'Oct. fit cheoir du tout les monnoies devant dites par telle maniere, que le gros vaulroit 12. deniers, et la maille blanche vaulroit trois Tournois : le Florin à l'Escu 13. sols 4. den. le Florin de Florence 9. sols six deniers, jaoit ce que paravant il eut osté le cours aux autres monnoies excepté aux Bruslez qui valoient 2. deniers, lesquels furent à une maille Tournoise, etc.

Denarii auri puri cum Cathedra, (Deniers d'or fin à la Chaire) in quibus Rex in cathedra sedet, cum longiori sceptro, et manu justitiæ, uti vulgo appellatur : cathedra vero collum non excedit ; pond. 3. den. 16. gr. pretii 20. sol. Turon. pond. 52. ad marcum Paris. 17. Julii 1346. [2. Oct. ejusd. anni apud de Lauriere tom. 2. Ordin. pag. 251.] 4. Mart. et 6. April. 1347. Regestum Noster : 14. Julii 1346. fiebant Cathedra auri, ponderis 52. Marca auri emptæ 50. Cathedra auri 6. Matth. 1346. Cathedra ut supra. Marca auri emptæ 48. Cathedra. 7. April. 1347. post Pascha Marcha auri emptæ 50. Cathedra auri. Regestum 123. a 4. Mart. 1346. usque ad 6. April. 1347. idem denarii cusi, quorum pretium fuit 30. sol. Rursum a 6. April. ann. 1347. ad 11. Jan. seq. idem cusi denarii, quorum pretium fuit ex arbitrio populi 26. 28. 30. et 32. sol. licet aliud statutum esset Edicto regio. Typum hic damus, Tab. VIII. num. 9.

† Edicto dato Paris. 16. Jan. 1346. tom. 2. Ordin. pag. 254. prohibetur quælibet moneta aurea præter Denarios aureos ad Cathedram (à la Chaiere) qui tum cudebantur pretii 16. sol. Paris. Alio Edicto 24. Febr. seq. ibid. pag. 257. aliis etiam monetis interdictis, eorumdem den. pretium statutur 24. sol. Paris. ut in Edicto 21. Julii 1347. Alio 6. Jan. ejusd. anni reducuntur ad 16. sol. Paris. Rursum 27. Mart. 1347. et 3. Jun. 1348.

Denarii cum Scuto, (Deniers d'or à l'Escu) ut supra dicti, pond. 3. den. 13. gr. pretii 15. sol. Paris. et pond. 54. ad marcum Paris.

Ann. 1347. cusi ad unum kar. æris, id est, ad 23. kar. auri : vulgo appellantur Secunda scuta, Gall. Escus deuxième Statuto 5. 11. [5.] 1347.

† Statuto dato Paris. 3. Junii 1348. tom. 3. Ordin. pag. 288. currere jubentur pro 15. sol. Paris. et Edicto 27. Aug. seq. ibid. pag. 290.

Ann. 1348. 12. Mart. cusi sunt ad 22. kar. [Edicto 23. Aug. ejusdem anni cusi ad 22. karats et 8. quart. pond. 54. ad marcum Paris. pretii 15. sol. Paris. tom. 2. Ordin. pag. 290.]

† Edicto 6. Maii 1349. cusi jubentur pond. 64. ad marcum Paris. tituli 21 kar. pretii 20. sol. Paris. tom. 2. Ordin. pag. 301.

Ann. 1349. 13. Maii cusi ad 21. kar. pretii 20. sol. ex populi vero arbitrio 34. sol.

† Edicto 19. Maii 1349. tom. 2. Ordin. pag. 302. cusi per 6. vel 7. dies ad 22. kar. subinde ad 21. kar. tantum.

Ann. 1349. 5. Decemb. pretii 25. sol. ex populi arbitrio.

† Ann. 1350. 12. April. cusi ad 21. kar. pond. 54. ad marcum Paris. tom. 2. Ordin. pag. 322.

Ann. 1350. 23. April. et 1. Sept. similiter, eorum non immutato cursu, id est, pretii 15. sol. Regestum Noster : 26. Jan. 1347. fiebant scuta auri de 23. karats, ponderis 54. Marca auri emptæ 55.

scuta 18. Maii 1349. fiebant scuta ut supra. Marca auri emptæ 55. et 1. tert. 10. Maii 1349. scuta, ut supra, et 1. tert. 4. Sept. 1350. valuit 57. scuta et tert. 10. Jun. 1351. valuit 58. scuta et 1. tert. 17. Sept. 1351. 60. scuta. 4. Octobr. 1351. 62. scuta. 19. Octobr. 1351. 64. scuta. 21. April. 1352. 65. scuta. } minus 1. quart.

Habentur in Camera Computor. Parisiensi varia Monetarum aurearum pretia sub Philippo VI. Rege, ex Edicto 13. Jun. ann. 1346. in quo Denarius aureus cum scuto valere dicitur 13. sol. 4. d. Florenus Florentinus 10. sol. Cathedra 20. sol. Parisiensis aureus 20. sol. Muto, seu Agnus 12. sol. Regalis 12. sol. 13. den. Leo 14. sol. Papius 14. sol. 8. den. Corona 15. sol. 6. den. [** Typum exhibemus, Tab. VIII. num. 6.] Duplex aureus 19. sol. 6. den. Primus denarius ad Angelum 20. sol. 10. den. Secundus Angelus 18. sol. 4. den. Postremus Angelus 16. sol. 9. den.

Cursus Florenorum ad Scutum voluntar. 1345. 23. Mart. 14. s.

1346. S. Joan. 14. sol. 3. d. 2. Nov. 15. s. 21. Nov. 14. s. 2. Decemb. 15. s. 1. d. 5. Jan. seq. 16. s. 8. d. 1. Febr. 16. s. Martio seq. 17. s. fine Martii 19. s. Ea sunt Scuta Philippi prima.

1347. 15. April. 22. sol. S. Joan. 24. s. O. SS. 27. s. 4. d. 10. Nov. 28. s. 16. Nov. 28. s. 2. d. 2. Octobr. 27. s. 4. d. Nativit. Dom. 28. s. 6. d. 28. Jan. 29. s. 8. den. et 30. s. 11. Jan. fiebant Scuta Philippi à 23. karats cupri 22. Febr. 15. s. In Martio 16. s. 8. den. Ea sunt Scuta Philippi secunda.

1348. 28. Jun. 18. s. 30. Aug. fiebant Scuta Philippi de 22. karats 3. quart. 8. Octob. 18. s. 6. den. 1. Nov. 19. s. 23. Dec. 19. s. 2. d. Ea sunt Scuta Philippi tertia ad 22. karats 3. quart. 12. Mart. fiebant Scuta de 22. karats, in Martio 22. s. 6. den. Ea sunt Scuta Philippi quarta ad 22. karats.

1349. 24. Maii fiebant Scuta de 21. karats, ad S. Joan. 24. s. 6. den. ult. Jun. 25. s. 14. Jul. 25. s. 2. den. Nov. 29. s. Mart. 29. s. 4. den.

1350. 25. April. 30. s. 26. April. 15. s. In Aug. 16. s. 6. d. in Sept. 17. s. ad Nativit. 20. s. in Mart. 20. s.

1351. Ad Pascha 23. s. Ea sunt Scuta Philippi quinta.

Ex Regesto Noster fol. 481 :

11. Jan. 1347. fiebant Scuta Philippi à 23. karats auri fini, et 1. habebat cupri.

30. Aug. 1348. fiebant Scuta Philippi de 22. karats 3. quart.

12. Mart. 1348. fiebant Scuta de 22. karats.

20. Maii 1349. fiebant Scuta de 21. karats.

10. Jun. 1351. fiebant Scuta Joannis prima de 21. karats.

Item 21. Jun. fiebant Scuta Joan. de 20. karats et demi.

Item 27. Jul. fiebant Scuta Joan. de 20. karats.

1. Sept. 1358. fiebant Regales auri fini ponderis 70. ad marcum pretii 20. sol. et postea facti fuerunt 70. ad marcum.

12. Decemb. 1360. facti fuerunt Francici auri fini ponderis 63. ad marcum, pretii 16. sol. Paris. Regales de 69. ad marcum 13. sol. 4. den. Par. Scuta Joan. 10. sol. 8. den. Par.

Statutum præterea fuit ut ad Natalem ann. 1360. Regalis pretium esset Parisiis, apud S. Marcellum, et apud S. Germanum, 20. solidorum, in aliis vero locis 13. solid. 4. den.

Ad Regis etiam Philippi VI. monetas

aureas spectant quæ de iis habet Budæus lib. 5. de Asse, pag. mihi 655. ubi de Numismatibus extenuatis : Hoc idem Francia experta est. Si quis enim hujus temporis nomisma cum antiquo examinet exploretque, dimidio uberius illud hoc inveniet et pondere et indicatione, atque eo etiam amplius. Nos enim Philippeos habuimus geniatos plus sesquisolato pendentes. In his genius est alatus, quales divini statores pingi solent, liliata insignia tenens. Extant et alii Philippei sceptrati nonnulli, alii etiam soliatii, Rege intus trabato jura pro potestate reddente. Ibi Majestatem regiam plane agnosceres, qualem hodie nemo meminit, Rege utroque vestigio Leonibus innitente. Hi triplici forma percussi sunt : sed qui minima signati sunt, binos Solatos trahunt ; qui maxima et gravissima, ii pondus habent secundum Eduardeos Angliæ maximum, eisque proximum. Hoc genus omnium, quæ vidi, (tametsi nullius generis non habui quod quidem hodie extet,) scite formatum erat. Hos et Rosatos Eduardeosque pondere superant Caroli Aquitanix, qui Fortes appellantur, in quibus Dux armatus genu nitens Leonem manibus Herculis more elidit : sed superiorum indicatura Pecuatorum bonitate par est, quos Joannes Rex signavit, triplici et ipsos forma et magnitudine, omnes primam auri notam obtinentes. Quanto autem jejunior sit, et exanguior, uti ita loquar, res nummaria, ex eo certe constare potest, quod qui Francici extant aurei equites peditesque, olim 20. solidos valentes, (unde quoque appellamus) nunc solidis 40. Edicto etiam Principis æstimantur, pluris etiam in foro permutabiles. [Iis adde Villaneum lib. 11. cap. 71. supra laudatum.]

Præter supra memoratos nummos aureos Philippi VI. visitur alter in Gazo-phylaciis, cujus mentio nulla occurrit in Edictis monetariis, in cujus parte altera Eques galeatus conspicitur, hastam vel spiculum longius in serpentem equi pedibus substratum intorquens, in area liliata, cum Inscriptione, PHILIPPUS DEI GRA. FRANCORUM REX. In altera efficta crux in quadricircino, in cuius angulis exurgunt totidem scutula cum tribus liliis, et Inscriptione solita, XRC. etc. Ejus typum hic delineari curavimus, Tab. VIII. num. 10.

Hæc moneta eadem videtur quæ Florenus S. Georgii, vulgo Florin S. George dicebatur, cujus cursus permissit mense Feb. ann. 1340. Edicto Joannis Philippi VI. Reg. primogeniti, 27. April. ann. 1346. tom. 2. Ordin. pag. 242 : Denarii boni auri puri (bons deniers d'or fin, appelez Florins S. Georges) qui tum cudebantur, currere jubentur pro 20. s. Turon.

* Charta ann. 1336. in Chartul. Lingon. ecl. ex Cod. reg. 5188. fol. 103. v.º : Mutuo receperunt... a dom. episcopo Lingonensi septies centum libras Turon. parvorum, videlicet in florenis de Florentia, regalibus Parisiensibus et agnis aureis ac Turonensibus et obolis argenteis, computato videlicet florenis de Florentia pro xiiij. solidis Turon. parvorum, regali pro xvj. solidis, tribus denariis, Parisiensis aureo pro xxvj. solidis, auro aureo pro xv. solidis, Turonensi argenteo ad O rotundum pro xiiij. denariis, et obolo argenteo pro iij. denariis Turon. parvorum.

* Charta ann. 1341. 7. Jan. in Reg. 74. Ghartoph. reg. ch. 410 : Confiteor habuisse... sexcentas libras Turon. videlicet cxxxv. denarios auri, vocatos Angels,

pretio *cujuslibet quatuor libr. Turon. et xxx. florenos auri, pretio cuiuslibet xl. sol. Turon.*

* *Computato scudato auri pretio viginti quinque solidorum Turonensium, in Charta ann. 1350. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 289.*

Sub Rege JOANNE.

Et regnante auro argento miscbatur : unde Monetæ ejusce subalbidae sunt.

Denarii aurei cum Scuto, ejusdem ponderis et pretii, 1. Sept. 1350. ad 20. karats et semissem, 20. Jun. 1351. ad 20. karats, 27. Julii et 17. Sept. ad 18. karats, 24. Sept. 20. Nov. 1351. 21. April. et 18. Jan. 1352. 25. Oct. 1353. ejusdem pretii. Auctarium ad Chronicon S. Albini Andegavensis : Anno 1351. valuit sextarium frumentum fere duas marchas argenti. Nam valuit apud Bracum saccum 18. libr. monetæ currentis, et valebat Florenus Florentiæ 40. sol. Florenus ad Scutum de primis 50. sol. de ultimis 49. sol. et vinum etiam fuit carissimum sed optimum, nam pipa vini valebat 13. Florentinos, videl. 12. denarios ad Scutum de novis. Typus hic describitur, Tab. IX. num. 12. [] Vulgo Escu.]*

† *Denarii aurei cum scuto (Deniers d'or à l'Escu) nuper cusi et qui tum cudebantur currere jubentur pro 20. sol. Turon. Edicto 12. Martii 1353. tom. 2. Ordin. pag. 550. Alio Edicto 14. Nov. 1354. ibid. pag. 560. pro 12. sol. 6. den. Turon. Horum præterea mentio fit in Annal. Rer. Angl. Wilh. Wyrcester ad ann. 1356. Lib. nig. Scaccarii pag. 432 : Taxata fuit postea redemptio prædicti Regis Johannis ad tres miliones scutorum, quorum duo valerent VI. s. VIII. den. et est millis millesies mille, vel secundum quosdam, taxata est redemptio ad tria milia milium florenorum, quod idem est.*

* *Memoriale C. Cam. Comput. Paris. fol. 144. r. : Die 17. Martii 1353. fuit ordinatum per regem in consilio suo, quod floreni ad scutum habeant cursum de cetero pro xvj. sol. Par.*

* *Ibidem fol. 157. v. ad 6. Febr. 1354. Aduvaluatio in auro fiet faciendo de lxxiiij. scutis Johannis unam marcham auri ; quæ advaluabuntur ad pretium marchæ auri in agnis nunc currentibus, videlicet pro dictis lxxiiij. scutis xlviiij. floreni ad agnum, quolibet computato pro xx. sol. Par.*

Denarii auri puri cum Liliis, (Deniers d'or fin aux Fleurs de lys) [qui et Floreni aurei nude dicti,] pretii 40. sol. Tur. 50. pond. ad marcam Paris. a 20. [16.] Aug. 1351. ad 17. Sept. seq.

Regales auri puri, (Royaux d'or fin) in quibus Rex stans in tabernaculo effingitur pallio instar pluvialis amictus ad pectus clauso, cum sceptro liliato in dextra, quod sinistra digito videtur indicare : hos alii Trabeatos seu Longvestus vocant, pond. 2. den. 21. gr. pretii 25. sol. Turon. pond. 56. ad marcam Paris. 30. Aug. 1358. 20. April. 1359. Vetus Regestum : Prima Sept. 1358. fiebant primi Regales auri fini, ponderis 67. ad marcam, pretii 20. sol. Paris. et postea facti sunt de 69. ad marcam. Ejus typum hic damus, Tab. IX. num. 14.

† *Edicto Caroli Regentis 22. Aug. 1358. tom. 3. Ordin. pag. 244. cudi jubentur Regales auri puri pond. 66. ad marcam Paris. pretii 25. sol. Turon. quorum 63. dabantur Campsorbibus pro marca auri fini. Edicto 15. April. ann. 1358. ejusdem Caroli ibid. pag. 335. cudentur pond. 69. ad marcam Paris.*

A 20. April. 1358. ante Pascha usque ad 2. Junii 1359. cusi iidem Regales pretii 25. sol. pond. 69. ad marcam Paris.

A 2. Junii 1359. ad 1. Jan. 1360. similes Regales cusi.

† *Edicto 10. Sept. 1359. Caroli Regentis tom. 3. Ordin. pag. 368. cusi pond. 66. ad marcam Paris. Alio ejusdem Caroli 22. Nov. 1359. ibid. pag. 376. eorum cursus reducitur ad 40. sol. Turon. Rursum alio dato eod. die ibid. pag. 377. ad 32. sol. Paris. qui cursus confirmatur Edicto 27. Mart. 1359.*

† *Edicto 18. Jun. 1360. ejusdem Caroli ibid. pag. 418. cudi jubentur pond. 69. ad marcam Paris. pretii 25. sol. Turon. ita et 30. Aug. seq. ibid. pag. 424. At Edicto 5. Dec. ejusd. anni ibid. pag. 438. reducuntur ad 13. sol. 4. den. Paris. vel 16. sol. 8. den. Turon.*

A. 5. Aug. ann. 1364. usque ad 10. Sept. seq. cusi iidem Regales, pretii 20. sol. pond. 63. ad marcam Paris.

Denarii auri puri cum Agno, (Deniers à l'Agnel d'or fin) in quibus effictus Agnus, quem Dei dicimus, sub cujus pedibus scriptum, JOH. REX. cum hac Inscriptione : AGNUS. DEI. QUI. TOLLIS. PEGGATA. MUNDI. MISERERE. NOBIS. In aversa parte crux florigera cum 4. liliis in angulis efficta : cujus hic typum damus, Tab. IX. num. 13. ponderis 3. den. 16. gr. pretii 25. sol. Turon. pond. 52. ad marcam Paris. 24. Novemb. [17. Jan.] 1354. 9. Jun. [30. Dec.] 28. Jan. [et 23. Febr.] 1355.

† *Edicto 10. Jun. 1356. tom. 3. Ordin. pag. 70. cæteris monetis interdictis, currere jubentur pro 20. sol. Par. Edicto Caroli Regentis 25. Nov. seq. pag. 90. eorum pretium statuitur 30. sol. Turon. ita alio 12. Mart. ejusd. anni, quod 19. ejusd. mensis reducitur ad 20. sol. Turon. pro partibus Occitanicis. Edicto 23. Jan. 1357. ibid. pag. 196. currunt pro 30. sol. Paris. ubi Turon. leg. puto.*

Semisses Denariorum ad Agnum, (Demi-Deniers à l'Agnel) ponderis denarii et 20. granorum 30. Aug. 1358. Froisart. 1. vol. cap. 154 : Ce mesme mois le Roy de France fit faire Florins de fin or appellez Florins à l'Agnel, pource qu'en la pille avoit un Agnel, et estoient de 52. au marc : et lorsqu'ils furent faits, le Roy en donnoit 48. pour un marc de fin or, et defendit l'on le cours des autres Florins.

† *Iidem qui Petits Aigneles vocantur, pretii 15. sol. Turon. Edicto 12. Martii 1356. tom. 3. Ordin. pag. 148. Alio 23. Jan. 1357. ibid. pag. 196. currunt pro 15. sol. Paris.*

Denarii auri puri, (Deniers d'or fin) 52. ad marcam, pretii 13. sol. et 4. den. 28. Decemb. 1355.

Anno vero insequenti quale fuerit monetarum, aurearum præsertim, pretium, accipe ex Regesto Memorialium Cameræ Computor. Paris. signato C. fol. 67 : Die 22. Martii 1356. Joannes Poilevelein retulit in Camera quod Domini de Consilio ordinaverunt prout in scedula scribitur, cujus tenor talis est :

Deniers d'or fin à l'Agnel du coing du Roy, qui est à present pour 20. s. pour la piece.

Deniers d'or fin au Pavillon, pour 20. s. 6. den.

Deniers d'or fin au Lyon, 19. s. 8. d.

Deniers d'or fin à l'Escu viez pour 18. s.

Royaux d'or fin pour 16. s. 8. den.

Florin d'or de Florence de bon poids, pour 13. s. 10. d.

Escu de Philippes, si comme il cherrent, pour 15. s. 4. d.

Escu de Jean du coing du Roy pour 13. s. 4. d.

Gros deniers blancs que l'en fait à present pour 8. deniers Tournois.

Doubles que l'en fait à present pour 8. deniers Tournois la piece.

Pareisis petits, et Tournois petits, et mailles Parisis, et mailles Tourn. pour leur droit cours.

Gros Tournois d'argent viez et de poids, pour 2. s. Tourn.

Gros Tournois d'argent viez de non poids, pour 20. deniers Tournois.

Deniers blancs viez à la que, pour 7. d. obole Tour.

Deniers blancs à la que darreinement faits pour 2. den. obole Tournois.

Francici auri puri, (Francs d'or fin) in quibus Rex sinistra gladium vibratum tenens, sago liliato et armis militaribus instructus, equo vestito ac liliato insidet. In aversa parte crux florigera effingitur : pond. 3. d. 1. gr. pretii 20 s. pond. 63. ad marcam Par. a 12. Jan. 1360. ad 18. Aug. 1363. et 5. Aug. 1364. Statuto alio Regis Joannis e captivitate reducitur, dato Compendii 5. Decem. ann. 1360. de Institut. Auxiliorum, et instauratione fortis monetæ, Denarius auri puri, dictus Francicus aureus, appetiatus fuit 16. sol. Paris. et Regalis auri puri, 13. sol. 4. den. Paris. Exstat illud in 8. Regesto Memorialium Cameræ Comput. Paris. fol. 33. Typum hic delineamus, Tab. IX. num. 15. [] Vulgo Franc à cheval.]*

† *Franci magni auri puri (grans Francs d'or fin) qui tum cudebantur, currere jubentur pro 24. sol. Paris. Edicto 10. April. 1361. tom. 3. Ordin. pag. 484. In alio 14. ejusd. mensis ibid. pag. 486. dicuntur pond. 42. ad marcam Paris. et pretii 30. sol. Turon.*

* *Ordinatio ann. 1361. 17. Sept. in Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 28. v. : Avons fait faire bonnes monnoies et fines d'or et d'argent, c'est assavoir bons deniers d'or fin, appellez Frans, ausquelz nous donnasmes darrenier cours pour xvj. Par. piece.*

† *Sub Johanne Rege Francos aureos primum cudos vulgo creditur : quod falsum esse prorsus efficit D. le Blanc pag. 147. ex Charta ann. 1068. in qua memorantur Franci auri : dimisit septem solidos Parisienses supra dictam domum, pro pretio quatuor Francorum auri. [*] Hanc chartam seculo decimo quarto, forte anno 1368. exaratam esse, supra monuimus.]*

videtur hoc loco describendus, qui in Regesto Noster, Cameræ Computorum Paris. fol. 481. habetur *Cursus Florenorum ad Scutum voluntarius*, ut inde non modo percipiat Lector monetæ istiusmodi pretium sub Philippo VI. et Joanne Regibus, sed etiam quam crebra in monetis, et earum pretio mutatio fuerit.

Cursus Florenorum ad Scutum.

	1345.	
23. Mart.		14. sol.
S. Joan.		14. s. 3. d.
2. Nov.		15. s.
	1346.	
21. Nov.		14. s.
2. Decemb. seq.		15. s. 1. d.
5. Jan. seq.		15. s. 8. d.
1. Febr.		16. s.
Martio seq.		17. s.

15. April.	1847.	22. s.	<i>In Maio,</i>	20. s.
S. Joan.		24. s.	<i>Ad Indictum,</i>	22. s.
O. SS.		27. s. 4. d.	8. Jul.	24. s.
10. Nov.		28. s.	20. Jul.	26. s.
16. Nov.		28. s. 2. d.	<i>Princip. Aug.</i>	27. s.
1. Oct.		37. s. 4. d.	<i>Fine Aug.</i>	30. s.
Nativ. Dom.		28. s. 6. d.	9. Sept.	32. s.
8. Jan.		39. s. 8. d.	20. Sept.	33. s.
11. Jan. fiebant Scuta Philippi		23. karatz	8. Oct.	36. s.
auri fini, et 1. karat cupri.		15. s.	18. Octob.	38. s.
22. Febr.		16. s. 8. d.	24. Octob.	40. s.
3. Mart.			10. Nov.	42. s.
	1848.		14. Nov.	43. s.
			17. Nov.	44. s.
28. Jun.		18. s.	21. Nov.	45. s.
8. Oct.		18. s. 8. d.	12. Dec.	46. s.
1. Nov.		19. s.	18. Dec.	50. s.
23. Dec.		19. s. 2. d.	27. Dec.	52. s.
<i>In Martio</i>		20. s. 6. d.	1. Janu.	53. s.
	1849.		5. Jan.	13. s. 4. d.
Ad S. Joan.		24. s. 6. d.		
Ultima Jun.		25. s.	1. Junii,	14. s.
14. Jul.		25. s. 2. d.	1. Aug.	15. s.
Nov.		29. s.	18. Aug.	16. s.
Martio		29. s. 4. d.	1. Sept.	18. s.
	1850.		19. Sept.	20. s.
25. April.		30. s.	27. Oct.	22. s.
26. April.		15. s.	8. Nov.	24. s.
<i>In Aug.</i>		16. s. 6. d.	18. Dec.	28. s.
3. Sept.		17. s.	1. Janu.	30. s.
Ad Nativ. Dom.		20. s.	18. Janu.	32. s.
<i>In Mart.</i>		22. s.	1. Febr.	34. s.
	1851.		12. Febr.	36. s.
Ad Pascha,		23. s.	Ult. Febr.	37. s.
Ad Indictum,		24. s.	8. Mart.	38. s.
Ad O. SS.		30. s.	26. Mart. ante Pasc.	16. s.
Ad Nativ. Dom.		36. s.		
6. Febr.		12. s.	1857. etc. usque ad annum 1860.	
Martio,		14. s. et 15. s.	12. Dec. 1860,	
April.		17. s. 6. d. 18. s.	Eodem die facti fuerunt	
<i>In fine April.</i>		30. s. et 20. s.	Francisci auri fini ponderis	
	1852.		63. ad marcum, pretii	16. s. Par.
<i>In Martio,</i>		16. s.	Regales de 69. ad marcum, 13. s. 4. d. Par.	
<i>In Jun. et Jul.</i>		16. s. 8. d.	Scuta Joannis,	10. s. 8. d. Par.
<i>In Aug.</i>		17. s.		
<i>In Sept.</i>		18. s.	Sub CAROLO V.	
<i>In Octob.</i>		20. s.	¶ Florenos aureos, quos cum Delphinus	
<i>In Novembr.</i>		22. s. 8. d.	esset cudi jusserat, [* Typum habes,	
<i>In Decemb.</i>		24. s. 1. d.	Tab. X. num. 14.] ubi regnum est	
24. Decemb.		26. s.	adeptus immutavit: in iis quippe se	
3. Janu.		26. s.	regem Franc. et Delphinum Viennensem	
10. die Jan.		28. s.	inscripsit. Hi ex cod. MS. quem laudat	
2. Febr.		30. s.	D. le Blanc pag. 285. erant pond. 68. et	
	1853.		1. tert. ad marcum Gratianopolit. pretii	
April.		32. s.	12. gross. et semiss. Delphinalium, hoc	
Principio Junii,		24. s.	est, circiter 18. sol. 9. den. Ante Inscript.	
Ad Indictum,		37. s.	KAR. etc. Delphinum praeferunt:	
<i>In Julio,</i>		38. s.	in altera parte stat S. Johannes inter	
<i>In Aug.</i>		40. s.	Delphinum et scutum cum duobus Delphinis	
<i>In Sept.</i>		42. s.	una crucicula divisum cum Inscript.	
3. Nov.		12. s.	S. JOHANNES.	
1. Januar.		23. s.	Regales auri puri, (Royaux d'or fin) in	
15. Febr.		14. s.	quibus effectus Princeps armis militari-	
<i>In Mart.</i>		16. s.	bus et sago liliato instructus, stans in	
	1854.		tabernaculo, ensem dextra, et manum	
April. ante Pascha,		18. s.	justitiae sinistra tenens, in campo liliato,	
Medio Maii,		21. s.	pond. 3. den. 1. gran. pretii 20. solid.	
Fine Maii,		24. s.	Turon. pond. 69. ad marcum Par. A [27.	
<i>In Junio,</i>		30. s.	Julii] 5. Aug. ad 10. Sept. 1864. Typus hic	
Principio Julii,		28. s.	existat, Tab. X. num. 12. et in Edictis	
Fine Julii,		30. s.	monetariis editis.	
<i>In Aug.</i>		32. s.	Francisci auri puri, (Francs d'or fin)	
22. Sept.		34. s.	ejusdem figurae et ponderis quibus alii,	
1. Octob.		36. s.	praeferquam quod loco Joannis KAROLUS	
5. Nov.		40. s.	scribitur, pond. 3. d. 1. gr. pretii	
16. Nov.		42. s.	20. s. [3. Sept.] 10. Sept. 1864. 15. Maii	
24. Nov.		10. s.	1865. Typum habes, Tab. X. num. 13.	
1. Jan.		12. s.	☞ Horum mentio occurrit in Tabular.	
15. Jan.		12. s. 6. d.	Brivat. ann. 1365: Unus denarius	
1. Febr.		13. s.	auri vocatus Franc pro xx. sol. computatus.	
1. Mart.		14. s.	Pro eodem pretio currunt Edicto	
	1855.		6. Febr. 1860. 1. Maii 1871. 10. Aug. 1874.	
Ad Pascha,		16. s.	28. Jul. 1878.	
Fine April.		18. s.	Denarii auri puri cum liliis, (Deniers	

et ponderis quibus Regales supra descripti, pond. 3. den. 1. gr. pretii 20. sol. Tur. pond. 64. ad marcum Par. Atque hi postremi nude *Fleurs de lys d'or* appellantur in Computo Auxiliorum pro liberatione Regis Johannis ann. 1366. fol. 32. vers. A [20. April. 15. al.] 5. Maii 1365. ad 30. Aug. 1368. [6. Febr. 1369.] 12. Mart. 1371. [1. Maii 1371. 10. Aug. 1374. 28. Julii 1378. 8. Mart. 1379.] 18. Mart. 1384. [Franci aurei dicti etiam ii denarii quod pretii essent 20. sol. qui ut ab aliis in quibus effectus Rex eques distinguerentur, *Franci pedites* (Francs à pied) nuncupati, alii vero *Franci equites* (Francs à cheval) ubi Rex sagatus effectus eques cum gladio, equo ipso, ut aiunt, vestito, vesteque liliis et delphinis interstincta, cum hac Inscriptione, KAROLUS FRANCORUM REX DALPS VIENN. In parte altera, crux florigera cum solita Inscript. XRC. etc.

* Literæ ann. 1365. 2. Jul. in Memor. D. Cam. Comput. Par. fol. 75. r°: *Les florins que nous faisons à présent faire, appelez Fleur de lis d'or,.... qui à présent ont cours pour xx. solz Tour. la piece.*

* Charta ann. 1367. 15. Sept. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 39. r°. col. 1: *Novem centum librae Turonenses in novem centum denariis auri, Franciscis nuncupatis, boni auri et legitimi ponderis.*

* Trente francs d'or, franc d'or pour vingt sols, in Ch. 17. Mart. ann. 1373. ex Chartul. episc. Carnot. *Trois cent flourins, frans d'or du coing du roy pour vingt sols, ibid. ex Ch. 18. Jan. ann. 1379.*

* Literæ admort. ann. 1375. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 401: *Quæ venditio fuit facta pro pretio undecim denariorum auri, vocatorum Floreti, boni ponderis.*

Sub CAROLO VI.

Denarii auri puri, dicti Escus à la Couronne, quos vulgo vetera *Scuta* nuncupamus, in quibus effectum scutum coronatum, in quo descripta tria lilia, absque sole, cum cruce admodum variegata, pond. 3. d. 4. gran. pretii 22. s. 6. d. Tur. pond. 60. ad marcum Par. [11. al.] 18. Mart. 1384. [8. Julii 1385. 5. al.] 5. Sept. 1386. Typus hic exhibetur, Tab. XI. num. 3.

Denarii auri puri cum Corona, (Deniers d'or fin à la Couronne) cum iisdem figuris pond. 3. den. 3. gr. pretii 22. sol. 6. den. Turon. 3. Mart. 1387. [27. Nov. 1388. currunt pro 22. sol. Turon. pro 22. sol. 6. den. Turon. 11. Sept. 1389.] 8. April. 1391. 1. April. 1392. 8. al. 28. Aug. 1393. [29. Julii 1394. 2. April. 1407.]

Similes *Denarii cum Corona*, pond. 3. d. 2. gr. pond. 64. ad marcum Paris. 28. Aug. 1394. [2. vel] 5. Nov. 1411. [In Charta ann. 1411. Parisiis exarata dicuntur pretii 18. sol. Paris.]

Alii denarii ejusdem figurae pond. 3. den. pretii 22. solid. 6. den. Stat. [2. vel] 5. Nov. 1411. 5. Mart. 1411. [3. Julii 1413. 20. Jan. 1416.] 11. Octob. 1415. Atque hi nummi aurei *Couronnes*, et *Couronnes de France*, dicuntur Froissarti tom. 4. cap. 26. 64. 66. Adde Historiam Betuniensem pag. 375. Hist. Durdanensem pag. 108. etc.

Alii *Denarii parvi* seu *Scuta cum Corona*, dicti *Escus à la Couronne petits*, cum iisdem figuris, pond. 2. d. pretii 15. s. Tur. [pond. 96. ad marcum Paris.] 3. Jul. 1413. 11. Octob. 1415. [20. Jan. 1416.] 10. Maii 1417.

† Denarii auri puri cum liliis (*Deniers d'or fin aux fleurs de lys*) cum iisdem figuris, ejusdem etiam ponderis et pretii quibus sub Carolo V. cudi jubentur Edicto 25. April. 5. Aug. 10. Aug. 30. Oct. 1381. 15. Maii 1382. 11. Sept. 1389.

Agni, vel parvi Agni, (*Moutons, ou petits Moutons*), [†² vel *Aignel*.] veteribus Agnis similes, præterquam quod sub agno scriptum est, K. F. R. X. pond. 2. denar. pretii 20. sol. A 10. Maii usque ad 21. Dec. 1417. Typum hic describimus, Tab. XI. num. 4.

Idem denarii pond. 96. ad marcum Paris. currere jubentur pro 30. sol. Turon. Edicto 18. Junii 1419. Alio 26. Febr. ejusdem anni reducuntur ad 26. sol. 8. den.

† Franci auri puri ejusdem figuræ et ponderis quibus sub Carolo V. currere jubentur pro 20. sol. Turon. Edicto 27. Nov. 1388. et 11. Sept. 1389. ejusdem pretii statuuntur in Arresto ann. 1390. 20. s. Provincialib. æstimantur in Charta 17. Jun. 1408. inter Schedas Præs. de Mazaugues.

Scuta Galeata, (*Escus Heaumez à 3. fleurs de lys*) simplicia et duplicia, in quibus efficta galea coronata, cui imminet majus lilium apicis vice: in aliis deest apex.

ponderis $\frac{1}{2}$ d. pretii 40 s. Tur. pond. $\frac{1}{2}$ d. pretii 20 s. Tur. 48. et 96. d. A 21. [Oct.] Decemb. 1417. ad 12. Junii 1418. 18. Jan. 1419. Typi hic perinde delineantur, Tab. XI. num. 1. 2.

Scuta cum Corona, (*Escus à la Couronne*) veteribus similia, præterquam quod in crucis centro stella perforata, quam *molettam* dicimus, ad stellatorum scutorum quæ multo meliora sunt, discrimen habetur: pond. 2. d. 20. gr. pretii 30. sol. Tur. 23. karats, pond. 67. ad marcum Paris. Stat. 17. Jun. 1418. In hisce Denariis statutum, ut ad cæterorum discrimen versus crucem, inter *Carolus et Dei*, crucicula vice puncti, et in aversa parte inter primum *Christus*, et vocem subsequentem pariter similibus crucicula, cum cæteris solitis discriminibus effingeretur. Ita Regest. 423.

† Eadem Scuta sub iisdem figuris ad 23. karats, pond. 67. ad marcum Paris. pretii 30. sol. Tur. cunduntur in moneta Tornac. in aliis vero locis itidem ad 23. karats, pond. 64. ad eand. marcum, pretii 50. sol. Turon. Edicto 7. Martii 1418. et 16. ejusdem mens. At Edicto 26. Febr. 1419. cudi jubentur ad 23. karats, pond. 62. ad marcum Paris. pretii 40. sol. Paris.

Agni, vel parvi Agni, (*Moutons, ou petits Moutons*) pond. 2. den. pretii 30. sol. Tur. 22. karats, pond. 96. d. ad marcum Paris. A 18. Jun. usque ad 2. Mart. 1419.

Vetera scuta cum Corona, (*vieux Escus à la Couronne*) ut alia, pond. 2. den. 20. gran. pretii 50. sol. Turon. 24. karats, et pond. 67. ad marcum Paris. A 2. (al. 12.) Mart. ad 11. Aug. 1419. quo etiam Edicto 2. Martii statutum ut Agnorum pretium esset 33. sol. 4. den.

† Edicto 19. Dec. 1420. usque ad 12. Oct. 1421. cunduntur similia Scuta ad 24. karats, pond. 66. ad marcum Paris. pretii 22. sol. 6. den.

† Denarii auri puri dicti *Duplices auri* (*Doubles d'or*) currere jubentur in Francia et Delphinatu pro 8. lib. Turon. Eorumdem semisses pro rata portione Edicto Caroli Regentis 25. Aug. 1420.

Salutes cum Armis Franciæ, (*Saluts aux Armes de France*) in quorum aureorum altera parte, scutum cum tribus liliis effingitur inter Angelum et Deiparam: in volumine scriptum AVE, supra, radii cælestes eminent. In altera visitur crux plana inter duo lilia, cui subest litera K. cusi ad 24. karats, 8. parte minus, pond. 3. den. 1. gr. et pretii 25. s. Turon. pond. 63. den. ad marcum Par. Ab 11. Aug. 1421. usque ad 6. Febr. 1422. Typum hic damus, Tab. XI. num. 6.

Semisses eorumdem aureorum, ponderis et pretii pro rata portione, dicti *Demisaluts*. De Monetarum aurearum pretii sub Carolo VI. immutatione, vide Monstrelletum 1. vol. cap. 251. [et Scriptorem brevis Hist. Caroli VI. ad calcem Juvenalis des Ursins.]

Aureus alius præterea prostat, *Parisiensis* forte, cum is typum eumdem fere præferat quem Parisiensis Philippi VI. Regem scilicet sedentem in cathedra leoninis capitibus exornata, cum binis leonibus ad pedes jacentibus, binisque hinc inde scutulis 8. lilia præferentibus, et hac Inscriptione, † KAROLUS DEI GRA. FRANCORUM REX. In altera parte crux liliata conspicitur cum solita Inscr. XRC. etc. Typus hic exhibetur, Tab. XI. num. 5.

* Computus fabr. S. Petri Insul. ann. 1383. ex Tabul. ejusd. eccl.: *Item ex legato dom. Willelmi de Walecamp ij. francos, valentes lxxviij. sol. franco computato pro xxxix. sol.*

* Ordinatio ann. 1384. 11. Mart. in Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 53. r: *Denarii auri fini, vocati scuta ad coronam, qui habebunt cursum pro xvij. sol. Par. petia, et erunt ponderis lx. scutorum ad marcum Paris. marcha auri fini empta lxx. lib. x. sol. Tur. Denarii albi cursus x. den. Tur. petia, ad vj. den. leg. argenti regis et pond. vj. sol. ij. den. alborum ad marcham Paris. Duplices Turonenses cursus ij. den. Tur. petia, ad ij. den. xij. gr. leg. argenti regis et pond. xij. sol. cum quarto j. den. ad marcham Par. Parvi denarii Par. et parvi Tur. qui habebunt cursum pro j. den. Par. et j. den. Tur. petia, ad ij. den. leg. argenti regis et pond. xvij. sol. viij. den. Par. ad marcham Par. videlicet parvi Par. et parvi Tur. pond. xx. sol. x. den. Tur. ad marcham Par. Item parvi oboli Par. ad ij. ob. leg. argenti regis et pond. xxv. sol. ad marcham Par. Et dabuntur campsoribus pro marcha auri fini lxx. lib. x. sol. Tur. et pro marcha argenti in albo allegiato ad vj. den. leg. xvij. sol. Tur. et in nigro allegiato, ut supra, cxij. sol. Tur.*

* Charta ann. 1385. die 8. Jul. ex Chartul. 23. Corb.: *Deux cent quarante neuf escus d'or couronnés de xxij. sols, vj. den. Tour. la piece, ij^m lxxx. liv. ij. sols, vj. den. Tour. en francs, xx. sols Tour. la piece; vj^m liij. liv. Tour. en blancs de xv. den. Tour. la piece; sept livres, quinze sols Tour. en blancs de x. den. Tour. la piece; xxxiiij. liv. xvij. sols, vj. den. Tour. en blancs de vj. den. Tour. la piece.*

* Alia ann. 1386. in Chartul. Latiniac. fol. 127. vº: *Pour le pris de treize livres Tournois, fort monnoye, courant à présent le franc d'or pour xx. sols Tour.*

* Alia ann. 1394. die 21. Jun. ex Bibl. reg.: *Mille francorum auri in scutis, octo scutis videlicet pro novem francis computatis.*

* Alia ann. 1396. 7. Aug. in Lib. pient. S. Germ. Prat. fol. 138. vº: *Cent*

frans d'or... en quatre vingt et huit escus d'or à la couronne de dix huit souz Par. la piece, de fin or du coing du roy nostre sire et en un franc de fin or du coing de France.

* Alia ann. 1397. 20. Aug. ibid. fol. 141. vº: *Pour le pris et somme de xxxviij. escus d'or à la couronne du coing du roy nostre sire de xxij. solz, vj. den. Tour. piece. Inventarium Chartar. monast. Athanat. fol. 54. vº: Instrumentum 27. Sept. ann. 1399. decem librarum Turon. monetæ regiæ, cujus xxij. solidi cum dimidio valent unum scutum auri regis Francorum, boni auri et legitimi ponderis.*

* Computus ann. 1400. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Datum procuratori ecclesiæ in Cameraco pro pensione sua iij. francos, franco pro xxxiiij. sol. vj. lib. xiv. sol.*

* Scuta dicta *Houppelandes*, a sago, quo rex vestitus in iis effictus erat, memorantur in Lit. remiss. ann. 1402. ex Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 61: *Sept escus d'or, nommez Houppelandes, trente quatre escus d'or nommez Couronnes.*

* Charta ann. 1408. 29. Aug. ex Bibl. reg.: *Pour le pris et somme de huit mille quatre cens livres Tournois, monnoye courant, qui ont été nombrez en sept mille, quatre cens soixante six escus d'or à la couronne, du coing du roy nostre sire, aians cours pour xxij. solz, vj. den. Tour. piece, et xv. solz Tour. en blancs de x. Tour. piece.*

* Scuta cum corona pretii 18. sol. ann. 1413. 1417. 1418. et 1420. ex Tabul. Corb. 20. sol. Par. ann. 1421. 1423. ex eod. Tabul. 24. sol. ann. 1426. ibid.

Sub HENRICO VI. Rege Angliæ.

Salutes cum Armis Franciæ et Angliæ, (*Saluts aux Armes de France et d'Angleterre*) in quibus effictus εὐαγγελιστοῦς, scilicet Angelus et Deipara, pone utrumque scutum, cum volumine continente AVE, inter utriusque capita, et hac Inscript. HENRICUS. DEI. GRATIA. FRANCORUM. ET. ANGLIÆ. REX. In aversa parte, crux plana inter lilium et leopardum: pond. 3. d. 1. gr. pretii 25 s. Tur. cum 4. parte remedii, pond. 63. den. ad marcum 6. Febr. 1423. 3. (al. 4.) Jun. 1423. Vide Monstrelletum 1. vol. cap. 251. Typus hic describitur. Henrici V. Tab. XII. num. 1. Henrici VI. ibid. num. 3.

Similes *Salutes*, ponderis 2. den. 17. gr. pretii 22. sol. 6. den. Tur. conficientes ad marcum Paris. 70. d. cum 4. parte remedii 6. Sept. 1423.

Angeli, (*Angelots*) qui sunt duo tresses *Salutum*, in quibus effictus Angelus utrumque Franciæ et Angliæ scutum tenens: in aversa parte, eadem cruce cum lilio et leopardo exaratis, pretii 15. sol. conficientes 105. d. ad marcum Paris. 24. Maii 1427. Typus hic perinde describitur, Tab. XII. num. 4.

Aureum alium descriptis præterea *Hautinus* pag. 127. in quo Rex ipse sagatus equo vestito et liliis ac leonibus distincto insidet, gladium vibrans, cum Inscr. HENRICUS D. G. FRANCORUM ET ANGLIÆ REX. In altera parte crux florigera, cum solita Inscript. XRC. etc. Typus exhibetur, Tab. XII. num. 5.

Hactenus monetarum fabricæ ex Magistrorum Monetariorum rationibus. Postmodum vero in Regesta receptæ sunt ex Regiis diplomatibus, quarum proinde dies et annus incerti manent, quod eæ ut plurimum multo post cuderentur, sicque haud est proclive earum publicationis tempus indicare.

Sub CAROLO VII.

Regales auri, (Royaux d'or,) in quibus Rex effectus palliatus in area liliata, dextra virgam, sinistra sceptrum tenens, pretii 25. sol. *Octob. 1429.* Typum hic describimus, 16. Tab. XII. num. 13.

Regales auri, prioribus similes, præterquam quod punctum apertum (O) ante cruciculam præferunt, 1430.

Denarii auri puri, (Deniers d'or fin, appelez Escus à la Couronne) in quibus efficta 2. lilia coronata ad scuti latera, cum 4. parte remedii, pond. 2. den. 17. gran. (pendunt tantum 2. den. 14. gran.) pretii 25. sol. Tur. pond. 70. den. ad marcam Par. *Statuto 1435. 28. Jan.* quod demum executioni mandatum Parisiis 4. April. 1436. [Idem statutur Edicto. 12. Julii 1436. et 31. Dec. 1441.] Horum hic exaratur typus, Tab. XII. num. 14.

☞ Horum denariorum mentio fit in Statutis MSS. S. Audomari ann. 1432: *Verum cum monetæ sepius variari, deteriorari vel meliorari contingat, libras supradictas intelligi volumus 40. grossis Flandrensibus pro libra computatis, in eo et tali valore quod 42. grossi similes Coronam auri de 67. in marcha ad minus valeant.*

Eorumdem denariorum semisses, pondere et pretio similes, cusi Edicto 26. April. 1438. dicti *demi Escus.* Tab. XII. num. 15.

Diplomate Regio dato Salmurii marcæ auri puri pretium fuit 86. lib. 17. sol. 6. den. putato quolibet scuto pro 25. sol. Turon.

☞ Edicto dato Parisiis 12. Julii 1436. reprobantur omnes monetæ quas in Francia cudi jusserat Henricus Rex Angliæ.

Similia *Scuta,* et eorum semisses paris ponderis, pond. 70. et semiss. et 141. den. ad marcam Paris. *Diplom. 12. Aug. 1445.*

Similia *Scuta,* ad 23. karats et semiss. cum 8. parte remed. pretii 27. sol. 6. den. pond. 70. d. et semiss. ad marcam Par. *Edicto 20. Jan. 1446. 26. Maii 1447. 18. Maii 1450.*

Eorum semisses, pro rata.

☞ Similia *Scuta,* ad 23. karats et 3. quart. cum 4. parte remedii, ponderis et pretii ut supra, *Edicto 26. Maii 1447. 18. Maii 1450.* quo anno *marcha auri fini et optimi* æstimatur 95. lib. in Charta ejusdem anni. tom. 2. Hist. fundat. Capellæ et Cathedr. Catalaun. pag. 159.

Similia *Scuta,* ponderis 2 d. 16. gr. pretii 27. sol. 6. den. [pond. 71. den. ad marcam Paris.] *Diplom. 16. Jun. 1455. [et 7. Junii 1456.]*

* Computus ann. 1421. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Receptum ab executoribus domini decani pro quadam emenda, per unum hominem de Dixmude perpetrata, xij. francos, valentes xix. lib. xvj. sol. Receptum a dom. Guillelmo Moreau pro loco suæ sepulture in circuitu chori per eum electo, lx. scuta aurea, pro quolibet xij. sol. valentia cxxvj. lib.*

* Chartul. Corb. sign. *Daniel ad 6. Febr. ann. 1427. fol. 72. v°: Telle monnoie de tel pris et valleur, que pour xxij. solz Par. on puit avoir ung Saluz d'or.* Idem fol. 183. v°. ad ann. 1432. 12. Jan. *xxij. Par. pour un Saluz d'or,* ibid. ann. 1433. 9. Jun. fol. 194. v°.

* Charta ann. 1438. 20. Mart. ex Chartul. 21. Corb. fol. 251. v°: *Dix couronnes d'or du coing et forge du roy nostre sire ad présent ayans cours, tellement que les lxx. pesans et faisans le marcq d'or au marcq de Troyes.*

* *Scuta aurea* pretii 22. sol. memorantur in apocha ann. 1452. ex Tabul. S. Germ. Prat.

Sub LUDOVICO XI.

☞ *Scuta vetera* 25. sol. æstimantur in Charta 14. Febr. 1465. ex Tabul. Corisopit.: *Duodecim scutorum antiquorum ad xv. libras monetæ ascenduntum.*

☞ *Scuta fortia aurea* quæ tum cudebantur in Francia et Delphinatu, pond. 2. den. 16. gr. pretii 27. sol. 6. den. Turon. *Edicto 4. Jan. 1470.*

☞ Eorumdem semisses, pro rata.

☞ Ejusdem pretii statuuntur *Scuta vetera Franciæ (à pied et à cheval)* eod. Edicto.

☞ *Regales auri* pond. 2. den. 23. gr. pretii 30. sol. Turon. laudato *Edicto 4. Jan. 1470.*

☞ *Scuta nova (Escus neufs)* tam in Francia quam in Delphinatu, pretii 28. sol. 4. den. Turon. *Edicto 12. Mart. 1472.* Similia Scutis Caroli VII. *Scuta,* cum binis liliis ad latera, ad 23. karats cum 8. part. remedii pond. 2. den. 16. gr. pretii 30. sol. 3. den. Turon. pond. 72. ad marcam Paris. *Diplom. [28. Dec. 1473.] 4. Jan. 1473.* Typus hic exhibetur, Tab. XIII. num. 1.

Semisses, pro rata. Typus habetur apud Hautinum pag. 169.

☞ *Scutum aureum* æstimatur 22. sol. 6. den. fortis monetæ, in Charta 7. Aug. 1473.

Scuta cum Sole, (*Escus au Soleil*) in quibus effectus sol octo radiatorum supra coronam flosculis adornatam, ad 23. karats, et 8. part. remed. pond. 2. den. 17. gr. (nulli tamen reperuntur graviores 15. gran.) pretii 33. sol. Tur. *Diplom. 2. Nov. 1475.* Eorum fabrica decreta tam in Franciæ quam Delphinatus officinis monetariis. Eodem Diplomate statutum, ut prius cusa *Scuta* pretii essent 32. sol. 1. den. [Typus hic delineatur, Tab. XIII. num. 2.]

Angeli varii ponderis et pretii, vulgo *Angelots,* in quibus effectus S. Michael, gladium dextra, læva scutum cum tribus liliis tenens, pedibus serpentem terens effingitur, cum Inscript. LUDOVICUS DEI GRA. FRANCORUM REX. In altera parte, [Scutum Francicum, vel] crux florigera, cum solita Inscript. XRC. Describuntur ab Hautino pag. 173. [Typum habes hic, Tab. XIII. num. 3.]

☞ Servantur in Gazophylaciis ejusmodi numismata aurea et argentea varii ponderis, quæ perperam inter monetæ annumerari observat D. le Blanc pag. 249. cum ob institutum ab ipso Ordinem S. Michaelis cusa fuerint, non ut in publico usu essent. Id tamen affirmare non ausim.

* Charta ann. 1462. 6. Febr. ex Tabul. Carnot.: *cxxxj. livres, six solz payez en quatre vingt quatre escus d'or neuf du coin du roy, ayant cours pour cxxvij. sols, vj. deniers chaque piece, dix reaux d'or du prix de xxx. sols piece et xv. sols Tournois.*

* Instrumentum ann. 1469. 2. Nov. ex Tabul. Flamar.: *Et hoc totum pro pretio et summa xij. scutorum et xij. grossorum auri, scuta vero boni auri et recti ponderis, cugni et legis dom. nostri Franciæ regis, videlicet cugni novi nunc cursum habentis, computando scutum auri pro decem et octo grossis auri et duobus ardicis, et pro quolibet grosso auri sex ardicos, et pro ardicis duos jaquetos monetæ nunc currentis.*

* Necrologium eccl. Paris. ubi de donatione Guill. Chartier de Bajocis, qui

obiit 1. Maii ann. 1472: *Summa septuagintorum scutorum auri, quolibet pretii xxij. sol. Par.*

* *Scutum aureum* æstimatur xxx. sol. iij. den. in Charta ann. 1475. 29. Oct. xxxij. sol. in alia ann. 1481. ex Tabul. Corb.

Sub CAROLO VIII.

☞ *Scuta cum Corona* currere jubentur pro 35. sol. Turon. *Edicto 30. Julii et 29. Jan. 1487. 24. April. 1488.* Ejusd. pretii memorantur in Charta ann. 1493. apud Rymor. tom. 12. pag. 528: *Valente unaquaque Corona 35. sol. Turon.*

☞ *Scuta cum sole* statuuntur pretii 36. sol. 3. d. Turon. *Edicto 30. Julii et 29. Jan. 1487. Tab. XIII. num. 3.*

Scuta, Francicis et Delphinalibus similia, pret. 36. sol. 3. den. Turon. *Diplom. 24. April. 1488.* [*] Habes typos *Scutorum aureorum,* Tab. XIII. *Francici* num. 13. *Dalphinatis* num. 15. *Britannici (escu au soleil de Bretagne)* num. 14.] Habentur præterea ejusdem Regis aurei alii, in quibus *Regis Siciliae,* et *Jerusalem,* alii in quibus *Pisanorum Liberatoris* titulus ei adscribitur.

Legitur in Regesto viridi novo Castellæ Paris. fol. 83. Statutum de monetarum pretio, 16. Februar. 1485:

Grans Blans unzains tant aux armes de France, que du Dauphiné pour 11. den. Tourn. piece, demi unzains à l'équipollent.

Grans Blans au soleil tant aux armes de France, que du Dauphiné pour 12. den. Tourn. piece, demi unzains à l'équipollent.

Liars et hardis pour 3. den. piece. Doubles et petits deniers Tournois pour 2. den. T. et 1. den. Tournois.

Les Parisis pour 1. den. paris piece. Les Gros d'argent tant aux armes de France, que du Dauphiné pour 2. sols 10. den. Tourn.

Tous les Escus à la Couronne qui sont faits à divers poids, à tout le moins, qui poisent deux d. 14. gr. au pris de 32. s. 1. d. T. piece. Les demi Escus à l'équipoll.
Les Escus faits au pays de Dauphiné du poids dessusdit pour 32. s. 1. d. T. piece, et les demy à l'équipollent.

Les Escus au soleil, qui sont faits de 70. de poids au marc à tout le moins, qui poisent deux den. 16. gr. pour 33. s. T. piece, et les demi Escus à l'équipollent.

Les Escus au soleil, qui sont faits oudit pays de Dauphiné de semblable poids pour 33. s. T. piece, et les demi à l'équipollent.

Habetur Statutum aliud Caroli VIII. Reg. 10. Jun. ann. 1488. fol. 131. quo perinde monetarum Francicarum pretium indicatur, scilicet:

Bons viels Escus pour 40. s. Tourn. Bons Francs à pié et à cheval et Royaux pour 39. s. Tournois.

Bons Saluts à 37. s. Tourn. Bons Escus au soleil pour 36. s. den. Tourn.

Bons Escus appelez à la couronne pour 35. s. T. piece.

Grans Blans au soleil appellez douzains pour 13. den. Tournois.

Grans Blans à la couronne appelez unzains pour 12. den. T. piece, et les demi à l'équipollent.

Gros du Roy, qui par cy devant ont eu cours pour 2. s. 10. d. T. auront cours pour 3. s. T.

Liars et Hardis, doubles Tournois, Petits Tournois et deniers Parisis au pris qu'ils courent à present.

Statuto denique alio ejusd. Caroli 17.

Decemb. ann. 1488. *ibid.* fol. 122. statuitur nova cusio *des Grans Blans à la Couronne à 4. den. d'aloï argent le Roy, à 2. g. de remede, de 7. s. 8. den. et demi de poids au marc de Paris, qui auront cours pour 10. den. T. la piece, sur le pié de 11. livres T. marc d'argent.*

In Regesto cæreulo Castelleti Paris. fol. 50. exstat aliud Caroli Regis Statutum 31. August. ann. 1493. quo cudi statuuntur monetæ aureæ et argentæ, scilicet:

Les Escus fins au soleil de 70. de poids au marc, qui est 2. den. 17. gr. 3. quarts de gr. du poids de 2. d. 16. gr. du prix de 36. s. 3. d. T. les demi à l'équipollent.

Les Escus à la Couronne, qui sont à 72. de poids au marc, qui est 2. den. 14. gr. du prix de 35. s. T. Les demi à l'équipollent.

Les gros de Roy de 2. den. 16. gr. pour 3. s. T.

Les grans Blans au souleil aux armes de France et du Dauphiné pour 13. den. T. les demi à l'équipollent.

Les grans Blans à la Couronne pour 10. den. T. etc.

* *Albi magni regii cum sole*, in Invent. Chart. monast. Athanat. fol. 12. v^o: *Instrumentum ann. 1486. pensionis annuæ xxv. florenorum monetæ regie, quolibet floreno valente xviii. albos magnos regios sive solem.* Et fol. 25. r^o: *Instrumentum 26. Mart. ann. 1498. annuæ pensionis unius scuti auri ad coronam sine sole, valoris xxxv. solid.* Idem legitur in Ch. 3. Sept. ann. 1495. *ibid.*

Sub LUDOVICO XII.

† *Scuta vetera* pond. 3. den. currunt pro 40. s. Turon. *Edicto 4. Julii 1498. 12. et 22. Novemb. 1506.* quæ vero pendunt tantum 2. den. 23. gran. pro 39. sol. 6. den. Turon.

† *Scuta cum Corona* pond. 72. ad marcem Paris. seu pond. 2. den. 14. gr. statuuntur pretii 35. sol. Turon. *Edicto 4. Julii 1498. 23. Mart. 1503. 12. et 22. Nov. 1506. 25. Decem. et 3. Febr. 1511.*

† *Scuta cum Sole* quæ tum cudebantur pond. 70. den. ad marcem Paris. vel pond. 2. den. 16. gr. currere jubentur laudatis mox *Edictis* pro 36. sol. 3. den. Turon. Typum exhibet Tab. XIV. num. 1. semisse num. 2.

† *Regales Franci pedites et equites (à pied et à cheval)* pond. 2. den. 22. gr. currere permittuntur pro 39. sol. Turon. *Edicto 4. Julii 1498. 12. et 22. Nov. 1506.*

Scuta cum Histrice, (Escus au Porc espic) in quibus binæ histrices scuti latera ambiunt: in aversa parte crux visitur, in muris Pontici vellus desinens, inter binas histrices, et bina L. pond. 2. den. 17. gran. pretii 36. sol. 3. den. Turon. *Diplom. 19. Nov. 1507. [et 25. Decem. 1511.]* Typum damus, Tab. XIV. num. 3.

Sub FRANCISCO I.

Scuta similia [cum Sole] pond. 2. den. 16. gran. currere jubentur pro 40. sol. Turon. *Edicto 27. Nov. 1516. [21. Jul. 1519. 28. Sept. 1526.]* Pro 45. sol. Turon. currunt *Edicto 5. Mart. 1532. et 18. Octob. 1539.]*

Scuta cum parva Cruce, (Escus à la petite Croix) pretii 45. sol. Tur. pond. 2. den. 16. gran. *Diplom. 19. Mart. 1540.*

† *Scuta cum Sole* ad 23. karats cum 8. parte remedii quæ prius cudi jusserat pond. 71. den. et 1. sextar. ad marcem Paris. quolibet scuto ponderis 2. denar. 16. gran. pretii 45. sol. Turon. iterum cudi jubentur *Edicto 24. Febr. 1539. 19.*

Mart. 1540. 15. April. 1545. Debiliora 1. gr. pro 44. sol. 3. d. Turon. currere jubentur laudato *Edicto 19. Mart. 1540.* quæ vero 2. gr. minus pendunt pro 43. sol. 6. d. Turon. At Litteris datis mense Jan. 1544. *Scuta* pond. 2. den. 15. gran. currunt pro 45. sol. Turon.

† *Scuta vetera* pond. 64. ad marcem Paris. cusa ad 23. karats et semiss. currere jubentur pro 51. Turon. *Edicto 19. Martii 1540.*

† *Scuta cum Corona* ad 23. karats, pond. 2. d. 14. gran. pretii 30. sol. Turon. pond. 74. ad marcem Paris. *Edicto 27. Nov. 1516. 28. Sept. 1526.* In Charta ann. 1525. apud Rymer. tom. 14. pag. 45. dicuntur valere 38. sol. Turon.

† *Eadem Scuta* statuuntur pretii 40. sol. 6. den. Turon. *Edicto 5. Mart. 1532.* Pro 43. sol. 6. den. currunt *Edicto 18. Octob. 1539. et 15. April. 1545.*

† *Franci pedites et equites (Francs à pied et à cheval)* cusi ad 24. karats minus 4. parte, pond. 2. den. 20. gran. pretii 48. sol. 10. den. Turon. *Edicto 19. Mart. 1540.*

† *Eodem Edicto Regales auri* ad 23. karats, pond. 2. den. 20. gr. pretii 47. sol. 3. den. Turon. statuuntur.

☞ Ex his vero minime colligendum *Scuta cum sole* quæ cudi jussit Franciscus I. veteribus prorsus similia existisse, ab iis quippe distincta fuerunt vel Salamandris, unde *Escus à la Salamandre* nuncupata: vel parva cruce in aversa parte efficta, unde *Escus à la petite Croix*, vel à la *Croisette* dicebantur. Horum typi hic exarantur, Tab. XIV. cum Salamandris num. 19. cum parva cruce num. 13. [*] et semissis num. 14. cum F. littera coronata num. 15. semisses cum cruce liliata num. 16. et 17.

☞ Sub eodem Francisco I. cœpit usus ut caput Regis effingeretur in *Scutis* aureis. uti monet D. le Blanc pag. 264. quod jam sub Ludovico XII. in *Grossis Testonibus* factum videre est infra in monetis argenteis. Ab eo etiam institutum ut annus cusionis in monetis notaretur; quem morem *Edicto* confirmavit Henricus II. Primi scuti hac nota signati typum damus, Tab. XIV. num. 20. [*] Alterum adjecimus num. 18. qui speciminis loco cusus publici juris non est factus.]

☞ Ab instituto nostro minime alienum existimamus litteras hic subjicere, quibus monetæ distinguebantur ex Statuto 14. Jan. 1539. ut si qua in iis fraus fieret, meritas pœnas penderet reus.

Paris.	A	Fanum S. Portiani	O
Rotomag.	B	Divion.	P
Fanum S. Laudi	C	Catalaun.	Q
Lugdun.	D	S. Andr.	R
Turon.	E	Trece	S
Andegav.	F	S. Menehild.	T
Pictav.	G	Villa Taurin.	V
Rupella.	H	Villa-franc.	X
Lemovic.	I	Bituricæ	Y
Burdig.	K	Dalphin.	Z
Bayona	L	Provinc.	&
Tolosa	M	Britan.	9
Monspess.	N		

Sub HENRICO II.

Denarii Auri, dicti *Henrici*, (*Deniers d'or, dits Henris*) in quibus regis laureati et armis instructi efficta protome, et in aversa parte Crux ex litteris H. coronatis compacta pond. 2. den. 20. gran. pretii 50. solid. Turon. *Ducati* etiam appellabantur, cusique et duplices. *Diplom. 14. Jan. 1549.*

Scuta cum sole (Escus au soleil) in quibus loco crucis, Rex coronatus effictus, pond. 2. den. 15. gran. pretii 46. sol. Turon.

† *Scuta cum Sole* in quibus caput Regis coronatum ad vivum effigitur cum Inscriptione, HENRICUS II. DEI GRA. FRANCOR. REX. quam præcedit crucicula: ex altera parte inter bina H. coronata Scutum Francicum cum corona imperiali cui sol imminet, et solita Inscript. XRC. etc. ann. 1549. cudi jubentur *Edicto ult. Jan. 1548.* Typum hic habes, Tabul. XV. num. 15.

† *Scuta duplicia cum sole dicta Henrici*, in quorum una parte caput Regis coronatum effictum cum Inscript. HENRICUS, etc. et in aversa parte inter quatuor lilia crux ex quatuor litteris H. coronatis compacta, cui sol imminet, cum crucicula in medio crucis, et Inscript. DUM TOTUM COMPLEAT ORBEM. 1549. cudi jubentur *Edicto 8. Febr. 1548.* [*] Typum semissis scuti ita inscriptum exhibemus, Tab. XV. num. 16. ubi caput regis nudum apparet.]

† *Duplices Henrici* pond. 5. den. 17. gran. pretii 5. lib. Turon. simplices et semisses pro rata parte *Edicto 23. Jan. 1549. 5. Febr. 1550. 29. Januar. 1551. 12. Sept. 1554. 13. Marti 1555.*

Henrici duplices et simplices, paris ponderis, cum figura muliebri galeata super trophæo sedente Victoriolam lauream porrigentem dextra præferente, cum Inscript. GALLIA OPTIMO PRINCIPI. Typum describimus, Tabul. XV. num. 14. [*] Speciminis loco cusus hic numerus.]

Semissis, pro rata. *Scuta cum Sole et Lunulis*, paris ponderis et pretii. Typum damus, Tab. XV. num. 13.

Monetæ, quam ad molendinum dicimus, (*Monnoye au moin*) fabrica Parisiis instituta in Domo Thermarum Regiarum, ad caput horti Palatii, in quo cusa. [*Edicto 29. Jan. 1551.*]

† *Scuta vetera* pond. 3. den. statuuntur pretii 51. sol. Turon. *Edicto 29. Jul. 1549. Pro 55. sol. Turon. currere jubentur Edicto 23. Jan. 1549. 5. Febr. 1550. 5. Jun. 1551. 12. Sept. 1554.*

† *Scuta cum Corona* pond. 2. den. 14. gran. pretii 43. sol. 6. den. Turon. *Edicto 29. Jul. 1549. Pro 45. sol. Turon. currunt Edictis mox laudatis.*

† *Scuta cum sole* pond. 2. den. 15. gran. pro 45. sol. Turon. currere jubentur *Edicto 29. Jul. 1549. Pro 46. sol. Turon. Edicto 23. Jan. 1549. 5. Febr. 1550. 5. Junii et 29. Jan. 1551. 12. Sept. 1554.*

† *Franci pedites et equites* pond. 2. den. 20. gr. statuuntur pretii 48. sol. 10. den. Turon. *Edicto 29. Jul. 1549.*

† *Eodem Edicto Regales* pond. 2. den. 20. gr. currere jubentur pro 47. sol. 3. den. Turon.

Sub FRANCISCO II.

Sub quo nullæ aureæ cusæ monetæ quæ ejus nomen præferant, sed typis Henrici parentis, [ejusdem ponderis et pretii *Edicto 24. Febr. 1559.*]

☞ *Eodem Edicto veterum monetarum cursus sic statuatur:*

Scuta cum Sole pond. 2. den. 15. gran. et supra, pretii 50. sol. Turon. semisses pro rata.

Scuta vetera pond. 3. den. ejusdem pretii.

Scuta cum Sole et corona pond. 2. den. 14. gran. pretii 46. sol. Turon.

Salutes pond. 2. d. 17. gr. pretii 49. sol. Tur.

Sub CAROLO IX.

† *Duplices Henrici* pond. 5. den. 17. gran. statuuntur pretii 5. lib. 8. sol. Turon. simplices et semisses pro rata. *Edicto 17. Aug. 1561.* Pro 5. lib. 16. sol. Turon. currere jubentur *Edicto 21 April. 16. Oct. 1571. et 26. Maii 1573.*

Scuta cum Sole [Escus au Soleil] absque ulla effigie, [in quorum una parte scutum Regis effectum cum corona, cui imminet sol, et aversa parte crux liliata, cudi jubentur ad 23. karats cum 4. parte remedii,] pond. 2. den. 15. gran. pretii 50. sol. Turon. *Diplom. 17. Aug. 1561.* [ejusdem pretii *Diplom. 31. Deg. 1563.* pretii 52. sol. *Diplom. 11. Aug. 1568.* [pretii 53. sol. *Diplom. 23. Nov. 1569.*] pretii 54. sol. [*Edicto 30. Aug. 1570.*] et *Aresto Intimi Consilii 16. Sept. seq.* pretii 54. sol. usque ad 1. April. 1572. *Diplom. [21.] 27. April. [16.] 1571.* pretii 52. sol. usque ad Natalem S. Joan. *Dipl. 1. April. 1572.* pretii 54. sol. *Dipl. 2. [27.] Septemb. 1572.* [20. Dec. seq. 30. Jan. 1573.] 26. Maii ejusd. anni. [Ex arbitrio populi 17. Dec. 1573. pretii 57. et 58. sol. anno seq. 59. et 60. sol. *Edicto 8. Junii 1574.*] pretii 58. sol. *Diplom. 22. Septemb. 1574.* pretii 60. sol. *Dipl. ult. Maii 1575.* pretii 65. sol. *Diplom. 22. Mart. 1577.* pretii 66. sol. *Aresto Curiae 13. et 21. Jun. 1577.* Typum describimus, Tab. XVI. num. 2.

† *Scuta cum Regina* currere permittuntur pro 51. sol. Turon. *Edicto 23. Nov. 1569.*

† *Scuta vetera* pond. 3. den. pretii 60. sol. Turon. *Edicto 17. Aug. 1561.* pretii 65. sol. *Edicto 21. April. 16. Oct. 1571. et 26. Maii 1573.*

† *Scuta cum Sole* pond. 2. den. 14. gran. pretii 49. sol. Turon. *Edicto 17. Aug. 1561.*

† *Scuta cum Corona* ejusdem pond. et pretii eodem *Edicto*: pretii 51. sol. Turon. *Edicto 11. Aug. 1568.* pretii 53. *Edicto 21. April. 16. Oct. 1571. et 26. Maii 1573.*

† *Regales et Franci [à pied et à cheval]* pond. 2. den. 20. gran. pretii 55. sol. Turon. *Edicto 17. Aug. 1561.* pretii 59. sol. statuuntur aliis *Edictis* mox laudatis.

Sub HENRICO III.

☞ Sub quo monetæ omnes cusæ typis Caroli IX. usque ad 26. Julii 1575. qua die *Aresto Curiae Monet.* cudi jubentur *Scuta cum Sole* ejusdem figuræ et ponderis quibus alia, præterquam quod loco Caroli HENRICUS scribitur, pretii 60. sol. Turon. Pro 66. sol. currere jubentur *Aresto Parlamenti 13. Jun. 1577. et Diplom. 28. Sept. 1577.*

Edicto M. Sept. ann. 1577. interdictæ rationes seu numerationes *ad libram*, inductæque *ad Scuta*, quorum pretium fuit 66. sol. Turon. usque ad ultimum Dec. et deinceps 60. sol.

† *Duplices Henrici* pond. 5. den. 17. gran. pretii 5. lib. 16. sol. Turon. *Edicto 7. Jul. 1574.* pretii 6. lib. 4. sol. *Edicto 22. Sept. seq.* pretii 6. lib. 10. sol. *Edicto ult. Maii 1575. et 14. Jun. seq.* pretii 7. lib. 1. sol. *Edicto 22. Mart. 1577.* pretii 7. lib. 4. sol. *Aresto Parlamenti Rotomag. 9. Jul. seq.* ad 6. lib. 10. sol. reducuntur *Edicto dato mense Sept. ejusdem anni.*

† Simplices et semisses pro rata. [* Semissem scuti ann. 1587. exhibemus, Tab. XVI. num. 3.]

† *Scuta vetera* pond. 3. den. pretii 65. sol. Turon. *Edicto 7. Jul. 1574.* pretii 69. sol. *Edicto 22. Sept. ejusdem anni,* pretii 72. sol. *Edicto ult. Maii et 14. Jun. 1575.* pretii 78. sol. *Edicto 22. Mart. 1577.* pretii 4. lib. *Aresto Parlamenti Rotomag. 9.*

Jul. seq. reducuntur ad 72. sol. Turon. *Edicto mense Sept. ejusdem anni.*

† *Iisdem Edictis Scuta cum Sole* pond. 2. den. 15. gran. varii pretii 54. 58. 60. 65. 66. et 60. sol. Turon. semisses pro rata portione.

† *Edictis laudatis* varium etiam fuit pretium *Scutorum cum Corona* pond. 2. den. 14. gran. 53. 57. 59. 64. 65. et 59. sol. Turon.

† *Cursus Regalium aureorum et Francorum [à pied et à cheval]* pond. 2. den. 20. gran. sic statuitur *iisdem Edict.* 59. 63. 68. 73. 75. et 68. s. Tur.

☞ Consulto prætermisimus monetas quas Consilium sanctæ Unionis cudi jussit typis Cardinalis Borbonii quem Regem sub nomine Caroli X. renuntiaverat post obitum Henrici III. neque enim inter seriem monetariam Regum nostrorum annumerari debent. *Consulat D. le Blanc pag. 293.* qui plura voluerit. [* *Scutum cum corona* ann. 1292. *Edicto Tab. XVII. num. 1.*]

Sub HENRICO IV.

† *Duplices Henrici* pretii 6. lib. 10. sol. *Aresto Parlamenti 2. Dec. 1596.*

† *Eodem Aresto Scuta vetera* pond. 3. den. pretii 72. sol. Turon. pretii 78. sol. *Edicto mense Septemb. 1602.*

† *Scuta cum Sole* pond. 2. den. 15. gran. pretii 60. sol. Turon. *Edicto 5. Jun. 1596. 24. Maii 1601. Aresto Curiae Monet. 13. Mart. 1602.* pretii 65. sol. *Edicto mense Sept. seq.* Pro 72. sol. currere jubentur *Edicto mense Aug. 1609.* usque ad 1. Sept. seq. subinde pro 70. sol.

† *Scuta cum Corona* pond. 2. den. 14. gran. pretii 59. sol. Turon. *Aresto Parlamenti 2. Decemb. 1596.* pretii 64. sol. *Edicto dato mense Sept. 1602.* Typus exhibetur, Tab. XVII. num. 8.

† *Regales et Franci* pretii 3. lib. 8. sol. Turon. *Aresto mox laudato.*

☞ Interdicta computatione *ad Scuta*, numerationes *ad libram* restitutæ *Edicto dato mense Septemb. 1602.*

† *Litteris 23. Junii 1604.* cursus monetarum præscriptus *Aresto 2. Sept. 1603.* prorogatur usque ad 1. Julii 1605. Rursum usque ad festum S. Johannis 1606. *Aresto Consilii Regii 4. Augusti 1605.*

† *Henrici Aurei*, seu *Duplices Henrici* qui et *Libræ Henrici [Livres Henry]* dicti pond. 9. den. 6. gran. pretii 12. lib. cudi jubentur *Edicto dato mense Aug. 1609.*

Sub LUDOVICO XIII.

† *Scuta cum Sole* pond. 2. den. 15. gran. pretii 3. lib. 15. sol. Turon. Eorundem semisses pro rata portione. *Edicto 5. Dec. 1614.* pretii 3. lib. 16. sol. *Aresto Consilii Reg. 18. Sept. 1621.* pretii 3. lib. 15. sol. *Arestis Curiae Monet. 4. Febr. 1625. et 30. Martii 1626.* pretii 4. lib. *Edicto 5. Febr. 1630.* usque ad ult. Mart. seq. a dicta die usque ad ult. Jun. seq. 3. lib. 18. s. subinde reducuntur ad 3. lib. 15. sol. pretii 4. lib. *Edicto 28. Januar. 1631.* usque ad ult. Jun. seq. a dicta die usque ad ult. Sept. seq. 3. lib. 18. sol. At *Edicto 13. Aug. 1631.* statuuntur pretii usque ad ult. Oct. ejusd. ann. 4. lib. 3. sol. ab hac die usque ad ult. Jan. 1632. 4. lib. a dicta die usque ult. April. 3. lib. 17. sol. subinde reducuntur ad 3. lib. 15. sol. Sed cum ex arbitrio populi currerent pro 4. lib. 10. s. *Aresto Consilii Reg.* currere jubentur pro 4. lib. 6. sol. tantum: qui cursus pluribus *Edictis* et *Arestis* prorogatus, iterum statuitur *Edicto 30. Jun. 1635.* pretii 4. lib. 14. sol. *Edicto mense Mart. 1636.*

pretii 5. lib. 4. sol. *Edicto 25. Jun. ejusdem anni.*

† *Scuta cum Corona* pond. 2. den. 14. gran. pretii 3. lib. 14. sol. *Edicto 5. Dec. 1614.* pretii 3. lib. 19. sol. *Edicto 19. Febr. 1635.* pretii 4. lib. 13. sol. *Edicto mense Mart. 1616.* pretii 5. lib. 3. sol. *Edicto 25. Jun. ejusd. anni.* Typus Tab. XIII. num. 1.

† *Scuta vetera* pond. 3. den. pretii 5. lib. 14. sol. *Edicto mense Mart. 1636.* pretii 6. lib. *Edicto 25. Jun. ejusd. anni.* Semisses eorum pro rata.

† *Duplices Henrici* pond. 5. den. 17. gran. pretii 8. lib. *Edicto 5. Dec. 1614.* pretii 10. lib. 4. sol. *Edicto mense Mart. 1636.* pretii 11. lib. 4. sol. *Edicto 25. Jun. ejusd. anni.*

† *Regales Auri* pond. 2. den. 20. gran. pretii 5. lib. 12. s. *Edicto 25. Jun. 1636.*

† *Eodem Edicto Franci pedites et equites* pretii 5. lib. 15. sol.

☞ *Marca auri fini* statuitur pretii 384. lib. *Edicto 20. Dec. 1636.*

☞ *Cursus monetarum aurearum argentearumve* præscriptus *Edicto 25. Jun. 1636.* prorogatur *Edictis 17. Nov. 1639. 18. Oct. 1640. Sept. 1641. 19. Dec. seq. 12. Febr. 1642. 29. Mart. seq. 24. Aug. 1643.*

† *Ludovici Aurei [Louis d'or]* ad 22. karats cum 4. parte remedii, in quibus effectum caput Reg. Laureati, cum inscript. LUD. XIII. D. G. FR. ET NAV. REX. In altera parte inter quatuor lilia Crux ex litteris L. coronatis compacta cum inscript. CHR. REGN. VINC. IMP. pond. 5. den. 6. gran. pretii 10. lib. cudi jubentur *Edicto 31. Martii 1640.* Typus hic exaratur, Tab. XIII. num. 2. *Duplices et semisses pro rata parte.* Typus ibidem num. 3.

† *Eodem Edicto cudi perinde jubentur Scuta aurea cum Armis Franciæ.*

Sub LUDOVICO XIV.

☞ *Monetarum aurearum et argentearum* debiliorum cursus obtinuit ex pluribus *Edictis* a 30. Dec. 1643. usque ad 1. April. 1648.

† *Scuta aurea et Ludovici Aurei* ponderis, tituli et remedii statutorum in *Arestis Curiae Monet.* cudi jubentur *Aresto Consilii Reg. 21. Mart. 1646.* [* Typum Scuti aurei ann. 1647. damus, Tab. XIX. num. 1. *Ludovici aurei* ann. 1644. ibid. num. 2.]

† *Scuta cum Sole* pond. 2. den. 15. gran. pretii 5. lib. 4. sol. *Aresto Curiae Monet. 1. Aug. 1650.* pretii 5. lib. 14. sol. usque ad 1. Jul. seq. subinde 5. lib. 4. sol. *Edicto 28. Mart. 1652.* pretii 5. lib. 14. sol. usque ad finem anni *Aresto consil. Reg. 31. Jul. 1652.* pretii 6. lib. 4. sol. *Edicto 29. April. 1653.* usque ad ult. Jun. seq. a dicta die usque ad ult. Sept. 5. lib. 19. sol. ab hac die usque ad ult. Dec. 5. lib. 14. sol. rursum usque ad ult. Mart. 1654. 5. lib. 9. sol. subinde 5. lib. 4. sol. ejusd. pretii *Edicto mense Dec. 1655.* pretii 5. lib. 14. sol. *Aresto Consil. Reg. 7. Dec. 1665.* usque ad 1. Jan. seq. a qua die currunt ex eod. *Aresto pro 5. lib. 11. sol. 6. den. ad 5. lib. 14. sol. revocantur Aresto Consil. Reg. 15. Mart. 1656.* qui cursus prorogatur *Edicto 8. April. ejusd. anni, Arestis Curiae Monet. 16. Dec. 1660. 16. Dec. 1662. et Aresto Consil. Reg. 1666.* pretii 5. lib. 19. sol. *Edicto 27. Jul. 1686.* reducuntur ad 5. lib. 16. sol. 6. den. *Aresto consil. Reg. 20. Octob. 1687.* pretii 6. lib. *Edicto mense Dec. 1689.* qui cursus invaluit usque ad 1. Jan. 1691. subinde pretii 5. lib. 16. sol. 6. den. *Aresto Con-*

sil. Reg. 19. Dec. 1690. Demum eorum cursus inhibetur *Edicto mense Septemb.* 1693.

† *Ludovici Aurei* pretii 20. lib. cudi deinceps prohibetur *Aresto Curiae Monet.* 18. Jul. 1648.

† *Ludovici Aurei* pond. 5. den. 6. gran. pretii 10. lib. *Aresto Curiae Monet.* 12. Aug. 1649. pretii 11. lib. *Edicto* 23. Mart. 1652. usque ad 1. Jul. seq. subinde 10. lib. rursum pretii 11. lib. usque ad finem anni *Aresto Consil. Reg.* 31. Jul. 1652. pretii 12. lib. *Aresto Consil. Reg.* 7. Mart. et *Edicto* 29. April. 1653. usque ad ult. Jun. seq. a dicta die usque ad ult. Sept. seq. 11. lib. 10. sol. ab hac die usque ad ult. Dec. seq. 11. lib. rursum usque ad ult. Mart. 1654. 10. lib. 10. sol. subinde 10. lib. pretii 11. lib. *Aresto Consilii Reg.* 15. Mart. et *Edicto* 8. April. 1656.

† *Ludovici aurei* pretii 11. lib. cudi permittuntur *Aresto Consilii Reg.* 19. Aug. 1656. ejusd. pretii *Arestis Curiae Monet.* 16. Dec. 1660. et 16. Dec. 1662. a 1. Jan. 1666. currere jubentur pro 10. lib. 15. sol. *Aresto Consil. Reg.* 7. Dec. 1665. revocantur ad 11. lib. alio *Aresto* 16. Sept. 1666. eorum cursus permittitur, interdictis *Scutis aureis et Francis*, *Edicto* 28. Mart. 1679. pretii 11. lib. 10. sol. *Edicto* 27. Jul. 1686. pretii 11. lib. 5. sol. *Aresto Consil. Reg.* 20. Oct. 1687. pretii 11. lib. 12. sol. *Edicto mense Dec.* 1689. qui cursus obtinuit usque ad 1. Jan. 1691. ab hac die pretii 11. lib. 8. sol. 6. den. *Aresto* 19. Dec. 1690. ejusd. pretii *Arestis* 23. Jan. 1691. 20. *Februar.* et 20. Mart. seq. pretii 11. lib. 5. sol. *Aresto* 18. April. 1691. usque ad *Arestum* 28. Febr. 1693. quo eorum cursus omnino est prohibitus.

† *Ludovici Aurei* ad 22. karats, in quibus effectum caput Regis laureati cum Inscript. LUD. XIII. etc. in aversa parte scutum Francicum coronatum cum Inscript. SIR. NOMEN. etc. pond. 5. den. 6. gran. pretii 12. lib. 10. sol. duplices et semisses pro rata, cudi jubentur *Edicto mense Dec.* 1689. ejusd. pretii *Aresto Consil. Reg.* 2. Maii 1692. usque ad 1. Jun. subinde 12. lib. 5. sol. pretii 12. lib. *Aresto* 13. Dec. 1692. pretii 11. lib. 10. sol. *Aresto* 7. Febr. 1693. pretii 12. lib. *Arestis* 24. ejusd. mensis, 31. Mart. 28. April. 30. Maii seq. pretii 11. lib. 15. sol. *Aresto Consil. Reg.* 16. Jun. 1693. usque ad 1. Aug. seq. subinde 11. lib. 10. sol. ejusd. pretii *Arestis* 19. Aug. et 22. Sept. 1693. pretii 11. lib. 15. sol. *Arestis* 1. et 22. Dec. seq. pretii 12. lib. 15. sol. *Aresto* 22. Sept. 1699.

† *Ludovici Aurei*, ejusdem tituli et ponderis quibus alii, in quorum aversa parte inter quatuor litteras L. crux conspicitur ex quatuor liliis coronatis compacta, cum solita Inscript. CHRS. etc. pretii 13. lib. duplices et semisses pro rata, cudi jubentur *Edicto mense Sept.* 1693. pretii 14. lib. *Declarat.* 11. Oct. seq. pretii 13. lib. 10. sol. *Aresto Consil. Reg.* 10. Nov. 1699. pretii 13. lib. 15. sol. *Aresto* 22. Dec. ejusd. anni a 1. Jan. 1700. usque ad 1. Febr. seq. ab hac die usque ad 1. April. seq. 13. lib. 10. s. subinde 13. lib. 5. s.

† *Ludovici Aurei* tituli et ponderis statutorum in *Edicto mense Sept.* 1693. in quorum altera parte crucem ex litteris L. coronatis compositam decussant virga seu manus justitiæ et sceptrum, cum solita Inscript. CHRS. etc. pretii 13. lib. cudi jubentur *Declarat.* 8. Jun. 1700. pretii lib. 12. 15. sol. a 1. Jan. 1701. *Arestis* 30. Nov. et 21. Dec. 1700. quo ult.

Aresto Ludovici veteres ejusd. pretii statuuntur, interdictis debillioribus; pretii 12. lib. *Arestis Consil. Reg.* 17. Maii, 23. Jun. 1701. et *Edicto mense Sept. seq.*

† *Ludovici Aurei* ejusdem tituli, ponderis et figuræ quibus alii, pretii 13. lib. cudi jubentur *Edicto mense Sept.* 1701. pretii 14. lib. *Declarat.* 27. ejusd. mensis, pretii 13. lib. 10. sol. *Aresto Consil. Reg.* 25. Jul. 1702. pretii 13. lib. 15. sol. usque ad 1. Jan. 1703. *Arestis* 22. Aug. 17. Oct. et 18. Nov. 1702. pretii 13. lib. 5. sol. a 1. April. seq. *Aresto* 6. Febr. 1703. pretii 13. lib. 10. sol. *Arestis* 17. April. 15. Maii, 19. Jun. 1703. pretii 13. lib. 5. sol. a 1. Aug. seq. usque ad ult. Sept. ejusd. anni *Arestis* 14. Julii et 21. Aug. 1703. pretii 13. lib. *Aresto* 30. Oct. 1703. ejusd. pretii *Arestis* 29. Dec. 1703. 22. Jan. 19. Febr. 18. Mart. 1704. a 1. Maii usque ad 15. ejusd. mensis pretii 12. lib. 15. sol. *Aresto* 1. April. 1704.

† *Ludovici Aurei* veteres nec reformati, quorum cursus inhibitus fuerat *Aresto Consil. Reg.* 24. Febr. 1693. iterum currere permittuntur pro eodem pretio ac reformati, *Aresto* 23. Mart. 1700. pretii 12. lib. 10. sol. *Aresto* 19. Sept. 1701. pretii 13. lib. *Declarat.* 27. ejusd. mensis, ejusdem pretii usque ad 21. Nov. subinde 12. lib. *Arestis* 29. Oct. 13. Dec. 1701. 11. Mart. 1702. pretii 13. lib. *Edicto mense Maii* 1704. usque ad 15. Jun. seq. subinde 12. lib. 10. s. reformati vero ex eodem *Edicto* pretii 14. lib. 15. sol. a 1. Febr. seq. *Aresto* 20. Jan. 1705. pretii 14. lib. 10. sol. a 1. Martii seq. *Aresto* 3. Febr. ejusd. anni.

† *Ludovici Aurei* tituli, ponderis et remedii statutorum in *Edicto mense Sept.* 1693. in quibus effecta crux ex quatuor liliis coronatis, manu justitiæ et sceptro decussatim positus, pretii 15. lib. cudi jubentur *Edicto mense Maii* 1704. Idem pretii 14. lib. 15. sol. *Aresto Consil. Reg.* 14. Febr. 1705. qui cursus obtinuit usque ad 1. Sept. seq. ab hac die pretii 14. lib. 5. sol. *Aresto* 18. Aug. 1705. ejusd. pretii *Aresto* 17. Nov. 1705. usque ad 1. Jan. 1706. ab hac die usque ad 1. Mart. seq. pretii 14. lib. a dicta die usque ad 1. April. seq. pretii 13. lib. 15. sol. ejusd. pretii usque ad 1. Jul. seq. *Aresto* 20. Mart. 1706. pretii 13. lib. 10. sol. a 1. Jul. *Aresto* 8. Jun. 1706. ejusd. pretii usque ad 1. Jan. 1707. ab hac die pretii 13. lib. 5. sol. Typus hic exaratur, Tab. XIX. num. 4. *Aresto* 27. Nov. 1706. ejusd. pretii statuuntur pluribus *Arestis* usque ad 1. Mart. 1708. ab hac die pretii 13. lib. *Aresto Consil. Reg.* 31. Jan. 1708. qui cursus prorogatus fuit usque ad 1. Jan. 1709. a dicta die pretii 12. lib. 15. sol. *Aresto* 20. Nov. 1708. ejusd. pretii usque ad 1. Maii seq. *Aresto* 19. *Februarii* 1709. ab hac die pretii 12. lib. 10. solid. usque ad *Arestum* 14. Maii 1709. quo currere jubentur pro 13. lib. usque ad 15. Jun. seq. pretii 13. lib. 5. sol. *Aresto* 4. Jun. 1709. usque ad 1. Jul. seq. subinde pretii 13. lib. usque ad 1. Octobr. ejusdem anni; ab hac die usque ad 1. Nov. seq. pretii 12. lib. 10. sol. *Aresto* 13. Aug. 1709. qui cursus obtinuit usque ad 1. Jan. 1710. *Aresto* 7. Decemb. 1709. Idem *Ludovici* pond. 5. den. 6. gran. currere jubentur pro 13. lib. usque ad 1. Febr. seq. *Declarat.* 7. Oct. 1710.

† *Ludovici aurei* ad 22. karats, in quorum aversa parte inter quatuor liliola crux visitur ex litteris L. coronatis compacta, in cujus medio effectus sol, cum solita Inscript. CHRS. etc. pond. 2. gross. pretii 16. lib. 10. sol. cudi jubentur

tur *Edicto dato mense April.* 1709. Duplices et semisses pro rata.

† *Ludovici Aurei* ejusdem tituli et figuræ quibus alii, pond. 6. den. 9. gran. et 3. quint. pretii 20. lib. duplices et semisses pro rata parte, cudi jubentur *Edicto dato mense Maii* 1709. *Aresto Consil. Reg.* 30. Sept. 1713. currere jubentur a 1. Dec. seq. pro 19. lib. 10. sol. a 1. Febr. 1714. pro 19. lib. a 1. April. seq. pro 18. lib. 10. sol. a 1. Junii seq. pro 18. lib. a 1. Sept. pro 17. lib. *Aresto* 25. Aug. 1714. a 15. Oct. seq. pro 16. lib. 10. sol. a 1. Dec. ejusd. anni pro 16. lib. *Aresto* 8. Decemb. 1714. currere debent a 1. Febr. 1715. pro 15. lib. 10. sol. a 1. April. seq. pro 15. lib. a 1. Jun. seq. pro 14. lib. 10. sol. *Aresto* 23. Jul. 1715. statuuntur pretii 14. lib. a 1. Sept. seq. qui cursus confirmatur *Declarat.* 13. Aug. 1715.

† *Lilia Aurea* (*Lis d'or*) ad 24. karats 4. parte minus, in quibus effecta Regis effigies cum Inscript. LUD. XIII. etc. in altera duo Angeli scutum Franciæ efferentes cum Inscript. DOMINE ELEGIISTI LILIUM TIBI, pond. 2. den. 17. gran. et semiss. pretii 6. lib. duplices eorumdem pro rata, cudi jubentur *Edicto mense Martii* 1655.

† *Lilia Aurea* ad 23. karats et 1. quart. in quibus loco capitis Regis conspicitur inter quatuor liliola crux ex liliis coronatis compacta, pond. 60. den. et semiss. ad marcam, pretii 7. lib. cudentur *Edicto mense Dec.* 1655. ejusd. pretii *Aresto Consil. Reg.* 15. Mart. et 8. April. 1656. Typus hic delineatur, Tab. XIX. num. 3.

† *Lilia Aurea* ejusdem pretii cudi permittuntur *Litteris Patentibus* 19. Aug. 1656. ejusd. rursus pretii *Arestis Curiae Monet.* 16. Dec. 1660. 16. Dec. 1662. 21. Apr. 1664. et *Aresto Consil. Reg.* 16. Sept. 1666.

☞ Pretium marcæ auri puri seu ad 24. karats sub Ludovico XIV. ex pluribus *Edictis* et *Arestis* hic subjiciendum duximus.

Aresto Curiae Monet. 18. Jan. 1649. 384. lib.

Aresto ejusd. Curiae 7. Jul. 1662. 423. lib. 10. d. 10/11.

Aresto ejusd. anni, 423. lib. 10. s. 11. den.

Edicto 3. Jan. 1690. 457. lib. 16. sol.

Edicto M. Sept. 1693. 450. lib.

Aresto Consil. Reg. 12. Dec. 1693. 465. lib.

Aresto 22. Sept. 1699. 502. lib. 10. sol. *Declarat.* 8. Jun. 1700. 494. lib. 6. s. 4. den.

Aresto 30. Nov. 1700. 499. lib.

Aresto 17. Maii 1701. 469. lib. 15. sol.

Aresto 28. Jun. 1701. 462. lib. 6. sol.

Aresto 20. Mart. 1703. 474. lib. 10. s. 10. d. 10/11.

Aresto 16. Jun. 1703. 484. lib. 8. sol. 7. den.

Aresto 30. Oct. 1703. 514. lib. 1. s. 9. den. 9/11.

Edicto M. Maii 1704. 514. lib. 1. s. 9. den.

Aresto 21. Jul. 1705. 533. lib. 17. sol. 3. den.

Edicto M. April. 1709. 531. lib. 16. s. 4. d. 4/11.

☞ Addimus etiam urbium nomina, in quibus cudentur monetæ ex *Edicto* ann. 1681. quæ in serie sub Francisco I. descripta non reperiuntur.

Riomum	O	Ambianum	V
Narbo	Q	Agæ-Sextiæ	X
Rhemi	S	Gratianopolis	Z
Nannetes	T	Rhedones	9

Sub LUDOVICO XV.

† *Ludovici Aurei* tituli, ponderis et remediis statutum in Edicto mense Maii 1709. et Declarat. 5. Nov. ejusd. anni, in quibus effectum caput Regis cum Inscript. LUD. XV. etc. in altera parte scutum Francicum rotundum, cui imminet corona, manu justitiæ et sceptro pone scutum decussatim positus, cum solita Inscriptio CHR. etc. pretii 20. lib. cudi jubentur *Edicto mense Dec.* 1715. Typus hic exhibetur, Tab. XX. num. 1. Eodem Edicto marca auri puri pretii 523. lib. 12. sol. 8. den. 8/11.

† *Ludovici aurei* cusi ex Edicto mense Maii 1709. et non reformati, pretii 16. lib. *Edicto mense Decemb.* 1715. usque ad ult. Jan. 1716. a 1. Febr. seq. pretii 14. lib. usque ad ult. Mart. ejusdem pretii usque ad ult. April. *Aresto Consil. Reg.* 21. *Mart.* 1716. pretii 24. lib. 12. sol. *Aresto 22. Jan.* 1720. pretii 23. lib. 9. sol. *Arestis 28. ejusd. mensis,* 3. 9. et 20. *Febr. seq.* pretii 24. lib. 12. sol. *Aresto 25. ejusd. mensis,* Parisiis pretii 28. lib. 14. sol. a 20. mensis Mart. 1720. in toto regno a 1. April. seq. pretii 24. lib. 12. sol. *Declarat.* 11. *Mart.* 1720. pretii 33. lib. 16. sol. *Aresto 29. Maii* 1720. usque ad 1. Jul. seq. ab hac die usque ad 15. ejusdem mensis pretii 30. lib. 15. sol. subinde pretii 27. lib. 12. sol. *Aresto 10. Jun.* 1720. pretii 49. lib. 12. s. *Aresto 30. Jul.* 1720. usque ad 1. Sept. seq. hinc usque ad 15. ejusdem mensis pretii 43. lib. 8. sol. ab hac die usque ad 15. ejusd. mens. pretii 31. lib. dein pretii 24. lib. 16. sol. ejusdem pretii ad placitum Regis *Aresto 26. Dec.* 1720. Eorum cursus inhibetur post mensem Jan. *Edicto* 21. *ejusdem mensis* 1721.

† Idem *Ludovici Aurei* reformati ad figuram eorum qui tum cedebantur, pretii 20. lib. duplices et semisses pro rata, *Edicto mense Decemb.* 1715. ejusd. pretii *Edicto mense Nov.* 1716. pretii 24. lib. *Edicto mense Maii* 1718. et *Aresto 17. Jul. seq.* pretii 30. lib. *Aresto 22. Jan.* 1720. pretii 28. lib. 6. sol. 8. den. *Arestis 28. Jan.* 3. 9. 20. *Febr.* 1720. pretii 30. lib. *Aresto 25. ejusd. mens.* pretii 40. lib. *Aresto 5. Mart. seq.* Parisiis pretii 35. lib. a 20. Mart. 1720. in toto regno a 1. April. seq. pretii 30. lib. *Declarat.* 11. *Mart.* 1720. pretii 41. lib. 5. sol. *Aresto 29. Maii* 1720. usque ad 1. Jul. seq. ab hac die usque ad 15. ejusd. mens. pretii 37. lib. 10. sol. subinde pretii 33. lib. 15. sol. *Aresto 10. Jun.* 1720. pretii 60. lib. *Aresto 30. Jul.* usque ad 1. Sept. hinc usque ad 15. ejusd. mens. pretii 52. lib. 10. sol. a dicta 15. die usque ad 1. Oct. pretii 45. lib. ab hac die usque ad 15. ejusd. mens. pretii 37. lib. 10. sol. subinde pretii 30. lib. ejusdem pretii ad placitum Regis *Aresto 26. Dec.* 1720.

† *Ludovici Aurei* ad 22. karats, in quorum antica parte caput Regis coronatum visitur, in postica bina scutula Franciæ et bina Navarræ coronata in modum crucis inter quatuor lilia, disposita, cum solita Inscript. CHR. etc. pond. 9. d. 14. gran. et 2. quint. pretii 30. lib. cudi jubentur, marca auri puri tum pretii 472. lib. 10. sol. *Edicto mense Nov.* 1716. pretii 36. lib. *Edicto mens. Maii* 1718. et *Aresto 17. Jul. seq.* usque ad 1. Aug. vel Sept. seq. pretii 45. lib. *Aresto Consil. Reg.* 22. *Januar.* 1720. pretii 42. lib. 10. sol. *Arestis 28. ejusd. mens.* 3. 9. et 20. *Febr. seq.* pretii 45. lib. *Aresto 25. ejusd. mens.* pretii 60. lib. *Aresto 5. Mart.* 1720. Parisiis pretii 52. lib. 10. sol.

a 20. Mart. 1720. in toto regno a 1. April. seq. pretii 45. lib. *Declarat.* 11. *Mart.* 1720. pretii 61. lib. 17. sol. 6. den. *Aresto 29. Maii* 1720. usque ad 1. Jul. seq. ab hac die usque ad 15. ejusdem mens. pretii 56. lib. 5. sol. subinde pretii 50. lib. 12. sol. *Aresto 10. Jun.* 1720. pretii 90. lib. *Aresto 30. Jul.* usque ad 1. Sept. seq. hinc usque ad 15. ejusd. mens. pretii 78. lib. 15. sol. a dicta 15. die usque ad 1. Oct. pretii 67. lib. 10. sol. ab hac die usque ad 15. ejusd. mens. pretii 56. lib. 5. sol. subinde pretii 45. lib. ejusdem pretii ad placitum Regis *Aresto 26. Decemb.* 1720. Typum hic damus, Tabul. XX. num. 2. Duplicis Ludovici aurei.

† *Ludovici Aurei* ad 22. karats, in quibus effectum caput Regis laureati, in aversa parte Crux Melitensis in cujus medio tria lilia, cum Inscript. CHRISTUS, etc. pond. 7. den. 10. gran. 8/25. pretii 36. lib. duplices et semisses pro rata, cudi jubentur *Edicto mense Maii* 1718. marca auri puri ex eodem Edicto pretii 654. lib. 10. s. 11. den. Iidem denarii pretii 35. lib. *Aresto Consil. Reg.* 7. *Maii* 1719. pretii 34. lib. *Aresto 25. Jul. seq.* pretii 33. lib. *Aresto 23. Sept. seq.* pretii Parisiis 32. lib. *Aresto 3. Dec.* 1719. in aliis regni locis pretii 31. lib. *Aresto 15. Jan.* 1720. pretii 36. lib. *Aresto 22. ejusd. mensis,* pretii 34. lib. *Arestis 28. ejusd. mens.* 3. 9. et 20. *Febr.* 1720. pretii 36. lib. *Aresto 25. ejusdem mensis,* pretii 48. lib. *Aresto 5. Mart.* 1720. Parisiis pretii 42. lib. a 20. Mart. 1720. in toto regno a 1. April. seq. pretii 36. lib. *Declarat.* 11. *Mart.* 1720. pretii 49. lib. 10. sol. *Aresto 29. Maii* 1720. usque ad 1. Jul. seq. ab hac die usque ad 15. ejusd. mens. pretii 45. lib. subinde pretii 40. lib. 10. sol. *Aresto 10. Jun.* 1720. pretii 72. lib. *Aresto 30. Jul.* usque ad 1. Sept. seq. hinc usque ad 15. ejusd. mens. pretii 63. lib. a dicta 15. die usque ad 1. Oct. pretii 54. lib. ab hac die usque ad 15. ejusd. mens. pretii 45. lib. subinde pretii 36. lib. ejusd. pretii ad placitum Regis *Aresto 26. Decemb.* 1720. Typum hic habes, Tabul. XX. num. 3.

† *Ludovici Aurei* veteres pond. 5. den. 6. gran. pretii 19. lib. 12. sol. *Edicto mense Maii* 1718. usque ad 1. Aug. vel Septemb. seq. eorum cursu subinde prohibito.

† *Quindeni Aurei (Quinzains d'or)* ad 24. karats cum 1. quart. remedii, pond. 65. den. et 5/11. ad marcã, pretii 15. lib. in quorum aversa parte Crux ex litteris L. coronatis compacta, cum Inscript. CHR. etc. cudi jubentur *Edicto mense Dec.* 1719. quod licet executioni mandatum non sit, eorum nihilominus hic mentionem injicere volumus.

† *Ludovici Aurei* ad 22. karats cum 10/32. remedii, in quibus effectum caput Regis laureati, in altera parte inter tria lilia binæ L. aversæ quibus imminet corona, cum Inscript. CHRISTUS. etc. pond. 25. ad marcã, quolibet aureo pond. 7. den. 16. gran. pretii 54. lib. cudi jubentur *Edicto mense Sept.* 1720. semisses pro rata. Typus describitur, Tab. XX. num. 4. Eorundem cursus post 1. Dec. seq. sive de novo cusi, sive reformati, reducitur ad 45. lib. post 1. Jan. 1721. ad 36. lib. *Aresto Consil. Reg.* 24. *Oct.* 1720. pretii 44. lib. *Aresto 21. Jul.* 1723. Iidem pond. 7. den. 15. gran. pretii 39. lib. 12. sol. qui vero tantum 7. den. 14. gran. pendunt, pretii 39. lib. 7. sol. *Edicto mense Aug.* 2173. quo eorum cursus subinde inhibetur.

† *Ludovici Aurei* ejusdem tituli et remedii quibus ii qui tum currebant, in

quorum postica parte effecta inter duas palmas binæ L. implexæ, quibus imminet corona, pond. 37. et semiss. ad marcã, pretii 27. lib. aliorum cusione prohibita, cudi jubentur *Edicto mense Aug.* 1723. Duplices et semisses pro rata; marca auri puri tum pretii 1087. lib. 12. sol. 8. den. 8/11. Iidem statuuntur pretii 24. lib. *Aresto Consil. Reg.* 4. *Febr.* 1724. pretii 20. lib. *Aresto 27. Mart.* 1724. sed promulgato 4. April. seq. pretii 16. lib. *Aresto 22. Sept.* 1724. pretii 14. lib. a 1. Jan. 1726. et 12. lib. a 1. Febr. seq. *Aresto 4. Decemb.* 1725. Typum hic exaramus, Tab. XX. num. 5.

† *Ludovici Aurei* ad 22. karats, in quibus effectum caput Regis cincinnati, in altera parte scuta Franciæ et Navarræ juncta, eidem coronæ subjacent pond. 30. ad marcã, quolibet aureo ponderis 6. den. 9. gran. pretii 20. lib. duplices et semisses pro rata, cæteris monetis interdicitis, cudi jubentur, marca auri puri tum pretii 536. lib. 14. sol. 6. den. 6/11. *Edicto mense Jan.* 1726. pretii 24. lib. *Aresto Consil. Reg.* 26. *Maii seq.* qui cursus etiamnum obtinet.

MONETÆ ARGENTÆ REGUM FRANCÆ, *parlim ex Regesto inter duos asserens dicto, quod in Curia Monetarum asseratur, partim ex Regesto Cameræ Computor. Paris. signato 123. et aliis monumentis excerptæ.*

Sub PHILIPPO IV.

Parisienses duplices, (Parisis doubles) id est, denarii duo Parisienses, quarta parte Turonensi graviore: in quorum parte altera crux effingitur in florem desinens cum Inscript. PHILIPPUS REX. In altera liliam in medio nummo, cui vox REGALIS subest: in circulo, MONETA DUPLEX. *Die Lunæ post Quasimodo 1293. die S. Trinit.* 1296. [3. *Parisienses duplices* pretii 2. den. Paris. *Edicto dato Pontesie mense Jun.* 1313. tom. 1. *Ordinat.* pag. 520. *Alio Edicto* 1. *Oct. ejusd. an.* ibid. pag. 532. 3. *duplices Paris. debiles* statuuntur pretii 2. Turon. parv. honor.] Typum hic damus, Tab. VII. num. 10.

☞ A voce *Regalis* in iis denariis exarata dicti etiam *Regales Parisienses duplices*, ut in Edicto ann. 1295. apud D. le Blanc pag. 184. ubi dicuntur pretii 2. den. Paris. Horum Regalium præterea meminit le Roman de la Rose MS. :

Si com chil ki jeue a noiaux,
Tant leur doint deniers et Roiaux.

Turonenses duplices (Tournois doubles) id est, denarii 2. Turon. Parisiensibus paulo minores, cui effecta crux pedata (*Croix patée*) cum Inscriptio in circulo, † PHILIPPUS REX. In aversa, triangulum, seu fastigium ædis sacræ cruce supra insignitum, [inter bina lilia] cum hisce characteribus in circulo, MON. DUPLEX. REGALIS. [** Typus qui hic describitur a Cangio est *Duplicis Parisiensis*, quem exhibemus, Tab. VII. num. 11. ut et *simplices Parisienses* ibid. num. 13. et 14. *Turonensis denarius* est ibi num. 12. Advertat lector *Crucem pedatam* Cangii semper eam esse quæ Gall. *patée* vel *épatée* dicitur, scilicet cujus trabes quatuor extremæ excedunt latitudine interiores partes quibus conjunguntur. *De Saulcy.*]

† *Parvi Turonenses (Petits Tournois)* nuper cusi, pretii 6. den. Paris. *Edicto ann.* 1295. [** Typum exhibemus, Tab. VII. num. 5.] Iidem dicebantur

Mallix alba, (Mailles blanches) quarum mentio est in Tabulis Philippi Regis

ann. Regis ann. 1303. in 36. Regesto Archivi Regii num. 60. [*] Vide mox ad lineam *Oboli tertii*. Sunt 4. denariorum.]

Parvi Parisienses, (*Petits Parisis*). In eodem Regesto ch. 91. descriptum legitur Edictum Regium, quo jubetur ut parvus Parisiensis nuper cusus pro duplici Parisiensi currat, [in Edicto apud de *Lauriere* tom. 1. Ordinat. pag. 379. legitur *Parisiensis parvus noviter factus pro uno duplici Turonensi*: Ubi prætermisum existimo, pro uno duplici Parisiensi, et parvus Turonensis; quod ex sequentibus satis liquet:] et pariter Parvus Turonensis novæ etiam fabricaturæ, pro duplici Turonensi, quia Parisiensis et Turonenses simplices ejusdem sunt pretii, dat. Vincennis Sabbato ante S. Magdalenam 1303.

Denariorum Parisiensium mentio fit, teste D. le Blanc pag. 148. in Charta ann. 1060. ex Tabul. S. Dionysii: *Quam in vadimonio tenebat pretio 60. librarum denariorum Parisiensium*; Turonensium vero in Charta ann. 1105. ex Tabul. S. Cypr. Pictav. *Habui octo libras Turonenses*. Ex quibus perspicuum fit hanc monetarum distinctionem antiquiorem esse Philippo Augusto, cui tamen vulgo tribuitur.

* *Annales Victor. Mss. ad ann. 1295: Tunc facta est duplex moneta, Parisiensis et Turonensis; unde postea multa mala sunt orta.*

* Charta ann. 1306. die Jovis post festum S. Mart. hiberni ex Chartul. 21. Corb. fol. 182: *Je Vuerars de Pinquegni chevalier... ai vendu... pour dix noeuufz cens et xxiiij. livres de Parisis, de le monnoie qu'il courroit devers le Nostre Dame en Septembre, lesquelz dix noeuufz cens et xxiiij. livres valent six cens et quarante et un livre, onze solz et viij. den. de bons petis de Parisis*. Alia ejusd. ann. die Veneris ante Advent. : *Deus mille huit cens quarante et cinq livres, dis et sept sols et quatre deniers de Parisis viés, dont lidis deniers de maaille valent un gros Tournois viés, de la loy et du poids comme li gros Tournois, que li rois S. Loys fist battre et courre en son realme.*

Grossi Turonenses argentei, (*Gros Tournois d'argent*) cusi æque probi ac erant tempore S. Ludovici, [pond. 58. ad marc. leg. 11. den. 12. gran.] pretii 10. den. et malliæ bonorum parvorum Parisiensium. *Paris*. 3. *Maii* 1305. ex eodem Regesto ch. 226. 229. *Denariorum Grossorum ad Pondus Parisiense* mentio est sub ann. 1268. tom. 5. Hist. Fr. pag. 495. [et in Computo Magistri Monet. a festo Omn. SSt. ann. 1201. ad Ascensionem ann. 1292.]

Grossi Turonenses argentei, (*Gros Tournois d'argent*) cusi sub S. Ludovico et Philippo Audace, ejusdem ponderis, et legis, pretii 31. den. et malliæ Paris. monetæ currentis. *Dat. Atheis die Jovis post S. Trinitatem an. 1305. Ex eod. Regesto 36. ch. 229*. In altero scriptum legitur, Grossum Turonensem S. Ludovici, et alios esse 12. den. legis argenti regii, à 12. den. de loy argent le Roy. In Edicto die Mart. post Pascha, ann. 1308. statuit, ut Grossi Turonenses currant pro 10. den. et malliæ Paris.; Grossis Turon. 21. den. interdictis et confandis. In alio, dato Parisiis 18. Jan. ann. 1308. idem Rex, ut reducerentur monetæ ad pretium et legem, quibus erant sub S. Ludovico, statuit: ut duplices Parisiensis et Turonenses ejusdem essent pretii, quo prius erant, ut et Grossum Turonen-

sis argenteus 10. denar. et malliæ Parisiensis, nec illud augere liceret: prohibitis cæteroquin Grossis Turonensibus 21. den. qui antea etiam interdicti fuerant; cum Malliæ haud ita pridem cusæ fuissent, ut mercatores res suas facilius transferre possent, iique mallias ipsas pro 4. den. exponeret, vetantur eæ majori pretio quam 3. denariorum [et malliæ Parisiensis] exponi. *Regest. noster.*

¶ *Li denarii crucem nudam præferunt, cum duplici Inscript. BENEDICTUM SIT NOMEN DOMINI* [*] *NOSTRI DEI JESU CHRISTI*] et PHILIPPUS REX, et in aversa parte templum Turonense solum, cum inscriptione in ambitu, TURONUS CIVIS. et limbo liliato [Tab. VII. num. 4.

¶ *Grossi Turonenses* pretii 27. den. currere inhihentur *Edicto 30. Jun. 1306. tom. 1. Ordinat. pag. 442.* ut Parisiensis ita et Turonenses Regales interdum eadem ex causa dicti, in Edicto ann. 1295. *ibid. pag. 543.*

¶ *Grossus Turonensis argenti Regis Francorum cum Orotundo justii ponderis*, computatur pro 16. denar. in Charta 7. *Maii* 1312. tom. 1. *Histor. Dalphin.* pag. 203.

Burgenses fortes duplices, (*Bourgeois doubles forts*), ponderis 1. den. gravioris, legis 6. den. pretii 2. den. Paris. in quibus efficta crux, quæ ipsum Inscriptionis limbum inferiore pertingit: PHILIPPUS REX. In aversa parte sub lilio: NOVUS, et in circulo: BURGENSIS. 20. *Jan. 1310. ad 8. Julii 1311.* Typum hic damus, Tab. VII. num. 8. [*] Quæ moneta est *Denarius burgensis* vel *Burgensis duplex novus. Burgensem fortem* exhibemus *ibidem num. 7. De Sauley.*

Exstat Edictum Philippi Regis dat. Pissiaci die Martis post S. Vincentium [27. *Jan. 1310.*] quo præcepit fieri parvos denarios nigros qui appellantur et appellabuntur *Burgenses*, [*] *Burgenses novi*] quorum pretium erit, 4. pro alba Malliæ, et 12. pro 1. Grosso Turonensi S. Ludovici: Burgenses vero fortes, duos pro una alba Malliæ, et 6. pro 1. Grosso Turonensi S. Ludovici. Typum exhibemus, Tab. VII. num. 9.

¶ Edicto dato Pontesiæ mense Junio ann. 1313. tom. 1. Ordinat. pag. 520. statuuntur pretii 3. malliarum Paris.

Regestum Noster, fol. 301: *Le 20. Jan. 1310. courrut bonne monnoie. Dudit 20. Janv. lors jusques à la S. Jean, coururent Bourgeois pour Parisis.* [*] i. e. in rationibus Burgenses computabat, non Parisiensis. *De Sauley.*] *De ladite S. Jean lors commença à courre bonne monnoie, jusques en Van 1310. que courrut bonne monnoie, et fu cette monnoie advaluée en Van 1320. que le Marc d'argent valut 60. sols Tourn. en Van 1321. courroit la bonne monnoie. Idem Regestum fol. 305: L'an 1307. 8. et 9. courrut forte monnoie, au temps de Bourgeois, comme Bourgeois Van 1314. et 15. au prix de 10. den. ob. le Gros Tournois dès Van 1316. jusques à Van 1325. Parisis lors valoit Tournois fors.*

Aliud Regestum: *Ad candelosam 1310. inceperunt Burgenses, et fuerunt ad Natale B. Mariæ.* [*] Regestum Cam. Comput. Paris. sign. *Croix* fol. 122. r. : *Ad nativitatem B. Mariæ cccvij. incepit fortis moneta. Ad candelosam cccc. inceperunt burgenses, et finierunt ad nativitatem B. Mariæ cccxiiij.*] Continuator Nangii ann. 1310: *Philippus Rex Franciæ simplicium ac Duplicium Burgensium fieri fecit mo-*

netam, pro simplicibus, Duplicibus Parisiis denariis concurrentem, etc.

Burgenses fieri jubentur Tolosæ. *Dat. Pissiaci ante S. Vincent. 1311: Ex 1. Regesto Memor. Cameræ Computor.*

Oboli Tertii, (*Oboles Tierces*) sic dicti, quod pretii essent tressis solidi, id est, 4. den. Turon. ponderis 1. den. 2. gran. et 12. den. legis argenti regii, pond. 14. sol. 6. den. ad marc. Paris. quæ quidem monetæ species admodum exigua est, cum duplici inscriptione: † BENEDICTUM SIT NOMEN DOMINI. et PHILIPPUS REX. Et in aversa parte templum Turonense solum, cum inscriptione in ambitu, TURONUS CIVIS. et limbo liliato [Edicto 18. *Jan. 1308.*] 11. *al. 10. Nov. et 20. Jan. 1310.* Typus hic describitur, Tab. VII. num. 6. [*] Typus qui in editione Benedictina exhibitur num. 4. et nobis Tab. VII. num. 15. est *Oboli Turonensis*, quæ est moneta cypria, non argentea.]

Sub LUDOVICO X. HUTINO.

Parisienses, pond. 20. gr. legis 4. den. 12. gr. pretii unius denar. Paris.

Turonenses, pond. 21. gr. legis 3. den. 18. gr. pretii 1. den. Tur. 9. *Sept. 1313. 10. Mart. 1315.* quæ quidem binæ monetæ dictæ *parvi Cornuti*, (*petits Cornus*) quia minus bene cusi et formati, in Edicto ann. 1315. quo prohibentur: figura similes sunt et Turonensibus, de quibus mox.

¶ Exstat inter Ordinationes Regum Franc. tom. 1. pag. 616. Edictum datum Parisiis 15. Jan. 1315. in quo nulli *Cornuti* memorantur, præter *Cornutos* quos ad figuram Turonensium duplicium cudi fecerat Guillelmus Flandrensis Comes: unde dubium mihi est utrum *Cornuti* inter monetas Ludovici X. debeant annumerari.

Parisienses et Turonenses parvi ejusdem ponderis quo *Cornuti* similes Turonensibus cruce pedata insignitis, cum Inscript. LUDOVIGUS REX. et in aversa parte, templo solito et Inscript. TURONUS CIVIS. A 30. *Mart. 1315. ad 1. Mart. 1317.* Typum oboli Turonensis damus, Tab. VII. num. 16. [*] Parisiensem cum Templo Turonensi, qualem exhibent Benedictini num. 5. equidem nunquam vidi. *De Sauley.*]

Sub PHILIPPO V. MAGNO.

Grossus Turonensis argenteus, (*Gros Tournois d'argent*) pond. 3. den. 5. gran. legis 11. den. obol. argenti puri, pretii 12. den. Paris. quorum 59. et sexta pars marcæ Parisiensem faciunt, Moneta magnitudinis Julii Romani, cruce insignita, cum duplici inscriptione, BENEDICTUM SIT NOMEN DNI NRI IHV XRI et † PHILIPPUS REX. In aversa vero parte, templo cum cruce, et Inscript. FRANCORUM et limbo liliato. A. 1. *Mart. 1317. ad 7. Maii 1322.*

Sub CAROLO IV. PULCRO.

Parisienses duplices, (*Paris doubles*) ponderis 1. den. 2. gr. et legis 6. den. pretii 2. d. Paris. 14. sol. Par. pond. ad marc. Paris. Haud bene constat, an ea sit moneta, quæ cruce m liliatam præfert, cum Inscript. MONETA DUPLEX. et in aversa parte coronam, cum Inscript. CLUS REX. *Ad 27. Oct. ad 2. Mart. 1322.*

Edicto Caroli Regis dato Parisiis 15. Octob. 1322. jubetur fieri moneta, cujus pretium sit 2. parvorum Parisiensium, et parvus Denarius, cujus pretium sit unius Parisiensis, quorum duo ejusdem

erunt pretii, quo unus ex prædictis. Item Malliæ parvæ, quarum duæ erunt pretii unius denarii simplicis; et ut Grossi Turonenses, seu S. Ludovici, seu alii non currant nisi pro sex denariis eorum qui current pro 2. Paris. et pro 12. ex simplicibus. *Ex 1. Regesto Memorialium Cameræ Comput. Paris.* [* Typum damus, Tab. VII. num. 24. Denarii Parisiensis. Num. 25. Malliæ Turonensis, et num. 26. denarii vulgo dicti à la couronne.]

† *Grossus Turonensis* pretii 17. den. *Ex Charta 21. Mart. 1323. tom. 1. Hist. Dalph. pag. 41. col. 2.*

† *Grossus Turon. argenti cum O rotundo* æstimatur 16. den. et sine O rotundo 15. den. cum obolo, in *Charta 6. Nov. 1323. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 110. col. 2.* Item cum O rotundo pretii 21. den. *Ex Computo 29. Aug. 1324. ibid. tom. 1. pag. 130. col. 2.*

† *Cursus voluntarius Grossi Turon. cum O rotundo, ex Regest. Cameræ Comput.*

An. 1312. 22. 23. 24. pretii, 12. den.
An. 1325. circa Candelosam, 19. den.
An. 1326. circa S. Remig. 14. den.
Circâ Nativitatem, 15. den.
An. 1327. ad Pascha, 16. den.
Ad S. Johannem, 16. den.
Circâ S. Remig. 17. den.
An. 1328. circa Pascha, 18. den.
Circâ S. Remig. 19. den.
Ad Nativitatem, 20. den.

Et tant on depuis valu; et pource que li Gros ne se haussait pas d'un denier au coup, ains valoit au Change: et pource qu'ils prirent cours d'eux-mesmes sans ordonnance du Prince, il n'y a nulle certaine journées de nuance. Hæc post D. le Blanc pag. 205. Typum hic habes, Tab. VII. num. 22.

† *Grossus Turonensis cum flore liliæ seu cum O fenduto* pretii 20. den. *Ex Computo 29. Aug. 1324. tom. 1. Hist. Dalph. pag. 130. col. 2.*

Oboli albi, (Oboles blanches) pond. 1. den. 15. gr. legis 10. den. argenti regii, pretii 6. den. Paris. 9. sol. 10. den. ad marcâ Paris. prædictorum Parisiensium medietatem conficientes et similis figuræ, sed minoris, cum duplici circa crucem Inscriptione BENEDICTUM SRT NOMEN DNI. NRI. ET CAROLUS REX. et in aversa parte templum, cum Inscriptione, FRANCORUM, et limbo liliato. 2. Mart. 1322. 4. Maii 1323. 18. Jan. 1324. 3. April. 24. Jul. 20. Jan. 1326. 7. Nov. 1328. Typum hic describitur, Tab. VII. num. 23. *Turonensis parvus.*

* *Historia Occit. inter Probat. tom. 4. col. 169: Anno 1322. die sabbati in vigilia Ramis palmarum, quæ fuit xiiij. Kat. Apr. fuit præconisatum publice apud Burgum, quod Parisiensis cornuti currant et habeant cursum ij. pro ij. den. Tur. et mites ij. pro j. den. Tur. Denarii auri ad reginam pro xiiij. sol. monetæ prædictæ.*

* *Charta ann. 1324. in Reg. C. Chartoph. reg. ch. 28: Estellins chacun baillié pour cinq petiz deniers: gros Tournois d'argent à un O, chacun pour quinze deniers et monnoye double neufve, chacun double compté pour deux petiz deniers et une maille.*

Sub PHILIPPO VI.

Oboli albi, et

Duplices Parisiensis, (Doubles Parisis) ejusdem ponderis, legis, pretii, figuræ et Inscriptionis, præter nomen Principis. A. 7. Nov. 1328. ad 10. Nov. 1329.

† *Malliæ albæ* pretii 6. Turon. et Parisiensis duplices 3. malliarum Paris. usque ad Pascha ann. 1330. et subinde malliæ albæ pretii 4. Turon. et Parisiensis duplices 1. Paris. *Edicto 21. Mart. ann. 1328. tom. 1. Ordin. Reg. Franc. pag. 28.*

Parisenses, pretii 12. bonorum Parisiensium parvorum. *Sabbat. post S. Michaellem 1329.*

Parisenses parvi, (Parisis petits) pond. 1. den. legis 4. den. pretii 1. den. Paris. in quorum parte altera nuda crux [ficta inest stellula,] cum Inscript. PARI-SIUS CIVIS. In aversa, in Campo FRAN in

circulo, PHILIPPUS REX. Quidam exstant, quorum in medio scriptum FRAN

A 20. Sept. 1330. ad 12. Jun. 1333. Typum hic damus, Tab. IX. num. 9. [* Sed forte sunt Philippi Augusti hi denarii, quorum inscriptio FRAN dubito an inve-

niatur. *De Saulcy.*] Continuator Chronici Guill. Nangii ann. 1331: Hoc eodem anno Philippus Rex Monetam antea mutabilem valde in meliori statu posuit: nam ipse ordinavit, quod unus Florenus de Florentia non valeret nisi 10. solidos Parisiensis, et alia monetæ de auro secundum tale pretium, unus Grossus de argento 9. Parisiensis parvos: et parvus Denarius, qui valebat 2. denarios, reduxit ad unum: et sic res multæ, quæ ante erant caræ valde, quasi ad medium reducuntur.

Huc etiam referri debent, quæ habentur in Regesto Noster fol. 204. de monetarum argentearum hujusce tempestatis pretio:

Modus solvendi in Thesuro debita de temporibus retroactis, habitis tam per Cameram Computorum, quam al. tam secundum æstimationem cursus Grossi Turonensis argenti, quam al.

De toto tempore præterito usque ad annum 1301. exclusive solvuntur debita consideratione cursus Grossi Turonens. pro 10. [den. et] ob. Par. exceptis eis, quæ debentur pro guerris, et specialiter pro vadiis gentium armorum, quæ fuerunt in guerris, Vasconia et Flandria ab anno 1295. usque ad annum prædictum, quæ vadia solvuntur per reductionem ad tertiam partem, ut 30. lib. ad 10. lib.

Ab ann. 1301. usque ad festum B. Mariæ Septemb. 1306. reducuntur 3. denar. ad unum.

A festo B. Mariæ in Septemb. 1306. usque ad Pascha 1311. valuit Grossus Turon. argenti 10. [den. et] obol. Par. et secundum hujusmodi æstimationem recipitur et solvitur.

A Pascha 1311. usque ad festum B. Mariæ in Sept. 1313. habuerunt Burgeneses cursum, quilibet pro 2. den. P. et pro illo tempore Paris. reducuntur ad Turon.

A dicto festo usque circa Pascha 1316. aliquando habuit cursum Grossus Turonus pro 10. denar. ob. Par. aliquando non habuit aliquem cursum, sed utitur ac si habuisset cursum pro 10. den. ob. Par. licet aliquando minus valuerit.

Ab Pascha 1316. usque ad ann. 1325. habuit Grossus Turon. cursum pro 12. denar. Paris.

Anno 1325. circa Candelosam habuit cursum pro 13. den. Par. et ante ipsam Candelosam eodem anno, et in parte anni 1324. habebatur 6. den. pro libra penes Camposores super magnum pontem Parisiis.

Anno 1326. circa festum B. Remigii

valuit Grossus Turon. 14. den. Par. et a prædicta Candelosa usque ad dictum festum S. Remigii habebatur 6. den. Par. vel plus vel minus pro libra.

Anno 1326. prædicto valuit Grossus Turon. 15. den. Paris.

Ad Pascha 1327. valuit Grossus Turon. 16. d. P.

Ad S. Joann. 1327. valuit 16. den. Paris. et quasi obolum.

Ad S. Remigium 1327. valuit 17. den. Par.

Ad Nativitatem Domini 1327. incepit ascendere paulisper usque ad 20. d. Par. sed pro toto anno 1328. et pro toto anno 1329. usque ad 26. diem Decemb. exclusive utitur sic, quod 2. denar. reducuntur ad unum, quasi Grossus Turon. habuisset semper cursum per dictum tempus pro 2. sol. Turon.

A 26. die Decemb. 1329. exclusive usque ad crastinum Pasch. 1330. 9. diem Aprilis exclusive valuit Grossus Turon. 18. den. Tur.

Et in dicto crastino 9. April. 1330. incepit habere cursum ad 12. den. Tur.

Exstat in eodem Regesto Noster fol. 213. Edictum Philippi Regis ann. 1329. die Sabb. post S. Michaellem publicatum, quo statuit, ut Grossi Turonenses argentei cudantur pretii et legis, quibus erant sub S. Ludovico, pro 12. bonis parvis Turon. præterea boni parvi Parisiensis pretii et legis, quibus erant sub S. Ludovico. Item parvi Turonenses pretii et legis ut sub S. Ludovico. Item parvæ malliæ Parisiensis et Turon. pretii et legis eorumdem denariorum. Item parvæ Pictavinæ, quarum 4. valebunt pondere et lege bono parvo Turonensi, et 5. 1. bonum parvum Parisiensem.

Habetur præterea in eodem Regesto fol. 216. Edictum aliud ejusdem Regis ann. 1329. quo statuit, ut boni Parisiensis, qui tum cudebantur, currant pro 18. den. Paris. Grossi Turonenses S. Ludovici, et veteres boni et graves, et qui tum cudebantur, pro 18. den. Tur. Malliæ albæ pro 6. d. Tur. Duplices Parisiensis pro 3. obol. Paris. Boni parvi Parisiensis, qui tum etiam cudebantur, pro tribus obolis Turon. cujusmodi præfata obtinere debebant a die Christi natalitio ad Pascha: deinceps fortis moneta currat, scilicet ex monetis argenteis, Parisiensis pro 12. bonis seu probis parvis Paris. Grossi Turonenses S. Ludovici et veteres pro 12. Turonensibus bonis, Malliæ bonæ vel præbæ, pro 4. Turon. parvis bonis, Duplices et boni parvi (Parisenses) qui tum cudebantur, pro 1. bono parvo Paris. denique parvi Turonenses, qui tum etiam cudebantur, pro 1. den. Tur.

† *Turonenses argentei* æstimantur 22. denar. in *Charta 19. Octob. 1329. 12. den. in Charta ult. Oct. 1330. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 230. col. 2.*

† *Turonenses argentei cum O rotundo* statuuntur pretii 14. Turon. parv. in *Charta 10. Jun. 1333. apud D. Chanteloup Hist. Mont. Major. 12. den. æquiparantur, in Charta an. 1337. ex Archivis S. Vict. Massil. ubi 12. Turon. cum O rotundo dicuntur valere florenum auri. Vide infra.*

* *Ejusdem regis Valesii nomine appellatur moneta, cujus valor non indicatur, in Pacto inter abbat. et homines Anianæ ann. 1332. ex Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 175: Determinamus quod pro solvendis prædictis... levetur vintenum de quibuscumque fructibus et redditibus et capsol, scilicet unum Valoy a quolibet capite hospitii, qualibet septimana dicti*

anni, ab habitantibus in dicta villa et ejus jurisdictione.

A. 9. Martii 1334. cessavit monetarum fabrica, defectu materiæ, usque ad 13. Febr. 1336.

Denarii argentei cum Corona, (Deniers d'argent à la Couronne), pond. 2. den. legis 10. d. 16. gr. arg. regii pretii 10. den. 8. solid. ad marcã Paris. In Edictis vulgo appellati *Blans deniers à la Couronne*, magnitudinis Julii Romani. Crux Inscriptionem attingit: BENEDICTUM SIT NOMEN, etc. et PHILIPPUS REX. In aversa parte templum coronatum, cum Inscr. in circulo, FRANCOR. et limbo liliato. A 13. Febr. 1336. ad 3. Nov. 1337. et a 3. Nov. 1337. ad 1. Febr. seq. 18. Febr. 1337. 6 Febr. 1338. 28. Oct. 16. Nov. 18. Dec. 3. Jan. 1338. 19. Aug. 17. Decemb. 5. Febr. 10. April. 1338. 1. Aug. 1340. Typus hic describitur, Tab. IX. num. 5.

Eorund. denariorum mentio occurrit in Charta ann. 1337. apud D. Chanteloup Hist. Mont. Major.: *Monetæ deferendæ juxta legem hujusmodi esset estimatio, ut legitimæ Turonicus esset 13. denariolis justis, antiquis, et Corona notatis, 12. vero de prædictis Turonicis argenteis, unius florenti Florentini, vel assium tredecim, et denariolis memoratis Corona signatis coalescentium.*

Malliæ parvæ Parisienses et Tur. prius inhibita, iterum currere jubentur Edicto ult. 1339.

Turonenses cum Leone memorantur in Litteris 26. Aug. 1339. At cujus figuræ aut pretii fuerint mihi incompertum, cum alibi non occurrant. [* Forte moneta ducum Aquitanie. De Saulcy.]

Duplices Turonenses, (Doubles Tournois) pond. 1. den. 1. gr. legis 2. den. pretii 2. den. Turon. 13. Febr. 1340. incertum, an eadem sit moneta, ut altera Philippi Pulcri. Hujus mentio est in Computo Bartholomæi Du Drach, Thesaurarii Guerrarum ann. 1349. 1350.

Grossi Turonenses argentei cum lilio, (Gros Tournois d'argent à la fleur de lys) pond. 2. den. 6. gran. legis 6. den. et pretii 15. den. Turon. 8. solid. pond. ad marcã Paris. ea parte, qua crux est efficta, inest liliolum, cum duplici Inscriptione, ut supra. In altera vero liliolum visitur cum Inscript. in circulo, FRANCORUM, et limbo liliato. A 5. ad 13. Febr. 1340. 23. Aug. 13. Decemb. 10. Mart. 1341. ult. Jun. 7. Sept. 9. April. 1342.

Iidem denarii legis et pretii ut supra, sed pond. 10. sol. ad marcã Paris. cudi jubentur Edicto 26. Jun. 1342. Eorum cursus inhibetur Edicto dato penult. Aug. 1344.

Duplices cum lilio, (Doubles à la fleur de lys) pond. 2. den. 3. gr. legis 2. den. argenti regii, pretii 2. den. Paris. 14. solid. pond. ad marcã Paris. Crucem liliatam præferunt, cum Inscript. MONETA DUPLEX. In aversa vero parte majus liliolum, cum Inscript. PHILIPPUS REX. 13. Febr. 1340. [pretii 3. den. Turon. a 15. Sept. 1344. Edicto 26. Oct. 1343. Typus hic exhibetur, Tab. IX. num. 7.]

Grossi Turonenses pretii 15. den. Turon. parv. vel 12. den. Par. leg. 6. den. argenti regii, pond. 7. sol. ad marcã Paris. cudi jubentur Edicto 27. Jan. 1340. pro 17. den. computantur, in Charta an. 1342. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 446. col. 2. pretii 15. den. Turon. Edictis 26. Oct. et 13. Decemb. 1343.

Denarii duplices Parisienses pond. 20. sol. ad marcã Paris. ejusdem legis et pretii atque alii, cudi jubentur Edicto 26. Jun. 1342.

Iidem denarii, leg. 3. den. pond. 18. sol. ad marcã Paris. cudentur Edicto 24. Febr. 1346. pretii 1. den. Turon. Edicto 27. Mart. 1347. Eorum cursus inhibetur Edicto 3. Jun. 1348.

Grossi Turonenses, (Gros Tournois monnoye moyenne) pond. 3. den. 4. gran. legis 12. den. pretii 3. sol. 9. den. pond. 60. ad marcã Paris. Crucem perinde præferunt, cum solita duplici Inscript. PHIL. etc. In aversa templum cruciatum cum limbo liliato, et TURONUS CIVIS. 22. Sept. et 1. Nov. 1343. Typum delineamus, Tab. IX. num. 3.

Parvi denarii Parisienses, (Petits deniers Parisis) pretii 1. den. Paris. legis 3. den. 16. gran. argenti Regii, pond. 18. sol. 4. d. ad marcã Paris. et

Parvi Oboli Parisienses (Petits Oboles Parisis) quorum duo erant pretii parvi denarii Paris. legis 2. den. 6. gran. pond. 22. solid. 6. den. ad marcã Paris. 22. Sept. 1343. 16. Febr. 1344. 9. April. 1345.

Parisienses parvi 12. æstimantur 1. gross. Turon. et

Turonenses parvi 15. ejusdem pretii, Edicto 26. Oct. 1343.

Denarii Parisienses, (Deniers Parisis) ponderis 21. gran. legis 3. den. 16. gran. pretii 3. den. Paris. Cruce insigniuntur liliata, cujus pars inferior Inscriptionem pertingit: MONETA DUPLEX. In aversæ partis medio bina lilia, cum hisce ad eorum latera characteribus, FRAN. et in circulo, PHILIPPUS REX.

Grossi, et Parisienses, (Gros, et Parisis) similes, ejusdem ponderis et legis, scilicet Grossus, pretii 15. den. Turon. et Parisiensis, denarii Parisiensis solummodo, sicque pretium eorum imminutum. A 1. Nov. 1343. ad 16. Febr. 1344. [ejusdem pretii Edicto 25. Jan. 1343.] Parisiensis typum damus, Tab. IX. num. 8. grossus ibidem num. 2.

Grossi Turonenses argentei, Parisienses parvi, et Oboli parvi, (Oboles petites) quorum duo pretii erant parvi Parisiensis, ejusdem ponderis et pretii, quod prædicti. A 9. April. 1345. ad 17. Jul. 1346.

Duplices Parisienses nigri (Doubles Parisis noirs) pretii 2. den. Paris. leg. 2. den. argenti regii, ponderis 14. sol. ad marcã Paris. Edicto 27. Jan. 1340. pretii 1. malliæ Turon. Edicto 26. Octobr. 1343. pretii 2. den. et malliæ Turon. Edicto 27. April. 1346. pretii 1. den. Paris. Edicto 6. Jan. 1347.

Literæ ann. 1340. 27. Jan. in Reg. B. Cam. Comput. Paris. fol. 109. v.º: *Item faites ouvrir deniers d'argent, appelez Gros Tournois, qui auront cours pour xv. petits Tour. et pour xij. den. Par. à vj. den. de loy, et de vij. solz de pois audit marc, et deniers doubles noirs, qui auront cours pour ij. den. Par. la piece, à ij. den. Par. la piece, à ij. den. de loy argent le roy, et de xiiij. solz de pois audit marc.*

Denarii duplices Parisienses nigri, (Deniers doubles Parisis noirs) pretii 2. den. Paris. legis 3. den. 18. gran. argenti regii, et pond. 15. sol. ad marcã Paris. A 17. Jul. 1346. ad 27. Jan. seq. et a 27. Jan. 1346. ad 3. Mart. seq.

Duplices Parisienses nigri, pretii 2. den. Paris. legis 3. d. argenti regii, pond. 18. s. ad marcã Paris. A 3. Mart. 1346. ad 23. Jul. 1347. et 11. Jan. seq. Cusi idem denarii pretii 2. den. legis 3. den. 8. gran. pond. 15. s. 3. den. ad marcã Par. Typus duplicis Parisiensis est Tab. IX. num. 6.

Denarii albi dicti Grossi, (Deniers

blancs, appelez Gros) ponderis 2. den. 16. gr. legis 6 den. pretii 15. den. pond. 6. solid. ad marcã Par. 22. Januar. 1348. 12. Maii 1349. 22. August. 1350. Incertum an ea sit moneta quæ crucem nudam, Inscriptionem inferiore sui parte perlingentem, præfert, eamque coronatam cum solita duplici Inscriptio, et in aversa parte templum coronatum, et in circulo, TURONUS CIVIS. cum limbo liliato. Typus hic exhibetur, Tab. IX. num. 1.

Iidem videntur qui Denarii albi cum cauda, (Deniers blancs à la queue,) de quibus infra sub Joanne Rege.

Parvi Denarii Turonenses (Petits Deniers Tournois) pond. 18. gran. legis 2. den. 16. gr. pretii den. Tur. pond. 20. sol. 7. den. ob. ad marcã Par. similes Denariis Ludovici Hutini, cum templo cruciato, et Inscript. TURONUS CIVIS. et cruce et PHILIPPUS REX. Ab 11. Jan. 1347. ad 30. August. 1348. Typum hic describimus, Tab. IX. num. 11.

Grossi Turonenses leg. 6. den. pond. 6. s. cudi jubentur Edicto 15. Jan. 1348.

Hac potissimum tempestate inventum reperitur Remedium ad pondus, le Remede sur le poids par villains forts, et villains foibles, voces sunt Monetariorum. Neque illius ulla antiquior occurrit mentio in Regestis Curie Monetarium, tametsi Diploma Alphonsi Comitis Tolosani, pro moneta Albiensi ann. 1272. illius meminerit. Vide Regestum 123. fol. 38.

Recentior videtur inventio remedium ad legem, Remede de loy; primum enim hujus mentio est in Edicto Johannis Regis 14. April. 1361. tom. 2. Ordinat. pag. 487: *Voulons que se les Maîtres particuliers qui tiendront nosdites Monnoyes, font leurs boestes du blanc escharses de troy jusques à quatre grains de Remede, ilz n'en soyent pour cause de ce, tenus de nous en payer aucune amende.* Ubi observatur ad hæc verba in margine manu recentiori annotatum, *Cy-devant n'est fait mention de Remede; i. e. hactenus inaudita vox Remedium.*

Denarii duplices nigri, (Doubles tous noirs) pretii 2. den. Turon. legis 3. den. 1. gr. pond. 15. s. 3. den. et tert. ad marcã Par. A 30. Aug. 1348. ad 8. Decembr. seq. Typus est Tab. IX. num. 10.

Duplices Turonenses nigri, (Doubles Tournois noirs,) legis 2. den. 5. gr. et tert. argenti regii et pond. 16. s. 8. den. ad marcã Par. A 22. Jan. 1348. ad 12. Maii 1349.

1. Maii 1350. publicata fuit fortis moneta.

Duplices Parisienses nigri, (Doubles Parisis noirs) pond. 1. den. 3. gr. legis 2. den. 8. gr. pretii 2. den. Par. 11. et 22. Aug. et 14. Nov. 1350.

Sub JOHANNES Rege.

Duplices Parisienses nigri, (Doubles Parisis noirs) pretii 2. den. prædictis similes, valuitque marca argenti tam albi, quam nigri, 112. solidis Tur. A 22. Aug. et 14. Nov. 1350. ad 5. Febr. seq.

Duplices Turonenses, (Doubles Tournois) ponderis 1. den. 1. gr. legis 2. den. pretii 2. Tur. pond. 15. sol. Turon. ad marcã Par. vulgo dicuntur Turonenses nigri. A 24. Mart. 1350. ad 17. Maii 1351.

Duplices Turonenses (Doubles Tournois) pretii 2. den. Turon. leg. 2. den. 8. gran. pond. 14. s. 7. den. ad marcã Par. cudi jubentur Edicto 22. Jan. 1351. pretii 1. obol. Edicto 23. ejusd. mensis.

Duplices Turonenses boni nigri (Bons doubles Tournois noirs) qui tum cude-

bantur pretii 2. d. Turon. *Edicto* 23. Jan. 1351.

Duplices Turonenses, (Doubles Tournois,) pond. 21. ac fere 22. gran. legis 1. den. 18. gr. pretii 2. den. Tur. pond. 17. sol. 6. den. ad marcā Par. A 17. *Maii ad 23. Jun. 18. Aug. 12. Septembr. 23. Sept. 14. Febr. et 27. Mart. 1351. 2. Jun. 1352. etc.*

Mallix albæ, (Mailles blanches) pond. 1. den. 8. gr. absque remedio, legis 4. den. 12. gr. pretii 6. den. Paris. pond. 12. sol. ad marcā Par. iidem sunt cum obolis quantum ad pretium, sed figura diversi. A 17. *Maii ad 23. Jun. 1351. 28. Septembr. 1351.* Vide Hautinum pag. 81.

† *Mallix albæ* pretii 2. den. Paris. *Edicto* 23. Jan. 1351.

† *Grossi Turonenses* pretii 8. den. Turon. leg. 4. den. 8. gr. pond. 6. sol. 9. den. et 1. quart. grossi Tur. cudi jubentur *Edicto* 22. et 23. Jan. 1351.

Grossi Turonenses, (Gros Tournois) pond. 2. den. 8. gr. legis 4. den. pretii 8. den. Tur. Crucem pedatam cum spiculis in extremis præferunt cum Inscriptione duplici, † JOHANNES REX. et in aversa parte templum cruciatum et liliatum ad latera, cum Inscript. TURO-
NUS CIVIS. 4 Febr. 27. Mart. 1351. 24. Nov. 1354. Typum hic damus, Tab. X. num. 16. [†* ibi vero templum nec est cruciatum nec liliatum sed coronatum. Vide præterea Hautinum pag. 81.]

† *Parvi Parisienses* pretii 1. den. Paris. Item

† *Parvi Turonenses* pretii 1. den. Turon. *Edicto* 24. Mart. 1351.

† *Grossi Turonenses* leg. 4. den. argenti regii, pretii 8. den. Turon. pond. 8. sol. 4. d. ad marcā Paris. cudi jubentur *Edicto* 22. Julii 1352. Iidem denarii cuduntur leg. 4. d. pond. 10. sol. ad marcā Par. *Edicto* 24. Nov. seq.

† *Duplices Turonenses* pretii 2. den. Turon. leg. 2. den. argenti regii, pond. 16. sol. 8. den. ad marcā Par. cuduntur *Edicto* 22. Jul. 1352. ejusdem leg. et pretii, pond. 20. *Edicto* 24. Nov. et 3. Febr. seq. ejusd. pretii, leg. 1. den. 16. gr. argenti regii, pond. 22. sol. 2. den. et 2. tert. den. duplicis Turon. *Edicto* 20. April. 1353. ejusd. rursus pretii, leg. 2. den. 12. gr. pond. 13. sol. 6. den. obol. *Edicto* 5. Oct. seq.

† *Grossi Denarii albi* pretii et pond. ut infra, leg. 3. den. 12. gran. argenti regii *Edict. 3. Febr. 1352. 20. April. 1353.*

† *Mallix albæ* pretii 2. obol. *Edicto* 26. Octobr. 1353.

Grossi Denarii albi (Gros Deniers blancs) pretii 8. den. legis 3. den. 8. gr. argenti regii, pond. 11. solid. 8. den. ad marcā Par. A 22. April. 1353. ad 2. Aug. seq. 2. Aug. [18. et] 27. Nov. 8 Decembr. 1353.

Duplices Turonenses, (Doubles Tournois) pretii 2. den. Turon. legis 1. den. 16. gr. argenti regii, pond. 16. sol. 8. den. ad marcā Par. A 26. April. 1354. ad 24. Maii seq. et a 28. Maii 1354. ad 5. Jul. seq. 5. Jul. 1354. 7 Septembr. 1354. Turonensis duplicis typum exhibet Tab. X. num. 9. simplicis num. 11.

† *Denarii albi* leg. 3. den. 8. gr. pretii 5. den. Turon. pond. 6. sol. 8. den. ad marcā Par. cudi jubentur *Edicto ult. Oct. 1354.*

Denarii parvi Turonenses, (petits Deniers Tournois) pretii 1. den. legis 1. den. 20. gr. argenti regii, pond. 18. s. 4. den. ad marcā Par. A [31. Oct.] 24. Nov. 1354. ad 24. Jan. seq.

Denarii albi cum Corona, (Deniers

blancs à la Couronne) pretii 5. d. Tur. leg. 3. d. 8. gr. pond. 6. s. 8. d. ad marcā Par. A [14. tom. 2. Ordin. pag. 560.] 24. Nov. 1354. ad 24. Jan. seq. Crucem liliatam præferunt cum inferiore sui parte longiori Inscriptionem pertinente, † JOHANNES DEI GRA. et in aversa parte coronam in superiori parte, cum hisce infra exaratis characteribus FRANCORU. REX. et limbo liliato. Typum hic describimus, Tab. 10. num. 1. *Edicto* Regio pretium supradictorum Duplicium Tur. fuit oboli Turon. et eorundem alborum Denariorum qui currebant pro 8. den. 2. gr.

† *Duplices Turonenses nigri (Doubles Tournois noirs)* pretii 1. mallix Turon. Item

† *Parvi Turonenses nigri (Petits Tournois noirs)* qui tum cudebantur, pretii 1. den. Turon. *Edicto* 14. Nov. 1354.

Denarii parvi Turonenses (petits Deniers Tournois) pretii 1. den. Turon. legis 1. den. 9. gr. argenti regii, pond. 18. sol. 4. den. ad marcā Paris. A [24. tom. 2. Ordin. pag. 571.] 27. Jan. ad 4. April. 1354.

Denarii albi cum Corona, pretii 5. den. Turon. leg. 2. den. 12. gr. argenti regii, pond. 6. solid. 8. d. ad marcā Par. A. 27. Jan. ad 4. April. 1354. 20. Maii, 24. Maii, 6 Jul. 1355.

☞ Iis non omnino conveniunt *Edicta* quæ reperiuntur tom. 2. Ordin. Reg. Franc. nam

† *Denarii albi cum Corona* legis, pretii et ponderis ut supra, cuduntur *Edicto* 24. Jan. 1354. ejusd. pretii, leg. 3. den. argenti regii, pond. 10. sol. ad marcā Paris. *Edicto* 20. Mart. seq. leg. 2. den. 12. gr. argenti regii, pond. 10. sol. *Edicto* 22. Maii 1355.

† *Denarii albi cum Corona (Deniers blancs à la Couronne)* pretii 12. den. Paris. leg. 3. den. 9. gr. argenti regii, pond. 6. sol. ad marcā Par. cudi jubentur *Edicto* 11. Jul. 1355. pretii ejusdem et pond. leg. 3. den. argenti regii *Edicto* 17. Aug. seq. leg. 3. den. arg. reg. pond. 6. sol. 8. den. ad marcā Par. *Edicto* 27. Sept. ejusdem anni.

Duplices Parisienses nigri, (Doubles Parisiens nigri) pond. 1. den. legis 1. den. 12. gr. pretii 2. d. Par. pond. 16. sol. ad marcā Par. Crucem ut supra effictam præferunt, et Inscript. † MONETA DUPLEX. et in aversa parte liliatum, et JOHANNES. FRANC. REX. [11.] 17. Jul. 1355. et 28. Sept. Tab. X. num. 8.

Grossi Denarii albi cum cauda, (Gros deniers blancs à la queue) pretii 12. den. Paris. legis 3. den. arg. regii, pond. 6. sol. ad marcā Paris. A 17. Jul. ad 22. et 26. Aug. 1355.

Grossi Denarii albi cum cauda, (Gros Deniers blancs à queue) pond. 2. den. 9. gr. legis 3. den. pretii 15. den. Tur. pond. 6. sol. ad marcā Paris. crucem, ut cæteri alii, caudatam, sed coronatam, et eandem duplicem Inscriptionem præferunt, et in aversa parte templum liliatum et TURO-
NUS CIVIS, cum limbo liliato. 22. al. 28. Sept. 19. Oct. 5. Jan. 1355. etc. [Typum hic habes, Tab. IX. num. 19.]

† *Grossi Denarii albi cum cauda* leg. 3. den. arg. regii, pond. 8. sol. 4. den. ad marcā Paris. *Edicto* 27. Octobr. 1355. Iidem denarii pretii 12. den. Paris. dicuntur in *Edicto* 9. Nov. seq. quo cudi jubentur ejusdem pond. leg. vero 2. den. obol.

† *Denarii Duplices Turonenses* leg. 2. den. 18. gr. argenti regii, pond. 13. sol.

9. d. ad marcā Paris. pretii 2. den. Turon. et

† *Parvi denarii Parisienses* leg. 2. den. 7. gran. argenti regii, pond. 18. sol. 4. den. ad marcā Paris. pretii 1. parvi den. Paris. et

† *Parvi denarii Turonenses* leg. 2. den. argenti regii, pond. 20. sol. ad marcā Paris. pretii 1. den. Turon. et

† *Mallix parvæ Turonenses* leg. 1. den. 12. gran. arg. regii, pond. 30. sol. ad marcā Par. pretii 1. mallix Turon. Item

† *Denarii albi (Deniers blancs)* leg. 8. den. arg. regii, pretii 10. den. Turon. pond. 8. s. ad marcā Par. cudi jubentur *Edicto* 30. Dec. 1355.

Duplices Turonenses, pretii 2. Turon. legis 2. d. 12. gran. pond. 12. sol. 6. den. et

Parvi denarii Parisienses, pretii 1. den. legis 2. den. pond. 20. solid. ad marcā Par. et

Mallix Turonenses, pretii oboli Turon. legis 1. den. 12. gran. pond. 30. sol. ad marcā Par.

Grossi denarii albi cum lilio, (Gros Deniers blancs à la fleur de lys) pond. 3. den. 4. gr. legis 4. den. pretii 8. den. Tur. cruce pedata inter 4. lilia insingniuntur, cum Inscript. BENEDICTUM SIT NOMEN DNI. NRI. DEI. JHU. XRI. et in aversa parte liliatum Florentinum coronatum in limbo dentato cum Inscript. JOHANNES DEI GRA. FRANCORUM REX. 5. Jan. 1355. 9. Aug. 19. Sept. 26. Oct. 1356. Typus hic delineatur, Tab. X. num. 6. Vide Hautinum pag. 87.

† *Grossi Denarii albi* leg. 4. den. arg. regii, pond. 5. sol. ad marcā Paris. pretii 8. den. Tur. cudi jubentur *Edicto* 16. Jan. 1355. ejusd. pretii, leg. 3. den. pond. 6. sol. 3. den. ad marcā Par. *Edicto* 26. Jul. 1356. ejusd. leg. et pretii, pond. 9. sol. 4. den. et semiss. *Edicto* 13. Sept. seq. leg. 4. den. arg. reg. pond. 6. sol. 8. den. pretii 12. d. Turon. cudi jubentur, præterquam in Occitania, *Edicto* 28. Nov. ejusdem anni.

† *Grossi Denarii albi cum Corona (Gros Deniers blancs à la Couronne)* pretii 12. den. Paris. leg. 3. den. 9. gr. argenti regii, pond. 6. sol. ad marcā Paris. cuduntur *Edicto* 11. Julii 1355. ejusdem pond. et pretii, leg. 3. den. arg. regii, *Edicto* 17. Aug. seq. rursus leg. 3. den. pretii ejusdem pond. 6. sol. 8. den. *Edicto* 27. Sept. 1355. pretii 10. d. Turon. *Edicto* 12. Mart. 1356.

Grossi Denarii cum Corona, pretii 10. Tur. den. legis 5. den. argenti regii, pond. 18. sol. 8. den. ad marcā Par. Item

Parvi Denarii Parisienses, (Petits Deniers Parisis) legis 2. den. pond. 12. sol. ad marcā Par. Item

Parvi Turonenses, legis 1. den. 20. gran. argenti regii, pond. 21. sol. 4. den. ad marcā Par. A 26. Mart. 1356. ad 23. Jan. 1357.

† *Parvi denarii Parisienses* pretii 7. den. Par. et

† *Parvi Turonenses* pretii 7. den. Turon. *Edicto* 23. Jan. 1357.

† *Grossi Turonenses argentei* leg. 6. den. argenti regii, pond. 6. sol. 8. den. ad marcā Paris. pretii 12. den. Turon. Item

† *Duplices Turonenses nigri* leg. 2. den. 12. gr. arg. reg. pond. 16. sol. 8. d. ad marcā Paris. et

† *Denarii parvi Turonenses* leg. 1. den. 18. gr. pond. 23. sol. 4. den. cudi jubentur in monetis Occitanicis *Edicto* 23. Nov. 1356.

† *Grossi Denarii albi* pretii 12. den. Tur. *Edicto* 25. Nov. 1356.

† *Denarii albi* pretii 3. den. Turon. *Edicto* 25. Nov. 1356. leg. 3. den. arg. reg. pond. 9. sol. 4. den. et semiss. ad marcā Par. *Edicto* 25. Jan. seq.

† *Duplices Turonenses* pretii 2. d. Turon. *Edicto* 25. Nov. 1356.

† *Grossi Denarii argentei cum Corona* ex 2. s. Turon. reducuntur ad 16. den. Turon. et

† *Parvi denarii argentei cum Corona* ex 12. den. Turon. ad 8. den. Turon. Item

† *Denarii duplices dicti Burgenses fortes (Bourgeois forts)* ex 2. den. Turon. ad 1. den. Par. pro partibus Occitanicis *Edicto* 19. Mart. 1356.

* *Oboli albi ad caudam cursum non habentes*, in Lit. remiss. ann. 1337. mens. Jun. ex Reg. 85. Chartoph. reg. ch. 143.

Grossi Denarii albi cum lilio, (*Gros Deniers blancs à la fleur de lys*) pretii 15. d. Tur. legis 4. den. argenti regii, pond. 5. sol. ad marcā Par. Item

Denarii Duplices Turonenses, pretii 2. den. legis 1. den. 16. gr. argenti regii, pond. 15. sol. 7. d. et semiss. A [22. et] 23. Jan. 1357. ad 1. Maii 1358.

† *Grossi Denarii albi cum lilio* leg. 3. den. 8. gr. arg. regii, pond. et pretii ut supra *Edicto* 7. Maii 1358. leg. 3. den. arg. regii, pond. 6. sol. 8. d. ad marcā Paris. *Edicto* 5. Aug. seq.

† *Duplices Turonenses* leg. 2. den. 6. gran. arg. regii, pond. 15. sol. ad marcā Paris. Item

† *Parvi Parisienses* leg. 1. den. 18. gr. arg. reg. pond. 18. sol. 8. den. ad marcā Paris. et

† *Parvi Turonenses* leg. 1. den. 12. gr. pond. 20. sol. ad eandem marcā. Item

† *Grossi Denarii albi cum Corona* leg. 4. den. arg. reg. pond. 4. sol. 5. d. et 1. tert. ad marcā Par. pretii 12. den. *Edicto* 22. Aug. 1358. leg. 3. d. arg. reg. *Edicto* 16. Nov. seq.

† *Grossi Denarii albi* ex 12. den. Paris. reducuntur ad 6. den. Turon. *Edicto* 22. Aug. 1358.

† *Denarii albi (Deniers blancs)* leg. 3. d. arg. regii, pond. 7. sol. 6. d. ad marcā Par. pretii 6. den. Turon. *Edicto* 22. Febr. 1358. ejusdem leg. et pretii, pond. 8. sol. 4. den. ad eamd. marcā *Edicto* 25. ejusdem mensis.

† *Duplices Turonenses*, leg. 1. den. 20. gr. arg. reg. pond. 13. sol. 9. den. ad marcā Paris. pretii 2. den. *Edicto* 22. Febr. 1358. leg. 1. den. 18. gr. arg. reg. pond. 14. sol. 7. den. ad marcā, *Edicto* 25. ejusd. mens. legis 1. den. 12. gr. arg. reg. pond. 15. sol. ad marcā *Ed.* 15. April. seq.

† *Parvi denarii Parisienses* leg. 1. den. 9. gr. et 1. tert. arg. reg. pond. 16. sol. 8. den. ad marcā Paris. pretii 1. den. Paris. *Edicto* 22. Febr. 1358. leg. 1. den. 6. gr. arg. reg. pond. ejusd. *Edicto* 25. ejusdem mensis.

† *Parvi Turonenses* leg. 1. den. 6. gr. arg. regii, pond. 20. sol. 10. den. ad marcā Paris. *Edicto* 25. Febr. 1358.

Denarii albi cum Corona, (*Deniers blancs à la Couronne*) pond. 2. den. 13. gr. legis 4. den. pretii 12. den. Turon. pond. 4. sol. 5. den. ad marcā Paris. cum cruce pedata inter 2. lilia, et duplici solita Inscriptione: in aversa parte cum corona rosæ imminet, et in Inscript. FRANCOR. REX. et limbo liliato 30. Aug. 21. Oct. 22. Nov. 1358. [22] Denarios albos cum corona paulo diversos exhibet Tab. X. num. 4. et 5.]

Grossi Denarii albi, (*Gros deniers*

blancs) pretii 6. Turon. legis 3. den. argenti regii pond. 7. sol. 6. den. ad marcā Paris. Item

Parisienses parvi, (*Parisis petits*) pond. 23. gr. legis 1. den. 8. gr. pretii 1. den. parvi, pond. 16. sol. 8. den. ad marcā Par. cum cruce pedata, et Inscript. † PARISIUS CIVIS. et in postica, FRA et in

circulo † JOHANNES REX. 25. Febr. 1358. 1. Jan. 1359. Tab. X. num. 10.

Denarii albi cum Corona, pretii 6. den. Turon. A 27. Martii ad 16. April. 1358. 24. April. et 3. Martii 1359.

† *Denarii albi cum Corona* pretii 6. den. Turon. leg. 3. d. arg. reg. pond. 10. sol. ad marcā Par. *Edicto* 15. April. 1358. ejusd. leg. et pretii, pond. 12. sol. 6. d. ad eamd. marcā *Edicto* 28. April. 1359. ejusd. pretii et pond. leg. 2. den. 12. gr. arg. regii *Edicto* 6. Maii seq.

† *Grossi Denarii albi* leg. 3. d. arg. reg. pond. 6. sol. ad marcā Paris. pretii 15. den. Turon. *Edicto* 25. Maii 1359. leg. 3. den. 12. gr. arg. regii, pond. 5. sol. 10. den. ad eandem marcā, ejusd. pretii *Edicto* 3. Jun. seq. ejusd. pretii et pond. leg. 3. den. *Edicto* 7. ejusd. mens. leg. 2. den. 15. gran. arg. reg. cudi jubentur præterquam in Occitania *Edicto* 8. Jul. 1359.

Denarii albi cum tribus liliis, (*Deniers blancs à trois fleurs de lys*) pond. 2. den. 17. gr. legis 3. den. 12. gr. pretii 15. den. pond. 5. sol. 10. den. ad marcā Paris. cum cruce pedata, et duplici solita Inscriptio, et in aversa parte, cum tribus liliis coronatis, et in circulo, FRANCORUM REX. 1. et 12. Jun. 9. Jul. 12. Jul. 5. 19. 22. Oct. 12. Mart. 1359. Typum hic damus, Tab. IX. num. 18.

† *Denarii albi cum tribus liliis* leg. 2. den. 6. gr. arg. reg. pond. 7. sol. 6. d. ad marcā Paris. *Edicto* 7. Sept. 1359. ejusdem leg. pond. 9. sol. 4. den. et semiss. ad eamd. marcā *Edicto* 2. Octobr. seq. leg. 2. den. arg. reg. pond. 10. sol. ad marcā Paris. *Edicto* 18. ejusdem mensis; ex 12. den. Paris. reducuntur ad 4. den. Paris. *Edicto* 22. Nov. seq.

Denarii albi cum Stella, (*Deniers blancs à l'Etoile*) pond. 4. den. legis 4. den. pretii 2. sol. 6. den. Turon. pond. 4. sol. ad marcā Paris. Crucem præferunt pedatam, cum 4. parvulis spiculis inter 2. stellas perforatas, quas *moletes* dicimus, et duplicem solitam Inscriptionem: in aversa vero parte limbum liliatum ambientem hosce in medio descriptos characteres, FRANCOR. quos binæ coronæ, et iis quatuor adjuncta lilia infra et supra ambiunt. *Novemb.* 4. 19. *Dec.* 21. *Jan.* 10. 25. *Febr.* 3. *Mart.* 21. ann. 1359. Vide Hautinum pag. 85. [22] Exhibet Tab. X. num. 7. Denarium album cum stella duplicem, qui crucem præfert pedatam sed sine spiculis; in aversa vero parte habet in medio JOHS. FRANCO. REX. in circulo MONETA DUPLEX ALBA. et limbum liliatum.]

Ex *Edictis* a D. Cangio laudatis forte quis existimaverit toto illo tempore horum denariorum idem obtinuisse pretium, eosque ad eandem legem cudos fuisse: cui errori ne locus præbeatur, *Edicta* subjicimus in quibus eorum cursus vel cudio statuitur. In iis vero nullum antiquius occurrit ann. 1359. quamvis paulo post institutionem Ordinis Stellæ ann. 1351. denarios cum Stella percussos fuisse credat vir doctissimus.

† *Denarii albi cum Stella* leg. 4. den. arg. regii, pond. 4. sol. ad marcā Paris. pretii 2. sol. 6. d. *Edicto* 22. Nov.

1359. pretii 2. sol. tantum *Edicto dato eod. die*; leg. 3. den. arg. reg. ejusdem pretii et pond. *Edicto* 2. Dec. seq. quod occultum haberi jubetur; leg. 2. den. 12. gr. arg. reg. pond. 5. sol. ad marcā Par. pretii 2. sol. Paris. *Edicto ult. ejusd. mens.* leg. 2. den. arg. reg. ejusd. pretii, pond. 6. sol. ad eamd. marcā *Edicto* 21. Jan. 1357. ejusdem leg. et pond. sed pretii 2. sol. 6. den. Paris. *Edicto* 29. ejusd. mens. leg. 2. den. arg. reg. pond. 6. sol. 8. den. ad marcā Paris. pretii 2. sol. 6. d. Turon. *Edicto* 10. Febr. seq. ejusd. leg. et pretii, sed pond. 8. sol. 4. den. ad eamd. marcā *Edicto* 23. ejusdem mens. leg. 1. den. 12. gr. ejusd. pond. *Edicto* 28. ejusd. mens. leg. ejusd. pond. 10. sol. 5. den. ad marcā Paris. pretii 2. sol. 6. den. *Edicto* 15. Mart. seq. pretii 2. den. Turon. *Edicto* 27. ejusdem mensis.

† *Denarii albi* ex 15. den. Turon. reducuntur ad 5. den. Turon. *Edicto* 22. Nov. 1359.

Duplices Parisienses, (*Doubles Parisis*) pretii 2. den. Paris. legis 18. gr. 15. sol. pond. ad marcā Paris. *Ult. Dec.* 1359.

† *Denarii Duplices Parisienses nigri* pretii 2. d. Paris. leg. et pond. ad arbitrium monetarii *Edicto* 22. Febr. 1359.

† *Parvi Denarii Parisienses* leg. 1. den. arg. regii, pond. 16. sol. ad marcā Paris. pretii 1. den. Par.

† *Parvi Turon.* leg. 1. d. arg. reg. pretii 1. d. T. pond. 20. s. ad marc. Par. *Ed.* 27. Mart. 1359.

Grossi Denarii albi, (*Gros Deniers blancs*) pond. 3. den. legis 3. [4.] den. pond. 5. sol. 4. den. ad marcā Paris. pretii 15. den. Turon. 27. Mart. 1359. 23. April. 1360.

† *Grossi Denarii albi* leg. 3. den. arg. regii, pond. 5. sol. 4. d. cudi jubentur præterquam in Occitania *Edicto* 25. April. 1360. leg. 4. den. arg. reg. pond. 5. sol. 6. den. ad marcā Paris. pretii 10. den. Turon. *Edicto* 30. Aug. seq. leg. 4. den. 12. gr. arg. reg. ejusdem pretii, pond. 4. sol. 6. den. ad eamd. marcā *Edicto* 26. Febr. ejusd. anni.

† *Parvi denarii Parisienses nigri (Petits Deniers Parisis noirs)* legis 18. gr. arg. reg. pond. 16. sol. ad marcā Paris. et

† *Parvi denarii Turonenses* ejusd. leg. pond. 20. sol. ad eandem marcā *Edicto* 25. April. 1360. Iidem denarii Paris. et Turon. ejusd. pond. et pretii, leg. 1. den. arg. regii, *Edicto* 28. Maii seq.

† *Denarii albi (Blancs Deniers)* pretii 12. den. Paris. leg. 2. den. arg. reg. pond. 5. sol. 4. den. ad marcā Paris. *Ed.* 26. Maii 1360. ejusd. leg. et pond. pretii 6. d. Par. *Edicto* 28. ejusd. mens. leg. 2. d. arg. reg. pond. 6. sol. 8. d. ad marcā Par. *Ed.* 27. Jan. seq. ejusd. pond. et pretii, leg. vero 1. d. 12. gran. cuduntur in monetis Paris. Rotomag. Trec. Bituric. Lemovic. et Turon. *Edicto dato eodem die*; in monetis S. Portiani et Mastic. *Edicto* 22. Jul. 1360. in moneta Pictav. *Edicto* 27. ejusd. mens. leg. 1. den. 12. gran. pond. 8. sol. 4. den. pretii 6. den. Paris. *Edicto* 6. Aug. seq. pretii 1. d. Paris. *Edicto* 30. ejusd. mens. pretii 4. den. Turon. *Edicto* 5. Dec. 1360.

† *Grossi Denarii argentei boni (Bons gros Deniers d'argent)* qui tum cudebantur pretii 8. den. Paris. *Edicto* 30. Aug. 1360.

† *Denarii albi cum Corona (Deniers blancs à la Couronne)* qui tum cudebantur leg. 4. d. ut deinceps cudantur leg. 2. den. et obol. statuitur *Edicto* 15. Octobr. 1360. vel ut habet aliud *Edictum* 7.

Nov. seq. leg. 2. den. 12. gran. arg. regii, pond. 5. sol. 6. den. ad marcā Paris.

¶ *Typum delinearī curavit D. Cangius, in cujus antica parte major Crux pedata, cum Inscript. MONETA ARGENT. in altera majus liliū visitur in quadruplici circino et Inscript. GLORIA IN EXCELSIS DEO. Incertum cujusnam monetæ typus hic excutatur. [** Moneta Argentoratensis, Gall. de Strasbourg.]*

¶ *Denarii albi cum lilio* pretii 8. den. Par. *Edicto 5. Decembr. 1360.*

¶ *Parvi Denarii Parisienses, (Petits Deniers Parisis)* pretii 1. den. Par. legis 2. den. argenti regii, pond. 16. sol. ad marcā Paris. Item

¶ *Parvi Turonenses, pretii 1. den. Turon. legis 1. den. 18. gran. pond. 17. sol. 6. den. ad marcā Paris. Item*

¶ *Denarii albi cum liliis, (Blans deniers aux fleurs de lys)* pond. 3. den. 13. gran. legis 4. d. 12. gr. pretii 10. den. Tur. pond. 4. sol. 6. den. ad marcā Paris. Majorem crucem pedatam præferunt Inscriptionem priorem pertingentem, inter 4. lilia. [** coronas] cum Inscriptione, † JOHANNES DEI GRA. et in aversa parte campum liliatum, cum Inscript. FRANCORUM REX. in circulo liliato [5.] 17. Dec. 1360. 23. April. 1361. Continuator Nangii ann. 1361: *Eodem anno fecit fieri Rex Franciæ monetam valde bonam scilicet grossos albos 12. den. Paris. non tamen ita magnos, sicut erant Grossi antiqui, quia illi 16. Parisienses tunc temporis valuerunt.* Typum hic damus, Tab. X. num. 2.

¶ *Denarii albi cum liliis* pretii 8. den. Turon. *Edicto 10. April. 1361.* pretii 6. den. Turon. ut ex parvis albis, qui ad 3. den. Turon. reducuntur, conjicio, *Edicto 14. ejusdem mens. unde recte* pretii 6. den. Turon. rursus statuuntur in *Edicto 3. Mart. ejusdem anni.*

¶ *Albi Denarii, (Blans Deniers)* in Grosorum speciem, pond. 2. den. 6. gr. legis 42. den. argenti puri, pretii 15. Tur. pond. 1. sol. 6. den. ad marcā Paris. cruce insigniti pedata, et duplici solita Inscriptione: in aversa parte, templo coronato, [** cruce insignito] et Inscript. TURONUS CIVIS. cum limbo liliato. 23. April. 1361. 2. Maii seq. Typum damus, Tab. X. num. 3.

¶ *Semisses Alborum Denariorum, (Demi Blans Deniers)* pretii 7. den. obol. legis 12. den. argenti regii, pond. 14. sol. ad marcā Par. A 22. April. 1361. ad 2. Maii seq.

¶ *Grossi boni Turonenses argenti puri (Bons gros Tournois d'argent fin)* pretii 12. den. Paris. *Edicto 10. April. 1361.* ejusd. pretii, leg. 12. den. arg. regii, pond. 7. sol. ad marcā Paris. *Edicto 14. ejusd. mens. 29. Oct. seq. ejusd. pretii Edicto 3. Mart. ejusdem anni.*

* Ordin. ann. 1361. 17. Sept. in Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 28. v^o: *Le gros Tournois de bon argent... pour vij. den. Par. la piece, et le demi gros de bon argent... pour vj. den. Par. la piece, et le petit denier noir, qui est en fourme de Parisis, pour j. den. la piece, et l'autre petit denier noir, qui est en fourme de Tournois, pour une obole Par. la piece; et pour ce que d'icelles monnoies n'avoit pas encore assez de faittes, eussions donné cours aux blans à la couronne pour iiij. den. Tour. la piece, et depuis ramené à trois, et depuis leur avons osté le cours; et aussi eussions donné cours aux deniers blans, à fleur de lis pour x. den. Tour. piece, et depuis ramené à huit.*

¶ *Semi-grossi Turonenses argenti puri*

(*Demis-gros Tournois d'argent fin*) pro rata ex iisdem Edictis.

¶ *Duplices Turonenses* pretii 2. den. Tur. *Edicto 10. April. 1361.* ejusdem pretii, leg. 2. den. 12. gr. arg. reg. pond. 11. sol. 8. den. ad marcā Par. *Edicto 14. ejusd. mens. ejusd. pretii et pond. leg. vero 2. den. 16. gr. Edicto 29. Octobr. seq. ejusd. pretii Edicto 3. Mart. ejusdem anni.*

¶ *Denarii Parisienses* leg. 2. den. arg. reg. pond. 14. sol. ad marcā Paris. pretii 1. den. Par. *Edicto 14. April. 1361.*

¶ *Parvi Parisienses* pretii 1. den. Turon. pretii 1. den. Paris. leg. 2. den. pond. 14. Item

¶ *Parvi Turonenses* pretii 1. malliæ Par. pretii 1. den. Turon. leg. 2. den. arg. reg. pond. 17. sol. 6. den. ad marcā Paris. *Edictis 10. et 14. April. 1361. 29. Octobr. et 3. Mart. seq.*

Sub CAROLO V. sub Oresmii tempora.

¶ *Grossi Denarii argentei (Gros deniers d'argent)* pretii 15. den. Turon. leg. 12. den. arg. regii, pond. 7. sol. ad marcā Paris. Typum habes, Tab. X. num. 15. Item

¶ *Duplices Denarii Turonenses* leg. 3. d. arg. reg. pretii 2. d. Tur. pond. 13. sol. 1. den. et semiss. ad Marcā Paris. cudi jubentur *Edicto dato Paris. 27. Jul. 1364.*

¶ *Parvi Parisienses et Turonenses* pretii 1. den. Paris. et 1. den. Turon. leg. 2. den. arg. reg. pond. 16. sol. ad marcā Paris. *Edictis 20. April. 15. Maii et 18. Nov. 1365.*

¶ *Albi denarii, (Blans Deniers)* pond. 2. den. legis 4. den. pretii 5. den. pond. 8. sol. ad marcā Paris. Crucem nudam præferunt, et Inscript. SIT. NOMEN. DNI. BENEDICTUM. et in aversa parte literam K. coronatam inter 2. lilia, et Inscript. KAROLUS FRANCORUM REX. in limbo. 2. Maii 1365. Typum damus. [** Quem nos damus Tab. X. num. 16. præfert literam K. coronatam inter duo lilia et Inscript. DEI GRACIA. intra limbum liliatum, et in aversa parte crucem cum Inscript. FRANCORUM REX. et in limbo BENEDICTUM, etc.] Item

¶ *Parvi Denarii Parisienses, (Petits Deniers Parisis)* pond. 1. den. legis 2. den. pretii 1. d. Par. pond. 8. sol. ad marcā Paris. Item

¶ *Parvi denarii Turonenses, pretii 1. den. Turon. legis 2. den. argenti regii, pond. 20. sol. ad marcā Paris.*

¶ *Denarii albi argentei* nuper cusi et qui tum cudebantur pretii 4. den. Paris. *Edicto 15. Maii 1365.* pretii 5. den. Tur. *Edicto 6. Febr. 1369.* Incertum an de iis denar. intelligendum Chron. Bonæ-Spei pag. 323. ubi ad ann. 1365: *Solidi albi 14. currentes æquivalent in Comitatu Hannoniæ 15. Turonensibus.*

¶ *Denarii albi argentei (Deniers blancs d'argent)* leg. 12. den. aut circiter arg. reg. pond. 8. sol. ad marcā Paris. pretii 15. den. Turon. *Edicto dato Rotomagi 3. Aug. 1369. et 6. Febr. seq. ejusdem pond. et pretii, leg. 11. den. 3. gran. et 1. quart. Edicto dato Paris. 19. Jun. 1370. 1. Maii 1371.* ejusd. pretii leg. 11. den. 6. gran. pur. *Edicto 28. Maii 1372.* ejusd. pretii et leg. pond. 8. sol. ad marcā Paris. *Edicto 17. Jun. 9. Aug. 22. Nov. 21. Febr. seq. ejusd. pond. et pretii, leg. 11. den. 17. gr. arg. reg. aut circiter Edicto 7. April. ejusd. anni.*

¶ *Denarii albi* pretii 5. den. Turon. Item

¶ *Parvi Parisienses et Turonenses pre-*

tii 1. denar. Paris. et Turon. *Edicto 1. Maii 1371.*

¶ Anno 1372. ex Cod. MS. a D. le Blanc pag. 236. laudato, cusi Grossi argentei leg. 9. den. pond. 1. den. 1. gran. in quibus effictum castellum cruce loco coronæ insignitum, cum limbo 10. liliis ornato et Inscript. BENEDICTUM SIT, etc. qui denarii interdum *Spinæ (Espines)* nuncupantur.

¶ *Denarii albi argentei* pretii 15. den. Turon. pond. 8. sol. ad marcā Par. leg. 11. den. 6. gr. arg. reg. *Edicto 11. Sept. 1373.* ejusdem pretii et pond. leg. 12. arg. reg. *Edicto 13. Octobr. seq. ejusd. pond. et pretii, leg. 11. d. 6. gr. Ed. 4. Aug. 1374.*

¶ *Parvæ Malliæ Turonenses* leg. 1. den. 6. gran. arg. regii, pond. 25. sol. ad marcā Paris. *Edicto 10. Jun. 1374.*

¶ *Denarii albi* pretii 5. den. Turon. *Edicto 10. Aug. 1374.* ejusd. pretii, leg. 4. den. arg. regii, pond. 8. sol. ad marcā Paris. *Edicto 12. Dec. seq.*

¶ *Parvi Denarii Parisienses* pretii 1. den. Paris. leg. 2. den. arg. reg. pond. 106. den. vel 16. sol. ad marcā Paris. Item

¶ *Parvi Turonenses* pretii 1. den. Turon. leg. 2. den. arg. regii, pond. 200. den. vel 20. sol. ad marcā Paris. *Edictis 9. et 20. Janu. 1374.*

¶ *Denarii albi argentei* pretii 15. den. Turon. leg. 12. den. arg. reg. pond. 8. sol. ad marcā Par. *Edictis 15. Oct. ult. ejusd. mens. et 6. Nov. 1375.* ejusd. pretii et pond. leg. 11. den. 6. gran. pur. aut circiter *Edicto 23. Sept. et 3. Octobr. 1377.* ejusd. pretii *Edicto 28. Julii 1378.* ejusdem pond. et pretii, leg. 11. den. 17. gran. *Edictis 19. Aug. seq. et 8. Mart. 1379.*

¶ *Denarii parvi Turonenses* leg. 2. den. arg. reg. pond. 20. sol. ad marcā Paris. pretii 1. den. Turon. *Edicto 20. Nov. 1378.*

¶ *Denarii albi* pretii 5. den. Turon. Item

¶ *Parvi Parisienses et Turonenses* pretii 1. den. Paris. et Turon. *Edicto 8. Mart. 1379.* [** Typus parvi Parisiensis est Tab. X. num. 19. duplicis num. 17. et 18.]

* Literæ remiss. ann. 1376. in Reg. 110. ch. 242: *Iceulx Oudin et Regnaut par esbatement gaigerent ensemble pour la somme de dix solz, que icellui Oudin ne sçavuroit à dire combien vj^e. blans valent de frans; lequel Oudin respondi que vj^e. blans valent vij. frans; et lors icellui Regnaut dist audit Oudin queil avoit perdu la gaigeure: car vj^e. blans ne valent que vj. frans et demi.*

Sub CAROLO VI.

¶ *Denarii albi argentei (deniers blancs d'argent)* pretii 15. den. Turon. leg. 11. den. 6. gran. pur. pond. 8. sol. ad marcā Paris. *Edictis 16. et 23. April. 1381.* ejusd. pretii et pond. leg. 11. den. 6. gr. pur. aut circiter *Edictis 25. ejusd. mens. 5. et 15. Aug. 1381. 15. 29. Maii, 17. Jun. 14. Jul. 7. et 12. Aug. 1382. 5. Dec. 1383.*

¶ *Denarii parvi Parisienses* sub forma currente pretii 1. den. Paris. leg. 2. den. arg. reg. pond. 16. sol. ad marcā Paris. cudi jubentur *Edicto 24. Octob. 1381. 24. Octob. 1382. 19. Jul. 16. Mart. 1383.*

¶ *Albi Denarii cum Scuto, (Blans Deniers à l'Escu)* dicti a Cambiatoribus, seu trapezitibus *Guenars*, pond. 2. den. 13. gr. legis 6. den. pretii 10. den. Turon. pond. 6. sol. 3. den. ad marcā Paris. Crucem majorem pedatam inter binas coronas

et bina lilia præferunt cum Inscriptione: SIT NOMEN, etc. et in postica scutum cum 3. liliis, et Inscript. † KAROLUS FRANCORUM REX. 11. Mart. 1384. 30. Oct. 1389. 7. Jun. 1413. Typum damus, Tab. XI. num. 10. Semmissis num. 11.

Eorumdem Alborum semisses, pro rata.

† Literæ remiss. ann. 1380. mens. Apr. ante Pascha ex Reg. 118. Chartoph. rég. ch. 403: *Pour lesquels deux solz Jehan Thomas bailla audit Reliot un gros Tournois d'argent à deux Os, qui tant valoit au pais.*

† *Grossi denarii argentei (Gros deniers d'argent)* leg. 12. den. arg. reg. pond. 8. sol. ad marcā Paris. pretii 15. den. Turon. *Edicto* 22. Nov. 1384. 27. Nov. 1388.

† *Denarii parvi Parisienses* pretii 1. den. Paris. leg. 2. den. arg. reg. pond. 15. sol. ad marcā Paris. *Edicto* 22. Nov. 1384. ejusd. leg. et pretii, pond. 16. sol. 8. den. ad eamd. marcā *Edicto* 11. Mart. ejusd. ann. ejusd. leg. pretii et pond. *Edicto* 19. Febr. 1385. 27. Jun. 1386. 11. Sept. 1389. ejusd. pretii et leg. pond. 15. sol. *Edicto* 2. Mart. ejusdem anni.

† *Parvi Turonenses* pretii 1. den. Turon. leg. 2. den. arg. reg. pond. 20. solid. ad marcā Paris. *Edicto* 22. Nov. 1384.

† *Denarii albi* pretii 10. den. Turon. leg. 6. den. arg. reg. pond. 6. sol. 3. den. ad marcā Paris. *Edicto* 11. Mart. 1384.

† *Duplices Turonenses* pretii 2. den. Turon. leg. 2. den. 12. gr. arg. reg. pond. 13. sol. et 1. quart. den. ad marcā Paris. *Edicto* 11. Mart. 1384. 26. Nov. 1388. 11. Sept. 1389.

† *Parvi Turonenses* legis et pretii ut supra, pond. 20. sol. 10. den. ad marcā Paris. *Edicto* 11. Mart. 1384. 11. Sept. 1389.

† *Parvæ Malliæ Parisienses* leg. 3. mall. arg. reg. pond. 25. ad marcā Paris. *Ed.* 11. Martii 1384.

† *Denarii parvi albi cum Scuto (Petits deniers blancs à l'Escu)* pretii 5. Tur. leg. 6. d. arg. reg. pond. 12. s. 6. d. ad marcā Paris. cudi jubentur sub figura et typo magnorum alborum cum Scuto præterquam quod una tantum corona et unum liliū in iis effingitur, *Edicto* 26. Sept. 1388.

† Alborum veterum cursus inhibetur *Edicto* 11. Sept. 1389.

† *Denarii albi cum Scuto* pretii 10. den. Turon. leg. 5. den. 12. gr. arg. reg. pond. 6. sol. 2. den. 1. quart. den. ad marcā Paris. cudi jubentur in Francia et Delphinatu sub forma et typo currentibus *Edicto* 11. Sept. 1389. Item

† *Albi cum Scuto*, dicti semisses alborum (*demi blanc à l'Escu*) pretii 5. den. Turon. leg. ut supra, pond. 11. sol. 4. den. et semiss. Item

† *Duplices Turonenses* leg. 2. den. 12. gr. pond. 14. sol. 3. quart. den. ad marcā Paris. Item

† *Parvi Parisienses* leg. 1. den. 16. gr. arg. reg. pond. 15. sol. ad marcā Paris. Item

† *Parvi Turonenses* ejusdem leg. pond. 18. sol. 9. den. ad eamd. marcā.

Duplices Denarii Turonenses, (Doubles Deniers Tournois) pond. 1. den. 2. gr. legis 2. den. 13. al. 12. gran. pond. 13. sol. et 4. part. den. ad marcā Paris. pretii 2. den. Turon. Cruce ornantur pedata et in lilia desinente, quæ Inscriptionem pertingunt, et in circulo, † MŌNETA DUPLEX. et in aversa parte tri-

bus liliis in area, aut in scuto, cum Inscript. † KAROLUS FRANCORUM REX. 31. Oct. 1389. Typum damus, Tab. XI. num. 14. Item

Parvi Denarii Parisienses, pretii 1. den. Paris. legis 2. den. Paris. pond. 16. sol. Paris. ad marcā Paris. Item

Parvi Denarii Turonenses, pretii 1. den. Turon. legis 2. den. pond. 20. sol. ad marcā Paris. Item

Albi Denarii cum Scuto, (Blans Deniers à l'Escu) pretii 10. d. Tur. leg. [5. d.] 12. gr. arg. reg. pond. 6. sol. 2. den. 1. quart. ad marcā Paris. Item

Albi cum Scuto, dicti semisses alborum, (*demi blans*) pretii 5. den. Tur. ejusd. legis, pond. 12. sol. 4. den. et semiss. den. ad marcā Paris. Item

Duplices Denarii Turonenses, (Doubles Deniers Tournois) legis 2. den. 12. gr. pond. 14. sol. 3. quart. den. ad marcā Paris. Item

Parvi denarii Parisienses, legis 1. den. 16. gr. pond. 15. sol. ad marcā Paris. Item

Parvi Denarii Turonenses, ejusd. legis et pond. ad marcā 18. sol. 9. den. A 30. Oct. 1389. ad 31. ejusd. mensis seq. 7. April. 1390. 8. April. 1391.

† *Denarii albi* pretii 4. den. Turon. *Edicto* 3. Nov. 1389. qui cursus prorogatur usque ad Pascha proximum *Edicto* 18. Dec. seq.

† *Parvi Parisienses* pretii 1. den. Paris. leg. 1. den. 16. gran. arg. reg. pond. 15. sol. ad marcā Paris. *Edicto* 27. April. et 24. Maii 1392.

† *Malliæ parvæ Turonenses* pretii 1. mall. Turon. leg. 1. den. 4. gr. arg. reg. pond. 25. sol. 3. den. 3. quart. den. ad marcā Paris. *Edicto* 23. Jul. 1393. 2. April. 1407.

† *Denarii albi cum Scuto* leg. pretii et pond. ut supra, et eorum semisses *Ed.* 29. Jul. 1394. Item

† *Duplices Turonenses* et *Parvi Parisienses et Turonenses*: quod iterum statutur *Edictis* 12. Jan. 1395. 7. Dec. 1396. et 2. April. 1407.

Denarii albi cum Scuto qui tum cudebantur pretii 10. den. Turon. *Edicto* 2. April. 1407.

† Eorumdem semisses pro rata. Item

† *Duplices Turonenses* pretii et leg. ut supra, pond. 13. sol. et 4. part. den.

Denarii albi cum Scuto (Deniers blans à l'Escu) pretii 10. den. Turon. legis 5. den. argenti regii, pond. 6. sol. 8. den. ad marcā Paris. Item

Albi Denarii cum scuto, dicti alborum semisses, (*demi blans*) pretii 5. den. Turon. ejusdem legis, pond. 13. sol. 4. den. ad marcā Paris. Item

Duplices Denarii Turonenses, (Doubles Deniers Tournois) pretii 2. den. Tur. leg. 2. den. pond. ad marcā 13. sol. 4. den. Item

Parvi Denarii Parisienses, legis 1. den. 12. gran. pond. ad marcā 16. sol. Item

Parvi Denarii Turonenses, ejusdem legis, pond. ad marcā 20. sol. A [20.] 26. Oct. 1411. ad 30. Nov. 1412. et 7. [20.] Jun. [8. Jul.] 1413. Item

† *Malliæ* leg. 1. den. pond. 26. sol. 8. den. ad marcā Paris.

Albi Denarii, dicti *Grossi argentei, (Blans Deniers appelez Gros d'argent)* pond. 2. den. 6. gran. legis 11. den. 16. gr. pretii 20. den. Tur. pond. 7. sol. 1. und. den. [vel. 5. sol. 5. den. cum. 4. part.] ad marcā Paris. et Inscript. SIT NOMEN, etc. et in aversa parte cum 3. liliis et Inscript. KAROLUS FRANCORUM REX. 7. Jun. [3. Jul.] 3. Novemb. 1413. Vide Monstrellet. 1. vol. cap. 111. Item

Albi denarii, dicti semisses Grosso-

rum: (*demi Gros*) pretii 10. den. Tur. ejusdem legis, pond. ad marcā 14. sol. 1. den. 2. duod. den. Item

Albi Denarii, dicti *quarts de Gros*, pretii 5. den. Tur. ejusdem legis, pond. ad marcā 18. sol. 12. den. 4. duodec. den.

Albi Denarii, dicti *Grossi argentei, (Blans Deniers appelez Gros d'argent)* pond. 2. den. 22. gran. legis 9. den. pond. ad marcā 5. sol. 5. den. pretii 20. den. Tur. cum cruciata, et duplici Inscript. SIT NOMEN. et KAROLUS D. G. FRANCOR. REX. et in postica cum 3. liliis coronatis, corona ipsam attingente Inscriptionem, † GROSSUS TURONUS, et cum limbo liliato A. 3. al. 13. Nov. 1413. ad 4. Jun. 1414. Typum damus, Tab. XI. num. 7.

Eorumdem semisses.

Albi Denarii cum Scuto, (Blans Deniers à l'Escu) pretii 10. den. Tur. legis 5. den. argenti regii, pond. ad marcā 6. sol. 8. den. similes iis quos *Guenars* appellatos diximus. Item

Eorum semisses dicti *Demi Blans*. Item

Duplices Denarii Turonenses, pretii 2. den. Tur. legis 2. den. pond. ad marcā Paris. 13. sol. 4. d. [††† Duplicem denarium Turonensem exhibemus, Tab. XI. num. 14. et Obolum Turonensem ibid. num. 16.]

Parvi Denarii Parisienses, (Petits Deniers Parisis) monetæ exiguæ, pond. 1. den. legis 1. den. 12. gran. pond. ad marcā 13. sol. 4. den. pretii 1. den. Paris. cum truce liliata, et Inscript. † PARISIVS CIVIS, et in postica hisce in medio characteribus, FRAN. quibus imminet corona, et in circulo, KAROLUS REX. Typum damus. [††† Ex Turon. Duplex Caroli V. nobis Tab. X. num. 17.] Item

Duplices Denarii Turonenses, pretii 2. den. Tur. legis 2. den. pond. ad marcā 13. s. 4. den. Item

Parvi denarii Parisienses, legis 1. den. 12. gr. pond. ad marcā 16. sol. Item

Parvi Denarii Turonenses, ejusdem legis, pond. ad marcā 20. solid. A 4. Junii 1414. ad 10. Maii 1417.

† *Denarii albi argentei* pretii 20. den. Tur. Item

† *Albi Denarii* dicti semisses Grosso-

rum pretii 10. den. Turon. Item

† *Albi Denarii* dicti *quarts de Gros* pretii 5. den. Turon. Item

† *Denarii albi cum Scuto* pretii 15. den. Tur. et

† *Parvi albi cum Scuto* pretii 5. den. Tur. Item

† *Duplices Turonenses* pretii 2. den. Tur. Item

† *Parvi Paris.* pretii 1. den. Paris. et

† *Parvi Turonenses* pretii 1. den. Turon. *Edicto* 20. Jan. 1416.

Albi Denarii, Grossi dicti (*Blans Deniers appelez Gros*) pond. 2. den. 2. gr. legis 8. den. pond. ad marcā 6. sol. 8. den. pretii 20. den. Tur. cum cruce liliata et binis coronis inter brachia, et Inscript. SIT NOMEN, et in aversa parte cum 3. liliis coronatis, et Inscript. KAROLUS FRA. REX. 10. Maii, 20. Octob. 1417. Typus hic delineatur, Tab. XI. num. 8. Semmissis num. 9.

† *Parvi Denarii albi* pretii 5. den. Turon. legis 4. den. arg. reg. pond. 13. sol. 4. den. ad marcā Paris. *Edicto* 10. Maii et 14. Junii 1417.

† *Malliæ parvæ Turonenses* pretii 1. malliæ Turon. leg. 1. den. arg. reg. pond. 33. sol. 4. den. ad marcā Paris. *Edicto* 10. Maii 1417.

† *Denarii albi cum Scuto* pretii 10. den. Turon. leg. 2. den. 16. gr. arg. reg. pond. 6. sol. 8. den. ad marcā Paris. *Edicto* 21. Oct. 1417.

Albi denarii, dicti *Grossi*, pretii 20. den. Tur. legis 8. den. argenti regii, pond. ad marcā Paris. 6. sol. 8. den. Item

Albi Denarii cum Scuto, (*Blans Deniers à l'Escu*) pretii 10. den. Turon. legis 4. den. pond. ad marcā Paris. 6. sol. 8. den. Item

Eorum semisses dicti *demi blans*. Item

Duplices Denarii Turonenses, (*Doubles Deniers Tournois*) pretii 2. den. Turon. legis 2. den. argenti regii, pond. ad marcā 16. sol. 8. den. Item

Parvi Denarii Parisienses, (*Petits deniers Parisis*) pretii 1. den. Paris. legis 1. den. malliæ argenti regii, pond. ad marcā Paris. 20. sol. Item

Parvi Denarii Turonenses, (*Petits Deniers Tournois*) pretii 1. den. Turon. legis 1. den. malliæ argenti regii, pond. ad marcā 25. sol. Item

Parvæ Malliæ (*Petites Mailles*) pretii malliæ Turon. legis 1. den. argenti regii, pond. ad marcā 36. sol. 3. den. A 17. Maii 1417. ad 21. Octobr. seq. 28. Maii, 19. Jan. 7. Martii 1418. 9. April. post Pascha 1420. 6. Maii 1420.

Parvi Denarii albi cum Scuto, (*Petits Deniers blans à l'Escu*) pretii 5. den. Turon. legis 3. den. argenti regii, pond. ad marcā Paris. 12. sol. in quibus effictum in utraque parte liliolum initio Inscriptionis, ubi crucicula præponi solet 16. Maii 1417. Vide Hautinum pag. CXLV. 1. et pag. CLIX. 6.

† *Grossi Denarii albi* pretii 20. den. Turon. leg. 3. den. 8. gran. arg. reg. pond. 6. sol. 8. den. ad marcā Paris. Item

† *Denarii albi cum Scuto* pretii 10. den. Tur. et

Parvi albi pretii 5. den. Turon. *Edicto* 7. et 16. Mart. 1418.

† *Grossi Denarii albi* ejusd. pretii et pond. quibus alii, leg. 4. den. arg. reg. Item

† *Albi denarii* dicti semisses Grossorum pretii 10. den. Turon. leg. 3. den. 8. gr. arg. reg. pond. 11. sol. 3. den. ad marcā Paris. sub figura eorum qui nuper cusi fuerant, *Edicto* 18. Jun. 1419.

† *Parvi Denarii albi* pretii 5. den. Turon. leg. 2. arg. reg. pond. 14. s. ad marcā Paris. Item

† *Parvi Parisienses* leg. 18. gran. pond. 28. sol. ad marcā Paris. pretii 1. den. Paris. *Litteris* 17. Januar. 1419.

† *Grossi Denarii albi*, (*Gros Deniers blancs*) pretii 20. den. Turon. leg. 2. den. 12. gran. arg. reg. pond. 8. sol. 4. den. ad marcā Paris. sub eadem figura, nisi quod loco trifoliorum, eorum corona uno lilio et binis semi-liliis ornatur ex Ordinat. General. Monetar. cudi jubentur *Edicto* 6. Maii 1420. ejusd. pretii *Edicto* 24. Aug. seq.

† *Duplices Turonenses* pretii 2. den. Turon. et

† *Parvi Turonenses* pretii 1. den. Turon. *Litteris*... Jun. 1420.

† *Denarii albi cum Scuto* pretii 10. den. Tur. et

† *Parvi albi cum Scuto* pretii 5. den. Tur. Item

† *Denarii Duplices Turonenses* pretii 2. den. Turon. Eorumdem semisses pro rata, *Edicto* 24. Augusti 1420.

† *Denarii nigri*, dicti *Quarts de Gros*,

pretii 4. den. Paris. leg. 1. den. arg. reg. pond. 12. sol. ad marcā Paris. Item

† *Denarii nigri*, dicti *Duplices Denarii Parisienses*, pretii 2. den. Paris. leg. 16. gr. arg. reg. pond. 16. sol. ad marcā Paris. Item

† *Duplices Denarii Turonenses* pretii 2. den. Turon. leg. arg. reg. pond. 20. solid. ad marcā Paris. Item

† *Denarii parvi Parisienses* pretii 1. denar. Paris. legis 12. gr. argenti regii pond. 24. sol. ad eandem marcā; et

† *Parvi Turonenses* pretii 1. den. Turon. ejusdem leg. pond. 30. sol. ad marcā Paris. *Edicto* 13. Octobr. 1420.

† *Grossi denarii albi* pretii 20. den. Turon. leg. 11. den. 12. gr. arg. reg. pond. 17. sol. 2. den. cum 4. part. den. ad marcā Paris. Item

† *Albi Denarii* dicti semisses Grossorum legis ejusd. pretii 10. den. Turon. pond. 14. solid. 4. den. et semiss. den. ad marcā Paris. Item

† *Albi Denarii* dicti *Quarts de Gros* ejusd. leg. pretii 5. den. Turon. *Edicto* 19. Dec. 1420.

Albi Denarii, dicti *Duplices Denarii Turonenses*, (*Blans Deniers appelez Doubles Deniers Tournois*) pond. 1. den. 17. gran. legis 1. den. 12. gr. pond. ad marcā Paris. 9. sol. 4. den. [et semiss. den.] pretii 2. den. Turon. præferunt crucem pedatam, cum Inscript. † DUPLEX TURONUS FRANCIE. et in aversa parte, liliū coronatum, cum Inscript. KAROLUS FRANCORUM REX. 11. Aug. 1421. ad 23. Nov. 1422. Typus Tab. XI. num. 12. Ii forte quos *Flourettes* appellatos ea tempestate scribit Monstrelletus 1. vol. cap. 251. quorum 2. den. pretium fuit.

Eorum semisses. Typum exhibet Tab. XI. num. 15.

† *Grossi Denarii albi* pretii 20. sol. Turon. reprobantur. *Edicto dato Paris. 22. Maii 1422.*

Sub HENRICO VI. Rege Angliæ.

Albi Denarii, cum binis scutis Franciæ et Angliæ, (*Blans Deniers à 2. Escus de France et d'Angleterre*) pond. 2. den. 13. gr. legis 5. den. argenti regii, pond. ad marcā Paris. 6. sol. 3. den. pretii 10. den. Crucem nudam præferunt et caudatam, inter liliū et leopardum, infra HENRICUS, in circulo, SIT NOMEN, etc. In postica, duo scuta juncta, et supra, HENRICUS, et in circulo coronulam, et Inscript. FRANCO. ET ANGLIE REX. In aliis loco coronulæ est liliū vel leopardus. A 23. Nov. 1422. ad 4. Jun. 1423. Typum hic damus, Tab. XII. num. 6. Miror non descriptum ab Hautino, cum passim occurrat. [*] Alterum hujus regis denarium album exhibet Tab. XII. num. 8. ubi in medio tria lilia, quibus imminet corona et in utraque parte leopardus, cum Inscriptione HENRICUS FRANCORUM REX, in aversa parte crux pedata et liliata, quæ præfert in medio literam H, juxta crucis brachia corona et leopardus, cum Inscript. BENED. SIT. etc.]

Semisses eorumdem *Alborum*, pretii pro rata, cruce nuda et caudata inter H. et R. decorantur, cum Inscript. SIT NOMEN, etc. et in aversa parte binis scutis ipsam Inscriptionem pertingentibus, HENRICUS REX. In aliis loco coronulæ effingitur crucicula. Describitur ab Hautino cxxv. 3. atque hic delineari curavimus, Tab. XII. num. 7.

Parisienses (*Paris*) cusi ab Anglis similes Parisiensibus Caroli VI. ann. 1417. qui crucem pedatam præferunt et lilia-

tam, cum Inscript. PARISIUS CIVIS. In aversa parte, hosce in medio exaratos characteres, HENRI, cum coronula, supra, et lilio ac leopardo, infra: pond. 23. gran. alterius legis, scilicet 1. den. et 12. gr. pretii 1. den. Paris. Nulla fit hujusce monetæ, cujus hic typos damus, Tab. XII. num. 11. et 12. mentio in Regestis Curie Monetarum. [*] Vulgo *Niquets* dicuntur.]

Denarii nigri, (*Deniers noirs*) pond. 1. denar. 6. gran. gravium, legis 3. den. pretii 3. den. Tur.

Parvi Denarii Turonenses, (*Petits Deniers Tournois*) pond. 20. gran. legis 11. den. 12. gran. pretii 1. den. Turon. Crucem habent pedatam, et Inscript. TURONUS FRANCIE. [leg. TURONUS CIVIS, vel OBOLUS FRANCIE.] In aversa vero parte liliū et leopardum, cum Inscript. H. REX FRANCIE ET ANGL. Vide Hautinum cxxvii. 3. 4. 5. Typos habes hic. [*] Tab. XII. num. 9. *Denarii Turonensis* cum inscriptionibus TURONUS FRANCIE et in aversa parte HENRICUS REX; et num. 10. *Oboli Turonensis* cum Inscript. OBOLUS CIVIS ET HENRICUS REX.]

Parvæ Malliæ Turonenses, (*Petites Mailles Tournois*) pond. 15. gran. legis 1. den. pretii semissis denarii, quod est *Malliæ*.

De monetis aureis et argenteis ab Henrico in Francia cusi, audiendus Monstrelletus 1. vol. cap. 251: *Esquels jours aussi fut ordonne par le Conseil Royal, que les Flourettes qui avoient cours pour 4. deniers, seroient remises à deux: Et l'Escu d'or qui avoit couru pour neuf frans, fut mis à 18. sols Paris, pour lesquelles mutations en ensuivant telles dont dessus est faite mention, furent moult de gens troublez, voians que leurs chevances qu'ils avoient es monnoies dessusdites, estoient diminuées la huitième partie. Et pour avoir provision d'autre monnoie nouvelle qui fut de valeur, furent forgez Saluz d'or, qui avoient cours pour 25. sols Tournois la piece: et i avoit en iceux 2. Escus, l'un de France et l'autre d'Angleterre. Et au regard de la blanche monnoie, on forgea Doubles qui eurent cours pour deux deniers Tournois, et enfin en commun langage furent nommez Niquetz, et furent en regne environ trois ans tant seulement.*

* Charta ann. 1435. 22. Aug. ex Tabul. S. Petri de Regula: *Vendidit quandam vineam in decimaria S. Aniani pretio viginti quatuor francorum, computatis pro quolibet franco sexaginta arditis.*

Sub CAROLO VII.

† *Denarii albi cum Scutis Franciæ et Angliæ* reductum ad 7. den. Paris. *Litteris* 26. Jun. 1436.

† *Magni Albi cum Scuto Franciæ*, (*Grands Blancs à l'Escu de France*) crucem pedatam præferunt in quadruplici circino cum 2. coronis et 2. liliis inter crucis brachia, et Inscript. SIT NOMEN, etc. in altera parte Scutum Francicum inter 3. coronulas in triplici circino, et Inscript. KAROLUS FRANC. REX. pretii 10. d. Typum exhibemus, Tab. XII. num. 18. Item

† *Parvi Albi* sub iisdem figuris, pretii 5. den. *Edicto* 12. Jul. 1436. Typum damus, Tab. XII. num. 19.

Diplomate Regio dato Turonibus 9. Augusti 1436. jubentur Trapezitæ, seu *Cambiatores*, dare marcā argenti pro 7. lib. Turon.

† *Magni Albi* leg. 5. den. pond. 6. sol. 8. den. ad marcā Paris. pretii 10. den. Turon. *Edicto* 31. Dec. 1441. Item

† *Parvi Albi* ejusd. leg. pretii 5. den. Turon. pond. 13. sol. 4. den. ad eandem marcā.

† *Magni Albi* pretii 10. den. Turon. leg. 4. d. 21. gran. arg. reg. cum 1. gran. remedii, pond. 6. sol. 10. den. 3. quart. et remiss. ad marcā Paris. Item

Parvi Albi, (*Petits Blancs*) pond. 1. den. 3. gr. legis ejusd. pretii 5. den. Tur. cum cruce pedata, et Inscript. SIT NOMEN, etc. In postica cum K. coronato inter 2. lilia et Inscript. KAROLUS FRANCOR. REX. Item

† *Duplices Nigri*, (*Doubles noirs*) pretii 2. den. Turon. leg. 2. den. arg. reg. pond. 15. solid. ad marcā. Item

† *Denarii Parisienses* pretii 1. den. Paris. leg. 1. den. 8. gr. pond. 16. sol. ad marcā. Item

† *Parvi Turonenses* ejusd. leg. pretii 1. den. Turon. pond. 20. sol. ad marcā. Item

† *Oboli Turonenses* leg. 18. gr. pond. 25. sol. ad marcā Paris. *Diplom.* 20. Jan. 1446.

Denarii Parisienses, (*Deniers Parisis*) pond. 1. den. legis 1. den. 8. gr. pretii 1. den. Paris. Crucem habet liliatā, et Inscript. PARIUS CIVIS, et in aversa parte in medio, FRAN. corona supra imminente, cum Inscript. KAROLUS REX. [*] Est Caroli V. nobis Tab. X. num. 17.] Item

Parvi Denarii Turonenses, ponderis 18. gran. legis 1. den. 8. gr. pretii 1. den. Tur. cum cruce pedata, et Insc. TURO- NUS CIVIS, et in postica cum 2. liliis, et Inscript. KAROLUS REX. Habes typum. [*] Est Caroli VII. nobis Tab. XI. num. 16.] Item

Mallix Turonenses, (*Mailles Tournaises*) pond. 15. gran. legis 18. gr. pretii semissis Turon. cum cruce pedata, et Inscript. OBOLUS FRANCIE. In aversa parte, corona cum lilio supra imminente, et Inscript. KAROL. REX. Item

Grossi Turonenses argentei, (*Gros Tournais d'argent*) quos *Cambiatores* vulgo *Jaques Cœur*, vocant, pond. 2. den. 19. gr. legis 11. den. 15. gr. pretii 2. sol. 6. den. Turon. cum cruce liliata, et binis liliis, inter crucis brachia et Inscript. SIT NOMEN, etc. in postica, cum 3. liliis coronatis, et Insc. KAROLUS FRAN. REX. Typus describitur, Tabul. XII. num. 17. *Diplomate* 26. *Maii* 1447.

Albi, (*Blans*) ponderis 2. den. 8. gran. legis 5. den. pretii 10. denar. cum cruce [in 4. coronulas desinentes inter 4. lilia, vel bina lilia et binos Delphinos, et Inscript. SIT NOMEN, etc. aversa parte, lit. K. coronata inter 2. lilia, [vel liliū inter et Delphinum et] Inscript. KAROLUS FR. R.

Grossi similes, et

Albi cum Corona, (*Blans à la Couronne*) magni et parvi, pond. 2. den. 8. gran. legis 4. den. 12. gr. pretii 10. den. Crucem præferunt pedatā ut in vulgaribus solidis, cum 2. liliis, et 2. coronis inter crucis brachia in quadruplici circino. In aversa parte scutum cum 3. liliis inter 3. coronulas, in triplici circino et Inscript. † KAROLUS FRANCOR. REX. *Eodem Diplom. et alio* 6. Jun. 1455. Typus damus, Tab. XII. num. 18.

† *Grossi Turonenses* 30. æstimantur 37. sol. et semiss. in Charta ann. 1454. ex vet. Necrolog. Eccl. Vivar.: *Procurator Universitatis distribuere debet in quolibet ditorum anniversariorum 30. Grossos valentes 37. sol. cum dimidio.*

† *Grossi Denarii argentei*, pretii 2. sol. 6. den. Turon. leg. 11. den. 12. gr. arg.

reg. pond. 5. sol. 9. den. ad marcā Paris. Typum damus, Tab. XII. num. 16. Item

† *Magni Denarii albi* pretii 10. den. Turon. leg. 4. den. 12. gr. arg. reg. pond. 6. sol. 9. den. ad marcā; et

† *Parvi Albi* ejusd. leg. pretii 5. den. Turon. pond. 13. sol. 6. den. Item

† *Denarii Albi* pretii 10. den. Turon. leg. 4. den. arg. reg. pond. 6. sol. ad marcā. Item

† *Duplices Turonenses* pretii 2. den. Turon. [*] Typum habes, Tab. XII. num. 20.] et

† *Parvi Parisienses et Turonenses* pretii 1. den. Par. et Tur. *Ed.* 16. Jun. 1455. et 7. Jun. 1456.

Sub LUDOVICO XI.

* Arestum parlam. Par. 18. Febr. 1463. ex Tabul. S. Germ. Prat.: *Fut dit et déclaré que lesdits de Citeaux seroient tenus de payer laditte pension à laditte monnoye de petits Tournais, au pris et valeur quatre francs, cinq sols Tour. le marc d'argent, pour les années 1461. 62. et 63. et dès lors en avant sans diminution.*

* Literæ Ludov. XI. ann. 1464. 3. Mart. ex Bibl. reg.: *La somme de sept mille trois cent vingt-huit livres, quinze solz Tournais, monnoye de xxvij. solz, vj. den. Tour. pour escu.*

Parvi Liardi Delphinatus, (*Petits Liards du Dauphiné*) seu denarii albi dicti *Liards*, pond. 1. den. legis 3. den. pretii 3. den. Tur. cum cruce inter bina lilia, et binas coronulas, et Inscript. SIT NOMEN, etc. In aversa parte, cum Delphino, et Inscript. LUDOVICUS FRANCOR. REX. *Diplom. dato Parisiis* 18. Sept. [et 18. Octobr.] 1467. [ejusd. pretii *Edicto* 4. Jan. 1470.]

Parvi Liardi Franciæ, (*Petits Liards de France*) cusi in aliis officinis monetariis, atque adeo Aquitanicis, in quibus loco Delphini effingitur parvulus Rex pallio involutus, ense manu tenens, cum eadem Inscriptione. Quæ quidem monetæ species non recensetur in veteribus Regestis. Hujus typum exhibemus, Tab. XIII. num. 10. Vide *Liardus*.

† *Grossi Denarii argentei* pretii 2. solid. 6. denariorum. [*] Grossum denarium argenteum dat Tab. XIII. num. 4.] Item

† *Magni Albi* pretii 10. den. et

† *Parvi Albi* pretii 5. den. Turon. Item

† *Duplices Turonenses* pretii 3. den. Tur. Item

† *Parvi Parisienses* pretii 1. den. Paris. et

† *Parvi Turonenses* pretii 1. den. Turon. *Edicto* 4. Jan. 1470. [*] Parisiensem exhibet Tab. XIII. num. 8. Turonensem ibid. num. 9.]

† *Grossi Denarii argentei* pretii 2. sol. 9. denar. Turon. Item

† *Magni Albi* pretii 11. den. Turon. et

† *Parvi Albi* pretii 5. den. obol. Turon. Item

† *Ardici et Liardi Franciæ et Delphinatus* pretii 3. den. Turon. *Edicto* 28. Decemb. 1473. Vide *Ardicus*.

† *Duplices Turonenses* pretii 2. den. Tur. Item

† *Parvi Parisienses* pretii 1. den. Paris. et

† *Parvi Turonenses* pretii 1. den. Turon. *Edicto* 28. Dec. 1473.

Magni Albi cum Corona, (*Grans Blans à la Couronne*) prædictis similes, pond. 2. den. 5. gr. legis 4. den. 12. gran. pre-

tii 11. den. 4. Jan. 1473. Typus hic describitur, Tab. XIII. num. 5.

† Eorundem semisses pro rata.

† Scutum auri æquivalet 33. Magnis albis, in Litteris Ludovici XI. ann. 1475. apud Rymer. tom. 12. pag. 20.

Magni Albi cum Sole, (*Grans Blans au Soleil*) pond. 2. den. 10. gran. legis 2. den. 12. gran. pretii 13. den. Turon. cum cruce pedata in quadruplici circino, et Inscript. SIT NOMEN, etc. et in postica, cum 3. liliis in triplici circino inclusis, et sole in superiori parte Inscript. LUDOVICUS FRANCOR. REX. *Diplom.* 2. Nov. 1475. Typum damus, Tab. XIII. num. 6. Semissis ibid. num. 7.

† *Duplices Turonenses* leg. 1. den. 12. gran. arg. reg. cum 2. gran. remedii, pond. 14. sol. pretii 2. den. Turon. Item

† *Parvi Parisienses* leg. 1. den. arg. reg. cum 2. gran. remedii, pond. 16. sol. ad marcā, pretii 1. den. Paris. et

† *Parvi Turonenses* ejusd. leg. et remedii, pond. 20. sol. ad marcā, pretii 1. den. Turon. *Edicto* 15. Sept. 1476.

† Eodem *Edicto Mallix* quarum duæ pro 1. den. tum currebant, reprobantur.

† *Grossi Denarii argentei* pretii 2. sol. 6. denar. Turon. *Edicto* 30. *Maii*. 1477.

† *Ardici* leg. 3. den. argenti reg. cum 2. gran. remedii, pond. 18. sol. ad marcā, pretii 3. den. cudi jubentur in moneta Burdigal. *Edicto* 12. Novemb. 1478. Item

† *Denarii Burdigalenses* (*Deniers Bourdelois*) sic dicti quod in moneta Burdigalensi cuderentur, leg. 16. gran. ejusdem remedii, pond. 25. sol. 6. den. ad marcā, quorum quinque pro uno *Ardico* dabantur. Typus hic delineatur. [*] *Oboli* Burdegaliensis Tab. XIII. num. 12. *Obolum* Parisiensem habes ibid. num. 11.]

Sub CAROLO VIII.

† *Grossi Regii* (*Gros de Roy*) pretii 11. sol. 10. d. Turon. Eorundem semisses pro rata *Edicto* 29. Jan. 1478. Item

† *Magni Albi cum Sole* pretii 12. den. Turon. unde *Duodenarii* (*Douzains*) appellati. Item

† *Magni Albi cum Corona* dicti *Undenarii* (*Onzains*) pretii 11. denar. Turon. Semisses pro rata. Item

† *Liardi et Ardici* pretii 3. den. Turon. Item

† *Duplices Turonenses* pretii 2. den. Turon. et

† *Parvi Parisienses et Turonenses* pretii 1. den. Paris. et Turon.

Magni Albi cum Corona, (*Grans Blans à la Couronne*) prædictis similes, nomine KAROLUS excepto, pond. 2. den. 5. gran. legis 4. den. 12. gr. pretii 12. den. Turon. *Diplom.* 24. April. 1488. Typus exaratur, Tab. XIII. num. 18. Prædicti vero magni Albi solares, (*Grans Blans au soleil*) æstimantur eodem *Diplomate* 13. den. unde postmodum *Trezeni* (*Trezains*) nuncupati. [*] Album solare grossum Caroli habes, Tab. XIII. num. 19. Semissem vel parvum num. 20. Parvum album cum delphino num. 22.]

Albi cum K. coronato, (*Blans au K. couronné*) postea *Karolus* appellati, pond. 2. den. legis 4. den. pretii 10. den. Turon. cum cruce quæ in 4. coronulas desinit, [inter 4. lilia] et Inscript. SIT NOMEN, etc. et in postica, cum K. coronato inter bina lilia, et Inscript. KAROLUS FRANCOR. REX. *Diplom. dato Stampis* 11. Novemb. 1488. Typum damus. [*] paullo diversum Tab. XIII. num. 16. Semissis ibid. num. 17.]

† Idem denarii a littera K. in iis

efficta dicti *Carleni* vel *Carlini*, interdum etiam *Dizains* quod essent pretii 10. den. Turon.

† *Grossi Denarii* pretii 3. sol. cudi iubentur in moneta Tornac. *Edicto 24. Maii* 1489.

* *Liardi Franciæ* typum dat Tab. XIII. num. 21. *Liardi Delphinatus* num. 22.

☞ In Statutis Eccl. Meldens. ann. 1498. tom. 2. Hist. ejusd. pag. 518. 32. *Albi æstimantur* 13. sol. 4. den. Turon.: *Ne ratione visitationis quam in qualibet parochiali ecclesia exercuerint* (decani) *ultra summam xxxii. Alborum valentium* XIII. sol. IV. den. Turon. *pro sua procuratione... exigere præsumant.*

Sub LUDOVICO XII.

† *Grossi Regii* (*Gros de Roy*) leg. 2. den. 16. gr. pretii 3. sol. Turon. Item

† *Magni Albi cum Sole* pretii 13. d. Tur. Item

† *Magni Albi cum Corona* pretii 12. denar. Turon. [* *Magni albi cum corona* typum exhibemus, Tab. XIII. num. 9.] Item

† *Magni Albi cum K. coronato* pretii 10. denar. Turon. Item

† *Liardi, Duplices Turon. Parvi Paris. et Turon.* pro solitis pretiis, *Edicto 4. Jul.* 1498. 12. et 22. *Novembr.* 1506.

Magni Albi cum histrice, (*Grans Blans au Porc-Espic.*) dicti *Ludovicus*, pond. 2. den. legis 4. den. 12. gran. cum cruce inter 4. lilia, et Inscript. SIT NOMEN, etc. in aversa parte, cum scuto et 3. liliis coronato, et ab histrice sustentato, et Inscript. LUDOVICUS FRANCOR. REX. *Diplom. dato Blesis* 19. *Novemb.* 1607. Typus hic describitur, Tab. XIV. num. 8.

† *Magni Albi cum Sole* pretii 13. d. Tur. Item

† *Magni Albi* dicti *Ludovicus*, vel *cum Corona* qui tum cudebantur pretii 12. den. Turon. *Edicto 25. Dec.* et 3. *Febr.* 1511. quo etiam *Edicto* deinceps cudi prohibentur. Item

† *Magni Albi cum K. coronato* pretii 10. denar. Turon. Item

† *Liardi, Duplices Turonenses*, etc. pro solitis pretiis. [* *Liardi* typum exhibet Tab. XIV. num. 11. Turonensis ibid. num. 12.]

Grossi Denarii, (*Gros Deniers*) pond. 4. den. 3. gr. legis 6. den. pretii 2. sol. 6. den. cum cruce liliata, et binis coronulis et binis L. inter crucis brachia, et Inscript. SIT NOMEN, etc. In aversa parte, cum scuto 3. liliorum coronato, et binis L. coronatis ad latera. Inscript. LUDOVICUS DEI GRA. FRANCOR. REX. *Diplom. dato Blesis* 3. *Febr.* 1511. Typum describimus, Tab. XIV. num. 7. Item

Semissi Grossi (*demi Gros*) pond. 2. den. 19. gran. legis 4. den. 12. gr. pretii 15. den. Turon. cum cruce anchorata, et liliis, et binis L. inter brachia : in postica, cum scuto inter bina lilia coronata, etc. Item

Denarii cum L. coronato, (*Deniers à l'L. couronnée*) pond. 2. den. 2. gr. legis 4. den. pretii 10. den. Tur. cum simili cruce et Inscript. in aversa parte cum L. coronato, et ad ejus latera X. et II. quæ XII. conficiunt, et Inscript. LUDOVICUS, etc. Typum describimus, Tab. XIV. num. 10.

Grossi Capiones, seu *Testones*, (*Gros Testons*) pond. 7. den. 12. gr. pretii 10. sol. Turon. præferunt Regis caput pileo depresso opertum, et in aversa parte scutum Francicum coronatum cum limbo dentato, et Inscript. XRC VINC.

etc. atque hi sunt primi *Testones* Francici [anno 1513. primum cusi,] pond. 12. gran. argenti regii *Testonibus* Francisci I. longe meliores. Typus passim habetur in *Edictis* monetariis a quibus hic delineamus, Tab. XIV. num. 5. *Semissis* num. 6.

Grossi Capiones, seu *Testones Mediolanenses*, (*gros Testons de Milan*) Regis caput eodem opertum pileo præferunt, cum lilio ad pectus, et Inscript. † LUDOVICUS D. G. FRANCORUM REX. In aversa parte, S. Ambrosium mitratum, equitem, manu flagellum tenentem, sub quo, et in ipso circulo Inscriptionem continente, sed scutum cum 3. liliis coronatum, MEDIOLANI DUX. [In aliis vero scutum Francicum coronatum inter bina lilia ; in postica parte S. Ambrosium mitratum effingitur in cathedra sedens, manu dextra tenens flagellum, sinistra pedum Episcopale.] Vide *Ambrosini*.

☞ Alterum *Testonem* numisma esse existimant Viri Eruditi, quod cudi jussit Julius II. PP. ut Ludovicum e Mediolani ditione depulsum significaret atque irrideret : idque innuere videtur flagellum quo Pontifex eques armatus Ludovicum in altera parte esformatum cædens, atque scutum Francicum equi pedibus proterens effingitur. Sed hæc omnino suadere opinantur alterum numisma quod Ludovicus, ut injuriam injuria repelleret, cudi pariter jussit, de quo sic Thuanus lib. 1. Hist. : *Cum Julio II. non eandem amicitiam coluit Ludovicus, quippe eum infestissimum hostem semper expertus, quem gratissimum amicum habere debuit... quin et eo usque provecus est, ut... moribundi senis inanes diras contraria obnuntiatione generose revicerit, cuso etiam aureo numo, qui titulos Regis Franciæ regniq. Neapolitani cum effigie sua ex una parte et insignia Franciæ ex altera referebat, cum hoc elogio, Perdam Babylonis nomen : quales adhuc hodie multi reperiuntur.* [* Numismatis typum damus, Tab. XIV. num. 4.] Neque tamen iis adduci possum ut nummum esse non credam qui in usu publico fuerit ; præterquam enim quod scutum Franciæ equi pedibus proteri perperam ipsis visum est, constat longe antea S. Ambrosium hac specie in nummis Ducum Mediolani effingi solitum, post victoriam scilicet reportatam ann. 1339. ut supra observatum in v. *Ambrosini*. Nihil ergo mirum sub Ludovico, dum Mediolani ditione potiretur, eandem monetam cum solitis figuris in usu fuisse ; maxime cum in moneta Astensi idem factum esse certum sit. Ad alterum vero numisma quod spectat, necesse non est illud cusum supponere ut alteri opponeretur : neque enim aliunde Ludovico deerat unde ad vindictam contra hostem infensissimum accenderetur.

☞ Typus alius exstat in cujus una parte Ludovicus Rex Franc. Siciliæ et Jerusalem, in altera Mediolani Dux Astensisque Dominus inscribitur : unde in Italia cusum existimo ante initum fœdus cum Ferdinando Catholico. Alterum prostat numisma quo Ludovicus hostes debellando celebris, celebrior parcendo fuisse memoratur. Hæc monuisse satis est.

* Regestum 13. Corb. sign. *Habacuc* ad ann. 1510 : *Depuis le jour S. Remi jusques au Careme ensuivant xxxvij. francz, xvj. solz pour chascun francq.* Ibid. ad 23. Aug. 1511 : *La somme de xij.*

liv. de gros, qui valent lxxij. liv. Tour. de xl. gros pour chacune livre.

Sub FRANCISCO I.

† *Grossi Testones* leg. 11. den. 18. gr. pond. 25. et semiss. den. ad marcam, pretii 10. sol. Turon. *Edicto 27. Nov.* 1516. Typum hic damus, Tab. XV. num. 2. Item

† *Liardi, Duplices et Parvi Turon.* pro solitis pretiis.

Magni Albi cum corona, (*grans Blans à la Couronne*) pond. 2. den. 2. gr. legis 4. den. 6. gr. pretii 12. den. Tur. *Diplom. 21. Jul.* 1519. Typum exhibemus, Tab. XV. num. 5. Item

Magni Albi cum F. coronato, (*grands Blans à l'F. couronnée*) pond. 1. den. 22. gran. legis 3. den. 18. gr. pretii 10. den. Turon. Typus hic delineatur, Tab. XV. num. 7.

Grossi Testones, pond. 7. den. 12. gran. legis 11. den. 6. gran. pretii 10. sol. Turon. Inscript. XRC REGNAT, etc. usque ad Carolum IX. [et semisses pro rata *Edicto 10. Sept.* 1521.] et *Dipl.* 5. *Mart.* 1532. Typus damus num. 1. et 3. *Semissis* num. 4.

† *Grossi Testones* ejusd. leg. et ponderis, pretii 10. sol. 5. den. Turon. *Edicto 18. Octob.* 1539. qui cudi deinceps prohibentur *Diplom.* 24. *Febr.* anni ejusdem.

Duodenarii cum Salamandris, (*Douzains aux Salamandres*) pond. 2. gran. legis 4. den. 4. gr. pretii 12. den. Turon. *Diplom.* 26. *Febr.* 1539. [marca argenti tum pretii 12. lib. 10. sol. Turon. In eorum vero parte crux pedata conspicitur in quadruplici circino inter cuius brachia duæ Salamandræ, cum Inscript. SIT NOMEN, etc. in altera scutum Franciæ coronatum inter duas pariter Salamandras in triplici circino, cum Inscript. FRANCISCUS, etc. Typum exhibemus, Tab. XV. num. 6.]

Denarii Duodenarii, (*Deniers Douzains*) seu solidi qui longiorem crucem præferunt, pond. 2. den. 2. gr. legis 3. den. 16. gr. pretii 12. den. Tur. *Diplom.* 19. *Mart.* 1540.

† *Testones* eodem *Edicto* cudi prohibentur ; at eorum cursus modo sint ponderis 7. den. 10. gr. leg. 10. den. 18. gr. 3/4 fin. permittitur pro 10. sol. 8. den. Turon.

Parvi Liardi, (*Petits Liards*) pond. 12. gr. legis 2. den. 6. gran. pretii 3. den. Turon. cum F. coronato, et Inscript. FRANCISCUS D. G. FRANCOR. REX. In postica, cum crucicula, et Inscript. SIT NOMEN, etc. [* Typum damus, Tab. XV. num. 12. *Liardi Delphinatus* num. 11.]

Duplices Turonenses, (*Doubles Tournois*) pond. 23. gran. legis 1. den. 6. gr. pretii 2. den. Tur. cum crucicula, et Inscript. SIT NOMEN, etc. et in aversa parte, cum scuto 3. liliorum, et Inscript. FRANCISCUS, etc. [* Typum damus, Tab. XV. num. 8. *Duplicis Delphinatus* num. 9.]

Parvi Denarii Turonenses, (*petits Deniers Tournois*) pond. 18. gr. legis 18. gr. pretii 1. den. Tur. cum crucicula, et Inscript. TURONUS CIVIS FRANCOR. In postica cum 2. liliis in triplici circino, et Inscript. FRANCISCUS D. GR. FRANCO. REX. Typus Tab. XV. num. 10.

† *Grossi Testones* leg. 11. den. 6. gran. argenti regii, cum 1. gr. remedii, pond. 2. sol. 1. den. et semiss. cui 25. et semiss. den. ad marcam cudi iubentur *Diplom.* 20. *Sept.* 1542.

Anno 1543. *Diplom.* dato 25. Julii *Testonum* pretium fuit 11. sol. Turon.

† *Duodenarii cum Salamandris*, legis,

ponderis et pretii ut supra *Diplom.* 15. *April.* 1545.

† *Duplices et Parvi Turonenses* cudi deinceps prohibentur. *Diplom.* 6. *Jul.* 1546.

Sub HENRICO II.

† *Denarii Duplices et parvi, ut et Liardi* cudi iterum ad tempus prohibentur *Edicto* 3. *Sept.* 1548.

† *Edicto* dato ultima Januarii 1548. *Duodenariorum (Douzains)* hæc forma præscribitur. In una parte scutum Franciæ effingitur inter binas lunulas coronatas, supra imminet corona imperiali, cum Inscript. HENRICUS II. etc. In altera crux ex 8. lunulis compacta desinens in lilia, inter crucis brachia binæ coronulæ et binæ litteræ H. cum Inscriptio: SIT NOMEN, etc. et ann. 1549. Typum hic delineamus, Tab. XV. num. 20.

Grossi Testones, (Gros Testons) pond. 7. den. 12. gran. legis 11. den. 6. gr. pretii 11. sol. 4. den. [sub eadem forma qua Scuta cum sole] *Dipl.* 14. *Jan.* 1549.

Magni Albi, dicti Duodenarii, (grands Blancs appelez Douzains) cum cruce ex lunulis simul implexis compacta, pond. 2. den. legis 3. den. 12. gran. pretii 12. den. Turon.

Grossi dicti Nigellenses, (Gros de Nesle) quod Parisiis in Turri Nigellensi primum cusi, vulgo appellati *Pieces de six Blancs*, pond. 4. den. 13. gran. legis 4. den. pretii 2. sol. 6. d. *Diplom.* 25. *Mart.* 1549. Typum habes, Tab. XV. num. 19. Semisses eorumdem *Grossorum*.

† *Duodenarii (Douzains)* pond. 93. et semiss. den. cum 1. gran. remedii cudi jubentur *Edicto* 20. *April.* 1550.

Diplomate Regio dato Blesis 27. *Jan.* 1550. Moneta Molendinaria, seu *la Monnoie du Molin*, instituta in domo Thermanarum Parisiis, ubi hodie est *la place Dauphine*, in qua cusi

Grossi Testones, (Gros Testons) cum lunula, et Inscript. DUM TOTUM IMPLEAT ORBEM, et alii prædicti, similes pondere, pretio et remedio. Tab. XV. num. 17.

† *Grossi Testones* pond. 7. den. 10. gr. gravium, pretii 11. sol. 4. den. Turon. cuduntur in domo Thermanarum Paris. *Edicto* 29. *Jan.* 1551. Item

† *Duodenarii, (Douzains)* pond. 2. den. gravium, pretii 12. den. Turon.

† *Duplices et Parvi Turonenses* cum crucicula nuper cusi prohibentur *Edicto* 22. *Jan.* 1552.

† *Grossi Testones* ponderis et pretii ut supra. [*] Typum exhibet Tab. XV. num. 18.] Item

† *Duodenarii* pond. et pretii ut supra. Item

† *Grossi Nigellenses* pond. 4. den. 14. gran. gravium, pretii 2. sol. 6. den. Tur. Semisses pro rata, *Edicto* 12. *Sept.* 1554.

Sub FRANCISCO II.

Nullæ, ut supra observatum, cusæ sub ejus typo monetæ, sed sub typo parentis Henrici.

† *Grossi Testones (Gros Testons)* cum scuto Regis, pond. 7. den. 10. gran. pretii 12. sol. Turon. [*] Typum exhibemus, Tab. XVI. num. 1.] Semisses eorum pro rata. Item

† *Grossi Nigellenses (Gros de Nesle)* pond. 4. den. 14. gran. gravium, pretii 2. sol. 6. Tur. Item

† *Duodenarii (Douzains)* aliæque monetæ pretii ut supra *Edicto* 24. *Febr.* 1558.

Sub CAROLO IX.

Grossi Testones, et semisses, (Gros et demi Testons) in quorum aversa parte [effictum scutum Franciæ cui imminet corona imperialis inter binas litteras C. coronatas,] cum Inscript. SIR NOMEN, etc. [in altera caput Regis laureati, et Inscript. CAROLUS VIII. etc.] ponderis et legis quibus prædicti, et pretii 12. sol. Tur. *Diplom.* 17. *Aug.* 1561. Typus exhibetur, Tab. XVI. num. 3.

† *Monetæ sex Alborum (six Blancs)* aliæque pro solitis pretiis currunt *Eodem Edicto* 17. *Aug.* 1561.

† *Denarii* pretii 20. sol. Paris. unde *Franci* dicti, leg. 10. den. 13. gran. 3/4 et 1. sol. quolibet denario pond. 15. den. 14. gran. cudi jubentur *Diplom.* 31. *Dec.* 1563.

† Eorumdem semisses leg. 11. den. 6. gran. argenti reg. pond. 10. sol. 2. den. Item

† *Solidi Parisienses (Sols Parisis)* leg. 6. den. 18. gr. arg. reg. pond. 12. s. 6. d. pretii 12. d. Item

† *Liardi* pretii 3. den. leg. 3. den. 6. gran. arg. reg. pond. 32. sol. 6. den.

Solidi Parisienses (Sols Parisis) qui vulgo dicuntur *Pieces de 3. Blancs*, cum cruce ex 4. lunulis seu C. composita, pond. 1. den. 6. gran. legis 6. den. 18. gran. pretii 15. den. Turon. *Diplom.* 5. *Octob.* 1564. Typum damus, Tab. XVI. num. 5.

† *Duplices Solidi Parisienses* leg. 1. den. 6. gran. arg. reg. cum 2. gran. remedii, pond. 21. sol. 2. den. ad marcam. Item

† *Denarii parvi* leg. 18. gr. arg. reg. cum 2. gr. remedii, pond. 29. s. 4. d. Tur. ad marcam. Et

† *Liardi* leg. 2. den. 6. gran. arg. reg. cum eod. remedio, pond. 22. sol. 8. den. ad marcam *Diplom.* 3. *Mart.* 1566. [*] Typum damus, Tab. XVI. num. 7.]

Duplices Solidi Parisienses, (doubles Sols Parisis) pretii 2. sol. 6. den. cum 3. liliis coronatis in aversa parte. *Diplom.* 18. *Jan.* 1568. [pretii 2. sol. *Diplom.* 23. *ejusd. mensis.* Typus hic delineatur, Tab. XVI. num. 4.]

† *Minutæ Monetæ* pro solis pretiis currere jubentur *Edictis* 21. *April.* et 16. *Oct.* 1571.

† *Denarii Duodenarii (Douzains)* leg. 4. den. 2. gran. arg. reg. cum 2. gr. remedii, pond. 118. d. ad marcam, pretii 12. den. Tur. Item

† *Denarii Turonenses* leg. 16. gr. arg. reg. ejusd. remedii, pond. 336. den. ad marcam. Item

† *Liardi* leg. 2. den. arg. reg. ejusdem remedii, pond. 256. den. ad marcam *Edicto* 17. *Oct.* 1571.

Denarii Duodenarii, (Deniers Douzains) pond. 1. den. 21. gran. legis 3. den. 12. gran. pretii 12. den. Turon. atque hi sunt vulgares solidi *Dipl.* 3. [13.] *Jun.* 1572.

† *Solidi Parisienses Duplices et Simplices* cudi deinceps prohibentur *eodem Edicto* 13. *Jun.* 1572.

† *Duodenarii (Douzains)* pond. 1. den. 20. gr. gravium, leg. 3. den. 8. gr. et semis. arg. puri, cum 2. gran. remedii, *Aresto Curie Monet.* 16. *Julii* 1572. [*] Typum exhibemus, Tab. XVI. num. 6.]

† *Grossi Testones* pretii 12. sol. 6. den. *Aresto Curie Monet.* 27. *Sept.* 1572. *Diplom.* 20. *Dec.* seq.

† *Duplices Solidi Parisienses* leg. 1. den. 2. gr. arg. reg. cum 2. gr. remedii pond. 240. den. ad marcam. Item

† *Denarii Turonenses et Liardi* leg. et

pond. ut supra *Aresto Curie Monet.* 9. *Dec.* 1572.

Testonum pretium fuit 12. sol. 6. den. *Diplom.* 2. *Septemb.* 1572. Deinde 13. sol. *Diplom.* 26. *Maii* 1573.

† *Eodem Edicto* minutæ Monetæ pro solitis pretiis currere jubentur.

† *Solidi Parisienses Duplices* leg. pond. et remedii statutorum *Diplom.* 23. *Jan.* 1568. cudi jubentur per tres menses in monetis Divionensi et Trecensi *Diplom.* 29. *Mart.* 1574.

Sub HENRICO III.

† *Monetæ minutæ* pro solitis pretiis currere jubentur *Edictis* 7. *Jul.* 2. *Septemb.* 1574. et ult. *Maii* 1575.

Testones interdicti. *Dipl.* ult. *Maii* 1575. Item

Francici argentei. (Francs d'argent) cum Regis capite laureato, etc. et H. coronato in crucis centro in lilia et flores desinente, cum Inscript. SIR NOMEN, etc. 11. den. 2. gran. legis 16. den. argenti puri, pretii [20.] 21. sol. Tur. Typum hic damus, Tab. XVI. num. 9.

Semisses et Trientes eorumdem. [*] Typus exhibemus, Tab. XVI. num. 10. et 11.] Item

Duodenarii (Douzains) prædictis similes, pond. 1. den. 21. gran. legis 2. den. [21. gr.] argenti puri, pretii 12. den. Tur. Item

Parvi Liardi, cum H. coronato, pond. 18. gr. legis 1. den. 15. gr. pretii 3. den. Tur.

In Officina monetaria molendinaria cusi *Duplices et Denarii* ærei, qui vulgares sunt *Duplices* quos *Doubles* vocamus, in quibus scilicet *Duplicibus* efficta 3. lilia cum Inscript. [*Doubles Tournois*, In Denariis vero 2. lilia, cum eadem Inscript. [*] Typum damus, Tab. XVI. num. 17. et 18.]

† *Francici argentei* leg. 10. den. arg. puri, cum 2. gran. remedii, pretii 20. sol. Tur. cudi jubentur loco *Testonum*, semisses et quadrantes eorum pro rata *Aresto Curie Monet.* 26. *Jul.* 1575. Item

† *Duodenarii* ad rationem 17. lib. 15. solid. marcæ arg. regii. [*] Typum exhibemus, Tab. XVI. num. 15.]

† *Grossi Testones* ejusdem leg. pond. et remedii quibus hi qui ex *Edicto* 26. *Maii* 1573. cusi fuerant, cuduntur in moneta Paris. *Diplom.* 7. *Maii* 1576. Item in moneta Tur. *Diplom.* 20. *Jul.* seq.

† *Francici argentei* pond. 11. den. 1. gr. pretii 20. sol. Turon. usque ad 1. *Jan.* seq. *Edicto* 22. *Mart.* 1577. pretii 22. sol. per idem tempus *Aresto Parlamenti Rotomag.* 9. *Jul.* 1577. Item

† *Testones* pond. 7. den. 11. gr. pretii 16. sol. Tur. laudato vero *Aresto* pretii 16. sol. 6. den.

Quadrantes Scutorum, (Quarts d'Ecu) pond. 7. den. 13. gran. [vel. 7. den. 12. gran. et semis. gravium.] legis 11. den. argenti puri, pretii 15. sol. Tur. *Diplom.* dato *Pictavis* mense *Sept.* 1577. Typus hic exhibetur, Tab. XVI. num. 12.

Octava pars Scuti, pro rata. [*] Typum exhibet Tab. XVI. num. 13.] Item

† *Testones cum armis Franciæ* pond. 7. den. 10. gr. gravium, pretii 14. sol. 6. den. Turon.

† Eorumdem semisses pro rata. Item *Monetæ sex alborum (Pieces de six blancs)* pond. 3. den. 14. gr. legis 4. den. pretii 2. sol. 6. den. Tur. ex vulgo *Pina-tello* appellatur, a quodam Jacobo Pinatello Monetario eorum inventore. Typum habes, Tab. XVI. num. 14.

Eorumdem semisses.

† Eadem Monetæ cusæ sub Carolo IX. pond. 78. ad marcæ, ejusdem statuuntur pretii, ut et aliæ nuper cusæ pond. 54. ad eandem marcæ. Item

† *Semisses Francorum (Demi Francs)* pond. 5. den. 12. gr. gravium; eorumdem *Quadrantes* pro rata. Item

† *Parvi Liardi, (petits Liards)* pond. 18. gr. legis 1. den. 12. gran. argenti puri, pretii 3. den. [** Typum damus, Tab. XVI. num. 16.]

† In *Liardis* postea cudendis ejusdem pretii quo supra, loco crucis tria lilia effinguntur cum H. aut Dalphino ex *Edicto 22. Jun. 1588.*

† *Francici argentei* pretii 20. sol. Tur. Item

† *Quadrantes Scutorum (Quarts d'Escu)* pretii 15. sol. Turon. Item

† *Testones* pretii 14. sol. 6. den. Turon. *Edicto 13. Oct. 1586.*

† *Francici argentei* licet 6. gran. debiliores, eorumque semisses et quadrantes recipi jubentur *Diplom. 7. Septemb. 1587. 3. April. et 31. Decemb. 1588.*

Sub HENRICO IV.

† *Denarii Duodenarii (Douzains)* pretii 12. den. Turon. [** Typum habes, Tab. XVII. num. 13.] Item

† *Duplices cuprei (Doubles de cuivre)* cum Armis Franciæ pretii 2. den. Turon. *Edicto 30. Mart. 1596.*

† *Francici argentei* pretii 20. sol. [** Tab. XVII. num. 9.] Item

† *Quadrantes Scutorum* pretii 15. sol. [** Tab. XII. num. 11. *Semisses scutorum* num. 10.] Item

† *Testones* pretii 14. sol. 6. den. *Edicto 5. Jun. 1596. et Aresto Parlamenti ejusd. anni.*

† *Duplices cuprei puri* ejusdem pretii, ponderis et remedii quibus ii qui cusi fuerant sub Henrico III. *Diplom. 10. Febr. 1598.*

† *Francici argentei* pond. 11. den. 1. gr. gravium, pretii 20. sol. *Edicto 24. Maii 1601. Aresto Curie Monet. 13. Mart. 1602.* Item

† *Quadrantes Scutorum* pond. 7. den. 12. gran. pretii 15. sol. Item

† *Testones* pond. 7. den. 10. gr. pretii 14. sol. 6. denar.

† *Francici argentei* pretii 21. sol. 4. den. Item

† *Quadrantes Scutorum* pretii 16. sol. Item

† *Testones* pretii 15. s. 6. den. *Edicto mense Sept. 1602.*

† *Denarii* pretii 20. sol. unde *Piece d'une livre* nuncupabantur, pond. 9. den. 6. gr. gravium; eorumdem semisses et quadrantes cudi jubentur *Edicto dato mense Aug. 1609.*

† *Quadrantes Scutorum* leg. 11. denar. pur. qui tum dicebantur *Pieces de 16. sols* fortioris ponderis et legis cudi jubentur eodem *Edicto.* [** *Semisses quadrantis* Tab. XVII. num. 12.]

† De minoribus monetis deinceps pauca dicemus quod in iis scrupulosius referendis frustra, ut nobis visum est, immoraremur. [** *Duplicem Turonensem* habes, Tab. XVII. num. 14. *Semisses Turonensem* ibid. num. 15. *Liardum* num. 16.]

Sub LUDOVICO XIII.

† Monetarum cursus *Edicto* mensis Sept. 1602. præscriptus iterum statutur *Edicto 5. Dec. 1614.* marca argenti tum pretii 20. lib. 5. sol. 4. den.

† *Francici argentei (Francs d'argent)* pond. 11. denar. 1. gr. gravium, pretii 27. sol. *Edicto dato mense Mart. 1636. et 25.*

Jun. ejusd. anni; pretii 28. sol. *Edicto mense Sept. et Aresto Curie Monet. 5. Dec. 1641.* [** *Francum argenteum, semissem et quadrantem* habes, Tab. XVIII. num. 4. 5. et 6.]

† *Quadrantes Scutorum (Quarts d'Escu)* pond. 7. den. 12. gran. gravium, pretii 20. sol. *Edicto mense Mart. et 25. Jun. 1696.* pretii 21. s. *Edicto mense Sept. et Aresto Curie Monet. 5. Dec. 1641.* [** *Semisses Quadrantis* typum exhibet Tab. XVIII. num. 7.]

† *Testones* pond. 7. den. 10. gr. gravium, pretii 19. sol. 6. den. *Edicto mense Mart. et 25. Jun. 1636.* pretii 20. sol. 6. den. *Edicto mense Sept. et Aresto Curie Monet. 5. Dec. 1641.*

† Eorumdem semisses pro rata.

† *Duodenarii (Douzains)* leg. 2. den. 21. gr. pur. pond. 102. ad marcæ cudi jubentur *Edicto 24. Dec. 1639. et mense Febr. 1640.* pretii 15. den. *Edicto mense Jun. 1640.* in iis efficta crux pedata inter cujus brachia binæ coronulæ et binæ litteræ L. cum Inscript. SIT NOMEN, etc. in altera parte scutum 3. lillorum, cui imminet corona imperialis, inter binas L. et Inscript. LUDOVICUS XIII. etc. Typum hic exhibemus, Tab. XVIII. num. 13. [** *Semisses vel sixain* num. 14.]

† *Ludovici argentei seu Scuta alba (Escus blans)* pretii 60. sol. leg. 11. den. pur. pond. 21. den. 8. gr. gravium, in quibus effectum caput Reg. laureati cum Inscript. LUDOVICUS XIII. etc. in altera parte scutum Franciæ cum corona imperiali et Inscript. SIT NOMEN, etc. reprobata cusione *Francicorum* argenteorum, marca argenti regii tum pretii 26. lib. 10. sol. cudi jubentur *Edicto dato mense Septemb. 1641.* Typus hic exaratur, Tab. XVIII. num. 8. [** *Semissis* num. 9. *quadrantis* num. 10. *octonarii* num. 11. *dimidii octonarii* num. 12.]

† Monetarum argenteorum debiliorem cursus permittitur usque ad ult. Dec. 1643. *Aresto Consilii Reg. ult. Dec. 1642.* [** *Denarii Turonensis* et *Duplicis Turonensis* typos habes, Tab. XVIII. num. 16. et 15.]

Sub LUDOVICO XIV.

† *Francici argentei* pond. 11. den. 1. gr. gravium, pretii 28. sol. *Aresto Consilii Reg. 30. Dec. 1643. Aresto Curie Monet. 27. Mart. 1646. 9. Jan. 1648. 1. Aug. 1650.* Item

† *Quadrantes Scutorum (Quarts d'Escu)* pretii 21. sol. Item

† *Testones* pretii 20. sol. 6. den.

† *Duodenarii (Douzains)* pretii 15. den. *Aresto Consilii Reg. 29. et 27. Jan. 1644. Aresto Curie Monet. 29. April. 1654.*

† *Denarii* nuper cusi a 1. die Mart. seq. currere inhibentur *Aresto Consil. Reg. 7. Jan. 1645.*

† *Denarii* pond. 150. ad marcæ, pretii 1. d. Turon. cudi jubentur *Edicto 12. Maii 1648.*

† *Ludovici argentei (Louis d'argent)* pretii 60. sol. cudi deinceps prohibentur *Aresto Curie Monet. 18. Jun. 1648.* ejusd. pretii, pond. 21. d. 8. gr. gravium *Aresto 1. Aug. 1650.* pretii 3. lib. 6. sol. usque ad 1. Jul. seq. subinde 3. lib. *Edicto 23. mensis Mart. 1652.* rursum pretii 3. lib. 6. sol. usque ad finem anni *Aresto Consil. Reg. 31. Jul. 1652.* pretii 3. lib. 10. sol. *Aresto 7. Mart. et 29. April. 1653.* usque ad ult. Jun. seq. a dicta die usque ad ult. Sept. seq. pretii 3. lib. 9. sol. ab hac die usque ad ult. Dec. seq. pretii 3. lib. 6. s. rursum usque ad ult. Mart. 1654. pretii 3. lib. 3. sol. subinde 3. lib. ejusd. pretii *Edicto mense Dec. 1655.*

Aresto 15. Mart. et 8. April. 1656. 16. Dec. 1660. 16. Dec. 1662. pretii 58. sol. 21. Jan. 1666. *Aresto Consil. Reg. 7. Dec. 1665.* ad 3. lib. revocantur *Aresto 16. Sept. 1666.* pretii 3. lib. 2. sol. *Edicto mense Dec. 1689.* qui cursus obtinuit usque ad 1. Jan. 1691. a qua die pretii 3. lib. 1. sol. statuuntur *Aresto 19. Dec. 1690.* pretii 3. lib. *Aresto 18. April. 1691.* usque ad 29. Aug. 1698. qua die ex *Aresto* currunt pro 3. lib. 2. sol. quod alio *Aresto 22. Sept.* ejusdem ann. confirmatur. [** Typi exhibentur, Tab. XIX. num. 5. et 8. *Semissis* num. 7.]

† Marca argenti regii statutur pretii 26. lib. 10. sol. *Aresto Curie Monet. 18. Jan. 1649.*

† *Lilia argentea (Lis d'argent)* in quibus efficta Regis laureati effigies cum Inscript. LUDOVICUS XIV. etc. in altera parte crux ex liliis coronatis, et Inscript. DOMINE ELEGISTI LILIUM TIBI, inhibita cusione *Ludovicorum* argenteorum, cudi jubentur leg. 11. den. 20. gr. quolibet lilio pond. 6. den. gravium, pretii 20. sol. *Edicto mense Mart. 1655.*

† Eorumdem semisses pro rata.

† *Lilia argentea* in quibus efficta crux ex 4. litteris L. duplicibus coronatis, inter cujus brachia 4. liliola, cum eadem Inscript. leg. 11. den. 12. gr. pond. 30. et semiss. lillorum ad marcæ, ejusdem pretii cudi jubentur *Edicto mense Dec. 1655.* Typum delineavimus, Tab. XIX. num. 6. *Semissis.*

† *Monetæ sævæ alborum (Pieces de six blancs)* pretii 3. sol. *Aresto Curie Monet. 12. Dec. 1656.* Earum cursus inhibetur *Edicto 19. Nov. 1657.* quo

† *Denarii* pretii 30. den. cudi jubentur; at eorum cusio interdicta *Aresto Consil. Reg. 14. Aug. 1658.*

† Marca argenti puri statutur pretii 27. lib. 13. sol. 10/23. *Aresto Curie Monet. 1. Febr. 1661.* pretii 26. lib. 10. sol. *Aresto ann. 1662.*

† *Monetæ* pretii 2. sol. 3. sol. et 4. sol. leg. 10. den. pur. cudi jubentur *Edicto 8. April. 1674. Monetæ* pretii 3. sol. prohibita *Aresto Consil. Reg. 2. Octobr. 1674. Monetæ* pretii 4. sol. currere jubentur a 1. April. seq. usque ad 1. Jul. pro 3. sol. 9. den. subinde pro 3. 6. *Edicto 28. Mart. 1679.*

† Monetarum argenteorum cursus præscriptus *Aresto 16. Septemb. 1666.* et *Edicto 28. Mart. 1679.* iterum statutur *Edicto 27. Jul. 1686.*

† *Ludovici argentei (Louis d'argent)* in quibus effectum caput Regis cum solita Inscript. in altera parte crux inter 4. lilia ex 4. litteris L. duplicibus quibus imminet corona, cum Inscript. CHRISTUS REGNAT, etc. leg. 11. denar. pur. pond. 21. den. 8. gr. gravium, pretii 3. lib. 6. sol. semisses eorum pro rata, cudi jubentur *Edicto mense Dec. 1689.*

† Marca arg. puri pretii 30. lib. *Ed. 3. Jan. 1690.*

† *Ludovici argentei* recusi ex *Edicto mense Dec. 1689.* pretii 3. lib. 6. sol. usque ad 1. Jun. seq. subinde 3. lib. 5. sol. *Aresto Consil. Reg. 2. Maii 1692.* pretii 3. lib. 4. sol. *Aresto 13. Dec. ejusd. ann.* pretii 3. lib. 2. sol. *Aresto 7. Febr. 1693.* pretii 3. lib. 4. sol. *Aresto 24. ejusdem mens. 31. Mart. 28. April. 30. Maii 1693.* pretii 3. sol. usque ad 1. Aug. subinde 3. lib. 2. sol. *Aresto 16. Jun. 1693.* ejusdem pretii *Edicto mense Sept. seq. pretii 3. lib. 3. sol. Aresto 10. Oct. ejusd. ann.* pretii 3. lib. 12. sol. *Declarat. 11. ejusdem mens. ad 3. lib. 2. sol. reducuntur. Aresto 20. ejusd. mens. pretii 3. lib.*

3. sol. *Aresto* 1. et 22. *Dec.* 1698. 3. lib. 7. sol. *Aresto* 22. *Sept.* 1699.

† *Monetæ* 5. sol. cusæ ex *Edicto* mense *Sept.* 1611. currunt pro 5. sol. 6. d. *Edicto* mense *Dec.* 1689. ejusdem pretii leg. 11. den. pur. pond. 42. gr. cum 2. tert. gravium, sub figura *Ludovici* argentei cudi jubentur. *Edicto* mense *Dec.* 1690.

† *Monetæ* pretii 3. sol. 6. den. ejusd. leg. et pond. sub alia figura, pretii 4. sol. statuuntur *Edicto* 28. *Aug.* 1691.

† *Duodenarii* (*Douzains*) qui tum currebant pro 12. den. reformati currere jubentur pro 15. den. *Edicto* mense *Octobr.* 1692.

† *Ludovici argentei* (*Louis* vel *Escus d'argent*) leg. 11. den. pur. pond. 21. d. 8. gr. gravium, in quibus effectum *Scutum* *Franciæ* rotundum, cui adhærent binæ palmæ cum *Inscript.* *SIT NOMEN*, etc. pretii 3. lib. 8. s. marca argenti puri tum pretii 30. lib. cudi jubentur *Edicto* mense *Sept.* 1693. *Idem* *Ludovici* pretii 3. lib. 12. s. semisses pro rata, *Declarat.* 11. *Oct.* seq.

☞ Marca argenti puri statuuntur pretii 31. lib. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 12. *Dec.* 1693. 33. lib. 10. sol. *Aresto* 22. *Sept.* 1699.

† *Ludovici argentei* cusi vel reformati ex *Edicto* mense *Sept.* 1693. pretii 3. lib. 10. s. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 10. *Nov.* 1699. pretii 3. lib. 11. sol. a 1. *Jan.* 1700. usque ad 1. *Febr.* seq. ab hac die usque ad 1. *April.* seq. pretii 3. lib. 10. s. subinde 3. lib. 9. s. *Aresto* 22. *Nov.* 1699. pretii 3. lib. 8. sol. a 1. *Jun.* seq. *Aresto* 23. *Mart.* 1700. qui cursus obtinuit usque ad 1. *Jan.* 1701. ab hac die pretii 3. lib. 7. sol. *Aresto* 30. *Nov.* 1700. pretii 3. lib. 4. s. *Aresto* 17. *Maii* 1701. pretii 3. lib. 5. sol. *Aresto* 28. *Jun.* seq. *Edicto* mense *Sept.* et *Aresto* 13. *Dec.* ejusd. ann. ejusd. pretii usque ad ult. *April.* seq. cursu deinde prohibito, *Aresto* 11. *Mart.* et 22. *April.* 1702.

† *Ludovici argentei* veteres nec reformati, quorum cursus inhibitus *Aresto* *Cons.* *Reg.* 24. *Febr.* 1693. item currere permittuntur pro eodem pretio quo reformati *Aresto* 23. *Mart.* 1700. pretii 3. lib. 7. sol. 6. den. *Aresto* 19. *Sept.* 1701. pretii 3. lib. 10. sol. 6. den. *Decl.* 27. ejusd. mensis et *Aresto* 29. *Oct.* seq. usque ad 21. *Nov.* seq.

† *Duodenarii* pretii 15. den. Item *Monetæ* dictæ *Pieces* de quatre sols pretii 4. sol. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 18. *Maii* 1700. pretii 3. sol. 9. den. *Aresto* 17. *Maii* 1701. *Edicto* mense *Sept.* seq. pretii 4. sol. *Declarat.* 14. *Mart.* 1702. usque ad ult. *Jun.* seq. quo tempore reformatæ current pro 5. sol. non reformatæ pretii 4. sol. statuuntur *Aresto* 27. *Jun.* 1702. usque ad ult. *Aug.* seq. eorum cursu postea inhibito.

☞ Marca argenti puri pretii 31. lib. 15. sol. *Aresto* 30. *Nov.* 1700. 30. lib. 5. sol. *Aresto* 17. *Maii* 1701. 30. lib. 16. sol. *Aresto* 28. *Jun.* seq.

† *Ludovici argentei* (*Louis* vel *Escus d'argent*) in quibus effectum *Scutum* *Franciæ* rotundum, scepro et manu justitiæ decussatim positis, cum *Inscript.* *SIT NOMEN*, etc. leg. 11. den. pur. pond. 21. den. 8. gr. gravium, pretii 3. lib. 10. sol. marca argenti puri tum pretii 32. lib. 16. sol. 7. d. cudi jubentur *Edicto* mense *Sept.* 1701.

† *Ludovici argentei* cusi vel reformati ex mox laudato *Edicto* pretii 3. lib. 16. sol. *Declarat.* 27. *Sept.* 1701. pretii 3. lib. 14. sol. a 1. *Sept.* seq. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 22. *Aug.* 1702. qui cursus obtinuit ad 1. *April.* 1703. *Arestis* 17. *Octobr.* 18. *Nov.*

1702. 6. *Febr.* 1703. quo *Aresto* a dicta 1. *April.* currere jubentur pro 3. lib. 11. sol. pretii 3. lib. 12. sol. usque ad 1. *Aug.* seq. *Arestis* 17. *April.* 15. *Maii* et 19. *Jun.* 1703. a dicta 1. *Aug.* pretii 3. lib. 11. sol. usque ad 1. *Octob.* seq. *Arestis* 14. *Jul.* 21. *Aug.* 1703. pretii 3. lib. 10. sol. *Aresto* 30. *Octobr.* 1703. marca argenti puri tum pretii 34. lib. 10. den. 10/11. pretii 3. lib. 8. sol. usque ad 1. *Jan.* seq. *Aresto* 24. *Nov.* 1703. pretii 3. lib. 10. solid. usque ad 1. *Maii* 1704. *Arestis* 29. *Decembr.* 1703. 22. *Jan.* 19. *Febr.* et 18. *Mart.* 1704. a dicta 1. *Maii* usque ad 15. ejusd. mensis pretii 3. lib. 9. s. *Aresto* 1. *April.* 1704.

† *Monetæ* pretii 10. sol. pond. 2. den. 9. gr. gravium, leg. 10. den. pur. cudi jubentur *Declarat.* 29. *Maii* 1703.

† *Ludovici argentei* (*Louis* vel *Escus d'argent*) leg. 11. den. pur. pond. 21. den. 8. gr. gravium, pretii 4. lib. in quibus conspiciuntur 4. litteræ L. duplices coronatæ in modum crucis, inter cujus brachia 4. lilia et in medio 3. lilia circulo contenta, cudi jubentur, marca argenti puri tum pretii 34. lib. 10. sol. *Edicto* mense *Maii* 1704.

† *Ludovici argentei* veteres pretii 3. lib. 10. sol. usque ad 15. *Jun.* seq. subinde 3. lib. 8. sol. ex eodem *Edicto*.

† *Ludovici argentei* reformati ex laudato mox *Edicto* pretii 3. lib. 19. sol. a 1. *Febr.* seq. *Aresto* 20. *Jan.* 1705. usque ad 1. *Sept.* seq. *Arestis* 3. 14. *Febr.* 17. *Mart.* 7. 21. *April.* 19. *Maii*, et 7. *Jul.* 1705. a dicta 1. *Sept.* pretii 3. lib. 17. sol. usque ad 1. *Jan.* 1706. *Arestis* 18. *Aug.* 19. *Sept.* 13. *Oct.* et 17. *Nov.* 1705. a dicta 1. *Jan.* usque ad 1. *Mart.* pretii 3. lib. 16. s. ab hac die usque ad 1. *Jul.* seq. 3. lib. 14. s. *Aresto* 17. *Nov.* 1705. et 20. *Mart.* 1706. a dicta 1. *Jul.* pretii 3. lib. 12. sol. *Aresto* 8. *Jun.* 1706. usque ad 1. *Jan.* 1707. *Arestis* 17. *Jul.* 24. *Aug.* 28. *Sept.* 30. *Oct.* 27. *Nov.* 1706. a dicta 1. *Jan.* pretii 3. lib. 11. sol. *Aresto* 27. *Novembr.* 1706. usque ad 1. *Mart.* 1708. *Arestis* 26. *Febr.* 29. *Martii*, 19. *Aprilis*, 24. *Maii*, 21. *Junii*, 26. *Julii*, 30. *Augusti*, 27. *Septemb.* 22. *Octob.* 26. *Novemb.* 27. *Decembr.* 1707. et 17. *Jan.* 1708. a 1. *April.* 1708. pretii 3. lib. 10. s. *Aresto* 14. *Febr.* 1708. usque ad 1. *Jan.* 1709. *Arestis* 17. *April.* 21. *Jul.* 21. *Aug.* 18. *Septembr.* 20. *Nov.* 1708. a dicta 1. *Jan.* pretii 3. lib. 8. s. *Aresto* 20. *Nov.* 1708. usque ad 25. *Mart.* *Arestis* 22. *Jan.* 19. *Febr.* 1709. subinde pretii 3. lib. 7. sol. qui cursus prorogatur usque ad placitum *Regis* *Aresto* 16. *April.* 1709.

☞ Marca argenti puri pretii 35. lib. 4. den. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 21. *Jul.* 1705.

† *Monetæ* pretii 20. sol. pond. 4. den. 18. gr. gravium, leg. 10. den. pur. cum 3. gr. remediis cudi jubentur *Declarat.* 9. *Aug.* 1707. pretii 18. sol. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 31. *Jan.* 1708. usque ad 1. *April.* seq. et ab hac die usque ad 1. *Maii* seq. pretii 17. sol. *Aresto* 14. *Febr.* 1708. ejusdem pretii usque ad 1. *Jun.* seq. *Aresto* 17. *April.* 1708. usque ad 1. *Aug.* seq. pretii 15. sol. 6. den. *Aresto* 21. *Jul.* 1708. a dicta 1. *Aug.* usque ad 1. *Jan.* 1709. *Arestis* 21. *Aug.* 18. *Sept.* 20. *Octobr.* 20. *Novemb.* 1708. quo ultimo *Aresto* a dicta 1. *Jan.* statuuntur pretii 15. sol. qui cursus obtinuit usque ad 1. *Maii* 1709. *Arestis* 22. *Jan.* et 19. *Febr.* 1709. a dicta 1. *Maii* pretii 14. sol. 6. den. quod prorogatur usque ad placitum *Regis* *Aresto* 16. *April.* 1709.

† *Ludovici argentei* (*Louis* vel *Escus d'argent*) in quibus effectæ tres coronæ, in quarum angulis tria lilia, cum monetarii nota (*Gall. Different*) in medio et

solita *Inscript.* *SIT NOMEN*, etc. leg. 11. den. pur. pond. 1. unc. pretii 4. lib. 8. s. eorum semisses pro rata, cudi jubentur *Edicto* mense *April.* 1709. quo marca argenti puri statuuntur pretii 35. lib. 9. sol. 1. den. 1/11.

† *Ludovici argentei* ejusdem legis, ponderis et figuræ quibus alii, pretii 5. lib. cudentur *Edicto* mense *Maii* 1709. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 30. *Sept.* 1713. a 1. *Dec.* seq. statuuntur pretii 4. lib. 17. sol. 6. den. a 1. *Febr.* 1714. 4. lib. 15. sol. a 1. *April.* seq. 4. lib. 12. sol. 6. den. a 1. *Jun.* seq. 4. lib. 10. sol. a 1. *Sept.* seq. 4. lib. 5. sol. a 15. *Oct.* 4. lib. 2. sol. 6. den. a 1. *Dec.* seq. 4. lib. *Aresto* 25. *Aug.* 1714. a 1. *Febr.* 1715. pretii 3. lib. 17. sol. 6. den. a 1. *April.* seq. 3. lib. 15. sol. a 1. *Jun.* seq. 3. lib. 12. 6. sol. den. *Aresto* 8. *Octobr.* 1714. usque ad 1. *Sept.* 1715. subinde pretii 3. lib. 10. sol. *Aresto* 23. *Jul.* 1715. et *Declarat.* 13. *Aug.* ejusdem anni.

† *Ludovici argentei* cusi vel reformati ex *Edicto* mense *April.* 1709. pretii 3. lib. 7. sol. usque ad 1. *Sept.* seq. *Edicto* mense *Maii* 1709. pretii 3. lib. 10. s. usque ad 15. *Jun.* seq. *Aresto* 14. *Maii* 1709. pretii 3. lib. 12. sol. *Aresto* 4. *Jun.* 1709. usque ad 1. *Jul.* seq. ab hac die pretii 3. lib. 10. s. usque ad 1. *Oct.* seq. *Arestis*. 20. *Jul.* et 18. *Aug.* 1709. a dicta 1. *Oct.* pretii 3. lib. 7. s. usque ad 1. *Jan.* 1710. *Arestis* 22. *Oct.* 11. *Nov.* et 7. *Dec.* 1709. subinde eorum cursus prohibetur; attamen iterum currere jubentur usque ad 1. *Febr.* 1711. pro 3. lib. 10. s. *Declarat.* 7. *Octob.* 1710.

† *Monetæ* pretii 20. sol. cusæ vel reformatæ currere jubentur usque ad 1. *Sept.* seq. pro 14. s. 6. den. *Edicto* mense *Maii* 1709. pretii 15. sol. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 4. *Jun.* 1709. usque ad 1. *Jul.* seq. ab hac die pretii 14. sol. 6. den. usque ad 20. *Aug.* seq. *Aresto* 20. *Jul.* 1709. pretii 15. s. *Aresto* 13. *Aug.* 1709. usque ad 21. *Sept.* *Edicto* 17. *Sept.* et *Aresto* 22. *Octob.* 1709. subinde pretii 14. sol. 6. den. pretii 15. sol. *Aresto* 7. *Dec.* 1709. usque ad 1. *Jan.* 1710. ab hac die usque ad 17. ejusdem mensis pretii 14. sol. 6. den. subinde 14. sol. qui cursus prorogatur usque ad 1. *Febr.* 1711. *Declarat.* 7. *Octobr.* 1710.

Sub LUDOVICO XV.

† *Ludovici argentei* (*Louis* vel *Escus d'argent*) in quibus effectum *Scutum* *Franciæ* rotundum, cui imminet corona imperialis, cum solita *Inscript.* *SIT NOMEN*, etc. leg. 11. den. pur. pond. 1. unc. pretii 5. lib. marca argenti puri tum pretii 34. lib. 18. sol. 2. den. 2/11. cudi jubentur *Edicto* mense *Dec.* 1715. *Typum* hic *damus*, *Tab.* XX. num. 8.

† Eorumdem semisses pro rata.

† *Ludovici argentei* cusi ex *Edicto* mense *Maii* 1709. et reformati ad figuram eorum qui tum cudebantur, pretii 5. lib. eod. *Ed.* mense *Dec.* 1715.

† *Ludovici argentei* cusi ex laudato *Edicto* mense *Maii*, nec reformati pretii 4. lib. *Edicto* mense *Dec.* 1715. usque ad 1. *Jan.* seq. dehinc a 1. *Febr.* 1716. usque ad ult. *Mart.* seq. pretii 3. lib. 10. sol. qui cursus prorogatur usque ad ult. *April.* seq. *Aresto* *Cons.* *Reg.* 21. *Mart.* 1716.

† *Ludovici argentei* pond. 10. ad marcam, leg. 11. den. pur. pond. 6. gross. 1. den. et 1. quint. pretii 6. lib. marca argenti puri tum pretii 43. lib. 12. sol. 8. den. 8/11. in quorum antica parte effectum *scutum* incisum (*Echancré*) in cujus angulis 1. et 4. scuta *Franciæ*, in 2. et 3. scuta *Navarræ* cum solita *Inscript.*

SIT NOMEN, etc. cudi jubentur *Edicto mense Maii* 1718. Typus hic delineatur, Tab. XX. num. 7.

¶ *Ludovici* iidem reducuntur ad 5. lib. 16. sol. *Aresto Cons. Reg. 23. Sept. 1719.* marca argenti puri tum pretii 50. lib. 12. s. 4. den. 4/11. rursum pretii 6. lib. *Aresto 22. Jan. 1720.* reducuntur ad 5. lib. 13. sol. 6. den. *Aresto 28. ejusdem mens. pretii 6. lib. Aresto 25. Febr. 1720.* pretii 8. lib. *Aresto 5. Mart. seq. a 1. April. seq. pretii 7. lib. a 1. Maii post pretii 6. lib. 10. sol. Declarat. 11. Mart. 1720.* pretii 8. lib. 5. sol. usque ad 1. Jul. seq. *Aresto 29. Maii 1720.* a dicta 1. Jul. pretii 7. lib. 10. sol. usque ad 16. ejusdem mens. ab hac die pretii 6. lib. 15. s. *Aresto 18. Jun. 1720.* pretii 12. lib. *Aresto 30. Jul. seq. usque ad 1. Sept. 1720.* ab hac die usque ad 16. ejusdem mens. pretii 10. lib. 10. s. a 16. Sept. usque ad 1. Oct. pretii 9. lib. a dicta 1. Oct. usque ad 16. ejusdem mens. pretii 7. lib. 10. sol. subinde pretii 6. lib. qui cursus confirmatur *Aresto 24. Oct. 1720.*

¶ *Ludovici argentei* pond. 9. ad marcam, pretii 5. lib. 6. s. usque ad 1. Aug. vel Sept. seq. *Edicto mense Maii 1718. et Aresto 17. Jul. seq. ejusdem pretii Aresto 20. Sept. ejusd. an. pretii 4. lib. 18. sol. Aresto 3. Dec. 1719.* qui cursus Parisiis prorogatur usque ad 1. Mart. seq. *Aresto 15. Jan. 1720.* in aliis regni locis currere jubentur pro 4. lib. 14. sol. pretii 6. lib. 13. sol. 4. den. *Aresto 22. Jan. 1720.* ad 6. lib. 6. s. reducuntur *Aresto 28. ejusd. mens. qui cursus obtinuit usque ad 25. Febr. seq. Arestis 9. et 20. ejusd. mens. pretii 6. lib. 13. sol. 4. den. Aresto 25. dicti Febr. pretii 8. lib. 17. sol. 9. den. Aresto 5. Mart. 1720.* a 1. April. seq. pretii 7. lib. 15. sol. a 1. Maii 7. lib. 4. sol. *Declarat. 11. Mart. 1720.* pretii 9. lib. 2. sol. usque ad 1. Jul. seq. *Aresto 29. Maii 1750.* a dicta 1. Jul. pretii 8. lib. 6. sol. usque ad 16. ejusd. mens. ab hac die pretii 7. lib. 10. sol. *Aresto 10. Jun. 1720.* pretii 13. lib. 6. sol. 8. den. *Aresto 30. Jul. seq. usque ad 1. Sept. 1720.* ab hac die usque ad 16. ejusdem mens. pretii 11. lib. 13. sol. 4. den. a 16. Sept. usque ad 1. Oct. pretii 10. lib. a dicta 1. Oct. usque ad 16. ejusd. mens. pretii 8. lib. 6. sol. 8. den. subinde pretii 6. lib. 13. sol. 4. den. qui cursus iterum statuitur *Aresto 24. Octobr. 1720.*

¶ *Ludovici argentei* pond. 8. ad marcam, pretii 6. lib. usque ad 1. Aug. vel Sept. seq. *Edicto mense Maii 1718. et Aresto 17. Jul. seq. ejusd. pretii Aresto 20. Sept. ejusd. an. pretii 5. lib. 12. s. Aresto 3. Dec. 1719.* qui cursus Parisiis prorogatur usque ad 1. Mart. seq. *Aresto 15. Jan. 1720.* in aliis regni locis currere jubentur pro 5. lib. 8. sol. pretii 7. lib. 10. sol. *Aresto 22. Jan. 1720.* ad 7. lib. 1. sol. 8. den. reducuntur *Aresto 28. ejusdem mens. qui cursus obtinuit usque ad 25. Febr. seq. Arestis 9. et 20. ejusd. mens. pretii 7. lib. 10. sol. Aresto 25. dicti Febr. pretii 10. lib. Aresto 5. Mart. 1720.* a 1. April. seq. pretii 8. lib. 15. sol. a 1. Maii 8. lib. 2. sol. 6. d. *Declarat. 11. Mart. 1720.* pretii 10. lib. 6. sol. usque ad 1. Jul. seq. *Aresto 29. Maii 1720.* a dicta 1. Jul. pretii 9. lib. 7. sol. 6. den. usque ad 16. ejusd. mens. ab hac die pretii 8. lib. 8. s. 9. den. *Aresto 10. Jun. 1720.* pretii 15. lib. *Aresto 30. Jul. seq. usque ad 1. Sept. 1720.* ab hac die usque ad 16. ejusd. mens. pretii 13. lib. 2. s. 6. den. a 16. Sept. usque ad 1. Oct. pretii 11. lib. 5. sol. a dicta 1. Oct. usque ad 16. ejusd. mens. pretii 9. lib. 7. sol.

6. den. subinde pretii 7. lib. 10. sol. qui cursus confirmatur *Aresto 24. Oct. 1720.*

¶ *Sextantes Scutorum (Sizièmes d'Ecu)* pond. 60. ad marcam, leg. 11. den. pur. pretii 20. s. ejusd. figuræ qua *Ludovici argentei* cusi ex *Edicto mense Maii ult. cudi jubentur Declarat. 19. Decembr. 1718. Item*

¶ *Duodenarii (Douzièmes)* pond. 120. ad marcam, pretii 10. sol.

¶ *Monetæ* pretii 20. sol. cusæ ex *Edicto mense Maii 1718. pretii 18. sol. Aresto Cons. Reg. 10. Dec. 1719.* pretii 20. sol. Parisiis usque ad 1. Mart. seq. eorum curso pro 18. sol. perseverante in aliis regni locis *Aresto 15. Jan. 1720.* pretii 20. sol. *Aresto 25. Febr. seq. pretii 30. sol. Aresto 5. Mart. 1720.* a 1. Maii seq. pretii 27. sol. 6. den. *Declarat. 11. ejusd. mens. Mart. pretii 20. sol. a 1. Aug. seq. Aresto 10. Jun. 1720.*

¶ *Libræ argenteæ (Livres d'argent)* quod essent pretii 20. sol. sic dictæ, leg. 12. den. pur. pond. 65 5/11. ad marcam, in quibus effectæ binæ L. aversæ coronæ subjacentes, cum Inscript. SIT NOMEN, etc. cudi jubentur *Edicto mense Decemb. 1719. ejusd. pretii Aresto 25. Febr. 1720.* pretii 30. sol. *Aresto 5. Mart. seq. pretii 27. sol. 6. den. a 1. Maii seq. Declarat. 17. Mart. 1720.* qui cursus prorogatur usque ad 1. Jul. seq. *Aresto 29. Maii 1720.* a dicta 1. Jul. pretii 25. sol. *Aresto 10. Jun. 1720.* usque ad 16. ejusd. mens. ab hac die usque ad 1. Aug. seq. pretii 22. sol. 6. den. a 1. Aug. pretii 40. sol. usque ad 1. Sept. Seq. ab hac die usque ad 16. ejusdem mens. pretii 35. sol. a 16. dicti mens. pretii 30. sol. a 1. Octob. usque ad 16. ejusd. mens. pretii 25. sol. subinde pretii 20. sol. *Aresto 30. Jul. 1720.*

¶ *Ludovici argentei* seu *Trientes Scutorum (Tiers d'Escu)* in quibus effectæ 4. litteræ L. duplices coronatæ in modum crucis, inter cujus brachia 4. lilia, cum monetarii nota in medio et Inscript. CHRISTUS REGNAT, etc. leg. 11. den. pur. pond. 30. ad marcam, cudi jubentur *Edicto mense Martii 1720.* quo eorum pretium statuitur usque ad ult. April. seq. 60. sol. a 1. Maii 55. s. ejusd. pretii usque ad 1. Jul. seq. *Aresto 29. Maii 1720.* pretii 50. sol. a dicta 1. Jul. usque ad 16. ejusd. mens. ab hac die 45. sol. *Aresto 10. Jun. 1720.* pretii 4. lib. *Aresto 30. Jul. 1720.* usque ad ult. Aug. seq. a 1. Sept. 3. lib. 10. sol. a 16. ejusd. mens. 3. lib. a 1. Oct. 50. sol. a 16. ejusd. mens. 40. sol.

¶ *Ludovici argentei* seu *Trientes Scutorum* ejusd. leg. et pond. quibus alii, pretii 60. sol. cudi jubentur *Edicto mense Sept. 1720.*

¶ *Ludovici argentei* pond. 10. ad marcam cusi ex *Edicto mense Maii 1781.* ferri jubentur ad monetæ post 15. Oct. seq. ut reformati ad figuram eorum qui tum cudebantur in quibus effectum nudum Franciæ Scutum, currant pro 9. lib. *Edicto mense Sept. 1720.* ejusdem pretii usque ad 1. Jan. 1726. *Arestis 8. 24. Octobr. 1720. 16. Jan. 24. April. 24. Jul. et 18. Octobr. 1725.*

¶ *Ludovici argentei* pond. 10. ad marcam, leg. pond. et remedii statutorum *Edicto mense Maii 1708.* ad eandem figuram qua reformati *Edicto mense Sept. 1720.* cudi jubentur ex veteribus monetis *Declarat. 9. Aug. 1723.*

¶ *Ludovici argentei* tum pretii 7. lib. 10. s. recudi jubentur leg. pond. et figuræ quibus alii *Edicto mense Aug. 1723.* quo statuuntur pretii 6. lib. 18. sol. Eorumdem semisses pro rata. Marca argenti puri tum pretii 74. lib. 3. sol. 7. den. 7/11.

¶ *Ludovici argentei* pond. 10. ad marcam non reformati ejusd. pretii *eodem Edicto et Aresto 30. Nov. 1723.* pretii 6. lib. 3. sol. *Aresto 4. Febr. 1724.* pretii 5. lib. *Aresto 27. Mart. seq. sed promulgato 4. April. seq.* quo marca argenti puri æstimatur 53. lib. 9. sol. 11. den. 1/11. ejusd. pretii 5. lib. usque ad 1. Febr. 1725. *Edicto mense Septemb. 1724.* sed reducuntur ad 4. lib. *Aresto 22. ejusdem mensis.*

¶ *Ludovici argentei* ejusd. legis et remedii quibus alii cusi ex *Edicto mense Sept. 1720.* pond. 10. et 3/8. ad marcam, in quorum una parte crux effecta ex 4. liliis, quibus singulis imminet corona, inter quas 4. litteræ L. duplices conspiciuntur, pretii 4. lib. marca argenti puri tum æstimata 44. lib. 8. sol. cudi jubentur *Edicto mense Sept. 1724.* Typum hic habes, Tab. XX. num. 10.

¶ Eorumdem semisses pro rata.

¶ *Ludovici argentei* veteres vel novi a 1. Jan. 1726. pretii 3. lib. 10. s. a 1. Febr. seq. 3. lib. marca argenti puri tum reducta ad 33. l. 6. s. *Aresto Cons. Reg. 4. Decembr. 1725.*

¶ *Ludovici argentei (Louis vel Escus d'argent)* in quibus effectum caput Regis cincinnati, in altera parte scutum Franciæ rotundum inter binas laureas inferne junctas coronæ imperiali subjacet, cum solita Inscript. SIT NOMEN, etc. leg. 11. den. pur. pond. 8. 3/10. ad marcam, pretii 5. lib. marca argenti puri tum pretii 37. lib. 1. s. 9. d. 9/11. cudi jubentur *Edicto mense Jan. 1726.* quo cæterarum monetarum cursus inhibetur. Typum hic delineamus, Tab. XX. num. 11.

¶ Eorumdem semisses, etc. pro rata.

¶ Iidem *Ludovici* pretii 6. lib. statuuntur *Aresto Cons. Reg. 26. Maii 1726.* qui cursus etiamnum in usu est, mense Oct. 1732.

¶ Semisses et Trientes eorumdem.

☞ Consulto prætermisimus *Edicta* quæ vel ex posterioribus irrita fuerunt, vel quæ ad publicum monetæ cursum non spectant, cum videlicet in iis de pretio tantum statuitur quo recipiendi nummi qui reformandi deferuntur ad monetarum officinas: ea etiam tacuimus quæ de monetis Alsatia et Flandriæ promulgata sunt, quod extra monetæ nostras vagari animus non fuerit, iisque duntaxat illustrandis operam dederimus, quæ fuerunt publici usus.

MONETA BARONUM,

Dicitur jus cudendæ Monetæ, quod Principes ac Barones interdum vassallis suis concesserunt, vel quod ii usurparunt, dum bella civilia vigerent. [**Vel etiam quod feudorum suorum jure habuerunt, si fides habeatur D. Bouquet tom. 1. Jur. publ. Franc. pag. 265.*] Histor. Translationis S. Sebastiani, de *Ludovico Pio: Monetam etiam publicam, cum incudibus et trapezetam perpetuo famulatu, sacris ipsius (Monasterii S. Medardi Suesionensis) deservituram subdit.* Charta Caroli Crassi ann. 887. in Tabular. Lingonensis Eccles. Ch. 5: *Obtulit præterea obtulibus Celsitudinis nostræ auctoritatem præcepti piæ recordationis avunculi nostri Caroli Imperatoris, qualiter ipse ob deprecationem Isaac venerabilis Episcopi ejusdem Lingonensis Ecclesie, et in eadem Lingonis civitate, et in Divione castrò monetæ fieri concessit, ea tamen ratione, quod absque alicujus judicis seu Comitum inquietudine ad jus sive ordinationem jam supra memo-*

ratæ Ecclesiæ Rectorum pertinere perpetuo debeant. Exstant similes Chartæ de concessio a Principibus, præsertim Ecclesiis, monetæ cudendæ jure: quod a Proceribus, qui Comitatus inclinata alterius Regi Stemmatis auctoritate sibi in proprium asseruere, deinceps usurpatum: quod simili de causa accidisse in Anglia narrat Willelmus Neuburgensis lib. 1. cap. 22: *Illis quippe diuini concertationis pertæsis, et mollius agentibus, Provinciales discordantium procerum motus efferbuere. Castella quippe per singulas provincias studio partium crebra surrexerant, erantque in Anglia quodammodo tot Reges, vel potius Tyranni, quot Domini Castellorum, habentes singuli percussuram proprii numismatis, et potestatem subditis regio more discendi juris.*

☞ Ex his aliisque monumentis quæ post Mabillonium Diplom. lib. 3. cap. 1. num. 6. D. le Blanc Tract. de Monet. pag. 137. D. Brussel de Usu feud. tom. 1. pag. 192. et seqq. exscribere piget, perspicuum fit jus cudendæ monetæ Ecclesiis, Monasteriisque, quidquid contra sententiam viri eruditissimi concessum fuisse ante Carolum simplicem. Illud vero in primis rem conficit quod ipse Carolus Rex Waloni Eduensis ecclesiæ Episcopo monetam ejusdem urbis, dudum ab eadem ecclesiâ pravitæ quorundam indebite alienatam, sua innovatione reintegrat et restituendo restaurat, in Hist. Vergiac. pag. 22.

☞ Sed, ut quod res fatear, id juris prius Ecclesiasticis viris concessum videtur quam laicis; quod majorum pietati adscribendum est: neque enim antiquius quod laicos spectet nobis occurrit monumentum præter Chartam Rodulphi Regis qua ann. 924. Episcopo Podiensi jus cudendi monetam asserit, quod hactenus ad dominium Comitatus pertinuisse dicitur. Vide infra Podiensium Episcoporum monetam.

☞ Id autem jus sæpissime Ecclesiis, ut mox dicebamus, non earum Episcopis tantum, quamvis ad eos potissimum spectaret ejusdem jurisdictionis, titulo beneficii concessum, laicis interdum subfeodabant: primum probant Charta Philippi Meldensis Episc. ann. 1225. mox laudanda et Diploma Alberti Romani Reg. pro Episc. Leodiensi ann. 1299. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1405: *Permittimus ut idem episcopus monetam quam ab Imperio tenet in feodum cudere, malliare, sive fabricare debeat in sua diocesi, in æquivalentia et pondere, in quibus viciniore episcopi..... cudi faciunt.* Alterum colligitur ex Charta Burchardi episc. Meld. ann. circ. 1130. exarata apud eundem Ibid. col. 696: *Quod Meldensem monetam quæ episcopalis juris est, quam sicut plerique testantur sunt, prædecessores nostri aliis atque aliis, qui non erant de genere Brimodi, pro commodo suo ad beneplacitum suum dederant, etc.*

☞ Neque vero cum laudato D. Brussel ibid. pag. 196. sentire possum monetam Episcoporum plerumque extra episcopalis urbis mœnia in usu non fuisse: quin etiam illud contra consuetum morem, si tamen unquam, factum existimo. Et quidem Episcopi pejoris conditionis non erant, quam alii Barones quorum monetam in toto eorum districtu cursum obtinebat; quidni perinde Episcoporum in toto eorum episcopatu? maxime si Barones intra ejusdem episcopatus limites non essent, qui jure monetæ gauderent. Sed id apertius pate-

bit ex monumentis infra laudandis ubi de monetis Episcoporum litterarum ordine dicitur: unum hic exscribemus. Charta Conventionis inter Philippum Pulcrum Reg. Franc. et Episc. Capitulumque Eccles. Vivar. ann. 1307. [* in 122. Chartoph. reg. ch. 294:] *Nos non impediemus directe vel indirecte quominus moneta dicti Episcopi, quam ipse Episcopus cudi faciet in terra sua, cudadur et cursum habeat in civitate Vivarii et toto Episcopatu Vivariensi.* [* Extra vero episcopatum prædictum, moneta ipsa libertatem habebit illam, quam monetæ aliorum baronum regni nostri habebunt extra terras eorum. Quoad monetam ergo eisdem privilegiis, quibus laici barones, gaudebant episcopi.]

Cum Philippus IV. Rex cognomento Pulcher, consilium cepisset de emendandis monetis, et ad meliorem materiam reducendis; literas scripsit ad Franciæ Barones, qui jure cudendæ monetæ gaudebant, quo ad Octavas Omn. SS. Legatos suos mitterent, qui cum Magistris Cameræ Computorum, et Magistris Monetarum Regis super hac re deliberarent, ac statuta ederent, quæ Rex ipse ac ii observarent. Ii porro ita recensentur in primo Memoriali Cameræ Comput. Paris. fol. 27. 29: *Archiepiscopus Remensis, Episcopi Cadurcensis, Magalonensis, Tornacensis, Podiensis, Albiensis, Dom. Comes Vadensis, (seu de Valois) Comes Autisiodorensis, Duces Burgundiæ et Britannia, Comes Suessoniensis, Dom. Castriradulphi, Vicecomes Lemovicensis, Comes Flandriæ, Vindocinensis, Sacri Cæsaris, D. Ludovicus de Claromonte, D. Burboni, D. Comitissa Atrebatensis, Comes Tornodorensis, et Dominus Virsonis.* Ubi observandum, non Barones omnes, qui eo jure in Francia gaudebant, tum submonitos, cum longe plures alii essent, quibus id juris competeabat.

Præterea nō qua fraus in Baronum Monetis deinceps fieret, seu in figuris, seu in pondere, vel denique in metalli probitate, statuit Rex Philippus Edicto dato Pontesiæ mense Junio ann. 1313. quod descriptum legitur in 1. Regesto Memorialium Cameræ Computorum Parisiensis fol. 21. 22. et 23. ut Regii Monetarum custodes in singulis Baronum monetis statuerentur, regis sumptibus, qui dum ea caderentur, adessent ipsi, et ut Statuta regia strictius observarentur, invigilarent. Statuti ipsius verba hic damus: *Item pource que nule monnoie ne puet ne ne doit estre sans garde, nous avons ordené et ordenons que en chascune monnoie de Prelats et Barons aura une Garde propre de par nous à nos propres cousts et despens, laquelle Garde porce que fraude encontre nos Ordenances ne puisse estre faite, delivraera les deniers de tel poids comme il sera ordené, et sera à tous les echez (essais) de l'argent et du billon, et ne porra l'en fondre ne mettre en fournel, se nostre dite Garde n'est presente, parquoy on ne puisse fondre nule monnoie contre nos dites ordenances: et iront les Mestres de nos monnoies par toutes les monnoies des Prelats et Barons, et prendront des boetes desdites monnoies, et en feront essai, pour savoir si icelles monnoies seront faites de tel poids et de tel loi, comme elles doivent estre. Et s'il avenoit que il fausist en la boiste de ladite monnoie un grain ou deux grains de loi, que celui à qui la monnoie seroit, fut tenu de faire autant large à ses despens, parquoy le profit du pueple ne venist en la bourse des Barons.*

* Ut fraus omnis, quæ in monetis, tam regis quam baronum, fieri posset, præverteretur, *servientes* delegabantur a rege in provincias, qui de monetis inquirerent. Charta Phil. Pulc. ann. 1308. in Reg. 41. Chartoph. reg. ch. 36: *Servientes nostros exhibitores præsentium..... destinamus per omnia loca totius regni nostri, in quibus monetæ fiunt, ad inspiciendum, probandum et templandum utrum prædictæ monetæ fiant eo modo quo debent fieri, vel aliter, tam monetæ nostræ, quam nostrorum etiam baronum. Et volumus insuper quod nostræ monetæ currant et capiantur in terris ipsorum baronum pro pretio monetarum suarum, valore ad valorem.*

* Monetarum emendas, etiam in terris baronum, ad regem pertinere, judicatum est in Scacar. S. Mich. ann. 1277. ex Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 98. r. col. 1: *De dicto comite (de Guelles) et aliis nobilibus Normanniæ altam justitiam in sua terra habentibus, petentibus emendas monetæ. Concordatum fuit quod non haberent, immo domino regni remanerent.* Et quidem monetarum abusus ad regem ita spectare opinabantur, ut solus de iis legitime judicaret. Lit. Phil. VI. ann. 1336. in Reg. B. 2. ejusd. Cam. Comput. fol. 66. v.º: *Comme Jehannot Bougiers eust esté prins par nostre baillif de Lille atout certaine quantité de la monnoye du coing nostre amée et féale la dame de Nele, et ycelle monnoie eust esté apportée à Paris pardevers nos gens des Comptes et trésoriers, pour ce que nos dites gens maintenoient que elle nous devoit estre acquise, pour ce que à nous et à nul autre appartient en nostre royaume le cognoissance du mesus de monnoies;... l'évesque de Tournai repliquant au contraire que la cognoissance en appartenoit à li, pour ce que ce n'estoit pas monnoie fausse ne contrefaite au coing de la nostre;... accordé est.... que la value d'icelle monnoie seroit donnée à Robert Bougier pere dudit Jehannot en pur don, sans ce que ce face ou porte préjudice à nous ne audit évesque.*

Si quando Barones monetam novam cudere aut mutare vellent aut immutare, veteri reprobata, Regem hac de re commone tenebantur, ne subditi Regii ex hac imminutione damnum paterentur, ut patet ex hoc Diplomate: *P. Dei gratia Meldensis Episcopus universis præsentibus litteras inspecturis, salutem in Domino. Universitati vestræ notum facimus, quod cum nos fecissemus Meldis fieri novam monetam, veteri reprobata, Dominus noster Ludovicus D. G. Rex Franc. dicebat, quod homines in feodis suis manentes in locis illis, in quibus vetus moneta currere consueverat, lædebantur, eo quod ante reprobationem eis non fuerat nunciatum, ut de veteri se liberarent. Quia vero ad sacrum spectat officium proximum non lædere, et subvenire oppressis, Nos eidem concessimus, ut quotiescunque Nos et successores nostri mutabimus monetam nostram, quam tenemus ab eo, faciendum fieri novam, veterem reprobantes, Nos et, vel successoribus suis hoc significabimus per 4. menses ante, ut homines in feodis suis manentibus in locis illis in quibus vetus moneta currere consueverat, faciat notificari, ut se liberent de veteri moneta. Ita tamen quod si nobiliter Vir Th. Comes Campaniæ et successores sui facerent fieri novas monetam, veteribus reprobatis, Nos et successores nostri, quantum ad dominia, et feoda, et totam potestatem prædicti Comitatus,*

statim possimus monetam nostram Meldensem (quam, sicut supra dictum est, tenemus ab eodem Domino Rege) veterem reprobare, et novam facere. Quod ut firmum, etc. Dat. Parisiis anno Dom. Incarn. 1225. mense Maio.

* Unde comes Britanniae multatur, quod de solito monetæ suæ pondere detraxerat, Aresto ann. 1274. ex Reg. Olim parlam. Paris.: Comes Britanniae emendavit hoc quod ipse monetam suam, quæ erat de pondere novem solidorum, minoravit et posuit ad pondus duodecim solidorum; ac injunctum fuit dicto comiti, ut expelleret Lombardos de terra sua, juxta ordinationem domini regis.

Interdum etiam certis emergentibus causis Reges monetarum Baronum cusionem ac operationem inhibebant, ut docet sequens Charta: *Philippus Dei gratia Franc. Rex dilecto ac fideli nostro Nicolao Episcopo Meldensi S. et dilect. Cum nos super diligenti deliberatione præhabita et Reipublicæ utilitate pensata, cusionem seu operationem monetarum Prælatorum et Baronum quorumlibet Regni nostri ad manum nostram ex causa posuerimus, donec super hoc aliud duce- rimus ordinandum, mandamus vobis sub fidelitatis vinculo, quo nobis astricti tenemini, firmiter injungentes quatenus ab hujusmodi monetarum cusione visis præsentibus penitus desistatis. Actum Meleduni die 22. Marcii ann. Dom. 1307.*

Atque hæc cusio in prohibito tamdiu durabat, dum Litteras regis acciperent quibus monetam rursus cudere ipsis liceret, ut colligitur ex laudato supra Edicto ann. 1313. num. 14. tom. 1. Ordin. p. 522: *Item, pour ce que la bonne monnoie que nous entendons à faire ouvrir, pour la nécessité, et les causes dessus dites, ne soit empeschiée ou retardée, pour les monnoies de nos Barons, nous avons ordonné et ordonnons, commandons et defendons que nuls Prélats, Barons, ne autres de nostre royaume, qui ont droit de faire monnoie ouvrir en leurs terres, ne puissent ouvrir, ne commander leur monnoies jusques à tant qu'ils aient Lettres pendans de Nous, contenant comment et quant ils devront ouvrir.*

Illud præterea erat Regis in monetarum Baronum jus, ut ad se pyzides assaiarum (Gall. boîtes des essais) ut monetariorum voce utar, deferre juberet, si qua fraus in iis monetis fieri suspicabatur. Litteræ Philippi V. Reg. Franc. ann. 1317. tom. 1. Ordin. pag. 754: *Quascumque monetas Prelatorum ac Baronum et aliorum quorumcumque regni nostri, qui monetas ipsas faciebant, poni mandavimus ad regiam manum nostram, capique fecimus, et ad certam diem præcepimus nobis afferri pissides assaiarum monetarum ipsarum, ut per hoc defectus cuilibet possit plene cognosci. Eadem Litteræ Gallico idiomate habentur ibid. pag. 755.*

* Monetarii regii cudendis baronum, extraneorumve principum monetis operam dare non poterant, ut colligitur ex Lit. Phil. VI. ann. 1339. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 524: *Comme Aymeri de la Coste eust esté accusé d'avoir ouvré en aucunes monnoies des barons de nostre royaume et dehors; c'est assavoir en la monnoie de la dame de Seuly, de Gale- ran, de Ligny, du conte de Namur, de la contesse de saint Pol, ou d'autres, etc.*

Ex hac monetarum in Regno diversitate non minima oriebantur incommoda, quæ Regios, ipsosque Dominorum vassallos ac subditos gravabant,

adeo ut Philippus V. Rex ann. 1321. consilium ceperit, non modo de- mensuris, sed etiam de monetis ad unicam redigendis. Continuator Nangii: *Præposuit etiam idem Rex, ut in toto Regno omnes monetæ ad unicam redigerentur; et quoniam tantum negotium sine magnis sumptibus impleri non poterat, falso, ut dicitur, delentus (f. deceptus) consilio, proposuerat ab omnibus Regni sui quintam partem bonorum suorum extorquere: unde et propter hoc ad diversas partes solennes Nuntios misit Prælati et Principibus, quibus ab antiquo jus diversas monetæ secundum diversitatem locorum suorum et hominum exigentiam faciendi, una cum Communitatibus bonarum villarum Regni dissentientibus, infecto negotio ad Dominum sunt reversi.*

Verum crebræ quæ Regem inter et Barones super monetis emergebant controversiæ, eo Barones ipsos tandem adegere, ut ultro Regibus nostris jus monetæ cudendæ distraherent, Regesque illud ab iis compararent: unde extinctum ferme in Francia jus istud monetæ. Exstant quippe in Chartophylacio Regio, scrinio Monnoies, tit. 13. 14. 15. 16. 27. varia Diplomata, quæ ejusmodi juris distractiones et emptiones iis de causis continent: ex quibus docetur a Carolo Comite Vadensi 14. Maii ann. 1319. Monetæ Carnotenses et Andegavenses pretio 50000. lib. bonorum parvorum Turon. Philippum V. comparasse, ut a Comite Claromontensi D. Borbonii Monetam Claromontensem et Borbonensem pretio 15. mill. libr. bonorum parvorum Turon. 27. Jan. ann. 1320. et Philippum VI. Monetam Blesensem a Guidone de Castilione Comite Blesensi pretio 15. mill. librar. Tur. 3. Maii ann. 1328.

Monocæ Principi jus cudendæ monetæ aureæ vel argentæ conceditur Aresto consilii Regii 16. Oct. 1643. cujus monetæ cursus in Francia permittitur Edicto dato mense Sept. 1644. et Aresto ejusd. Consilii 31. Jul. 1652.

Eodem jure gaudet etiamnum Dominus de Bois-belle et d'Enrichemont, ut patet ex Litteris 10. Maii 1635. quibus Petro Freté et Claudio Minard facultatem concedit monetam suam cudendi, dum Statuta Reg. Fr. quæ ad monetas spectant, observent: quod egregie confirmatur Edicto dato mense Jan. 1644. *Avec le pouvoir de battre monnoie d'or et d'argent.* Sed et anno 1719. 6 Julii Edictum tulit Dux Sulliaci contra monetarum adulteratores, qua jurisdictione Barones, quibus jus cudendæ monetæ servatum est sub Ludovico IX. privati sunt, ut supra docuimus.

Servatur in Camera Computor. Parisiensi Regestum de monetis, signatum in 1. fol. 123. quod sic inscribitur: *Ce sont les monnoies des Barons et des Prélats du Royaume de France, qui se dient avoir droit de faire monnoie, telle comme il la doivent faire de poids, de loi et de coing, qu'ils ont faites anciennement, etc. vers Noel l'an 1315.* In quo quidem Regesto describuntur figuræ earumdem monetarum. Ex eo autem et variis aliis monumentis quædam excerptissimus, quæ Baronum Francicorum ejusmodi monetæ spectant, literarum serie hocce loco utcumque digesta, descriptis etiam eorum typis, præsertim iis, qui in eo volumine exarantur. [*] Nos maluimus ex ipsis monetis typos delineare, quod summo studio perfecti supra laudatus Dom. Cartier, nummos describendos indicante V. Cl. de Saulcy.]

MONETÆ BARONUM FRANCICORUM, vel certe eorum, quibus in Gallis cudendæ monetæ jus fuit ab antiquo, et quarum mentio occurrit apud Scriptores.

† ACROMOTENSIS monetæ in Comitatu Urgellensi, mentio occurrit in Constit. pacis a Jacobo I. Rege Aragon. editis ann. 1234. in Append. Marcæ Hispan. col. 1430.

† ÆGIDIENSIS moneta. Vide infra Egidiensis.

† AGATHENSIUM Episcoporum monetæ meminit Clemens IV. PP. in Epist. 377. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 404.

AGENNENSIS monetæ, [quam Episcopus in feudum a Comite tenere dicitur in Charta ann. 1217. inter Instrumenta tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 431.] mentio fit in Charta P. Episcopi Agennensis ann. 1246. in Regesto Tolosano Camera Comput. Paris. fol. 45.

** AIRACENSIS moneta. Gall. d'Aire. Typus num. 1.

† ALBIENSIS Episcoporum monetæ mentio est in 1. Memoriali Camera Comput. Paris. fol. 27. Monetam Albiensem uxori suæ concedit Pontius Comes Tolosanus Charta inter Instr. tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 4. col. 2. Typum exhibemus, num. 1. 2.

ALTISSIDORENSIS monetæ meminit Innocentius III. PP. lib. 4. Epist. 123. Typum hic damus, num. 4.

AMBIANENSIS monetæ meminit Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 7. pag. 504. de qua etiam consulendus Adrianus Morlerius in Antiquitatibus Ambian. Hic unam damus ex Gazæ Nicolai *Du Mont*, Consiliariorum apud Ambianos Decani meritissimi, num. 6. [*] et aliam argenteam num. 5.]

ANDEGAVENSES Denarii, ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 10. gran. legis argenti Regis, et 18. sol. 6. den. ponderis ad marcam Parisiensem; Malliæ vero eorumdem denarium, 2. den. 21. gran. legis argenti Regis, et 17. sol. 4. den. malliar. duplic. ponderis, etc. [quorum 14. den. æstimantur in eodem Regesto 12. parvis Turon. idem fere pretium iis assignatur in Statuto S. Ludovici Reg. Franc. ann. 1265. tom. 1. Ordin. pag. 94: *Quinze Angevins pour douze Tournois.*] [* Scheda ann. 1308: *La monnoie d'Angiers quieure pour Tournois, et vaut moins viij. den. la livre.*] Monetæ typum descripsit Thevetus lib. 15. cap. 7. ut et Hautinus lib. de Monetis Francicis pag. 57. Monetæ Andegavensis mentio est apud Ordericum Vital. lib. 12. pag. 87. Innocentium III. PP. in Epist. pag. 185. 435. Edit. Colon. in Hist. Franc. tom. 4. pag. 649. apud Beslium in Comitib. Pictav. pag. 439. et in Episcop. Pictav. pag. 124. Chopinum de Sacra Politia lib. 3. tit. 1. § 8. tit. 6. § 17. Duchesnium in Hist. Drocensii pag. 224. Typos damus, num. 7. 8. 9. Minutissimam fuisse monetam docet le Roman d'Aubery MS.:

Ne me forfirent vaillant un Angevin.

Le Roman de Garin :

Que ja i mette vaillant un Angevin.

Alibi :

Si ne vos present vaillant un Angevin.

Chron. Bertrandi du Guesclin MS.:

Mais on y conquesta vaillant un Angevin.

[** In nonnullis Galliæ provinciis e. g. Metensi Angvine dicebatur minutissima moneta, quæ est quadrans denarii; ea-

dem alias parva Pictavina, Gall. *Poitaine*. Vide supra *Ordinat.* Phil. V. ann. 1329. pag. 508. col. 1.]

AQUITANICI, monetæ ita dictæ, apud Duchesium in Probat. Hist. des *Chastaigners* pag. 88. Typi num. 10. 11. 12.

† ARAUSIENSIS Principatus monetæ, in qua effictum cornu, quod insigne fuit Guillelmi primi, ut fertur, Arausensis Principis, typum hic delineamus. Typi num. 13. 14.

† ARELATENSIS Ecclesiæ in gratiam Manassis Archiep. jus eudendi monetam concessit Ludovicus III. Imper. Charta inter Instr. tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 95. col. 1. Ejusdem monetæ meminit Bulla Anastasii IV. PP. ann. 1153. *ibid.* pag. 98. col. 1. cujus fabricam ann. 1186. Petro de Toro concessit Petrus Aynardus vel Isnardus (Eynardum vocat Saxius in Pontif. Arelat. pag. 239.) Archiep. Charta *ibid.* pag. 100. col. 1. Hanc cusam interdum fuisse in castro Bellicadri, quo jure simul cum castro cessione Michaelis Archiep. ann. 1214. in gratiam Simonis Comitis Montisfortis discimus ex Charta *ibid.* edita col. 2. Vide Altaserram de Ducib. et Comit. Prov. lib. 2. cap. 5. pag. 142. Typi num. 15. 16.

† ARGENTINENSIS monetæ meminit Charta ann. 1275. in Hist. Mediani Monast. pag. 334.

* ARIENSIS. Vide *Airacensis*.

* ARNALDENSIS moneta, eadem forte quæ Leomanii Vicecomitum Carcassoniensium, aut Convenensium, quibus perinde commune fuit Arnaldi nomen. Vide *Arnaldensis*.

* ARTESIANI, ARTISIENSES, Moneta Atrebatensis. Charta Joan. dom. de Oysi ann. 1200. in Chartul. Mont. S. Mart. ch. 22: *Hanc sibi libertatem seu liberationem ecclesie comparant undecies viginti libris veteris Atrebatensis monetæ, etc.* Charta S. Ludov. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 527: *Cum Thomas de Sabaudia comes singulis annis perciperet et haberet in Flandria ad vitam suam, ut dicebat, sex milia librarum Artisienium, etc.* Alia ann. 1242. in Chartul. S. Petri Insul. sign. *Decanus* fol. 127. vº: *Adans de le Faleske a enuagiet à l'église S. Pierre de Lisle, por sissant et dis liures d'Artisiens, trois nuis de le dime k'il tient de mi en fiés.* Rursus memorantur *Artisienses* in Charta ann. 1374. pro monast. S. Nicol. prope Tornacum ex Reg. 105. ch. 523. Arest. ann. 1270. in Reg. *Olim* parlam. Paris.: *Cum major et jurati Silvanectensium quosdam, qui falsos et pravos Artesianos et stellingos apud Silvanectum expendebant, cepissent, etc.* Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1514. fol. 217: *La somme de huit vingt livres monnoye d'Artoys de xl. gros monnoye de Flandres pour la livre.*

ATREBATENSIS monetæ mentio est apud Vassorium in Annalib. Noviodunens. pag. 952. et Hemeræum in Augusta Viromand. pag. 202. Typi num. 17. 18. 19.

* S. AUGENDI vel Eugendi seu S. Claudii monetæ mentio fit in Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 104: *Oye l'umble supplication de nostre bien amé Guillaume de Beauregart abbé de S. Oyant en l'empire, contenant que comme ja pieça en usant de son droit et des privilèges octroyez à son église par plusieurs empereurs, lesquelz privilèges ont esté confirmez par nostre très amé oncle l'empereur, qui est à présent, ledit abbé eust fait faire et forger monnoye à son coing en sa ville de Moy-*

ranc en l'empire, ou diocese de Besançon, senz avoir contrefait monnoie d'autrui; et pour ce que l'arcevesque de Besançon disoit et maintenoit que, senz son congé et licence en son diocese, aucun ne pouoit faire forger monnoie, ledit arcevesque eust fait mettre le cex en laditte ville de Moyrenc, dont ledit abbé, qui de ce se senti agrevé, appella à court de Rome, où il ala et y poursuy sadite appellation, tant et si longuement qu'il obtint sentence pour lui contre ledit arcevesque.... Mais au plustost qu'il fu retourné de laditte court de Rome fist cesser de battre ou forger monnoie en sa terre, senz ce que depuis aucune y ait esté faite ou forgée. Vide *Moneta Condatescensis*.

AUGUSTODUNENSIS Episcoporum monetæ mentio est in Hist. Fr. tom. 1. pag. 65. apud Frisonum in Gallia Purpurata pag. 167. in Probat. Hist. Vergicensis pag. 22. 28. [et apud Johan. Munier in Disquisit. Antiquit. Augustod. pag. 87. et 159.] Exstat Charta Caroli Simplicis Regis Franc. ann. 8. Ind. 3. qua monetam urbis Heduensis, *dudum ab Ecclesia ejusdem urbis pravitate quorundam alienatam, et quam in præfata urbe comitalis auctoritas dominabatur, eidem Ecclesiæ restituit.*

AURELIANENSIS Episcoporum monetæ mentio est in tom. 4. Hist. Franc. pag. 338. 498.

† Aurelianenses, Dominorumne an Episcoporum non mihi constat, monetæ meminit Tabul. Dunense Ch. 30. [* In voce *Monetæ Redemptio*, supra col. 486. item mentio est *Monetæ Aurelianensis*, nullum vero hodie cognitum est exemplar *Monetæ Aurelianensis* nec Ducum, nec Episcoporum. *De Saulcy*.]

† AUSONENSIS in Catalonia monetæ meminit Charta ann. 911. in Append. Marcæ Hispan. col. 839.

AUXONENSIS dominorum monetæ meminit Golutus in Histor. Sequanica pag. 56. 422. 593. Typi num. 20. 21.

† Auxonensis monetæ solidum Stephaniensem (*Sol Estevenant*) sub Philippo Audace cusum exhibit Juranus in Hist. Comit. Auxon. pag. 54. meminit *ibid.* pag. 63. grossi Auxon. quem cudi jussit Carolus ultimus Burgundiæ Dux. Vide infra *Burgundiæ Ducum moneta*.

* BARBARINI, Moneta vicecomitum Lemovicensium. Vide supra *Barbarini*.

† BARCHINONENSIS monetæ mentio fit in Charta ann. 1299. tom. 8. Spicil. Acher. pag. 259: *Constituo vobis eidem marito meo in dotam quatuor milia librarum Barchinonensium de terno, de qua moneta 15. solidi valent unam marcham argenti fini, recti, pensi Perpiniæ.* Adde Marcam Hispan. col. 1430. et Chartam ann. 1302. apud D. le Blanc de Monet. pag. 29. *Moneta Barcheona*, in Charta ann. 1067. inter Probat. Hist. Occit. tom. 2. col. 257.

† BARENSIUM Ducum moneta alba uno denario levior moneta Franciæ, nigra vero ejusdem legis et ponderis cuditur ex Litteris ann. 1354. apud D. Calmet. Hist. Lotharing. tom. 2. inter Probat. col. 623. Typos plures *ibidem* exhibit laudatus Auctor num. 122. et seqq. Nos unum damus num. 22. et alterum aureum num. 23.

* Charta Yoland. comit. Barens. ann. 1354. inter Probat. Hist. Virdun. pag. 24: *Jofroys de Gondrecourt, maistres de nostre monnoye de Clermont (en Argonne) ha delivrez, pour deux queues de vin achetées à Varennes, quinze escus et demey d'or des Johannes.*

* BAVIARDI, BAUVIARDI. Vide in voce *Baviardus*.

BELLOVACENSIS Episcoporum monetæ mentio habetur apud Anton. Loiselum in Hist. Bellou. pag. 29. 30. 98. 132. 267. 268. 276. 277. 317. 328. Louvetum pag. 452. [Pilletum in Hist. Gerbo-red. inter Instr. pag. 344.] in Monastico Angl. tom. 2. pag. 978. 1008. etc. [Tabular. S. Martini Pontisar. : *Solvit unoquoque anno in festivitale S. Remigii XII. denarios Belvacenses seu XVIII Parisienses, etc.*] Typum damus, num. 24.

BENEHARNENSIS Vicecomitum monetæ Morlanensis meminit Marca in Hist. Beneharn. pag. 972. 308. 405. 496. 429. a quo et describitur. [Vide *Morlanus*.] Typos damus num. 25. 26.

* BERGENSIS Monetæ typum damus num. 27.

* BERNARDINI, Moneta a Bernardo de Andusia nomen habens. Arest. ann. 1265. in Reg. *Olim* parlam. Paris. : *Reæ in dicta terra (de Andusia) non tanquam successor dicti Bernardi, sed tanquam dominus principalis, facit monetam suam Turonensem cursualem per totum regnum, et non monetam Remundinorum et Bernardinorum, quæ erat moneta dicti Bernardi, et habebat cursum tantum in dicta terra.* Typus num. 29.

* BETHUNENSIS Monetæ typus num. 28.

BITERRENSIUM solidorum sub Philippo I. Rege mentio est in Tabulario Conchensi in Ruthenis Ch. 26. [Charta ann. 1078. inter Probat. Hist. Occitan. tom. 2. col. 301: *Per hanc vero dimitionem sive quirpitionem accipio de abbate D. solidos Biterrensens.*]

BITURICENSIS Ducum monetam auream descripsit Joan. Chauveau, in Hist. Bituric. lib. 6. cap. 8. [* Ea vero moneta est Brabantina; monetam Bituricensem damus, num. 30. et 31. *De Saulcy*.]

BLESSENSIUM Comitum Denarii, ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 10. gr. legis argenti regii, et 19. sol. 7. den. ponderis ad marcæm Par. Eorundem vero *Malliæ*, 2. den. 21. gran. legis argenti regii, et 17. sol. 4. den. malliar. duplic. ad marcæm Par. [ejusdem pretii atque *Andegavenses*.] Monetæ typus exstat in Regesto, quem etiam delineavit Thevetus in Cosmogr. lib. 15. cap. 6. ut et Hautinus pag. 49. Adde Historiam Castillonensem pag. 139. et in Probat. pag. 97. 99. [Antiquiorem typum exhibit Petavius in Gnorism. veterum nummorum.] Typi num. 32. 33.

* BOLONENSIS Comitum monetam exhibemus, num. 34.

* BRIENNENSIS monetæ mentio fit in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Croix* fol. 122. rº. : *Briennenses valent vj. lib. xv. sol. vj. den.*

BRITANNIÆ Ducum Denarii, ex Regesto, debent esse legis 3. den. 16. gran. argenti regii, et pond. ad marcæm Paris. 19. sol. 6. den. *Malliæ*, eorundem denariorum debent esse legis 3. den. argenti regii, et pond. 16. sol. 9. den. obol. duplic. ad marcæm Par. etc. [13. ejusdem monetæ denarii 12. parvis Turon. valere dicuntur.] Monetæ typus exstat in eodem Regesto, quem descripsit etiam Thevetus lib. 15. Cosmogr. cap. 11. ut et Hautinus in lib. de Monetis Francicis pag. 41. Adde eundem Hautinum pag. 99. 101. 103. et Argentreum in Histor. Armoric. lib. 1. cap. 13. pag. 95. Hujus præterea meminit Monstrelletus 3. vol. p. 8. Berrius in Carolo VII. pag. 168. [et Lobinell. pas-

sim in Hist. Britan.] Vide *Targa*. Typos monetæ Britanicæ damus, num. 35. 36. et 37.

* Charta ann. 1088. ex Cod. reg. 8542. 3 : *Tunc temporis currebat in Britannia moneta argentea, valente quotlibet albo argenteo sex denarios Turon. et etiam parvi denarii nigri currebant etiam tunc in Britannia ; in qua si quidem moneta alba erant insculptæ duæ erminæ circa crucem et in pila tres erminæ, in cujus quidem monetæ margine seu circumferentia erat sculptum sic : MONETA ALANI BRITONUM DUCIS. Instr. ann. 1391 : *Vit trover à Nantes en la tour neuve ès trésors dou duc Jehan plusieurs especes de monnoie de Bretagne, qui estoient merchées dou coin de plusieurs et divers Ducs, et aussi en fut trouvé de monnoie noire de diverses especes, et de celles que l'en disoit qui estoit de cuir.**

BROSSIÆ Vicecomitum, ex familia Saviniaca, Denarii, ex Regesto 123. debent esse legis 3. den. 6. gr. argenti regii, et pond. ad marcum Paris. 20. s. *Malliæ* eorumdem Den. legis 2. den. 16. gr. argenti regii, pond. 17. sol. 2. den. *maliar. dupl. etc.* Adscribitur hæc moneta Andree de *Sauigny*, Vicecomiti de *Burse*, seu, ut vulgo efferimus, de *Brosse*. Vide *Thevetum* tom. 1. pag. 547.

Dom. Petri de *Brossia*, Dom. de *Hiret*, et de *sainte Severe*, ex eodem Regesto, Denarii debent esse leg. 3. den. 6. gran. arg. regii, pond. 20. sol. ad marcum Paris. *Malliæ* eorumdem Denarium leg. 2. den. 16. gr. pond. 17. sol. 2. den. obol. dupl. Utrique monetæ inscriptus mergetraceutus, familiæ insigne. Vide eundem *Thevetum* pag. 550. Typum exhibemus, num. 38.

* BRUXELLENSIS Moneta. V. in hac voce.

BURDEGALENSIS monetæ meminit *Chronicon Burdegalense Arnaldi* sub finem. [In ea tertiam partem habebant Episcopi, ex Charta *Richardii Ducis Aquitan.* ann. 1186. inter Instr. tom. 2. novæ Gall. *Christ. col.* 285.] Typus num. 39.

* Reg. Cam. Comput. Paris. sign. in *Bibl. reg.* 8406. ad ann. 1310. fol. 161. vº : 5. *Burdegarenses valent 4. Turon.*

BURGUNDIÆ Ducum monetæ *Divionensis* mentio est apud *Duchesium* in *Hist. Ducum Burgund.* in *Prob.* pag. 55. 100. 101. in *Hist. Vergiacensi* pag. 116. 117. in *Prob.* pag. 170. in *Histor. Castillon.* in *Prob.* pag. 2. *Roverium* in *Reomao* pag. 257. 264. *Sammarthanos* in *Gallia Christ.* tom. 4. pag. 368. 369. 370. etc. Typus damus, num. 40. 41. 42. Describitur in *Tabulario Communie Divionensis* ex *Bibl. Petaviana Charta Hugonis Ducis Burgundiæ* ann. 1187. qua monetam suam *Divionis non posse fortiorum facere, quam ad legem 5. denarium.* proficitur.

* *Digenois*, in *Testam. Hugon. ducis Burg.* ann. 1314. ex *Cod. reg.* 9484. 2. fol. 155. rº. : *Nous denons à ces de la chapelle d'en vaul de Noient, près de Bremur, cent souldées de terre à Digenois... Nous denons et laissons à cent pucelles, à chascune vingt livres de Digenois por elles marier.*

Ejusdem monetæ pretium colligitur ex *Charta Guillelmi de Bellavaura Episc. Cabilon.* ann. 1297. inter *Instr. tom. 4. novæ Gall. Christ. col.* 253 : *Dedit centum solidos Divionenses veteres, quorum duo valent unum Parisiensem.* Ut *Ducis Burgundiæ* moneta cursum obtineat in *Francia* uti regia jubetur *Edicto Caroli VI. Reg. Franc.* ult.

Maii 1419. Huc etiam revocanda duximus quæ de *Monetis Comitum Burgundiæ* scripsit *D. Cangius* sub nomine *Stephanienses*, ut quæ ad *Burgundiam* hac in re spectant simul collecta habeat lector.

STEPHANIENSES, Monetæ Comitum Burgundiæ, a *Stephano Comite* dictæ, quo nomine duo potissimum indigitantur, nempe *Stephanus Guillelmi Comititis filius* sub ann. 1101. et *Stephanus alter* sub ann. 1147. a quo postremo cusas ejusmodi monetas probabile est, cum ante eum harum mentio non occurrat. *Vetus Regestum* sub ann. 1310 : *Stephan.* qui currunt in provincia *Bizuntina, sunt idem qui Turonenses, quinque Burdegalenses vel 4. eodem modo Divionenses, Arnaldenses, Petragoric. Viennenses 4. Sanchez qui currunt in Navarra, vel quinque Turon. Estevenars* dicuntur in *Charta Ægidii Episcopi Tullensis* ann. 1255. apud *Perardum* pag. 482 : *Trente-cinq livres d'Estevenars.* Sed legendum *Estevenans*, ut est in *Historiæ Vergiacensi* *Probat.* sub ann. 1322. 1370. pag. 306. 396. et apud *Golutum* in *Hist. Comitatus Burgundiæ* sub ann. 1294. et 1401. lib. 7. cap. 20. lib. 9. cap. 26. [*Stephaniensium* pretium indicat *Charta* ann. 1334. tom. 2. *Hist. Dalphin.* pag. 248 : *Valere asserit quatercentum libratas terræ annui redditus, Stephaniensi computo grosso Turonensi pro xv. den.* Eorumdem mentio fit in *Statutis S. Claudii* ann. 1448. pag. 46.]

* *Centum et viginti libræ Stephani*, in *Tabul. Morbac.* Ejusdem monetæ pluries fit mentio in *Testam. Joan. de Nant* episc. *Paris.* ex *comitatu Burgundiæ oriundi* ann. 1426. in *Tabul. archiep. Paris.*

A *Divionensi basilica S. Stephani* dictos *Stephanienses* existimat *Valesius* in *Notit. Gall.* pag. 279. cui utcumque favet *D. le Blanc* de *Monet.* pag. 130. Probabilius vero a *Stephano Comite Auxonensi*, quem *Estevenon* appellabant, sic nuncupatos censet *D. Brussel* de *Usu feud.* tom. 1. pag. 355. Sed si conjecturis conjecturas opponere licet, longe verisimilius mihi videtur a *S. Stephano*, cujus sub nomine *Deo* dicata ecclesia *cathedralis Vesontionis*, qui *Comitatus Burgundiæ* caput est, nomen et originem habuisse : præterquam enim quod antiquior celebriorque fuit *Vesontionensis* ecclesia quam *basilica S. Stephani Divionensis*, certum est hanc ante ann. 34. *Caroli Calvi*, hoc est 874. jus cudendi monetam non obtinuisse, ut liquet ex *Charta* ejusdem *Imper.* inter *Probat.* *Hist. S. Stephani Divion.* pag. 31 : *Isaac Lingonensis ecclesie reverendus Antistes... postulavit quatinus... ecclesie S. Mammetis Lingonensis, atque ecclesie S. Stephani Divionensis... monetam quam antea habere non consueverant, concederemus.* Porro multo ante hæc tempora eo jure gaudebat ecclesia *Vesontionensis*, ut videre est apud *Chiffletum* in *Vesont.* part. 1. pag. 187. Ex his etiam non absurde colligitur a *Burgundia* potius in *Comitatu Auxonensem*, inter utramque *Burgundiam* situm, *Stephanienses* inductos, quam a *Comitibus Auxonensibus* eos accepisse *Burgundiones*. [* *Ecclesie Vesontionensis S. Stephano* dicatæ sub eodem nomine fertur moneta, cujus duos typos penes nos habemus ; in quorum uno legitur in una parte *Bisontium*, in altera *Pthomartyr*, in alio *Porta nigra B. Stephani.*] [*² *Addit Dom. de Saulcy Vesontionenses* denarios, qui

frequenter occurrant, omnes inscriptos esse *S. STEPHANUS PROTHOMARTYR*, indeque sine dubio monetæ nomen exstitisse.] Restat nunc opinio *D. Cangii* quæ eo ipso quo stabilita est fundamento corruit : exstat enim *Charta Arelate* exarata in *Tabular. S. Victoris Massil.* ann. 1092. ubi *Stephaniensium* occurrit mentio : *Accepit in pretium sicut bona fide inter ipsos complacuit de denarios Stephaniensios lib. vi.* Erant itaque *Stephanienses* ante appellatos a *D. Cangio* *Stephanos*, quibus proinde nomen acceptum referri non debet ; neque enim a quoquam in dubium revocari posse arbitror eo loci de *Stephaniensibus Burgundiæ* agi, cum utraque provincia eidem imperio tunc temporis subjaceret ; maxime cum *Arelate*. *Episcoporum* moneta sub nomine *S. Stephani* percussa nusquam occurrat. A corrupta pronuntiatione nominis *Stephani*, quem *Estevenon* efferebant, dicti etiam iidem denarii.

ESTEVENENSES, in *Charta* ann. 1265. apud *D. Brussel* de *Usu feud.* tom. 1. pag. 353 : *Sub pretio quinquagentarum librarum terræ annui redditus monetæ Estevenensis.* *Testament. Philippi Boni Fland. Comit.* ann. 1441. apud *Miræum* tom. 2. pag. 1260. col. 2 : *Cessimus castrium, oppidum et districtum Moneve... cum omnibus quæ eo pertinent, cujuscumque generis sint, et redditum quingentarum librarum Estevenons dictarum producere æstimantur.* Ubi *denariorum ecclesie Metensis*, qui nomine *S. Stephani* etiam insigniebantur, mentionem fieri opinor. [*² *Libræ Stephaniensium Burgundiæ* sunt, *Metenses* enim monetæ numquam a *S. Stephano* dictæ. *De Saulcy.*] *Sols Estevenans*, in *Consuet. Burgundiæ Comitatus* sub *finem. Litteræ Philippi Dom. Joinvillæ* ad *Aram* ann. 1354. inter *Ordnat. Reg. Franc.* tom. 4. pag. 294 : *Paieraît chascuns feuc... dix sols d'Estevenonæ.*

CABILONENSIVM Comitum monetæ figuræ describuntur in *nupera Historia Cabilonensis*, initio tom. 1. tab. 2. et lib. 1. pag. 100. Typum hic delineari curavimus, num. 43.

CADURCENSIVM Episcoporum *Denarii*, ex *Regesto* 123. jubentur esse 3. den. 16. gr. legis argenti *Regis*, et 21. sol. 10. den. ponderis ad marcum *Paris.* et 1. den. amplius in 3. marcis ; eorumdem vero *Malliæ* 2. den. 4. gr. legis argenti *Regis*, et 18. sol. 8. den. ponderis ad marcum *Paris.* [in eodem *Regesto* horum *denariorum* pretium sic statuitur, ut 20. den. *Cadurc.* valeant 12. parvis *Turon.*] Monetæ typum hic damus, num. 44. dedit etiam *Hautinus* pag. 51. Hujus mentio occurrit apud *Cruceum* in *Hist. Episcop. Cadurcens.* pag. 65. 121. *Justellum* in *Hist. Arvern.* pag. 47. in *Probat. Hist. Turen.* pag. 38. etc.

CAMERACENSIVM Episcoporum monetæ mentio est in *Charta Ottonis III.* *Imp.* ann. 1001. tom. 3. novæ *Gall. Christ.* inter *Instr. col. 1.* qua *Herluino Episcopo* id juris conceditur. Typos exhibemus 45. et 46.

* *Cameracensium Episcoporum*, qui et *Comitum* titulo insigniuntur, monetæ mentio simpliciter nobis occurrit in *Charta Caroli Simplicis* ann. 912. ex *Tabul. eccl. Camerac.* : *Præcipientes ergo jubemus et hujus præcepti vigore invicto firmamus, quo præfatæ locus villæ munimen Castellum nostra possideat perpetuo munificentia ac mercatum et proprii nomismatis percussuram. Monetæ officinam simili modo donamus, in alia ejusd. reg. ex*

eod. Tabul. quam minus recte Carolo C. attribuit Miræus Diplom. Belgic. cap. 10. Charta Ottonis reg. ann. 941. in eod. Tabul. : *Concedimus præfato episcopo (Volcberto) et successoribus ejus omne telonium, cum Moneta civitatis suæ Cameracensis.* Ordinar. MS. ejusd. eccl. fol. 11. r. ubi de missa in die Nativit. : *Duo canonici, vel alii cantant Christus vincit ; quo cantato, accedunt ad episcopum, recepturi ab eo singuli duodecim denarios Cambrisienses.* Inter plures hujus monetæ typos ex museo D. Mutte ecclesiæ Cameracensis decani selectos aliquot hic exponimus ; quibus duos ejusdem capituli ante annum 1440. cusos subjicimus ex eodem museo.

* Primus est Nicolai de Fontanis ann. 1249. qui in altera parte exhibit caput episcopi mitratum cum inscriptione, *Nicholaus episcopus* ; in altera crucem cum inscriptione in circulo exteriori *Ave Maria gratia plena.* Et in crucis angulis, *Cameracu.*

* 2. Guidonis de Collemedio ann. 1297. in quo aquila expansis alis visitur, cum inscriptione : *Guido epis. Cameracensis.* In altera parte cum duplici inscriptione *Ave Maria gratia plena et Dominus tecum.*

* 3. Roberti de Gebennis ann. 1368. in quo ille eques sagatus et gladio armatus effingitur, equo vestito insidens, cum inscriptione : *Robertus Dei gra. eps. et comes Camerac.* In altera parte, XPC. IMPERAT. XPC. VINCIT. XPC. REGNAT. [* Confer Tab. IX. num. 15.]

* 4. Joannis de Gavre, alias de Lens, ann. 1412. ubi duo scuta, unum gentilium, alterum comitatus Cameracensis, cum inscriptione : *Johannes eps. et comes Camerac.* In altera parte, *Sit nomen Domini benedictum.* Et in interiori circulo, *Moneta fca in Cameraco.*

* 5. Maximiliani a Bergis, primi Cameracensis archiepiscopi ann. 1559. in quo ipsius scutum gentilium, cum inscriptione : *M. a Bergis D. G. eps. Sd. Ca. S. Imp. P. Co. Ca.* In altera parte, *Nec cito, nec temere.*

* 1. Capituli, ubi caput mitratum cernitur, cum inscriptione : *Moneta capituli.* In altera, *Ave Maria gratia plena.* Et in crucis angulis, *Cameracu.* Similimus nummo Nicolai de Fontanis.

* Alter typus præfert in medio *Camerc.* et in circulo, *Capitulum vac.* In altera parte crux, cum inscriptione in ambitu, *Moneta duplex.*

CAMPANÆ Comitum monetæ *Pruviniensis* [dictæ, quod in oppido Pruviniensi cuderetur,] mentio est non semel apud Scriptores, et in veteribus Tabulis, apud Innocentium III. lib. 14. Epist. 91. 92. 126. Roverium in Reomao pag. 231. 232. 236. 237. 297. in Hist. Castillon. in Probat. pag. 43. in Hist. Breccens. pag. 38. [in Charta ann. 1137. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 32. Charta Johannis Valerici ann. 1231. in Tabul. Sangerm. : *Nos erga fratrem Johannem de Milliaco de 100. libris Pruviniensibus liberetis, videlicet unoquoque solido pro 17. denariis, minus Pictavina.*] Hinc *Libræ Pruviniensium*, apud Arnulfum Lexoviensem in Epist. pag. 56. in Chron. Ceccanensis, seu Fossæ novæ ann. 1201. 1202. 1209. 1216. et alibi passim. Charta ann. 1216. apud Ughellum tom. 3. pag. 499 : *Nos profitemur mutuo recepisse... 20. libras bonorum Provesinarum Senarum.* [Moneta Proveniensiensis, in Charta ann. 1194. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 81. Alia ann. 1213. ibid. pag. 127 : *Si cum la prevosté de Collomiers le contient, et si*

cum je la tenoie... pour VIII. vingt et ix. liv. de Proveniensiens.] Chron. MS. quod legitur in Tabul. S. Maglorii :

L'an mil deus cent et vint trois
Fist Thibaut sa monnoie abatre,
La viez monnoie de Prouvins,
Ou l'on boit souvent de bons vins.

[Monetæ typum describimus num. 47.]

* *Proviensis fors*, in Charta ann. 1268. ex Chartul. monast. de Escureio. Ad hujus monetæ exemplar denarii Romæ cusi, appellati sunt *Provenienses Senatus*, perperam *Senarum* apud Ughell. supra laudatum, quod eorum denariorum valor Senatus Romani decreto statureretur, ut censet Muratorius tom. 2. Antig. Ital. med. ævi col. 808. Charta ann. 1195. ibid. col. 810 : *Pro ducentis sex libris Proveniensiensium Senatus, et quinque solidis, eo quod denarius Papiensis secundum statutum formam a iudicibus et mercatoribus Urbis, duodecim denarii pro viginti Proveniensiensibus veteribus nunc computantur : et habita portione Proveniensiensium veterum ad Provenienses Senatus, qui nunc duodecim Provenienses veteres pro sex Proveniensiensibus et dimidio Senatus cambiantur.* Alia ann. 1232. ibid. col. 807 : *Item et ducentas et viginti libras bonorum Proveniensiensium Senatus.* Vide ibi col. 815. Grimaldi animadversiones in hanc ipsam monetam.

CARACASSONENSIS monetæ mentio est in Tabulario Abbat. Conchensis in Ruthenis Ch. 85. [et in Charta ann. 1069. inter Probat. Hist. Occitan. tom. 2. col. 267. Concessio ad firmam monetæ Carcasson. ann. 1159. ibid. col. 574 : *Ego Raymundus Trencavelli dono licentiam operandi vobis... in moneta mea de Carcassona... de XXIV. solidis denarios in libra, et de XXVI. solidis mealas in libra, et sexta pars sint de mealas. Item quando voluntas nostra erit habeatis licentiam minuendi unam mealam et non plus.*] Typum habes, num. 48.

† CARENTONII in pago Burbonensi diocesis Bituric. minorum monetæ typus infra describitur ; quem potius ad Comites Sacricæsaris, qui et Carentonii domini erant, referendum existimo. Vide infra *Sacricæsaris*. [* Nos typum exhibemus num. 49.]

CARNOTENSIS Comitum Denarii, in Regesto 123. jubentur esse 3. den. 10. gran. legis argenti Regis, et 19. sol. ponderis ad marcam Paris. [quorum 14. valere dicuntur 12. parvis Turon.] *Mallix* vero eorumdem Denariorum, 2. den. 21. gr. legis argenti Regis, et 17. sol. 4. den. malliar. duplic. ad marcam Paris. Monetæ typum hic damus, num. 50. et 51. Hujus meminerunt Ordericus Vitalis pag. 581. Fulbertus Epist. 34. etc. [Carnolorum nummorum mentio est apud Mabill. tom. 4. Annal. pag. 424.]

* CASTELLETI minorum, gentis apud Sequanos nobilitate insignis, monetæ typum intra schedas meas habeo, ubi in una parte legitur : *SIT LAUS DEO ET GLORIA*, in area crux variegata ; in altera : *NICOLAUS DU CHATELET* et in medio arx. Ejusdem Nicolai, tanquam domini Vauvillarum, monetæ typi duo exstant in Hist. geneal. domus Castellati pag. 203.

CASTRIMELIANDI (perperam scriptum in Regesto 123. *Castrivillani*) dominæ, Domini de Sully matris, Denarii [quorum 15. æstimantur 12. parvis Turon.] ex eodem Regesto debent esse 3. den. 6. gran. legis argenti regii, et 20. s. ponder. ad marcam Paris. *Mallix* eorum Denariorum 2. den. 16. gran. legis ar-

genti regii, et 17. sol. 2. den. malliar. duplic. ponderis ad marcam Parisiensem. Monetæ typum hic exaramus num. 52. Fuit autem illa Margareta de Bomés, Domina Castrimeliandi, uxor altera Henrici D. de Suliaco, et mater Henrici Franciæ Buticularii. Vide Hist. Monmoriaci pag. 227.

CASTRIMELIANDI minorum Denarii, ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 6. gran. legis argenti Regis, et 20. sol. ponderis ad marcam Paris. *Mallix* eorumdem denariorum 2. den. 16. gr. legis argenti regii, et 17. sol. 2. den. malliar. duplic. ad marcam Paris. [pretii vero ut denarii Castrimeliandi.] Monetæ typum hic describimus, num. 54. quem delineavit etiam Hautinus pag. 51. Alterum damus num. 53.

CATALAUNENSIVM Episcoporum monetæ mentio est apud Laurentium Leodiensem pag. 327. et Hemeræum in Augusta Viromand. pag. 174. Typum habes num. 55.

† Ejusdem typum sub Rogero II. Episc. percussum habet D. le Blanc qui Tract. de Monet. pag. 148. scribit id juris vel ejus confirmationem obtinuisse Rogerum a Philippo I. cujus inaugurationi ann. 1080. interfuerat. [* Est moneta episcopi Laudunensis, quam pro Catalaunensi exhibet le Blanc. De Saulcy.]

* Bulla Alex. III. PP. in Chartul. Campan. fol. 17. v. col. 2 : *Bizantium auri boni et ponderis trium denariorum et oboli Cathalanensis monetæ, quem Cathalanensis ecclesia singulis annis... ecclesiæ vestræ rationabiliter debet persolvere... vobis confirmamus.* Charta ann. 1290. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. : *Item onze Parisis sur la vigne Watin Chardon devers Bucy. Item deux Chaalons et une maille Chaalons sur la maison Gilon le boucher.*

CELLENSES CORNUTI. Vide supra *Cornutus* 3.

CENOMANENSES Denarii, quos *Mansois* vocabant, ex Regesto 123. debent esse legis 6. den. argenti Regii, et 16. sol. ponder. ad marcam Paris. Mox additur : *Et ainsi vaudront les Mansois dessusdits 20. deniers moins la livre, que Tournois petits ; c'est à dire que les 13. Mansois ne vaudront que 2. sols de petits Tournois, etc.* Monetæ inscriptum, SIGNUM DEI VIV. In altera parte : *MONETA CENOMAN.* Ita etiam habetur apud Thevetum lib. 15. cap. 7. et Hautinum pag. 45. Est penes me denarius alter Cenomanensis, in cujus parte altera crucicula cum 2. globulis et 2. liliolis in singulis crucis lateribus, cum hac Epigraphe : *SIGNUM DEI VIVI.* In altera *COMES CENOMANN.* [Non multum absimilis denarius cujus typum describimus ; loco liliorum effictæ litteræ Græcæ A et Ω, in altera parte Comitum monogramma. Alii typi penes nos sunt qui solo monogrammate differunt.] Vide Thevetum lib. 15. Cosmogr. cap. 3. Charta ann. 1315. de Cenomanensibus denariis hæc subdit : *Et avoient cours pour 20. deniers moins que la livre Tournoise du Roy composée de 240. deniers. Ladite livre de deniers Mansois valloit à cette raison, et estoit composée de 260. deniers.* Cenomanensis monetæ mentio præterea occurrit apud Ordericum Vitalem pag. 579. 684. 708. Innocentium III. PP. pag. 415. Edit. Colon. etc. Apud Raymundum de Agiles in Hist. Hierosol. pag. 165. *Mansoi* dicuntur, ex Gallico *Mansois*, vel *Mansais*, quomodo appellantur in Consuetudine

Cenoman. art. 4. 5. 6. etc. et apud Philippum Mouskes in Hist. Francor. MS. :

Fu sa raençons aramie,
Fu de Bezans, et d'Estrelins,
Et de Mançois, et d'Angevins,
Qui li vinrent de Normandie.

Bertrandus Clericus, u Roman de Girard de Vienne MS. :

Totes nos terres nos ont si en destrois,
Que nos n'i prenos vaillans deus Mansois.

[Charta ann. 1280. in Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 188 : *Penitus dimisi Nicolao Tyeabout fratri meo, pro viginti uno Mansois tres virgatas terræ.* Haud scio an idem denarii indicantur in Charta Guill. Standardi Senescalli Provincie ann. 1267 : *Pro marcha Mansen. novorum dent XXVII. sol. Provinciales.*] Typi 56. et 57.

Ut porro vel pondere, vel pretio Cenomanensis denarius Turonensis inferior, ita Andegavensi superior erat, ut qui in veteri Statuto S. Ludovici Regis de Re monetaria duobus Andegavensibus (*deux Angevins*) valere dicitur. Nec Andegavensibus duntaxat, sed et Normannicis denariis graviore erant Cenomanenses, cum Cenomanicus Normannico et semisse valerent : atque inde vulgo apud nostros *Metalla morum melientes*, ut verbo utar Stephani Episc. Tornac. Epist. 103. in proverbium abiit, Cenomanensem valere Normanno et semisse, quod ad utriusque gentis acutum ingenium traducunt, quo Normannis, quantumlibet callidis ac astutis, præcellunt Cenomanenses. Ita Cardinus Bretius lib. 2. de supremo Regis Imperio cap. 13. Metallum porro probatam denarium Cenomanensium arguit lex 6. denariorum, quæ in cæterorum trium tantum fere semper esse solet. Jus vero cudendi monetam habuisse Episcopos Cenomanenses ex concessione Pipini Regis, colligitur ex Vita Aldrici, ejusdem urbis Episcopi pag. 100.

Antiquitas videtur jus cudendæ monetæ concessum Episcopis Cenomanensibus, cum in Præcepto Ludovici Pii apud Baluz. tom. 3. Miscel. pag. 100. a Pipino sive a Theodorico atque anterioribus Regibus id habere memorantur : unde an merito Charta Theoderici suspectæ sit fidei eruditus viris nescio. Ut ut sit ex ea discimus sub nomine S. Gervasii Cenomanensis ecclesie patroni, et Regis percussam fuisse ; atque adeo non ejusdem figuræ qua monetæ Comitum Cenomanensium : *Aigilbertus Cenomanicæ urbis archiepiscopus, nos deprecatus est, uti monetam publicam in sua civitate, et in nomine S. Gervasii ac nostro ei concederemus*, apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 200.

CLAROMONTENSIS Episcopi et Capituli Denarii, ex Regesto 123. debent esse 3. den. 16. gran. legis argenti Regis, et 20. sol. 6. den. ponderis ad marcam Paris. [13. ejusmodi den. valent 12. parvis Turon.] *Mallix* eorumdem Denariorum 3. den. leg. arg. Regis, et 16. sol. 9. d. obol. duplic. ponderis ad marcam Parisiensem. Monetæ typum hic damus, quem proferunt etiam Thevetus lib. 14. cap. 12. Savaro in Orig. Claromont. pag. 278. 1. Edit. ut et Hautinus pag. 45. Hujusce monetæ mentio occurrit apud Gallandum de Franco alodio pag. 107. Justellum in Hist. Arvern. in Probat. pag. 56. 144. 145. 146. in Probat. Hist. Turenensis pag. 57. etc. In Charta ann. 1219. in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 165. hæc habentur : *Levabuntur 15.*

Claromontenses qui valent 30. Podienses. [* Vide supra *Duranti*ngi.]

CLAROMONTENSIS Comitum in pago Bellovaco monetæ typum recentiorum, cum antiquior nobis non occurrat, hic delineamus. Vide supra. [* Nos satis antiquum Episcopi exhibemus num. 58.

CLUNIACENSIS Abbatum monetæ mentio est in Bibliotheca Cluniacensi pag. 1410. 1505. 1535. et apud Gallandum de Franco alodio pag. 57. Typus num. 59.

* *Cluniensis*, pro *Cluniacensis*, in Charta ann. circ. 1150. et 1160. inter Probat. ult. Hist. Trenchor. pag. 166 : *Accipit ab eo predictus prior ccc. solidos Cluniensis monetæ.* Alia Beatr. comit. Cabilon. ann. 1212. in Chartul. Cluniac. : *Ego Beatrix comitissa Cabilonensis... Deo et ecclesie Cluniacensi in perpetuum elemosinam contuli, ut monetæ Cluniacensis per universam terram meam amodo currat, nec alia de cetero possit currere moneta ibi, excepta solummodo in præpositura mea Cabilonensi... Si vero, quod absit, contigerit quod moneta Cluniacensis tantum pondere et lege pejorescat, quod marca argenti minus duos solidos, quam tempore meæ concessionis valebat, vel successores mei juramentum præstitum servare non teneantur. Erat autem tunc temporis moneta Cluniacensis, videlicet xij. denarii, secundum legalem probationem in pondere argenti quinque denariorum et oboli, et cuperis sex denariorum et oboli.*

COLONIENSIS monetæ mentio est in Charta ann. 950. apud Marten. tom. 2. Ampl. Collect. col. 45.

CONDATESCENSIS monasterii, seu S. Eugendi vel S. Claudii monetæ mentio fit in Histor. rythmica ejusdem Monast. apud Mabill. tom. 1. Annal. pag. 608. quod quidem jus acceptum referri debet Friderico Imper. ut patet ex Charta ann. 1175. inter Instr. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 22. [* Vide supra S. Augendi moneta.

CORBEIENSIS Abbatum monetæ mentio occurrit in Charta Philippi Aug. ann. 1185. quam supra retulimus inter præmissa ad monetæ regias ; unde etiam colligere promptum est Abbates id juris antiquitas obtinuisse. Penes nos est recentioris typi pars antica in qua efficta Crux pedata inter cujus brachia binæ coronæ et bina lilia cum Inscript. SIT NOMEN, etc. alteram recuperare non licuit. Haud scio an idem sint cunei de quibus Mabill. tom. 3. Annal. pag. 337.

* Charta ann. circ. 1085. in magn. Chartul. nig. Corb. ch. 24. fol. 48. r. : *Everardus abbas Corbeyæ scriptis retinere volumus qualiter Moneta Corbeyæ nostris temporibus agenda sit, quantave firmitate nobis viventibus sit tenenda. Constitutum autem eam ad septem denarios argenti, juxta legem et pondus Ambianensis monetæ : obolos quoque ponimus ad sex denarios, et ita ut tredecim ex illis denarii integrorum duodecim denariorum pondus efficiant, nec ad singulos centum solidos denariorum, nisi tantum viginti solidos ex eis admisceri permittimus.* Typus hujus monetæ sub Joanne quodam abbate exstat in cimeliarcho D. Fauvel, in cujus antica parte efficta crux pedata cum binis coronis et binis liliis inter illius brachia, et inscriptione : JOHANNES ; in altera pedum pastorale inter A et ω : cum inscript. ABAS CORBEIEN. [* Nos paulo diversum exhibemus num. 60.]

CRESPIACENSIS, seu Vadensium Comitum monetæ mentio est apud Heme-ræum in Augusta Viromand. in Regesto pag. 46. 47. [*Moneta Crispeti*, in Charta ann. 1184. tom. 2. Histor. Eccl. Meld. pag. 72.] Typus num. 61.

* Charta Phil. Aug. ann. 1214. in Hist. Abbavil. pag. 126 : *Comes Bellimontis et de Crespiaco et Alienor uxor ejus, quondam comitissa Viromandix, dederunt in perpetuum elemosinam ecclesie S. Judoxi supra mare decem libras de moneta patriæ Crespiacæ... Dicta comitissa dedit et concessit in perpetuum elemosinam dictæ ecclesie centum solidos monetæ Crespiacæ.* Vide infra Valozius.

DELPHINALIUM monetarum origo repetenda a Guigone II. cui ann. 1155. jus cudendi monetam concessit Fridericus I. Imper. Bulla descripta in Diplomate Friderici II. ann. 1238. quo idem jus Delphinis asseritur tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 93 : *Præterea potestatem condendi et fabricandi novam monetam in villa quæ dicitur Sesana, quæ sita est ad radicem montis Jani, quia ibidem monetæ fabrica non erat, a nostra Majestate impetravit Guigo Dalphinus.* Aliæ etiam fuere Delphinalium monetarum officinæ, apud Oysencium videlicet, unde *Libræ Oysencii*, id Decis. 432. Franc. Marci part. 2. pag. 224. Avisanum, Crimiacum, Cerviam, Gratianopolim et Romanum, in quibus monetæ aureæ, argenteæ et cupræ cudebantur, ut discimus ex Extracto Computi ann. 1339. tom. 1. Histor. Dalph. pag. 95. et Instrum. ann. 1327. ibid. tom. 2. pag. 214. 215. Jam vero de earum figura, lege et pondere paucis dicendum ; ac primo quidem

* *Floreni* jubentur esse de 24. *quaratis auri fini, ad remedium ligæ octavæ partis unius quarati pro qualibet marcha, et ad remedium ponderis octavæ partis 1. floreni pro qualibet marcha. Item in dictis florenis sit... ab una parte imago B. Johannis Bapt. et supra spatulam dextram ipsius imaginis sit... unus parvus Dalphinus, et circumscribatur a dicta parte SANGTUS JOHANNES BAPTISTA. Ab alia vero parte dicti florenis sit unus flos... de lilio, circumscribatur a dicta parte GUIGO DALPHINUS.* Consilium ann. 1327. tom. 2. Hist. Dalph. p. 214. ejusdem legis, ponderis et figuræ ex Ordin. ann. 1340. ibidem pag. 415. [* Florenum Delphinalium exhibemus num. 64. ubi circa liliam scriptum HU. DPH. VIENS.] Item

* *Albi denarii*, dicti *Grossi Dalphinales* pond. 60. ad marcam Dalph. leg. 11. den. argenti puri, ad remedium legis 1. gr. circiter, et ad remedium ponderis sex septenarum 1. grossi, pretii 17. den. : *Quilibet grossus habeat ab una parte in medio figuram seu imaginem unius hominis sedentis super duobus piscibus Dalphinis, uno ad dextram, et alio ad sinistram partem, habentis in manu dextera unam virgam, et in summitate ipsius virgæ unum florem, et habentis in capite unum circulum florum, et circum circa sint... primo supra caput dictæ imaginis una crux, et præterea litteræ continentes hæc verba, HUMBERTUS DALPHINUS VIENNENSIS, ab alia vero parte debeat esse una magna crux in medio, et quatuor pisces Dalphini parvi, videlicet unus in quolibet quarto seu vacuo dictæ crucis, et circumquaque, primo crux et deinde litteræ... GROSSUS DALPHINALIS.* Item

* *Oboli grossi Dalphinales* cursus 8. de d. ob. leg. 8. den. argenti puri, pond. 7. s. 4. d. dictorum obol. ad marcam, ad remedium leg. 1. gr. et semis. et ad remedium ponderis semis. den. : *Quili-*

bet obolus grossus habeat ab una parte in medio unum magnum piscem Dalphinum, et circum circa primo cruz, et deinde litteræ... HUBERTUS, etc. alia vero parte debet esse in medio una magna cruz, et duo Dalphini, in duobus quartenis dictæ crucis et circumquaque præmissa cruce litteræ... OBOLUS GROSSUS DALPH. Item

† Duplices Dalphinales leg. 4. den. pond. 15. s. 10. den. ad marcam, ad remedium legis 1. gr. circiter, et ad remedium ponderis 1. duplicis, pretii 2. den. ejusdem figuræ in antica qua oboli supra, in alia vero parte sit quædam cruz magna quæ vadat a qualibet parte usque ad summitatem circuiti, et unus piscis Dalphinus in uno quatorum dictæ crucis, et litteræ circum circa.... DUPLEX DALPH. Item

† Denarii nigri Dalphinales leg. 3. den. ponderis 24. sol. ad remedium legis 1. gran. circiter, et ad remedium ponderis 2. den. pretii 1. den. in antica effectus Dalphinus ut in obolis, in altera cruz cum Inscript. DENARIUS DALPH. Item

† Oboli nigri Dalphinales pretii 1. ob. leg. 2. d. minus 2. gr. pond. 33. sol. 4. den. ad marcam, ad remedium leg. 2. gran. circiter, et ad remedium pond. 4. ob. ejusd. figuræ in antica parte qua denarii nigri, in postica sit in medio una cruz quæ extendatur a qualibet parte usque ad summitatem circuiti, et litteræ circumquaque præmissa cruce.... OBOLUS DALPHINALIS.

† Dozeni pretii 12. den. leg. 6. d. argenti puri, pond. 10. sol. ad marcam. Item

† Moneta alba leg. 6. d. arg. puri, pond. 6. s. ad marcam, et habeat ab una parte circum infra quem sit unus Dalphinus, et ab alia parte sit una cruz parva, prout habent Turonenses argenti regni Franciæ, ex laudato supra Computo ann. 1339. Vide Dozenus. [* Typos exhibemus num. 63. et 62.]

* Ordinat. Caroli V. dalph. ann. 1357. 8. Jun. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Vienne fol. 18. r. : Primo (cudantur) denarii albi curribiles pro decem octo denariis ad octo denarios argenti fini, de liga et de pondere sic. sol. den. promarcha... Et habeant dicti denarii ab una parte arma nostra dalphinalia infra compassum rotundum, et in circuitu sint hæc verba : KAROLUS PRIMOGENITUS FRANCORUM REGIS ; et ab alia parte sit una cruz longa transiens totum compassum, et inter brachia crucis sint duo flores lilium et duo pisces dalphini, et in circuitu, DALPHINUS VIENNENSIS. Item denarii nigri currentes pro sex denariis, de liga iiij. den. argenti fini, et de pondere xij. sol. iv. den. dictæ monetæ... Et habeant ab una parte unum compassum rotundum, et in medio sint hæc litteræ, KROL, et de super dictas litteras unum florem lilii, et a parte inferiori unum piscem dalphini, et in circuitu, K. PRIMOG. FRANC. REG. et ab alia parte sit una cruz cum tribus brachiis floretatis de flore lilio et pede transeunte compassum, et in circuitu sit, DALPHINUS VIENNENSIS. Item denarii nigri curribiles pro iij. den. ad ij. den. et xij. gr. de liga, et de pond. xvj. sol. viij. den. pro qualibet marcha dictorum denariorum.... Et possunt esse in fretone duo fortes et duo debiles ; et habeant ab una parte infra compassum duos flores lilium et duos pisces dalphini, et in circuitu, K. PRIMOG. FRANC. REG. et ab alia parte infra compassum unam crucem planam, et in circuitu, DALPHINUS VIENNENSIS. Item denarii nigri curribiles pro j. den. de liga j. den. argenti fini, et de pond.

xij. sol. iij. den. pro qualibet marcha... Et habeant ab una parte infra compassum quatuor flores lilium, et sit scriptum in circuitu, K. PRIMOG. FRANC. REG. et ab alia parte infra circuitum litterarum habeant unum piscem dalphini sine compassu, et in circuitu, DALPHINUS VIENNENSIS.

† S. DEODATI (S. Diey) apud Lotharingos monetæ mentio fit in litteris Ermengardis ann. 1051. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lothar. col. 441. in Chartis ann. 1115. 1176. ibid. tom. 2. col. 261. 368. ubi monetæ typum delineavit num. 153. ejusd. præterea meminit P. Benoist in Origin. Domus Lothar. pag. 531. Typi num. 65. et 66.

* DIENSIS Civitatis nummi typum exhibemus num. 67.

S. DIONYSII in Francia Abbatum moneta, de qua Doubletus pag. 407.

* Hujus typum delineari curavit Molinetus in Museo S. Genev. pag. 145.

† DIVIONENSIS moneta. Vide supra Burgundiæ Ducum Moneta.

* DOLENSIS monetæ mentio fit in Charta Gir. Villelud. abb. ann. 1212. ex Chartul. Bauges. Turon. dicec. : Pax et amicitabilis compositio inter partes taliter intercessit, quod dictus abbas (de Baugeselo) dedit dicto Petro pro bono pacis duodecim libras dolensis monetæ. [* Vide Castr. Rodulfi dominorum moneta.]

DROCENSIS Comitum monetæ mentio est apud Ordericum Vital. lib. 5. pag. 576. 596. 685. [Adde Vitam S. Hildeburgis tom. 2. Spicil. Acher. pag. 690.] [* Hujus meminit quoque Charta ann. 1287. ex Tabul. capit. Carnot.] [* Typum damus num. 68.]

* DUACENSIS moneta. Charta Nic. S. Humb. Maricol. abb. ann. 1185. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 165 : Ecclesia Lescheriensis nobis propter hoc... duodecim solidos Duacensium in festo S. Remigii annuatim persolvat. Alia Joan. episc. Camerac. ann. 1202. ex Chartul. Mont. S. Mart. part. 3. ch. 34 : Acceptis ab ecclesia Montis S. Martini centum libris Duach. monetæ. Censu ejusd. monast. ibid. fol. 78. v. : Nous avons à Douay une maison... liquele doit de rente par an quatre sols de Douesiens. Charta ann. 1210. ibid. part. 6. fol. 113. r. col. 1 : Viginti quatuor modios frumenti et triginta libras veteris monetæ Duacensis. [* Typum habes num. 69.]

DURENSIS denarii, [quorum 14. dicuntur valere 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 10. gr. legis argenti Regis, et 19. sol. 7. den. ponderis ad marcam Paris. Malliæ eorumdem denariorum 2. den. 21. gr. legis argenti Regis, et 17. sol. 4. den. ob. duplic. ad marcam Paris. Monetæ inscriptum, CASTRIDUNI. Figuram hic damus, quam delineavit etiam Thevetus tom. 2. Cosmogr. p. 519. ut et Hautinus p. 49. [cui alterum typum subjicimus, num. 70. et 71.] Hujus mentio occurrit in Hist. Drocensi pag. 137. [et in Charta Ludovici Comit. Blesensis ann. 1197.]

* Horum meminit Charta Theob. comit. Blesens. ann. 1190. in Chartul. B. Magdal. Castridun. fol. 1. Alia ann. 1320. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 471 : Robertus comes Boloniæ et Arvernici (transtulit) in dictum dom. Credonio et cum ipso totum vicecomitatum Castriduni, cum mero et mixto imperio, jurisdictione alta et bassa, feudis et retrofeudis, dominis et jure fabricationis monetæ. Scheda ann. 1308 : La monnoie de Chas-

teaudun queure pour Tournois et vaut pis quatre sols la livre.

* DUNI ad Mosam moneta. Elenchus Chart. quæ continentur in Chartul. 2. casten. Asperim. ex Bibl. reg. 49 : Instrument comment mestres d'Aspremont ait estaubli maistre Lambert de Namur par deux ans à faire sa monnoie à Dun, blanche, noire et d'or, et de queil loi et quantité, et comment li nons monsieur y doit i estre. Aliæ ibidem extant Chartæ ad eandem monetam spectantes.

† EBREDUNENSIS Archiepiscoporum monetæ mentio fit in Charta ann. 1147. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 89. col. 1. qua id juris Willelmo Archiep. concedit Conradus II. Imper. Typus num. 72.

† EGIDIENSIS monetæ, quæ in civitate S. Egidii sub Comitibus Tolosanis cubebatur occurrit mentio in Charta ann. 1093. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 336. Vide Egidenses. Typus num. 73.

EXOLDUNENSIS monetæ typos sistimus num. 74. et 75.

FALCUMBERGENSIS Dominiæ (Fauquenberge) Denarii ex Regesto 123. jubentur esse 4. den. 12. gr. legis argenti Regis, et 17. sol. pond. ad marcam Paris. Monetæ nulla est Inscriptio, cujus typum hic damus. [* Nos aliam exhibemus cum inscriptione num. 76.]

FLANDRENSIS monetæ priscae et recentiores passim habentur in libris Monetariis. Exstat in Regestis Parlamenti fol. 84. Arestum pronuntiatum in Parlamento S. Martini ann. 1289 : quo non obstantibus propositis a Comite Flandriæ, pronuntiatum fuit, quod non ordinatio, quam dominus Rex fecit super Monetis, in Comitatu Flandriæ tenebitur : et fuit præceptum dicto Comiti ut eam teneri faciat et servari. Typi num. 77. 78.

† FORENSIUM Comitum monetæ mentio occurrit in Charta ann. 1223. inter Instr. novæ Gall. Christ. tom. 4. col. 28.

† FUXENSIIUM Comitum monetæ figuram hic describimus, de qua nihil mihi præterea occurrit. [* Hunc typum nos ex editione D. Benedictinorum iteramus.]

† S. GALLI moneta Agnum paschalem seu vexilliferum præferbat, ex Vadiano in Johan. Christoph. Olear. Isagog. ad Nummophyl. bracteate. pag. 24.

* GAPIENSIS monetæ typus num. 80.

† S. GAUGERICI Cameracensis moneta, cujus typum descripsit D. le Blanc pag. 127. Incertum tamen an id juris unquam habuerit istud monasterium : nullum quippe ea de re mihi occurrit monumentum ; unde monetam regiam esse suspicor S. Gaugerici nomine insignitam, quod in monasterio, vel Cameraci, ubi in primis colebatur, percussa fuerit. Id autem non semel factum est infra dicendis observare est.

GENEVENSIIUM Episcoporum monetæ meminit Scriptor libri, cui titulus le Citadin de Geneve, pag. 177.

* Eiusdem sub nomine Gebennensis monetæ occurrit mentio in Charta ann. 1231. inter Instr. novæ Gall. Christ. tom. 4. col. 30. et in Statutis S. Claudii ann. 1448. pag. 83.

† GERUNDENSIS monetæ, in qua tertiam partem habebant Episcopi, meminit Silvester II. PP. in Epist. ann. 1002. Append. Marcæ Hispan. col. 959.

† GIEMENSIS in diocesi Autissiodorensi monetæ mentio fit in Computo ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. CL. Fuit autem Giegunum prisca Comitatus caput, teste Va-

lesio in Notit. Gall. pag. 234. Typus num. 81.

* Charta ann. 1197. in Chartul. Buxer. part. 6. ch. 6: *Hugo filius Willielmi de Quercu... vendidit fratribus de Buxeria vineam quandam... pro xx. libris et x. solidis Giemensis.* Alia Will. archiep. Bitur. ann. 1200. ex Chartul. Bages.: *Abbas et fratres de Baugesio dicto Archambaudo et filii ejus lxx. libras Giemensis monetæ caritative dederunt.* Alia ann. 1211. ex Lib. 1. feud. Borbon.: *Propter hoc dedit mihi dominus Guido quinque centum libras Giemenses.* Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 137: *L'exposant et Estienne le Jondray se prirent à jouer aux dez sur un denier, appelé Giemnois, qui valoit demi blanc.*

* GUIANENSIS vel GUIENNENSIS moneta, Guiennæ scilicet seu Aquitanicæ ducum. Vide supra voce *Guianensis*.

† GUILLELMENSES, Moneta Comitum Forcalquerii, quibus commune fuit *Guillelmi* nomen, unde vocis origo. Charta ann. 1202. apud Gaufridum Hist. Provinc. pag. 79: *In pace et concordia facta per Raimundum Comitem Tolosanum, inter Willelmum Comitem Forcalquerii et D. de Simiana et de Relhania, mandat dictus Raimundus ut... haberet albergam 200. equorum, vel redemptionem pro alberga 500. solidorum Guillelmen- sium.* Anno 1242. 58. sol. Guillel. computantur pro marca argenti puri, apud D. le Blanc pag. XXIX. *Libri et solidi Willelmenses*, in Charta Gaufridi Episc. Apt. ann. 1146. apud Sammarth. *Willelmenses solidi*, in Ch. ann. 1247. inter Instr. tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 80. Typum damus, num. 82.

* GUINGAMPENSIS libræ memorantur in Charta ann. 1215. tom. 1. Probat. Hist. Britan. col. 829. Typus num. 83.

HUDUENSIS moneta. Vide supra *Augustodunensium Episcop.* etc.

HUGONENSES, Moneta Comitum Ruthenensium, ab Hugone, ut videtur, qui ab ann. circ. 1010. usque ad ann. 1056. Comitatum Ruthenensem obtinuit, sic dicta. *Hugonenci*, in Charta ann. 1095. tom. 2. Hist. Occitan. inter Probat. col. 337. *Propter 800. solidos Hugonencos de moneta octena, exhibiles et percurribiles.* *Hugonenci*, ibidem col. 338. ex Charta ann. 1095. et in Chartis ann. 1125. col. 429. 431. *Hugonenqui*, in Charta ann. 1101. Vide in voce *Marteror*. Eorundem mentio rursus occurrit in Charta manumissionis ann. 1251.

INCULISMENSIS monetæ meminit [Tabular. Dalonensis Abbat. fol. 30.] Ademar Cabanensis pag. 160. Hist. Pontific. et Comitum Engolismensium cap. 13. et Beslius in Episcopis Pictav. pag. 79. Typi num. 84. 85.

* Hujus figuram regnante Ludovico Juniore exhibet Molinetus in Museo S. Genov. pag. 147. altera exstat in cimeliarcho Baronis de Grassier ab ea nonnihil diversa.

† INDENSIS seu S. Cornelii monasterio prope Aquisgran. jus cudendi monetam a genitore suo traditum confirmat Otto III. Imper. Diplomate ann. 985. apud Marten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 336: *Mercatum quoque ibidem habendum, una propria cum Moneta, sicut a pio genitore nostro illis traditum comperimus, ita et nos... concedimus.*

LAUDUNENSIS Episcoporum monetæ, quas *Maailes Loviennæ* appellatas docet Regestum 123. debent esse 3. den. 18. gran. legis argenti Regis, et 15. sol. malliar. duplic. ponderis ad marcam

Paris. Iis inscriptum, LUDOVICUS REX... GAZO EPISCOPUS. [Statutum Ludovici IX. ann. 1265. tom. 1. Ordin. Reg. Franc. pag. 94: *Que nuls ne prangnent en sa terre, fors purs tournois et paris et Loevesiens, deus pour un parisis.*] Eorum figura exstat in Regesto: hanc etiam descripsit Thevetus lib. 15. Cosmogr. cap. 3. ut et Hautinus pag. 47. Vide Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 7. et Hermannum Monach. de Mirac. S. Mariæ cap. 17. [* Typum damus num. 86. cum Inscript. *Philippus rex et Rogerus Eps.*]

* Sub censu duorum minimorum *Laudunensium*, in Ch. ann. 1202. ex Tabul. S. Crisp. in cavea. Pactum inter Phil. V. et episc. Tornac. ann. 1320. ex Bibl. reg.: *Pierre de Merlaing deus Loevisiens de cens à la S. Remy... Ernouls li quens... sis Loevois. Agnes... douze Loviziens.* Charta ann. 1343. ex Chartul. S. Vinc. Laudun.: *Novus signour de Coucy disant lesdis cent sols estre Laonnisiens, qui valent l. sols Parisis.* Hujus monetæ typum sub Galtero episcopo ann. circ. 1155. profert Molinetus in Museo S. Genov. pag. 145.

LEDONENSIS monetæ meminit Golutus in Hist. Sequan. pag. 300. Typum damus num. 87.

* Charta ann. 1155. in Chartul. Cluniac.: *Frates de Miratorio lxx. solidos Ledonensis monetæ eis (Cluniacensibus) annuatim persolvant.* Alia G. comit. Matiscun. ann. 1177. ex Bibl. reg.: *Aimo Desideratus... totam moriam, quæ ei in puteo contingebat, locavit predictæ ecclesiæ (Clarevallis) fratribus per octo annos, mille solidis fortium Ledonensis monetæ et decem libris Divionensium.*

LEMOVICENSIS Vicecomitum Denarii, [quorum 13. valent 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. debent esse 3. den. 16. gr. legis arg. regii, et 19. sol. [6. den.] ad marcam Paris. *Malliar* eorumdem denariorum 3. den. legis argenti regii, et 16. sol. 9. den. malliar. duplic. ad marcam Paris. Eorum figura exstat in Regesto: hanc etiam descripsit Duchesnius in Historia Castillonensi, ut et Thevetus lib. 14. cap. 8. et Hautinus pag. 47. Ejusce monetæ mentio habetur apud Justellum in Probat. Hist. Arvern. pag. 47. et Hist. Turen. pag. 50. ut et in Tabul. Abbat. Conchensis in Ruthenis ch. 56. 115. 134. et alibi passim sub Roberto Rege, ubi *Lemovicani* appellantur. [Adde Litteras ann. 1275. inter Ordin. Reg. Franc. tom. 3. pag. 60.] Vide *Barbarini*. Typus habes num. 88. 89.

* Scheda ann. 1308: *La monnoie au vicomte de Limoges qui queurt en sa terre et ailleurs pour Tournois et pis vaut deux sols la livre.* Vide Chron. Lemov. tom. 1. Bibl. Mss. Labb. pag. 332. et supra in voce *Barbarini*.

* [« Receptimus ab ipsis monachis in precium solidostrecentos de *Lemovicis*. » (Cart. Conchar. Ruthen. p. 77. an. 1025.) — « Solidi CV. de *Lemoticanos*. » (Id. p. 89. ann. 997.)]

LEODIENSIS moneta, seu Episcoporum Leodiensium, de qua sic in Magno Recordo Leodiensi pag. 109: *Item des Liegeois fait doit monter sur le marc vingt deux sols et ovit deniers Liegeois, et doit avoir en les marc de Liegeois d'aloij quatre deniers et obole et dechy de cinque deniers il se passe cheyans en bourse, et se il passe cinque deniers, et un cope li monnoies, est attein de son honneur, etc.*

LINGONENSIS Episcoporum monetæ

mentio est apud Perardum in Burgundicis pag. 48. [ubi descripta Charta Caroli Calvi quæ Isaaco Lingon. Episc. concedit jus cudendi monetam,] et Claudium Robertum in Gallia Christ. pag. 368. 369. In Regesto feodorum Ecclesiæ Lingon. fol. 14. Pactum describitur initum ann. 1185. inter Hugonem Ducem Burgundiæ et Episcopum Lingonensem, quo cavetur, quod nullæ aliæ monetæ currant apud Castellionem nisi *Divionenses et Lingonenses*. Ibi etiam Dux promittit, quod monetam *Divionensem* a lege nec a pondere mutabit in vita sua absque consensu Episcopi. [In Charta ann. 1190. ex Chartul. Lingon. in Bibl. Colbert. Henricus dominus de Fouvento concedit Manassero Episc. Lingon.: *Ul moneta Lingonensis semper apud Fouventum in tota terra sua de cetero liberius currat et plenarie recipiatur.*] Charta alia ann. 1255. fol. 31: *Je Richards Sirre de Passavant, salus. Cogneue chouse soit à tous que mes oncles li sires Richards de Mostriel ha reconnu qu'il est hon l'Esvesque de Leingres pour 12 livres de Langoinnes qu'il doit parre en la vente de Leingres chascun an tousjours, etc.* [Vide Gautherotum in Anastasi Lingon. pag. 388.] [* Typus num. 90. ex *Duby* de monetis Baronum.]

* LOCHIENSIS moneta, Eadem quæ comitum Andegavensium. Charta Fulcon. Andeg. comit. ann. 1104. pro fundat. Belliloci: *Addo præterea eis, ut habeant et faciant in ipso alodo monetam meam de Lochis.*

LODOVENSIS Episcoporum monetæ meminit Plantavitus in Episc. Lodovens. pag. 81. 90. 97. 112. [ubi Raymundus Episc. qui et Pastor bonus nuncupatus, dicitur ann. 1122. instituisse Bernardum Guibertum monetæ magistrum cum facultate ipsam cudendi, vel ab aliis nomine suo cusam probandi. Pag. 96. Philippus Aug. regio Diplomat. ann. 1188. confirmat Lodovens. Episcopis jus cudendi monetam, quæ, *ad instar monetæ regis*, ut habetur pag. 112. ex alio Dipl. ann. 1210. *per totum Lodovesium ab omnibus acceptaretur.* Adde pag. 97. et 237. ubi quævis alia moneta prohibetur præter Parisiensem et Lodovensem, ex Charta ann. 1285.] [* Typus num. 91. ex eodem *Duby*.]

† LOTHARINGÆ Ducum monetarum typos quotquot reperire potuit, profert D. Calmet initio tom. 2. Hist. Lothar. ubi de iis pluribus disserit: unum aut alterum ex iis quos antiquiores existimat hic delineari curavimus. Primus denarius Ferrici III. esse videtur qui ann. 1298. obtinuit ab Alberto Imper. jus cudendi monetam apud Yram: alter Theobaldi II. qui ab ann. 1303. ad ann. 1312. Ducatum habuit. A *Spatha* iis efficta denarios esse putat qui *Spatharii* seu *Espadins* dicebantur. Vide eadem de re P. Benoist de Orig. domus Lotharing. pag. 530. et *Baleicourt* in Tract. Hist. de Orig. ejusdem familie pag. xxvii. et cclxxvii. Typi num. 92. 93. [* Librum V. C. de *Sauley*, *Essai sur les monnaies des ducs héréditaires de Lorraine*.]

LUGDUNENSIS monetæ typum ex Hautino hic exhibemus num. 94. Charta ann. 1151. in Hist. S. Barbaræ Lugdun.: *Misit... in gageriam pro 10. millibus solidorum Lugdunensis monetæ, cujus 20. solidi valebant marcam puri argenti.*

Jus cudendæ monetæ Archiep. Lugdunensibus concessum videtur a Friderico Imper. ann. 1157. Bulla aurea in Instr. tom. 4. Gall. Christ. col. 17.

* Jus eam cudendi ad archiepiscopum simul et capitulum pertinebat, ut colligitur ex Actis capit. ejusd. eccl. in Cam. Comput. Paris. ad ann. 1338. fol. 40. r. col. 2: *Domini decanus et capitulum monetam cudendam, nomine ipsorum et dom. archiepiscopi Lugdunensis, concesserunt.* Charta pro institutione monetarii ann. 1368. ex Cod. reg. 5187. fol. 74. r.: *Dicto magistro concedimus quod ipse dictas monetam... possit facere fieri... cum omnibus signis, signaculis seu caracteribus, quæ sibi placuerint,..... dum tamen in dictis monetis sit scriptum in articulo: PRIMA SEDES GALLIARUM.*

* LUXOVIENSIS monasterii monetæ aureæ figuram, alii omnibus, ipsa etiam Condatescensi antiquiorem habeo inter schedas meas descriptam; in cujus antica parte crux monti imposita effingitur cum inscript. MONASTERIO; in altera calix seu vas sacrum duabus ansis instructum, cui supereminet crucicula, cum inscript. LOSSOVIO. Hujus monetæ antiquitatem probant litera O in *Lozangiam* eformata et litera S. prostrata: unde ad Walbertum Luxovii abbatem electum ann. 625. referendum opinor, quod indicare videtur litera W. cruci supposita. Nisi moneta regia apud Luxovium cusa.

MAGALONENSIS Episcopi Denarii, [quorum 13. computantur pro 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. debent esse 3. den. 16. gr. legis argenti regii, et 19. sol. 6. den. ponderis ad marcam Paris. *Mallie* eorumdem Denariorum 3. den. legis argenti regii, et 16. sol. 6. den. malliar. dupl. ponderis ad marcam Paris. Moneta una parte crucem præfert, [crucem hic non agnosco;] altera 4. globulos in quadrum effictos, absque ulla Inscriptione. Typus exstat in Regesto. Habetur etiam apud Hautinum pag. 45. et Thevetum lib. 14. cap. 8. pag. 530.

MAGDUNI in Biturigibus (*Meun sur Yeuve*) domini (Roberti Atrebatensis) Denarii, [quorum 15. valere dicuntur 20. parvis Turon.] ex Regesto 123. debent esse 3. den. 6. gr. legis argenti regii, et 20. sol. pond. ad marcam Paris. *Mallie* eorumdem Denariorum 2. den. 16. g. legis argenti regii, et 17. sol. 2. den. obol. dupl. ponderis ad marcam Paris. Monetæ mentio est præterea in Charta ann. 1177. apud Thomasserium in Consuetud. localib. Bituricensibus pag. 73. Vide Thevetum lib. 14. cap. 15. Typum damus num. 95.

* MALILEONIS, vulgo *Mauleon*, in valle Subola apud Novempopulos, monetæ. Charta Honor. PP. inter census eccl. Rom.: *Honorius episcopus, etc. dilecto filio nobili viro Savarico de Maloleone cruce signato, salutem... Idem rex (Anglorum Joannes) pensatis tuæ devotionis obsequiis, in terra tua cudendæ monetæ tibi liberam potestatem de liberalitate regia concessit... Nos concessionem hujusmodi gratam habentes, eam tibi, sicut ipsam juste obtines et quiete, auctoritate Apostolica confirmamus.* Typum exhibemus num. 96.

MARCHLE Comitum, ex Regesto 123. denarii debent esse legis 3. den. 6. gran. argenti regii, et pond. ad marcam Paris. 20. sol. [ejusdem pretii atque Magduni denarii.] Eorumdem *Mallie*, leg. 2. den. 16. gr. argenti regii, pond. 17. sol. 1. den. obol. dupl. Atque hi denarii *Marchiones* et *Marchistenses* vulgo appellabantur. Chronic. S. Stephani Lemovicensis: Anno 1211. *Hugo li Bruns Comes Marchiæ fecit novos Marchiones fieri. Libræ Marchionenses*, in Charta ann. 1251.

Libræ Marchionum ann. 1252. *Marchiones veteres*, in Charta ann. 1256. apud Justellum in Probat. Histor. Turenensis pag. 47. 49. 54. 56. *Solidi Marchistenses*, in Charta Willelmi Burdegal. Archiep. ann. 1227. in Tabulario S. Amantii Inculmensis. [*Solidi Marchenses*, in Testam. Aimerici apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 756: *Pro alia marcha reddidit eidem L. solidos Marchenses.* Pluries ibi. *Marchienses*, in Charta ann. 1251. ibid. pag. 861. *Marchisanorum moneta*, in Bulla Nicolai V. PP. ann. 1451. in Bullar. Carmelit. pag. 225.] Ex Charta anni 1231. apud eundem Justellum colligimus hac tempestate 13. solidos Marchionum valuisse 12. Turenensibus. Alii videntur *Oboli de Marchia*, in Visitatione Thesaurariæ Aedis S. Pauli Londinens. ann. 1295. in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 312. *Marchiæ Comitum denariorum figura* est in Regesto: hanc etiam descripsit Thevetus in Cosmographia lib. 14. cap. 8. ut et Hautinus pag. 41. Typos damus num. 97. 98.

MARGULIENSIS moneta. Vide infra *Melgoriensium Comitum moneta*.

S. MARTINI Turonensis Abbatum monetæ meminit Proustius in Loduno pag. 23. 25.

A prædecessoribus suis Regibus id juris concessum Ecclesiæ S. Martini testatus Carolus Simplex in Charta qua idem jus rursum eidem asserit ann. 919. apud Marten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 275: *Expetiit (Robertus abbas) ut... sicut priscis temporibus, a prædecessoribus nostris Regibus concessum fore probatur, propriam Monetam et percussuram proprii numismatis nostra auctoritate concederemus.* Eadem habent Diplomata Rodulfi Reg. ann. 930. apud eundem tom. 1. Anecd. col. 65. et Hugonis Reg. ann. 987. tom. 1. Ampl. Collect. col. 341. Hujus monetæ typum hic describimus, num. 99. Frequentissimi usus fuit hæc moneta, ut pote quæ nec pretio, nec lege, nec pondere unquam mutaretur.

MASSILIENSIS monetæ, urbis, vel Vicecomitum, aut Episcoporum Massiliæ, vulgo *Marseillez* dictæ, meminerunt Statuta Massiliensia confirmata ann. 1257: *In moneta grossa, quæ vulgariter Marseillez, vel in minuta, quæ similiter appellatur Marseillez, habeat dominus Comes 12. denarios Massilienses minutos de qualibet marca argenti fini operata in dicta moneta, et idem intelligitur de moneta Millarensum.* In eo Fœdere quod dictum est inter Carolum Comitem Provinciæ et Massilienses, ann. 1257. art. 20. eadem propemodum habentur; [ubi ea conditione id juris conceditur ut in *Massilia*, et non alibi et per homines Massiliæ cudatur hæc moneta.] In illo vero quod inter eosdem sancitum est ann. 1269. statutum est, ut deinceps 14. denarii Massilienses, 12. Turenensibus valerent. Legi in Analectis Peirescianis, Raimundum Berengarii Comitem Provinciæ facultatem Massiliensibus concessisse *grossam monetam* cudendi, in inferiore urbis parte, dummodo moneta illa esset proba et legalis, et ut ex unaquaque marca denarii duo sibi darentur, Tabulis 17. Kal. Jan. ann. 1218. Vide Guesnalum in *Massilia Gentili* lib. 1. cap. 31. et supra in voce *Milarenensis*.

Duplex itaque moneta Massiliis in usu fuit, minuta una, dicta *solidi minuti Massilienses*, pretii 1. sol. Reg. quorum 20. libram Regalem efficiebant: altera fortior, quæ *Grossa* nuncupabatur. *Marseillez gros* et *Marseillez menus*,

in Comput. ann. 1251. Kal. Feb. ann. 1228. 3. *libræ Massilienses* computantur pro 1. *uncia auri*, et 3. *bezancii et medium de suria* pro 2. *lib. Massil.* et 3. *bezancii de cibo* pro 1. *lib. Massil.* Idem legitur in Pace Comit. Provinc. et Communit. Massil. ann. 1243. In Computo ann. 1241. *Florenus parvus et justus* dicitur valere 12. sol. Massil. sive Regal. Plura videsis apud Ruffum Hist. Massil. 2. Edit. ann. 1696. tom. 2. pag. 323. et seqq. Minuti Massilienses typum hic damus num. 100. ex iis qui nuper Massiliæ effossi sunt; quem etiam descripsit Ruffus pag. 444. Histor. Massil. 1. Edit. Hujus pretium est 7. solid. hodiernæ monetæ.

MATISCONENSIS monetæ mentio est apud Sanjulianum in Matiscone pag. 251. 290. et Thevetum lib. 14. Cosmogr. cap. 17. ubi ea describitur. Typum exhibemus num. 101.

* Charta ann. 1239. in Chartul. Cluniac.: *Tradiderunt ecclesiæ Cluniacensi pro xxxv. libris Matisconensium, quicquid juris... habere poterant... apud Chasoil.* Alia Caroli regnum regentis ann. 1359. ex Reg. Joan. ducis Bitur. in Cam. Comput. Paris. fol. 88. v. qua concedit Joan. Pictav. comit. fratri suo comitatum Matisconensem cum auctoritate sive potestate faciendi et cudendi monetam auri et argenti, albam et nigram, etc.

† S. MAXIMINI Trevisensis Monasterio jus cudendæ monetæ concessum ab Ottone III. Imper. Diplom. ann. circ. 1000. apud Marten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 361.

† S. MEDARDI monetæ. Huic monasterio jus cudendi monetam concessum a Ludovico Pio supra docuimus ex Hist. Translat. S. Sebastiani. Typum profert D. le Blanc pag. 136. in cujus altera parte inscriptum MONETA S. MEDARDI, unde a monachis S. Medardi cusum certo existimat, re haud satis perpensa; est enim moneta palatina, seu in palatio regio S. Medardi percussa, quod fieri solitum jam monuimus. Alterum descripsit Dormaius initio tom. 2. Histor. Suess. quem monetæ monasterii S. Medardi typum esse lubentius crediderim.

* Typum hujus monetæ, si tamen regia non est, profert Molinetus ex cimeliarcho S. Genov. pag. 146. cum inscript. S. MEDARDI ET CIVITAS SUBSIS. [222 Alium typum damus num. 102.]

MEDUNTIENSIS Comitum monetæ meminit Ordericus Vitalis pag. 595. 596.

MELDENSIS Episcoporum Denarii, [quorum 14. computantur pro 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 10. gran. argenti Regis et 19. sol. 7. den. ponderis ad marcam Par. *Mallie* vero eorumdem Denariorum 2. den. 21. gr. legis argenti Regis, et 17. s. 4. den. obol. dupl. ad marcam Paris. Monetæ typum damus ex Regesto. [222 Nobis 103. et 104.]

Eo jure privatim a Comite, longe ante annum 1130. gaudebat Episcopus Meld. ut constat ex Charta Burchardi ejusd. urbis Episc. eo circ. anno exarata apud Marten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 696: *Notum facio... quod Meldensem monetam, quæ episcopalis juris est, quam sicut plerique testati sunt, prædecessores nostri alii... ad beneplacitum suum dederant, etc.* Charta Henrici Comit. Trec. ann. 1165. ibid. col. 873: *Furavi quod Meldensem monetam nec bonam nec falsam deinceps fieri faciam.*

MELGORIENSIS Comitum monetæ in Occitania, deinde Episcoporum Maga-

lonensium, seu Montispessulani, postquam idem Comitatus in eorum jus devenit ex Innocentii III. PP. concessione ac infeudatione, ann. 1197. qui longe antea summo Pontifici concessus fuerat a Petro Comite Melgoriensi, Godefrido Episcopo Magalonensem obtinente ann. 1085. ut docet Catellus lib. 5. Rerum Occitanarum pag. 987. Hujus porro monetæ cudendæ juris partem postea vendiderunt Episcopi Magaloneses Montispessulani Consulibus et Dominis ut habet idem Catellus pag. 991. Id tamen jus cudendæ monetæ Magalonesibus Episcopis deinceps controversum fuit a S. Ludovico, qui super hac re querelas suas exposuit Clementi IV. PP. ut ex Epistola ejusdem Pontificis deocurr, quam descripsit Illustriss. Episcopus Monspelienis, in Notis ad Epistolam Innocentii III. pag. 195. ex quo idem Clemens Episcopus ob indebiti juris usurpationem objurgavit scripta alia Epistola data Viterbii 6. Kl. Oct. ann. 2. cujus partem descripsit Dadinus Altaserra lib. 2. de Comit. Provincial. cap. 5. pag. 142. non quo Regia sibi iura vindicaret, quandoquidem Comitatus Melgoriensi Ecclesiæ, non Regni Franciæ, feudum erat; sed quod id juris Summi esset Pontificis, neque in ea quam Innocentius III. Comitatus Melgoriensi Magalonenis fecerat concessione contineretur, nihil ad rem faciente quam proferebat, possessione. Ubi licet advertere in binis istis Epistolis, monetam hanc *Miliarensem* appellari, et ita scribi in MSS. Codd. non vero *Melgoriensem*, uti edidit Altaserra, cum *Miliarenis* nomine species monetæ Melgoriensi intelligi debeat. *Mergoresos*, quos alii *Melgorienses*, vocat Raimundus de Agiles, seu de Agilers, qui vixit ann. 1100. [Ex Charta ann. 1130. inter Probat. Hist. Occit. tom. 2. col. 456. discimus qua lege et quo pondere cusi ea ætate Melgorienses: *Præterea ipsam monetam de Melgorio de cætero non faciam fabricari nisi in hoc pondere et in hac lege; videlicet denarios integros ad IV. den. argenti fini, et XXIV. denar. in uncia, et mesallas ad III. den. argenti fini, et XXV. in uncia, et in XX. sol. habeat semper III. sol. de medallias tantum.* Eadem fere habentur in Charta ann. 1132. ibid. col. 464: *Si vero interim moneta fuerit facta apud Melgorium, Idefonsus comes faciat eam fieri æquo pondere et lege qua fieri debet, videlicet XII. denarios ad IV. den. argenti fini, et XII. den. medallarum ad III. den. argenti fini et XXIV. denarios denariorum ad pondus unius uncie, et XXV. denarios medalarum ad pondus unius uncie, et ut in XX. sol. sint tantum III. solidi medallarum.* Adde ibid. col. 467. et 477. Eorundem pretium ibid. col. 461. statuitur in Charta ann. 1131: *Debemus reddere... libram de argento fino ad pensum directum de Biterris ad computum de solidis LXV. Melgoriensibus.*] Charta ann. 1145. ex Tabular. Arelatensi fol. 126. docet 46. sol. Melgorienses conficere marcæ argenti, [ejusd. pretii ann. 1145. ex Charta inter Schedas Pr. de Mazauges; in Charta ann. 1150. ex Bibl. Colbert. 48. sol. Melgorienses computantur pro una marca argenti fini; in Charta ann. 1161. 50. sol. Melgor. conficere dicuntur marcæ argenti; item in Charta ann. 1167.] Plantavitius in Episc. Lodovens. pag. 96. testatur ann. 1188. 60. millia sol. Melgoriensium valuisse 24. millibus librarum Turonensium: *Valebat enim, inquit idem Scriptor, asses octo Gallicos hodierni*

*temporis solidus unus Melgoriensis; [in Charta 8. Aug. ann. 1190. inter Schedas mox laudatas 700. marcæ argenti fini æquiparantur 35000. sol. Melgor. ibid. ex Charta ann. 1198. 50. sol. Melgor. marcæ conficiunt; ejusd. pretii ann. 1204. 1209. ex Tabul. Carcasson. ann. 1213. ex Plantavitio in Episc. Lodovens. pag. 119. solidi Melgor. ejusd. valoris atque Turonenses statuuntur in Charta 22. Jan. 1395. Ex his facile colligitur errare Pittonem cum scribit lib. 2. Hist. Aquensis pag. 100. 25000. sol. Melgoriensis valuisse 26000. Scutis; nusquam enim solidi Melgor. pluris æstimati quam 11. vel 12. sol. nostræ monetæ.] In Tabular. Ecclesiæ Narbonensis habetur Charta ann. 1163. in qua *solidus Melgoriensis* dicitur esse a lege 4. denariorum argenti, et marcæ argenti fini valuisse 48. Melgoriensibus. [Chartular. Montispessul. dictum *Magnus Talamus* fol. 19: *Promittimus vobis... quod monetam nostram Melgoriensem cudi et fabricari faciemus in perpetuum ad legem 4. denar. minus picta argenti fini Montispessulani, et ad pondus 18. sol. et 9. den. in marca Montispess.*] Sed et etiamnum in Ecclesia Narbonensi *solidis Melgoriensibus* rationes ineuntur. Observat præterea Catellus lib. 1. Rerum Occitan. pag. 51. in compluribus Occitanæ tractibus fodinas existisse auri ac argenti, maximeque in Melgoriensi, quod potissimum ex cavernis et latumiis, quæ adhuc visuntur, colligere est: unde forte accidit, ait idem Scriptor, ut Melgoriensi monetæ officinæ præsertim inclauerint. Id autem juris erat Dominis Montispessulani in hæc monetæ, ut pro quacumque libra quæ cuderetur, tres denarios percipere eis liceret. Guillelmo cognomento de Tortosa, quod ejusce urbis in Hispania dominus esset, filius secundogenitus Guillelmi Domini Montispessulani et Sibyllæ, tres hosce denarios in hæredi sortem a patre obtinuit, quos Guillelmo Domino Montispessulani fratri donavit Diplom. ann. 1157. quod in Camera Comput. Parisiensi asservatur. Adde Gariellum pag. 128. 133. 149. Alio deinde mense Mart. ann. 1188. scripto, Guillelmo Dominus Montispessulani filius Ducissæ Mathildis, professus est tenere se in feudum a Raimundo Comite Tolosano, et Melgoriensi Comite, illos tres denarios Melgorienses, quos habebat et percipiebat in moneta Melgoriensi in singulis libris ipsius monetæ sicut in Chartis exinde factis continetur. Eodemque Diplomate pollicetur Guillelmo Raimundo et ejus successoribus Comit. Melgor.: *quod monetam Melgoriensem non faciet contrafacere, nec aliam monetam aliam argento non faciet fieri in Montepessulo, nec extra in toto Comitatu Sustantonensi contra istam, nec aliam monetam discurrere faciet in Montepessulo, nec in toto posse suo, nisi istam monetam Melgoriensem, quamdiu erit ejus legis et ponderis qua statuta sunt, sicut in Chartis ipsius monetæ inter eos factæ continetur.* Descripsit Gariellus in Episcopis Magalonesibus pag. 100. Edit. ann. 1652. Diploma Honorii PP. II. qua Melgoriensem monetam alibi quam Melgorii cudi, eamque adulterari vetat. Ad Monetæ denique Dominorum Montispessulani pertinet, quod in veteribus schedis sub ann. 1320. scriptis legitur: *Ce sont ceus qui vont contre ces establissemens dessusdiz des monnoies. Li Rois d'Arragon fait faire une monnoie en la terre de Montpellier qui court pour 12. tournois par toute la terre le Roy qui**

est en Provence, et ne valent pas tant comme deniers d'argent de 4. l. le marc, et fait faire en la ville de Montpellier plusieurs monnoies d'or contrefaites, dont onques mes nul Sires de Montpellier n'ot ne ne fist monnoie coursable en la terre de Montpellier.

¶ Eodem jam tum ante hæc tempora expositæ querelæ, ut discimus ex Concordia inter Petrum Comit. Melgor. et Guillelmum dom. Montispess. ann. circ. 1080. tom. 2. Hist. Occit. inter Probat. col. 311: *Manifestum est quia Petrus comes interpellavit et rancuravit de hominibus de Montepessulano, et de aliis hominibus de Guillelmo de Montepessulano, de ipsas cogocias, et de ipsos raptus et de ipsis homicidiis, et de ipsis arquin-tars, et de ipsa Moneta de ipso auro, etc.* Typum monetæ Melgoriensi habes num. 106.

¶ Margulienses, ut Melgorienses, in Charta ann. 1113. ex Chartul. Aptensi fol. 15.

¶ Melgiorenses, in Charta ann. 1109. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 373.

¶ Melgurenses, in Charta Raimbaldi Archiep. Arelat. apud D. Chanteloup in Hist. Montis Majoris MS.

¶ Malgoyrenses, apud la Faille tom. 1. Hist. Tolos. pag. 37. ex Charta ann. 1271. Melgoyrenses, in Statutis Arelat. MSS. art. 76.

¶ Milgorienses. Annal. Genuens. Oberti Cancell. apud Murator. tom. 6. col. 308.

¶ Milgurisi Denarii, in Charta XI. sæculi ex Chartul. Aptensi fol. 72.

METENSIMUM Episcoporum monetæ mentio est apud Valaderium in S. Arnulphi Basilica pag. 2. et apud Meurissium in Episc. Metens. pag. 333. 476. 529. 624. [Charta ann. 1206. in Hist. Mediani Monast. pag. 314: *Invadiavit tertiam partem decimarum sub summa xv. lib. Metensis monetæ, quando xxvi. solidi valebant marcham puri argenti.*]

* Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Croix fol. 122. r. : *vij. c. xxxv. lib. Mettensium currentium in provincia Remensi valent m. iij. c. lxx. lib. vj. sol. Tur.* Hujus monetæ typum delineari curavimus, in cujus antica parte crux effecta cum duplici inscriptione: BENEDICTUM SIT NOMEN DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. GROSUS METIS; in aversa Episcopus benedicens cum inscriptione in circulo, THEODORUS EPS. METIS. num. 105.

¶ Id jus cudendæ monetæ Consulibus civitatis a prædecessoribus suis venditum redemit Cardinalis Lenoncurtius 7. Oct. 1553. quod Henrico II. Reg. Franc. cessit Cardinalis a Lotharinga ann. 1556. ut scribit D. Calmet. tom. 3. Hist. Lothar. col. 42. qui ejusd. monetæ typos descripsit ibid. tom. 2. num. 130. et seqq. Vide præterea P. Benoist de Orig. Domus Lothar. pag. 590.

¶ S. MICHAELIS Ecclesiæ (S. Mihiel) jus cudendi monetam concessum a Richero Virdunensi Episc. docet Charta ann. 1099. apud D. Calmet. ibid. tom. 1. col. 512.

MIMATENSIS Episcopi monetæ mentio est in Charta ann. 1265. in Regesto 31. S. Ludovici ex Tabulario Regio, in qua hæc habentur: *Nec valuit præterea Rex quod cursus monetæ Episcopalis, si quam habebat, (Episcopus Gabalitanus) impeditur in tota diocesi sua.* [Ejusdem mentio fit in Charta ann. 1306. ex Tabular. Mimat. Vide *Moneta Contaminata* supra pag. 483. col. 3.] Typus num. 107.

* Arest. ann. 1266. in Reg. Olim parlam. Paris.: *Cum episcopi Mimatenses*

essent in possessione faciendi et cudendi monetam in civitate Mimatensi, cujus monetæ denarii appellantur vulgariter *Mendois*.

* MOIRENCENSIS monetæ. Vide supra S. Augdini moneta.

† MOSOMENSIS monetæ meminit Maillonius tom. 4. Annal. pag. 442.

* Charta Widon. archiep. Rem. ann. circ. 1040. ex Chartul. S. Viton. Vir-dun. : *Habito consilio cum clericis, fidelibus et laicis nostris pro restauratione monetæ Mosomensis, etc.*

† NANNETENSIS monetæ occurrit mentio in Statuto S. Ludovici ann. 1265. tom. 1. Ordinat. reg. Franc. pag. 94 : *Et commande, pource que le pueple cuide qui ne soit mie assez de monnoie tournois et de paris, que l'en prange Nantois à l'Écu et angevins, quinze pour douze tournois.*

NARBONENSIS monetæ meminit Catellus in rebus Occit. pag. 77. 587. [et Charta ann. 1007. inter Probat. Hist. Occit. tom. 2. col. 165. Charta ann. 1098 : *Aut de moneta de Biterris, aut de Narbona quæ octena esset, aut plata bona et fina ad computum libræ per solidos 34. Adde Testam. Vicecom. Agathens. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 180.] Typus num. 108.*

* Charta Amalr. vicecom. Narbon. in Reg. 13. Chartoph. reg. ch. 22 : *Retineamus... jus cudendi Narbonæ et cudi faciendi monetam auream, argenteam et ære contaminatam.*

† NEMETENSIS monetæ mentio est in Diplom. Dagob. Reg. apud Trithem. Annal. pag. 52.

† NIORTENSEM monetam Cluniacensibus concedit Guillelmus Dux Aquitanie Charta apud Acher. tom. 6. Spicil. pag. 459. *Niortum in Pictonibus castrum nobile appellant Gesta Ludovici VIII. ut observat Valesius in Notit. Gall. pag. 376.*

NIVERNENSIS Comitum denarii ex Regesto 123. debent esse legis 3. den. 16. gran. argenti regii, et pond. ad marcam Paris. 19. sol. 6. den. Eorumdem denariorum Malliæ debent esse legis 3. den. pond. ad marcam Paris. 16. sol. 9. den. obol. dupl. Mox hæc adduntur : *Et ne porront faire que le dixième de maailles, c'est à dire, 900. liv. de deniers, et 100. liv. de maailles doubles ; et ainsi vaudront les deniers et maailles dessusdites avalués l'un parmi l'autre, à petits Tournois et à maailles Tourn. 20. den. moins la livre que petits Tournois : c'est à savoir, que les 13. den. de la monnoie dessusdite ne vaudront que 12. petits Tournois.* Typus habetur apud Thevetum lib. 14. cap. 14. et Hautinum in lib. de Monetis Franciscis pag. 441. Monetæ Nivernensis mentio est in Hist. Autissiod. cap. 63. pag. 500. Typi num. 109. 110.

NOVI CASTELLI dominorum monetæ mentio occurrit apud Vignerium in Orig. Alsatic. pag. 155. Typus num. 111.

* Charta Phil. IV. ann. 1300. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 45 : *Otroions qu'il (Thiebaus de Loheraine sire de Rumillei) puisse avoir et tenir Lombars et Juïs à Nuefchastel, ... et qu'il puisse faire en sa terre monnoies accoustumées, qui courront en l'empere, et non ou royaume de France.*

NOVIOMENSIS Episcoporum monetæ meminit Vassorius in Novioduno pag. 913. 914. [et Dormanus in Hist. Suession. lib. 5. cap. 2.] Typus num. 112.

S. PAULI Comitum Denariorum figura habetur in Historia Castillonensi pag. 279. et apud Hautinum pag. 47. Descri-

bitur etiam in Regesto 123. Typus num. 113.

* PERONENSIS moneta: Charta Radulphi comit. Peron. ann. 1159 : *Ecclesia Aylcirtensis... sexaginta libras Peronensis monetæ Petro persolvit.* Chartul. prior. Lehun. ch. 28 : *Sub tali tamen pactione, quod censuali redditu per annos singulos octo Peronensis monetæ solidos... nobis Lehuni persolvant.*

PERTIGENSIS Comitum monetæ meminit Ægidius Bry in Hist. Petic. pag. 208. Typus num. 114.

† PETROCORIENSIS Comitum monetæ mentio est in Scheda ann. 1308. infra laudanda.

* Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Croix fol. 122. r°. : *xx. libræ Petragoricensium valent xvij. lib. Tur.*

PICTAVENSIS Comitum Denarii, [quorum 14. computantur pro 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 10. gr. legis argenti Regis, et 19. sol. 6. d. ponderis ad marcam Paris. Eorumdem vero Malliæ, 2. den. 21. gr. legis argenti Regis, et 17. sol. 4. den. obol. dupl. ad marcam Paris. [Charta ann. circ. 1105. apud Besalium in Comit. Pictav. inter Probat. pag. 393 : *Dedit... propter hoc ccc. solidos Pictavenses veteres, et cc. alios solidos minutarum optimæ monetæ. Poitevins, in Statuto S. Ludovici ann. 1265. tom. 1. Ordinat. pag. 95.] Monetæ typum descripsit Thevetus lib. 14. cap. 6. ut et Hautinus pag. 49. Nos damus 115. Vide in Picta 3. et supra Andegavenses.*

* *Pictavenses bruni et optimi, in Chartul. S. Joan. Angeriac. Charta Alf. comit. Pictav. ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 23. r°. : Et doivent estre faites les mailles à trois deniers de loi, ausint comme li deniers sont à quatre deniers, poniatse mains, et se doivent délivrer les mailles de dis et vint sols et deus deniers à celui marc, auquel li deniers sont délivrés.*

* PINCHONIENSIS monetæ mentio fit in Charta Garn. abb. ann. 1300. ex Chartul. 23. Corb. ubi inter privilegia dominorum Pinchonii recensetur illud, *de faire monnoye propre et de faire le courre en leurs terres et en leurs fiefs.*

PODIENSIS Episcoporum moneta. [Id juris Adelardo Episc. Podiensi concessit Radulphus Charta ann. 924. inter Probat. tom. 2. Histor. Occitan. col. 62 : *Concedentes ei... universa quæ ibidem ad dominium et potestatem Comitibus hactenus pertinuisse visa sunt ; forum scilicet, teloneum, Monetam et omnem districtum.* Quod confirmavit Lotharius Charta ann. 954. ibid. col. 97. Ejusdem monetæ mentio est in Chron. Podiensi ad ann. 1077. et 1102. ibid. col. 8. 9. in Chartis Ludovici VII. Reg. Franc. ann. 1146. 1158. inter Instr. tom. 2. Gall. Christ. col. 231. 232. in Tabular. Casæ Dei et Piperac. non semel.] Vide *Pogesta*.

* Lit. remiss. ann. 1447. in Reg. 178. Chartoph. reg. ch. 246. *Ung moynne de l'ordre de Grantmont, nommé frere Pierre Roy ; lequel faisoit d'une monnoye, nommée Nodes ; en laquelle estoit l'enseigne de Notre Dame du Puy, qui avoit cours en la ville et dyocèse du Puy.*

PONTESIENSIS monetæ meminit Orde-ricus Vitalis pag. 576. 596. 685.

* Charta ann. 1112. ex Tabul. S. Petri Carnot. : *Acceptis a monachis l*j*. sol. nummorum Pontesiorum, eidem ecclesiæ hospitem unum... dedi.*

† Sed hæc Pontesiensis seu Pontisarenis moneta Palatinis monetis, quæ Pontisaræ in palatio regio cudebantur,

videtur accensenda, ut ex denario Ludovici VI. vel VII. cujus typum descripsit D. le Blanc pag. 154. colligitur.

PONTIVI Comitum monetæ mentio est in Hist. Comitum Pontivi pag. 32. et in Hist. Eccl. Abbavill. pag. 49. 50. 90. 465. ubi et describitur. Typus num. 116.

† POPELICANI Denarii, Moneta Comitum Redonensium, apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 200. ex Tabul. Majoris Monast. : *CCXXV. libras veterum denariorum Redonensium, qui fuerunt ante Popelicanos denarios et (Radulfo de Filgeriis) præstitimus.* Incomperata mihi vocis origo : an huc spectat Manichæorum aut Valdensium hæreticum nomenclatura, qui *Popelicani* interdum appellabantur, ut videre est in *Populicani*.

PROVINCIE Comitum monetæ, earumque figuras delineavit Anton. Ruffius in Hist. Comitum Provincie pag. 61. 150. 214. 244. 274. etc. [et Honorat. Bouche tom. 2. Hist. Provinc. pag. 144. 306. 337. et 357. etc.] Vide *Regales*. Typos exhibemus num. 117. et 118.

† Provincie Comitum nomine et typo tum primum insigniri cœperunt monetæ Provinciales, cum ann. 1146. Raimundus de Baucio Comitatum obtinuit a Conrado III. Imperatore, ut ex Charta hujusce concessionis conficit Gaufridus lib. 3. Hist. Provinc. pag. 78 : *Tradimus tibi vir nobilis Raimunde de Baucio... jus habendi percussuram monete et cudendi proprie figure denarios, qui in toto regno nostre Provincie, ubi jam a longis retro temporibus nulla propria et specialis moneta fuit, legitimum et auctoritate regia confirmatum cursum... habeant ; exclusis ab ejusdem terre commerciis et omni facultate dandi aliorum regnorum monetæ, quam monetam præcepto in æternum valituro a regia munificentia nostra acceptam, apud Arelatam metropolim et apud Aquis metropolim, et in castro de Trinquatalis, si sibi commodum fuerit fabricari facies, remota inde tam in puritate quam in pondere totius falsitatis fraudulentia. Id quidem mirum videtur, cum in eo jure Ecclesiis, Baronibusve, qui Comitibus Provincie longe inferiores erant, concedendo perfaciles fuerint Imperatores. Ut ut sit sub Raimundo Berengario cui, retracta Conradi III. traditione, Comitatum Provincie contulerat Fridericus I. Imperat. primum occurrit solidorum Provincialium mentio, quos paulo post Regales vel Coronatos appellavere a corona in iis effecta, ubi Idefonsus Aragonum Rex Comitatu Provincie præfuit. Horum typi plures exstant apud Bouche. *Provenceaux*, in Statuto S. Ludovici ann. 1265. tom. 1. Ordinat. pag. 95. *Regales coronati* memorantur in Charta ann. 1197. ex Tabul. Cartusian. Montisrivi dioc. Massil. ad rationem LX. sol. pro marcha argenti fini. In Chartular processuum Clavar. ann. 1200. 424. lib. 15. solid. 4. den. Provinciales valere dicuntur 500. lib. 9. sol. 14. den. Regal. Ibid. ad ann. 1209. libra Regal. minor statuitur libra Provinciali 3. sol. 4. den. Anno 1229. 4. Id. Jan. ex Tabul. S. Vict. Massil. 58. sol. Regal. coronatorum conficiunt marcæ argenti puri. In Chartul. mox laudato ad ann. 1320. libræ 80. Provinciales monetæ tunc currentis computantur pro 64. lib. *reforciorum*. Ex Charta ann. 1325. in lib. viridi Episcopat. Massil. fol. 69. denarii 16. coronatorum valent uno Turon. grosso argenti. cum O rotundo. in Litt. Senescalli Provinc. 19. Sept. 1330. 5. Provinciales ad 4. coronatos reducuntur. In Computo*

ann. 1344. 102. lib. 8. sol. coronat. computantur pro 160. Florenis de Florentia, quorum unus valet 16. sol. Provinc. parvis. Ex Charta 27. Maii 1346. in lib. rub. Tabul. Capit. Aqvens. fol. 213. 1. sol. Provinc. pro 10. den. computantur; ejusd. pretii 26. Mart. 1348. ex eod. lib. pag. 270. Anno 1364. 20. Dec. ex Charta inter Schedas Peiresc. 150. lib. coronat. valent 140. lib. 12. sol. 6. den. In Testam. ann. 1390. ex lib. rub. supra cit. 16. sol. Provinc. æquivalentur 1. floreno auri; ejusd. pretii 17. Jun. 1408. ex Charta inter Schedas Peiresc. Anno 1433. in lib. process. antiq. ex Schedis Pr. de Mazaugues 20. grossi computantur pro 26. sol. 8. den. Provinc. Anno 1484. ult. Jul. ex lib. rub. supra cit. florenis de Rege valet 16. sol. Provinc. Statuta Aqvensis Cur. submiss. ann. 1559. pag. 50 : *Et tam actor quam reus dent pignora aut fidejussores Curie ad rationem 3. sol. pro libra*. Ubi in margine scriptum : *Solidum accipe ex valore 9. den. Regal. pro unoquoque solido, sive valant chescun trois liars*.

* Renati regis, comitis Provinciae monetæ argenteæ typus exstat in cimeliarcho Pr. d'Agrefeuille, in cujus antica parte effictum scutum gentilitium ejusdem regis, cum inscript. RENATUS EX LILII SICILIE CORONATUS; in postica vero crux duplex, cui in circulo supereminet monstri genus, Provincialibus *Tarasque* nuncupatum, quo Tarascone cusam fuisse significatur, cum inscript. O. CRUX AVE SPES UNICA. Altera cuprea exstat in eodem museo, in qua ex utraque parte prostant Neapolis et Hungariæ insignia.

† PRUMIENSI monasterio jus cudendi monetam concessum a Luthario Reg. Charta ann. 861. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 158.

* S. QUINTINI Viromandensis monetæ typum exhibet Molitenus ex Cimeliarcho S. Genov. pag. 146. Charta capit. S. Quint. ann. 1181. in Chartul. Mont. S. Mart. part. 6. fol. 98. v. : *Prædictam silvam ex omni exactione liberam in perpetuum possideat, ita tamen ut in constitutione novi abbatis tres solidos monetæ sancti Quintiniensis nobis præfata persolvat ecclesia*. Alia ann. 1193. ibid. : *Tribus solidis pro foreste de Nouroi sancti Quintiniensis monetæ, vij. denariis pro Booni ejusdem monetæ*. Charta Elien. comit. Virom. ann. 1197. ibid. part. 1. ch. 6 : *Hugo Sotus ecclesiæ Montis S. Martini persolvit ducentas libras monetæ sancti Quintini*. Vide *Viromandensium Comitum moneta*.

RAIMUNDENSIS, in nuncupata moneta Comitum Tolosæ, apud quos *Raimundi* nomen frequens fuit, (nam ad septem recensentur in eorum stemmate.) *Raimundenci solidi*, sub Henrico et Philippo I. Regib. Franc. occurrunt non semel in Tabul. Conch. Abb. in Ruthenis ch. 68. 268. 269. 412. etc. [In Charta ann. 1077. inter Probat. Hist. Occit. tom. 2. col. 296. computantur 8. den. Raimundenses pro 1. multone.] Hujusce monetæ præterea mentio est apud Innocentium III. PP. lib. 15. Epist. 186. [in Charta ann. 1205. apud Gaufridum lib. 3. Histor. Prov. pag. 78. in Charta ann. 1212. apud Chanteloup in Histor. M.S. Montis major. ubi *Raimundenses novi* dicuntur esse ad legem 3. den. cuius moneta 88. sol. valent marcum argenti; ibid. in Charta ann. 1222. et] in Charta ann. 1232. ex Tabul. Vallis-bone descripta a D. Luca Acherio ad Guibertum pag. 635 : *Item dat dicta Jordana*

librarum 35. denarios Raimundensium, unum denarium, et solidos centum Raimundensium, in rebus, retento ipsis jugalibus usufructu in vita sua. Quinetiam extincta Comitum Tolosæ stirpe, ipsoque Comitatu ad Regiam Coronam delapso, mansit eidem monetæ ipsum idem *Raimundensium* nomen. Quippe exstat in Regesto 19. Tabularii Regii ch. 146. continens compositionem super moneta Raimundensium, Albiensium inter R. Comitem Tolosæ, Durandum Episcopum Albiensem et Sicardum Almanni, super eo quod eorum quisque habebat pleno jure tertiam partem in dicta moneta, et in omnibus redditibus ex ea provenientibus, in qua conveniunt, quod prædicta moneta cuderetur, et fabricaretur, quodcumque eam cudi vel fabricari contingeret, in Castro novo de Bonafos, et non alibi, quod Castrum Sicardus Alemanni tenebat in feudum a Dn. Comite et Dn. Comes ab Episcopo Albiensi. Conveniunt insuper, quod dicta moneta cureretur, et reciperetur communiter ab omnibus in civitate Albiensi, et in omnibus terris et diocesisibus Albiensi, Ruthenensi et Caturcensi constitutis. Act. 11. Kal. Jul. ann. 1248. in Castro Narbonensi. Describitur præterea in Tabulario Regio, scrinio *Monetarios*, Charta 8. Kal. Junii ann. 1278. quo B. Episcopus Albiensis et Philippus de Furcis pro Philippo Rege Franciæ, *vendiderunt, concesserunt et tradiderunt ad cudendum, fabricandum, et faciendum in civitate Albia monetam suam Raimundensem Albiensem Navarro Casa-forti burgensi Mars. ad duos annos, sub modis et pactis inferius comprehensis, scilicet quod ipsi Navarrus et Joannes cudant et fabriificent ipsam monetam ad tres denarios legis, ad tale argentum, et ita bonum et finum, sicut Turonenses sunt ad quatuor denarios, minus pieça, et ad pondus 18. sol. et 8. denariorum ad pondus marchæ, ad quam marcham dictus dominus Rex deliberat et expedit pecuniam sive monetam suam*. Ibidem præterea statuitur, *ut oboli cudantur et fabricentur ad legem prædictorum denariorum superius designatam, et sint ipsi oboli ad 19. sol. et 2. den. ad marcham prædictam*. *Remondensium* denique mentio occurrit in Aresto Parlam. Paris. dato penult. Januar. 1319. Typus num. 119.

☞ Celebrior est solidorum Raimundensium æstimatio cui præfuit Præses de Mazaugues ann. 1711. cum enim judicio 7. Oct. 1251. statutum fuerat solidum Raimundensem semisse Turonico valere, appenso Turonico qui iis temporibus vel circiter in usu fuerat, effecti Eruditissimus Præses 50. sol. Turon. marcum argent. conficisse ann. 1233. unde solidi Turon. tum pretium erat 11. sol. 2. den. 1. ob. et 3/25 ob. atque adeo solidus Raimundensis, qui Turonici media pars erat, valebat 5. sol. 7. den. 1. pict. 3/25. quod Aresto 18. Jul. 1711. confirmatum fuit. *Raimundensium* rursus mentio occurrit in Charta ann. 1253. et in Statutis Arelat. MS. art. 60. Errat Pittonus, ut obiter moneamus, cum scribit pag. 100. Hist. Aqvens. solidos Raimundenses aureos fuisse; argentei erant, uti apud omnes certum est.

* Reg. Cam. Comput. Paris. sign. 8406. in Bibl. Reg. : *ix. lib. ix. den. Raimundensium, valent vj. lib. xv. sol. vj. den. Tur.*

Ita præterea dicta moneta Vicomitum Turenensium, apud quos pariter Rai-

mundi nomen familiare fuit, cum ad sex recenseantur; in cujus facie altera crux, cum voce RAYMUNDUS, describitur, in altera binæ cruciculæ, cum voce TURENNE. Alia Vicecomitum Turenensium insignia præfert cum voce RAYMUNDUS, in altera facie crucem cum hisce characteribus : MON. VICECOM. apud Jarstellum lib. 1. Hist. Turen. cap. 14. qui has monetas Raimundo I. Vicecomiti, qui expeditioni Hierosolymitanæ interfuit, adscribit : sed viri doctissimi fidem nolim omnino hac in re præstare, cum familiarum insignia monetis ea tempestate, qua et forte neque fixa erant, minime apponerentur. Præterea Charta anni 1253. ab eodem relata pag. 54. *Raimundenses* fuisse monetas Vicecomitum Turenensium diserte inquit : *Quinquaginta libras Marchionum, vel Raimundensium de Turena*. Anni 1312. pag. 38. docet ejusdem fuisse ponderis, quo fuit Cadurcensis, et 20. solidos cum semisse conficisse Raimundensium Marcum. [Hujus monetæ typum exhibemus num. 141.] Occurrit præterea mentio *Raimundensium* Turenensium in Chartis ab eodem Justello descriptis pag. 66. 70. 154.

☞ Fuit etiam Comitum Provinciae ejusdem nominis moneta, si fides Gaufrido lib. 3. Histor. Prov. pag. 78. quæ a Raimundis Berengariis sic nuncupabatur. Fucum fecit erudito viro *Raimundi* nomen, quo tamen nulla moneta Comitum Provinciae insignita occurrit : unde Raimundenses Tolosanos in Provincia usum obtinuisse certum videtur; maxima quippe erat inter utrumque Comitatum societas.]

* RAYMONETUS, REMUNDINUS, ut *Raimondensis* Tholosanus. Testam. Romei de Villanova ann. 1250. ex Tabul. D. Venciæ : *Item confiteor me debere Bertrando de Garda militi meo de equis, quos ab eo habui, tres mille solidos Raymonetos. Moneta Remundinorum*, in Arest. ann. 1265. ex Reg. Olim parlam. Paris.

† REDONENSIS monetæ mentio est in Epist. civium Redonensium, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 603. Vide supra *Popelicani*.

* Charta ann. 1184. ex Tabul. S. Juliani Turon. : *Prior sponpedit se redditurum eis decem solidos Redonensis monetæ*.

REGITESTENSIVM Comitum Denarii, [quorum 13. valere dicuntur 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 16. gr. legis argenti Regis, et 19. sol. 6. denar. ponderis ad marcum Paris. *Malliæ* vero eorumdem Denariorum, 3. den. legis argenti Regis, et 16. sol. 9. den. malliar. duplic. ponderis, etc. Monetæ typum delineavit Thevetus tom. 2. Cosmogr. pag. 569. ut et Hautinus pag. 47. [*] Alium typum damus num. 210.]

REMENSIVM Archiepiscoporum Denarii, ex Regesto 123. debent esse leg. 4. den. 12. gr. argenti regii, pond. ad marcum Paris. 17. sol. 8. d. *Malliæ* eorumdem denariorum leg. 2. den. 18. gr. argenti regii, ponder. ad marcum Paris. 15. sol. 5. den. obol. dupl. [Mox hæc adduntur : *Et ne porra faire que le disieme partie de maailles doubles; et ainsi vaudront les deniers et les maailles dessus dites autant, plus ne moins, comme les Parisis petit et les maailles Parisies*.] Monetæ typum descripsit Thevetus lib. 15. Cosmogr. cap. 2. Remensis monetæ mentio est apud Alexandrum III. PP. Epist. 56. ex iis quas Sirmondus edidit, Duchesnum in Hist. Castilion. pag. 682. etc. Videtur olim appellata *Rancien*, in

Charta Hugonis Comititis Regitestensis et Felicitatis ejus uxoris, pro villa de *Machau*: *Que chacuns chevaus traihens paiera 3. sestiers de blé, et 3. sols de Ranciens. Infra: Dis oit deniers Ranciens.* Vide præterea Marlotum in Metropoli Remensi lib. 4. cap. 16. Typos exhibemus num. 121. 122.

Id juris Artoldo Episcopo una cum Comitatu Remensi concessit Ludovicus Transmarinus, ut ex Flodoardo lib. 4. cap. 27. docemur. Consule Altseram de Comit. Provinc. pag. 141.

S. REMIGII monetæ mentio est in Focagio civit. Aquensis inter Schedas Pr. de *Mazaugues* ubi *Turonus S. Remigii* dicitur valere 13. den. pro 14. den. computantur in Ration. Clavarii Avenion. ann. 1315. *ibid.*

RIOMENSIS monetæ typum damus num. 123.

ROSSILIONENSIS monetæ meminit Charta ann. 1102. inter Probat. Hist. Occit. tom. 2. col. 359.

ROTOMAGENSIS monetæ meminerunt Alexander Celesinus Abbas lib. 3. cap. 8. lib. 4. cap. 1. et Ordericus Vitalis fol. 495. 583. Typos damus 124. 125.

RUPELLENSIS monetæ meminit Froissart. 1. vol. pag. 394. et Hist. Rupellensis pag. 39. 88. Edit. in 8.

RUTHENENSIS monetæ sub Roberto et Henrico Regibus crebra est mentio in Tabular. Conchensi in Ruthenis. Ch. 14. 53. 83. 141. 257. etc. *Solidi Rodenesi* in Ch. 349. Typum dedit Thevetus lib. 14. cap. 8. [Vide supra *Hugonenses*. In monetæ Ruthenis 12. nummos singulis septimanis habebat Episcopus, ex Charta ann. 1161. inter Instrumenta tom. 1. novæ Galliæ Christianæ pag. 51. col. 1.] Typum damus num. 126.

Reg. Cam. Comput. Paris. sign. 8406. in Bibl. reg.: *vj. lib. xiiij. sol. j. den. Ruthenensium, valent iij. lib. ij. sol. ij. den. Tur.*

SABAUDIÆ Comitum ad Ducum monetæ aureas ac argenteas omnes veteres ac novas collegit ac descripsit Guichenon in Histor. Sabaud. lib. 1. cap. 15. a pag. 142. ad pag. 160.

SACRI CÆSARIS Comitum Denarii, [quorum 15. computantur pro 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 6. gran. legis argenti Regis, et 20. sol. ponderis ad marcam Paris. Eorundem vero *Mallie* 2. den. 16. gran. legis argenti Regis et 17. sol. 2. den. malliar. dupl. ponderis ad marcam Paris. Monetæ binos typos descripsit Hautinus pag. 49. et 51. Vide Thomasserium in Historia Bituricensi lib. 6. cap. 41. et 76. Typos damus 127. 128.

SANTONENSIS monetæ meminit Tabularium Deipar. Santon.: *Moneta Santonensis civitatis est Comitibus propria: et si quis refutaverit eam, justitia est Comitibus.* *ibid.*: *Willelmus Comes filius Guidonis fecit fundare monetam suam, quæ dicebatur de Gouilart.* Typus 129.

Id tamen juris cessit aliquando percelebri S. Mariæ Santonensis parthenoni, ut discimus ex Charta Gaufridi Comit. ann. 1047. inter Instr. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 480: *Adjunximus autem donis nostris Monetam et monetagium, per cambium totius episcopatus Xantonensis... Congregatis autem monetariis, monetam qui facerent, ex diversis civitatibus, fecimus eos facere fidelitatem et securitatem S. Mariæ, in abbatisse manu Constantiæ, et omnibus sub castimonia jugo sibi parentibus. Dedinusque ad Monetam fabricandam domum juxta arcam pontis sitam.*

SAUVINIACENSIS monetæ fuit Dominorum Borbonii et prioris ejusdem Prioratus, ex variis Pactis utrimque initis, quorum meminit Historia ejusdem Monasterii pag. 340. seqq. Hujus Denarii, [qui ejusd. pretii dicuntur atque Turon. parvi,] ex Regesto 123. jubentur esse legis 3. d. 16. gran. argenti regii, et pond. 19. sol. 6. den. Malliæ, leg. 3. den. argenti regii, et pond. 16. sol. 9. den. malliar. dupl. ad marcam Paris. Monetæ inscriptum in eo Regesto, S. MAIOLUS, cujus vultus effingitur, in altera parte, DE SAVINIACO. Typum damus [** nobis 130. ubi SILVINIACO.] qui habetur etiam apud Hautinum pag. 41. et Thevetum tom. 2. pag. 547. [Ejusdem monetæ 35. solidi marcam argenti puri conficiebant, ut colligitur ex Charta Archembaldi dom. Borbonii apud D. le Blanc pag. xxix: *Persolventur autem vel in nummis, vel in argento, ita ut Sylviniacensis marca argenti puri pro xxv. solidis accipiatur.*

Recte Molinetus in Cimeliarcho S. Genov. pag. 143. emendat *Silviniacensis*, legendumque censet *Silviniaco*; atque adeo non *Sauvigni*, sed *Souvigni*, Cluniacensis prioratus in Arvernia, ubi S. Maiolus obiit, sepultusque est, hic intelligendus: quod mire probat diploma Hugon. Capeti ann. 995. t. 10. Collect. Hist. Franc. p. 565: *Cum essemus Silviniaco villa, et adiremus ecclesiam S. Patri, ubi gloriosus confessor Christi et dilectus noster quondam Maiolus abba in corpore requiescit, ... concedimus ut malias de bona lege, cum nomine et imagine confessoris memorati Maioli, possit facere Odilo abbas venerandus et successores sui, nomine ecclesie Silviniacensis: et current malix S. Maioli omni tempore, et valoris perpetui erunt in terra Archimbaldi comitis cum malis nostris in perpetuum.* Id rursus confirmat Charta Joan. comit. Catal. ann. 1232. ex Reg. comitat. Clarimont. ubi denarii hujus monetæ *Silviniens*, non *Sauviniens*, appellantur: *Pour la procuracion que je ay en de terre et es homes de Bragny, je dois avoir tant seulement sept livres de fors Silviniens chascun an.*

SECUSIENSIS monetæ, pro *Segusien-sis*, id est, Lugdunensis. Charta ann. 1150. in Chartul. Cluniac.: *Placuit... ut ab Anguise priore Contaminix mille quadringentos solidos Secusiensis eo pacto et tenere acciperent, etc.*

STAMPENSIS, monetæ Dominorum Stamparum, in agro Aurelianensi. Le Roman d'Aubery le Bourguignon MS.:

Ervis son frere maintint mult bien ses drois, Qu'il n'en perdi vaillant un Estampois.

Exstat Charta Ludovici VII. Reg. Fr. ann. 1137. apud Basilium *Fleureau* in Antiquit. Stampens. cap. 27. pag. 103. ubi hæc habentur: *Concessimus quod præsentem Stamparum monetam, quæ ibi a patris nostri decessu habebatur, nos omnibus diebus nostræ vitæ neque mutabimus, neque lege, neque pondere alleviabimus, neque alleviari ab aliquo patiemur.* Ex quibus verbis non absurde efficitur id tantum Stampensibus concessum fuisse, ut monetæ regia quæ Stampis percuteretur Regis nomine ejusdem semper esset legis et ponderis; neque aliud innuit typi, de quibus ibidem mentio fit. Sed illud in primis rem conficit quod plurimæ extant eadem de re Regum nostrorum Chartæ, quibus aliis civitatibus pollicentur nusquam se monetam mutatuos, quamdiu certam præstationem exsolvent. Id ergo unum

ex laudata Charta sequitur, Stampenses scilicet jus quod *monetagium* vocabant, præstitisse. Vide D. le Blanc pag. 156.

STEPHANIENSES. Vide supra *Burgundix Ducum moneta.*

SUSSIONENSIS Comitum Denarii, quos appellant *Noirés*, ex Regesto 123. debent esse 3. den. 12. gr. legis argenti regii, et 23. sol. pond. ad marcam Paris. Mox subditur: *Et vaudront les Deniers dessusdits avaluez à Parisis petits et à Maailles Parisis les 20. Noirés 7. [12.] Parisis petits.* Monetæ figuram descripsit Thevetus lib. 15. Cosmogr. cap. 3. ut et Hautinus pag. 45. Mentio habetur Suesionensis monetæ in Histor. Suesion. passim, in tom. 2. Hist. Francor. pag. 335. etc. Typum habes num. 131.

TOLOSANI, Gall. *Tolosans*, monetæ Comitum Tolosanorum, quorum *cursum* interdictus in Statuto S. Ludovici Regis Franciæ ann. 1265. intra regni limites, hoc est, intra *Dominicâ* Regia. In Charthophylacio Regio, scrinio *Monetarios*, est Charta Alphonsi Comititis Tolosani pro locatione Monetæ suæ Tolosanæ, in qua sequentia habentur: *Simplices Tolosani debent esse legis et ponderis Turonensium, hoc est sciendum, ad quatuor Pougesses minores legales, sicut debet fieri moneta domini Regis apud Carcassonam et Nemausum: dicti enim simplices Tolosani debent deliberare de pondere 18. solidorum unius denarii ad marcam Trecesensem. Oboli vero debent esse de eadem lege, de qua sunt Tolosani simplices, et ponderis 18. solidor. et 10. denar. ad marcam Trecesensem. Et Grossi Tolosani debent esse legis et ponderis Cenomanensium, videlicet de lege ad 6. denar. et obolum, et de pondere 14. sol. et dimid. ad marcam Turonensem, etc.* Charta alia ejusdem Alfonsi ann. 1265: *Debent autem facere dicti burgenses infra dictos duos annos apud Tolosam 25. millia grossa Tholos. alborum ad 7. den. de lege, ad bonum argentum de Montepessulano: qui dicti Tolosani debent esse de pondere 18. sol. ad marcham Tolosanam, etc.* Vide Historiam Abbatie Condomensis tom. 13. Spicilegii pag. 460. 481. Typos exhibemus num. 132. 133.

Hujus monetæ præterea mentio fit in Charta ann. 1095. inter Probat. Histor. Occitan. tom. 2. col. 337. Charta ann. 1098. *ibidem* col. 348. in Charta ann. *iiii.* *ibid.* col. 378. etc. Ex Charta ann. 1212. apud D. le Blanc pag. xxx. 26. sol. Tolos. marcam argenti puri conficiunt. *Deniers Toulzas*, in Charta ann. 1286. apud la *Faillie* Annal. Tolos. tom. 1. pag. 17. quem rursus consule inter Probat. ejusd. tom. pag. 13. 14. 15. et 37. Monetæ exstat a D. Cangio in Dissertat. 14. ad Joinvillam Raimundo a S. Egidio minus bene adscripta, cum in expeditionem Hierosolymitanam ann. 1097. profectus ibi mortem obierit: sed ea tempestate, ut supra monuit vir doctissimus, familiarum insignia monetis minime apponebantur; unde Raimundo V. alterius Raimundi nepoti, qui et Patlatini nomenclatura insignis fuit, tribuendum censeo.

Nec sanior videtur eorum opinio, qui Consules Tolosanos una cum Comitibus jus cudendi monetam habuisse arbitrantur: nullum quippe ea de re exstat monumentum præter Litteras Alphonsi II. Comititis apud Catellum de Comitibus Tolos. pag. 382. Ex quibus id inferre difficillimum est: *Certos nuntios nostros videbitis, qui vobis.... super confirmatione monetæ quam petitis, secundum vestrum beneplacitum taliter respon-*

debunt. Quod de monetarum imminutione accipiendum existimo.

* *Solidi Tholosani cum flore*, in Charta ann. 1308. ex Tabul. B. M. Deauratæ Tolos. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. 8406. in Bibl. reg.: *i. den. Tholosanus, valet ij. den. Turon. Tholosains*, in Stat. ann. 1265. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 95. art. 3. *Thelouzain et Thelouzin*, in Lit. remiss. ann. 1483. ex Reg. 207. Chartoph. reg. ch. 299.

† *TORNACENSIS* Episcoporum monetæ mentio fit in 1. Memoriali Cameræ Comput. Paris. fol. 27. et apud Acher. tom. 11. Spicileg. pag. 351.

* Charta Mich. episc. Tornac. ann. 1286. in Suppl. ad Miræum pag. 421. col. 1: *Nous evesques de Tournay..... ferons battre et forger monnoye en la chité de Tournay..... dont li doi deniers vauront un Parisi bien et loialment.*

† *TORNODORENSIS* Comitum monetæ ibid. mentio est fol. 29. Typus num. 134.

TRENCENSIS monetæ meminit Innocentius III. lib. 13. Epist. 45. pag. 36. 442. Hujus typum hic damus num. 135.

† *TRENORCHIENSIS* monasterio jus cudendi monetam ab Odone Rege obtinuit Blitgarius Abbas ann. 889. ut patet ex Charta edita apud Chiffletium in Hist. ejusd. loci pag. 270. Id confirmavit Carolus Simplex ibid. pag. 272. Charta ann. 915. ex qua discimus in ea monetæ effectum fuisse regum monogramma: *Concedimus quoque ut trapezetas locus predictus habeat, qui nostri nominis signum singulis imprimant nummis.* Et quidem in eo, quem hic describimus, num. 136. typo inesse monogramma videtur, sed cujus sit non satis agnosco: in una facie inscriptum SCS. VALERIANUS, qui Trenorchiensium est apostolus et patronus; in altera *TORNUCIO CASTRO*. Vide laudatum Chiffletium cap. 24. Alterum ejusdem monetæ typum videre licet apud Petavium in Gnorism. vet. nummor. unde idem jus cudendæ monetæ Trenorchiensibus a Lothario confirmatum, forte et amplificatum ex ipsa in primis Inscript. *LOTHARII REGIS PERMISSIO* colligitur.

† *TREVIRENSIS* Ecclesiæ jus cudendæ monetæ restituit Ludovicus Rex ann. 902. apud Brower. Annal. Trevir. tom. 1. pag. 443. Hujus monetæ typos delineari curavit D. Calmet. initio tom. 2. Hist. Lothar. n. 127. 128.

† *TREVOLTHI* Dominorum monetæ, quæ ab ann. 1310. cudi cœpit, ad hæc usque ferme tempora obtinuit, ut ex variis monumentis constare testatur D. Aubret eruditus Dumbarum historiographus. Typi 137. 138.

† *TRICASTINENSIS* monetæ tam auri quam argenti, arma regis Delphini, et crossam communiter habentis, cujus emolumenta inter delphinum et episcopum communia sunt, mentio est in Pariagio ann. 1409. tom. 1. novæ Gall. Christ. inter Instr. pag. 123. col. 2. Typi 139. 140.

TULLENSIS, monetæ Episcoporum Tullensium, *Touillois*, in Charta Theobaldi Ducis Lotharingæ ann. 1312. interdita in Francia sub nomine *Thoulais*, legitur in Statuto Regis Philippi dato Pissiaci Sabbato post Theophaniam ann. 1313. cum *Pillewillis*, et *Venetianis* (*Pilles Vuilles et Veniciens*) propter defectum.

☞ Id erat Episcoporum Tullensium jus ex Charta Udonis Episc. ann. 1069. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lothar. col. 467. ut monetam suam mutare possint *sine consilio Comitum*. Hanc apud Liberidunum cudi concessit Fridericus

I. Imper. Charta ann. 1168. ibid. tom. 2. col. 364. Vide P. Benoist cap. 7. Hist. Tullens.

* *Tullois*, in Charta Feder. III. ducis Lothar. ann. 1285. *Toloiz*, in Lit. ann. 1357. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 632. art. 12. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Croix* fol. 122. r.: *viiij. lib. xvj. sol. Tullensium currentium ibidem* (in provincia Remensi) *valent xj. lib. xv. sol. ij. den. Turon.*

TURENENSIS Vicecomitum monetæ mentio occurrit apud Justellum in Hist. Turenensi pag. 31. 37. et in Prob. pag. 40. 53. 62. 63. 64. 88. 95. 98. 104. 105. 110. Vide supra *Raimundensis*. Typum num. 141.

† *TURICINO* parthenoni jus cudendi monetam concessit Carolus Crassus: cujus monetæ typos adhuc reperiri quibus una facie vultus mulieris velatæ, altera scriptum *CAROLUS IMPER.* refert Guilliman. lib. 3. Rer. Helvet.

* *VALENENSIS, VALENTIANA, VALENCEENSIS, Valentianarum*, vulgo *Valenciennes*, in Hannonia monetæ, Gall. *Valentiennes*. Charta Buch. episc. Camerac. ann. 1119: *Statuimus ut præfata S. Mariæ ecclesia priori et fratribus S. Salvii quotannis decem Vallentianensis monetæ solidos pro rebus parochialibus..... persolvat.* Alia Nic. S. Humb. Maricol. abb. ann. 1185. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 165: *Ecclesia Lescheriensis nobis propter hoc octo solidos alborum Valentianorum aut xij. solidos Duacensium in festo S. Remigii annuatim persolvat.* Lit. Jac. dom. Gusæ ann. 1189. apud Vales. in Not. Gall. pag. 260. col. 2: *xl. solidos alborum Valencensium in vinagio meo de Landreicis.* Charta ann. circ. 1200. in Chartul. Mont. S. Mart. part. 6. fol. 104. r. col. 2: *Singulis annis Ehamensis ecclesiæ xxx. solidos Valenensis monetæ ecclesiæ Montis S. Martini in festo B. Lucæ Cameraci persolvat.* Alia Guich. prior. S. Salvii ann. 1202. ex Tabul. S. Gauger. Camer.: *Memoratum hospitale singulis annis die Natalis Domini talentum unum septem solidorum Vallencensium monetæ censualiter nobis persolvat.* Ordin. Phil. III. reg. Franc. ann. 1282: *Nous avons de nouvel ordonné que quiconques aura en nostre royaume baudelkins, ou Valentiennes, ou autre blanche monnoye ou noire de hors du royaume, quele que ele soit, fors que esclins, et ne l'aura fete percier dedens un mois après ce que cestes ordonnance aura esté criée, soit changeur, soit autre, il l'aura desores-en-avant perdue et forfete.* Typum damus num. 145.

VALENTINENSIS monetæ Comitum, vel Episcoporum Valentiniensium, in Delphinatu provincia Franciæ, meminit Raimundus de Agiles in Hist. Hierosol. pag. 165. et Charta Hugonis Episcopi Gratianopolit. descripta a Jacobo Petitio pag. 601. Occurrit præterea non semel in Tabulario Prioratus Dominiæ in Delphinatu. Typus num. 143.

☞ *Valentiniensis* Ecclesiæ concessam facultatem cudendi monetam a Friderico I. Imper. confirmavit Fridericus II. Diplomate ann. 1238. *Solidi Valentinienses*, apud Spon. tom. 3. Itiner. pag. 17. *Valenciani*, in Tabular. Prioratus Dominiæ. Typum episcopalis monetæ hic delineamus num. 142.

* *VAUVILLARENSIS* dominorum monetæ typus ann. 1555. exstat in Tabulario abbatiæ Luxoviensis. Vide supra *Moneta Castelleti dominorum*. [* Typum monetæ antiquioris damus num. 144.]

* *UCETICENSIS* monetæ Episcopo ejusdem civitatis concessa a Ludovico Juniore Charta ann. 1156. tom. 6. Gall. Christ. col. 299.

VIENSIENSIS Archiepiscoporum monetæ figuram delineavit Jo. Jacobus Chiffletius in Vesonione part. 1. cap. 4. Hujus etiam meminit Golutus in Hist. Sequanica pag. 593. Typum damus num. 146.

VIENSIENSIS monetæ mentio in Tabulario ejusdem Ecclesiæ pag. 25. in Hist. Franc. tom. 1. pag. 21. in Hist. Episcoporum. Bellicensium pag. 46. in Hist. Beneharn. pag. 838. apud Justellum in Hist. Arvern. pag. 177. in Prob. pag. 51. 81. 139. in Spicilegio Acheriano tom. 13. pag. 234. [in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 185. et 253.] apud Jacob. Petitem post Pœnitentiale Theodori pag. 601. etc.

☞ Hujus monetæ typum damus num. 147. cum Inscript. S. M. (Mauritius) *VIENNA MAXIMA GALL.* qua uti solitos Viennenses Archiepiscopos testatur Gervasius Tilber. in Otiis Imper. apud Leibnit. tom. 1. Script. Brunsvic. pag. 915: *Viennensis Burgundiæ Archiepiscopus et Regis cancellarius, cujus numismatis inscriptio habet: MAXIMA SEDES GALLIARUM.*

* Reg. Cam. Comput. Paris. sign. 8406. in Bibl. reg.: *Quingue Viennenses valent quatuor Turonenses.* Terrear. Bellijoc.: *Unum denarium Viennensis monetæ, cujus decem octo solidi valent et ponuntur pro viginti octo solidis Turon.* Legendum esse *viginti solidis* certum videtur ex pluribus aliis locis ibidem.

VINDOCINENSIS Comitum Denarii, [quorum 14. computantur pro 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. jubentur esse 3. den. 10. gr. legis argenti regii, et 19. sol. 7. d. ponderis ad marcæ Paris. *Malliæ* eorumdem Denario, 2. den. 21. gran. legis argenti Regis, et 17. sol. 4. den. malliar. dupl. ponderis ad marcæ Paris. etc. Monetæ typum descripsit Thevetus lib. 15. Cosmogr. cap. 6. Ejusque monetæ mentio est [in Tabul. B. Magdal. Castrudun.] apud Beslum in Comitib. Pictav. pag. 428. et Gallandum de Franco alodio pag. 233. Typi num. 148. 149.

VIRDUNENSIS Episcoporum monetæ meminit Laurentius Leodiensis pag. 327. *VIROMANDENSIS* Comitum, seu S. Quintini monetæ mentio est apud Vasorium in Novioduno 1. vol. pag. 26. et Hemereum in Augusta Virom. pag. 34. 35. 154. 162. [* Vide supra S. Quintini monetæ.] Typus num. 150.

VIRSONENSIS Dominiæ in Biturigibus Denarii, [quorum 15. dicuntur valere 12. parvis Turon.] ex Regesto 123. jubentur esse 4. den. 6. gr. legis argenti Regis, et 20. solid. ponderis ad marcæ Paris. Eorumdem *Malliæ*, 2. den. 16. gr. legis argenti Regis, et 16. sol. 2. den. malliar. dupl. ponderis ad marcæ Paris. Monetæ typum descripsit Hautinus. [* Alios damus num. 151. 152.]

† *VIVARIENSIS* Episcoporum monetæ mentio est in Charta ann. 1307. quam supra retulimus inter præmissa ad Monetas Baronum. Typus num. 153.

* *WISIMBURGENSIS* monasterio diocesis Spirensis jus cudendæ monetæ concessit Dagobertus Rex Diplomate ann. 23. ejus regni, apud Trithemium Annal. pag. 52.

Complura habentur monumenta de Baronum nostrorum monetis, ex quibus sequentia excerptimus ex Regesto Cameræ Comput. Paris. signato *Qui est in cælis*, fol. 159. et ex signato *Croix* fol. 122. et ex signato *Noster* f. 212. 213:

Ad Nativit. B. Mariæ 1306. inceptis fortis moneta.

Ad Candelosam 1310. inceperunt Burgenses et finierunt ad Nativ. B. Mariæ 1313.

Burdegalenses currunt Burdegalæ.

In diocesi Petragor. currunt Petragoric. Lemovic. et Marchiens. et Engolism. qui debent valere 2. den.

In diocesi Engol. currunt Engolism. et Marchiens.

In Agenno currunt Arnald. Chapoten. et Petragoric.

150. Stephan. qui currunt in Provinc. Bisunt. valent. 150. Tur.

20. libr. Divion. val. 16. lib. Tur.

5. Burdegal. valent 4. den. Tur.

5. Arnaldi et Chipotois valent 4. den. Tur.

20. libr. Petragor. valent 16. lib. Turon.

20. libr. Viennens. valent 16. lib. Tur.

1. denar. Tholos. valet 2. denar. Tur.

16. lib. 13. sol. 1. den. Ruthen. et Caturc. valent 4. lib. 2. sol. 2. den.

9. lib. 9. de Rnd. et Brienn. valent 6. lib. 15. s. 6. d.

5. Morlan. valent 8. den. Tur. nisi in diocesi Batonensi, ubi 3. Morlan. valent 4. den. Tur.

40. Lemovic. et March. valent....

7260. Marchisi 15. s. 1. d. Leod. valent 1141. lib. 2. s. 7. den. obol. Tur. parvorum.

Marcha pro 10. stelling. vidi alibi quod quilibet... valet 4. den. Tur.

100. lib. Melegon. (Melgor.) in diocesi Ulicensi valent....

119. lib. 16. sol. Tur. de tempore Burg. (Burgensium) valent 95. lib. 16. s. 9. den. Bonorum Tur.

666. lib. 2. sol. Divionens. debilius cum Burgenses currebant per Paris. valent 500. lib.

32. lib. 17. s. 7. d. Divionens. fortium et bonorum.

350. lib. Tur. delilis monetæ valent 54. sol. 8. d. monetæ Burgensium parvorum.

735. lib. Metensis currentis in Provincia Remensi valent 1470. lib. 6. sol. Turonensium.

8. lib. 16. sol. Tullensis currentis ibidem valet 11. lib. 15. sol. 2. den. Tur.

Scheda alia ann. 1308: La monnoie au Vicomte de Limoges qui queurt en sa terre et ailleurs pour Tournois, et pis vaut 2. sols la livre. La monnoie au Vicomte de Turenne et celle du Comte de Pierrepont queurent 15. den. pour 12. den. Tourn. dont les 16. ne valent que 12. Tournois. La monnoie de Bretagne, d'Angiers et du Mans queurent pour Tournois, et valent moins 18. den. la livre. La monnoie de Vandosme et de Chasteaudun, queurent pour Tournois, et valent pis 4. sols la livre. La monnoie au Comte de Nevers queurent pour Tournois, et vaut moins 12. den. a la livre.

Hæc sane est præcipua nostri Glossarii pars, quæ diligentem exigere curam et accuratorem videbatur: sed res est nimis laboris quam, ut, ea qua par esset diligentia, petrectaremus. Qui enim poteramus tot tantisque rebus distenti in evolvendis historiis, in Gazophylaciis invisendis et perscrutandis, in exquirendis undequaque nummis tempus, quod necessarium erat, ponere? opus certe non unius anni. Quanta-cumque igitur sit hac in re Cangii nostraque lucubratio, multis adhuc augeri posse ultro agnoscimus: quæ omnia, ut spes est, abunde præstabit Vir pereruditus, cum operi quod jamdiu inceptit, ultimam tandem manum adhibere voluerit.

MONETABILIS POENA, Mulcta pecu-

niaria. Statuta Eccl. Avenion. ann. 1337. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 560: *Et si quis contra fecerit, eo ipso hac Monetabili poena seu mulctatione plectatur, scilicet quod fructus eorum sic venditorum medietatem perdat, qui in ecclesiæ fabricam, vel alios pios usus nostro arbitrio convertantur.*

MONETAGIUM, Id quod Monetarii, seu Monetæ fabricatores, domino, cuius est moneta, exsolvunt ex monetariæ fusionis et signaturæ proventibus. [Charta foundationis Abbatæ S. M. apud Santonas ann. 1047. tom. 2. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 480: *Adjunximus autem donis nostris monetam et Monetagium, per cambitum totius episcopatus Xantonensis.*] Charta Philippi Aug. ann. 1202: *Everardus de Vineis homo noster concessit nobis et hæredibus nostris tertiam partem Monetarii Tornacensis, et ipse duas partes habebit. Alia Gaufridi Electi Meldensis ann. 1208. ex Tabulario Campaniæ: De omni Monetagio et de servitio quod fuit pro moneta... duas partes habebit, etc.* Charta Alphonso Comitibus Pictavensis et Tolosæ Jun. ann. 1265. de Moneta Tolosana: *Idemque burgenses (Monetarii) debent nobis Monetagium nostrum solvere bis in anno, scilicet in festo O. SS. et in Ascens. Domini, secundum quod singulis terminis fecerint de moneta. Testamentum Raimundi Comitis Melgoriensis: Dimitto et septingentos solidos Melgoriensis monetæ in moneta Melgoriensi de Monedatge, postquam redempta fuerit de tredecim millia solidis, antequam aliquis homo vel femina habeat de moneta superscripta de Monedatge, si mortuus fuerit in itinere. [Computus ann. 1270. in Tabular. castr. Nannet.: Computavit magister monetæ. De Monetagio de XXIV. gross. milleri de denariis, vide licet XL. lib. quolibet miller 960. lib. pro Monetagio 11. mill. obolorum 630. lib. Alter Computus ann. 1279. apud D. Brussel de Usu feud. tom. 1. pag. 472: *Pro Monetagio cujuslibet marchæ xv. denarii Turon.... valet Monetagium vir. III^{xx}. XVII. lib. XIII. sol. 1. den. Turon. Occurrit rursum in alio Computo ann. 1289. ibid.] Vide Probat. Histor. Castilionensis pag. 98. 162. Decima monetæ, seu Monetarii. Donnizo lib. 1. de Vita Mathild. cap. 2:**

Unde bonus Princeps, valde miratus, eidem Continuo terræ propriæ, decimanque Monetæ Vovit.

Hæc autem exactio quam nostri Seigneuriage, quod ex monetæ signatura percipiatur, vocant, antiquis penitus ignota, sub prima Regum Franc. stirpe in usu fuisse videtur: vix est enim ut credam a Pipino inductam fuisse, quamvis antiquius non occurrit editum ea de re statutum. Ut sit sub altero Regum stemmate eo jure gaudebant, quibus jus cudendi monetam concessum fuerat, ut ex pluribus Instrumentis supra relatis colligitur. Vide D. le Blanc pag. 90.

MONETAGIUM, Præstatio quæ a tenentibus et vassallis domino fit tertio quoque anno, ea conditione ut monetam mutare ei non liceat, quæ *Focagium* [et *Relevatio monetæ*] dicitur, obtinebatque potissimum in Normannia. Charta Ludovici Hutini Regis anni 1315. pro Normannis: *Item quod redditus nobis debitos pro dicta pecunia non mutanda, qui in dicto ducatu Monetagium, alias Focagium nuncupatur, levari non faciemus, etc.* Vetus Consuetudo Normanniæ MS. 1. part. sect. 2. cap. 3: *Le Monneage est*

*une aide de deniers qui doit estre payée au Duc de Normandie de trois ans en trois ans, et doit len recevoir de cele ayde tele monnoie come elle est mise communément en la terre, ne ne la doit len pas faire changier, etc. Au tiers an tous communément doivent paier le Monneage lesquiez ont terres et meubles pourquoy ils sont tenus à paier le. De ceste aide sont quittes toutes gens de Religion qui sont promeus en saintes Ordres, et les serjans fielea des Yglises, et tous ceux qui sont beneficiez es Yglises, tous Chevaliers, et leurs hers, si en sont quittes femmes veves qui n'ont 20. s. de rente pour elles soutenir, ou qui n'ont pas en meubles 40. s. par dessus leur robes et leur lits, et celles qui n'ont la valuè de 40. s. sont quittes del Moneage. Et chascune parsonne del comun poeple qui aura 20. s. vaillant le paera. Tuit cil sont quittes de cest aide qui ont membre de hauberc, qui ont Prevost, Monnier et Fornier, pourtant que il aient molin à ban ou four, il sont quittes du Moneage, etc. Deinde additur ab hac pensatione pariter immunes esse in Normannia Castellani S. Jacobi, et Vallis et Moritonii, et aliquot alias. Infra: *A ceste aide fere et à cest Monneage payer les robes de leur propre cors, le lit, et l'ostel, ne doivent pas estre comtez pour moebles, et pour cen souloit-il estre apelé Foage, que cil le paioient principalement qui tenoient feu et lieu. Adcertes tuit li autre qui ne tiennent ne feu ne lieu, si comme les serjans et les chambriers qui ont de moeble 10. s. ou la valuè, sont tenus à payer le Monneage, et les femmes qui oncques ne furent mariées, qui tiennent feu et lieu, payeront le Monneage. Nova Consuetudo Norman. art. 76: *Le roy pour droit de Monneage peut prendre 12. deniers de trois ans en trois ans sur chascun feu pour son Monneage et fouage, qui luy fut octroyé anciennement pour ne changer la monnoye. Vide artic. seq. Ejusmodi autem monetagium in Anglia antiquarunt Henricus I. et Joannes Reges Angl. Leges ejusdem Henrici cap. 1: *Monetagium commune quod capiebatur per civitates et per Comitatus, quod non fuit tempore Edwardi Regis, hoc ne amode fiat, omnino defendo. Vide Ricardum Hagustaldensem ann. 1135. et Matthæum Paris pag. 33.****

*** Monoiage**, eodem sensu, in Charta ann. 1319. ex Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 243: *Item les resseans desdites vassories... paient de trois ans en trois ans cent solz Tournois pour ayde d'ost, c'est assavoir l'an que le Monoiage chiet.*

Hæc eadem præstatio in minori Britannia obtinuit, ut in voce Focagium docuimus; concessa etiam aut usurpata ab iis quibus jus cudendæ monetæ competeat, quod in plurimis Chartis legisse se testatur D. le Blanc pag. 156. Sed et apud Aragonenses singulis septenniis in usu fuit, sub nomine *Monetaticum*; quod primum Jacobo I. Regi ab Aragonensibus ann. 1236. concessum est, ut non immutaretur moneta Jacensis; subinde vero ad alia translatum est, ut videre licet infra in *Monetaticum*. Hanc consuetudinem in Francia penitus sustulit Carolus V. Rex Diplomate 16. Sept. ann. 1380. quod ex Memoriali Camera Comput. Paris. refert D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 216.

Adnectendum præterea hocce loco videtur quod Magni Peirescii manu adnotatum et scriptum de hac vocis notione in ejusdem Adversariis olim legimus: *La livre de Monnoyage, le sol de Monnoyage, et le denier de Monnoyage,*

en termes de Monnoyes, valent autant d'especes que chacune d'icelle valent de deniers de la monnoye courante. Comme une livre de Monnoyage vaut 20. s. tout ainsi que la livre vaut 20. sols de la monnoye courante, et un sol. de Monnoyage vaut 12. deniers, de quelque espece que ce soit, soit or, argent, ou cuivre, de mesme que le sol vaut 12. deniers de la monnoye courante, et un denier, est une espece seule de quelque matiere que ce soit, comme d'or, d'argent, ou billon, l'on dira en terme de monnoye, un Denier d'Escu, un Denier quart d'Escu, etc. Et en ce faisant, dans un sol de Monnoyage il y a 12. deniers de Monnoyage, qui sont 12. especes de quelque coing et matiere que ce soit, et dans une livre 20. de cesdits sols, qui sont 240. deniers, de quelque espece ou matiere que ce soit. Par exemple, au 2. art. de l'Advis donné au Roy Philippe le Bel, dans lequel est parlé de monnoye 18. à six deniers de loy, de 14. s. 8. den. de taille, qui avoient cours chacune pour 3. den. Tour. piece, les 14. s. 8. den. est la taille, ou quantité d'especes que le Prince ordonnoit estre en chacun marc, vallants à raison de 12. den. le sol, avec les 8. den. 176. den. que le Prince ordonnoit en chacun marc d'œuvre desdites especes 6. den. de loy, argent le Roy, ayans cours pour 3. den. Tourn. piece. Et pour trouver ce que devoit peser chacune desdites especes, par ladite taille ou quantité, faut considerer la subdivision du marc, et sçavoir combien il contient de deniers ou d'onces. Le marc est composé de neuf vingt douze deniers, vallans à raison de 24. grains le denier 4608. grains, lesquels divisez par ladite taille de 76. pieces, vous aurez 26. grains de poids, vallans un denier 2. grains, et 32. grains qui resteront à partir par 176. pieces.

† MONETAGIUM, Jus cudendi monetam. Charta Philippi Pulcri Reg. Franc. ann. 1307. apud Marten. tom. Ampliss. Collect. col. 1415 : *Notum facimus, quod super Monetagio et cursu monetæ, quos dilectus noster Nicolaus Meldensis Episcopus, per se et ejus prædecessores, nomine ecclesiæ suæ Meldensis, se habere dicebat, plenius informati; eundem de dicta moneta, et cursu ipsius recepimus in nostrum homagium.* Litteræ Johannis Reg. Franc. ann. 1350. tom. 4. Ordin. pag. 60 : *Nec volumus quod per hoc nobis aut successoribus nostris Franciæ Regibus, in dicto (Britanniæ) Ducatu aut super dicto Duce, vel alia quavis persona sui Ducatus in jure Monetagii seu Monetam cudendi, vel aliter quomodolibet, saisina vel novum jus aliud acquiratur.*

† NONETAGIUM, Monetæ officina, locus ubi cuditur moneta. Edictum Caroli Johan. Reg. primogeniti ann. 1356. tom. 3. Ordin. Reg. Franc. pag. 106 : *Ut in tota lingua Occidentis in locis et Monetagiis consuetis, fiat pecunia aurea, etc.*

* Lit. pro clero Mimat. ann. 1304. tom. 5. Ordin. Reg. Franc. pag. 632. art. 1 : *Facimus paulative cursum minui monetarum, quæ in Monetagiis nostris cuduntur ad præsens.* Charta pro civit. Agen. ann. 1369. in Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 545 : *Insuper concedimus... quod Monetarium auri et argenti sit perpetuo in civitate Agenni prædicta, et inibi auri et argenti moneta cudatur.* Monnoiage, Ipsa monetæ cusio, in Lit. ann. 1369. eod. tom. Ordin. pag. 690.

In Comitatu Bononiensi jus quoddam obtinuit, seu præstatio, quæ Monnage dicitur, in Computo Domani ejusdem Comitatus ann. 1402 : *C'est assavoir de tous Marchans forains et faisans residence*

hors de la Comté, qui doivent de toutes denrées et marchandises qu'ils vendent et achètent en ladite ville et Vicomté de Boulogne, 2. den. ob. pour livre.

† MONETALE, Idem quod Monetagium. Charta ann. 1339. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 544 : *Cessimus perpetuo et cedimus totaliter civitatem nostram Lubin... cum juribus, jurisdictionibus... Monetalibus et anonalibus.*

MONETARE, Monetam cudere, fabricare, signare, Monnoier. Capitula Caroli M. ad Legem Salicam tit. 3. cap. 11 : *Illi denarii qui modo Monetati sunt, si pensantes et meri fuerint, habeantur.* Ita in Capitul. 2. ann. 805. cap. 18. lib. 3. Capitul. cap. 13. in Edicto Pistensi cap. 13. 14. etc. Leges Athelstani cap. 19 : *Placuit nobis ut una moneta sit in toto Regni Imperio, et nullus Monetel extra portum.* [Annal. antiqui Corbeiens. ad ann. 833. apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 296 : *Mercatio publica cum jure Monetandi datur, etc.* Chron. Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 661 : *Omnia hæc dederunt pro anima Transarici genitoris usque in perpetuum pro libris xxx. argenti Monetati.* Bertrandus Clericus in Poemate MS. de Girardo Viennensi :

Ne pris avains, ne denier Monéé.

Interdum et metaphorice usurpatur.] Alanus de Insulis in Planctu naturæ contra Sodomitas :

Cudit in incude quæ semina nulla Monetæ,
Horret et incudem malleus ipse suam.

Alibi : *Illic psittacus cum sui gutturis incude vocis Monetam fabricabat humanæ.* Ibidem : *Illic ursa per portas narium factus enixa deformes, ipsos stylos lingue crebrivus delambendo Monetans, meliorem ducebat in formam.* Rursus :

Quæ Noys plures recolens ideas,
Singular rerum species Monetans, etc.

In eodem Opusculo : *Statuit ut expressæ conformationis Monetata sigillo, sub derivandæ propagationis calle legitimo, ex similibus similia educerentur.* Mox : *In propriis incudibus rerum effigies Commoneatans.* Adde eundem in Anticlaudiano lib. 1. cap. 4. et cap. 8. lib. 2. cap. 6. lib. 7. cap. 1. 5. [Summa Magistri Pauli apud Raymundum Duellium tom. 1. Miscell. pag. 65 :

Quidquid agant homines, intentio judicat omnes,
Sola voluntatis forma Monetæ opus.]

MONETARIUM, Locus Monetæ, Uguitioni. [* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Monetarium vel Monetum, Locus ubi fit moneta.*]

MONETATOR, qui monetam cudit, in Edicto Pistensi cap. 16. *Monnoieur.*

† MONETARIS, Idem qui Monetarius. Charta ann. 1284. apud Rymer. tom. 2. pag. 284 : *In novos denarios ab ipsis Monetariis redigendo.*

MONETARIUS, Ἀργυροκόπος, qui monetam cudit, signat. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062 : *Μονητάριος, ὁ τὸ χέμα ἐργάζμενος.* Willelmus Malmesbur. lib. 5 : *Trapezite, quos vulgo Monetarios vocant.* Senator lib. 5. Epist. 39 : *Monetarios autem quos specialiter in usum publicum constat inventos, in privatorum didicimus transiisse dispendium.* Monetarius urbis, apud Gregor. Turon. de Gloria Confess. cap. 105. S. Audoenus in Vita S. Eligii lib. 1. cap. 3 : *Tradidit eum imbuendum honorabili viro Abboni vocabulo, fabro aurifici probatissimo, qui eo tempore in urbe Lemovicina publicam*

fiscalis monetæ officinam gerebat. Et cap. 15 : *Cum omnis census in unum collectus Regi pararetur ferendus, ac vellet domesticus simul ac Monetarius adhuc aurum ipsum fornacis coctione purgare, etc.* [Charta Ludovici VII. Reg. Franc. ann. 1171. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 67 : *Monetarios etiam et alios quoscumque qui aliquid in Podio a Vicecomite tenebant, ab hominio et fidelitate et sacramentis sibi factis absolvit.* Alia Philippi VI. ann. 1339. tom. 2. Ordin. Reg. Franc. pag. 141 : *Magistri autem Monetarii et operarii sunt quieti et liberi ab omnibus consuetudinibus, ad usum et consuetudines, quam fuerunt tempore piæ recordationis Regis Philippi genitoris nostri.] Vide Leges Athelstani Regis cap. 19. apud Bromptonum. Le Roman d'Aubery MS. :*

Aval la ville avoit maint Monnoier,
Et maint orfevre, et maint bon lorerrier.

Illud porro observatione dignum, quod in Monetis Regiis stante prima Regum nostrorum stirpe, licet eorum vultus ac imago imprimeretur, nomen tamen fere semper ac tituli minime describerentur, sed nomen monetarii, adjectis hisce characteribus M. vel MO. vel MON. vel MONET. aut MONITAR. etc. qui Monetarius sonant ; ex altera vero parte urbis nomen, in qua cusa fuerat moneta, quod maxime patet ex nummis illis Regum nostrorum ejusdem stirpis, quos nobis exhibuit Bouterous. Id etiam obtinuisse in Anglia colligitur ex nummo Plecundi Archiepiscopi Cantuariensis, qui vixit ann. 889. quem descripsit Seldenus ad Eadmerum pag. 217. [Vide D. le Blanc Tract. de Monet. ubi de Monetariis pluribus disserit.]

* Lit. remiss. ann. 1451. in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 109 : *Le suppliant Monnoyer d'estoc et ligne, etc.*

MONETARIORUM DISTRICTIONES. Charta Gerardi Episcopi Cadurcensis in Tabul. ejusdem Ecclesiæ : *Justitiæ vero et districtiones Monetarium, sive mulctur moneta, sive non mulctur, et ipsa mulctatio absque cujuslibet personæ calumnia, proprie erunt Episcopi.*

MONETARIUS, ad quem pertinet, non tam jus cudendæ monetæ, quam ejusdem cusionis emolumenta et commoda. Ita recte D. Lucas Acherius ad Herimannum de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 59. observat Goswinum fratrem Castellani Tornacensis Monetarium agnominatum, quod esset *Domini monetæ Tornacensis*, (cujus cudendæ jus ad Episcopum pertinebat) ut est in Charta Communiæ Sussionensis ab eo edita tom. 11. Spicilegii pag. 351.

MONETARIUS EX SACRAMENTO IMPERII. Exstat in Regesto 120. Tabul. Regii Charta 136. Caroli VI. Regis data in Ponte Archæ 28. Martii ann. 1387. hocce argumento : *Charles, etc... Comme de nostre droit à cause de nostre joieux avenement en nostre Duchie de Normandie nous appartenne et puissions faire et créer un Monnoier du serement de l'Empire, savoir faisons que nous pour la bonne relation à nous faite, de sens, loiauté, et suffisance de nostre bien amé Ancheaume de Marronie bourgeois de Rouen, et aussi pour contemplation de nostre amé et feal Conseiller l'Evesque de Baieux duquel il est neveux, icelui Ancheaume avons aujourd'hui fait et créé par la teneur de ces presentes, faisons et créons de nostre autorité, grace speciale et pleine puissance Monnoier du serement de l'Empire, à avoir, faire, et exercer le-*

dit officio de Monnoier par lui et ses hoirs perpetuellement, aux droitz, franchises, et libertez, et autres profits et emolument qui à office de monnoier dudit serement doivent et peuvent appartenir, à lui et à sesdits hoirs avons octroïé et octroïons que par toute nostre dile duchié de Normandie ils puissent ouvrir et monnoier, et user desdites franchises, privileges, et libertez, ainsi que font et ont accoustumé faire d'ancienneté les autres ouvriers, et monnoiers dessusdit. Si donnons en mandement au Prevost, Gardes et ouvriers desdites monnoies, qui à present sont, etc. His opponuntur les Monnoiers du serement de France, in manuali Placitorum Parlamenti, 19. Jul. 1374. ubi mentio fit controversiæ inter Monetarios Sacramenti Franciæ, et Monetarios Sacramenti Imperii, super eorum privilegiis, ubi Monetarii Sacramenti Imperii, iisdem, quibus Francici immunitatibus ac privilegiis gaudere se, et in Regno Franciæ a Rege evocatos fuisse asserunt.

† **MONETARIUS**, Ad monetam pertinet. *Turris monetaria*, in qua scilicet moneta cudebatur, in Charta ann. 1125. inter Probat. Histor. Occitan. tom. 2. col. 431.

* Vel ad monetarium spectans. Testam. Guill. monet. ann. 1218. ex Cod. reg. 5255: *Filio meo Ermengauda dimitto et dono jure hæreditario... totam vineam meam Monetariam cum campo sibi contiguo. Nisi idem sit quod recens plantatam. Vide Monetare.*

† **MONETARIUS**, Chronicon Podiense ibidem col. 9. ad ann. 1102: *Cives Anicienses... elegerunt sibi antistitem... Pontium: qui unctus chrismate locatus in pontificali sede, milites superbos, Monetarios vocatos, magnis injuriis affligentes cives urbis, in tantum humiliavit, ut turres eorum et maximas sedes quas in urbe fecerant, terræ cœquaret.* Præcipui quidam Milites hic indignantur, atque in primis Proconules Podomniacenses de quibus in eodem Chron. ad ann. 1077. ubi legitur, D. Ademarus pretio 25000. sol. Podiensis monetæ libertatem ecclesiæ suæ ab ipsis obtinuisse; quod et Pontium Ademari successorem datis 10000. solid. fecisse loco laudato memoratur: unde Monetarios appellatos censeo vel quod monetam, quæ Episcopi erat, sibi arrogare tentabant, vel quod pecunia numerata pacem ecclesiarum ab iis redimere non semel coacti fuerant Episcopi.

MONETATICUM, Tributum in Aragonia et Catalonia impositum a Petro Rege Aragonum, quod ejusmodi erat, ut omnes duodecim denarios pro singulis rerum mobilium libris exsolvere tenerentur: a qua tamen pensatione immunes erant Milites, ut scribit Surita lib. 2. cap. 52. cui *Monedatge* dicitur: ut et Ecclesiastici et Religiosi. Petrus II. Rex Aragon. in Charta pro liberat. Catalaniæ: *Item quod nos nec successores nostri non recipiamus Monetaticum, nec Quintam ab hominibus Ecclesiarum, Religiosorum, Baronum, etc.* Eximius Petri de Salanova Justitia Aragonum, apud Hieron. Blancan in Commentario Rerum Aragon. pag. 748: *Quod sine Monetatico locorum regni Aragonum sunt aliquæ assignationes factæ in generali, aliæ super Merinatibus, aliæ vero in speciali super terris et locis.* Infra: *Super Monetatico specialis assignatio censetur, ac si super certo loco facta esset assignatio. Hoc tamen attendendum est, quod qui habet assignationem super Monetatico in generali, vel super Merinatu in generali, non potest*

exigere nec petere Monetaticum unius loci: sed collectores omnes regni debent solvere illi qui habent assignationem generalem. Michael del Molino in Repertorio Fororum Aragon.: *Monetaticum non recipit D. Rex a vassallis Varonum, Militum, et Infancionum, quia illud tantum solvunt Dom. Regi ejus vassalli, et vassalli Ecclesiæ, Ordinis, aut Religionis, etc.* Infra: *Monetaticum et Morabetinum solvitur D. Regi de septennio in septennium, etc.* Occurrit ibi pluries, ubi semper cum Morabetino conjungitur. Quippe primo institutum Monetaticum, et concessum ab Aragonensibus Regi Jacobo I. in Curia generali Montisoni ann. 1236. ut non immutaretur moneta Jaccensis, servatis lege, pondere et figura. Tum enim promiserunt, seque ipsos obligarunt, hæredes et successores suos, quod omnes habitantes pro singulis domibus, quod valeat suum decem aureos et ultra, de septennio in septennium Regi et successoribus unum morabetinum tantum dare tenerentur. A qua pensatione homines Religionum et ordinum, et Ecclesiarum et Regis, non eximuntur in eo Diplomate. Sed postmodum immunes dicti, ut supra observatum. Vide Foros Aragon. Edit. 1624. fol. 8. v. 129. v. 172.

MONETATIO, Idem quod *Monetatum*. Matth. Paris ann. 1248: *Pondus veteris monetæ pro pondere novæ dabatur trutinatum, et præterea pro opere fabrii, id est, Monetationis, quam vulgariter dealbationem vocant, pro qualibet libra tredecim denarii solvebantur.*

† **MONETATOR**, Vide *Monetare*.

† **MONETICUM**, pro *Monetaticum*, in Charta Petri Reg. Aragon. apud Rymer. tom. 2. pag. 210: *Arrarum nomine damus et assignamus loca inferius notata... cum omnibus villis, aldeis, pechis, Monetis, etc.*

* **MONETULA**, dimin. a *Moneta*. Vide supra in hac voce.

MONETUM, Will. Brito in Vocabul.: *Monetarium, locus monetæ, quod hodie Monetum dicitur.* Id est, *la Monnoie*. [* Vide supra *Monetarium*.]

† **MONGERIUS**, Monticulus, Gall. *Mont-joye*. Litteræ ann. 1447. in Cod. MS. Coislin.: *Ad etprehendum de podio de Montagu usque ad Mongerium, Gallice Mont-joye d'Achueres, et per viam, etc.* Vide *Mons gaudii*.

* **MONGNALE**, MONGNILE, Moletrina, molendinum. Charta ann. 1343: *Guillelmus filius quondam Petri Baralis... confessus fuit... se tenere a domino nostro dalphino in emphiteosim... quamdam domum et curtem... sitam... juxta Mongnile seu alveum molendinorum ipsius Guillelmi Barralis, etc.* Infra *Mongnale*. Vide *Mongnarius*.

† **MONGNARIUS**, Molitor, Gall. *Mou-nier*. Charta ann. 1258. in Chartul. S. Vandreg. tom. 2. pag. 196: *Per testimonium duorum suorum vicinorum propinquiorum absque contradictione tenentium molendinum et Mongnariorum credentur.*

* **MONIACATIO**, pro *Monachatio*, Monastiæ vitæ professio. Conc. Lateran. III. ann. 1179. tit. de Simonia: *Ne merces pro Moniacione recipiatur. Moniage, eodem sensu, in Chron. S. Dion. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 344: Et li dux (Guillaume) qui en toutes manieres désirroit à prendre l'abit de Moniage et entrer en religion, etc. Monial, vulgo Monachal, monasticus. Une provende monial, in Ch. ann. 1263. ex Chartul. 21. Corb. fol. 77. v. Vide in *Monachi*.*

† **MONIALE**, Monasterium monialium. Charta ann. 1550. apud Rymer. tom. 15.

pag. 224: *Quod talia nuper monasteria, abbatia, prioratus, Monialia, collegia, etc.*

MONIALIS, Monacha, Sanctimonialis. Ildephonus Toletanus æra 674. de S. Isidoro Hispanensi: *Doctor et sustentator Monachorum ac Monialium.* Odoranus in Chr. ann. 883: *Judæos certa de causa, et Moniales ab urbe Senonica expulit.* Tidericus Langenius in Saxonia:

Nam volucres tales sistant Christi Moniales.

† **MONIALITER**, Cum habitu Monialis. Chronic. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 554: *Quod videns Sancia Regina præfata, quod eam non posset talibus ad actibus removere, subito Deo conversa monasterium sanctæ Crucis de Neapoli Monialiter est ingressa, regali dignitati renuntians.*

† **MONICA**, ut *Monialis*. Bley. Instit. pag. 272: *Adde quod et Nonnæ et Monicæ, interdum quoque appellentur, idque a piis et religiosis duorum Ecclesiæ Doctorum matribus, si credamus Baronio in Martyrol. sub S. Augustino; ait enim Moniales, a matre D. Gregorii Nazian. Nonnas apud Græcos, sicuti et a Monica matre B. Augustini Monicas apud Latinos fuisse appellatas.*

* **MONIANIUS**, Venditores *Monianiorum*, in lib. 1. cap. 2. Hist. et Ant. Universit. Oxon. pag. 158. Vide supra *Momerium* et *Momus*.

* **MONICA**, [Sarracum. DIEF.]

† **MONICULUS**, pro *Monachulus*. Testament. Bertichramni Episcop. Ceuoman. [tom. 3. Analect. Mabill. pag. 133:] *Ad ipsa basilica in honorem ipsius obedum civitatis [pro obitus in civitate] Genomanicæ ædificavi, et casas inibi ædificavi, et Moniculos institui, qui inibi Christo pro pitio in perpetuis temporibus officium et servitium procurent.*

† **MONIETAS**, Idem quod *monachitas*, Receptio in monachum. Tabular. Vosiense fol. 66: *Cunctis præsentibus atque futuris notum esse volumus quoniam Bonius de Vosiis propter Monietatem suam dedit Deo et B. Petro Apostolo Vosiensi mediocritatem mansi Albou. Vide in Monachi.*

* Occurrit præterea tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 415.

* **MONIGA**, Quantum *monaga* seu vehiculo una rota instructo et manu versatili continetur, Gall. *Brouetée*. Comput. fabr. S. Petri Insul. ann. 1473. ex Tabul. ejusd. eccl.: *Item pro drabus Monigis, Gallice Broulées, terræ figuli ad apponendum lapidibus marginis putei, etc.* Vide supra *Monaga*.

MONILIUS, Charta Ottonis I. Imp. apud Ughell. in Archiepiscopis Florentinis n. 15: *Habeatis... potestatem et in ipsa Ecclesia vestra Monilios in sui ibidem mittendum, et omnes Monilios quam ibidem inveneritis, quæ de ista plebe et de ista curte pertinet, aut pertinere debet, foras trahendum et tollendum, et faciendum... quod vobis placuerit.* [Vide *Mundilio*.]

1. **MONIMEN**, Monumentum. Ebrardus Bethun. in Græcismo:

Momentum dicas tempus, Monimen monumentum.

Vide *Munimina*.

* 2. **MONIMEN**, Monitio. Epist. 38. Nic. I. PP. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 421: *Ac per hoc tamquam conventum a nobis et admonitum, ac salubri Monimini satisfacere nolentem, etc.*

† **MONIMERIUM**, Julianus Antecessor Constit. 98: *Quarta autem (processio Consulum) ea quæ Monimerium dicitur,*

ubi et quod pancarpum vocant, celebrandum est. [* Vide supra Momerium.]

† **MONIMINA**, pro Monumentum, in Charta ann. 1053. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 208: *Et alie exemplar de alie cartule, et Moniminas exinde pertinentes, quas vos exinde aberetis et ostendere potueritis, etc.* Occurrit rursus infra.

* **MONIMINÆ**, Idem quod *Munimina*, Privilegia, præcepta, diplomata principum pro ecclesiis. Charta ann. 952. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 163: *Unde et omnes Moniminas de suprascriptis immobilibus locis apud meosque hæredes rejacent, ad conservandas et salvas faciendas.* Alia ann. 956. ibid. col. 165: *Unde et alias Moniminas vetustas et novas apud me reservo.* Vide *Monimina*.

* **MONINELLUM** pro *Molinellum*, Vectis versorius, Ital. *Molinello*, Gall. *Moulinet*. Stat. art. lanæ terræ Fabr. ann. 1369. pag. 21: *Item statuius et ordinamus quod non liceat alicui de dicta sotiate habere, nec tenere pannum filatum ad Moninellum in sua camera, vel alibi factum contra formam statuti.* [Fr.]

MONINUS. Acta B. Torelli Puppiensis n. 7: *Ecce lupus, quem vulgo Moninum vocant, hoc est, humana carne væscemem, puerum rapuit.* Ubi Hieronymus Radolanus *Homininum* legit, quasi scilicet etymon daturus lupo, qui homines vorat. Nos ejusmodi lupos *Loups Cerviers*, seu *Cervarios* appellamus, quod in cervos potissimum irruant. Statius lib. 5. Thebald. vers. 163:

.... Qualis cum cervæ cruentis
Circumventa lupis.

Verum lupi cervarii, si Plinium audimus lib. 8. cap. 34. innocui hominibus sunt. Italis *Monino* et Occitanis *Moumino*, simiam sonat.

† **MONIPOLA**, Fraternalitas, sodalium, collegium. Telomoniæ de Bello cum civit. Brunsvic. apud Leibnit. tom. 2. pag. 91: *Habent hic singulæ artes mechanicæ societates, quas Monipolas aut gildas appellant, quibus singuli magistri præsent.* Vide *Gildum*.

† **MONITAS**, Immunitas, seu districtus qui aliqua immunitate seu jure asyli gaudet. Charta ann. 4. (i. e. 983.) Rodulphi Regis apud Stephanot. tom. 8. Fragm. Hist. MSS. pag. 56: *Quod nullus Comes seu Vicecomes, nec vicarius, nec centenarius nec ullus homo in eorum (monachorum) vocatione, in illorum Monitate prendidisset nec boves, nec caballos, nec asinos ... sed omnia sint in alimoniam pauperum et stipendia monachorum.* Vide *Dextræ* et *Munitas* 2.

† **1. MONITIO**, Proclamatio. Epistola Simonis Archiep. Bituric. apud eundem Stephanot. tom. 13. Fragm. Hist. MSS. pag. 450: *Et est sciendum quod dominus super hoc fecit fieri quamdam Monitionem generalem sine nominum expressione cum denuntiatione excommunicationis a canone late in malefactores facinoris antedicti.*

** 2. **MONITIO**, pro *Motio*, expeditio bellica, nisi sit pro *Submonitio*, *Herebanus*. Chronicon Salernitan. cap. 5: *Idem Francorum rex... generali contra eum decrevit facere Monitionem.* Cap. 40: *Contra eosdem Francos decrevit facere Monitionem, et cum magno exercitu obviam eis.* Cap. 44: *Contra eum decrevit facere Monitionem, et congregato valido exercitu, etc.* Cap. 81: *Audito hoc Agarenorum gens, generalem faciens Monitionem, Calabriae finibus adiunt, etc.*

† **1. MONITORIUM**, Citatio juridica. Acta S. Petri Regalati tom. 3. Martii pag. 878: *Quæ quidem citatio seu Monitorium tamquam de substantialibus iudicium erant omnino necessaria.*

2. **MONITORIUM**, *Locus monentium, sicut Scholæ, ubi discipulos docemus et monemus.* Ugutio et Joan. de Janua. [Vetus Gloss. Lat. Gall. Sangerm.: *Monitorium, lieu ou l'on fait ammonestemens, monitoires.*]

† **MONITUS**, pro *Munitus*, in Exposit. brevi antiq. Liturg. Gallic. apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 94: *Qui non est purgatus baptismo, vel non Monitus Crucis signaculum.*

* **MONIUM**, *La cathedra.* Glossar. Lat. Ital. MS.

* **MONNARIUS**, Molitor, Gall. *Meunier*. Charta Ludov. VII. ann. 1168. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 610: *Si in molendinis Monnarii vel aliqui alii aliquid forefecerint, etc.* Vide *Mongnarius*.

† **MONOB.** Charta ann. 1117. tom. 2. novæ Gall. Christ. inter Instr. col. 107: *Hæc autem carta Monob facta est in communi capitulo, perfecta est, etc.* Forte idem quod authentica, originalis, uti conjectat Sammarthanus noster.

MONOCA. Charta Decani S. Petri Insulensis ann. 1230. apud Haræum in Castellanis Insul. pag. 198. et Buzelinum lib. 2. Gallo-Fl. cap. 13: *Contulit etiam decem libras ad altare S. Joannis, quod est in Monoca Ecclesie.*

MONOCHORDUM, Instrumentum musicum, quod unica chorda constat. *Μονόχορδον ὄργανον*, Polluci lib. 4. cap. 9. Nicetas Choniates in Andronico lib. 2: *Τραχιδίαν ὑποκρίνεται.* Ubi Codex Græco-barbarus, *Μονογόρδιον λαβὼν, θρηγείται μέλος.* Nostris vulgo *Manicordion*. Chron. Trudonense lib. 8. pag. 441: *In hoc profecit, quod quidquid alicubi in Monocordo cantari potuit de Usu Ecclesie non pretermisit, etc.* Vide Jul. Scalig. lib. 1. de Arte Poet. cap. 48.

* *Mouscorde*, inter Instrumenta musica recensetur tom. 1. Poem. reg. Navar. pag. 248:

Huissine, cles, Mouscorde
Où il n'a c'une seule corde.

Minus vero recte illud instrumentum cum nostro *Manicordion* confundit Cægius: hoc enim organi fiducularis species est pluribus constans chordis; quod alterius definitioni repugnat.

† **MONOCHROMA**, Unius coloris pictura, a *μόνος* solus, unus, et *χρῶμα*, color. Acta B. Petri Petronii tom. 7. Maii pag. 226: *Cum illius effigiem passim sub obscuro Monochrome.... effictam aspiciamus.*

* **MONOGOLEI**, Semicastrati. Bley. Instit. pag. 167: *Habemus Monogoleos, qui nempe unum duntaxat amiserunt testem.* Ex Græco *μόνος* et *κόλεος*, testiculum.

MONOCOSMUM, Isidoro, Ugutioni, et aliis, est genus vehiculi, quod ab uno jumento trahitur. Vide Meursium in *Κόσμον*. [*Monacosmum* edidit Grævius ex Isidoro, ubi addit: Glossar. Arab. Lat.: *Monacosmum, vehiculum unum tantum portans, a μονόπηγης, μονοπηκός.*]

* Lapsus est Grævius in referendo loco Glossarii Arab. Lat. ubi legitur: *Monacus, vehiculi genus, quod ab uno jumento ducatur*, in Thesaur. utriusque ling. B. Wulc. pag. 707. Glossar. Lat. Ital. MS.: *Monocosmum, uno caro che porta morti, o altro.* Vide supra *Monaga*.

MONOCOSSIS. Anastasius in Leone IV. pag. 197: *Item aliam crucem de auro*

unam habentem in medio Monocossim. Ubi Bulengerus *Mancosum* legendum subdubitat, inani, ni fallor, conjectura. Videtur enim hic intelligi lapis quispium pretiosus.

† **MONOCRATOR**, Imperator. Anastasius in Epitome Chron. Casin. apud Murator. tom. 2. pag. 352: *Post hæc Terullus Patricius, cupiens oblationem quam Deo et Sanctis ejus fecerat, imperiali sanctione roborare, novam Romam adiit, et orbis Monocratorem Justinum sua auctoritate firmare obnixis precibus postulavit.* *Μονοκράτωρ*, qui solus tenet imperium.

† **MONOCUBITALIS CANDELA**, hoc est, unius cubiti, in Chartular. S. Vandreg. tom. 2. pag. 1949.

† **MONOCULARE**, Vide mox in *Monoculus*.

† **MONOCULUM BENEFICIUM**, Unicum. Expositio compendiosa benefic. fol. 37: *Neque enim... (beneficia) Monocula, duplicia, regularia, in nominationibus secularium, secularia in nominationibus regularium... comprehenduntur.* Consule Decisiones Rotæ Decis. 40. 1. rescript. et alios qui de Benefic. scripserunt. *Monoculare beneficium, unicum, quo unico lumine clericus non privandus.* Laur. in Amalth. ex Gonzal.

MONOCULUS, *Cocles, μονόφθαλμος*, vox hybrida, qua titur Guillelmus Armoricus in Philippo Aug. ann. 1163. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 7:

Gorgonæ atque tres Monoculæque fuere sorores.

Regestum Castri Lidi in Andibus f. 47: *Præco habet consuetudinem caprarum, de prædicta ipse habet capram Monoculam.* [Statuta MSS. S. Victoris Massil.: *Statuimus quod nullus de cetero alicubi recipiatur in monachum epilepticus, aut alio morbo incurabili vel contagioso percussus, aut claudus, surdus, Monoculus, deformis aliter, gibbosus. Monoculus, seu claritate alterius oculorum suorum privatus,* in Charta ann. 1333.] Utuntur Ealredus in Vita S. Edw. Confess. Cæsarius Heisterb. l. 4. cap. 63. Rotharis Rex Longob. in Edicto tit. 117. [** 380.] et aliquot alii. Vett. Glossæ: *Unioculus, μονόφθαλμος.*

MONOCULARE, Altero oculo privare. Occurrit apud Matt. Paris. ann. 1253.

† **MONOGAMUS**, Unius uxoris vir. Vita S. Joh. Gualberti tom. 3. Julii pag. 356: *Non alicujus pretii datione palam vel occulte aliquis ad ecclesiasticum promoveatur officium, non nisi virgo aut Monogamus.* Landulphi Mediolan. Hist. apud Murator. tom. 4. pag. 65: *Orta dissensio inter sacerdotes Monogamos, et alios caste simulantes se vivere.* Vox notissima.

MONOGIUM, ex Gallico *Monnoie*, Moneta minutior. Gesta Willelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 30: *Pedagia, vectigalia, Monogia, et coustumas exigunt, et extorquent.* Occurrit rursus infra.

* Idem videtur quod supra *Monagium* 1. quomodo etiam forte legendum est. Vide ibi.

MONOGRAMMA, ex Græc. *μονόγραμμα*, Nomen compendiosum descriptum, ac certis literarum implexionibus concinnatum, quod scilicet magis intelligi, quam legi promptum est, ut ait Symmachus; seu, ut habet Plutarchus in Catone, *σημεῖον ἐν μικροῖς καὶ βραχείαις τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχον.* Rabanus Maurus Abbas Fuldensis de Inventione linguarum: *Litteræ Monogrammæ scriptæ nonnullis in locis inveniuntur, ubi pictura cum museo in pariete imaginis, aut in velis,*

vel alicubi aliter facta fuerit, ibi eorum nomina cum congerie litterarum, unum characterem pictores facere soliti sunt, quod Monogramma dicitur. [Papias: In fine (Præcepti) Monogramma est ponendum, in quo nomen Imperatoris, et Imperatoris Augusti, et Dei gratia conexum habeatur, vel alia quæ Imperatorem deceant.] Vita S. Baboleni num. 21. ex Edit. Petri Chiffletii: Sed et Rex ipse (Clodoveus) favens subscripsit, et suo Monogrammate facto, anulo regio insigniri jussit. Historia Translationis S. Sebastiani: Cum patena patris sui, Magni Caroli Monogrammate insignita. Edictum Pistense Caroli Calvi cap. 11: Ut in denariis novæ nostræ monetæ, ex una parte nomen nostrum habeatur in gyro, et in medio nostri nominis Monogramma, ex altera vero parte nomen civitatis, et in medio crux habeatur. Odo Cluniac. in Vita Burchardi Comitis: Facto itaque testamento, Monogrammate firmatur. VI. Synod. Act. 12: Καὶ ἐπέδθησαν δύο χαρτῖα ἐσφραγισμένα ἀπὸ κηρίου ἐκτυποῦσα μονόγραμμα Κωνσταντίνου Δεσπότου. Act. 15: Χαρτῖον βεβουλλομένον διὰ βοῦλλας ἐκτυποῦσης μονόγραμμα.

MONOGRAMMA, femin. gen. Primasius Africanus Episc. S. Augustini discipulus in Apocalypsis. lib. 4. cap. 13. de nota Labari: In Monogramma, quæ in hunc modum fit, exprimitur, ubi compendio totum Christi nomen includitur. Charta Adalberonis Episcopi Metensis: Manu propria nostri nominis Monogrammam subtilus signavimus.

Monogrammatum vero usus non nuperus, ut ex Plutarcho et Symmacho innuimus, atque adeo in nummis. Si quidem exstat Marciani Imp. numisma apud Octavium Stradam pag. 249. in quo ejus monogramma exaratur. Descripsimus præterea æreum insignem Placidii Valentiniani Medallionem in Familiis Byzantinis ex Archeo Regio, qui Bonifacii triumphum præfert, cui subduntur 4. monogrammata; quorum vim haud proclive sit divinare. Vide Notas nostras ad Alexiadem pag. 253. et Descript. Aedis Sophianæ num. 70.

Veteres integra sua non tam nomina quam prænomina haud scripsisse palam est ex veteribus Inscriptionibus, et Ausonii Epigr. 34:

Lucius una quidem, geminis sed dissita punctis,
Littera prænomen sic nota sola facit.

In subscriptionibus præsertim nomina ipsa posterioribus sæculis brevi literarum compendio scribere, eaque deinde in Monogrammatibus contraxere formam, quod septimo maxime obtinuit, tametsi horum usum antiquiorem evincant nummi, quos ex Gazophylacio Regio ære incidi curavimus cum cæteris inferioris ævi Imperatorum Constantinopolitanorum numismatibus ad Zonaræ, aliorumque Byzantinorum Scriptorum illustrationem.

Verum si scrupulosius quæseris, quis primus Regum Francorum perpetuum monogrammatibus usum ac morem in regia Diplomata induxerit, Carolum Magnum hujusce moris auctorem tibi assignat Mabillonius Diplom. lib. 2. cap. 10. quamvis enim antiquiorum Regum nonnulla proferantur monogrammata, interruptum tamen eorum usum non semel licet advertere; sed inductum a Carolo Mag. morem ceteri ad Philippum III. Francorum Reges retinuerunt; qui nec tum penitus desit. Qua ratione autem id fecerit Carolus M. docet Eginhardus, ut scilicet imperi-

tiam hanc (scribendi) honesto ritu suppleret, inquit ille, monogrammatibus usum, loco proprii signi iniecit. Eadem ex causa eo interdum usi sunt Episcopi. Quibus vero monogramma in usu fuit, id characterem nominis sui appellabant; recte quidem, ut cum littera unica esse videretur, omnes tamen nominis litteras exprimeret: unde usitatissima hæc in veteribus Chartis formula, nostrum character impressimus; nostri nominis character et sigillo signari et corroborari præcepimus; sigilli nostri auctoritate muniri, nostrique nominis subter inscripto character, etc. nihil nisi monogrammatibus descriptionem innuere videtur, licet nullum aliquando reperitur appositum monogramma.

Sed illud animadversione dignum censet idem Mabillonius, quem hic describere non gravabor, quod quæ in crucis formam concinnata sunt monogrammata, in medio præferunt acuminatam quadram, (vulgo *Losange*) et in ipsa quadra speciem Græcæ litteræ Y, in aliquibus in modum V. conformata, plerumque cum puncto de more superposito. Insuper littera hæc in plerisque Diplommatibus alia manu, et quidem regia, expressa est. Quo respicit vulgata illa formula in Diplommatibus Carolinis: manu propria subter firmavimus, et anuli, etc. Quid vero mysterii hæc continet? an hoc Pythagoræ symbolum affectarunt Reges nostri? an hæc littera cum superiori cuspidatæ quadre parte composita signat Ya, quod non recentioribus modo Germanis, Armoricis et Anglis, sed etiam antiquis ita significat? An Carolus qui Theudisice aliquando loqui amabat, ut rata sibi Diplomata hoc compendio contestaretur, id usurpavit? [*] Literam s. *cursum* esse, primam vocis *subscripsi*, sententia est Gattereri; sed occurrit etiam in monetis Caroli M. quæ monogramma præferunt.]

Principum porro monogrammata, quibus ea propria fuerant, quæcumque fere cum in veteribus Tabulis, tum ab ævi nostri Scriptoribus ex iis delineata, sub manum occurrerunt, unica tabella hic representare haud alienum duximus, ut quæ ex variis corroganda fuissent locis, uno conspectu, ea Lectori percipere utcumque liceat.

Ex Monogrammatibus autem summorum Pontificum antiquioribus sex potissimum selegimus, ex Nicolai Alemanni libro de Lateranensibus Parietibus cap. 3. interim dum multa plura nobis exhibeantur a viro summæ eruditionis Francisco Menestrier, in eo opere quod de Armis et insignibus inscripsit.

Primum igitur a nobis delineatum ex Pontificiis Monogramma, est ADRIANI I. quod ad S. Prudentiam visitur.

Alterum est PASCHALIS I. in ædibus sacris S. Cæcilie, et S. Prædix in Exquiliis.

Tertium est NICOLAI I. in Basilica S. Clementis.

Quartum est XYSTR III. in Basilicæ Liberianæ arcu majore.

Quantum est LEONIS III. in fastigio tribunalis ejusdem Basilicæ Liberianæ. Sectum denique est ejusdem Leonis in Ecclesia SS. Nerei et Achillei.

His subjungimus MONOGRAMMATA IMPERATORUM OCCIDENTIS, ac primum CAROLI M. ex Ughello tom. 8. Italiæ sacræ pag. 50.

Aliud ejusdem Caroli, ex eodem Ughello tom. 5. pag. 600. Zyllesio in S. Maximino pag. 13. et Monumentis Pa-

derbonensibus. pag. 326. 327. Vide Browerum in Annal. Trevir. ann. 773. [*] Monogrammata Caroli M. et successorum usque ad Ludovicum omnia collegit Heumannus in commentariis de re diplomatica Imperatorum. usque ad Conradum III. Baudissius in libro de Monogram. Imperat. edit. Lips. ann. 1737.]

LUDOVICI Pii, ex Tabulario Heduens, Ughello tom. 2. pag. 118. et Chiffletio in Trenorchio pag. 195.

Ejusdem Ludovici, ex Beslio in Regibus Aquitan. pag. 18.

Ejusdem Ludovici, ex eod. Beslio ibid. pag. 19. 25.

Ejusdem Ludovici, ex Ughello tom. 2. pag. 118. tom. 3. pag. 625. 673.

LOTHARII I. ex Tabulario Eccl. Vienneensis, Joanne a Bosco in Vienna pag. 52. Strada pag. 374. 375. et Chiffletio in Trenorchio pag. 267.

Ejusdem Lotharii, ex Tabul. Eccl. Comensis.

LUDOVICI II. ex Tabul. Casauriensis, Goldasto tom. 3. Rerum Alemann. pag. 151. et Ughello tom. 4. pag. 481. tom. 5. pag. 255. 619. Vide Stradam pag. 375. 377.

Ejusdem Ludovici, ex Ughello tom. 8. pag. 65.

CAROLI CALVI, ex ejusdem Monetis, etc. Vide Stradam pag. 380.

CAROLI III. ex Tabulario Casauriensis, Ughello tom. 4. pag. 382. 484. 595. 598. 1340. tom. 5. pag. 627. et Strada pag. 382.

Ejusd. Caroli, ex tom. 1. Hist. Leodensis Chappeavilli pag. 162.

ARNULPHI, ex Ughello tom. 3. pag. 708. tom. 4. pag. 601. ex Metropoli Salisburg. tom. 2. pag. 19. 154. 236. et Strada pag. 385. aliter apud Browerum tom. 1. Annal. Trevir. pag. 436. 2. Edit.

LUDOVICI III. ex Tabul. Eccl. Vienneensis. et ex tom. 2. Histor. Leod. pag. 169. Vide Stradam pag. 381. 382.

HENRICI I. ex Metropoli Salisburgensis tom. 2. pag. 591. tom. 3. pag. 407. et Ughello tom. 2. pag. 205. 207. et tom. 4. pag. 1007. Vide Stradam pag. 400. [*] Henrico II. imperatorum dignitatem adepto tribuendum esse hoc monogramma observat Godefridus abbas Gottwicensis lib. 2. Chron. Gottwic. pag. 141. Si quidem eæ tantum literæ Henrici I. monogrammatibus inserebantur, quæ purum putumque ejus nomen exprimebant. At vero nullum Henrici I. monogramma visitur apud Ughellum locis hic annotatis.]

OTTONIS I. ex Tabul. Casauriensis, Chronico Mindensi pag. 734. Hist. Leod. tom. 1. pag. 176. 212. Ughello tom. 1. pag. 898. Browero ann. 942. et Strada pag. 400.

Otonis II. ex Chronico Mindensi pag. 738. et Zyllesio pag. 21. 27.

Ejusdem Otonis, ex Tabul. Casaur. Chronico Mindensi pag. 738. Oct. Strada pag. 404. Hist. Leod. tom. 1. pag. 209. et Ughello tom. 1. pag. 495. 960. et tom. 3. pag. 279.

OTTONIS III. ex Baldrico lib. 1. Hist. Camerac. cap. 107. 108. Chronico Mindensi pag. 736. 740. et Zyllesio pag. 23.

Ejusd. Otonis ex Bibl. Cluniac. pag. 409. Histor. Leod. tom. 1. pag. 210. Strada pag. 405. 406.

Ejusd. Otonis, ex Ughello tom. 1. pag. 495. Vide præterea Brower. in Annalib. Trevir. tom. 1. pag. 491. 2. Edit.

HENRICI II. ex Chron. Mindensi pag. 749. Zyllesio pag. 32. et Ughello tom. 2.

pag. 207. 514. tom. 4. pag. 628. tom. 5. pag. 269.

Ejusdem *Henrici*, ex Tabular. Eccl. Comensis, Chron. Mindensi pag. 735. Hist. Leod. tom. 1. pag. 213. 226. Zyllesio pag. 29. et Strada pag. 407. 408.

Ejusdem *Henrici* ex Ughello tom. 4. pag. 959. tom. 5. pag. 673.

CONRADI II. cogn. *Salici*, ex Chron. Mindensi pag. 743. et Hist. Leod. tom. 1. pag. 264.

Ejusd. *Conradi*, ex Tabul. Casaur. et Ughello tom. 1. pag. 497. 902. tom. 2. pag. 144. 208. 209. 211. et Strada pag. 411.

Ejusd. *Conradi*, ex Chron. Mindensi pag. 736. 746. Zyllesius paulo aliter pag. 34.

HENRICI III. ex Cosma Pragensi pag. 14. Chron. Mindensi pag. 439. Zyllesius pag. 41. 47. paulo secus.

Ejusd. *Henrici*, ex Tabul. Casaur. et Ughello tom. 2. pag. 212. 566. tom. 4. pag. 509. 636. tom. 5. pag. 279. tom. 6. pag. 864.

Ejusd. *Henrici*, ex Chr. Mindensi pag. 787. Hist. Leod. tom. 1. pag. 280. Jo. a Bosco in Vienna pag. 88. et Zyllesio pag. 36. Vide Stradam pag. 413.

HENRICI IV. ex Chron. Mindensi pag. 743. 746.

Ejusdem *Henrici*, ex Actis Murensis Monast. pag. 23. Chr. Mindensi pag. 741. Zyllesio pag. 43. 45. 52. Ughello tom. 1. pag. 743. tom. 2. pag. 363. Browero tom. 1. pag. 586. 2. Edit. etc.

Ejusd. *Henrici* ex Waldo in Chron. Lobiensi pag. 401. Vide Stradam pag. 414. 415.

LOTHARII II. ex Ughello tom. 1. pag. 508. et Strada pag. 421.

CONRADI III. ex Ughello tom. 1. pag. 510. tom. 4. pag. 517. Vide Stradam pag. 423.

FRIDERICI I. ex Aventino pag. 390.

Ejusd. *Friderici* ex Privileg. Ecclesie Hammaburg. pag. 182. Joan. a Bosco pag. 88. et Hist. Leod. tom. 2. pag. 109. 121. et Ægidio Gelonio in Colonia pag. 74.

Ejusd. *Friderici*, ex Ughello tom. 1. pag. 515. 916. tom. 2. pag. 220.

Ejusdem *Friderici*, ex Ughello tom. 1. pag. 515. 916. Vide Stradam pag. 424. 425.

HENRICI VI. ex Jo. a Bosco pag. 90. Ughello tom. 1. pag. 617. tom. 2. pag. 221. 764. tom. 4. pag. 1088. tom. 6. pag. 866. 893. et Strada pag. 426. 427. et Guilino in Annalib. Alexandriæ pag. 15.

PHILIPPI II. ex Privileg. Eccl. Hammaburg. pag. 195. paulo aliter in Metropoli Salisburg. tom. 3. pag. 361. et apud Ægidium Gelenium in sancto Engilberto pag. 32.

OTTOVIS IV. ex Ughello tom. 1. pag. 689. tom. 3. pag. 367. et Strada pag. 430. 431. Aliter exhibetur apud Gelenium in S. Engilberto pag. 27.

FRIDERICI II. ex Ughello tom. 1. pag. 469. Strada pag. 434. et Metrop. Salisburg. tom. 2. pag. 182. tom. 3. pag. 261. 272. 363.

GULLELMI, ex Octavio Strada.

RODOLPHI, ex Metrop. Salisburg. tom. 2. pag. 183. tom. 3. pag. 262.

ADOLPHI, ex Octavio Strada pag. 448.

ALBERTI, ex veteri Charta.

CAROLI IV. ex Chron. Mind. pag. 748. 750.

MONOGRAMMATA REGUM FRANCIE.

CHLODOVEI I. apud Perardum in Burgundicis pag. 2.

CHLOTARII I. apud eundem pag. 3.

DACOBERTI, apud Ægid. *Wauide* in Histor. vernac. Lobiensi pag. 317.

PIPINI SENIORIS, apud eundem pag. 327. 340. Hæc porro quatuor Monogrammata absit ut tanquam genuina hic proferamus: quinimo ea omnino adulterina et fictitia censemus, cum viro eruditissimo Daniele Papebrochio in Propyleo 2. ad tom. 2. Aprilis, qui bina ista Waldensia jure proscriptit. Ea tamen hic describenda censuimus, ut ad simile proferendum judicium Lectorem provocaremus.

CAROLI MARTELLI, ex Goldasto tom. 2. Aleman. pag. 145.

PIPINI REGIS, apud Browerum tom. 1. Annal. Trevir. pag. 378. ult. Edit.

LUDOVICI II. cogn. *Balbi*, ex Tabul. Eccles. Heduenis, et Chiffletio in Trenorchio pag. 23. 232.

LUDOVICI III. ex Bibl. Cluniac. pag. 266. 277.

KARLOMANNI, ex Tabul. Eccl. Heduenis.

ODONIS, ex Chiffletio in Trenorchio pag. 271.

CAROLI, cogn. *Simplicis*, ex Hist. Leod. tom. 1. pag. 161. 170. et Chiffletio in Trenorchio pag. 274.

RODULPHI, ex Beslio, in Hist. Pictav. pag. 239.

Ejusd. *Rodulphi*, ex Bibl. Clun. pag. 411. et in Notis pag. 71.

Ejusd. *Rodulphi*, ex Beslio pag. 239. et Chiffletio in Hist. Trenorch. pag. 277.

LUDOVICI IV. ex Bibl. Cluniac. pag. 266. 267. et Chiffletio in Trenorchio pag. 280.

LOTHARII, ex Tabul. Monast. Humolariensis.

Ejusd. *Lotharii*, ex Beslio pag. 252.

Ejusd. *Lotharii*, ex Buzelino pag. 343.

HUGONIS CAPETI, et

ROBERTI filii Regum, ex Charta ann. 987. in Tabulario Corbeicensi.

Ejusd. *Roberti*, ex ejusd. nummo in *apyslo* RR. PP. Canonico. Regul. S. Genovefæ Paris.

Ejusd. *Roberti*, ex Perardo in Burgundicis pag. 171. paulo aliter in Tabular. S. Genovefæ Paris. ann. 1035.

Ejusdem *Roberti* ex Tabul. Fossatensis.

HENRICI I. ex Tabul. Humolariensi.

Ejusdem *Henrici*, ex Chiffletio in Trenorchio pag. 315.

Ejusdem *Henrici*, ex Tabular. Fossatensis.

PHILIPPI I. ex ejus nummo.

Ejusdem *Philippi*, ex Chiffletio in Trenorchio pag. 316.

Ejusdem *Philippi*, ex eod. Chiffletio pag. 325. Bibl. Cluniac. pag. 528. 530. et Spicilegio Acheriano tom. 2. pag. 600.

LUDOVICI VI. ex Bibl. Clun. pag. 1391.

LUDOVICI VII. ex Bibl. Cluniac. pag. 1430.

Ejusdem *Ludovici*, ex 30. Regesto Charthophylacii Regii.

Ejusd. *Ludovici*, ex Histor. S. Aniani Aureliani. pag. 83. 85. et Hist. Trenorch. pag. 447. 452.

PHILIPPI II. cogn. *Augusti*, ex Bibl. Cluniac. pag. 534. 1490. et Hist. S. Aniani pag. 82.

LUDOVICI VIII. ex 30. Regesto Charthophylacii Regii Ch. 271.

Ejusd. *Ludovici*, in eod. Regesto ann. 1224.

S. LUDOVICI IX. ex Bibl. Cluniac. pag. 1503. 1520.

Ejusd. *S. Ludovici*, ex 30. Regesto Tabularii Regii Ch. 271. et al.

PHILIPPI III. ex eod. Regesto.

PHILIPPI IV. ex Tabul. Regio.

MONOGRAMMATA ALIORUM REGUM.

PIPINI I. *Regis Aquitanie*, ex Beslio in Regib. Aquitan. pag. 25.

PIPINI II. et III. *Regum Aquitan.* ex eodem Beslio pag. 21. 26. 28. et Chiffletio in Trenorchio pag. 192.

CAROLI *Regis Provincie*, Lotharii F. ex Tabul. Viennensi.

KARLOMANNI *Regis Bajoariæ*, ex Ughello tom. 2. pag. 184. et Strada pag. 385.

Ejusdem *Karlomanni*, ex Tabul. Casauriensi.

LUDOVICI *Regis Bajoariæ*, ex Aventino pag. 185.

CAROLI *Regis Bajoariæ*, ex Ughello tom. 2. pag. 186. 188. 189.

ZUENTEBALDI *Regis Lotharingie*, ex Hist. Leod. tom. 1. pag. 163. et Browero tom. 1. Hist. Trevir. pag. 441. 2. Edit.

BOSONIS *Regis Provincie*, ex Tabul. Ecclesie Viennensis fol. 13.

LUDOVICI *Regis Provincie*, Rodulphi Regis ex Ermengarda F. ex Tabul. Eccles. Gratianopol. pag. 84.

CONRADI *Regis Burgundie*, Rodulphi F. ex Bibl. Cluniac. pag. 267.

Ejusd. *Conradi*, ex Tabul. Viennensis Eccles.

Ejusd. *Conradi*, ex Tabul. Eccl. Vienn.

RODULPHI III. *Regis Burgundie*, ex Notis ad Bibl. Clun. pag. 72.

Ejusd. *Rodulphi* Regis, ex Tabul. Eccl. Vienn.

Ejusd. *Rodulphi* Regis, ex eod. Tabul. fol. 9. 10. Vide Oct. Stradam pag. 394.

WIDONIS *Regis Italie*, ex Ughello tom. 2. pag. 122. 191. tom. 3. pag. 275. tom. 4. pag. 491. Vide Octav. Stradam pag. 391.

LAMBERTI *Regis Italie*. Vide Stradam pag. 392.

BERENGARII *Regis Italie*, ex Ughello tom. 1. pag. 896. tom. 2. pag. 126. tom. 3. pag. 37. tom. 4. pag. 88. 488. 606. 795. tom. 5. pag. 260.

Ejusd. *Berengarii*, ex Tabular. Casauriensi, et Tabul. Episcopatus Comensis, et Strada pag. 390. et Annalib. Alexandrie pag. 336.

HUGONIS *Regis Italie*, ex Tabular. Episcop. Comensis, ex Joan. a Bosco pag. 60. et Ughello tom. 1. pag. 855. tom. 2. pag. 197. Vide Stradam pag. 395.

LOTHARII *Regis Italie*, Hugonis F. ex Tabul. Eccl. Viennens. Vide Stradam pag. 396.

Ejusdem *Lotharii*, ex Ughello tom. 1. pag. 855. tom. 2. pag. 262.

Ejusdem *Lotharii*, ex Jo. a Bosco pag. 60.

ARDUINI, cujus meminit præ cæteris Petrus Damian. lib. 5. Epist. 16. ut et Leo Ostiensis lib. 2. cap. 68. ex Tabul. Episcopat. Comensis.

MONOGRAMMI SERMONES, Qui admodum breves sunt, vel etiam concisi, minuti, exiles. Vita S. Syncreticæ tom. 1. Jan. pag. 252: *Nam nudi sermones eorum et Monogrammi videntur similes picturis quæ scitis quidem, sed facile debilibus coloribus exarata, pereunt brevissimo tempore. Monogrammus, homo longus, macilentus, delineatus tantum non additis coloribus, apud Laur. in Amalth.* [Vide Forcelin. in *Monogrammus*.]

MONOLINUM, Filum, [monile,] quo margaritæ insertæ sunt. [Aliis *Monolium*.] Capitulinus in Maximino juniore, *Manserunt apud eum arrhæ Regiæ, quæ tales fuerunt, Monolinum de albis, reticulum de prasinis undecim, etc.* Nostris, *un filet de perles*. Glossæ veteres: *Терпáливъ, quadrifilum gemmarium*. [Vide *Salmasium* ad Hist. Aug. pag. 255.]

† **MONOLOR.** Vopiscus in Aureliano : *Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit, cum non nisi rectas purpureas accepissent, et quidem aliis Monolores, aliis dilores, trilores aliis, et usque ad pentelores, quales hodie lineæ sunt.* Facta compositio a loro. *Monolores* Turnebo sunt vestes lineæ viriles sub aliis vestibus quibus una tantum intexta fascia aurea aut sericea.

† **MONOMACHIA.** Singulare certamen ; interdum et multa quæ ad dominum spectabat ratione *Monomachia*. Charta ann. 1095. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lothar. col. 501 : *Nullus advocatus debeat habere placitum et servitium, nisi pro Monomachia, et sanguinea percussura.* Adde Reginon. lib. 2. de Eccl. discipl. cap. 77. Tabular. Virzionense fol. 15 : *Garnierius dedit eidem monasterio perpetuo possidendum Monomachiam suorum hominum Collibertorum.* [** Opposita his locis Monomachia *Mesleia*, quæ est Rixa multorum. Pro *Duello* occurrit in Henrici regis treuga ann. 1230. art. 13. et in Sententia de violat. treug. ann. 1234. apud Pertz. Leg. tom. 2. pag. 288. 301.] Vide *Duellum*.

MONOMACHICE. Singularem certamine. Acta SS. Nicandri et Marciani tom. 3. Junii pag. 275 : *Luctasti Monomachice adversus diabolum et vicisti eum.* Hinc

† **MONOMACHUS** dicitur qui contra Diabolum suo ductu pugnat, in Actis S. Cassiani apud Ill. Fontaninum in Antiquit. Hortæ pag. 344 :

Monomachos gignens, et eos cælestibus indens.

* **MONOPAGIA** in *Passionario Garioponti, si una pars capitis in acutum dolorem venit.* Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

† **MONOPALIUM.** Stola seu manipulus. Acta S. Mevenni MSS. : *Vir autem Domini Mevennis, inrepidus pergens, serpentem adiit, in Domino confusus. Hunc audacter invasit ; Monopalium enim suum illius circumdedit collo baculique curvitate adnexus, veluti canem domesticum post se eum trahens, in nomine Jesu Christi flumine Ligeris eum præcipitavit.*

† **MONOPEDE.** Genus hominum. Od. in Carm. de varia Ernesti fortuna lib. 7. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 362 :

Sunt homines uno tantum fulti pede, cursu Auram vincentes, qui recto nomine dicti Monopede, faciunt umbram sibi tegmine plantæ.

Iidem qui *Monocoli* appellantur apud Gellium lib. 9. cap. 4 : *Atque esse (traditur) item alia apud ultimas Orientis terras miracula homines, qui Monocoli appellantur, singulis cruribus saltuatim currentes, vivacissimè pernicitatis.*

* **MONOPHTALMUS,** vox Græca, Uno oculo captus. Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 503. col. 1 : *Alius mancus et Monophthalmus, etc. Vide Monoculus.*

* **MONOPOLIS,** [Civitas sub se habens civitatem unam. DIEF.]

† **MONOPOLIUM.** *Statio, ubi res una venditur tantum.* Gloss. Isid. Est etiam societas hominum qui sibi solis jus vendendi comparant, vel aliquod genus mercaturæ universim emunt, quo carius vendant ; quod ut obtineatur pensio interdum fit Principi, quod *Monopolium* etiam dicitur. Hinc denique eadem vox ad quasvis illicitas confederationes fluxit, qua ultima notione sæpius occurrit. Vide *Manipolium.* Statuta Collegii Theaurar. ann. 1268. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 288 : *Non facietis ad partem conspirationem, aut Manipolium contra bursarios, etc.* Statuta Vercell.

lib. 4. fol. 68 : *Item quod nulla societas, conspiratio, seu Monopolium, etc.* Literæ Philippi Reg. Franc. ann. 1320. in Tabular. Calensi pag. 389 : *Relicis Thibaudi et ejus complices ac alii habitatores dictæ villæ Monopolia et confederationes illicitas facientes contra tenorem aresti curiæ nostræ... pluresque alias congregationes, confederationes et Monopolia faciendæ, etc.* Statutum Humberti Dalphini ann. 1349. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 589 : *Possint intra districtum et jurisdictionem suam punire collegia et Monopolia illicita.* Vide Marten. tom. 1. Anecd. col. 1590. et tom. 4. col. 665. et 989.

* Quo sensu nostri etiam *Monopole* dixerunt. Lit. ann. 1343. in Reg. 74. Charth. reg. ch. 60 : *Sans faire aucune harelle, Monopole, asemblée, etc.* Par maniere de Monopole ou conspiration, in Lit. remiss. ann. 1375. ex Reg. 108. ch. 86.

† **MONOPTICUS,** *Mimus,* Gloss. Isidori.

* **MONOPTOCUS,** *Che a uno solo caso,* in Glossar. Lat. Ital. MS.

MONOS, Monachus. Glossæ antiquæ MSS. : *Monos, solus, Græci : bene ergo monachus, singularis.* Canones Hibern. lib. 36. cap. 35 : *Si qua contumacia inter Principem (i. Episcopum) et Monon ejus, per discordiam aliquam orta sit, non rejiciat pastor gregem suum in dispersionem, nec oves pastorem fugiant, sed invicem pacificentur.* Chronicon Novaliense lib. 6. pag. 643. de quodam Monacho obedientiaro : *Tunc Monos accephalus ait, etc.*

MONOS, Unus, μόνος, Inscriptio in Eccl. Mutinensi :

*Mille Dei carnis Monos centum minus annis
Ista domus clari fundatur Geminiani.*

Id est, ann. 1099. Alia ex Chronico Magdeburgensi MS. apud Jo. Henricum Meibomium :

*Post M. postque duo CC. post nonaginta Monosque,
Harlinberg capitur, moritur Rex, Dux superatur.*

* **MONOSTICIUS.** [Solitarius. DIEF.]
* **MONOSUM,** *Lo logo de Moneta,* in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Monetum.*

MONOTANUS, *Rigidus.* Papias. Leg. *Monotonus,* [uti habent Gloss. Isidori ; ad quas Grævus : *Μονότονος, pervicax, pertinax,* in Glossis.]

* **MONOTESSARON.** Necrol. Casal. Bened. iv. Non. Aug. obiit fr. Petrus sacerdos 1552 : *Is composuit librum, cujus titulus Monotessaron, cujus duo habentur exemplaria in bibliotheca Casalina. Et sic incipit præfatus liber : In nomine D. N. J. C. Amen. Integrum ejusdem Evangelium secundum quatuor Evangelistas, quod Monotessaron, id est, unum ex quatuor, nuncupari potest. In tres autem partes et 150. capitula secatur. Complectitur autem prima pars decem capitulis Christi infantiam ; Secunda nonaginta capitulis ejus gesta et doctrinam ; Tertia quinquaginta capitulis ejus passionem, resurrectionem et ascensionem.*

† **MONOTHELANI,** Hæreticorum genus, quos alii *Monothelitas* vocant. Acta S. Johannis Camilli boni tom. 1. Jan. pag. 622 : *Monothelani vero et quisquis rem catholicam absque capite ac præside mallet esse.*

† **MONOXYLLULA,** Linter uno ligno excavato constans, a Græco *μόνος* et *ξύλον*, lignum. Ratherius Veron. tom. 2. Spicileg. Acher. pag. 174 : *Me latronem appellas, qui cum una Monoxyllula dorso meo advecta, et in flumine missa, parum quid ab isto littore rapio.*

† **MONOZANTES,** pro *Monazantes,* Mo-

nachi, in opusculo Rabani Mauri tom. 2. Annal. Bened. pag. 734 : *Monachi sive Monozantes, hoc est, singulares, a solitaria vitæ districtione nominati sunt.*

* **MONPENSIRIUS,** **MONTHPENSIRIUS,** a Gallico *Monpensier,* Ludovici VIII. regis Francorum cognomen. Chron. abbat. Corb. fol. 44. r. ex Tabul. ejusd. monast. : *Anno sequenti (1226.) Raimundo comite Tholosano, qui fuerat fautor et defensor hæreticorum Albigensium, ecclesiæ reconciliato, Ludovicus dictus Monthpensirius Francorum rex et Crucisignati contra Avinionenses Albigensibus hæreticis faventes venerunt.* Ibid. fol. 45. r. : *Eodem anno (1227.) mortuo Ludovico ejus nomine VI. (VIII.) Francorum rege Monpensirio cognominato, regnat Ludovicus sanctus etatis quatuordecim annorum.*

MONRERARE, **MORRERARE,** **MONSTRARE,** ostendere, Gall. *Monstrer.* Notitia judicati in Tabulario Casauriensi : *Ibi que veniens Angerisi... et dixit, Facite mihi justitiam de Presbytero nomine Renorius, filio quondam Honorati, quia ipsa terra cum pomis et arboribus, quam ei Monreravimus in casale quod dicitur Tertiano, debet esse domini Regis, et de ipsa colonia de Arepaldo servo domini Regis. Et infra : Quia ipsa terra quam iste Angerisi nobis Morreravit, nos non tenuimus.*

MONS GAUDII, Monticulus, ex Gallico *Montjoye,* quæ vox diminutivum est ex *mont* : qua appellatione donatum Collem Vaticanum ad urbem Romam ab Ottone Frisingensi lib. 2. de Gest. Frid. cap. 22. Gunthero lib. 4. Ligurini, Acerbo Morena Laudensi ann. 1167. pag. 116. in Chronico Casin. lib. 4. cap. 39. in Vita S. Geraldii Abbatis Silvæ majoris n. 8. et aliis locis, docuimus in Dissert. 11. ad Joinvillam. Ademarum Cabanensis pag. 173 : *Ubi tandiu reliquias ejusdem Confessoris in Monte gaudio tenuit, etc.* Supra : *Montanum* appellavit. Idem pag. 272 : *Levaverunt corpus S. Martialis Apostoli, et in Montem gaudii transtulerunt.* Vita S. Roberti Abb. Molismensis n. 21 : *Cum autem venisset ad locum, in quo erat quædam congeries lapidum, quæ vocatur Mons gaudii-Dei, etc.* Vide *Raimundum de Agiles* in Hist. Hierosol. pag. 171. et Ricordanum Malaspinum cap. 156. Vetus Poëma, cui titulus, *le Lusidaire* MS. :

*Tant i ot pierres apportées,
C'une Monjoie i fu fondée.*

Vetus Poeta MS. et Bibl. Coislin.

*Celant son penser sor sa voie
Tant qu'ils virent à la Monjoie
Du chastel ou cele menoit.]*

Locos alios vide in laudata Dissertatione.

MONS GAUDII, Clamor militaris Regum Franciæ, *Montjoie,* vel *Montjoie S. Denys,* ab eo monticulo ad Lutetiam, in quo S. Dionysius martyrism subiit, Decio imperante, ut ibidem docuimus. Matth. Paris. : *Et facta congressu acclamatione est terribiliter, Ad arma, Ad arma, hinc Regales Regales, inde Montis gaudium, scilicet Regis utriusque insigne.* Occurrit apud eundem aliis locis. Le Roman de Guillaume au Court nez MS. :

Roi Looy escrie, Monjoie Diex aie.

Infra :

Crie Monjou, aidez sainte Marie.

Rursum :

Monjoie escrie, Diex alde et saint Pol.

Le Roman de Roncevaux MS. :

Monjoie crient por lor gent raliier.

Infra :

Monjoie escrie por sa gent resbaidir.

Le Roman de Vacce MS. :

A restorer Gautier on fait grant estormie,
Franchés crient, Monjoie, et Normans, Dex aie,
Franchés crient Asras et Angevin Valie,
Et li Quens Tiebaut Chartres et Passavant crie.

[Ibidem :

Cil de France crient Monjoe,
Ceu lor est bel que l'en les oc ;
Guillaume crie, Dex ays,
C'est l'enseigne de Normandie ;
Et Renouf crie o grant poir,
Saint Sever, sire saint Sevoir ;
Et Hamadens va reclamant,
Saint Amant, sire saint Amant.]

Quanto vero cultu S. Dionysium coluerint Reges Franc. ex Epistola Ludovici Pii ad Hilduinum Abb. S. Dionysii, qua illum hortatur ad conscribendam Vitam ejusdem, abunde colligitur, ut ex Charta S. Ludovici ann. 1269: *Quia cum postquam beatissimus Dionysius patronus et Apostolus Franciæ Francorumque legislator primordia fidei orthodoxæ Franciscum dudum evigilasset, et ab errore paganeo illos salubriter divertens, felicem martyrii palmam inde reportasset, sacramque suum sepulcrum mira Dei ordinatione in agro Franciæ elegisset, Francorum Reges Christianissimi nostri antecessores, tanquam vere discipuli et imitatores Dionysii, ac eorum populi et regnicolæ, Catholicam legem ita didicerunt, quod ad præsens lex ipsa Christianaque fides, a nulla tam alia natione, sicut a Gallis veris Christianis inviolabiliter colitur, et tantam ab eodem Sancto sumpserunt fiduciam, ut sua prece non solum in prosperis scelera, sed etiam ipsi et eorum milites in ejus gloriosi Dionysii nominis exclamatione inimicorum tela in bellis devicisse crediderunt.* Vide supra laudatam Dissertationem. [22] et Grimm. Mythol. German. pag. 114. not.]

* MONS GAUDII, Heraldici seu facialis Franciæ nomenclatura, a cujus officio Monjoie etiam appellatur omnis sequester pacis. Mirac. MSS. B. M. V. lib. 2 :

Entre Dieu et home est Monjoie, (la Ste. Vierge)
Toutes les pais fait et ravioie.

* MONS GAUDII, Nomen castri in silva de Marliaco paucis ab hinc annis diruti. Lit. ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 615: *In capitannia et custodia castri nostri de Montjoye saint Denis. Moutjoye appellatur, in aliis Lit. ann. 1406. ex Reg. 160. ch. 290: Pierre Morelet, dit Marescot, escuier, capitaine de notre chastel de Moutjoye.* Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 52. r.º: *Die xvj. Nov. 1362: Stephanus Rat institutus custos turris Montis Gaudii, loco magistri Johannis Pastorelli. V. Mongerius.*

MONS PLACITI. Vide Malbergium.

† 1. MONSTRA, pro Monasterium, si tamen mendum non sit. Charta ann. 1202. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1089: *Dederunt Deo et B. Mariæ, et fratribus Grandimontis ordinis... omnimodam justitiam altam et bassam, et... quidquid habuerunt vel habere potuerunt temporibus futuris occasione quacumque infra fossata, ex quibus Monstra eorumdem fratrum cingitur.*

† 2. MONSTRA, Militum recensio. Vide infra Monstrum 1. Item alio sensu mox in Monstræ.

* 3. MONSTRA, a Gallico, *Montre*, Ostensio, specimen. Stat. ann. 1391. ex Tabul.

Massil.: *Nulla persona privata aut extranea audeat portare blada vel Monstras bladorum vel leguminum diebus Lunæ ad forum, vel plateam fori seu bladariam.* Vide infra Mostra 2.

* 4. MONSTRA. Scyphi species, quo vinum degustandum offertur et monstratur, nostris *Monstre*. Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 119: *Præfatus Petrus unam Monstram xvij. denariorum vel circa præfato Guillelmo abstulit. Une Monstre d'argent à monstrier vin, in aliis ann. 1395. ex Reg. 147. ch. 212. Aliæ ann. 1397. in Reg. 153. ch. 167: L'exposant print et mist en son saing une tasse d'argent appelée Monstre. Rursum occurrit in aliis Lit. ann. 1404. ex Reg. 158. ch. 342. Hinc Mose appellari videtur Doliolum halecum, quod ementibus in specimen datur, in Stat. ann. 1350. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 358. art. 92: *Si le vendeur et l'acheteur s'accordent que haran soit compté, le vendeur prendra une Mose et l'acheteur une autre par main estrange, et à la revenue que ces deux reviendront, doit revenir tout le remanant du haran.**

* 5. MONSTRA MANICARUM, Assutus manicis ornatus, Gall. *Parément*, Ital. *Mostra*. Inventar. ann. 1449. ex Tabul. D. Venciæ: *Item quædam alia raupa de viride foderata tellæ rubæ, cum colleto ranversato, foderato de tersenet, cum monstris manicarum, ipsius quondam domina.*

MONSTRABILIS, Conspicuus. Sidon. lib. 3. Epist. 7: *Ob omnia felicitatis naturæque dona Monstrabilis.* Vide Savaronem. [Conventio inter Henric. Reg. Angl. et Robert. Com. Fland. in lib. nig. Scaccarii pag. 9: *Si non remanserit propter Monstrabilem sui corporis infirmitatem.*]

MONSTRÆ, vox Fori Aragon. Instrumenta, documenta, quibus quis in lite jus suum asserit ac tuetur. Jacob. I. Rex Aragon. in Foris Oscæ ann. 1247. fol. 17: *Cum aliquis infans, aut alius homo demandaverit alteri homini ratione sui avolarii hæreditatem, quam possidet, secundum forum bene potest eam pelere, donec ille, qui possidet hæreditatem illam, monstrat illi sufficientem Monstram, pro qua possit se defendere, etc. Rursum: Non possent demonstrare mandatori quod antecessores eorum diviserunt hæreditates cum cartis, aut aliis certis Monstris, etc. [2] Vide Ostensio 1.]*

☞ Hinc *faire monstranche* dicitur is, qui Instrumentorum exhibitione se legitimum possessorem rei alicujus esse demonstrat; nisi malis idem esse quod feudi limites et conditiones in clientelari professione declarare, Gall. *Faire aveu et dénombrement*. Charta ann. 1280. in Tabular. Corbelensi: *A tous chiaus, etc. Henris chevalier sires de Fluy, salut. Comme nobles hom et mes chiers sires Jehans Vidames d'Amiens sires de Pinkeigny, m'eust kemandé que je ad journée certaine, qui me fu assignée de par li, fusse à Pinkeigny pour faire men estage, si comme je li devoie, et pour faire certaine Moustranche des fies que je tenoie de li, à laquele journée je fu et li moutrai les tenenches des fies et des avant-fies que je tenoie de li, etc. Aliud est *Monstre* vel *Monstrée* in nostris Consuetud. municipalibus, testante Raguello; dicitur enim cum litigantes in rem præsentem veniunt, et in prædium, de quo litigatur, simul proficiscuntur, quo actor certior fiat de hæreditate, et facilius iudex possit suam ea de re ferre sententiam.*

† MONSTRALIA LEX, Qua quis jus

suum asserere et probare nititur. Leges Normann. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS: *Est autem quedam lex que probabilia, sive Monstralia in laicali curia nuncupatur, per quam quis probare nititur in curia, quod intendit.*

MONSTRANFELIS, *Equus detestabilis*. Item Papias MS. et editus.

* MONSTRANTIA, Militum recensio, Gall. *Montre*, reviv. Germ. *Musterung*. Knebel. Chron. MS.: *Quod dux Burgundiæ esset in Disjon et ibidem fecisset omnes suos congregari in campum, et singulos quosque vidit, et fecit Monstrantiam de singulis armis, et Postea reintraivit oppidum.* Vide Monstratio 2.

MONSTRANTIÆ, Phylacteria, seu arculæ in quibus reconduntur Reliquiæ, atque adeo sacra Eucharistia, quomodo *Monstrances* in Belgio etiamnum vocantur, quo Fidelibus osculanda præbentur et monstrantur. Acta S. Quirini Mart. n. 11: *Effluxi sanguinis testimonium... præbet quadrangularis argentea, ut vocant, Monstrantia, in qua sub vitro crystallino cruor... inclusus continetur.* [Chron. Vornat. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 197. ad ann. 1427: *Fecit autem fieri in suam memoriam magnam Monstrantiam pro deportatione Sacramenti in festo Corporis Christi.* Hist. Monast. Villar. lib. 1. cap. 16. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1304: *Iste fecit fieri Monstrantiam argenteam deauratam, qua deferetur sacrosanctum Corpus Christi ipso die ejusdem sacramenti.* Necrolog. Lauresham. apud Schannat. in Vindem. Litter. pag. 27: *Contulit S. Nazario 10. florenos in auro ad unam Monstrantiam pro remedio animæ suæ suorumque parentum.*]

MONSTRUM, Eadem notione. Inventarium Ecclesiæ Eboracensis in Monast. Anglic. tom. 3. pag. 173. sub titulo Reliquiæ: *Item unum Monstrum cum ossibus S. Petri in Beryl, et crucifixo in summate, etc.* Vide Descriptionem nostram ædis Sophianæ num. 62. Aliud vero est *Monstrance*, in Consuetud. Hannoniensi cap. 57. Vide supra.

† MONSTRARE, Milites censere. Vide infra Monstrum 1.

* MONSTRARE DUELLUM, Monomachiam seu singularem certamen proponere et inire, quo ambigua disceptatio dirimatur. Divisio jurisdict. villæ Chabl. in Chartul. Campan. fol. 258. v.º: *Si vero judicetur, quod... unus possit Monstrare contra alium duellum, etc.*

* *Monstrant*, pro *Avantageux*, *orgueilleux*, Superbus, arrogans, gloriosus de se ipso prædicans, in Lit. remiss. ann. 1396. ex Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 79: *Pierre Labbé, qui en sa vie estoit homme assez Monstrant et de diverse cole, incontinent se feust esmeu moult chaudement contre ledit Thevenot, etc.*

MONSTRATA, Certa mensura nemoris, quæ forte *monstratur*, id est, designatur cædenda. Charta G. Abbatis Moilsensis ann. 1215. in Tabular. Campaniæ: *Permisit nobis vendere tres Monstratas nemoris, quod est in grueria sua, factas Præposito de Maraiâ, etc.* [Vide *Monstreia*.]

* Charta Phil. Pulc. ann. 1308. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 120: *Pro qualibet Monstrata ad capiendum merranum pro edificando, libram.* Alia ejusd. reg. ann. 1309. in Reg. 13. ch. 95: *Tres quadrigatas bosci viridis... capiendas in boscis prædictis in Monstrata sibi et aliis usageris villarum vicinarum, per manum nostri forestarii facienda.* *Monstrée*, eodem intellectu, in Lit. remiss. ann.

1474. ex Reg. 195. ch. 1098: *Icellui suppliant qui avoit prinse une Monstrée de bois des religieux abbé et convent de Lorraine. Vide infra Mostra 4.*

† 1. **MONSTRATIO**, Probatio quæ instrumentorum exhibitione fit in re judiciaria. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 123: *Tunc vero Hamelinus de Roorta, qui loco domini Regis et meo intererat, ad querimoniam Abbatis et monachorum jam dictum Philippum apud Balaon in curia domini Regis venire coegit; et audita monachorum querela et dicti Philippi responso post quandam Monstrationem inde eis adjudicatam carta (sic) quas dicitur Gauterius de supradictis elemosinis dabat Abbatibus iudicio curiæ domini Regis, idem Hamelinus et milites viri legitimi in curia præsentibus audierunt. Vide Monstræ.*

† 2. **MONSTRATIO**, Idem quod *Monstrum*, Militum recensio. Lib. nig. Scaccarii pag. 107: *Cum feodatis de dominio ex veteri et ex novo, debetur vobis in custodia Sarisberie et in Monstratione servitium xx. militum.* Charta ann. 1468. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. 1299: *Inchoando dictum servitium die Monstrationis seu exhibitionis dictionum sagittariorum, quæ vulgariter dicitur la Monstre; quorum sagittariorum et eorum capitaneorum Rex solvet stipendia pro tribus mensibus, etc.* Vide *Monstrum* 1.

† **MONSTREIA**, Certa nemoris portio, quæ a domino monstratur, seu assignatur pro pascendis porcis vassallorum suorum. Charta ann. 1234. tom. 2. Gall. Christ. inter Instr. col. 71: *Item quod per Monstreiam servitium domini Magdunensis et pasnagium quitum ad quadraginta porcos suos proprios et pascuagia et æsancia animalibus suis... ubicumque tempore hujusmodi donationis nostræ communia habebantur. Vide Monstrata.*

* **MONSTRIPARUS**, Qui monstra parit; metaphorice dicitur de machinis bellicis jaculatoriis. Elmham. in Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 54. pag. 134: *Sedibus apertissimis plurima grandia saxivoma.... situari constituit, quorum dum uteri Monstripari nocivis erant vicini partibus.... prolis immisericordis natalicia prædicabant.*

1. **MONSTRUM**, MONSTRA, ex Gallico *Monstre*, cum milites recensentur, vel se spectandos præbent ad militaria stipendia percipienda: *δεδίξαι* apud Pachymer. lib. 12. cap. 23. Rotulus Parliamenti tenti apud Westmonast. ann. 5. Henrici IV. apud Spelman: *Assignavimus vos conjunctim et divisim ad arriandum et triandum omnes et singulos homines ad arma, ac homines armatos et sagittarios in comitatu prædicto, et ad Monstrum sive ad Monstrationem eorundem hominum ad arma, ac hominum armatorum et sagittariorum de tempore in tempus, quotiens indigerit, diligenter faciendum et supervidendum, etc.* Historia Cortusiorum, lib. 1. cap. 5: *Dum Padux fieret Monstra militum, etc. Monstra publica, Monstrationes armorum, in Statuto Henrici V. Regis Angliæ tempore guerræ, apud Uptonum pag. 136. [Charta ann. 1314. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 150: *Committet idem dominus Rex vel heredes uni personæ quam eligerint ut Monstram videat de gente armigeræ.* Charta Philippi Reg. Fr. ann. 1331. in Tabular. Bonæ Vallis: *Licet essent et fuissent per tempus sufficiens in possessione... faciendi fieri Monstram de burgensibus propriis quotienscumque opus fuerit, etc.* Adde Murator. tom. 6. col. 495. tom. 8. col. 570. Statuta Vercell.*

lib. 1. fol. 3. Ordinat. Reg. Franc. tom. 3. pag. 35. 105. 171. etc.] Vide in *Parlamentum*. Hinc

MONSTRARE, Milites censere. Matth. Paris ann. 1253: *Ut secundum Pristinam consuetudinem arma civibus competenter assignarentur, et Monstrarentur, et censerentur, ut essent sufficientia et competentia secundum cujuslibet facultates.* Huc spectat vetus Saxum: TEMPORIBUS. CLAUDII. TIBERII. FACTA. HOMINUM. ARMIGERORUM. OSTENSIONE.

† 2. **MONSTRUM**, Alia notione. Vide *Monstrantia*.

† **MONSTURAGIA**, Variæ mixturæ frumentum. Charta ann. 1164. in Tabular. Sangern.: *Decem sextarios et plenam minam bladi Monsturagiæ videlicet annui redditus... quos siquidem sextarios et plenam minam bladi, videlicet Monsturagiæ... quod si processu temporis alios redditus bladi seu Monsturagiæ..... Vide *Monsturangia*.*

* **MONTA**, perperam pro *Mouta*, ex Consuet. Norman. part. 1. cap. 29. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 223. Vide *Molta* 2.

* **MONTADA**, Mons, collis, idem quod *Montana*. Inquisit. ann. 1268. ex chedis Pr. de Mazaugues: *Et a dicto dente per vallem majorem foras usque ad verceillum de Nagueilla, juxta Montadam per caminum. Monte, eadem, ni fallor, notione, in Charta ann. 1343. ex Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 519: *Une monte assise emprés la voye de Laignes Bowrieuses d'une et la chauciee de la maison ausdiz freres d'autre part, et avec ce environ xl. arpens des terre emble (f. arable) assise devant ladite Monte.**

MONTAGIUM, MONTATIO, Tributum, quod a navigiis, quæ in fluviis adversa aqua remigant, exigitur, Gallis *Montage*. Charta Matthæi Dom. Montismorenciaci ann. 1200: *Et ego propter illa nemora 12. libras Ecclesiæ B. Dionysii annuatim ipsi reddendas in Montagio meo aquæ Secanz assignavi. Infra: *De primis redditibus Montagii aquæ, etc.**

MONTATIO, Eadem notione. Charta Raimundi Comititis Tolos. pro Aicardo Archiep. Arelat. in Tabul. Eccl. Arelat.: *Et de lezda navigiorum et navium, quæ Montatio vocatur, quam Bertrannus Comes habet apud Arelatem.* In eod. Tabular. fol. 16. est alia Charta cum tit. de *Montatione navium*, ann. 1140: *Conquerabatur de eo, quod de Montatione salarium navium, quæ cum sale ascendebant, debitum censum sibi persolvere nolent.* Ibidem apud Sammarthanos: *Quartam partem de pascuis, lezdis, et Montationibus.* Adde *Catellum* in Comitib. Tolosan. pag. 49. Chronol. Episc. Lodovens. pag. 96. Annales Massilienses Guesnani pag. 350.

† **MONTAGNIOLA**, Mons parvus. Charta Francisci de Vigintimilis Comit. Gulsani apud Rocchum Pirrum in Sicilia sacra pag. 486: *De Busurrubu ascenditur ad Sarram magnam seu Montagniolam ibi sistentem; et de dicta Montagniolam itur per terram, etc.*

† **MONTALIS**, Mons. Chronic. Parmense ad ann. 1294. apud Murator. tom. 9. col. 828: *Capti fuerunt et ducti Parmam, et trascinati ad caudas mulorum usque ad Montales de Colio, et ibi fuerunt appensi per gulam.*

MONTANA, MONTANEA, Mons, locus montanus. Innocentio Agrimensori, montuosus alius Gromaticus. *Montana Cordubensis*, apud S. Eulogium lib. 2. cap. 11. lib. 3. cap. 12. *Montana*. Odo de Diogilo, et Epist. 39. ex Sugerianis: *Fuerunt*

enim mortui in ascensu Montanæ Laodicæ minoris, inter districta, locorum, etc. Adde *Brocardum* in *Descript. Terræ sanctæ*, Petrum de vineis lib. 3. Epist. 55. etc. [* *Ultra Montana transire*, Italiam adire in Stat. Eriburg. ann. 1120.]

MONTANEA, apud Tudebodem lib. 1. pag. 785. *Baldricum* lib. 4. Hist. Hieros. pag. 127. *Odericum Vitalem* lib. 9. pag. 743. 747. 752. *Sanutum* lib. 2. part. 4. cap. 25. etc. *Vita B. Stephani Abb. Obasin.* lib. 1. cap. 26: *Habitatio eorum Montaneis hiemalibus cingitur.* [Charta ann. 1298. tom. 2. *Histor. Dalphin.* pag. 72: *Item, quod monasterium sanctæ Crucis prædictum non possit tenere in Montaneis ipsius, nisi septem trentenaria ovium.* Bernardus de Acquisit. T. S. apud Murator. tom. 7. col. 688: *Intra civitatem sunt quatuor Montanæ satis altæ, in quarum sublimiori est castellum præmiens urbi.* Adde *Statuta Montis Regal.* fol. 33.]

† **MONTANEUS**, in Vita MS. S. Winwaloei in Tabular. Landeven. pag. 141: *Qui morabatur in quemdam Montaneum, qui vocatur Nin.*

MONTANUM, Willelm. ab Oldenborg in Itinerario T. S. de Cypro insula: *Habet in se alta Montana. Infra: Conscendimus montem S. Crucis appellatum, quia omnia Montana Cypri supereminet.*

MONTANOSUS Locus, apud Innocentium de Casis literarum pag. 246.

De Montanis agnominis Armeniæ, seu potius Ciliciæ Toparchas, quod hæc regio montibus et rupibus altissimis passim aspera sit, docuimus ad Bryennium lib. 1. n. 21. Otto de S. Blasio cap. 35: *Principibus Armeniorum ad eum undique confluentibus, et præcipue Leone illarum regionum nobilissimo Christianorum Principe qui in Montanis habitabat.*

MONTANA, in Glossis antiquis MSS.: *Circum castella in montibus posita.*

† **MONTANARIUS**, Qui montes incolit, Gall. *Montagnard*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1250. apud Murator. tom. 8. col. 1120: *Unde Potestas et Commune Regii fecerunt magnum exercitum de Montanariis ad ipsam rocham, et obsederunt eam.* Chron. Farfense apud eundem tom. 2. part. 2. col. 446: *Terra quam tenet Teuzo filius Latonis Montanarii in colle Lizano.* Adde eumd. Murator. tom. 18. col. 981. Vide *Montanarius*.

* **MONTANOSUS**, Gall. *Montagneux*, Montibus frequens. Charta ann. 1341. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 250: *Ipsæ locus et districtus est sterilis et Montaneosus.* Vide *Montana*.

* **MONTANERIUS**, Montium incola, Ital. *Montanaro*, Gall. *Montagnard*. *Annal. Victor. MSS.* ad ann. 1378: *Rusticos homines, effeminatos, utique bestiales et ratione carentes, eorum vocabulo Montaneros appellatos, ad dictionum cardinalium terrorem in multitudine innumerabili Romam intromiserunt.* Infra: *Montanarii.* Vide in hac voce.

† **MONTANIA**, Idem quod *Montana*. Testam. Guifredi Comititis Cerritan. ann. 1035. tom. 6. Spicileg. Acher. pag. 434: *Et ipsa Montania relinquo filio meo Berengario.* Occurrit præterea in Chron. Farfensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 659.

* Ital. *Montagna*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 97: *Rubertus habebat recursum ad fossatores, qui fodant (sic) dictam Montaniam aut montem.* Vide supra *Montada*.

† **MONTANIOSUS**. Vide *Montana*.

1. **MONTANISTÆ**, Hæretici, sub Arcadio Imp. Papias, et ex eo Ugutio: *Mon-*

tani, hæretici dicti quod tempore persecutionis in montibus latuerunt, unde se dividerunt ab Ecclesia Catholica. Hi et Phryges appellati. Synod. Trullana cap. 98: Μοντανιστὰς τοὺς ἐν τῶν βουνῶν λεγόμενους Φρύγας. Vide Leges 34. 48. 57. et 65. Cod. Th. de Hæret. (16, 5.)

2. **MONTANISTÆ**, apud Hungaros, dicti proceres quidam, in quorum territoriis montes erant, in quibus erant mineræ auri, et cupri, unde decimas Regi pendebant. De iis plura in Scheda subjecta Decretis Regum Hungariæ pag. 113.

* **MONTANUM**, Moletrina, molendinum. Charta ann. 1270. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 312. col. 1: Nullus de eodem castro potest construere Montanum ad aquam vel ad siccum ad macinandum olivas in eodem castro,.... sine licentia prædicti monasterii. Eadem rursus leguntur in Inquisit. ann. 1273. ibid. pag. 338. col. 1. *Montant de terre*, Modus agri, in Ch. ann. 1497. ex Tabul. Commerc.: *Item encore un Montant de terre au bout du prey devant dit, contenant environ un bon quartier.*

† **MONTARE**, Valere. Charta Blanchæ Comitissæ Campaniæ ann. 1206. apud D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 452: *De omnibus autem donis et forisfactis quæ non Montantibus plus quam xx. solidos, domina Comitissa habebit quatuor partes, et præpositi quintam.* Statuta Massil. lib. 2. cap. 1. § 12: *Quantum Montaret pecunia debita pro qua fieret executio. Montance*, valor, pretium, in Stabilim. Franciæ lib. 2. cap. 41. *Monte*, pro fenus, usura, Gall. *Interests de l'argent*, in veteri Poeta MS. ex Bibl. Coislin.:

S'il atent paiement,
Il aura tant de honne,
Jamais n'aura païé
Le chetel ne la Monte.

Montes montes, in Edict. Caroli VI. Reg. Franc. 10. Febr. et mens. Dec. 1389. nostris *Interests d'interests.*

* *Le Roman d'Alexandre* MS. part. 2:

Se j'aime la pucelle, et je sui bien courtois,
J'aimeraï touz les siens, que c'est raison et drois,
Je ne li m'efferaï la Montance d'un pois.

* *Monter* vero Pertinere, spectare, vulgo *Concerner*, *appartenir*, sonat in Charta Godefr. episc. Camerac. ann. 1228. ex Tabul. ejusd. eccl.: *Pluseurs querigles ki Montent à amendes et à cauteus... Par nos mesmes à qui le queriele Monte.*

† **MONTARE**, In altum tollere, a Gall. *Monter*. Computus ann. 1324. tom. 1. Histor. Dalphin. pag. 132: *Pro fusta garitarum castri de Lueys adducenda, charreanda, carpentanda et Montanda supra murum garitarum.*

* **MONTARE**, Carius vendere, augere. Stat. datiar. Riper. cap. 2. fol. 17. vº: *Quod aliqua persona, non debeat aliquod genus bladi, grani vel leguminis, quod conduxerit suo conducti fecerit ad mercatum, in aliquo ascendere vel Montare alicui personæ, quæ illi tali personæ pertierit causa illud volendi emere, ultra primum pretium quod sibi dixerit.* Sic et nostri *Mauveses Montées* dixerunt, cum ex clandestina conspiratione merces carius divenduntur. Charta ann. 1819. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 414: *Il (les tisserans) firent compilation, taquehans, mauveses Montées et enchiérissemens à leurs volentes de leurs evres.*

* Nostris vero *Contremontier*, pro Glicere, increcere. Gesta Ludov. Pii tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 152: *La*

traïson et la conspiration... Contremontoit et seuprenoit ausi comme chancres. Hinc *Monte*, pro *Accessio*, incrementum, in Charta Joan. dom. Musiaci ann. 1292. ex Tabul. S. Petri Carnot.: *Je confirme que l'abbé et le couvent de saint Pere de Chartres... tiennent... tout ce que il ont en mon fié, en quencque leu que ce soit, quilement, franchement, sans Monte, sans taille, sans corvée, sans aides feaus, etc.* Unde *Monteploier*, pro *Pecuniam pecuniis addere*, in Poem. de la Rose MS. ubi de Avaro:

Ne ne cesse de soussier,
D'acroistre et de Monteploier,
Ne jamais assez n'eu aura.

MONTARIUS, Venator, qui in montibus venatur: Hispanis *Montero*. Rodericus Tolet. lib. 6. de Reb. Hisp. cap. 17: *Et collocatis ibi Montariis et venatoribus, remansit locus suæ subditus ditioni, et pauculos Christianos gnaros venandi et officii sagittando ibi accolat collocavit.* Fori Leireniæ: *Montarium* (f. *Montarius*) *det de venato lumbum costale.*

† **MONTATA**, ut *Montana*, Mons, in Statut. Montis Regal. fol. 292: *Eundo versus Carassonum est cima Montatæ Bassorum et Ronchorum. Eundo versus Bredulum est cima Montatæ Breduli.* Vide alia notione in *Montea*.

MONTATICUM, [Idem, ut mihi videtur, quod *Montagium* supra, in Charta Karolomanni Regis Franc. ann. circ. 880. in Append. Marcæ Hispan. col. 812.] [* Idem sonat quod *Montasgo* Academicis Hispanis, Vectigal scilicet pro gregum in *montana* transmeatione. Charta Aldef. reg. Castell. ann. 1173. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 93: *Dono ut omnes vestri ganados per omne regnum meum, secura et absque omni inquietatione, exactione et Montatico libera habeant pascua.* Vide infra *Montitium*.] Charta Raimundi Comitit et Urracæ filiæ Adefonsi Regis, uxoris, æræ 1140: *Et adhuc damus vobis ex omni tertia parte Salamantiniæ civitatis census, quæ in nostra parte evenerit, ut tertia inde pars sit vestra in quocunque loco, vel quolibet modo eam reperire poteritis, tam de portatico, quam etiam de Montatico, vel de calumniis, aut de facinore, vel aliquo reatu, qui in prædicta urbe contigerit, etc.* Alia Adefonsi, ejusdem Raimundi filii, æræ 1164: *Item ut ex omnibus redditibus ejusdem civitatis ubicunque possent inveniri, tam de Montatico, quam de portatico, de quinta, de moneta, de calumniis, vel homicidiis tertiam partem, et de aceniis et piscariis, etc.* Fori Alcaçonenses: *Omnes qui quæsierint pausar cum suo ganado in termino de S. Maria des Alcaçonas, prendant de illis Montadigo de grege das oves, 4. carnarios, et de busto das vacas, una vaca. Isto Montadigo est de Concilio.* Supra: *Ganado de Alcaçonas non sit Montado in nulla terra.*

MONTATIO. Vide *Montagium*.

* **1. MONTATUS**, Equo inessus. Charta Galcheri de Barro ann. 1219. ex Tabul. Carnot.: *Quidam miles Montatus super equum suum, etc.*

* **2. MONTATUS**, AQUÆ MONTÉES, an Quæ sali conficiendo aptæ? Vide *Montea*. an Quæ scilicet continentur? Charta ann. 1266. ex Chartul. S. Petri Insul. sign. Decanus: *Dicimus quod aquæ, quæ wigaliter dicuntur Montées, existentes ad præsens in terris dictionum Insulensium apud Deulesmons, in jus dictionum decani et capituli Insulensis remaneant, sicut sunt, et eorum hospitum; et quod de*

cetero non fiant tales aquæ, quæ wigaliter dicuntur Montées, nec possint fieri, nec debeant.

MONTEA, MONTEIA, MONTATA, Burgundis, *Montée*, [Certa aquæ quantitas sali conficiendo aptæ; quod ex receptaculis aliquo vase 26. situlas circiter continente hauriatur, sic dicta. Chartular. Accincti fol. 59: *Frates de Aceyo habent de Comite Stephano unam Monteyam in puteo Ledonis de Rolant Santiz, de uxore ejus et de Johanne filio eorum unam Monteyam et 5. situlas, de Huberto Magzaligne 15. situlas, de Duranno Corde et Pontio filio ejus 26. situlas.*] Charta Stephani Burgundiæ Comitit ann. 1173: *Notum facio.... quod Ecclesiæ Theoloci unam Monteam salis apud Laudonium dederim.* Alia Stephani filii ann. 1213: *Tres Monteias muriz, etc.* Alia Joannis Comitit ann. 1251. apud Chiffletium in Beatrice: *Nos Jeans Cuens de Bourgoigne et sire de Salins, façons savoir..... que tant de muyre, come Estienes sire d'Oiseiler nostre frere, pourra conquerir ou Puis de Laon, tant que à trois Montées de muyre, en accroissement de son chasement et de fié que il tient de nous, li affranchissons, etc.* *Monteiz muriz apud Ledonem; dimidia Montea*, in Bibl. Sebastianæ Cent. 2. cap. 8. 48; *Montatæ salis in puteo Ledonesi*, in Charta anni 1250. ibid. cap. 66.

* **MONTECELLUS**. Vide infra *Montæxellus* et *Monticellus*. [Fr.]

MONTENSES, Donatistæ hæretici, sic Romæ appellati, quibus ex Africa solebat Episcopus mitti, ut auctor est S. August. lib. de Hær. cap. 69. sic dicti, quod *Speluncam quandam foris a civitate cratibus sepsissent, ubi conventiculum habere potuissent*, inquit Optatus lib. 2: *eo quod Ecclesiam Romæ primum in monte habere cœpissent*, ut Hieronymus in Chron. Lex 43. Cod. Theod. de Hæretic. (16, 5.): *In Donatistas, qui et Montenses vocantur.* Horum præterea meminit idem Hieronymus in Luciferum, in Epist. ad Marcellam, Augustinus Epist. 156. Epiphanius Gennadius de Scripturis. Eccles. de Macrobio, etc. Perperam vero Altaserra a limite *Montensi*, in Africa, cujus mentio est in Notitia Imperii, dictos scripsit.

† **MONTERA**, Genus pilei per ætatem apud Hispanos, Ital. *Montiera*. Concil. Mexic. ann. 1585. inter Hispan. tom. 4. pag. 339: *Galerum acuminatum, seu id genus pilei, quod Hispani Montera aut gorra appellant, aut sericum pileum ne deferant, sed tantum laneo galero, et ea forma confecto utantur, qua gravitatem sui status profiteantur.*

* *Academ. Hisp. Cobertura de la cabeza, con un casquete redondo, cortado en cuatro cascos, para poderlos unir y coser mas facilmente, con una vuella o caída al rededor, para cubrir la frente y las orejas. Pileolos venatorios, quos Monteras vocant*, in Conc. Tolet. ann. 1582. apud Jos. de Aguirre tom. 4. pag. 215.

* **MONTERIA**. [Quæ ad MONTEAM pertinet: « De quadam possessione cum suis appendiciis in Burgo Ledonis que vulgo baerna *Monteria* vocatur. » (Chart. Cluniac. Collect. Burgund. B. N. t. 81, n. 311, an. 1233.)]

MONTARIUS, Idem qui *Montarius*, Venator, de qua voce supra. Vide *Desparare*.

† **MONTES FORTES**, seu etiam *Montes* sine adjuncto vocantur Majores nostri castella, quod in montibus, quo accessu difficilliora essent, ædificari solebant. Hæc monuisse sufficiat.

* **MONTESCERE**, Montis instar attolli. Vita S. Moctei tom. 3. Aug. pag. 743. col. 2: *Itaque cum Moctei parentibus... cæterisque suis intrat mare: et ecce venti sæviunt, æquora fervent, fluctus Montescerunt, etc.*

MONTESIANI, Apud Commodianum Instructio 21. inscripta est *Montesianis*; primusque versus ita concipitur:

Monteses deos dicitis, dominantur in auro
Obscurati malo, etc.

In MS. scriptum nominentur. Ubi Rigaltius, *Montes et deos dicitis*, restituit, *Montesianosque existimat*, qui numina quædam in montibus esse credebant, ut alii in lucis. Cui conjecturæ favet Lactantius de Mortibus Persecutorum. num. 11: *Erat mater ejus Deorum montium cultrix, mulier admodum supersticiosa*. Sed *Montenses* deos malim reponere procliviori emendatione, vel potius *Monteses*, quomodo Epiphanius Novatianos *Μοντησιου* vocat. *Deorum Montensium* mentio est in vet. Inscript. apud Gruter. pag. 21. *Monteses* tamen habet etiam Auctor Prædestinati lib. 1. hæc. 44: *Sicut Donatistas, et Monteses, et Parmenianos vocamus, Donatistas a Donato, Monteses a montis latebra, etc.* Et hæresi 69: *Hi hæretici in partibus Italiæ Monteses appellantur, in interiore Africa Parmeniani, in Carthaginiensi Donatistæ.*

* **MONTESINUS**. [« Ut sunt pavones, galli, columbi *Montesini* et coturnices. » (B. N. ms. lat. 10272, p. 121.)]

* **MONTESELLUS**, **MONTECELLUS**, **MONTICULUS**, diminut. *Montis*; voces, quæ per metaphoram cujusque rei quantitatem coacervatam significant, Ital. *Mucchio*, Gall. *Monceau*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 446: *Quilibet pro sua facie debeat coadunare fungum et Montecellos facere*; — et paulo post: *Quilibet pro sua facie teneatur coadunare fungum et monticulos. (Monticellos 52.) facere.* [FR.]

† **MONTEYA**. Vide *Montea*.

* **MONTSPENSIRIUS**. Vide supra *Montpensirius*.

MONTICELLUS, Collis, vox Agrimensoribus familiaris. Vide Rigaltii Glosar. ad Agrimens. [Chron. Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 537: *In ipso Monticello cum omnibus pertinentiis*. Vita S. Columbæ tom. 2. Junii pag. 231: *In cujusdam Monticelli cacumine qui eidem supereminet campulo, se occulte conlatabat.*]

† **MONTICIUM**, Continui montes, Gall. *Chaîne de montagnes*. Vita MS. S. Winwaloei: *Hinc vero silva conspicitur decora super Monticum posita, et vallis in medio constituta, ad ortum solis conspecta.*

† **MONTICULOSUS**, *Montuosus*. Lambertus Ardensis pag. 11: *Eo quod in armentis et pecoribus nutriendis totam perfunderet intentionem, terram in parte Monticulosam, etc.*

† **MONTIFODINA**, *Fodina*, Gall. *Minière*. Charta Henrici V. Reg. Angliæ ann. 1414. apud Rymer. tom. 9. pag. 176: *Super omnibus ipsorum electoralibus, (f. electoralibus) principatibus, juribus, ... monetis, Montifodinis, etc. f. Aurifodinis.*

* **MONTINA**, vulgo *Montine*, Ludl genus. Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 182. Chartoph. reg. ch. 74: *En la ville d'Arras les jeunes compaignons enfans de bouxgois de ladite ville et autres, ont acoustumé de leur asssembler et aler la veille de la feste des Roys es hostels de leurs voisins desdiz bourgeois et autres gens d'icelle ville, et porter par esbatement et joye de la solempnité de ladite*

*feste aucuns petits joyaux, dons ou présents à son de menestrez ou autres joyeux instrumens, et jouer en l'ostel du bourgeois ou autre où ilz entrent, à ung jeu nommé Montine; et se iceulx compaignons perdent audit jeu aux gens dudit hostel où ilz entrent, on les chasse dehors par esbatement, sans leur donner à boire; et se ilz gagnent, on leur donne à boire, et ont l'onneur. Ex quibus videtur fuisse ludicræ sortionis species, vulgo *Loterie*; cui ludere qui proponebant, si ludebant adversa fortuna, eo fere modo habebantur, quo apud nos olim crustularii, Gall. *Oublieux*. Vide supra *Epiphania*.*

* **MONTISCILLIUM**, *Montis* vertex, supercilium. Gualt. Hemingford. in Eduardo I. reg. Angl. ad ann. 1298. pag. 163: *Statuerunt enim Scotti omnem plebem suam per turmas quatuor, in modum circularum rotundorum, in campo duro et in latere uno cujusdam Montiscillii juxta Fawkirke.*

* **MONTITIUM**, Vectigal pro gregum in montana seu pascua transmeatione, idem quod supra *Montaticum*. Charta Caroli II. reg. Sicil. ann. 1304. apud Murator. inter not. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 563: *Ipsa civitas Aquilæ cum districtu et præfata terra Laposte sub unius capitanei, seu rectoris officio, jurisdictione consistent, et etiam gubernentur; regalibus tamen, ac regalium juribus, bajulatione, Monticiis, passagio, pedagio... dominio reservatis.*

† **MONTO**, **MONTONAGIUM**, etc. Vide *Multo*.

† **MONTONINA**, vox Italica, *Vervecina* pellis, *Peau de mouton*. Statuta Astens. ubi de intratis portarum: *Montonine sive bazane affaitate ponantur et solvant pro quolibet rubo, et si plus vel minus pro rata lib. 6.*

* **MONTONNAGIUM**, ut *Montonagium* in *Multo*. Locus est infra in *Neiagium*.

† **MONTONUS**, *Acervus*, Ital. *Montona*, nostris *Monceau*. Statuta Vercell. fol. 83: *Et teneantur fornasarii predicti de qualibet fornasata lapidum facere tres Montonos, scilicet unum de blanchis, et alium de ferriolis, et alium de vermeliis, et Montonos duos de cupis*. Occurrit rursus fol. 72. Vide alia notione in *Multo*.

* *Hisp. Monton*, nostris etiam *Mont*, eadem acceptione. Lit. remiss. ann. 1406. in Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 355: *Lesqueux en reculant cheirent sur un mont de chennes.*

* **MONTORIUM**, Idem quod *Monticum*, Continui montes. Constit. MSS. Roberti reg. Sicil.: *Robertus Dei gratia rex Jerusalem et Siciliae justitiarum principatus citra serras Montorii, gratiam et bonam voluntatem. Montouer, Scalæ, gradus, vulgo Escalier*, in Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 114. Chartoph. reg. ch. 289: *En la court de nostre palais royal à Paris, entre la pierre de marbre, nostre Montouer et nostre audience, etc.*

* **MONTRAGIUM**. Charta Arcembaldi D. Borbonensis pro libertatibus Villæfranchæ, etc. ann. 1217. apud Thomasse-riam: *Omnes liberi homines Domini Borbonii possunt venire apud Villamfrancham causa Montragii, si hæreditare venerint aliquem de parentela sua, potest manere licite in Villafrancha*. [Mendum librarii, legendum enim ex emendatione ejusdem Thomasserii: *Causa maritagii, si hæreditates venerint alicui, etc.*]

* **MONTZOEVE**, vox Belgica, *Mulcta* pecuniaria, quæ proximis alicujus occisi penditur. Lit. remiss. ann. 1420. in Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 242: *Pour l'amendement des proximes et amis, que*

l'en appelle ouer de Montzoeve, eu de Mæchzoeve de laditte mort, et monte laditte Montzoeve à la somme de cæccv. livres de Parisis. [* Leg. *Mortzoene* et *Mæchzoene*.]

† **MONTUOSITAS**, *Eminentia*. Nicolaus de Jamsilla de Gestis Friderici II. Imper. apud Murator. tom. 8. col. 550: *Ad defendendum civitatis ingressum, quæ ad duo fere milliaria longe a civitate poterat ex loci Montuositate et passuum angustia et declivitate defendi.*

MONUBILIS. Sidonius lib. 2. Epist. 2: *Porticus columnis invidiosa Monubilibus*. Itinerarium Burdigalense: *Inde non longe, quasi ad lapidis missum, sunt monumenta duo, Monubiles miræ pulcritudinis factæ*. Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelatensis: *Et ut conferret sacris Virginibus, quas congregaverat, curam necessariam sepulchuræ, Monubiles arcas corporibus humanis de saxis ingentibus noviter fecit excidi*. Variæ sunt super hac voce eruditorum sententiæ, quarum fere nulla aridet. Sirmondus ad Sidonium, *monubiles*, insignes ac præclaros, ut sunt monumenta, interpretatur. Salmasius in Itinerario Burdigal. *volubiles* legendum censet, id est, concameratos, *εὐμακινὰς*. At vox *volubilis*, columnis etiam convenit, quas concameratas dicere absurdum fuerit. Anastasius in Gregorio III. pag. 72: *Columnas sexaginta onychinas volubiles*. Unde emendandus locus alter apud eund. Scriptorem pag. 132. *Simulque et columnas volatiles*, legendum enim *volubiles*, nisi utrobique *monubiles* legatur. Ludovicus Cerda *monubiles, columnas adstructas ad monumenta* esse putat. Denique Vossius nescio quid de machinis bellicis hic commentatur, quæ ad vim vocis percipiendam nihil conferunt. Sane in præallatis locis, *monubiles* non modo *columnæ* dicuntur, ut apud Sidonium, sed et *monumenta*, vel sepulcra, in Itinerario Hierosol. et *arcæ*, seu corporum conditoria apud Cyprianum, adeo ut quid insigne ac præclarum denotari hocce vocabulo par sit credere, tametsi incertum hactenus maneat etymon.

☞ Mihi vero *Monubilis* idem videtur quod *monumentalis*, ad monumentum seu sepulcrum pertinens; vel quod *memorialis*, cui notioni egregie, nisi me fallit animus, præallati loci conveniunt.

† **MONUMEN**, Charta, instrumentum publicum. Acta S. Majoli tom. 7. Maii pag. 689: *Dominus Majolus Ciuniacensis Abbas venit, et præsentavit duo Monumenta.*

† **MONUMENTARIUS**, *Bustuarius*. Apuleius in Floridus num. 4: *Is igitur cum esset in tibiçino apprime nobilis; nihil æque se laborare et animo angere mente dicebat, quam quod Monumentarii ceratula, tibiçines dicerentur.*

† **MONUMENTUM NOMINIS**, *Lapis sepulchralis cum epitaphio*. Vita S. Ansegisi sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 635: *In qua (curia) etiam Monumentum nominis sui collocari jussit, ut dum vitæ præsentis terminum daret, illic a suis deponeretur.*

* **MONUS**, *Tegulæ species*. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 271. ex Cod. reg. 4622. A.: *Habeatur modus Monorum et coporum fornasariorum ripolarum, ad quem modum fiant Moni et copi bene cocti.*

† **1. MONZIA**, *Mansio*, domus cum aliqua agri portione. Chartularium Camalar.: *Ad pinum est una Monzia quæ red-*

dit quartum. A la Brivaireta una Monzia cum quarto.... Item a la Concheta una Monzia cum orto.

* 2. **MONZIA**, f. Præs, fidejussor. Charta ann. 1054. ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Et dedit eis Ugo Guillelmus monachus viginti quinque solidos, et apprehenderunt filium de Ricau Petroni Ricau pro Monzia.* Academ. Hispan. Monzon, vox nautica, Ventus pro tempore firmus.

† **MOPSIUS**, Μῶψ, Lusciusus. Suppl. Antiq.

1. **MORA**, Erica. Statuta Roberti III. Regis Scotiæ cap. 11: *Non fiat combustio Morum, sive bruarii, nisi in Martii, etc.* Ubi Skenæus : *Nostrates muirburne vocant. Erica enim heat or hedder in suo ericeto incenditur, quæ brevi reviviscens, teneris agnis pascendis matura inservit.* Fleta lib. 2. cap. 71. § 7: *Item de pannagio, herbagio et melle, et omnibus aliis exitibus forestarum, boscorum, Movarum, bruerarum, et vastorum, quantum valeant per annum.*

2. **MORA**, MORUS; Locus palustris, aquaticus, [palus, stagnum, Gall. *Mara*,] Anglis *Moore*, Flandris *Moer*, et *Moeren*. Hinc dictos *Morinos* plerique censent, populos Galliæ, scilicet ad Oceanum Britannicum, quod palustres regiones incolent, ut sunt *Flandrenses*, quos peculiari vocabulo, *Morinos* vocat Otbertus Abbas Gemblacensis lib. de Miracul. S. Veroni cap. 2. [Chartul. SS. Trinit. Cadom. fol. 44. *Robertus gener Symonis tenet de dominio duas particulas et unam Moram.* Consuet. Furn. MSS. : *In More Comitit ubicumque aqua est, erunt Comitit et pisces et aves.*] Monast. Angl. tom. 1. pag. 501: *Sunt 3. carrucata terre arabilis, cum bosco, Mora, et pastura, quam de eis habemus ibidem.* Pag. 559: *Unum molendinum, et Moras ibi adjacentes ad piscandum, et warenam.* Tom. 2. pag. 50. 52: *Usque ad Moram, id est, mucosam et humidam plantium.* Adde tom. 1. pag. 591. tom. 2. pag. 8. [Chartam ann. 997. apud Knippenberg. in Hist. Eccl. Geldriæ pag. 58.] Roger. Hoved. pag. 455. Will. Thorn. in Chron. ann. 1240. § 13. Seld. de Tit. honor. pag. 38. etc.

MORUS, Eadem notione. [Charta ann. 1191. tom. 3. Gall. Christ. inter Instr. col. 123: *Octo mensuras Mori, ad fodendas turbas.*] Lambertus Ardensis : *Quidquid etiam habebat in Hondescoto, sive terram, sive mariscum, vel Morum, sive altare.* Infra: *Et Morum, sive mariscum.* Galterus in Vita Caroli Comitit Flandriæ n. 89: *Ut libertatem obtineant rustici nostri exeundi et depascendi pecudes suas super terram, quæ dicitur Mor.* Passim in Chartis apud Buzelinum in Gallo-Flandr. pag. 396. Miræum in Donat. Belg. lib. 2. cap. 59. 68. in Diplomat. Belg. lib. 1. cap. 24. 55. in Notit. Eccles. Belg. cap. 73. Malbrancum lib. 10. cap. 36. etc.

MERA, Eodem etiam significatu, ex *Moere*, in Charta Philippi Alsati Comitit Fland. apud eundem Malbrancum lib. 10. de Morin. cap. 28.

MOROSUS, Paludosus. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 648: *In viis et semitis per vallem quandam Morosam et aquosam, etc.* Infra: *Per Morosum fontem.* Adde pag. 649. *Limosa palus*, in Charta Philippi Flandriæ Comif. ann. 1172. apud Miræum in Diplomat. Belg.

* *Meur*, in Charta Gallica Guid. comit. Fland. ann. 1290. ex Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 200: *Comme nostre chiere compaigne Yzabeaux contesse de Flandre et*

de Namur tenist aucun yretage, si comme Meur et poulres, ki sont waingnet des giés de le mer. Muer, in Chartul. Namurc. ex Cam. Comput. Insul. fol. 5. r. Hinc *Mourmaistre*, qui moris præfectus est, in Charta Phil. comit. Fland. ann. 1389. ex ead. Cam.: *Establissons par ces lettres nostre Mourmaistre général de tout nostredit mour de Flandres, aux gages de cxi. livres Parisis de nostre monnoie de Flandres par an... Donnons plain pouvoir, de exercer bien et deveument ledit office de Mourmaistre, de visiter et aviser soigneusement et faire visiter nostredit mour et les digues de mer.*

† 3. **MORA**, vox Italica, Columna strutilis, Gall. *Pile*. Chron. Parmense ad ann. 1279. apud Murator. tom. 9. col. 793: *Cuilibet ex pontibus de Galeria et domine Giliz facta fuit una Mora seu pila per Commune Parmæ.* Ibid. ad ann. 1287. col. 813: *Inceptus fuit pons Salariorum, et factæ sunt ibi septem Moræ et quinque voltæ.* Morra ibid. col. 830. [* Vide Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1251.]

† 4. **MORA**, Mansio, habitatio, Gall. *Logement*. Mandatum ann. 1314. apud Rymer. tom. 3. pag. 476: *Et et cameram infra dictum castrum competentem, pro Mora sua assignari.* Aliud ann. 1360. apud eundem tom. 6. col. 173: *Magnam turrim nostram Londoniæ (in qua Moram adversarii nostri Franciæ, de assensu Consilii nostri, certis de causis ordinavimus.) etc.* Statuta Collegii Dainvillæ ann. 1380. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 511: *Si aliqui foranei scholares boni et honesti vellent accipere Moram in dicta domo nostra, etc.* Vide *Moratus*.

* *Moram seu mansionem facerent in eadem villa*, in Lit. ann. 1369. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 389. art. 5.

† 5. **MORA**, pro *Morum*, Gall. *Mâre*. Miracula B. Ambrosii Senens. tom. 3. Martii pag. 206: *Et brachium erat nigrum in modum Moræ.*

* Alias *Meuron*. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 139. Chartoph. reg. ch. 19: *Qui donroit à menger ou à boire à une personne du jus ou du noir de Meurons, dont l'en noircist les cuirs, ou du prunele, mais qu'il feust cueilly à la feste S. Estienne, estant ou mois d'Avoust ou environ icelle feste, elle en mourroit.*

* 6. **MORA**. [Sagum. DIEF.]

MORABATINUS, MORBOTINUS, etc. Vide in *Marabotinus*.

† **MORABIDES**. Vide *Mosarabes*.

* **MORABOTINI**. [Ut *MARABOTINUS*: « Persolvat regie parti mille *Morabotinos* et ecclesie sancti Johannis hereditatem duplatam restituat. » (Cart. Adef. regis Castell. an. 1149. Mus. Arch. Dep. p. 76.) — Legitur in carta pertinente ad monasterium de Vega: « Pectet in cocto CCC^o *Morabotinos*. » (Ibid. pag. 81, an. 1164.)]

MORACUM. Vide *Moratum*.

* **MORADA**, Modus agri vineis constitus. Charta ann. 1162. ex Bibl. reg. cot. 17: *Unam sextairadam terræ ad comban in termino S. Laurentii, et mediam Moradam vineæ ad condemnationem de Portello.* Vide infra *Morata* 2.

★ **MORADIUM**. [Dumus. DIEF.]

† **MORAGIUS**, Nutibus longis. Papias. Unde emendandum vetus Glossar. MS. Sangerm. *Moragis, nucibus longis.*

* **MORAIA**, Vestis seu ornatus species videtur. Comput. MS. ann. 1245: *De quadam Moraia data Aelipdi de Pisiaco, vj. sol.*

† **MORALE** COLLOQUIUM, Longum. Gui-

donis Discipl. Farfens. lib. 2. cap. 54: *Prior sonet tabulam (si tempus fuerit loquendi in claustris absque Morali colloquio) quousque ex illo redierint.*

* **MORALEA**, Locus, nisi fallor, olivis, quæ Italis *Moraiuoli* nuncupantur, consitus. Charta ann. 880. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 919: *Insuper, donec vivimus, illi de nostra terra unam legitimam perticam, una cum Moralea coherentem perpetualiter possidendam.*

* **MORALIGATUS**, perperam pro *Moralizatus*, in Lib. 1. Rer. Danic. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 200. ubi inter aliquot libros recensetur *Ovidius moralizatus*. Vide *Moralizare*.

† **MORALIS**, perperam apud Guichenonum in Vita S. Domitiani, pro *Motalis*. Vide in hac voce.

† **MORALISATIO**, Moralis sermo, apud Dionysium Carthus. in Enarrat. Johannis.

1. **MORALITAS**, *Morum* probitas. [S. Ambrosius tom. 2. pag. 1039: *Ista ad commoditatem et Moralitatem disciplina, illa ad abstinentiam adusefacta atque patientiam.* Otto de S. Basilio in Chron. de Rebus gestis Friderici I. Imper. cap. 12. apud Murator. tom. 6. col. 871: *Præter hæc librum sermonum mira subtilitate composuit, in quo præter alia utilia, Moralitatem mentibus mortalium miro modo inculcavit.*] Petrus Blesensis Epist. 120: *Hunc non promovet honestas, sed cupiditas, non Moralitas, sed venalitas.* Utitur etiam Fulbertus Carnot. Epist. 12.

* 2. **MORALITAS**, Actio scenica informandis moribus destinata, ut putabant; quanquam in ea sacra mysteria sanctorumque facta ridicule agerent, nostris *Moralité*. Vide supra in *Ludus* et infra in *Pius* 2. Stat. MSS. eccl. Tull. ann. 1497. fol. 67. r.: *Fiunt ibi Moralitates vel simulacra miraculorum cum farsis et similibus jocalis, semper tamen honestis.* Lit. remiss. ann. 1477. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 189: *Certaine Moralité ou farce, que les escolliers de Pontoise avoient fait, ainsi qu'il est de costume.* Eodem etiam nomine appellabant *Bazochiensium* factias seu satyras. Vide supra *Bazochia*.

† 1. **MORALITER**, Diuturna aliqua mora, aut commansione. Gasp. Barthii Gloss. ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot. apud Ludewig. tom. 3. pag. 354.

* 2. **MORALITER**, Secundum bonos mores. Translatio S. Alexandri cap. 4: *Quem prædictus rex secundum regium morem clementer suspiciens, ac Moraliter nutritum suæ familiaritatis participem inter alios principes esse concessit.*

† **MORALIZARE**, Dicta ad mores aptare. Epist. Roberti Prioris Celsin. ann. 1419. apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 1119: *In deductione non fuit oblitus Moralizare, illud videlicet quod Magi obtulerunt Regi æterno tria munera, aurum, thus et myrrham.* De virtut. B. Ambrosii Senens. tom. 3. Martii pag. 212: *Quæcumque nautæ, agricolæ et quinque artifices faciunt, propriissime moribus hominum adaptabat, et ea sæpe scribit et Scripturarum gesta, Moralizabat.* [* Vide Glossar. med. Græcit. in 'H0: xε:σ:α: Append. col. 80.]

† **MORALIZATOR**, Qui moralia docet. Chron. Trivetti tom. 8. Spicil. Acher. pag. 573: *Suavissimus quippe Moralizator erat (Johannes de S. Egidio) ut satis considerare poterit, qui libros ejus inspekit manu propria emendatos.*

† **MORALLA**, Cadivus seræ pessulus,

Gall. *Moraillon*, ferrum quod arcæ operculo annexum in seram immittitur; Armoricis *Moraill* idem est quod ille posticus obex quo portæ clauduntur, qui Gallis *Loquet* dicitur: hinc forsan vocis etymon. Tabular. Dunense Charta 93: *Tunc unus ex famulis qui vocatur Furrelius vi extorsit Morallam de serratura et aperuit archam... Et ibi negavit Furrelius se vi extorsisse Morallam de serratura, sed dixit archam non esse firmam, et ideo se traxisse Morallam de serratura et se nullam vim intulisse Morallæ.*

* *Alias Morillon*. Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 119. Chartoph. reg. 124: *Un coffre, duquel le Morillon fu rompu*. Eodem sensu *Morreul*, in aliis Lit. ann. 1457. ex Reg. 186. ch. 33: *Le suppliant, d'une serpe qu'il avoit, rompit le Morreul d'un forcier ou coffre.*

* **MORALLUS**, Mensuræ vinariæ species. Stat. MSS. eccl. Tull. ann. 1497. fol. 3. v. : *Gengulphini nequeunt sub gravibus pœnis prævenire pulsationem majoris huius ecclesiæ... exceptis vigilia et die festi B. Gengulphi, in quibus eis licet pulsare ad libitum, mediante responsione unius modii vini ad Bayart, constituyente alij. Morallos mensuræ capituli.*

† **MORAMENTUM**, Mora, impedimentum. Apuleius in Floridis cap. 21: *Hiscæ igitur Moramentis omnibus qui volunt devitari (f. deviare subintel. præpos. ab) advectorem sibimet eorum deliquit.*

† **MORAPETINUS**. Vide *Marabotinus*.
† 1. **MORARE**, Remanere. Spicileg. Acher. tom. 9. pag. 333: *Quodque... liberi orbatu parentibus Morassent, injustitia sine fallo regnasset*. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm. : *Morare, degere, διαγείν, διατριβείν.*

* 2. **MORARE**, pro *Morari*, Gall. *De-meurer, habiter*. Libert. Clarim. in Bas-sig. ann. 1248. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 601. art. 21: *Si vero aliqui alieni in dicta libertate apud Clarimontem Morare venerint, etc. Morisager vero, pro Æstimare, vel Moderare*, Gall. *Abonner*, in Charta ann. 1385. ex Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 51: *Et a ledit seigneur de Buffaloise court et usaige... laquelle court et usaige feust Morisagée et jugié valoir de rente xx. solz Tournois.*

† **MORARI AD SOLDOS**, De militibus dicitur, qui stipendio merent. Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens. lib. 6. ad ann. 1255. apud Murator. tom. 6. col. 438: *Sicque ambæ civitatis milites et pedites quasi fessos undique circumdantes converterunt in fugam, XXVII. de nostris militibus retinentes, quorum XII. de civitate erant, et alii Morabantur ad soldos.*

MORARIUS, *Morus*, *Meurier*, in Capitulari de Villis cap. 70.

† 1. **MORATA**, Breve temporis spatium. Translatio S. Thomæ Aquin. tom. 1. Martii pag. 730: *Dominus Papa aliquantum hæsitans, post Moratam cæpit loqui.*

* 2. **MORATA**, Modus agri. Charta ann. 852. pro S. Eparch. Engolism. monast. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 521: *Item in Enguena unum hortum tenentem dimidiâ Moratam de terra*. Vide supra *Morada*.

MORATORES, Incolæ, Cives, in Chartis Hispanicis apud Brandon. in Monarch. Lusitan. tom. 3. pag. 287. tom. 4. pag. 287. [Gloss. Isid. : *Moratores, advocati*. Ubi Grævius : *Sed Papias : Morator, cessator, segnis, piger*. Si sic dicti sunt advocati aliquando, facilis est ratio. Quia

moras semper faciunt, et lites protrahunt quæstus sui causa.] [* Leg. forte *Narratores*. Vide in hac voce.]

* **MORATORIA**, Litera, qua juridica actio retardatur. Instr. ann. 1410. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 862. inter not. : *Moratoriz non concedatur debitoribus, et necnon salvi conductus in præjudicium creditorum*. Vide *Moratorius*.

† **MORATORIUS**, Quo mora effertur, in Statut. Avenion. lib. 1. rubr. 21. art. 19. pag. 91. Utitur Paulus Jc.

MORATUM, Potionis genus, [f. ex vino et moris dilutis confectæ.] Capitulare de Villis cap. 34: *Vinum, acetum, Moratum, vinum coctum, etc.* Adde cap. 63. Henricus Huntingdon. lib. 6. Hist. : *Singulis vasis vini, medonis, cervisiæ, pigmenti, Morati, siceræ, etc. Perperam moraci, editum, apud Bromptonum ann. 1056. Vetus Pœnitentiale MS. Thuanum: A vino, medone, cervisia, Morato, et carne... abstinere debes.* [* Vide veter. notit. ex cod. Sangerm. apud Guerardum post Irminon. pag. 305.] [Charta Richardi Abb. Fuldens. ann. circ. 1032. apud Schannat. pag. 250: *Talentum piperis, sextarium Morati, sextarium aceti*. Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislin. :

Moult ot bons vins et Morez.
Et moult fu li Quens honorez.

Infra :

Moult ont bons mès et bon viez vins,
Et bons Morez et clarez fins.]

* Gloss. Cæs. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 671. col. 2: *Moras, brabiren, homines nostri tenentur colligere ad faciendum Moratum, propter solennitates et infirmos fratres et magnos hospites*. Alia videtur ab ea potione, quæ *More* appellatur, in Lit. remiss. ann. 1412. ex Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 282: *Lequel Bertier faisoit taverne d'un beuvrage fait de miel et d'eaue, que l'en appelle More*. Vide *Medo*.

MORETUM, Eadem notione. Statuta antiqua Canonice Romæ S. Quintini in Viromanduis: *Ad postmeridiam debet nebulas, et oblatas, et Moretum, et vinum*. Infra: *Ipsa die post meridiem et nebulis et oblatas et Moreto cum duplis*. Rursum: *Et debet habere unusquisque privatus demi esteu de Moreto*. [Supplem. Antiquarii: *Moretum, τριμμα, ex variis herbis contusis edulium*. Antiquis haud ignotum.]

† 1. **MORATUS**, Mansio, habitatio. Vita S. Dunstani tom. 4. Maii pag. 351: *Jussit eum ablata dignitate, etiam omni honore privari, et sibi seni Moratum ubi vellet sine se suisque conquirere*. Vide *Mora* 4.

* 2. **MORATUS**, Niger, fuscus, Ital. *Morato*. Charta ann. 1496. ex schedis meis: *Unam cotam panni Morati, panni Franciæ*. Vide infra *Morelus*.

* 3. **MORATUS**, Alia notione. *Moratam Galliam*, quæ moribus suis regitur, vulgo *La France coutumiere*, appellat Mornacus in leg. 15. ff. de inoffic. testam. pag. 285. tom. 3. non semel.

† **MORBATUS**, Morbo aliquo et pestilentia infectus. Chron. Bergom. ad ann. 1339. apud Murator. tom. 16. col. 916: *Quod eligantur de bonis civibus Bergomi homines CCC. qui personaliter teneantur facere guardias ad novem portas burgorum Bergomi occasione pestis, ne nullus de partibus Morbatis intret in civitatem Bergomi*.

MORBERE, Ægrotare, morbo labo-

rare. Gloss. Gr. Lat. MS. : *Ἀσθενῶ, ægroto, languo, Morbeo, languesco*. In Editio *morveo*.

† **MORBIDARE**, Morbo afficere. Acta S. Valeriani, etc. tom. 2. Aprilis pag. 206: *Ardores exiccant, aeres Morbidant, escæ instant*. [* Miracul. S. Adalberti cap. 7: *Incantaciones et maleficia sua ad maledicendos nos et Morbidandos exercet*.]

* **MORBIDUS**, Pretium acquisitionis factæ ab hominibus manus mortuæ, seu monasteriis aut collegiis religiosis. Charta Alf. reg. Castell. æra 1260. tom. 6. Jul. pag. 56. col. 1: *Quod nullus homo de Toletto, sive vir sive mulier, possit dare vel vendere hæreditatem suam alicui ordini, excepto, si voluerit eam dare vel vendere sanctæ Mariæ de Toletto, quia est sedes civitatis;... et ordo, qui eam acceperit datam vel venditam, amittat eam; et qui eam vendiderit, amittat Morbidos, et habeant eos consanguinei sui propinquiores*. [* Forte pro *Marabotinos*.]

MORBIFICATUS, Ægrotus, apud Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 8.

* **MORBILIA**. [Infirmas puerorum. DIF.]

* **MORBILLOSUS**, Laborans morbillis, apud Henr. ab Heers in Observ. Vide *mox*

MORBILLUS. Gloss. MSS. ad Alexandrum Iatrosoph. : *Turpedo, nihil aliud est nisi cutis deturpato facta ex varia macularum diversarum distinctione. Hanc passionem quidam Morbillum, i. minimum morbum communiter dixerunt, eo quod patientes per totum corpus minutas videantur habere pustulas*. Alii *lepram, quod sit lepræ similis, etc.* In sequentibus, quatuor turpedinis species explicantur.

* *Morbille* Italici vocantur pustulæ rubentes sive variolæ, ut notant docti Editores ad Mirac. S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 446. col. 2: *Cum quædam Maria Antonii Abonis Lombardi de Sutrio, pateretur Morbillos, ex quorum uno exorto in sinistro oculo ejus, oculis cæca effecta penitus*.

* **MORBIOLA**, *MURBIOLA*, Ludi taxillorum species. Vide *Ludus ad acardum*. [FR.]

† **MORBITER**, Instar morbi. Vita B. Bernardi pœnit. tom. 2. Aprilis pag. 683: *Puer quoque circa genitalia Morbiter inflatus*.

† **MORBOSUS**. Vide *Malignosus*.

† **MORBOTINUS**. Vide *Marabotinus*.

* **MORBUS AMBIANENSIS**, qui et S. Firmini, Sacer ignis. Lit. remiss. ann. 1427. in Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 707: *Par accident d'une maladie, que on dit le Mal d'Amiens, icellui Buisson ala de vie à trespas*. Aliæ ann. 1369. in Reg. 100. ch. 113: *Icellui prestre fu navré et playé en plusieurs lieux sans mort, esquelles playes trois ou quatre jours après ce la Maladie S. Fremîn se mist; et pour ce fu menez pardevers le benoit saint en dévotion à son eglise à Amiens, etc.* Vide supra *Ignis S. Firmini*.

* **MORBUS S. ANDRÆE**, qui et S. Antonii, Eadem notione. Lit. remiss. ann. 1346. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 423: *Le feu S. Anthoyne et S. Andrieu se prist en son braz, et pour ce lui fut coppé*.

* **MORBUS S. ANIANI**. Lit. remiss. ann. 1423. in Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 558: *Le suppliant estot et est encores malade et enferme d'une maladie, que l'en nomme le Mal saint Aignan*.

† **MORBUS S. ANTONII**, qui et infernalis Sacer ignis. Miracula B. Edmundi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1896:

Magister Simon canonicus Eduensis sanatur a Morbo qui dicitur S. Anthonii, vel infernalis. Vide Ignis inferni.

* Monstrel. vol. 1. cap. 265 : *La principale maladie, dont ledit roy (Henri) alla de vie à mort, lui vint par feu, qui lui print par dessous au fondement, assez semblable que l'on dit estre la Maladie saint Anthoine.*

* MORBUS Gall. d'AVERTIN, Qui a sensu avertit, epilepsia. Vide supra Adversatus.

* MORBUS S. BLASII. Barel. serm. 2. in Domin. 1. Quadrag. : *Quinto tentat de gula : sicut Morbus S. Blasii. Vide infra Morbus S. Martini et Vitium S. Blasii.*

* MORBUS CALIDUS, Febris ardens, vulgo *Fievre chaude*. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 132 : *Ipsa Johanna patiebatur febre, et deponit Petronilla se credere quod ex illa febre, quam vocat Mal de chaleur, mortua fuit dicta Johanna.* Aliæ ann. 1459. in Reg. 188. ch. 160 : *La femme du suppliant fut surprise de la maladie de fievres, et aussi de certaine maladie, que on appelle ou país (d'Auvergne) le Mal chaull.*

* MORBUS DRAGUNCULI, Ulceris vel cancri species. Excerpt. ex Jord. Chron. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 975 : *Morbo autem dragunculi, qui sibi erat nativus, mortuus est (Henricus imperator). Vide Dracunculus.*

MORBUS S. ELIGII, seu, ut Galli efferunt, *Le mal S. Eloi*. [Miracula B. Edmundi ibidem : *Ermengardis de sancto Juliano de Sattu a Morbo sancti Eligii curatur.*] Vide Vassorius in Annalibus Noviomensibus pag. 469.

* F. Scorbutus morbus. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 148 : *Pour cause de son mauvez gouvernement se engendra en la plaie du genoul le Mal de S. Eloy, et y vindrent deux ou trois pertuis.*

* MORBUS S. EUTROPII, nostris *Eutrope*, *Ytrophe* et *Ytropis*, *Hydropis*; unde *Ytropite*, pro *Hydropique*, *Hydrops*. Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 112. Chartoph. reg. ch. 271 : *Lequel Rolant, qui estoit infers d'une maladie nommée Ytropic, etc. Ytropolisée, in aliis ann. 1371. ex Reg. 102. ch. 114. Aliæ ann. 1454. in Reg. 191. ch. 64 : Il survint à icellui Lienart une maladie de S. Eutrope, etc. Aliæ ann. 1447. in Reg. 178. ch. 257 : Ainsi qu'icelle femme engrouissoit, disoit et faisoit entendre icellui Frobert à l'oncle d'icelle, qu'elle lui sembloit estre ytropite Icelle femme, tant qu'elle peut, cela sa ditte grosse, et dist à sondit oncle qu'elle doubtoit estre malade de ladicte maladie de S. Ytrophe.*

† MORBUS FRANCIOSUS, Italis, Morbus venereus, quem Galli contra *mal de Naples* vocant, quod eundem in obsidione Neapolitana recenter ex novo mundo advectum, contraxerint, atque inde revertentes, primi sparserint quacumque transibant. Vita S. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 361 * : *Ita Morbo Francioso laborabat, ut laberetur in desperationem.*

* [Legitur in annalibus Francisci Muralti, patricii Comensis, ed. ab Aloisio Doninio, p. 46. an. 1495 : « Infirmis autem hanc in Italiam inaudita a Gallis relinquitur, que *Mali gallici* abinde nomen assumpsit. Erat quidem infirmitas pessima, pustellas in tota parte corporis inducebat et longe latas, et ab his dolores intensi in juncturis, in ore et in capite dabantur, saniem et putridum san-

guinem pustelle emanabant. Initium hujus morbi deprehendebatur ex vulva mulieris, nam homo in coitu cum muliere morbosa illius infirmitatis in virga in primis sentiebat pruritum, deinde cicatrices ostendebantur, deinde in juncturis intensi dolores, et magne pustelle et in ore et in introitu gutturis. Et quum infirmitas esset ignota, nec in antiquis codicibus descripta, nullaque ab Hippocrate, Avicenna et Galeno medicamina attributa, quum ipsi nullam de ea faciant mentionem, infinitos occidit infirmitas ipsa. Medici nostri temporis ad sui placitum tribuebant medicamina, et in ea infirmitate incidere pontifices, reges, principes, marchiones, belli duces, milites, quasi omnes nobiles, mercatores et omnes qui in libidine residebant, clerici seculares, regulares unde optime dignoscebantur pudici ab impuris hominibus. Sed ex longa investigatione medici reperierunt medicamina morbo appropriata, scilicet sulphur et alia medicamina venenosa, unde nunc multi sanantur. Multique in ejus principio privati sunt membro, quoniam virga corrosa remanebat, alii sine naso, alique oculis sunt privati. Erat quidem stupor et res miranda quæ ex vulva Deus in coitu posuit. Mulieres a viro, et viri a muliere continebantur : multos libros de eo morbo Gallico multi composuerunt.]

† MORBUS GALLICUS, Scabies. Miracula S. Bennonis tom. 3. Junii pag. 190 : *Morbo Gallico ita graviter laborabat, ut oculum alterum penitus amitteret.*

* Rectius Strumæ. Mirac. S. Hyacint. tom. 3. Aug. pag. 374. col. 1 : *Margareta Szimonova institrix de Cracovia per sex annos continuos passa Morbum Gallicum, ita quod videbatur facies putrefieri.*

* MORBUS S. GENOVEFÆ, Sacer ignis. Lit. remiss. ann. 1411. in Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 85 : *Icelle Jehanne qui estoit malade en sa jambe du Mal, que l'en dit de Sainte Genevieve et de S. Anthoine, etc.*

* MORBUS S. GERMANI, f. Eadem notione. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 368 : *Une meschine amaladi ; pour laquelle maladie, un nommé Jehan Marquien, qui se entremettoit de garir de Maladie de saint Germain, etc.*

* MORBUS GROSSUS, qui et *Magnus* dicitur, idem atque S. *Johannis*, *Epilepsia*. Lit. remiss. ann. 1370. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 748 : *Icellui Jehannin chey à terre, si comme plusieurs autres foiz estoit chey : car il estoit malades de la grosse maladie. Barigot estant entechié du grant mal, etc. in aliis ann. 1390. ex Reg. 138. ch. 232. Aliæ ann. 1395. in Reg. 149. ch. 124 : Un tel homme entechié de mauvaises conditions ou maladies, et par especial de la grant maladie, dont l'en chiet. Denique aliæ ann. 1415. in Reg. 168. ch. 294 : Des le temps de sa nascion le suppliant a esté entechié d'une maladie contagieuse, que l'en appelle le grant Mal ou le mal S. Jehan.*

† MORBUS INIQUUS, Sacerignis. Vide *Iniquus*.

† MORBUS S. JOHANNIS, vulgo *Mal de Saint Jean*, *Epilepsia*, in Chartophylacio regio Reg. 80. Ch. 214. ann. 1350. Vide infra.

MORBUS S. JULIANI, S. *Fiacrii*. Anonymus de Miraculis S. Thomæ Cantuar. edit. a Stapletono, cap. 33 : *Sanavit etiam eos, qui apostematibus, læsionibus,*

cæterisque morbis, vulgo S. Juliani, et S. Fiacrii appellatis, laborabant.

* Charta ann. 1347. in Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 124 : *On trouva que il estoit mort du Mal S. Julien, dont il estoit entachiez.*

* MORBUS S. LAZARI, *Lepra*. *Mal S. Ladre*, in Lit. ann. 1369. tom. 5. Ordinar. reg. Franc. pag. 197. Vide *Lazari*.

* MORBUS S. LUPI, *Epilepsia*, comitialis morbus. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 494 : *Morbum beati Lupi, seu aliter caducum, sustinere sæpius dicebatur.* Aliæ ann. 1379. in Reg. 115. ch. 194 : *Et disoit icellui Regnault, ... que du Mal S. Leu fussent eulx abatus. Icellui homme faignant qu'il feust malade du Mal monsieur saint Loupt, etc. in aliis ann. 1413. ex Reg. 167. ch. 79.*

* MORBUS MAGNUS. Vide supra *Morbos grossus*.

* MORBUS B. MARIE, qui *Flores* vel *Rosæ B. Mariæ* etiam appellatur, *Scorbutus morbus*, vel *Eresipelas*, sacer ignis, Ital. *Rosellia* et *Rosolia*. Vide infra *Rosillia*. Charta Capit. Paris. ann. 1248 : *Cum ecclesia nostra in parte anteriori, qua ægri et Morbo, qui beatæ Mariæ nuncupatur vulgariter, laborantes..... reponi consueverunt, etc.* Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 157 : *Pour certaine maladie que ledit Grant Jehan avoit paravant ladite navreure, et dont il estoit entachiez, c'est assavoir du Mal des roses Nostre Dame, etc.* Aliæ ann. 1381. in Reg. 119. ch. 156 : *Icelle femme fu emprise et entechiée d'une maladie, nommé le Mal Nostre Dame, et aussi du Mal saint Santin, tellement que assez tost après ele ala de vie à trépassement.* Vide supra *Flores*.

1. MORBUS S. MARTINI, Gall. *Le mal de S. Martin*, *Ebrietas*, propter vina quæ in feris seu undinis vinariis circa festum S. Martini distrahuntur. Chronicon MS. Bertrandi Guesclini, de quodam fecali, qui inebriatus fuerat :

Et response donner pour le Heraut devant, Que le Mal S. Martin tenait moult liement.

* 2. MORBUS S. MARTINI, *Angina*, Gall. *Esquinancie*. Charta ann. 1342. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 424 : *Super venit ei quedam infirmitas in gula, quæ in illis partibus infirmitas S. Martini vulgariter appellatur, et inde causata fuit magna inflatura in gula.* Quæ Gallice ibid. in alia eadem de re Charta sic efferuntur : *Pour cause dou Mal mons. saint Martin, qui le tenoit en la gorge et en la bouche, si que à grant paine pouvoit parler, et que il en avoit la gorge toute enflée.*

* MORBUS S. MATHELINI vel *Mathurini*, *Vertigo*, *stupor*, Gall. *Vertige*, *étourdissement*, *folie*. Lit. remiss. ann. 1416. in Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 369 : *La suppliante qui aucunesfoiz est malade de saint Mathelin, etc.* Aliæ ann. 1448. in Reg. 179. ch. 173 : *Le suppliant estoit surprins d'une maladie, appelée la Maladie saint Mathurin, qui encores bien souvent le tient deux ou trois foiz le jour, et est tout estourdi quant elle le tient, tellement qu'il ne scet qu'il fait.*

* MORBUS S. MAXENTII, Gall. *Mal S. Messent*, f. Sacer ignis, vulgo *Eresipele*. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 62 : *Depuis vint à ladicte jambe une maladie, que l'en appelle le Mal S. Messent, et d'icelle maladie ledit Jehan jut au lit malade xv. jours, et puis est alez de vie à trépassement.*

* MORBUS NEAPOLITANUS, nostratibus ; Italis contra, *Gallicus*, *Morbus*

venereus. Chron. abbat. Corb. Ms. fol. 90. r. : Anno salutis 1496. novum morbi genus cepit in tota Francia, vulgariter Neapolitanus nuncupatus, propterea quod sub descensu Francorum in ipsum regnum primo ibidem inchoaverit. Dira lues et quam nulla sit ætas experta; pauci, pro numero ægrotantium, extincti; sed multo pauciores a morbo servati. Longe antiquior est lues illa, si de ea intelligendus sit Guillelmus de Placentia in opere quod ann. 1275. inscripsit: *Summa conservationis et curationis*, edito Venetiis ann. 1502. lib. 1. cap. 48. cujus titulus: *De pustulis albis et scissuris et corruptionibus, quæ fiunt in virga et circa præputium propter coitum cum meretrice vel fœda, vel ab alia causa*. Huc etiam spectant, aut prope accedunt, quæ leguntur apud Murator. tom. 18. Script. Ital. pag. 358. ad ann. 1399: *Dom. Nicolaus marchio (Estensis) passus fuit in inguine unum tuberculum sive angum, qui fuit ita rabidæ molestationis, quod dubitantibus quibusdam ex medicis, non foret morbus naturæ pestilentis, de salute ipsius domini accidit non modica dubitatio. Sed divina gratia redactus cum medelis ad mollificationem et sanietem, et demum scissus, nihil attulit dispendii formidati*. Consule *Transact. philosoph. et D. Astruc. Vide Morbus Francosus*.

* MORBUS OBSCURUS, Gall. *Maladie obscure*, Epilepsia, comitialis morbus. Lit. remiss. ann. 1389 in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 3: *Garin le Tresaudat pour homme, sourt, malade de Maladies obscures, desquelles il chiet souvent soudainement, etc.*

* MORBUS S. NAZARII, Idem videtur qui supra *Morbus S. Mathelini*. Lit. remiss. ann. 1463. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 277: *Jehan Carbonnel poure homme, incensé de sens et entendement, malade et entachié de la Maladie de S. Nazaire, etc.*

MORBI OFFICIALES. Vide *Constantinum African. lib. 5. de Morb. curat. cap. 1. 5. lib. 4. Pantech. cap. 7. lib. 6. cap. 7.*

† MORBUS PAPICI. Vita B. Humilianæ tom. 4. Maii pag. 397: *Sicut cum recessisti a me, nunquam illi et lateris dolorem sensi..... Infirmitas illa vulgo Papiçi vocabatur, alio autem vocabulo ignis volatilis, alio modo gutta salsa nominatur.*

† MORBUS PERSICUS, Paralysis, vel potius Eresipelas, ut interpretantur Bollandistæ, qui morbus Belgis vulgo *Rosa* dicitur, a roseo seu persico, quem affectæ parti inducit, colore. Acta S. Bennonis tom. 3. Junii pag. 177: *Gravissimum pedum dolorem contraxerat, quem Morbum nunc Persicum, nunc paralyssim medici vocant*. Ibid. pag. 180: *Magnum tumorem in altero pede cum morbo Persico junctum contraxerat.*

† MORBUS PONDERUM. Miracula S. Martæ Magd. de Parris tom. 6. Maii pag. 310: *Dominus Fabius.... gravem infirmitatem quam Ponderum vulgus nominat, cum febrili continua intensisque doloribus patiens, etc.*

MORBUS PULCHER ex adverso appellatur *Morbus comitialis*, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 360: *André Guibretea qui paravant pou de temps avoit esté détenu et cheu du mal caduc, appellé vulgairement le Beau mal, etc.*

MORBUS S. QUINTINI. Chronicon Bertrandi Guesclini, ubi ita Angli qui Niorti in Pictonibus obsidebantur :

Et disoient en haut, Entendez Francequin, Alés boire à Paris la chopine de vin, Et la soupelinette, et rostir le boudin ; Car vous ne valez rien à maintenir hustin, N'a gesir tous vestus en haubert doubelin, N'a mengier le pain sec, boire l'eau au matin, Vous y pourrez bien prendre le grant Mal S. [Quentin.

* Hydropisis, ut videtur. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 122. Chartoph. reg. ch. 34: *Icellui Estevenin avoit le visage et le corps enflé, et lui sembloit et aussi le disoient les gens, que c'estoit le Mal S. Quentin*. Aliæ ann. 1459. in Reg. 189. ch. 368: *Il survint a icellui varlet une Maladie de S. Quentin, tellement qu'il fut tout enflé, etc.*

† MORBUS REGIUS, Icterus Recentioribus, Gall. *Jauvisse*, Antiquioribus vero *Lepra*, Gall. *Lepre*. Epist. Zachariæ Episc. ad S. Bonifacium tom. 1. Rer. Mogunt. pag. 262: *De his, qui Regio Morbo vexantur, inquisisti, sive homines sive equi sint, quid faciendum sit de illis. Si homines ex nativitate aut genere, istius morbi sunt, hi extra civitatem conversari debentur*. Vide *Ruffinum lib. 10. Hist. cap. 25. [* et infra Regius Morbus.]*

MORBUS ROMANUS. Petrus Cluniacensis lib. de Mirac. cap. 13: *Irruit post paucos dies, tam in victos, quam in victores, Romanus ille pestifer Morbus, et pæne omnes tam Monachos, quam famulos in brevi prosternit*. Infra, de Pontio Cluniacensi Abbate: *Ille quidem Morbo Romano aliquamdiu fatigatus moritur*. Mox apud eundem *Febres Romanæ* dicuntur pestifera, contagiosa. Petrus Damianus lib. 1. Epist. 9: *Cur ego non deseram pro cavendis tot animæ vulneribus Romam? quanquam et ipsi corpori meo non sit prorsus innoxia, ut pote ferax febrium nec vagarum. Unde et tetrasticon hoc olim protulisse memini:*

Roma vorax hominum, domat ardua colla virorum,
Roma ferax febrium, necis est uberrima frugum.
Romanæ febres stabili sunt jure fideles,
Quem semel invadunt vix a vivente recedunt.

Qui quidem versus laudantur ab Alberico in Chron. MS. Vide *Carmen de Curia Romana v. 110. apud Mabillon. tom. 4. Analector. vet. Febris Italica*, apud *Eckardum juniorem de Casibus S. Gall. cap. 1. pag. 47.*

† MORBUS SAGITTÆ. Quo celerrimus noxii alicujus humoris motus et dolor significatur. Vita S. Bernardi poenit. tom. 2. Aprilis pag. 694: *Morbo advolante unius cruris sui virtute sub momento privatus est. Sagittæ vero Morbo non cessante.... non solum cruris virtute, sed etiam a totis viribus suis ab articulis suorum novissimis pube tenus in una parte sui destitutus est.*

* MORBUS S. SANCTINI, Gall. *Saintin*, alias *Santin*. Vide supra *Morbus B. Mariæ*.

† MORBUS SONTICUS, Epilepsia, Plinio allisque. Vita B. Simonis de Lipnica tom. 4. Julii pag. 528: *Quod Morbis Sonticis vel quorum feritas omnem ingenii artem eripit, ex solo pallii et chordæ divi nostri contactu remedia promiscue querantur*. Idem qui

† MORBUS VALENTINI dicitur, in Miraculis S. Bennonis tom. 3. Junii pag. 186: *Cum eadem epilepsia infestaretur, voto facto divo Valentino, cui nostrates curam propriam hujus morbi dicarunt, quin et ipsi Morbo Valentini nomen indiderunt*. Gallis *Mal de sein*, vel *Mal de saint Jean*. Vide supra.

* MORBUS S. VERANI, Idem qui S. Antonii, Sacer ignis. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 135. Chartoph. reg. ch.

225: *Lequel enfant cheoit en maladie, que l'en dit de S. Othoïne et de S. Verain, si avant, que lesdiz clers ne le porent plus souffrir en leur chambre, pour la puantise de ladite maladie.*

* MORBUS S. VICTORIS, Idem qui supra S. Mathelini. Lit. remiss. ann. 1369. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 364: *Icellui Regnaut, qui n'a guerres avoit esté malades du Mal S. Victor, et lié comme homme hors du sens et de son mémoire, etc.*

* Qui morbi idcirco appellantur sanctorum nominibus, quod eorum curatio ab iis potissimum exorabatur.

MORCHIDUM. Vide *Morth*.

† MORCIDARE, Macerare, Supplem. Antiquarii: *Morcidat, trixi, macerat.*

† MORGUFLEX. Vide *Murtiphlo*.

* MORDACIUM, Fibula, Gall. *Agraffe*, alias *Mordant*. Arest. parlam. Paris. ann. 1304. inter Stat. artif. Paris. lib. 1. fol. 844. v. : *Declarantes quod licet dicti selarii sui officii ratione.... non possint strigiles seu estrivos, butulos, Mordacia, capos seu clavos facere aut fabricare, ipsi tamen.... poterunt.... ea in selis et bastis suis ponere, clavare et rivare*. Vide *Morusus 2.*

† MORDAD. Vide *Morth*.

* MORDANTUS, ut *Mordacium*, a Gall. *Mordant*. Comput. Ms. ann. 1245: *Pro quodam Mordanto ad braccale, ij. sol. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 553: Quia transeundo extremitas ferraturæ, vocatæ Mordant, zonæ ipsius Johannis sommelerii adhæsit mantello dicti Ingerrant, etc. Un Mordant d'argent à livre, in aliis ann. 1395. ex Reg. 148. ch. 315.*

* MORDANUS, Eodem intellectu, in Comput. ann. 1392. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 170. col. 1: *Pro quadam boucleta et duobus Mordanis sotularibus, etc. Hinc Morden appellantur postes, in Stat. ann. 1357. ibid. tom. 2. pag. 195. col. 1: Item est faciendum... una nova turris, quæ exeat extra murum per unam cannam, et fiat in latitudine, prout proteriditur de una Morden in altera Morden dicti antiqui muri.*

MORDAX, Instrumentum ad evellendas ex corpore, si quæ infixæ fuerint, spinas: *Pince*. Regula S. Pachomii cap. 82: *Nullus habeat separatim Mordacem parvulam ad evellendas spinas, si forte calcaverit, absque Præposito domus et secundo, pendeatque in fenestra, in qua Codices collocantur.*

† MORDENS CANDIDUS, Dens lupinus in scutis gentilitiis. Charta ann. 1402. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 85: *In usu habentes, seu in clypeo gestantes, tres Mordentes candidos, hoc est, dentes lupinos in levam partem inclinatos, galeam coronatam, in eaque duas alas aquilæ.*

MORDER, Parvum animal, sic dictum quod maxime mordeat, et cujus pellis vestibus idonea est. Ita Interpretres Joan. de Garlandia in Synonymis, ad ista :

Dant pelles pallis Morder, bever, cyrogrillus,
Id quoque cuniculus, cisimus dant et lareones.

[* Vide *Martures.*]

1. MORDERE, Attingere, conjungere. Vetus Agrimensor: *Super se montem habet, et ad pectus stricta alia casa, eam ibidem Mordet, post se rivum habet, etc. Infra: A plano contra pectus jacet, et sub se Mordet eam alia casa.*

2. MORDERE. Expositio in Regulam S. Benedicti, quam quidam Paulo Diacono adscribunt, cap. 38. de *Mixto* commen-

tans : *Ilius terræ consuetudo fuit, unde nos dicimus Mordere, Mixtum vocare.*

* **MORDHERN**. Leg. Danicæ apud Ludewig. tom. 12. Reliq. Mss. pag. 182 : *Si vero negaverit et veridici ipsam defenderint ; et postea testimonio episcopi et aliorum fide dignorum in provincia doctum fuerit, quod reum defenderunt, extunc sit ille pace privatus, quia homicida erat et negavit se fecisse, et pace merito privabitur, quia erat crudelis occisor, qui dicitur Mordhern, quia factum suum negavit.* Vide *Morth*.

* **MORDICATUS**, Actio morsibus, veluti forcipibus laniandi. Mirac. S. Joan. Gualb. tom. 3. Jul. pag. 448. col. 1 : *Pedes totumque corpus Mordicatu cruciabat, non secus ac famuli prætoris ignitis forcipibus nudum damnati corpus variis in partibus... excruciant.* Vide *Mordicium* et *Morsciare*.

† **MORDICIUM**, Morsus. Acta S. Winebaudi tom. 1. Aprilis pag. 575 : *Rabidus... Mordicis et labiis quæcumque consequi potuisset truculentis dentibus lace- rabat.*

MORDOSI, *Μορδοσις*, in Gloss. Græc. Lat. Qui mordet.

* **MORDTHOTUM**, Homicidium. Vide infra in *Morth*.

MORDRIDATUS, **MORDRUM**. Vide *Morth*.

MORECA, Morbi genus. Academ. della Crusca, *Morice* in plurali dicitur hæmorrhoidium morbus, ex copia sanguinis ad venas secretarum partium concurrentis. Acta SS. tom. 7. Maii pag. 159 : *Monachus quidam... infirmitatem quæ a medicis malum Moreca vocatur, incurrit, et nec quiescere poterat nec dormire.* Hinc emendanda videtur Miracula MSS. Urbani V. PP. ex Tabular. S. Victoris Massil. : *Patiebatur dolorem gravissimum de Morenis circa posteriora.* Ubi legendum de *Morecis*. [* Nihil emendandum, nam Provincialibus *Mourano* est Hæmorrhoidis. *Morene*, eadem notione, apud Cotgraviu.]

MOREGESPECHE. Regestum Abbatie de Osney in Anglia fol. 104. apud Spelman. *Hanc donationem feci apud Oxon, in placitis Regis, quæ appellantur Moregespeche.* Vide *Morgenspracke*.

* **MORELA**, [*Morele*.] (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. F. 36, xv. s.)

* 1. **MORELLA**, sive *Maurella*, Solatrum et strignum, et in libris de Græco una lupina ; sed apud Arabes una vulpis dicitur. Glossar. medic. MS. Simon. Jannuensis. ex Cod. reg. 6959. Vide supra *Maurellum*.

* 2. **MORELLA**, **MORELLUS**, Lignum, tigni genus. Charta ann. 1297. apud Lam. in *Delic.* erudit. inter not. ad Hoedepor. Charit. part. 1. pag. 115 : *Pariter in fluvium Ecclesie per dicta confinia et loca fieri fecerunt plures Morellas et palos figi, loco terminorum et confinium inter dictum commune castri Florentini et sancti Miniatis, et pro terminis et confinis dictas Morellas poni et palos figi fecerunt, presentibus testibus, etc.* Pluries infra pag. 120. 121. et 122. Correct. stat. Cadubr. pag. 51 : *Decernimus quod quilibet mercator vel alia persona, qui tayolas, Morellos sive mezenas extra districtum Cadubrii trahere, ducere vel duci facere quoquo modo voluerit, teneatur et debeat duas partes ad minus ipsarum tayolarum dimittere ad secundum in serris.* Vide *Morenare* et infra *Moria* 2.

1. **MORELLUS**, Subfuscus. Michael Scotus de Physionomia cap. 46 : *Cum sanguis regnat, homo somniat se videre... scarlatam sindonem rubeam, vel viola-*

ream, Morellum, rosam ingranatam, etc. Item Color equi, [Gall. *Cheval moreau*. Computus ann. 1328 : *Item pro uno corserio Morello affolato in Flandriis, etc.* Testament. ejusd. anni tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 226 : *Item, Guillermo Burgarelli ejus scutifero legavit suum Morellum.* Occurrit etiam apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 423. *Morello* eadem notione usurpant Itali. Vide *Menagium* in Orig. Gall. voce *Moreau*.] Le Roman de *Roncevaux* MS. :

Broche Morel des esperons burnis.

Le Roman de *Gaydon* MS. :

Et Bernard sist sor le vair d'Alemaigne,
Et Vivien en Morel d'Aquaitaingne.

[Le Roman de la *Rose* MS. :

Et ce que ja di de Morele,
Et de fauvei et de fauvele,
Et de liart et de Morel,
Dige de vache et de torel.]

2. **MORELLUS**, *Vitellus* sive *meditellium* ovi. Ugut.

* **MORELUS**, ut *Morellus*, Subfuscus, niger, Ital. *Morello*. Charta ann. 1227. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 903 : *Unam gonelam de Morelo, etc.* Nostris *Moreguin*. Lit. remiss. ann. 1466. in Reg. 183. Chartoph. reg. ch. 209 : *Cinq aulnes de drap noir, appelle Moreguin, du pris l'aune de xxv. solz Tour.* Vide *Moretum* 1. et *mox Moreta*.

† 1. **MORENA**, Contextus, ni fallor, et series palorum, vel materiatura, Gall. *Charpente*. Vide *Morrenum*. Vetus Chron. S. Martialis Lemovic. MS. : Anno 902. obiit *Fulbertus* (abbas S. Martialis) et successit *Stephanus* anno XVII. et fecit *Morenam* et *turrem* de cortine. Vide *mox Morenare*.

† 2. **MORENA**, Imago. Chron. Gaufridi Prioris Vosiensis apud Labbeum tom. 2. novæ Bibl. MSS. pag. 312 : *Classo personato, conveniunt omnes super Ecclesiam sancti Pauli cum tentis, crucibus, ... ferentes Morenam, id est imaginem Protomartyris cum gleba sanctæ Flavie.* Vide *Moreca*.

* 3. **MORENA**, Cistæ species. Tabul. Massil. : *Unus banastonus de sardinis solvat j. patar. Morona ij. denar.* *Morenne*, Globulus, Gall. *Gland*, ornamentum genus. Lit. remiss. ann. 1392. in Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 284 : *Une petite bourse de soye, garnie de petites Morennes ou sonnetes d'argent.*

† **MORENARE**, Palos ligno transverso munire, ligare. Charta ann. 1347. tom. 1. Hist. Dalph. pag. 66 : *Viderunt etiam burgum de Monte retro castrum in quo plures pali deficiunt, et non est Morenam seu freciatum dictum palium, tamen injunxerunt castellano, ut dictos palos per illos de villa seu mandamento venire, adducere et plantare faciat, et etiam Morenare et freciare. Et infra : Injunxerunt castellano ut dictum palium reficere, replantare, Morenare et refreciare faciat.*

† **MORENTES**, Manentes, habitantes. Charta D. de Linieris ann. 1268. apud Thomasserium Consuet. Bituric. pag. 196 : *Ut gaudeant eschaetis, si sibi obvenierint, ac si essent Morentes in villa de Linieris.*

† **MORESC**, vox Gallica obsoleta, eadem notione qua *Morellus*, subfuscus. Testamentum *Beatrix* de Alboreya ann. 1367. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1523 : *Item, legamus ecclesie B. Mariæ de Crassa unum pannum aureum Moresc vermillum, foratum de tela livida.*

* **MORETA**, Idem quod supra *Morelus*. Pannus niger. Conc. Trevir. ann. 1310.

cap. 35. tom. 2. Hist. ejusd. eccl. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 50. col. 2 : *Nec habeant (abbates vel monachi, abbatissæ vel moniales) pannos de nigra bruneta, nec de Moreta ; sed quanto haberi potest humilioris pretii. Ita quoque apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 249. ubi legendum esse de Moreto frustra monitum in v. Moretum 1. quod vide.*

1. **MORETUM**, Panni subfusi species. [Concil. Trevir. ann. 1227. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 121 : *Præcipimus districte ut abbates et monachi, abbatissæ et moniales, nec mantella, nec surchotos portent de cetero, nec habeant pannos de nigra bruneta, nec de Moreto.* Rursum infra occurrit. Hinc perperam editum de *Moreta* ex alio itidem Trevir. Conc. ann. 1310. apud eund. Marten. tom. 4. Anecd. col. 249.] Matth. Paris ann. 1258 : *Venit enim Londinum cum 20. equitaturis, cujus familia collateralis 8. capis, videlicet 5. clausis et 5. manicatis de optimo Moreto superbiuit redimita.* † 2. **MORETUM**. Potionis genus. Vide *Moratum*.

† **MOREX**, *Tarditas*. Papias.

† **MORFOSIS**, *Transformatio*. Idem Papias. A *Μόρφη*, forma, et *μωρρωσις*, formatio, etc.

† **MORGAGIFA**. Vide *Morganegiba*.

† **MORGAGIUM**, Gall. *Mortgage*, Hypotheca creditorum sic oppignera, ut fructus, quos durante tempore oppignerationis producit, omnes fiant creditoris, idque sine computo inde faciendum debitori. Ita *Cowellus* lib. 2. Instit. 4. § 1. Charta *Henrici V. Reg. Angl.* ann. 1421. apud *Rymer* tom. 10. pag. 144 : *Qui Ducatus in pignus, hypothecam, seu Morgagium obligatus sive impignoratus existit. Vide Vadium.*

† **MORGANATICA**. *Matrimonium ad Morganaticam*. Vim vocis profert *Liber* 2. Feudorum tit. 29. ad calcem *Nov. Justin.* edit. Paris. ann. 1552 : *De filiis natis ex matrimonio ad Morganaticam contracto. Quidam habens filium ex nobili conjuge, post mortem ejus non valens continere, aliam minus nobilem duxit : qui nolens existere in peccato eam desponsavit ea lege ut nec ipsa nec filii ejus amplius habeant de bonis paternis quam dixerit tempore sponsaliorum : verbi gratia decem libras, vel quantum voluerit dare, quando eam desponsavit, quod Mediolanenses dicunt accipere uxorem ad Morganaticam, alibi *Lege Salica*. Vide *Berengarii Fernandes* Commentar. in hunc tit. Eadem docet *Jacobinus* de S. Georgio Turinensis J. C. in Tract. de Feudis cap. ult. Vide *Vadium*. [* Mit-termaier. Princip. Jur. Germ. § 414. Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 439.]*

† **MORGANATICUM**, Idem videtur doct. viro *Schœpflino* ac *Vidium*, quod Argentinenses appellant *Einwidem*. Charta ann. 1436. ex Lib. sal. S. Thom. Argent. fol. 266 : *Item super Morganatico prædictæ Barbaræ, per præfatum Bartholdium ejus maritum super et de prædictis redditibus centum florenorum... Ipsique venditores in solidum, pro se et eorum hæreditibus universis, jam dictos redditus et Morganaticum esse voluerunt obnoxios, obligatos et hypothecatos præfatis emptoribus... Et quod redditus viginti florenorum et Morganaticum præscriptum non sint dolales, ipsique redditus viginti florenorum non sint feudales et nulli alias obnoxii, venditi vel obligati seu revenditi.* [* Vide *Haltaus*. Glossar. Germ. voce *Morgengabe*. col. 1366.] Idem ergo quod *mox*

MORGANEGIBA, **MORINGAB**, etc. Dos

a marito profecta, *donum matutinale*; dotis vero nomine donatur, licet revera aliud sit a dote. Glossarium Saxonicum Ælfrici: *Dos*, morgen-gifa, vox formata ex Saxonico et Germanico morgen, aut morghen, mane, et gife, aut gift, *donum, munus*, quod ita appellarent donum illud quod maritus uxori offerebat in die nuptiarum; ante nuptiale convivium, ut est apud Kilianum: seu, ut est in Specul. Saxon. lib. 1. art. 20. § 1. quod unusquisque militaris ordinis suæ uxori sine hæredum assensu, nomine dotis, erogare valet, antequam cum ea ad prandium discubuerit. Verum libellus dotis, qui ex Tabular. Casuariensi descriptus est a Gallandio in Tractatu de Franco alodio pag. 323. prorsus indicat donum istud matutinale factum mane, post primam noctem nuptialem, quasi ob pretium virginitalis, cujus spolia proxime præterita nocte retulerat, uti fuere apud Græcos διαπαθήναι. Munus autem illud fuit, apud Longobardos potissimum, quartæ partis bonorum mariti, ut est apud Papiam et Hugutionem, et in eodem Diplomate quod ipsi etiam ex ipso Tabulario descripsimus. Ita autem se habet: *In Dei nomine, scriptum Morgincap, qualiter ego Joannes, filius quondam Dominici, dono, trado, atque confirmo, tibi Miczæ, filiz condam Joannis dilectæ conjugi meæ, quartam portionem de omnibus rebus proprietatis meæ, quas modo habeo vel inantea, Deo juvante, conquerere potero, sive infra territorium Pinnense, in loco qui nominatur Salajano, aut infra itam marchiam Firmanam, aut infra totum regnum Longobardorum, ubicunque habitaturus, vel possessurus fuero, quartam portionem de casis, terris, vineis, campis, pratis, pascuis, silvis, salectis, cannetis, olivetis, ficariis, pomis, arboribus fructiferis et infructiferis, cum rivis, ripis, et aquis, aquarum decursibus, et usu aquarum, de rebus censuitis, et manualibus, de montibus et planis, de castellis, et civitatibus, de Ecclesiis et ornamentis et pertinentiis suis, de locis molendinis, de servis, ancillis, de auro, et argento, de caballis et jumentis, de bubus et vaccis, et minutis animalibus, de ferro et rame, de pannis laneis et lineis, et sericis, de omnibus mobilibus et immobilibus rebus, ut alia die post noctem nuptialem, qui est dies votorum nostrorum, ante parentes et amicos nostros ostendam hoc scriptum testibus roboratum, et dicam: Ecce quod conjugi meæ in Morgincap dedi. Quod sic ab hodierno die firmum et stabile tibi Miczæ vel tuis hæredibus permaneat. Quod vero scripsi ego Aczo Notarius et Judex ab Incarnat. Dn. Jesu Christi anno M. XLIII. mense Octobr. Ind. XIII. Actum in Pinnensi feliciter. Bernardus, Joannes, Ardoinus testes. Vide Spicilegium Acherianum tom. 12. pag. 153. [*] Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 441. Phillips. de Jure Anglos. § 40. Mitterm. Principl. Jur. Germ. § 398. Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 115.]*

Notandum vero donum istud voluntarium omnino fuisse, adeo ut modo majus, modo minus pro mariti erga conjugem suam majori vel minori amore et caritate, exstiterit; hinc gratuitam donationem vocat lex Longobardorum lib. 2. tit. 1. cap. 8. [*] Rothar. 223.] seu, ut merito suspicatur Baluzius, vetus quidam ejusdem legis interpres: *Per gratuitam donationem, id est, Morgencap. Cum autem in profusam et dissolutam liberalitatem aliquando abiret ejusmodi donatio, modum huic intemperantiæ*

lege lata adhibuit Rex Longobardorum Liutprandus anno quinto regni sui, qua vetuit ne quis in *Morgincap* uxori tribueret supra quartam partem bonorum suorum. Hinc *Quartisium* dicitur in Testament. ann. 1193. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 365. Plura vide apud laudatum Baluzium in notis ad Capitular. Adde Origines Gallicas D. de Caseneuve, in hac voce. Variæ autem hæc vox effertur

MORGANEGIBA, apud Gregor. Turon. lib. 9. cap. 20: *Tam in dote, quam in Morgangeba, hoc est, matutinali dono.*

MORGENGABA, in Lege Burgund. tit. 42. § 2.

MORGANGABA, in Lege Alemann. tit. 56. § 2. in Lege Ripuar. tit. 37. § 2.

MORGINGAP, apud Papiam: *Morgincap, id est, quarta pars in Lege Longobardorum*; [Gregorium Mon. in Chron. Farfensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 577. et in Testam. ann. 1145. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 332.]

MORGINGAP, in Lege Longob. lib. 1. tit. 9. § 12. [*] Rothar. 201.]

MARGINHAP, in laudato mox Testam. apud Murator. ibid.]

MORGENGAB, MORGENGABA, in Lege Longob. lib. 2. tit. 1. § 4. et 8. tit. 4. § 1. 4. tit. 12. § 1. tit. 14. § 15. [*] Roth. 182. 123. Liutpr. 7. (2. 1.) Aist. 5. Roth. 217. 199.]

MORGAGIFA, in Legib. Kanuti Reg. cap. 99. apud Bromptonum.

MORGANGIFA, et MORGANGIVA, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 11. et 70. [*] ex Legib. Canut. et Ripuar. tit. 37.] Saxonibus morgangyfe.

MORGICAPUD, in Capitulari Adelchis Principis Beneventani cap. 3: *Si mulier Morgicapud factum non habuerit aut factum perdidit. Si clarum manifestumque fuerit qualibet feminam consuetudo, et legaliter habuisset maritum, et quartam seu octavam habuisset ab eo sibi factam, eamque perturbatione temporis perdidisse quomodocunque, vel si etiam, ut accidere solet multotiens, quarta eadem vel octava non fuerit scripta, etc.*

MORGANATICUM, in Charta ann. 1310. descripta in Probat. Histor. Sabaudicæ Guichen. cap. 159.

MORGICAPH, apud Rollandinum in Summa Notariæ cap. 2. rubr. de Donat. propter nuptias: *Nota, quod instrumentum predictum in civitate Bononiæ a consuetudine temporis nostri abolitum esse dignoscitur: sed ipsius donationis recta non est tantumdem donare, quantum datur in dotem: et dicitur hæc donatio jure Lombardorum Morgicaph, etc.*

MORGHENGAB, in Charta ann. 1396. Ernesti Ducis Bavar. ex originali: *Et in executione alicujus donationis factæ D. Ducissæ Elizabeth per præfatos Dominos Duces pro Bono mane, quæ vocatur per Theutonicum Morghengab, etc.* Ubi nescio an non legendum, pro dono mane, nisi bonum mane, ibi sit quod dicimus le bon jour. Ex Rollandino porro et hoc Diplomate liquet hujus vocis usum diu etiam post Longobardos retentum, maxime in Italia. Ex his etiam restituenda vox *Morgingab*, pro *Mortinap*, in Charta Longobardica apud Ughellum tom. 7. Ital. Sacr. pag. 581. Vide Steph. Baluzium ad Capitular. Regum Franc. pag. 992. et Johan. Stiernhookum lib. 2. de Jure Suenon. vetusto cap. 1.

MURGANALE, MURGITATIO. Odofred. in L. cum multæ C. de Donat. ante nupt. fol. 283: *Et nota hic quod istæ donationes propter nuptias variis modis nuncupantur, secundum Longobardam*

vocatur Murgitatio, sed secundum vulgare nostrum vocatur Murganale.

¶ Pretium in mane quando surrexit de lecto, dicitur in Charta ann. 1163. apud Fontan. in Append. ad Vindic. ant. Diplom. Morgengave, in Charta Isabel. Rom. regin. ann. 1305. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 122. col. 2: *Com Raouls jadis roys des Romains, nos tres tres chiers sires et amez compeins, hait promis doner à nos, pour nos et pour nos hoirs, en don fait au matin, que l'on appelle vulgairement, selonc les us d'Alemagne, Morgengave, trois mille marcs d'argent, etc.* Neque aliud videtur esse donum, quod Enepwert et Enepguerth appellatur tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 328. et 337.

¶ Aliis vocibus a præallatis multum diversis idem significatur inter populos qui alio utuntur idiomate. Scribe id donum nuncupatur apud Catalaunenses, testante Fontanella de Pact. nupt. tom. 2. claus. 7. gl. 1. part. 1. Greiz dicitur in Valentisæ regno, in Aragonia Hæreditamentum maritorum, vel Firma dotis; Arrhæ vero a Castellensibus apud eundem Fontanell. ibid. n. 8. in Leg. Taur. 50. et 41: *La Ley del fuero que dispone que non pueda el marido dar mas en Arras a su mujer de la decima parte de sus bienes, no se pueda renunciar.*

* MORGANICUM. [Chivali. (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E 36, xv. s.)]

* MORGARIUS, Fibula, nostris Morgant. Comput. fabr. S. Petri Insul. ann. 1481. ex Tabul. ejusd. eccl.: *Item pro duobus Morgariis (f. Morganiis) argenteis, qui libro missali capellæ servierunt, ponderis unius onchie et avij. esterlinis argenti, Guillelmo van Maye aurifabro venditis, iv. lb. xv. sol. iij. den.* Inventar. ann. 1393. ex Cod. reg. 9484. 2. fol. 366. rº: *Item une seinture d'un rouge tissu, la bocle, le Morgant et trois cloux d'or.* Vide supra Mordantus.

* MORGENGHELT. Vide supra Margenghelt.

* MORGENSPRACKE, Matutinum colloquium, a Morgen, mane, et sprache, colloquium. Privil. sutor. ann. 1284. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. MSS. pag. 622: *Item statumus, quod predicti sutores nullam habeant, quod dicitur in vulgo Morgenspracke, nisi duobus de consilio consulum presentibus et duobus de sutoribus.* [*] Vide Haltaus. Glossar. Germ. col. 1387.]

MORGOME. Vide Aliphasis.

¶ MORHD, id est, homicidium in absconso, in Lege Longobarda. Papias MS. Bituric. Vide Morth.

* MORI, Dicitur de animalibus, quæ in societatem commendantur. Chartul. S. Joan. Angeriac. fol. 91. rº: *De omnibus quæcumque gainaverit, habebit S. Joannes medietatem; et dabit illi monachus de Murone tres boves, qui nunquam Moriuntur.* [*] i. e. mortui loco alium dabit.]

¶ 1. MORIA. Carnes de Moria, hoc est, animalium ex quovis morbo mortuorum, carnes morticinæ. Statuta Massil. lib. 2. cap. 83: *Constitutimus ut nullus macellarius vendat in Massilia scienter carnes hircinas vel caprinas... vel carnes de Moria, nec carnes leprosas, vel infirmas, etc.* Statuta Avenion. MSS.: *Item statumus quod carnes vitiatæ vel carnes de Moria, vel porci granati, vel leprosi non vendantur in macello crudæ vel coctæ.* Veteribus Gallis Morie, Damnum quod morte accidit. Le Roman de la Rose MS.:

Et ne fut mie grand Morie,
S'elle morut, ne grand pechié.

Vide *Morina*.

* *Nostri Mornie vel Morine et Murie*. Stat. ann. 1379. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 616. art. 6: *Nul bouchier ne pourra vendre char de Mornie*. Sed legendum videtur *Morine*, ut in Stat. ann. 1360. tom. 7. earumd. Ordin. pag. 253. art. 3. Aliud ann. 1381. eod. tom. 6. pag. 607. art. 2: *Aucunes chars ou poissons corrompuz, infectueuz ou de Murie ne soient venduz. Char de Murie*, in Constit. civit. Tull. ann. 1297. ex Reg. A. Chartoph. reg. ch. 1. Ital. *Moria*, morbus, lues.

* 2. *MORIA*, *MURIA*, Aquæ salis conficiendo aptæ receptaculum. Charta G. comit. Matiscon. ann. 1177. ex Bibl. reg.: *Aimo Desideratus... totam Moriam, quæ et in puteo continebat, locavit prædictæ ecclesiæ (Clarevallis) fratribus per viij. annos mille solidis fortium Ledonensis monetæ et x. libris Divionensium. Hæc est autem Moria quæ juris ejus est, tertia pars nonæ dimidia montata singulis ebdomadis, et quinta quæ est juris prædictæ badierne. Duas montatas Murix nostræ in puteo Ledonis dedimus*, in Ch. Steph. comit. Burg. ann. 1206. ibid. Alia ann. 1216. ex Chartul. Cluniac.: *Ego Willermus Viennensis et Matisconensis comes... dedi ecclesiæ Cluniacensi in perpetuum dimidiam monteiam Morix apud Ledonem, etc.* Neque aliud significare videtur *Mortelayras*, in Charta ann. 1449. ex Reg. 179. Chartoph. reg. ch. 72: *Pour maintenir en estat lesdites salines, cabanes, Mortelayras, divers pons et plusieurs gorges nécessaires à la façon du sel*. Vide *Mora* 2. et infra *Mortarium* 4.

† *MORIA*, Impedimentum, haud dubie quia moram facit. Statuta Arelat. MSS. art. 144: *Si aliquod lignum steterit... ad stricam vel ad Moriandam de passono, etc.*

† *MORIBUNDUS*, Lethifer. Vita S. Godebertæ tom. 2. Aprilis pag. 35: *Quatenus per ejus sacratissimam intercessionem Moribundæ paralysis a Domino mereretur curationem.*

MORIFICARE, *Moram facere*, in Glossis Isid.

† *MORIGERALITAS*, Idem quod *Morigerositas*. Auxilii libellus tom. 4. Anlect. Mabill. pag. 614: *Hic enim (Formosus) cum esset celebrator ea tempestate suis contribulibus nobilitate, Morigeralitate, graviorique omni probitate, etc.*

MORIGERARI, *Morem gerere*, [accommodare, componere.] Gordianus in Vita S. Placidi Martyris n. 8: *Præcepit ut passionem illius atque miracula exerens, S. Ecclesiæ filiis ad legendum Morigerarer. Hucbaldus Elnonensis in Vita S. Rictrudis cap. 15: Factus postmodum Levita eidem nomini et officio condigna Morigerari curavit conversatione et vita.* [Vide *Forcellinum* in hac voce. Pro *Moratuz* occurrit in Ruodlieb. fragm. 2. vers. 28:

... Non est sic Morigeratus

Ut quid verborum soleat mutare suorum.

Thietmar. lib. 1. cap. 10: *Bene morigeratus.*

MORIGEROSITAS, *Morum probitas*. Vita S. Endei Abbatis Arianensis n. 1: *Velut rosa inter spinas odorem Morigerositatis, ac roborem naturalis honestatis cæteris pleniter ostendit. Vide Morigeralitas.*

MORIGINATUS, Idem quod *Morigeratus*: *Moratuz*, *Plauto*, *Gallis*, *Morigenè*. Ebrard. Betuniens. in Græcismo cap. 13:

Est homo morosus, si sit bene Moriginatus.

▼

MORIGENATUS, apud Joan. de Deo in Pœnitentiario lib. 5. cap. 17.

* *MORIKINUS*, Maurorum seu Hispanicæ monetæ species, ab Hispan. *Morisco*, Maurus, nostris *Morisclæ* et *Mouriclé*. Charta ann. 1360. ex Chartul. 21. Corb. fol. 240. vº: *Theodericus de Campo prædictus solvit tres Morikinos cum dimidio... Item solvit dictus Nicolaus de Curia septem Morikinos cum dimidio*. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 255: *Cellui prisonnier n'avoit que or d'Espagne, c'est assavoir Morisclæ, jusques la somme de quatre centz soixante et cinq*. Alia ejusd. an. ibid. ch. 328: *Ouquel cachet avoit environ quatre centz soixante et deux pieces d'or, appelées Mouriclé, et environ cinq ou six escus et quinze ou seize solz en menue monnoie*. Vide supra *Meloquinus*.

* Ejusdem originis est vox Gallica *Morisque*, Saltationis species, in Lit. remiss. ann. 1475. ex Reg. 195. ch. 1594: *Lesquelz compaignons vindrent veoir une Morisque que certains compaignons estrangiers faisoient par la ville et suivirent ladite Morisque*. Alia ann. 1479. in Reg. 205. ch. 331: *Le suppliant et plusieurs autres se misdrent à dancier par maniere de Morisque... et se habillerent les uns de chanvre, les autres retournerent leurs robes à l'envers et les autres se habillerent diversement, ainsi que à chacun venoit à appetit*. Vide supra *Maurusia*.

1. *MORINA*, [Lues, Gall. *Maladie, mortalité*.] Fleta lib. 2. cap. 79. § 6: *Lana (ovium ægotarum) per se vendatur cum pellibus, Morina mortuarum*. § 9: *Venire faciat Ballivus coram eo omnes pelles ovium occisarum, nec non et Morinas mortuarum*. § 16: *Cum aliquis pro mortua fuerit presentata, et visa fuerit, quod mortua sit per Morinam, infirmitatem, vel ex casu inopinato, etc.* [Wilhel. Wyrcester Annal. Ret. Angl. ad ann. 1363: *Hoc anno... fuit magna Morina animalium*.] Vide *Mortitivus*, [et *Moria*. Le Roman de la Rose MS.:

Les noires brebis douleureuses,
Lasses, chaitives, Mourineuses, etc.]

* Est et lana, quæ ex pellibus ovium aliquo ex morbo mortuarum a pellipariis raditur, nostris ea propter nuncupata *Moraine* vel *Morine*.

† 2. *MORINA*, *Divina potio, quæ appellatur a Græcis Falernum vinum*. Papias. Vide *Moratuz*.

† *MORINUM*, Σμῖγμα ἀπὸ πολλῶν συκίων γυνόμενον, *Sinegma ex ficulneis foliis*. Supplem. Antiquarii.

MORIO. S. Augustin. Epist. 7: *Illi quos vulgo Moriones vocant, quanto magis a sensu communi dissonant, magisque absurdi et insulsi sunt*. Idem Epist. 28: *Quidam tantæ sunt fatuitatis, ut non multum a pecoribus differant, quos Moriones vulgo vocant.*

MORIOC, vox Longobardica, cujus vim profert Lex Long. lib. 1. tit. 6. § 6. [Roth. 387.]: *Si quis homini libero brachium super cubitum, hoc est, Morioc, ruperit, componat sol. 20. Edictum Rotharis Regis tit. 121. § 4. habet morioth.*

* *MORION*. [Turba centum militum. DIEF.]

MORIRE, pro *mori*. Decretio Childberti Regis cap. 5: *Quia justum est, ut qui injuste novit occidere, discat juste Morire*. Ita in Cod. MS. haberi monet Steph. Baluzius. [Tabul. Conchense in Ruthenis cap. 311: *Et si ipse filius primus Morierit ante suam sororem, etc.* Ibid. cap. 431: *In tali convenientia ut si*

Petrus et Bernardus filii sui Morierint sine filiis, etc.]

† *MORISCUS*. Concil. Toletan. ann. 1582. inter Hispan. tom. 4. pag. 218: *Præcipua... cura adhibenda est in his Christianis instituendis atque in fide confirmandis, qui ex Sarracenorum secta ad fidem recens conversi sunt, vel ab illis proxime genus ducunt, quos nostri tum neophytos, tum Moriscos vocare consueverunt.*

* *MORIUM*, *Gallice, Morvel*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120. Aliud Provinc. Lat. ex Cod. 7657: *Morvel*, Prov. Mucus, polipus.

* *MORKEN*, vox Scotica, Magnum caput, interprete Bollandi ad vit. S. Kentigerni tom. 1. pag. 818. col. 2.

† *MORLANUS*. *Libra morlana, solidi morlani*. Moneta Beneharnensis, sic dicta ab oppido *Morlas* sito prope civitatem Palensem, in quo cudebatur. *Morlanus* Turonensem triplo cum quadrante superabat: ita ut solidus *Morlanus* tres valerit solidos et tres denarios Turonenses. Currebat hæc moneta non per Beneharniam tantum, sed et per totam Vasconiam. Vide *Marcam Histor. Beneharn. lib. 4. cap. 16. pag. 306. et 307. Testamentum Dominici Episc. Baion. ann. 1302: Capellani habeant et percipiant annuatim dictas 18. libras Morlanas*. In margine veteris exemplaris ejusdem Testam. legitur: *Libra Morl. est xv. sol.* Adde tom. 1. novæ Gall. Christ. Inter Instr. pag. 201. col. 2.

* Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Croix fol. 122. rº: *Quinque Morlani valent viij. den. Tur. nisi in diocesi Bayocensi, ubi tres Morlani valent iiij. den. Tur.* Charta ann. 1328. in Reg. 65. 2. Chartoph. reg. ch. 194: *Invenimus quod idem dom. noster rex habet in dicto loco de Ynoissio ex una parte perpetui et annui redditus ecc. solidos Morlanorum, qui in festo assumptionis B. Marix et xx. sol. Morlanorum, vocatos Carraus (sic) et alios xx. sol. Morlanorum, vocatos Carnaus (sic) qui in mense Septembri, et Dec. sol. Morlanorum ex alia parte, qui in festo O. SS. et xx. sol. Morlanorum ex alia parte, vocatos Carnaus, qui in mense Madii dom. nostro regi per syndicos, consules seu juratos dicti loci. Item et invenimus quod clxxxv. sol. Morlanorum, qui vocantur Majestade, habet dictus dom. rex in dicto loco de Ynoissio, et solvuntur anno quolibet in mense Madii... per certos homines et pro certis rebus.*

* *MORLANENSES SOLIDI*, in Charta ann. 1288. ex Tabul. archiep. Auxit.: *Item prædictus dom. abbas retinet sibi et suis successoribus omnes leges xx. solidorum Morlanensium. Item dedit dictis consulibus omnem legem x. solidorum Morlanensium, etc.*

* *MORMYLUS*, hodie a Romanis *Mormillo*, a Venetis *mormyro*, *Massiliæ et in toto Liguria sinu mormo*, in Gallia *Narbonensi mormo*, in Hispania *marmo*. Tract. MS. de Pisc. ex Cod. reg. 6838. C.

MORNANTESIUS, [Gall. *Mornancet*, f. a vico *Mornan* nomen habens: *Mensura frumentaria apud Lugdunenses, quæ duos bichetos Lugdunenses, vel tres Vimiacenses continet*.] Statuta Eccl. Lugdunensis cap. 21. [tom. 9. Spicileg. Acher. pag. 76.]: *Statutum est, ut quicunque honores Ecclesiæ, quæ obedientiæ appellantur, vel habent vel habituri sunt, quot diebus in refectorio, ex obedientiæ debito fratribus refectorem debent, tot mensuras siliginis, quæ Mornantesii appellantur, minori elemosynæ... præstare debent, etc.*

☞ Hinc emendanda Charta ann. circ. 1225. tom. 4. Gall. Christ. col. 138: *Pro suo anniversario reliquit conventibus trium Ecclesiarum centum marcas argenti, cum quibusdam terris apud Coadriacum. Ad opus majoris Ecclesie centum marcas, et in memoriam elemosynæ quingentos Monantes siliginis. Ubi legendum Morantesios.*

† MORTENTARIUS, Eadem notione, in Charta ann. 1123. apud Menester. Hist. Lugdun. pag. 23: *Deberent tot mensuras siliginis, quæ Mortentarii appellatur, alibi Morantesii, etc.*

† MOROBATINUS, Moneta Hispanica. Vide *Marobotinus*.

* MOROIS. [Serpens sanguinolentus. DIEF.]

† MORONA. Supplem. Antiquarii: *Celumcrudum, ἀγοράριος, edulum ex thynni piscis carne salita, quod Veneti Moronam appellant. Italis Morona thynnium sonat.*

† MORONUS, Morus, *Meurier*, Ital. *Morone*. Statuta Montis Regal. fol. 230: *Delata fuit plantatio Moronorum albarum, de quarum foliis aluntur vermes facientes setam.*

† MOROSITAS, Cura, attentio, diligentia. Vita S. Catharinæ Senens. tom. 3. Aprilis pag. 955: *Vulnusque detegeret, saniem abstergeret et lavaret, ac omni Morositate circumligaret.*

† 1. MOSOSUS, *Nimis exacte omnia fieri cupiens*. Laur. in *Amalth.* Hinc *Morosa confessio quæ cum mora et non superficialiter fit*, in *Summa Magistri Pauli* apud *Duellium* tom. 1. *Miscell.* pag. 62. *Morosus* alia notione. Vide in *Mora* 2.

* 2. MOROSUS, Duplici notione accipitur, nempe pro Bene moratus et pro Tardus, apud B. de *Amoribus* in *Spec. sacerdot.* MS. cap. 56:

Sis bene Morosus et ad imple facta Morosus;
Scandala rectorum, sunt perditio populorum.

MOROTH, Homicidium. Vide *Morth*.

† 1. MORPHEA, Frustum, Gall. *Morceau*. Tabul. Piperacense: *Morphea panis et pintaphus vini*. Quo in tractu *Morfier* dicunt pro comedere, Gall. *Manger*.

† 2. MORPHEA, Infirmitas, cum color in alium mutatur. *Medicina Salern.* edit. 1622. pag. 242. *Rochus le Baillif* in *Diction. Spagyric* pag. 124: *Aboras est maculosa defœdatio planæ cutis, neque in principio est ulla esculceratio, sed in processu temporis idem quod Morphea. Italis Morfea, est species scabici, Gall. Gale.*

* MORPHEATICUS FACIE, Qui faciem scabiosam habet. *Ladisl.* *Sunthem.* apud *Oefel*. tom. 2. *Script. rer. Boicar.* pag. 567. col. 2: *Fuit (Ludovicus Dives dux Bavarie) amabilis atque probus princeps, et amator mulierum, et fuit pinguis et facie Morpheaticus et podograicus. Vide Morphea 2.*

† MORRUM, Columna structilis. Vide *Mora* 3.

† MORRENA, Materiatura, Gall. *Charpente*. Statuta S. *Claudii* ann. 1448. pag. 79: *Item, tenetur idem elemosynarius consimiliter manutenere claustrum ejusdem monasterii de coopertura, atque ædificia præscripta, adeo ut cooperturæ defectu nemus seu Morrenum non corruat. Vide Materia.*

† MORRERARE, Monstrare. Vide *Monrerare*.

* MORRIA, ut supra *Moria* 1. *Consuet.* *Carcass.* in *Reg. L. Chartoph.* reg. ch. 3: *Carnem de Morria, vel infirmam, vel non natam nullus vendat.*

MORRONENSIS ORDO, vulgo *Cælestinorum*, cujus auctor et institutor fuit S. Cælestinus PP. ante Pontificatum agnominatus de *Morrone*. Charta *Philippi Pulcri* Oct. 1313. in *Regesto Chartophylacii Regii* 49. n. 172: *Religiosi viri dilecti nobis fratres Ordinis Morronensis, apud Ambertum, et apud Cantolium, diocesis Aurelianensis, commemorantes de novo ibidem fundati et instituti. Fratres del Morrone dicuntur Joanni Villaneo lib. 12. cap. 50.*

* MORRUDE, Piscis genus. Vide supra *Circulus* 2.

† 1. MORS, Sic nuncupatur sexta e novem particulis in quas frangitur Hostia, in *Missæ ritu Mozarabico* celebrata. Vide *Hostia* 1.

* 2. MORS, Charta ann. 1157. apud *Cenc.* inter *Cens. eccl. Rom.*: *Propria spontaneaue voluntate mea et inter vivos, non causa Mortis investiens, ad propriam perpetuamque hæreditatem trado.... Et inter vivos, non causa Mortis, irrevocabiliter dono et offero.* Formula est, ut videtur, qua quis sana mente nec mortis metu percussus aliquid tradidisse se testatur. [*] Vide *JC.*

† MORS CIVILIS, Reditus ad meliorem frugem. Regula reformat. monast. *Mellicens.* in *Chronic.* ejusdem pag. 349: *Debetis etiam reputare, quod per hoc tri-dium cum fueritis mortui, non quidem Morte natura, sed Civilis, hoc est, a vita veteri quam traxistis ab Adam, etc.*

MORSARIUS, *Wichbild* *Magdeb.* art. 26: *Ad hæreditatem pertinent... vasa seu dolia quæ vacua sunt, et item galli et aliæ aves, canes et cati, Morsarius, ac omnis generis armatura, clypeique, etc. Vide Morsus* 2. [*] In *Germ. Mærser*, *Mortarium.*]

† MORSELLA, Buccella, frustulum. *Johan.* de *Janua*: *Buccella, Morsella panis.* Processus de *Vita S. Yvonis* tom. 4. *Maii* pag. 574: *Multoties momordit eum..... et levavit unam Morsellam de latere suo sinistro.*

* MORSELLUM, Pars, portio. *Reg. S. Justi* ex *Cam. Comput. Paris.* fol. 195. rº: *Quoddam Morsellum de reva. Item sex libras et decem denarios censuales. Morceau* nostris, pro *Sortilegium*, quo quasi frustulo venenato quis inficitur. *Lit. remiss.* ann. 1480. in *Reg.* 206. *Chartoph.* reg. ch. 554: *Perrere la Baudoyne empoisonna le suppliant et lui bailla ung mauvais morceau, tellement que à cause de ce et depuis ledit temps il ne s'est peu, ne ne peut aider, labourer, ne gagner sa vie; mais a toujours depuis esté, comme encores est, en languueur; et ce cognoissant ledit suppliant, afin d'avoir alligence et garison, et que laditte Baudoyne lui voulsist oster le mauvais Morceau qu'elle lui avoit baillé, etc.* *Ibid.* ch. 555: *Le suppliant disoit par icelle la Baudoyne estre ensorcelé et que trois ans avoit qu'elle le tenoit en son sort.*

† MORSELLUS, Vide *Morsus* 1.

* MORSERIUM, Frustum, Gall. *Morceau*. *Comput.* ann. 1426. ex *Tabul. S. Petri Insul.*: *Item magistro dicti operis unum Morsarium metalli, ponderis xxxij. lib. pro libra iij. sol.*

† MORSI, pro *Momordi*, in *Miraculis S. Zitiæ* tom. 3. *Aprilis* pag. 525: *Una serpens Morsit sibi in calcaneo.*

† MORSICARE TENALEA, Sontis carnes laniare forcipe, nostris *Tenaller*. *Chronic.* *Mutin.* apud *Murator.* tom. 15. col. 613. *Deinde fuit telaneis Morsicata, etc.* Apud *Apuleium* *Morsicare*, est sæpius mordere.

1. MORSUS, MORSELLUS, Buccella, frustum. *Glossæ Isonis*: *Offas, morsus.*

* *Mors*, eodem sensu, in *Lit. remiss.* ann. 1459. ex *Reg.* 189. *Chartoph.* reg. ch. 363: *Après que icellui Drouet ot men-gié ung Mors de pain et beut une fois sur-bout à la table, ou souppoit le suppliant, etc.*

MORSELLUS, Frustulum, Gall. *Morceau*. Auctor *Mamotrecti* ad cap. 23. *Ecclesiastic.*: *Infrunitus, gulosus, qui saporem non quærit in Morsello quem devorat semicoctum.* *Sanutus* l. 3. part. 13. cap. 9: *Cibum vel potum in terram projicere et specialiter Morsellum cujusquam ori impositum.* *Chr. Windemiense* lib. 2. cap. 14: *Dominus aperit manum suam, sicut buccellas, parvum Morsellum de sua nobis præbens dulcedine, etc.* *Utuntur Matth. Paris.* pag. 498. *Cæsarius* l. 4. cap. 89. lib. 10. cap. 8. *Cantipratanus*, et alii alioqui.

MORSELLUS TERRÆ, agri portiuncula, quomodo etiamnum dicimus un *morceau de terre*, in *Monastico Anglic.* tom. 2. pag. 82. [*Charta* ann. 1289. in *Chartul. S. Vandreg.* tom. 1. pag. 289: *Vendidi Abbati et Conventui S. Vandregesili pro XLIII. solidis Turon. unum Morsellum terræ, etc.* *Tabular. S. Vincentii Cenom.*: *Vendiderunt monachi quemdam Morsellum terræ cum totidem prati, unde reddet singulis annis octo denarios censuales.*]

2. MORSUS, Fibula, *Fermail*. *Morsus fibulæ*, apud *Tertull.* lib. de *Pallio* cap. 6. *Virgil.* lib. 12. *Æneid.*:

.... et laterum juncturas fibula mordet.

Sidon. in *Panegy.* *Anthemii Carm.* 2:

Fibula mordaci refugas a pectore vestes
Dente capit.

Et *Carm.* 5. in *Panegy.* *Majoriani*:

Ostricolor pepili tentus, quem fibula torto
Mordax dente vorat.

Matth. Paris. ann. 1250: *Firmaculum, quod vulgariter Morsus dicitur, avulsit.* Idem in *Vitis Abbatum S. Albani*: *Capam unam purpuream, Morsu et tassellis carissimis redimitam.* *Historia Hildensis Monasterii* in *Anglia*: *Cruces quinque, scrinia decem, textus totidem, auro, argento, gemmisque pretiosos, cum Morsibus capparum aureis excravit.* *Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis* ann. 1295: *Capæ Roberti le Moyne de cendato afforciato albo, cum margaritis ante, loco Morsus.* Adde *Monasticum Anglic.* tom. 3. pag. 173. 309. part. 2. pag. 83. ubi varii *Morsus* describuntur. *Statuta MSS.* artificum *Paris.* tom. 1: *Quiconques veut estre attacheur à Paris, c'est assavoir, faiseur de clouds pour clouer, boucles, Mordans, et membres sur courroies, etc.* Vide *Oct. Ferrarium* in *Orig.* Ital. v. *Morsi*. [*Le Roman de la Rose* MS.:

La bougle d'un pierre fu
Qui ont grant force et grant vertu....
D'une pierre estoit li Mordens
Qui garissoit du mal des dens.]

† 3. MORSUS, Stimulus conscientie, Gall. *Remords*. *Epist. Roberti* *Reg. Calabriae* in *Chronic.* *Siciliæ* apud *Marten.* tom. 3. *Anecd.* col. 71: *Quod itaque est legitime apud Deum et homines, nec Morsum recepit, ut pœnalis exigit aculeus punitionis.*

† 4. MORSUS, Rostrum, Gall. *Museau*. *Charta* ann. 1309. tom. 1. *Hist. Dalphin.* pag. 98: *In qualibet bestia bovina occisa in macello, ut supra, quatuor pedes bovis, et Morsus sive Groin ejusdem.* Nostris *Mouë*, eadem notione. *Pathelin* apud *Borellum*:

Vous en avez pris par la Moue,
Il doit venir manger de l'oue.

¶ 5. **MORSUS INFERNALIS**, Morbi genus, idem, ut videtur, quod *sacer ignis*. Charta ann. 1226. apud Marten. in Itiner. 2°. pag. 102: *Universitati vestrae notum fieri volumus, quod cum olim peccatis hominum et mulierum exigentibus... quædam infirmitas quæ vulgo dicitur Morsus infernalis invaserit populum diocesis Tornacensis et Cameracensium diocesum, etc.* Vide *Ignis*.

6. **MORSUS** et **REMORSUS CANDELARUM**, [f. Reliquiæ, Gall. *les Restes*.] Ordinatio Hospitii S. Ludovic. Reg. Franc. ann. 1261. edita in Notis ad Joinvillam, de Valletis Cameræ: *Quilibet eorum habet unum valletum, ad curiam comedent, pro roba 100. sol. per annum, quilibet partem suam æqualiter Morsuum candelarum. Infra: Candelam, fabricam, et partem suam Remorsuum candelarum, sicut Valletii Cameræ.*

7. **MORSUS**. Petrus de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 1. de Equorum ætate: *Masticare equorum est per dentes molares: dentes autem primi, quos ibi mittant, sunt duo superiores et duo inferiores, qui vocantur primus Morsus, et vocatur pullus primus Morsus, quod quidam dicunt fieri secundo anno, etc.* Hinc proverbium, *Prendre le mors aux dents.*

* 8. **MORSUS MALUS**, Fraus, fallacia, ut opinor. Charta Milon. episc. Morin. ann. 1166. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 172: *Notum sit... Symonem de Margny pepigisse, quod ipse et hæredes sui nobis et successoribus nostris decem modia vini legitimi et sine malo Morsu, ad mensuram Noviomensem in Noviomini singulis annis persolvat.*

¶ 1. **MORTA**, Locus in quo aqua fluvii stagnat, et quasi mortua videtur, unde vocis etymon. Charta Thossiacensis ann. 1404: *Guillelmus Regis tenet tria foramina seu pertuis ad ponendum volvores existentia in dicto prato a parte nuncupata la Morta.*

* Sent. arbitr. inter Petr. de Caslucio dom. Eccl. novæ et abb. monast. Vallis de Fener. ann. 1327. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 47: *Ascendendo de aqua de Sira per dictum rivum de Condat ad gahanam et Mortam, quæ sunt inter mansum del Giolo soveira;... et a dicta gahana et Morta, prout labitur aqua descendendo ad gahanam, quæ est in fine dels angles.* Hinc Marteau, pro Morteau, vocant Autissiodorenses fossas in vineis transversas, quibus aqua dilabatur. Ejusdem originis est pagus quidam Autissiodorensis, qui nunc Marteau et in Chartis 500. annorum Mortua-aqua nuncupatur.

* 2. **MORTA**, Lignum, ut videtur, tigni species. Vide supra *Morella* 2. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 57. ex Cod. reg. 4622. A: *Plaustrata lignorum, feni, palæz, Mortarum, palleorum, etc.*

* **MORTAILLIA**, Jus domini in bona hominum manus mortuæ defunctorum. Charta Herv. dom. Virsion. ann. 1213. apud Thaumasser. in Consuet. Bitur. pag. 79: *Si mortuus filium vel filiam manentem secum habuerit, et eum mori contigit, dominus suus nullam in eo habebit Mortailiam.* Alia Joan. ducis Bitur. ann. 1405. ex Bibl. reg.: *Cum omnibus... Mortaillis, foremaritagii, etc.* Hinc *Mortaltier*, qui huius juri percipiendi præpositus est. Lit. remiss. ann. 1411. in Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 279: *Symon Cro-nay nostre sergent et Mortaltier ou baliage de saint Pere le Moustier, etc.* Vide *Mortalia* 2.

¶ **MORTAILLIABILIS**, Qui servituti mortuæ talliæ seu manus mortuæ obnoxius est, *Mortailable*. Charta Caroli VII. Reg. Franc. ann. 1446. apud Thomasser. in Biturig. pag. 107: *Secundum usum et consuetudinem dictarum terræ et castellanæ de Culanto Mortaillabiles erant et semper fuerant.* Vide *Mortalia* 2.

¶ **MORTAIROL**, Species pulmenti, f. sic dictum ab Hispan. *Mortero*, vel Italico *Mortaio*, Gall. *Mortier*, quod in mortario contunderentur ea, unde conficiebatur; nisi idem sit quod nostris *Mortadelle*, Crassior lucanica quæ ut ex carnibus ita ex piscibus diversis confici potest. Charta ann. 1261. in Tabular. S. Victoris Massil.: *In omnium caparum festivitatibus quibus dare tenetur duo pulmenta, quorum unum sit de Mortairol et tres pitantias, etc.* Vide *Mortariolum* 2.

* Constit. Abbat. S. Pauli Narbon. ann. 1127. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 33: *De Pascha usque ad nati-vitatem S. Johannis Baptistæ donent illis in Dominicis diebus carnem mottoninam cum Mortairolibus.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mortayrol, Prov. incensatum.* *Morteyroulx*, in Consuet. MSS. S. Crucis Burdig. ante ann. 1305: *Dantur quotidie duo fercula, et in diebus duplicibus additur tertium, scilicet Morteyroulx.... Infirmarius habet dare semel in anno... abbati et suis servitoribus... quosdam astes unius porci integri et species ad faciendum Morteyroulx.* Ex quibus certum est tomaculum hic significari. *Mortieruelo* Academicis Hispanis, moretum.

MORTALAGIUM, Quod ex mortuis, seu ex decedentium legatis, Ecclesiis obvenit. *Jus Mortalagii*, in Charta ann. 1192. apud Gassendum in Notitia Ecclesiæ Dignensis pag. 139. Alia Raimundi Archiep. Arelatensis ann. 1166. apud Sammarthanos: *Cum cœmeteriis, et Mortalagii, et cum omnibus ad ipsas Ecclesias pertinentibus.* Mox: *Deinde dimidiam partem Mortalagii et omnium obventionum mortuorum, etc.* Alia Petri Episc. Massiliensis ann. 1170: *Et in sepeliendo et in Mortalagio liberam eis facultatem concedimus.* Alia Raimundi Episc. Massiliensis ann. 1204: *His tamen pactis totius Mortalagii et relicti sive in rebus mobilibus et immobilibus, seu se moventibus, seu in pannis illorum, qui ibi sepulti fuerunt, etc.* Alia apud Columbum in Episcopis Sistaricens. lib. 2: *Tertiam partem Synodi, et tertiam partem suæ quartæ partis Mortalagii in omnibus Ecclesiis donavit.* Alia lib. 3: *Cum oblationibus et omni jure parochiali, et Mortalagio ad Ecclesiam pertinente.* Alia lib. 4: *Cum ad nos de jure communi quarta pars mortalagiorum seu legatorum ad pias causas pertineat, etc.* [Charta ann. 1299. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 90: *Salvis nobis et retentis nostris et dicti Prioris redditibus spiritualibus; videlicet decimis, primitiis, Mortalagii, oblationibus, etc.* Statuta Capit. Glandat. ann. 1327: *Statuerunt quod Præpositus primitias panis et vini, fructum et ceterarum decimarum, Mortalagia et alia funeralia habebit.*] Adde Petrum Jofredum in Episcopis Niensibus pag. 165. 174. 175. et Guesnaum in Annal. Massiliens. pag. 340.

MORTALITAS, Eadem notione. Charta ann. 1103. apud Sammarthanos in Archiep. Arelat.: *Donavit etiam tertiam partem Mortalitatit totius Episcopatus, operibus S. Mariæ et S. Salvatoris, in illis Ecclesiis, quas in dominio suo retinere placuit.*

¶ Est et *Mortalagium*, Jus quod domino competit in bona decedentis vassalli, cum de iis testamento minime disposuit. Charta ann. 1315. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 108: *Exceptis obventionibus quæ dicto Nobili adventare possent ratione Mortalagiorum, seu intervntu mortis alicujus suorum hominum mortuorum quorumcumque, quam obventionem dicti Nobilis sibi retinuit.* Vide *Mortalia* 2.

MORTALE PECCATUM, quod mortem æternam infer, passim. Pro crimine, cuius poena mors est. Capitula Caroli M. de Partib. Saxonix cap. 13: *Si quis pro his Mortalibus peccatis latenter commissis ad Sacerdotem confugerit, etc.* *Mortalis culpa*, in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 5. *Mortale crimen*, tit. 6. cap. 3. § 1. et in Concilio Coloniensi can. 56. apud Abbonem Floriac. in Canonib. cap. 36. *Mortifera crimina*, in Inquisitionibus Synodalibus cap. 56. apud Reginomem lib. 2. de Ecclesiastica disciplina cap. 5.

1. **MORTALIA**. S. Augustin. Enarrat. in Psalm. 78: *Morticinia (θηνησιμα) dicuntur mortuorum, Mortalia vero vivorum corporum nomen est.* Eadem habet Beda lib. de Orthogr. Vide eundem S. Augustinum in Psalm. 8.

* Nostris *Mortailles*, Exequiæ, funebria justa, vulgo *Funérailles*. Lit. remiss. ann. 1414. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 83: *Comme le suppliant venoit des Mortailles ou obseques de la mere, etc.* Occurrit præterea in Stat. ann. 1399. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 388. art. 17. *Mortable* vero, pro *Mortel*, mortiferus, in Lit. remiss. ann. 1395. ex Reg. 148. ch. 23: *Depuis fu envoyez un barbier pour visiter et chirurgier Jehan Langlois, lequel dist et raporta en vérité que la plaie estoit curable et non Mortable.* Vide infra *Mortuarium* 3.

2. **MORTALIA**. Idem quod *Mortua manus*, quasi mortua tallia, vel mortui tallia, quod scilicet post mortem alicujus exigitur. *Mortaille*, in Consuet. Arvernensi cap. 17. art. 14. cap. 21. art. 12. 14. cap. 22. art. 16. in Burbonensi art. 207. et in veteri Consuet. Bituricensi tit. 1. art. 1. Unde eidem servituti obnoxii, *Mortaillables* dicuntur in Consuetud. Marchensi cap. 17. art. 125. 126. 127. etc. ubi ejusmodi servi, a servis consuetudinariis (*Coustumiers*) distinguuntur. [Charta ann. 1269. in Tabular. Virzion.: *Hominem Stephani de Melluno Militis et Marquisiæ matris suæ de capite et corpore talhabilem et expectabilem et de Mortalia ad voluntatem eorum.* Privilegia S. Palladii ex Cod. MS. Coislin. num. 522. pag. 1: *Quietamus ab omnimodo jugo servitutis, servicii, talliæ, Mortaliæ, etc.*] Charta Roberti Comitis Arvernensis ann. 1276: *Illam autem servitutem quæ vocatur Mortalia, sive Manus mortua, quam in aliquibus hominum meorum de Comitatu meo de Arvernia percipere consuevi, hominibus meis... remitto in perpetuum.* Charta Ebonis domini Castr. Meliandi de Immunitatibus dicti Castr.: *Concessi etiam quod dicti homines ad mei dominium pertinentes, et eorum hæredes, a manu mortua, quæ vulgariter Mortalia appellatur, liberi sint et immunes; sed cum decesserit quislibet illorum, qui commode poterit, ad plus 5. sol. mihi et hæredibus meis dabit in recognitione domini.* Compotus Baillivorum Franciæ ann. 1306: *De Mortalia uxoris Thibaudi Burgundi deducto jure Præpositi.* Vide Thomasserium de Consuet. localib. Bituricensib. lib. 1. cap. 6. 64.

¶ **MORTALISSIME PECCARE**, Gravis-

sime, in Summa Magistri Pauli apud Duellum tom. 1. Miscell. pag. 72.

1. **MORTALITAS**, Pestis, lues, quæ in populo grassatur. Gloss. Gr. Lat.: $\Theta\nu\eta\sigma\iota\varsigma$, *Mortalitas. Mortalitas animalium*, in Capitul. 2. ann. 810. et in Epist. Ludovici Pii ann. 828. etc. Anastasius in Benedicto PP.: *Et dum cognovisset piissimum Imperator, quia Roma periclitaretur fame et Mortalitate, misit in Egyptum. Dittmarus lib. 2: Sæva Mortalitas Imperatoris exercitum subsequitur. Utuntur S. Cyprianus lib. de Mortalitate, lex penult. D. de Vi et vi arm. (43, 16.) lex 6. de Offic. Præs. (1. 18.) etc. Gregorius M. in Sacramentario, etc. [*] Vide Glossar. med. Græcicæ voce $\Theta\alpha\nu\alpha\tau\iota\sigma\iota\varsigma$, col. 485.]*

2. **MORTALITAS**, pro *Mortalagium*. Vide in hac voce.

* Charta ann. 1243. ex Tabul. S. Andr. Avenion.: *Petit ab ipso Silvacanæ monasterio quartam decimam et tertiam Mortalitatibus ecclesiarum S. Johannis de Valleboneta et S. Mariæ de Goro.*

3. **MORTALITAS**, Clades, strages, Gall. *Carnage*, *Massacre*. Memoriale Ptestatum Regiens. ad ann. 1229. apud Murator. tom. 8. col. 1107: *Et fuit maximum proelium quadam nocte inter eos et Bononienses... et fuit maxima Mortalitas hominum pedum et militum. Occurrit iterum col. 1127. Vide Mortarium 3.*

* Ital. *Mortalità*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. *Mortaudat*, Prov. clades. Vide mox *Mortarium 3.*

† **MORTALITER**, Lethaliter, Gall. *Mortellement*. [* Ital. *Mortalmente*, ut et Hispanis.] Bartholomæi Scribæ Annal. Geneus. ad ann. 1239. apud eundem Murator. tom. 6. col. 480: *Quosdam interfecit, et quosdam Mortaliter vulneravit.*

* **MORTALOGIUM**, ita inscribitur Necrologium monasterii S. Andree Avenionensis. Vide *Mortilegium* et *Mortuarium 2.*

† **MORTARESIUM**, Querneus, ni fallor, pulvis coriarius, quo coria subiguntur; quod in mortariis contundatur sic dictus videtur. Statuta Montis Regal. fol. 270: *Et pelles etiam tenere debeant in bono affeito, scilicet de Mortareisio per spatium quod sint diligenter affeitatæ.*

† 1. **MORTARIOLUM**, **MORTARIOLUS**, Bollandistis, Ignariæ machinæ genus aliquod. Miracula S. Angeli Mart. tom. 2. Mail pag. 87: *Se velle... in gratulationibus publicæ signum Mortariola aliquot suo sumptu explodi.* Acta S. Humilitatis tom. 5. Mail pag. 217: *Ut eodem die v. ad S. Salvii adduci fecerit sexcentos Mortariolos, quibus ex communi bombardiorum munitione, absque monasterii impendio, sæpius explosis, aucta lætitia fuit plaususque popularis.* Adde tom. 2. Aprilis pag. 364. Vide *Mortarium 1.*

† 2. **MORTARIOLUM**, Species pulmenti, idem quod *Mortairol*. Statuta ann. 1208. in Archivis S. Victoris Massil.: *A dispensatore de piscibus, et pegimento, et nebulis, et Mortariolo secundum antiquam consuetudinem monasterii temporibus constitutis, etc.*

† 1. **MORTARIUM**, Tormenti bellici genus, Gall. *Mortier*, Epist. ann. 1480. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MS. pag. 291: *Ad id quoque exequendum bombardis et Mortariis muros circumdant, verberant, diruunt.* Bernhardi de Breydenbach Iter Hieros. pag. 264: *Collocat ex omni parte tormenta et Mortaria qua ex transverso ædificia urbis verberant, diruunt, mortalesque conterant. Hæc tormenta Mortaria dicta, interdiu, noctuque saxa in aera sublime jaciunt.* Adde Rymer. tom. 15. pag. 218.

† 2. **MORTARIUM**, Arenatum, Gall. *Mortier*. Liber Miracul. S. Sulpitii Episc. Bituric.: *Mortarium arripit, illudque in gremio cœca mulier projicit. Illud autem ex aceto et calce viva subigebant veteres, ut docet le Roman de la Rose MS.:*

Li murs ne doit pas faire faute
Pour enging qu'on y puist gître;
Car l'en desira le Mortier
De fort vinaigre et chaus vive.

* Hinc *Mortellier*, qui *mortarium* subigit, in Lib. 1. statut. artif. Paris. ex Camer. Comput. fol. 185. v.: *Li Mortellier et li platrier sont de la meme condition et du meme establissement des maçons en toutes choses.* Minus ergo bene *Mortelier*, Liquandi metalli artifex intelligitur a D. Le Beuf tom. 3. Hist. dicec. Paris. pag. 261.

† 3. **MORTARIUM**, ut *Mortalitas 3.* Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 21: *In Lomellina... est locus, qui antiquitus Pulchra sylvâ dicebatur, postmodum vero propter mortalitatem et cædem magni exercitus Caroli Regis Francorum, qui ibi primo superatus est a Rege Longobardorum, Desiderio, Mortarium nomen habuit.*

* *Morteis*, eadem, ut videtur, notione. Pactum inter Henr. comit. Luxemb. et archiep. Trevir. ann. 1302. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 15. col. 1: *Tous lor biens il puent meneir et rameneir à Treves sauvement et en nostre conduict, sens empeschement de nous ne de noz sougiz, sauf ce que nous n'entreprenons riens des Morteis faictes.*

* 4. **MORTARIUM**, Idem videtur quod supra *Morta 2.* Aquæ sali conficiendo aptæ receptaculum, quia ejusmodi aqua stagnat, sic dictum. Charta ann. 1010. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 419: *Salinam unam integram cum aliis vasis atque Mortario suo, quæ rejacet in Cumiaco in fundamento.*

* 5. **MORTARIUM**, Stagnum, quodvis aquæ stagnantis receptaculum. Charta Rainardi archiep. Rem. ann. 1187. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 205: *Ex parte Hosomensis castri usque ad Mortarium de Vincoio cum mortua aqua, quæ dicitur Rannus. Vide supra *Morta 1.* et mox *Morteria.**

† **MORTARIUS**, pro *Mortarium*, Gall. un *Mortier*. Inventar. utensil. in Tabul. Compend.: *Duos Mortarios cum pestallis suis et 10. sedes quaratas, etc.*

† **MORTAS**, pro *Mortuæ*, ut videtur. Form. vet. Andegav. 24. tom. 4. Analect. Mabill. pag. 248: *Quasi animalia per sua menata eos ducere habuissit, et ipsa animalia per sua menata aliquas Mortas fuerant, et ipsa pecora illi excorticassit, posteaque Mortas fuerunt. Interrogatum fuit ipsi illi quid de hac causa responso daret: et ipsi illi taliter locutus fuit, quod nec sua animalia nunquam menassit, nec per sua menata ipsa animalia degere nunquam habuissit, nec de manus suas excorticatas nunquam fuissent.*

* **MORTATUS**. Chron. Tarvis. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 749: *Venetii perpendentes rem bellicam inter utrosque esse oportere, student gentes suas ordinare et balisterios omnes atque arcenarios de Candia, quos Mortatos appellabant, in paludibus per costam adversus exercitum Paduanum locant.*

† **MORTAUDIRE**, **MORTAUDUS**. Vide *Morth.*

MORTEA. Consuetudines Monast. Floriacensis: *Ipsa die in refectorio ad prandium Mortes, generale piscium, mortariola, pitanciam de optimo vino debemus habere, et ad cenam trutas.*

† *Placentulæ species fuisse videtur ex iisdem Consuetud. ubi de signis: Pro signo Mortearum facias signum panis et lactis, quia ex utroque fit.* Proinde non idem quod *Mortia* Barberino in Gloss. ad Documenti d'amore, si tamen de crassiore luanica bene est interpretatus Ubaldinus in suo Lexico.

* Pulmenti genus ex pane et lacte, veluti *mortarium* quod ex arena et calce fit, unde vocis etymon, simul mixtis confectum; quod *Mortreux* appellatur in Charta ann. 1450. ex Reg. 185. Charthoph. reg. ch. 61: *Après ont chacun une ribelle de lart routi sur le greil, chacun une esculée de Mortreux, fait de pain et de leit, et à boire, tant qu'ils veulent, cidre ou cervoise.*

* **MORTEARIA**, vulgo *Mortellerie*, Vicus Parisiis. Charta Phil. V. ann. 1318. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 577. r. col. 2: *Supra domum Radulphi Normanni, sitam in vico de Barris desuper Mortelariam, lxx. sol. Paris.*

1. **MORTELLA**. Processus de Vita S. Thomæ Aquin. n. 39: *Vidit eum sanum et laborantem cum dicto brachio de arte Mortellæ, de qua consueverat laborare in dicto Monasterio. Incertum viris doctis cujusmodi fuerit Mortellæ ars.*

† Fortassis ars est materiariæ, a Gall. *Mortoise*, quæ res materiarios artifices spectat; nisi ad officium crassiores luanicas, Gall. *Mortadelles*, condiendi referas, si tamen id artem dixeris. Vide *Mortariolum 2.* Erunt fortean qui a sinapi triturando vocis etymon accersant: *Morteile* enim nunc pro *Moutarde* usurpant rustici Dumbenses.

* F. *Ars mortarium* subigendi. Vide supra *Mortarium 2.*

† 2. **MORTELLA**, vox Italica. Myrti granum. Acta S. Joan. Abb. Pulsan. tom. 4. Junii pag. 42: *Nec cibus alius ei fuit, nisi ficus sylvestres et myrti grana quæ vulgariter Mortellas vocant.* Nostris *Meurte*, eadem notione. Vide Menag. in Origin. Gall.

† 3. **MORTELLA**, Mortarium, Gall. un *Mortier*. Vita S. Coemgeni tom. 1. Junii pag. 315: *Faber quidam... Mortella lapidem terens, particula de lapide scissa exciliuit et fregit oculum fabri.*

† **MORTENTARIUS**, ut *Mornantesius*. Vide ibi.

* **MORTERIA**, Palus, locus ubi aqua stagnat. Charta ann. 1279. in Chartul. S. Dion. pag. 458. col. 2: *Tenet in territorio de Boissaco inter dictum locum et Mortarias et canaberias triginta duo arpenta.* Vide supra *Mortarium 5.*

* **MORTERIOLOS**. [*« Infra illum morterium est et unus alius Morteriolus. » (Chevalier, Visit. episcop. Gratianop. p. 84.)*]

† 1. **MORTERIUM**, Mortarium. Inventar. ann. 1342. in Tabular. S. Victoris Massil.: *Unum Morterium et unum pestellum.*

† 2. **MORTERIUM**, Arenatum, non semel, in Reparationibus MSS. Senescalciæ Carcasson. ann. 1436.

† **MORTGATGIUM**. Vide in *Vadium*.

MORTH, **MOROTH**, **MORDRUM**, **MURDRUM**, etc. Homicidium, ex Saxonico *morþ*, mors, letum, *perditio, interitus*: unde *morþ-laga*, homicida, *morþ-lage*, homicidium. [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 625. et Haltausii Glossar. Germ. voce *Mord*, col. 1363.] Papias: *Mordow, i. e. homicidium in absconso, in Lege Longobarda.* Ita MS. Editus habet *Morhou*. Eadem Lex Longob. lib. 1. tit. 2. § 8. [*] Roth. 373.: *Omnes regales cause, quæ ad manum Regis per-*

tinens, unde compositio expectatur, aut culpa quaeritur, dupliciter secundum antiquam consuetudinem componantur, excepto mundo de libera, aut Morth, aut aliis quæ similes sunt, unde 900. solid. iudicantur. Tit. 9. § 15. [*2* Roth. 373.]: Si servus Regis Morth fecerit, ita decernimus, ut componat ipsam personam, sicut appretiata fuerit, et servus ipse super fossam ipsius mortui appendatur, etc. Inquisitiones Synodales cap. 6. apud Reginsonem lib. 1. de Ecclesiast. disciplina cap. 5: Est aliqua femina quæ in fornicatione concipiens, timens ne manifestaretur, infantem proprium aut in aquam projecerit, aut in terra occultaverit, quod Morth dicitur.

MOROTH. In Edicto Rotharis Regis Longob. titulus 5. [*2* 14.] inscribitur de Morth, ubi agitur de eo qui homicidium in abscondito perpetraverit.

MORCHIDUM. Concilium Moguntiacense: Hæc eadem penitentia imponenda est... qui sponte per fraudem et avaritiam hominem innocuum occidunt, quod Morchidum vocant. Ita apud Rabanum, Reginsonem, Burchardum, Ivonem, et in Pœnitentiali Romano constanter legi observavit Steph. Baluzius, ubi Lindembrogius et alii mortitium præferunt. Vide Capitulum 4. ann. 803. cap. 12.

† MORDAD. Consuetudines Arkenses ann. 1231. in Tabular. S. Bertini: Majoris causæ, ut sunt raptus mulierum, berof, Mordad, etc.

MORTAUDIRE, Interficere, furtive hominem occidere, apud Ulpianum in Collat. Legis Mosaicæ tit. 11. Lex. Alemannor. tit. 76: Si quis Mortaudit barum aut feminam, qualis fuerit, secundum legitimum werageldum nono geldo solvatur. Ubi Editio Heroldi tit. 77: Si cui Mortaudus imponitur, sive sit baro, aut femina, etc.

MORTAUDUS, Per morth interfectus. Lex Aleman. tit. 49. cap. 1: Si quis hominem occiderit, quod Alamanni Mortaudus dicunt, etc. Ubi varie hanc vocem efferri in MSS. monet Baluzius, mortaudus, mortoto, mortot, mortitudo, mortudum, et mortuum.

* MORDTHOTUS, Eadem notione. Vet. Pœnit. ex Cod. reg. 3878: Hæc eadem penitentia imponenda est... his, qui sponte per fraudem et avaritiam hominem innovum occidunt, quem Theudisca lingua Mordthotum vocant.

MORTRAUDUS. Constitutio Friderici I. Imp. ann. 1158. apud Goldastum tom. 3. Constit. Imper. pag. 231: Occiditur alicujus pater, frater aut cognatus, quamvis sibi de patris sceleris constet, eundem licite, dummodo cum ipso Mortraudo judicialiter actionem non inceperit, tumulabit, etc.

MORDRUM, Eadem origine et notione. Lex Saxon. cap. 1. § 6: Si Mordrum totum quis fecerit, etc. Capitulare 3. ann. 813. cap. 44: Si quis hominem in Mordro occiderit, etc. ut et

MORDUM. Conradus Uspergensis ann. 1198: Unde et illi rei habiti sunt de tali Mordo.

† MEURTRUM. Charta Henrici domini de Soliaco ann. 1081: De raptu, de Meurtro, de homicidio, etc.

† MULDRUM. Charta ann. 1290. in Tabul. Centul.: Exceptis Muldro et latrone et rato et scato et lege duelli quæ ad abbatem et conventum pertinent.

† MULTRUM. Charta Hugonis Vicecom. Bruciæ ann. 1282. in Tabular. Floriac.: Dictus Præpositus, de Saltu..... omnimodam habebit et exercet jurisdictionem et justitiam, exceptis tantum-

modo istis casibus, videlicet Multro, incendio, raptu, etc. Charta Communis Ambian. ann. 1190. apud Baluz. tom. 7. Miscellan. pag. 325: Si quis bannitus est pro aliquo forisfacto, excepto Multro, homicidio, etc. Charta Drogonis de Melloto ann. 1223. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1177: Notum facimus universis... quod dominus Rex habet in toto terra regaliam abbatie Cormeriaci, raptum, Multrum, etc. Adde Perardum in Burgundicis pag. 334.

† MULTRICUM, in Legibus Norman. cap. 55. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 257: Habet etiam curiam de omni placito spadæ, et de roberis, et Multriciis, homicidiis, treugis fractis.

† MULTRIUM, Charta Roberti Magdun. domini ann. 1177. apud Thomaserium Consuet. Bituric. pag. 73: Neque furtum, neque sanguinem, neque Multria, neque bataliam (requirere poterimus.)

† MURDIFICATIO. Consuetud. Furnenses in Archivo Audomar.: Dominus Comes retinet sibi ad justificandum per curiam suam, Murdificationem, id est, murdrum.

† MURDREDUM. Charta Elizabethæ Reg. Angl. ann. 1566. apud Rymer. tom. 15. pag. 660: Ad inquirendum de omnibus et omnimodis proditionibus, felonis, Murdredis, etc.

† MURDRUM. Charta Henrici Regis Angl. ann. 1134. in Hist. MS. Monast. Beccens. pag. 86: Habeant in tota parochia Becci omnes regias libertates, Murdrum, mortem hominis, etc.

† MURTRE. in Charta Bernardi de Turre ann. 1256. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 510: Si quis malefactor extraneus vel familiaris deprehensus fuerit in Murtre, etc.

† MURTRUM. Statuta Ludovici VIII. Reg. Franc. ann. 1223. apud Acher. tom. 1. Spicil. pag. 646: Eo excepto, quod nobis retinemus Murtrum, raptum, homicidium et justitiam pedagii nostri. Statuta Eduardi I. Reg. Angl. apud Rymer. tom. 2. pag. 260: Nec sasiemus bona sua... nisi pro Murtro. Murtrum perpensum, in Consuetud. MSS. Auscior. Occurrit præterea tom. 3. Ordinatio. Reg. Fr. pag. 64. et 204.

† MUTRUM, in Charta ann. 1265. in Tabulario S. Albini Andegav.: Excepta villicaria seu jurisdictione trium delictorum, videlicet raptus, Multri et encim, seu encimi. Vide Encimum.

MURDRUM, Vox quæ passim occurrit, nostris Meurtre. Murdrum autem homicidium furtim factum definitur in Charta Willelmi Comitis Pontivi ann. 1250. in Hist. Eccles. Abbatis-villæ cap. 46. Lex Bajwar. tit. 18. § 1: Si quis liberum occiderit furtivo modo, et in flumen ejecerit, vel in talem locum, ut in cadaver reddere non quiverit, quod Bajwarii Murdrido dicunt, etc. Lex Frisonum tit. 50. § 2: Si quis hominem occiderit, et absconderit quod Mordritum vocant, etc. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 92: Murdrus homo antiquitus dicebatur, cujus interfectorem nesciebatur; ubicunque vel quomodocunque esset inventus, nunc adjunctum est, licet sciatur quis Murdrum fecerit. Homicidium per proditionem, apud Matth. Paris ann. 1216. de Joanne Rege: Arthurum nepotem suum propriis manibus per proditionem interfecti, pessimo mortis genere, quod Angli Murdrum appellant. Ita Chronicon Mauriniacense lib. 2. ann. 1108: Nefandissimo et abominabili super omnia genere mortis, quod

vulgo Murt vocatur, hominem innocentem morte suffocavit. Homicidium per forehoch... feloniam, sive Murther, in Statutis Roberti II. Regis Scotiæ cap. 50. § 1. quod factum fuit per Morther, vel præcongratam malitiam. Regiam Majestatem lib. 4. cap. 5. § 3: Duo sunt genera homicidii, unum quod dicitur Murdrum, quod nullo vidente, vel sciente, clam perpetratur, præter solum interfectorem et ejus complices, ita quod mox non sequatur clamor, aut vox popularis... Secundum genus homicidii est illud quod dicitur simplex homicidium. Ita murdrum opponitur homicidio quod per infortunium fit, in Legibus Malcolmi II. Regis Scotiæ cap. 15. § 4. seu calore iracundiæ, videlicet Chaudemelle, in Statutis Roberti II. Regis Scotiæ cap. 3. Latinis hisce vernacula subjicimus, ac primum ex Assisiis Hierosolymitanis MSS. cap. 77: Mutre est quant homo est tuè de nuit, ou en repos, dehors ou dedans vile. Et qui viaut faire apeau de Mutre, il doit faire aporer le cors murtri devant l'hostel dou Seigneur, etc. Cap. 82: Home murtri, et home tuè autrement que murtre, n'est pas une chose; car le tuè sans Murtre est homicide. Cap. 83: Murtre est fait en repos, et pour ce est l'assise faite, tel que l'on peut prouver par son cors; car en cest cas le cors murtri porte partie de la garantie, et l'appellant l'autre, et celui à qui l'on donne cos, dequoi il reçoit mort, est homicide, ne homicide ne peut home prouver par l'assise, ou l'usage dou Roiaume de Jerusalem, que par 2. loiaus guarens de la loy de Rome, qui facent que loiaus guarens que ils jurent les cos donner de quoi il a mort recue. Cap. 86: Et qui fait apeau d'homicide il doit savoir que est homicide, si que il se mette en droit gages. Quant l'on fait apeau d'homicide, est quant home est tuè en appert devant la gent en mehlée, et homicide ne peut l'on prouver de son cors, si le convient prouver par guarens. Hinc vetus Consuetudo Andegavensis, et Statuta S. Ludovici lib. 1: Meurtre si est, quand l'en tue homme ou femme de jour ou de nuit, en son lit ou en autre maniere, pourquoy ce ne soit en meslée, ou sans tancer, ou sans li deffier. En une foire pourroit l'en homme tuer en Meurtre, se l'en le ferait sans tancer avec lui, ou sans li deffier. [Murdre, in Litt. ann. 1356. tom. 3. Ordinatio. Reg. Franc. pag. 92. Le Roman de la Rose MS.:

Par fol se j'estoie ore lieres,
Ou traitres, ou ravissiers,
Ou d'aucun Murdre achaisonnés, etc.]

Duplex autem statuitur murdrum, in Legibus Malcolmi Regis Scotiæ cap. 15. publicum et privatum. Publicum murdrum, quod et apertum dicitur, quod in loco publico coram testibus fit: Privatum, cum aliquis est interfectus, vel submersus, vel in aliquo loco inventus. In Arestis ann. 1261. in Nativitate B. Mariæ in 1. Regesto Parlamenti fol. 117: Dictum fuit ejus qui se suspenderat, factum ad Multrum pertinere. Vide præterea Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 15. § 2. Fletam lib. 1. cap. 30. § 1. Willelmum Stanfordium lib. 1. Placitor. Coronæ cap. 10. Rastallum in voce Murder, etc.

MURDRUM, Pecunia quæ solet dari pro Murdro. Hinc quietum esse a Murdro, in Leg. Henrici I. Regis Angl. cap. 2. et in eodem Monastico Angl. tom. 1. pag. 687. 688. 689. 722. 851. tom. 2. pag. 16. etc. hoc est, a mulctis pecuniariis, quæ villanis locorum, in quibus mur-

drum perpetratum fuerat, irrogabantur. Si quispiam enim, ut habent Leges Edwardi Confessoris cap. 15. *murdratus alicubi reperiebatur, querebatur apud villam ubi inveniebatur, interfector illius. Qui si inveniri poterat, tradebatur justitiæ Regis infra ipsos 8. dies interfectionis. Si vero inveniri non poterat, mensis et unius diei respectum habebant ad eum perquirendum. Quod si intra terminum non inveniebatur in villa 46. marcæ, etc.* Adde Leges vernaculas et Latinas Wilhelmi Nothi cap. 26. 46. et Henrici I. cap. 91. et Monasticum Angl. tom. I. pag. 669. 830. etc.

¶ Eadem notione, scilicet pro multa quæ domino competit ex *murdro*, seu pro jurisdictione et cognitione *murdræ*, vocem *Murdre* usurpat le Roman de *Vacce MS.*:

Et tant franchise lour donna,
Comme le duc en sa terre a ;
Il out le Murdre et le larçon,
Le raps, l'omicide, l'arson.

¶ **MURDRUM**, Eadem notione, in Charta Henrici II. Reg. Angl. ann. 1156. apud Kennett. In Antiquit. Ambrosden. pag. 114: *Concedo eis etiam quod ubicunque ierint cum mercationibus, emptionibus vel venditionibus suis, per totam terram meam Angliæ... sint quieti de thelonio, pontagio,..... et de Murdreidis et de variis ad Murdredum pertinentibus.*

¶ Haud scio an eodem significato accipienda sit vox *Murthra*, in Charta ann. 1153. apud Hiccesium Dissert. pag. 36. ibi enim *Murthra* intelligitur tributum quod de terris exigi solitum erat, a cuius præstatione immunes dicuntur terræ quas dominicas, hoc est, a nullo dependentes, vocabant: *De ista eadem terra, quidam Vicecomes Radulphus Picot nomine scottum et denegeldum et de Murthra et cætera quæ de terris reddi solent, exigebat injuste... Per iudicium totius Comitatus ostensum et diratiocinatum est a justitiis vel ministris Regis, vel ab alio aliquo nichil omnino de prædictis exigi vel accipi debere,.... quia Dominica terra eorum est.*

¶ **MULTRARE, MURTRARE**, Per *Multrum* occidere. Leges Norman. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 276: *P. queritur de T. qui patrem suum in pace domini Regis nequiter Multravit.* Regestum Magr. Die. Campaniæ ann. 1286. fol. 43. apud D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 223: *Cum quidam in villa Meldensi in justitia domini Regis Murtratus fuisset, et relicta ipsius Multrati femina de corpore abbatis, etc.*

¶ **MURDRARE**, Eadem notione. Litteræ Henrici V. Reg. Angl. ann. 1421. apud Rymer. tom. 10. pag. 159: *Qui Johannem, nuper Duces Burgundiæ, occiderunt et Murdraverunt. Murdrir*, in Edicto Caroli Regentis ann. 1358. tom. 3. Ordin. Reg. Franc. pag. 225.

MURDRARI, Per *murdrum* occidi. Parlamentum ann. 1. Henrici VI: *Rex præfatum Duces... crudeliter Murdrari fecit. Murdratus*, per *murdrum* interfectus, in iisdem Legibus Edwardi Confess. cap. 15. apud Knyghtonum lib. 2. cap. 4. etc.

MURDRATOR, Qui *murdrum* perpetrat, in Legib. Edwardi Confess. cap. 15. 19. in Legibus Malcolm II. Regis Scot. cap. 11. § 1. apud Henricum Knyghtonum lib. 2. cap. 4. etc.

MURDRIRE. In Fleta lib. 1. cap. 18. § 8: *Jus alicujus Murdrare.* § 10: *Murdrare appellum.* Galli dicent, *Elouffer un appel.*

MURDRITOR. Thomas Walsinghamus in Ricardo II: *Ut nullus occultus jugulator, quales Murderers appellant Angli, etc.* [**Mordrita* Ruodlieb. fr. 6. vers. 20.]

MURDRIDATUS, Peremptus, per *murdrum* occisus, in Concilio apud Theodonicum Villam ann. 821. apud Burchard. lib. 6. cap. 15. [**Morritus, Mutritus*, in Annal. Fossens. ad ann. 1235. et 1270. apud Pertizum Scriptor. tom. 4. pag. 32. et 33.]

MULTRARIUS, ex Gallico *Meurtrier*. Charta Communis S. Quintini ann. 1195: *Si quis extraneus qui Multrarius sit, vel latro, vel qui raptum fecerit, etc.* [Charta Philippi Augusti Reg. Franc. ann. 1214. apud Duchesn. Script. Norman. pag. 1065: *Neque similiter Multrarius, aut aliquis forbanitus ab ipso Rege Angliæ, etc.* Occurrit iterum in alia ejusd. Regis ann. 1218. apud Baluz. tom. 7. Miscell. pag. 338. Tabul. Calense pag. 31: *Multrarium ibi captum per Præpositum debere reddi abbatissæ, etc.*]

¶ **MURTRARIUS**, Eadem notione et origine, apud Stephanot. tom. 1. Fragm. Hist. MSS.: Anno 1214... *postquam liberati fuerunt, iterum contempto promisso facto per juramentum, munierunt castrum cibariis et Murtrariis qui ceperunt invadere homines, etc.* Charta ann. 1232. apud eundem tom. 3. Antiquit. Pictav. Bened. MSS. pag. 844: *Licebit vigerio advocatis vicinis quos voluerit fide dignis ire ad domum Murtrarii et videre cum his qui secum fuerint bona Murtrarii absque alia potestate saisendi.* Charta Johann. de Castellione Comit. Blesensis ann. 1265. inter Schedas D. Lancelet: *Catalla hominis Murtrarii vel homicidæ, etc.* Edictum Johannis Reg. Franc. ann. 1352. tom. 2. Ordin. Reg. Franc. pag. 496: *Alii Murtrarii, alii latrones, nonnulli monetarum falsatores, etc.*

¶ **MULCTRARIUS**. Charta ann. 1220. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1144: *Nullus Mulctrarius nec aliquis qui fuerit forbanitus a prædicto Rege Francia, etc.*

* **MURTRERIUS**, Homicida, qui *murtrum* perpetrat, Gall. *Meurtrier*, alias *Mourdreur* et *Muldrieux*. Charta ann. 1321. in Reg. E. E. Chartoph. reg. ch. 33: *Quod duos Murtreros in carcere regio Limos detentos de nocte per corruptionem abire permisit. Pillars, robeurs, Muldrieux et autres malfaiteurs*, in Lit. remiss. ann. 1371. ex Reg. 103. ch. 6. Lex Godefr. episc. Camer. ann. 1227. art. 41: *Infames, homicidas, qui vulgo Mourdreurs appellantur,.... bannitos ab oppido vel civitate per suos iudices pro tali crimine, civitas non recipiat. Mourdreur*, in Lit. remiss. ann. 1385. ex Reg. 127. ch. 16. *Multræ*, homicidium, in Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 719.

¶ **MURTRIARIUS**, in Consuet. Lemovic. art. 7.

¶ **MULTRITORIA ARMA**, Eadem quæ *Moluta*, Gall. *Armes esmoulues*, in Stabilimentis S. Ludovici lib. 2. cap. 11. Vide *Arma* I.

¶ **MORTH-BOSCH**, Mortuus boscus, hoc est, siccus. Bullarium Fontanell.: *Quod si forestarii vocati noluerint venire et dare, tunc fratres licenter et sine calumpnia et tamen convenienter quantum opus fuerit ad suas necessitates de his duabus forestibus accipient et Morthbosch quantum voluerint. Vide Boscus mortuus.*

MORTHWRTHI. Vide *Faldwrthi*.

¶ **MORTIA**. Vide supra *Mortea*.

1. **MORTIGINIUM, MORTIGINUM**. Gloss. Lat. Gr.: *Morticina, θανάσιμα*. Papias: *Morticinium, quod ab hominibus non utitur, eo quod non occisorum, sed mortuorum animalium est morbida caro, nec apta ad salutem corporis, cujus causa sumitur. Prius quidem observatum propter unitatem duorum parietum. Sed nunc quis Christianus observet, ut turbos vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporem non edat, si manu a cervice percussus, nullo cruento vulnere occisus est. Theodorus Cantuar. in Capitul. cap. 83: *Qui manducavit Morticinium, 40. dies jejundet.* [Boncompagnus de obsidione Anconæ cap. 3. apud Murator. tom. 6. col. 929: *Vivebat enim sicut milvus ex captu; et velut corvus Morticinum, sic quorumlibet bona requirebat.*] Vide Ivonem parte 15. cap. 100. Pœnitentialem Halitgarii cap. 10. Adamum Bremensem cap. 178. et quæ observat Baronius ann. 51. n. 13. et seqq.*

2. **MORTIGINIUM**, Idem quod *Mortuarium*, de quo infra. Charta Friderici I. Imper. ann. 1153. apud Hundium in Metrop. Salisburg. tom. 2. pag. 377: *Stabilimus ei ut Morticina quæ vel dicuntur (quidam reponunt vendicant) de hominibus sæpe dicti Monasterii, ubicunque defuncti fuerint, Monasterio salva sint et custodita, nec in eis alicujus loci libertate injuriam patiatur.* [**Emenda ex Probat. Hist. S. Emmer. Ratisbon. pag. 146: Stabilimus etiam ei (monasterio) ut Morticina, quæ Val dicuntur, etc.* Ita legendum esse probat usitata etiam nunc ejusdem juris appellatio, *Todsfall* nimirum.]

¶ 3. **MORTIGINIUM**, Mortifer et gravis morbus. Miracula S. Gengulphi tom. 2. Mail pag. 650: *Hujusce mortis laqueo hic idem extricatus, acrius Morticinii genus incurrit rursus. Per tres nimirum hebdomadas infirmitatis lectum tenuit, nec cibi aliquod genus omnino deglutire valuit. Morticinio corruere, in Annal. Edwardi II. Reg. Angl. auctore Johan. de Trokelove pag. 35.*

* 4. **MORTIGINIUM**, Licentia tenendi possessiones in manu mortua, Gall. *Amortissement*; unde *Morticina possessio*, apud Chopin de Leg. Andium part. 1. pag. 630. col. 1. Vide *Mortificatio*.

* **MORTIGINIUS**, Mortuus; dicitur de ligno exsiccatum, Ital. *Morticino*. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 178. ex Cod. reg. 4622. A.: *Nulla persona ad collum apporet... ligna de lignario, nisi essent Morticina.*

¶ **MORTICINUS**, Lethalis, ibid. pag. 654: *Inter Morticinos angores suggerunt mihi fratres assistentes, etc.*

MORTIDATOR, Homicida, idem qui *Murdritor*, Gall. *Meurtrier*. Lambertus Ardensis: *Mox quæsitus Mortidoribus et proditoribus alios innotavit, alios impartavit.*

* **MORTIETUM**, a Gallico *Mortier*, Arenatum. Comput. S. Egid. Abbavil. Ms. ann. 1386: *Pro Mortieto in reouverture ecclesiæ, reouvertori xx. den.* Vide *Mortiarium* 2.

¶ **MORTIFERABILITER**, Lethaliter. Vita S. Bibiani Sancton. Episc. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 767: *Puer quidam a vipera percussus Mortiferabiliter inficitur, cujus miseranda tæbe turgescens, præ nimis aculeorum doloribus morti fit contiguus.*

¶ **MORTIFEROR**, νεκροποιος, Interimor. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm.

* **MORTIFEX**. [Pélican. DIF.]

1. **MORTIFICARE**, Idem quod *Amortizare*, de qua voce supra, In manum mortuam ponere. Charta ann. 1280. in Tabulario Prioratus S. Nicasil de Melento fol. 40: *Ego Guillelmus dictus de Mota armiger vendidi omnino et dimisi, et penitus et expresse Mortificando quitavi religiosus viris Priori et Conventui S. Nigasil de Melento, omne jus, proprietatem et dominium quod habebam vel habere poteram super 3. solidos Paris. quos quidem 3. solidos Joannes dictus Poucin de Aubergivilla vendidit dictis religiosus viris super prata, etc.... quos vero tres solidos a prædicto Joanne Poucin sibi venditos super sua prata de Spedona prædicti viri religiosi ac eorundem successores tenebunt et possidebunt sic Mortificatos, sicut superius expressum est, in tali libertate sicut ego prædictus Guillelmus de Mota ante Mortificationem istam primitus obtinebam, etc.* [Charta ann. 1276. in Chartul. Domus Dei Pontisar.: *Quod ipsi tenentur Mortificare ex toto venditionem dictarum decimarum ac ipsas decimas erga virum nobilem Guillelmum dominum de Pots.*]

* Testam. Guid. de Melloto ann. 1270: *Item de redditibus legatis Mortificandis, volumus ut Mortificentur qui Mortificari poterunt.* Occurrit præterea in Ch. Frider. reg. Sicil. ann. 1209. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 1648.

2. **MORTIFICARE**, Morti dare, occidere. Venericus de Unitate Ecclesie conservanda pag. 24: *Quærebant omnibus modis Mortificare Regem Henricum.* [Diarium Belli Hussitici apud Ludewig. Reliq. MSS. pag. 135: *Ipo ergo sic Mortificato clerus perversus præcipue in regno Boemæ et marchionatu Moraviæ, qui condemnationem ipsius contributione pecuniarum et modis aliis diversis procuravit.*] Ita hanc vocem usurpat Lucifer Calaritanus lib. 1. pro S. Athanasio, ut et Flodoardus lib. 1. Hist. Remens. cap. 4.

3. **MORTIFICARE**, Graviter vulnerare, mutilare. Charta ann. 1244. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 22: *Si hominem crepaverit, aut ei membrum Mortificaverit, remaneat in misericordia dominorum.* Excerpta et Johanne a Bayono in Hist. Mediani Monast. pag. 265: *Sigifridus pincerna cujus collegæ patrem..... olim graviter Mortificaverat, etc.* Vide *Mahamium*.

* Libert. villæ de Alavardo ann. 1337: *Item statumus quod si quis alium percusserit unde membrum aliquod Mortificatum fuerit sive scissum, seu aliquis ex ea percussione de aliquo membro impotens fuerit aut difformis, pro banno et offensa justitiæ et nostræ misericordiæ submitatur.* Vide infra *Mortificatio* 3.

4. **MORTIFICARE**, Corpus macerare, pœnis affligere. Concil. Ilerdense inter Hispan. tom. 2. pag. 283: *Si..... digne pœnituerint, ita ut Mortificato corpore cordis contriti sacrificium Deo offerant.* Vox nota Scriptoribus asceticis.

5. **MORTIFICARE**, f. Pudore suffundere. Anonymus de Gestis Manfredi et Conradi Reg. apud Murator. tom. 8. col. 606: *Irruunt quidem equites numero forte mille in Saracenos prædictos, quod Mortificati universaliter cum arcibus, et quodammodo facti ecanimes solo metu, se nemine adhuc percutiente, prosternuntur.*

6. **MORTIFICARE**, Abrogare, rescindere. Statuta Astens. cap. 10. fol. 26: *Juro omnia ea quæ in hoc statuto superius vel inferius scripta sunt, et non sunt deleta, cancellata, vel Mortificata, vel*

vacuata, attendere, facere et complere, et observare bona fide et sine fraude.

7. **MORTIFICARE**, Extinguere. Lit. remiss. ann. 1410. in Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 34: *Dicta mater desiderans ipsum Maynardi salvare, dictam torchiam extinctam seu Mortificavit.* Mirac. S. Rufin. tom. 6. Aug. pag. 822. col. 1: *Statim eandem candelam, quam tenebat, sub pede suo Mortificans, etc.*

1. **MORTIFICATIO**, Gall. *Amortissement*, Licentia tenendi possessiones in manu mortua. Sine domini feudalis permisso non licebat ecclesiis aliisque communitatibus aliquid prædium tenere, sive emptum, sive datum, ultra unius anni spatium, debebantque illud extra manum suam ponere. Hinc illa nata lex dandi hominem morientem et viventem, quo nomine bona ab ecclesiis occupata domini feudalis juri caducario aliquatenus sunt obnoxia; communitates quippe sunt caducariæ legis preceptoriarum clientes, propter quamdam immortalitatem corporis. In Tabul. Calensi omnes Chartæ quibus caducaria lex aboletur sic inscribi solent, ut pag. 158: *De Mortificatione facta ab ecclesia Calensi abbati et conventui Frigidimontis.* Charta ann. 1280. in Tabular. Portus-regii: *Promisit dictus Johannes Burgevin armiger, fide data in manu nostra, quod contra hujusmodi concessionem et Mortificationem non veniet in futurum.* Vide *Mortificare* 1. et *Admortizatio*.

* Necrolog. abb. Crucis S. Leufr. ex Bibl. reg. v. Kal. Nov. Ob. *Maria condam regina Franciæ et Ludovici ejus filius comes Ebroicensis. Fiat servitium pro Mortificatione aquæ de Paeolo nostro prioratu.* Vide mox *Mortizatio*.

2. **MORTIFICATIO**, Coercitio, cohibitio, interprete D. Bouquet ad Capitul. Caroli C. ann. 859. tom. 7. Collect. Hist. Franc. pag. 635: *Confisi de Dei misericordia, apud quem sic acceptatur mensura temporis ut doloris, nec abstinentia ciborum sicut Mortificatio vitiorum, etc.* Vide *Mortificare* 4.

3. **MORTIFICATIO**, Idem quod *Mahamium*, Membri mutilatio, enormis læsio. Charta Phil. comit. Fland. pro castel. Brug. ex Cam. Comput. Insul.: *Homicidium de uno homine tantum et incendium et Mortificatio relinquuntur in manu comitis et castellani.* Vide supra *Mortificare* 3.

1. **MORTIFICATURA**, [Vulnus leve, sine sanguinis effusione.] Vitalis Episcopus Oscensis: *Et respondeant eis de colonniis, hoc est, de pœnis pecuniariis et aliis juri-bus, quæ ipsorum locorum curiæ sunt recipere assuetæ. Pecuniariæ enim pœnæ usque ad mediam Mortificaturam, et fractionem cutelli inclusive, et similia, vel minoræ, ad ipsum Ricum hominem, vel ejus curiam dignoscuntur sine dubio pertinere.* Vide *Ictus orbis*.

2. **MORTIFICATURA**, Abrogatio, rescissio. Stat. Mantuæ lib. 2. cap. 8. ex Cod. reg. 4620: *Pro Mortificatura banni non accipitur ultra parvos quatuor; et hoc sub quocumque iudice et officiali servetur: et non possint nisi semel vel bis exire de banno non curso.* Vide *Mortificare* 6.

1. **MORTILEGIUM**, Necrologium, in quo nomina benefactorum defunctorum inscribuntur. Charta ann. 1513. apud Madox in Formul. Angl. pag. 272: *In memoria in dicta Missa cotidie in capella prædicta, ut præmittitur, celebranda, ut tunc et ibidem recolentur quorum nomina et cognomina, ad perpetuam rei memoriam, in Mortilegio monasterii prædicti*

inter alios benefactores ejusdem ibidem exarantur et continentur.

* **MORTILOGIUM**, Liber de morte disserens. Chron. Tegerns. apud Oefelium tom. 1. Script. rer. Boicar. pag. 630. col. 1: *Scriptis anno Domini 1266. tunc temporis pro pace in congregatione servanda Mortilogium satis utile.*

1. **MORTIMANUS**. Vide *Manus mortua*.
2. **MORTIMENTUM**, Idem quod *Mortuamortua*. Charta ann. 687. apud Miræum tom. 2. pag. 1125: *Cum jure Mortimenti, et omnium accolarum advocacionis ad fisci domini opera in accepta libertatis signum.*

* **MORTINA**, vox Italica, Myrtus. Chron. Estense ad ann. 1347. apud Murator. tom. 15. col. 442: *Coronatus fuit magnificus Miles dominus Nicolaus tribunus Romanus,.... et imposuerunt ei sex coronas, primam quercus, secundam eleræ, tertiam Mortinæ, quartam lauri, quintam olivarum, sextam argenti.*

* **MORTITIUM**, Caducum, jus caduci, mortua manus. Charta Tancredi Comitis Licii ann. 1185. apud Ughell. tom. 9. pag. 67: *Et aquarium juxta eum, qui ex parte Mortitii ad nostras pervenit manus, et quicquid Mortitii habemus in terricellis juxta Ecclesiam.* Occurrit in Constit. Sicul. lib. 1. tit. 84.

* **MORTITIVUS**. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 114: *Præterea concessi eis ad pellicias Fratrum omnes pelles agnorum de omnibus maneris meis,.... tam de his quæ eduntur, quam de Mortitivis.* Id est, quæ moriuntur. [Carnes Mortitivæ, in Statutis Aven. MSS.] Vide *Mortina* 1.

* **MORTIZATIO**, Concessio in manum mortuam, Gall. *Amortissement*. Stat. eccl. Barchin. ann. 1423. rubr. 18. ex Cod. reg. 4332: *Numquam de cetero possint per episcopum vel capitulum fieri concessiones, alodiationes, Mortizationes aut cujusvis generis alienationes rerum immobilium ecclesiasticarum.* Vide supra *Mortificatio* 1.

1. **MORTORIUM**, pro *Mortarium*. Charta ann. 1329. in Tabular. S. Victoris Mas-sil.: *Item unum Mortorium cum suo trisono.*

1. **MORTRAIIDUS**, Homicida. Vide *Morth*.

* **MORTUA**. Vim vocis docet Concil. Tarrac. ann. 1591. inter Hispan. tom. 4. pag. 530: *Singulares personæ tam ecclesiasticæ quam seculares, hujusmodi pœniis indigentes, ut cum minori incommodo eas habere possint, per venditiones annualium censualium, quæ Mortua nuncupantur.*

* **MORTUA-AQUA**, Locus in pago Dunensi, corrupte pro *Martis-Aqua* vel *Campus Martis*, ex Chartul. Major. monast. pro bonis apud Castridunum sitis, in Bibl. S. Germ. Prat. ch. 21: *Concedo Deo et S. Martino Majoris monasterii aliquid de rebus meis, quod mihi a quodam propinquo meo, nomine Fulcherio, dimissum est, unum videlicet alodem in territorio Dunensi, juxta Campum Martis situm, in loco qui antiquitus Martis-aqua, novitatis depravatione appellatur Mortua-aqua.*

* **MORTUAGIUM**, Idem quod mox *Mortuarium*. Bulla Clementis V. PP. ann. 1309. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 461: *Super Mortuagii seu præstationibus ecclesiis parrochialibus... videlicet in tertia parte bonorum mobilium, quæ tertiam dicitur, etc.*

* **MORTUAMANUS**. Vide *Manus mortua*.
* **MORTUARE**, Gall. *Amortir*, in manum mortuam ponere. Necrol. Ms. S. Joan. in Valle: *Nontis Martii obiit Joan-*

nes comes Drocensis, qui Mortuavit nobis tres mollios grani. Vide supra Mortificare 1.

1. **MORTUARIUM**, Jus illud dicitur, quod Ecclesiae, seu illius Rectori debetur, cum quis decedit, [quod jus, canonica portio dicitur, in Statutis Eccl. Cadurc. apud Marten. tom. 4. Anecl. col. 786.] Quippe si decedens parochianus tria vel plura cujuscunque generis in bonis suis habuerit animalia, optimo, cui de jure fuerit debitum, reservato, Ecclesiae suae, a qua Sacramenta recepit, dum viveret, sine dolo, fraude, seu contradictione qualibet, pro recompensatione subtractionis decimarum personalium, necnon et oblationum, secundum melius animal reservatur post obitum, pro salute animae suae, hujusmodi liberandum. Quod si duo tantum in bonis decedentis extiterint animalia, de mansuetudine Ecclesiae exactio qualibet nomine Mortuarii remittitur. Haec Statuta Provincialia Stephani Archiep. Cantuariensis apud Lambethe ann. 1206. et ex iis Simon Langham Archiepisc. Cantuariensis in Provinciali Eccles. Cantuar. lib. 1. tit. 3. Adde lib. 2. tit. 2. lib. 3. tit. 15. et Concil. Mertonense ann. 1300. cap. 3. Eandem mortuorum originem et causam attigit Synodus Exoniensis ann. 1287. cap. 51: Mortuorum praestationem ex eo intelleximus salubriter sumpsisse initium, quod decimis majoribus et minoribus, ac caeteris juribus parochialibus per ignorantiam non solutis, laeis Ecclesiae praestarentur, ut talis obliuio procedens ex incuria non solventis, posset saltem per hoc apud districtum iudicem excusari. Mox dicitur mortuarium esse secundum melius averium. Synodus Sodorensis ann. 1229. in Insula Manniae cap. 3: In Mortuariis principale animal Ecclesiae persolvatur vacca, vel bos, vel equus, si fuerit ad valorem sex solidorum aut minus. Et quantum ad vestes, si homo Mortuarium persolverit, ad arbitrium Ecclesiae stabit, an velles, aut tres solidos et sex denarios habere maluerit, etc. Regiam Majestatem lib. 1. cap. 19. § 7: Si vero dixerit (Sacerdos) quod pro Mortuario rem illam receperit, etc. Charta Edw. II. Reg. Angl. an. 1316: Item si Rector petat Mortuarium, ubi mortuarium dari consuevit. Ch. Aleman. 2: Post mortem vero eorum Abbas qui pro tempore fuerit, de singulis Mortuarium accipiet. Fleta lib. 2. cap. 60. § 30: Item si Rector petat Mortuarium in partibus quibus dari consuevit. Chron. Constantiense cap. 19: Ut autem servi bono animo ministrarent dominis, hujusmodi donario cumulavit ipsos, scilicet ut cum quis praesentium, vel ipsorum successorum, qui de progenie illorum esset, moreretur, exuviis de iis non sumerentur, sed haeredes relicta hereditatem indivisam possiderent. Charta Arnaldi Niciensis Episc. ann. 1159. apud Jofredum: Omnes primitias, et omnes pannos et lectos sive redditus, sive receptus mortuorum, et ipse dedit Canonici, et nos adjudicavimus. Vide Gul. Prynneum in Libertatib. Eccles. Angl. tom. 3. pag. 336. 349. Ughellum tom. I. part. 1. pag. 817. et infra in Pirottum. Vide etiam Catalogum, Heriotum. Non defuere denique ex Parochis, qui jus istud mortuarii ab iis, qui Vitam Monasticam amplectebantur, deberi contenderint, ut qui in saeculo pro mortuis haberentur, quod prohibuit Honorius III. Pap. Bulla data Laterani 11. Non. Decembr. Pontif. ann. 11. ex Tabulario Abbatiae Barbellensis juxta Meledunum: Significastis siquidem nobis, quod in quibusdam partibus consuetudo

detestabilis inolevit, videlicet quod cum aliqui emulantes carismata meliora, monasteria vestri ordinis volunt causa religionis intrare, ut ibi Domino famulentur, capellani eorum, donec ab ipsis pecuniam, quae Mortuarium nuncupatur, extorqueant, prout a parochianis suis consueverunt accipere, illis se temere opponunt, quarum super hoc nostrae providentiae remedium flagitastis, etc. [Eadem Bulla sub nomine Gregorii, qui Honorio suffectus est, legitur in Chartulario Regniacensi data apud Urbem veterem iv. nonas Julii pontific. ann. iv. hoc est, ann. 1230. ad Abbatem Cisterc. et coabbates directa.] [* Vide Haultaus. Glossar. German. voce Fall, col. 420.]

* Varie a diversis ecclesiis perceptum, ut docent Statuta eccl. Castr. ann. 1358. part. 2. cap. 4. ex Cod. reg. 1592. A.: Ubi distincte et cum sua sana intentione elegerit in alio cimiterio sepeliri, tunc canonica portio erit parochiali ecclesiae restituenda... Portio vero praedicta secundum consuetudinem diversarum ecclesiarum aliquando est media, aliquando tertia, aliquando quarta: sed quartam dicimus deberi, ubi de aliqua portione per consuetudinem non apparet. Vide supra Funeralia 2.

☞ Eodem mortuarii nomine designatum reperimus tributum, quod a domino post mortem vassalli exigebatur, nisi fortean et illud inter jura ecclesiastica a laicis usurpata recenseas, atque adeo a jure mortuarii, de quo mox dictum est, indistinctum velis. Charta ann. 1348. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 470: Jurati presentant... quod Willelmus Foul qui de domino tenuit unum messuagium... diem suum clausit extremum, et debentur domino nominibus herietate et Mortuarii 2. vaccae pret. XII. s. Vide Mortalia 2.

MORTUARIUM appellatione, in Statutis Ordinis Hospitaliarum S. Joannis Hieros. tit. 5. § 4. tit. 17. § 1. tit. 19. § 16. intelliguntur fructus Commendae, qui colliguntur a die obitus Commendatarii ad proximum festum Nativit. S. Joannis Baptistae. [* Vel potius ad primam Maii post mortem possessoris. Mortuaire, in Lit. ann. 1401. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 479. ubi in notis minus bene definiuntur Fructus, qui colliguntur a die obitus commendatarii ad alterius institutionem: Selon les ordonnances et constitutions de leurdit ordre (de l'Hospital saint Jehan de Jherusalem) les Mortuaires et vaccans des prieures, chastelains et commenderies dudit Hospital appartiennent au commun tresor du couvent de Rodes.]

† 2. **MORTUARIUM**, Necrologium. Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 223. ex vetustis membranis: Continet scriptura Mortuorum Sereni-montis, quod pro anniversario ejus oblati sunt unus mansus.

* 3. **MORTUARIUM**, Funus, exequium, idem quod Mortuorium. Charta ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 166: Faciemus dictae Yolam restitui... omnes fructus et exitus levatos de dictis terris, ab illo tempore dictae mortis citra, deductis et retentis expensis factis in Mortuario dicti Guardi. Vide supra Mortalia 1.

* Mortuaire vero pro Pestis, lues, quae in populo grassatur, in Poem. cui titulus Les Aventures advenues en France ab ann. 1214. ad 1412:

En l'autre année (1347.) advint si grant mortalité
Qu'il mouru bien le tiers de la Crestienté...
Après le Mortuaire, fu le temps si très chier,
Que pources gens n'avaient pas grantment à mengier.

MORTUATUS, Mortui datus, occisus, seu

potius per morth, id est, murdrum. Capitula ad Legem Alamannor. cap. 23. Edit. Steph. Baluzii: Si quis Mortuatus fuerit baro aut femina, etc. Vide Morth.

† **MORTUORIUM**, Funus, Gallic. Enterrement. Epitome Constit. Eccles. Valent. inter Concil. Hispan. tom. 4. pag. 199: Unicuique ex cantoribus dictae sedis in particularibus Mortuoriis tantummodo dentur... portiones sequentes, etc.

1. **MORTUOSUS**, Mortuo similis. Caelius Aurelianus lib. 1. Acut. cap. 3: Mortuosus vultus. Cap. 10: Mortuosum accidens.

* 2. **MORTUOSUS**, Mortuicus; dicitur de carne animalis ex aliquo morbo mortui. Consuet. Carcass. ex Reg. L. Chartoph. reg. ch. 3: In nullo loco macelli vendatur caro hyrcorum vel de ede, nec caro Mortuosus, nec infirma vel leprosa pro sana. Vide supra Moria 1.

MORTUUS, pro Occisus. Histor. Cortusiorum lib. 1. cap. 13: In cujus obsidione Mortuus fuit Dn. Galerannus frater Imperatoris ictu sagittae. Occurrit passim in hac Historia.

MORTUUM super mortuum ponere. Vide Bisomum.

MORTUOS IN ECCLESIA SEPELIRE ventant Canones. Vide Notata a Lindembrogio in hac voce.

† **CARMINA** diabolica, quae super Mortuos nocturnis horis vulgo fieri solent, prohibent Statuta MSS. ann. 1280. Augerii Episc. Conser.

† **MORTUUS SAISIT** VIVUM, Gall. Le mort saisit le vif, Practicus nostris est, cum heredis et defuncti possessio cohaeret et continuatur. Charta Caroli Reg. Franc. ann. 1322. apud Miræum tom. 1. pag. 308: Cum Robertus de Flandria, Miles, filius defuncti Roberti quondam Comitum Flandriae, tanquam proximior et unicus superstes ejus filius, ut dicebat, diceret se esse saisitum, per consuetudinem patriae notorium, qua dicitur, quod Mortuus saisit vivum, de Comitatu et patria Flandriae, etc. Stabilim. S. Ludovici ann. 1270. cap. 4. tom. 1. Ordin. Reg. Franc. pag. 250: Et li usages de Paris et d'Orliens si est tieux que li Mort seist le vif, et que il doit avoir sesine, se autre ne se tret avant qui ait plus grand droit en la chose que cil. Vide Gloss. Juris Gall. in hac voce.

* **MORTUUS**, Mortuorum cadavera suis insignibus et armis vestiendi atque publice exponendi antiquus mos, ut colligitur ex Praefat. ad Chartul. S. Petri Carnot. quod inscribitur Aganus: Astingus in feretro armatus, quasi mortuus collocatur, et in ecclesia a suis deportatus, patris suo praesuli cum simulato fletu exhibetur, ut Christianorum ex hoc saeculo decedentium festinus officium perageret; qui devote humanitatis officium peragens, cum in sepulcro ex more cadaver mortui, ut aestimabatur, deponi juberet, Barbari (Normanni) ingentis vocibus clamare coeperunt, maledicta perstrepunt, totaque ecclesia attonita in voces simul atollitur. Quid plura? Ille funestus satelles de lecto subito exiliens, evaginato gladio facinus conceptum satagit peragere: et primo quidem in patrinum suum antistitem... enssem levat eumque crudeli crudeliter, capite truncato, martyrem efficit. Vide supra Funeralia 1.

* **MORTUORUM** DIVISIO, Quod ex mortuis seu ex decedentium legatis, ecclesiis obvenit. Charta ann. 1154. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 41: Beneficia vero ad sacerdotem quoquo modo venientia, videlicet baptisterium, ... Mortuorum divisionem, monachi et sacer-

dos per medium dividant. Sciendum est præterea.... quidquid eisdem monachus vel datur vel dividitur pro Mortuis,.... sine sacerdote ad monachos pertinere. Vide *Mortalagium*.

* **MORTUUS ET VIVUS**, nude, dicitur Censu, qui pro facultate depascendi, in pecunia aut pecude solvitur. Charta ann. 1038. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Facimus quirpitionem S. Victori Massiliensi et S. Genesio in territorio de Dromone.... de toto alode, de terris cultis et incultis,.... de Mortuis et de vivis, etc.* Nisi de ligno viridi et sicco intelligas. Vide supra *Herbagium*.

* **MORTUUS CENSUS**, qui redimi non potest, practicis nostris non *rachetable*. Constit. Mss. Ferd. reg. Aragon. ann. 1413: *Ordinamus quod nullus pro debito civili querelam offerat per viam constitutionum, pacium et treugarum, et si oblata fuerit nullatenus admittatur. Si autem per venditores censualem, quæ censuاليا Mortua vulgo in Cathalonia nominantur, etc.* Charta ann. 1504. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. xlv: *Unum florenum annualem et pensionalem ac Mortuum, sine aliquo dominio directo.* Vide in *Census*.

* **MORTXION**, vox vulgaris, Monetæ argentæ nomen. Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 127. Chartoph. reg. ch. 41: *En laquelle bourslette ladite femme avoit pris quatre petites vergettes d'argent, une piece d'argent, appellée Mortxion.*

† **MORUA**, Gall. *Moruë*, Piscis genus. Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 98: *Item grossa bestia onerata.... piscibus, atebibus, Morua et similibus, debet pro pedagio octo denarios.*

* **MORUBULA**, an Horreum in quo decimæ reconduntur? Charta ann. 962. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 699: *Decimam etiam unius vici, in qua sita est cæterarum Morubula.*

MORUCLA, Boletorum species, Gallis, *Morille*. Monachus Saviniensis in Vita S. Mathei Abbatis Cluniac. cap. 14: *Quadam die ad horam refectonis suæ sibi jubet parari Moruclas, quæ species sunt ejusdam boleti, quas Sibrandus famulus ejus confractas, et nulli usui aptas invenit. Infra: Jussit iterum perquiri, si inibi vel in circuitu quo conserderant, aliquas invenissent Moruclas.*

MORVISIUS, ita dicta moneta aurea Alphonsi Regis Hispaniæ, voce, ut videtur, detorta ex *maravedinus*. De hac moneta specie multa commentatus est Covarruvias in Collat. veterum numismatum cap. 6.

† **MORULA**, Brevis mora. Bernhadi de *Breydenbach* Iter Hieros. pag. 274: *Quomodo tam parva Morula temporis, tanta hostium manus cecidisset, nisi, etc.* Utitur August. Confess. lib. 11. cap. 23.

* *Brevis temporis vix transacta Morula*, apud Elmham. in Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 71. pag. 205.

† **MORULARE**, Moram trahere, manere. Guillelmus Gemmet. lib. 2. Hist. Norman. cap. 8: *Cumque diu Morulans Walgras depopularet.* Histor. Harcur. tom. 4. pag. 1317: *Interim Rex Ludovicus Morulans Rothomagensis urbis mœnibus, etc.* Dudo de Ducibus Norman. apud Duchesn. Script. Norman. pag. 113:

Quia dux bonus et Comes almus
Eris indegenæ Morulanti hic,
Eris et decus ecclesiarum.

* Hinc *Morueux*, non *Morveux*, qui lares fovet, homo ignavus, iners, in Poem. reg. Navar. tom. 2. pag. 135:

Or s'en front cil vaillant bachelier,
Ki aiment Dieu et l'onour de cest mont,
Ki sagement voelent à Dieu aler;
Et li Morueus, li ceandreus demouront.

Unde *Morueum*, Morose, mœste, in Hist. Joan. de *Saintré* pag. mihi 530. Vide supra in *Caminata* 1.

† **MORULI**, *Verberibus acriores facti, a moris nigris dicti.* Amalth.

* **MORULUM**, dimin. a *Morum*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mora, Prov. morum, Morulum, cessum.*

* **MORULUS**, a Gall. *Mors*, Frenum. Charta ann. 1361. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 78: *Petrus Gosini de Caramanno.... tenetur facere quoque anno pro amparantia unum Morulum parvum, cum sonnulis argenteis et layssis de cirico, pro quibusdam bonis, sitis prope villam Montis Galhardi, sine aliqua alia servitute.*

† 1. **MORUS**, f. *Morosus*, in Charta Alfonsi Reg. Aragon. Vide *Mais*.

2. **MORUS**, Locus palustris. Vide *Mora* 2.

* **MORUTA**, vel *MORUCA*, Piscis genus, Gall. *Morue*. Comput. Mss. ann. 1244: *De alleciis et Morutis datis Guillelmo de Lorriac.* Vide *Morua*.

* 1. **MOS**, Pensitatio, quæ ex more præstat, cujus initium ignoratur et a quo inducta. Charta ann. 1295. in Chartul. Cluniac. : *Jocerannus Grossus, Branceduni dominus,.... concedo quitationem, quam Stephanus dominus Calvimontis fecit monachis Cluniacensibus de Bernardo des Pomiers, quem ipse Stephanus quitavit ab omnibus, exceptis Moribus usis in villa de la Verrere.* Vide *Consuetudo* 4.

* 2. **MOS**, [Gall. *Mors*. «... Pro uno capsali et I. Mos pro brida...» (T. 22, p. 380. Arch. Histor. de la Gironde.)]

* **MOSAGIA**, *Lo fluxu de sangue*, pro *Moragia*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

MOSAICUM. Vide *Musivum*.

MOSARABES, dicti Christiani in Hispania, qui sub Arabum dominatu vivebant, quasi mixti Arabibus, ut censent Stephanus Præceptor Ulyssiponensis de Miraculis S. Vincentii Ulyssipone editis cap. 1. n. 3. *Surita* lib. 1. Indic. Aragon. æra 752. et ex iis Baronius anno 633. n. 87. Quippe *Musa* Arabice Christianum significat, ut auctor est Blanca ann. 714. quod etymon attingit Julianus Toletanus, cui *Mixtarabes* dicuntur: *Era 757. die Madii data est civitas Toleti Mauris sub hac conditione, ut relinquere Christianis septem Ecclesias, Mixtarabum quas vocant, etc.* Infra: *Erant autem ipsi Mixtarabes sanctæ Justæ, ubi jacent in pace, etc.* Alii volunt Mosarabes dictos a Muza Arabum duce, qui Hispaniam domuit. Jacobus de Vitriaco in Hist. Hierosol. cap. 80: *Illi vero Christiani, qui in Africa et Hispania inter Occidentales Saracenos commorantur, Mosarabes nuncupati, Latinam habent literam, et Latino sermone in scripturis utuntur, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ, sicut alii Latini, cum omni humilitate et devotione obediunt, ab articulis Fidei vel Sacramentis ab ullo deviantes, etc.* Adde Eugenium III. PP. Epist. 83. *Sanutum* lib. 3. part. 8. cap. 4. *Vitam S. Theotonii Canonici* part. 2. cap. 2. n. 8. Horum Officium divinum, *Mosarabis* inde appellationem retinuit, jam olim, et maxime D. Leandri Hispanensis et D. Isidori temporibus usitatum. Imo hoc usa est Hispania usque ad Alphonsum VI. quo tempore auctoritate Gregorii VII. PP. mutatum est æra 1109. ut est in Charta S. Ramirezii Regis Aragon. descripta in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 16. licet et Toleti adhuc in sex Paro-

chii servetur, et in Cathedrali Ecclesia in sacello Fratris Francisci Ximenes, ac Salmaticæ statis diebus in secello Doctoris Talabricensis. Ordinem vero divini istius officii descripsit et edidit Eupenius Roblesius, ex quo in Bibliothecam Patrum relatus est, tom. 6. ult. Edit. De Mosarabico sive Gothico officio in aliquot Ecclesiis Hispanicis consulendi Rodericus Toletanus lib. 6. Hist. cap. 26. 27. Ambrosius Moralis lib. 12. cap. 19. Mariana lib. 9. cap. 17. 18. etc. V. Bivarium ad Pseudochronicum Marci Maximi pag. 424. Notas ad Concilia Hispaniæ ann. 1068. et Sebast. Cobarruviam in Thesaurio linguæ Castellanae. Huc etiam spectant Epist. 63. 64. 83. Gregorii VII. lib. 1. et Epist. 18. lib. 3. Epist. 2. lib. 9.

* Consule præterea P. *Le Brun* de Liturg. et Tract. Hist. Chronol. de Liturg. ant. Hisp. initio tom. 6. Jul. Act. SS. cap. 4. § 2.

MOSARITES, perperam, ni fallor, pro *Mosarabes*, editum in Chronico Mauriniacensi pag. 379.

* **MOSATA**, Præstationis species ex vino, vel Modus agri vineis consitus. Vide supra *Morada* et *Morata* 2. Charta ann. 1350. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 611: *Item in et pro Mosata vini, æstimata viginti quatuor solidos Turonenses.*

* **MOSCADUS**, Ital. *Moscado*, *Maculis*, quasi muscis, distinctus, Gall. *Mouchetté*. Monstra ann. 1339. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 182: *D. Pontius de Villamuro miles et baro cum equo ferando, facie Moscada, æstimato cc. libras.* Vide infra *Moscopus*.

† **MOSCATELLUS**, Ital. *Moscadello*, *Apiana* uva, Gall. *Raisin muscat*, *Statuta Astens*. cap. 97. fol. 35: *Si quis homo vel femina vendiderit uvas præter Moscatellum... amittat pro pena sol. x. Astens.* Occurrit præterea in Statutis castri Raldadi lib. 3. fol. 51. Vide *Muscattellus*.

† **MOSCHEDA**, Templum Mahumetanorum, Ital. *Moschea*, nostris *Mosquée*. Continuat. Chronic. Andr. Danduli ad ann. 1291. apud Murator. tom. 12. col. 408: *Melchisadar soldanus Babiloniæ.... civitatem Achon... die XVIII. Maii viriliter cepit, quam statim, exceptis Moschedis, fecit funditus ruinari, etc.* Vide *Meschita* et *Muscheta*.

* **MOSCHETA**, Templum Mahumetanorum. Acta S. Peregr. tom. 1. Aug. pag. 78. col. 2: *Duxerunt ad Moschetam, id est ad synagogam eorum, ad templum Dei ipsorum, ut ibi incensum offerret Mahometæ.* Vide *Moscheda*.

† **MOSCHETTA**, Telum quod balista validiori emittitur. Chron. Estense ad ann. 1309. apud Murator. tom. 15. col. 365: *Propter magnam multitudinem Moschettarum quas sagittabant, dicti domini de Ferraria non præsumperunt accedere ibi ad domum prædictam.* Vide *Muschetta*.

MOSCHETTUM. Vide in *Muscarium*.

MOSCHUS, *Moscus*. Vide *Muscus*.

MOSCLA, [Telæ tenuioris species; Picardis nostris *Musquinier*, qui ejusmodi telas textit.] Gobelinus Persona in Cosmodromio cap. ult.: *Quod in refectorio simul rescicerentur,.... silentium in locis debitis servarent, cellas Moscius fenestras haberent, nec lectis de plumis, neque camisiis lineis uterentur, etc.* [* Vide supra *Melocineus*.]

* **MOSCLARIS**, Hamus, Massiliensibus *Musclau*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mosclalh, Prov. hamus*. Charta ann. 1252. ex Tabul. Massil.: *Et de quodam modo piscandi alio utili, consueto*

jam est diu fieri cum Mosclari magna, personarum multitudo dictæ civitatis Massiliæ victum suum solita est lucrari.

* **MOSCOSUS** Maculis, quasi muscis, distinctus et varius, Gall. *Mouchetté*. Monstra ann. 1339. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 132: *Ahven Dunzen cum equo ferrando Moscoso, lxx. libras. Vide supra Moscadus.*

* **MOSEMINATA**. [Plantationes adultery. DIEF.]

† **MOSENA**, Species bladi, *Moussene* apud inferiores præsertim Occitanos, Vasconibus *Mouzene*. Sententia arbitraris ann. 1292. inter abbatem et consules de Gimonte: *Alia vero blada quæ ligari non possunt in eorum paleis ut est milium, fabæ et Mosenæ, et alia similia, partiantur.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mossenna, Prov. solia. Vide mox Mossola.*

† **MOSIBUM**, MOSIVUM. Vide *Musivum*.
† **MOSICHA**, *Pocha*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **MOSINA**. [Genus repositorii. DIEF.]
† **MOSLEMES**. Vide *Musulmani*.

† **MOSNARE**, f. Mansio, domus molitoris. Charta Oliverii abbatis S. Johan. Angeriæ. ann. 1285. in Tabular. ejusd. monast. pag. 196: *Item prædictum Mosnare nostrum situm subius molendina de Codreto in aqua... cum omni jure et deverio quod habemus et habere debemus in dicto Mosnari et aqua et circumstantiis ipsius.*

* **MOSNERIUM**, Molendinum, vel Aqua, qua mola versatur. Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 185. vº: *Gislebertus de Rochefort do et concedo... ecclesiæ S. Joannis Angeliensis... ex integro usatgium et ribatgium ab estero Sebilio usque ad Mosnerium de Labessa de ponte Natali. Vide Mosnare.*

* **MOSO**, *Lo factore*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **MOSSEN**, in Aquitania, Occitania, Vasconia, Bearnno, et alibi: voce composita ex *Mos* et *Sen*, quasi diceret *Meus Senior*, idem esse quod Francis *Messire*, observat Petrus de Marca lib. 3. cap. 9. Marcæ Hispan. col. 261.

† **MOSSES**, Locus uliginosus, stagnum, Anglis *Mosse*. Cambdenus in Descriptione Lancastrensis agri: *Ubique solo tolerabili, nisi uliginosis quibusdam et minus salubribus locis, Mosses vocant, qui tamen hæc sua incommoda, commodis suis resarciunt uberioribus. Vide Mussa 2.*

MOSSICLUM, in Gloss. Saxonico Cottoniano; in alio *Mosicum*, r. a. u. Voces admodum incertæ. [Legendum forte ex Somnero *Mosylicum*, et Rubus *Mosylicus* intelligendus.]

* **MOSSOLA**, ut supra *Mosena*. Charta ann. 1469: *Tres cartones cum dimidio bladi frumentali seu Mossolæ.*

† **MOSSUS**, Dimotus seu luxatus. Processus de S. Thoma Aquinate tom. 1. Martii pag. 695: *Ex qua percussione os ipsius brachii quod jungitur cum humero, erat totaliter Mossus et fractum.*

* **MOSTA**, Pensatio pro molitura frumenti, f. pro *Molta*. Charta Guill. de Rupibus ann. 1209. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 356: *Dederunt molendina de Rogeret,.... et totam Mostam et Molentes parochiarum de Precineo et de Courtilliers. Mosrage*, pro ipsa molitura, in Charta ann. 1254. ex Chartul. 2. Fland. Cam. Comput. Insul. fol. 23. rº: *Li moullins devant dis ne peust souffire au Mosrage de la ville de Hulst.*

† **MOSTALE**, Species tenementi, ad excolendum sub onere præstationis, cen-

sus et operarum concessi. Charta ann. 812. tom. 2. Annal. Benedict. pag. 719: *Dono, donatumque esse volo in perpetuum pro bona ecclesiæ retributione, hoc est res infra civitate Nemauso, id est mansum seniore, ubi ipse commanere videor, cum reliquis mansis ad ipsum mansum aspectibus, cum ædificiis... hortis, vineis et Mostalibus. Infra: Concidis, communis, Mostalibus, etc. Vide *Motalis*.*

* **MOSTARDERIA**, a Gallico *Moutardier*, Intrita sinapis vasculum, in Instr. ann. 1498. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 259. col. 1. Vide *Mustarda*.

* **MOSTASAFUS**, Cujus officium, *Mostasafia* nuncupatum, pluribus describitur, in Charta institutionis ejusdem a Petro III. reg. Aragon. ann. 1399: *Cum pro parte consiliarios ac proborum hominum universalitatis civitatis Barchinonæ nobis fuerit instantissime supplicatum, ut pro bono statu dictæ civitatis et habitatorum ejusdem concedere dignaremur, quod officium Mostasafæ sit de cetero in civitate jam dicta; ea propter nos... concedimus, quod amodo in civitate ipsa sit Mostasafus, qui dictum Mostasafæ officium teneat atque regat, sub modo et forma inferius comprehensis; quique eligatur anno quolibet in festo S. Andree... Statuentes ac etiam ordinantes, quod dictus Mostasafus... teneat penes se originalia ponderum et mensurarum, tam panis, vini, olei, pannorum et aliorum omnium, quæ venduntur ac vendi consueverunt sub penso, pondere vel mensura... Qui quidem Mostasafus in fine sui officii subsequenti successori in officio suo dicta originalia tradere teneatur. Dictus vero Mostasafus, sine vicario, bajulo et alio officiali nostro, auctoritate propria sui officii, recognoscat et possit recognoscere et judicare pro veris et falsis pensa, pondera et mensuras, et delinquentes punire, vel eis gratiam facere usque ad decem solidos Barchinonenses tantum et infra, et etiam ultra decem solidos, cum et de consilio vicarii vel bajuli Barchinonæ... Tertia pars (pœnæ) curiæ nostræ; tertia vero universalitatis civitatis prædictæ, et tertia dicto Mostasafæ pro suo salario et labore, factis tribus et æquis partibus adquiratur... Dictus vero etiam Mostasafus habeat seu teneat, et habere seu tenere debeat unum vel duos sagiones, qui sibi assistant continue, vel illi qui ponderabit pro eodem, et illud, quod sagionibus ipsis vel alteri eorum per ipsum Mostasafum in executionem ipsius officii mandatum fuerit, exequantur. Teneatur esse ipse Mostasafus, et in fine anni, quo dictum dimittit officium, reddere rationem et computum bajulo nostro Barchinonæ vel ejus locumtenenti, presentibus consiliariis dictæ civitatis... Dictus tamen Mostasafus, si occurrerit dubium de aliquibus rebus, an sint malæ, mixtæ, incameratæ vel falsæ, de et cum consilio consiliarios prædictæ civitatis cognoscat et determinet supradictam (pœnam) secundum ordinationes seu statuta, quæ per dictos consiliarios edita fuerint super eis, et faciat prout cognitum fuerit, executionem publice per plateas, et exhiat colonias sive pœnas a delinquentibus seu transgressoribus, prout sibi visum fuerit expedire... Præterea super discentionibus et quæstionibus operum, portaliarum, fenestrarum, despilleres, stillicidiorum, parietum mediorum, viarum et aliorum consimilium, idem Mostasafus cognoscat et procedat summarie et de plano, non recepta in scriptis petitione vel responsione, sed solum rationibus partium verbo auditis, et ea omnia determinet et dicat verbo*

tantum, per se vel cum et de consilio, si dubia sibi occurrerint, consiliarios civitatis prædictæ, ac illorum qui præterito tempore ipsum officium tenuerint; a qua quidem cognitione vel decisione nemini liceat appellare, et si fuerit appellatum, ipsis appellationibus non admissis, dictæ causæ seu quæstiones per dictum Mostasafum terminentur et etiam exequantur. Nos enim jam dicto Mostasafæ tenore præsentis Cartæ damus et concedimus cognitionem, decisionem, executionem et executionem omnium prædictorum et etiam universorum et singulorum bannerum ordinatorum per consiliarios et probos homines dictæ civitatis Barchinonæ presentes et futuros, super illis rebus videlicet, super quibus in civitate Valentis banna exhiuntur ac levantur per Mostasafum ejusdem, ac super eisdem omnibus et singulis eidem potestatem et liberam facultatem conferimus, ut superius continetur. *Mustaçafus* et *Mustaçafia* ex eadem Charta in Cod. reg. 4673. Acad. Hisp. in Diction. Almotazen, Publicarum mensurarum et ponderum curator, ædilis.

† **MOSTAYLA**. Charta ann. 1327. in Tabul. S. Victoris Massil.: *Tertia mensis præteriti fecit carricari LXII. giaras alquitrani, et tria pondera de Mostayla. An mustela seu mustelinæ pelles? nostris olim Moustoille vel Moustille pro mustela, Belette.*

† **MOSTELLUM**, *μόστωμα*, *Monstrum*. Supplem. Antiquarii et Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangern. [Adde ex Castig. in utrumque Glossar. an *Monstrellum*?]

* **MOSTILLUS**, **MOSTULUS**, *dimin. a Mos, costuma*, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

MOSTERINUM. Anonymus [quem Nicolaum de Jamsilla esse docet Murator. tom. 8. col. 576.] de Rebus gestis Frederici II. Imp. pag. 843: *Inter quos currus unus inventus est Mosterinis et flabellis tantum oneratus, quæ pro infirmis deferbantur ad muscas depellendas, vel ad refrigerium caloris incendii faciendum, et aliis rebus medicinalibus oneratus, etc. [Codex alter apud laudatum Murator. habet: *Mosternis*.] Legendum moscherinis: muscarium enim Italis est moscherrino, voce a Latino formata.*

† **MOSTIERA**. Vide *Molta 2*.

* **MOSTONAGIUM**, Tributum ex vervecibus seu *mutonibus*. Charta Caroli regent. ann. 1358. ex Bibl. reg.: *Item Mostonagium regium, quod colligi debet et recipi quolibet anno circa festum ascensionis Domini. Vide in Multo.*

† 1. **MOSTRA**, pro *monstra*. Militum recensio, ab Ital. *Mostra*. Charta ann. 1372. apud la Faille tom. 1. Annal. Tolos. inter Instrum. pag. 96: *Promittent nobiles Mostram facientes tempore dictæ Mostre prædictis deputandis, sub eorum bona fide et alii Nobiles jurabunt ad Sancta quatuor Dei Evangelia eorum manibus dexteris tangenda, quod ipsi revelabunt quam primum poterunt comode Marescallo seu Marescallis dictæ guerræ omnes illos quos viderint vel sustinerint aliqua bona a subditis regis mediate vel immediate rapientes, etc. Vide *Monstrum 1*.*

* Charta ann. 1356. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 236: *Item quod Mostre per deputatos ab universitate recipiuntur. Inter servitia vassallorum dom. Apchon. in ejusd. Terrear. recensetur: Mostram facere totiens quotiens.*

* 2. **MOSTRA**, Ostensio, specimen, Gall. *Montre*, Ital. *Mostra*. Stat. ann. 1454. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 286. col. 1: *Eidem Pellorgas tradi-*

dit *Mostram dictorum allecorum, ut manifestaret quibuscumque de dictis allecis emere volentibus; in tantum quod idem Pellorgas, una cum Mostra dictorum allecorum, fuit et accessit... ad mercatores.* Stat. Astæ collat. 15. cap. 26. pag. 45. r.º: *Statutum est quod aliquis portator, non possit stare sub sectariatico nec tenere Mostram alicujus grani sive blavæ.* Vide supra *Monstra* 3.

* 3. *MOSTRA*, Instrumentorum exhibitio, quibus quis in jure se legitimum possessorem rei alicujus esse demonstrat. Arest. parlam. Paris. ann. 1331. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 96: *Dicto milite petente dictas altas voariam et justitiam dicti burghi villæ d'Ensaude, prout inde Mostra seu venda facta fuerat.* Vide *Monstræ*.

* 4. *MOSTRA*, *MOUSTRA*, Certa mensura nemoris, quæ monstratur, id est, designatur cædenda. Charta ann. 1263. ex Tabul. Major. monast.: *Dedit abbatiæ Majoris monasterii... peciam terræ et nemoris, sitam inter Mostram Stephani de Toufou militis et antiquam Mostram de Gihart.* Vide supra *Monstrata*.

* *MOSTULUS*. Vide supra *Mostillus*.
MOSTURANGIA. Vide *Mousturangia*.
 † *MOSUM*, vel *MOSUS*, f. pro *Mansum*. Regest. feodorum Campaniæ fol. 82. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 946: *Henricus de Hans, ligius, post Comitum Barri-ducis, et Comitum Grandisprati, ut dicit, de his quæ Comitissa Suesionensis tenuit apud Hans; scilicet de bosco, Moso, et charuagio.*

1. *MOTA*, Collis, seu tumulus, cui inædificatum castellum, [idem quod in Delphinatu aliisque provinciis *Poyppia* nuncupatur. Vide in hac voce.] *Mote*, in Consuetud. Arvernensi cap. 12. art. 51. *Mote Seigneuriale*, in Consuetudine Trecenti art. 14. et Calvimontensi artic. 8. Lambertus Ardensis pag. 147: *Motam altissimam, sive duxjonem eminentem in munitionis signum firmavit, et in aggerem coacervavit.* Orderic. Vitalis lib. 10. pag. 772: *Et fortissimam, quam apud Balaonem possidebat, Motam Regi tradidit, per quam totum oppidum adversariis subactum paruit.* [Charta ann. 1272. apud Guiche non. pag. 21: *Perretus de Salmoya... recognovit se tenere a Domino Baugiaci Motam seu poypiam, quam habet apud Salmoya cum propriis et fossatis.* Regimina Paduæ ad ann. 1530. apud Murator. tom. 8. col. 433: *Ierunt die prædicta summo mane per viam Pontis-corvi versus quamdam Motam magnam, quam faciebat facere dominus Canis cum mulfossis et tajaritis ad claudendum Paduanos.* Tabular. Veteris-villæ: *Filii Gualteri Trusses dederunt abbatiæ Veteris-villæ totum pleissicum suum et Motam et sedem molendini.*] Occurrit apud Sugerium in Lud. VI. cap. 20. Bromptonum in Stephano Rege, in Chronico Andrensi pag. 596. in Gestis Dominor. Ambasiensium cap. 6. n. 9. apud Albertinum Mussatum lib. 6. de Gest. Henrici VII. rubr. 3. [Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 66. etc. Le Roman de Vacce MS.:

Hubert de Rie est à sa porte
 Entre le mostier et sa Mote...
 Encore est Hubert son son pont
 Gardoit à val, gardoit à mont.

La Bataille des sept Arts MS.:

Tuit chapelèrent sus Aristote
 Qui fu fier com chastel sur Mote.]

Ejusmodi porro *Motas* præclare describit Joannes de Collemedio in Vita B. Joannis Episc. Morinorum cap. 6. n. 25: *Mos namque est ditioribus quibusque re-*

gionis hujus hominibus et nobilioribus, eo quod maxime inimicitias vacare soleant exercendis, et cædibus, ut eo modo ab hostibus maneant tutiores, et potentia majore, vel vincant pares, vel premant inferiores, terræ aggerem quantæ prævalent celsitudinis congerere, eique fossam quam late patentem, multamque profunditatis altitudinem habentem circumfodere, et supremam ejusdem aggeris crepidinem, vallo ex lignis tabulatis firmissime compacto, undique vice muri circummunire, turribusque secundum quod possibile fuerit per gyrum dispositis, intra vallum, domum, vel quæ omnia despiciat, arcem in medio edificare, ita videlicet ut porta introitus ipsius villæ non nisi per pontem valeat adiri, etc. *Motas* vero quasi *metas*, seu acervos, dictas vult Octav. Ferrarius in Orig. linguæ Ital. Vide *Meta* 1. [* et Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 504.]

* *Ipsium castrum, præcipua feudi domus.* Charta ann. 1329. ex Chartul. 21. Corb. fol. 195: *Premierement le Motte et les fossez d'entour le Motte de Maieux. Le Motte de men manoir de Cateux et les fossez entour, in alia ann. 1331. ibid. fol. v. Sans raparelier Motte ne fossez, in Ch. dom. Musiaci ann. 1292. ex Tabul. S. Petri Carnot. Moteau etiam nostris, pro gleba. Lit. remis. ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 114. bis. Perrin de S. Denis prist un Moteau de terre de forge et le jeta par jeu à Guillot. Pro cujusvis rei collectione legitur in aliis Lit. ann. 1388. ex Reg. 135. ch. 26: *Lesquelz venoient recevoir les quedes, que leur pere avoit acheté dudit débiteur, chacun cent de Motiaux, le pris de trois solz Paris.**

☞ *Mota* vero ea notione duplicis est generis: una quæ præcipuum est feudi manerium, de qua Consuet. Trecentis tit. 2. art. 14: *Le principal chastel ou maison, fort, Mote, ou place de maison seigneuriale.* Altera quæ in villenagio possidetur, cujus tenentes in Annal. Fuldensibus dicuntur *homines Motales* et *Motales servi*, quorum conditio eadem perinde est ac eorum qui *servi glebæ*, Gall. *Mortailles* nuncupantur. Vide *Customar.* gener. tom. 4. part. 1. pag. 411. et seq.

† *MOTTA*, Eodem significato. Charta ann. 1112. apud Musnier in Augustodun. part. 3. pag. 44: *Consteor tenere in feudum... domum et Motiam meam de Cluniaco, etc.* Chron. Parmense ad ann. 1297. apud Murator. tom. 9. col. 837: *Et multi homines capti et ducti in carceribus Communis Parmæ; inter quos fuit captus D. Simon de Manfredis, qui aufugerat in quadam sua Motta, et ductus Parmam in carceribus; quæ Motta capta et combusta fuit, et erat in terra Scazani.*

† *MOTA*, Quævis eminentia. Charta ann. 1319. in Tabular. Montis S. Michaelis: *Cum contentio moveretur inter Priorem de Monte Doli et Robinum Paicnel clericum super quadam Mota seu platea in qua nos solebamus habere molendinum ad ventum, quæ platea nominatur magna Mota.*

2. *MOTA*, Curia, placitum, conventus, ex Saxonico gemote, *conventus*. Vide in *Gemotum*. [Chartularium 2. Campaniæ ex Bibl. Colbert. fol. 166. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 776: *Comes habet census suos apud Chableias, in quibus habet vendas, et homines suos, et Motam, et plateas circa Motam, et domos in castro et in burgo. Creditæ et Motæ fuerunt similiter xxxii. in Annal. Mediolan. ad ann. 1258. apud Murat.*

tom. 16. col. 659.] Charta Mathildis Imperatricis filiæ Henrici I. Reg. Angl.: *Sciatis me fecisse Milonem de Glocestre Comitem de Hereforde, et dedisse ei Motam Herefordiæ cum toto castello in feudo et hæreditate sibi et hæredibus suis, ad tenendum de me et hæredibus meis. Hinc forensibus Anglis to mote, est placitare; Scotis, to mote, unde illis the mote hill, i. mons placiti, de quo in *Malbergium*. Sed in hac Charta videtur *Mota* usurpari pro colle seu tumulo cui inædificatum castellum, non vero pro curia, aut placito, tametsi *motas* ejusmodi seu colliculos, ita dictas censuerim, quod in iis placita dominorum tenerentur, indeque *montes placiti*, appellatas. [Vide *Muta* 6.]*

3. *MOTA*, Expeditio bellica. Vide *Movere* 1.

4. *MOTA*, *MOTARIUM*. Charta Philippi Regis Franc. ann. 1200. in Magno Pastoralis Eccles. Parisiens. lib. 21. Ch. 21. et 26: *Motas quoque et piscationes, sive in Motariis, sive in aqua mortua, sive in magno fossato, etc.* Idem forte quod *montatio*. Vide in *Montagium*.

☞ Rem non attigit Cangius; *Mota* quippe hic nihil videtur nisi igniaria illa et palustris gleba, quæ Gall. *Tourbe*, Parisiis *Mote* dicitur. *Motarium* vero palustris est locus, unde ejusmodi *Motæ* eruuntur. Charta ann. 1210. in Tabular. Calensi pag. 226: *Nos vero Ansello et hospitibus qui in prædicta possessione continentur ad usus suos marescum concessimus, ut Motas accipiant, et brueriam in scopulo.* Charta ann. 1472. apud Th. Blount in Nomolex. Anglic.: *Rogerus tradidit præfato Thomæ tria stagna et unam Motam piscariam existentem infra manerium D. de Yeffyn, habenda et tenenda prædicta tria stagna et prædictam Motam cum tota piscatione in eisdem.* Vide *Motaticum*.

* Non melius de igniaria et palustri gleba exponitur: aggerem enim sonat, quo continentur aquæ, cui construendo et reparando facultas conceditur cespites eruendi, ut ex sequentibus mihi manifestum est. Charta Awalonis de Sollegniaco ann. 1188. ex Tabul. S. Mariani Autiss.: *Quia vero molendinarii et homines nostri ad continentendam aquam Motas de eisdem pratis auferre consueverant, hæc omnino deinceps fieri prohibuit.* Alia Alani de Montetenero in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 543: *Cum omnibus et singulis dictorum molendinorum pertinentiis, scilicet chauceis, exassis, exclusis, Motis, motagiis, piscaturis, rivagiis, etc.* Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 439: *Et quædam Mota sive platea, sita super duo stagna dictæ villæ. Quæ sic Gallice redduntur in aliis eadem de re Lit. ejusd. ann. ibid. pag. 444: *Et la Mote qui est sur les deux estangs du chastel de Limoges.* Charta Rob. de Veteriponte ann. 1380. ex Chartul. S. Joan. in valle: *Le prieur (de S. Nicolas de Courbeville) ou priours de leur droit peuet et pourront prendre Mote et motage en touz noz frouz, pour la réparation de touz leurs molins, lices et chauciés, sanz contredit de nous, ne de nos gens.* Quibus haud invite applicari possunt, quæ allegantur supra: appellationis vero rationem nemo non videt. Vide *Motaticum*.*

* *MOTA PAPELARDORUM*, Terreus agger, qui hodie *Le terrein Notre-Dame* appellatur. Sent. ann. 1282. ad calcem Necrol. eccl. Paris. Ms.: *Item de septimo articulo, videlicet de Mota Papelardorum; ordinamus quod nihil projiciatur in aquam, per quod cursus aquæ*

valeat impediri, *Mota permanente ut prius.*

5. **MOTA**, Campanula. Vide *Muta* 4.
6. **MOTA CANUM**, ex Gall. *Meule de Chiens*. Vide *Prynneum* in *Libertatibus Eccles.* Angl. tom. 3. pag. 930. 931. [Le Roman de la guerre de Troyes MS. :

Un cerf troverent maintenant
De xvi. ramers fiers et grant,
Les Muetes li ont descoplées
Baudes et bien entalenties.]

* 7. **MOTA**, *Obitus de Mota* sæpius occurrit in *Obituariis*, celebrandus pro Cardinali de Mota.

* **MOTABILITER**, hoc est in transitu, apud Virgil. Gramm. pag. 91.

* **MOTACISMUS**. Vide *Metacismus*.
* **MOTADENCHUM BLADUM**, Miscellum frumentum. Charta ann. 1313. in Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 1: *Pontius Petri de Salviano domicellus vendidit universitati prædictæ tres eminas bladî MotadENCHI censuales*. Vide supra *Mitadenchum bladum*.

* **MOTAGIUM**, Obligatio, qua vassallus *placitis* domini sui interesse tenetur; *Mota* quippe idem quod *Curia*, *placitum*. Vide in hac voce num. 2. Charta ann. 1361. in Reg. 92. Chartoph. reg. ch. 10: *Avons baillié à Regnaut Willot... en pur fieffage à fin et perpétuel héritage nostre manoir de Berengerville... avecques certaines franchises; c'est assavoir... estre franc de Motage et de guet en nostre chastel*. Alia notione, vide in *Motaticum*.

* **MOTALDUS**, Idem Muratorio qui *Mundualdus*, Tutor. Vide in hac voce. Charta ann. 936. apud eumd. Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 135: *Per largitatem Motaldi filio itemque Motaldi item ex Alemagnorum genere, etc.*

* **MOTALIS**, Modus agri, jugerum. Tradit. Fuld. lib. 1. cap. 3: *Trado in elemosynam... quidquid proprietatis habeo in Larungum et in Sulzidorpfero Marcu, nisi tamen in Larungum 20. Motales, id est, jugeres, et unam arialem*. Occurrit præterea hæc vox, sed nescio in eadem notione, in Charta Garsie Regis Navarra æræ 1034. apud Antonium de Yezper in Chron. Ordin. S. Benedicti tom. 1: *Id est, de Guardia de Comitite per semitam ad vallem de Pozos, desursum ad illam arborem vallis de Fabrici, et per illum Motalem usque ad portellum medianum*. [Ubi *Motalis*; ni fallor, idem ac *Mota*, eminentia.] Hinc emendanda videtur Vita S. Domitiani, apud Guichenonum: *Et ipsum campum secundum Morales defunctos cum integritate vobis donamus*. Legendum enim censuerim, *motalis definitos*.

* Recte *Motales* pro *Morales* emendat Cangius; sed nescio an non retinenda sit vox *defunctos*; ita ut sensus sit, *campum, qui mihi jure manus mortuæ motalium hominum competit, vobis donamus*. Bonis quippe *Motalium* hominum succedebant domini feudales, ubi non aderant hæredes masculi. Vide in *Mota* 1.

* **MOTARIUM**. Vide *Mota* 4.

* **MOTATICUM**, quid sit, docet Tabularium Majoris Monast. Turon. seu Vendocinense Thuani, Charta 87: *Et quidem census 4. denar. de terra illa reddebatur, non tamen pro palatico, sed pro Motatico, hoc est, pro eo quod ex ipsa terra prenditur ad opus exclusæ molen-dini illius*. [Est ergo *Motaticum* præstatio, quæ pro facultate erudiendi *Motas* seu *cespites* exigitur. Vide *Mota* 4.]

* **MOTAGIUM**, Eadem notione. Charta

ann. 1225. in M. Pastoralis Eccl. Paris. lib. 16. Ch. 14: *Si autem contigerit quod Canonici Parisienses prædictas pasturas ad prata, vel Motagium, vel terras arabiles, vel ad alios usus reducerint, etc.* Tabularium Monasterii Deiparæ de Josaphat Charta 1213: *Reliquit Ecclesiæ de Chevass 6. denarios censuales, quos Hugo de Suavilla Miles mihi debebat pro Motago sui molini*. Tabular. Absiense: *Duas sextariatas terræ et lo beth ad molendinum, e lo Motage al besh adobar, e l'autre Motage subtu pratum, etc.* Infra: *Qui etiam percalcavit terram e lo Motadges ad molendinum cum Petro Abbate, etc.* Liber Chirographorum ejusd. Monasterii fol. 20: *Et concessit ipse Petrus rivagium et Motagium molendini, etc.*

* 1. **MOTATIO**, Lis, controversia, qua quis a possessione amoveri potest. Charta apud Hiccesium Grammat. Anglo-Sax. pag. 174: *Ut hæc largitio eo stabilior sine Motatione et disceptatione perseveret.*

* 2. **MOTATIO**, Vulner non grave, levis percussio. Canones Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 6: *Si ad terram non perveniat (sanguis) percussor ancillam reddat; si in specie ejus, tertiam partem de argento retribuat. Percussio ejus ancillæ pretio restituatur, Motatio ejus, ut prædicimus, sanetur.*

* **MOTAVITOR** vel **MOTAVITUS**, Artifex, nescio quis. Libert. Petræ assisiæ ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 647: *Item quod dicti consules possint instituire et destituere bajulum seu bajulos super quolibet ministerio textatorum, macellariorum et aliorum Motavitorum similium*. Ubi forte legendum *Mecanicorum*.

* **MOTBEL**, Anglo-Saxonibus, Campana qua conventus publicus indicitur, *Campana bannalis*: a *Mot*, conventus et bell, campana. Leges Edwardi Confess. cap. 35: *Debent statim pulsatis campanis, quod Anglice vocant Motbel, convocare omnes et universos, quod Anglice dicunt Folmote, i. vocatio et convocatio popularum, etc.* Vide *Campana bannalis*, in *Campana* 2.

* **MOTELETUS**, Globulus, Gall. *Motte* vel *Pelote*. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 639: *Cum multi juvenes... de nive ad invicem luderent, et unus contra alium projicerent plures globos sive Moteletos nivis, etc.*

* **MOTELLA**, diminut. a *Mota*. Charta ann. 1256. in Tabul. S. Nicasii Remens. *Vendidit totam tenuriam, jardinum, Motellam, terras, etc.*

* Pro *Parva insula*, in Charta ann. 1319. ex Reg. 60. Chartoph. reg. ch. 69: *Item pro quadam Motella, sita in Sequana, tres solidos.*

* **MOTEONUS**, Mensuræ annonariæ species, nostris *Moiteon*. Charta ann. 1278. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 224. v: *Debet censualiter dom. Jacobus de Valle quinque Moteonos avenæ ad mensuram dicti loci. Et fol. 225. r: Debet censualiter dom. Guillermus Fatui unum Moteonum frumenti ad combulum... unum Moteonum siliginis ad combulum*. Vide supra *Moitonnus*.

* **MOTEFUM**. Cantus ecclesiasticus, quem *Motet* vulgo dicimus. Guillelm. Durandus de Modo generalis Concilii celebrandi cap. 19: *Videtur valde honestum esse quod cantus indevoti et inordinati Motetorum et similium non fierent in Ecclesia, etc.* [Le Roman de la Rose MS.:

Qu'il feist rimes jolivettes,
Motes, flabiæ, et chansonnettes,
Qu'il vueille à sa mie envoyer.

Ibidem:

Chantant en pardurableté
Motes, gaudins et chansonnettes.]

* **MOTETUS**, Cantus species. Constit. Carmelit. Mss. part. 1. rubr. 3: *Neque Motetos, neque upaturam, vel aliquem cantum magis ad lasciviam quam devotionem provocantem, aliquis decantare habeat, sub pœna gravioris culpæ*. Vide infra *Motulus*.

* **MOTHA**, Idem quod *Mota* 1. Charta Henrici VII. Reg. Angl. ann. 1509. apud Rymer. tom. 13. pag. 243: *Pro ripariis, gurgitibus,.... veris aut Mothis actis, ædificatis, exaltatis, elargatis vel extensis, etc.*

* **MOTIBILIS**, Qui non est perpetuus, sed moveri potest. Ita autem dicitur leguleis Angli persona, quæ cum sit in aliquo statu vel dignitate, ex ea amoveri potest, verbi gratia, Prior, Religiosus, proinde in jure conveniri non potest. Fieta lib. 6. cap. 6. § 22: *In carcibus detenti, Canonici, vel alii Religiosi, Motibiles, furiosi,.... surdi, muti,.... conveniri non poterunt*. *Motibilitas*, ibid. lib. 2. cap. 54. § 9. *Amotibiles*, lib. 6. cap. 97. § 3. cap. 38. § 1. 4.

* **MOTIO**. Vide *Movere* 1.

* 1. **MOTIRE**, a veteri Gallico *Motir*, Monere, declarare. Charta ann. 1218. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris.: *Si aliquo modo defecerem de emenda faciendâ, comes Barri-ducis et dominus de la Fauche, post xl. dies in quibus me Motierent de emenda faciendâ, etc.* Assis. Hieros. cap. 12: *Puisque l'on demande conseil, sans Motir de quoy, etc.* Stat. ann. 1320. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 576. art. 4: *Et le panier se deffaut de plus de trente harens, que il l'aura Moti au vendre, etc.* *Moteier*, eodem sensu, in Charta ann. 1313. ex Hist. Sabol. pag. 246: *Lesquelles raysons nous voulons que soient eues (leg. tenues) pour expressément Motieies e nommées*. Hinc *Motison*. *Declaratio*, significatio, in Guill. Tyrri contin. Hist. apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 708: *In cele frairie avoit establissement, devises et Motison et privilèges, etc.* *Motisement*, eadem acceptio, in Cons. Petri de Pont. cap. 15. art. 23: *Et aucune fois avient ke le cose meimes fait le covenant sans autre Motissement*. Vide *Motitio*.

* 2. **MOTIRE**. [Crines confectere, ornare. DIEF.]

* **MOTITIO**, in Statutis Ordinis Hospital. S. Joan. Hieros. tit. 19. § 22. vulgo *Smutitio*, Gallica dictio est, et significat nominationem, seu pronuntiationem: *Nam veteri Gallorum lingua Motir, idem est quod dicere, nominare, vel pronuntiare. Eo utuntur Fratres in linguis, cum declaratur cui commenda, cujus administratio vacat, concessa fuerit*. Vide quæ observamus ad *Stabilimentum S. Ludovici* pag. 183. [*Motir le jour*, apud Petrum des Fontaines in Consil. cap. 3. *Motir la querelle*, in Assisis Hieros. cap. 20. 48. 89. *Motir le terme*, cap. 228. ibid.] [* Vide infra *Smutitio*.]

* **MOTIVUM**, a Gall. *Motif*, Causa, incitamentum. Litteræ Henrici VI. Reg. Angl. ann. 1452. apud Rymer. tom. 11. pag. 312: *Non possumus aliud vestræ nobilitati rescribere respondere, quam quod contenti sumus de Motivis litteris vestris adductis, etc.* [* Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 281: *Rotulus perga-*

meni in quo continentur Motiva, quæ movere debeant dom. papam ad committendum unctionem, consecrationem et coronationem Henrici imperatoris Romanorum quibusdam cardinalibus.]

* 1. **MOTIVUS**, Movendus animis accommodatus, Ital. *Motivo*, Gall. *Touchant*. Acta S. Domin. tom. 1. Aug. pag. 602. col. 1: *Quibus coram se positus predicavit jacens sermonem pulcrum valde et Motivum.*

* 2. **MOTIVUS**, Seditiosus, turbulentus, Gall. *Remuant*, alias *Esmouvens*. Lit. remiss. ann. 1369. in Reg. 101. Chartoph. reg. ch. 127: *Præfatus Guigo erat homo bricosus et Motivus et minus inferre solitus*. Aliæ ann. 1370. in Reg. 100. ch. 914: *Icellui Bisot, qui estoit homs de grant langage et Esmouvens, parlast audit marchant plusieurs fois de grosses paroles, etc. Esmouveur de hustins*, in Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 713. *Muetemavers*, forte pro *Muetemakers*, a Belgico *Muitemaker*, eodem sensu. Libel. supplex duci Burgundiæ a Gandensibus oblatum apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1623: *Item, s'il just que aucun... donnast malvais parler ou reproches pour aucuns dedens ces guerres, ou appellant stershomme ou Muetemavers, etc.* Vide *Movimentum* 1.

† **MOTONAGIUM**. Vide in *Multo*.
† **MOTOTA**, Colliculus. Charta ann. 1276. in Tabular. S. Benigni Divion.: *Et super unam peciam terræ... et super Mototam sitam a latere domini Marcelli cum omnibus ejus arboribus.*

* **MOTTA**, Acervus, cumulus, moles, Gall. *Meule*. Stat. Perus. pag. 54: *Si quis fuerit in fenerio seu Motta de die, solvat pro banno solidos quinque*. Vide alii notionibus in *Mota* 1. et 2.

† **MOTTOENIUS**, Moneta Brabantia, Belgis *Mottoenen*. Charta ann. 1382. apud Miræum tom. 2. pag. 1249: *Ut prædictionem nostrum oppidum Lovaniense nobis hoc præstet obsequium, persolvendi undecim millia Mottoeniorum monetæ nostræ Brabantie.*

* **MOTTONUS**, Vervex, Gall. *Mouton*. Convent. Saonæ ann. 1526: *Pro omni trentenario Mottonorum, grossos tres*. Hinc

* **MOTTONINUS**, Vervecinus, in iisdem Convent. *Caro Mottonina*, in Constit. S. Pauli Narbon. ann. 1127. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 33.

† **MOTTURA**, *MOTURA*. Vide *Motta* 2.
† **MOTUI**. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 38. ex Cod. reg. 4621. fol. 24. vº: *Nullus rector possit procedere de aliquo negotio civili vel criminali contra notarios forenses, qui vulgariter appellantur Motui forestieri, de maleficio deputati.*

* **MOTULUS**, Cantus species. Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 358. vº: *In festo S. Johannis et Innocentium nimia jocositate et scurrilibus cantibus utebantur (moniales monasterii Villaris) ut pote farsis, conductis, Motulis: præcepimus quod honestius et cum majori devotione alias se haberent*. Vide supra *Motetus*.

MOTUS AQUÆ, Piscatio, ni fallor. [* Rota est aquaria, qua in piscatione anguillarum utuntur.] Chronicon S. Michaelis Virdun. pag. 388: *Dedit..... 7 mansos et dimidium cum molendino in villa Ormariscarte super fluvium Matartz, eo pacto ut solvant singulis annis 15. modios Kalendis Maii et 30. modios vini in festo S. Remigii: et si Motus fuerit aquæ, 30. anguillas in festo S. Andree.*

† **MOTUM FACERE**, Vela dare, Gall. *Faire voiles*. Caffari Annal. Genuens.

lib. 1. apud Murator. tom. 6. col. 286: *Galeæ vero viginti quinque et milites una Motum fecerunt, et istæ galeæ invenientes alias recolligentes steterunt secum. Movere, eadem notione adhibuit Bartholomæus Scriba lib. 6. Annal. Genuens. apud eundem ibid. col. 467: *Moverunt dictæ galeæ x. ut ad partes ultramarinas accederent.**

† **MOTU PROPRIO**. Hac formula primum usi sunt Romani Pontifices in Statutis, quorum longe minor auctoritas et usus quam bullarum; exinde sensim in bullis inserta quoque est, ut eas, inconsulto Cardinalium concilio, nulloque petente, promulgare se significant. Hæc invidiosa Gallis semper fuit, quam uti libertatibus Gallicanis contrariam et adversam constanter rejecerunt. Bulla Eugenii IV. PP. ann. 1437. apud V. Ill. Fontaninum in Antiquit. Hortæ pag. 466: *Motu proprio, non ad alicujus super hoc nobis oblata petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, etc.*

* *Propre Move*, eodem sensu, in Lit. ann. 1364. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 522.

† **MOTWRTHI**, Qui conscribi merentur in placita et conventus publicos, ut exponit Spelmannus; a Saxon. *Mot*, conventus, et *wrthi*, dignus, aptus, idoneus. Vide *Faldwrthi*.

* **MOTZES**, Vox vulgaris, qua lignum calefaciendo furno aptum significatur; f. lignum siccum, quod *mortuum* appellat. Charta ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 29: *Domini de Fontesio possint depascere animalia sua, et ibidem ligna, videlicet Motzes et boisses et argilæ et curatiers dumtaxat colligere ad voluntatem suam, ad opus furni sui.*

* **MOUCA**. Vide supra *Monca*.
† **MOVENTES RES**, Pecora. Edictum Nunonis Sancieri tom. 8. Spicil. Acher. pag. 368: *Sub pace et treuga ponimus omnes ecclesias cum earum cemeteriis et sacchariis, quæ speciali hominum censura in bonis Dei intelliguntur, et cum omnibus rebus earum mobilibus et immobilibus, et se Moventibus, et cum hominibus earum et rebus.*

* Libert. Montisol. ann. 1312. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 501. art. 9: *Quod nullus contra voluntatem, juramento completo, teneatur mansitare; set si alibi voluerit transferre se, sua bona mobilia et immobilia et se Movencia, possit in omnibus suam facere voluntatem et complere.*

1. **MOVERE**, Expeditionem suscipere. Annales Francorum Bertiniani ann. 867: *Reliquum populum regni sui paratum esse præcipit, quatenus mox ut ipse jusserit, præparati Movere hostiliter possint*. Anastasius in Hist. Eccl.: *Exercitum Movit Gamer cum Arabum multitudine contra Romaniam*. Ubi Theophanes habet ἐπιστάσεων. [Litteræ Ludovici Hutini ann. 1315. tom. 1. Ordinat. Reg. Franc. pag. 603: *Et se il avient que l'en Meuve à aler oudit ost, les dites gens de Paris payeront pour tous retours de chevaux, cinq cens livres tournois tant seulement, mais se l'on n'y Mouvoit à aler, ils n'en paieront riens.*]

* *Mouvoir*, eodem sensu, in Charta ann. 1278. ex Chartul. Fossat. fol. 51: *Il fu esgardé et jugié... qu'il ira outre mer et Moura dedans les octevies de la S. Remi.*

MOTA, Expeditio bellica, Gallis, *Meute*, ex Latino *Movere*, quod est expeditionem militarem aggredi, suscipere. Stabilimentum pro Crucesignatis ann. 1214. tom. 6. Spicilegii Acher. pag. 407:

De debito vero contracto a communia post Crucis assumptionem, immunis erit Crucesignatus usque ad præsentem Motam, et quando erit in peregrinatione. Philippus Mouskes MS. in Philippo Augusto:

Et dans Roumains ki li plus haus
Estoit de tous les Cardenaus,
Et fait le Pape confermer,
Par son sajel, et affermer
La Meute pour les Albigeois.

Alibi:

Par tout fu la Meute anoncé.

[Le Roman de Vacce MS.:

Ea icel temps, j'os bien monstrer,
Fu la grant Meute d'outr mer,
Quant Antioche fu conquise,
Et la cité de Meques prise,
Et que Jerusalem fut pris.

* *Muete*, in Guill. Tyrii contin. Hist. apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 592: *Il (le roi de Hongrie) le garde (Alexis) et norri jusques à un tans, que Mueta fu de France et d'autres terres, qui outre mer aloient*. Hinc *Muete de guerre*, pro ea præstatione, quam tenentes ac vassalli domino exsolvent in belli sumtus. Charta ann. 1300. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 132. rº col. 2: *Quites et déliurés... de tout don, de toute taillée, de chevauchée deue à nous ou à autres par nous de nous, par Muete de guerre, par don de nosces, etc.* Sed et *Muete nude*, pro *Discessus*, profectio, vulgo *Départ*. Lit. Alani de Montetenero ann. 1307. inter Probat. Hist. Villehard. pag. 59: *Desquex flourins li me doit paier... deus mil, avant sa Muete en icelui voiage*. Ita et apud Bellom. Ms. cap. 3. pag. 11. vº. col. 1. quo etiam sensu intelligendus *Perceval* laudatus in *Mueta* 1. Vide infra *Motio*.

MOTIO, Eadem notione, apud Erkempertum in Hist. Long.: *Sequenti anno generalem Motionem faciens cum suis Neapolitanis de Saracenis super Colossum, etc.* [* Charta Frider. imper. ann. 1184. ex Tabul. eccl. Camerac.: *Præterea quocumque Motio agatur, firmissimam pacem cunctos in procedendo statuimus habere.*]

* **MOTIONEM SUMERE**, E loco moveri. Stat. eccl. S. Vulfr. ann. 1233. ex Lib. rub. ejusd. fol. 8. rº: *Non discurrat per chorum aliquis, nisi de stallio suo sumpserit Motionem.*

† **MOVERE**, Iter ingredi. Chron. S. Petri Vivi tom. 2. Spicil. Acher. pag. 755: *Quapropter idem Abbas XII. Kal. Novembris Movit et Cluniacum tetendit, et ibi per tres dies commoratus est.*

MOVERE CERVUM, aprum, Gallis, *Faire lever un cerf, ou un sanglier pour la chasse*, in Pacto Legis Salic. tit. 36. § 5. 6.

† 2. **MOVERE**, Dependere, Gall. *Mouvoir*. De feodis dicitur quæ certis servitiis sunt obnoxia, et ab alio dependent. Charta ann. 1244. in Tabular. Meldensi: *Concessit ecclesie Cameracensis sex arpenta terræ et dimidium quæ Movebant de terra ipsius*. Charta Bernardi de Turre ann. 1308. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 782: *Item, dominus potest retinere rem quæ movet de censiva seu feudo ipsius venditam infra viginti dies et non ultra*. Alia ann. 1341. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 486: *Cum feuda Moventia aliqua castellanis et immediate resortantia ad eam judicentur et terminentur secundum usum et consuetudinem loci unde Movent*. Adde Rymer. tom. 13. pag. 748.

* 3. **MOVERE**, Dicitur de portis, qua parte aperiuntur. Reg. 34. bis Chartoph.

reg. part. 1. fol. 96. r. col. 1 : *Dux portæ ibi erunt, quæ Movebunt de fossato, et pontes tornatiles.*

* 4. **MOVERE CRIDUM**, Clamorem clere in aliquem. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 68 : *Oportuit quod dictus Chartrotus, timens hostium suum frangi, Moveret cridum contra defunctum et suos complices. Nostris Esmouvoir la main, vulgatius Lever, Manu minas intendere. Charta ann. 1433. in Chartul. Latinac. fol. 40 : Il eust Esmeu la main pour le frapper.*

† **MOBILE**, pro *Mobile*. Vide *Mobilitas*.

† 1. **MOVIMENTUM**, Motus, seditio. Albertinus Mussatus de Gestis Henrici VII. lib. 15. rub. 6. apud Murator. tom. 10. col. 554 : *Novum in Placentia Movimentum exortum est circum Julius Cal. Dum Placentini civis, qui in castro S. Johannis erant placidorum concivium litiumque causa, etc. Vide mox Movita.*

* *Esmouvement*, eadem notione, in Stat. ann. 1370. tom. 5. Ordinac. reg. Franc. pag. 358. art. 19 : *Pour ce que plusieurs riotes sont meues en la marchandise, pour l'Esmouvement d'aucuns vendeurs, etc.*

† 2. **MOVIMENTUM**, Quo quis ad aliquid agendum movetur, nostris *Motif*. Litteræ Johannis Reg. Franc. ann. 1363. tom. 3. Ordinac. pag. 640 : *Laquelle information faite estre portée pardevers eulx (les gens du grand Conseil) et oïis plusieurs Mouvimens que lesdiz bouchers avoient sur les choses dessudites, etc.*

3. **MOVIMENTUM**, Affectus, Gall. *Mouvement*. Occurrit apud Baltheram Mon. in Vita S. Fridolini Abbat. num. 11.

MOVITA, Motio, contentio, rixa, Gallis *Esmoute*, aliis *Meslée*. Formulæ veteres apud Bignonium, cap. 30 : *Postquam ipsos præsentis livores recipit, necessitate compulsus, ipsum plagavit, per quem mortuus jacet : et in sua contentione, vel in sua Movita atque per suas culpas ibidem interfectus fuit. Occurrit in alia apud Lindenbrogium. Spelmannus inde Gallicum *Mauvaitié*, id est, improbitas, accessit ; sed *Mauvaité*, a *Mauvais* deducitur, de qua postrema voce quædam adnotavimus ad Joinvillam.*

* **MOULA**, Mensura lignaria, Gall. *Moule*. Charta ann. 1309. in Reg. 13. Chartoph. reg. ch. 131 : *Sexaginta quadrigatas bosci, quamlibet Moulas quatuor continentem, ... concedimus et damus. Vide supra Molla 1.*

* **MOULDURA**, Pensitatio pro molitura frumenti, Gall. *Mouture*. Charta ann. 1327. in Reg. Cam. Comput. Paris. fol. 20. v. : *Qui in dicto molendino molere conseruerunt, ... molere teneantur... et ad hoc compellantur et pignorentur pro deverio Moulduræ, si contrarium facerent. Vide supra Molla 2.*

* **MOULTUNAGIUM**, Tributum ex vervecibus, Gall. *Moutons*. Charta Phil. episc. Belvac. ann. 1256. ex Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 100. v. : *Miles pro advocacione sua decem solidos singulis annis de parte S. Germani accipiet et Moulunagium proprium habebit. Vide in Multo.*

† **MOULTURA**, Pretium quod datur pro mutatione prædii, cum alteri ceditur aut venditur. Charta Galerani Comit. Mellenti tom. 8. Histor. Harcur. pag. 44 : *Radulphus Croc vendidit eis quamdam terram juxta pratam eorum pro duodecim solidis Carnotensibus, pro Moulura hujus terræ habuit Radulphus Efflane duodecim denarios Carnotenses, quia quietam eam concessit. Vide Muta 2.*

* **MOUNAGIUM**, Pensitatio, quam a vassallis exigit dominus pro frumenti molitura in molendinis suis. Charta Humb. dalph. ann. 1349. in Reg. 79. Chartoph. reg. ch. 83 : *Concedimus... castrum nostrum, nuncupatum Castrum-villanum, ... cum universis et singulis censibus, ... furnis, furnagiis, molendinis, Mounagiis, etc. Vide supra Monagium 1.*

† **MOUNAIRONUS**, Massiliensibus vulgo *Meusnairon*, secundus a molitore. *Mounerius*, Molitor, Gall. *Meusnier*. Statuta Massil. lib. 1. cap. 55 : *Si aliquis de prædictis mulateriis, vel Mouneriis vel Mounaironis in prædictis repertus fuerit fraudem committere, etc. Charta ann. 1326. in Tabul. S. Victoris Massil. : Stephanus de S. Egidio Mouserius. Vide Molnaironus.*

† **MOURELLUS**, pro *Morellus*. Vide in hac voce. Inquisitio pro canonisatione S. Yvonis MS. : *Et vidit quadam die servientem Regis Franciæ, qui quemdam equum Mourellum, valoris L. librarum de domo episcopali ceperat.*

† **MOURUS**, pro *Morus*. Locus palustris, aquaticus. Charta ann. 1276. apud Miræum tom. 2. pag. 865 : *Insuper dedimus prædictis religiosis silvam, ... integraliter cum omni fundo, ducentaque bonaria Mouri jacentia juxta eandem silvam. Occurrit iterum ibid. pag. 866. Vide Mora 2.*

* **MOUSDURACHIA**, Variæ molituræ miscellum frumentum, ut supra *Moduranchia*, Gall. *Mousterange* et *Mousturanche*. Charta ann. 1272. ex Chartul. ecll. Vastion. : *Item lego canonicis Vastionensibus unam minam Mousdurachie super molendinis redditualem, et unam minam Mousdurachie super molendino de Polegny. Alia ann. 1297. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 11. r. col. 2 : Jehan Fouquet le genne et Estevenon sa femme... recognurent eus avoir vendû deux sextiers de Mousturanche à la mesure de Chastillon. Alia ann. 1300. ex Bibl. reg. : viij. muis de froment, xij. muis de Mousturange, et x. muis d'aveine. Vide Mousturangia.*

* **MOUSTARDERIUS**, a Gallico *Moutardier*, Sinapius artifex, propola. Charta ann. 1276. in Reg. A. Chartoph. reg. ch. 20 : *Item pro domo quam Radulphus sellarius et Guillelmus Moustardierus tenent, quatuor denarios. Vide supra Moustarderia.*

* **MOUSTRA**. Vide supra *Mostra*.

† **MOUSTURA**, MOUTA. Vide *Molla 2*.

† **MOUSTURANGIA**, MOUTURANGIA, Variæ molituræ miscellum frumentum, seu *bladum*, quod a molitoribus ex frumento, quod ad molendinum defertur, pensitatur : ex Gallico, *Mousture*, *Mousturage*, in Charta ann. 1365. apud Duchesnum in Hist. des Chasteigners pag. 41. Diction. Occitan. : *Carrou, Modure, meslange de froment et d'orge. Charta ann. 1240. ex Tabulario Fossatensi f. 159 : Concesserunt mihi et hæredibus meis 16. sextarios Mouturengiæ competentis, etc. Alibi : Molendinum dicti loci valet quolibet anno 6. modios Multurangie ad mensuram dicti loci. Rursum : Molendina ... valent annuatim 13. modios bladi, videlicet 4. modios frumenti, et 10. modios Multurangie. Charta ann. 1248. in Magno Pastoralis Ecclesiæ Paris. lib. 9. Ch. 43 : *Decem sextarios tam frumenti, quam Mousturangie annui redditus, quos percipiebant annuatim in molendino Capituli, etc. Occurrit et in Ch. 51. lib. 11. Ch. 5. lib. 23. Ch. 97. [Charta ann. 1264. in Tabular. Sangerm. : Decem Sextarios et plenam minam bladi videlicet Moustur-**

ragiæ... Alios... redditus bladi seu Mousturangie in quibus dictum molendinum dicitur operatum.] Alia Gaufridi Episcopi Meldensis ann. 1211. in Tabular. Campan. : Et in molendino de Stagno... diximus Comitissam... debere eis reddere singulis annis tres modios Mouturengiæ in perpetuum in festo S. Martini hiemalis ad mensuram Nongenti, etc. Alia in Hist. Monmorenciaca cap. 36 : Habent etiam prædicti Fratres in Molendino de Stagno sex annonæ modios, tres de Mousturange, et tres de mesteil. Mousturangia, in Necrologio Eccles. Paris. Kalend. Martii.

† **MOUTA**, Pretium quod datur pro mutatione prædii, cum alteri ceditur, ut supra *Moultura*. [* Nisi idem sit quod supra *Molla 3*. Vide ibi.] Charta Nicolai d'Estouteville tom. 4. Hist. Harcur. post Errata : *Has donationes dono et concedo... possidendas libere et quiete et pacifice absque servitio et auxilio et releveio et Mouta et absque omni exactione. Tabular. S. Fromondi : Dedi in elemosinam liberam et quietam ab omnibus servitiis... exactionibus secularibus et exercitu et Mouta. Charta ann. 1260. in Tabul. B. M. de Bono-nuntio Rotomag. : Quietè ab omnibus servitiis, redditibus, querelis, Mouta et exactionibus, etc. Vide Muta 2.*

† **MOUTANAGIUM**, MOUTONAGIUM. Vide in *Multo*.

* **MOUTONNAGIUM**, Tributum ex vervecibus, Gall. *Moutonnage*, in Charta Phil. Pulc. ann. 1310. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 350. v. col. 1. Vide in *Multo*.

† **MOUTO**, a Gall. *Mouton*, Vervex, in Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 74. Vide *Multo*.

† **MOUTURA**. Vide *Molla 2*.

† **MOUTUM BLADUM**, Molitum, a Gall. *Moudre*, Molere. Statuta Massil. lib. 1. cap. 55 : *Officii teneantur... facere esmendari et restitui a molteris molendinorum damnatum datum seu factum in blado male Mouto, sive in farina male Mouta.*

† **MOUTURA**. Vide *Molla 2*.

* **MOUTURARE**, Moutam seu præstationem pro frumenti molitura capere, nostris *Mouturer*. Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 53. ex Cod. reg. 4659 : *Statuimus quod omnes molendinarii non possunt pro moutura accipere ultra quaranteiram, et habeant pognadinæ et alias mensuras ferro communis signatas, et non Mouturent, nisi cum poingnadina. Lit. remiss. ann. 1411. in Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 268 : *Lequel prestre dist au meunier qu'il esmoutast ou prist mouture de Guillaume de Banquemarre qui lors mouloit ; auquel il respondi qu'il estoit bien tost de l'esmouter ou Mouturer et qu'il n'avoit à piece moulu.**

† **MOUTURENGIA**. Vide *Mousturangia*.

MOWNTEE. Statuta Henrici V. Regis Angliæ tempore guerræ, apud Nicolaum Uptonum de Militari officio lib. 4 : *Volumus insuper, quod nullus cujuscumque conditionis, nationis, gradus vel dignitatis existat, clamores vel turbationes facere audeat, quibus nos vel exercitum nostrum turbari contingat quovis modo : et specialiter illum clamorem ; quem Mowntee appellamus, vel aliquem alium clamorem irrationabilem, etc.*

* **MOXIQVINUS**, [Ital. *Mozicone* : « Item unus Moxiquinus magnus cum sirico et auro in capitibus. » (Invent. Calixt. III, an. 1458, in Archiv. Romano).]

† **MOYATUS**, Mensura vinaria. Necrolog. S. Martialis Lemovic. .ix. Kal. Julii Jordanus Dares monachus dedit nobis

Moyatos vini cum cepiis, et Prior de mul-tone solvit.

† **MOYDA**, Mensuræ species, quam æstimare licet ex Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 91 : *Johannes venditor pro dicto heminali accipere debebat... videlicet pro quolibet animali portante sal ad vendendum in dicto mandamento, unam Moydam, de quibus valent duodecim unam heminalis.*

MOYOLUS, [Vasis species inter ministeria sacra.] Vide *Lilo*.

* **MOYTERIA**, Prædium rusticum, quod a colono partiario colitur, nostris *Moyterie*. Vide supra *Moitioeria*. Charta Nic. abb. Corb. ann. 1191. in magn. Chartul. nig. ejusd. monast. fol. 216. r. : *Viginti quatuor marcas de quibus Moyteriam de Bertehen a filiis Walcelini qui eam clamaverant, comparuerat, nobis in elemosinam legavit.*

* **MOZETUS**, [Mensura frumentaria apud Venetos. Vide *Chafexus*.]

† **MOZICA**, quasi *modica*, unde *mozus*, z pro d, sicut solent Itali dicere hodie pro *hozie*; nam antiqui *hozie* dicebant. Papias. Vide *Mozina*.

MOZINA, **MOZITIA**. Jo. de Janua : *Mozina, a modus, genus repositorii, quasi Modina*. Gloss. Anglo-Sax. Ælfrici : *Mozitia, vel arcula, tæg, i. clausula, clusura, uti interpretatur Somnerus in Gloss. Saxon. in teag, qui hæc laudat ex veteri Charta Ecclesiæ Cantuariensis : Mansionem quoque quæ est in aquilonari parte Doroberniæ, et clausulam quod Angli dicunt teage, quæ pertinet ad prædictam mansionem, etc.* [Vide *Mozica*.]

MOZOLUS ROTÆ, Italis *Mozzolo*, Truncus, Gallis *Moieul*, apud Petr. de Crescentiis lib. 5. extr.

MOZZETA, ex Italico *Mozzeta*, nostris *Mossetta d'Evesque*. Ceremonial. Episcoporum. lib. 1. cap. 1 : *Utantur domi et foris loco mantelleti, Mozzeta ejusdem coloris supra rochetum.* [Hinc emendandum *Mazzetta* tom. 4. Anecd. Marten. col. 1194.]

Est etiam *Mozetta* vestis canonicorum et sacerdotum. Miracula B. Stanislai tom. 1. Maii pag. 791 : *Superpellicio scilicet et almucia sive Mozzeta, desuper nigra, rubeo colore subducta et birreto nigro quadrato in capite*. Concilium Limense inter Hispan. tom. 4. pag. 757 : *Et Sacerdos indutus sit superpelliceo, stola et Mozzetta. Mozzettam quoque vocant Franciscani eam vestis partem quæ humeros tegit, alias Lunula.*

* **MUA**, a Gallico *Mûe*, Domuncula in qua includuntur falcones, cum plumas mutant. Charta ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 554 : *Johanni de Serans falconario nostro et custodi falconum nostrorum in mutis seu Muis falconum, quas habemus in villa de Serans, etc.* Vide in *Muta* 3.

* **MUAGIUM**, Pensitatio frumentaria pro quolibet modio annonæ. Charta ann. 1340. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 364 : *Johannes de Anisiaco... supplicavit ut ei vellemus concedere, quod sibi liceret octavam partem grani, quam in Muagio civitatis et pacis Laudunensis habere noscitur*. Idem esse atque *Modiagium* in *Modiatio* 1. aperte declarant Lit. thesaur. reg. huic Chartæ annexæ, ubi legitur : *Octavam partem grani, quam habere dicitur in Modiagio civitatis et pacis Ludunensis.*

† **MUANDA**, Servitii genus. Charta Rigoldi de Alsunza pro Stanul. monast. : *Tertia etiam parte servitii quod Muanda vocatur.*

* **MUANUM**, f. Emissarium, Gall. *Evier*. Libert. Castri novi de Arrio ann. 1356. in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 86 : *Cognitio contractuum simplicium, aquæ-versus, stillicidiorum, carreriarum, exituum et Muanorum inter vicinos, etc.* Nisi sit Murus Intermedius, Gall. *Mur mitoiën*.

† **MUARUM**, f. Locus palustris, aquaticus, vel Piscatio. Charta ann. 1386. apud Rymer. tom. 7. pag. 590 : *In bosco et plano, in pratis et pasturis, in aquis et molendinis, in vis et semitis, in stagnis et Muariis, in maricis et piscariis, etc.* Vide *Motus aquæ*.

† **MUCALES**, *Dactili palmarum*. Papias.

† **MUCATA VESTIS**, Brevis, ni fallor, quam puerulus vestiret, ab Hisp. *Muchacho*, puerulus. Gualvaneus de la *Flamma* apud Murator. tom. 12. col. 1093 : *Ipsi enim ceperunt strictis et Mucatis vestibus uti more Hispanico.*

* Acad. Hisp. in Diction. *Muceta* est Amiculum humerale.

† **MUCATORIUM**, Forfex canderaria, Gall. *Mouchette*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679 : *Mucatorium, Gallice Es-mucete.*

† **MUGGAGE**, Viscositas quædam, *Humeur épaisse*. Medicina Salernit. pag. 76. edit. ann. 1622. Vide *Muccus*.

† **MUGGARE**. Vide *Muccus*.

* **MUGGATUS**, Nasus, quod *muccus* fluit. Lex Ripuar. tit. 68. § 5 : *Quod si quis absque effusione sanguinis alium brachio, pede, oculo, auditu, Mucatu, vel quocunque libet membro manaverit, etc.* Hinc *Mousque*, pro *Moustache*, Barba, quæ naso subjacet, in Poem. Rob. Diaboli Ms. :

Tout entour lui oste les Mousques,
Plusours en fait et clos et lousques.
Des Sarasins qu'il mehaigne,
Est couverte toute la plaigne.

Unde in Mirac. Mss. B. M. V. lib. 3 :

Mors a le glaive qui tout tue,
Mors fait juer à Mousque-mue.

Vide *Muccus*.

* **MUCILAGO**, Vox medicorum. Alex. Iatrosoph. Ms. lib. 2. Pass. cap. 80 : *Patitur igitur conationes cum assellandi delectatione et ventositate; faciunt enim per secessus ventris Mucilagines cum pondere*. Vide *Muccago*.

† **MUCINIUM**, apud Arnobium lib. 2. Mappula, facitergium, *Mouchoir*; Occitanis, *Moucadou*.

* *Mouschenez*, apud Rabelais. tom. 1. pag. 78.

† **MUCCUS**, Quod e naribus fluit, Latinis *Mucus*. Glossæ Isonis Magistri ad Prudent. : *Muculentis, sordidis. Muccus, Rots*. Lex Alemann. tit. 62. § 2 : *Si autem summitas nasi ut Muccus contineri non possit, abscissa fuerit, etc.* Adde Leg. Ripuar. tit. 70.

† **MUGGARE**, Muccum ejicere, *Moucher*. Lex Ripuar. tit. 5. § 2 : *Si nasum excuserit, ut Muccare non possit*. Editio Heroldi habet *Mucare*.

† **MUCOSUS**. Gloss. Græc. Lat. : *Mucosus, μῦκος, Morveux*. Hinc pro *humidus*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 50. et 52 : *Usque ad moram, id est, Mucosam et humidam planitiem*. Vide *Mora* 2. Angli *Muck* vocant quicquid purgaminis in stercorarium a *muckhill*, quasi *mucci acervum*.

† **MUCERANII**, Christiani Hispani sub dominio Saracenorum degentes, apud Ordericum Vitalem lib. 12. pag. 892. videntur iidem qui *Marani*, atque ita forte legendum.

† **MUCETUM**, [Instrumentum ad piscandum.] Vide *Saurarium*.

† **MUCHEUNT**. Leges Forestarum Canuti Regis cap. 11 : *Viridis et veneris (venationis) forisfactiones, quas Mucheunt dicunt, etc.*

† **MUCIS**. Vide *Macis* 1.

† **MUCIA**. Vide in *Capitulum*.

* **MUCCLA OCULI**, *Arabice est Anterior pars ejus aeri patens*. Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 5959. Vide *Mucula*.

* **MUCLEA**. Charta Frider. I. imper. ann. 1177. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 11 : *Confirmamus..... tam silvas quam Mucleas*. Ubi leg. videtur *Nuclearias*. Vide *Nuclearius*.

* **MUCORARE**. [Expectorer. DIEF.]

† **MUCRA**. Vita S. Agili Abb. MSS. : *Comperit tandem inter duas Mucras, adjacentias ex fisco quodam Nantholiacense, sed tunc ad villam quæ Mailus dicitur aspicere*. Ita etiam Edita cap. 13.

* Fluvii nomen, vulgo *Morain* : duo ejusdem nominis sunt, quorum unus le *grand Morain*, alter le *petit Morain* appellatur, ut me monuit D. Le Beuf.

† **MUCRELUS**, Asinorum ductor. Bernhardi de *Breydenbach* Iter Hieros. pag. 192 : *Quod unicuique peregrinorum pro equitatu asinum disponeret cum ductoribus eorundem, qui scilicet ductores Mucrelis ab ipsis appellati*. Occurrit iterum pag. 217. [* Vide *Muscio*.]

† **MUCRO**, Anastasius in Gregorio IV. pag. 161 : *Obtulit.... vestem de fundato unam habentem Mucrones per circuitum*. Infra : *Cortinam Aleaxandrinam unam, vel alia habentia Mucrones de fundato* 4. [f. Fimbria quæ in acumen seu Mucronem desinit, non secus ac folia cultrato *Mucrone*, de quibus Plinius lib. 13. cap. 7. *Mucronatum rostrum*, apud eundem. lib. 32. cap. 6.]

† **MUCROLDIUM**, Hastiludii species. Chron. Estense ad ann. 1352. apud Murator. tom. 15. col. 473 : *Dom. Aldrovandinus marchio fieri fecit in Ferraria quoddam Mucroludium super platea Ferrariæ*.

† **MUCTA**, perperam pro *Mueta*. Vide in hac voce.

† **MUCUCIO**, Tributi genus. Charta Richardi Reg. Angl. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1281 : *Predicti monachi... sint quieti de theloneo et portagio..... et de wreckmaris, et de Musucione in mari et foragio, etc.*

† **MUCULA OCULI**, *Anterior pars oculi* : *Mucula oculi est, interior pars ejus aeri patens, muca*. Ita Matth. Silvaticus.

† **MUCULENTUS**. Vide *Muccus*.

* **MUCUS**. [Corrosivus papirus, jun-cus. DIEF.]

† **MUDA**, pro *Muta*, seu *mutatio* : vox Italica, quæ occurrit in Charta Petri Ziani Ducis Venet. ann. 1211. in Hist. Bellunensi pag. 109. Vide *Muta* 2. [Item alia notione, vide in *Muta* 7.]

* [Gallice *Droit de mutation* : « *Donamus etiam in ipsa ecclesia x. solidos de Mudda.* » (Cart. Conchar. Ruthen. p. 16, an. 1061.) — « *Dono decimum et proferentium et sepultura et Muda de presbyteros.* » (Id. p. 38, an. 1060.)]

† **MUDAGIUM**, ut *Muta* 2. Pretium quod datur pro mutatione prædii, cum alteri ceditur. Tabular. S. Roberti de Montis-ferrando apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 63 : *Dederunt etiam... quartam partem capellanæ libere et quiete perpetuo possidendam sine Mudagio*. Occurrit eadem notione non semel in Chartular. S. Illidii Claromont.

† **MUDANTIA**, Mutatio, Italis *Mudança*.

Acta S. Franciscæ tom. 2. Martii pag. 105 *: *Et cave ne ab illo latere tibi veniat Mudantia.*

† **MUDEBURDUM.** Vide *Mundiburdus.*

MUDEIARES, Mauri, qui expugnata ab Alphonso Rege Cæsaraugusta, in quadam urbis regione remanserunt, tributa conferentes Regi, qui inde ita vocati, ait Hieronymus Blanca in Comment. Rerum Aragon. pag. 637.

MUDELLUS. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 64: *Et in alio loco ad Pratum rotundum dedit Mudellos duos feni.* [pro muellus, ut videtur. Vide mox in hac voce.]

MUDINUS SALIS, Modius, in charta Gerrundensis Sacristæ ann. 1268. Vide *Miliarensium.*

† **MUELLUS,** Moles, cumulus, Gall. *Meule.* Charta Thossiæcensis ann. 1462: *Pratum continens plateam trium Muellorum feni vel circa.* Vide *Mullio.*

* *Consuet. Domb. Mss.* ann. 1325. art. 30: *Si de feno furatur in Muello vel cuchonibus, ad summam prædictam solvere teneatur.* Aliud vero sonat vox Gallica *Muelle,* in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 166: *Un cuir fort, autrement dit Muelle, coppé en deux ou trois pieces, et la teste de ladite Muelle coppée en trois.*

† **1. MUETA,** Specula, turris, in cujus fastigio excubant vigiles; a veteri Gall. *Meute,* quod inde in tumultibus bellicis convocantur cives, ut sint ad arma parati. Vide *Movere* 1. Charta ann. 1347. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 66: *Faciât unam Muetam bastardam cum quatuor culiis...* Item *injunxerunt dicto Cellario, quod Muetam quæ est super portale de burgo dicti burgi de Monte faciât præparari, ita quod gayta possit jacere desuper, et quod sit defensibilis cum expensis domini.* Ibid. pag. 67: *Item cum in portatibus dicti burgi Turris non possit aliqua ad defensam stare neque gayta jacere, ordinaverunt et injunxerunt Cellario, quod dicta portalia reficiantur, et ad defensam ponantur; sic quod dictæ gaytæ possint jacere et ad defensam venire, cum expensis domini.* Computus ann. 1334. ibid. tom. 2. pag. 251: *Item, pro quodam ingenio magno et duobus parvis et eorum ornamentis et necessariis et quibusdam Muetis ibidem factis et aliis ædificiis, XLIX. l. II. s. Charta ann. 1341. ibid. pag. 429: Item, quod muri, chasfallia, schiffæ, Muetæ et omnia alia facta constructa ad resistendum dicto domino Dalphino, seu ad ipsius emulationem, vel villæ fortificationem. Ubi perperam editum, *Muetæ.* Haud scio an eadem notione *Perceval*:*

De la Muete, ne de l'alée.

* *Nostris Muette.* Charta offic. Paris. ann. 1299. ex Chartul. episc. Paris. fol. 184: *[Obligavit specialiter unam domum seu masuram, quam habet, ut dicebat, ante Muetam S. Martini de Campis Paris. ultra pissotam in censiva S. Maglorii.]* Lit. remiss. ann. 1423. in Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 556: *Eulx estans à la Muette du chastel,..... tirerent deux viretons, etc.*

† **2. MUETA.** Liber niger Scaccarii pag. 357. *Mueta Regis VIII. d. in die.* Ubi Hearnus editor: *Cavea, aviarium.* Vulgo autem per *Muetam Regis* ipsum locum intelligunt, ubi olim Regis accipitres adservabantur ac nutriebantur. Vide

* **3. MUETA,** Domus venatoria, vel in qua includuntur falcones, cum plumas mutant. Charta Gir. abb. S. Germ.

Prat. ann. 1278. ex Chartul. AD. ejusd. monast. fol. 81. rº: *Eminus totum boscum Galleri cum fundo, clausura, Mueta, quæ impetravimus et procuravimus a domino rege Francorum illustri.* Vide supra *Mua.*

MUFA, **MUFFA,** vox Italica *Mucor,* nostris *Fleur de vin, Moississure.* Joan. de Janua: *Mucor, in vino et aqua, sc. Mufa vini.* Mox: *Mufa, idem est quod mucus, vel muca.* *Muffa,* apud Petrum de Crescentiis lib. 4. de Agricult. cap. 42.

† **MUFFLA.** Vide *Muffulæ.*

MUFFULÆ, Gall. *Mouffles,* Chirothecæ pellitæ et hibernæ. Capitul. Aquisgran. ann. 817. et Capitul. M. addit. 1. cap. 22: *Wantos in æstate, Muffulas in hieme vervecinas.* Et cap. 79: *Ut Muffulæ vervecinæ Monachis dentur.* *Mulfolas* habet eadem notione *Adelardus* in Stat. Abb. Corbeiens. lib. 1. cap. 3: *Wantos duos, Mulfolas duos.* *Musfulas,* Leges Henrici I. cap. 70. seu ut quidam Codd. præferunt, *mufflas.* Ita etiam Statuta Ordin. Præmonstrat. dist. 2. cap. 13: *Mufflas de panno albo vel griseo sine nota curiositatis federatas pellibus permissis sustinemus haberi pro frigore repellendo.* [Miracula S. Martialis apud Stephanot. tom. 2. Fragm. Histor. MSS.: *Sed et de gemmis, aureis ornamentis interlucentibus, Muffulas suarum manuum complevit, et sufficere sibi credens quod abstraxerat, qua parte evire possit, omnia perambulans temptabat.... obdormivit.... Muffula cum gemmis capiti supposita apparuit.* Computus ann. 1202. apud D. Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. CLVII.: *Pro grisiogor intorum et Muflorum, v. s. Menagio a Moffel, quod Germanis idem sonat, vocis etymon.]* *Vetus Poema MS. de Vulpe Coronato:*

De chauce, aussi chaperon,
Et de Mouffles, houstiaus à chievre.

[Le Roman de la Rose MS.:

N'aiés pas les bras en Mouffles.]

Joan. Molinetus pag. 93. vº:

Prinst manteau gris, chappellet, et Moufflette.

Vide *Moffula.*

* Est etiam vestium ornatus species, ut colligitur ex Lit. ann. 1365. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 555. art. 8: *Quilibet secretarius et notarius de cetero creandus, illico quod erit per regem retentus in secretarium vel notarium, tenebitur decenter et honeste se gerere et vestire; nec poterit aliquis ipsorum radiatas vel partitas vestes, aut manicas tunicarum super manus extensas, quæ Mouffle vocantur, aut poulenam in sotularibus deferre.*

† **MUFLUS.** Vide *Muffulæ.*

MUFO. Papias: *Cubitale, Muso.*

MUGA, [f. Cumulus, acervus. Vide *Mullio.*] [* Acad. Hisp. *Muga,* Limes, terminus.] Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privileg. § 36: *Imo debent redire sua ganata ad aream villæ vel prope, qualibet die si volunt jacere nocte sequenti: alias si pernockerent prope Mugam, essent prompta ad pascendum, et destruerent pastus alterius villæ.* [Vide *Mugium.*]

* [Mensura agraria: « Una Muga de terra al Cumpradit et unum aripentum de vinea el Traverser. » (Cart. Conchar. Ruthen. p. 358. an. 1072.)]

MUGÆ. Math. Silvaticus: *Perniones vel rasulæ, sunt excoriaciones quæ fiunt in nimio frigore in calcaneis, quæ Mugæ vulgariter dicuntur. Mugæ fiunt etiam in digitis pedum et manuum.*

† **MUGER,** *Mucosus.* Festus et Paulus: *Muger dici solet a castrensibus, quasi mucosus is, qui talis male ludit.* Sive simpliciter tanquam *mucor* ex *muccus,* sive tanquam *muciger.* Ita Martin. in Lexic. Vide supra *Muccus.*

* **MUGILLARE,** *onagrorum,* in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

MUGILLARIS, Papiæ, *Mutus, a mugio.*

MUGILLATIO, Papiæ, *Tarditas.*

* **MUGILUS.** [Gallice *Muid:* « Debebantur per censum de unaqueque appendendaria unum *Mugilum* et iiii. sestarios de vino. » (Cart. Conchar. Ruthen. p. 402. an. 1060.)]

† **MUGINARI,** *Murmurare.* Nonius. Gloss. Lat. Gr.: *Muginor, γογγύζω.* Festo: *Muginari, est nugari et quasi tarde conari.*

MUGISSOR. Papiæ: *Fallax, callidus, murmurator.* In Glossis Antiquis MSS.: *Callidus anus, musator.*

† **MUGITÆ,** *Murmurationes,* querimonie. Vita B. Columbæ tom. 5. Maii pag. 328 *: *Cum tamen affines consanguinei Mugitis trutanisicque verbis una cum procacibus minis eam sæpius retunderent.*

* Ab Italico *Mugiolare* et *Mugolare,* Acad. Crusc. Gannire, subejulare, conquiri.

† **MUGIUM,** *Acervus, cumulus,* ut *Mullio.* Statuta Vercell. lib. 5. fol. 125: *Item si quis faxum palææ vel stipulæ alienæ positæ in paleario vel Mugio feni, etc.* Vide *Muga.*

MUGIUS, *Modius, mensura vinaria.* Charta ann. 1405. in Reg. feud. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 66. rº: *Item unam vineam... quam tenet a me Thomas Ducis ad unum Mugium seu muy vini redditus.*

* **MUGLIAS,** vox Gallica, *Panni* species. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 310: *Une petite bourse de soye quarrée et doublée de Muglias, etc.* Vide mox *Muihotus.*

* **MUGNARIUS,** *Molitor, Ital. Mugnaio,* Gall. *Meunier.* Stat. Pistor. ann. 1107. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 563. § 149: *Ut faciant jurare Mugnarios et suos familiares a xiv. inantea, quod non tollent fraudulenter, nec fraudabunt blavam aliquo ingenio nec farinam, quam acceperint pro macinare. Et si invenerint aliquem ex Mugnariis, etc.*

* **MUGNERIUS,** *Eadem notione.* Proces. Ms. ann. 1374: *Mandamus quatenus citetis et adjornetis Guillelmum de Tractu, alias Riveta, Mugnerium molendinorum de Sallia, etc.*

MUGULARE, *Mugire,* Gall. *Meugler,* more boum, in Addit. ad Vitam S. Antonini num. 66. [tom. 1. Maii pag. 348: *Et a sua nativitate sic mutus usque ad prope septennium sine spe ulla locutionis perseveravit, signum non habens ullum vel faciens unquam loquentis, sed neque etiam Mugulandi.* Ubi Editores eruditi: *Hic mugulare, est labiis clausis per nasum efferre quemdam inconstitum et inarticulatum sonum, ad instar litteræ µ.]*

* *Alias Muir.* Mirac. S. Ludov. edit. reg. pag. 428: *S'escrivoit ausi com en Muiant, etc.* Unde *Muement* et *Muyment,* *mugitus.* Vitæ SS. Mss. ex Cod. 23. S. Vict. Paris. fol. 3. rº. col. 1: *Les bestes marines apparistront sus la mer, et donneront Muyment dusques au ciel... Toutes les bestes as chans Muyans, etc.* Bestiar. Ms. ubi de Panthera:

..... Jete un si grant Muement,
C'on la puet oir cleirement.

MUGULI. Sanutus lib. 3. part. 12. cap. 17. de Soldano Babylonie: *Reperit sex mille Mugulos, qui illi multam intulere molestiam, etc.* Ita, opinor, vocat eos qui suberant Principi, quem *le Grand-Mogol* dicimus.

† **MUIBLA.** Idem, ni fallor, quod *minutalia*, Intestina animalium, Gall. *Mennailles*. Charta Philippi Augusti ann. 1211. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1101: *Tantum capit ecclesia S. Martini quantum Comes; et qui ea recipiunt debent esse per fidem constricti servientibus B. Martini, et qualibet septimana eadem ecclesia debet habere consuetudinem Muiblorum et costuciae carnicum.*

† **MUIHOTUS.** Inventar. Ms. ann. 1356: *Item duos Muihotos copertos de taffata signatos.* Vide supra *Muffula*.

† **MUIOLUS.** f. Modius. Charta ann. 1418. apud Rymer. tom. 9. pag. 563: *De qualibet pipa cisaræ, cervisiæ et boschetto quinque solidos Turonenses ac etiam de quolibet Muio salis.*

* Vel *Acervus*, ut supra *Muellus*, a Gallico *Muyot*, eadem notione. Lit. remiss. ann. 1423. in Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 285: *Le suppliant trouva icelle musse, et deffouy le Muyot de terre, et print les biens qui y estoient. Mujol vero, Mullus, piscis genus, vulgo Mulet, in Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 47. col. 2: Pro 84. libris piscium, tam pagelli, daurades et Mujolz, etc.* Vide infra *Mulés*.

* **MUIRA.** Aquæ sali conficiendo aptæ receptaculum, idem quod supra *Moria* 2. Vide in hac voce. Charta ann. 1241. Probat. tom. 1. Hist. Burg. pag. 106. col. 2: *Concedimus quatenus abbatissa de Tart et conventus Muiram suam, quam possident in puteo Leodonensi, habeant potestatem ponendi in manu cujuscumque libet voluerint.*

† 1. **MULA.** perperam pro *muta*, Quodvis vectigal. Charta ann. 1386. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 524: *In bonis suis hereditariis, videlicet theloniis, Mulis et aliis quibuscunque possessionibus seu bonis et eorum juriis, etc.* Alia ejusdem anni ibid. pag. 525: *Et nihilominus ipse dom. Joannes parte redditum, theloneorum et Mularum... de nostro beneplacito uti ac frui debet... Hoc ipsum habere tenebitur super Mula et theloneo supradictis.* Vide *Muta* 1.

† 2. **MULA.** Crepida, Gall. *Mule*. Concil. Tarracon. ann. 1591. inter Hispan. tom. 4. pag. 509: *Nullus clericus subuculam collari et manicis rugatis seu lactucatis deferat... sed nec Mulis ornamentis aureis, argenteis aut sericis ornari patitur.* Vide *Mule*.

* **MULA FERRANDA.** Charta ann. circ. 1190. ex Chartul. Stirpensi: *Unde Gaufridus de Monz cepit Mulam ferrandam cum sella et freno.* Vide supra *Ferrandus*.

MULAMINUM. Leges Adelstani Regis apud Thundreffeldam editæ cap. 19. ubi de ferri igniti examine: *Quando ferrum projiciet, et sanctum altare festinet, insigilletur manus ejus, et inquiratur die tertia si Mulaminum sit intra consigillationem.* Textus Roffensis Saxonice habet: *Inquiratur die tertia si munda sit, vel immunda intra consignationem.*

† Mendose fortassis pro *velamen*; velo quippe manus, quæ ferrum candens tetigerat, involvebatur, cui apponebatur sigillum. Andreas Suenonis, Archiep. Lundensis lib. 7. Leg. Scanic. cap. 15: *Si ferrum gestatum fuerit, panno aliquo involventur, cui diligenter astricto, sigillum etiam apponetur... Hoc velamen in*

pedibus vel manibus usque ad sabbatum permanebit. Vide *Ferrum candens*.

† **MULATERIUS.** a Gall. *Muletier*, Mulio, Ital. *Mulatière*. Statuta Massil. lib. 1. cap. 53: *Statuentes insuper quod nullus Mulaterius accipiat de saumata VII. equinarum vel VIII. pro vectura ultra quatuor denarios.* Pluries ibid. occurrit. Computus Dalphin. ann. 1386: *Pro expensis personarum hospitii sui et Mulateriorum portantium raubam dominæ, et avenam, etc.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mulater, Prov. mulio, mulius. Colinet, dit Prevost, Muletier de noz chiens, etc.* in Charta Caroli IV. reg. Franc. ex Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 451.

† **MULATI.** Hispanis *Mulatos*, nostris *Mulates* vel *Mulatres*, dicuntur ii qui ex parentibus Africanis et Indis mixtim nati sunt; a *Mulus*, ut notum est, quod sit ex asino et equa. Concil. Liman. ann. 1582. inter Hispan. tom. 4. pag. 267: *Item si sciant quod aliqua persona interturbet vel impedire prætentat quod Indi, Nigri et Mulati suo servitio mancipati contrahant matrimonium.* Vide *Mestizus*.

† **MULATINUS.** *Mulinus*, in Statutis Montis Regal. pag. 221: *Item statutum est quod si aliqua bestia cavallina, Mulatina, asinina, vel bovina, etc.*

* **MULÇA** vel *MOLÇA*, Dici videtur de re quavis molli, in Invent. ann. 1361. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Unam abricam plenam Mulçæ, duo pulvinaria plena plumæ, etc.* Forte *muscus*, Gall. *Mousse*.

1. **MULCARE.** *MULCATOR.* Papias: *Mulcare, affligere, vezcare, calcare, afficere, cedere. Mulcator, peremptor, qui corpora afficit vel cruciat. Mulcata, damnata.* Gloss. Arabico-Lat.: *Mulco, pugnis calcibusque afficio.*

2. **MULCARE.** *Mulcere.* Althelmus de 7. Vitiiis capitalibus:

Denique si potuit calli Mulcare catervas.

† **MULCARIUM.** Vide *Mulgarium*.

MULCEBRIS. Joan. Sarisb. lib. 1. Polycrat. cap. ult.: *Dux sunt, inquit ille, ut opinor, virtutes ignis; altera edax et peremptoria; altera Mulcebris et innocua lumine.* Id est, quæ demulcet, fovet. [Epist. Johan. Troester apud R. Duellium lib. 1. Miscell. pag. 242: *Amor est mixtus cum ratione furor, naufragium dulce... moriens vita, Mulcebris tartarus, triste cælum, amœnus carcer.* Bulla Bonifacii VIII. PP. ad Reg. Angl. de abdicatione Celestini V. et sua electione, apud Rymer. tom. 2. pag. 669: *Eam (ecclesiam) de amissione prioris interdum inutilis, per promotionem Mulcebrem ac commodi successoris instaurans.*]

† **MULCEDO.** *Concentus.* Sidonius lib. 5. Epist. 17: *Ad S. Justi sepulcrum vigiliis alternante Mulcedine monachi clericique psalmicines concelebrabant.*

MULCHUMAT. Epistola Basilii Macedonis Imp. ad Hadrianum II. PP. apud Baronium ann. 871. num. 8: *Transmissimus autem sanctitati vestræ... usin unum aerem habentem unum, Mulchumat unum, planetilia castanea duo.* Monstra verborum, quæ nescio an quis intelligat.

† **MULCIFER.** pro *Mulciber*. Papias.

* **MULCRUM.** *Lo vaso da mongere.* Glossar. Lat. Ital. Ms. Aliud Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Mulcrum, faicelle, a mulgeo.* Aliud Provinc. Lat. ex Cod. 7657: *Molsoyra, Prov. Mulcrum, multra, mulgarium. Molser, Prov. mulgere.* Vide *Mulcrale*.

1. **MULCTA.** Tributum, vectigal, seu potius exactio injusta, *malatolla.* Guillel-

mus Bibl. in Stephano VI. PP. pag. 236: *In qua Ecclesia, cum idem sanctissimus Papa... malam consuetudinem invenisset, ut Presbyteri, qui ibidem Domino sacrificium quotidie offerebant, omni anno unam Mulctam darent, quam consuetudinem Marinus PP. antecessor ejus frugerat... sub forti obstatione præcepit, ut nullus unquam ab eis non solum hoc, verum etiam aliquod tributum acciperet, etc.*

† **MULCTAS** pecuniarias seu corporales Chartis appositas legitimus ante Christum natum, non solum in testamentis, sed etiam in inscriptionibus tumulorum, ut videre est apud Gruterum in cap. xvii. Indicis seu conspectus Inscriptionum. Eas postmodum adhibuerunt Imperatores Christiani; apud Reges vero Francorum, si Chilpericum excipias qui, teste Greg. Turon. lib. 6. cap. 46. *oculorum evulsione* Chartarum contemtores mulctabat: rarissima ejusmodi poenæ exempla ante Capetianos. Mulctæ pecuniariæ frequentior usus in Chartis privatorum; quam ut persolvat, qui Chartam infregerit, præcipit Lex Alaman. cap. 1. num. 2: *Et Mulctam illam quam charta continet, persolvat.* Vide *Mabill. Diplom. lib. 2. cap. 8.*

* 2. **MULCTA.** *Condemnatio pecuniaria.* Ital. *Multa*, Gall. *Amende*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 458: *Et in Comuni bono, ipse condempnationes et Mulcte debeant integraliter pervenire, et potestas bon. eas exigere teneatur, sicut tenetur exigere alias condempnationes et Mulctas per eum factas.* [Fr.]

MULCTRALE. Glossæ MSS. in Prudentium ex Bibl. S. Germani Paris. Cod. 561: *Mulctra, vas in quo mulgetur. Mulcrale, locus in quo coagulationes fiunt.* Vide *Mulgarium*.

† **MULCTRARIUS.** *Homicida.* Vide *Morth*.

† **MULCTUM.** pro *Mulcta*, in Charta ann. 857. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 59: *Mille solidos Mulctum componat cui litem intenderit, etc.*

† **MULDIO.** perperam pro *Aldio*. Charta Albrici clerici et abbatis apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 21: *Interjacens de uno latere fisci ipsius qui vocatur palatiolus atque Beveris, unde est abstractus, et de altero latere, Aldemega, Muldionibus meis ex villa Graida sub tributo annali.* Vide *Aldius*.

† **MULDRUM.** Vide in *Morth*.

† **MULE.** *Genus calciamenti.* Gloss. vetus MS. Sangerm. De vocis etymo consule Menagium in Orig. Gall. voce *Mules*.

† **MULENDINUM.** *Moletrina.* Charta ann. 5. regni Rodulphi Indict. XII. in Tabular. Matic.: *Tantum de terra ubi ædificet Mulendinum.*

† **MULERARIUS.** pro *Mulierosus*, apud Jul. Capitolinum.

* **MULES.** *Piscis genus, mullus.* Libert. villæ de Lunacio dioc. Agen. ann. 1295. in Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 124: *Obtineant imperpetuum omnia jura... et libertates suas, quæ et quas habent... in portibus fluminum Garonæ et Olti, et piscariis ipsorum fluminum et padentis dicti loci, excepto piscium vocato Mulés.* Vide supra in *Muiolos*.

* **MULETTERIUS.** [Gallice *Muletier*: « *Muli cum Muletteris* quinquaginta quatuor. » (Diar. Burchard. éd. Thuanes, II, 177, an. 1494.)]

† **MULETTINUS.** *Mulus parvus*, in Addit. ad Vitam S. Antonini tom. 1. Maii pag. 342: *Cum parvulo suo Mulet-*

tino ipsum tumidum (flumen) transvadavit.

† MULETTUS. Vide *Mulletus*.

† MULETUS, *Mulus*, a Gall. *Mulet*. Charta ann. 1337. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 334: *Librentur equi usque ad numerum sexaginta, computatis Muletis pro hospitio et someris.*

MULFOLA. Vide *Mulfulla*.

† MULFOSSA, *Fossa*, vallum quo urbs vel castrum munitur. Regimina Paduæ ad ann. 1320. apud Murator. tom. 8. col. 433: *Iverunt... versus quamdam motam magnam, quam faciebat facere dominus Canis cum Mulfossis et tajatis ad claudendum Paduanos.*

* MUGARIS, Idem quod *Melgoriensis*, monetæ species. Vide in *Moneta Baronum*. Charta ann. 1201. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 191: *Propter xv. m. et c. sol. Mulgares... bonos ac rectos, etc.*

MULGARUM, *Vas in quo mulgetur, idem et mulctra*, Papias. In Glossis antiquis MSS.: *Vas in quo mulgentur pecora*. Alibi: *Mulcaria, vasa in quibus lac mulgetur*. [Ita Gloss. vetus MS. Sangerm.]

* MULGUS, *Congeries, cumulus, acervus*, Ital. *Macchio*. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 213. ex Cod. reg. 4622. A.: *Quicumque... ignem posuerit in feno vel in bladis, solvat bampnum pro quolibet Mulgo, seu qualibet carrata blavæ libras decem. Vide Mugum.*

† MULICURIUS. Vide *Mulomedici*.

MULIEBRIA, *Menstrua, seu purgationes mulierum*: γυναικεία, Aristoteli. Papias: *Muliebria, supervacua mulierum sanguis*. Genes. cap. 18: *Erant autem ambo senes, protractæ ætatis, et desiderant Saræ fieri Muliebria, quæ sic expressit Leonius in Historia Sacra MS.:*

... Dum sequere virumque

Cogitat esse senes, protractæ ætatis utrumque,
Jam desisse sibi fieri Muliebria noscens.

Leges Hoeli Boni Principis Walliæ cap. 13. de Virgine: *Scilicet sit matura in pilis et uberibus, et si venerint Muhebria ejus, etc.*

MULIEBRIARIUM. Veteres Glossæ MSS. Sangermanenses: *Muliebra, a mulieribus aliquid factum. Muliebrarium, per mulieres ordinatum, et per viros gestum.*

* MULIEBRIUM. [*Passion pour les femmes*. DIER.]

† MULIEBRUM, γυναικείον, *Conclave mulierum*. Gl. Lat. Græc. MSS. Sangerm.

MULIER, *Uxor*, Hispanis *Muger*, Italis *Moglie*; Provincialibus *Mouillé*, Beneharnensibus *Moché*, [*Molhé*, in Foro Navarræ Rubr. 25. art. 18.] nostris olim *Moillier*. *Muller*, uxorem dare filio, in Chronico Petri IV. Reg. Arag. lib. 6. post cap. 12. Acta S. Prudentii Garayensis Episcopi, apud Bivarium: *Sacerdotes dormiebant cum mulieribus eorum*. Concilium Duziacense I. part. 5: *Mulier Comitissæ Regis, nomine Nortmanni*. Hac passim notione vocem usurpatam reperire est, apud S. Cyprianum de Discipulo et habitu virg. Ulpianum in leg. Titius, § 1. de Legat. 3. in Collat. Legis Mosaicæ cap. 4. in Lege Bajwar. tit. 14. cap. 9. Alamann. tit. 58. § 1. in Capitulari Suession. ann. 744. cap. 9. in Compendiensi ann. 757. cap. 3. 5. in Concilio Wormatiensi cap. 63. in Synodo Romana ann. 863. cap. 2. apud Nicolaum I. PP. Epist. 22. Anastasium in Hist. Eccl. pag. 62. 120. etc. Adde Diploma Henrici Imper. ann. 1081. apud Ughell. tom. 3.

Ital. sacr. pag. 419. Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 92. Hist. Pergamensem tom. 3. pag. 191. Ruffium in Comitib. Provincie pag. 59. etc. Brunetus in Thesaurio 2. part. cap. 206: *Li fils sont li bien qui lient mari et Moillier ensemble en un amor, por ce que li fils sont si commun bien d'aux*. Chronic. Flandriæ cap. 50: *Et vous supplie que vous li veuillez otroier votre fille Madame Ysabel, à estre sa Mouillier*. Le Roman de Guillaume au Court-nez:

Puis l'épousa à Moller et à per.

Le Roman de Garin:

Puis vos prendrai à per et à Moillier.

Willelm. Guiart ann. 1210:

Avoit esté el tens passé
Au Comte Philippe Moillier,
Qui cuida le Roy despoillier.

Le Roman du Renard couronné MS.:

Entre ses bras tint sa Moillier
Dame Ermengart la sire espouse.

Chronicon MS. Bertrandi du Guesclin:

Et se Dieu me prenoit sans hoir de ma Mouillier.

[Philippus Mouskes pag. 216:

S'avez oi d'un Duc Joishier,
C'on ne tenuit mie à bobiert,
C'on cuida mors outre la mer
Dont ses gens eurent duel amer,
Et sa Moullers a cuer mari
Redevoit prendre à cuer mari
A époux un fillon gaynard
Ki mult estoit de male part.]

Robertus Borronus in Merlino MS.: *Et amaint chascuns avec soi sa Moillier*. Hist. Bellorum ultramarini. MS.: *Et tant fisent vers lui, kil donna sa seror à Guion à Moillier.*

* *Molher*, in Lit. remiss. ann. 1418. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 232: *Sa femme ou Molher, etc. Mollier et Moulher*, in Compend. Hist. Franc. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 279.

* MULIER LEVIS, VANA, pro Meretrix. Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 307: *In qua domo erat quædam Mulier levis, sive meretrix communitè reputata*. Stat. villæ Baln. ann. 1344: *Item quod nulla Mulier vana sit ausa portare aliquam gerlendam, neque velum in capite, nec in raubis suis hermines, nec capucium apertum cum botonibus, nisi totum clausum.*

* MULIERES BONÆ ex adverso appellantur Mulierculæ delirantes, quæ ad nocturnos illos conventus, quos Sabbats vocant, se deferri somniant, in Mirac. S. Germ. Autiss. tom. 7. Jul. pag. 287. col. 2: *Hospitatus (S. Germanus) in quadam loco, cum post cœnam iterum mensa pararetur, admiratus interrogat, cui denovo præpararent. Cui cum dicerent, quod bonis illis Mulieribus, quæ de nocte incedunt, præpararetur, etc.* Vide supra *Diana*.

MULIER, MULIERATUS. In Jure Angliæ, si quis concubinam post susceptum ex ea bastardum in uxorem duxerit, et ex ea filium vel filios susceperit, is filius, sive sit unus, sive plures, dicitur *mulier*. Littleton. sect. 399: *Si homo est seise de certaine terre en fée, et ad issue deus fits, et l'eigné fits est bastard, et le puisné frere est Mulier, etc.* In Jure autem Scotico dicitur *filius Mulieratus*, et patri suo de jure succedit, ut hæres. Regiam Majestatem lib. 2. cap. 19. § 3. 6: *Si autem plures filios habuerit Mulieratos, id est, ex sua sponsa legitime procreatos, etc.* Legitima scilicet uxore,

quam ante nuptias in concubinato cognovit. [Hos in *Mulieratu* procreatos, Gall. *Engendré en Mulerie*, Dicebant veteres Galli. Thomas Blount in Nomolex. Anglic.: *Lequel Reynald engendra Simon de Asseles en Mulerie, lequel Simon engendra Alive, Agnès et Margerie en Mulerie.*] Bastardi vero de jure Regnorum Scotiæ et Angliæ per subsequentes nuptias non legitimantur, ut est in lib. 2. cap. 51. § 3. Vide *Rastallum v. Bastarde*, et *Mulier*, et infra in *Pallium 1.*

† MULIER, pro Virgine adulta, in Testamento Ludovici VIII. Reg. Franc. apud Duchesn. tom. 5. Hist. Franc. pag. 325: *Item legamus et donamus orphanis et viduis et pauperibus Mulieribus maritandis tria millia librarum.*

MULIER, *Vorax*, in Glossis antiquis MSS.

† MULIERARE, Effœminare, apud Nonium. Hinc *Mulierarius*, mulieribus deditus. Vide *Femellarius*.

* MULIMENTUM, *Lo guadagno*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† MULIERATUS. Vide *Mulier*.

† MULIERITAS, Pubertas. Tertull. de Virg. velandis cap. 12: *Vertunt capitulum, et acu lascivior comam sibi inserunt, crinibus a fronte divisim apertam professæ Mulieritatem... Sola autem manifesta paratura totam circumferunt Mulieritatem.*

† MULINARE. Vide *Molina*.

† MULINARIUS, MULINDINUM, MULINUM, Molendinum. Charta regnante Lothario in Tabular. Matic. fol. 113: *Do Mulinarium qui est situs in pago Lugdunensi in villa Corcellis*. Tabular. Aptense fol. 65: *Ubi ædificet Mulindinum... Aliam autem medietatem de ipso Mulino ad fidelitatem episcopi... teneat*. Miracula S. Vincentii Ferrerii tom. 1. Aprilis pag. 512: *Cum autem imprudentius Mulino qui proximus erat adhæsissent, ambo impetu aquæ et vorticibus rapti in profundum ferebantur*. *Mulinum*, in lege Alaman. cap. 83. num. 1. Vide *Molina*.

† MULINARIUS, Molitor, *Mœunier*, Italis *Mulinaro*. Statuta Astens. fol. 78: *Mandamus quod si quis colonus, partiaris, massarius, ficiabilis, aut Mulinarius, qui aliquas domos, terras, massartia, possessiones, molendina, vel alia bona immobilia conduxerit, etc.* Pluries ibi. Occurrit præterea in Memoriali Potest. Regiens. ad ann. 1280. apud Murator. tom. 8. col. 1147. in Statutis Placent. lib. 6. fol. 68. vº. Vide *Mulnerius*.

MULINUM ANIMAL. Vide *Animal de hoste*.

* MULIO, *Mulus*, Ital. *Mulo*, Gall. *Mulet*. Vitæ Brachii lib. 3. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 512: *Sed, quæso, quid si Muliones, si jumenta vestra (nam his plurimum utimini) a latronibus correpta fuerint?*

* MULITA, pro *Mulcta*, in Libert. Figiaci ann. 1369. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 264. art. 1. *Mulle*, in Lit. ann. 1368. ibid. pag. 149. *Multer*, multa punire, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 137. Chartoph. reg. Hinc

* MULITARE, pro *Multare*, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 140. Chartoph. reg. ch. 205: *Citando voce præconis, Mulitando et aliter, sicut proceditur contra absentes*. Vide infra *Multitare*.

† MULITIO. Vide *Munitio* in *Munimen*.

* MULITUDO. Virg. Gramm. pag. 121: *Mulier a Multitudine sexus*. Ibid. pag. 102: *Prolitatem in filiis, Multitatem in conjugibus*.

* **MULIUS**. Vide supra *Mulaterius*.

MULETUS, Piscis, quem nostri *Mulet* vocant, Latini *Mugiles*. Occurrit apud Radulfum in Vita S. Ricardi Episcopi Cicestrensis n. 78. [Bollandistæ ediderunt, *Mulletus*.]
 † **MULLIFICATOR CERÆ**, Qui ceram emollit, in Consuet. MS. Eccl. Colon. in Bibl. Atrebat.

MULLIO, **MULLO**, Acervus, cumulus, [Saxon. move, Gall. *Mule*. Redditus et servitia custumar. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 401 : *Debent tornare et inde fœnum levare et Mulliones inde facere*. Ibid. pag. 402 : *Inveniet unum hominem ad Mullionem fœni faciendum*.] Ordericus Vitalis lib. 13. pag. 899 : *Ut strepitum rugientis aquæ audivit, territa... monticulum fœni, quod extra tugurium erat, velociter ascendit. Impetibus autem irruentis et omnia involentis aquæ fœnum sublevavit, et de loco illo Mullonem hac et illac fluctuantem longe transtulit*. Liber Chirographorum Absiet fol. 104 : *Donavit... fœnum rastrorum et fœnum sessionis Mullonum*.

* **MULLIS**. [Oie sauvage. DIEF.]

* **MULLO** pro *Mullus*, piscis, in Chart. Margar. comit. Flandr. ann. 1251. apud Lappenb. Orig. Hans. pag. 68 : *Centenarium Mullonum, hoc est hardres, 2. den.*

* **MULLONUS**, Acervus, cumulus. Charta ann. 1265. in Tabul. S. Petri Carnot. : *Dicebant se habere debere in prato... sedem Mullonorum*. Vide *Mullio*.

† **MUL-MEDICUS**. Vide *Mulomedici*.

† **MULMUTINA LEX**. Vide *Lex*.

† **MULNARE**, Molendinum. Charta ann. circ. 1000. in Chartul. Matic. fol. 13 : *Dono eis usuarium excedendi et intrandi ad Mulnare eorum quod est sub ponto petri de Merti. Vide Molina*.

MULNARIS, Sedes molendini. Tabularium Prioratus Paredi in Burgundia fol. 70 : *Addidit etiam ad augendam elemosynam loci, loco qui dicitur Ververis, situm molini, quem Mulnarem vocant, ad construendum molendinum*.

MULNEDA, Locus ubi molendinum extrui potest, *sedes molendini*. Vide in hac voce. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 284 : *Et quoddam pratusculum secus stagnum molendini usque ubi rivus descendit in veterem rivulum, et ipsam Mulnedam ad faciendum ubi molendinum, ubi fuit antiquitus vos, (f. vas) [melius vel] si alicubi in confinio per ipsam Mulnedam melius fieri poterit, fiat, etc.* [Vide supra *Molendinarium*.]

* Melius fortasse, Aquarii canalis valvula, quæ *Meulenge* appellatur, ni fallor, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 192. Chartoph. reg. ch. 63 : *Le suppliant trouva le molin fermé et le Meulenge duduit molin levé*. Vide *Ventalium*.

† **MULNELLUS**, Piscis. Vide *Mulvellus*.

MULNERAGIUM, Idem quod jus *moltae*, quod domino pro molitura in suo molendino competit. Tabularium Vindocinense fol. 224 : *Angagavit domino Abbati Goffrido medietatem duorum molinorum cum aquis, piscationibus et Mulneragio*. [Chartular. S. Vincentii Cenom. fol. 110 : *Willelmus Chofier dedit Deo... omne jus Mulneragii quod ipse habebat in molendino de Vaugout... videlicet tertium bossellum bladi*. Vide *Molta* 2.]

* **MULNERICIA**, Pensitatio pro molitura frumenti, in Tabul. Casalino. Vide *Mulneragium*.

† **MULNERIUS**, Molitor, Gall. *Meunier*. Charta ann. 1220. in Tabular. S. Vincent. Cenom. : *Radulfus de Alleneto elemosinavit abbati S. Vincentii quidquid habebat in molendino de Codrais...*

et *Mulnerius qui ibi erit positus, erit per manum monachorum*. Vide *Mulnarius*.

† **MULNETUM**. Vide *Molina*.

MULOCISIARIUS, *Carucharius*, *καροχάριος*, in Gloss. Gr. Lat.
 † **MULOMEDIGI**, *Medici equarii*, Valerio Maximo lib. 9. cap. ult. *Qui herbis medelas pecoribus ægritis aptissime componunt*, Firmico lib. 8. cap. 17. *Manilius lib. 5 :*

Ille tenet medicas artes ad membra ferorum.

Vetus Glossarium : *Mulomedicus*, *ἰατρίτρος*. *Mulicurius*, *ἡμιμόνοκουργος*. Vegetius lib. 1. de Arte veterin. in Præfat. : *Mulomedicina doctrina ab arte medicina non adeo in multis discrepat, sed in multis plurimisque consentit*. Frodoardus lib. 13. Carm. 8 :

Id capitur Monacho simulati fraude subacto
 Mulmedici, etc.

Occurrit in leg. 31. de Cursu publico, (8.5.) etc. leg. 2. de Excusat. artif. (13.4.) Cod. Th. apud eundem Firmicum lib. 8. cap. 13. Gregorium M. lib. 2. Dial. cap. 30. S. Audioenium in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 44. etc.

* **MULOSUS**, *Molossus*, *Caniculus rusticus*, in Glossis Pitheæanis. [Melius *Papias* : *Molossus, canis rusticus*.]

MULOTES, Mures agrestes, *μύες ἀρουρατοί*, *Nitelæ* Servio, nostris *Mulots*. Baldric. Dolensis in Hist. de Capite S. Valentini Mart. n. 4 : *Misit (Deus) bestiolas ad genus humanum impugnandum et expugnandum, muribus assimiles, quas vocant Mulotes, quæ totam agriculturam depopulabantur*.

* **MULRA**, apud Dioscor. *Sinopida carpentatorum, alibi mellitus in sinopida*. Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 5959.

† **MULSA VACCA**, id est, Lactans, in Lege Bajwar. tit. 8. cap. 2. num. 6 : *Si bovem domitum, vel vaccam Mulsam, id est, lactantem, furaverit, etc.*

MULSA, **MULSUM**, Potio ex melle et vino confecta. Glossæ medicæ MSS. Reg. Cod. 148 : *Mulsa, mel et aqua*. Alexander Iatrosophista MS. lib. 1. Passionum cap. de Mulsæ : *Qualiter hæc conficiatur dicendum est : oportet enim Mulsam neque satis mel habere, neque pinguem esse. Gustu autem sit non satis acra, et suavem linguæ præbeat et in sensu dulcedinem*. Constantinus African. lib. 5. Commun. loc. med. cap. 28 : *Mellita (vina) calidiora et sicciora coleram generantia, etc.* Concilium Autisiod. cap. 8 : *Non licet in altario, i. sacrificio divino, mellitum, quod vulgo Mulsam appellant, nec ullum aliud poculum, extra vinum cum aqua mixtum, offerre*. Vide *Mellita*, *Medo*.

* **MULSIO**, *Mulctus*. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 318 : *Item pro quolibet habente oves seu capras in dicta villa caseum, qui fieri potest ex Mulsione matutina vel serotina unius diei*. Vide *Molzo* et *Mulsis*.

† **MULSIS**, Quidquid lactis semel mulgetur ab una vacca, aut ab ove, Occitanis *Movisson*, quibus *Mouze*, est lac mulgere. Saisimentum Comitatus Tolos. ann. 1271. apud *La Faille* tom. 1. Annal. Tolos. inter Instr. pag. 17 : *Et de quolibet fœco unam gallinam in festo Natalis Domini, et in festo Paschæ viginti ova, et unum caseum unius Mulsionis a quolibet habente oves*.

† **MULSITANTER**. Vide *Musivatur*.

† **MULSOR**, Qui mulsam conficit. *Buschius* de Reform. monast. apud Leib-

nit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 482 : *Omnia etiam officia mechanica in suo habent monasterio, videlicet sartores, suttores, ... agricultores, Mulsiores, pistores, braxatores, opiliones, etc.* Vide *Mulsa*.

† **MULSUM**. Vide *Mulsa*.

† 1. **MULTA**, *Collectitia pecunia*. Gasp. Barthii Gloss. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 357. ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot.

* 2. **MULTA**, f. pro *Muta*, Quodvis vctigal. Charta Arnulph. imper. ann. 897. apud Meichelbec. tom. 1. Hist. Frising. pag. 147 : *Ut homines ecclesiæ (Frisingensis) licentiam habeant hoc sine Multa, seu navigio sive cum carris afferre*. Vide *Muta* 1.

* **MULTAGIA**. [« Ac Lænatis gladiatorum munus : non licebat *Multaci*am considerare.» (Petron. éd. Buecheler, § 30.)]

MULTAGIUM. Vide *Molta* 2.

* **MULTANN**, in Lit. ann. 1202. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 486. art. 3. *perperam lectum, pro Multrum, ut habet Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 251*.

MULTANNUS, *Vivax, longævus*, *πολυχρόνιος*, in Gloss. Gr. Lat.

MULTARA, [Commune, Gall. *Commune*.] Charta Ottonis de *Kuich*, Do. de *Zelhem* Militis ann. 1311. apud Frideric. Sandium in Consuetudines feudales Gelriæ pag. 38 : *Quarum trecentarum librarum dicto domino nostro annuus redditus 30. librarum in Multara nostra dicta Teutonice Gemale, apud Massen assignavimus ; ita videlicet quod nos et nostri heredes annuus redditus 30. librarum a prædicto domino nostro Comite Gelriensi, et a suis hæredibus in prænotata Multara jure feudali erimus perpetuo servati*.

† **MULTARIUS**, pro *Multrarius*, homicida, qui *murdrum* perpetrat, Gall. *Meurtrier*. Charta Philippi Aug. Reg. Franc. pro Communia Calniaci, ann. 1213 : *Si quis extraneus, qui Multarius sit vel latro, vel qui raptum fecerit, etc.* Vide *Morth*.

MULTATIO, *Exactio, tributum, malatolla*. Vide in *Tonna*.

* **MULTATITIUS**, *Collectitius*. *ÆRE* **MULTATIO** C. F. CURAVIT FIERI, in Inscript. Gudii lxxxij. 5. Vide *Multa* 1.

* **MULTATOR**. [Qui molit et conterit triticum. DIEF.]

MULTAX. Fulcardus Abbas Lobienis Epistol. ad Henric. Imper. : *Precaturus, imo rapinas, de avena, de Multacibus, de denariis... tollendo faciunt*. [f. pro *Multonibus*.]

† **MULTEIA**, Panni species, idem quod *Multicia*. Gesta Guillelmi Cenom. Episc. apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 374 : *Infulas sericas quinque, unam de purpura nigra auro intectam cum bestiarum figuris, alteram de samito rubeo, quintam de Multeia stellarum cum floribus violarum*.

† **MULTIBARBUS**, Qui est proluxa barba. Apuleius in *Florida* cap. 3. ex edit. Aldina : *Eo (Hyagne) genitus Marsyas... hispidus, Multibarbus, spinis et pilis obsitus*. Melius in edit. Delphinai *Multibarbus*, hoc est, qui illautam et sordidam barbam habet.

† **MULTIBIBUS**, *Bibax*. Præter *Plautum* hac voce utitur *Macrobius Saturnal.* lib. 5. cap. 21. de *Hercule* : *Et Multibibum herod istum fuisse, ut taceam quæ vulgo nota sunt*.

* **MOLTICAVUS**, *Esuriens*. *Multicavus venter*, in Rein. *Vulp.* lib. 1. vers. 1060. **MULTICIA**, *Vestes subtiles, camisiæ*. *Luctidæ vestes ex serico et lana, dicta*

quod mulceant suavitate sua. Papias. [Gesta Gaufridi de Loduno Episc. Cenom. apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 377 : *Multæ* (matronæ) *scobem ecclesiæ Multiciis deportantes, ipsa Multicia squalore pulveris squalere gaudebant.*] Utitur Juvenalis. ποδύμτος.

† **MULTICIDIUM**, Homicidium. Charta Richardi Reg. Angl. inter Privilegia Equit. Melit. pag. 3 : *Concessimus omne jus... in latrocinis, et in raptu mulierum, et in incendiis et in Multicidiis, etc.* Eadem habentur apud Rymer. tom. 7. pag. 533.

† **MULTICIUM**, Purgamenta quævis. Statuta Vercell. lib. 7. fol. 150 : *Item statutum est quod si quis homo vel aliquis de familia sua aliquas scopaturas vel letamen, vinacias, ... Multicium, calcinarium, etc.*

* Et speciatim ad Purgamenta coriariorum significanda usurpatur hæc vox in his locis Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 203 : *Et procurabo ne tintores aquam tintorie... nec guadi, vel herbas, nec Multitium pellipariorum, nec aquam folie prohicant;* — et tom. II. pag. 454 : *Addimus huic Statuto quod infra iiii domus non sit nec fiat Multicum (Multitium '62, '67; — Multicium '64) pelliparie in domibus nec extra, sub pena c. soldorum bononinorum.* [Fr.]

† **MULTICOLÆ** de paganis dicitur, qui multos Deos colunt. Fulgent. adv. Arian. *Multicolæ pagani.*

† **MULTIFIDI GRADUS**, Varii. Versus antiqui apud Marten. Itinerario 2. pag. 232 :

En aliam ingrediens Sion in collibus urbem
Aurea Multifidos pandit ad astra gradus.

† **MULTIFORA**, Multis scissuris aperta. Charta Caroli C. ann. 861. apud Doublet. Hist. Sandion. pag. 791 : *Aspicientes quin etiam adnultatum pæne jam dicti monasterii contiguum lumen, Multiforamque crebri populatione jam elapsam.*

† **MULTIFORABILIS**, MULTIFORATILIS TIBIA, Quæ multis foraminibus est cavata. Apuleius Metamorph. lib. 10 : *Jam tibie Multiforabiles cantus Lydios dulciter consonant.* Idem in Floridis cap. 3 : *Solus ante alios catus canere : nondum quidem tam flexanimo sono, nec tam pluriferri modo, nec tam Multiforati tibia.* Simplex quippe erat antiquorum tibia, unius parvique foraminis, ut describit Horat. in Arte poetica :

Tibia non ut nunc, orichalco vincta, tubæque
Æmula, sed tenuis, simplexque foramine parvo.

MULTIFORIS, Multifariam. Charta Jonæ Eduorum Episcopi ann. 859. apud Perardum in Tabulis Burgundicis pag. 147 : *Et quia sæpissime venire solet, ut quæ pie et devote ad divini cultus honorem ordinantur, occasione Multiforis convelluntur, necessarium judicavit, etc.*

† **MULTIFORMITAS**, Summa varietas. Wernerus Rolevinc. de antiq. Saxonum situ et moribus, apud Leibnit. in Præfat. ad Script. Brunsvic. tom. 3. pag. 608 : *Tam multiformi varietate varique Multiforitate, rationalem animam ad imaginem suam formatam dignificavit, etc.*

† **MULTINUBENTIA**, Repetitæ nuptiæ. Tertull. de Jejun. cap. 1 : *Agnosco igitur animale fidem studio carnis qua tota constat, tam multivorianitæ quam Multinubentia pronam.* Occurrit iterum lib. de Pudicit. cap. 1. Hinc

MULTINUBI, [apud Hieronym. adv. Jovin. 1. 15. et Epist. 11. ad Ageruchiam.] apud Crisconium in Breviario cap. 113. ubi Synodus Neocæsar. can. 3 : Οἱ πλεστοὶ γὰμοὶ περιπύττοντες.

† **MULTIPETAX** SCELERUM, Multis opertus criminibus. Vox ibrida. Fridegodus in Vita S. Wilfridi sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 172 :

Tellus æquoreis circum gyratür ab undis,
Multipetax olim scelerum, cultrique deorum,
Anglicus extruso colit hanc anhela Britanno.

Forte athleta.

† **MULTIPLICATORES**, Novorum Secretorum adinventores. Charta Henrici VI. Reg. Angl. ann. 1456. apud Rymer. tom. II. pag. 379 : *Quia timor pœnalis ab investigatione et practica tantorum secretorum multos viros ingeniosos, naturalibus scientiis doctissimos... ab multis diebus hucusque abducat... ne ipsi in pœnam incidant cujusdam statuti tempore regni Henrici avi nostri contra Multiplicatores editi et provisi; quapropter congruum et expediens visum est nobis viros aliquos ingeniosos... statuto prædicto, aut quocumque alio statuto pœnali, in contrarium, vel contra Multiplicatores edito seu proviso non obstante, etc.*

* **MULTIPLICIES**, Pluries, sæpenu-mero, Gall. *Plusieurs fois*. Charta ann. 1225. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 390 : *Obsides infra positos Multiplicies nobis præstiturunt.*

* 1. **MULTIPLICIUM**, Volumen panni vel lini. Necrol. abbat. Altorf. : *Obierunt Nicolaus Kesch et uxor ejus iv. Cal. Nov. qui dederunt Multiplicium ad albam et duo umbralia.* Vide *Mulleia*.

* Nostris *Monteplement*, pro *Accroissement*, Incrementum, propagatio. Præfat. ad Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 153 : *Elle (la nation des Francs) desiroit plus le Monteplement de la foi, que elle ne faisoit l'accroissement de la seigneurie terrienne.*

* 2. **MULTIPLICIUM**. [Camise ridée. (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, xv. s.)]

MULTIPLICUS, Multiplex. Eulogius Cordub. lib. 2. Memor. Sanctor. cap. ult. : *Multiplicus scelere, iniquitate prælargus.*

† **MULTIRUMIGER** SONITUS, Rumor maximus, qui de re aliqua circumferitur. Luitprandus Hist. lib. 5. apud Murator. tom. 2. pag. 465 : *Fit quam mox Multirumiger Constantinopoli sonitus, Romanum quidem ejectum, Constantinum vero ejus generum alii interfectum clamitabant.*

MULTISSIMUS, *Plurimus*, in Charta ann. 1452. apud Bolland. [tom. 2. Maii pag. 608.] in Vita S. Miri Eremitæ : *Multissimis miraculis claruit, etc.* [Multissimo et antiquissimo tempore, in Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. col. 493.]

* **MULTISURIA**. [Meretrix. Dief.]

* **MULTITARE**, Multare. Gualt. Hemingford. de gestis Eduardi I. reg. Angl. ad ann. 1403. pag. 214 : *Indictati sunt multi, quorum quidam capti fuerunt, incarcerati et suspensi, quidam vero Multitati graviter.* Vide supra *Multitare*.

* **MULTITAS**, Tributum, exactio. Charta Henr. II. imper. ann. 1016. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 351. col. 2 : *Poppo sanctæ Trevirensis ecclesiæ archiepiscopus nos sæpe monuit... ut Multitatem rerum et familiaræ S. Petri... dignaremur revocare.*

† **MULTITUDO**, *Superfluitas omnium in corpore humano humorum*. Gasp. Barthii Gloss. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 243. ex Raimundi Agilæi Hist. Palæst. : *Tanquam de Multitudine convalescentes.*

† **MULTIVIDUS**, Oculatus homo, vir perspicacis ingenii. Roberti monachi Hist. Palæst. lib. 3. cap. 4 : *Tunc Boamundus ut vir Multividus, et Normannus Comes ut miles animosus, ut viderunt animos quorundam titubare, præcipiunt milites omnes descendere.* Papias : *Multivida, multa videns.*

† **MULTIVIRA**, Meretrix. Johan. de Janua.

* **MULTIZARE** PELLE, Illas alumine et sale maritimo cum aqua decoctis, quod *Multizium* vocabant, imbueri. Stat. crimin. Riper. cap. 221. fol. 29. r. : *Omnes peliparii teneantur Multizare pelles bono et non marcido Multizo sub pena librarum quinque pro quolibet et qualibet vice; et teneantur et debeant fecisse Multizium et Multizasse per totum mensem Julii, vel ad plus usque ad quindecim dies Augusti.*

MULTO, *MUTO*, Vervex, Gallis *Mouton*. Vita Aldrici Episcopi Cenoman. num. 56 : *Et debentur 7. Mullones de pascuario cum lana.* Charta ann. 862. apud Doublet. : *Et de Flandris censum de Multonibus et formatiis, ac bubus, etc.* Testamentum S. Fulcranii Episcopi Lodovensis : *Porcos 3. optimos, et Mullones sex.* [Charta ann. 1064. in Archivis S. Victoris Massil. : *Donando in vita mea per singulos annos præfatis viris ex eodem manso unum Multonem et agnellum.* Alia ann. 1247. tom. 1. Gall. Christ. in inter Instr. pag. 80 : *Excepto quod censum de dicto castro, sive canonem qui erat unius sterlingi, permutamus in unum Multonem vivum, qui valeat octo solidos Villelmenses.*] Vetus Notitia ex Tabulario S. Albini Andegav. : *Sicut panem, vinum et carnem, et Mullones, et agnellos, et frisingas, etc.* Thom. Walsinghamus in Edw. II. : *Quilibet porcus duorum annorum vendatur pro 3. solidis 4. d. Multo tonsus crassus pro 14. den. Multo lanatus crassus vendatur pro 20. den.* Adde Chartam Henrici III. Imp. ann. 1043. apud Ughellum tom. 5. pag. 278. aliam Gastonis Vicecomitis Beneharn. ann. 1101. apud Marcam lib. 5. cap. 13. num. 2. Will. Thorn. in Chron. pag. 1804. 1905. eumd. Ughel. tom. 4. pag. 810. etc.

☞ Ex his patet nihil immutandum in contextu Anonymi de Bello Palæst. lib. 4. cap. 1. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 15. ubi legendum esse *Mulones* censebat Barthius; atque adeo per *Mulones*, non minutos mulos, ut idem exposuit, sed verveces intelligentes esse.

MULTO VESTITUS, cum lana. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 65 : *Et debet tale servitium, 1. porcum pretio 2. solidi. et Mullonem vestitum, 2. sextarios vini, etc.* Alibi : *Et reddit ipse masoerius porcum bonum, et Mullonem vestitum, et cocam vaccæ, etc.* Fol. 45 : *Quæ debet tale censum, omni anno Arietem 1. vestitum lana, aut 12. den. Fol. 64 : Arietem cum lana, etc.* Alibi : 1. Arietem nudum. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 108 : *Et debent unum Mullonem vestitum, etc.*

† **MOLTO**, Idem quod *Multo*, in Charta ann. 907. in Append. Marcæ Hispan. col. 838. Charta ann. 997. in Tabular. Maticæ. : *Omnique anno ad mense Madio*

persolvat Moltonem unum, et in mense Octubrio porcum unum.

† MOLTON, in Charta ann. 1116. Append. Marcæ Hispan. col. 1245. *Moltonus*, in Statutis Vercell. lib. 3. fol. 56.

† MUTILO, in Charta ann. 1277. apud Kennett. Antiquit. Ambrosden. pag. 287 : *iv. boves, vi. Mutilones, et sex africanæ fœminæ.*

† MONTO, et MUNTO, in Diplomate Guillelmi Reg. Siciliæ apud Rocchum Pirrum in Sicil. sacra pag. 280 : *Et pro tarenis, vino, Montonibus, agnellis, porcellis... Et pro tt. vino, Montonibus, agnellis, etc.*

† MONTONUS, ut *Multo*, in Statutis Montis Regal. fol. 284.

MUTO, eadem notione. Ebrardus in Græcismo cap. 9. et Joan. de Garlandia in Synonymis, de Ariete :

Et cum sit mutus, poterit bene Muto vocari.

Tabularium Bellilocense n. 91 : *Et exeunt duos solidos ad Nativitatem Domini, et 2. panes, et 2. gallinas, in Augusto, 8. denarios et 9. sextaria de sivada, in Martio duos Mutones.* Unde vero vox *Multo*, vel *Muto*, orta, non omnino constat. Ferrarius ita dictos existimat arietes, quod in feminas saliant, quasi *montans*. Certe Picardi *montons* dicunt. Vide *Animal*, et *Origines Gallicas*.

† MUTTO, in Charta ann. 1113. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lothar. col. 534.

MUTONAGIUM, MOUTANAGIUM, Tributum ex vervecibus, seu *mutonibus* : *Moutanage*, in Consuetudinibus Bononiensis et Herliacensis ; [*Montanage*, in Consuet. Monstrol. art. 24. *Montanage*, in Edicto Caroli Regentis ann. 1358. tom. 3. Ordinat. pag. 223. Male editum in quibusdam Consuet. ut monet Raguellus, *Montrouage* et *Montaigne*.] In Chartophylacio Regio, scrinio, cui titulus, *Monetarios*, est Charta Joannis de Fomsonne Senescalli Viromand. ann. 1269. qua S. Ludovico Regi vendit 20. solidos annui reditus, quos habebat super *Moutonagium villæ S. Quintini*. Charta Joannis Abbatis S. Bertini ann. 1228 : *Moutanagia vero habeo apud Scales, sicut hactenus habui.* Occurrit sæpe in Tabulis vernaculis. Computum Domani Stipularum in Comitatu Bononiensis ann. 1475. fol. 36 : *Recepte de Moutonnages, qui se payent au jour de S. Jean-Baptiste, en paine de 60. sols d'amende ; est à sçavoir pour chascune beste à laine, un denier.* Regestum Feodorum Comitatus Andegav. ann. 1387 : *Perrot Rileau de Percay homme lige à cause du sep et maison de la Baume à devoir garder les prisonniers, quand le cas y échet, et les rendre à Baugé, et aussi cueillir le Moutonnaige en la paroisse de Percay et de Bîteux.*

* Redit. comitat. Hannon. ann. 1265. ex Cam. Comput. Insul. : *De xiiij. bestes prent on une, et se tant n'en y a, chascune doit j. den. jusques à xij. deniers ; si appiel l'on ceste valeur Moutonnage ; si le prent-on à l'Ascension.* Hinc *Moutonnier* appellatur, qui ejusmodi tributum exigit, in Reg. feud. eccl. Camerac. : *Et pareillement est l'un des Moutonniers avec le iij. frans siefvés, et eux deux ensemble sont tenus de cacher le Moutonnage, dont pour ce il doit avoir pour sa part au jour S. Jehan deux moutons.*

† MOLTUNAGIUM, eadem notione. Charta ann. 1256. in Tabular. Sangerm. : *Pro advocacione sua x. sol. singulis annis de parte S. Germani accipiet et Mol-*

tunagium proprium habebit. Vide *Largagium*.

† MONTONGIUM. Chartular. B. M. de Bono-nuntio Aurel. : *Quando famulus in terram veniet Montongium quærere, hospes ad cujus domum veniet, etc.*

† MOTONAGIUM, in Charta ann. 1205. in Hist. MS. monast. B. M. de Blancha : *Confirmo dictæ abbatiæ feodum quem nobilis domina mater mea cum una domo in Hero insula et Motonagio suo de Boing eidem abbatiæ in perpetuum donavit.* Alia ann. 1236. in Tabular. S. Quintini in insula pag. 344 : *Retinemus extra partem et nos in Motonagio, corveis, etc.* Vide *Wartepain*.

† MOTUNAGIUM, in Tabular. S. Vincentii Cenoman. fol. 39 : *Dedi... abbatiæ S. Vincentii... illud servitium quod Motunagium quod vocatur, quod antecessores mei habebant de suis hominibus in Sagonensio.*

† MULTONAGIUM. Chartular. B. M. de Bono-nuntio Aurel. : *Persolvunt decem et octo denarios per singulos annos propter Multonagium.* Histor. Britan. tom. 2. pag. 162 : *Frumentagium, et Multonagium, et bidemium et talliatum, etc.* Vide *Frisengagium* in *Frisingia*.

Accipitur etiam pro quovis tributo, in 1. Regesto Parlamenti Paris. fol. 6. sub ann. 1257 : *Inquesta facta super eo quod Præpositi D. Regis capiebant duo Moutanagia apud S. Richarium de burgensibus villæ, unum rationi burgensæ, et aliud pro herbagio, etc.* Charta ann. 1248. in Tabular. Maurigniacensi : *De quibus nobis singulis unaquæque masura integra directuram integram, Moutonagium scilicet 6. denariorum... reddebant.* In Tabulario domus publicæ Ambianensis fol. 200. est Charta Caroli VI. Regis 20. Jul. 1385. in qua fit mentio auxilii, seu subventionis, pro facto guerrarum, appellatæ *Moutonnage courant*.

* Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 43. r. : *Dies xxviiij. Martii assignata domino de Bethisy ad computum de subsidio, vocato Moutonnage, in diocesi Ambianensi.* Lib. cens. terræ d'Estilly ann. circ. 1430. ex Cod. reg. 9493. fol. 20. r. : *Ce sont les cens rendus audit lieu de Destille au jour de la S. Florons, appelez anciennement Moutonnages.*

MULTONES, MUTONES, Monetæ aureæ Regum Franciæ, in quibus effectus *Agnus Dei*, uti vulgo dicimus, seu agnus lanatus cum crucicula, quas inde *Denarios* vel *Florenos* ad agnum appellabant nostri, *Deniers*, *Florins* à l'aiguel, vel *Moutons* ; [quorum valor erat 12. sol. 6. den. Turon. qui solidi cum ex puro argento essent, ad 7. lib. 9. sol. 6. den. hodiernæ monetæ referri possunt.] Charta laudata in voce *Marca* : A 15. Junii 1354. usque ad 1. Junii 1355. *fiabant Mutones fini, auri fini, cursu 25. solid. etc.* Charta Edw. II. Regis. Angl. : *Rex tenetur Oltoni de Grandisano in 10. milibus Multonum auri.* Charta ann. 1363. in Tabular. castri de Blein. : *Ego Herveus de Leonia dominus de Noion, testamentum meum facio.... Do et lego abbatissæ et conventui de Gaudio prope Hennebont centum Mutones auri semel solvendos.* *Advisamentastylis curiæ eccl. Brioc. In causis excedentibus valorem unius Mutonis auri veteris, sommam triginta duorum solidorum et sex denariorum usualis monetæ valentis, edatur libellus, nisi causa et persona fuerint de exceptis.* *Reparationes factæ ann. 1436. in Senecalla Carcasson. apud D. Lancelot : Pretio XXV. Mutonum auri, valente Mutone XVI. sol. VIII. den.]* Froissartes 1.

vol. cap. 171. ait post prælium Pictavense tum primum cusos ejusmodi nummos : *Item en cel an ou mois de Janvier fit faire le Roy Florins de fin or, appelez Florins à l'aiguel, pour ce qu'en la pile avoit un aiguel, et estoient de 52. ou marc, et le Roy en donnoit lors qu'ils furent faits, 48. pour un marc de fin or, et defendi l'en lors li cours de tous autres Florins.* Regestum Memorialium Cameræ Comput. Paris. signat. C. : *Ordinatio cursus Florenorum ad agnum, et evaluationis ad Scuta et marcam argenti : in contractibus communibus advaluato in auro fiet faciendo de 74. Scutis Joannis unam marcam auri, quod advaluabitur ad pretium marchæ auri in Agnis nunc currentibus, videlicet pro dictis 74. Scutis 48. Florenis ad agnum, quolibet computato pro 20. solid. Paris. aut faciendo pretium quod habebunt 6. Febr. ann. 1354.*

Verum longe antea hac figura a Regibus nostris cusos nummos aureos constat, cum legamus Parlamentum Parisiense erga Regem Philippum Pulcrum potissimum instituisse, ut monetæ Franciæ ad probitatem et valorem reducerentur quibus erant sub S. Ludovico, atque adeo *Mutones aurei*, ad 5. solidorum pretium, uti erant sub eodem Rege. Chartam porro præstat hic describere ex Tabul. Regio, scrinio, *Monetarios*, uti in duobus Rotulis pergamenis habetur, quibus inscriptum nude : LA COURT.

Item, si comme il li semble, que quant au fail de la monnoye de l'or, li Rois nostre Sire, ou sa Gent commis ou fet des monnoyes de l'or, pourroient donner 58. MOUTONS du marc à 24. quarres d'or monnoyé et à monnoier, et au feur de l'autre à 20. quarres, ou à 18. ou au dessous en descendant jusques à la fin, sans rien rabatre de l'affiner.

Item dit, si comme il li semble, que qui ne prendroit que FLORINS AU MOUTON, qui courroient pour 6. sols 8. deniers de la monnoie à 6. deniers de 14. sols 8. deniers, et qui auroit cours pour 3. deniers à la MONNOIE XVIII. ou pour 2. den. à la MONNOIE XV. ou pour 2. den. Tourn. petits à la MONNOIE XII. et courroient pour 13. s. 4. den. de la monnoie à 3. den. 18. gr. qui courroient les deux pour un de ceux à 6. deniers et de 14. sols et 8. deniers qui courroient pour 3. oboles à la MONNOIE XVIII. ou pour un Paris à la MONNOIE XV. ou pour un petit Tournois à la MONNOIE XII. dit, que peu courroient de DENIERS D'OR, se n'en couroit que d'une piece par le Royaume, quant aux marchandises qui s'y font : car autrement se corromproient les Ordonnances, qui les feroit, ne ne les pourront l'en tenir.

Item dit, si comme il li semble, qu'il vaudroit mieux donner cours à la monnoye de son Royaume, qu'il ne feroit à celle dehors. Pourquoy je di, Je ferois courre les DENIERS DU ROY DE LA MASSE, les deux pour trois de ceux AU MOUTON, c'est à sçavoir pour 10. s. de la monnoie à 6. den. de 13. s. et 8. den. et pour 20. s. de la monnoie à 3. den. 18. grains, et de 18. s. 4. den. et pour 25. s. du Tournois petit, de ceux de 22. s. et 2. den. et pour 20. s. de Paris à 4. den. 12. grains, et de 22. s. 2. den. et tout en la maniere que dessus est dit desdits MOUTONS, et non autrement.

Item dit, si comme il li semble, que s'il plesoit au Roy nostre Sire qu'il laissast courre de grace speciale les DENIERS DE FLORENCE in son Royaume, tant comme il li plairoit, et que l'en les prinst de poids de 70. au marc, pour 5. s. 5. den. de la monnoie à 6. den. et de 14. s. 8.

den. et pour 10. s. 10. den. de la monnoie à 3. den. 18. gr. et de 18. s. 4. den. ou pour 14. s. de petit Tournois de 22. s. et 2. den. et par ainsi ne vuideroit le Foilage dudit Royaume, ou se fondroit au coing de la monnoie du Rog nostredit Sire, et par ainsi les MANTELEZ et ceux à LA CHAIRE courroient pour deux de Florence, et par les prix que dit est en cet article.

Item dit, si comme il li semble, qu'il laissast courre FLORINS A LA ROYNE pour 6. s. 8. den. de la monnoie à 6. den. et à 14. s. 8. den. et pour 12. s. 6. den. de la monnoie à 3. den. 18. grains, et de 18. s. 4. d. et par ainsi de la monnoie, comme dessus dit est.

Item dit, si comme il li semble, comme l'en donnast cours à FLORINS DE FLORENCE, à MANTELEZ, à CHAIRES, et à ceux de LA ROYNE, s'entention est que pour le prix à quoy ils sont, si comme dessus est dit, et devisé, qu'ils n'ont nul cours; mais seulement pour tout fondre et convertir au coing des DENIERS AU MOUTON de nostre Sire le Roy.

Item dit, si comme il li semble, que quant au fait de la monnoie d'or, qu'il face crier solemnellement par tout son Royaume, et sur la paine telle comme elle y appartient, et face tenir fermement les Ordonnances desdites monnoies pour le prix qui dessus sont dits, et bien garder à toutes les issues de son dit Royaume, qu'il n'en isse monnoie nulle, s'elle n'est d'or, avec la neuve à 6. den. et de 14. s. 8. den. et celle à 3. den. 18. gr. et de 18. s. 4. deniers.

Item dit, si comme il li semble, que s'il est tenu et gardé sans corrompre, ne enfreindre en la maniere que dessus est dit et devisé, l'on ouvrera à la XVIII. à la XV. ou à la XII. et tout pour regle, sans corrompre l'œuvre de l'or.

Item dit, si comme il li semble, que par celle Regle, ceux dehors le Royaume rapporteront pour un marc d'or 14. marcs d'argent, ou la valuë; ainsi s'emplira le dit Royaume d'argent à grant planté, et vuidera de l'or, en confondant ceux de hors du Royaume, que par leur cautelle, engin, ou soustiveté, l'ont mis dedans ledit Royaume.

Item dit, si comme il li semble, que qui aura audit Royaume 14. marcs d'argent pour un marc d'or, qui ne deveroit valoir que 10. marcs d'argent, si comme autrefois a vallu, quant l'en faisoit petits Tournois, l'en pourra bien laisser aller vuid hors du Royaume ledit or, quar encore y en demeurra-t-il assez.

Item, dit, si comme il li semble, que quand DENIERS AU MOUTON ne vuideroient que 6. s. 8. den. de la monnoie à ob. den. et de 14. s. et 8. den. qui ne courroient de la bonne que pour deux petits Tournois, et de 18. sols 4. den. et de la monnoie à 3. den. 18. gr. et de 18. s. 4. den. qui courroient chacun pour un petit Tournois, il conviendroit mettre les MOUTONS de 6. s. 8. den. à 6. s. et de 18. s. 4. den. à 12. s. et les FLORENTINS qui courroient pour 5. s. 5. den. de la monnoie à 6. den. et de 14. s. 8. den. et pour 10. s. 10. den. de la monnoie à 3. den. 18. gr. et de 18. s. 4. et tout pour le prix dessus-dit: et ainsin conviendroit-il que l'en mist les FLORENTINS de 5. sols 5. deniers à 5. s. et 10. s. 10. den. à 10. s. et tous les autres DENIERS D'OR, évaluëz, si comme dessus est dit: et par tel point ne courroit-il audit Royaume pour marc d'or que 12. marcs d'argent.

Item dit, si comme il li semble, que qui voudroit évaluë l'or selon le bon temps du Roy Monsieur S. LOUYS, il convien-

droit que l'on meist DENIERS AU MOUTON à 5. s. de la monnoie à 3. den. 18. grains et de 18. s. 4. den. et FLORENTINS à 4. s. 2. den. de la monnoie à 6. den. et de 14. s. 8. den. et pour 8. s. 4. den. de la monnoie à 3. den. 18. grains, et de 18. s. 4. den. et tous les autres DENIERS D'OR, conviendra avaluer au prix comme cy dessus est dit. Et par tel point ne courroit-il audit Royaume pour un marc d'or, que 10. marcs d'argent.

Item dit, si comme il li semble, que s'il plesoit à nos Maistres Nosseigneurs de la Court, à nous oïr sur le fêt des monnoies dessusdites, tant à l'argent comme à l'or, de donner grace de nous entendre, il nous est avisé que tout ce que dessus est dit, est bon et vray, à la grant honneur du Roy nostre Sire et au grant profit du commun peuple, pour toujours més ouvrir sans muer coing, tant de l'argent comme de l'or.

Id etiam firmat Instrumentum aliud ejuse ævi, quod ex Regesto Cameræ Computor. Parisiensis signato Noster f. 208. eruiimus, hicque perinde descripsimus in rei monetariæ nostratis studiosorum gratiam.

Veezy l'accort qui fu fait par les gens des bonnes villes, qui furent mandées pour le fait des monnoies l'an 1304. etc.

Premierement il fu accordé que l'en face petits Tournois et Petits Paris et Mailles petites Tourn. et Par. du temps et de la loy S. Louys, et nulle autre monnoie.

Item il fu accordé que toutes monnoies fussent abatuses d'or et d'argent, exceptez les Gros Tournois et les Mailles d'argent, le Gros Tournois pour 12. Tourn. et la Maille d'argent pour 4. Tourn. pour la faute qui est de monnoie, tant comme il plairoit à notre Seigneur le Roy.

Item, il fu accordé que la monnoie d'or à l'Aignel courre pour 10. sols Parisis, et toute autre monnoie d'or soit abatus.

Item, il fu accordé pour avoir plus matiere à faire monnoie, que l'en praigne le quart de la vessellemente d'argent par souffisante pris, et que l'en n'en face nulle vessellemente jusques à 2. ans.

Item, que le Roy pourchace pardevers ses Barons, que il se suessent de faire ouvrir jusques à 2. ans; car autrement il ne puet pas remplir son peuple de bonne monnoie ne son Roiaume: et furent à accort que li Rois doint tant en or en argent, que il n'i preigne nul profit.

Item, que li doubles que l'en appelle Cornus, fussent abatus de tous poins.

Ejusmodi monetarum aurearum ab ipsomet Philippo Pulcro cusarum mentio est præterea in illius Statut. Monetariis. Statuto quippe dato Pissiaci die Martis post festum S. Vincentii ann. 1310. statutur, qu'il sera forgé monnoie d'or, qui est et sera appellée à l'Aignel, laquelle est du temps S. Louys nostre ayeul, pour 16. s. Paris. et pour 8. s. de Bourgeois fors, et pour 16. s. de Bourgeois petits. Statutum aliud Ludovici Hutini Regis 15. Jan. ann. 1315: Item, parce que c'est notre volenté de garder les Ordonnances de Mons. saint Loys nous avons fait garder en nos Registres sus le fait de la monnoie de l'or, et avons trouvé que il fist faire le denier d'or, que l'en appelle à l'Aignel et le fist ajuster le plus lealement que il pot, et qu'il eust cours pour dix sols Parisis tant seulement. Ex quibus patet obtinuisse id genus monetæ etiam sub ipso S. Ludovico. In Charta alia scripta die Jovis post Conversionem S. Pauli ann. 1311. ea moneta esse debet 88. denar. et remiss. ad marcam

Regiam. Statuto dato Pissiaci die Sabbati post Epiphaniam ann. 1313. statutur ut Moneta à l'Aignel, quæ tum cudebatur, valeat 15. solidis Turon. parvis. Et Statuto dato Paris. 17. April. 1314. omnis aurea moneta interdicatur, præter eam quæ dicitur à l'Aignel, quæ tum cudebatur, pretii 15. sol. parvorum Turon. aut 12. solid. Paris. Denique Statuto Caroli IV. dato Parisiis 15. Octob. ann. 1322. statutur fieri deniers à l'Aignel pour 7. sols et six deniers qui courront pour deniers Parisis, 15. sols des deniers sengles. Habentur ea Statuta in primo Regesto Memorialium Cameræ Comput. Paris. fol. 13. 21. 35. 38. 39. 62. 131. 132.

* Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 287: Anno Domini 1359. die prima Februarit... Muto auri tunc currente pro xxxvij. sol. Turon. Invent. Chart. monast. Athanat. ann. 1519: Instrumentum ann. 1460. donationis cujusdam annuæ pensionis, quatuor Mutonum auri, quolibet ponderante duos denarios auri. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. ch. 18: Icellui Mahiet lui dist qu'il lui avoit presté un Mouton rex et dix sols. Allæ ann. 1422. in Reg. 172. ch. 60: La somme de soixante-quinze escuz, c'est assavoir deux douderes et trois Moutonneaux en or et le residu en blanche monnoie. Moutonnet, ibid. Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abavil. ad 15. Febr. ann. 1426. fol. 198. r.: xij. Moutoncheaux d'or et dix frans en vieulx blans. Charta ann. 1472. 9. Febr. ex Tabul. Flamar.: Summa decem Mutonum auri, computando pro quolibet Mutone auri decem grossos auri, et pro quolibet grosso auri sex ardicos, et pro ardicco duos jaquetus monetæ nunc currentis. Eadem rursum leguntur in Ch. ann. 1475. ex eod. Tabul.

* MULTONES DUPLICES, Moneta Brabantina, in Lit. remiss. ann. 1377. ex Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 195: Florins de Brabant, appelez doubles Moutons.

Hinc igitur planum est, ea ætate, Mutones aureos in usu fuisse. Sed altius eorum originem repetendam censebat Magnus Peirescius, existimabatque, a Regibus nostris cusos, vigentibus contra Albigenes bellis, in quibus præcipua Crucesignatorum vexilla eo ipso Agno Dei insignita erant, qui inde pro insignibus toti Franciæ Clero, et compluribus Ecclesiis Cathedralibus et Collegiis mansit, atque adeo ipsi urbi Tolosanæ, ex quo in eorumdem Crucesignatorum potestatem venit, servata lamenejus, quam in insignibus gestabant Comites Tolosani, Crucis figura. Proinde putabat Peirescius cusas hac imagine monetæ, quibus Crucesignatorum stipendia exsolventur.

Hanc Peirescii sententiam utcumque firmant monetæ Comitum Tolosanorum typi duo; unus Raimundi a S. Egidio, alter Alfonsi ejus filii, in quibus effectus erat Agnus Dei, ut testatur D. le Blanc. An inde Mutones aureos antiquiores esse S. Ludovico, an aliunde collegerit vir oculatissimus, tacuit. Ut ut est Mutonum originem a sanctissimo Rege repetendam nihilominus censet laudatus le Blanc, quorum usus ad tempora Caroli VII. obtinuit.

Mutones Flandrenses memorat præterea Tilius lib. de Pactis inter Francos et Anglos sub ann. 1351. et 1361. pag. 273.

Habuit etiam Hispania suos Agnus Dei, de quibus ita Covarruvias de Veterum numismatum collatione cap. 5. n. 9: Ante ejusdem Henrici III. hisce in regniis habuit cursum monetæ nuncupata Agnus Dei, quæ initio æquivalerat Mara-

vedinum: deinde percussa fuit ex tam infima materia, ut saltem valuerit unum Coronatum, vulgo Cornado, veluti traditur in Chronicis ejusdem Regis Henrici III. Istius monetæ meminit etiam Mariana lib. de Ponder. et mensuris cap. 22.

Obtinuit etiam hæc moneta in Dalphinatu sub Humberto II. ut probat Computus ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalph. pag. 272: Item, recepit ab eodem ibidem Agnos de auro LXXV. et fuerunt expensi ad rationem de Carolinis XIV. cum dimidio pro quolibet, sunt in summa in Carolinis argenti unc. XVIII. taren. III. et granos XV.

MUTO, seu Mouton, apud Froissartem 3. vol. cap. 102. pro machina bellica usurpatum, quam forte veteres Arietem vocabant. [Quæ saxa emittebantur ad quatendos muros, atque adeo ab antiquorum ariete distincta; ab ipso tamen nomen inditum videtur, quod quemadmodum eo ariete, ita illa machina diruerentur muri: Un engin qui estoit merveilleusement grand; lequel avoit vingt piez de large et 40. piez de long; et appelloit-on celui engin un Mouton, pour getter pierres de foix dedans la ville et tout effondr.]

Moutonniere vero appellatur, Locus in carcere angustus, vulgo Cachot, in Lit. remiss. ann. 1479. ex Reg. 205. Chartoph. reg. ch. 258: Certains lieux de la geolle, nommez les Moutonnières, qui sont les lieux où l'en a acoustumé mettre et tenir les prisonniers détenus pour cas de crime.

MULTOCIUS, pro cito, usurpat auctor 1. Vitæ S. Marculfi Abbat. n. 14. [pro multo amplius legitur in Vita S. Benedicti Anian. sæc. 4. Bened. part. 1. pag. 208: Pissimus quoque Ludovicus Rex, quo ab insanis magis magisque iridebatur Benedictus venerabilis Abba, eo sibi eum in dilectionis sociabat Multocius amore, sciens mundi amatorum esse consuetudinem profectibus obesse justorum.]

MULTOR, Molitor, Gall. Meunier. Vita S. Godelevæ tom. 2. Julii pag. 432: Verum Multoris quo nescio interveniente impedimento, et exequiarum nutabat religio consueta, et egenorum periclitabatur egestas famelica. Chron. Corn. Zanflit apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 387: Hi Leonino mare super cornutos irruentes plurimos ex fabris et Multoribus, fugato mamburno, peremerunt. Occurrit etiam in Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 182.

MULTOTIES, Sæpius. Concil. Tolet. XIII. inter Hispan. tom. 2. pag. 699: Accidit enim Multoties, ut causa salutis alicujus vel collationis necessariæ, evocati a principe vel metropolitano confinitimi sacerdotes, venire differant.

MULTRA, Mulgaria lactis. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Vide Multrale.

MULTRALE. Vide supra Mulcerum.

MULTRARE, MULTRICUM, MULTRUM, etc. Vide Morth.

MULTROCINIUM, Homicidium, seu mulcta quæ domino competit ex multro; vel jus de eo cognoscendi et iudicandi. Libert. Domni-medardi ann. 1246. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 690. art. 4: Lex duelly ex quo dantur vadia et Multrocinium sunt domini. Quæ rursum leguntur ibid. pag. 692. art. 26. Vide in Morth.

MULTUM, pro Mulcta. Tabul. Rothon.: Si quis contra hanc donationem calumniam generare præsumperit, mille solidos Multum componat.

MULTUOSE, pro Tumultuose, in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg.

Franc. pag. 586: De suspendendo vel subjungendo dictos olim servientes Multuose, impetuose ac seditiose renunciare fecerunt.

1. MULTURA, Quod molitori ex frumento quod molit, præstat. Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 91: Dabunt Multuram ad vicisimum vasculum, quando et quandiu ad molendum meum molere voluerint, etc. [Hist. Mediani monast. pag. 257: Contulit S. Petro... ea scilicet ratione ut quandiu ipse viveret, in usus proprios retineret unum tantum denarium de censu et quartatum unum de Multuris persolveret. Adde Chartam ann. 981. in Append. Marcæ Hisp. col. 927.] Vide Molla 2.

MULTURA SICCÆ, Quæ in numerata pecunia exsolvitur. Charta Roberti II. Reg. Scot. in Suppl. Diplom. pag. 108: Dono... octo mercatas terræ cum octodecim bollis farinæ de sicca Multura de dicta terra. Vide rursum in Molla 2.

2. MULTURA, Moletrina, Gall. Moulin. Charta ann. 981. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 647: Omnia quicquid in his villis, et in cuncto Rossilonense pago sanctus Genesis habere dicitur, in silvis, in pratis, in vineis, in aquis, in Multuris et in salinis, etc.

3. MULTURA, Idem quod supra Molitura 3. Bladum molendum. Stat. Casalis sæc. XIV. inter Mon. Hist. Patr. Taur. tom. II. col. 1059: De Multura non ducenda ad Padum. — Item statutum est quod menatores non debeant ducere ad Padum Multuram, sed capta Multura ad locum, ubi pensatur blava et farina, debeant ipsam ducere intus burgum Cassallis. [Fr.]

MULTURARIUS, Mensuræ annonariæ species; quod in ea multuram suam accipiat molitor, sic dici videtur. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 104. ex Cod. reg. 4624: Unus sestarius rarus faciat et continuat xxiv. Multurarios raras, ... capiendi pro multura cujuslibet sestarii et quolibet sestario unum Multurerium (sic) rasum. Vide Moldura in Molla 2.

MULTURENGIA, Variæ molituræ miscellum frumentum. Charta ann. 1190. in Tabular. Sangerm. fol. 73: Dedit illis in elemosinam in molendino suo septem sextaria annonæ, medietatem hibernagiæ et medietatem Multurengiæ. Charta Galerani Com. de Mellento tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1620: Retinimus in manu nostra duos modios et dimidium Multurengiæ, singulis annis nobis persolvendos. Ubi perperam editum, Multurengiæ. Vide Mousturangia.

MULTUS, Molitus, Gall. Moulu. Charta ann. 1331. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 527: Ad quæ pondera dicti molinerii seu dicta molendina gubernantes blada molenda et farinam Multam apparere et ponderare haberent.

MULVELLUS, Piscis, qui in mari Angliæ Boreali copiose capitur in æstate, Londoniis Greenfish: Lancastrensibus Milwin, apud Sylvestrum Giraldum lib. 2. Itiner. Camb. cap. 9. et in Descript. Cambriæ cap. 5. ubi perperam Mulnelus, ut et in Flela lib. 2. cap. 12. § 12. Vetus Charta laudata a Spelmanno: Dedit... quibuslibet leprosis Eborum venientibus in vigilia diei S. Johannis Bapt. Mulvellum, butyrum, panem, cerevisiam, etc.

1. MULUS. Epitaphium S. Prudentii Episcopi Tarracon. apud Ambrosium Moralem lib. 11. cap. 74:

Funus sacram, non mortali luce latum,
Sed proprio Mulo conditur hoc tumulo.

Quid hic mulo sonat, non percipio.

Nativa et propria significatione hic Mulus accipitur, ut discimus ex ejusdem Prudentii Vita tom. 3. April. pag. 593: Præcipio ut corpus meum imponatis super mulum, cui insidere consuevi; et ubi requieverit ibi sepulchrum mihi parate..... Straverunt mulum, et corpus venerandum leviter ab ecclesia trahentes, illud super mulum imposuerunt..... mulum in via absque ductore miserunt..... Ibi introivit mulus cum corpore S. Prudentii, et genu flexo ibidem pausavit.

2. MULUS, Acervus, cumulus, Gall. Meule. Lib. nig. episc. Carnot.: Major de Piatovillari advocavit se tenere a domino Carnotensi episcopo, videlicet..... unum Mulum feni in prato de Berjonvilla. Vide supra Mollus 2.

MUMAX IGNIS, Confectitius, qui et Ignis Græcus, Gall. Feu Grégois, dicitur. Vide Ignis. Pandulphus in Vita Gelasii II. PP.: Sæva insuper jam per ripam Alemannorum barbaries tela contra nos mixta toxico jaciebat. Minilabantur etiam nos intra aquam natantes Mumaci igne cremare, nisi Papam et nos in manibus eorum redderemus.

MUMBURDUM. Vide in Mundiburdu.

MUMIA, apud Matth. Silvaticum, est illud quod invenitur in sepulcris balsamatorum, in quibus humor mortui cum aloë et myrrha resoluitur, quibus ipsa corpora condiebantur, et simulatur picæ marinæ. Solebant antiquitus corpora balsamo, myrrha et aloë condiri, et fit apud paganos et Saracenos circa Babyloniam, ubi est copia balsami. Idem Silvaticus: Kretal, i. Mumia. Constantinus Africanus lib. de Gradib.: Mumiam quidam dicunt esse aspalathum; quædam tamen species est in veteribus monumentis inventa, quæ optima est. Antiqui etiam mortuos ex ea ungebant, ne cito putrescerent, aut vermes producerent. Calida et sicca est in tertio gradu. Valet contra fracturam capitis, etc. [Anastasius in Epitome Chron. Casin. apud Murator. tom. 2. pag. 361: Jam vero de sceleratissima peccatorum sentina et totius perversitatis et nequitie radice Strumbulo qui et Mummulo, quod dicam? qui iuxta nominis sui derivationem liquor fetidus interpretatur, Mumia enim liquor fetidus est, fluens de cadaveribus mortuorum.] Salmasius ad Solinum mumias et momias dictas putat a thure, quod θυρωρον vocabant, quo condiebantur corpora. In describenda Ægyptiorum conditura multa habent Herodotus lib. 2. et Diodorus lib. 1. ex quibus observare licet cadavera olim domi subrecta in loculo ad parietes statuta: sed postmodum lectulis imponi consuevisse scribit Athanasius. Silius lib. 13. vers. 474:

..... Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, et a mensis exsanguem haut separat umbram.

Vide Kirkmannum lib. 1. de Funeribus cap. 8. Chiffletium de Linteis sepulcralibus cap. 3. Petrum de Valle in Epistolis, etc. Alias vocis Mumie originationes ex Bocharto et aliis, vide apud Menagium in Orig. Gall. pag. 812. et Octavium Ferrarium in Orig. Ital. Adde Leonardum Fuchsium ad Myrepsum sect. 1. cap. 13. et lib. 1. Paradox. medicin. cap. 40.

MUMIA, Cadaver siccum, in Miraculis B. Gregorii Verucul. tom. 1. Maii pag. 539: Ex quo præ infirmitatis longi

tudine tantum pellem et ossa retinet..... ita quod cadaver et Mumiam diceret.

† **MUMMENTUM**. Remigius Autissiodor. in Homil. de Nicodemo: *Quia ergo iste alicujus sibi Mummenti, ut pote doctor, esse videbatur. Ubi Glossator quidam, i. e. Sublimitatis. Legerem ego momenti, promta et facili emendatione.*

MUNA. Charta Italica ann. 1287: *Voverunt... quod apportabunt ad sepulturam suam (S. Ambrosii Senensis) unam Munam, an minam? Vide Bollandum 20. Mart. pag. 208. [Muna, munera quæ militibus dantur, in Gloss. Isid. Ital. Muno, munus, donum.]*

† **MUNATA**. Statuta Vercell. lib. 1. fol. 15: *Ut becharii suo loco et tempore de carnibus Munatas faciant meliores et bonas carnes vendent. Alia perinde mihi ignota notione lib. 2. fol. 34: Habito respectu ad statutum quo cavetur quod de bonis immobilibus dentur Munate quinque pro quatuor in solum creditoribus.*

† **MUNBURDUM**, **MUNBURDUS**, **MUNBURNARE**. Vide **Mundiburdus**.

MUNCHEWAT. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 398: *Prohibeo etiam ne aliquis piscetur infra stagnum et Muncheuat, præter Monachos.*

* **MUNCTORIUM**, [Mocheron de candelille. (Gloss. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 86. XV. s.)]

i. **MUNDA**, [f. Idem quod *Defensa*, *Locus forestæ* in quo nec venari nec usagium capere licet, a Saxon. Mund, Defensio.] Charta Pontii Comitis Tolosani Primarchionis et Ducis Aquitanorum, et Garsis uxoris, apud Catellum: *Damus similiter totum allodium et totum potestativum de Ecclesia et omni Parochia,.... et fontes, montes et colles, et Mundas cum memoribus, cum silvis et forestis, et cum omnibus fivalibus et mercariis, etc.*

2. **MUNDA**, Os: unde *Teneremunda*, urbs in Flandria, quod exstructa sit ad ostium Teneræ fluvii, vox orta a Gothis apud quos *mund* os et buccam sonat, ut testatur Smaragdus in Comment. ad Partes Donati; cui *Wigmunt* est *Valens bucca: Ricmunt, Potens bucca: Ratmunt, Consilium oris*, etc. Vide *Lindannum* in *Teneremunda*, [et *Schilt*. in Gloss. ad vocem *Munt*.]

† 3. **MUNDA**, Mappa. Regula consueta Toribii Archiep. Limæ, tom. 4. Concil. Hispan. pag. 674: *Singulis septimanis apponent Mundas et pallia et corporalia et purificatoria ad omnia altaria.*

† **MUNDALIA**, **MUNDANALIS**. Vide **Mundus** 1.

* **MUNDALIS**, Sæcularis, nostris alias *Mondain*. Lib. de Mirab. Romæ apud Montemfalci in Diar. Ital. pag. 289: *Et sicut ipsi sunt nudi, ita omnis Mundalis scientia nuda et aperta est mentibus eorum. Toutes justes, tant ecclesiastes comme Mondaines*, in Charta ann. 1355. ex Chartul. Valcel. sign. E. (*Œuvres mondaines* appellantur, Opera consueta, a quibus abstinere solent diebus Dominicis et festivis, in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 606: *Pour ce que le jour de Dimanche est jour solemne, et doit on cesser de toutes œuvres mondaines par tout féal Crestien*, etc. Vide in **Mundus**.)

* **MUNDANUS**, [Ut **MUNDALIS**; vide quoque in **Mundus**: « Ut qui cybos Christi pauperibus exhibebat, in pastum *Mundana* militiæ transferretur, heu, pro dolor, tanquam *Mundana* possessio dilaceratur. » (Charta Cluniac. coll. Burgund. B. N. t. 78. n° 112. an. 1059.)]

† **MUNDAT**. Immunitas, locus vel districtus exemptus a jurisdictione civili ordinaria. Codex MS. Ruffacensis apud Schilt. in Gloss. Teuton.: *Hic notantur redditus et possessiones Episcopi A. in districtu Rubiacensi, qui vulgariter dicitur die Mundat*. Vide **Munitas** 2.

* **MUNDATA**. Charta Guidon. Malivic. ann. 1234. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 235: *Dedi etiam dictis canonicis.... sexaginta solidos Parisienses in redditu meo de Mundata illis annuatim reddendos*. Sed leg. *Medunta*, Gall. *Mante*.

† **MUNDATIO**, Purgatio. Charta Hilduini ann. 832. apud Felibian. in Hist. Sandionys. pag. LI: *Infra monasterium in ponte peticas quinque, in Mundatione Croaldi ut supra*.

† **MUNDATORIUS**, Advocatus monasterii, a Saxon. Mund, Protectio, tutela, defensio, sic dictus, quod monasterii jura defendat ac tæatur. Præceptum Pipini Reg. Aquitan. in Tabulario S. Florentii: *Si in immunitate monasterii de Glonna reus repertus fuerit vel dictus, a nemine distringatur, nisi a loci Mundatorio, nisi forte exinde ipsius latronis fuerit ejectio*. Nec cuiquam mirum esse debet quod *Advocatus* iudicis partes hic agat, eos quippe jus dixisse, intra jurisdictionem ecclesiarum, quarum *Advocati* erant, certum est. Vide **Advocati**.

† **MUNDATUS PER ASSISAM**, Solemni iudicio absolutus. Leges Malcolmii II. Regis Scotiæ cap. 3. n. 2: *Pro quolibet homine Mundato per assisam, pro tractu extra rotulos, quatuor denarios*. Galli dicerent: *Pour être tiré du rôle des accusations ou des amendes*.

† **MUNDRICE**, **MUNDRICHE**. Vide infra **Mundbrece**.

† **MUNDBURGUM**, **MUNDEBORO**, etc. Vide **Mundiburdus**.

MUNDERECE, in Legibus Edmundi Regis cap. 3. *Mundbrice*, in Legib. Alvredi cap. 3. *Mundbriche*, in Legibus Kanuti cap. 2. *Mundbriche*, apud Bromptonum, ubi exponitur *læsis Majestatis: Infractio pacis*, in iisdem Legibus cap. 32. Maxime vero, si etymon vocis spectetur, protectionis, tutelæ, ac defensionis Regiæ violationem et infractionem sonat, *Infractio de la sauvegarde du Roy*. Confecta enim ex Saxonico mund, protectio, tutela, ut in voce *Munditus*, docemus, et brice, ruptura. Occurrit præterea in Legibus Henrici I. Regis Angliæ cap. 37. 66. [*Æthelb. cap. 75.]

† **MUNDERUS**, f. Libellus memorialis, Gall. *Memoire*, a Sax. Mund, Memoria. Charta Ottonis Comit. Palatini ann. 1231. apud Tolner. Histor. Palat. inter Instr. pag. 148: *Volumus ut.... utensilia capellanæ nostræ conservet, vel faciat Camerarium nostrum subjecto Mundero conservare, et distributio elemosinarum nostrarum juxta discretionem prædicti Prælati fiat et ordinetur*.

* **Nunderus** ex eadem Charta inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 294.

† **MUNDIA**, Idem quod **Mundium** infra, apud Jo. de Janua. Vide **Frea**.

MUNDIALIS, [**MUNDIALITAS**, **MUNDIANUS**, etc.] Vide **Mundus** 1.

MUNDIATUS. Vide **Mundium**.

† **MUNDIBRIUM**, **MUNDIBURDUM**, etc. Vide **Mundiburdus**.

MUNDIBURDUS, Patronus, defensor, tutor: vox ejusdem originis ac **mundius**, Anglo-Saxonibus **mund-bora**, Kiliano **mond-boor**, **mond-baer**, et **mom-**

boor. [*Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 465. Graff. Thes. Ling. Franc. tom. 3. col. 147. voce **Muntporo**.] Ridicule porro Ugutio, et ex eo Willf. Brito in Vocabular. MS. et auctor Mamotrecti: *Mundus muliebris dicitur apparatus ad ornatum mulieris,.... unde et ministros talium Mundiburdos vocamus*. Charta Rodulphi Arch. Bitur. ann. 855. in Tabul. Bellilocensi Ch. 14: *Ut pro voto et arbitrio sui quem tutorem et Mundiburdum habere voluerint,.... eis concedatur facultas eligendi*. Alia Friderici I. Imper. ann. 1171: *Memoratus Episcopus oppignoratum sibi beneficium,.... in manum nostram reportavit, nosque illud petitione et assensu ejus de manu propria in manum Henrici ejusdem Ecclesiæ Præpositi et Egidii Comitis de Durachio, qui traditionis hujus Advocatus et Mundiburdus institutus est,.... libere et absolute tradidimus*. Burchardus Wormaciensis in Lege Familiæ: *Si quis eorum domum alterius cum armata manu introierit, et filiam ejus vi rapuerit, cuncta vestimenta quibus tunc induta fuerat, quando rapta est, singulariter in triplum patri ejus, vel Mundiburdo restituit*.

† Nostris **Mainbourg**, eadem notione. Confederatio inter Carolum VIII. Reg. Franc. et Maximilianum I. Reg. Rom. ann. 1495: *Item que les Comtes de Bourgogne, Artois, etc. seront rendus au Roy des Romains comme pere et Mainbourg de mondit Seigneur l'Archiduc*. [*Germanis **Momparr**, **Monbaer**, etc. Vide **Haltaus**. Glossar. German. col. 1373. voce **Mundburd**.]

* **MUNDIBURGUS**, ut **Mundiburdus**, Tutor. Charta Bern. episc. Hildeshem. apud Leuckfeld. in Antiq. Walckenried. part. 1. cap. 10. § 6: *Consensu et adstitutione fratris sui Bodonis legitimi Mundiburgi et hæredis*.

† **MUNBURDUS**, Eodem significato, in Præcepto Rodulphi Reg. Franc. ann. 930. apud Baluz. Hist. Tutel. col. 328: *Quo decedente, qualem communiter voluerint Munburdum et causedicum habeant*.

† **MUNDEBORO**, Idem qui **Mundiburdus**. Charta Chlodovæi III. ann. 693. apud Felibian. Histor. Sandionys. pag. XIV: *Ipsi Anabercthus nec venissit ad placitum, nec ipso Mundeborone suo inlust. viro Ermechario*.

MUNDIBORDIS, Eadem notione, in Charta apud Willelmum Hedam in Bernulfo Episcopo Traject. 20: *Mundibordem vero vel defensorem alibi non inquiremus, nisi ad supradicti Sancti altare, ad defendendum scilicet, etc.*

MUNDEBURDIS, et **MUNDIBURDIS**, Defensio, tutela, in Leg. Rip. tit. 35. § 3. tit. 53. § 13. in Capitul. 1. Caroli M. ann. 802. cap. 40. in Capit. 3. ann. 813. cap. 13. in Capitul. 1. incerti anni Caroli M. cap. 54. in Concil. Meld. ann. 845. cap. 41. Marculf. lib. 1. form. 24: *Et sub Mundeburde vel defensione illustris viri illius Majoris domus nostri,.... quietus debeat residere*. [Testam. Karileffi ann. 14. Childeberti apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 81: *Ipsi prædicto Pontifici domno Innocenti tradere cupetbam, sub cuius Mundiburde vel defensione tam ego, quam et ipsæ res sive homines ibidem degentes, futuris temporibus esse meruissemus*.] Charta Caroli Martelli apud Serrarium lib. 3. Rerum Moguntinarum pag. 470: *Cum nostro amore, vel sub nostro Mundeburde et defensione quietus et conservatus esse debeat*. Capit. Caroli Cai. tit. 26. 27: *Ut Ecclesiæ..... talem Mundeburdem et honorem habeant*,

sicut tempore antecessorum nostrorum habuerunt. Et tit. 33: *Mundeburden autem ad defensionem Rom. Ecclesie pariter conservabimus.* Adde Tradit. Fuld. lib. 1. trad. 39. [Mainbournie, in Edicto Philippi Pulcri ann. 1308. tom. 1. Ordinat. Reg. Franc. pag. 459: *Commandons quant as vivres, que nous, la Roynie nostre compaignie, quant nous l'aurons, nos effans estans avec nous, en nostre Mainbournie.*]

† MONDEBURDIS, Eodem significatu, in Præcepto Caroli C. ex Tabular. Compend.: *Volumus pariterque jubemus ut sub ea lege qua res fisci nostri jugiter maneant, atque sub eo Mondeburde et defensione tueantur ac defendantur et sub ea tuitione imperiali consistant qua cœnobita.*

MUNDEBURDUM, Eadem notione. Concilium Meldense cap. 41: *Causa defensionis et Mundeburdi.* Charta Pipini Regis Aquitanie apud Beslium: *Sub nostro Mundeburdo vel immunitatis tuitione.* [Capitul. 4. Caroli M. ann. 806: *Ut viduæ et orphani et minus potentes sub Dei defensione et nostro Mundeburdo pacem habeant.* Adde Diploma Caroli Simplicis Reg. Franc. sæc. 5. Bened. pag. 8. et Odonis Reg. ann. 890. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 25.]

MANDEBURDA. Charta Ludovici Imper. ann. 815. apud Meurissium in Hist. Episc. Metensium: *Deprecans ut ipsam precariam quam a supramemorato Abbate Optario acceperat, per nostram Mandeburdam et licentiam diebus vite suæ, sicut inter eos convenerat, habere potuisset.*

† MANDIBURDIUM, et MANDIBURNIUM, in Charta Ottonis II. Imperat. ann. 980. apud Miræum tom. 1. pag. 655: *Sub Mandiburnio et defensione succedentium Regum vel Imperatorum deliberatum est mansurum.... Sub defensione nostra ac Mandiburdo nostro sint, atque successorum nostrorum.*

* MUNDBURDIUM, Defensio, tutela. Charta Odon. reg. ann. 889. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 24: *Quatenus ipsum locum in nostra defensione, cum omnibus ad eum pertinentibus, haberemus simul et defensione, sicut præcedentes reges comprobantur hactenus præceptorum indagine fecisse. Quod nos quoque audientes libenter eorum acquievimus consiliis, et præfatum cœnobium sub nostro Mundburdio ac tuitione statuimus.* Vide in *Mundiburdis*.

MUNDBURGUM. Withredus Rex Cantuariorum in Judicis cap. 2: *Pacis Ecclesie, quod Mundburgum vocant, 50. solidorum esto compensatio.*

MUNDEBURGIUM. Epistola Caroli Martelli 32. inter Epist. S. Bonifacii Archiepisc. Moguntini: *Bonifacius Episcopus ad nos venit, et nobis suggestit, quod sub nostro Mundeburdo vel defensione eum recipere deberemus... Proinde nos taliter visi fecimus ei roratam dare, ut ubicunque ubi et ubi ambulare videtur, cum nostro amore, vel Mundeburgio et defensione quietis vel conservatus esse debeat.*

† MUNDEBURDUM, in Capitulari 2. Caroli M. ann. 802. cap. 20.

MUNDBURGIUM ECCLESiarum, in Capitulari 7. Caroli M. ann. 803. cap. 1.

MUNDEBURNIUM, et MUNDIBURNIUM, in Charta Ottonis II. ann. 980. apud Hermannum Stangefolium lib. 2. Annalium Circuli Westphalici pag. 201. et in alia apud Bartholomæum Fizen in Hist. Leodiensi pag. 275. [Præceptum Chlodovæi Reg. Franc. ann. 496. (si ta-

men genuinum) tom. 4. Gall. Christ. inter Instr. col. 125: *Nostræ celsitudini tradidit et commendavit, ut sub nostra emunitate et Mundiburnio, nostrorumque successorum Regum semper maneant.* Charta Pipini Reg. ann. 765. apud D. Calmet. tom. 1. Hist. Lothar. col. 281: *Sub Regum Mundiburnio in sæcula manere decerno.* Adde Chartam Henrici III. Imperat. ann. 1051. apud Tolnerum Histor. Palat. inter Instrumenta pag. 26.]

BUNDBURDUM, pro *Mundeburdum*. Diploma Alberti Regis Italiae pro Monasterio Casauriensis in Tabul. MS. ejusd. Monasterii: *Idcirco hunc Bundburdum scribere jubentes, præcipimus, etc.*

MUDBURDUM et MUNDBURDUM. Charta Ottonis Imp. ann. 968. apud Ughellum tom. 7. pag. 1311: *Si quis igitur confirmationis, præcepti, seu cessionis Mudburdi violator extiterit, etc.* Adde pag. 1334.

† MUMBURDUM. Charta Hugonis et Lotharii Reg. Ital. ann. 943. apud Eccardum in Origin. Habsburgo-Austr. pag. 154: *Recipimus insuper prætaxatam ecclesiam cum sacerdotibus et clero nunc et in posterum inibi famulantibus sub nostræ tuitionis Mumburdum.*

MUNBURDUM. [Charta Caroli M. ann. 775. sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 265: *Præcipimus præterea præfatum monasterium... cum fratribus et monachis ibidem Deo famulantibus, sub nostræ tuitionis Munburdum omni tempore permanere.*] Chronicon S. Vincentii ad Vulturum lib. 1: *Sub ipsius tuitionis Munburdum omni tempore pacata et quieti valent persistere.* Adde pag. 675. 677. 694. etc. Testamentum Ademari Vicecomitis Scallensis et Abbatis Militis Monasterii Tutelensis: *Sunt autem Monachi in Munburdo Regis ad locum salvum faciendum.*

* MUNBURGUM. Eadem notione. Charta Hugon. reg. Ital. ann. 928. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 940: *Monasterium de Gazo... cum omnibus quæ dici vel nominari possunt ad eundem monasterium pertinentibus vel aspicientibus, pro Dei amore animæque nostræ remedium, sub nostræ tuitionis Munburgum defendimus et custodimus.*

† MUNDIBURIUM, in Charta Henrici Reg. Rom. ann. 1003. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 363: *Nostram suppliciter precata est clementiam, ut et nos ipsum locum cum suis pertinentiis in nostrum Mundibrium et defensionem, pro redemptione animæ nostræ suscipere.*

MUNDIBURDUM. [Donatio Rodulfi Comit. Turen. ann. 824. apud Baluz. Hist. Tutel. col. 309: *Quemcumque de hereditibus nostris vestra elegerit voluntas in Mundiburdo vel tuitione, etc.*] Charta Caroli C. Imp. ann. 859. in Tabulario Abbatie Bellilocensis in Lemovicensibus num. 4: *In nostra defensione et tutela seu Mundiburdo recipere.*

MUNDBURDIUM, [in Charta Pipini Reg. ann. 764. apud Calmet. tom. 1. Hist. Lothar. col. 280. Præceptum Arnolphi Regis ann. 891. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 238: *Sub nostræ protectionis tutamine et Mundiburdio quiete persistere, Deique misericordiam pro nobis attentius eorare.*] Joannes XVII. PP. in Epist. a Gretzero edita in Vita S. Henrici Imp. de Episcopatu Bambergensi: *Sit ille Episcopatus liber, et ab omni potestate extranea securus, Romano tantummodo Mundiburdio subditus.* Ditmarus lib. 2: *Eandem Abba-*

tiam Mundiburdio Etheldagi Bremensis Archiepiscopi subdidit. Acta Murensis Monasterii: *Prædia sua sub censu legitimo illi contradiderunt, ea conditione ut sub Mundiburdio ac defensione illius semper tuti valerent esse.* Charta Henrici IV. Imp. ann. 1111. in Metropol. Salisburg. tom. 3. pag. 94: *In Mundiburdiū defensionis eos suscepti.* Ita rursum pag. 396. et in Bullario Casinensis tom. 2. pag. 7. Vide Joannem VIII. PP. Epist. 288. Roverium in Reomao pag. 29. Diplomata Belgica Miræi lib. 1. cap. 8. etc.

* MUNBORATIO. Polypt. Irmin. Br. 9. sect. 268: *Qui per chartam Munborationem S. Germani habet.*

Mundiburdia dicta præterea ipsa Imperatorum ac Regum Diplomata, quibus Ecclesie ac Monasteria in eorum *Mundiburdio*, seu tuitione ac defensione ponuntur: ut apud Ughellum tom. 2. pag. 569. 645. 708. tom. 7. pag. 1311. 1334. et alios. Papias: *Mundiburdia, Regum vel Principum sunt præcepta.* Quo spectant ista ex Vita S. Hermelandi Abb.: *Si autem pro parvæ retributionis intuitu Monasterium edificare desiderat, hortor ut regalibus eum manibus tuendum committat, et ut Regis clementia talem præceptionem facere dignetur, ut nulla alia potestas maligno instigatus spiritu, omni dominationis occasione sublata, molestiam habitantibus in eo ingerere audeat, quatenus Regali defensi præsidio, omni totiusque sui Regni pace, libere, remota pravorum impulsione, Christi interpellent clementiam.*

† MUNBURNARE, Tueri, regere. Charta ann. 1264. tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 166: *Mittent duos fratres ecclesie suæ in dicta domo ad servandum et Munburnandum domum prædictam et omnia bona ipsius.*

† MUNDIBURGIS, Quod a curte dominica dependet, ejus pertinentiæ, appenditiæ. Hist. Novientens. Monast. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1132: *In Visulire quæ est in pago Prisiacensi curtis dominica cum omni Mundiburge sua, ecclesia videlicet cum decimis suis, salica terra, mansus serviles et censuales, etc.* Ibidem, ubi aliæ curtes recensentur loco *mundiburge*, legitur *pertinentiis, appenditiis, consequentiis, utilitatibus*; unde genuina vocis *mundiburge* notio accipienda videtur.

† MUNDICINA, Id quod aliquid tergitur, mundatur. Apuleius in Apologia: *Nam petiisse eum a me aliquid tersui dentium, versus testantur:*

Calpurniane, salve, properis versibus.
Misi, ut petisti, Mundinginas dentium.

* MUNDICORDIS, unica voce, Mundus corde, in Vita Alcuini num. 9. [Occurrit præterea apud S. Bernardum Serm. de S. Martino, in Vita vener. Idæ tom. 2. Aprilis pag. 168. et in Actis S. Veroli tom. 3. Junii pag. 383.]

† MUNDICULUS, Idem qui infra *Mundilio*. Concil. Trevir. ann. 1152. apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 72: *Super Mundiculos vero minister ecclesie et advocatus placitum tenere debent, et ecclesia totum censum habeat... Idem vero de placito fabrorum, ecclesia videlicet medietatem questus recipiet.*

* MUNDIFICATIO, Mundities, Ital. *Mondificazione*. Pactum inter reg. episc. et consul. Caturc. ann. 1351. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 487: *Poterunt dicti consules statuere super ipsis, quæ concernent decoramentum et Mundificationem civitatis.*

† **MUNDIFICATIVUS**, Purgando, mundando aptus, apud Matthæum Silvaticum. Vide supra *Mondificatus*.

† **MUNDILIA**, Italica *Mondiglie* sunt purgamenta, Gall. *Epluchures*; hic vero frumenti excreta intellige, Gall. *Criblures*. Statuta Astens. cap. 17. fol. 25: *Teneatur Potestas sine tenore facere jurare omnes pistores et pistorisas... quod non immiscebunt legumina, neque sili-nem, neque Mundiliam vel barbareatum cum frumento.*

† **MUNDILLA**, Eadem notione. Bulla Benedicti XII. PP. ann. 1337. in Tabul. S. Victoris Massil: *Debeant solvere blada sic mundata et munda quod de centum sextariis non oporteat fieri immunditas seu Mundillas ultra unum sextarium.*

MUNDILIO. Charta Adalberonis Episcopi Metensis, apud Meurissium: *Statuimus quoque ad usus fratrum in prædicto sancto loco Deo militantium quandam daglam in finibus villæ nostræ silam, nomine Purnedo, ubi etiam Mundiliones plurimi B. Arnulphi commanent, atque commanentes eandem supradictam daglam legitima sanctione custodiunt ac procurant, quatenus a præsentis die et deinceps supra memorati servi Dei inibi degentes teneant, possideant, liberamque in omnibus habeant potestatem quidquid ex illa voluerint agendi. Vox ejusdem, ut videtur, originis qua est mundius, tutor, qui aliis mundio. Vide *Mundium*.*

☞ Vocis quidem origo repetenda videtur a *Mundium*, tutela, defensio, patrocinium; ea vero non tutor ipse, sed qui sub tutela est, significatur: de iis quippe servis hic agitur qui patronos habebant perinde ac liberti quique *Alidii*, *Fiscalini*, vel *Liti* nuncupabantur, ad rurales præsertim operas addicti, licet aliqua jam libertatis specie donati essent. Hæc præter allata non obscure innuit Charta ann. 765. apud D. Calmet. tom. I. Hist. Lothar. col. 283: *De omnibus Mundilionibus, quos in Wormaciensi regione damus, veniunt quinque solidi, et octo denarii in missa S. Martini, et in anno tria placita non jussa in Flammersheim curte requirunt.* Alia ann. 1121. ibid. tom. 2. col. 267: *Mundiliones quoque annali placito debent interesse et nullum jus debent advocato persolvere. Vide *Mundiculus*.*

* « *Mundilionum* si qui extra positi sunt, masculus denarios v, femina pulum i persolvat. » (Manumissio incolentium *Morville-sur-Seille*, an. 967, Mus. Arch. dép. p. 31.)

† **MUNDILLA**. Vide *Mundilia*.

† **MUNDIO**. Vide *Mundium*.

† **MUNDITENENS**, unica voce, Mundi rector, apud Tertull. lib. adv. Valentin. cap. 22: *Et tamen diabolus quoque opus Demiurgi affirmant, et Munditenentem appellant.* Occurrit apud eundem lib. 5. adv. Marc. cap. 18, et lib. de Fuga cap. 12.

MUNDITER JURARE, secundum veritatem, in Lege Longob. lib. 2. tit. 55. § 14. [** Luitpr. 61. (6, 8.)]

MUNDITIAS FACERE, Scopis purgare, mundare: vox Monachorum præsertim: *Balaire, Nettoier*. Plautus in Stichus:

Munditias volo fieri, afferite scopas.

Regula S. Benedicti cap. 35: *Egressurus de septimana, sabbato Munditias faciat.* Bernardus Mon. in Consuet. Cluniacens. MSS. cap. 48: *Die vero sabbati facient Munditias, quod est bene lavare cum scopis fontem claustrum, atque lavatorium, et mundare pavimentum necessarium.*

Capitula Monachorum ad Augiam directorum cap. 10: *Ut in sabbato, quando Munditias facere solent, pedes cum silentio lavent, etc.* Chrodogangus Metensis Episc. in Regula Canon. cap. 9: *Munditias vasorum faciat, et vasa ministerii sui, quæ ad ministrandum accepit, sana et munda cellario reconsignet.* Vita B. Stephani Abb. Obasin. cap. 30: *Vestes abluere, domos scopare, et cæteras Munditias sollicitè exercere.* Kero Monachus: *Munditias, hreinida.* Ardo in Vita S. Benedicti Abbatis cap. 2. num. 8: *Munditias Monasterii, quoties opportunitas expetiit, exercuit.* Vide Vitam S. Marinæ cap. 4. et Joannem Abb. S. Arnulphi in Vita B. Joannis Abb. Gorziensis num. 77. Statuta Guigonis II. Prioris Cartusiensis cap. 4. § 20. cap. 23. § 5. Statuta antiqua ejusd. Ord. I. part. cap. 13. § 7. *Mundare* porro vox in hac re propria. Ebrardus in Græcismo cap. 10:

Scoba domum mundat: scobs est quod mittitur extra: Scobs est quod mundat: quo scoba fit œde repellit.

Gregor. Tur. lib. 9. cap. 35: *Cur non sunt scamna hæc operia stragulis, aut domus scopis Mundata?*

MUNDITIA. Leges Luitprandi Regis Longobard. tit. 69. § 1. [** 94. (6, 41)]: *Si quisquunque liber homo ancillam suam pro religionis et Munditias causa vestem religiosam induerit, etc.*

MUNDIUM, **MUNDIO**, ex Saxon. *mund*, Pax, securitas, protectio, tutela, tuitio, patrocinium, defensio; *mundan*, tueri, protegere. [** Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 813. radice *Mund*.] Apud Longobardos quævis femina in *mundio* erant, ac puellæ quidem in *mundio* ac tutela parentum, vel si deessent, agnatorum; femina vero nuptiali jugo devinctæ, in *mundio* erant maritorum. Quemadmodum olim femina erant in perpetua tutela apud Romanos, ut docet Ulpianus in fragm. institut. de tutelis. Lex Longob. lib. 2. tit. 10. [** Roth. 205.]: *Nulli mulieri liberæ sub regni nostri ditione Lege Longobardorum videnti liceat in suæ potestatis arbitrio, id est, sine Mundo vivere, nisi semper sub potestate viri, aut potestate curtis Regiæ debeat permanere: nec aliquid de rebus mobilibus aut immobilibus sine voluntate ipsius, in cuius Mundo fuerit, habeat potestatem donandi aut alienandi.* Adde Edictum Rotharis tit. 89. § 1. In Speculo Saxonico lib. 3. art. 45. § 5: *Maritus est tutor uxoris post desponsationem.* Ita etiam Jure Francico, ubi *Mari* et *Bail* vulgo appellatur in Consuetudinibus municipalibus. De *mundio* puellarum agitur in eadem Lege Longob. lib. 1. tit. 9. § 12. 113. tit. 30. § 11. lib. 2. tit. 11. tit. 21. § 11. 20. [** Roth. 200. 202. Luitpr. 31. (5, 2.) Roth. 195. 196. 197. Luitpr. 120. 57. (6, 67, 4.) Roth. 388.] De *mundio* nuptiarum, lib. 1. tit. 17. § 5. tit. 30. § 2. [** Luitpr. 141. (6, 88.) Roth. 187.] (vir autem uxoris *mundium* ab ejus parente *acquirere* dicitur in Lege Alem. tit. 54.) De *mundio* Religiosarum, lib. 1. tit. 33. § 3. [** Luitpr. 92. (6, 39.)] De *mundio* viduarum, lib. 2. tit. 6. § 1. tit. 37. § 4. [** Luitpr. 99. 100. (6, 46, 47.)] Quo spectat Ch. ex Tab. Casaur. : *Ego Helegrina filia quondam Caroli... consensu et voluntate de filio meo Aliperto, in cuius Mundium ego permaneo... venundavi, etc.* De *mundio* ancillarum agitur etiam lib. 2. tit. 12. § 9. tit. 34. § 4. [** Luitpr. 139. (6, 86.)] 10. (2, 4.) Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 447. Mitterm. Princip. Jur. Germ. § 359.]

† **MUNDIUM**. Capitul. Caroli M. ann. 793. cap. 12: *De mancipiis palatii nostri et ecclesiarum nostrarum nolumus Mundium recipere, sed ipsa nostra mancipia habere, id est, Pretium pro mundo, ut habet Glossa interlinearis in uno codice regio, teste Baluzio.*

MUNDIUM FACERE, Tutelam gerere. [** Pretium mundi exsolvere.] in Lege Longob. lib. 1. tit. 30. § 2. lib. 2. tit. 2. § 1. 2. tit. 7. § 1. tit. 12. § 1. 7. [** Roth. 187. 188. 190. Luitpr. 127. (6, 74.) Roth. 226. Luitpr. 126. (6, 73.)] *Mundium suscipere*, lib. 1. tit. 9. § 12. lib. 2. tit. 12. § 9. [** Roth. 200. Luitpr. 139. (6, 86.)]

CAUSA DE MUNDO LIBERÆ, inter Regales, seu quæ ad Regem pertinent, accensetur, in Lege Longob. lib. 1. tit. 2. § 8. [** Roth. 372. ubi videnda lectionis varietas.]

MUNDIUM, pro hæreditaria portione in bonis paternis, in Lege Longob. lib. 2. tit. 14. § 8. 9. 15. tit. 34. § 3. 4. [** Roth. 160. 161. 199. Luitpr. 9. 10. (2, 3, 4.)]

MUNDIO FILIORUM, Tutela, in Lege Aleman. tit. 51. § 2.

MUNDIATA mulier, quæ in *mundio* est. In Legib. Luitprandi Regis Longob. titulus 68. inscribitur. *De Mundiata in sacramentum missa, etc.* Ita tit. 109. § 3. [** 92. 139. (6, 39, 86.)] At Glossæ Isidori videntur legisse *mundiana*: *Freta vel Mundiata, de parente suo relicta.*

MUNDIUM, Quævis protectio. *Ecclesie et Monasteria, et Senodochia, quæ ad Mundio palatii pertinent, aut pertinere debent*, in Capitul. 5. ann. 819. cap. 5. [Quæ in *Mundio palatii esse noscuntur, vel etiam in Mundio episcopi, vel ceterorum hominum*, in Capit. Pip. Reg. Ital. ann. 793. cap. 18.]

* **MUNDLUDE**. Dipl. Caroli IV. Imper. ann. 1346. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Hontheim* pag. 170. col. 1: *Item volumus et firmiter inhibemus, ne quis homines ecclesie Trevirensis aut subditorum ipsius, in civis seu oppidanos, qui vulgariter pailburger vel Mundlud nuncupantur,.... admittantur.* *Mundlleuth* in Charta ann. 1376. ibid. pag. 271. col. 1. Ubi designantur vassalli seu subditi. Vide *Leudes*. [** et *Mundman*. Germani voce *Leute* alias *Lude* pro plurali vocis *Mann* utuntur.]

MUNDMAN, Qui in *mundio* seu tutela alterius sunt, qui se alterius potestati commendant, idemque qui *Commendati*; ex *mund*, tutor, protector, et *man*, homo. Laudum seu sententia lata ann. 1258. apud Maximilianum Henric. in Apolog. pro Archiep. Colon. pag. 21: *Item quod diversi cives et potentes recipiunt, et recipere consueverunt populares et impotentes in suam protectionem, nominantes vulgari nomine Muntman: Ita quod quando tales populares delinquant, clandestina servitia dant potentibus, et ob hoc ipsorum excessus defendunt.* Charta Caroli M. in Monumentis Paderbornensibus pag. 325: *Omne regale vel sæculare judicium super servos suos, et liddones, et liberos, malman, et Mundman, et omnes utriusque sexus homines, etc.* Charta Frederici II. Imp. ann. 1219. de Juribus ac privilegiis civitatis Norimbergensis, apud Goldastum: *Quicunque civis antedictæ civitatis fecerit se alicujus Muntman, tam civis ille, quam qui hoc modo receperit eum, gratiam nostram demeruit, et in utroque pax non violatur.* Alia ejusdem Imper. ann. 1230. pro Privilegiis urbis Ratisponensis, in Metropoli Salisburgensis tom. 1. pag. 240: *Statuentes, ut singuli potentes de civitate sua, qui vas-*

sallos sibi faciunt ad turbendam pacem civitatis, qui Mundman vulgariter nominantur, ad munitionem civitatis dent 10. libras, nihilominus a fidelitate præscita relinquentes hujusmodi absolutos.

† **MUNDOBARDIA**, Tutela nobilis pupilli, Gall. Garde noble. Charta FridERICI II. Imp. ann. 1235. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 220: Cum nos concesserimus Goffredo de Hohenloe fideli nostro Mundobardiam filiorum et bonorum quorundam Rudolphi de Kiselow qui in servitio nostro decessit, etc.

MUNDUALDUS, Tutor, qui tenet in mundum, in Lege Longob. lib. 1. tit. 16. § 8. tit. 17. § 5. tit. 30. § 11. tit. 33. § 3. lib. 2. tit. 2. § 4. tit. 6. § 1. tit. 8. § 2. tit. 37. § 1. [** Aist. 6. Liutpr. 141. (6. 88.) 31. (5. 2.) 92. 93. 99. (6. 39. 40. 45.) 12. (2. 6.) 30. (5. 1.)] Defensor Legibus constitutus, dicitur lib. 1. tit. 30. § 13. [** Lud. P. 17.] Si quis alienam sponsam rapuerit, aut patri ejus, aut ei qui legibus defensor esse debet, cum lege sua eam reddat. Tab. Casaur. Ego Adelberga filia quondam Lupeni, consentiente mihi Sigolfo filio et Mundualdo meo, concedo ad usum fruentium vobis, etc. Alio loco: Vere ipsam Gundu uxorem habeo, eo quod mihi eam ad legitimum matrimonium tradidit Amelfredus filius ejus, cum Mundualdo suo. Et infra: Et prædictus Amelfredus Mundualdus qui in hac illicita conventionem consentiens fuit. Notitia Judicati ann. 1061. ibid.: Tunc ista Purpura per consensum de Odemundo Mundualdo suo manifestavit et dixit. Charta Richildæ Comitissæ ann. 1025. in Bullario Casin. tom. 2. pag. 77: Bonifacius marchio jugale et Mundoaldo meo. Vide Ughellum tom. 1. part. 2. pag. 371. tom. 3. pag. 785. etc. Statuta MSS. Caroli I. Reg. Sicil. cap. 141. ubi de feminis deceptis: Mais il puet avoir la presence d'autres juges, ou de lor Madoals, ou de leurs parens, etc. [Vide Frea 1.]

† **MUNDOALDUS**, Eadem notione, in Charta ann. 1033. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 98: Adeleyda... filia quondam Bosoni Comitissæ... ipso namque jugale et Mondoaldo meo michi consentiente et supler confirmante, etc.

† **MUNDUALDUS**, Procurator, quia partes alterius tuetur. Constituit. Caroli II. Reg. Siciliæ lib. 2. tit. 44. Edit. 1560. pag. 189: Mulieres Longobardorum seu Francorum jure viventes, in judiciis tantum restituendas esse sancimus, cum per negligentiam vel fraudem Mundualdorum seu procuratorum suorum, enormiter læsæ probantur.

MUNDUALDUM, Idem quod **Mundiburdum**. Charta Ugonis et Lotharii Regum Italiæ circa 934. apud Ughellum tom. 2. pag. 123: Constitutus ut... omnia sub nostræ tuitionis Mundualdo, quieto ac pacifico ordine habeant atque possideant. Alia Lamberti Imperatoris ann. 898. pag. 124: Eam recipientes sub nostræ tuitionis Mundualdo, etc.

1. **MUNDUS**, vulgo **Sæculum**, le Siecle. Epitaphium Arodites Christianæ laudatum a Grutero pag. 1177. et a J. Sponio in Itin. pag. 14:

Restitit hæc Mundo, semper coelestia quærens, etc.

Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 31: Habet Mundus veredarios, commentarienses, habet Ecclesia acolytos, lectores, etc. Ita apud Palladium in Hist. Lausiaca cap. 54. κόσμος usurpatur pro eo quod **sæculum** Latini Patres vocant: Ἡρώτα ἡμᾶς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πράττειν. Hinc Κοσμικός, apud eundem Palladium cap. 61. 68. et alios, qui Latinis

MUNDIALIS, Sæcularis. Glossæ Isid.: **Mundialis**, homo mundi statu. Leg. in mundi statu. [Charta ann. 1069. in Archivis S. Victoris Massil.: Frater autem Aicardi juvenis, **Mundialis** ac sæcularis animi, etc. Constantius in Vita S. Germani Autissiodori. ubi de S. Genovefa: Cæterum universa alia **Mundialis** pulchritudinis ornamenta, auri gemmarumve compacta fulgoribus, numquam tuis vel collo vel digitis inseri patiaris? Adde Monast. Angl. tom. 1. pag. 52.] Prudentius Peristeph.:

Ductor aulæ **Mundialis** ira ad aram jusserat.

† **MUNDANALIS**, Eadem notione. S. Iudephonsus in Addit. ad S. Isidor. de Viris illustr. tom. 3. Concl. Hispan. pag. 80: Sicque post lucis **Mundanalis** occasum, in basilica S. Leocadiæ tenet habitationem sepulcri. Charta ann. 1424. apud Stephanot. tom. 2. Antiquit. Occitan. Bened. MSS. pag. 497: Porro nos Geraldus memoratus episcopus considerans quod corpora humana sine aliqua **Mundanali** sustentatione in terris non possunt vivere, etc.

† **MUNDANUS**, Laicus. Charta Roberti Comit. Arvern. ann. 1386. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 122: Per quemcumque judicem ecclesiasticum seu **Mundanum**. Alia ann. 1329. in Tabular. Eduensi: In omni loco dominationis et alio quovis et coram quibuscumque iudicibus ecclesiasticis et **Mundanis**. Litteræ ann. 1313. apud Rymer. tom. 3. pag. 461: In quacumque curia ecclesiastica vel **Mundana**. Ita tom. 10. pag. 122. et Ordinat. Reg. Fr. tom. 2. pag. 159.

† **MUNDIALES**, pro Homines. Glaber Rodolphus apud Duchesn. tom. 4. Hist. Franc. pag. 36:

Plasmator parca mœstis **Mundialibus**, Succurrit fletus intus doloribus; Pascat moerentes singulorum gemitus, Humanum decus dum rapit interitus.

MUNDIALES HISTORICI, apud Sulpitium Severum lib. 2. Hist. Utuntur præterea S. Hieronym. Epist. 17. Rusticus Episcop. Burdegal. in Epist. ad Eucherium, Victor Utic. lib. 3. Salvianus lib. 1. de Gub. Dei, Joan. Diac. in Vita S. Gregor. PP. Odo Cluniac. in Vita Geraldii lib. 2. cap. 1. Theoder. Mon. in Hist. Invent. S. Celsi Episc. Trevir. cap. 1. num. 10. Wolfardus Presb. lib. 2. de Vita S. Walburgis cap. 3. n. 17. Eadmerus lib. 2. Vitæ S. Anselmi Cantuar. cap. 38. Concl. Hispan. II. can. 1. 3. Gildas de Excidio Britan. Philippus Eystetensis in Vita S. Willibaldi cap. 7. Vita S. Aviti Episcopi Viennensis n. 4. Vita S. Pauli Episcopi Virdun. cap. 1. etc. Ἀρχοντες κοσμητοί, in Constit. Apostol. cap. 23. **Sæculares potestates**, Dionysio Exiguo, etc. Apud Tolosanum, **Mundi** vocantur, præcipui et civitate adolescentem delicate vestiti et viventes, quasi **mundiales**.

† **MUNDANITAS**, Vanitas, mundi amor. Vita B. Coletæ tom. 1. Martii pag. 577: Cujus quidem Principis... **Mundanitas** conversa fuit in religioſitate.

MUNDIALITAS. Arnoldus Lubec. lib. 3. cap. 9. de Monachis: Refrigit caritas, subintravit **Mundialitas**.

MUNDIALITER, [apud Tertull. lib. de Resurrect. carnis cap. 46. et] apud Fulbert. de Ortu S. Mariæ.

MUNDALIA, apud Ruricum lib. 2. Epist. 42.

† 2. **MUNDUS**, Muliebris supellectilis. Lex Alaman. inter Addit. cap. 30: Si maritus uxorem suam dimittit, quadraginta solidos ipse componat, et de Mundo

suo non habeat potestatem, et omnia ei reddat quod ei per legem obtingit. [** Vide **Mundium**.] Eleganter Tertull. **Mundum** muliebrem sic describit lib. 1. de Cultu fem. cap. 4: **Habitus** feminæ duplicem speciem circumfert, cultum et ornatum. **Cultum** dicimus, quem **Mundum** muliebrem vocant: ornatum, quem **immundum** muliebrem convenit dici. Ille in auro, et argento et gemmis, et vestibus deputatur: iste in cura capilli, et cutis et earum partium corporis quæ oculis trahunt.

† **MUNDUM** neutr. gen. Eadem notione, apud Nonium ex Lucilio: Legavit quidam uxori **Mundum** omne, penumque.

* 3. **MUNDUS**, Multitudo, certus hominum numerus, Ital. Mondo et nostris Monde, eadem significatione. Charta ann. 1377. ex Bibl. reg.: Quod dominus dux Andegavicus haberet promittere regi Aragonum in adjutorium certum **Mundum** gentium armorum, etc.

MUNECA. Fragmentum Petronii: Tu læticulosus, nec **Munecma** arguta suasus fitilis.

MUNERA, [Ciborium, quo altare tegebatur. Vide in hac voce.] Ademarum Cabanensis in Abbatibus S. Martialis Lemovic. de Abbate Stephano: Hic composuit super altare Salvatoris Ecclesiam ex auro et argento, quam vocant **Muneram**.

1. **MUNERARE**, Honorare. **Honore Principatus Muneramus**, in leg. 3. Cod. Th. de Princip. agent. (6. 28.)

* 2. **MUNERARE**, Munire, instruere, Gall. Garnir. Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 43. r: Quemdam mantellum ipsius talis frezatum sive **Muneratum** certis mezalhetis argenti latenter accepit.

† **MUNERARIUM**, f. Villa, prædium rusticum. Vita S. Turketuli sæc 5. Bened. pag. 503: **Transiens** itaque **venerabilis Cancellarius**... regali sanguine generosissimus... secaginta **Munerariorum** dominus, divina gratia disponente, etc.

MUNERARIUS. Gloss. Gr. Lat.: Φοδτιμος, **Ambitiosus**, **Munerarius**, **liberalis**. Eadem Glossæ: Ἀγωνοθέτης, **Munerarius**, id est, qui gladiatorium munus impendit, in leg. 2. Cod. Th. de Gladiator. (15. 2.) Cujus vocis primum auctorem facit Augustum Quintilianus lib. 8. Vide Columellam lib. 7. cap. 7. Hieron. Epist. 26: **Munerarius pauperum et egenitium candidatus, sic festinat ad cædem**. [Ubi **Munerarius** idem qui elemosynarum distributor. Gloss. vetus MS. Sangerm. **Munerarius, qui munera dat**. Johannes de Monsterolio Epist. ad Petrum et Gontherum præceptores suos, apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1400: **Sed Munerarii, animus erat designatoriis vocabulo dicere, de ærario publico aut thesauro Regis supra modum curant**.] Adde Passionem S. Mariæ Mart. num. 4.

† **MUNERATIONES SACRÆ**, id est, **Sacræ largitiones**, apud Symmachum lib. 10. Epist. 43.

† **MUNERATOR**, Qui spectaculo, quod munus vocabant, præsidebat. Aldelmus de Virg. cap. 19: **Igitur urgente Muneratorum decreto, SS. Martyres in circi spectaculo terdenis cuparum gremiis tranduntur**.

MUNERBA, Lagenæ vel urcei species. [Sic cucurbitæ cujusdam fructum appellat, qui nostratibus vocatur **Callebasse**, in urcei modum cavari solitus, etiam ab antiquis. Plinius lib. 19. cap. 24: **Cucurbitarum numerosior usus**... **Nuper** in balnearum usum venire urceorum vice, jam pridem vero etiam cadorum ad

vina condenda.] Itinerarium S. Willibaldi: *Quando erat in Hierusalem, emebat sibi balsamum, et replevit unam Munerbam. Tulit igitur unam Munerbam quæ fuit concava, et habuit linum: et illam replevit de petræ oleo, et fecit intus in Munerbam, et secuit illam cannam parvam Munerbæ, ita ut in margine ambæ similes essent, et sic claudebat os Munerbæ.*

MUNERIUS, Molendinarius, ex Gallico *Musnier*. Occurrit in Tabulario Ecclesiæ S. Laudi Andegavensis, fol. 92. [et in Vita S. Philippi Archiep. Bituric. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1936. et 1938.]

* **MUNGHU**, vox Scotica. Vita S. Kentigerni tom. 1. Jan. pag. 816. col. 2: *In oculis S. Servani dilectus fuit: illumque Munghu, quod Latine dicitur Carissimus amicus, ex consuetudine appellavit.*

† **MUNGOS**, Nomen cujusdam animalis Indici, quod ad plantam quamdam qua liber utitur translatum est. Vide Diarium Trivolt. mensis Octobr. ann. 1715. pag. 1844.

* **MUNHYT**. Lit. Joan. ducis Brit. ann. 1431. ex Bibl. reg.: *In ecclesia Trecorensi est quedam immunitas, quæ vulgariter nuncupatur le Munhyt de Trecoria, quæ durat spatio quatuor leucarum sive duodecim milliarium; ubi quicumque homicidæ, raptores,.... et quicumque alii criminosis plena gaudere volunt immunitate.* Vide *Menehiz*.

MUNIACI. Papiæ: *Munia, officia civitatum, tributa. Muniaci, Regis Consiliarii.* Glossæ antiquæ MSS.: *Muniaces, Regis Consiliarii.*

MUNICEPS, Πολιτης, in vet. Gloss. Will. Brito in Vocab. MS.: *Municeps, et Municipalis et Municiparis, omnia dicuntur in eodem sensu: hoc enim nomine censentur Castellani in municipio nati et permanentes, et etiam milites stipendiarii, qui pro custodia municipii munia capiunt, et etiam originales, etc.* Certe pro Castellanis, seu Castellorum præfectis, non semel usurpat Ordericus Vitalis, lib. 4. pag. 532: *Guillelmum de Firmitate, aliosque Regis Municipices expugnant et ejiciunt.* Lib. 11. pag. 805: *Consul de Meliento per partem Yvonis, qui Municeps erat et Vicecomes, et Firmarius Regis, callide intravit.* Et pag. 822: *Alii quoque Municipices per totam Normanniam a Duce absoluti sunt, eoque annuente, ante omnia, reddentes municipia, triumphatori reconciliati sunt.* Adde pag. 807. 818. 853. 856. 857. *Castrosum municipes vel domini, apud Hariulfum lib. 4. Chron. Centul. cap. 21. initio.* Vide Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 7. et Galfridum Monemuthensem lib. 2. cap. 4. Vide *Muniones*.

* Vide Ulpian. L. 1. ff ad Municipal.

† **MUNICIPALIA GESTA**, Instrumenta publica. Charta ann. 8. regni Theoderici tom. 2. Annal. Bened. pag. 702: *Præsentem vero donationem, nequaquam civiliter gestis Municipalibus alligare curavimus, et omnino decernimus, ne alioquin in eam ob hunc casum quisquam valeat repetere.*

* **MUNICIPES DII**, quorum honor intra muros suos terminatur, Minucio Felici init. Octav. qui et *Speciales* dicuntur Sidonio, Græcis veroscriptoribus *παρῳχοί θεοί*; de quibus præ ceteris S. Athanasius in Orat. contra Gentes. Vide Dissert. Cangii de Numism. infer. ævi num. lxj.

MUNICIPATUS, Castellania. Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 522: *Hugoni vero de*

Gretemaisnilio Municipatum Legrecetræ commendavit.

* **MUNICIPATUS**, pro Patria, apud Tertul. de Corona cap. 13: *Sed tu peregrinus mundi hujus, civis supernæ Jerusalem, noster, inquit, Municipatus in cælis est.* Ita et lib. 3. adv. Marcion. cap. 24. Vide Cleric. in not. ad Hammon. ad cap. 3. v. 20. D. Pauli ad Philipp.

† **MUNICIPATUS**, Præfectura. Vita S. Præjecti sæc. 2. Benedict. pag. 640: *Genesis eo tempore vir illustris et generositate pollens opibusque opulentus, in præfata urbe (Arvernorum) Municipatum obtinebat.*

† **MUNICIPIUM**, Castrum, castellum muris cinctum. Sugerius in Vita Ludovici Grossi apud Duchesn. tom. 4. Hist. Franc. pag. 284: *Terram ejusdem Burcharði depopulans, Municipia et incurtes præter castrum subvertens, pessumdedit, incendio, fame, gladio contrivit.* Vita S. Norberti tom. 1. Junii pag. 854: *Et coegerunt eum ut ascenderet quoddam Municipium, quod ab Imperatore Ottone ibi constructum erat antiquitus, loco turris cujusdam ecclesie.*

MUNICEPS, Telonearius, minister, vel civis, in Glossis Isonis Magistri.

* **MUNICIPALIS**, idem quod *Municipalis*, Civilis, publicus. Placit. ann. 927. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 19. col. 1: *Priscarum legum et jure constituuntur, aut omnis homo in causis generalibus per aures Municipales remedia consequuntur.*

† **MUNICIO**. Statutum Johannis Reg. Franc. ann. 1358. tom. 4. Ordin. pag. 188: *Quod cum oblatione predicta cessant penitus omnia alia subsidia ac etiam mutua tam universitatum quam personarum, nec non Municiones et missiones propter hæc servientium gratis ab eis procederent. Ubi servientes seu apparitores, qui in debitorum aedes tributa exacturi immittebantur, intelligit D. Secousse. Mallem ego accipere de expensis cibariis aliisve quæ pro iis exactoribus fiunt, et a quibus eximuntur cives. Vide *Munitio* 1.*

* De expensis apparitorum, qui in domum debitoris a judice mittuntur, hæc revera accipienda esse probant Lit. ann. 1268. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 544. art. 2: *Quandoque plures mittuntur comestores, commissarii vel servientes, aut alii in Municionem in domibus dactorum debitorum, qui ex hæc multipliciter agravantur. Nostris vulgo Garriison. Vide *Comestores*.*

† **MUNICIUM**, Quidquid usui humano necessarium ad victum. Charta Alfonsi Reg. Castiliæ apud Stephanot. tom. 3. Fragm. Hist. MSS.: *Dono et concedo totum portagium, et de lignis omnibus et de omni madera, et de sale et de carbone et de omnibus aliis Municis quæ per barrium S. Johannis transeunt.* Vide *Munitio* 1.

MUNIE. Chronicon Andrense: Anno 1161. præfato Domino Petro Munie, id est, parvo, ad regimen hujus loci divinitus, sicut credimus, transmissio, etc. Legendum videtur *munio*, id est, Monachus; quippe Picardi pueros chorales symphoniacos *Moiniots* vocant.

† **MUNIFER**, Qui munera fert. Gloss. Isid. *Munifex, munera dans*, in vet. Gloss. MS. Sangern. Vita S. Abundii tom. 1. Aprilis pag. 91: *Unde summa præconia tuis studiis et meritis paria, non de artifice eloquentia, sed de Munifce sunt sapientia, quæ dedit lapidi laticem fundere.*

† **MUNIFICARE**, Munera largiri.

Dudo apud Duchesium Hist. Norman. pag. 71:

Illum ditabit locupletans, Munificabit.

MUNIFICATIO, Munus, munerum præbitio. Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 750: *Diversisque Munificationibus remunerando sublimant.*

† **MUNIFICENTIA**, Publicum opus. Gloss. Isidori.

MUNIFICES, Milites gregarii qui munia facere coguntur, diversi a Principibus qui privilegio muniuntur, apud Vegetium lib. 2. cap. 7. Ammianus lib. 16: *Munificis militis et fortuito cibo contentus.* Glossæ vet. : *Munifex, λειτουργός.* Glossæ antiquæ MSS.: *Munerarius, munera dans. Munus facit, i. officium aliquid.*

MUNIFICIA, pro *Munificentia*, nisi ita legendum sit, in Hist. Translationis SS. Ragnoberti et Zenonis cap. 18: *Qui tantis Munificiarum suarum rebus exornando Ecclesias Dei, etc.*

† **MUNILLA**, Papiæ, Pectoralia equorum vel ornamenta in cervice mulierum; pro monilia.

† **MUNIMEN**, Defensio. Concil. Ovetense inter Hispan. tom. 3. pag. 159: *Qui ipsum locum muno firmissimo, montium videlicet Munimine vallavit.*

† **MUNIMEN SIGILLI**, Sigilli impressio, appositio: *Et ut hoc firmum et stabile permaneat præsentem cartam sigillorum nostrorum Munimine confirmavimus.* Frequens hæc formula in veteribus Chartis, qua authenticæ probantur.

MUNIMEN VILLÆ. Historia Archiep. Bremensium ann. 1142: *Concessit etiam omnes colonos Ecclesiæ ab omni censu, expeditione, villæ vel urbis Munimine et petitione precaria immunes et liberos.* Vide *Fossatum, Muragium*.

† **MUNIMENTUM**, MONIMENTATUS. Vide *Munimina*.

MUNIMINA, MONIMINA, MUNITIONES, Privilegia, Præcepta, Diplomata Principum pro Ecclesiis et in earum favorem, quod his æa muniuntur adversus invasores bonorum Ecclesiasticorum. Charta Ludov. Ultramarini Reg. ann. 948. ex Tabulario Humoliariensi: *Isdem vero Comes nostræ ditationis eandem (Abbatiam) obtulit, ea scilicet ratione, ut præcepto nostræ auctoritatis ita hanc muniri jubere, quod absque ulla omnino diminutione, et sine alioquin subjectione Abbati regulari concessa invariabilis in perpetuum permaneret.* Charta Karolomanni Regis ex Tabulario S. Crucis Pictav.: *Munimina Chartarum.* Petr. Diac. lib. 4. Chr. Casin. cap. 70: *Simul etiam et Munimina nostra secum deferens.* Cap. 89: *Revolvite Casinenses Cenobii Munimina, ejusque libros perscrutate.* Vide eumd. cap. 111. Notitia Judicati sub Conrado I. Imp. apud Ughellum tom. 7. pag. 1417: *Ostenderunt ibi in judicio Monimen unum, id est, doctum (leg. documentum) de prædicta Ecclesia, etc.* [Placitum ann. 829. apud Murator. tom. 2. col. 875: *Dixerunt quia et Monimina et testes exinde habemus, et præsentialiter ostendimus, et ipsa Monimina præ manibus ostenderunt, et cum ipsa Monimina relegi fecissemus, continebatur in eis qualiter, etc.*] Occurrit non semel in Legibus Luitprandi Regis Longob. tit. 35. § 1. 2. [** 54. (6. 1.)] in Capitulari Adelchisi Principis Beneventani cap. 4. 7. et in Capitulari Radelchisi Princ. cap. 18. 21. apud Falconem Benevent. in Chr. pag. 221. in Chronico Benevent. S. Sophiæ pag. 602. 605. etc. in Chronico Farfensi pag. 653.

656. etc. apud Ughellum tom. 1. pag. 1100. etc.

MUNITIO, apud Gregor. M. lib. 12. Epist. 2. lib. 3. Epist. 43. lib. 9. Epist. 24. Charta Pandolphi Ducis Benevent. in Chron. S. Sophiæ: *Ut concederemus in eodem Monasterio cuncta... de quibus petiit a nostra Excellentia Munitionem fieri, etc.* Hinc emendandæ, ni fallor, Glossæ Isidori: *Mullitiones, arduum, serretum, sive constitutionis.* Sic enim legendum puto: *Munitiones, archivum, secretum, constitutiones.* Vide *Munitio* 3.

MUNIMENTUM. [Vocabular. utriusque juris: *Munimenta dicuntur probationes et instrumenta quæ causam muniunt.* Charta ann. 1381. apud Rymer. tom. 7. pag. 338: *Cartæ, scripta, Munimenta, rotuli, evidentia, etc.*] Matth. Paris: *Episcopus itaque cum Munitionum inspectionem habere non potuit, etc.*

* *Nostris Muniment, eadem acceptione.* Charta Guidon. comit. Fland. ann. 1272. ex Chartul. S. Autb. Camerac. fol. 70: *Nous renonçons fermement à toutes lettres, à toutes chartres et à tous Munimens que nous avons ou poons avoir des quarante chiunc livres de rente devant dites.* Lit. ann. 1379. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 451: *Privileges, chartres, usages et Munimens, etc.* Hinc emendandæ aliæ Lit. ann. 1363. tom. 3. earumd. Ordin. pag. 640. ubi perperam editum *Mouvinent*, pro *Muniment*. Lit. remiss. ann. 1451. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 67: *Les supplians se rendirent en l'ostel du juge de la court de Cointgnac, lui requerant instamment qu'il lui pleust leur bailler et rendre les procès, actes et Munimens de ladite cause.*

† **MUNIMENTATUM SCRIPTUM**, Subscriptionem munitum. Acta S. Nennocæ tom. 1. Junii pag. 411: *Suæ donationis scripta Munimentata bullataque, etc.*

MUNIONES, Defensores munitionum. Ordericus Vitalis lib. 9. pag. 739: *Pugnaces urbis Muniones pondus Turcani belli tota die sustinere, etc.* Lib. 10: *Belesmensis itaque Munio ad hæc promptus oppida nova condidit, et antiqua præcipitibus fossis cingens ad modum firmavit. Custodes munitionis, qui mox muniones, lib. 11. pag. 806. Simonialis munio, de quodam Abbate simonialo, pag. 817. et lib. 12: *Robertus de Candos Munio Regii dangionis.* Lib. 13. pag. 907: *Dum in arcem Sappi impetum facerent, et Muniones illius acerrime resisterent, etc.* Vide *Municeps*.*

† **MUNIPARIS**. Vide *Municeps*.

* **MUNIRE INFIRMOS**, Sacramenta illis administrare. Charta Brunon. Colon. archiep. ann. 1193. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 115: *Ipsi fratres Rumbecke indubitanter per omnia curam animarum gerant in Wedencksausen, tam in baptizandis pueris, quam in Munientis infirmis et confessionibus suscipiendis.* Quod de sacra infirmorum unctione potissime intelligendum innuit Charta sequens, in qua legitur: *quam in ungendis infirmis.* Vide supra *Adresciare*.

† **MUNIS**, Officiosus, qui munia lubens præstat. Festus: *Munem significare certum est officiosum; unde e contrario immunis dicitur, qui nullo fungitur officio.* Vide *Lexicon Martinii*.

† **1. MUNITAS**, f. Mansio, Gall. *Séjour*, vel, ut conjectat docti Hagiographi, Exactio pecuniaria. Vita S. Meinwerci tom. 1. Junii pag. 528: *Denique contra jus et fas ubique fidelium res invadens et diripiens, ...quodam tempore iter suum ad monasterium Herivordia direxit,*

faciensque ibi magnam Munitatem, Sanctorum ibidem requiescentium et suæ sororis abbatissæ nomine Godesti, et congregationis S. Mariæ thesaurum confregit, et inde plus justo pecuniæ detraxit.

† **2. MUNITAS**, pro Immunitas. Arbitramentum Rudolfi Reg. apud Schilt. in Gloss. Teuton. ex Frehero: *Quæstiones etiam, quas ab his, qui extra civitatem, quæ vulgo dicitur Munitate, spectantibus habitant, ante cameram prænotati abbatis deduci contigerit.* Charta Radulfi episc. Leodiensis ann. 1170. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 492: *Reverentia legum longe a se posita, Munitates atrii frangunt.* Infra: *Quasi nolint ecclesias Dei ob sacras Munitates ardere.* Vide *Dextri et Monitas*.

† **MUNITAS**, Charta immunitatis. Diploma Ludovici Reg. Franc. ann. 877. apud Leibnit. tom. 2. Script. Brunsvic. pag. 373: *Si vero persona quælibet posterorum nostrorum, quod minime fore credimus, hoc nostræ concessionis Præceptum irrumperere temptaverit, et quod in Munitatis et electionis a nobis concessæ scripto continetur violandum decreverit, Dei omnipotentis iram incurrrere se nullo modo dubitet.*

* **3. MUNITAS**, Munimen, arx, castrum. Vita S. Eucher. sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 597: *Ne silenter cum ipsis clientia addita Alpinam Munitatem convolaret, etc.*

* **4. MUNITAS** (Castellorum). [Gall. Fortifications, ouvrages de défense:

Dedisset vero maximam
Pecuniarum copiam
Atque prostravisset omnem
Castellorum Munitatem.

(Gesta Pontificum Cameracensium, p. 199.)]

† **1. MUNITIO**, Omnis generis annona, cibaria, Gall. *Vivres, Munitions de bouche.* Computus ann. 1202. apud D. Bruscel. tom. 2. de Usu feud. pag. CLX: *Pro famulo qui custodivit arietes et vaccas Munitiois, etc.* Infra pag. CCVII: *Pro III. festariis et plena mina pisarum et fabarum ad Munitioem Feritatis, XXII. s. Computus ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 284: *Expensæ factæ in Terra Turris pro hospitio, inprimis liberavit pro 23. vaccis pro Munitioe hospitii, etc.* XXIV. flor. et dim. Item, in *Munitioe facta apud Lugdunum per fratrem Simonem, de speciebus, cera, elaptuariis, et pannis lineis, etc.* Acta S. Richardi Episc. tom. 2. Junii pag. 248: *Quatenus cives Munitioes in castra mitterent.* Vide *Municio* et *Munitionum*.*

† **2. MUNITIO**, Quo vestes ornantur et instruuntur, Gall. *Fournure, Garniture.* Computus ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 278: *Item, Ugolino sutori pro Munitioe robarum domini factarum ibidem, taren. x. gran. x. Hinc*

† **MUNITA VESTIS**, in Contractu matrimonii inter Fulconem de Fortia et Margaretam Bermunde ann. 1349. ex Archivis D. de Flamarens: *Videlicet lectum et vestes competentes Munitas ad opus dicte Marguarite.*

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. *Munitio, garnement, Gallice.* Vide infra *Munitus*.

† **3. MUNITIO**, Privilegium, diploma. Vide *Munitima*.

* Charta Ludov. Jun. ann. 1145. ex Chartul. Maurign.: *Universa, quæ in Munitioe patris nostri designata sunt, per eadem verba subscribi et eodem ordine fecimus enumerari.* Eadem habentur in Charta Phil. Aug. ann. 1182. ibid.

* **4. MUNITIO**, Reditus, fructus, quid-

quid ecclesiæ *muniendæ* et constituendæ assignatum est. Bulla Eugen. III. PP. ann. 1146. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 230: *In Lutevensi episcopatu fiscum S. Genesii Litenis et ecclesiam S. Johannis cum villa, atque Munitioe sua, cæterisque pertinentiis suis.* Vide *Mundiburgis*.

* **MUNITIONIS OBSERVATORES** dicuntur vassalli, qui ex feodis suis tenentur ad tuenda castra dominorum suorum, idem qui *Stagerii*. Vide in *Stagium*. Epist. ad Blancham comitis. Campan. ann. 1213. apud Villehard. pag. 254: *Intimamus vobis præterea quod scripta feodorum vestrorum sunt in ecclesia S. Stephani Treacurum, et in scriptis continentur duo millia et ducenti milites, quorum mille et octoginti sunt tam ligii, quam Munitiois observatores.*

† **MUNITIOSUS**, Munitus, Gall. *Fortifié*. Tabular. S. Joannis apud Moret. Antiquit. Navarre pag. 298: *Turres et Munitiosa tutaque loca fabricare volentes.*

MUNITIUM. Joann. de Janua: *Obsidio, unde, inquit, in 4. Regum dicitur: Rex Assyriorum non ingreditur urbem hanc, nec circumdabit eam Munilio.* Vulgatæ Editiones habent *munitioibus*.

MUNITIUM, etiam dixit Guillelmus Apul. lib. 5. de Gestis Norm.:
... Sed præsidii Munitia tota
A Duce dimissis, Castellii jura negavit.

* Glossar. vetus ex Cod. reg. 521: *Munitium, circuitus castris, quando aliquis princeps vult capere illud castrum.* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. 7684: *Munitium, i. obsidio, siege, i. ost de gens d'armes devant une ville.*

MUNITORIA, Præcinctoria, succinctoria, in Glossis Isid. Joann. de Janua: *Munitorium, locus in quo sunt munimenta, vel ipsum munimentum.* Gloss. Lat. Gall.: *Munitorium, Garnisons, lieu de Garnissement.*

* **MUNITUS**, Ornatus vesti assutus. Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 43. rº: *Quemdam mantellum ipsius talis fræzatum sive muneratum certis mezalhetis argenti latenter accepit, et omnes mezalhetas prædictas seu dictum Munitum argenti de dicto mantello amovit.* Vide supra *Munitio* 2.

* **1. MUNITUM**. *Lo tributo*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **2. MUNITUM**, *Functio, munus, officium*, apud Laur. in Amalth. Testam. Bertr. Cassinelli canon. ann. 1397. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 127. col. 2: *Item voluit quod si aliquo modo possit apparere, quod dictus magister Marchus sibi teneretur in aliquo, tam ratione administrationis vel Munio,.... de eisdem remaneat et sit quitus.*

* **MUNIUS**, pro *Munerius*, non attenta abbreviationis nota, in Charta ann. 1210. ex Diario Virdun. mens. Dec. ann. 1764. part. 1. pag. 441. Locus est infra in *Torcellus*. Vide *Munerius*.

MUNSTERIUM, Munsterialis. Synodus apud Celchyl, ann. 816. can. 2: *Sicut in libro Munsteriali habet.* Et mox: *Per Munsterium.* Et can. 11: *Aliquid alterius Munsterii ad se pertrahere.* Sed opinor legendum *Ministerium*, *Ministerialis*, nisi idem sit quod *Monasterium*, Gall. *Monstier*.

† **MUNTATOR**, Idem, Hearnio, qui fossor cunicularius, Gall. *Mineur*, in lib. nig. Scaccarii pag. 142: *Rogerus, filius Odonis, tenet feodum 1. militis et 3. Muntatorum.*

* **MUNTATURA**. [Gallice *Préparation*: « Pro Muntatura dicte lane, sive deal-

batura cum alumine, serusa et alia necessaria ad dealbandam dictam lanam. » (Archiv. Vatic. Thesauraria secreta, an. 1451, f. 71.)]

MUNTMAN. Vide *Mundman*.

† **MUNTO.** Vervex. Vide *Multo*.

† **MUNUA.** Piscis genus, f. idem qui capito fluviatilis, seu mugil, Gall. *Munier*. S. Wilhelmi Constitut. Hirsauig. lib. 1. cap. 8: *Pro signo Munuæ; generali signo præmissio, manum dextram extensam per medium pollicis, et indicis alterius manus, quasi ferrum trahere simulando.*

1. **MUNUS.** Ipsum Christi corpus mysticum, quod offertur per commemorationem veræ illius oblationis. Canon missæ: *Supplices rogamus et petimus, uti accepta habeas hæc dona, hæc Munera, hæc sancta sacrificia illibata, etc.* Rationem reddit ejusce appellationis Hildebertus Episc. Genomanensis, de Officio Missæ:

Munera sunt, quoniam Deus hic donatur, et inde Munerat auctorem, cui dedit auctor eas, etc.

Stephanus PP. in Epist. ad Pipinum tom. 3. Hist. Franc.: *Et Munera sancta, id est, Corpus Domini nostri J. C. in suis contaminatis vasibus, quos folles vocant, miserunt. Munerum illatio, in Concilio Valentino Hisp. ann. 1254. cap. 1. Greg. Tur. lib. 7. Hist. cap. 32: Adprehende pallium altaris, quo sacra Munera continguntur, ne hinc abjiciaris. Idem de Vita PP. cap. 16: Ventumque est ut sanctum Munus, juxta morem Catholicum, signo crucis superposito benediceretur, etc.* Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini:

Immaculata Deo cum dona imponeret aræ,
Et Pater attonitus ceremonia diva sacraet,
Munera vel Christi benediceret ore Sacerdos.

Othlonus lib. 2. de Vita S. Bonifacii Arch. Mogunt.: *Attamen in Ecclesia, dum ad Communionem venerit, post omnium suppletionem erit ingressurus ad participandum Munus. Concilium Lemovicense ann. 1031. sess. 1: Facto consilio, cum ad horam confectionis dominici Corporis venisset, atque ex more Archiepiscopus benedictionem populo funderet, super B. Martialis nomine mentionem interseruit, ita dicens: Benedicat et custodiat vos omnipotens Deus, domumque hanc sui Muneris præsentia illustrare, atque suæ pietatis oculos super eam die et nocte dignetur aperire, amen.* Ubi Editor ad marginem perperam *muninis* reposuit. Anast. Bibl. in Hist. Eccl. in Leone pag. 133: *Comedentes, de sacris Muneribus participabantur.* Ubi Theoph. Ἐσθίωντες μετὰ λαμβάνον τὴν ἄγίαν δωρεάν. Adde Gregor. Mag. lib. 4. Dial. cap. 60. Capitula Caroli M. lib. 7. cap. 327. [*422.] et lib. 1. Sacrament. Eccles. Rom. cap. 80. etc. Vide *Donum*.

MUNUS ECCLESIASTICUM. **MUNUS ROGIFICUM.** Charta Edmundi Regis Angliæ tom. 2. Monastici Anglic. pag. 838: *Quinque mansas... in hereditatem (Athelno Ministro) concedo, ea tamen ratione, ut omni anno in solennitate S. Martini, ad vetustam Ecclesiam beatæ Dei Genitricis, in Monasterio Glastingensium, quinque congios celæ, et unum ydromelli, et triginta panes cum pertinentibus pulmentariis, et quinque congios frumenti reddat: insuper et omne sacrificium, quod nos dicimus Munus Ecclesiasticum, et opus Ecclesiasticum, et Munus rogificum ab omni familia illius terræ reddatur, etc.* Ubi utrobique perperam *minus*, pro *munus*, editum. Est autem *Munus Ecclesiasticum*, panis qui benedicitur, ex

quo particula desumitur ad sacrificium; *Rendre le pain benit.* Quid sit autem *Munus rogificum*, nondum percepi; [nisi præstatio sit, quæ ab ecclesiasticis quasi rogando exigebatur.]

2. **MUNUS.** Beneficium, feudum. Marculfus lib. 1. form. 12: *Dedit igitur prædictæ vir ille per manum nostram jam dictæ conjugii suæ ill. villas nuncupatas ill. sitas in pago ill. quas aut Munere Regio, aut de alodio parentum, vel undecunque ad præsens tenere videtur, etc.* Ubi Bignonius *munere Regio*, per beneficium Regis, quod postea feudum dictum est, interpretatur. Guntherus lib. 1. Ligurini:

Si patris dominum vassalli filius acri
Læserit offensam, festinet providum illum
Conciliare pater. Quod si contemnet agendum,
Munere privetur. Si vero audire monentem
Filius indomita neglexerit aure parentem,
Non erit in feudo successor idoneus illo,
Ni prius accensam Domini placaverit iram.

PER MUNUS TRIPLEX SIMONIACUS. Landolphus de S. Paulo in Chronico Mediolani. cap. 9. apud Ughellum tom. 4. pag. 179: *Et illico apprehendit cappam Grosulani (Archiep. Mediolani) ipsamque quassavit, dicens, Iste Grosulanus, qui est sub ista cappa, et non de alio dico, est simoniacus de Archiepiscopatu Mediolani per Munus a manu, per munus a lingua, per munus ab obsequio. Conc. Aquisg. ann. 816. cap. 38. ubi de simonia: Aliud est Munus ab obsequio, aliud Munus a manu, aliud Munus a lingua. Munus quippe ab obsequio, est subjectio indebite impensa: Munus a manu, pecunia est: Munus a lingua, favor. Epist. Episcoporum Synodi Carisiac. ad Ludov. II. cap. 12: *Munus enim est a lingua, favor: Munus a manu, donatio: Munus ab obsequio, indebita subjectio.* Goffridus Vindocin. Opusc. 10. ita triplicem simoniam definit: *Simoniam a lingua, simoniam a manu, et simoniam ab obsequio.* Mox addit, ubi de Abbatum consecrationibus quæ fiunt ab Episcopis, munus ab acceptis: *Est a lingua, cum publice recitatur illa promissio: fit a manu, quando charta, qua continetur, scripta ponitur super altare: fit ab obsequio, cum ipsum male promissum subjectio obsequium servatur.* Vide Petrum Damian. lib. 2. Epist. 3. initio, Gregorium VII. PP. lib. 6. Epist. 34. Steph. Tornac. Epist. 51. et Sibertum Priorem S. Pantaleonis pag. 525. et pag. 530. ubi *trivium simoniæ* dicitur.*

† 3. **MUNUS.** Pugna gladiatorum vel bestiarum, spectaculum, ab officio, quod munus est, dictum, quia in parentum funere exhiberi cœptum est, ut docet Tertull. de Spectac. cap. 12: *Munus dictum est ab officio: quoniam officium etiam Muneris nomen est. Officium autem mortuis hoc spectaculo facere se veteres arbitrabantur, posteaquam illud humaniore atrocitate temperaverunt. Nam olim quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captivos vel mali status servos mercati in exequiis involabant. Postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverunt, armis quibus tunc et qualiter poterant eruditos, tantum ut occidi discerent; mox edicto die Inferiarum apud tumulos erogabant: ita mortem homicidiis consolabantur. Hæc muneri origo. Passio SS. Perpetuæ etc. tom. 1. Martii pag. 635: *Munere enim castrensi eramus pugnaturi.**

† 4. **MUNUS.** Præstationis vel corvæ species, quæ sub nomine *muneris* exigebatur. Conventio inter Ludovic. Reg.

Sicil. et Arelatensem urbem ann. 1385. ex cod. MS. D. Brunet fol. 4. vº: *Omnes cives... sint liberi et immunes ab omnibus pedagiis, vectigalibus (sic) et quibusvis impositionibus, Muneribus ordinariis sordidis, vel extraordinariis.* S. Ambros. de Obitu Valent.: *Rerum extraordinarium Munus.* Consule lib. 11. Cod. Theod. tit. 16. de Extr. sive sord. munere.

* 5. **MUNUS.** Lit. Alfonsi comit. Pic-tav. ann. 1270. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 413: *Coram conestabulo nostro Arvernæ, sive ejus locumtenente, qui non sit de Munere dictionum bailivorum emencium, etc.* Restituendum de numero ex iisd. Lit. in Reg. 126. Chartoph. reg. ch. 130.

* 6. **MUNUS**, NI, in Charta Rob. comit. Alencon. ann. 1207. ex Reg. forest. comitat. Alencon. in Cam. Comput. Paris. fol. 13. vº: *Reddendo ex inde pro servicio quatuor Munos census, pro salute animæ meæ ecclesiæ B. Margarete Bellimasus annuatim in anniversario meo faciendo.* An pro Nummus?

MUNUSCULARIUS, Ugutioni, *Qui pro munere servit, vel qui munus dat.* Unde Augustinus de Civit. Dei: *Tanquam Munuscularios vectigalium conductores. Munuscularios vocat Joan. Sarisberiensis lib. 3. Policratic. cap. 11. 12. qui datis muneribus Magnatum favorem captant.*

1. **MURA.** Specula. Monachus Paduanus lib. 1. Chron. ann. 1252: *Fossatis magnis districtum suum circumdederat, et super ipsa facerat speculas, quas Marchiani (incolæ Marchæ Trevesinæ) Muras appellant, in quibus erant die ac nocte speculatores.* Ubi videtur legendum *minas*. Vide in hac voce, et in *Merulum*. [f. etiam pro *Mueta*, quod vide.]

* 2. **MURA.** Mansio, domus, vel quod lapidibus extracta, vel quod muro cincta, sic dicta videtur. Acta capitul. MSS. eccl. Lugdun. ad ann. 1347. fol. 136. rº. col. 2: *Petrus Bourdas (tenet) quandam Muram, sitam ibidem, sub servitio unius bichoni avenæ... Petrus Servos quandam Muram sub servitio unius bichoni avenæ.* Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 335: *Item quod dictus Girinus... venit... ad quandam Muram, sitam juxta Muram Johannis Chaneezon;... quæ quidem Mura de præsentia vacat, lapidesque dictæ Muræ ad bonos suos ad domum suam charreyare fecit.* Terrear. Bellijoc. fol. 8. vº: *Item octo denarios Viennensis monetæ... in, pro et super quibusdam terra et Mura simul contiguus.* Ibid. fol. 351. rº: *Pro et super quadam area nova cum curte, olim Mura, et curtilli simul contiguus... Super quibusdam stabulis, olim Muris et orto, etc.* Terrear. S. Maurit. in Foresio ann. 1474: *In sua terra, in qua solebat esse Mura et ortum, etc.*

* 3. **MURA.** Mus, Gall. *Rat, souris*. Cod. reg. 4609. 2. fol. 101: *Qualis est homo Christianus qui, pro Domino, Muras et tineas veneratur.*

† **MURENULE.** Vide *Murenæ*.

MURAGIUM. Vectigal ad muros urbium ædificandos, aut reparandos, ut Pontonagium ad pontes reficiendos. In Addit. ad Matth. Paris pag. 132: *Si Rex concesserit alicui civitati vel burgo, quod possit accipere Muragium, vel aliquibus novum concedat telonium.* Fleta lib. 1. cap. 20. § 84: *De civibus et burgensibus capientibus Muragia sibi a Rege concessa aliter quam facere debent.* Lib. 2. cap. 50. § 31: *Qui Muragium ad villam claudendam gravius repererint, quam concessum fuit.* Monast. Anglic.

tom. 1. pag. 722 : *De Muragio, pontagio, pannagio, pavagio, passagio, etc.* Occurrit iterum pag. 922. 993. et tom. 2. pag. 827. [*² Adde Chartas ann. 1232. et 1303. apud Lappenb. Orig. Hans. pag. 124. et 230.] Istius pensitationis ad muros perficiendos mentio apud Senatorem lib. 9. Ep. 14 : *Pro reparatione Murorum pecuniaz diversis Provincialibus dicuntur extortit, cum tamen nulla exinde surrexerit promissa constructio. Operatio murorum dicitur in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 286. 627. Usatica Regni Majoricarum MSS. : Statuimus in posterum quod omnes homines, nobilium sive capitulium, et ordinum Clericorum et Militum... mittant et solvant partem suam ex bonis suis in reparandis et operandis muris et vallibus civitatis Majoricarum, et in talahiis, et armamento maris et terræ, ad defensionem civitatis et regni Majoric.* Charta Jacobi Regis Majoric. ibid. : *Volentes providere reparationi et Muri civitatis nomine Feassæ... de rebus vel mercibus ascendentibus ad quantitatem 20. sol. et ultra, donent denarium Dei de mercibus de quibus consuetum est dari.* Conc. Avenionense ann. 1209. cap. 8 : *Prohibemus ne ab Ecclesiis seu Religiosis domibus et Ecclesiasticis personis, sicut in quibusdam locis huc usque præsumptum audivimus, vicissimam partem annuorum reddituum in posterum ratione Murorum, vel aliqua occasione laici extorquere præsumant.* Vide leg. 34. Cod. Th. de Op. publ. (15.1.) et novellam Theod. et Valent. de Pantapolis, Harmenopol. lib. 2. tit. 5. § 6. etc. infra Vintenum.

* *MURAGE*, eadem notione, in Charta ann. 1299. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 139 : *Derechef le Murage de Pavent, en prix de deux sols de rente par an.*

† *MURAILLIA*, Murus, a Gall. *Muraille*. Computus ann. 1347. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 84 : *Computus F. Chaberti de Auriis... de Murailiis in dicto monasterio constructis... quæ Murailiæ datæ fuerunt per D. nostrum Dalphinum facere ad pretium, etc.* Vide *Murayllia*.

MURALE. Ugutio : *Murale, idem est quod murus*, Gall. *Muraille*, Italis *Muraglia*. Henric. Huntingdon. lib. 8. pag. 392 : *Resonabant colles, resonabant urbis Muralia*. Gerv. Tilleberiensis de Otiis Imper. MS. : *Extunc ergo (Carolo Mag. regnante) apud Latinos est terminata Græcorum potentia, Romaque nomen accepit amissum, non dominium, modico tamen contenta termino, non caput orbis, ut assolet, sed umbra vetusti capituli dici potest, quod sic ab omni potentia evacuetur, quodque fræna totius orbis tenuerit, nunc sua Muralia cohibere non sufficit.* [Bartholomæi Scribæ Annal. Genuens. ad ann. 1225. apud Murator. tom. 6. col. 439 : *Civitatem Albæ usque ad Muralia et portas ipsius civitatis vastarunt.*] Ægid. Corboliensis lib. 1. Karolini MS. :

... reaptuque pedis Muralia nutant.

Idem lib. 3. de Medicaminib. :

Incumbit pelago, suaque Muralia radit.

MURALIS, in Notis Tyronis pag. 163. † *MURALHA*, Murus. Charta ann. 1418. ex Schedis D. Lancelot : *Ad complendum ordinationem factam super Muralha villæ Balnaolis et reparatione ejusdem.* Vide *Murailia*.

* *MURALEIA*. Inventar. ann. 1491. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 55. col. 2 : *Et ibidem fuit traditum in-*

ventarium capellæ per dominos ; primo xxviij. sudaria, tam parva quam magna ; item xxij. de Muralhia. An sudaria muro appensa ?

MURAMEN, Murus, Italis *Muramento*. Charta ann. 1239. [tom. 7. Spicil. Acher. pag. 271.] : *Ita quod perpetuo Muramine inclusæ (Monachæ) maneat.* Vide *Murala* 1.

* *MURANUS*, Muralis. Acta S. Gauger. tom. 2. Aug. p. 689. c. 2 : *Altare quod intra Muranum ambitum cryptæ erat, servavit.*

1. *MURARE*, Murum circumducere, muro oppidum munire. Concilium Narbonense sub Recaredo ann. 598 : *Die dominico nullam operam faciant, nec boves jungantur, excepto si in Murando necessitas incubuerit.* Ubi quidam repouunt metendo. Willelm. Brito lib. 10. Philippid. :

Protinus Andegavim nullo munimine cinctam
Ingressus, lapide incepit Murare quadrato.

Itali *Murare*, fabricar muri, ædificare, struere, muros ducere, dicunt. [Breviarium Hist. Pisanæ ad ann. 1159. apud Murator. tom. 6. col. 172 : *Anno 1159. in quarto consulatu Cocchi, Pisani se in Murando semper intenti, fecerunt quinque galeas ad guardiam maris, etc.* Memoriale Potes. Regiens. ad ann. 1281. apud eundem tom. 8. col. 1149 : *Factæ fuerunt duæ fornaces pro Communi occasione Murandi residuum muri dicte civitatis.*] Vide *Murus*.

* *Amurer*, eodem sensu, in Charta ann. 1316. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1265 : *Nostre clos de outre l'euve, ... si comme il est clos et Amuré.* Pro lapidibus extruere, in Chron. Tegerns. apud Oefelium tom. 1. Script. rer. Boicar. pag. 681. col. 2 : *Domum Muratam comparavit ; sed et capellam Muratam ad fontem S. Quirini de novo erexit, quæ antea lignea fuit.*

† *MURARE*, Munire, claudere. Memoriale Potes. Regiens. ad ann. 1218. apud Murator. tom. 8. col. 1088 : *Et illico ligna et trabes in fluvio submergi fecit, et ripam ipsius fluminis petreæ et manganis et aliis machinis Muravit, et castris lignorum.*

† 2. *MURARE VIVOS IN CRUCE*, Ad muros crucifigere. Chron. Pisanum ad ann. 1017. apud Murator. tom. 6. col. 108 : *Fuit Mugetus reversus in Sardiniam, et cepit civitatem ædificare ibi, atque homines vivos in cruce Murare ; tunc Pisani et Januenses illuc venere, et ille propter pavorem eorum fugit in Africam.*

* 3. *MURARE*, Muro seu carcere includere. Elmham. in Henr. V. reg. Angl. cap. 4. edit. Hearn. pag. 9 : *Rebelle quosdam captos variis plectebat mortibus, alios aut in loca montana Murabat, aut in alias munitiones seu castella valida fugere compellebat.* Vide *Murus*.

MURARII, Murorum artifices, Eginhardus ann. 821 : *Cum... eum ad castella sua munienda artifices et Murarios mittendo juvaret, etc.*

MURARIUM, Gloss. Græco-Lat. : Τριβάς, Tritorium, *Murarium*. [*² Adde ex Castigat. in utrumque Glossar. leg. *Murtarium*. Vide in hac voce.]

† 1. *MURATA*, Monasterium, proprie Sanctimonialium, muris undique obseptum, claustrum. Vita S. Justinæ de Aretio n. 3 : *Ad quandam Muratam, quæ tunc temporis juxta Ecclesiam S. Antonii facta erat, in qua sorores aliquæ Deo servientes, accessit.*

2. *MURATA*, vox Italica, pro burgo

muris clauso. Bulla Urbani VI. PP. apud Ughellum tom. 2. pag. 477 : *Cum Ecclesia cathedralis... posita sit et inclusa in cittadella seu fortalio, alias vulgariter Murata nuncupato, etc.* [*² Adde chart. Gerlac. Archiep. Magunt. ann. 1349. apud Guden. in Cod. Diplom. tom. 3. pag. 342.]

* 3. *MURATA*, Agger, moles, quia instar muri. Charta ann. 1259. in Chartul. Buxer. part. 14. ch. 7 : *Nemus dou Boichart... descendendo usque ad vadum de Noa, prout Murata, quæ est in dicto nemore, dividit.* Alia ann. 1202. ibid. part. 18. ch. 5 : *Concessit Deo et monachis de Buxeria vineam, ... sicut via dividit, quæ veniens Belna dirigit versus Corbot, usque ad territorium canonicorum Belnæ, erigens se per Muratas quasdam versus chimum, quod dicitur Levez.*

* 4. *MURATA*, perperam pro *Minata*, Mensura agraria. Charta ann. 1307. in Reg. 44. Chartoph. reg. ch. 64 : *Concedimus duodecim Muratas terræ in territorio de Villarson in feodo nostro.* Vide supra *Mina* 3.

1. *MURATIO*, Eadem ferme notione. Brompton. in Stephano Rege : *Ego vero de castris et Muralionibus meis securitatem talem Duci... consilio sanctæ Ecclesiæ feci, ne Dux me decedente per hoc damnum aut impedimentum regni incurrat.*

* 2. *MURATIO*. [Gallis *Maçonnerie* : « Magistro Gentili della cava muratori pro resto salarii sui cujusdam *Muratio* nis per eum apud castra Montis Compatrium et Genzani de mandato D. N. pape facte. » (Mandat. Camer. apostol. arch. Vatic. 1426-30, f. 143.)]

MURATOR, Confector murorum. Matnotrectus ad 4. Reg. cap. 25 : *Trulla, instrumentum cementarii, sive Muratoris.* [Acta B. Michelinæ tom. 3. Junii pag. 986 : *Septimo accedere debeant beccarii, barberii, Muratores.* Occurrit præterea in Statutis Vercell. fol. 212.]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. *Murador*, Prov. architectus, *Murator*.

MURATUM, Murus. Acta Synodi Cicestrensis ann. 1157 : *Ipsum Hugonem in quodam castro suo, ... obsedit, valloque et castris undique circumdedit, omnemque illi egrediendi spem Murato interclusit.* Sic enim ibi legendum. Acta episcoporum Genoman. pag. 289. tom. 3. Analect. : *Vinum quoque et Muratum juxta altare positum, nullum Deo et sanctis ejus dans honorem, violenter abstulit, etc.* Ubi videtur sumi pro Cancellio altaris. [Marchisii Annal. Genuens. ad ann. 1221. apud Murator. tom. 6. col. 425 : *Insuper cophanum unum plenum lapidibus et Muratum ante faciem Vintulii pro ipsa (urbe) claudenda demersit.* Occurrit rursum ibid. col. 1196.]

† *MURAYLLIA*, Murus, a Gall. *Muraille*. Computus ann. 1324. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 192 : *Computavit dictus cellareus... super Murayllia per ipsum de novo facta in castro S. Saturnini.* Vide *Murailia*.

* *MURBIOLA*. Vide *Morbiola*. [Fr.] † *MURCA*, pro Amurca. De S. Romano Abb. Jurensi tom. 3. Febr. pag. 740. ubi de Evangelico amico qui tres panes ab amico suo postulat : *Quod licet ineffabili divinoque, ut diximus, præmineat sacramento, habet tamen in Murca remunerationis quæstum, etiam dum simpliciter servatur in littera.*

† *MURCARE*, *MURCINARIUS*. Vide *Murcus*.

* *MURCINA*. Steph. de Infestura MS

ubi de Innoc. VIII. : *Cepit multas Murcinas rusticorum secure metentium et ibi laborantium.*

* **MURCORIUM**, MURCUM. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Nerca, Prov. Nerca, Murcum. Nercas, Prov. Murcorium.* Ital. *Morchia* et *Morchia*, *amura*.

MURCUS, Segnis, ignavus, mutilus. Iso Magister in Gloss. ad Prudentium : *Murcus, qui præcisum habet nasum.* Ammianus lib. 15 : *Nec eorum aliquando quisquam, ut in Italia, munus Martium pertimescens, pollicem sibi præcidit, quos jocaliter, (al. localiter) Murcos appellant.* Innocentius I. PP. Epist. ad Felicem Nucernianum Episc. : *Scriptisti in his Clericos quos constituas, non habere, aliquos vero Murcos, aliquos bigamos esse.* *Mursiam segnium Deam* statuit Arnobius lib. 4. adv. Gentil. Hinc *Murcidus*, pro ignavo, apud Plautum et al. et *Murcinarius, mutilus*, in Glossis Isidori. Vide leg. 5. Cod. Th. de Tyronib. (7,13.) et ibi Jac. Gothofredum, præterea Menagium in Amœnitat. Juris pag. 12. Edit. Martini.

MURCARE UNGUES, Resecare ungues, apud Monachum Sangallensem lib. 1. cap. 34.

† **MURDIFICATIO**, MURDRARE, MURDRATOR, MURDRUM, etc. Vide *Morth*.

* **MUREA**, Idem forte quod Italis *Murello* et *Murricuolo*, Sedile lapideum. Charta ann. 1298. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 669 : *Edificium cujusdam domus longitudinis viginti septem pedum, et largitudinis decem pedum et dimidii, scilicet cupos, lambreclas, columpnas, spondas, Mureas positas in ea.*

MURELDEN. Charta Waldemari Regis Danicæ ann. 1326. apud Pontanum lib. 7. Rerum Danic. pag. 443 : *Si aliquis incusatus fuerit quod alicia in aquis emerit, ipse tertia manu se purgabit, et hac de causa constrictus Advocato nostro tantum tres Murelden tamen emendabit.*

† **MURELEGINUS**. Vide *Murilegus*.

† **MURELEGIS**, Cuniculus, Gall. *Lapin*, quia *Murilego* seu feli non dissimilis. Consuetudines et Assisive Forestæ : *Licium est abbati de Burgo S. Petri venari et capere lepores, vulpes et Mureleges, infra metas forestæ.*

* *Malleum*, Feles silvatica, vulgo *Chat sauvage*.

† **MURELLUS**, Parvus murus. Miracula B. Simonis tom. 2. Apr. pag. 880 : *Et in quodam Murello dedit cum capite, etc.*

MUREMIUM. Vide *Materia*.

MURENÆ, MURENULÆ, Mulierum ornamenta aurea, quibus metallo in virgulis lentescente, quadam ordinis flexuosi catena collum cingebatur, ut scribit D. Hieronymus Epist. 15. et ex eo Isidorus lib. 19. Orig. cap. 31. Gillebertus Episcop. London. in cap. 1. Cantici Cantior. n. 10 : *Murena piscis est, sed proceritate decorus, colorisque varietate conspicuus : unde dicuntur Murenulæ catenæ ex auro fabricatæ, quæ collo circumdatæ protenduntur in longum, et antennæ monili hoc immobiliter fasciæ pectorali restringunt.* [Chron. Romualdi II. Archiep. Salern. apud Murator. tom. 7. col. 62 : *Instrumenta regii cultus in foro Trajani distrahi jussit, vasa aurea, pocula crystallina, et Murenam uzoream, ac suam, aureas et sericas vestes, et multa ornamenta gemmarum.* Unde et *murenam* virorum perinde ac mulierum ornamentum fuisse patet. Papias : *Murenulæ, catenæ latæ et spissæ, de auro mire factæ, quæ capite defluentes ad cer-*

vicem ornandam aptantur. Hæ auri et argenti textuntur virgulis, dictæ a Murena quæ capta vertit se in circum.] Auctor Mamotrecti : *Murenula, est catena in ornatum colli, ex virgulis auri et argenti, et contexta in similitudinem Murenæ piscis.* Leges Anglorum tit. 6. § 6 : *Murenas, muscas, monilia, inaures.* Willeram Abbas in Cantica Cantior. :

Auri Murenas argento vermiculatas
Nos tibi nectemus.

MURENULÆ. Moses lib. 4. cap. 31 : *Periscelides, et armillas, et annulos, et dextralia, et Murenulas.* S. Hieronym. Epist. 15. ad Marcellam : *Aurum colli sui, quod quidem Murenulam vulgus vocat, quod scilicet metallo in virgulis lentescente, quadam ordinis flexuosi catena contextitur, absque parentibus vendidit.* Idem Hieronym. in cap. 3. Isaiæ : *Et Murenulas, quæ auri atque argenti textuntur virgulis.* Gregor. M. in Cantica Cantic. cap. 2 : *Murenulis monilia collo ligantur.* Gregorius Turonens. de Gloria Confess. cap. 33 : *Annulos Murenulasque aureas.* Willel. Tyr. lib. 18. cap. 31 : *Murenulæ, inaures, periscelidæ, etc.* Ubi vetus Interpres Gallicus *murenulas, Mousches fermaux* vertit. *Murenas* et *murenulas aureas* inter Basilicarum ornamenta non recenset Anastas. in Leone III. et Greg. IV. : *Murenulas prasinales pretiosissimas duas.* Item : *Murenam trifidem auream, quæ habet buticulas 33.* Item, *Murenam in qua pendent gemmæ hyacinthinæ 13.* Item : *Murenam filatam.* Item : *Murenas tres, omnes morenas cum pectinatibus eorum.* Erant, inquit Bulergerus, monilia oblonga munerarum instar. *Pectinantem* vocat radiolos pectinatim insertos.

MURES, *Eminens saxum*, in Glossis antiq. MSS.

† **MURETUM**, Murus parvus. Charta ann. 1375. tom. 1. Gall. Christ. inter Instrum. pag. 52 : *Et ipsam ecclesiam desuper et ab exteriori parte ipsius barbicanæ, et Mureto fossatorum, quod est a parte sinistra ipsius ecclesiæ, junctum est.*

* 1. **MURETUS**, Parvus murus, Ital. *Muretto*. Lit. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 106 : *Jussit fieri per magistris predictos lapicidas duos Muretos (sic) sive aleyas largitudinis sive spicitudinis trium palmorum... A dicta turnella etiam fient simili modo duo Mureti spicitudinis, prout supra.* Vide *Muretum*.

* 2. **MURETUS**, Purpureus, murice tinctus. Testam. Phil. episc. Sabin. ann. 1372. ex Bibl. reg. : *Item capam et mantellum escallatæ Muretæ, cum capiciis foltratis dominæ de Podio nepti meæ.* Provincialibus vero *Muret*, idem quod Gallice *Loir*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Muret, Prov. Glis.*

MUREZNUS, [Pinna, ut videtur, Gall. *Creneau*.] Fori Oscæ ann. 1247. fol. 26 : *Si villanus, qui habet domos prope murum, in muro trabes fixerit, debet ipsum murum cum ipsis Mureznis, quoties, necesse fuerit, reparare.* Infra : *Nullus debet in hæreditatem suam construere castrum, nec munitionem cum Mureznis.* Vide Foros Aragon. fol. 145.

† **MURFACA**. Vide *Marfaca*.

† **MURGANALE**, MURGITATIO. Vide *Morganegiba*.

* **MURGERIUM**, a veteri Gallico *Murgier*, *Acervus*, congeries, maxime lapidum. Charta ann. 1260. in Chartul. Buxer. part. 3. ch. 16 : *Ab illa comba usque ad Murgierum, quo quædam meta est.* Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 166. ex Cod. reg. 4624 : *Si aliqua persona cepe-*

rit alienos lapides... in alieno Murgierio vel amasso lapidum, etc. Lit. remiss. ann. 1368. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 188 : *Lequel vallet ainsi mort, ledit Nicolas l'eust fait trayner aus champs et fait enterrer et couvrir en un Murgier de pierres.* Aliæ ann. 1384. in Reg. 125. ch. 53 : *Ils s'enfouierent vers un Murgier de pierres près d'illec pour eulz deffendre.*

MURGISSO, *Callidus murmurator, irrisor, illusor*, Papias. [Festus : *Murgisonem dixerunt a mora et decisione.* Vide Martini Lexicon.]

† **MURI MARIANI**, *Furculæ, quibus viatores sarcinas ferunt, a Mario inventæ.* Vocabul. Sussannæ.

† 1. **MURIA**, *Puteus muriæ*, *Aquæ salis conficiendo accommodatæ receptaculum.* Vide *Montea*.

* 2. **MURIA**, *Fex olei*, in Gloss. ad Doctr. Alex. de Villa-Dei. Aliæ notione, vide supra in *Moria* 2.

† **MURICA**, inter animalia domestica, recensetur, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 666 : *Item de mulionibus 381. de hirtis et Muricis 207. de hogris 121. et de agnis 100.*

MURICEPS, *Felis, qui mures capit.* Gloss. Ælfrici : *Muriceps vel mustio, murilegus*, Catt. Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 98 : *Paratos esse ex toto ante se canum, Muricipum, et equorum carnes comedere, quam, etc.*

MURICEPS, *Avis quæ mures capit.* Pœnitentiale MS. Thuanum : *Si tunc avis illa, quæ Muriceps vocatur, eo quod capiat mures, et modo Pascata nominata est, etc.* [* Apud Burcard. Wormat. Collect. Decret. pag. 198. eo quod mures capiat et inde pascatur nominata, etc. Vide Grimm. Mythol. Germ. pag. 657.]

MURICINUS. Charta Amati Archiep. Salernitani apud Ughellum tom. 7. pag. 506. de quadam Ecclesia : *In his hanc Salernitanam civitatem, inter muro et Muricino, etc.* Italis *Muriccia* est *acervus lapidum*; *muricio* vero et *muriciovolvo*, parvus murus.

† **MURIES**. Charta Principis Adelgastri tom. 3. Concl. Hispan. pag. 89 : *Et quicquid infra istos terminos continetur, villas populatas, et illa villa de sancto Romano, Muries Vavello et Villaluz.*

* **MURIGNALE**. Charta ann. 1343 : *Item quamdam domum, sitam infra villam Alavardi juxta Chavalam ex una parte, et juxta Murignale de Cuchifata ex altera.* Haud scio an sit pro *Mongnale*, vide supra.

MURILEGULI, Κοχυλενται, in Gloss. Qui legendis conchyliis, seu murice, vel purpura, ad fucationem, seu ad colorandam et tingendam blattam sericam et metaxam in usus Principis, operam dabant, de quibus copiose agit titulus Cod. Th. (10, 20.) et Justin. (11, 8.) de *Murilegulis*, ubi et *Conchyloleguli* dicuntur. Vide ibi Cujacium et Jacobum Gothofredum.

MURILEGUS, *Felis.* Glossæ Isid. : *Murilegus, Catus.* Gloss. Ælfrici : *Muriceps, vel mustio, Murilegus, Catt.* Ugutio : *Murilegus, catus vel cata, quia legit, i. colligit mures.* Unde quidam :

Murilegus bene scit, cujus gernobada lambit.

Ebrardus in Græcismo cap. 19 :

Sed catulus latrat : hinc Murilegusque catillat.

Matth. Silvaticus : *Cattus, vel Murilegus.* Adde Nicolaum Uptonum lib. 4. de Militari officio, pag. 167. Odoricus de Foro Julio in Peregr. T. S. : *Canes illic capiunt mures, quia Murilegi, seu cati, nihil ad*

hoc valent. Utitur etiam infra. Ordericus Vital. lib. 10 : Porro leopardi rependo velut Murilegi murum transierunt. Fori Oscæ Jacobi I. Reg. Aragon. ann. 1247. fol. 84 : Est tradendus Curia loci, quæ ipsum nudum cum Murilego suspensio in collo ex parte posteriore duci faciat ab uno ostio civitatis usque ad aliud ; et cædi corrigis isto modo, quod latro et Murilegus æqualiter feriantur, etc. Adde Statuta Alexandri II. Regis Scotiæ, cap. 25. Falconem Beneventan. pag. 163. etc.

* [« Caseolum quidam servandum misit in archam : Mus veniens forat hanc, intrat, comedit, satur exit. Vir ne mus rediens evadat ponit in archam Murilegum : vorat hic quod mus ante reliquit. Sic vastant multi quod debent jure tueri. » (Ms. Trinit. Colleg. Cambrid. O. 245, p. 17.)]

MURELEGUS, apud Knyghtonem lib. 3. pag. 2535.

MURELEGINÆ PELLE, in Statutis Abbatum Nigri Ordinis ann. 1249 : Cooperitoria sunt de albo vel nigro panno, vel de russeto cum pellibus agnibus albis vel nigris, aut Mureleginis, aut vulpinis. Julius Scaliger exercit. 215. in Cardanum : Murilegos, Feles appellat : hanc vocem apud Plinium non memini, sed ne analogiam quidem habet. Longe diversa res, legere, et rapere. Montani vulgi nostri vocabulum est, neque felem significat, sed felis prædam soricem, eumque nonnisi parvum, et a reptione qua muros superat : aut quasi pusillum murem, translatis elementis.

MURILEGUS, Catus, machina quam Catum vocant. Willel. Brito lib. 1. Philipp. :

Cratibus interea, pluteis, et robore crudo,
Murilegus struitur, sub quo secunda lateret,
Dum studet instanter fossas implere, juvenatus.

Vide Catus.

MURINA, Ἀρωματιστόν, in Gloss. Gr. Lat. Vide Mus.

MURINUS SONIPES, Equus a murium colore sic dictus, Gall. Poil de Souris. Agnellus in S. Felice PP. apud Murator. tom. 2. pag. 161 : Ille vero Murino sedens sonipede, extrinsecus lustrata Italia, secata reversus est hora, et ait ad socios : demus excubias istis, quo peragravimus civitatibus.

MURIONES. [Papias : Murio, morio. Vide in hac voce.] Gregorius Turon. lib. 9. cap. 41 : Exurgens turba Murionum præforatorum, tanta ead in ipsa sancti Hilarii Basilica cæde mactavit, etc. Supra cap. 40. dixit, congregatis secum furibus, homicidis, adulteris, omniumque criminum reis, etc. Putat Vossius legendum Miriones, quæ vox occurrit apud Tertull. lib. de Præscript. Attius apud Varron. lib. 6. de Ling. Lat. ita appellari ait personas distortas oribus. Glossæ Isid. et Pithœi : Miriones, Miratores. Miriones, fantasiarum inanum numeratorum (miratorum) imitatores. [Vide Muriones.]

* MURITETUM. [Aqua calida de terra manans. DIF.]

† MURITIUM, Parvum murus. Testament. Adelaidis Vicecom. Narbon. ann. 989. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 108 : Et in burgo Villa-nova dono eis... infra murum et Muritium casalem unum, cum ipsa curte.

* MURMARIATIO, pro Immuratio, ni fallor, in perpetuum carcerem inclusio. Charta ann. 1234. ex Chartul. Campan. fol. 426. col. 1 : Super magna justitia hominum nostrorum de Pruvino pro sceleribus suis ad mutilationem membrorum,

vel ad Murmarationem, vel ad mortem dampnandorum, etc. Vide supra Murare 2.

* MURMIRE, Peragrarè, circuire. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

* MURMURATIVUS. [Murmurabundus : « Murmurativus, iracundus, dissipatus, callidus, lenonibus nugatoriis atque ganeis federatus. » (B. N. Ms. Lat. 16089, f. 109^d.)]

MURMURIUM, pro Murmur. Vita S. Bertilæ cap. 2 : Absque Murmurio studebat adimplere omnia quæ sibi fuerant injuncta. Ita in Regulæ S. Benedicti MSS. Codicibus cap. 5. legi observant viri docti. Vox etiam nota S. Augustino. Occurrit præterea in lib. 2. Miracul. S. Rictrudis n. 80.

* Nostris Murmurement, Conquestio, querela. Vitæ SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 11. v. col. 1 : La cause de cest Murmurement peut estre entendue double, etc. Lit. remis. ann. 1448. in Reg. 179. Chartoph. reg. ch. 195 : Plussieurs des manans et habitans des villes et lieux du pais de Languedoc... qui ont esté... receveurs... ont fait monopoles, congrégations, assemblées, Murmuremens, etc. Pro rumor, susurratio, in aliis ann. 1378. ex Reg. 114. ch. 208 : Sur le Murmurement d'icelles paroles se départi d'illec ledit Guillaume Hue. Ejusdem originis Murmeler, murmurari, verba indistincte proferre, in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 1 :

Ce m'est avis si sunt isneles,
C'ains c'on ait dit deux miserelès,
Ont il dites et Murmelés,
Bauboités et verbeoés
Et lor eures et lor matines.

Ibidem :

Slaumes rungier et Murmeler.

MURMURIOSUS, in Regula S. Benedicti cap. 7. Glossæ veteres : Murmurius, γοργυρός. Kero Mon. : Murmurius, murmulontan. [Vita MS. S. Winwaloei : At vero illa ut puta prudentissima, non ad lucrum Murmurius, sed ad Deo gratias agendum.]

* MURMUROSUS, Jurgiosus, rixarum amans, nostris alias Murmureur. Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 556 : Frater Thomas se infestum seu exosum omnibus reddebat... et coram nobis in capitulo invenimus liigiosum et Murmurosus. Pœnit. Adami MS. cap. 22 : Maulvais Murmureurs et riho-teux, qui ont vescu en cestui monde selonc leurs concupiscence.

* MUROBRECHARIUS. Vide infra Myrobrecharius.

† MUROLUS, diminut. a Murus. Statuta Capituli Tull. ann. 1497. cap. 37 : Cantetur Missa solemniter de Requiem, et fient exequiæ super eum. Officio expleto conducatur ab omniibus, et cum cruce usque ad Murolum ante ecclesiam. [* Vel Murolus. Vide supra Muretus 1.]

† MURONES, idem qui Muriones. Formula 15. inter Baluzianas : Nolite Domine, nolite sanctæ, nolite credere fabulas falsas : quia multum habetis falsatores, qui vobis proferunt falsos sermones, furi atque Muronis, similis etiam et susuronis.

† MURRA. Vide Mazer.

† MURRARE, pro Murmurare. Gloss. Isid. : Murrat, murmurat.

* MURREGHUS, idem quod Murretus, Xerampelinus color. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : Item iij. med. obolos de Murrecho de auro.

MURRENA, Lues, Anglis Murraine.

Henr. Knyghton. lib. 5 : Murrena damaram, ferarum. Vide Morina 1.

MURRET, Leviter distillat. Ita Papias MS. ubi editus habet mueret.

MURRETUS, Murretus, Xerampelinus color, pullus et ater, ex Anglico Murrey. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295 : Item baudekinus Murretus cum notis et floribus, de dono Regi-næ. Item baudekinus murretus cum griffonibus... Item 2. baudekini murreti cum rotis et griffonibus duplicibus, etc. Alibi : Item pannus cum campo Mureto per partes, et aureo per partes, cum griffonibus.

MURREUS, MURRINUS. Vide in Mazer.

† MURRHINA, Vinum myrrha conditum. Papias.

† MURRIRE, Clamare, proprie murium. Gloss. Isid.

† MURRUZ, Morua, Gall. Morue. Charta ann. 1339. apud Rymer. tom. 5. pag. 146 : Quingenta (lasta) de Murrur, ... allecia, Murrur et stokfish.

† MURSA. Vide Murcus.

† MURT, ut Morth. Vide in hac voce.

1. MURTA, Myrthus, apud veterem Agrimensorem. [Supplem. Antiquarii : Murta, μυρσίνη, myrthus.]

* 2. MURTA, Tomaculum, Ital. Mortadella. Convent. Saonæ ann. 1526 : Item pro piscibus salsis sive saluminibus ac etiam recentibus, coctis sive de Murta, etc. Vide supra Mortairol.

† MURTARIUM, θυια, Mactatio. Gloss. Lat. Gr. MSS. Sangerman. Vide Morth.

† MURTEA, quasi Morteta, id est, aquæ refusæ a loco mortuorum, id est, inferis. Papias.

* MURTETUM, Lo bagno, e aqua calida de bagno, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide Murteta.

† MURTHRA, Murtrum. Vide Morth.

† MURTIPLHO, Flos cordis. Ita Guntherus in Histor. Constantinopol. cap. 8. ubi de Alexio Duca Imp. CP. cognomento Μουρτζούφλω : Consilio cujusdam cognati sui, nobilis quidem viri, sed perfidi, qui Murtiphlo, id est, Flos cordis, in gente illa vocabatur. Ad Nicetas in Isaac et Alex. num. 4. Alexium ita appellatum scribit, ἐκ τοῦ συνεπᾶσθαι τὰς ὀφθαλμοὺς ἐπιπρῆμασθαι. Marcusflex, dicitur Villharduino num. 116.

* MURTERIUS. Vide supra in Morth.

* MURTIUS. Vide supra Muretus 1.

* MURULENTUS, Mucidus, Gall. Moisi. Gabr. Barel. sermo in Domin. 4. Advent. : Nonne reputaretur insipiens, qui optimam romaniam vel malaticum poneret in vase Murulento? Infra : In vase musido.

† MURUM, pro Murus, Gall. Muraille. Charta ann. 1277. in Chartul. S. Vandreg. tom. 2. pag. 1500 : Vendidi... unam virgultam terræ quam habebam in excambio pro augmento hebergamenti dictorum religiosorum in quo augmento Mura hebergamenti fuerunt sita juxta culturam dictorum religiosorum.

MURUS, Carcer. Concilium Tolosanum ann. 1229. cap. 11. de hæreticis : Ad agendam penitentiam per Episcopum loci in Muro cum tali includantur cautela, quod facultatem non habeant alios corrumpendi. Consilium Archiep. Narbon. in Concilio Biterrensi cap. 35 : Bona quoque hæreticorum et credentium, vel pro hæreticis, vel ad Murum, faciatis similiter confiscari.

IMMURARE, Carcere includere. Concilium Narbonense ann. 1235. cap. 9 : Quia tamen intelleximus vos de his tantum in pluribus partibus multitudinem (hæreticorum Albigenisium) invenisse, ut nedum

expensæ, sed vix etiam lapides aut cæmenta sufficere possint ad carceres construendos, consulimus ut eorum Immurationes, ubi expedire videbitur, differatis. Nos dicimus, *Mette in quatre murailles.* Mandatum Philippi Pulcri Regis Franc. ann. 1302. ad Senescallos Tolos. et Carcasson. in 12. Reg. ejusd. Regis Charthoph. regii num. 16: *Mandamus vobis quatenus carceres nostros, Muros ad custodiam detentorum pro crimine hæresis vulgariter appellatos, in solo nostro constitutos, etc.* Adde Consilium Archiepiscopi Narbonensis in Concilio Biterrensi ann. 1246. cap. 22. 23. 25. 26. et Gariolum in Episcopis Magalonsibus pag. 276. Utilitur etiam Thomas Walsinghamus pag. 464. [Le Roman de la Rose MS.:

Et jure qu'il ne puet durer,
Qu'el nel face vif Emmurer.

MURUS ANTEPECTORALIS, Murus brevior. Vide *Anpits*.

* **MURUS FALSUS**, Quo porta, dehinc aperienda, occluditur. Charta Rogeri episc. Camerac. ann. 1180. ex Tabul. ejusd. eccl.: *Tempore guerræ (porta) clausa erit; et adhuc, si invaluerit timor, falso Muro interim munietur; sed pace reddita, absque calumnia reaperietur.*

* **MURUS PLENUS**, Lapidibus et saxis exstructus. Charta Eust. dom. de Conplans ann. 1242. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. fol. 380. v. col. 2: *Ego teneo domum meam de Maruel de domino Theobaldo Dei gratia rege Navaræ, Campaniæ et Briæ comite palatino legaliter; et ipse mihi concessit, quod ego possim ipsam perfirmare de plenis Muris, sine turribus. Murus, nude, eodem sensu, in Charta ann. 1343. ex Reg. 75. Charthoph. reg. ch. 227: *Quæ quidem hostipitia erant tunc in parte constructa de Muro.**

MURIS ECCLESIASTICIS EXCLUDI, Excommunicari, apud Facundum Hermianensem lib. 6. cap. ult. et alibi.

MURUSCULUM, Bellicum machinamentum, unde muri dissolvuntur, unde et dicitur. Papias. [Ubi *Murusculum* pro musculum irrepisse opinatur Carolus de Aquino in Lex. milit. Vide *Musculus* 1.]

MUS PEREGRINUS, Mus Ponticus, *Hermine*. *Peregrini muris pellicula*, apud S. Hieron. lib. 2. contra Jovin. Idem Epist. 8. ad Demetriadem: *Cincinnatiolos pueros, et calamistratos, et peregrini Muris olentes pelliculas... virgo devitet. Renonem de pretiosis pellibus peregrinorum Murium*, apud Oedericum Vital. lib. 4. pag. 535. *Pelles silvestrium murium*, apud Ammianum lib. 31. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 5: *Cui etiam cum pacta pecunia tunicam ex peregrino Mure pelliciam, quam Renonem vocitant, puerorum mater misti.* Vide Dissertationem 1. ad Joinvillam.

MURINA, Pellis muris Pontici. Alcuinus [*] Angilb. lib. 3. vers. 225.] in Poemate de Carolo Magno:

Lactea quippe ferunt pretiosam colla Murinam.

Quidam legunt *murenæ*, de qua voce supra: sed potior videtur *murina*, pro pelle collum ambiente; cujusmodi Roberto Regi tribuit Helgaudus, quod *ornamenta pellium a collo dependentium* vocat pag. 65. et 70. *Mure* dicitur in Poemate MS. de Expugnata Hierosolyma a Tito:

Li Seneschaus i vait, s'ot la Mure anfaurtée,
Vestus d'une pellice richement agolée.

Est etiam *Murina*, lapidis pretiosi species, de qua Isidorus lib. 16. Orig. cap. 12.

* **MUS PONTICUS**, Ordo Equestris de Britannia, institutus aut restauratus a Joanne V. Britannicæ Duce, circa ann. 1365. His torques aureus maculis distinctus, symbolum *A ma vie*. Hofman. ex Sammarthano.

1. **MUSA**, Instrumentum musicum, a *Musa* dictum, nostris *Cornemuse*. Herodianus lib. 4: *Ἡρώστει μούσης ὄργανα πανταχοῦ διακείμενα ποικίλον ἦχον εἰργάζετο, Omnifaria Musica instrumenta.* Lib. 3. Miracul. S. Dionysii cap. 7: *Cum quidam rusticus irrefragabiliter Musa caneret, etc.* Joan. Molinetus Valentianensis, *au Chapellet des Dames*:

Et d'instrument dont j'oy les records,
Plus resonans que Museo de berger.

Ejusmodi instrumento musico pro tuba in bellis ac præliis utuntur Hiberni, ut testatur Richard. Stanihurstus lib. 1. de Reb. Hibernicis, a quo ita describitur: *Utuntur etiam Hibernici, loco tubæ, lignea quadam fistula, callidissimo artificio fabricata: cui saccus ex corio compositus, et cingulis arctissime complicatus, adherescit. Ex pellis latere dimanat fistula, per quam, quasi per tubum, fistulator, inflato collo, et buccis fluentibus, inflat. Tum pellicula aere farcta, turgescit: intumescens rursus premit brachio. Hac impressione duo alia excavata ligna, brevius scilicet ac longius, sonum emittunt grandem et acutum. Adest item quarta fistula, distinctis locis perforata, quam buccinator ita articulorum volubilitate, qua claudendo, qua aperiendo foramina, moderatur: ut ex superioribus fistulis sonitum, seu grandem seu remissum, quemadmodum ei visum erit, facile eliciat. Totius tamen rei proxa et puppis est, ut aer per ullam aliam folliculi particulam, præter fistularum introitus, pervadat. Nam si quis vel acu punctum in culeo rimaretur, actum esset de isto instrumento, quandoquidem follis subito flaccideret. Hoc genus sistri apud Hibernos bellicæ virtutis cotem esse constat. Nam ut alii milites tubarum sono, ita isti hujus clangore ad pugnandum ardent incenduntur.* Ejusmodi *γλωσσίδας τῶν ἀλῶν* invenerunt Lydi, ut est apud Scholiastem Pindari Olymp. od. 5.

* Hinc *Muser*, eo instrumento canere. Mirac. MSS. B. M. V. lib. 3:

Chaus qui Musent et qui flagolent, etc.

2. **MUSA**, Confectio quadam, opiata. Gloss. MSS. ad Alexandr. Iatrosoph.

3. **MUSA**, pro *Musivo* opere. Vide in *Musivum*.

4. **MUSA**, seu *μούσα*, inter ministeria sacra apud Græcos inferioris ævi, de cuius vocis notione consulendi Meursius in Gloss. et Leo Allatius lib. de Recentiorum Græcor. templis pag. 149. et de Concordia utriusque Eccl. pag. 1604.

* 5. **MUSA**, Libri cujusdam titulus. Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 174. v. : *Frater Ludovicus portierius prioris prioratus Barri-ducis, ordinis S. Benedicthi, Tullensis diocesis, huic ecclesiæ librum, qui dicitur Musa magistri Hugonis de Orchis, in duobus voluminibus, in choro ejusdem ecclesiæ cathenalis, erogavit.*

* 6. **MUSA**. Polypt. Matiscon. fol. 12. v. : *Curati et rectores earumdem (ecclesiarum parochialium) per se vel alium presbiterum assistere debent circumcirca altare majus B. Vincentii Matisconensis*

induti sacerdotalibus vestimentis, quando episcopus celebrat in pontificalibus, et ibidem stare; quæ astantia seu statio, vulgo Musa nuncupatur.

* **MUSAC**, Vox Hebraica quæ occurrit 4. Reg. cap. 16. vers. 18. ubi Mammoth: *Musach, i. archam in quam reponerant donaria regum et principum ad reficienda sarta tecta templi.* Unibos vers. 26:

Non est in Musac cæsarum,
Nec corbanon pontificum,
Argenti tantum pretium,
Quantum legit tugurium.

Inde pro ventre in Rein. Vulpe lib. 4. vers. 925:

Sis mihi tu Jonas, et tibi cæsus ego.
Ecce prophetatum satis est, tibi sicut amico
Dicitur, in Musac projicere meum.

† **MUSACHINUM**, Dorsi armatura, Academicis della Crusca: *Musachino, parte di armatura di dosso, della quale s'è perduto l'uso.* Computus ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 278: *Item pro arnese uno de malla de azario sine Musachinis et collario cum paro uno de caligis unc. v.*

* Nostris *Musequin*. Pedag. Peron. ex Chartul. 21. Corb. fol. 334. v. : *Item le Musequin ne doit riens.*

† 1. **MUSEUM**, *Ægyptia erat mensa continens viros in toto terrarum orbe doctrina celebres.* Vocabular. Sussannæ.

† 2. **MUSEUM OPUS**, **MUSAICUM**. Vide infra *Musivum*.

* **MUSAICUS**, Musicus. Elmham. in Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 30. pag. 73: *Festum nativitatibus D. N. J. C. constituit celebrari, cujus solitas observancias devotis laudibus... et Musaicis concentibus... dilatavit.*

† **MUSALAMII**. Vide *Musulmani*. **MUSANDINUS**, Egidius Corboliensis qui vixit sub Philippo Aug. lib. 2. de Medicaminibus MS.:

Dulcia Threicii resonans modulamina vatis
Tange cheli, digitisque fides percurrere sonoras,
Largo Cirrei libamine pola fluenti,
Diva Musandinas evolve et dissere leges.

Idem in Proemio ad librum de Urinis: *Ab hoc autem opere fugiant, qui planetici sunt, et discursores alienis fecibus imbuti, et a Musandino dogmate recedant alieni.* Idem:

Claude Musandini torrentes fluminis undas.

Ubi Gentilis de Fulgineo: *Id est, inundationes documentorum illius viri qui dictus est Petrus Musandinus, quem imitatus est Egidius.* Idem Egidius lib. de Pulsibus:

Verba Musandino maneant condita sapore.

Ubi Gentilis: *Id est, sapidis et sententiosius auctoritatibus Petri Musandini, qui fuit patronus et supremus opifex hujus facultatis, qui alium non habuit parem, nec habiturus esset sequentem.* De Petro Musandino non meminerunt, opinor, qui de Scriptoribus Medicis scripserunt; nisi quod is laudatur ab Arnaldo de Villanova in Breviario practicae, ubi Medicum Parisiensem fuisse ait.

MUSARABES. Vide *Mosarabes*.

MUSARDUS, Otiosus, piger, stupidus, forte ex Germanico, *Muss*, otium: aut ex *Musare*. Papias: *Musat, dubitat in loquendo, timet, murmurat.* *Musare*, Florentinis, est stare senza far niente, come stupido. Ita etiam *Muser* Gallis est otiosi, vel rebus nullius momenti immorari. [Edictum Caroli Johannis Reg. primogeniti ann. 1356. tom. 3. Ordin. Reg. Franc. pag. 131: *Ainsoiz leur con-*

venoit Muser et despendre tout le leur, et eulz en aler senz rienz faire.] Adelhero Laudun. Episcop. in Carmine ad Robertum Regem :

Si musas celebres, clament Musarde Sacerdos.

Galterus de Mets in Mappa mundi MS. cap. 50 :

Quant à la Ville fui revenus,
Des gens fui pour Musars tenus,
De che que gy osai monter.

Joinvilla in S. Ludovico pag. 6 : *Ha foul masart, Musart.* Guill. *Guiart* ann. 1208 :

Sont-ils bien tous Musars et nices.

Le Roman de Vacces MS. :

Li Rois fu mult dolens, mult se tint à Musart.

[Vetus Poëta MS. in Bibl. Coisl. :

Musart dit l'oisel estordi
Or as tu tout nois en oubli.]

Le Roman de la Male Marastre : *Et li Empereres dist, Mal de het au qui nous salve, maistre Musart, et moult i estes hardes qui i estes venu en ma presence.* Adde Christianum Pisanam lib. de la Cité des Dames, 1. part. cap. 4. Hinc *Musardie*, segnitias, stupiditas. [Le Roman de la rose MS. :

Quiconques croye, ne qui die,
Que ce soit une Musardie.]

Ægidius de Vieils maisons :

Je ne voi point comment on peut haer,
Ne attendre a plus haut Musardie,
Que de querir le bien là ou n'est mie.

Guill. Guignevilla in Peregrinatione animæ :

En toy je ne voy que soitie,
Et nichetie et Musardie.

Le Roman de la Violette :

Puis dist, Je vous feral sçavoir,
Sire Vassaus, vo Musardie.

Vide Menagii et Ferrarii Orig. Ital.

* *Musetéur*, in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 2 :

Ne soyons pas Musetéur,
Mais tout ades aions péur.

Hinc *Muserie*, Nugæ, ineptiæ, in Lit. remiss. ann. 1448. ex Reg. 179. Chartoph. reg. ch. 191 : *Lequel (bateleur) faisoit agenoiller les bonnes gens devant lui et leur preschoit plusieurs gabuseries et Museries.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Musar, Prov. vagari, unde vagus.* Conf. *Muta* 3.

† 1. **MUSARE**, Musicæ operam dare. Hugo Metellus Epist. 40. ad Humbertum quemdam condiscipulum tom. 3. Analect. Mabil. pag. 463 : *In Tullio simul declamavi tecum, in arithmetica numeravi tecum, in musica Musavi tecum, sub geminis natus sum tecum.* Vide *Musardus*.

† 2. **MUSARE**, Visere, adire, salutare. De B. Notkero Balbulo sæc. 5. Bened. pag. 14 : *Nam Rex (Carolus) cum ob caritates agendas fratribus, ut solebat, cenobio veniret, totumque triduum gratia reverentix conversantium ibidem moraretur, sanctisque nostris, ut et Ratpertus scribit, munificus abbate jam Musato abire parasset, etc.* Notione non multum diversa *Muser* pro spectare usurpat le Roman de la Rose MS. :

Tout l'estre du vergier encusent
A cels qui dedans l'œue Musent.

† **MUSATICUS**. Vide *Pierius*.

MUSATILIS ARS. Vide in *Musivum*.

† **MUSATOR**. Vide *Mugissor*.

* **MUSAURIUM**, [Herba quædam. DIEF.]

MUSCA, Auctor Mamotrecti ad 8. Judic. : *Monile ornamentum quod dicitur Musca.* Monasticum Anglicanum tom. 1. pag. 240 : *Dedit unum aureum calicem, et unam auream Muscam pulcre gemmis ornatam.* Vide *Muscarium*, et *Nusca*.

MUSCA IN CEREBRO. Conradus Uspereg. in Frider. I. ann. 1167 : *Principatum Ravennæ Conrado de Luzelinhart contulit, quem Itali Muscam in cerebro nominabant, eo quod plerumque quasi demens videretur.* *Musca* in cervello appellatur in Actis Innocentii III. PP. pag. 5. et apud Anonymum Casinensem ann. 1193. Vide *Scaligerum* in *Eusebium* pag. 201. 2. Editionis.

† **MUSCADELLUM**, Vinum ex muscatello confectum. Charta ann. 1345. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 519 : *De vino d. somat... de Muscatello IIII. som. val. XIII. flor.* Vide *Muscatellum*.

* **MUSCALE**, Idem quod *Muscarium*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg. : *Item duo flabella, vulgarice nuncupata Muscalia, ornata perlis.* Aliud ann. 1376 : *Item duo flabelli, Gallice Esmouchoirs, ornati de perlis.*

* Nostris alias *Mouchete* et *Mouchote*, Examen apum, vulgo *Essaim*. Libert. villæ de *Poilly* ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 68 : *Se il avenoit que lesdiz habitans... trouvasent une Mouchete ou plusieurs ou finage de Poilly, les trouveurs auront la moitié de ladite trouveure pour leur part.* Consuet. Castel. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2 : *Quiconques trouve Mouchotes en la ville et finage de Chastillon et il la recoit en son vaissel, etc. Mouchette*, in Lit. remiss. ann. 1407. ex Reg. 161. ch. 297 : *Le suppliant avoit emblé environ six bezennes ou paniers de Mouchettes, etc.*

* [« *Moscals* ad defendendum muscas in estate, qui debent esse de palma. » (Cart. Magalon. Rev. Soc. Sav. 1873, p. 417.)]

† **MUSCARDIA**. Vide *Muscarda*.

* **MUSCARDUS**, Accipitris species, Tertiarium, Ital. *Moscardo*, Gall. *Mouchet*. Stat. Cadubr. lib. 3. cap. 82 : *Quicumque invenerit vel acceperit haram falconi vel trizoli, austuris, seu trizoli ab austure, sparaverii vel Muscardi, vel aliquem de dictis avibus ceperit, etc.* Vide *Muscetus*.

MUSCARIUM, *Μουσκάριον*, in Gloss. Lat. Gr. Gloss. Lat. MS. Reg. : *Flavellum, Muscarium.* Jo. de Janua : *Flabellum, Muscarium, scilicet quo muscas abigimus.* S. Hieronym. Epist. 20 : *Quod autem et matronis offeritis Muscaria, parvis animalibus eventulandis, etc. Moschetto*, Italis : *Moschetum*, in Statut. Mediolan. part. 2. cap. 457. Vide *Flabellum*.

☞ Insigne est in primis *Muscarium* in ecclesia Trenorchiensis asservatum, quod delineari curavit Auctor Historiæ ejusdem loci propediem in publicum proditura. Cui usui fuerit indicant versus ei inscripti, referente Mabilionio tom. 4. Annal. pag. 356 :

Sunt duo quæ medicum confort estate flabellum :
Infestas abigit muscas, et mitigat æstum.

Manubrium eburneum sculptili opere decorum duos amplius pedes longum est, in quo auctoris nomen hoc versu exprimitur :

Joel me sanctæ fecit in honore Mariæ.

† **MUSCATA**, Nux aromatica, Gall. *Mus-*

cade. Rolandinus de Factis in marchia Tarvisina lib. 1. cap. 13. apud Murator. tom. 8. col. 181 : *Pomis, dactylis et Muscatis, tortellis, pyris et cotanis.* Vita B. Lidwinæ tom. 2. Apr. pag. 274 : *Interdum sumebat modicum zucaræ vel cynamomi aut dactylorum sive Muscatæ.*

* Alias *Nois mugnaute*. Card. Cajet. in Summa v. *Communio* num. 2 : *A fide dignis accepi quemdam bonum sacerdotem multo tempore, pro reverentia sacramenti præaccepisse nucem Muscatam, ut bonum odorem stomachi Eucharistiæ præpararet.* Consuet. feriar. Trecens. ex Cod. reg. 8312. 5. fol. 150. v. : *Chascune livre de saffran, de noiz Mugnautes, de girofle, etc.* Hinc emendandæ Lit. ann. 1349. tom. 2. Ordinat. reg. Franc. pag. 320. art. 3. ubi perperam editum *Nois Muquettes* ; legendum enim *Nois mugnettes* vel *Mugnautes*.

† **MUSCATELLA**, Eadem notione qua *Muscatellus*. Charta ann. 1461 : *Debeant et sint stricti de novo cavare et plantare unam vineam de Muscatella.*

† **MUSCATELLUM**, Vinum Apianum. Computus ann. 1336. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 285 : *Item, die 19. Decembris apud Bellumvidere liberavit cuidam nuntio qui portavit vinum Muscatellum domino ad terram Fucigniac, pro expensis suis et animalis deferentis vinum prædictum, ... IX. d. gr.* Adde Chron. Bergom. apud Murator. tom. 16. col. 895. Vide mox *Muscatellus*.

* Nostris *Muscadet*. Ordinat. ann. 1415. in Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 1 : *Vin bastart, Muscadet, ou autres semblables vins, etc.*

MUSCATELLUS. Vitis species, ex qua vinum Apianum conficitur, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4. sic dicta, inquit Oct. Ferrarius, quod *Muscæ* et apes hujusmodi uvas appetant. [Vide *Muscatellus*.]

* Gall. *Muscat*, alias *Muscade*. Lit. remiss. ann. 1473. in Reg. 194. Chartoph. reg. ch. 370 : *Lesquels compagnons estans en ung jardin assis prez la muraille de la ville de Romans, où ilz estoient allez en entention de y trouver des Muscades, etc.*

MUSCATORIA, Emunctoria candelarum, *Mouchete*, vel *Emouchoir*. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 12. de Officio Refectorarii : *Sed et matas, supersedes, et Muscatoria, et duculos ad lavatorium, et ipsum lavatorium, quoties opus est, emundare, etc.*

* Nostris *Moucheron* appellatur accensæ candelæ residuum. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 485 : *Thomas Michelot soufla et estaingny la chandelle, et n'en demoura que un Moucheron, dont l'en ne veoit queres cler en la chambre où ilz estoient.* Aliæ ann. 1448. in Reg. 176. ch. 628 : *Le suppliant respondi qu'il n'avoit point de chandelle ; et ce nonobstant leur en fist bailler par sa femme ung Moucheron.* Vide supra *Mocadus*.

MUSCATORIUM. Idem quod *Muscarium*. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295 : *Septem osculatoria, et unum Muscatorium de pennis pavonum.*

MUSCATUM. Vide *Muscus*.

* **MUSCATUS**, A, UM, [*Muscade* : « Recipe croci, storacis, incensi, nucis Muscatæ. » (B. N. ms. lat. 10272, p. 171.)]

MUSGERDA, *Stercus murium*. Papias. [Male in Gl. Isid. *Muscarda*.]

* *Estront de souris*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

MUSCETUS, Accipitris vel falconis

species, quem alii *Fragellum* vocant, apud Albertum M. lib. 23. de Animal. et Anonymum de Natura rerum. *Muschetus*, dicitur Petro de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 2.

† **MUSCHEA**, ut mox *Muscheta*, *Mosquée*. Jacobus de Voragine in Chronic. Januensi apud Murator. tom. 9. col. 32: *Patriarcha autem et quidam Apostolicae Sedis Legatus Muscheam majorem in honorem S. Petri Apostoli, et aliam in honorem S. Laurentii consecravit.*

MUSCHETA, Mosquea, Templum Mahumetanum. Will. Apul. lib. 3. Rer. Norman. :

Glorificansque Deum, Templi destruxit iniqui
Omnes structuras, et quæ Muscheta solebat
Esse prius, Matris fabricavit virginis aulam :
Et quæ Machametii fuerat cum damone sedes,
Sedes facta Dei, fit dignis janua cæli.

Bernardus de Breydenbach in Itinerario Terræ Sanctæ: *His diebus quibus in Muschetis congregantur, et quando præcipuas habent solemnitates, etc.* [Idem: *Juxta illud templum modernus Soldanus novam edificavit ecclesiam sive Muscheam.* Cafari Annal. Genuens. lib. 1. apud Murator. tom. 6. col. 252: *Saraceni namque illico arma et alia dimiserunt, et ad Muschelam eorum fugere inceperunt.* Occurrit ibid. non semel.] Nicolaus Huen in Itinerario Hierosol. : *A la maison S. Anne a une tres belle Eglise en l'honneur d'elle fondée: mais ils en ont fait une Musquette.* [Vide *Moscheda*.]

MUSCHETTA, Telum quod balista validiori emittitur, apud Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 22: *Potest præterea fieri quod hæc eadem balistæ tela possent trahere quæ Muschettæ vulgariter appellantur.* [Hist. Cortusior. lib. 2. apud Murator. tom. 12. col. 795: *Alia tertia pars immediate balistas suas ponderet cum Muschettis, et quod telis etiam sagittæ.* Joan. Villaneus lib. 10. cap. 21: *Molti ne furo feriti e morti di Moschetti, e di ballestri di Genovesi.*] Guill. de Guignevilla in Peregrinatione hominum :

Ne nuls tels dars ni puet meffaire,
Combien que on i sache traire,
Malevoisine des sajettes,
Ne espringalle ses Mouchettes.

Hinc fortasse nostris sclopetariæ machinæ, *Mousquets* : nam ut a falconibus venaticis machinas tormentarias *Falcones* et *falconia* appellarunt; ita et *Muschetas*, quo nomine dicuntur *sparvarii* masculi, vulgo *Mouchets* : Germanis vero *Sprintz* unde *Springalles*, et *Espringales*, ejusmodi machinæ, quibus emitti *muschetas* innuit Guignevilla, ut auctor est Oct. Ferrarius in v. *Smeriglio*. *Espringalarum* meminit Chronicon Flandriæ cap. 110. extremo, et alii passim. [Vide Gloss. Græc. Barb. in *Μύα*, et supra *Moschetta*.]

† **MUSCHETUS**. Vide *Muschetus*.

† **MUSCHTEA**. Vide *Muscheta*.

† **MUSCHUM**. Vide *Muscus*.

* **MUSCIDUS**, Mustarius. *Vinum muscidum*, mustum. Charta ann. 1315. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 65: *Cum ipsi prædicti servilia annua vinaria domino regi ab eis debita, tempore vindemiarum, vel statim post, de vinitis suis calidis et quasi Muscidis ac in tinis adhuc existentibus consueverissent ipsi solvere.* Vide mox *Mustalis*.

† **MUSCILLAGINOSUS**, apud Roch. le Baillif in Diction. Spagy. : *Aqua lubricata est Muscillaginoso, ut strupi.*

* **MUSCINARIUS**, ut supra *Musardus*. Otiosus, piger, stupidus. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Musciniarius, inutilis, ἀχρηστος.*

MUSCIO, **MUSCINO**, vel *Musmo* et *Musmo*, *Asinus*. Jo. de Janua: *Muscino vocatur animal quod ex capra et ariete nascitur, et est dux gregis.* Hericus Monachus de Miraculis S. Germani Autisiod. Episcopi cap. 52: *Tum exanimi atque extensum (asini) cadaver ostenditur: ad quod accedens ait, Surge Muscio, et revertamur hospitio. Hic baculo ammonitus contremiscit, et statim prosiliens, dorso auribus concussis, nihil adversitatis se passum alacri vigore testatur.* Supra *Asinulum* appellavit. [Isthæc asini fabula integra omittitur in vetustissimo Sangerm. ejusdem Herici MS. Codice.] Apud Papiam, *Musciones*, vulgo, a *musci* vocantur: *idem et bibiones, sicut et Poeta ait: In oculis suis bibiones volant.* [Gloss. vetus MS. Sangerm.: *Musmo, vocatur animal quod ex capra et ariete nascitur.* Vide Isid. lib. 12. Orig. cap. ult.]

† **MUSCIPULA**, Felis, quod muribus insidias faciat sic dicitur. Vide *Musipula*. Boncompagnus de Obsid. Anconæ cap. 11. apud Murator. tom. 6. col. 936: *Quidam eorum canes, Muscipulas et mures eo tempore comederunt.* Chron. Andr. Danduli apud eundem tom. 12. col. 458: *Fatentur canes et Muscipulas ac vilissima quædam gustasse.*

† **MUSCIPULARE**, Insidias componere, alicui quiddam machinari, Gall. *Tramer contre quelqu'un*. Fredegarius in Chron.: *Brodulfus volens nepotem stabilire in regnum adversus Dagobertum Muscipulare cœperat: sed hujus rei vicissitudinem probavit eventus.* Vetus Vocabul. ex Grævio ad Gloss. Isid. *Muscipulor, decipio*; quia mures muscipulis decipiuntur.

Hinc **MUSCIPULATOR**, *Deceptor*, Ugut. et Isid.

1. **MUSCLUS**, pro *Musculus*, licentia Poetica, Machina bellica, de qua Cæsar lib. 2. de bello civili, Vegetius lib. 4. cap. 16. Isidorus lib. 18. Orig. et alii passim. Abho lib. 1. vers. 99. de Obsidione Lutetiæ :

Qui vero capiunt murum succidere Musclis.

Guillelmus Armoricus in Philippo Aug. ad ann. 1202: *Musculi ductiles, sub quibus tuto latebant qui expugnabant castrum.* Vide Carolum de Aquino in Lexico milit. et supra *Catus* 2.]

† 2. **MUSCLUS**, rursum pro *Musculus*, *Mytilus*, piscis genus, Gallice *Moule*. Charta Henrici IV. Reg. Angl. ann. 1401. apud Rymer. tom. 8. pag. 634: *De quolibet batello piscatoris, cum pisece, allece, ostris vel piscibus vocatis Musclis, etc.*

* 3. **MUSCLUS**, Fustus seu baculi species videtur. Lit. remiss. ann. 1415. in Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 77: *Ut saltem traderent unam tunicam, quam alter ipsorum (pastorum) supra Musclum portabat.*

† **MUSCO**, *Magna musca*. Vocabular. vetus apud Martinium.

* **MUSCRANUS**, **CERANEUS**. [Animal infestum aranee et formicis. DIF.]

MUSCULA, Concha margaritifera. Hericus Huntindon. lib. 1. Hist.: *Inter quæ sunt et Musculæ quibus sæpe inclusam margaritam omnibus quidem coloris optinam inveniunt.* Videtur legendum *nusculæ*, vel *nuculæ*, parvæ nuce. Vide *Musca*. [Hæc medica manu non indigent; est enim *Muscula* vel *Musculus*, conchæ species in qua margaritæ reperiuntur: Græcis *μύα*, Athenæo *μύες*.]

* **MUSCULARIUM**, dimin. a *Muscarium*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Devendalh, Prov. flabellum, muscarium, Muscularium.*

* **MUSCULATÆ**, Ad modum *musculæ*, seu conchæ effictus. Vide *Muscula*. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item duodecim bottoni auri Musculati, ponderis quatuor unciarum.*

1. **MUSCULUS**, Navigii species. Gloss. Saxon. *Elfrici*, cap. de Navibus: *Musculus, sceort scip, i. brevis navis.* Gloss. Isid. et Ugutio: *Musculus, parva navis.* Occurrit præterea in Notis Tyronis inter alia navigiorum vocabula.

* 2. **MUSCULUS**, *Instrumentum, quo murus cito laceratur*, Gall. *Pic*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Pro machina bellica, de qua Cæsar lib. 2. de Bello civili, occurrit in Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 65: *Omne ædificium sive machina batagliandi, ante se habere debet mantellum ambulatorium, sive Musculum ambulatorium, sub quibus stantes balistari sive ascopitari defendentes machinam et eam ducentes retro aut ante.* Vide *Musculus* 1.

* 3. **MUSCULUS**, Os, facies, nostris popularibus *Museau*. Lit. remiss. ann. 1372. in Reg. 104. Chartoph. reg. ch. 37: *Dictus Jarosse cum uno magno baculo percussit dictam Margaretam supra Musculum, quem adhuc ipsa dolet ex illo ictu.* Aliae ann. 1399. in Reg. 154. ch. 407: *De plato dicti ensis dicitur clericus percussit ipsum Bernardum supra Musculum, et cum puno duobus ictibus supra pectus.* Vide *Musum*.

MUSCUS, **MOSCUS**, **MOSCHUS**, Odoramentum quod ex umbilico ejusdam animalis colligitur, quod ita describitur a Paulo Veneto lib. 1. cap. 62: *Invenitur in hac provincia Muschum optimum, et quo melius in mundo non invenitur. Est enim animal quoddam pulcherrimum in hac provincia, catti habens magnitudinem, et pilos grossos ut cervus, pedes quoque habens unguulatos, et dentes quatuor, duos supra, et duos infra, longitudine trium digitorum: juxta umbilicum vero inter cutem et carnem vesicam habet sanguine plenam, et sanguis is est Muschum, a quo tam suavissimus exhalat odor.* Adde lib. 2. cap. 34. 37. 38. *Gazelum* vocat Julius Scaliger exercit. 211. in Cardanum § 3. 4. 5. 6. Vita S. Pelagiæ cap. 11: *Totum implevit aerem ex odore Musci.* *Musco* *fragrare*, apud Hieronymum in Jeremiam cap. 23. Et in Epitaphio Marcellæ: *Aurum portare cervicibus, et auribus perforatis rubri maris pretiosissima grana suspendere, fragrare Musco mure, etc.* Joannes Sarisber. lib. 8. Policr. cap. 12: *Istos tamen qui Musco et speciebus exoteris placent olfactum, et provocant, etc.* Chronicon Reicherspergense pag. 269: *Misit ei centum folliculos Mosci.* Mox: *Et bestiolam quæ fert Moscum.* [Computus ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 278: *Item, pro Musco, pro Domina Dalphina, taren.* XII.] Quod attinet ad vocem *muscus*, occurrit apud Arnobium et Apuleium, ita ut non adeo recens videatur. Vide Diodorum Euch. lib. 1. Polychemiæ cap. 23. et Constantinum African. lib. 5. de commun. loc. medic. cap. 31. [Medicina Salern. pag. 240. Edit. 1622 :

Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum quoque
Moscho.]

* Gall. *Musc*; *Muge*, eadem notione, nisi sit pro *Muguet*, in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 2:

Que plus que Muge ne que mente
Flaira souef lor renomée.

MUSCATUM, Musci odor, apud Ruffin. lib. 3. de Vitis PP. num. 39: *Propter*

thymiamata et Muscata, et alia diversa, etc. [Computus ann. 1334. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 283: *Item, cuidam Lombardo per manus Michaelis ypothecarii domini pro Muscato empto per dominum, XII. flor.*]

MUSEA, MUSIA, MUSTIARIUS. Glossæ Isidori: *Musea, nidi soricum. Musæ, nidi soricum, Mustiarius, qui per musia querit.* Hinc forte Musardi, de quibus supra, dicti, quod rebus nihili immorentur, dum in foraminibus quidpiam quærent. Glossæ Pithœanæ: *Musea, cavi murium.*

MUSEIARIUS. Vide *Musivium.*

MUSELENENSES, pro *Mosellanenses*, Populi ad Mosam, apud Ditmarum lib. 5. pag. 54. quam vocem non intellexit Editor.

MUSELEUM. Vide *Musivium.*

MUSELLA, Tributi species, apud Turcos Asiaticos. Guibertus lib. 8. Hist. Hieros. cap. 8: *Satrapa itaque pacto inter eos inito, Comiti eidem portam illam aperuit, per quam eatenus Hierusalem introeuntes peregrini, et introire, et pensiones, quas Musellas vocare solebant, solvere nimis indebite ac crudeliter cogebantur.*

MUSELLARE, Os pastomide occultere. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 663: *Insuper Dei famulum spoliatum nudum cum quadam muliere in foveam miserunt; alium vero Musellaverunt, et morti tradiderunt.*

MUSELLATUS, Appellans, apud Speculat. de Appellat. v. *Si quis est Musellatus.*

MUSELLUM. Vide *Musum.*

MUSELLUS, Rostrum, rictus, Gallice *Museau*. Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 86: *Item sciendum est, quod de quolibet bove seu vacca venditis in dicto macello, lingua, quatuor pedes et Musellus cum tribus plenis digitis de corio cum Musello levantur.* Vide *Musum.*

MUSEPENEGHE, vox Belgica. Quod pro mensura exigitur, idem quod *Mensuraticum*. Charta Margar. comit. Fland. ann. 1275. in Chartul. Fland. ch. 343. ex Cam. Comput. Insul.: *Les droitures qu'il avoit achatees à ceaus ki nos doivent la rente de tel espier, deniers que on apele Musepeneghe; c'est assavoir de trois termes de la recepte, de chascun hoet de fourment quatre deniers, et de chascun hoet d'avaine deus deniers de nostre monnoye de Flandre.*

MUSEUM. Vide *Musivium.*

MUSEUS, Qui penui præest. Leges Palatinæ Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. Junii pag. xx: *Ordinamus itaque et volumus, quod unus bonus et legalis, qui cognominetur Museus, ex nostris coquinariis deputetur, qui clavem reservatorii nostræ coquinæ teneat et deferat; nec non die quolibet carnes, quæ emptæ et portatæ ad dictam coquinam per emptorem et subemptorem fuerint, ante illarum fractionem præsentibus scriptore rationis vel ejus scriptore, et altero dictionum emptore, reponderare fideliter non omittat. Quibus sic reponderatis, faciendos certas pecias scindat, et frangat diligenter eadem, et etiam pisces frangere teneatur, et illas quæ pro persona nostra emptæ fuerint et fractæ, coquinariis ad fercula pro ipsa nostra persona præparanda et decoquenda; et alias carnes emptas et fractas ad opus nostrarum domesticorum, coquinariis ad illas præparandas et decoquendas deputatis, tradat ordinate. Ex his videtur vocis etymon a veteri Gallico *Musser*, abscondere, servare, non*

absurde posse deduci; *Musei* quippe erat servare ea quæ ad penum spectabant.

MUSFULÆ. Vide *Muffulæ.*

MUSIA, MUSTIARIUS. Vide *Musea.*

MUSIARIA ARS, MUSIBIUM, MUSIDIUM. Vide *Musivium.*

MUSICA, nude pro *Cantus*. Vetus Codex MS. Fontanell. de modo canendi: *Musica, est pericia modulationis sono cantuque consistens, et sunt partes ejus tres. Armonia, quæ decernit in sonis acutum et gravem. Rithmica, quæ requirit incursionem verborum, utrum sonus bene aut male coheret. Metrica, quæ mensuram diversorum metrorum probabili ratione cognoscit.*

* Egid. Carlierius de laude et utilitate musicæ cap. 1. ex God. reg. 7212. A.: *Musica triphariam doctores quidam esse dixerunt, scilicet armonicam, organicam et rithmicam. Armonica vocati concordia geritur; organica flatu sonum emittit; rithmica pulsu sive tactu completur.*

MUSICA CORDULA, Quæ fidibus canitur. Statuta antiqua Canonice. Regul. apud Duellium tom. 1. Miscell. pag. 86:

Non vox, sed votum, non Musica cordula, sed cor.

MUSICA MUTA. Vide *Muta* 5.

MUSICALITER, Cum notis, apud Marten. de Discipl. celebr. divin. Offic. pag. 222: *Hymnum, Vexilla regis prodeunt, incipiunt Musicaliter ad pulpitum.*

MUSICARE, Instrumentis musicis ludere, canere. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 558: *Et cum instrumento Musicari et decantari.* Vita S. Landelini tom. 2. Junii pag. 1067: *Nec velis in monasterio diutius immorari vel cum clericis Musicantibus otari.*

MUSICARIUS, Instrumentorum musicorum artifex. Vetus Inscriptio apud Gruter.: *Colocasio vernæ dulciss. et Musicario ingeniosus.*

* Salmasio in not. ad Tertul. de Pallio pag. 443: *Musicarius, qui voce caneret.*

MUSILEUM, Idem quod *Mausoleum*, Papiæ. Glossæ antiquæ MSS.: *Musuleum, monumentum.* Innocentius Agri-mensor: *Circa Musileum in pedes 70. amplius pedes minus invenies.* Aggenius Mæsileum dixit: *Mæsilea vero habent juris sui hortorum modum circumjacentem, vel præscriptum agri finem.* Ubi uterque loquitur de tumulis ac monumentis quæ in agrorum finibus collocabantur. Quæ locos eodem ratione vocat Frontinus. Vide *Loculus*. Anastasius in Leone III. PP.: *In Musileo beatæ Petronillæ, quod ponitur ad B. Petrum Apostolum, fecit coronam ex argento pensantem libras 20.* Occurrit mox infra idem *Musileum B. Petronillæ*, ubi videtur esse feretrum, seu loculus, in quo reconditum erat corpus sanctæ istius virginis. Idem in Stephano II. ex Cod. MS. Bibl. Cæsareæ apud Lambecium lib. 2. pag. 927: *Fecit autem et juxta Basilicam B. Petri Apostoli, et ab alia parte B. Andræ Apostoli, in loco, qui Musileus appellatur, Basilicam in honorem S. Petronillæ.*

MESOLEUS, in veteri Inscriptioe Tarraconensi: *Hic Mesoleus nemini III. debet. Mesolus*, in alia Romæ, apud Gruter. 607. 1. Vide *Musivium.*

MUSIMO. Vide *Musico.*

MUSINARI, Mulcere, placare, lenire. Papias MS.

MUSIO, Dictus quod muribus infestus sit, hunc vulgo *Catum* a captura vocant, etc. Papias. Versus scripti in fine Bi-

bliorum Codicis qui fuit Ecclesiæ Metensis:

Ante Brito stabilis fiet, vel Musio muri
Pax bona, quam nomen desit nonosque tum.

MUSIPULA, Catus, felis. Anonymus de Desolatione Monasterii Morimundensis in agro Mediolanensi: *Persequantur Fratres fugientes per abdita loca, quemadmodum solet Musipula persequi mures, etc.* [Vide *Muscipula*.]

MUSIRIFFUS, Regis Tunetani minister primarius. Pact. inter reg. Tunet. et Pisanos ann. 1398. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1120: *Item, si aliquis Pisanus emerit mercimonia vel alias res ab aliquo officiali vel Musiriffo dicti regis, etc.*

MUSITARE, pro *Missitare*, apud Goffridum Vindocinensem lib. 2. Epist. 28. lib. 4. Epist. 31.

* **MUSITATUS**, Notis musicis, ut videtur, descriptus. Statuta S. Vict. Paris. MSS. part. 1. cap. 18: *Quoties historiæ graves et Musitata in ecclesia cantari debent, tempestive fratres præmoneant (cantor) ut cantanda prævideant.* Vide *Musicare*.

MUSIVARIUS. Vide *Musivium.*

MUSIVATOR, Mulcere, placere, lenire; musivanter, leniter. Papias. Unde emendandæ Glossæ, ubi perperam *musitanter* editum. [Mallem, *musitanter*, ut in Excerptis legitur.]

1. **MUSIUM**, ex Græco μουσειον, Schola Alexandriæ, apud Spartianum in Hadriano: *Apud Alexandriam in Musio multas quæstiones professoribus proposuit.*

* 2. **MUSIUM**, INUM. [Nidi soricum. DIF.]

MUSIVUM OPUS, dicitur illud quod tessellatum esse lapillis variorum colorum, *φρηίδων λεπτῶν ἐπιθέσσει*, ut est apud Nicetam in Alexio Man. F. n. 6. qui *μουσοργικὰ φρηίδες* dicuntur in Synodica Orientalium ad Theophilum Imp. pag. 113. erantque ex vitro confectæ. Glossæ MSS.: *Musivum, quod fit de vitro parietibus.* Vetus Schedæ apud Marlotum de Eccl. S. Nicasii cap. 3: *Est quædam Ecclesia in suburbio Remensi posita miro columnarum ornatu, arcibus, auro et vitro lapillis interposito micantibus, etc.* Vita S. Laurentii Episcopi Sipontini cap. 2: *Ex minutis vitreis lapidibus, etc.* Ejusmodi autem musivum videre est passim Romæ, CPoli, et in variis Christianorum templis in Italia, Gallia, etc. quod quidem a concinnitate et elegantia dictum vult Scaliger ad 5. Manilii, cum *μοσαῖον*, et *εἰδύουρον*, et *μουσαῖον*, in eam partem accipiant Græci. Quæ sententia longe probabilior ea quam profert Ant. Nebrissensis, qui *Musaicum* dictum putat, quod ejusmodi picturis ornarentur musæa. Spartianus in Pescennio Nigro: *De Musivo picta vidimus.* S. August. lib. 16. de Civit. cap. 8: *Quæ in maritima platea Carthagini Musivo picta sunt.* Paulinus Epist. 12: *Camera Musivo illusa.* *Αἰθέδουρα*, in Origin. CP. Idem Paulinus Epistola 67. in Epistolis Pontificum: *Ravennæ civitatis Musiva atque marmora, cæteraque exempla, tam in strato quamque in parietibus, etc.* Vetus Inscriptio Romæ in æde S. Stephani: *Opus quod Basilicæ B. Martyris Stephani defuit, a Joanne Episcopo marmoribus inchoatum, juvante Domino, Felix Papa addito Musivo splendore, Sanctæ Dei perfecti.* Alia ibidem: *Domino juvante Felix Episcopus Dei famulus forum Basilicæ beati Martyris Musivo et in marmoribus decoravit.* Occurrit pas-

sim apud Anastasium in Vitis PP. pag. 28. 32. 46. 47. etc. Gregor. Turon. lib. 1. Hist. cap. 30. Usuardum 15. Octob. in Vita S. Sabini Episcopi Canusini cap. 2. num. 6. etc. Adde Philandrum ad Vitruvium lib. 7. cap. 1. [* Consule Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 361. et seqq.]

A Græcis Byzantinis *Musivariam* artem in cæteras Europæ provincias transisse scribit Manuel Chrysoloras in Epist. de Veteris et novæ Romæ comparatione pag. 122. quod Constantinopoli omnes pene ædes publicæ ac sacræ musivo exornatae essent; hincque *Musivarii* peti solerent, quod sane testatur Leo Ostiens. lib. 3. cap. 27. Edit. Brolii, hinc verbis: *Legatos præterea Constantinopolim ad conducendos Musæi et quadratarii operis peritos artifices mittit: ut alii absidam et arcum, atque vestibulum majoris Ecclesiæ Musivo componerent: alii Ecclesiæ totius pavimentum lapideum pulchra varietate consternerent. Quam vero periti ipsi artifices fuerint, ex opere ipsorum facile cognosci potest: cum et in Musivo animatas fere effigies, et virentia quæque te plures aspiciere, et in marmoribus omnigeni coloris flores pulchra varietate vernare videantur. Et quoniam hujusmodi artes quingentis jam fere annis obmiserat magistra Latinitas, eas hujus industria recuperare promeruit ætate nostra. Quæ quidem licet prolixiora descripsimus, ut musivarios a quadrataris distingui, et musivariam parietes, quadratariam vero artem pavimenta spectasse, vel inde constet: proindeque error patescat Scaligeri ad Manilium, et aliorum, qui Musivium in pavimentis locant: tum etiam ut hoc loco illustretur Paulus Silentarius in Descript. S. Sophiæ part. 2. vers. 230. et seqq. ubi musivariam et quadratariam artem belle describit. Vocem ψῆφος promiscue Græci usurpant etiam pro pavimento tessellato. Gloss. Gr. Lat.: Ψηφοτέτης, tessellarius, tessellator. Ψηφολογία, tessellatus, pavimentum. Ψηφωσις, pavimentum.*

MUSIVUM AURATUM, quod confectum est ex minutis vitreis lapidibus auro fulvo supertectis: ut est in Vita S. Laurentii Episc. Sipontini. Anastasius in Leone IV.: *Absidamque ejus ex Musivo auro superinducto colere gloriose decoravit.* In Gregorio IV.: *Absidamque ejusdem oratorii superaurato Musivo depinxit.* Vetus Inscriptio Romæ in æde S. Agnetis Martyris:

Aurea concisis surgit pictura metalli,
Et complexa simul clauditur ipsa dies, etc.

Μωσιον χρυσοῦν, apud Anonymum de Locis sanctis pag. 81. Χρυσοαυαί ψηφίδες, apud Sophronium in Encomio SS. Cyri et Joannis. Nicephorus CP. in Breviario ann. 765: Τὸν Σωθῆρος καὶ τῶν ἁγίων οὐσας διὰ ψηφίδων χρυσοῦν, καὶ χρυσοῦτου ὕλης εἰκονογραφίας ἀπέτυσε: *Christi Domini ac sanctorum imagines opere tessellato atque ex cera factas erasit.* Nicetas in Manuele lib. 7. num. 3: Ἀνδράνες... ψηφίδων χρυσοῦν ἐπιθέσει διαγαράζοντες. Vide Nicol. Alemannum de Parietinis Lateranensib. pag. 38. [Le Roman de Partonopeu MS. ubi de Palatiis:

Devers la ville sont torné,
Et sont d'or Musique aorné.]

MUSIVARIUS, *Musæi artifex*, ut est apud Leonem Ostiens. lib. 3. cap. 27. Μουσιστήριον, in Inscriptioe a nobis allata ad Joinvillam Dissert. 27. Τῆν τοῦ μουσίου (f. μουσειου) τέχνην ἐπιστάμενος, apud Eustach. in Vita S. Eutychii P. CP.

num. 53. Senator. lib. 7. Epist. 5: *Quidquid enim aut instructor parietum, aut sculptor marmorum,.... aut gypsoplastes, aut Musivarius ignorat, etc.* Ita Musivarii dicuntur in leg. 1. Cod. Justin. de Excus. artif. lib. 10. et apud Julium Firmicum lib. 3. ex emendatione Scalligeri: *Inauratores aut Musivarios, pro in usu varios.* Sed et idem forte musarii, qui ποιητῆς, variator, in Glossis vet. de qua voce Valesius ad Ammiani lib. 28.

MUSEUM, ex μουσεῖον. Trebellius Pollio in Tetrico juniore: *Coronam civicam picturatum de Museo.* Vetus Inscriptio ann. 153. apud Jacob. Sponium in Itinerario: *Et hoc amplius pro sua liberalitate cameram superposuit, et opere Museo exornavit.* Alia Inscriptio Romæ, in Ecclesia S. Anastasii:

Marmora cui pretiosa dedit Museumque columnas,

Leo Ostiensis lib. 3. cap. 27: *Legatos præterea Constantinopolim ad conducendos Musæi et quadratarii operis peritos artifices mittit, ut alii absidam, et arcum, atque vestibulum majoris Ecclesiæ musivo componerent, etc.* Hist. Treverens.: *Qui Carolus multum marmor, et Museum plurimum de Treberis ad Palatium Aquis veexit.* VII. Synod. Act. 4: Ἄγιοι καὶ σεβάσμιαι εἰκόνες, καὶ ζωγραφίαι, καὶ ὕλο- γραφαί, καὶ διὰ μουσείων. Vide Gloss. med. Græcit. in Μουσείων. col. 963. et Ψῆφος, col. 1732.

MUSEIARIUS, qui Musivarius. Vetus Inscriptio Romæ: *T. Julius Aug. lib. Nicephor. Museiar. fecit sibi et libertis libertabusque eor.*

MUSIUM, perinde ex Græco Μουσείον, quomodo in vet. Codd. Spartiani legi observat Salmasius, pro musivium. Anastasius Bibl. in Hist. Eccl.: *Iconas ex Musio factas, etc.* Catalogus MS. Episcoporum. Catanensium apud Rocchum Pyrum: *Fecit exedram majoris Ecclesiæ pingere, et chorum et cathedram Episcopi in choro cum Musio.*

MUSTARIA ARS, [quam τὴν ἀπὸ τῶν ψηφίδων ἐν τοῖς τοίχοις τέχνην vocat Manuel Chrysoloras in Epist. ad Johan. Chrysolor. edita post Codini Origines CP. pag. 128.] Leo Ost. lib. 3. cap. 29: *Artifices destinat peritos in arte Mustaria et quadrataria.*

MUSA, Idem quod Musivum. Joan. Diaconus in Vita S. Gregorii M. lib. 4. cap. 40: *Sicut in vetustissimis Musis, vel picturis, ostenditur.*

MUSATILIS ARS. Inscriptio in templo maximo Messanæ, ad fornitem majorem, apud Gualterum in Antiq. Sicul. pag. 77: *Antistes Guidoctus opus Musatilis artis hoc cepere..... rgi ducibus regiumque.*

MUSIDIUM, pro Musivum, in Chronico MS. Romualdi Archiepiscopi Salernitani ann. 1166: *Capellam S. Petri quæ erat in Palatio mirabilis Musidii, fecit pictura depingi.* [Musibii, edidit Murator. tom. 7. col. 207.]

MOSIBUM, apud Mabillon. Musæi Ital. tom. 2. pag. 161: *Ante imaginem beatæ Mariæ, quæ est de Mosibo.*

MOSIVUM, in Notis Tyronis pag. 163. Inscriptio Epistolæ 67. Codicis Carolini: *In qua continetur de Mosivo atque marmore Palatii Ravenat. civitatis.* In ipsa Epistola: *Palatii Ravennatis Musiva marmora.*

MOZAICUM OPUS, quod alii Musivum; hanc enim vocem confictam contendit Scaliger ad Manilium, ut μουσαϊκός dictum sit a μουσαῖος, ut ἀρχαῖος, ab ἀρχαῖος, licet aliter sentiat Salmasius, qui a

μουσαῖος. Guillelmus de Baldensel in Hodæporico cap. 5: *Ubi est locus præsepitii artis ministerio, marmoribus et opere Mosaco pulcherrime decoratus.* Sanutus lib. 3. part. 3. cap. 21: *Turrin conspiciunt variis stralam marmoribus, opere depictam Mosaco.* Joannes XXII. PP. lib. 9. Epist.: *Cum itaque, sicut accepimus, in facie majoris Ecclesiæ dicti Monasterii..... quoddam opus Mosaicum sit inceptum, etc.*

MUSAICUM, in Appendice ad Agnellum, apud Murator. tom. 2. pag. 207: *Qui jacet.... sub lapide marmoreo opere Musaco.*

MAUSOLEUM OPUS, Eadem notione. Vita S. Laurentii Episcopi Sipontini n. 11: *Et aliam (Basilicam) quam disposuit incipiens, præclara et admiranda speciositate diversis coloribus, minutisque vitreis lapidibus fulvo auro supertectis, opere Mausoleo,..... fabricare et consummare studuit.* Ubi perperam viri doctiss. ad Mausoleum Ægyptiacum vocem referunt. Sed legendum videtur museleo. Papias: *Musivum, (Edit. musivum) museleum, opus depictum.* De Musivo porro legendus omnino Andreas Agathopæus, seu Felibianus lib. 3. de Architecturæ elementis cap. 11.

MUSMO. Vide Muscio.

MUSNARE, Molere, Gall. *Moudre.* Charta ann. 1222. in Chartul. Campan. fol. 310. vº: *Postmodum statutum fuit quod post Musnantem, qui jactaverit in tremua, idem Guillelmus statim molere poterit.* Unde *Mosnant, Molitor, Mosneie*, præstatio pro molitura frumenti, et *Mosnée*, frumentum molendum, in Charta ann. 1235. ex Tabul. eccl. Camerac.: *Les Mosneies et li Mosnant et li buirons sont tout nostre..... Sires Bauduins n'y retiend fors ke..... se Mosnée molre franquement.* An vero Muisnage idem sit quod modo *Mosnei* definire non ausim. Charta Renaldi Vicecom. Fales. ann. 1205. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 242. vº. col. 2: *Item la Muisnage en ladite ville pour ax. solz.* Vide *Molta* 2. et supra *Mulnericia*.

MUSONES, MUXONES, Vermium genus, de quibus Guido de Vigev. MS. in Opusc. de Modo conservandi sanitatem, etc. ex Bibl. reg.: *Inveni vermes, quos ipsi magistri facientes venenum ipsos appellant Musones, et sunt grossi ut est cauda calami, et longi ut parvus nodus unius digiti; sicque quasi assimilantur vermibus, qui nutriuntur ex foliis raparum, et sic ipsi Muxones nutriuntur ex foliis napelli.*

MUSQUATA NUX, Aromatica, Gall. *Muscade.* Peregrinatio B. Odorici tom. 1. Januarii pag. 989: *In ipsa (insula Java) nascitur camphora, cubebæ crescunt, et melegætæ, nucisque Musquatæ.*

MUSQUETA, Telum, quod balista validiori emittitur. Stat. senesc. Bellic. ann. 1320. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 162: *Quicumque portaverit... arcum cum sagittis dictis Musquetis, etc.* Vide *Muschetta*.

MUSSA, Almuccium, Canonicorum amictus, Gall. *Aumuce.* Statuta Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 134: *Nullus clericus.... dum divinum officium celebratur, intret chorum, nisi sit superpelliceo et Mussa indutus.* Vide *Muza*.

MUSSA. Locus uliginosus, stagnum, Anglis *moose*, ut auctor est Camdenus in Descriptione agri Lancastrensis. Charta Edwardi III. Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 499: *Item a Balholm directe ultra Mussam, quam Dominus*

Comes Joannes Moreton. inter ipsum et me divisit, etc. Et mox: Scilicet in terris cultis et incultis, in bosco et plano, in pratis et pasturis, in moris, et Mussis, et mariscis, in aquis, etc. Occurrit præterea pag. 88. 938. tom. 2. pag. 426. Mossa, eod. tom. 2. pag. 632. Vide Mosses et Mussula.

☞ Eadem notione vox *Monsue* vel *Moussue* usurpare videtur le Roman de la Rose MS.:

Une fosse tote ronde,
Trove tenebreuse et parfonde,
Pleines d'espinois grans et fiers,
Et de molt poignans aigliers,
Molt estoit ancienne et Monsue,
Et si avoit petite issue.

Infra ubi de terris incultis:

Il deviendront toutes Moussues
S'il sont en oiseuses tenues.

* Hinc *Moisseron*, pro *Mousseron*, Boleti species, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 27: Jehan le Curetet et Perrin Breyart alerent ensemble par esbatement aux champs,.... pour cuillir des Moisserons. Monsu vero et *Moussu* ibi, idem quod *Muscousus*, musco oppletus.

MUSSAL, Tabularium Prioratus de Paredo pag. 7: Cum vercheria quæ debet 2. sextarios avenæ et 2. panes, et 2. capones, et 1. denar. et 1. Mussal de canavo. Fol. 34: Et reddit ipse musoerius porcum bonum, et multonem vestitum,.... et tashiam de fructibus, et 1. caponem, et Mussal de canobo. Fol. 51: Sex panes et tashiam ipsius terræ, et 1. caponem, et 1. Mussal. canabi, et per vindemiam plenam refectioem. Ubi *Mussal* forte fasciculum sonat.

† **MUSSANTER**, Occulte, tecte, latenter, a veteri Gall. *Musser*, abscondere. Charta ann. 1170. tom. 19. Fragm. Hist. MSS. Stephanot. pag. 19: Considerantes oculi Domini diabolum *Mussanter* insidias parare, etc.

* Nostris alias *Mucément* et *Mussément*. Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 442: Icellui suppliant s'en ala couvertement et *Mussément* après ledit de Paris. Aliæ ann. 1410. in Reg. 165. ch. 29: On imposoit au suppliant qu'il avoit fait et forgié monnoie *Mucément* et en repost.

* **MUSSIA**, Locus secretus et occultus, Gall. *Cache*, alias *Muce*, *musse*, *musse* et *mucheure*. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 317: Plurima bona mobilia in quadam *Mussia*, *Musse Gallice*, existentia..... ceperat. Charta ann. 1325. in Reg. 64. ch. 56: Une condempnation de trois cens livres... sus *Michiel Sautier* et *Juliane la Girarde*,... pour cause d'une *Muce* d'argent que il avoient trouvée,.... laquelle *Muce* il avoient recellée. Lit. remiss. ann. 1470. in Reg. 201. ch. 107: *Icelle chapelle*.... a une retraicte en maniere de ung bouelet ou *Muche*, qui est maconnée. Vitæ Patrum MSS.:

Du surplus qui li ramenoiit
As povres Dieu le départoit,
Ne fait tresor, ne *Mucheure*.

† **MUSSIARE**, διακρίνεται, Dijudicare. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm.

MUSSIO, est qui in vino nascitur. Ita Glossæ Arabico-Lat. Supra in iisdem: *Bibones dicuntur, qui in vino nascuntur*. Joannes de Janua: *Muscio, dicitur quasi mustio, quod mustum bibat, Item et bibio, onis*.

MUSSULA, Muscus, seu *musculus*, nostris *Mousse*. Gregorius Turon. lib. de

Gloria Confess. cap. 44: In hoc loco et *Tranquillus beatus Confessor requiescit, super terram sepulcrum habens, de quo magnum beneficium præstatur petentibus: nam de Mussulis super natis medicamina populi promerentur, etc.* Vide *Mussa* 2.

MUSSUS, vel *MUSSUM*. Cæsarius lib. 6. Mirac. cap. 5: Cum pauperes *Musso*, quem de nemore collegerant, oneratos præterire cerneret. Fascis lignorum vel herbarum, aut muscus, herba seu lanugo arborum et locorum palustrium, inquit editor, Gallis, *Mousse*. Gloss. Græc. Lat.: Βοτάνη τοῖς τοίχοις καὶ φλοιῶσι συνημμένη, *Muscus*.

1. **MUSTA**. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 426: *Donationem quam fecit Canonici ejusdem loci de tota terra et tenemento.... cum illa medietate novæ Mustæ, quæ est versus Aquilonem. Forte mussæ.* Vide in hac voce.

† 2. **MUSTA**, Orbis, ni fallor, in quo, ne mensa inquinaret, reponuntur pocula. Usus Culturæ Cenom.: *Surgant fratres juniores et accipiant cyphos, et impletur de vino, et deponant unicuique super Mustam suam.*

* **MUSTACA**. [Potus ex musto. DIEF.]
* **MUSTAÇAFIA**, **MUSTAÇAFUS**. Vide supra *Mostasafus*.

* **MUSTACIA**, *Mala vina*. in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613.

* **MUSTALIS**, *Mustarius*. *Vinum mustale*, *Mustum*. Charta ann. 1244. ex Chartul. S. Dion. Vergiac. fol. 21. vº: *Viginti sextaria vini puri Mustalis in puris racemis de vino dictarum vinearum*. Alia ann. 1259. in Chartul. Buxer. part. 20. ch. 26: *Dedit duos modios vini puri Mustalis... in vindemiis de primo vino puro et Mustali, quod ex vinea proveniet supradicta. Mustaiçialis*, eadem notione, in Obituar. Eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 80. vº. A *Mustum*, *Mostaige* et *Mostaige* appellari videtur *Tempus* quo præstatio in musto exsolvitur, in Charta ann. 1254. ex Chartul. S. Petri de Monte: *Et pour lo cens de ceste vigne devons nos randre... deus mus de vin à Mostaige ou cours de vandanges*. Alia ann. 1273. ibid.: *Demi mui de vin à Mostaige ou cours de vandanges*. Vide *Mustaticum*.

† **MUSTARDA**, *Sinapis*, a Gall. *Moutarde*. Ordinat. super numero et ordine mensarum Delphin. tom. 2. Hist. Delphin. pag. 312: *Cum una libra de carnibus salsis, et dimidio rotulo de carnibus bovinis in aqua cum salsamento de Mustarda aut eruga prout supra.*

† **MUSTATICUM**, *Mustum*. Codex MS. Irminonis abb. Sangerm. fol. 108: *Et solvit omni anno de vino modios II. de Mustatico sextaria II.*

† **MUSTELLARIUM**, *Aviarius*, cavea, γαλεόρυρα. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerm. Vide *Muta* 3.

† **MUSTELLINUS COLOR**, *Sublividus ac lentiginosus, qualis est in vestibus cruore maculatis*. Vocabul. Sussannæi.

† **MUSTELLUM**, φάσμα, *Monstrum*. Supplement. Antiquarii. [* Vide supra *Mostellum*.]

† **MUSTIO**. Vide *Mussio*.

* **MUSTO**, pro *Multo* vel *Muto*, *Moneta aurea regum Franciæ*. Charta Bern. vicecom. Ventador. ann. 1330. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 440: *Cum tribus obolis pro chenaria et tresdecim denaris pro Mustone, etc.* Nisi de tributo et vervecibus intelligas. Vide supra *Moutonagium*. Alia ann. 1358. ex Bibl. reg. Item illa quæ custos ecclesiæ prædictæ S. Quintini debet quolibet anno pro pascagio

regio, videlicet unum modium vini,.... et quatuor *Mustones*. Vide in *Multo*.

† **MUSTOLIUM**, *Miscellum frumentum*, Gall. *Bled mêteil*. Charta ann. 1261. in Tabular. Portus-regii: *Cum haberemus annuatim in abbata monialium Portus-regii sex sextarios tam Mustolii, quam avenæ annui redditus, etc.* Vide *Mictum* 2.

† **MUSTRICOLA**, *Machina ad stringendos mures*. Gloss. Isid. Ubi Grævius: *Fortè ad stringendos pedes, hoc est, ad calcem suendum, qui pedes tegit et stringit. Est enim, si Festo fides, Mustricola, forma in qua calceus suitur.* Vide *Lex. Martini* in hac voce.

* *Moutardelle* vero rusticum quoddam videtur esse instrumentum, furca scilicet vel marra, in Lit. remiss. ann. 1453. in Reg. 182. Chartoph. reg. ch. 328: *Icellui Cotier dist à Jehan Colinet, vous avez emporté ma Moutardelle, que j'avoie mis sur ma terre, tenant à vostre fossé... La femme de feu Fremin vint illec dire audit Cotier qu'elle avoit print ladite Moutardelle ou fenerier et qu'elle la rendroit volontiers.*

MUSTRUM. Palladius de Architectura, ex MS. Cod. Pithœano: *Mustrum autem, quod pro colore purpureo temperatur, etc.*

† **MUSTURA**, pro *Multura*, Gall. *Mouture*. Charta ann. 1236. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 998: *Ita quod idem Miles toto tempore vitæ suæ medietatem Musturæ de ipso molendino percipiet.* Vide *Molta* 2.

† **MUSUERE**, pro *Minuere*, *damnum inferre*. Bulla Clementis VI. PP. in Chartul. Gemmet. tom. 1. pag. 129: *Decernimus ergo, ut nulli omnino liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablata retinere, Musuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare.*

† **MUSULEUM**. Vide *Musileum*.

MUSULMANI, inquit *Leunclavius* in Pand. Turc. n. 22. dici volunt *Turci*, vel potius *Saraceni, tanquam recte credentes*, ubi ille plura. *Moslemes*, appellantur in Charta Aragonica æræ III. in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 5. Vide *Meursium* in Μουσουλμανίξεν. *Musalamiorum*, in *Lybia* vel *Ægypto*, gentis ita dictæ meminit *Aurelius Victor Schotti* in *Claudio*, a quo potuere *Musulmani*, *Ægypti* potissimum, veteri nomenclatura appellari. Nihil tamen definitio. [Consule *Hofmannum* voce *Muslimi*.]

MUSUM, *Rostrum, rictus*, Gallis *Museau*. *Michael Scotus* de *Physionomia* cap. 20: *Omnium animalium quædam habent labia ex quibus dicitur os; quædam non labia, sed aliud loco ejus; et tunc dicitur *Musum*, vel *grugnum*, vel *rostrum*, vel *fistula*. Occurrit etiam in *Miraculis B. Simonis Tudertini* n. 37. *Musellum*, apud *Petrum* de *Crescentiis* lib. 9. cap. 8. Vide *Ægid. Menagium* et *Octav. Ferrarium* in *Orig. linguæ Italicæ*.*

† 1. **MUSUS**, Eadem notione qua *Musum*, in *Epist. Hadriani* PP. ann. 784. apud *Mabill. Diplom.* pag. 492: *Insuper et oblatrantes canis Musibus sanctam catholicam et apostolicam Romanam Ecclesiam.... velleant expugnari.*

† 2. **MUSUS**. *Fructus species*, qui quavis parte scindatur, figuram crucis exhibet. *Bernhardi de Breydenbach Itiner.* T. S. pag. 211: *Sunt autem poma illa dulcissima quando ad debitam perveniunt maturitatem et dicuntur Musi et quacumque parte scindantur, utraque pars scissuræ crucem cum Crucifixi imagine gerit impressam.*

1. **MUTA**, Mensa publicanorum, Germanis *eine Maut*, nostris *le Change*. Helwicus in Rationario Styriæ: *Primo moneta et Muta, et iudicium intra muros oppidi Grätzensis, etc.* Occurrit ibi pluries. [Charta Rudolfi Imper. ann. 1277. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 262: *Statuimus ut omnes Mutæ per Styriam, quæ ultra debitum fuerant in suis redditibus aggravatæ, in summam reddituum quam solverunt Ducis Leopoldi tempore revertantur, nullique Principi ejusdem terræ liceat eas præter quod dictum est quibuslibet exactionibus aggravare.*] Mutarii et Monetarii junguntur in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 17.

↑ **MUTA**, pro Mensa communi, Gall. *Mense commune*. Vide in hac voce. Statuta Eccl. S. Stephani Vienn. art. XVII. apud R. Duellium lib. 2. Miscell. pag. 91: *Omnia et singula emolumenta percipiat... exceptis dumtaxat his quæ de Muta in primo anno recipi consueverunt pro anima et anniversario defuncti.*

MUTA, Quodvis vectigal. [* Chart. Ludov. Germ. reg. ann. 837. apud Neugart. Alem. Diplom. tom. 2. num. 807. pag. 8: *Nullum theloneum, neque quod lingua theodisca Muta vocatur, aut portaticum aut pontaticum, etc.*] Charta Arnolphi Reg. ann. 998. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 128: *Homines istius Ecclesiæ licentiam habeant hoc sine Muta, sive navigio, sive cum cæteris afferre quodcumque eis jubetur, sine ulla alicujus judicariæ potestatis contradictione.* Tom. 3. pag. 16: *Justitiam quoque nostram de theloneo quod Muta vocatur, in navibus ipsorum victualia deportantibus, etc.* Alia Henrici Comitiss Palatini, ibid. pag. 888: *Nec Muta nec teloneum requiretur.* Alia Rudolfi Imp. ann. 1276. pag. 392: *Muta seu thelonium.* Alia Ottocari Ducis Austriæ ann. 1353. ibid. tom. 2. pag. 66: *Sine navio quod vulgo possumus dicere Mutam, ad sua libere deducant.* Adde pag. 435. tom. 2. pag. 33. 34. 69. 534. 578. tom. 3. pag. 16. 17. 18. 26. 28. 29. 378. 379. [* Vide Haltungs. Glossar. Germ. voce *Maut*, col. 1333.]

☞ **Mutam** navigium interpretatur D. de Lauriere, in Gloss. Jur. Gall. voce *Muages*, ex Charta Arnolphi Regis mox laudata; quam in sententiam descendisse ob id potissimum videtur, quod sive *muta* legerit, pro *sine muta*, ut editum esse loco citato. Hanc vero genuinam esse lectionem dubitare nequaquam sinunt ea quæ in hanc rem protulit D. Cangius, atque adeo *Mutam* vectigal esse constat, quod pro navigiis mercibus oneratis exactum arbitrator, ut tradit ibid. laudatus Glossator.

MUTARIUS et **MUTNARIUS**, Publicanus, exactor vectigalium, Germanis *ein Mautner*. Occurrit in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 581. in Historia de Particula S. Crucis quæ asservatur in Cœnobio Mellicensi, et in Privilegiis Academiæ Viennensis in Austria, apud Lambeicum lib. 2. Comment. de Cæssarea Biblioth. pag. 120. 624.

2. **MUTA**, **MUDA**, **MUTATIO**, **MUTATICUM**, Pretium quod datur pro mutatione prædii, cum alteri ceditur.

MUTA. [Litteræ Philippi I. Reg. Franc. ann. 1079. tom. 4. Ordinatio. pag. 46: *De donationibus autem, vel pignoribus... non accipiantur laudimium vel Muta, vel etiam de successione hereditaria.*] Tabularium Ecclesiæ Uzetiensis f. 15: *Tres partes acceptarum, censuum et Mutarum tuæ sint et tuorum in perpetuum.* Tabularium Ecclesiæ Cadurcensis: *Damus....*

alium porcum vivum, et unum arietem, et Mutam, et quicquid Guillelmus Diutrandus ibi possedit. Alibi: *Raimundus Caput-bovis... fevum, quem tenebat de dominis ex Castronovo, donat Muda 3. sols.* Occurrit pluries.

MUTAGIUM, Eadem notione. Consuetudo municipalis Bellaici in Pictonibus, in Regesto Inculmensi: *Si dominus fundi retinere voluerit rem ipsam quam habet vendi, de singulis solidis pretii factæ venditionis unum denarium habebit, et Mutagium debitale habebit de illo qui succedit in possessionem.* Infra: *Debet reddere de nummis illis vendas domino fundi, sed Mutagium debet esse Burgensium.* [Charta ann. 1291. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 27: *Hæredes seu propinquiores dactorum defunctorum ratione Mutagii vel laudum, nobis vel nostris in nullo teneantur.* Alia ann. 1256. ibid. pag. 59: *Item, si alio modo quam per venditionem tenementum mutari contigerit, debemus habere pro Mutagio nos et successores nostri censum a novo tenementario duplicatum. Hoc idem intelligimus ad mutationem domini.*] Occurrit in variis Chartis apud Justellum in Comitibus Arvern. pag. 29. 94. 138. 145. et Galandum de Franco alodio pag. 106. 107. 366. Charta Joannæ Reginæ Comitissæ Bononiæ et Arvern. ann. 1352: *Appartiendront ausdits Religieux les hommages, investions, ventes, surventes, Muages, reconnoissances, saisines de toutes et chascunes les possessions, etc.* In quodam Aresto Parlamenti an. 1634. appellatur *Remuage*. Jus illud quod habet Dominus feudi superior, cum a Linea directa in aliam transit. [Milods, in Delphinatu dicitur, quod in ejusmodi mutationibus dimidium laudum domino tantum debeatur. Consulendus Guido Papa quæst. 48.]

↑ **MUTAMENTUM**, Eodem significatu. Charta ann. 1325. apud Rymer. tom. 4. pag. 165: *Persolvant solita juramenta, homagia, fidelitates, obedientias, census, redditus et omnia ac singula alia servitia tam in Mutamento domini, quam alias, debita vel consueta.*

MUTATIO, Idem quod *Muta*. Tabularium Ecclesiæ Viennensis fol. 89: *Ego Petrus Viennensis Archiepiscopus dono tibi, Guigo Berardi, et uxori tuæ, præfati castri de Saxeola medietatem, cum medietate de appenditiis ad ipsum castrum pertinentibus, ad fidelitatem et servitium nostrum et Ecclesiæ nostræ: habenda tibi pro feudo et hæredibus tuis, sine redemptione illa quæ vulgo dicitur Mutatio: tali convenientia, ut de præscripto feudo nihil dones, vendas, impignores, vel quolibet modo alienes tu vel hæredes tui sine nostro successorumque nostrorum laudatione et consensu.* Tabular. Ecclesiæ S. Stephani Cadurcensis: *Habeant Canonici per totum honorem Mutationes et investituras, et quæsturas, et hospitia, et justitiam suam.*

MUTATICUM, Eodem etiam fortean significatu. Hugo Flaviniacensis, in Chronico Virduin. ann. 755: *Nec de rotatico, barganatico, pulveratico, Mutatico, salutatico, etc.* Adde Doubletum pag. 656. nisi legendum sit *motatico*.

☞ **Frequentior** hujusce vocis occurrit mentio in veteribus Chartis, quam ut in ea aliquid immutandum existinem; sensum vero deprehendere non ita promptum est. Videtur tamen Tributum esse quod pro vino vendito exigitur, eadem notione qua *Mueson*, in Charta ann. 1358. in Chartular. Gemmet. tom. 8. pag. 51: *Comme à la requeste des Fer-*

miers de la Viconté de l'eau de Rouen, les vins de Religieux hommes l'Abbé et le couvent de Junieges qui avoient creus en la Viconté de l'eau de Rouen pour ce que l'en leur demandoit la Mueson de leur vins vendus, et lesdits Religieux avoient maintenus que rien n'en devoient.

3. **MUTA**, Accipitrum morbus, Gallis *la Mué*: accipitres enim quotannis pennas mutant, vetusque spoliolum deponunt, quo tempore vehementer ærotant, etiam usque ad periculum mortis. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venatione cap. 46: *Et ad singulas Mutas mutantur colores plumagii.*

MUTA, Domuncula in qua includuntur falcones, cum plumas mutant. Describitur illa a Guillelmo Tardif part. 1. de Fauconnerie, cap. 47. Idem Fridericus lib. 2. in Præfat.: *Quædam in conservando sanas etiam quando jam mutant pennas, ut domuncula quæ dicitur Muta. In mutam includere, eidem; Mutare, Petro de Crescentis lib. 10. cap. 7. quod μούρτερον est apud Demetrium Constant. lib. 2. Hieracosophii cap. 49. Albertus M. lib. 23. de Animalib. cap. 20: *Domus autem Mutæ apta et ampla sibi quaratur, et de muta quando perfectus est, trahatur.* Helinandus Poeta MS. sub Ludovico VII:*

Mors qui m'a mis muer en Mue,
En tel estuve ou li cors sue, etc.

Alius Poeta MS.:

Sire, qu'est-ce que votre niece
Est demeurée si grant piece,
Que n'est à Karoles venue
Ne sai se l'avés mise en Mue.

[Ubi pro carcere usurpatur, ut et in Poem. MS.: *Les Adventures advenues en France* ab ann. 1214. ad 1412:

Fu mené en la Mue au pallais, etc.]

MUTATUS, accipiter *mutatus*, qui *mutam* evasit, *Qui a mué, qui a passé la mué*, μούρατος λέπατ, apud Demetrium Constant. lib. 1. cap. 41. Donnizo lib. 1. de Vita Mathildis cap. 13:

Mutatos censum, non Mutatos quoque centum
Astures pulcros Regi simul obtulit ultro.

Vide **Acceptor et Falco**. [* et Beneck. ad Hartmann. Augens. Iwein, vers. 284.]

* **Faucon muier**, in Vitis Patrum MSS.:

Pour déduire, pour déporter,
Et pour son cors reconforter,
Porter faisoit faucons Muier
O lui et mener deux levriers.

* **Beste mue**, Pro Bestia silvatica, in Lit. Caroli VI. ann. 1413. ex Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 18. v°: *Eulx mors, leur a esté dényée sépulture, mesmement en terre prophane: mais ont esté gettez sur terre pour estre mengtez par les chiens, oiseauz et bestes mués.*

4. **MUTA**, Species campanulæ monastica, quod forte surdum, ut loquimur, haberet sonum, id est, minus acutum. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 91: *Facta nola, cui Muta vel scilla est nomen. Mota dicitur in Ordinario MS. Ecclesiæ Rotomagensis: In die sanctæ Resurrectionis Matutinæ festive pulsantur, primitus Mota, postea trini et trini, et in fine festive cum pluribus campanis grossis, et tota Ecclesia illummetur, etc.* Vide **Skella**.

5. **MUTA MUSICA**, quæ γειπαγυρία, *Pantomimus*, apud Senatorem lib. 1. Epist. 20: *Hanc partem musicæ disciplinæ Mutam nominavere Majores, scilicet quæ ore clauso manibus loquitur, et quibusdam gesticulationibus facit intelligi, quod via*

narrante lingua, aut scripturæ textu posit intelligi.

¶ 6. **MUTA**, Curia, conventus, concilium, cœtus. Chron. Parmense ad ann. 1292. apud Murator. tom. 9. col. 822: *Quidam boni viri de populo Parmensi fuerunt additi in libro societatis Cruatorum, approbati primo singuli per tres Mutas sapientum; et postea per consilium credentis populo.* Ibidem ad ann. 1302. col. 844: *Factum fuit per Commune Parme generale æstimum per homines civitatis Parmæ, per certas Mutas sapientum cujuslibet portæ, et viciniarum civitatis Parmæ ad arbitrium dicti domini capitanei. Et duæ portæ fiebant per Postestatem Parmæ, aliæ duæ portæ per capitaneum; et Muta sapientum unius portæ stabat ad palatium domini Episcopi, alia ad monasterium S. Johannis, alia ad palatium de Arena, et alia ad domum Religionis veteris, stando ibi de die et de nocte, et non discedendo, et nemo alius audebat loqui cum eis. Hinc habes, ni fallor, vocis originem. Vide Mota 2.*

¶ 7. **MUTA**, dici videtur de navibus, quæ securitatis causa simul navigant. Chron. Parmense ad ann. 1307. apud Murator. tom. 9. col. 867: *Commune Venetiæ... voluit et exposuit ducere saltem et alias eorum mercationes per Padum, et transire sursum cum ipsis, sed Commune Parmæ viriliter prohibuit ne transirent. Et Commune Venetiæ multos ambaxatores misit Parmam, ut permitterent ire naves eorum et Mutam suam, dicendo quod iter Padi erat suum. Sed nihil eis factum fuit seu provisum per Commune Parmæ.*

¶ **MUDA**, Eadem notione, in Continuat. Chron. Andr. Danduli ex Cod. Ambros. apud Murator. tom. 12. col. 427. in Notis: *Consiliarii Venetiæ de cætero teneantur... mittere Duchæ et Consiliarii Cræte ducatos 4000. videlicet per Mudam Martii ducatos 4000. et per Mudam Sept. alios ducatos 4000.*

* 8. **MUTA**, Mensuræ species. Charta ann. 1335. inter Acta SS. tom. 4. Sept. pag. 729. col. 1: *Dein prædium in Pfons, quod nunc Zundius Conradigen de Pulle colit, et pendet decem Mutas, partim siliiginis, partim hordei, et undecim modios belarum.*

* Aliud vero sonat vox Gallica *Mute*, metam scilicet, unde forte vocis etymon, seu scopum, ad quem sagittatores sagittas suas dirigunt. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 116. Chartoph. reg. ch. 78: *Comme le suppliant et autres compagnons arbalétriers s'esbatoient à traire aux bersaux ou Mutes acoustumez à traire en la ville de Monstievillier, etc.* Aliæ ann. 1391. in Reg. 142. ch. 24: *Pour ce que lors le temps estoit obscur et chargié, et veoit l'en à grant peine de l'une des Mutes ou enseignes jusques à l'autre.* Unde dimin. *Mutelete*, in Lit. remiss. ann. 1414. ex Reg. 168. ch. 16: *Comme le suppliant... eust trouvé en un champ... plusieurs Muteletes et huis fait et ordonnez par maniere de bersaux ou bustes, etc.*

* **MUTABUNDUS**, [Mobilis. DIEF.]
* **MUTAGIUM**, [MUTAMENTUM.] Vide Muta 2.

* **MUTAMEN**, Pretium, quod datur pro mutatione prædii, cum alteri ceditur. Charta ann. 1331. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 924: *Item quod dictus magister Jacobus Rodomi habuit in magnum præjudicium domini regis unum Mutamen a Jacob Chacinarii de Villazello.* Vide Muta 2.

MUTANDÆ, Mutatoria, vestes quæ mu-

tantur. Papias: *Mutandæ, mutatoris, vestes, et camisia, et braccæ.* Occurrit in Regula Magistri cap. 81. Vide *Mutatoria* 2.

¶ 1. **MUTARE**, Falcones in domuncula, quæ *muta* dicitur, includere. Charta ann. 1425. apud Kennett. Antiqui. Ambrosden. pag. 559: *John Mauduit... per serjantiam Mutandi unum hostricum domini Regis, vel illum hostricum portandi ad curiam domini Regis.* Vide *Muta* 3.

* Et curare. Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 10. rº. ad ann. 1317: *Item concessit Johanni Fouille officium Mutandi falcones regios in domo prædicta de Chastelayo.*

¶ 2. **MUTARE**, pro Commutare, permutare, Gall. *Echanger*. Tabular. Rothon.: *Ecce dedisti in manu mea quod tenebas de abbata S. Salvatoris; nunc quære tuum sumptum, et fac quod tua hæreditas sit secundum legem et veritatem ac rationem, et ego Mutabo illam (terram) monachis, et tibi illam reddam.*

* Nostris *Muer*. Charta ann. 1240. in Chartul. S. Joan. Laudun.: *Je ou mi oir... Muerons ce serjant et meterons un autre pour garder ce bos.* Occurrit præterea in Lit. ann. 1402. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 514. *Muablece*, Inconstantia, in Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 160: *Il leur respondi que moult s'esmerveilloit de la légiereté et de la Muablece de leurs cuers.*

* 3. **MUTARE SE**, E loco moveri, abire. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 5. rº.: *Volebant se Mutare et exire de domo Arnaldi Piquerii in qua erant.* Vide *Movere* 1.

¶ **MUTARIUS**. Vide *Muta* 1.

¶ **MUTATICUM**, MUTATIO. Vide *Muta* 2.

MUTATIONES, Loca, in viis regalibus, ubi veredi vel animalia mutabantur in cursu publico: quarum *Mutationum* mentio est in legg. 34. 36. 53. 58. 60. de Cursu publ. (8, 5). leg. 9. de Tribut. (11, 2.) Cod. Th. in Itinerariis Antonini, Hierosolymitano, et aliis, apud Senatorem lib. 4. Epist. 47. etc. Ἀλλυγὰι, Annæ Comnenæ pag. 139. Vide Glossar. med. Græcit. in hac voce col. 52.

¶ **MUTATIONES AURI**, perperam editum pro *Mutones*, apud *la Faille* inter Probat. Annal. Tolos. tom. 1. pag. 97. Vide *Multo*.

¶ **MUTATIONES DOMORUM**, Præstationes quæ fieri solebant ab eo qui alteri in domum succedebat. Charta ann. 1124. apud Spon. inter Instr. Histor. Geben. tom. 2. pag. 5: *Placitum generale, forationes vini, et totum rippale, coreatam, et Mutationes domorum, si dominus mortuus fuerit, debet ut dominus possidere.*

MUTATIONES PRESBYTERI, Præstationes quæ fieri solebant domino loci in quavis mutatione Sacerdotum seu Curionum. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 31: *Quidam Miles alti generis, territorii Forensis, nomine Aricus, rumorem calumniarum et minarum agebat erga Priorem hujus loci, donum hoc per emptionem Ecclesiæ * dio, ubi suæ portionis 10. sol. annuatim, et Mutationes Presbyteri ee proclamabat. Obtulit ergo Deo rectum et verpivuit tortum. Fol. 70. Introitus Presbyteri appellatur quod hic Mutatio: Dedit Deo in hoc loco ea quæ in Ecclesia Luurciaco vocata possidebat, id est, medietatem Ecclesiæ, omnium oblationum, Introitum Presbyteri ex toto, presbyterium, medietatem omnium decimarum, et cimiterii, omnia, ut dixi-*

mus, sicut ipse habebat. Græcis ἐνθρονιστικόν.

¶ 1. **MUTATORIA**, Dicuntur vulgo *diversoria* vel *fullonica*, quasi *secretæ edificia*. Vocabul. Juris utriusque. Ridicule omnino; genuinam vocis originem vide in *Mutationes*.

2. **MUTATORIA**, Vestes quæ aliis mutantur: *vicaria indumenta*, apud Cassianum lib. 4. cap. 10. ἐξημοιά ἱμάτια, Homero: *Mutatoris vestes*, apud Cogitosum in Vita S. Geraldii lib. 1. cap. 34. *vestimenta Mutatoria*, in Testamento Guillelmi D. Montipessulani ann. 1212. Gregor. Nazian. Orat. 2. in Julian.: Ἐσθῆτος ἐξαλλαγῆ, pag. 106. Vita S. Nili Junioris pag. 56: Καὶ ἀπέριλοντο τὸ τρίχινον τῆς ἀλλαγῆς αὐτοῦ. Ἀλλυγὰι ἱματίων, apud Pachymer. lib. 7. cap. 29. Vide Notas ad Alexiad. pag. 285. et Descript. ædis Sophianæ n. 87: *Vestes quæ persæpe mutare consueverunt Principes*, apud Rigordum ann. 1185. Will. Tyrius lib. 6. cap. 6: *Vestes etiam præ continuis laboribus lacere, et assiduitate utendi præterdentes vetustatem; non enim erant populo peregrinanti diversa, quibus alternatim uterentur, Mutatoria.* Lambertus Ardensis: *Alii scutellas metalli similis cum callicibus, alii vestium Mutatoria, alii pictas culcitræ et tapetia... distribuit.* Udalricus lib. 2. Consuet. Clun. cap. 13: *Est apud nos lavatorium... ibique lavat femoralia sua... aut si habet in promptu Mutatorium suum, mutat quod est indutus.* [* Adde Thietmar. lib. 4. cap. 24.] [Ordinar. Can. Regul. S. Laudi Rotomag. ad calcem Johan. Abrinc. edit. 1679. pag. 312: *In lectis interim singulorum munda et nova Mutatoria ponatur a camerario.* Sed præsertim *Mutatoria* dicuntur vestes pretiosæ quæ aliis minoris momenti ac pretii mutantur. Papias: *Mutatoria, solennia vestimenta aliis meliora.* *Mutatoris, mutandæ vestes, et camisia, braccæ.* Uguccio: *Mutatorium, vestis pretiosa, pro qua alia mutatur.* Gloss. Lat. Gall.: *Mutatorium, Vestemens precieux.* Historia Belli Saxon. pag. 149: *Arma generis universi, Mutatoria, cæteraque sine æstimatione vestimenta, etc.* S. Bernardus de Morib. Episcop. cap. 2: *Quid conferunt tot Mutatoria, vel extensa in perticis, vel plicata in manticis.* Quo spectant ista apud Jacobum de Vitriaco in Histor. Occident. cap. 30: *Mimus et histrio ad mensam cantant: multa vestium Mutatoria ad ostentationem vanitatis in pertica extendunt, et Christi pauperes fame et frigore cruciantur.* Vita S. Richardi Episcopi Cicesterensis n. 44: *Nec phaleris auro vel argento fulgentibus equos suos ornari voluit, nec Mutatoria superflua circumferre, etc.* Vita Joannis Gorziæ Abbatis: *Cum a legatis ei diceretur... ut veste lautiore se appararet, uti regis conspectibus præsentandum, illeque renueret, rati illi non ee vestium Mutatoria subesse, Regi nuntiant.* Monachus Pegaviensis ann. 1096: *Præfatæ namque dedicationis festivitate, per dies 15. solemniter protensa, D. Juditha Comitissa totidem diebus singulis Mutatorum insignibus æqualiter redimitis, non sine admiratione cunctorum, adornata processit.* Matthæus Paris ann. 1107: *Jussit eum arctiori carceri et custodiæ mancipari... Mutatoria quasi autem sua ei non substraxit.* An. 1236: *Sericis vestimentis ornati, cicladibus auro textis circumdati, excogitatis Mutatoris amicti, insidentes equos pretiosos, etc.* An. 1245: *Appropinquante... Dominicæ Nativitatis festivitate, qua Mutatoria recentia, quæ vulgariter novas Robas appellamus, Magnates suis domesticis distri-*

buere consueverunt. Cosmas Pragensis : *Accipe thalitarium et chlamydem, ac Mutatoria Duce digna.* Gervasius Tilleberiensis MS. in Otis Imperiali. parte 2 : *Levioribus Mutatoris Rex indutus ad mensam accedit.* [Ep. 21. Adami abb. Penneniæ apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 754 : *Ubi, inquam, regnat mediocritas, non de pupillarum prædiis augentur prædia, nec paritæ onerantur Mutatoris, quibus corpora, vasa stercorum, adornantur.*] [* Vide Schmidt. ad Petr. Alphons. Discipl. Cler. cap. 27. § 3.]

† **MUTATORIUM CÆSARIS**, de quo Rufus in descriptione Romæ intelligitur de domo, ubi secessus oblectamentique causa aliquando maneret. Vide quæ hac de re disseruit Dom. Bern. de Montfaucon tom. 3. Antiquit. explic. part. 1. cap. 5.

† **MUTATUS**. Vide *Muta* 3.
* **MUTATUS**, *Scabinus*, ædilitius ; forte quia quolibet anno *mutatur*. Charta ann. 1230. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom. : *In quo consilio etiam interfuerunt capitanei lavatorum S. Patri majoris et capitanei illorum de S. Christoforo et viginti quinque consiliarii de unaquaque porta, et Mutati duodecim de burgo, et viginti de qualibet porta.* Vide *Muta* 6.

* **MUTELLUS**, [Modillon (?)] : « 15. postarum *mutellorum* necnon 47. cum duobus tertiis sub dictis *Mutellis* positorum in fabrica jardini. » (Mandam. Cam. Apost. Arch. Vatic. f. 67. an. 1468.)

* **MUTERE**, *Estre muet*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Nostris alias *Mut* et *Muiaus*, pro *Muet*, mutus. Serm. Gall. 14. sæc. ex Cod. S. Vict. Paris. serm. 11 : *Nostre sires gita un deable de cors à un home, et si dit li Evangiles que cil deables estoit Mutz, por ce qu'il avoit l'ome amui, an cui cors il estoit.* Consolat. Boet. MS. lib. 1 :

Quant je me voy blasier si fort
De ce que j'estoie si Mus,
De parler fit tout mon effort.

Le Roman de Robert le Diable MS. :

Tous li mont cuidoit sans failance
Qu'il fust Muiaus dès s'enfance.

Ibidem :

Oil, peres, dist la pucelle,
Jou ay esté toujours Muielle
Très qu'à huy, etc.

Vide *Mutitas*.

* **MUTIBERNI**, Vox ignota Argentræo lib. 1. cap. 18. Hist. Brit.

* **MUTICULARE**, pro *Mutilare*. Stabil. Crucesignat. ann. 1214. in Reg. 1. Chartoph. reg. fol. 31. r. : *Si ballivi domini regis aliquem cruce signatum deprehenderint ad præsens forefactum, pro quo debeat membris Muticulari, vel vitam amittere, etc.* Pluries ibidem. *Mutilure*, *Mutilatio*, in Lit. Remiss. ann. 1372. ex Reg. 104. ch. 67 : *Lesquelz férèrent ledit Jehan le Gueux sans aucune Mutilure.*

* **MUTIFICARE**, *Mutum esse*, apud Virgil. Gramm. pag. 40.

* **MUTILITAS**, Vitium, defectio. Glossale super tres libros Salom. in Bibl. Heilsbr. pag. 26 :

Si quid perfectum tenet hoc opus, est Deitatis,
Qui dat perfectum, sine qua nichil est bonitatis ;
Quicquid neglectum, vel quicquid Mutilitatis,
Suppletis, etc.

† **MUTILO**. Vide *Multo*.

* **MUTINIUM**. [« Rubricato furibus minare *Mutinio*. » (Carm. Priap. ed. Buecheler, LXXII.)]

MUTINUS. Ælfricus in Gloss. Anglo-Saxon. cap. de nominibus ferarum :

Mulinus, gadinca, vel Hnoc. Non liquet, inquit Somnerus. [*Mutinæ carnes*, in Consuet. MSS. Eccl. Colon. e Bibl. Eccl. Atrebat. eadem quæ vervecinæ. Vide *Multo*.]

† **MUTIO**, id est, *Fatuus*. Vocabul. utriusque Juris.

* **MUTIS**, Truncus, stirps. Pactum inter Humb. dalph. et episc. Gratianopol. ann. 1843. in Reg. 134. Chartoph. reg. ch. 34 : *Recte tendendo ad pedem cuiusdam margassii seu claperii, in quo margassio seu clepperio sunt duæ Mutes arborum.*

MUTITAS, ἄφωνία, in Gloss. Græc. Lat. [Mirac. S. Bernardi Episc. tom. 5. Julii pag. 112 : *Eqque quippiam petere volente, verbis in ore reclusis, subito mutus effectus est ; qui a plerisque tentatus, an videlicet astu Mutitatem simularet, et tandem certa loquendi impotentia comprobatur.* Occurrit præterea tom. 2. Sanctorum Apr. pag. 429.]

1. **MUTO**, **MUTTO**, **MUTONAGIUM**. Vide *Multo*.

* 2. **MUTO**. [Gallice *Mouton* : « Tria capita, equi, hirci et *Mutonis* simul, in agathe. » (Inv. card. Barbo ex transcript. Müntz 1457.)]

† **MUTOFEDA**, Ovis, Massiliensibus *Moutonfede*. Charta ann. 1390 : *Quilibet Mutofeda solvat XVI. denarios.*

* **Lugdunensibus**, *Feyes*. Vide supra *Feda* 2.

† **MUTONIUM**, κωδώνιον, *Malum cotoneum*. Supplem. Antiquarii et Gloss. MSS. Lat. Græc. Sangerm. Aliud itidem Gloss. : *Mutonium*, πρόθερα, *Additio*.

† **MUTPHARACHÆ**, Genus Turcici equitatus, quod sic describit Jovius Hist. lib. 14 : *Mutpharachæ admirabili virtute præstantes, toto orbe conquisiti, ea conditione militant, ut quos velint Deos, impune colant, præsentique tantum Imperatori operam navent.* Hæc post Carolum de Aquino in Lex. milit.

† **MUTRELLA**, perperam pro *Mitrella*, capitis tegumentum, quod monachi *capparonem* vocabant. Gall. Christ. tom. 4. col. 782 : *Statuimus, quod liceat fratribus uti Mutrellis in dormitorio.* Vide *Mitræ*.

† **MUTRUM**, Homicidium. Vide *Morth*.
* **MUTTATGIUM**, ut supra *Mutamen*. Terrear. villæ de *Busseul* ex Cod. reg. 6017. fol. 47. v. : *Item unum Pariziensem Muttatgii pro quodam campo, etc.* Vide in *Muta* 2.

MUTTUM, ῥῥῶ, in Gloss. Lat. Gr. Hinc vox *Mot*, apud nostros, et loquendi formula, *ne Muttum quidem audeat dicere*. Vide Scaliger. ad Festum in *Mutire*. Epistola Ludovici II. Imp. ad Basilium Maced. Imp. Constantinop. : *Verum super hoc si est, qui summo Pontifici saltem unum faciat Muttum, congruo profecto illius non carebit responso.* [Guiberus de Pigner. SS. lib. 1. cap. 2 : *Et dum nec spiritum nec Muttum quidem facientis impio hauriret auditu. Amalarius in Epist. ad Guntardum tom. 2. Annal. Benedict. pag. 595 : Quando hoc audivi a te, nec Muttum tibi dixi ; neque cogitavi ex hoc tibi respondere.* Vita S. Odonis sæc. 5. Bened. pag. 167 : *Quod si fortassis aliquis a nostris famulis non ferens eorum improbatem, aliquid Muttum responderet eis asperere, etc.* Quo spectat illud Hieron. in Epist. 65. ad Pammachium : *Et Mu ultra non faciam, juxta Ennium.* Le Roman de la Rose MS. :

Mu le fera tenir et quoi.]

* **MUTUA GRATIA**, Practicis nostris, *Don mutuel*. Charta ann. 1326. in Char-

tul. thesaur. S. Germ. Prat. fol. 12. r. : *Dicta Ysabella exhibuit dicto thesaurario quasdam litteras Mutuæ gratiæ dudum confectas inter dictam Ysabellam et prædictum defunctum dum vivebat, et constante legitimo matrimonio inter ipsos.*

† **MUTUARE**, *Mutumum*, seu exactionem nomine *mutui* impositam solvere. Vide *Mutumum*.

MUTUATIM, pro *Mutuo*, in Vita Antidii Archiep. Bisonticensis cap. 5 : *Benedictionis ergo dono Mutuatim dato, etc.*

† **MUTUATIO**, pro *Mutatio*, in Consuet. MSS. Auscior. art. 3 : *Frat autem Mutuatio Consulium annuatim in festo S. Joan. Baptistæ.*

MUTULA, ex Ital. *Mutola*, *Muta*. Occurrit in Vita B. Justinæ de Areto n. 9.

MUTULATUS, Idem quod *Expeditatus*, in Charta Forestæ cap. 9. forte pro *mutilatus*. Locum vide in *Mastinus*.

† **MUTULOSUS**, ψιλός, *Nudus*, glaber. Gloss. Lat. Græc. MSS. Sangerman.

* *Castigat*. in utrumque Glossar. forte *Mentulosus*, ψιλώδης, ex Vulc.

MUTULUS. Lex Ripuar. tit. 60. § 4 : *Si autem ibidem infra terminationem aliqua indicia sua arte, vel butinæ aut Mutuli facta extiterint, ad sacramentum non admittatur, etc.* Ubi *mutuli*, videntur esse aggeres terre, quos *Motes* nostri vocant : aut forte lapides ii quos *Mutos* vocant Agrimensores, i. sine inscriptione, vice terminorum positi. Vide *Bonna* 2.

✠ Errat Cangius, si fides Eccardo, in Notis ad Legem citatam, quam ad calcem Legis Salicæ edidit. *Mutuli* enim sunt machinationes clandestinæ, vel seditiones clam excitatæ, a veteri German. *Meuten*, clandestine agere, unde *Meutmacher*, Flabellum seditionis, Gall. *Mutin*. Hæc vir eruditus ; quæ tamen in meam fidem recipere nolim.

* **MUTUNIATUS**. [« Ad partem venit salax asellus Nilo deterius *Mutuniatus*. » (Carmina Priapea, ed. Buecheler, LII, 9.)]

† **MUTUNUS**, Vervex. Gall. *Mouton*. Charta ann. 1307. ex Archivis Massil. : *Item super eo quod petebant dicti parerii quartam partem Mutunorum, astorium et cabastragiorum pro dicto territorio.* Vide *Multo*.

* Hinc forte *Meutin* appellatur Pars quædam aratri, illa scilicet quæ in rheidis *Mouton* dicitur. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 473 : *Un baston, nommé un demi Meutin de charrue.*

* **MUTURIUM**, Motio, contentio, rixa. Lit. ann. 1367. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 723 : *Ameudem de Lacu, licentiatum in legibus, judicem curiæ communis Anicii, consiliarium nostrum ad locum de Lauvieria duxerimus transferendum, ad finem ut super prædictis debatis et Muturiis inter eos ortis diligenter se informaret, etc.* Vide supra *Movita*.

MUTUS, Obscurus : *Muta verba*, apud Abbonem in Præfat. ad libros de Bellis Parisiac.

MUTI, inter divinitores reponuntur apud Paschasium Ratbertum in Vita Arsenii seu Walæ Abb. Corbeiensis lib. 2. cap. 9 : *Divini, conjectores, et Muti.* Atque hi putantur esse *Engastrimythi*, seu *ventriquo*.

MUTORUM PENA. Vide *Panis fortis*.

MUTI LAPIDES, sine inscriptione, apud Hygenum de Limitibus constituendis.

MUTUUM, Exactio nomine *mutui*.

[Charta Rogerii I. Reg. Sicil. ann. 1129. apud Murator. tom. 6. col. 623 : *Nulla angaria, parangaria, echioma, gabella, Mutuum, extorsio jaciatur, imponatur.* Chron. Parmense ad ann. 1296. apud eundem tom. 9. col. 834 : *Et impositum fuit per Commune Parmæ unum Mutuum octo millium librarum imperialium per episcopatum, et quinque millium per civitatem. Et Mutuum clericis fuit impositum duo millium librarum, etc.* Chron. Mutin. ibid. tom. 11. col. 122 : *Tria Mutua extorsit.*] *Historia Cortusiorum* lib. 3. cap. 14 : *Teutonici cruciabant Paduanos mutuis et daciis. Infra : Mutua imposita et datias.* Lib. 7. cap. 1 : *Vexabantur Mutuis et daciis.* Albertinus Mustatus lib. 12. de Reb. gest. Italic. pag. 86 : *Communes datiaz, exactionesque et Mutua publica et privata, etc.* Charta R. Abbatis Monasterii Karoffensis in Pictonib. ann. 1308. ex 2. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. Tabularii Regil. n. 11 : *Non recipiemus ibi Mutuum, nisi gratis mutuare voluerint habitantes.* Ita in Libertatib. Novæ Bastidæ in Occidentia ann. 1298. in alio Regesto ejusdem Regis ann. 1299. n. 16. Vide *Credentia, Creditum.*

MUTUUM COACTUM, Exactio, quæ a dominis in urgentibus negotiis suis ac necessitatibus fiebat super subditos, vassallos, ac tenentes cum restitutionis conditione ac pollicitatione : a qua quidem exactione exempta pleraque oppida, quibus concessæ libertates, leguntur. Charta libertatum Aquarum Mortuarum ann. 1246 : *Omnès habitatores loci illius sint liberi et immunes ab omnibus questis, talliis, et tollis, et Mutuo coacto, et omni ademptu coacto.* Consuetudines Mospelienses MSS. cap. 56 : *Tollam nec quistam, vel Mutuum coactum, vel aliquam exactionem coactam non habet ; nec unquam habuit dominus Montispesulani in hominibus Montispesulani.* Eadem vernaculæ, *totas inquistas, ni prest forsas, o alcuna action destrecha, etc.* Libertates concessæ oppidis Castelli Amorosi et Valentæ, in diocesi Aginensi, ab Edwardo I. Rege Angliæ ex Regesto Constabularii Burdegalensis fol. 55. 140 : *Nec recipiemus ibi Mutuum, nisi gratis nobis mutuare velint habitantes.* Eadem habent libertates Riomagi in Arvernisi.

MUTUUM VIOLENTUM, in Charta libertatum Jasseronis, apud Guichenonem in Histor. Bressensi pag. 106. *Roga coacta*, in Charta Ludovici Comitis Blesensis et Claromontensis. ann. 1197. pro Creduliensi villa : *Omnès homines Credulio manentes taliam mihi debentes, et et eorum hæredes, a talia, ablacione, impruntato et Roga coacta de cætero penitus quitos et immunes esse concedo.* Exstat Statutum Philippi VI. Regis Franc. 3. Febr. ann. 1343. quo vetat in posterum fieri ullum *Mutuum coactum* super subditos suos : quod scilicet paulo ante exegisse docet Diploma anni 1342. 28. Junii, sed et Philippum Pulcrum Regem aliud ann. 1302. in 12. Regesto Chartophyl. Reg. Ch. 15. et in 36. Regest. Ch. 48.

☞ *Laudatum* Philippi VI. Statutum frustra quæsitum in Regestis publicis testatur D. de Lauriere tom. 2. Ordinatum. Reg. Franc. pag. 234. Unde existimat D. Cangium lapsam memoria art. 4. et 5. Statuti ejusd. Regis ann. 1345. 15. non 3. Febr. spectasse, quo vetat Philippus Rex in posterum a subditis suis exigere equos, currus, etc. nisi ad utilitatem Hospitalii sui.

* **MUTUUM VIOLATUM**, Exactio nomine mutui, quæ a subditis exigitur. Charta Guid. Episc. Clarom. pro villis Biliomi et S. Lupi ann. 1281. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 1 : *Item homines villæ non debent... Mutuum Violatum, vel messionem bajuli vel servientum.* [* Leg. Violentum, ut supra.]

MUTUUM EBRALDUM. Charta Henrici Comitis Portugalliæ tom. 3. Monarchiæ Lusitanæ pag. 282 : *Non introducam Mutuum Ebraldum Colimbriam.*

* **MUTUUM**, Stipendium datum in antecessum. Lit. ann. 1408. tom. 9. Ordinatum. reg. Franc. pag. 363. art. 1 : *Ordinamus per senescallos, receptores, thesaurarios, ... tam nobilibus quam innobilibus, cum ex parte nostra mandati fuerint ut ad guerras nostras accedant, Mutuum fieri prius quam iter arripiant, secundum statum cujuslibet Eorundem, super stipendiis suis, etc.*

† **MUWES**, Mensuræ species, nisi ab Angl. *Mow*, quod acervum, cumulum sonat, accersas. Charta Henrici VI. Reg. Angl. ann. 1493. apud Rymer. tom. 10. pag. 514 : *Duo millia Muwes salis, in Insula de Gerraui... in Britannia.*

* **MUXONES**. Vide supra *Musones*.

* **MUYANS, MUYATUS**. [Gall. *Cuveau*. « ... Pro tribus canellis pro cuvis et Muyans... T. 22. p. 483. — Pro portagiis xv. tonellorum vinorum, XII. piparum, barricarum, II. Muyatorum... T. 22, p. 326. » (Arch. Histor. de la Gironde.)

† **MUZA**, Vestis species, qua cæteri Clerici æque ac Episcopi utebantur. Epitome Constit. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 175 : *Rectores autem, vicarii perpetui, beneficiarii altaris majoris, diaconi et subdiaconi ecclesiæ, Muzas panni nigri ex saya nigra lividi seu viridis coloris fodratas (portent.) Vide Birrus.*

† **MUZECTA**, Eadem notione, qua *Muza*. Notitia Eccles. Catanensis apud Rocchum Pirrum in Sicil. Sacra pag. 77 : *Canonicalis habitus ex Pii V. litteris almutium et superpellicium erat, sed dein rochetum et birrum seu Muzecta nigri coloris.*

† **MUZZETA**, Eodem significatu. De S. Juvenale Episc. tom. 1. Maii pag. 399 : *Episcopus Narniensis ex suo palatio, talari veste indutus, rochetto et Muzeta.* Vide *Mozzetta*.

† **MYCETIAS**, vocatur tetri rudoris inquietudo terrena. Ita Apuleius de Mundo. A Græco nimum *μύκος*, Mugio, rebo.

† **MYLLEWELL**, Piscis genus, qui alius videtur ab eo quem Spelmannus piscem viridem vocat. Computus ann. 1425. apud Kennet. in Antiquit. Ambrosden. pag. 575 : *Et in III. copulis viridis piscis... Et in xv. copulis de Myllewell minoris sortis x. sol. vi. d. et in xx. Myllewell majoris sortis XII. sol.* [* Vide *Mullewellus*.]

MYNECENÆ, Moniales, ex Anglo-Saxon. *mynece*, vel *minicene*, hodie Angli *Minneken* et *minnekenlasse*. Concil. Ænhamiense in Anglia ann. 1009. cap. 1 : *Episcopi et abbates, monachi et Mynece, canonici et nonnæ, etc.*

† **MYOBARBUM**, apud Ausonium in lemmate Epigrammatis 30. Cantharus potioris Scaligeri, qui a similitudine muris et barbæ, quæ in conum desinit, *Myobarbum* voce ibrida dictum existimat. Turnebus vero Advers. lib. 3. cap. 19. putat verbum compositum *mure et barbo*, quod mensuram, liquidorum sententiam pendentem sonat, ut sit tamquam muris cytharus. Quidam legunt *Myhobarbum*, alii *Myohobarbum*; emen-

dat Lil. Gyraldus *Myzobarbarum*, quod non placet. Vide Cuperum in Harpocrate pag. 78.

* **MYOCEPHA**, MYOCEPHALUM. Alex. Tatrosoph. MS. lib. 1. Passion. cap. 100 : *Ad staphylomata enim et ad ypopias et Myocephala facit cum ovi liquore albo inunctum... Si autem Myocepha aut ypopias fuerit, post inunctionem ligabis oculos aut linteos in aqua infuso frigida, aut spongia in ipsa aqua infusa.*

† **MYOPARO**, Navigiū piratici genus a Pario insula et Myunte urbe, ut placet Turnebo lib. 3. Adversar. cap. 1. nomen adepti. Melius Scaliger, a forma *μυδωνες*, hoc est, angusta et oblonga, dictum tradit.

* Hist. Franc. Sfortia ad ann. 1427. apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 209 : *Florentini, qui aliquando Myoparonibus et perpaucis trirēmibus, prædonum non belligerantium more, onerariis minoribus navigiis insidiabantur.*

MYRACE, vox Arabica, quam Medici usurpant pro partibus continentibus stomachi. Vide Mundinum in Anatomia pag. 43.

† **MYRIONYMA**, Isidis epithetum, quod illa variis nominibus afficeretur. Mabilionius in Itiner. Germ. pag. 91. tom. 4. Analect. ex veteri Inscriptione : *ISI MYRIONYMÆ ET SERAPI EXSPECTA... METIS.* Aug. D. V. S. L. Similis inscriptio occurrit apud Gruterum pag. 83.

† **MYRMICOLEON**, Formicarium vorator, leo formicarius, Gr. *μυρμηκολέων*. Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 373 * : *Et velut Myrmicoleon involveret formicam frumenta gestantem.*

* **MYROBRECHARIUS**, a Græco *μυρόβρεχος*, Qui unguento perfundit et mædefacit, apud Gudium inter vet. Inscrip. clxv. 6 : L. FURFANIO L. LIB. PHILOSTORGO MYROBRECHARIO VIX ANN. LIII. FURFANIA L. L. OLYMPUSA FECIT. MYROBRECHARIUS, in Inscrip. ccxcix. 3. Vide Martin Lex. in hac voce.

MYRONES. *Fantasiæ, miratores.* Papias.

† **MYRRHINUM**, MYRRINUS. Vide *Mazer*.

† **MYRTA**, pro Myrtus, in Statutis Montis Regal. fol. 318 : *Debeat solvere emptori gabellæ piscium, solidos quatuor pro quolibet rubo piscium, et intelligatur detracta Myrta et cestis ac funibus.*

MYRTHA, Eadem notione, usurpant Cælius Aurelianus, Celsus, et Apicius. Vide *Murta*.

* **MYSTACE** INCEDERE, Graviter, compositæ ambulare. Chron. Ditm. Mersburg. episc. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 131 : *Henricus Dei gratia rex inclutus a senatoribus duodecim vallatus, quorum sex rasi barba, alii proluxa Mystace incedebant cum baculis, etc.*

† **MYSTARCHUS**, Sacerdotum præpositus ; titulus honorarius Archiep. Tolentani, ex Hierolex. Macri.

† **MYSTERIALES**. Vide *Ministeriales*.

† **MYSTERIARCHES**, Mysteriorum peritus, vel princeps. Prudent. Peristeph. 2. 349 : *Bene est, quod ipse ex omnibus Mysteriarches incidit.*

† **MYSTERICUS**, pro Mysticus. Epist. Zachariæ PP. ann. 748. tom. 1. Rer. Mogunt. pag. 255 : *Affirmantem sine Mystericâ invocatione, aut lavacro regenerationis posse fieri Catholicum Christianum.*

1. **MYSTERIUM**, officium, sacra Liturgia. Pelagius Episcop. Ovetensis in Ferdinando Rege Hispan. : *Tunc Alfonso Rex velociter Romam nuntios misit ad Papam Aldebrandum cognomento septimus Gregorius. Ideo hoc fecit, quia*

Romanum Mysterium habere voluit in omni Regno. Infra : Confirmavit itaque Romanum Mysterium in omne regnum Regis Adefonsi æra 1123. (Chr. 1088.)

* MYSTERIUM CHRISTI, Missæ sacrificium. Acta S. Gratil. tom. 2. Aug. pag. 728. col. 2 : *Indutus est (Gratilianus) vestimentis albis, et celebraverunt Mysteria Christi.*

* MYSTERIUM DEFUNCTORUM, Officium solemne pro defunctis. Charta ann. 1220. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 545 : *Pro quibus omnibus Mysterium defunctorum sequenti die, vel alia, iuxta quod visum fuerit conventui, facient celebrari.*

2. MYSTERIUM, Statuta Roberti I. Regis Scotiæ cap. 8. § 4 : *Salvis ipsis custodibus, non rationalibus Mysteriis suis seu necessariis impensis : sed legendum indubie misis. Vide in hac voce.*

† 3. MYSTERIUM. Tragedia sacra. Comment. P. Soucherii Canon. Lemo- vic. apud Stephanot. tom. 2. Fragm. Hist. MSS. : Anno 1521. XI. Aug. fuit inceptum Mysterium passionis D. J. C. figurative in castro Lemovicensi representari quod fuit solemniter et magnifice ostensum et figuratum, tam in indumentis, quam jocalibus et aliis ad hoc necessariis et opportunis.

† 4. MYSTERIUM NUPTIALE, Nuptiæ solennes cum cæremoniis ecclesiasticis celebratæ. Capitul. lib. 7. cap. 165 : *Dubium non est eam mulierem non pertinere*

ad matrimonium in qua docetur nuptiale non fuisse Mysterium.

* 5. MYSTERIUM, pro Ministerium. Stat. synod. eccl. Tornac. ann. 1366. pag. 51. art. 13 : *Item clerici Dominicis diebus et festiuis, cum solemnizat tota Ecclesia, missæ et horis intersint in cancello, divinis officiis celebrandis, et secundum sententiam sibi datam a Deo devote Mysterium suum impendant.*

MYSTICARE, Sensum arcanum exprimere, includere. Petrus Rigenis in Levitico :

. . . . Ecclesiam Mysticat illa domus.

Hugo a S. Victore in Speculo Ecclesiæ cap. 1 : *Cellularum humilior reliquo corpore Ecclesiæ, Mysticat quanta humilitas debeat esse in clero. Utitur etiam cap. 7. [Rituale antiquum Suession. apud Marten. de Ant. Rit. pag. 380 : Novem psalmi, novem lectiones et novem responsoria, quæ in his tribus noctibus celebrantur, Mysticant quod tria genera hominum ab inferis rapuit, quæ ad societatem novem ordinum Angelorum transvexit.] Observat Ugutio, mysticum dici de temporalibus; Mysterium de spiritualibus.*

MYSTIGUS. Vide Sarica.
† MYSTILE, Panis qui canibus objicitur, Lat. Canice; vel panis excavatus sorbitioni accommodus. Vocabul. Sussannæ. Vide Lex. Martini.

† MYTHISTORIA, Fabulosa historia.

Jul. Capitolinus in Macrino : *Libros Mythistoriis replevit talia scribendo. Hinc*

† MYTHISTORICUS, apud Flav. Vopiscum in Firmo : *Marius Maximus homo omnium verbosissimus, qui et mythistoricis se voluminibus implicavit.*

MYTRUM. Testament. Hugonis I. Episcopi Tolosani apud Catellum pag. 858 : *Dono itaque unum Mytrum ab auro sancto Stephano, et unum myrsalem, etc. Mitram, forte.*

MYXA, MYXUS, MIXUS, ex Gr. Μύξα. Ellychnium lucernæ. Anastasius in S. Silvestro : *Myzum ex stuppa amianthi. Item: Posuit lucernam ex auro purissimo Mixorum 10. pens. lib. 30. In S. Hilario pag. 28 : Lucernam auream cum Mizis luminum decem. Sed ibi perperam mixis, ut et pag. 14. 16. 17. 28. 258. pro mixis, uti præferunt alii Cod.*

* Gall. Meche; unde Amecher, ellychnio instruere, in Stat. candelar. Rotomag. ann. 1403. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 599. art. 2 : *La plus grosse (chandelle) sera Amechée à la value.*

ΒΙΜΙΧÆ, Lucernæ quæ habent bina Mixæ, δὶ μίχαι. Idem, in Leone III : *Fecit... lucernas majores fusiles Bimixas anaglyphas duas pens. etc. Infra : Et super ipsa cerostata, fecit lucernas fusiles Bimixas duas ex argento. In Leone IV. Lucernam Bimixam. Lucerna Bilychnis, in Fragmento Petronii pag. 15.*

† MYZINUM. Vide Imizulum.
† MYZUITA. Vide Meschita.

N

N

N. LITERA numeralis, quæ 90. denotat. Unde versus apud Ugutionem :

N. nonaginta capit, quæ sic caput esse videtur.

Ita etiam in Notis antiquis : N. LXXX. nonaginta. At apud Baronium N. 900. efficere dicitur hoc versu :

N. quoque nongentos numero demonstrat habendos.

Eidem literæ si recta linea superaddatur, nonaginta millia significat.

N. Literam loco nominis proprii poni cœpisse paulo ante annum Christi millesimum, observat Hugo Menardus ad librum Sacramentorum Gregorii : cum nota hæc *ill. i. ille*, poneretur. Vide in voce *Ille*. At vir doctissimus, hisce in rebus, ut et in aliis, versatissimus Joan. Mabillonius tom. 5. Vitar. SS. Ord. S.

NA

Benedicti pag. 291. tum ex variis MSS. tum ex Frotharii Episcopi Tullensis editis Epistolis ante annos octingentos literam N. eo sensu adhibitam contendit. [Vide Nestigantio.]

N. in superscriptione cantilenæ, notare, hoc est, noscitare, notificat. Ita Notkerus Balbulus Opusc. Quid singulæ literæ significant in superscriptione cantilenæ. Vide A.

1. NA, [Saxonibus, Non, minime.] Vide Ya.

† 2. NA, in Aquitania vicinisque provinciis, a mulieribus, quæ maritorum luce fulgebant, præpositum fuisse, docet Petrus de Marca Marcæ Hispan. col. 262. Vide En, Ena.

* Hanc vocem nominibus mulierum

NA

nobilium, æque ac plebeiarum, apud Occitanos præpositum fuisse, colligitur ex Instr. ann. 1217. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 58 : *Lite contestata et juratum de calumpnia inter Vilelmam Trevellam et Vidaleum Judæum, ... quod Wilelma Trevella percussit eum... Ad probandum quod Vidaleum vocaret Na Trevellam putam, vetulam, merdosam... Na Vinceza testis jurata dixit, etc. Na Cap de Compainna... Na Bannieira testis, etc. Unde D. Menardus a voce Dona contracte dictum esse putat, non secus atque Parisiis, ubi etiam mulierculæ Dames nuncupantur. Haud scio tamen an non sit præpositionis species, quæ, honestatis causa mulierum nominibus præponeretur; quod innuere videtur lo-*

cus ubi primum Na Trevellæ nomini anteponitur. Vide supra En.

* **NAAM**, Facultas, certis casibus, sibi ipsi jus dicendi, interprete Ludewigo ad Leg. Danic. tom. 12. Reliq. Mss. pag. 173 : *Item si aliquis de aliquo jus, quod Naam dicitur, receperit contra leges, quæ in libro legali continentur, tunc habeant licentiam causam herrewerck vel rapinæ prosequendi contra illum.*

* **NABA**, pro Nabus, fluvius Germaniæ, Gall. Nab. Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 508. col. 1 : *Post paucos annos in flumine Naba solus, comitatu salvo, subita morte vitam finivit.*

† **NABALIS**, Campi culture dediti, in Gloss. Sangerman. MS. num. 501. An corrupta vox a Navare, Operam collocare ?

† **NABATÆ**, Ex adulterio concepti. Susannæus.

† **NABETINUS**, f. Fundicia curator, inferior fundegario, aut Exactor nabuli. Statuta Massil. lib. 1. cap. 18. § 14 : *Similiter statutus ne aliquis fundegarius vel Nabetinus, vel qui suum vinum vendit vel vendi faciat ad minutum, nec aliquis qui præter mercadariam, ministerium suum vel corratorem exerceat, in terra illa possit fieri vel constitui Consul. Ibid. § 16 : Si aliquis fundegarius vel Nabetinus, vel aliqui quocumque facient contra sacramentum, quod fecerint vel facient Rectori Massiliæ, in redemptione dicti fundici perdant incontinenti omne jus, quod tunc haberent in dicto fundico, et ab inde non sint fundegarti fundici supradicti. Vide Funda 1. et mox Nabulum.*

† **NABILIS**, Ad nandum habitis, Nabundas, Facilis ad nandum, vel similis nanti, Johanni de Janua. Gloss. Lat. Gall. Sangerman. : *Nablis, Bien Noant ou nagent; Nabundus, Idem.*

* Nostri Noer et Nouer, pro Nager, nare, natate, dixerunt. Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 188 : *Il levoient les bras aussi comme pour Noer. Dum brachia quasi nataturi extenderent, apud Aimoin. lib. 11. cap. 13. ibid. pag. 54. Lit. remiss. ann. 1418. in Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 211 : Ilz s'attendoient qu'icellui Robert eust passé la riviere à Nou, et ne cuidoient pas qu'il feust pery en icelle, attendu qu'il estoit tres-bon ouvrier de Noer. Proverb. rural. in Glossar. ad calcem Joinvil. edit. reg. Souef Noue, cui on tient le menton. Bestiar. Ms. :*

En l'oeu n'ose pas entrer,
Car il ne set noient Noer.

* **NABINUS**, Napus, Hisp. Nabo, unde dimin. Nabillo. Leudæ major. Carcass. Mss. : *Item pro saumata Nabinorum, j. den. Turon. Ubi versio Gallica ann. 1544 : D'une saumade de naveaux, etc.*

* **NABIS**. [Gallice Nef : « Ecclesia est Nabe coperta. » (Chevalier, Visit. episcop. Gratianop. p. 28.)]

† **NABITA**, Nancita. Gloss. Isid. Emenandum cum Grævio : *Navita, Nauta.*

NABLISARE, Psalmisare, ψάλλειν. Gloss. Gr. Lat. : *Nablio, ψάλλης, Psalta*, ex quibus corrigendæ Glossæ aliæ : *Navilio, ψάλλης. Nablium* erat Phœnicium organum lyræ vel cytharæ simile. Eucherius Lugdun. : *Nablum, quod Græce appellatur Psalterium, quod a psallendo dictum est, ad similitudinem cytharæ barbaricæ in modum Delta.* Joseph. lib. 7. Antiquit. Judaic. : *Ἡ μὲν κινύρα δέκα χορδαὶ ἐξημένη τῦπτεται πλήκρω, ἣ δὲ Νάβλα δώδεκα φθόγγους ἔχουσα τοῖς δακτύλοις κρούεται.*

* **NABULA**. [« Res quas mitterint cum galeis Baruti cum navi Marci Longo, que vadit ad pulveres ad insulam Cipri, solvendo galeis Nabula ac si super galeis fuissent caricæ. » (Venise. Senato, Misti, f. 241, an. 1430.)]

* **NABULLUM**, Naulum vel tributum, quod ex navibus exigitur. Charta ann. 951. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 965 : *Et specialiter naves et porta et quæ necessaria sunt, per lacum Luanas potestative et absque ulla inquietudine vel detentione, vel ulla publica exactione vel Nabullo, discurrere vel exigere liceat. Vide Nabulum.*

* **NABULO**. [Vorax. DIEF.]

NABULUM, Mercus nautica, Joanni de Janua : [Loyer de Notonnier, in Glossis Lat. Gall. Sangerman.] imo tributum pro merce nautica, naulum, Italis, Nolo. Statuta Venetorum lib. 6. cap. 68 : *Quod vertitur... in damnum patronorum, et aliarum mercationum propter dacias, Nabula, et vareas. Ita et cap. 70. ubi interpres Nolo vertit. Utitur Andr. Dandulus in Chron. MS. ann. 1202.*

1. **NACA**, Navigii species, scapha, Germanis Nachen, iisdem Née, et Nehe, naves latiore alveo, qua vehicula trajiciunt, dicuntur : quas voces quidam a Græco ναῦς deducunt. Monachus Altisiodorensis pag. 96 : *De Flandriis quidem 60. rates mediæ quantitatis, quas illi Nacas vocant, necessariis omnibus præmunite mare ingressæ sunt. [Le Roman de la Rose MS. :*

Je vous eschaufferois les Naches,
J'ardroi pylers, murs et estaches.]

[* Male Gallicum Nache, quasi ejusdem significationis, allegatur ex Poemate de la Rose, ut videre est infra in Naticæ.]

† **NECCHIA**. Jac. de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 283 : *Nam diebus paucis evolutis venerunt Daci, Normanni, Franci, Scoti et ceteræ gentes, quæ inter Occidentem et Septentrionem sitæ sunt... navibus jocundis, quæ Necchie dicuntur ac nocte. Locum hunc mendis scatentem ex subsequenti corrigendum esse liquet. Legi tamen posset Nachiz pro Necchie, vel Hilmachiz.*

HILNACHIA, apud Conradum Usperg. ann. 1187 : *Cæteræ gentes insularum, quæ inter Occidentem et Septentrionem sitæ sunt... navibus rotundis, quæ Hilmachiz dicuntur, advectæ.*

ISNECIA, vel **ILNECHIA**, Eadem notione, Scriptoribus nostris *Esneches*, Theutonibus *Snack* et *Sneck*. Miracula S. Wlfranni Episc. num. 8 : *Ecce repente ingens paro, qui barbara lingua Isnechia dicitur, apparuit. Philippus Mouskes MS. in Philippo Augusto :*

Prigent Galies et Esnekes,
Bien bataillées à brastekes,
Et gens armées foleskes,
Qu'il orent tous es lius alvekes.

Et alibi :

Galies et berges, et téés
Esneques, et dromons fiens,
Roges, et busses, et vissiers, etc.

Sanutus lib. 3. part. 10. cap. 3 : *Jacobus de Avesnis cum multitudine navium, quas Esneches appellant, adducens Flandrenses, etc.*

NACELLA, diminut. a Naca, nostris *Nacelle*. Matth. Paris : *Transitum (fluminis) per Nacellas et alia vasa præparavit. [Epistola Friderici II. Imp. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1119 : Competentiorum in Nacellis et*

chelendris aliis fieri fecimus apparatus.] Et

NASSELLA, in Gestis S. Ludov. pag. 352. tom. 5. Hist. Franc. Will. Guiart :

De tous lez se rappareillerent
D'armes, de nez, et de Nasselles.

[Hist. Gallica Belli sacri apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 731 : *Si fist le Soudan venir d'Alexandre 22. galies et une Navisole, qui portoit la viande et estouvoirs des galies.] [* Vide Jal. Antiq. Naval. tom. 2. pag. 251. sqq.]*

* Unde *Nacellæ*, ejusdem onus, in Ordinat. ann. 1415. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 1 : *Item aucun vendeur ne aura à une fois que une batelée ou Nacellée de vin pour vendre.*

† **NANCA**, pro Naca, ut conjecto, Navicula piscatoria. Transactio Guillelmi Comitis Forcalquerii cum Monachis Montismajoris ann. 1212 : *Testes probaverunt Monasterium habuisse pacifice ab omnibus ibi piscantibus, singulis septimanis, levatam piscium, excepto die lunæ, et singulis noctibus singulos obolos pro singulis Nancis aut tres denarios pro una septimana.*

* Vel potius idem quod *Nassa*, piscatorii vasis genus, in quo pisces servantur ; quo sensu *Nance* accipi videtur, in Lit. remiss. ann. 1390. ex Reg. 140. Chartoph. reg. ch. 115 : *Lesquels alerent de nuit ou molin de Courtangis pour lever les gommès ou Nances, qui estoient aus portes ou escluses de la riviere dudit molin, et prendre les anquilles, s'aucunes en trouvoient. Vide in Naca.*

† 2. **NACA**, Cancer, apud Papiam.

1. **NACARA**, Crotalum, vel tympani species. Academici Crusciani : *Nacchera, strumento simile al tamburro che si suona a cavallo*, Tympanum, senese dicono anco *Nacchera ad un certo cerchio ô triangolo di ferro, che si percuote con una verghetta di ferro : Latine Crotalum*. Scriptor infimi ævi in codice MS. 1343. Biblioth. Regiæ fol. 81 : *Quidam sambuco jocabant, gravatos dulciter recreantes : quidam Nacaria baculabant, magnum sonum facientes, etc.* Petrus de Valle in Epist. 6. ita appellari ait *Tamburlorum*, seu tympanorum bellicorum speciem, qua equitatus militaris Alemannicus, Septentrionalis præsertim, uti solet. [*Tamburi a cavallo, che noi in Italiano chiamamo Nacchere.*] *Tymbales* nostri vocant. Sanutus 1. 2. part. 4. cap. 20. 21 : *Sint quatuor tubatores, tibicines, triatores, et qui sciunt pulsare Nacharas, Tympana seu Tamburla.* Arestum 24. Jan. ann. 1320 : *Lusor seu menesterius Nacarium*. Hinc emendanda Gesta Ludovici VII. Reg. Franc. cap. 8 : *Tympanis et Nacariis, et aliis similibus instrumentis resonabant.* Perperam enim Editio præfert *Macariis* : quo loco tribuuntur *Nacaræ* Turcis ac Saracenis, quas etiam iis ascribunt Scriptoris nostri vernaculi, Joinvilla in S. Ludovico pag. 28. Froissart. 1. vol. cap. 147. et Orronvilla in Hist. Ludovici Ducis Borbon. cap. 76. apud quos ejusmodi tympana *Nacaires* dicuntur, ut *Nachere*, Joanni Villaneo lib. 10. cap. 59. *Nacres*, Raimundo Montanerio in Chron. Aragon. cap. 19. 139. 220. Joan. Molinetus Valentianensis fol. 96 :

Car en dançant tant me lassa,
Que ma muse à bruyant cassa,
Et mes Nacaires pourfendy,
Onques puis corde ne tendy,
Sur labourin, ne sur rebeque.

A Turcis igitur ea nostri hausere : nam et Franci non semel tribuuntur a

Scriptoribus laudatis in Notis ad eumdem Joinvillam: ubi etiam observatum interdum ab iis *Anacaires* appellari, ut et apud Græcos Ἀνάκαιρα, Codino de Off. cap. 6. n. 15. Ἀνακάραδα, apud Nicetam, unde Ἀνακαρισται, Tympanistæ dicti apud eumdem Codinum loco citato, et Nicetam in Man. lib. 5. n. 7. et in Isaac. lib. 1. n. 10. qui ejusmodi tympana pulsabant. Vett. Gloss. Lat. Gall.: *Tinctilare, Jouer des Nacaires*. Alibi: *Tarantularizare, Tromper, ou Naguairer: Jouer des Nagaires*. Vide Octavianum Ferrarium in voce *Onaccare* [** et Muratorum voce *Nacchere*, Antiq. Ital. tom. 2. col. 1252.]

* Nostris *Nacaire* et *Naquaire*. Guill. Tyr. contin. Hist. apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 660: *Tantost comme il orroit les Nacaires sonner, qu'ils s'armassent et montassent et alassent après lui*. Vetus Poeta Ms. ex Cod. reg. 7612. pag. 55:

Harpe, tabour, trompes, Naquaires,
Orgues, cornes plus dex paires.

* 2. **NACARA**, NACGHARA, Conchyliorum genus, Hisp. *Nacara*, Ital. *Nacchera*, Gall. *Nacre*. Invent. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item quatuor vasa de Nacchara consimilia cum pedibus... Item unam cupam de Nacchara... Item sex rotulæ de argento, cum quibusdam Nacaris amatistis*. Stat. Eugub. apud Cl. V. Garamp. in not. ad Leg. B. Chiaræ pag. 53: *Quod nulla mulier..... portet aliquam cinturam,..... in qua sit..... ambra, Naccara seu corallus*. Vide *Nacrum*.

* **NACSELIDE**. Vide infra *Natselde*.

† **NACTARIUS**, vel potius *Nacarius* aut *Nacharius*, Tympanotriba, Gall. *Timbalier*. Computum ann. 1333. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 277: *Item, pro infoderandis robris duorum tumbatorum et unius Nactarii Domini, taren. xv.*

NACCUM, **NACHUM**. Vide *Nactum*.

† **NACE**, Piscaria. Vide in *Nassa*.

† **NACER**. Vide mox *Nacrum*.

† **NACHSCHAIT**. Vide *Nastaid*.

† **NACHTBRAND**, Nocturnum incendium a Belgico *Nacht*, Nox, et *Brant*, combustio. Leges Furnenses ex Archivo S. Audomari: *Qui vero de Nachtbrand inclamatus fuerit, per quinque coratores purgare se poterit*.

NACISTERNA, *Aquarium vas*, apud Papiam.

† **NACRUM**, vel **NACER**, Concha margaritifera, Gall. *Nacre*, Hisp. *Nacar*. Inventarium ann. 1847. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 556: *Item, unum gobelletum de Nacro circumligatum circum, circa, inferius, superius et in medio, cum argento deaurato, cum uno coopertorio de Nacro*.

† **NACTA**, Apostema. Vide *Natta* 2.

† **NACTARIUS**. Vide in *Nacara*.

NACTUM, vel **NACTUS**, Jacobus Stephanescus Cardinalis lib. 1. de Coronatione Bonifacii VIII. cap. 9:

Post ipsum quadratus equus, detextus ad ante,
Velatusque rubro scarleii tergora Nacto
Cygneus ad dextram velitur.

Et infra:

Cornipedemque sedens niveum sub tegmine Nacti.

Hinc emendandus Alexander III. PP. Epist. 52. ad Philippum Colonensem Archiepisc.: *Insigne quoque festivi equi, quod a quibusdam vulgo Naccum vocatur,.... confirmamus*. Ita etiam præfert illa quam descripsit Maximilianus Henric. in Apolog. Archiep. Colon. pag. 3.

Et Innocentius III. PP. lib. 1. Epist. pag. 34. Edit. Colon. et 36. Edit. Venetæ: *Denique ut Pisana civitas.... amplius honoretur, equo albo, cum Nacho albo in processionibus utendi tibi licentiam damus*. Ita perperam *Navo*, editum apud Ughellum tom. 4. pag. 1200: *Equo cum Navo albo in processionibus uti, etc.* Legendum enim utrobique *Nacto*, [** *Natum* in Bulla ann. 1052. pro Archiep. Colon. apud Guden. Cod. Dipl. tom. 1. pag. 18.] Quod porro hi *Nactum*, alii *coopertorium*, vel *udonem* appellabant, (locos dedimus in voce *Equus albus*) ita ut *Nactus* fuerit stragulum, quo totus equus insternitur. Balsamo in Nomocan. Photii tit. 8. cap. 1. ait, magnum Char-tophylicem in Festi SS. Notariorum processione, *Καθαλακένειν τὸ πατριαρχικὸν ἕλογον μετὰ ὀθονίου λευκοῦ*. Vossius *nachus* retinet, et a *váχος*, i. vellus vel lana, deducit: sed vix est ut assentiar. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 6. v. 80. *testitudineum conopeum* Poetæ interpretatur, *linum tenuissimis maculis Nactum*. Quo loco Pithæus *netum* aut *nexum* frustra conatur reponere: est enim *Nactum*, quod in Gloss. Gr. Lat. *váχρον*, τὸ περιλωμένον, dicitur, *Densum, pressum, ἀνάσσειν, Premere, densare*. Hinc *fullo, váχης*, a densando et premendo, *Nactina*, fullo-nis uxor apud Apuleium. Hesychius *váχτá, πίλους, ἐμπύλα*, etiam interpretatur. Vide *Thoracomachus, Equi albi* et *Udo*.

* *Nactum* legendum censet Cangius, ubicumque vox *Naccum* occurrit: sed vix est ut assentiar; frequentius quippe legitur, quam ut mendum esse putem; præter enim allata, *Naccum* habet Bulla Bened. VII. PP. ann. 975. tom. 1. Hist. Trevir. Johan. Nic. ab *Hontheim* pag. 313. col. 2: *Equitando cum Nacco per stationes*. Ita etiam Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 888: *Tunc extra atrium ecclesie, equus albo Nacco coopertus stat præparatus ad suscipiendum dominum suum pontificem, ut ei supersedeat*. Utrumque ergo admittendum videtur.

† **NACTUM**, metaphoricè, Stragula seu casula ambiens totum corpus Sacerdotis, ut conjunctat Sollierius. Translatio S. Apollinaris, tom. 5. Julii pag. 378: *Erat eadem mitra cum superhumerali et Nacto, quam sibi S. Apostolus Petrus, ipsum Ravennam dirigendo, contulerat*.

† **NACUM**, pro *Nactum*, Stragulum. Gualvaneus Flammæ apud Murator. tom. 12. col. 1047: *Equus debet esse albus coopertus Naco in panno aureo, etc.*

* Sed et pro Panni specie, Gallice *Nac*, non semel legitur in Invent. S. Capel. Paris. ann. 1363: *Item una infula, una dalmatica et una tunica de Nacto albo parvi valoris. Item duæ cappæ de Nacto viridi. Item duæ cappæ de Nacto rubeo. Item duæ aliæ cappæ de Nacto albo*. Alius ann. 1376: *Item sunt duæ cappæ coloris violacei, pro servicio Quadragesimæ ordinatæ, quæ solebant esse albi coloris, dictæ de Nac*. Rursum aliud Gallicum: *Item un chasuble, dalmatique et tunique de Nac blanc de petite valeur. Item deux chapes de Nac vert. Item deux chapes de Nac vermeil. Item deux autres chapes de Nanc (sic) blanc*. Unde non temerarie fortassis a *váχος*, vellus vel lana aut a *Netum* seu *Nexum* quis deducet. Vide infra *Nattus*.

† **NADILHA**. Reparationes factæ in Senescalia Carcassonnæ ann. 1435. e MS. D. Lancelot: *Item pro uno alio ferro et Nadilha positus in alio molendino, et pro alia necessaria reparando, xxx. s. tur.*

[* f. Ferrum quo mola sustinetur, vulgo *Anille*.]

NADIVUS, pro *Nativus*. [Capitulum generale S. Victoris Massil. ann. 1218: *De panno vero Nativo, qui fit in ipsa provincia, in qua quisque moratur*.] Vide *Mantellarium in Mantum*.

NADONES, [NADONI, Agni, capreoli, Provincialibus, *Nadons*, quasi recens nati. Elenchus Ecclesiarum Cellæ Cariloci subditarum, apud Donnum *Chan-teloup* in Histor. MS. Montis Majoris: *Medietate omnium decimarum Nadonorum ad eas spectantium*. Charta ann. 1454. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Conveniunt dare.... partem omnium et singulorum bladorum, vinorum, leguminum, Nadonorum, canapum, etc.*] Liber Rubeus Archiepiscopatus Aqueensis ex Bibl. Regia fol. 17: *Eæ sunt Ecclesie quæ faciunt quartanos Nadonum, lini et canabi Domino Aqueensi Archiepiscopo et primo de citra Durentiam, videlicet Ecclesia de Malamorte facit quartam partem Nadonum. Item quartam partem lini et canabi, etc.*

† **NADI**, Eadem notione. Charta ann. 1416. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Percipit medietatem Nadonum*. Alia Charta ejusdem Archivi: *Decimam omnium fructuum, Nadorum, pullorum, etc.*

* **NAGALE**, Animalis genus, in Gloss. super tres Lib. Salom. et Lament. Jerem. ex Bibl. Heilsbr. pag. 54.

NAGARE. In Gloss. Isid.: *Vacillare, huc et illuc fluctuare*. Quidam putant idem esse quod *Natare*, nare, unde nostri *Nager* hauserunt: sed mallet legere, *vagare*, vel *vagari*, nisi ita etiam haberet Papias: *Nagat, vacillat, huc illucque fertur*. [Grævius mallet *nutare*, si quid tamen mutandum.]

* Nostris *Nager* et *Nagier*, Navigare, remigare, nave transvehere: unde *Nageur*, remex. Joinvil. edit. reg. pag. 34: *Il avoit bien trois cenx Nageurs en sa galie et à chascun de ses Nageurs avoit une targe de ses armes.... En demetieres que il venoient, il sembloit que la galie volast, par les Nageurs qui la contreignoient aus avirons*. Ibid. pag. 66: *L'on escriroit à nous qui Nagons par l'yauve, etc. Najer*, in Vita S. Ludov. ibid. pag. 372. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 431: *Blanchet osta audit varlet du basquier ses advirons et vout Nagier, combien qu'il ne savoit; et par sa force et maistrise Naga par telle maniere, que à peu tint que le batteau ne feust périlé*. Aliæ ann. 1423. in Reg. 172. ch. 339: *Lequel batel ilz Nagerent et firent Nager par la riviere de Saine*. Le Roman d'Alexandre Ms. part. 2:

Devaient contreval, plus entrent el Ponton,
Li maronnier les Nages contreval les sablon.

† **NAGARIA**, f. pro *Anagaria*: de quo supra. Charta Alexandri Leodicensis Episc. ann. 1131. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 710: *In his locis et vicis præscriptis possidet Ecclesia bannum et justitiam, impetum et burinam... fora, telonea, vicecomitatum, præter in Sen deserta, qui tenetur ab Abbate dumtaxat in eadem villa in feodo, Nagaria, rectum et non rectum, vectigalia, et quidquid pertinet ad judicatum*. [* Legendum esse *Wagaria* monet Martenius in Glosario ad calcem Ampl. Collect. Vide in *Waga*.]

† **NAGDEDEN**. Vide mox in *Nagleden*.
† **NAGELLUS**, Germ. *Nagel*, Clavus, apud Marten. tom. 2. Itiner. Liter. pag. 365. in Itinere Indico Balthasaris Spingeri.

† **NAGEUM**, *Nugium, pallium tenue*, apud Papiam. Gloss. Sangermam. MS. num. 501: *Nageum, Nugeum, palleum tenuem*.

* Hinc forte *Naie*, Linamentum, vulgo *Charpie*, ut videtur Mirac. Mss. B. M. V. lib. 2:

De toutes pars est plains de plaies,
De toutes pars est plains de Naies....
Es grans plaies, es creus parfons
Convient souvent Naie ou estoupe.

* *Naeures* vero, Particulæ auri vel argenti appellari videntur, in Charta ann. 1253. ex Tabul. capit. Carnot.: *Residium auri et argenti remanentis post manum operarii seu operariorum, quo residuum vocatur vulgariter cendres et Naeures, debent esse dicti Guillelmi sive tenentis dictum feodum*.

NAGLEDEN. Charta Balduini Comitis Guinensis ann. 1238. in Tabul. S. Bertini: *Propter hoc autem quod Castellanus de Broborgh in initio Augusti, et etiam per totum Augustum debet Nagleden prohibere, præter de decimis, etc.* [In autographo legitur *Nagleden*: quod erat interdictum aliquod exportandi ante solis ortum et post occasum, mense Augusto. *Ban d'Aoust*, in Consuetud. Atribat. art. 48.]

NAHPRANT, [Idem quod *Nachtbrand*, Nocturnum incendium. Vide *Heimsuchung*.

† **NAIBIS**, f. Fritillus seu alveolus aleatorius. Vita S. Bernardini Sen. tom. 5. Maii pag. 281: *Naibes, taxillos, tesseras, et instrumenta insuper lignea, super quæ avare irreligiosi ludi fiebant, combustos esse præcepit*.

* Ital. *Naibi*, Ludii puerilis genus. Acad. Crusc. Serm. Barel. in fer. 2. hebd. 4. Quadrag.: *Ludus taxillorum, chartarum et Naiborum, et omnis ludus qui innititur fortunæ*.

† **NAICUS**, Nativus Hist. Gemmetic. MS. pag. 59:

Fata peremerunt Franciscum tristitia mortis,
Naica cui Fontis nomina nuper erant.

[*i. e. qui nominatus erat de *Fontenay*.]

* **NALIS**. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 124. ex Cod. reg. 4624: *Nulla persona.... portare audeat.... aliquem cultellum.... majorem et longiorem uno pede et dimidio cum Nalibus*.

NALUM. Acta Murensis Monasterii pag. 39: *Unusquisque enim debet ex constitutione 4. boves præstare, et 5. iydrias supradictæ mensuræ adducere, et omnia quæ sunt necessaria ex sua parte dare, nisi Nalum ad unum quodque, aut jugium nisi ad ultimum: dant tamen panem unum qui illis debet restitui a Præposito*.

NAM, secundo loco in oratione, ut vox *Enim*. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 7: *Armata Nam advocatorum apud veteres scalas habebant*. Utitur et Sat. 7. vers. 192. et alibi non semel.

NAM NON, pro *Non vero*. Testamentum Notherii Episcopi Veronensis sub Berengario Rege: *Nam non habeant potestatem ipsum xenodochium meum in emphyteusim, id est, precariam dandi, etc.* Infra: *Et ipsi ipsos denarios inter Monachos dividant, ad eorum vestimenta comparanda, Nam non Abbati eos dent ad dividendum, qui non eos conditionabiliter, aut exigitive dare censemus*. Occurrit non semel in Leg. Longobard. lib. 1. tit. 8. § 29. lib. 2. tit. 8. § 6. tit. 21. § 5. tit. 29. § 7. tit. 55. § 1. 16. [* Roth. 357. Liutpr. 104. (6. 51.) Roth. 259. Liutpr. 149. (6. 96.) Roth. 164. Liutpr. 121. (6. 68.) in Capitulari tertio ann. 811. cap. 6. et alibi passim.

† 1. **NAMARE**. Vide mox in *Namium*.

* 2. **NAMARE**, *Narrare*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641. Vide alia notione in *Namium*.

† **NAMBIPAYA**. Georgius Marcgravius de vestitu Brasiliensium lib. 8. cap. 6: *Auriculas perforant in tantum, ut digitum immittere possint foramini. Huic immittunt vel os aliquod cercopithecorum et vocant Nambipaya: vel lignum aliquod digiti humani magnitudine, filis gossypinis circumvolutum*.

* **NAMFILUM**. Vide infra *Namphile*.

NAMMIUM, Pignus, ex Saxonico *Nam*, pignoris ablatio, et *Nyman*, distringere, ut vult *Lambardus*: vel ut vult *Joannes Stiernhookus* lib. 1. de Jure Sueonum vetusto cap. 10. a voce Suecica *Nema*, et *nam*, quæ capturam sonant: *nans*, apud Petrum de Fontanis in Consilio cap. 10. et in veteri Consuetud. Normanniæ 1. part. ubi complura habentur capita de ejusmodi *namis*; et in nova art. 63. et seqq.

[* Hicckesio tom. 1. Thesauri Ling. Sept. pag. 164. ubi de Grammatica Anglo-Saxon. *Namps* cum Latino-Barbaro *Nampta* videtur factum a *Namfes*, *Namfs* per contractionem a plurali *Namfeos* vel *Namfeohs* quod pecora districta significat. ut *Namfæ* in vetustis Danicæ et Scandicæ linguæ libris; *Nams* vero eliso p a *Namps* vocabulo.

NAMIUM CAPERE, Pecora seu pignus auferre. Leges Henrici I. Regis Angli. cap. 2: *Quod si reddere noluerint, neque ad disrationandum venire, tunc cives, quibus debita sua debent, capiant in civitate Namia sua, vel de Comitatu in quo manet, qui debitum debet*. Adde cap. 51. [Polyptychus Fiscamm. ann. 1235: *Rogerus Anfrei tenet IX. acras terre, et debet facere submonitiones, et Nammia capere, et grantiam retelere et mundare. Nammiam capere*, in Charta ann. 1275. ex Chartul. S. Vandregesili tom. 1. pag. 1052.] Leges vernaculæ Willelmi Nothi cap. 42: *Ne prenge hum Nam ni Ven Conté, ne defors, dici qu'il est tres fous demanded dreit, el Undred, u el Conté, et sil a la tierce fée ne pot dreit aver, alt à Conté, et le Conté l'en asene le quart jur: et celi eli defaut deki il se claime, dunt prenge congé qui il puisse Nam prendre pur le son lum et pref*. Sic ea verba dispungenda et reddenda: *Non capiat quis Namium, neque extra, priusquam ter rectum petierit in Hundredo vel in Comitatu: et si ad tertiam vicem rectum non potest habere, eat ad Comitatum, et Comitatus assignet quartum diem: et si is deficit de facto cujus se clamat, tum licentiam capiat capiendi Namium pro suo proficuo*.

PER **NAMIA** DISTRINGERE, Ablatis pignorum compellere. Charta Matillis apud Th. *Madox* Formul. Angli. pag. 313: *Et si dictos sex solidos eisdem Monachis... ad dictum terminum non solverimus annuatim.... volo et concedo.... quod Baillivi Insulæ distringant me..... per Namia nostra in dicto manerio de Gatecumbæ*.

NAMIUM EXECUTERE, Datum vel ablatum eripere, *Enlever* le *Namps*. Leges Henr. I. cap. 51: *Nemo Justitiæ vel Domino suo Namium excutere præsumat, si juste vel injuste capiat, sed juste repetat, plegium offerat, et terminum satisfaciendi.... Qui Namium excussit, reddat, et oversennessa sit*. Vide Statuta secunda Roberti I. Regis Scotiæ cap. 21. § 1.

NAMIUM VETITUM, Illegitima pecorum prehensio, et in locum illicitum abactio, sub prætextu damni per ea abigenti

facti, quo casu clarigationis jus conceditur, quod *Placitum de Velito Namii* dicitur. *Namium* enim extra *Hundredum* duci vetatur in Legibus Henrici I. cap. 29. Quod quidem *Placitum* pertinet ad Coronam Regis, ex Regiam Majest. lib. 4. cap. 27. Vide Statuta secunda Roberti I. Regis Scotiæ cap. 24. § 7. *Bractonum* lib. 3. Tract. 2. cap. 37. § 1. et *Cowellum*.

NAMIARE, Pignorare, pignus auferre. Leges Henrici I. Regis Angli. cap. 51: *Si Vicecomes injuste aliquem Namiet, convictus noxæ suæ causam perdat, et simpliciter emendet*.

NAMMIUM, **NAMMIARE**, in Consuetudinibus municipalibus, *Nantir*, passim. Charta Henrici Abbatis. *Fiscan*. in Tabulario Fisc. fol. 36: *Nammia quæ capta fuerint in terra Abbatis non nisi in terra Abbatis ponentur in parvum... forestarius sequetur forefactum usque in villam de Asiaco per roeriam, et si equus attelatus fuerit, Nammiabit, et Præposito Abbatis usque ad placita replegiabit*.

* **Mors-namps** appellatur pignus omne, quod non ex animalibus, sed ex pecunia capitur, in Lit. remiss. ann. 1384. ex Reg. 125: *Chartoph. reg. ch. 90: Jehan le boucher trouva en son dommage certaines bestes à laine, qui estoient à Gefroy le jeune, lesquelles bestes ledit Jehan print et mist en parc, selon ce que par la custume du pays lui loisoit à faire; et venu à la cognoissance dudit Gefroy ala en l'ostel dudit Jehan, vouloit et soy efforçoit avoir ses dites bestes, parmi baillant Mors-namps*.

* **NAMMA**, Idem quod *Namium*. Charta ann. 1259. tom. 1. Probat. Hist. Erit. col. 974: *Præcipio quod si dictum quarterium dicto termino a me vel successoribus meis, vel a locatis integre persolutum non fuerit dicti religiosi vel sui allocati capiant Nammas,.... et vendant dictas Nammas ad solutionem dicti quarterii faciendam*. Hinc

* **NAMMEARE**, *Nammas* seu pignora auferre. Charta ann. 1281. ibid. col. 1059: *Quotiescumque cessatum fuerit in solutione dicti redditus, quocumque termino, in parte aut in toto, procurator dictæ abbatiz.... faciat Nammeari et Nammas distrahi et etiam expectari*.

EXNAMMIARE. Vetus Charta in eodem Tabulario Fiscanensi f. 71: *Forestarius tam in bosco quam extra, etiam in tota terra maneri Ecnammiabit forefactum memoris, et mittet Nammia in feodo manerii, sed non debent reddi vel plegiari nisi per cellarium*.

NAMUM, in Legibus Burgorum Scotticorum cap. 34. 47.

NAMUS in Statutis secundis Roberti I. Reg. Scot. cap. 21. etc.

NAMARE. Leges Burgorum Scottic. cap. 4: *Burgensis non potest Namare burgensem in eodem burgo commorantem, sine licentia Præpositi sui*.

NAMNUM. Concilium Islebonense cap. 19: *Si duellum sine licentia Episcopi susceperit, aut Namnum ceperit, aut assultum fecerit.... Clericus, etc.* *Ordericus Vital.* lib. 9. pag. 721: *Ut nullus homo alium assalial, aut vulneret, aut occidat, nullus Namnum vel prædam capiat, etc.*

NANNUM. Charta Willelmi Comitis Ponvensis ann. 1135. pro fundatione Abbatiz Persiniacensis, apud *Ægidium Bryum* in Hist. Perticensi: *Nullusque in dicto Monasterio, nec in locis ejusdem hominem capere aut percutere, Nanna, animalia, blada, vina, aut alia bona eidem constituta capere, vel portare audeat*.

† **NANTISSAMENTUM**, Eadem notione, Gall. *Nantissement*. Litteræ Philippi

Pulcri Franc. Regis ad Archiepiscopum Senon. et Episc. Altissiod.: *Nantissamenta, id est pignora... propter hoc accipiunt.* Vide Glossar. Juris Gallici v. *Nantissement.*

NANNEARE. Tabular. Majoris Monast. circa ann. 1200: *Si quis audeat Nanneare, vel molestiam facere, etc.* Passim ibi.

NAMPTUM. Regestum Olim ann. 1273. fol. 195: *Et quia nolebant solvere, capta fuerunt et detempta Nampta eorum, id est, Pecora. Vetus Consuetudo Normanica cap. 7: Len doit savoir que celui qui tient Namps, ne leur doit pas donner à manger, mais il doit pourvoir de les mettre en lieu convenable, qu'ils n'empirent par la raison des lieux où ils sont.*

† **NANTUM.** Leges Norman. cap. 7. apud Ludewig. tom. 7. pag. 159: *Bedelli autem sunt servientes minores, qui Namta debent capere et officia minus honesta exercere.* Charta ann. 1205. e Tabulario Meldensi: *Querela est de Namtis captis in clauso S. Celiniae.*

NANTUM. Charta ann. 1247: *Item concordamus et unanimiter arbitramur, quod domina et haeredes Montis-morentiaci possunt capere Nanta in censiva sua... et tenere Nanta in castro B. Dionysii, donec eis satisfactum fuerit de redditibus suis et emendis.* Occurrit in alia ann. 1252. in Hist. Monast. S. Martini de Campis pag. 207. [Charta ann. 1205. ex Archivio Castri Vitreii: *Et si forte contingeret, quod praedicti nummi ad dictum terminum non solverentur, Nanta pro praedicta pecunia... capientur.* Occurrit rursus tom. 2. Hist. Eccl. Meld. pag. 129.]

† **NAUTUM,** Idem quod *Nantum*, ni ita legendum sit. Tabular. Calense part. 116: *Tenemur nauta ipsorum penes nos conservare... et nulli eorum Nauta reddemus, nisi per consensum Abbatissae. Datum an. Dom. MCCXXXVI.*

NANTARE. Charta Ludovici Comitis Blesensis et Clarimontis ann. 1197. pro Credulio: *Quilibet plegium Nantare poterit, sicut debet: ego plegium meum Nantabo, sicut soleo, nisi pluvinae emendandae plegium dederit.* Charta Communitatis Bituric. ann. 1181: *Plegium vero vel societatis illa pro homine de Duno seu Castellania data, non poterit Nantari vel capi, etc.* Adde Raguellum, et Thomasserium in Consuetud. localib. Bituric. pag. 64. 95.

☞ Ex hoc *Nantare* nostris dictum *Nantiri* potius crediderim, quam a *nancisci* vel recentiori Graeco *ναντίζειν*, ut volunt alii.

† **NAMPHILI,** Vox quae non semel occurrit in Chartis Comitatus Ventuxini, ac praesertim in licitationibus seu auctionibus Carpentoractensibus saeculi XIV. quae factae dicuntur *sono tubæ vel Namphili.* An tympani? Sed unde nata vox?

* **NAMPHILE,** **NAMPHILUM,** **Tympanum,** Gall. *Tambour.* Charta ann. 1321. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 30. col. 2: *Præcepit... praconi jurato dictae curiae... quod per loca, in quibus est consuetum fieri praconisationes in Montepessulano... dicat et notificet gentibus palam et publice ordinationem infrascriptam cum tuba sive Namphilo.* Comput. ann. 1356. ibid. pag. 172. col. 1: *Solvit clavararius Petro Sabaterii et Jacobo Ynardi qui fuerunt per majorem partem dictae diei cum eorum Namphilibus, dum dominus Baudilius Frioli consul scubiam faciebat de die.* Charta ann. 1384. in Reg. 126. Chartoph. reg. ch. 117: *Qui praconiens et exposit rediens, retulit suo jura-*

mento dicto domino regenti se praedicta... voce tubæ et Namphili proclamasse et notificasse per loca et trivia, talia fieri consueta. Vide *Nacara* et *Namphili.*

* [Legitur in Cart. Magalon. (Rev. Soc. Sav. 1873, p. 417): « Habere Nampophile ad tubicinandum horas noctis. » Quæ vox tubam designat, ut Hispanis *Anafil*, non *tympanum*. Legitur *Nafil* in Guill. Anelier, Guerre de Navarre, y. 4715; confer de origine hujus verbi *Journ. Asiat.* 1869, Gloss. des mots portugais et espagnols dérivés de l'arabe.]

* **NAMPHILUM,** in Charta ann. 1387. ex Reg. 132. Chartoph. reg. ch. 54: *Præconisavit palam et publice voce tubæ et Namphili, etc.*

* **NAMPPIUM,** f. pro *Namptum*, *Pignus.* Charta Henr. reg. Angl. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 473: *Præcipio vobis, quod non captiatis hominem aliquem vel Namppium ejus, pro aliqua occasione in mercato de Monteburgi, die ipso quo mercatum est.* Vide in *Namium.*

† **NANGA,** f. *Navicula.* Vide in *Naca* 1. † 1. **NANCTUS,** pro *Nactus*, non semel usurpat S. Paulinus, sicque passim legi in aliis optimæ notæ MSS. observat *Mabilionius* in *Onomastico* ad calcem tom. 2. et 3. SS. Benedict. Gloss. Lat. Græc. Sangerman.: *Nanctus*, *δαντά-μενος.*

2. **NANCTUS,** [Densus, pressus.] Vide *Nactum.*

NANDOMEAT. Tabul. Prior. Paredi in Burg. Ducatu f. 61: *Dedit pratellum cum terra arabile, qui terminatur de una parte terra Assidei; ... de tertia, terra S. Georgii; de quarta Liger fluvius Nandomeat.* Quid id sit, non percipio, nisi vox dividenda, *nando meat*, i. ubi Liger fluit.

† **NANGUINATA.** Maffei Hist. Ind. lib. 12. ubi de Japoniis: *Accedit pilum auro argenteo bracteatum falce praefixum, Nanguinatam appellant.*

* **NANITIRE,** perperam pro *Nantire*, *Pignorare*, apud Bened. abb. Petroburg. in Henr. II. tom. I. edit. Hearn. pag. 249. ad ann. 1177: *Ceteræ vero res hominum propriae, sint in pace, neque eis pro dominorum debitibus liceat cuique Nanitire.* Vide in *Namium.*

† **NANNA,** *Avia*, in Actis B. Jacobi Bitectensis, tom. 3. Aprilis pag. 590. [* Vide in *Nonnus.*]

NANNUM, **NANNEARE.** Vide *Namium.* * **NANNUS.** Chartar. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 72: *Viderunt aliquando Nannos episcopi capi propter brancas, et postea reddi.* Leg. *Mannus.* Vide in hac voce.

† **NANSIA.** Miracula B. Felicis Cappucini, tom. 4. Maii pag. 270: *Cumque invenisset aquam odoratam ex floribus auranciorum vel gelsominorum (Namsiam vulgus appellant) in amphora quinque circiter quartalium, naturalem ratus, totam ebibit.*

* f. pro *Nansa.* Acad. Crusc. *Nansa*, aggiunto d'acqua odorifera. Unde Provincialibus *Aiguo nastro*, Gallice, *Eau de fleurs d'orange.*

† **NANTARE,** *Pignus auferre.* Vide *Namium.*

† **NANTEE.** Chronicon MS. Eccl. Nannet.: *Est autem Nannetum civitas Armoricae, et dicitur secundum aliquos Nannetis, quasi navium tenax vel naves tenens, ab eo quod habet portum aptum ad naves tenendas et recipiendas. Vel Nannetum a Nantee, quod est illa aqua sordida in qua coria macerantur et depilantur; unde dicuntur aliqui, quod primi fundatores Nannetensis civitatis erant alutarii, seu cordoues, Gallice Tenneurs, et quod a fovea*

illa, in qua coria sua reponerant, dicta est Nannetum: nunquam tamen audivi, quod Nannetenses se occuparent circa coria vel exteriores pelles, sed bene circa interiora, unde dicitur Triper de Nantes.

† **NANTISSAMENTUM,** **NANTUM.** Vide *Nanium.*

* **NANTUM,** [Ruisseau: « A Nanto de la Chamoussa usque ad Nantum de Flumen. » (Chevalier, Inv. Archiv. delphin. n. 1551, an. 1299).]

* **NAOFILAX,** pro *Naophylax*, vox Graeca, *Aeditus*, templi custos. *Mirac.* S. Gauger. tom. 2. Aug. pag. 690. col. 1: *Vir Domini Gaugerici a somno cunctodem ecclesiae Baudegistsilum excitavit... Ad hæc Naofilax properato consurgens, etc.*

† 1. **NAPA,** *Mappa*, Gall. *Nape.* Charta ann. 1181. ex Archivio Eccl. Dolensis: *Debent invenire Napas Archiepiscopo in Natate Domini.* Constitut. Cluniac. MSS.: *Rursus et de domibus, quæ committunt, extraunt animalia, culcitas, sargias, cooptoria, Napas, etc.*

* 2. **NAPA,** [« *Napa, navias.* » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23, XIII. s.)]

NAPARIA, seu *Mapparia*, *Officium* in aula Regia, cui incumbit mappas, canabum, manutergia, et similia providere, in *Fleta* lib. 2. cap. 19. *Napes*, nostri mappas vocant. Vide *Octav. Ferrarium* in *Orig. Ital.* voce *Nappa.*

* *Hinc Servant de Naperie*, in Ordinat. domus Joan. V. ducis Brit. ann. 1403. tom. 2. Probat. Hist. Brit. col. 787.

* **NAPARSTEK,** vox Polonica, qua haud dubie significatur *Digitale* instrumentum, in *Mirac. S. Hyacinth.* tom. 3. Aug. pag. 370. col. 2: *Puer quatuor annorum filius Nicolai muratoris Cracoviensis casu digitarium, alias Naparstek, deglutivit.*

NAPATICA. *Polyptychus* Ecclesiae Floriacensis [** *Guerardo* post Irmin. pag. 285.]: *Debet unusquisque mansus servilis per totas hebdomadas dies 5. et unam Napaticam in vineis.* Alibi: *Solvit unusquisque mansus servilis [** ingenuilis] per totas hebdomadas in anno dies 5... debet Napaticas 11. etc. [** habente unaquaque in longum peticas 40. et in transversum 4.]* Rursum: *Debet unusquisque mansus servilis per totas hebdomadas dies 5. et unam Napaticam in vinea de qua recipit tertiam partem, etc.* Vide *Mappa*, *Modus agri*, et *mos Nappa.*

* **NAPELLUS,** [Napi species: « Si quis susceperit *Napellum* ad pondus unius grani. » (B. N. Ms. Lat. 10272, p. 286).]

† **NAPERII,** Angl. *Napery*, *Linteum* ad mensam, ut *mappæ*, Gall. *Napes.* Ordinat. Henrici VI. Angl. Regis ann. 1430. apud Rymer. tom. 10. pag. 471: *Emat aliquem pannum lineum de Flandria aut de Hannonia, vel Naperii sive bokorum, in eisdem partibus confectum.*

* Gall. *Naperon*, *Major mappa*, Ital. *Noppone.* Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 92: *Icelui Perrin en l'ostel de Jehan Alot le Roux embla un Naperon, que il vendi trois solz Paris. Alie ann. 1394. in Reg. 146. ch. 278: Une vieille nappe, une touaille, un viez Naperon.*

NAPINA, *Ager napis consitus*, *Pictavis*, *Nabine*, in *Lege Salica* tit. 29. § 13. *Napinam*, et *rapinam*, pro *satione* *naporum* et *raporum* habent *Cato* et *Columella* lib. 11. cap. 2.

* *Nostris Naviere* et *Navine.* Lit. remiss. ann. 1369. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 25: *Le suppliant se transporte en sa Naviere, et là trouva Guillaume le Moyne qui roboit les naves de ladite Na-*

viere. Aliæ ann. 1399. in Reg. 154. ch. 783 : *Le suppliant ala veoir certains blés et Navine où avoit navés, etc.*

† **NAPLIA**, Neapolis, Gall. Naples, in Actis S. Francisci de Paula tom. I. April. pag. 122.

† **NAPOCAULIS**, ex duobus oleribus compositum nomen habet, quia dum sit sapore napo similis, non in radice, sed in tyro descendit, ut caulis, Isidoro lib. 17. cap. 10. et Johanni de Janua; *une maniere de chos semblans à navez*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. MSS.

NAPPA, Tabular. S. Eparchii Inculism. fol. 33. vº : *Et inde reddant 3. sol. censuales, et 12. pro avena, et quæstam, et agrerium terræ, exceptis Nappis, et agrerium sine monacho S. Eparchii vel ejus misso non excutietur.* Vide *Napatica*.

* f. idem quod *Napina*, ager napolis constitutus: unde *Napatica*, naporum cultura. *Napiz*, napi, in Charta ann. 1407. ex Reg. feud. comit. Pictav. Cam. Comput. Paris. fol. 246.

* **NAPPETUM**, dimin. a *Nappus*. Vide

* **NAPPUS**, NAPUS, Italis, *Nappo*, Pocolum, crater, scyphus, Charta ann. 936. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 1064 : *Et in merito recipimus de vobis domina Matelda... duo Napi argentei, etc.* Alia ann. 971. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 1525 : *Portare debemus... catinos et Napos.* Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : *Item unum Napum de auro ad faciendum azagium... Item unum Nappetum purificatorum vel perfusorium de auro, cum una manica. Item unum aliud purificatorum sive Nappetum de auro, cum una manica.* Charta ann. 1351. in Reg. N. Chartoph. reg. ch. 26 : *Item duos Nappos a tribus pedibus cum cooperturis de auro... Item unum Nappum seu ciphum a tribus pedibus cum tribus servientibus... Item unum Nappum seu ciphum cum tribus pedibus.*

** **NAPPA**. Eadem significatione. *Walthar. vers. 308.* Vide *Hanapus* et *Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 4. col. 1130.* voce *Hnappf*.

† **NAPTA**, pro *Naphtha*, Bitumen quod facile accenditur, scribunt Papias, Uguccio et Johannes de Janua; unde in Glossis Lat. Gall. Sangerman. : *Napta, Norrissement de feu, ou os de olive, ou purgement de lin, ou d'autre chose.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Granhos, Prov. Napta olearum est.*

* **NAPUS**. Vide supra *Nappus*.

* **NARANCUM**, Målum aureum, Ital. *Narancio*, Gall. *Orange*. Hist. belli Forojul. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1203 : *Cito vobis mittemus in castrum unum de nostris Narancis. Quibus fuit responsum : Et nos mittemus vobis de nostris pomellis.*

* **NARCHA**, *Stephano est Piscis, quem si quis manu tenuerit, tremit manus ejus ob frigus.* Glossar. medic. Ms. Simon. Januens. ex Cod. reg. 5959.

* **NARCISSUS**, NARCISUS, Coloris species, idem qui Cineraceus. Inventar. S. Capel. Paris. ann. 1335. in Reg. J. Chartoph. reg. ch. 7 : *Item una pulcra casula de Narciso albo. Item una alia capa pulcra de Narciso Indo. Aliud ann. 1363. ex Bibl. reg. : Item una pulcra infula de Narcisso albo, cujus aurifrasus est ad losenginas Franciæ et Navarræ et quasdam alias losenginas. Item alia pulcra infula de Narcisso Yndo, cujus aurifrasus est ad aquilas aureas et losenginas albas. Quæ sic redduntur in altero Invent. Gall. : Item un chasuble cendré, dont l'orfroitz est losengé aux armes de*

France et de Navarre. Item un autre bel chasuble de Narciz Ynde, dont l'orfroitz est à aigles d'or et à losenges blanches.

* **NARCUS**, *Lo magistro de la nave.* Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Nargus*.

NARDIFICARE, *Fragrare*, in Gloss. Arabico-Lat. Spirare odorem nardi. [Gr. $\nu\alpha\rho\delta\iota\kappa\epsilon\upsilon\sigma$.]

NARDINUM, id est oleum. Ita Joannes de Garlandia in Synonymis Chymicis.

* **NARDIUM**, f. Molendinum olearium. Charta Otton. III. comit. Burg. ann. 1195. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 455 : *Grangiam de Masnil cum appenditiis suis, allodium cum molendino, Nardium de Noirant, etc.* Vide *Nardinum*.

† **NARDOSTACHYUM**, Spica nardi, apud Apicium lib. 7. cap. 6. Vide in *Pisticus*.

† **NARDUS** EQUUS. Processus de Vita S. Yvonis, tom. 4. Maii pag. 558 : *Qui quemdam equum Nardum, valoris 40. librarum vel circa, de domo episcopali ceperat. Puto legendum Liardus, Gall. Gris pommelé, ut suo loco dictum.*

NARES PRÆCIDERE. Vide *Denasatus*.

* **NAREZ**, Tributi species apud Bohemos. Vide infra *Narod*.

† **NARGUS**, *Navis magister*, Papiæ in MS. Bituric. ex *Navargus*, pro *Navarchus*, et per synopen *Nargus*.

† **NARICI**, *Brutti*. Gloss. Isid. Recte Grævius : *Narycii, Brutii*, Narycia enim in Brutis posita. Vide Virgilium lib. 3. *Æneid.* et ibi Servium.

† **NARICIA**, Papiæ, locus est in quo abundant picæ, vel potius picæz, ut Grævius restituit, qui emendationem confirmat hoc Poetæ versu :

Naryciæ picis, aut Actæi mellis Hymetti.

De pice Brutia, vide Plin. lib. 14. cap. 19.

* **NARICUS**, *A chi goça et naso.* Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **NARIGIA**, Ferrum cavatum, cui vectis impositus facile volvitur. Guido de Vigev. Ms. de Modo expugn. T. S. cap. 12 : *Et in fundo ipsius ferri super lecto carri ponatur una Narigia ferri sic facta, super qua ponatur pes ipsius ferri acuati, sic quod ferrum volvatur super ipsa Narigia.*

† **NARINOSI** DIR, si hæc vera lectio apud Lactantium lib. 5. cap. 12. dici videntur quod odoribus thuris colantur; sed alii legunt *cariosi*, alii *varicosi*. Vide ibi notas Thomasio.

NARIRE, *Nares fricares*, [subsannare, Johanni de Janua :] in Catholico parvo, *Nariller froter la narine ou mouquer* : [Nariller, foncier la narille, moquer, in Glossis Lat. Gall. Sangerman.] Hinc *Nario*, subsannans, in Glossis Isid. *Nario*, subsannator, in aliis.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Narire, nazilier des nazilles.* *Narille* etiam, pro *Narine*, naris. Joinvil. edit. reg. pag. 64 : *La reume me floit de la teste parmi les Narilles.* Stat. eccl. Turon. ann. 1396. cap. 15. ex Cod. reg. 1237 : *Aliud (manutergium) sit pendens circa missale ad tergendum os et nares sacerdotis.* Ubi versio Gallica habet : *A essuer la bouche et les Narilles du prestre.* Hinc præterea *Nare*, Irrisio, ludibrium, et *Faire des nares*, Deridere, ludificari. Lit. remiss. ann. 1420. in Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 274 : *Lequel Jehan dist au suppliant : Que vous faites de Nares et de fredaines, pour le port que vous prenez... de vostre neveu.*

NAROD, Tributi species apud Bohem-

os, in Charta Ottocari Regis Bohem. ann. 1221. in Bohemia Pia, pag. 88.

* **NAROK**. Charta Wencesl. reg. Bohem. ann. 1249. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 521 : *Eccliesiæ Sanctæ Mariæ in Doxan... talem concessimus libertatem, videlicet quod homines jam dictæ eccliesiæ... sint liberi et exempti ab omni jugo servitutis, seu exactionis et gravaminis, tam ab his quæ vulgariter dicuntur Narok seu swoode, quam ab his quæ vocantur Narez seu Nozlech, etc.*

1. **NARRATIO**, Causa, lis intentata. Prima Statuta Roberti I. Regis Scotiæ cap. 15 : *Ordinatum est et assensum, quod in placitis de conventione, Narratio non sit cassata, nec calumniata in aliqua curia, quando querelam vel suus prælocator dicat annum et diem conventionis factæ, etc.*

* *Narramie*, pro blâme, reproche, Vituperatio, in Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 330 : *Icellui Champion dist audit Grenet que c'estoit un très mauvais garçon, qui riens ne valoit, ne lui ne pié de son lignage : et icellui Grenet lui dist qu'il mentoit et que il faisoit que homme de neant de mettre son lignage en Narramie.*

* 2. **NARRATIO** FEODATA, Quæ et *Nominatio* dicitur, Vassalli clientelaris professio, qua feudali prædiorum cum suis limitibus ac terminis, atque adeo juribus ac oneribus descriptionem domino ex debito offert. Tabul. Trenorch. : *Protestatur idem Humbertus quod si aliqua in supradicta Narratione sua feodata omisit, quod ea in futurum possit præsentis Nominationi addere, dum et quando ad suam notitiam pervenerit ; et si aliqua in eadem præsentis Nominatione posuerit, quæ non sint de feodo, dum fidem de hoc fecerit, non sibi noceat ; et his salvis confitetur se esse hominem feudalem ipsius domini abbatis.* Vide *Denominatio* et infra *Numeramentum*.

* **NARRATIVE**, Computandum. Chron. Joan. Whethamst. edit. Hearn. pag. 442 : *Qua (summa pecuniæ) in medium allata, et per ipsum dominum regem Narrative numerata, etc.*

NARRATORES, Advocati, Patroni causarum. *Conteurs*, in veteri Consuetudine Normanniæ cap. 64 : *Cil est appellé Conteur, que aucun establish à parler et conter pour soi en court.* Ubi Latina Editio : *Prolocutor autem dicitur, quem quis pro se instituit ad loquendum.* Malthe. Paris. ann. 1239 : *Cum Prolocutoribus Banci, quos Narratores appellamus.* Vitæ Abbatum S. Albani : *Placitantium advocatorum, quos Banci Narratores vulgari-ter appellamus.* Bracton. lib. 5. Tr. 5. cap. 15. § 1 : *Justitarius potest recusari, si... fuerit consiliarius vel Narrator suus in causa illa, vel in alia.* Fleta lib. 2. cap. 37 : *Et ulterius in Curia Regis pro aliquo Narrare non audietur, nisi pro semetipso, si Narrator fuerit.* In Glossis Isidori lego, *Moratores, Advocati*. Ubi forte legendum *Narratores, vel oratores*.

* **NARSIA**, Nemus. Necrol. prior. S. Rob. Cornill. ex Cod. reg. 5247 : *Petrus Clavelli dedit quatuor sestaria prati et quartam partem Narsie seu nemoris sui.*

† 1. **NARTA**, Species solearum lignearum, quibus in transmittenda glacie altissimisque nivibus utuntur Scricfinni aliæque gentes finitimæ. Nil aliud sunt, ut Hofmannus exponit, quam lignum tenue et longiusculum, anteriori sui parte incurvum, in ejus medietate ansa est ex corio, cui pes inseritur, subiecta ex contorto vimine alia, qua posteriora pedis firmantur. Plura vide apud

eumdem Hofmannum et apud Bened. Balduinum de Calceo antiquo cap. 6.

† **NARTA**, Tuber, ganglionis species. Miracula S. Antonii de Padua, tom. 2. Junii pag. 788: *Mulier... quædam morbum periculosum, quod Narta dicitur, in cranio capitis radicatum, in quantitate pugni, passa fuit decem annis.*

† **NARUS**, ἐπίγνωσις, ἔννοια, in Glossis Lat. Græc. Sangerman. cognitio, cogitatio. Emendo *Narritas*, quod dictum sit pro *Gnaritas*, quemadmodum *Narus* pro *Gnarus*. Joh. de Janua: *Narus, Sciens, peritus; Sages*, in Glossis Lat. Gall. Sangerm.

NASALE, **NASILE**, Pars cassidis demissa quæ nasum tegit, Italis *Nasale*, Lat. *Errhinum*. Catholicon parvum: *Nasile, ce qui défend le nez.* [Joh. de Janua: *Nasilis, Pertinens ad nasum, Nasale, Quod nasum protegit.* Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Nasilis, Nasile, Appartenant au nez, naziere.*] Matth. Silvanicus: *Nasale, interiorum nasi.* Ugutio: *Nasale, quod nasum protegit.* Ægidius de Roya ann. 1371: *Dux Geldriæ habita hac victoria dum Nasale cassidis suæ pro respiratione levare incaute, volante sagitta occubuit apud Beziers.* Le Roman d'Aubery MS.:

Jus l'abati dou destrier sejoigné,
Par le Nazal l'a errament combré.

Le Roman de Roncevaux MS.:

Jusque Nazal l'a tranchié et fendu.

Le Roman de Girard de Vienne MS.:

Et Duc Rolland ne n'ot que corrocer,
Quand de son elmo vit le Nasel trancher
Et son aubert desrot et desmaillé.

Vide *Ocularium*.

NASALE, in Gloss. Isid. *Ornamentum eorum.*

† **NASANUS**, inter pisces numeratur ab Angelo Rumphero lib. 1. Hist. Monast. Formbac. apud Pezium tom. 1. Anecd. part. 3. col. 438. Vide *Naso*.

† **NASARE CANAPUM**, Cannabem macerare, aqua subigere. Statuta Saluciarum Collat. 3. cap. 103: *Nulla persona debeat Nasare canapum in fossatis civitatibus Saluciarum.* Vide *Nassa*.

NASCALE, *Quod matrici imponitur, simile suppositorio, pessarium vero simile clysteri, quamvis pro Nascale pessarium in libris antiquis sæpe inveniatur.* Matth. Sylvaticus.

† **NASCARDUS**. Joh. Eremita in Vita S. Bernardi Abb. lib. 2. num. 11: *Est dictus Tescelinus Nascardus, quia de aqua fuerat sublatus et piscatus sicut piscis.* Lubentius legerem *Nassardus* vel *Nassatus*, a *Nassa*, vel *Nacardus* seu *Natus*, a *Naca*, de quo supra.

NASCENDO ESSE. Lex Longob. lib. 2. tit. 21. § 9. [* Roth. 365.]: *Et ille qui pulsat et wadium suscepit, proximiores sacramentales, qui Nascendo sunt, debeat nominare tantum, etc.* Id est, qui genere proximiores sunt. Ubi Edictum Rotharis Regis tit. 109. § 4: *Qui Nascendeim.*

1. **NASCENTIA**, Horoscopus, *Genitura*, Suetonio, Spartiano, Firmico, et aliis, *Genesis*, Juvenali: *Nativitas*, sancto Ambrosio lib. 4. Hexaem. Gall.: *Naisance, temps de la naissance.* Vita S. Eligii lib. 2: *Nullus sibi proponat fatum, vel fortunam, aut genesis, quod vulgo Nascencia dicitur, ut dicat, qualem Nascencia attulit, taliter erit.* Vitruvius lib. 9. cap. 7: *Achinapolis, qui non e Nascencia, sed ex conceptione genethliogise*

rationes explicatas reliquit. Vide *Genesis*.

† **NASCENCIA**, Origo, genus. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 123. col. 1: *Est de Nascencia eorum una mulier nomine Adelaïdis.*

† **NASCENTIA**, Apostema, nascens seu excrescens tuber. Acta B. Gerardi, tom. 1. Junii pag. 770: *Apostema ad modum ovi grossi natum est... et tunc tam pro calore febris, quam pro dolore Nascentiae, in periculo mortis se agnosceret.*

NASCENTIA TERRÆ, Fructus qui ex terra proveniunt, apud Luciferum Calaritanum lib. 1. pro S. Athanasio pag. 15. 1. Edit. ex lib. Paralipom. cap. 28: *Maledicti filii ventris tui, et Nascencia terræ tuæ, armenta boum tuorum, ubi Vulgata, fructus terræ tuæ.* Occurrit etiam in veteri Charta imperante Lothario Francor. Rege, apud Jo. Lucium lib. 2. Hist. Dalmat. cap. 2. Atque ita hæc vox capienda in Regula S. Benedicti cap. 39: *Ergo duo pulmentaria cocta Fratribus sufficiant. Et si fuerit unde poma, vel Nascencia leguminum, addatur et tertium.* Id est, si eo anno, vel hac anni tempestate, pomorum, seu fructuum, et leguminum ubertas fuerit, etc. quomodo *Nativitatem* hac notione usurpavit Gregor. M. Hic enim hallucinantur Interpretes Regulae Benedictinæ. Lactantius lib. de Mortibus Persecutor. num. 31: *Cum omnes fructus auferas, universa Nascencia violenter eripias, etc.* Sic *gignentia*, neutro gen. in plurali, pro iis quæ e terra gignuntur, etiam dixisse veteres Scriptores observavit Juretus ad libellum secundum S. Ambrosii post Symmachum pag. 329. Vide *Natura* et Glossar. med. Græcitat. in Γέννημα.

* 2. **NASCENTIA**, Fetura, Gall. *Portée*. Stat. Vallis-ser. rubr. 129. ex Cod. reg. 4619: *Præsumatur quod quælibet vaccha, capra, ovis, quæ dala fuerit in socidum, peperit seu produxerit unam Nascentiam quolibet anno, etc.* Nostris alias *Naissement*, pro *Naissance*. Vitæ SS. Mss. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 62. v. col. 2: *Son Naissement et son commencement veons.* Vita J. C. Ms.:

Après icestui Naissement, etc.

NASCIO, **NIS**, *Nascendi proprietates, actus vel passio nascendi*, apud Ugutonium.

† **NASDA**, Gibbus. Vide *Natra* 2.

† **NASELLO**, Piscis marini genus. Tract. Ms. de Pisc. cap. 117. ex Cod. reg. 6838. C.: *Asellus, aliis asino, aliis Nasello, nostris merlus dicitur.* Vide *Nasarus*.

† **NASELLUS**, *Nasicelus, Nasitellus, a Nasus*, Johan. de Janua: *Petit nerf, (nef vel nez) in Glossis Lat. Gall. Sangerman.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7637: *Nas, Prov. nasus, Nasellus, nasiculus, Nasitellus.*

NASIDIANITA. Joan. Sarisberiensis lib. 8. Policr. cap. 8: *Ab his ergo (conviviis civilibus) Nasidianitæ arcentur, et quicunque supercillii gravitate in inameno vultu admissorum hilaritatem offendit.* [* f. Irrisor. Vide supra *Narrire*.]

† **NASILE**, Quod tegit nasum. Vide *Nasale*.

* **NASIS**. Vide supra *Gresa*.

† **NASISTERGIUM** vel **NASITERGIUM**, Linteolum quo nasus emungitur, Gall. *Mouchoir*. Sebastianus Perusinus in Vita B. Columbæ, tom. 5. Mail pag. 351. *: *Reperatque munusculum et Nasister-*

gium consutum propria manu B. Columbæ. Menotus Sermon. fol. 54: *Si sit macula in Nasitergio tuo, oportet ponere in lotritio.*

* **NASO**, Piscis quidam. Ruodlieb fr. 18. vers. 13:

Pisces namque vorant, illos ubi prendere possunt,
Prahnsia, lahs, charpho, tincio, barbatulus, orvo
Alnt, Naso, qui bini nimis vides sunt acerrosi, etc.

Alnt est Capito. Vide *Nasanus*.

† **NASONA**, Species glareæ. Statuta Astensia fol. 32: *Si quis de cetero veterit allcui capere Nasonas vel garavellam vel sablonum in glareâ Fanagri vel burburis, etc.*

* **NASOSUS**, *Nasutus*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Nasosus, qui a grant nés.*

* **NASOYRUM**, Locus, ut videtur, ubi aliquid reponitur et servatur. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 46. ex Cod. reg. 4624: *Quæ extraxerit seu exportaverit alienum canapum vel linum, in et de aliena canaperia, linerea, Nasoyro, exsutorio vel repositoio, solvat, etc.*

* **NASPUM**, Instrumentum ad modum alabri, quod Italis *Naspo* dicitur, factum, carchesii versatilis species, cujus usus describitur in Tract. Ms. de Re milit. et mach. bellic. cap. 39: *Naspum est facile atrahendi, levandi altius omne magnum pondus et agiliter cum pertica aut sude intus ab homine sive hominibus giratur.* Cap. 40: *Hoc quatripes cum Naspo est apprime utilissimum levandi de terra bombardas;... cum suo Naspo possunt pondera altius elevari et facile declinari ad beneplacitum operantis.* Vide infra *Varochium*.

NASSA. Charta Occitanica ann. 1312. in 48. Regesto Tabularii Regii n. 44: *Dedisse et concessisse eidem Bertrando Nassam illam quæ vocatur la Viscontau in Castellania de sancto Makario, cum omnibus quæ ad nos ratione Nassæ illius in præsentii pertinent, et in futurum pertinere poterunt, habendam et tenendam eidem Bertrando et hæredibus suis,.... reddendo inde nobis et hæredibus nostris unam lanceam ad Sporlam in mutatione domini.* Charta ann. 1216. in Tabular. Abbatie Frigidæ montis fol. 88: *Quitavi etiam Nassam dictæ Ecclesie quam contra eam in molendino de Cires reclamabant.*

☞ Nihil impedit, ut opinor, quominus iis in locis *Nassa* intelligatur *Piscaria*. Gall. *Pescherie*, ut intelligi certo debet in Litteris Eduardi III. ann. 1341. apud Rymer. tom. 5. pag. 229: *Querelam dilectorum et fidelium nostrorum Majoris Juratorum... civitatis nostræ Baionæ recepimus, continentem quod ratione... jusdam fortalisii ibidem per ipsum constructi (prope) quandam Nassam sive piscariam, in aqua vocata la Dore, ubi naves et batellæ transire... hactenus solebant.* Notum est *Nassam* esse *Piscatoriis* vasis genus, ex vimine fere contextum, quo, ut habet Festus, *quum intravit piscis, exire non potest*, hinc *piscaria*, *Nassa* generatim dicta; in *piscariam* enim ingressus piscis, ut in *nassam*, evadere non potest.

* Gurges, locus in fluvio coarctatus piscium capiendorum gratia, vulgo *Gort*, alias *Nause*. Libert. villæ de Lunacio dioc. Agen. ann. 1295. in Reg. 48. Charloph. reg. ch. 124: *Dimiserunt medietatem Nassarum seu pisciarum in fluminibus de Garona et de Otto. Ume Nause a prendre anguilles*, in Charta ann. 1310. ibid. ch. 164. Alia ann. 1455. ex Cod. reg. 6956. A: *In medio dicti flu-*

minus Vidassoa est edificata quædam Nassa sive piscaria, vocata Mongelos;.... dictæ piscariæ sive Nassæ alæ pertingunt utrumque extremum dictæ ripariæ. Vide mox Nasserium.

† NACE, NASSE, Eadem notione. Charta ann. 1409. apud Rymer. tom. 8. pag. 580: In qua quidem riparia idem Carolus habet quoddam Nace piscenarium vocatum la Nasse Guissen, dicitis terræ et dominio pertinens, per quæ quidem Nasse et ripariam diversæ mercandisæ... quæ per Nasse et ripariam prædicta transibunt, certum peagium, etc.

† NASSA FOLLARIA. Charta Girardi Hamensium Domini ann. 1145. ex Tabulario Corbeisensis: In tota præfata aqua nec ego nec aliquis piscari poterit, nisi in fossalis castelli mei, et homines de Seancourt inter molendinum de Margellis et molendinum de Seancourt piscari poterunt cum Nassis Follariis. Alia Johannis, Girardi successoris, ann. 1248: Sciendum etiam quod homines de Seancourt, illi tantummodo qui cum Nassis Follariis pedes piscare de jure hactenus consueverunt subtus schusam de Eskenfol, piscari pedes tantummodo cum Nassis Follariis ibidem in posterum poterunt prout debent. Ex adjectis in hac altera Charta verbis pedes tantummodo forte quis suspicabitur, Nassas follarias eas dici, quas homo pedes, sine navicula, in ripa fluvii ponere tantum potest. Erit f. qui suspicetur pro follariis legendum fossariis, a fossis, in quibus nassæ poni consueverunt.

NASSALE. Vide Macapediculum.

NASSELLA, [Navicula, Nacelle.] Vide Naca.

† NASSERIUM. Inventarium Piquet n. 18. cap. 41. de Volta fol. 14. v. ex Archivo Principis de Rohan: Item quoddam Nasserium cum tenemento iunere medio scitum.... confrontans oriente cum flumine Rodani. An legendum Massorium, quod idem sit ac Mansus vel Massa. Utramque hanc vocem vide.

* Eadem notione atque Nassa, nostris Nassier. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 52: Les exposans firent faire un Nassier ou chavissier en la riviere de Hercon.... avec certaines nasses ou cochoiz pour prendre les poissons. Nason, Nassa major, in Charta Phil. Pulc. ann. 1289. inter Consuet. Genovef. Mss. fol. 5. v. Unde diminut. Nasseron, in Libert. villæ de Poilly ann. 1341. ex Reg. 74. ch. 68: Lesquelz habitans ont droit de tendre par touz les travers de ladite riviere à Nassons, à Nasserons et à jonchées. Nasten vero, Navicula species, in Lit. remiss. ann. 1393. ex Reg. 144. ch. 318: Lesquelz comme ilz voulsissent passer la riviere d'Alier, pristrent un petit batel, appellé Nasten.

† NASTAID. Lex Alem. tit. 56. § 2: Liceat illi mulieri jurare per pectus suum, et dicat, Quod maritus meus mihi dedit in potestate, et ego possidere debeo. Hoc dicunt Alamanni Nastaïd. Ubi Editio Heroldi habet Nasthait. Vox composita, ut volunt, ex Næst, sive Næst, hoc est, proximum, et aid, sive eed, i. juramentum; quia, aiunt, nihil corde sive vita propius hominem tangit. [* Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 906.]

† Aliam lectionem tum verbis legis, tum praxi forensi convenientiorem affert Schilterus, scilicet Nachschait, quod significat, inquit, donationem propter nuptias post pacta dotalia, durante matrimonio factam.

NASTALÆ, Josepho, Ἀρπεδώνες: nostris Esquilletes, Germanis Nestel, unde

Nestelen, ut observat Josephus Scaliger Epist. 205. Gloss. Gr. Lat.: Ἀρπεδών, pendiculum, ἀρπεδώνιον, pendiculus, peniculum. Ugutio: Nastale, cingulum, vel fibula quæ restringit pallium circa colum. Vetus Interpres Josephi Annal. 1: Nastale ex utraque parte ejusdem a parte pectoris et scapularum astringit.

NASTOLA, Eadem notione. Tabularium S. Remigii Remensis: Casulam de cendato viridi 1. Nastolam cum margaretis 1. mapulam 1. etc. Infra: Albæ 2. stolæ 2. Nastolæ 2. fanon 2. Occurrit ibi pluries. Hariulfus lib. 3. Chronol. Centul. cap. 3: Vestimentum lineum dominicale 1. Nastolæ ex auro paratæ 2. wanti castanei auro parati 2. etc. Hinc forte Nastro, Itali usurpant pro vitta, fasciola. Dantes:

Ne si parti la gemma dal suo Nastro.

NASTULA, et NASTILA, apud Petrum Comestorem in Histor. Scholast. cap. 63. Exod.: Nastilibus vel Nastulis hinc inde super humeros capitium constringentibus. Adde cap. 64.

* Translat. S. Vandreg. ex Cod. reg. 5506: De lineamine super quod transit (S. Audoenus) et camista et Nastula. Pro xij. Nastulis, xj. sol. in Comput. Ms. ann. 1245.

NASTULUS. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 2. cap. 18: Et tam prælati quam subditi subtilaribus rubets, non Nastulos, sed ligaturas habentibus sint contenti. [Joh. Coleti Glossa in Statuta Trecentia XIV. sæc. fol. 6. edit. 1530: Duo Nastuli seu duæ cordulæ, quibus amictus ante pectus ligatur, significant intentionem et finem.]

* Glossæ Biblicæ anonymi ex Bibl. reg.: Nastuli, dicuntur illæ vittæ subtiles, quæ solent in albis et in superpellicis ad stringendum circa collum; et quandoque improprie ponuntur pro modulis vel nodulis.

* NASTO, [Italis Nastro, ruban: « Pro Nasto aureo posito in circuitu eorumdem frisorum. » (Arch. Secret. Vatic. Intr. et Exit. Camer. 1471-72. f. 93.)]

* NASTRUM, [Ital. Nastro, Gall. Ruban: « Pro Nastro auri, seta, filo et factura. » (Mandat. Camer. Apost. Arch. Vatic. an. 1439-1443. f. 12.)]

1. NASUS. Charta Silonis Regis Ovetensis in Hispania ann. Ch. 777. apud Sandovallium: Calicem argenteum, et patenam, cum aquamanili, et cum suo Naso, etc. Ubi ita reddit Sandovallius: con aguamanil, y con su pico. Puto legendum vaso, seu vase, hoc est, pelvi. Vide Vassus.

† D. Châtelain in suis Notis ad Martyrologium Romanum pag. 439. retinet Naso, qua voce calamum intelligit, quo fideles ad hauriendum sacrosanctum Christi Domini sanguinem olim utebantur. Hanc interpretationem confirmat verbis mox sequentibus: Serviet ad dandum sanguinem Domini populo. Dein addit calamum hunc sacrum non ita absurde dici nasum. 1. Quod nasi formam utcumque referat; 2. Quod eo Christi sanguinem suggerent, ut naso ducimus aerem. Nec prætermisit quod in veteribus vasorum sacrorum enumerationibus, ut hic Nasus, sic calamus aut Pugillar calici et patenæ subjungi consuevit. Vide Pugillares et Canna argentea in Canna 4.

NASI ABSCESSIO. Vide Denasatus.

* 2. NASUS, Nasum suum digitis per summitatem tenendo, injuriam expiabant in jure Normannico. Consuet. Norman. part. 2. cap. 20. ex Cod. reg. 4651:

Quod si tali convicto querela fuerit procreata, et querelatus super hoc confessus fuerit vel convictus, per justitiarium debet graviter per pecuniam puniri, et passo per injuriam, per obprobrium corporale debet taliter emendare, quod Nasum suum digitis per summitatem tenebit, et sic dicet: Ex eo quod vocavi te latronem, homicidam,.... mentitus fui, quia hoc crimen in te non est, et ore meo quo illud protuli, me mendacem exhibui; et hoc sollempniter debet fieri in assisiis, vel in ecclesia die sollempni.

† 1. NATA, ut Natta, Gall. Natta, Storea. Usus Fontanell. MSS.: Veniam accipiant super natam. Codex MS. Montis S. Michaelis: Tenetur etiam invenire junctum.... et Natas in choro. Reformatio Monasterii Castrensis ex Archivo S. Victoris Massil.: Helemosinarius faciat Natas in claustris.

* 2. NATA, Idem quod Noa 1. Locus pascuus, sed uliginosus, et aquis irriguus. Arest. parlam. Paris. ann. 1536. ex Tabul. de Chissé in Turon.: Item unam aliam terræ petiam... ex alia (longitudine) Natis, Gallice aux noues, ejusdem mediolaris contiguum.... Item unam prati et Natæ petiam, etc. Vide infra Natorium 2. et Noa 1.

1. NATALE, Conditio, status, dignitas. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 64: Si quis de homicidio accusetur, et idem se purgare velit secundum Natale suum, etc. Id est, productis testibus suæ conditionis. Cap. 68: Si quis liber aut servus occidatur, Natalis sui prætio legitime componatur, etc. Adde cap. 69. 75. 76. Pælium nativitatibus, cap. 88. Natalium, in Legibus Edwardi Confessoris. [Secundum Notalicam meam, in Testamento Nobilis Johannis Thomassini Equitum armorum Regis Capitanei ann. 1452. ex Schedis Presidis de Mazaugues.] Vide Pælium.

2. NATALE, Γενέθλιον, in Gloss. Gr. Lat. Ammonius Grammaticus: Γενέθλια ἐπὶ τῶν ζῴωντων,.... γενέσια ἐπὶ τῶν θεοηρώτων, ἐν ἡ ἕκαστος ἡμέρα τετελεωμένη. Præfat. ad Libellum precum Marcellini et Faustini pag. 11. de Damaso PP. Quos etiam cum ad Natale suum sollempniter invitasset, etc. Senator lib. 8. Epist. 33: Qui ad Natale S. Cypriani religiosissime venerant peragendum, etc. Lex 5. Cod. Th. de Spectacul. (15.5.): Dominico, qui septimanæ totius primus est dies et Natale, etc.

3. NATALE, Acclamatio nostris olim familiaris in æticia publica, Noel, Noel! Frodoardus de Pontif. Roman. in Leone III:

... Proceres præconia Christo
Læta ferunt, Regique poli Natale frequentant.

Chronicon Beccense an. Dom. 1390: Receptus cum gaudio magno, cunctis clamantibus Noël, Noël. Vide Monstrelleum 1. vol. pag. 32. 52. 125. 147. 208. etc. Berrium in Hist. Caroli VII. ann. 1437. et ibi Andr. Duchesnum, Chronicon Scandal. Ludovici XI. Doronvilleum pag. 271. Histor. Arthuri Ducis Britan. pag. 7. etc.

† Hujusmodi usus etiamnum viget apud Rotomagenses, die Ascensionis Domini, in celebri illa processione, in qua vincetus unus dignus morte cum sociis suis, si quos habet, tribus vicibus S. Romani capsam sublevat, in absoluteionis signum, toties acclamante populo Noel Noel Noel.

* Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 94. ubi de baptismo Caroli VI: Cum maxima multitudine plebis acclamante

cum gaudio magno, Noe, Noe. Hinc Jeux de Noel appellati, qui diebus lætitiæ publicæ agebantur. Vide supra Ludus Natalis.

* 4. **NATALE**, nude dicitur Festum Nativitatis B. M. V. Charta ann. 1237. in parvo Reg. S. Germ. Prat. fol. 47. col. 2 : *Actum anno Domini 1237. die Jovis post Natale mense Septembris.* Sed nescio quis festus dies significetur in Lib. nig. prior. S. Petri Abbavil. fol. 34. v° : *Lesquelz capellain en recepent xxx. sols l'an de Noel bacre, alias Noel le bruyant.*

† **NATALIA**, Oblationes pro baptismo, Gallic. *Nataux*, ut in Chartulario Gemeticensi tom. 1. pag. 34 : *Nous tenons... le patronage et presentation de l'Eglise paroissiale de S. Vaast dudit lieu ou diocèse de Rouen... et la moitié des sepultures, Nataux, offrandes et oblations, qui se font chaque jour de l'an en ladite Eglise.*

* **NATALICIA**, Conditio, status, dignitas. Vide *Natale* 1.

† 1. **NATALICIMUM**, Nativitas, natalis dies. Anno a Dominico Natalicio 1476. apud Madox Formul. Anglic. pag. 336.

* 2. **NATALICIMUM**, Donum, quod alicui die ejus natalitio offertur. Censorin. de Die natali cap. 1 : *Natalicii titulo tibi mitto.* Vide ibi Lindenborg.

1. **NATALIS**, Festus dies Sanctorum a Christianis cultus. Beletus de Divin. off. cap. 4 : *Nativitas proprie appellatur festum illius Nativitatis, qua est in carne et in mundo, ita ut hinc solum dicatur Nativitas Christi, B. Mariæ, et Joannis Baptistæ, quod horum Nativitates duntaxat ab Ecclesia celebrantur. Natalis, vel Natale, et Natalitium vocatur Sanctorum ex hoc sæculo commigratio : quia ut sæculo et mundo moriuntur, ita tunc cælo nascuntur.* Adde Amalarium lib. 4. de Eccles. offic. cap. 35. Rabanum lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 43. Honorium Augustod. lib. 3. cap. 17. et Durandum lib. 7. cap. 1. n. 18. Smyrnenis Ecclesia apud Eusebium lib. 4. Hist. Eccl. cap. 15. diem mortis S. Polycarpi *γενέθλιον* *ἡμέραν* vocat : *diem passionis* vertit Rufinus. S. Augustinus Serm. 10. de Sanctis : *Digne Natalem istorum colimus, quos beatus æternæ vitæ mundus edidit, quam mundo maternorum viscerum partus effudit.* Idem in Psalm. 39 : *Mortis in quas Pagani sævierunt, in illis hodie reficimur, Natalem Martyrum celebramus, exempla Martyrum nobis proponimus.* Eusebius Gallicanus sive Cæsarius Homil. 50. de S. Genesio : *Beatorum Martyrum passionis, Natales vocamus dies, quando eos martyrii vita et Gloriæ fides, dum ingerit morti, genuit et æternitati, et perpetua gaudia brevi dolore parturit,* etc. Paulinus Natali 3. S. Felicis :

Venit festa dies cælo, celeberrima terris,
Natalem Felicis agens, qua corpore terris
Occidit, et Christo superis est natus in astris,
Cælestem nactus sine sanguine Martyr honorem.

Philippus Eystetensis in Vita S. Willibaldi cap. 11 : *O quam optabilis est illa dies Sanctis et Dei fidelibus, in qua etsi moriuntur mundo, nasci tamen feliciter incipiunt in cælo ! Et ideo sancta mater Ecclesia hunc diem non mortem, sed Nativitatis appellat, quia post mortem carius gaudia incipiunt possidere æternæ hereditatis.* Adde Petrum Chrysologum Serm. 129. Nicolaum PP. ad Consulta Bulgaror. cap. 5. Radulphum Flaviniac. lib. 4. in Levit. cap. 2. etc.

NATALIS, vox etiam usurpata in festo Translat. Reliquiarum. Martyrologium S. Hieronymi : 4. *Non Aug. in Antiochia*

Natalis reliquiarum Stephani Protomartyris et Diaconi, etc. Ita

NATALIS CALICIS, Dies Cœnæ Domini appellatur, cujus nomenclaturæ rationem affert Eligius Noviomens. Episcop. Homil. 10 : *Vocatur hæc dies Cœna Domini : vocatur et Natalis Calicis : et merito talibus præfulget miraculis, quia hæc eadem die mysticum Pascha Dominus cum Discipulis celebrans, Sacramenta Corporis et Sanguinis sui illis atque per illos nobis tradidit, et ipse celebrationis initium fecit.* Vita S. Genovefæ num. 33 : *A die sancto Epiphaniæ, usque ad Natalem Cœnæ Calicis, qui est Domini, etc.* Ratramnus Monachus Corbeiensis lib. 4. contra Græcos, cap. 3. ex Vita S. Silvestri PP. : *Natalem Calicis similiter ut diem Dominicum habere debemus, in quo sacrificium Domini Corporis et Divini Sanguinis ab ipso Domino celebrationis sumpsit initium.* Græca Eusebii, cui Vitam S. Silvestri adscribit Ratramnus, ut et aliquot Codices MSS. profert eadem Vita a Combesio edita pag. 268. quo loco *πέμπτη ἡμέρα* vocatur, quæ *Natalis Calicis* Ratramno. Petrus Blesensis, qui in Codd. MSS. *Pictor* cognominatus, in Tract. de S. Eucharistia cap. 13 :

Hoc in Natali Calicis non est celebratum,
Quando pascha novum vetus est post Pascha dicatum.

Exstant Homiliæ in Natalem Calicis ab Avito Viennensi conscriptæ fragmenta, inter illius opera. *Natalem Calicis*, pro ipsa divina Eucharistia usurpat Paschas Abbas Corbeiensis, de Corpore et Sanguine Dom.

NATALIS SAGRAMENTI, lib. 1. Sacrament. Eccl. Roman. n. 1. sed et *γενέσις* quasvis rerum memorabilium seu illustrium memorias annuas vocabant. Ita Sozomenus lib. 6. cap. 2. ait, *γενέσις* *σεσημασ* sub Valentiniano quotannis celebrasse Alexandrinos, seu forte publicarum Litaniarum ob istum terræ motum institutionem.

NATALES, Quatuor præcipuæ anni festivitates, nostris *Jours Nataux*. Charta Pontii Episcopi Atrebatensis in Tabulario S. Bertini : *Singulis annis 20. solidos cursalis monetæ reddere tenebitur 4. Natalibus, scilicet in festo omnium SS. 5. sol. in Natali Domini 5. sol. in Pascha 5. sol. et reliquos 5. sol. in Pentecoste.*

* Charta Nic. I. Camerac. episc. ex Tabul. S. Crucis Camerac. : *Ita quidem quod in solemnibus diebus, qui Natales vulgo dicuntur, etc. Redit. comitat. Namurc. ann. 1289. ex Reg. Cam. Comput. Insul. sign. Le papier aux ayselles fol. 23. v° : Encor i a (à Spies) li cuens iij. fiés l'an, à iij. Nautaux de l'an, iij. plés, k'on apele plés centains, c'est à chacun Natal j. plait.*

NATALIS, Dies sollemnis, seu anniversarius, quo quis in dignitate quapiam inauguratus est. *Natalis imperii*, apud Capitolinum in Pertinace, et Eumenium Paneg. 9. *Natalis Valentiniani purpuræ*, in Laterculo Silvii. *Natalis adoptionis*, apud Spartan. in Adriano. Lactantius de Mortib. Persecutor. num. 46 : *Statuit Imperator prælium diei Kalendarum Maiarum, quæ octavum annum nuncupationis ejus implebant, ut suo potissimum Natali vinceretur.* Ita Sixtus PP. in Epist. ad Cyrillum Alexandrinum anno 430. et in Epist. ad Joannem Antiochenum, Hilarus Papa in Ep. 2. ad Episcopos Tarraconens. provinciæ, S. Ambrosius Ep. 60. ad Felicem Comensem, Augustin. Ep. 255. Paulinus Ep. 16. Gregorius M. in libro Sacram. Fortunatus lib.

5. Poem. 3. Ennodius dict. 1. Anastasius in Hadriano I. Hadrianus II. Epist. 11. ad Actardum, Leo VII. in Epist. post Chronicon Reichersp. pag. 17. lib. 1. Sacrament. Eccles. Rom. cap. 97. 98. 101. lib. 3. cap. 37. Diurnus Rom. cap. 3. tit. 13. Testamentum Aldrici Episcopi Cenoman. in illius Vita pag. 51. 54. 92. Et hinc

NATALIS CATHEDRÆ PETRI, cujus festum agunt Christiani, de quo sic Augustin. Serm. 15. de Sanctis : *Institutio solemnitas hodiernæ a senioribus nostris Cathedræ nomen accepit, ideo quod primus Apostolorum Petrus hodie Episcopatus Cathedram suscepisse referatur. Recte ergo Ecclesie Natalem sedis illius colunt, quam Apostolus pro Ecclesiarum salute suscepit.* Vide Turneb. lib. 23. Adv. cap. 4. Baron. ad Martyrol. 3. et 13. Jan. Rosweidum ad Paulini Ep. 16. Bollandum ad 18. Januarii, Livineium ad Paneg. pag. 332. etc.

☩ Solemnis erat Episcoporum, ac præsertim Romanorum Pontificum Natalis seu anniversarius ordinationis dies, atque ad eum celebrandum Consacerdotis suos, hoc est Episcopos invitare solebant, eosque solos ex more, nisi honoris ergo quandoque Presbyteri invitarentur. Hæc patent ex Epistola 20. S. Paulini ad Presbyteri ad Delphinum num. 2. ubi loquens de Anastasio PP. ait : *Ad Natalem suum, quod Consacerdotibus suis tantum deferre solet, invitare dignatus est.* Aderant autem hisce festivitatis Episcopi non pauci, ut constat tum ex illa venerabili Synodo, quam Natalis Sixti PP. dies favente Domino congregavit, ut ipse loquitur in Epistola ad Cyrillum jam laudata, tum ex pluribus Sermonibus, quos Natalibus suis ad Episcopos habuit Leo M. Sic Sermone I. cap. 3 : *Cumque hanc venerabilium Consacerdotum splendidissimam frequentiam video, angelicum nobis in tot sanctis sentio interesse conventum.* Exinde celebratam illam ad B. Petri gloriam refert, ut et Sermone 3. quem sic claudit : *Illi ergo hunc servitutis nostræ Natalitium diem, illi adscribamus hoc festum, cujus patrocinio sedis ipsius meritum esse consortes.* Simili modo loquuntur Sixtus et Hilarus citatis epistolis.

NATALIS TEMPLI, BASILICÆ, seu ejus dedicationis, in Sermone de Dedicatione Ecclesie edito a Jac. Petito.

† 2. **NATALIS**, Patria, Gall. *Pays natal*. Vita MS. S. Winwaloei : *Natalem autem propriam linguentes, coacti acriter alienam petivere.*

† 3. **NATALIS**, Fraternalis, vel naturalis. Gesta Consulium Andegav. tom. 10. Spicil. Acheriani pag. 489 : *Sulpitius vir prudens armisque strenuus fuit, cujus frater Lisoius non inferior virtute existit, qui ita Natali amicitia erant conjuncti, ut eorum vita ab omnibus laudaretur.*

† **NATALITIUM**, Vide *Natale* 1. et *Natalitium*.

† **NATALITIUS** DIES. Vide *Natalis* 1.

† **NATATA**. Vide *Chatasiarares*.

† **NATATICUM**. Vide *Navaticum*.

NATATORIA, Piscina, in Gloss. Lat. MS. Regio, [et in Auctario Janssonii, ad Glossar. Isid.] *Natatoria Siloe*, Joann. cap. 9. *Κολυμβήθρα* in Gr. [quam vocem Græcam idem Interpres *Piscinam* reddidit cap. 5. v. 4. et 7. Ambrosius autem hic modo *natatorium* usurpat, modo *Piscinam* cap. 4. de iis qui myst. init.] Glossæ Græc. Lat. : *Κολυμβήθρα, Piscina, Natatura*, leg. *Natatoria*. Vide Sidonium lib. 2. Epist. 2.

1. NATATORIUM, Fons Baptismatis, *κολυμβήθρα*. Hist. Miscella in Zenone: *In Natorio sancti Martyris Barlaæ*.

* 2. NATATORIUM, Idem quod supra *Nata* 2. Locus pascuus, sed uliginosus, et aquis irriguus. Charta Hug. episc. Autiss. ann. 1185. in Charta Pontiniac. lib. 5. ch. 18: *Bertrannus de Salliniaco et Walterus filius ejus... dederunt quicquid, tam in plano quam in nemore apud ulmeta, quæ sunt juxta Natoria S. Aniani. Alia Manas. episc. Aurelian. ann. 1177. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 521: Præterea Natorium vel noam semoris (vel senioris) Tellei sub annuo censu xij. denariorum præscripti canonici S. Evurtii possidebunt.*

† NATATUS. Charta Piscatorum Massil. ann. 1451: *Petierunt quod valeant visitare tonairas omnes, quotiescumque voluerint ut sint stagnæ et Natatæ, hoc est, suberis frustis seu particulis instructæ ex una parte, ut natent, et ex alia plumbi globulis, ut in profundum descendant ex ea parte, ut in retibus passim videmus.*

* NATELLUS, dimin. a Natus, puerulus. Vita S. Claræ tom. 2. Aug. pag. 767. col. 1: *Sancta et gloriosa virgo Clara, redde mihi miserum filium meum. Redde, ait, redde infelici matri Natellum. Neino, pro Nain, petit infant, in Lit. remiss. ann. 1426. ex Reg. 178. Chartoph. reg. ch. 421: *Huguenin Sauleu dist au suppliant qu'il n'estoit que ung Neino, qu'il lui tordroit le nez, si qu'il lui en ferait saillir le lait.**

* NATES PERCUTERE, Usus apud Italos in cessione bonorum. Vide supra in *Cessio*.

† NATHA, Gibbositas. Vide in *Natta* 2.

† NATHINEUS, Dedititius. Vide *Nathineus*.

† NATHWITE. Charta Anglicana: *Quod nec dictus Philippus de Avery, nec hæredes sui de cætero petere possint aliqua tallagia, nec etiam francum plegium, nec etiam aliam demandam, quæ vocatur Nathwite. Thomas Blount in Nomolexico suspicatur vocem derivari a Saxonico Ny-S, Nequitia, et Wite, Pœna, mulcta, adeo ut idem sit quod *Lairwita*. Vide in hac voce.*

NATICÆ, Clunes, Ital. *Natiche*, præsertim Danti in Inferno cant. 20. Vetus Interpres Moschionis apud Scaligerum in Epistolis: *γλοιστολ, Naticæ*. Glossæ Græc. Lat.: *Ηυγή, Natica*. [S. Ambrosius de Noe et Arca cap. 7: *Latera, Naticæ femora et crura mensuræ latitudinem ipsa specie significant.*]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Natica natulæ, dim. nates, ancas, Prov. Tract. Ms. de Re milit. et mach. bellic. cap. 150: *Habens cornuum, remum, ac corio caprino cinctus super Naticas conflato, vadit ac supernat per pelagum sive flumen. Hinc nostris alias *Nache, Nage et Naige*. Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 95. Chartoph. reg. ch. 58: *Le suppliant courroucié et esmeu feri ledit Guillot Longuet de sa main deus ceps sur les Naches. Aliæ ann. 1385. in Reg. 126. ch. 248: *Lequel Robert prist ledit Tassin et le bati sur les Naches ou sur les fesses d'unes verges. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Nage, fesse, nates. Charta Auberti abb. Castr. ann. 1247. ex Chartul. Campan. fol. 343. col. 1: *La femme qui dira vilonie à autre, si comme de putage, paiera 5. s. ou ele portera la pierre toute nue en sa chemise à la procession, et cele la poindra après an la Nage d'un aguillon. Lit. remiss. ann. 1387. in Reg. 132. ch. 65: *L'exposant prist*******

*ledit Adenin, qui estoit enfant de l'aage de douze ans ou environ, le rebrassa par derriere et lui donna plusieurs ceps de la pause sur ses Nages. Aliæ ann. 1426. in Reg. 173. ch. 455: *Le suppliant fery Jehan Husson ung cop ou vif braon de la Nage. Aliæ ann. 1451. ex Reg. 185. ch. 106: *Le suppliant frappa par chaude cole icelle Agnès deux ou trois coups, tant en l'un de ses bras que ès Naiges, d'un petit coustel qu'il avoit. Vide supra *Naca*.***

* NATICIDIUM, Flagrum natibus exceptum, apud Scioppium.

* NATIMEATO. Charta ann. 1043. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1080: *De isti rebus, quæ superius legitur, omnia ex omnibus tollere vel suptrære aut minuire voluerit, sit Natimeato et maledicto, etc. Ubi aliæ similes Chartæ habent, *Anathematizatus*.*

† NATINARI, *Negotiari*. Gloss. Isid. ex Festo, apud quem: *Natinatio, negotiatio et Natinatores*, (Negotiantes vel Negotiatores, ut supplendum videtur, et) *ex eo seditiosi. Natinare dictum pro natare, docet Martinus in Lexico, exponitque *More natantium semper in negotiis fluctuare*: ubi et illud Catonis: *Audito tumultu Macedoniæ Etruriam et cæteros Natinare, redditur tumultuari.**

† NATINEUS, Acolythus. Vita S. Hugonis Monachi Eüdensis, sæc. 5. Benedict. pag. 94: *Sicque ex more ecclesiastico gradatim sacratus processit usque ad Natinei officium; et licet in minoribus gradibus adhuc constitutus, tamen ipsis reverentissimis Sacerdotibus erat admirandus. Vitæ scriptor alludit ad vet. Testamenti *Nathinæos* seu Gabaonitas perpetuo famulitio addictos decreto, de quo Jos. cap. 9. tumque dictos *Nathineos*, cum David constituit ut Levitis servirent, sicut Levitæ Sacerdotibus scilicet ab Hebræo נתינים, Dedititii, ministri, servi publici. *Nathinæi* memorantur lib. 1. Paralip. 9. 2. et passim apud Esdras. Quidam legunt *Nathinæi*. Leg. *Nithenæi*.*

* NATINNEUS, Minister Inferioris ordinis inter ecclesiasticos. Codex Ms. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 62. col. 2: *Induunt se omnes pariter sacerdotes et levitæ, Natinneique sacris optimisque vestimentis, et procedunt caute. Vide *Nathineus*.*

* Hinc forte *Natier* inter officiales nauticos infimi subselli recensetur, in Reg. *Pater* Cam. Comput. Paris. fol. 180. r.º: *Item comites prenoient chascun vj. l. le mois et pour despens xxx. solz... Item Natiers iij. l. le mois et pour despens xxx. solz.*

1. NATIO, Nativitas, generis et familiaris conditio. Lex Longob. lib. 1. tit. 9. § 16: *Pro homine libero secundum Nationem suam. Adde Edictum Rotharis Regis Long. tit. 77. § 3. [*] Roth. 377. 98.] Hinc emendandæ vet. Glossæ: *Navitio, yeveá*. Legendum enim *Natio*. [Gesta Trevir. Archiep. apud Marten. Ampliss. Collect. col. 383: *Nam propriam occultæ Nationis fratrem, qui propriam uxorem occulte interfecerat spe solemnioris obtinendæ, licet ab Archiepiscopo pro fratre esset reputatus, supplicio rotali interimere permisit.*]*

† 2. NATIO, Agnatio, cognatio, familia. Chartularium Matiscon. fol. 25: *Dat mansum cum mancipiis illic commanentibus, cum Natione eorum.*

* Charta ann. 1029. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 343: *Ordinamus, ut semper qui major fuerit ex Natione, habeat ipsam ordinationem. Natione, eadem acceptione, in Pacto inter*

Rob. comit. Droc. advocat. monast. S. Valer. et monachos ejusd. monast. ann. 1321. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 290: *Item du debat meu pour les frans de la Nation de S. Walery, sur che que les gens dudit conte disoient que il devoient estre appelle, quant aucuns veul prouver que il est de ladite Nation. Id est, de iis qui de familia monachorum habebantur.*

3. NATIO, pro *Natalio*, apud Celsum lib. 3. cap. 24. qua scilicet æstate utebantur veteres, ut balneis hieme. Vide eundem cap. 21. ejusdem libri, et lib. 4. cap. 5.

* 4. NATIO, Regio, Gall. *Païs, contrée*. Chron. Anglic. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 26: *Qui (Aurelius) fœdere inlito, dedit eis vitam et Nationem juxta Scotiam. Vide infra *Naturalis* 3.*

† 1. NATIONES, in quas *Studiorum*, seu *Academiæ* Scholastici dividuntur, quæ in singulis quaterno fere semper definiuntur numero; verbi gratia *Parisiensis* quatuor nationibus constat, *Franciæ, Picardiæ, Normanniæ, et Germaniæ*, quæ olim *Angliæ* dicebatur. Ita in *Privilegiis Academiæ Viennensis* in Austria ab Alberto III. Duce Austriæ concessis ann. 1384. eadem Universitas in quatuor partes, quas *solutum est Nationes vocari, ad instar Parisiensis studii* dividitur, in *Nationes* scilicet *Australium, Rhenensium, Ungariæ, et Saxonum*. Vide *Lambecium* lib. 2. Comment. de Bibl. cæsar. cap. 5. et *Histor. nuperam Academiæ Parisiensis*. [*] Savin. *Histor. Jur. Rom. med. temp. tom. 3. cap. 21. § 71. et 127.*]

* 2. NATIONES, *Plebei*. Charta ann. 1059. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 15: *Testificor etiam omnia dona, quæ, me præsentè, volente ac rogante, barones, milites et Nationes terræ meæ eidem ecclesiæ in elemosynam liberam contulerunt, etc.*

* NATINENUS, Usque ad nates. Vita S. Corbin. tom. 3. Sept. pag. 293. col. 2: *Femur ejus dextrum ita flectebatur, ut calcaneum ejus Natinnenus rigeatur.*

1. NATIVITAS, Annonæ abundantia, fructuum collectio, Gallis *Recolte*. Gregorius M. lib. 1. Ep. 70: *Tantum hic parva Nativitas fuit, ut nisi... frumenta de Sicilia congregentur, fames vehementer immineat. Vide *Nascentia*.*

2. NATIVITAS, Dies Sancti natalitius. *Martyrum nativitates*, in 1. Indice Concilii Cloveshoviensis ann. 747. cap. 13. Vide *Natalis* 1.

3. NATIVITAS, Ingenuitas, sinceritas, quomodo *Naiweté* dicimus. *Dinamius Patricius* in Vita S. Maximini Episc. Regiensis: *Nam ut mysticæ actionis ejus insignia nihil habeant ambiguum, nihilque ex iis vulgaris assertio fabulosum efficiat, aut de Nativitate suspectum, quæ ab illo facta sunt et comprobata, veridico sermone narranda sunt. Vide alio sensu in *Nativus*.*

* *Niceté* vel *Nicheté*, nostris. *Simplicitas, imbecillitas*. Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 147. Chartoph. reg. ch. 340: *Le suppliant par Niceté et jeunesse fust par nuit en l'ostel de Jehan du Jat et de Guillemette sa femme, laquelle il prinst outre le gré d'elle et de sondit mary. Guignevilla in Peregr. hum. gen. MS.:*

Et toi je ne voi que sottie,
Et Nicheté et musardie.

* Hinc *Nice* in *Nidering*, et *Niche*, pro *Stolidus, ineptus*. Le *Roman du Chevalier au Barisel*:

Il n'espargnoit sage ne Niche.

Unde etiam *Nichement*, pro *Follement*, ut apud practicos, id est, Præter jus et æquum, in Consuet. Bellovac. Bellom. Mss. cap. 61. et 64. Vide *Nidasii*.

* Huc quoque pertinet vox *Nigosseurement*, Inepte, inscienter, in Lit. remiss. ann. 1478. ex Reg. 206. ch. 1022: *Iceillui Petit dist au suppliant, veex cy une lettre bien Nigosseurement faicte. Et lors ledit suppliant demanda pourquoy; et ledit Petit lui dist qu'il y avoit beaucoup plus de terres declarées dedans qu'il n'en estoit contenu au nombre d'icelles.*

4. **NATIVITAS**, Corporis habitus, dispositio, temperamentum, qua notione utitur Gariopontus in *Passion*. lib. 4. cap. 4.

† 5. **NATIVITAS**, Secunda ex novem partibus Hostiæ in Missa Muzarabica. Vide *Hostiæ fractio* in *Hostia* 1.

† 6. **NATIVITAS**, Servitus. Vide mox in *Natiuus*.

† 7. **NATIVITAS**, Ætas, tempus a *nativitate*, ab ortu. Inscriptio vetus apud Gruterum 712. 11: *Variæ Iucundæ defunctæ anno Nativitatis XVIII. Nativitas* pro ortu seu natali die, quæ desideratur apud melioris notæ Scriptores, passim ab aliis usurpatur, ab Ulpiano, leg. 1. dig. ad munic. (50. 1.) Minutio Felice pag. 143. Tertulliano de Anima cap. 39. Claudio Mamerto in Hymno *Pange lingua gloriosi Lauream certaminis*, et aliis recentioribus passim. Jacobus 3. 6: *Lingua... maculat totum corpus et inflammat rotam Nativitatis nostræ.* φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, in Græco, hoc est totum vitæ nostræ cursum sive circumulum accendit, seu corrumpit actiones universas.

SECUNDUM SUAM NATIVITATEM COMPOSERE, in Capitulari 3. ann. 913. cap. 6. 7. Vide *Weregeldum*.

* *Nostris Nascion* alias, pro *Naissance*. Lit. remiss. ann. 1415. in Reg. 168. Charthoph. reg. ch. 294: *Dès le temps de sa Nascion le suppliant a esté entaché d'une maladie contagiense, que l'en appelle le grant mal.* Sed et pro Ipso in utero materno conceptu usurpatur a Bellomaneiro Ms. cap. 18: *Tiex batardies, si sont aucunesfois si couvertes, que on n'en puet pas bien savoir le vérité, et aucunesfois que la vérité est seuee par l'apparanche dou tans de la Nascion, etc.*

† **NATIVITUS**, A *nativitate*, ab ortu. Tertull. de Anima cap. 12: *Ingenitum, insitum et Nativitum proprium.* Ibid. cap. 39: *Quæ omnia Nativitum animæ collata.*

† 1. **NATIVUM**, *Natum, genitum*, Otoni Frisingensi. Locum vide in *Gemium* 2.

2. **NATIVUM**, pro *Natalis* festo. In *Nativo S. Mariæ*, in Hepidanni Annalibus Goldastinis.

NATIVUS, Oriundus, quomodo *Natif* nostri dicunt. *Natiu*, apud Littletonem. Catholicon parvum: *Nativus, Natif*. Hincmar. Remensis Ep. 7. ex Labbeanis, de Hincmaro Laudunensi Episcopo: *Nam Attrabatis, Viromandis, et Bononia, ex cujus territorio es Nativus, etc.* Vita S. Udalrici Episc. Augustensis: *Ab eo interrogatus de qua provincia vel civitate esset Nativus: qui respondens dixit, De provincia Alamannia, et de civitate Augusta oriundus sum.*

NATIVI, Servi glebæ, origine et *nativitate*, eoque ipsi dominis suis obnoxii, Anglis *Nicfes: Naifs*, in Legibus Willelmi. Nothi vernaculis cap. 23. *Neifs*, Littletoni sect. 286. 287. cui proprie ita dicuntur ancillæ, seu servituti obnoxii, ut e contra viri, *Villani. Nativitate servi*,

in Legibus Henrici I. Regis Angliæ cap. 70. Le Roman du Renard MS.:

Car cil qui sunt serf par Nature,
Ne sevoit garder mesure.

Bracton. lib. 1. cap. 6. § 4: *Servi aut nascuntur, aut fiunt. Nascuntur autem ex Nativo et Nativa alicujus copulatis vel solutis, etc. Item nascitur servus qui ex Nativa soluta generatur, quamvis ex patre libero, quia sequitur conditionem matris, quasi vulgo conceptus. Item dicitur servus natione de libero genitus, qui se copulavit villanæ in villenagio constitutæ, sive copula maritalis intervenerit, sive non. Eadem habet Fleta lib. 1. cap. 3. Adde eundem Fletæ Scriptorem lib. 2. cap. 51. et Rastallum verbo *Nativo habendo*. Indulphus pag. 875: *Et si quis hominum Nativorum suorum, vel native de iis tenentium, aliquod delictum fecerit, etc.* Ejusmodi Nativorum mentio fit apud Thomam Walsinghamum pag. 258. 261. in Chartis variis tom. 1. Monast. Angl. pag. 372. 603. tom. 2. pag. 56. 93. 94. 174. 243. 837. 976. [apud Thomam Madox Formul. Anglic. pag. 349. 417. 418.]*

SEQUELA NATIVORUM, Cowello appellatur *Regale privilegium*, quo qui *fruitur, habet Villanorum, i. servorum et mancipiorum intra feudum suum propaginem, et potestatem de illis, ut de cæteris suis, seu liberis, seu bonis mobilibus vel immobilibus pro libito disponendi.* Vide in *Theam*. [Charta ann. 13. Edwardi III. Regis Angl. apud Thomam Blount in Nomolexico v. *Neif*: *Sciant præsentis et futuri, quod ego Radulphus de Combewel, Miles senior et dominus de Lambeley, dedi domino Roberto Vicario de Dedeling Beatricem, filiam Willelmi Hervy de Lambeley, quondam Nativam meam, cum tota sequela sua, cum omnibus catalis suis perquisitis et perquirendis, habendam et tenendam prædiciam Beatricem, cum tota sequela sua, et omnibus catalis suis, et omnibus rebus suis perquisitis et perquirendis, predicto domino Roberto vel suis assignatis libere, quiete, bene et in pace perpetuum. Ita quod nec ego predictus Radulphus et heredes mei, sive assignati mei aliquid juris vel clammii in predicta Beatrice, vel in catalis suis, sive in sequela sua, ratione servitutis vel Nativitatis, de cetero exigere vel vindicare poterimus, sed quieta sit et absoluta de me et heredibus meis, seu assignatis meis, ab omni onere servitutis et Nativitatis imperpetuum.]*

PLACITUM DE NATIVIS, id est, de servis fugitivis a veris dominis suis, ad Vicecomites pertinere dicitur in Regiam Majest. lib. 1. cap. 3. § 4. Adde lib. 2. cap. 11. 12. et Quoniam Attachiamta cap. 56. ubi plura de ejusmodi Nativis. Charta Eadredi Regis tom. 1. Monastici Angl. pag. 169: *Et præcipio quod omnes homines fugitivis, quos iidem Monachi, et testimonium 4. vel 5. hominum fide dignorum coram Vicecomite in patria, in qua tales manent, possunt affidare suos Nativos esse, reducantur per prædictum Vicecomitem in Abbatiam eorum cum omnibus catalis et sequelis eorum.*

NATIVITAS, Servitus, *Naiverie*, in Legibus Willelmi Nothi vernaculis cap. 23. Quoniam Attach. cap. 56: *Si autem nativi domino suo negent Nativitatem suam, sive bondagium, etc.* Occurrit ibi pluries. Acta S. Erconwaldi Episcopi n. 20. de quodam captivo: *In hunc modum est exorsus: Deus, quem nemo petit in vanum nisi vanus, Nativitatem meam evacua, etc.* Id est, servitutem, seu captivitatem. Apud Rabbertum de Casibus

S. Galli pag. 48. *Nativitas* alia videtur notione accipi: locum expende.

NAYVITAS, Idem quod *Nativitas*, *Nativa servitus*. Fleta lib. 4. cap. 2. § 8: *Quod dicitur de his, qui in Nayvitate sunt procreati.* Lib. 5. cap. 5. § 39: *Liberatus fuit a Nayvitate cum tota sequela sua quocunque modo liberationis.* Adde Radulphum de Hengham in Parva cap. 8.

* **NATOTS**. [Vide *Medalho*.]

NATRIX, Serpens, hydrus, Columellæ lib. 1. cap. 5. Gloss. Lat. Gr.: *Natria, βῆα, ἰγθῶς εἰδῶς.* Nonio cap. 1. num. 334: *Natrices, angues natantes.* Sulpitius Severus lib. 3. de Vita S. Martini: *Serpens ipsum flumen secabat, et ripam, in qua constitueramus, adnatabat.* Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini:

Obvius ecce venit Serpens adnando per amnem,
Pectoris impulsu sulcans vaca renigæ cauda.

Althelmus de Laude Virginitatis cap. 20:

Dum contempserunt Christo famularier uni,
Natricis horrendi cultum præstare putantes.

Cap. 45:

Quatenus in crypta tibi, Natrix undò nefanda
Aufugit, etc.

Aldhelm. Abb. Malmesbur.: *Et ubi primum nefanda ejus Natricis Ermuli, cervulique cruda fanis colebantur stoliditate in profanis, etc.* Supra *Celidrum*, i. diabolium, dixit. [Le Roman de la Rose MS. de Avaritia:]

Dieu het avers et vilains Natres,
Et les dampne, comme ydolatres.]

* Ital. *Natrice*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Natrix, noerresce, un serpent.* A veteri Gallico *Natare*, *Natare*, sic appellatur. Vide supra *Nabilis*.

* **NATSELEDE**, **NATSELEDE**, ex Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 663. col. 2: *Quælibet curia tenetur solvere hostilicium domno abbati. Hostilicium vulgariter appellatur Natselde.* Infra pag. 670. col. 2. *Nacselide*, et pag. 688. col. 1. *Natselide*. Perperam utrobique pro *Matselde*, ut legitur apud Brower. lib. 8. ejusd. Hist. pag. 472. i. edit. Vide *Hostilitium* in *Hostis* 2.

1. **NATTA**, *Storea, Matta*, Gallis et Germ. *Natte*. Gregorius Turon. de Vitis Patrum cap. 18: *Illud quod intextis junci virgulis fieri solet, quas vulgo Nattas vocant.* Will. Malmesburiensis: *Natta in qua cubare solebat.* Quo loco Ranulfus Cestrensis habet *Mattam*. Raimundus de Agiles in Hist. Hierosol.: *Veluti mortuus cecidit in terram, et præ angustia sudans, Nattam, super quam ceciderat, humefecit.* [Stratum bene dura *Natta*, in Actis SS. Julii tom. 1. pag. 317. ubi de S. Monegundo.] Vetus Poema MS. de Vulpe coronato:

Saint Martins, dont trovons lisant,
Trovait-on mult souvent gesant,
Dedens Nates faisoit son lit.

† 2. **NATTA**, Tuber, ganglion, Ital. *Natta*. Miracula B. Simonis Erem. Aug. tom. 2. April. pag. 829: *A die suæ originis ortus fuit cum una magnissima Natta in capite dextero, magna ut ovum anseris.* Ambr. Tagius in Vita S. Petri Mart. tom. 3. April. pag. 691: *Sanctum rogavit virum, ut ipsum manu sua tangens eum a Natta, quam decem annis in manu habuerat, curaret.* Laurentius in Amalthea: *Natta, Steatoma.* Michael Toxites in brevi Onomastico, ubi voces a Paracelso usurpatas explanat: *Nacta, Apos-*

tema pectoris. Et paulo post: *Nasda, vel Natta, Gibbus*. Rochus le Baillif in Diction. Spagyr.: *Nasta vel Natha, Gibbositas*. Vocis origo forte *Νάσσειν*, Premere, densare, et in Glossis Græc. Lat. *Farcire*; unde in iisdem Glossis, *Νάσσειν, Farsa*, id est, *Farta*, Tumor fartus, densus, oppletus. Vide *Nactum*.

* **NATTULA**, Ligula, vitta, Gall. *Eguillette*. Comput. Ms. ann. 1239: *Pro xij. duodenis Nattularum lxxvij. sol.* Vide supra *Nastalæ*.

* **NATTUS**, Panni species. Inventar. S. Capel. Paris. ann. 1335. in Reg. J. Chartoph. reg. ch. 7: *Item una tunica, una dalmatica et una casula de Natto albo. Item duæ capæ de Natto viridi. Item duæ capæ de Natto rubeo.* Sed legendum videtur *Nactus*, ut supra in *Nactum*.

* **NATULA**, dimin. a *Natica*. Vide supra *Naticæ*.

1. **NATURA**, Pars corporis, qua quis aut vir est, aut femina: *Naturalia*, Justino lib. 1: *Non solum abscondimus, inquit S. Ambros. lib. de Offic. cap. 18. et lib. 1. de Noe et arca cap. 8. verum etiam quæ abscondenda accepimus, eorum indicia, ususque membrorum suis appellationibus appellare indecorum putamus.* S. Hieronym. in cap. 47. *Esaiæ: Disputant Stoici multa re turpia, prava hominum consuetudine verbis honesta esse, ut paricidium, adulterium, homicidium, incestum, et cætera his similia: rursumque re honesta, nominibus videri turpia, ut liberos procreare, inflationem ventris crepitu digerere, alvum relevare stercore, vesicam urinæ effusione lavare, denique non posse nos, ut dicimus a ruta rutilam, sic ὑποκοριστικῶς; a mente facere.* [Et ante Hieronymum Tullius lib. 1. de Officiis cap. 35: *Nec vero audiendi sunt Cynici, aut si qui fuerunt Stoici pæne Cynici, qui reprehendunt et irrident, quod ea, quæ turpia re non sunt, nominibus ac verbis flagitiosa ducamus; illa autem, quæ turpia sunt, nominibus appellemus suis.* *Latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe est; sed dicitur non obscæne: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscænum; pluraque in eam sententiam ab eisdem contra verecundiam disputantur. Nos autem naturam sequamur, et ab omni, quod abhorret ab oculorum auriumque approbatione, fugiamus.*] Leges Henrici I. Regis Angli. cap. 83: *Pensandum autem est per visum accusantibus, visum concubitus propensius advertendum, ut scilicet ipsas coeuntium Naturas viderint commiseri.* Ita usurpant Cicero lib. 2. de Divinat. Vegetius lib. 1. de Arte veterin. cap. 61. Apuleius de Virtutib. herbar. cap. 40. Celsus Platon. lib. 1. de Medic. animal. cap. 1. § 15. cap. 3. § 10. vetus Interpres Juvenalis Sat. 3. v. 97. Sat. 6. v. 73. Anastasius in Histor. Eccl. anno 8. Mauricij, et 7. Phocæ, ubi Theophanes habet τῶν φύσιν, ut et Nomocanon editus a Jo. Bapt. Cotelerio cap. 405. etc.

* Hinc *Homme naturel* appellatur, qui ea parte bene instructus est, in Lit. remiss. ann. 1469. ex Reg. 196. Chartoph. reg. ch. 82: *Icelle Marote metoit sus au suppliant (son mary) qu'il n'estoit pas homme naturel, ne capable de mariage.*

2. **NATURA**. Vetus Interpr. Iatrosoph. Alexandri lib. 1. Pass.: *Educi enim oportet materiam extrinsecus, quod ipsa Natura facere festinat.* Ubi Glossæ MSS.: *Natura, id est, virtus expulsiua.* Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 592: *Agnovit tamen se Naturas corporis sui, quibus physici perneciem hominibus vel incolu-*

mitatem prædicunt, amisisse. Vide Leges Henrici I. Regis Angli. cap. 70.

3. **NATURA**, pro Sexu, in lege 17. Cod. Theod. de Prætoribus. (6, 4.)

4. **NATURA**, pro Vita, apud Jul. Firmicum lib. 8. Math. cap. 30: *Qui in desertis locis a bestiis lacerati Naturam perdunt, etc.*

5. **NATURA**, Natio, patria. Aimoinus lib. 1. de Mirac. S. Benedicti cap. 26: *Peregrino sermone rusticitatem causandi exequatur, nam Natura Germanus erat.*

* 6. **NATURA**, Pars. Vita S. Hildeg. tom. 5. Sept. pag. 688. col. 2: *In vera, inquit, visione vidi figuram hominis, qui quamvis in duabus Naturis sit, animæ et corporis, unum tamen ædificium est.* Quæ notio sæpius occurrit in eadem vita, ut observant docti Editores.

* **NATURAS AUDIRE**, Physicæ studere; unde *Naturalis*, Physicus. Acta Mss. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 59. rº: *Item dixit... se intellexisse, ut dixit qui audiebat Naturas Tholosæ, et dixit ipsi qui loquitur... quod ipse et quasi omnes Naturales Tholosæ et Parisius tenebant quod impossibile erat, et etiam contra naturam, quod de pane feret Corpus Christi.*

* **NATURÆ CONCEDERE**, Mori. Bonincont. Hist. Sic. part. 1. apud Lamium in Delic. erudit. pag. 116: *Interea Mathildes senio confecta Naturæ concessit, et Lucæ sepulta est.* Vox Latinis quoque nota.

* **NATURAM FACERE**. Vide supra in *Facere* 16.

* **NATURABILIS**, Naturalis. Apul. lib. 2. Floridorum: *Pythagoras fertur Naturalia commentatus.* Idem de Dogmate Platonis: *Sollicitudo et labor si Naturalibiles essent.*

NATURALES, Idem qui *Natvi*, de quibus in hac voce. Eadmerus lib. de S. Anselmi similitudinib. cap. 73: *Ita inter Deum et homines agitur, quomodo inter dominum aliquem et servos illius, qui vulgo Naturales vocantur, etc.* [Le Roman de la Guerre de Troyes MS.:

Ses homes liges, Naturaux,
Hardis, pros et buens vassaus.]

NATURALESIA. Charta Hugonis de Mataplana Comitiss Pallariensis ann. 1304. in Camera Computor. Parisiensis: *Absolvimus, liberamus, et quitamus ab homagio, Naturallesia, et fidelitate, aliis omnibus vinculis et obligationibus, etc.*

* Idem quod *Naturalitas* 3. Vide in hac voce.

NATURALIA, Idem quod *Natura* 1. Pars qua viri sumus. Collectio Canonum Martini Bracarensis cap. 21: *Si quis pro causa ægritudinis Naturalia a medicis habuerit secta, etc.*

1. **NATURALIS**, Filius nothus. Adrevaldus Floriac. lib. 1. de Mirac. S. Benedicti cap. 6: *Remigium Rotomagensem Episcopum Naturalem suum ac Carolmanni fratrem cum Imperio dirigit.* Fuit autem Remigius filius nothus Caroli Martelli. [Filius *Naturalis*, Gallis *Fils naturel*, in Regiminibus Paduæ apud Murator. tom. 8. col. 451. et in Chronico Veron. ibid. col. 658. In Appendice ad Marculfum tom. 52. *Filii Naturales* dicuntur ex conjugio procreati, si vir uxori suæ libellum dotis, ut lege jubebatur, dare neglexerat: Ideoque ego ille, dum non est incognitum, quod femina aliqua nomen illa bene ingenua ad conjugium mihi sociavi uxore, sed qualis causas vel tempora me oppresserunt, ut chartolam libelli dotis ad eam, sicut lex declarat, minime excessit facere, unde

ipsi filii mei secundum legem, Naturales appellantur. Adde formulam 54. et notas Bignonii ibidem.]

* Legitimum quoque et ex legali conjugio procreatum significat, in Charta ann. 1354. ex Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 822: *Et quintus casus est (præstandi auxilium) in casu quo maritabit aliquam de filiabus suis Naturalibus et legitimis.*

2. **NATURALIS**, Proprius, domesticus, subditus. Baldricus Dolensis Episc. in Vita B. Roberti de Arbressello pag. 9: *De quo loquimur, Robertus, domine (sermo fit ad Episcopum Redonensem) tuus Naturalis est: Nam et Redonensis est, tuisque institutionibus satis accommodus, etc.* Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1171: *Notum facimus quod fidelis ac Naturalis noster vir venerabilis Manasses Aurelianensis Episcopus, etc.*

3. **NATURALIS**, Incola, Civis. Charta Henrici Comitiss Portugalliæ apud Brandaon. tom. 3. pag. 282: *Judex et Alcaldia sunt nobis ex Naturalibus Colimbriz.* [Naturalis de regno Aragoniæ, in Concilio Turiasonensi inter Hispanica tom. 3. pag. 494. *Naturales monachi*, Cœnobii incolæ seu possessores legitimi, in Chartula ann. 1063. ubi narratur quomodo Cluniacenses occupaverunt locum S. Martialis Lemovicensis, apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 519. *Cum hominibus et feminabus inde Naturalibus*, in Donatione ann. 1110. apud Acherium tom. 10. Spicil. pag. 165.]

* Charta Ludovic. VII. ann. 1162. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 313: *Porro Naturales carnifices non audierunt (leg. nos adierunt) et suæ miseræ pondus exposuerunt nobis, etc.* Vide supra *Natio* 4.

* **NATURALIS DOMINUS**, Legitimus, qui jure dominium obtinet. Charta Henrici Ducis Glogoviæ, qua Regi Bohemiæ tanquam Domino suo naturali obedientiam et auxilium pollicetur ann. 1351. apud Ludewig. tom. 5. pag. 542: *Promittimus etiam pro nobis, hereditibus ac successoribus nostris, Regibus Boemiæ ac ejusdem regni coronæ, fideliter assistere et parere et obedire, sicut vassalli Principes Naturalibus et ordinariis dominis suis noscuntur ex debito obligari.* [* Vide Haultaus. Glossar. Germ. voce *Natürlich*, col. 1408.]

NATURALES PETRÆ, *Lapides naturales*, qui et *nativi*, ex ipso solo, ex ipso metallo, apud Agrimensores.

* 4. **NATURALIS**, Physicus, qui physicæ seu naturæ studet. Vide supra *Naturas audire in Natura* 1.

† 1. **NATURALITAS**, Qua quid naturale est et necessarium. *Naturalitas somni*, apud Tertullianum de Anima cap. 43.

2. **NATURALITAS**, [Cohærentia, necessitudo.] Carolus Magnus de Gratia septiformis spiritus: *Sapientia enim et intellectus adeo sibi Naturalitatis nexu conjuncta sunt, ut unum sine altero nullo pacto subsistere queat.*

† 3. **NATURALITAS**, Fidelitas, seu fides, ut videtur, quam subditus debet Regi suo. Literæ Alphonsi Regis Aragoniæ ann. 1179. inter Concilia Hispan. tom. 3. pag. 657: *Quapropter mandamus... sub fide et Naturalitate, quibus nobis adstricti sunt, universis ac singulis Viceregibus, Gubernatoribus, Bajecis, Generalibus, Procuratoribus justitiæ... et aliis quibusvis personis subditis nostris, quatenus, etc.*

† **NATURALITAS**, Naturaliter, natura. Sidonius lib. 9. Epist. 11: *Mortalium mentibus vis hæc Naturalitatis inest.*

† **NATURARE**, Creare, res naturales condere, iis naturam donare. Verbum est Theologorum Scholasticorum, qui-

bus Deus dicitur *Natura Naturans*, non *natura naturala*, id est, Auctor naturæ seu omnium in rerum natura constantium, non *natura Naturata*, seu res creata, ab alio condita, constituta. Charta Henrici Angl. Regis ann. 1417: *Inter quos natura Naturans ipse Deus naturale fœdus instituit*. Sallas Malaspinæ lib. 3. Rer. Sicul. apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 258: *Gallicorum non aliter Naturata complexio*. Vita S. Richardi Episc. tom. 1. Aprilis pag. 811: *Cui ab ipsa natura et omni Naturato honor et gloria in secula seculorum*. Vita S. Catharinæ Sen. tom. 3. Aprilis pag. 884: *Sicut enim ignis naturaliter sursum tendit, sic spiritus ejus... quadam visibili consuetudine quodammodo Naturala semper tendebat ad ea quæ sursum sunt*. Hinc

* *Nostris Naturer*, pro *Ejusdem esse naturæ*, alicui esse persimilem, Gall. *Ressembler*. Paraphr. psalmi *Miserere* MS.:

Bien Naturons à noster mere,...
Bien nous puet Eve flex clamer.

* *Renaturer*, eodem sensu, *ibid.*:

Bien Renature à la viés paste,
La chars qui ne vent estre caste.

* *Naturé* vero, pro *Natus*, oriundus, vulgo *Natif*. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 235: *Loron Pulegny bourgeois de Toul Naturé dudit lieu de Toul*, etc.

NATURATUM. Willibrandus ab Oldenborg in Itinerario Terræ sanctæ de Antiochia: *Habet infra muros tres montes magnos et asperimos, quorum medius adeo altus est ut suo cacumine nubibus innitens, cursum planetarum putetur impedire. Quem, ut puto, ipsa natura suis visibus præparaverat, ut dum sabbato ager a laboribus requiesceret, illic per amantissima loca, quæ circumjacent reficiebatur, et ab alto prospiciens, defectum sui Naturati consideraret ac repararet*.

† *NATUS*, us, Ortus, dies Natalis. Acta Georgii Mart. tom. 3. Aprilis pag. 215: *Magnus quidem Georgius ante natalem diem, qui sanctus est in utero matris habitus, magnus post Natum, qui tam illustris, etc.*

* *NATUS indutus et calciatus*, nostris *Né chaussé et vêtu*, Tritum adagium, de quo ita Cardalhuacus in Serm. ex Cod. reg. 3294: *Unde communi proverbio de quibusdam dicitur, quod Nati sunt induti et calciati, quando sunt in prosperitatibus*.

NAVA. Nebrissensis in Præfat. ad libros de Bello Navariensi: *Navaria, nomen est novum, nuperque excogitatum, dicta, quantum assequi possumus conjectura, quod Hispani vocant Navas camporum areas planas, arboribusque purgatas, quæ tamen habent in circuitu silvas dumetaque fruticosa: et inde Navarria fortasse dicta loca, quæ complures habeant ejusmodi Navas*. Nebrissensi subscribunt Garibaius lib. 21. cap. 2. et Vasæus in Chron. cap. 17. At Ludovicus de Lacerda in Advers. cap. 39. n. 10. *Navas*, apud Hispanos significare ait mapalia pastorum, et casas rusticas, cujus vocis originem ab Hebræa: *Neoth* accessit, quæ idem sonat. [* Acad. Hispan. vox Arabica, Campi planities.]

NAVACULUM, Navale, navium statio. Glossæ Gr. Lat.: *Ναυσταβύον*, [*Ναοσταβύον*, minus recte in Supplemento Antiquarii,] *Navaculum*. In MS. Cod. S. Germani Paris. *Navatium* habetur. Infra: *Νεσπίον*, *Navatium*.

* *Nostris* alias *Navay*. Lit. remiss.

ann. 1391. in Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 236: *Comme le suppliant eust prins es dittes boutiques (de poisson) ou Navay de la ville de Chalon sur la Saonne une chaine de fer*. Nude pro Nave hæc eadem vox legitur in Charta ann. 1328. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 243: *Item quatre deniers Parisis de chacun gouvernail de Navay de plus de ung fust, ouquel on charge vin à Tornus*.

NAVADA. Navis onerata. Tabul. Dalonensis Abbat. sub ann. 1179: *Dono.... unoguoque anno semel unam Navadam salis sui liberam et quietam ab omni consuetudine*. [Vide *Navata*.]

NAVAGIUM, Onus quod tenentibus incumbebat res domini navigio deducendi quo vellet, vel vectigal ex navium transitu. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 922: *Liberi sint ab.... omni cartagio, summagio, Navagio, passagio, muragio, etc.* Charta Ricardi Reg. Angl. ann. 1192. pro Grandimontensibus Monachis Regest. 106. Tabularii Regii Ch. 293: *Ab omni pedagio, fortalio, venda, teloneo, passagio, foagio, rivagio, pondere et mansivo, (sic) excubiis, exercitu, equitatu, vinagio, fossagio, muragio, pasnagio, molinagio, fornagio, pontagio, tallia, Navagio, minagio, bianno, et ab omnibus emendis et forfactis*, [Pro mansivo, mensura legendum, ut apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 649.] Vide *Navaticum*.

† *NAVALE*, Navis onerata, vel onus navis. Will. Heda in Rixfrido Episcopo: *Nec de Navale, nec de carrale, neque de saumis... teloneus exigatur*. Formula 12. Lindenbrogiana: *Nec de Navali, nec de carrali evectio, nec de rotatico.... telonus exigitur*.

† *NAVALIA*, Tubi aquæductus. Meisterlinus in Hist. Noriberg. apud Ludewig. tom. 8. pag. 24: *Aquæductum porro Consules a longe per Navalia subterranea introduxerunt, hinc indeque per civitatem... emanatoria fecerunt*.

* 1. *NAVALIS*, Onus navis. Charta Rob. episc. Lincoln. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 210: *In Baruca unam Navalem lignorum, quam mihi debent homines mei*. Vide infra *Navata*.

* 2. *NAVALIS*, adject. *NAVALE FLUMEN*, Navigabile, ut infra *Navigalis*. Charta ann. 1333. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1317: *Prope et inter duo flumina prædicta Navalia (Garonam et Tarnum) est dicta foresta situata. Molendinum navale*. Vide supra in hac voce.

† *NAVALITIUM*, Navale, statio navium. Vita S. Illidii, tom. 1. Junii pag. 428: *Pontem esse lapideum... super Elaverim fluvium stratum, prope ejus Navalitium*.

† *NAVALIUM*. Vide *Navaculum*.

* *NAVARE*, In aliquem irruere. Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 124: *Item pervenit quod dictus præventus, ad verba dictæ muliers de eo conquerente, commotus Navit in eadem impetose et rapuit eam ad gulam*.

† *NAVARETIUS*, *NAVARGUS*. Joh. de Janua: *Navargus, Navis magister, a navis et argus secundum Papiam*. Gloss. Lat. Gall. Sangerman.: *Navargus, Maître de nef*. Sed legendum *Navarchus*, a Græco *Ναρχος*. Gloss. Isid.: *Nauregus, Navaretius, pro Navaregius aut Navem regens, ut videtur Grævio*. Detorqueri potuit *Nauregus*, ut *Navargus*, a *Navarchus*.

* *NAVARI*, *Navarri*, Gall. *Les Navarrais*. Concil. Lateran. ann. 1179. apud Bened. abb. Petroburg. in Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. pag. 299: *De....*

Navariis et Basclis, qui tantam in Christianos immanitatem exercent, etc.

* *NAVAROLUS*, *Navarchus*, *navicularius*. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 143. ex Cod. reg. 4620: *Ordinamus quod aliquis nauta seu Navarolus non audeat vel præsumat cum navibus aliquibus.... arriavare ad ripam civitatis Mantuæ*. Vide *Navarelius*.

* *NAVARENII*, *NAVARENSES*, Gall. *Navarrois*, appellati, qui partibus regis Navarræ adhærebant contra Carolum V. cujus fautores *Dalphinales*, Gall. *Dalphinois* cognominabantur. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 177. v.: *Robertus Assire... fuit ordinatus... commissarius ad capiendum, ponendum et applicandum ad manum et donantium regis omnes terras et possessiones quascunque, quæ fuerunt Jacobi de Rue, magistri Petri dicti du Tertre ac Giloti de Hoyer, qui fuerunt justiciati tanquam proditores dicti domini regis, necnon omnes alias terras aliorum Navarrenorum proditorum existentes in regno Franciæ*. Charta ann. 1365. in Chartul. S. Joan. de Jardo: *Ego Guillelmo abbas monasterii S. Johannis de Jardo... juro quod a tempore, quo Navarrenses villam de Meleduno hostiliter invaserunt et occuparunt ac occupatam detinuerunt, etc.* Lit. remiss. ann. 1359. in Reg. 87. Chartoph. reg. ch. 170: *Icellui Colinet Navarrois, ou pur alié de nostre frere le roi de Navarre et de sa guerre contre nous, reprocha au suppliant, pour ce qu'il estoit frequentans devers les nostres, qu'il estoit Dalphinois*. Aliæ ann. 1389. in Reg. 138. ch. 98: *Audoit vouloir veriffier la rémission que Pierre de la Rue avoit obtenue pour avoir tenu le parti des Anglois, Navarrois, etc.*

† *NAVATA*, Onus navis. Tabularium Matisconense fol. 167. v.: *Navatam unam de lignis et tabulam et tripodes*. Charta ann. 1270. apud Menesterium in Probat. Hist. Lugdun. pag. 12. col. 2: *Item quamdam Navatam lignorum.... adduxerunt*. Charta ann. 1309. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 98. col. 2: *Pedagium per aquam levatur in hunc modum.... Item quælibet Navata lapidum ad calcem faciendam, debet 12. denarios*. Vide *Navata*.

* *Nostris Navavé*. *Une navée de blé*, in Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 70. Aliæ ann. 1398. in Reg. 154. ch. 87: *Icellui Gaultier avoit fait monter deux Navées de buche audessus dudit pont de Vernon*. Charta ann. 1409. in Reg. 163. ch. 322: *Sur chacune Navée ou vessel chargé de sel, qui arrive en la ville de Paris, une mine de sel. Navée ou batellée de sel*, in alia ann. 1415. ex Reg. 170. ch. 1. Sed et navium classis, *Navée* appellatur, in Libert. mercat. Castel. ann. 1364. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 431. art. 19. Vide supra *Navalis* 1.

NAVATICUM. Chartæ Caroli C. et Caroli Simplicis pro Monasterio Trenorchensi, apud San-Julianum et Chiffelium: *Præcipimus ut nullus... neque in mari aut Rhodano, seu Sagona aut Dou, vel Ligeri fluminibus navigantibus, aut litoribus commorantibus, requirere audeat, aut præsumat, aut Navaticum, aut cespitaticum, aut salutaticum, aut pontaticum, aut in terra roticum*. Quo loco *Navaticum* quidam volunt esse vectigal illud, seu *conjectum*, quod ad navium compositionem, ut loquuntur Capitula Caroli C. tit. 38. ad repellendos Normannos et inhibendos eorum incursum, populis induxit idem Carolus. Capitulare 1. ann. 810. cap. 15. et append. 2. Capit. cap. 15: *De materiamine ad naves*

faciendas. Ingulfus pag. 891: Tertio etiam anno pro tremibus per omnes portus fabricandis, et navali militia cum victualibus..... 200. libræ exactæ sunt. Καρφοποιῶν vocat Leo in Tacticis cap. 20. § 71. a qua pensatione, ingruente præsertim bello, nemo immunis erat. Vide Monachum Sangall. lib. 1. de Carolo M. cap. 32.

Alii *Navaticum* esse contendunt, quod *navale telonium* appellant Chartæ Henrici III. Imper. ann. 1052. apud Meurisium in Episcopis Metensibus pag. 359. Henrici Ducis Bajoriæ ann. 1170. et Celestini PP. ann. 1191. quæ exstant inter Privilegia Eccles. Hamburg. quod *Naulage* dicitur in Foris Beneharnensibus. Rubr. *de peages*; art. 13. 14. Charta Caroli C. apud Besium in Episcopis Pictavensibus: *Postulavit Serenitatem nostram ut.... Teloneum de navibus eorum qui per fluvium Sequanæ sive per alia flumina discurrentibus, indulgere dignemur.* Alia ejusdem Caroli apud Catellum in Archiepisc. Narbon.: *Et de quocunque commercio Telloneus excigitur, vel portaticus, ac de navibus circa littora maris discurrentibus, nec non salinis, etc.* Alia Alexandri II. PP. apud Ughellum in Episcopis Cremonensibus: *Cum uniuscujusque navis solito censu, etc. Perperam Navaticum pro Navaticum, habetur tom. 5. pag. 1561. Vide Capitulare 5. ann. 819. cap. 4. lib. 4. Capitular. cap. 47. Capitular. Caroli Cal. tit. 13. cap. 5. etc.*

† *NAVIGIUS*, Eadem notione. Charta Dagoberti Franc. Regis ann. 630: *Neque... telonios, vel Navigios, portaticos, rivaticos, rotaticos.... exactare potuerit.* Alia ejusdem Regis apud Doubletum pag. 656: *Persolvant de illis Navigios de unaquaque quarrada denarios duodecim.*

† *NAVATIM*, Per mare, navibus. *Navatim venire*, in Litteris ann. 1322. apud Rymer. tom. 3. pag. 947.

NAUBARE, Petrus Damian. lib. 8. Epist. 11: *Ne qui quietus poterat dormire sub tecto, exclusus foribus compellatur Naubare sub divo.* Ubi Caetanus, *f. cubare.*

† *NAUCELLA*, Navicula. Vita S. Dunstani Episc. tom. 4. Maii pag. 346: *Alfegus Naucellæ injectus ad Grenævic vehitur.* Occurrit leg. 17. § 1. Dig. de Instruct. vel Instr. leg. (33. 7.) Vide *Naca* 1.

NAUCHERIUS, Nauta, nostris olim *Nocher*, vel *Naucher*, Italis *Nocchiere*. *Naucherius ligni*, i. navis, in Charta ann. 1273. apud Joan. Lucium lib. 4. de Regno Dalm. cap. 9. [*Naucherius dictæ navis*, in Statutis Massil. lib. 4. cap. 17. Adde cap. 20. § 1. cap. 29. etc.]

† *NAUCHERUS*, in lisdem Statutis lib. 1. cap. 18. § 13: *Sed nec magister, qui vulgariter Naucherus appellatur, vel aliquis dominus.... navis, etc.*

† *NAUCI*, Chartularium S. Vandregisili tom. 2. pag. 1288: *Limonagium etiam quod de decima habuerat, et Naucos qui bubulcis dabantur, jam dictæ Ecclesiæ in perpetuum condonavit.*

NAUCLEARIUS, Nauclerus, navicularius, nauta, Italis *Nocchiere*, gubernatore di navilio. Arnoldus Lubec. lib. 7. cap. 10: *Transitus terræ ejus difficillimus et incognitus est.... ut vix a quoquam sciat, nisi ab Odewinis, qui sæpius illuc transeunt, et alios transeuntes ducunt, sicut Nauclearii navigantes in mari.* *Nauclearii galearum*, in Pactis inter Michaellem Palæologum Imper. et Geuensens ann. 1261. a nobis editis. In iisdem Gallice editis *Nocherii*, dicuntur *Nocliars*. Vide in *Naucherius*.

† *NAUCLEUS*, Eadem notione. Caffari

Annal. Genuens. apud Murator. tom. 6. col. 253: *Præter honorem Consulis et Naucleorum.* Annotat Cl. Editor in MS. legi *Nauciorum.*

† *NAUCLERARE*, Nauclerum agere, in Onomastico ad calcem tom. 2. SS. Maii.

† *NAUCULA*, Navicula. S. Paulinus Epist. ad Citherium v. 247:

Cum puppe præceps ardua
Saliens in illam decidisset Nauculam.

* *NAUGUM*, NAUCUS, Vasis genus ad modum navis excavatum, canalis, alveus, Gall. *Auge*. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de *Mazaugues*: *Item dixit quod eodem tempore ipse fecit apportare quoddam Naucum de puteo de Sauseito ad castrum de Mororium, pro eo quia illi de Sallone reputabant esse suum, quod Naucum erat Bernardi Goreini de Sallone, etc.* Inventar. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 68. col. 1: *Item inveni in domo sacristiæ, quæ est ad pratium, extra claustrum quatuor vaissellos, quorum unum plenum est vini puri,.... duas tinas magnas et tres paucas; duos Naucos olivarum, unum ferratum.* Vide *Nauci* et infra *Navia*.

† *NAUCUPES*, Ad eundem acutum habens pedem, Gloss. Isid. Ad eundem post Martinium recte restituit Grævius, putatque pro *Naucupes* legendum *Acupes*: quod videtur probabilissimum. Vide *Acupedium*.

† *NAUCUPLETIO*. Vide *Navipletio*.
NAUDA, Charta ann. 1215. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis num. 305: *Præterea terram capientem 18. sextarios seminis, et unam Naudam quæ est prope illud herbergamentum.* [Charta ann. 982. in Probat. Histor. Lotheraring. col. 391: *In Gisboni manso mauthum unum, in Beverone Naudam quæ dicitur S. Mansueti, campum unum in Vercilliaco, Naudam quoque Widonis: hæc omnia in usus Monachorum in eodem loco Deo desertivientium delegamus.* Similia habentur in Charta ann. 965. ibid. col. 374. Vide tur esse modus agri. Quid si idem quod *Hoba* nonnihil detorta voce? Vide *Huba*.]

* Idem prorsus videtur quod *Noa* 1. Locus pascuus, sed uliginosus et aquis irriguus. Charta ann. 842. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 411: *Fiscum nostrum, qui dicitur Vicus-Levandriacus,..... cum sancta Maxentia, Nauda et geli, cumque omni exactione, etc.* Leg. et *quaticumque*. Vide supra *Nata* 2. et infra *Nausa*.

NAUDIUM, Chronicon Breve Cremonense: *Fuit captus Burgus Pisonii et combustus et fere omnes habitantes fuerunt, et totum suum Naudium.* Videtur leg. *Nantium*, quod vide in *Nanium*.

† *NAVEGIUM*, ut infra *Navigium*, Clasis. Litteræ an. 1263. apud Rymer. tom. 1. pag. 772: *Dicitur enim pro certo quod Rex Dacyus, una cum Rege Norwaye cum magna multitudine Navegit, in forencis insulis Scotiæ applicuit.*

NAVELLUM, Sepulcrum, tumulus, arca sepulcralis, ex Italico *Naviglio* forte, quod naviculæ formam referret. Gualvaneus Flamma in Chronic. Mediolan. cap. 284: *Cum autem morerentur, sepeliebantur in Navello rubeo marmoreo, quod erat positum super duos leones marmoreos rubri coloris.* Infra: *Et super Navellum est una Aquila ubi cantatur Evangelium.*

* 1. *NAVELLUS*, Navis, navicula, Gall. *Navel*. Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 90. Chartoph. reg. ch. 11: *Post sonum*

campanæ, vocatæ riote, nullus debet per dictum pontem (Abbatisvillæ) pertransire, nec subtilis vaissaillos sive Navellos conducere. Charta ann. 1360. in Reg. 88. ch. 120: *Aussi et par maniere que de celui (sel) que on amenoit à ladite ville (Corbie) à nef ou à Navel.* Occurrit præterea in Lit. ann. 1380. ex Reg. 116. ch. 182. et alibi.

* 2. *NAVELLUS*, Napus, Gall. *Navel*. Lit. Ludov. VI. ann. 1119. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 445: *Amodo majoritatem terræ habeat Valdricus et ejus hæres cum milis et Navellis.* Id est, Præstatio quæ ex naxis percipitur. Vide supra *Nappa*.

* *NAVENCUS*, MOLENDINUM NAVENCUM, Navi superimpositum. Vide supra in *Molendinum*.

* *NAVERIA*, Gurgis, locus in fluvio coarctatus piscium capiendorum gratia. Charta ann. 1333. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1159: *Dictus miles Petrus de Via quasdam paxeriam, Naveriam, piscariam et molendina apud Villam-murum in flumine Tarni dicebatur construxisse.* Alia ann. 1334. in Reg. 69. ch. 65: *Ordinantes quod si dictus miles (Petrus de Via) hæres seu successores sui et ab eo causam habentes seu habituri Naveriam, paxeriam, piscariam et molendina prædicta, seu alia tenere et habere voluerint ibidem, sic ea teneant, quod non impediant competens navigium in dicto flumine faciendum; hoc etiam salvo, quod si nos.... vellemus alias dicere seu proponere quod propter Naveriam, piscariam et molendina prædicta, seu eorum occasione in nostris pedagiis.... dampnum.... inferretur, etc.* Alia ann. 1377. in Reg. 113. ch. 69: *Cum quædam Naveria ac piscaria, in qua pisces regales et cujuscumque alterius conditionis in ascendendo, cum tensutis et flatis ad hoc necessaris et concedentibus, capi possunt, etc.* Lit. Lanceloti de Roya magist. forest. et aquar. in Occit. ann. 1394. ex Reg. 146. ch. 121: *Quod non erant ausi cum dictis eorum gabarrotis et parvis navibus per Naveriam sive piscariam.... dessendere nec assendere.* Vide supra *Nasse*.

† 1. *NAVETA*, NAVETTA, Navicula. Annal. Genuens. lib. 10. ad ann. 1288. apud Murator. tom. 6. col. 594: *Et inde in Hispaniam navigantes, quoniam invenissent quandam Navettam,.... oneratam sale, etc.* A naviculæ forma *Naveta* vulgo dicitur vasculum seu cymbium, ubi micæ thuris asservantur, Gall. *Navette*. Inventarium Eccl. Noviom. ann. 1419: *Item una Naveta argentea cum parvo cocleuri argenteo tenente ad parvam cathenam ad ponendum thus.* Occurrit hac notione in alio Inventario Monasterii S. Johannis Bapt. apud Stephanotium tom. 1. Antiq. Occit. MSS. pag. 421. Inventario MS. Eccl. Antic. ann. 1444. Testamento ann. 1461. apud Baluzium tom. 2. Histor. Arvern. pag. 726. etc. Vide *Navicula*.

* 2. *NAVETA*, a Gallico *Navette*, Napi granum. Lit. official. Attrebat. ann. 1949. in Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 427: *Domicella Maria..... nutritiit eundem buffonem distrima Navetæ et pane benedicto.*

* *NAUFFRAGIUM*, Jus quod principi vel domino competit in naufragiis, seu in navibus vi tempestatis fractis. Lit. ann. 1471. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 321. col. 1: *Pro faciendo quandam summariam apprisiam.... de et super quodam Naufragio, vocato Mast de nau, apud Villam-navam secus Magalonen:.... quod quidem Naufragium sive*

*mast officarii domini episcopi Magalonen-
sis ad se pertinere asserabant et occupa-
re volebant, etc.* Vide *Naufragium*.

† **NAUFICUS**, *Navis factor*, in Glossis
Isid. unde emendandus Papias, qui per-
peram habet *Nautilus*.

* **NAUFRAAGA RES**, Quæ ad littus a
mari ejicitur tempestatis vi. Lit. ann.
1277. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag.
672. art. 15: *Si autem aliquem de dicta
universitate naufragium in nostris domi-
niis pati contingat, propter hoc res eorum
Naufraga, in parte vel in toto, nostræ
non erunt.*

* **NAUFRAGARE**, *Navigare, Naufrager*,
in Chron. Caroli VIII. ad ann. 1496. ad
calcem Monstrel. fol. 86. r.º: *Pour lors
estoit le seigneur d'Orléans absent d'Ast:
car il Naufrageoit sur la rive de la mer
de Genes pour les affaires du roy et en
asseurant son voyage.* Vide alia notione
in *Naufragium*.

NAUFRAGIUM, Jus quod Principi vel
Domino competit in naufragiis, seu in
navibus vi tempestatis fractis. *Naufraga
quæ Curia debentur*, lib. 1. Constit. Sicul.
Diploma Caroli Simplicis pro Ecclesia
Narbonensi: *Concedimus præterea
medietatem salinarum, telonei, portatici,
et raftæ, sive Naufragii, atque pascuarum.*
Charta ann. 1099. apud Gariellum in
Episcopis Magalonenibus pag. 90: *Notum
sit omnibus quod Raimundus, Melgorien-
sis Comes propter Naufragium et
albergas, quas per vim in villa nova, et
alibi in alodio S. Petri contra testamen-
tum patris sui accipiebat, a Gotofredo
Episcopo excommunicatus est.* Libertates
Regni Majoricar. ann. 1248. MSS.: *Nau-
fragium aliquod non erit unquam in par-
tibus insulæ supradictæ. Naufragium
igitur interpretor navim fractam, quæ ad
littus a mari ejicitur, quod Angli Ship-
wreck vocant, id est, wreckum de navibus.*
Charta Edwardi Confessoris in Monas-
tico Anglic. tom. 1. pag. 237: *Cum omni-
bus quæcunque maris procellosis tempe-
statibus in aquam vel in terram ejecta
fuerint, quod Anglice Schip-wreck pro-
mulgatum est onomate.* Alia Edwardi
III. Reg. pag. 902: *Similiter si naves aut
scaphæ, aut bona ipsorum Monachorum
infra dominium neum per procellum
maris aut Naufragium, aut per aliud in-
fortunium fracta aut submersa fuerint,
ipsa vasa et bona sint ipsorum Monacho-
rum.* Charta Philippi Regis Franc. ann.
1317. apud Argenturum lib. 5. Hist. Ar-
mor. cap. 34: *Exceptis et retentis dicto
Duci... peccio seu Naufragio marino, fo-
refactoris, emendis, et emolumento ex
fractura navium, et ratione præmissorum
peccii et Naufragii ob defectum brevetor-
um, etc.* [Charta ann. 1343. ex Archivo
Ecl. Massil.: *Præpositus et Capitulum
Ecclesiæ Massil. vendidit Dominæ nostræ
Reginæ Dei gratia Jerusalem et Siciliæ
Reginæ omne dominium, senhoriam et
jurisdictionem quam habet et possidet in
villa superiori civitatis Massil. et in terri-
torio ipsius necnon lesdas, pedagia, Nau-
fragia, piscarias, etc.*] Vide *Lagan,
Wreck*.

IN **NAUFRAGIUM** PONERE, Disperdere,
dissipare. Formulæ vett. Pithœi cap.
19: *Nec vendere, nec donare, nec aliene-
re, neque in Naufragium ponere, nisi
quicquid ibidem elaborare et emeliorare
potuerimus.* Cap. 30: *Nec minuare, nec
per nulloque ingenio in Naufragio ponere
pontificium non habeas faciendū, etc.* Ca-
pitulare de Villis, cap. 8: *Et ipsum vi-
num in bona mittant vascula, et diligen-
ter providere faciant, quod nullo modo
Naufragium sit.* Tabularium Brivatense

Ch. 13: *Et tamen nec venundandi, nec
in ullo Naufragio ponendi non habeat
potestatem.* Adde Ch. 138. Testamentum
Andræ Dertonensis Episcopi editum
ab Ughello in Appendice tom. 4. pag. 9:
*Aut ipsis casis et rebus in Naufragium
miserint, aut ullam disisionem exinde
fecerint, etc.* Charta vetus in Metropoli
Salisburgensi tom. 3. pag. 321: *Nec ven-
dere, nec alienare, nec ullum Naufragium
imponere, sed emelioratas ad ipsum Mo-
nasterium revocare.*

NAUFRAGARE, Eadem notione. [Charta
Deodati Clerici ann. 32. regni Caroli
gloriosissimi Regis ex Archivo S. Ber-
tini: *Et aliubi ipsam rem nec dare, nec
vendere, nec commutare, nec Naufragare
pontificium non habeam.*] Concilium To-
let. xvii. cap. 4: *De universis Ecclesiæ
ornamentis nihil unusquisque Sacerdo-
tum pro suis usibus confringere, vendere,
aut Naufragare pertinet.* Occurrit in
Legibus Wisigoth. lib. 8. tit. 3. § 12. in
Legibus Longob. lib. 2. tit. 29. § 6. tit.
32. § 5. [*] Liutpr. 117. 86. (6. 66. 33.) in
Formula Lindenbrog. 175. in Annal.
Bertin. ann. 870. etc. Vide *Nauratus*.

† **NAUFRAGIARE**, Charta Childeberti
Regis Franc. ann. 697. apud Felibianum
Hist. San-Dionys. pag. xvii: *Mancipia
vel reliquas res, ... Naufragiassent.*

† **NAUFRAGIUS**, Infortunium, dam-
num. Formulæ Andegav. art. 33. apud
Mabillon. tom. 4. Analect. pag. 253:
*Contegit gravis Naufragius, quod in villa
illa casa sua per nocte fuit effracta, et
omnes præsidios suos, aurum, argentum, ...
fuit deportata.*

NAUFRAGALIS, *Naufragus*, Mart. Ca-
pellæ l. 6.

† **NAUFRAGIOSUS**, *Naufragio* exposi-
tus, periculosus. *Naufragiosum pelagus*,
apud Claudium Mamertum de Statu
animæ lib. 1. cap. 1. et Sidonium lib. 4.
Epist. 12.

† **NAUFRAGOSUS**, Eadem notione. *Nau-
fragosum sæculum*, in Capitul. Caroli C.
tit. 27. cap. 15. extr.

NAUFRAGUS, Decoctor. Glossæ anti-
quæ MSS.: *Prodigus, Naufragus.* Leges
Luitprandi Regis tit. 119. § 3. [*] 152. (6.
99.) et Lex Longob. lib. 1. tit. 25. § 60:
*Si quicumque homo qui est pauper aut
Naufragus, qui vendidit aut dissipavit
substantiam suam, etc. Naufragi homi-
nes, eadem notione lib. 2. tit. 55. § 17.
[*] Rach. 4.]*

* **NAUFREDA**. [Rapina navis. DIEF.]
† **NAUFUS**, [Sarcophagus, locus.] Vide
Nofus.

† **NAUGERS**, incerta mihi notione, nu-
merantur inter munitiones Castrî Bres-
tensis, in Charta ann. 1378. laudata in
Balcones 2.

† **NAVI**, *Operarii*, in Glossis Sanger-
man. MSS. n. 501. A *Navus*, industrius,
solers, sic dicit videntur Operarii.

† 1. **NAVIA**, *Sapientia, strenuitas, vigi-
lantia*, Johanni de Janua in *Navus*. Hinc
in Glossis Lat. Gall. Sangerman.: *Na-
via, Sagesse.*

* 2. **NAVIA**, *Lignum cavatum instar
navis, linter. Item, vas vindemiatorum*,
apud Laur. in *Amalth. Navium*, in Ma-
crob. Saturn. lib. 1. cap. 7. Vide supra
Naucum.

* **NAVIARE**, Aurel. Victor seu Auctor
Orig. gent. Rom.: *Unde hodieque alea-
tores,posito nummo oporteoque, optionem
collusoribus ponunt renutiandi quid
putent subesse, caput aut navem; quod
nunc vulgo corruptentes, Naviandi di-
cunt.*

NAVIGELLA, Ornamenti species in Na-
vicellæ speciem. Anastasius in Gregorio

IV. pag. 165: *Signum Christi habet Na-
vicellas duas et murenas tres.*

NAVIGIES, *Industria, virtus, æperî*, in
Glossis Græco-Lat. ex *Navus*. [*Navities*,
in Gloss. Sangerm.]

† **NAVICIO**, *νευσά, Generatio*. Suppl.
Antiq. *Navitio*, in Glossis Lat. Græc.
Sangerman.

NAVICLERUS, Veteres Glossæ MSS.:
*Navigium, omnis classica profectio. Na-
viclerus, omnis consortii navalis exer-
citus.*

NAVICULA, *Navetta*, Italis: *Acerra*,
Tertulliano de Adorat. Gentil. cap. 9.
Glossæ Isonis ad Prudentium: *Acerra,
vas thurarium, turibulum.* Magnum Pas-
torale Ecclesiæ Paris. lib. 20. Ch. 208:
*Duas Naviculas argenteas cum quibus
ponitur incensum in thuribus.* Liber
Anniversariorum Basilicæ Vaticanæ fol.
144. ubi de Bonifacio VIII. PP.: *Tria
paria candelabrorum..... duas Navi-
culas de argento: unam pyxidem de
argento deauratam pro hostiis.* Histo-
ria Abb. Condomensis tom. 13. Spicilegii
pag. 504: *Unum thuribulum argenteum
deauratum et subtiliter operatum, unam
Naviculam, etc. Navis*, in Monastico
Anglic. tom. 3. pag. 171. 311. Vide Bro-
vium ann. 1280. pag. 1280. [et supra *Na-
vetta*.]

NAVICULA, Ugutio: *Radius, instru-
mentum texendi, scilicet pecten, vel Na-
vicula.* Nostri etiam *Navette* appel-
lant.

NAVICULA PEDIS, Constantinus Afric.
lib. 2. Pantechn. cap. 8: *Pedis calcanei
divisio est necessaria: est enim cavilla,
est et calcaneus, et pedis Navicula, et
racha, quæ sic lingua vocatur Arabica,
est et pecten, sunt et digiti.* Infra: *Os
Naviculæ ad modum navis est factum
superius et retro, et utrumque operiens
extremitatem cavillæ; ante est ligatum,
sicut esset concatenatum, per hoc pedi
datur liberalis motus. Utrinque ista cum
calcaneo est ligata, etc.*

† 1. **NAVICULARIUS**, Isidoro lib. 19.
Orig. cap. 19. *navium est fabricator et
artifex.* Aliis est nauta.

2. **NAVICULARIUS**, Non gratuitus, sed
mercenarius, et pro quo aliquid exigitur,
ut pro transvectione naulum et
merces a naviculariis, *Institorius, Navi-
cularia benedictio*, non gratuita, apud
Goffridum. Vindocin. l. 2. Epist. 11:
*Nam si pro benedictione, quam omnino
gratis dare debuistis, usurpatis profes-
sionem, et pro professione ab alodiario B.
Petri exigitis subjectionem, profana fuit
illa professio, et ideo non tenenda: quo-
niam subsequens benedictio, quam exhi-
buistis, Navicularia potius videtur, quam
gratis data, quandoquidem pro illa tem-
poralem mercedem cum injuria fidei
Christianæ exigere non erubescitis.* Utitur
præterea eadem loquendi formula Opusc.
10. S. Augustinus Serm. 1. de Vita Cle-
ricorum suorum: *Navicularium nolui
esse Ecclesiæ Christi.* Id est, obnoxiam
naviculariæ functioni, quod sequentia
suadent. Et ni fallor, Severus in Epis-
tola ad Salvium, in tom. 5. Spicilegii
Acheriani pag. 535: *Siquidem Dionysius
fertur ejus possessionis jura servasse, ne-
que hæredes illius defecisse, qui dum
viveret, rei Navalis in plurimos venales
aculeos intendebat.* Infra: *Multum me-
cum fuit et domi et in foro, cum me et
apud patrem defensore, et apud judicem
potrono sæpius uteretur, aliquando etiam
Dionysium comprimebant, quod Porphy-
rio non deberet viginti jugerum causa
Navicularia jurgia commovere.* Vide *Nau-
taticio*.

* **NAVIFEX**, *Faiseur de nefis*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Vide *Nauticus*.

† **NAVIGALE**, Idem quod supra, *Nauticum*. Charta Theodorici III. ann. 668. apud Felibianum Hist. Sandionys. pag. ix: *Tam carrale quam de Navigale nullus quislibet de iudicibus nostris, vel de tellonearis nullo tillonio de ipsa carra exigere nec requirere presumat.*

* **NAVIGALIS**, Navigabilis. Charta ann. 1339. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 545: *In loco de Blanhaco est flumen publicum, Navigale, videlicet Garona, in quo nullus portus extitit, per quem gentes per et supra dictum flumen Garonæ transire seu transvehi cum animalibus vel sine animalibus possint seu valeant.* Vide supra *Navalis* 2.

* **NAVIGATUM**, Idem quod *Navaticum*, Vectigal ex navium transitu. Dipl. Caroli M. ann. 781. tom. 5. Collect. Histor. Franc. pag. 745: *Propterea per præsentem præceptionem decernimus, quod perpetually mansurum esse iubemus, ut nullo telonio, nec Navigato, nec carrado... nec vos nec juniores aut successores vestri eidem requirere nec exactare faciatis.* Vide *Navigale*.

† **NAVIGER**, *Nauclerus*. *Navigeros sive pilotas ac navium magistros, nautas, naucleros*, in Charta ann. 1547. apud Rymer. tom. 15. pag. 161.

* *Navieur*, eadem notione, apud Froissart. 2. vol. cap. 37: *Le comte de Flandres pour le recouurer (Jehan Lyon) en chevance et tenir son estat, le fit doyen des Navieurs.* Unde *Naviage*, eorum officium, ibid. cap. 38: *Jehan Lyon vouloit dire que Guisebert Matthieu avoit achapté l'offices des rivieres et du Naviage.* Vide *Navuta*.

NAVIGERIUM, *Iter*, via navi emensa, *navigatio*. Visio *Taionis*: *Quumque ab eis interrogaretur... quis ab Occidente properans tam longum peteret Navigerium.* Ubi Isidor. Pacensis æra 680. eandem visionem referens, habet *Navigium*.

† **NAVIGIATA**, *Navis onerata*. Charta an. circiter 1330. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 230. col. 2: *Item levavit idem Johannes Raymundi... pro qualibet Navigiata salis... continente infra 50. saumatas salis unum larerium ipsius.*

† **1. NAVIGIUM**, *Classis*, apud Barthium in Glossario ex Baldrici Hist. Palæst. Epistola de expugnatione urbis CF. per Latinos ann. 1205. apud Miræum tom. 1. pag. 111. col. 2: *Iterato Navigium nostrum flammis aggreditur, intempestæ noctis silentio, sexdecim naves suas accensas, velis in altum expansis et inferius colligatis, ad proram flante fortiter austro, nostras mittit in naves.* Literæ ann. 1315. apud Rymer. tom. 3. pag. 509: *Venit Navigium vestrarum gentium de Angliæ, cujus Amiratus existerat dominus Bonacorta.* Occurrit rursus in Mandato Edwardi III. ann. 1335. apud eumd. Rymer. tom. 4. pag. 656.

† **NAVIGIUM FACERE**, *Navi vehere*. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 99. col. 2: *Et facit caropera usque ad silvam Waveram et Navigium usque ad Monasterium.*

* **2. NAVIGIUM**, *Res nautica*, Gall. *Marine*. Chron. Angl. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 229: *Capti sunt hoc anno (1400.) dominus Robertus Logan miles Scotticus, qui pactus fuerat destruxisse Navigium nostrum, et præcipue piscatores regni.*

* **3. NAVIGIUM**, *Navigatio, iter navi emensum*, Gall. *Navigation*. Aurel. Vic-

tor seu Auctor gent. Rom.: *Ex eo scilicet inditum, quod ejus consilio impulsuque matres Trojanæ, tædio longi Navigii, classem ibidem incenderint.* Acta S. Felic. tom. 1. Aug. pag. 26. col. 2: *Igitur cum ante Navigium inaudita opinio per populos divulgaretur, eo quod in Hispaniarum littore gravis in Christianos persequutio grassaretur, etc.* Vide *Navigerum*.

* **4. NAVIGIUM**, *Canalis ad navigandum idoneus*. Charta ann. 1281. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 900: *In communi fuerunt concordia, quod per commune Mutinæ canale sive Navigium Mutinæ securari debeat per ipsum commune Mutinæ et securum teneri usque ad foveas de Rufalcano.* Chron. Patav. ad ann. 1189. tom. 4. earumd. Antiq. col. 1123: *Eo tempore incisum fuit nemus Gadii, et factum fuit Navigium, per quod itur ad Montemsilicem.* Ad ann. 1201. col. 1124: *Eo tempore facta fuit venire aqua a Montemsilice propter Navigium veniendo Paduam.* Charta ann. 1334. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1415: *Erat Navigium ita periculosum, quod vix poterat navis transire, quin periret vel dampnificaretur.* *Navigage*, *Navigatio*, scientia nautica. Hist. Caroli VI. ad ann. 1388. pag. 71: *Leur fut permis de faire des moulins, tellement que le Navigage des vaisseaux ne fust point empesché.* Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 191. Chartoph. reg. ch. 234: *Pour ce que icellui Village suppliant est fort duit et expérimenté en fait de Navigage, etc.* *Navire*, eodem intellectu, in Lit. remiss. ann. 1397. ex Reg. 152. ch. 20. Vide infra *Navilium* 2.

* **NAVIGIUS**, ut supra *Navigatum*. Dipl. Dagob. I. ann. 629. apud Dublet. Hist. S. Dion. pag. 655: *Neque intra ipsa civitate Parisius, neque ad foras in ipso pago, theloneos, vel Navigios portaticos... exactare potuerit.*

† **NAVILAGIUM**, *Portorium*, ut videtur, dandum pro tractione. Charta ann. 1480: *Exceptis tamen et reservatis passagijs ripariarum, in quibus transire cum navi, quæ passagia exsolvunt respectu Navilagii.* Vide *Naulum*.

† **NAVILE**, *Navis*. Statuta Massil. lib. 6. cap. 45: *Liceat curiæ Massiliæ... facere intrare naves, galeas, ligna et alia Navilia, transeuntia seu navigantia per mare Massiliæ, quæ portantur blada, farinam, etc.*

* *Navile*, eodem sensu, nostri dixerunt. Lit. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 243: *Le Navile venant ou havre de la ditte ville de Harfleure, etc.*

† **NAVILIO**, pro *Nablio*. Vide *Nablissare*. **1. NAVILIMUM**, *Classis*, ex Ital. *Navilio* Occurrit non semel in Historia Cortusiorum, [ut et in Memoriali Poteslatum Regiens. Chronico Parmensi, etc. Le Roman de Vacce MS.:

Li Dus out grant Chevalerie,
Et mout out nefis en sa Navie.]

NAVILIMUM, *Navis, navigium*. Informationes Civitatis Massil. de passagio transmarino in MS. Sangerman.: *Deinde salvo deliberato consilio venire Alexandriam et igne comburere omnia Navilia, quæ reperirentur in portu.*

* *Navile*, eadem notione, apud Villehard. § 17: *Les messages alors empruntent 2000. mars d'argent en la ville (de Venise) et si le baillierent le duc pour commencer le Navile.* *Navie*, in Hist. S. Ludov. Joinvil. edit. reg. pag. 92: *Après ces choses attirerent les freres au roy leur Navie.* *Navire*, apud Froissart. vol. 1.

cap. 10. et Christ. Pisan. in Carolo V. part. 2. cap. 38.

* **2. NAVILLIUM**, ut supra *Navigium* 4. Pactum inter Mutin. et Regiens. ann. 1202. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 885: *Et quicumque ire voluerit per Navillum Mutinæ, libere possit et debeat ire sine contradictione Reginorum: et quicumque ire voluerit per Navillum Reginorum, libere possit et debeat ire sine contradictione Mutinensium.*

* **NAVIMACIA**, *La pugna de la Nave*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† **NAVIOLOM**, [* *Lege NAVILIMUM*, ut in textu.] *Navicula, navigium*. Vita S. Francæ, tom. 3. Aprilis pag. 393: *Quia Navillum habere non poterunt nec pontem... flumen illud absque incommodo transierunt.*

NAVIPLETIO. Charta Edgari Anglor. Regis ann. 964. pro Ecclesia Wigorn. tom. 1. Monast. Anglic. pag. 141: *Quatenus possit ipse cum Monachis suis unam Navipletionem, quod Anglice Scyppilled dicitur, per se habere.* Et infra: *Constituunt unam Navipletionem, quod Anglice dicitur Scyppilled othhe Scyphorne, in loco quem ob ejus memoriam Oswaldeslay deinceps placuit appellari, ubi querelarum causæ secundum morem patriæ et legum jura juridice discernantur.* Porro *scyppilled*, vox est Saxonica, ex *scyp*, *Navis*, et *fyllan*, *Implere*, vel *fyll*, *Plenitudo*.

☞ *Navipletio*, vel ut Hickeesius legit ad calcem Dissertationis Epistolæ, *Naucupletio*, *Tributum erat*, quod ad navium constructionem exigebatur, Anglis hodie dictum *Ship-money*, alias *Scypp-fylled*, vel *Scypscœne*, ut habet Wanleius pag. 309. Antiquæ suæ Litteraturæ Septentr. ubi ex laudata Edgari Charta, quamvis eam censura sua notet Hickeesius Dissert. Epist. pag. 86. luculentum testimonium ducit ad probandum, inquit, in antiquis temporibus regiam illam exactionem obtinuisse. Eidem Wanleio Charta hæc scripta fuisse videtur circa tempora Henrici I. Anglorum Regis.

† **NAVIRE**, pro *Navare*. Papias: *Navit, strenue agit.*

1. NAVIS, *Pars ædis sacræ in qua plebs consistit*. Ordericus Vitalis lib. 11: *Navem quoque Basilicæ... auxit.* Et lib. 12: *Ingens Basilicæ Navis quæ nuper edita fuerat, corruit.* Leo Ostiensis lib. 3. cap. 27: *Fenestras omnes et Navis et Tituli plumbo ac vitro compactis... inclusit.* Adde cap. 52. etc. Sugerius lib. de Administr. sua cap. 29: *Media Ecclesiæ testudo, quam dicunt Navim.* Chronicon Moriniacense lib. 2: *Exterius etiam tabernaculum, quod Ecclesiæ Navis a populo vocatur, consumptionis perfectionem acceperat.* Consuetudines Floriacensis Monasterii: *Atque in Navi ad stationem sedes antea Conventui preparant.* Wilhelm. Abbas in Chron. Andrensi: *Èum pro vitæ merito in Navi Ecclesiæ... tumulari præcepit.* Bernald. Baldus ad Vitruvium scribit, quod Itali dicunt *naves*, seu *navatas templorum*, a *vaz* Græca emanasse. Salmasius vero ad Solinum, hanc partem templi ita dictam putat, quod camera ejus veluti navium carina sit: ex Sallustio, ubi de mapalium Africanorum cameris: *Oblonga incurvis lateribus tecta, quasi Navium carinæ sunt.* Certe *navim* in ædibus sacris, pro camera usurpasse videtur Anastasius in Leone III. PP. pag. 121: *Sarta vero tecta Basilicæ B. Petri Apostoli, id est, Navem majorem, sed et aliam Navem super altare cum quadriporticu, simul et*

fontem, etc. Ibid. pag. 128 : *Simulque et in Nave, quæ est super altare, sarta tecta omnia noviter restauravit.* Et in Benedicto III. pag. 206 : *Sed et ipsius præcipue sarta tecta Ecclesiæ B. Petri Apostoli nutritoris sui, id est, Navem majorem, et aliam Navem quæ super corpus ejus est... luciflua renovavit.* Ex quibus confici videtur longiori ædium sacrarum parti, Navis nomenclaturam postmodum inditam, tum quod in ea major sit connumeratio, tum etiam quod ex sua longitudine navis carinam referat. Non desunt tamen qui ex Græca *ναῦς*; vocis etymon hauriant, quo nomine apud recentiores Græcos ea pars templi donatur, seu quod pars amplior sit *ναῦς*, ædis sacræ: seu vox ipsa *ναῦς*; hac notione a *ναῦς*, navis ortum habeat. [*] Vide Glossar. med. Græcit. voce *Ναῦς*, col. 985.]

2. NAVIS. Testamentum Philip. Episc. Bellovacensis ann. 1217 : *Do, lego Ecclesiæ B. Petri Belvacensis... calicem unum aureum, et navem argenteam, et Missale, etc.* Ubi Navis, forte sumitur pro Navicula, in qua thus asservatur, de quo vase supra agimus. Nam et Navis, dicitur in Concilio Mertonensi ann. 1300. cap. 4 : *Turibulum cum Navi et ture.* [Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. in Actis SS. Junii tom. 3. pag. LXXII : *Duo turibula cum suis Navibus ad tenendum thus deputatis.* Adde Præceptum Philipp. Pulcri ann. 1311. tom. 1. Ordinatio. Reg. pag. 481.] Potest præterea sumi pro eo quod in aulis Principum Nef vocant, abaci scilicet argentel specie, in navis formam confecti, in quo vasa ad potum reponuntur in ipsa interdum mensa. [Charta ann. 1338. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 363 : *Navem magnam pro mensa Domini Dalphinæ de vitro, unam duodenam saleriarum vitri, etc.*] Le Roman de Garin :

Tressaut la table, s'est à Garin saillis,
Que la Nef d'or lui vest des poins tollir,
Li vins espant sor le peliçon gris.

Alibi:

Devant Cerin tint Mauvoisin la Nef,
Toute fu plene de vin et de claré.

Chronicon MS. Bertrandi Guesclini :

Hanaps, couppees et Nez de fin or reluisant.

* Inventar. ann. 1339. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 366 : *Navis una deaurata cum rotis quatuor et fochis et banneris et aliis operariis.* Codicil. Oliver. de Cicio ann. 1406. tom. 2. Probat. Hist. Brit. col. 782 : *Item ordinavit quod Navis sua, nuncupata Riquerou, reddatur nobili viro Oliverio de Castello filio suo.* Lit. remiss. ann. 1393. in Reg. 145. Chartoph. reg. ch. 428. bis : *Rogier Percepot, sommellier de nos napes,.... en venant querre la Nef et les tranchours d'argent, que l'en met à table devant nous, etc.*

NAVIS AURI. Glaber Rodolphus lib. 3. cap. 2. extremo : *At Henricus (Imp.) cernens amici (Robertus Regis Fr.) liberalitatem, suscepit ex illis tantum librum Evangelii,.... uxor vero illius pares auri tantum Naves accepit, cætera autem egrediens in gratia dimisit. Sequenti igitur die iterum Rex Robertus cum Episcopis ad Imperatoris tentoria transiens, qui eum satis sublime suscipiens, expletique simul prandio, centum libras ei ex auro puro obtulit ; Rex quoque pares tantum Naves auri ex illo sumpsit ; firmatque uterque pacto amicitie, rediere ad propria.*

3. NAVIS. Apicius lib. 6. cap. 9 : *Pulum aperies a Navi, et in quadrato ornas, etc.* Ubi Gabriel Humelbergius : hoc est

a parte posteriore ventris, qui ut navis cavus, et figuræ ejus non dissimilis est.

* 4. NAVIS, Jus piscandi cum nave. Charta ann. 1138. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 486 : *Vendimus... tibi R. Trencavello... totam leddam, totamque Navem, quæ habemus de temetipso Trencavello in stagno et in salinis.* Alia Barthol. episc. Laudun. ann. 1142. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 23 : *Qui et ipse pro sua suorumque salute pratium et piscationem duarum Navium in Ausona concessit supradictæ Ecclesiæ.*

* 5. NAVIS DE PORTU, Qua portantur seu transeuntur homines, equi et currus, vulgo Bac. Charta Joan. abb. S. Germ. Prat. in Chartul. Guill. itidem abb. fol. 144. r. col. 1 : *Prædicti homines bona fide promiserunt, quod si Navis de portu perditâ fuerit, vel aliquo casu in detrimentum venerit, quantum ad eorum partem pertinet, ex integro restituere, vel si necesse fuerit, novam de suo facere tenebuntur.* Navisole, Navis onerariæ species, in Guill. Tyrii contin. Hist. apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 731 : *Si fist le soudan venir d'Alizandre xxij. galies et une Navisole, qui portoit la viande et estouvours des galies.* Navisone, paulo ante col. 728.

* NAVISSA, Instrumentum piscatorium. Charta Bonæ princ. Sabaud. ann. 1424. inter Stat. Perus. pag. 31 : *Eis licitum sit die noctuque, ac libere et impune piscari et facere ad rette, Navissam, trubiâ, etc.* Vide infra Naza.

* NAVITIES. Vide Navities.

* NAVITIO. Vide Navicio.

* NAVITOR, Nauta, navigator. Vita S. Columbæ Abb. tom. 2. Junii pag. 203 : *In hac quoque die aliqui de Scotia adventantes nautæ, hæc eadem vobis de illis indicabunt Regibus. Quod venerabilis viri vaticinium eodem die de Hibernia Navitores, ad locum qui dicitur Muirbole paradisi pervenientes, superscriptis ejus binis Comitibus, sed eadem navi cum Sancto navigantibus, de iisdem interfectis Regibus expletum retulerunt.*

* NAVIUM. Annales Francor. Fuldenses ann. 888 : *A Rege est clementer susceptus, nihilque ei antequæsi Regni abstrahitur: excipiuntur curtes, Navium et sagum.* Editio Freheri habet, curtes Navium, absque virgula. [*] Vide Pertz. Script. tom. 1. pag. 406. not. 9.]

* NAULA. Vide supra Jus Naulæ in Jus.

* NAULAGIUM, Naulum, transvectio, Gall. Passage. Lit. Alfonsi comit. Pictav. ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 146. r. : *Debet etiam dominus comes eidem (Imberto) providere de Naulagio sive loco in navi, pro se et dictis militibus suis.*

* NAULEIARE, Navem locare naulo convento. Statuta Massil. lib. 4. cap. 25 : *Qui navem in Massilia peregrinis Nauliabant, etc.*

* NAULIGARE, NAULISARE, Navem ad vecturam conducere, unde Naulisatio, ipsum naulum. Contract. Navigij inter reg. Franc. et Massil. ann. 1268. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 287. r. : *Item si voluerint Nauligare naves ad plateas, secundum quod consuetum est fieri in Massilia, etc.* Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 17. r. : *Gaspar mercator... constituit... Petrum præsentem... ad ducendum... ipsum lignum,.... ipsumque lignum Naulisandum quibuscumque personis voluerit, et in illis naulis seu pretiis modo et forma, quibus eidem Petro patrono melius videbitur expedire,.... et etiam de quibuscumque Naulisationibus per eum fiendis, promittendis et firmandis*

instrumenta quæcumque faciendum. Vide Nauliare.

* NAULIGARE, De naulo convenire. Litteræ Potestatis Pisanorum Vicario Massil. ann. 1340 : *Quidam... Pisanorum... Nauligaverunt cum... patronis unius galeæ... ensis in portu Massiliæ.*

* NAULIZARE, Eadem notione. Charta Massil. ann. 1357 : *Quidam cum esset super quodam laudo, quem ibi Naulizavit et cepit, cujus erat Dominus, et patronus, etc.* Chron. Tarvisinum, tom. 19. Muratorii, col. 801 : *Illius crudelitatem aufugientes ad marinam venerunt, et Naulizatis navibus atque galeis a Januensibus, etc.*

* NAULIZARE, Navi imponere accepto naulo, apud Murator. tom. 12. col. 396. in Notis : *Patronus Venetus non possit Naulizare aliquam mercantiam foreensem supra valorem yperperorum cm. a Monovasia versus Nigropontem.*

* NAULUM. Gregorius M. lib. 12. Epist. 16 : *Propterea mistimus lanas 15. rachanas 30. lectos 15. pretium quoque de emendis culcitrus vel Naula dedimus.* Naulum ad transvectionem ? Gloss. Gr. Lat. : *Ναῦλον, navis vectura, Naulum.*

* NAULUM, Portorium pro trajectione, Nolis, in ordinatione Gallica maritima. Venditio partis civitatis Massil. a Benedicto Ep. facta Carolo Andegav. Comiti Provinciarum ann. 1257. ex Schedis Præsidis de Mazaugues : *Episcopus possit... ad sui voluntatem recipere Naulum sive passagium, et reditum dictarum navium, etiam specialiter pedagium.*

* NAULUM, Quævis exactio de novo imposita. Concilium Andegavense ann. 1365. cap. 28 : *Novas exactiones, servitutes, Naulum intelligimus in hoc casu, quorum impositio sive exactio memoriam hominum non excedit.* Supra : *Qui præmissa de novo imposuerit personis Ecclesiasticis, vel hominibus Ecclesiæ sine consensu illorum ad quos spectat, vel præmissa exegerit, etiamsi Naulum sit de novo impositum nomine suo vel alieno, excommunicationis sententiam incurrat ipso facto.* Naulum sive jus passagij, in Charta Petri Episcopi Pataviensis ann. 1277. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 390. Vide Navicularius 2.

* NAVO, vox Italica, Gall. Naveau vel Navet. Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 42 : *Olera cujuscumque generis, rapæ suo tempore, et napi, quos Navones appellant.*

* NAUPEGIARIUS, ut Naupegus, apud Sponium Miscell. Erud. Antiq. pag. 67. et Reines. Inscr. pag. 602. Vide Naupicus.

* NAUPEGO, Navis inunctio, Papiæ, *ναυπηγία, navium adificatio.*

* NAUPICUS, Navis factor, Papiæ, ex Gr. *ναυπηγός, faber navalis*, in Gloss. Gr. Lat.

* NAUPREDA, Piscis genus, idem, ut videtur, quod Lampræta, Gall. Lamproie. Piscis qui vulgo Naupreda dicitur, in Vita S. Hermelandi Abb. Antrens. sæc. 3. Benedict. part. 1. pag. 393. Vide Lampræda et Lampræda.

* NAURATUS. Chartæ Regales ac Paren-sales, cap. 13. apud Bignonium : *Taliter ei fuit professus, quod ipsam rem superius denominatam per suum neglectum et per suum facinus fuit perditâ vel Naurata.* At in Cod. MS. Naufragata legi monet Baluzius. Utcunque sit, ab hisce vocabulis nata videtur vox Franca Nauré, pro læsus, vulneratus. [Statuta MSS. Galterii Domini Commerciaci ann. 1263 : *Item si aulcum bourgeois de cette ville brise le marché de cete ville, s'y payera c. sols, au mayeur XII. den. aux esche-*

vins XII. den. au Navray XX. sols, et au datu X. sols.] Vetus Charta Anglo-Gallica in libro *Justice of peace* fol. 116. v. : *Et illonques en ledit assaut fist et lui bata, Naufra, et malement treta, et ouesque un espé lui ferist sur le test et sur le bras, etc. Nafrat*, apud Raimund. Montaner. in Chron. Catalanico Reg. Arag. cap. 191. et in Chron. Petri IV. Reg. Arag. lib. 3. cap. 16. 21. quasi *naufragat*.

* **Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: Nafra, Provinc. læsio, plaga, vulnus. Nafrar, lædere, vulnerare.** Nostris *Navreure*, eadem notione. Charta Phil. VI. reg. Franc. ann. 1348. ex Chartul. 23. Corb.: *Le procureur desdits religieuses a accusé ou dénoncié d'une bature et Navreure, que fist Huet Crau et ses complices aux dessusdits prisonniers.* Occurrit in Charta ann. 1445. ex Chartul. Latiniac. fol. 42. Consule. Menag. Diction. Gall. v. *Navrer*.

† **NAUREGUS.** Vide supra in *Navaretiis*.

* **NAUSA,** Locus pascuus, sed uliginosus et aquis irriguus, idem quod *Noa* 1. Charta ann. 1195. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 141: *Radulfus Ebroicarum... dedit S. Taurino... omnem piscationem et Nausas ejusdem aquæ.* Lit. admort. pro eccl. Tolos. ann. 1454. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 111: *Item plus quatuor macellatas prati... confrontatas ab una parte cum honore Bernardi Bissa de castaneto et cum Nausa publica prædictæ rippariæ.* Vide supra *Nauda*.

* **NAUSARE,** pro *Nauseare*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Gigar* (leg. *Gitar*) *Nauseare, vomere. Gitadura, Prov. nausea, vomitus.*

† **NAUSIA.** Papias: *Helvus, rufus, palidus vel Nausia.* Puto legendum *Nausea* vel *Nauseator*, ut *Helveus* pro *Helvus*. **NAUSIFICUS,** *Nauseam* provocans. Willelmus Brito lib. 10. Philippidos:

Illum Nausifico crucians pedoris odore.

* **NAUSITARE,** Clamor palumbis. Carmen de Philom. ad calcem Cod. reg. 6816:

Nausitat arborea clamans de frondo palumbes.

† **NAUSIUM,** pro *Nausea*. *Nausii fastidium*, in Miraculis S. Udalrici, tom. 5. pag. 130. et sæc. 5. Benedict. pag. 470.

† **NAUSUM,** Species navigii Gallici. Ausonius Ep. 22: *Nauso aliave quavis navi.* Rursum utitur infra. Bulla Frederici Imp. ann. 1157. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 17: *Concessimus... omnia jura regalia in..... comitatibus, foris, duallis, mercatis, monetis, Nausis, teleonis, pedagiis, castellis.* An *Nausis* hic indicantur portoria pro traiectione? Mallem *Naulis* hoc ipso significatu. Vide *Naulum*.

† **NAUTA,** Genus magistratus in portubus navigationi et commercio præpositi. Vetus Inscriptio relata in Commentariis literariis Trevoltianis April. 1717. pag. 627: *Tib. Cæsare Aug. Jovi Optum. Maxsumo Ramº. (f. aram.) Nautæ Parisiaci publice posierunt.* Hic non esse intelligendos nautas vectores ibidem probatur pag. 639. ex eo maxime, quod Eques Romanus *Nauta Araricus* dicatur in alio veteri monumento ibidem pag. 640. memorato.

* **NAUTATICUM,** Vectigal ex nautis seu navium transitu persolvendum, idem quod *Navaticum*. Occurrit in Charta Caroli C. tom. 2. Annal. Bened. pag. 746. col. 2. Alia Rodulfi reg. ann. 927. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 572: *Nec teloneum, aut inferendas, aut rotati-*

cum, vel ripaticum, sive portaticum, seu etiam exclusaticum, vel Nautaticum, etc. Nauticum ex eadem Ch. in *Retiaticum*. Vide *Nauticatio*.

† **NAUTELLA,** Navicula, seu navicella, Gallis. *Nacelle*. Eradius Presbyter de Lection. Evangel. cap. 2: *Nautellam quippe islam, Fratres, Ecclesiam cogitate, turbulentum mare, hoc sæculum.*

† **NAUTEO,** ὄσμη ὀύρης, Odor corii, in Gloss. Lat. Græc. Sangerman. legendum *Nautea*, quæ Nonio dicitur *Aqua de coriis, vel, quod est verius, aqua de sentina, dicta a nautis*. Vox est Plauti.

† **NAUTICATIO.** Anastasius in S. Vitaliano: *Et talem afflictionem posuit in populo, seu habitatoribus.... per diagrapha, seu capita, atque Nauticationes per annos plurimos, quales a sæculo nunquam fuerant.* Codd. alii habent *Nauticationem*. Tributum forte cujusmodi imponitur nautis, vel mercatoribus in mari negotiantibus, vel potius *navicularia præstatio*, seu quodvis tributum. Vide *Navicularius* 2.

† **NAUTICI,** Nautæ. Chronicon Casin. lib. 3. cap. 60. (al. 61.): *Constituit ut omni tempore navis nostra cum nauclero et Nauticis suis libera maneat ab omni conditione et debito pensionis.*

† **NAUTILENI,** Nautæ, *Nautileni galearum*, in Pactis initis inter Michaelem Palæologum et Genuenses ann. 1261. *Ναυτιλοῖ*: Aristophani.

† **NAUTOLOGI,** Qui naulum a vectoribus exigunt: *Ναυτολόγοι*, apud Clementem lib. 1. Constit. Apost. cap. 57. ubi Latina Editio vetus, seu ejusdem Pontificis Epistola ad Jacobum § 14. 15: *Proretæ officium Episcopus impleat, Presbyteri nautarum, Diaconi dispensatorum locum teneant: hi qui catechizant, Nautologis conferantur.* Eadem habentur in Epist. 1. quæ Anacleto tribuitur. Hesychius: *Ναυτολόγος, ναυτολογεῖν.* Vide Notas Cotelieri ad Constit. Apostol. pag. 182.

† **NAUTONERIUS,** a Gallico *Nautonier*, *Nauta*, in veteri Catalogo MS. Sodalium Confraternitatis B. Mariæ Deauratæ Tolosana.

† **NAUTONIUM.** Vetus Charta apud Guichenonem in Hist. Bressensii pag. 228: *Concessit teloneum infra regni sui spatia, jussit ut nullus sit exactor non in civitatibus, non in vicis sive in portis, sed nec ex Nantonio navium.* Ita habetur, sed puto legendum *Nautonio*, ut tributum fuerit a nautis pendi solitum, *Navaticum*.

† **NAUTOR,** *Nauta*. Sicut *Nautor desiderat venire ad proprium portum, ita scriptor ad ultimum desiderat venire verum*, in veteri Monito ad Lectorem ad calcem Collectionis Canonum e MS. DD. *Chauvelin* Custodis Sigillorum Regionum.

* Passio S. Flosceli. tom. 5. Sept. pag. 478. col. 2: *Concomiti in somnis Nautores Christiani... euntes furati sunt corpusculum ejus; quod optimo sindone vestitum navi immittentes, etc.*

† **NAUTUM,** pro *Nantum*, Pignus. Vide *Nanium*.

† **NAVUM,** pro *Nactum*. Vide in hac voce.

* **NAUZILARE,** pro *Naulizare*, Navem conducere. Vide in *Nauligare*. Lit. Alfonsi comit. Pictav. ann. 1269. ex Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 42. rº: *De quadam navi pro ipsa conducenda seu Nauzilanda, etc.* Vide supra *Nauligare*.

* **NAXA,** pro *Nassa*, Piscaria, gurges. Charta ann. 1197. ex Chartul. prior. Lehun. ch. 20: *Prior vero et monachi habent coram suis molendinis à la Repen-*

tie et supra bordelum versus Brie suas naxas. Charta 34. ibid. habet *Nassas*. Vide supra in hac voce.

* **NAXO,** Nasus, vultus. Auctor. Patav. anonym. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 317: *At illo finito tempore, infulus et galeros, Foro-Juliano more, incipiebant portare, aut capucia cum rostris, ante Naxonem plus in altitudinem, quam ad depressionem tendentibus.*

* **NAYSSIUM.** [« Quod in dicto terraylio non fiant latrine neque *Nayssium*. »] (*Chevalier*, Cart. Fratr. Frædic. Gratiap. p. 86, an. 1323.)

† **NAYVITAS.** *Navitus*.

* **NAZA,** *Nassa*, instrumentum piscatorium. Charta ann. 1157. ex Chartul. Micjac.: *Piscationem per totam aquam... quolibet modo piscationis in eadem aqua, quo placuerit eis loco, duarum Nazarum, vel unius furetiū continuam piscationem, et naviculam propriam ad eadem ingenia levanda.*

† **NAZARENI,** dicti primum qui Christi sequebantur doctrinam, postmodum vero a Christo deducto nomine auctoritate Synodi sub D. Luca Antiochiæ habitæ Christiani dicti sunt Fideles universi. Hæc Willelmus Tyrius lib. 4. cap. 9.

* **NAZAREUS.** [Hebræis *nezar, élevé en dignité*: « Solum id conaminis in hoc *Nazareo*. »] (Du Méri), Poës. Lat. med. æt. p. 74.)

† **NGUNQULT.** Charta Henr. IV. Imp. ann. 1065. ex Tabul. S. Maximini Trevir.: *Si quis ex familia interfectus fuerit, pretium illius id est, Ngungult, totum Abbatium erit.* [* Niungult.]

† **NEANISCOLOGUS,** Qui juvenilia loquitur, ex Græc. *νεανίσκος*. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 8. v. 190: *Planipedes audit Fabios, Nobiles Neaniscologos.* [Quidam legunt *Neanicologos*. Vide Salsasium de Pallio pag. 335.]

† **NEBBIA,** vox Italica, Gall. *Brouillard*, *Nebula*. Miracula S. Zita, tom. 3. Aprilis pag. 515: *Nec videbat nisi ut in umbra et in Nebbia.*

† **NEBLA.** Vide mox *Nebula* 2.

* **NEBRIA.** [Cf. *Nebris*; sudarium ex corio cervino quocum mundantur equi. DIEF.]

* **NEBRIDA,** *Vestis sacerdotalis*, in Gloss. ad Doctrin. Alex. de Villa-Dei.

1. **NEBULA.** Fragm. Petronii: *Palam prostare nudam in Nebula linea.* Ita enim legendum, pro *lanæ*. Vestis tenuis ac subtilis, dicta quod transpareat sub illa corpus, ut cælum sub nebula. Hesychius: *Νέβρη, ἡμίτια, νεφέλαι.* Fulgentius, lib. 1. Mythol.: *Astiterant itaque Syrmate Nebuloso lucidæ ternæ viragines, etc.* Suidas *διαφανή χιτώνια* vocat τὰ ἰσχυρά, δι' ὧν διαφαίνεται τὰ σώματα τῶν γυναικῶν. Hesychio et alii, *Λακωνικὸς χιτών*. LXX. Interpretes apud Isaiam cap. 3. *Linteamina ta διαφανή λακωνικὰ* verterunt. Vide ibi Hieronymum. Ita *Coæ vestes*, apud Horatium lib. 1. Sat. 2. araneorum modo textæ. Plinius lib. 6. cap. 17. *bombycinas factas ait, ut in publico matrona transluceat.* Ammianus lib. 14: *Sudant sub ponderibus lacernarum, quas collis insertas singulis ipsis adnectunt, nimia subleminum tenuitate perflabiles.* S. Hieronym. adversus Helvidium cap. 6: *Ingrediuntur expolitæ libidinum victimæ, et tenuitate vestium nudæ impudicis oculis ingeruntur.* Idem Epistola ad Lætiam: *Talia vestimenta parat, quibus pellat frigus, non quibus vestita corpora nudentur.*

2. **NEBULA.** Glossæ Biblicæ MSS.:

Tipsanas, panes qui dicuntur Nebulæ. Gloss. Lat. Gall.: Nebula, Oublé, mente. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph.: Fabriciæ buccellæ, quæ fiunt super ferum, ut Nebulæ. Ebrardus in Græcismo :

Aeris est nubes, Nebulæ de flumine surgunt, Ac panis Nebula tibi subtilissimus extat.

[* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: Nebula, nubicola, Neule ou Nuble, Gallice. Nieule et Niule, in Stat. pro talemel. ann. 1300. inter. Consuet. Genovef. MSS. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: Neula, Prov. Nebula ex flore farinæ et aqua, colerida.] Bernardus Mon. in Consuet. Cluniac. MSS. cap. 77. et ex eo Udalricus lib. 1. cap. 49: Vel ea quæ in fermento characterato de conspersione farinæ tenuissime fiunt, et ab hominibus Romanæ linguae, Nebulæ, a nostratibus appellatur oblatæ. Idem Bernardus cap. 8: Et omni die in qua sumus omnes in capis ad Missam, per consuetudinem facit fieri Nebulas ad cœnam Fratrum. [Editus part. 1. cap. 7. præfert Nebulas. Literæ ann. 1217: Unam pitansiam L. solidorum in vino piscibus et Nebulis in die Translationis S. Benedicti.] Vetera Statuta Canonorum S. Quintini: Ad postmeridiam debet Nebulas, et oblatas, et moretum, et vinum. Præp. debet ligna et sal. Infra: Debet habere unusquisque privatus 10. Nebulas et 5. oblatas. Tabularium Brivatense Ch. 110: Et habet concessum, et ubladas et Nebulas, et pigmentum. Ordinarius MS. Eccles. Rotomagensis: Tunc Nebulæ cum vino distribuantur. Et alibi, ubi de festo Pentecostes: Et dum incipitur, Veni Creator, projicientur per familiares Thesaurarii existentes in deambulatoriis inferioribus Turris, ante Crucifram scilicet inferius et quam poterunt infra chorum, folia quercuum, Nebulas, et stupas ardentis in magna quantitate. Et a Gloria in excelsis, emittent volare versus chorum aves parvas et mediocres cum Nebulis ligatas ad tibiam in competent numero, et continuabunt præmissa usque ad Officium Missæ, nec cessabunt, nisi dum dicitur Evangelium. Et hæc omnia fient expensis Thesaurarii et Capituli, æquis partibus. [Ordinarium Eccl. Lexoviensis sæc. XIII. exaratum in die Pentecostes: Ad processionem Missæ stuppæ inflammantur, quas custodes inveniunt: ad Kyrie Missæ pulsator flores et Neullas (f. Nebulas) projicit.] Qui quidem ritus ad exprimendum sacræ solemnitatis mysterium in aliquot apud nos Ecclesiis etiamnum obtinet. [Adde Leges Palatinas Jacobi II. Regis Majoric. tom. 3. SS. Junii pag. xrv. Statuta Eccl. Barchinon. ann. 1332. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 613.] Vide Joan. Bruyerinum lib. 6. de Re cibaria cap. 9. pag. 420. et infra in voce Oblata.

☞ Nebulas non esse cum Oblatis confundendas, præter locum e Statut. S. Quintini laudatum, suadent Antiqui ritus Ecclesiæ Bisuntinæ, quos refert Martinus Tract. de Antiq. Eccles. Disciplina in Divinis Officiis celebrandis pag. 311. ubi de Cœna Domini: Interim dum cantatur hymnus, deferantur panes azymi et Nebulæ et Oblatæ, et benedicantur ab Episcopo vel Decano hoc modo: Benedic Domine hanc creaturam panis, etc. Sic in Consuetudinibus MSS. Monasterii Solemniac. iterum atque iterum legitur: Ad Cœnam Nebulas et Oblatas et tria ova. Quibus in locis frustra Nebulis adderantur Oblatæ, si nullo modo discrepant.

† 3. NEBULA, Macula in oculo. Miracula e Henrici Baucen. tom. 2. Junii

pag. 384: Habebat Nebulam in oculo sinistro, de quo nihil omnino videbat.

† NEBULARE, Obscurare, quasi nebula tegere, obumbrare. Tertull. Apolog. cap. 35: Elatissimis et clarissimis lucernis vestibula Nebulant, scilicet fuligine, quam edunt lucernæ vel clarissimæ. Victor. Utic. lib. 3. de Persecut. Vandalica: Semper cupiunt splendorem et genus Romani nominis Nebulare.

† NEBULARI, Nebulonem esse vel fieri. Gloss. Lat. Græc.: Nebulor, ἀρρηκτώ.

† NEBULARIUS, Pistor qui Nebulas conficit. Nebularius, consuetudinarium cibum et III. ob. homini suo in die, in Libro nigro Scaccarii pag. 344. Cum eo in capite de pistoribus agitur, patet Nebularium hic dici pistorem Nebularum; seu panum eorum, de quibus in Nebula 2. non textorem vestium illarum transparentium, quas etiam Nebulas vocabant, ut dictum est in Nebula 1.

* Nostris alias Nieullier. Charta Phil. V. ann. 1320. in Reg. 60. Chartoph. reg. ch. 3: Cum Nebularii villæ Parisiensis a longe retroactis temporibus confratriam inter se tenere et habere in honore gloriosi Det archangeli S. Michaelis consueverint, etc. Arest. ann. 1402. 19. April. in vol. 9. arestor. parlam. Paris.: Pour le Nieullier de laditte eglise (du Pui) une pierre de cire. Ubi in alio Aresto legitur Nebularius. Sed is forte intelligitur, qui nebulas subministrabat.

† NEBULGEA, Rocho le Baillif, in Dictionario Spagyri: Est Sal ex humiditate nebulæ, sæpius in pratis cadentis, vi solis induratum.

† NEBULLA, Panis levior in ferro coctus, de quo in Nebula 2. Usus MSS. Culturæ Genoman.: Ad cœnam habeant Nebullas doletas, et ad collationem charitatem de bono vino. [* Ubi forte legendum Nebulas et oblatas, pro Nebullas doletas.]

† NEBULONITAS, Nebulonis malitia, fraus, dolus. Guibertus lib. 1. de Pigner. Sanct. cap. 2. § 5: Quarum tanta Nebulonitate concutimur, etc.

† NEBULOSITAS, Nebula, obscuritas. Arnobius lib. 7: Non si mille tu pondera masculi thuris incendas, cœlumque hoc totum redundantium vaporum Nebulositate claudatur, etc. Angelomus Præfat. in Genesis apud Pezium tom. 1. Anecd. part. 1. col. 48: Quoniam spirituales intelligentiam, quæ in nonnullis magnam obtinet Nebulositatem, etc.

† NEBULOSUS. Vide in Nebula 1.

* NEBULUS, Lumbus, imbrex porci, nostris Nuble, idem quod infra Numbile. Charta ann. 1367. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 137: Percipere consuevit in dicto macello linguas omnium animalium bovinarum, quæ ibi occiduntur, et Nebulos, sive Nubles, omnium porcorum et porcarum, quæ etiam in dicto macello occiduntur pro vendendo.... Leydam linguarum et Nebulorum. Vide Numblicus.

† NECA, f. pro Veta, Ornatus vestis, de quo infra. Statuta Arelat. art. 53. e MS. D. Brunet: Sartores accipiant pro corduris vestium sine fresso et Neca factarum infra scripta, scilicet pro capa cum pellibus III. sol.

NECARE, NEGARE, Submergere, ut Italus, Annegare. Lex Burgund. tit. 34. § 1: Si qua mulier maritum suum, cui legitime juncta est, dimiserit, Necetur in tuto. Lactantius de mortib. Persecutor. n. 88: Si qua detractaverat, in aqua Necabatur, tanquam majestatis crimen esset. Adde n. 32. Gregorius Tur. lib. 3. Hist. cap. 52. de feminis maleficis: Alias Enecat, alias incendio tradit. Gesta Re-

gum Francor. cap. 11: Uxoremque ejus ligato saxo ad collum, in aqua Necare præcepit. Alii Codd. habent Negare. Agobardus lib. de Grandine: Propter quam causam multos comprehensos adivinus, et vidimus, et aliquos occisos, plebsque autem affixos tabulis in flumen projectos et Necatos. [Hinc emendandam puto Inquisitionem ann. 1276. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 25. edit. Genev. et pag. 28. edit. Paris. ubi: Quidam juvenis de Fuissino mortuus fuit, scilicet Necitus in Rhodanum casu fortuito. Legerem Necatus.] Philonicus breve Andegavense ann. 1126: Filius Regis Anglorum in mari Necatur. [Adde Memoriale Potestatum Regni ad ann. 1276. apud Murator. tom. 8. col. 1139. etc.]

NEGARE, Lex Alemann. tit. 73. cap. 3: Si aliquis aliquam clausuram in aqua fecerit, et ipsa aqua inflaverit, et ibi aliquis pecus Negaverit, etc. Ita Editio Heroldi et veteres Codd. alii Necaverit habent. Lupus Protospata ann. 940: Et Negavit eum Pao in mari. Id est, submersit. [Chronicon Novalicense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 744: Diabolus autem antiquus homicida perdidit hunc Negando; suffocavit enim eum in gurgitem aquæ. Harumque vocum origo Hnæigen, Celtis, Submittere, ut observat Schillerus in Glossario Teutonico.]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: Negar, Prov. Mergere, submergere.

† NEGATIO, Submersio. Chronicon Astense apud Murator. tom. 1. col. 280: Et alia infinita mala, quæ fecit ipsum flumen Padi tam in Necationibus hominum et bestiarum, quam aliter, esset longum scribere.

NEGARONI, Idem qui Hunni. Vita S. Vedast. tom. 1. Febr. pag. 793. col. 1: Quæ olim ab Attila Necaronorum rege diruta, etc. Hunnorum regi Attilæ, in altera ejusd. Sancti vita ibid. pag. 797. col. 2.

NECCAR, Allium, σκρόροδον, in Gloss. Gr. Lat.

† NECCHE, Mendosa vox. Vide Naca.

† NECESSARE, Cogere. Nisi quod natura Necessat, Fortunato lib. 2. Mirac. S. Martini. [* Id quod domui Necessatur, apud Marin. in Diplom. Papyr. ann. c. 444. num. 73. lin. 32.]

1. NECESSARIA, NECESSARIUM, Latrina, secessus. Descriptio Regionum Urbis Romæ edita a Mabillonio pag. 514: Posternæ 3. Necessariæ 4. fenestræ majores forinsecus 107. minores 66. Infra: Propugnacula cum porta Prænestina 302. Necess. 1. fenestræ major. forins. 80. etc. Adde pag. 516. Lanfranc. in Decr. pro Ord. S. Bened. cap. 4: Unus eorum in dormitorio debet circumire lectos omnium, et omnia sedilia in Necessariis sollicite considerans, ne forte aliquis Frater dormiens ibi remanserit. Liber Ordin. S. Victoris Parisiensis MS. cap. 22. de Novitio: Debet autem ipse Magister diligenter instruxisse eum qualiter se discicare debeat, vel cooperire, et Necessaria non nisi cooperto capite intrare. Adde cap. 37. Hincmarus Opusc. 24: In mansionem in qua degit, caminatum habet et Necessarium. Passim Scriptores, Bertholdus Constantiensis ann. 1076. Udalricus lib. 2. Consuetud. Clun. cap. 5. 35. lib. 3. cap. 6. 89. Usus antiqui Ord. Cisterc. cap. 55. 72. 74. 77. 83. 108. Hugo Flaviniacensis in Chron. Vird. pag. 263. Regula Magistri cap. 30. etc. Loca Necessaria, apud Gregor. Tur. lib. 1. de Mirac. S. Martini cap. 37. Locus Necessarium, in Chronico Afflegemensi cap. 15. Domus necessaria, in Statutis Ordinis

de *Sempringham* pag. 782. et Ord. Præmonst. dist. 1. cap. 14. Chron. Laurishamense ann. 948 : *Dormitorium renovavit, ædificium Necessarium prominens aptavit, etc.* Sic Χρεια, Græci usurpant pro latrinis : Χρεια enim sine adjectione interdum pro necessitate redditur. Glossæ Græco-Lat. : Χρεια, ἐν αἰς ἀποπαροῦμεν. Apud Artemido. lib. 1. Onirocr. cap. 2 : Καθίστην εἰς χρεῖαν. *Desiderare exonerandæ alvi gratia : ad Necessitatem corporis sui sedere*, in Lege Longob. lib. 1. tit. 16. § 5. [22 Liutpr. 152. (6, 72.)] *Ad Necessitatem naturæ secedere*, apud Lamb. Schafn. ann. 1076. *Ad officia naturalia secedere*, apud Aurel. Victorem in Caracalla. Etiamnum dicimus, *Faire ses nécessitez*. Palladius in Hist. Lausiaca cap. 28 : Οὐκ ἐξήλαθε ἐπὶ ἡμέρας τρεῖς δι' αὐτὸν, οὐδὲ πρὸς τὴν ἰδίαν χρεῖαν. Ado Vienneensis in Chron. de Ario : *Divertens post forum Constantini ad causam necessariam, viscera ejus repente simul cum vita effusa sunt*. Gillebertus Episc. Londinensis in Cantica Cantior. cap. 2. n. 7. de eodem Ario : *Et cum Necessitate ad publica purgatoria pervenisset, etc.* Computum Stephani de la Fontaine, Argentarii Regii incip. 1. Jul. 1351 : *Pour les couvertures de cinq chaires, etc. et pour cinq Nécessaires enveloppées de cuir, et couvertes de drap par dessus*. In præcedenti Computo, selles Nécessaires appellantur. Vide *Calciarium*. Sed et *Necessaria* vocant Statuta Mediolanensis part. 2. cap. 268. Ipsa hominum excrementa : *De Necessariis in ætate non spatiandis*, id est, deportandis. Vide Gloss. med. Græcit. in voce Χρεια, col. 1759. et Ἀναγκαῖα, col. 66.

* Ipsa ventris exoneratio. Liber de Mirab. Romæ ex Cod. Reg. 4188 : *Per plurimas enim noctes viderat illum regem ad pedem cujusdam arboris pro Necessario venire*. Infra : *Ivit contra eum, qui jam peregerat Necessarium*.

* NECESSITAS, Eadem notione, unde nostris *Faire ses nécessitez*. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 695 : *Quadam Necessitate dictum Johannem cogente pro grossa materia et urina faciendis, in quodam parvo nemore prope dictum iter iivit, in quo Necessitatem suam prædictam fecit*.

* 2. NECESSARIA, [Ut necessaria, besoins : « Magister puerorum capelle regis Parisius, pro eorum Necessariis, in duabus partibus. » (Mus. Brit. Addit. Charters. n. 13941, an. 1296.)]

NECESSARIUS, pro *Magis necessarium*, dixit Alcuin. Epist. 1.

† NECESSITARE, Cogere, Gall. *Necessiter*, Ital. *Necessitare*. Verbum a Scholasticis non semel usurpatum, quod occurrit in Miraculis B. Coletæ, tom. 1. Martii pag. 573. in Vita S. Catharinæ Senensis, tom. 3. Aprilis pag. 907. et alibi.

NECESSITAS. Charta Arturi primogeniti Ducis Britannicæ, Vicecomitis Lemovicensis ann. 1292 : *Super subsidio nobis et liberis nostris in quatuor Necessitatibus faciendis : scilicet ad filiam maritandam, ad novam Militiam recipiendam, ad redemptionem solvendam, ad sustinendum crucis expensas, etc.* Vide *Auxilium*. [22] *Trinoda Necessitas* apud Anglosaxones, Militia, arcis et pontis constructio. Vide Phillips. Hist. Jur. Angl. tom. 2. pag. 76. et infra in hac voce.]

† NECESSITAS, Quævis exactio, f. sic dicta quod necessaria sit et coacta. Charta Ludovici II. Regis Siciliæ e MS. D. Brunet fol. 115. v° : *Quæstas aut tal-*

lias, angarias sive parangarias, aut Necessitates aliquatiter imponere.

† NECESSITAS, Indigentia, inopia, Gall. *Nécessité*, in Barthii Glossario ex Hist. Palest. Roberti Monachi. Privilegium Caroli C. pro Monasterio Vedastino ann. 867. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 188 : *Si autem ex his præfatis villis, quæ ad cameram deputatæ sunt, Necessitas Fratrum suppliri non potuerit, etc. Maxima monasterii Necessitas*, seu penuria, in Charta ann. 1417. apud Ludewig. tom. 6. pag. 85.

† NECESSITAS CORPORIS. Vide *Necessarium*.

* NECESSITAS. De necessitate virtutem facere, in Annal. Eduardi II. reg. Angl. auctore Joan. Prokelowe, edit. Hearn. pag. 39. Phrasis Gallica, *Faire de nécessité vertu*, ut facile est credere ; qua tamen utitur Quintilianus. Alio sensu vide in *Necessaria*.

* NECESSITATIVUS, Necessarius. Mirac. S. Helenæ tom. 3. Aug. pag. 612. col. 1 : *Qui (Teutgisus) ex quadam Necessitativa causa non aderat præsens*.

† NECESSITUDO, Opus. Charta ann. 1130. in Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 164 : *Et omnia sua usibus eorum nemora, tam ad domorum suarum materiam, quam ad cetera domus utensilia, sed ad Necessitudinem ignis*.

NECESTUOSUS, Indigeus, a necesse, nostris, *Necessiteux*, [indigent.] Epistola Episcoporum Synodi Carisiacensis ad Ludovic. Germanicæ Regem cap. 12 : *Quicumque Necestuosi palatium adierint. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 26 : Et quia Missus Imperatoris erat, et Capitula ipsius pro defensandis advenis et Necestuosus habebat. Liber 2. Miraculor. S. Bertini cap. 8 : Propalans etiam quod competentibus Necestuosorum vicissitudinibus dignatur precibus electorum suorum pro sibi votivis supplicatibus præbere effectum.* [Vox Hincmaro familiaris, ut notat Sirmondus in Notis ad Capitulare 23. Caroli Calvi.]

NECNE, pro *Necnon*. S. Hieronym. Epist. 7 : *Offerre Necne filiam potestatis tuæ fuit, etc.* Epitaphium Ælfrici Præstulis auctoris Glossarii Anglo Saxonici :

Defensor regni Necne salus populi.

Ordericus Vitalis lib. 11 :

Nam leo Necne lupus, draco, perdix, et basiliscus.

Et lib. 4. pag. 513. b. et alibi. Vide tom. 1. Sæculi III. Benedictini pag. 178. 181. 199. 202. etc. Glossæ antiquæ MSS. : *Necne vel non, necnon, quod si non.*

* Nostris *Neis*, pro Etiam atque etiam. Gesta Ludov. Pif tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 160 : *Pour sa restitution crut merveilleusement grant joie et grant lécece ou pople ; Neis li element... s'en resléecierent*. Ubi vita ejusd. Imper. ibid. pag. 115. habet : *Ut etiam ipsa elementa, etc.* Vita S. Ludov. edit. reg. pag. 298 : *Lequel abit ele reçut purement, Neis à tenir*. Pedag. Paris. in Cam. Comput. Paris. fol. 5 : *Si ont... une haste de porc à laquelle jour que la feste (de S. Vincent) soit, Neis se elle estoit au Vendredi*. Occurrit apud Bellom. MS. pag. 30. r. col. 1. et pag. 70. v. col. 2. *Nis* apud Petr. de Font. in Consiliis pagg. 128. 151. et 154.

† NEGROLIUM, Rocho le Bailif in Dictionario Spagyri. : *Medicamentum prohibens mortem et vitam conservans*.

† NECROTHYTHUS, Mortuis immolatus, a Græco Νεκροθύτης, apud Tertulli. de Spectaculis.

† NECSILES. Charta ann. 964. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 143 : *Præ-*

ceptum istum ibi ostensimus, ut nullus quislibet dicere possit, quod nos eum occulte et concludiose abuissemus et tenuissemus, et Necsiles aparcat. An nescientibus appareat, notum sit ?

NECTAR, Vinum pigmentatum, Uguitioni. [Joh. de Janua addit : *Dulcis liquor*. S. Ambrosius de Bono mortis cap. 5 : *Hinc Nectar illud ex vino et melle prophético*. Rochus le Bailif in Dictionario Spagyri. : *Nectar sit ex vino rubeo coagulato et ex vino albo*.] Potionis delicatioris species, interdicta in Statutis Ord. Cartusienensis ann. 1368. 2. part. cap. 5. § 30 : *Nectar quoque aut quaslibet alias vini et speciorum confectioes nullo unquam tempore in refectorio ministramus*. Tabularium Carrofense : *Et ipsi Monachi præfati Cœnobii afferant illis gantos unos, et duos cereos, cum duobus botis Nectare plenis, etc.* [Vetus Ordinarium Cabilon. a Martenio laudatum pag. 77. Tractatus de ant. Eccl. Disciplina in divinis Offic. celebrandis : *His octo diebus (postremis Adventus Domini quibus totidem Antiphonæ O. in Ecclesia Cabilon. canebantur) post Vesperas... venit chorus in refectorio ordine processionali, duobus ceroferariis præcedentibus ; et interim sonatur campana grossa, et datur ibidem potus de Nectare et de vino*. Hujus consuetudinis rationem reddit Ordinarium Namnet. his verbis : *Item bibitur cum illo, qui incipit Antiphonam, ad significandum quod sitis antiquorum refrigata est per adventum Christi*. Aliis quoque diebus in quibusdam Ecclesiis Nectar distributum fuisse, quod postmodum in pecuniam commutatum fuit, nos docent Statuta Eccl. Barchinon. ann. 1332. apud eundem Marten. tom. 4. Anecd. col. 613. ubi : *Item volumus... quod Præpositi dictæ sedis, et quivis alii, qui Canonici ejusdem Ecclesiæ Nectar et nebulas dare consueverunt et debent, dent et dare teneantur cuilibet Canonico, in festo Paschæ resurrectionis Domini inclusive usque carnisprivium Adventus Domini exclusive, scilicet in festivitibus et diebus ejusdem temporis, in quibus Nectar et nebulæ Canonici ministrantur, pro eodem Nectare et nebulis XII. denarios monetæ Barchinonensis decerno. Item fiat officialibus et Ministris ejusdem Ecclesiæ, et aliis quibus Nectar et nebulæ dari consueverunt et debent, juxta ratam perceptionis ipsarum, f. ipsorum.] Vide *Pigmentum*.*

* Nectareus et mellitus potus, in Cærem. vet. MS. eccl. Carnot. qui *Ipoeras* appellatur in Lib. virid. ejusd. eccl. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Clare, mellicratum, i. Nectar*. Idem ergo quod *Medo* et *Mellita*. Vide in his vobibus.

* Nectar carnis in Ecbasi vers. 112. et caro Nectorea ibid. vers. 272.

* NECTESARE, Purgare, mundare, Ital. *Nettare*, Gall. *Nettoyer*, alias *Nier* et *Nier* ; unde *Niage*, Expurgatio. Chartar. notar. *Daubagne* ex schedis Pr. a S. Vincent. : *Quod teneatur curare et Nectesare vallata*. Redit. comitat. Namurc. ann. 1265. ex Reg. Cam. Comput. Insul. sign. *Papier velu fol. 9. v° : Cil doivent Nier l'estaule des kiens le conte et faire nete, se on les mande*. Sent. arbitri. ann. 1313. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 53 : *Item nous voulons... que se lidis biés avoit mestier de Nier, que il soit niés de sis ans en sis ans, et se fera chius Niages as termes dessus dis, desquieux niages et frais fais pour le niage, li ville paiera le tierch... Lesqueis (accord) fait mention des hentis, des voies, des*

Neis, de ouvetures et des resures. Hinc Netaieure et Neloieure, Immundities, purgamentum, vulgo Ordure, immundicie. Charta ann. 1872. in Reg. 103. ch. 104: En laquelle place l'en porte communément les Netaieures et ordures, etc. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 163. ch. 407: Comme le suppliant eust admené le tumberel... pour vuider grant foison de Netaieures, qui estoient issues de l'ostel de son maistre, et icelles Netaieures, etc. Vide infra Netegamentum.

† **NECTITUS**, pro **Necatus**, Submersus. Vide **Necare**.

* **NECTUM**, Statim, continuo, ut videtur. Libert. Clarim. ann. 1248. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 600. art. 8: Quocienscunque dicti burgenses a villico suo vel scabinis ex parte nostra requisiti fuerint, Nectum cum armis venire tenebuntur per duos dies in propriis sumptibus suis.

† 1. **NECTUS**, Nitidus, mundus, ut coniecto, Gall. *Nef*, Ital. *Netto*. Chronicon Parmense apud Murator. tom. 9. col. 846: Item eodem anno (1333.) magna siccitas fuit... et blavae steterunt ad nasendum, taliter quod vix videantur usque ad mensem Aprilis... sed frumenta et aliae blavae satis bona et Necta, Deo concedente, fuerunt.

* 2. **NECTUS**. Canto dotis *Nectum*, in Antiq. Rhythm. de S. Othmar. apud Pertz. tom. 2. Scriptor. pag. 55. ubi gloss. interl. mortificatum.

† **NECUTIARI**, pro **Negotiari**. Charta Pipini Fr. Regis apud Doubletum Hist. San. Dion. pag. 694: De omnes Necutiantes... tam ibidem et alicubi ad Necuciandum vel Necucia plurima exercendum, etc. Alia vetus Charta: Vineas vero... nos antea de Sargite quondam Necutiantie, parte divina, cum terra comparavimus.

† **NEDACRA**, Modus agri, fortean idem quod *Arca*. Vide locum in *Nydhedripes*.

* **NEDDERLAGE**. Charta ann. 1312. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 585: Omnes hospites navigiis adventientes et pausam communem, quæ *Nedderlage* dicitur, in eadem aqua facientes, evolutis duobus diebus thelonium obligatorie dare tenebuntur. Sensum vocis docet Charta ann. 1424. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 88: *Teloneum et depositum, vulgariter Niderloge...* suspendantur, nec a mercatoribus... exigantur. [* Vide *Haltaus*. Glossar. German. col. 1417. voce *Niederlage*.]

NEDFRI, [vel **NEDFRATRES**, ut minus recte scribit Baluzius, ex *Nedfres*, quam pro *Nedfrates* acceperunt.] Capitularia Caroli M. lib. 5. cap. 2: Illos sacrilegos ignes, quos *Nedfri* vocant, sive omnes... paganorum observationes diligenter prohibeant. Concilium Leptinense ann. 743. cap. 2. *Nedfrates* habet, perperam, inquit Lindenbrogius, ubi ille: Rusticani homines in multis Germaniæ locis, festo S. Joannis, palo ex sepe extracto, funem circumligant, illum que huc illuc ducunt, donec ignem concipiat: quem stipula aliisque aridioribus lignis aggestis curate fovent, ac cineres collectos supra olera spargunt, hoc medio erucas abigi posse inani superstitione credentes. Eum ergo ignem *Nedfear*, quasi necessarium vocant. Hæc ille. Sed nec vox *Nedfri*, subdit Spelmanus, aliena est omnino ab ista significatione apud Saxones Anglicos: ned enim *Necessarium* sonat, et fyr, ignem. Is tamen aliam voci originem statuit: ductam scilicet a prisco Saxon. *neod*, quod obsequium sonat: proinde putat nod fir s,

ignes esse in obsequium manium ethnicorum editos. Hæc sane omnia valde incerta sunt: ut et an sacrilegi isti ignes si sint, quos in mysteriis suis, arte quadam magica, et nescio quibus præstigiis excitabant pagani Sacerdotes ut auctoritatem ac reverentiam sacris suis conciliarent; de quibus Henricus Valesius ad lib. 4. Eusebii de Vita Constantini cap. 20.

† Schilterus *Notfyr* et *Notfear* exponit *Coactus ignis fricando*, non male, ut probat ex Indiculo superstitionum et paganiarum in Concilio Liptin. ann. 743: *De igne fricato de ligno, id est, Notfyr. Notfyres* etiam pro mendoso *Nodfratres* restituit in Capitulari 1. Carlomanni ann. 742. cap. 5. Dein addit hunc ignem longe diversum esse a rogo, qui in Concilio Trullano can. 69. damnatus est his verbis: *Qui in noviluniis a quibusdam ante suas officinas accenduntur rogi, super quos etiam antiqua quadam consuetudine, satire inepte et delirare solent, jubemus deinceps cessare*: quem ibi Ethingerus, inquit, eumque secutus Spelman. confundit cum nostro ex ligno vel palo excitato, nec in obsequium numinum ethnicorum edito. Observat denique idem Schilterus utramque hanc superstitionem in festo S. Johannis alicubi probabiliter concurrisse, quod hodieque Germanis dicitur *ein Johannes feur*; de quo laudatus Ethingerus: *Hanc impiam consuetudinem hodie in Germania, in festo S. Johannis Bapt. observant quidam, ut in plateis excitato igne, super ipsum saliant. Sed pii Evangelici Magistratus per ministros urbis tales ignes dissipant, et delirantes de plateis abigunt. Ejusdem originis sunt ignes, qui in Galliis nostris etiamnum excitantur ipso Nativitatis S. Johannis Bapt. pervigilio.*

* A calamitate (*Not*) quadam, cui averruncandæ superstitioni hunc ignem adhibebant, ex Wacht. Glossar. Germ. voce *Feur* pag. 443. [* Vide Grimm. Mythol. German. pag. 341.]

* **NEENUM**. Charta MS. ann. 1315: *Ex parte Ecclesie Majoricar. extitit exposita querela coram illustrissimo D. Jacobo felicis recordationis Rege Majoricar. quod ipse seu ejus Officiales non permittebat, quod in locis dictæ Ecclesie assignatis et datis ratione Neeni terræ insulæ Majoricar. quæ fuit per illustrem D. Jacobum bonæ memorie Regem Aragonum, et Barones et Prælatos qui captioni dictæ insulæ interfuerunt, datum et concessum ipsi Ecclesie, eadem Ecclesia seu ejus Officiales possint punire aliquos extraneos delinquentes in locis supradictis, etc. Infra: Inno per instrumenta Neeni dictæ terræ constabat quod nulla jurisdictio fuit concessa in dictis locis... tempore concessionis dicti Neeni.*

† **NEEZ**, in Schedis D. Aubret Dumbensis Historiographi, Locus in fluvio, ubi cannabis maceratur. Vide *Rothorium*.

* Idem forte sonat vox *Néette* in Charta ann. 1318. ex Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 283: *La riviere si comme elle se comporte en lonc et en ley, avec aucunes Néettes et illetes appartenans à ladite riviere. Vide infra Neisius.*

† **NEFANDARIUS**, in Glossis Isid. Grævius putat legendum, *Nefandus, Nefarius*, quæ promiscue a Scriptoribus usurpantur, quamvis discrimen inter utrumque statuatur.

* **NEFLERIUS**, Mespilus, Gall. *Neflier*. Charta ann. 1177. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 320: *Statutum igitur ex concessione utriusque partis, quod quidam monasterium S. Richarii jure eccle-*

siastico possidebat... in... potellis et Nefleris, etc. Vide infra Neplarius.

* **NEFFN-I-KYN**. Leg. Danicæ apud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 168: *Item pro quacunque causa aliquis impetitur, quod ad illam causam consilium dederit vel mandaverit, pro qua causa aliquis privari potest pace, si juramento cognatorum, quod dicitur Neffn-i-kyn, se non defenderit, etc. Ibid. pag. 177: Item notandum, quod in istis legibus novis omne juramentum cognatorum sit juramentum Neffn-i-kyn.*

NEFFNINGER. Andreas Sueonis lib. 3. Legum Scanicæ cap. 1: *Est præstanda defensio ætatem legitimam alleganti cum duobus testibus, et per Neffninger de placito ubi bona vendita sunt.*

* Qui jurato tenetur asserere aliquem deliquisse, interprete Ludewigo ad easd. Leg. Dan. ibid. pag. 169: *In qualibet villa forensi sint veridici et Neffningi... Item in quocumque hareth vel villa forensi facta fuerit rapina in placito illius hareth, debent Neffningi illius heret discernere, et qui accusatur pro causa rapinæ, debet in placito sui hareth tempestive citari ad illum placitum, etc. Vide Jurata 2. Nembda et Verdictum.*

NEFINGERE, Non fingere, et putare, in Glossis antiqui MS.

NEFRENDICIUM, in Glossis Isid.: *Annuale tributum, quod certo tempore rustici dominis vel discipulis doctoribus afferre solent, duntaxat sit carneum, et porcellus. Addit Ugutio circa nativitatem. Vide Matialis.*

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Nefrendicium, panage*. Melius in altero sign. 521: *Nefrendium, pernage*; a *Nefrendus, porcus etesticulatus*, ibid.

NEFUS, Nefastus, malus, improbus. Hadrianus PP. in Carmine ad Carolum M. Imp.:

Nefa peridi Regis calcabis Desiderii colla.

† **NEGANTIA**, Recusatio. Vita B. Agnetis de Bohemia n. 5. Martii tom. 1. pag. 510: *Nec Venceslaus patris Otlogari decreto quidquam suis Negantiis derogare præsumpsit.*

* *Nianche*, pro *Negatio*, apud Bellom. MS. cap. 29.

† 1. **NEGARE**, Ejurare, abjicere, Gall. *Renoncer, Renier*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1218. apud Murator. tom. 8. col. 1095: *Et quotidie quidam Saraceni exibant de civitate, et negabant eorum legem et baptizabantur; et de malis Spaniolis et de malis Anglicis fugientes ad exercitum paganorum, Negabant Christum filium S. Mariæ Virginis.*

2. **NEGARE**, [Submergere, *Noyer*.] Vide *Necare*.

† **NEGATIVI**, Hæretici, qui coram Inquisitoribus fidei per testes legitimos, quos nolunt, vel non possunt repellere, de aliqua hæresi rite, secundum leges Inquisitionis, convicti sunt; sed non confessi, imo in *negativa* constanter perseverant, Catholicam fidem profitentur et hæreticam pravitatem detestantur. Hæc et plura Hofmannus in Lexico: quod, si vacat, consule. His opponuntur *Affirmativi*, de quibus supra.

NEGATOR, [Reus, qui quod actor ait, negat. Bernardus de Breydenbach Itin. Hierosol. pag. 110: *De possessionibus recuperandis judicia talia sunt inter eos, qualia et apud Hebræos, ut scilicet petitor comprobet, ac Negator semetipsum expurgel.*] Vide *Lapsi*.

NEGGILDARE. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 70: *Non cogitur liber cum servo Neggildare, nisi velit ei factionem facere, nec servus cum libero.* Ubi Leges Inæ Regis § 78. exponunt hanc vocem per cognationem solvere. *Non cogatur liber cum servo Cognationem solvere, nisi velit cum factione liberare.* Vide Gildare in Gildum.

† **NEGITARE,** Pernegare, in Onomastico ad calcem tom. 4. SS. Maili.

† **NEGLECTIBILIS,** Contemnendus, vilis. *Neglectibiles herbæ, quibus vix brutum pascitur animal,* Salas Malaspinae lib. 1. Rerum Sicul. apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 202.

* **NEGLECTRIX,** Negligens, non curans, in Chron. Adem. tom. 10. Collect. Hist. Franc. pag. 145: *Ecclesiarum potius Neglectrix, quam nutritrix.*

NEGLECTUM, Negligentia, sed maxime ea quæ culpæ proxima est. Capitulare de Villis cap. 4: *Si familia nostra partibus nostris aliquam fecerit fraudem de latrocinio aut alio Neglecto, illud in caput componat.* Occurrit ibidem semel ac iterum. Adde Legem Alemann. tit. 36. § 3. et Leges Luitprandi Regis Longob. tit. 58. § 2. tit. 60. § 16. [* Liutpr. 80. 84. (6, 27, 31.)]

* **NEGLIGENTIAE COGITATIONUM,** apud Salvan. adv. Avarit. lib. 1. cap. 12. Quod de peccatis minutis, quæ theologis venialia appellantur, intelligit Baluzius ad hunc loc.

NEGLEGENTIAS suas profiteri coram Abbatisa, in lib. 4. Insinuat. S. Gertrudis cap. 2.

† **NEGOCIENS,** Negotiator, Gall. *Negociant.* Formulæ Andegav. num. 50: *Domini fratri illo ego illi Negociens rogo, prece atque supplice pro hunc mandatum ad vicem meam servo meo nomen illo, natione gentile, quem mihi confugio fecit, ubi et ubi cum ipso invenire poteris... quidquid exinde ad vicem meam proseguere et excusare vel admallare eas facias.* Vide infra Negotium 1.

* **NEGOCISTA.** [Mercator. DIF.]

NEGOSSA, Retis ad capiendos pisces species, quæ describitur a Petro de Crescentiis lib. 10. de Agricultura cap. 87.

1. **NEGOTIARE,** pro Negotiari, in Pacto Legis Salicæ tit. 43. § 8: *Si quis cum servo alieno sine consilio domini sui Negotiaverit, etc.* Hoc autem loco, ut et cap. 50. in malam partem sumitur, nempe pro Machinari, moliri furtum aut crimen aliquod cum alio. [Vide mox in Negotium 1.]

* 2. **NEGOTIARE,** Alicui operi vacare. Memor. F. Cam. Comput. Paris. fol. 24. ad ann. 1395: *Nicolaus de Pratis et Johannes Bouillon qui Negotiabant (i. e. auditioni computorum vacabunt), vide licet dictus Nicolaus in camera Campaniæ cum magistro Johanne de Cruce, et dictus Johannes Bouillon in camera monetarum, cum magistro Johanne Regis.*

* **NEGOTIARI,** Eadem notione. Lit. remiss. ann. 1417. in Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 47: *Sicuti faciunt multieres antiquæ, quando per domum Negotiantur.*

† **NEGOTIATA,** *Besoignement,* in Glossis Latino-Gall. Sangerman. MSS.

† **NEGOTIATIO,** NEGOTIATOR. Vide Negotium 1.

NEGOTIÆ, vel **NEGOTISTÆ,** Mercenarii, sellarii vel tabernarii, opifices, institores. Papias, Ugutio. [Joh. de Janua: *Negotia, Negotiator, institor, opifex, mercenarius.*]

1. **NEGOTIUM,** NEGOTIATIO, Merca-

tura, καπηλεία, nos vulgo *Negoce, Trafic, Commerce.* Gloss. Lat. Græc.: *Negotiatio, πραγματεία.* Gloss. Gr. Lat.: *Πραγματεία, Negotiatio, mundinatio.* Πραγματείας, *Negotiator, mercator.* Glossæ MSS. ad Canones Concilior.: *Mercimonia, Negotia.* Mela de Ægyptiis: *Forum ac negotia feminæ, viri panes ac domos curant.* Gregorius M. lib. 6. Epist. 36: *Lucris tamen Negotii vestri congaudeo.* Canones Afric. cap. 16: *Placuit ut Episcopi, Presbyteri, Diaconi non sint conductores, aut procuratores, neque ullo turpi Negotio et inhonesto victum quærant.* Charta Ottonis Imp. ann. 964. pro Ecclesia Patavina, apud Ughellum: *Castella cum turribus et propugnaculis erigere; Negotia constituere, molendina componere, etc.* Ita etiam usurpari in leg. 1. De exercit. act. annotarunt alii. Adde Alypium Antiochen. seu auctorem Descript. orbis cap. 16. cap. 17. § 7. 19. 21. 36. 38. 40. 47. 50. etc. Capit. Caroli M. lib. 1. cap. 131. lib. 5. cap. 210.

NEGOTIUM. Merx ipsa. Formulæ vett. Bignonianæ form. 45: *Venditor vel mercicus quodlibet Negotium habeat vendendi.* Synodus Vernensis ann. 755. cap. 26: *De teloneis vero sic ordinamus, ut nullus de victualio et carris, quæ absque Negotio sunt, teloneum prehendant.* Ita in Capitulari Metensi cap. 6. in Concilio seu Capitulari Francofordiensi ann. 791. lib. 5. alias 3. etc.

NEGOTIARE, Mercaturam exercere, *Negocier.* Apuleius lib. 5: *Magnis pecuniis Negotiantem.* Capitulare ann. 803. cap. 2: *De negotio super omnia præcipiendum, ut nullus audeat in nocte Negotiare in vasa aurea et argentea, mancipia, gemmas, ... sed in die coram omnibus et coram testibus unusquisque suum negotium exerceat.* Adde Capitul. 2. ann. 805. cap. 7. et lib. 3. Capitul. cap. 6.

† **NEGOCIATOR.** Diploma Neapolitanorum pro Amalphitanis ann. 1190: *Ita ut vos Negociatores, Campsores seu Apothecarii, etc.* Brenemannus Dissert. 1. de Republica Amalph. pag. 17. *Negotiatores* mercatores interpretatur qui particulatim merces suas distrabant, *Apothecarios* vero eos, qui acervatim seu per aversionem vendunt. De *Campsores* dictum in *Cambiaria.*

* Institor, nostris *Négociateur,* eadem acceptio. Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 183: *Guillaume Corault varlet et Négociateur de Marguerite de Montagu, ... gouvernant les négoces et besongnes d'icelle Marguerite.* Vide *Negotitæ.*

† **NEGOCIATOR,** Negotiator, qui negotium seu mercaturam exercet. Ratherii Veron. Synodica ad Presbyteros, tom. 2. Spicil. Acher. pag. 261: *Sacra vasa et vestimenta sacerdotalia nolite in pignore dare Negotiatio aut tabernario.*

2. **NEGOTIUM.** Res. Arnobius lib. 6: *Sicut illi referunt, qui Negotia Thespiaca scriptitarunt.*

† **NEGOTIUM FISCALIS,** Jus fisci. Privilegium ann. 704. tom. 1. Monastic Anglic. pag. 12. col. 2: *Ego Ina Rex... hanc libertatem Monachis, qui in Ecclesia B. Dei genitricis Mariæ et B. Patricii... hanc privilegii dignitatem super altare pono, ut sine impedimento secularium rerum, et absque tributo fiscalium Negotiorum, liberis mentibus, soli Deo serviant.*

† **NEGOTIUM SÆCULARE.** Epistola Monachorum Montis-majoris ad Gregorium P. apud Mabillon. lib. 51. Annal. Benedict. num. 55. ad ann. 997: *Prorupit quidam Monachus ex Monasterio S. Ægidii,*

et a Negotio sæculari, vel a Principibus sæculi ultra se ingerens, ausus est se facere Abbatem. Idem sonant a *Negotio sæculari et a Principibus sæculi;* a *Negotio* igitur *sæculari* hic idem est quod *Principum sæcularium ac Magnatum auctoritate vel patrocinio.*

* *Nostri Negoce,* eodem sensu, dixerunt. Feuda Norman. in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 154. rº. col. 1: *Robertus de Castello tenet terram suam de rege per sergentiam, et debet ire cum serviente regis ad capiendum latrones, vel ad capiendum Negotia (sic lego) defortia.* Willelmus de Pulcro campo tenet terram suam usque ad xxv. acras tali servicio, quod debet adjuvare ad tenendum placita Rothomagi ter in anno, et ad capiendum latrones et *Negotia defortia per submitionem famuli regis.* Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 516: *L'arcevesque de Tours estant en la court de Romme pour les Négoces de son eglise, etc.*

3. **NEGOTIUM,** Ipsa actio venerea. Sic enim plerique interpretantur illud S. Pauli 1. Thessaion. cap. 4: *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat in Negotio fratrem suum.* Græcum habet ἔργον. Hincmarus Remensis Epist. 7. cap. 11: *Non de hoc verecunde quæramus, quod et Apostolus non nudo, sed velato nomine loquens apud legitime conjugatos studuit appellare dicens, Ne quis circumveniat in Negotio fratrem suum.*

4. **NEGOTIUM,** pro Prælio. Saxo-Grammaticus lib. 1: *A quo terrestri Negotio superatus Hadingus, etc.*

† **NEGRITA,** pro *Nigrita.* Vide *Niger.*

† **NEGROMANTICUS,** pro *Necromanticus,* Gall. *Necromantien.* Qui ad divinandum evocat animas mortuorum. Utilitur Jac. Malvecius in Chronico apud Murator. tom. 14. col. 930.

† **NEGUOSIARE,** Negotio seu Rei alicui vacare, incumbere, Gall. *s'Occuper.* Vet. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ: *Post (Vesperas) intramus claustrum, et quilibet Neguosiat ad libitum usque ad Completorium.* Paulo post iterum recurrit.

* **NEIAGIUM,** NEYAGIUM, Præstatio, quæ ex *nebulis* fit. Charta Phil. Pulc. ann. 1310. in Reg. 45. Chartoph. reg. ch. 147: *Item montonayium, Neyagium, cum uno boissello bladi annui redditus pro obleis faciendis, valentia tres solidos annui et perpetui redditus.* *Neiagium,* in Reg. 47. ch. 85. Vide supra *Nebula* 2.

* **NEISIUS,** Locus in fluvio, vel aquarum receptus, ubi cannabis maceratur. Terrear. Trevolt. ann. 1535: *Junta Neisium heredium Philiberti Verne.* Vide supra *Nez.*

* **NE ISSAC,** vox vulgaris, qua significatur Vectigal pro mercium exitu. Charta ann. 1452. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 109: *Cum a prædecessoribus nostris ducibus Aquitanicæ concessum extiterit hospitalario hospitalis S. Andreae, in civitate nostra Burdegalensi tunc existentis, et suis successoribus, quod acustumare potuissent al. dolia vini, de suis propriis vineis et redditibus et decimis exeuntia, absque alicujus custumæ Ne issac in castro nostro Burdegalensi solutione.*

† **NEMA,** Filam. Glossæ Græc. Lat.: *Νήμα, Nema.* Σηρικὸν νήμα, apud Suidam. *Nema sericum,* lib. 39. Dig. tit. 4. cap. 16. § 7.

† **NEMEN,** Eodem significatu, in antiqua inscriptione laudata in Thesaurio Fabri.

NEMANCEPS, in Gloss. Lat. Gall. Franc. [Liber, non subditus. Vox, ut conjecto, ficta ex hoc Ulpiani loco Instit. 19: *Omnes res mancipi sunt, aut nec mancipi*, hoc est ut exponit Martinius in Lexico, sunt in mancipio, aut non sunt; subsunt dominio, juri et potestati, aut non subsunt. Aliter, at minus recte, Joh. de Janua: *Nemanceps, i. Emanceps, ex ne et manceps, quasi qui jam non est manceps, et a Manceps et Nemanceps dicitur Mancipi et Neman- cipi, nomina indeclinabilia et omnis generis.... Res mancipi dicitur, quæ cum alienatur, i. quæ, cum a potestate vendentis transit in potestatem ementis, manu capi potest, ut equus. Sed res mancipi (Nemancipi) dicitur, quæ, cum præmisso modo alienatur, manu capi non potest, ut ager.]*

NEMBA, in Jure Sueonum vetusto *judicem* significat. Vide Joan. Stiernhookum pag. 31. 52. et seq.

Nemba, *Nempda* vel *Nemda* non *judicem*, sed cætum duodecim proborum seu legalium hominum significat, quos vel partes ipsæ litigantes, vel ipse Judex eligebat, et quibus quarundam causarum inquisitionem atque etiam sæpius *judicium* committebat, præsertim cum nulli aderant testes. Ita in Legibus Urbanicis Biorco Sueonum antiquæ metropoles, ab Hadorphio Stockholmæ editis cap. 11. n. 1: *Si nulli adjuverint testes, Nempdæ sive duodecim virorum judicio res committatur. Nemdâ*, inquit Olaus Verelius, ubique in legibus *judicium ordinarium duodecim assessoribus constans; dicitur a Nemna, denominare, eligere, quod a litigantibus denominabatur, sex ab actore, totidem a reo. Idem in Notis ad Bervarar Sagæ cap. 14: Postea deprehensum magis ex usu esse, non requisita litigantium nominatione, duodecim hos iudices aucloritate constitui publica, non in causis singulas, sed omnes judicandas. In Legum Wisigothorum libro, quem edidit Olaus Rudbeckius, multa leguntur de *Nemda* et *Nemdariis* a capite 2. ad 10. Idem itaque est duodecim *Juratorum* numerus sive *Jurata* apud Anglos, quod *Nemda* apud Danos, Suecos et Norvegos, a quibus per Normannos in Angliam invectum videtur ejusmodi *judicium*. Plura Hickesius Dissert. Epist. pag. 37.*

NEMDARIUS, Unus e duodecim *judicibus* seu legalibus viris, qui *Nemdam* constituunt. Ol. Rudbeckius in suo libro Legum Wisigothorum cap. 2: *Nullus qui servit Nemdarius esse debet, ni cum colonorum et præfecti territorii consensu. Et cap. 3: Si ad judicium non veniat Nemdarius octo trientibus mulclabitur.*

* Huc spectare videtur vox Belgica *Niemschewit* vel *Nimpscewit* ex Charta Arnulphi comit. Ghinar. pro homin. Bredenardi ann. 1272. in Reg. 147. Charthoph. reg. ch. 325: *Voirs est que chil de Bredenarde doivent avoir et tenir et warder de droit et de ancien etablissement et par droite longue tenanche, eschevinage et de loy plainement et entierement de Bailloen en Flandres, qui en Flameng est ditte Nimpscewit. Lit. confirmat. ejus Chartæ ann. 1279: Je me suis assentis que mi eschevins de Bredenarde.... aient le loy de Bailloeu en Flandres, que on appelle la Niemschewit. Vide supra Nef-finger.*

NEMEN, Filium, a Nere. Vide Nema. **NEMITOR**. Vide *Minutor* in *Minuere*. **NEMO**, Nullus. *Nemo dies*, apud Prudentium.

* **NEMOMENUS**, *Antiquus*, ex Gloss. ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passion. cap. 106: *Hoc enim adjutorium probatum est et maxime ad diuturna ulcera et Nemomena. Ibid. cap. 111: Item ad nimium sordida ulcera et Nemomena, vinum et urinam pueri, in vescibus commixtis cum melle, in aurem mittes.*

** **NEMORALE** Jus, Emphyteuticum. Jus est consuetudinarium, scribit Haltausius, concedendos fundos silvestres, duro labore extirpatos, in emphyteusim Germanicam, in proprietatem sub censu annuo plerumque satis modico; placuit favor ejusmodi novalium, unde factum est ut etiam extra silvas, agros, areas, molendina sub jure ac nomine *Waldrecht* impetrarent. Alii scribunt *Waltrecht a Wallen*, Pro suo arbitrio agere. Charta Hassiac. ann. 1853. apud Haltaus. Glossar. col. 2021: *W. de Twiste concedit 2. hortos monasterio.... singulis annis 4. solidos graves cadentes de 6. agris satis in monte juxta molendinum de Jure Nemorali, id est, Emphyteutico, quod vulgariter Waltrecht nominatur.*

* **NEMORATUS**, Nemorosus. Charta Gerardi de S. Oberto ann. 1193. in Chartul. Mont. S. Mart. ch. 31: *Quandocumque voluerint eam (partem nemoris) sarvent vel incident, vel Nemoratam conservent.*

† **NEMOREUS**, Ligneus. Vita S. Ger-vini, tom. 1. Martii pag. 287: *Repertum est corpus domini Nitardi.... sepulti in sepulchro Nemorio cum sale.*

* Memor. G. Cam. Comput. Paris. fol. 207. vº. ad ann. 1412: *Pro construendo et faciendo unum pontem Nemoreum in villa Paris. incepturum in buto vici S. Martini, in loco qui dicitur vulgariter la planche de Mibray, transversaturum fluvium Secanzæ usque ad S. Dionysium de carcere, iturum recto tramite ad parvum castelletum Paris.*

† **NEMOSEUS**, Eadem notione: *Corpus B. Winwaloei a dicta veteri theca in novam thecam Nemoseam..... sepositum.*

* **NEMORISTA**, Nemorum incola. Vita S. Bertel. tom. 3. Sept. pag. 452. col. 1: *Sanctus vero Dei, gloriam et honorem timens temporalem, abiit in desertis montibus vagans, ut Nemorista.*

* **NEMOROSITAS**, *La speze de arbori*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **NEMUS**, Arbor, vel fructus. S. Paulinus Epist. 30. pag. 190. novæ edit.: *Ut qui naturali bono oculos mentis apertos innocentiam, et iniquitati clausos habebam letalem prudentiam boni malique delectu, de infausta Nemoris interdicti cibo cæcatus pariter et male luminatus haurirem. Idem in Poëm. pag. 179:*

Munere quo signum dedit et peccata piare,
Et Nemoris veliti vicere septa fide.

† **NEMUS**, Lignum, materia. Statuta Monasterii S. Claudii pag. 79: *Item tenetur idem elemosynarius consimiliter manutenere claustrum ejusdem monasterii de coopertura atque ædificia præscripta, adeo ut cooperturæ defectu, Nemus seu morrenum non corruat. Ibidem pag. 82. de Pitantiario: Item tenetur ministrare mantilia pro novitiis et juveniculis in refectorio, nec non scutellas Nemoris.*

* Charta Joan. comit. Pontiv. ann. 1178. in Libr. nig. prior. S. Petri Ab-bavil. fol. 323. vº.: *Concessi... unam quadrigatam Nemoris libere et absolute. Comput. ann. 1450. ex Tabul. S. Vulfr.:*

Item Colino le Carpentier serrario, propter quamdam serruram Nemoris cum clave alto ostio posterioris grangiaz appositum, xij. den.

* **NEMUS ADAPERTUM** dicitur in Chartul. Montis-Maur. illud quod non est defensum, in quod nimirum hominibus bestiisque patet ingressus.

* **NEMUS GROSSUM**, Cui opponitur silva cædua. Charta ann. 1320. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 572. rº. col. 2: *Item sexdecim arpenta cum dimidio et decima parte unius grossi Nemoris dictæ forestæ.*

* **NEMUS NIGRUM**, Dicitur de quercu aliisque solidis arboribus. Libert. Brianc. ann. 1343. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 729. art. 21: *Et etiam banna Nemorum omnium, tam nigrorum quam aliorum, dictæ bailliviz, etc.*

† **NEMUS NIGRUM**, Præaltis densisque arboribus umbrosus, Gall. *Bois de haute futaye*. Vetus Charta: *Omnia autem Nemora nigra et egressus aquarum... sunt propria Comitit.*

NEMUS VIVUM, MORTUUM. Vide *Bos-cus*.

* **NENA**, Potionis species. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Charthoph. reg. ch. 316: *Item duæ sarcinatæ vini et Nenæ, æstimatæ annuatim valere xij. sol. iij. den. Turon.*

* **NENIUM**, pro *Nenia*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Mensonegua, Prov. mendacium, Nenum, nuga, gerra*. Ubi leg. forte *Messonegua*. Vide infra *Nugidus*.

* **NENTUM, NENTARE**, pro *Nantum* et *Nantare*, in Charta Romani card. ann. 1228. ex Chartul. Campan. fol. 89. vº. Vide in *Nanium*.

NEOCORUS, Ædis sacræ ædituus, Νεωκόρος. Julius Firmicus lib. 4. Math. cap. 7: *Aut simulacrorum consecratos, seu certe Neocoros, vel Sacerdotum Principes, etc.* Vox Græcis Scriptoribus notissima, sed quæ negotium jure fecisset rei antiquariæ ac numerariæ studiosis, in veteribus numismatibus, ubi hæ voces, vel A. vel B. vel P. ΝΕΚΚΟΡΩΝ epitheton populis integris adscribitur, tanquam publici Æditui fuerint alicujus atque adeo publici etiam templi; quemadmodum Phlegon Trallianus lib. περὶ Θεωµασ. p. mihi 69. ait Νεώτακτον τῆς Αἰτωλίας, fuisse ἑπεὶ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων, nisi legendum sit οὗ ἑστιν ἑπεὶ, etc. pro ἔστιν, ita ut Græciæ populi ejusce communis templi. vicissim Νεωκόροι fuerint. Sed consulendi de hac re Antonius Augustinus Dial. 5. Sebast. Erizzus part. 2. de Numismatib. Veterum, Adolphus Meckerus de Lingua Græcæ pronuntiat. pag. 53. Nonius, Goltzius, Casaubonus ad Monumentum Ancyranum, Seldenus ad Marmora Arundeliana pag. 103. 1. Edit. et Santamantius in Julio Cæsare, [ac præsertim *Vandale* Dissert. 4. et *Vaillant* in Numismat. Imperatorum Græcorum.]

† **NEOFYTUS**. Vide mox *Neophytus*. **NEOMENIÆ** JUDEORUM, in Concilio Viennensi in Austria ann. 1267. cap. 18. Nota sunt quæ de hisce commentantur passim Scriptoribus.

† **NEOMINUS**, Nihilominus, Gall. *Neanmoins*, in Charta Officialis Rotomag. ex Archivo B. M. de Bono nuntio ejusdem urbis.

* Instr. ann. 1452. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 281. col. 2: *Cum ad notitiam eorumdem... pervenisset diversas personas... esse de morbo lepræ infectas, tactas et suspectas, et Neominus conversantes dietim... cum aliis personis sa-*

nis, etc. Occurrit ibid. tom. 4. pag. 62. col. 2.

† **NEONIDES**. Gervasio Tilberiensis Otia imperialia apud Leibnitium tom. 9. Scriptor. Brunsvic. pag. 889 : *Luna enim secundum sui augmentum nomina variat, in neomenia, hoc est, in novilunio dicitur Neonides, in majori incremento Diaconus, in circuli perfectione Amphikyrtos, in plenilunio Pansilenos*. Forte legendum *Neonidos*, a νέος εἶδος, *Nova facies*.

† **NEOPATRIA**, Vox ibrida, a νέος, Novus et Patria, in Decreto Alphonsi Regis Aragon. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 670.

NEOPHYTUS. Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013 : *Rudis, Novellus, Νεόφυτος*. Isidorus lib. 8 : *Neophytus Græce, Latine Novellus, et rudis fidelis*. Papias : *Neophytus, nuper renatus, nuper ad fidem veniens, vel noviter* : Suidas, νεώστῃ φιλῶνται, qui nondum Confirmationis sacramentum suscepit, in Concilio Regensi cap. 4. et Arelat. III. eoque ipso ad Diaconatus vel Sacerdotii officium ordinari non poterat, ex Apostolo 1. ad Corinth. 3. Concilio Nicæno can. 2. Arelat. II. cap. 1. etc. *Neophytorum* seu *Neophytorum*, epitaphia aliquot proferunt Baronius ann. 867. n. 1. 5. et Gruterus 1051. 9. 1053. 7. 1054. 1. 1057. 6. 1060. 3. Vide Diploma Leonis VII. apud Geroldum, et Justellum ad Canones Ecclesiæ universæ.

NEOPHYTI, etiamnum in Comitatu Provinciæ vocantur novelli Christiani e Judæis facti, quos Lusitani *Christianos nuevos* dicunt, a quibus Ludovicus XII. Rex 5000. libras ad bellorum impensas exegit 21. Decemb. ann. 1511.

NEOPHYTI dicuntur præterea Novitii Clerici, et nuper e Monachorum, vel Laicorum numero in Clerum adscripti, in Concilio Sardiæ. can. 13. et apud Zozimum PP. in Epist. ad Patroclum. Nam *Neophytorum* duplicem ordinem statuit Synodus VIII. can. 5. κατὰ τὴν πίστιν scilicet, et κατὰ τὸν ἱερατικὸν κλήρον. Gregorius I. PP. lib. 7. Ind. 2. Epist. 112 : *Sicut autem tunc Neophytus dicebatur, qui initio in sanctæ fidei erat conversatione plantatus : sic modo Neophytus habendus est, qui repente in religionis habitu plantatus, ad ambiendos honores sacros irrepserit*. Hincmarus Remensis ad Clerum et plebem Bellovac. : *Neminem et Laicos Neophytum, id est, noviter attonsum, et sine disciplina, vel non per tempora constituta ad Ecclesiasticos gradus provecum Episcopum eligatis*. Adde Vitam S. Hermelandi Abb. n. 6. Goffridum Vindocin. lib. 1. Epist. 1. ubi Sirmondus, Leon. Oct. lib. 1. cap. 43. lib. 2. cap. 29. lib. 3. cap. 14. etc.

NEOPHYTI, Novitii in Monasteriis. Ordericus Vital. lib. 3 : *Neophitos ad conversionem non nisi quatuor susceperat*. Infra : *Mitibus et modestis indoctis Neophitis affabilitate et obsequiis semper placere studuit*. Et lib. 6 : *Novitorum copiam monachali normæ mancipavit, Neophitisque optimos ritus rigidæ conversationis tradidit*.

NEOPHYTOS, Novos inductos Monachos vocat idem Ordericus Vitalis lib. 8 : *Ritus Cluniacensium... imitatus non est, sed modernas institutiones Neophytorum, prout sibi placuit, amplexatus est*.

NEOPTOLEMUS, Tyro, novus Miles, ex Græco Νεοπτόλεμος, quod fuit cognomen Pyrrhi Achillis filii. Brito in Synonym. :

Miles, Eques, Tyro, Tyrannulus, atque Quirites, Atque Neoptolemus, novus est regnator in illis.

Vita S. Neoti Abb. num. 10 : *Hunc ergo locum Christi miles eligens, tamquam Neoptolemus, et conversus a sæculo, rursus elapsus est, etc.* Conradus Fabariensis de Casib. S. Galli cap. 14 : *Junior frater Neoptolemus in Curia, frater Imperatoris magni, Cremonæ factus, auxilio venerabilis Curiensis Episcopi et Abbatibus nostris, cingulum Militare morum decoravit honestate*. Ubi legendum puto a fratre Imperatoris, etc. [Pactum ann. 1306. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 125 : *Item promittit ipse Johannes (Comes Vapincensis) quod ipsum Rolletum (Dominum de Intramontibus) ad suam requisitionem Neoptolemus faciet, et quod ipsum tenebit ad raudas sui corporis, quando ipse Rolletus fuerit in humanis.*] Vide Tyro.

* **NEPCIA**, Neptis. Charta ann. 1058. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 241 : *Ut si aliquis eorum sine filio legitimo mortuus fuerit, tunc filix et Neptia legitime habeant ; et si filium aut nepotem vel pronepotem, seu filiam aut Neptiam, ut supra legitur, non habuerit, et fratrem legitimum, vel filium fratris legitimum habuerit, ipsi habeant*. Vide Nepta.

† **NEPHIAS**. Sebastianus Perusinus in Vita B. Columbæ, tom. 5. Maii pag. 374 * : *Nephas vel subito turbine superbiat*. Cl. Editor putat legendum *Coecias*, qui est Euroboræas, nubes non dispellens, sed adducens. An non *Nephas* fingi potuit a νέφος, nubes ?

* **NEPHIDUS**, Macellarius, ut videtur, Gall. Boucher. Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 101 : *Cum quadam die festi S. Romani Raymondus Peyroni... luderet cum Merudone fusterio dicti loci, et casualiter ibi supervenisset Johannes dictus Barganus, Nephidus dicti loci... Dicitur Johannes cepit quoddam ferreum instrumentum, vocatum partidor, cum quo carnes venales scinduntur, etc.*

* **NEPHRENDUS**. [Nefrendis. DIEF.] † **NEPITA**, Herba quæ Latinis Græcisque vocatur *Nepenthes*, vel quam iidem Calamentham dicunt, quæ ab Academicis della *Crusca* Italice redditur *Nepitella*. Acta S. Francisci de Paula, tom. 1. Aprilis pag. 135 : *Et postea imposuit quamdam herbam dictam Nepitam et mentam silvestrem*.

* Adde ex Animadv. D. Falconet : Nusquam Latinis Græcisque *Nepenthes* : utrum vero *Nepenthes* apud Homerum fuerit planta, aut compositum pharmacum, dubitatur. *Nepita* est *Nepeta mentha*, calamentha. Castigat. in utrumque Glossar. : *Nepita, montana, nitilla, ὀπίπυρον*. Latina desunt in edit.

* **NEPLARIUS**, Mespilus, Gall. *Néflier* ; unde, ni fallor, *Nepliarant*, Ager mespilis consitus. Charta Oliver. abb. S. Remig. Senon. ann. 1311. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 127 : *Et poterunt dicti emptores... dicta centum arpenta memorum scindere, sive sint pomerii, pirarii, alierii, Neplarii, et quæcumque aliæ arbores*. Alia ann. 1336. ex Cod. reg. 8448. 2. 2. fol. 138. v. : *De la maison du prieur de Courtenay en retournant audit chemin, qui est en droit le Nepliarant*. Vide supra *Neplierius*.

NEPOS, Filius fratris aut sororis, ἀδελφίδος, ἐξ ἀδελφός. Dinam. Patricius in Vita S. Maximi Episcopi Regiensis : *Ansam Diaconi Regiensis Nepos, id est fratris ejus filius*. *Neptis* per sororem, apud Spartianum in Adriano. Joannes Sarisberiensis Epist. 89 : *Ricardus cognatus Willelmi de Saccavilla et Nepos, sicut*

sororis filium vulgus Nepotem dicere consuevit, etc. Decretio Childeberti Regis cap. 1 : *De illis tamen Nepotibus illud placuit observari, qui de filio vel filia nascuntur, non de fratre*. Fortunatus lib. 6 Poëm. 4 :

Non cecidit patruus, dum stat in urbe Nepos.

Gregorius Turon. lib. 1. Hist. cap. 8 : *Octavianus Julii Cæsaris Nepos, quem Augustum vocant*. Et lib. 3. cap. 18. de Chlotario qui filios fratrum occiderat : *Parvipendens de interfectione Nepotum*. In Historia Miscella Justinianus dicitur *Nepos Justinii Imp.* qui ἀνέψιος, Theophani. Abbo lib. 1. de Bellis Parisiacis vers. 452 :

Unde Nepos ejus, nimius tristans Adalelmus.

Ubi Glossa : *Adalelmus Nepos ex sorore Regis Odonis*. Capitul. Caroli C. tit. 26 : *Ut sic simus sicut fratres ad invicem, et patri cum Nepotibus, et Nepotes cum patruis esse debent*. Ita passim usurpat S. Hieronym. Epist. 3. ad Heliodorum, Concil. Autisid. can. 32. Lex Longob. lib. 2. tit. 14. § 18. [* Grimoald. 5.] Annales Francor. Fuldenses ann. 880. 881. Regino ann. 892. Sermo de Tumulatione SS. Martyrum Quintini et Victorici, etc. Vide Casaubonum ad Spartianum. [Le Roman de Partonopex MS. :

Cil estoit Niés l'Ampeor,
Si avoit fait moult bien le jor.]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Nebot, Prov. fratruus, filius fratris*. Rursum : *Nep, Prov. Nepos, filius fratris, fratrualis, sobrinus, sororius*. *Nessa, Prov. fratra, sobrina, sororia*. Monet nihilominus Eckartus tom. 2. Comment. de Reb. Fr. Orient. pag. 824. *Nepotis* vocem medio ævo non solum de nato ex fratre, sed etiam de nato ex patris, avi, et proavi fratre usurpatam. Nostris alias *Niés*. Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 251 : *Mainfroy avoit pris par force et par barat le royaume de Sezile et de Calabre, contre le droit que Courradins ses Niez i pouvoit et devoit avoir*. Unde emendandus Marten. in Guil. Tyrii contin. Hist. tom. 5. Ampl. Collect. col. 709 : *Johan d'Belin... envoia plusors lettres à Balian de Sajette et à Johan de Cesaire, qui estoient ses Mesfil de sa seror*. Ubi legendum, *Ses Niés, fil de sa seror*. Vide infra *Netus* 2.

† **NEPOS**, Patruelis vel Consobrinus, Gall. *Cousin germain*. Annales Metenses ad ann. 892 : *Walgarius, Nepos Odonis Regis, filius scilicet avunculi ejus Adelelmi*. Tum vero maxime patruelus vel consobrinus *nepotes* dictos volunt, cum ætate inferiores erant, aut dignitate. Vide Menagium in Hist. Saboliensis pag. 21. 45. et 304.

* Charta Phil. Aug. in Chartul. Campan. ex Cod. reg. 5993. fol. 7. v. : *Nos karissimum nepotem nostrum Theobaldum comitem Campaniæ recepimus in hominem nostrum ligium... de tota terra, quam avunculus noster comes Henricus pater ejus tenuit*. Conradi Fabularius Ms. : *Nepos etiam dicitur cognatus, quasi natus post*.

† **NEPOS**, fem. gen. Fratris aut sororis filia, Gall. *Niece*. Charta ann. 1229. ex Chartulario S. Vandregesili tom. 1. pag. 10 : *Ego Ricardus Anglicus... vendidi et concessi Rothaisiæ Nepoti mæx et Eliæ Amiot sponso suo, etc.* Miracula B. Ægidii Ord. Min. tom. 3. Aprilis pag. 244 : *Si ei Dominus meritis B. Ægidii redderet suam Nepotem*. Breve Sixti IV. PP. ad Episcopum Patav. ann. 1472. in Ac-

tis SS. Maii pag. 601. *Confirmari in Abbatiasam, dilectam in Christo filiam ejus Nepotem canonice electam.*

NEPOTUS. Glossæ antiquæ MSS.: *Pronepos, filios (sic) Nepotum. Pronepos, Nepos Nepoti.*

† NEPOTULUS. Charta ann. 1242. tom. 2. *Histor. Eccl. Meld. p. 150: Legavit... Johann Nepotulo suo omnia utensilia domus suæ. Gall. Petit Neveu.*

* Joan. de Cardalho Serm. in festo S. Nic.: *Si boni beneficii vacatio evenerit, Nepotulus et consanguineus dabitur.*

* NEPOTULA, Gall. *Petite nièce.* Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 94. vº: *Præcepimus priorissæ et subpriorissæ Bondevillæ quod suas Nepotulas et quandam aliam amoverent.*

* NEPTICULA, Eadem notione, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Felena, Prov. neptis, Nepticula.*

† NEPTUS, Filius fratris, in Actis S. Rudesindi Episcopi tom. 1. Martii pag. 105: *Ex semine supra memorati Hermingildi Comitis et Neptus supra dicti Pontificis Rudesindi.*

† NEPTUS, ut Nepos Latinis, Filius filii vel filiæ. Quæstiones Jurisperitorum ad Leges Longobard. apud Murator. tom. 1. part. 2. p. 163: *Si homo decesserit et reliquerit filium vel filiam et Nepotum filium de filio suo vel filia, æqualiter succedant.*

† NEPUS. Epistola Monachorum Montismajoris ad Gregorium PP. tom. 4. *Annal. Benedict. p. 112. ad ann. 997: Omnes congregati in unum, una cum Episcopo Riculfo, qui fuit Nepus prædicte Deo devotæ.*

NEPOTICUS PONTIFICIUS. Carmen de Curia Romana v. 929:

Res tamen est constans, aliqui de sanguine Papæ,
Si tecum fuerit, dicta petiia feres.
Si potes, efficias Papæ venturus ad aures,
Proferat illius ut tua verba Nepos.
Papa facit quod sæpe voluit: Veruntamen illi
Justa petunt, non rem quæ ratiois eget.

† NEPOTA, Neptis, seu fratris aut sororis filia. Codex MS. D. Præpositi S. Martialis Lemov. apud Stephanotium tom. 1. *Fragm. Histor. MSS.: Anno MCLXXVII. Nonis Octobris Audebertus Comes Marchiæ, unici filii morte turbatus, cum præter Marquisiam sterilem nullum haberet fratrem aut sororem, filium vel filiam, nepotem vel Nepotam, etc. Vide Nepta.*

† NEPOTALIS, Conveniens nepotibus seu luxuriosis. Ammian. lib. 31: *Dum in Nepotali mensa ludicris concrepantibus diu discubens vino marcebat et somno, etc. Vide Nepotalis.*

† NEPOTARI, de beneficiis ecclesiasticis ad nepotes vel consanguineos transmissis, dicitur in Hieratio juris pontificii pag. 181.

NEPOTATIO, Prodigalitas. Ordericus Vitalis lib. 8: *De sanctitate et miraculis Sanctorum mallem scribere multo libentius, quam de nugis infruntorum frivolisque Nepotationibus, etc. Cur vero Nepos dicatur prodigus, vide Reinhardum Robigum lib. 7. Robigal. cap. 9.*

† NEPOTATUS, Eadem notione. Gloss. Lat. Græc. Sangerman.: *Nepotatus, æwria; Luxuria, lascivia, in Supplemento Antiquarii.*

† NEPOTISMUS, NEPOTULUS, NEPOTUS. Vide paulo ante *Nepos*.

NEPTA, pro Neptis, crebro occurrit, in Capitulari Suessionensi ann. 744. cap. 8. Vermeriensis ann. 755. cap. 1. in Capitulari Compendiensi ann. 757. cap. 19. Capit. 5. ann. 808. cap. 14. etc.

† NEPTIA. Charta Nobiliac. ann. 12. Caroli Regis, apud Stephanot. tom. 3. *Antiquit. Pictav. MSS. pag. 240: Donatque cum infantis suis quatuor et Neptias suas his nominibus Juliane, Odolenane cum infantia eorum et alius hæredis.*

NEPTICULA, Vestis brevissima, Papiæ. NEPTITAS. Vide Eginhardum Epist. 34.

† NEPTITAS, Titulus, quo Lotharium alloquitur Eginhardus in Epist. 34. tom. 6. *Collect. Histor. Franc. pag. 378: Quapropter admonendum censui Neptitatem vestram, ut per prudentiam a Deo vobis concessam caveatis periculum vestrum. Hanc vocem varie varii scriptores interpretati sunt, quos hic appellabo ex Animadv. D. de Focemagne tom. 14. Comment. Acad. Inscript. pag. 216. Maillonio tom. 2. Annal. Bened. pag. 246. gradum cognationis sonat; si quidem Imma, quam uxorem duxerat Eginhardus, filia erat, ut vulg Chronographus Laureshamensis, Caroli Magni, ac proinde Lotharii amita. Idem quoque censet Papebrochius tom. 2. Jun. aliunde licet repetita cognatione: nempe quod Imma soror esset Ermenegardis imperatricis et matris Lotharii. Pro Neptitatem legendum esse Pietatem autumat Leibnitius; cui accedit Fabricius, modo addatur a me, quo facile formari potuit prima syllaba vocis Neptitatem. Verbum esse suspicatur Sminckius ad Vitam Caroli M. ab ipso editam, quo Eginhardus suum erga imperatorem studium et amorem significare voluit. Denique D. Le Beuf in Dissert. ann. 1740. merito præmio donata ab Acad. Suess. Neptitas idem est quod Principalitas, a voce Teuton. Nept vel Nept, Principalis, præcipuus. Hinc D. Bouquet in Glossar. ad calcem tom. 6. supra landati: Neptitas, principalis seu præcipua dignitas.*

NEPTUNUS. Gervasius Tilleberiensis MS. lib. 3. de Otilis Imperial. cap. 63: *Anglia dæmones quosdam habet, dæmones, inquam, nescio dixerim, an secretas et ignotæ generationis effigies, quos Galli Neptunos, Angli Portunos nominant. Illis insitum est quod simplicitatem fortunatorum colonorum amplectuntur, et cum nocturnas propter domesticas operas agunt vigilias, subito clausis januis ad ignem calefiunt, et ramunculas e sinu projectas prunis impositas comedunt, senili vultu, facie corrugata, statura pusilli, dimidium pollicis non habentes, panniculis confertis induuntur, et si quid gestandum in domo fuerit, aut onerosi operis agendum, se ingerunt citius, humana facilitate expediunt. Id illis inditum est, ut obsequi possint, et obesse non possint. Veruntamen unicum nocendi modulum habent; cum enim inter ambiguas noctis tenebras Angli solitarii quando equitant, Portunos nonnunquam invisus equitanti se copulat, et cum diutius comitatur, eumdem tandem loris arreptis eum in lutum ad manum ducit, in quo dum infusus volutatur, protinus eiciens cachinnum facit, et sic hujuscemodi ludibrio humanam simplicitatem deridet. Adde quæ de ejusmodi Neptunis refert Thomas Cantipratanus lib. de Apib. cap. 57. n. 10. 11.*

† NEPTUS, NEPUS. Vide supra in *Nepos*.

* NEPUS, pro Nepos, in Epist. ad Gregor. V. PP. ann. 997. tom. 10. *Collect. Histor. Franc. pag. 491.*

† NEQUIS, ἀνεστος, Nugator, Spurcus. Supplement. Antiquarii. Mox infra habetur *Nequus*.

† NEQUITARE et NEQUITARI, Nequam

esse, nequiter agere, Prisciano lib. 8. et apud Papiam.

† NEQUITAS, Nequitia, Rolandino Pavinio de factis in Marchia Tarvisina lib. 8. cap. 7.

* NEQUITIA, Nugacitas, ἀνεσότης. Reg. Enugar. Germ. Enugæ. forte Hæ nugæ. Castigat. in utrumque Glossar.

NEQUITIOSUS, Nequam, improbus. Thwroczius in Joanne Huniade cap. 48: *Sed quid Nequitiosa rebus in bellicis valeat proditio, tunc patuit.*

NEQUUS, Nullus. Gloss. Gr. Lat.: 'Από μηδένας, a Nequo; από μηδένας, a Nequibus. Idem Gloss. 'Ανεστος, Nequus, spurcus, nuga, nugator.

NERA, Σκάρπος, in Gloss. MSS. Sangerman. in Editis: *Scorpius, Nepa, [ut omnino est legendum.]*

NERBILLIUM. Consuetudines et jura Ecclesiæ de Regula in Aquitania: *Si extraneus portaverit sturjonem, denarium habebit claviger: et si ibidem fractus fuerit sturjo, Nerbillum et budellum habebit claviger, nec minus habebit denarium (denario.)*

* NERCA, Amurca. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Nerca, Prov. Nerca, murcum. Nercas, Prov. murcorium.*

* NERETUS, Monetæ minutioris species, quæ argenteæ opponitur; unde nigra seu ærea appellatur, nostris Neret. Charta Phil. V. ann. 1319. in Reg. 59. *Chartoph. reg. ch. 194: Item Odinus dictus Chat-brulé, pro domo sua in qua moratur. sex denarios. Item pro planta de la Minote, unum Neretum.... Et sic ascendit summa dactorum censuum ad quatuor libras, xiiij. solidos, tres denarios et unum Neretum... xv. lib. xiiij. den. cum obolo et uno Nereto. Lit. remiss. ann. 1462. in Reg. 198. ch. 372: Une grant quantité de mailles ou Neretz, pesant le poiz de soixante six livres pesant on environ. Vide Neret in Diction. Gall. Menag. edit. ann. 1750. et Moneta Nigra.*

† NERI, Pensa mulierum; Neris, Viris, Papiæ in MS. Bituric. Vide Neri 1.

† NERIES, ἐνευσία θαλάσσης, in Supplement. Antiq. Salaria, seu Licentia, potestas maris; ut sonat Græcum. Vide mox Neri 2.

* NERITEL, Villici, coloni Massariorum consortes. Charta ann. 1093. apud Murator. tom. 1. *Antiq. Ital. med. ævi col. 17: Offerimus nos qui supra jugales.... mansos sex in loco, ubi dicitur Fredo, qui regere videtur una per Petro, alia per Martino, tertia per Jeminiano masariis, sive suis consortibus, qui vocantur Neritet, quod sunt rebus ipsis sicuti per nostris regitur masariis per mensura justa inter sediminius et areis. Vide Massarius.*

† 1. NERO, Ἀνδρεως, Fortis, in eodem Antiquarii Supplemento. Vide Neri.

* Nostri Neron appellatur partem securis alteriusve instrumenti, quæ in crucem formata erat, vulgo Croisée. Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 124. *Chartoph. reg. ch. 181: Icellui maistre Pierre reçut dudit Jehan un coup de Neron de la hache qu'il tenoit, près de l'oreille senestre. Aliæ ann. 1406. in Reg. 161. ch. 68: Le suppliant getta audit Cleret la serpe, et du bout d'icelle, nommé Neron, chey sur cornet dextre de la teste dudit Cleret. Aliæ ann. 1427. in Reg. 173. ch. 92: Laquelle navreure avint par aucunes choses, qui sont autour d'une hache, que l'en nomme Nerons, et sont trenchans. Denique aliæ ann. 1467. in Reg. 201. ch. 14: Le suppliant donna un seul coup à icellui Marchaison sur la teste de la croisée*

ou *Neron de son espieu. Nairon*, in Mirac. B. M. V. Ms. lib. 3 :

Mors porte une miséricorde,
Ou n'a point de miséricorde;
Li Nairon sont si affilé,
Qu'ele en fient tout à filé.

2. **NERO**. Gloss. MS. Regium : *Nero*, *Aqua*. Papias : *Nero*, *Græce*, *Aqua*, Jacobus de Vitriaco in Hist. Hierosol. cap. 32 : *Et quoniam fontibus et rivis totus est irriguus, Mons Nero, id est, aquosus nuncupatur. Neros enim Græce, aqua Latine. Simplicis autem et laici Noire, id est, nigra exponunt in vulgari sermone.* Apud Sanutum lib. 3. part. 5. cap. 4 : *Alius mons versus Septemtrionem vocatur Montagnera Neros, id est, aquosa.* Adde part. 7. cap. 1. Græci recentiores verò in aquam vulgò dicunt, voce corrupta ex Græco νηρός, humidus, ut censet Salmasius. Jo. Cananus pag. 190 : Ἄλλοι τοὺς ἀγῶγους ἐγύρευον τοὺς ἐκ πάλαι, τὸ νερόν εἰς τὰς στέρας πῶλεως ἔφερον. Charta Rogerii Comitiss Siciliæ apud Ughell. tom. 1. pag. 1037. *να ἔχει το νερόν ἐλευθερον ἀει, etc.* Anonymus de Locis Hierosol. cap. 15 : Ἐαί, δ τόπος ὅπου ἔχουσαν ἡ Σαλαμίη τὸ νερόν, etc. Hist. Politica pag. 9 : Κατεβίθασαν δὲ αὐτὰ ἀντιπέραν εἰς τὰ γλύκεια νερά, etc. Historia Apollonii Tyrii : Τὸ νερόν τοὺς ἐσκέπασε, καὶ ἀρχήσε νὰ χειμάζει, καὶ βίχτηχιόνι καὶ νερόν μετοχὸν τρογαλάζει. Ex his emendandæ Glossæ Basil. χρηστῆραι, οἱ νερογύται. Perperam νερογύται editum. Utitur non semel Nicolaus Myrepsus sect. 1. cap. 505. 511. sect. 8. cap. 52. Adde Meurs. in Gloss. Casaubonum ad Capitolin. Salmasium ad Solinum pag. 1298. et ad Hist. Aug. pag. 311. ubi plura de hac voce. Vide supra in *Aquarius*. [et Glossar. med. Græcit. in *Νερόν*.]

* Bonincont. Hist. Sic. part. 1. apud Lamium in Delic. erudit. pag. 93 : *A latere vero Septemtrionis murus urbi (Antiochiæ) propinquus satis ingens aquarum abundantia, Græco vocabulo nomen accepit Montagnanero. Nero enim Græce aqua dicitur.* Ubi Lamius sic notat : Vel locus corruptissimus est ; vel inepit Bonincontius. Certe nemo nisi Lamius.

* **NERONIANUS LAPIS**, Smaragdus. Vide in *Lapis*.

† **NEROZARE**. Annales Genuens. ad ann. 1194 : *Non solum promissa non observavit, verum etiam in cuncta asperime erga civitatem Januæ, quam ei regnum tradidisse proprio ore confitebatur, Nerozavit.* Cl. Editor Murator. tom. 6. col. 371. annotat in alio codice legi *tracavit* ; tum addit forte legendum *Neronizavit*, id est, expressit Neronis tyrannidem.

† **NERTAGIUM**, f. Præstatio succi expressi e foliis et fructibus myrti, a Provinciali *Nerte*, Myrtus, Gall. *Myrte*. Literæ Caroli II. Regis Siciliæ ann. 1307. ex Armario Forojul. S. Victoris Massil. num. 133 : *Super petitione, quam faciebant, Nertagii, candelarum, seu cere, lesde et aliarum omnium perceptio-num.*

† **NERTEGEARE**, **NERTIJARE**, Myrti folia et fructus excerpere et inde succum exprimere. Sententia arbitralis ann. 1497. inter Dominos et Communitatem Calliani : *Neque eam dicti Domini licentiam dare valeant ac possint aliquibus exteris in dictis Mauris leigneirandi, fusteiandi, eysartandi, Nertegeandi, rusqueiandi, ac pegas faciendi.* Et infra : *Rusquiare tamen seu Nertijare possint.*

† **NERTUS**, Myrtus. Statuta S. Victoris Massil. ann. 1581. MSS. : *Tenetur pro-*

videre eleemosynarius de bonis virgis de Nerio, pro regularibus disciplinis ad vapulandum pueros.

† **NERVA**. Appendix ad Agnelli Pontificale, tom. 2. Muratorii pag. 196. col. 2 : *Oravit ad Dominum et Nervam illam abjecit, et velocitatem pristinam recepit in Christo Jesu Domino nostro.* Additur in Notis f. leg. *Herniam* vel *Ignaviam*. Si retinendum *Nervam*, dici posset fuisse morbum nervorum, quo in lectulo detinebatur æger, de quo hic agitur.

† **NERVARE**, *Ligare, constringere, Papias.*

NERVICEUS, Funis e nervis, Judic. 16. 7. νευρία, in versione Græca.

† **NERVICUS**, *Nervicosus, fortis*, in Glossis Isid. Vitruvio lib. 8. cap. 3. *Nervici* dicuntur qui nervorum morbo laborant : qua notione etiam legitur *Neurici*, a Græco νευρον, unde νευρικός apud Dioscoridem.

NERVORA, pro *Nervi*, enuntiatione Longobardica, in Capitulis ad Legem Alamann. cap. 4. Edit. Baluzii : *Si (coxa) non fuerit transpuncta, et Nervora teli-gerit, ut ibi wasilus intrat, solvat sol. 3.* Occurrit rursus cap. 8.

* **NERUS**. [Quidam populus qui in ætate transformatur in lupos. DIER.]

† **NERVUM**, pro *Nervus*, apud Nicolaum Specialem de Rebus Siculis lib. 1. cap. 11.

NERVUS, pfo Carcere quod *Nervis* in eo [compedibus ligneis] alligarentur rei, vel quod *Nervis* torquerentur. Gloss. Græc. Lat. : *Nervus*, ζυλοπέδν, f. *Nervus*, ζυλοπέδν. In *Nervum rapere*, In *Nervo jacere, enecare*, apud Plautum, [In *Nervum ire*, apud Terentium.] Paral. 2. cap. 16. v. 10 : *Jussit eum mitti in Nervum.* Edit. Græc. εἰς φυλακίην. Ubi Mamotrectus : *In Nervum, i. in cippum.* Adde Hierem. cap. 20. Ubi Hieronymus ait, Symmachum βασιανιστήριον, sive σπρεθωρήριον, vertisse, quod utrumque tormenta significat : *Nos autem, inquit, Nervum diximus more vulgari, etc.* Facundus Hermianensis lib. 6. cap. 1 : *Quasi amplioris sit criminis lapsum putasse Cyrium Episcopum, quam Prophetam, ut alia omitam, de peccato arguement, in Nervi custodiam tradidisse.* Vita S. Mederici cap. 13 : *Audiens duos fures retrusos in Nervo a judice, etc.* Ex quo emendandus Folcardus in Miracul. S. Bertini cap. 2. ubi de quodam Sacrilego : *Misus est in Nervum in loco famoso, Custello videlicet Menapiorum.* Quod scilicet hodie *Cassel* vocat, ubi perperam editum in *Nervium*. Adamus Bremensis cap. 183 : *Erat autem videre alios flagris torqueri, multos in Nervum mitti, quasdam pelli a domo, etc.* Vide Dissertat. 91. ad Joinvillam.

Huc referri potest festivum illud Catonis adagium, quod exscripsit Gellius lib. 11. cap. 18 : *Fures privatorum furto in Nervo atque in compedibus ætatem agunt : fures publici in auro atque in purpura.* Sed hic, ut et alibi non semel, *Nervus* intelligi potest genus vinculi lignei, quo vincitorum pedes arcebantur. Sic apud Tertullianum ad Martyres cap. 2 : *Nihil crui sentit in Nervo, quum animus in celo est.* Et apud Livium lib. 6. cap. 36 : *Corpus in Nervum et supplicia dare.* Passio Martyrum Lugdun. n. 8 : *Alias machinas diabolus excogitavit, ut scilicet in obscurissimum ac molestissimum carceris locum conjicerentur, utque pedes in Nervo ad quintum usque foramen distensos haberent, ac reliqua hujusmodi cruciatuum genera*

perferrent. Truncum ligneum intelligit Valesius, quinis hinc et inde foraminibus certo invicem spatio divisus excavatum, in quæ foramina, tamquam in ocreas quasdam, pedes inferebantur noxiorum, et vinculis seu nervis astringebantur. Henschenius vero exponit Pœnale lignum, super quo Martyrum corpora velut nervi in cithara tendebantur, septem punctis notatum, tamquam gradibus levioris graviorisve tormenti a judice præscribendi ; nec ultra, inquit, septimum procedere tendendo licuit aut potuit, citra præsens periculum mortis, quam opus erat caveri in quæstionibus. Grave id supplicium fuisse ex eo colligit Ruinartius, quod in eo Martyres plures occubuerint. De omnibus ejusmodi instrumentis consulendus omnino Gallonius de Martyrum cruciatibus.

NESAPIUS, Qui non sapit, ignarus. Occurrit in Fragmento Petronii de Cœna Trimalcionis : *Ne me putetis Nesapium esse, valde bene scio.*

† **NESAPUS**, Eadem notione. Terent. Scaurus de Orthographia : *Ne, pro non positum est apud antiquos. Sic, nefrendes porci sunt, qui sine dentibus sunt, id est, qui fabam frendere non possunt. Sic Nesapus, qui non sapit.*

* **NESCIENTEM SE FACERE**, Ignarum agere. Vide supra in *Facere* 16.

NESCIENTIA, Ignorantia. Claudianus Mamertus lib. 1. de Statu animæ cap. 11 : *Cumque non nisi ab ignorantia profiscatur dubietas arbitrantis, agnosco te nobis quærentibus veritatem, pro una quam polliceris scientia nullorum Nescientias attulisse.* Utitur etiam lib. 3. extremo, ut et sanctus Eulogius lib. 1. Memor. Sanct. : *Claritatem sacræ legis pravo errore Nescientia interpolantis.* Idem in Documento martyrii : *Et si fortassis in aliquibus sanæ doctrinæ sententiam meam obstare repererint, Nescientia, id est, non voluntario erroris ascribant.* Adde Legem Wisigoth. lib. 12. tit. 1. § 3. et Concil. Toletanum xvi. can. 6.

* **NESCIRE CERTITUDINEM**, De re aliqua nihil certo scire. Charta ann. 1273. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 243. r. : *Super quo dictus Jaquinius Nescit certitudinem, sicut dicit.*

† **NESPILA**, Mespilus, Gall. *Nefle*, S. Wilhelmo lib. Constitut. Hirsaug. cap. 10.

† **NESPILUS**, Mespilus, Gall. *Neflier*, in Literis ann. 1152. apud Marten. tom. 1. col. 431.

NESTIGANTIO, **NESTIGANTIUS**, in Pacto Legis Salicæ tit. 53. nomen proprium esse, sicut *Titii*, vel *Sempronii* sunt paradictica apud Romanos, censet Wendelinus, [et post eum Eccardus, qui addit fabricatam fuisse hanc vocem ex *nesciens*, passivè pro *ignoto* vel *incerto* usurpato ; atque ex hoc, ut videtur, loco morem ad nos derivatum, incertum nomen litera *N* exprimiendi. Vide supra.]

* **NETEGAMENTUM**, a Gallico *Nettoyement*. Ital. *Nettamento*, Expurgatio. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. p. 261. col. 1 : *Solvit.... tribus puerulis, qui vaccarunt ad mundandum domum veterem, quia valde indigebat de Netegamento.* Vide supra *Nectare*.

† **NETHINÆUS**, Dedititius. Vide *Nathineus*.

† **NETHIRDES**. Famuli inferiores, vilioribus operibus addicti, ab Anglico *Nether*, inferior. Testamentum Johan-

nis de Nevill ann. 1386. apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 428: *Item volo quod cc. marcæ... distribuatur inter carucarios, plaustrarios et custodes animalium meorum, videlicet hyne, Nethirdes et shephirdes.*

* **NETI, ORUM**, *Li venti*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **NETILA**. [Mygale. DIEF.]

† **NETON**. Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 10: *Martem solem esse quis dubitet? Accitani etiam, Hispana gens simulachrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant, Neton vocantes.*

NETORIUM, *Fusus*, quo netur. Isid. Gloss.: *Netorium, fusum, fusile. Perperam Netorsum.*

* **NETTURA**, *Netio*, Gall. *Filage*. Charta Henr. episc. Claromont. ann. 1392. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 169: *Petebamus nobis solvi... quoddam tributum, appellatum badatge, videlicet... per quamlibet mulierem viduam, vel aliam viventem ex sua Nettura, unam cuppam bladi.*

† **NETTUS**, *Nitidus*, clarus, Ital. *Netto*, Gall. *Net*. Joh. Demussis Chron. Placent. apud Murator. tom. 16. col. 533: *Insula Sicilia remansit de Netto dicto Rege Frederico, hoc est plane, penitus, nostris, Tout net.*

1. **NETUS**, *Netus, Filamen*; unde *Marcialis* (Martianus lib. 2.) *Capella: Ex candentis bissi Netibus ludebantur.* Ita Joh. de Janua. Gloss. Lat. Gal. Sangerman.: *Netus, us, Filement.*

2. **NETUS**, *Nepos*, ex Hispanico *Nieto*. Occurrit in Charta Jacobi Regis Aragon. ann. 1238. apud Diagam in Historia Regni Valentiae lib. 7. cap. 24.

* Charta Petri III. reg. Aragon. ann. 1343: *A modico tempore citra accidit quod quidam nepotes sive Nets, mortuo eorum patre vel matre, et consequenter mortuo avo seu avia eorumdem, petunt legitimam aut supplementum ejus in bonis dicti avi seu avæ. Vide supra Nepos.*

† **NEVEROFRESIS**, *Miracula S. Dionysii* lib. 2. cap. 6. in Actis SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 354: *Alius, vocabulo Airbertus, ex fisco Rogilo, eam quam Medici Græco vocabulo Neverofresim vocant, passionem inciderat. An Nephresis; inquit Mabillonius. Puto esse morbum nervorum, a Græco νεῦρον, Nervus.*

* **NEUGAVIUS**, *Desponsatus*, Gall. *Fiancé*. Comput. ann. 1399. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. p. 154. col. 2: *Cum uxor Johannis Thenchardi, Neugavii noviter facti, dicta die se declinasset in præsentem villa Nemausi, pro nuptias suas faciendo, etc. Ibid. p. 155. col. 1: Cum Guillelmus Salvatoris convolasset neptem uxoris suæ in uxorem Johanni Lobeti,..... domini consules fuerunt invitati, quod..... irent apud Montempessulanum, pro dictam Neugaviam associando.*

† **NEULLA**, f. pro *Nebula* 2. Ibi vide.

† **NEUMA**, *TIS*, *NEUMA*, *Æ*, *Vocum emissio, modulatio*, Johanni de Janua: *Emission de voix, modulation, esprits*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. Vide *Pneuma*.

* **NEUMATICUS**, **NEUMATIZARE**. Vide ibid.

† **NEUMA FLORIDUM**, *Moneta minor*, f. eadem quæ infra *Nummus*. Charta Geraldii Abbatis S. Johan. Angeriac. ann. 1385. ex Chartulario ejusdem Monasterii: *Item dominus Abbas debet facere tribus pauperibus Mandatum, et cuilibet dare unum pane et unam justam vini de Conventu; et illis tribus pauperibus debet dare Neuma floridum. Haud raro post Mandatum seu lotionem pedum paupe-*

ribus distribuatur pecunia, ut etiamnum fit die Cœnæ Domini pluribus in locis. Vide *Mandatum*.

* **NEUMATIZARE**. Vide infra in *Pneumatica Nota*.

* **NEUMATUM**, an *Neomenium*? Charta ann. 1252. in Reg. M. Chartoph. reg. ch. 2: *Quod Januenses possent in Neumato stare et esse secundum modum et formam, de qua dictus dominus rex vel aliquis pro ipso esset in concordia cum dicto syndico.*

NEVO, *Candidus*, Papias. † **NEVOLA**, ut supra *Nebula* 2. Species crustuli. Chron. Parm. ad ann. 1308. apud Murator. tom. 9. col. 870: *Omnes libros... dilacerarunt et de fenestris in plateam projecerunt ad modum Nevolarum, ita quod tota platea erat plena de chartis laceratis.* In statutis Placentiæ fol. 55. v. memorantur *Ludi qui fiunt cum Nevolaris, vel Nevolis.*

† **NEUPMA SACRUM**, *Spiritus Sanctus*, Gr. Πνεῦμα. In omnipotentis Dei nomine, Unigenitique Filii ejus, D. N. J. C. et in Neupmate Sacro, in Tabulario S. Maxentii. Vide *Pneuma*.

† **NEUROBATA**, vel **NEUROBATES**, *Νευροβάτης*, Funambulus, ambulans super nervis, a νεῦρον et βαῖνω. Utuntur Firmicus lib. 7. Hyginus cap. 273. Mytholog. Vopiscus in Carino cap. 19. Vide *Turnebum* lib. 11. cap. 15.

* **NEUSTERUS**. Lit. ann. 1382. ex Bibl. reg.: *Quia idem episcopus (Redonensis) magnæ potentie et Neusterus est, adeo quod de facili capi non posset, etc.* Cur Radulfus de Treat, de quo hic sermo est, *Neusterus* appelletur, haud satis scio; cum ex Britannica gente nobilissima esset oriundus. An quod partes ducis Britannia contra Carolum V. regem pertinaciter teneret? Sed et tum quare *Neusterus* dicitur? Unde legendum fortassis *Austerus*; quod innuere videntur verba *Episcopus magnæ potentie*.

* **NEUSTRIA**. Vide *Austria* 1.

* **NEUTERICUS**, *Guibertus Abbas Novigenti* lib. 1. contra Judæos cap. 1: *Plane hunc non incongrue Neutericum novo vocabulo dicam, qui neutrum sectatur, dum ea quæ laudat, jure non prosequitur, et quæ videtur prosequi, Christiani studii jura non laudat.*

† **NEUTHA**, *Rocho le Baillif* in Dictionario Spagy. *Pellicula oculis adnascens, sive auricularis purorum, sive totam pueri faciem in partu contingens.*

† **NEUTER**, *Nullus*, apud Barthium in Glossario ex Baldrici Historia Palæst.

† **NEUTRALICALIS**, **NEUTRALICANA**, *Scripturæ* genus. Vide in voce *Scriptura*.

† **NEUTRALIS**, *Medius, neutrius partis*, Gall. *Neutre*. *Francigenæ facti fuerunt Neutrales*, in Chronico Engelhusii, apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. p. 1136.

* **NEUTRALISARE**, *Neutram in partem inclinare, neutræ parti favere*: unde *Neutralisatus* dicitur is, qui nec admittitur nec rejicitur. Arest. ann. 1411. 12. Mart. in vol. 11. arestor. parlam. Paris.: *Bullas a Petro de Luna, in regno nostro Neutralisato, et a papatu postea expulso, concessas obtinuerant. Hinc*

1. **NEUTRALITAS**. Joan. Sarisber. lib. 2. Policrat. cap. 2. de Medicis: *Futuram etiam sanitatem, aut ægritudinem, aut statum quem dicunt Neutralitatem, fatalitatem quoque ipsam ex præcedentibus signis agnoscunt.* Et cap. 29: *Sanitatis, ægritudinis, et Neutralitatis censors sunt.*

* **NEUTRALITAS**, *Media conditio*, Gall. *Neutralité*. Instr. ann. 1408. inter Instr.

tom. 11. Gall. Christ. col. 43: *Et insuper temporis qualitas Neutralitatis in quo sumus, quo non poterat neque potest ad superiorem, nec est spes quod in proximo haberi possit recursum, etc.*

* 2. **NEUTRALITAS**. Calendar. Ms. eccl. Camerac. fol. 36. vº: *Hic fiat celebris et votiva deprecatio pro Christianissimo rege Francorum Ludovico, qui sua regia dignatione nobis Neutralitatem restituit. An Libertas ab omni dominatione, immunitas?*

NEUTRI, apud Luitprand. in Legat. ubi de Græcis: *Molles, effeminatos, manucatos, tiaratos, teristatos, mendaces, Neutros, desides.* Ubi Baronius *Eunuchos* hac voce designari putat. Atqui Græci omnes non *Eunuchi* fuerunt. Proinde nescio, an hoc loco *neutri* dicantur pro *neutroti*, quorum nervi succisi sunt, eoque imbelles, quæ est significatio vocis, ut mox docemus. [* Idem Luitpr. cap. 43. qui *neutrius* erat generis scribit, ubi agit de Niceta *neutro*, neque cap. 54. omnes Græcos *neutros* dicit, sed homines ejusmodi apud Græcos purpura indutos esse, eis exprobrat.]

† **NEUTRONES**, pro *Nitores*. Vide *Nitela*.

NEUTROTUS. Octavianus Horatianus lib. 1. cap. 19: *Si telo, seu morsu canum, aliarumve ferarum, seu ex quolibet casu neutro vulnerato, quos Neutrotos appellamus, impactis vulneribus omnibus, generaliter continuo hoc adhibendum erit, quod glutinare et curare valeat membra vulnerata.* Locus non sanus. Legendum enim videtur, *seu ex quolibet casu nervo vulnerato, quos Neurotrotos appellamus: νευροτροτός*, [quomodo habetur apud Galenum lib. 3. de medicam. gener. pag. 346.] Emendationem firmant sequentia: *Si vero his accidentibus vulneribus etiam nervus fuerit vulneratus, etc.* [Νεῦροτρα τραύματα habet Democritus ap. Galen. tom. 2. Edit. Basil. pag. 327.]

NEUVOD. Charta Hermanni Ord. Militum Prussie Magistri ann. 1293: *Si vero major fuerit, quocumque instrumento in eo piscari voluerit ad commodum duntaxat mensæ suæ, præter rete, quod Neuvod dicitur, habeat liberam facultatem.*

* **NEXA**, *Regio*, tractus ab alio dependens, Gall. *Canton*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus pari modo dixit se reperisse in parano sive Nexa, vocata de Sunt Leuge, pertinentiarum dicti loci Montis-astruci, etc.* Vide *Parasanum*.

* **NEYAGIUM**. Vide supra *Neiagium*.

† **NEXARE**, *Nectere*, in Vita S. Wilfridi, tom. 3. Aprilis pag. 304: *Tremetes catenæ pedes Nexare devitant. Nexans nodos dixit Virgilius Æneid. lib. 5. Nexantur ab actu Lucretius lib. 2. pro copulantur.*

† **NEXIBILIS**, *Nexilis*, Ammiano lib. 19. cap. 13.

† **NEXIM**, *Conjunctim*, Johan. de Janua: *Conjointement*, in Glossis Lat. Gall. Sang.

** **NEXURA**, pro *Nexus*, apud Virgil. Grammat. pag. 85.

NEYRIALE. Charta Philippi Regis Franc. ann. 1299. pro *Pariagio* villæ Sarlatensis, in ejusdem Regis Regesto ejusd. ann. ex Tabulario Regio n. 6: *Item in muris dictæ villæ non fient portæ privatæ a privatis personis, nec fenestre, sive Neyrialia, vel archeris, quæ non sint ampliora vel amphiore a parte exteriori dimidio pede manuali, etc.* Vide *Archeria*.

† **NIBARUS**, *Splendidus*. Gloss. Isidori: *Gebhardus mallet: Nivatus, Splendidus: Grævius vero: Nivens, nitidus, lucens, micans, splendens*, ex Papias. Legen-

dum *Nibotus*, ut habet Joh. de Janua. Vide mox *Nibulatus*.

NIBATA, *NIBITA*. Gloss. Isidori : *Nibita*, aqua ex nubibus facta. Emendant viri docti, aqua ex nivibus facta. Ugutio : *Nibata*, aqua veniens ex nivibus. *Nivatam* Petronius dixit. [Legi posset et *Nivica*, ut observat Grævius, et *Niblata*, ut putat ex voce *Nibulatus*.]

* **NIBLUS**, *Lo vento cum aqua*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

NIBULATUS, *NIBLATUS*, *NIBULATA*. Ugutio, et ex eo Joh. de Janua : *Nibulatus*, (al. *Niblatus*) a *Nix*, *splendidus*, et hæc *Nibulata*, (al. *Nibata*), aqua veniens ex nivibus. In Gloss. Latin. Gall. : *Nibatus*, *Resplendissant*, et dicitur a nive. Jo. Diaconus in Vita S. Gregorii M. PP. lib. 4. cap. 83 : *Ferens in capite matronalem mitram, candentis brandei raritate Niblatam*. Ita præferre omnes Codd. monet Angelus Roccha, ubi *Niblata*, est *splendida*.

* **NIGCULA**. [Gall. *Niche*; vide sub *GESSUM*.]

† **NICES**, pro *Merces*, scriptum videtur tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1554. ut jam dictum in *Arriivare*.

† **NICETERIA**, Græcis Νικητήρια, Præmia victorum et convivia post partam victoriam. Joh. de Janua : *Niceterium*, a *Nice* vel *Nicos* (Νίκη vel Νίκος, *victoria*) et dicuntur *Niceteria* filateria, quæ gestabant athletæ, facta de summitatibus armorum, quæ a victis acceperant, et ea collo suo suspensa gerebant, quotiens victores exultant, quasi signa victoriæ; ideo filateria talia in quibus designantur victoriæ a victoria *Niceteria* sunt dicta. Perottus : *Niceteria*, *Torques*, qui donari ludorum victoribus solebant. Carolus de Aquino censet, quicquid pro victoria, præsertim apud Athletas, tradebatur in præmium, appellatum fuisse *Niceterium* et plane nomen esse generatim omnia complectens, idque sibi persuadet ex iis, quæ edicit Jason apud Xenophontem lib. 6 : *Et Niceterium auream coronam fore, si quis e civitatibus bovem ductorem pulcherrimum Deo aleret*. Vide *Filaterium*.

† **NICETERII**, Milites a victoria seu victoriæ præmio sic appellati. Ammianus lib. 6 : *Edum insectabatur Dorus quidam ex medio scutariorum, quem Niceteriorum Centurionem sub Magnentio Romæ provecum retulimus accusasse Adelphium*.

† **NICHAIM**, pro *Mahaim*, Membri mutilato. Charta Henrici Regis Angl. tom. 3. Hist. Harcur. p. 183 : *Cum murdro et morte hominis, et plaga, et Nichaim et sanguine, et duello, et lacone, et aqua, et rapo*. Paulo aliter tom. 4. p. 1411 : *Plaga Nichaim, et sanguine, et duello et lectione*; pro quo, ut et pro *lacone* restituendum *Latrone*. Vide *Mahamium*.

* **NICHIA**. [*Niche* : « In Nichiis tribu-nettariarum ecclesiæ S. Marci. » (Edif. publ. 1467-71. f. 37. archiv. Vatic.)]

NICHILARE. Vide *Nihilari*.

NICHILIANISTÆ, Hæretici, qui negabant, Christum esse aliquid, quorum auctorem Petrum Abaelardum statuit Gualterus de S. Victore.

* **NICHILUS**, *NICHILINUS LAPIS*, Achatæ species. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : *Item unum urceum de argento deauratum, cum lapidibus Nichilinis et calcidonis.... Item unam aliam cupam de cristallo vel de Nichilo cum pede. Item unam cupam de Nichilo nigri coloris.... Item unum annulum de argento, cum uno Nichilo inciso*.

Italys, *Nicchio*, Concha, ostrea. [*] Vide Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1254.]

* **NICHINUS**, Eadem notione. Inventar. sacræ supellect. abb. Prum. ann. 1003. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim p. 349. col. 2 : *Urcei tres, unus aureus cum aquamanili,.... alius ex Nichino totus absque aquamanili*.

† **NICITARE**, a *Nictare*, *Vigilare* vel *palpebras movere*, Johanni de Janua : *Veiller ou mouvoir la paupiere des yeux*, in Glossis Latin. Gall. Sangerman. *Nictare*, vel *Nictare*, eidem de Janua, proprie canum est, quoniam bestiarum vestigia insequuntur et acute gannunt; unde *Cecilius de quodam cane dicit : Bene Nictit oletque*. Gl. Isid. : *Nictit canis, quum acute gannit*. Si vera lectio est *Nicere* pro *Movere* dixit Plautus :

Emoriere ocyus, si manus Niceris,
Quid si manus Nicerim ?

Vide Turnebom lib. 24. Adversar. cap. 17.

† **NICOLAUS**, *Dactylus*. Gloss. Isid. Sic a quodam Nicolao Damasceno, Peripatetico, Augusti familiarissimo, eos dactylos dictos scribit Rhodignius lib. 2. cap. 6. ex Plutarchi Sympos. 8. quæst. 4. et Athenæo. Horum meminit Plinius lib. 13. cap. 4. Vide Lexicon Martini et *Palata*.

† **NICOLAUS PANIS**. Vide in *Panis*.

NICONTE, Machina bellica. Vide in *Lupus* 2.

* **NICROMANTUS**, Necromantes, magus. Vita S. Anton. tom. 1. Mail pag. 339. col. 1 : *Joannem de Canibus dictum, adventitium accolam Florentini soli, magicum et Nicromantum, etc.*

* **NICTALINUS**. [Nyctalops. DIEF.]

† **NICTARA**, *NICTERE*. Vide *Nictare*.

* **NICTARE**, *ICARE*. [Noctu vigilare. DIEF.]

* **NICTATUS**, *La vigilancia*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Nictare*.

* **NICTIGATOR**. [Vigil. DIEF.]

† **NICTILOPA**. Alex. Iatrosoph. Ms. lib. 1. Passion. cap. 96 : *Qui post transmutatum solem non vident, hos Nictilopas vocant*.

* **NICULUM**. [Italys *Niccolino*, *onyx* : « Caput Herculis pueri cum ligatura pellis leonis in *Nicula*. » (Inv. Card. Barbo ex transcript. Müntz, 1457.)]

* **NIDALIS**, Dicitur de falcone, qui ex nido raptus est. Vide infra *Nisus*. Nostris alias *Nyêe*, pro *Nichêe*, *couvêe*, *Pullatio*. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. Charthoph. reg. ch. 70 : *Lequel suppliant avoit une Nyêe de grans poucins bons à manger*. Aliæ ann. 1428. in Reg. 174. ch. 196 : *Jehan Blanchet estoit monté en un arbre, pour avoir une Nyêe d'estourneaulx estans audit arbre*. *Niera*, *Prov. Pulex*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Unde *Anichier*, *Nidificare*, apud Guigneuil in Peregr. hum. gener. Ms. :

Et tout ausi comme l'agache,
Par son crier et agachier,
Nul oysel ne laisse Anichier,
Près de li : ains les fait fuir.

NIDASII, Falcones dicuntur Friderico II. Imp. lib. de Arte venandi cap. 80. 81. et alibi *Nidarii*, Petro de Crescentiis lib. 10. de Agricult. cap. 3. Thuano, *Nidularii*, nostris vulgo *Niais*, qui in nido capiuntur, seu, ut Budæus in Pandect. qui ex nidulo rapti sunt, et domi aluntur. *Nidasi*, etiam Italys appellantur.

NIDERING vel *NIDERNIG*, Nequam, ignavus; nostris, *Faineant*. Will. Malmesbur. in Willelmo II. p. 121 : *Anglos suos appellat, jubet ut compatriotas advo-*

cent ad obsidionem venire, nisi si qui velint sub nomine Nidering (al. *Nidernig*) *quod nequam sonat, remanere*. Angli qui *Nihil miserius putarent quam hujusce vocabuli dedecore aduri, catervalim ad Regem confluent, et invincibilem exercitum faciunt*. Quo loco Mathæus Paris ann. 1089. habet sub nomine *Nithing*, *quod Latine nequam sonat, recenseri*. Codd. alii *Olthing* præferunt. Annales Waverl. MSS. eodem anno, apud Spelmannum : *Rex Willelmus junior misit per totam Angliam, et mandavit, ut quicumque foret Unnithing, sive Francus, sive Anglicus, sive in burgo, sive extra, veniret ad eum; et adunato magno populo, ivit ad Rovecestre, et obsedit Castellum*. Ubi vox scribitur character Saxonico. Leges convivi in memoriam et honorem B. Erici Regis Ringstadiensis olim celebrati : *Si confratrem suum propter nimiam stultitiam suam et negligentiam, et longævo rancore existente confratrem occiderit, exeat a consortio omnium confratrum, cum malo nomine Nithing, et recedat*. Occurrit ibi pluries.

Vocem Runicam esse aiunt : *Runic enim Nidingur*, est contemptus, infamis, inhumani alicujus patratore. Vide Lexicon Runicum Wormii pag. 22. 92. Ejusdem notionis est vox *Nithing-sorth* apud Suenonem in Legibus Castrensibus cap. 10. et II. de qua Stephanus Stephanus Suenonis editor pag. 179. Janus Dolmerus ad Jus aulicum Norveg. vetus cap. 37. et Petrus Resenius ad Jus aulicum Canuti II. Regis Daniæ cap. 4.

† Eiusdem significationis videtur vox Gallica *Nice*, quam usurpat le Roman d'Athis MS :

Trop estes maloustr et Nices,
N'entrezre huy par vos estices.

Nequaquam, ut videre est supra in *Nativitas* 3.

* **NIDERLOGE**. Vide supra in *Nedderlage*.

* **NIDIUS**, Subniger. Charta ann. 1219. ad calcem Chron. Walt. Hemingf. edit. Hearn. tom. 2. pag. 598 : *Item ut habitum et vestes ferant clericales, prout decet fratres hospitalis,.... cruce tamen nigri aut Nidii coloris in mantellis et indumentis suis superioribus decenter impressa*. Vide *Nigellus* 1.

† **NIDOROSUS**, Nidore plenus, fumosus, vapidus. *Holocautomata Nidorosa*, Tertulliano lib. 5. adv. Marc. cap. 5. *Medicina Salern. pag. 62. Edit. 1822 : Caput quoque dolentibus malum est* (lac)... *cujus rei causa alia non est, quam quod sit Nidorosum, ac facile evaporet, caputque petat, etc.*

† **NIDULARII FALCONES**. Vide *Nidasii*.

* **NIDUY** vel *NIDDUI*, Excommunicationis levioris species apud Judæos, ab aliorum societate separatio. Arest. ann. 1374. 3. Febr. in vol. 6. arestor. parlam. Paris. : *Certa sententia seu excommunicatio, quam Judæi inter se vocant Niduy... Dicitur Viventius Columbum prædictum in Niduy posuerat.... Nostra curia inhibet expresse... Judæis omnibus, ne ipsi de cætero in regno nostro Franciæ utantur dictis sententiis se pronuntiationibus de Niduy, etc.*

NIELLATUS. Vide mox in *Nigellus*.

* **NIEMSCHEWIT**. Vide supra in *Nembda*.

* **NIENAGANIL**, *NIENAGANIONA*, Voces Polonici juris. Stat. Casimiri ann. 1347. inter Leg. Polon. tom. 1. p. 23 : *Petrus non provocavit nec appellavit, vulgariter Nienaganil*. Nos itaque hujusmodi sententiam judicis, quæ non fuit aliqua pro-

vocatione suspensa, vulgariter Nienagionna, declaramus transivisse in rem judicatam.

* **NIGEIRAL**, Mensuræ nomen apud Claromontanos, an eadem qua carbonem metiuntur? Charta Guid. episc. Clarom. ann. 1281. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 1: *Qui solvet bladum, radat quartam, si voluerit, exceptis censibus avenæ, qui nobis debentur in dicta villa ad magnam quartam Nigeiral, de quibus volumus, quod solvantur ad dictam quartam.*

† **NIGELLA**, Melanthium, sic vulgo dictum a seminis nigredine, Gall. Nielle. Bernardus de Breydenbach Itin. Hierosol. p. 277: *Culices ex fumo palee et ex fumo vaccini stercoris, et quam maxime ex fumo calami et Nigelle fugantur.* Vide Valesium in Notitia Gall. pag. 375. col. 2.

1. **NIGELLUS**, Aliquantum niger, Joanni de Janua. Anastasius in S. Silvestro PP.: *Scriptum ex literis Nigellis puris in cruce, etc.* Vita S. Fulgentii Episc. Ruspens. cap. 18: *Nigello vel lactineo pallio circumdatus incessit.*

NIGELLUM, Encaustum nigrum, vel subnigrum, et argento et plumbo confectum, quo cavitas sculpturæ repletur, uti describitur a Vasario in Vitis Pictorum cap. 33. Italis Niello. Gloss. vett.: *Nigellum*, μελαχρόν. Epistola Nicephori Patr. Constantinopol. ad Leon. III. Pap. apud Baron. ann. 811. num. 58: *Encolpium aureum, cuius una facies crystallum inclusum, altera puta Nigello est.* Ubi Gr. δ' ἑγκαύσεως. Vita S. Odilonis Abbatis Clun. cap. 11: *Cujus columnas vestivit argento, cum Nigello pulcro opere decoratas.* [Perperam jugello, tom. 1. SS. Januarii pag. 69.] Leo Ost. lib. 2. cap. ult.: *Laternam argenteam magnam librum quinque cum Nigello.* Lib. 3. cap. 5: *Scrinium argenteum super altare cum Nigello librum novem, scutellam argenteam cum Nigello, etc.* Cap. ult.: *Fumigatorium cum Nigello.* Anastasius in S. Silvestro PP.: *Scriptum ex litteris puris nigellis.*

* Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unam cupam auri, cum lapidibus, perlis et corallis et scutis ad Nigellum.*

NIGELLATUS, Nigello distinctus, in Historia Episcoporum Autisiod. cap. 20: *Bacchonicam anacteam circulatam et Nigellatam, etc.* Ibidem: *Scutella Nigellata, ratella Nigellata, etc.* Testamentum Ermentrudis Matronæ apud Mabillon. Liturg. Gallic. pag. 463: *Baselicæ domini Stephani anolo aureo Nigellato valente sol. quatuor dari volo.*

* Invent. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Item duo alii morsus argenti Nigellati.*

NIELLATUS, Testamentum Leodebodi Abbatis apud Helgaudum in Roberto Rege: *Scutellas 2. minores Massilienses decoratas quæ habent in medio cruces Niellatas.* Idem videtur quod Noellé nostratibus. Le Roman de Parise la Duchesse MS.:

Et brandissent les astes des espies Noellez.

Le Roman de Garin MS.:

Affichiez s'est ens estriers Noelez.

Alibi:

Cora ot gaillart, et espîe Noelè.

Le Roman de Garin MS.:

Et vint espées au pont d'or Noielex.

* Fallitur vir doctus: *Noellé* enim idem sonat quod *Neuwez*, nodosus.

† **NIELLATUS PANNUS**, ut *Nigellus*, Aliquantum niger. Computum ann. 1333. tom. 2. Histor. Dalphin. p. 283: *Pro cannis octo de panno Niellato de liberata Domini pro robis Pandulphi Fisci, etc.*

NIGELLATUM, apud Paulinum Nolanum Epist. 1. Vide ibi Rosweidum, [et Notas in Epistolam 5. novæ editionis pag. 32. num. xx.]

2. **NIGELLUS**, Species monetæ. Vide *Moneta nigra*. [* Eadem quæ supra *Neretus*. Vide ibi.]

† **NIGER**, Nigrita, Gall. *Negre*, Hisp. *Negro*. Synodus Limæ ann. 1582: *Intelleximus quod..... aliqui Clerici habeant Nigras ad lucrandum pecunias... Præcipimus... quod posthac eorum nemo habeat Nigrum vel Nigras ad ejusmodi lucrum, sub pœna perdendi quidquid ejusmodi Negrata lucrabitur. Nigras etiam appellat Nigratas, seu mancipia ex Nigritia Africa regione aliisve terris abducta, Tiburtius Navarrus in Vita S. Francisci Solani, tom. 5. Julii pag. 884.*

† **NIGER EXERCITUS**, apud Hungaros: de quo hæc habet Bonfinius Rer. Hungar. lib. 9: *Exercitus hic idcirco Niger appellatus, quia Matthiæ jussu sub dio semper hibernare et æstivare solebant, æstu et algore juata obdurati, et assiduis militiæ laboribus obfirmati, ut nihil esset ita arduum et difficile quod expugnare non auderent.*

NIGOSUS, pro *Ningosus*, Nivosus. Chron. Abb. S. Trudonis lib. 12: *Per Nigosa et saltuos devia fatigabiliter deductus.* Sed videtur legendum *jugosa*.

* **NIGRATUS**, Miser, infelix, tenebrosus. B. de Amoribus in Speculo sacerdot. Ms. cap. 27. ubi de peccato mortali:

Efficat Nigratam vitam tollitque beatam.

† **NIGRERE**, *Nigrescere*, Johanni de Janua: *devenir noir*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman.

† 1. **NIGRI** et **ALBI**, Factiones duæ in Italia famosissimæ, de quibus hæc Spondanus ad ann. 1295: *Observat quoque Ptolemæus Lucensis, se in gestis Lucensium invenisse, hoc anno cepisse discordiam Cancellariorum de Pistorio, ut nominarentur Albi et Nigri, quod nomen, inquit, fermentavit Florentiæ et Lucæ, et ex eo nomine utrobique exorta sunt nulla mala.* Oedericus Rinaldus Annal. Eccl.: *Emergere eodem tempore in Etruria Alborum et Nigrorum perditissimæ factiones, quæ in alias Italiæ partes serpente cœperunt; ad quas sedandas, et alias plurium Italiæ provinciarum res componendas, Matthæus Aquaspartanus Episcopus Portuensis missus a Bonifacio est.* De origine harumce factionum non consentiunt Scriptores Florentini: quorum opiniones vide apud Carolum de Aquino in Lexico Milit. v. *Albi*. [* Vide supra *Albi*.]

† 2. **NIGRI**, Monetæ genus. Vide *Moneta argentea*.

1. **NIGROMANTIA**, pro *Necromantia*. Ebrardus in Græcismo cap. 8.

Mors nigron est, Nigromantia dicitur inde.

Et cap. 10:

De nigris proprie Nigromantia dicitur esse.

* *Nigremanche*, in Mirac. B. M. V. Ms. lib. 1:

Tant savoit d'art et de Nigremanche,
Qu'a l'anemi faire faisoit
Toutes les riens qu'il li plaisoit.

LIBRI NIGRI, *Necromantici*, apud Eckehardum de Casibus S. Galli cap. 2.

† **NIGROMANTICI**, pro *Necromantici*. *Sortilegi, magici, incantatores, Nigromantici*, in Literis ann. 1406. apud Rymerum tom. 8. pag. 427. *Nigromantibus diabolica illum machinatione pervertere cogitavit*, in Vita S. Petri Mart. tom. 8. Aprilis pag. 693. *Nigromanticus* legitur in Vita Edwardi II. Regis Angl. pag. 249.

* 2. **NIGROMANTIA**. [Necromantia: « Capitulum 7um. de hiis quæ ex arte Nigromantiæ inventa sunt in libro de agricultura Caldea quem Abubaec Abe-nuaxiet de lingua Caldeorum transtulit in Arabicum. » (B. N. Ms. lat. 10272, xv. s.)]

* [« *Nigromantiam* appellamus omnia quæ homo operatur et ex quibus sensus sequatur. » (B. N. Ms. lat. 10272, p. 5.)]

NIGROMONACHI, in Gestis Innoc. PP. pag. 126. qui cæteris *Nigri Monachi*, quo nomine intelligi Monachos Benedictinos infra docemus, in v. *Ordo*. Apud Græcos Monachi etiam nigri μελανερονοῦντες dicuntur, in Synodo Trullana cap. 42. [* Vide Glossar. med. Græcit. col. 897.]

* **NIGRUM**, Appellari videtur Textus legis, *Rubrum* vero commentatio in textum. [* Inscriptio.] Charta ann. 1362. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Vienne fol. 47. rº: *Renunciantes.... juri dicenti in Rubro plus valere quod agitur, quam quod simulate concipitur; et in Nigro quod in contractibus prospici debet veritas potius quam scriptura.*

† **NIHIL**, Nullo modo. Consuetud. Fontanell. MSS. *Dicitur in Regula: In conventu omnino breviter oratio. Ita Nihil producendæ vel corripientiæ sunt orationes.* Occurrit alibi.

† **NIHILARI**, In nihilum recidere, exinaniri, mori. Rolandinus Patav. de factis in Marchia Tarvisina lib. 7. cap. 8: *Sed illic multi consumti fame, siti quoque arida Nihilati.* [* Occurrit in Ruodlieb. fr. 2. vers. 116. fr. 3. vers. 244. 496. Nihilasse, ibid. fr. 2. vers. 140. Vide *Nullificare* et Forcellin. in *Annihilo*.]

NIHILEITAS, Qua quid nihil censetur, apud Henr. de Hassia in Spec. anim. pag. 7.

NIHILFECIT, ita cognominarunt aliquot ex Regibus Franciæ, primæ et secundæ stirpis, quod deliciis palatinis dediti, rerum civilium et militarium summam Majoribus domus demandarent: quamquam non desunt qui illos ab ejusmodi Scriptorum calumniis vindicare conantur. Hinc vox nota nostris *Faitneant*, pro ignavo. Harigerus Lobienensis de Vita S. Ursuari apud Mabilonium sæculo 3. tom. 2. pag. 610:

Tunc fratres gemini Dagoberto Rege creati,
Francorum gentem simili nec sorte duellem
Secernunt sceptris, Chlodoveus Belgica signis
Regni sceptræ tenens, sed Nil laudabile linquens,
Tres ibidem segnes proprio de semine fratres
Liquit Hlotarium, Hildricum, et Theodericum, etc.

Maxime vero Ludovicus Balbus Caroli C. filius ita indigitatur. Aimoinus lib. 2. de Miracul. S. Benedicti cap. 1: *Verum Augusto Karolo rebus humanis exempto, filius ejus Hludovicus successit, qui Nihilfecisse nomen sortitus est, sive quod vix duobus annis regno potius nil strenue gessit, sive quod sanctimoniale quandam, sicuti a majoribus accepimus, Kalæ Monasterio puellarum abstractam conjugio copulans suo, peccatum, quod Nihil esse dicitur, perpetravit.* Gesta Consulum Andegav. cap. 2. n. 5: *Ætate Ludovici Balbi cognomento Nihilfecit.* Et cap. 3. n. 1: *Tempore Ludovici Regis Nihilfacientis.* Sic etiam cognominatur ab Orderico Vitali lib. 5. pag. 571. et Wil-

Ielmo Gemetic. lib. 2. cap. 21. [Vide *Facere nihil.*]

† **NIHILIFICARI**, Ad nihilum redigi. Hist. elevationis S. Illidii apud Stephanotium tom. 3. Frag. MSS.: *Intrans Pontifex locum illum cum devotione maxima et reverentia, quæ decebat, sacra membra collegit, quæ propter tot temporis intervalla et humiditatem fuerant aliquo modo Nihilificata et extenuata.*

† **NIHILITAS**, Humilitas, abjectio, vilitas, Gall. *Neant*. Vita B. Joh. Bonvisii n. 15. tom. 5. Maii pag. 104: *Humilitas vera est quoddam Dei lumen, per quod nostram Nihilitatem conspicimus.* Claudius *Rapine* Cælestinus Paris. xv. sæc. in Psalm. 118. MS.: *Seipsum exuere querit dicens: Vide humilitatem meam, paupertatem meam, Nihilitatem meam.* Occurrit rursus in Libris de Imit. Christi.

† **NIHILITAS**, Rescisio, qua quid refigitur et aboletur. Concil. Pisan. ann. 1409. sess. 9. apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 1089: *Processus autem et sententias, condemnationes, privationes, Nihilitates, constitutiones et censuras quasumque per ipsos contententes in ipsorum alterum in præjudicium unionis Ecclesiæ... factos... hæc sancta Synodus cassat et annullat.*

* *Nostris Nierelle*, Res nihili, vulgo *Bagatelle*, chose de néant. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 92. Chartoph. reg. ch. 6: *Icellui Jehan dist à Guillaume Forthomme: Forthomme te souvient-il point que je te fis perdre une foiz une pongnie d'or? Lors dist ledit Guillaume et lui respondi tout courtoisement: Feustes vous ce qui me feistes perdre telle Nierelle?*

NIHILOMINUS, Etiam, perinde. Sedulius in Præfat. ad Opus Paschale: *Cognoscant peritissimum divinæ legis Origenem tribus Nihilominus editionibus prope cuncta quæ disseruit, aptavisse.* Leo Ost. lib. 3. cap. 20: *Similiter fecit et de Sacramentariis... et duobus Nihilominus Evangelii et Epistolario uno.* Infra: *Sed et gradum Nihilominus ligneum extra Chorum... constituit.* Cap. 28: *Eique ejusdem Nihilominus operis (donum) copulavit.* Cap. 32: *A pedibus vero frisæa Nihilominus lista... circumdatam.* Ita Salvianus lib. 4. de Gubern. Dei, Rupertus de Divin. off. lib. 8. cap. 5. et alii passim.

* *Nostris Nekedent et Nequedent*, pro *Cependant*, néanmoins, Verumtamen. Vita S. Ludov. edit. reg. pag. 364: *Nequedent, se vos vos i tenez, ja n'estes vos que uns hors ne que uns autres.* Charta Joan. comit. Pontiv. vernacule reddita in Lib. albo domus publ. Abbavil. fol. 3. vº: *Nekedent sauve le droiture du seigneur.* Ubi Ch. orig. ann. 1184. habet: *Tamen salvo jure domini.* Occurrit præterea in Cons. Petri de Font. p. 79. art. 6. et alibi.

NIHILUS, [Homo nihili, feneus.] Vide *Centus*.

* **NIMA**, **NIMARUS** [** **NIMARUS**] **PATIENS**, Maritus, cujus uxor, ipso tacente, mœchatur. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 275: *Baudericus Mutez præfatum Colardum in ejus absentia vocaverat publice Nimarum patientem, Gallice Coux souffrant.* Vide *Nimuarus* et *Patientia*.

† **NIMBUS**, Isidorus lib. 19. Orig. cap. 31: *Fasciola transversa ex auro assuta in linteo, quod est in fronte feminarum.* Plautus: *Quo magis eam aspicio tanto magis Nimbata est. Nam et lumen, quod circa angulorum capita pingitur, Nimbus vocatur: licet et Nimbus sit densitas*

nubis. Eadem Papias, qui pro *angulorum* rectius scribit *Angelorum*. Agitur enim de *nimbo* seu fluido illo lumine, quo Angelorum capita sæpe cinguntur, Gr. *ἄνγλος*: qua notione Virgilius *Æneid.* lib. 2:

Jam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit, Nimbo effulgens, etc.

Vox hac notione antiquariorum familiaris, qui hujusmodi *nimbos* seu circulos lucidos bene multos observant in numismatibus Imperatorum Mauricii, Phocæ, etc. [** Vide Glossar. med. Græcit. in *Φεγγεῖον*, col. 1669.]

NIMIDA, Indiculus superstitionum et paganiarum, in Concilio Liptin. ann. 743: *De sacris silvarum, quæ Nimidas vocant.* [** Vide Grimm. Mythol. Germ. pag. 372.]

* **NIMIETAS**, Vehementia. Mirac. B. Simon. de Lipn. tom. 4. Jul. pag. 570. col. 1: *Item quædam alia maxima capitis gravitate et dolore sic consternata, ut pene ex Nimieta doloris amentiam sibi evenire speraret, etc.*

† **NIMIETUDO**, Immoderatio, *nimietas*. Goclenius.

† **NIMITICUS**, *Nimius*, *eximius*, *immanis*, in Excerptis Pithæanis. In Glossis Isid. habetur *Nimiticus*; male procul dubio. Suspiciatur Grævius, in ipsis Excerptis *Nimiticus* expungendum, ut in Glossis Isid. *Nimiticus*, ut *eximius* sit explicatio τῷ *nimius*: qua certe notione passim accipitur apud Scriptores non adeo purioris Latinitatis amatores, ut mox vide.

† **NIMIUS**, in Scripturis sacris passim, ut et apud Auctores Ecclesiasticos, Magnus, ingens, *eximius*, excellens, præclarus, validus. Sic Ephes. 2. 4: *Deus autem, qui dives est in misericordia, propter Nimiam* (Gr. *πολλὴν*) *charitatem suam, qua dilexit nos, etc.* S. Hieron. in Isaia cap. 66: *Sudore et labore Nimio ad ubertatem fructuum pervenitur.* Petrus Damiani in Vita S. Romualdi n. 37: *Erat autem prædictus Imperator (Otto III.) monastico Ordini valde benevolus, et Nimia circa Dei famulos affectione devotus.* Innumera prætermitto, ne longior sim in re nota. Huc spectat vox *Nimis* pro *valde* passim usurpata in sacris Bibliis, sed et illud notum.

† **NIMNARUS**, pro *Minnarius*, ut ibi dictum est.

* **NIMSEWIT**, Vide supra in *Nembda*.

* **NIMUARUS**, *Cujus vox* (leg. *uxor*) *mœchatur et ipse tacet.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. Reg. 7657. Vide supra *Minarus* 4. et *Nima*.

† **NINGIDUS**, *Niveus*, *candidus*. Joh. de Janua.

NINGUIDUS, *Nivosus*: *ninguis* enim pro *nix* dixerunt veteres. *Ninguidi salutus*, apud Ennodium in Vita S. Epiphani. *Ninguidi montium colles*, in veteri Epitaphio apud Gruterum 1169. 6. Adde Prudentium Hymno 6. v. 97.

* Et recentiores, qui etiam eodem loco utraque voce usi sunt. Wigon. epist. 4. ann. circ. 913. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 112: *Quando nivoso proster-nimur pavimento ex omni parte nive afflati, cænosius volutamur. Sed tamen communiter degentes hæc opportune tolerarem, si dominicum altare a Ninguine defendere possemus.* Niele, eadem notione, apud Guill. Guiart. ad ann. 1269:

Comme par brueillaz, ou par Niele,
En tous les vaissiaus n'a eschiele.

* *Sed et Noif, Nais et Nef* dixerunt nostri. *Noif*, in Chron. S. Dion. tom. 3.

Collect. Histor. Franc. pag. 196. *Nois*, in Cons. Petri de Font. cap. 6. pag. 85. art. 4. et 5. Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 6: *Le suppliant couchoit la pluspart du temps par gellée, Noyfz et pluye en un jardin souz ung orme.* Galt. Met. dans la *Mappe-monde*:

Les gelées et les grans Nois
Aviennent par l'air qui est frois.

Le Roman de *Garin*:

Plus estoit blans que n'estoit Nef nor giel.

Vide infra *Nivare*.

† **NINIOSUS**, Gall. *Garrulus*, in Glossis Isid. pro *Næniosus*, *Nugator*, ut habet Papias.

† **NINITICUS**, Vide supra *Nimiticus*.

† **NINNARIUS**, pro *Minnarius*. Vide in hac voce.

* *Nynnyn*, nomen proprium, in Lit. remiss. ann. 1470. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 414: *Ung nommè Innocent Sale, Nynnin Sale freres, etc.* Vide *Niniosus*.

† **NIOPA**, *Mutus aut mente alienus*. Papias MS. Bituric. Notio ducta ex fabula Niobes, quæ, ut refert Ovidius lib. 6. *Metamorph.* ex liberorum orbitate in saxum, seu luctum æternum conversa est; unde Tullius lib. 3. *Tuscul.* cap. 26. *Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium.*

† **NIOTA**, *Latro*, apud Papiam MS.

† **NIQUETUS**, *Æreus* quadrans tempore Caroli VI. Fr. Regis cusus, Gall. *Niquet*. Statuta Monast. S. Claudii ann. 1448. pag. 59: *Quilibet ejusdem Ecclesiæ (S. Romani) parochianus in festo... (debet sacristiæ S. Petri) unum Niquetum pro quolibet, qui quidem Niqueti in tribus partibus dividuntur, etc.* Vide *Monstrell.* 1. vol. cap. 251.

* *Comment. Petri Fenini de Carolo VI.* ad ann. 1415. pag. 495: *Tost après ledit roy Henry V. fit forger une petite monnoye, qu'on nommoit Doubles, qui valloient trois mailles, en commun langage on les appelloit Niquetes.* Le Monologue des armes et des dames:

Bien assailly, bien deffendu;
Tout ne m'a pas valu trois Niques.

* *Niquet* præterea vocarunt nostri gestum quemdam, quo aliquis irridetur. Lit. remiss. ann. 1458. in Reg. 188. Chartoph. reg. ch. 16: *Perrin Cohen fist au suppliant, en soi mocquant de lui, le Niquet.*

* **NIR**, Bened. abb. Petroburg. in Henr. II. reg. Angl. tom. 2. pag. 682: *Draco ille attrahit ad se undas, hauriendo cum tanta aviditate, quod si navis aliqua fuerit prope haustum illum, etiamsi fuerit onusta Niris, vel quibuslibet aliis ponderosis, tamen haurit et defertur in sublime.* Ubi Hearnus editor, forte *Viris*: non placet.

NISARE, *Implicare*; Papias.

1. **NISI**, pro *Præterquam*. Victor Schotti in Augusto: *Adjectis Imperio civium Rhetis, Illyricoque, ac pacata externarum gentium ferocia, Nisi Germaniæ.* [Sed et Terentius ipse: *Nihil aliud Nisi Philumenam volo.* Et Tullius de *Amicitia* cap. 5: *Nisi in bonis amicitia esse non potest.*]

2. **NISI**, pro *Sed*. *Capitulare* ann. 779. cap. 10: *De eo qui perjurium fecerit, nullam redemptionem dat. Nisi manum perdat.* Adde *Capitulare Suesion.* ann. 744. Anastasius in S. Cælestino PP.: *Constituit ut 150. Psalmi David ante sacrificium psallerentur antiphonatum, quod ante non fiebat, Nisi tantum recitabantur Epistolæ*

Pauli Apostoli, etc. Adde pag. 41. d. præterea Legem Burgund. tit. 66. § 1. Formulas secundum Legem Romanam form. 1. Synodum Romanam ann. 743. cap. 3. Legem Longobardorum lib. 1. tit. 9. § 9. tit. 36. § 5. 6. lib. 2. tit. 8. § 4. 5. tit. 10. § 1. tit. 14. § 27. tit. 15. § 2. tit. 21. § 28. tit. 26. [Rothar. 144. Grim. 3. Liutpr. 96. (6, 43.) 33. 34. (5, 4, 5.) Roth. 205. Aist. 1. Roth. 173. ubi Murat. et. Rach. 1. Liutpr. 95. (6, 42.)] Constitutiones Sicul. lib. 3. tit. 30. Formulam 13. ex Lindenbrogianis, Concilium Londoniense ann. 1328. can. 1. etc. [Eadem notione Terentius in Adelphis: *Ecce autem de integro; Nisi quicquid est scire volo. Rursus utitur in Eunucho 3. 4. extr. ut et Plautus, et alii.*] Concilium Rotomagensis ann. 1074. cap. 9: *Hos vero qui sacros Ordines reliquerunt, placuit sanctæ Synodo Nisi anathematizari. Ubi Nisi nihil sonat.* [Apocal. 21. 27: *Non intrabit in eam aliquid coquinatum aut abominationem faciens et mendacium, Nisi (Gr. ei μή) qui scripti sunt in libro vitæ Agni, id est, sed solum, etc.*]

† OBLIGATIO, CLAUSULA DE NISI, Qua quis fidem suam obstringit se quippiam præstiturum, ea conditione ut si promissa non perfererit, pœnis subiaceat in hujusmodi obligationibus appositus sub hac, aliave simili, formula: *Nisi contenta adimpleverit, etc.* Literæ Ludovici XI. Franc. Regis ann. 1475. apud Rymerum tom. 12. pag. 543: *Obligabimus nos sub pœnis Cameræ apostolicæ et per Obligationem de Nisi. Iisdem verbis utitur Ludovicus XII. in suis Literis ann. 1498. ibid. pag. 688. Tractatus ann. 1518. tom. 13. pag. 643: Præfatus Francorum Rex obligavit se sub pœnis Cameræ apostolicæ et per Obligationem de Nisi. Literæ Francisci I. Franc. Regis ann. 1527. tom. 14. pag. 196: Dantes etiam prædictis nostris Oratoribus... omnimodam potestatem pro securitate præmissorum... in animam nostram jurandi... et sub censuris ecclesiasticis etiam Cameræ apostolicæ, si opus fuerit, cum Clausula de Nisi... confitendi omnia promissa... consentiendi quod, Nisi contenta, acta, conclusa et capitulata, realiter et de facta (facto) adimpleantur, sententia excommunicationis contra Constituentem aut Confitentem proferatur, a qua non solvatur, Nisi prius adimpleverit quæ implenda forent. Literæ de Nisi, eadem notione memorantur in Statutis Eccl. Aduensis, apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 515.*

* Quam vocem eodem sensu legitimus in instrumentis vernacule scriptis. Lit. remiss. ann. 1388. in Reg. 132. Chartoph. reg. ch. 305: *Lequel notaire fist audit exposant un Nisi ou obligation.* Alæ ann. 1396. in Reg. 149. ch. 330: *Lesquelz Huguenin et Jehan furent en accord, par lequel ledit Jehan fist un Nisi, ouquel il estoit obligié à paier, etc.*

* NISSUS, [Nisus: « Nissus, Efforchemens. » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23, XIII. s.)]

* NISULA, [Nisus, Emouchet. DIF.]

† NISUS, Avis nota, Halæetus, seu aquila maritima. Numeratur cum sparrowis seu austeribus inter feras bestias, quæ ad majus dominum spectare noscuntur, in Sententia arbitrari MS. inter Aymarum de Pictavia, Comit. Valentini. et Abbatem de Lioncellis ann. 1303. Id est, Harumce ferarum venatio ad solos superiores dominos pertinet. Etiam inter præstationes majoribus dominis debitas Nisi recensentur, ut in Testamento Guillelmi de Gisortio Militis ex Chartulario Pontisarenis: *Item, cum Robertus et fra-*

ter suus scutiferi mei singulis debeant michi annis unum Nisum, volo et concedo quod loco hujus Nisi solvant annuatim unum par cerotheorum valore sex sol. Paris.

* Minus recte; Falco enim intelligendus, qui ex nidulo raptus domi alitur, vulgo Niais, ut ex sequentibus patet. Charta ann. 1216. ex Chartul. monast. de Bauges: *Cum Gaufridus de Lauduno miles et antecessores sui quendam redditum sive retributionem annuatim in monasterio Villelupæ haberent, videlicet duos Nisos nidales, etc.* Ubi in margine, *Eperviers niais.* Charta ann. 1317. in Reg. 54. Chartoph. reg. fol. 35. v: *Domini rex remissit et dedit Guillelmo de Buesautier armigero ad ejus vitam xl. libras Turon. in quibus eidem domino regi singulis annis tenebatur, pro feodi firma molendinorum fullonum de Moritonio: ita tamen quod quamdiu viveret, tenebatur quærere Nisos in foresta de Landa putrida, ipsosque nutrire, custodire, et ad curiam regiam mittere suis propriis sumptibus et expensis.* Chron. Bohemic. ad ann. 1300. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. Mss. pag. 148: *Non opus est armis, aut arma ad speciem militiæ jam portare, sed potius falcones, Nisos et crodios (l. erodios) atiaque volatilibus genera, quæ ad ludum et jocunditatem pertinent.* Vide Nidasii.

† NIT, Fluit, apud Papiam.

† NITAS, Nicolaus Specialis lib. 7. Rerum Sicul. cap. 17. ad calcem Marcæ Hispan. col. 733. et apud Murator. tom. 10. col. 1069: *Ipsas etiam acrimorum arbores, quas vulgo arangias vocant, quæ sub antiquis temporibus in regio solatio cubbæ velut nemus Massiliensium consecratum diis Nitate concreverant, quas ipsi etiam ad debitum sibi regni dominium aspirantes defensare debuerant, immaniter succiderunt.* Pro diis nitate corrigi diuturnitate.

† NITELA, NITELLA, Glossæ Isidori: *Nitellæ, Neutrones, parunitores, deminuti.* Reponunt viri docti: *Nitelæ, Nitores, parvi nitores.* Papias: *Nitela, nitor; Nitela, nitores parvi.* Johan. de Janua: *Nitella, parvus nitor.* Grævius nollet parvus; *Nitela, enim, inquit, idem est quod Nitor: quod probat ex hoc Solini loco cap. 35: Præcipua virorum gloria est in armorum Nitela.* Sed *Nitelas nitores parvos* dici potuisse patet ex alio ejusdem Solini loco cap. 36: *Depurgant in minium Nitelas pulveris, id est, micas aureo colore resplendentes ex arena.*

† Hac notione solent exponere Nitellam apud Martialem lib. 5. Epigr. 38. de Erotio puella:

Quæ crine vincit Bæticæ gregis vellus,
Rhenique nodos, aureamque Nitellam.

Quem ad locum Raderus pag. 396: *Nitella aurea, pulvis aureus fuit, aureaque ramenta, quibus illuminantur capillos.* Sed rectius Salmasius ad Solinum pag. 23. *Nitellam* Martialis interpretatur muræ agrestem vel scurum, adeo ut rutilos puellæ crines comparet Poeta cum lana Bætica, capillis Germanorum et pilis Nitelæ seu Nitedulæ. *Nitela* vero dicitur non quod niteat, sed quod nitatur in scandendis arboribus. Hinc in Glossis Lat. Gall. Sangerm. *Nitela, δειδρόδα-της*, Scandens arbores. Vide Vossium Etymol. pag. 343.

† NITERE, νῆθευ. Gl. Lat. Gr. Sangerm. MSS. Suppl. Antiquarii: *Nitit, νῆθευ, Net.*

† NITUM, νῆμα, Filum. Idem Suppl. pro Netum.

NITHING, [Nequam, ignavus.] Vide Nidering.

* NITICORAX, [Nycticorax: « Niticorax, fresaie. » (Glos. Lat. Gal. Bibl. Insul. E. 36, xv. s.)]

† NITIRE, NITUM. Vide in Nitere.

* NITRARE, [Ningere. DIF.]

* NITRUM, nude, pro Nitratum pulvis, Gall. *Poudre à canon.* Inscript. Patav. Tomas. pag. 48: FRANC. BARBAROSSA VIR PRUDENS IN SCIENTIA NITRI. Idem forte qui nostratibus Artificier, ut suspicatur D. Falconet.

* NITTERE, Prov. Glatir, in Glossis Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Latinis, Gannire.

† NITURA, Genitura, in Glossis Isid. et apud Papiam. Grævius reponit *Nisura, a Niti vel Eniti, Parturire, unde Niacus, Partus.*

† NIVARE, Ningere, apud Johannem de Janua *Néger, in Glossis Lat. Gall. Sangermanens. MSS.*

* Hispan. et Provinc. *Nevar.* Glossar. Provinc. Lat. ex cod. reg. 7657: *Nevar, Prov. Ningere, nivare.* Vide *Ninguidus.*

† NIVARLÆ TABERNÆ, in quibus Romani servabant nives per totum annum, ex quibus vinum per æstatem refrigerabant. Vide Pancirolo tom. 1. Rerum memorab. pag. 501.

† NIVATA, Aqua nivalis. Vide *Nibata.*

* NIVELLUS, a Gall. *Niveau, Libella.* Instr. ann. 1490. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 52. col. 2: *Accipiendum sub eodem et simili contextu et Nivello, etc. Hinc Nivius.*

† NIVERE, NIVESCERE, Albescere, album esse instar nivis. Tertull. de Pallio cap. 3: *Nivescunt lavacro.* Vita S. Eulogii Presb. tom. 2. Martii pag. 95. n. 21: *Columba miro candore Nivescens.* Ibid. num. 22: *Sacerdotes miro candore Niventes.* Gloss. Phil.: *Niviet, vîqet.* Martinus emendat *Nivet vel Nivul, vîqet* vel *vîqet.* Gloss. Cyrilli: *Νίψει, Ninguit, pro Ningit more veterum.*

* NIVICOLLINI BRITONES, appellati Walli Anglici, qui colles seu montes altissimos, nivibus oppletos habitant, a Joan. Sarisber. lib. 2. Policrat. cap. 27: *Cum adversus Nivicollinos Britones Regis esset expeditio producenda, etc.* Horum præterea meminit lib. 6. cap. 6. ubi et Wallorum regionem *Nivium collem* vocat, et cap. 16. ubi *Wallenses* eos nominat: quibus verbis expressit Wallica ista, *Craig-Eric, [Eiry]*, id est, niviferos montes, qui potissimum in ea Walliæ sunt regione, quam *Caernarvonshire* Angli vocant. Vide Camdenum in Britannia pag. 539. 3. Edit.

† NIVIGARE, Ningere. *Nivigavit multum per totam diem, et pluit cum magno frigore, in Regiminibus Paduæ ann. 1327.* apud Murator. tom. 8. col. 439.

† NIVITARI, Nive conspergi. Glossæ Cyrilli: *Χιονίζουα, Nivitor.*

* NIVIVS, Ad libellam exactus, Gall. *Nivelé.* Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 62. pag. 167: *Alii vero... per alveos fossarum Nivios, ipsas laboriosas telluris injectura replente, semitas planas conabantur dirigere.* Vide *Nivellus.*

† NIUNGILDUM, Idem quod *Novigildum*, quod vide. Apud Keronem niun, novem sonat. Vide Guillmannum lib. 1. Rer. Helvet. cap. 9. pag. 81.

† NIUS, Miser, apud Papiam.

* NIUSALTUS, Capitulare de Villis cap. 34: *Lardum, siccum, sulcia, Niusaltus, vinum, acetum, etc.* Cap. 67: *De capris et hircis, et eorum cornibus et pellibus*

nobis rationes deducant, et per singulos annos Niusaltos crassos nobis inde adducant. [* Pertzio Caro recens sale condita.]

NIXA, Hispanis, Prunus Damascena, a multitudine eniæ fructus dicta, ut est apud Isidorum lib. 17. cap. 7. Occurrit apud Pelagium lib. 5. de Vitis Patrum, libello 4. cap. 65: *Et attulit quidam frater Nixas siccas, et fecit pulles.* [* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Coquinella, prunus, pruniens, Prov. Nixa, idem.*]

† **NIXÆ**, ὀδὴν, *Dolores partus*, in Supplemento Antiquarii. Dicitur *Nixa*, vel saltem *Enixa*, femina partu levata.

† 1. **NIXARE**, Parturire. Vita S. Guthlaci tom. 2. Aprilis pag. 39: *Cum parturienti tempus immineret, et viscera Nixandi inscia, etc.*

* 2. **NIXARE**, *Sæpius natate*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

† **NIXE**, *Munitæ*, in Glossis Isid. Melius, ut puto, Constantiensis: *Nixæ, Munitæ*. Papias: *Nixæ, conjuncta. Nixus vel Nixus, a Nitor, id est, Munitus, illigatus, incumbens.* Putat Grævius, cum *Nixus* explicatur *Munitus*, respici illa dicendi genera, *Nixus ejus auctoritate, potentia, etc.*

NIXUS, pro *Myxus*. Vide in hac voce. † **NIZOLA**, *Nux avellana*, Ital. *Nizzola*, Gallice *Noisette*, in Statutis Vercelli. fol. 57. recto.

* **NIZOLLA**, *Nux avellana*, Acad. Crusc. *Nocciola*, Charta ann. 1281. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 901: *De soma amigdalorum: de soma pignolorum extractorum de pignis: de soma Nizollarum, etc.* Vide *Nizola*.

1. **NOA**, in Tabulario Majoris Monasterii, videtur esse locus pascuus, sed uliginosus et aquis irriguus. Tabular. Abiensis: *Tertiam partem et molnarii, et vernæ et Noæ, etc.* Rursum f. 60: *Quandam Noam inter prata ipsorum.* Charta Petri filii Regis Franc. Comitibus Carnotensibus ann. 1279: *Item apud Esseyum unam Noam usque ad valorem 8. solidorum Turon.* Charta pro libertatibus S. Palladii in Biturigib. ann. 1279. apud Thomasserium: *Prata vero sive Nohe, quas et quæ dicti homines habent in dicto nemore, etc.* *L'arpent de Noë*, in Consuet. Carnotensis art. 12. et Castellinovi in Thimeraisio art. 11. æstimatur 6. sol.

Occurrit vox *Noa* in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 75. 79. in Tabulariis Monasteriorum, Virzionensis, S. Sergii Andegav. et S. Albini de Nemore, sed ita nude, ut nihil addatur, unde vera significatio vocis innotescat. Ceterum indubia nobis est expositio Cangiana, quæ confirmari posset tum ex Tabulario Calensi pag. 40. ubi memoratur *Noa sita in maresiis*; et ex Chartulario B. M. Magdalene Castridun. fol. 22. ubi *Noa* adjungitur *erbagio* animalium; tum ex ipsis vocibus *Gallis Noe* vel *Noue*, quibus etiamnum intelligunt in plerisque provinciis hujuscemodi loca pascua, paludosa, vel aquis et vicinis collibus defluentibus irrigua. Sic vocem hanc exponit Lobinellus in Monito Vitis SS. Britannicæ præfixo pag. 12. quam minus attente Nucetum exposuerat in Glossario ad calcem Histor. Britan. Quod spectat etymon, conjicit Menagius, sed levi fundamento, *Noam* dictam fuisse a *Nova*, suppondo *prata*: cui opinioni favet Glossarium Juris Gallici, ubi *Noue* dicitur *Ager*, recens redactus in *pratum*. Certe pro *prato* sumitur in

Testamento ann. 1382. apud Menagium in Probat. Histor. Sabol. pag. 390: *Une Noe contenant journée à deux hommes faucheurs de pré: laquelle Noe est joignant à la riviere d'Arve.*

* Charta ann. 1215. in Tabul. S. Petri Carnot.: *Dedi etiam eis... dietas trium falcatorum in Nois meis de Fatgermont.* Abbatia B. Mariæ de *Noa* in diocesi Ebroidensi nuncupatur *Ecclesia S. Mariæ de Nathatoria*, in Chartis ann. circ. 1150. ex Bibl. reg. Unde confirmari videtur eorum opinio, qui vocis *Noa* etymon a *Natare* deducunt. Hinc etiam *Nata* et *Nalatorium*, eadem acceptione, videre est supra. *No* vero Canalis seu molendini alveus aut gurgis in quo aqua ex molendino cadit, dicitur in Instr. ann. 1406. ex ead. Bibl.: *Lew a convenu faire de nouvel l'année passée de bonne pierre de taille le No du moulin.* Lit. remiss. ann. 1479. in Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 835: *Guillotin Barbes avoit getté et mis certaines pierres au No du moulin à fouler draps, ... en telle maniere que le dit moulin et la tourneure d'icellui en estoient empeschez.* Vide infra *Novium*.

† **NOA**, Eadem, ut puto, significatio. Charta Hugonis Episc. Altissiod. ann. 1146: *Salo donavit predictæ Ecclesiæ (Pontiniac.) Noias suas de Ponte Naiselas, et inde viginti octo libras habuit.* Vide *Noda*.

† 2. **NOA**, Idem, ut puto, quod Altissiodorensibus *Noue*, Congeries majorum herbarum in aquis crescentium, in quibus pisces delitescunt. Literæ Odonis Primogeniti Ducis Burgundiæ ann. 1265. et Chartulario civitatis Altiss. fol. 39: *In dicto biezio de Brichol piscari valeant quicumque voluerint, et cum omnibus ingeniis: ita tamen quod non impediant aliquatenus cursum aquæ, hoc excepto quod dicti piscatores vel alii habere vel facere non poterunt in memorato biezio vel in aliqua parte ipsius Noas vel boichetas.*

* **NOARA**, *Prov. Nurus, uxor filii*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

† **NOBÆ**, Idem, ut videtur, quod *Nobiæ*, Nuptiæ, seu census Domino solvendus ad obtinendam licentiam ducendi matrimonii: quo de jure plura in *Maritagium*. Charta ann. 1068. Marcæ Hispan. col. 1144: *Et castros istos... dono... in ecclesia S. Petri Agerensis cum omnibus iuribus et pertinentiis... et servitiis cunctis, cum colonicis et placitis, et cum cartariis silvaticis, cum pregera et questia, et hostes et cavalcas, et carrigamentis et fabricas et Nobas, et cum baucias, cucugias, et exerquias, et homicidiis, et omnia placita, etc.* Vide *Nubeiæ*.

NOBÆ, [Nuptiæ.] Vide infra *Nubeiæ*.

NOBILE, Genus monetæ Anglicæ, vulgo *Noble à la rose*. Lexicon Cambro-Britannicum: *Nobl. aureus*. Henricus Knyghton sub ann. 1344: *Eodem tempore Nobile, et Obolus, et Ferthing de auro cæperunt florere in regno.* Chronicon Windesem. lib. 1. cap. 31: *Centum Nobilia dedit Monasterio.* Ibid.: *Dedit Nobilia quinque.* [Charta ann. 1430. apud Rymer. tom. 10. pag. 454: *Recepimus... 25000. Nobilium monetæ Anglicanæ pro summa 50000. salutarium auri.* Conventio ann. 1489. apud eumd. Rymer. tom. 12. pag. 369: *Concordatum... quod denarius currens in Anglia valeat in Britannia... secundum ratam 80. denar. Angl. ad valorem unius Nobilis Angliæ vocati Angelet, unus grossus Angl. valeat in Britan. 4. den. Angl. 20. grossi Angliæ valeant 1. Nobile vocatum Angelot.* Tractatus ann. 1502. apud eundem tom. 12.

pag. 790: *Unoquoque Nobili, vocato Angel nobilis, valente 20. grossos legalis monetæ.*] Vide Lindwodum ad Provinciale Eccl. Cantuar. lib. 3. tit. 13. [et novam Gall. Christ. tom. 4. col. 703.] *Octavianus de S. Gelais* in Viridario honoris:

Recueilli fut en somptueuse entrée,
Ou espargné ne fut Escu ne Noble.

* Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 195: *Florins, ... appellez Nobles d'Angleterre, etc.*

NOBLUS, Eadem notione, apud Eriicum Upsaliensem lib. 4. Hist. Suecicæ pag. 141.

NOBULUS, lib. 5. ejusd. Hist. pag. 148. 159. 189.

† **NOBILIS**, Dominus, Gall. *Seigneur*. Privilegium Brunonis ann. 1317. apud Ludewig. tom. 1. pag. 276: *Nos Bruno Dei gratia Nobilis in Sman dictus de Quernvorde, etc.* Alia Charta ejusdem Brunonis ibid. pag. 277: *Ea propter nos Bruno Nobilis de Quernvorde, Dominus in Sman, etc.* Quandoque etiam *Nobiles* nude dicuntur regni Proceres, ut in Vita S. Leodegarii Augustod. Episc. non semel; neque absimili notione Primores *Andegavæ civitatis, Nobiles* vocat Aimoinus lib. 2. de Miraculis S. Benedicti cap. 24.

NOBILIS HOMO, in Lege Longob. lib. 2. tit. 4. § 2. [* Liutpr. 88. (6. 35.)] Apud Nithard. lib. 4. Hist. Saxones dicuntur in tres ordines divisi: *Sunt enim, ait ille, inter illos qui Edhilingi, sunt qui Frilingi; sunt qui Lazzi illorum lingua dicuntur. Latina vero lingua hoc sunt, Nobiles, Ingenuiles, atque Serviles.* Capitulare Saxonom ann. 799. cap. 3: *Nobiliores Saxones solidos 12. ingenui 5. liti 4. componant.* Adde cap. 5. Capitulatio Caroli M. de Partibus Saxonie cap. 14. de iisdem: *Et inter centum viginti homines Nobiles et ingenuos similiter et litos, servum et ancillam eidem Ecclesiæ tribuant.* Adde cap. 16. 18. 19. 20. Lex Saxonom tit. 2. § 1: *Qui Nobilem occiderit, etc.* Adde § 3. 4. 7. et Legem Frison. tit. 1. 2. et 3.

NOBILES PERSONÆ, in Legibus Wisigoth. lib. 2. tit. 3. § 4. lib. 6. tit. 1. § 2. in Decreto Tassilon. § 9. Arno Archiepiscopus Salisburgensis: *Reliqua vero quod ibi traditum est, de genere Nobilium hominum esse videtur, etc.*

NOBILIS NATU, in Vita S. Theodardi Archiepiscopi Narbon. ut *Majores natu*, apud Scriptores alios: *Principes autem et Nobiles natu, omnesque bellatores qui contra illum arma tulerunt, etc.*

NOBILES NOMINE ET ARMIS, in Charta Institutionis Ordinis Velleris aurei a Philippo Burgundiæ Duce, ann. 1431. apud Miræum in Diplomate. Belg. lib. 2. cap. 98: *Gentilshommes de nom et d'armes*, de quibus integram dissertationem institui ad Joinvillam. Sed non desunt viri doctissimi, qui eam quam hic protulimus conjecturam, non omnino amplectuntur, aliasque subnectunt; sed ultra harum prærobilior, eruditorum erit decernere.

* **NOBILIS TERRERIUS**, Indigena nobilis. Lit. Caroli VI. ann. 1418. tom. 10. Ordin. reg. Franc. pag. 493: *Cum in casu eminentis periculi certi barones et Nobiles terrerit dictæ civitatis nuncupati, cum suis arnesis, familia et victualibus in dicta civitate nobis serviendo residere habeant, periculo durante.* Vide *Terrerius*.

NOBLISSIMUS, Epitheton honorarium tributum Imperatorum filiis, qui interdum *Nobilissimi pueri* nude appellantur,

in Constitutionibus Imp. hisce litteris, N. P. ut observatum a Cujacio ad leg. 4. Cod. de Privileg. eorum qui in sacro Palatio militant, lib. 12. tit. 28. interdu[m] hisce Nob. P. ut est in Notis Magnonis. Exstat Epistola Valentis et Ursacii in Fragmentis S. Hilarii, data Gratiano Nobilissimo P. et Dagalaifo Coss. Nobilissimæ dictæ perinde Augustorum filia, ut ex Cod. Th. colligitur leg. un. de Privileg. domus August. et (10, 25.) leg. 21. de Lustrali conlat. (13, 1.) *Domus Nobilissimæ Marinæ, Arcadiæ*, in Descriptione CP. a quibus *Domus ipsæ Nobilissimæ* dicuntur in Collectione civitat. Sed Cæsaris potissimum id nominis adscriptum deinceps. In Passione SS. Perpetuæ et Felicitatis, Geta *Nobilissimus Cæsar* dicitur: in nummis a nobis descriptis, *Nobilissimi Cæsares* passim appellantur, qui postea nude *Nobilissimi*. Vetus Inscriptio Baiocensis: C. *Pesubio Tetrico Nobilissimo Cæs. P. F. Aug. L. I.* Vide Gualterum in Tabulis Siculis n. 159. Sed et *Nobilissimi* interdum dicti ipsi Augusti. In Collatione Legis Mosaicæ cap. 15. Diocletianus et Maximianus *Nobilissimi* AA. inscribuntur.

Divulsa deinde *Nobilissimi* dignitas a Cæsarea. Nam, ut auctor est Zozimus lib. 2. Constantinus Mag. Constantium fratrem, et Anaballianum ex fratre nepotem, *Nobilissimos* creavit. Vetus Inscriptio Belluni in Ecclesia S. Petri, *Imp. Cæs. Fla. Valer. Constantio Nobilissimo anno xx. DD.* apud Philostorgium lib. 8. cap. 8. Jovianum alterum ex filiis Varronianum ἐπιφανέστατον, ὁ παρά Ρωμαίους τὸν Νωβελισσίων ὀνόματι, renunciat. Apud eundem lib. 12. cap. 10. Honorius Valentiniano, Constantii filio, ex sorore nepoti, τὴν τοῦ ἐπιφανέστατου ἄξιαν, seu, ut habet Olympiodorus, Νωβελισσίου, contulit: qui quidem Valentinianus postea Cæsar a Theodosio dictus est. Ex hinc fluxit *Nobilissimi* dignitas diversa a Cæsarea. Marcellinus Comes: *Justinus Imperator Justinianum ex sorore sua nepotem, jamdudum a se Nobilissimum designatum, regni quoque sui successorem creavit.* Hac postea donati dignitate subinde Imperatorum liberi vel fratres, ut ex Stemmatibus nostris Byzantinis colligere est, atque interdum alii e proceribus, ut apud Anan Comnenam in Alexiade pag. 274. Ab hac formata alia πρωτονωβελισσίου, de qua nos quædam attigimus in Notis ad eamdem Alexiadem pag. 339. [* Vide Glossar. med. Græcit. in Ἐπιφανέστατος et Νωβελισσίου, col. 431. 1010. et Append. 73.]

Id etiam honorificum epitheton ad Regum seu Imperatorum nostrorum filios transiisse videtur. Quippe in veteribus Litanis sub Carolo M. apud Mabilionium tom. 2. Analect. hæc legimus: *Pipino et Carolo Nobilissimis filiis ejus vita.* [Et lib. 6. de Re Diplom. pag. 503. Chartam Ghyselæ, Caroli M. sororis, ann. 791. subscribit ipsa *Ghysela Nobilissima filia Pippini Regis, Carolus, Pippinus, Chlodoicus Nobilissimi filii domni Caroli præcellentissimi Regis.*]

¶ Sed et Regibus ipsis interdum tributus *Nobilissimi* titulus, ut patet ex Pauli PP. Epistola 42. e Codice Carolino, quam inscribit *Domini Nobilissimis atque excellentissimis filiis Carolo et Carolemano Regibus Francorum.* Ex posterioribus Stephanus Tornac. Epistolam 24. perinde inscribit *Nobilissimo B. Hungariæ Regi*, ut observat Mabilionius Diplom. pag. 90. qui et pag. 602.

refert Chartam Samsonis Archiep. Remensis quæ data dicitur anno *Incarnati Verbi millesimo CLVII. Indictione VI. regnante Ludovico Nobilissimo Francorum Rege anno XXI.* Vide *Nobilitas*.

† **NOBILISTA**, Nobilis alumnus. Sebastianus Perusinus in Vita B. Columbæ Reatinæ, tom. 5. Maii pag. 344 *: *Illusterrimus dominus Cæsar Borgia, nunc Dux Valentinus, adolescentulus inter Nobilistas studii Perusini sacris legibus operam dabat.*

† **NOBILITARE**, Clarum, illustrem et notum facere, celebrare ut in hoc Ciceronis loco libri 1. Tuscul. cap. 15: *Poetæ post mortem Nobilitari volunt.* In malam partem apud Terentium in Eunuch: *Tu jam pendebis, qui stultum adolescentulum Nobilitas fugitiis.* Posterioribus vero Scriptoribus idem est quod hominem plebeium in nobilium numerum cooptare, addiscere, Gall. *Annobler*, Ital. *Nobilitare*: qua notione non semel occurrit in Instrumentis inferioris ævi; unum dumtaxat exscribam locum ex Litteris Humberti II. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 537. quibus Jaqueminum et Perrinum Vauterii in Nobilium ordinem aggregat ann. 1346: *Probitatis merita, morum decor, fidelitatis sinceritas, quibus personæ vestræ laudabiliter decorantur, nobis merito induxerunt affectum, ut vos quos dignos dignoscimus ab esperto, favore specialis gratiæ prosequamur ac honoribus congruis attollamus; potissime contemplatione dilecti et fidelis nostri Capellani Fratris Humberti de Saletis Cartusiensis Ordinis, germani vestri, qui se... nostris gratum reddidit obsequiis... ut igitur affectum nostrum evidenter agnoscat... ut fides vestra et memoria Fratris Humberti vestri aperta servitiis et obsequiis comprobata, de bono semper in melius augeatur, vos et quemlibet vestrum, ac etiam omnes et singulos liberos vestros, præsentem et futuros: nunc in antea Nobilitamus, et Nobilium consortio aggregamus; volentes ac etiam de gratia speciali concedentes, quod et vos et quemlibet vestrum, nec non liberi vestri omnes et singuli, præsentem et futuri, uti, frui et gaudere possint et debeant omnibus franchesis et libertatibus, immunitatibus, privilegiis, gratiis et honoribus, quibus alteri Nobiles nostri Dalphinatus soliti sunt gaudere, absolventes et liberantes vos et quemlibet vestrum, ac etiam liberos vestros omnes et singulos, præsentem et futuros, ex nunc in posterum ab omni tallia, cumplinta, corvata, gayta, eacchalgayta, focagio, cornagio, rentagio et alia quovis usagio, ac etiam ab omnibus sordidis muneribus et extraordinariis, a quibus omnibus volumus vos et quemlibet vestrum, et liberos vestros omnes et singulos, præsentem et futuros, penitus excusandos... potissime a tallia quatuor solidorum Viennensium, quam vestri predecessores et vos, nobis et nostris hactenus inferre estis consueti, quam vobis remittimus pleno jure, ac etiam quitamur et donamus. Hanc nobilitationis formulam fere descripsimus integram, tum ut hinc innoscat, quæ fuerint Nobilium prærogativa, tum quia singularis visa est, ex eo maxime quod viris non militibus honores deferantur, qui iis temporibus solius bellicæ virtutis merces esse consueverant. Vide *Milles Mercatus*.*

* Nostris *Nobiliter*. Lit. procur. Caroli V. reg. Franc. ann. 1380. pro Joan. duce Bitur. locumtenente in partibus Occit. ex Reg. Cam. Comput. Paris. fol. 31. r.º: *Damus auctoritatem et potestatem... in-*

nobiles subjectos nostros Nobilitandi, et pro dictis nobilitationibus financiam recipiendi et levandi. Aliæ ann. 1351. in Reg. 137. Chartoph. reg. ch. 89: *Item donnons auctorité et plain pouvoir de Nobiliter ou légitimer, etc.*

* Nobilitatem suis etiam subditis concesserunt domini ecclesiastici sæcularesve, si tamen ejusdem vocis eadem est vis et acceptio. Angelus abbas Cassinensis Joannem Petri Riccii de S. Victore nobilium collegio aggregat de *certa ejus scientia et speciali gratia*, Litteris ex archivo ejusd. monast. Sæpius vero immunitas a servitiis aut vectigalibus intelligenda est, ut eruitur ex Charta ann. 1278. ejusd. Tabul.: *Volumus, statimur et firmiter ordinamus, ut omnes nobiles ejusdem castri, qui per nostras litteras vel privilegium nobiles assignantur, ad hoc quod melius vivere valeant et melius possint alia sua onera supportare, de ardeo, spelta, avena et surico, de vino etiam et hortis nihil monasterio Casinensi persolvant aut reddere compellantur, nec ut terraticum, nec ut decimam spirituales, sed omnino a præstatione prædictorum sint liberi.*

1. **NOBILITAS**, Titulus honorarius, quo Bovo Sithiensis Abbas Widonem Archiepiscopum Remensem compellat, in Epistola præfixa Relationi de Inventione et elevatione S. Bertini. Eodem etiam *Nobilitatis* titulo compellantur Reges Fr. in Epist. 34. et 52. ex iis quæ habentur tom. 4. Hist. Franc. Adde Joannem VIII. PP. Epist. 1. 73. Gregor. VII. lib. 1. Epist. 18. 19. 38. 45. et alibi passim. [Declaratio Barrali domini Bauciensis facta Carolo I. Comit. Provinciæ ann. 1251. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *Promittimus... quod... de dicta terra et castro de Baucio cavalcatam faciemus vobis et hereditas vestram secundum quod Nobilitas nostra, et possibilitas terræ et Constitutiones Provinciæ requirunt.*]

* Comes et comitissa Campaniæ eo titulo donantur ab Honor. PP. III. in Chartul. Campan. fol. 26. v.º: *Nobilitatem vestram monendam ducimus, etc.* Marchio Montisferrati a Greg. X. PP. in Epist. ann. 1272. Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 70: *Nobilitatem tuam rogamus et hortamur, etc.* Abbas monasterii Ambrosiani Mediolanensis in Charta ann. 957. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 718: *Vestra magnificentissima Nobilitas scriptio facere dignetur, etc.*

NOBILITATES, Prærogativæ, privilegia, jura honoraria. Regestum 8. Memorialium Camer. Comput. Paris. fol. 208: *Dom. de Clignon institutus in officio Constabularii Franciæ ad nobilitates, jura, vadia et emolumenta consueta per literas Regias datas 28. die Novemb. 1380.*

† **NOBILITATES**, Dona, munera, largitiones. Le Roman de Vacce MS.:

Des Noblesces qu'il fist, si comme nous lison,
Et du conteneant qui i ert en sa meson,
De chandelle et de vin et d'autre livroison,
Porroit un sage clerc fere une grande lechon.

* 2. **NOBILITAS**, Idem quod *Feudum nobile et honoratum*, prædium rusticum illudque præcipuum. Chron. Mediol. ad ann. 976. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 160: *Et tunc isti omnes capitani, derelicta civitate, terras et Nobilitates suas inhabitantes, numquam de cetero bene fuerunt civitatis habitatores. Noblece vel Noblesse, nostris alias, idem quod Jus domini capitalis, prærogativa. Charta ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 256: *Item la Noblece**

du haulle, que le seigneur d'Ault a de defendre à vendre poissons, jusques il en y ait pris ce que à lui en appartient pour son hostel... Item la Noblece que lidiz sires a sur les poissons royaulx et sur les gros poissons. Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 415 : *Les fiez, arrefiez, seignories, Nobleces, hommes, vassaulx, etc.* Charta ann. 1454. ex Char. tul. 21. Corb. : *Ouquel fief et en ce qui en estoit tenu, il avoit toute justice et seigneurie haulle, moyenne et basse, avec tous drois, prouffis et Noblesses appartenans à icellui justice.* Adde tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 793.

* 3. **NOBILITAS**, Morum elegantia, urbanitas, agendi ratio quæ nobiles decet. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 31. pag. 73 : *Regnorum Angliæ et Franciæ Nobilitates, modos et gesturas, quorum fama laudabilis digno laudis præconio, multorum assertionem fidei, suis auribus frequencius insonabat, cognoscere et videre desiderat* (Sigismundus).

* 4. **NOBILITAS**, Amplitudo, magnificentia. Vita Ms. S. Mart. Lemovic. : *Quantumcumque habuit* (Stephanus dux) *in provincia Lemovicensi, ipsi sanctissimo viro tradidit, ut faceret eandem Nobilitatem ecclesiarum, quas esset fabricaturus, et suppleret omnem indigentiam clericorum, qui in eisdem Deo essent servituri.*

* 5. **NOBILITAS**, pro *Notabilitas*, ni fallor ; dicitur de re quavis resplendente. Stat. Mss. eccl. S. Petri Insul. ann. 1388. ex Tabul. ejusd. : *Nullus portet sotulares rostratos, laqueatos, decisos vel desuper fenestratos, neque caligas albas, rubeas aut virides, aut minus notabilis coloris ; de qua Nobilitate stabitur simplici dicto quatuor personarum.* Nostri *Noblois* de pompa et magifico apparatu dixerunt. Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 240 : *Rigonde la fille le roi Chilperic, qui en Espagne s'en aloit à tel Noblois, com vous avez oy.* Vitæ Patrum Mss. :

A lendemain à grant Noblois
Emmena sa fame li rois...
Un hermitage ot en chel bois,
Lès un castel de grant Noblois.

† **NOBILITATIO**, In nobilium ordinem cooptatio, Gall. *Annoblissement*, in Literis ann. 1361. apud Rymerum tom. 6. p. 342. Vide *Nobilitare*.

* *Nobilitacion*, in Instr. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 480. art. 6.

* Plurima hac de re disquirenda sunt, quæ ad Glossarii institutum quam maxime pertinent. Et primo quidem, quando plebeios homines nobilium ordini et prærogativis aggregandi usus incœpit ; tum qua ratione quæve de causa id fiebat ; denique inquirendum utrum acquisita semel nobilitate quis poterat spoliari, imo et ab antiqua, a parentibusve accepta descisci ; et quo pacto id contingebat. Quibus utunque ad faciendum satis, ea, quæ mihi Regesta Chartarum regiarum ex Chartophylacio regio evolventi hanc in rem notanda occurrerunt, hic exhibere propositum est, iis tamen prætermissis, quæ satis accurate et ex Chartis authenticis profert D. *La Roque* in suo de Nobilitate tractatu.

* In primis vero monitum velim lectorin, observandi, non decernendi animo hæc a me proponi, cum nonnulla sint, quæ non modo hodiernis nostris moribus, sed et iis, quæ ætatis ejusdem sunt, monumentis repugnare videantur ; ita ut in hac re, uti et in pluribus

aliis, quæ ad historiam nostram spectant, aliquid statuerè difficillimum sit, quod omni ex parte certum stabilitumque ab omnibus existimetur. Quæ nequaquam gratuito dicta esse ex sequentibus patebit.

* Hæc certe inter homines, qui natura pares sunt, distinctio cuique sanæ mentis probaretur, si ingenii aciendi aut virtutis remunerandæ duntaxat causa adinventâ fuisset : nam, quæ ex iis ortum habet, sola propriam laudem meretur, non quæ fortuito et casu accidit. Hinc literis, quibus homines plebeii in nobilium ordinem cooptantur, hæc vulgo præmittitur formula : *Licet usus gentium nobilitatem in divitiis acquisitis introduzerit dominari, rationi tamen sagacius disponenti placuit ut mores et actus demonstrent nobilitatem hominum, et eandem mereantur nobiles verius reputari.* Verum favori pecuniisve sæpissime accepta referri debet nobilitatio : neque enim ex hujusmodi literis, quæ formulæ sunt, quidquam in gratiam illius cui conceduntur, certo concludi potest ; nisi in iis singularia afferantur hujusce concessionis argumenta, ex quibus persona æstimari liceat : ea quippe interdum levissima sunt, cujusmodi est pia ad Jerosolymam peregrinatio, ob quam Arnaldus Bernardus civis Tornacensis a rege nobilitate donatur anno 1476. in Reg. 195. ch. 1615.

* Latino sermone sæpius scribebantur literæ nobilitationum : tametsi plurimæ Gallico idiomate exaratae reperiantur, quarum prima, quæ mihi occurrerit, ad annum 1323. pertinet.

* Antiquior, quæ a me visa est, nobilitationis litera, ad finem 13. sæculi spectat, annum inter 1285. et 1290. pro Egidio de Curte superiori in Reg. 34. ch. 71.

* Feudorum itaque institutione longe posterior est nobilium creatio, quæ tum tandem cœpisse videtur, cum plebeis hominibus feuda possidendi facta est licentia. Sed cum inde etiam nobilibus nequaquam exæquarentur, licet divitiis eos plerumque superarent, quo ad eos accedenter propius, et a paribus suis magis secernerentur, literas a rege pecuniis aut favore obtinerunt, ut qui ordine dispares erant, privilegiis saltem æquales forent : neque enim feuda nobilitatem conferebant, quod exemplis probare facile est. Poncius dictus *le Roy*, dominus castri de Cortona, nobilitatur anno 1315. ex Reg. 52. ch. 115. ita et Grimoardi anno 1319. ex Reg. 59. ch. 232. qui domini de *Ville-Brumier* et de *Monbet* nuncupantur ; eodem quoque beneficio, ut cæteros omittam, donatus Stephanus de Caritate, dominus feudi trium puellarum Parisiis anno 1389. ex Reg. 136. ch. 166. Non omnium tamen feudorum hæc fuit conditio : erant quippe feuda nobilibus tantum adscripta, ut patet ex Literis anni 1321. in Reg. 61. ch. 43. quibus nobilitas Petro *Touset* ea ratione conceditur, ut feudum obtinere valeat.

* Nobiles creare unius regiæ seu supremæ dignitatis potestatisque est prærogativa, quam principes interdum legatis suis, attribuerunt ; modo literæ ab ipsis concessæ ad regem confirmandæ deferrentur ; quod passim occurrit. Quam consuetudinem ad imperatores CP. ex Gregorii Nazianzeni poemate 2. nonnulli referendam esse censent. Consule Desmolet. tom. 9. pag. 161. et novum Tract. de re diplom. tom. 4. pag. 551.

* Extraneæ regionis nobiles, qui regnum incolere volebant, literis regiis petebant nobilitatem suam firmari et stabiliri ; ejusmodi sunt quæ dantur anno 1348. in Reg. 76. ch. 1. Hennequino de *Lucerde* equiti, qui ex comitatu Juliacensi transductus apud Viromanduos uxorem duxerat, ibique conserarat.

* Sponte assentior D. *la Roque*, qui eos tantum inter nobiles cooptatos censet, qui honesto et libero loco nati erant. Hinc est sane quod libertatis prius concessæ mentio fit in literis, quibus nobilitate donantur homines glebæ adscripti. Extant nihilominus Literæ annorum 1354. et 1365. quæ libertatem ab ejusmodi hominibus obtentam antea fuisse, silent. An a Cancellario scribave id oscitantur prætermisum esse probabiliter allegari possit, haud satis scio. Vide supra in *Miles*.

* Nobilitatio ad vitam illius, cui concedebantur, interdum fuit determinata, uti docent Literæ ann. 1363. ducis Barrensis pro *Hussone Chaulmont*, quæ a rege confirmantur ann. 1364. in Reg. 98. ch. 118.

* Vulgaris usus est memorari in literis officia exhibita ab eo, qui nobilis efficitur ; singulari vero prorsus ea enumerari, quæ futura sunt, ut videre est in Literis ann. 1373. ex Reg. 105. ch. 430. quibus Rogerus, dictus *Louvet*, burgensis seu civis Rotomagensis inter nobiles adscribitur ob ea servitia, quæ ab ipso anno sequenti præstanda dicuntur in officio majoris et præfecti ejusdem urbis.

* Extant literæ, ut recte monet D. *la Roque*, quibus nobilitas viduis filiisque ex eisdem natis confertur ; cui addi potest, et nascituris ; quod legitur in Literis ann. 1393. ex Reg. 145. ch. 145. pro *Jaqueta Bertine*, vidua Laurentii de Petraponte, et in aliis pro *Maria*, vidua *Joannis de Bezeigneul* ibid. ch. 229. Neque etiam prætermittendum quod ejusmodi literæ viri defuncti nomen aliquando taceant, ut efficerent licet ex Literis annorum 1368. et 1384. ex Reg. 100. ch. 154. et 126. ch. 159. pro *Maugueta*, dicta *la Paienne* et *Margarita la Gaillarde* ; nisi, prout tunc temporis mos erat, virorum nomina, *le Paien* nimirum et *le Gaillard*, inflexione feminina hic efferantur.

* Sed quod maxime notandum est, ipsi etiam superstitēs viri nobilitatis, uxoris liberisque suis concessæ, aliquando non erant participes ; quod demonstrare videntur literæ, quæ appellatis licet virorum nominibus, de eorum nobilitate silent ; id enim eas tacuisse haud probabile est, si gente fuissent aut concessione nobiles. Ubi conjecturis nos liberius indulgere nemo suspicabitur, si sequentia paululum attente adverterit. *Margarita* filia naturalis *Joannis de Kyerisy* militis, domini de *Mureto*, tunc uxor *Colini des Cais*, omnia ipsius conditione, legitima et nobilis cum prole sua masculina declaratur Literis ann. 1363. in Reg. 95. ch. 104. *Joannes le Cog*, cujus uxor *Jaqueline* filia *Joannis Maillart*, cum patre et fratribus suis nobilitatur ann. 1372. in Reg. 104. ch. 175. ejusdem concessione particeps nequaquam dicitur. Iis addi potest *Joanneta de Villepinte*, filia naturalis *Petri du Chateau* consiliarii *Camæron* Computorum, et uxor *Reginaldi Freron* regis archiatri, quæ ann. 1391. ex Reg. 142. ch. 231. legitimitur, et cum prole sua nobilitatur. Eo etiam spectant Literæ ann. 1428. in Reg. 174. ch. 208. et

204. quibus Perreta de Billy, necdum nupta, legitimitur, et cum nascituris ex ea liberis nobilitatur: neque enim id privilegii ea conditione ipsi concessum est, ut nobili viro nubat; si secus itaque fecisset, ex plebeo homine procreasset liberos nobiles. Idem denique probant Literæ ann. 1320. ex Reg. 59. ch. 458. quæ nobilibus accensent Nicolaum et Joannem de Molendinis cum eorum posteritate etiam ex feminis descendente, et aliæ ann. 1368. ex Reg. 99. ch. 230. pro Philippoto de Modulan et Coletta Joannaque sororibus suis. Martris ergo, non patris, conditionem nonnunquam sequebantur liberi, ut rursus ex infra dicendis manifestum erit.

* Armigeri seu Equitis appellatio nobilitatem propria erat; hæc tamen tribuitur Guillelmo de Conros, filio illegitimo Astorgii d'Orelhac, in Literis ann. 1341. ex Reg. 74. quibus legitimitur et nobilitatur. An militum *bastardis* attributa hæc prærogativa, qui nihilominus legitimationis nobilitationisque literis, prout cæteri, indigebant? In exemplum sit Joannes de Bosco, dominus de Domo forti, d'Onay et de Toussi, filius illegitimus Radulphi comitis Aucensis, Franciæ comitis stabuli, qui an. 1395. Literis regis ex Reg. 149. ch. 146. nobilitatur.

* Cingulo militari donabantur publice, qui ad nobilium ordinem promovebantur; adeo ut, si certa de causa privatim id actum fuisset, auctoritate regia resarciretur quod minus legitime factum esse putabant. Hinc est quod Gerardus de Turre d'Escuræ regi supplicat, ut nobilitatem suam confirmare velit, quæ ei denegabatur unicam hanc ob causam, quod Petrus de Turre pater suus moriens, militiæ honoribus domi intra privatos parietes fuisset ornatus. Cui supplicationi annuit rex Litteris ann. 1337. ex Reg. 70. ch. 365. quibus Petrus de Turre militem obiisse pronuntiat, non secus ac si ex nobilibus ortum habuisset.

* Cum de alicujus nobilitate controversia erat, auctoritate regia de ea inquirebatur, quæ hac inquisitione primo statuta, literis regis deinde firmabatur, quibus hæc addebatur formula, *Eumque, quantum opus est, nobilitamus*: quod non omnibus gratum fuisse non injuria suspicor. Ubi vero nobilitatis argumenta proferre difficillimum erat, iis exhibendis, simul et inquisitione de iis facienda nonnunquam liberabantur a rege; cuius dispensationis mentio fiebat in literis, quibus nobilitas, etsi invalidis argumentis stabilita, asserbatur, vel etiam conferebatur; quod factum reperimus ann. 1408. ex Reg. 163. ch. 201. in gratiam Joannis de Bosco, scribæ parliamenti in re criminali, et ann. 1409. in Reg. 167. ch. 325. pro Michaeli et Roberto de Roures, qui ridenda potius quam probanda in suo supplici libello afferunt argumenta; sed, ut quod rest eatate, ridicula magis sunt, quæ a Joanne et Gasparo Bureau ann. 1447. in Reg. 178. ch. 256. allegantur, ut pote qui nobilitatem suam ad Literas Henrici comitis Campaniæ ann. 1161. etsi a Joanne rege ann. 1361. confirmatæ reperiantur, referre non dubitant. Simpliciter est Joannis des Bourdils ex senescallia Carcassoniensi agendi ratio: is enim, cum gentis suæ antiquitatem non satis dilucide probare potuisset, Literas obtinet a rege ann. 1382. ex Reg. 122. ch. 1. quibus inter nobiles adsciscitur.

* Nobilitas ergo amitti poterat; et id quidem multiplici ratione. Prima est *practicam*, ut cum ipsis loquar, artemve mercatoriam exercendo. Occurrunt quamplurimæ literæ, quæ id evincunt.

* Altera est, non vivendo seu non se gerendo prout nobiles decet, uti habent literæ, quibus, quid his verbis significatum voluerint, non apertius declaratur. Sic Petrus Saffroy armiger, ex patre et matre nobilibus ortus, nobilitate donatus, vel nobilitati restitutus, dicitur in Literis ann. 1358. ex Reg. 87. ch. 58. quod parentes ejus nobilium more non vixerint. Iis tamen nonnullam lucem præferunt ea, quæ leguntur in Instr. ann. 1391. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 116. col. 1. ubi quibusdam nobilitas denegatur ea potissimum ex causa, *quod prædicti dicentes se nobiles, non habent equum seu equos, nec alia arma in domibus ipsorum*. Verum non armis duntaxat, sed et vestium forma nobiles ab aliis distinguebantur, ut videre est supra in Miles, unde qui ejusmodi privilegiorum minus erat studiosus, more nobilium non censebatur vivere.

* Tertia, quæ frequentior est, quantumvis minus nota videatur, uxores plebeias ducendo; quod pluribus facile est probare argumentis. Guillelmus de Savigny ann. 1345. ex Reg. 68. ch. 340. Bertrandus de Batut ann. 1356. ex Reg. 84. ch. 701. et Joannetus de Marton ann. 1365. ex Reg. 98. ch. 462. ex patribus nobilibus orti, quod matres ex plebe habuerint, literis regis nobilitantur. Sic et Beatrix, viri nobilis Petri de Rochedun uxor, cum posteritate sua ann. 1372. in Reg. 103. ch. 88. et Isabella, uxor Joannis Thibaut armigeri, cum liberis natis et nascituris ann. 1405. ex Reg. 60. ch. 198. pari donatur beneficio pari ex causa. Neque ab iis discernenda est Joanna de Clamecy, quæ cum posteritate sua nata et nascitura ann. 1362. ex Reg. 91. ch. 341. nobilitatur, tametsi nobilitatem Andræ du Moustier, ejusdem Joannæ mariti, in dubium revocare videatur D. La Roque, maxime ex iis verbis: *qui a nobilibus traxisse dicitur originem, sicut fide digna relatio testatur*, ut legitur in iisdem literis. Erroris occasio fuit verbum *dicitur*, quod ubi etiam de re certissima, puta de Dei existentia, sermo est, usurpari solitum hac ætate non attendit: id tamen suspicari promptum erat ex iis quæ adduntur, *sicut fide digna relatio testatur*, quæ cum re dubia nequaquam alligari possunt. Sed vereor ne quis hæc superfuere dicta esse existimet, quando ipse Andreas Domicelli nomine ibi appelletur. Hanc denique nostram de amittendæ nobilitatis ratione sententiam invicte, ut arbitrator, probant Literæ ex Reg. 97. ch. 7. quas anno 1366. supplicando regi exhibent Petrus des Bordes et Jacobus ejus fratris filius, ut antiquæ nobilitati suæ restituantur, a qua majores sui defecerant, dum, ut rebus suis providebit, uxores copiis amplissimas, posthabito genere, duxissent, quod a rege ipsis ultro conceditur.

* Eadem quoque erat virginis nobilis conditio, si viro plebei ordinis nupsisset. Id sane Innuere videntur Literæ ann. 1374. ex Reg. 106. ch. 118. quibus nobilitate donatur Gileta, quæ *domicella* appellatur, una cum viro suo Eustachio de la Pierre, castelleti Parisiensis consiliario. Unde effici potest, quod tamen pro certo ponere non ausim, nobilitate

privatos fuisse, qui dispari genere conjugebantur. Ut quid enim nobilibus efficeretur, quæ a parentibus suis hanc habuerat prærogativam? quando quidem, ut superius diximus, matris conditionem sequerentur filii. Vide *Disparagare*. Idem quoque opinatus est Auctor Cæremonialis Gallici MS. a Cangio laudati in Dissert. 10. ad Joinvill.: *Et se un noble homme d'ancieneté est issu après sa noblesse de quatre lignes non nobles, c'est à savoir de celle de l'esle (ayeule) de suzesle (bisayeule) et de mere, il ne se devoit plus nommer gentilhomme, et pour cette cause tout noble homme doit desirer à soy marier à noble lignie*. Unde ejusmodi nobiles degeneres appellat Monstrelletus l. vol. cap. 44. imo nothi vel spurii habebantur liberi ex dispari conjugio prognati, ut legitur in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Spurius, de parte nobili et de matre villi*. Ibidem: *Notus (pro Nothus) de patre non nobili et de matre nobili*.

* Hæc vero, quanquam certis pluribusque stabilitæ sint monumentis, ab usu tamen recepto aliquando discessum esse, videre est in voce *Bastardus* supra, ubi homines etiam illegitimæ originis, nobilitatis privilegia cum uxore plebeia liberisque ex ea natis communicasse observavimus. Nihil itaque est, ut paulo ante monuimus, quod adeo firmum statutumque sit, cui statim opposito exemplo repugnari non possit. Idcirco nobis sufficit facta protulisse, rem alii definiant. Et quidem pro libito hac in re actum olim fuisse concitare est, cum nobili S. Juliani Brivatensis collegio, cui nemo nisi ex nobilissima gente adscribi asserit, huic tamen præpositum reperiamus Joannem Talapin, qui Literis ann. 1391. ex Reg. 142. ch. 109. inter nobiles cooptatur.

* 1. **NOBILITER**, Libere ab omni servitio. Arest. parlam. Paris. ann. 1390. ex Bibl. reg.: *Nobiliter et in francum allodium terram suam tenere*. Vide supra *Nobilitas* 2.

* 2. **NOBILITER**, Large et copiose; quo sensu *Noblement* dicimus. Charta Carol. Crassi ann. 886. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 346: *Monachis in monasterio jam dictæ abbatiæ Deo famulantibus una refectio Nobiliter præparatur et honorifice exhibetur*.

† **NOBILITIE**, ut *Nobilitates*, Prærogativa, etc. Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1151. in Fragmentis Chronico-rum Principum Pictav. et Aquitan.: *Helvisæ primogenitus Hugo, Rainaldi primi viri sui filius castrum de Podio fagi tenuit a Roberto de Mauritania consobrino, terramque totam de Podiofagi..... mero et mixto imperio, cum Nobilitis, hostagitiis, hominibus, censibus, etc.*

NOBISCUM, Clamor militaris, a Christianis in præliis inclamari solitus, apud Vegetium lib. 3. cap. 5. et alios a nobis laudatos in Dissertat. 11. ad Joinvillam pag. 206. id est, *Deus nobiscum*. Θεὸς μεθ' ἡμῶν, apud Annam in Alexiade. Χριστὸς μεθ' ἡμῶν, apud Theophanem ann. 2. Justiniani.

† **NOBLUS**, **NOBULUS**. Vide in *Nobile*.

† 1. **NOBUS**, pro *Novus*, tom. 4. Annal. Benedict. pag. 263. ex Charta anni circiter 1018.

* 2. **NOBUS**, Vicæ species. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Nobus, Vesse de Champ*.

NOCA, Modus agri. Monasticum Anglic. tom. 2. p. 331: *Unam virgatam ter-*

ræ quam tenuit... et tres Nocas terræ quas tenuit Willelmus Gloyn, etc.

NOCATA TERRÆ, Agri modus, in veteri Inquesta apud W. Dugdalem in Antiquitat. Warwic. pag. 665: *Illi qui tenuerunt dimidiam virgatam terræ, vel Nocatam terræ, vel cotagium de bondagii tenura, etc.* [Vide *Nocha terræ*.]

* **NOCCLUS**, Plumbeus canaliculus, nostris alias *Noc*, vulgo *Gouttiere*. Comput. ann. 1469. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Item pro reficiendo et majorando in utroque latere borduram Nocchi, qui est inter lectum navis ante crucifixum et novum portale, etc.* Alius ann. 1367. ex eod. Tabul.: *Item à mestre Pierre le couvreur... pour ressauder le Nock de Nostre Dame, etc.* Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 172: *Annette de Bous-sen estant en une chambre derriere en l'ostel de son pere accoucha d'une fille, laquelle... elle getta par un Noc estant en ladite chambre, en un jardin d'une sienne voisine. Nock et Nolz, pro Baquet, auge, Canal, alveus. Lit. remiss. ann. 1443. in Reg. 176. ch. 276: *Wuart le Wauquier dist à icellui Laurens qui lui rendist un Nolz ou auge de pierre de maubre, qu'il disoit lui avoir prins en sa maison. Comput. ann. 1526. ex Tabul. S. Petri Insul.: Pour un Nock de marbre, servant audit four, etc.* Vide *Nogueria* 2.*

† **NOCENTIA**, Iniquitas, qua quis sons est, nocens. Tertul. Apolog. cap. 40: *Nocentia judex et exactor. Idem adv. Marc. lib. 2. cap. 13: Quomodo innocentia mercedem secter, si non et Nocentia spectem.*

† **NOCHA TERRÆ**, apud *Madox* Form. Anglic. p. 424: *Hengeromus de Bullées legavit Christianæ filiaæ suæ unam Nocham terræ. Agellum puto sic dictum ab Anglico Look, Angulus. Vide Noca et Loka.*

NOCHERIUS, [Nauclerus.] Vide *Nauclerius*.

† **NOCHIA**, Species monilis seu armillæ, quæ infra dicitur *Nosca* et *Nusca*. Testamentum Ricardi II. Regis Angl. ann. 1398. apud Rymer. tom. 8. pag. 76: *Ordinamus quod de omnibus jocalibus nostris residuis, videlicet circulis, Nochiis et aliis jocalibus quibuscumque, perficiatur nova fabrica navis Ecclesiæ S. Petri Westmonasteriensis per nos incepta.*

* **NOCHUS**, Arboris species, Corylus, ut videtur, Ital. *Nocciuolo*. Charta ann. 1198. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 442: *Nullas arbores diminuetis, nec per venditionem nec per alium modum, exceptis scopis, Nochtis et carpinis, quæ liceat vobis habere.*

† **NOCIBILIS**, Nocivus, noxius, Gall. *Nuisible*, in Concilio Tolet. XV. inter Hispanica tom. 2. pag. 727. Gloss. Græc. Lat.: *Βλαβηρός, Detrimentabilis, Nocibilis.*

† **NOCIBILITAS**, Noxa. Ordo celebrandi Concil. Hispan. pag. 229: *Qui tibi tribuit regnum, ipse cor tuum conservet in læsum a Nocibitate omnium populorum.* Et tom. 2. pag. 727. in Concilio Tolet. XV: *Illæsum semen regum a Nocibitate servabitur.* Adde Regestum Ecclesiæ Andegav. ann. 1444. in Vita Matth. Menagii p. 93.

* **NOCIMENTUM**, Malum, damnum, jactura, Ital. *Nocimento*. Annal. Bertin. ad ann. 851. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 67: *Ut omnium prætoriorum malorum et contrarietatum et supplantationum, ac malarum machinationum seu Nocimentorum in invicem acto-*

rum abolitio ita inter nos fiat, etc. Vide *Nocumentum* 1.

† **NOGITUS**, Cui nocitum est. Vetus Interpres S. Irenæi lib. 5. cap. 7: *An-nias et Asarias et Misael missi in caminum ignis septuplum exardentem, neque Nociti sunt aliquid, neque odor ignis inventus est in eis.*

* Acta S. Andoch. tom. 6. Sept. pag. 676. col. 2: *Accenso igne, ligatis manibus et pedibus, eos in ignem jactari præcepit: et nihil Nociti ab omni combustione ignis, etc.* id est, Passi, ut notant docti Editores. Vide infra *Nocuat*.

NOCIUM, Monasticum Anglic. tom. 2. p. 380: *Et quolibet die unum panem... dimidiam lagenam cervisiae, unum Nocium carnis, die carniuum, et tria allecia quolibet die piscium.* [Segmen puto sic dictum ab Anglico *Nock* vel *Notch*, Incisura.]

* **NOCQUERIA**, ut supra *Noccus*. Comput. ann. 1518. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Pro scopis datis Francisco pro mundatione Nocqueriarum per plures vi-ces, etc.*

NOCTANTER, De nocte, Gallis, *Nuitament*. *Noctanter furari*, in *Fleta* lib. 2. cap. 72. § 10. cap. 76. § 8. cap. 79. § 7. [Occurrit apud Rymer. tom. 3. p. 672. et apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 958. etc.]

* *Neutantement*, in Lit. ann. 1354. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 295. art. 9. *Nuitrantré*, eadem notione, in Charta ann. 1343. ex Chartul. S. Vinc. Laudun.: *Item quant à l'article faisant mention de Jehennol Cousin pris pour ce qu'il chassoit aux moines et Nuitrantré. Paulo ante, Par nuit. Nostris, A la Nuytier, pro Sur le soir, Sub vesperum, vespere. Guill. Tyrii contin. Histor. apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 599: *Quant vint à la Nuytier, etc.* Stat. ann. 1395. ex Cod. reg. 8312. 5. fol. 145. rº: *Esquels (bouticles) à la Nuytier elles seront tenues d'avoir chandelles allumées ou autre clarté. A heure obscure et sur la Nuytier, in Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 277. rº. ad ann. 1392. [**] A l'annuitier.]* Vide infra *Nuterans*.*

† 1. **NOCTARE**, Noctem agere. Supplement. ad Vitam S. Bonifacii, tom. 1. Junii pag. 476: *Ut in omnibus locis in quibus contigit meridiare sive Noctare, etc.* Aliter Joh. de Janua: *Noctare, nocte vigilare.*

* 2. **NOCTARE**, i. Nocte vigilare, veiller, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Vide in *Noctare* 1.

* 3. **NOCTARE**, f. Canalem fodere, quo aqua excurrat, vel pro *Nectare* aut *Nettare*, Expurgare, Gall. *Nettoier*. Vide supra *Nectare*. Charta ann. 1228. in Lib. nig. S. Petri Abbavil. fol. 308. rº: *Et sciendum quod ego et hæredes mei dicta fossata vel marisca, sine licentia prædictorum prioris et conventus expressa, non potero Noctare vel exalrare, vel aliquem cursum facere.*

* Aliud sonat vox Gallica *Nocter*, in Lit. remiss. ann. 1410. ex Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 358: *Lesquelz compaignons dirent à icellui Benjamin que l'en pourroit bien Nocter ou dire qu'ils estoient de ce coupables. An Murmurare, venire in suspicionem de scelere?*

† **NOCTESCERE**, Noctem venire, fieri vel esse. Nicolaus Specialis lib. 2. Rerum Sicul. cap. 10: *Cumque Noctesceret in Augustam Rex terrestrem movet exercitum, ad quam etiam ab occasu Rogerius navigabat. Occurrit apud Nonium pro Cæcari, ut exponit ipse.*

NOCTIANUS. Gloss. Gr. Lat.: *Νυκτοφύ-*

λαξ, Noctianus, nocte custos, vigilis. [Lege *Vigil*. Supplementum Antiquarii: *Noctianus, Νυκτοφύλαξ Nocticustos.*] Vox *Noctianus* abest in MS. Ccd. S. Germani Parisiensis. *Nocticula*, in Glossis antiquis MSS. et apud Ugutionem, *Luna*, exponitur, ubi legendum forte *Noctiluca*, quod nocte luceat. Ugutio, *Noctilucam* vermem esse ait, sic dictum, quod noctu luceat. [Joh. de Janua: *Nocticula, parva nox; item luna. Petite nuit*, in Glossis Lat. Gall. Sangerm.]

† **NOCTICIA**, pro *Notitia*, in Charta ann. 692. apud Felibian. Hist. Sandionys. pag. xii.

† **NOCTICULA**, *Luna*, apud Papiam MS. Lege *Noctiluca*, et vide *Noctianus*.

† **NOCTIFICARE**, Noctem agere. Chron. Veron. ad ann. 1333. apud Murator. tom. 8. col. 648: *In episcopali curia duobus diebus requievit... ipse dominus Carolus in castro Avii Noctificavit.*

* **NOCTILUCA**. [Ver *luisant*. DIF.] **NOCTIOSUS**, Qui melius vespere videt. Papias. [Perperam in MS. Bituric. *Noctiosus*. Et alibi: *Nuscio, Noscio, Nosco, Nusciosus, etc.*]

† **NOCTIPUGA**, *Obscena dicta, quod quasi noctibus pungantur*, Papiæ. Festus habet: *Noctilucam Lucilius cum dixit, obscænum significat. Legendum Noctipugam. Calepinus: Noctipuga Lucilius vocavit obscæna, quod noctu pungant atque excitant venerem. Hinc, opinor, mendose, Joh. de Janua: Noctipugnus, Obscurus, quia quasi noctibus contrapugnat, vel compugnat.*

† **NOCTISSIMUS**, Qui fit media nocte, si ita legendum: sed lubens emendam *Novissimus*. Pontificale Pictav. annorum circiter 800. apud Marten. de antiqua Eccl. Disciplina p. 374: *Providendum est, quatenus mox ut in nocturno officio lampades accensæ fuerint, et Noctissimus clangor signorum vel tabularum fragor personare cœperit, illico antiphona primæ nocturnæ incipiatur a cantore.*

NOCTIVAGI. Charta Communis Hamensis: *Habent et potestatem banniendi quoslibet infames, et malefactores, et Noctivagos mali testimonii pro voluntate sua, etc.* Eadem Gall.: *Maufauteurs et chiaux qui vont par Nuit, etc.* In Legibus Burgorum Scotticorum cap. 118: *Nulli liceat transire de Nocte sine legalibus testibus, nisi sit homo boni testimonii, vel ob istas causas, pro Sacerdote ad infirmum, pro blado ad molendinum portando, etc.* Ita *νυκτοβάδα*, noctuam appellatam scribit Hesychius, in voce *γλαυξ*. Glossæ Græc. Lat.: *Νυκτοδρόμος, Noctiuago, forte Noctivagus. Νυκτοπλάτης, apud Oppian. lib. 3. Cyneget.*

† **NOCTIVALIA**, Tinnitus et vociferationes, quibus sponsis ad secundas nuptias convolantibus illuditur, præsertim in Galliis. Statuta Eccl. Meldens. ann. 1365. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 923: *Nonnulli cupiditatis et gulositatis filii, dum vir aut mulier ad secunda sponsalia vel nuptias transeunt, injurias, carmina, libellos diffamatorios contra eodem sponso, et de eisdem, seu altero eorum dicant, faciant et palam vociferantur, et lingua materna promulgant Noctivalia, Gallice Charivaris, durantibus dictis sponsalibus, et alias insolentias et nefanda quamplura committunt, etc.* Hujusmodi ineptiæ *Noctivalia* dictæ, quod potissimum noctu peragerentur. Vide *Chalvaricum*.

† **NOCTIVIDUS**, Noctu videns. *Noctivida ates*, Noctua, quæ noctu videt, Martiano Capellæ lib. 6.

* *Noctue*, pro *Chouette*, *hibou*, in *Consolat.* MS. Boetii lib. 4:

Il sont semblant à la Noctue,
Qui tant a foible la vehue,
Que plus clerelement voit de nuit,
Que de jour, quant le soleil luit.

† **NOCTUAGO**. Vide supra in *Noctivagi*.

1. **NOCTURNA**, Jus piscandi per unam noctem in molendinis. Charta Alelmi de Ambianis in Chartul. Eccl. Ambian.: *Pro banno vini, et Nocturna anguillarum reddidit 15. sol. et 15. capones.* Alia Theodorici Episc. Amb. ann. 1146. in eodem Tabulario Ch. 31: *Alelmus de Ambianis ... Amb. Ecclesie annuam piscium capturam, quæ vulgari nomine Nocturna appellatur, perpetuo jure donavit.* Charta alia in Hist. Monasterii S. Nicolai Andegav.: *Piscaturam quoque piscium unius Noctis molendinorum de Braum eis donavit.* Tabular. S. Eparchii Inculism. fol. 63: *Dono iterum Deo et S. Eparchio illam levationem auquillarum, quam habebam in anguillaribus de Vinsaco semel in anno, id est in una Nocte, quæ melior et utilior hominibus meis habebatur, etc.* Tabular. Dalonensis Abbat.: *In illa piscatoria, quæ derivatur per fossatum novum de Barbarello capturam anguillarum unius Noctis per singulos annos.* Tabul. Vindocinense Ch. 104. ubi de iuribus Comitibus Burchardi: *A Tociaco usque ad Fractam vallem habebat unam Noctem in unoquoque anno ad capiendos pisces.* Occurrit præterea in alia Ludovici Pii Imp. a Mabillonio edita tom. 4. SS. Ord. S. Benedicti pag. 118. Adde Prob. Hist. Guin. pag. 340. Vetus Regestum Cameræ Comput. Paris. signat. M. ubi de Episcopo Ambianensi: *Item a le tent et prinse de le raiz des anguilles par une Nuit telle comme il lui plait, à chascune escluse de la chité d'Amiens.* Charta Philippi Com. Flandriæ pro portoribus et præstationibus ejusdem urbis Ambian.: *Li Vesques et li Cuens cascun dans une Nuit en l'an, quelconque nuit que il vauront, ont le tent et la prise de le raje as anguilles à chascune escluse de la chité d'Amiens; puis l'escluse Doisel et l'escluse de Soustraine en aval dusque à l'écluse Destous, et à tous les moulins qui sont dehors la fermeté de la chité, et qui sont entre ches escluses devant dites, si comme au molin de Camons et au molin de S. Pierre, etc.*

2. **NOCTURNA**, **NOCTURNI**, **Nocturnale officium**, quod noctu peragitur, in Capitularibus Carol. M. lib. 1. cap. 80. Mesasianus in Vita S. Cæsarii Arelatensis: *Omnibus rebus sanctus vir semper modum voluit custodire, præcipue ad Nocturnos vigilantissime observabat, ut absque eo quod sibi peculiariter Deo solo teste dicebat, nullus suorum qui secum manerent excitaretur ante horam legitimam.* Infra: *Tunc implevimus Nocturnos.* Beletus cap. 20. et ex eo Durandus lib. 5. Ration. cap. 3. n. 7: *Nota quod Nocturna, næ, ponitur pro Hora: sed Nocturni, nocturnorum pro officio. Vel Nocturna, nocturnæ, est collectio Psalmorum qui dicuntur ante Lectiones in Dominica, vel in profestis diebus. Nocturnæ in plurali, dicuntur tempora in quibus Psalmi cantantur. Nocturni, nocturnorum, dicuntur novem Psalmi, et novem Lectiones cum suis Responsoriis in solennitatibus.* [Vide *Noctissimus*.] Rupertus lib. 1. de Divin. off. cap. 10: *Vigilias in tribus distempitur Nocturnis.* In tres autem nocturnos ejusmodi officium distinguitur, quod ter in nocte surgerent prisci Christiani, quo Deo laudes persolverent, ut observat Durandus loco laudatō num. 17.

NOCTURNALES, *Crepidæ*, Gall. *Mules*, *Pantouffles*, quibus de nocte utimur. S. Lanfrancus in *Decretis* pro Ordine S. Benedicti cap. 12: *Crastina die Nocturnales suos calcient.* Et cap. 23: *Calcietur caligis supradicto panno factis, usque ad genia attingentibus et Nocturnalibus.* Capitulare Aquisgranense ann. 817. cap. 22: *Calciamenta diurna paria duo, subtilares per Noctem in estate duas, in hieme vero soccos, etc. Sotulares diurni et Nocturnales, vel Nocturni, apud Guigonem II. in Statutis Cartusiensibus cap. 57. et alibi, in Regula Ordinis de Sempringham pag. 718. 720. Nocturnalibus calcari, pag. 769. Nocturnales calcei, in Chronico Trudon. lib. 13. pag. 510. et apud Bernardum in *Consuet.* Clun. MSS. cap. 5. et *Udalricum* lib. 2. cap. 24. Adde lib. 1. cap. 40. lib. 2. cap. 21. [Guidonem in *Disciplina Farfensi* cap. 2.] et Usus antiquos Ordinis Cisterciensis. cap. 71. *Betæ* videntur appellari in Tabulario S. Martini de Campis: *Ego Theobaldus Prior S. Martini de Campis et omnes seniores nostri concedimus et singulis annis in festivitate S. Remigii... et in festivitate hiberna S. Martini agnina pellicia, et Nocturnales, qui vulgo Betæ dicuntur.* Vide *Subtulares*.*

1. **NOCTURNALIS**, Alia, sed incerta mihi notione. Tabularium Bellilicense num. 110: *Et omni anno unum Nocturnalem ad Missam S. Petri ad Vincula per consensum donamus... Facta regnante Roberto Rege. Testamentum S. Fulcrani Episcopi Lodovensis: Et det in Ascensu Domini Nocturnalem de candelis S. Genesio.* [Fortasse sic a *Nocturnis* Horis dictus certus cereorum numerus.]

NOCTURNALES LIBRI, in quibus Nocturni matutini continentur. Acta Murensis Monasterii pag. 32: *Sunt et hic quinque Nocturnales libri, quorum primus habet tantum Lectiones ab Adventu Domini usque ad Pascha; secundus autem a Pascha usque ad Adventum Domini; tertius vero habet tantum Lectiones de Sanctis per circuitum anni: alii duo pleniter scripti sunt.*

* 2. **NOCTURNALIS**, Liber continens officium nocturnale, Gall. *Nocturnal*. Anonym. de Casib. monast. Farf. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 293: *Antiphonarium optimum,.... Nocturnalem perfectum, etc.* Inventar. ann. 1492. in *Necrol.* eccl. Paris. MS.: *Item ungu breviaire contenant seulement le Nocturnal.* Vide *Nocturna* 2.

* **NOTURNALE ANALOGIUM**, Ad quod officia nocturna leguntur, apud Ekkehard. IV. in *Casib.* S. Gall. Pertz. Script. tom. 2. pag. 81. lin. 5.

† **NOCTURNARE**, Noctem ducere, peragere. Statuta Collegii Dainvillensis ann. 1380. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 511. col. 1: *Si propria stultitia vel per alium inductus Nocturnet extra eandem domum absque licentia.... expellatur.* In *Actis* MSS. S. Winwalœi fol. 95. idem est quod *Nocturnas* horas officii divini peragere: *Dum verohæc ita agebantur... in Basilica cum suis Nocturnabat Gwingualoeus. Cumque Nocturnas debite percelebrassent vigilias, etc.*

NOCTURNUM, *Magica Gentilium illusio*, quæ noctu fiebat. Augustinus *Serm.* de Tempore barbarico, cap. 4: *An non sacrificavit, qui imagines idolorum per noctem ludentes, quod Nocturnam vocant, libentissime spectavit?*

* **NOCTURNUM DARE**, Hospitio per noctem excipere, Galli dicimus, *Donner*

à coucher. Acta B. Goth. apud Pezium tom. 1. *Script. Austr.* col. 111: *Cum una dierum suæ peregrinationis ad villam dictam Maur..... pernoctando venisset, et quidam rusticus Nocturnum ei dedisset, ad horreumque dormitum ivisset, etc.*

* **NOCUATUS**, *Læsus, vulneratus.* Vita S. Corbin. tom. 3. *Sept.* pag. 288. col. 2: *Veretro Nocualo calcibus jumentarum, etc.* Vide supra *Nocitus*.

* **NOCULUS**, *Navicula.* Charta ann. 1377. apud Lamium in *Delic.* erudit. inter not. ad *Hodoepor.* Charit. part. 2. pag. 625: *Quod omnibus et singulis piscatoribus et aliis de Monte Lupo et de Capraria, et etiam aliunde, liceat navigare cum navibus et Noculis, et omnibus aliis artificibus aptis ad navigandum et piscandum pro flumen Arni.* Et pag. 626: *Quod navis sive Nocus cum qua vel quo transirent, etc.*

† 1. **NOCUMENTUM**, *Dammum, detrimentum, Practicis Nusance; Nusance Thomæ Blount: quem consule in hac voce: Noisement, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. Bulla Alexandri III. PP. ann. 1172. e Tabulario S. Nicasi Rem.: Altare de curte monasteriali cum decima et Nocmento.* An mulcta propter damnum irrogata? Vide *Dammum* 2.

† IN **NOCUMENTUM ESSE ALICUI**, *Ei resistere, vel in eum animadvertere.* Literæ Willelmi Rotomag. Archiep. et Suffraganeorum ad Philippum Franc. Regem circa ann. 1296: *Et si aliquis clericus contra hujus institutionem venire præsumeret, nos essemus in Nocumentum eidem clerico de querela ista.*

† 2. **NOCUMENTUM**, *Excusatio, ratio vel causa.* Statuta Ordinis Artigiæ apud Stephanotium tom. 1. *Fragm.* MSS.: *Inhibemus ne præceptores juceant in cameris sic a dormitorio separatis, quod ingressus ad eas potest haberi per aliud ostium, quam per ostium dormitorii; quod si fecerint, et justum Nocumentum super hoc non habuerint, excommunicationis sententiam ipso facto incurere volumus.* Mendosa vox, si recte puto. An legi posset *Documentum* hac notione? Vide *Documenta*.

* 3. **NOCUMENTUM**, *Fragmentum, Gall. Eclat.* Lit. remiss. ann. 1352. in *Reg.* 81. *Chartoph. reg. ch.* 505: *Qui (pater) quoddam parvum Nocumentum de bosco, quod habebat (filius suus) in oculo, quam dulcius poterat, adimebat eadem. Nuisement vero, pro Mulcta, quæ propter damnum seu Nocumentum irrogatur, in *Reg. feud.* Norman. ex *Cod. reg.* 4653. A. fol. 184: *Item totum Nuisement iuxta nemus Guillelmi.**

† 1. **NODA**, **NODULA**, *Idem quod Noa* 1. *Locus pascuus et aquis irriguus.* *Vetus Charta* apud Lobinell. tom. 2. *Hist. Britan.* col. 250: *Et in capite marcasii levat fossa per montem Huelgoret, que recte vadit quasi ad Orientem. Tunc relinquens Nodam, que vadit ad puteum, tenens Nodam unam cum fossa contra horam tertiam... et tunc vadit fossa S. Catuodi quasi ad horam nonam per abrupta loca usque dum pervenit ad unam Nodulam; tunc namque fallit fossa et accipitur Nodula per ipsam petram, que est in ipsa Nodula in directo transversa, et postea recte vadit per marcasium usque ad mare. Ibi sunt mirande aque, videlicet tria marcasia miro modo ebullentia.* Alias *Noda* et *Nota*, si credimus *Valesio* in *Notitia Gall.* pag. 413. *Nucetum* significat; unde *Centinodium* apud *Sugerium* de *Administratione* sua, *Vicus non procul a Sequana* et *Argento-*

lio, qui *Centumnuces* dicitur in vett. instrumentis. Quod autem ibi addit idem Valesius, Gallicum *Noue* aut *Noux* Nucetum esse, nullo, quod sciam, nititur fundamento, neque hinc dicta esse credo varia Galliarum loca in *Noue* desinentia, sed a *Noa*, eo quo supra exponitur, significatio. Valestii sententiæ adversatur ipse Centumnuccum vicus, qui non *Centinoue* nostris, sed alias *Centnois*, deinde *Connois*, ac tandem corrupta voce, *Sanois* appellatur.

* 2. **NODA**, Grex. Stat. Vallis-Ser. cap. 65. ex Cod. reg. 4619. fol. 117. r°: *Sub pœna librarum trium... pro quaque Noda pecudum*. Hinc

* **DARE** IN **NODAM**, idem quod *Dare in socidam*. Vide in hac voce. Stat. Cadubr. lib. 3. cap. 79: *De peccudibus, de medietate vel Noda. Decernimus et mandamus, quod si aliquis de Cadubrio dederit peccudes, sine fetas vel capras aliqui in Nodam, vel ad medietatem, quod tales peccudes in capite trium annorum dividantur, videlicet illæ de medietate, et quod illæ de Noda, restituantur*. Vide **Nodus** 1. eo quo apud Isidorum sensu.

† **NODATOR**, Qui pro rei firmitate *Nodum* faciebat in corrigio ex Charta pendente: cujus moris, in Vasconia præsertim vigentis, exempla refert Mabillonius Diplom. pag. 632. ducta ex Chartis Monasterii S. Severi. Sic Petrus de Olbijo *dedit unam culturam*, postea vero Vicecomitissa et Uinaldus filius *affirmarunt factis in corrigio Nodis*. Similiter in Charta donationis factæ per quemdam Fort-Anerium Vicecomitem de Saltu, circa ann. 1130. hæc leguntur: *Horum necnon signo donorum ipse Forto-Anerius Nodum in hoc corrigio primus fecit, et alium Nodum Bruno de Saltu frater ejus: alios deinceps Nodos idonei Barones. Hujus rei testes fuerunt Bonus homo Adurensis Episcopus*. Ex qua Charta patet *Nodatores* esse a testibus distinguendos. Conventus Aquitanicæ Procerum Burdigalæ habitus ann. 1079. apud eund. Mabill. ibid. pag. 587: *Isti sunt Nodatores ac præfatæ donationis firmatores, etc.*

† **NODATUS**, Nodus calceamentis ad ornatum annexus. Synodus apud Montempessulanum ann. 1214. in Fragmentis Stephanotii MSS. tom. 10. pag. 79: *Item non habeant (Canonici et Monachi) calceamenta cum Nodatis, vel aliter aperta, sed sint clausa et alta calceamenta eorum*. Vide mox **NOELLUS**.

NOELLUS, Nodulus, species ornamenti virorum, vel feminarum, cujusmodi fuit *Nodus* Militaris, de quo mox, fibulæ. Vetus Charta in Hist. Vergiacensi pag. 113: *Insuper dedit eis Domina duos equos, et 4. libras, et 10. solidos, et Nodellum aureum*. [Testamentum Adalaidis ann. 978. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 97: *Rogo ut filia mea sit inde Abbatisa, (S. Salvatoris Narbon.) et ad ipsam remaneant ipsi Nodelli mei, cum ipsos mancusos et inaures.*]

* **Noiel** et **Nouel**, nostris. Joinvil. edit. reg. pag. 85: *Et y avoit (aux robes) grant foison de Noiaus touz d'or*. Stabil. artif. Paris. ibid. in Glossar. : *Noiaus à robe que on fait de os, de cor et de yvoire*. Lit. remiss. ann. 1369. ex Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 711: *Jehan Viart s'estoit prins injurieusement audit Jehan le Boucher en le ferant et dessirant les Nouiaux de son mantel, qu'il avoit vestu. Nollure et Noveleure, vulgo Garniture de boutons*. Lit. remiss. ann. 1406. in Reg. 160. ch. 329: *La suppliante acheta aussi deux*

Nouveleures d'argent dorées. Aliæ ann. 1473. ex Reg. 195. ch. 1018: *Deux Nollures de chaperon ou boutonnières d'argent, valans ensemble cinquante deux solz et demi les deux*. Unde *Noler* et *Nouler*, Globulis constringere, vulgo *Boutonner*. Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. ch. 46: *Une fillette commune, vestue d'une houppelande longue à grans coudières Nolées au poing*. Aliæ ann. 1408. in Reg. 162. ch. 181. bis: *Iceulli Jehannin fu feru de ce horion, et depuis Jehan Rousselin lui dist, Noule toi et te va chauffer, car tu es tout deslarré*. Vide infra **Nosca** et **Nucleatus**.

† **NODFYR**, Ignis accensus fricando. Vide **Nedfri**.

† **NODITAS**, Nodatio, nexus. Statuta Guidonis Episc. Helen. ann. 1340. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 599. *Hæc est virga de radice Jesse absque tortuosa Noditate culpæ*. Malle

† **NODOSITAS**, ut apud S. Augustinum Confess. lib. 2. cap. 10: *Tortuosissima et implicatissima Nodositas*. Occurrit hæc vox in Concilio Tolet. VII. inter Hispanica tom. 2. pag. 541. in Vita S. Swiberti apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 223.

* **NODOSUS**, Impeditus, intricatus, Gall. *Embarrassé, compliqué*. Charta ann. 1180. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 46: *Quod si querela eis gravis visa fuerit et Nodosa, adeo ut alieno suffragio se egere cogoverint, etc.* Nostris *Nouilleux* et *Noullu* alias, pro *Noveux*, nodosus. Lit. remiss. ann. 1426. in Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 397: *Le suppliant deserra la manche de la robe d'icellui Douin dudit baston, qui estoit Nouilleux*. Alia ann. 1454. in Reg. 182. ch. 124: *Le suppliant... tenant en sa main ung baston Noullu à plusieurs broz, etc.* *Nouteilleux*, apud Math. de Couc. in Carolo VII. pag. 697.

* **NODRIGAMENTUM**, **NODRIMENTAL**, Victus, res ad victum necessariæ. Tradit. Sangall. ann. 745. apud Neugart. Cod. dipl. Alem. tom. 1. pag. 21. num. 15: *Costa me... donare Audemaro abbati de parvola terra mia pro mircete mee vil pro sirvitium sum, vil pro Nodrigamentum, quod inter vum servia Audemaro, et ille me notricet, etc.* Infra: *Pro mercede mea vel pro Nodrimintal que me Audemaros notricat*.

NODSYR, Indiculus superstitionum et paganiarum, in Concil. Liptin. ann. 743. apud Lalandum: *De igne fricato de ligno, id est, Nodsyr*. [Leg. *Nodfyr*.] Vide **Nedfri**.

NODUA, vel **NODWA**, vox Cambrica, Asylum, protectio, refugium, Boxhornio, *Nodded*. Occurrit in Legibus Hoeli Boni Regis Walliæ cap. 10.

† **NODULA**, Parva *Noda*. Vide ibi.

* **NODULATUS**, Nodulis ornatus et distinctus. Conc. Turon. ann. 1277. apud Maan. pag. 75. et 201: *Ne insuper ipsi canonici regulares decolatos aut Nodulatos habeant sotulares, nisi tres nodos ad minus habeant in quolibet sotulari*. Vide **Nodatus** et **Nodellus**.

† **NODULITAS**, Tuber. Processus de B. Petro Luxemburgo, tom. 1. Julii pag. 598: *Sibi supervenit una Nodulitas ad modum unius avellanæ*.

1. **NODUS**, seu *Nodi societas*, Ordo Militaris 300. Militum, institutus a Ludovico Tarentino Rege Siciliæ sub ann. 1352. ita dictus quod singuli illius Ordinis Milites *Nodum*, seu *Nodellum* aureum, gemmis interstinctum ad pectus deferrent, in mutua amicitia symbolum, ut ex Matthæo Villaneo lib. 3. cap.

79. et ex tractatu MS. de institutione ejusdem Ordinis, docuimus in Historia nostra Franco-Byzantina lib. 8. n. 13. Habetur apud Carolum de Lelis in Familiis Neapolitanis sequens Epitaphium: *Hic jacet strenuus Miles Coluthius Bozzutus, qui fuit de societate Nodi illustris Ludovici Regis Siciliæ, quem Nodum in campali bello victorioso dissolvit, et dictum Nodum relegavit in Hierusalem, qui obiit anno Dom. 1370. etc.*

† **NODUS**, Isidoro lib. 9. Orig. cap. 3. sect. 60. *proprie est densa peditum multitudo, sicut turma equitum; Nodus autem dicitur pro difficultate, quod vix possit resolvi*.

† **Nodus** in corrigio *Chartarum*. Vide **Nodalor**.

† 2. **NODUS**, Vertebra. Charta ann. 1341. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 250: *De cervis dare consueverunt domino nostro regi... de Nodo aquarum usque ad renes*. Vide supra **Aqua** 6.

* 3. **NODUS**, Globus, ut videtur, Gall. *Boule*. Hist. Ratispon. ad ann. 1430. apud Oefelium tom. 2. Script. Rer. Boicar. pag. 512. col. 2: *Tomitruus tantus factus est, quod cunctos terruit et Nodum turris magnæ in pede montis Ratisponensis dejecti; Nodum vero turris de prope in suburbio, quæ dicitur judicis, accendit*.

NODWERS, **NOOD-WERE**, Necessaria defensio, apud Kilianum. Consuetudines Arkenensis villæ ann. 1231. in Tabul. sancti Bertini: *Qui se defenderit in necessitate, quæ vulgo dicitur Nodwers, si a Chora cognitum fuerit, non cadet in emendam*.

† **NOEGA**, Fundus, imum, a Germanico *Neige*: quod idem significat. Adagium acrioribus Alemanniæ et Prussiæ potioribus notum:

Qui bibit ex Noegis, de Frischibus incipit ille;
Cur sic, si quæras? Sic lex Pruthenica sanxit.

Hoc est, ut in Bibl. German. exponitur tom. 15. pag. 73. Qui siccit fundum calicis, primus ex eodem calice rursum repleto bibit; sic enim sanxit lex Prussiæ: cujus hanc afferunt rationem, quod alias quidam in exhaustum calicem venenum iniecerint, ut ex eo potentes enecarentur. Id ut caveretur, lata lex vino devotis haud ingrata.

* **NOELLUM**, Canaliculus, quo aqua fluvii excurrit. Charta Guill. Senon. archiep. ann. 1176. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 193. r°. col. 1: *Noellum aquæ, quod beatus Germanus titulo elemosinæ possidebat, et Reginaldus adjudivicavimus. Noellum aquæ in Secana, ibid. fol. 204. r°. col. 2.*

* **NOELLUS**, pro **Novellus**. Doctr. Alex. de Villa-Dei:

Scribere clericulis paro doctrinale Noellis.

Ubi Glossæ: *Librum dantem doctrinam Novellis clericulis*.

† **NOERETUS**, Nux arbor, Gall. *Noyer*. Charta Stephani Comitis XII. sæc.: *In elemosynam delegavit Ecclesiæ, videlicet B. Mariæ de Rupibus duos sextarios nuciium de Noereto*, Gall. *Noix de noyer*, ad discrimen nucularum seu avellanarum.

* **NOERIUM**, Nux, arbor. Charta ann. 1268. in Chartul. S. Maglor. ch. 138: *Cum... orta esset materia questionis super duobus Noeris, super eo videlicet quod... volebant eradicare vel eradicari facere dicta duo Noeria, etc.* *Noerdiar*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1396. ex Reg. 149. Chartoph. reg. ch. 290: *Pierre Lengloys de une serpe avoit copez ou jardin dudit exposant plusieurs arbres, c'est as-*

savoir *Nouerdiers* ou *jorrassiers*. Vide *Noerius*.

† **NOERIUS**, Idem quod *Noeretus*. Charta venditionis ann. 1276. e Chartul. minori S. Benigni Divion: *Super le paleton situm super le Noyer et super dictum Noerium... et super unum Noerium situm... in campo... qui fuit patris Johannis Omaïrot usque ad Noerios Constantii*.

† **NOERUS**, Νοερός, Intellectualis. Tertull. adv. Valentin. cap. 20: *Caelos Noeros deputant, eosque Angelos faciunt*.

NOFFUS, NAUFUS. Gloss. Pithœi: *Naufo, sarcophago ligneo, quibusdam, quod navis formam referat, quæ Francis nostris olim Nau dicta. Lex Salica tit. 17. § 1: Si quis mortuum hominem, aut in Noffo, aut in petra, quæ vasa ex usu Sarcophagi dicuntur, super alium miserit. Edit. Heroldi tit. 17. § 4. habet in offo; tit. 57. § 4. Naufo habetur, ut et apud Gregorium Turon. de Gloria Confess. Sancta corpora pallis ac Nauftis exornata: sic enim vet. Cod. præferre observant viri docti. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 83: Si quis corpus in terra, vel noffo, vel petra, vel pyramide, vel structura qualibet positum... effodere præsumperit. [*] Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 1. col. 1052. voce *Noff*.*

* Forte leg. *Toffus*, ut legitur in Cod. Estensi Leg. Salicæ, teste Muratorio tom. 1. part. 2. Script. Ital. quod sarcophago satis convenit. Vide *Tufus*.

* **NOGADERA**, NOGADERIA, Nucetum, ager nucibus consitus; *Noueroie*, in Charta ann. 1340. ex Chartul. abbat. Boni portus. Invent. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus unam Nogaderiam sive Nogadera ultra ripieriam Loti... loco vulgariter vocato... la Nogareda de Madelham. Vide Nogareda*.

NOGAREDA, Nucetum, *Nogareda*, Occitanis, *Nochiere* aliis. Charta fundationis Abbatie Vabrensis ann. 23. Caroli C. apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 69: *Villam cujus vocabulum est Vaber, cum omni integritate et Vedotio, similiter Biarico, similiter Nogareda, similiter et in Tarnesca, in villa quæ dicitur Betianus, vineas nostras quas Leotgarius ibi construxit.* [Hic est loci nomen proprium.]

1. **NOGUERIA**, Idem quod *Nogareda*. Charta Occitanica ann. 1213. in 49. Regesto Philippo Pulcri Tabularii Regii Ch. 91: *Item sex quartonate, et quarta pars quartæ partis alterius quartonate terræ obliatis, cum quadam borda, et quadam mota, et Nogueries ibi existentibus*.

Malim *Nogueries* a *Nogueries*, quæ sit ipsa arbor Nux dicta, quam a *Nogueria*, Nucetum, deducere: quod innunt voces subsequentes.

† **NOGARIUS**, NUX, Gall. *Noyer*, Provinc. *Nougicier*. [*] *Nouguié*. Charta ann. 6. regnante Radulfo Rege Alamandorum, ex Chartul. Eccl. Apt. fol. 120: *Cedi-mus... clausam de vinea superiore cum ipsos Nogarios et ipsas salices*.

† **NOGERIUS**, Eadem notione. Charta ann. 1312. ex Archivo S. Victoris Massil. Arm. Din. n. 46. data dicitur in cimiterio B. M. subius *Nogeros*.

* Charta ann. 1317. ex schedis Pr. de *Mazaugues*: *Quod dicta domus S. Andreae seu podium totum, in quo dicta domus est situata, usque ad Nogerium seu nucem, quæ est prope introitum seu gradarium, per quæ ascenditur ad dictam domum, et recta linea descendendo a dicto Nogerio seu nucis usque, etc.* Parlag. inter reg. et abb. Gemondi ann. 1322. in Reg. 65.

Chartoph. reg. ch. 53: *Si sint ibi Nogerii, mediam partem nucum excussarum vel collectarum ad pedem seu radicem Nogerii reddant*.

* **NOGUERIUM**, Eadem notione. Charta ann. 1035. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Unam arborem, quæ est prope condaminam, quæ vocatur Noguierum, dono. Vide infra Nucarius 2.*

* **NOGUERIUS**, **NOGUERRUS**, Pari intellect. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 400: *Transeuntibus ipsis subius aut prope quemdam Noguierium, idem supplicans unum lapidem pro habendo de nucibus in dicto Noguero jactavit. Stat. pro arte parator. pannor. Carcass. renovata ann. 1466. in Reg. 201. ch. 121: Item quod nullus possit... tingere sive tingi facere aliquos pannos... cum escorcia nucis seu Noguerris. Noë et Noulon appellari videtur viridis nucis cortex, in Lit. remiss. ann. 1402. ex Reg. 157. ch. 241: *Laquelle femme avoit mis au four bannal certaine quantité de Noez ou Noullons de noiz à faire de l'uille pour les faire saicher*.*

† **NOGUERIA**, Plumbeus canaliculus, Gall. *Noquet*. Processus criminalis MS. Roberti Comitiss Arebat. fol. 25. e Bibl. DD. *Chauvelin* Custodis Sigillorum Reg.: *Elle étoit montée en haut en une échelle pour mettre led. coffret ou lesd. lettres et mucier jouate la Noguierre ou gouttiere de lad. maison*.

* **NOHA**, Locus pasuus et aquis irriguus, idem quod *Noa* 1. Vide in hac voce. Charta ann. 1261. ex Chartul. S. Sulpit. Bitur.: *Sarlo de Vallibus... dedit in eleemosinam ecclesie B. Marie de Acheriis quasdam Noham sitam in parochia de Nonesto Sarloniz*.

* **NOIARIUS**, Nucetum. Charta ann. 1108. ex Chartul. S. Hugon. episc. Gratianopol.: *Gaufredus... habet terram de Colonis, ubi est Noiarius. Vide Nojeria*.

* **NOIERETA**, Idem quod supra *Noha*, nostris *Noeraye*. Charta Guar. de Venisio ann. 1140. in Chartul. Pontiniac. ch. 66: *Ab occidentali parte rivi usque ad Noieretas, etc.* Lib. censual. terræ d'Estilly ann. circ. 1430. ex Cod. reg. 9493. fol. 4. rº: *Quatre sould assis sur le herbergement de la Barre-Dieu et sur les terres, Noerayes, vignes et vergiers appartenants audit herbergement. Hinc diminutivum Noette, in Lit. remiss. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 43: *Icellui Drion un baton en sa main encontre ledit Jehan tout seul en une Noette. Aliud vero est Noerie, Aqua nimirum profluens et abundans, in Charta ann. 1328. ex Reg. 65. 2. ch. 4: Et se y a Noeries, ou cretine d'yaue y venoit en cas perillous, li religieux le porroit torner à aler entre leur dous portes pour leur domage eschiver*.*

† **NOJERIA**, ut *Nogueria*, Nucetum. Charta ann. 1022. apud Menest. in Probat. Hist. Lugdun. pag. vii. col. 2: *Per vetulas cappas Nojeriarum, quæ sunt iuxta plantata Burciacti, et per Nojerias quæ sunt iuxta mansionem Gislandi*.

† **NOIM**, Acta S. Turiani tom. 3. Julii pag. 617: *Omnes ergo tam laici ephibati, quam clero Noim una voce gratulantes, toto ore et corde glorificaverunt Deum. Lectio mendosa, quæ varie posset emendari. 1º. pro Clero Noim, restitui posset Cleronomi. Vide Cleronomus. 2º. legi posset Clerici Noim, posito vocem hanc Noim esse pro Noel, Acclamatio lætantium, de qua in Natale. 3º. Denique pro Clero Noim, corrigi posset Clerici Nautæ, hancque lectionem hinc reor esse probabiliorem, ut quemadmodum laici ephi-*

bati vel potius epibati, ita clerici nautæ vocabantur, ut supra dictum in *Epibati*.

* **NOIO**. Inquisit. forestæ de Lyons in Reg. 34. bis part. 2. Chartoph. reg. fol. 118. rº. col. 1: *Robertus de Pissiacco habet... mortuum boscum ad arandum, ad Noionem vel ad Herum. Forte loca quædam forestæ nominibus suis hic appellantur*.

* 1. **NOIS**, Idem quod *Noa* 1. Locus pasuus et aquis irriguus. Charta Hugon. episc. Autiss. ann. 1146. in Chartul. Pontiniac. ch. 19: *Extra fossatam tres pecias terræ, unam ante Noem Ysambardi, etc.* Rursum occurrit in Ch. ann. 1156. ibid.

* 2. [**NOIS**, **NUS**. [Mens, græcis, νοῦς, DIEF.]

* **NOISIA**, a Gallico *Noise*, Altercatio, rixa, contentio. Privil. curiæ Rem. fol. 8. rº. ex Bibl. reg.: *Registri autem officium odibile est ultra modum, super omnia etiam servilia opera, ponderosum; et qui ipsum exercet satis habet hujusmodi in colo: asinus enim est curiæ, et talis debet esse quod patienter sustinere valeat clamores, Noistas, jurgia, minas, rixas, convitiis, etc.* Hinc *Noiser* et *Noisier*, Altercari, rixari, et *Renoisier*, Rixam iterare. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 376: *Le suppliant respondi qu'il ne vouloit point rioter ne Noisier. Aliæ ann. 1401. in Reg. 157. ch. 42: Commença icellui Perrin à Renoisier et rioter audit Jehan de Neully comme devant, et en Noisant, ainsi qu'ilz se débitoient ensemble, etc.* Unde *Noisif*, pro *Querelleur*, qui *cherche Noise*, Rixosus, ad jurgia, proclivis, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 163. ch. 95: *Icellui François, qui estoit moult rigoureux et Noisif, etc.*

* **NOYSIUM**, Eodem intellectu. Charta official. Autiss. ann. 1338. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 40: *Incepit fortius clamare et sibi dicere: Surgatis ex parte diaboli... secum duxit seu duci fecit tres equos, quandam quadrigam cum hoc Noysio ipsorum, etc.*

† **NOKA**, Idem quod *Noca*, Modus agri seu agellus, ab Anglico *Nook*, Angulus. Charta ann. 5. Edwardi III. Regis Angl. apud Blount in *Nomolexico* v. *Nok*: *Ego Johanna quæ fuit uxor Walteri le Blount... tradidit... Henrico Adams unum mes. et unam Nokam terræ cum pertin. in villa de Mamele*.

NOLA. Ugutio et Joan. de Janua: *Nola civitas Campaniæ, et hinc Nola, illud tintinnabulum quod appenditur collis canum, vel pedibus avium, vel aliud, quod appenditur frenis et pectoribus equorum... et dicitur a Nola civitate, quia ibi primum inventum et factum fuit tale instrumentum; et ampliatio nomine invenitur Nola pro quolibet parva campana, vel pro campanella refectorii. Anselmus Episcopus Havelbergensis lib. 3. Dialog. cap. 16: *Signa Ecclesie, quæ in Campana apud Nola civitatem primo inventa sunt, unde et Nola Campana vocantur*. Vox non omnino nupera. Avienus de cane:*

Hunc dominus, ne quem probitas simulata lateret, Jusserat in rabido gutture ferre Nola.

Ita porro campanulas, seu minores campanas vocant. Walafridus Strabo libro de Reb. Eccles. cap. 5: *Minora vero (vasa) quæ et a sono tintinnabula vocantur, Nolas appellant, a Nola civitate Campaniæ, ubi eadem vasa primo sunt commentata. Chronicon Montis Sereni ann. 1128: *Nolam cujus signo homines solent eleemosynam petere. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 41. de**

campanula quæ falconum pedibus alligari solet : *Sequitur de campanella, quæ etiam Nola dicitur, etc.* [Vita S. Hiltrudis Virg. sæc. 3. Benedic. part. 2. pag. 428 : *Nolarum audiri cepit sonus, quæ feretro S. Virginis anteferebantur.*]

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Nola, Eschelette.*

Ita pariter appellant Scriptores campanulam quæ in refectorio ad mensam Abbatibus appenditur, qua is, vel lectionis, vel conviviij finem significat. *Nola refectorii*, dicitur in Statutis Ordinis de *Sempringham* pag. 770. et *sedere ad Nola* in refectorio, est Abbatibus ibidem munus exercere in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 17. Constitut. Ordinis. Prædicat. Dist. 1. cap. 5. § 1. in Usibus Antiq. Ordinis Cisterciensis cap. 80. 111. 112. et in Institutionibus Capituli. gener. ejusdem Ordinis cap. 60. Vide eosdem usus cap. 77. 79. 106. [Statuta ejusd. Ordinis ann. 1184. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1243. Alia ann. 1195. ibid. col. 1283. Capitulum generale Ordinis Prædicat. ann. 1257. ibidem col. 1717.] Vita S. Willelmi Abbatibus Roshildensis n. 20 : *Willelmus animatus zelo Ordinis, et amore justitiæ, post ingressum refectorii, præsumptorem illum (Priorem) a Nola submovit, et Subpriorem adhibuit.* Exstant apud Canisium hi versus antiqui in *Nola* Capituli :

Præceptor fratres hoc signo convocat omnes,
Exemplo Domini cum lavit unde pedes,
Necnon consilium constat si forte gerendum,
Hoc moniti signo conveniunt subito,
Laudibus et noctis interdum rite peractis,
Captamus somnum, si dederit sonitum,
Cœperit et radiis Phœbus conspergere lucem,
Hoc resonante super oculos omnis abit.

Eadem, de qua Cæsarius lib. 7. cap. 19 : *Nocte quadam putans in oratorio Nola ad matutinas esse pulsata.* Lib. 9. cap. 51 : *Wido Cardinalis aliquando Abbas Cisterciensis cum missus fuisset Coloniam ad confirmandum electionem Ottonis, bonam illic consuetudinem instituit : præcepit enim ut ad elevationem hostiæ, omnis populus in Ecclesia ad sonitum Nola veniam peteret, sicutque ut ad calicis benedictionem prostratus jaceret.* [Ermenricus Augiensis apud Mabill. tom. 4. Anecd. pag. 336 : *Ita ut noctu ante tintitum Nola hunc versum cantaret ante me :*

O alumne tuos comprime luctus.]

Nola etiam cum majori campana confundit Flodoardus lib. 2. Hist. rem. cap. 12. [Giraudus in Vita S. Johannis Valentin. Episc. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1699 : *Nolis sonantibus ad altare Dei Genitricis Te Deum laudamus clara voce canendo pervenit.*] *Nola* denique in Monasteriis pulsari ait Beletus cap. 86. seu ut habet Durandus lib. 1. Rationalis cap. 4. n. 11. in Choro.

NOLULA, seu *Dupla*, Campana, quæ in horologio pulsatur, inquit Beletus cap. 86. et ex eo Durandus lib. 1. Rationalis. cap. 4. n. 11.

NOLARIUM, *Campanarium*. Charta ann. 894. tom. 4. Miscellan. Baluzii : *Sicque veniens Ludermus Tullensis Episcopus ad eundem locum, Nolarium ipsius capellæ evertit, campanas cum vestibus sacerdotilibus secum detulit, ipsam capellam anathematizavit, secundum Ecclesiasticam auctoritatem, omnesque qui ad prædictum locum deinceps attenderent, a liminibus Ecclesiæ Catholicæ repulit.*

† **NOLENTIA**, ut mox *Noluntas*. Tertull. lib. 1. Adv. Marc. cap. 15 : *Ira, discordia, odium, dedignatio, indignatio, bilis, Nolentia, offensa.*

† **NOLISATIO**, **NOLIZAMENTUM**, Conductio navis, a *naulo* præstando. *Nolizamentum duarum galearum*, in Charta Massil. ann. 1344. *Nolisatio*, in alia ann. 1317. Vide supra *Naulizare*.

* **NOLLE** ALICUJUS HABERE, Recusari, Gall. *Etre refusé*. Helgald. in Roberto rege tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 113 : *Ut in his quæcumque volui nunquam ejus habuerim Nolle.*

† **NOLULA**, Parva *Nola*. Vide in hac voce.

NOLUNTAS, cui opponitur *voluntas*. Glossæ Arabico Lat. : *Noluntas*, ab eo quod *nolomus*, sicut *voluntas*, ab eo quod *volumus*.] Utitur sanctus Augustinus lib. 14. de Civit. Dei cap. 6. [et Auctor. Dialogi inter Cluniacensem et Cisterciensem, apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 1618.]

† 1. **NOLUS**, pro *Nola*, Campanula. Busehius de Reform. Monast. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 870 : *Cœna finita cum omnes a comestione cessassent, Nolum contra me super mensam pendentem ad unum latus parumper tetigi, ut sonum daret.*

2. **NOLUS**, Qui spernit, nec vult, contemptor. S. Columbanus Instruct. 14 : *Amator medicorum, Nolus opum, animi depressor, etc.*

NOMEN, **NOMINIS** IMPOSITIO. Lex Ripuar. tit. 36. § 10 : *Si quis partum in femina interfecerit, seu natum priusquam Nomen habeat, 100. sol. culp. jud.* Leges Henrici I. Regis Anglor. cap. 70 : *Si infans occidat vel occidatur, sive Nomen habeat, sive non habeat, plena vera conjectetur.* Romanos maribus nono die a nativitate, feminis octavo nomen imposuisse, auctor est Plutarchus in Problemat. Neque multo aliter Græci, ut ex Aristotele, Aristophane, et Polluce constat. De his Nominalibus, vel περί ὀνοματωσεως, multa viri docti congressere ; atque in his Casaubonus in Notis ad Capitolinum, et ad Persii Sat. 2. Menardus ad librum Sacrament. Gregorii Magni pag. 98. Goarus ad Eucholog. pag. 322. 323. et Meursius 1. parte Exercit. Critic. pag. 182. Vide Leges Presbyterorum Northumbrensis sub ann. 977. cap. 10. et Simocattam lib. 8. cap. 13.

* **NOMEN**, pro Persona, ex forensi usu sæculi iv. ut observant docti Hagiographi ad Acta SS. Donat. et Rogat. tom. 5. Maii pag. 280. col. 2. et pag. 281. col. 2 : *De Nominis tuo, Donatiane, currente relatione comperimus, quod Joem vel Apollinem... non solum contumaciter adorare recuses, sed etiam blasphemias... infames.* Occurrit præterea tom. 6. Sept. pag. 582. col. 1.

NOMINA MUTARI in Confirmatione possunt, ex Constitut. Odonis Episc. Parisiensis cap. 4. § 4. etc.

* Hujus moris testis est Charta ann. 1173. in Chartul. Clarifont. ch. 65 : *Guiricia, quæ postea Agnes in Confirmatione vocata est, etc.* Vide in *Patrinus* et *Tenere* 2.

Summos Pontifices nomina mutare consuevisse notum est, quod Sergium Papam primum fecisse scribitur, quod *Os porci* vocaretur. Vide Michaelem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 25. et alios.

Nomen etiam mutabant Monachi : quod in aliquot Ordinibus Ecclesiasticis etiam hodie in usu est. Chronicon Malliacense ann. 1080 : *Hoc anno perfectus est introitus Monasterii, (sancti Maxentii) sicut scribitur in versibus :*

*Arcu circum celatur tempus earum,
Anni tunc mille Christi sunt 80.
Istam confratres aulam domino faciente,
Ad Christum precibus ducat Maxentius almus,
Qui prius Adjutor Baptismi lege vocatus,
Post me noscatur, Maxentius ultro vocatur.*

Vide Procopium lib. 1. Persic. cap. 25. *Nomina* personarum interdum mutabantur, cum ea commode offerri non poterant ab ea natione, ad quam vel nuptiarum vel alterius occasionis gratia secedebant. Liber de foundatione Monasterii Gozocencis ann. 1088 : *Hæc proprio nomine dicta fuit Hilaria ; sed quia lingua Theutonica non facile promit Latina vocabula, nomen mutavit Uda.*

Solenne etiam fuit Græcis Byzantinis, et præsertim ipsis Augustis, cum ex Latinorum gente uxores sibi adscescerent, earum nomina mutare. Ita Joannis Comneni uxor, Ladislai Hungariæ Regis filia, quam Pyriscam vocant Thwroczius, Bonfinius, Pistorius ; et Bertha Conradi Imp. filia Manuelli, Joannis filio nupta, *Irenes*, et Agnes Ludov. VII. Franciæ Regis filia Alexii Comneni conjux, *Annæ* nomine donatæ sunt. Alia ejusce moris exempla subinde suggerimus in Familiis Byzantinis, quæ hic referre non patitur Glossarii institutum. Quod quidem ii non tam ob nominum exoticorum, et quæ ægre efferre vix possent, dissonantiam, factitabant, quam quod in iis Latinæ originis, atque adeo cultus Romani notam omnem abolere studerent : adeo ut priusquam in manus convenirent : iterati baptismi, in quo nomina dari vel mutari consueverant, speciem quodammodo in Latinis uxoribus adumbrarent, quod certe Græcis olim objectum ab Anselmo Episcopo Havelbergensi lib. 3. Dialog. cap. 21 : *Sicut audio, consuetudo apud vos est, ut si quando Græcus uxorem Latinam ducere voluerit, sicut plerumque fit, et sicut etiam inter personas Augustales sæpe factum esse dignoscitur, quod prius oleo sanctificato in vase aliquo infuso eam perfunditis, et per totum corpus lavatis, et sic demum quasi in ritum et legem vestram transiens matrimonio copulatur : quod quare fiat, si tamen fit, oppido scire vellem ; videtur enim quædam forma esse rebaptizandi, etc.* Sed et revera Latinos rebaptizasse objectum Græcis a Leone IX. Papa, ut in Edicto Michaëlis Cerularii Patriar. Constantinopol. de projecto pittacio, apud Allat. de lib. Eccl. Græcor. pag. 167 : *Ὡς οἱ Ἀρειανοὶ ἀναβαπτίζουσι, τοὺς ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας τριάδος βεβαπτισμένους, καὶ μάλιστα τοὺς Λατίνους.*

PROPTER **NOMEN** **PATI**, id est, pro nomine Christi : ita usurpant Tertul. lib. de Resur. carn. et S. Cyprian. Epist. 52. 54. 57.

NOMEN **DARE** dicebantur baptizandi. Epist. 3. Clementis PP. : *Accedat autem qui vult ad Sacerdotem suum, et ipsi det Nomen suum... ut tribus mensibus jam consumptis in die festo possit baptizari.* Historia ejusdem S. Clementis : *Credidit enim Sisinnius cum omni domo sua, et dato nomine, proximo Paschate futuro baptizatus est.* Siricius PP. in Epist. ad Himerium cap. 2 : *Quibus solis per annum diebus ad fidem confluentibus generalia baptismatis tradi convenit Sacramenta, his duntaxat electis, qui ante 40. vel eo amplius dies Nomen dederint, etc.* Concilium Carthag. IV. can. 85 : *Baptizandi Nomen suum dent, etc.* Hincmarus Remensis Arch. in Concilio Suessionensi ann. 853. act. 1 : *Legum Ecclesiasticarum consuetudo et auctoritas talis est,*

ut in causis gestorum semper scripturam requirant: adeo ut qui ad sacrum fontem accedit, suum dare Nomen præcipitur. Timotheus Patr. Alexandr. in Responsis Canonicis: Ἐάν γυνή κατηγορούμένη δέδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς ἵνα φωτισθῆ, etc. Concilium CP. sub Mennâ Act. 5. meminit Stephani Diaconi, qui τὰς προσγορίας τῶν εἰς τὸ θεῖον βάπτισμα προσβόντων ἐγγράφειν τεταγμένος erat. Ordo Romanus: Ut autem ad Ecclesiam venerint, quarta feria (quartæ hebdomadæ Quadragesimæ) hora tertia scribantur Nomina infantum, vel eorum qui ipsos suscepturi sunt, et Diaconus clamet, dicens, Catechumeni procedant; et vocentur infantes ab Acolyto in Ecclesiam per nomina vel ordinem, sicut scripti sunt, etc. Adde lib. 1. Sacram. Eccles. Rom. cap. 26. 29. At posterioribus sæculis nomina dæmum imponebantur inter ipsa Baptismi solemnia, ut colligitur ex Theophane pag. 341. quod multis docet Menardus ad libr. Sacrament. Gregor. pag. 98. 99. quo referri debent ista ex libro Dodanæ manuali cap. 7: Hæc verba a me tibi directa lege, intellige, et opere comple, fratremque tuum parvulum, cuius modo insciscium Nominis, cum baptismatis in Christo (non) acceperit gratiam, insinuare, nutrire, amare. Ubi in Editione Mabillonii vox non deest, quæ addi debuit. Secus tamen usurpatur a Græcis, ut est in Eucharologio pag. 320. Vide Pagani.

NOMEN PURUM. In capitulis Adalhardi Abbatis caput 39. De puris Nominibus inscribitur, nullo alio indicio.

* PER NOMEN, Nominatim. Confirm. Chartæ Ludov. VI. ann. 1122. per Carolum IV. ann. 1324. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 200: Præcipimus ut tam ipse, quam hæres ipsius, ... sit liber ab omni servitio, et per Nomen ab omni expeditione et cavalaria.

NOMINA, Commemoratio vivorum et defunctorum in Missa ex diptychis. In Missali Gothico describuntur collectiones post nomina. Vide Diptycha.

NOMENCLATOR, NOMENCLATOR, cuius officium erat convivas ad convivium vocare. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062: Ἐστιάτωρ, ὁ δευνοδιήτωρ. Glossæ Gr. Lat.: Ὀνομαδιήτωρ, Nomenclator. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013: Nomenclator, nomen est officii per nomen clamare ad prandium, vel nomen scitatur. De ejusmodi veterum Nomenclatoribus agunt Casaubonus ad Suetonium, Henricus Valesius ad lib. 14. Ammiani, et alii Criticorum filii.

Nomenclatorem habuere etiam Pontifices Romani, cuius perinde munus erat eos, qui ad mensam Pontificis invitandi erant, vocare. In Processibus Pontificis, post equum ejus equitabat cum Vicedomino, Vestiario, et Sacellario ut est in ordine Romano. Cum Pontifex Missam celebrabat, postquam dixerat *Agnus Dei*, etc. idem Nomenclator, atque una cum eo Sacellarius et Notarius Vicedomini, ascendebant ad altare ante faciem Pontificis, ut annueret eis scribere nomina eorum qui invitandi erant sive ad mensam Pontificis, per Nomenclatorem, sive ad Vicedomini, per Notarium ipsius, quorum nomina ut impleverant, descendebant ad invitandum, et redibant ad sedem. Is enim invaluerat, qui etiamnum in nostratibus Ecclesiis Cathedralibus perdurat, mos, ut quoties Pontifex aut Episcopus publicam Missam celebraret, Prælati ex Clero qui ei inserviebant ad altare, convivio exiperent. Idem Ordo Romanus: Deinde descendunt Prælati Ecclesie ad accubita, invitante Notario

Vicedomini, et bibunt ter, de Græco primo, de Pactis secundo, de Procovia tertio. Postquam biberint omnes Presbyteri et Acolythi per singulos titulos, redeunt ad faciendos vesperos. Hunc etiam spectabat causarum discussio eorum qui ad ipsius Pontificis justitiam recurrerant. Idem Ordo Romanus: Si quis autem adire voluerit, Pontificem, si equitat, statim ut eum viderit descendit de equo, et ex latere viæ expectat usquedum ab eo possit audiri, et petita benedictione, discutitur a Nomenclatore vel Sacellario causa ejus, et ipsi indicant Pontifici, et finiunt. Nomenclatorum Ecclesie Romanæ meminit præterea Anastasius in S. Agathone et in Constantino. pag. 53. 65. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 21. Leo Ost. lib. 1. Chron. Casin. etc.

¶ Qui in Concilio introducebat eos, quos audiri volebant congregati Patres, Nomenclator etiam dicitur in Synodo Romana ann. 745: Gregorius Regionarius et Nomenclator dixit: De neardus religiosus Presbyter, legatus Bonifacii sanctissimi Archiepiscopi provincie Germanie directus ad vestrum sanctum Apostolatum, præ velo est et petit ingredi; quid præcipitis? Dicitur est: Ingredietur. Infra: Gregorius Notarius regionarius et Nomenclator dixit, fere eadem quæ supra. Sed incertum an ideo Nomenclator dicitur hic Gregorius, quod ad Concilium invitaret, quos jubebant Patres accedere. Mabillonius in Onomastico ad calcem partis 2. Actorum SS. Benedict. sæc. 3. Nomenclatorem interpretatur Notarium, forte quod Gregorius dicatur et Notarius et Nomenclator. Levis videtur conjectura; unus enim et idem Gregorius duplici munere fungi potuit. Dubitari tamen vix potest, quin Nomenclator idem omnino fuerit qui Notarius, in Bulla Paschalis I. PP. ann. 817. in Chronico Farfensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 372. quæ data dicitur Kal. Februarii per manus Theodori Nomenclatoris sanctæ Sedis apostolicæ; notum quippe Literas pontificias a Notariis dari et subscribi consuevisse, ut dicitur in voce Notarius. Alius exstat locus in eodem Chronico Farfensi col. 377. ubi Theophilactus quidam Nomenclator appellatur, vel Numinulator, ut scribitur tom. 2. Annal. Benedict. pag. 736. nullo addito certæ notionis indicio; sed et hic Notarius omnino videtur intelligendus; si quidem apud Baronium legitur ad ann. 817. n. 25. Literas Paschalis PP. scriptas per manum Theophylacti Notarii et Scriniarii in mense Decembri Ind. 10. Qui in Chronico Farfensi Nomenclator nude, hic Notarius et Scriniarius indigitur, nihil quippe necesse est, ut eodem tempore duos Theophylactos admittamus. De Nomenclatoribus apud Romanos vide Hofmannum, Pitiscum, etc.

NOMERIA. Consuetudines et Jura Monasterii de Regula in Aquitania, apud Labbeum tom. 2. Biblioth. de Nomeris et cultris, et fossariis, sarculis, falcibus, ... quæ venduntur in foro. Legendum vomeris videtur.

¶ NOMICOLÆ. Vide infra Noncolæ.

¶ NOMINA. Synodus Compostellana ann. 1565. inter Hispanica tom. 4. pag. 105. col. 2: In chartulis quas vulgus Nomina vocat, inutilia et vana sæpe reperiuntur. Synodus Limana ann. 1582. ibid. pag. 267: Item si quæ personæ utantur amuletis, vulgo Nomina, in eis reconduendo scripturas verborum vel nominum incognitorum, vel quæ per verba curent infantes a fascinatione, etc.

I. NOMINABILIS. Leges Henrici I. Re-

gis Angl. cap. 5: Talis est Nominabilis, ut ait Apostolus, qui confitetur, vel ordine judicioario convincitur. [¶ Alias Abominabilis.]

2. NOMINABILIS, Celebris, famosus. Chron. Sigeb. ad ann. 1027. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 219: Florabat hoc tempore ecclesiastica religio per abbates Nominabiles, etc. [¶ Charta ann. 1301. apud Westphal. in Monum. Cimbr. tom. 4. pag. 3279: Si quis Nominabili furto deprehensus fuerit.] Vide Nominativus et Nominatus.

NOMINALES, dicti quidam Philosophi, qui ut ait Aventinus lib. 6. Annal. Bojoar. ita appellati, quod avari rerum, prodigi nominum atque notionum, verborum videntur esse asseriores: seu ut ait Stephanus Episc. Tornacensis. Epist. 97. verborum venditores, ut qui juxta Heremmannum de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 2. in voce, non vero more Boetii antiquorumque doctorum, in re, Philosophiam profitebantur ac docebant, qui inde Reales dicti. Ac Nominatum quidem dialectica, ad exercitium disputandi vel eloquentiæ, imo loquacitatis et facundiæ potissimum utilis habebatur, ut ait idem Scriptor. Hos porro Dialecticæ hæreticos appellat Anselmus Cantuariensis lib. de Verbi Incarn. qui non nisi flatum, inquit, universales putant esse substantias. Joan. Sarisberien. Epist. 226: Nosti pridie Nominalium tuorum eo mihi minus placere sententiam, quod in sermonibus tota consistens, utilitatem rerum non assumpserit, cum rectum sapientibus indubium sit, quod res querit Philosophia, non verba. Ut ergo compendiosius agam tecum meorum more Realium, etc. Idem in Metalogico lib. 2. cap. 10: Adhæsi Magistro Aberico, qui inter cæteros opinatissimus Dialecticus eminebat, et erat revera Nominalis sectæ acerrimus impugnator. Adde cap. 17. Vocalium præterea meminit Fragmentum Hist. Francor. sub Roberto Rege: In dialectica quoque hi potentes extiterunt sophistæ, Joannes, qui eandem artem sophisticam vocalem esse disseruit, Robertus Parisiacensis, etc. Ebrardus Bethun. lib. contra Vald. cap. 1: Ne simus Nominales in hoc, sed potius Porretani. De utraque secta copiose egit Cæsar Egassius Buleus tom. 1. de Universitate Parisiensis ann. 1067. Vide præterea tom. 4. Miscellan. Baluzii pag. 581.

¶ NOMINALIA, Dies solemnis, quo puero nomen imponebatur, ὄνομαστῆγια, in Glossis Lat. Græc. ὄνομαστῆγια, Gregorio Nazian. Tertull. de Idololatria cap. 16: Circa officia vero privatorum et communium solemnitate, ut togæ puræ, ut sponsalium, ut nuptialium, ut Nominalium, etc. Vide Nominis impositio in Nomen.

NOMINARIUS, [Puer qui cognitit literis et syllabis simul connexis nomina legit integra.] Vide Abecedarius.

¶ NOMINATI, viri prohi in litigiis ad jurandum electi, de quibus supra in Juramentum.

¶ 1. NOMINATIO, Nuda, Jus aliquem designandi ac nominandi ad beneficium ecclesiasticum, in Charta ann. 33. Henrici VIII. Regis Angliæ, apud Madoc Formul. Anglic. pag. 71.

* 2. NOMINATIO, Vassalli clientelaris professio. Locus est supra in Narratio 2. Nommée appellatur in Invent. Chartarum, quæ ad baroniam de Mercorio pertinet, ex Bibl. reg. fol. 17. r.: Une Nommée ou reconnoissance baillée l'an 1333. à Charles conte d'Alençon, seigneur de Mercueur, par Robert Alchier, par

laquelle il reconnoit tenir en fief dudit seigneur le mas de Fontimieres... La Nommée ou denombrement. Pluries ibi. Vide *Denominatio*.

NOMINATIVE, Nominativus, in Capitulo ad Legem Bajwar. tit. 1. cap. 8. in Legibus Longobard. lib. 2. tit. 21. § 21. [*] Liutpr. 66. (6, 13.) in Capitulari 2. ann. 806. sub finem, et in aliquot Chartis apud Ughellum tom. 4. pag. 1078. 1449. 1455.

NOMINATIVUS, Celebris, famosus, *Renommé*. Locus *Nominativus*, in Vita B. Idæ Comitissæ Bononiensis n. 9. Cosmas Pragensis in Chron. Bohem. : *Si forte contigerit me mori in prælio, sepelita me in hoc colliculo, etc. Construite mausoleum mihi in sæcula Nominativum et memoriale*. In Gloss. Isidori : *Nominosus, famosus, celeser*.

NOMINATORES AD PENNAM, dicti in Academia Parisiensi Philosophiæ Professores, qui scripta sua discipulis dictabant, in *Histor. Acad. Paris.* tom. 4. pag. 948.

* **NOMINATUS**, ut supra *Nominabilis* 2. Chron. ducum Bavar. apud Oefelium tom. 1. Script. rer. Boicar. pag. 41. col. 1 : *Frater Arnoldus de ordine Prædicatorum, vir literatus et Nominatus, etc.* [*] Vide *Haltaus*. Glossar. Germ. voce *Namhaftig*, col. 1405.]

† **NOMINOSUS**, Famosus. Vide *Nominativus*.

NOMISMA, Demostheni, cæterisque Scriptoribus Græcis sumitur pro consuetudine, more, et lege non scripta : inde nomen hoc hæsit nummo, quia ex privatorum more et consensu institutus sit. Sed vox

NOMISMA, maxime usurpata pro nummi figura ac imagine. Isonis Magistri Glossæ : *Nomisma, imaginem*. Glossæ antiquæ MSS. : *Nomisma, moneta, nummorum percussio, forma ad nummos, solidus, vel pecunia*. Gloss. Lat. MS. Regium : *Numisma, figura quæ in nummo fit, vel nummi percussura, id est denarius*. Ita pro monogrammate quod in monetis describitur, usurpat Concilium Francoford. ann. 794. cap. 5. al. 3. de denariis : *Si autem nominis nostri Nomisma habent, et mero sunt argento, etc.* Chronicon Colmariense 1. part. ann. 1274 : *Rex Rudolphus fecit novam monetam, imprimens Numisma Regis coronati*. Sed

NOMISMA sæpius pro ipso nummo usurpat Scriptoribus. Gloss. Ælfrici : *Numisma, scylling, i. dragma*. Aimoinus lib. 4. de Miraculis S. Benedicti cap. 26 : *Quatenus injuncto sibi operi aliquid subsidii impendendo, vel pauca largirentur Nomismata*. Idem in Vita S. Abbonis cap. 6 : *Aureus calix, et numerusum argenti Nomisma*. Idem in Sermone de S. Benedicto : *Æther pluit Numismata*. Vide a nobis notata in Dissertatione de Nummis Byzantinis, et Paschasium Radbertum in Epitaphio Walæ Abbatis Corbeiensis pag. 513. edit. Mabillonii.

* **NOMIUS**, Legalis. *Nomius pastor*, in Cath. et Breviloq.

* **NOMMARE**, a Gallico *Nommer*, vel Italico *Nomare*, pro *Nominare*, in Sent. deposit. Joan. XXIII. tom. 2. Conc. Constant. part. 15. col. 413 : *Inhibendo insuper universis Christi fidelibus, ne eundem a papatu, ut præmittitur, sic depositum, de cætero in papam recipiant, seu eum papam Noment*. Nostris alias *Nommer*, pro *Blâmer, reprendre, Arguere*, vituperare facta nominativum appellando. Lit. remiss. ann. 1453. in Reg. 182. Charthoph. reg. ch. 77 : *Pierre Besson prestre,*

lequel Nommoit ledit Beauchamp de ce qu'il faisoit, etc.

* **NOMMULARIUS**. [*α Nommularius, changires.*] (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23. XIII. s.)

† 1. **NOMUS**, Territorium, Lusitanis *Comarca*, Districtus minor diocesi, quæ in plures *comarcas* dividitur, à Græco *ὄμος*, Præfectura, vel locus pascuus ; unde Ægyptus pascuis abundans in *Nomos* antiquitus divisa, sive in *Præfecturas oppidorum*, quas *Nomos* vocant, ut Plinius lib. 5. cap. 4. Resendius in Vita S. Ægidii Ord. Prædicat. tom. 3. Maii pag. 417 : *Turribus novis agebat Pelagius quidam Martinus, qui exactoribus vectigalium Reginæ in eodem Nomo præpositus erat; nam per Nemos distribuit præpositos hos, qui vectigalia, vel ab exactoribus jam collecta, vel a redemptoribus adhuc debita cogunt, si vos nascitis, etc.*

* 2. **NOMUS**, *Legale*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide supra *Nomius*.

1. **NONA**, Officium Ecclesiasticum diurnum, quod hora diei nona peragitur et decantatur. Durandus lib. 5. c. 8. Vide *Hora*.

2. **NONA**, Pars fructuum nona. Charta Philippi II. Imper. ann. 1199. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 77 : *Nona quoque de omnibus curtibus Regalibus inibi cum theloneo in civitate et piscina ad Salabingam curtem, etc.*

Nonom ex agrorum cultu persolutam, docemur ex Capitulis Caroli M. lib. 5. cap. 147. [*] 278.] : *De his qui agros dominicos propterea neglexerunt excolere, ut Nonas exinde non persolvant, et alienas terras ad excolendum propter hoc accipiunt, volumus, ut de tribus annis ipsam Nonam cum sua lege persolvant*. Ubi *Nona*, est *nona*, ut loquimur, *gerba*, quæ præstat ab eo qui agrum dominicatum et in beneficium datum colit : unde fluxit apud nos ejusmodi *gerbarum* præstatio. Ex quibus intelligendus Harigerus in Vita S. Landolini n. 13 : *Delegavit ad ipsam quietis eorum Basilicam Nonam fructuum suorum portionem, quia decimam alterius constaret esse Ecclesiæ*. Decima nempe fructus agri est Ecclesiæ cujus est districtus : *Nona* vero Ecclesiæ alteri delegatur, intuitu pietatis, ac si jure precario ejus olim fuisset. [Charta Adalberti I. Toscani Marchionis pro fundatione Monasterii S. Caprasii ann. 884. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 211 : *Decimas et Nonas in ipsa ecclesia S. Mariæ in ipso castello venient, decimas ab ipso abbate et monachis, qui in ipsa ecclesia deserviant; Nonæ vero exinde ad hospitale nostrum illic de ipso castello venient, pro animæ nostræ remedio pauperes reficiens.*] Acta S. Forannani Abbatis Valciorensis num. 11 : *Et ut hæc constitutio fixa et inconvulsa et immobilis permaneret in sempiternum, de villa scilicet Heidra et ex indominicatis beneficiis Nonam sibi retinuit, etc.* Et num. 15 : *Ob protectionem, advocatiam et defensionem prædictæ Valciorensis Abatiæ, Nonam superius memoratam conditione retinuit supra dicta*. Charta ann. 871. pro Monasterio S. Medardi Sussionensi, in Hist. S. Mariæ Sussion. nuper edita a Michaele Germano pag. 432 : *Et Hospitalis Nobilium accipiat Nonam ex villis ipsius Abatiæ secundum antiquam consuetudinem, et habeat Cauciacum simul cum lignariis de Pivone; et Hospitalis peregrinorum accipiat decimam, et habeat Hantonis curtem*. Utramque scilicet ex prædiis quæ nonam et decimam præstabant. Fragmenta Capitular. edita ex

MSS. a Baluzio pag. 362 : *Nonæ vero et decimæ tantum de annonâ, legumine, vino, feno, et nutrimine, et omnis generis animalium dandæ sunt*.

Nonæ et decimæ, una simul ex prædiis interdum persolvebantur, Ecclesiis scilicet quarum ea fuerant, quæque ab iis in beneficium vel precariam data fuerant ; ac *Nonæ* quidem jure colonario, *Decimæ* vero jure Ecclesiastico. Nam cum earum essent prædia, nulli decimæ alteri Ecclesiæ obnoxia erant : si vero alienarentur, *Decimæ* iis reservabantur una cum *Nonis*. Capitularia Caroli M. lib. 1. cap. 163. [*] 157.] : *Ut qui Ecclesiarum beneficia habent, Nonam et decimam ex eis Ecclesiæ, cujus res sunt, donent : et qui tale beneficium habent unde ad medietatem laborent, de eorum portione proprio Presbytero decimas donent*. Ubi *Nonæ et decimæ* præstantur a beneficiario ; *decimæ* vero tantum a medietario de sua portione. Quippe ex Lege Longob. lib. 3. tit. 3. § 1. [*] Carol. M. 61.] Capitul. Caroli M. lib. 5. cap. 89. [*] 154.] : *Decimam unusquisque homo dare tenetur. § vero 2. ejusdem Legis Longob. [*] Carol. M. 60.] præcipitur, ut quicumque de rebus Ecclesiasticis beneficia habent, pleniter secundum morem regionis Nonas et decimas donent absque ulla diminutione*. Concil. Tullense ann. 859. cap. 13 : *Ut de rebus Deo sacratis saltem Nonæ et decimæ Ecclesiis quibus jure debentur, fideliter ab iis, a quibus retinentur, ministrentur. Quia si de proprio, Deo ex voto offeruntur, multo magis divino in Lege præcepto, post redhibitionis oblationem, quinta pars insuper ejus ministris jure offertur*. Id etiam præ cæteris firmant Chartæ complures. Charta Caroli Calvi apud Baluzium in Append. ad Capitular. num. 72 : *Sed et medietatem decimarum ac Nonæ quæ de rebus ipsius Ecclesiæ ab iis, qui iis utuntur, exigii solent*. Charta Rodulphi Regis Franc. ann. 933. apud Perardum in Burgundicis : *Si autem hæc res præfatæ de Episcopatu tractæ fuerint, Nonas et decimas, sicut mos Ecclesiarum est, sine alicujus contradictione persolvant*. Charta Gilberti Comitissæ Heduenis ex Tabulario Flaviniacensi ann. 942 : *Ergo donamus ei a die præsentis mansum unum et dimidium ea ratione S. Stephano, ... ut Nonas et decimas, sicut statutum, prædicta Ecclesia recipiat*. Ita *Decimas et nonas* simul ab iis qui res Ecclesiasticas in beneficium tenebant, vel in precariam, præstatis docent Concilium Francoford. ann. 794. can. 25. al. 23. Turonense III. can. 46. Sussion. II. can. 6. Moguntinum ann. 813. can. 42. Meldense cap. 62. Valentinum III. ann. 855. can. 42. Wormatiense cap. 53. apud Saponarias cap. 13. Capitul. Gregorii IV. PP. cap. 5. Capitul. ann. 779. cap. 13. Capitul. 1. ann. 809. can. 9. Capit. 1. Caroli M. incerti anni cap. 56. Capit. 4. ann. 819. can. 5. Capit. ann. 823. can. 1. Liber 1. Capitul. cap. 95. [*] 89.] lib. 2. cap. 21. lib. 4. cap. 49. lib. 5. cap. 92. 127. 145. [*] 158. 198. 276.] Addit. 4. cap. 132. Capit. Caroli Cal. tit. 6. cap. 63. tit. 32. cap. 6. Capit. Compendiosum ann. 868. cap. 6. Præceptum Ludovici Pii de Eulania, et aliud Caroli C. de Monte aureo in Spicilegio Acheriano tom. 12. Testamentum Henrici Episcopi Eduensis apud eundem Acherium, Acta Episcoporum Cenom. pag. 245. 253. apud Mabillon. tom. 4. Analect. Joannes VIII. PP. Epist. 121. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 3. Hariulfus lib. 3. cap. 3. etc. Vide præterea Monasticum Anglic.

tom. 2. pag. 399. et Seldenum in Hist. Decimar. cap. 6. sect. 7. pag. 113. Marcan. in Hist. Beneharn. lib. 1. cap. 28. n. 15. 16. et Dominicum lib. de Prærogativa alodior. cap. 11. num. 10. [** Prodiit Londini anno 1807. liber inscriptus *Nonarum Inquisitiones in curia Scaccarii tempore regis Edwardi III.*]

3. **NONA**, Mensura agrariæ species. Charta ann. 1321. apud Waddingum in Regesto tom. 3 : *Item quædam quantitas terræ vacuæ, quæ fuit pars unius horti, ... et est in mensura, quartæ duæ, et Nonæ tres, et fuit Petri Grandacii, etc.*

† 4. **NONA**, Aurora, non autem dies, apud Papiam.

5. **NONA**, NONALES BIBERES, [Pocula quæ Monachis post *Nonas* exactas et decantatas propinantur in æstate.] Vide *Biberis*.

NONAGIUM, Pars non mobilium defuncti, quam ad se spectare contendebant Parochi, sub specie de ea disponendi ad pios usus. Exstat Bulla Clementis VI. data Avenione ann. 4. Pontif. qua *mortuarium*, seu tertiam partem bonorum mobilium, quæ et *Tertium* dicebatur, ac Episcopis et Clero pensitabatur ex bonis defunctorum parochianorum, ad nonam tantum eorumdem mobilium partem reducti, quam *Nonagium* ibidem vocat. Arestum Dominicæ post S. Georgium ann. 1315 : *Macloviensis diæcesis ex una parte, et Rectores parochialium Ecclesiarum diæcesis ex alia ; super eo quod dicebant populares jam dicti quod cum ipsi essent liberæ personæ, correctores jam dicti Nonagium, seu nonam partem bonorum mobilium cujusdam decedentis nitebantur ab eis exigere, etc.* [Tabularium Eccl. Maclov. ann. 1422 : *Noveritis quia Robinus Baudri de partibus Normanniæ oriundus, jam per plures annos continue in civitate Macloviensi moram traxit, Nonagia uxoris quondam et liberorum suorum persolvit, sequæ parochianum nostrum confletur ; quocirca dictum Robinum, recepto ab ipso prius fidelitatis juramento, in verum parochianum nostrum et habitatorem civitatis Macloviensis recepimus.*] Vide *Testatio*.

* **NONARIA**, Meretricia, quia ante nonam de prostibulo non licebat exire. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Franc. de Monte-Belluna in Tragico argumento MS. de Regno Franciæ sub Joan. reg. : *Cur tibi virginis dicatæ, Nonariæ factæ sunt ?*

* **NONATUS**, pro *Non natus*, Abortivus. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : *Item duas pelles de agnis Nonatis antiquas.*

† **NONCOLÆ**, Tubercula, quæ sub mento capræ sunt, in Excerptis Pithœanis. *Nomicolæ*, perperam in Glossis Isid. Festus habet : *Noneolæ vocantur papillæ, quæ ex faucibus caprarum dependent. Sub rostro mamillas pensiles vocat Varro lib. 2. de Re Rust. cap. 3. Vide Reinesium Var. Lect. 11. 14.*

NONDECEM, Sanctimonialis anonyma in Vita S. Wunibaldi Abb. Heidenhem. cap. 1 : *Edisserere volumus qualiter infantialis seu puerilis transmeatis annorum curricula, ad adolescentiæ Nondecem annorum ætatem citatus cælebs usque pervenit. Et cap. seq. Cum illuster ille celeberrimusque Christicola Nondecem annorum ætate jara grandævus, facie decorus, etc.* Eadem Sanctimonialis in Itinerario S. Willibaldi n. 29. hanc vocem aliter, etsi perinde obscure, expressit : *Quia jam illum prius octo annorum spatio, et Nono dimidio, ab eo*

*quod de Roma pergebat, non vidit. Quæ postrema sic interpretor, ut ab octo annis, vel octo annis et dimidio eum non viderit. Id enim videtur significare vox *Nonus dimidius*, ut in voce *Dimidius* docuimus. Nolim porro asserere *nondecem*, hoc loco, pro *Novemdecim* usurpari.*

* **NONETAS**, Minor et pupillaræ ætas ; dicitur de eo qui nondum annos pubertatis attigit, aut nondum est sui juris ; *Nonage*, in Ståbil. S. Ludov. lib. 1. cap. 122. in veteri Consuet. Norman. cap. 43. etc. Charta Joan. dom. Castrinovi ann. 1247. ex Tabul. S. Petri Carnot. : *Etiã alia, si quæ eis collata fuerint in dictis locis in mea Nonetate, prædictis monachis firmavi et firmo.* [** Non-ætas.] Vide *Inennis*.

NONNA, NONNANES, etc. Vide *Nonnus*.

NONNATUS, Charta Condomensis : *Arnaldus Comes Astariacensis, cognomento Nonnatus, quod cæso matris ventre extractus fuerit.*

NONNONES, Matricularii Ecclesiarum, id est, pauperes senes, unde fortassis legendum *Nonnanes*, in Præcepto pro Abbatia S. Germani Autissiod. ann. 886. tom. 2. Spicilegii Acheriani : *Res quoque quas dedit Herimarus vir nobilis, ad stipendium Matriculariorum quos Nonnones vocant, etc.* Vide *Nonnus*.

† **NONNULLA**, Rete ad capiendas aves. Gloss. Isid.

NONNUS, Papias : *Nonnos vocamus majores ob reverentiam ; nam intelligitur paterna reverentia.* Hausit a Regula S. Benedicti cap. 62 : *Juniores autem Priores suos Nonnos vocent, quod intelligitur paterna reverentia.* Arnobius Junior in Psal. 105 : *Si ille qui sanctus vocatur et Nonnus sic agit, ego quis, aut quotus sum, ut non agam ?* Et in Psalm. 140 : *Adulantes nobis invicem, in præsentis positi sanctos vocamus et Nonnos.* Synodus Aquisgr. ann. 817. cap. 54. et ex ea Additio I. Ludov. Pii cap. 54 : *Ut qui præponuntur, Nonni vocentur.* Hac notione Cæsarius lib. 1. cap. 7. et 27. *Nonni* vocabulum præmittit quandoque Monachorum seniorum appellationibus : *Sicut mihi dicere solitus erat Nonnus Conradus senex Monachus noster. Alibi : Hæc mihi dicta sunt a Nonno Frederico Monacho.* Quibus in locis *Nonnus* Monasteriorum Præfectum vel Abbatem haud significat, ut perperam censuit vir doctus, sed *Domnum*. Ita etiam in libro Usuum Cisterciensium cap. 98. extremo concipitur formula brevis Monachi defuncti : *1. Aug. obiit in Monasterio N. Nonnus N. de N. Sacerdos et Sacrista ejusdem Monasterii, etc.* Vita Caroli Abbatis Villariensis n. 13 : *Una cum Nonno Waltero, tunc simplici Monacho postea Abbate Villariensi.* Salomon Episc. ad Dadonem Episc. :

Ut sicut Nonnus scripsit felixque Sacerdos Hieronymus noster, sanctus, sapiensque magister.

Vetus Charta, seu *Tabula officialis* Casinensis, apud Arnold. Vion lib. 2. cap. 61 : *Vicarius ordo postulat, ut in hac futura ebdomada canat Nonnus Amicus Missam : Epistolam frater Desiderius legat : Evangelium, Responsorium et Versum frater Vincenlius canat : Lectionem memoriter frater Thomas legat : Lucernam frater Andreas procurat : Coquinæ servitium Nonnus Remigius cum fratre Macario faciat : Lectionem ad mensam frater Antonius legat : ad collationem vel ad Capitulum frater Maurus legat : ad servitium Ecclesiæ Nonnus Jacobus cum fratre Basilio ministerio succedat.*

Adde Smaragdum in cap. Regulæ 63. et Chronic. Monast. de Fontanis cap. 10. Sed et apud S. Columbanum Epist. 4. S. Petrus *clavicularius, et communis omnium Nonnus* dicitur. Vocem Egyptianam quidam putant, alii ex *Domnus* effictam, Salmasius parum consulte ex *μύνος*, [Fletwoodus in Sylloge vet. Inscriptionum pag. 386. a *νέμνος*, avunculus, *νέμνος*, matertera.] Italis etiamnum, *Nonno*, avus dicitur, pater patris, vel pater matris [atque etiam pater mariti.] ut avia, la *Nonna*.

† **NUNUS**, Eadem notione. Vetus Inscriptio apud Fleetwoodum pag. 386 : *Donata Nuno suo Tertullo cum filia sua in pace.*

NONNÆ, Sanctimonialis, præsertim antiquæ et senes virginis, aut sacræ viduæ : sicut enim *Nonnus* reverentiam paternam, ita *Nonna* maternam denotat. Hieronymus Epist. 22. ad Eustochium : *Illæ interim quæ Sacerdotes suo viderint indigere præsidio, eriguntur in superbiam, et quia maritorum expertæ dominatum, viduitatis præsertim libertatem, Castæ vocantur et Nonnæ, et post cænam dubiam Apostolos somniant.* Adde eundem in Præfat. ad Vitam S. Hilariionis. Vetus Scheda de Ordinatione Episcoporum edita in Appendice ad Capitularia Regum Franc. : *Pro ancilla Dei sacrata, quæ a Francis Nonna dicitur.* Vetus Chronicon Francicum editum a Lambecio : *Anno 3. Ludovici factum est Concilium magnum in Aquigrani in mense Augusto, et præceptum est ut Monachi omnes cursum S. Benedicti cantarent ordine regulari, et duo Codices scripti sunt, unus de Vita Clericorum, et alter de Vita Nonnarum.* Waldramnus ad Salomonem Episcopum :

Turba Sacerdotum, Monachorum corpus inerme, Nonnæ cum viduis, pauper, inopsque phalanx.

Vita S. Prudentii Martyris lib. 4 :

Protinus audivit Sanctus, quod Nonna petivit.

Nonnæ velatæ, in Synodo Moguntin. ann. 742. sub S. Bonifacio cap. 13. et in Capitul. lib. 5. cap. 2. Visiones Flotildæ : *Audivit quod Nonna fieri deberat.* Utuntur hac voce Capitul. Caroli C. tit. 26. cap. 4. etc. Synodus Augustana can. 5. Concil. Rom. ann. 743. can. 5. Concil. Rom. ann. 743. can. 5. Concil. Liptinense can. 6. Stephanus II. PP. in Respons. cap. 7. S. Bernard. Epist. 114. S. Bonifac. Moguntin. Epist. 19. Flodoard. lib. 3. Hist. Rem. cap. 27. Walafridus Strabus de Vita S. Galli cap. 16. Paulus Diacon. Neapolit. in Vita S. Mariæ Ægypt. cap. 17. Vita S. Gudilæ cap. 8. Vita S. Deicolæ Abb. n. 98. Baudovinia in Vita S. Radegund. cap. 4. etc. Le Roman d'Aubery MS. :

Se None n'est, ou rancluse au monstier.

Infra :

Nonne devint, et le siecle laissa.

Nunna, in Legibus Alvredi Regis Westsaxiæ cap. 20. apud Brompton. et Henr. I. Regis Angl. cap. 73. et in Gloss. Ælfrici, [nec non in Miraculis S. Letardi, tom. 6. Mail pag. 441.] Vide Roswidum in Onomastico ad Vitas Patrum.

NONNANES, **NUNNONES**, Monachi et Sanctimonialis. Monachi. Concilium Cloveshovense ann. 747. cap. 19 : *Monachi sive Nonnones. Nunni*, in cap. 20. Capitul. Caroli M. lib. 5. cap. 78. [** 143.] *Eorum custodiam habeant Canonici, vel Monachi atque Nonnanes, ne detur eis occasio maledicendi.* Tradit. Fuldenses

lib. 2. cap. 98 : *Totum et ad integrum tradiderunt coram testibus, et Regenburgis ad ipsas reliquias, quas Einhildis Abbatissa donavit, et tradidit illis Nonnans ad Milizze, quorum nomina subscripta sunt, etc.*

NONNANES, Monachus. Capitula ejusdem Caroli M. ann. 789. cap. 3 : *De Monasteriis minutis, ubi Nonnanes sine regula sedent.* Concil. Liptin. cap. 6 : *Ut Episcopi puellarum Monasteria diligentissime perscrutentur, quomodo primum ipsa Abbatissa sic se contineat, aut caste vivat ; deinde se diligenter discutiantur Nonanes, ne adulterium et fornicationes faciant, et hoc a præpositis Monasteriorum summopere inquiratur.* Eadem habentur in Capitul. S. Bonifacii Mogunt. cap. 13. Idem Carolus M. in Capitulare 5. ann. 803. cap. 2 : *Cæteri Clerici et Nonnanes disciplinam corporalem et carceris custodiam sustineant.* Charta Aldrici Episcopi Cenoman. in ejus Vita num. 36 : *Tertia tribuatur Canonici et famulis S. matris Ecclesie et Nonnanis, quæ in ea quotidie oblationes Deo offerunt.*

NONIANES, Eadem notione, ni legendum sit *Moniales*, vel *Nonnanes*. Testamentum Armandi d'Alegra ann. 1263. ex Tabulario Casæ-Dei : *Margaritam et Aelis filias meas Noniales et donatas damus de las Chesas, et ipsam domum pro eis instituo in inhæredes, quamlibet earum in mille solidis Podiensibus.*

† NONNATICUS, Monachus. Puella quædam in habitu Nonnaico, in Vita S. Liobæ Abb. sæc. 3. Benedict. part. 2. pag. 258.

* NONNOSUS, Senex monachus, in libro de Translat. Sanguin. Domin. in præfat. apud Pertz. Scriptor. tom. 4. pag. 447.

* *Nonnetier* inter suppellectilem domesticam recensetur in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 342 : *Un petit Nonnetier, une nappe, trois draps à lit, etc.*

* **NONOBSTANCIA**, Practicis nostratibus, *Nonobstance*, vox forensis, Derogatio. Charta Renati reg. ann. 1476. ex schedis Pr. de Mazaugues : *Declarantes expresse quod omnes Nonobstantie, dispensationes et aliæ clausulæ in similibus nostris privilegiis, litteris et donationibus apponi et exprimi consuevit, etc.* Lit. ann. 1407. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 284. art. 11 : *Et ne y mettent aucunes Nonobstantes, s'il ne leur est dit et commandé par exprès.*

NON PLEVINA, seu *Defalta Nonplevinæ*: vox Practicorum Anglic. Radulfus de Hengham in Magna Summa cap. 8 : *Et ista defalta vocatur Gallice Nonplevine, et æquipollet naturaliter defaltæ post defaltam.* Supra : *Caveat sibi reus deficiens quod infra 15. dies terram suam captam in manum domini Regis replegiat : quod si non fecerit ad calumniam petenti proximo die placiti amittet seisinam terræ sicut per defaltam post defaltam.* Infra : *Captio tamen ut sanetur, defalta Nonplevinæ per legem dedici non potest.*

† **NON PUTATIVUM**, *Non est dubium.* Gloss. Isid.

* **NONSTUS**, pro Nuntius. Libert. S. Marcel. ann. 1343. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 378. art. 1 : *Eorumque uxoribus, liberis, Nonstis, ancillis, etc.* Vide infra *Nuncillus*.

NOTENURA, vox Practicorum Anglicorum, cum aliquis negat se tenere tenementum de quo est controversia. Radulfus de Hengham in Magna Summa

cap. 4 : *Etiam si apparentibus partibus quereletur et respondeatur, sive loquela per Nontenuram, vel per quemcumque bipertioicem cavilietur illis illa, etc.*

† **NOODUBERS**, Vox Belgica. Constitut. Furn. ex Archivo Audomar. : *Quicquid aliquis se defendente, id est, Noodubers fecerit, nisi cum canipulo se defenderit, liber erit a forisfacto, et insultor pro utroque emendabit.* Germanis *Incoltwehr* est necessaria defensio, et inculpatæ tutelæ moderamen.

† **NOPPA**, Villus, Belgice *Noppæ*. Buschius lib. 2. de Reform. Monast. cap. 11 : *Super sacco dormire consueverunt Noppis impositis.* Et infra : *Responderunt, quod sic non possent dormire, quia Noppæ lintheaminum laneorum in ora earum introeunt, somnum earum impedirent.*

† **NORA**, Nurus, Gall. *la Bru*, uxor filii, Ital. *Nora*. Testamentum Ermen-trudis apud Mabillon. ad calcem Liturg. Gallic. pag. 463 : *Vinea quem Vincimalus in monte Vultoricino colit, et puella nomine Sunnechilde, et ancilla nomine Iverizæ cum filio Leudino, ducillimæ Noræ mæ Bertovaræ habere jubeo.*

* *Nostris* alias *Nore*, Provincialibus *Noÿere*. Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 191. Chartoph. reg. ch. 219 : *Le suppliant sceut par les gens de sa famille que Jehanne Grousse sa Nore, femme de Jehan Palat son fils, etc.* Aliæ ann. 1466. in Reg. 201. ch. 67 : *Le suppliant et avec lui deux sennes bruz ou Nores, femmes de ses effians, etc.*

* **NORANTES**. [Docti. DIEF.]

NORAX. Glossæ Isid. et Papias : *Norax*, peccator, criminosus. Emendat Martinus *Noxax*, ut sit a *noxæ*. [Suspiciatur Grævius an non scripserit Glossarium pater, *Noxat*, peccat, quod apud Papiam legitur, *Noxa*, culpa, crimen, peccatum. *Noxat*, *Noxat*, nocet.] Vetus Poeta Gallicus :

Adont que Bucefal li bons destriers Norais.

id est, Niger.

* *Norais* male Niger exponitur, idem quippe quod *Norois* infra in *Northus*, ex Septentrionali plaga.

* **NOREGURIUS**, Provincialibus et Occitanis *Norriguie*, Pastor, ovium aliorumque animalium nutritor. Charta ann. 1378. ex Tabul. Massil. : *Nomine et pro parte Antonii de Trienis Noreguerii communis dictæ civitatis, etc.* Vide *Norigarius* et infra *Norrigerius*.

NORGA, Papiæ, *Sordes naris*. Perpe-ram in Editio, et in quibusdam MSS. *maris*.

† **NORIGARIUS**, Pastor, qui alit oves. Charta ann. 1405. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Din. n. 29 : *Quilibet homo possit et valeat banniare et gayare pro banno avere quorumcumque exontium, grossum vel minutum cum Norigariis.* Vide *Norrigerius*, *Noreguerius* et *Noyregarius*.

NORMA, Regula monastica. Charta Chrodegangi Episc. Metensis ann. 770 : *Turbam Monachorum sub sancta Norma Vitam degentes coaceravavit.* Helgaudus in Roberto Rege Franc. : *Abbatas et Monachi sanctæ Normæ non nescii, etc.* Tortarius Floriacensis de Translatione sancti Mauri Martyris :

O decus Abbatum, lampas clarissima Patrum, Audio te tantum quantum decet esse Magistrum, Teque tuosque sacram directo tramite Normam Observare, plus quam constituit Benedictus.

Carmen de Origine gentis Francorum :

Hic decreta patris Benedicti lege tenenda Sancit, et antiquæ renovat legalia Normæ.

Charta Caroli C. tom. 6. Vit. SS. Ord. S. Benedicti pag. 251 : *Ubi quidem olim Norma monastica floruit.* Charta donationis, seu foundationis Abbatie Agau-nensis, seu Synodus Agauensis : *Sanctus Victorius urbis Gratianopolitanæ Episcopus ait,.... Recte mihi videtur, ut secundum plenissimam devotionem domini Regis, et psallendi institutionibus, fiant novem Normæ, id est, Granensis, Isiana, Jurensis, et Meluensis, et cæteræ, ut succedentes sibi in officiis Canonicis, id est, Nocturnis, Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespertina, in hanc die nocturne indesinenter Domino famulentur.* Infra : *Quidquid a Prioribus ordinatum fuerit, juniores sine murmuratione expleant, et per singulas Normas Decani constituentur digni, ut Abbas divisio ponderare, providentia eorum sit securus.* Quo loco *Normæ* dicuntur turmæ Monachicæ ex variis Monasteriis erutæ, quas in recens a se exstructum Agauense Monasterium induxerat Sigismundus, eo numero, ut indeficiens esset hymnodia, eæque in obeundis Ecclesiasticis et Canonicis officiis vicissim sibi succederent. [Vide Vitam S. Pachomii Lat. num. 15.] *Normæ* autem appellantur singule istæ novem turmæ, quod singula Monasteria, unde accersitæ erant, suis regerentur *Normis* ac regulis : unde *Regula Tornatensis*, et similes, quod in iis ejusmodi servarentur Monasteriis. Hinc in Formulis vett. Lindenbrogianis 21. 22 : *Ubi illustris Abbatissa ill. Custriz præesse videtur, una cum Norma plurima ancillarum ibidem consistentium.* [Charta ann. 3. Childeberti Franc. Regis apud Mabillon. tom. 1. Annal. Benedict. pag. 705. col. 2 : *Ad monasterium S. Vincentii et S. Crucis Parisius civitate, ubi S. Germanus in corpore quiescit ; ubi Autharius una cum Norma plurima Monachorum præesse videtur, donatum perpetuo volumus.*] Charta Chilpericii Regis apud Meurissium in Episcopi Metensibus pag. 146 : *Ubi venerabilis vir Leutbertus Abba una cum Norma plurima Clericorum deservire videntur.* Charta Abbonis fundatoris Monasterii Novalicensis ex Tabul. Ecclesie Gratianopolitanæ fol. 36 : *Ego in Dei nomine Abbo cum me dispensatio divina de hac luce migrare præceperit, et debitum naturæ complevero, tunc in sacrosancta Ecclesia in honore beati Petri Apostoli, seu et cæterorum sanctorum Novalicis Monasterii in valle Segusina, quem ex opere nostro in rem proprietatis nostræ construximus, ubi Norma Monachorum sub religionis ordine spirituale, et Regula sancti Benedicti custodiendis Domino adjuvante conlocavimus, ubi a præsens vir Abbo præesse videtur, etc.* Tabularium Ecclesie Viennensis fol. 22 : *Sacrosanctæ Dei Ecclesie quæ est constructa in honore Domini Salvatoris, et gloriosi Mauricii Martyris sociorumque ejus, ubi Dominus ac venerabilis Barnuinus Archiepiscopus præesse videtur cum Norma Canonicorum suorum, qui competentibus horis in conspectu omnipotentis Dei in eadem Ecclesia officia peragit divina, etc.* In alia fol. 32 : *Ubi Canonicorum venerabilis Congregatio Deo militare cognoscitur.* Tabular. Celsinianense : *Celsinianense cœnobium, ubi in Christi nomine Maiolus Abbas præesse videtur, una cum Norma monachorum ibidem Deo agonizantium.* Adde Chartam Theodorici Reg. Franc. apud Mabillon. de Re diplomat. pag. 471. Epistola Monachorum S. Remigii Remensis ad Casinenses : *Sanctis ac Deo dignissimis Fratribus Cassini summæ diuturnitatis*

Normali rubrica indefatigatis humeris clientibus, sanctorum munuscula precum.

† NORMA REGULARIS, Gregorio Magno lib. 7. Epist. 1. Indict. 1. dicitur Sanctum Justiniani Imp. Novellæ 5. cap. 2. quo Novitium *per triennium totum, sive liber sive servus sit, probari decernebat.*

2. NORMA, Glossæ Græco-Latinæ: Κάλυπος, *Forma Calcis, Norma.*

NORMALES LIMITES, *Normalis linea, quæ et mensuralis. Normaliter, Normatura, voces Agrimensorum.* Est autem Norma, hisce locis, linea limitum, quæ ab uno limite ad alium tendit. Vide Aggenum et alios.

* NORMALIS HONOR, Debitus, congruens. Charta Lothar. reg. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 645: *Voluntus..... ut idem locus semper abbatem habeat ex propria congregatione, qui ipsam causam Dei et monachos degentes cum Normali honore custodiendo tractet.*

* NORMALITER, Recta. Præfat. ad Chartul. Agani ex Tabul. S. Petri Carnot.: *Memoratus locus (S. Petri) non longe a menibus Carnotinae urbis Normaliter situs, non modico monachorum cœtu respictebat.* Vide Normales limites.

* NORMANNIGENA, Ex Normannia ortus. Charta Theod. comit. Fland. in Tabul. Lehun. c. 89: *Hanc autem elemosinam Roberti comitis Robertus filius ejus comes, Balduinus etiam filius Roberti minoris et Karlus Comes, Willelmus quoque Normannigena devote et alacriter concesserunt.*

* NORMANNUS, Famulus, qui alterius voluntati, quasi Normæ, subjectus est. Inquis. ann. 1235. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.: *Item dicit quod vidit bucarones, qui habitant (sic) in Palcano esse Normannos curiæ et servare nunciis curiæ, sicut proprii curiæ manuales in omnibus sicut volebant et præcipiebant ipsi nunciis.*

† NORMATRIX, Abbatissa, a Norma 1. Fridegodus in Vita S. Wilfridi sæc. 4. Benedict. part. 1. pag. 725:

Interlamque puer Sancti sudore madentem Corripuit, Normatrici tulit atque beatæ, Quam sibi flamine sociaverat atque verendo Egregius heros, redimitam castificando.

NORMIS, Ἐνὸρθος, in Glossis MSS. et Editis Lat. Græc. Vide *Abnormis*. [Melius in Supplemento Antiquarii: Ἐνὸρθος, *Concinnus*.]

† NORMULA, Piscis portio, vulgo *pitantia*. Walafridus Strabus de morte Wetini Mon. Augiensis, in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 293:

Interea dulcis fertur mihi Normula piscis Asconis calidi: sequitur vas denique musti.

† NORRENSIS, Septentrionalis, scilicet *Norwegii et Dani*, apud Barthium in Glossario ex Lisiardi Hist. Palæstina. Vide mox *Northus*.

† NORRIGUERUS, ut supra *Norigarius*, Qui nutrit oves. Controversia Domini de Monte-meyano cum incolis ejusdem loci ann. 1497: *Dominus de Monte-meyano dicebat se esse, et prædecessores suos fuisse in possessione pacifica, seu quasi, exigendi singulis annis a Norrigueriis averis minuti dicti castri de Monte-meyano pro singulo grege servitium perpetuum 4. caseorum vocatum las Vendrieros pro quatuor diebus Veneris mensis Maii.*

* Instr. ann. 1476. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 335. col. 2: *Deinde reddita ex parte Norrigueriorum civitatis prædictæ Nemausi requestu coram domino senescallo, effectualiter continente ut dignaretur et vellet pœnas superiores pro animalibus grossis et minutis, metas et*

prohibitiones superius expressatas transgradientibus, diminueret. Norriguè, ibid. pag. 3. col. 1. ex Chron. Nem. ad ann. 1472. Vide infra *Nurigarius*.

† NORRISSA, Species armorum, forte sic dicta quod esset propria *Norrensi*um seu populorum Septentrionalium. Videur fuisse genus lanceæ, cujus ferrum erat solito longius. Le Roman de Vacce MS.:

En sa compaigne out cent armes
De plusours armes atornez,
Hache, Norroisse tient molt bele,
Plus, de plain pié out d'alemele.

* *Norroise* adjectivum est vocis *Hache*, quo significatur regio, *Northus* nempe, ubi fabricata; vel indicantur gentes Septentrionales, qui ea utebantur; eadem quæ *Securis Danica*. Vide in hac voce.

† NORTALBINCI, Nortmanni, de quibus mox in *Northus*. Fulcuinus de Gestis Abbatum Lobiensium tom. 6. Spicil. Acher. pag. 559: *Gens quædam Aquilonaris... quam plerique Nortabincos, alii usitatius Normannos vocant.* Haud scio quid sit vocis pars posterior *Albinci*, nisi forte sit pro *Albini* vel *Albani*, Extranei, advenæ, ita ut *Nortalbinci* sint Advenæ ex *Northo* seu Septentrione. [** Qui trans *Albin* fluvium habitant.]

† NORTHINTUS, Plaga Septentrionalis, ex Nord, Septentrio, et Inne, eubiculum, cella, caverna, et per translationem, plaga, regio, etc. in Legibus Edw. Regis. Vide *Eastintus*.

NORTHUS, Septentrio, *le North*. Dudo libro 1. de Act. Norman.: *Zephyro, Northoque nobis contrarius obrtrii, etc.* Hinc

NORTMANI, pro Gentibus Septentrionalibus. Aimoinus libro 1. de Miracul. S. Germani cap. 1: *Gens Danorum, qui vulgo Nortmanni, id est, Septentrionales homines appellantur.* Chronicon a Pipino usque ad Ludovicum VII: *Dani Suevique, quos Theotisci Norman, i. Aquilonares appellant, etc.* Guillelmus Apulensis lib. 1. de Gest. Normannor.:

Hos quando ventus, quem lingus soli genialis North vocat, advexit Boreas regionis ad oras, A qua digressi fines petiere Latinos: [nos: Et Man est apud hos, Homo, quod perhibetur apud Normanni dicuntur, id est, homines Boreales.

Chronicon Magdeburgense MS. ex Bibl. S. Germani Paris. ann. 952: *Dani siquidem ac Sueones, quos Normannos vocamus, Septentrionale litus, et omnes in eo insulas tenent.* Mox: *Dani et Sueones, cæterique trans Daniam populi ab Historicis Francorum omnes vocantur Nortmanni.* Willelm. Brito lib. 8. Philipp.:

Qua prius antiquum cum Neustrio nomen haberet, Post a Normannis habuit Normannia nomen, Quo gaudent patrii memores idiomatis esse, In quo North, Boreas, homo Man sonat: inde vocatus Normannus prisæ meminit patriæque tribusque.

Hermoldus Nigellus in Poemate de Ludov. Pio:

Nort quoque Francisco dicuntur nomine Manni
Veloces, agiles, armigerique nimis.

Le Roman de Rou et des Dus de Normandie MS.:

Mant en Engleiz et en Norroiz,
Senefie home en Franchois,
Ajoûtez ensemble Nort et Mant,
Ensemble dites donques Normant,
C'est honz de North en Romanz,
De la vint le nom as Normanz.

Vide Cluverium lib. 3. German. antiq. cap. 41. extr.

* Idem etiam sonat quod *Ferox*, superbus, in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 2:

Se contesse esties de Guines,
Si faites vous trop le Norois.

NORTNUNFT, [vel *Notnunft* et *Notnufft*, ut ex Jure Alem. Prov. cap. 250. et 300. et ex Jure Augustano MS. scribit Schiltherus in v. *Nunest*, Violentum stuprum.] Locum vide in *Heimsuchung*.

† NORUNT FIDELES, vel *Initiati*, Græcis ἱερατικὸν ἢ μυστηριώδεις, οἱ πιστοί, Formula familiaris Patribus, qui de mysteriis, ac præsertim de sacrosancta Eucharistia, sermonem habebant, ne horum cognitio ad paganos promaneret. Plurima proferuntur exempla a Casaubono exercit. 16. ad Annal. Baron. n. 43. a Suicero in Thesaur. Eccl. v. *Μυέτω* et ab Hofmanno in Lexico vv. *Norunt fideles* et *Quod norunt fideles*: quæ præsertim consulto, ne ab aliis dicta reptantur.

† NOSALA, Nux, ut coniecto, Ital. *Noce, Nosella*. Statuta Montis-regalis pag. 310: *Item pro quolibet rubo rasæ sol. den. sex; item pro quolibet amandolarum seu Nosalarum denar. sex.* Vide *Noxala*.

† NOSATA, Tabularium Communis Massil.: *Melchior de Grimaldis dominus et patronus cujusdam baliquerii intendit venire Massilium et dictum baliquerium desarmare..... aut eum armare, si sibi videatur, pro eundo ad Nosatam..... si armare voluerit piratico more.* Ex quibus posterioribus verbis suspicor ire ad *Nosatam* idem esse quod ad nocendum ire, seu piraticum facere, nisi *Nosata* sit nomen proprium.

† NOSCA, Armilla ex imagine sacra dependens. Translatio S. Gorgonii Mart. in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 596: *Munusculum argenteum a capite ipsius (S. Gorgonii) furtim abstulerit, quod Nosca vocatur.* Vide *Nusca*.

* *Noscla, Prov. spinter, monile*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide *Nochia* et *Nusca*.

NOSCENTIA, pro *Notitia*, apud Symmachum lib. 3. Epist. 9. ubi Juretus.

NOSCENTIA, Fridericus I. in Constit. Sicul. libro 2. tit. 17: *Cavillationes et captiones antiquas jure Francorum qui Noscentias et momenta temporum, quæ inter Francos litigantes in judiciis hactenus servabantur, nec non quasdam alius subtiles observationes tam in civilibus quam criminalibus causis submovemus.* Forte legendum, *Nascentias*. Vide in hac voce.

** NOSCIO, pro *Notio*, in Annal. Corb. apud Pertz. Script. tom. 3. pag. 17: *Quod ut quantocius Noscioni mæx claruit.*

NOSCITARE, Notkerus de Notis Musicis: *N. Noture, hoc est, Noscitare, notificat.*

† NOSIARE, f. vox mendosa, pro *Hericiare* vel *Occare*, seu glebas occa frangere: quod sæpius recensetur inter opera rustica dominis debita. Chartularium SS. Trinitatis Cadom. fol. 47. vº: *Si domina non possit per se arare varetum suum ad Pascha, homines sui.... et adjuvent, et tribus vicibus Nosiare in autumpno.*

† NOSOCOMIUM, Νοσοκομῆιον. Locus in quo ægotantes curantur. S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ seu Epist. ad Oceanum cap. 2: *Prima omnium Νοσοκομῆιον instituit, in quo ægotantes colligeret de plateis, et consumpta languoribus atque inedia miserorum membra fovaret.* Passim occurrit apud Scriptores Ecclesiasticos. [** Vide Murator. Antiq. Ital. tom. 3. col. 592. et Glossar. med. Græcit. voce Νοσοκομῆιον col. 1003.]

† NOSODOCHIUM, Νοσοδοχεῖον, Idem quod *Nosocomium*, iisdem Scripturibus Ecclesiasticis.

NOSTRACISMUS. Vide *Metacismus*.

NOTURMA, Almoinus lib. 4. cap. 26: *Collegit electam e Franciæ bellatoribus Scaram, quam Nosturmam, vel cuneum appellare possumus. Hunc locum attulit Spelmannus: sed nemo non videt legendum, quam nos turmam, vel cuneum, etc.*

1. **NOTA.** Notæ, Petro Diacono de Notis literar. dictæ sunt eo quod verba, vel syllabas præfixis characteribus notent, ut ad notitiam legentium revocent: quas qui scribunt, proprie Notarii appellantur. Notæ igitur sunt signa quædam literarum quibus vox integra intelligitur: unde σημεῖα γραμμάτων dicuntur Dioni libro 55. *Signa verborum*, sancto Hieronymo ad Julianum, et Epist. ad Princi-piam. Sexta Synodus Act. 12: Ἐπιφροδύμενος ὑπαναγνωστικὸν δὲ σημεῖον. Qui iis utebantur, σημειογράφου dicti, Latinis Notarii, ut est in Glossis Græc. Lat. Apud Ammianum lib. 18. *Ancilla Notarum perita*. De earum usu, sic Valerius Probus Grammaticus de Notis Romanorum interpretandis: *Apud veteres cum usus Notarum nullus esset, scribendis facultatem, maxime in Senatu, qui aderant, scribendo, ut celeriter comprehenderent, quædam verba atque nomina ex communi consensu primis literis notabant: et singulæ quid significarent, in promptu erat. Quod in nominibus, prænominibus, Legibus publicis, Pontificumque monumentis, Jurisque civilis libris etiam nunc manet. Ad quas Notas publicas accessit et studiosorum voluntas, ut unusquisque familiares sibi notas pro voluntate signaret.*

A quibus vero primum inventæ sint ejusmodi Notæ, docet idem Petrus diaconus ex Isidoro lib. 1. Orig. cap. 21: *Vulgares Notas Ennius primus mille et centum invenit, ad hunc scilicet usum, ut quicquid per contentione præsentium diceretur, Librarii complures scriberent simul adstantes, divisim inter se partibus, quod quisque verba, et quo ordine excipere. Dehinc Tullius Tyro Ciceronis Libertus Notas præpositionum commentatus est. Post hunc Philargyrus Samius et Aquila Mæcenatis Libertus alias addiderunt. Deinde Lucius Annaeus Seneca contractis omnibus, digesto et aucto numero, opus in quinque millia extendit. Ex quo quidem Diacono emendandus idem Isidorus, in hisce verbis: *Post eum tertius Persannius Philargyrus; legendum enim post eum Samius Phylargyrus, quod non advertit Lipsius. Istiusmodi pro notarum compendia scribendis rationis passim mentio est apud Scriptores. [Gellius lib. 17. cap. 9:**

Scriptor eris felix, cui littera verbum est,
Quique Notis linguam superet, cursumque loquentis
Excipiens longas nova per compendia voces.

Martialis lib. 14. Epigrammate 208. de Notario:

Currant verba licet, manus est velocior illis:
Nondum lingua suam, dextra peregit opus.

Prudentius περὶ στεφάνων de passione S. Cassiani:

Præferat studiis puerilibus, et græge multo
Septus, magister literarum sederat,
Verba Notis brevibus comprehendere cuncta peritus,
Raptimque punctis dicta præpetibus sequi.]

S. Hieronym. Epist. 111: *Mea autem lingua in similitudinem scribæ velocis, quem Notarium possumus intelligere, quodam signorum compendio brevialium Evangelii, strictumque sermonem exaravit in tabulis cordis carnalibus. S. Augustinus Epist. 258. de quodam Notario: *Erat autem strenuus in Notis, et in scribendo bene laboriosus. Idem lib. 2. de**

Doctr. Christ. cap. 26: *Ex eo genere sunt etiam Notæ, quas qui didicerunt, proprie jam Notarii appellantur. Idem in Collat. 2. diei cum Donatist. cap. 3: *Et cum se Notas ignorare dicerent, per-pentes, ut prius eis eederent gesta conscripta, Cognitor jussit, ut quod eorum Notarii exceperant, eis recitaretur. Collatio Carthag. 2. cap. 43: *Notas non novimus, neque ea natura rerum est, atque ipsarum, ut ita dixerim, literarum, ut quisquam notas legal alienas. In Codicibus legere non possumus, nisi edita fuerint gesta in paginis, non habeo quod tractem, non habeo quod legam. Martyrium sancti Genesii Arelat. apud Surium 25. Aug.: *Sanctus itaque Genesius in juventutis flore primævo provincialis militiæ tyrocinium suscepit, eam officii partem studio et arte complexus, quæ patronorum verba, vel nova signorum velocitate, vel dexteræ, sonum vocis æquaret, spiritalem futuræ gloriæ imaginem præfigurans, ut, qui præcepta divina celeritate audiret, ea fidelibus Notis piæ mentis exciperet. Ennodius in Vita sancti Epiphani Episc. Ticinensis: *Notarum in scribendo compendia, et figuras varias verborum multitudinem comprehendentes brevi aspectu, in Exceptorum numero dedicatus enituit. Marcus Diaconus Gazensis in Vita S. Porphyrii Episc. Gazensis n. 88. ex versione Gentiani Herveti: *Cornelius.... sciens Notis scribere, quibus utuntur in Jure,.... notabat omnia, quæ dicebantur et opponebantur. Sanctus Rembertus in Vita S. Ansharii Arch. Brem. cap. 15: *Porro.... quam studiosus fuerit, testantur Codices magni apud nos, quos ipse propria manu per Notas conscripsit. Quæ sic extulit Gualdo Corbeien-sis Monachus:*******

Quam fervens in amore Dei fuit, et studiosus,
Indicio libros, quos ipse Notavit, habemus,
In quibus Omnipotentis laus æterna resultat.

Idem:

Sedis Apostolicæ fecit decreta Notare
Pluribus in foliis.

[Vide Glossarium mediæ Græcit. in Notάριος, col. 1003. et voce Σημεῖα col. 1361.]

** **NOTA,** Nomen, vel potius literæ quæ nomen efficiunt. Richer. in præfat: *Unde cum hic atque illic sepe Karoli, sepe Ludovici Notæ afferuntur pro tempore actorum prædens lector reges æquivocos pernotabit.*

NOTARE, Notis exscribere, apud Quintilianum in Præfat. libr. de Institut. Orat. Epitaphium descriptum a Gelenio in Sacratio Coloniensi pag. 356. ac nuper repertum, quod videtur a Sidonio Apollinari fuisse compositum, quo lubentius integrum hic subjicimus:

Hoc hoc sepulcrum respice,
Qui Carmen et Musas amas,
Et nostra communi lege
Lacrymando titulo nomina,
Nam nobis pueris simul,
Ars varia, par ætas, erat,
Ego consonanti fistula
Sidonius acris prestrepens,
Hoc Carmen, hæc ara, hic cinis,
Pueri sepulcrum est Xanthiæ,
Qui morte acerba raptus est,
Jam doctus in compendia
Tot literarum et nominum
Notare currenti stylo,
Quot lingua currens diceret.
Jam nemo superaret legens,
Jam voce herili cœperat,
Aurem vocari ad proximam.
Heu merte propra concidit,
Arcana qui solus sui
Sciturus Domini fuit.

Consule, si lubet, de descriptione per Notas, Hermannum Hugonem de Prima scribendi origine cap. 18. et quæ de ejusmodi Notis observavit Lipsius Centur. 1. ad Belgas Epist. 27. præfixa Notis Tyronis a Grutero editis. [Adde Brencmannum lib. 2. Hist. Pandect. cap. 3.] [* Consule Præfationem nostram ad Alphabetum Tironianum et quæ de iisdem notis effutiant Auctores novi Tract. de re diplom. tom. 2. et 3.] [** Koppil Palægraph. critic. tom. 1. c. 3.]

* **NOTA,** Commentarius compendiose scriptus, seu primarium exemplar notis descriptum. Flos Histor. ex Cod. reg. 5515. ad calcem: *Quem (librum) ego Nicolaus Falconi primo scripsi in Gallico idiomate, sicut idem frater Hayto michi ore suo dictabat absque Nota sive alio exemplari, et de Gallico transtuli in Latinum, anno Domini 1307.*

2. **NOTA.** Notæ Musicæ, quæ in Libris Ecclesiasticis, singulis vocum syllabis supperaddebantur. Capitulare Aquisgranense ann. 879. cap. 70. et Capitul. Caroli Magni lib. 1. cap. 68. lib. 6. cap. 277: *Psalmos, Notas, cantus, compotum, Grammaticam per singula Monasteria, vel Episcopia discant.* Joan. Sarisberiensis lib. 1. Metalogici cap. 20: *Nec miretur quis tantam vim fuisse in Notulis, cum et musici cantores paucis characteribus multas acutarum et gravium differentias indicent vocum. Et ob hoc quidem characteres illos musicæ Claves dicunt.* Ademar in Carolo Magno ann. 787: *Et omnes Franciæ Cantores didicerunt Notam Romanam, quam nunc vocant Notam Franciscam: excepto quod tremulas, vel vinulas, sive colligibiles, vel scabiles voces in cantu non poterant perfecte exprimere Franci, etc.* Ingulfus pag. 886: *Missæ, quæ cum Nota canuntur, id est, cum modulatione musica, libro notis musicis notato coram proposito. Vide Abbatum S. Albani: Cantator composuit historiam, et ei Notam melicam adaptavit. Missa sine Nota, ibidem. [In dicta Capella fiet servitium solenne cum Nota, in Charta ann. 1362. ex Chartophylaci Regii Regesto 92. num. 155. Charta ann. 1393. tom. 2. Hist. Eccles. Meld. pag. 253: *Cantare solemniter et ad Notam officium divinum singulis diebus Dominicis.* Adde Formulare Anglic. Thomæ Madox pag. 339.] Vide Capitul. Caroli Magni lib. 1. cap. 72. [** 68.] et supra, *Cantus Romanus.**

NOTARE, Notas musicas Libris Ecclesiasticis adscribere. Sanctus Anselmus lib. 1. Epist. 21: *Suis vos precibus ad Notandum Antiphonarum adhortare desiderat.* Ademar in Vita Caroli Magni: *Antiphonarios sancti Gregorii, quos ipse Notaverat nota Romana. Liber Anniversariorum Basilicæ Vaticanæ fol. 144: *Item unum Breviarium pulchrum Notatum in duobus voluminibus. Item unum Graduale Notatum parvi voluminis.* Acta Murensis Monasterii pag. 32: *Est et Evangelicus Liber, et 4. Gradualia: ex his unus Musicen vocatum est, et duo libri cum versibus Offertorium; ex his unus musicæ Notatus est. Et tres Antiphonarij, ex quibus unus musicæ Notatus est.* Petrus Damian. Libro 6. Epistola 32. de quodam Monacho: *Erat autem ille frater multis exercitiorum artibus pollens, scribendi videlicet et Notandi, tornandi insuper et fabricandi.* Chronic. Trudonense lib. 8: *Raro unquam ipse cessabat, quin semper aut scriberet, aut Notaret.**

† **NOTATOR,** Qui libris Ecclesiasticis

notas musicas adscribit. Bernardus Monachus Tractatum de ratione cantandi Gradale incipit his verbis: *Sicut Notatores Antiphonarum præmunivimus, ita et eos, qui Gradalia notaturi sunt, præmunivimus.*

NOTA. Cantus, quomodo Note usurpant e vulgo nostri. Tidericus Lange-nius in Saxonia :

Restant alaudæ, quæ subsistunt sine fraude,
Perque suas Notas rudes sistunt idiotas.

* Lit. remiss. ann. 1418. in Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 200: *Lequel avoit un petit flaiolet de bos et l'eust fait flaioler et dire une Note, à laquelle Note icellui Willardin eust dancié un tour ou deux.* Aliæ ann. 1470. in Reg. 195. ch. 420: *Pour l'amour de laquelle jeune fille lesditz joueurs commencerent à jouer une Note Joyeuse.*

Jam vero qualis olim fuerit Cantus, quem Gregorianum dicimus, et an notis, quibus vulgo utimur, musicis constiterit, non omnino constat: quamquam id minus vero consentaneum videtur, cum ejusmodi notas multo post adinventas traçant plerique. Incertum etiam, an earum vice aspersa fuerint literis alphabeticis, quæ vocis tonos denotarent, Antiphonaria et Gradalia, uti postea factitatum palam est: etsi videatur id diserte indicare Eckehardus Junior de Casibus sancti Galli cap. 4. ubi de Petro, uno, uti vult, e Cantoribus, quos Roma in Galliam ad Carolum misit Adrianus Pontifex, verba facit: *In ipso quoque (Antiphonario) primus ille literas Alphabeti significativas notulis quibus visum est, aut susum, aut jusum, aut ante, aut retro, assignari excogitavit: quas postea cuidam amico querenti Notker Balbulus dilucidavit.* Exstat vero Opusculum istud Notkeri tom. 5. Antiq. Lect. Canisii, parte 2. pag. 739. cum hocce titulo: *Notker Lanthberto fratri salutem. Quid singulæ literæ in superscriptione significant cantilenæ, prout potui, juxta tuam petitionem explanare studui.* Singularum vero literarum in Musica vim ex eodem Notkero, initio literarum Alphabeti hujusce Glossarii ascribendam curavimus. Certe Cantus Gregorianus Notis constitit, quæ Musicæ et cantandi tonos indicarent: has Romanas vocabant. Monachus Ego-lis-mensis ann. 787: *Tribuitque Antiphonarios sancti Gregorii, quos ipse nolaverat Nota Romana.* Infra: *Omnes Franciæ Cantores didicerunt Notam Romanam, quam nunc vocant Franciscam.*

Hæ perro Notæ singulis syllabis adscriptæ erant. Chronicon Trudonense lib. 8: *Graduale unum... scripsit, illuminavit, musiceque notavit, syllabatim, ut ita dicam, totum usum prius a senioribus secundum antiqua eorum Gradualia dis-cutiens.* Exstat in Biblioth. Monasterii Corbeiensis. vetus Graduale hiscæ nota-tum characteribus, seu notis. Ejusmodi etiam descripsit Menardus ad lib. Sa-cram. Greg. pag. 76. Sed an eadem sint, quæ Petri Cantoris, vel Notkeri, non ausim definire. Nam extremis sæculis, ut ait Hugonis Reutlingensis Interpres, ei, ut putatur, cœvus, in Procemio, processu temporis quidam Alemanni, et præcipue Monachi Ordinis S. Benedicti, qui cantum musicalem non solum ex arte, verum etiam ex usu et consuetudine per-fecte et cordetenus didicerant, ipsum, ommissis clavibus et lineis, quæ in neuma seu nota et musicali requiruntur, simpli-citer in libris eorum, notare cæperunt, et sic decantaverunt deinde juniores, et cuos

discipulos sine arte ex frequenti usu et ex magna consuetudine cantum informare, qui cantus sic per consuetudinem doctus ad diversa pervenerit loca. Unde jam non musicæ, sed Usus est denominatus, etc. Ut ut sit, pro certo habetur regulas, claves, et notas musicas hodiernas, Guido-nem Aretinum Monach. sub ann. 1022. adinvenisse, uti post Vincentium Belvac. lib. 25. cap. 14. et alios, observat Baron. ad hunc ann. n. 20. Is enim syl-labas ut, re, mi, fa, sol, la, reperit, qui-bus septem discrimina vocum vulgo designantur: quod longe antea similiter factitasse Ægyptios, et septem voculis sonos hos expressisse testatur Diony-sius Halicarnasseus lib. 11. ἐπι Ἐπι-veiæ, qui vulgo Demetrio Phalæro ascribitur, pag. 35. Editionis Morellianæ. Tradit præterea auctor Vita S. Benon-nis Episcopi Misnensis cap. 16. apud Surium tom. 7. (vixit Benno ann. 1066.) docuisse notas musicales regulare, et sic cantare in Ecclesia Misnensi. Chronic. Trudonense lib. 8: *Instruxit etiam eos arte musica secundum Guidonem.* Nec scio, an hanc novam musicæ rationem improbet Letaldus, qui eodem sæculo vixit, in Vita S. Juliani Cenoman.: *Sane Responsoriorum et Antiphonarum, ut pe-tistis, digessimus ordinem, in quibus, pro vitando fastidio, de unoquoque modo sin-gula compegiimus corpora. Neque omnino alienari volumus a similitudine veteris ritus, ne barbaram aut inexpertam, uti perhibetur, melodiam sngeremus. Non enim mihi placet quorundam musicorum novitas, qui tanta dissimilitudine utun-tur, et veteres sequi omnino dedignantur auctores, etc.*

3. **NOTA.** Instrumentum Notariorum, qui inde nostris Gardēnotes dicuntur, seu Instrumentorum custodes. Concilium Avenionense ann. 1279. can. 14: *Statuimus, quod tam hæres quilibet, quam notarius, qui Notam cujuslibet receperit testamenti, etc.*

¶ Commentariolus intelligo, qui compendiarius rei rationem complectatur, ut et in Extracto ann. 1336. e ven-ditione partis urbis Massil. a Benedicto Episc. facta Carolo Andegav. Provinciæ Comiti ann. 1259. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *De Notis et abbreviaturis in dictis cartulariis contentis facere publica instrumenta.* Aliud extractum ann. 1430. ex Homagio ab incolis Masalgii suo domino Galterio de Ulmeto ann. 1371. præstito, ex iisdem Schedis: *Et ma... Notario qui... et de ipsis Notam recepi, ex qua hoc instrumentum publicum in hanc publicam formam per aliam manu scribi, redigi et grossari feci, aliis negotiis occupatus, virtute gratiæ regiæ mihi benigne concessæ, hicque manu propria me subscripsi, quia inveni concordare invicem. Hic tam prima perscriptio, nostris vulgo Minute, intelligi potest, quam commentariolus: et certe pro pri-mario ejusmodi scripto, seu matrice sive abbreviatura, ut verbis utar Statutorum Rom. l. 1. cap. 149. accipiendar vox Nota in Edicto Philippi Pulcri ann. 1304. tom. 1. Ordinat. Reg. pag. 417. ubi: *In pri-mis ordinamus... quod cum Notarii seu Tabelliones publici contractus in loco in quo morari et tenere cartularia sua consueverunt, dictos contractus receperint, in ipsis cartularibus seu protocolis sub-stantialiter et serialim in continenti ponant et inserant, et in cartulariis redacta, contrahentibus præsentibus legant et exponant, et si opus fuerit, Notam suam corrigant in præsentia contrahentium prædictorum.* Processus ann. 1459.*

ex Regesto Columba Cameræ Comput. Provinciæ: *Et inde facta decenti collatione de Nota cum suo extenso.* Charta Bernardi de Stabulo ann. 1412. ex Schedis Marchionis de Flamarens: *Et anullo omnes et singulas literas, Notas, acta, memorialia.* Hic referenda sunt, quæ de hujusmodi Notis scribit Zinzelinus Extravagantium Johannis XXII. in cap. 5. tituli 14. De verborum significatione lit. X. in hanc clausulam *Et cetera: Hæc clausula comprehensiva est multorum verborum... unde facit in argumentum, pro more Tabellionum, qui habent in aliquibus regionibus, quod recipientes Notam in protocollo de aliquo facto vel contractu, utuntur frequenter ista clausula; et post redigendo instrumentum in mundum, apponunt multa verba, quæ non apposuerunt in Nota vel in protocollo, et illa subintellecta fore dicuntur sub tali clausula, Et cetera. De jure tamen scripto nihil plus in mundo, quam in protocollo debet reperiri, ut omnis falsitas et suspicio evitetur.* Vide *Chartularium* et *Notula*.

* Charta Theob. comit. Trec. pro monast. Corbiniac. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 16: *Actum Trevis teste me ipso, anno Verbi incarnati 1199. mense Novembri. Data per manum Galteri cancellarii, Nota Alermi.* Nisi sit pro Signum seu subscriptio. Vide mox *Notamen*.

¶ Porro cum hæ notæ seu perscriptions Notariorum in foliis separatis et disjunctis describerentur, amittebantur sæpe, quod ne deinceps eveniret, Ludovicus XII. Franc. Rex statuit, qu'à l'avenir tous Notaires et Tabellions feront bons et suffisans registres et protocoles des contrats et autres acts par eux reçus et passez, et qu'iceux mettroient par ordre selon la priorité et posteriorité des contrats et autres acts, afin que si dorénavant en étoit question, on pût avoir recours au protocole, ou registres, fors et excepté les Notaires du Châtelet de Paris.

4. **NOTA.** Alia notione. Vide in *Noda*.
¶ **NOTABILIS.** Suspectus, nota dignus. Literæ Henrici III. Angl. Regis ann. 1262. apud Rymer. tom. 1. pag. 737: *Præsertim cum ipse nullo prorsus tempore aliquem de regno nostro Notabilem reddiderit, nec dissensionem seu discordiæ scrupulum cum aliquo ex aliis alio prætextu haberit.* Aliquot et Latinis Scriptores hanc quoque vocem interdum in malam partem acceperunt, ut Quintilianus: *Notabile verbum et veluti macula.* Rursus: *Notabilia ad reprehensionem. Notabilis feditas,* apud Plinium lib. 36. cap. 5.

* In malam partem accipitur hæc vox, in Homag. Guill. de Petra pertusa ann. 1217. ex Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 23: *Tenebo fideliter frontariam contra ipsos; quod nisi facerem, tanquam infamis ab omnibus de cætero et Notabilis haberem.* *Notable,* pro *Notable,* Insignis, illustris. Chartul. S. Benign. Divion.: *Ce sont les personnes Notables et seculares, qui furent présents à Dyjon le 17. jour du mois de May l'an 1350. quant messire Jehans de France duc de Normandie, à cause dou bail de Philippe duc de Bourgogne meindre d'aage, reprit de frere Pierre abbé de S. Benigne de Dyjon.*

* **NOTABILITER.** Jure indubio, sine ulla controversia. Charta ann. 1203. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 386: *Si quis piscator cepit infra terminos maris circumadjacentis sturionem et salmonem, et porcum marinum, et helpinum, in jus ecclesiæ cedit integre et Notabiliter.*
¶ **NOTABUNDUS.** Celebris. Vita S. Guthlaci tom. 2. Aprilis pag. 46: *Nam illo*

tempore tanti viri fama ubique Notabunda vagabatur.

† **NOTACULUM**, Nota, signum. Minutius Felix in Octavio cap. 31: *Nos non Notaculo corporis, sed innocentiae ac modestiae signo facile dignoscimur*. Respondet Cæcilio, qui prius de Christianis dixerat: *Occulis se notis insignibus noscunt*.

† **NOTAMEN**, Nomen, vel signum. Adrevaldus in Hist. translationis S. Benedicti et S. Scholasticæ num. 7: *Pro foribus autem Petræ scilicet superpositæ præfixa erant Notamina, quorum interioribus busta notabant*.

* **NOTAMEN**, Nominis subscriptio, vel notæ sibi propriæ appositio. Charta ann. 1056. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 227: *Alii plures episcopi et abbates, nonnulli etiam sui regni proceres, quorum supra præfixa sunt Notamina, illud attestarunt*. Vide mox *Notare*.

† **NOTAMENTUM**, Annotatio. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. in Actis SS. Junii tom. 3. pag. L: *Quibus dantur certa salaria seu annuæ pensiones, quorum salarium seu pensionem quantitates scriptis tenent dictus Rationalis in libro suo Notamentorum*.

* **NOTARE**, Subscribere, notam seu signum apponere. Charta ann. 1342. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 42: *Et ego Humbertus Pilati de Buxia, notarius publicus, inde instrumentum præsens recepi et Notavi, etc.* Aliis notionibus, vide in *Nota* 1. et 2.

1. **NOTARIA**, seu **NOTORIA**, Scriptura, qua notum aliquid fit, relatio. Glossæ vett.: *Notoria*, ἀναφορά. Glossæ Gr. Lat.: *Μήνυση, Indictio, Notaria, Indictum*. Acta S. Maximini Martyr.: *Cum Centenarius diceret Notariam sibi datam esse, qua contineretur eam fingere, dixit: An non est verisimile me mentiri, et illum verum dicere, qui Notariam falsam dedit?* S. Augustinus Epist. 160: *Circumcelliones quosdam et Clericos Donatistas cura eorum, qui Disciplinæ publicæ inserviunt, præmissa Notaria, ad judicia legesque perduxit*. Utitur alias hac voce in Brevic. Collation. coll. 1. cap. 4. 6. 7. et 14. et coll. 2. cap. 2. et 3. post Coll. cap. 24. et Epist. 139. Occurrit etiam in Collat. 1. cum Donat. edita a Massono cap. 14. 17. 18. 29. Coll. 2. cap. 8. 12. apud Apuleium, Pollionem, etc.

† 2. **NOTARIA**, Munus Notarii. Venditio partis urbis Massil. a Benedicto Episc. facta Carolo Andegav. Comiti Provinciæ ann. 1257: *Notarii a dicto domino Episcopo creati non possint exercere officium Notariæ, nisi in terra domini Episcopi*. Edictum Ludovici X. Franc. Regis ann. 1315. tom. 1. Ordin. Reg. pag. 571: *De venditionibus autem Notariarum nostrarum, generale Ordinationem ad utilitatem publicam, de Prælatorum, Baronum et aliorum bonorum fide dignorum consilio faciemus*.

* *Notarie*, eodem sensu, in Charta ann. 1293. ex Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 177.

† **NOTARIATUS**, Eadem notione, Gall. *Notariat*. Edictum Philippi Pulcri ann. 1304. tom. 1. Ordin. reg. pag. 419: *Tabelliones, seu Notarii publici, auctoritate regia confirmati... potestatem habebunt Tabellionatus, seu publici Notariatus officium more debito exercendum*. Constituit. Frederici Regis Siciliæ cap. 32: *Jubemus quod credentiarum et Notariatus tonnariarum et dohanarum et aliarum gabellarum Siciliæ concedantur et committantur tantum Siculis idoneis et sufficientibus, et quod ipsi Credentarii, Nota-*

rii et particulares Subportulani exercent officia ipsa per se personaliter, et non per substitutos eorum.

* 3. **NOTARIA**, Forense tabularium, Gall. *Greffè*. Charta ann. 1319. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 428: *Item pro Notaria bajuli et judicis dicti loci (sancti Juliani) quadraginta solidos Turonenses*.

NOTARI dignitas varia ac diversa fuit in Palatiis Imperatorum. Alii enim et in iis præcipui erant, qui *Notarii et Tribuni*, seu *Tribuni Notariorum* dicebantur, de quibus in voce *Tribunus*. Alii erant *Tribuni et Notarii Prætoriani*, qui ex Corniculariis et Primiceriis officii Præfecturæ Præt. ad eum locum pervernerunt, ut docet Senator lib. 6. Ep. 3. lib. 11. Epist. 20. Tertii denique erant *Notarii et Domestici* ut est in leg. 2. et 3. Cod. Th. de Primicerio et Notariis. (6. 16.) De singulis multa congersere Pancirolus Notit. Imper. Gutherius de Officiis domus Aug. Sirmondus ad Sidonium, Henric. Valesius ad 17. Marcelini, Cujacius, Jacobus Gotofredus ad Cod. Theod. etc.

† **NOTARI**, Incerta mihi notione. Statuta Astens. f. 16. v. cap. 3: *Juro... quod non sum homo alicujus Marchionis, nec vassallus, vel Comititis, vel Comitisse de Lombardia, exceptis Comitibus de Lumelo, si fuerint Notarii et Episcopi Astens.*

† **NOTARI** ECCLESIE ROMANÆ, apud Gregor. M. lib. 2. Ind. 11. Epist. 54. Hi Epistolas summorum Pontificum subscribebant, ut idem testatur lib. 4. Epist. 25.

NOTARI EPISCOPORUM, Eorum scribæ, qui ut plurimum assumebantur ex Clericorum ordine, et in Ecclesiis unia alia obibant Ecclesiastica, ut ex libro Sacramentorum Gregorii colligitur: *Et tunc illuminantur duo cerei, quos tenent duo Notarii, etc.* Messianus Presbyter in Vita S. Cæsarii Arelat. *Cum ecce vir Dei Cæsarius per eadem loca ad aliam pergeret Ecclesiam, Clericus, cui cura erat baculum illius portare, quod Notariorum officium erat, oblitus est, etc.* [Fortunatus in Vita S. Germani Paris. tom. 6. Maii pag. 787: *In tantum quoque sacris amplificatus provecibus, etiam diem beati sui transitus ita prædixit, ut subditus. Ante aliquos dies vocans ad se Notarium suum, imperat in cubiculum supra lectum suum scribere hoc tantummodo: Quinto Kalendas Junias.*] Vide Henric. Valesium ad Socratem lib. 5. cap. 22.

† **Episcopi** plerique non unum dumtaxat, sed plures habuere Notarios, quorum primus *Cancellarii* nomen sibi sumebat, imo et *Archicancellarii*, ut patet ex litteris Wifredi Episcopi Virdun. quas laudat Mabillonius Diplom. pag. 124. quasque Rainerus recognovisse dicitur ad vicem Ber... Archicancellarii. In Litteris Gerardi Tulli-leucorum Episc. ann. 962. apud Perardum pag. 166: *Ego Bernierius Notarius ad vices Wizilonis Cancellarii recognovi*. Idem habetur apud eundem Perardum pag. 169. in Litteris Beroldi ejusdem urbis Episcopi. Cancellarius istos Notarii litteras non raro dictasse argumento sunt litteræ Raynaldi Lingon. Episc. apud eundem Perardum pag. 75. datæ Philippo I. Rege regnante, *Stephano Cancellario dicante*; et in subsequentibus aliæ Roberti ejusdem urbis Episc. ubi: *Præsul Rotbertus sanxit, dictavit Humbertus et scripsit Galo Procerus de Gibriaco*.

† **Distincti** fuisse videntur Episcoporum et Capitulorum Cancellarii. Hi dicebantur *Sigilliferi et Registratores*, quibus in annum Capituli sigilla et re-

gistra committebantur, ut in Decretis Ecclesiæ Lugdunensis legisse se testatur Mabillonius loco citato: qui ibidem memorat Litteras Guillelmi Officialis Rem. ann. 1295. quæ datæ dicuntur per *Sigilliferum et Registratorem*. Litteras Roeleni Episc. Niuern. regnante Roberto an. v. scripsit *Telbertus Geronta Tabellarius* ex Chartario Nivernensi: ubi Notarii, eodem semper teste Mabillonio, sæpe *Cancellarios* se dicunt. *A cancellariis semel, Johannes se Tabellionem*.

† **NOTARI** ABBATUM. Abbatibus suos etiam fuisse *Notarios* seu *Cancellarios* patet ex Caroli M. Capitulari I. ann. 805. in quo statuitur cap. 3: *Ut unusquisque Episcopus et Abba et Comites suum Notarium habeant*. Monachus quoque, ex Historia Ghisnensi Duchesniana pag. 50. ubi *Rodulfus Cancellarius et omnium Monachorum ultimus* scribit Litteris Arnulfi Comitis Flandrensis; sed maxime id patet ex Traditionibus Fuld. pag. 590. 528. et 516. ubi *Hemmo* subscribit in vice *Althuringi* ann. 822. et *Berinhoh* in vice *Hemmonis*, et *Wolsteoz* in vicem *Gerolfi*. Idem observare licet in Chartis S. Galli apud Goldastum: idem etiam in Monasterii S. Benigni Divion. ubi *Artaldus ad vicem Cancellarii* Litteras scripsit ann. 727. Cancellarius seu Notarius nonnunquam dicebatur *Amanuensis*, ut in Traditionibus Fuld. pag. 408. sub Pippino Rege *Woframnus*. Non raro etiam appellabantur *Lectores*. *Ruodo laicus Lector scripsi*, in Charta 69. apud Goldastum. *Clericus et Lector*, in Charta 77. *Sicbrandus Lector et Dodo Lector*, in Monasterio S. Benigni sæc. VIII. apud Perardum pag. 10: *Recomarus Lector hanc donationem scripsi* sæc. VII. apud Doubletum pag. 659. Scilicet, inquit Mabillonius Diplom. pag. 125. unde hæc fere exscripta, ob id *Lectores* dicebantur, quod essent scholis præfecti. Certe Ruodolfus Cancellarius Fuldensis *Scholasticus* dicitur in Tradit. modo citatis pag. 524. Lectores vero dictos esse monasteriorum Scholasticos et præceptores supra probatum in voce *Lector*. Ceterum præter Monachorum seu Capituli Cancellarium, proprium etiam fuisse Abbatibus, probat inter alias Charta Sugerii Abbatis, hoc modo subscripta apud Doubletum: *Ego Gregorius domni Sugerii Abbatis Cancellarius, relegi et subscripsi*.

NOTARI REGIONARI, dicti septem Notarii Romæ, a S. Clemente PP. primum instituti. Anastasius in S. Clemente: *Hic fecit septem regiones dividi Notariis fidelibus Ecclesiæ, qui gesta Martyrum sollicite et curiose unusquisque per regionem suam diligenter perquirerent*. Idem in S. Antero: *Hic gesta Martyrum diligenter a Notariis exquisivit, et in Ecclesia recondidit*. Et in S. Fabiano: *Hic regiones divisit Diaconibus, et fecit 7. Subdiaconos, qui 7. Notariis imminerent, ut gesta Martyrum in integro colligerent*. Hi etiam inter cætera populo per urbem (quod hodie *Cursores* faciunt) denuntiabant, quando Papa Litanias, id est, Processiones vel supplicationes facere, aut ubi Missam celebrare, vel Stationem indicare constituisset. Præterea nomina et numerum baptizatorum Pontifici referebant, ut colligitur ex Ordine Romano. Anastasius in S. Hadriano PP.: *Eum clericari jussit, quem Notarium Regionarium in Ecclesia constituens, postea eum Subdiaconum fecit*. Vide Gregor. M. lib. 7. Ind. 1. Epist. 17. Horum postea aucto numero, qui ex 7. illis primis fuerunt, *Notarii regionarii*, vel *Protonotarii* vocati

sunt, reliqui *Notarii* simpliciter. Vide Diurnum Roman. cap. 6. tit. 1. 2.

Prætermitti non debet, quod de *Notariis* seu *Scriniariis* habet Mabillonius Diplom. pag. 125. et 126. horum nomina in Bullis Pontificiis ante annos quingentos adscripta fuisse continue post contextum hoc modo: *Scriptum per manum seu manus N. Notarii Regionarii et Scriniarii S. R. E.* (pro quo Paschalis II. Diploma apud Perardum pag. 206. habet *sacri palatii*) appositis mense et indictione; tum majoribus litteris integre in medio intervallo scribebatur, *Bene valete*; ac postremo *Datum* seu *Data* v. g. x. Kal. Novemb. *per manum seu per manus Anastasii Bibliothecarii, seu Cancellarii, S. R. E. imperantibus, etc.* ut in specimenibus quæ ex Benedicto III. Nicolao I. summis Pontificibus exhibit idem Mabillonius, ac passim videre est apud horum monumentorum Collectores. A Leone IX. paulatim immutari cœpit iste ritus, atque unius *Cancellarii* nomen adscribi postremo loco, cum titulo *Diaconi sui Presbyteri Cardinalis*, aliquando etiam *Cancellarii*.

* An iidem plane fuerint atque *Scriniarii* subdubitat Muratorius tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 680. cum iis ipsis temporibus occurrant, qui non *Scriniarii*, sed *sanctæ Romanæ ecclesiæ Notarii* appellantur: cujus rei exempla profert loco laudato vir doctissimus. Si itaque fortassis *Scriniarii* appellati, qui publici scrinii sive archivi curam haberent, cum nihilominus Chartas conficerent, reliquorum notariorum more; *Notarii* vero cæteri, qui instrumenta tantum conscriberent.

* *NOTARIUS* inter clericos ecclesiæ metropolitanæ Mediolanensis, post subdiaconos et ante lectores, recensentur in Charta ann. 1186. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 856. Eorundem officium assignatur in alia ann. 1179. ibid. col. 857: *Notarii duo, quos volo interesse ipsi festivitati, scilicet unum pro causa legendi, et alterum causa cavendi* [*^{an cavendi}?], *habeant denarios quatuor pro unoquoque.*

NOTARIUS REGIS apud nostros, alii olim fuere ab iis, quos *Secretarios Regis* vocabant, quod potissimum colligitur ex Statuto dato Lorriaci pro Hospitio Regis Philippi M. ann. 1317: *Notaires suivants le Roy, un Secrétaire et 2. autres, dont l'un sera du sanc, et non plus que les trois. Et prendra le Secrétaire 2. provendes d'avoine, et mangera à Court, et prendra à Court fer et clou. Et pour les gaiges de leurs varlez et toutes ses autres choses 19. den. par jour; mais il aura livroison, vin de coucher, une quarte chandelle, deux quayers, et 12. menues; et prendront en la fourriere 2. coustes et 2. bottles de feuure et demy mole de busche; et se les trois Secretaires y sont à Court, les 2. qui surviendront, ne prendront riens.* Præterea ex Edicto Caroli V. tunc Regentis Regnum Franciæ 27. Febr. ann. 1359. quo magnum Officiarium numerum rescindit, ex Notariis 50. tantum reservans, atque in iis 18. in aula munus suum executores: *Et ne sera nul Secrétaire jusques à tant qu'ils soient réduits à six.* Et in eodem Edicto: *Les Secretaires ou Notaires ne prendront or ni argent, ni aucune chose de quelques lettres qu'ils fassent, ce ne sont choses permises de droit, exceptez les lettres de sang, et les chartres dont ils prendront les seauz, et la taze raisonnée par nostre Chancellerie.* Sed postmodum unita

eadem munia. [De *Notariis* plura Mabillonius lib. 2. de Re Diplom. integris cap. 11. 12. 13. de *Lauriere* in Glossario Juris Gallici, ac præsertim tom. 1. et 2. Ordinat. Reg. passim: quorum omnium indices locupletissimos consulere potes ad calcem.]

* *NOTARIUS CANCELLARIE* Dalphinatus, de quibus plura leguntur in Ordinatione Humberti II. ann. 1340. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 400.

* *NOTARIUS COMITUM.* Ut Comites suum haberent Notarium sancivit Carolus M. Capitulari 1. ann. 805. cap. 3. paulo ante relato. Illustrium personarum Capellani fere munus obibant *Notariorum* seu *Cancellariorum*. Hinc Literas Aimonis Comitis Gebennensis scripsit *Andreas Comitis Capellanus Papa Urbano regnante*, in Bibl. Sebus. apud Guichenonem pag. 106. Alia ejusmodi exempla passim occurrunt, ut dictum in voce *Capellanus*, licet cautum esset lib. 1. Capitul. cap. 192. *ut ullus Presbyter chartas scribat, nec conductor sui Senioris existat.* *Tabellionatus* officium Presbyteris, Diaconis et Subdiaconis interdixit Innocentius III. PP. pag. 268. apud Bosquetum, sed perique ex illis *Notariis* solum clerici erant, qualis fuit *Carus Clericus ac Notarius atque Scriba Landolfi Principis Beneventani* tom. 8. Ital. sacræ col. 746. Ex iis unus alius superior: quare in Charta Philippi Comitis Flandriæ apud Duchesnum Hist. Guisnensis pag. 223. subscribit *Robertus Præpositus de Arie summus Notarius*. Hæc fere post Mabillonium de Re Diplom. pag. 126.

NOTARIUS APOSTOLICUS et Imperiales, passim occurrunt, etiam in veteribus actis, alibi quoniam in Symmorum Pontificum, aut Imperatorum territoriis descriptis. Id enim juris tum invaluerat, ut *Notarius vel Tabellio ab Imperatore, vel Papa, vel ab eo cui hoc speciali privilegio indultum erat, ordinatus, posset ubique, etiam in Francia vel Anglia, seu Hispania, non solum in terris eis specialiter subjectis, suo officio uti, et instrumenta conficere, etc.* Ita Speculator tit. de Fide Instrumentor. § Restat, n. 23. Atque id quidem necessario observandum fuit, quod vulgo queratur, cur acta publica in Francia et alibi exarata, tam crebro confecta dicantur a *Notariis* auctoritate Apostolica et Imperiali constitutis. Vide Petrum de Vineis lib. 6. cap. 32. et Dionysium Pontanum ad Consuetud. Blesensem art. 17. pag. 150. 2. Edit.

* Carolus VIII. Francorum Rex Edicto ann. 1490. omnibus subditis interdicit de *faire passer ou recevoir aucun contrat par Notaires Imperiaux, Apostoliques ou Episcopaux en matiere temporelle sur peine de n'être foy ajoutée aux dits instrumens, lesquels d'oresenavant seroient reputez nuls.*

* *NOTARIUS CAUSARUM*, vulgo *Greffiers*, in Stat. comitat. Venais. sub Clem. VII. PP. cap. 20. ex Cod. reg. 4660. A.: *Causarum Notarii, antequam regestrum curiæ inhiabant et copias in publicam formam... redigant, etc.*

* *NOTARIUS INQUESTARUM*, in Lit. ann. 1365. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 568: *Notarii in officio notariatus inquestarum curiæ bajuli Montispessulani instituti, etc.* Vide Hevin. in Aresta parlam. Brit. tom. 2. pag. 33.

* *NOTARIUS SACRI PALATII*, sæculo XI. frequenter memorati, apud Puricellum pag. 372. 416. 430. etc.

* *NOTARIUS SECUNDI SCRINII*, in Analibus Bertinianis ad ann. 877.

* *PRIMICERIVS NOTARIORUM*, in Notitia Imperii pag. 61. 146. apud Senatorem lib. 6. Ep. 16. *Primicerius Notariorum Castrensis sacri Palatii*, in Notitia Imperii pag. 3. 114.

* *PRIMICERIVS NOTARIORUM* Ecclesiæ Romanæ, qui postmodum *Protonotarius*, apud Greg. M. lib. 2. Ind. 11. Epist. 22. Paulum Warnefridum lib. 4. de Gest. Longob. cap. 21. etc. Anastasius in S. Julio PP.: *Hic constitutum fecit, ut nullus Clericus causam quamlibet in publico ageret, nisi in Ecclesia, et notitia, quæ omnibus pro fide Ecclesiastica est, per Notarios colligeretur, et omnia monumenta in Ecclesia per Primicerium Notariorum confecta celebrarentur, sive quod cautiones, etc.*

* *PROTONOTARIUS, Primus inter Notarios*, Ammiano lib. 25. dignitas Palatina; apud Socratem lib. 7. cap. 23. Codinum de Offic. cap. 2. n. 57. etc.

* *PROTONOTARIUS*, apud nostros interdum dictus summus Cancellarius. Sic Hadrianus PP. I. in Epist. 85. Codicis Carolini *dilectissimum Protonotarium* vocat Radonem Abbatem S. Vedasti, quem in serie Cancellariorum diximus fuisse Caroli M. summum Cancellarium. Eadem ratione Lotharius Imp. Hilduinum S. Germani Præsentis Abbatem *Archinotarium* appellat, ut jam dictum in *Archinotarius*: ubi *Archinotarius* alter memoratur ab Archicancellario distinctus sub Ludovico Pio.

* *PROTONOTARIUS* τοῦ δρόμου, apud Nicetam Choniatem, [Publici cursus. Vide Glossarium mediæ Græcitatatis in Νετάριος.]

* *PROTONOTARIUS THEMATIS*, seu provinciæ, apud Leonem in Tacticis cap. 4. num. 31. ubi de ejus officio, qui in Glossis Basilic. dicitur, ὁ τοῦ θέματος διακστής.

* *PROTONOTARIUS* in Ecclesia Constantinopolitana est πρῶτος τῶν πατριαρχικῶν Νοταρίων, apud Goarum ad Codinum pag. 5. 12. ubi de ejus officio plura.

* *PROTONOTARIUS APOSTOLICUS*, cujus munus sic describit Christoph. Marcellus in Ceremoniali Romano lib. 3. pag. 317: *Protonotarii officium est notare ea, quæ in publicis Consistoriis geruntur, cum rogantur a Procuratore fiscali, in publicam redigere formam. Ideo oportet eos interesse publicis consistoriis, etc.* Et pag. 328: *De Protonotariis, scimus decretum fuisse a Pio II. in Conventu Mantuano, quod deinceps non præcederent Episcopos aut superiores, et ita servatur.* Idem lib. 1. cap. 13. ait *Protonotarios participantes* ante Abbates, non *participantes* post Abbates sedere.

* *NOTARIUM*, Charta, instrumentum a Notario digestum. Pactum inter Pontium episc. et gentes reg. Biter. ex Chartul. ejusd. urbis ch. 6. ann. 1290: *Notaria quoque testamentorum et instrumentorum nuptialium, in terra domini regis suæ temporalis jurisdictioni subjecta, ad ipsam dominum regem vassallorumque ipsius et eorum notarios pertinebit.* Vide *Notula*.

* *NOTARIUS*, Notabilis, præcipuus. Elmham. in Vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 67. pag. 192: *Ipsè idem, per compositionem post habitam, inter alios Notarios transgressores, a regii favoris exceptus gratia, etc.*

* *NOTATOR*, Notarius. B. de Amoribus in Spec. sacer. MS. cap. 5. De officiis quæ presbyteris prohibentur:

Non sis mercator injustus, sive lucrator,
Nec procurator laycorum, sive Notator.

Vide alia notione in *Nota 2.*

† **2. NOTATOR** cantus ecclesiastici. Vide *Nota 2.*

† **NOTATURA.** Ars scribendi notis, ut videtur, vel notas musicas libris ecclesiasticis apponendi. Chron. Windesem. lib. 2: *Cui tunc temporis meliorem in fractura et Notatura monasterium nostrum non habuit.* Vide *Nota 1. et 2.*

† **NOTESCERE,** Notum facere. Concil. Tolet. III. inter Hispan. tom. 2. pag. 338: *Quicquid vero verbis apud Sacerdotium vestrum nobis agendum erat de fide atque spe nostra, quæ gerimus in hunc totum conscripta atque alligata Notescimus.*

NOTIFICARE, Notum facere, in leg. 5. D. de Jure immunit. (50, 6.) et alibi non semel.

† **NOTIFICATIO,** Significatio, declaratio, Practicis nostris *Notificatio.* Nicolaus de Jamsilla de Gestis Friderici II. Imp. apud Murator. tom. 8. col. 519: *Marescallus summi Pontificis, sicut ex ejus Notificatione accepit, etc.* Andreas Dandulus in Chronico apud eundem. Murator. tom. 12. col. 495: *Ea prædicta ergo Notificatione verum constare potest, etc.*

* **NOTINUS,** Significans. Stat. pro arte parat. pannor. Carcass. renovata ann. 1466. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 121: *Item quod quilibet pannus... habebit aureus sive listones de blavo colore vel burello Notino.* Notice, a Latino Notitia, vulgo *Connoissance,* in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 606: *Selon qu'il vint à la Notice du suppliant, etc.*

NOTIO, pro *Notitia.* Charita S. Bonifacii de finibus et limitibus. Fuld. Monasterii apud Brow. lib. 1. Antiq. Fuld. cap. 4: *Scripta est hæc Notionis Charta in Fuldensi Monasterio, etc.*

† **NOTIOSUS,** pro *Notiosus.* Vide in hac voce.

† **NOTITAS,** Notitia, evidentia. Processus de Vita S. Yvonis, tom. 4. Maii pag. 578: *Cæperunt clamare Heloy, Heloy, et ad Notitatem addebant verba referendo ad me, Lamna sabactani.*

NOTITIA, Instrumentum, quod de re inter presentes in re quapiam gesta, nec scripto mandata, aut in chartas relata, ad hoc vocatis testibus, conficiebatur, ut presentibus posterisque nota fieret: et in posterum nullus de ea dubitandi locus oriretur. Nam cum primis istis sæculis ea esset fidei inter homines integritas, ut solo verbo, certisque traditionum seu investiturarum adhibitibus formulis et ritibus, prædia Ecclesiis aliisque conferrentur ac traderentur; interdum, et ut plurimum coram testibus, ad majorem firmitatem, donatariis ita postulantiibus, Charta conficiebatur ad posterorum *Notitiam,* quæ et rem donatam ac collatam, donatoris nomen, traditionis ritum ac formulam, testes, qui adfuerant, annumque, mensem ac diem continerent. Unde *breve memoratorium seu recordationis* crebrius appellatur in Tabulario Casauriensi: *Decretum securitatis et firmitatis pro futuris temporibus ad memoriam relinendam, etc.* In Charta ann. 1152. in Historia Bellunensi pag. 77: *Breve recordationis ad memoriam relinendum.* Exstat in Tabulario Heduensis Ecclesiæ Notitia ann. 1107. cujus initium ita concipitur: *Quia negligentia, noverca memoria, benefacta delere solet, aut pervertere, scripturæ custodiendum mandavimus.* Quo sane re-

ferri possunt ista ex Collat. 2. Carthagin. cap. 23: *Intelligis ita rem esse gestorum, adeo memoriarum scripturarum per literas digeruntur, ne sola memoria, quæ capax esse non potest, oblivione decepta, quid gesserit, nesciat.* [Vide Tabularium S. Cyrici Nivern. num. 13.]

Atque ejusmodi Notitiæ secundum contractus naturam varias sortiebantur appellationes. Aliæ enim dictæ *Warpituræ,* quibus quis rem aliquam dimittebat, ut in Tabulario Persiensi Ch. 26. *Traditionales,* quæ rei traditionem continerent, Ch. 2. *Traditoria et revestitoria,* apud Perardum in Burgundicis pag. 172. *Sacramentales,* quæ ab testibus post edita sacramenta firmabantur, in eodem Tabulario Persiensi Ch. 16. Aliæ in ipso mallo describebantur, judicibus ipsis præcipientibus, in Chronico Besuensi pag. 505. in eodem Tabular. Persiensi Ch. 18. 19. apud Beslium in Comitibus Pictav. pag. 218. 224. etc. Quæ quidem fortassis eæ sunt, de quibus agit Capitulare 6. ann. 808. cap. 2: *De secundo vero, unde me interrogasti, si Comes de Notitia solidum unum accipere deberet, et Scabinii, sive Cancellarius, etc.*

Notitiarum aliæ ab ipsis partibus, id est, donatoribus et donatariis, atque adeo ab ipsis testibus, qui in rei gestæ fidem advocati erant, subscribebantur, cujusmodi passim observare est, ex quibus unicam tantum describemus ex Tabular. Bellilocensi Ch. 154: *Notitia traditionis vel consignationis, qui hanc Notitiam subius firmaverunt, qualiter veniens aliquis homo nomine Aicardus... manibus tradidit ipsam villam... Garulfo Abbati... per cordam signi et per hostium domo... sicut in Carta testamentiloquitur, et tunc necesse fuit ipso Abbati vel ad ipsos Monachos; ut exinde Notitiam colligere deberent, quod ita et fecerunt his presentibus, actum fuit factam hanc Notitiam traditionis in mense Octobri ann. 3. Caroli Imperatoris S. Aicardi, qui traditionem ita firmavit. S. Aldegario. S. Adraldi, etc.* Notitiæ aliæ ab ipsis donatariis interdum describebantur, ut eorum posteris notum fieret, qualiter prædia ipsi et a quibus, quibusque presentibus testibus essent collata: quæ quidem nudam rei gestæ narrationem continebant, nullis adhibitibus signaculis, ac subscriptionibus, cum eas in *polyptycha* sua referre satis esse ducerent, ut est apud Gregor. M. lib. 7. Ind. 2. Epist. 40. Ejusmodi passim exhibet Chronicon Besuense. Atque hæc quidem Notitiæ vim Diplomatis habebant. Charta Henrici Imp. apud Ughellum tom. 4. pag. 808: *Et cætera, quæ in præceptis et Notitiis antecessorum continentur.* Alia Lucii PP. ibid. pag. 817: *Sicut continetur in præcepto et in tuis Notitiis.* Ejusmodi notitiarum mentio post annum 1100. rarius occurrit. Porro de vocis *Notitia* notione apud Scriptores Latinos, egit Pancirolos ad tit. Notitiæ Imperii. Vide Mabilonium tom. 5. Vitar. SS. Ordin. S. Benedicti pag. 761. [et lib. 3. de Re Diplom. cap. 4.] Acta Episcopi. Cenoman. pag. 272: *Ipsamque per Notitias atque judicium multorum nobilium virorum evindicavit.*

* Consuet. Neapolit. MSS.: *Instrumentum vero divisionis curialiscum, quod Neapolis Notitia dicitur, subscriptum duobus testibus curialibus et non completum, robur habet inter dividentes eorumque heredes et successores perinde ac si esset pro tertium curialem scriptum et completum.*

NOTITIAM FACERE, pro *Notum facere,*

in Legibus Luitprandi Regis Longobard. tit. 17. § 1. tit. 52. § 1. [4to 22. (4, 4.) 73. (6, 20.)]

* **NOTITIALIS RECORDATIO,** Inquisitio juridica per testes, qua quid notum fit. Charta ann. 1170. in Chartul. Cluniac.: *Notitialis facta est recordatio, si contineret terram de Fulciniaco impugnari ab hostibus.*

† **NOTITIOLA,** Parva notitia, modica scientia. Tortarius in Miraculis S. Benedicti cap. 25: *Jactitabat aliquantulum medicaminis se habere Notitiolam.*

NOTNUNFTI, *Violentia,* in Gloss. Lat. Theotisco. Lex Frison. tit. 8: *De Notnumfti: Si quis rem quamlibet vi rapuerit, etc.* Occurrit in Speculo Saxonico lib. 1. art. 45. et lib. 3. art. 1. [4to Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 633.]

NOTORIA, Epistola, qua aliquid Principi aut Magistrati notum fit. Trebellius Pollio in Claudio, ex Epistola ejusdem Claudii: *Nihil me gravius accepit, quam quod Notoria tua intimasti, Claudium parentem amicumque nostrum insinuatis sibi falsis plerisque graviter irasci.* In Glossis Isidori, *Notoria, elogium, teatum malorum dictorum, quod Notoriam dicunt,* appellatur: scilicet libellus accusationis, sic dictus, quod in eo reus notatur. Ita usurpat Augustinus Epist. 159: *Qui non accusantibus nostris, sed illorum Notoria, ad quos tenendæ pacis vigilantia pertinebat, presentari videntur examini.* Idem Epist. 160: *Præmissa Notoria, ad judicium legesque perducit.* Adde leg. 7. Cod. de Accusat. (9, 2.) Apuleium lib. 7. Paulum J.C. etc. et quæ observant Marcilius ad Sueton. in Tito, Juretus ad Symmachum lib. 10. Epist. 4. Jacobus Gotofredus in leg. 31. Cod. Th. de Episcopis, (16, 2.) etc. [Vide *Notoria 1.*]

† **NOTORIANS FAMA,** Qua quid notum fit et vulgatum. Bulla Benedicti XIII. PP. dicti ann. 1407. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 182: *Ad nostrum siquidem auditum fama publica Notoriante pervenit, etc.*

* **NOTORIARE,** Notum facere. Processus contra spoliatores thes. Clem. V. PP. ex Reg. Joann. XXII. PP. fol. 94. v. col. 2: *Sicut nota evidentiæ facti Notoriat et adeo nota reddit, quod nulla possint tergiversatione celari.* Vide *Notescere.*

† **NOTORIETAS,** Pervulgata notitia, Gall. *Notoriété,* Evidentia, in Processu de B. Hermanno Joseph tom. 1. Aprilis pag. 720. in Concilio Pisano ann. 1409. apud Marten. tom. 7. Ampliss. Collect. col. 1093. in Charta ann. 1424. apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 69. in alia ann. 1554. apud Rymer. tom. 15. pag. 370. etc.

NOTRIA, triæ, *Pinna,* apud Joannem de Janua.

* **NOTRIMINA,** Nutricatus animalium, ipsa animalia, idem quod *Nutrimen.* Vide ibi. Charta ann. 790. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 561: *Et duas casas meas massariacas in loco Tussie, cum rebus et hominibus et Notriminas, movile et immovile, qualiter mihi sunt pertinentes in integrum.* Occurrit rursus infra.

* **NOTTOLA,** vox Italica, Fenestræ obex, repagulum. Acta MSS. notar. Senens. ad ann. 1283: *Confiteor conduxisse a vobis... unum molendinum cum domo positum in flumine de Bocone, cum duobus Nottolis et cum duabus rallis, etc.*

† **NOTULA,** Charta, scriptum. Charta Heinrici Marchionis Misnensis ann. 1234. apud Ludewig. tom. 1. pag. 51: *Noverint universi præsentem Notulam inspecturi, quod... tertiam partem advo-*

calie, quæ ad nos spectabat, omnium bonorum de omnibus villis, quas supradictum cenobium (Dobrilucense) possidet, in præsentii jure perpetuo duximus conferendam... Et ne aliquis imposterum huic donationi ausu temerario valeat obviare, presentem super ea Notulam conscribi fecimus et sigilli nostri munimine roborari. Alia ann. 1325. pag. 311 : *Ut autem donationes atque largitiones nostre premissæ proprietatis stabiles permaneant et inconvulse... presentem Notulam... conscribi jussimus et munimine nostri sigilli fecimus firmiter roborari.*

† NOTULA, Commentariolus, vel per scriptio, Gall. *Minute*, seu, ut habet Johan. de Janua, *Brevis, lucida et aperta traditio eorum quæ sunt alibi diffusius pertractata*; *Notule*, in Glossis Lat. Gall. Sangerm. Edictum Philippi Pulcri Franc. Regis ann. 1328. de Forma juramenti qua uti debent Tabelliones, apud Acherium tom. 6. Spicil. pag. 491 : *Nec faciam instrumenta, protocolla, seu libros Notularum et registra ad cautelam et securitatem Reipublicæ, etc.* Computum ann. 1347. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 84. col. 2 : *Formis contentis et declaratis in quadam Notula recepta per me Hugonem Moteti Notarium.* Vide supra Nota 3.

† NOTULA CODICALIS, CURTANA, FORMATA, POETICALIS, etc. Vide Scriptura.

* NOTULATOR, Qui libris ecclesiasticis notulas musicas adscribit. Comput. fabr. S. Petri Insul. ann. 1493. ex Tabul. ejusd. eccl. : *Item cuidam scriptori et Notulatori, qui notulavit officium contra pestem, etc.* Vide Notator in Nota 2.

* NOTULATUS CANTUS, Qui notis musicis exequitur. Stat. eccl. Paris. MSS. ann. 1408. ad calcem Necrol. ejusd. eccl. : *Nec debet in cantu Notulato regulariter immisceri discantus, pueris exceptis, propter exercitationem suam.*

* NOTUS, pro Notus. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Notus, de patre non nobili et de matre nobili.*

† NOVA, vox Italica, Res nova, nuntius, Gall. *Nouvelle*. *Quum nulla amplius de iniciis audiretur Nova, in Anal. Genuens. apud Murator. tom. 6. col. 496.*

† NOVACULATOR, f. Qui secat seu effodit cespites ad munitionem urbis, de qua Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. pag. 600 : *Fossarii cum fossoris, ligonistæ cum ligonibus, picatores cum picis, malleatores cum malleis, Novaculatores sive rasores cum rasoariis, paratores quoque et wallatores, et deuparii, et hiatores, etc.* [* Vide Razor 1.]

NOVALE, NOVALIS AGER. Varie hæc vox accipitur : interdum enim pro terra proscissa, quæ anno cessat, interdum pro agro, qui de novo ad cultum redigitur. Petrus Crescentius lib. 2. de Agricult. cap. 18 : *Ager, qui Novalis ab antiquis sapientibus vocatur, est duplex : unus quidem, qui primum ad cultum redactus est : alter autem, ad quem interpositis quibusdam quietibus necesse est suam redire novitatem, sicut est ager, qui duobus annis seminatur, in tertio quiescit, etc.* Gloss. MS. : *Novalis ager est primum proscissus, vel qui alternis annis vacat, causa novandarum virum. Novalia enim semel cum fructu, et semel vacua sunt. Novalia, agri a novando per singulos annos dicti. Novalis campi, ut silvæ nuper satæ. Eadem ferme habet vetus Agrimensor pag. 299.*

NOVALE, priori notione. Papias : *Novalis ager dicitur, qui vacat anno inter-*

misso. [* Glossar Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Novale, Nouveau garet.*] In Gloss. Lat. Gall. *Gaschiere*. Lex 30. D. de Verbor. signif. : *Novalis est terra præcisa vel quæ anno cessavit, quam Græci νεατήν vocant.* Glossæ : *Νεατός, Novalis, novalis terra. Νεαός, Theophrasto, et νέος, γεωργία, prima terræ aratio, quæ proxime sequitur τὸν ἄροτον, i. sementem.* Gloss. Lat. MS. Regium : *Novale, nova cultura. Novalis campi, cultura dediti.* Lactantius ad 12. Thebaid. Statii : *Novalia, agrorum loca, quæ verno tempore scribibus factis vinetis aptantur.* Joannes Sarsberiensis lib. 1. Policrat. cap. 2 : *A Novalibus suis arcentur agricolæ, dum feræ habeant vagandi libertatem.*

NOVALE, vel Novalium agrum altero significato sumi potissimum in Chartis Pontificiis observat Innocent. III. PP. in Decretal. Greg. lib. 5. cap. 21. pro agro scil. qui de Novo ad cultum redigitur, de quo non extat memoria, quod aliquando cultus fuisset. Gloss. antiquæ MS. : *Novalis campos, vel silvas nuper satas.* Vita S. Pirminii cap. 20 : *Excultes diu infertilia, gratissima ex eis reddidere Novalia.* Vetus Charta apud Joach. Vadianum lib. 3 : *In Novali loco, qui Abbacella nuncupatur... Basilicam ad servitum Dei condidi.* [Alia Abbatis Fusniac. ann. 1237 : *In hanc formam pacis amicabilem convenimus, videlicet quod boscum Houdini et boscum ad Tiliam cum Novali vel sarto adjacente predicto bosco, etc.*] Hinc

NOVALE NOVARE, Ad cultum reducere, proscindere. Tradit. Fuld. lib. 3. cap. 29 : *Novale quoddam in Hogeback Novavit, quod 22. solidos persolvit.* Et cap. 35 : *In silva Branvirst capit Novare Novale, ut in Ecclesia Fuldensi suo labore acquireret sibi nomen et sempiternum memoriale.* [* Vide Mittermaier. Princip. Jur. Germ. § 183.]

† NOVALIS, Novus. Miracula B. Simonis de Lipnica, tom. 4. Julii pag. 567 : *Novalia subnectuntur miracula virtute omnipotentis Dei, ad invocationem almi Simonis operata.*

† NOVALITAS, Res nova, Gall. *Nouveauté* : quæ vox in pravam partem sæpius accipitur. *Sans faire à ceux grief et Nouvelleté*, in Charta ann. 1334. apud Menesterium in Probat. Hist. Lugdun. pag. 93. col. 1 : *Ulteriusque fuit inter eos apointmentum quod Rex non edificaret aliquod fortalicium, nec aliam Novalitatem faceret aut fieri premitteret in civitate Macloviensi sine licentia Ducis, apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 866. Vide Novitas 2.*

* Nostris alias Novalité et Noviauté, Usurpatio. Charta ann. 1312. ex Tabul. S. Petri Carnot. : *Disoit que je li fesoie Novalité et li enpeschoie son dict ; et je oye sa complainte, li confesse que je ne li avoie feste nulle Noviauté.* Hinc *Avoir nouvelles*. De injusta occupatione litigare, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 346 : *Martin Freschet et Jaquet Petit eurent Nouvelles ensemble, pour ce que les bestes dudit Martin vindrent en une tope ou pasquier, le quel pasquier appartenoit, au moins pour la plus grant partie audit Martin : pendant lesquelles Nouvelles, etc.* Vide Novitas 2.

† NOVANA, Preces novendiales, Gall. *Neuvaine*. Vita S. Philippi Archiep. Bivaric. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1941 : *Isabellis dixit quod vidit ad sepulturam dicti Philippi facientem Novanam, et in sui septimum diem vidit eam sanam.* Vide infra Novena 1.

† NOVANIA, Eadem notione, in Statutis MSS. Ecclesiæ Andegav. ann. 1591.

† NOVARIA, Meretrix. Vide Centrix. [* Perperam pro Nonaria. Vide supra in hac voce.]

† 1. NOVATIO, Idem quod Novale. Privilegium Lotharii Imp. ann. 1136. in Actis SS. Junii tom. 5. pag. 485 : *Hæc omnia ipsis Ecclesiis confirmamus, cum terris, vineis, pratis, pascuis, silvis, Novationibus, aquis, aquarumque decursibus, etc.* Vide alla notione in Novitium.

* 2. NOVATIO, Novus seu recens factus ; dicitur de junioribus feris. Charta Rob. de Veleri-ponte inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 645 : *Dedi etiam dictis canonicis... omnes decimas Novationis bestiarum, quæ captæ erunt de cætero in omnibus forestis mets, sive per arcus, sive per canes.*

† NOVEGELDI, Vide infra in Novigildum.

† 1. NOVELLA, Idem quod Novale, secunda notione. Charta ann. 971. apud Menesterium in Probat. Hist. Lugdun. pag. XXXVIII. col. 1 : *Cellam quoque de Occiaco cum ecclesia S. Andreae... et Novellis, universaque illis adjacentia.*

† 2. NOVELLA, Johanni de Janua, *Ramus arboris tener, novus.* Psalm. *Filii tui sicut Novellæ olivarum.* Gloss. Lat. Gall. Sangerman. : *Novella, Rain d'arbre tendre et novivau.* In Psalmo olea ipsa tener et junior intelligenda est, non ramus.

† NOVELLA SILVA, f. Recens consita vel cæsa. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. : *De vinea aripenna v. de prato arip. v. de silva Novella bun. 6.*

* 3. NOVELLA, Nostris vulgo *Nouvelle*. Hinc *Nouvellier*, qui nova ultro nunciat et audit, Gall. *Nouveliste*. Vita J. C. MS. :

En la chambre et deux chamberieres,
Qui moult estoient Nouvelieres,
Qui lor dame orent escoutée,
Qui forment s'estoit demenee,
Chou sache Diex nostre Sire
El bourc le vont conter et dire.

* *Nouvelleur* vero, qui novis rebus studet, in Epist. ann. 1552. tom. 2. Comment. Cond. ult. edit. pag. 37. Vide infra Novum.

NOVELLÆ, Suggestiones, in veteribus Glossis MSS. ad Canon. Concilior. Idem Codex, qui est ex Bibl. Reg. : *Eodem tempore, cum multi Novellis gauderent, quod Constantinus baptizatus a Silvestro Episcopo urbis Romæ emundatus fuisset a lepra, etc.* Vita S. Mauri metrica MS :

Est pater in cella, cum noscitur ista novella.

Guill. de Podiolaurentii cap. 14 : *Tandem Novella tristis intonuit, quod Prælati capti essent, etc.* Nostris *Nouvelle*, vulgo dicunt.

NOVELLÆ, ita recentiores Constitutiones suas appellarunt Imperatores : quod nomen, inquit Antonius Augustinus, vetustissimum est, et a pluribus post Theodosianum Codicem editum et usurpatum, et quo Justinianus ipse utitur frequentius in his eisdem Legibus appellandis. *Novellas* autem cum appellat Accursius, Juliani editionem intelligit, cum barbaram translationem Bulgari tempore factam, *Authenticam* appellavit. [** Vide Glossar. med. Græcific. voce *Νεαπαί*, col. 988.]

† NOVELLARE, Silvestrem agrum extricare, agrum ante incultum colere. *Novellabam nuper in agro*, in Vita S. Hugonis Abb. tom. 3. Aprilis pag. 645. Verbum Suetonio notum in Domitiano cap. 7. pro Vites pangere : *Edixit, ne quis in Italia Novellaret, utque in provin-*

cis vineta succiderentur. Gl. Lat. Græc. : *Novello*, Νέος, φρεύα. Aliæ Græc. Lat. : Φρεύα, *planto, complanto, Novello*.

† **NOVELLARE**, Renovare. Miracula S. Gengulphi, tom. 2. Maii pag. 651 : *Evangelicum nobis miraculum innovatur, antiquatum itidem Novellatur*.

† **NOVELLARE**, Nova nunciare, scribere. Epistola Sigismundi Rom. Regis ad summum Pontificem circa ann. 1412. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1744 : *Ut vestra Sanctitas de emergentiis rerum nostrarum, quas gerimus, Novelletur, scire placeat, quod, etc.* Le Roman de Rou MS. :

Et Richier qui est Sire et Duc des Bourguignons, Oïrent Noveler du Roi et des Barons, Qui de la paiz requièrent Rou et ses compaignons.

Italys *Novellare*, Fabellas et nugas garrire est.

† **NOVELLASTER**, Novus, novellus. Marculfus Empir. cap. 8 : *Vinum optimum, sed Novellastrum*.

NOVELLETUM, Νεοφύρετον, in Glossis Græc. Lat. Ibidem : Νεφύρετον, *Novellum*. [Vinea novis vitibus consita, Paulo J.C. leg. 6. Dig. de impensis in res dotales factis (25.1.) Hac notione in Statutis Vercell. lib. 5. fol. cxxi. recto : *Ordinatum est quod de qualibet bestia quadrupede... que invente fuerint in plantato, in vinea, altineto, Novelletto, riveria, campo imblavato, etc.*]

† **NOVELLITAS**, Novitas. Tertull. adv. Praxeam cap. 2 : *Hanc regulam (fidei) ab initio Evangelii decurrisset, etiam ante priores quoque hæreticos, nedum ante Praxeam hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium hæreticorum, quam ipsa Novellitas Præxæ hesterni*.

† **NOVELLUM**. Vide *Novelletum*.

† **NOVELDIALE**. Vide in *Novenarium*.

† **NOVEMGELDUM**. Vide in *Novigildum*.

† **NOVEMPLICITER COMPONI** debet furtum in Ecclesia commissum, juxta Legem Alaman. tit. 5. § 1. Vide infra *Novigildum*.

† **1. NOVENA**, Preces seu Missæ per novem dies continentes pro defunctis celebrandæ, Gall. *Neuvaine*. Testamentum Gregorii XI. PP. apud Achierum tom. 6. Spicil. pag. 677 : *Successor cum dictis exæcutoribus de pannis aureis et sericis, luminaribus, facibus, Missis et elemosynis tam in Ecclesia de donis in depositione corporis nostri et per Novenam, quam in itinere et Monasterio Casæ Dei, habeant disponere et ordinare, sicut decet honorem Ecclesiæ sanctæ Dei*. Testamentum Beatricis de Alboreya Vicecomitissæ Narbon. ann. 1367. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1522 : *Item, quatuor Capellani... celebrent cotidie pro anima nostra... et in fine dictæ Novenæ factæ et completæ, dentur cuilibet quatuor floreni auri*. Testamentum Petri Gerardi Cardinalis ann. 1410. apud Stephanotium tom. 10. Fragm. MSS. pag. 415 : *Exequiæ celebrentur pro nobis et una Novena prout est pro personis DD. Cardinalium fieri consuetum in curia Romana, et ultra hoc volumus et præcipimus quod... prædicta Novenæ durante... centum franci... Christi pauperibus erogentur*. Vide *Novenarium* et *Novendum*.

* Vel pro recuperanda sanitate, vel ex alia quavis religionis causa celebrandæ. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305 : *Item est statutum quod quilibet faciens Novenam, recipit per novem dies continue a cellerario unum panem grossum et unam lagenam vini ; et ideo reputatur familiaris,*

quamdiu facit Novenam, etiamsi moriatur interim ; quod si facientes Novenam sint furiosi et fortes, debent jejunare per novem dies continue in pane et aqua ; si non sint furiosi, sed aliis infirmitatibus detenti, et etiam furiosi, si essent debiles, bibenti vinum cum aqua temperatum, et si sunt multum debiles, non debent jejunare. Item est statutum quod tales facientes Novenam, debent vigilare per xj. noctes continue in prædicto monasterio, et prima et secunda nox non computantur ; et quilibet faciens Novenam, debet tradere sacristæ x. candelas ceræ, quarum quælibet possit durare ardens ante corpus B. Mommoli per unam noctem naturalem, et debent tradere sacristæ xxv. solidos monetæ Burdegalensis pro x. missis celebrandis coram altari B. Mommoli, cum officio ejusdem, continue faciendo Novenam ; item xj. denarios, unam imaginem ceræ, aliter Bot, quæ ponitur coram altari B. Mommoli, et debet esse unius libræ pro voto facto, quod dicitur B. Mommolus impetret facienti Novenam sanitatem de infirmitate, quam patitur, a Domino Deo Patre omnipotenti. *Noveine*, in Lit. remiss. ann. 1383. ex Reg. 123. Chartoph. reg. ch. 260.

† **2. NOVENA**, Mensuræ frumentariæ species. Charta fundationis Abbatie Sorpiensis in Dicecesi Regiensi in Provincia, ann. 1255 : *Dedit dicto Monasterio dotando illud decem Novenas bladi, quas habet Ecclesia Vallis Naynæ, et octo Novenas quas habet in Ecclesia de Montemejanæ*. [Charta fundationis Parthenonis S. Catharinæ Massil. ann. 1255 : *Quatuor Novenas frumenti et hordei. Novena apud Dumbenses paulo minor Lugdunensi, continet mediam asinatam, seu novem cupas vel bichetos, a quo numero Novena dicta*. Vide Colletum in suis Notis ad Statuta Sabaudia part. 2. pag. 75.]

† **3. NOVENA** appellatur, munus rerum novarum, diversarumque, ut sunt panni ex seta confecti, scarlati, resque aliæ, quæ a Legatis Principibus offeruntur. Ita Josephus Barbarus in Itinerario ad Tanaim, pag. 445.

† **4. NOVENA**, Decimarum pars apud Indos Hispanos, de qua sic in Synodo Limæ ann. 1586. inter Hispanica tom. 4. pag. 444 : *Ut Indorum Hispanorumque Parochi intelligant quales et cujus quantitates sint quatuor Novenæ et Tres Novenæ, et qualis fiat decimarum distributio ; et ut non præterant ignorantiam ejus quod facere debent, declaramus et advertimus quod decimæ cujuscumque beneficii vel doctrinæ, partis vel loci, in quibus decimæ solvantur, dividuntur in quatuor portiones, juxta erectionem hujus archiepiscopatus ; quarum una portio spectat ad nos, et alia ad præbendarios et reliquos ministros nostræ sanctæ Ecclesiæ cathedralis, et ex reliquis duabus fiunt novem partes, quarum duas, quas Novenas appellamus, accipit sua regia Majestas, quæ ad ipsum pertinent ; aliæ quatuor partes, quas quatuor Novenas vocant, spectant ad Rectores decimarum et reliquorum beneficiorum, dempta octava earum parte, quam percipit sacrista ; reliquæ tres partes quæ remanent ex novem primæ divisionis dividuntur iterum in duas, quarum una quæ Novena et media dicitur, spectat ad Ecclesiam dicti Rectoris, tam Hispanorum quam Indorum ; et altera mediætas, quæ est alia Novena et media, pertinet ac debetur xenodochiis tam Hispanorum quam Indorum*. Rursus memorantur Novenæ eod. tom. pag. 423. 442. et 443.

† **NOVENARIUM**, ut *Novena* 1. Hispan. *Novenario*, Gall. *Neuvaine*. Testamentum ann. 1286. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 61 : *De quibus (10000. solidis coronatis) volo fieri dictum lectum meum et exequias meas et Novenarium meum, etc.* Constitutiones Cardinalis de Mendoza tom. 4. Concil. Hispan. pag. 32 : *Item pro Novendialibus et Missis Novenarii ac responsorii et pro aduendo sepulturam singulis Novendialibus, Clerici ecclesiæ in qua adest sepultura et sepultus defunctus, percipere debeant 150. Morapetinos pro suo labore*. Ibid. pag. 33 : *Ut in Novendialibus exequiis et initio anni, quando celebrantur in civitate in quacumque parochia, Clerici seu Presbyteri hujus parochiæ debeant recitare officium duplex et percipere pro suo labore, ut in die sepulture, pro quolibet officio*. Et mox : *Quando aliquis parochianus obierit et sepeliri jusserit in monasterio Religiosorum... Presbyteri dictæ parochiæ percipiant ratione laboris 300. Morapetinos, et dicant prima officia, videlicet Litanias, Vigiliam et Missam, et ulterius percipere debeant dicti Clerici pro Novenario, initio anni et Novendialibus 300. Morapetinos*. Quibus in locis *Novenarium* inter et *Novendialia* discrimen apparet, in eo forte situm, quod *Novenarium* fuerint Missæ per novem continuos dies celebratæ, *Novendialia* vero totidem officia feralia iisdem novem diebus continuis peracta. Vide *Novendium*.

† **1. NOVENARIUS**, Novem Psalmi, qui cantantur in Matutinis, apud Udalicum lib. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 12. [et Bernardum Mon. in Ordine Cluniac. part. 2. cap. 15.]

† **2. NOVENARIUS**, Qui nonam fructuum domino persolvit, nisi fallor. Fori Oscæ ann. 1247. fol. 81 : *Emptio hereditatis Judæi et Saraceni Novenarii, aut tributarii domini Regis omnibus cujuscumque conditionis siml, maneat interdicta*. [Vide *Novennarius*.]

NOVENDIUM, Luctus novem dierum qui, ut ait Donatus, parentalia concludit, quique apud Latinos *Novendial* appellabatur, ut testatur Augustinus, qui in exequiis Christianorum nonum hunc diem celebrari improbat. Gloss. Lat. Gr. : *Novendialia*, Ἐνοστά ἐπὶ νεκροῦ ἀγόρευα. Alcuinus lib. de Divin. offic. sub finem : *Quod autem apud aliquos nonus dies celebratur et vocatur, Novendialis, Augustinus in libro Quæstionum redarguit, maxime, cum nullus Sanctorum hoc fecisse probetur, cum sit consuetudo Gentilium*.

† **NOVENGELDUS**. Vide infra *Novigildum*.

NOVENNARIUS, NOVENNARIA. Vitalis Episc. Oscensis apud Blancam in Comm. Rerum Aragon. pag. 728 : *Quinetiam Dn. Rex secundum meliorationem et deteriorationem loci auget vel minuit quantitatem. Ubi autem sunt Novennarii, precaria non exigitur, sed ipsammet Novennariam percipit Ricus homo*. [Vide *Novennarius* 2.]

† **NOVENSE**, f. Nona pars ex aliqua re. Charta ann. 1268. ex Archivo Episcopatus Massil. : *In proprietate ipsius Episcopi totum Novense de salibus et tertiam partem lesdæ et in toto stagno dominium*.

† **NOVENSILES**, id est, Novem salientes vel saltatores Jovis, apud Papiam. Joh. de Janua : *Jovensiles a novem et salio, Dii sic dicti, quia novem insulibus navem infestant ; unde dicunt, quod si evaserit navis decimum insulium non dein-*

ceps timet. Unde hæc hausta? Deos Novensiles appellabant Romani, vel a novenario numero, vel a novitate, quasi recens essent facti Dii, ut fuse deridens exponit Arnobius lib. 3. Quidam Novensides vel Novensides vocant, quod eadem sede, qua Dii, conserdere fingerentur, ut habet Marius Victorinus lib. 1. Artis Gram. cap. de Orthographia. Varro lib. 4. de Lingua Lat.: *Feronia, Minerva, Novensiles a Sabinis.* Hinc Vossius suspicatur vocis etymon non esse a Latino ducendum. Ex Martiano Capella, qui cælum omne in sexdecim regiones dividit, in secunda inter alios collocantur *Lymphæ Dique Novensiles.* Vide Giraldum Syntagm. 1. Histor. Deor. fol. 19. Cælum Calcagninum lib. 1. Epist. 29.

† **NOVENUS**, Nonus. *Novena hora*, in Charta ann. 1445. apud Rymer. tom. 11. pag. 90. *Noveni*, pro Novem, usurpavit Livius lib. 27. et Plinius lib. 3. cap. 11. * *Nostris Novain.* Charta ann. 1335. in Reg. 65. 2. Chartoph. reg. ch. 215: *Item acquisivint nonam partem, sive le Novain, quem (sic) ipsa habebat quolibet anno in tertia parte complanti dicti feudi de Viannays.*

† **NOVERCA**, Mater uxoris. Charta Thossiæ in Dumbis ann. 1462: *Petrus Bonet nomine Philibertæ, relicte Joannis de Columberio, ejus Novercæ, et Joannetæ filii dicti Columberii ejus uxoris confitetur, etc.*

NOVERCA, Hygenus de Castrametatione: *Iniqua loca, quæ a prioribus Novercæ appellantur, omni modo vitari debent.* Occurrit apud Agrimensores: metaphora ducta a novercis, quod genus mulierum solet esse pessimum, ut est apud Anonymum de Mirac. in Circumlatione S. Urmari per Flandriam, num. 4. [et apud Menandrum:

Δεινότερον οὐδὲν ἄλλο μηρυσίας κακόν.]

† **NOVERCARI**, *More novercæ se habere, sevitiā novercæ exercere*, Johanni de Janua: *Soy avoir en maniere de marastre, forcener*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. μηρυσιάζειν, in Glossis Lat. Græc. Sidonius lib. 7. Epist. 16: *Quorum imbecillitati quodammodo Novercarentur.* Charta ann. 1213. tom. 2. Rerum Mogunt. pag. 757: *Ne rerum effectui rationabilium diuturnitate temporum obliquo valeat Novercari.* *Novercans*, in Epistola Friderici II. Imper. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1194. *Novercante maris et temporis qualitate*, in Annal. Genuens. lib. 6. ad ann. 1227. *Novercante Fortuna*, in Literis ann. 1440. apud Rymer. tom. 10. pag. 782. et alibi: quod improbat Vossius lib. 4. de Vitiis sermonis.

* **NOVERCALE**, Infortunium, calamitas; metaphora ducta a *Noverca*. Vide in hac voce. Charta Phil. V. ann. 1317. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 200: *Major, scabini et villa Ambianensis, tam ex frequentibus guerrarum conflictibus, quam ex Novercalium importabili duritate prenuntur.*

* **NOVERIA**, Charta Sancii reg. Navar. pro hominibus de Larraga æra 1246. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 68: *Quod non peccent ad ricominem, neque ad illum hominem, villam Noveriam (sic) neque carnale, neque cenam, neque ullam alteram causam, etc.* Forte leg. *Ullam noveriam*; adeo ut *Noveria*, idem sit quod *mox Novia*.

* **NOVIA**, vox Hispanica, Nova nupta. Homag. præstitum, Americo vicecom. Narbon. ann. 1273. inter Probat. tom. 4.

Hist. Occit. col. 59: *Debetis ducere ad ecclesias et reducere nuptas sive Novias, et habere inde procurationem.*

† **NOVICIPLUM**, Lex Bajwar. tit. 8. § 6: *Si quis alienum servum ad furtum suaserit... in Noviciplum compositionem cogatur exsolvere.*

NOVIGALE, Thwroczius in Ludovico Rege Hungar. cap. 27: *Item tertia vice circa fluvium Brentiam Novigale contra Theulonicos et stipendiarios Venetorum transpassato flumine super equos cum magno periculo propter fluminis profunditatem, etc.*

NOVIGILDUM, NIUNGELDUM, Mulcta pro re qualibet ablata furto aut alio quovis modo, qua reus novies ejusdem rei pretium reddere tenetur. Vide *Geldum*. Lex Burgund. tit. 8. § 2: *Si autem permixtus juraverit, et post sacramentum potuerit forte convinci, in Novigildo se noverit redditurum.* Adde tit. 9. tit. 19. § 11. tit. 45. tit. 76. § 2. Lex Alem. tit. 7. § 1: *Si quis res Ecclesiæ furaverit, tres Novigildos solvat.* Tit. 72. § 1: *Ille fur furtivum reddit Novemgeldis.* Tit. 76: *Novemgeldo solvatur.* Tit. 99. § 6. 11. 15. etc. *Novem geldos componat.* Lex Bajwar. tit. 1. cap. 3. § 1: *Si quis res Ecclesiæ furaverit, de quacunque re Niungeldos solvat, id est, novem capita restituat.* Tit. 2. cap. 13. § 1: *Triunium geldum componat, hoc est, ter novem donet homo, servus vero Niungeldo solvat.* Tit. 8. cap. 1: *Niungeldo componat, hoc est, novem capitalia restituat.* In Lege Frision. tit. 20: *Novies componere, Novem Weregildos componere.* *Novengeldus*, in Capitulari 3. ann. 813. cap. 23. Vide *Niungeldum*.

☞ Hinc emendandas puto Leges Rotharis art. 262. 263. 264. et 265. apud Murator. tom. 1. pag. 37. col. 2. ubi male, nisi fallor, *Novum reddere* vel *componere* legitur, pro *Novum*. Agitur enim de furtis, quæ *Novogildo* componi consueverunt.

* **NOVINUPTIÆ**, f. Secundæ nuptiæ, vel nuptiarum post quinquaginta annos nova benedictio. Conc. Tortos. ann. 1429. apud Labb. cap. 7: *Neque etiam missa pro nuptiis, vel sepulturis, vel Novinuptions in domibus celebretur.*

† **NOVISSIMALIS**, Novissimus, postremus. *Versus finalis sive Novissimalis*, Mario Victorino lib. 2. Grammat.

† **NOVISSIMIOR**, Posterior. Vide *Novitior*.

† **1. NOVITAS**, Dignitas, seu munus initia, adeptio. Charta A. Archidiaconi de Bria ann. 1232. ex Tabulario Meld. fol. 65: *Notum facimus, quod nos pro Novitate nostra..... licentiam faciendi demandam in nostro Archidiaconatu..... concessit Episcopus Meldensis. Constitutiones MSS. Cluniac. ann. 1301. ex Archivo B. M. Deauratæ: *Statuimus, Abbates nostri et Priores in suis Novitatibus, et post factam eis commissionem et datam administrationem, etc.* Charta Philippi Franc. Regis ann. 1273. apud Lobinell. tom. 3. Hist. Paris. pag. 28. col. 2: *Tenebuntur autem Majores dictæ Ecclesiæ (S. Mederici), tam Major clericus quam laicus..... jurare in Novitate sua sine dilatione et diffugio, in præsentia Præpositi Parisiensis. Infra: *Consimile vero sacramentum vice versa sine dilatione et diffugio tenebuntur facere Præpositi Parisiensis..... in Novitate sua.* Rursus occurrit in Statutis Collegii Burgundici ann. 1335. ejusd. Hist. tom. 5. pag. 641. col. 2. *Novitas regni*, in Literis Ludovici XII. Regis Franc. ann.**

1498. quo regnum adeptus est, apud Ludewig. tom. 6. pag. 119.

* Charta ann. 1197. ex Tabul. S. Petri Carnot.: *Prior S. Romani per se poterit talliare homines suos pro justis auxiliis meis ita quod iidem homines non graventur, videlicet pro Novitate militiæ, mææ, etc.*

† **2. NOVITAS**, Usurpatio, cum quis alium interpellat in jure suo, Practicis nostris *Nouvelleté*. Querimonix Flandrensium ad Anglos ann. 1402. apud Rymer. tom. 7. pag. 277: *Præsertim cum per habitatores ipsos Flandriæ nulla est commissura super Anglicos Novitas... tantum facere dignemini, ut præfatæ Novitates et consimiles amodo cessent, et factæ, prout decet, restituantur.* Regestum Parlamenti ann. 1379. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 165: *Dicereturque dictum Cardinalem et Comitem eorum causam seu causas in casu Novitatis et saisinæ contra dictum avunculum nostrum lucratos fuisse. Eadem verba in casu Novitatis et saisinæ leguntur in Arresto ann. 1531. inter Privilegia Equitum S. Johannis Hierosol. en matière vel cas de saisine ou de Nouvelleté, in Consuetudinibus Blesensis art. 20. et Insulensi tit. des matières possessoires: quod accidit, cum possessor agit in eum, a quo interpellatur in possessione. Porro celui qui se plaint en cas de Nouvelleté, ut habet auctor du grand Coutumier cap. 21. pag. 151. se doit garder de dire, qu'il soit dessaisi ou depouillé de sa saisine, car il ne pourroit pas intenter la Nouvelleté, s'il ne possédait ou contendoit posséder. Plura vide apud de Lauriere in Glossario juris Gallici in vobis *Complainte et Nouvelleté*: quam posteriorem vocem probat Cl. Vir interdum accipi pro novis rebus seu turbis recens excitatis, ut apud Guillelmum de Guigneville in suo *Pelerinage* MS.:*

Mais pour ce que je me suis teue,
Maintenant dtes revenue
Pour faire vos Nouvelletez,
Par lesquelles vous m'excitez
A maintenant tendre à vous
Par tres grande ire et grand couroux.

Simili significatione etiamnum dicimus *Nouveantez*. Vide supra *Novalitas*.

* **3. NOVITAS**, Ager, qui de novo ad cultum redigitur. Charta Droconis de Melloto ann. 1233. ex Tabul. Major. monast.: *Concessimus abbatiæ Majoris monasterii et priori Meduanæ decimas omnium Novitatum, quæ sunt et fient in castellarum Meduanæ, videlicet decimam reddituum, qui nobis provenient et provenerunt de extirpatione forestæ nostræ de Meduana.* Vide *Novale*, secunda notione, et infra *Novitas*.

* **4. NOVITAS**, Juventus. Chron. Alber. ad ann. 881. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 58: *Incidit (Ludovicus) in languorem, quo quasi fractus in Novitate a vita est præruptus: et regnavit Karlo-mannus frater ejus.*

† **NOVITER**, Rursus, iterum, denuo, Gall. *De nouveau*. Confirmatio fundationis Monast. S. Mariæ de Alaon ann. 1015. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 136. col. 1: *Hanc chartam a patre meo Lupo Athone... et ab omnibus majoribus nostris laudatam et firmatam, Noviter laudo et affirmo.* Alias pro Nove, recens, Gall. *Nouvellement*, usurpatur, ut in veteri Inscriptione apud Gruterum 571. 7: *Basilicæ Noviter reparatæ.* Fulgentius lib. 1. Mythol. cap. 1: *Amor Noviter venit.* Hac notione non semel occurrit apud Jurisconsultos.

NOVITIA, Novitas, Gallis *Nouveauté*.

Edidit Baluzius tom. 2. Capitula Monachorum Sangallensium ann. 817. hoc titulo: *Capitula Novitiarum de his, in quibus præceptum Regulæ et Constitutiones novellorum Conciliorum acutius nos considerare et promptius exercere jussio imperialis ammonet.* [Novas Constitutiones bene Mabillonius interpretatur sæc. 4. Benedict. part. 1. pag. 741.]

† **NOVIARIUM**, *Novitium inire et fieri Novitium*, in Amalthea ex Concilio Turon. Regula reformationis Mellicensis in Chronico ejusdem Monasterii pag. 345. col. 2: *Novitandum autem de casibus infra scriptis aut potioribus ex eis, priusquam induatur, est caute examinandus.*

* Stat. Congregat. Exempt. cap. 31: *Si abbas de Novitando aut ad novitium nominandum infra trimestri non provideat, eo casu liceat monachis candidatum et supplicentem ad novitium admittere.* *Novisserie*, pro *Noviciat*, in Charta ann. 1326. ex Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 738: *Icellui abbæ recevera les professions, le temps de la Novisserie accompli.* Haud scio an idem sit *Novice*, in Sent. locumten. baillivi Ebroic. ann. 1591. ex Bibl. reg.: *Frere Julien Bernard, docteur en théologie, religieux au convent de S. Louis de ce lieu (d'Evreux) ayant fait les prédictions durant le Careme, et son Novice.* Vide *Novitii*.

NOVITIUM, Qui in Monasterio religiosæ vitæ experimenta subeunt, et probationis elapso tempore, si idonei fuerint inventi, ad professionem admittuntur. Conventus Aquisgranensis ann. 817. cap. 34: *Ut Novitio non facilis in Monasterium tribuatur ingressus.* Guigo I. Prior Portarum Epist. 3. *Incipientes, quos Novitios vocant, etc. Novitii ad religionis conversationem conversi*, apud Orderic. Vitalem lib. 3. pag. 477. *Novitorium porro diversitatem observare est ex Udalrico lib. 2. Consuet. Clun. cap. 1: Aliqua diversitas est eorumdem Novitiorum: nam non solum absque habitu veniunt, ut Laici et Clerici, sed etiam cum habitu, et Monachi jam facti: et tales trifariam sunt differentes. Quidam sunt de longinquis et alienis Monasteriis, et ad hoc veniunt, ut rursus profiteantur, et de cætero maneant nobiscum. Quidam de cellis nostris, et vel pro infirmitate, vel loci longinquitate benedictionem jam a D. Abbate acceperunt, professione interim dilata, et ad nostrum locum usque reservata. Quidam sunt de tali Monasterio nostro, quod absque D. Abbate proprium habent Abbatem, ubi et si benedictionem accipiunt, et professionem faciunt, tamen habentur a nobis per omnia in vita et post vitam, ac si apud nos fuissent: et isti cum primum venerint, fiducialiter et absque mora, intrans, et secundum tempus, quoin præfato Monasterio sunt recepti, hic etiam ordine suo non carebunt. Reliqui omnes non permittuntur intrare, nisi prius juxta verbum S. Benedicti vel unam noctem in hospitio morentur; prius quoque, quam intraverint, instruendi sunt, quemadmodum faciunt petitionem suam, etc.* In eodem porro Conventu Aquisgranensi, ut Novitius nec tondeatur, nec vestimenta pristina, immulet, priusquam obedientiam promittat, præcipitur. Vide Formulam 32. ex Baluzianis, Hæftenum lib. 4. Disq. monast. disq. 1. et Acherium ad Vitam S. Lanfranci pag. 19.

NOVIUS fieri apud Monachos præterea dicebatur, qui in pœnam in Novitorium ordinem redigebatur. Statuta antiqua Ord. Cartusiensis 2. parte, cap. 14. § 9: *Alias vero, si Prior frergerit, (jejunium) vel fecerit frangi, sit extra sedem*

suam in Ecclesia per 40. dies. Et si Vicarius idem fecerit, sit Novitius per 40. dies. Adde cap. 21. § 5. cap. 23. § 2. cap. 31. § 22. part. 3. cap. 32. § 15.

† **NOVIATOR**, Posterior, recentior. Præfatio in Acta SS. Perpetuæ et Felicitatis: *Cum majora repetenda sint Novitiora quæque ut Novissimiora.* Loquendi modus Africanus. Sic Tertullianus dixit *Extremiora*, *Extremissiora*; *Postremissimum* Apuleius; *Minissimum* Arnobius, etc.

NOVIUM. Vita S. Aicadri Abb. Gemetic. cap. 25: *Quadam die, quæ nominatur Sabbatum, quo solent Monachi exercere Novitia, sanctus Dei famulus præcepit cuidam Monacho, procuratori suo, ut capillos sancti sui capitis cum forpice adæquaret.* Id est, forte, cum et comam et barbam renovare solent Monachi, singulis scilicet sabbatis: nam et *novare barbam* dixerunt Latini. Arnobius: *Quid novatio et revelatio pudendorum?* Hinc *Novacula*, qua pili raduntur et novantur. Capitulare Aquisgranense ann. 817. cap. 6: *Ut in Quadragesima, nisi in sabbato sancto, non radantur, etc.*

* **NOVITUS**, De novo ad culturam reductus. Charta ann. 1222. in Chartar. Norman. ex Cod. reg. 4653. A.: *Pro quatuor acris memoris Noviti et asserti, duodecim solidos.* Vide supra *Novitas* 3.

* **NOVIUM**, Gurges, in quem aqua ex molendino cadit, seu Canalis aut alveus molendini, nostris alias *No*. Vide supra in *Noa* 1. Charta fundat. Blancelandæ ann. 1154. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 298: *Concedimus assisiam retis in Novio molendini ad capiendas anguillas, et si voluerint sub illo facere piscaturam.*

NOVOGESTA, Nove ac recens gesta. Eginus Monachus in Vita sancti Ansovini Episcopi Camerini n. 4: *Avunt non debere quemquam post antiquorum dicta Patrum sanctorum quidquam Novogestorum narrare.*

NOVUM, vulgo *Nouvelle*. Ugutio: *Rumor, murmur quod vulgo dicitur Novum.* Occurrit non semel in Epistolis Marini Sanuti. [Novis de obitu Papæ auditis, in Requesta Universitatis Paris. ann. 1394. tom. 6. Spicil. Acher. pag. 60. *Supervernerunt novis Nova certa*, in Charta ann. 1346. apud Rymer. tom. 5. pag. 497.]

* *Novum optimum*, in Instr. ann. 1411. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1190. *Felix novum*, in Epist. Calixti III. PP. ann. 1456. ad Car. VII. reg. Franc. ex Bibl. reg. Comput. ann. 1482. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 19. col. 1: *Eguiti qui portavit Nova matrimonii domini dalphini, etc.* Vide supra *Novella*.

† **NOVUM COMPONERE**. Vide *Novigildum*.

† **NOVUPLUM**, Idem quod *Novigildum*. Lex Bajwar. tit. 18. § 2. n. 3: *Si servus furtivo modo supradicto more occisus fuerit... Novuplum componat, id est, centum octuaginta solidos.*

1. **NOX**. Pridem a viris doctis annotatum, Gallos olim ac Germanos spatia temporis, non dierum, sed noctium numero distinguisse ac finisse, ex Cæsare lib. 6. de Bello Gall. *Spatia omnis temporis non numero dierum, sed Noctium finiunt.* Et ex Tacito de Morib. Germ.: *Nec dierum numerum, ut nos, sed Noctium computant, sic constituunt, sic dicunt, ut nox ducere diem videatur.* Id a Francis nostris, et aliis populis Septentrionalibus perinde observatum testantur Lex Salica tit. 37. § 4. tit. 43. § 9. 10. 11. 14. tit. 47. § 2. tit. 49. tit. 52. § 2. Lex Aleman. tit. 36. § 2. Lex Bajwar.

tit. 9. § 6. tit. 17. § 2. Lex Ripuarior. tit. 33. § 2. tit. 58. § 5. tit. 66. § 1. Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 5. Lex Longobard. lib. 1. tit. 23. § 2. tit. 25. § 23. lib. 2. tit. 18. § 6. tit. 21. § 10. 25. tit. 43. § 1. tit. 55. § 6. [* Roth. 351. 279. Pip. 33. Roth. 255. Liutpr. 109. (6, 56.) Carol. M. 27. Roth. 366.] Capitul. 3. ann. 813. cap. 15. 41. 42. Capitulare 3. Ludovici Pii ann. 819. cap. 1. Capitulare Caroli M. lib. 3. cap. 45. Edictum Pistense Caroli Calvi cap. 33. Formulæ vett. Bignonii cap. 38. Formulæ vett. secundum Legem Romanam cap. 40. Formulæ Paresales cap. 12. etc. Charta 17. et 44. editæ a Mabillonio post libros de Re diplomat. Epistola II. inter Tegernsenses, Goffridus Vindocin. lib. 2. Epist. 27. Charta Caroli Mag. pro Monasterio S. Dionysii apud Doubletum pag. 709: *Si quis vero contra præcepta anteriorum Regum, vel nostra aliquid facere, vel contraire voluerit, tunc Missus noster, vel Comitatus super Noctes viginii una ante nos per bannum nostrum venire faciat in rationes contra Missos sancti Dionysii et Foleradi Abbatis.* Notitia vetus ex Tabulario Persiensis: *Proinde taliter Fredelono judicatum fuit, ut tale testimonia arremisset in proximo mallo post 40. Noctes, quem ipse Comes in Augustidunense tenet, ut secundum Legem suam Salicam adprobat, sic ut superius postulavit, aut faciat, quod lex est.* Anonymus in Vita sancti Goaris cap. 11: *Quot Noctes habet infans iste?* Islandi, Olao Wormio auctore in Fastis Danicis libro 1. cap. 12. per noctes, natalitiorum ætates computant.

Abraham Ecchellensis in Historia Arabum cap. 11. vetustissimum esse Arabum institutum scribit, in ratione temporum non dies, sed noctes putare, cujus, inquit, ratio est, quod a neomenia suas supputationes exordiantur, et Lunam noctis dominant sequantur, ac duces in hoc habent. Creationis opus etiam a vespere accepisse ex his sacrarum Literarum verbis colligit: *Factumque est vespere et mane dies unus.*

Apud Saxones idem obtinuisse colligitur ex Speculo Saxon. libro 1. art. 2. 67.

Per noctes, inducias dinumeratas suo etiam ævo testatur Gaufridus Vindocinensis libro 2. epist. 27: *In hoc tamen non Noctes, secundum consuetudines Laicorum, sed secundum instituta Canonum inducias postulamus.*

Idem obtinuisse in Anglia sub Regibus Anglo-saxonibus, docet Conciliabulum Cloveshoense ann. 824: *Et ibi finita et proscripta illa contentione coram Episcopo post 30. Noctes illum juramentum to Westmynstre deductum est.* Sub Normannis vero, Leges Henrici I. cap. 66. 76. Sed et etiamnum *seennight, fortnight*, i. septem noctes, quatuordecim noctes, magis usitate dicunt, quam septem dies, etc. [Sic Armorici *seisun* vel *seishun*, id est, septem somni, dicunt pro septimana, et *henos* vel *henos* pro hodie, quod proprie hac nocte significat.] Vide Canones datos sub Edgardo Rege cap. 15. et 54.

NOX SACRATA, Quæ diem Paschatis præcedit, in qua Baptismus conferebatur, ut testatur Augustinus Serm. ad Catechumenos. Senator libro 8. Epist. 33: *Cum die sacratæ Noctis precem Baptismatis coperit Sacerdos effundere.* Helgaudus in Roberto Rege Francorum: *Sanctas Noctes, hoc est, Nativitatis Domini, sancti Paschæ, et Pentecostes sic totas ducebat insomnes usque ad summum mane, ut nec sedens, vel stans somnum*

caperet, etc. Vide lib. Sacrament. Eccl. Rom. cap. 47. 78. Missale Gotthicum pag. 336. 337. Rhabanum lib. 11. de Institutione Clericorum cap. 38.

NOX SANCTA. Epitaphium Pacifici Archidiaconi Veronensis, qui vixit sub Lothario I. Imp. apud Panvinium et Ughellum:

Mole carnis est solutus,
Perrexit ad Dominum,
Nono sane Kalendarum
Obiit Septembrium,
Nocte sancta, quæ vocatur
A Dominica...

2. **NOX,** Oneris, aut servitii species. Tabularium sancti Vitoni Viridunensis: *Census de aliis mansis et de sedilibus, quæ sunt in Monte sancti Vitoni et Viriduni, pullos et ova ad Pascha et Festivitatem sancti Vitoni, et ad Nativitatem Domini. De integro manso carrum dimidium, de carropera 20. den. Noctes 15. in Maio homo de capite suo tenens terram, etc.* Infra: *Unusquisque mansus in Maio solvit 20. den. et 24. Noctes, etc.* Rursum: *Unam carratam de virgicis et 40. Noctes, et 12. crodas, unam herbæ, alteram feni, etc.* Ubi nox videtur sumi pro opere unius diei. Vide *Dies.*

* *Nuytê,* eadem significatione, in Recognit. feud. MS. pro castell. de Buri ann. 1366: *Et aussi adveue à avoir.... ou molin de Cholet une Nuytêe, quant il lui plaira une fois touz les anz.*

* 3. **NOX,** nostratibus *Nuit,* Pridie, dies antecedens festum, vulgo *La veille d'une fête.* Charta ann. 1310. ex Tabul. Corb.: *Dereches lidis religius ont accordé as dis habitans de grace especial, que il voient es marés dessusdis desclois soyhier de l'erbe à le fauchille, tant seulement les samedis et les Nuits des festes gardables.* Charta ann. 1312. ex Cod. reg. 10196. 2. 2. fol. 11. v.: *Che fu fait bien et souffisamment en l'oratore de la capielle à le sale à Valenchiennes en l'an de grace M. CCC. et XII. le Nuit saint Phelippe et saint Jaqueme, c'on dist le Nuit de May.* Alia ann. 1447. ex Tabul. Audomar.: *C'est assavoir que la veille ou Nuit des trois Rois ou de l'Epiphanie à l'heure de huit heures du matin, etc.*

* 4. **NOX,** Occidens, nostris *Nuit.* Lit. remiss. ann. 1469. in Reg. 196. Chartoph. reg. ch. 98: *Ung champ contenant entour neuf demanchés de terre, joustes les terres du lieu de Vernet devers Nuit, les terres dudit Bonnel devers midi, etc.*

† **NOXALA,** f. *Nux,* Ital. *Noce, Nosella.* Statuta Montis-regalis pag. 288: *Quæ vendi solent per apothecarios specierum, excepta tamen triacha, confectionibus, scibus, amandalis, Noxalis.* Vide *Nosala.*

† **NOXARE,** dicitur in saltatione de quadam pedum inflexione. Le Roman de Vacce MS.:

Mettre pié destre avant et entre deuls doubler
Talons sout remuer et retrairre et Noxer.

† **NOXIALIS,** Nocens. *Lex Noxialis,* apud Prudentium in Cathemerino. *Pomum Noxiale,* in Hymno *Pange lingua, etc.*

† **NOXALIS,** Eadem notione. *Lex 1. Dig. Si ex Noxali causa (2, 9.): Noxalis actio. Judicium Noxale* leg. 3. eod. tit. *Malum Noxale,* Tertulliano de Genesi cap. 2.

† **NOXILIS,** *Nocens,* in Glossis Isidorianis.

† **NOYREGUERIIUS,** apud Provinciales, qui alit oves, ut vendat, opilio. Sententia arbitralis inter Dominos et Communat. Galliani ann. 1497: *Ultra modum*

inter Noyreguerios observari solitum. Vide *Norigarius.*

* **NOYSIUM.** Vide supra in *Noisia.*
* **NOZELLUS,** an idem quod supra *Nebulus?* Vide in hac voce. Charta senesc. Tolos. ann. 1323. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 252: *Item in deverio consueto linguarum boum et vacarum ac tiliarum porcorum et Nozellorum, collarum mutonum, etc.*

* **NOZLECH,** Tributi vel servitii species, apud Bohemos. Locus est supra in *Narod.*

NUA. Pactum inter Venetos et Tragurienses ann. 1322. apud Joannem Lucium in Hist. Dalmat. lib. 4. cap. 14: *Item, quod dictus Comes Traguriensis non possit... dona aliqua recipere, nisi Nuas et fructus recentes.* Forte *nuces.* [* An melius *Uva?*]

* **NUBALIS.** Charta fundat. monast. monial. in civit. Veron. ann. 744. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 529: *Item omnem nostram substantiam, quicquid habere videmur, ibidem offerimus: id est... terris, vineis, colonias, pradis, pascuis, Nubalibus, montibus, servis, etc.* An pro *Vallibus?* an idem quod *Noa 1.?*

* *Nubelle* vero est Instrumentum musicum, de quo vetus Poeta in Cod. reg. 7612. pag. 55:

Violle, Nubelle, guiterne, etc.

* **NUBATA,** *L'agua de nave, o de niole.* Glossar. Lat. Ital. MS.

NUBELE, Nuptiæ, *Mariage.* Charta Willelmi Episcopi Inculism. ann. 1206. in Tabulario sancti Amantii: *In Oblationibus altaris, in penitentibus, in obliis, in purificationibus mulierum, in septenariis, in tricenariis, in percursibus, in Nubeis, in baptismis, in legatis sine elemosynis mortuorum.* Vetus Charta apud Columbium in Episcopis Sistaricis. libro 2. num. 29: *Retinuit in ea Ecclesia sancti Marii quartas matrimonii.*

NOBLE. Eadem notione. Charta ann. 1204. apud Catellum: *Fecerunt stabilimentum tale, quod joculariores, et jocularitres non intrent in domibus hominum, vel feminarum Tolosæ, nisi ad Nobias, nisi cum domino domus, vel cum domina, quæ sine marito erit.*

* **NUBERCA,** pro *Noverca,* in Cod. reg. 7590. laudato tom. 3. novi Tract. diplom. pag. 249.

NUBERE, Coire, misceri. Capitul. Caroli Magni lib. 6. cap. 55: *Mulier, quæ cum viro suo non potest Nubere.* Adde Fulbertum Epist. 64. Vetus Pœnitentiale MS.: *Qui in Ecclesia consecrata Nubunt, 6. dies.* Vide Pœnitentiale Theodori cap. 11. ejusdem Capitula cap. 35. 48. Pœnitentiale Gregorii II. Papæ cap. 30. Pœnitent. Bedæ cap. 2. 10. Herardum Turon. Archiep. in Capitul. cap. 89. Chrodogangum Metensem in Regula Canonice. cap. 73. Rabanum in Epist. ad Heribaldum cap. 29. Concil. Calchutense ann. 787. can. 16. etc. Vocem hanc in re veneris a veteribus sæpius usurpatam observant viri docti. Auctor de Disciplina Scholarium cap. 2: *Quotidianis et ultra debitum Nuptiis gauderat, etc.*

Ita *Nuptias facere, pro coire,* dixit Petronius. Sic etiam Græci γάμον dixere. Prometheus apud Æschylum cap. 45. Jovis et Europæ concubitum γάμον appellat, ut et Aristænetus Epist. 21. quod alibi γάμον. Quod etiam translatum ad pecua omnia, quibus nuptiarum nihil cognitum, nisi coitus, ut apud Ælium lib. 9. de Animalibus cap. ult. pag. 208. Hesychius: Γάμος, συνωικησάου. Ita γάμειν

usurpat non semel Nomocanon nuper editus a Joanne Baptista Cotelero tom. 1. Monumentorum Ecclesiæ Græcæ cap. 211. 212. 340. In leg. 3. Cod. Th. ad Leg. Jul. de Adulter. (48, 5.) *Vir Nubere in femina, vel in feminam* dicitur, ubi consulendus Jacobus Gothofredus. Sed et *innuptam* dictam Deiparam volunt, apud sanctum Augustinum Serm. 18. de Sanctis, et Epist. 3. ad Diaconum, quod ab omni venere impolluta, incontaminata, nec ulli unquam viro cognita fuerit. [* *Mater Innupta,* apud Marium Mercator. pag. 405. Vide Baluzium ad hunc locum. Tertull. Apolog. adv. gent. cap. 21.] Ἀπειρογάμος λογείας natum Christum de Virgine Maria dixit Paulus Silentiarius in Descript. Eccl. sanctæ Sophiæ, part. 2. v. 20. Drepanius de Cereo Paschali:

Ignæ quem celsi linquentem mœnia cœli,
Intacto prægnans utero dedit Innuba Mater.

Vide *Filescum* libro 1. Selector. pag. 249. 250.

* Eodem intellectu, *Faire les nœces* nostri dixerunt. Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 361: *Laquelle femme disoit audit Jehannin, que il s'estoit vanté que un nommé Billecoq et un autre nommé Hance... lui avoient faites les Nœces... et que le premier d'iceulx nommez, ne lui avoit donné que huit deniers Parisiis, quant ilz lui orent fait les Nœces.* Alia ann. 1408. in Reg. 163. ch. 83: *Icelle femme dist au suppliant qu'il estoit garçon... et que aucunnefois on faisoit les Nœces à sa femme, entretant qu'il aloit au vin.* Denique alia ann. 1415. in Reg. 169. ch. 3: *Icelle femme commença à frapper son mary des paulmes parmi les joes, en lui disant qu'il lui feroit la nuit trois foiz les Nœces.*

RETRO NUBERE, in Pœnitentialib. Libris. Pœnitentiale MS.: *Concubisti cum uxore tua, vel cum aliqua alia Retro, more canino, etc.* Aliud Pœnitentiale MS.: *Uxor post natam sobolem abstineat se Ecclesia, si filius est, dies 30. si filia, 40. Nam in tempore menstrui sanguinis qui tunc Nupserit, 30. dies pœniteat: qui Dominica, 7. dies. Si quis cum uxore sua retro Nupserit, 40. dies pœniteat. Si in tergo, 3. annos, quod sodomium scelus est. Ibidem: Si vir cum muliere sua retro Nupserit, pœniteat, quomodo de animalibus, id est, si in consuetudine non erit, 3. annos. Vide Cumeanum Abb. de Mensura pœnitent. cap. 3. Egberti Archiep. Pœnit. pag. 16. Hincmarus de Divortio Hlotarii et Theotbergæ: *Uxor domini Regis Hlotarii primo quidem reputata est de stupro, quasi frater suus cum ea masculino concubitu inter femora, sicut solent masculi in masculos turpitudinem operari, scelus fuerit operatus, et inde ipsa conceperit, etc.* Idem Cumeanus cap. 2: *Viri inter femora fornicantes, primo annum unum pœniteant: si in crura fornicantes, si pueri sunt, annis duobus pœniteant: si viri, annis tribus.* Εἰς τοὺς ἡνροὺς, in Pœnitentiali Joan. Jejunator. pag. 86. 99. 108. et in Canonario Joannis Monachi pag. 117. quod quidem peccatum de *interfemore* inscribitur in Pœnitentiali Egberti Archiep. Eborac. pag. 17. Infra: *de pollutione inter femora.* Vide *Reginonem* lib. 2. de Eccl. disciplina, cap. 249.*

NUBES. *Fieta* libro 2. cap. 79. § 15. ait oves sæpe inter duo Festa beatæ Mariæ in Augusti et Septembris mensibus infirmari..... *per comestum cujusdam Nubis escaetæ, quæ tunc temporis cadere*

contingit, vel per comestum albarum testudinum.

* **NUBIARE**, **NUBIRE**, Nubere, uxorem ducere. Comput. ann. 1399. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 154. col. 1: *Cum dominus judeæ major senescalliæ Bellicadri et Nemausi filiam domini de Fara militis Nubiasset in uxorem, etc.* Ibid. pag. 152. col. 1: *Pro duabus duodenis perdicium et duabus duodenis pullorum, datis clavario, quando Nubiit uxorem suam, etc.* Pluries ibi. Vide infra **Nuptiare**.

* **NUBICULA**, dimin. a *Nebula*, Panis subtilissimi species. Vide supra **Nebula** 2.

† **NUBIGER**, *Nubem gerens*, Johanni de Janua; *Portant nue*, in Gloss. Lat. Gall. Sangerm. *Nubifer*, apud Ovidium non semel.

† **NUBIGOSUS AER**, apud Claudium Mamertum lib. 1. de Statu animæ cap. 7. *Nebulosus*.

NUBILUM. Regula Pauli et Stephani Abbatum capite 11: *Æstatis tempore nulli liceat meridie præter in suo lectulo dormire, nisi forte jubente Priore ad Nubila pro custodia aræ extra suum lectulum dormiat.* [Sub dio, Gall.] *Dormir à l'air*.

† **NUBILUS**, *Cæcus*. Aimoinus in Translatione SS. Georgii et Aurelii Mart. sæc. 4. Benedict. part. 2. pag. 56: *Juvenis quidam annos, ut ferebatur, quingue in cæcitate gerens, se omni tempore Nubilum fore gemebat.*

* *Nuble*, eadem, ut videtur, notione; aut saltem qui quasi per nebulam videt. *Le Roman de Robert le Diable* MS.:

La pucelle qui moult fu gente,
Ne fu parrecese, ne lente,
Vitaine, ne fole, ne Nuble, etc.

* **NUBIRE**. Vide supra **Nubiare**.

† **NUBITARE**, *Papias*: *Nubiitant, Nubunt*.

† **NUBIVOLUS**, Qui per nubes volat. Notkerus Balbulus de Interpr. Scripturæ cap. 4. apud Pezium tom. 1. Anecd. part. 1. col. 5: *Joannem cœlipetam Nubivolus Augustinus paribus alis insectus est.*

* **NUBS**, pro *Nubes*, Gall. *Nuage*. Vita S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 481. col. 2: *Eodem vero momento cœlum tantum reddidit serenitatem, ut Nubs in nullis appareret plagis. Hinc Gallicum Nublece et Nublese, Nubila, tenebræ.* Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 261: *Une obscurité et une Nublese et uns vens si grans esmus sus la mer, etc.* Mirac. MSS. B. M. V. lib. 3:

Il (Adam) mist nostre joie en tristeco,
Vie en mort, clarité en Nublece.

* **NUBTIÆ**, **NUBTIALIS**, pro *Nuptiæ et Nuptialis*, in Charta Poncii archiep. Aqvens. ann. 1019. ex major. Chartul. S. Vict. Massil. fol. 78. *Nuesces*, in Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 200: *Lesquelx comme ilz eussent disné ensemble au racroq des Nuesces d'icelui Vavasseur, etc.*

* **NUBULA**. [Nubecula. DIF.]

* **NUCA**, f. pro *Nusca*, eadem notione Glossar. Lat. Gall. ann. 1852. ex Cod. reg. 4120: *Nuca, Bandiaus*.

* **NUCARIUM**, *Nucetum*. Charta ann. 1210. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 159: *Et inde tot le roillon ad Merdençon fontaine, et inde ad fossam en Hupelaintmont, et inde ad Nucarium.* Vide **Nuclearius**.

1. **NUCARIUS**, in Capitulari de Villis

cap. 70. v. 6. *Videtur legendum Nuclearius.* Vide in hac voce.

† 2. **NUCARIUS**, *Nux arbor*, Gall. *Noyer*. Tabularium S. Cypriani Pictav. fol. 47: *Concesserunt silvam, Nucarios, domos, etc.*

* Tabul. S. Albini Andegav.: *Dedit.... medietatem Nucariorum, qui tam in terra, quam in vineis ejus erant, ut omni anno secretarius S. Albini nuces de illis colligeret ad luminare ecclesiæ faciendum.* Tabul. S. Sergii Andegav.: *Ivo de Cimbrijo dedit in eadem villa S. Sergeio xxxvij. Nucarios.... Statuit etiam Burcharodus, ut oleum supradictorum Nucariorum semper ante altare S. Sergii ardeat.* Vide supra **Noguerius**.

* **NUCCIÆ**, pro *Nuptiæ*, in Charta contract. matrim. apud Salernum.

* **NUCELLA**, *Nux parva*, Gall. *Noisette*. Arest. ann. 1319. in Reg. *Olm* parlam. Paris.: *Judicatum est, tam nobiles quam populares et ignobiles villarum vicinarum nemoribus de Segutny, esse in saisina.... habendi avellanas seu parvas Nucellas et omnes alios fructus in dictis memoribus existentes.* Correct. stat. Cadubr. cap. 108: *Castaneæ, nuces et avellane sive Nucellæ ad mensuram tantum vendi debeant.*

* **NUCELLETUM**, dimin. a *Nucetum*, *Ager nucibus consitus*. Tabul. S. Vict. Massil.: *Cum redditibus quibuscumque, censuariis, censibus, servitiis, bannis,.... nemoribus, olivetis, arbutis, Nucelletis, vineis, etc.* Vide supra **Nuscarium** et infra **Nuscetum**.

† **NUCERIUS**, ut *Nucarius* 2. Charta ann. 1163. ex Archivo Radoliensi: *D. Nivardus de Caminacio dedit... Monachis de omnibus Nuceriis... nuces in terra sua cadentes, quas antecessores sui quasi ex jure colligere volebant.*

NUCHA, *Postica pars colli, nostris, Nuque du col, vox Arabica*. Matth. Silvaticus: *Nucrati* (leg. *Nukati*) *locus, ubi collum craneo jungitur*. Constantinus Africanus libro 1. Commun. loc. med. cap. 3: *Cum enim multa membra a cerebro sint remota, et viæ longinquitate eis denegetur sensualitas, vis quedam cerebri data est spondylium medullis, quæ quasi medullæ, Lingua Arabica vocantur Nucha.* Infra: *Eadem est Nucha, quæ et cerebri natura.* Idem cap. 10: *Nucha a cerebro descendit in spondyle dorsi incipiens a fine puppis, id est, a prima spondyli colli. Ab hac Nucha ex necessitate procedunt nervi, sensum, et voluntarium motum præstantes membris sub collo positus.* Adde cap. 12. *Fridericus II. Imperat.* lib. 1. de Venat. cap. 36: *De Nucha vero, quæ dicitur medulla spinatis, quomodo procedit a cerebro, transiens per foramina omnium spondylium, usque ad extremum caudæ continuata, etc.* Adde caput 23. Utitur etiam non semel *Mandinus* in Anatomia. *Danti Nuca*, dicitur pars superior capitis, in *Inferna*. cant. 32:

La' ve'l cervel s'agiugne colla Nuca.

In Paradiso cant. 8:

Che l' sol vagheggia hor da coppa, hor da Nuca.

Vide *Octavium Ferrarium* in *Gnucca*, [Martinium in Lexico v. *Nucha*.] [*] et Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1255.]

† **NUCICLA**. *Papias*: *Nuciclam amygdalam quidam Nuclam vocant, quasi minorem nucem.* Johannes de Janua: *Nucicula, Parva nux; Nucilla, Amygdala, scilicet minor nux.*

* **NUCILLA**, *Bombycis folliculus*, Gall. *Coque de ver à soye*. *Marcha concessa* ann. 1345. 4. Mail in vol. 3. arestor. par-

lam. Paris.: *Cum in dicto ligno de Nucillis barbarollis (infra barbaricis) serico et aliis mercaturis onerari fecisset, etc.*

NUCINÆ MENSÆ, apud veterem Interpretem Juvenalis Sat. 11. vers. 117. quæ hodie passim in usu apud nos, *Tables de noyers*. Harum meminit *Strabo* lib. 12.

† **NUCISPINEA**, *σπρόβιλα*, in Gloss. *Nucis pineæ*.

NUCLEARIUS, **NUCLEARIUM**. [Johan. de Janua: *Nuclearius, Arbor quæ fert nuces; Nuclearium, Idem, vel locus, ubi nuces crescunt; Lieu où croissent les noyers*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman.] Gloss. Lat. Gall.: *Nuclearius, Noyer, arbre*. Charta Theobaldi Comitis Blesensis ann. 1140. pro Monasterio Vallis Secretæ apud Sammarthanos in Gall. Christ.: *In quæ præfata Ecclesia, quæ antiquitus habebat, retinet Nuclearia.* [Bernardus part. 1. Ordinis Cluniac. cap. 175: *Granatarius vero per consuetudinem ornasse debet totum pistrinum de intus foliis Nuclearii.*]

NUCLEATORIUM, *Ager nucleariis consitus*. *Historia Episcoporum Autissiod.* cap. 20: *Agrum quoque Genusiacum, vel Talsiacum, cum Nucleatorio sitos in territorio Santonico.*

* **NUCLEATUS**, *Nucleis seu globulis*, Gall. *Boutons*, instructus et Ornatus. Constit. Carmel. MSS. part. 1. rubr. 11: *Habeant ipsas (tunicas) satis latas, non Nucleatas et sine filis de serico, tam in manicis quam collo et alibi.... Sint albæ tunicæ rotundæ in pectore simili modo fissæ et Nucleatæ, cum apertura competentis.... In manicis autem tunicarum inferiorum poterunt, secundum quod prælati videbitur, unum aut duos Nucleos habere, non ad lasciviam, sed ad necessitatem.* Vide supra **Nodellus**.

* **NUCLIRE**, *Hircorum vox*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7657.

† 1. **NUCULA**, f. pro *Nuscula*. Vide in *Nusca*.

* 2. **NUCULA**, **ORUM**, *Li sompnii*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **NUDA**, pro *Muda*, ut videtur, *Cœtus, conventus, consilium*. Statuta Arelat. MSS. art. 120. e Musæo D. Brunet: *Quicumque tenuerit hostagia, non obstante juramento, possit venire ad coison (sic) et consilium, et Nudam, et in stadium, et venire ad domum Archiepiscopi.* Vide *Muta* 6.

* **NUDEUS**, *Noel*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7682.

† **NUDIBUCCIUS**, *Imberbis*. Vide *Barbasterili*.

* **NUDILLU**, ut supra **Nodellus**, ni fallor. *Nudillu una cum gemmæ duæ*, in Charta ann. 1065. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 254. col. 1.

NUDIMANUS, *Qui manus vacuas ac inanes habet*, apud Eckehardum Juniorum libro de Casibus S. Galli cap. 1.

NUDIPEDALIA, *Papias*, *Nudo pede deambulatio Judæorum*. [Nempe nudis pedibus incidentes Judæi plerumque sacra celebrabant et jejunia, de quibus sic Juvenalis Sat. 6. ubi describit *Judæam*:

Observant ubi festa Mero pede sabbata Reges.

Quo referendum id quod *Josephus* narrat lib. 2. de Bello Judaico cap. 15. ubi de *Berenice*: *Venerat Hierosolymam, ut vota Deo solveret. His enim, qui morbo vel aliis necessitatibus implicantur, mos est orare per triginta dies, antequam imolent hostias: abstinere quoque vino et capillos radere. Quem morem *Berenice Regina* illis exercebat diebus, *Nudipes**

etiam ante tribunal stetit, deprecans Florum, etc. S. Hieronymus lib. 3. in Jovianum: *Multa compellitur Apostolus velle, quæ non vult. Circumcidit Timotheum, vasti in se calvitium, Nudipedalia exercuit et totodit Cenchris.* Adde Tertullianum de Jejunio cap. 16. et in Apolog. cap. 40.] Arnobius lib. 5: *Aquiliæ Jovi immolatis, Nudipedalia populo denuntiatis, etc.* Joannes Laudensis, in Vita sancti Petri Damiani Cardinalis cap. 3. num. 16: *Nudipedalia passim per eremum cunctis temporibus exercebant.* Guibertus in Historia Hierosolym. lib. 7. cap. 6: *Processiones agendo, Sanctorum nomina febiliter inclamando, Nudipedalia exercendo, Iherusalem circummeunt.* De Nudipedalibus vide Ludovicum de la Cerda ad Virgilium.

* Vide Ordinar. Eccl. Vesunt. falso S. Protadio adscriptum, inter Probat. novæ Hist. comitat. Burgund.

* **NUDIUS**, Quondam, olim. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 316: *Pro parte Michaelis Balistæ paratoris Narbonæ expositum extitit, quod Nudius nocte quadam hora tarda, etc.*

NUDUS, Mensuræ species. Charta Ludovici Pii Imper. apud Doubletum pag. 740: *De lignis dentur eis mensuræ, quæ Nudi appellantur, mille centum.* Legendum censerem moti, nisi Charta originalis, quam legi in Archivo S. Dionysii, omnino præferret, *nudi*. [Leg. *Midi*. Vide in hac voce.]

† **NUENE**, NUENET, Novem. Vide *Chunna*.

NUGA, Nugator. Gloss. Græc. Lat.: *Ἀγρετός, nequus, spurcus, Nuga, nugator.*

† **NUGACIO**, *Nugacion, mensonge*, in Glossis Latino-Gallicis Sangermanensibus MSS.

† **NUGACITAS**, *Falsitas*, in Barthii Glossario ex Hist. Palæst. Roberti Monachi. Gloss. Græc. Lat.: *Ἀγρεϊότης, ἀγρεϊοσύνη, Nequitia, Nugacitas.* S. Augustinus Epist. 67. sub finem: *Omnis ab eo deleta est Nugacitas.*

† **NUGACULUS**, *Aliquantulum nugax*, J. de Janua.

NUGALUS, Nugator. Glossæ Latino-Gallicæ: *Nugalus, Petit Jengleur.*

NUGALISSIMO, Regula sanctorum Patrum cap. 10: *Si casu quis Frater de cellula ex qualibet scandali causa exire voluerit, nihil penitus nisi Nugalissimo induatur vestimento, et extra communionem infidelis discedat.* Regula sancti Macarii cap. 28. habet, *nisi in notatissimo vestimento*, id est, quod risum moveat occurrentibus. Holstenius, *parvi momenti ac nullius valoris*, interpretatur.

† **NUGALITAS**, *σαπρότης, Nugacio*. Supplem. Antiq. Aliæ Gloss. Lat. Græc.: *Nugalitas, φλυαρότης.*

† **NUGAMENTA**, *ὄνληματα*, Gloss. Lat. Græc.

† **NUGAS**, *Inutilis*, in vet. Onomastico, apud Turnebum lib. 28. cap. 6. *Nugas, Σαπρός*, in Glossis Latino Græc. Sangerm. MSS. et aliis. Glossæ Cyrilli: *Σαπρός, Nugatorius, Nugax, Fœdus*. Pro *Nugax* fere *Nugas* dicebant antiqui, non male, ut *Nefas*. Vide Priscianum lib. 5. Papias: *Nugas, Inutilis, qui ad nullam utilitatem pertinet. Nugax, Mendax*, in Gasparis Barthii Glossario, ex Baldrico Dolensi.

† **NUGERCULUS**, *Nugax*. Acta S. Molingi, tom. 3. Junii pag. 407: *Nunquid iste Nugerculus apud nos post patronum nostrum erit Antistes?*

* **NUGECULUS**, Idem. *Accusatio Nugacula* in veter. Notit. de Luitpr. Episcop. Cremon. apud Pertz. Script. tom. 3. pag. 266. lin. 46.

* **NUGIDICUS**, Qui *nugas* dicit, *Discur de trufes, (ruses)* in Glossis Lat. Sangerman. *Nugidici ventilatores*, Johanni Sarisber. lib. 2. Metal. cap. 7.

† **NUGIGERULUS**, *Turpis nunci*, in Glossis Isid. *Mendaciorum nunci*, in Barthii Glossario, ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot. Epistola Hugonis Metelli ad S. Bernardum: *Hugo Metellus, quondam Nugigerulus, vox crucis Christi bajulus, etc.* Plautina nunc, si vera lectio, pro qua Lambino magis probatur *Nugivendulus*.

† **NUGIPARUS**, *Qui parit nugas*. Gloss. Isid.

* **NUGALE**, Animalis genus, in Gloss. ad tres libros Salomonis ex Bibl. Heisibr. pag. 54.

* **NUGEIR**, *Nux, arbor. Terrear. villæ de Busseul* ex Cod. reg. 6017. fol. 2. v.: *Item unum cartonem de couvetz pro quadam platea, in qua solebat esse quadam nuez sive Nugeir, et potest plantare, si vult.*

* **NUGIDUS**, f. pro *Nugidicus*. Vide in *Nuga*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Messoneguier, Prov. mendax, Nugidus, nugax, nugatorius.*

† **NUGIUM**, *Pallium tenue*. Vide *Nageum*.

† **NUGNATAS**, *ATIS, Labundancia de zance*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **NUGRUS**, pro *Nurus, uxor filii*, Gall. Bru. Charta ann. 889. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 755: *Lupus filius Ragimperti, cum uxore sua et filiis, filiabus, Nugris ac nepotibus suis... Et proinde supradictum Lupum concessimus in prædicta sancta ecclesia, cum uxore sua et filiis et filiabus, Nugris et nepotibus suis.* Vide supra *Nora*.

* **NUINTAILIS**, mendose, forsan pro *Minutailis*, silva cædua. Tradit. Diesens. apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boicar. pag. 700. col. 2: *Tradiderunt... tertiam partem unius Nuintalis in loco, qui dicitur Houbtacehere.* Vide in *Minuta 2*.

NULLARE, *Nihilare*, Johanni de Janua, *Noiantir*, in Glossis Lat. Gall. Sangerman. MSS.

NULLATIO, *Mutatio*. Ita Gloss. Arabico Lat. Legendum forte *Nutatio*. [Retinendum *Nullatio* suadet Papias, qui scribit: *Nullatio, Mutatio, unde adnullare, nullius pretii facere. Nullationem, Mutationem*, in Glossario Sangerm. MS. n. 501.]

NULLIFICARE, *Contemnere*. [Tertull. adv. Psychic. cap. 15: *Qui manducat, ne Nullificet non manducantem.* Gr. *μη ἐξουθεύτω, Non spernat*, in Vulgata. S. Hieronymus Epist. 135. ad Sun. et Frotel. *ἐξουθένωσα, non putatis transferendum despezisti; sed secundum disertissimum istius temporis interpretem Nullificasti, seu annihilasti, vel annullasti.*] Versus Eucherii lib. 4. veterum Epigrammatum:

Nunc simul optemus dispectis piscibus ergo
Delicias magni Nullificare freti.

Libellus Precum Marcellini et Faustini: *Et si non est dubitandum paucos Episcopos esse pretiosos de merito Confessionis, et inviolabilis fidei, multos vero Nullificari hæreses vel prevaricationis, etc.* Utitur etiam Commodianus Instruct. 80. Vide *Nihilari*.

† **NULLIFICAMEN**, *Contemptio*. Tertull. lib. 3. adv. Marcion. cap. 7: *Ignominia hominis et Nullificamen populi.*

† **NULLIFICATIO**, *Eidem Tertull. lib. 4. adv. Marcion. cap. 14: Quæ ignominia? quæ Nullificatio?*

* **NULLIMANNI**, quasi *Nulli homines*. Comment. Benzon. episc. Albens. in Henr. III. imper. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. Mss. pag. 283: *Normanni enim, qui melius dicuntur Nullimanni, foetidissima scilicet sterora mundi, castrum Sancti Pauli, alteram partem imperii aspirant sibi subicere, non jam tyrannice, sed quasi hæreditarii.* Vide in *Northus*.

* **NULLITAS**, *JC. dicitur Sententia contra leges, canonesve, aut ab alio quam iudice lata.* Lit. ann. 1411. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 603: *Gubernatori dicti nostri Dalphinatus, necnon iudicibus Viennesii et Valentinesii, ac appellationum et Nullitatum majoribus, etc.* Hinc

* **NULLITER**, *Iisdem pro Injuste, præter leges, illegitime.* Charta ann. 1380. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 43. col. 1: *Indebite tamen et injuste, Nulliter, etc.* Instr. ann. 1459. ibid. pag. 289. col. 1: *Comissarius per vos, ut fertur, Nulliter et absque potestate ad universitatem causarum institutus.*

† **NULLUMQUAM**, *Nunquam*. Charta Ottonis III. Imp. ann. 998. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 132: *Ut amodo Nullumquam in tempore non habeamus licentiam, nec potestatem, etc.*

* *Seu Nullo unquam.* Dipl. Pipp. reg. ann. 768. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 677: *Nullumquam tempore iudex publicus ad causas audiendas, etc.*

* **NULLUS**, *Aliquis, quilibet*. Charta ann. 1096. inter Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. tom. 1. pag. 2: *Pro Nullo abire, que venditus fuerit per minus de xij. denarios, non dent inde portaticum.... Qui emerit aut vendiderit Nullo abere in Constantin, etc.* Chartul. Celsinian. ch. 404: *Habuit... de Deruntel duas uncias de auro cocto monedato, in tali convenientia ut Nullam rem non tollat, et Nullam rem non forfosza.* A Latino *Nullus*, nostrates *Nullui et Nully* dixerunt, pro *Nul, personne, qui que ce soit*. Joinvil. in Hist. S. Ludov. edit. reg. pag. 5: *Onques jour de ma vie je ne li oy mal dire de Nullui.* Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 212: *Le suppliant trouva son huys fermé, lequel li bouva du pié tant qu'il Pourry et entra dedens, et demanda se il y avoit Nully.*

NUMANTIA, Charta Raymundi Comitum Tolosani ann. 1181. apud Catellum lib. 2. Hist. Comitum Tolosæ, pag. 215: *Macellarii et carnifices urbis Tolosæ et suburbii non lucrentur in ulla carne, quam vendant in duodecim Numantiis, nisi denarium unum, nec supra, nec infra, etc.* Occurrunt eadem verba rursum infra. Vide *Nummata* in *Nummus*.

* **NUMBILE** vel **NUMBILIS**, *Lumbus, imbrex porci*, Gall. *Longe, échinée*, alias *Numble*, idem quod supra *Nebulus*. Charta ann. 1367. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 514: *Excepta leyda carniuum seu linguis bovinis et Numbilibus, seu Numbles, porcorum.* Lit. admort. pro eccl. Vivar. ann. 1445. in Reg. 177. ch. 151: *Item la moitié des langues de beufz et des Nombres des porcs, qui se tuent au mazel ou boucherie.* Vide *Lumbi*.

NUMBLE, Charta ann. 1239. ex Tabulario Ecclesiæ Bituricensis apud Thomasserium in Consuetudine Bituric. lib. 1. cap. 60: *Videlicet in quolibet porco a carnifice occiso die Sabbati ad vendendum les Numbles, et de quolibet*

bove, vel vacca, quoquo die ad vendendum occidatur, pectus,.... solvere tenebuntur.

☞ Venatores *Nombles* vocant frustum carnis cervinæ sectum inter femora; hic autem porci frustum est sectum circa umbilicum, nostris *Nombril*, unde vocis *Nombles* etymon ducunt, nisi forte *Numble* a *Lumbulus*, Imbrex porci, oriatur, ut fere suadent, quæ supra dicta sunt in *Lumbi* et *Lumbolus*. Vide etiam *Numbulus* et *Nunblicus*.

* *NUMBLUS*, ut *Numbile*, *Lumbus*. Charta Joan. dalph. Vienn. ann. 1313. pro homin. Belliv. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 307: *Item retinemus nobis... leydam macelli, videlicet linguas boum et Numblos porcorum*. Alia ann. 1353. in Reg. 81. ch. 847: *Item ad quartam Numbolorum porcorum, quos carnifices morti tradunt*. Vide *Nunblicus*.

† *NUMBO*, *Fulgoris nomen*, apud *Papiam*.

† *NUMBRIARE*, Numerare, vel nominare, conscribere, f. ab Hispan. *Nombrar*. Charta Edwardi III. Regis Angl. ann. 1360. apud Rymer. tom. 6. pag. 170: *Dantes eidem (Admirallo)... potestatem arrandi, regendi ac gubernandi omnes naves totius armate prædictæ... ac singulos homines in eisdem ad valia retentos, tam marinarios, quam alios quoscumque, et nomina eorum Numbriandi, ac querelas omnium... audiendi*.

† *NUMBULUS*, ut supra *Numble*. Castellanus de Avisano in Computo ann. 1318. rationem reddit de firma furnorum, lesdæ linguarum boum, et Numbulorum porcinarum, etc.

* Charta ann. 1329. in Reg. 66. Chartoph. reg. 273: *Numbulos carnum in civitate Turonensi per carnifices venditorum, etc.*

† *NUMELLARE*, *Numella ligare*, *Numellatus*, *Numella ligatus*, *Johanni* de *Janua*. *Papias* et *Gloss. Arab. Lat.*: *Numellatus*, *Numella ligatus*. *Gloss. Sangerman. MS. num. 501*: *Numellatus*, *Numella ligatus*, i. e. *vinculo, quadrupes alligatur*. Notæ sunt *latinis Numelle*.

* *NUMENCULATOR*, Idem quod *Nomenclator*, cujus officium erat ad mensam aut ad cœtum vocare. *Cencius de Nominibus judicum et eorum tractationibus* ad calcem *Ord. Rom. ex Cod. reg. 4188*: *Numenculator Latine, apud Græcos Quæstor dicitur. Ipse debet habere curam de viduis et orphanis et omnibus senodochiis, et apud eum debet disputari de testamentis*.

* *NUMICULATOR*, Eadem notione, in Charta ann. 905. tom. 9. *Collect. Histor. Franc. pag. 664*.

† *NUMERA*, ut infra *Numeri*. Acta *S. Isidori Mart.* in *Insula Chio*, ex antiquo *MS. Latino*, tom. 3. *Maii pag. 451*: *Jus dato est procurare naves de Alexandria civitate, in quibus Numera ferri jussa sunt. Quod factum narrans Daniel Cardanus ex Græco in Latinum verso sic habet: Cum ab eodem Imperatore (Decio) ut milites conscriberentur, decretum emanasset, etc.*

* *NUMERABILITER*, Numerato, *Gall. En argent comptant*. Charta *Hugon. de Confluentio* ann. 1271. in *Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. fol. 383. v. col. 2*: *Recognoscentes quod nobis de prædicta pecunie summa Numerabiliter est satisfactum*.

† *NUMERAGIUM*. Vide mox in *Numeratores*.

† *NUMERALII*, Idem qui infra *Numerularii*. Statuta *Arelat. MSS. art. 72*: *Omnes libræ et alia pondera Numerato-*

lorum, speciariorum et merceriariorum quolibet anno recognoscuntur per clavarium.

† *NUMERALITAS*, Numerus. *Cæpit crescere Numeralitas Fratrurum undique convenientium*, in *Maceris Insulæ Barbaræ* tom. 1. pag. 6. ubi de *fundatione ejusdem Monasterii*.

* *NUMERAMENTUM*, Professio feudalibus, qua vassallus feudalibus prædiis, cum suis limitibus ac terminis, atque adeo iuribus et oneribus, domino ex officio enumerat, *Gall. Dénombrément*, alias *Nombre*. *Lit. remiss. ann. 1478. in Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 1022*: *Icellui Petit dist au suppliant.... qu'il y avoit beaucoup plus de terres déclarées dedans (cette lettre), qu'il n'en estoit contenu au Nombre d'icelles*. *Invent. Chartar. reg. ann. 1482. fol. 101. v. : Littera Johannis de Challegrey continens declarationem et Numeramentum sui feudi de Perreigny..... De anno 1406*. Vide supra *Narratio 2*.

* *NUMERARIUS*, *Arithmeticus*, ut est in *Gloss. Lat. MS. Regio. Gloss. Græc. Lat.*: *Ἀριθμητής, Numerarius*. *Alibi*: *Ἐρηρητής, Computor, Numerarius, Ratiocinator*. *Augustinus in Psalm. 146*: *Excedit omnes Numerarios, intelligentia ejus numerari a vobis non potest*. Ita usurpat etiam *lib. 2. de Libero arbitrio cap. 11*.

NUMERARII, qui in *Notitia Imperii*, pag. 13. 53. 119. inter *Officiales Judicum*, seu *Magistratum* recensentur, erant ii, qui *publicum nummum ærario inferbant, hoc est, qui pecuniam Regiam ex tributis, et portoriis, et vectigalibus partam in æraria inferbant*, ut est in *Glossis MSS. ad Cod. Theod. et apud Isidorum lib. 9. Orig. cap. 4. Ita ex Novella Valentini de Officio et Numerariis P. P. Sidonio lib. 1. Ep. 11. lib. 2. Epist. 1. Senatorie lib. 12. Ep. 13. 23. et aliis, tributariæ functioni operam dedisse, et Præfectorum Prætorio, vel Rectorum Provinciarum Officiales fuisse observare est, ut et *ὑψηλότες et διαψηλότες* appellatos a *Basilio Epist. 250. Eupapio, Suida, etc.* Numerariorum præterea mentio est hac notione in *Cod. Theodos. tit. de Numerariis, actuar. etc. lib. 8. ubi multa Jacobus Gotofredus in Paratitolo, et ad legem 4. eod. tit. in Nov. Theodos. de Postulando, apud Evodium de Miraculis S. Stephani cap. 3. Gregorium M. lib. 10. Epist. 18. in Concilio Toletano XII. et XVI. in Concilio Cæsaraugust. II. in Legibus Wisigoth. lib. 2. tit. 26. lib. 12. tit. 1. § 2. etc.* [*] Vide *Glossar. med. Græcit. voce Νομάρχιος col. 1007.**

☞ Ad hujusmodi *Numerarios* refert *Carolus de Aquino* id quod legimus apud *Vegetium lib. 2. cap. 19*: *Sed in quibusdam notarum peritia calculandi, computandique usus exigitur. Totius enim legionis ratio, sive obsequiorum, sive militarium munerum, sive pecuniæ quotidie adscribitur actis, majore prope diligentia, quam res annonaria vel civilis, libris adnotatur*. Etymon ducit idem de *Aquino*, non a *nummis ærario illatis*, sed a *nummis* seu *copis militariibus*. Utque huic opinioni potius assentiatur, facti vocabulum *Supernumerarii*, qui profecto dicuntur a *Numerariis*, nec alioqui quidquam habent negotii cum *nummis* notarum, sive ratione computandi. Addit tandem, *Numerarios* a *Jurisconsultis* appellatos fuisse *Rationarios*, a *publicis rei castrensium et militaris rationibus* computandis.

† *NUMERARIUS CANONICUS*, Qui de

ipso collegio est, non ultra numerum constitutum. *Constitut. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 154*: *Nullus in dicta sede, in qua certus Canonicozum et præbendarum numerus existit ad dignitatem... admittatur, nisi fuerit Canonice Numerarius, ac ique in eadem Ecclesia præbendatus*.

† *NUMERARIUM PRETIUM*, Numerata pecunia, vel de qua numeranda conventum est. *Roland. Patav. de factis in Marchia Tarvisina lib. 10. cap. 17*: *Capitaneus ille qui pretio Numerario summum seu castrum Montissilicis reddiderat Marchioni*.

* *NUMERATORES*, alias *Campipartores*, qui a dominis feudalibus statuuntur ad numerandos in agris mergites, seu *garbas*, pro *decimis*, vel *campiparte*. Charta ann. 1179. in *Tabulario Ecclesiæ Carnontensis num. 101*: *Additum est etiam, quod tempore messionis homines nostri a domino de Bellovillari sibi postulare debeant assignari, quorum unus apud Lu et Matrivillam, alius apud Bellovillare fungatur officio numerandi, quos vel eorum aliquem, si nostris hominibus usque ad quartam diem distulerit, assignare licebit hominibus nostris Numeratore carentibus in quarta die et deinceps, adhibito duorum testimonio, et eorum testimonio juramentis domino de Bellovillari solvere campipartem. Qui vero ad Numerationis officium vocabuntur, accitis hominibus nostris, in presentia domini de Bellovillari, tactis sacrosanctis jurare videbuntur, quod nec spe lucri, nec amoris, aut odii causa suæ different Numerationis officium adimplere, etc.* Alia ann. 1217. *ibid. 228*: *Ita ordinamus et dicimus, quod Abbas et Canonici Valleiensis nullam habent auctoritatem et potestatem ponendi Numeratorem, vel Campipartorem in terra Capituli, etc.* Vide *Campipars*. [*] et *Guerard. Proleg. Chartul. S. Petri Carnot. § 134.*

* *NUMERAGIUM*, Jus ipsorum constituendi *Numeratores*. Charta *Odonis Episcopi Parisiensis ann. 1197. in Magno Pastoralis Eccles. Paris. lib. 8. Ch. 24*: *Quitavit Capitulum B. M. Paris. ventas, Numeragium, justitiam et omnem jurisdictionem, etc.* Occurrit rursum in Charta seq. *Adelæ Reginæ Franc. anno 1197. et Chartis 25. 26.* [*Dederunt Numeragium seu campipertagium, in Charta ann. 1259. ex Chartulario B. M. de Bono-nuncio Aurelianensi.*]

* *Mergites* in agris pro *decimis* vel *campiparte* numerandi officium, ad majorem interdu pertinet; unde *Numeragium* appellabatur, quod eam ob causam illi solvebatur, atque inter illius jura recensebatur. *Chartul. Floriac. fol. 117. v. : Novarint universi, quod cum Petrus de Montigniaco perciperet in decimis et terragiis nostris in parochia de Messeriis, ratione majoriæ, vel alia ratione, ut dicebat, decimas et terragia sigali, mixteoli, et aliarum segetum, et stramina, et jarbarum Numeragii, videlicet unam jarbam a quolibet cui numerabat*. A domino feudi, cujus proprie erat ejusmodi jus, illud habebat major vel quivis alius, ut colligitur ex eodem *Chartul. fol. 188. v. : Quilibet homo, in cujus terris prior habet Numeragium, etc. Nambraiges*, eodem sensu, in Charta ann. 1361: *Toutes les rentes, cens et Nombraiges, que icelui Guillaume Machepel avoit et pouvoit avoir au terroir d'Esguillemont*. Vide supra *Decimæ Numeratæ*.

† *NUMERATUS*, *Nominatus, delegatus*. Charta ann. 1277. ex *Chartulario S. Vandregisili tom. 1. pag. 1031*: *Ego Johan-*

nes dictus de Novier tradidi et concessi in feodum..... viris religiosis Abbati et Conventui S. Vandregesili totum jus quod habebam... in quodam batello corrente per aquam Sequanæ in portu de Caudebec... pro decem libris Turon. annui redditus solvendis quolibet anno... per manum præpositi de Caudebec... vel per alium aliquem certum Numeratum dictorum Religiosorum.

NUMERI, Cohortes : vox Ulpiano, Vopisco, Ammiano, et aliis nota. Optatus lib. 3 : *Reversi sunt vexati milites ad Numeros suos. Numeri militares*, apud Will. Tyrium lib. 2. cap. 20. Ita νόμῆρον usurpant Græci recentiores. Martyrium S. Niconis : Στρατεύομενος ἐν νομῆρῳ τὴν καὶ διατριβὴν ἐν αὐτῷ. Palladius in Vita Chrysostomi pag. 32 : Ἦλθὲ τις ἀπηγοούμενος ἐνοῦς ἀριθμῶς, et pag. 84. Adde Chronicon Alexandrin. pag. 690. Metaphrastem in Martyrio S. Georgii num. 2. Constantinum de Adm. Imper. pag. 192. et alios a Meursio et Fabroto ad Cedrenum laudatos. Ita etiam ἀριθμὸν hac ipsa notione dixerunt Sozomenus lib. 2. cap. 7. Nicephorus Call. lib. 6. cap. 9. Anthologium Arcadii 7. Maii, Novella Justiniani 85. cap. 1. Leo in Tactic. cap. 6. § 28. Zonaras, et alii. Vide [Theod. Marsilius ad Suetonii Vespasianum cap. 5. et] quæ annotamus ad Alexiadem pag. 423. [et in Glossario mediæ Græcicæ. in Νόμῆρα : quibus adde Lexicon Militare Caroli de Aquino, ubi Numeris, ut hic pro Copiis militaribus, expositis, disse- rit de Numero militum, majori vel minori, iustis exercitiis convenienti.]

NUMERORUM LIBER vocatur, eo quod in eo egressæ de Ægypto Tribus dinumerantur, et quadraginta duarum per eremum mansionum in eo descriptio continetur. Isidorus lib. 6. cap. 2.

† **NUMERIA**, Dea numeri, in Glossis Isid. Vide S. Augustinum lib. 4. de Civ. Dei cap. 11. Cato in fragmento de liberis educandis : *In partu precabantur Numeriam, quam Deam solent etiam indigitare pontifices.*

† **NUMERICÆ NOTÆ** Romanorum solæ fuerunt in usu in veteribus instrumentis, ut omnes norunt, cum ante sæculum XIV. incogniti fuerint Arabum numeri. His usus est Petrarcha in Codice Librorum S. Augustini in Psalmos ann. 1375. narrante Mabillonio lib. 2. de Re Diplom. cap. 28. num. 18. cui nonnulla subdit scitu digna de variis numerorum Romanorum figuris, ut videre potes, cum opus fuerit. Vide Cifræ. [* Hæc emendanda ex iis quæ supra diximus v. Cifræ.]

† **NUMEROSITAS**, Multitudo, apud Terullianum de Monog. cap. 4. Orosium lib. 4. cap. 5. Augustinum lib. 2. de Doct. Christ. cap. 14. et alios recentiores passim.

† **1. NUMERUS**, Populus, multitudo. S. Paulinus Poemate 16. seu Natal. 5. de S. Felice :

Functus erat longum perfunctus Episcopus ævum Maximus, et Numerus ductu Pastoris egebat.

Poemate 23. Natal. 8 :

Obtinuit captos Numeri virtute potentis.

* Ita nostri *Nombre* dixerunt, Rerum ejusdem speciei collectionem. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 333 : *L'exposant disoit que icellui Perrin avoit prins deux Nombres de gerbes, qui estoient audit exposant.*

† **NUMERUS** pluralis pro singulari in prima persona a Chlodoveo Magno usur-

patus, exemplo Imperatorum aliorumque Regum, eo superiorum, aut ipsi æqualium, ut probat Mabillonius lib. 2. de Re Diplom. cap. 6. num. 2. Quem morem interdum etiam secuti sunt homines privati regnantibus Meroveadis, ut ibidem docetur n. 3.

† **2. NUMERUS**, Denarium, et Numerum, et argentum, et aurum, et dragmam, et sestertium, et minam excussisse legitur Carolus cognomento Crassus Imp. in Charta, quam laudat Mabillon. tom. 3. Annal. Benedict. pag. 209. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 115: *Monachi habent medietatem censuum cimeterii et duos Numeros censuales proprios in quadam noa. Arbitror utrobique legendum Nummus.*

† **NUMERUS ANNORUM** aliquando in compendium reductus, maxime ubi annorum integra summa præcessisset. Sic in Historia Episcoporum Autisiod. Audoinus ad eam sedem translatus dicitur in principio ann. 1351. et post. 12. versus, translatus ad sedem Magalon. an. 53. Plura ejus rei exempla in seqq. capitulis occurrunt. At non solum post integram annorum summam expositam compendiosa hæc numerorum adhibita est ratio, sed etiam absolute. Nam prima libri Guillelmi Paris. editio dicitur facta Parisiis apud Gaufridum de Marnef in vico Jacobeo sub intersignio Pellicani an. MLV. id est, MDLV. Codex MS. Mellicensis libros de Imit. Christi complectens dicitur finitus die Kiliani 34. hoc est, 1434. itemque alius an. 21. id est, an. 1421. Hæc numerandi ratio aliquando in Chartis obtinuit : Hispanica apud Sandovallium de Regibus Castellæ pag. 293. æra discurrente LXII. id est 862. regnante Adefonso Rege, Gallicana, imperante D. N. J. C. ab Incarnatione ipsius CXL. et Ludovico Rege Francorum regnante an. IV. id est, an. III. Alla suggerit exempla Mabillonius lib. 2. Diplom. cap. 23. n. 17. unde hæc descripta : quibus addo ex Schedis D. Lan- celot Acceptationem his verbis Gallicis conceptam : *Je Jehans de S. Michel Roys des Heraults Viennois confesse avoir eu et receu de venerable et discrete personne Seigneur Adam Chanteprime Tresorier de Dalphiné XL. florins d'or de bon pois, que li Roys de France nostre Seigneur m'avoit donné de grace especial une foiz tant seulement. En tesmoin de ce j'ai escript cette quittance... le derrenier jour de Decembre l'an de grace nostre Seigneur soixante-quatre*, hoc est ann. 1364. ut constat ex Præcepto regio ad hanc rem dato 8. Novemb. hujus anni. [* Vide novum Tract. de re diplom. tom. 3. pag. 522.]

NUMERUS AUREUS, Compotistis, dicitur Cyclus Lunarum, seu decemnovennalis, in eum finem institutus, ut quatenus per totam seriem Calendarii deducitur, demonstrat omnia novilunia, ac illud spectat, a quo supputata Luna 14. indigitat Pascha. Quippe anno 1. Cycli, v. g. ubicunque in Calendario, ac per menses singulos inscriptum vides aureum numerum 1. ipse indicat novilunium eo die contingere, vel contigisse ; ac pari modo anno 2. ubicunque vides aureum numerum 2. anno 3. atque ita porro, quousque annis Cycli expletis, tum ad unitatem redeatur, tum novilunia iisdem diebus, eodemque ordine appellari aiunt, seu quod olim aureis literis inscriberetur, seu propter inventionis et usus ejus excellentiam. Vide Durandum lib. 8. Ration. cap. 11. et

alios Compotistas : addam tantum ver- sus sat antiquos de Usu Numeri Aurei ex Codice MS. Victorino :

Aureus hac arte Numerus monstratur aperto Principium jam qui totus est caput anni, Ternarium retinet, ne posterus ordo vacillet. Majori numero debetur tertius ordo, Si minor assequitur numerus, tuac continuatur. Excipe sex menses, Julium prius, atque sequentes, His quamvis crescat undenis summa propinquat. Octavus numerus sequitur, nec continuatur, Tres Februus quarto Nonarum continuato. Quarto apponas sat Aprilis pridie Nonas, Tot Junius laterat, ubi Nonas quatuor aptat. Augusti capite tres debet continuare, Quatuor Octobris lateratum pone Kalendis. In quarto Nonis duodeni denique mensis, Linea tredecimum tenet una, simulque secundum.

Porro numeri aurei reptores fuisse Ægyptios scribit Josephus Scaliger in Canonib. Isagogic. pag. 180. 2. edit. [Vide supra vocem *Annus*.]

* **NUMIGULATOR**. Vide supra *Numen- culator*.

† **NUMIDA**, Qui vendit herbas, vel qui alit pecora ad vendendum, in Glossis Isid. Paulo aliter Festus : *Numidas dicimus, quos Græci Nomadas, sive quod id genus hominum pecoribus negotiatur, sive quod herbis ut pecora aluntur*. In diversis gentibus Νομάδες a Νομαζειν, Pascere, dicti sunt armentarii vagi, qui cum pecoribus suis pascua et mansiones sæpius mutabant, nullam fixam sedem seu habitationem habentes. Plinius lib. 5. cap. 3 : *Numidæ vero Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est, domus plaustris circumferentes*. Eorum mores et plaustra descripsit Hippocrates lib. de Aere, locis et aquis, sect. 3. Adde Ammianum lib. 31. cap. 6. et Isidorum lib. 9. cap. 2. ubi *Numides* et *Numidas* scribit.

† **NUMIGULATOR**. Vide *Nomenclator* sub finem.

† **NUMISMA**, NUMMATA. Vide in *Num- mus*.

* **NUMMARIATÆ**, Merces quæ nummis acquiruntur, quemadmodum *Denariatæ*, quæ denariis. Lit. remiss. ann. 1359. in Reg. 90. Chartoph. reg. ch. 120 : *Idem Guillelmus injurias dicendo, tam de persona, quam de epulis et cibariis seu Nummariatis ejusdem, etc.* Vide *Nummata* in *Nummus*.

† **NUMMELLATUS**. Vide supra *Num- mellare*.

* **NUMMISMATÆ**, Eodem intellectu. Lit. remiss. ann. 1371. in Reg. 102. Char- toph. reg. ch. 99 : *Cum eisdem inimicis frequentaverit et mercatus fuerit, victualia, merces et Nummismatas eisdem de- ferendo.*

NUMMULARII, Ἀργυραμοιβοί, κολλυ- βισται, *Campsores*, qui nummulos et mi- nutos nummos pro majoribus dabant iis, qui necesse habebant majores mi- noribus ad usum quotidianum permutare. Gl. Gr. Lat. : Χαλκοβόλος, *Nummu- larius, æsculator*. Gloss. Lat. MS. Regium : *Nummularius, Collectarius, Mensarius*. Vide leg. 19. D. de Edendo. (1, 13.) [Utuntur Suetonius in Galba cap. 9. Martialis lib. 12. Epigr. 57. et Interpres Latinus Matth. 21. 12. et 25. 27. Marc. 11. 15. Joan. 2. 14. et 15. ubi Græcus habet κολλυβισται, τραπέζιται vel κερματισται.]

NUMMULARIUS, Monetarius. [Papias : *Nummularius, Qui facit nummos vel mo- netarius*.] Tabularium Ecclesie Gratianopolitane fol. 78 : *Brevis, vel computatio de consuetudine, quam Episcopi Gratianopolitane urbis... habuerunt... in Ecclesia sancti Donati Confessoris... Est et insuper alia consuetudo in prædicta Ecclesia, vel in supradicto loco, ut in suo*

cymiterio nobiles et potentes, divites et pauperes sine ulla contradictione sepehant, et Nummularios, hoc est, Monetarios habeant.

NUMMULARIUM, Mensa nummularia. Charta Agnet. comit. ann. 1050. in Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 2. r. *Venda et Nummularium et tabulæ ejus abbatis sunt propriæ.* Eadem vernacule ibid. fol. 4. v. : *La vente et le Change et les boutiques sont à lui.*

NUMMUS, Denarius, minutior moneta, in Codice Theod. non semel. [Papias: *Numi, Folles dicuntur a sacculo quo conduuntur.*] Fulbertus Carnot. Epist. 9: *Unum caballum a famulo nostro Deodato debuit comparare 32. solidis, pro arrabone datis 12. Nummis.* Epist. 15: *Dabit vobis pro hoc negotio mille libras denar. et centum palleas, et dominæ Reginæ quingentas libras Nummorum.* Ubi denarii et nummi, idem sunt. [Pelagius Diaconus de Vitis SS. Patrum cap. 12. num. 9: *Quando permansero tota die laborans, et orans corde vel ore, facio plus minus sedecim Nummos, et pono ex eis ad ostium duos, et ex residuo manduco, et qui accepit illos duos denarios, orat pro me tempore quo ego manduco vel dormio.* Vide *Denarius.*] Matth. Westmonast. ann. 1095: *Cum vero essent plus quam 300. armatorum millia (in Terra Sancta,) tanta eis suppetebat copia, ut aries uno Nummo, bos vix 12. Nummis venderentur.* Vetus Charta Anglica: *Dedi... 12. Nummos reditus in Westfrel... quicunque hanc tenuram tenet post obitum illius super altare in die festi sanctæ Mariæ Magdalenæ annualim reddat 12. denarios.* Ita etiam usurpat Historia Rotonensis Monasterii lib. 1. cap. 7. Vide Dissertationem nostram de Nummis Imp. Constantinop.

¶ **NUMMUS ABRENTIATIONIS**, Quem quis rei alicui abrenuntians, seu illius possessionem dimittens, in symbolum tradit ei, cui rem illam dimittit. Diploma S. Annonis Archiep. Colon. ann. 1065. apud Tolnerum in Probat. Hist. Palat. pag. 31: *Mihi vero reliquum dedit, ut in quocumque monasterio sepeliretur, ejus monasterii præfatum prædium esset.* Sed cum ab Abbate istius loci et Palatino Comite sæpius inquietarem, pro nummo abrenuntiationis monachis dedimus VIII. arpennas vinearum in Cloteno, et IV. in Segewel, et calicem aureum et gemmatum. Charta ann. 1057. apud Freder. Schannatum Vindem. Litter. pag. 43: *Quoddam prædium injuste invasit, pro quo jam pridem eodem Imperatore vivente, Nummus abrenuntiationis accepit.* Vide *Investitura.*

¶ **NUMMI BRACTEATI**, Qui constabant ex tenuissimis laminis seu bracteis et in uno tantum latere signabantur. De iis agunt Scriptores Germanici, Jacobus a Mellen in Epistola de quibusdam Nummis German. ad D. Gasp. Sagittarium Jenæ ann. 1678. Joh. Christoph. Olearius in Isagoge ad Numophylacium Bracteatorem ibid. ann. 1694. et alii.

* **NUMMI PRO CAPITIBUS**, Census quatuor denariorum, quem homines de corpore vel de capite quotannis domino debebant præstare. Vide *Capitale* 5.

¶ **NUMMI CAVI**, SCYPHATI et in modum Scutellæ fabricati, præ minori densitate, apud eosdem Germanos. Aurei fuere pauciores, plures vero argenti, ænei, aut argenti et ære mixti. Incongniti fuerunt ante tempora Ottonis Magni. Passim videntur cusi typis Abbatum, Abbatissarum atque Monasteriorum Germaniæ, ac præsertim Helvetiæ,

plurimique nominibus, ipsis etiam imaginibus Episcoporum aliorumve Præsulum insigniti. Vide Othonem Sperlingium in Epistola de Nummis Bracteatibus et Cavis ad Jacobum a Mellen. Si plura cupis de variis Germanorum Nummis consulere potes Christiani Schlegelii Epistolam ann. 1696. de Nummis Altemburgensibus, Schediasma ann. 1697. de Nummis Salfeldensibus, Arnstadiensibus et Jenensibus, Dissertationem ann. 1717. de Nummis antiquis Gothanis, Cygneis, Coburgensibus, Vimariensibus et Merseburgensibus, in qua simul obiter agitur de quibusdam Nummis prisci ævi Altemburgensibus, Augustanis, Halensibus, Francfurtensibus, Noribergensibus, et Ulmensibus; Schediasma Joh. Andr. Schmidii de Nummis Numburgocizensibus et Pegaviensibus ann. 1695. etc.

¶ **NUMMUS CONFIRMATIONIS**, Qui datur ad confirmandam donationem vel rei alicujus abdicacionem. Notitia ann. 1052. apud Schannatum Vindem. Litter. pag. 42: *Legitima professione abiecit et Nummum confirmationis ut lex postulabat, accepit.*

* **NUMMI PRO CROCEA**, Pensio, quæ ab ecclesiis episcopo quotannis exsolvitur in signum subjectionis, idem quod *Cathedraticum*. Vide in hac voce. Charta ann. 1224. in Chartul. Maurign. ch. 95: *Confessus est in jure abbas Maurigniacensis, quod recepit pluries episcopum Carnotensem in domo sua, et solvit expensas ejus, et credit quod quando ipse receptus fuit, servientes ejus habuerunt ea, quæ de consuetudine solent habere, quando episcopus alibi recipit procuracionem, videlicet Nummos pro crocea, etc.*

* **NUMMI DE DOMINICA**, Oblatio, quæ Dominica die a fidelibus fit inter Missarum solemnias, idem quod *Offerenda*. Charta Manas. episc. Aurel. ann. 1168. ex Chartul. Micicæ. : *Duas partes habitis... in omnibus oblationibus, quocumque modo fiant, tam pro vivis quam pro mortuis, exceptis Nummis de Dominica die, qui Caritas appellantur.*

¶ **NUMMUS DE LEGIBUS**, Legitimus, in cuius metallo ea probitas est, quæ a lege requiritur; de quo supra in *Lex* pag. 86. col. 3. Narratur tom. 5. Annal. Benedict. pag. 76. Drogonem Militem de damnis illatis satis fecisse Ecclesiæ S. Calocer, seque ejus custodem deinceps fore promississe, *duodecim Nummis de legibus traditis Odolrico Præposito Ecclesiæ Rem. quos in præsentia illius perforatos idem Odolricus secum detulit ipsius placiti conservandos.*

* **NUMMI SUPER LIBRUM** positi in sponsalibus. Charta ann. 1163. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 647: *De sponsalibus est statutum, quod Nummos a sponso et sponsa oblatos, et eos qui super librum positi fuerint, capellanus accipiat.* Alia ibid. col. 648: *De sponsalibus, quicquid ponitur super librum ad portam monasterii, inter monachos et presbyterum per medium dividitur.*

* **NUMMUS LUCOSUS**, Qui pro administratione sacramentorum in extremis sacerdoti offertur. Vide supra *Denarius Lucosus*.

* **NUMMUS MISSALIS**, Qui pro Missa celebranda sacerdoti datur. Vide supra *Missalis nummus*.

* **NUMMI PENTECOSTALES**, Præstatio, quæ a parrochianis ad festum Pentecostes curioni, vel ab inferioribus ecclesiis matrixi seu episcopo exsolvebatur. Charta ann. 1213. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 43. col. 2: *Duodecim libras*

Autissiodorensis monetæ in Nummis Pentecostalibus de Varziaco. Nummi qui ad Pentecosten nobis redduntur, in Charta Regni. Carnot. episc. ann. 1196. ex Tabul. B. M. de Josaphat. Vide *Pentecostalia*.

¶ **NUMMI RUNICI**, Runis seu literis Gothicis insigniti, de quibus non semel Eruditi Septentrionales, maxime Dani et Sueci. De his nummis Commentationem edidit Nic. Kederus Holmiensis Lipsiæ ann. 1704.

¶ **NUMMUS SYNODALIS**. Vide in *Synodus*.

NUMMATA, Pretium rei per nummos, ut *Denariata*, per denarios; *Librata*, per libras, etc. Regestum Philippii Augusti Herouvallianum f. 69: *Quisque piscator habet singulis annis unum Rogationibus sex Nummatas piscium. Nummatas panis, apud Vincentium Belvac. lib. 26. cap. 39. [et in Libertatibus Moirenci ann. 1164. tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 17. col. 1. Nummata cornium, in Bulla Alexandri III. ann. 1178. et alia Innocentii III. Papatum, et Chartulario Latiac. Nummata ciborum, in Tabulario Monasterii Tiron. Nummata vini ad celebrationem Missarum, in Miraculis S. Bernwardi Episc. Hildesheim. sæc. 6. Benedict. part. 1. pag. 236. Nummata candela, in Archivo Majoris-Monasterii. Nummata terræ, in Statutis Vercell. fol. 30. recto.] Tabul. Brivatense ann. 1306: De cera Nummatas 4. super altare ejus S. Juliani deportemus. Monast. Anglic. tom. 2. pag. 21: *Sciatis me dedisse et concessisse Ecclesiæ sanctæ Mariæ... in perpetuum elemosynam 40. Nummatas terræ in Walsingham, etc. [Quatuor Nummatas terræ, in Censuario S. Amatoris circa 1290. exarato. Adde Formulæ Anglic. Thomæ Madocæ pag. 155.]**

NUMMATA, Nummus ipse, vel valor nummi ac pretium. Consuetudines Prioratus de Capella in Diocesi Bituricensi ex ejusdem Tabulario: *Si quis bovem, vel porcum ad vendendum occiderit, de porco Nummatam, de bove vero duas dabit. Liber Chirographorum Absiæ: Ut ille pistor Abbati et Monachis Absiæ consuetam vendam de pane suo, duas scilicet Nummatas de unaquaque coctione in perpetuum reddat.* [Charta Roberti I. Bethuniæ Domini circa ann. 1000. pro Ecclesia S. Bartholomæi, apud Miræum tom. 2. pag. 446. col. 1: *Dedit duos modios frumenti et XL. Nummatas et octo panes.*]

NUMMATE, Merces ipsæ, ut *Denariatæ*, seu *Denræes*: nam nummi et denarii, idem sunt. Libertates villæ S. Paladii in S. Biturigib.: *Quilibet Mercerius, qui Nummatas suas vendet in dicta villa solvet unum denarium Turonensem quilibet septimana, qua ipse vendet. Nummata vini, ibidem.* [Chronicon Petri Azarii apud Murator. tom. 16. col. 340: *Facere tesseras et vendere pestivinum et alias Nummatas. De omnibus Nummatis et mercaturis, que venduntur, in Literis ann. 1354. tom. 4. Ordin. Reg. pag. 150.]*

NUMMATA, Neutrius generis in plurali. Charta Ludovici Franc. Reg. ann. 1315. pro Normannis: *Item, quod illis qui nostro nomine Nummata quæcunque pro nostris munitioribus, aut necessariis, ubilibet capere voluerint, non parcatur impune, nisi literas apertas deferant et ostendant super hoc confectas, etc... et etiam dum sic hujusmodi literas nostras, vel dicti Magistri nostri detulerint, loci Justitiarium vocare teneantur, et per fide dignos Nummata facere appetiari pretio*

legitimo secundum temporis et loci qualitatem, et pretium sic taxatum solvere, antequam Nummata permittantur deferre. [Antiqua versio Gallica, quam exhibet de Lauriere tom. 1. Ordin. Reg. pag. 590. habet: *Item, aucun ne obeisse à ceux, qui en nostre nom auront voulu prendre Dentrées quelconques, pour nos garnisons et necessitez, si il n'appor-tent lettres patentes scellées de nostre scel, ou du maître de nostre hostel, etc.* Vox *Nummata* plurali numero occurrit in aliis ejusdem Regis Literis ann. 1314. eodem tom. pag. 552.]

NUNBLICUS, Umbilicus, Gall. *Nombrit*. Regestum Castris Lidi fol. 32: *De bove mortuo, pectus: de porco mortuo vendito, Numblicum, ut habeat de corio sublevando cum pellice; de uno bacone vendito in foro, 1. den. vel jocia.* Occurrit alibi in eodem Regesto. [Vide *Numble*. Le Roman de la Guerre de Troyes MS.:

La ou sont li Nombrit de mer,
Que nes ne pot ainc trespasser,
De quinze liues, ou de plus,
N'est rien qe ne viegne au portus.

Sermo est de loco maris valde periculoso, per quem necessario transeundum.] [* Vide supra *Nebulus* et *Numbulus*.]

* **NUNCILLUS**, f. dimin. a *Nuntius* 2. Mercenarius, servus ad annum conductus. Libert. S. Marcel. ann. 1343. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 378: *Homines et personas ibidem degentes et habitantes et in futurum habituros, uxores, liberos, Nuncillos, ancillas et familiares eorum, etc.*

† **NUNCIUS**, Vide infra *Nuntius*.

† **NUNCUPAMEN**, Nomen. Codex traditionum S. Emmerami apud Pezium tom. 1. Anecd. col. 110: *Tradidit super altare... almi Emmerami totam dimidietatem prædii sui Nuncupamine Weisdorf.*

† **NUNCUPANS**, Passiva notione, non semel in Chartis, ut apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 23: *In loco non ignobili Nuncupante Lis-Nowid.* Adde col. 341. etc.

† **NUNCUPATIM**, Nominatim, apud Claudianum Mamertum lib. 2. de Statu animæ cap. 9.

† **NUNCUPATIVE**, Nominatim, non re, in Epistola Hadriani PP. ad Episcopos Hispan. contra Elipandum, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 96. [** Siebert. Vita Deoderici Episc. Metens. cap. 11: *Pastor noster Nuncupative bonus, imitatus vestigia illius pastoris, qui essentialiter est bonus, etc.*]

† **NUNCUPATIVUM TESTAMENTUM**, Quod voce declaratur, et ad cuius firmitudinem non est necessaria scriptura, licet nunc adhibeatur ad perpetuam rei memoriam. Testamentum Mariæ Reginæ Aragoniæ ann. 1213. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 487. col. 1: *Quamvis ægra corpore, mente sana, nolens decedere intestata, Nuncupativum, quod sine scriptis dicitur, facio testamentum.* Testamentum Jacobi Regis Aragon. ann. 1272. tom. 1. Anecd. Marten. col. 1148: *Et statim jure testamenti vel Nuncupativi ac codicillarum, seu alterius cujuslibet nostræ ultimæ voluntatis, etc.* Testamentum Anglici Grimoardi Cardinalis ann. 1388. apud Stephanotium tom. 10. Fragm. MSS. pag. 331: *Testamentum meum ultimum Nuncupativum, seu meam ultimam voluntatem, quod et quam in his scriptis præsentibus redigi facio ad futuram rei gestæ memoriam, condo... in hunc modum.* Consule Jurisconsultos. [* Vide infra *Testamentum* 1.]

† **NUNCUPATIVUS**, Nominatim, non re ipsa. Epistola Alcuini ad Monachos Gothiæ de Felice Urghell. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 118: *Ne essent duo Filii, unus proprius et alter adoptivus; aut duo Dii, unus verus Deus et alter Nuncupativus.* Utuntur Theologi Scholastici.

* **NUNCUPERARE**, [Nuncupare: « Nuncupare, nomen. » (Lex. Lat. Gal. Bibl. Ebroic. n. 23. XIII. s.)]

* **NUNCUPLUS**, Nove numero, e ordine, e pondere, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **NUNDERUS**, in Charta Otton. comit. Palat. ann. 1231. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 294. ubi Tolner. in Hist. Palat. edidit *Munderus*. Vide in hac voce.

NUNDINÆ, vox apud Ægyptium in Vita S. Severini cap. 9. pro vico sumitur, ut observat Velsius, quod scilicet Germanis *Marcht* appellentur tum *nundinæ*, tum vici ejusmodi, Emporium Græcorum: *Cuidam cum conjuge liberisque redempto, præceptit transvadere Danubium, ut hominem ignotum in Nundinis quaereret barbarorum.* Glossæ antiquæ MSS.: *Nundinæ, Locus mercati. Nundinæ, commercia, stationes.* Vide *Mercatum*.

NUNDINÆ. Matth. Paris ann. 1200. de Abbate Flaiensi: *Nundinas vero et mercata Dominicæ diei adeo interdixit, quod omnia fere, quæ diebus dominicis per Angliam fieri consueverant, constituerentur in una hebdomada sequentium feriarum, sicque Dominicis diebus fidelis populus divinis solummodo vacans obsequiis, omne opus servile penitus abdicavit. Verumtamen tempore procedente, plerique ut canes ad vomitum sunt reversi.*

NUNDINÆ, Epulæ, apud Ulpianum in leg. 69. D. pro socio, ubi (17, 2.) Dionys. Gotofred.

NUNDINAS ERIGERE, nostris *Eriger* une *Foire*. Ordericus Vitalis lib. 6. pag. 606: *Et Nundinas etiam ad Parcum in Nativitate S. Mariæ ipsis erigere permisit.*

NUNDINÆ CALIDÆ, Quæ in æstate habentur. Charta ann. 1322. in Histor. S. Barbaræ Lugdun. pag. 202: *Et dictum pannum (de bruneta) teneatur emere vel emi facere in Nundinis Cabilonensibus calidis.* Vide *Franciscum des Marets* de *Nundinis Trecentibus* pag. 5.]

NUNDINÆ BANNALES. Charta Herimanni Episcopi Metensis apud Meurisius pag. 379: *Et quoniam has Nundinas bannales esse censemus, sollicitè idem Advocatus per se seu per civitatis Castaldos provideat, ne quid tempori prænominate detrahatur, etc.*

Præ cæteris vero *nundinis* celeberrimæ olim in Francia fuere *Campanienses*, vulgo *Les Foires de Champagne*, quarum mentio est in Chronico S. Mariani Autisiodorensis pag. 92. et in Vita S. Bernardi Pœnitentis num. 13. Quæ vero illæ fuerint, accipe ex MS. Cod.:

Les Foires de Champagne sont premierement, la Foire de May de Provins, la Foire de S. Jean de Troyes, la Foire de S. Ayoul ou S. Ernoul de Provins, la Foire de S. Remy, alias la Foire froide de Trezet de Troies, la Foire de Lagny sur Marne, la Foire de Bar-sur-Aube.

Regestum Cameræ Computor. Paris. signatum Noster fol. 170: *Avant que marchans repairens es Foires de Champagne eussent onques parler du denier de la livre, ne du quart denier de courtoage, ne maletouste, les Foires de Champagne valotent bien les sommes qui s'ensuivent:*

Premierement, la Foire de Bar-sur-Aube valoit bien de 1600. a 1800. liv. ou

plus, qui ne vaut orendroit qu'environ 700. livres.

La Foire de May de Provins ensuivant valoit bien de 800. à 900. livres, qui ne vaut à present que 250. livres.

La Foire de S. Jean de Troyes ensuivant après valoit de 800. à 900. liv. qui ne vaut que 300. livres.

La Foire S. Ayoul de Provins après ensuivant valoit de 1000. à 1111. livres, qui ne vaut à present que 400. livres.

La Foire S. Remy de Troyes (au dessus est escrit, et la Foire froide de Trezet) valoit 160. livres, qui ne vaut que 60. livres.

La maison de la Pierre de Troies où l'en bat les toiles, valoit environ 240. livres, qui ne vaut à present que 120. livres.

Le peage des vins de Troies valoit environ 3200. liv. qui ne vaut à present que 2400. liv. ou 25. liv.

Les mesons le Roy où li Alement souloient vendre leurs toiles à Troies, valoit environ 80 ou 100. livres, qui ne vaut pas 10. livres.

Item tuit peages de Champagne sont amenuisez grandement pour les marchandises qui ne sont pas venues es foires en la maniere qu'elles souloient venir.

Et pour le défaut des marcheans qui ne viennent pas en Champagne ainsi comme ils souloient, les mesons et li heritages du Roy, et les autres mesons des bonnes gens, où le Roy prenoit la moitié des loyers en la Foire de Bar, et le tiers des loyers en Foire es villes de Troies, et de Provins, sont deceu et déchient chacun jour.

Les choses dessus dites ont esté tesmoignées par les sermens de ceux qui ensuivent, etc. qui les marchiez dessusditz ont tenus à ferme ou temps passé, et par plusieurs autres marcheans frequentans les Foires.

Les Foires de Champagne et les sommes du denier de la livre. Premierement

La Foire de May de Provins l'an 1296. 9215. livr. 12. sols, 1. den. Tournois.

La Foire saint Jean de Troies, 1375. livres, 18. sols, 1. denier.

La Foire saint Ayoul ou saint Ernoul de Provins, 1554. livres.

La Foire froide de Trezet, ou Saint Remy de Troyes, 1386. livres, 8. sols, 4. deniers.

La Foire de Laigny sur Marne, 1813. livres, 7. sols, 8. deniers.

La Foire de Bar-sur-Aube, 1140. liv. 13. s. 5. d.

Ex eodem Regesto fol. 182: *Ce sont les cas et les meseus qui aviennent de jour en jour es Foires de Champagne, par quoi elles sont perdues et desolées, et le menu commun essiliez, et le Roy y pert son droit et ses eschoites par mauvés gouvernement.*

Premierement, lesdites Foires furent fondées sous bonne foy et par les marcheans, et pour ce fu donné le conduit à tous marcheans et à leur denrées de quelcque terre que il soient, venant et alant esdites Foires, lequel conduit souloit faire mult tres-grand profit, et orendroit fait grans domaiges pour les abus que l'en y fait, par les mauvés marchiés, faus contrats, et grans usures qui y sont demenees sous l'ombre des privileges et du conduit desdites Foires.

Item par la coustume des Foires nul ne doit joir des privileges, ne du conduit des Foires qui n'est loiaus marchant, ou se il ne tient table de change résident par toutes les Foires. Car quiconques s'appelle Changeur de Foires, et il ne l'est pas, il use des privileges et des mandemens des Foires en nom de Changeur, si comme

font plusieurs usuriers Lombars, et autres qui demeurent à Paris et ailleurs par le Royaume, qui prestent leurs deniers à usure, et puis font tant que leur débiteur se vont obliger à eux en Champagne, et s'obligent comme à Changeurs des foires, et cil qui s'appellent Changeurs ne sont demourans ne frequentans les Foires par le privilege et la coustume des foires. Quant tels faus Changeurs sont atteints, li cors et li avoir doit estre en la volonté du Seigneur. Et parce que l'en les laisse joir des privileges du conduit et des mandemens des foires, n'a-t-il mès nulle vraie table de change. Es Foires a l'en a bien veu 500. residens, et avoir à chascun table grant compaignie, et il n'y a que on prendroit que 3. qui ne sont pas encore vraies, etc.

Item nul faus marcheurs ne doit joir du conduit ne des privileges des foires. Car le conduit des foires est de tele nature, si-tost que li marcheurs partent de leurs hosties à toutes leurs denrées, soit avoir de pois ou autre chose, il ne doivent leur denrées despoier, vendre, ne atienner, jusques à tant que il viennent dedans le cors de la Foire, puisque il soient marcheurs des foires, et que il se veulent aidier du conduit. Car en venant es foires, parmi quelque terre que il passent, se il sont robez au chemin, il convient que le Seigneur de la terre ou la roberie est faite, soit contrains par les mandemens de foires à rendre le domaige, ou li hoste, se il sont desrobé en hostel, et se l'hoste n'est solvable, il sont desrobé en ville de Loy, toujours a l'en recours au haut Justicier de ladite ville, et par tele maniere de conduit brisié s'engendrent les deffenses. Et quant l'en treuve que les marcheurs qui se veulent aidier du conduit de foire, meinent et font descendre leurs denrées ailleurs que es foires, les denrées sont acquises au Roy, et li marcheurs doit demourer en la volenté du Seigneur, etc.

Le Roy Charles le Bel par son Ordonnance donnée à Paris au mois de May 1327. remit les Foires de Champagne en leur ancien état, et voulut que les coustumes mises et establies de nouvel fussent du tout abatuës; c'est assavoir le quart du courretage, six deniers pour mandement, et trois deniers pour livre; lesquels six deniers pour mandement, à trois deniers pour livre aloient au seel. Ib. fol. 189. verso. Vide Custos nundinarum, [Franciscum des Marets in Libello de Nundinis Trecensibus, et de Lauriere tom. 1. Ordin. Reg. locis in indice notatis, tom. 2. pag. 78. et seqq.]

NUNDINÆ, Decursiones militares, hastiludia, quæ Torneamenta vulgo vocant. Decreta Eugenii II. PP. cap. 7: Temerarii multorum audaciam, qui ad destabiles Nundinas ex condico venire solent ad ostentationem virium suarum, omnino et sub anathemate fieri prohibemus. Quod si quis ibidem mortuus fuerit, penitentia et vialicum ei non negetur, Ecclesiastica tamen caret sepultura. Ex quo loco patet octavo ineunte sæculo, atque adeo Ludov. Pio imperante, obtinuisse ejusmodi hastiludia, quod etiam ex Nithardo firmavimus, in Dissert. 6. ad Joinvillam, proinde Torneamentorum non adeo nuperum fuisse inventum ac usum: denique ex hoc Eugenii Decreto Nundinarum appellatione donatas deinceps fuisse ejusmodi militares et equestres decursiones, ut et in Concilio Remensi ann. 1131. can. 12. et 1148. can. 12. Lateranensi II. ann. 1139. can. 14. Lateranensi III. ann. 1179. can. 20. apud

Lambertum Ardensem pag. 13. 29. Theodericum Abbatem in Vita S. Bernardi lib. 1. cap. 11. Cæsarium lib. 7. cap. 39. lib. 12. cap. 17. Anonymum in Vita S. Roberti Abb. Molim. n. 4. etc.

Sed et prælia et bella villia ita appellat S. Bernardus Clarevallens. Abbas in Epist. ad Sugerium Abbatem S. Dionysii tom. 4. Hist. Franc. pag. 516: *Homines namque illi, qui reversi sunt, maledictas illas Nundinas post festa Paschalia præfixerunt, et statuerunt laxatis habenis, Dominus Henricus filius Comitis, et Dominus Robertus frater Regis, ut irruant et interficiant semetipsos.*

NUNDINARI, Mercatores, in Gloss. antiquis MSS.

† NUNDINATOR, ἀγοραῖος, Forensis, in Glossis Lat. Græc. Sangerman. MSS.

* NUNDOFILI, Hæretici, iidem qui Arialdistæ et Paterini. Chron. Rich. Cluniac. ad ann. 1159. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1112: *Quod audientes Ludovicus rex Francorum et Henricus rex Anglorum, consilio Henrici Beluacensis, et aliorum Nundofilorum, sive Paterinorum, parles Alexandri sustentaverunt. Vide Paterinus.*

NUNNA, NONNUS. Vide Nonnus.

* NUNNATIO. Arabes habent tantum tres vocales, a, i, o, et Nunnationem. Joan. Heyman. in not. ad Epist. Jacob. Christman. pag. 321. tom. 2. Syllog. epist. a Burman. Per Nunnationem autem illam, oon pronuntiatior noun in fine vocabulorum, quod additur infinitivis et accusativis. Nasalis vero dicitur hæc pronuntiatior. Ex animadversionibus D. Falconet.

NUNTIARE, Citare, in jus vocare. Vita S. Præjacti cap. 3: *Obtinuitque cum Principe ut Missos ex latere dirigeret, qui eum per fidejussores Nuntiarent, et in aula Regis facerent præsentari.*

* Hinc Noncer, pro Annoncer, apud Froissart. 1. vol. cap. 19. Noncher, pro Déclarer, in Cons. Petri de Font. cap. 4. pag. 80. art. 1. Nonchier, in Vita J. C. Ms.:

Alés vous en, si lor Nonchiés;
Mais gardés bien que n'i targiés.

Pro Significare, vulgo Indiquer, signifier, in Bestiar. Ms.:

Li coulons qu'est stephanin.
Nos doit saint Estevene Nonchier,
Qui pour Dieu se laissa pener.

NUNTIATICA. Diurnus Roman. cap. 6. tit. 19: *Cujus exactionem per nostrum dispositum fecisse dignosceris, præsentii Ill. indictione de Nuntiativa vel de aliis accidentibus causis, etc.*

* NUNTIATIO, Nuncium Gall. Nouvelle. Annal. Placent. ad ann. 1444. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 887: *Die 14. (Februarii) dominus presbyter Johannes Philippus Anguissola Mediolano rediit bonam referens Nuntiationem. Vide supra Novum.*

NUNTIATIO NOVI OPERIS per jactum lapilli. Charta Occitanica ann. 1407. de Carmelitis qui Monasterium in loco de Montesquivo Rivensis Diocesis ædificare coperant: *Propter quod denuntiabat prædictis Carmelitis novum opus, et in signum hujuscemodi denuntiationis et prohibitionis, prædictus D. Rector seu Vicarius ibidem et in continenti per Jactum unius lapilli dixit, et verbo proposuit, dirigendo verba sua Carmelitis prædictis in dicto novo opere existentibus: Denuntio vobis opus novum. Item per Jactum secundi lapilli dixit: Ego denuntio vobis opus novum. Item similiter et tertio loco*

per Jactum tertii lapilli dixit: Ego denuntio vobis opus novum, et inhihero vos antedictos Carmelitas, et quemlibet vestrum..... quantum de jure possum, et debeo, et mihi est permissum, ne ulterius in dicto hospicio constructis sive ædificatis, et ne etiam ulterius procedatis, etc. Atque hæc quidem nuntiones novi operis, ut et restitutiones in integrum per signa fieri dicebantur. Manuale Placitorum in Parlamento 28. Mart. 1374: *Il sera dit, que les parties sont à recevoir. Item que la nouveauté sera ostée reauvement et de fait, restablisement sera fait par Signe, et n'y eschet autre restablisement. Et 2. Septembre 1377: Il sera dit qu'ils meneront à S. Merry Jean Bridelle, qu'ils menerent de S. Merry en Chastellet se ils le peuvent avoir, si non par Signe d'une verge reintegreront l'immunité de l'Eglise, etc. Occurrit in hoc regesto non semel. Vide Denuntiatio. [** Ex Dig. fr. 6. § 1. si servit. (8, 5.) Fr. 1. § 6. Qu. vi aut cl. (43, 24.) Vide Jurisconsultos.]*

† NUNTIUM, Legatio. Chronicon Trivetti, tom. 8. Spicil. Acher. pag. 670: (a Bonifacio VIII. missi) *Nuntium suum prosequentes, et pacem suadentes, treuganguque duorum annorum petentes.*

† 1. NUNTIUS, Legatus, missus. Annales Genuens. apud Murator. tom. 6. col. 47: *Ipsò quoque anno (1235.) quum Soldanus Septæ Nuntios sive ambasciatores Communis Januæ... detineret in verbis, et eos diu duxisset et duceret per ambages. Hinc Nonce vulgo dictus, Legatus summi Pontificis, ut omnibus notum.*

† NUNCIIUS, Apparitor, Judicum missus, qui eorum nuntia portat et mandata exsequitur. Literæ Joannis Franc. Regis ann. 1350. tom. 4. Ordin. pag. 16: *Tres Consules et secedem Consiliarios habeant... et unum Nuncium pro Consiliariis suis congregandis. Aliæ ejusdem Regis ann. 1356. tom. 3. pag. 157: Consules... habeant potestatem indicendi et perequandi et levandi per certos suos Nuncios talliam seu tallias hominibus et habitatoribus dicti castri et ejus mandamenti, tocens quotiens expedit et eis visum fuerit faciendum, perequataque et indicta levandi et percipiendi seu fieri faciendi per certos Nuncios super hiis per eos destinandos. Literæ Caroli Regentis, filii Johannis Regis Franc. ann. 1358. ibid. pag. 236: *Que Universitati et Consulibus de Condomio (Condomo) debentur nomine et ex causa Universitatis prædictæ... levantur tanquam fiscalia et etiam exigantur, et eisdem cohercitionibus per eosdem Consules seu eorum servientes vel Nuncios perpetuo exigi valeant et levari.* Charta Ysnardi de Antravenis Senescalli Provinciae e MS. D. Brunet fol. 90: *Nullus Nunciis, cursor, sive apparitor predictæ curie pro nuntiatione aliquid accipere debeat a civibus Arelatis.* Synodus Oriolana ann. 1600. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 716: *Nuncii quoque nostræ curiæ Sacerdotes aut alios quoscumque sacris ordinibus initiatos in Ecclesia non citent, nec quamdiu ex ea exstiterint, ad judicium vocent.* Adde Statuta Astensia Collat. 4. cap. 5. etc.*

† NUNCIIUS ARMORUM, Gall. Sergent d'armes, in Codice MS. DD. Daguesseau Cancellarii ubi de Processu dissolutionis matrimonii Ludovici XII. fol. 170.

NUNTIUS CAMERÆ. Vide Camerarii Provinciarum, in Camerarius.

† NUNTIUS CITATORIUS, Qui in jus citat seu vocat. Chron. Dominici de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 553:

Igitur adveniente Nuntio citatorio ad Palatinum eundem, literas citatorias eidem Palatino porrexit, quas superbo capite spernens, ad clamorem dicti Regis penitus ire negavit.

† NUNTII CONGLAVIS, Gall. *Couriers du Cabinet*, quos habebant Majores Domini, quosque inter Nobiles feoda tenentes numeratos fuisse probat D. Brussel tom. 1. de Feudorum usu pag. 172. ex hoc Chartularii Montisfortis loco, ubi de feodis ad hoc castrum pertinentibus: *Magister Hubertus de Maulia est homo Comitibus, et debet ire in Nunciis domini Comitibus eques.*

NUNTIUS CURIE. Charta Guillelmi Comitis Forcalcarii ann. 1206. pro Manoscensibus: *Item quod Bajuli et Judices et Notarii Curie, et Nuntii sint annales. Et qui semel Bajulus, aut Juxer, aut Notarius, aut Nuntius Curie fuerit, etc.* Vide *Messengeria*. [* et Haltaus. Glossar. German. voce *Fron-bote*, col. 535.]

† NUNCIUS POTENS, Delegatus qui possit personam et vices mittentes agere. Charta Ottakeri Marchionis Styriæ ann. 1156. apud Ludewig. tom. 4. pag. 202. qua confirmat advocatiam Garstensis: *Ter in anno, id est, bis tempore graminis, semel tempore fœni placitum suum debet habere (Advocatus,) et hoc de clamazione vel notificatione illius præconis, quem sibi Abbas vel potens ejus Nuntius debet ad latus ipsius Advocati sedere, et de omni manuum compositione sive pugnæ sive furti duæ partes ad Ecclesiam respiciunt, tertia ad ipsum.*

† NUNCIUS PORTANS PYXIDEM. Vide *Pyxis*.

NUNTIUS Regis, Idem qui *Missus Dominicus*, in Decretis S. Ladislai Regis Hungariæ lib. 3. cap. 1. 2.

† NUNTIUS VIRGÆ, Gall. *Sergent à verge*, Apparitor qui in symbolum officii virgam portat. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoricæ. inter Acta SS. Junii tom. 8. pag. XXXV: *Quatuor ad minus ordinariæ Nuntii virgæ sint in nostro hospitio, qui ratione eorum officii virgam deferre nec omittant.*

† 2. NUNTIUS, Mercenarius, servus ad annum conductus. Statuta Arelat. MS. art. 154. de *Nunciis locandis in festo S. Andree*: *Statuimus quod illi qui conducunt de cetero aliquem vel aliquos mercenarios vel mercenarium ad annum, quod illos conducant a festo S. Andree; et idem dicimus de furneris et posteris, et quod omnes Nuntii, qui modo sunt locati ad festum S. Michaelis ad alium terminum teneant stare usque ad festum S. Andree... Ab hoc statuto excipimus pastores ovium... et hoc continere notuimus omnes mercenarios, qui ad annum starent cum domibus religiosis. Sententia arbitralis ann. 1292. inter Abbatem et Consules de Gimonte: *Quod si forte pastores, Nuntii, vel alii conducti dicti domini Abbatis et Conventus dicti monasterii et grangiarum ejusdem, inveniantur aliquam talem facientes, vel damnum aliquod dantes in vineis, ortis, bladis, etc. Nuncius agriculturæ, ad agros colendos destinatus, in Ordinatione Caroli Comitis Provincie ann. 1278. e Musæo D. Brunet.**

† 3. NUNTIUS, Epistola, qua Exarcho Ravennæ nuntiabatur papæ obitus, in *Diurno Rom. Pontif.* pag. 9.

* NUPAGUNDIUM. [*Pain tailloir. DIEF.*]

† NUPENI, vox Anglica, quam vide in *Wardpen*.

* NUPERITAS, *La novita, o noveca*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† NUPTARE. Glossæ Isidori: *Nuptant, Nubunt.*

† NUPTATORIUM. Vide mox in *Nuptorium*.

NUPTIÆ PUBLICÆ, vel *publice factæ* in Concilio Vernensi ann. 755. can. 15. [Unde lib. 7. *Capitularium* cap. 179: *Sanctum est, ut publicæ Nuptiæ ab his, qui nubere volunt, fiant.* Adde cap. 105. et Canones Isaaci Lingon. tit. 5. cap. 6. *Concilium Trosleian.* cap. 8.]

NUPTIÆ, Obventiones Curionum pro nuptiis. Tabularium Prioratus de Domino in Delphinatu Ch. 215: *Et medietatem de sepultura, excepto de militibus, et de primitiis similiter medietatem, et de Nuptiis medietatem, etc.* [* Chartul. Celsinian. ch. 918: *Monachi dimittunt ei (presbytero) Nuptias et quæ offerunt mulieres surgentes a partu.*]

* NUPTIÆ, Solemnis ecclesiæ vel monasterii consecratio. Charta ann. 1066. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 59: *In loco qui Cadomum prisco ab incolis nuncupatur nomine, sanctimonialibus construxit (Mathildis) basilicam, quam paulo post omni commoditate exornatam ecclesiastica spiritualis constituto desponsationis tempore, convenientes imperii nostri excellentissimi pontifices, etc. Nuptiis ergo solemniter celebratis spiritualibus, etc.*

† NUPTIÆ, Convivium solemne in receptione Episcopi recens consecrati. Testimonia pro Ecclesia Turon. contra Dolensem, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 914: *Addidit etiam quod vidit prædictum Hugonem redeuntem a consecratione sua recipi processionaliter apud Dolum, et quod interfuit Nuptiis prædicti factis in domo Conani archidiaconi. Eadem repetit alter testis ibid. col. 917. Nuptiæ spirituales post consecrationem Basilicæ, eodem, ut puto, significato celebratæ memorantur, in Charta Guillelmi Ducis Norman. ann. 1066. e Chartulario SS. Trinit. Cadom.*

* Quodvis convivium solemne. Comput. ann. 1450. ex Tabul. S. Vulfr. Abbavil.: *xx. die Aprilis, pro media parte quatuor quennarum vini domino Martino le Prevost, magistro scholarum cantus, in Nuptiis suis primæ Missæ præsentati, v. sol. iij. den.* Ibidem: *26. die Julii, pro media parte quatuor quennarum vini sorori magistri Firmini du Four in Nuptiis ejus desponsationis præsentati, iij. sol.*

† AD NUPTIAS PUERORUM teneri, in Charta ann. 1238. apud Miræum tom. 1. pag. 755. dicuntur, qui auxilium dominis suis debebant ad maritandos eorum filios, de quo dictum est in voce *Auxilium*.

* NUPTIALIS VESTIS. Vide infra in *Vestis*.

† NUPTIALES, Qui nuptias ineunt. *Deum... qui benedicit conjugia Nuptialium, fratres carissimi, deprecemur,* apud Mabillon. pag. 206. Liturg. Gallic. col. 2.

† NUPTIALES CHARTÆ. Charta ann. 1097. e Tabulario S. Illidii Claromont.: *Ego P. de Camaleria, Dominus castri Tuiriaci dono et concedo per me et per meos in perpetuum omnes Chartas nuptiales, quæ sunt castro Tuiriaci et in omnibus locis pertinentibus ad Tuiriacum, quæ sunt de feudo meo, tibi A. Abbati monasterii S. Illidii. Alia ann. 1203: *De Cartis Conjugalibus, quæ sunt in parochia de Tuirec.* Alia ann. 1206. ex eodem Tabulario: *Magister Simon Archiepiscopus d'Ermonit conqueretur de Abate S. Illidii super Cartis Nuptiarum de**

Agella et de Basvilla... unde venerunt in præsentia Domini R. Arvernorum Episcopi, in cujus curia prædictæ Cartæ monasterio S. Illidii adjudicatæ fuerunt. Has Nuptiales Chartas in voce Charta Cangius intelligit de Jure matrimonii sacramentum impertiendi.

* NUPTIANTES, Incontinentes. Acta S. Gauger. tom. 2. Aug. pag. 684. col. 2: *Certe de immanibus mites, de superbis humiles, de Nuptiantibus continentibus... fecit non paucos.* Vide *Nubere*.

NUPTIARE, Nubere. S. Maximus Taurinensis Homil. in Epiphani.: *Nam cum defecisset Nuptiantibus vinum, etc.*

* Comput. ann. 1357. ex Tabul. S. Vulfr. Abbavil. fol. 8. r.: *Pro una cana vini præsentata uxori Petri Penllon, qua die Nuptiavit, iij. sol. viij. den. Nochoier, in Mirac. Mss. B. M. V. lib. 2:*

Pour ce que li sains Esperites
Et Nostre Dame li doinst joie
De la pucele qu'il Nochoier.

Vide supra *Nubiare*.

NUPTIATICUM, Tributum forte, aut vectigal, quod pro nuptiarum facultate solvebatur domino. In Capitulari Sicardi Principis Beneventani ann. 836. caput 27. est de sigillatice et Nuptiatico.

* Noçaille, in Libert. villæ de Tannay ann. 1352. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 63. art. 14: *Ne pourront demander l'ait seigneur et dames es diz habitanz, ne avoir d'iceulx nulle chose pour cause de ost, de chevauchée, de subvention,... de mortailles, de Noçailles, (male editum Notailles) de chevalerie, etc.* Vide in *Maritagiun*.

* Erant præterea aliæ usu stabilitæ præstationes, quas a nubentibus junioribus in nuptiis ejusdem loci exigebant. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 168: *In villa de Uno-pano (dioc. Carnot.) nuptiæ factæ fuerant... Ad domum sponsæ in sero diei iverunt, et petierunt candela per sponsum et sponsam prædictos, prout actenus extitit et est in dicta villa in similibus fieri consuetum, sibi dari. Aliæ ann. 1373. in Reg. 105. ch. 434: *Comme icellui Jehan, par maniere d'esbatement, feust alé avec plusieurs jeunes gens de la ville de Listnes en un certain hostel, ouquel il avoit noces celle journée, pour demander et avoir les pastes, comme l'en a coustume à faire en ladite ville en tel cas. Aliæ ann. 1428. in Reg. 174. ch. 222: *Lesquelz compaignons conclurent entre eulx que il convenoit aler en la chambre de l'espousée demander deux pots de vin pour le vin de couchier, comme l'en seult faire en teles nocces oudit pais (de Reims), disans que s'ilz ne les avoient, l'espousée ne s'en iroit pas coucher. Denique aliæ ann. 1479. in Reg. 205. ch. 285: *Une meslée de gens, qui estoient assemblez au lieu de Semur pour cuider avoir les pastes de certaines nocces; lesquelz on a acoustumé bailler aux varlets à marier. Plura rursum ejusdem rei exempla, videsis supra in Bannum 5. et Cochetus 3.****

NUPTIATOR, Qui nuptias ambit, amat. S. Hieronymus lib. 1. adversus Jovinianum cap. 23: *Dicam et ego Nuptiatoribus meis, qui post castitatem et diuturnam continentiam subant ad coitum, et pecudum more lascivunt.* Apud eundem Epist. 11. *Secundus Nuptiator dicitur, qui alteras init nuptias.* [Pro Paronymo sumitur in voce *Druchte*.]

NUPTORIUM et NUPTATORIUM, *Domus vel locus ubi fiunt nuptiæ, vel ubi nubunt.* Gloss. Isid. et Ugutio.

* Nossailhes nostri dixerunt Tempus,

quo nubere licet. Lit. remiss. ann. 1471. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 145 : *Le suppliant effiancé à une jeune fille, qu'il entendait épouser aux prouchains Nos-sailhes, etc.*

* **NURA**, *Nurus*, uxor filii, Gall. *Brv.* Testam. Romel de Villanova ann. 1250. ex Tabul. D. Vencie : *Item confiteor me habuisse a Nura mea Aycarda uxore Pauleti (filii mei) nomine dotis suæ, duo millia librarum Raymundensium.* Vide supra *Nora*.

† **NURIGARIUS**, Idem qui supra *Norigarius*, qui nutrit oves, in Charta ann. 1432.

* *Aliaque animalia ; Nuyraguer*, in Libert. Sommer. ann. 1463. ex Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 41 : *Item ont iceulx habitans liberté et franchise que nul Nuyraguer ou tenant bestail, ne doit tenir bestail menu, sinon qu'ilz portent de dix en dix une sonnaille.* Vide supra *Nora-guerius*.

NUROK, Vide Wadding. in Regesto tom. 1. pag. 10.

† **NURUS**, *Νυρρος*, (*νυρρος*) *Sponsus*. Suppl. Antiq.

NUS, pro *Nos* ; in veteribus Chartis Gallicis 9. 10. 15. 24. 26. 27. etc. apud Mabillon. post libros de Re diplomat. et apud Baluzium in vet. formulis non semel : semel ac iterum in Placitis aliquot Chlodovei III. tom. 4. Act. SS. Ord. Bened. pag. 617. 618. et apud Doubletum, ubi frustra viri docti emendant in *Nos* ; unde nostri forte suum *Nous* servarunt.

* **NUSARE**, Arabice, *Seratura quæ cadit a ligno, quando secatur.* Glossar. MS. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 5959.

NUSCA. Gloss. Theodisc. : *Fibula, Nusca*. Item : *Lunula, Nucula, f. Nuscula*. Leges Anglorum et Verinor. tit. 6. § 6 : *Mater mortens filio terram, mancipia, pecuniam dimittit : filix vero spolia colli, id est, murenas, Nuscas, monilia, inauras, vestes, armillas, etc.* Charta ann. 1320 : *Et tres Nuscæ auri cum gemmis pretiosis, etc.* Charta Goffridi Comitiss Andegavensis in Tabular. Vindocinensi : *Pro qua (Ecclesia) dedit ipsi Lancelino nummorum solidos mille, et suæ uxori duas Nuscas aureas in pretio 10. librarum, etc.* Chartam integram descripsit Gallandus lib. de Franco alodio pag. 283. Quibus sane locis ut *musca* legendum pro *Nusca* fere putem, facit Hugo Plagon vetus Interpres Will. Tyrri lib. 18. cap. 31. qui hæc verba, *murenulæ, inauras, periscelidæ, vertit Mousches fermaus*. In Glossario enim laudato *fibula* idem est quod *Nusca*. Vide *Musca*.

† Constantior est *Nuscæ* lectio, ut assentiamur Cangii conjecturæ. *Nusca una de aureo*, in Charta ann. 1053. apud Murator. delle Antic. Estensi pag. 203. *Scriniurum eburneum et in eo Nuscæ aureæ quinque, armillæ duæ*, apud Fred. Schannattum Vindem. Liter. pag. 9. Vide *Nosca*. In Glossario Schilteri : *Nuosci, Fistulas*, ubi notatur f. legendum *Fibula*. Deinde *Sine Nuschin, Poculum* ab eodem Schiltero redditum Rythm. de S. Ann. v. 651. At Scherzio in Not. *Nuschin* est *Fibula, spinter*. Gloss. Florent. : *Nusca, Fibula, Nusculi, Lunula*. Vocabul. Lat. Germ. *Spinter, Nuschel. Vectoris est proprie spinter parvumque monile*. Hæc in laudato Schilteri Glossario. [* Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 2. col. 1106. voce *Nusca*.] Haud scio an idem sit vox *Noials*, quam usurpat le Roman de la Guerre de Troyes MS. :

*Li Rois fu sages et cortois,
Les renes as Noials d'orfois,
Ot pris dou pallefroi Hellaine,
Il tot seul la conduit et maine.*

* Anonym. de Casib. monast. Farf. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 285 : *Nuscam auream feminam*. Et col. 293. *Nuscas tres aureas femineas inter monilia enumerat.* Vide supra *Nodellus*.

* *Nostris vero Nusque* appellatur, *Oculi angulus interior*. Lit. remiss. ann. 1481. in Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 722 : *Le suppliant atteigny icellui François d'un des forcherons de la fourche par le visage, entre la Nusque du nez et l'ueil.*

* **NUSCENTUM**, *Nucetum*, ager nucibus consitus. Charta ann. 1359. in Reg. 87. Chartoph. reg. ch. 282 : *Item partem suam duarum peciolarum Nuscenti,...* pro quibus facit *domino dimidium quartale vini*. Vide supra *Nucelletum*.

† **NUSCIO**, *Nusciosus*. Vide *Noctiosus*.

† **NUSCITARE**, *δυσκίσις*, in Glossis Lat. Græc. Sangerman. *Exspuere, fastidire*, in Suppl. Antiq.

NUTA, *Gustus oris*, apud Papiam.

† **NUTATUS**, *Turbatus*. Vita S. Conwoionis Abb. sæc. 4. Benedict. part. 2. pag. 200 : *Nutati enim erant de abscessu ejus, et dubii nesciebant quid ei evenisset.*

* **NUTERANS**, *Nox intrans*, a veteri Gallico *Nuitantre*, eodem sensu. Vide supra *Noctanter*. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 752 : *Ad hostium Johannis Turpin de Nuterante venit, etc.* Vide *Nutio*.

* **NUTIBUNDUS**, pro *Nutabundus*, in Act. S. Florent. tom. 6. Sept. pag. 432. col. 1 : *Nutibundis gressibus minime consistere valens, etc.*

† **NUTINARE**, *Corpus, ingenium, genitura*. Gloss. Isid. Post Cerdam Grævius restituit *Natura*, pro *Nutinare*, et *Genitalia*, pro *Genitura*.

† **NUTIO**, Concil. Legion. ann. 1012. can. 26 : *Si Miles vero in Legione in solo alterius casam habuerit, bis in anno eat cum domino soli ad junctam ; ita dico, ut eodem die ad domum suam possit reverti : et habeat dominum qualemcumque voluerit, et faciat de domo sua sicut superscriptum est, et ulli domino non det Nutio. An noctem ? adeo ut sensus sit, Militem domino debere diem ad junctam, non vero noctem, quod statutum sit, ut eodem die ad domum suam possit reverti.*

† **NUTRA**, pro *Neutre*, in Literis ann. 1224. tom. 4. Ordin. pag. 376. art. 8. ut ibi monitum a Cl. Editore.

* **NUTRICAMENTUM**, *Nutricatus animalium*, ex quo decimæ penduntur ecclesiis, idem quod *Nutriminum*. Vide supra *Notrimina*. Charta Barthol. episc. Laudun. ann. 1116. ex Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 32 : *Eas (domos) ab omni decima liberas esse concessimus, tam in carrucis, quam in Nutricamentis.*

NUTRICARE, *Nutrire*. Capit. Caroli Magni lib. 1. cap. 132 : *Unusquisque suo beneficio suam familiam Nutricare faciat, et sua proprietate propriam familiam nutriet.*

NUTRICARIJ, *Matricularii*, quibus enutriendi ac educandi infantes projectos cura incumbat : *Nourrissiers*. Vita S. Goaris cap. 10 : *Hæcque consuetudo erat, ut quando aliquis homo de ipsis infantibus projectis misericordia motus vellet curam habere, ab illis, quos Nutricarios vocant, matriculariis S. Petri compararet, et illi Episcopo ipsum infantem præsentare deberent, et postea Episcopi*

auctoritas eundem hominem de illo Nutricario confirmabat. Id clarius explicatur a Wandelberto in Vita ejusdem Sancti cap. 20.

* **NUTRICATIO**, Eadem significatione, nostris alias *Norreture*, *Norriture* et *Norriage*. Charta Joan. abb. S. Mich. ex Chartul. Thenol. fol. 95. vº : *Cum jam prædicti fratres in parrochia de Husseel curtem ædificassent, pro cuius decimatione, tam agriculturæ quam Nutritationis, quantum ad nos et ad sacerdotem parrochiale pertinet, etc.* Ita rursum occurrit in Charta sequenti ann. 1144. At in Ch. Henr. archiep. Rem. ann. 1167. fol. 88. rº. melius legitur, *Nutricatio*. Lit. remiss. ann. 1393. in Reg. 144. Chartoph. reg. ch. 437 : *Lequel Thevenon avoit fait mengier grant partie de leur avoine à ses bestes et Norretures.* Aliæ ann. 1416. in Reg. 169. ch. 414 : *Icellui Philippe dist aux supplians, pourquoy a esté vostre Norriture en mes glans ?..... ainsi que s'il voulsist dire que les pourceaux des supplians avoient esté mengier ses glans.* Aliæ ann. 1421. in Reg. 171. ch. 336 : *Beufs, vaches, moutons et autres Norriages et bestial, etc.* Vita J. C. MS. :

*Riches hom est à desmesure
De bestes et de Nourture...
Si a guerpie la pasture
Les bestes et le Nourture.*

* *Hinc faire norrin*, pro *Nutrire, alere*, in Libert. Busenc. ann. 1357. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 369 : *Il aucun laissez à labourer leurs terres, et à faire Norrin de bestes et de chevaux.*

NUTRICIA, pro *Nutrix*, ex Gallico *Nourrice*. Architrhenius lib. 1. cap. 2 :

*Languida segnitie veneris Nutricia, tractat
Otia, etc.*

* **NUTRICIO**, *Nutricius, nutritor*. JULIÆ GAUDENTIÆ FILIÆ DULCISSIMÆ, QUÆ VIXIT AN. IIII. MEN. X. DIES XII. NUTRICIONES CONTRA VOTUM SUO FERERUNT LOCO PEREGRENO EITA DECESIT, apud Bertol. in Antiq. Aquilej. pag. 198. Vide *Nutritus*.

† **NUTRICIUS**, *Alumnus*. Gerardus abb. in Vita S. Adalardi in Prologo : *S. Anscharius... S. Adalardi auditor fuit et Nutricius.* Vide *Nutritus*.

* *Nostris alias Nourris*. Le Roman d'Alexandre MS. part. 2 :

Plus aime bons vassaus, que mere ses Nourris.

* **NUTRICULA**, *dimin. a Nutrix ; dicitur de ecclesia, in qua quis nutritus est et educatus*. Flor. diac. Lugdun. carmen tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 263 :

*Quid, queso, sacrosancta tibi Nutricula nostra
Atque eadem genetrix ecclesia hæc meruit ?*

Vide mox *Nutritor* 2.

† **NUTRIDUS**, pro *Nutritus, Familiaris, domesticus*. Formulæ Andegav. art. 55. tom. 4. Analect. Mabillonij pag. 267 : *Convenit nobis ad petitionem Nutrido nostro..... pro assiduo servicio suo, etc.* Vide *Nutriti*.

NUTRIMEN, **NUTRIMENTUM**, **NUTRITURA**, *Nutricatus animalium*, ex quo decimæ penduntur Ecclesiis.

NUTRIMEN. Regula Canonorum cap. 122. ex Synodo Aquisgranensi : *Loca eis congrua attribuant, in quibus Nutrimina fiant, unde necessaria pulmenta habeant.* Capit. Caroli Mag. lib. 2. cap. 21 : *De omni contaburato, et de vino, et fæno fideliter et pleniter ab omnibus Nona et Decima persolvatur. De Nutrimine vero pro decima sicut hactenus consuetudo fuit ab omnibus observetur.* Lib. 4. cap. 40. lib. 5. cap. 146 : *Ut de frugibus terræ et*

animalium Nutrimine Nonæ et Decimæ persolvantur. Adde [Chartam ejusdem Caroli Mag. tom. 3. Analect. Mabillonii pag. 266. Aliam ann. circiter 888. apud D. Calmet. in Probat. Hist. Lotharingæ tom. 1. col. 313. Canones Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 15. et] *Educum Rotharis Regis Longobard. tit. 92. § 4. [*232.] etc.*

Hinc expono *Nutrimentum*, quod occurrit in Vita S. Deodati Abb. tom. 3. SS. April. pag. 274: *Enituit... quoddam Dei servorum cœnobium... ex cujus sacro Nutrimine puer insignis pullulat Deodatus.* Ubi *Nutrimentum*, quod *Educatio* reddunt viri docti, metaphorice dictum, atque ad Monachos unâ nutritos et educatos translato existimo.

NUTRIMENTUM. Greg. Mag. lib. 1. Dial. cap. 9: *Placet tibi, Domine, ut de Nutriminis matris meæ manducare non possim, ecce enim gallinas, quas nutrit, vulpes comedit.* Epistola Episcoporum Gallæ ad Ludov. II. Reg. cap. 14: *Laborent et excolant terras... faciunt Nutrimenta congrua et necessaria.* Vulfinus Pictaviensis Episc. in Vita S. Juniani Abbatis cap. 15: *Pullorum Nutrimenta plurima congregavit, quorum carnibus infirmorum inopiam sustentaret.* Charta Guillelmi Forcalariensis Comitis ann. 1180: *Concedo eidem domui in perpetuum pascua omnibus animalibus et Nutriminis suis, ut libere et absque omni exactione seu consuetudine ipsa animalia seu Nutrimenta in toto meo Comitatu pascantur et nutriantur.* [Donatio ann. 1121. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 15: *Si eam ipsi Monachi (Claræ-vallis) in sua proprietate et dominatu retinuerint, et arando et fodiendo laboraverint, et de Nutrimento, quod in prædicta terra fecerint, similiter concedo.* Charta ann. 1252. Hist. Mediani Monast. pag. 323: *Dedit... minutam decimam grangie sue de Estenem... in præcis et Nutriminis.* Adde aliam ann. 1261. *ibid.* pag. 328. Alia ann. 1268. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 290: *Ad pascua animalium, equarum, porcorum et aliorum Nutrimintorum.*] Vide Buzelin. in Gallo-Flandr. pag. 384. et 399.

NUTRITURA, in Charta Caroli Magni apud Adamum Bremensem cap. 9. [et tom. 1. Capitulum. Baluz. col. 246. Charta Jocerani Episc. Lingon. pro Monasterio Claræ-vallis ann. 1121. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 157: *De possessionibus autem et laboribus eorum præcipientes præcipimus, ut quocunque loco in toto episcopatu nostro Nutrituræ vel agriculturæ ipsi et familia eorum labores exercuerint, decimas suas ipsi habeant.* Charta Radulphi Filgeriensis ann. 1158. ex Archivo S. Petri de Rilleio: *Notum sit me dedisse ecclesiæ B. Petri de Filgeriis ecclesiam de Quintonia et communem pasturam omnibus suis animalibus, tam pecoribus quam jumentis, sive aliis Nutrituris suis.* Charta Philippi Franc. Reg. ann. 1187. ex Archivo Archiep. Senon.: *Nullus hominum de parochia (Lorriaci) tonleium nec aliquam consuetudinem reddat de Nutritura sua.* Bulla Innocentii III. PP. ann. 1198: *Equos non ascendant, nec etiam habeant (Fratres SS. Trinit.) sed asinos tantum liceat ascendere, datos vel accommodatos, vel de propriis Nutrituris susceptos.]*

* **NUTRITATIO.** Vide supra *Nutricatio*.

NUTRITI, Familiares, qui e familia alicujus sunt, qui in domo domini aluntur. Gregorius Turonensis. lib. 9. cap. 36: *Comitibus, Domesticis, Majoribus, atque Nutritiis, et omnibus qui ad exercendum*

servitium Regale erant necessarii, delegatis, etc. Legendum *Nutritis*. [Le Roman d'Athis MS. ubi Regem inducit Barones suos alloquentem:

Si leur a dit : Seigneurs ouyés,
Et en pais dire me laissiés,
Tous estes de ma Nouriture,
De moi devez prendre grant cure.

Le Roman de Vacce MS.:

Tint grant feste et grant court, mout y ont de deduit,
Mout y ot des estranges et mout de ses Norriz.]

* Guill. Guiart. ad ann. 1267 :

Ces trois ont Lombars en leur glanne,
Prouveniaus et ceux de Toussanne,
Et liex estranges Nourretures.

NUTRITI, in Monasteriis, dicuntur pueri, qui Monasterio oblati sunt, de quibus infra. Lanfrancus in Decretis pro Ordine S. Benedicti cap. 21: *Juvenes tam Nutriti, quam de sæculo venientes, qui magistris custodiendi commendantur, in multis, sicut infantes, de quibus superior dictum est, custodiantur. Remoti, ut supra, a se invicem sedeant : extra locum custodiæ suæ sine custode nusquam procedant, etc.* Chron. Monast. de Fontanis cap. 2: *Qui in diebus eorum parvulus susceptus in Cœnobio isto, et Nutritus ab eis per 14. annos, etc.* Sugerius lib. de Adm. sua: *Robertus hujus Ecclesiæ professor, et ab infantia Nutritus.* Ditmarus lib. 2: *Monachus conversatione Nutritus.* Ejusmodi autem Monachi Nutriti longe potioris habebantur conditionis, quam *Conversi*, ob perpetuam vitæ innocentiam; adeo ut præcipua iis commendarentur munera. Folcardus in Vita S. Bertini cap. 11: *Arlefredum suum a puero Nutritum Abbatem successorem ordinavit.* Charta Eriberti Archiepiscopi Mediolanensis ann. 1040. apud Ughell. in Appendice ad tom. 4: *Noster fidelissimus Albizo, a cunabulis Monachus sub Patre et Regula recte Nutritus, a nobis nuper nominati Cœnobii Abbas effectus.* Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 10. de Officio Præcentoris: *Hæc est obedientia quam ex more nullus meretur, nisi Nutritus.* Eadmerus lib. de S. Anselmi Similitudinibus cap. 78: *Verum quia de Conversis et Nutritis congregatur Ordo Monachorum, dicendum est quod solet esse contentio quedam inter Nutritos Monachos et Conversos. Afferunt enim Nutriti se nulla crimina commisisse, nec se in sæculi sordibus cœniguisse, sed quia mundam ab infantia vitam duxerunt, et in Dei servitio semper laboraverunt. At contra Conversi, quia scientiam exteriorum habent, et res Monasterii sapienter tractant, Nutritis ipsis necessaria inveniunt, ordinem quoque suum serventius custodiunt, illos vero parum in his valere considerant: ideo se meliores illis æstimant, sicutque alii aliis se præferunt, dum non suam, sed aliorum infirmitatem attendunt. Sed si vere Monachi essent, sic esset inter eos quomodo inter Angelos in cælis, et homines sanctos. Angeli enim sunt quasi Nutriti, sancti vero homines quasi Conversi, etc.* S. Hieronymus Epist. ad Latam 7: *Et licet quidam putent, majoris esse virtutis præsentem contemnere voluptatem; tamen ego arbitror securioris continentie esse nascere, quod quæras.* Vide Hugonem de sancto Victore lib. 5. de Claustro animæ cap. 43. His addo quæ habet Regula sancti Aureliani cap. 17: *Minori ætate in Monasterio non excipiantur, nisi ab annis decem aut duodecim, qui et Nutriti non egeant et cavere noverint culpas.* Et Chronicon S. Benigni pag. 448: *Fuit*

autem Girbertus ex primis quos Nutriti Dominus Abbas Willelmus, et ab officio Scriptor est appellatus. Vide S. Egilum in Vita sancti Sturmii Abbatis Fuldenensis in Prologo, et cap. 1. Hugonem Flaviniac. pag. 197. Warinum Abbatem Metensem in Epist. Acta Murensis Monast. pag. 42. Chronicon Casinens. lib. 4. cap. 44. 45. lib. 4. cap. 96. Histor. Figiacensis Monast. pag. 302. [Bernardum Monach. in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 27. etc.]

NUTRITI Clerici dicuntur, qui Episcopis ratione Dioceseos subduntur, quasi ex eorum familia. Capitulum. 5. incerti ann. cap. 5: *Ut ipsi Presbyteri tales Sclarios habeant, id est, ita Nutritos et insinuat, etc.* Hincmarus Rem. in Capitulis in Synodo Rem. datis ann. 874. cap. 5: *Sed sicut audivi, vos non inde castigatis, sed vos ipsos et vestros Nutritos in maledictionem simoniacæ hæreseos traditis.* Infra: *Quia si vos bene viveretis, et vestros Nutritos in bona vita et in bona conscientia nutritetis, non vobis esset necesse et vestra perdere, et vos ipsos in damnationem mittere.* Concilium apud Carisiacum ann. 868. ex Sirmondo: *Hincmarus Episcopus ad Herardum Archiepiscopum dixit, quia vester natus, Nutritus, vel educatus et ordinatus dinoscitur, etc.* Infra: *Et inventum est quod ab eo petere illum deberent, cujus natus, Nutritus, et ordinatus foret.* Herimannus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 107: *Hic Tornaci natus, Nutritus Episcopi Canonice extitit.* Charta Engulphi vel Angenulphi Cantoris Ecclesiæ Braiensiensis ann. 1214. in Tabular. Campan.: *Joannes etiam Canonice Braii Nutritus meus, si me supervixerit, eam (domum) quandiu vixerit, possidebit, etc.*

NUTRITIÆ, in Regula Monialium Fontevaldensium cap. 17. eadem sunt quæ *Nutriti* in Monasteriis virorum, cap. 17: *Ut Abbatissa aut Priorissa non ducat secum in equitando quamlibet de Nutritiis, vel juvenibus claustralibus.*

NUTRITIUM, pro nutricum mercede, in leg. 1. D. de Var. et extraord. crimin. (47. 11.) τροφῆιον, Græcis.

* *Nourrisson*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1387. ex Reg. 130. Charthoph. reg. ch. 187: *Duquel Blayne l'expozant nourrissoit un enfant,..... de la Nourrisson duquel ledit Blayne devoit grant argent.*

NUTRITIUS. Gloss. Lat. Græc.: *Nutritius, τροφῆς.* Vetus Inscriptio: *Nemmia Tertulla Nutricio suo et matri bene merenti posterisque suis et sibi.* Occurrit apud Paulum Warnefridum lib. 5. de Gest. Longob. cap. 7. et Adamum Bremensem cap. 54. [Nutritus Regis, apud Gregorium Turon. lib. 5. Histor. cap. 47.]

1. **NUTRITOR**, ut *Nutritus*, [Pædagogus, rector pueri. Greg. Turon. lib. 8. Histor. cap. 22: *Wandelinus Nutritor Childeberti Regis obiit; sed in locum ejus nullus est subrogatus, eo quod regina mater curam velit propriam habere de filio.] Vide Bajulus 2.*

* 2. **NUTRITOR**, Præsul, pater spiritualis. Charta ann. 744. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 530: *Tunc elegat sibi abbatissam cum sororibus defensionem vel admocationem sancti Zenonis Nutritoris seu præsulis, qui in tempore fuerit.* Charta Ludov. reg. ann. 900. apud Oefelium tom. 1. Script. rer. Boicar. pag. 706. col. 2: *Per quosdam proceres suos et Adalberonem antistitem et studiosissimum Nutritorem suum Waltonem Frisingensem episcopum, etc.* Vide supra *Nutricula*.

* **NUTRITORES LACTANEI**, in vet. Inscript. apud Murator. tom. 3. Inscript. pag. 1477. 2.

† **NUTRITORIUM**, Locus in quo nutriuntur seu educantur infantes, vel ipsum educandi officium. Testamentum Radulphi de Nevill Comitum Wesmerlandæ ann. 1440. apud Madox Formul. Anglic. pag. 433: *Item do et lego cuilibet mulierum cum uxore mea ad tunc existencium x. marcas; et cuilibet mulierum generosarum alterius status, in Nutritorio infantium meorum ad tunc existencium, XL. sol.*

* Hinc *Nurreture*, pro Secundæ, Provincialibus *Nourriment*, vulgo *Arriere-faix*. Lit. remiss. ann. 1402. ex Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 356: *Laquelle Brougarde et plusieurs maux et douleurs naturels, tellement que ledit enfant vint et fu en voie de ladite Brougarde hors de sa Nurreture embouchié, vif, sain et fort remuant et faisant devoir avec sa mere pour naistre sur terre naturellement et en temps d'enfans avoir aide pertinente. Parquoy furent esdiz maux naturels du Jeudi jusques au Vendredi ensuiuant environ nonne, que ledit enfant fut terminez et ladite Brougarde alée de vie à tres-passement; et tantôt après sa mort ycelle Brougarde fu ouverte et l'enfant osté.*

† **NUTRITURA**, Alimentum, educatio, Gall. *Nourriture*. Testamentum Bertichramni Episc. Cenoman. apud Mabilon. tom. 3. Analect. pag. 139: *Illud itaque rogo ac jubeo, ut quanticumque amici mei vel fideles servientes fuerint, semper eis memor sit Nutritura mea, vel benefactum meum, quod circa illos impendidi.* Literæ Edwardi I. Regis Angl. ann. 1278. ad Johannam Castellæ Reginam, apud Rymer. tom. 2. pag. 1067: *Pro sollicita et curiosa educatione et Nutritura, quas circa karissimam filiam nostram..... fecistis.* Literæ Philippi Pulcri Franc. Regis ann. 1302. tom. 1. Ordin. pag. 360: *Nullus Senescallus, Baillivus aut aliquis Juez quicumque sub se habeat Prepositum, Vicarium seu Judicem, qui eidem consanguinitatis, affinitatis vel Nutriture vinculo teneatur.* Vide alia notione in *Nutrimen*.

* *Nourrissement*, eadem notione, in Stat. ann. 1374. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 46: *Selon ce que pourveu avons à la tutelle, garde et Nourrissement de nos enfans.* Infra: *Pour l'estat et gouvernement de nozdis enfans. Nourriture*, pari sensu, in Lit. ann. 1561. tom. 2. Comment. Cond. pag. 603. Vide infra *Nutrix*.

* **1. NUTRITUS**. BENE NUTRITUS, Liberaliter, ingenue educatus, bonæ indolis. Chartul. Andr. notarii Massil.: *Donavit donatione pura, rata et irrevocabili inter vivos, Huguetæ filiæ suæ, tanquam bene Nutritæ et condignæ, licet de majori dono et gratia foret digna, etc.*

* **2. NUTRITUS**, Nothus, filius illegitimus. Charta ann. 1195. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 445: *Domno Bartholomæo, qui ecclesiæ nostræ non modica beneficia contulit, de bonis ecclesiæ nostræ annuum beneficium, quatuor videlicet modios frumenti et totidem avenæ ad mensuram capituli; et post ejus decessum, Guiberto ejus Nutrito illud idem beneficium, toto tempore vitæ suæ habendum, concessimus;... pratrum insuper et mansuras, quæ Bartholomæus pater ipsius Guiberti sub annua pensione decem soli-*

dorum a nobis tenuerat. Vide præterea Baluz. tom. 1. Hist. Arvern.

* **NUTRIX**, Quæ educationem alicujus curat. Charta ann. 1193. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom.: *Ego Johannes Nicholai Mariæ Johannis adjunctus curator Odoni, filio dudum Odonis Petri Laronis, cujus domina Luciana avia et Nutrix est.* Vide supra *Nutritura*.

* **NUTUERE**. Testam. reginæ Mafaldæ ann. 1256. inter Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. tom. 1. pag. 31: *Item meum psalterium bonum, quod me Nutuit.* Leg. videtur quod *miniatur* est, hoc est, *minio* descriptum. Vide *Miniare* 1.

NUX, Balistæ astragalus epitoxis, *Noix d'arbaleste*. Will. Brito lib. 6. Philipp. pag. 156:

Guido Nucem volvit balistæ pollice lævo,
Dextra premit clavem, sonat una nervus, et ecce
In Regis scapula stabat fatalis harundo.

Dantes in Paradiso cant. 2: *In quanto quadrel posa, et vota, et de la Noce si dischiava.* [Hinc Proverbium Italicum: *La corda e'n su la Noce*; pro damno proximo.]

* Hinc *Ennosquier*, telum *nuci* imponere. Lit. remiss. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 22: *Icellui Vitel tenté d'anemi retourna son arc tendu, la sayeste Ennosquiee, et deux sayestes en sa bouche, etc.* Unde et *Desnoquer*, pro arcum remittere, in aliis Lit. ann. 1380. ex Reg. 118. ch. 331: *Ainsi que ledit Eslie eust Desnoqué son arbaleste, sa vire encontre ledit de la Chapelle et lui entra ou corps.*

* **2. NUX**, Vasis species, a forma sic dicti. Inventar. ann. 1420. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 591: *Unum plate argenteum pro speciebus pedatum, quinque Nuces pedatas, cum cooperculis.*

NUXA. Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 22: *Sanctorum reliquiæ cruciculis, capsulis, et Nuzis inclusæ per fratres a secretario dividuntur, ut ab eis collo suspensæ portentur.* Sed legendum videtur *Buzis*. Vide in hac voce.

* **NUZARA**, vox Arabica a *Nazzar*, adjuvit, protexit, *Idolum* quoddam; etym. adjutor, protector: vel a *Nazar* aut *Nasar*, rostro suo vulsit; inde *Nasron*, aquila; scilicet sidus cœlestis et nomen idoli, quondam ab Arabibus Dulkelaitis in Hamjaridum terra cultum. Ita ex Lexic. heptaglot. Castellæ Martenius in Glossario ad Tract. de Concord. vet. et novi Testam. tom. 9. Ampl. Collect. col. 180: *Ubi scimus aliquid remansisse de idololatria illa, qua adorabant Jahot, et Jahoc, et Nuzara.*

NYCTAGES, aliis *νυκτάγοντες*, Hæretici, qui *superfluas existimabant sacras vigiliæ, et spiritali operi infructuosas, dicentes, jura temerari divina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem.* Qui hæretici Græco sermone *Nyctages*, hoc est, *somniculosi, vocantur.* Isidor. lib. 2. de Eccles. offic. cap. 22.

NYCTALMUS, in Gloss. Sax. Cottoniano, *Nih teage*. Ubi *Sommerus, forte Nyctalops*, id est, qui noctu melius cernit, quam interdiu. *Nyh*, noctem sonat eaq. oculum. Sed videtur legendum *Nyctalus*, ex Græco *νυκταλός*.

† **NYCTIMENE**, *Νυκτιμένη*, Noctua. Rolandinus Patavinus de factis in Marchia Tarvisina lib. 12. cap. 9: *Sic aves*

aliquando, Nyctimine, quæ Noctua dicitur, in specula constituta, undique et inordinate decurrunt, garrunt, vociferant et minantur. De fabula *Nyctimenes* Nyctei filix in Noctuam versæ, vide *Ovidium* lib. 2. *Metamorph.* v. 591. et seqq.

† **NYCTOSTRATEGUS**, *Νυκτοστράτηγος*, Præfectus vigilum qui noctu urbem perustrant, publicæ quietis causa. *Arca dius leg. ult. Dig. § 1. de mun. et honore (50, 4.): Nyctostrategi et pistrinorum curatores personale munus obeunt.* Sic legendum pro *Nycostrategi*, quod occurrit in pluribus exemplaribus.

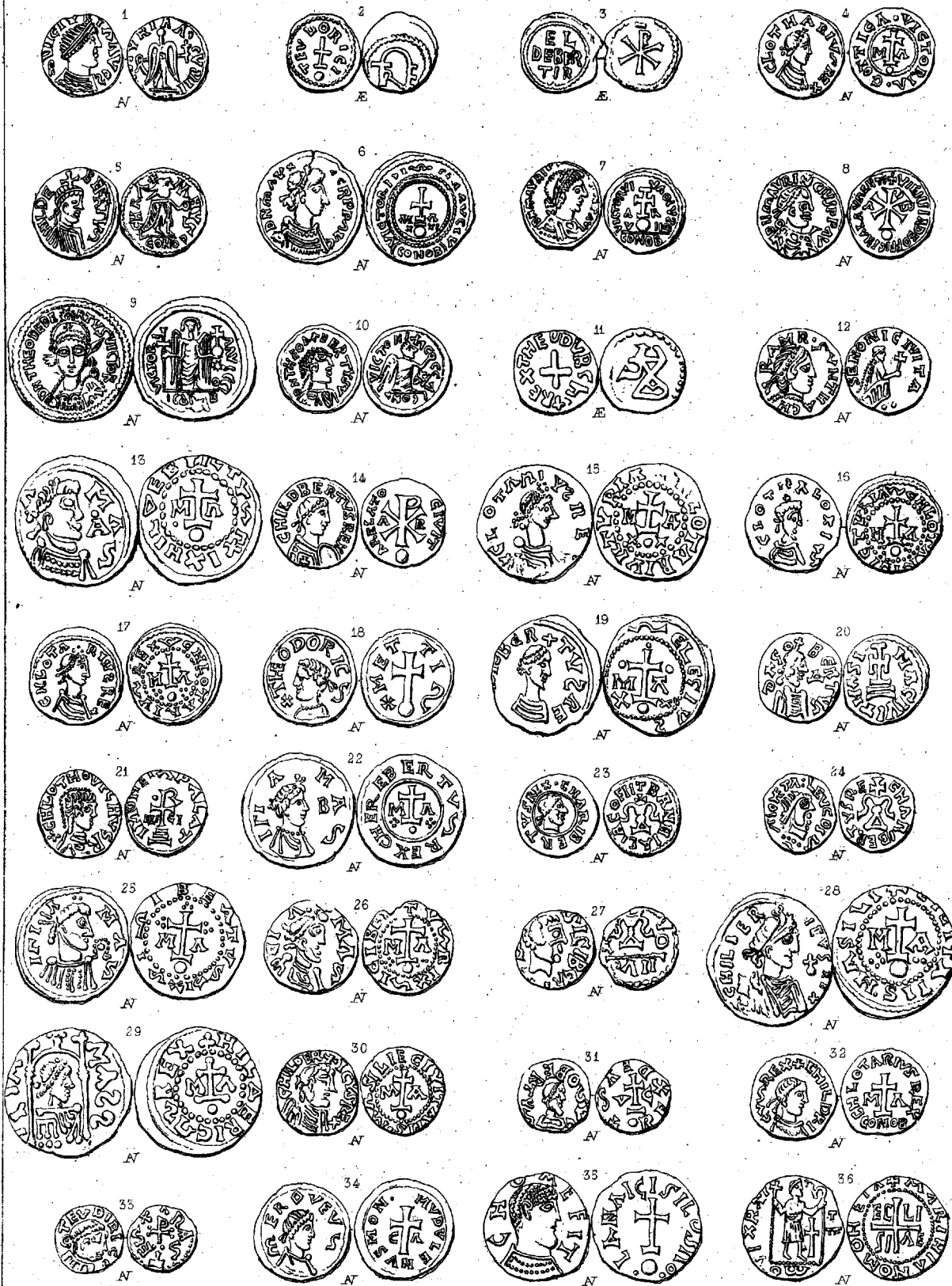
NYDBEDRIPES. Customarium Monasterii de Bello, apud Spelman. tit. *Brenhame*, fol. 91: *Alicia Frere tenet... et debet inde de redditu... et de Horsgabulo, ut supra, 4. den. falcare per 3. dies, cariare fenem ad 3. Nydbedripes in autumnopro cum 2. hominibus.* Infra: *Joan. Inverton debet metere et ligare in autumnopro 1. nedacram, invenire unum hominem per 3. dies ad Nydbedripes ad metendum a meridie usque ad vespertas.* Ita fol. seq.

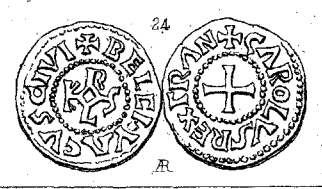
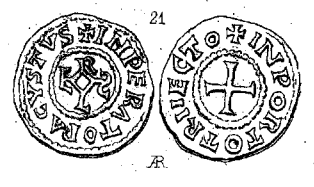
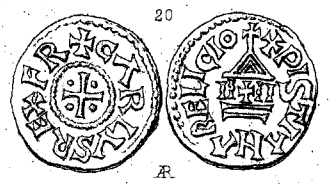
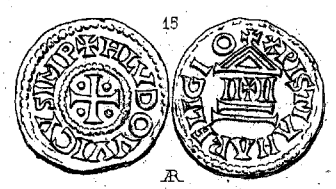
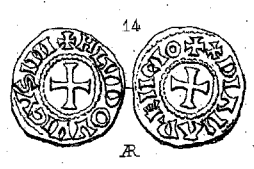
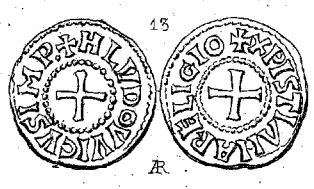
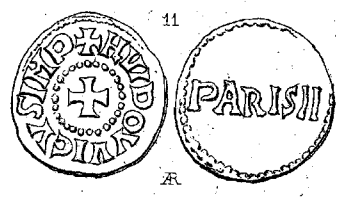
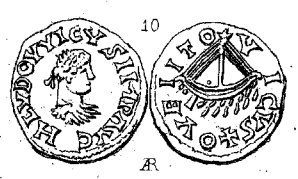
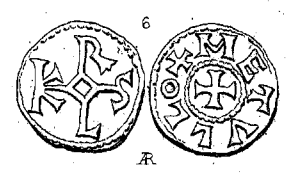
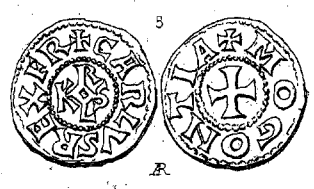
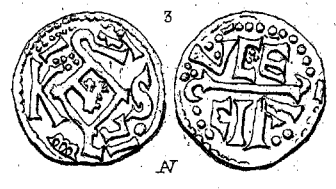
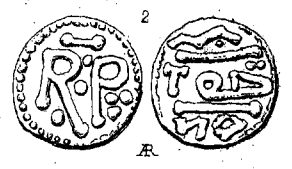
☞ Coacta opera est in agris dominorum a tenentibus precario ponenda, a Saxonico *Nyd*, *Vis*, *Biddan*, *Rogare*, *precari*, et *Rippan*, *Falcare*, *metere*. Vide *Bedripes*.

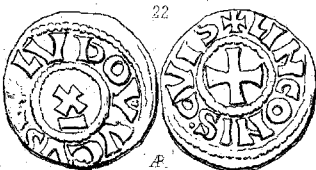
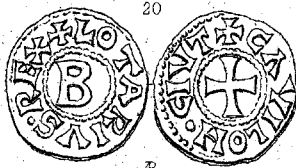
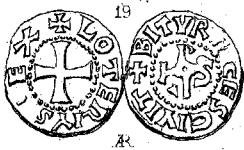
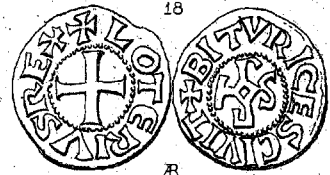
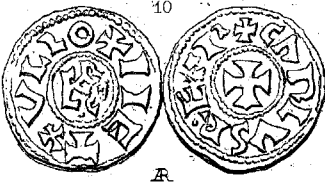
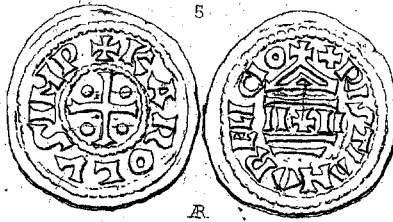
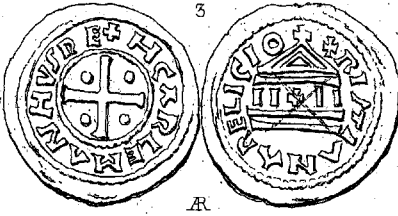
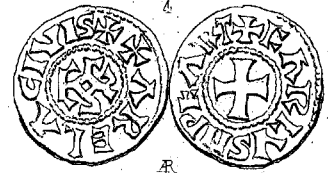
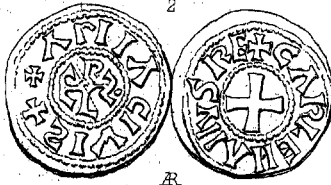
NYMPHÆUM, Aquarum receptaculum. D. Ambros. in Actis sancti Sebastiani cap. 18. num. 65: *Circa insulas, circa vicos, circa Nymphæa quoque erant positæ compulsores, qui neque emendi copiam darent, aut hauriendi aquam ipsam facultatem tribuerent, nisi qui Idolis delibassent.* [Capitolinus in Gordiano III. cap. 32: *Opera Gordiani Romæ nulla exstant, præter quædam Nymphæa et balneas.* Ammianus lib. 15: *Ad Septemzonium celebrem locum, ubi operis ambitiosi Nymphæum condidit Imperator.*] Vide quæ de Nymphæis conguessimus in nostra *Constantinopoli*.

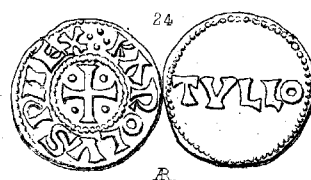
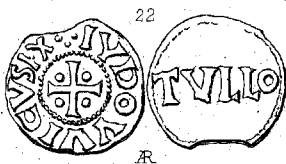
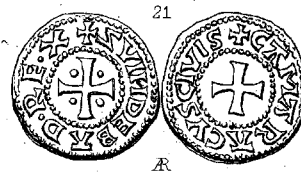
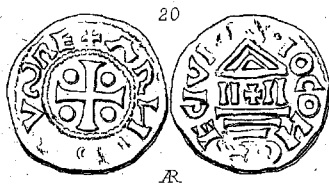
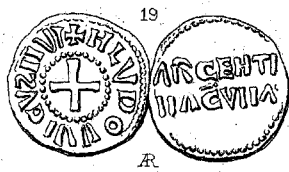
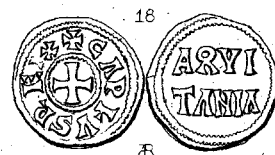
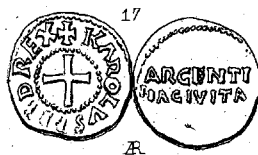
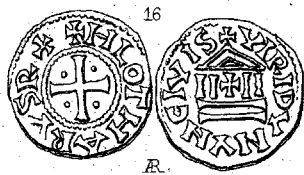
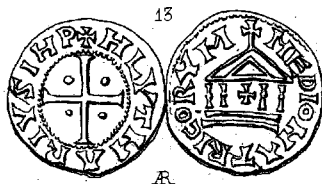
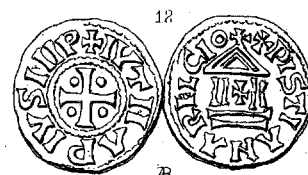
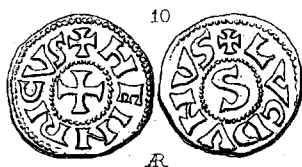
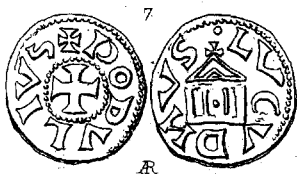
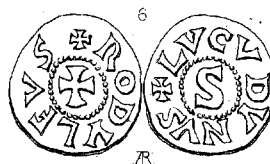
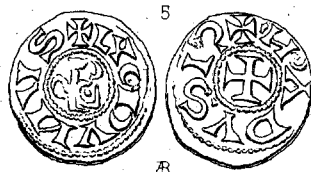
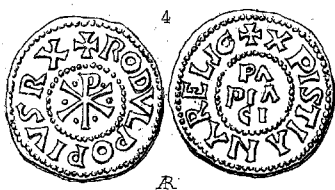
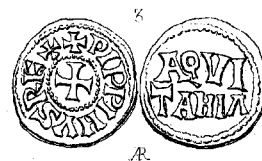
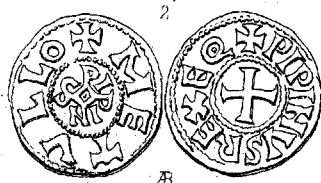
☞ In mediis Ecclesiarum atriiis, seu propyleis extruuntur solebant hujusmodi *Nymphæa*, unde aquæ salientes erumpabant. Anastasius in S. Hilario PP.: *Nymphæum et triporticum ante oratorium S. Crucis, ubi sunt columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur Hecaton-penta.* Johan. Diaconus in Vita S. Gregorii M. lib. 4. cap. 83: *In cujus venerabilis Monasterii atrio jussu Gregorii juxta Nymphæum duæ iconix veterrimæ artificialiter depictæ usque hactenus videntur.* *Nymphæum* seu *Cantharum*, unum enim et idem hic sonant hæ duæ voces, quod fuit ante Basilicam S. Petri Romæ sic describit S. Paulinus Epist. 13. novæ edit. num. 13: *Quare præterito nitens atrio, fusa vestibulo est, ubi Cantharum ministra manibus et oribus fluentia ructantem fastigiatu solidò ære tholus ornat et inumbat, non sine mystica specie quatuor columnis, salientes aquas ambiens, decet enim ingressum Ecclesiæ talis ornatu, ut quod intus mysterio salutarî geritur, spectabili pro foribus opere signetur.* Vide *Canthari* in *Cantharum*.

* Scribendum *Nymphæum*; est enim a Græco *νυμφαίων*, non *νυμφαίων*. Cui vero usui destinata fuerint ejusmodi *Nymphæa* constructa in atriiis ecclesiarum, consule D. le Vert in *Disquisit. de Missa et Communionem* pag. 441.

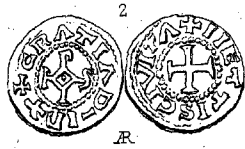

R

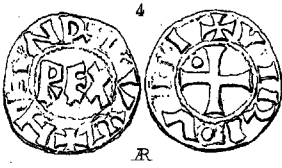
R

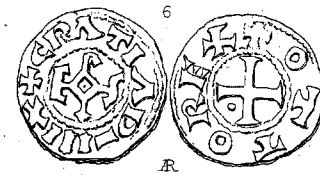
R

R

R

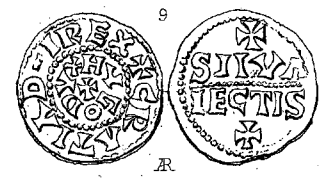
R

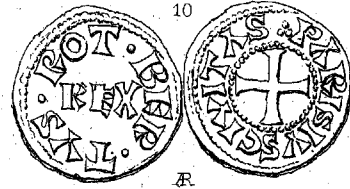
R

R

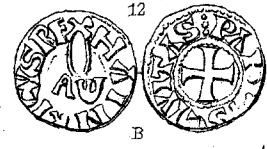
R

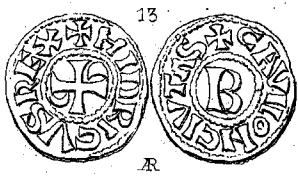
R

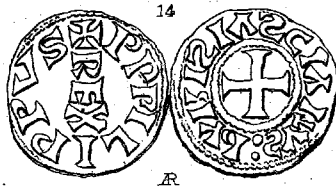
R

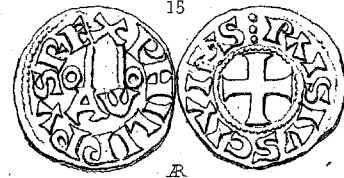
B

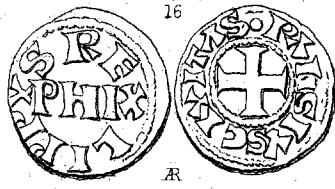
R

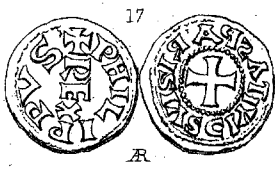
R

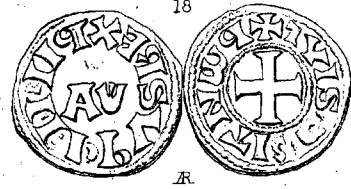
R

R

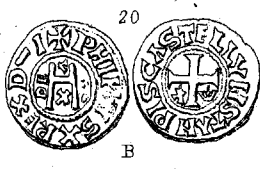
R

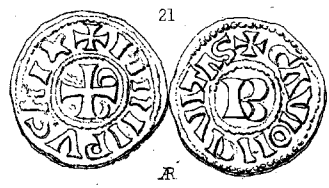
R

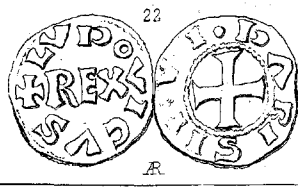
B

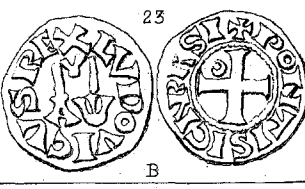
B

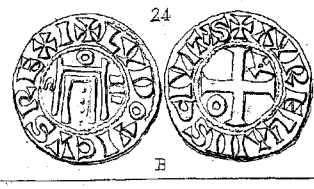
R

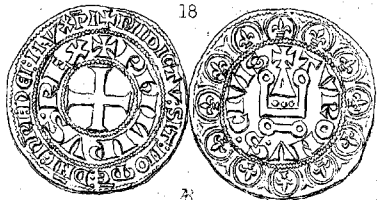
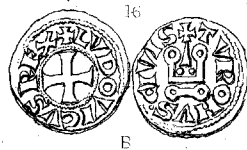
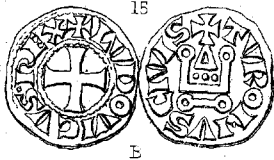
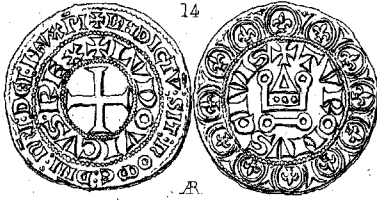
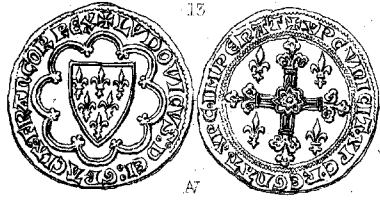
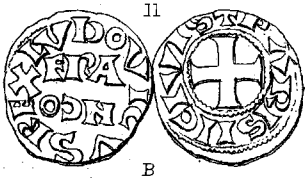
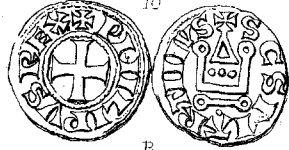
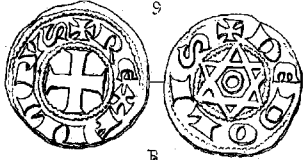
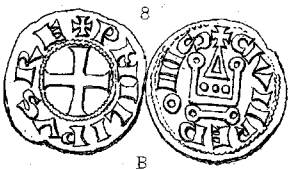
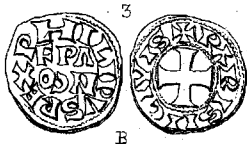
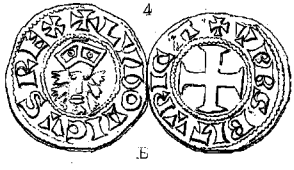
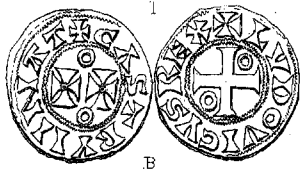
R

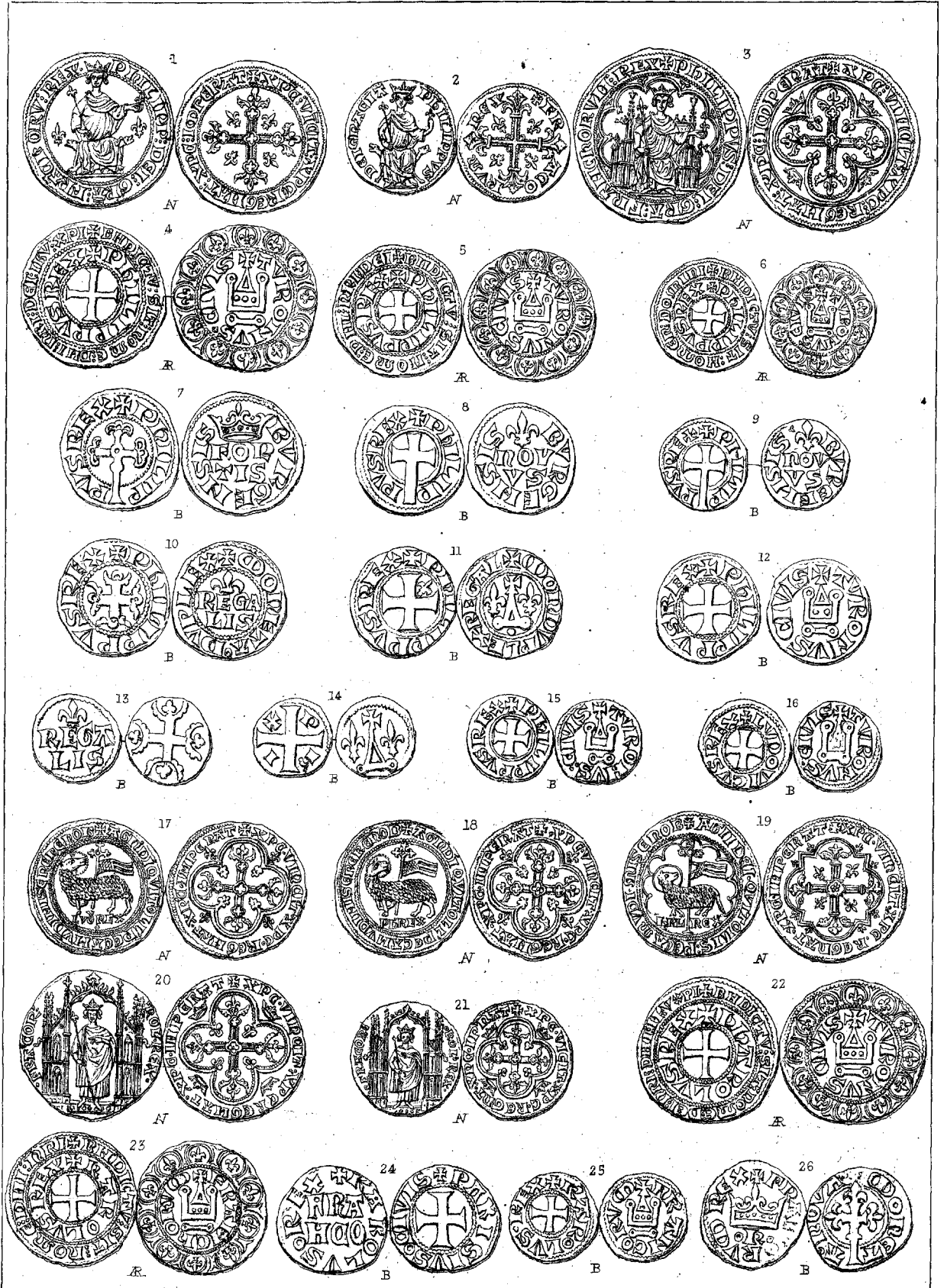

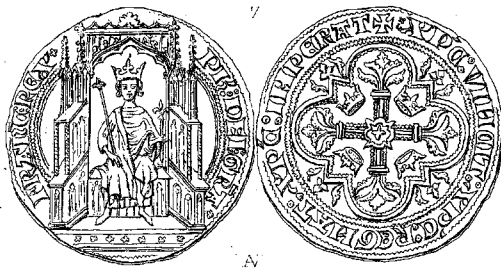
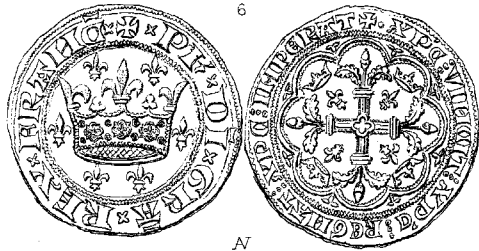
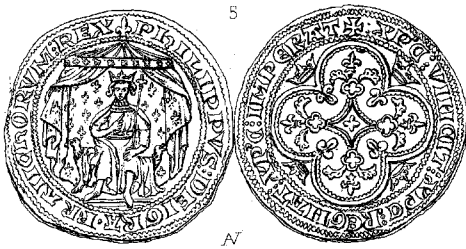
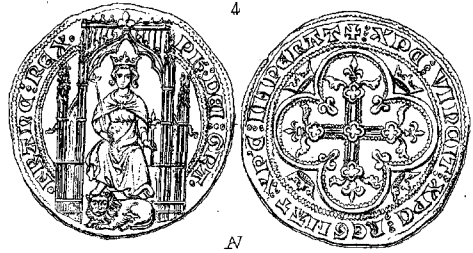
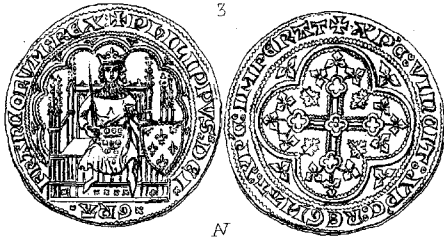
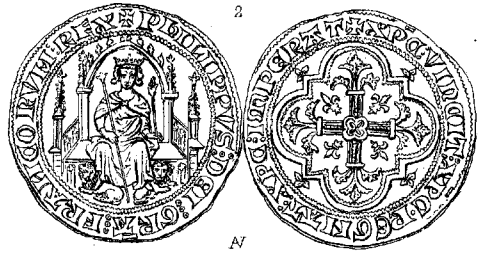
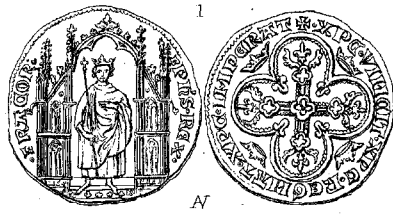
B

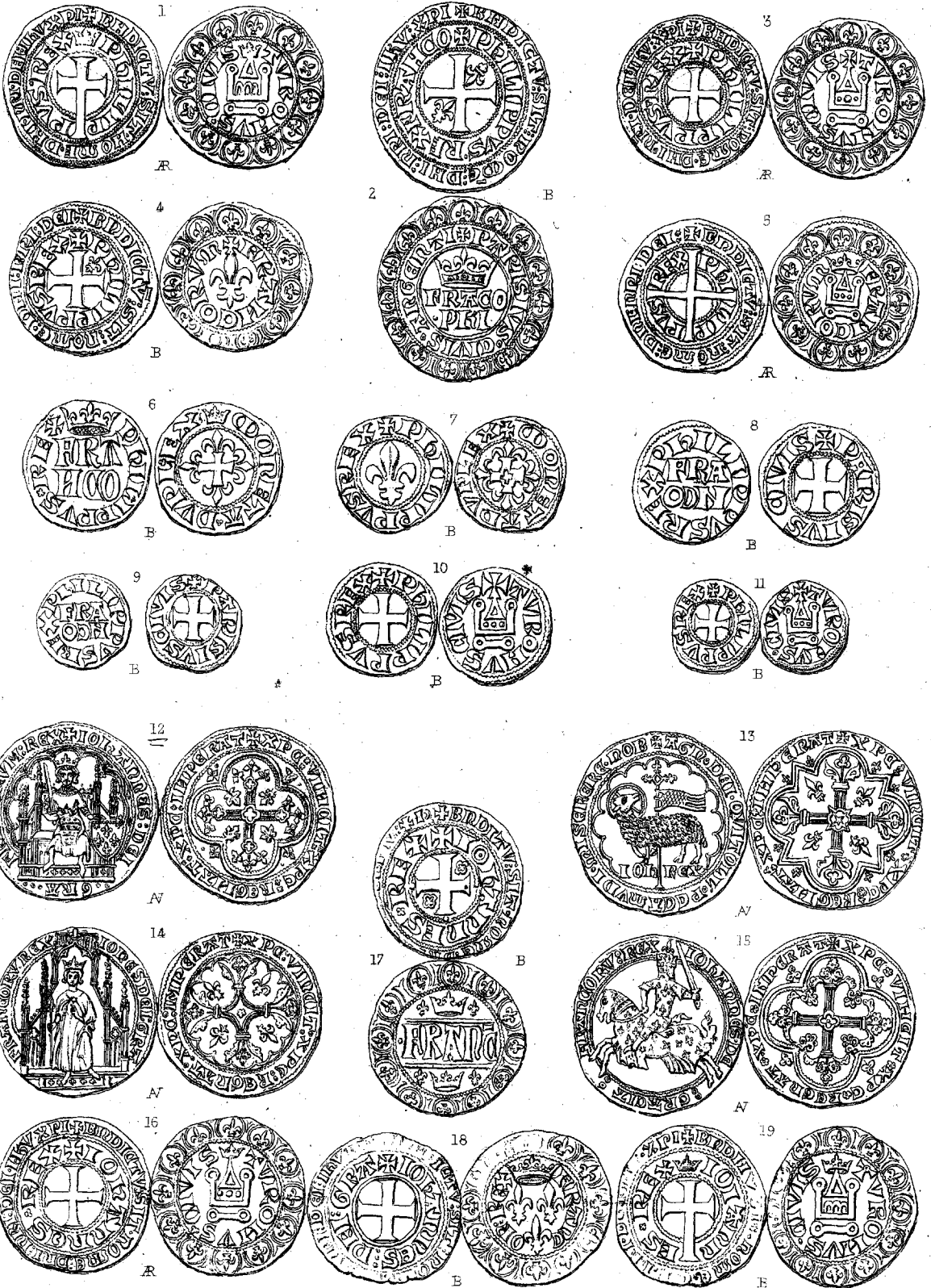
B

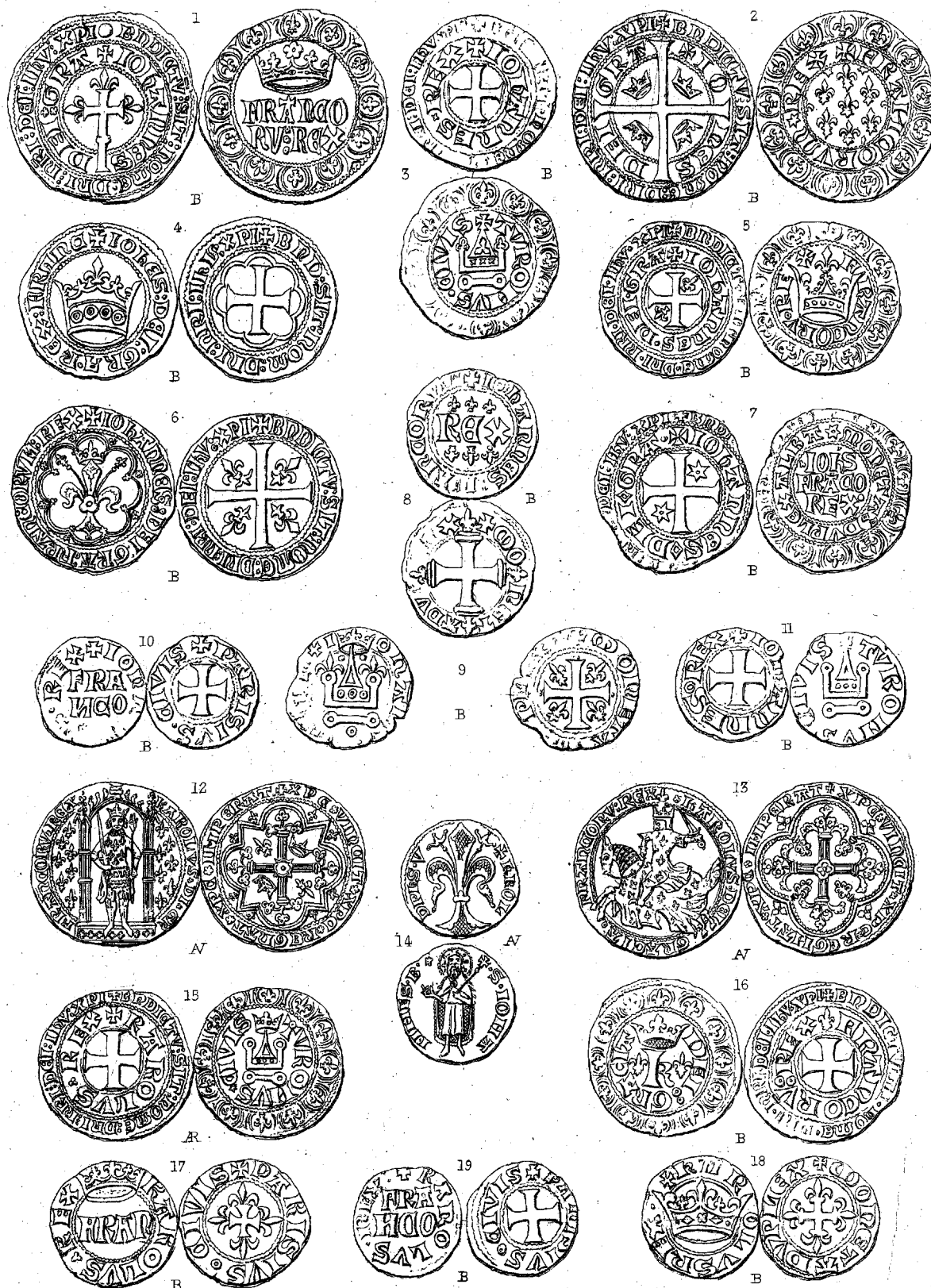

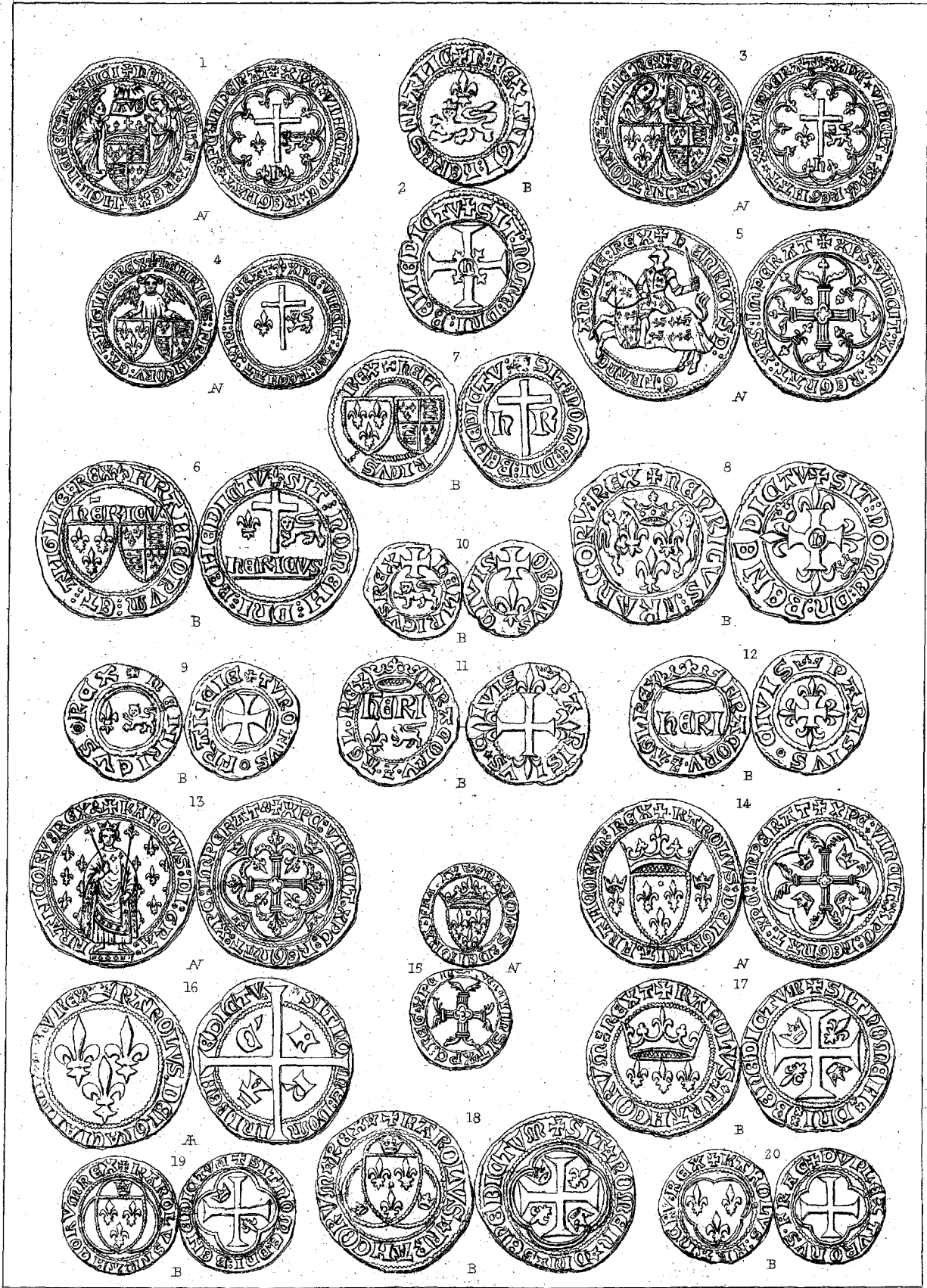

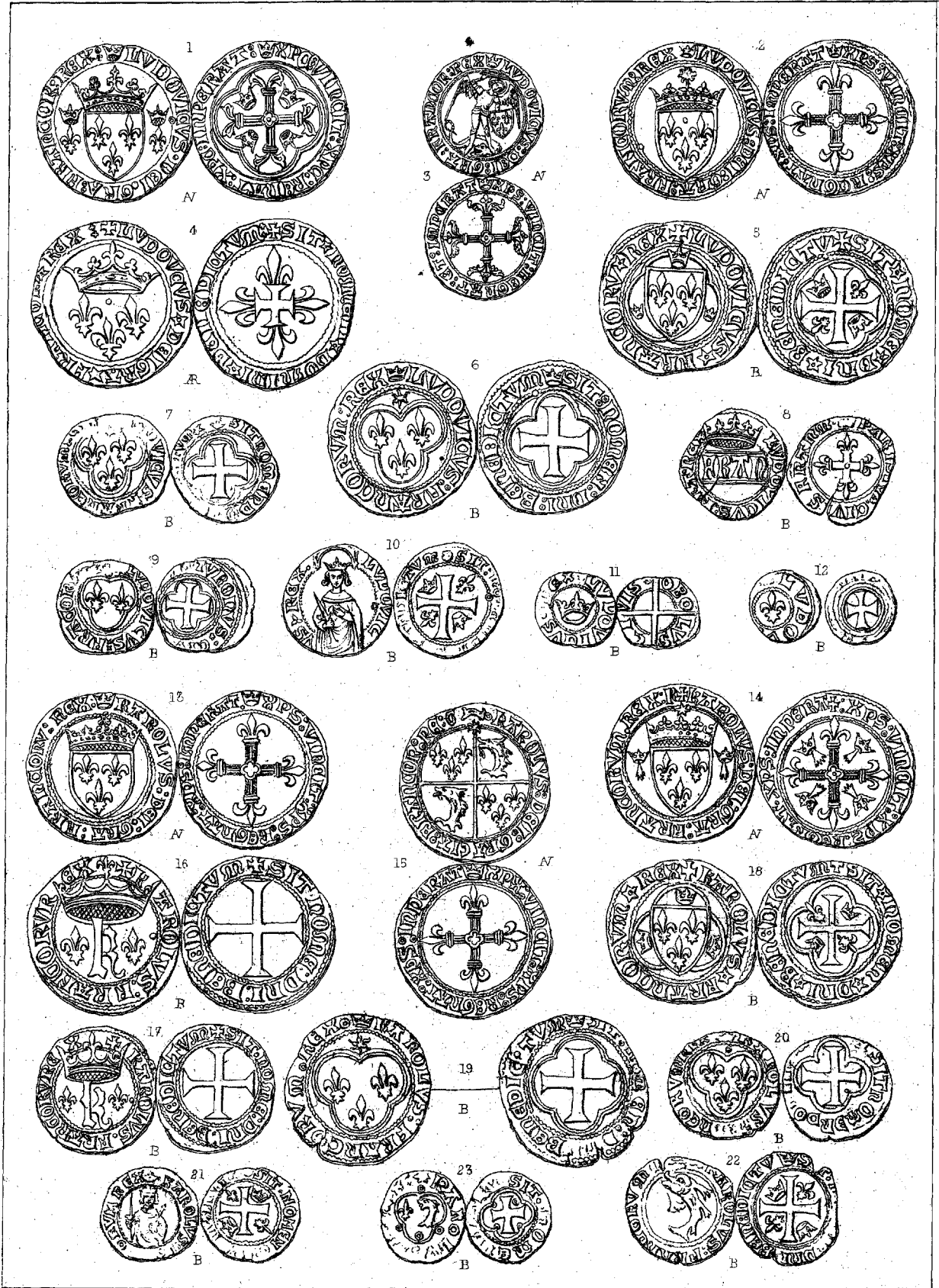
Ms.

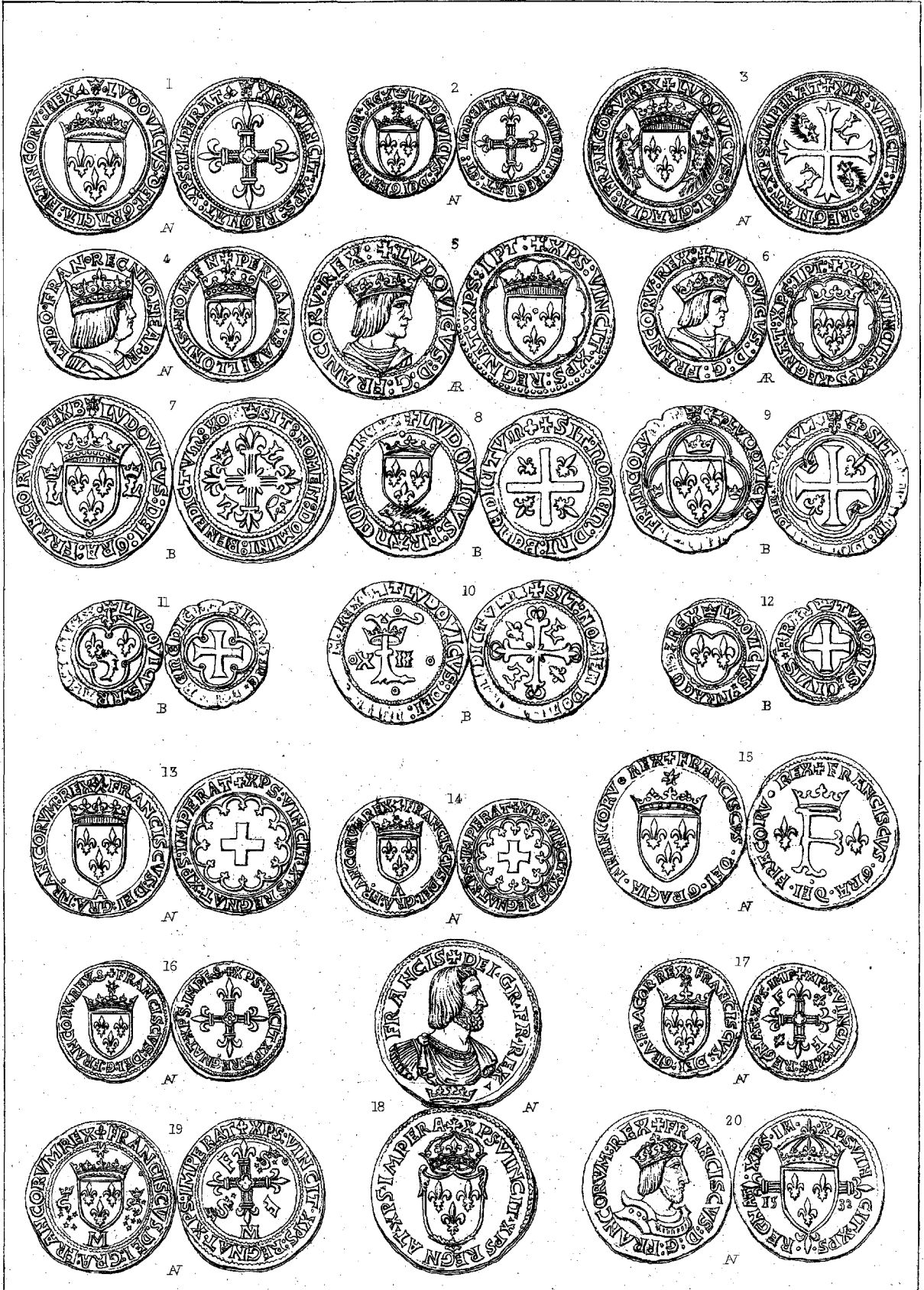

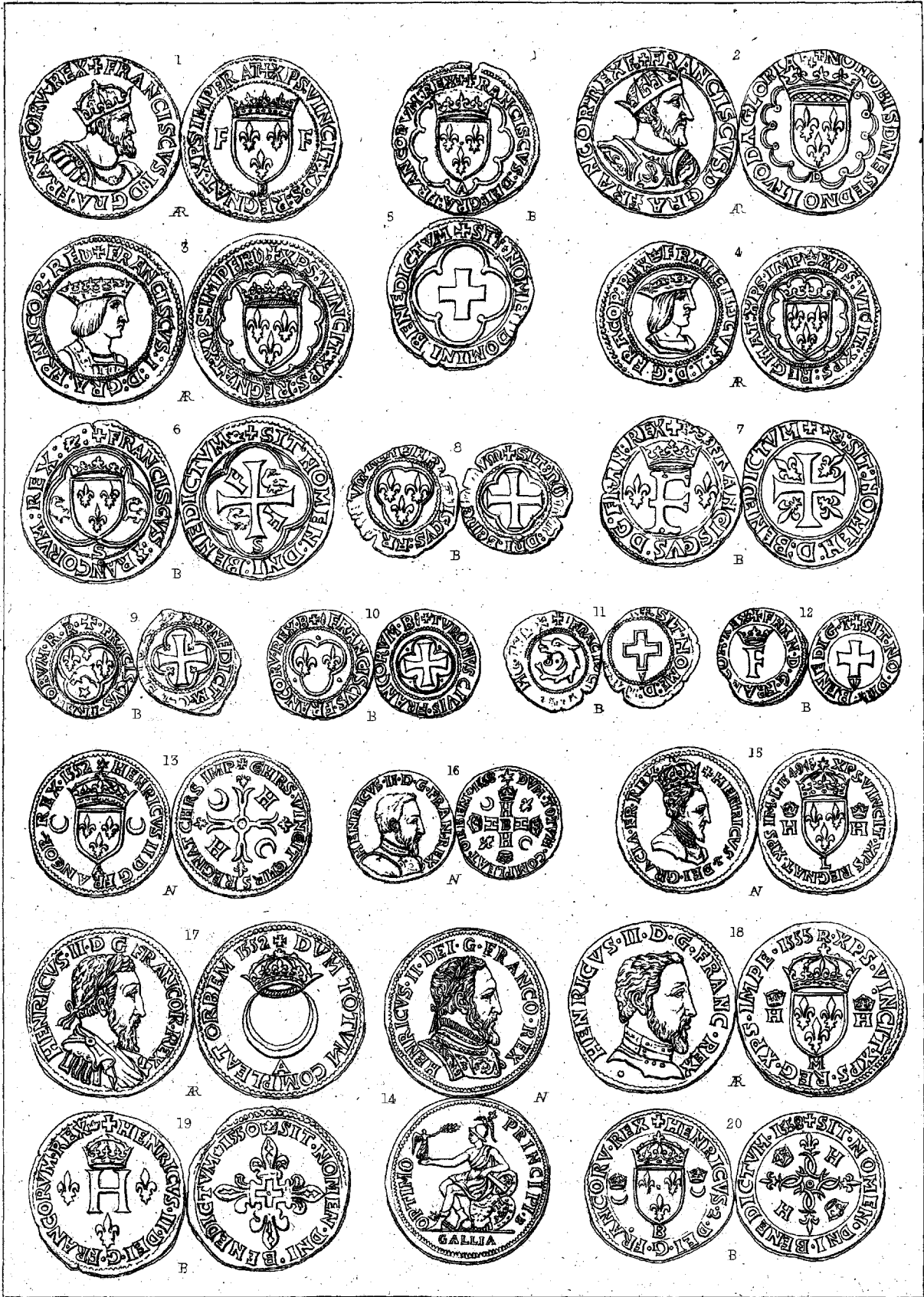
468° denari
 vni cum
 Sento N
 also
 Esen

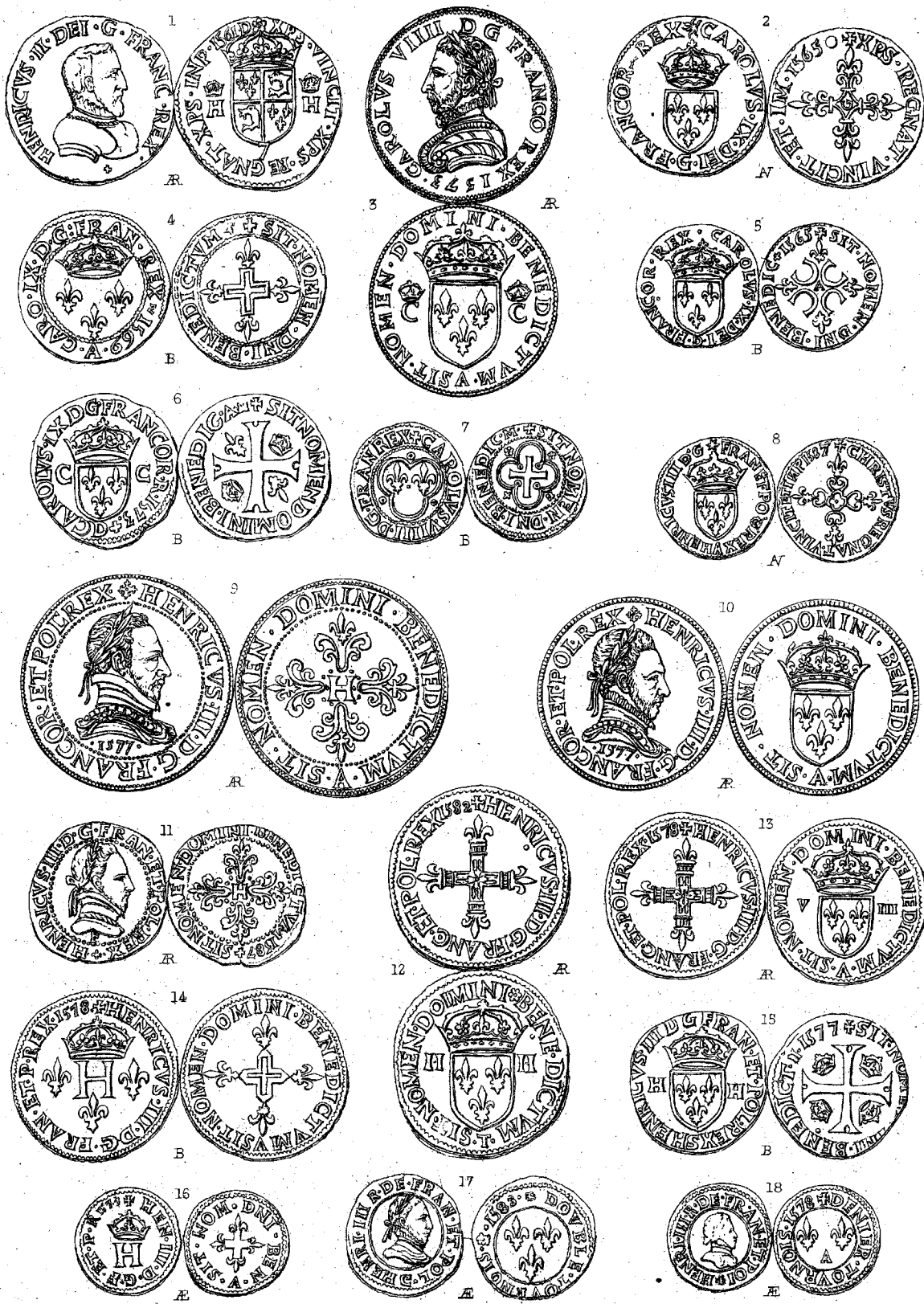

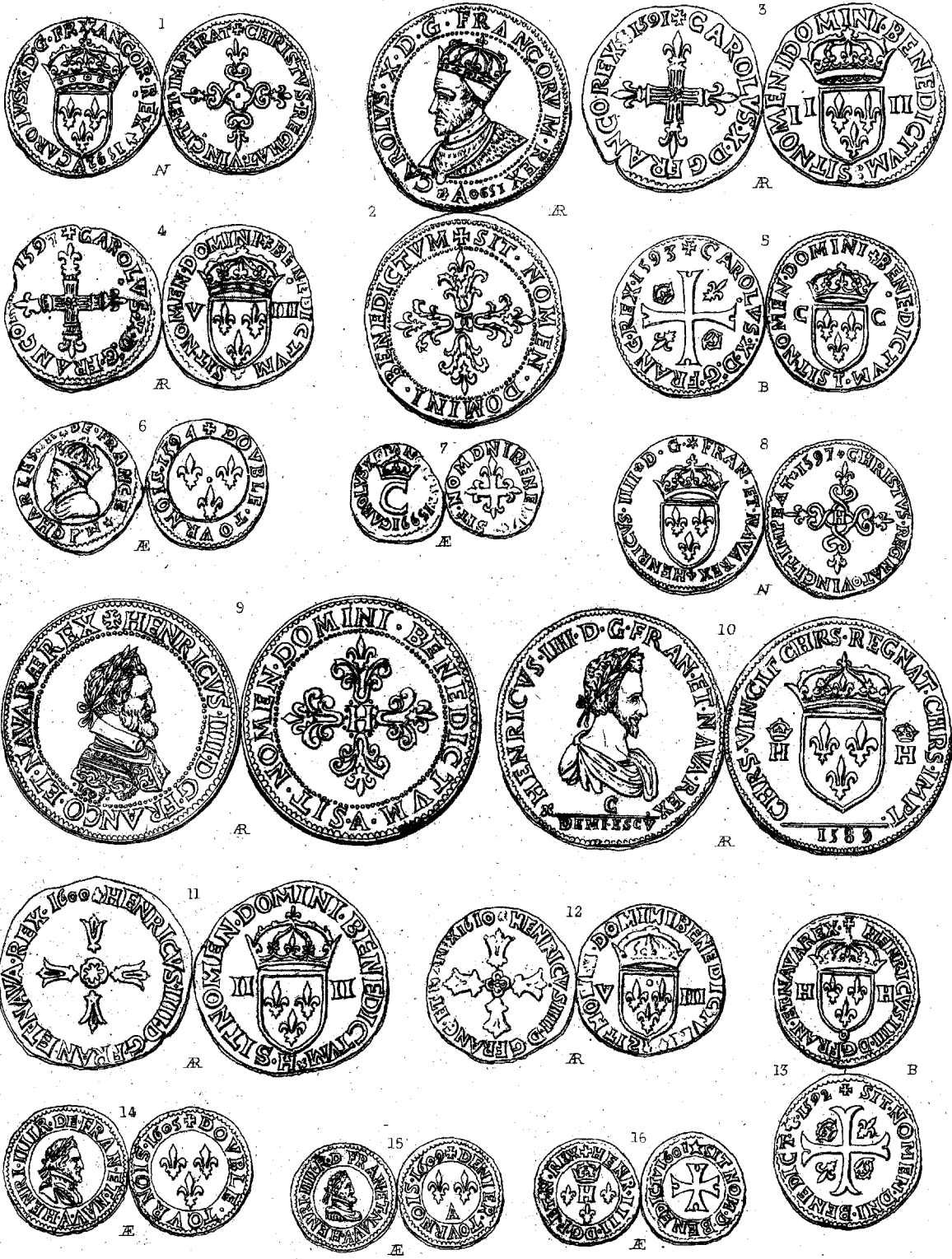

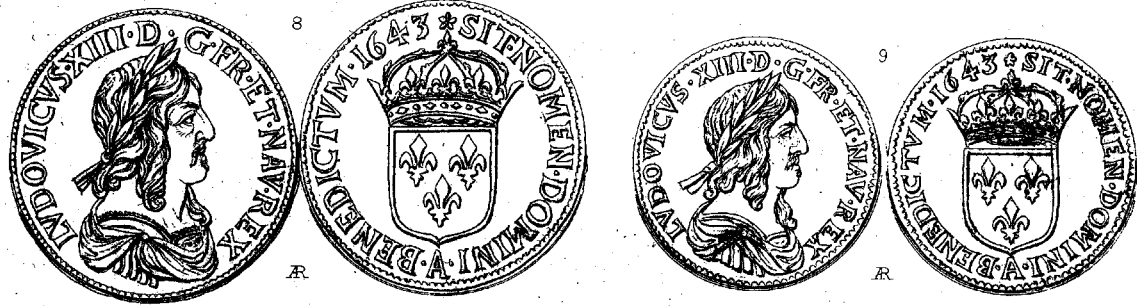

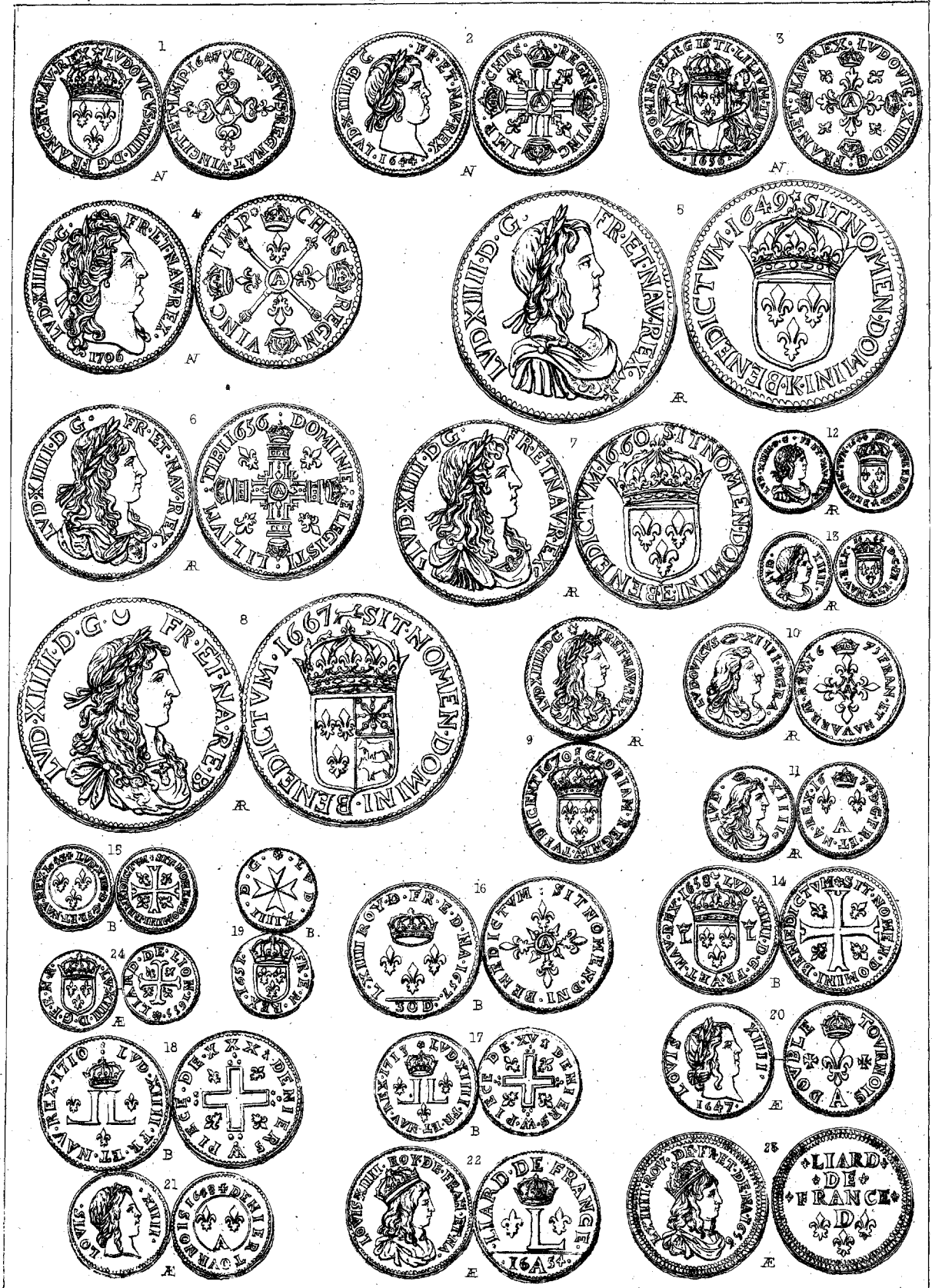

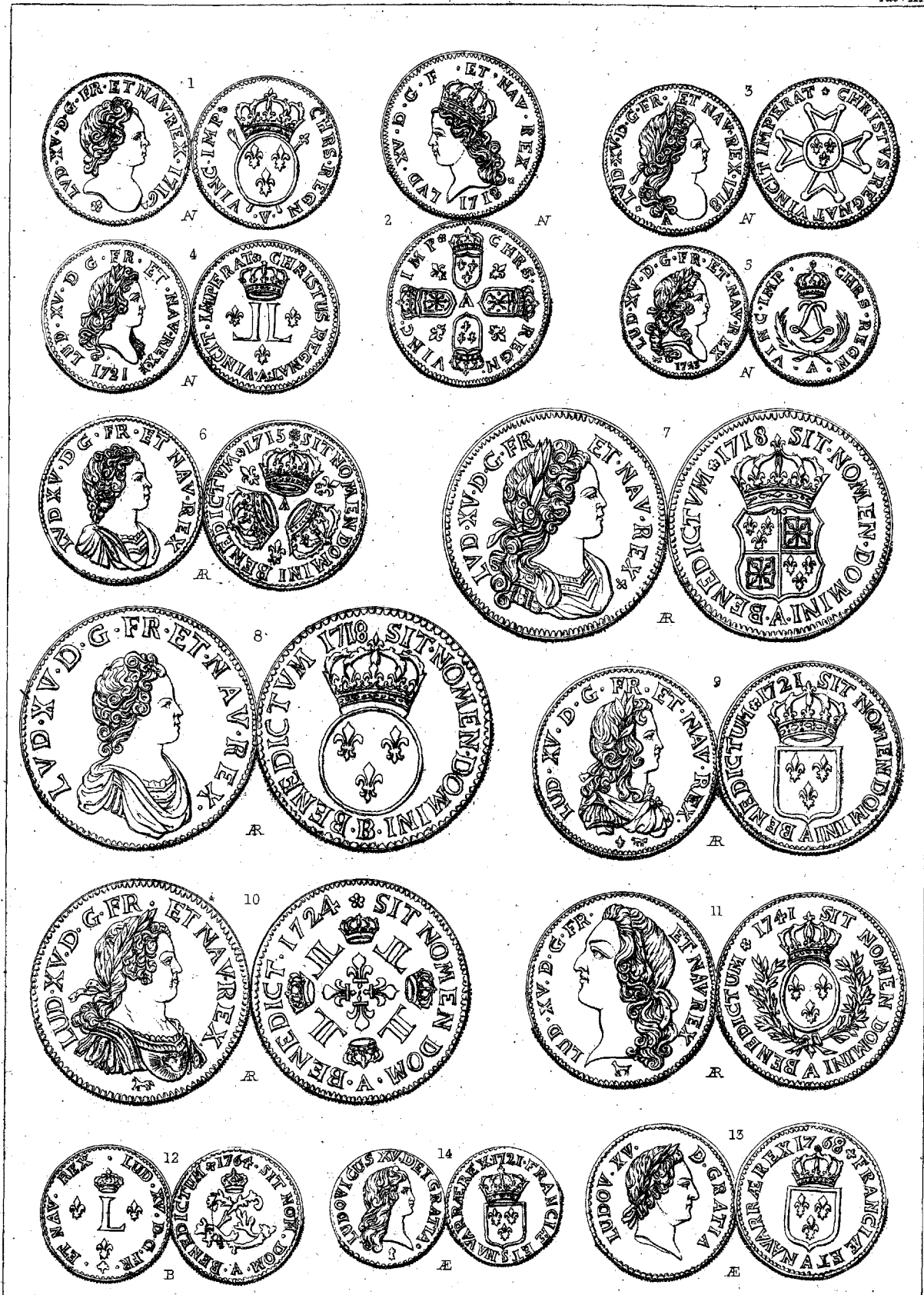

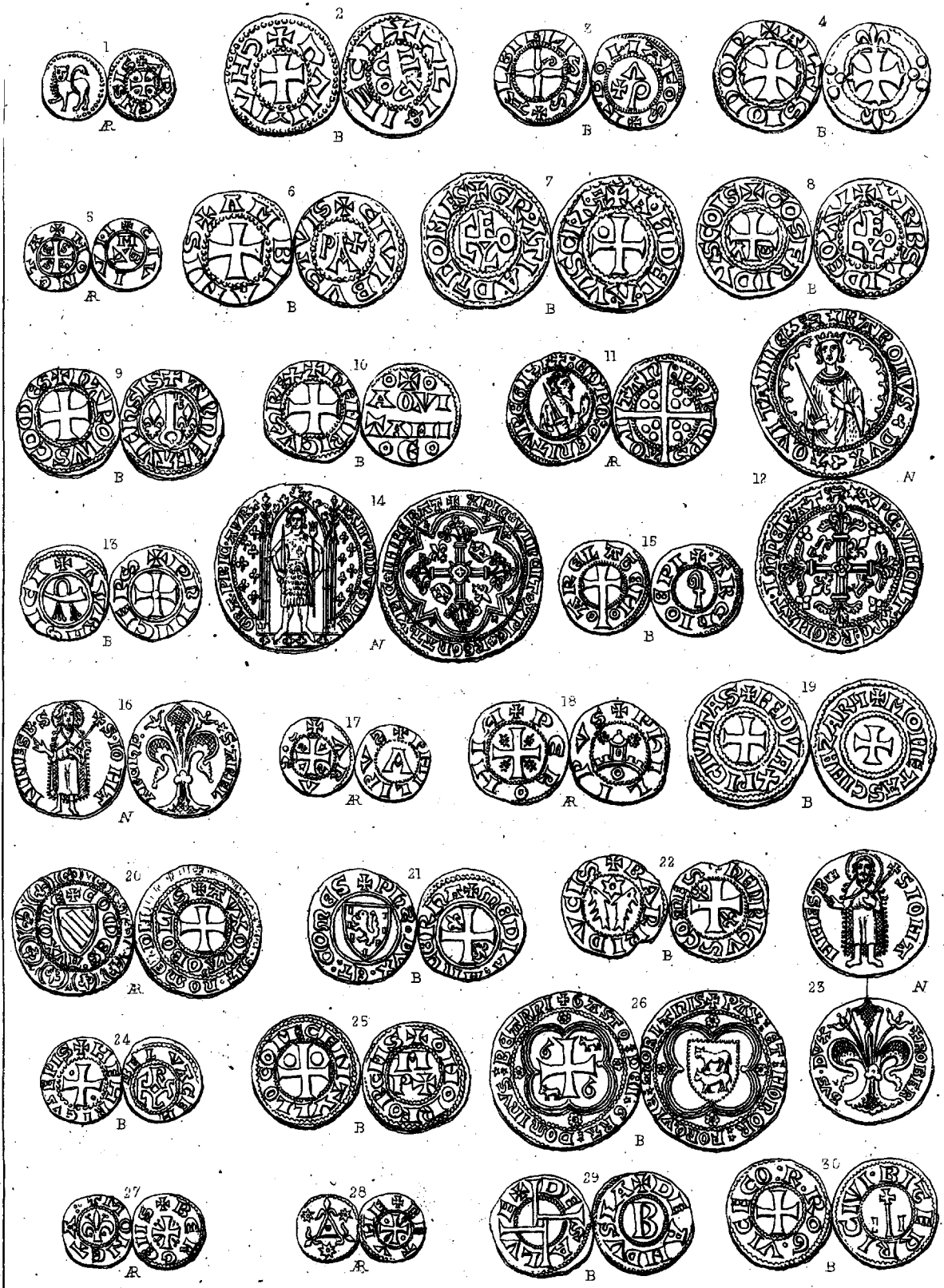

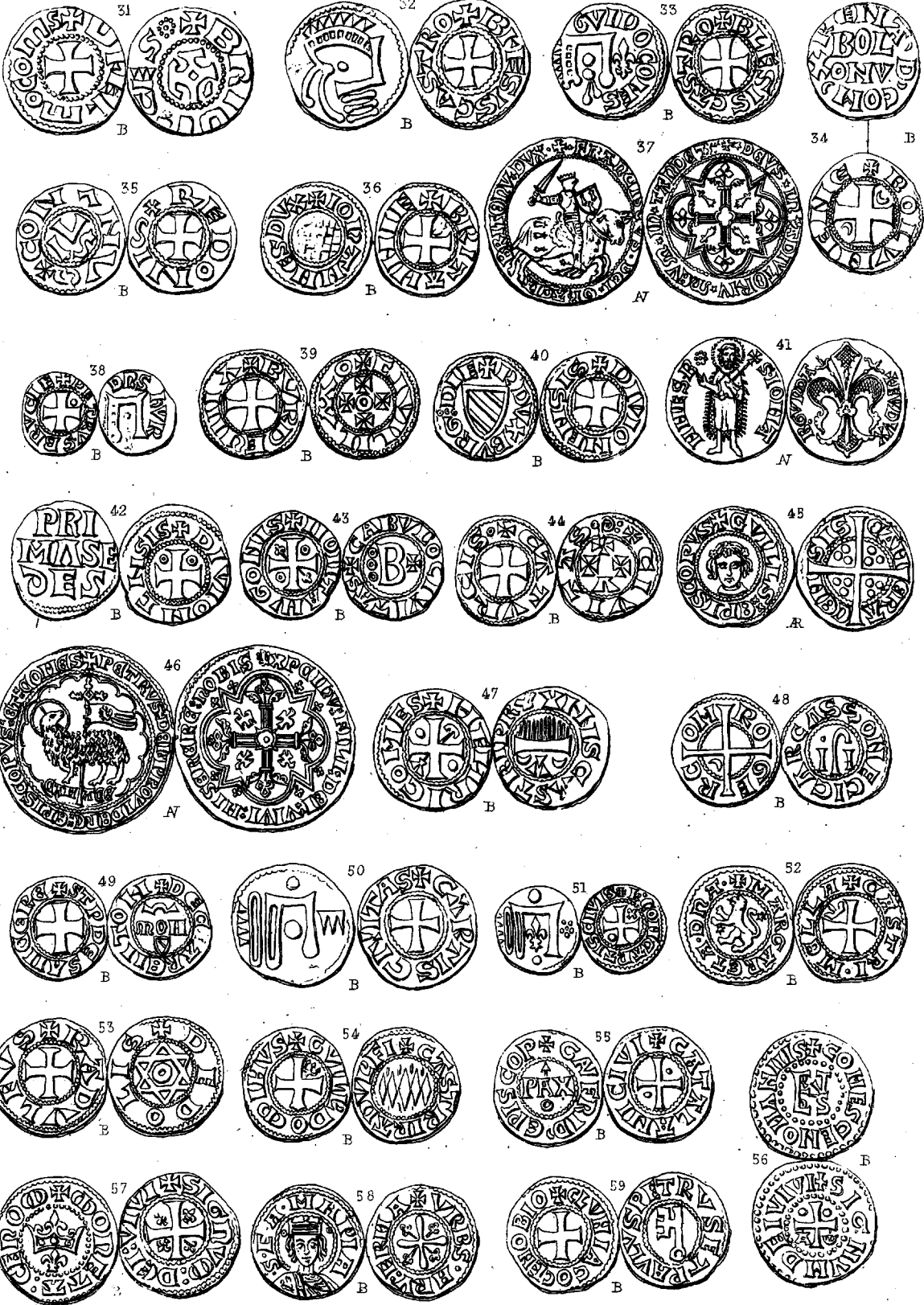

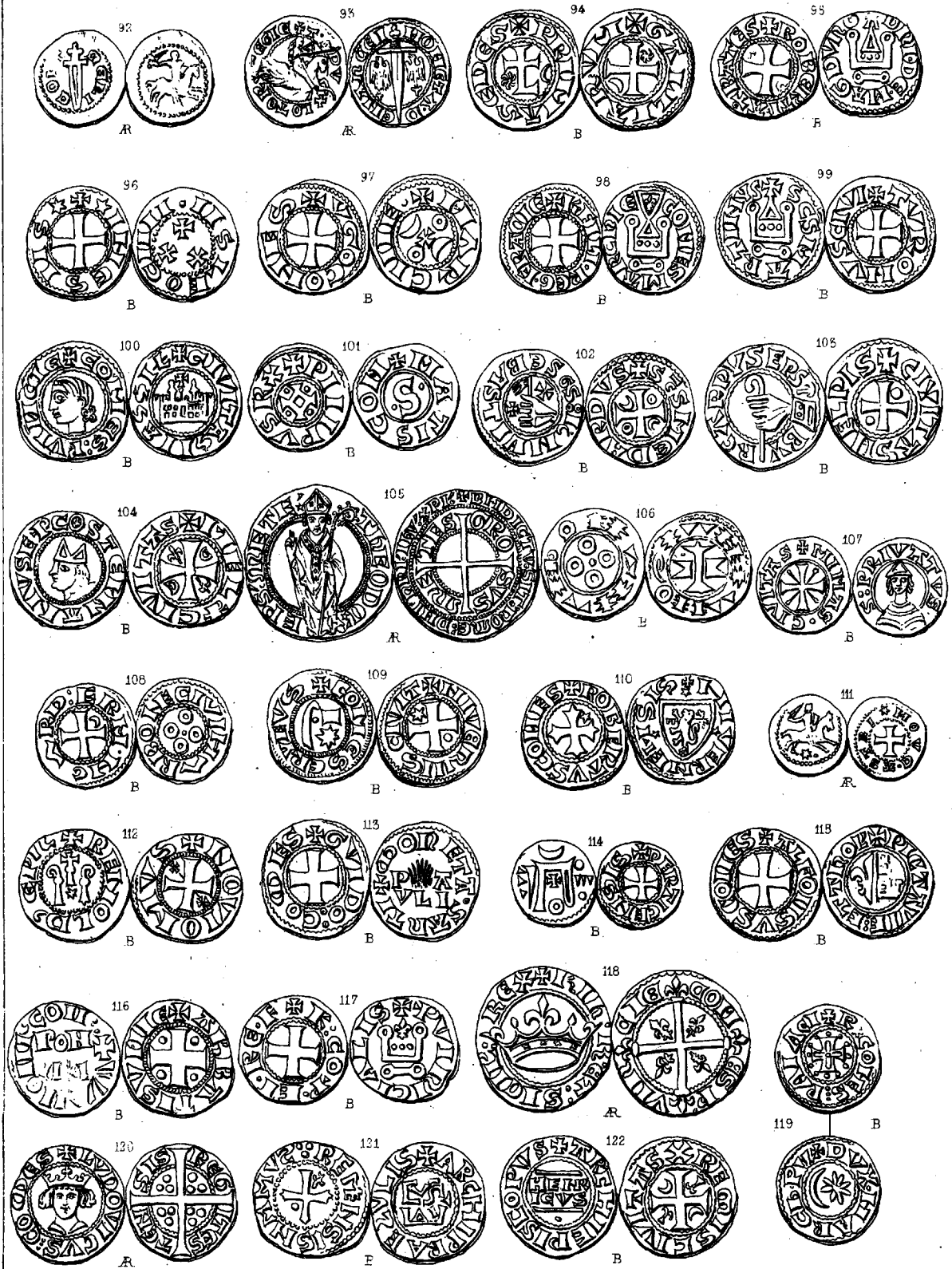

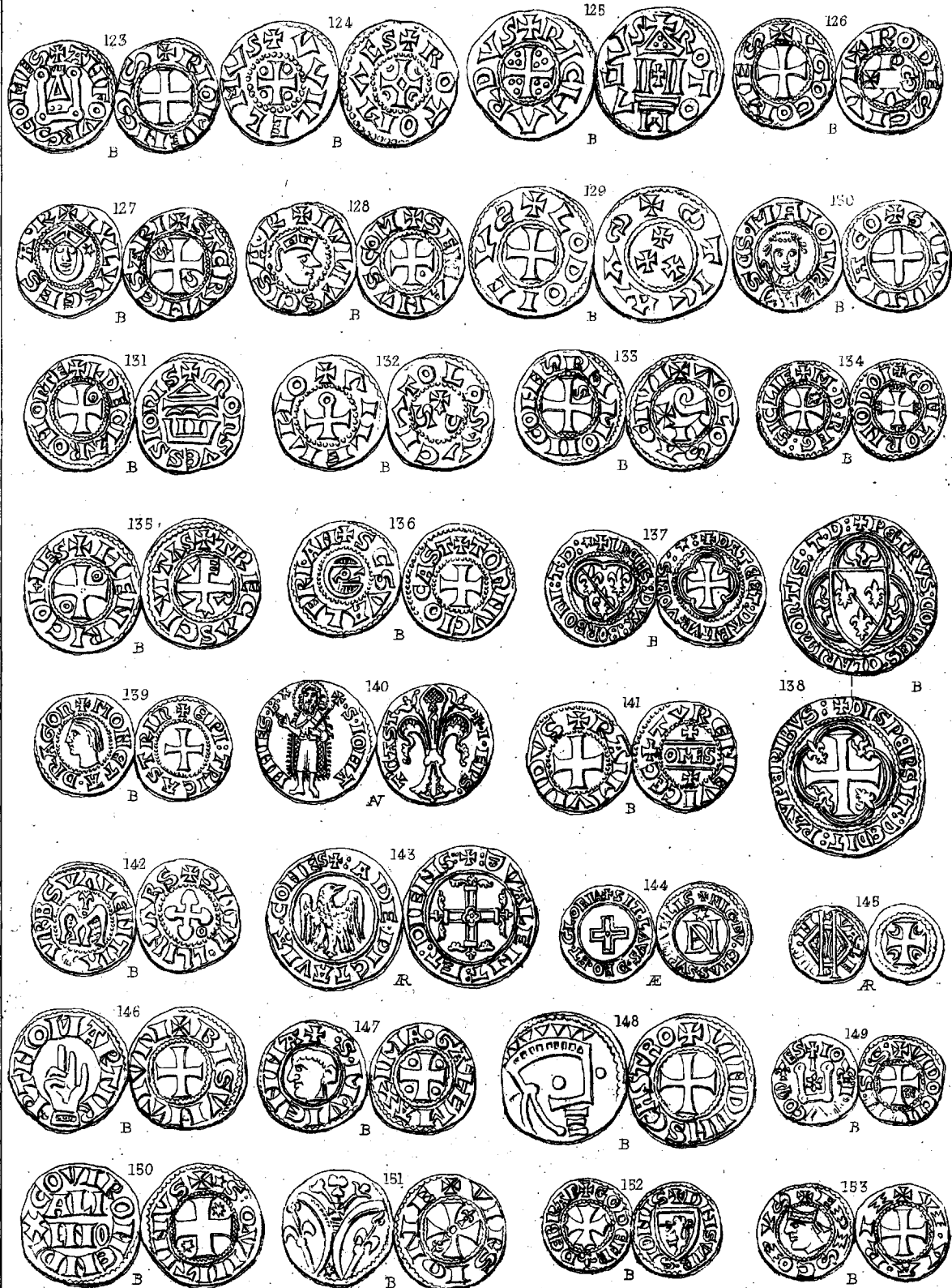

1 IR ^s AD	20 H ^o Y ^s	27 L ^o D ^o V ^o I ^o C ^o	23 EN ^s	29 T ^s AR	37 PR ^s ER	43 P ^s ER	49 P ^s ER	55 P ^s ER	61 P ^s ER
2 P ^s AL	21 P ^s ER	26 K ^s ER	32 T ^s ER	38 P ^s ER	44 P ^s ER	50 P ^s ER	56 P ^s ER	62 P ^s ER	68 P ^s ER
3 L ^s ER	22 P ^s ER	28 K ^s ER	33 P ^s ER	39 P ^s ER	45 P ^s ER	51 P ^s ER	57 P ^s ER	63 P ^s ER	69 P ^s ER
4 P ^s ER	23 L ^s ER	29 R ^s ER	34 P ^s ER	40 P ^s ER	46 P ^s ER	52 P ^s ER	58 P ^s ER	64 P ^s ER	70 P ^s ER
5 P ^s ER	24 P ^s ER	30 R ^s ER	35 P ^s ER	41 P ^s ER	47 P ^s ER	53 P ^s ER	59 P ^s ER	65 P ^s ER	71 P ^s ER
6 P ^s ER	25 P ^s ER	31 R ^s ER	36 P ^s ER	42 P ^s ER	48 P ^s ER	54 P ^s ER	60 P ^s ER	66 P ^s ER	72 P ^s ER
7 K ^s OL	26 E ^s Y ^s	32 N ^s ER	37 P ^s ER	43 P ^s ER	49 P ^s ER	55 P ^s ER	61 P ^s ER	67 P ^s ER	73 P ^s ER
8 K ^s ER	27 P ^s ER	33 R ^s ER	38 P ^s ER	44 P ^s ER	50 P ^s ER	56 P ^s ER	62 P ^s ER	68 P ^s ER	74 P ^s ER
9 P ^s ER	28 P ^s ER	34 R ^s ER	39 P ^s ER	45 P ^s ER	51 P ^s ER	57 P ^s ER	63 P ^s ER	69 P ^s ER	75 P ^s ER
10 P ^s ER	29 P ^s ER	35 R ^s ER	40 P ^s ER	46 P ^s ER	52 P ^s ER	58 P ^s ER	64 P ^s ER	70 P ^s ER	76 P ^s ER
11 P ^s ER	30 P ^s ER	36 R ^s ER	41 P ^s ER	47 P ^s ER	53 P ^s ER	59 P ^s ER	65 P ^s ER	71 P ^s ER	77 P ^s ER
12 P ^s ER	31 P ^s ER	37 R ^s ER	42 P ^s ER	48 P ^s ER	54 P ^s ER	60 P ^s ER	66 P ^s ER	72 P ^s ER	78 P ^s ER
13 P ^s ER	32 P ^s ER	38 R ^s ER	43 P ^s ER	49 P ^s ER	55 P ^s ER	61 P ^s ER	67 P ^s ER	73 P ^s ER	79 P ^s ER
14 P ^s ER	33 P ^s ER	39 R ^s ER	44 P ^s ER	50 P ^s ER	56 P ^s ER	62 P ^s ER	68 P ^s ER	74 P ^s ER	80 P ^s ER
15 P ^s ER	34 P ^s ER	40 R ^s ER	45 P ^s ER	51 P ^s ER	57 P ^s ER	63 P ^s ER	69 P ^s ER	75 P ^s ER	81 P ^s ER
16 P ^s ER	35 P ^s ER	41 R ^s ER	46 P ^s ER	52 P ^s ER	58 P ^s ER	64 P ^s ER	70 P ^s ER	76 P ^s ER	82 P ^s ER
17 P ^s ER	36 P ^s ER	42 R ^s ER	47 P ^s ER	53 P ^s ER	59 P ^s ER	65 P ^s ER	71 P ^s ER	77 P ^s ER	83 P ^s ER
18 P ^s ER	37 P ^s ER	43 R ^s ER	48 P ^s ER	54 P ^s ER	60 P ^s ER	66 P ^s ER	72 P ^s ER	78 P ^s ER	84 P ^s ER
19 P ^s ER	38 P ^s ER	44 R ^s ER	49 P ^s ER	55 P ^s ER	61 P ^s ER	67 P ^s ER	73 P ^s ER	79 P ^s ER	85 P ^s ER
20 P ^s ER	39 P ^s ER	45 R ^s ER	50 P ^s ER	56 P ^s ER	62 P ^s ER	68 P ^s ER	74 P ^s ER	80 P ^s ER	86 P ^s ER
21 P ^s ER	40 P ^s ER	46 R ^s ER	51 P ^s ER	57 P ^s ER	63 P ^s ER	69 P ^s ER	75 P ^s ER	81 P ^s ER	87 P ^s ER
22 P ^s ER	41 P ^s ER	47 R ^s ER	52 P ^s ER	58 P ^s ER	64 P ^s ER	70 P ^s ER	76 P ^s ER	82 P ^s ER	88 P ^s ER
23 P ^s ER	42 P ^s ER	48 R ^s ER	53 P ^s ER	59 P ^s ER	65 P ^s ER	71 P ^s ER	77 P ^s ER	83 P ^s ER	89 P ^s ER
24 P ^s ER	43 P ^s ER	49 R ^s ER	54 P ^s ER	60 P ^s ER	66 P ^s ER	72 P ^s ER	78 P ^s ER	84 P ^s ER	90 P ^s ER
25 P ^s ER	44 P ^s ER	50 R ^s ER	55 P ^s ER	61 P ^s ER	67 P ^s ER	73 P ^s ER	79 P ^s ER	85 P ^s ER	91 P ^s ER
26 P ^s ER	45 P ^s ER	51 R ^s ER	56 P ^s ER	62 P ^s ER	68 P ^s ER	74 P ^s ER	80 P ^s ER	86 P ^s ER	92 P ^s ER
27 P ^s ER	46 P ^s ER	52 R ^s ER	57 P ^s ER	63 P ^s ER	69 P ^s ER	75 P ^s ER	81 P ^s ER	87 P ^s ER	93 P ^s ER
28 P ^s ER	47 P ^s ER	53 R ^s ER	58 P ^s ER	64 P ^s ER	70 P ^s ER	76 P ^s ER	82 P ^s ER	88 P ^s ER	94 P ^s ER
29 P ^s ER	48 P ^s ER	54 R ^s ER	59 P ^s ER	65 P ^s ER	71 P ^s ER	77 P ^s ER	83 P ^s ER	89 P ^s ER	95 P ^s ER
30 P ^s ER	49 P ^s ER	55 R ^s ER	60 P ^s ER	66 P ^s ER	72 P ^s ER	78 P ^s ER	84 P ^s ER	90 P ^s ER	96 P ^s ER
31 P ^s ER	50 P ^s ER	56 R ^s ER	61 P ^s ER	67 P ^s ER	73 P ^s ER	79 P ^s ER	85 P ^s ER	91 P ^s ER	97 P ^s ER
32 P ^s ER	51 P ^s ER	57 R ^s ER	62 P ^s ER	68 P ^s ER	74 P ^s ER	80 P ^s ER	86 P ^s ER	92 P ^s ER	98 P ^s ER
33 P ^s ER	52 P ^s ER	58 R ^s ER	63 P ^s ER	69 P ^s ER	75 P ^s ER	81 P ^s ER	87 P ^s ER	93 P ^s ER	99 P ^s ER
34 P ^s ER	53 P ^s ER	59 R ^s ER	64 P ^s ER	70 P ^s ER	76 P ^s ER	82 P ^s ER	88 P ^s ER	94 P ^s ER	100 P ^s ER

